HVGONIS
DE SANCTO CHARO,
S. Romanæ Ecclesiæ Tituli S. Sabinæ

CARDINALIS PRIMI ORDINIS PRÆDICATORVM

TOMVS SEXTVS,
In Euangelia secundùm Matthæum, Lucam, Marcum, & Ioannem.

OPVS ADMIRABILE OMNIBVS CONCIONATORIBVS,
ac Sacræ Theologiæ Professoribus pernecessarium:

IN QVO DECLARANTVR SENSVS OMNES, LITERALIS SCILICET, Allegoricus, Tropologicus, & Anagogicus, maxima cum ſtudentium vtilitate.

EDITIO VLTIMA PRÆ CÆTERIS RECOGNITA ET EMENDATA.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGVETAN, & GVILLIELMI BARBIER.

M. DC. LXIX.
CVM APPROBAT. ET PERMISSV.

EPISTOLA
B. HIERONYMI
AD DAMASVM PAPAM,
IN QVATVOR EVANGELISTAS
INCIPIT.

BEATISSIMO Papæ Damaſo, Hieronymus. Nouum opus me facere cogis ex veteri, vt poſt exemplaria Scripturarum toto orbe diſperſa quaſi quidam arbiter ſedeam, & quia inter ſe variant, quæ ſint illa quæ cum Græca conſentiant veritate, decernam. Pius labor, ſed periculoſa præſumptio, iudicare de cæteris ipſum ab omnibus iudicandum, ſenis mutare linguam, & caneſcentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter, vel indoctus, cum in manus volumen aſſumpſerit, & à ſaliua, quam ſemel imbibit, viderit diſcrepare, quod lectitat, non ſtatim erumpat in vocem, me falſarium, me clamans eſſe ſacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere. Aduerſus quam inuidiam duplex cauſa me conſolatur: quòd & tu qui ſummus Sacerdos es, fieri iubes: & verum non eſſe, quod variat, etiam maledicorum teſtimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides eſt adhibenda, reſpondeant, quibus tot ſunt exemplaria penè quot codices. Sin autem veritas eſt quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem reuertentes, ea, quæ vel à vitioſis interpretibus male reddita, vel à præſumptoribus imperitis emendata peruerſiùs, vel à librariis dormitantibus, aut addita ſunt, aut mutata, corrigimus. Neque vero ego de Veteri diſputô Teſtamento, quod à Septuaginta ſenioribus in Græcam linguam verſum tertio gradu ad nos vſque peruenit. Non quæro quid Aquila, quid Symmachus ſapiant quare Theodotion inter nouos, & veteres medius incedat, ſit illa vera interpretatio, quam Apoſtoli probauerunt. De Nouo nunc loquor Teſtamento, quod Græcum eſſe non dubium eſt, excepto Apoſtolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium CHRISTI Hebraicis literis edidit, hoc certè cum in noſtro ſermone diſcordat, & in diuerſos riuulorum tramites ducit, vno de fonte quærendum eſt. Prætermitto eos codices, quos à Luciano, & Heſychio nuncupatos paucorum hominum aſſerit peruerſa contentio, quibus vtique nec in toto Veteri Teſtimento poſt Septuaginta Interpretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit emédaſſe, cum multarum gẽtium linguis ſcriptura ante tráſlata doceat falſa eſſe, quę addita ſunt. Igitur hęc præſens præfatiuncula pollicetur quatuor tantùm Euangelia, quorum ordo eſt iſte: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, codicum Græcorum emendata collatione, ſed & veterum, quæ nec multum à lectionis Latinæ conſuetudine diſcreparent, ita calamo imperauimus, vt his tantùm, quæ ſenſum videbantur mutare, correctis reliqua manere pateremur, vt fuerant. Canones quoque, quos Euſebius Cæſarienſis, Epiſcopus Alexandrinus ſecutus Ammonium in decem numeros ordinauit, ſicut in Græco habentur, expreſſimus. Quia ſi quis de curioſis voluerit noſſe, quæ in Euangeliis, vel eadem, vel vicina, vel ſola ſint, eorum diſtinctione cognoſcet. Magnus ſiquidem hic in noſtris codicibus error inoleuit, dum quod in eadem re alius Euangeliſta plus dixit, in alio, quia minus putauerint, addiderunt. Vel dum eundem ſenſum alius aliter expreſſit, ille, qui vnum è quatuor primum legerat, ad eius exemplum cæteros quoque æſtimauerit emendandos. Vnde accidit, vt apud nos mixta ſint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi. Rurſum in Matthæo plura Ioannis, & Marci, & in cæteris reliquorum quæ in aliis propria ſunt inueniantur. Cùm itaque canones legeris qui ſubiecti ſunt, confuſionis errore ſublato & ſimilia omnium ſcies, & ſingulis ſua quæque reſtitues. In canone primo concordant quatuor, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. In ſecundo tres, Matthæus Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Ioannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Ioannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In ſexto duo, Matthæus Marcus. In ſeptimo duo, Matthæus; Ioannes. In octauo duo, Lucas, Marcus. In nono duo, Lucas, Ioannes. In decimo propria vnuſquiſque, quæ non habentur in aliis, ediderunt. Singulis verò Euangeliis ab vno incipiens vſque ad finem librorum, diſpar numerus accreſcit. Hic nigro colore deſcriptus, ſub ſe habet alium ex minio diſcolorem numerum, qui ad decem vſque procedens, indicat prior numerus in quo ſit canone requirendus. Cum ergo aperto codice (verbi gratia) illud, ſiue illud capitulum ſcire volueris, cuius canonis ſit, ſtatim ex ſubiecto numero doceberis, & recurrens ad principia, in quibus canonum eſt diſtincta congeries, eodémque ſtatim canone, ex titulo frontis inuento, illum, quem quærebas numerum eiuſdem Euangeliſtæ, qui & ipſe eſt ex inſcriptione ſignatus, inue-

nies, atque è vicino cæterorum tramitibus inspectis, quos numerosè regione habeant annotabis, & cum scieris recurres ad volumina singulorum, & sine mora repertis numeris, quos ante signaueras, reperies, & loca in quibus vel eadem vel vicina dixerunt. Opto, vt in Christo valeas, & memineris mei Papa Beatissime.

Explicit Epistola Beati Hieronymi ad Damasum Papam.

INCIPIT PROLOGVS SANCTI Hieronymi ad Eusebium.

PLVRES fuisse qui Euangelia scripserunt, & Lucas Euangelista testatur dicens: Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quæ in nobis completæ sunt sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt sermonem, & ministraaerunt ei, & perseuerantia vsque ad præsens tempus monimenta declarant, quæ à diuersis auctoribus edita diuersarum hæresũ fuere principia, vt est illud iuxta Ægyptios, & Thomam, & Matthiam, & Bartholomæum, duodecim quoque Apostolorum, & Basilidis atque

al. † Apellis. † Apollinis ac reliquorum quos enumerare longissimum est, cum hoc tantùm impræsentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdam qui sine spiritu, & gratia Dei conati sunt magis ordinare narra-

Ezech.13.a. tionem quàm historiæ texere veritatem. Quibus iure potest illud propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant, post spiri-

Ioan.10.b. tum suum, qui dicunt. Hæc dicit Dominus, & Dominus non misit eos. De quibus & saluator in Euangelio Ioannis loquitur: Omnes qui ante me

Mat.7.d. Cant.a. venerunt, fures fuerunt & latrones. Qui venerunt, non qui missi sunt. Ipse enim ait: Veniebant & ego non mittebam eos. In venientibus præsumptio temeritatis, in missis obsequium seruitutis est. Ecclesia autem, quæ Domini voce supra petram fundata est, quam introduxit Rex in cubiculum suum, & ad quam per foramen descensionis occultæ misit manum suam, similis damulæ hinnuloque ceruorum, quatuor flumina paradisi instar eructans, quatuor, & angulos, & anulos habet, per quos quasi arca testa-

al. † immobilibus. menti & custos legis Domini lignis † mobilibus vehitur. Primus omnium Matthæus est Publicanus cognomento Leui, qui Euangelium in Iudæa Hebræo sermone edidit, ob eorum vel maximè causam, qui in Iesum crediderant ex Iudæis, & nequaquam legis vmbra secedente Euangelij veritatem

1.Cor.8.d. seruabant. Secundus Marcus interpres Apostoli Petri, & Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus, qui Dominum quidem Saluatorem ipse non vidit, sed ea, quæ audierat magistrum prædicantem, iuxta fidem magis gestorum narrauit quam ordinem. Tertius Lucas Medicus, natione Syrus Antiochensis, cuius laus in euangelio, qui & ipse discipulus Apo-

al. † Bithimiæque. stoli Pauli in Achaiæ † Bœotiæque partibus volu-

Ioan.13.c.& 21.f. men condidit, quædam altiùs repetens, & vt ipse in procemio confitetur, audita magis quàm visa de-

Ioan.19.c. scribens. Vltimus Ioannes Apostolus, & Euangelista quem IESVS amauit plurimum, qui super pectus Domini recumbens purissima doctrinarum fluenta potauit & qui solus de cruce meruit audire. Ecce mater tua. Is cùm esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent Cherinthi, & Ebionis, & cæterorum, qui negant Christum in carne venisse, quos & ipse in epistola sua Antichristos vocat, & Apostolus Paulus frequenter percutit, coactus est ab omnibus penè tunc Asiæ Episcopis, & multarum Ecclesiarum legationibus de diuinitate Saluatoris altiùs scribere, & ad ipsum (vt ita dicam) Dei verbum non tam audaci quàm felici temeritate prorumpere, vt Ecclesiastica narrat historia, cum à fratribus cogeretur, vt scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto ieiunio in commune omnes

Deum deprecarentur. Quo expleto reuelatione sa- Ioan.1.a.

turatus, in illud procemium de cælo veniens eructauit. In principio erat verbum, & verbum erat

apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in prin- Ezech.1.

cipio apud Deũ. Hæc igitur quatuor Euangelia multò ante prædicta Ezechielis quoquè volumen probat, in quo prima visio ita contexitur. Et in medio similitudo quatuor animalium, & vultus eorum: Facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & fa-

cies aquilæ. Prima hominis facies, Matthæum signi- Marc.1.a. Mat.1.a.

ficat, qui quasi de homine exorsus est scribere: Liber generationis Iesu Chr. filij Dauid, filij Abraham. 2. Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini,

rectas facite semitas eius. Tertia vituli, quę Euãgeli- Ezech. 1.

stam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Ioannem Euangelistam, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans de

verbo Dei disputat. Cætera quæ sequuntur in eun- Apoc.4.b.

dem sensum proficiunt. Crura eorum recta, & pennati pedes, & quocumque spiritus ibat, ibant, & non reuertebantur, & dorsa eorum plena oculis, & scintillæ ac lampades in medio discurrentes, & rota in rota, & in singulis quatuor facies. Vndè & Apocalypsis Ioannis post expositionem vigintiquatuor seniorum, qui tenentes citharas, & phialas adorant Agnum Dei, introduxit fulgura atque tonitrua, & septem spiritus discurrentes, & mare vitreum, & 4. animalia plena oculis, dicens: Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquilę volanti. Et post paululum. Plena inquit, erant oculis, & requiem non habebant die ac nocte dicentia. Sanctus, sanct. sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Quibus cunctis perspicuè ostenditur, quatuor debere tantùm Euangelia suscipi, & omnes Apocryphorum nænias mortuis magis Hæreticis, quàm Ecclesiasticis viuis canendas.

Explicit Prologus S. Hieronymi ad Eusebium.

SEQVITVR ALIVS PROLOGVS.

MATTHÆVS cum primò prædicasset Euangelium in Iudæa, volens transire ad gentes primus Euangelium scripsit Hebraicè, quod fratribus à quibus ibat ad memoriam reliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei Euangelium prædicare, sic & contra Hæreticos scribi. Cùm autem plures Euangelium scripserint, quatuor tantùm habent auctoritatis testimonium, quia per quatuor mundi partes fidem nuntiant Trinitatis, & sunt quasi quatuor rotæ in quadriga Domini, quæ vehit eũ per prædicationem Euangelij, & genus humanum quadrifida morte peremptũ, eorũ erat prædicatione viuificandum, vnde & aliorum Euangelia deciderunt, nec recepta sunt, quia nolebant præfinitum numerum cassari propter virtutem Sacramenti. Designantur etiam Euangelistæ 4. figuris, quæ non sũt deceptoriæ, sed iocundi mysterij sibi consciæ. Matthæus in homine intelligitur, quia circa humanitatẽ Christi principaliter immoratur. Marcus in Leone, quia agit de Resurrectione. Lucas in vitulo, agẽs de sacerdotio. Ioannes in Aquila scribens sacramenta diuinitatis. Christus verò quem describunt, homo fuit de virgine natus vitulus in immolatione, leo in resurrectione, aquila in ascensione. Vel in homine humanitas, in vitulo sacerdotium, in Leone regnum in Aquila exprimitur diuinitatis sacramentum.

Explicit Prologus.

REVE

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS DOMINI, DOMINI Hugonis de Sancto Caro: Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, Tituli Sanctæ Sabinæ Cardinalis primi de Ordine Prædicatorum, in postillam super quatuor Euangelistas.

PROLOGVS.

Qvatvor sunt minima terræ,] & ipsa sunt sapientiora sapientibus: Formicæ populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi: Lepusculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas: Stellio manibus nititur, & moratur in domibus Regum, &c. *Prou.* 30. d. Hæc sunt quatuor Euangelia siue eorum eloquia, quæ modica, vel nulla reputantur à terrenis, quia & ea audiunt, non tamen faciunt qui sunt auditores tantum. Contra quos *Iac.* 1. d. Estote ergo factores verbi, & non auditores tantùm. Et Euangelistæ dicuntur sapientiores à sapore & hoc respectu sapientum, de quibus *Isa.* 29. e. & *in Abdia* 1. c. Perdam sapientiam sapientum, *Ier.* 4. f. Sapientes sunt, vt faciant malum.

Item per sapientiora intellige contemplatiuos, per sapientes actiuos. Hi quatuor sunt, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. Per hominem Matthæus, & sic de cæteris. Matthæus scripsit Hebraicè in Iudæa. Marcus Græcè in Italia: Lucas Græcè in Achaia. Ioannes Græcè in Asia. Ideò Euangelia numero quaternario recepta sunt, quia per doctrinam quatuor Euangelistarum à morte quadruplici liberamur, scilicet transgressionis, legis naturalis, legis scriptæ, legis Euangelicæ. Euangelia sunt quatuor diuisim, & altero ordine scripta, tamen vnum sunt in vna fidei summa, sicut plures sunt Ecclesiæ varietate nationum, & linguarum, & tamen vna participatione fidei, & sacramentorum. Solet tamen quæri, quare istorum Euangelia recepta sunt, & non aliorum, vt Bartholomæi, Thomæ, & Pauli & Nazaræorum. Solui, quia isti Euangelicam historiam diligentiùs sunt prosecuti, & licet diuersa dixerint, non tamen aduersa. Dicitur autem Euangelium ab Eu quod est bonum, & Angelus quod est nuncians. Et licet tota Sacra Scriptura possit dici bona nuncians, sola tamen Euangelica historia, quæ de gestis Christi & doctrina antonomasticè dicitur Euangelium. Et sic potest competenter diffiniri: Euangelium est annunciatio humanæ salutis, facta proprio ore Saluatoris. Hæc enim super omnem aliam pollet prærogatiua dignitatis. Materia quatuor Euangelistarum sunt septem signacula quibus signatus erat liber: *Apocal.* 5. a. Incarnatio videlicet, Baptismus, Passio, descensus ad inferos, Resurrectio, Ascensio, Aduentus ad iudicium. Intentio eorum est per gesta Christi, & doctrinam fidelium vitam instruere.

Item omnium intentionem ostendit Ioannes dicens: Hæc autem omnia scripta sunt, vt credentes vitam habeatis. Modus siue ordo agendi eorum talis est. Primò enim Matthæus texit genealogiam, agens de Christi natiuitate, & de nutritura eius, de aduentu Magorum, de fuga in Ægyptum, & de morte puerorum. Deinde de baptismate, & ieiunio, & de tentationibus in deserto. Postea de sermone Domini in monte. Deinde gesta & miracula Christi exponit. Tandem de Passione, Resurrectione, & Ascensione agit. Et sic terminatur liber Matthæi. *Ioan.* 20. g.

Moraliter. Potest elici ex ordine ipsorum Euangelistarum, & nominum interpretatione. Matthæus primus de humanitate agit, quia primò debet quisque se esse hominem aduertere, & dignitatem suam attendere. *Moraliter.*

Vnde dicit *August.* Vtinam homo esses vt Matthæus, *Mich.* 6. c. Indicabo tibi homo, &c. Secundò Marcus de resurrectione quia cum considerat homo quis sit, & qualis, & à quo & propter quid resurgit. *Ephes.* 5. d. Surge qui dormis, &c. Tertio Lucas de sacrificio siue de immolatione, quia cum primò sese cognoscit quis per soliciram sui circumspectionem, & surgit à vitiis per mentis contritionem, & vitiorum detestationem statim immolat semetipsum per bonorum operum continuationem. *Ps.* 53. Voluntariè sacrificabo tibi, &c. *Leu.* 2. b. Cùm autem obtuleris Domino holocaustum coctum in clibano, &c. Quartò, Ioannes de ascensione, quia post tria prædicta incipit homo eleuari per contemplationem.

Explicit Prologus Auctoris.

EIVSDEM REVEREND. PATRIS, DOMINI HVGONIS CARDINALIS Argumenti S. Hieronymi in Euangelium secundùm Matthæum.

EXPOSITIO.

a Matthævs, & sanctorum quidem præcipuè tamen peccatorum Euangelista qui non solum sermone, sed & vitæ correctione Euangelium prædicauit, vt dicit *Chrys.* Ex hoc habetur quis.
b Ex Iudæa] Ecce vnde, & notatur loci dignitas.
c Sicut primus in ordine] i. in catalogo Euangelistarum ponitur.

Incipit argumentum S. Hieronymi in Euangelium secundum Matthæum.

a Matthævs ex b Iudæa c sicut in ordine primus ponitur, d ita Euangelium in e Iudæa f primus scripsit, g cuius vocatio ad † Deum h ex publicanis actibus fuit, i duorum in generatione Christi principia præsumens k vnius cuius prima circumcisio in carne, l alterius cuius secundùm cor m electio fuit. Ex n vtrisque enim patribus o Christus. p Sicque q quaterdenario numero triformiter posito r principium à f credendi fide, in s electionis tempus u porrigens, x & ex electione vsque in y transmigrationis diem z dirigens, a atque à transmigrationis die b vsque in Christum definiens, c decursam aduentus Domini ostendit generationem, vt d numero satisfaciens, e & tempori, vt se quid esset ostenderet, & g Dei in se opus

d Ita Euangelium] Ecce quid. e In Iudæa] Ecce vbi. f Primus scripsit] ante quem nullus, post quem alij. g Cuius vocatio ad Dominum] *inf.* 9. a. *Infr.* 9. a. h Ex publicanis, &c.] factus discipulus. Apostolus Euangelista primus, vt nullus desperet. *al.* † Dominum. Publicani dicuntur à Publio, qui primus Iudæam fecit tributariam. Vnde dicuntur publicani qui recipiunt huiusmodi vectigalia. Matthæus autem causa lucri se subiecerat ad ea recipienda. i Duorum in generatione. &c. id est, duos homines quasi principia, Abraham, scilic. & Dauid. Duorum dico. k Vnius cuius, &c.] *Ge.* 17. d. Abraham, scilicet qui fuit præcipuus Patriarcharum. l Alterius, &c. scil. Dei. m Electio fuit] id est, qui est electus secundum cor Dei. 1. *Reg.* 13. c. Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum. *Act.* 13. d. Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum. Saul enim in ira Dei electus est *Osee* 13 e. Dabo tibi regem in furore meo. n Ex vtrisque enim patribus] Patriarchis, scilicet & regibus. o Christus] supple natus est. p Sicque] præmissis duobus principiis, Patriarchis, & regibus, quasi à præcipuis ortus est secundùm carnem. q Quaterdenario, &c.] i. triplicato, i positus in hac genealogia tribus quaterdenis. r Principium,] generationis. f A credendi fide] i. Abraham qui est fides, & via credendi, & qui præcipuè à fide commendatur. s In electionis tempus] i. ad tempus Dauid qui primò electus est à Deo in regem 1. *Reg.* 16. a. u Porrigens] i. extendens vnam quaterdenam Ab Abraham enim incipit prima quaterdena & terminatur in Dauid inclusiuè. x Et ex electione] i. à Dauid. y Vsque in transmigrationis diem.] 4. *Reg.* 24. c. z Dirigens] aliam quaterdenam à Dauid enim i. post Dauid incipit quaterdena, & terminatur in transmigratione. a Atque à transmigrationis die] i. post diem transmigrationis. b Vsque in Christum definiens.] i. terminans vsque ad Christum inclusiuè. c Decursam] i. completam, aduentus Domini ostendit generationem. Decursam dicit, quia descendendo procedit, ad differentiam Lucæ, qui eandem ponit ascendendo.
d Vt numero satisfaciens.] quaterdenario, cuius quatuor ad Nouum Testamentum, decem ad Vetus Testamentum pertinent. e Et tempori] triplici, scilicet ante legem, vt Abrahæ, sub lege, vt Dauid, post legem, vt Ioseph.
f Vt se quid esset ostenderet] scilicet, publicanum. & quare faciem hominis haberet in visione Prophetæ. *Ezechiel. capit. primo* b. g Et Dei opus in se monstrans,] id est, misericordiam Dei per vocationem suam *infrà* 9. a.

monstraos, etiam *a* io his *b* quorum genus posuit, Christi *c* operantis à principio *d* testimonium non negaret. *e* Quarum omnium rerum *f* tempus, *g* ordo, *h* numerus, *i* dispositio, vel ratio quod *k* fidei necessarium est, *l* Deus Christus est, qui factus est ex muliere, factus sub lege, *m* natus ex virgine, passus in carne, *n* omnia io Cruce fixit, vt *o* triumphans ea in *p* semetipso resurgens in corpore, & patris *q* nomen in patribus *r* filio, & filij *f* nomen patri restituens in filiis. *s* sine principio sine fine, ostendens vnum *u* se cum patre esse, *x* quia † vnus est. In *y* quo Euangelio *z* vtile est desiderantibus Deum, sic *a* prima, vel *b* media vel *c* perfecta *d* cognoscere, vt & *e* vocationem Apostoli, & *f* opus Euangelij, *g* & dilectionem Dei in carne nascentis *h* per vniuersa legentes *i* intelligant, *k* atque id in eo io quo *l* apprehensi sunt, & *m* apprehendere expetunt, recognoscant. *n* Nobis enim hoc in studio *o* argumenti fuit, & fidem *p* factæ rei tradere, & *q* operantis Dei *r* intelligendam diligenter † *f* dispositionem quærentibus non tacere.

al. † vnum.

al. † esse.

Explicit argumentum.

Incipit Euangelium secundum Matthæum.

CAP. I.

LIBER *a* generatio-

A

a Etiam in his] patribus. *b* Quorum genus posuit] i per eos quorum generationem narrauit. *c* Christi operantis, &c.] i. Christi qui operatur à principio cum patre. *Ioan.* 5. c. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. *d* Testimonium non negaret, i. assereret. Liptote est. Omnes enim patres prædicti, vel in se, vel in filiis boni homines fuerunt. *e* Quarum omnium rerum,] id est, quarum prædictarum generationum. *f* Tempus] quia ponit patres trium temporum.
g Ordo] Primò, ponit eos qui fuerunt ante legem, & sic deinceps.
h Numerus.] trium tessersdecadū, quæ faciunt quadraginta duo. Quod significat, quod sicut filij Israel quadraginta duabus mansionibus terrā promissionis intraue-tunt, sic & nos per virtutes designatas nominibus patrum in genealogis positis intrare possumus in idem regnū.
i Dispositio vel ratio] i. rationabilis dispositio secundū mysterium, quia omnes dicti patres Christum significant. *k* Quod fidei necessarium est] i. quantum fidei necessarium. vnde [Quod] i. quantum. *l* Deus Christus est,] i. omnia quæ intelliguntur per ista, spectant ad Christum. Ad Christum enim spectat quare talibus temporibus, quare sic ordinati, quare tot, quare sic dispositi. *f* tempus] vt ostendatur, quod omnium temporum homines, ante legem, sub lege, post legem per ipsum saluandi sunt.
g Ordo] vt ostendatur, quod sicut abundauit tempus legis à tempore ante legem, & tempus gratiæ ab vtroque: sic superabundant beneficia eius in nobis de die in diem, vt ostendatur, quod nos primò fuimus filij iræ, & quasi ante legem.
h Numerus] vt sic ostendatur, quod sicut populus Israël per quadraginta duas mansiones ingressi sunt in terram promissionis, sic nos per Christum, qui per quadraginta duas generationes ad nos descendit, ingressuri sumus terram saluationis. *i* Dispositio vel ratio] quare enim sic sint disposita mysteria spectat ad Christum. *l* Christo] dico, qui factus est ex muliere, factus sub lege. *Galat.* 4. a. *m* Natus ex virgine, passus in carne,] *ad literam*. *n* Omnia in Cruce fixit] id est, destruxit. Crucifixa enim sunt hæc quinque Caro Christi, mortis chirographum, diabolus, detractio veniæ, vetustas culpæ.
o Vt triumphans ea,] i. de eis. *p* In semetipso,] id est, semetipso, resurgens in corpore. *q* Et patris nomen in patribus] supra dictis, i. nomen patris faciendo, scilicet, filios bonos. Et hoc. *r* Filio] i. honorem filij, vt patres possint dicere, nos habemus alios imitatione, nec eos per regenerationem amiseramus. Et vt filij similiter possint dicere, patrem habemus Abraham, cuius fidem tenemus, & imitamur. Et hoc est quod sequitur. *f* Et filij nomen patri restituens in filiis,] faciendo patres bonos. Tunc enim filij nomen habent filiorum, quando habent patres bonos ad quos relatiuè dicantur, & hoc filio, quasi ad honorem filij *t* Sine principio fine fine ostendens] *Apoc.* 1. b. Ego sum alpha, & omega.
u Vnum se cum patre esse.] *Ioan.* 10. f. Et 17. b. Ego & pater et vnum sumus. *x* Quia vnus est] supple cum illo.
y In quo Euangelio] Matthæi, scilicet.
z Vtile est desiderantibus Deum] ex corde.
a Sic prima] historia. *b* Vel media] allegorica *c* Vel perfecta] moralis. *d* Cognoscere] affectu & intentu attendere. Vel. *a* Prima] ea quæ continentur à principio vsque ad prædicationem Christi.
b Vel media] id est, prædicationem & miraculorum operationem.
c Vel perfecta] id est, finalia Christi, scilicet, Passionem, & resurrectionem, & ascensionem.
e Vt & vocationem Apostoli] i. Matthæi *inf.* 9. a.

f Et opus Euangelij] scilicet, gesta, & doctrinam Christi, in secunda parte historiæ Vocatio enim Apostoli in prima parte continetur.
g Et dilectionem Dei in carne nascentis] in fine scilicet, vbi de Passione legitur.
h Per vniuersa legentes,] id est, intus legentes. *i* Intelligant,] id est, instructi fiant. *k* Atque id in eo] Christo, vel Euangelio.
l In quo apprehensi sunt] à Christo.
m Et apprehendere expetunt] à Christo, scilicet misericordiam, recognoscant, misericordiam Dei apprehendimus ab eo, & hanc ab ipso habere cupimus. Vel.
k In eo] Euangelio.
l In quo apprehensi sunt,] i. in Christo qui nos apprehendit secundùm humanitatem. *Hebr.* 2. d. Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. *Isa.* 41. b. Et tu Israël semen Abrahæ amici mei in quo apprehendam te. *m* Et apprehendere expetunt] scilicet, Christum. *Phil.* 3. c. Sequor si quo modo comprehendam, à quo & comprehensus sum scilicet, Iesum Christum. *n* Nobis enim hoc est in studio,] i. hæc intentio.
o Argumentum fuit] id est, rationis, vel breuis comprehensionis, vel prologi. Hæc enim tria sæpè solet significare argumentum.
p Et fidem factæ rei tradere] id est, de re notitiam legentibus explanare.
q Et operantis Dei,] Deus enim pater, immò tota Trinitas operata est id quod in Euangelio narratur.
r Intelligendam diligenter] per expositionem facilè intelligitur, quod fideliter exponitur.
s Dispositionem quærentibus non tacere,] qua nos disposuit saluare in carnem veniendo, prædicando, miracula faciendo, moriendo, resurgendo, ascendendo, Spiritum sanctum mittendo, & Apostolos ad prædicandum destinando.

Explicit expositio argumenti in Euangelium secundum Matthæum.

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS, ET DOMINI, DOMINI Hugonis de Sancto Caro: Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, Tituli Sanctæ Sabinæ Cardinalis primi de Ordine Prædicatorum, in postillam super Euangelium secundùm Matthæum.

EXPOSITIO, CAP. I.

LIBER generationis, &c.] *Aug.* in principio satis declarat se agere de humanitate Christi, cum incipiat à generatione carnali. Et dicit ecclecticè, [Liber generationis, &c.] vt ostendat concordiam Veteris, & Noui Testamenti. In Veteri enim Testamento, scilicet in *Gen.* agit de generatione cæli, & aliorum elementorum, in principio Noui de generatione Christi, & aliorum. *Mat.* 1. a. Liber generationis, id est, Christi, &c. *Genes.* 5. a. Hic est liber generationis Adam, &c. 1. *Corinth.* 15. f. Primus Adam de terra terrenus, secundus de cælo cælestis. *Gen.* 2. a. Istæ sunt generationes cæli, & terræ. *Galat.* 4. c. Abraham duos filios habuit, id est, duo Testamenta, vnum in seruitutem, &c. Vnde *Glossa*. Plenior sensus esset: Hic est liber generationis, sed hic mos est in multis, maximè in prophetis, vt Visio Isaiæ, subaudi, hæc est [Liber generationis] *Chrysostomus*. Sicut in apotheca diuitis omnis homo, quod desiderat inuenit, sic in isto libro omnis anima quod necesse habet, inuenit. Genes. 1. a.

Intellectus

Intellectus enim instruitur doctrinis,& affectus impinguatur Sacramentis. Hæc apotheca parat animæ panem virtutum, qui iustificat; panem Sacramentorum, qui iustificat panem Angelorum, qui beatificat. *Hieronym.*[Generationis dicitur singulariter quamuis multæ replicentur per ordinem, vnius tantùm Christi generatio quæritur propter quam cæteræ inducuntur.

Gen. 21.a.
Gen. 25.e.

Item licet parua pars voluminis sit de generatione, ab ea tamen denominatur more Hebræorum qui voluminibus suis à principiis imponunt nomina, vt liber Genesis à suo principio nominatur, vbi dicitur *Gen.5.*a. Liber generationis Adæ. Et 2. a. Istæ sunt generationes cæli & terræ. Notandum quod quadruplex est generatio.

nis *a* Iesu Christi filij *b* Dauid, filij *c* Abraham. *d* Abraham genuit Isaac, *e* Isaac autem genuit Iacob. *f* Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. *g* Iudas autem genuit *h* Phares & Zaram de

Quadruplex generatio.

Prima dicitur de terra, quia de terra sumptus est Adam *Gen.2.b* Formauit Deus hominem de limo terræ.

Secunda de viro, quia de eo sumpta est Eua. In eodem d. Ædificauit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem.

Tertia de viro & muliere quia generatus est Cain *Gen.4.* Adam verò cognouit vxorem suam quæ concepit & peperit Cain.

Quarta verò est de muliere sine viro, vt in Virgine quæ concepit Christum [Generationis] *Chrysost.* Quare vocat hunc librum generationis, cum alia multa contineat? Responsio, quoniam totius dispensationis hoc capitulum fit principium, id est, radix omnium bonorum est in illo. Idem. Quare Ioannes in principio statim Deitatis monstrauit naturam? Responsio, quia Græco sermone scripsit causa gentium quæ non cognoscebant si Deus habet filium.

a Iesu Christi] Saluatoris, non perditoris, vt Adam, Christus Græcè, dicitur Messias Hebraicè, Saluator Latinè Hoc nomine retunditur infidelitas Iudæorum, qui Messiam id est, regem suum nondum venisse credunt. At verò Euangelista hunc probat sic esse Christum, quoniam hic est qui de patriarcharum & regum stirpe progenitus, de Virgine mirabiliter est editus, sicut eisdem longè ante fuerat promissus. Hic est enim spiritualis Iosue, qui spiritualem Israël introduxit in terram promissionis scilicet in cælum.

Quatuor de causis Dauid præponitur Abrahæ.

b Filij Dauid] Propter quatuor causas Dauid Abrahæ præponitur. Prima est, quia aliter series genealogiæ turbaretur. Secunda, quia profundus fuit peccator Dauid, ideo vt ex misericordia ostendatur natus; Dauid peccator Abrahæ iusto præponitur. Et est hoc argumentum quod actiua præponitur contemplatiuæ, & pœnitens innocenti.

Tertia, quia firmiter & cum iuramento Dauid promissio facta est. *Psal.*131. Iurauit Dominus Dauid & non frustrabitur eum, &c. Et alibi: Semel iuraui in sancto meo si Dauid mentiar, Semen eius in æternum manebit.

Vnde etiam Iudæi interrogati de Christo cuius filius esset, dixerunt Dauid *inf.* 22.d. Sed si obijcitur quod vtrique iurauit Dominus. Vnde *Luc.*1.g. Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, &c. Respondendum, quod hoc dixit Zacharias ad maiorem confirmationem. Non enim legitur quod iurauerit Abraham in veteri testamento. Quartam causam ponit *Chrysost.* Prior ponitur Dauid, quia regni dignitas est maior quàm naturæ. Dauid etiam & Rex eximius fuit & propheta.

c Filij Abraham.] *Chrysost.* Quare non sufficit illum dicere solius abrahæ filium, aut Dauid solius? Quia Christus tres dignitates erat habiturus. Rex. Propheta & Sacerdos. Abraham fuit Propheta. *Genes.*20. b. Redde vxorem viro suo quia Propheta est. Sacerdos, quia obtulit arietem pro filio suo. *Gen.* 22. c.

d Abraham genuit Isaac.] Ab eo autem congruè fit generationis exordium, cui promissus est primum in quo est benedictio omnium. *Matthæus* autem posuit [genuit] & non generauit, vt ostenderet Christum esse terminum generationis. De quo dicitur. Ego hodie genui te. Item Matthæus posuit [genuit] quia naturæ tantùm filios numerauit. *Luc.* verò aliquando legales filios interponit. Filij autem naturales sunt qui secundùm naturam de aliquibus nati sunt, legales qui mortuo sine hærede generati sunt vt fratribus suscitaretur semen. & ascribuntur tales eis qui mortui sunt sine hæredibus. Et in signum huius non potuit dicere *Luc.* qui genuit, sed qui fuit] Abraham genuit Isaac] *interlin.* fides, spem. Sed contra. Virtutes à Deo infunduntur. has enim Deus operatur in nobis, sine nobis ergo neutra aliam generat. Præterea, simul sunt, quia qui habet vnam habet omnes. Solutio, Simul sunt & à Deo infunduntur inquantum habitus, actus tamen siue vsus virtutum libero subiacet arbitrio. Vnde actus vnius potest generare actum alterius licet non habitus habitum. Abraham genuit Isaac.] *Chrysost.* Isaac, risus, typus est Christi, qui in vltima senectute donatus, non naturæ filius sed gratiæ. Sic noster Isaac Christus in extremis temporibus gratis datus est. Oblatus enim est quia ipse voluit. *Isa.*53 c. Et hoc quando venit plenitudo temporis misit Deus, &c. Et alibi. Nos sumus, in quos fines sæculorum deuenerunt. *Luc.* 2.b. Angelus ad pastores ait.

Gen.29.&30
Genes.38.d.

Ecce Euangelizo vobis gaudium magnum, &c.

Galat 4.a.
1.Cor.10.e.

Et sicut mater non cognouit quando Isaac est immolatus, sic synagoga non cognouit quando Christus est immolatus. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

1.Cor.2. d.

Item sicut ille dixit, pater liga mihi manus, & pedes, ne quando insurgam in impugnationem, sic Christus Patri non tenuit venire ad Passionem.

Vnde *inf.*26.d. Fiat voluntas tua. Quod significatum est in Iona dicente. Mittite me in mare, &c. *Ioan.* 1.d.

e Isaac autem genuit Iacob.] *Chrysostom.* Esau asper & hispidus *Genes.cap.*25.c. Hoc prauum & nequam seculum significat. Iacob lenis & nitidus, qui tenens plantam sequitur, sæculum futurum.

Et quemadmodum Esau persequebatur Iacob, sic filij huius sæculi filios lucis persequuntur. Sicut Iacob euasit manus Esau fugiendo, sic filij eius non resistendo, sed cedendo malos superant.

Et sicut Iacob Rebecca mater adiuuit, sic mater nostra diuina gratia nos custodit.

Mysticè.

Mysticè. Autem per istos, virtutes Theologicæ intelliguntur.

Per Abraham fides, qui dicitur prima via credendi, non quod primus crediderit, vel quod fidem vnius Dei solus habuerit, immò Noë ante diluuium & Enoch orationem ad vnum Deum direxit, sed hoc dicitur, quia sine omni hæsitatione & murmuratione credidit.

Vnde cum filium vnicum haberet, Domino præcipienti immolare parere non dubitauit, de quo tamen sciebat Christum nasciturum. Credebat enim pro certo quod qui præcipiebat immolare immolatum poterat suscitare. Aliter etiam dicitur prima via credendi, quia primus hominibus sui temporis publicè prædicauit fidem vnius Dei. Per Isaac, qui interpretatur risus, spes intelligitur, per quam in tribulationibus ridemus. *Roman cap.*12.c. Spe gaudentes Per Iacob, charitas, quæ habetur in via, deinde in visione in patria.

f Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.] *Genes.* 29. & 30.

Ponitur autem solus Iudas, ne numerus vltra quadragintaduo extenderetur, & quia de eò solum descendit Christus. *Chrysostom.* Iacob noster duodecim genuit Apostolos, spiritu non carne, & verbo non sanguine.

Et sicut Iacob cum suis vt multiplicaretur descendit in Ægyptum, sic Christus cum suis in mundum.

Item ille manducauit medullam Ægypti. *Gen.* 45. e.& Christus mundi. Medulla enim mundi sunt homines Sancti.

Sicut enim quamdiu est medulla in arbore sana semper floret, cum autem comesta fuerit tota paulatim marcendo siccatur, sic quamdiu sunt fideles stat iste mundus. Nam sicut egredientibus Israelitis exterminata est Ægyptus, sic sancti cum de isto mundo decesserint, casurus est mundus.

g Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar.] Nota historiam *Gen. cap.*28.a.

Quod Iudas habuit tres filios, Her, Onam, Sela. Primogenito dedit Thamar, sed mortuus est sine semine.

Secundus cum nequam esset, nolens suscitare semen fratri suo, interfectus est à Domino.

Quo mortuo dixit Iudas ad Thamar. Sede in domo tua vidua donec adultus fit filius meus Sela. Post aliquot dies videns Thamar quod defraudaret eam, sciens quod iturus erat Iudas ad tonsores, assumpto habitu meretricio sedit in biuio, & inuenta à Iuda, pacto inito cognouit eam, & concepit.

h Phares & Zaram de Thamar.] *Chrysost.* Reuera neque ex nuru neque ex meretrice. Meretrix enim non erat cùm propter amorem seminis Israël se finxerit meretricem. Nurus etiam non erat, quia nullus filiorum Iudæ habuit eam.

Nam cùm Iudas suo experimento exterritus, noluisset filio

lio

lio ſuo Her accipere vxorem de filiabus Chanaan,ſed dediſſet ei Thamar ex filiabus Aram , mater eius cum eſſet Chananæa hortaretur eum de genere ſuo accipere vxorem, ille conſilio matris vſus noo contigit eam, propter quod percuſſit eum Dominus. Alter ſcieos non ſibi naſci filios, ſemen fudit in terram, propter quod à Domino percuſſus eſt. Sic factum eſt vt Thamar integra maneret. Hæc ita geſta neſciens Iudas, cum diu lamentaretur, aſtitit ei Angelus & hæc omnia expoſuit ei.

Thamar. *a* Phares autem genuit Eſron, *b* Eſron autem genuit Aram. *c* Aram autẽ genuit Aminadab. *d* Aminadab autem genuit Naaſon. *e* Naaſon autem genuit Salmon. *f* Salmon autem genuit Booz de Rahab.

Item *Chryſoſt.* Secundum Dei prouidentiam hæc nomina poſita eſſe credimus. Qua autem cauſa vel ratione, ſciunt qui poſuerunt, & Deus. Nota quòd de ipſis interpretationibus nominum poteſt elici ſenſus myſticus & moralis. Iuda confitens, Thamar amaritudo interpretatur Phares, diuiſio, Zara, oriens.

Myſticè. *Myſticè* Ergo de Thamar, id eſt, ſynagoga amara, de ira, virga matris ſuæ natus eſt Phares, id eſt, Chriſtus oues finaliter ab hœdis diuiſurus *inf.* 25. c. Et Zara. id eſt, Chriſtus, de quo *Zach.* 6. d. Ecce vir oriens nomen eius.

Moraliter. *Moraliter.* Exponitur, quia Iudas interpretatur, confeſſio. In confeſſione enim eſt grauis & magna amaritudo, Amarum enim eſt & moleſtum crimen ſuum aliis facere notum Confeſſio ergo de amaritudine cordis generat diuiſionem vitiorum, & ortum virtutum.

a Phares autem genuit Eſron.] Iſte genitus fuit in Ægypto. *Math.* enim texens genealogiam Chriſti orditus eſt eam à tribus principalibus Patriarchis, poſt quos ſtatim deſcendit ad illos qui nati ſunt in Ægypto, conſequenter per ordinem ad eos qui nati ſunt in deſerto, & demum ad eos qui nati ſunt in terra promiſſionis. Eſron ſicut alij, ſecundùm nominis interpretationem ſignificat Chriſtum. Interpretatur enim ſagitta in amorem Dei hominum vulnerans corda.

Vnde 4. *Reg.* 13. c. Sagitta ſalutis Domini contra Syriam. *Iſa.* 49. a. Poſuit me ſicut ſagittam electam, in pharetra ſua abſcondit me, id eſt, in nidulo humanitatis. Hæc ſagitta aliis eſt ſalubris, aliis lætalis. Eſron etiam interpretatur atrium, & Chriſtus atrium eſt, charitatem dilatans vſque ad dilectionem inimicorum. *inf.* 5. g.

b Eſron autem genuit Aram] in Ægypto. Aram, Chriſtus, electus vel excelſus dicitur. Electus, de quo *Iſa.* 42. a. Ecce puer meus quem elegi Puer à puritate dicitur & ab obedientia. *Cantic.* 5. c. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus, id eſt, ex vniuerſa multitudine hominum & Angelorum ad noſtram redemptionem. De hoc excelſo dicit *Pſ.* 112. Excelſus ſuper omnes gentes Dominus.

c Aram autem genuit Aminadab] ſimiliter in Ægypto. Interpretatur autem Aminadab ſpontaneus vel voluntarius, per quem deſignatur Chriſtus, qui dicit. Voluntariè ſacrificabo tibi. *Iſa.* 53. c. Oblatus eſt qoia voluit, Aminadab etiam interpretatur gens deſiderata, quia vſque nunc qui deſiderabiles ſunt & voluntarij Deo irritant ad inuidiam ſui tenebrarum virtutes. Vnde *Iob* 3. b. Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan.

d Aminadab autem genuit Naaſon] in Ægypto ſimiliter. Naaſon interpretatur, augurium in bono, id eſt, præſcius futurorum. *Gen.* 44. d. An ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? Hic eſt Chriſtus, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. *Col.* 2. a. Qui nouit præſentia, præterita & futura.

Item Naaſon interpretatur, ſerpentinus, & Chriſtus prudenter more ſerpentis diaboli & membrorum eius inſidias cauit. *infr.* 10. b. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Vnde & *Num.* 21. c. ſignificatus eſt per ſerpentem æneum. Chriſtus enim ſerpens per mortalitatem, æneus per diuinitatem. *Gl.* In Ægypto Phares genuit Eſron, Eſron Aram, Aram Aminadab & Aminadab Naaſon, & tunc Moyſes eduxit eos de Ægypto. Et hoc ſignificatum eſt *Gen.* 15 d. vbi dicitur. In quarta generatione reuertentur huc. Naaſon fuit dux ſub Moyſe in tribu Iuda per deſertum, vt dicitur *Num* 2. a. Sed poſtea forte ſuſpenſus eſt cum aliis principibus, vt habetur *Numer.* 25. a. & tunc videtur filius eius ei ſubſtitutus, Vel forſan ſi non fuit ſuſpenſus, quia ceſſauit ira Domini propter Phinees, conſtat tamen quod mortuus fuit in deſerto, quia à viginti annis & ſupra nullus intrauit in terram promiſſionis, vt habetur *Num.* 13. a.

e Naaſon autem genuit Salmon,] qui interpretatur ſenſibilis, & Chriſtus ſecundum diuinitatem inuiſibilis & & incomprehenſibilis, factus eſt pro nobis viſibilis & paſſibilis. *Phil.* 2. a. Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu.

f Salmon autem genuit Booz de Rahab,] quæ excepit exploratores Ioſue. Secundum enim *Gl.* Salmon princeps tribus Iudæ, Rahab ſibi copulauit, & ſignificat Eccleſiam de gentibus, quæ principi ex Iuda, id eſt, Chriſto copulatur, & ſola cum ſuis ſaluatur, dum Hiericho, id eſt, præſens ſæculum ſemper vitiorum muris vallatum, ſeptem dierum tempore tubis prædicationum circummuallatur, donec in nouiſſima tuba muri corruat & nouiſſima mors deſtruatur. 1. *Cor.* 15. d Rahab fames, vel latitudo, vel impetus interpretatur, & ſignificat Eccleſiam gentilium eſurientem & ſitientem iuſtitiam. *infr.* 5. a. Hæc patiebatur famen audiendi & faciendi verbi Dei. *Amos.* 8. d Hæc nunc eſt dilatata, ſecundum illud *Iſa.* 54. a. Dilata locum tentorij tui. Impetuoſa etiam fuit in † conuerſione. Iuxta illud. Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur & rotæ. *Ezech.* 1. c. Ipſa enim reges fortes & peritos & magnos philoſophos in breui tempore traxit.

g Booz autem genuit Obed ex Ruth. *h* Obed autem genuit Ieſſe. *i* Ieſſe autem genuit Dauid Regem, *k* Dauid autem Rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. *l* Salomon autem genuit Roboam.

Ruth. 4. d.

2. Reg. 12.

al † conuerſatione.

g Booz autem genuit Obed ex Ruth.] Nota quod Salmon genuit Booz, ille Booz genuit ſecundum Booz, & ille Booz ſecundus genuit tertium, & ita erant tres continui Booz, ſcilicet pater, filius, nepos, tamen quia illorum trium vnum erat nomen, Matthæus ſemel poſuit, ſicut *infra* Ieconias ſemel ponitur pro patre & filio. De Booz patre Obed agitur *Ruth.* 4. d. aliis duobus *Ioſue* 6.

Myſticè. Ruth Moabitis ſignificat Eccleſiam de gentibus, quæ eſt de Moab, id eſt, patre diabolo. *Ioan.* 8. f. Et de petra deſerti filios Abrahæ ſuſcitauit, vt habetur *infra* 3. b. Booz fortis interpretatur. Myſticè.

Et de Chriſto legitur. Dominus in fortitudine veniet. *Iſa.* 40. c.

Et *Pſalm.* 23. Dominus fortis, & potens. Chryſoſtom. Qui ſecundum Dei præceptum accipiunt vxores, in virtute generant filios in ſeipſis virtutem habentes, qui autem diuitias eligunt, & non mores, pulchritudinem & non fidem, quod in meretricibus ſolet quæri, hoc in coniugibus optant, generant filios non Deo ſubditos, ſed ſibi & Deo contumaces, vnde filij eorum non ſunt fructus iuſtæ coniunctionis, ſed pœna condigna irreligioſitatis eorum.

h Obed autem genuit Ieſſe] Iſte Ieſſe fuit binominis. Dicebatur enim Iſai, vt habetur 2 *Reg.* 23. a. Et Ieſſe, vt ſcires eum veniſſe, de quo *Iſa.* 11. a. Egredietur virga de radice Ieſſe &c. Ieſſe interpretatur, incendium, & Chriſtus dicit *Luc.* 12. f. Ignem veni mittere in terram.

i Ieſſe autem genuit Dauid Regem,] non quod ſolus Rex in hac genealogia fuit, ſed quia primus Rex de tribu Iuda per quem ordo generationis decurrit vſque ad Chriſtum.

Myſticè. Dauid manu fortis, Chriſtus, qui Goliam, id eſt, diabolum vicit. 1. *Regum.* 17. f. Qui infernum ſpoliauit. *Pſalm.* 106. Quia contriuit portas æreas. Ipſe etiam aſpectu deſiderabilis. *Pſalm.* 44. Speciosus forma præ filiis hominum. 1. *Petr.* 1. c. In quem deſiderant angeli proſpicere. Myſticè.

k Dauid autem Rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ] vxor, vt legitur. 2. *Regum.* 12. f. Nota quod prædictæ mulieres tres nominatæ ſunt, quia ex generationibus ſuis laudari meruerunt. hæc autem Berſabee non nominatur quia peccauit ipſa cum Dauid & Dauid cum ea, & in viro ſuo quem interfici fecit. Berſabee, puteus ſatietatis vel etiam puteus ſeptimus interpretatur, hæc eſt Eccleſia munere ſeptiformis gratiæ Spiritus ſancti ſacrata, à qua hauritur fons aquæ ſalientis in vitam æternam. *Ioan.* *cap.* 4. b. Vrias, lux mea Dei interpretatur, & ſignificat diabolum, qui transformat ſe in angelum lucis & lucem Dei ſe facit, 2. *Corinth.* 11. c.

Hic etiam dixit Similis ero altiſſimo. *Iſa.* 14. d. Cui Eccleſiam coniugatam Chriſtus de ſolario paternæ maieſtatis adamauit, & pulchram factam ſibi matrimonio copulauit.

l Salomon autẽ genuit Roboam] qui Princeps fuit duarũ tribuum

tribuum, vt legitur 3. *Reg.* 12. c. Et interpretatur latitudo populi.

a Roboam autem genuit Abiam,] qui regnauit super Iudam. 4.*Reg.* 15. a. Et interpretatur pater Dominus: Et de Christo dicitur 2. *Reg.* 7. b. Ego ero illi in patrem.

q Abias autem genuit Asa.] 3.*Reg.* 15. b. Et interpretatur attollens: Hic est Christus qui abstulit peccata mundi. *Ioan.* 1. d. Vel attollens humanam naturam ad dexteram Patris. *Psalm.* 109.
B Sede à dextris meis. *Heb.* 1. b. Sedet ad dextram maiestatis in excelsis.

Item *Chrysost.* Asa interpretatur vnguentum floridum, quod est boni odoris, & suo odore delectat & impinguat. Sic Christus in tempore tentationis, & historia scripta de eo legentem delectat & impinguat.

a Roboam autem genuit Abiam, *b* Abias autem genuit *c* Asa, Asa autem genuit Iosaphat *d* Iosaphat, autem genuit Ioram, *e* Ioram autem genuit Oziam. *f* Ozias autem genuit Ioathan, *g* Ioathan autem genuit Achaz *h* Achaz autem genuit Ezechiam. *i* Ezechias autem genuit Manassen, *k* Manasses autem genuit Amon. *l* Amon autem genuit Iosiam, *m* Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius *n* in transmigratione Babylonis. Et *o* post transmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel, *p* Salathiel autem genuit Zorobabel. *q* Zorobabel autem genuit Abiud, *r* Abiud autem genuit Eliacim. *s* Eliacim autem genuit Azor, *t* Azor autem genuit Sadoc. *u* Sadoc autem genuit Achim, *x* Achim autem genuit Eliud, *y* Eliud autem genuit Eleazar, *z* Eleazar autem genuit Mathan *a* Mathan autem genuit Iacob,

c Asa autem genuit Iosaphat,] qui interpretatur iudicans. Et Christus est Iudex *Ioan.* 5. d. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. *Psalm.* 95. & 97. Iudicabis orbem terræ in æquitate.

d Iosaphat autem genuit Ioram] qui excelsus interpretatur. Hic est Christus qui ait. Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit. *Ioan* 3.b.

e Ioram autem genuit Oziam.] Nota 4.*Reg.* 8. f. quod Ioram genuit Ochoziam. Ochozias autem genuit Ioas, Ioas autem genuit Amasiam, Amasias autem genuit Oziam. Hi tres reges sunt prætermissi, vel ideo quia propositum fuit Euangelistæ tres tesseradecades ponere, vel quia Ioram se miscuit generi Iezabel. 4.*Reg.* 8.e. & dictum est per Prophetam. 3. *Reg.* 21. c. in throno regni quempiam non esse sessurum de domo Achab nisi in quarta generatione, ideò memoria eius à sancta generatione tollitur vsque ad tertiam generationem. Purgata verò labe gentilis familiæ in quarta origo Christi numeratur. Omnes autem quos ponit hic aut boni aut patres boni aut filij bonorum fuerunt.

Mystice Ozias robustus Domini interpretatur. Hic est Christus, de quo *Psal.* 117. Fortitudo mea Dominus.

f Ozias autem genuit Ioathan.] De quo 4.*Reg.* 15.a. Et interpretatur perfectus: *inf.* 5.g. Estote perfecti sicut, & pater vester perfectus est.

g Ioathan autem genuit Achaz. 4.*Reg.* 16.a. Et interpretatur comprehendens, *inf.* 11. d. Nemo nouit Patrem nisi filius.

h Achaz autem genuit Ezechiam] Iste fuit valde bonus & pius. De quo 4. *Reg.* 18.a. Et interpretatur fortis Dei. *Ps.* 23. Dominus fortis & potens.

i Ezechias autem genuit Manassen.] De quo 4.*Reg.* 21.a. Et interpretatur obliuiosus. Hic est Christus, qui peccatore conuerso omnium iniquitatum eius non recordatur amplius. *Ezech.* 18.e.

k Manasses autem genuit Amon.] Vterque fuit malus, sicut legitur 4 *Reg.* 21. Amon autem interpretatur nutricius. Hic est Christus. *Osea* 11.a. Ego quasi nutricius Ephraim portabam eos in brachiis meis, &c.

l Amon autem genuit Iosiam.] Iste fuit valde bonus. De quo 4.*Reg.* 22. Iosias salus Domini interpretatur vel incensum. Hic est Christus, qui operatus est salutem in medio terræ. Qui dicit. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

m Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius.] De quibus. 4.*Reg.* 23. & 24.

n In transmigratione Babylonis, id est, prope transmigrationem. Et ponitur, [in] pro ad q.d. genuit eos vt transmigrarent ad Babylonem, ita vt hæc dictio, vt notet consecutionem, & non causam. Nota quòd Iosias tres habuit filios. Ioachim qui dictus est Iechonias, à filio, secundus Ioachaz qui & Sellum dicitur *Ierem.* 22.c. Tertius Matathias qui postea dictus est Sedecias. *Rabanus* quærit, quare Iechonias dicitur filius Iosiæ, cum Iosias genuerit Ioachim, & Ioachim genuit Iechoniam. Si autem eundem Iechoniã bis numeremus, in fine scilicet, præcedentis tesseradecadis, & in principio sequentis, ad hoc vt pleniùs tres tesseradecades inueniantur, iam non erunt quadraginta duo patres,

Hoc diuersis modis soluitur. *Hieron.* quòd vterque pater, scilicet & filius, Ioachim, scilicet maior & Ioachim minor Iechonias vocatur, & ita habemus vnum in fine præcedentis tesseradecadis, & alterum in principio sequentis; vt cùm dicitur. Iosias genuit Iechoniam. Ioachim scilicet maiorem intelligamus. Cum verò dicitur, Iechonias genuit Salathiel, Ioachin scilicet minorem intelligamus; Ioachim pater scribitur per.

m Ioachim, filius per.

n August. tamen dicit quod vnus bis numeratur Iechonias qui, & Ioachim dictus est, à quo facta est quædam in exteras gentes deflectio id est, prima transmigratio, quando scilicet in Babyloniam transmigratum est.

Vbi ergo ordo à rectitudine deflectitur & in diuersa tendit, angulum facit, & id quod in angulo est bis numeratur: Iechonias, præparatio Domini interpretatur, quod Christo conuenit. *Ioan.* 14.a.

Vado parare vobis locum, &c. Transmigratio autem in Babyloniam, significat transitum Apostolorum ad gentes. *Act.* 13.g.

o Et post transmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel] qui interpretatur petitio mea Deus. Quod Christo conuenit, qui dicit. *Ioan.* 17 b. Pater serua eos, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut nos.

p Salathiel autem genuit Zorobabel.] Hoc legitur in multis locis in Scriptura. *Aggai cap.* 2 d. In die illa dicit Dominus, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, &c.

Et 3. *Esdra cap.* 5. c. Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius Tamen 1. *Paralipomenon cap.* 3.c. legitur contrarium. Filij Iechoniæ, Asir, Salathiel, Melchiram & Phadaia & cætera, de Phadaia orti sunt Zorobabel & Semei.

Sed tradunt Hebræi trinomium fuisse, Asir, Salathiel, & Phadaia.

Sed scimus quod *in libro Paralipom.* multa sunt truncata & vitio scriptorum deprauata: Zorobabel autem magister confusiònis interpretatur. Hic est Christus magister exeuntium de confusione peccati & mundi. *infra* 23.a. Vnus est magister vester.

q Zorobabel autem genuit Abiud] qui pater meus iste interpretatur, quod Christo conuenit. *Psal.* 88. Ipse inuocabit me, pater meus es tu.

r Abiud autem genuit Eliacim. qui Dominus resuscitans interpretatur. *Ioan.* 6. e. Qui videt filium & credit in eum habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

s Eliacim autem genuit Azor] qui adiutus interpretatur. *Psal.* 53. Ecce enim Deus adiuuat me & dominus susceptor est animæ meæ.

t Azor autem genuit Sadoc,] qui iustus interpretatur. Hic est Christus. *Psalm.* 10. Iustus Dominus & iustitias dilexit. *Sap.* 10. b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & cæt.

u Sadoc autem genuit Achim,] qui interpretatur frater meus iste. Hic est Christus qui voluit homo fieri vt haberet fratres. De quibus *Psal.* 21. Nunciabo nomen tuum fratribus meis. *Cant.* 8.a. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, &c. *inf.* 12. d Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est.

x Achim autem genuit Eliud] qui interpretatur Deus meus. Hic est Christus qui dicit. *inf.* 27. f Deus meus, Deus meus vt quid me dereliquisti est.

y Eliud autem genuit Eleazar.] qui interpretatur Deus adiutor meus. Hic est Christus, qui in persona hominis dicit. Deus meus sperabo in eum. *Ierem.* 17. b. Benedictus qui confidit in Domino.

z Eleazar autem genuit Mathan,] qui interpretatur donans vel donatus. Hic est Christus donans dona hominibus, *Ioan.* 3. b. Sic Deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum daret.

a Mathan autem genuit Iacob] qui luctator & supplantator interpretatur. Hic est Christus, qui mundum & diabolum vicit.

vicit. Qui mortem occidit.1.*Cor*.15.g.Vbi est mors victoria tua? Qui infernum spoliauit. *Osea* 13. d. Ero mors tua ô mors, ero morsus tuus inferne.

a Iacob autem genuit Ioseph] qui interpretatur augmentum. De quo *Ephes. cap*.5. d. Quia omnia in omnibus adimpletur.

27.3.c.genuit. *b* Virum Mariæ,] quæ interpretatur stellamaris, vel amarum mare *Gl*. Quid ad Christum generatio ex Dauid deducta ad Ioseph? Nunquid Christus ex semine Ioseph? Non, supple, sed non est consuetudo Scripturarum vt ordo mulierum in generationibus texatur, ideo non per Mariã, sed per Ioseph inducitur, cum de vna tribu Ioseph & Maria fuerint, vnde & eam quasi proximam cogebatur accipere, ne tribus se in aliam confunderet.

C *a* Iacob autem genuit Ioseph virum *b* Mariæ, *c* de qua natus est Iesus qui vocatur Christus. Omnes *d* itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim, & *e* à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, *f* & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim. Christi *g* autem generatio sic erat. Cùm esset *h* desponsata mater Iesu Maria Ioseph, *i* antequam conuenirent *k* inuenta est in *l* vtero habens de Spiritu sancto. *m* Ioseph autem vir eius cùm esset iustus & nollet eam traducere, *n* voluit occultè dimittere eam. Hæc *o* autem eo cogitante

Vnde *Num*. 36. c. Omnes viri ducent vxores & de tribu & de cognatione sua, & cunctæ fœminæ maritos de eadem tribu accipiant, vt hæreditas permaneat in familiis.

Sed contra hoc.*Ex*.6.d. Accepit Aaron sororem Naason filiam Aminadab, id est, Elisabeth in vxorem, de qua constat quod erat de tribu Iuda, & Aaron de tribu Leui, vt dicitur *Exod*.6. d.

Item Dauid duxit Michol filiam Saul quæ erat de tribu Beniamin, vt habetur 2. *Reg*. 18. g. Dauid autem de tribu Iuda. Solut. Sola illa mulier non poterat nubere viro de alia tribu, ad quam deueniebat hæreditas parentum.

Vnde cum ad Elisabeth non deueniret hæreditas patris quia habebat fratres priores se, bene potuit nubere viro de alia tribu, quia nulla fiebat permixtio sortium.

Idem habetur de aliis. Sed quia Maria fratres non habuit vel sorores, ad eam deuenit hæreditas, vnde habuit necesse secundùm legem nubere viro de cognatione sua. Quod autem ad filias transiret hæreditas, habetur *Num*.27 b vbi dicitur. Cùm mortuus fuerit homo sine filio, ad filias transibit hæreditas. Quæritur autem quare *Matthæus* dicat Iacob patrem Ioseph, cum Lucas eum filium Heli nominet & Heli filium Mathat? Sed sciendum quod Mathat qui descendit de Dauid per Mathan, habuit vxorem quæ dicta est Hesta de qua genuit Heli: post mortem verò Mathat, Mathan qui descendit per Salomonem, accepit eandem vxorem, & genuit inde Iacob, ita vtique fratres fuerunt Heli & Iacob, Heli verò duxit vxorem & mortuus est sine semine, Iacob autem duxit eandem vxorem & suscitauit semen fratri suo, & genuit Ioseph. Itaque Ioseph secundùm legem filius Heli secundùm naturam filius Iacob dicitur.

c De qua natus est Iesus qui vocatur Christus.] Christus natus est de patre substantialiter, de matre materialiter, de Spiritu sancto potentialiter, siue virtualiter.

d Omnes itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid,] inclusiuè, vt in illa generatione tam Dauid quàm Abraham contineantur, generationes quatuordecim.

e Et à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis,] vt Dauid non sit de ista generatione, sed transmigratio Babylonis, [generationes quatuordecim] Similiter.

f Et à transmigratione Babylonis vsque ad Christum] vt Christus contineatur sub hac generatione, non transmigratio Babylonis [generationes quatuordecim] Ecce in vniuerso quadragintaduæ.

g Christi autem generatio sic erat. Cum esset desponsata mater Iesu, &c.] Multa prætermittuntur hìc, quæ Lucas narrat. Annunciatio scilicet Domini per Gabrielem, & qualiter facta annunciatione, exurgens Maria abijt in montana cum festinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elisabeth, & exultauit infans præ gaudio in vtero eius. Et qualiter mansit ibi tribus mensibus, & reuersa est in domum suam. Post reuersionem autem illam inuenta est habens de Spiritu sancto. Et ab hoc loco incipit *Matth*. dicens.

h Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph.] Desponsatio enim fiebat per aliquod tempus ante communem cohabitationem, & interim erat vxor sub custodia mariti, & frequenti visitatione donec solemnia nuptiarum celebrarentur. Propter multas autem causas voluit Christus matrem suam desponsari. Vnam causam ponit *Chrysostomus*, aliæ extrahuntur à *Glos*. *Propter multas causas voluit Christus matrem suam desponsari.*

Prima est, quia futurum erat vt omnes sancti de virgine nascerentur Ecclesia Christo desponsata, vnde Christus de desponsata natus est, ne indignius nasceretur Dominus quam serui. *27. q. 2. c. priusquam & c.inuenta.&c. genuit. De ver. fi.c.4.*

Secunda, vt per Ioseph genealogia Mariæ texeretur, quia de eadem tribu erant, & per mulieres genealogia nõ texitur.

Tertia, vt Ioseph esset testis castitatis ipsius & defendens eam ab infamia suspicionis.

Quarta, ne vt adultera combureretur. *Leuit.cap*. 21.b. De alia tribu lapidabantur *Deuteronom.cap*.22. c. Quintam causam dicit *Origines*, vt virgo viri solatio sustentaretur, & tam puer quàm mater officio viri sustentarentur.

Sextam ponit *Beatus Ignatius*, scilicet vt diabolo partus eius occultaretur, qui nequiuit discernere an de virili semine an ex virgine nasceretur.

Septima causa, ne fatuis virginibus daretur causa vel occasio se excusandi de infamia, dicendo quòd & mater Christi infamata fuerit.

Octaua causa potest assignari, vt per hoc quod de virgine & desponsata natus esset vterque status approbaretur, scilicet coniugatorum & virginum.

i Antequam conuenirent] communi cohabitatione. Sed non sequitur quod postea conuenerint, sicut non sequitur. Iste non pœnitebit donec mortuus sit, ergo post. Et est similis modus loquendi. *Genes*. 8. a. Coruus non est reuersus donec siccarentur aquæ super terram. Neque enim postea reuersus est.

Et in *Psalm*. 108. Donec ponam inimicos tuos, &c.

Item. Oculi nostri ad Dominum donec misereatur nostri.

k Inuenta est] à Ioseph sicut à viro curioso circa vxorem. Ipsa dico.

l In vtero habens de Spiritu sancto.]i. opere Spiritus sancti conceperat. Non quia hoc Ioseph cognouerat, sed ipsa habens in vtero de Spiritu sancto, inuenta est à Ioseph habens in vtero.

Vel sic distingue: Inuenta est in vtero habens: & hoc fuit, de Spiritu sancto, id est, de Spiritu sancto erat habens in vtero. *Chrysost*. Confundantur vani inquisitores, quando natus est Christus de Spiritu sancto, cum nesciant naturam suam explicare. Neque Gabriel, neque Matthæus amplius potuerunt dicere, quàm quòd de Spiritu sancto natus est, & tu vis linguam tuam super Gabrielem & Matthæum erigere? *Isa*. 53. e. Generationem eius quis enarrabit? Ecce illud nouum, mulier circumdabit virum *Ierem*. 21.d.

m Ioseph autem vir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere,] id est, in damnum suum ducere.

n Voluit occultè dimittere eam.] Nota quòd priusquam Angelus virginem salutasset, & priusquam de montanis rediisset, Ioseph eam desponsauerat per verba de præsenti, quod patet per illud *Luc*. 1. e. Missus est Gabriel ad Virginem desponsatam Ioseph, & diligenter eam custodiens apprehendit grauidam. Erat ergo in ambiguo, quia poterat res esse bona & poterat esse mala. Credebat enim Ioseph filium Dei Virgine nasciturum, & poterat esse quod de ista, quod si contigisset reputabat se indignum cohabitatione eius. Si autem aliunde concepisset, videretur conscius adulterij & adulterium celare si cohabitaret ei, & ideo eligens viam mediam, voluit occultè dimittere eam. Aliter potest distingui & accipitur, traducere, pro propalare. Et notantur tria circa Ioseph, scilicet iustitia, pietas, & prudentia. Iustitia notatur in hoc quòd volebat innocentem seruare ab infamia. Pietas, quia nolebat eam traducere, id est, propalare, id est, publicè adulteram promulgare. Prudentia, quia volebat eam occultè dimittere. *o* Hæc autem eo cogitante,] quia piè & prudenter præcogitat, consolari meretur, & consilium suum Δ meliori *Moraliter.*

Moralit. *o* Hæc autem eo cogitante, &c.] Quilibet iustus

debet

A meliori consilio mutatur. *a* Ecce Angelus, &c.] *Gl.* Ne vlteriùs premeret dubietas, queoi commendabat æquitas. *b* Domini] Non ille qui transfigurat se in Angelum lucis 2.*Cor.* 11. c. *c* Apparuit in somnis] scil. corporis, & dubietatis: In somnia. *Chrys.* Sicut dormienti Adam creauit mulierem, sic isti dormienti diuinitùs consignauit vxorem.

27. q. 2. c. si quis desponsauerit, &c. institutum, &c. genuit, &c. Priusquam. D

a ecce Angelus *b* Domini *c* apparuit in somnis Ioseph, dicens. *d* Ioseph fili Dauid, *e* noli timere *f* accipere Mariam coniugem tuam. *g* Quod enim in ea natum est, *h* Spiritu sancto est *i* Pariet autem filium, & *k* vocabis nomen eius Iesum. *l* Ipse enim saluum faciet *m* populum suum *n* à peccatis eorum. *o* Hoc autem totum factum est, vt *p* adimpleretur, quod dictum est à Domino per *q* prophetam, dicentem. *r* Ecce virgo in vtero habebit *s* & pariet filium, & *t* vocabitur nomen eius Emanuel, quod est *u* interpretatum nobiscum Deus. *x* Exurgens autem Ioseph à somno *y* fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, & *z* accepit coniugem suam, & *a* non

Nota quod dicit, apparuit. Apparere enim propriè dicitur subita, & inuisibilis rei visibilis exhibitio. Et quandoque apparent Angeli inuisibiliter, id est, sine subiecta creatura, vt in somnis, vbi nihil videt homo sed videtur videre Et eleganter apparuit ei in somnis, vt ostenderet eum sopitum quasi somno ambiguitatis, quodam enim modo dormit animus, cum in ambiguo fluctuat.

d Dicens: Ioseph fili Dauid] Notum, & familiarem se ostendit, cum genus, & nomen dicit. *Exod.* 33. c. Ego noui te ea nomine. Filium Dauid vocat, vt reuocet ad memoriam se, & Mariam ex eadem tribu esse, & ideo nullatenus diffidat hanc promissionem posse compleri in Maria.

e Noli timere.] Nota quod quater dicit Angelus: Ne timeas. Zachariæ. *Luc.* 1. a. Mariæ. *Luc.* 1. c. Ioseph, vt hic. Pastoribus. *Luc.* 2. b.

f Accipere Mariam coniugem tuam. *Gl* Coniux erat non cubitu, sed affectu, non commixtione corporis, sed in vnione siue copulatione animorum Vnde *Aug.* Hoc exemplo magnificè insinuatur fidelibus coniugatis seruata pari consensu continentia, posse permanere stetatique coniugium non mixato corporis sexu, sed custodito mentis affectu.

g Quod enim in ea natum est] non de ea. Aliud enim est nasci de ea, & aliud in ea De ea nasci est in lucem produci, in ea verò nasci est concipi.

h De Spiritu sancto est.] Non dicit de Patre, vel Filio, quia de sola bonitate Dei fuit, quòd incarnaretur, quod attribuitur Spiritui sancto.

Moraliter. * debet habere Mariam coniugem, id est amaritudinem pœnitentiæ. Accipienda enim est pœnitentia in vxorem, quia pulchra, quia diues, quia nobilis, soror enim regis cælestis est. Dolorem enim & miseriam Christus ab vtero habuit. Sed multi dormiunt cum Ioseph Quibus ait Apostolus *Eph.* 5. d. Surge qui dormis, & illuminabit te Christus Sicut autem non curatur de verbo dormientis sic non multum ædificantur homines in prædicatione prælati in peccato iacentis. Multi autem timent accipere Mariam quousque timor Domini, quasi Angelus monet eos, dicens Noli timere fili Dauid, scil. si vis esse imitator Christi qui fuit irrisus, flagellatus, crucifixus *Iosue* 1. b. Noli timere, sed confortare, & esto robustus. Hoc matrimonium inchoatur per contritionem. *Osee* 2. d. Sponsabo te mihi in iudicio. Quando enim homo diiudicat se per contritioné, tunc contrahuntur sponsalia. Ratum fit per confessionem. *Ioan.* 1. f. Rabi vbi habitas? venite, & videte, & venerunt, & manserunt apud eum. Consummatur autem per satisfactionem *inf.* 3. b. & 4. b. Facite fructus dignos pœnitentiæ. Et tunc quod in ea natum est de Spiritu sancto est. Tres enim filios genuit pœnitentia. Testimonium consciétiæ 1. *Cor.* 1. c. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Prælibationem iocunditatis æternæ *Ps.* 33. Gustate & videte Adeptionem gloriæ *Ps.* 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine quam abscondisti timentibus te. *Ps.* 127. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Quia ducunt ad epulas satietatis æternæ. Item mater Iesu, id est saluti, salutis, est religio, quæ est amarum mare per pœnitentiam, quia non potest in se mortuum pati. Hæc habet in vtero de Spiritu sancto quádo, scil. de inspiratione diuina aliqui intrant. Vterus eius conuentus. Sed hodie habet quosdam similes Iacob, id est, bonos, qui luctantur cum Domino, & habitant in tabernaculis, & ideo obtinent benedictionem. Et Esau habet, id est, malos, hi inuicem colliduntur, vt dicere possit religio. Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? *Genes.* 25. c. Nota monachi, vel claustrales in conuentu, sunt quasi pueri in vtero, quia non sunt curiosi de cibo, & vili cibo vtuntur. Secundò, quia calidi sunt, nec timent frigus, nec videntur. silentium tenent. Tunc nascuntur, quando mittuntur ad Prioratum, vel fiunt Abbates. Sed multi sunt progenies viperarum, tempus nascendi non expectantes. Hinc Rachel periclitatur in ortu Beniamin. Hodie fit contentio quis nascatur prior. Sed Esau primò nascitur, quia priùs promouentur mali quam boni *inf.* 27. c. Non hunc sed Barrabam.

i Pariet autem filium.] non filios. *Chrysostom.* Non dicit: Pariet tibi filium sicut dicit Zachariæ: *Luc.* 1. a.

k Et vocabis nomen eius Iesum] in circumcisione, quoniam tunc imponuntur nomina: Vocabis, dicit, non impones, quia ab æterno impositum est, Iesum, saluatorem: Ista vocatio significata fuit *Gen.* 41. f. vbi legitur de Ioseph: Vocauit eum lingua Ægyptiaca Saluatorem mundi. *Isa.* 7. a.

l Ipse enim saluum faciet.] Causam nominis subdit, quasi dicat, bene dicitur Iesus, quia saluabit, non quoslibet, sed.

m Populum suum] quos, scilicet, prædestinauit. *Rom.* 8. f. Quos prædestinauit hos, & vocauit, & quos vocauit hos, & iustificauit, & quos iustificauit hos, & magnificauit. Et benedico, saluum faciet, in fide, & spe, non ab hostibus corporalibus sicut Iosue, & Dauid, sed.

n A peccatis eorum,] quod non est hominum, sed solius Dei *Luc.* 5. d Quis potest peccata dimittere nisi solus Deus? *Is.* 43. d. Ego sum, ego sum ipse qui iniquitates tuas deleo propter me.

o Hoc autem totum factum est.] Quod prætaxauerat confirmat auctoritate, vt Euangelicæ veritati quasi columnæ basim supponat testimonium Prophetæ. Dicit igitur.

o Hoc autem totum factum est,] vt scilicet virgo propinquo suo desponsaretur, vt casta seruaretur, vt Angelus per somnium Ioseph loqueretur, vt eam sponsam accipere iuberetur, vt pueri nomen Iesus vocaretur, vt virgo Saluatorem mundi generaret.

p Vt adimpleretur quod dictum est à Domino] Istud, vt, finem connotat, quasi vt finem acciperet prophetia. Vel etiam consecutionem, non causam finalem. Simile habetur *Gen.* 40. d Suspendit alterum in patibulo, vt veritas coniectoris probaretur.

q Per Prophetam dicentem.] *Isa.* 7. c. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Matthæus autem sensum sequitur Isaiæ, non verba.

r Ecce virgo in vtero habebit.] Vide quòd licet non esset præsens, quod prædicabat Propheta, nec in proximo futurum, sed longè post, vsus est tamen aduerbio demonstratiuo ad oculum pro duobus, tum ad exprimendam admirationem pro sibi facta reuelatione, tum pro certa Spiritus sancti demonstratione, qui quasi præsens ei demonstrabat, quod post multa tempora futurum erat.

s Et pariet filium] non filios. *Is. vlt.* c. Antequam parturiet peperit, antequam veniet partus eius, peperit masculum, quis audiuit vnquam tale?

t Et vocabitur nomen eius Emanuel.] Primò ab Angelis psallentibus, deinde ab Apostolis prædicantibus, post hoc verò à credentibus fidelibus.

u Quod est interpretatum nobiscum Deus.] Per naturam. *Ps.* 107. Ephraim susceptio capitis mei Per cohabitationem *Baruc* 3. d Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Per gratiam *inf. vlt.* d. Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.

x Exurgens autem Ioseph à somno] dubietatis, dicit *Glossa.*

y Fecit sicut præcepit ei Angelus] non solùm quod præceperat, sed sicut. In quo notatur perfecta obedientia. *Prou.* 21. d. Vir obediens loquitur victorias.

z Et accepit] Mariam coniugem suam, propter prædictas causas.

a Et non cognoscebat eam.] In Euangelio Nazaræorum legitur, vt dicit *Chrys.* quòd Ioseph Mariam videre facie ad faciem non poterat, quoniam Spiritus sanctus eam à conceptione penitus impleuerat, ita quòd non cognoscebat eam propter splendorem vultus eius. Sicut legitur, quòd discipuli non poterant videre faciem Domini propter splendorem *inf.* 17. a.

Donec

Psal. 109. a Donec peperit filium suum] non quod postea cognouerit, sed donec, ponitur pro & quasi dicat, non cognouit, & ita peperit. Vel pro æterno. Sicut hic: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et nota similitudinem per contrarium, quasi hic ponitur donec pro nunquam, sicut ibi ponitur pro semper *Genes.* 8. a. Coruus non est reuersus donec siccata est terra.

cognoscebat eã a donec peperit filium suum b primogenitum, & c vocauit nomen eius Iesum.

b Promogenitum.] *Glossa.* Primogenitum dicitur omne, quod aperit vuluam, siue aliud sequatur siue non. Et hoc habetur *Exod.* 13. c. Hic autem dicitur primogenitus ante quem nullus alius genitus, post quem nullus. Simile *Roman.* 8. f. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. *Hebr.* 1. c. Introduxit primogenitum in orbem terrarum. *Psalm.* 88. Primogenitum ponam illum. c Et vocauit nomen eius Iesum] die octaua quo fiebat circumcisio, & nomen imponebatur.

A

CAP. II.

CVm d ergo natus esset Iesus in Bethlehẽ Iudæ in diebus Herodis regis, e ecce Magi f ab Oriente g venerunt Ierosolymam, h dicentes. Vbi est, qui i natus est Rex Iudæorum? k Vidimus enim stellam eius in Oriente:

EXPOSITIO CAP. II.

d CVm ergo natus esset Iesus, &c. [In hoc cap. agitur de natiuitate Christi, de aduentu Magorum, de fuga Ioseph cum puero in Ægyptum, de interfectione innocentum, de reditu de Ægypto in Nazareth. De circumcisione Matthæus subticet, sed Lucas suppleuit secundo c. Matthæus de natiuitate transit breuiùs, sed Lucas narrat diffusiùs. Nam Matthæus tribus breuibus verbis natiuitatem insinuauit. Nam in tribus locis verbo natiuitatis vsus est. In fine, scil. genealogiæ vbi ait: De qua natus est Christus. Et paulò post ait. Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est. Et hic. Cum natus esset Iesus, &c. Et ponuntur hic quatuor à Prophetis roborata. Natiuitas. *Isaiæ* 7. c. Ecce virgo concipiet. Et 9. b. Paruulus natus est nobis. Nomen cum dicitur [Iesus] *Isaiæ* 7. c. Vocabitur nomen eius Emanuel. Et 9. b. Vocabitur admirabilis, consiliarius, Deus fortis, &c. quæ circumloquuntur hoc nomen Iesus. Tertius est locus, cùm dicitur [In Bethlehem Iudæ] ad differentiam illius, quæ est in Galilæa. *Mich.* 5. a. Et tu Bethlehem Iudæ, &c. Tempus [In diebus Herodis] Sed potiùs videretur dicendum, tempore Augusti Imperatoris. A digniori enim fit denominatio. Sed hoc ponitur ad ostendendum prophetiam Iacob esse completam. *Genes.* 49. b Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Iam ablatum erat sceptrum de Iuda, quia iste Herodes erat alienigena, & ideo patet, quod ille natus erat, qui promissus erat in lege.

e Ecce Magi ab oriente venerunt Ierosolymam.] Non magici vel malefici, vt quidam autumant, hi fuerunt, sed Magi dicuntur, vel quia de stirpe Balaam, secundum quosdam nati sunt, vel Magi, quia fefellerunt Herodem. Dicunt autem alij, quod Magi per subtractionem literæ dicuntur, quasi à magnitudine sapientiæ dicti. Erant enim sapientes, & Philosophi, & reges in terra Persarum. Et sicut dicitur, distabant à Ierusalem itinere vnius anni, qui venerunt, non post annum, quia tunc non inuenissent puerum in præsepio, sed in Ægypto, sed secundùm *Hieron.* die natiuitatis iter aggressi sunt, & decimaquarta die eiusdem venerunt in dromedariis. Vel potest dici, quod miraculosè venerunt. *Chrys.* dicit, quod aggressi sunt iter per annum vnum ante natiuitatem visa stella, & Herodes occidit pueros anno secundo post natiuitatem. Ideo cum sic transissent duo anni vsque ad occisionem puerorum, occidit omnes pueros à bimatu, & infra. Et hoc videtur consonare textui sequenti. *August.* dicit, quod Christo nato orta est stella, qua visa magi in 13. diebus miraculosè venerunt. Ideo fortè est, quod Armeni in die Epiphaniæ natiuitatem Domini celebrant. Ideo etiam in illa nocte non cantatur. Venite exultemus Domino, quia Magi venerunt non vocati.

h Dicentes, vbi est qui natus est rex Iudæorum] Mira res, hi peregrini natiuitatem prædicant, etsi locum ignorant. Iudæi autem locum scientes natum negant. i Vbi est qui natus est rex Iudæorum] q. d. quærimus regem recenter natum, non Herodem iam dudum in solio collocatum. Non est credibile cum isti reges fuerint, quod tres soli venerunt, imò potiùs multis comitibus stipati fuerunt. Euangelista tamen tantùm de tribus regibus, & muneribus mentionem facit quasi de principalioribus. Vel quia in ternario, numerus mysticus est positus. Per istos enim tres, gentes, quæ ex tribus filiis Noe natæ sunt venturæ ad fidem præfigurantur. k Vidimus enim stellam eius in Oriente.] Hinc gloriantur Astrologi, & ex hoc loco dicunt, quod lex astrologiæ sit firma: Contra quos *Isidorus.* Idem est semper stellarum cursus, quare non idẽ hominis status? *Idem* iniustus est Deus si ex necessitate stellarum punit. *Idem.* Quæ fuit stella, quæ diluuium adduxit, quæ omnes homines occidit? *Idem.* Ante aduentum Christi, quæ stella omnes gentes idola colere compellebat? *Idem Isidorus.* Si stellæ est, quod boni simus, vel mali, ergo nec bonum nostrum laudabile, nec malum vituperandum. *Idem.* Si adulter & homicida per stellas fiunt, magna est illarum iniquitas, maior autem illius, qui ad hoc eas creauit. k Vidimus stellam eius] id est, ab eo creatam ad suæ natiuitatis indicium, & specialiter deputatam ad hoc officium, & ideo dicit, Stellam eius, quasi per appropriationem, quia & si cæteræ stellæ ab ipso creatæ à mundi principio, hæc specialiter deputata est ad natiuitatis eius ostensionem Solet autem hic distingui duplex litera: Vidimus stellam eius, in Iudæa, nos dico existentes, in Oriente. Vel, vidimus stellam eius, existentem, in Oriente. Hæc stella, sicut dicit *Fulgentius* differebat ab aliis in situ, quia non erat fixa in cælo, sed vicina terræ. Item in fulgore, quia lucebat de die, quod non aliæ. A Item

Moraliter. d Cùm ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iudæ] id est, in corde illo quod est domus panis doctrinæ, vel lacrymarum. In tali nascitur Iesus, id est, salus. Sed multi possunt dicere illud *Isa.* 3. b. Non sum medicus, & in domo mea non est panis. e Ecce Magi] à magnitudine. Debet enim homo magna dicere, magna facere, & magna cogitare. Vel magi, quasi magici. Vndè *Psalm.* 57. Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium. *Eccl.* 12. c. Quis medebitur incantatori à serpente percusso? E contra diabolus habet suos Magos, qui significantur per Magos Pharaonis. *Exod.* 8. e. qui deficiunt in tertio signo. Bene enim proponunt & bonum se facturos dicunt, sed in tertio signo deficiunt, quia nihil habent in opere. Sed Magi Saluatoris plus habuerunt in opere quàm in sermone. Plus enim non dixerunt, nisi quod veniebant adorare, sed non solùm adorant, sed munera offerunt. Item deficiunt in tertio signo, quoniam ad faciendum bonum habent bene scire, & bene posse, sed non habent velle. Sed scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi. f Ab Oriente venerunt,] quæ est calida, & splendida regio, & significat intelligentiam, quæ splendet, & charitate ardet *Bern.* Qui amat ardentiùs, currit velociùs, & peruenit citiùs. Vel ab Oriente, id est à gloria parentum, & luce mundanæ prosperitatis, quæ debent relinquere post dorsum. *Ezech.* 8. f. Viri habentes faciem ad Orientem, & dorsum ad templum. Hi sunt abutentes quinque sensibus qui habent faciem ad ortum suum, sed tergum vertunt Christo. Moralit. Iacob 4. d.

g Venerunt Ierosolymam] in religionem. Sed sicut dicitur *Ezech.* 16. a. In die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus. Propter hoc petit *Iob* 3. a. Pereat dies in qua natus sum. h Dicentes vbi est qui natus est rex Iudæorum] Iste enim solus natus est rex. Nota autem quod tres quæstiones fiunt de filio Dei, scilicet. Vbi est, vt hic. Vbi pascit. *Cant.* 1. b. Vbi habitet. *Ioan.* 1. e. Et sicut quidam quærunt de rege terreno vbi est, quando scilicet, de nouo regnanti debent facere homagium, sic isti fecerunt Magi. Quidam quærunt vbi pascat, qui sunt de mensa eius. Quidam vbi habitat, qui magis familiares sunt. Sic adapta ista ad regem cœlestem, qui dicit vbi habitat. Vbi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, &c. Similiter tres quæstiones fecit Dominus homini. Prima facta fuit ad Adam. Vbi es? *Genes.* 3. b. Hæc pertinet ad spiritum. Secunda Cain quando dixit. Vbi est Abel frater tuus *Genes.* 4. d Hæc fit cuilibet homini de proximo suo. Tertia Abraham. *Gen.* 18 b. Vbi est Sara vxor tua, id est, caro tua. Et ille respondet. Ecce post ostium. Infra 18. c.

k Vidimus enim stellam eius in Oriente, &cæt.] Primò stella est gratia præueniens, quæ ducit ad perfectionem

& con

A Item in motu, quia aliæ immobiles, hæc autem præcedebat eos, & creata est de nouo, vt nouum hominem nunciaret, expleto autem officio suo, resoluta est in pristinam naturam, & consummationem.

a Et venimus adorare eum.] In hoc insinuant ipsum esse Deum *Deut.* 6.d. Dominum Deum tuum adorabis.

Moraliter. Hæc est lucifer, de quo *Iob.* 38. d. Nunquid Luciferum producis in tempore suo? Qui bene significat gratiam, quia sicut Lucifer præcedit diē, sic gratia gloriam *Psalm.* 131. Paraui lucernā Christo meo. *Gen.* 32.f. Dimitte me, iā enim autora ascēdit, dicit G. Iam habes gratiā.

a & venimus adorare eum. *b* Audiens autē Herodes rex turbatus est, *c* & omnis Ierosolyma cum illo. Et *d* congregans *e* omnes principes sacerdotum *f* & scribas populi, *g* sciscitabatur ab eis, vbi *h* Christus nasceretur. At illi *i* dixerunt ei. In *k* Bethlehem Iudæ. *l* Sic enim scriptum est per prophetam. Et *m* tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex *n* te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel, *o* Tunc Herodes clam vocatis Magis, *p* diligenter dicit *q* ab eis *r* tempus stellæ, quæ apparuit eis. Et *s* mittens eos in Bethlehem, dixit. *t* Ite, & interrogate diligenter de puero, *u* & cum inueneritis renunciate mihi, vt *x* & ego veniens adorem eum.

Mich. 5.a.
Ioan. 7.f.

Sed iste ait. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi priùs. Et statim ortus est ei Sol. Stella etiam illuminat hominem interiorem. *Apoc.* 2.g Qui vicerit & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi stellam matutinam. *Iob.* 36.d. In manibus abscondit lucem & præcipit ei vt rursus adueniat, annunciat de ea amico suo quòd possessio eius sit. Item Lucifer per quindecim gradus distat à sole, sic per nouum & vetus testamentum peruenitur ad Christum. *Ecclesf.* 11. a. Da partes septem nec non & octo. Vel per illa quindecim quæ enumerat Apostolus 1. *Cor.* 13. b. Charitas patiens est, benigna est, charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet, omnia sperat. Vnde per quindecim stadia distabat Ierusalem à Bethania. Quartò, quia sicut antequam oriatur sol, demittitur lux Luciferi, sic ad hoc quod perfecti sumus, necesse est nos humiliter sentire de gratia nostra. *Eccl.* 18. a. Cum consummauerit homo tunc incipit *Iob.* 11. d. Cùm te consumptum putaueris, orieris vt Lucifer. *Eccl.* 43.a. Luminare quod minuitur in consummatione. Videt ergo in Oriente stellam, qui recognoscit gratiam, quæ data est ei in principio, & gratias inde agit. Nam sicut dicit *Bern.* Ingratitudo est ventus vrens, exiccans fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ.

a Et venimus adorare.] Quomodo autem adorandus sit, dicitur *Ioan.* 4.c. Venit hora, & nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Spiritu, quantum ad affectum, veritate, quantum ad intellectum. Et nota quòd in his tribus verbis continetur summa salutis æternæ. Vidimus, recta fide, & venimus, bona operatione, adorare, mentis deuotione.

b Audiens autem Herodes rex turbatus est.] audiens scilicet alium regem Iudæorum quàm se quæri. Turbatus enim fuit & propter se, quia timebat exitum regni sui, & propter iram Romanorum quam incurreret si consentiret nouo regi, decreuerant enim Romani, ne quis Rex vel Dominus sine consilio eorum diceretur. Turbatus est etiam propter astantem multitudinem Magos concomitantem, quasi erubescens alium quàm se regem quæri. Et nota quòd Herodes rex dicitur, vt ex collatione eius qui quæritur hic extraneus intelligatur. Volebat enim Herodes cùm esset alienigena & de Idumæorum genere natus, legitimus rex videri, & ob hoc etiam & propter amorem Mariamnes vxoris suæ filiæ Hyrcani sese fecerat circuncidi. Ob hoc etiam codices, quibus genealogia texebatur, fecit cremari, secundùm quosdam. Item turbatus est timens ne aliquis de semine filiorum quos susceperat de vxore nobili, quæ erat de semine regio & sacerdotali, quos omnes occiderat, aliquis suscitaretur in vltionem sanguinis paterni.

c Et omnis Ierosolyma cum illo.] Sed quare, cum potiùs deberent gaudere de rege nato & regio semine. Dicendum quod in veritate turbati non sunt, sed turbationem simulauerunt, vt Hrodis haberent fauorem. qui multum Iudæorum effuderat sanguinem, & iugum eis imponebat importabile. Vnde dicit quidam Sanctus Solet enim plebucela illorum principum studiosius captare beneuolentiam, quorum importabilem sustinet violentiam.

d Et congregans] id est simul vocans. Ecce Herodis sollicitudo & formido. Congregans, vt requireret consilium. Ecce solicitudo. Congregans, vt ei ferrent testimonium Romanis quod nihil omisisset de contingentibus inuestigando de nouo rege. Ecce formido.

e Omnes principes sacerdotum.] Hi à Dauid instituti fuerunt ad seruiendum in tabernaculo.

f Et scribas populi,] qui in moralibus præceptis populum instruebant.

g Sciscitabatur ab eis,] palam quasi ex bono affectu.

h Vbi Christus nasceretur] Nota diligētiam inquirentis. A Iudæis quærit locum, à Magis tempus, vt de vtroque fiat B certus, & sic Magis nocere possit.

i At illi dixerūt.] prius inter se deliberantes.

k In Bethlehem Iudæ,] ex hoc patet quòd non ex ignorantia, sed ex cordis duritia credere noluerunt.

l Sic enim scriptum est, &c.] *Mich.* 5.a.

m Et tu Bethlehem terra Iuda, &c.] id est, in excellentia dignitatis principum Iuda. Matthæus ponit veritatem, & si non verba. Litera Hebræa habet. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda. Bethlehem vicus minimus est.

n Ex te enim exiet Dux,] Christus, qui regat populum meum Israël. Nota quòd scribæ qui sic de ortu Christi locuti sunt, quia non crediderunt, inexcusabiles sunt.

o Tunc Herodes clam vocatis Magis] remotis Scribis & Pharisæis siue Sacerdotibus Timebat enim ne Iudæi quasi ex Dei oraculo promissum occultarent regem, si se eum velle perimere præsentirent.

p Diligenter] vt non possit falli.

q Didicit ab eis] scilicet Magis. *r* Tempus Stellæ apparuit eis.] Quia locum didicerat, tempus explorat.

s Et mittens eos in Bethlehem,] i. ire permittens vel ire componens dixit.

t Ite & interrogate diligenter de puero.] Nota cognito loco & tempore, restat cognitio personæ.

u Et cùm inueneritis renunciate mihi.] Ecce præsumptuosa præceptio. Superbus enim credit quòd omnes ei debeant obtemperare. Vel quasi orando loquitur, & est petitio fraudulenta. Acuit enim interiùs nequitiam, scilicet, cum exteriùs ostendat innocentiam.

x Vt & ego veniens, &c.] *Rabanus* Finxit se vultu & verbis adorare eum quem inuida mente cogitabat occidere. Adorem eum.] Hoc dicit, vt per ipsum Magi alacriùs redi- A rent, & ne Iudæi,

Moraliter. *b* Audiens autem Herodes Rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo. Per Herodem qui diligenter locum & tempus inquisiuit, & fraudulenter misit, significatur diabolus, qui turbatur quando Iesus, id est, salus nascitur in corde hominis. Et diligenter inquirit tempus & locum, vt occidat adhuc ipsum in infantia, hoc est in principio, ne si salus creuerit in virum, auferat ei regnum suum. *Thren.* 1. b. Facti sunt hostes in capite, id est, in principio.

d Et congregans omnes principes sacerdotum, &c.] Hoc facit adhuc diabolus. Vnde *Psalm.* 67. Congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos qui probati sunt argento. E contra de bonis prælatis. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham.

i At illi dixerunt in Bethlehem Iudæ,] id est, in domo panis. Esto igitur domus panis, vt in te nascatur Christus. Si dicis. In domo mea non est panis. *Isa.* 3. b. vade ad amicum & dic ei: Amice accommoda mihi tres panes. *Luc.* 11.

k In Bethlehem.] Ecce illi bene docent, *Infr.* 23.a. Omnia quæcunque dixerit vobis, facite.

n Ex te enim exiet Dux, &c.] De studio enim debet exire qui eligitur ad prælaturam, vel ad prædicandum, non semper ibi manere. Vnde *Isaie* 28. b. Qui egredientur impetu à Iacob, florebit, & germinabit Israel. A lucta enim studij debet exire. *Ecclesiastic. vltim.* c. Anima mea colluctata est in sapientia, *Infr.* 13. a. Exiit qui seminat seminare semen suum.

t Ite, & interrogate diligenter de puero, & cùm inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens adorem eum.] Ille significat hypocritas. qui aliud habent in corde, aliud in ore. *Ecclesf.* 1. d. Noli esse hypocrita in conspectu hominum.

Δ rent, & oc Iudæi, quia eorum erat Rex futurus, eum ab ipso absconderent.

a Qui cùm audissent Regem,] vt obedirent, pium æstimantes, non propter eum tamen, sed propter Deum.

b Abierunt] in Bethlehem Iudæ, alaciter & velociter.

a Qui cùm audissent regem, b abierunt. Et e ecce stella, quam viderant in Oriente antecedebat eos vsque d dum e veniens staret supra vbi erat puer. g Videntes autem stellam h gausi sunt gaudio magno valde. Et i intrantes domum k inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & l procidentes m adorauerunt eum. Et n apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, &

c Et ecce stella, quam viderant in Oriente antecedebat eos,] more viatoris. *Chrysostom.* Si peccanti elementa ministrant, quid mirum si Christo Stella obsequitur.

d Vsque dum,] id est donec.

e Veniens staret supra;] locum, supple, [vbi erat puer,] quasi dicat Stella, hic est, quem natum esse testabar. Hinc apparet, quod stella in aëre posita erat.

g Videntes autem stellam.] Magi. Quædam *Gloss.* videtur innuere, quod Magi ingressi Iudæam deseruntur indicio stellæ, vt cogantur Christum ex ipsa lege inquirere, & ita habeant duplex testimonium, legis scilicet & stellæ. Dicit etiam quod signum Gentilibus datum non debuit apparere domesticis legis & prophetarum, id est, Iudæis, quia si Moysen, & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexit, credent. *Luc.* 16 g.

h Gausi sunt gaudio magno valde.] Inuento quod tantum desiderauerant.

i Et intrantes domum,] diuersorium illud, de quo dicitur *Luc.* 2 a. Non erat locus in diuersorio.

k Inuenerunt puerum cum Maria matre eius. Non dicit cum Ioseph, quia diuina dispositione actum est vt illa hora absens esset, nec crederent de ipso Christum natum. Vnde dicit *Hilarius* super locum istum, quod Ioseph non legitur post natiuitatem Christi vir Mariæ dictus. In quo innuitur quod ante natiuitatem vir eius dicebatur quasi nuncius ad officium, sed post natum puerum non est dictus vir, vt per hoc insinuaretur, quòd Christo nato poterat ei pueri solatium sufficere.

f Et procidentes] Hoc fuit signum humilitatis.

m Adorauerunt eum,] tam corpore, quàm mente. Tunc adimpletum est illud *Isaia.* 45. a. Subiectam ante faciem eius gentes, *Psalm.* 1. Et adorabunt eum omnes reges.

n Et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.] Nec aperuerunt donec venerunt ad Christum. Deprædari enim desiderat qui thesaurum publicè in via portat. *Interlin.* Fidem suam mysticis profitentur muneribus. Aurum Regi thus Deo, myrrham mortali. *Isa.* 50 b. Omnes de Saba venient, aurum & thus, deferentes. Omnes dicit, quia aliqui de omnibus. Vel figuraliter omnes, quia per ipsos significatur totum genus humanum, quod de tribus filiis Noe est procreatum. Quare non nominat Isaias myrrham? Quia eius mortalitas satis erat aperta & manifesta, sed diuinitas, quæ per thus, & regia dignitas, quæ per aurum designatur, erant latentia. Vnde per prophetiam *Isaia* confunduntur Iudæi, qui eum purum hominem credunt. Nomina autem trium Magorum Hebraicè sunt hæc Appellius, qui interpretatur fidelis, significat contritionis fidem, quæ iustificat. Amerus, qui humilis, & significat confessionem. Damasius, qui misericors, & significat satisfactionem, quæ per opera misericordiæ fit. Item Grecè Magalaath. qui interpretatur nuncius, significat prædicationem, quæ est nuncius Domini. Galgalat, deuotus. Sarachin, gratiosus. Vel Latinè Gaspar, Δ Balthasar, Melchior Et

Moraliter.

a Qui eum audissent Regem abierunt.] Ecce obedientia. *Prouerbior.* 21. d. Vir obediens loquetur victorias.

Causa quare alius alium antecedat.

c Et ecce stella, quam viderant in Oriente antecedebat eos. Tribus de causis aliquis antecedit alium, vel vt viam demonstret, vel viam præparet, vel ad ambulandum alliciat sic gratia Dei antecedit nos, vt viam demonstret. *Ps. Vigesimo quarto.* Vias tuas demonstrat mihi *Isa. secundo* a. Docebit nos vias suas. Ad præparandum etiam viam. Vn- *Ioan.* 1.

de Ioannes, id est, gratia parat viam Domino. Præcedit etiam nos ad alliciendum. Vnde misericordia Domini præuenit nos, vt velimus, sequitur autem nos ne frustra velimus.

d Vsque dum veniens staret supra vbi erat puer.] Postquam enim gratia induit nos in domum veri Saluatoris, id est, in patriam, ibi stat, quia tunc in gloria confirmamur. Vel supra domum, vbi nascitur Christus, id est, salus, stat gratia, quando confirmat eam in homine. Vnde 2 *Thessalon.* 3. Fidelis Deus est qui confirmabit vos & custodiet à malo.

g Videntes autem stellam Magi.

h Gausi sunt gaudio magno valde.] Naturaliter gaudet mens hominis, cum succedunt ei prospera, sed gaudio gaudet, cùm æquanimiter sustinet aduersa sed valde magno gaudio gaudet cum ei contumeliæ sunt gratæ, sicut *Act.* 5 g. Ibant Apostoli gaudentes, &c. Primum gaudium habuit Isaac, Deo manens gratus in prosperis. Secundum Iob, qui innocentiam suam defendit in aduersis. Tertium, Laurentius atque Vincentius, qui carnifices irriserunt in tormentis. Item gaudium est in vita naturali, vt per Ezechiam patet. *Isa. tr gesimo octauo.* d. Morientium enim est pœna & tristitia. Maius autem gaudium est in vita gratiæ. Sed maximum gaudium est in securitate conscientiæ. In gaudio enim illius non miscebitur extraneus. *Prouerb.* 14. b. 2. *Cor.* 1. c. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Incomparabiliter maius gaudium est vita gloriæ. De quo *Ioann.* 16. c. Gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

i Et intrantes domum,] Ecclesiam. De qua *Isa.* 56. c. Domus mea domus orationis vocabitur.

k Inuenerunt puerum cum Maria matre eius] Puer mitis est, facilè iras deponit, & iniurias remittit, & sua libenter tribuit Sic illi qui libenter venit ad Ecclesiam, hæc facit Dominus, sed hoc non sine Maria, id est, sine amaritudine contritionis. *Iob.* 7. c. Confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Vel.

i Intrantes domum,] id est religionem, de qua *Psalm.* 92. Domum tuam decet sanctitudo Domine.

k Inuenerunt puerum.] Iesum, vel salutem, [cum Maria,] Amaritudine pœnitentiæ, vt habetur 2. *Timoth.* 3. c. Qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Ecce Maria. *Act. decimo quarto.* d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Vnde *Exod.* 3 a. Moyses inuenit domum Domini in rubo ardente. Item.

i Intrantes domum] conscientiam. *Isa.* 26. d Vade popule meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum donec pertranseat indignatio mea. Intrat autem qui perscrutatur eam *Thren.* 3. e. Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum. *Augustin.* Conscende ô homo tribunal mentis tuæ, & statue te coram te, sit ratio iudex, accusatrix, conscientia, testis, memoria, tortor, timor, &c.

l Et procidentes adorauerunt eum.] In quo notatur humilitas. *Eccles.* 35. e. Oratio humiliantis se nubes penetrabit.

n Et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.] Prælati aurum offerunt Sapientiæ. *Ecclesiastic.* 28 d. Aurum tuum, & argentum tuum confla. Coniugati thus, id est fragantiam bonorum operum. *Genes. vigesimo septimo.* Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus. Continentes siue abstinentes, myrrham. *Cant.* 5. b. Manus meæ distillauerunt myrrham primam. Vel per aurum, eleemosyna, quæ sicut aurum aliis metallis præponderat, sic ipsa cæteris virtutibus. *Tobiæ quarto.* b. Eleemosyna à peccato, & à morte liberat. *Lucæ vndecimo.* f. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Thus oratio. Thus debet esse redolens, fumigans, & ardens in igne, sic oratio frequens, humilis, & deuota. Frequens. *Lucæ decimooctauo.* a. Oportet semper orare, & nunquam deficere. 1. *Thessalonicensium quinto.* d. Sine intermissione orate. Humilis. *Ecclesiast.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. Deuota. 1. *Corinth.* 14. e. Psallam spiritu, psallam & mente. Myrrham carnis mortificationem vt alia sit myrrha prima, alia electa, alia probatissima. Carnis enim mortificatio triplex debet esse vt sit alia in disciplinis, alia in ieiuniis, alia in vigiliis. De prima. *Hebræorum* 1. b. In disciplina perseuerate, tanquam filiis vobis se offert Deus. De secunda. *Ioel. secundo.* d. Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium. De tertia. *Ecclesiastici.* 31. a. Vigilia

" honestatis tabefaciet

a Baltassar Melchior. a Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem.] In dubio enim erat an ad ipsum redirent, & de ortu pueri prænunciarent. Vnde super hoc certificari volebant, & postulabant à Domino, non vocali sono, sed ardenti desiderio. *Gloss.* autem dicit quod hæc responsio non fuit per Angelum: sed per ipsum Deum. Sed quare non dixit eis puer? Ne videretur phantasia. Item ne per ipsum puerum iam loquentem Deum esse cognoscerent, & sic fidei meritum eis diminueretur quæ non habet meritum cui humana ratio præbet experimentum.

c Per aliam viam reuersi sunt in regionem suam,] *ad lit.* Dicitur enim quod Magi intrauerunt in mare nauibus conductis, & ad patriam suam peruenerunt, quæ naues cum inde recessissent, Herodes putans eos assequi, audito transitu illorum, naues quæ eos asportauerant combussit. De quo solet exponi illud. *Psalm.* 47. In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.

Moraliter. C

* honestatis tabefaciet carnes.

ta e. In qualibet domo moreretur primogenitum aliquod vt homo vel pecus, sic eodem procurante factum est quod Domino in Ægyptum ingrediente, non fuit templum in Ægypto, in quo non corrueret & confringeretur aliquod idolum. Dicitur autem quod in Heliopoli steterit, quæ interpretatur ciuitas Solis.

Nota autem quod est fuga
- Prudentiæ, 1. *Reg.* 20. a. Fugit Dauid de Naioth, &c. *Inf.* 10. c. Si vos persecuti fuerint, &c.
- Cautelæ, 1. *Corinth.* 6. d. Fugite fornicationem.
- Misericordiæ, 4. *Reg.* 19. a. Fugit Elias, & petiit animæ suæ vt moreretur.
- Pusillanimitatis. *Prou.* 28. a. Fugit impius nemine persequente.
- Humilitatis, vt hic *Chrysost.* Descendit in Ægyptum, non vt mortem fugiens,

sed vt mortifera idola dissiparet. i Et esto ibi vsque dum,] id est, donec dicam tibi. Argumentum quod inter malos possumus habere.

a Et responso accepto in somnis,] contéplationis *Can.* 5. a. ego dormio & cor meum vigilat. *7. q. 1. c. aduersitas & 23. q. 3. c. 1.*

b Ne redirent ad Herodē] ad diabolum. 2. *Pet.* 2. d. Melius est viam veritatis non agnoscere quam post agnitionem retrorsum conuerti. Vnde *Ezech.* 1. c. Animalia ibant & non reuertebantur.

c Per aliam viam reuersi sunt in regionem suam,] id est, Paradisum. Si enim homo recessit per superbiam, debet redire per humiliationem, si per inobedientiam, per obedientiam, si per luxuriam, per castitatem. *Chrysostom.* Venisti per viam luxuriæ ad Herodem, ambula de cætero per viā castitatis: venisti per viā auaritiæ, ambula de cætero per viam eleemosinarum. Si enim per primam vitam redieris, iterum sub regnum Herodis vadis. *Prouerb.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ & omnes semitæ eius pacificæ. *Cant.* 6. d. Reuertere, reuertere Sunamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.

myrrham. Et a responso accepto in somnis b ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suā, d Qui cùm recessissent. Ecce e Angelus Domini apparuit in somnis f Ioseph dicens: g Surge & accipe puerum & matrem eius, h & fuge in Ægyptum, i & esto ibi vsq; dum dicam tibi. k Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. l Qui cōsurgens accepit puerum, & matrem eius nocte m & secessit in Ægyptum, & erat ibi vsque ad obitum Herodis, vt n adimpleretur, quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem. Ex Ægypto vocaui filium meum. o Tunc Herodes videns p quoniam illusus esset à Magis q iratus est valde, r & mittens

k Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum.] *Interlin.* Ecce quod fraudes non latent Deum. 1 *Reg.* 16. b. Deus autem intuetur cor. *Allegoricè*, iste transitus significat transitum ad gentes, &c. *Allegoricè.*

Moraliter. e Ecce Angelus, &c.] Loquitur Angelus in somnis, quia homo nescit vtrùm à gratia vel à diabolo inspiretur ei. *Zachar.* 4. a. Angelus, qui loquebatur in me. Puer est veritas vitæ. Mater puritas conscientiæ. Puritas etiam conscientiæ generat veritatem vitæ. *Moraliter.*

d Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens.] Præterit Matthæus de circuncisione & oblatione pueri in templo, quæ diligenter prosequitur Lucas. Transit etiam breuiter Magorum reditum, statim subdens de fuga Domini in Ægyptum, quod tamen longè post factum est. Herodes enim videns Magos ad se non rediisse, putauit eos delusos, & ideo ad eum noluisse redire præ erubescentia confusos & deceptos, tanquam nihil esset quod quærerent. Sed post tempus oblationis audiens prophetiam Annæ & Simeonis, statim intellexit non esse deceptos, sed se delusum & cogitabat de morte pueri, audiens quod de eo prophetauerat Simeon, *Luc.* 2. e. Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, &c. Et cùm hoc cogitaret.

e Angelus Domini apparuit.] *Interl.* Impleto priùs tempore purgationis. f Ioseph,] qui hic non quasi maritus, sed nutritius & custos asciscitur.

g Surge & accipe puerum & matrem eius.] *Chrysostom.* Non dicit accipe matrem & puerum, sed è conuerso. Non enim propter matrem iste filius natus est, sed propter filium hunc, illa mater est præparata. Nec pueri erat gloria illam matrem habere, sed illius erat beatitudo, istum habere filium. Vnde. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. *Hilarius.* Non dicit filium tuum, nec dicit coniugem tuam, post natum enim Dominum non legitur vir eius.

h Et fuge in Ægyptum.] Mira humilitas, quod ille qui est refugium omnium fugit, vt ostendatur verus homo, quod enim fugit non fuit timoris sed exempli, vt doceret suos fugere, Non enim fugit mortem qui mori venerat. *Inf.* 10. c. Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam. De hac fuga prædixit *Isa.* 19. a. Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, id est, carnem leuem, id est, carnem leuem à peccato, ingredietur que Ægyptum, & commouebuntur simulachra eius. Tradidit autem historia quod sic Domino procurante factum est, vt in nocte quam egressi sunt filij Israel ex Ægypto. Ex.

h Et fuge in Ægyptum,] id est, in religionem, vel in statum pœnitentiæ. *Isa.* 50. b. Induam cœlos tenebris, & saccum ponam operimentum eorum. De hac fuga *Zachar.* 2. b. O, o, o, fugite de terra aquilonis. Dicit autem ter, o, propter tria quæ impediunt fugere de mundo, scilicet timor, pudor, amor.

k Et futurum est, vt Herodes, &c.] Pharao enim contemptus surgit in scandala. Hoc significatum est *Apoc.* 12. a. Draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, vt cum peperisset filium eius deuoraret. Vel Herodes vana gloria quæ persequitur bonum opus vel bonum propositum. Sed fugiendum est in Ægyptum, in abscondito facere, *infrà* 6. a. Cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. *Ad lit.*

l Qui consurgens accepit puerum & matrem eius nocte.] Puerum dicit primò matrem secundò, quia vnum propter alterum & non è conuerso. Ecce statim mandatum exequitur. In quo arguitur tarditas pigrorum.

m Et secessit in Ægyptum, & ibi erat vsque ad obitum Herodis,] scilicet septem annis.

n Vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem. ex Ægypto vocaui filium meum,] *Osea undecimo* a. Vel vt quidam volunt. *Numer. vigesimoquarto* b. vbi dixit Balaam Deus eduxit illum de Ægypto, &c.

Moraliter. *Moral.*

l Qui consurgens de nocte, &c. Hoc est, quod occultè debemus fugere de mundo. *Eccl.* 37. a. Zelantibus te non reueles consilium, id est, parentibus carnalibus, sicut Iacob nesciente Laban recessit. *Gen.* 31. c. Et expecta obitum Herodis, *Eccl.* 7. d. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis

Ad lit.

o Tunc Herodes videns,] post annum & quatuor dies à Natiuitate Christi. Tantum enim in pueros desæuire distulit, quod patet ex solennitate eorum, quia intermedio tempore Romam profectus est accusatus à filiis suis Aristobulo & Alexandro, qui erant filij Mariamnes, qui erant nobiles & de regio genere.

p Quoniā illusus esset à Magis] quia non redierunt ad eū.
q Iratus est valde] accumulatur ira de facili prius turbato per natiuitatem. E contra dicitur de viro iusto. *Pr.* 12. c. non contristabit iustū quicquid acciderit ei. r Et mittens

a occidit, id est, occidere.

Moralit. o Tunc Herodes videns quoniam illusus esset.] *Moral.*

Δ occidit,] id eſt, occidere fecit. Ille enim facit, cuius auctoritate fit.

a Omnes pueros,] vt qui natus erat non effugeret.

b Qui erant in Bethlcem & in omnibus finibus eius,] vt in tanta multitudine latere non poſſet.

c A bimatu, & infrà ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis.]

occidit *a* omnes pueros, *b* qui erant in Bethlehem & in omnibus finibus eius *c* à bimatu, & *d* infrà, ſecundùm tempus quod exquiſierat à Magis. *e* Tunc adimpletum eſt quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam dicentem. *f* Vox in Rama audita eſt *g* ploratus, & *h* vlulatus multus. *i* Rachel plorans filios ſuos, *k* noluit conſolari, quia non ſunt. *l* Defuncto autem Herode, *m* ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph, in Ægypto, dicens: *n* Surge, & accipe puerum, & *o* matrem eius, & *p* vade in terram Iſraël.

Hæc dictio, *infrà*, quandoque dicit ordinem numeri, quandoque ordinem temporis. Maior pars Sanctorum conuenit in hoc quod hic dicat ordinem temporis. Et eſt ſenſus. Occidit à bimatu & infrà, id eſt, à biennio vſque ad vnum

Hier. 3. g. & 31. c. diem, id eſt, omnes, qui habebant duos annos vel minus. Maiores enim ſemper ſunt poſteriores tempore. *Chryſoſt.* verò vult, quod *infrà* dicat hic ordinem numeri. Et eſt ſenſus. Occidit omnes pueros à bimatu & infrà, id eſt, à biennio, & poſt natos vſque ad quinque annos. Sed quæritur cum ſciret Chriſtum eſſe anniculum & quatuor dierum, quare non occidit anniculos ſolos? *Greg.* determinat, & ponit primam cauſam eius ſæuitiam, quia ex effrenata crudelitate exceſſit numerum annorum. Vel ideo, quia puero nato audierat ſtellas famulari, & ideo timebat ne ſtaturam ſuam transmutaret in aliam infra vel ſupra ætatem. Notandum autem ſecundum literam, quòd licet innocentes deſcenderint ad limbum, ſicut Moyſes, Iob & alij Veteris Teſtamenti: tamen non agit Eccleſia feſtum illorum, ſed iſtorum. Fuerunt enim Martyres licet non propriè. Martyr enim idem eſt quod teſtis Chriſti. Ipſi autẽ non loquendo, ſed moriendo cõfeſſi ſunt. Fuerunt. n. Martyres actu, non voluntate. Voluntate autem non actu fuit Martyr Ioannes Euangeliſta, & hoc magis martyrium. Sed propriiſſimè actu, & voluntate, vt Stephanus. Vnde ordinantur feſta iſtorum trium ſecundùm maiorem & minorem dignitatem. Quia enim dignius eſt eſſe Martyrem actu, & voluntate quàm voluntate ſolùm: Ideo antecedit feſtum beati Stephani feſtum B. Ioan. Euangeliſtæ. Quia etiam plus eſt eſſe Martyrem voluntate quàm actu, & non voluntate: Ideo præcedit feſtum Ioannis feſtum Innocentum. Multis autem de cauſis fit Martyr. Pro iuſtitia occiſus, vt Abel; pro lege vt Machabæi, pro ſalute populi, vt Chriſtus; pro fide Chriſti, vt Laurentius; pro Chriſto, vt Innocentes; pro libertate Eccleſiæ vt Thomas Cantuarienſis; pro aſſertione veritatis, vt Ieremias & Iſaias; pro argutione peccati, vt Ioannes Baptiſta

Triplex martyrium.

Multis modis fit martyr.

Moralit. * Hoc fit quando diabolo inſtigante aliquis intrat religionem, vel aliud bonum facit, vt cùm apoſtatauerit peior fiat. Sed ſi perſeuerat; tunc Herodes illuditur, *Iob* 40. d. Numquid illudes ei quaſi aui; *Pſalm.* 103. Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei Et tunc exaggerat diabolus perſecutionem. Vnde *Gloſ. ſuper. Exod.* 8. Pharao contemptus ſurgit in ſcandala. Et cùm non poteſt inuadere perfectos, inuadit minores, ſicut Herodes pueros *Ierem.* 51. d. Repleuit ventrem ſuum teneritudine mea Nabuchodonoſor Rex Babylonis, dicit religio, id eſt, nouitius in Bethlehem autem ſunt qui in Eccleſia ſunt numero, & merito. In finibus autem ſunt, qui numero, & merito. In finibus autem, qui numero tantùm. Sed vtroſque occidit Herodes.

c A bimatu,] id eſt, illos qui duo mandata charitatis implent, vel qui vita & ſcientia pollent. Sed pauci ſunt tales. Plures autem ſunt.

d Infrà,] de quibus *Zach.* 11. d. Brachium eius ariditate ſiccabitur & obtenebreſcet eius oculus dexter. Per ariditatem brachij, amiſſio boni operis deſignatur. Per oculum dexterum vita ſignificatur, per ſiniſtrum ſcientia.

e Tunc adimpletum eſt, quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam dicentem.] *Ierem.* 31. c. *Interl.* Adimpletum dicitur: quia antequam fieret, legentibus erat ſemiplenum. Nam quod in litera ſonabat, aliquid futurum occultè promittebat. Nota autem hiſtoriam, vt meliùs poſſit adaptari prophetia. Legitur *Iud.* 20. quod propter vxorem Leuitæ propter fornicationem peremptam, & ſecundùm numerum Tribuum in duodecim partes diuiſam, omnis Iſraël tribum Beniamin præter trecentos viros deleuit. Dicitur tamen *in fine eiuſdem cap.* quod remanſerunt ſexcenti viri. Eorum autem qui ſuperfuerunt ploratus & vlulatus auditus eſt vſque Rama, qui eſt locus iuxta Gabaa duodecimo miliario à Bethlehem. Audita, exaggerat etiam vt hyperbolicè Rachel iam mortua dolentis affectu filios flere dicatur. Per hoc etiam de Chaldæis hiſtoria texitur, quod ſicut illi plorauerunt, ſic Iudæi interfectos fratres à Nabuchodonoſor. Sed verius reuelante per Euangeliſtam Spiritu, prophetia de nece puerorum accipitur. Dicit ergo. *f* Vox in Rama audita eſt.] Rama locus eſt iuxta Gabaa. *Gl.* In Rama, in excelſo. D

g Ploratus] Lachrymarum.

h Et vlulatus multus,] ſingultuum ſiue planctuum. Nota, quod vlulatus propriè eſt irrationabilium, in quo notatur dolor exceſſiſſe modum:

i Rachel plorans filios ſuos.] i. Bethlehem ſic dicta propter Rachel ibi ſepultam. Sed quare dicitur Rachel ploraſſe filios ſuos: cum tribus Iuda, quæ Bethlehem tenebat, non de ſorore ſua Lia fuerit orta? Reſponſio, quia non tantùm in Bethlehem, ſed in omnibus finibus eius pueri occiſi ſunt. Tribus autem Beniamin quæ de Rachel orta eſt proxima fuit tribui Iudæ. Vnde credi poteſt multos de tribu Beniamin fuiſſe occiſos, quos progenies Rachel plorauit. Secundum autem quod de nece puerorum prophetia intelligitur, ideo Rachel ploraſſe dicitur: quia iuxta Bethlehem vno milliario ſepulta eſt, *Gen.* 35. c. Et more prophetico dicitur egiſſe illa, quæ in illo gerebantur loco. Vel ſecundum quendam modum loquendi, q. d. tantus fuit dolor, & luctus, vt etiam mortui lugere & compati deberent.

k Et noluit conſolari, quia non ſunt,] reuocandi ſupple ad vitam, q. d. quia mortui ſunt. *Allegoricè.* *Allegoricè.*

f Vox in Rama audita eſt, &c.] Rachel videns principium eſt Eccleſia, quæ plorat tria genera filiorum. Quoſdam miſerabiliter paſſos, ſed quia ſcit illos eſſe beatos, non vult conſolari hic, ſed omne ſolatium tranſmittit ad æternam vitam. Vnde *Pſ.* 76. Renuit conſolari anima mea. Alios videt præ immenſitate ſuppliciorum apoſtataſſe, & de his non conſolatur, ſciens ipſos eſſe damnatos, *Oſeæ* 13. d Conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidet. Alios vult parere, & non poteſt propter eorum malitiam, vnde non conſolatur, quia non ſunt. Sunt enim ſocij eius qui non eſt, *Iob* 18. c. *Iſ.* 37. a. Venerunt filij vſque ad partum, & non eſt virtus pariendi. *Moraliter.*] Rachel prælatus videns qualitatem ſubditorum diligenter agnoſcere debet vultum pecoris ſui. Hic debet flere interfectos populi per mortale, *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei, *Ierem.* 13 c. Educet oculus meus lacrymam, quia captus eſt grex Domini. Dic Regi & dominatrici, id eſt, Abbati, & Abbatiſſæ. Humiliamini & ſedete, quia corona de capite veſtro deſcendit. Corona ſunt ſubditi. *Moralit.*

k Et noluit conſolari] *Oſeæ* 13. d. Conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidet.

l Defuncto autem Herode,] Aſcalonita, de quo prædictum eſt. Defuncto, toto corpore corrupto, & à Domino plaga gehennali percuſſo, ita vt de carne eius vermes ſcaturirent. Vnde cum ipſemet præ nimio dolore ſibimet manum immitteret, vindicta facta eſt de Innocentum occiſione, & de aliis iniquitatibus eius. *Ad liter.* *Act. 11. d.*

m Ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph, dicens: ſurge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Iſrael.] Quia non diſtinxit in quam partem ire debeat, intellexit eam quæ dignior eſt, ſcilicet Ieruſalem.

Δ Defuncti ſunt enim

Moraliter. *m* Ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph] vt non quæramus manifeſtas apparitiones ſicut Iudæi. Si tu es Chriſtus dic nobis palam. *Moraliter.* *Ioan. 10. c.*

n Surge, & accipe puerum,] id eſt, purificatum animum.

o Et matrem eius,] id eſt, conſcientiam deputatam. Sicut enim mater puerum errantem caſtigat, & quid faciendum ſit inſtruit, ſic conſcientia animum reprehendit, & quid ſit faciendum demonſtrat.

p Et vade in terram Iſrael,] id eſt, in ſtatum perfectorum, exiens de Ægypto, i. de imperfectorum ſtatu, Terra autem

* Iſraël, religio

Δ a Defuncti: sunt enim qui quærebant animam pueri.] Herodes scilicet, & fautores eius. Scribæ enim & Pharisæi mortem pueri cum Herode meditabantur. Vnde Scribæ mortui sunt, quoad potestatem, quia non audebant illud facere.

Moralit. * Israel, religio Israel vir videns Deum, vel Princeps cum Deo, *Psalm.* 15. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper *Pr.* 16. d. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium, ecce Princeps. Nota autem, quod modò dicit, Vade non dicit, fuge sicut *suprà*, quando iuit in Ægyptum, quia ad statum contemplationis non debet festinare, ne fiat præcipitatio. *Prou.* 19. a. Qui festinus est pedibus, offendet.

a Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Qui b consurgens c accepit puerum & matrem eius, & d venit in terram Israel. e Audiens autem quod f Archelaus regnaret in Iudæa g pro Herode patre suo h timuit illò ire, & i admonitus in somnis k secessit in partes Galilææ. Et l veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt m adimpleretur quod dictum est per Prophetas, n quoniam Nazaræus vocabitur.

a Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri,] scilicet malæ cogitationes & mala desideria.

Ad liter. b Qui consurgens] mente & corpore.

c Accepit puerum & matrem eius] sedulus & officiosus vtrique.

d Et venit in terram Israel.] In terram Iudæorum.

e Audiens autem] à communi fama.

f Quia Archelaus regnaret in Iudæa] de qua credebat quod fuisset admonitus. Nota autem quòd interdum dicitur Iudæa terra promissionis, & tunc dicitur à Iudæis, vt in *Psalm.* 75. Notus in Iudæa Deus. Aliquando pro sola sorte Iudæ, vt 2. *Paral.* 20. d. Iudæa & Ierusalem nolite timere. Aliquando pro terra duarum tribuum, vt in hoc loco, super quas regnauit Roboam, Ieroboam autem super decem.

g Pro Herode patre suo] non statim patre mortuo regnauit Archelaus, quia à superioribus tractata est in causam, & per quatuor menses ventilata est coram Augusto, & sic post mortem patris potuit transire dimidius annus. Tunc factus est Diarchus super Idumæam & Iudæam. Herodes fratres eius habuit Galilæam, Philippus, Idumæam & Trachonitidem regionem. Erat tamen Monarcha in spe, quia promiserat ei Augustus Monarchiam integram, si crudelitatem patris deponeret, quod non fecit, & ideo nunquam in veritate Monarcha fuit, nisi opinione tantùm; quia populus putauit eum futurum Monarcham propter promissionem Augusti. Et sic intelligenda est illa *Gloss.* quæ dicit, quod post mortem patris Archelaus totius regni Monarchiam obtinuit, spe, scil. non re. Ipse postea insolescens etiam super iniquitatem patris, à Tyberio Cæsare deiectus est, & in Lugduno siue Vienna secundùm aliquos relegatus est in exilium.

h Timuit illò ire] vbi Archelaus regnabat.

i Et admonitus in somnis secessit in partes Galilææ.] *Interl.* Non mutat Angelus præceptum, sed manifestiùs corrigit errorem pietatis. Argumentum quod peccata erroris faciliùs condonantur, maximè si intuitu pietatis committuntur.

l Et veniens habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth] quæ est terra Israel, nam & ipsam populus Israel incolebat. Erat enim in Galilæa sita, vbi est incarnatio per Angelum nunciata, *Luc.* 1. c. Ab ista ciuitate discipuli primò Christi dicti fuerunt Nazaræi, sed post cathedrationem B. Petri in Antiochia decretum fuit à communi Concilio, ne à nomine ciuitatis modicæ ampliùs denominarentur, sed à nomine capitis. Sicut apud gentiles fieri solet, vt sicut à Platone Platonici, ab Epicuro Epicurei, ita à Christo Christiani dicerentur. Ciuitas erat parua Nazareth & raro ibi veniebat Rex, ideò securiùs ibi moratus est. *Act.* 11. *d.*

m Vt adimpleretur quod dictum est per Prophetas] Pluraliter dicit Prophetas, quia non est fixum in Scripturis quantum ad verba, sed quantum ad sententiam.

n Quoniam Nazaræus vocabitur] Nazareth, interpretatur germen. Et sic dicitur *Ierem.* 23. b. Suscitabo Dauid germen iustum. Item Nazareth, flos. Sic dicitur *Isa.* 11. a. Flos de radice eius ascendet. Item Hebræus habet De radice eius ascendet Nazareus. Item Nazareus sanctus. Sic *Dan.* 9. f. Iungatur sanctus sanctorum. Vel Nazareus floridus. *Cant.* 2. a. Ego flos campi & lilium conuallium.

Moraliter.] e Audiens autem, &c.] Archelaus interpretatur cognitio Leonis, & significat diabolum, & hypocritas, qui gloriantur de victoria vitiorum. *Greg.* Valde timendum est vitium quod nascitur ex victoria vitiorum. Item regnat, quia diabolus est princeps huius mundi. *Moralit.*

IN CAP. III.

IN a diebus autem illis,

k Secessit in partes Galilææ, quæ transmigratio vel commutatio interpretatur vt transmigret homo de vitiis ad virtutes, & commutetur & renouetur per pœnitentiam. Sic terra renouatur tempore Quadragesimæ, in signum quod pœnitentia renouat, & commutat. Sic accipiter mutat colorem oculorum. Oculi intentio, *Inf.* 6. Lucerna corporis tui oculus tuus, vt quod fiebat propter inanem gloriam, fiat propter Deum. *Cant.* 4. a. Oculi tui columbarum, sicut aquila rostrum mutat, ita detractionem & vaniloquia. Vnde claustralibus fit quasi amputatio linguæ, qui loquuntur per signa. *Psalm.* 16. vt non loquatur os meum opera hominum. 1. *Pet.* 4. c. Si quis loquitur quasi sermones Dei. Ecce mutatio linguæ. Sic Dominus mutauit linguas Apostolorum *Act.* 2. Loquebantur variis linguis Apostoli, magnalia Dei. Omnes etiam sensus mutari dicuntur à loquela suo modo. *Isa.* 19. c. In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chananæa, id est, commutata. A

Mutatur etiam aquila in plumis, & significat mutationem exterioris conuersationis, vel mutationem habitus in claustro. 1. *Regum* 28. b Mutauit habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis. *Psalm.* 102. Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Mutantur etiam cerui cornua, sic isti superbiam malam in superbiam sanctam. De qua *Isaia* 60. c. Ponam te in superbiam sæculorum. Et *Prouerb. octauo* b. Mecum sunt opes superbæ. Debet etiam mutari qui priùs fuit fortis in sæcularibus vt fortis fiat in spiritualibus, imò, qui non poterat ieiunare, vel frigus sustinere in mundo, potens fit ad hæc sustinenda pro Deo fortis. Vnde *Isaia.* 40 g. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. Sed de multis potest dici. Non est illis commutatio, & non timuerunt Deum.

l Et veniens habitauit in ciuitate Nazareth,] In claustro habitando. Hoc dicit contra illos, qui non sunt ibi nisi ad horam. *Psalm.* 25. Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini. Nazareth virgultum interpretatur. Talis est religio propter disciplinam virgarum. *Prouerbiorum* 13. b. Noli subtrahere à puero disciplinam.

n Quoniam Nazaræus vocabitur,] quod interpretatur separatus. Sic claustralis. *Num.* 8. c. Separate mihi Leuitas de medio populorum Israel ad ministrandum Deo. Sed modò commixti sunt inter gentes & didicerunt opera eorum. Item Nazaræus interpretatur vnctus, sic religiosi debent habere vnctionem pietatis, & compassionis erga fratres. Si enim non habuerint oleum, excludentur cum fatuis Virginibus. *Infrà* 25. a. Item interpretatur flos qui redolet, & pulcher est. Sic religiosus debet esse, vt odore suo occidat vermes in aliis, *Eccl.* 24 c. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, 2. *Cor* 2. d. Aliis sumus odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Item pulcher debet esse ad videndum *Isa.* 61. d. Omnes qui viderint eos cognoscent eos, quia sunt isti semen cui benedixit Dominus. Item nota quòd Christus nutritur in Nazareth, id est, in florida conscientia *Cant.* 1. Lectulus noster floridus est, &c.

EXPOSITIO CAP. III.

IN diebus autem illis, &c.] De his quæ gessit Dominus in pueritia prætereunt Euangelistæ sub silentio & nihil ab eis ferè traditum est in Euangelio. Solus Lucas dicit. Cum esset Iesus duodecim annorum, *Luc.* 3. f. De puerilibus factis Domini multa quidem tradita sunt in libro, qui inscribitur de infantia Saluatoris, sed apocryphus est, & incertum à quo conditus. His igitur prætermissis transit Matthæus ad prædicationem eius. Et primò ad prædicationem Ioannis, dicens. a In diebus autem illis.

Euangelium secundùm Matthæum,

Δ Non ipsa tempora quibus puero timebatur exprimit, nec dies illos commemorat de quibus supra . habitauit in ciuitate quæ dicitur Nazareth,sed omnes annos vsque ad prædicationem Ioanois comprehendit. Lucas significantius tempora exprimit, & more historiographi circunstantias apponit cum dicit: Anno quinto decimo Tyberij Cæsaris, &c.

a venit Ioannes Baptista b prædicans in deserto Iudææ, & dicens: c Pœnitentiam agite, d appropinquabit enim regnum cælorum. Hic e est enim de quo dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Vox f clamantis in g deserto, h parate viam Domini, i rectas facite semitas eius. k Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos. m Esca autem eius erat locustæ n & mel siluestre. o Tunc exibat ad eum p Ierosolyma q & omnis Iudæa, r & omnis regio circa Iordanem, & s baptizabantur ab eo in t Iordane u confitentes peccata sua. x Videns autem multos pha-

Marc. 1. b. Luca. 3. a. Nota tamen quòd hoc pronomen, illis, simplicem demonstrationem facit.

Isa. 40. a. Marc. 1. a. Luc. 3. a. Ioan. 1. c. Gen. 41. f. 2. Reg. 5. a. Ezech. 1. a.

a Venit Ioannes Baptista] non tam puer, sed quasi annorum triginta. Tunc enim incœpit prædicare, tūc est tempus idoneum prædicandi. Sic Ioseph triginta annorum erat quando constitutus est Rex Ægypti, siue Rector. Et Dauid eadem ætate regnare cœpit. Et Ezechiel in eadem ætate prædicare cœpit. Venit, id est, manifestauit se qui priùs latuerat, baptizando & prædicando, viam præparans Christo.

b Prædicans in deserto Iudææ, & dicens,] ad differentiam deserti Ægypti. Qui locus bene conuenit genti Iudæorum, desertæ à Deo. Hoc est contra quosdam qui nolunt prædicare in desertis, sed tantùm in claustris. Per hoc autem quod in deserto fit prædicatio pœnitentiæ, notatur desertum pœnitentibus conuenire. Vnde ad literam sancti Patres solebant in desertis habitare.

c Pœnitentiam agite.] Nota quòd aliud est pœnitere, aliud pœnitentiam agere. Pœnitere est intus dolere & de peccatis conteri. Et sic solet describi. Pœnitere est anteacta mala deflere, & deflenda iterum non committe. Pœnitentiam agere est exterius pro peccatis condignè satisfacere *Chrysost.* Pœnitentia cor emundat, sensus illuminat, animas sanctificat, & ad susceptionem Christi præparat.

d Appropinquabit enim regnum cœlorum] non vos regno quia per gratiam Dei regnum Dei intra vos est. *Luc.* 17. e Regnum autem cœlorum dicuntur decem præcepta: *infr.* 21. d. Aufertur à vobis regnum. Item Christus dans regnum æterna beatitudo, Euangelium etiam Inuitans ad Regnum. Hic autem suggillantur curiosi prædicatores, qui ponunt in cœlum os suum loquentes de linguis Angelorum, & de differentia Hierarchiarum, & huiusmodi. Iste autem eximius prædicator nihil tale prædicauit, sed tantùm quod informabat populum. Quid fugiendum innuit Ioannes per primum cum dicit. Pœnitentiam agite, fugiendo peccatum. Quid eligendum cum subiungit. Appropinquabit enim Regnum cælorum. Ista enim duo prædicanda sunt, declinare à malo, fugiendo peccatum, facere bonum regno Dei appropinquando.

e Hic est enim de quo dictum est per Isaiam Prophetam,] *Isa.* 40 a. dicentem, vox clamantis in deserto *Aug.* dicis, quod non satis elucet an sub persona sua hoc dicat Euangelium, an sub persona Baptistæ. Secundum tamen *Hiero.* verba sunt Euangelistæ. Ioannes autem dicitur vox, Christus verbum qui in Ioanne clamat. Vox quæ auditus citò transit, sic Ioannis fama non multùm durauit. Item Ioannes vox Christi dicitur, Christus verbum, quia sic vox manifestat mentis conceptum, sic Ioannes manifestat Christum.

f Clamantis] dicit, non loquentis tantùm, non prædicantis sed clamantis, vt maiorem affectum menti exprimat. Clamantis, etiam dicit: quia surdi erant Iudæi *Isaiæ* 42 e. Quis surdus nisi seruus meus? Hæc vox excitauit à somno peccatores, arguit delinquentes, inuitauit ad fidem Christi.

g In deserto,] non in palatio. In omnibus Ioannes est forma pœnitentibus, quibus desertus locus est congruus, vbi non molestat hominum intuitus, vbi sedet pœnitens non mollibus vestitus, cuius cibus aridus. Ibi enim apparet Dominus. *Osea.* 2. c. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Vnde *Psalm.* 62. in terra deserta & inuia & inaquosa: sic in sancto apparui tibi. *Exod.* 3. a. Moysi existenti in deserto apparuit Dominus.

h Parate viam Domini,] bene viuendo, praua abiiciendo, verbum Dei libenter audiendo.

i Rectas facite semitas eius,] recta opera faciendo, non pro terrenis seruiendo, mores in melius mutando, consilia sequendo. Semitæ Domini sunt strictæ, mundæ altæ, pacificæ. *Prou.* 3. c. Viæ eius pulchræ, omnes semitæ eius pacificæ.

k Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum,] ad literam. *Aug.* Non delaua, quia illud austeritatis iudicium est, hoc luxuriæ mollities, id est, aliquantulum mollis procurationis.

l Et zonam pelliceam circa lumbos suos] quæ erat de pelle cruda & pilosa, quia enim prædicauit pœnitentiam, illam etiam prætendebat in vestitu, & victu. B

Marc. 1. a.

m Esca autem eius erat locustæ,] quoddam genus magnarū locustarū quod erat in deserto Iudææ quæ erant incōmestibiles.

n Et mel siluestre,] de truncis vel herbis. Mel siluestre inueniebat in truncis, & in arundinibus. Sunt enim quædam arundines plenæ melle naturaliter. Vel sicut dicit Rabanus *in dictis Asimphes Gallorum Episcopi* in deserto illo erant arbores habentes folia lata & rotunda lactei coloris & mellei saporis, quæ natura fragilia manibus confricantur, & eduntur, & hoc dicitur mel siluestre. Ioannes tenet formam prædicatoris, qui non decet vti pretiosis vestibus. *Ierem.* 15. d. Si separaueris pretiosum à vili quasi os meum eris. *Ecclesiastic.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. 1 *Tim.* 6. b Habentes alimenta, & quibus tegamur, non ornemur, his contenti simus. 4. *Reg.* 1. b. Cuius figuræ & habitus est, vir ille occurrit vobis, & locutus est verba hæc? At illi dixerunt. Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait: Elias Tesbites est, Elias robustus domino, Tesbites conuertens: illi autem qui pretiosis sunt induti, non erogant panem prædicationis populo, quod figuratus in diuite, qui induebatur purpura & bysso. *Luc.* 9. e. dabant de amicis Lazaro.

m Esca autem eius erat locustæ,] peccatores quos incorporat Ecclesiæ. *Act.* 10. b. Macta & manduca. *Greg.* Esca sanctorum collisio est peccatorum.

n Et mel siluestre.] In melle dulcedo prædicationis vel contemplationis. *Prou.* 25. c. Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi. Siluestre est mel, quando recordatur præsentis miseriæ, vel peccatorum præteritorum. Vnde bene hic sequitur.

o Tunc exibat ad eum Ierosolyma & omnis Iudæa] hic ostenditur in litera, quando, ad quem, qui, quò, quales, ad quid exibant. Euangelista cœpit agere de prædicatione Præcursoris, sed ad eius commendationem interseruit prophetiam Isaiæ, per cuius interpositionem incœptam dimiserat narrationem, quia finita redit ad propositum. Et continuatur ex eo quod dictum est. Venit Ioannes in desertum Iudææ prædicans & dicens. Agite pœnitentiam, &c. Tunc exibat ad eum] audita fama prædicationis.

p Ierosolyma] Illi de tribu Iuda propter nouitatem prædicationis, quia prædicabat nouum modum remissionis, cum Moyses prædicauerit de victimis Leui, & propter asperitatem vestimenti & alimenti.

q Et omnis Iudæa,] de tribu Beniamin, quia proximi erant illis.

r Et omnis regio circa Iordanem,] scilicet, de terra illa, quæ data est duabus tribubus, & dimidiæ tribui Ephraim.

s Et baptizabantur ab eo in Iordane.] *Hieron.* quia in eo figura Baptismi præcessit, quando enim filij Israel transierunt sicco pede: *Iosue*, 3. d.

u Confitentes peccata sua,] nouo modo, cùm prius hoc facerent per sacrificia. In confessione autem peccata dimittebantur non in baptismo Ioannis.

Moraliter.] Si talis esset prædicator, vt *suprà* dictum est. *Moraliter.*

o Omnis Ierosolyma,] claustrales.

q Omnis Iudæa] Clerici.

r Omnis regio,] sæcularium.

s Baptizarentur] id est mundarentur.

t In Iordane in humili prædicatione.

u Confitentes peccata sua] tam mortalia quam venialia.

Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad Baptismum suum non confitentes peccata sua. Nota autem quod tres erant sectæ famosæ

Δ Iudæorum scilicet secta

a Iudæorum, scilicet, secta Pharisæorum, Sadducæorum, & Essæorum. Essæi erant religiosissimi vitæ & longè arctioris quàm Monachi nostri temporis. De quibus tamen in Euangelio non fit mentio. Pharisæi autem arctæ & austeræ vitæ leguntur fuisse, imò superstitiosæ, qui in fimbriis vestimentorum spinas ponebant, ac si per hoc dicerent. Nos punctionibus & aculeis carnem nostram affligimus. In fronte autem, & in brachiis portabāt quædam philacteria & cartulas in quibus erat Decalogus scriptus, vt videretur mandata Decalogi obseruare. Isti credebant resurrectionem, dogmatizantes animas saluandorum statim post obitum transferri ad corpora meliora & in eis vsque in diem iudicij permansuras, animas verò reproborū statim descendere ad infernum. Isti adinuenerunt traditiones pro captando populi fauore quibus determinabant traditionem Moysi, imò totum Decalogum: & præcipuè illud mandatum de honorandis parentibus. Erant itaque diuisi ab aliis vita & doctrina, & ideo Pharisæos, quasi diuisos se vocabant. Sadducæi autem non credebant resurrectionem, ideoque obiiciebant de muliere septem viros habente dogmatizantes animas cum corporibus interire, docentes nullum Angelum esse. Hi tantum quinque libros Moysi recipiebant, & Prophetas respuebant.

Infrà 13. d. Luc. 3. b.
al. † demonstrabit.
al. † quoniam.
C
Infrà 22. e.

risæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit a eis: Progenies viperarū, b quis † demonstrauit vobis fugere à ventura ira: c Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et d ne velitis dicere intrà vos, e patrem habemus Abraham. f Dico enim vobis † g quia potens est Deus de h lapidibus istis i suscitare k filios Abrahæ. l Iam enim securis m ad ra-

d Dixit eis, progenies viperarum. Id est, venenati filij venenatorum. Isti enim sicut patres eorum bonis inuidebant, & proximos lædebant. Vipera autem dicitur quasi vi pariens. *Gloss. Rab.* Vipera patrem suum occidit, sic Iudæi Prophetas, qui erant patres eorum. Sed quare maledicebat Ioannes patribus eorum, cum in absentia non debeat maledici de aliquo *Chrysost.* soluit, dicens. Laudari debuerant qui ad ipsum de ciuitatibus venerant, quare igitur genitoribus detrahitur? Solutio: Quia magna sapiebant in progenitoribus. *Ioan.* 8. e. Pater noster Abraham est, &c.

b Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira?] id est, à vindicta sine confessione De hac ira. *Soph.* 1 d. Dies illa, dies iræ. Hanc iram non potest fugere quis nisi prius fugerit diuitias cum Iacob fugiente Laban. *Gen.* 39. c. Delicias cum Ioseph fugiente Ægyptiam. *Gen* 39. c. Honores cum Iesu, qui proposito gaudio regni fugit. *Ioan.* 6. b.

Item non effugiunt iram venturam nisi qui senserunt præsentem. *Mich.* 7. b. Iram Domini portabo quia peccaui ei. *Ps.* 2. Cum exarserit in breui ira eius, quasi dicat, volumus fugere, dicit.

c Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ,] vt sic effugiatis. Non autem dicit, facite pœnitentiam vel opera pœnitentiæ, sed fructum qui dicitur à fruendo. Ille autem fructus pœnitentiæ facit qui inundationes maris, id est, pœnitentiæ, quasi lac sugit. *Deut.* 33. c. Vel fructum dignum, id est, fructuosam pœnitentiam, quæ scilicet fit in charitate. Arbor est ipsa pœnitentia, radix contritio cordis, rami opera bona, folia confessio integra, fructus satisfactionis pœna. Ille ergo facit pœnitentiam, sed non dignos fructus, qui dolet tantum de commissis. Ille verò agit pœnitentiam, & fructus, sed non dignos, qui & dolet, & in parte satisfacit. Sed ille facit dignos fructus, qui in dolore cordis tantum affligitur per pœnam, quantum deliquit per culpam, secundum illud *Apoc.* 18 b Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date ei tormentum & luctum. *Deut.* 25 a. Pro mensura peccati erit, & plagarum modus.

d Et ne velitis dicere intra vos,] cogitando, scilicet.

e Patrem habemus Abraham,] quasi dicat, in semine Abrahæ non confidatis quasi ex hoc sit salus, quia non filij carnis sunt semen Abraham, sed qui filij Dei sunt, id est, qui imitantur fidem Christi. *Rom.* 9 b. *Chrysostomus.* Quid prodest ei quem sordidant mores generatio clara, aut quid nocet illi generatio vilis quem mores adornant? Quid profuit Cham quod filius fuit Noë. Aurum de terra nascitur, sed non terra est. Et sequitur. Melius est, vt in te glorientur parentes, quam tu glorieris in parentibus.

f Dico enim vobis,] quasi dicat, nolite gloriari, quia patrem habetis Abraham.

g Quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.] Ostendebat Ioannes lapides quos Iosue de Iordane transferri fecit. *Ios.* 4. a. & b. Iosue enim duodecim lapides de alueo Iordanis fecit exportari, & totidem de terra illuc reportari. In quo præfigurata est excæcatio Iudæorum, & illuminatio gentium. Per duodecim enim lapides qui de medio fluminis extracti sunt, significantur gentiles, qui de profundo cæcitatis in qua immerserant, & quasi de tenebris ad lucem prodierunt, quia cùm erant priùs in fluxu confusionis, acceperunt gratiam illuminationis. Per duodecim lapides de sicco in medium fluminis deportatos, intellige amissa gratiæ luce excæcatos, & in profundum cæcitatis, vnde gentiles emerserant, immersos dicit ergo.

f Dico enim vobis, quia potens est Deus.] Deo enim nihil est difficile vel impossibile.

h De lapidibus istis,] id est, de gentilibus significatis per istos lapides.

i Suscitare,] tanquam mortuos in peccato. Vel [Suscitare,] quia Abraham, & Moyses mortui erant sine semine, & paucos reliquerant filios, ideo Christus semen suscitauit.

k Filios Abrahæ,] vt sint veri filij Abrahæ. *Romanor.* 9. b. Non filij carnis semen sunt Abrahæ, sed qui filij Dei sunt.

l Iam enim securis] quasi dicat, citò faciatis. Iam enim securis, id est, sententia.

m Ad radicem arboris posita est]Arbor dicitur Iudaicus populus radix appellatur

Moraliter.

Moraliter.

d Ne velitis dicere patrem habemus Abraham.]Hi sunt qui confidunt in genere suo. *Osea nono* c. Gloria eorum à partu, & ab vtero & à conceptu. Sed si volunt fugere ab ira, & ad Christum venire, oportet eos venire cū Magis ab Oriente, id est, suum Orientem relinquere. 1. *Corinthior.* 15. f. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.

f Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis,] id est, de peccatoribus, qui sunt duri per obstinationem cordis.

i Suscitare filios Abrahæ,]id est, facere iustos Iuxta illud. *Ezech.* *vndecim.* d. Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum *Psalmo septuagesimo septimo* Percussit petram, & fluxerunt aquæ. Quod bene in Paulo impletum est in via Damasci, de quo fluxit torrens doctrinæ. Ezec. 36. f.

h De quo *Prouerb.* 18. a. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans fons sapientiæ *Iob vigesimo-octauo* a. Lapis solutus calore, id est, Paulus vertitur in æs prædicationis.

Vnde significatur per scyphum argenteum qui positus in sacco Beniamin. *Gen.* 44. a.

Suscitat eos autem ad vocem prædicationis, sicut *1. Regum* 2 b. Suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem, vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.

Hos filios suscitatos Dominus pascit. *Psalm.* 22. Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. Erudit. *Isa.* 2 a. Docebit vos vias suas.

Balneat & vestit Vnde *Ez.* 16 b. Laui te aquâ & emundaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo Spiritus S. vel oleo lætitiæ, & vestiui te discoloribus, id est, varietate virtutum. Vnde *Psalm.* 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Item per duodecim lapides qui de alueo ponuntur in siccum, significantur religiosi qui de cursu mundanæ voluptatis transeunt ad religionem Vnde *inf.* 12. d. Cùm immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arida Per alios duodecim significantur illi qui de sicco religionis ad prælaturas assumuntur propter suam sanctitatem. *Isa* 13. d Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui argentum non quærant nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient. Medi, religiosi sunt, qui sunt bene mensurati & morigerati. Sed modo contingit illud. *Thr.* 4 a. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sc. Religiosi in capite omnium platearū. Iam n. securis ad radicem arboris posita est;]arbor vnusquisque homo. *Ps.* 1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum *Ierem.* 17. b. Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Et erit quasi lignum quod transplantatum est super aquas quod humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit

* æstus Et erit

populus, radix appellatur extremitas, quæ fuit captiuata sub Tito & Vespasiano, quasi dicat, sententia Dei iam est ad hoc vt radicitùs extirpet genus Iudæorum, vel radix, illi iam ab Assyriis capti erant. Vel securis est Christus, qui iam ortus erat radix Iudæorum, Ierusalem, arbor cæremoniæ, quæ omnia destructa sunt in captiuitate à Romanis. Hæc est securis de qua 4. *Reg.* 6. a. dicitur quod ferrum securis cecidit in aquam. *Infrà* 7. c. Hæc est Christi Diuinitas, siue anima quæ descendit ad inferos. Lignum remansit in manu quia eius humanitas comprehensibilis est, & remansit in sepulchro. Sed postea ferrum supernatauit, cùm Dominus eam à mortuis suscitauit.

dicem arborum posita est. Omnis *a* ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, *b* excidetur, & in ignem *c* mittetur. *d* Ego quidem baptizo vos in *e* aqua in *f* pœnitentiam, qui *g* autem post me venturus est, *h* fortior me est, *i* cuius non sum dignus calceamenta portare,

Vel radix Adam arbor genus humanum, securis præsens calamitas. *3. Regum 6. a* Hæc securis non est audita in templo Salomonis. Vnde illud satis nos debet terrere, quia iam sustinemus quasi æternæ damnationis præsagia. *Zachar.* 13. c. Adam exemplum meum ab adolescentia mea. *Ezech.* 9. a. Sex viri veniebant à porta Orientali, & vas interius in manibus eorum Sex viri, sex defectus. Fames, sitis, frigus, æstus, infirmitas, mors. *Moralit.*

* Æstus. Et erit folium eius viride in tempore siccitatis, non erit sollicitum, nec aliquando definet facere fructum. Hæc arbor debet in fide radicari, in spe erigi, in charitate dilatari, in doctrina verborum frondosa, in bonorum fœcunditate fructuosa. Securis est prædicatio. *Deut.* 19. b. Si abierit vir cum proximo suo simpliciter ad siluam, ad ligna cædenda, & securis fugerit manum ferrumque lapsum de manubrio amicum occiderit, ad vnam suprà dictarum vrbium fugiet. Securis ergo ad radicem posita est quando homo prædicando fidem defendit. 1. *Pet.* 3. c. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea quæ in vobis est fide & spe. Vel quando Prædicator arguit, quod non seruãt fidelitatem Deo. Vel securis sententia est, & tunc radix est cogitatio, locutio & opus, quia pro his damnabitur. Vel si per securim intelligatur prædicatio, tunc est sensus: Iam enim securis, &c. id est, prædicatio in promptu est ad arguendum pro peccato cogitationis, locutionis, & operis. *Ezech.* 21. c. Dupliceiur gladius ac tripliceiur.

a Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur.] Ecce metuenda conclusio. Nota autem sex in prædicatione Ioannis. Increpatio, ibi. [Progenies viperarum.] *Sex notatur in prædicatione Ioannis.* Monitio benefaciendi, ibi.] Facite dignum fructum.] Dissuasio gloriandi, ibi. [Ne velitis dicere, &c.] Vtriusque confirmatio, ibi. [Dico enim vobis, &c.] Comminatio de præsenti, ibi. [Iam enim securis, &c.] Comminatio de futuro, ibi. [Omnis ergo arbor, &c.] *Beda* Arbor est genus humanum, cuius rami, alij sunt aridi, vt pagani incendio apti, alij virides, sed sine fructu, vt hypocritæ exterius nitidi, interius vacui; alij sunt fructuosi, sed venenosi, vt Hæretici, qui etsi prædicando faciunt fructum, tamen reddunt mortiferum, alij faciunt fructum & bonum, vt Catholici qui catholicè viuunt. Isti excideutur ab Ecclesia per excommunicationem, maximè Hæretici, anima à corpore per mortem, anima & corpus à Deo per iudicis sententiam, *Dan.* 13. f. Ecce Angelus Dei accepta sententia scindet te medium, &c. Moraliter.

n Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum.] Sunt tria genera arborum, de quibus *Iud.* 9. b. Vitis. ficus, & oliua. *Moralit. Tria genera arborum.* Vitis Prælati. *Ec.* 24. c. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, suauitatem conscientiæ. & odorem bonæ famæ. Sed modo potest dici illud. *Ierem.* 2. d. Ego plantaui te vineam electam, omne semen verum, quomodo conuersa es in prauum vinea aliena? Per ficum, Religiosi, qui debent habere dulcedinem & in verbis & in factis. *Can* 4. c. Fauus stillans labia tua sponsa. *Ier.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? ficus bonas, bonas valde, ficus malas, malas valde. *Hieron.* Sicut non inueni meliores quàm eos qui in monasterio proficiunt, sic non inueni peiores quàm eos quiibi deficiunt. De hac ficulnea. *Luc.* 13. b. Ecce tres anni sunt, ex quo venio quærens in ficulnea, & non inuenio, succide ergo eam. Hi tres anni sunt, cõtinentia, obedientia, & abrenunciatio proprietarum. Per oliuã laici. qui debent facere opera misericordiæ. Sed multi sunt vt salices infructuosæ, oliuæ similes foliis.

b Excidetur.] In morte. *c* Et in ignem mittetur] gehennæ. Hoc dixit ad differentiam arboris bonæ, quæ si exciditur à morte, non tamen in ignem mittitur. Vnde *Iob* 13. b. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursum virescit, & rami eius pullulant Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit & faciet comam quasi cum primùm plantatum est.

d Ego quidem baptizo vos.] Post habitum sermonem de succisione arboris, redit ad materiam, & de baptismo agens, modum eius exprimens, & illius ostendit potentiam, à quo comminandi sumpserat audaciam. Prius tamen suam manifestat impotentiam, dicens. Ego quidẽ baptizo vos, id est, corpora lauo, non possum tamen à peccatis soluere. *Marc.* 1. a. *Luc.* 3. c. *Ioan* 1. d.

e In aqua] tantùm non spiritu. Sed contrarium dicit Lucas, quod Ioannes prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorũ, non ergo solùm in aqua. *Luc.* 3. a. Solutio. Intelligendum est sic quod Ioannes præuenit suo baptismo Baptismum Christi, qui est in remissionem peccatorum. Vel dicitur esse in remissionem peccatorum propter hoc quod pœnitentiam prædicabat, quæ dat remissionem peccatorum. Fiebat autem baptismus Ioannis duabus de causis. Prima, propter deuotionem suscipientium. Secunda, propter assuefactionem ad baptismum Christi.

f In pœnitentiam,] id est, propter pœnitentiam, vel in signum pœnitentiæ.

g Qui autem post me venturus est] ad prædicandum ad baptizandum, ad moriendum.

h Fortior me est,] & secundum deitatem, & secundum humanitatem.

i Cuius non sum dignus calceamenta portare.] Alij dicunt soluere corrigiam calceamenti eius. *Marc.* 1. a. *Luc.* 3. c. *Ioan.* 1. d. Et potuit Ioannes dicere vtrumque vel continuò, vel tempore diuerso. Vel quia modus loquendi accipit, vtrumque sensum & non verba. Vnde *Aug.* Vtilis est modus, & memoriæ commendandus qui dicitur hic & ab aliis Euangelistis, cuius nõ tantùm alia sunt verba, sed sententia, vt scilicet pluribus narrantibus eandem rẽ non arguatur mendacij, si ab altero discrepauerit, qui modus potest exemplo Euangelistarum defendi, Per calceamentum significatur Euangelium, quia loquitur de pelle mortua, id est, morte Christi. Item quia munit pedes, scilic. affectum & intellectum. Dicit ergo. Cuius non sum dignus calceamenta portare, id est, Euangelij sacra verba circunferre Se autem indignum dicit, quia non est ad hoc deputatus, sed Apostolis est commissum istud officium. Dignus tamen erat ex merito, etsi non ex officio; quia non erat Apostolis inferior. Allegoricè. *Allegoricè.* Calceamentum est incarnationis mysterium. *Ps.* 59. In Idumæam extendam calceamentum meum. *Deut.* 33. d. Ferrum & æs calceamentum eius. Vnde venit ad nos calceata diuinitas. Et nota quare dicatur calceamẽtũ. Calceamentũ.n. fit de pelle animalis mortui, i. de vetustate nostræ mortalitatis. *Thren.* 3. a. Vetustam fecit pellem meam. Corrigia est mysterij ligatura. Solea per quam terrena, id est, terrenas pœnalitates calcauit, fuit gloria immortalitatis post resurrectionem. *Rom.* 6. d. Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Filium quo hæc solea assuitur calceamento, fuit ipsa resurrectio. *Psalm.* 56. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cythara, &c. Subula quà facta sunt foramina, vt posset intrare filum, angustia Passionis. *Inf.* 19. c. Facilius est camelum intrare per foramen acus, &c. Seta per quam intromissum est filum, potentia diuinitatis per quam quãdo voluit resurrexit. *Ioan.* 10. d. Potestatẽ habeo ponendi animã meã, & iterum sumendi eam. Cultellus cum quo præcisa sunt superflua ab hoc calceamento, operatio Spiritus Sancti, qui carnem eius ab omni labe mundauit. *Luca primo* d. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Forma ad quam factum est illud calceamentum, fuit formatio Adæ. Nam sicut ille de terra pura, sic iste de pura virgine, *Ps.* 84. Veritas de terra orta est. Sutor, Pater, cui Christus obediuit, sicut sutor disponit de suo calceamẽto secundũ suam voluntatem. *Ph.* 2. a. Christus factus est Patri obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Sensus ergo est. *i* Cuius non sum dignus, &c.] i. non sufficio mysterium Incarnationis enodare. *Is.* 53. c. Generationem eius quis enarrabit? Vel hoc dicit *Ioan.* se excusando, q.d. Cuius non sum dignus, &c. id est, nomen sponsi nolo mihi vsurpare, nec sponsus volo credi, vel dici, sed amicus sponsi.

Mos enim erat

Moral.

i Cuius non sum dignus, &c.]. Calceamenta sunt tẽporalia. *Moraliter.* Debet ergo dicere prædicator. Nõ cõpetit dignitati meæ portare huiusmodi calceamẽta. *Ec.* 46. d. Samuel: pecunias & vsq; ad calceamẽta ab omni carne nõ accepit

**Luc.* 3. a. No-

Mos enim erat vt si quis eam quæ sibi iure propinquitatis competeret in vxorem accipere nollet, ille ei calceamentum solueret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis accederet. Aliter. Calceamenta sunt exempla Patrum Noui & Veteris Testamenti. *Deut.* 33. d. Ferrum, & æs calceamentum eius. Corrigia, concordia vtriusque Testamenti. Est ergo ensus. Non sufficio concordiam vtriusque Testamenti enodare. De his calceamentis. *Cant.* 7. a. Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. *Ierem.* 2. c. Prohibe pedem tuum à nuditate. * *Luca* 10. a. Nolite portare sacculum neque peram, neque calceamenta.

Matt. 3. a. Mar. 1. a. Luc. 3. c.

a ipse b vos baptizabit in Spiritu c sancto d, & igni. e Cuius ventilabrum in f manu sua, g & permundabit h aream suam & i congregabit triticum suum in k horreum, l paleas autem m comburet igni n inextinguibili. o Tunc p venit Iesus q à Galilæa in r Iordanē s ad Ioannem, vt t baptizaretur ab eo. u Ioannes autem prohibebat eum x dicēs. Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me

Moraliter.

a Ipse] discretiuè.

b Vos baptizauit,] quia à peccatis sanctificat. Baptizat autem Christus in verbo, vel in se vel in forma Baptismi, vel in forma prædicationis, vel inuocatione Trinitatis.

c In Spiritu & igni,] id est, in Spiritu sancto qui est ignis, in quo fit inflammatio ad bonum. Vel in Spiritu sancto, in Baptismo.

d Et igni.] triplici amoris, tribulationis, & purgatorij De primo, *Luc.* 12. f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? De secundo *Ps.* 16. Igne me examinasti. *Thren.* 1. c. De excelso misit ignem in ossibus meis & erudiuit me. De tertio, 1. *Cor.* 3. c. Saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Vel per spiritum, gratia baptismalis. Per ignem, ignis purgatorij, vbi purgabitur quod hic non purgatur. Aqua necessaria est propter peccata amoris male accendentis, ignis qui terret propter peccatum timoris malè humiliantis.

e Cuius ventilabrum,] id est, discretio iudicij.

f In manu sua,] id est, in potestate, vel in filio. *Ioann.* 5. d. Omne iudicium dedit filio. *Ierem.* 15. d. Dispergam eos ventilabro in portis terræ. Ventilabrum est instrumentum in quo grana à paleis excutiuntur.

Allegoricè.

g Et permundabit,] id est, perfectè mundabit. Quotidie enim mundat per verbum suum, *Ioan.* 15. a. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Per tribulationes. *Aug.* Quod lima ferro, quod fornax auro, quod flagellum grano, hoc tribulatio iusto. Per fletum. *Ps.* 50. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor. Sed non perfectè mundat, sed in futuro iudicio erit perfecta mundatio, quando separabit malos à bonis. *Thren.* 4. c. Facies Domini diuisit eos.

h Aream suam,] id est, Ecclesiam in qua grana sunt cum paleis. Et bene dicit: suam, quia emit eam sanguine suo pretioso. 1. *Cor.* 6. d. Empti estis pretio magno.

Psalm. 46.

i Et congregabit triticum suum] quod modo est in pluribus locis dispersum. *Ps.* 146. Dispersiones Israel congregabit. Triticum dicuntur boni, quia constantes, & immobiles à fide, spe, & charitate.

k In horreum,] id est, in cæleste habitaculum.

l Paleas autem,] id est, malos, qui sunt palea, quia sunt sine fructu bonorum operum, leues spiritu exufflāte, id est, aliquo verbo malo. Vel qui vento inanis gloriæ capiuntur & sunt aridæ à deuotione, & compassione. *Eccles.* 6 a. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, ne fortè elidatur tua virtus per stultitiam, & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo.

m Comburet igni inextinguibili.] Actiuè, quia eos omnino extinguit quos punit. *Ps.* 48. Mors depascet eos. Vel passiuè, quia ille ignis extinguitur, *Isa. vlt.* g. Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. Inextinguibili, dicit, ad differentiam illius de quo dicitur: Igne me examinasti, &c. Ille enim præterita tribulatione non sentitur.

Allegoricè.

Allegorice.] *e* Cuius ventilabrum,] id est, excommunicatio. *Ierem.* 25. b. Dispergam eos ventilabro in portis terræ. *f* In manu sua,] id est, in opere. Debet enim seruare Prælatus excommunicationem suam quam fecit, vt non loquatur cum excommunicatis. *Eccles.* 34. d. Vnus ædificās & alius destruens, quid vtile in vtrisque? *g* Et permundabit aream suam,] id est, Ecclesiam à sordibus peccatorum & meretricibus, & aliis peccatoribus. *Osea.* 13 a. Erunt quasi nubes matutina, & sicut matutinus ros prætetiens, sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario *Mal.* 3. a. Sedebit conflans & emundans argentum suum & purgabit filios Leui. Dicitur de Prælato. *i* Et congregabit triticum suum in horreum,] id est, ad prædicationem in Ecclesiam suam. *l* Paleas autem comburet,] id est, comburendos præcipiet. *n* Igni inextinguibili,] in Inferno. Item aliter. Area est continentia. Hæc est area Oman vel Areuna Iebusæi, id est, conculcati per peccatum. 2. *Reg.* vlt. d. Ventilabrum est pœnitentia. *Ps.* 43. In te inimicos nostros ventilabimus cornu Triticum sunt virtutes. *Iob.* 5. Cuius messem famelicus comedet. *in eodem* d. In abundantia ingredieris sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. Paleæ sunt peccata. *Genes.* 24. g. Paleæ quoque, & fœni plurimum est apud nos. Aliter. Area est Scriptura in qua Gedeon, id est, Prælatus excutiebat triticum. *Iud.* 6. b. *Isa.* 30. c. Mixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Ventilabrum studiū, vel prædicatio. Triticum, moralis, vel mysticus sensus. Palea litera, vel figuræ. *Osea* 9. a. Area & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis. Loquitur de Iudæis. *Isa.* 62. c. Si dedero inimicis triticum tuum, id est, moralem sensum Iudæis. *Inf.* 12. a. Apostoli fricabant spicas, id est, spiritualem sensum denudabant à palea literalis intelligentiæ. Item aliter. Area, vterus virginalis, de quo *Iud.* 6. g. Ponam vellus hoc lanæ in area, si ros in vellere solo fuerit, &c. id est, Christus in Virgine. Triticum Christus *Ioan.* 12. d. Nisi granum frumenti cadens in terram. &c. Palea, Mariæ tribulationes, & dolores quos ipse remouit.

o Tunc venit IESVS,] quando Ioannes prædicabat, & baptizabat, quando scilicet Iesus erat triginta annorum, & tredecim dies habebat. Anno autem reuoluto eadem die mutauit aquam in vinum. Et sequenti Pascha Ioannes est incarceratus, & in alio anno reuoluto decollatus & in Pascha proximo Christus crucifixus. Sic Dominus secundum Eusebium, & alios Sanctos vixit per triginta duos annos, & dimidium, id est, à Natali vsque ad Pascha Secundùm *Chrys.* vixit per triginta duos annos, & dimidium. Dicit ergo. Tunc quando, scilicet Ioannes baptizabat & prædicabat.

p Venit Iesus, qui diu latuerat.

q De Galilæa, id est, à Nazareth.

r In Iordanem.] Venit autem vt baptisma Ioannis consecraret, vt ei robur, & auctoritatem præberet, vt omnē iustitiam impleret vt aquas sanctificans in lauacro sancti Spiritus aduentum visibiliter ostenderet, vt nemo quantumcunque sanctus baptismi gratiam superfluam reputaret. *s* Ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo,] Dominus à seruo, maior à minore. Nullus ergo dedignetur inferiorem. Dicunt autem quidam quod tunc incepit sexta ætas, quādo scilicet Christus baptizatus est. Alij dicunt quod incœpit ab ipso Ioanne propter illud. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Secundùm autem alios ab Incarnatione Domini, vnde computamus annos ab Incarnatione. Secundùm alios a Passione, vt tunc amotâ romphæa, simul currant sexta & septima ætas, quæ tunc primò incœpit. Secundum *Eusebium* autem cui ferè omnes moderni consentiunt, à primo anno Tyberij Cæsaris, scil. à 25. anno ætatis Domini. Nota autem quod est baptismus in verbo. *Ioan.* 15. a. Vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. In aqua. *Ioan.* 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, &c. *Act.* 1. a. Ioannes quidem baptizabat aquā, vos autem baptizamini Spiritu sancto. In igne, i. in præsenti tribulatione. *Is.* 4. b. Si abstulerit Dominus sordes filiarum Sion in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. In morte. *Luc.* 12. f. Baptisma habeo baptizari, &c. Multiplex baptismus.

Moraliter.] Christus proximo prædicaturus venit ad baptismum, sic quilibet debet se prius lauare lacrymis pœnitentiæ, & tunc prædicare. A Nazareth Galilææ venit sic prædicator florem mundi debet relinquere, qui bene dicitur Galilææ, quia deciduus est, *Ieremia*, 48. b. Date florem Moab. *r* In Iordanem.] fluuium Iudicij, vt quilibet iudicet seipsum per pœnitentiam. *Ps.* 118. Feci iudicium & iustitiam, &c. *s* Ad Ioannem,] id est, ad gratiam Dei. *t* Vt baptizaretur ab eo.] Per baptismum Christi contemplatiua, per baptismum Ioannis actiua designatur. Vterque vult ab alio baptizari, quia vna aliā indiget. Sed baptizati à Ioanne rebaptizabantur, quia actiua per contemplatiuam mundatur. *u* Ioannes autem prohibebat eum,] præ humilitate. *x* Dicens, ego à te debeo baptizari.] *Gloss.* ab Originali mundari. Sed contra. Circuncisus fuit, & in vtero sanctificatus, Solut. Secundum illos qui dicunt: quod idem est Originale & fomes, sic intelligitur ab Originali mundari, quia magis, & magis Moraliter.

A fomes cre-

Δ fomes credendus est ab homine debilitari. Vel ab originali mundari quoad pœnam debitam. Origiuali scilicet carentiam visionis Dei. Vel ab originali mundari, quoad apertionem Ianuæ, quia descendit ad lymbum. Vel licet sit mundus, & dignus, reputat se indignum causâ humilitatis.

a Ref.&c.] i. permitte impleri id ad quod veni, s. baptizari.

a Respondens autem Iesus dixit ei: Sine modò: sic *b* enim decet nos *c* implere omnem iustitiam. *d* Tunc dimisit eum. *e* Baptizatus autem Iesus confestim *f* ascendit de aqua. Et *g* ecce aperti sunt ei cæli, *h* & vidit Spiritum Dei *i* descendẽtem, sicut columbam, & veniẽtem super se. Et *k* ecce vox de cælis dicens? *l* Hic est *m* filius *n* meus *o* dilectus, in *p* quo mihi complacui.

CAP IV.

TVnc *q* Iesus *r* ductus est in *f* desertũ à spiritu, vt *u* tẽ-

b Sic enim decet nos, id est, me, & te.

c Implere omnem iustitiam] id est, perfectã humilitatem secundùm tres sui gradus. Primus est subdere se maiori & non se præferre æquali, hic dicitur sufficiens, & omni iusto necessarius. Secundus est, subdere se æquali nec præferre se minori, & hic dicitur abundans. Tertius est se subdere minori in quo est omnis iustitia. Hunc impleuit Christus: Et hic dicitur superabundãs. Vnde dicit: Sic. n. &c. id est, supremũ gradum humilitatis. Beatus autem Bernardus ponit tredecim gradus humilitatis. Primus est corde & opere humilitatem prætendere defixis in terra oculis, siue aspectibus. Secundus, pauca & rationabilia loqui. Tertius est non esse facilem in risu. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem. Quintus, tenere communem regulam monasterij. Sextus, credere & pronunciare omnibus se viliorem esse. Septimus, ad omnia se indignum, & inutilem confiteri, & credere. Octauus, humilis confessio peccatorum, quando debet, & cui debet. Nonus, in duris facilis obedientia. Decimus, in asperis hilaris patientia. Vndecimus, cum omni obedientia subdi omnibus. Duodecimus, propriam non habere voluntatem, vel non amare. Decimustertius, se omni tẽpore custodire ab omni peccato timore Domini.

Tres gradus perfectæ humilitatis.

Tredecim gradus humilitatis secundùm Bernar.

d Tunc dimisit eum,] id est, consensit. *e* Baptizatus autem Iesus confestim,] sine mora.

f Ascendit de aqua.] In hoc appatet, quod non in alio liquore quàm in aqua debeat fieri baptismus. Sed obiiciunt Hæretici, si gratia Spiritus sancti mundat interius, quid necesse est aquæ tinctio? Solutio. Quia homo ex duobus constat, corpore scilicet & anima & vtrumque contaminatum est per peccatum, vnde anima Spiritu sancto, & corpus aqua debet lauari.

Moraliter. Moraliter.] Sic homo post baptismum prædicationis, vel lachrymarum statim debet ad cultum virtutum conscendere. Qui enim mollis & remissus est in operibus suis, frater est sua opera dissipantis: *Prou.* 18.b. Vel confestim de aqua voluptatum debet pedem retrahere. Et hoc est confestim conscendere de aqua. *g* Et ecce aperti sunt ei cæli,] *ad literam* quidam fulgor resplenduit super Christum, & durauit quandiu vox durauit. Aperitur autem cælum per secretorum reuelationem, vt Stephano, Paulo, Ioanni, per apertionem aditus, in Ascensione, per splendorem, vt hic.

Mysticè. Mysticè] autem quia renatus patet aditus. *h* Et vidit Spiritum Dei] Iesus vidit & Baptista. *Ioan.*1.c. *i* Descendentem, &c.] id est, in specie columbæ. *Greg.* In columba Spiritus sanctus apparuit, quia non veniebat, vt iam secundum cælum peccata percuteret, sed adhuc per mãsuetudinem toleraret

Moraliter. Moraliter.] Quia baptizati sunt per verbum Dei, vel per lachrymas debent esse columbini. *Cant.*2.c. Columba mea, dilecta mea. Columba enim sine felle est per mansuetudinem. *Iob* 5. a. Virum stultum interficit iracundia. Item non lædit ore. *Hieron.* 9.c. Sagitta vulnerans lingua eorum. Neque vnguibus. Ecce innocentia. Item minimas auiculas non inuadit. In quo prohibetur rapina. Item puro vescitur grano. Ecce abstinentia. Item alienos pullos tanquam suos souet, & nutrit: Ecce charitas. Item gemitum dat pro cantu. Ecce compunctio. Item super aquas sedet, vt visâ vmbrâ accipitris fugiat: Ecce sollicitudo.

Proprietates columbæ.

k Et ecce, &c.] *Aug.* Hæc vox non vt ei indicet quod nesciat, sed quod auditoribus proficiat. *Rab.* Spiritus in columba, filius in homine, pater in voce, ita Trinitatis præsentia baptismum consecrauit. Ecce] demonstratiuè ad homines. *l* Hic singulariter discretionem importat, quasi dicat hic, & non alius.

m Est filius meus] consubstantialis. *o* Dilectus] quia vnicus. quia per animam bonus. *p* In quo mihi complacui,] id est, beneplacitum meum constitui, id est, per quem voluntatem meam implere disposui, salutem scil. humani generis. Prius enim in Adam mihi displicuit. *Gen.*6.b. pœnitet me fecisse hominem. Loquitur autem metaphoricè ad similitudinem pictoris, qui cum videt picturam suam bonam & pulchram, placet ei. In Euangelio Nazaræorum legitur hæc vox fuisse. Expectabam te fili mi in portis, vt in me spiritus meus requiesceret,

Moral.

Moraliter.] Postquam homo est baptizatus in lacrymis, vel in verbo, tunc potest ei dicere Dominus. *l* Hic est filius] per fidem. *n* Meus,] per spem. *o* Dilectus] per charitatem. *p* In quo mihi complacui.] *Isa.* 42.a. Ecce seruus meus, suspiciant eum, electus meus: Complacuit in illo anima mea *Idem* 62. b. Vocaberis voluntas mea in ea & terra tua inhabitabitur, quia complacuit Domino habitare in te. 1. *Cor.*7.f. Qui sine vxore est, quæ Domini sunt cogitat, quomodo placeat Deo, &c.

EXPOSITIO CAP. IV.

TVnc Iesus, &c.] Post baptismum Christi subiungit Euangelista de tentatione eius, vt rectum ordinem cõuersandi nobis ostendat. Nam post acceptam gratiam Spiritus sancti, dolens se diabolus derelictum acrius insurgit. Vnde *Eccl.* 2.a Fili accedens ad seruitutem Dei, &c. Agitur ante in hoc capite. Primò de ieiunio, & de tentatione Christi. Secundò, de recessu in Capharnaum audita incarceratione Ioannis. Tertiò de vocatione Petri, & Andreæ, Iacobi, & Ioannis. Quartò, de curatione multorum & circuitu Galileæ. Prætermittit autem Matthæus multa, & non prosequitur rectum ordinem. Nota tamen quod secundùm rectum ordinem post tentationem quadam die dixit Ioannes videns Iesum ambulantem. Ecce agnus Dei, & secuti sunt Iesum Andreas. & & quidam alius discipulus Ioannis. Postea Andreas duxit fratrem suum Simonem ad Iesum. In crastinum rediens Iesus in Galilæam vocauit Philippum. Philippus autem adduxit ad Iesum fratrem suum Nathanaëlem. Hucusque idem est ordo historiæ apud omnes, sed deinceps variatur, Quidam enim sicut *Ammonius*, & *Alexandrinus*, & *Eusebius*, & *Theophilus Antiochenus*, dicunt Dominum post tentationem statim prædicasse apertè, & discipulos congregasse. Sed communior opinio est quam tenet Ecclesia, quod Dominus post Baptismum suum, anno reuoluto eodem die conuertit aquam in vinum in nuptiis architriclini, & in Pascha sequenti post miracula ascendit in Ierusalem, & eiecit ementes, & vendentes de templo, *Ioan.*2 b. Et tunc venit ad eum Nicodemus. Deinde rediens in Galilæam vocauit quosdam discipulos & docuit, & miracula quædam fecit, sed non ita publicè: nondum enim erat Ioannes incarceratus, sed baptizauit in Ennon, vt dicitur. *Ioan.*3.e. Sed paulò post incarceratus est Ioannes, & tunc cœpit Iesus publicè prædicare. Et ambulans secùs stagnum vocauit Petrum & Andream, Iacobum & Ioannem. Et hæc fuit secunda vocatio de qua agitur. *Luc.*5.b. Triplex enim fuit vocatio Apostolorum. Prima fuit in cognitionem, secunda fuit in familiaritatem, tertia in discipulatum, de qua agit. *Mat. inf. eod* d. & *Marc.* b. & *Luc.* 5. b. In Pascha sequenti fuit Ioannes decollatus, & in alio Pascha Dominus crucifixus. Et hic est verus ordo Euangelicæ historiæ. Dicit ergo. *q* Tunc] statim post baptismum. *r* Ductus est Iesus,] ductus non coactus. *Marc.*1.b. dicit. Expulit, *Luc.*4.a. Agebatur spiritu. *Matth.* dicit hic. ductus est: In quo ostenditur, quod indiuisa sunt opera Trinitatis. Expulsus enim est potestate patris, ductus sapientiâ filij agebatur benignitate Spiritus sancti. *f* In desertum,] ad literam. In illud quod est inter Ierusalem, & Iericho, vbi ille incidit in latrones. *Luc.*10.e. *t* A Spiritu] sancto.

u Vt tentaretur à diabolo.] Non dicit, vt diabolus tentaret. Malus enim Angelus homini datur ad exercitium, vt exerceatur homo, non vt diabolus exerceat: Tentatio enim passiua placet Deo, vt scilicet homo exerceatur. [Moraliter.] Hic est ordo rectæ conuersationis, vt post acceptam Spiritus sancti gratiam sæculum deserentes, in desertum claustri veniamus, quia quamuis dicatur desertum à mundo: tamen in veritate est paradisus. & hortus deliciarum. *Isai.* 52. a. Ponet desertum eius, quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini.

Moral.

a taretur à diabolo, & b cũ ieiunasset quadraginta diebus & c quadraginta noctibus, postea esuriit. Et d accedens tentator, dixit e ei: Si f filius Dei es: dic vt g lapides isti panes fiant. Qui h respondens dixit: Scriptum est: i Non in solo pane viuit homo, k sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

* tum Domini. *Hieron.* Oppidum mihi carcer est, solitudo paradisus. In deserto autem solent quæri tria, Flores, arbores, bestiæ. Flores sunt virtutum, & bonorum operum fragrantiæ in claustro. *Eccl.* 24. c. Flores mei fructus honoris. *Eccl.* 39. b. Obaudite me diuini fructus, quasi rosæ plantatæ super riuos aquarum fructificate, quasi libanus suauitatem odoris habere, florete flores, quasi liliũ, & date odorem, & frondete in gratiam. Arbores altæ sunt viri excellentissimæ vitæ. *Eccl.* 24. b. Quasi cedrus exaltata sum in Libano. Sed nota quòd arbores quæ sunt secus viam, damnificantur in foliis, & fructibus. *Ps.* 79. Exterminauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam. Bestiæ sunt viri claustrales. Primò quia venantur. *Eccl.* 13. c. Venatio leonis onager in eremo. Secundò, quia est indomabilis, sic & religiosus non curat de adulatione mundana. Item fugit homines. Fuga autem tria bona facit, s. familiaritatem Domini, libenter vident ipsum homines, pulchriorem conuersationem habet. Tertiò, quia corpus negligit, non curat bestia vbi iaceat. Quartò, pulchram pellem habet, id est conuersationem, 1. *Pet.* 2. c. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam. *Cant.* 7. a. Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. Quidam autem in hoc desertum compelluntur intrare timore mortis, vel inopiæ, quidam ducuntur propria voluntate bonum propositum prosequentes, quidam spiritu Dei aguntur, qui de die in diem crescunt in virtutibus. a Vt tentaretur] permittit autem hominem Deus tentari propter maius exercitium, & cautelam. *Psalm* 54. Contristatus sum in exercitatione mea. Secundò, vt duram seruitutem diaboli expauescat, quam quodammodo in tentatione præsentit. *Ierem.* 16. c. Seruietis dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem. Tertiò, vt diabolus victus confundatur, *Psal.* 103. Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Nota autem quod tentatio erudit. *Iud.* 3 a. Hæ sunt gẽtes quas reliquit Dominus, vt in his erudiret Israël. Item humiliat. *Greg.* r. Dum vitia nos tentant proficientes virtute humiliant. Tertiò, negligentia repellit. *Gl.* super illud: Proba me Domine, & tenta me; quia nisi tentares negligentes essemus. Quartò fortiorem reddit. *Seneca.* Multum adijcit sibi virtus lacessita. Quinto, hominem custodit. *Gl.* super *Ps.* 25. Nisi per tribulationes se melius seruari nosset, non dixisset. Proba me Domine, & tenta me. *Os.* 2. b. Sepiam viam tuam spinis. Vbi non est sepes diripietur possessio. Sextò purgat. *Aug.* Quod flagellum grauum, &c. Septimò Deum glorificat. *Ps.* 49. Eruam te, & honorificabis me. Octauò coronat. *Iac.* 1. b. Beatus vir qui suffert tentationem, &c. *Sap.* 10. c. Certamen forte dedit illi, vt vinceret. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. 2. *Tim.* 2. 2. b Et cum, &c.] Nota quòd Moyses, & Elias ieiunauerunt non ex virtute, vt Christus, sed Moyses sustentabatur eloquio Dei. *Exod.* 33 b. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loquitur homo cum amico suo. Nec hoc mirum, cum fabulæ hominem delectent, & aliquando obliuisci faciunt. Elias autem in fortitudine cibi ieiunauit. 3. *Reg.* 19. b. Nec dicuntur illi esuriisse, sed Christus vt homo esuriit. c Et quadraginta noctibus.] hoc addit ne in nocte comedisse putet. Si enim plus ieiunasset, eum diabolus non tentaret quem super hominem cognosceret. Nec minus ne Hæretici purum hominem assererent, dicentes: Nec hoc egit quod purus homo egit, s. Moyses vel Elias. Item vt ostenderet conuenientiam legis, Prophetarum, & Euangelij. In ieiunio enim quadraginta dierum conuenit legi, quæ intelligitur per Moysen, & Prophetis qui per Eliam, hoc est contra Manichæos qui dicunt Vetus testamentum à diabolo. Dominus autem ieiunat ante mortem quadraginta diebus cibo indigens, vt nos instruat, in tempore agonis à carnalibus desideriis abstinere, post mortem autem, s. post resurrectionem comedit quadraginta diebus cibo non indigens, q. d. ego vobis sum consolatio, & cibus omnibus diebus, *inf. vlt.* d. nota autem quòd quinque de causis commendatur ieiunium. Primò à sui institutione in statu innocentiæ in paradiso. *Gen.* 2. c. De fructu ligni vitæ ne comedatis. Secundò à ieiunantium auctoritate, à Moyse, & Elia, & Christo. Tertiò ab ordine quem habet in bello spirituali. In bello enim agitur contra gulam, quia nisi hæc prius refrænetur, frustra contra alia laboratur. Quartò ab hoste quem deuincit, s. diabolum, & carnem. *Hieron.* Nihil vilius quàm à carne vinci, nihil gloriosius quam carnem vincere. Quintò à multiplici eius effectu. Fugat enim diabolum, sicut fames lupum de nemore. Et multa alia quæ *infrà* dicentur. d Et accedens tentator,] id est diabolus cuius officium est tentare. Habet etiam vsum tentandi. Vnde *Chrys.* Tentatus autem est Christus suggestione tantùm, non consensu, vel delectatione. Vnde *Prou.* 30. c. Tria sunt mihi difficilia, &c. via colubri supra petram, id est, Christum. d Et accedens] in specie humana. e Dixit ei, si filius Dei es.] Tentabat ad deijciendum, & explorabat ad sciendum. Nouerat autem venisse in mundum per concentum Angelorum, per aduentum Magorum, per Ioannis testimonium, & per Patris vocem in baptismo, sed fastu superbiæ discredit cum eius infirmitatem cernit. g Dic vt lapides isti panes fiant.] Nota quòd diabolus suadet releuare esuriem, non quod curet salutem, sed vt cognoscat virtutem *Chrys.* O cæcitas diaboli, post quadraginta dies sentit esurientem, & quadraginta diebus ieiunantem non intellexit. Nam sicut esurire hominis est, sic per quadraginta dies ieiunare & non esurire hominis non est.

Moralit. Moraliter.] Diabolus persuadet prædicatori vt doceat lapides, id est, comminationes emollire propter temporale emolumentum. *Prou.* 20. c. Suauis est homini panis mendacij. Modò enim versi sunt in panes, nec inuenitur lapis quo percutiatur peccator. Si lex adducitur, cæremonialia sunt, iam cessauerunt. Si prophetia, ad pœnam obligat, non ad culpam. Si Euangelium, consilium est, non præceptum. *Iob.* 41. c. Versi sunt ei lapides fundæ in stipulam. Vel lapides sunt austeritas pœnitentiæ. Diabolus dicit ad religiosum, satis fuisti in conuentu, si filius Dei es, vade in infirmariam ad recreandum. Tunc Libanus conuertitur in Carmel, & Carmel in saltum. Carmel mollities vel deliciæ, per saltum sterilitas. Vnde filij Israel concupierunt carnes in deserto, & delicias in religione. Vel in bono.

f Si filius Dei es. &c.] Lapides in panes vertunt, qui austeritatem pœnitentia sustinent hilariter. *Ecclesi.* 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuum. 2. *Cor.* 9 b. Hilarem datorem diligit Deus. Item lapides in panem vertit, qui dura verba patienter implet, vt habetur *Thren.* 3 d. Saturabitur opprobriis. Quando infirmus non potest sumere panem, tunc timetur de morte: Sed non est modò qui emolliat multitudines lapidum, id est, qui consolentur per verba Sacræ Scripturæ illos quibus detrahitur. *Eccl.* 11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas. Masticatur iste panis, quando docetur quid tenendum, quid faciendum. In ventrem traiicitur quando tenetur memoriter. Decoquitur quando per feruorem charitatis digeritur. *Eccl.* 3. c. Quæ præcepit Dominus, cogita illa semper. Assimilatur, per sanctorum imitationem. Tertiò lapides in panes vertit, qui lapides domorum mutat in eleemosynas.

h Qui respondens dixit, &c.] *Deut.* 8. a.

i Non in solo, &c.] Intentio Moysi in hoc verbo fuit, quia Iudæi credebant quòd Dominus non posset eos saturare, nisi pane materiali. Sed Moyses dicit, quod in solo verbo potest Dominus procurare eis alimenta. Nota autem quòd Dominus non vtitur potestate, sed scripturarum auctoritate, docens nos magis doctrina quàm miraculis pugnare.

k Sed in omni verbo quod procedit ab ore Dei,] id est, de filio, vel in beneplacito Domini, quod manifestatur per scripturas, quæ sunt os per quod Dominus loquitur. Dominus autem noluit mutare lapides in panes propter tres causas. Prima est, vt diabolum lateret eius diuinitas, quia si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. 1. *Corin.* 2. b. Secunda, vt doceret nos opera bona, malis & maximè talibus, qui nihil inde proficiunt abscondere. *Inf.* 7. Non sunt margaritæ proiiciendæ ante porcos. Tertia est, vt nihil ad imperium diaboli faciamus.

Moralit. Moraliter. k Sed in omni verbo, &c.] Os Dei prædicator. *Ierem.* 15. d. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Triplex verbum debet exire de ore eius, scilicet, verbum confessionis peccatorum, & laudis. De hac duplici confessione. *Psalm.* 74. Confitebimur tibi Deus, confitebimur. Secundum est verbum orationis. Vnde sequitur: Et inuocabimus nomen tuum. Tertium est verbum correctionis: Vnde sequitur: Narrabimus mirabilia tua, id est, vindictas aliis comminando. Dicitur autem os Domini verbum patris.

A *Cant.* 1. a Osculetur

Moralit. — *Bestia est claustralis.* — *Tentatio vtilis est ad multa.* — *Ad lit.* — *Ieiunium quinque de causis commendatur.*

A Cant.1.a. Osculetur me osculo oris sui. Scriptura sacra. *Isaiæ* 30.a. Os meum non interrogastis. Prædicator. *Ierem.* 15.d. si separaueris pretiosum à vili quasi os meum eris.

a Tunc] post primam tentationem, licet non statim. Hæc enim tentatio vltima fuit historialiter, vt narrat *Lucæ*.4.b. Matth. enim narrat secundum congruentiam ad tentationes Adæ. Prima tentatio fuit in deserto inter Ierusalem, & Ierichoiuxta aquas, sanatas ab Eliseo, secunda duobus milliariis prope illum locum, tertia in Ierusalem. Nescitur tamen verũ in eadem die. In deserto autẽ vbi non sunt cibi, quasi non posset aliquid habere, tentauit eum de gula, & iuxta fontem, vt biberet. Item supra montem tentatio fuit de auaritia, quia pecunia superbire facit. Tertia fuit super pinnaculum templi vbi sacerdotes prædicabant, quia sæpe inanis gloria surgit de prædicatione.

a Tunc b assumpsit eum c diabolus in d sanctam ciuitatem, e & statuit eum f supra pinnaculum templi, g & dixit ei: Si h filius Dei es i mitte te deorsũ. k Scriptum est enim: l quia Angelis suis mandauit de te, m & in manibus tollent te, ne forte n offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi o Iesus rursum: Scriptum est: p Non tentabis Dominum Deum tuum. q Iterum assumpsit eum diabolus in r montem excelsum valde, s & ostendit ei omnia regna mundi, t & gloriam eorum, u & dixit ei. Hæc omnia tibi dabo, si x cadens adoraueris y me

b Assumpsit eum] brachiis suis. Alij dicunt quod duxit eum per manum. Diabolus enim incertus remanens in prima tentatione, Domino cautè respondente, transiit ad secundam. c Diabolus] in forma hominis, hoc fuit ex permissione non ex imbecillitate.

d In sanctam ciuitatem] id est Ierusalem, quam ideo sanctam dicit, quia templum Domini in ea fuit, & cultus ipsius in ea viguit. *Dan*.9.f. Super populum tuum, & super vrbem tuam sanctam, &c.

e Et statuit eum] id est suggessit vt iret, Dominus tamen non suggestione eius, sed Spiritu sancto ductus ascendit.

f Supra pinnaculum templi,] id est super deambulatoria templi, in quo erant quædam appodiatoria vbi prædicabant sacerdotes, vel domus erant planæ secundùm morem terræ. *Deut*.22. b. Cum ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, &c. Sed nunquid videbat Christum populus? Respondit *Chrys.* Diabolus forsitan sic assumpsit credens, vt ab hominibus videretur, Christus autem ipso nesciente sic agebat, vt à nemine videretur.

g Et dixit ei.] sed quomodo loquebatur diabolus? *Aug.* dicit quòd in forma hominis erat.

h Si filius Dei es] ad explorandum dixit hoc. i. Mitte te deorsum.] Non poterat eum præcipitare neque nocere ei. In quo notatur debilis virtus inimici. *Hiero.* Debilis est hostis qui non potest vincere nisi volentem. Sed nunquid priùs tentasset de vana gloria, si filius Dei es, ascende in cælum? Sed ita affligitur diabolus in exaltatione hominis, vt nec tentando ascensum velit persuadere cælestem. *Eccl*.36.b. Extolle aduersarium & affige inimicum. Omnes enim cadere inimicus optat, vt saltem aliquando possit dicere: Præualui aduersus eum.

k Scriptum est enim] *Interl.* Scripturis vtitur, non vt virtutes instituat, sed vt errores ingerat, sic & sui faciunt, id est hæretici. Nota calliditatem inimici, auctoritatem Scripturæ sumebat, quia *suprà* Dominus auctoritate vsus est.

l Quia Angelis, &c.] vt custodirent te quasi nihil mali habentem.

m Et in manibus, &c.] Hoc dicit, quia per hoc dubitare se ostendebat vtrum esset Deus.

n Offendas ad, &c.] vt nihil mali habeas. Nota quòd diabolus partem Scripturæ quæ pro se videtur, inducit & quæ contra se omittit: Tacet enim Super aspidem, & Basiliscum. &c. Nota autem quòd ille Psalmus partim conuenit membris, partim capiti.

Moralit. Moraliter] hoc conuenit viris sanctis, quorum pedes sunt affectus, lapis offendiculum tentationis, in qua viri sancti custodiuntur ab Angelis.

o Ait illi IESVS rursus, Scriptum est: *Deut*.6. c. A quo profert omnia testimonia, vt secundùm legis sacramenta confirmaret.

p Non tentabis Dominum Deum tuum] q.d. tu suggeris mihi, vt tentem Deum, sed non acquiesco, quia homo sum. Et homini dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum: *Eccl*.18. c. Noli esse quasi homo qui tentat Deum.

q Iterum assumpsit eum diabolus.] Hæc tentatio ordine præcessit, sed præposterè narratur. Nota impudentiam diaboli, qui etsi victus est, non tamen cessat, quia tamen non potest de vno vitio tentare, saltem tentat de alio.

r In monte excelsum valde.] Locus tentationi conuenit, & vitio, de quo tentat, quia auaritia & ambitio semper alta petunt. 1. *Tim*.6.d. Præcipe diuitibus non alta sapere.

Moraliter. [Moraliter,] Nota, quòd multi tulerunt Iesum. Maria, & Ioseph tulerunt eum in Ægyptũ, quando prædicatores vadunt prædicare nomen filij Dei. Idem Spiritus sanctus fert, vel ducit in claustrum Iesum, id est, spiritum hominis in claustrũ. Item asinus fert Iesum in Ierusalem, quando ille, qui fuit asinus. id est, peccator, & stolidus fit Domini iumentum, & permittit se domari dicens: Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Item diabolus fert Iesum super pinnaculum templi vbi erat cathedra scribarum, & illorum, qui docebant populum, quando aliquis sublimatur in magistrum vt vocetur ab hominibus Rabbi, & vt habeat primos recubitos in cœna, & salutationes in foro. *infr*.23.a. Super cathedram Moysi, &c. De talibus dictum est: Tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Item diabolus fert super mõtem excelsum. Mons excelsus, Episcopatus, vel alia magna dignitas, vbi diabolus defert Iesum, cum ambitio honoris, vel dominandi, & gloriandi fert hominem, vel spiritum hominis in speculam dignitatis Alij portant in vtero cum Maria, qui humiliati per fidem habent humilitatem interiorem & exteriorem, facientes amaram pœnitentiam. Item alij portant in brachiis cum Simeone, qui faciunt opera misericordiæ. s Et ostendit ei omnia regna mundi] sicut Moysi ostendit Dominus in momento totam terram promissionis. *Deut*.*vlt*.a. Vel ostendit ei in terram depingendo, vt faciunt Geometrici, vel verbaliter ostendit ei loquendo, omnia regna mundi, & omnia concupiscibilia, & ostendit ei quomodo dominaretur per totum mundum. *Chrys.* tamen dicit quod solas partes terræ in quibus vnumquodque regnum positum erat ostendit. Sicut si aliquis super montem dicat, Ecce tibi Roma, non ipsam ostendendo, sed partem terræ in qua posita est. Similiter Franciam, Lombardiam, & alias terras.

t Et gloriam eorum] diuitias, delicias, & honores.

u Et dixi ei: Hæc omnia tibi dabo] non veretur mentiri pater mendacij, q.d. regem te faciam, non quòd hoc possit, sed de arrogantia hoc dicit. *Chrys.* Et si alij mentiebatur omnia esse sua, apud se tamen sciebat quòd non.

x Si cadens adoraueris me.] Notabiliter dicit cadens: non enim potest adorari sine casu.

y Me vt superiorem. Hic nititur sibi diabolus diuinum cultum vsurpare, qui ab initio se volebat similem Deo facere. *Isa*.14. d. Ero similis Altissimo. In tentatione autem Christi nostra tentatio signatur, quia triplici gladio nos impugnat diabolus. Gula, auaritia, superbia. *Chrys.* Diabolus habet apud se tria retia de quibus se iactat. Hæc expansa sunt super omnem terram: vt quicquid euaserit de retibus gulæ, incidat in retia inanis gloriæ, & quicquid euaserit de retibus inanis gloriæ, incidat in retia auaritiæ: *Isaiæ* 24. c. Et erit, qui fugerit à facie formidinis, cadet in fouea, & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo. Iste est ille ternarius infaustus, qui transiit coram Elia. 3. *Regum*. 19. b. In quorum nullo fuit Dominus, vbi ita dicitur: Ecce Dominus transiit, & spiritus fortis, & grandis subuertens montes, & conterens petras, in quo honor mundi notatur, non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio, gulæ, vel luxuriæ. Venter enim & genitalia sibi sunt vicina, vt dicit *Hieronym.* Non in commotione Dominus, & post commotionem ignis, auaritiæ. Non in igne Dominus. *Iob*. 28. b. Non inuenitur in terra suauiter viuentium, ecce gula, vel luxuria. Abyssus dicit, non est in me, id est, auaritia, mare loquitur, non est mecum. Mare est tumultuosa cogitatio superborum, quæ fluctus elationem ebullit. Hæc sunt tria media inter nos, & Deum, ne Deum, videamus, scilicet. Sartago. *Ezech*.4.a. Murus Dauid, de quo *Psalm*. 17. In Deo meo transgrediar murum. Nubes Ieremiæ, de qua *Thren*.3.e. Opposuisti nubem ne transeat oratio. Per sartaginem, in qua carnes frixantur, gula.

A Murus sic

A Murus fit de terra tenaci, ecce auaritia. Nubes in altũ volat & euaneſcit, ecce ſuperbia. Contra hunc triplicem gladium debemus opponere ſcutum triangulatum. Ieiunium contra gulam, orationem contra ſuperbiam. Eleemoſynam contra auaritiam. In his tribus exercetur militia Chriſtiana, maximè in quadrageſima. Moraliter.

a Tunc dixit ei Ieſus: Vade Satana. *b* Scriptum eſt enim, *c* Dominum *d* Deum *e* tuum adorabis: *f* Et illi ſoli ſeruies. *g* Tunc *h* reliquit eum *i* diabolus. *k* & ecce Angeli *l* acceſſerunt *m* & miniſtrabant ei. *n* Cùm autem *o* audiuiſſet IESVS quod *p* Ioãnes *q* traditurus eſſet, *r* ſeceſſit in Galilæam, & *ſ* relicta ciuitate Nazareth: *t* venit & *u* habitauit in Capharnaum *x* maritima in *y* finibus Zabulon, & Nephtali

a Tunc dixit ei IESVS, vade, id eſt, recede retro [Satana,] quia aduerſarius ſaluti. Non eſt dictum. Vade poſt me, ſicut Petro *Infrà* 16. d. quia Petrus ex amore aduerſabatur ad tempus, diabolus verò ex inuidia ſemper, & quãtũ poteſt, ideo non addit, vade ante, vel poſt. Nota autẽ quod audità blaſphemià in Deum, quaſi indignabundus reſpondit Dominus, & durè aliquantulum. Vnde *Chriſoſtomus*. In duabus tentationibus mitis permanſit Dominus, in tertià exaſperatus eſt, & quaſi iratus dixit. Vade retro Satana. Hoc exemplo diſcamus noſtras magnanimiter ſuſtinere iniurias. Dei autẽ iniurias neq; ad auditum ſufferre quoniam in propriis iniuriis eſſe quempiam patientem laudabile eſt, iniurias autem Dei diſſimulare impium eſt.

b Scriptum eſt enim] *Deuter.* 6. b. & 10. d. ſecundum aliã tranſlationem.

c Dominum Deum tuum adorabis.] Quædam *Gloſ.* dicit quod poteſt ſermo ille ad diabolum dirigi, licet hoc non ex deuotione ſit impleturus, ſed vt Eccleſiæ contra quam ipſe moliebatur, eſſe ſcriptum oſtendatur, quod non ipſe ſed Deus ſit adorandus. Vel poteſt in generali ſermo intelligi de homine dici, cui ſoli de Deo adorando datum eſt præceptum in lege Moyſi. In his autem exprimitur Trinitas perſonarum. *c* Dominum.] Ecce pater. *d* Deum] ecce filius. *e* Tuum] ecce Spiritus ſanctus.

f Et illi ſoli ſeruies] *Gl.* dicit hic, quod λατρεία latria Græcè, Latinè dicitur ſeruitus. Seruitus autem communis quæ Deo, & homini, & cuicunque Græcè dicitur δουλεία, dulia. Illa verò quæ ſoli Deo λατρεία, latria dicitur; vnde idololatria, quæ quod ſoli Deo debet, dat idolis.

g Tunc] iam non inueniens quid ageret.

h Reliquit eum ad tempus per Iudæos,] poſtea pugnaturus vſque ad diem paſſionis rediens, & putans ipſum deiicere timore mortis. *i* Diabolus] Lucifer.

k Et ecce Angeli acceſſerunt] non quod tunc primum adeuntes, ſed quaſi ad agonem Domini procul aſpicientes, ne videatur eorum præſidio eguiſſe, vel viciſſe.

l Acceſſerunt,] vt dignitas Chriſti oſtenderetur. Item vt gloria tentatorum notetur: ita enim faciunt victoribus. *m* Et miniſtrabant ei,] non dicit adiuuabant. *Hebr.* 1. d. Omnes enim ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi, &c. *Daniel.* 7. e. Millia millium miniſtrabant ei, &c. *Chryſoſt.* Quoniam miniſtrabant Angeli ſcimus; in quibus autem miniſtrabant, ſcire non poſſumus.

n Cum autem audiſſet Ieſus.] Quamdiu ſeruus prædicabat, expectabat eum Dominus, poſito autem eo in vinculis incepit publicè prædicare. Reliqua autem fecerat priuatim, quia non locutus fuerat ad turbas, ſed quaſi in occulto. Tres Euangeliſtæ incipiunt à publica prædicatione Chriſti ex quo captus eſt Ioannes. Ioannes verò Euangeliſta refert multa quæ prætermiſſa fuerãt ab aliis, quæ facta ſunt antequam Ioannes traditus eſſet. Ioannes refert *cap.* 1. quod poſt reuerſionem de deſerto erat Chriſtus iuxta Iordanem, vbi Ioannes baptizabat, tunc dixit Ioannes. Ecce agnus Dei. Et in craſtinum ſimiliter ibidem dixit iterum Ioannes: Ecce agnus Dei, & ſecuti ſunt Ieſum, Andreas, & alius diſcipulus. In craſtino, vel eadem die venit Petrus ad Ieſum. In craſtinum iuit Ieſus in Bethſaida, & inuenit Philippum. In craſtino. Philippus adduxit Nathanaëlem. His vocatis manſit in Galilæa. Anno reuoluto mutauit aquam in vinum. Reuoluto iterum anno iuit in Capharnaum cum matre & cum his diſcipulis. In Paſcha ſequente aſcendit in Ieruſalem, & eiecit vendentes, & ementes. Ieſus autem remanſit in Iudæa, & baptizabat ibi per diſcipulos, non per ſe, hoc audierunt diſcipuli Ioannis & dixerunt Ioanni inuidentes Ieſu. Tunc Dominus aliquantulum ceſſauit, & manſit vſque circa Maium in Iudæa, & tunc captus, & incarceratus eſt Ioannes, & venerunt diſcipuli Ioannis, & narrauerunt Ieſu. Tunc rediit Dominus in Galilæam, & intrauit Synagogam in Nazareth, *Luc.* 4. c. & legit in *Iſai.* Spiritus Domini ſuper me, &c. Tunc prædicauit apertè. Et tunc voluerunt eum Sacerdotes præcipitare: Et iuit in Capharnaum, & in via illa vocauit Petrum, & alios: *Luc.* 5. Tertiò, vocauit eos binos. De prima vocatione loquitur Ioannes, de ſecunda ſolus. *Luc.* 5. de tertia *Matth.* hic & *Marc.* 1. b. Ioannes verò probato Euangelio aliorum de veritate dictorum vidit aliquid deeſſe, & maxime quæ pro anno prædicationis geſſerat Ieſus, pro quibus à fratribus rogatus ſcripſit Euangelium quod alij prætermiſerant. Hæc fuit vna cauſa quare ſcripſit Ioannes. Alia cauſa fuit propter quaſdam ſubortas hæreſes. Dicit ergo: [Cum autem audiſſet Ieſus] à diſcipulis Ioannis, vel à fama populari quæ citò volat.

o Audiſſet,] More hominum loquitur: Nihil enim latebat eum, quia homo Deus. *Heb.* 4. d. Omnia nuda & aperta oculis eius.

Quod Ioannes traditus eſſet.] Hoc fuit prima die Maij poſt Paſcha anni triceſimi Domini, & occiſus imminente Paſcha ſequente. Nam audita morte ipſius, Dominus fecit miraculum quinque panum, vt habetur *Ioann.* 6. a. vbi ſubditur: Erat enim proximum Paſcha. Idem *Marc. ſexto* a.

q Traditus] captus propter Euangelium dicit *Gloſ.* Imò verius propter prædicationem legis Moyſi, quam obiiciebat Herodi, qui receperat circunciſionem. Quod ergo in *Gloſ.* dicitur, ad etymologiam nominis refertur, propter Euangelium, id eſt, propter bonum nuncium, vel bonam nunciationem. *inf.* 19. b. Qui dimiſſam duxerit, mœchatur.

r Seceſſit in Galilæam, quaſi fugiens à Phariſæis ſibi inſidiantibus. Tum quia maior erat Ioanne, tum quia ementes & vendentes eiecerat de templo. Hoc idem fecit hoſtibus parcendo, diſcipulis prouidendo, proximum inſtruendo, vt fugiat pro affectu aliorum. *Ezech.* 12. a. Fac tibi vaſa tranſmigrationis. Nota quod duæ ſunt Galilææ. Vna Iudæorum, in qua erat Nazareth vbi ſeceſſit, & manſit Ieſus, altera gentium, propter inhabitationem gentium, quam partem dedit Salomon regi Tyri, qui gentes ibi poſuit, quam terram ipſe Chabul vocauit. 3. *Reg.* 9. c. *Iſ.* 9. a. Trans Iordanem Galilææ gentium.

ſ Et relicta ciuitate Nazareth] ad literam.

t Venit & habitauit in Capharnaum.] Capharnaum oppidum eſt in Galilæa gentium iuxta ſtagnum Geneſareth.

x Maritima] iuxta mare poſitam, ad literam. Capharnaum dico ſitum.

y In finibus Zabulon, & Nephtalim.] Iſti fuerunt filij Iacob, à quibus dictæ fuerunt regiones quas inhabitauerunt. Capharnaum autem erat in confinio Zabulon & Nephtalim. Erat autem Nephtalim in Galilæa gentiũ & in parte data Hiram. Zabulon ex parte Ieruſalem, & vocabitur Galilæa Iudæorum. Et in confinio illo incepit Dominus prædicare, vt Iudæi & gentiles confluerent ad prædicationem ſuam propter myſterium vocationis gentium & Iudæorum. Item quia prima fuit ibi captiuitas *quarto Regum* 15. f. Vnde incepit ibi reparatio. Theglathphalaſar enim duas Tribus, & dimidiam quæ ibi habitabant captiuauit, & tantum de aliis quod poſſent facere dimidiam Tribum. Vnde quandoque legitur duas Tribus captiuaſſe, quandoque tres. Poſtea venit Salmanaſar tempore Oſeæ, qui totam terram captiuauit. 4. *Reg.* 17. a. Vbi ergo fuit legis obliuio, prima fuit Euangelij prædicatio.

Moraliter.

ſ Relicta ciuitate Nazareth.] Sic prædicator florem mundi debet derelinquere. De quo *Ieremiæ quadrageſimo-octauo* b. Date florem Moab. Florem iuuentutis, reputans eam marcidam. De qua. *Sapientiæ ſecundo* b. Non prætereat nos flos temporis. Item florem pulchritudinis temporalis. *Iſaiæ quadrageſimo* b. Exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos. Item florem diuitiarum. Væ flori decidenti. Moraliter.

u Et habitauit in Capharnaum;] villa pulcherrima, Eccleſia, quæ eſt [maritima] quia contunditur fluctibus mundi. Vel religio. *Cant.* 5. d. Quò abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum,

y In finibus Zabulon & Nephtalim. Zabulon habitaculum fortitudinis, Nephtalim dilatio charitatis. *Deut.* 33. c. Lætare Zabulon in exitu tuo. i. religioſè in exitu à mũdo quoniã facta eſt Iudæa. i. cõfeſſio, ſãctificatio tua & Iſrael. i.

a contemplatio, potestas tua, populos ad montem vocabis. *a* Vt adimpleretur.] Vt non causaliter ponitur, sed consecutiuè, quasi dicat, vt euentus rei probaret quod dixerat Propheta *b* Quod dictum, &c.] huius rei sciem præuidentem & dicentem. *Isa.* 9.a. *c* Terra Zabulon, &c.]

C Principium illius auctoritatis, scilicet.

vt *a* adimpleretur quod *b* dictū est per Isaiam prophetā. *c* Terra Zabulon, & terra Nephtalim: via *d* maris *e* trans Iordanē *f* Galilææ gentium, *g* populus *h* qui ambulabat in tenebris *i* vidit *k* lucem magnam, *l* & sedentibus in regione vmbræ mortis *m* lux orta est eis. *n* Exinde cœpit Iesus prædicare & *o* dicere: Pœnitentiam *p* agite: *q* Appropinquauit enim regnum cælorum. *r* Ambulans autem IESVS iuxta mare *s* Galilææ, *t* vidit *u* duos *x* fratres, *y* Simonē qui vocatur Petrus, & Andreā fratrē eius *z* mittētes rete in mare *a* Erāt n. piscatores. Et *b* ait illis, venite post me, *c* faciam vos fieri

Primo tempore alleuiata est, & quod in medio sc. & nouissima aggrauata est, omittit Euangelista, quasi non curans, quod pertinet ad prophetiam euersionis, quia ostendere intendit initium prædicationis Christi iam præteritæ captiuitatis: & ideo quod mysticum est tangit. Dicit. n. In primo tempore per Theglasphalasar, alleuiata est à pessimis habitatoribus. [Terra Zabulon, & terra Nephtalim.] Et nouissimo, id est, in captiuitatis consummatione, reliquum decem Tribuum per Sennacherib captiuatum est. Et terra quæ ad literam dicta est.

d Via maris,] quia iuxta mare, & plaga illa dicta est maritima per quā fit transitus in mare, aggrauata est ab Assyriis. *e* Trans Iordanem,] ad literam, id est, iuxta Iordanem, & erat trans Iordanem existenti in Ierusalem.

f Galilææ gentium] ad differentiam Galilææ Iudæorum Primo tempore, scilicet prædicationis Christi, alleuiata est.

c Terra Zabulon, &c.] ab onere peccatorum. Et nouissimo aggrauata est fides plurimis permanentibus Iudæis in errore. *d* Via maris,] id est, regio eadem iuxta mare existens. *e* Trans Iordanem] existenti in Ierusalem.

f Galilææ gentium.] Non quia Dominus in illa sola prædicauerit, sed hoc dicitur propter mysterium, quia plures vocandi erant de gentibus, quàm de Iudæis.

g Populus Iudæorum, & gentium.

h Qui ambulat, &c.] ignorantiæ & vitiorum.

i Vidit lucem magnam,] id est, Christi doctrinam, vel eius miracula. Vel,] Vidit,] id est, credidit.

k Lucem magnam,] id est, Christum, vel Ioannis, & Apostolorum prædicationem.

l Et sedentibus, &c.] id est, in peccatis. Peccata dicuntur, vmbra mortis, quia sicut vmbra ducit ad corpus, sic peccata ad mortem æternam. Vel quia sine corpore non est vmbra, sic nec peccata sine morte æterna. Qui ergo vult fugere mortem, euitet hanc vmbram. Item vmbra reddit putridum & ignorantem. *Ps.* 37. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ.

m Lux orta est eis, id est, agnitio veritatis, id est, prædicatio Christi & Apostolorum.

n Exinde, &c.] Postquam baptizatus est, & tentatus. [Exinde tradito scil. Ioanne, quia lege desinente, sequitur Euangelium, vt Sol auroram. In hoc autem quod Dominus non prædicauit ante traditionem Ioannis, innuitur quod sermo inferioris non debet contemni. 1. *Cor.* 14. f. Si cui reuelatum fuerit sedenti, id est, minori taceat prior.

Triplex curialitas Iesu.

o Et dicere: Pœnitentiam agire.] Triplex notatur curialitas circa Iesum, qui non prædicauit apertè nisi prius Ioanne incarcerato, nolens impedire fructum prædicationis eius. Secundò, quia non est dedignatus ab eodem inchoare prædicationem à quo & Ioannes. *Num.* 10. e. Via publica gradiemur. Tertiò quia quando venerunt dicentes ad eum quod Ioannes plures baptizabat, recessit in Galilæam nolens offuscare famam eius.

Agenda pœnitentia multis de causis

p Pœnitentiam agite] non dicit, dicite, contra illos, qui nolunt facere aliquid, sed dicere psalteria. Contra illos etiam qui volunt facere per vicarium. Est enim agenda pœnitentia. Primò, vt hic æternam damnationem euitet. *Luc.* 13. a. quando nunciatum est de Galilæis, dixit Iesus Nisi pœnitentiam egeritis, & vos similiter peribitis. Secūdò, vt proximum ædificet. Tertiò, vt Angelum lætificet. *Luc.* 15. b. Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, &c. Quartò, vt regnum cælorum appropinquet, vt hic dicitur. Quintò, vt Deum honorificet. *Prou.* 14. d. In multitudine populi gloria regis. Agere ergo pœnitentiam, tibi est securum, proximo fructuosum: Angelo gaudium, Deo honorificum.

Septem impediunt agere pœnitentiā.

Sunt autem septem quæ impediunt pœnitentiam agere. Ignorantia, timor, mala societas, fiducia viuendi, sanitas, amor carnalis, larga Dei misericordia. Ignorantia quam Dominus detestatur. Legitur enim pro ignorantia fleuisse, & non pro aliis peccatis. Fleuit enim per Lazarum. *Ioan.* 11. e. Et hoc fuit ideo quia reuocandus erat ad miserias. Fleuit & super ciuitatem, dicens. Si cognouisses & tu, subaudi, fleres. D Secundum est timor, qui est quadruplex. *Psalm.* 9. Non timebis à timore nocturno, &c. Tertium est mala societas Vnde *inf.* 16 d. dixit Iesus Petro qui volebat eum impedire. Vade retrò Satana. Quartum est fiducia viuendi. *Luc. cap.* 12. c. Anima mea multa habes bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. *Eccles.* 29. c. Repromissio nequissima multos perdidit. Quintum est sanitas. Vnde *Luc.* 17. d. Nonne decem mundati sunt, & nouem vbi sunt? Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. id est, simplex laicus. Sextum est amor carnis. *Aug.* Maior sum & ad maiora natus, quàm vt sim mancipium corporis mei. Septimum est larga misericordia Dei. *Eccles.* 5 b. Ne dicas, miseratio Dei magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur Misericordia enim & ira citò ab illo proximant, & in peccatores respicit ira illius.

q Appropinquauit enim regnum cælorum,] id est Christus qui dat regnum cælorum, quasi propter hoc debetis facere pœnitentiam non propter bursam. *Hieron.* Amaritudinem radicis dulcedo pomi compensat, pericula maris spes delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat qui desiderat nucleum, nucem frangat, similiter iste, qui vult adhærere Deo pœnitentiam agat.

r Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ] quod dicitur stagnum Genesareth, mare Tyberiadis, lacus Salinarum. Sic prædicatores per sollicitudinem & compassionem prope mundanos debent esse. *Psalm.* 1. Erit tanquam lignum quod plantatum est secùs decursus aquarum, non in via peccatorum.

Mundus dicitur mare.

s Galilææ,] id est, mundi; Qui dicitur mare, quia proiicit mortuos, id est, religiosos. 1. *Cor.* 2. c. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema vsque adhuc.

Item tumescit per superbiam. *Ionæ* 1. c. Mare ibat & intumescebat super eos. *Prou.* 30. b. Generatio cuius excelsi sunt oculi.

Item amarum est. *Is.* 47. d. Cor impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. *Act.* 8. d. In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse.

Item turbidum. *Eccles.* 30. d. Tristitiam repelle à te

Item mare non est locus mansionis, sed motionis. *Hebræorum decimotertio* c. Non habemus hîc manentem ciuitatem.

r Ambulans, &c.] Prædicatores enim vocat ad ambulandum. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, posui vos vt eatis, &c.

t Vidit duos fratres.] In hac vocatione videntur tres Euangelistæ dissentire, tempore, loco, modo. Matthæus post aduentum Capharnaum, Ioannes ante. Matthæus, Marcus & Lucas in Galilæa; Ioannes iuxta Iordanem. Matthæus dicit vocatos binos; Lucas simul istos quatuor. De contrarietate temporis verior solutio quâ distinguūtur diuersæ vocationes; Vna vocatio ad discipulatum, & est secunda vt hic. Prima vocatio ad familiaritatem. *Ioan.* 1. Tertia fuit ad Apostolatum, *inf.* 10. a.

x Fratres,] quia vocat ad charitatem.

u Duos] propter duo præcepta.

t Vidit] *Chrysostomus.* [Vidit] non ad facies eorum, sed ad corda respiciens; Sicut artifex si viderit gemmas pretiosas & non dolatas, eligit illas, non quod sunt, sed quod fieri possunt.

y Simonem qui vocatur petrus.] Hic vocatus est, quando Andreas duxit eum ad Iesum. *Ioan.* 1. f. [Et Andream fratrem eius.

Moraliter.

Moraliter] Simon, obediens interpretatur. Andreas virilis. Obedientes enim & viriliter operantes vult Dominus habere.

z Mittentes rete in mare] ad acquirendum victum; erant enim pauperes.

a Erant enim piscatores] ad literam. *b* Et ait, &c.] non tam pedibus corporis quam imitatione, & affectu mentis.

c Faciam vos fieri,] non dicit; esse innuens quod debet homo laborare ad hoc quod sciat prædicare.

A Piscatore

A *a* Piscatores hominum] non præbendarum, non rerum temporalium. 2. *Cor.* 12. c. Non quærimus vestra, sed vos. *Isaiæ* 13. d. Ecce ego suscitabo super vos Medos qui argentum non quærant nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient. De istis piscatoribus *Ierem.* 16. d. Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur eos. *Habac.* 1. a. Facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem.

b At illi continuò.] *Ambros.* Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. *Act.* 2. a. Factus est repente de cælo sonus.

D

a piscatores hominum. At illi *b* continuò *c* relictis retibus *d* secuti sunt eum. Et *e* procedens inde vidit *f* alios duos fratres, *g* Iacobum Zebedæi, & *h* Ioannem fratrem eius *i* in naui cum *k* Zebedæo patre eorum, *l* reficientes retia sua, & *m* vocauit eos. Illi *n* autem statim relictis retibus, & patre *o* secuti sunt eum. Et *p* circuibat Iesus totam Galilæam, *q* docens in *r* synagogis eorum & *s* prædicans *t* euangelium regni & *u* sanans omnem languorem *x* & omnem infirmitatem in *y* populo. Et *z* abiit opinio eius in totam Syriam, & *a* obtulerunt ei omnes male habentes

c Relictis retibus.] Ecce perfecta obedientia. Illi reliquerunt retia, & si postea resumpserint, non ex cupiditate sed ex necessitate vitæ hoc fecerunt.

d Secuti sunt eum.] *Eccles.* 23. d. Gloria magna est sequi Dominum.

e Et procedens inde] à loco illo ad alium locum.

f Vidit alios duos fratres] à prædictis.

g Iacobum Zebedæi] filium. Ex vsu enim loquendi ponitur genitiuus, sicut cum dicitur: Marcia Catonis, Dalila Samsonis, vxor sua vel filia.

h Et Ioannem fratrem eius.] Iacobi.

i In naui,] ad literam.

k Cum Zebedæo patre eorum] secundùm carnem. Ipse erat senex & tenebat remum.

l Reficientes retia sua] vt piscarentur.

m Et vocauit eos.] Sciendum tamen quòd in ista vocatione vocauit duodecim, sed tamen de his solùm facit mentionem, quia per istos dat intelligi cæteros.

Moraliter.

Moraliter. Zebedæus, interpretatur fugitiuus & significat mundum, qui continuè deficit, & in interitum tendit. *Hebr.* 8. d. Omne quod antiquatur, & senescit prope interitum est. *Ezech.* 16. a. Pater tuus Amorrhæus. Duo fratres, intellectus & affectus, qui fugiunt mundum. Intellectus fugit, cùm tendit in verum, sciens mundum esse falsum, & vanum. *Eccles.* 11. b. Si enim secutus fueris non apprehendes, quia vmbra est & fugit insequentes. Affectus fugit & odit, quia mundus malus. 1. *Ioan.* 5. d. Totus mundus in maligno positus est.

l Reficientes] retia cupiditatis. Maculæ huius retis, diuersi modi acquirendi temporalia. Retia cupiditatis reficiunt, qui Iericho iterum construunt. Vel in bono. [Reficientes retia sua.] Rete prædicatio, quæ debet refici contemplatione, studio, & confessione. Ieremias autem reficiebat, cum post prædicationem peccata populi flebat. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontem lacrymarum, &c. 2. *Machab.* 15. e. Hic est fratrum amator, & populi Israel: Hic est qui multum orat pro populo. Vnde *Luc.* 5. a. dicit Piscatores descenderant, & lauabant retia. Lauate retia vestra à fauore, scilicet, populi & quæstu. *Prouerb.* 25. a. Aufer rubiginem de argento & egredietur vas purissimum. Reliquerunt patrem, carnalem affectionem; rete, apertitum honoris, nauem, cupiditatis.

n Illi autem statim relictis retibus & patre] reliquerunt retia sua & patrem, sic contemplatiuus.

o Secuti sunt eum.] *Chrysost.* Relinquentes retia sua Apostoli, nos docuerunt, quia nemo potest terrena possidere & ad cælestia perfectè properare. Inter cælum, & terram medius est aër, vt ostendatur quod inter cælestia, & terrena nulla coniunctio potest esse. Cælestia spiritalia sunt & leuia, & semper sursum tendunt, terrena grauia, & deorsum descendunt. Si cælestia tenueris, sursum te ducunt, si terrena, deorsum te deprimunt. Secuti sunt eum. *Chrysost.* Sciebant quàm pretiosa est anima, quàm grata apud Deum salus ipsius, quanta merces hominem ædificare secundùm Deum. Concupierunt & secuti sunt, tu autem non concupiscis talia hæc. Quomodo enim desideras alium posse saluare, qui teipsum saluare non curas?

p Et circuibat Iesus totam Galilæam] ad literam. Vocatis enim coadiutoribus prædicationi insistit Dominus docens impigrum esse doctorem, & non acceptorem personarum. Debet enim circuire totam Galilæam, id est, Ecclesiam, non solùm prædicare in vno loco. *Psalm.* 58. Famem patientur, vt canes & circuibunt ciuitatem. *Iob.* 1. a. Consurgens diluculo offerebat holocausta per singulos. Sic prædicator pro quolibet orare debet. *Cant.* 5. b. Inuenerunt me vigiles qui circuibant ciuitatem, contra insidias diaboli, qui circuit quærens quem deuoret. *Petr.* 5. b. Debet autem prædicator, & quilibet alius bonus circuire beneficia Dei, vt bona naturalia, gratuita, consilia mãdata & pro his laudare Deum. *Eccl.* 24. a. Gyrum cæli circuiui sola. Item cõscientiam propriam, ne quid lateat inhonestum. Quod significatum est *Iudic.* 6. b. vbi Gedeon purgabat triticum. Gedeon, circumiens in vtero interpretatur. Item opera sua per circumspectionem, ne per illicitum tradat se diabolo. *Isa.* 23. d. Sume tibi citharam, circui ciuitatem. Item Ecclesiam Dei, vt hic.

q Docens in Synagogis eorum,] vbi plures conueniebant.

s Et prædicans Euangelium regni] per quod, scilicet, docemur regnare in præsenti, & in futuro. Argumentum est hic, quòd potiùs prædicandum est vbi sunt plures quàm vbi sunt pauciores. Sic prædicator debet prædicare.

r In Synagogis.] *Gloss.* Synagoga est congregatio irrationabilium, id est, peccatorum, quia non est opus valentibus medico, sed malè habentibus, *Infra.* 9. b. *Psal.* 39. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.

t Euangelium regni] non fabulas. *Hieronym.* Omne quod non est ad ædificationem in periculum vertitur audientium. *Iob.* 13. Nunquid indiget Deus vestro mendacio? 2. *Tim.* 4. a. A veritate auditum auertent, & ad fabulas conuertentur.

u Et sanans omnem languorem] corporum. Languor est morbus inueteratus.

x Et omnem infirmitatem] aliam, quàm inueteratam.

y In populo,] in numero pauperum, insinuans quod specialiter pauperum medicus est. *Psal.* 9. Tibi derelictus est pauper. Sunt autem septem infirmitates. Prima est infirmitas naturæ. *Gen.* 3. d. Puluis es & in puluerem reuerteris. Secunda pœnæ. *Psal.* 37. Sagittæ tuæ infixæ sunt mihi *Iob.* 6. a. Sagittæ Domini in me sunt quarum indignatio ebibit spiritum meum. Tertia est culpæ. *Psal.* 6. Miserere mei Domine quoniam infirmus sum. Quarta prauæ consuetudinis *Psal.* 30. Infirmata est in paupertate virtus mea. Quinta fidei. *Rom.* 14. a Qui infirmus est olus manducet. Sexta gratiæ 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Septima conscientiæ turbatæ *Psalm* 67. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est. Has sanat Dominus. Vnde *Psal.* 102. Qui sanat omnes infirmitates tuas. Item nota quòd septem sunt quæ sanant infirmitates. Primum est baptismus. *Ioan.* 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei. Secundum est Eleemosyna. *Eccl.* 3. d. Ignem ardentem extinguit aqua & Eleemosyna resistit peccatis. Tertium est martyrium. *Aug.* Omnia falce martyrij resecantur. Quartum est conuersio fratris errantis *Iac.* 5. d. Si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, saluabit animam suam. *Ierem.* 15. d. Si conuerteris, conuertam te. Quintum est remittere in se peccantes. *Luc.* 6. f. Dimittite & dimittetur vobis. Sextum est fletus, & satisfactio, *Infra* 5. a. Beati qui lugent, &c. Septimum est perceptio corporis Christi. *Ioan.* 6. e. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum.

Septem infirmitates.

Septem sunt quæ sanant infirmitates.

z Et abiit opinio eius,] id est, fama, [in totam Syriam,] quam Iudæi obfuscant. Syria est omnis regio ab Euphrate vsque ad mare magnum à Capadocia vsque in Ægyptum, continens inter alias prouincias Palæstinam in qua Iudæi habitant. Quandoque autem strictiùs sumitur. Vnde *Isa.* 7. b. Caput Syriæ Damascus. Et sic non comprehendit Iudæam. Sic prædicatores bonam famam debent appetere. 2. *Cor.* 2. d. Christi bonus odor sumus, &c. *Eccles.* 41. c. Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quàm mille thesauri.

a Et obtulerunt ei omnes male habentes.] *Interlin.* Curat corpora, vt paratiùs audiant inuisibilia.

A Varijs languori.

a variis langoribus, & *b* tormentis comprehenſos, *c* & qui dæmonia habebant & *d* lunaticos & *e* paralyticos, & *f* curauit eos. Et *g* ſecutæ ſunt eum turbæ multæ de *h* Galilæa, & Decapoli & de *i* Ieroſolymis & de Iudæa & de *k* trans Iordane.

CAP. V.

VIDENS *l* autem Ieſus

A *a* Varijs languoribus] naturalibus, ſcilicet, contractis ab inæqualibus humoribus.
b Et tormentis comprehenſos.] Tormenta ſunt acæ paſſiones non diuturnæ.
c Et qui, &c.] Ad literam qui vexabantur à dæmonibus.
d Et lunaticos.] Lunaticos dicit illos quorũ morbus in aſcenſione lunæ creſcit, non quod hæc inſania ſit per lunam, ſed diabolus qui inſaniam facit, lunaria tempora obſeruat, vt infamet creaturam in creatoris blaſphemiam.
e Et paralyticos.] Paralytici ſunt membris contracti, vel diſſoluti.
f Et curauit eos,] id eſt, valetudini corporali reſtituit.
Moralit. Moraliter. *a* Varijs languoribus,] peccatis carnis.
b Et tormentis] peccatis ſpiritualibus, quæ valde torquent propter vermen conſcientiæ.
c Dæmonia,] Dæmon interpretatur ſufficiens iniquitas, hæc eſt ſuperbia. *Iob* 31. c. Si oſculatus ſum manum meam ore meo, quod eſt iniquitas maxima.
d Lunaticos] auaros qui creſcunt & decreſcunt ſecundùm res ſuas, quando domus combuſta eſt, dicit ſe combuſtum, quando creſcit fructus, dicit ſe creuiſſe. *Eccl.* 43. a. Luminare quod minuitur in conſummatione.
e Paralyticos.] Paralyſis eſt diſſolutio membrorum. Hi ſunt luxurioſi.
g Et ſecutæ, &c.] ad inſtructionem diſcipuli, ad curationem infirmi, ad eius obſeruationem inuidi, ad refectionem famelici, propter miraculorum operationem curioſi.
h De Galilæa & Decapoli.] Decapolis eſt regio decem vrbium, quarum homines ſecuti ſunt eum.
i Et de Ieroſolymis, & Iudæa,] id eſt, illi de tribu Iuda, qui ſpecialiter habent loca iſta.
k Et de trans Iordane,] id eſt, de duabus tribubus, & dimidia. Nota quòd quinque generibus ſequentium reſpondent hæc quinque loca. De Galilæa, id eſt, rota, veniunt curioſi, quibus dicitur *Act.* 1. b. Viri Galilæi quid ſtatis, &c. De Decapoli veniunt infirmi, vt per obſeruantiam decem mandatorum curentur, quibus dicitur *infrà* 19. c. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata De Hieroſolymis, inuidi & obſeruantes *infrà*. 23. de. Ieruſalem, Ieruſalem, quæ occidis prophetas, &c. De Iudæa, famelici, vt confitendo peccata ſua, & laudes Deo reddendo, quinque panibus, id eſt, doctrina legis Moyſi, & duobus piſcibus, id eſt doctrina Euangelij Chriſti ſatientur. De quibus dicitur *Oſeæ*. 10. d. Arabit Iudas, & confringet ſibi ſulcos Iacob. De trans Iordane veniunt diſcipuli, vt inſtruantur à Ieſu & poſtea inſtruant. Vnde Naaman dicitur vade, & lauare ſepties in Iordane, id eſt, in doctrina Apoſtolorum, & mandabitis à lepra peccati.

EXPOSITIO CAP. V.

VIdens autem, &c.] In hoc cap. inſtruit Dominus diſcipulos ſuos quos miſſurus erat in prædicationem. Primò oſtendens quales debeant eſſe, ſcilicet, pauperes, mites, lugentes, iuſti, miſericordes, mundi, pacifici, patientes. Hic pauper, mitis, fluens, eſuriens, miſericors, mundus, pacificus, patiens tibi Chriſte cliens eſt, & quid præmij pro huiuſmodi ſunt habituri? ſcilicet, beatitudinem, quæ etſi diuerſi modè nominetur, tamen vna eſt. Et procedit Dominus aſcendendo, ſicut videbitis in lectione. Videtur autem quod Matthæus, & Lucas diſſonent in relatione huius ſermonis in quatuor. In loco ſermonis, in ſtatu prædicantis, in numero populi audientis, & in quantitate ſermonis. *Luc.* enim 6. c. dicit Dominum hunc feciſſe ſermonem in campo, ſiue in loco campeſtri, Matthæus in monte. Item Lucas dicit Dominum ſtando prædicaſſe: Matthæus ſedendo. Item Lucas dicit feciſſe Dominum hunc ſermonem ad turbas, Matthæus ad diſcipulos. Item Matthæus plura ponit quàm Lucas. Ad hoc dicunt quidam, quod Dominus duos ſermones fecit. Vnum ſolis diſcipulis in cacumine montis ſedendo, & hunc narrat Matthæus hic. Poſtea alium in campo, ſiue in planitie montis ad omnes, & diſcipulos, & turbas, in quo multa de alio ſermone interſeruit, & hoc fecit ſtando, ſicut narrat Lucas, & ita nulla eſt contrarietas. Alij dicunt quibus videtur conſentire *Auguſtinus*, quod vnus ſermo fuit. Turbis enim irruentibus aſcendit Dominus in ſupercilium montis, & erat ibi pernoctans in oratione. Et cum dies eſſet factus vocauit ad ſe diſcipulos, & elegit ex illis duodecim, quos & Apoſtolos nominauit, in hoc inſinuans quòd non eſt facienda electio ex improuiſo, & oratio debet præcedere. Vnde in electionibus inuocatur Spiritus ſanctus. *Apocal.* 12. a. Mulier amicta Sole, & Luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarum duodecim, & clamabat inuocando Spiritum ſanctum parturiens vt pareret. Deſcendit deinde cum illis in quandam montis planitiem & tunc ſtetit ibi donec ad eum congregatæ fuerunt turbæ, quod totum tacet Matthæus. Et poſtea ſedit, quod tacet Lucas. Et cum ſediſſet acceſſerunt propinquiùs diſcipuli quaſi familiares, & tunc fecit ſermonem ſuum ad diſcipulos principaliter coram omnibus turbis, ad quas ſecundariò erat ſermo. Et ita vnum eundemque ſermonem narrant Matthæus, & Lucas diuerſo ordine, ſed eadem rerum veritate. Antequam accedamus ad litteram breuiter prælibemus. Sicut Dominus dedit legem Moyſi in decem præceptis, quæ poſtea Moyſes latiùs explicauit, ita hic dedit Apoſtolis nouum Teſtamentum in ſeptem virtutibus, quæ poſtea ipſi latiùs explicarunt. Notandum enim quòd de ſingulis ſeptem virtutibus prouenit beatitudo, vt patebit inferiùs. Inter has autem virtutes, primò ponitur paupertas ſpiritus, quæ conſiſtit in animi humiliatione, in rerum abdicatione, & in ſubiectione. Huic redditur regnum cælorum: Iuſtum eſt enim vt qui terram propter Deum deſerit, habeat cælum, & qui ſe humiliat in terra, ſublimetur in cælo. Hanc paupertatem ſpiritus operatur in nobis donum timoris, quod illa petitione impetratur. Sed libera nos à malo, & exufflauit ſpiritus ſuperbiæ. De paupertate naſcitur mititas, ſiue manſuetudo, quæ nec iniuriis, nec contumelijs commouetur. Verus enim pauper, ſicut nec habita amauit, ita nec de amiſſione dolet. Hanc operatur ſpiritus pietatis, qui impetratur illa petitione. Et ne nos inducas in tẽtationem, & exufflatur ſpiritus inuidiæ qui pietatem excludit. Has duas virtutes ſequitur luctus. Quamuis enim omnes res abdicaueris & de contumeliis, vel de iniuriis non doleas, tamen quia ſepties in die cadit iuſtus, neceſſarius eſt luctus, qui ſemper abluit, quia ſemper peccatur. Hunc luctum operatur in nobis ſpiritus ſcientiæ, quando cognoſcit homo miſerias in quibus eſt, quod impetratur illa petitione. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, & exufflatur ſpiritus iræ, qui conturbat ſicut ſcientia illuminat. Hæ tres virtutes à ſæculo nequam educunt. Paupertas diuitias abiicit, manſuetudo iniurias non ſentit, luctus commiſſa diluit. Quatuor quæ ſequuntur ad cælum erigunt, quarum prima eſt iuſtitia cuius eſt vnicuique quod ſuum eſt reddere, Deo, ſibi, & proximo. Deo cultum debitum; ſibi, creationem Dei ſeruare in ſe per victum, & veſtitum neceſſarium, carnem ſpiritui ſubiugando, proximo, vt ei facias quod tu ab illo tibi vis fieri. Sed hæc iuſtitia in ſe non dicitur iuſtitia, ſed eſuries ſiue deſiderium iuſtitiæ, quia in præſenti perfecta iuſtitia non poteſt haberi donec in patriam veniamus, vbi erit Deus omnia in omnibus. Sic Pythagoras ſapientiam rerum non ſophiam, ſed Philoſophiam vocauit. Hanc iuſtitiam operatur in nobis ſpiritus fortitudinis quem impetrat illa petitio: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie & exufflatur ſpiritus acediæ. Fortitudinis enim donum eſt ille panis in cuius fortitudine iuit Elias quadraginta diebus vſque ad montem Dei Horeb. Sed quia iuſtitia ſine miſericordia crudelitas eſt ſequitur miſericordia. Cuius tres ſunt partes, dare, dimittere, commodare. Hanc operatur in nobis ſpiritus conſilij dicens nobis: Eſtote miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt. quod impetrat illa petitio. Fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra, i. vt ſimus miſericordes, alijs, ſicut cæleſtes ſunt miſericordes, & exufflatur ſpiritus auaritiæ. Sexto loco ponitur munditia cordis, quam homo ad imaginem Dei conditus ſexta die perdidit, quam Chriſtus ætate ſexta reparauit. Hanc munditiam operatur ſpiritus intellectus, quem impetrat illa petitio: Adueniat regnum tuum, i. da nobis ſpiritum intelligentiæ quo mundatur cor, vt videamus te regnare in nobis, & exufflatur vitium gulæ. Septimo loco ponitur pax, quæ in ſabato ſeptimæ ætatis dabitur habentibus virtutes ſupradictas. Hanc operatur ſpiritus ſapientiæ quem impetrat illa petitio: Sanctificetur nomen tuum, i. detur nobis ſapientia, qua & filij tui nominemur & ſimus & exufflatur ſpiritus luxuriæ. Hæ ſeptem virtutes beatũ faciunt. Octaua verò cõmunis eſt omnibus.

Δ Nihil enim eſt niſi

a Nihil enim est nisi probatio supradictarum. Verus enim pauper, verus mitis, verus lugens, verus misericors, verus iustus, verus mundus, verus pacificus tribulatione probatur, & purior & fortior efficitur, sicut aurum in fornace. Et inde sicut accensus est in virtutibus, sic & in remunerationibus. Pauperibus datur regnum cælorum, quia minus non potest habere quàm id quod est commune omnibus bonis, & omnium præmium generale. Differenter tamen habent regnum prima & octaua virtus. Prima habet in spe, octaua in re. Qui enim pro Christo terrena abiiciunt, non statim cùm moriuntur euolant, sed quandoque igne purgantur, qui verò Christo moriuntur, statim ascendunt in cælum, quia falce martyrij resecatur quicquid purgandum inuenitur. Mitibus qui se hic rectè possederunt, congruit possidere regnum quod plus est quàm habere. Multa enim habere dicimur quæ non possidemus, quia statim amittimus, vel quia nostra non sunt. Lugenti promittitur consolatio, quod plus est quàm possidere regnum. Plus enim est gaudere in regno quàm possidere, multi enim multa cum dolore & timore possident. Esurienti iustitiam, promittitur saturitas, & hoc etiam plus est, quia maius est saturari in palatio quam gaudere in eo. Misericordi promittitur misericordia, vt plus recipiat in præmio quàm habuit in merito, & hoc plus est. Vltra enim saturitatem dabitur misericordi gloria, sicut dicitur *infra* 25.c. Habenti dabitur & abundabit. Mundo corde promittitur visio Dei, vt qui mundum habet oculum mentis, clarè videat Deum. Et hoc omnibus præcedentibus maius est, sicut ille qui in curia regis prandet & saturatur dignior iudicatur, quia facie ad faciem videt regem. Sed inter omnes & summus & maximus iudicatur, qui regis filius nominatur, quam dignitatem habent pacifici. Item tria prima exuunt veterem hominem, ne sit homo filius iræ: quatuor sequentia induunt hominem vt sit filius Dei. Quæ quatuor vltima respondent quatuor corporis elementis. Vt homo ex fortitudine sit stabilis. *Ecclef.* 1.a. Terra in æternum stat. Et misericordia fœcundet aridam sicut aqua. Vnde eleemosyna dicitur aqua. *Eccl.* 3.d. Ignem ardentem extinguit aqua & eleemosyna resistit peccatis. Aëreus fit propter spiritualem intellectum. Igneus fit per cognitionem & ardorem sapientiæ, vnitus spiritu Deo, qui ignis est, *Deuter.* 4. Dominus Deus tuus ignis consumens est. Dicit ergo.

a Videns autem, &c.] vitans multitudinem. *Osee* 11.d. In medio tui sanctus & non ingrediar ciuitatem. *Hieronymus* Mons iste fuit mons Thabor vel alius in Galilæa. Et quærit *Chrysost.* Nunquid non poterat ibi docere vbi iam erat populus? Sed vt impleret prophetiam. *Isa.* 40. b. Super montem excelsum, &c. Ascendit autem Christus in desertum, vt tentaretur à diabolo, *suprà* 4. a. Item in montem, vt doceret & intelligeretur, sicut hic. Item in montem Thabor, vt transfiguraretur, *infr.* 17. Item asinam, vt humilis mansuetus inueniretur, *infr.* 21. a. Item montem Oliueti oraret antequam pateretur. *Luc.* 22. d. Item crucem, vt exaltaretur, *inf.* 27. d. Item in cælum, vt eleuaretur, *Luc. vlt.* g. Sic prædicator debet priùs ascendere in eminentia vitæ, quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. *Nahum.* 1. d. Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem, id est, affectus prædicatoris sit in alto sanctæ conuersationis. *Gregorius.* Qui corporalibus actibus adhuc inhæret, aliorum vitam spiritualiter necesse est erubescat. *Exod.* 19. Moyses ascendit in montem vt daret legem populo. Et hoc meretur, cum ipsa prædicatione prædicator ad maiora proficit, dum sensus audientium ad Dei desiderium prouehit. Hoc super illud *Ezech.* 3. d. Spiritus Domini eleuauit me & assumpsit me. Dicit *Nahum.* Super montes, quasi ad comprimendum, ne eleuetur inde.

b Et cum sedisset.] Ex hoc loco tenetur quod quando sermo fit laicis stat prædicator, quando contemplatiuis, sedet. Vnde *Luc.* 10.g. Martha stat, Maria autem sedet. *Act.* 2. b. Stans autem Petrus.

b Et cùm sedisset.] tanquam magister, *August.* Sedere pertinet ad dignitatem magistri.

c Accesserunt, &c.] Vocati discipuli, significant fideles in Christum incarnatum credentes, qui prius idum staret tantùm Deus, in eum non crediderunt. Sedit enim Christus per incarnationem, & tunc accesserunt, quod ante non audebant. Sicut dicit Apostolus ad *Hebr.* 12. f. Non enim portabant quod dicebatur, & si bestia tetigerit montem lapidabitur, & ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit, exterritus sum tremebundus. Sed postquam præparatus est mons, fluxerunt ad eum omnes gentes. Vnde postquam dixit. Descendet sicut pluuia in vellus, post sequitur. Et adorabunt eum omnes reges. Sic prædicator sedeat per humilitatem, ostendendo se subiectum simili fragilitati: *Ezech.* 3. d. Sed: vbi illi sedebant. 1. *Timoth.* 1. c. Fui Blasphemus & persecutor & contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum.

a turbas, ascendit in montem, & cum b sedisset, c accesserunt ad eũ discipuli eius, Et d aperiens os suum docebat eos, e dicens, f Beati g pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

b Et cum sedisset, &c.] *Chrysostom.* In altitudine spiritualium virtutum consistere debet qui docet iustitiam pariter & qui audit. Nemo potest in valle stare & de monte loqui, sed vbi stas inde loquere, aut vnde loqueris ibi sta. Si in terra est animus tuus, vt quid de cælo loqueris. Si de cælo loqueris, in cælo consiste. Si iustitiam facere non vis, vt quid prædicatorem iustitiæ audis? Quare magistrum vocas, cuius non vis esse discipulus? Et *infrà.* Nunc autem populus seipsum, non videt, quod primum videre debet, sed semper sedens iudicat de moribus sacerdotum. Ergo hæc Scriptura docet, vt tam doctor quàm populus super montem ascendant.

d Et aperiens os suum docebat eos.] Aperuit os quasi magna dicturus. *Iob.* 3. a. Aperiens Iob os suum. *Act.* 10 e. Aperiens Petrus os suum. Item significat apertionem secretorum. *Eccles.* 43.b. Aperti sunt thesauri & euolauerunt nebulæ, id est, secreta aperta sunt, sed quasi nebulæ, quia videmus per speculum in ænigmate. 1.*Cor.* 13. d. Præterea supra proximo sermo breuis præmittitur, hic prolixior subiungitur. Vnde & Dominus os aperire dicitur. Pœnitentia enim facit homines beatos beatitudine quadam imperfecta quæ tamen in spe perficitur. Notatur hic etiam in apertione oris profunditas dicendorum, apertio doctrinæ, reseratio secretorum, longitudo sermonis, exemplum instructionis

e Dicens.] *Chrysostom.* Non solum ad Apostolos dicta sunt hæc, sed scripta sunt ad nos. Non enim dixit. Beati vos pauperes. Nota in candelabro erant septem brachia, septem lucernæ, septem infusoria, & hæc sibi inuicem subseruientia. Sic hic distinguuntur tria scilicet, septem petitiones orationis Dominicæ, septem dona, septem beatitudines, quæ dicuntur virtutes quibus deuenitur ad beatitudes. Et hæc sibi adaptantur. Per petitiones venitur ad dona, per dona ad virtutes. Nec tamen in hoc faciamus vim quòd per vnam petitionem petitur vnum tantùm, immò & omnia, sed familiarius vnum. Sed hæc retrogradè debent adaptari, vltima petitio & vltimum donum primæ beatitudini sic. Sed libera nos à malo, id est, da nobis timorem qui nos expediat à sæculari desiderio; & hoc est, à malo. Et qui habet timorem habet paupertatem spiritus qui consistit in animi humiliatione & rerum abdicatione. Lex neminem duxit ad perfectum, ideo Christus addit perfectionem meriti & præmij.

f Beati pauperes spiritu, &c.] Omnis miseria est propter præsentiam disconuenientis rei. & nocentis, vel propter absentiam conuenientis & proficientis, sic beatitudo ex absentia mali & præsentia boni. Docens igitur summus Magister viam ad perfectam beatitudinem, septem ponit virtutes, quarum primæ tres hominem interiorem mundant à malo, quatuor sequentes mundatum ordinant & informant. Paupertas enim purgat concupiscibilem, mititas siue mansuetudo quietat irascibilem, luctus autem ex scientia vim rationabilem illuminante deriuatur. Item esuries iustitiæ vim concupiscibilem ordinat & informat, misericordia irascibilem compatiendo miseris, munditia cordis per donum intellectus rationabilem illustrat, pax, id est, sapientia omnes quietat & pacificat. Vnde *Psalm.* 147. Qui posuit fines tuos pacem. Tres primæ exuunt veterem hominem, quatuor sequentes induunt nouum, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. *Col.* 3. b. g Pauperes.] *Isa.* 14. g. Pascentur primogenita pauperum & pauper fiducialiter requiescet. h Spiritualiter. i. animi reputatione & voluntate. Paupertas enim, spiritus vno modo dicitur sancta timoratio siue diffidentia de seipso, quæ ex timo-

a re procedit. Vnde vulgariter dicitur, pauper, corde timidus, qui beatum efficit, quia quantò magis quis de seipso diffidit & infidit & in sufficientem se reputat, tantò ampliùs in Deo abundat. Et ita diffidentia sui primus gradus est ascendendi ad regnum cæli. *Prouerbiorum*.28.c.

a Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

Beatus homo qui semper est pauidus. Item *Prouerbiorum* 14. d. In timore Domini fiducia fortitudinis. *Psalm.* 111. Beatus vir qui timet Dominum, *Lucæ cap. duodecimo*, d. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Alio modo dicitur paupertas ipsa virtus humilitatis, quæ proprium subiectum euacuat, vel extenuat in nihilum, faciens pulchrum. De quo dicitur *Iob cap.* 26. b. Qui extendit aquilonem, id est, diabolum super vacuum, id est hypocrisim, & appendit terram, id est, Ecclesiam super nihilum, id est super humilitatem. Et est illud nihilum magnificatio & extensio & firmitas terræ id est Ecclesiæ, *Psalm.* 103. Qui firmauit terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Ista sola capax est Dei, qui est plenissima beatitudo, quia plenitudo nihil recipit nisi quod nihil est. Ideo superbiæ quæ sui reputatione aliquid est, cælo non potuit capi, quia illud impleuerat tam gloria Domini. Sed nec in terra locum inuenit, quia & illam impleuerat gloria Domini. Vnde *Ieremias* 23. e. Cælum & terram ego impleo. Et *Isa.* 6. b. Plena est omnis terra gloria eius. Non ergo restat locus superbiæ nisi infernus. Vnde *Isaiæ cap.* 14. e. dicitur de superbo lucifero: Detracta est ad inferos superbia tua. Cedit ergo plenitudini diuinæ gloriæ humilitas, dans ei in seipsa locum amplissimum, quam superbia tumore suo à seipsa expellit, quia plenitudo in pleno capi non potest. Prima ergo causa qua humilitas regnum cælorum suum facit, est eius capacitas, id est, veritas. Secunda est eius fidelitas, quia de bonis Domini suis manibus nihil adhærere permittit, sicut dicit *Beatus Bernardus*, sed totum Deo attribuit, censum debitum laudum & gratiarum actiones fideliter persoluens. Hic enim est census qui Deo pro omni feudo suorum beneficiorum debetur. Vide quòd omnia bona gratiarum, superbum quasi furem Domini fugiunt. Tertia causa est iusta vicissitudo. Dignum enim & iustum est vt diuina maiestas in se recipiat humilitatem quæ se euacuauit, & annihilauit, vt toto sinu suæ capacitatis eam reciperet. Vnde *Isaiæ cap.* 66. a. Ad quem adspiciam nisi ad pauperculum & contritum spiritu. Tertio modo dicitur paupertas spiritus mundicitas spiritualis, qua pauperes spirituales improbos se exhibent diuitibus spiritualibus pro eleemosynis spiritualibus obtinendis, nunc panem doctrinæ, nunc aquam sapientiæ flagitans, nunc ad ignem orationum calefieri postulant. Istorum est regnum cælorum ipso iure paupertatis. Omnis enim domus Dei vbicumque sit pauperum est, & omnia bona eius. Item omnia quæ sunt in regno cœlorum possidet pietas, etiam ipsum Regem cælorum. Quod inde apparet, quia ipsum vendidit pro redemptione captiuorum, ipsum spoliauit pro indutione nudorum, ipsum in cruce assauit pro refectione egenorum. Quicquid autem pietas possidet pauperum est. Patet ergo regnum cælorum pauperum esse. Et ideo beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Quarto modo dicitur paupertas spiritus, ipsa temporalis, voluntaria, & amata: & electa. Vnde *Gloss.* dicit: Spiritu, id est voluntate. Istorum pauperum est regnum cœlorum titulo emptionis ex pretio iam soluto, *infrà* 19. d. Omnis qui reliquerit domum, &c. centupulum accipiet, & vitam æternam possidebit. Isti sunt beati, quia eis ad votum succedit quod aman, id est paupertas, ipsam habent quantum volunt, & quandiu volunt, securè & pacificè possidentes. Hic est thesaurus pretiosissimus, quo sapientissimus mercator Iesus Christus regnum cælorum venaliter exposuit. Quinto modo dicitur paupertas spiritu, id est animo, qui omnino nihil habere se reputant, ne seipsos siue corpus siue animam, siue membra, sed omnia commodata habent & quasi alienis vtuntur. Hæc est vera paupertas, quæ neque linguam, neque oculos, neque pedes, neque sensum, neque voluntatem, & ideo nihil ei molestum est. Solus iste verus est monachus in claustro Domini, si tamen claustrum est regnum cælorum. Manifestum est regnum cælorum huiusmodi pauperum esse, & hi beati, quia securi. *Seneca*: Paupertas est bonum sine calumnia. Adaptatur autem paupertas spiritus dono timoris, quia paupertas semper timida est, inopem, indefensam, immunitam, omnibus odiosam, se semper existimans. Item timor custodit & humilitas abscondit. Item habent quodammodo beatitudinem quæ consistit in dotibus corporis & animæ. Sunt enim impassibiles, quia non sentiunt dolorem pro amissione mobilium vel immobilium, nec etiam carnalium amicorum. *Greg.* Qui non in mundo habet quod diligit, nihil in mundo est quod pertimescat. *Prouerb.* 12.c. Non conturbabit iustum quicquid ei acciderit. Item agiles sunt per eorundem depositionem, quia non habent pondus terrenum, sed pondus spirituale quod sursum eleuat, sicut dicit *Beatus Bernard.* *Esdra.* Abiicite auri & argenti pondera. Item sunt subtiles per potestatum & dignitatum abrenunciationem. Ille enim qui magna pompa famulorum & sociorum stipatus est, per arctum foramen intrare non potest. Arcta enim est via quæ ducit ad vitam, *infrà* 7. b. Illi sunt lucidi per curæ abrenunciationem. Ex cura enim & interiori sollicitudine fiunt homines nigri, ad literam, quod patet in mercatoribus. Vel lucidi sunt per bonam opinionem. Item habent arrhas animæ lucem i. in rationabili; pacem, in irascibili, satuitatem, in concupiscibili.

a Beati mites, &c.] Mititas & rabies opposita sunt. Sed constat quod in corde humano rabies miseria est, ergo & mititas beatitudo. Secundum *Philosophum*, mitis est qui patitur & non deiicitur. id est, læsiones non sentit. Hæc est in lecto conscientiæ hominis culcitra mollis, vbi molliter & suauiter anima requiescit, quæ etiam lapidea contumeliarum, detractionum & iniuriarum quarumcumque inflictos sibi amplexatur leuiter & sine sui læsione recipit. Hæc est armatura fortissima, quæ nec lædi nec vulnerari patitur deferentem. Hæc est virtus quæ propriè facit hominem sui dominum & possidere seipsum. Plato venditus, maior emente se fuit, sicut legitur in prologo Bibliæ. Hæc est quæ ab omni liberat perturbationum incursu, sicut dicit Poëta: *Nobile vincendi genus est patientia, vincit, Qui patitur, si vis vincere, disce pati.* Vnde hæc rectè facit beatum, quia verè beatus est qui ab omni malo liber est. Per hanc terram liberi arbitrij quietè & pacificè rationi subiicimus. per hanc etiam terrenam substantiam pacifica & magnifica dominatione possidemus, quia per hanc pro amissione temporalis substantiæ non dolemus neque turbamur. Vnde hic *Glo.* [Beati mites] sine asperitate mentis & sine liuore. Qui enim amissionem huius pertimescunt, verius, se possideri quàm possidere fatentur. Amor enim amatum possessorem facit amantis. [Beati] ergo [mites,] quia mitias lapides vituperationis conuertit in panes suauissimæ refectionis, plagas in medicinam. Hæc est virtus quæ terræ viuentium suos efficit possessores. *Augustinus.* Nullius erit Deus possessio nisi illius quem ipse possederit. Mites autem ipse quietè & pacificè possidet, ideóque lege vicissitudinis dominum possidebunt & habitationem terræ viuentium. De qua *Ierem.* 2. b. Induxi vos in terram Carmeli vt comederetis fructus eius. Item merito stabilitatis & quietis placidæ mentis, mites possidebunt stabilem terram viuentium. Iustum enim est vt merito præmium respondeat, id est, gratia gloriæ *Ioan.* 1. b. Gratiam pro gratia. *Zach.* 4. e. Adæquabit gratiam, id est, gloriam gratiæ eius. Item [terram] id est, seipsos. Iracundi enim seipsos non possident. *Genes.* 3 d. Terra es & in terram ibis. Item [terram] ad literam *Eccl.* 10. b Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. *Ps.* 36. Mansueti autem hæreditabunt terram Nam multi per tyrannidem suam, ad literã, eiecti sunt à regno. Aptatur autem hæc virtus spiritui pietatis, sicut suum contrarium, id est, rabies crudelitati. Si autem hic accipitur pro theosebia, quæ est cultus diuinus & veneratio sanctorum, meritò ei aptatur mititas siue mãsuetudo, quoniam cultus Dei nihil aliud est quàm subiici iugo Christi, cui hæc virtus gratis & gaudenter se subiicit sicut animal mansuetum. Adaptatur etiam illi petitioni. Et ne nos inducas in tentationem, id est, da nobis spiritum pietatis per quem vitemus tentationes, & sic erimus mites. Mansueti autem, vt dicit *Cassiodorus*. *Psalm* 24. dicuntur manu consueti, hoc est tolerantes iniurias, non reddentes malum pro malo. Mites verò sunt qui nulla furoris accensione turbantur sed in animi lenitate iugiter perseuerant. Secundum hoc, mitis in affectu, mansuetus in effectu sonat. Vnde quidam Sanctus. Mitis est quem mentis asperitas i. impatientia siue amaritudo non afficit, sed simplicitas

A fidei ad omnem

Mititas commendatur pluribus modis. Luc. 6. c. De pœn. dist. 1. c. sleat. De pœn. dist. 2. c. quærendum. De conf. dist. 2. c. accesserunt.

fidei ad omnem iniuriam sustinendam patienter instituit. Commendatur autem hæc virtus. Quia eius magisteriũ sicut & humilitatis Dominus sibi retinuit specialiter, vnde *Isa.* 11. d. Discite à me qui mitis sum & humilis corde, quod non faceret, nisi summæ perfectionis esset schola in terris, cuius est cathedra in cælis. Secundò, quia placet Deo. *Ecclesiastici primo* d. Beneplacitũ est Deo fides, & mansuetudo. Tertiò, quia facit hominem diligi. *Ecclesiastici tertio.* Fili in mansuetudine opera tua perfice & super hominum gloriam diliges. Quartò, quoniã ipsa est via & præparatio ad suscipiendum verbum Dei. *Iac.* 1. d. In mansuetudine suscipite insitum verbum quod potest saluare animas vestras. Quintò, quia de hac singulariter laudatur Moyses. *Num.* 12. a. Erat Moyses mitissimus omnium hominum qui in terra morabatur. Sextò, quia facit hominem sui memorem. *Psalm.* 131. Memento Domine Dauid & omnis mansuetudinis eius. Septimò, quia facit illud cuius est facere sanctum. *Eccles.* 45. a. In fide & lenitate sanctum fecit illum. Octauò, quia hæreditas terræ ei promittitur, vt hic. Et in *Ps.* 36. Mansueti autem hæreditabunt terram Et *Beda.* Si cælorum regnum pauperibus & terra mitibus compromittitur, quid ergo superbis & contentiosis nisi infernus. Nonò, quia dignitas quæ superbis aufertur mitibus confertur. *Eccl.* 10. b. Sedes ducum superborum destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis. Nota autem profectum in mercede. Plus n. est regnum cælorum possidere quam habere. Possunt enim aliqua nostra esse ad tempus & momentaneè, non tamen possidemus.

a Beati qui lugent, *b* quoniam ipsi consolabuntur. *c* Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi *d* saturabuntur. *e* Beati misericordes,

a Beati qui lugent] Post pacificationem mansuetudinis, rectè sequitur donum luctûs. Homo enim va[c]ans & videns se, quid aliud habere potest nisi lugere seipsum, cùm nihil in se inueniat nisi mortem & abyssum peccatorum. Luctus enim est Ecclesiæ spiritualis, id est, mentis humanæ baptisterium. Quid enim est aliud lauacrũ lacrymarũ. nisi secundus baptismus? *Gr. super Iob.* Mens lachrymis baptizata in contemplatione videt limpidius. Hic est labrum siue mare æneum templi, vel tabernaculi in quo lauantur Sacerdotes hostias oblaturi. *Exod.* 30. c. Hic est claustri spiritualis lauatorium, palatij regalis balneatium, horti voluptatis siue paradisi irrigatorium. Hic est cisterna Bethlehem, cuius aquas desiderat vetus Dauid. 2. *Reg.* 23. c. Hæc omnia quæ diximus est mens humana, scilicet Ecclesia spiritualis, templum, tabernaculum, & regale palatium. Ipsa est hortus voluptatis. De quo *Cant.* 5. a. Veniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructus pomorum suorum. Donum verò luctus est fons illius horti. Vnde. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, &c. Hoc est, natatorium Siloë, vbi missus cæcus visum recipit. *Ioan.* 9 b. Hic est Iordanis in quo Naaman septies baptizatus mundatur. 4. *Regum* 5. d. Hæc est cella vinaria in qua vinum contritionis compunctionis & deuotionis, cæterorumque vinorũ genera propinantur. *Cant.* 2. a. Introduxit me rex in cellam vinariam Et vmbilicus sponsæ, sicut crater tornatilis nũquam indigens poculis. *Cant.* 7. a. Hoc est mare rubrum in quo Pharao, id est, diabolus cum toto exercitu suo submergitur. *Exod.* 15. a. Hæ sunt aquæ, de quibus. *Ps.* 73. Contribulasti capita draconis in aquis. Hoc est, omnium sacrificiorum impinguatorium. *Greg. super Ezech.* Holocaustum aridum, est bonum opus, quod orationis lacrymæ non infundunt. Hæc est Probatica Piscina, in qua lauatur hostia, antequam Domino offeratur quinque porticus habens. *Ioan.* 5. a. Harum quinque sunt genera. Primæ sunt pro incolatu huius miseriæ *Ps.* 119. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Hæ potant animam sitientem *Ps.* 79. Potum dabis nobis in lacrymis in mensura. Secundæ sunt pro commissione culpæ propriæ, & hæ lauant & mundant. *Psalmo sexto.* Lauabo per singulas noctes lectum meum. Tertiæ sunt pro horrore gehennæ. *Ps.* 114. Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis. Quartæ sunt pro desiderio patriæ *Ps.* 136. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Hæ rigant & fœcũdant. *Psalm.* 6. Lacrymis meis stratum meum rigabo. Quintæ sunt pro peccatis & miseriis proximorum. *Ezech.* 3. d. Mansi ibi septem diebus mœrens in medio eorum. Hæ charitatem animæ demonstrant. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, vt plorem die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Triplex est autem lacrymarum efficacia in Deum. Prima,

Lacrymarum 5. genera.

Triplex efficacia lacrymarũ in Deum.

quia Deum inebriant. Vnde *Isaia* 43. d. A dipe lacrymarum tuarum non ebriasti me, id est, deuotione lacrymarum Secunda, quia Deum pungunt. Vnde. *Gloss. super Tob.* Oratio Deum lenit, lacryma pungit. Tertia quæ Deo quasi molestiam faciunt. *Aug. super illud Psalm.* 38. Auribus percipe lacrymas meas, dicit, quia violentæ sunt in precibus. Adaptatur autem hæc virtus dono scientiæ, sicut dicit *Augustinus in primo de doctrina Christiana.* Quia scientia facit hominem intus lamentantem & foris lætantem. Et hoc ostendit per illud. *Eccl.* 1. d. Qui addit scientiam, addit & dolorem. Non potest scire vbi & quid sit, si non sit in fletu & lacrymis. Adaptatur etiã petitioni illi. Dimitte nobis debita nostra, id est, da nobis donum scientiæ quo lugeamus peccata nostra, vt tunc dimittas illa. Quid autem saporis, quid suauitatis habent lacrymæ, nouit ille qui gustauit. Sed sicut dicitur vulgariter, rusticus non gustat, inde *Prou.* 14. b. Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ in gaudio eius non miscebitur extraneus. *b* Quoniam ipsi, &c.] Vnde *Isaia* 66. d. Quomodo si cui mater blandiatur, ego consolabor vos, videbitis & gaudebit cor vestrum. Contra fletum enim alienorum peccatorum consolatur profectus fratrum. 2. *Cor* 8. d. Consolatus sum pro Tito. Contra fletum dilationis patriæ consolatur adeptio gloriæ. Vnde *Apoc.* 21. a. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum. Vbi *Bernard.* Fœlix lacryma quæ pia manu conditoris meretur abstergi. Contra fletum criminum propriorum consolatur plena remissio. *Ps.* 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Contra fletum gehennæ euasit pœnæ. Vnde *Is.* 40. a. Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester. Contra fletum tribulationum consolabitur depressio inimicorum. Vnde. *Ps.* 57. Lætabitur iustus cùm viderit vindictam. Et *Is.* 66. g. Et erunt vsque ad satietatem visionis omni carni. E contra verò mali non habebunt consolationem. Vnde *Luc.* 16. g. Recordare fili, quia recepisti bona in vita tua, Lazarus similiter mala, nunc verò hic consolatur, tu verò cruciaris. Et *Thren.* 1. c. Deposita est vehementer non habens consolationem. Vide autem profectum & augmentum respectu præcedentium. Magis enim est consolari Ierusalem quam ipsam possidere. [Beati] ergo qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur] Sequitur. *c* Beati qui esuriunt, &c.] maiorem scil. & perfectam cum habeant imperfectam De his esurientibus dicitur. *Eccl.* 24. c. Qui edunt me adhuc esurient. *Ioan.* 4. e. Meus cibus est, vt faciã voluntatẽ eius qui misit me, vt perficiatur opus eius. Nõ autem dicit, Beati qui esuriunt prudentiam, vel temperantiam, vel fortitudinem, sed iustitiã quia iustitia est virtus communis ad omnes alias, quæ tribuit cuilibet quod suum est. Deo n. tria debemus. Reuerentiam cultûs inquãtum Dominus, timorẽ inquantum iudex, amorem inquãtũ homo incarnatus. Proximis similiter tria. Patribus auxilium, maioribus obedientiam, inferioribus consiliũ. Nobis tria. Cordis munditia, carnis substantiam, vtriusq; solicitudinem. [Beati] ergo qui esuriunt & sitiunt iustitiã, i. qui se reputant semper insufficientes, sicut Dauid qui dicebat. Ecce dixi, nunc cœpi. *Ec.* 18. a. Cum consummauerit homo tũc incipiet. Et *Ier.* 3. f. Post me ingredi nõ cessabis. *d* Quoniã ipsi saturabuntur] quando super mensã Dñi sedentes intellectũ eorum lux diuinæ veritatis implebit, & affectũ lex diuinæ bonitatis vt dicit *B. Bern.* Dominus nebrios nõ potat nec cibatos cibat. Vnde *Is.* 65. c. Serui mei comedẽt & vos esurietis, serui mei & bibent & vos sitietis. Et *Luc.* 1. c. Esurientes impleuit bonis. 1. *Reg.* 1. a. Famelici saturati sunt *Is.* 45. a. Omnes sitientes venite ad aquas. Aptatur autem hæc virtus dono fortitudinis. Ad perfectionem n. bonorum operum, sequitur fortitudo virtutum. Vel sicut ex fortitudine bellica oritur fames certaminũ, sic ex fortitudine iustitiæ fames & sitis bonorum operum, quæ sunt spiritualia certamina. *Iob.* 7. a. Militia est vita hominis super terram. Sed videtur potius esse aptanda sapientiæ, in qua est delectatio quam dono fortitudinis. Sol. In cibo aliud quærit gula, aliud natura, aliud voluptas, aliud necessitas. Natura quærit sustentari, gula delitiari. Hæc igitur virtus cibum bonorum operum appetit inquantum nutrit & sustentat, quod est secundum opus fortitudinis, sapientia autem appetit cibaria inquantum delectant *Seneca.* Palatum tuum fames excitet non sapores, quasi dicat, in cibo quære sustentationem, non delectationem gulæ. Aptatur etiã illi petitioni. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, q. d. da nobis spiritum fortitudinis quo possimus expectare beatitudinem, & non deficere propter dilationem. 3 *Reg.* 19. b.
Iste enim est panis in cuius fortitudine iuit Elias vsque ad montem Dei Oreb. Nota profectum. Plus enim est in palatio satiari quam à luctu consolari. Sequitur. *e* Beati misericordes.] Misericordia est miseria cordis

Deo tria debemus. Proximis debemus etiam tria. Nobis debemus tria.

A de malo alieno, sed ita ordinata vt primò misereatur de suo proprio malo, postea de aliis. Hæc facit modo fugentes & miseros de malis aliorum, sed in futuro beatos faciet de bonis propriis & omnium. Pro eo enim quod viri misericordes miserias alienas tollunt vel mitigant, vel saltèm per compassionem portantiure vicissitudinis immunes erunt à propriis. Commendatur autem hæc virtus. Primò, quia duplicem mercedem sui obsequij obtinet, scilicet promissionem vitæ quæ nunc est & futuræ 1.*Tim*.4.c. Secundò, quia domina est in regno cælorum. Quod patet, quia ipsum regem cælorum tanquam suum proprium vendidit pro redemptione captiuorum. Quæ maior dignitas quàm filium Dei habere suum: Adeo enim misericordia regni cælorum est domina, quæ sicut dicitur in vulgari, ipsum fecit cubare de cælo in vtero virginis, de vtero in præsepe, de præsepe in Ægyptum, in desertum, in Crucem, in sepulchrum, in infernum. Tertiò, quia in foro iudiciario Dñi locū superiorem obtinet. *Iac*.2.c. Misericordia superexaltat iudició. Et ideo à foro iustitiæ licitū est appellare ad forum misericordiæ, & necesse habet iustitia deferre appellationem tanquam legitimè, imò etiam necesse est vt sententiam suam si quam tulit iustitia, retractet misericordia. In hoc foro non feruntur nisi sententiæ absolutionis, vnde solum refugium reorum. Quartò, quia ipsa est ostiaria Paradisi. Quod patet ex eius officio. Officium enim Ostiarij, est vnicuique facere locum & distribuere mansionem Et hoc facit ipsa. *Eccles*.16.b. Omnis misericordia faciet vnicuique locum secundum intellectum peregrinationis ipsius & secundum meritum operum suorum. Hæc est illa ostiaria quæ in die Parasceues ostium Paradisi fregit, & in duo frusta volare fecit, vt vulgò dicitur, nos introducens. Hoc ostium est Christus. *Ioan*.10. b. Ego sum ostium, &c. Duo frusta corpus & anima, quorum alterum in sepulchro, alterum scilicet, anima fuit in inferno. Hæc ostiaria nulli negat cæleste ostium, imò omnes transeuntes intrare compellit. Vnde *Luc*.14.c. Exi citò in vicos & plateas ciuitatis & compelle intrare. Hæc sepit vias, ne aliquis aliò valeat declinare. Vnde *Osea* 2.b. Sepiam viam tuam spinis. Hæc est quæ de cælo Deum deposuit & carnem induit, vt dicit *Aug*. quia omnium onera vt sua portat, & ideo sola implet legē Christi. Vnde *Galat*.6.a. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Omnium enim damnis & perditis communicat, & in omnibus lucris est socia & particeps. Nihil potest facere cum diuitibus. Quintò, quia omnes agri steriles & aridi illi fructificant: In illis enim
C sua semina spargit. *Luc*. 14.c. dicit. Cùm facis conuiuium voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris, quia non habent vnde retribuere valeant; retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. In agris pinguibus, illius semina suffocantur. Sextò, quia Deum debitorem imò seruum facit omnium miserentium. *Prou*. 19. c. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. Sed qui recipit mutuum, seruus est fœnerantis, vt dicitur *Prou*. 22. a. Ergo Deus seruus est omnium miserentium, cùm ipse mutuum accipiat, sicut ipsemet dicit *inf*. 25.d. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Septimò quia poterit dicere Domino: Libera me ab omnibus tormentis, quia omni genere tormentorum punita sum. Quia sicut dicebat Apostolus. 2.*Cor*.11.g. Quis infirmatur, & ego non infirmor, quis scandalizatur, & ego non vror? Sic ista potest dicere: Quis affligitur & ego non torqueor? Quis patitur, & ego non patior? Octauò, quia ipsa assecurata est habendæ promissionis. Per hoc enim quod omnia dimisit, certa est quicquid debuit dimittetur ei. De hoc enim habet literas Euangelij patentes, *Luc*.6.f. Dimittite, & dimittetur vobis. Nonò, quia in ipsa prudentia negotiandi. Nam pro luto temporalium quod dat, recipit æternas diuitias. Decimò, quia ipsa omnes miserias & angustias vult reuelare, quod si non potest facere, sociam se exhibet vt sic saltèm patienter consoletur. Leuius enim fertur quod cum alio fertur. Est autem hominis triplex misericordia. Propria, fraterna, paterna. Propria, est hominis ad seipsum per contritionem. *Eccles*.30 d Miserere animæ tuæ placens Deo. Fraterna, est fratris ad proximum per compassionem. De qua. *Luc*.10.f. Videns eum Samaritanus misericordia motus est super eum. Paterna est patris ad filium per correctionem. Hæc dimittit reatum. *Luc*.15.d. Cùm adhuc longè esset, vidit eum pater suus & misericordia motus est. Mitigat iratum Deum. *Habacuc*. 3. a. Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Item consolatur amaricatum. *Luc*.7.b. Cum vidisset Iesus mulierem flentem, misericordiā motus est super eam, & dixit. Noli flere. Item misericordia Prælati in subditos triplex est. In compassione cordis, in consolatione verbi, adiuuando in opere. Vnde *Luc*.7.f. Maria Magdalena pedes Domini lacrymis lauit, ecce compassio. Et vnguento vnxit, ecce verbi consolatio, & capillis tersit, hoc est subsidium in opere. Item misericordia Dei triplex est. Prima in iustificatione peccatoris, quæ à culpa liberat & dicitur spatiosa, quia hominem qui in carcere peccati iacebat liberans ampliat & dilatat vsque ad cælum. De qua *Psalm*. 32. Misericordia Domini plena est terra. Secundam tribulatione liberans à pœna, & dicitur speciosa, quia animam liberans à pœna efficit speciosam. De hac *Eccles*. 35. d. Speciosa est misericordia Dei in tempore tribulationis sicut nubes pluuiæ in tempore siccitatis. Tertia erit in resurrectione liberans ab omni miseria & dicitur pretiosa. De qua *Psalm*.88. Misericordia ædificabitur in cælis. Qui triplicem misericordiam hominis habuit in via, triplicem Dei misericordiam habebit in patria. Et hoc est quod sequitur. a Quoniam ipsi misericordiam, &c.] Hæc aptatur dono consilij. Bene enim sibi consulit qui miseretur proximo. Adaptatur etiam illi petitioni. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Voluntas enim Domini est, vt misereamur pauperum. Nota profectum. Saturabantur esurientes iustitiam quasi satisfaciendo necessitati, sed isti habebunt fercula ad superabundantiam, vltra enim saturitatem dabitur misericordi gloria, sicut dicitur *infrà* 25.c. Habenti dabitur & abundabit. b Beati mundo corde.] Hæc virtus in duobus consistit, scilicet in munditia intellectûs, & in munditia affectûs. Munditia intellectûs est puritas, scilicet à curiositate inquisitionis, ab inutilitate cogitationis, à falsitate opinionis vel erroris. Hæc enim tria inquinant intellectum. Munditia affectûs est puritas à tribus, à primo motu prauæ delectationis, à consensu noxiæ delectationis, ab amore carnalis affectionis. Mundanum autem est cor hominis, vt vas, vt speculum, vt oculus: Vt vas ad recipiendum pretiosum liquorem. *Isaia* 52. d. Mundamini, qui fertis vasa Domini. Vt speculum, vt Deo inspectori faciem tuam exhibeat intuendam. Vnde *Cant*.2.d. Ostende mihi faciem tuam. Mundatur autem speculum abstersione, desiccatione, ablutione. Abstersio est puritas confessionis & orationis, defricatio est disciplinæ austeritas, ablutio lacrymarum, & eleemosynarum largitas. Item vt oculus mundandum est cor à puluere terrenæ cupiditatis, à macula carnalis voluptatis, ab albugine mundanæ dignitatis. Munditia oculi & speculi Dei faciunt visionem, munditia vasis impletionem operum. Bene ergo dicitur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.] Vnde *Isaia* 33. c. Regem in decore suo videbunt. *Hebræorum* 12. d. Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Item *Chrysostomus*. Secundùm quod quis eripuerit se à malis & fecerit bona, secundum hoc & Deum videt aut turbulentè, aut mundè, aut modicè, aut ampliùs, aut interdum, aut semper. Qui autem malè agit aut cogitat, diabolum videt, quia diabolus in omni opere malo figuratur. Hæc virtus aptatur dono intellectus. Munditia enim cordis intellectui conuenit, sicut puritas pupillæ oculi visioni, & munditia speculi speculationi. Adaptatur etiam illi petitioni. Adueniat regnum tuum, id est, da nobis spiritum intellectûs quo mundatur cor, vt scilicet videamus te regnare in nobis. Profectus patet; quia longè maior est omnibus aliis, sicut ille qui in curia regis prandet & saturatur, dignior iudicatur, quia facie ad faciem regem videt. Quia hæc est vita æterna vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hæc sexto loco ponitur, quia per ipsam homo ad Dei imaginem reparatur quem sexta die condidit, perditum, sexta ætate recuperauit. Sequitur. d Beati pacifici.] Non dicit placati animo, hoc enim pertinet ad secundam beatitudinem, quæ est. Beati mites, sed dicit [pacifici] quia scilicet paci faciendæ, reformandæ & reseruandæ siue in se, siue in aliis vigilant. Pax autem quinque habet contraria. Bella, lites, tumultus, inquietudinem, molestiam. Pacifici ergo sunt, qui in bellis sopiendis, litibus diremendis, tumultibus sedandis, inquietudinibus quietandis, molestiis mitigandis vigilant & insistunt. Hæc sunt officia quæ pro nobis Dei filius exequenda suscepit. De illo enim scriptum est. *Psalmo septuagesimoquinto*. Ibi id est, in mundo, vel in carne, confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum. Quinq; dicit prædictis

a quoniam, ipsi misericordiā consequentur. b Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. c Beati pacifici,

Misericordia à multis cōmendatur.

Triplex hominis misericordia.

Triplex misericordia Prælati in subditos.

23.q.1.c. noli. Triplex misericordia Dei.

Munditia intellectus, munditia affectus Mundanum est cor.

Ioan.17.a.

Pax quinque habet contraria.

a quinque

A quinque respondentia: & imò ipse non solum pacificus, sed & pax ipsa nominatur. *Eph.* 2.c. Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum. Bella quæ in mundo erant, ipse veniens sopiuit. Vnde propter ipsum dictum est. *Isai.* 2.b. Conflabunt gladios suos in vomeres & lanceas suas

> *a* quoniam filij Dei vocabuntur. *b* Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam *c* ipsorum est regnum cælorũ *d*. Beati estis cum *e* maledixerint vobis homines

in falces. Item litem quæ erat inter nos & Deum Patrem ipse diremit. *Eccl.* 4. b. In iudicando esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri illorum, & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis quàm mater de vtroque, id est, de bello sopiendo & lite dirimenda, dicit ipse *Isai.* 63. a. Ego sum qui loquor iustitiam, ecce litis direptio, & propugnator sum ad saluandum, ecce bellorum sopitio. Item tumultus ipse sedauit, verbo, facto, & exemplo. Exemplo, quia coram tondente se non aperuit os suum. *Isai.* 53. c. Et coram Herode nihil omnino respondit. *Luc.* 23.b. Item facto. *inf.* 9. c. Cum venisset Iesus in domum principis & audisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, & eiectâ turbâ, intrauit, Verbo. *Isa.* 30. d. In silentio & spe erit fortitudo vestra. Et 32. d. Erit opus iustitiæ pax & cultus iustitiæ silentium. Item inquietudine quietare venit. *Ioan.* 15.a. Manete in me & ego in vobis. Et quare? Quia in mundo pressuram, in me autem pacem habebitis: *Ioan.* 16.g. In ipso enim est vera quies, vt dicit *August. in libro Confess.* Inquietum est cor meum in me, donec quiescat in te Domine. Item molestias tam spirituales quam corporales mitigare venit Dominus. Propter quod Crucis signum oleo fit in baptizatis & confirmatis, & ordinatis, & in principibus honore regio sublimatis, ad innuendum quod omnes cruciatus per suam Passionem mitigantur & dulcorantur. Vnde *B. Bernard.* Multi vident nostras punctiones, sed non vident nostras vnctiones. Qui igitur in his quinque faciendis in se & in aliis vigilant, pacifici meritò ac per hoc filij Dei vocabuntur, quia sunt similes patri suo. Hi sunt cubicularij Domini, qui præparant ei lectum. Mens enim pacata lectus est Domini. Vnde *Psal.* 75. In pace factus est locus eius. Et alibi. In pace in idipsum dormiam & requiescam. Item [Beati pacifici] id est, facientes pacem inter carnem, & spiritum suum vel alienum. *Gen.* 16. c. Reuertere Agar ad dominam tuam. Item in propio corde inter cogitationes & desideria quæ dicitur pax pectoris. In corde enim iusti misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt eũ. Item inter se & Deum. *Isa.* 27.b. Pacem faciet mihi, hîc per pœnitentiam. Itẽ inter Deum, & peccatores. *Ps.* 121. Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te. Et 1. *Reg.* 25. f. Abigail pacificauit verba Dauid. Item inter hominem & hominem. *Ps.* 33. Inquire pacem, & persequere eam. *Rom.* 12. d. Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus pacem habentes. Et tunc tales erũt filij Dei qui venit in terram vt pacem faceret. *a* Quoniam filij Dei vocabuntur,] id est, similes, quia his nihil repugnat, quia similes patri suo sunt in quo summa quies est. Hæc virtus aptatur dono sapientiæ. Cordi enim pacifico reuelat Dominus sacra sua. *Ps.* 33. Gustate & videte quoniam suauis est Dominus. *Eccl.* 38.c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu percipiet eam. Et *Eccl.* 9.d. Verba sapientum audiuntur cum silentio. Aptatur etiam illi petitioni: Sanctificetur nomen tuum, quasi dicat. da nobis spiritum sapientiæ, id est, saporem de æternis, per quem confirmetur nomen tuum. Iudas autem fuit filius Dei, sed non fuit in ipso nomen eius confirmatum. Nota profectum: Inter omnia enim præcedentia maximum iudicatur filius Dei vocari. Bene autem ponitur septimo loco. quia sabbatizat, & septima ætate dabitur habentibus virtutes supradictas. Sequitur. Beati qui persecutionẽ. &c.] Non est hæc octaua beatitudo solum, sed præcedentium illuminatio, & ad singulas referenda. Sic beati pauperes spiritu si persecutionem patiuntur propter iustitiam, beati mites si persecutionem patiuntur propter iustitiam, & sic de aliis. Non enim omnis qui persecutionem patitur, beatus est, nec transit ad cælum, sed qui propter Deum. Dicit ergo: [Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.] Patitur autem quis aut à se, aut ab alio. A se, quãdo nouus homo, id est, ratio per gratiam innouata cruciat suũ veterẽ hominẽ, quod facit vel subtrahendo quæ placent, & hoc facit per spiritualẽ paupertatẽ, vel inferendo quæ displicent & hoc facit per luctus disciplinam. Vel ab alio patitur, & hoc cum mansuetudine & mentis lenitate, esuriendo iustitiam, & fortiter tolerando. Itẽ propter iustitiã conseruandã, defendendã, propugnandam, vt Ioan. Bapt. non propter scelera, vt malefici, Hæretici, latrones. Vnde 1. *Pet.* 3. c. Sed & si quid patimini propter iustitiam, beati. Et iterum 4. d. Nemo autẽ vestrûm patiatur quasi homicida aut fur. Sicut faciebant illi duo latrones qui suspensi sunt cũ IESV. *Luc.* 23. f. Et nos quidẽ iustè, nã digna factis suscipimus. Et latro à Pharaone suspenditur. *Gen.* 40. d. *Dan.* 12. d. Eligentur & dealbabũtur multi. Et supponit causam. Et quasi ignis probabuntur. *c* Quoniam ipsorum, &c. per successionẽ, quia si filij & hæredes. Item per dationem. *Luc.* 12. Nolite timere pusillus grex, quia cõplacuit patri vestro dare vobis regnum. Item ratione emptionis. Isti enim vt vulgo dicitur, bene & legaliter emerunt, *inf.* 13. f. Præ gaudio illius vadit & vẽdit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum. *Aug.* Venale habeo. Quid Domine? Regnum cælorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, ignominiâ gloria, morte vita. Item per direptionem. *inf.* 11. b. Regnum cælorum vim patitur & violenti rapiunt illud. Isti. n. qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, sunt, qui cum Christo comedunt in via panem doloris, & bibunt aquam tribulationis. *Is.* 30. c. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem. Vnde cum eo comedent pinguia in die solemnitatis, *Is.* 25. c. Faciet Dominus Deus exercituum omnibus populis in monte hoc, id est, in Paradiso conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medullatorum vindemiæ defæcatæ. Isti sunt socij passionum Christi in via: vnde erunt socij consolationis in gloria. 2. *Cor.* 1. b. Scientes quoniam socij passionũ estis, ita eritis & consolationum. Isti cum Christo permanent in paupertate: & ideo permanebunt cum eo in hæreditate. *Luc.* 22. c. Vos estis qui permansistis mecum in tentatione mea, & ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Octo hîc tanguntur quæ faciunt conuiuiũ iocundum. Primum est nobilitas vel dignitas ministrantiũ quod tangitur ibi: Ego s. qui sum filius regis, sum minister nec solùm ego, sed & Angeli mei mecum. Secundum ordo ferculorum, ibi: Dispono. Tertium bonitas conuiuarũ, vnde dicit: Vobis qui amici mei estis, & ita boni. Quartum hilaritas ibi: Sicut disposuit mihi Pater, qui mihi dat hilariter & lætanter, sic ego vobis. Quintum pretiositas epularum, ibi: Regnum. Sextum abundantia, ibi: Vt edatis, & bibatis, sc. vsque ad satietatem. Septimum est honestas, vnde: Super mensam meam. Octauum, est securitas, vnde: In regno meo, qui potens sum vos defendere. Vnde dicit *Eccl.* 6. a. Si possides amicum in tẽtatione, posside illũ. Item isti sũt qui onus pro cælesti hæreditate in præsẽti ferũt: & ideo habebunt emolumentum in futuro. Isti ergo meritò sunt beati qui in die iudicij iustitiam patronam & aduocatam sunt habituri, pro qua hic aduocati fuerunt, & patroni. Iustitia enim non potest esse iniusta sicut nec albedo nigra, ideo iure vicissitudinis stabit pro aduocatis, & propugnatoribus suis, & non poterit iudicari contra eam: quia tunc erit forum iustitiæ, quod modò est misericordiæ. Notandum autem, quod eadem promissio fit paupertati quæ est minima virtus, & patientiæ, quæ est maxima hac ratione, quia tantum gaudebit quilibet de alterius bono in patria sicut de suo. Differt autem hæc beatitudo à prima. Prima enim regnum Dei habet in spe, hæc autem in re. Bene autem ponitur octauo loco, quia significat generalem resurrectionem, vt dicit *Augustinus*, quæ per octauas etiam designatur. Vnde & propriæ non fiunt octauæ, nisi in festis quæ fiunt de morte. Vnde octauæ natiuitatis & resurrectionis Domini quæ sunt ad decorem non habent proprium officium nisi officium octauarum. *d* Beati estis, &c.] Sicut Moyses propositis decem mandatis Decalogi explanationem subdidit breuiatim. Sic Christus post præfatum sermonem subdit prolixiorem eius expositionem, & inchoat ab explicatione octauæ beatitudinis, sicut etiam solet fieri in disciplinis mechanicis, quod vltimum in compositione, primum est in resolutione. Et quia breuiter sub quadam generalitate dixerat, [Beati qui persecutionem patiuntur, distinguit species persecutionis. Et cum primò communiter ad omnes, tunc specialiter sermonem dirigit ad Apostolos, quia congruum erat, vt eos ad tolerantiam persecutionum animaret & armaret, quos velut agnos inter lupos missurus erat, vt mundum ab idololatria reuocaret. Dicit ergo. *d* Beati estis,] quasi bene apti, siue magnificati. *e* Cum maledixerint vobis homines,] quia peccatores. In hoc enim peccant homines, quia maledicunt, & hoc est signum quod illi quibus maledicunt sunt boni & beati. Peccatores enim laudant sibi similes. *Psal.* 9. Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.

1. Pet. 3. c. 43. dist. c. scimus 23. q. 5. c. Ad fidem 24. q. 1. c. à recta. De renun. c. verum.

Psalm. 4.

Psalm. 84.

Rom. 8.

Octo in auctoritate Lucæ tãguntur quæ faciunt conuiuium iocundum.

A Et

A *a* Et persecuti vos fuerint.] *Inter*. Persequi est vim inferre vel insidiis appetere. Et potest distingui trip ex persecutio: Cordis, oris, & operis. Cordis ibi.] Cum maledixerint. Maledicta enim ex odio cordis procedunt. Operis, ibi: [Et persecuo vos fuerint. O. is, ibi: Aduersum vos mentientes

& *a* persecuti vos fuerint, & *b* dixerint omne malum aduersùm vos *c* mentientes propter me. *d* Gaudete & *e* exultate, quoniam *f* merces vestra *g* copiosa est in *h* cælis. Sic enim *i* persecuti sunt prophetas qui fuerūt ante vos. *k* Vos estis sal terræ. Quod si *l* sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilum *m* valet vltra nisi vt mittatur foras, & *n* conculcetur ab hominib. *o* Vos estis *p* lux *q* mūdi

Isa. 51. c. Nolite timere opprobriū hominum & blasphemiam eorum ne timeatis, Factis autem dupliciter. Aut in
B præsentia, aut in absentia. Si in præsentia, tunc ex violētia manifesta, si in absentia tunc insidiis. Dictis etiam dupliciter. In præsentia, tunc in contumeliis, in absentia, tunc detractionibus. *b* Et dixerunt omne, &c *Interl.* Omnia genera verborum malignantium. *C. vt, ibi.* Qui gloriam cæli concupiscit opprobrium non timet in terra. *Et inf.* Et quantum quis de laude hominum lætatur, tantundem de eorum opprobrio tristatur. Nam quem laus extollit, vituperatio exprimit. Vbi quis quærit gloriam, ibi timet confusionem, sed qui gloria quærit tantum apud Deum non timet confundi in conspectu hominum. *c* Mentientes propter me,] quasi non propter peccata, non propter terrena, non propter fauorem hominum. *Chrysost.* Qui mendaciter blasphematur, & propter Deum beatus est, sed si alterum deest, non est merces beatitudinis. *Philo.* Si non quæris gloriam, non dolebis inglorius. Translatio antiqua habet. Cùm oderint vos homines, & dixerint omne malum & expulerint. Idem tamen sensus est in nostra.

d Gaudete] Ecce additur nouum & inauditum. Iosti enim olim persecutiones passi sunt, sed fortè in habitu gauisi non sunt. Gaudete, mente in illa die quā tribulationem patiemini. Illa dicit, quasi desiderabilis, & iocunda. *e* Et exultate,] corpore, propter exemplum, gaudium exterius ostendite. Sic Apostoli. *Act.* 5. g. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilij, &c. *Rom.* 12. c. Spe gaudentes in tribulatione patientes. 1. *Pet.* 4. Communicantes Christi passionibus gaudete *Hebr.* 12. a. Ideo & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum. *f* Quoniam merces vestra, id est, iocunditas æterna. De qua *Gen.* 15. a. Ego sum merces tua magna nimis. Vel merces est aureola vel aurea. 1. *Cor.* 3. b. Vnusquisque secundùm laborem mercedem accipiet. *g* Copiosa est. Magna est merces pro patientia in tribulatione, sed longè maior pro exultatione. Vnde dicit. *Interl.* Tantò merces vberior, quantò gaudio & exultatione in tribulatione fides erit deuotior. Vel, [Copiosa, quia rem suam dat in plenitudine. *h* In cælis,] id est, in cælo empyreo. *Rab.* Non hic cælos pro dici superiores partes aëris, sed de quibus Lucifer est eiectus. De quibus Apostolus. Nostra conuersatio in cælis est. *Phil.* 3. d. Dicitur tamen pluraliter, [cælis,] propter multitudinem gaudiorum. *Rab.* Nescio quis nostrûm hoc implere possit, vt laceretur opprobriis fama nostra, & nos in Domino exultemus, hoc qui vanam sectatur gloriam implere non potest. Sed ad hæc sustinenda proponit eis exemplum Prophetas. Vnde sequitur. *i* Sic. n. persecuti sunt, &c.] quasi dicat, non est nouum si vos qui serui mei estis patiamini, quia & Prophetæ mei propter eandem causam passi sunt prius. Et si illi libenter passi sūt propter me, qui non habuerunt exemplum neque me viderunt, & vos libentiùs debereris pati qui habetis exēplum meipsum & Prophetas, quorum exempla vos inuitant & verba informant, quorum prophetias in me impletas videtis, cur ergo quod illi sine exemplo potuerunt non potestis? *Aug. super Psal.* 119. Ad Dominum cum tribularer clamaui, dicit Incipit tibi dicere Deus: Tu non potes quare ille potest, quare aliter potuit? Nunquid tu delicatior illo Senatore? Nunquid tu infirmior illo, aut illo inualido? Nunquid tu imbecillior es fœminia? Fœminæ potuerunt viri non possunt, delicati potuerunt & diuites, pauperes nō possūt. 1. *Pet.* 2. d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exēplū vt sequamini vestigia eius. Vnde 1. *Mac.* 6. d. Ostenditur Elephantibus sanguis vuæ id est, exempla Martyrum, & sanguis mori: i. exempla aliorum qui non fuerunt martyres. Fructus mori, primò candidus, deinde rubicundus. *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus & rubicundus. Vltimò niger *Cant.* 1. b Nigra sum, sed formosa. Sic illic Sancti candidi per munditiam vitæ, rubei, charitatis igne, nigri dura, & assidua persecutione, vel carnis maceratione.

k Vos estis sal terræ] Hæc est secunda pars huius capitis Dominus more boni exhortatoris exhortatione sua miscet læta tristibus, & tristia lætis. Quia igitur prædixerat eis de pœna persecutionum quæ poterat esse causa desolationum, subdit remedium consolationum, quasi dicat, non debetis in tribulationibus deficere. quia defectus vestri multis essent occasio ruinæ, quia vos estis sal terræ, vnde verbo & exemplo alios debetis condire, & ad tolerantiam persecutionum animare. Vos enim habetis totius orbis legationem, vos estis condimentum vniuersæ car- *Marc.* 9. g.
nis, videte ergo ne in aliquo pericolo vel incommodo *Luc.* 14. g.
deficiatis *k* Vos estis sal terræ,] id est, humanæ naturæ, 93. *dist. c. sa-*
quæ per vos sapientia verbi debet condiri. Apostoli autē *cerdotes.*
& Prædicatores dicuntur sal, quia debent verbo fluxum 24. q. 7. c. *non*
peccati exiccare, & vermes vitiorum abigere. *Mar.* 9. g. Om- *omnes* & 1.
nis victima sale conditur. Vnde significanter per saphyrū *q.* 7. c. *fin.* 24.
qui stringit fluxum. *Is.* 54. c. Fundabo te in saphiris. Item *q.* 1. c. *quoniā*
sal reddit terrā sterilem. Imperatores enim solebant semi- *Apost. & præ-*
nare vrbes sale, ne quod in eis germen oriretur Vnde *Psal.* *dicatores di-*
106. Terra fructifera in salsuginem, &c. Sic Apostoli de- *cuntur sal.*
structo regno peccati, germen vitiorum compescebant. Item cibus non est aptus nisi sit sale conditus, sic nec vtilis sermo sine Apostolica doctrina dictus. Ideo *Leuit.* 2. d. dicitur. Quicquid obtuleris sacrificij sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui à sacrificio tuo. Item sal maris solis calore fit. Hi sunt Apostoli & primitiui martyres qui inundationes maris quasi lac suxerunt. Sal ex aqua & *Deut.* 33. c.
igne fit per longam decoctionem. Hi sunt prælati & prædicatores, qui igne tribulationis & charitatis decocti debent alios condire. *l* Quod si sal, &c.] id est, si doctor vel prædicator errauerit. aut in tribulatione defecerit, per quem populus infirmus confirmabitur? Similiter *Eccl.* 12. c. Quis medebitur, vel miserebitur incantatori à serpente percussu? Et 34. a. Ab immundo quis mundabitur? Euanescit autem per tribulationem. Ante enim videbatur aliquid esse, sed tunc patet quod nihil sit. *Iob* 4. a. Venit super te plaga & defecisti. Item [euanuerit,] per inanem gloriam. *Osea* 10 b. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. quæ cito euanescit per ventum. Item euanuerit timore male humiliante vel amore malè inflāmante. *Ps.* 79. Incensa igni & suffossa, &c. Item [euanuerit,] errando à veritate, vt Hæretici *Sap.* 5. a. Errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis *m* Ad nihil valet, &c.] Ab officio prædicandi & ab Ecclesia per excommunicationem si est publicus peccator vel Hæreticus, vel merito extra fit, si occultus. *Is.* 22. f. Expellam te de statione tua hoc est de Ecclesia, & de ministerio tuo deponā te, id est, de officio tuo. Hoc enim est commune hæreticis, et qui cedit tribulationi, quod vterque eiicitur, ille ne alios corrumpat, iste autem quia eius prædicatio contemnitur *Ec.* 26. d. Qui transgreditur à iustitia ad peccatum, parauit eum Deus ad romphæam. *n* Et conculcetur, &c.] i. simul cum subditis calcetur, vel subtus omnes alios in profundo inferni proiicitur. *Mal.* 4. a. Calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedis vestrorum, *Mt.* 15 b. Si cæcus cæcum ducat ambo in foueam cadunt. Dux enim qui præcedit prius cadit & alius cū deprimit. Calcatur autem anima primò in inferno, conculcabitur autem corpus cum anima. Boni autem calcantur per pressuras & tribulationes, sed non conculcantur, licet. n quis in corpore multa sustineat in terra, mente tamen fixus est in cælo. *o* Vos estis, &c.] Prædicta particula scilicet, [Vos estis sal terræ, sicut pertinet ad septimam beatitudinem per donum sapientiæ, sic ista,] Vos estis lux mundi, ad sextam beatitudinem pertinet per donum intellectus. Dicit ergo: [Vos estis lux mundi,] *Inter.* percipientes in Christo lumen veritatis, per quos omnes illuminantur à tenebris ignorantiæ. *Ioan.* 8. b dicit Dominus, ego sum lux mundi, quasi dicat Dominus, ego sum lux primitiua, vos autem estis quasi lumina à me deriuata, & quasi radij ad illuminandum & calefaciendū *Phil.* 2. c. Inter quos lucetis tanquam luminaria in firmamento. Isti duodecim discipuli possunt dici duodecim horæ diei. *Ioan.* 11. b Nunquid horæ duodecim sunt diei? *Seneca.* Non licet principi plus latere quam soli. *p* Lux.] Secunda causa quare non debent deficere quia illuminantur à Christo quocunq; fuerint illati. Vnde *Ps.* 31. In via hac qua gradieris firmabo super te oculos meos Vnde sicut sal, quia debent corruptionem pellere, sic quia lux, debent tenebras effugare. *q* Mundi.] Nomine

mundi vel

mundi vel vniuersi, vel qui sunt de mundo electi accipiuntur, & maximè illi qui per eorum doctrinam sunt mundati. *Chrysost.* Sal potest carnem seruare incorruptam, putridam autem mundare non potest. Item bona conuersatio Sacerdotum est condimentum populi, propter hoc sunt sal, sed propter verbum doctrinæ sunt lux. Prius sal postea lux, quia oportet prius bene viuere quam bene docere. Nam per bonã conuersationẽ ascenditur ad scientiam sine dubio, per scientiam autem nescio si ad bonã omnino cõuersationem veniatur. Propter hoc scientes multos sine timore Dei videmus, timentes autẽ Deũ sine scientia nullos videmus. *Psal.* 118. A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis. Et *alibi.* Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui. *Luc.* 10. d. Abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. *Ps.* 110. Initium sapientiæ timor Domini. *Iob* 28. d. Timor Domini ipse est sapientia & recedere à malo intelligentia.

Marc. 4. c. *Luc.* 8. c. & 11. c.

a Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. *b* Neque accendunt lucernam & *c* ponunt eam sub modio, *d* sed super candelabrum, vt *e* luceat omnibus qui in *f* domo sunt. Sic *g* luceat lux vestra *h* coram hominibus vt *i* videant opera bona, & *k* glorificent *l* patrem vestrum qui in cælis est. *m* Nolite putare *n* quoniam veni soluere legem aut prophetas. *o* Non veni soluere, sed *p* adimplere. Amen *q* quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra,

12. q. 2. c. quatuor.

a Non potest ciuitas, &c.] quasi dicat, aspicite quid sitis & vbi & ad quid positi sitis, ac si dicere velit. Vos estis ciuitas in protectionẽ & defensionem aliorum, pro quibus debetis vos opponere tanquam murum. Et talis ciuitas non potest, id est, non debet abscondi. Hæc enim est familiaris expositio huius verbi potest, scilicet manifestari in regimine existentium in ciuitate & in repressione è foris impugnantium. *Ierem.* 1. d. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem, munitam. Hæc ciuitas regenda est interius per donum consilij, & defendenda exterius per donum fortitudinis. Sed quid est quod Apostoli dicuntur ciuitas, cùm non sint ciuitas, sed fundamentum ciuitatis. Siquidem Ecclesia ciuitas est. De qua dicitur: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Apostoli verò eius fundamenta. Vnde fundamenta eius in montibus sanctis, id est, Apostolis. Sed intelligas nomine totius partem, nomine scilicet ciuitatis fundamentum. Mons super quem ponitur hæc ciuitas Christus. De quo. *Is.* 2. a. Erit præparatus mõs domus Domini in vertice montium. Vel eminentia virtutum dicitur mons vel culmen doctrinarum. *b* Neque accendunt lucernam.] Idem quod prius astruit per similitudinem lucernæ, id est, quod non debent lucem doctrinæ abscondere, quia sicut lucerna, in eminenti ponitur vt lumen circumquaque diffundat, & lucis vsum præbeat, sic & ipsi positi sunt vt doctrina eorum luceat. &c. Mysticè. Christus lucernam accendit, dum testam humanæ naturæ diuinitatis suæ flamma impleuit, quam nec credentibus abscondit, nec modio, id est, mensuram legis qua structa erat secundum superficiem literæ terminis vnius gentis inclusit, sed super cãdelabrũ, id est, super Ecclesiam fidem suæ Incarnationis affixit, vt omnes possint omnes intueri qui in domo, id est, in Ecclesia vel in mundo sunt. *c* Et ponunt eam sub modio,] *ad lit.* Hoc est enim contra lucernæ vsum. Docet eos domesticis exemplis, vt communicent lucem prædicationis. Prædicatio enim auarum dedignatur possessorem, & dispersa recipit incrementum, & ideo venerabilis est thesaurus. *d* Sed super candelabrum.] *Interl.* Candelabrum est Ecclesia quæ verbum vitæ præsentis baiulat, quam sicut lucerna diuinum verbum illuminat. Lucerna etiam dicitur Christus, crux candelabrum super quam erat leuandus. *e* Vt luceat omnibus] tam pauperibus quam diuitibus sine acceptione personarum. Malis tamen abscondita est lux. De quibus. *Ps.* 113. Oculos habent & non videbunt. *Ioan.* 1. a. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et ideo dicit. *f* Qui in domo sunt] id est, in Ecclesia Catholica. Hæreticis enim, Iudæis, & gentilibus, quia extra domum sunt, absconditus est Dominus. De quibus ipse ait. *Deut.* 32. c. Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum *Zach.* 4. a. Vidi & ecce candelabrum aur eum totum, hæc est Ecclesia & lampas eius super caput ipsius, hic est Christus. Corporis .n. Ecclesiæ caput est Christus, & septem lucernæ. i. vniuersitas doctorum super illud, & septem infusoria lucernis erant, septẽ dona Spiritus S. *Exod.* 25. d. Facias cãdelabrũ ductile ex auro purissimo, facies & lucernas septem, & pones eas super candelabrum, vt luceant ex aduerso, i. peccatoribus qui aduersi sunt à Deo. *Soph.* 1. c. Scrutabor Ierusalem in lucernis. Commendatis Apostolis in quatuor. In vita & doctrina, ab vnitate. ibi [Non potest ciuitas & prudẽtia, subdit. *g* Sic luceat lux vestra,] sic sup. vt prædictum est in exemplis euidentibus. *h* Coram hominibus,] vt s. informentur tam vita quam doctrina Doctrina enim sine vita lucerna est sine oleo, ignis euanescens in fumum, vita detumescens in acino. *i* Vt videant opera vestra bona.] Bonum enim opus, bona doctrina est. *Interl.* Bene docet qui facit quod docet. [Bona] bono animo facta. Vel [bona] Deo grata. vel bona vtilia. Charitas. n. ab vtili opere non vacat. *k* Et glorificent] in vobis, non vos. *l* Patrem vestrum, &c.] cui soli est gloria. *Is.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. q. d. Dominus. Et bona agatis. & finem in laudibus hominum non constituatis. Opus enim à Domino requiritur vt doctrina confirmetur. *Bern.* Lingua magniloqua, manus otiosa, doctrina lucida, vita tenebrosa, est res monstruosa. *m* Nolite putare.] Ostẽso quales & quanti sunt Apostoli quia sal terræ, lux mundi, ciuitas & lucerna, in hac tertia parte huius capituli instruit eos de modo prædicandi, ostendens quid debent prædicare, quia non solum Euangelium, sed etiam legem Mosaicam. Vnde dicit. Nolite putare.] Antipophora est responsio ad tacitam obiectionem quam nouerat iam Dominus in mentibus eorum concepta, quia audierunt Dñm quædam noua nobis præcipientem, cœperunt dubitare, verùm vellet legem soluere & aliam legem introducere. Et quia hæc dubitatio voluebatur in cordibus eorũ, præuidens hoc Dominus præoccupauit eos ponens solutionẽ dicens. [Nolite putare] ne in errorem incidatis. *n* Quoniam. &c.] i. nec quæ impedire. Soluit eam quæ spiritualiter facere vetat. *in.* Christus est legis prophetarum vnius per quẽ ea spiritualiter adimplentur. *o* Non veni soluere, id est, cessare legem. *Ps.* 88. Neque prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt à labiis meis non faciam irrita. *Isa.* 55. d. Verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum. *p* Sed adimplere] id est, perfectè implere in meipso & in aliis docendo, vt [ad] sit intensiuum. [Adimplere præfiguratam veritatẽ exhibendo, consilia superaddendo, vel quæ occulta erant explanando. *Is.* 10. f. Verbũ abbreuiatum faciet Dominus super terram, id est, Euangelium. Et 28. f. Consummationem & abbreuiationem audiui à Domino Nota, quod in lege erant quædam moralia quæ condienda erant sapore charitatis, vt ex dilectione fierent. Vnde enumeratis præceptis legis cõcludit Apostolus. *Rom.* 13. c. Plenitudo legis est dilectio. Et hoc potest respondere illi quod supra dixit: Vos estis sal terræ. Sal enim interiora condit & conseruat, non solum exteriora. Sic doctrina Euangelica cohibet à malo non solũ manum, sed etiam animum, & vtrumque condit & informat ad bonum. Item in lege & prophetis sunt figuræ & prophetiæ, quæ adimplẽtur per amotionem velaminis, & exhibitionẽ interioris veritatis, quod fit per intellectũ fidei corda mundantis, vt videatur Deus, qui absconditus erat in figuris Sacramentorum, & in vmbra prophetarum. Et potest respondere ei quod suprà dixit: Vos estis lux mundi. Itẽ in lege promissa & cõminationes. Promissa s. de se & de Ecclesia, quæ docet iam partim impleta & omnimodo implenda in patria, quorũ impletio ex misericordia. Et ad hoc respondet spiritus consilij, & consilium est in fugiendis & eligendis. Et potest hoc respicere ad id quod supra dixit Non potest abscondi ciuitas. Ciues. n. consilio sunt regendi & aduersarij fugandi. Itẽ in lege sunt iudicialia, quæ docet Christus implere, prout valent ad perfectionẽ, & professionẽ familiæ domus Dei, quia habet donũ scientiæ quo docemur conuersari in medio prauæ & peruersæ nationis. Et respicit ad hoc quod supra dixerat Neque accẽdunt lucernam. &c. *q* Amen quippe, &c.] Amen nec Græcum est, nec Latinum, sed Hebræum. & interpretatur verum Sed ideo nec Græcus, nec Latinus ausus est interpretari, ne vilesceret nudatum. Amen quãdoque ponitur nominaliter. *Apoc.* 3. c. Hæc dicit Amen testis fidelis. i. veritas. Quandoque ponitur verbaliter pro fiat, vt in orationibus. Sed sæpius ponitur aduerbialiter, vt hîc. Sed quæstio est quare solus Ioannes geminat, amen, amen. Sol. secundum *Hier.* Amen interpretatur verè, vel fideliter, vel fiat. Ioannes autem compleuit Euangelium ad supplementum & munimentum contra hæreticos, & ideo dicitur bis amen, quasi verè ad fidelium instructionem, & ad hæreticorum expulsionem. Item quia expressè & coniunctim loquitur de Christo secundum duas naturas, qui verus est in promittendo, fidelis in reddendo. *r* Donec transeat cælũ, &c. id est,

Myst.

De cons. dist. 4. c. proprie. Luc. 16. a.

Amen tripliciter ponitur.

Deut. 32.

C *a* Iota vnū, *b* aut vnus apex non *c* præteribit à lege *d* donec omnia fiant. *e* Qui ergo soluerit vnū de mādatis istis *f* minimis, & *g* docuerit sic homines, minimus *h* vocabitur in regno cælorū, *i* qui autē fecerit & docuerit, *k* hic *l* magnus *m* vocabitur in regno cælorū. *n* Dico autē *o* vobis *p* quia nisi abundauerit iustitia vestra *q* plus quàm Scribarum & Pharisæorū *r* nō intrabitis in regnū cælorum. *ſ* Audistis quia dictū est *t* antiquis. Non occides:

id est, donec elementa mutabuntur de hac mutabili forma in mutabilem, non enim transibunt secundum substātias, sed species immutabuntur. *Luc.* 21.f. Cælū & terra trāsibunt. 2. *Pet.* 3.c. Adueniet autē dies Dñi vt fur, in quo cæli cum magno impetu trāsient, elementa verò calore soluentur. Δ *a* Iota vnum.] quia verè implebitur lex, quia nō præteribit à lege, non dico vnū verbum quin fiat tēpore suo, sed nec vnum Iota aut vnus apex. Iota litera Græca est. Iod vero Hebræa. Et licet Euangelista scripserit Hebraïcè, non tamē Iod sed Iota nominauit. Et huius ratio est, quia Iota apud Græcos decima litera est, & significat decem, & ita per Iota intelligitur Decalogus: dicit ergo: [Non præteribit vnum Iota,] idem est ac si diceret, non præteribit vnum de decem mandatis. *b* Aut vnus apex,] id est, minimum significatum legis. Apex enim non est litera, sed distinctio literæ. Hebræi enim diuersa elementa signant eadem figura, v.g. Per Aleph repræsentant a & e, sed per quosdam punctos infrà vel suprà positos distinguunt, puncti illi dicūtur apices. Igitur neque apex, neque Iota præteribit à lege, id est, nec minimum præceptum, nec pars præcepti euacuabitur quin compleatur, vel in capite, vel in corpore tempore suo. Non omnia impleta fuerunt in primo aduentu Domini, sed adhuc quotidie implentur & in fine omnia implebuntur.

Iac. 1.*d.*

c Non præteribit à lege] quin spiritualiter impleantur, aut imperfecta perficiantur. *d* Donec omnia fiant in consummatione sæculi, scilicet tunc cessabit fieri omnino, vt *Deut.* 32.e. Adesse festinant tempora. Nota quod ad Iota referunt moralia, ad apicem mystica. Sicut enim allegoria locum altiorem tenet, ita apex tenet in figurarum distinctionibus. *e* Qui ergo soluerit, &c.] Ostendit Dominus se nolle soluere legem, modo determinat sentētiam contra illos qui soluunt. Soluitur autem tripliciter. Non agendo, non credendo, alios in errorem trahendo. Soluit simpliciter non implens, non simpliciter docēs, soluit nullum figurale esse putans vel docens. Transgressor qui nullum soluit, malus, qui soluit, & soluere docet, deterior. Facit tantùm bonus, facit, & facere docet melior. *ſ* Minimis] vt sint moralia vel legalia aliqua. *Aug.* Minima præcepta loquuntur aduersùs vitia, qualia sunt. Non occides, non mœchaberis. Vel minima possunt dici illa mandata legis quibus significatur crux & Passio Christi, quæ minima sunt quantū ad signū. Vel minima possunt dici, quia quod paruum fuit & infirmum in Christo significabant, scilicet, pati, mori, crucifigi. Vel possunt dici minima, id est, contēptibilia quò ad infideles, quia Iudæis scandalum, gentibus stultitiam 1. *Cor.* 1.d. *g* Et docuerit sic homines,] id est, malè docendo peruerrit. Minimus vocabitur, &c.] *Glos.* despectissimus in Ecclesia Sanctorum. vel ab illis quæ sunt in Ecclesia Sanctorum. *Psalmo* 51. Super eum ridebunt & dicent, ecce homo, &c. [Vocabitur] dicit, non quod ibi sit vbi non sunt nisi magni, sed ab illis vel inter illos iudicabitur, vilissimus, & despectissimus illic vbi erit. Quia autem in cælo non sint nisi magni, significat piscatio Petri post resurrectionem, vbi rete legitur impletum centumquinquaginta magnis piscibus. *Ioan.* 21.c. *Cassiod.* Qui maiora negligens docere præsumpserit, consequens est vt nec iam minimus in cælo, sed in gehennæ supplicio maximus habeatur. Et ideo cauendum, vt qui peritiā disputandi, ac sermonis affluentiam consecuti sunt, spiritualem scientiam habere videantur. Item *Chrys.* Mandata Moysi in actu facilia sunt, non occides, non adulteraberis, & ideo in remuneratione publica, in peccato autem magna. Mandata verò Christi, id est, non irascaris, neque cōcupiscas, in ipso actu difficilia sūt, & ideo in remuneratione magna, in peccato autē minima videtur. Et *inf.* Qui ergo doctor est, si ab omnibus se abstinuerit magnus est, si autem vel leuia hæc peccauerit, nihil ei prodest sacerdotalis dignitas. Aliter potest intelligi quod dicit: [Docuerit] autem [sic] id est, qui non egerit, & tamen bene docuerit. De istis. *Deut.* 28 b. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui vt facias, maledictus eris in ciuitate, id est, in Ecclesia triumphante, & maledictus in agro, id est, in Ecclesia militante.

Lex soluitur tripliciter.

Exod. 20.c.

Exod. 20.c.

i Qui autem fecerit, &c. Nota ordinem, prius dicit facere, deinde docere. *Eccl.* 29.d. Quæ in manu habes ciba cæteros. *Act.* 1.a. Cœpit Iesvs facere & docere. Hæc duo significantur per duos lapides onychynos in quibus scribebantur veritas & doctrina. Hæc sunt malogranata & tintinnabula. *Exod.* 28.f.

k Hic] singulariter, & demonstratiuè, in quo excellentia significatur. *m* Vocabitur, & erit non tantum nomine, sed re.

l Magnus in regno cælorum] laudabilis & reuerendus quod magnum est vbi soli magni sunt. *Aug.* Magnus vocabitur & erit, licet in præsenti abiectus sit. *Ps.* Elegi abiectus esse in domo Dei, &c.

Exod. 17.c. *De cons. dist.* 4.c. *non dubito.*

n Dico autem vobis.] Dixerat Dominus se venisse implere legem, quod & discipulis faciendum prædixit, vt scilicet habeant abundantiorem iustitiam quam Scribæ & Pharisæi, qui non solum præcepta Moysi, sed etiam superadditas traditiones implere se ostendebant. Sed contra hoc videtur esse illud. *Act.* 15.c. Hoc est onus, &c. Item alibi dicitur, quod manus Moysi erant graues. Dicimus quod manus Moysi dicuntur esse graues propter tria; propter pœnæ crudelitatem, propter cæremonialium multiplicitatem, propter spiritualis intelligentiæ obscuritatem. Dicimus etiam quod eadem legis sit & Euangelij substantialis perfectio. Sicut enim Euangelium prohibet manum & animum, ita & lex: Sed dicitur non cohibere animum, quia in lege non infligebatur pœna pro peccato animi, quia lator eius purus homo fuit non potens videre corda, lator verò Euangelij Christus corda videt & ideo punit vtraque peccata, cordis scilicet & operis. Debet autem iustitia nostra in duobus abundare à Scribis & Pharisæis, scilicet in omnium præceptorum exteriorum obseruatione, & interiorum, quorum neutrum ipsi faciebant, vt patebit in litera. Dicit ergo: [Dico autem vobis.] Certificauit prius de implenda lege, de implentium mercede, de transgressorum indignitate. Nunc certificat de modo implendi & qualitate, ostendens quod non soluit, imo magis superaddit. *Glos.* Dum ait [Dico] magnam vim & profundam intelligentiam cogitandi incussit, ostendit quomodò superaddit, & non quæ prius mandauerat absoluit. Plus enim est non cupere quam nō adulterari, non irasci, quàm non occidere. *n* Dico autem, quasi dicat, ego, cuius verba mentiri non possum, hæc prædico. Et ideo magis attendite & cauete.

o Vobis,] quasi in partem solicitudinis specialiter vocatis.

p Quia nisi abundauerit, &c.] *Chry.* Iustitiam hic vocat omnem siue vniuersalem virtutem. *q* Plus quam scribarum &c.] quorum iustitia semiplena erat. Erant enim tanquā abecedarij, quos Dñs tanquam rudes grossa & rudi doctrina erudiuit, in qua ipsi pertinaces doctrinæ veritatis, scilicet Christo neglecto vlterius procedere noluerunt. Item signa exteriora amplectebantur. Vnde in materialis templi ædificatione & ornatu tota eorum intentio consistebat, quod non fuit nisi signum, & pictura veri templi Dei, scilicet fidelis animæ, de cuius ornatu non curabant. Erant ergo similes alicui imaginem Crucifixi honoranti, ipsum verò corpus Dominicum conculcanti. Tales sunt, & hodie multi Christiani, qui bene procurant asinum suum, scilicet corpus suum, de anima verò non curant. Item habebant exterius speciem pietatis, veritatem eius abnegantes. Vnde erant falsarij, vt falsum argentū dicitur, quod cum videtur esse argentū, veritatē argenti non habet. Christianus autem non debet esse contētus his iustitiis, sed totus debet esse fons iustitiæ ex omni parte fluens & reddens virtutum opera. Quælibet enim virtus fons est, opera sunt riuuli de fontibus emanantes. Debet ergo in nobis abūdare virtus & gratia intātū quod ōa obstacula diaboli dirumpat. Ponit enim inimicitias, malefacta & iniurias quasi obstaculū amori, ne in proximum à nobis effluat. Diuitias ponit quasi murum, quæ cor auari detinent, ne amor aut beneficiū ad proximū effluat. Ponit etiam superbiam tanquā montes à Deo & à proximo nos diuidentes, & gratiā à Deo ad nos, vel amorem à nobis in proximū defluere non sinentes. Hæc omnia obstacula debemus dirumpere. *Prou.* 15. a. In abundanti iustitia virtus maxima est. *r* Non intrabitis in regnum cælorum,] i. in Ecclesiam triumphantē. *ſ* Audistis] quia dictum, &c.] Ecce perfectionem quam venit supplere, incipit explanare, ostēdens primò quomodo iustitia eorum debet superabūdare. *t* Antiquis] quibus data est lex. *u* Non occides.] *Exod.* 20.c. *Hilarius.* Pulchro ingressu opus legis cœpit excedere nō dissoluere. Nota autem quod est homicidium voluntatis, vt odij. 1. *Ioan.* 3.c. Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Item oris. Quidam enim interficiuntur in ore gladij Amalecitæ. *Exod.* 17.d. *Prouerb.* 5. a. Lingua eius acuta

2. Tim. 3.a.

Multiplex homicidium.

Δ quasi

Qui autem *a* occiderit, reus erit iudicio. *b* Ego autem dico vobis, quia omnis *c* qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio *d* Qui autem dixerit fratri suo Racha, *e* reus erit cōcilio. *f* Qui autem dixerit fatue, *g* reus erit gehennæ ignis. Si *h* ergo *i* offers *k* munus tuum ad altare & ibi *m* recordatus fueris, quia *n* frater tuus *o* habet aliquid aduersum te, *p* relinque ibi

A quasi gladius biceps, hoc de Hæreticis. De adulatoribus. *Prou.* 30. b. Est generatio quæ pro dentibus gladios habet. *Iob.* 5. c. Saluum faciet Dominus egenum de gladio oris eorum. Item operis, vt qui faciunt aliquid propter quod non viuat, vt Onan: *Gen.* 38. b. Vel qui procurant venena vt occidant infantes. *Amos.* 1. d. Dissecuerit prægnantes Galaad, vel alio modo iniusto occidūt. Item est homicidiū exempli. *Osee.* 5. a. Audite hæc sacerdotes & attendite domus Israel & domus regis asscultate, quia vobis iudicium est, quia laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super Thabor. Item scandali. 1. *Cor.* 8. d. Peribit infirmus in tua conscientia frater propter quem Christus mortuus est, sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christo peccatis. Item negligentiæ. 3. *Reg.* 3. c. de illa quæ dormiens nocte oppressit filium suum. *Iob.* 39. b. Dereliquit oua sua in terra. Et *infra*: Obliuiscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat, duratur ad filios suos quasi non sint sui. Item taciturnitatis. *Ezech.* 33. b. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel: Audiēs ergo ex ore meo sermonem, annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impium, impie morte morieris, non fueris locutus vt se custodiat impius à via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Item fraudis. *Prou.* 26. c. Sicut noxius est qui mittit lanceas & sagittas in mortem, ita vir qui fraudulenter nocet amico suo, & cum fuerit deprehensus, dicet, ludens feci. Item auaritiæ. *Aug.* Pasce fame morientem, si non paucis occidisti. *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumenta maledicetur in populis. Item incautæ reprehensionis. *Deut.* 19. b. Qui percusserit proximum suum nesciens, &c. si in succisione lignorum securis effugerit manum ferrumque elapsum de manubrio amicum eius percusserit, & occiderit, hic ad vnam supra dictarum vrbium confugiat. *a* Qui autem occiderit, &c.] *Interl.* Accusatione legis vt iudicio puniatur legis. *b* Ego autem dico vobis, plus impono s. *Glossa.* Superadditio Christi, non irasci, non concupiscere, à quibus difficile est abstinere. Concupiscentiæ enim nobis contemporaneæ sunt & innatæ, & ideo laboriosum est eas expugnare. *Eccl.* 18. d. Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auerte. Ex hoc arguunt quidam quod manus Christi grauior sunt quàm Moysi. Sed non est sic, quia charitas adiuuat sacramenta. Euangelica doctrina aperta & magna promissa etiam & data, quia antiquis promittebantur & dabantur temporalia, Christianis autem æterna. *c* Quia omnis qui irascitur, &c.] i. dignus accusatione.

De ira triplici cui comparatur & eius effectu.

Nota autē quod est ira per zelū, vt Phinees cōtra coëuntes *Num.* 25. b. Arrepto pugione ingressus est post virū Israelitem in lupanar & perfodit ambos simul. Et *infra* 21. b. De Christo, qui eiecit ementes & vendētes de templo. Zelus autē, quia immunditias non sustinet cōparari potest mari quod proiicit cadauera. Item patellæ S. Germani de Pratis quę proiicit oua putrida. Itē est ira quæ est veniale peccatū. *Ps.* 4. Irascimini & nolite peccare. Et est quasi spuma quę statim transit. Itē est ira quæ peccatū mortale, & hæc aufert homini rationem. Vnde. Impedit ira animū ne possit cernere verum. Item senescere facit. *Prou.* 17. d. Animus gaudēs ætatē floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa. Et comparatur furioso qui portat clauam. Itē aeri turbinoso. Item tempestati maris. Itē ira hominem interficit. *Iob* 5. a. Virum stultum interficit iracundia. Item infatuat. *Eccl.* 7. b. Ira in sinu stulti requiescet. Item societatē aufert *Prou.* 22. d. Noli esse amicus homini iracundo. Item excæcat. *Ephe.* 4. f. Sol non occidat super iracundiā vestram. Item concordiā extinguit. *Prou.* 29. d. a. Vir iracundus prouocat rixas. Item spiritum extinguit. *Isa. vlt.* a. Super quem requiescet spiritus meus, &c. *Ps.* 75. In pace factus est locus eius. *d* Qui autem dixerit, &c.] i. qui de motu in vocē damnationis prorumpit. Racha enim interiectio est, indignationē significans proferentis. *e* Reus erit concilio] consensu iudicum de danda sapientia in eum. *f* Qui autem dixerit fatue] i. qui vsque ad specialia cōuitia processerit contra fratrem quem Deus salem vocat *supra eod.* b. Vos estis sal terræ. *Gloss.* non modicus furor est quem Deus sapientiæ sale condiuit infatuatū dicere & sapienti derogare. *g* Reus erit gehennæ ignis,] infernalis. s. Nota quod iudicium, concilium, gehennæ, pœnā significant infernalem. Sed quia secundum qualitatem culpæ variatur qualitas pœnæ, voluit Dominus nominū varietate, varietatem pœnę significare. Minus est enim ira cordis, plus est Racha i. affectus iræ in vocem prorumpens, plus etiam est fatue, i. certa expressio cōuitij propter quam redditur aliquis infamis, primo iudicium, secundò concilium, tertiò debetur gehēna. Iudiciū est quando cum reo agitur & adhuc locus defensioni cōceditur. Conciliū dicitur quando de scientia danda agitur inter iudices. Gehēna dicitur illatio pœnæ. Graue est de culpa agere, grauius est sententiam dare, grauissimum est pœnā irreuocabiliter infligere. Racha interiectio est, & significat affectum iræ in vocē cōsonam prorumpentē. Gehenna dicitur à ge, quod est terra, & hennon quasi terra Hennō. Hennō locus erat iuxta Ierusalē valde delectabilis vbi Iudæi idolis immolabant, sed tēpore captiuitatis repletus est locus ille cadaueribus mortuorū, secundum vaticinium *Ierem.* 19. & versus est in fœtorem maximum, cui Dñs comparat ignem gehennalē vocandu ipsum gehennā. Hanc vallem Hennon legitur Iosias contaminasse 4. *Reg.* 23. Item secundum quosdā dictio est Hebraica, & interpretatur vacuus Latinè, & cenos Græcè quod dicimus sine cerebro, quod est magna cōtumelia. Vnde *Hilar.* Qui fratri credenti in Deū dixerit fatue seu vacue, impius est in religione. Qui ergo quem Dñs salem nuncupat vitio infatuati sensus lacesserit, pabulum est ignis æterni nisi pœnitētiam egerit. Nota autem quod cōtumelia comparatur ollæ bullienti. *Pro.* 15. a. Os fatuorum ebullit stultitiā. Itē apostemati quod maturum persæpè non continet saniem. Item musto feruenti. Itē ferrato quod ventrē non habēti & repagula frangit.

Contumelia multis comparatur.

h Si ergo offers.] Primò prohibuit propter homicidiū iram latentē in corde & iram prorumpentē in contumeliam, & hoc dupliciter vel generalē vel specialem. His tribus solet addi quartū quod ex his solet nasci, odiū s. quod est ira inueterata, sicut stupor in carnibus nascitur qui solet dici à medicis tumor siue rancor ex vetustate, ita ex vetustate iræ quidam rancor in anima nascitur, qui dicitur odiū. Et primo agit de odio tollēdo à fratre quem læsimus, post ab inimico à quo læsionē accepimus. Dicit ergo. *h* Si ergo Concludit Dñs quasi à maiori. Si. n. non licet fratri irasci, multò fortius non licet in animo tenere quod possit in odiū conuerti. *i* Offers] i. offerre proposueris. *k* Munus tuū] boni operis. *l* Ad altare] ad literā, si præsens est & competenter fieri possit debet petere veniā. Vel sicut dicit *Interl.* in fide, vel ad Christum ad quem nisi per fidem attingat, nemo indignè offert. *Heb.* 11. Sine fide impossibile est Deo placere. Notandū autē quod vnusquisq; prius se debet offerre Deo quàm sua, nec placet Deo si sua offert & se Deo subtrahat, quod fit per iram. *Hebr.* 10. g. Si se subtraxerit non placebit animæ meæ. Vnde videtur esse irrisio siue subsannatio. Vnde *Eccl.* 34. e. Non sunt beneplacitæ coram Deo subsannationes impiorum. Hic ordo notatur *Gen.* 4. a. Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius, ad Cain verò & ad munera non respexit. Vnde dicit *Ps.* Lauabo inter innocentes manus meas, ne oblatio fiat de raptu, vel mala intentione. *Exod.* 30. c. Filij Aron lauabant manus & pedes quando ingrediebantur tabernaculū ad offerendum in altari. Pro mari æneo habemus confessionem. Est autem altare materiale. De quo *Ps.* 25. Lauabo inter innocentes manus meas, & circūdabo altare tuū Dñe. Item Christus *Thren.* 2. c. Repulit Dominus altare suum Christum. s. in Passione. Vnde. Deus meus vt quid dereliquisti me. Item fides. *Ps.* 50. Tunc imponent super altare tuum vitulos. *Isa.* 1. d. Ne offeratis vltra sacrificium frustra scilicet, quia infideles estis. Item cordis deuotio. Hoc altare significatur per altare thymiamatis. *Exod.* 30. a. In hoc hymni, cantus spirituales offeruntur. *Col.* 3. c. Commonentes vosmetipsos in hymnis & psalmis & canticis spiritualibus cantantes in cordibus vestris Dño. Item bona actio, & significatur per altare holocaustorum, de quo. *Exod.* 38. a. In hoc offertur mortificatio carnis, vigiliæ, ieiunia, & huiusmodi. *Isa.* 58. a. Ecce in diebus ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Et post. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem hominem affligere animam suam, &c. *m* Et ibi recordatus fueris] i. si in mente & notitia tibi venerit. *n* Quia frater tuus] quem tu læsisti.

Multiplex altare.

Matt. 27. f.

o Habet aliquid, &c. pro cōtumeliæ affectione, pro corporali læsione pro famæ denigratione detrahendo, pro animæ læsione, adulando, pro temporalium subtractione rapiendo furando. *p* Relinque ibi] coram altari siue coram

Margin: 35. dist. c. fin. De hæretic. c. cum ex iniūcto.

Margin: Cato.

a Deo. a Munus tuum ante altare,] non alienum munus. *Tob.4.b.* De tua substantia fac eleemosynam. *Eccles.34 d.* Qui offert sacrificium de substantia pauperum quasi qui victimat filium in conspectu patris. Et *Isaiæ 58.b.* Frange esurienti panem tuum: Non dicit alienum.

a Munus tuum ante altare, & *b* vade prius *c* reconciliari fratri tuo, & *d* tunc veniens *e* offeres munus tuum. *f* Esto consentiens *g* aduersario tuo *h* citò *i* dum es in via cum eo, *k* ne fortè tradat te *l* aduersarius *m* iudici, & *n* iudex *o* tradat te ministro, & in *p* carcerem mittaris. *q* Amen dico tibi, non *r* exies inde donec *f* reddas nouissimum quadrantem. *t* Audistis quia dictum est antiquis, non *u* mœchaberis. *x* Ego autem dico vobis, *y* quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, *z* iam mœchatus est iam in corde

Luc.12 g. b Et vade prius,] non pedibus corporis, si absens est, sed motibus animi prius quam offeras.

c Reconciliari fratri tuo,] petendo ab eo veniam, vel si læserit te, dimittendo ei rancorem cordis. Ad quod etiã tenetur imperfectus, siue reus petat, siue non petat veniam, perfectus autem tenetur ei dicere, Aue: & si necesse est temporalia ministrare, imperfectus autem tenetur nullum eorum facere nisi in extrema necessitate.

d Et tunc veniens,] quasi primò Domino placens, quia dona iniquorum non probat Altissimus. *Ecclesiastici trigesimo-quarto, c.*

e Offeres munus tuum,] tunc enim est tempus opportunum.

f Esto consentiens.] Dixerat Dominus quod concordia cum fratribus est habenda, & non tantum cum illis, imò etiam cum aduersariis, quia potest aduersarius nobis nocere dum sumus cum eo in via huius sæculi. Vndè *Eccles.8 d.* Dum audace non eas in via, ne fortè grauet mala sua in te. Dicit ergo: [Esto consentiens,] id est, benignus vel beneuolus.

g Aduersario tuo,] homini ad literam. Vnde: Diligite inimicos vestros.

h Citò,] sine mora.

i Dum es in via cum eo,] id est, dum vadis ad iudicium cum iniuria, consenti aduersario tuo.

Mysticè. k Ne fortè,] tradat te.

l Aduersarius,] qui habet iustam causam.

m Iudici,] sæculari. Vel aduersarius est sermo diuinus voluntati carnis contrarius. *2.Reg.15 e.* De Viro qui portauit literas mortis suæ. *Zach.5.a.* Ecce volumen volans in quo iudicium, id est, condemnatio. *Ioan.5.g.* Est qui accusat vos Moyses. Consentiat ergo aduersario in spe promissi in timore supplicij, in opere præcepti: in declinatione prohibiti. Hæc innuuntur *2. Tim.3.d.* Omnis enim Scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum quid facere debeamus, ad arguendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne bonum instructus.

h Cito] *Eccles.5.b.* Ne tardes conuerti ad Dominum. Vel aduersarius Christus. *Ierem.29.f.* Ego sum iudex & testis dicit Dominus. Item aduersarius, conscientia remordens. Conscientia enim cuiuscunque intantum est fidelis quod etiam contra se stat pro aduersario suo. Vndè *Psalm.49.* Arguam te & statuam contra faciem tuam. Vnde pacem animi habere non potest, qui lædit animum, quia conscientiam habet quæ semper contra eum interpellat. Vnde *Rom.2.c.* Testimonium reddente illis conscientia ipsorum & inter se inuicem cogitationum accusantium.

i Dum es in via cum eo,] innocentiæ. De qua *Psalm.100.* Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Item *Psalm.118* Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. *Prouerb 3.c.* Viæ eius pulchræ. Item, in via, pœnitentiæ, *Isaia 30.e.* Hæc est via ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram neque ad sinistram. *Psalm.31.* In via hac qua gradieris firmabo super te oculos meos. *Exod.8.g.* Viam trium dierum pergemus in solitudinem, &c. Item [in via,] sacræ Scripturæ. *Psalm.24.* Vias tuas Domine demonstra mihi. Item *Psalm.106.* Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Item Errare fecit eos in inuio & non in via. Item [Dum es in via,] sapientiæ, quæ est Christus. *Ioan.14.a.* Ego sum via, veritas & vita. Item in via,] mundi. *Prouerbiorum 14.* Est via quæ videtur homini recta, & nouissima illius ad inferna deducunt. *Oseæ 2.b.* Sepiam viam tuam spinis. *Ecclesiastici 21. b.* Via peccantium complantata est lapidibus. Item,] Dum es in via, inferni. *infra 7.b.* Lata est via quæ ducit ad perditionem, & multi ingrediuntur per eam. *Sap.5.b.* Ambulauimus vias difficiles: Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis.

k Ne fortè tradat te,] occasionaliter, id est, ne sit causa quare tradaris.

l Aduersarius,] sermo diuinus Christus, conscientia remordens.

m Iudici,] Christo: Cui pater dedit omne iudicium. *Ioan.5 d.* Sed quare dicit, forte?] Ne si simpliciter dixisset, [Tradat te aduersarius iudici,] putare posset aliquis quod postquam homo peccauit, postea non posset assequi misericordiam.

n Et iudex, id est, Christus: qui iudicabit fines terræ *1. Regum 2.b.* Id est, ille iudicabit qui ponunt finem in terrenis. *Exod.20.a. Ps.109.*

E

o Tradat te ministro,] id est, exactori diabolo.

p Et in carcerem mittaris,] id est, infernum, qui dicitur carcer, quia ibi inclusi ligabuntur, in tenebris erunt, fœtorem habebunt, vermium corrosionem, pœnarum angustiam. *Isaia 24. d.* Et congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcerem. *32.q.5.c. sicut enim & c. si Paulus, &c. qui viderit.*

q Amen dico tibi,] id est, verè.

r Non exies inde donec,] id est, nunquam. Vel, [donec,] id est, semper, sicut ibi: Donec ponam inimicos tuos, quasi dicat, semper sedebis. *August.* Donec non significat hic finem pœnæ, sed continuationem miseriæ, quasi dicat, semper solues, nunquam persolues.

f Reddas nouissimum quadrantem.] Quadrans [illegible] nomini habens duo [illegible] Vndè *Luc.21.a.* Dicit pauperculam misisse duo [illegible] *Marci 12. d.* Dicit quadrantem, quod idem est. In nouissimo ergo quadrante intelligitur nihil remanere impunitum, sicut dicitur vsque ad fæces. *Sap.4. d.* Disrumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos à fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur. Vel per quadrantem voluit intelligi terrena peccata. Primus quadrans mundi est ignis, quo charitas significatur. Secundus aër qui spiratur à nobis, quo vitæ gratia significatur per quam viuimus. Tertius aqua qua renascimur, & significat baptismalem innocentiam. Nouissimus terra, per quam carnalis vita. Vndè *Genes.3 d.* *secundum aliam translationem*: Terra es & in terram ibis, quasi dicat, lues, quia noluisti igneus esse per charitatem, aëreus per boni operis strenuitatem, aqueus per baptismalem innocentiam, sed fuisti terrenus inhærendo terrenis. *Psalm.43.* Humiliata est in puluere anima nostra: conglutinatus est in terra venter noster.

t Audistis quia dictum est antiquis.] Transit Dominus ad ampliorem manifestationem superadditionis, ostendens non tantum esse prohibitum actum mœchiæ, sed etiam voluntatem. Et exponitur hoc de mœchia spirituali, & etiam de mœchia generali. Interdum enim nomine mœchiæ solus actus exterior accipitur, interdum voluntas interior, interdum generalis mœchia animæ quæ mœchatur à Christo sponso. Dicit ergo. [Audistis quia dictum est antiquis,] Iudæis sub præceptis legis degentibus.

u Non mœchaberis,] quasi dicat, hoc in actu non facies. Nam quod præcepit lex *Exod. vigesimo, c.* Non concupisces vxorem proximi tui, putabant implere Iudæi: dum alienam non raperent vxorem.

x Ego autem dico vobis.] Ego cui credendum est, qui mentiri non possum.

y Quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam,] id est, si aspexerit vt eam concupiscat, & si facultas detur in ea satietur.

z Iam mœchatus est eam in corde suo,] id est, mœchiæ reus est in corde suo. *Thren.v. tertio, f.* Oculus meus deprædatus est animam meam. *Genes. tertio, b.* Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu eius & comedit. Ideo *Iob trigesimo-tertio, a.* Pepigi fœdus cum oculis meis, vt non cogitarem quidem de virgine. *Gregorius* Non licet intueri quod non licet concupisci. *Chrysostomus.* Quid si videro & concupiero nec plus fecero? Cum adulter eris. Item si semel & bis & ter videris, fortassis poteris continere, si autem commodè hoc feceris, capieris omnino, non enim extra humanam naturam es. Quemadmodum si viderimus puerum gladiũ tenentem etsi non percutientem, flagellamus, & prohibemus tenere,

a mus tenere, ita Deus visum incontinentem aut actum ne labatur. Qui enim flammam accendit etiam absente muliere visa plasmat apud semetipsum continuè idola flagitiosarum actionum. Et postea subiungit: Ne adulteraveris oculis, & non adulterabis mente. Item mulier si se decoraverit, & vocaverit ad se oculus hominum, etiamsi plagam non intulerit, vindictam dabit extremam, venenum enim obtulit, & si nullus qui bibat inventus sit. Vnde & ad has loquitur. *Isai.* 3.c. Pro eo quod eleuatæ sunt filiæ Sion & ambulauerunt extento collo & nutibus oculorum ibant, & plaudebant & ambulabant pedibus suis, & composito gradu incedebant, & decaluabit Dñs verticē filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit.

E *Infra 18. b. 24. f. 3. c. Iliad.*

suo. Quia si *a* oculus tuus dexter *b* scandalizat te, *c* erue eum & *d* proiice abs te. *e* Expedit enim tibi, vt *f* pereat vnum membrorum tuorum quam *g* totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si *h* dextera manus tua scandalizat te *i* abscinde eam, & *k* proiice abs te. *l* Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum quam *m* totum corpus tuum eat in gehennam. Dictum *n* est autē *o* quicunq; dimiserit vxorem suam, *p* det illi libellū repudij. *q* Ego autē dico vobis, quia *r* omnis qui *s* dimiserit vxorem suam, exceptâ causâ fornicationis *t* facit eam mœchari, & qui *u* dimissam duxerit, adulterat. *x* Iterum audistis, quia dictum est antiquis

a Quia si oculus tuus dexter scandalizaverit te,] quasi dicat, Dominus supra prohibui vobis mœchiam & voluntatem mœchandi. Et quid plus? Per omnia prohibeo vobis omnem malam voluntatem, quæ per oculum significatur, & actionem quæ per manum. *Chrys.* Si de membris dixisset, non tantum de dextro dixisset, sed de vtroque. In *Ecclesiastica historia* legitur, vbi arguitur quidam qui oculum sibi exemit ex hac causa. Et *Origenes* reprehensibilis fuit, eo quod genitalia sibi abscidit. Primus oculus amicus consiliarius iter demonstrans: secundus, mentis sensus: tertius, vita contemplatiua: quartus, cognatus vel parentes.

b Scandalizat te] in hæresim trahere volendo, vel illicita concupiscendo, vel in tædium vel arrogantiam vertendo, vel vitæ sanctitatem impediendo.

c Erue eum] reprobando malum, visum frangendo, dimittendo, resistendo. *d* Et proiice abs te] manifestè contradicendo, ex toto annihilando, ad actiuam transeundo, à te separando.

e Expedit enim tibi,] quasi dicat, magis necesse vel minus inutile est tibi.

f Vt pereat vnum membrorum tuorum,] id est, consiliarius aliquis, vel familiaris. *Ierem.* 12.b. Fratres tui & domus patris tui, ipsi pugnauerunt aduersum te, & clamauerunt aduersum te plena voce, ne credas eis cum locuti tibi fuerint bona.

g Quam totum corpus, &c.] id est, & tu ipsi. Nota quod *Exod.* 4.f. Moyses penè occisus est à Domino, quia ducebat secum vxorem & filios. *Hieron.* autem quendam iuuenem qui impediebatur à patre ne intraret claustrum alloquitur dicens: Per calcatum perge patrē, per calcatam perge matrem, gladium tenet, &c. *Mich.* 7.b. Inimici hominis domestici eius. *h* Et si dextera manus tua scandalizat te.] Dextera, familiaris in spiritualibus operatio exterior actiua vel sanguine coniunctus. Si hæc manus scandalum tibi est, vt prædictum est de oculo.

i Abscinde eam,] dimittendo, fugiendo.

k Et proiice abs te] longè abs te ex toto relinquendo.

l Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorū,] id est, vel familiaris vel operatio exterior vel actiua vel sanguine coniunctus. *m* Quam totum corpus tuum eat in gehennam,] ita cum illis supradictis, *infra* 10.d. Qui amat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus. *Deut.* 33.a. Qui dixerit patri suo aut matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum. *Chrysost.* autem sic exponit: Dextera manus voluntas animæ, sinistra voluntas corporis. Hæc autem corporea manus organum est illius manus. Si dextera scandalizat, sinistra quid facit? Et *infra* v.g. Erat mulier religiosa, respexi & dixi, debeo visitare eam assiduè vt instruam illam & confirmem in bono: Bonus est iste respectus & oculus dexter. Sed dum assiduè visito decidi in laqueum desiderij eius, & ille bonus respectus & dexter factus est mihi in scandalum: Eiiciam ergo illum bonum respectum qui generaturus est malum. *n* Dictum est autem,] Adhuc prosequitur Dominus de additionibus Euangelij: sed differt inter additionem quam hic subdit, & alias additiones præmissas, quoniam præmissæ additiones factæ sunt circa prohibitionem, hæc autem facta circa promissionem. Non enim præcepit Moyses vxores dimittere dato libello repudij, sed propter ipsorum duritiam permisit timens ne fortè vxores quæ displicerent eis occiderent si eas inuiti haberent. Sed videtur hoc potius subtractio quam additio, quia cum multis causis in lege determinatis permissum sit Iudæis diuortium, Dominus eliminat omnes præter solam causam fornicationis, quæ erat vna de causis in lege determinatis: Non igitur videtur additio, sed subtractio. Propriè n. additio est, quando quod præceptum est in lege permanet quasi non subtractum & remanente superadditur aliud. Vnde si remanentibus causis determinatis in lege, Dominus aliam superadderet, tunc verè additio esset. Vide ergo cum Dominus omnes causas excludit præter causam fornicationis, eo ipso addit ad cumulum perfectionis. Et ita cum videatur subtractio magna, tamen est additio, quia longè perfectius est non dimittere vxorem nisi sola causa fornicationis quàm dimittere propter quaslibet causas. Dicit ergo: Dictum est autem: Non dicit à quo vel cui, innuens quasi alienos à Deo & ignotos, quibus hoc dictum est. *Deut.* 24.a.

Deut. 24. a. Infra 19. a. Marc. 1. a. Luc. 16. d.

o Quicunque dimiserit, &c.] id est, dimittere voluerit. *Chrysost.* Qui secundum legem dimittit, quatuor committit iniquitates, quia quantum ad Deum existit homicida. Item quia dimittit non fornicantem: Item quia facit eam adulterari. Item quia accipientem eam facit adulterari. *p* Det illi libellum repudij] hoc est præceptum, sed dimittere permissio est. *Marc.* 10.a. Permisit Moyses, non præcepit. Vnde nota quod est permissio concessionis, quando licita conceduntur. Dispensationis, quando non licita fiunt licita, vt quando Abbas permittit monachum comedere carnes. Item tolerantiæ, quando illicita permittuntur, Vt hic. Item sustinentiæ, vt Deus permittit mala fieri. Quid autem scriptum esset in libello repudij non inuenitur in biblia, sed dicunt quod in eo scripta erat causa diuortij, & dos quam dabat ei, & licentia nubendi alij.

q Ego autem dico vobis: aliter illud Moysi explano, quia illud mandatum Moysi nunquam fuit concessum, sed à Moyse ne maius malum fieret toleratum. Et ita probat Iudæos errasse & transgressores, quia aliter intelligebant & agebant. *r* Quia omnis,] nullo excepto. *s* Qui dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis,] supple mulieris vel viri, & supple corporalis, vel spiritualis fornicationis.

t Facit, &c.] *Chrys.* Omnis res secundum quas causas nascitur per eas absoluitur. Matrimonium enim non facit coitus sed voluntas, & ideo non soluit illud separatio corporis, sed separatio voluntatis. Non qui dimittit mœchatur, sed qui alteram ducit. Sicut autem crudelis est qui dimittit castam, sic fatuus est qui retinet meretricem. Nam patronus est turpitudinis qui crimen celat vxoris. Sic Dominus agit cum Ecclesia. *Isai.* 50. a. Quis est hic liber repudij matris vestræ quo dimisi eam. *Eccles.* 7. c. Mulier si est tibi secundum animam tuam, ne proiicias illam, & odibili ne credas te in toto corde tuo. *Prou.* 18. d. Qui expellit mulierem bonam expellit bonum, qui autem tenet adulteram, stultus est & insipiens. Et nota quod adultera quatuor peccata committit. Exhæredat filios, fidem violat, virum dimittit, fornicatur, sive adulteratur. *Eccles.* 23. d Omnis mulier relinquens virum suum peccauit, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primò enim in lege altissimi incredibilis fuit, & secundo virum suum dereliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi.

u Et qui dimissam duxerit adulterat,] quia debet habere innupta vel reconciliari viro suo, sicut dicitur. 1. *Cor.* 7. b.

x Iterum audistis quia dictum est, &c.] Adhuc ostendit Dominus se non soluere legem, sed adimplere. Moyses quidem periurium prohibuit. *Leuit. decimonono* c. Non periurabis in nomine meo. Causa huius est, quia illum per quem iurant homines in reuerentia habent, ideo ne creaturas adorarent vt Deos, præcepit iurare per solum Deum *Deuteronomion sexto* b. Dominum tuum timebis, & per nomen illius iurabis. Dominus autem plus facit, omnino iurare prohibet. Iuramentum autem in se nec bonum nec malum, sed sicut cohabitatio mulierum prohibetur propter suspicionem, ita iuramentum prohibetur propter periurium quod sæpe iurantes incurrunt. Vnde *Chrysostom.*

Malum temporale tribus modis fit. dum, *Glossa.* Malum temporale, dicit. Quòd tribos modis fit. Cruciatu corporum, *infra*. Si quis te percusserit, &c. Damno rerum. Vnde *infra*. Ei qui vult tecum in iudicio, &c. Angariis operum. Vnde ait, & quicunque, &c.] Ecce iubet non resistere patiens, & misericors Dominus qui hoc fecit. Vnde *Luc. 22.* *Thren.* 3. d. Dabit percutienti se maxillam. *Isaiæ* 50. c. Corpus meum dedit percutientibus, & genas meas vellentibus. *24. q. 1. c. 5.* *Chrysostomus.* Si incipimus secundùm legis mandatum omnibus reddere mala pro malis, omnes efficimur mali. & solutum est propositum legis, quæ dum malos voluit facere bonos, bonos fecit malos. *Triplex iniuria.* *al. † mutuari.*

> *a* Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, *b* præbe illi, & alteram. Et *c* ei qui vult tecum in iudicio contendere *d* & tunicam tuam tollere, *e* dimitte ei & pallium. Et quicunque *f* te angariauerit *g* mille passus, *h* vade cum illo & alia duo. *i* Qui petit à te, *k* da ei, *l* & volenti † mutuare à te ne auertaris.

al. † vindicandi. *Psalm. 7.*

Iracundia enim per iracundiam non compescitur. *Prouerbiorum* 25. e. Si esurierit inimicus tuus ciba illum, si sitit, da illi potum aquæ; prunas enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi. Item nota quod est iniuria triplex. *Iniuria operis triplex.* Cordis, oris, & operis. Cordis quod est odium. Contra quam est dilectio iniuriantium. Vnde *infra* g. Dicitur: Diligite inimicos vestros. Oris scilicet, detractio, & huiusmodi. Contra quam est benedictio. Vnde. Benedicite male dicentibus vobis. Operis. Contra quam est beneficium. Vnde. Benefacite persequentibus vos. Iniuria operis triplex. Corporis. Contra quam est. Si quis te percusserit in dexteram, maxillam præbe ei, & alteram. indebitum seruitium exigendo. Contra quam est Et quicunque te angariauerit, &c. Rebus propriis spoliando. Contra quam est. Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, &c. Vnde sequitur.

Iac. 1. c. 22. 1. c. ita ergo. Sic. si peccaverit q. 5. c. De lect. ca. signi. cast. De iurando. c. vsi Christus Exod. 21. c. 19. d.

a Sed si quis, &c. dexteram maxillam] ad literam.

b Præbe ei, & alteram.] Hoc congruit solis perfectis illius temporis. Dominus enim pro tempore loquebatur, quia in vniuersum mundum missurus erat Apostolos tanquam spirituales medicos, sciens quod inuenirent ægros phreneticos, præcepit eis vt patienter sustinerent læsiones corporibus inflictas. Hoc enim congruit bono medico, vt patienter sustineat ab ægro phrenetico læsiones. Vnde quia Ecclesiam in sanguine suo erant fundaturi, & debebant sustinere primos impetus persecutorum, congruum erat vt in bono humilitatis vincerent rabiem tyrannorum, qui videntes inopinabilem mentis eorum patientiam, & mansuetudinem, sæpe conuersi sunt ad fidem. Nunc autem modernis non congruit homini patientia in læsione corporum, nec habent locum hodie, imo si ita sustinerent afflictiones corporum abuterentur. Pagani patientia eorum, & ita quod primo voluit dicere ad Ecclesiæ fundamentum, nunc esset ad Ecclesiæ detrimentum.

Ioan. 18. d.

b Præbe & alteram,] *Rab.* Non tantùm non repercutias, sed si vult alteram ferire patienter feras. *Chrys.* Qui mandatum legis implet, non simul implet & Christi, qui autem Christi, simul implet & legis. Nam qui repercutit legis implet mandatum, non Christi. Sed dicis, dignus est ille repercuti. Etiam, sed tu non es dignus repercutere, quia illius es discipulus, qui cùm malediceretur non maledicebat. 1. *Petr.* 3. d. Si oculum alterius erues, nunquid tuum recuperasti? Non, sed cum membro etiam patientiam perdidisti. Diabolus vulnera corporum propter vulnera animarum procurat. Si tu non repercusseris; ab homine quidem victus videris, diabolum autem vicisti.

Moraliter. Moraliter.

Maxilla est auctoritas sacræ scripturæ. *Cant.* 4. a. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ. sic auctoritates expositæ albæ per misericordiam, rubeæ per iustitiam. Et *Iudic.* 15. d. De Samsone, qui maxilla asini occidit mille viros. Qui ergo percutit in dexteram maxillam, id est, in aliqua auctoritate sacræ Scripturæ, vt Hæreticus.

b Præbe illi, & alteram,] reddendo, & soluendo ei per aliam auctoritatem.

c Et ei, qui vult tecum in iudicio contendere,] id est, contentiosè agere, quòd omnibus prohibetur, allegare autem imperfectis licitum est.

d Et tunicam tuam tollere,] id est, vestes viliores, quæ sunt camisia, pellicea, & huiusmodi corpori proxima.

e Dimitte ei, & pallium,] id est, vestes exteriores, sicut capam, supertunicale, & homini exteriora. Et est summa. Si quis vult tibi auferre vestes interiores, priùs quàm contentiosè agas, dimitte ei vestes exteriores. Apostolus enim contentionem vituperat in cunctis. 1. *Cor* 6. b. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini? *Chrysostomus.* Indigna res est, vt homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis secularis fidelis, vel infidelis. Qui enim te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter necessitatem, siue indignitatem causæ, & perdis dignitatem Christi propter negotium mundi. Omne iudicium irritatio cordis est, si semel iudicium ingressus fueris, iam non cogitas vt veritas causæ appareat, sed vt quocunque modo victor existas. Hæc Deus illis mandat qui magis diligunt Deum quam mundum. Nam qui lucrum animæ magnum æstimat, damnum rei modicum putat. Difficile est rem dimittere, sed difficilius est sine peccato de iudicio exire. Nota autem quod perfectis licet sua repetere sine lite sine iudicio, sed non conuenit inde mouere causam coram iudice. Infirmis verò licet sua repetere, mouendo causam ante iudicem, & iudicium habendo contra fratrem, sed non contentiosè, vel fraudulenter. Vndè versus. Expedit infirmis licet absque dolo, sine lite: Prælatis licet hoc, non expedit Anachoritæ, Non licet vt per eum res sint in iure petitæ. *23. q. 7. c. 1.* G

f Et quicunque te angariauerit.] id est, officio, & inhonesto seruitio, sine peccato tamen seruire coëgerit, in proprio corpore supple, *infra* 27 d. Angariauerunt Simonem Cyreneum. Angariæ propriè dicuntur coactio seruitij corporalis in persona alicuius propria. Per angariæ vero in rebus aliis, vt in equo, vel in asino, vel in aliquo tali. Angaria dicitur compulsio, vel iniusta exactio. Vel secundùm Papiam Angaria, publica officia dicuntur.

g Mille passus,] quod est iter sabbati. quasi dicat, sicut hoc non est contra sabbatum legis, ita & in his quæ non sunt contra sabbatum pectoris angarias sustine.

h Vade cum illo, & alia duo,] scilicet millia, id est, patienter feras si ire te oporteat alia duo. Nota autem quòd in hoc hortatur nos ad perfectionem cùm dicit, mille passus, quia millenarius est numerus perfectionis. Item nota per hoc quod Dominus millenario addit alia duo, significat quòd in his tribus consistit perfectio patientiæ, scilicet, corpore, voluntate, & ratione. Vt si hortaris, vel cogeris alicui impendere corporale officium, sit rationabile, sit voluntarium. Vnde *Rom* 12. a. Rationabile sit obsequium vestrum. De hoc triplici millenario perfectæ patientiæ, habetur *Iob* 1. a. Erant Iob tria millia camelorum. Camelus vngulam findit, in hoc discretio: Oneribus imponendis se voluntariè submittit, in hoc opus, & voluntas.

i Qui petit à te, da ei.] Quia poterat quis dicere, nonne omnia quæ petierit, debeo ei dare? Respondet *Gloss.* Quæ honestè, & iustè possunt dari, si deest facultas, da ei affectum verbo, vel obsequio. *Aug.* Ita da, vt nec datum tibi noceat, nec alij, pensanda enim est iustitia. Ita enim omni petenti dabis, etsi non id quod petat, sed melius cum iniuste petentem correxeris. Qui petit à te, da ei. Debemus dare de corde compassionem. *Greg.* Plus est compati ex corde quàm dare, quia qui compatitur, de seipso dat lacrymas, scilicet, sanguinem, quia de pecunia. de alieno. Item debemus dare de ore verbum *Eccles.* 18. b. In omni dato non des tristitiam verbi mali. De manu substantiam temporalem. *Deut.* 15. c. Præcipio tibi, aperias manum tuam fratri tuo egeno. *Tob.* 4 b. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum, etiam exiguum libenter impertiri stude. Hæc sunt illa tria, quæ dedit Maria Magdalena pedibus Christi, id est, pauperibus Capillos, id est, bona temporalia, & lacrymas, compassionis, & vnguentum, dulcis verbi.

k Da ei,] non vende: Quod facit qui multas preces expectat. Contra quod dictum *Cant.* 5. d. Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis Manus tornatilis de leui voluitur. Item vendit qui beneficium procrastinat: Contra quod *Eccles.* 4. a. Non protrahat datum angustianti. Item qui improperat pauperi, *Eccles.* 19 b. Datio insipientis non erit tibi vtilis, oculi enim illius septemplices sunt. Exigua dabit, & multa improperabit, & apertio oris illius inflammatio est. Item vendit qui dat tristi vultu. Contra quod *Eccles.* 31 c. Splendidum in epulis benedicent labia multorum. Item vendit qui aliud beneficium expectat.

l Et volenti mutuare à te ne auertaris,] id est, volenti accommodare à te. *Eccles.* 4. a. Oculos tuos ne auertas à paupere. *Rom.* 12. c. In tribulatione patientes, necessitatibus sanctorum communicantes. *Luca* 6. c. Mutuum date, nihil inde sperantes. Et volenti mutuare. *Chrysostomus.* Iubet mutuum dare, non tamen sub vsura. Qui dat sub vsura videtur prima facie dare, sed reuera non dat sua, sed aliena

A aliena tollit. Videtur succurrere necessitati, sed in maiorem immittit. Soluit ab vno vinculo, sed pluribus ligat. Similis est pecunia vsuraria morsui aspidis. Percussus ab aspide quasi delectatus vadit in somnum, & per suauitatem soporis moritur, venenum latenter per omnia membra discutit. Si quis sub vsura accipit, sub tempore quasi beneficiũ sentit, sed vsura per omnes facultates eius discurrit & conuertit totum indebitũ. Et sicut fermentum totam massam corrumpit & in se conuertit, ita cùm vsura domum alicuius intrauerit, totam substantiam conuertit in debitum.

a audistis quia dictum est. Diliges proximum tuum, *b* & odio habebis inimicum tuum. *c* Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, *d* benefacite his qui oderunt vos *e* & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, *f* vt sitis filij patris vestri qui in *g* cælis est, qui *h* solem suum oriri facit super bonos & malos, & *i* pluit super iustos & iniustos. Si. n. *k* diligitis eos qui vos diligunt *l* quam mercedem habebitis? *m* Nonne & Publicani hoc faciunt? Et si *n* salutaueritis fratres vestros tantùm, quid ampliùs facitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? *o* Estote ergo vos perfecti *p* sicut & *q* pater vester cælestis perfectus est.

CAP. VI.

r ATtendite ne iustitiam

Leuit. 19 d. Deut. 23 b. — *a* Audistis quia dictum est, &c.] Supra satis executus est Dominus de additamẽto iustitiæ, quæ multipliciter fit, vt dictũ est, nunc exequitur de adiuuamento charitatis quæ totius cumulus est perfectionis. *Gal. 5. c.* Omnis lex in vno sermone completur. Diliges proximum tuum sicut teipsum. *Rom. 13. c.* Plenitudo legis est dilectio. Dicit ergo, Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum. *Leut. 19 d.*

Luc. 6. d. 13. q. 4. c. cum in lege & c. ca vindicta.

28. dist. c. fin. De pœn. dist. 3. c. intantum. De con. dist. 4. nec quemquam.

Exod. 17. d. 1. Reg. 15. — *b* Et odio habebis inimicum.] In toto corpore legis non est scriptum hoc. Vide ergo quia nomine legis hic intelligitur traditio scribarum qui totam legem exposuerunt. In quorum traditionibus dictum est. Odio habebitis inimicum, quod ideo visum est eis addendum, quia Dominus præcepit inimicos persequi. Præcepit enim filiis Israel vt delerent Amalec de sub cælo. Et Saul habita victoria de Amalecitis, quia reseruauit regem ad vitam, & quædã pecora de præda, punitus à Domino, translatumq; est regnum ab eo. Videntes igitur Dñm offensum quia parcebatur inimicis, putabant odio habendos inimicos, ideoq; cùm in lege præceptum esset. Dilige proximum, in traditionibus suis addiderunt odio habebis inimicum.

Inimici diligendi sunt propter tria. — *c* Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros.] ad literam, consulendo, auxiliando, beneficia largiendo. Diligendi autem sunt propter Deum, propter nos, propter seipsos, quia omnia dilecti diligenda sunt, non solùm & agri & segetes, sed & spinæ & sepes. Item quia filij Dei sunt licet insani, & fratres nostri licet ægroti. Item quia Deus faber, & ipsi mallei & lima. Propter nos, quia vtiles nobis, qui ducunt nos ad portum, quia debita nostra persoluunt, & rubiginem remouent & huiusmodi. Propter se, quia magis indigent. *Deu. 23. b.* Non abominaberis Idumæum &c.

d Benefacite his qui oderunt vos,] propter duas causas. Propter naturæ conformitatem, quia homines sunt. *Isa. 58. c.* Frange esurienti panem tuum, Cùm videris nudum cooperi illum, & carnem tuam ne despexeris. Ecce naturæ conformitas. Et propter charitatem. *1. Ioan. 3 a.* Qui viderit fratrem suum, &c. *Rom. 12 e* Benedicite persequentibus vos. *Chrysost.* Si benefeceris inimico tuo tibi amplius fecisti. *Hieron.* Noli negare quod Deus nulli negat, quamuis sit blasphemus & impius.

e Et orate pro persequentibus & calumniantibus vos,] id est, falsò criminantibus. *1. Cor. 4. c.* Maledicimur & benedicimus. *Greg.* Ille suas preces multum inualescere facit, qui eas pro inimicis effundit. *Idem.* Iustè quod quisque petit adipiscitur, cum eius animus nec in petitione odio inimici fuscatur. Nota quòd Ecclesia tribus modis impugnatur. Odio, verbis, & cruciatu corporis. Ecclesia è conuerso diligit, orat, & benefacit.

Ecclesia tribus modis impugnatur.

f Vt sitis filij patris vestri qui in cælis est.] Filij debemus esse imitatione. Imitari enim debemus patrem nostrum Deum qui diligit inimicos suos.] *1. Corinth. 4. d.* & 11 a. Imitatores mei estote. Si autem filij & hæredes. *Rom. 7. c.* *Chrysost.* Filij carnales frequenter sunt similes patribus in facie vel loquela vel risu, aut in aliquo corporis signo, filij autem spirituales in sanctitate. Et illi quidem si similes fuerint, nullam laudem merentur; si dissimiles nullum vituperium, quia non est in potestate hominis quam qualitatem corporis accipiat. Filij autem Dei si similes fuerint, laudandi sunt si dissimiles nimis vituperandi, quia in potestate cuiuslibet est mensura iustitiæ faciendæ.

g Qui in cælis est.] In cælis dicitur esse Deus, quia ibi maximè relucet eius potentia, sapientia, bonitas. Potentia in magnitudine, sapientia in pulchritudine, bonitas in motus vniformitate.

h Qui solem suum oriri facit super bonos & malos.] Ad literam, de sole materiali verum est, vbi notatur beneficium Dei. *i* Et pluit super iustos & iniustos,] ad literam. Vel pluit imbrem doctrinæ, vt fructificet. *Ps. 84.* Etenim Dominus dabit benignitatem & terra nostra dabit fructum suum. *Hebr. 6.* Terra sæpe venientem super se bibens imbrem & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo, proferens autem spinas ac tribulos reproba est & maledictioni proxima.

k Si enim diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis.] Amare amantem naturæ est, inimicum amare charitatis est. Ideo dicit. *l* Quam mercedem habebitis.] *Luc. 6. c.* Hanc scilicet, de qua. *Infra 6. a.* Recepistis inquit mercedem vestram. *Chrys.* Qui amicos diligit propter se diligit, *23. q. 1. c. 6.* qui autem inimicos diligit, non propter se, sed propter illum diligit. *m* Nonne & publicani hoc faciunt,] quasi dicat, non est, hoc magnum. Publicani sunt, dicit *Glos.* qui publicani vectigalia exigunt, vel publica sæculi negotia A vel lucra sectantur. Et dicuntur isti traxisse nomen à Publio Romano rege qui prius eos instituit. *n* Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis. *Interl.* Salutatio est quædam species orationis. q. d. si tantùm oraueritis pro his qui aliqua affinitate vobis coniuncti sunt, quid amplius habet beneficium vestrum beneficio infidelium? Si diligenter inspicias, tria in hac serie respondent tribus prædictis. Ei. n. quod dictum est. Benefacite his qui oderunt vos, respondet id quod dictum est. Vt sitis filij patris vestris qui in cœlis est, q. d. benefacite amicis & inimicis, quia pater vester beneficus est tam bonis amicis quàm malis. Ei autem quod dictum est: Diligite inimicos vestros, respondet quod prius dictum est. Si. n. diligitis eos qui vos diligunt, &c. q. d. diligite inimicos. Quam. n. mercedem putatis habere si diligitis amicos? Ei autem quod dictum est. Orate pro persequentibus vos, respondet quod hic subditur: Et si salutaueritis fratres vestros, quid amplius facitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt,] q. d. Dñs, quid plus facitis in hoc quàm gentes ex humano affectu hoc facientes. Ethnos Græcè, gens Latinè, inde Ethnici à gentibus geniti. *o* Estote ergo perfecti.] Sed obijcitur. Ergo tenemur omnes esse perfecti, quia est in præcepto vt videtur. Ad hoc dicendum quod multiplex est perfectio? Prima est sufficientiæ, ad quam tenentur omnes, vt hic, & *Luc. 6* e. Ad pœnitentiam enim tenentur omnes. Secunda comparationis, vt clerici respectu laicorum *Gen. 6. b.* Noë erat perfectus in generationibus suis. Tertia est perfectio ordinis, vt munditia carnis in Eunuchis. *Isa. 3. d* Mundamini qui fertis vasa Dñi. Quarta est perfectio professionis siue religionis. *Infra 19. c.* Si vis perfectus esse vade & vende omnia quæ habes. Quinta est perfectio prælationis, cuius est pro subditis animas ponere. *Ioan 15. b* Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. Sexta est perfectio tranquillitatis, cuius est habere mortem in desiderio & vitam in patientia. *1. Ioan 4. d.* Perfecta charitas foras mittit timorem. *Phil. 1. d.* Cupio dissolui & esse cum Christo. Vnde *versus:* Sufficit ordo refert claustrum prælatio tutum. *p* Sicut imitationem notat, non æqualitatem. *q* Et pater vester cælestis perfectus est,] q. d. ita faciatis vt mereamini effici filij patris cælestis per gratiam adoptionis, &c.

Multiplex est perfectio.

EXPOSITIO Cap. VI.

r ATtendite ne iustitiam vestram, &c.] Determinauit supra de operibus iustitiæ & de operibus misericordiæ, in quibus debent vltra Scribas & Pharisæos abundare. Opera enim misericordiæ sunt, inimicis benefacere & pro eis orare. Nunc autem determinat de ipsorum operum fine. Et quia horum operum finis est duplex, vnus malus, vt in hypocritis, alius bonus, vt in sanctis, vtitur agricola animorum nostrorum more prudentis agricolæ qui prius extirpat nociua quàm plantet & superseminet vtilia, sic prius Dominus tangit de fine vitando & consequenter de fine appetendo. De fine vitando hic cum dicit: Attendite, &c. De fine appetendo. *Infrà.* Cùm dicit: Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, &c. Nota quòd prauum finem tollit à tribus, eleemosyna, scilicet, ieiunio & oratione, quasi secundum triplicem rationem ad triplicem vim animæ. Ad proximum enim fit eleemosyna ex compassione vis irascibilis. Ad Deum fit oratio ex deuotione vis rationabilis. Ad seipsum ieiunium ex conti-

ex continentia concupiſcibilis Et hoc facimus ſecundum triplex bonum noſtrum. quòd circa nos, de quo eleemoſyna, quo nos ſumus, in quo oratio, quòd infra nos eſt. in quo ieiunium. Et per hæc tria opera intelliguntur omnia opera bona. Dicit ergo *r* Attendite ne iuſtitiam veſtram.] Per iuſtitiam intellige ieiunium, eleemoſynam, orationem. Ieiunium contra concupiſcentiam carnis, eleemoſynam contra concupiſcentiam oculorum, orationem contra ſuperbiam vitæ. attendite, quaſi dicat eſtote attēti, & cauti. Superbia enim bonis operibus inſidiatur, vt pereant. Ideo dicebat. *Iob.* 9. d Verebar omnia opera mea.

veſtrum *a* faciatis corā hominibus, vt *b* videamini ab eis: *c* altoqui *d* mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cælis eſt. *e* Cùm ergo facis eleemoſynam *f* noli tuba canere *g* ante te, *h* ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis, & in vicis, vt honorificētur ab hominibus. *k* Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. *l* Te autem faciēte eleemoſynam, *m* neſciat ſiniſtra tua quid *n* faciat dextera tua, *o* vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito, & *p* pater tuus qui videt in abſcondito, *q* reddet tibi. Et cum *r* oratis,

a Faciatis coram hominibus,] id eſt, ne finem iuſtitiæ ponatis in hominum laude. Et ne ſimpliciter crederetur debere abſcondi ab hominibus, ſubdit. *b* Vt videamini ab eis,] appetendo ſupple laudem eorum. *Rab.* Qui ſua bona opera faciunt coram hominibus, ſimiles ſunt virginibus fatuis. *Aggæ.* a b. Qui congregauit mercedes, miſit eas in ſaccum pertuſum. Propter autem exemplum dandum aliis debemus opera noſtra manifeſtare. *Chryſoſtomus.* Sicut lampas abſcondi non poteſt, ſic nec opus iuſtitiæ celari. *c* Alioquin] niſi ita feceritis. *d* Mercedem non habebitis, &c] cuius amore non feciſtis, quaſi dicat hoc reputatur pro mercede quod gloriati eſtis in laude. *Hieronymus.* Non virtus, ſed cauſa virtutis apud Deum mercedem habet. *e* Cum ergo facit eleemoſynam.] Docuerat Dominus ſupra vitare finem malum in operibus iuſtitiæ in generali Nunc autem ſpecificat de operibus ſingulariter. Vnde dicit *Gloſſa.* quædam. A toto in partes deſcendit, vt exponat quæ bona ſint pro hominum laude facienda. Et primò determinat hic de eleemoſyna, quæ eſt pars iuſtitiæ, ſicut dicit. *Interl.* Sed contra. Eleemoſyna eſt pars miſericordiæ, non ergo iuſtitiæ, diuerſarum enim virtutum diuerſæ ſunt ſpecies. Sol. Iuſtitia eſt hic generale nomen ad virtutes, Nota autem quod octo ornant eleemoſynam.

Octo ornant eleemoſynam.

- Primum eſt compaſſio cordis. *Iſa.* 58. Cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua.
- Secundum eſt dulcedo ſermonis. *Eccl.* 18. b. Nonne ardorem refrigerabit ros, ſic verbum melius quam datum.
- Tertium facultatis quantitas. *Tob.* 4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue.
- Quartum hilaritas dantis. *Eccl.* 35 b. In omni dato hilarem fac vultum tuum.
- Quintum humilitas dantis. *Eccl.* 4. a. Fili eleemoſynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne tranſuertas à paupere
- Sextum diſcretio. *Eccl.* 12. a Si benefeceris, ſcito cui benefeceris, & erit gratia in bonis tuis multa.
- Septimum velocitas. *Prou.* 3. d. Ne dicas amico tuo vade, & reuertere, & cras dabo tibi cum ſtatim poſſis dare.
- Octauum intentio recta, *inf. eod.* Neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera.

f. Noli tuba canere.] i. noli innoteſcere ad gloriam tuam. *g* Ante te] vt glorieris in laude tua. *Gloſſa.* Ante ſe tuba canit, qui ante alios vult laudari, vt appareat maior illis. *Chryſoſt.* Tuba eſt omnis actus, vel ſermo per quem operis iactantia demonſtratur. Aliquando enim ipſa abſconſio tuba eſt. *h* Sicut hypocritæ faciunt in ſynagogis, & in vicis] *Aug.* Hypocrita eſt qui ſimulat quod non eſt, repræſentator alterius perſonæ. *Iob.* 39. b. Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodij. Iſtos comparat. *Rab.* fatuis virginibus dicens. Virgines fatuæ lampades habent, non oleum, gloriam foris non intus. Hypocrita autem dicitur ab hypos quod eſt ſub, & criſis quod eſt aurum, quaſi extra aurati, interius lutei. *i* vt honorificentur ab hominibus.] Eo enim fine per vicos, & ſynagogas vocant concilium, vt ſi quid boni faciunt ſit hominibus ſpectaculum. *Chryſoſt.* Non eſt ingrata Deo eleemoſyna quæ viſa fuerit, ſed quæ ideo facta eſt vt viſa ſit. Qui enim propter Deum facit eleemoſynam, neminem videt in corde ſuo, niſi Deum propter quem facit, ideo etſi præſentibus aliquibus faciat, tamen animus eius non videt illos, & ſi videtur ab eis. Poteſt tamen & è conuerſo fieri vt nemo ſit, tamen ille in corde ſuo gerit perſonas quibus deſiderat oſtentare. *k* Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. quaſi dicat. Dominos, ſine dubitatione ſciatis quod merces ſua laus humana eſt. De his dicitur. *Apocal.* 3. a. Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas & mortuus es. *l* Te autem faciente eleemoſynam.] Poſſet aliquis dicere: Ergo non faciam tantum eleemoſynam pro fauore humano, ſed mixtim pro commodo terreno, & pro præmio æterno. Ad hoc obuiat dominus dicens, quod non ſic faciendum eſt. *Interlin.* Quia ſunt aliqui qui fauorem aliquem quærunt cum mercede æterna. Ideo dicit.

Marginal notes: *Mart.* 15. a. — *De pæ. diſ.* 3. c. *cauendum.*

m Neſciat ſiniſtra tua,] id eſt, praua intentio, vel appetitus temporalium: *Leuit.* 19. e. Poma quæ germinauit, immunda erunt vobis, nec comedetis ex eis, quarto autem anno omnis fructus eorum ſanctificabitur, laudabilis Domino, quinto autem anno comedetis fructus Primus annus adoleſcentia, ſecundus iuuentus, tertius ſenectus, quartus finis, & tunc debet ſanctificari Domino; quintus poſt mortem. Ibi *Gregorius.* Nec debet hoc paſcere animum operantis, ne dum laus ſuauiter capitur, fructus operis intempeſtiuè comedatur.

n Quid faciat dextera tua.] Dextera eſt bonum opus. quaſi dicat cum facis opus virtutis, caue ne me admiſceat puluis inanis gloriæ, vel ineptæ lætitiæ, vel elationis.

o Vt ſit eleemoſyna tua abſcondito] id eſt, in ſecreto conſcientiæ. *Eccleſiaſtici vigeſimo nono.* c. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & ipſa exorabit pro te ab omni peccato. Vnde comparatur ſemini quod occultatur in terra.

p Et pater tuus qui videt in abſcondito.] *Hebr.* 4. d. 1. *Reg.* 16. b. Homo videt ea quæ patent, ſolus autem Deus intuetur cor. *Chryſoſtomus.* Impoſſibile eſt, vt bonum opus in abſcondito dimittat Deus, quia gloria eius eſt. Si vis ergo omnes tuas directiones videri, vel donationes, abſconde eas. Si ſtuduens nunc latere, tunc te Deus famoſè prædicabit orbe terrarum præſente.

q Reddet tibi,] & ſi non nunc, tamen tempore opportuno. *Eccleſiaſt.* 5. b. Altiſſimus enim eſt patiens redditor. *Sapientia.* 10. d. Reddet Deus mercedem laborum ſanctorum ſuorum. Nota quòd duodecim ſunt fructus, ſiue effectus eleemoſynæ.

Eleemoſyna enim

- De peccatis præteritis veniam impetrat. *Eccl.* 3. b. Eleemoſyna patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum, ſicut in ſereno glacies ſoluentur peccata tua.
- Peccata præſentia purgat | De his duobus
- Æternum ſuppliciū vitat. | dicitur *Tobiæ* 4 b Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patitur animas ire in tenebras.
- Fomitis ardorem mitigat. *Eccl.* 3. d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis.
- Animam reficit | Et de his dicitur. *Eccl.* 17. c.
- Gratiam cōſeruat | Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam conſeruabit.
- Impugnat diabolum. *Eccl.* 29. c. Super ſcutum potentis, & ſuper lanceam aduerſus inimicum tuum pugnabit.
- Abſoluit à pœna peccati. *Daniel.* 4. c. Redime peccata tua eleemoſynis. *Luca* 11. f. Date eleemoſynam, ecce omnia munda ſunt vobis.
- Interceſſores multiplicat. *Act.* 9 g Circumſteterunt illum omnes viduæ flentes, & oſtendentes tunicas quas faciebat eis dorcas.
- Prolongat vitam præſentē | 1. *Tim.* 4 c. Pie-
- Meretur vitam æternam. | tas ad omnia valet promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ.
- Inimicos mitigat. *Rom.* 12. d. Si eſurierit inimicus tuus, &c.

r Et cum oratis &c.] Hic docet de prauo fine vitando in oratione.

A In medio autem ponit de oratione, quia eleemosyna & ieiunium sunt quasi alæ orationis. Vnde *Tob* 12. b. Bona est oratio cum eleemosyna & ieiunio. Sunt autem multi fructus orationis & effectus.

Oratio enim {

- Desiderium accendit. Vnde 4. *Reg.* 1. e. & 3. *Reg.* 18 f. Descendit ignis ad orationem Eliæ.
- Cor serenat. Vnde quando malignus spiritus agitabat Saul, Dauid canebat in cithara, & bene erat ei. 1. *Reg.* 16. d.
- Casum euitat. *Isa.* 48. b. Laude mea infrænabo te ne intereas.
- Diabolum fugat. 1. *Mach.* 4. b. Tuba cecinerunt hi qui erant cum Iuda & congressi sunt, & contritæ sunt gentes, & fugerunt in campum, nouissimi autem ceciderunt in gladio.
- Torporem animi excitat, *Eccl.* 18. c. Ne impediaris orare semper.
- Veniam peccati impetrat. 2. *Reg.* 12. d. de Dauid, postquam orauit, audiuit: Translatum est peccatum à te.
- Vitam ad pœnitentiam faciendam prolongat. Sicut legitur. 4. *Reg.* 20. b. De Ezechia, cui facta oratione, additi sunt quindecim anni vitæ eius.
- Sanitatem corporis impetrat. *Eccl.* 38. a. Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Deum, & ipse curabit te. *Iacob. vlt.* c. Oratio fidei curabit infirmum.
- Deum iratum mitigat. Vnde super *Tob.* 3. ibi: In oratione persistens, dicit *Gloss.* Oratio Deum lenit,
- Gratiam impetrat. Vnde Zacharias orando Ioannem impetrabat. *Luc.* 1. a.
- Sapientiam & scientiam impetrat. 3. *Reg.* 3. b. de Salomone. *Iac.* 1. a. Si quis indiget sapientia, &c.
- A carcere peccati liberat. Vnde Ionas postquam orauit euomuit eum cetus. *Ion.* 2. d.
- Temporalia multiplicat bonis, & aufert malis. Vnde 3. *Reg.* 17. a. Elias oratione orauit & clausum est cælum. Et iterum orauit & apertum est. 3. *Reg.* 18. g.
- Confortat & audaciam præstat. Vt *Iudith.* 9. d.
- Opprobrium tollit. *Tob.* 3. d. de Anna filia Raguelis.
- Pacem & quietem conseruat, 1. *Tim.* 2. a. Obsecro primò omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietã & tranquillã vitam agamus.
- Docet quid agendũ. 2. *Paral.* 20. c. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum residui habemus vt oculos nostros dirigamus ad te.

Dicit ergo. Et cum oratis affectu mentis. *Chrys.* Solã orationẽ quasi spirituale tributũ anima offert Deo de suis visceribus. *a* Nõ erit. si. hypoc.] foris lucẽtes, intus fœtentes, quia pleni omni spurcitia. *inf.* 23. c. *Exod.* 30. d. Talem compositionem non pleni facietis in vsus vestros, quia sanctum est Dño, homo quicumq; fecerit simile vt odore illius perfruatur, peribit de populo suo. Et loquitur de thymiamate quod significat orationem quam in vsum nostrum conuertimus, quando eam pro inani gloria damus. Et nota quod fiebat ex quatuor, stacte, i. gutta myrrhæ, quæ seruat corpus à putredine, hoc est ad salutẽ, galbano, quæ fugat odore serpentes, hoc est, in fide, onycha similis vngui, in quo persecutio, & thure lucidissimo, quod dicitur masculum, eo quod fit ad modum testiculi, & in hoc significatur vt generet orationem pro se. *b* Qui amant in synagogis] vt melius videri possint. Et in angu. plat.] In hoc quod in angulis, notatur abscondite, in hoc pro dicitur platearum manifestatio. q. d. abscondunt se vt appareant, sicut perdix quę abscondit caput sub aluo, corpus ponit in aperto. *d* Stantes orare.] Notat morem Iudæorum, qui stantes orant, quia legem stando acceperunt. *Exod.* 19. c. Steterunt ad radicem montis. *Chrysost.* Quærunt se abscondere vt dupliciter laudentur. Primò quia orant, secundò quia absconse orant. *e* Vt videantur ab hominibus.] In hoc est finis orationis. *Chrysost.* Non intendunt exaudiri, sed videri. *Dan.* 6. c. quia orauit apertis fenestris, missus est in lacum leonum. Item *Chrys.* De hypocrita quid vis vt videaris orans? Nonne quia laudabilis res est orare, vt quid non vis esse laudabilis qui vis vt lauderis? O insania vanitatis, esse nolunt quod desiderant apparere. Mẽdaciter orant cum non orent, & mendaciter laudantur cum non sint laudabiles, speciem vacuam religionis vendunt. & verbum vanum laudis emunt, finito verbo finitur bonum quod positum erat in verbo. Item *Chrysost.* Orans nihil nouum faciat quod aspiciant homines, nec voce clamet, nec manus expandat, nec impudenter oculos tollat ad cælum, vt notabilis fiat. *f* Amen dico vobis receperunt mercedem suam] sc. laudem hominum, tandem recipient meam scilicet pœnam inferni. *g* Tu autem cum oraueris] Amoto malo fine ab oratione, docet quomodo orandum qui prius docuerat quomodo eleemosynãdum. Dicit ergo: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum] in loco secreto, ad literam, vt *Iudith.* 9. *Act.* 10. b. de Petro. *Tob.* 3. b. de vxore Tobiæ, quæ intrauit cubiculum. Vel, In cubiculum, i. in secreto conscientiæ. *Psal.* 4. Et in cubilibus vestris compungimini. 2. *Paral.* 20. a. Iosaphat timore perterritus totum se contulit ad orandum, vt totus homo interior colligatur in se, qui Deo debet offerri in oratione, vt vis rationabilis contẽpletur Dei sapientiam, vis irascibilis magnitudinem, vis cõcupiscibilis bonitatem. *De pœ. dis.* 3. *c. cauendum.*

non *a* eritis sicut hypocritæ, *b* qui amant in synagogis & in *c* angulis platearũ *d* stantes orare, vt *e* videantur ab hominib. *f* Amen dico vobis receperũt mercedem suam. *g* Tu autem cũ oraueris, intras in cubiculum tuum, *h* & clauso ostio, *i* ora patrẽ tuum in abscondito, *k* & pater tuus qui videt in abscondito *l* reddet tibi *m* Orantes autem nolite multũ loqui *n* sicut Ethnici faciunt, *o* Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur: *p* Nolite ergo assimilari eis: Scit *q* enim pater vester quid vobis sit *r* antequam

l Et clauso ostio] i. sensibus extrinsecis. Vnde 2. *Reg.* 4. b. Isboseth fuit occisus ostiaria dormiẽte. *11. quæst. 3. c. audi.* *i* Ora patrem tuũ in abscondi.] qui adoratur in spiritu & veritate. *Ioan.* 4. c. *Phil.* 4. a. Petitiones vestrę innotescãt apud Deũ. *Isid.* Longe est à Deo animus, qui in cogitationib. sæcularib fuerit occupatus. *k* Et pater. tuus qui videt in abscon.] *Hebr.* 4. d. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Reddet tibi] fructum orationis. Reddet, quia pater est, quia beneficus, quia dignus, quia iustus,

B

m Orantes autem, &c.] Ostenso vbi sit orandum, quia in abscondito, & qua intentione siue quo fine, quia non vanæ laudis gratia, vt hypocritæ faciunt, docet quomodo sit orandum. Et primò remouet malum modum orandi: Deinde docet bonum modum orandi, vbi dicit: Si ergo orabitis: Pater noster qui es in cælis, &c. Quia vero modus orandi gentilium malus erat, & quasi iam ab omnibus & maximè à Scribis & Pharisæis tenebatur, ideo primò remouet modum & intentionem eorum ab oratione nostra. Gentiles vero qui seruiebant dæmoniis & idola adorabant, orabant in multiloquio confidentes. Et hoc triplici de causa. Primò, vt Deos absentes vel aliud facientes ad se reuocarent: Sicut legitur. 3. *Reg.* 18. e. de sacerdotibus Baal, quibus cum orassent diu, dixit Elias: Clamate voce maiore, Deus enim vester est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit vt excitetur: Secundò, vt per multiloquium, intentionem & desiderium ipsis dæmonibus indicarent. Non enim intelligũt cogitationes hominũ aut desideria nisi signis exterioribus. Tertiò, vt verborum compositione & multiplicatione Deos suos ad miserendum & compatiendum sibi inclinarent. *Gentiles orabant in multiloquio confidentes triplici de causa.* Hoc ergo remouet Dñs ab oratione nostra, non multiplicationem orationis, quia & ipse legitur in oratione pernoctasse, *Luc.* 6. c. Et imminente passione prolixius orasse. *inf. eo.* 26. d. *Luc.* 22. e. Et Apostolus hoc idem docet. 1. *Thess. vlt.* d. Sine intermissione orate. Sed hac intẽtione fieri longas orationes qua Ethnici faciebant, prohibet dominus dicens: Orantes autem nolite multum loqui, id est, ne confidatis de multiloquio. *n* Sicut Ethnici faciunt] tribus de causis, vt dictũ est. *o* Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.] sicut iudex sæcularis quandoque verbis persuabilibus & petentibus flectitur. *p* Nolite ergo assimilari eis.] in multiloquio, vt putetis Deũ nescire quid petituri estis, sicut dæmones nesciunt. *q* Scit enim, &c.] Obiiciunt Hæretici: Cur igitur sciente loquitur & precamur? Soluit *Gloss.* Non vt faciamus nostræ indicium voluntatis, sed vt excitemus obsequium piæ deuotionis. *Hieron.* tamen respondet ad hoc. Non narratores esse volumus sed rogatores. Multæ sunt aliæ causæ propter quod orandum, quia in oratione cor accenditur, deuotio augetur, animus in precibus seruatur & etiam illuminatur. Scit enim pater vester quid opus vobis sit. Ergo non verbis multiplicibus petendũ est, sed deuotione cordis. *Isid.* Non in multiloquio exaudiuntur homines quasi plurimis verbis conentur Deum inflectere, *Aug.* Ipsa intentio orationis cor serenat, capaciusq; efficit ad accipiendum diuina munera. Et hæc potest esse vna causa quare orandum. *r* Antequam petatis eum. *Interl.* Ergo docendi estis quid petatis, & ideo non est opus multum narrare sed obsecrare. *Hieronymus.* Aliud est narrare nescienti, aliud rogare

aliud rogare scientem. In illo iudicium, hic autem obsequium.

Dominus tradit discipulis formam orandi propter multa.

a Sic ergo orabitis,&c.] Reprobata hypocritatum ostentatione,& ethnicorum multiloquio,& infidelitate, tradit Dominus discipulis suis rectam formam orandi breuem, & vtilem & nouam. Et hoc propter septem. Primum est, vt Deus honoretur. *Malach.* 1.b. Si ego pater,vbi est honor meus? Secundum est, vt ab ipso solo quod necessarium est postuletur. Vndè

petatis eum. Sic ergo a vos orabitis. b Pater noster d quies in cælis.

4. *Reg.* 1. b. Nunquid non est Deus in Israel vt eatis ad consulendum Beelzebub? Tertium est, vt rogatus quod petitur largiatur. Vnde *infrà* 7.a. Petite, & dabitur vobis. Ibi dicit *Gloss.* Non denegat se petentibus, qui sponte obtulit se non petentibus. Quartum est, vt quid petendum sit instruat. Nam quid oremus sicut oportet nescimus *Rom.* 8.c. Quintum est, vt humiliemur. Omnis enim petens ei quem petit se humiliat. *Eccles.* 35.c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. *Psalm.* 85. Exaudi me Domine quoniam inops, & pauper sum ego. Sextum est, vt noua petamus. Nam nouis superuenientibus vetera proijcietis. *Leuit.* 26.b. Septimum est, vt cultus Dei ostendatur dissimilis cultui idolorum. *Exod.* 20. a. Non habebis Deos alienos coram me.

Oratio ista commendatur & præcessit in tribus.

Commendatur autem hæc oratio, & præcellit in tribus, scilicet, in dignitate, breuitate, fœcunditate. In dignitate, quia ab ipso Deo qui oratur edita est,& edocta. In breuitate, vt cito sciatur, & facilius memoriæ commendetur, vt frequentius dicatur, vt tædium non faciat, vt de ignorantia eius nemo se excusare valeat, vt cito Deum exaudire innuat. In fœcunditate etiam commendatur, quia omnia petenda continet. Vnde septem tantum ibi sunt petitiones, septimus enim numerus est vniuersitatis. Et sunt distinctæ istæ septem petitiones secundum duas vitas, id est, temporalem, & cœlestem. De temporali enim fit transitus ad cœlestem si benè vtitur temporali viator. Tres primæ petitiones pertinent ad vitam cœlestem. Ibi enim consummabuntur, & dabuntur plenarie, sed hic inchoantur. Tres vltimæ pertinent ad vitam temporalem. Media quasi confinium est vtrarumq; confortans, & diuidens transeuntem in terrena vita ad cælestem. Sufficientia autem petitionum sic patet. Omnis petitio aut est de bonis adipiscendis, & dicitur oratio, aut de malis amouendis, & dicitur deprecatio. Omne autem bonum aut est cæleste, aut spirituale, aut temporale. Cæleste petitur, ibi: Adueniat regnum tuum: Spirituale, ibi: Fiat voluntas tua: Temporale, ibi: Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et ita in hac oratione petitur omne bonum. Item omne malum, aut est præteritum, aut præsens, aut futurum. Amotio præteriti petitur, ibi: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimitimus debitoribus nostris. Cautela futuri petitur, ibi: Et ne nos inducas in tentationem. Liberatio à præsenti petitur ibi: Sed libera nos à malo. Septima petitio, scilicet, sanctificetur nomen tuum, est quasi omnium confirmatio. Quidam tamen dicunt quod est quasi procemium, non ponentes nisi sex petitiones. Sed hoc est contra Glossas quæ ponunt septem petitiones, sicut septem dona, & septem virtutes prius numeratas in principio sermonis Domini. Per septem enim petitiones impetrantur septem dona,& per septem dona venitur ad septem virtutes, vt dicunt Sancti. Sed quomodo hoc fit, disputationi relinquimus. Antequam Dominus veniat ad petitiones, more boni oratoris præmittit quasi breue procemium, in quo captatur beneuolentia: Primò, à persona rogata, cum dicitur, pater. Secundò, à persona rogantis, dum dicitur noster. Tertiò, à persona assessoris, cum dicitur: Qui es in cælis: Inducitur autem vnusquisque orans, vt non sibi sed omnibus oret vt charitas, & vnitas Ecclesiæ designetur, in qua nihil proprium esse debet, sed omnia communia, sicut in primitiua Ecclesia. Sicut legitur *Act.* 4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid esse suum dicebat, sed erant illis omnia communia. Ponit autem Dominus in principio orationis suæ.

Gentiles errabant in multiloquio confidentes & plici 'dem fa.

b Pater,] non Dominus, quia amari appetit, non timeri. Vnde *Ieremiæ* 3.b. Ergo saltem amodo voca me pater meus; dux virginitatis meæ tu es. Item vt daret oranti fiduciam impetrandi. Vnde *B. Bern.* Oratio quæ patris dulcescit nomine, omnium petitionum mearum impetrandarum fiduciam mihi præstat. Vnde *Isa.* 49.d. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum vt non misereatur filio vteri? Item vt vocans eum patrem, se monstret filium eius per imitationem, non degenerans à tali,& tanto patre, qui affectu,& beneuolentia pater est. Vnde *Isaia* 51.a. Attendite ad patrem vnde excisi estis, per creationem, scilicet, & ad cauernam laci, de qua præcisi estis, per recreationem. Vnde sequitur: Attendite ad Abraham patrem vestrum, ad Christum, & ad Saram quæ peperit vos, id est, ad Ecclesiam. Item vt sic excitet ad orandum, & honorandum se. Vnde *Ecclesiastici* 3.b. Gloria hominis ex honore patris sui. Item vt ostendat sic orantes iam non seruos, sed filios esse, qui non mobilia cum Ismaele, sed immobilia cum Isaac percipere petunt. Vnde *Ioan.* 15. b. Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Item.

Luc. 11. a. De pœn. dist. 3. c. de quotidianis.

c Noster,] dicit, non meus, vt ostendat quod non vnius, sed multorum pater est. Prius erat pater vnius, scilicet, Christi per naturam, sed & tempore factus est pater multorum per gratiam. Quam differentiam innuit Dominus *Ioan.* 20. d. Vbi dicit: Ascendo ad patrem meum,& patrem vestrum. Item per hoc inuitat nos ad humilitatem, vt nemo applaudat sibi de nobilitate generis. Omnes enim filij Dei sumus. Vnde *Malach.* 2.c. Nunquid non pater vnus omnium nostrum? nunquid non Deus vnus creauit nos. Quare ergo despicit vnusquisque fratrem suum? Item per hoc inuitat nos ad fraternitatis amorem, vt quilibet pro alio quasi pro se oret. *Iacob. vlt.* d. Orate pro inuicem, vt saluemini. Item per hoc innuit Dominus, quod oratio quantò est communior, tantò est acceptior, Vnde *supra* 5.g. Præcepit eam extendi vsque ad inimicos: Vnde dixit: Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Item per hoc inuitat nos ad pacis concordiam. Non enim debet esse iurgium, vel contentio inter fratres. Vnde *Genes.* 13.b. Quæso ne iurgium sit inter me,& te,& pastores meos, & pastores tuos, fratres enim sumus. Item per hoc inuitat nos ad mutuum honorem qui debet esse inter fratres. *Roman.* 12.c. Honore inuicem præuenientes. 1. *Timoth.* 6.a. Qui fideles habent Dominos non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant. Item per hoc inuitat nos ad mutuum auxilium quod debet esse maximè inter fratres. *Prouerbiorum* 18. d. Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Item per hoc innuit Dominus se esse fratrem nostrum: Alioquin non vere dixisset. Pater noster. Et in hoc subleuat, & confortat spem nostram, vt tantæ simus nobilitatis quod sumus fratres filij Dei. Vnde *Genes.* 45.b. Ego sum Ioseph frater vester, *infra vlt.* b. Ite nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. *Hebr.* 2.c. Qui sanctificat, & qui sanctificantur ex vno omnes, propter quam causam non confunditur vocare eos fratres, dicens: Nunciabo nomen tuum fratribus meis.

d Qui es in cælis] Per hoc innuit Dominus, quòd potens est dare quicquid petitur, sicut pater existens in cellario pleno,& referto omnium bonorum affluentia. Vnde cum dicimus: Qui es in cælis, idem est ac si diceremus: Da nobis quod petimus, quia potens es in cellario tuo vbi omne bonum redundat, & affluit. Vnde 2. *Tim.* 6.c. Beatus,& solus potens, rex regum, & Dominus dominantium, qui solus habet Δ immortalitatem,

Aliter.

b Pater noster,&c.] Modò breuiter petitiones percurramus, secundùm quòd descendendo ordinantur. Ille enim qui petit, quia illum à quo petit, vocauerat patrem, ideo illam petitionem præmittit quæ patri vicinior est, quæ scilicet est de pace, quia homines filij Dei efficiuntur. Vnde dicit: Pater noster qui es in cælis.

Δ Sanctificetur

Secundùm Chrysost.

b Pater noster,&c.] Nunc breuiter qualiter *Chrysostomus* exponat hanc orationem dominicam videamus, vt melius appareat difficultas literæ, & Glossarum. [Pater noster.] Patrem magis se voluit dici, quam Dominum, vt nobis fiduciam daret impetrandi, quia serui non semper impetrant. Si filium Dei te credis, illa pete quæ tibi expediunt accipere, & illum decet dare. Si terrena petas, quomodo illa tibi libenter præstat, quæ etsi habeas, præcipit vt contemnas.

c Noster,] dixit, non meus. Libenter exaudit Deus, quando Christianus non solum pro se, sed pro altero orat. Pro se orare, naturæ est, pro altero gratiæ. Pro se orare cogit necessitas, pro altero charitas. Dulcior autem est ante Deum oratio, quam non necessitas mittit, sed charitas fraternitatis commendat.

d Qui es in cælis] Erubescant se terrenis substernere, scientes se patrem habere cælestem. Sicut enim, degener filius ad opprobrium pertinet generosi patris

sic &

Δ Immortalitatem & lucem habitat inaccessibilem. *Rom.* 10.c. Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Vnde cum sponsa dixisset. *Cant.* 1.a. In odorem vnguentorum tuorum currimus, ad se peruenisse congratulans dicit. Introduxit me rex in cellaria sua exultabimus & lætabimur in te. Item. *Cant.* 2.a. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem, videns abundantiam suauitatis cellarij, dixit Fulcite me floribus. Et cum sit vbique Deus, dicit tamen [Qui es in cœlis.] In cælis dicit propter quinque.

a Sanctificetur nomen tuum.
b Adueniat *c* regnum tuum.

Deus dicitur in cælis propter quinque.

Primò vt oretur in spiritu sancto & mundo. Vnde *Ioan.* 4.d. Spiritus est Deus, & omnes qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.

Secundò vt ad cælestia tendatur, vt cum eo sis in cælo. *Cant.* 1.a. Trahe me post te.

Tertiò vt spiritualia petas non terrena. *Ioan.* 16.e. Vsque modò non petistis quicquam in nomine meo, petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum.

Quartò vt confidas in altissimo, cui assistunt Angeli & ministrant *Psalm.* 124. Qui confidunt in Domino sicut mons Sion: non commouebitur qui habitat in Ierusalem.

Quintò vt sanctum imiteris. *Luca* 59. a. Sancti estote quia ergo sanctus sum Dominus Deus vester. Ecce hoc est procœmium in quo docemur captare beneuolentiam. Deinde subiungit petitiones sed alio ordine quam in nobis impleantur. Præmittuntur enim illæ petitiones quæ in futuro consummabuntur, eo quod digniores sunt, & ideo priores in intentione. Similiter fecit Isaias, qui dona digniora præmisit, descendens de sapientia ad timorem. *Isaia* 11.a. Sic etiam fecit Moyses, mandata de Deo colendo præponens mandatis de proximo honorando. *Exod.* 20. a. Vt autem melius videamus dignitatem petitionum, quomodo vna ex alia quodammodo nascitur, naturalem ordinem secundum quem in nobis implentur prius exequemur, & postea ad illum ordinem reuertemur breuiter exponendo. Prima petitio quæ hic vltimò ponitur est?] Libera nos à malo.] Hæc prima est, quia homo volens ascendere post patrem suum, videns quòd non potest ascendere nisi prius liberetur à malis huius mundi, clamat [Libera nos à malo,] id est, à peccato originali, & actuali & amore mundi, & à proprio sensu & propria voluntate, quibus depositis fit homo pauper spiritu, quod totum fit per spiritum timoris. Vnde cum dicis [Libera nos à malo,] rogas tibi *dari* spiritum timoris, per quem factus spiritu pauper liberatus es à malo. Et ita hæc petitio petit donum quod efficit virtutem & complet ipsam petitionem. Abdicatis autem his omnibus, tunc fortiores insurgunt tentationes, quia Pharao contemptus surgit in scandala, vt dicit *Glos. Exod.* 5. Propter quod dicit *Eccl.* 2. Fili accedens ad seruitutem Dei sta in timore, &c.] Ideo necessaria est mansuetudo, quæ nec irritat, nec irritatur nec aliquibus iniuriis lacessitur. Vnde secundo dicitur [Et ne nos inducas in tentationem,] scilicet ne permittendo succumbat homo, id est, da nobis spiritum pietatis per quem mites effecti, iniurias contemnentes nullis tentationibus succumbamus. Nec orat vt non veniant tentationes, sed ne inducatur in tentationem, quod est succumbere tentationi. Sed quamuis homo sit liberatus à malo, nec frangatur tentationibus, adhuc in multis offendit, quia nemo est qui non peccet, vt dicit Salomon 4. *Regum* 8 e. & *Ecclesiastes* 7. c. Et ideo necessarius est luctus, quo peccata quotidiana & etiam præterita abluantur. Vnde tertiò petitur. [Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,] quod fit, per spiritum scientiæ. Scientia enim facit cognoscere quantæ sint miseriæ præsentis vitæ, quibus cognitis facit lugere & clamare [Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,] id est, da nobis donum scientiæ quo peccata nostra atque miserias cognoscamus, & cognita lugeamus: & sic lugentibus dimittantur. Debitores nostri sunt qui debent nobis pecuniam, vel qui fecerunt nobis iniuriam. Si debetur tibi pecunia & perfectus es, dimitte, si imperfectus es, licitè requirere potes, si ille habeat vnde reddat, si non habet, dimittere debes. Si facit iniuriam tibi & veniam petit, dimitte. Si non petit, in corde dimitte, paratus dimittere etiam ei cum locus fuerit. Hæ tres petitiones ad vitam temporalem pertinent, quia liberatio à malis, non frangi aduersis, lugere pro peccatis, separant à mundo. Sequentes euntem ad cælum. Vnde in primis petitur panis cælestis quo in via confortatur viator ne deficiat.

g Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.] Et hic de cælo datur, sed in terris comeditur. Et ideo petitio ista confinium est & conueniens transeunti de temporali vita ad æternam, quia res cælestis petitur vt hic habeatur. Et hic panis Deus est, qui pascit Angelos. Et sicut panis qui à matre comeditur, in lac in ea vertitur vt puer illo fruatur, sic Deus quo integro, vt ita dixero, Angeli fruuntur, versus est nobis in lac vt illo frui possimus. Assumpsit enim formam visibilem vt homines erudiret. Comeditur autem hic panis in scripturis per cognitionem, in sacramento per fidem, in contemplatione per dilectionem. Et dicitur supersubstantialis hic panis, quia super omnes substantias, & etiam super humanam intelligentiam est, & quia de cælo est. Vnde *Ioan.* 6.c. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. *Lucas* dicit. Panem quotidianum quia quotidie comedimus illum aliquo supradictorum modorum [Hodie,] autem vocat vitam præsentem, sicut in *Psalm.* 94. Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra. In Græco dicitur epiusion. In Hebræo dicitur sogolla, quod est egregius vel peculiaris. Egregius, hoc est supersubstantialis, peculiaris, hoc est quotidianus. Per istum panem esurimus iustitiam futuram. Habebitur autem panis iste per spiritum fortitudinis. Vnde sensus est.

g Panem nostrum,] id est, nobis necessarium.

h Da nobis hodie,] id est, da nobis spiritum fortitudinis quo tuam iustitiam esuriamus, & esurientes eadem reficiamur & roboremur quousque esuries nostræ iustitiæ satietur.

d Fiat voluntas tua.] Istæ tres petitiones quæ sequuntur non possunt impleri in terra, possunt tamen inchoari. Pastus enim homo illo pane supersubstantiali, sentiens dulcedinem bonæ voluntatis diuinæ, petis vt voluntas Dei fiat in terra sicut in cælo, id est, sicut in ciuibus cæli, sic in ciuibus terræ. Hoc est. Sicut Angeli conformant voluntatem suam voluntati Dei, sic faciant & homines. Vel, [Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra,] id est.

Δ sicut in *Aliter.*

Δ *a* Sanctificetur nomen tuum,] id est, da nobis vt sanctum tuum nomen sit firmum in nobis, vt in cælo tecum maneamus in pace, & filij tui efficiamur. Quod vt fiat.

b Adueniat regnum tuum,] id est, Ecclesia militans vniatur triumphanti. Vel aliter.

a Sanctificetur nomen tuum,] id est, sanctum appareat in nobis per triplicem notitiam. Quarum prima est, credere quod Deus est *Hebr.* 11. b. Oportet accedentem ad Deum credere quia est. Secundum est scire quid non est Deus. *Augustinus.* Si non comprehendis quid sit Deus, multum comprehendis si comprehendis quid non sit Deus. Tertia est scire quid sit & quomodo sit, quod erit quando cognoscimus eum sicut & cogniti sumus 1. *Cor.* 13.d. Prima liberat ab insipientia, quæ dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Secunda liberat ab idololatria. Tertia à miseria. Et hoc erit in patria. Vnde 1. *Ioan.* 3.a. Scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est. Sed non potest regnum venire ad regnum nisi omnino consentiamus voluntati diuinæ. Et ideo.

Δ Fiat voluntas *Secundum Chrysost.*

◆ sic & Christianus iniustus ad blasphemiam pertinet Dei iusti Nam sicut per bonos Deus glorificatur, sic per malos blasphematur. *Rom.* 2.d. Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes.

a Sanctificetur nomen tuum.] Quomodo Sanctificetur ab homine qui sanctificat omnes? Aut quod sanctum est quomodo sanctificatur? Sed in se quidem sanctum est, hoc autem quæritur vt sanctificetur in nobis, i. vt cum nos illum sanctificauerimus in nobis, tunc ille sanctificet nos in se. Nam qui non sanctificat Deum, non sanctificatur à Deo Sanctificamus autem Deum in nobis, quando scientes eum sanctum timemus & solicitè vigilamus ne forte violemus sanctitatem nominis eius in nobis per opera mala. Sicut qui præclara veste indutus est, fugit omnem rem sordidam ne perdat gratiã candoris eius, sic qui ipsum induit. *Gala.* 3.d sollicitus esse debet ne contaminet eum. Ipse quidem incommutabilis manet, tamen contaminationis iniuriam grauiter nostro vindicabit interitu *b* Adueniat regnum tuum,] Regnum Dei dicitur retributio iustorum pro iustitia, & peccatorum pro culpa. Item regnum dicitur sancti. Vnde *supra decimo tertio*, f. Colligent zizania de regno eius, id

◆ est de

A sicut in Christo, ita in Ecclesia. Vel, *e* Sicut in cælo] in anima iusti, sic *f* Et in terra] id est, in carne, vt scilicet caro consentiat spiritui. Vel, *e* Sicut in cælo] id est, in viris sanctis sic, *f* Et in terra, id est. in peccatoribus. Vel per cælum gratia, per terram liberum arbitrium intelligitur. Et est sensus.

d Fiat voluntas tua] scilicet in cælo & in terra, id est, fac vt liberum arbitrium gratiæ consentiat, quod totum fit per spiritũ cõsilij qui cõsulit nobis, vt si volumus misericordiam consequi, simus misericordes. Vnde sensus est. [Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra, id est da nobis spiritum consilij quo misericordes effecti, tuam voluntatem in terra impleamus pro modulo viæ, sicut impletur in cælo pro modo patriæ. Postquam verò homo iam misericordiam consecutus est & se totum subijcit voluntati Domini, statim ad alteriora suspirat, vt, scilicet illum videat, cuius voluntati obtemperat remotis omnibus nebulis phantasmatum, quod non implebitur nisi in futuro. Hæc petitio sexto loco ponitur, quia homo sexta die conditus, sexta die diuina visione se priuauit: Sed Dominus sexta ætate & sexta die ad suam visionem reformauit: & ideo sexto loco postulat visionem quam sexta die amisit, quòd fit per cordis munditiam, quam spiritus intellectus operatur in nobis. Vnde sensus est.

De cons. dist. 2. c. in calice.

> *d* Fiat voluntas tua, *e* sicut in cælo & in *f* terra. *g* Panem nostrum supersubstantialem *h* da nobis hodie,

b Aduentiat regnum tuum,] id est, da nobis spiritum intellectus, quo mundo corde facti *c* Regnum tuum] id est, te regnantem in sanctis tuis videamus. Visionem autem Dei & regnum eius sequitur pax & quies & delectatio summa, quæ fit per spiritum sapientiæ quam in cognitis cælestibus delectamur qui spiritus sapientiæ postulatur cum dicitur.

Aliter. *a* Sanctificetur nomen tuum] in nobis, scilicet vt pater noster dicaris & nos filij tui in æternum. Hoc est: Da nobis spiritum sapientiæ quo peccati mente filij Dei nominemur & simus. Et ecce ascenditur de terra in cælum. Et hoc ordine complentur in nobis hæ septem petitiones, secundum quod dicit. *Psalmo.* 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum, in loco quem posuit.

Aliter. A *d* Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra] vt expositum est. Sed quia voluntati tuæ per omnia obedire non possemus nisi viaticum haberemus: Ideo. *g* Panem nostrum,] supersubstantialem. *h* Da nobis hodie] quamdiu sumus in hac vita præsenti. Sed quia hoc pane sumus indigni, quamdiu sumus peccatorum sordibus inquinati: Ideo.

Secundum Chrysost.

A Et dimitte no-

Θ est de populo Christiano. Item regnum dicitur Sacra Scriptura. Vnde *infrà* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei & dabitur genti facienti fructus eius. De omnibus vnus est intellectus. Aliud est regem esse & aliud regnare. Ecce Deus naturaliter rex est, sed non in omnibus regnat, nec omnes homines sunt regnum eius, quia nec faciunt omnes voluntatem eius. Nam in omnibus iniquis, non Deus, sed diabolus regnat, qui faciunt eius voluntatem. Vnde *Ephesios sexto.* b. Rectores mundi tenebrarum harum. Non dicit mundi tantùm, sed addidit tenebrarum. Tenebræ autem dicuntur iniqui, lux sancti. *Ephesios quinto.* b. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, quia sicut per sanctos Deus ostenditur in hoc mundo, sic per iniquos obscuratur. Diabolus & mali homines sunt in potestate Dei, tamen nolunt esse sub Deo, non sunt regnum Dei. Nam iustum regnum est quando & rex vult habere homines sub se, & illi volunt esse sub eo, quando autem rex cogit per violentiam esse sub se, illud quantum ad veritatem non est regnum, sed tyrannis. Ideo Deus quamuis habeat omnes in potestate, tamen volentes tantum recipit, vt non sit tyrannus, sed rex. Diabolus plane Tyrannus est, qui etiam nolentes suam compellit facere voluntatem. Quid est ergo quod dicit quod interim duo sunt regna in mundo. Dei & diaboli, id est iusti & iniqui, & hic quæritur, vt tollatur de medio regnum diaboli, id est, iniqui vt veniat tantummodò regnum Dei, id est iusti. Quod tunc fiet quando omnes iniqui cum principe suo mittentur in stagnum inferni, omnes autem sancti resurgent & euntes obuiam Domino in aëre semper cum ipso erunt. 1. *Thess.* 4. d. Sic etiam intelligendum est de iustitia. Modò enim & iustitia & iniquitas regnant, tunc extincta iniquitate sola iustitia regnabit.

d Fiat voluntas tua.] Nunquid non facit Dominus vbique quod vult? *Psalmo.* 113. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Sed hoc quæritur vt in nobis fiat voluntas Dei, id est, vt eam nos faciamus. Quamdiu ergo eius regnum mixtum est in terra, fit quidem voluntas Dei, sed non sicut in cælo. In cælo enim Angeli faciunt voluntatem solius Dei. Non sic est in terra, sed hoc fit in fine. Cõmuniter autẽ accipi debet quod ait. *e* Sicut in cælo & in terra. Adueniat regnum tuum, sicut in cælo & in terra. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.] Et vide quam cautè locutus est. Non dixit: Pater sanctifica nomen tuum in nobis, adduc regnum tuum super nos, fac voluntatem tuam in nobis, ne seipsum videatur Deus in hominibus sanctificare, aut regnum suum super quos vult adducere, aut voluntatem suam in quibus vult facere, & per hoc inuenietur Deus personarum acceptor. Nec iterum dixit: Sanctificemus nomen tuum, suscipiamus regnum tuum, faciamus voluntatem tuam sicut in cælo & in terra, ne hominum tantummodo videatur esse quod sanctificant Deum, aut quod suscipiunt regnum eius, aut quod faciant voluntatem eius, sed mediè dixit & impersonaliter: Sanctificetur, adueniat, fiat, vtriusque opus necessarium demonstraret, quia & homo Deum necessarium habet, vt Deus hominem ad iustitiam faciendam. Nam sicut homo non potest facere bonum nisi habeat Dei adiutorium, ita nec Deus operatur bonum in homine nisi homo voluerit. Sicut nec semen sine terra, nec terra sine semine fructificat, sic nec homo sine Deo, nec Deus sine homine iustitiam operatur in homine.

g Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.] Videtur quod qui petit quotidianum, non habeat in crastinum: Quomodo enim petit quotidianum vel diurnum, qui habet præparatum in quinque vel decem dies? Illud enim petitur quod non habetur. Quod si est, oratio ista paucis potest conuenire aut forsitan nulli. Quis enim tam fidelis vt cum possit amplius habere tantum amplius sibi non seruat nisi quotidianum? Forsitan solum conueniebat Apostolis, qui omni tempore vagabantur; vt ipsa vagatio amplius quotidiano victu possidere non poterat. Sed ita debemus aptare Christi doctrinam vt omnes in ea proficiant. Ne fortè communis medicina dum paucis aut nulli prodest, inueniatur superflua, quæ ad omnium salutem est præparata. Ergo non ideo oramus panem vt habeamus quod manducemus, sed vt quod manducamus de manu Domini accipiamus. Nam habere ad manducandum commune est inter iustos & iniustos, & frequentius habent peccatores quam iusti, de manu autem Dei accipere panem non est commune, sed tantùm sanctorum. Præparare ergo non verant hæc verba, sed cum peccato præparare. Nam qui cum iustitia panes præparat, illi Deus dat panem quem manducat qui autem cum peccato, non illi dat Deus, sed diabolus. Nam omnia quidem à Deo † dantur, non tamen omnia à Deo subministrantur. Vel, ita, vt dum à Deo datur sanctificatus accipiatur. Et ideo non dixit, panem quotidianum da nobis, sed addit nostrum, id est, quem iam habemus paratum apud nos, illum da nobis, vt dum à te datur sanctificetur: Vt puta, laicus offert sacerdoti panem, vt benedicat & porrigat illi, quod panis est, offerentis est, quod sanctificatus est, beneficium sacerdotis. Nunquid non sufficit dicere: Panem nostrum, da nobis hodie, quare addit quotidianum? Vt luxuriosos cibos compescat, vt tantum quis manducet, quantum natura exigit, non quantum lasciuia carnis impellit. Si enim tu in vno conuiuio tantum expendas, quantum sufficere poterat centum hominibus moderatè viuentibus, aut tibi ipsi centum diebus disciplinate viuenti, iam non quotidianum cibum manducas, sed multorum dierum. Christianus si possibile est pane quotidiano non plus habeat, quod possibile non est quãtum ad possibilitatem humanam. Item quare dixit, [nostrum?] Propter duas rationes. Primò, quia omnia quæ dat nobis Deus siue orantibus, siue militantibus, non nobis solis dat, sed etiam aliis per nos. Qui ergo de laboribus suis indigentibus non præstat, non potest dicere, panem meum da mihi, nec enim tantum suum panem manducat, sed & alienum. Deinde qui iustè acquisitum panem manducat, suum panem manducat, qui autem cum peccato, alienum. *h* Da nobis hodie] vt non pro crastino simus solliciti. Cum enim ignores si viues cras, qua de causa ita sollicitus es? Accinctos & alatos nos vult esse tantum cedentes naturæ non luxu vel auaritiæ.

† a. creantur.

A Et dimitte

Aliter. A *a* Et dimitte nobis debita nostra] id est peccata nostra. *b* Sicut & noa dimittimus debitoribua nostris] id est, da vt nos dimittamus alijs quod in nos peccauerunt, & tu dimitte nobis quod in te peccauimus. Sed quis per nos & stare resistere hosti non sufficimus, perimua. *c* Et ne nos inducas in tentationem,] id est, induci permittas. Et non tantû hoc facias nobis. *d* Sed libera nos à malo] id est à mundo vel à peccato & à purgatorio. *e* Amen] id est verè, vel fideliter. Verè, quo ad intellectum, fideliter, quo ad effectum. Et ideo Dominus in fine posuit, [Amen] quia hæc oratio potissimè ex intellectu & affectu dicenda est.

De pæ. dis. 1. c. tres sunt, & dis. 2. c. si enim, & dis. 3. c. de quotidianis, &c. adhuc. De consec. 2. c. iterate. Marc. 11. d. Secundùm Chrysost.

Et *a* dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, *d* sed libera nos à malo: *e* Amen. Si *f* enim dimiseritis *g* hominibus peccata eorum, *h* dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si *i* autem non dimiseritis hominibus, *k* nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Cùm *l* autem ieiunatis,

● *a* Et dimitte nobis, &c.] Cum qua spe orat qui inimicitiam seruat etiam aduersus lædentem? *Eccle.* 28. a. Homo homini seruat iram & à Deo quærit medelam? Si ergo qui læsus est frustra orat nisi indulserit, quomodo putas orat qui læsus non est si ipse per iniustitiam alios lædit & grauat? Sed multi nolentes dare veniam peccantibus in se fugiunt hanc orationem. Stulti primum, quia non sic orant vt docuit Christus, nec sunt Christi. Secundò, quia nec pater exaudit orationem quam filius non dictauit. Cognoscit enim pater filij sui sensum, & verba non suscipit, quæ vsurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi exposuit. Non dixit: Sicut & nos dimittimus, sed dimittimus, vt prius dimittamus & postea petamus remissionem. Rememorat hic peccatorum vt humiliter, iubet remittere vt conscientiam purget, promittit veniam vt statuat in spe, & te facit dominum suum: Sicut decreueris inquit de eo, & ego de te decernam, tu conseruo dimitta, ego seruo, tu obnoxius peccato, ego sine peccato. Sed dicens: iniustè passus sum. Hæc sunt peccata. Si enim iustè, peccata non sunt, & tu saluum venis accepturus remissionem. Poterat quidem Deus sine hoc dimittere, sed vult falsitatem nostram expellere, & philotropiæ occasiones studet dare.

c Et ne nos inducas in tentationem.] Quia multa magnifica supra posuit, nunc addit humilitatis doctrinam, vt dum dicit, [Ne nos inducas in tentationem,] cognoscant se esse infirmos, & consideratio infirmitatis causam gloriationis extinguat. Duo ergo petimus, vt nos non inducat. & vt inductos nos liberet de periculo tentationis. Nam si secundum veritatem iustitiæ homines examinaret, nullus poterit fieri saluus, ideo aut difficile tentat, aut si tentat non tamdiu tentat donec nos vincamus tentationem, sed quamdiu nos vincere velle ostenderimus, non virtutem nostram tentat, sed voluntatem. 1. *Cor.* 10. c. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, &c. Volens autem glorificare hominem tentat eum, non vt eum magno iudicio glorificet, sed ne sine causa glorificet, docet humiliter timere, agones non insilire. *d* Libera nos à malo] pernicioso. Perniciosum diabolum vocat, iubens nos ad ipsum implacabile habere prælium. Et monstrans quod non natura talis est, sed propter super abundantiam malitiæ sic vocatus, & quia à nobis nihil passus nos persequitur. Et non dixit, à malis libera, sed à malo, vt non odiamus proximos, cum ab ipsis mala passi fuerimus, sed ab illis ad illum transponamus inimicitias sicut ad causam malorum. *Chrysostomus.* Tuum est regnum & virtus & gloria in sæcula sæculorum. Amen. Tria hæc ad tria quæ superius dixit introducit. Quoniam dixerat: Adueniat regnum tuum, Ac si dicat quis: Non habet Deus regnum in terra? Respondet, Tuum est regnum. Non potest Deus facere in terris quod oratis: Fiat volûtas tua, &c. Respondet: Tua est virtus, &c. Item dicit: Gloria est si dimittentibus dimittit. Si enim dimiseritis hominibus.] Postpositam orationem subdit Dominus ipsius commendationem per insertam conditionem, q. d. Dominus, iusta est hæc conditio vt dimittentibus dimittatur, & non dimittentibus non dimittatur. *Eccl.* 28. a Dimitte proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Et *ibid.* Homo homini seruat iram & à Deo quærit medelam? Dicit ergo: Si enim dimiseritis hominibus. Nota, quod non ait: Si autem vos homines dimiseritis hominibus peccata eorum, id ait simpliciter, dimiseritis, non addens vos homines, in hoc ipso inueniens condonantes iniurias, benefacientes inimicis, orantes pro eis quodammodo esse supra homines, quia peccare in fratrem humanum est, sed rancorem odij dimittere & pro iniurijs beneficia reddere quasi diuinum est. Vnde dicit. *Interl.* Vos qui estis quasi dij. *Ps.* 81. Ego dixi dij estis. Et *Exod.* 7. a. Constitui te Deum Pharaonis. Hæ sunt opera quæ propriè operatur in nobis Dominus. *Isa.* 27. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine, &c. Omnia, id est perfecta vel excelsa. *g* Hominibus peccata eorum,] quia in hoc quod peccant homines sunt. *Gen.* 6. a. Non permanebit spiritus meus in homine quia caro est. Homo enim ab humo est. *h* Dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra, Ecce magna fiducia, 2. *Reg.* 19. d. Dauid de facili dimittit Semei ei maledicenti. Item 1. *Reg.* 25. f. ad petitionem Abigail dimisit iniurias illatas à Nabal. Et ideo ei Dominus facilè dimisit triplex peccatum contra Vriam commissum. 2. *Reg.* 12. d. *Luc.* 6. f. Dimitte & dimittetur vobis. *i* Si autem non dimiseritis hominibus.] Procedit conditio quasi ab oppositis. q. d. sicut ad dimissionem vestram dimittitur vobis, ita ad non dimissionem vestram non dimittitur vobis. *k* Nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.] vt sit negatio extinctiua totum negans. q. d. nec peccata vestra vobis dimittet, nec pater vester est. Benè dicit [vestra] quia hęc est sola possessio & operatio hominis. In bonum enim per se non potest, sed potest in malum. *Iac.* 2. c. Iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. *l* Cum autem ieiunatis.] Supra admonuit Dominus de eleemosyna & oratione vt recta intentione fierent, non humanæ laudis appetitu, nunc idem admonet de ieiunio. De quo non remouet Dominus, tristitiam omnimodam, sed tristitiam hypocritarum, quæ non solum meritum non habet, sed supplicium promeretur. Notandum autem quòd ieiunium aliud est spirituale, aliud corporale. Spirituale est quod abstinet à peccato. De quo *Isaia.* 58. b. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis. Ieiunium corporale est abstinere à cibo corporis tempore certo. Quod multa bona efficit cum rectè fit. Primò pauperem reficit. Tunc enim est rectum ieiunium, quando quod ventri subtrahitur pauperi datur. Vnde *Is.* 58. c. postquam monuit ad ieiunium subiungit. Frange esurienti panem tuum. Item intellectum subtiliat. *Dan.* 1. d. Malasar qui interpretatur despectio angustiarum, tollebat cibaria & vinum potus eorum dabatque eis legumina, pueris autem dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & in omni scientia. Danieli autem intelligentiam omnium visionum. Item gratiam docendi impetrat. Vnde *Exod.* 24. d. legitur quod Moyses ieiunauit quadraginta diebus & tunc suscepit legem quam doceret populum. Item reuelationes secretorum meretur. Vnde *Dan.* 9. f. Post ieiunium audiuit ab Angelo. Tu ergo animaduerte sermonem, & intellige visionem. Item ad visionem Dei perducit. Vnde 3. *Reg.* 19 b. legitur de Elia qui ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus & venit ad montem Dei Horeb, vbi vidit Deum. Item auctoritatē & gratiam apud homines confert. Vnde *sup.* 3. b. legitur de Ioanne Baptista, quod omnes exibant ad eū propter vitæ austeritatem & ieiuniū durum. Item pœnā euitat. Vnde *Ion.* 3. d. Ieiunio misertus est Dn̄s Niniuitis. Item carnis lasciuiam domat. Vnde *Hier.* Oratione sanantur pestes mentis, ieiunio pestes corporis. *Marc.* 9. e. Hoc genus in nullo potest exire nisi in oratione & ieiunio Item hominē cum Deo seruat. *Isa.* 30. e. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuē, & non faciet auolare à te doctorē tuum. Item sanitatē corporis conseruat. *Eccl.* 31. c. Vigilia & cholera & tortura viro infrunito, somnus sanitatis in homine parco. Item tentationem dæmonis eliminat. Vnde *Iud.* 13. b. post ieiunium amputauit caput Holofernis, id est suggestionem dæmonis. Item liberationem à morte pro alijs impetrat. Vnde *Esth.* 7. b post ieiunium impetrauit apud regem liberationem Iudæorum, de quibus data erat sententia mortis. Item gratiam vel augmentum gratiæ impetrat. Vnde *Act.* 2. a. post ieiunium quadraginta dierum datus est Apostolis Spiritus sanctus. Item exemplū informat. Et ideo ieiunauit Dominus in deserto. *sup.* 4. a. Dicit ergo [Cum autem ieiunatis] in tempore certo & determinato. Non n. semper est ieiunandum, quia omnia tempus habent. *Chrys.* Eleemosyna præcepit quasi mercatrix, vt locum habeat oratio. Ieiunium sequitur orationem, quia non oratio ieiunij adiutorium est, sed ieiunium orationis

De pœ. di. 41. c. dicit Dominus: De consec. di. 5. c. penultimum infra. 18. d.

Duplex ieiunium.

Ieiuniū corporale multa bona efficit.

A Nolite fie-

a Nolite fieri sicut hypocritæ b tristes. c Exterminant enim d facies suas, vt e pareant hominibus ieiunantes. f Amen g dico vobis † h receperunt mercedem suam. i Tu autem k cum ieiunas, l vnge caput tuum, & m faciem tuam laua, n ne videaris hominibus ieiunans, sed patri o tuo p qui est in abscondito, & pater q tuus qui videt in abscondito r reddet tibi. s Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi t ærugo & u tinea demolitur, x & vbi y fures effodiunt & furantur. z Thesaurizate autem vobis a thesauros in cælo

al. † Quia.

C

De sacra vnctione, cap. vnico.

De pœn. dist. 41. ... Dominus. De cl. ... cap. ... 88. d.

a Nolite fieri sicut hypocritæ.] Non solum prohibet facere, sed velle, cum dicit, Nolite. In voluntate enim prima radix merendi vel demerendi est.

b Tristes,] in apparentia. Ipsa enim vultus tristitia est ostentatio ieiunij, quasi dicat, nolite ieiunare ea intentione qua illic, scilicet, pro ieiunij sustentatione per tristitiam.

c Exterminant enim,] id est, extra terminos proprios ponunt, quasi neque exquisitæ delitiæ, neq; affectatæ sordes decent Christianum. d Facies suas,] non brachia, sed facies in quibus magis apparent. e Vt pareant hominibus ieiunantes,] qui non vident nisi exteriora. Sed Dominus intuetur cor. 1. *Reg.* 16. *Eccles.* 1. b. Noli fieri hypocrita in conspectu hominum. *Chrysostomus.* Si destructio faciei est ad vanam gloriam, vbi idem apparet, quid dicemus de mulieribus, quæ coloribus & subscriptionibus faciem corrumpunt in periculum incontinentium iuuenum? Illi enim sibi soli nocent, istæ autem & sibi, & videntibus. *Bern.* Non totum est labiis hominum committere gloriam suam, arcæ vtique sine sera & sine claue. Nam si ponitur in eos meum non iam in tua potestate, sed in mea est potestate, cum meo libito possum laudare te, vel derogare tibi.

Duplex ieiunium.

a Nolite fieri sicut hypocritæ tristes.] *Chrysostomus.* Sciens Dominus quod non potest esse hilaris qui ieiunat, non dixit: Nolite esse tristes, sed nolite fieri. Aliud enim est esse, aliud fieri. Assiduum ieiunium naturaliter facit esse tristem, qui autem per impostoram vel hypocrisim pallentes apparent, non sunt tristes, sed fiunt. Si ergo qui ieiunat & tristem se facit hypocrita est, quanto iniquior est qui non ieiunat, sed in facie sua argumentis quibusdam pingit venalem pallorem.

f Amen,] id est, verè.

g Dico vobis,] amicis meis.

h Receperunt mercedem suam,] laudem scilicet, suam quam intendebant. Hoc ieiunium perniciosum est, & Deo contrarium. *Isaia* 58. b. Nunquid hoc est ieiunium quod elegi? *Greg* super *Amos* 4. Iocassum enim caro atteritur, si à prauis voluptatibus non refrænatur. *Isidorus.* Qui cibis abstinent, & mala agunt, dæmones imitantur, quibus non esca, sed nequitia semper adest.

Ieiunium ... bona efficit.

i Tu autem, &c.] ex quo remouit remouendum, docet quid faciendum. Dicit ergo: Tu autem. Iste enim dignus est demonstratione alius non. Propter hoc dictum est in plurali supra Cum autem ieiunaris. Mali enim sunt in pluralitate. k Cum ieiunas.] *Versus.* Abstinet æger, egens, cupidus, gula simia, virtus. l Vnge caput tuum,] oleo. Metaphora est à Palæstinis sumpta. Isti enim in festis caput suum vngebant. Sensus est. Vnge caput tuum oleo, id est, festiuum & hilarem te exhibe, 2. *Cor.* 9. b. Hilarem datorem diligit Deus, *Eccles.* 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Vel. Vnge caput tuum, id est, mentem tuam oleo gratiæ. Caput, id est, mens inungitur, ne diabolus per capillos, id est, cogitationes retineat. *Isaia* 10. f. Computrescet iugum à facie olei. Item oleo spiritualis lætitiæ contra tristitiam sæculi. *Psalm.* 44. Vnxit te Deus Deus, tuus oleo lætitiæ, &c. Item oleo misericordiæ, contra auaritiam, *Luc.* 10. f. Samaritanus vulneribus sauciati infudit oleum. Item oleo nitidæ & mundæ conscientiæ contra negligentiam. Hoc caruerunt fatuæ virgines, *Infra* 25. a. Item carnem vnguento, id est, maceratione carnis. *Iudith.* 10. a. Vnxit se myrto optimo, *Ioan.* 12. a. Domus repleta est ex odore vnguenti. m Et faciem tuam laua. *Chrys.* Facies animæ conscietia est. Proiice à te sordes auaritiæ, periurij stercora, malitiæ putredinem, & lauisti faciem aqua prophetica, *Isaia* 1. c. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum. Caput tuum Christus est. Esurientem ciba, sitientem pota, & sic caput tuum vnxisti pretioso myrto, id est. Christum oleo misericordiæ qui clamat in Euangelio. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *Infra* 25. d. Item iustitia in duobus, ne facias malum, vt facias bonum. Ad illud pertinet laua, ad aliud, vnge. Non dicit: laua caput. Caput enim tuum lotionem necessariam non habet, nostra autem conscientia semper sordida est in peccatis quamdiu sumus in hoc corpore. Laua faciem tuam, id est, intellectum à curiositate, affectum ab illicito amore. In hac autem facie inspiratur homini anima viuens. n Ne videaris hominibus ieiunans.] Non prohibet simpliciter videri, sed velle videri & inde laudari. o Sed patri tuo,] per creationem, per recreationem, per conseruationem. p Qui est in abscondito,] *Isaia* 45. b. Verè tu es Deus absconditus. q Et pater tuus qui videt in abscondito,] id est, in humili & pura conscientia, quæ cælum dicitur: *Isaia vlt.* a. Cælum mihi sedes est.

r Reddet.] *Sap.* 10. d. Reddet Deus mercedem laborum sanctorum suorum. s Nolite thesaurizare, &c.] Supra prohibuit Dominus ieiunium pro humano fauore captando, & adhuc idem prohibet fieri pro lucro temporali acquirendo. Sunt enim quidam acutè ieiunantes vt parcant rebus suis, & multiplicent sibi thesauros, & tale ieiunium prohibet Deus. Vel potest sic continuari, vt sit summa & breuis conclusio omnium prædictorum, quasi dicat, nolite dare eleemosynam, ieiunare, orare pro commodo terreno, & quid dicerem per singula, nolite thesaurizare, &c. id est, aliqua opera misericordiæ, vel de genere bonorum agere vobis in terra, id est, pro emolumento terreno. Dicit ergo: s Nolite thesaurizare vobis in terra,] id est, spem vobis collocare in terrenis, diuitias reputando. t Vbi ærugo & tinea demolitur,] ad literam, id est, consumit & destruit, *Iac.* 5. a. Argentum vestrum, & aurum æruginauit. x Et vbi fures effodiunt & furantur,] ad literam sæpè. Vndè *Eccles.* 29. b. Non abscondas eam, id est, pecuniam sub lapide in perditionem, sicut fecit quidam subscribens lapidi, hic sunt, & alter veniens & accipiens, subscripsit, hic non sunt, & mortuus est ille qui absconderat præ dolore. Alius est thesaurus scientiæ. De quo *Eccles.* 20. d. Sapientia absconsa & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumenta maledicetur in populis. Item gratiæ, *Prou.* 21. c. Thesaurus desiderabilis & oleum in habitaculo iusti. Et malus Thesaurus culpæ, *Rom.* 2. a. Secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iusti Iudicij Dei. t Vbi ærugo.]

Moraliter. Omnis thesaurus, aut est de metallis, aut de vestibus, aut de lapidibus pretiosis. Primum demolitur ærugo, secundum tinea, tertium fures. Quod ergo dicit Dominus, hic de his thesauris, præcipuè tangit clericos: *Eccles.* 5. a. Noli attendere ad possessiones iniquas, nihil enim proderunt tibi in die vindictæ & obductionis. In his prædictis tribus triplex notatur tentatio mundi, carnis, & diaboli. Hæc sunt tria iacula diaboli. Ærugo quæ in auro est & argento; concupiscentia mundi, *Iob* 20. b. Diuitias quas deuorauit per cupiditatem suam euomet per amissionem, *Prou.* 23. a. Ne erigas oculos tuos ad diuitias quas habere non potes. Tinea quæ nascitur de veste plicata & in quiete, gula est, & luxuria in carne. Fures sunt superbia & dæmones, quæ omnes virtutes furantur. Inter quos occiditur descendens à Ierusalem in Iericho, *Luc.* 10. Notabiliter autem dicit: effodiunt, primò, & furantur, secundò. Effodiunt enim per ostentationem vt demum furentur cum appetit humanum fauorem. *Ioel.* 1. b. Ficum meam decorticauit. *Greg.* Deprædari desiderat, qui thesaurum in via publicè portat.

Moraliter.

Allegoricè. u Tinea significat inuidiam, quia tinea latenter vestes consumit. t Ærugo,] superbiam quæ omnem decorem virtutum offuscat. y Fures,] Hæretici vel dæmones, qui semper ad hoc tendunt vt spiritualibus spolient. z Thesaurizate autem vobis.] Non dicit mihi, Nihil enim prodest sibi, sed vobis, *Iob* 22. a. Quid prodest Deo si iustus fueris, aut quid conferes ei si immaculata fuerit vita tua? *Ps.* 15. Bonorum meorum non eges. a Thesauros in cœlo,] quasi in proprio loco. *Chrys.* Ibi substantiam tuam colloca, vbi patriam habes. In cælo dicit, quasi dicat. Incorruptibiles sunt diuitiæ sanctorum, & in cælo vbi nihil corrumpitur sunt quærendæ & ponendæ, *Eccles.* 14. c. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operabitur ibit cum ipso. *Chrys.* Quæ stultitia est illic relinquere vnde exiturus es, & illuc non præmittere quò iturus es? Quicquid pro anima tua feceris, hoc tuum est, quod autem relinquens perdidisti. Nam quod corporaliter congregatur, spiritualiter dispersum videtur & perditum, quod autem corporaliter dispergitur, bene spiritualiter congregatur in cælo. Qui collocat thesauros in terra, non habet quod speret in cælo. Vt quid respiciat in cælum, vbi nihil habet repositum? Vndè *Ps.* 72. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram?

Allegoricè.

Δ a Vbi neque erugo, neque tinea demolitur,] ad literam, quia nihil mali admittitur, &c.

Moraliter.

Moraliter.

Per eruginem ſuperbia, quæ de bono oritur, ſicut erugo de metallo. Per tineam inuidia, quia ſicut tinea ſine ſonitu veſtem corrumpit, ſic inuidia virtutes. Fures ſunt Hæretici, qui furantur veritatem ſacræ Scripturæ, vel dæmones, qui effodiunt in tentatione, furantur in conſenſu. *Iacob* 5. a. Agite nunc diuites, plorate vlulantes. Agite dicit contra eruginem, plorate contra tineam, vlulate, contra fures, qui ſunt contra quos vlulandum eſt.

Luc. 12. *f.*

vbi a nec ærugo nec tinea demolitur, b & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi enim eſt c theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum. d Lucerna corporis tui eſt e oculus tuus. Si fuerit f oculus tuus g ſimplex, h totum corpus tuum i lucidum erit. k Si autem oculus tuus nequam l fuerit, m totum corpus tuum tenebroſum erit. n Si ergo lumen quod in o te eſt, p tenebræ ſunt, ipſæ q tenebræ, quantæ erunt? r Nemo poteſt ſ duobus Dominis ſeruire. t Aut enim vnum odio habebit

b Et vbi fures non effodiunt, nec furantur.] *Chryſoſtomus.* Omnia bona mundi triplex interitus tollit, aut ex ſeipſis veteraſcunt, aut dominorum luxu conſumuntur, aut extraneis dolo, vi vel calumnia diripiuntur, quia omnes fures dicuntur, qui per iniquitatem feſtinant aliena facere ſua. Vel. Vbi fures, &c. quia ibi aduerſus electos Dei nulla fraus præualebit. *Naum.* 1. d. Celebra Iuda feſtiuitates tuas, non adiiciet vltra, vt pertranſeat in te Belial: vniuerſus interiit.

c Vbi enim eſt theſaurus tuus,] quaſi dicat, caue vbi theſaurizas. Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum, id eſt, cordis meditatio, *Eccleſiaſtes* 10. a. Cor ſapientis in dextera eius, id eſt, in æternis, & cor ſtulti in ſiniſtra, id eſt, in tranſitoriis. *Deuteronom.* 33. d. Oculus Iacob in terra frumenti, id eſt, in cælo. *Prouerbiorum* 17. d. Oculi ſtultorum in finibus terræ. *Eccleſiaſtes* 2. c. Oculi ſapientis in capite eius. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. *Hieronymus.* Cor habet guloſus in ventre, laſciuus in ludicris, amor in libidine, auarus in pecunia.

Theſaurizantis ſunt tria neceſſaria.

Qui vult theſaurizare, tria ſibi ſunt neceſſaria. Prouidentia in reponendo, diſcretio in congregando, diligentia in ſeruando. Prouidentia, vt prouideat vbi reponat in locum tutum, id eſt, in cælum, & arcam fortem, ſcilicet Chriſtum vel beatam Virginem. Corpus eſt mala arca, quia omnia putreſcunt ibi. Aliquando diabolus vult auferre theſaurum iſtum per violentiam, ſcilicet tentationem. Quod ſignificatur. 2. *Machab.* 3. e. quod Heliodorus qui diabolũ ſignificat voluit ſpoliare templum. Sed quid faciendum eſt, docetur ibi optimè. Tria ſunt quæ vim eius debilitant. Oratio, timor, & dolor. De oratione dicitur ibi. Inuocabant de zelo eum qui de depoſitis legem poſuit, vt his qui depoſuerant ea ſalua cuſtodiret. Si ita fiet, veniet ille ſedens ſuper equum, habens vt videbatur arma aurea ſcilicet Chriſtus paratus ad pugnandum, quem ſequuntur duo iuuenes optimi decore, ſcilicet, Angeli miſſi à Deo, ſcilicet, timor de pœna futura, & dolor de præterita culpa. Diſcretio etiam neceſſaria eſt. *Rom.* 12. a. Rationabile ſit obſequium veſtrum.

d Lucerna corporis tui.] Dixerat vbi theſaurus tuus eſt, ibi & cor tuum, ideò cauendum eſt in reponendo theſaurum. Sed quia cautela ab intentione incipit: Ideò determinat intentionem, vt non vertatur ad inanem gloriam vel lucrum temporale. *Chryſoſtomus.* Poſt eleemoſynas conuenienter docet mentem habere ad Deum. Qui enim cor habet ad Deum, illius oculus lucidus eſt. Vnde *ſupra* 5. a. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. *Eccleſiaſtes* 11. c. Dulce lumen, & delectabile oculis videre ſolem. Vocans ergo intentionem oculum, comparat eum lucernæ ſicut enim oculus membra ad operandum dirigit, & lucerna greſſus ambulantis, ſic intentio congeriem operationis. Et ſicut nomine oculi duo accipiuntur, vt dicit *Gloſſ.* ſc. intentio, & lux fidei, ſic nomine corporis duo ſimiliter, ſc. congeries operum exteriorum & congeries operum, exteriorum, ſiue virtutum. Primo ſecundo reſpondet primum corpus, & ſecundo ſecundum. Lucerna, id eſt, intentio recta vel fides formata, opera dirigunt & illuminant. Dicit ergo: Lucerna corporis tui. Corpus dicit congeriem operum exteriorum & interiorum.

e Est oculus tuus, &c.] id eſt, fides, vel intentio, vt non ad lucernam hominum iudices opera, ſed propriæ conſcientiæ, *Apocalypſis* 21 à. Lucerna eius eſt agnus. Quia agnus ſimplex, ſignificat rectam intentionem & ſimplicem.

f Si fuerit oculus tuus.] Per hoc quod dicit, oculus, ſingulariter, ſignificat quòd intentio debet eſſe ad vnum, quarto *Regum vltimo.* b. Sedechias excæcatus eſt in Reblatha. Similiter fides debet dirigi ad Deum. *Cant. quarto*, c. Vulneraſti me ſoror mea in vno oculorum tuorum.

g Simplex,] ſine errore ad fidem, ſine praua delectatione, ea charitate informante. Vel, ſimplex, ſine duplicitate.

h Totum corpus tuum.] id eſt, congeries bonorum operum interiorum, & exteriorum.

i Lucidum erit,] à tenebris peccati remotum.

k Si autem oculus tuus,] id eſt, intentio tua.

l Nequam fuerit,] id eſt, peruerſa.

Luc. 16. *c.* 25. *diſt. c. oculus* 61. *q.* 1. *c. De pœn. diſt* 5. *c.* 1.

m Totum corpus tuum tenebroſum erit,] id opus demeritorium erit. *Chryſoſtomus.* Sicut qui graues habet oculos, ſi ponas eum in loco tenebroſo, melius videt, ſi autem ponas in ſole, nihil videt, quia oculus non ſuffert ſolis candorem: Sic & homo mundialis, qui oculum, i. mentem terrenis deſideriis ſordidã habet, & turbulentam, ſi ponas eum in rebus mundialibus ſapit, & aſtutus eſt, ſi autem trahas eum ad res ſpirituales nihil ſapit, quia mens eius terrenis deſideriis corrupta iuſtitiæ bonum non ſentit, dico non neſcit. ſcit enim quod non ſentit.

n Si ergò lumen,] i. intentio, quæ debet eſſe lumen operum.

o Quod in te eſt,] in libero arbitrio. p Tenebræ ſunt,] mala intentione facta, quia tunc mala. q Ipſæ tenebræ,] i. ea quæ per ſe mala ſunt, quantæ erunt? Et eſt ſenſus in ſumma. Si bona quæ agis, quia mala intentione fiunt, tenebræ ſunt, ea, quia per ſe mala ſunt, & mala etiam intentione fiunt, maiores tenebræ ſunt. Vel ſecundùm *Aug.* Lumen eſt intentio praua, dictum vel factum dicuntur tenebræ. Vnus eſt ſenſus. Si intentio corrupta eſt tenebræ, multò magis dictũ vel factum procedens ex illa intentione. *Chryſ.* Non eligeres aurum, & ſericas veſtes vt oculis orbareris, quia nulla reliquæ vitæ tibi eſſet vtilitas, ita in anima cuſtodit intellectum. r Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire,] adhuc vtitur Dominus quaſi quadam antypophora. Poſſet enim dicere aliquis: ſi propter intentionem temporalium, & huiuſmodi mala fiunt quæ ſunt bona, ego faciam bona ſimul & propter cæleſtia, & propter temporalia. Et poteſt hoc reſpicere tria quæ prædicta ſunt, ſcilicet, nemo poteſt ſeruire pro temporalibus ſimul, & terrenis. Vel ſimul theſaurizare in cælo & in terra. Vel. Nemo poteſt ſimplici oculo & nequam facere.

ſ Duobus dominis,] contrariis. Non enim poteſt quis exercere opus diaboli & placere Deo. *tertio Regum decimooctauo*, d. Vſquequo claudicatis in duas partes? Duo Domini ſunt virtutes & vitia, cæleſtia & terrena, Deus & diabolus, vana gloria & vera gloria.

t Aut enim,] ſubiungit cauſam prædictorum.

u Vnum odio habebit.] diabolum tanquam ſingulariter malum, non creaturam ſed vitium.

r Nemo poteſt, &c.] ſcilicet, Deo, & diabolo ſeruire.]

Diabolus ſignificatur per Pharaonem qui facit ſeruire ſuos in luto luxuriæ latere cupiditatis, palea vanitatis. Et inuitat ad ædificandum tres ciuitates in Ægypto. Phyton, Rameſſe, Heliupolis. De duabus primis, *Exod. primo*, b. De tertia Iſaiæ decimononο, c. In die illa erunt quinque ciuitates, in terra Ægypti, ciuitas Solis vocabitur vna. Phyton, interpretatur os abyſſi, vel cupiditas. Prouerbiorum, *trigeſimo-primo*, c.

Tria ſunt inſatiabilia: Infernus, os vuluæ, & terra quæ non ſatiatur aqua, quartum verò, ſcilicet, ignis nunquam dicit ſufficit.

Rameſſe, interpretatur malitia detinens: Hæc eſt luxuria. *Prouerbiorum ſecundo*, d. Omnes qui ingrediuntur ad eam non reuertentur.

Heliopolis, ciuitas Solis, ſuperba. *Iob trigeſimo primo*, c. ſi vidi ſolem cum fulgeret & lunam incedentem clarè, lætatum eſt in abſcondito cor meum. Solem videre cum fulget eſt lætari de honore temporali, & vani nominis claritate. Lunam videre incedentem clare, eſt exultare de mundi proſperitate. Item ſeruientes diabolo in panibus ſunt detractores.

Δ Et alterum

† Vnde Pro-

a Et alterum diliget,] f. Deum. *b* Aut vnum sustinebit,] scilicet diabolum, iugum eius portando. *c* Et alterum contemnet] scilicet Deum, opera eius deliciis & concupiscentiis postponendo. Et nota quòd dicit: contemnet, non odiet.
D In omni enim peccato mortali cōtemptus est. Nota quòd nulla creatura Deum odit affectu, etsi effectu. Nec etiā diabolus odit Deum inquantum Deus est, sed inquantum puniēdus est. Sicut latro non odit Iudicem quia homo, sed quia iudex & vindex. *d* Non potestis Deo seruire, & mammonæ:] Manifestario eius est quod dixerat: Non potestis duobus Dominis seruire. Non dicit habere, quod fieri licet, vt bene dispenset. Abraham enim diuitias habuit, & Iob, sed non eis seruierunt. Seruire enim diuitiis auari est. Nota autem quòd Syra lingua, mammonæ diuitiæ dicuntur. Secundum quosdam dicitur nomen dæmonis, qui præest diuitiis, non quòd in eius ditione sint, sed quia laqueis diuitiarum vtitur ad decipiendum. *Chrysostomus.* Non solum in hoc nocent diuitiæ, quia latrones armant contra nos, & intellectum obtenebrant, sed quia seruitute Dei nos expellunt in suam captiuitatem. Ideo qui vult Deum amare, necesse est vt odiat diuitias, & qui vult mandata auaritiæ facere necesse est, vt contemnat Dei mandata. *e* Ideò dico vobis] quia scilicet Deo & mammonæ non potestis seruire: Ideò dico vobis. Quia possent fortè dicere: Tu prohibes diuitias, sed saltem indigemus cibis, & possumus soliciti esse de illis habendis. Hoc præuenit & remouet cum dicit. *f* Ne soliciti sitis animæ vestræ] Id est vitæ vestræ. Multiplex est solicitudo. Est enim quædam prouidentiæ spiritualis: Et hæc præcipitur. *Prouerbiorum sexto.* a. Vade ad formicam ò piger & disce sapientiam. Est & solicitudo temporalis necessitatis quæ est tolerabilis. De qua *Genesis tertio.* d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Est etiam solicitudo superfluitatis & curiositatis: Hæc prouenit ex amore inordinato terrenorum & diffidentia æternorum: De hac *Prou.* 11. a. Expectatio solicitorum peribit. De hac etiam dicit. *Luc.* 8. b. super illum locum: Semen est verbum Dei. *Glo.* Solicitudo huius sæculi suffocat verbum Dei. Ibi *Bernardus.* Circuīt sedulus explorator, sequitur, obsequitur, simulat, dissimulat pedibus ac manibus repens, si quo modo se possit ingerere in patrimonium crucifixi. *Chrysostomus.* Solicitudo desperationis filia. Prima solicitudo est commendabilis, secunda tolerabilis, tertia vituperabilis. *g* Quid manducetis.] Hic sugillantur gulosi quorum Deus venter est: sicut de guloso Esau dicitur, *Gen.* 25. d. *Aug.* Pascebat contemnentem se, & non pascit obsequentem. *Chry.* Escam, etsi solicitus non fueris habebis, iustitiam verò nisi solicitus fueris non habebis. Quæ ergo sapientia de hoc solicitum esse, quod sine solicitudine etiam apprehendes, & non esse solicitum de eo quod nisi solicitus fueris perdes? *Phil.* 4. a. Gaudete in Domino semper. *h* Neque corpori vestro quid induam.] De duobus loquitur de quibus est maxima solicitudo, s. cibo, & vestitu. 1. *Tim.* 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, &c. De his duobus solicitus erat qui induebatur purpura, & bysso, & quotidie epulabatur splendidè, *Luc.* 16. c. Habentes igitur victum & quibus tegamur his contenti simus. *Hieron.* Ornatus pariter & sordes fugienda sunt, alterum enim gloriam, alterum ignominiam sapit. *i* Nonne anima plus est, quàm esca, &c.] q. d. qui dedit animam quæ magis est, dabit & escam quæ minus est. Quantum ad escam dat exemplū de volatilibus, quantum ad vestimentum de liliis. Nonne anima plus est quā esca, id est vita vestra. Similie *Io.* 12. d. Qui amat animam suā, perdet eam, id est, vitam. q. d. Dominus, ne timeatis, qui dedit animam, dabit escam. *k* Et corpus plusquam vestimentum] q. d sic & longè maius, quia hoc propter illud est datum vel factum. *Chrysost.* Anima non moratur, nisi in corpore cibato. Multi tamen de anima sunt soliciti parum quid māducent. Et maximè Theologi qui cibū animæ ori apposuēt, nec inde comedunt, dum quod in scholis audiunt nō faciunt, sed pro laude, aut tēporali mercede vendunt. *l* Respicite volatilia cæli] quæ non perpetuò erunt & ideo minora & indigniora sunt. *Chrysost.* Cōfir...at primò ab anima vt à maiori, deinde à minori, vt à volatili. *m* Quoniā non serunt] ad victum suum curandum. *n* Neque metunt] laborando. *o* Neque cōgregant] laborum solicitudinē addendo. In primo sugillantur timidi, in secundo auari & inquieti, in tertio raptores & tyranni. *p* In horrea] quod fecit ille diues stultus. *Luc.* 12. c. dicens: Quid faciam qui non habeo quò congregem fructus meos, hoc faciā, destruam horrea mea & maiora faciam illa, &c. Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te. *Chrysostomus.* Animalia omnia fecit Deus propter humana, hominem aut propter seipsum. Si ergò animalibus ministrat propter hominem, quomodo hominibus non ministrabit propter seipsum? *q* Et pater vester cę. pas. il.] non Deus meus, sed pater, vt illis consideratis multò magis vos pascat qui estis filij. *Psalm.* 146. Qui dat iumentis escam ipsorum. *Iob.* 38. d. Quis præparat coruo escam? *Rab.* Quis Rex deuotis militibus debitam non procurat alimoniam? Quis Dominus seruis suis non ministrat cibaria? Quis pater non dat filijs? Noli homo exacerbare Deum pro te taliter cogitando. Dato regno suspiras panē, indutus immortalitatis gloria, plangis corporis vestimentum? *Aug.* & *Rab.* hæc *ad literam* intelligunt. Verisimiliter tamen possunt exponi de religiosis qui nec serunt nec metunt, & nihil in terra quærunt, & ab omni mundana solicitudine remoti, sola contemplatione in cælo degunt. De quibus. *Is.* 60. b. Qui sunt hi qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas.

r Nonne vos magis pluris estis illis.] Modus loquendi est, respondens translationi, quasi dicat, maioris enim pretij estis. Si igitur de illis curat, & de vobis.

f Quis autem vestrûm cogitans,] solicitudine & studio animæ.

t Potest adiicere corporali sagacitate & labore.

u Ad staturam suam cubitum vnum, quasi dicat, nullus, quasi dicat, qui dedit corpori augmentum, dabit & vestimentum *alia litera* dicit: Ad ætatem suam. Et sic probat Dominus pèr rationem augmenti, quod de cibo non debent esse soliciti, quia si cibus est ad augmentum vel nutrimentum; Deus autem vtrumque operatur, ad quid igitur cibus cum tanta solicitudine acquiritur? *Chrysostom.* Sicut solicitudo corpori non potest apponere, ita nec cibum congregare.

x Et de vestimentis quid soliciti estis?] quasi dicat, si corpori addere non potestis, de vestibus non curetis, quia in his & in aliis prouidebit eis qui ea fecit.

y Considerate lilia agri quomodo crescunt,] quasi scilicet tam coloribus pretiosis induta sunt

z Lilia agri,] Virgines. *Cant.* 2. a. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

a Non laborant] coloribus se ornando.

b Neque nent,] indumenta sibi conficiendo. *Chrysostomus.* Quod dicit: Laborant, ad viros pertinet, quod dicit: nent, ad fœminas. Item cur non dicit pauonem & cygnum? propter vtilitatem maiorem: & ideo & lilia fœnum vocat.

A Dico autem

Moraliter. Per lilia actiuos, per volatilia contemplatiuos, per fœnum intellige præscitos. *Morali.*

& *a* alterum diliget, *b* aut vnum sustinebit, & *c* alterum contemnet. Non *d* potestis Deo seruire & mammonæ. Ideo *e* dico vobis, ne *f* soliciti sitis animæ vestræ quid *g* manducetis, *h* neque corpori vestro quid induamini. *i* Nonne anima plus est quàm esca, & *k* corpus plus quàm vestimentum: *l* Respicite volatilia cæli, quoniam non *m* serunt *n* neque metunt, *o* neq; congregant in *p* horrea, & *q* pater vester cælestis pascit illa. Nōne *r* vos magis pluris estis illis? *f* Quis autem vestrûm cogitans potest *t* adiicere *u* ad staturam suam cubitum vnum? Et de *x* vestimentis, quid soliciti estis? *y* Considerate *z* lilia agri quomodo crescunt, *a* non laborant, neque nent.

† Vnum *Prou.* 20. c. Suauis est homini panis mendacij & postea os eius implebitur calculo. In potu, prædicatores falsi in lecto luxuriæ, *Iob.* 40. c. Sub vmbra dormit, in secreto calami, in locis humētibus. In vtroque illi, qui ventri deseruiunt. *Phil.* 3. d. Quorū Deus venter est. Iste Dñs grauis exactor est, iurgiosus, crudelis, infidelis. Grauis exactor operum & seruitiorum. *Exod.* 5. b. Præfecti operum instabant dicentes: complete opus vestrum quotidie vt prius facere solebatis. Itē Iurgiosus est. *Prouerb.* 17. b. Semper iurgia quærit malus. Crudelis est qui nec parcere, nec misereri potest. *Prou.* 5. b. Fili ne des alienis honorē tuum, & annos tuos crudeli. Infidelis est, quia seductor & mendax. *Ioan.* 8. f. Ipse mendax est, & pater eius, &c.

[illegible]

Multiplex solicitudo.

Phil 3. *d.*

Luc. 12. *d.*

a Dico autem vobis quoniam *b* nec Salomon in *c* omni gloria sua *d* coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim *e* fœnum agri quod hodie est, & *f* cras in *g* clibanum mittitur. *h* Deus sic vestit, *i* quanto magis vos *k* modicæ fidei. *l* Nolite ergo soliciti esse, *m* dicentes: quid *n* manducabimus, *o* aut quid bibemus, *p* aut quo operiemur?

A *a* Dico autem vobis] ego, s. de cuius verbis dubitare non debetis. *b* Quoniam nec Salomon] qui præ aliis hominibus floruit, qui dicit: *Eccl.* 2. b. Supergressus sum operibus omnes qui ante me fuerunt in Ierusalem. *c.* In omni gloria sua] triplici. Diuitiarum, scientiarum, potentiarum. *Alia littera* In omni regno suo. *d* Coopertus est sicut vnum ex istis] id est tam pulchrè. Vel quia in Salomone fuerunt vestes alienæ, in lilio verò propriè vestes quas natura dedit ei. *Chrysost.* Salomoni homines ministrabant vestes, istis autem Deus. *e* Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur,] id est, in fornacem, vel in aceruum factum ad modum clibani. Cras autem pro futuro ponitur. Simile *Gen.* 30 e. Respondebit mihi cras iustitia mea. *h* Deus sic vestit,] id est, tam pulchre ornat, q. d. si ista quæ tantùm ad vsum temporis sunt, & iam citò decidua sunt, vt ipsa cras cremabuntur, à Domino tam venustè ornantur. *i* Quantò magis vos] supple vestiet. *k* Modicæ fidei,] qui de promissione Dei dubitatis. *Interl.* Quicúque in aliqua promissione dubitat modicus est fide, & quáto plus dubitat, minus inuenit ea pro quibus solicitus fuit, &c. *l* Nolite ergò soliciti esse] Supra dixit quòd solicitudo curiositatis remouenda est, quia cum maiora dederit, minora dabit. Et posuerat tria exempla. Inde concludit. Nolite ergo soliciti esse, quia in voluntate vestra est. *m* Dicentes] quia maior est sollicitudo quando procedit in sermonem, quia tunc datur in exemplum. *Thren.* 2. d. Matribus suis dixerunt: vbi est triticum & vinum cùm deficerent. *n* Quid manducabimus] *Num.* 11. b. Quis dabit nobis carnes ad vescendum, recordamur pisciũ, quos comedebamus in Ægypto gratis, in mentem nobis veniunt cucumeres & pepones, porri, cæpe, & alia. *o* Aut quod bibemus,] ecce solicitudo stulta. Prouisa enim sunt hæc omnia ab eo qui nouit hæc in via esse necessaria. *Eccl.* 31. d. Sanitas est animæ & corporis sobrius potus. *Seneca.* Natura minimis contenta est. *p* Aut quo operiemur,] Hæc cura Deo relinquenda est. *q* Hæc enim omnia] quæ supra dicta sunt. *r* Gentes inquirunt] qui infideles sunt, & qui de futurorum bonorum promissione non confidunt. *Rom.* 8. a. Qui secundùm carnem sunt quæ carnis sunt sapiunt, qui verò secundum spiritum sunt, quæ spiritus sunt sentiunt. *Aug.* Scit enim cælestis medicus quid vobis daturus est ad consolationem, quid verò subtracturus ad exercitationẽ. Non enim homo iumento suo sine causa cibaria detrahit.

d Coopertus est sicut vnum ex istis] Ornamentum corporis purpura & byssus. Munditia autem & patientia sunt quasi duæ puellæ, quæ vestiunt animã purpura & bysso. Byssus ad munditiam pertinet, purpura ad patientiam. *Prou. cap.* 31. c. Purpura, & Byssus indumentum eius, &c. *e* Fœnum] diuites. *Iac.* 1. b. Diues sicut flos fœni transibit, exortus est Sol cum ardore & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit, sic & diues in itineribus suis marcescet. *f* Cras] i. subitò vel instanti die iudicij. *g* In clibanũ] gehẽnæ. *h* Deus sic vestit] *sup.* 1. g. Qui solem suum facit oriri super bonos, & malos. De hoc fœno sic vestito, & postea in clibanũ proiecto legitur, *Luc.* 16. e. Homo quidam erat diues, & induebatur purpura, & Bysso. Ecce vestimentũ, & postea sepultus est in infernum, ecce clibanus, &c.

Dominus prohibet solicitudinem propter multas causas.

f Scit enim pater vester, &c.] Quia ergò pater diligit vos filios, & quia indigetis procurabit vobis hæc. Hucusque prohibuit Dominus solicitudinem propter multas causas. Prima est, quia verbum Dei suffocat. *Infra* 13. e. Sollicitudo huius sæculi, & fallacia diuitiarum suffocat verbum. Secunda est, quia fructificationem bonorum operum exterminat. *Ieremiæ quarto* a. Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas. Tertiò, hominem illaqueat. 1. *Timotheum vltimo.* b. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. *Canticor. quinto.* b. Expoliaui me tunica mea. Dicit *Beda.* Recepta solicitudine temporalium subsidiorum quamlibet eximius prædicator difficile mittit peccatum. Quartò, à spiritualibus retrahit. *Greg.* Amor temporalium, æternarum viscus est pœnarum. Quintò inebriat. *Thren.* 3. b. Inebriauit me absinthio, id est, solicitudine pungitiua & amaricante animam. Sextò, animam affligit & quò sperabatur non inducit. *Eccl.* 1. c. Vidi in omnibus vanitatem & afflictionem spiritus.

Luc. 12. d. 12. q. Lababebat.

Hæc enim *q* omnia gentes inquirunt. Scit *f* enim pater vester, quia his omnibus indigetis. *t* Quærite ergò primum *u* regnum Dei *x* & iustitiam eius, *y* & hæc omnia *z* adiicientur vobis. *a* Nolite ergo soliciti esse in crastinum. *b* Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi. *c* Sufficit diei malitia sua.

Septimò, dormire non permittit. *Ecclesi.* 31. c. Vigilia, & tortura, & cholera viro infrunito, id est, cupido. Octauò, vigilando somniare facit. *Ecclesi.* 5. a. Multas curas sequuntur somnia. Et nota quod sicut somniãti videtur quòd multa faciat: ita soliciti multa cogitant, & pauca faciunt. Nonò animam excæcat. Vnde *Ierem. vlt.* b. & 4. *Reg.* 25. b. habetur de Sedecia qui excæcatus fuit in Reblatha, quæ interpretatur multa hæc. Decimò euacuat pœnitentiam. *Gen.* 4. d. Cain. id est, possessio temporalium, postquam eduxit Abel, i luctum, in agrum sollicitudinis, sc. occidit eum. *t* Quærite ergò primum regnum Dei.] Nota quòd tria sunt genera bonorum: Æternum, spirituale, temporale. Primum est maximum bonum, secundum minus, tertium minimum. Dicit ergò: Quærite primùm id est primò vel principaliter. Vel Primum. quod est inter alia primum. *u* Regnum Dei.] Hoc vnum & solum cum solicitudine est quærendum. Et ideò dicit: Quærite, id est, ad quærendum attendite. Quærite, quia tempus breue. *Deut.* 32. e. Adesse festinant tempora. *Ezech.* 7. a. finis venit, venit finis. Item quia longæuum. *Psalm.* 144. Regnum tuum regnum omnium sæculorum. Item quia iocundum. *Psalm.* 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine. *Isa.* 11. c. si quæritis quærite. Quærite, oratione & opere. Item quia gloriosum & copiosum. *Prouer.* 8. b. Mecum sunt diuitiæ & gloria, &c. *x* Et iustitiam eius.] Ecce bonum spirituale, quod est via ad regnum. *Chrysostomus.* Iustitia est via pietatis per quam itur ad regnum. *y* Et hæc omnia.] Ecce de bonis tẽporalibus, quæ vltima minima & sunt. *z* Adiicientur vobis] non dicit dabuntur, ne putentur æquiparanda regno, vel virtutibus. Et non dicit quærenda esse, ne putentur terminus esse humanæ viæ. Adiicientur, adiectiuo modo, non substantiuo. Væ autem illis qui faciunt de adiectiuo substantiuum & è conuerso. *Aug.* Væ autem illis qui relinquunt te Domine, & aberrant in vestigiis, & tuos pro te nutus amant, & obliuiscuntur quid innuant. Nutus tui sunt omne genus creaturarum. *Chrysost.* Non dixit: dabuntur, quia quasi nihil sunt, & ita quære futura, & accipies præsentia. Sed ais: Nonne iussit panem petere? Ita: sed addit, supersubstantialem & hodie. Et ideò bene sequitur: *a* Nolite ergò soliciti esse in crastinum. [Supra prohibuit solicitudinem rerum temporalium præsentium, modò autem prohibet sollicitudinem futurorũ. In crastinum, dicit: quasi vltra annum, in quo semel metimus, & vindemiamus. *Hieron.* Gratis suscipientes curam futurorum, quæ incerta est Deo, relinquamus. *Chrysostomus.* Qui ad fontem vadit, non est solicitus de bibendo, nec qui ad prandium copiosum, quid times stulte? Dei prouidentia largior est fonte. Et *infra.* Non enim propter hoc nati sumus vt comedamus, sed vt Deo placeamus. *b* Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi.] Nota quòd in supradictis hoc nomen solicitus significat anxietatem: hîc verò prouidentiam quam futurum affert secum. *Chrysostomus.* Si dixeris, oportet me solicitum esse, quia necessaria sunt. Contrarium ego aio, quia propter hoc quòd necessaria sunt ne sis solicitus. Item quia necessaria sunt, non oportet dubitare. Qualis enim pater est qui non necessaria tribuit pueris, maximè cùm nec ignoret, nec egeat?

Tria genera bonorum.

c Sufficit enim diei malitia sua,] id est, solicitudo sua, quasi dicat. Pro se suam habebit solicitudinem: Vnde non expedit aliam addere in præsenti. *Chrysostomus.* Malitiam afflictionem appellat sollicitudinum & laborum præsentium, non sicut Manichæi debent malam ipsam creaturam. *Geneseos quadragesimo septimo.* b. Dies peregrinationis vitæ meæ super terram centum triginta anni parui & mali. *Ephesios quinto.* d. Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.

Nolite

EXPOSITIO Cap. VII.

A Nolite iudicare, &c.] *Suprà* prohibuit Dominus sollicitudinem temporalium curiosam, ex qua iudicia temeraria, & suspiciones prauæ ac inordinatæ correctiones oriuntur. Qui enim terrena diligit, videns aliquem iustum vel religiosum ad vsum suum vel suorum temporalia reseruare ad tempus, vocat eum auarũ vel hypocritam, & à se abiicit, atque de sua conscientia iudicat fratrẽ suum. Nam qualis est, putat alios esse. Ista iudicia temeraria prohibet Dominus. Ad intelligentiam autem dicendorum notandum, quòd est iudicium Dei, & iudicium hominis. Dei multiplex est, scilicet, iudicium auctoritatis, *Isaiæ* 3. c. Stat ad iudicandum Dominus. Examinationis, *Dan.* 7. c. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Dominationis, *Ioan.* 3. c. Qui non credit, iam iudicatus est, &c. Adiudicationis *Ps.* 9. Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam, &c. Officij, *Ioan.* 5. d. Omne iudicium dedit filio. Probationis, *Pet.* 4. d. Tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei. Retributionis, *Ioan.* 6. g. Ego in iudicium veni in mundum. Iudicium autem hominis multiplex, scilicet, iudicium discretionis, 1. *Cor.* 11. g. Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Item confessionis, *Ps.* 42. Iudica me Deus, & discerne causam meam. Item comparationis, *infra* 12. d. Regina austri surget in iudicio cum gente ista, & condemnabit eam. Item approbationis, *infra* 19. d. Sedebitis & vos super sedes duodecim, &c. Item certitudinis, quod est Prælatorum. Item suspicionis. *Rom.* 14. a. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Item temeritatis. 1. *Cor.* 4. a. Nolite ante tempus iudicare. Item notandum, quòd iudicium suspicionis ex fragilitate prouenit, & est veniale, quando, scilicet, aliquis suspicatur malum de alio in incertis, non tamen consentiendo, sed potiùs dubitando. Et est hæc tentatio humana. De qua 1. *Cor.* 10. c. Tentatio non vos apprehendat, nisi humana. Iudicium temeritatis triplex. Diffinitionis, argutionis, assertionis, quæ omnia prohibentur hic. Iudicium diffinitionis est, quando de incertis quasi de certis quis firmat sententiam, id est, quando de malo desperat, quod non possit corrigi. Et hoc dupliciter fit. De persona, & de re, *Ioan.* 9. c. Non est homo à Deo, ecce persona, qui sabbatum non custodit, ecce res. Iudicium argutionis est, quando quis iudicat de alio arguendo quòd malus sit cùm ad eum non pertineat. Iudicium assertionis est, quando aliquis vt appareat bonus iudicat alios esse malos in eo, in quo ipse malus est. Et hoc est pessimum. Vnde *Rom.* 2. a. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. *Gloss.* Qui te non obseruas ab his vnde alios reprehendis. Diuiditur autem istud cap. in septem partes. In prima agitur de cautela habenda in iudiciis & correctionibus faciendis. In secunda agitur de cautela habenda in dispensatione verbi diuini, ibi [Nolite sanctum dare canibus.] In tertia docet Dominus necessaria postulare, ibi [Petite & dabitur vobis.] In quarta de iustitia naturali, quæ est via apta veniendi ad Deũ, ibi [Omnia ergò quæcunque vultis. &c.] In quinta agitur de impedimentis huius viæ. ibi [Attendite à falsis Prophetis.] In sexta, & vltima ostendit Dominus, quòd qui fecerit prædicta assimilabitur Christo, qui autem non fecerit assimilabitur diabolo, ibi. Omnis ergò qui audit verba hæc] Dicit ergò.

Luc. 6. f. 2. q. 1. c. *Deus.* *Rom.* 2. a. *Marc.* 4. c. *De accu.* c. *qualiter.* 1. *Duplex iudicium Dei est multiplex.*

al. † trabs.

Iudicium hominis est multiplex.

CAP. VII.

Nolite *a* iudicare, & *b* non iudicabimini, *c* nolite condemnare & non condemnabimini. In quo enim iudicio *d* iudicaueritis, iudicabimini, & in *e* qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. *f* Quid autem vides festucam in *g* oculo fratris tui, & *h* trabem in *i* oculo tuo *k* non vides? *l* Aut quomodo dicis *m* fratri tuo, *n* frater *o* sine eiiciam festucam de oculo tuo, & *p* ecce † trabes est in oculo tuo? *q* Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & *r* nunc videbis *s* eiicere *t* festucam de oculo fratris tui.

a Nolite iudicare.] De malis iudiciis planum est, scilicet, de incertis rebus & personis. *Glossa* verò vna exponit de iudicio bono, vt sit sensus. O vos prælati nolite appetere iudicare, id est, iudicando condemnare, sed quando oportet iudicare ex officio, compatimini iudicandis, sicut dicitur *Isaiæ* 1. f. Heu consolabor ego super hostibus meis. *b* Et non iudicabimini,] à Deo pro peccatis vestris. *Chrysostomus.* Hoc peccatum est sicut in peccatorum dimissione, *suprà.* Dimittite & dimittetur vobis.

c Nolite condemnare & non condemnabimini. In quo enim iudicio,] id est, pro quali iusto vel iniusto.

d Iudicaueritis,] alios. Iudicabimini. Largius autem hic accipitur iudicium quàm ante, vt comprehendat voluntates, & opera quasi dicat. In qua voluntate benefeceris, in ea liberaberis. & in qua mala, in eadem punieris, *Iud.* 1. b. sicut feci, sic reddidit mihi Deus. Item Esther 7. d. Suspensus est Aman in patibulo quod parauerat Mardochæo. Item 3. *Reg.* 21. f. In quo loco linxerunt canes sanguinem Naboth & tuum lambent. Et 2. *Reg.* 12. c. Quia dormiuisti cum vxore proximi tui, proximus dormiet cum vxore tua, *Zachar.* quarto, c. Exæquabit gratiam gratiæ.

Luc. 6. f. 2. q. 1. c. *multi.* 9. q. 7. §. *item testatur.*

e Et in qua mensura mensi fueritis remetietur vobis,] id est, secundum quantitatem culpæ quam habuisti iudicando, erit quantitas pœnæ, quando iudicaberis à Deo. Si parum peccasti, parum punieris, si parum meruisti, parum remunerabteris, si multum, multum. *Isaiæ* 27 b. In mensura contra mensuram cùm abiecta fuerit iudicabit eam, *Prou.* 11. a. Statera dolosa abominatio est apud Deum. *Apoc.* 18. b. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date ei tormentum & luctum.

12. q. 6. *in princ.*

f Quid autem vides festucam, &c.] Quoniam ex temerario iudicio sæpe oritur illicita correctio, ideò sicut ab omnibus iudicium temerarium, sic ab omnibus hic remouet illicitam correctionem. Illicita autem correctio est quando non amore iustitiæ sed vindictæ vel odij, vel simulationis fit, vt iustus videatur qui corrigit malum. Vel quando qui corrigit æquè vel plus reprehensibilis est quàm ille qui corrigitur. Qui enim amore iustitiæ alium corrigit, priùs in se corrigat quod malum est, & post in fratre cum lenitate & dilectione personæ, & odio vitij, & puritate intentionis. Dicit ergo.

f Quid autem vides festucam,] id est, minimum vel leue peccatum? Quid,] id est, quomodo.

g In oculo fratris tui,] id est, in intentione.

h Et trabem] id est, magnum peccatum.

i In oculo tuo,] in intentione tua.

k Non vides,] quasi dicat. cùm habes oculum apertum ad iudicandum alia crimina, & clausum ad iudicandum tua maiora? *Isaiæ* 23. a. Erubesce Sidon, ait mare. Retorquendum enim est os ad ascellas. *Leu.* 1. d. vt ad se oculis cordis conuersis priùs se corrigat. *Chrysostomus.* Qualiter in alienis vides tam parua & in tuis tam magna transcurris? Si te magis diligis quam proximum, quare ipsum procuras & non magis teipsum? si autem teipsum contemnas, manifestum est quòd non est procuratio quod ipsum iudicas. Sicut hydropicus corripit eum cui digitus tumet, & ipse sui ventris immemor est.

l Aut quomodo,] id est, qua conscientia, siue qua fronte.

m Dicis fratri tuo,] minus peccanti vel fortè innocenti

o Sine eiiciam festucam,] negligentiam, vel aliam huiusmodi culpam minimam de oculo tuo. Vide quòd aliũ accusat vt se extollat. *Chrysost.* Videre festucam & eiicere non est omnium, sed doctorum.

p Et ecce trabs est in oculo tuo,] id est, magnum aliquod peccatum. Nota quòd festuca citò transit in combustione, trabs magis durat. Quidam auctor dicit: quod Prælatus qui est in peccato mortali non debet corripere, quod si corripit, peccat mortaliter, *Psalm.* 49. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas? Alij dicunt quòd non peccat eo quòd corripit, sed eo quòd prælaturam non deponit, aut de peccato non satisfacit.

q Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo.] Hic est ordo. Mundamini & mundate alios, *Ioan.* 8. a. Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat, *Rom.* 2. c. Confidis teipsum ducem cæcorum esse, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, qui ergo alium doces teipsum non doces, 1. *Machab.* 4. dicitur: quòd Sacerdotes prius seipsos purificarent, 1. *Paral.* 21. Non ædificabis mihi domum, quia multum sanguinem fudisti. *Greg.* Superiectas sordes manus tergere non valent, quæ lutum tenent. Mundus enim in se debet esse qui curat aliena corrigere, *quarto Regum secundo*, d. legitur de Eliseo quòd posuit sal in vase nouo, id est, mundato, & post hoc dulcoratæ sunt aquæ, id est, homines fluxibiles.

r Et tunc videbis,] quia ante hoc cæcus es nube & caligine peccati pressus.

s Eiicere.] id est, ad eiiciendum.

8 *t* Feſtucam de oculo fratris tui] *Inter.* Non enim eſt prius idoneus doctor alijs mederi, niſi prius te ſanauerit, *Luc.* 4. d Medice cura teipſum.

a Nolite ſanctum dare canibus.] Dicto de cautela habenda in iudicando & corrigendo, ſubiungit de cautela habenda in prædicando vel docendo, q. d. mundi debent mundare, ſed

41. diſt. c. 21. q. 3. c. nolito. Inf. &c. quādo, 23. q. 4. c. quoniam 24. q. 1. c. quia ex ſola. De pæ. diſt. 1. c. non nullus. al. † canes Luc. 11. b. Ioan. 16. c.

a Nolite ſanctum *b* dare *c* canibus, *d* neq; mittatis margaritas veſtras *e* ante porcos, *f* ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & † *g* conuerſi *h* dirūpant vos. *i* Petite, & dabitur vobis, *k* quærite & *l* inuenietis, *m* pulſate & *n* aperietur vobis. Omnis *o* enim qui petit accipit, & *p* qui quærit inuenit, & *q* pulſanti aperietur. *r* Aut quis eſt ex vobis homo, *ſ* quem ſi petierit filius ſuus panem, *t* nunquid lapidem porriget ei?

non indifferenter, quia non omnibus omnia ſunt dicenda. Et hoc eſt.

a Nolite ſanctū.] Sacræ ſcripturæ. Alia litera habet, Agios, id eſt ſine terra, *Pſ.* Eloquia Domini, eloquia caſta, &c. *b* Dare,] non dicit: non dare, ſed nolite dare. Aliquando enim oportet indignis dare ſanctum, ſed nunquam ex voluntate. Vel, ſanctum, vocat Eccleſiaſtica ſacramenta. Dare, id eſt, prædicare vel credere myſteria publicando, diſpenſando Canibus] Hæreticis oblatrantibus, *Eccl.* 19. b. Sagitta infixa in femore canis, ſic verbum in corde ſtulti. Vel, canibus, detractoribus, *Prou.* 9. b. Qui erudit deriſorem, ipſe iniuriam ſibi facit, & qui arguit impium, ſibi maculam generat. Vel, canibus, prius conuerſis, & poſtea relabentibus vel huiuſmodi. 2. *Pet.* 4. d. Canis reuerſus ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabro luti. *d* Neque mittatis margaritas veſtras.] Idem vocat ſanctum & margaritam, & canes & porcos. Sicut enim margaritæ inueniuntur in conchis, quæ politæ pretioſæ ſunt, ita myſteria ſcripturarum de figuris ſumpta, & bene expoſita pretioſa ſunt, nec communicanda canibus, vel porcis, id eſt indignis *e* Ante porcos.] Id eſt contemptores verbi Dei, licet fideles, qui eo ipſo quod audiunt, fiunt detractores. Vel porcos, id eſt nondum conuerſos, ſed in luto vitiorum adhuc manentes. Vel porcos, id eſt, luxurioſos, *Eccl.* 21. c. Verbum ſapiens quodcunque audierit ſcius laudabit, & ad ſe adijciet, audiuit luxurioſus & diſplicebit illi, & proijciet illud poſt dorſum ſuum.

f Ne fortè conculcent eas &c.] affectum faſtidiēdo ſiue deſpiciendo verbum. *Prou.* 23. b. In auribus inſipientium ne loquaris, quia deſpicient doctrinam eloquij tui.

g Et conuerſi,] ad vomitum. Vel [conuerſi] ab eo quod audierunt à vobis. Vel [couerſi] ad audiendum vos.

h Dirumpant vos] id eſt fidei ſimplicitatem impugnando. Vel Hæretici. *Pſ.* 21. Erue à framea Deus animam meam [Vos] dicit, non arcana Dei quæ incorruptibilia ſunt *Pſalm.* 32. Conſilium Domini in æternum manet. *i* Petite & dabitur vobis] docuerat Dominus non omnibus omnia prædicare, ſed quia non eſt ab homine quod prædicet, oſtendit vbi inuenitur, & qualiter quod valeat prædicari: inuenitur in Domino, in quo omnis ſapientia. Inuenitur autem oratione. *Iacob.* 1. a Si quis indiget ſapientia, &c. Tria verò innuit Dominus eſſe petenda per tria verba quæ ponit. Peccati remiſſionem, bene operandi facultatem, & intelligentiam qua venitur ad æternam beatitudinem. Et hoc eſt. *i* Petite] peccati remiſſionem, quia in maleuolam animam non introibit ſapientia *Sap.* 1. a. *k.* Quærite] facultatem bene operandi, quia intellectus bonus omnibus facientibus eum. *m* Pulſate,] vt ſapiatis guſtu experientiæ in contemplatione. Petite,] pertinet ad incipientes. [Quærite] ad proficientes. [Pulſate] ad perfectos, qui iam venerunt vſque ad oſtium. Vel ſic *a* Petite] intellectu. a

Dominus tria innuit eſſe petenda.

k Quærite] affectu.

m Pulſate,] lacrymis De primo *Phil.* 4. a. Petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. De primo & ſecundo *Epheſios.* 6. c. Orantes omni tempore in ſpiritu, & in ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſecratione pro omnibus ſanctis. De tertio ſuper illud *Tobiæ tertio* a. Ingenuit Tobias cum lacrymis, dicit *Gloſſ.* Oratio Deum lenit, lacryma cogit, hæc vngit, illa pungit. Item petite orando. Quærite Eleemoſynando. Pulſate ieiunando. Item [Petite.] Coniugati. *Eſther quinto.* b. Quæ eſt petitio tua Eſther? Quærite, Virgines Quæ ſequuntur agnum quocunque ierit. Pulſate, martyres. Quia inter martyrium & ingreſſum nihil eſt medium. Petite. Nota quòd petitores tria conſueuerunt facere vt exaudiantur. Oſtendunt enim manus & pedes & alia membra nuda & infirma. Sic nos in confeſſione debemus oſtendere pedes nudos, id eſt affectus nudos à bonis, & manus, id eſt, operationes Item petentes ſolent mittere xenia illis à quibus petere volunt, & poſtea venire cum maiori fiducia impetrandi. Sic nos orationes, ieiunia, vigilias, & opera miſericordiæ. Alij ſolent mittere, & amicos familiares eorum à quibus petunt ad eos, vt ipſi orent pro eis. Sic nos ſanctos & ſanctas. *Io. quinto.* a Et ad aliquem ſanctorum conuertere.

Apoc. 14. a.

Petitores tria faciunt vt exaudiantur.

o Petite.] *Chryſoſtomus.* Omnem creaturam ſenſibilem Deus armatam & munitam creauit. Alias veloci pedum curſu, alias vnguibus, alias pennis, velocibus hominem ſolum ſic diſpoſuit, vt virtus illius ſit Deus ipſe. Et in eo quòd infirmiorem eum fecit, in ipſo fortiorem eſſe voluit in ſe, vt infirmitatis neceſſitate coactus ſemper neceſſarium habeat dominum ſuum. Vel ſic. *k* Quærite] viam. *Pſalmo* 24. Vias tuas Domine demonſtra mihi. *l* Et inuenietis] vitam, *Ioan.* 14. a. Ego ſum via, veritas, & vita. B

m Pulſate, charitate.

n Et aperietur vobis.] Charitas enim Deo proximum facit. 1. *Ioan.* 4. d. Deus Charitas eſt.

o Omnis qui petit accipit.] Dat confidentiam petendi, omnis qui petit accipit, non dicit accipit illud quod petit, ſed vel illud vel æquale. Omnis enim, &c. *Chriſoſtomus.* Non dicit iuſtus tantum, ſed & peccator non dubitet petere, non negligat quærere, non ceſſet pulſare. Et *infra.* Si enim tantum bonos audit Deus, dicamus de eo, ſicut dicit de nobis. Si diligitis diligentes vos quam mercedem habebitis, nonne Gentiles hoc faciunt? Si Deus tantum iuſtos & amicos exaudit quam laudem bonitatis meretur, nonne & mali hoc faciunt? Ipſe Solem ſuum facit oriri ſuper iuſtos & iniuſtos.

p Et qui quærit inuenit] etiam in præſenti. Sed contra. *Cant.* 3. a. Quæſiui & non inueni illum. Solutio. Illud Canticorum dicitur de intentione plenę cognitionis *q* Et pulſanti aperietur] quando ſponſa traducetur, cùm dicetur. Percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi, *Infra vigeſimo quinto.* Nota propter hæc tria dicitur. *Cantico quarto.* b. Veni de Libano ſponſa, veni de Libano, veni coronaberis. Nota autem quòd petit bonus bene & bonum, vt Chriſtus, dicens: Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. *Lucæ vigeſimo tertiò.* e. Malus, malum, malè. Vt Balaam qui voluit maledicere populo Iſrael, & mente malè petiit *Numerorum vigeſimo ſecundo.* f. Sanctus malum bene. Vt Paulus bene poſtulans ſibi auferri ſtimulum carnis. 2. *Cor.* 12. c. Peſſimus bonum malè. Vt ſatan permiſſus tentare Iob quod fuit ad eius probationem, *Iob.* 1. e. Iſtud bonum fuit Iob, ſed diabolo malum, quia petiit ex inuidia. Item nota hæc tria. Recipietis, inuenietis, aperietur vobis. Aperitur nobis per cognitionem, inuenitur per dilectionem. Vnde *Cant.* 3. b. Paululum cùm pertranſiſſem eos inueni quem diligit anima mea.

Accipitur per fruitionem, quando immediatè poſſidebitur & videbitur facie ad faciem

r An quis eſt ex vobis homo.] Oſtendit per ſimile. quòd qui petit accipit quia quod minus eſt, ſic eſt in patre carnali; quia cum pater carnalis non det peius quam petitum, ſic & pater cæleſtis, qui multò magis diligit [Aut] Ponitur pro vt.

Vel ſic continua. Supra docuit quærere regnum Dei, cùm dixit:

Primùm quærite regnum Dei. Poſtea hortatus eſt ad inſtantiam petitionis, ibi [Petite, quærite, pulſate.]

Subdit etiam impetrandi fiduciam, ibi. Omnis qui petit accipit. Quibus etiam petendum ſit, ſcilicet fide, ſpe, charitate. In his enim petendum eſt regnum, quia per hæc venitur ad regnum. In hoc autem loco docet petitionem iſtorum. Dicit ergo:

Aut quiſ eſt ex vobis homo] q. d. ſi vos qui eſtis homines carnales ignorantes.

ſ Quem ſi petierit filius ſuus panem, id eſt, charitatem, quæ dicitur panis, quia facit fortem, & firmum. *Pſ.* 103. Panis cor hominis confirmat. *Cant.* 8. b. Fortis eſt, vt mors dilectio. Sine pane menſa inops eſt, ſic ſine charitate cætera vacua ſunt, 1. *Cor.* 13. a. ſi linguis hominum loquar & Angelorum. Et *infra* parum. Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt Panis materialis reficit & ſatiat, ſic charitas. *Pſ.* 147. Ex adipe frumenti ſatiat te. *t* Nunquid lapidem porriget ei.] id eſt, cordis duritiam, quæ contraria eſt charitati? quaſi dicat, non *ſupra*

A 3. b. Potens eſt

a Aut si piscem petierit, b nunquid serpentem porriget ei? Si c ergo vos d cum sitis mali, e nostis bona f data g dare filiis vestris, h quanto magis pater vester qui in cælis est i dabit bona k petentibus se. l Omnia ergo quæcunque vultis vt m faciant vobis homines, & n vos facite illis. Hæc o est enim lex & Prophetæ. p Intrate per q angustam purtam, r quia lata porta & f spatiosa via est t quæ ducit ad perditionem, & u multi sunt qui intrant per eam. Quàm x angusta porta & y arcta via quæ z ducit ad vitam, & a pauci sunt qui inueniunt eam. b Attendite c à falsis prophetis

Δ 3.b. Potens est Dominus de lapidibus istis suscitarè filios Abrahæ. a Aut si piscem petierit,] i. fidem. Sicut enim piscu in aqus nutritur, sic fides in Baptismo.
b Nunquid serpentem porriget ei [venenum hæreseos vel perfidiæ, quæ se non compatiuntur cum fide? q.d. non *Chrysost.* Si præstat nociua petenti, non est pater, sed inimicus. c Si ergo vos,] Dirigit sermonem ad illos qui erant in sermone. d Cùm sitis mali,] comparatione. Vel, mali: consuetudine, vel corruptione naturæ. Omnis. n. creatura aliquo modo malitiæ siue defectui subiecta est vt in se est. Vnde *Iob* 4.d. In Angelis suis reperit prauitatem, multò fortius in aliis. *Rom.* 7.c. Non habitat in me, i. in carne mea bonũ. *Isaia* 64.b. Omnes iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ. e Nostis bona,] i. vtilia. f Data,] vobis a Deo. g Date filiis vestris,] carnalibus. h Quantò magis pater vester qui in cælis est, qui veriùs filios suos diligit, & ab alio non recipit. i Dabit bona,] temporalia, spiritualia & æterna. De primo bono dicitur *Isaia* 1.e. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comederis. De secundo bono. *Ps.* 118. Bonum mihi Domine, quia humiliasti me De tertio. *Exod.* 33 d. Ostendam tibi omne bonum. k Petentibus se,] non sua. i. temporalia. l Omnia ergo, &c.] q.d. si vultis vobis dari petita & inuenire quæsita, si vultis & vobis aperiri: facite ergo aliis quæ vultis vobis fieri ab illis. *Interlin.* sic continuat. Quia regnum cælorum quærendum est & iustitia. l Omnia ergo quæcunque vultis,] i. quæ debetis velle voluntate rationali Latro enim tenetur velle de iure quod iudex suspendat. *Seneca.* Ab alio expecta, quod alteri facis. *Tob* 4.c. Quod ab alio oderis tibi fieri, vide ne tu alteri aliquando facias. m Vt faciant vobis homines. *Interl.* Ad vtilitatem vestram, quia si quis petat indiscretè, negandum est ei. n Et vos facite illis,] eadem bona quæ vultis accipere ab illis. o Hæc est enim lex & Prophetæ,] i. in hoc est completio legis & Prophetarum *Rom.* 13 c. Qui diligit proximum legem impleuit, Dilectio enim proximi comprehenditur sub dilectione Dei, & è conuerso, 1. *Ioan.* 4.d Si quis dixerit, diligo Deum & fratrem suum oderit, mendax est. *Chrysost.* Lex & Prophetæ in hoc comprehenduntur sub compendioso mandato quia innumerabiles rami in vna radice. p Intrate per angustam portam.] Postquam pulsatur & pulsanti aperitur, non restat nisi quòd ingrediatur. Cùm ergò suprà docuerit pulsare, hic docet intrare. Vel sic continua: Dixi vt omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines & hoc videtur angustum & graue, sed si vultis duci ad vitam, intrate per angustam portam. Dicit ergò. p Intrate,] faciendo bona opera meritoria, in fide & charitate, faciendo proximo quod velletis fieri ab eo. Sic enim pulsatur & aperitur, & inde intratur. Sed cùm suprà dixerit: Pulsate & aperietur non autem aperitur, quomodo ergò dicit. Intrate in Præsenti, sc Ergo quia introitus per meritum, & per præsentem iustitiam præcedit introitum in gloriam. Hic enim introitus incipitur, qui per inceptionem gloriæ terminabitur. Vnde *Eccl.* 1.a. Ingressus sapientiæ mandata æterna. Iste introitus angustus in principio, arctus in medio sed amplior est in fine. *Psalm.* 17. Dilatasti gressus meos subtus me, *Prou.* 4.b. Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris non arctabuntur gressus tui. In *eodem* e. Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem q Per angustam portam,] i. Christum, *Ioan.* 10 b. Ego sum ostiũ. *Chrysost.* Porta perditionis est diabolus, porta vitæ Christus. Lata porta diabolus, non magnitudine potestatis, sed effrænatæ superbiæ licentia dilatatus. Porta angusta Christus, non paruitate potestatis, sed ratione humilitatis collectus Item latus dicitur diabolus, quia apud ipsum sine lege sunt omnia Angustus Christus, quia apud Christum sub legis ratione omnia consistunt. Vel angusta porta est charitas, quia facit diligere inimicos, quod angustum est, & facit diligere Deum, quod est latum in fine. Item angusta porta dicuntur Sacramenta, quorum fides angusta est, sed præmium latum, quia fluxerunt de angusta porta, i. de latere Christi. r Quia lata porta,] est errantium via, vel læcua voluptas perniciosa. f Et spatiosa via est.] *Chrysost.* Spatiosa est via, quia omnia quæ sunt, vxor, filij amici, aurum, honores, & quicquid in hoc sæculo est, quod sensus delectat, via perditionis sunt.

Tob. 4.c. Luc. 6.e. 1. dist. in prin. 50. dist. s. ponderet. 50. q. 1. s. placuit.

Luc. 13.c.

B

C

t Quæ ducit ad perditionem,] id est, ad infernum. *Eccle* 21.b. Via peccantium complantata est lapidibus & in finem illorum infert & tenebræ, & pœnæ. u Et multi sunt qui intrant per eam.] *Eccles.* 1.d. Stultorum infinitus est numerus.
x Quia angusta porta,] scilicet in ingressu.
y Et arcta via,] in processu.
z Quæ ducit ad vitam,] æternam. *Chrysost.* Si qui vitam laboriosam æstimant, suæ desidiæ est accusatio. Si enim tempestas pelagi nautis, vulnera militibus, frigora & glacie: agricultoribus leuia & portabilia sunt propter spem præmii temporalis, multò magis cùm cælum placet, nullum debet sentire periculum. Maximè labores mitigat in benignum finem venire. Ne aspicias inquit quò aspera est via, sed quò ducit, nec aliam quæ lata est, sed vbi definit.
a Et pauci sunt qui inueniunt eam,] quia non est in quærendo sedulitas, quia in quærentibus est rationis cæcitas, concupiscibilis peruersitas, diaboli fallentis subtilitas, in nobis cadendi promitas, resurgendi difficultas, resistendi debilitas, retrahentium à via multiplicitas. *Mich.* 7.a. Væ mihi quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ non est botrus ad comedendum. *Isaia* 24.c. Quomodo si paucæ oliuæ quæ remanserunt de oleo excutiantur ex olea, & racemi cum fuerit finita vindemia. Et tamen mirum est, quòd quilibet credit esse de ista paucitate. Sequitur
b Attendite à falsis Prophetis.] *Supra* dixit Dominus de angusta via. Hic autem dicit de præcipuis eius impedimentis. Quæ quatuor sunt. Aperta, scilicet, persecutio tyrannorum, deceptio Hæreticorum, simulatio falsorum fratrum, astutia Antichristi & suorum. Hæc quatuor significata sunt. *Apocal.* 6.a. Vbi loquitur de apertione sigillorum. Ecce equus albus, id est, Hæretici, & qui sedebat super eum habebat arcum. Alius equus rufus & qui sedebat super eum datum est ei, vt sumeret pacem de terra, & datus est ei gladius magnus. Hi sunt persecutores. Tertius niger, & qui sedebat super eum habebat stateram venditionis, & dolositatis in manu sua. Hi sunt falsi fratres. *Osea* 12.b. Chanaan, in manu eius statera dolosa, Quartus erat pallidus, & qui sedebat super illum nomen eius mors & infernus sequebatur eum. Hic est Antichristus & sui *Psalm.* 90. Non timebis à timore nocturno, id est, de tribulatione persecutorum, à sagitta volante in die, id est, ab hæresi, à negotio perambulante in tenebris, id est. à falsis fratribus. ab incursu & dæmonio Meridiano, id est, à persecutione antichristi. Primum autem fuit magis ad Ecclesiæ augmentum, quàm impedimentum. Occiso enim vno capite, id est, vno martyre, surgebant multa. & ideo de primo omittit, & de aliis tribus dicit. Et sunt significata hæc tria in libro Regum, per tria bella Dauid contra Philisthæum, contra Saulem, contra Absalonem. Primò ergò docet quomodo cauendi sunt Hæretici, secundò quomodo falsi fratres, tertiò quomodo Antichristus & sui. Dicit ergo.
b Attendite.] quasi dicat, quod arcta est via & pauci inueniunt eam, sed quia multi volunt retroire ab ea, dico.
b Attendite,] cum diligentia, id est, attentè cauete.
c A falsis Prophetis.] id est, Hæreticis dolosis Vndè dicuntur vulpes. *Iud.* 15.s. De vulpibus Sansonis. *Cant.* 2. d Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.
b Attendite.] Ecce vigilantia in cognoscendo, & cautela, quia vt dicit *Chrysostomus*: Magna virtus boni est cognoscere malum, & firma cautela salutis scire quem fugias.
c A falsis Prophetis,] id est, falsis prædicatoribus, vel hæreticis 1. *Ioan.* 4.a. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum, 2. *Petr* 2.a. Fuerunt pseudoprophetæ in populo, scilicet. Iudæorum, sic & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis. Illi comparantur falsatoribus literarum, sigillorum, monetarum, clauium.

Δ Literarum, quia prædicant nouas doctrinas, & nouas traditiones, *Iob* 13 a. Oſtendam vos fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum Falſatores literarum, ſigillorum, & monetarum in occulto fabricant, ſic iſti in occulto prædicant. *Prou.* 9. d. Aquæ furtiuæ dulces ſunt, & panis abſconditus ſuauior. *De regſtarijs ca.*

a qui veniunt ad vos in *b* veſtimentis ouium, *c* intrinſecus autem ſunt *d* lupi rapaces. A *e* fructibus eorum cognoſcetis eos. *f* Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus?

Falſatores ſigillorum ſunt quantum ad habitum. *Zachar.* 13. b. Non aperientur pallio ſaccino, vt mentiantur.

Vel ſigillorum, id eſt Sacramentorum, quia nuptiis detrahunt, 1. *Timoth.* 4. a. In nouiſſimis temporibus diſcendent quidam à fide, &c. prohibentium nubere.

Moneta ſunt bona opera, quibus emitur regnum cælorum, quæ falſa ſunt in eis, licet aurea videatur.

Vnde hypocriſis ſubauratio, *Dan.* 14. b. Ne erres mi Rex. Iſte enim eſt intrinſecus luteus & forinſecus æneus. Moneta autem ſunt, ieiunium, eleemoſyna, oratio: Et hæc dicuntur moneta Regis noſtri Chriſti, quia in his inuenitur imago eius ſecundùm tres ſubſtantias in ipſo, carnem, animam, naturam Verbi, Ieiunium, in quo eſt mortificatio carnis, cum Chriſti carne conformitatem habet, quæ morti tradita eſt, *Galat.* 6. d. Stigmata Domini Ieſu in corpore meo porto, 2. *Cor.* 4. c. Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris.

Hæc moneta percutitur in afflictione carnis. Eleemoſyna ad animam pertinet, quam quaſi in eleemoſynam dedit & in pretium redemptionis noſtræ, *Iſaiæ* 53 d. Tradidit in mortem animam ſuam.

Hæc gerit imaginem Chriſti ad inferos deſcendentis, vt de miſeria educeret miſeros & captiuos. Eleemoſyna autem dicitur ab eleos quod eſt miſerere, *Prou.* 24 b. Erue eos qui ducuntur ad mortem. qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Oratio pertinet ad verbum, nam & ipſa eſt verbum mentis. Et de verbo dicitur 1. *Ioan.* 2. a Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum Et oratio eſt aduocatus noſter ad Deum. *Luca* 1. a. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt oratio tua.

Hæc gerit imaginem Chriſti ad cælum aſcendentis.

Quid enim eſt orare niſi mente cælum conſcendere? *Eccleſ.* 35. c. Oratio humiliantis ſe nubes penetrat.

Hanc triplicem monetam falſant hypocritæ. Vnde *sup.* 6. a. de eleemoſyna. Cùm facies eleemoſynam, noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis, & in vicis, vt honorentur ab hominibus.

De oratione poſt. Cùm oraueritis, non eritis ſicut hypocritæ triſtes, &c. De ieiunio poſt orationem. Cum ieiunaueritis nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, exterminant enim facies ſuas vt appareant hominibus ieiunantes. Falſatores etiam ſunt clauium, quia non intrant per oſtium, *Ioan.* 10 b. Quotquot venerunt fures ſunt & latrones. Clauium etiam confeſſionis, quia licet non ſint ſacerdotes, tamen audiunt confeſſiones. *a* Qui veniunt ad vos,] *Ioan.* 10. b. Quotquot venerunt, fures ſunt & latrones.

b In veſtimentis ouium.] Ecce quales exterius.

c Intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.] Ecce quales interius. *Chryſoſtomus.* Quæ ſunt veſtimenta ouium? Species ſimulatæ religionis. Ouis dum viuit ſua pelle contegitur, mortua autem oue alius contegitur. Ouis viua verè innocens, qui propria pelle, id eſt, bona conuerſatione ornatur, ſed innocentia huiuſmodi iuſtitia in ſe occiſis.

d A fructibus eorum cognoſcetis eos,] quando, ſcilicet, ſunt in dignitatibus, tunc ex fructu apparet quales prius extiterunt, vtrum hypocritæ. Vnde cùm quidam dixiſſet: Honores mutant mores. Alius correxit, imò monſtrant mores. Vnde Domino illuſum eſt in clamyde coccinea, *Infra* 27. e. vel purpura, *Marc.* 15. b. Coronam de ſpinis habens in capite, & arundinem in dextra, vt ibidem, quod fit, quando per hypocriſim aſſumitur in prælatum. Chlamys coccinea Pontificalis inſula, corona ſpinea, ſollicitudo Pontificalis officij, baculus arundineus, tranſitoria poteſtas baculi paſtoralis.

Vel. [A fructibus eorum cognoſcetis eos,] id eſt, à filiis. Hi ſignificantur per Loth, qui filias ſuas corrupit, & ex eis filios genuit. *Geneſ. decimo-nono,* g. Hi comparantur ſcorpionibus, *Apocalypſis nono,* a. Quia in facie, id eſt, in principio blandiuntur, cauda, id eſt, in fine pungunt. *Ioannis ſecundo,* b. Omnis homo primum bonum vinum ponit. *Prouerbiorum ſeptimo,* d. Irretiuit eum multis ſermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. Falſis, quia impunitatem promittunt peccatoribus, *Ieremiæ ſexto,* d. Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: pax, pax. & non erat pax.

a Qui veniunt ad vos,] In præſenti, quaſi dicat, etſi non eatis ad eus, ipſi ibunt ad vos.

b In veſtimentis ouium,] *ad literam*, quia habent ſimplicem veſtem, *ſecundo Timoth. tertio,* a. Habentes quidem ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, & hos deuita. Vel veſtimenta ouium vocat blanda verba innocentum, & alia ſigna religionis. Vnde *Auguſtinus.* Veſtimenta ouium ſunt blanda verba innocentum, cæteráque religionis ſigna. Pluraliter autem dicit; veſtimentis, quia multas habent varietates.

c Intrinſecus autem,] id eſt, in intentione.

d Sunt lupi rapaces.] quia volunt vos rapere de ouili Domini. De his dicitur *Act.* 20. f. Scio quòd intrabunt poſt diſceſſum meum lupi rapaces non parcentes gregi, id eſt, hæretici, *Habac. primo,* b. Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis veſpertinis. Notat eorum famem de peruertendis Chriſtianis. Veſpertinis dicit: quia adueſperaſcente fide maximè prædicant. *Chryſoſtomus.* Lupus tectus pelle ouina per vocem cognoſcitur, & per actum. Ouis balat inclinata deorſum, lupus vlulat contra cœlum. Hoc ſuperbiæ, illud humilitatis ſignum. Ouis herbam manducat, lupus carnem. Qui ergo ſanguine gaudet & bellis, eſt lupus.

e A fructibus eorum cognoſcetis eos,] id eſt, ab operibus. Sed nunquid multa bona opera faciunt quæ ſunt fructus eorum? Ergo reputandi ſunt boni. Solut. Hic Hæretici habent duo genera operum. Occulta & manifeſta. Manifeſta non ſunt fructus eorum, ſed veſtimenta ſunt ouium. Occulta autem ſunt fructus eorum, quia eos intendunt generare in aliis, *Prouerbiorum vigeſimo-ſeptimo.* Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus, *Eccleſiaſtici vndecimo,* d. In filiis ſuis agnoſcetur vir.

f Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus?] quaſi dicat. Non ſic neque bona opera ab Hæreticis debent expectari, quaſi ſi aliquando ornatu verborum vngunt, in fine tamen pungunt. *Iacobi tertio,* c. Nunquid poteſt, fratres mei, ficus vuas facere, aut vitis ficus? Sic neque falſa dulcem poteſt facere aquam. Tamen ſicut vitis aliquando exuberat ſuper ſpinas & facit ibi vuas, ſic Hæretici quandoque bona opera. Vnde, ſicut colligimus vuas intactis ſpinis, ſic opera hæreticorum, & conſilia aliquando debemus aſſumere, ſi nobis ſunt vtilia: nihil tamen de ſpinoſitate hæreſis: ſicut. *Exod. decimo-octauo,* d. Moyſes fecit conſilium Iethro qui erat Gentilis, *infrà trigeſimo-tertio,* a. Quæ dicunt facite, &c. *Chryſoſtomus.* Sub ſpinis nullum animal requieſcit niſi ſerpentes, ita iuxta malos homines nemo poteſt pacem habere, ſed dæmones habent, ibi cubilia. Dicuntur autem ſpinæ & tribuli Hæretici, quia ſauciant animas per verborum blanditias.

Moraliter.

f Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribolis ficus.] Tria ſunt genera ſpinarum de quibus non colliguntur vuæ, & duo genera de quibus colliguntur. Primum genus ſunt peccata. Secundum ipſi peccantes. Tertium diuitiæ. Quartum tribulationes. Quintum ſpinæ quas Chriſtus habuit in capite. De vltimis colliguntur vuæ. De primo *Prouerbiorum vigeſimo-quarto,* d Per agrum hominis pigri tranſiui, & per viam viri ſtulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant ſuperficiem eius ſpinæ. Dicuntur autem peccata ſpinæ, quia pungunt, & & adhærent, quia eſca ſunt ignis & ædificatio ſepis. Peccata enim pungunt vſque ad mortem. *Prouerbiorum trigeſimo-tertio.* d. In nouiſſimo mordebit vt coluber. Leuiter adhærent. Leuiter enim committuntur, & difficile dimittuntur, *Ieremiæ decimo-tertio,* d. Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuam, & pardus varietates ſuas. Ignem conſcientiæ accendunt, *Pſalm. vigeſimo.* Pones eos vt clibanum ignis. Ædificatur ſepes, ne poſſit aliquod bonum opus tranſire ad eos. *Eccleſiaſtici decimo,* b. Qui diſſipat ſepem, id eſt, obſtinationem peccati, mordebit eum coluber, id eſt, detractor. De his ſpinis non colligitur niſi vua acerba, *Ieremiæ trigeſimo-primo,* c. *Moraliter. Nota quinque genera ſpinarum. Peccata dicuntur ſpinæ*

Omnis homo qui comederit vuam acerbam, obſtupeſcent dentes eius, Secundò per ſpinas ſignificantur peccatores 2 *Regum* 23 a.

a Præuaricatores autem quasi spinæ euellentur. Isti pungunt bonos *Cant.2.a.* Sicut lilium inter spinas. Facile adhærent temporalibus. *Psalm.118.* Adhæsit pauimento anima mea. Materia sunt ignis.2. *Reg.23.a.* Igneque succensæ comburentur vsque ad nihilum. Et *Isaiæ 33.b.* Spinæ congregatæ, igni comburentur. Ædificantur sepes ædificantibus, id est, obstinata malorum congregatio.

Luc.6.g. Sic a omnis arbor bona fructus bonos facit, b mala autem arbor fructus malos facit. Non c potest arbor bona fructus d malos facere, e neque arbor mala f fructus bonos facere.

Vnde *Nahum* 3.d. Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarum, quæ consident in sepibus in die frigoris. Quærit ergo Dominus. Nunquid ex istis spinis vua colligitur, id est, eligitur aliquis bonus? quasi dicat, non.

Vua enim vocatur iustus. *Osea 9.c.* Quasi vuas in deserto inueni Israel. Tertiò diuitiæ vocantur spinæ. *Marc.4.b.* Hæ spinæ pungunt per curiositatem, adhærent per amorem.

Materia sunt ignis, scilicet, cupiditatis. Sicut enim ligna augent ignem, sic diuitiæ cupiditatem. *Prou.26.c.* Cùm defecerint ligna extinguetur ignis. Ædificatio sunt sepis, id est, fragilis firmitatis.

Nunquid de istis spinis colligitur vua, id est, iocunditas? Non, nisi illa de qua *Deut.32.c.* Vua eorum vua fellis, scilicet, inebriatio iniquitatum, quæ sequitur ex diuitiis.

Quartum genus spinarum sunt tribulationes. *Osea 2.b.* Sepiam viam tuam spinis. Istæ spinæ pungunt sua afflictione, sed tamen ad salutem. *Eccles.22.c.* Pungens oculum deducet lacrymas, & qui pungit cor profert sensum. Vnde vir iustus vocatur hic erinacius, *Psalm.103.* Petra refugium erinaciis. Adhærent. Vnde pœnitentia dicitur quasi pœnæ tenax. *Iob 27.a.* Iustificationem meam quam cœpi tenere non deseram. Accendunt ignem amoris, *Leu.6.b.* Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutriet Sacerdos subiiciens ligna. Ex his ædificatur sepes, id est, defensio religionis & bonæ conuersationis. *Eccles.36.d.* Vbi non est sepes diripietur possessio. Ex his spinis colligitur vua spiritualis iocunditatis.2. *Cor.12.c.* Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. *Psal.93.* Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Similiter prosequere de quinta spinis, scilicet, de corona spinea Christi, & facile est inuenire.

a] Sic omnis arbor bona fructus bonos facit.] Id est, sicut de arboribus malis prædictis, vel herbis non expectantur boni fructus, sic ab arbore bona expectantur boni fructus. Arbor bona, vir bonus est, siue voluntas bona, *Ierem.17.b.* Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, & erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit, cùm venerit æstus, & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet fructum facere. Radices sunt cogitationes, aquæ fluenta gratiæ, folia verba bona, fructus opera, terra plantationes ecclesiæ.

b Mala autem arbor fructus malos facit.] Id est, malus homo, *infrà* 12.c. Bonus homo de bono thesauro profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala, Sapient.4 b. Fructus eorum inutiles, & acerbi ad manducandum.

Vel arbor mala, mala voluntas est. Ideò hæretici mala opera faciunt, quia mala volunt. *Ambrosius.* Affectus tuus nomen operi tuo imponit.

Nota autem quòd quidam fructus sunt quorum medulla comeditur & cortex eiicitur, vt nuces & castaneæ, isti sunt pœnitentes. Quidam quorum cortex comeditur & medulla eiicitur, vt sunt pruna. & dactyli, isti sunt hypocritæ. Quidam sunt quorum cortex & medulla totum comeditur, vt sunt ficus, isti sunt martyres, quorum animæ glorificantur in cælis & reliquiæ venerantur in terris. Quidam quorum nec cortex, nec medulla comeditur, vt sunt glandes, quæ cibi sunt porcorum, isti sunt vsurarij.

Fructus iustitiæ in præsenti sunt duodecim.

c Non potest arbor bona,] id est, iustus homo vel bona voluntas.

d Fructus malos facere] Coniunctim intellige manens bona, scilicet, fructus bonos, fructus iustitiæ, *Iacobi tertio*, d. Fructus iustitiæ in pace seminatur. Fructus autem iustitiæ in præsenti sunt duodecim, & in patria similiter duodecim. In præsenti bonorum temporalium multiplicatio, *Isaiæ primo*, e. Si hæc feceritis, bona terræ comedetis, *Prou.13.d.* Custoditur iusto substantia peccatoris.

Secundus, vsus omnium ad salutem tam in aduersis quàm in prosperis, *primo Cor. quarto*, c. Maledicimur & benedicimus. Tertius, continuum crementum spiritualium bonorum. *Prouerbiorum quarto*, c. Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectum diem, *Psalm.33.* Timentes Dominum non minuentur omni bono.

Quartus radicatio eorundem, *Ephes. tertio*, d. In charitate radicati. Quintus consolationum spiritualium multiplicatio, *Isaiæ vltim.* d. Ecce ego consolabor vos, *secundo. Cor. primo*, a. Deus totius consolationis, *Psalmo nonagesimo-tertio.* Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, &c. Sextus secretorum reuelatio, *Ioan.15.* b. Quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis. *Amos tertio*, b. Non faciet Dominus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas.

Septimus fructus est iocunditas in bene operando, *Psalmo decimo-octauo.* In custodiendis illis retributio multa. *Ecclesiastici vigesimo-quinto*, b. Homo qui iocundatur in filiis. Octauus gaudium de diabolo victo. *Iacobi quarto*, b. Resistite diabolo & fugiet à vobis, *Psalmo duodecimo.* Nequando dicat inimicus meus præualui aduersus eum. Nonus debilitatio fomitis. Hoc fuit significatum, *Iosue vndecimo*, b. Vbi præcepit Dominus Iosue vt equos subneruaret. Decimus experientiæ eruditio, *Ecclesiastici trigesimo-quarto*, b. Qui non est expertus, qualia scit? Vndecimus cognitionis Dei prælibatio per contemplationem, *Genes. vigesimo-tertio*, g. Vidi Dominum facie ad faciem. Duodecimus perfectio in charitate & confirmatio in spe, *Psalmo trigesimo-sexto.* Delectare in Domino & dabit tibi petitiones cordis tui. *Gregorius.* Tantò spes in Dominum solidior surgit, quanto quis pro eo grauiora sustulit. Fructus iustitiæ in patria, de quibus. *Sap. tertio*, c. Habebit fructum in respectione animarum sanctarum: sunt duodecim. *Fructus iustitiæ in patria duodecim.*

Primus est gaudium de exilii egressione. *Psalm.119.* Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, *Ieremiæ trigesimo-primo*, b. In misericordia reducam eos. Secundus de carceris corporis absolutione. *Psalmo 141.* Educ de carcere animam meam, *Roman. sexto*, d. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore, &c. Tertius de laqueorum, id est, tentationum euasione, *Psalm.123.* Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est. Quartus de vinculorum absolutione, vt sunt fames, sitis, frigus, calor, lassitudo, ægritudo, necessitas moriendi, *Isaiæ vigesimo-quinto*, c. Præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, *Psalm.115.* Dirupisti Domine vincula mea. Quintus de diaboli deiectione, *primo. Cor.15.* g. Vbi est mors victoria tua? *Roman. decimo-sexto*, c. Deus autem pacis conterat Satanam. Sextus de pœnæ æternæ euasione, *Psalm.57.* Lætabitur iustus cum viderit vindictam.

Septimus plena libertas, quia modò in seruitute est omnibus indigens, *Rom.8.d.* In libertatem gloriæ filiorum Dei. Octauus desiderata satietas, *Infrà* 8.b. Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, & cæt. Nonus consummata charitas. Tunc enim ex toto corde diligemus, 1.*Cor.13.c.* Cùm autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quòd ex parte est. Decimus desideratissima Christi fraternitas, *Cant.8.a.* Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te solum foris, & deosculer te & iam me nemo despiciat? Vndecimus omnimoda pacis tranquillitas, *Ps.4.* In pace in id ipsum. Et *alib. Ps.147.* Qui posuit fines tuos pacem. Duodecimus confirmata securitas, *Ps.90.* Non timebis à timore nocturno.

e Non potest arbor bona fructus malos facere,] id est, voluntas bona, cuius fructus dicit Apostolus *Galat.5.d.* Fructus autem spiritus, est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex.

e Neque arbor mala,] id est, mala voluntas.

f Fructus bonos facere.] manens mala. Malæ autem arboris fructus, sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, *Malæ arboris fructus.*

quoniam

a supplicationibus consequantur. Optat qui finaliter optat, *Psalm.*100. Declinantem à me malignum non cognoscebam.

Vel, [nunquam noui vos,] id est, approbaui approbatione prædestinationis, vel electionis.

Multis modis aliquis non noscitur ab alio.

Augustinus. Non nouit eos apud quos fidei suæ, & dilectionis characterem non inuenit.

Nota quod non cognoscitur aliquis ab alio, quia diu, & longè fuit ab eo: sic peccator non cognoscitur à Deo, quia diu fuit in regione dissimilitudinis.

Item non cognoscitur quando mutatus est. *Threnorum*. 4.a.

Quomodo mutatus est color optimus.

Item quando est extra sensum. *Osee* 7.b. Cœperunt D principes furere quasi à vino.

Item quia in tenebris est, *Psalm*.18. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. *Sap*.5.a. Lumen iustitiæ non illuxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis. *Infrà* 25.a. Amen dico vobis, non noui vos. *Iob* 8. d. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet: Non noui te. Sed è contra de bonis. *Exod*.33.d. Et teipsum noui ex nomine. 2.*Timoth*.2.c. Cognouit Dominus, qui sunt eius.

a Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Omnis *b* ergo qui *c* audiuit *d* verba mea hæc *e* & facit ea, *f* assimilabitur *g* viro sapienti *h* qui ædificauit domũ suã *i* supra petram:

a Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.] Tunc enim non facient, quomodo ergo dicit. [Operamini?] Quia affectus malus adhuc remanet cum eis.

Vnde [qui operamini,] affectu interiori. Non dicit, qui operati estis, ne locum pœnitentiæ tollat, quia non est homo, qui non peccet, *Ecclesiastici septimo*, c. *Chrysostomus*. Non dicit: Discedite à me qui operati estis, sed, [qui operamini,] quia iniqui post mortem non desinent esse iniqui, quia etsi peccare non possunt, peccandi tamen voluntatem non amittunt.

b Omnis ergo, &c.) Finito sermone commendat eum, vt inuitet ad implendum. Et subdit de præmio obseruantium, & de pœna contemnentium. *Chrysostomus*. Frequenter miramur, quia homines aut promissionibus flexi, aut terroribus fracti, aut persuasionibus falsorum doctorum circumuenti relinquunt fidei veritatem, & ad mendacium infidelitatis transmigrant, quod si vel hanc vnam Christi sententiam cautè intelligeremus, & recordaremur, nunquam deperditione talium hominum stuperemus. Quomodo enim permaneat apud Deum qui nunquam stetit in Christo, aut quomodo illum teneat veritas, qui nunquam tenuit veritatem, aut quomodo seruet eum iustitia, qui iustitiam non seruauit: Dicit ergo.

b Omnis ergo,] vt non excludatur gentilis.

c Qui audit,] auditu interiori, *Psalm*.17. In auditu auris obediuit mihi.

d Verba mea,] quæ locutus sum supple [Hæc,] digna demonstratione. Simile, *Apoc. vlt*.b. Beatus, qui custodit verba prophetiæ libri huius.

e Et facit ea,] affectu charitatis, non hominum intuitu.

f Assimilabitur.] Non dicit, assimilatur, quia nondum apparet quid erimus.

g Viro sapienti,] prouido, vel prædicatori.

h Qui ædificauit domum suam,] id est, conscientiam, vel Ecclesiam.

i Supra petram,] *primæ Corinthiorum decimo*, b. Petra autem erat Christus, *Psalmo centesimo tertio*: Petra refugium erinaciis. *Prouerbiorum trigesimo*, d. Lepusculus plebis inualida, qui collocat in petra cubile suum. Vel per virum sapientem intelligitur Christus, *Isaiæ quarto*, a. Apprehendent septem mulieres virum vnum, *Ieremiæ trigesimo primo*, d. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina circundabit virum. Dominus eius est Ecclesia, *Prouerbiorum nono*, a. Sapientia ædificauit sibi domum. Huius domus id est, Ecclesiæ fundator Deus est, qui ab æterno prædestinando quasi erudærauit eam. *Ephesiorum primo*, a. Qui elegit nos ante constitutionem mundi. Nonne erudærabat eam, quando dicebat? Vocabo non plebem meam, & non misericordiam consecutam? *Osee secundo*, d. In structuram ordinauit in temnore congregando. *Romanorum octauo*: Quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit. Quasi quos priùs erudærauit, id est purgauit, postea ordinauit.

Nonne ordinauit in structura lapides erudæratos, quando ambulans iuxta mare Galilææ, videns duos fratres, Simonem, & Andream, & Iacobum, & Ioannem, vocauit eos? *Supra quarto*, c. Imò quando elegit duodecim, quos & Apostolos nominauit. *Luc. sexto* c.

Deinde incepit structura domus, quando vna die conuersi sunt tria millia. *Actor*.2.g. Et alia die quinque millia, *Act*.4.a.

Huius domus fundamentum est Christus, *primæ Corinthiorum tertio*, c. Fundamentum aliud nemo potest ponere: præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Nonne fundamentum ponebat ipse Iesus quando dicebat: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam? *Infrà decimo-sexto*, c. Posuit, & Paulus *primæ Corinthiorum tertio*, b. Vt sapiens architectus fundamentum posui. Fundamenta etiam huius domus dicuntur Apostoli. *Psalm. vigesimo - sexto*. Fundamenta eius in montibus sanctis. *Ephes. secundo*, d. superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum. Quasi ergo duodecim fundamenta huius fuerunt duodecim Apostoli, & quasi vnicum fundamentum fuit Christus.

Vnde *Apocalyp. vigesimo-primo*, d. Vidit Ioannes ciuitatem habentem fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum, & agni. Huius domus parietes sunt duo populi. Gentiles, scilicet, & Iudæi. Vel actiui, & contemplatiui. *Ioan. decimo*. Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere: & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Murus à parte posteriori, fuerunt antiqui patres, qui dum lucem veram apertè videre non poterant, quasi ad Occidentalem plagam positi erant, *Lucæ decimo*, d. Multi Reges, & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Nonne in Occidentali parte erant illi, de quibus dicitur: *primæ Corinthiorum decimo*, a. Patres nostri omnes sub nube fuerunt? Murus anterior fuerunt Patres Noui Testamenti, qui dum radios veri solis susceperunt, quasi in Oriente steterunt. *Lucæ vlt*. g.

Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas. Tectum quotidie impletur in muro fidelium, qui cùm impletus fuerit, erit domus perfecta, *Apocalyp. sexto*, c. Dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt, sicut & illi. *Lucæ* 14. e. Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Quatuor anguli huius domus, fuerunt quatuor Euangelistæ. Primus angulus Matthæus, secundus Marcus, tertius Lucas, quartus Ioannes. *Iob primo*, d. Repentè ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus. Columnæ domus sunt Prælati. *Cant. quinto*, d. Columnæ eius marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases argenteas. Ostium huius domus est Christus. *Ioan. decimo*, b. Ego sum ostium, per quod qui non intrat in ouile, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Fenestræ sunt doctores, per quos illuminatur Ecclesia. Has fenestras fecit in templo Salomon obliquas, & intrinsecus latiores, *tertio Regum sexto*, a. Cortinæ quibus ornatur domus sunt decem præcepta, quibus sancti intrinsecus ornantur. *Exod. vigesimo sexto*, a. Decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura coccóque bis tincto variatas opere plumario facies.

Mensa in hac domo, est sacra Scriptura. *Exod. vigesimo - quinto*, c. Facies & mensam de lignis Sethim. *Psalm. vigesimo - secundo*. Parasti in conspectu mensam. Cibus mensæ, quatuor sensus sacræ Scripturæ, historicus, allegoricus, tropologicus, anagogicus. *Prou*.25. c. Si esurierit inimicus tuus ciba illum. Lectus in domo hac est claustrum, siue religio. *Cant*.1.d. Lectulus noster floridus. Minister, prælatus, familia omnes iusti. *Lucæ duodecimo*, c.

Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus, supra familiam suam? Nonne hæc est familia Sancti Iob, de qua dicitur. *Iob primo*, a. Et erat ei familia multa nimis, sunt, & vasa in hac domo. Quædam in honorem, boni prædicatores: quædam in contumeliam, falsi prædicatores, *secundo. Timoth. secundo*, c. In magna autem domo sunt, non solum vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia, alia quidem in honorem, alia verò in contumeliam.

a Et descendit

Δ *a* Et descendit pluuia,] id est, aeriæ potestatis impugnatio vt dicit *Iter.m.* Inuentio enim diaboli semper est, vt descendamus.

b Et venerunt flumina,] potentum persecutio.

c Et flauerunt venti,] minæ, siue blanditiæ, vel detractiones.

a & descendit pluuia, & *b* venerunt flumina, & *c* flauerunt venti, *d* & irruerunt in *e* domum illum, *f* & non cecidit. *g* Fundata enim erat supra petram. Et *h* omnis qui audit verba mea hæc, & *i* non facit ea, *k* similis *k* erit vero stulto, *l* qui ædificauit domum suam super arenam, & *m* descendit pluuia, & *n* venerunt flumina, & *o* flauerunt venti *p* & irruerunt in domum illam, & *q* cecidit, & *r* fuit ruina eius magna. Et *s* factum est cum *t* consummasset Iesus verba hæc, *u* admirabantur turbæ, *x* super doctrina eius. *y* Erat enim docens eos *z* sicut potestatem habens, & *a* non sicut Scribæ, & Pharisæi.

d Et irruerunt,] quantacunq; potuerunt violentia. Simile *Iob* 1. d. Repentè ventus vehemens irruit à regione deserti. Irruerunt, id est, simul ruerunt, vel cum impetu.

e In domum illam, supra ædificium virtutum, vel in Ecclesiam.

f Et non cecidit,] *Prouerbiorum* 10.d. Iustus quasi fundamentum sempiternum. *Ecclesiastici* 26. d. Fundamēta sempiterna supra petram solidam, & mandata Dei in corde mulieris sanctæ. *Chrysostomus*. Christianū, qui se ædificat super Christum nulla aduersitas diruere potest. *Rom.*8.g. Quis separabit nos à charitate Christi.

g Fundata enim erat supra firmam petram,] id est, Christum.

Moraliter.

[Moraliter.]

Pluuia quæ venit de aëre, tentatio diaboli habitantis in hoc aëre caliginoso. Vel pluuia quæ videtur, & mollit terram, peccata carnalia sunt. Ventus qui non videtur, sed sentitur, peccata spiritualia. De primo *Isaia* 8.b. Adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes, & multas, De secundo *Isa.*32.a. Et erit, sicut vir, qui absconditur à vento, & celat se à tempestate. Vel per ventum, superbia, blanditiæ, comminationes, & inanis gloria. De primo dicitur *Ezech.*1.a. Ventus turbinis veniebat ab Aquilone. De secundo *Amos* 4.c. Percussi vos in vento vrente, id est, adulatione. De vento comminationis. *Iob* 1. d. Ventus vehemens irruens, & cæt. De vento inanis gloriæ. *Ierem.*4.c. Ventus vrens in viis quæ sunt in deserto. *Chrysostomus*. Pluuiam, flumina, ventos, humanas dicit calamitates, puta, calumnias, mortes, rerum ablationes. *Infra* petram vocat stabilitatem suæ doctrinæ: Etenim petra fortiora sunt præcepta.

h Et omnis qui audit.] Ponit sententiam contrariam superiori dicēs. Et omnis qui audit verba mea hæc, scilicet, quæ loquor, & supra locutus sum. *Ioan.*15.d. Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. *Hebræorum* 2.a. Propterea abundantiùs oportet nos obseruare ea quæ audiuimus, ne fortè pereffluamus: Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & si omnis præuaricatio iustam accepit retributionem mercedis, quomodo non effugiemus, si tantam neglexerimus salutem.

i Et non facit ea,] non attendens, aut non intelligere volens, *Psalm.*35. Noluit intelligere vt bene ageret.

k Similis erit viro stulto,] Iudæo vel gentili, vel diabolo, qui dicitur vir ab homine deuicto, sicut Scipio Africanus ab Africa deuicta. Similis erit in pœna, sicut similis est culpa.

l Qui ædificauit domum suam super arenam,] id est, domum conscientiæ stabiliuit in vitiis quæ significantur in arena, quæ sterilis est, & fluida. Super hanc dicitur draco stare. *Apocalypsi.*12. *Chrysostomus*. Arena sterilis est, terra minuta est, grana sibi non conueniunt nec adhærent. Omnes, qui sub diabolo sunt, nec sunt vnum, nec vnum sapiunt, sed sunt per opiniones dispersi. Sicut dogmata Philosophorum docent, quæ sunt sibi semper contraria sic hæretici nunquam sapiunt vnum. Item arena innumerabilis est, ita & diaboli populus, Dei autem populus pauci, & electi.

m Et descendit pluuia,] concupiscentia, à qua quisque tenetur, & tentatur. *Iacob.*1.b.

n Et venerunt flumina,] abundantia temporalium. *Apocalyps.* 12. d. Misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Vel, flumina, malorum operum frequentia.

o Et flauerunt venti,] adulationum, vel minarum. *Chrysostomus*. Pluuiæ proprium est emollire, ecce blanditiæ, ventorum proprium vrgere, ecce minæ. Item flumina sunt ex mala parte verbosi, vt Philosophi, & Oratores, & huiusmodi cæteri scientiæ professores, de quorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. Ex parte bona sunt Euangelistæ, & Doctores, de quorum ventre flumina fluunt aquæ *Ioan.*7.f.

p Et irruerunt, &c.] subito cum impetu.

q Et cecidit,] quia in puncto ad inferna descendunt. *Iob* 21.b. & .22.c. Viri iniqui, qui sublati sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum. *Iob* 8.c. Innitetur super domum suam, & non stabit. *Psalm.*36. Vidi impium superexaltatum & eleuatum, sicut cedros libani, & transiui, & ecce non erat, &c.

r Et fuit ruina eius magna,] quia sciens & prudens malè egit: Et melius est viam veritatis non agnoscere, 2. *Petr.* 2.d. Quam post agnitionem retrorsum conuerti. Item magna, quia loquitur de viro, id est, de Prælato, imo quanto gradus altior, tanto grauior. *Augustinus*. Quanto in loco altiore, tanto in periculo maiore versatur. *Gregorius*. Sciant Prælati, quoniam tot mortibus digni sunt, quot ad posteros perditionis exempla transmittunt. Contra prouerbium vulgare: Non possunt mori nisi vna morte.

s Et factum est.] Duobus modis potest accipi sententia huius literæ. Si enim dicamus eundem esse sermonem quem Matthæus, & Lucas referunt, tunc euidens est littera. cum consummasset Iesus verba hæc admirabantur turbæ super doctrina eius, quia interfuerunt huic sermoni turbæ. Si autem intelliguntur fuisse duos sermones, tunc dicendum est ad solos discipulos Iesum in cacumine montis sermonem habuisse, & postea ad locum campestrem, qui erat in latere montis descendisse, & ibi eundem sermonem recapitulasse populo, quædam tamen intermiscendo, & quædam iam dicta prætermittendo. Et hunc vltimum sermonem Matthæus prætermittit, & tamen quasi quodammodo innuit, cum dicit.

t Cum consummasset, &c.] quasi dicat, cum hæc discipulis semel protulisset, & eadem repetendo, in secundo sermone consummasset, quæ consummatio secundùm Lucam in loco campestri facta est.

u Admirabantur turbæ,] vel aliqui in turba, vel potius omnes de excellentia sapientiæ. *Chrysostomus*. Quicquid dignè laudare non possumus admiramur.

x Super doctrina eius,] quæ aliis dissimilis erat, & prius inaudita. Item *Luc.*4.e. *Marc.*1.c. *Ioan.*7.g. Nunquam sic locutus est homo. *Chryso*. Consequens erat eos dolere, & torpere ad tam alta, & onerosa: Sed tanta erat virtus docentis, vt etiam caperet multos, & etiam totum theatrum secutum est descendentem. Mens beneuola facile suadetur à sermonibus veritatis.

y Erat enim, &c.] potestatem, scilicet, addendi vel mutandi, sicut Imperator qui addit, & mutat quæ vult. Vel.

z Sicut potestatem habens,] explanandi figuras, commutandi scripturas, perscruptandi legis ænigmata, & soluendi. Et hæc præfigurata sunt per ænigmata Reginæ Saba: De quibus 3. *Regum* 10.a. Hic est enim leo de tribu Iuda, qui aperuit librum, quem nullus alius aperire potuit: *Apocalyps.*5.b. Vel, sicut potestatem habens sanandi *Psalm.*67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Sic debet esse sermo prædicatoris, & doctoris, & Prælati. *Beda*. Sermo doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet operatur. *Genes.*47. f. Salus nostra in manu tua est, id est, in opere. *Beda*. Monstruosa res est lingua magniloqua, & manus ociosa.

a Et non sicut Scribæ, & Pharisæi,] qui dicunt, & non faciunt *infra vigesimo-tertio*, a. *Chrysostomus*. Scriba, & omnis doctor seruus est legis, quia nec addere potest, nec subtrahere. Nec enim potest mens humana vertere quod sapientia diuina dictauit. *Hieronymus*. Scribæ, qui tantum ea, quæ sunt in lege infirmis ad instructionem data tractabant. Pharisæi, qui tantùm literam corrodebant carnaliter. Hæc autem duo respondent illis, quæ supra dixit: Audit, & facit. Scribæ enim docent superficialiter: Pharisæi faciebant opera exterius bona, non habentia charitatem, &c.

Δ Cum autem descen-

EXPOSITIO *Cap. VIII.*

CVm autem descendisset Iesus, &c.] Præterit Matthæus potestatem curandi & prædicandi datam discipulis post sermonem habitum A in monte. Postponit etiam vocationem suam: Præcessit enim vocatio eius miracula, quæ hic narrat: Nam electus fuit cum aliis vndecim in monte vt esset vnus de duodecim. Hoc autem fecit Matthæus, quia continuò disposuit miracula Christi narrare post sermonem Domini. Vel etiam Euangelistæ sicut Prophetæ, nullum seruant ordinem in scribendo, sed gesta, & dicta Christi in laudem eius, secundùm quod Spiritus sanctus mentibus eorum inspirabat scribebant. Quod notauit Salomon: *Cant.* 2. b. Vbi dixit: Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Diuiditur autem hoc capitulum in quatuor partes. In prima agit de curatione leprosi, & serui Centurionis, & socrus Petri, & multorum dæmoniacorum. In secunda agit de scriba, qui dixit Domino: Sequar te, & non est secutus. Et de alio qui dixit. Permitte me sepelire patrem meum, & postea sequar te, & statim iussus est sequi, ibi [Videns autem Iesus turbas.] In tertia agit de motu maris & timore discipulorum, & eius dormitione in nauicula, & saluatione eorum, ibi [Et ecce motus magnus factus est in mari.] In quarta agit de curatione duorum dæmoniacorum, & de legione intrante in porcos, & præcipitante in mari, ibi [Et cum venisset, &c.] Rectè ergo post sermonem miracula narrat Matthæus, quia per miracula sermo apud auditores confirmatur, sicut dicitur *Marc. vlt.* d. Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Vndè. *Chrysostomus.* A miraculis transit ad sermonem, iterum à sermone transit ad miracula, vt quasi potestatem habens docuit, quasi potestatem habens curet. Curat autem tres. Primò leprosum: secundò, seruum paralyticum: tertiò, socrum Petri febricitantem, non sine magno mysterio. Primò, enim sanat Iudæum leprosum, secundò seruum gentilem. Tertiò socrum Petri. Quia primi credentes fuerunt de Iudæis, post gentiles, in fine reliquiæ Israel saluæ fient. Hoc notatur in fine Missæ, quia officium incipit in dextro, & transit ad sinistrum, & redit ad dextrum. Vel quia lepra hæresis contra fidem, acidia paralysis contra spem, calor materialis socrus febricitantis per libidinosum amorem contra charitatem: Et ideo sanat secundùm ordinem virtutum. Primus sanatur tactu, & verbo, secundus solo verbo, tertius tactu, quia gentes quasi per medium facile crediderunt. Vnde *Psalm. decimo septimo.* Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Vnde in Epiphania. Venite, psallendo dicitur, non cantando, sicut in aliis festis, quando fit vocatio Iudæorum.

CAP. VIII.

CVm *a* autem descendisset Iesus de monte, *b* secutæ sunt eum turbæ multæ, & *c* ecce leprosus veniens *d* adorabat eum dicens:

a Cùm autem, &c.] id est, de loco campestri, qui erat in latere montis.

b Secutæ sunt eum turbæ multæ.] Alij propter charitatem, vt Apostoli, alij sequebantur propter doctrinam, alij propter admirationem, vt curiosi, *Ioan.* 7 g. Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur. *Chrysostomus.* [Turbæ, non principes: per totum enim Euangelium vides eos esse afflictos. Turba eum cum silentio audiuit: Pharisæi, vt calumniarentur.

c Et ecce leprosus veniens,] corpore, & fide.

d Adorabat eum dicens.] Nota eum esse Deum. Hic leprosus ad altiora montis non potuit ascendere, nec cum lepra tam alta poterat audire. *Chrysostomus.* Sed ne fortè diceret populus apud se. Verba terribilia opera nulla, dicere granditer non est multum, facere verò multum est: ideo excuauit leprosum, vt mondationis illius miraculo præcedentibus auctoritatem præstet, vt in verbis mirabilis mirabilior esset in opere. Sed quare igitur non ascendit in montem? *Psalm.* 23. Quis ascendet in montem Domini, &c. Innocens manibus, & mundo corde, non leprosus in anima.

A Domine. Nota se

Moraliter. Moraliter.

c Et ecce leprosus veniens.] 2. *Regum* 3. f. Dicit Dauid ad Ioab, quod de domo eius non deficiet leprosus. Ioab interpretatur inimicus, id est, de domo diaboli non deficiet peccator. In lepra peccati notantur multa. Lepra per totum corpus diffunditur, sic peccatum per totum hominem ad modum cancri, vel morbi qui dicitur lupus. *Num. capit.* 12. d. Dicit Aaron ad Moysen de Maria quæ propter murmurationem percussa est lepra: Iam medium carnis eius deuoratum est. Ideo *Thren. capit.* 3. c. Misericordia Domini, quia non sumus consumpti. Item lepra contagiosa est, alios inficiendo, sic peccatum. *Ecclesiastici* 13. a. Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. Ideo prohibuit Dominus familiaritatem Iudæis cum Heuæis Hethæis, & Iebusæis, &c *Deuteronom.* 7. a. *Psalm.* 105. Commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & cæt. Item leprosus habet anhelitum fœtidum, & inficientem, sic peccator est fœtidus, per verba scurrilitatis, detractionis, adulationis. De fœditate, *Eccles.* 12. c. Sicut æramentum æruginat nequitia illius. *Prouerbiorum* 15. a. Cor stultorum ebullit stultitiam. 1. *Corinthiorum* 15. e. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. *Ecclesiastici* 9. b. Colloquium eius exardescit quasi ignis. Item leprosus sitim patitur. *Isaiæ* 5. d. Multitudo eorum siti exaruit. Nunquam enim est satietas in peccato. *Prouerbiorum* 13. d. Venter impiorum insatiabilis. *Hieronymus.* Libido famem patitur sui. Item abominabilis est sanis, sic peccator bonis inquantum talis. *Psalm.* 118. Iniquitatem odio habui, & abominatus sum. *Ecclesiastici* 9. b. Mulier fornicaria quasi stercus in via ab omnibus conculcabitur. *Osea* 9. c. Intrauerunt ad Beelphegor, id est, ad peccatum luxuriæ, & abalienati sunt in confusione peccatorum, & facti sunt abominabiles. Item leprosus fœtet, & peccator per infamiam. *Iob* 20 a. Quasi sterquilinium in fine perdetur. *Deuteronom.* 32. a. Peccauerunt & non filij eius in sordibus. Item amittit pedes, & manus, & peccator affectiones, & bonas operationes. Quod significatur *Iudicum* 1. b. Adonibezech qui interpretatur doctor egestatis, vel Dominus flagitans, vel diabolus fulgurans suus per pœnam æternam, & ducens etiam eos in præsenti ad egestatem spiritualem, amputauit septuaginta regibus summitates pedum, & manuum. Et 2. *Regum* 19. e. Habetur de Miphiboseth: qui claudus vtroque pede noluit venire ad Dauid: Sic peccator ad Christum: Et ideo dixit quod Siquis interpretatur egressus vehemens, quod est mors, condiuideret hæreditatem secum. Mors enim sic diuidit delitias peccatoribus, quod in præsenti paucas eis dimittit, etiam in futuro penitus aufert. Item lepra aufert oculos, sic lepra peccati peccatoribus. *Psalm.* 57. Super cecidit ignis, & non viderunt Solem iustitiæ, scilicet, Christum. Item amittit aures, ne legem Dei audiat, vel mandatis obediat, & nares ne odorem Christi, & Paradisi sentiat. *Ezech.* 23. d. Nasum tuum & aures tuas præcident tibi. De odore Christi: *Ecclesiastici* 24. b. Ego quasi Libanus non incisus euaporaui habitationem meam. *Cant. primo*, a. In odorem vnguentorum tuorum currimus. Item barbam amittit. Et peccator virilitatem bene agendi, vel operandi. *Psalm.* 51. Sicut nouacula acuta fecisti dolum. *Isaiæ septimo*. In die illa radet Dominus in nouacula acuta caput, & barbam, id est, cogitationes, & viriles operationes. Item maculatur leprosos per varietates vitiorum. *Leuit.* 21. c. De hostia quæ offerri debet in sacrificio Omnis macula non erit in ea: Si cæcum fuerit per indiscretionem, si fractum per duplicitatem, si cicatricem habuit per antiquæ consuetudinis saporem, si papulas habuit per contemptum & superbiam, si scabiosum per incorrigibilitatem, si impetiginem per obstinationem. Item lepra mutat colorem. *Threnorum quarto*, a. Quomodo obscuratum est aurum mutatus est color optimus. Item lepra est morbus incurabilis, sic peccatum quantum in se est. *Ieremiæ capit.* 30. b. Insanabilis est fractura tua. Vnde sicut lepra non curatur nisi per miraculum, sic neque peccatum. *Isaiæ quadragesimo-tertio*, d. Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Augustinus. Maius est de impio facere pium, quàm de nihilo cælum & terram. Dicit ergo.

Plura notantur in lepra.

a Cum autem, &c.] Paradisi. De quo *Isaiæ vigesimo-quinto*, c. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medullatorum vindemiæ defæcatæ.

q Secutæ sunt eum turbæ multæ,] id est, peccatores 1. *Reg.* 22 a Conuenerunt ad Dauid in speluncam, qui erant in angustia constituti.

c Et ecce leprosus veniens,] passibus pœnitentiæ & fidei. Adorabat eum dicens.]

a *a* Domine] Notat se esse obedientem.

b Si vis potes me mundare,] quasi dicat, de potestate non dubito, sed de tua voluntate : non quia tu immisericors, sed quia ego indignus : & ideo peto misericordiam tuam, vt tu velis præter merita mea. *Chrysostom.* De voluntate Christi parata ad omne bonum non dubitat, sed de iudicio voluntatis. Non enim expedit omnibus corporalis integritas, & ita Christus cùm sit bonus, nociua non vult præstare, etiamsi rogetur. [Potes,] quasi dicat, credo te esse Deum, & sic omnipotẽtem. *Iob.* 23.c. Anima eius quodcunque voluit hoc fecit. *Ambr.* Verecundia confessionem non repressit, ostẽdit vulnus, remedium postulauit, & ipsa religionis fidei plena est confessio.

> *a* Dñe si vis *b* potes me mundare. Et *c* extendens Iesus manum *d* tetigit eum, *e* dicens : Volo *f* mundare, & *g* confestim mundata est lepra eius. Et *h* ait illi Iesus : Vide nemini dixeris : *i* sed vade *k* ostẽde *l* te *m* Sacerdotibus, & *n* offer munus quod præcepit *o* Moses in testimoniũ illis.

c Et extendens, &c.] Nota quod prætendit misericordiæ affectum. Primò, corporali manus extensione, secundò voce, tertiò opere. id est, quà curauit eum iussione. Dicit ergo [Et extendens Iesus manum.] *Prou.* 31.c. Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. *d* Tetigit eum] Tetigit propter duo. Ad ostendendum quod non erat sub lege. *Leuit.* 13.f prohibentur leprosi & eiici extra castra iubentur, & immundus est qui tangit leprosum. Et vt ostenderet nobis quod nullum debemus abhorrere leprosum, vel infirmum. *Iob* 5.d. Visitans speciem tuam non peccabis. Exemplum de Sacerdote leprosorum, qui fecerat murum inter se, & leprosos, & in muro fecerat foramen per quod audiebat confessiones eorum, & porrigebat corpus Domini. Et accidit, vt narrat *Cantor Parisiensis*, quod parte quam vertebat ad illos, remanente sana, alia fieret leprosa. Et quidam seruus abhorrebat leprosos, vt nec tantum eis eleẽmosinam vellet portare, & factus est leprosus. *Chrysost.* 4. *Reg.* 5.e. Eliseus noluit videre Naaman, legem obseruans, tetigit autem Christus, quia legi non subiacet. Et quia omnia munda mundis, nec manus fit immunda, sed corpus à manu sancta fit mundum.

e Dicens, volo :] Contra Photinum, qui dicebat quod voluntas Christi erat inefficax, sequendo illud Philosophi : Propter nostrum dicere aut velle nihil in re mutatur.

f Mundare,] id est, mundus esto : Contra Arrium, qui dicebat Christum tantùm Deum adoptiuum, & nihil posse imperando, sed orando. Contra Manichæum dicit [tetigit] qui ponebat Christum tantum habere corpus phantasticum.

g Et confestim, &c] id est, leprosus à lepra. Simile *Isai.* 1 e. Si fuerint peccata vestra, vt coccinum, quasi nix dealbabuntur *Gen.* 18, b. Nunquid Deo quicquam est difficile? *Sap.* 16.b. Omnipotens sermo tuus Domine qui sanat omnia. *Psal.* 32. Dixit & facta sunt. *Chrysost.* Si blasphemia erat, non debebat opus sequi, sed cessit natura cum maiori velocitate, quam dicat Euangelista.

h Et ait illi Iesus : Vide nemini dixeris,] quasi dicat, ita manifesta est sanatio tua, vt non oportet quod alijs dicas. Nota autem quod quandoque ponitur præceptum & in præcepti forma, vt *Exod.* 20. a. & in multis locis sacræ Scripturæ. Aliquando etiam proponitur præceptum, sed non in præcepti forma, vt *Marc.* 1.d. Non sinebat ea loqui, id est, imperabat ne loquerentur. Quandoque etiam proponitur præceptum sub præcepti forma, sed non est præceptum vt hic.

Dominus præcepit leproso vt ostenderet se Sacerdotibus multis de causis.

i Sed vade, ostende te Sacerdotibus] Præcepit Dominus ostendere se Sacerdotibus, propter humilitatem, vt eos honoraret. Propter vtilitatem, vt videntes miraculum credentes saluarentur. Item propter inexcusabilitatem, vt videntes nec credentes, iustè damnarentur. Item propter veritatem, ne legem frangere videretur. Item propter ostendendam majestatem, vt non legis ordine, sed gratia sanatus monstraretur. Item propter eruditionem, vt nos similiter faciamus.

n Et offer, &cæt.] scilicet, duos passeres viuos. *Leuit.* 14. a.

o In testimonium illis,] idest, vt illud sit in testimonium, in signum mundationis, quia munera testificabantur esse curatum. Vel, [In testimonium illis, id est, vt illorum testimonio mundus habearis. Vel, [in testimonium illis] suæ salutis, vel iustæ damnationis si miraculo tam aperto non credunt.

* *a* Domine si vis potes me mundare ;] Ecce humilis deprecatio, & confidentia. Confidit enim quod possit eum mundare si vult.

c Et extendens Iesus manum,] gratiæ : De qua. *Ezechiel.* 1.a. Facta est super me manus Domini. Sed *Prouerbiorum* 1. e. Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret me.

d Tetigit eum.] *Psalmo* 143. Tange montes & fumigabunt.

e Dicens ; volo mundare.] Ecce quia humiliter petiit, obtinuit. *Eccl.* 35.c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. *Iudith.* 9. d. Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.

g Et confestim mandata est lepra eius.] Postquam enim Dominus tangit peccatorem per gratiã gratum facientem statim recedit lepra peccati.

h Et ait illi Iesus ; Vide nemini dixeris.] In hoc docet nos fugere iactantiam.

i Sed vade] per contritionem.

k Ostende te] per confessionem. *Prou.* 28. b. Qui abscõdit peccatum suum non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. *Cant.* 5. b. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat atque transierat. Apertio pessuli, est propositum confitendi. Ostium firmatur pessulo, quia plus est aperire ostium, quam tollere pessulum ; Hoc est dum mens per confessionem aperitur, sed tamen in apertione pessuli Christus declinat in corde hominis ad quiescendum. Vnde *Psalmo* 31. Dixi confitebor, & tu remisisti.

l Te,] non alios, peccata tua, non aliena.

m Sacerdotibus, pluribus confitere, quia plures erubescentiæ diminuunt. Vel quia quod videt vnus non videt alius. Nota autem quod

Confessio debet esse

- Voluntaria. *Psalm.* 53. Voluntariè sacrificabo tibi.
- Discreta in circunstantiis exprimendis, *Leuit.* 2. d. In omni sacrificio offertur sal.
- Dulcis & deuota. *Cant.* 2.d. Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora.
- Nuda & aperta. *Is.* 47. a. Denuda turpitudinem tuam.
- Integra. *Is.* 14. e. Perdam Babyonis nomen & reliquias, & germen & progeniem.
- Humilis. *Gen.* 24.g. Rebecca viso Isaac, i. Christo per fidem, & contritionẽ descẽdit de camelo, i. de gibbositate vitiorum.
- Verecũda. *Eccles.* 4 c. Est confusio adducens gloriam. Sed *Ier.* 3.b. Frõs mulieris meretricis facta est tibi, & noluisti erubescere.
- Detestatoria, & indignatiua. *Ier.* 8.c. Attendi & auscultaui, nemo quod bonũ est loquitur ; nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo dicens, quid feci? *Ps.* 4. Irascimini cõtra peccata, & nolite peccare. *Ps.* 37. Rugiebã à gemitu cordis mei.
- Amara. *Is.* 38.c. Recogitabo tibi omnes annos meos.
- Lacrymosa. *Ps.* 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum. *Tren.* 2. f. Deduc quasi torrentem lacrymas per diem, & noctẽ, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.
- Accusatoria. *Ps.* 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.
- Festina. *Ec.* 5. b. Ne tardes conuerti ad Dñm. Sed *Sophon.* 2.d Vox cãtantis in fenestra.
- Vniuersalis. *Ps.* 8. & 110. & 130. Confitebor tibi in toto corde meo.
- Frequens. *Is.* 23.d Sume citharã, circui ciuitaté meretrix obliuioni tradita, bene canne, frequẽta canticũ vt memoria tui sit.
- Pura ab hypocrisi. *sup.* 6.b. Cũ ieiunatis, nolite fieri, sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, vt pareant hominis ieiunantes.

n Et offer, &c.] De quo *Leuit.* 14 a. Offerat pro se duos passeres viuos quibus vesci licitum est & lignum cedrinum, vermiculumque, & hyssopum. Duo passeres, corpus & anima. Corpus debet mortificari per pœnitentiam. 1. *Pet.* 3. c. Mortificatos quidẽ carne. *psal.* 43. Quoniam propter te mortificamur tota die. Anima autem debet auolare per contemplationem. *Ps.* 54. Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ, &c. Per cedrum

significatur

Moraliter.

* significatur odor bonæ opinionis ad proximum. Per vermiculum feruor charitatis ad Christum. Per hyssopū, humilitas ad seipsum. *Tit.* 2. d. Sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc sæculo. Postea sequitur *in Leuit.* quod debet radere pilos corporis sui, & lauare se aquâ, & septima die radere capillos capitis, & barbæ, & supercilia, & pilos totius corporis & post offerre duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absque macula, & tres decimas similæ cōspersas oleo. Pilos radere, est superfluitates temporalium reiicare. Lauare se aquâ est flere peccata. Radere pilos capitis & barbæ, est cogitationes superfluas, & locutiones vanas à se mouere rasorio confessionis. *Isa.* 7. d. Radet Dominus in nouacula acuta. Caput, id est, cogitationes superfluas, pilos pedum, affectiones vanas, & barbam vniuersam, id est, locutiones otiosas. Duo agni sunt duplex innocentia, vt nullum miserum faciat, & vt miserum non deserat. Ouis autem significat mansuetudinem. Tres decimæ similæ, tres compassiones, cordis, oris, & operis. Simila farina est immaculata, & mundata à furfure, id est, inani gloria. Hæc debent conspergi oleo hilaritatis. *Psalm.* 44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. 2. *Cor.* 2. b. Hilarem datorem diligit Deus. *Rom.* 12. c. Qui miseretur in hilaritate.

Cum *a* autem introisset Capharnaum, *b* accessit ad eum Centurio, *c* rogans eum *d* & dicēs: *e* Domine *f* puer *g* meus *h* iacet in *i* domo *k* paralyticus & *l* malè torquetur. Et *m* ait illi Iesus: *n* Ego veniam, & *o* curabo eū. Et *p* respōdens Cēturio, ait. *q* Dn̄e non sum dignus vt intres sub tectum meū.

a Cùm autem introisset Capharnaum.] Post miraculum de curatione leprosi, subiungit de miraculo serui Centurionis. Matthæus autem non sequitur ordinem historiæ, sed mysterium, vt dicit *Augustinus in libro de ordine Euangeliorum.* Mysterium autem dictum est *suprà.* Dicit ergo: [Cum autem, &c.] princeps centum militum. *Luc.* 7. a refert quod Centurio non venit ad Iesum, sed misit seniores Iudæorum, quia gentilis diffidebat per se. Et ideo dixerunt seniores Iudæorum: Multa bona fecit genti nostræ, & Synagogam nobis constituit. Sed Matthæus per fidem eum accessisse dicit. Vel, [accessit] per amicos: Qui enim per amicos accedit, satis dicitur accessisse. Vel hoc dicit, quia corpore venit, sed familiares Iudæi intercesserunt pro eo. Iste Centurio fuit gentilis alienigena, rogans eum per nuncios, vt dicunt aliqui. Alij dicunt quod in propria persona interfuit, sed verbum commisit senioribus rogans, scilicet pro seruo suo, quod fuit humilitatis & misericordiæ. *Chry.* Post Iudæos venit ad gentes. Centurio primitiæ fructus ex gentibus. *Origen.* Accessit aliena generatione, sed domesticus corde, alienus natione, sed alacri fide, princeps militum, sed socius Angelorum. Et dixit. *e* Domine.] In hoc reuerentia.

f Puer,] id est, seruus. In hoc humilitas & pietas. *Ezech.* 33. d. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem, sic eum tracta.

g Meus.] Ecce compassio, quasi dicat, morbus est meus. 2. *Corynthiorum* 11. g. Quis infirmatur & ego non infirmor?

h Iacet.] vnde non potest venire, quasi dicat, non potest surgere.

k Paralyticus] quod peius est.

i In domo.] Contra illos qui statim famulos ægros eiiciunt & ad hospitale mittunt. *l* Et malè torquetur,] id est, grauiter affligitur. *Chrysost.* Quare non adduxit eum vel fecit portari, sicut illi. *Marc.* 2. a. Qui submiserunt paralyticum per tectum? Responsio. Maior fuit fides huius quam illorum. Credidit enim quod absens potuit curare. *m* Et ait illi Iesus] saluator illius ad literam.

n Ego veniam &c.] Domini enim est salus, vt dicit. *Ps.* 3. In hoc autem magna confusio medicorum, quia tantus medicus descendit ad pauperem seruum non quærens de pecuniæ quantitate. Nostri autem medici ad pauperes nonnisi prætaxato pretio descendunt & ad diuites non requisiti se offerunt. *Chrysost.* Omnes medici pecuniis ille solis oratione placatur. *Beda.* Ad filium reguli venire noluit Dominus. *Ioan.* 4. g. Ne videretur diuitias honorare, & seruilem conditionem spernere.

p Et respondens Centurio, ait illi: per internuncios, vt dictum est dum Dominus esset in itinere non longè à domo, *Chrysost.* Quidam dicunt quod non est ille de quo, Lucas agit. Et hoc habet multas coniecturas. Et ita decens est volentem ire prohibere à Iudæis blandientibus & dicentibus: Nos eum adducemus, ita decens est eum postea venisse. Etsi Lucas non dicit, Matthæus dicit.

q Domine non sum, &c.] Hoc dicit: quia forsan erant in domo eius idola, & timebat eum offendere, quia credebat Deum esse & omnia scire. *Aug.* Dicendo se indignum, præstitit se dignum, non in cuius parietes sed in cuius cor Christus intrat. [Sub tectum] non dicit palatium cum esset Centurio. Item non dicit tecta, sed tectum, vt notetur singularitas & simplicitas. *Chrysostom.* Hoc audiamus quicunque sumus Christum suscepturi: Non dicit sub palatium, sed sub tectum, cum tamen esset Centurio. *Eccl.* 26. d. Initium vitæ hominis aqua & panis & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. *Ierem.* 22. d. Væ qui ædificant domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio. Qui dicit, ædificabo mihi domum latam, & cœnacula speciosa, qui aperit sibi fenestras & facit laquearia cedrina: pingitque synopide, id est, sanguine Christi.

A Sed tantum

Mystice.

a Cum autem introisset Capharnaum, &c.] Capharnaum interpretatur villa consolationis vel ager pinguedinis. Vnde potest significare eos, qui de pinguedine temporalium consolantur hic. In Capharnaū iacet paralyticus, quia in pinguedine & consolatione gloriæ temporalis accipit paralysis animam gloriantem, prosternens eam. Vnde *Ierem.* 2. d. In omni colle sublimi, & sub omni ligno frondoso prosternabaris meretrix. Ad animam superbientis ex abundantia diuitiarum loquitur. Per collem sublimem superbia: vnde signanter dicit in colle & non suprà collem. Humilis enim supra superbiam sedet, superbus in ea prosternitur. Per lignum frondosum, pinguedo, siue superabundantia temporalis, sub qua & non suprà prosternitur amator diuitiarum. Et nota, quod dicitur lignum frondosum: Lignum enim non dicitur, nisi cum iam præcisum est, & non recipit iam beneficium humoris vnde fructus nascatur, cum frondes adhuc retinet, sed citò cadent, sic abundans in temporalibus, humorem charitatis non sentit. Nam qui videt fratrem egestatem habentem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo. 1. *Ioan.* 3. c. Et citò cadent diuitiæ. *Psalm.* 89. Mane sicut herba transeat, &c. *Hieronymus.* Amœna, & excelsa semper idolis consecrantur. Igitur appetitus temporalium est animæ paralysis, sicut dicitur *Prou.* 21. d. Desideria occidunt pigrum. Ingreditur autem Dominus Capharnaum cum timorem incutit. Et nota quod Iesu ingresso in Capharnaum, Centurio rogat eum pro seruo suo sanando. Iste Centurio cuius seruus, id est, caro infirmatur, iacens in domo, qui centum milites habet sub se, significat prælatum cuius caro debet infirmari, & in seruitutem redigi. 1. *Cor.* 9. d. Castigo corpus meum, &c. Qui debet habere centum sub se, id est, quinque sensus Deo militantes sub se, vt ad imperium rationis omnes quiescant vel operentur: Vt si iubeat ratio, claudatur oculus, ne videat vana; si iubeat aperiatur, ne videat bona. Dicit ergo.

a Cum autem introisset.] Non apponitur hic Iesus, quia quando nondum timor Dei est in anima, nec est ibi salus.

b Accessit ad eum Centurio] fide.

c Rogans eum] opere.

d Et dicens] in corde per deuotionem & charitatis ardorem. *e* Domine,] ecce fides qua Dominum vocat.

f Puer meus,] id est, caro mea quæ à me habetur, iacet & torquetur: ideo dico [meus.] De hoc seruo. *Eccl.* 33. d. Cibaria & virga & onus asino, panis, opus, & disciplina seruo. *h* Iacet in domo,] i. in cōuersatione sæculari. *i* De qua domo] *Amos* 3. d. Percutiam domum hyemalē, id est, aduersa cum domo æstiuali, id est, prospera & peribunt domus eburneæ, id est, religiones. *k* Paralyticus] non potens aliquid operari. *l* Et malè torquetur ieiuniis, vigiliis, & orationibus. *Eccl.* 33. d. Seruo maleuolo tortura & compedes.

m Et ait illi Iesus:] Hic dicitur Iesus, quia post accessum fidei, statim adest salus. *n* Ego veniam] in die iudicij. *Apoc.* vlt. d. Ecce venio cito.

o Et curabo eum] cum mortale hoc induet immortalitatem. Et nota quod dicitur, [Ego] personaliter, non per vicarium, quod est contra quosdam Sacerdotes qui personaliter ad ægros suos parochianos ire etiam ad communicandum dedignantur, sed si diues esset, & vellet condere testamentum, tunc libenter irent. Et hoc est signū, quod plus curant de lacte, & lana quàm de oue, à qua recipiunt & lac & lanam. Item [veniam] dicit, non ibo, quia ire in malo sonat, venire in bono, *infra* 25. c. Venite benedicti. Ite maledicti.

p Et respondens Centurio, ait illi: Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum. Sic debent quilibet Sacerdotes se reputare indignos accipiēdi corpus Christi

Et *a* cum venisset Iesus in domum *b* Petri, *c* vidit *d* socrum eius *e* iacentem, & *f* febricitantem, & *g* tetigit manum eius & dimisit eam febris *h* & surrexit & ministrabat eis. *i* Vespere autem facto, *k* obtulerunt ei *l* multos dæmonia habentes, & *m* eiiciebat spiritus verbo, & *n* omnes malè habentes curauit, vt *o* adimpleretur quod *p* dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: *q* Ipse infirmitates nostras *r* accepit, & *s* ægrotationes nostras

Δ *a* Et cum venisset Iesus in domum Petri.] Ista miracula quæ sequuntur facta sunt ante sermonem Domini in monte. Sicut *Luc.* 4 g. refert *Marc.* 1. c. Sed Matthæus mysterium sequitur.

c Vidit] oculo misericordiæ.

d Socrum eius iacentem, & febricitantem] *ad lit.*

g Et tetigit manum eius, & dimisit eam febris. *Chrysost.* Nunquid tetigit pulsum? Fortè sic, & refrigerauit cor. Quare non caput? quia leuauit eam. *Mar.* 1. *c. Luc.* 4. *f.*

h Et surrexit & ministrabat eis.] *ad lit. Chrysostomus.* Ministratio signum est ægritudinis mulieris. *Idem.* Quia ægritudo vilis erat in modo curationis virtutem ostendit, & subito eam fortem fecit; sic & in mari subito tranquillum fecit quod solet etiam ventis cessantibus vsque ad tumultum.

Moraliter. Moraliter. *a* Cum venisset Iesus,] id est, vt Saluator gratiam infundens Dominus.

b In domum Petri,] id est, in conscientiam agnoscentis peccatum suum. Tunc enim venit Iesus, quando quis peccatum suum agnoscit.

c Vidit socrum eius,] id est, carnem suam.

d Iacentem] per torporem. Caro enim est mater vxoris Petri, est carnalis concupiscentiæ.

e Vidit,] id est, videri fecit. Hæc est magna gratia quam Deus dat homini, vt videat & agnoscat fragilitatem carnis suæ.

f Et febricitantem,] id est, frequenter ad luxuriam incitantem, vel iam igne multiplici luxuriæ exustam. Vel febris potest dici auaritia, quæ facit non solum febrientem, sed febricitantem, id est, frequenter trementem timore quem habet auarus, ne minuantur diuitiæ, & post calescentem nimio ardore acquirendi. & augendi diuitias. Hæc febris curatur per tactum manus, quando Dominus, scilicet manum tangit, id est, quando facit auarum manum pauperi porrigere eleemosynam largiendo. Vnde *Eccl.* 3. d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Item sanatur febris luxuriæ si Iesus tangit manum, id est, otiantem facit operari, quia. *Ouid. de remedio amoris*

Otia si tollas periere cupidinis arcus.

h Et surrexit, & ministrabat eis.] Sic caro si mundata sit febre seruit spiritui, & ministrat ei obedientiam ad vigilandum & ieiunandum. Nota autem quod primo sanauit leprosum extra ciuitatem, secundò seruum in ciuitate, tertiò socrum Simonis in domo, vt nullus locus, nulla conditio, nullus sexus sit immunis à misericordia Dei, & quia omnis homo peccat in commune, vel in propriam familiam, vel in seipsum. Debet enim homo viuere piè apud Deum, & sic est sanatus à lepra hæresis, iustè ad proximum in ciuitate, sobriè ad socrum febricitantem in domo.

i Vespere autem facto,] & ipso nihilominus stante cum populo.

k Obtulerunt ei multos dæmonia habentes. *Chrys.* Vide fidem, nec tempore impellente recedere patiebantur, nec intempestiuum æstimabant in vespere infirmos adducere.

Mysticè. Mysticè.

i Vespere autem facto, id est, Christo in cruce moriente.

k Obtulerunt ei] discipuli.

l Multos dæmonia habentes,] id est, multos conuerterunt ad fidem. Vel.

Moraliter. Moraliter.

i Vespere autem facto,] eiecit Iesus dæmonia, quia cum prosperitas temporalis iam in mente deficit quod iam temporalia non tam nimis amantur, tunc Iesus est in mente, & necesse est dæmonia exire. Vnde *Luc.* vlt. e. Mane nobiscum Domine quoniam aduesperascit, & inclinata est dies.

m Et eiiciebat spiritus verbo] prædicationis. Non dicit verbis, quia omnia verba prædicatorum à verbo vno virtutem eiiciendi dæmonia habent. Inde est quod plerique nostrûm in suis prædicationibus non eiiciunt dæmonia, quia non prædicant verbo, sed verbis excogitatis, & politis. Ideò Dominus dicebat Apostolis: Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Ideo nos sumus sicut canes muti non valentes latrare, id est, latratu fures id est, dæmones effugare, sicut habetur. *Is.* 56. d. Sed dicet aliquis. Nemo modò languidus, quia Dominus omnes sanauit. Ideo sequitur.

n Et omnes malè habentes curauit,] id est, malum suum cognoscentes, & manifestantes. Sed pauci sunt tales. Vnde *Is.* 1. b. Omne caput languidum, & omne cor mœrens: A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.

o Vt adimpleretur] consecutiuè.

p Quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: *Is.* 53. b. secundum aliam translationem:

q Ipse infirmitates nostras,] id est, pœnalitatum miserias. *r* Accepit sponte. *s* Et ægrotationes nostras portauit,] id est, peccata nostra quæ fecerunt eum ægrotantem in cruce, vbi sanguinis guttas sudauit. 1. *Pet.* 2. d. Peccata nostra in corpore suo super lignum portauit. *Ex.* 28. f. Aaron iniquitates eorum portabit qui obtulerunt, & sanctificauerunt Domino quæ obtulerunt. scilicet, hostiam viuam, sanctam, Deo placentem. Ipse enim est agnus qui tollit peccata mundi. *Ioan.* 1. d. Nota quod per quatuor prædictas curationes monstratur apertè perfecta curatio peccati. Neminem enim curat Iesus quem perfectè non curet. Vnde *Is.* 14. e. Perdam Babylonis nomen, id est, ipsam peccati infamiam, & reliquias, id est, impedimenta ad bene agendum, & germen, id est, prauam voluntatem, & progeniem, id est, opera praua: Nomen perdidit, quando lepram curauit, reliquias, quando paralyticum, germen, quando socrum, progeniem, quando dæmoniacos curauit. *Isai.* 53. *b.* *Rom.* 12. *a.*

i Vespere autem facto, &c.] Nota versus. *Versus.*

Vespere stella micat, cælum rutilat, ceditque dies Sol,
Noctis aues volitant, cantant, reticentque diurnæ:
Fur, lupus exit, ouis, homo tecta petit, canis anceps,
Litera parua latet, & adulter, bestia, pisces,

Stella micat, id est, Sancti qui latebant, ostendent se Antichristo, ad contradicendum ei. *Iudic.* 5. c. Stellæ manentes in ordine, & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt. *Baruc.* 3. d. Stellæ dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt, vocatæ sunt, & dixerunt: adsumus, & luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas. Cælum rutilat in Occidente, quia in Francia & Anglia viget fides, & ibi erunt multi martyres eo tempore *Apoc.* 13. b. Datum est illi bellum facere cum Sanctis & vincere eos. Ceditque dies, id est, lux fidei. 1. *Thessal.* 5. a. Omnes vos filij lucis estis, & filij diei. *Luca cap.* 18. b. Filius hominis veniet, putas inueniet fidem in terra? Sol, id est, ordo Prælatorum non erit. *Ioelis* 2. g. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Sol, id est, ordo prædicatorum, & Luna, id est, Ecclesia maturabitur. Noctis aues volitant, cantant. *Ioan.* 3. c. Omnis qui malè agit odit lucem. Bubo videtur habere magnum caput, & non est ibi nisi pluma, sicut hypocrita. Reticentque diurnæ, id est, clerici tunc non cantabunt. *Amos* 6. c. Finis est, & dicet ei: Tace, & non recorderis nominis Domini. Fur, lupus exit, id est, diabolus, qui prius latuit. *Iob* 24. c. Mane, id est, in primitiua Ecclesia, primò consurgit homicida, & interficit egenum, & pauperem, per noctem verò, id est, in fine mundi erit quasi fur. Lupus est hæreticus. *Abacuc. cap.* 1. c. Equi eius velociores lupis vespertinis, quia famelici sunt, quia volunt interficere corpus, vt deuorent animas. Ouis, homo tecta petit, id est, rationalis & innocens intrabit religionem. *Is.* a cap. 26. [illegible] a. Erit sicut qui absconditur à vento, & celat se à tempestate persecutionis. Vel *ad lit.* speluncas, ibi homines vbi non timetur ventus. Canis anceps, id est, dubius qui sit lupus. Canis est prædicator, qui tunc dubitatur cùm credatur quod est nunc, licet vlulent hæretici. *infra* 24. b. Ecce si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus apud Anabaptistas, aut illic, id est, Valenses, nolite credere. Litera parua latet, quia tunc nolent audire subtilem expositionem de Christo, & de Sanctis. Et adulter. *Daniel.* 11. f. Et erit in concupiscentiis fœminarum, & nullum deorum curabit. id est, nullum Deum adorabit. Bestia, id est, Vastia. *Iob cap.* 40. c. Omnes bestiæ agri ludent ibi. Pisces, Antichristus. *Is.* 27. a. Occidet cetũ qui in mari est.

a Videns autem Iesus turbas multas, &c.] Ex quo ostendit se potentem in terra, ostendit se potentem in mari. Vnde dicit: Videns autem Iesus turbas multas circum se.] Hoc factum est tertia die à curatione socrus Simonis. Nam in die secunda iuit in desertum, sicut dicitur. C *Marc. cap. primo* d. & *Luca cap. quarto* g. Postea in alia die cùm eum illuc secutæ essent turbæ, iussit discipulos ire trans fretum. Sed quod iuit in desertum, tacet Matthæus. *Luc. 9.*

c Iussit discipulos ire trans fretum,] vt à turbis se & discipulos expediret. *Ps. 54.* Ecce elongaui fugiës & mansi in solitudine *Chrysostomus*. Quare non abegit turbas? vt non offenderet argumentum cötra baiulatores Episcoporum. *Moraliter.*

a portauit. Videns autem Iesus turbas multas *b* circum se, *c* iussit discipulos ire trans fretum. Et *d* accedens vnus Scriba, *e* ait illi: Magister sequar te quocunque ieris. *f* Et dicit ei Iesus. *g* Vulpes foueas habẽt *h* & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suũ reclinet. *i* Alius autem de discipulis eius ait illi. *k* Domine *l* permitte me primum ire & sepelire patrem meũ. *m* Iesus autẽ ait illi. *n* Sequere me, *o* & dimitte mortuos *p* sepelire mortuos suos. Et *q* ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli

Moraliter.

a Videns autem Iesus turbas.] Turbæ sunt multitudo curarum temporalium, quæ turbant animam ex omni parte, vnde sequitur.

b Circum se.] Solicitudo enim temporalis turbat à parte anteriori, vt non quærat æterna quæ sunt anteriora, sicut dixit Apostolus. Anteriorum obliuus, ad anteriora me extendo. *Philip. capitulo tertio* c. A parte posteriori, vt non recogitet vitam præteritam pro qua dolere deberet, quia male vixit. A parte dextera, ne cogitet de gaudiis cæli. A parte sinistra ne cogitet de pœnis inferni. Turbam docet Dominus declinare. *Ioan. cap.* 5. b. Iesus autem declinauit à turba constituta in loco. Hac turba non finit videre Iesum. *Luca capite decimonono* a. Zachæus quærebat videre Iesum quis esset, & non poterat præ turba de qua *infra cap.* 9. e. dicitur. Cum electa esset turba intrauit Iesus & tenuit manum puellæ, & dixit: Puella surge. Et surrexit puella.

c Iussit discipulos ire trans fretum,] vt turbas fugeret. Seneca. Quoties inter homines fui, minus homo redij.

d Et accedens vnus Scriba, id est, legisperitus.

e Ait illi, magister sequar te quocunque ieris.] Hoc dixit, non voluntate imitandi vel obediendi, sed cupiditate, vt scilicet disceret quomodo faceret miracula, vt posset lucrari, quod patet per hoc quod dicit: [Magister sequar te] ac si diceret. Sequar te, vt discam à te magistro facere miracula.

f Et dicit ei Iesus, vulpes foueas habent & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet,] *ad lit.* quasi dicat, Dominus, cur me propter diuitias & lucra sequi desideras, cum tamen sim pauper, ita vt nec habeam hospitiolum. Nota autem quod in tribus locis exprimitur paupertas Christi. hic. Et quando misit Petrum vt mitteret hamum in mare ad habendum staterem, *infra cap.* 17. d. & *Marc. cap.* 11 h. Cum prædicasset vsque ad vesperam circumspiciebat vtrùm aliquis eum inuitaret in hospitio. Item nota quod Christus pauper fuit in ingressu, pauperior in progressu, pauperrimus in egressu, &c.

Moraliter. Moraliter. Iste Scriba tenet typum Gabaonitarum. *Iosue cap.* 9 a. qui videntes prosperari Israel & dominari voluerunt inire fœdus cum filiis Israel. Huiusmodi sunt hypocritæ, qui habent sotulares veteres, panesque duros & muscidos, id est, malè vestiuntur & durè viuunt? sed cognita fraude eorum, admittendi sunt vt aquarij & lignarij, non vt fratres.

g Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos. Per vulpem quod est animal rapax & dolosum, cupidi, qui de cælo cum aliter non possunt, nituntur sibi acquirere diuitias.

Per volucres cæli, superbi. Et est sensus, Vulpes foueas habent,] id est, cupidi terram possident, & superbi cælum, ita filium hominis qui & cælum & terram fecit, volunt eiicere de terra & de cælo. Vndè sequitur: [Non habet vbi caput suum reclinet.] Vel vulpes sunt meretrices, albæ in gutture, in dorso rubeæ, scarlato vestitæ & caudatæ sunt & blando & cõposito gressu procedunt, & de nocte hæ foueas habent. *Prou.* 23. e. Profunda fouea est meretrix. puteus angustus aliena. Vel foueæ sunt lectatores occulti, qui fouent eas.

h Et volucres cæli nidos.] Per volucres clerici significantur, qui pennis meditationis debent volare ad cælum. De quibus dicit quod nidos habent non nidum, id est, plures redditus, cum deberet vnus redditus sufficere, sicut Iob qui dicebat.) In nidulo meo moriar. *Iob* 29 e. Nota autem cum Iesus sit filius Dei & filius hominis, non se filium Dei dicit, sed filium hominis, quod est valde contra nos, qui semper à maiori generis nostri nos nominamus, licet remotiori. Vnde quidam dixit cuidam Episcopo, qui cum diceret se esse de decem regibus qui fuerunt in genere suo, & non posset inuenire nisi septem, respondit, bene scio, quia tres desunt, scilicet, tres reges Coloniæ. Sic non faciebat Iob, qui cum esset de genere regio dicebat. Putredini dixi, pater meus es, mater mea & soror mea vermibus. *Iob capite decimoseptimo* d. & *Esther secundo* h. dicitur quod nolebat indicare & populum & patriam suam. *Ecclesiastici* 10. b. Quid superbis terra & cinis?

i Alius autem de discipulis eius] supple futuris, quia nondum erat discipulus [Ait illi] Bene dicit [alius] non tantum corpore, sed moribus, alius à primo.

k Domine] honorem conceptum in mente exprimendo non tantum Magister vt alius.

l Permitte me primum ire & sepelire patrem meum qui defunctus erat, volens ei honorem externum exhibere.

m Iesus autem ait illi] animo corripiendi.

o Sequere me] non obstante prædicta occasione. *Chrysostomus*. Alius inuerecundè dixit. Sequar te hic, & sanctam rem petens, non finitur recedere, quia alij erant qui sepelirent, & hunc à magis necessariis recedere oportebat.

o Et dimitte mortuos] in culpa.

p Sepelire mortuos suos] morte naturali [Suos] natura, cognationis vinculo, vel affinitatis sibi coniunctos.

Iste non cupiditatis vinculo, sed obedientia Iesum volebat sequi.

Nota autem quod ingerentem se Dominus repulit, illum autem sequi differentem monuit, vtriusque animum recognoscens vt Deus. *Ps.* 7. Scrutans corda & renes Deus. 1. *Reg.* 16. b. Deus autem intuetur cor. *Moral.*

Moraliter.

Iste tenet typum quorumdam qui differunt claustrum intrare propter parentes, vnde eos prius sepelire: id est, prius esse mortuos quàm intrent. Contra quod, *Deut.* 33. f. Qui dixit patri suo & matri suæ nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum & pactum tuum seruauerunt, &c. *Psalm.* 44. Obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Mirabile est de multis, qui multis annis conceptum boni propositi in vtero portant, & parere non possunt, quia nolunt. Certè sunt multi qui duobus annis vel pluribus portauerunt in vtero monachum vnum. De his dicit, *Isa.* 37. a.

Venerunt filij vsque ad partum, & non erat virtus pariendi. Fortè parerent, si diligenter attenderent verba Domini, *infra* 24. q.

Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Sed adhuc magis mirabile est quod quidam ante partum de monacho nondum nato, sed concepto tantum, faciunt canonicum sæcularem.

q Et ascendente eo in nauiculam.] Post miracula facta in terra, ponit Euangelista miracula facta in mari, vel sic ostendat Iesum potentem in terra & in mari. Dicit ergo quod eo cum discipulis ascendente in nauim & ipso dormiente, factus est motus magnus in mari, vt ferè nauis mergeretur, sed discipuli eum euigilauerunt, & facta est tranquilitas magna.

Moraliter.

Per nauem significatur anima, *Prouerbiorum vltimo* b. *Moral.*

Facta est quasi institoris. Hæc nauis mediocriter onerata securius incedit, quia nimis onerata à vento tollitur.

Onus, est pœnitentia moderata, *infra vndecimo* d. Iugum meum suaue, & onus meum leue.

Nauis modico foramine perit. Ideo dicit Salomon *Prouerbiorum quarto* c. Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit. *Ecclesiast.* 28. d. Sepi aures tuas spinis

& noli

& noli audire linguam nequam & oti tuo facito ostia. *Psalm.* 118. Auerte oculos meos ne videant vanitatem. *Iob capit.* 31. a. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt non cogitarem quidem de virgine. Hæc est nauis Salomonis, quæ afferebat de Tharsis aurum, & argentum, & dentes Elephantorum, & Simias, & Pauos, vt dicitur 3. *Regum capitulo* 10. d. Aurum lucidum est, & significat fulgorem bonorum operum. Supra *capit.* 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.

eius. Et *a* ecce motus magnus *b* factus est in mari, *c* ita vt nauicula operiretur fluctibus. *d* Ipse verò dormiebat. Et *e* accesserunt ad eum discipuli eius & *f* suscitauerunt eum, *g* dicentes: Domine, *h* salua nos, perimus. Et dicit *i* eis Iesus: *k* Quid timidi estis modicæ fidei? Tunc *l* surgens, imperauit ventis, & mari,

Item aurum rubeum est per verecundiam *Ecclesiastici capit.* 26. e. Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata. *Threnor. capit.* 4. b. Rubicundiores ebore antiquo. Item aurum non corrumpitur, propter ignem, in quo significatur patientia. *Luca capit.* 21. d. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Sed *Ezechielis capit.* 22. d. Versa est domus Israel in scoriam. Omnes isti æs, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis, scoria argenti facti sunt. Æs sonat, quia in verbis solum est religio. Stannum habet speciem argenti, & mentitur se argentum, & non est, per quod hypocrisis significatur. Ferrum lædit, plumbum maculat. Argentum autem quod afferebat nauis, significat cordis, & corporis munditiam. Per dentes Elephantorum significantur verba casta, & munda. *Psalm.* 11. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, &c. *Ephes. capit.* 4. g. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Simiæ volunt imitari quod vident, sic Sancti. 1. *Corinth. capit.* 4. d. Rogo vos fratres imitatores mei estote sicut & ego Christi. *Exod. capit.* 25. d. Fac secundùm exemplar quod tibi in monte monstratum est. Pauus oculatus est, & significat prouisionem. Vndè *Ezech. capit.* 1. e. Animalia plena erant oculis ante, & retro, *infra* 10. b. Estote prudentes sicut serpentes. Hæc debet afferre de Tharsis quia debet considerare cælestia, vt secundum ea viuat. *Iob* 38. d. Nunquid nosti ordinem cœli? Gubernaculum huius nauis, sapientia. Prouerbiorum quarto decimo, d. Qui patiens est multa gubernatur sapientia. Remi, opera præceptorum. *Ezech. capit.* 27. a. Quercus de Basan dolauerunt in remos tuos, Velum, castitas. *Ezech. capit.* 27. b. Byssus varia de Ægypto texta est tibi in velum, vt poneretur in malo. Chordæ, vel funiculi tribulationes. *Oseæ capit.* 10. b. In funiculis Adam traham eos. Hauritorium, confessio. In hanc nauim ascendit Iesus per gratiam cum discipulis, id est sanctis cogitationibus, & affectionibus. Et tunc veniunt tentationes. *Ecclesiastici capit. secundo*, a. Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Sed tunc euigilandus est Iesus precibus, & bonis operibus. *Prouerbiorum capit. sexto*, a. Suscita amicum tuum, qui aliquando in nobis dormit per torporem, & statim fiet tranquillitas, quia Iesus, aut talibus dat cum tentatione prouentum, id est, fortitudinem resistendi, sicut dicitur *primo Corinth. decimo*, c. Aut etiam tentationem sedat. *Isaia quadragesimo-tertio*, a. Cùm transieris per aquas tecum ero.

Apoc 4.

Mystice. Mysticè.

Per nauiculam intelligitur Ecclesia, quia sicut nauis in principio, & in fine arcta est, & in medio lata, sic & Ecclesia in principio arcta fuit, quia pauci crediderunt, & in fine similiter cum refrigescet charitas multorum, sed in medio, id est; nunc plures credunt. Hæc nauis fluctibus, id est, Hæreticorum insultibus sæpè concutitur, sed nunquam demergitur, quia Iesus precibus sanctorum virorum suscitatur. Hanc nauiculam ascendit Iesus in baptismo suo. Baptismus enim est ianua Ecclesiæ. Item per nauiculam significatur Crux, qua mare huius mundi, sine periculo pertransitur. Vndè *Sapientia quarto-decimo*, a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Hæc nauis, scilicet, crux, stricta fuit in summo, quia Iesus non habuit vbi caput suum reclinaret, & in imò similiter, habens pedem super pedem. Lata fuit in medio, quia ibi expandit manus suas. Malus Deitas. *Canticorum capit. secundo*, a. Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios. Velum humanitas. Ventus persecutio Iudæorum. *Ezech. capit. primo*, a. Ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone. Iste ventus quinque locis perforauit velum, & duxit ad litus mortis. Hanc nauem ascendit Iesus in Parasceue cum discipulis, non quod tunc ipsi ascenderint cum eo, sed postea. Tunc enim ostendit exemplum ascendendi. Vndè *primo Petr. secundo*, d. Christus passus est pro nobis, &c. Hanc nauiculam ascendente Iesu, & in ea dormiente, id est, moriente, sed citius surrecturo, factus est motus magnus, quia omnia elementa contra naturam suam mota sunt, sicut habetur *infra* 27. f. De hac dormitione, siue somno dicitur *Ionæ primo*, b. Descendit Ionas ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui, quia nullus somnus, nulla mors tam ignominiosa, tam dolore plena. Vndè *Threnorum primo*, d. O vos omnes qui transitis per viam, &c. Excitauit autem gubernator nauis Ionam, sicut ibi dicitur: & Deus pater qui est Ecclesiæ suæ gubernator excitauit Iesum à mortuis, & sedatum est mare. id est, dolor, & amaritudo passionis Iesu in discipulis, propter gaudium resurrectionis. Item per nauiculam Beata Virgo, quæ parua fuit per humilitatem. Hanc nauiculam ascendit Iesus in Nazareth, quando ipsa dixit: Ecce ancilla Domini, *Luca primo*, d. In hac naui dormiuit Iesus mensibus nouem, sed ipso excitato, id est, nato, facta est tranquillitas magna, quia tanta fuit vbique pax, vt etiam tunc fieret descriptio vniuersi orbis. Et quod Beata Virgo nauis dicatur, dicitur *Prouerbiorum vlt.* b. Facta est quasi nauis institoris, id est, Christi. qui nos in hoc mari venit de longe emere sanguine suo, de longè portans panem suum, id est, seipsum, qui est panis noster quotidianus, *supra* 6. b. Vide ergo literam.

Aliter. *Marc. 4. d. Luc. 8. d.* *Aliter.*

q Et ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius,] ad literam.

a Et ecce motus magnus,] qui non naturaliter ortus est, sed ad imperium Christi.

b Factus est in mari.] *Psalm.* 64. Qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Ideo autem voluit Dominus hanc tempestatem fieri in mari, vt rogarent eum discipuli, & rogantibus ostenderet potestatem.

c Ita vt nauicula operiretur fluctibus,] supple, ferè, vel quia fluctus transibant nauem.

d Ipse verò dormiebat.] *Hieronymus.* Hic homo verus ostenditur. *Marc.* 4. d. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens.

e Et accesserunt ad eum discipuli eius.] Similiter gubernator nauis accessit ad Ionam: *Ionæ cap.* 1. b. Quasi adhuc paruuli dicit *Interlin.* Hoc est in fide minus firmi, quia dubitabant eum esse potentem in mari. Nondum enim confirmauerat eos Spiritus sanctus.

f Et suscitauerunt eum,] vt rogarent eum. *Interlin.* Vult enim Dominus semper rogari. Et hoc quia vult habere occasionem dandi, quia largissimus, quia ditissimus, *supra* 7. a. Petite, & dabitur vobis.

g Dicentes, Domine salua nos, perimus,] id est, perire sinimus. *Chrysostomus.* Typus erat futurarum tentationum, postea enim permisit in difficiliores hyemes incidere.

h Salua nos.] Ecce confidentia. *Chrysostomus.* Confidere oportet, & si magnæ surgant procellæ, quoniam vtiliter omnia dispensat.

Moraliter. Moraliter.

Nota quod in tempestate tentationis tria facienda sunt. Debet exonerari nauis, sicut *Ionæ* 1. b. Miserunt vasa quæ erant in naui in mare. Hoc est exonerare conscientiam, scilicet, per confessionem. Secundò velum diminuendum est, id est, amor terrenorum. Tertiò anchora figenda est, id est, spes. *Hebr.* 6. d. Qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vsque ad interiora velaminis. Hæc facit stare nauem, id est, animam in loco suo. *Eccli.* 11. c. Confide in Deo, & mane in loco tuo. *Eccl.* 10. a. Si spiritus potestatem habentis, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. *i* Et dicit eis Iesus,] more arguentis. *k* Quid timidi estis modicæ fidei?] Ecce quod dubitabant eum potentem in mari. *Chrys.* Ecce eos increpat priùs quàm mare. Nam hunc timorem non operatur tentationum inductio, sed mentis imbecillitas. Sed obiicit Idem: Quod enim excitauerunt eum, nonne fuit fidei? Et respondet. Non. Credebant enim quod posset saluare vigilando, & non dormiendo. *Marc* 4. d. Quid timidi estis? nondum fidem habetis? *l* Tunc surgens imperauit ven-

A tis & mari,] id est, fecit ac si imperasset Obediuit enim mare ac si sentiret.

a Et facta est tranquillitas magna.] *Origen.* Magna potestas, quia de magna potestate fit magna tranquillitas *Psalm. 88.* Tu dominatis potestati maris, motum autem fluctuum eius tu

D mitigas. *Naum* 1. a. Dominus in turbine, & tempestate veniet increpans mare & exiccans illud. *Ecclesiastici* 43. c. In sermone eius silui ventus, cogitatione sua placauit Abyssum & plantauit illum Dominus Iesus. *Ab. tertio*, d Post tempestatem tranquillum facis.

a & facta est tranquillitas magna b Porrò homines mirati sunt, c dicentes: Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei. Et d cùm venisset Iesus trans fretum in regionem Gerasenorum, e occurrerunt ei duo habentes dæmonia exeuntes de f monumentis, g sæui nimis, h ita vt nemo posset transire per viam illam. Et i ecce clamauerunt, k dicentes. Quid nobis & tibi Iesu l fili Dei? m Venisti huc ante tempus torquere nos. n Erat autem non longè ab illis grex porcorum multorum pascens, Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et o ait illis: Ite. At illi p exeuntes q abierunt in porcos. Et r ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in f mare, t & mortui sunt in aquis. u Pastores autem fugerunt, & venientes in ciuitatem nunciauerunt hæc omnia, & de his qui dæmonia habuerant. Et x ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu, y & viso eo rogabant eum vt transiret à finibus eorum.

Marc. 5. a. Luc. 8. c.

b Porrò homines mirati sunt.] Homines vocat discipulos adhuc mortem carnalem timentes. *Hieron.* Si quia contentiosè volueris eos qui mirabantur fuisse discipulos, respondebimus rectè fuisse homines appellatos, quia nec dum potentiam nouerant saluatoris. Vel homines vocat existentes in litore maris vel nautas.

c Dicentes, qualis est hic quia venti & mare obediunt ei.] *Chrysostomus.* Somnus hominem monstrabat, tranquillitas Deum. Ideo dicunt qualis est hic,] quasi dicat, Moyses virgam tendebat & manum, & nihilominus orabat, hic autem tantum præcipit.

d Et cum venisset Iesus trans fretum in regione Gerasenorum.] Gerasa est vrbs Arabiæ trans Iordanem iuncta monti Galaad, in quo Laban comprehendit Iacob, *Gen.* 31. c. non longè à stagno Tyberiadis, in quo porci præcipitati sunt *Luc.* 8. c.

e Occurrerunt ei duo habentes dæmonia. *Marcus* 5. a. & *Lucas* 8. d. Dicuntur vnum occurrisse. Et hoc quia vnus eorum fuit clarior & famosior, pro quo maximè dolebat illa regio [Dæmonia,] scilicet, legionem. *Marci quinto*, a. Quod tibi nomen est. Legio. Item *Luc. octauo*, c.

f Exeuntes de monumentis,] ad literam.

g Sæui nimis,] sibi & aliis, & in seipsis sæuientes & aliis execrabiles, vnde subdit.

h Ita vt nemo posset transire per viam illam,] *Luca c.* 8. e. Dicit. Ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. De istis expressè dicitur in *Psalm* 67. Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant qui habitant in sepulchris.

Moraliter.

Moraliter

Per monumenta, claustra significantur, in quibus mortui mundo debent viuere Deo. *Colossen. capit.* 3. a. Mortui enim estis & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo Dæmon interpretatur sciens. Vnde per istos duos habentes dæmonia significantur quidam religiosi, qui cùm inter alios videntur esse sapientiores, nunquam in claustris sunt sed semper in causis omnibus aliis peiores Vndè & hic dicitur [Sæui nimis] Omnes enim alios trahunt in causam, & magis placitant quam laici. Vndè de his conqueritur Dominus per *Michæam* 2. c. Populus meus in aduersarium consurrexit, desuper tunicam, pallium sustulistis, & eos qui transibant simpliciter, conuertistis in bellum. Vndè volunt habere omnem campum qui coniungitur eis. Vndè maledictionem incurrunt. *Isa.* 5. c. Væ qui coniungitis domum ad domum & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. Nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? in auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. Dicuntur autem duo, quia diuisi sunt voluntate & opere.

i Et ecce clamauerunt,] ipsi dæmones in illis Dei virtutem sentientes.

k Dicentes quid nobis & tibi Iesu filij Dei] quasi dicat, nihil est commune. Tu enim venis saluare, nos perdere. *Interlin.* Ne ergo dicat quis quod in principe dæmoniorum eiiciat dæmonia. 2. *Cor.* 6. c. Quæ conuentio Christi ad Belial.

l Fili Dei.] Diabolus Iesum nominat filium Dei, ipse autem Iesus nominat se filium hominis propter humilitatem. Sed nunquid sciebant dæmones ipsum esse Deum? Hoc non videtur, quia *prima Corinth. capit.* 2. b. Si cognouissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, id est, crucifigi permisissent. Responsio. Quando videbant eum miracula operantem credebant eum esse Deum, quando videbant eum famem patientem comedere & bibere, credebant eum esse purum hominem. Marc. 5. b. Luc. 8. c.

m Venisti huc ante tempus torquere nos.] Sed nonne semper torquentur dæmones? Sic, sed hoc erat eis læsio quod ab obsessis exire cogebantur. Vel fortè ex præsentia Domini aliquam læsionem sustinebant. Ita etiam præsentia boni tormentum est malo *Sapient.* 2. c. Grauis est nobis etiam ad videndum.

n Erat autem non longè ab eis grex porcorum multorum pascens, dæmones autem rogabant eum, dicentes, si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum,]

Ecce quod dæmones sua potestate non possunt nocere hominibus cum nec etiam porcis.

o Et ait illis, ite.] Permissiuè dicitur, non imperatiuè

p At illi exeuntes,] de corporibus obsessorum.

q Abierunt in porcos.] *Chrysostomus.* Quare fecit quod rogauerunt dæmones; Propter tria, non tamen persuasus ab eis. Vnum vt doceantur curati ab eis, magnitudinem iacturæ, id est, quam nocentes fuerunt qui insidiabantur eis. Aliud, vt discant omnes quod neque aduersus porcos possunt etiam nisi permissi. Tertium, quia difficilius afflixissent homines quos plus habent odio quam porcos si licuisset, quare qui porcis non parcebant, nec vno momento, multo magis hominibus hoc operarentur essent quos per solitudines agebant, & ita Deus non communiter, sed singulariter prouidet vnicuique.

r Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps,] id est, valdè præceps.

f In mare,] propinquum.

t Et mortui sunt in aquis,] ad literam. Sic porcini homines gulæ dediti & luxuriæ. Vnde etiam dicitur de hoc grege quod pascebant, irruente hora mortis præcipitantur in infernum. *Iob vigesimo - primo*, b. Ducunt in bonis dies suos & in puncto ad inferna descendunt.

u Pastores autem fugerunt & venientes in ciuitatem,] Gerasenorum nunciauerunt omnia, & de his qui habuerunt dæmonia,] quomodo, scilicet, curati erant. Sic boni prælati debent annunciare supplicia damnatorum, vt caueantur, & curationem bonorum, vt alios ad bonum inuitent.

x Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu,] scilicet, vt viderent quod factum est, sicut dicitur *Luca octauo*, c.

y Et viso eo rogabant vt transiret à finibus eorum.] Pro damno enim quod sustinuerant, volebant eum amoueri ab eis. Vel potest dici quod hoc non faciebant ex superbia sed conscij fragilitatis suæ, præsentia Domini se videbant indignos. Et propter peccata sua potius credebant præsentiam tanti viri eos grauare quam iuuare. Sicut mulier quæ propter Eliam quem hospitata fuerat credebat, Deum peccata sua rememorasse, & ideo filium suum amisisse. Quæ inquit. Quid mihi & tibi vir Dei ingressus es ad me vt rememorentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum *tertio Regum capit. decimo - septimo*, c. Similiter Petrus. *Luca capit. quinto*, b. Dixit ei. Exi à me Domine quia homo peccator sum. Sed quare non petebant porcorum restitutionem? Fortassis ne dæmonia rehaberent. Sed quæritur quare damnificauit porcorum Dominos. *Chrys.* Sic soluit. Dominus dedit, Dominus abstulit. *Iob* 1. d.

*Iob.*1.d Item ad meliorationem eorum hoc fieri, Dominus permisit, 2.*Pet.*2 d. Pascuntur dæmones fœtore criminum squalore vitiorum. Sciant ergo porcorum amissores quomodo quærunt mortes hominum, qui sic porcos, vt sic perderent qua fierunt, &c.

EXPOSITIO CAP. IX.

CAP. IX.

ET *a* ascendés Iesus in nauiculam transfretauit, & *b* venit in ciuitatem suam. Et *c* ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem Iesus fidem illorum, dixit *d* paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. *e* Et ecce quidam de Scribis dixerunt intrà se: Hic *f* blasphemat Et cùm vidisset Iesus cogitationes eorum dixit. Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? *g* Quid est facilius dicere, *h* dimittuntur tibi peccata tua, an dicere surge, & ambula? Vt *i* autem sciatis, quoniã filius hominis habet potestaté in terra dimittẽdi peccata, tunc *k* ait paralytico: *l* surge *m* tolle lectũ tuũ, & *n* vade in

A ET ascendens Iesus in nauiculam.] Diuiditur auté hoc caput in quinque partes. In prima agitur de sanatione paralytici. (*Marci* 2. a. *Luc.* 5.d. *Ioan.* 5.a.) In secunda, de vocatione Matthæi, ibi. Et cum transiret, &c.] In tertia, de conquestione discipulorum Ioannis, & responsione Domini, ibi. & accesserunt ad eũ, &c.] In quarta de curatione Hemoroissæ, & suscitatione filiæ Iairi, ibi [hæc illo loquente, &c.] In quinta de illuminatione duorum cæcorum, & curatione vnius dæmoniaci, surdi, & muti, ibi [& transeunte inde, &c.] Dicit ergo.

a Et descendens Iesus in nauiculam transfretauit] quia in fine redibit Dominus per fidem ad Iudæos, sicut secundum carnem. *Cant.* 8.a. Apprehendam eum, nec dimittam, & ducam in domum matris meæ. Primò, ostendit potestatem suam in terra secundum omne genus locorũ, sanans leprosum foris paralyticum in ciuitate, socrum Petri in domo, post in mari & aere imperando ventis, & mari postea aereis, scilicet dæmonibus qui habitant in hoc caliginoso aere eiiciendo eos ab hominibus & permittendo intrare porcos. Hic ostendit diuinam potestatem, scilic. dimittere peccata quod solius Dei est, vt dicitur. *Marc.* 2. a. *Luc.* 5. d. Et in re spirituali, scilicet anima, Vnde primò sanauit ab intrinsecis, postea ab illatis, vnde *Psalm.*18. Ab occultis meis munda me Domine, &c. Hic sanat à culpa & pœna qui dicitur omnis creatura.

c Et ecce offerebant] prælati pro subditis orando, vt *Dan.*9.c. Exaudi Domine, placare Domine, attende, & fac. Et eorũ miserias ei offerendo. *Thr.* 5.a. Recordare Domine quod acciderit nobis & respice opprobriũ nostrum. Paralyticus, id est, luxuriosus, & desidiosus. *Ier.* 31. d. Vsquequo delitiis dissolueris filia vaga? *Heb.* 12.d. Manus remissas, & genua debilia erigite. *Hur* Paralyticum sanauit non sua fide cum sensu caperet, sed pro fide offerentium. Vocauit filium, quia dimissa sunt ei peccata, scilic.

b Et venit in ciuitatem suam.] Capharnaum metropolim patriæ suæ in qua nutritus fuit. *Au.* Quis dubitet Capharnaum fuisse ciuitatem Domini, quam non nascendo, sed miraculis illustrando suam fecerit? Denique in comparatione cæterarum regionum rectè diceretur quodcunque oppidum Galilææ ciuitas Domini nedũ Capharnaum, quæ ita excellebat in Galilæa, vt tanquam Metropolis haberetur, vel si non liceret ciuitatem suam aliam dicere quam Nazareth, diceremus hic Matthæum repetere quod prætermisisset de paralytico, qui antequam veniret Nazareth, sanatus est in Capharnaũ. *d* Paralytico]

Primò { Medicus humores / Agricola frutices / Christus peccata } tollit

e Peccata. *Aug.* Potuit quidem ita dici. Confide homo, dimittuntur tibi peccata tua fili, vel è conuerso, more periti medici causam morbi prius expellit. *g* Quid est facilius dicere, &c.] *Iob prauus intima. Paulinus sese manifestat. In eo purgat, ne Marcum punit Herodem.*

h Dimittuntur tibi pecc.] quæ septem modis dimittuntur,

Peccata dimittuntur {
- Primò, Baptismo. *Mar.* 16.d. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit.
- Secundò, martyrio. *Apoc.*7.d Hi sunt qui venerunt.
- Tertiò, eleemosyna. *Eccl.* 3.d Sicut aqua extinguit ignem, &c.
- Quartò abundantia charitatis. 1. *Pet.* 4 b. Charitas operit multitudinem peccatorum.
- Quintò, in conuertendo hominem ab errore viæ suæ *Iacob.* 5.d. Qui conuerti fecerit hominem ab errore, &c.
- Sextò, in remittẽdo hominib. Si dimiseritis, &c. ... b.
- Septimò, cum affligimus nos vigiliis, ieiuniis & orationibus, &c.
}

Chrysostomus. Quantò anima est corpore potentior, sic curatio animæ plus quàm corporis. Sed quia illud occultum est, addit quod manifestum est, id est, vtrùm leuius est verbo dimittere peccata, an curare infirmitatem.

i Vt autem sciatis quoniam filius hominis habet potestatem dimittẽdi peccata in terra.] Si sunt verba Domini † interpositio est: [Tunc ait paralytico.] Si est verbum Euangelistæ, supplendum est, dico. Vel est suppletio. Et est sensus: O vos posteri. (*a.* †increpatio. *Marc.* 2.b. *Luc.* 5.e.)

i Vt autem sciatis, &c.] Tunc ait paralytico, & sanauit eum.

k Tunc ait,] id est, dicto effecit quod surgeret, per visibile probans inuisibile, quod visibile mirabilius est quoad nos, non tamen maius, quæ duo paria sunt quoad Deum.

l Surge, tolle lectũ tuum, & vade in domum tuam.] *Mich.* 2.c. Surgite per bona desideria, & ite per bona opera, quia non habetis hic requiem, sursum corda.

f Hic blasphemat. *Ecclesiastes decimonono* d Pauper locutus est, & dicunt, quis est hic? Et si offenderit subuertent illum. Ita hi qui offendebantur in Domini verbo, interpretabantur in malam partem. Item de Isaia dixerunt? Hic homo blasphemus est, & quia dixerat se vidisse Deum. Blasphemare autem, est Deo iniuriam irrogare, quod fit cum Deo, attribuitur quod ei non conuenit, & cùm homo sibi quod Dei est, proprium tribuit, & cum à Deo remouetur quod ei conuenit.

m Tolle lectum,] id est, carnem. *Amos* 3.d. Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ, id est, molle, sic eruentur filij Israel qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damasci grabato, quia luxuriosi vix possunt accipi ad hoc, vt aliquando bene agant, vel saltèm, vt in extremis Deo obediant, vel velint audire etiam quæ mollia sunt de prædicatione. [Tolle.] *Iob* 7 c. Suspendium elegit anima mea, id est, animalitas & mortem ossa mea. *Psalm.*40. Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. [Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.]

Multiplex est lectus {
- Caro, vt hic.
- Abundantia temporalium. *Can.*3.c. En lectulum Salomonis, &c.
- Anima fidelis. *Cant.* 1. d. Lectulus noster floridus.
- Abundantia vel quies. Vnde *Psalm.*40. Dominus ferat opem illi super lectum doloris.
- Sensualitas *Psalm.*40. Et in cubilibus vestris compungimini.
- Conscientia. *Psalm.*6. Stratum meum lacrymis meis rigabo.
- Contemplatio, *infrà* 24. d. Duo in lecto, &c.
- Beatitudo æterna. Vnde *Luc.* 11.a. Ecce ego, & pueri mei mecum sunt in cubili.
- Pœna æterna. *Isaia* 14.c. Subter te sternetur tinea & operimentum tuum erunt vermes.
}

m Tolle lectum,] id est, ostensionem sanitatis, ad literam, &c.

n Vade in domum tuam] vtilitate corporis considerando. *Nahum.* vlt.c. Intra in lutum & calca, & subigens tene laterem. Vel conscientiam per sollicitam discussionem. *Isaia* 38.c. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. *Ps.* 100. Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Vel in cælum per iugem meditationem. Vnde *Ps.* 76. Annos æternos in mente habui. *Prou.* 1.b. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum ibi *Bed.* Facilè vitat laqueum in terris, qui semper habet ocu-

o Vade in domum tuam] per quatuor vias it Elias in paradisum. Prima in Bethel domus Dei, religiosè viuere. Secunda in Iericho, defectus frequentare confessionem. Tertia ad Iordanem, humilis descensus, humiliter viuere. Quartò rapitur in curru igneo,

lo- † feruen-

A los in cælis. Vel ſacerdos ad parochiam, vel canonicus ad canoniam, ſed non redeunt donec fuerint coacti, vt accipiant quando deficiunt carnes. *Prouerbiorum cap. decimo*, c. Non eſt vir in domo ſua, abiit via longiſſima: Sacculum pecuniæ ſecum tulit, in die plenæ lunæ reuerſurus eſt in domum ſuam.

quantò magis Dominus rerum omnium ad ſe trahere poterat quos volebat.

e Vidit] vocationem ſuam prætermiſſam. Hic recordatur, quod *Luc.* 6. c. duodecim Apoſtoli in monte electi ſunt. [Vidit] *Sap.* 4. c. Reſpectus eius in electos eius. *Luc.* 22. g. Conuerſus Dominus reſpexit Petrum. *Pſalm.* 13. Dominus de cælo reſpexit ſuper filios hominum vt videat ſi eſt intelligens, aut requirẽs Deũ.

a Et ſurrexit & abiit in domum ſuam, videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum qui dedit poteſtatem talem hominibus.] *Eſther cap. octauo*, d. dicitur quod aliquæ gentes videntes Iudæos liberatos timuerunt & conuerſi ſunt ad Iudaiſmum. *Gloſſ. Interlin.* In Nazarath, in quo Chriſtus nutriebat à

D

domum tuam. Et *a* ſurrexit & abiit in domum ſuam. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum qui dedit poteſtatem talem hominibus. Et *b* cùm tranſiret inde Ieſus, *c* vidit hominem ſedentem *d* in Telonio, Matthæum nomine: Et ait illi. *e* Sequere me. Et *f* ſurgens *g* ſecutus eſt eum. Et *h* factum eſt diſcumbente eo in *i* domo, ecce multi *k* publicani & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Et videntes Phariſæi dicebãt diſcipulis eius. Quare cum publicanis, & *l* peccatoribus mãducat magiſter veſter? At Ieſus audiens, ait. *m* Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habẽtibus. Eũtes autẽ diſcite quid eſt, *n* miſericordiã volo

d In Telonio,] Telonium, domus in qua ſoluebantur tributa, vel vectigalia. Telon enim ſpecies vectigalis quod ſoluitur pro mercimoniis contractis. [Telonio.] Hic eſt Sacerdos qui

Marc. 2. c. *Luc.* 5. f. 2.4. 1. c. *multi.*

tempore reditus de Ægypto, vt ſit occaſio ſupple porcos ire in mare per interiectionem hoc miraculo conuerſorum: Et ſic damnum porcorum profuit ſuis poſſeſſoribus. Vidiſti: Ecce porci in abditis, quia non audent eſſe idololatræ palam. Fides propria: Sic in Baptiſmo valet pueris fides aliena, non tamen fide aliena ſanatus eſt, ſed propria quæ eſt ei infuſa merito alienæ. Sanaret, non tamen ſine propria. Hominem per cauſam. Prophetis multis per † ſententiam, ſed per hæc verba *Iſaiæ quadrageſimo quarto*, d. Ego ſum qui deleo iniquitates tuas Ciuitatibus conſtitutum, in ciuitatem, ſicut collectio Eccleſiarum dicitur vna ciuitas & collectio duodecim tribuum domus Iſraël. *Rab.* Sicut populus in tot ciuitatibus conſtitutus dicitur Iſrael, ita Galilæa dicitur. *Oſeæ cap. octauo*, a. Proiectus eſt vitulus Samariæ, Ciuitas Metropolis. Hic videtur aſſignari alia ratio quare dicitur ſua, quia Metropolis dicitur eſſe ciuitas omnium quæ pertinent ad eius iuriſdictionem. *Auguſtinus.* [Confide fili.] Nota ordinem.

al. † præſentiam.

Lucas dicit homo. *Lucæ cap. quinto*, d. Quorum fidem vt vidit dixit: Homo remittuntur tibi peccata tua. Notat *Auguſtinus*, vt ſalus reſtituatur. Argumentum quod medicus hortari debet ægrum ad pœnitentiam & confeſſionem, ne per peccatum irritetur medicinæ effectus, vel per pœnitentiam augeatur iuſtis merita, vt *Iob cap. primo & ſecundo*. Et Tobias & Martyres. Tamen Iob pro peccato veniali punitus fuit. Vnde qui primo dicit, non peccaui, alibi dicit: Supple ergo vt Iob plus punitur quàm meruit, duplici, id eſt, pœna duplicis temporis ante mortem & poſt. Contra. *Nahum cap. primo*, c. Non iudicabit Deus bis in idipſum. Solutio, ſupple ſufficienter. Non ſurget duplex tribulatio. Solut. ſupple vna eſt continuata.

† feruenter viuere. 4. *Reg. cap. ſecundo*, b. debet homo primo miſereri ſibi. *Eccleſiaſt. cap. trigeſimo*, d. Miſerere animæ tuæ. Magna crudelitas eſſet qui videret pauperem nudum, cæcum, vulneratum, & nõ compateretur. Talis eſt anima tua: Eſurit ad Deum fontem viuum, da ergo ei potum lacrymarum. Item nuda virtutibus, & nõ vis eam induere. Sine hoſpitio, & eam neque paradiſo vis collocare. Item in carcere peccati, & illam non vis viſitare *Iob* 5. d. Viſitans ſpeciem tuam non peccabis. Item infirmatur, & illam non vis curare, vel viſitare. Item mortua per peccatum, & eam non vis ſepelire, ne prauo exemplo alios corrũpas, &c. *c* Vidit hominẽ ſedentem in Telonio Matthæũ nomine.] *Matt.* †

b Et cum tranſiret inde Ieſus, &c.] Secunda pars. *Hieronymus in originali.* Arguit in hoc loco Porphyrius & Iulianus Auguſtus hæreticus, vel imperitiam hiſtorici mentientis, vel ſtultitiam eorum qui ſtatim Saluatorem quaſi irrationabiliter vocantem quemlibet hominem ſunt ſecuti. Sed reſpondet *Hieronymus.* Tantæ virtutes tantáque ſigna præceſſerunt, quæ Apoſtoli viderunt antequam crederent. Certè fulgor ipſe & maieſtas diuinitatis occultæ quæ etiam in humana facie relucebat ex primo ad ſe videntes trahere poterat aſpectu. Si enim in magnete lapide hæc vis eſſe dicitur, vt annulos & ſtipulam & feſtucas ſibi copulet,

recipit tributum animarum, ſedens per terrena deſideria vel otium. *Prouerbiorum* 6. a. Fili mi ſi ſpoponderis pro amico tuo defixiſti apud extraneum manum tuam, &c. diſcurre feſtina. *Thren. ſecundo* c. Sederũt in terra, conticuerunt ſenes filiæ Sion.

e Sequere.] Matthæus, populus gentium. De quo *Pſalm.* 17. In auditu auris obediuit mihi. *Oſeæ* 2. d. Dicam non populo meo, populus meus es tu. Matthæus, Donatus. Et pater dicit filio. *Pſalm.* 2. Poſtula à me, & dabo tibi gentes, &c. *Act.* 10. b. Petro offeruntur immunda animalia, id eſt, gentes, vt mactet, & manducet, id eſt, Eccleſiæ incorporet, quaſi dicat, ſi vultis ſedere, prius bibite calicem Domini. Monachi diaboli prius ſedent quàm bibant. *Ierem.* 25. e. Rex Seſach bibet poſt eos. *Iob* 23. c. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, viam eius cuſtodiui, & non declinaui ex ea.

h Et factum eſt vt diſcumbente eo, &c.] *Iob* 1. a. Faciebant conuiuia per domus vnuſquiſque in die ſuo, & mittentes vocabant tres ſorores, ſcilicet infirmos, cogitatione, verbo, & opere, vt comederent & biberent cum eis. *Luc.* 14. c. Cũm facis conuiuium voca pauperes & debiles, cæcos & claudos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi. *Eſther.* 9. c. Decimo quarto verò die adimplentes Decalogum & Euangelium celebrauerunt conuiuia cum gaudio, partes ſibi inuicem mittentes maiores minoribus. *Exod.* 26. Cortina cortinam trahit.

l Et peccatoribus.] *Gen.* 27. b. Affer mihi duos hœdos optimos vt faciã eſcas patri tuo quibus libenter veſcitur, &c. *m* Non eſt opus.] Hoc addit vt ſuperbos iudicet, id eſt, de valetudine præſumentes exponit. [Non eſt opus,] id eſt, non eſt vtile, quia ipſi non crederent, ſed reſpuerent reputantes ſe ſanos eſſe. *Eccl.* 38. a. Honora medicum propter neceſſitatem, etenim illum creauit altiſſimus. *Ierem.* 8. g. Nunquid reſina non eſt in Galaad, aut medicus non eſt ibi?

n Miſericordiam volo & non ſacrificium.] *Prouerbiorum vigeſimoprimo* a. Facere miſericordiam & iuſtitiam, plus placet Deo quàm ſtultorum victimæ. Vnde *Pſalm.* 39. Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti. Item *Pſalm.* 50. Vtique holocauſtis non delectaberis. Item *Pſalm.* 49. Nunquid manducabo carnes taurorum. Erant autem ſacrificia legis inſtituta, vt eſſent ſigna & acceſſus ad ſacrificium Crucis, in quo ſalus mundi. & vt populum Dei reuocaret ab idololatria. Dæmo-

A niis namque

† hic. *Lucas* 5. f. *Marc.* 2. b. non appellant eum vulgato nomine, id eſt, Matthæum, propter verecundiam, ſed Leui Binomius enim fuit. Ipſe autem publicanum ſe nominat *inf.* 10. a. Accuſator ſui. *Prou.* 18. c. Iuſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui: Et ne quis etiam à ſalutẽ deperet. *f* Et ſurgens. *Lucas* 5. plenius dicit. Relictis omnibus, non reddens rationem vectigalium. Sed contra. *infra* 22. c. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. Reſpõſio. Si debes præpoſito, & reddis regi, abſolutus es. Sed eſtne hodie ſic? Non quia hoc ſpeciale. *g* Secutus.] *Ambroſ.* Reliquit propria, qui rapere ſolebat aliena. *i* In domo] ſua vt dicit *Luc.* 5. f. Publicani tẽplo eius conuerſi. *k* vlt d. Et qui audit dicat veni, &c. *Exo.* 26. cortina cortinã trahit. *k* Pub. &c. Tertullianus dicit hos fuiſſe ethnicos, ob id ñ. 2. *Par.* 8 b nullus

† erat

niis namque si non Deo victimas immolarent. Vel sic, [misericordiam volo] peccata condonando.

a Et non sacrificium, id est, punitionem peccatorum.

b Sed peccatores.] *Ezec.*34.d. Quod petierat requiram, & quod abiectum fuerat reducam.

c Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicentes.] Tertia pars, [Quare nos & Pharisæi.] Sicut prius apud discipulos, ita Dominum nunc è conuerso arguunt.

d Discipuli autem tui non ieiunant] nobiscum in tempore ieiunij.

Marc. 2. c. Luc. 5. f. 2.9. 14. [illegible]

- Ieiunium
  - Corporale
    - Detestabile, superstitiosum hypocritarū, vel cupidorum. *Isa.*58.a. Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis.
    - Commenbabile mœroris, vel vitæ veteris, quod consistit in maceratione carnis pro absentia sponsi corporalis. Sic ieiunabant antiqui Patres expectātes primum aduentum Christi Sic Apostoli post Ascensionem. Et ieiunat Ecclesia expectās iudicem venturum in corporali præsentia, vel spirituali, siue præsentia peccati. Vtrumque remouet à suis, cum neutrum sit eis necessarium.
  - Spirituale
    - Commendabile exultationis, scilicet nouæ vitæ pro desiderio vitæ æternæ. Et consistit in abstinentia cibi corporalis. Sic ieiunat Ecclesia post Pentecosten in quatuor Temporibus. Vnde & tunc canit Alleluya in Missa quod non in aliis ieiuniis, vel amoris rei temporis, scilicet in contemptu mundi. Sed in his idonei non erant Apostoli, vt sic inhiarent cælestibus, & desiderio cælestium abstinerent à corporalibus.

Detestabile à bonis spiritualibus. *Is.* 55. c. Serui mei comedent, & vos esurietis, &c.

Marc. 2. c. Luc. 5. f.

a & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed *b* peccatores. *c* Tūc accesserunt ad eū discipuli Ioannis, dicētes. Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, *d* discipuli autem tui nō ieiunant? Et *e* ait illis Iesus. Nunquid possunt filij *f* spōsi *g* lugere quādiu cū illis est sponsus? *h* Veniēt autem dies cū auferetur ab eis sponsus, & tunc *i* ieiunabūt *k* Nemo autem immittit commissurā pāni rudis in vestimentum vetus *l* Tollit. n. plenitudinem eius à vestimento, & *m* peior scissura fit. *n* Neq; mittunt vinum *o* nouū

e Et ait illis Iesus: nunquid possunt filij sponsi lugere, &c.] Respondet verbis Ioānis magistri eorum. *Ioan.* 3.d. Qui habet sponsam, sponsus est, vt eos facilius conuincat *Is.*61.d. Quasi spōsam decorauit me corona. Item *Psal.* 18. Dominus tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

f Filij sponsi] *Is.*66.c. Nunquid qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego qui generationem aliis tribuo, sterilis ero? Hoc ideo, quia per legem & Euangelium sibi filios generauit. *Hieronym.* Qui lugere non possunt quandiu sponsum in thalamo vident, cuius præsentia longè plus proficit quàm temporalis abstinentia.

g Lugere,] id est, ieiunio luctus ieiunare, & supple compelli. Vnde *Luc.*5.g. Nunquid filios sponsi potestis facere ieiunare dum sponsus cum illis est?

h Venient.] *Ioel.* 1.b. Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis suæ. Hoc dicitur ad animam fidelem. *Ruth.* 1.d. Ne vocetis me Noëmi, quod est pulchra, sed vocate me Mara, quod est amara. Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus. Anima enim sine Deo vacua est, quia animam Dei capacem non implet quod Deo minus est. Hoc dixit, quia amiserat virum Elimelech qui interpretatur Deus meus rex. Vel [Allegoricè.] de Christo mortuo plorauerunt Apostoli. Vnde Dauid carmen lugubre composuit de Saüle mortuo, & Ionatha, id est, de Christo.

i Et tunc ieiunabūt ieiunio mœroris.

† etat ex Israel in pondere recipiens vectigal. Sed *Hier.* hic improbat. Primò, quia ex hoc sequeretur quod Matthæus nō fuisset Iudæus, nec ille qui ascendit in templum. *Luc.*18.b Quod non licebat gentili. Secundo per illud. *Luc.*7. e. Omnis populus audiens & publicani iustificauerūt id est, glorificauerunt Deum quod non gentiles, &c. Tertiò, quia hoc prohibuerat discipulis, *inf.*10.a. In viam gentium ne abieritis. Vnde intelligenda est auctoritas, recipiens, id est, reddēs quasi si seruirent Deo, nulli tributum darent, sed pec- † catores. De hac misericordia tres parabolæ adducūtur. *Luc cap.* 15. de oue & drachma, & duobus filiis. *Luc.* 5. f. Istos in pœnitentiam ducit, &c.

Allegaricè.

k Nemo autem, &c.] Hîc probat quod non debent ieiunare ieiunio exultationis. Et primò quod non debet eis indici pars ieiunij, postea quod nec totum. Hinc docuit *Montanus*, post Pentecosten fieri Quadragesimam nō ante: Alij ante, scilicet, post Pascha. Ecclesiæ autem cōsuetudo per humilitatem carnis ad resurrectionem venit. [Nemo autem, &c.] discretè operans. Ex hoc textu & *Glos.* videtur quod neophitis non sit iniungendum ieiunium à cibis, neque ieiunium mœroris. Sed contra, *infra* 17.c. *Marc.*9.d. Hoc genus non potest eiici, nisi ieiunio, & oratione. *Gloss.* Ieiunio sanantur pestes corporis. Solutio. Ieiunium particulare, vt à cibis vel à vino potest neophytis aliquando indici, sed hîc intelligit de ieiunio vniuersali quod est abstinentia ab omni sensualitatis delectatione, vt potu, cibo, vestitu, &c. sicut fit in claustris quod ligat ad semper. Vnde signatur in *Marci cap.*2.d. per assumentum quod est quasi assutum. De hoc ieiunio habetur. *Luc.* 2. e. quod Anna non discedebat de templo ieiuniis & obsecrationibus seruiens. *Iudith.* 8.a. quod ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter Sabbata, & Neomenias, & festa domus Israel. Secunda pars huius ieiunij ad interiora refertur, vt dicit illa *Glos.* ibi: Distat inter nouum, &c. Discipuli autem Ioannis ieiunauere, sed non semper. Sed de integro ieiunio dicitur. *Isaia* 58. b. Nonne hoc magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe: Frange esurienti panem tuum, &c. *Zacharia octauo* d. Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in gaudium & lætitiam, & in solemnitates præclaras: Sed Pharisæus *Luca decimooctauo* b. dicit. Ieiuno bis in Sabbato. [Nemo autem, &c.] Hoc contra quosdam claustrales, qui statim recipiunt quoscunque. Vnde *infra* 23. b Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo, quam vos, &c. Item hoc contra rigorem, & austeritatem Prælatorum erga subditos infirmos. *Ezechielis trigesimoquarto* a. Quod infirmū erat non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, & quod fractum non alligastis, & quod abiectum non reduxistis, & quod perierat non quæsistis; sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Et dispersæ sunt oues meæ, &c. Item hoc contra duplices, qui vestem exterioris conuersationis habent multicolorem. *Deuteron.* 22. a. Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste fæminea: abominabilis enim est apud Deum qui facit hoc.

l Tollit enim, &c.] id est, latè dirumpit illud.

m Et peior scissura fit,] id est, damnabilior, quia & particula panni rudis, id est, damnosa, à reliqua massa scinditur, & in veteri panno fit maius foramen, quam prius esset ex dissimilitudine noui, & veteris.

n Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres.] Hîc probat quod ieiunium gaudij non sit discipulis indicendum.

Adhuc enim erant carnales, & ideo quasi vtres veteres, quod patet ex Petri negotiatione, & filiorum Zebedæi petitione.

Sic ergo indicto hoc ieiunio infirmi deficerent, & iniunctum ieiunium cederet in irritum, cùm nondum perfectè cælestibus inhiarent. Vnde Petrus de qualitate præmij dubitans dicit *infrà* 19. d. Quid erit nobis? Et alij sperabant in regno mundi dominaturum. Prius ergo mens ad æterna est dirigenda, & post grauia iniungenda, alioquin onus iniunctum quod inuenit destruit. Et est aliud bonum, quod Christo præcipiente temporalia reliquerunt, quamuis ad gloriam temporalem adhuc per eum suspirarent.

o Vinum nouum.] Hoc contra eos qui dicunt peccatoribus: Pax, pax, & non est pax. *Ezechielis decimo tertio*, & ipsi ædificabant parietem, illi autem liniebant

a eũ luto absq; paleis. Itẽ contra eos qui habentes vinum diuinæ scientiæ ducunt vitam veteris hominis, & fit per eos vinum auditoribus: eptobum, quia vulgò dicitur, vinum est infuscatum & sapit vas. *Eccl.* 2 b. Feci mihi, dicit Salomon, scyphos & vrceolos ad vina fundenda.

C *Marc. 5. a. Luc. 8. f*

in a vtres veteres: Alioquin rũpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt. Sed vinũ nouum in vtres nouos mittunt b & ambo conseruantur. Hæc c illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit & adorabat eum dicens: Domine, filia mea modò d defuncta est, e sed veni f impone manum tuã super eam & viuet. Et g surgẽs Iesus sequebatur eũ & discipuli eius. Et h ecce mulier quæ i sanguinis fluxum patiebatur à duodecim annis, k accessit retrò & l tetigit fimbriã vestimenti eius. m Dicebat enim intrà se. Si n tetigero tantum vestimentum eius.

[Nouum calidum per charitatem. *Can.* 8. c. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Mouet se per exercitium, inebriat per temporalium obliuionem. Vnde *Apostolus Phil.* 3. c. Posteriorum oblitus in anteriora me extendens.

a In vtres veteres.] Vtres veteres Apostolus adhuc carnales vel Scribas & Pharisæos. *Psal.* 118. Factus sum sicut vter in pruina. *Iosue* 9. a. Gabaonitæ tulerunt vtres vinarios veteres rescõsutos, vt nihil noui prætenderent. Gabaonitæ, valles mœstitiæ, vel procliues iniquitatis. *Interl. Gen.* 2. b.

Abraham dedit Agar vtrem aquæ. Agar, aduena vel conuertens. Sed 1. *Reg.* 25. c. Abigail mittit Dauid vtres vini. Abigail pater meus exultans. Prius sanatur *Chrysostomus*. Curam corporis, id est, non legitur egisse, vel tanquam indiscretus ratione sensualitatis, temporales pœnas resoluti corporis sic deflebat, vt æternas pœnas resolutionis animæ non defleret, gratiorem iudicans præsentem vitam quàm futuram. Plus. Ergo non habebat charitatem, sed sine ea non sanatur anima, nec dimittuntur peccata. Solutio. Li plus tenetur nominaliter & adiectiue. Distulit ergo gratias quousque se Deum dilectorem perciperet, scilicet sanitatem corporis. Vel quod hic dicitur, plus desiderauit, refertur ad tempus ante curationem animæ. Vel plus desiderat, id est, plus mouetur ad desiderandum, quod tantum qui nouit in se morbum spiritualem sicut corporalem. Vel plus, id est, feruentius propter dolores quos sentit non tamen intensius. *Rab.* Ex vobis intelligite quid paraclytus iste cõsequetur. Quid est facilius inter facere & dicere magna distantia, vtrũm peccata dimissa ipse solus nouit. Surge & ambula, tam ille qui surgebat quàm alij. Item *Rab.* Errant Iudæi qui Christum dicunt esse & peccata posse dimittere dicunt & Iesum Christum negant Dementius Arriani, qui Christum esse & peccata dimittere dicunt, Deum autem negant. Quid est facilius. Secundum manducatorem, vtrùm facilius videtur vobis vel solo verbo dimittere peccata vel opere efficere vt infirmus surgat. Dicit *Augustin.* Maius est facere pium, quam creare cælum & terram, quia in primo est contradictio hominis repugnantis, & rigori diuinæ iustitiæ derogatio, in secundo non, vel quoad Deum æqualia. Sed primum dicitur maius, quia nobis vtilius & in maiori re, quia in anima qua nulla creatura est maior. Vidit hominem. *Aug.* Prætermissa, quasi dicat, hoc dicitur per recapitulationem. Cum duodecim, id est, qui elegit. *Ier.* 6. Telos. *Aug.* Donatus, id est, reconciliatos. Munus gratiæ, quia de publicano factus est discipulus, de discipulo Apostolus, de Apostolo Euangelista. Electio, de massa perditorum. In domo. *Ambrosius super* Lucam. Reliquit propria, qui rapere solet aliena. Quia rationes vectigalium imperfectas reliquit. Contra *Mat.* 22. c. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, Solutio. Si debeo præposito & reddo regi, absolutus sum. Licetne hodie sic? Non, quia hoc speciale. Sed videtur quod Dominus fecerit contra illud. *Tob.* 4. c. Non facias alij quod tibi non vis fieri. Solut.

Quod debes velle fieri, sed quilibet deberet velle quod sic vocaretur, alij tantum sunt dispensatores & ipse Dominus. b Et ambo conseruantur. [*Ecclesiast.* 15. d. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. c Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit.] *Marc.* 5. c. & *Luc.* 8. f. nomen personæ & dignitatis exprimunt. Nominatur enim ab eis Iairus Archisynagogus. d Defuncta est,] *Mar.* 5. c. dicit. Filia mea in extremis est *Luc.* 8. f. Et hæc moriebatur. Sed quando primò venit Iairus ad Dñm, non erat mortua, sed postea erat mortua antequam Dominus venisset ad domum Iairi. Matthæus autem non scripsit verba patris, sed cogitationem; cogitabat enim quod esset mortua. Sic dicit *Glo.* [Defuncta est, *Augustinus*. Nihil in cuiusquam verbis debemus inspicere nisi voluntatem cui debent seruire, nec mentiri quẽquam si illis verbis dixerit quod ille voluerit cuius verba non dixit, ne miseri aucupentes apicibus dummodo literarum putant ligandam esse veritatem, cùm vtique non in verbis tantùm, sed in cæteris signis omnibus animorum non sit nisi animos requirendus.

e Sed veni,] simile *Ioan.* 4. g. vbi dicit regulus. Descende priusquam moriatur filius meus. Et sicut ibi in *Gl.* arguitur regulus vt minus fidelis, sic iste princeps videtur arguendus.

f Impone manum tuam super eam & viuet. Hæc manus est potentiæ vel misericordiæ, vt dicit *interl.*

g Et surgens Iesus sequebatur eum & discipuli & discipulus. *Iacobi vltimo* d. Multum valet oratio iusti assidua *Chrysostomus*. Vidit ex qua domo exiuit, scilicet publicanus, & ideo sperat, audiuit quod etiam mulieres curat. *5. dist. c. ad eius De pœn. d. 3 c. ... hac luxuria. 1.*

h Ecce mulier.] De hac muliere dicit *Eusebius*, quod postquam sanata est, fecit statuam ad imaginem Christi in curia sua, quæ vestem & fimbrias sculptas habebat vt viderat Christum habere, & hanc habebat in magna reuerentia. Contigit enim quod subtus imaginem crescentes herbæ nullius virtutis ante, cum ad fimbriam attingerent, tantæ virtutis erant, vt multi inde sanarentur. *Ambrosius in tractatu de Salomone.* Christus largum sanguinis fluxum siccauit in Martha, dæmones etiã expulit de Maria. i Quæ sanguinis fluxum patiebatur.] *Marc.* 5. c. *Luc.* 8. f. dicunt hanc mulierem omnem substantiam in medicos erogasse, nec tamen potuit curari. Filia Iairi, prælatus occultè peccans. Hemorroissa apertè, qui eiectus de Ecclesia, & est in via. *Prouerbior.* 1 b. Pedes eorum ad malum currunt & festinant, vt effundant sanguinem. Peccatum in aperto, sanguis est effusus. Et tunc potest maculare alios. *Thren.* 1. g. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. Vel per filiam & Hemorrhoissam id est, peccator, primò peccans corde, post opere. Duodecima hora est vltima diei. Hoc est peccator vsque ad senium. *Isaiæ quadragesimo sexto.* b. Vsque ad senectam, ergo ipse & vsque ad canos ego portabo. Hoc est quod dicitur hîc duodecim annis. k Accessit retrò] sic Magdalena. l Et tetigit fimbriam vestimenti eius.] *Isaiæ sexagesimo.* c. Adorabant vestigia pedum tuorum, scilicet, gentiles, Apostolos.

Moraliter. In hoc notatur, humilitas. Vel fimbria Apostoli, vestimentum, caro. *Isaiæ sexagesimo tertio.* a. Quis est iste qui venit de Edom, id est terrenis, tinctis vestibus de Bosra, id est munita, ideo non mirum si sanguinolentus: Vel vestimenti fimbriam tangere, est aliquod mandatum minimum implere. *Zacharia octauo.* d. Apprehendent fimbriam viri Iudæi dicentes, ibimus vobiscum, audiuimus enim quod Dominus vobiscũ est, hinc est quod tintinnabula quæ pendent de extremit oris tunicæ summi sacerdotis. *Exodi vigesimo octauo.* f. confessionem, & mala punica voluntatem martyrij significant, & virtutem decorem. Fluxus sanguinis sterilitatem facit. Vnde ad Ecclesiam gentium. *Isaiæ.* 54. a. Lætare sterilis quæ non paris. *Bernard.* Fons sanguinis est origo peccati, id est, primordium cogitationis ex quo peccatum nascitur. Et Dominus non solum mala opera extirpat, sed etiam cogitationum nequam radicem. Item *Bernar.* Fimbriæ vestis suot verba dependentia de Incarnatione Christi qua diuinitas est inuestita. m Dicebat enim intrà se.] *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam.

l Et tetigit fimbriã &cæt.] Quidam tangunt vestimenta solùm, dicentes Dominus habuit plures tunicas. Sed videantur miseri quod non legitur nisi in passione habuisse plures tunicas, & cũ ad illusionem. Alij tãgunt solùm carnes dicentes. Comedamus & bibamus. Vnde potator vini dicebatur. Alij tangunt ossa, id est, opera fortia & reuiuiscunt. Ad tactum ossium Helisæi in sepulchro resuscitatus est mortuus. Sepulchrum claustrum. 3. Regum 13. g. Cum mortuus fuero sepelite me in sepulchro in quo vir Dei sepultus est quando, scilicet sunt senes vel infirmi, tunc volunt intrare religionem. *Moraliter. Isaiæ 21. d.* *4. Reg 13. d.*

n Si tetigero tantum vestimentum eius.] 4 *Reg.* 2. c. Leuauit

a salua ero. At Iesus conuersus & videns eam dixit: *b* Cōfide filia: *c* fides tua saluam te fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. Et cùm venisset Iesus in domum principis, & vidisset *d* tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: *e* Recedite, non est enim mortua puella, *f* sed dormit. Et *g* deridebant eum. Et cum eiecta esset *h* turba, intrauit & *i* tenuit manū eius & dixit: *k* Puella surge. Et *l* surrexit puella, & *m* exiit fama hæc in vniuersam terram illā. Et *n* transeunte inde Iesu, secuti sunt eū *o* duo cæci *p* clamātes *q* & dicētes: Miserere nostri fili Dauid. Cū *r* autē venisset domum accesserunt ad eū cæci, & dicit eis Iesus: *s* Creditis quia hoc possū facere vobis? Dicūt ei: Vtique Domine. Tunc *t* tetigit oculos eorū dicens: Secundū *x* fidem vestrā fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum. Et comminatus est illis Iesus, dicens: *y* Videte ne quis sciat. Illi *z* autem exeuntes diffamauerunt eum in tota terra illa. *A* Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæ-

A uit Eliseus pallium Eliæ. Vestimentum, quasi dicat, si possem aliquod bonum facere.

a Salua ero.] Nota, credidit, dixit, tetigit, quia his tribus, fide, verbo, opere, omnis salus acquiritur. *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam.

b Confide filia,] id est, habe spem *Psalm.* 26. Viriliter age & confortetur cor tuum.

c Fides tua.] Ideo filia, quia fides tua te saluum fecit.

Moraliter. Moraliter. Princeps superior pars rationis filia caro. *Eccles.* 13. b. Super filiam luxuriosam confirma custodiam. *Iudic.* 11. g. Iephte immolauit filiam suam. Mulier hemoroissa est inferior pars rationis, cuius sanatio naturæ præcedit sanationem carnis. *Prouerb.* 14. d. Vita carnium sanitas cordis. Vel princeps ratio domus consciētia, gratia veniens eiicit turbas, id est, cogitationes & affectiones inordinatas clamantes. *Iob* 39. a. Onager clamorem exactoris non audit, scilicet carnis vel diaboli. Sed de clamore sanctorum desideriorum. *Isaiæ decimonono* d. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis.

Marc. 5. c.

Marc. 5. d.

d Tibicines.] Tibicines sunt carmen lugubre canentes. Illi sunt dæmones carmen lugubre canentes, id est, tentationes & delectationes suggerentes, quæ in luctu terminantur. *Prouerb.* 14. b. Extrema gaudij luctus occupat. Vel tibicines mundi tentationes. *Hier.* Nos ad patriam tendentes mortiferos Sirenarum cantus surda aure prætereamus. Vel tibicines sunt adulatores & detractores. *Is.* 5. c. Cithara & lyra, & tympanum, & vinum in conuiuiis vestris. *Ezech.* 13. b. Ipsi ædificabant parietem, illi autem liniebant eum, &c. *Boetius.* Quis inquit, has scenicas meretriculas ad hunc ægrum permisit accedere? Sunt enim hæc quæ infructuosis affectuum spinis vberem fructibus segetem rationis necant. *Ber.* Ad puellam pergens à turba comprimitur, quia Iudæam visitans à noxia carnaliū consuetudine grauatur. Item quæ turbæ comprimunt, vna Ecclesia tetigit, quia Dominus diuersis hæresibus comprimitur, sed solo fideli corde tangitur. Multi tangentes non tangūt sicut videntes non vident, audiētes non audiunt. *e* Et turbam tumultuantem.] Turba amicorum carnalium. Item cogitationum immundarum, vel solicitudo curarum. Item affectionum libidinosarum. Item hæresum. Item turba dæmonum vel reproborū. Iuuen.

Maxima quaque domus seruis est plena superbis.

Seneca. Multi illum sequuntur, vel muscæ sequuntur cadauera, lupi.

f Sed dormit,] id est, ita de facili possum eam suscitare vt à somno Similiter. *Ioan.* 11. b Lazarus amicus noster dormit, sed vado, vt à somno excitem eum.

g Et deridebant eum.] *Ierem.* 20 b. Factus sum in derisum, omnes subsannabant me, &c. Sic sæculares contemnunt prædicatores. Nota licet Dominus derideatur. non desistit à proposito.

k Puella surge.] Argumentum quod prius dimittitur peccatum, & post intrat gratia. Sed nunquid dixerat primò quod venit in domum, ergo iam intrauerat. Sed nō-

b Confide filia.] *Chrysostomus.* Formidans erat mulier, ideo dicit. Confide. Et filiam vocat: Fides enim filiam suam fecit *Ioannis* 1. b. Dedit eis potestatem filios Dei fieri.

c Fides tua te saluā fecit,] quasi dicat, quia credidisti sanitatem accepisti. *Chrysost.* Ex hoc patet quod illam voluit glorificare non se, non enim eam vocasset ab eis his priuatam laudibus, &c. *Iuuen.* 5 *Saty.*

h Turba.] Tria sunt quæ turbant, seruus superbiæ oculos mētis, terra arenosa infructuosa mare, humor lutosus viam. Hæc sunt illa tria. 1. *Ioan.* 2. c. Quicquid est in mundo.

i Et tenuit manum eius, &c.] Manus potentiæ, & misericordiæ. *Iob.* 26. d. Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus. Diligere se suscitat Lazarum, quia aufert consuetudinem. Diligere

dum in locum vbi iacebat mortua.

Moraliter. Primo venit Dominus pulsando, prædicando, inspirando per gratiam gratis datam. & homine cessante à malis actibus & se præparante, intrat per gratiam iustificantem. Item primò dicit: Recedite, post: Cum eiecta esset turba, quia quædam leuiùs receduni, quædam autem vi eiici oportet 2. *Reg.* 5. b. Nō ingredieris huc nisi abstuleris cæcos, & claudos. Et ita præposuerat Dauid præmium qui percussisset Iebusæum, & tetigisset domatum fistulas, & abstulisset cæcos & claudos odientes animam Dauid. Iebusæus præcipe, vel conculcatio, vel adunator. *l* Et surrexit puella. *Marc.* 5. d. Et ambulabat, vt & à sceleribus surgat, & à bonis operibus proficiat. vnde *Ps.* 14. Qui ingreditur sine macula, &c. *Raba.* Quartū mortuū iam suscitauit, quia qui pro eius suscitatione deprecarentur, viui defuerunt. *m* Et exiit fama, &c.] Coram autem turbis non suscitauit, quia *sup.* 7. a. Nolite sanctum dare canibus. *n* Et transeunte inde Iesu.] Inde, id est, de domu principis in Nazareth scilicet. *o* Secuti sunt eum, &c.] De istis duobus cæcis & de muto dæmoniaco solus Matthæus ponit. Nec sunt illi duo cæci, de quibus. *Marci* 10. g. de vno quem [dicit Barthimeum in Iericho. *Luc.* 18. f. de altero in ingressu in Iericho. *p* Clamantes.] *August.* Quid est clamare ad Dominū nisi gratiæ eius bonis operibus cōgruere? Clamat ad Christum, qui spernit sæculi voluptates. *q* Et dicentes, miserere nostri fili Dauid.] Hi duo cæci sunt, ex quibus excæcati sunt oculi cognitionis & affectionis. Quidam habent tantum vnum oculum excæcatum. *Num.* 24. c. Dixit homo cuius obscuratus est oculus, dixit auditor sermonum Dei. Et post. Et cadens apertos habet oculos, quia tales descendunt in infernum viuentes. 1. *Reg.* 11. a. In hoc vobiscum feriam pactum vt eruam omnium vestrûm oculos dexteros ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. *r* Cùm autem venisset domū] *Chr.* quare protrahit eos? quia prope erat domus, nolebat eos extra multitudinem curare, docens vitare gloriam. In domo sunt cæci, id est, in Ecclesia. *Is.* 42. c Quis cæcus nisi seruus meus? Hi sunt Lamech bigamus qui dixit: Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuorem meum *Gen.* 4 d. Lamech percutient. hic est Prælatus exemplo suo alios scandalizās cum debeat esse non percussor. 1. *Tim.* 3. a. *Leu.* 21. d. prohibet ne Sacerdos cæcus offerat hostias Domino. *Deut.* 34. c. Non caligauit oculus Moysi, nec dentes eius moti sunt, scilicet ad ruminandum sacram Scripturam. *s* Creditis, quia hoc possum facere vobis?] Quærit vt pluribus salutis exemplum daretur: Dicunt ei, vtique Domine] *Chrys.* Non modo vocat filium Dauid sed Dominum. Corde creditur in iustitiam &c. *t* Tunc teti. ocu. eorum.] Tangere oculos est per prædicatores mentes eorum diuinis verbis illuminare. *x* Secundum fidem vestram fiat vobis, &c.] vt sicut erant illuminati interius per fidem quæ est collyrion, ita exterius essent illuminati. *y* Videte ne quis sciat] dans nobis exemplum iactantiæ fugiendæ. Horatius.

——— *Neque vt miretur turba labores.*

z Illi autem, &c.] Nota, quod non fuit eis præceptum ne dicerent, sed sub forma prohibitionis datum. Vel prius fuit prohibitum & postea reuocatum. Vel exponatur, id est, nolite me credere vanam gloriam ex vestra quærere reuelatione Similiter expositio. *Sup.* 8. a. Egressis autem illis,

proximū suscitat iuuenem. *Rab.* Non est ante portam qui aufert actum ne lædatur proximus. Diligete Deum, puellam in domo suscitat, quia aufert peccata in voluntate Ad puellam resuscitandam, Christus introducit secum Ioannem, gratiā præparantem, & Petrum, i. fidem cooperantem patrem, & matrem, id est, paternæ seueritatis increpationem, & maternæ pietatis cōsolationem. *o* Duo cæci, qui non vident gaudia dextro oculo & pœnas æternas si-

Moraliter.

Infra 10. *d.*

Marc. 7. *d.* *Luc.* 11. *b.* *De pœn. dist.* 3 *c. sunt plures.*

Rom. 10 *b.*

ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem.] Ideo mutus, quia dæmoniacus. *Cant.* 2. d. Sonet vox tua in auribus meis. Naturaliter surdus & mutus. *Isa.* 33 a. Vbi est legis verba ponderans, vbi est doctor paruulorum? Item 41 g. Non est annuncians, neque prædicans, neque audiens sermones vestros. Item 42. c. Surdi audite, &c. Item 43 b. Educ foras populum cæcum & oculos habentem, surdũ, & aures ei sunt. Mutus, cuius intellectus non loquitur, & affectus bonum. Vulgò dicitur; *Le cœur me disoit bien*, cor mihi bene dicebat.

monium habentem *a* & eiecto dæmonio locutus est mutus, & miratæ sunt turbæ dicentes: *b* Nunquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autem dicebant: In *c* principe dæmoniorum eiicit *d* dæmones. Et *e* circuibat Iesus omnes ciuitates & *f* castella, docens in synagogis eorum, *g* & prædicans Euangelium regni, *h* & curans *i* omnem languorem, & *k* omnem infirmitatẽ. *l* Videns autem turbas *m* misertus est eis, *n* quia erant vexati *o* & iacentes, *p* sicut oues non habentes pastorem. Tunc dicit

Luc. 13. e. *a* Et eiecto dæmonio locutus est mutus.] Nota ordinem. *Cant.* 4. d. Surge aquilo, & veni auster, &c. Hic impletur illud. *Isa.* 35. c. Aperta erit lingua mutorũ, quia scissæ sunt in deserto petræ. *Eccles.* 15. c Nõ est speciosa laus in ore peccatoris.

b Nunquam apparuit sic in Israel,] quasi dicat, talia miracula non sunt visa inter Iudæos. *c* In principe dæmoniorum,] id est, in virtute principis

Marc. 6. c. *d* Eiicit dæmones.] Quod vult facere, qui vnum vitium vult expellere, vnum attrahit, non expellit aliud. *Psal.* 41. Abyssus abyssum inuocat.

e Et circuibat Iesus ciuitates omnes.] In hoc strenuitas sine acceptione personarum: Non enim solum nobilibus prædicabat, sed æqualiter villis & vrbibus.

f Et castella docens in Synagogis eorum, frequentans sabbatum in quo conueniebant populi.

g Et prædicans Euangelium regni,] id est, ducens ad regnum.

h Et curans.] In hoc vtilitas & benignitas. De hoc. *Sap.* 4. d. Simile *Marc.* vlt. d. Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante & sermonem confirmante. Sequitur.

i Omnem languorem,] morbum diuturniorem. Languorem maiorem.

k Et omnem infirmitatem,] minorem.

l Videns autem turbas] oculo misericordiæ.

m Misertus est eis,] viam veritatis aperiendo, & molestias corporales auferendo. Misertus est eis, id est, compassus est eis.

n Quia erant vexati] propter labores.

o Et iacentes.] id est, vana securitate torpentes. Pseudo enim operibus torpebant. *Hier* super hunc locum. Quoties euenerit vexatio ouium, culpa est pastorum, vitium est magistrorum. De malis pastoribus. *Ezec.* 33 & 34.

p Sicut oues non habentes pastorem. 1. *Pet.* 2. d. Eratis sicut oues sine pastore, nunc autem conuersi estis ad Pastorem & Episcopum animarum vestrorum. *Isa.* 53. b. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit. *Ezech.* 34. b. Factæ sunt oues meæ in deuorationem omnium bestiarum agri, eò quòd non esset pastor. 3 *Reg.* 22 c. Michæus ait: Vidi cunctum Israel sicut oues non habentes pastorem. *Luc.* 15. a Ouis centesima ei tonsa humeris pastoris reportatur. *q* Messis quidem multa] quia multi sunt quos potestis metere, & in aream Domini congregare, tandem in horreis. *Ioan.* 4 e. Videte regiones quoniam albæ sunt iam ad messem. *Ioel.* 3 c. Mittite falces quoniam maturauit messis. *Ap.* 14 d Mitte falcem tuam & mete, quoniam maturauit messis terræ

r Operarij autem pauci] *Chrysostomus*. Quos vocat operarios duodecim Apostolos, dicens paucos esse, quare non adiecit etsi adiicere voluit quare dixit; rogate? Solutio. Duodecim existentes multos fecit, non numero adiiciens, sed virtutem largiens, & quia pauci.

s Rogate ergo Dominum messis vt mittat operarios.] Messores sunt Apostoli qui messuerũt completa quæ Prophetæ seminauerunt, id est, implenda prædixerunt. Item messores sunt Angeli, messit electi cum palea in aduentu primo, vt hic siue in aduentu secundo. *inf.* 13. e.

t In messem suam. *Chrys.* Latenter se Dominum ostendit. Si enim metere iussit, manifestum est quod non aliena, sed quæ per Prophetas seminauerat, &c.

EXPOSITIO CAP. X.

ET *u* conuocatis duodecim discipulis suis, &c.] Diuiditur autẽ hoc caput in sex partes. In prima agit de data potestate duodecim Apostolis, & nominatione eorum. In secunda agitur de missione eorum in prædicationem, ibi. [Hos duodecim misit Iesus, &c.] In tertia docet eos Dominus quales esse debeant, ibi. [Nolite possidere aurum, &c.] In quarta prædicit eis Dominus instantiam tribulationum quas passuri erant: ibi. [Ecce ego mitto vos, &c.] In quinta cõsolatur eus dicens tyrannos non esse timendos qui tãtùm corpus affligere possunt, ibi. [Ne ergo timeatis.] In sexta remouet carnalem affectum ab Apostolis, & quoad se & quoad amicos suos, qui multos impedit ab imitatione Christi, ibi. [Nolite arbitrari &c.] Legitur. *Apoc.* 21. d. Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum & agni. Suprà executus est Matthæus duodecim miracula Christi, scilicet de sanato leproso, seruo Centurionis, socru Petri, & vespere sanatis omnibus, imperauit vento & mari, de duobus dæmoniacis, de paralytico iacente in lecto, de vocatione Matthæi, de Hemorroissa, de filia principis, de duobus cæcis, de muto dæmoniaco. Per horum igitur sanationes intelligi possunt duodecim virtutes, quæ etiam per duodecim Apostolorum nomina intelligi possunt. Primum hominis peccatum fuit per inobedientiam quæ eiecit eum vt leprosum de paradiso, sicut ibi dicitur. *c* Primus Simon firma obedientia. *Prouerbiorum duodecimo* d. Vir obediens loquitur victorias. *Seneca*. Qui se vincit contra omnia fortis est. Et ideo frater Petri est ☉ Andreas, viri-

discipulis suis: *q* Messis quidẽ multa *r* operarij autem pauci: *s* Rogate ergo Dominum messis vt mittat operarios in *t* messem suam.

A

CAP. X.

ET *u* cõuocatis duodecim discipulis suis, *x* dedit illis potestatem spirituum immũdorum, vt eiicerent eos, *y* & curarent omnem languorem *z* & omnem infirmitatem. *a* Duodecim autem † discipulorum *b* nomina sunt hæc. *c* Primus *d* Simõ qui dicitur Petrus

Luc. 10. a. 22. *dist.* *cap.* *in nouo.*

al. † Apostolorum.

Marc. 3. b. *Luc.* 9. a. *Marc.* 3. b. *Luc.* 6. c. 21. *dist.* §. 2.

u Et conuocatis duodecim. &c.] *Bernar.* Vocauit quos voluit quia non illorum studij, sed diuinæ gratiæ vt in Apostolatum vocarentur. *Chr.* Non ab initio misit eos, sed postquã viderunt paralyticum curatum, mortuũ suscitatũ. *x* Dedit eis potestatem spirituum immundorum vt eiicerent eos.] Plenius dedit potestatem, quia prius dederat. *Hieronymus*. Deus potestatiuè fugabat languores, discipuli verò in nomine eius. *y* Et curarent, &c] maiorem. *z* Et omnem, &c.] minorem. *Chr.* Velut quosdã pullos molles ad volandum adducens, primum medicos corporum facit. *a* Duodecim, &c.] præter Paulum, qui Christi vocatione, & Barnabam qui Ecclesiæ ordinatione facti sunt Apostoli. *Act.* 13. a. Segregate mihi Paulum & Barnabam, Duodecim discipulorum, duplex perfectio, in opere scil. & sermone. Item ter quatuor faciunt duodecim, hi quatuor faciunt duodecim, hi gradus quibus ascenditur in thronum Salomonis: Hæ septem columnæ quibus sapientia ædificat domum. *b* Nomina sunt hæc.] Hic ponitur catalogus Apostolorum. Catalogus est breuis enumeratio aliquorum singulos nominatim exprimens. Et ponuntur hic nomina eorum, vt præter hos pseudo qui futuri erant excludantur. Vnde *Psalm.* 68. Deleantur de libro viuentium, & cum istis non scribantur. Secunda ratio est, vt tam nomina eorum quam eis credentium in libro vitæ scripta esse significentur, per hoc quod nomina eorum in Euangelio scribuntur. Hac de causa. *Ex.* t. 2. ponuntur hic nomina filiorũ Israel. *Ph.* 4. a. Quorũ nomina sunt in libro vitæ. *c* Primus,] dignitate non vocatione. *d* Simon qui dicitur Petrus,] binominis fuit. *Gen.* 32. f. Iacob dicitur Israel. Sic nomen Abrahæ mutatũ est. Et vicario Petri, i. Papæ mutatur ab Ecclesia nomen. Per facilem nominis eius mutationẽ, notatur strenuitas & facilitas officij eius. *Hier.* Violenter quidẽ Latino, vel Græco nomine Hebræa quærentes etymologiam, dicunt Petrũ dissoluentẽ, vel discalceantẽ, vel agnoscentẽ interpretari, cùm Hebræa lingua p. non habeat. Dicit autem *Gl. sup. Gen.* Tantùm tribus leguntur nomina mutata à Domino. s. Abrahæ, Iacob & Petro. *Gen.* 17. a.

☉ Et Andreas

& a Andreas frater eius, b Philippus & c Bartholomæus, d Iacobus Zebedæi & e Ioannes frater eius, f Thomas & g Matthæus publicanus, & h Iacobus i Alphæi & k Thadæus, l Simon m Chananæus & n Iudas o Scariothis, qui & tradidit eum. p Hos duodecim misit, q Iesus r præcipiens eis & dicens: In s viam gentium t ne abieritis:

Θ a Andreas] virilis vel respondens pabulo. Hoc contra paralysim serui Centurionis qui non poterat deseruire panem suum. Sed Andreas non solùm obedit præceptis, sed viriliter supererogat. *Eccl.* 18. d. Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore. *Psalm.* 26. Item. Viriliter age, &c.

b Philippus] os lampadis vel os manuum. Hîc post Andræam, quia à mandatis tuis intellexi. Et hîc prædicare potest verbo & exemplo. Hoc contra socrum Petri, cuius manum Dominus tetigit vt ministraret, vel contra mutum.

c Bartholomæus] filius suspendentis aquas, *Ioan.* 7. c. Suspendium elegit anima mea. *Iosue* 8. f. Suspendit regem Hai, id est, vita vallium, vel quæstio vitæ. Hoc contra carnis concupiscentias, scilicet incontinentias, quæ maximè reprimuntur ex desiderio æternorum, quia gustato spiritu desipit omnis caro. Et hoc est quasi primum & principale in ieiunio gaudij. Reliquum est luctari contra carnem, disciplina & affectione eius, vnde sequitur.

d Iacobus,] id est, luctator, quæ lucta suscipitur per memoriam dominicæ Passionis. Vnde 1. *Pet.* 4. a. Christo igitur in carne passo & vos eadem cogitatione armamini, & sic est filius Zebedæi, & sic est vas mundum & dignum in quo fit gratia. Vnde.

e Ioannes] in quo gratia, frater eius. Sed quia Eleazar cecidit sub bestia quam deuicit, licet esset frater Ioannis, vt dicitur *primo Machabæorum sexto.* f. Quia ex victoria carnis sæpè surrepit superbia vel torpens securitas. Sequitur.

f Thomas,] id est, timor qui nascitur ex incertitudine iudiciorum Dei. *Ps.* 35. Quia iudicia Dei abyssus multa. Thomas abyssus interpretatur. Sed quia timor solus in desperatione deiicit, ideo sequitur.

g Matthæus,] id est, spes quæ ex larga benignitate Dei habetur, quæ vocauit Matthæum publicanum, & fecit Apostolum & Euangelistam. Vnde & Matthæus, donum festinationis interpretatur. Hæ sunt duæ molæ non separandæ secundum legem, ne spes sine timore fiat præsumptio, & ne spes nimis eleuet. Sequitur.

h Iacobus Alphæi,] qui interpretatur millesimus vel doctus. Hæc est humilitas quæ se reputat vltimam, & per hoc fit docta, quia Dominus intellectum dat paruulis. Hæc est lucta Iacob contra Angelum quasi contra spirituales nequitias in cælestibus. Vnde bene sequitur.

k Et Thadæus] qui interpretatur attendens principem scilicet, huius mundi. Sic Aman appenditur in ligno quod parauerat Mardochæo. *Esther.* 7. d. Sed ne humilitas sit pusillanimis ei coniungitur Thadæus, qui dicitur corculus quasi colens cor. Sed cultura cordis maximè est in claustrali obedientia, vnde sequitur. l Simon] obediens. m Chananæus] i. Zelotes, vel scilicet commutatus est, qui scilicet ex amore commutat mores suos in melius, sicut promisit in professione ordinis. Vltimus est. n Iudas] s. confessio laudis. Confessio enim domestica est in claustralibus, & vltimum officiũ rationalis creaturæ ad creatorem erit confiteri & laudare. Sicut dicitur. *Isaia.* 51. b. In ea erit gratiarum actio & vox laudis. o Scarioth] i. memoria mortis, scilicet Christi. Vnde semper iacent in suo desiderio & viuunt quasi mortui. Rectè ergo quasi post duodecim miracula ordinatur vocatio duodecim Apostolorum.

Δ a Et Andreas frater eius] primò se illuminat. *Rom.* 2. c. Qui ergo alium doces cur teipsum non doces. 1. *Cor.* 10. g. Nõ quæro quod vtile est mihi, sed quod multis. *Habacuc.* 2. a. Scribe visum & explana eum super tabulas vt percurrat qui legerit eum.

b Philippus] *Rab.* Ita ordinat textum. Iacobus Zebedæi & Ioannes frater eius, Philippus & Bartholomæus. Hunc ordinem tenet, *Marcus, Lucas & Hieronym.* [Philippus] os lampadis, scilicet suscipientis vel prædicantis lumen vel ministrantis.

c Et Bartholomæus.] *Amos.* 9. b. Qui vocat aquas maris & effundit eas super faciem terræ, & Dominus nomen illi.

d Iacobus Zebedæi] Zebedæus, memoria vel sacrificium Domini vel fluens ille, vt sit lucta contra carnem sicut Iacob contra fratrem in vtero matris. Et Ioannes frater eius.

f Thomas] Abyssus. De quo *Gregorius.* Plus mihi profuit dubitatio Thomæ quam credulitas Mariæ.

g Matthæus] Alij Euangelistæ præponunt Matthæum Thomæ quasi digniorem, sed præ humilitate se postponit. h Et Iacobus.] De quo *Hesychius historicus.* De vtero matris sanctus vocatus fuit, vinum & siceram non bibit, nullam carnem comedit, nunquam accensus fuit, nec vnctus vnguento neque balneo, huic soli licebat intrare sancta sanctorum, vestibus lineis non vtebatur, sed laneis, solusque ingrediebatur templum, & flexis genibus pro populo deprecabatur, intantum vt in camelorum duritiem eius genua cederentur, qui dicitur frater Domini. i Alphæi] iste enim Iacob, doctus fuit & filius docti, vnde & post constitutus est Episcopus Ierosolymorum [Alphæus] doctus fugitiuus vel millesimus, qui docet hominem scientiam. *Col.* 2. a. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Et, vel millesimi. i. perfectissimi. Et debet sociari corculo i. discretioni. k Thadæus] corculus, i. cordis cultor. Et Thadæus, idem secundum. *Aug.* Iudas qui confitetur s. Thadæus qui appendens, Iebusæus, qui corculus. l Simon Chananæus] à Chana vico Galilææ, vbi Dñs conuertit aquam in vinum. *Io.* 2. b. n Et Iudas Scariothis,] i. confitens, cui successit Matthias, i. donatio Dñi prouidi. Qui & tradidit eũ: Simon obediẽs a cui associatur Andreas, i. virilitas, & fit vnum iugum Dñi in aratro Euangelij. Secundum iugum est Philippus, os lampadis, & Bartholomæus aquarum suspensio, i. deuota oratio & contẽplatio. Tertium iugum est Iacob. & Ioannes, i. supplantatio vitiorũ & gratia Dei. Quartum iugum est Thomas & Matthæus, i. admiratio iudiciorum Dei, & gratiarũ actio de donatione peccatorum. Quintum iugum est Iacob. Alphæi & Thadæus, i. lucta in studio & intellectus non errans. Sextũ iugum est Simon Chananæus & Iudas Scarioth, i. zelus animarum & cõfessio laudis. Hæc sola cecidit, quia alium zelũ habuit, s. pecuniæ. Erat enim loculos habens & ea quæ mittebantur asportabat. 2. *Cor.* 6. c. Nolite iugum ducere cum infidelib. p Hos duo. mi. Ie.] prædicare. Secũda pars. In hac prima missione his duodecim præcipit duodecim respõdentia duodecim nominib. Apostolorũ. Primũ est. s In viam gent. ne abieritis.] Hoc est quod *sup.* 7. dicitur. Nolite sanctũ dare canib. quia Iudæi reputabãt gentes pro canibus. Hoc conuenit Simoni, quia prima obediẽtia est. Declina à malo. Et Petro qui Θ inter-

Item nota quod ea quæ ibi dicuntur, septẽ donis spiritus sancti respõdent, quod. n. dicitur. s In viã A gentium, &c.

p Hos duodecim.] principaliter. q Misit Iesus] prædicare. Hæc missio differt ab illa quæ post resurrectionẽ facta est in duob. quia hic tantùm mittit ad oues, &c. ibi ad omnes gentes. Vnde *inf. vlt.* d. Ite, docete omnes gentes. Itẽ hic prohibet ne tollãt necessaria, quia ipse corporaliter præsens corporaliter eis prouidet, in secunda permisit. r Præcipiens eis, &c.] Ecce vbi nõ debẽt ire. Notat quò eant, ad Israel, quo nõ eant. in viã gentiũ, quid faciant, curare, quomodo faciant gratis. Itẽ determinat personas dũ dic. oues, &c. locum dũ dicit Iudæam, officiũ dũ dicit prædicare, officij vtilitatẽ dum dicit, curare. t Ne abierit.]

p Hos duodecim misit. &c.] Hi sunt duodecim filij Iaco. *Gen.* 30. & 31. spiritualem populum Dei generando. Itẽ duodecim principes. *Nu.* 1. præcepta salutaria pronunciando. *Ex* 15. in nobis per exẽplum suum ignem & sitim cupiditatis extinguendo. Item duodecim lapides. in veste sacerdotis *Exod.* 28. c. virtutes & miracula faciendo. Duodecim panes propositionis. *Leuit.* 24. a. Nos pane verbi Dei reficiendo. Duodecim exploratores. *Num.* 13. a. viam veritatis ostendendo. Duodecim lapides altaris. *Iosue* 8. f. orationes & opera nostra Deo præsentando. Duodecim lapides de Iordane eleuati. *Iosue* 4. a. redemptionem nostram & salutem restituendo. Duodecim boues sub mari æneo. 3. *Reg.* 7. d. Baptismum per vniuersum orbem prædicando. Duodecim stellæ in corona sponsæ. *Apoc.* 12. a. motum honestate Ecclesiam decorando. Duodecim fundamenta. *Apoc.* 12. f. Ecclesiam plantantes & pro fide martyrium patiendo. Duodecim portæ ciuitatis. *Apoc.* 21. d. potestate sibi tradita cæli regnum aperiendo, & bona exempla hominibus proponendo. *Iean.* 1. 13. d.

⊖ interpretatur dissoluens vt dissoluat se à prauorum imitatione. Vnde & *in primo Psal.* dicitur. Beatus vir qui non abiit, &c. Signum autem fuit hoc, quod Petrus principaliter præficeretur conuersis ex circumcisione, secundum quod dicitur. *Galat.* 2. b. Creditum est mihi Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis. Secundum est.

a Et in ciuitates Samaritanorum non intraueritis.] Hoc est quod *sup.* 7. a. dicitur. Neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Porcus vngulá findit sicut munda animalia, sed non ruminat, ideo immundus. Sic Samaritani in parte conueniebant cum Iudæis. Vnde & Pentateuchum recipiebant, in multis autem dissentiebant. Hi sunt Hæretici, vel hypocritæ qui exteriùs vngulam findunt. sanctitatem exterioris conuersationis præferentes, sed intus non ruminant, vitæ spiritualis dulcedinem minimè sentientes. Vnde bene Samaritani dicuntur, qui interpretatur lana Domini, vel custos, quia de oue lanam solam custodiunt. Vnde *sup.* 7. c. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, &c. Contra hos Andreas, qui interpretatur respondens pabulo, vel decorus in statione, hypocrita autem decorus est sedendo sicut claudus. Tertium est.

Marc. 6. *b.* *Luc.* 9. *a.* & 10. *b.*

& in *a* ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed *b* potiùs ite ad oues quæ perierunt domus Israël. *c* Euntes autem *d* prædicate dicentes: Quia appropinquabit regnum *f* cælorum. *g* Infirmos curate, *h* mortuos suscitate, *i* leprosos mũdate, *k* dæmones eiicite. *l* Gratis accepistis, *m* gratis date.

b. Sed potiùs ite ad oues quæ perierunt domus Israël.] Hoc est quod *sup.* 9. dicitur. Videns turbas misertus est eis, &c. Nota in hac prima missione dicit: Ite ad oues, sed in secunda post resurrectionem missi sunt sicut oues in medio luporum, quia priùs non erant adhuc confirmati sicut post. Item vt primò ponerent columnam Euangelij super basim legis, vt sint tabulæ auratæ super bases argenteas in tabernaculo. *Exod. tr gesimo sexto.* c. Nondum enim positus erat lapis angularis in angulo parietum, qui per fidem resurrectionis suæ fecit vtraque vnum. Huic tertio respondet Philippus, quia lampas in domo poni debet, vt sic sit Israël, id est, Deum videns. Quartum est.

c Euntes autem prædicate dicentes quia appropinquabit regnum cælorum.] In veteri testamento terrena, sed nunc cælestia promittuntur. Et hoc conuenit Bartholomæo, vt aquæ quæ prius erant sub firmamento suspendantur supra per spem. Quintum est.

g Infirmos curate.] Hoc Iacobus qui motus infirmitatis suæ carnis & delectationis reprimit. *Genes. cap.* 32. f. Sextum est.

h Mortuus suscitate.] Hoc Ioannes, id est, sola Dei gratia. Septimum.

i Leprosos mundate,] id est . aperta operis peccata. Hoc Thomas, qui timorem significat, vt supra dictum est, quia timor Domini expellit peccatum. *Ecclesiastici primo.* c. Vel leprosi sunt Hæretici, quos mundat Thomas tangendo Christum tactu fidei. Vnde *Ioannis vigesimo.* dicit Dominus meus, & Deus meus. Octauum.

k Dæmones eiicite,] id est, peccata consuetudinis, quia humanum est peccare, diabolicum autem preseruare. Hos eiicit Matthæus, quia de publicano factus est Apostolus, qui etiam sanatus fuit interiùs in spiritu, magis credens consilio Christi vocantis quam scientiæ propriæ. Vnde Matthæus interpretatur donator consilij. Nonum est.

l Gratis accepistis, gratis date] Hoc Iacobus Alphæi. Iacobus, interpretatur populus victus. Iustitia autem est dare vnicuique quod suum est, non vendere.

⊖ Decimum

Inf. 54. *d.* A tium, &c.] ad donum timoris pertinet quo scilicet fugitur malum. Quod dicit: Ite ad oues, &c. ad pietatem. Prædicate, scientiam: Dæmones eiicite, ad fortitudinem: Gratis date, ad spiritum consilij, qui consulit spernere temporalia pro æternis: [Interrogate quis in ea dignus sit, &c.] ad intellectum quo conuersamur in cælis cum sanctis Angelis.] Pax huic domui] ad sapientiam quæ pacificat totum hominem interiorem.

Δ id est, ne prædicatis. *supra.* 7 b. Spatiosa est via quæ ducit ad mortem. *Gregorius.* Erant de Iudæa tunc qui vocandi erant, de gentibus nondum, sed post resurrectionem dicitur: Ite docete omnes gentes. *Hieronymus.* Primum quidem oportebat Euangelizare Iudæis, ne haberent excusationem se esse reiectos. *Ioannis decimo quinto.* d. *Hilarius.* Iuxta tropologiam abstinere à viis gentium, est abstinere ab opere, & vita gentilis ignorantiæ. Non intrare ciuitates Samaritanorum, non adire Ecclesias Hæreticorum.

a Et ciuitates Samaritanorum ne intraueritis,] quibus non coutebantur Iudæi, *Ioannis capite quarto.* b. Non erant de filiis Abrahæ qui legem & non prophetas receperunt. *secundo Corinthior. sexto.* c. Nolite iugũ ducere cum infidelibus.

b. Sed priùs ite ad oues quę perierunt domus Israel.] Ecce vbi. *Isaia capite sexagesimo primo.* a. Ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde & prædicarem captiuis indulgentiam & clausis apertionem. *Ezech. cap.* 3. b. Non enim ad populum profundi sermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris.

c Euntes autem,] *Gregorius.* Si mundus cadit ad similitudinem domus ruentis, & nos eum amando complectimur, opprimi volumus potiùs quàm habitare, quia nulla nos ratio illius separat, quos eius passionibus amor ligat.

d Prædicate] Ecce quid facere.

e Dicentes quia appropinquabit regnum cælorum,] id est, prope est vt homines fiant tales vt in eis regnet Christus per fidem. Vel, Appropinquabit, id est, prope est vt aperiatur ianua cæli imminente, scilicet mea passione. *supra.* 8 a Ioannes sic inchoat: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum, id est, Christus dans regnum, vel Euangelium inuitans ad regnum, vel ipsa beatitudo æterna. Idem *suprà* 4. c. dicit Dominus. Hic verò dicitur regnum qualibet anima, quæ per iustificationem facta est regnum; in qua regnant tres personæ per fidem.

f Regnum cælorum.] In regno Dei tres sũt ciuitates. Prima, iustitia. In hac habitant peccatores pœnitentis puniẽda peccata sua. 1. *Corinthiorum vndecimo.* g. Si nosmetipsos iudicaremus non vtique iudicaremur. A ciuitate in qua seruatur iustitia, fugiunt latrones, & in qua non fiet iustitia abundant, *Isaia vigesimo sexto.* d. Quia iustitiam non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. Boni homines libenter habitant, & securi in ciuitatibus iustitiæ: Sic bonæ cogitationes & boni motus in iusto homine. De ciuitate iustitiæ ad ciuitatem pacis peruenitur. In hac habitat Deus. *Psalmo septuagesimo quinto.* Et factus est in pace locus eius. Istæ duæ ciuitates propinquæ sunt. *Psalmo octuagesimo quarto.* Iustitia & pax osculatæ sunt. De ciuitate pacis peruenitur ad ciuitatem gaudij, &c.

l Gratis accepistis.] *primo Corinthior. quarto.* b. Quid habes quod non accepisti? *m* Gratis date.] *Isaia quinquagesimo quinto.* a. Venite, emite absq; argento, & absque vlla commutatione. Neque pecuniam *secundo Timotheorum secundo.* a. Nemo militans Deo implicar se negotiis sæcularibus. *Isaia.* 33. c.

g Infirmos curate.] *Hieronymus.* Ne hominibus rusticanis & absq; eloquij venustate nemo crederet pollicentibus regnum cælorum, dat potestatem miracula faciendi vt magnitudinem promissorum probaret. Infirmos, per delectationem. *h* Mortuos] per consensum [suscitate.] *Beda.* Infirmos curat, cum per sacerdotes suos oleo sacrato infirmitates perungit in nomine Domini simul & orationes precis fundens ad Deum vt recipiant sanitatem. Necnon & cætera turba fidelium facere idem solet, cum quoslibet à statu boni operis infirmitati conspicit, & pia exhortatione atque exemplo ad statum pristinum reparare satagit. *i* Leprosos,] per actum qui iam apparet, mundate. *k* Dæmones eiicite,] i. consuetudinem peccandi, quia humanum est peccare, sed diabolicum perseuerare. *l* Gratis accepistis] à me gratis date. Ecce qualiter ne si sit venalis, contemnatur. Vnde Petrus Simoni Mago dixit. *Act.* 8. d. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. *Gregorius.* Sunt nonnulli qui nummorũ pręmia ex ordinatione non accipiunt, sed pro humana gratia sacros ordines largiũtur. Hi numerum non gratis dant, qui nimium fauoris expetunt. Vnde propheta describit iustum esse qui excutit manus suas ab omni munere. Et bene adiungit, ab omni, quia aliud munus est ab obsequio & à subiectione indebitè expensa, aliud à manu quod est pecunia, aliud à lingua quod est fauor.

Δ Nolite

⊖ Decimum est a Nolite possidere aurum.] Hoc Thadæus, qui interpretatur insignis, vel appendens principem. De primo. *Eccles.* 31.a. Beatus vir qui post aurum non abijt, nec sperauit in pecuniæ thesauris: Quis est hic & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita sua. De secundo, quia princeps huius mundi non habet per quid teneat ipsum. Temporalia enim quasi vestimenta sunt hominis, vt dicit *Gregorius*.

a Nolite possidere *b* aurum *c* neque argentum, *d* neque pecuniam in *e* zonis vestris: Non *f* peram in via, *g* neque duas tunicas, *h* neque calceamenta, *i* neque virgam. Dignus est *k* enim operarius cibo suo. In *l* quamcunq; ciuitatem aut castellum intraueritis, *m* interrogate *n* quis in ea dignus sit, *o* & ibi manete *p* donec exeatis. *q* Intrantes autē in domum, *r* saluta-

⊖ Vndecimum *a* Nolite possidere aurū.] Qui enim alios ad cōtempeum diuitiarum excitant, pauperes esse debent, ne dicatur eis illud: *Rom.* 2. d. Qui alium doces teipsum non doces, qui prædicas non furandum, furaris. Hæc est tertia pars, vbi docet discipulos quales esse debent. Docet autem ne sint cupidi præsentium. Nolite possidere aurum, Item ne sint soliciti futurorum viæ necessariorum. Non peram. Item à quibus sumant necessaria. Dignus est enim operarius cibo suo. Item de electione hospitium. Interrogate, &c. Item de electione hospitandi. [Intrantes.] Item de salute recipientium. [Et siquidem.] Item de contestatione non recipientium. [Exeuntes.] Hæc sunt octo in quibus eos instruit.

Marc.6.b. Luc.9.a.& 10.a.20. q.3. c. præsens.

a Nolite possidere aurum.] Sed heu hodie nihil aliud quærunt. *Isaia* 1.f. Principes tui infideles socij furū. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Nolite portare. Tot cophinos portant, tot summarios ducunt, &c.

c Neque argentum.] *Act.* 20.g. Aurum & argentum aut vestem nullius concupiui sicut ipsi scitis. Sed modò auferunt, & accepta præda fugiunt sicut aues ratier quæ capiunt mures.

a Nolite possidere aurum.] *Bern.* Tanta prædicatori debet esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus non ferat.

b Aurum,] id est, sapientiam. *Hieronymus*. Prius mittuntur piscatores, id est, illiterati, vt fides in virtute Dei esse credatur non in eloquentia. *Isaia* 13.d. Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint. *Hieronymus*. Aurum, &c. Hæc historicè. Secundùm anagogen aurum pro sensu, argentum pro sermone, æs pro voce sæpe inuenitur, quæ à Domino data possidere debemus, & non suscipere à disciplina Hæreticorum. Hoc præceptum ad litteram impleuit Petrus. *Act.* 3.a. Argentum & aurum non est mihi. Nunc verò verum aurum, & vera signa ab Ecclesia recesserunt, quia in potestate succeditur. Petro, non in paupertate, & tamen paupertati promittitur regnum cælorum, non potestati.

d Neque pecuniam,] appensam, scilicet.

e In zonis vestris,] ad emendum necessaria.

f Non peram in via.] Hoc in prima tantùm, non in altera. Vnde. *Luca* 22.d. Qui habet sacculum tollat & peram, quasi dicat, prius ego prouidi, nunc vos scilicet post resurrectionem cum absens ore corpore prouideatis vobis.

g Neque duas tunicas.] *Hieronymus*. Hoc non dicit In Scythiæ frigore, vt quis vna tunica contentus esse debeat, sed quod in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestitu aliud nobis futurorum timore reseruemus. 1. *Tim. vlt.* b. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus.

h Neque calceamenta,] ad litteram. *Hieronymus*. Et Plato præcipit duas corporis summitates non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis. Cùm hæc enim habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. Tamen necessarium fuit Apostolis ligare soleas sub plantis, quia Palæstina terra arenosa est, & nimis calida in æstate. Nota curam prohibet, quia ideo portanda cogitantur ne desint.

i Neque virgam.] *Augustinus*. Ideo posuit neque virgam, ostendens à fidelibus omnia deberi ministris suis nulla superflua requirentibus. *Exod.* 3.b. Solue calceamenta de pedibus tuis. Idem *Iosue* 5.d. Sumitur tamen in bono calceamenta, scilicet pro bonis mortuorum exemplis. *Exod.* 12.b. Vbi præcipitur agnus comedi pedibus calceatis. Et *Cantic.* 7.a. Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis. Neque virgam. *Isaia* 31.a. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes. Sæpè colligunt virgam vnde verberantur. *Ieremia* 17.a. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Qui fert virgam, facit de manu dextra quasi pedem. Ecce quod nimiorum solicitudinem tollit eis Dominus. *Luca* 10.a. Dicit similiter. Neque virgam. *Marc. capitulo* 6. b. Non nisi virgam. *Luca* 3.b. Qui habet duas tunicas det vnam non habenti. *Augustinus*. Non est præter tunicam qua indutus est alia portanda. Proinde Diacono deferenti Euangelium alius fert puluinar quod supponitur. *Cantic.* 2.b. Leua eius sub capite meo. 1. *Corinth.* 9.b. Ordinauit Dominus his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. *Galat. vlt.* b. Communicet is qui catechizatur verbo ei qui se catechizat in omnibus bonis. *Deuteron.* 25.a. Non alligabis os bouis triturantis.

k Dignus est enim operarius cibo suo,] id est, potestatem habet à Deo vt sumat necessaria ab his quibus prædicat. 1. *Cor. cap.* 9. Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. *Philip.* 4.c. Scitis vos ex debito dati & accepti. [Dignus enim est.] *Hier.* Tantū accipite quantū est necessarium in victu & vestitu. 1. *Timoth.* 5.c. Presbyteri qui benè præsunt, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant verbo & doctrina. 2. *Timoth.* 2. b. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Hoc est quod Diaconus à Presbytero procedit ad pulpitum quasi missus à Domino ad prædicandum. Cui fert Subdiaconus puluinar quo liber sustentatur, quia alij debent prædicatorem sustentare. 1. *Corinthiorum* 9.b. Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt: Et qui altario deseruiunt cum altario participant. Item *Hieronymus*. Considerandum quod vni operi nostro duplex merces debetur: Vna in via, alia in patria. Vna quæ nos in labore sustentat, alia quæ nos in resurrectione remunerat. *Bern.* Hic merces prædicationis inchoat & in cælo perficitur. *Cant.* 2.b. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. *Deut.* 25.a. *Galat. vlt.* b. 1. *Cor.* 9.b.

l In quamcunque ciuitatem, aut castellum intraueritis.] Hic instruit Dominus discipulos de iure hospitandi, & prohibet inconstantiam per inconstantiam in hospitio, à patre per totum.

m Interrogate.] 1. *Timoth. capitulo* 3. b. Oportet Diaconum & Episcopum testimonium habere ab his, qui foris sunt.

n Quis in ea dignus sit,] aduentu vestro & mora. *Hieronymus*. Fama populi & testimonio vicinorum eligendus est hospes, ne in eius infamia prædicatio lædatur: Ergo multò magis socius.

o Et ibi manete.] *Bern.* Alienum est à prædicatore per domus circuitare & hospitium mutare. *Eccles.* 29.d. Vita nequam hospitandi de domo in domum. *p* Donec exeatis.] supple de ciuitate vel castello.

q Intrantes autem in domum.] Hic instituit in modo intrandi hospitium. *Prouerb.* 15. a. Responsio mollis frangit iram. *r* Salutate eam,] id est, fa-

l Cibo suo,] quia qui non laborat, nec manducet. Et hoc est quod dicit, operarius cibo suo, non delitiis, vèl carne. *Habac. tertio*, c. Qui deuorant pauperem in abscondito, id est, claustrales. Item: *Psalm.* 78. Quia comederunt Iacob & locum eius desolauerunt, faciendo sicut bruchus, quia vna nocte substantiam vnius anni deuorant: Hi faciunt de aliena cute corrigias largas. Isti sunt vaccæ quæ impinguantur ad mortem. Sed timendum est, ne diabolus eos occidat sicuti filios Iob, *Iob primo*. d. Item dignus est operarius, id est, prædicator cibo suo. Primus cibus, contritio. *Psal. sexagesimonono*. Cibabis nos pane lacrymarum. De hoc comedit Magdalena. Secundus est bona opera. *Ioan. sexto*, c. Operamini cibum non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, &c. Item *Ioannis quarto*, e. Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei. Primus cibus purgatorius, secundus autem tentatorius. Tertius verbum Dei oratio, vel meditatio: Et iste consolatorius. *Apocalyps. decimo*, d. Cùm Ioannes deuorasset librum factus est in ore eius sicut mel dulcis. Quartus cibus patientia. Iste est probatiuus. *Ieber.* 10.c.

ꝋ Vndecimum est de cautela hospitandi. Vnde dicentes.

a Pax huic domui.] Hoc Simon Chananæus, id est, obedientia ex amore. Vnde *Augustinus.* Pax domus est ordinata concordia imperandi atque obediendi. Duodecimum est.

g Excutite puluerem de pedibus vestris,] per humilitatem. Hoc Scarioth in bono scilicet confessio venialium cum memoria mortis, vt supra. In malo autem ipse Iudas quasi puluis inutilis fuit ab Apostolis qui sunt pedes Domini, excussus & diuisus.

Matt.6.b. *Luc.9.a.*

te eam, *a* dicentes: *b* Pax huic domui: & si quidem fuerit domus illa digna, *c* veniet pax vestra super eam, si autem non fuerit digna, pax vestra *d* ad vos reuertetur. Et *e* quicunque non receperit vos, *f* neque audierit sermones vestros exeuntes foras de domo vel ciuitate, *g* excutite puluerem de pedibus vestris. *h* Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij quam illi ciuitati. Ecce *i* ego *k* mitto vos sicut oues in medio luporum. *l* Estote ergo prudentes sicut serpentes, *m* & simplices sicut columbæ.

Δ Miliam, vt sit lata relatio, quia antecedens pro continente, relatiuum pro contentis.

å Dicentes, pax huic domui,] id est, familiæ. *Hier.* Occultè salutationem Hebræi ac Syri sermonis expressit, quod enim Græcè dicitur chere, Latinè aue, hoc Hebraico Syroque sermone Salomlach siue Salamalach, id est, pax tecum.

† Si iustus fuero non lauabo caput saturatus afflictione & miseria *Terminorum* 3. d. Saturabitur opprobriis Quintus est lætificatiuus, conuersio peccatorum ad Deum. Vnde & Dominus in Cruce dixit Sitio. *Gloss.* Non tam cibum corporalem quàm vestram conuersionem. *Act. decimo*, b. Macta & manduca. Sextus, corpus Christi. *Ioannis capitulo sexto*, f. Caro mea vere est cibus Hic confirmatiuus. *Psalm.* 103. Panis cor homini confirmet. Septimus, quem Dominus ministrabit super mensam suam

Ioan.19.f.

n Pax huic domui,] Sed hodie tumultus vbi iacebit dominus noster, quid comedet, quod vinum bibet? &c. Isti sunt canes immundi qui disperguntur ad mãducandum, si verò non fuerint saturati, & murmurabunt.

c Pax vestra.] Sed hi turbant eam, ducunt quod non valet obolum. Sed Deus non irridetur.

d Ad vos reuertetur:] sed non potest ad eos reuerti, quia non portant pacem, sed odium, vt habeant carnifptimum suum. Puluis est sterilis, dispergibilis, informabilis, inquinat & cæcat, &c.

b Et si quidem fuerit domus illa digna,] id est, si fuerint ibi prædestinati ad vitam, id est, si fuerit familia eius prædestinata ad vitam.

c Veniet pax vestra super eam, si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos reuertetur,] id est, merces opratæ pacis. Vel pax vestra quasi merces prædicationis vobis à Deo recompensabitur, vt dicit *Gloss.*

e Et quicunque non receperit vos,] in hospitio. Hic agit de pœna repellentium eos.

f Neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris.] Opera Iudæorum signa erant, & ideo hæc præcipit in signum. Hoc enim signum erat quod nihil de terrenis operibus eorum quærerent, qui suas spirituales non quærebant. *Hieronymus.* In testimonium quod prædicatio vsque ad illam ciuitatem peruenit, signum puluis in pedibus, laboris excussio, laboris inutilitatem, quia inutilia solent abijci & excuti. Item.

g Escutite puluerem,] id est, minima itineris, & laboris quam pro illis sustinuistis esponite, & annunciate, quia occasio erunt maioris damnationis nisi receperint vos, vel maioris amoris si audire voluerint.

h Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij quàm illi ciuitati.] Sodomitæ inhospitales erant, sed non ibi tales quales erant Apostoli, & prophetæ erant hospites Vnde cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Item Sodomitæ non frangebant nisi legem naturæ, isti verò legem naturæ, & legem scriptam & dicta prophetarum & Apostolorum.

i Ecce ego mitto vos.] Quarta pars. Posita refocillatione temporali, ne nimia aduersæas frangat, hic prædicit instantiam passionũ, ne continua prosperitas emolliat, quia iacula præuisa minus lædunt: Ideo etiam, ne de potestate sibi data superbiant. Dicit ergo, Ecce ego, Deus.

k Mitto vox,] homines, sicut oues in medio luporum Simile. *Ioannis capitulo* 17 d Sicut misit me pater, ad passiones, & ego mitto vos. *Exod.3.c.* Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos.

l Estote ergo prudentes sicut serpentes] *Genes.3.a.* Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. *Prouerbiorum* 19. b. Doctrina viri per patientiam noscitur. *Lucæ* 21.d. In patientia vestra possidebitis animas vestras. *Psalm.* 91. Bene patientes erunt, vt annuncient.

1.q.1.nonne infra.21. *Luc.10.b.* *Luc.10.a.*

m Et simplices sicut columbæ] *Cantic.5.* c. Oculi eius columbarum super riuos aquarum quæ lacte sunt lotæ, id est, doctrina Christi. Vnde *Ioannis* 15 a. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. *Isaiæ* 60. b. Qui sunt isti qui vt nubes volant & quasi columbæ ad fenestras suas, id est, ad Ecclesias in quibus pullos genuerunt. Item dicit, Ecce In hoc notatur celeritas officij. *Isaiæ 6.* e. Ecce ego, mitte me. Quia ecce nunc tempus acceptabile *primo Regum tertio*, a. Dicit Samuel: Ecce ego quia vocasti me. Dominus enim est in lite contra nos, ideo nuncius eius non debes quærere inducias.

36. dist. c. qui ecclesiastici.

i Ecce ego.] Deus.

k Mitto vos. *Rom.10.* c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? A solo Iesu mittendi, & semel sufficit mitti. *Ioannis septimo*, e. Miserunt principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum. *Ieremiæ vigesimotertio*, d. Non mittebam prophetas & ipsi currebant. Si habet quis quæ prædixit Dominus instruendo, dignus est, vt sit missus Domini. Mitto vos, vt cursores. Cursor debet habere pixidem depictam insignis mittentis. Pixis est cor. *Oseæ quarto*, c. Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor. Tales dimittunt pixidem in vadio in taberna mundi *supra sexto*, c. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Multi depingunt arma diaboli in pixide, per quod ostendunt se esse nuncios eius. Multi volunt mitti sine literis, vel ferunt litteras Vriæ *secundo Regum vndecimo*, c. Sigillum est charitas. Hæc est impressio Spiritus sancti. *Ephes. quarto*, g. Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis. *Ioannis decimo-tertio*, d. In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. Ideo *supra eodem.* a. Dicitur: Conuocatis duodecim, &c. Ideo dicit, Vos, scilicet, conuocatos. Item mittit vt milites. Omnis autem pugna vnanimiter aggressa parit victoriam, vt dicit. *Ambrosius.* Item mittit vt aduocatos ad defendendum causam ecclesiæ suæ sponsæ. *Isaia primo*, e. Defendi te viduam. Item vt testes. *Actor. primo*, a. Et eritis mihi testes. Item sicut oues. *Cantic. sexto*, b. Dentes tui sicut greges ouium quæ ascenderunt de lauacro. Oues, quia in se fœcundi per bona opera Oues si bene custodiantur pariunt ferè per totam viam suam. *Isaia* 60. b. Arietes Nabaioth ministrabunt tibi.

m Et simplices sicut columbæ,] id est, fideles osculum amicitiæ porrigentes, quasi prudentes estote ad intelligendas fraudes, simplices ad ignoscendum iniurias. Simplices sicut columbæ. Septem sunt simplicitates.

Prima fidei 2. *Corinth.*11. a. Timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, corrumpantur sensus vestri & excidant à simplicitate quæ est in Christo, id est, in fide Christi. *Gloss.* à paradiso simplicis fidei, &c.

2.Cor.6.a. *Septem sunt simplicitates.*

Secunda intentionis. *Ephes.6.a.* Obedite. Et post: In simplicitate cordis vestri, *Sapient.*1.a. In simplicitate cordis vestri quærite illum. Tertia innocentia. *Prouerbiorum* 2. b. Protegit gradientes simpliciter, id est, innocenter, vt vulgariter dicitur de huiusmodi homine. Quarta mãsuetudinis. *Prouerbiorum* 2.d. Et simplices permanebunt in ea, id est, mites qui terrã possidebunt. Quinta est paupertatis *Prouerbiorum* 28. a. Melior est pauper ambulans in simplicitate. Sexta est obedientiæ. *Iob* 2.c. Adhuc tu permanes in simplicitate tua, i. obedientia. Septima humilitatis *Prouerb.* 3. d. Et cum simplicibus sermocinatio eius.

Δ Nabaioth

à Nabtioth, prophetia, id est, filia prophetarum, arietes, alios fœcundantes. Ouis mansueta, patiens, humilis, innocens dat lac doctrinæ, lanam, quia nos defendit oratione, carnes, quia pro nobis passi sunt Apostoli, firmum per bonum exemplum. [In medio luporum.] Contra eos qui volunt nutri in medio ouium. *Isaiæ. cap.* 65. d. Lupus & agnus pascentur simul. [In medio luporum,] vt patientia eorum immobile ad omnē iniuriam. Retrò

a Cauete autem ab hominibus: b Tradent enim vos in cōciliis, d & in synagogis suis flagellabūt vos, e & ad reges, f & ad præsides g ducemini h propter me in testimoniū illis k & gentibus.

mordetur, cum dicitur, hæc mala fecit. Ante, cum dicitur, tendit ad quæstum temporalem. A dextris, cùm dicitur, hæc facit vt parentes promoueat. A sinistris, cùm dicitur, occulte agit mala. [In medio,] vt omnibus communis fit. Vnde *primo Thessalonicen. capitulo secundo.* b.] Facti sumus paruuli in medio vestrûm tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupidè, volebamus tradere vobis, non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras. [Luporum.] *Sophoniæ capitulo tertio.* a. Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane. *Glossa.* alius quod possent rapere. Tamen Lupus valde timet ignem prædicationis. Mirabilis venator Christus, qui oues mittit ad capiendum lupos. Vnde *Genesis capite trigesimo quinto.* c. Rachel, id est, ouis, parit Benjamin. De quo *Genesis capite quadragesimo nono.* d. Benjamin, lupus rapax. [Estote ergo prudentes,] contra sapientiam mundi. [Simplices,] contra concupiscentiam temporalium. *Chrysostomus.* [Estote prudentes sicut serpentes] ad intelligendas fraudes. [Simplices sicut columbæ,] ad ignoscendas iniurias. Nolo semper columbas esse, ne propter simplicitatem vestram laqueum incurratis, nec semper serpentes, ne aliquando venena infundatis, sed secundum tempus & personas & mores immutetis. Idem estote serpentes, ne comprehendamini, sed si comprehensi fueritis: Estote columbæ vt non mordeatis. Item. [Estote prudentes sicut serpentes.] Astutia serpentis in bono commendatur, quia pro capite corpus exponit, & ad deponendum veterem pellem in arcto se exponit, sic & nos corpus pro fide capitis nostri qui est Christus exponere debemus, & in arcto pœnitentiæ ad exeundum veterem hominem peccati ponere. Vnde *Ephesios capitulo quarto.* c. Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem. Illi significati sunt per serpentem Moysi, qui deuorauit serpentes magorum, *Exodi capite septimo.* b. quia astutia spiritus deuorat astutiam & sapientiam mundi. *Psalmo centesimo sexto.* Omnis sapientia eorum deuorata est. *primo Corinthiorum capitulo primo.* c. Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Nota quod serpens multum timet hominem nudum, & mali illos qui omnia pro Christo reliquerunt. *Genesis capitulo primo.* d. Dominamini piscibus maris & volatilibus cœli & bestiis terræ dicitur ad primos parentes antequam haberent vestes. Deponit pellem & non venenum, & homo in ægritudine totus depilatus vitia non deponit, cùm tamen dicatur. *Ephesios capite quarto.* e. Deponite vos secundùm pristinam conuersationem veterem hominem. Item caudam non curat, nos natiuitatem nostram & mortem non curamus. *Ecclesiast. capite septimo.* d. Fili memorare nouissima tua. Item habet oculos à dextris & à sinistris & non ante, sic nos consideramus aduersa vt caueamus, prospera vt habeamus, sed non consideramus iudicium, infernum, nec præmium bonorum, cùm tamen dicatur. *Prouerb. cap.* 4. d. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Item venenum non reputat esse venenum, & nos peccata non reputamus esse aliquid, & irascimur si reprehendamur, *Prouerb. cap.* 12. a. Qui odit increpationes insipiens est. Item habet linguam bifurcatam, ita habent homines bilingues. *Psalmo* 139. Acuerunt linguam suam sicut serpentes. Item pectore & ventre recipit, & nos adhæremus terrenis voluntate & opere. *Psalm.* 118. Adhæsit pauimento anima mea. Item puluerem lingit. *Isaiæ capitulo* 65. d. Serpenti puluis panis eius. *Psalmo* 71. Inimici eius terram lingent. Item auibus insidiatur, sicut malus homo prædicatoribus. *Threnorum capitulo primo.* c. Expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum. Item multum timet spiritum hominis ieiuni, sic mali verba boni hominis sobrij. *Ecclesi. cap.* 28. b. Et si expueris super illam extinguetur. Sequitur, [Et simplices sicut columbæ.] *Chrysost.* Quid proficiet columba tantis insidiantibus accipitribus? Idem. Nec simplicem solum præcipit esse vt rusticum, nec prudentem, sed vtrumque commiscuit. [Sicut columbæ.] Quando crescunt pullis plumæ fugit masculus terram salsam, & quod sugit ponit in ore pullorum, vt *Proprietates columbæ.* assuescant cibo. Felle caret, circa fluenta residet, rostro non lædit, cadaueribus non insidet, potiora grana eligit. *Isaiæ sexagesimo* b. Qui sunt isti qui vt nubes volant & quasi columbæ ad fenestras suas, id est, Ecclesias. Vt ibi generent pullos spirituales.

a Cauete autem ab hominibus,] id est, cauti estote. In hoc fitis serpentes, id est, astuti ab hominibus fraudulenter persuadentibus. *Ieremiæ capitulo duodecimo.* e. Dolus in corde cogitantium mala. *Ibidem.* Qui autem dissimulat iniuriam callidus est *Chrysostomus.* Sufficerat dicere, attendite vobis, sed addit ab hominibus, quia præ hominibus malis homo est pessimum malum. Vnaquæque enim bestia vnum & huic proprium malum, homo autem omnia. Denique homo malus peior est quàm diabolus. Diabolus enim si videt iustum non audet accedere, homo malus illum non timet, sed contemnit. *infra.* Sicut homo sine armis non potest aliquid contra hostes, sic diabolus sine homine non potest aliquid contra sanctos.

a Cauete autem, &c.] *Chrysostomus.* Proprium est serpenti ab hominibus cautè prospicere. *Genesis tertio.* a. Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat dominus Deus. *Canticorum quinto.* e. Oculi eius columbarum super riuos aquarum quæ lactè sunt lotæ, id est, doctrina Christi. Vnde. *Ioann. decimo quinto.* Iam vos mundi estis &c. *Luc.* 21.

b Tradent enim vos.] In hoc fitis columbæ, non ad mordendum, sed mansuetè sustinendum, quia in patientia vestra possidebitis animas vestras.

c In conciliis.] Consuetudo erat Iudæorum vt si quis faceret contra eos vocabant in concilium suum, & nisi vellet se corrigere flagellabant eum, quod si flagellare non poterant ad præsidem ducebant. De his conciliis dicit. *Psalmo trigesimo quarto.* Dominus dissipat concilia gentium, id est, Iudæorum gentiliter viuentium. *Actorum capitulo quinto.* g. Si ex hominibus concilium, hoc autem opus dissoluetur, si vero ex Deo est, non poteritis dissoluere. Et sequitur ibi: Conuocantes Apostolos, cæsis denunciauerunt eis ne ampliùs loquerentur in nomine Iesu. Vnde sequitur.

d Et in synagogis suis flagellabant vos] sub specie correctionis. Ibi enim erat correctionis locus. *Chrysostomus.* Vbi orationes & sacrificia offerebant, quasi sacrificium offerebant flagitium. Reuera sacrificium erat, non ad coronam Iudæorum, sed suam.

e Et ad reges & ad præsides ducemini,] propter me Littera ita respicit ordinem & processum in corripiendo. Primò enim in conciliis conueniebant pro enormi excessu, & nisi se corrigere voluissent flagellabant, & tunc nisi corrigerentur ad præsidem trahebant. Et hoc est quod sequitur.

e Et ad reges,] id est, ad regnorum dominatores.

f Et ad præsides,] minores principes siue eorum balliuos.

g Ducemini: Sicut factum est de Iacobo *ad literam*, *Actor. cap.* 12. a. qui ductus est ad Herodem, & ab ipso interfectus.

h Propter me] non peccata vestra, sicut nec ego passurus sum pro peccatis meis. *Pet.* 4. d. Nemo igitur vestrū patiatur quasi homicida aut sicut fur, aut maledictus aut alienorum appetitor. Magna est gloria à Deo pati, vt dicit *Iob. cap.* 6. b Hæc sit consolatio mea vt affligens me dolore nō parcat. Ergo magna est gratia pati pro Deo. *Philipp.* 1 d Et hoc ideo, quia vobis donatū est pro Christo non solū vt in eū credatis, sed vt etiā pro ipso patiamini.

i In testimonium illis] in suam damnationem.

k Et gentibus] ad eorum vilicatem, vt inde electi exemplum capiant, vnde peruersi sine excusatione pereant. *Beda.* Hæc in testimonium sunt illis gentibus de peruersitate, scilicet Iudæorum, & de conuersione gentium. Mors quippe iustorum bonis in adiutorium est, malis in testimonium, vt inde peruersi sine excusatione pereant, vnde electi exemplum capiant & viuant.

Δ *a* Cum autem tradent vos, nolite cogitare.] Ecce prædicit triſtitia, ne euaneſcant, ſed cùm irruerit aduerſitas, tolerabiliùs ſuſtineant. Iacula enim præuiſa minùs lædunt.

b Nolite,] ergo, ſed omnem ſollicitudinem in Deum proijcite.

C *a* Cùm autem tradent vos, *b* nolite *c* cogitare *d* quomodo *e* aut quid loquamini. *f* Dabitur enim vobis in illa hora *g* quid loquamini. *h* Non enim vos eſtis qui loquimini, *i* ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. *k* Tradet autem frater in mortem & *l* pater filium, & *m* inſurgent filij in parentes & *n* morte eos afficient, & *o* eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. *p* Qui autem *q* perſeuerauerit *r* vſque in finem, his *ſ* ſaluus erit.

c Cogitate,] *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in Domino.

d Quomodo,] ornatè vel inornatè. Non enim attendit Deus ad ornatum verborum. *Iob* 41.a. Non parcam ei verbis potentibus & ad deprecandũ compoſitis.

e Aut quid loquamini,] quaſi dicat, nec materia ſermonis ſoliciti ſitis, quia Dominus dabit verbum euanzelizantibus virtute multa, vnde ſequitur.

ſ Dabitur enim vobis in illa hora,] à patre luminum, à quo omne datum optimum eſt. *Iacob.* 1.c. Quid loquamini. In illa hora, dicit, quia neſcit tarda molimina. Spiritus ſancti gratia. *Iob* 7.d. Viſitas eum diluculo & ſubitò probas illum. Hoc adimpletum eſt: *Actor.* 2.a. Factus eſt repente de cælo ſonus aduenientis ſpiritus vehementis, &c. *Luca* 21.e. Ego enim dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri. *Pſalm.* 32. Verbo Domini cæli firmati ſunt, id eſt, Apoſtoli. Hoc impletum eſt etiam in Beato Stephano. *Actor.* 6.c. Non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur. Exemplum etiam de Beata Catharina, cui non poterant oratores reſiſtere. *Exod.* 4.c. Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum, videntem & cæcum? Nonne ego? Perge igitur, ego ero in ore tuo & docebo quid loquaris. *Eccleſ.* 15.c. Sapientiæ Dei aſtabit laus, & in ore fideli abundabit. *Chryſoſtomus.* Ædificator poteſt præuidere quibus lignis indigeat, ſed tu neſcis qualis interrogatio futura ſit, præſertim cum diabolus in iudicibus loquatur. Ita ſi ex vobis loquamini, ſecundùm verba reſpondebitis, ſi autem ex ſpiritu ſecundùm cogitatum. Item *Chryſoſtomus.* Qui ſollicitus eſt quid loquatur, in ſua confidit ſapientia, quæ eſt prima cauſa ruinæ.

g Quid loquamini,] *Pſalm.* 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. *Zachar.* 1.b. Dixit ad me Angelus qui loquebatur in me. Nec mirum igitur ſi non ſitis ſoliciti de ſermone.

h Non enim vos eſtis qui loquimini,] id eſt, non vos ex induſtria veſtra loquimini. *Hieronymus.* Vos ad certamen acceditis, ſed ego prælior, vos verba traditis, ſed ego ſum qui loquor.

i Sed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis,] velut in organis, dicit *Interlin.* Et eſt modus loquendi, quia ſicut organa emittunt modulationes ad nutum temperantis, ita homo loquitur ad voluntatem patris inſpirantis. *Rom.* 9.c. Non eſt volentis aut currentis, ſed Dei miſerentis. Nec mirum ſi Apoſtoli loquantur à ſpiritu patris, cum ipſe Ieſus teſtatur. *Ioan.* 8.d. Et ego quæ audiui à patre, hæc loquor in mundo. Et *poſtea.* A meipſo facio nihil, ſed ſicut docuit me pater.

k Tradet autem frater fratrem in mortem.] Ecce aggrauatio perſecutionis diſcipulorum ſpecificata, ſcilicet quod à domeſticis eſſent paſſuri. Vnde *Pſalm.* 54. Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique. Item. Homo pacis meæ in quo ſperaui, &c. *Michæa vlt.* b. Filius contumeliam faciet patri, filia conſurget aduerſus matrem ſuam, nurus contra ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius. Sed tantò creſcit merces operis, quantò eis virtutum lucrum ex alienæ proficit damno charitatis. *Ieremiæ* 9.b. Vnuſquiſque ſe à proximo ſuo cuſtodiat, & in omni fratre ſuo non habeat fiduciam. *Mich.* 7.a. Omnes ſanguini inſidiantur, & vir fratrem ſuum venatur ad mortem. *Chryſoſtomus.* Cain interfecit fratrem, ſed quid quod pater filium nulla iniuria exiſtente perimit? Ecce fortior eſt confiictio inimici, quàm virtus naturæ. Corruptibilis eſt enim omnis carnis delectatio, mendax eſt ſæcularis amicitia, quæ timoris diuini vinculo non eſt ligata. Non eſt fides in ſeruis diaboli. Diabolus enim nec generat, nec generatur, nec ſcit ſeruare iura propinquitatis. O ineſtimabile diabolici furoris incendium. Idem. Nemo ſperet in patronis & amicis.

l Et pater filium,] ad literam.

Moraliter.

Hoc hodie fit inter prælatos & ſubditos. Alter excommunicat, & alter appellat, & mutuò Romam vadunt & redeunt, & mutuò de ſuis locis ſe expellunt. *Zachar.* 13.b. Dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum, non viues, quia mendacium locutus es.

m Et inſurgent filij in parentes,] id eſt, contra. *Mich.* 7.b.

n Et morte eos afficient.] Hoc totum contigit ad litteram. Quia autem in tertia perſona loquitur, ſignificat quod non tantum intelligit de Apoſtolis, ſed & de poſtea miſſis, ſcilicet de Martyribus. *Chryſoſtomus.* Si in natura deficit amicitia, quomodo inuenietur extra naturam? Ouid. *Ouid. 1. metamor.*

Filius ante diem patrios inquirit in annos. Et paulò ante.

Fratrum quoque gratia rara eſt.

o Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.] *Ioan.* 15.c. Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Si enim de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret. *Iacob.* 4.a. Quicunque voluerit eſſe amicus huius mundi, inimicus Dei conſtituitur.

p Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.] *Chryſoſtomus.* Aſſueuerunt multi in initio feruentes eſſe, in fine remitti & diſſolui: Quæ vtilitas eſt ſeminum primò florentium, poſtea autem tabeſcentium? Et poſt. Ne quis dicat, omnia Deus fecit & mirabile nihil factum eſt, & ſi ſunt tales non eſt mirum. Ideo dicit. Qui autem perſeuerauerit. In hoc notatur animi fortitudo. *Ezech.* 9.c. Omnem autem ſuper quem videritis Tau, ne occidatis. Tau eſt vltima littera in alphabeto Hebræo, quæ habet formam crucis, & ſignificat perſeuerantiam in pœnitentia. *Geneſ.* 37.a. Iacob fecit Ioſeph tunicam polymitam. *Alia tranſlatio* dicit, talarem, & ſignificat perſeuerantiam. Item *Exod.* 28. b. Sacerdos induebatur podere, & Sacerdos noſter nunc induitur alba. *Apoca.* 1.c. Ioannes vidit veſtitum podere. *Leuit.* 22. e. Bouem & ouem aure & cauda amputatis voluntariè offerre poteſt, votum autem ex his ſolui non poteſt, id eſt, peccatum baptiſmale. *Sap.* 18.d.

r Vſque in finem hic ſaluus erit.] *Chryſoſtomus.* Incipere multorum, finire paucorum. Semper in principio delectatio eſt, in fine probatio, quod propter Deum fit æternum eſt, ſicut Deus æternè eſt. Sed nunquid perſeuerantia eſt in præcepto? Si ſic: Ergo nullus reprobus habet gratiam in præſenti, quia tranſgreſſor eſt præcepti obedientiæ. Ad hoc dicunt quod duplex eſt perſeuerantia. Vna eſt continuatio in bonis operibus, ad hanc nullus tenetur. Et eſt perſeuerantia, propoſitum ſiue voluntas bene agendi, & hæc eſt in præcepto, & de hac fit hic mentio. Et de hac dicitur *Lucæ capitulo* 21.d. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. *Gloſſa,* dicit: Dum nobis dominari diſcimus, hoc ipſum incipimus poſſidere quod ſumus. Mali quidem corda, id eſt, animas quarum vſum non habent, amiſerunt. *Oſeæ capitulo* 7. e. Ephraim factus eſt quaſi columba ſeducta non habens cor. *Iſaiæ capitulo* 46.c. Recedite præuaricatores ad cor. *Beda.* Perſeuerantia ſola meretur viribus gloriam, coronam virtutibus. Prorſus abſque perſeuerantia nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor conſequitur, vigor vitium, virtutum eſt conſummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, ſoror eſt patientiæ, conſtantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, ſanctitatis propugnaculum, perſeuerantiam tolle, nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, ſed qui perſeuerauerit, ſaluus erit. Saul cùm eſſet paruulus in oculis ſuis, Rex eſt ſuper Iſrael conſtitutus: Non perſeuerans in humilitate & regnum amiſit & vitam. Si cautela Samſon, ſi Salomon deuotio perſeuerantiam retinuiſſent, nec hic ſapientia priuaretur, nec ille viribus. *1.Reg.* 15.

p Qui autem,] Ecce conſolatio.

q Perſeuerauerit.] In hoc fortitudo.

r Vſque in finem,] vitæ. *Chryſoſtomus.* Dicens, in finem, ſignificat omnem vitam, non duos annos vel tres.

ſ Hic ſaluus erit.] Idem *infrà* 24.b.

A *a* Cum autem persequentur, &c.] Supra *eodem* dixerat dominus discipulis, cum mitteret eos: In viam gentium ne abieritis, sed potiùs ite ad oues quæ perierunt domus Israel, postea mala quæ passuri erant in mundo prædixit, nunc autem quid debeant in persecutione facere ostendit, dicens, quod non debent desistere, sed ad tempus declinare. Et hoc est.

> *a* Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, *b* fugite in aliam. *c* Amen dico vobis, *d* non consummabitis ciuitates Israël, *e* donec veniat filius hominis. *f* Non est discipulus super magistrum, *g* nec seruus super dominum suum. *h* Sufficit *i* discipulo vt sit sicut magister eius, & † *k* seruus sicut Dominus eius. Si *l* patremfamilias Beelzebub *m* vocauerunt, quantò *n* magis domesticos eius. Ne *o* ergo timueritis eos. Nihil enim *p* opertum quod non reueletur, & *q* occultum quod non sciatur. Quod dico *r* vobis in tenebris dicite in lumine, & quod in *s* aure auditis, prædicate *t* super tecta. Et *u* nolite timere eos qui occidunt corpus, animam *x* autē non possunt oc-

Luc.6.f. Ioan.13.b.

al.† seruo.

a Cùm autem persequentur vos in ciuitate ista.] *Interlin.* Non debetis desistere, sed ad tempus declinare, vt aliis possitis prodesse. *Philosophus*: Dum furor in cursu est, currenti cede furori.

b Fugite in aliam,] vt ampliùs nomē meum publicetur, & vestra prædicatio cognoscatur. *Gen.* 28. b. Iacob fugit Esau. Et 31. c. Idē fugit à facie Laban. 1. *Reg.* 20. a. Dauid fugit Saul 3. *Reg.* 19. a. Elias fugit Iezabel. Fugere debemus duo, vt pareamus hostibus, quia magis peccarent nobis nocendo, & vt aliis proficiamus. Hoc autem scilicet, fugere præceptum fuit, tum quia Apostoli tunc erant rudes & tenelli, tum quia personalis eorum fuga futura aliorum erat persecutio. Cum verò quæritur grex, debet pastor se opponere. *Ioan.* 10. b. Bonus pastor animam suam dat, &c. Vel mysticè, ciuitates Iudæ debent inhabitari vt domus refugij. Vnde 1. *Reg.* 24. a. Dauid fugit ad tutissima loca Engaddi.

c Amen dico vobis.] Respondet Dominus ad ipsorum anthypophoram, quasi dicat supra dixisti, ne excederemus fines Iudææ, ibi, scilicet. In viam gentium ne abieritis nunc autem dicis, Fugite de ciuitate in ciuitatem, fortassis numerus earum quia paucus, non sufficit nobis fugientibus. Ad hoc respondet.

d Non consummabitis ciuitates Israel donec veniat filius hominis. Non consummabitis,] prædicando fidem.

e Donec veniat,] resuscitatus. Veniat inquam resuscitatus, dicit *Interlin.* quasi dicat consummatio prædicationis fidei non fiet donec filius hominis resuscitatus veniet ad succurrendum vobis. 1. *Cor.* 10. c. Fidelis est Deus qui non patitur vos tentari supra id quod potestis sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Vel hoc intelligi potest de consummatione finali, quæ non nisi in secundo erit aduentu, quia omnia hæc tormenta quæ supra dixit, non omnia sunt Apostolis audita, sed in eis pro parte, & pro parte eorum sequacibus, qui eodem modo fugerunt & consimilia frequenter passi sunt. *Chrysostomus.* Ad mansuetiora ducit sermonem, nec iubet audacter ire sed fugere. Sed quid ait si de alia & alia ciuitate pulsantur? Respondet. Non explebitis ciuitates Israel. Ita non soluit mala, sed abstrahit à periculis. Similiter nec eos simpliciter iussit fugere, sed cum abigerentur, secedere.

f Non est discipulus super magistrum.] Consolatur eos per exemplum suum, inuitans eos ad patientiam, quasi dicat, non debetis vim facere de sustinendo, quia ego qui magister vester sum, ampliora sustinebo. *Aug.* Magna consolatio membris ex capite *infrà* 23. a. Vnus est magister vester.

g Nec seruus super Dominum suum. *Isaiæ* 42. b. Ego Dominus, hoc est, nomen meum. *Ioan.* 13. b. Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis. Sum etenim. Et sequitur. Exemplum dedit vobis vt quemadmodum ego feci & vos faciatis. Vnde subdit.

h Sufficit,] id est, sufficere debet.

i Discipulo vt sit sicut magister eius,] leuiter sustinens iniuriam. *Rom.* c. 12. d. Nulli malum pro malo reddentes. Vel non quærens vindictam. *Deut.* 32. e. Mea est vltio. Vel, Sicut magister, prius faciens quam docens. *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere & docere, *supra* 5. c. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur. *Luc. vlt.* c. Vir propheta potens opere & sermone. *Exod.* 28. Præponitur superhumerale rationali.

k Et seruus sicut Dominus eius.] Apostolos & imitatores eorum vsque ad finem sæculi dicit discipulum, & seruum, se autem magistrum, & Dominum. *Beda.* Si magister non suas, vult vindicare iniurias, qui Deus est, sed ipsos magis vult insecutores patiendo reddere mitiores, eandem necesse est discipuli qui puri homines, sunt regulam sequantur. *Ioan.* 15. c. Ego dixi vobis: Non est maior seruus domino suo si me persecuti sunt, & vos persequentur. Sequitur.

l Si patremfamilias,] id est, me qui pater vester sum, qui de vobis paternam gero solicitudinem.

m Beelzebub vocauerunt,] id est, operari in Belzebub *infrà* 12. b. Hic non eijcit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.

Marc. 9. c. Luc. 8. c. & 12. a. 11. q. 3. c. nolite 2. De hac. ca. cum ex iniunctis.

n Quantò magis domesticos eius.] *Chrysostomus.* Non dixit, quanto magis seruos, sed domesticos. *Ioan.* 15. b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos.

o Ne ergo timueritis eos.] Ex prædictis infert, ex quo domestici estis magni patris, ne timeatis ab inimicis fragilibus. *Isaiæ* 51. c. Nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis, sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis. Et *eod.* d. Quis tu vt timeas ab homine mortali & à filio hominis, qui quasi fœnum sic arescet, & oblitus es Domini creatoris tui. 1. *Machab.* 2. g. A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis est, hodie extollitur & cras non inuenietur.

D 11. q. 3. c. nolite. 2. 23. q. 6. in princ.

p Nihil enim opertum quod non reueletur.] Hoc ad bonos pertinet, dicit *Gloss. Hieron.* Sensus est: Nolite timere persecutorum sæuitiam, neque æmulemini simulatores, quia veniet dies iudicij, in quo & vestra virtus, & eorum nequitia demonstrabitur.

q Et occultum quod non sciatur.] Hos ad malos, dicit *Interlin.* Et potest opertum referri ad cogitationes, occultum ad opera. 1. *Cor.* 4. a. Nolite ante tempus iudicare quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. *Psalm.* 75. Cogitatio hominis confitebitur tibi, &c. *Malach. vlt.* a. Dies Domini non relinquet in eis neque radicem neque germen, id est, nec impunitam relinquet cogitationem nec opus. *Daniel.* 7. c. Iudicium sedit & libri aperti sunt.

r Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine,] id est, quod dico vobis obscurè, & sub ænigmate, prædicate apertè. Ad hoc enim misi vos inter lupos, vt per apertam prædicationem faciatis agnos. *Chrysostomus.* Non solùm ille proditor est veritatis qui mendacium pro veritate loquitur, sed etiam qui non liberè pronunciat veritatem quam pronunciare oportet, aut non liberè defendit veritatem quam defendere oportet. Illud Sacerdotum est, illud autem laicorum. Item tacere veritatem coram infidelibus multi non putant peccatum.

s Et quod in aure auditis,] id est, priuatim, & solitariè.

t Prædicate super tecta,] id est, palam, & publicè. Mos enim erat in Palestina quod ibi non sunt tecta cacuminata, sed desuper plana, & inde habere solent prædicatores sermonem ad populum. Et secundùm horum morem loquitur Dominus. *Chrysostomus.* Non erant tenebræ, cum hoc dicebat, neque in aure loquebatur, sed quia eis solum & in angulo Palestinæ loquebatur, hoc tenebras vocat respectu propalationis futuræ. Et *infrà.* Hoc non tantùm iniungentis est, sed etiam prædicatio est.

u Et nolite timere, &c.] quod infidelium est. *Ierem.* 10. a. Nolite metuere, quæ timent gentes. *Seneca.* Mors, exilium, luctus non sunt supplicia, sed tributa viuendi, quod debeo soluere paratus sum, vbi me fœnerator appellauerit. *Eccles.* 29. a. In tempore redditionis postulabit tempus. Strenuus miles non timet mortem equi vt faciat ingens factum vel pulchrum ictum, maximè cum est de familia, & scit meliorem equum sibi retribuendum pro amisso in bello Domini sui. Vnde *cap.* 2. *Machab.* 7. c. Tertius linguam postulatus citò protulit & manus constanter extendit, & cum fiducia ait. E cælo ista possideo, sed propter leges Dei ista despicio, quia ab ipso me ea recepturum spero.

x Animam autem, &c.] *Seneca.* In mores fortuna ius non habet. *Augustinus.* Nihil fortius anima habente charitatem, quæ facit se vinci cum vincitur. *Beda.* Duo sunt genera persecutorum. Vnum palam sæuientium, & aliud fictè blandientium, quod pertinet ad hypocrisim Pharisæorum. Vtrumque præcipit Dominus non timeri, quia non habent potestatem in animas iustorum. *Sapient.* 3. a. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.

A Sed

cidere, sed *a* potius timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. *b* Nonne duo passeres *c* asse væneunt? Et vnus *d* ex illis non cadet *e* super terram *f* sine patre vestro. *g* Vestri autem capilli capitis omnes *h* numerati sunt. *i* Nolite ergo timere, *k* multis passeribus meliores estis vos. Omnis *l* ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo *m* qui est in cælis. *n* Qui autem negauerit me coram hominibus *o* negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. *p* Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non *q* veni pacem mittere, sed gladium. *r* Veni enim separare hominem aduersus patrē suum, *s* & filiam aduersus matrem suam, *t* & nurum aduersùs socrum suam, *u* & inimici hominis domestici eius. *x* Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus.

A *a* Sed potiùs timete eum qui potest corpus & animam mittere in gehennam.] *Ierem* 10.a. Quis non timebit te ô rex gentium? *Hieronymus.* Duplicem gehennam ignis & frigoris in Iob plenissimè legimus 24.c. Ad nimium calorem transibunt ab aquis niuium, &c. *Chrysostomus.* Cum qui potest animam perdere nō timemus, eum qui potest corpus non perdere, sed interficere timemus. *Prouerbiorum* 29.d. Qui timet hominem citò corruet, qui sperat in Domino, subleuabitur. Sequitur.

Marc.8.d. Luc.9.c. & 12.b. De pæn. dist.3.c. adhuc perfidi.

b Nonne duo passeres asse væneunt, &c.] Remouit ab eis quod timore humano, vel humano non debens à prædicatione diuini nominis cessare, nunc idem ostendit eis per exemplum, & quasi à minori procedit, quasi dicat, si passeres non venduntur, aut moriuntur sine prouidentia patris vestri, multò fortius nec aliquid sine eius prouidentia fiet vobis. Dicit ergo.

b Nonne duo passeres,] aues & quasi pro nihilo morientes.

c Asse væneunt,] id est, venduntur. As pondus est indiuiduum, non ratione quantitatis, sed in distinctione ponderum. Et potest esse as in ponderibus, quod vnitas in numeris. *Isidorus.* Pondus communiter pro libra accipitur & completur duodecim vnciis. *Luc.* 12.a. Dicit. Nonne quinque passeres væneunt dipondio. Nec multum distat dicere, duo, asse, & quinque, dipondio. Dipondius enim est ex duobus assibus. Et simile est, si pro vno denario tantum dentur quinque oua, & pro obolo duo.

d Et vnus ex illis,] scilicet, passeribus.

e Non cadet super terram,] id est, non moritur.

f Sine patre vestro.] id est, sine prouidentia Patris vestri, in quo sunt omnia. *Sap.6.b.* Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est ei cura de omnibus. Ponit autem exemplum de passeribus, quia sunt aues notæ & circumspectæ, & ciuitatenses.

g Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt.] Numerare duo importat, notitiam & conseruationem. Vnde dicit *Gloss.*

h Numerati sunt,] non actu computationis, sed facultate cognitionis, à similitudine pecuniæ quæ numeratur vt seruetur. Vnde dicit *Interl.* Vt taceam de massa corporis etiam minimæ particulæ Dei prouidentia conseruantur. Secundùm *Aug.* & *Bedam*, materia capillis redibit in totum corpus ad eandem partem vel aliam, sicut in statua quando refunditur.

i Nolite ergo,] timere, imo proijcite omnem curam in eum apud quem nec capillus perit. 1. *Petr.vlt.*b. Omnem solicitudinem proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. *Chrysostomus.* Timidorum est mortem formidare. Mors enim munus est necessarium naturæ iam corruptæ, quæ non est fugienda, sed tanquam malorum terminus amplectenda. *Cato.* Ne timeas mortem quæ vitæ est vltima finis. *Chrysostomus.* Fiat voluntarium quòd futurum est necessarium. Offeramus Deo pro munere, quod pro delicto redditur.

Cato.

k Multis passeribus meliores estis vos, quoad statum naturæ, quia ratione ditati, quoad statum gratiæ per adoptionem filij Dei, in futuro in statu gloriæ beatificandi. Vndè sequitur.

l Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cælis est.] Continuatio hæc est. Ex quo non sunt terrores timendi, quia nihil faciunt nec facere possunt sine permissione & prouidentia Dei. Ergo qui confitebitur, &c. ore & opere. *Rom.*10.b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Sed adhuc relinquitur tertium, quia fides sine operibus mortua est. *Iac.*2.c. Et hic est funiculus triplex qui difficile rumpitur. *Eccles.*4.c. *Chrysostomus.* Si sufficit Christo, quia cognoscis eum, etsi non confessus fueris coram hominibus, ergo & tibi sufficit quòd cognoscit te Christus etsi non confiteatur te coram Deo, *infrà.* Si sufficeret fides tantùm cordis, tantùm cor tibi creasset Deus & non os.

m Qui in cælis est,] in consortio sanctorum, *supra* 6 b. Pater noster qui es in cælis. *Psalm.*122. Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis.

n Qui autem negauerit me coram hominibus.] *Luca* 9. d. Qui erubuerit me, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet cum venerit in Maiestate sua. *Luc.12.g.*

o Negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est.] *Interlin.* Vbi maximè prodesse debet mei nominis confessio, cum dicetur. Ite maledicti. *infra* 25.d. *Chrysostomus.* Prius dicit, præmium post pœnam, quia misericors Deus paratior est ad remunerandum, quam ad puniendum. Item: Si magnum est esse testem Christi, quantò magis est testem habere Christum? Sequitur. *Luc.14.f.*

p Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram.] Hic remouet tertium impedimentum, scilicet, carnalem affectum, quasi dicat. Dominus, non tamen volo vt timore mortis non cessetis à confessione nominis mei, sed etiam volo vt propter amorem mei omnem affectum amicorum carnalium rumpatis. Sed obijcitur *in Psalm.*17. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Et *Ephes.*2.e. Ipse est pax nostra, &c. Ibi loquitur de pace spirituali, hic de corporali quam vult separari ab Apostolis.

q Non veni pacem mittere sed gladium.] verbi Dei, de quo *Hebr.*4.c. Viuus sermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti. *Ieremia* 48.b. Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. *Cant.*3.c. En lectulum Salomonis, id est. Ecclesiam vel conscientiam, sexaginta fortes ambiunt, &c. super femur vt scilicet, omnis lasciuia carnis abscindatur. Rusticus non super latus gladium fert sed retrorsum post humerum. *Psalm.*49. Proiecisti sermonem meum retrorsum. Histrio autem fert in ore, vt inde ludat & lucretur. *Psalm.* 58. Et gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit. Mercator autem fert gladios inuolutos, non vt pugnet, sed vt vendat. Sic multi scholares & presbyteri verbum Dei habent inuolutum in cistis suis & quaternis, qui significantur per Abimelec. 1. *Regum* 21.c. Qui habebat gladium Goliæ inuolutum. Sed timendum est eis, quia gladius ille fuit ei occasio mortis.

r Veni enim separare hominem aduersus patrem suum,] ad literam.

s Et filiam aduersus matrem suam,] illa scilicet, Christiana affecta, illa manente incredula.

Moraliter.

Pater diabolus, mater concupiscentia. *Psalm.*26. Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, &c. *Ezech.*16.a. Pater tuus Amorrhæus, id est, amaricans, & mater tua Cethæa, id est, gulosa, scilicet, caro quæ semper conqueritur de insufficientia ciborum & vestium. *Moraliter.*

Mysticè.

Filiam aduersus matrem,] Ecclesiam à synagoga. *Mysticè.*

Moraliter.

Hodie in multis locis filia separatur à matre,] id est, Abbatia ab Episcopatu, vt sit exempta, & huiusmodi. *Moraliter.*

t Et nurum aduersus socrum suam.] Secundùm *Bedam*, quæ mater est filij, socrus est vxoris eius, & sic eadem contra filium & contra nurum est diuisa. *Isaia* 18.a. Concurrere faciam Ægyptos aduersus Ægyptos, &c.

Moraliter.

Nurus ratio est, filia sensualitas, cuius sponsus & rector debet esse spiritus. In his beneplacitum est Deo si concordant. *Eccles.*25.a. Vir & mulier sibi bene consentientes. *Moraliter.*

u Et inimici hominis domestici eius.] De his omnibus expresse dicitur. *Mich.*7.b. Filia consurget aduersùs matrem, & nurus aduersùs socrum, & inimici hominis domestici eius. *Chrys.* Non dicit separare filium à patre, sed aduersùs patrem, quia non corporalem iubet separationem sed spiritualem. Qui enim corporaliter separatur à patre, separatur contra patrem, qui autem spiritualiter separatur, corpore quidem cum patre est, fide autem aduersùs patrem. Non enim credibile est vt corporaliter iubeat relinquere patrem, qui dixit. Honora patrem, &c. *Exod.*20.b. Sequitur.

x Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, &c.] sc. vt

A propter eos

A Propter eos dimittat venire ad fidem, vt acceptam dimittat. *Deut.* 33.c. Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, neſcio vos,&c. *Gen.*22.c. Quia feciſti rem hanc, & non pepercisti vnigenito tuo propter me, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuũ ſicut ſtellas cæli. Ibi *Aug.* Cõputa Chriſtum inter filios tuos & debet eſſe primogenitus.

Et qui *a* amat filium aut filiã ſuper me non eſt me dignus. Et qui non *b* accipit crucem ſuam, & ſequitur *c* me non eſt me dignus. *d* Qui inuenit animam ſuam perdet illam, *e* & qui perdiderit animam ſuam *f* propter me, *g* inueniet eam. *h* Qui recipit vos me recipit, & *i* qui me recipit recipit eum qui me miſit. *k* Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, *l* mercedẽ Prophetæ accipiet: & *m* qui recipit iuſtum in nomine iuſti mercedem iuſti accipiet: *n* & quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli, *o* Amen dico vobis, *p* non perdet mercedem ſuam.

Inf. 36. a. Marc. 8. d. Luc. 9. c. & 17. g. *a* Et qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus. Ad literam verum eſt hoc. Sub Deo enim & propter Deũ, quicquid amatur, amandum eſt.

Luc. 10. Marc. 9. c. Ioan. 13. c. *b* Et qui non accipit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus,] quia ſolæ priuationes non ſaluant, hic inuitat ad bene agendum. *Crux tribus modis tollitur.* Nota autem quod tribus modis crux tollitur. Aut cùm propter fidẽ Chriſti martyrium ſuſtinetur, aut cum pœnitentiæ onus aſſumitur, aut quando quis proximis compatitur. Primum pertinet ad Martyres. ſecundum ab Cõfeſſores, & clauſtrales ſiue prædiatores, tertium ad coniugatos fideles, qualis fuit Tobias, qui Gabelo indigenti miſertus & pecuniam ſub Chirographo commiſit. *Tob.* 1.c. De pœnitentibus dicitur. *Ezec.* 9.c. Super quem videritis Tau ne occidatis, &c. Tau interpretatur erraui, & ſignificat pœnitentiam. Et eſt ſignum quod pœnitens errauit contra Deum. [Suam,] dicit, notando virtutis menſuram non nimiam, non remiſſam, ſed congruam. Vnde *Luc.* 2. d. Simeon accepit puerum in vlnas ſuas.

c Et ſequitur, quia Dominus antecedit ponens ſe exemplum, ſicut Gedeon. *Iudicum ſeptimo* c. Et ſequitur. Non bene ſequitur qui inuitus facit rem, vt Simon Cyreneus. Aut murmurando: vt filij Iſrael. Aut propter lucrum temporale, vt ille ſcriba, ſcilicet, 8. c. Vel propter inanem gloriam, vt Simon Magus.

d Qui inuenit animam ſuam perdit eam.] Nomine animæ vita præſens ſignificatur. Res quæ inuenitur, quaſi pro nihilo & quaſi ſine labore habetur, ſic ab impiis in hac miſeria cum delectatione viuitur. De quibus. *Pſalm.* 72. In labore hominum non ſunt, &c. Hi ſunt qui dicunt. *Sap.* 2.a. Quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus tanquam ſi non fuerimus. Et *infra* b. Venite igitur, & fruamur bonis quæ ſunt, &c. non attendentes, quod dicitur: Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat. *Prou.* 14.b. Bene ergo dicit.

d Qui inuenit animam ſuam,] id eſt, qui re inuenta abutitur, perdet illam. Et quando: Cum irruerit repentina calamitas & interitus quaſi tempeſtas ingruerit. *Prouerbiorum* 1. d.

Qui ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. *Iob* 21.b.

e Et qui perdiderit animam ſuam, id eſt, vitam ſuam abiecerit. Et loquitur Dominus more illorum carnalium, qui ſtatim quando homo religioſè viuit, aut de mundo exit, dicunt, ille perdidit ſe. Quod legitur *Sapientiæ quinte* a. Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, &c. Et de Chriſto paupere dicitur. *Iſai.* 52.b. Vnde nec reputauimus eum.

f Propter me.] non propter ſe, vel propter inanem gloriam, ſicut legitur de Diogene, qui nudus manens in dolio, vitam ducebat auſteriſſimam. Bene ergo dicit, propter me, non propter luxuriam aut auaritiam, aut ſuperbiam, & huiuſmodi, quia martyrem non facit pœna, ſed cauſa.

g Inuenit eam,] in vita ſcilicet æterna. De qua inuentione dicit *Pſalmo octuageſimo.* Ibunt in adinuentionibus ſuis. *Eccleſiaſtici vigeſimonono* b. Et quaſi inuentionem reputabit illud.

h Qui recipit vos me recipit.] Hic Dominus auſteritatem mandatorum temperat ſpe promiſſorum, quaſi dicat. Dominus non erit ſuſceptio veſtra, quia ego ſum qui ſuſcipior in vobis. In quo notantur duo & dignitas Apoſtolorum, & meritum recipientium. *Heb.* 13.a. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci, propter hoc enim quidam hoc placuerunt Angelis hoſpitio receptis. *Moraliter.*

Moraliter.

Apoſtoli poſſunt dici infirmitates corporales, flagella, tribulationes quas mittit Dominus quaſi correctores, vt ab errore reuocent homines, vel vt eos qui boni ſunt efficiant meliores, ſicut Iob. Sed multi hos Apoſtolos non credunt: & licet credant, tamen nolunt recipere aut cum murmure recipiunt. Quod legitur *Prou.* 1.c. Deſpexiſti omne conſilium meum, &c.

i Et qui me recipit, recipit eum qui me miſit,] quia ego & pater vnum ſumus. *Ioan.* 10. f. Vnum dico, per identitatem eſſentiæ, non perſonæ.

Moraliter. Qui recipit Chriſtum in altari, recipit Patrem & Spiritum ſanctum. Præparet ergo vnuſquiſque mundæ conſcientiæ domum. *Ioan.* 14.c. Ad eum faciemus. Sequitur. *73. diſt. c. In nomine Patris*

k Qui recipit prophetam in nomine Prophetæ.] Quod præcipit Apoſtolus, *Gal.* 6. Communicet autem is, qui catechizatur verbo ei qui ſe catechizat in omnibus bonis. Et reſpondet antipophoræ. Poſſet enim dicere, qua ratione vos recipient, ideo ſubdit, nomine Prophetæ, quaſi dicat, eò quòd nominatur Propheta. Sed ne hoc videatur oneroſum, ſubdit præmium, dicens. *Marc. 9. f.*

l Mercedem Prophetæ accipiet.] Abdias, quia pauit centum Prophetas in tempore Achab & Iezabel, meruit habere ſpiritum prophetiæ, 3. *Reg.* 18. c. Rahab quia recepit exploratores, meruit communicari populo Dei. *Iſue* 2. c. *Bern.* Laicus vnum vel duos ſuſcipiendo hoſpitalitatis beneficium impleuit. Epiſcopus ſi non omnes recipit, inhumanus eſt. Ideo docebat Apoſtolus. 1. *Tim.* 3. a. Epiſcopum eſſe hoſpitalem. Sed quia non omnes ſũt Apoſtoli aut Prophetæ conſequenter primò dixerat.

k Qui recipit Propheram, &c.] *Chr.* id eſt, quaſi Prophetam. Item. Quid eſt mercedem Prophetæ accipiet, id eſt, qualem mercedem ille habet qui propter Deũ peregrinatur, talẽ habet & ille qui ſuſcipit peregrinantem. Et ſiũt ambo æquales, & qui propter Deum refrigerat, & qui propter Deum laborat.

m Et qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet,] quando Dominus ſecundùm propria merita retribuet. *Iſai.* 3. b. Dicite iuſto quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedit. *Chryſoſtomus.* Prophetæ doctores intelliguntur, nomine iuſti omnes cæteri Chriſtiani. *Ioan.* 1. c. Nos debemus ſuſcipere huiuſmodi, vt ſimus cooperatores veritatis. Sed quæritur, quomodo aliquis Pſeudoprophetam vel Pſeudo Apoſtolum ignoranter ſuſcipiens Chriſtum in eo ſuſcipiat, cum Chriſtus in eo non ſit. Eſt enim membrum diaboli, & longè ab eo eſt Chriſtus. Reſponſio. Dicendum quod quamuis in illo membro Diaboli non recipiatur Chriſtus, tamen in receptione illa, qua pius ille recipit impium, & Chriſtum recipit, non tamen in ipſo Chriſtum recipit, & mercede non priuatur, quia in eo quod non recipit perſonam, ſed nomen recipit, ſcilicet quia Propheta, iuſtus Apoſtolus, vel diſcipulus nominatur.

n Et quicunque potum dederit vni ex iſtis minimis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli.] Ne quis paupertatem cauſaretur, vt per eam ab hoſpitalitate impediretur, addit Dominus id quod facilius habetur.

Ab aqua enim habenda nullus arcetur. Dicit enim *Philoſophus.* Communis eſt vſus aquarum. Et ideo fortaſſe dicit, frigidæ, ne ſi dixiſſet calidæ, ignis & ligna quærerentur. *Chryſ.* Minimi ſunt qui modicæ iuſtitiæ, vel fidei modicæ ſunt.

o Amen dico vobis.] id eſt, verè.

p Non perdet mercedem ſuam,] imò bene conſeruabit, non in ſaccum pertuſum, vt dicit *Aggæus* 1. b. Exemplum de muliere Sareptana. 3. *Reg.* 17. quæ quia dedit buccellam panis prophetæ, meruit cum filio à fame liberari. *Chryſ.*

Qui aquæ frigidæ mercedem conſtituit, puto quod & ſine opere bonæ voluntati reddet mercedem. Ex hoc loco ſatis poteſt retundi ſumptuoſitas prædicatorum, cum potum ponit aquæ ſuis prædicatoribus apponi. Timeant ergo Archidiaconi, & illi qui nimis lautè volunt recipi, ne ſint plures prædicatores Bel. Plures autem ſunt prædicatores Bel. *Dan.* 14.a. Nonne tibi videtur, Bel Deus viuens.

A Et factum eſt

EXPOSITIO CAP. XI.

ET factum est cùm consummasset, &c.] Istud caput diuiditur in quatuor partes. In prima agitur de interrogatione Ioannis per discipulos suos, & commendatione Ioãnis. A In secunda agitur de exprobratione Iudæorum, qui nec Ioannis prædicatione, nec Christi moti sunt ad pœnitentiam, ibi. Cui autem similem, &c. In tertia agitur de exprobratione ciuitatum Iuda, in quibus miracula fecerat Dominus, nec tamen crediderunt, ibi. Tunc cœpit exprobrare, &c. In quarta de cõmendatione humiliũ & exhortatione discipulorum ad mansuetudinem & humilitatem, ibi. In illo tempore respondens Iesus, &c. Dicit ergo.

Luc. 7. c.

al. † illis.

CAP. XI.

ET *a* factum est cum consummasset Iesus, *b* præcipiens duodecim discipulis suis *c* transiit inde vt *d* doceret & *e* prædicaret in *f* ciuitatibus eorum. *g* Ioannes autem cum audisset in vinculis *h* opera Christi, *i* mittens duos de discipulis suis, ait † illi: Tu *k* es qui venturus es, *l* an alium expectamus? Et *m* respondens Iesus, ait illis: *n* euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis. *o* Cæci vident, claudi ambulant, *p* leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt *q* pauperes euangelizantur:

a Et factum est cum consummasset Iesus] sermones. Simile *sup.* 7. d. Et factum est cum consummasset Iesus verba, &c.

b Præcipiens] prædicta duodecim discipulis suis transiit inde vt doceret. Et sic retorsit os turturi ad ascellas. *Leuit.* 1. d. id est, sermonem ad opera. Et superhumerali rationale coniunxit, id est, opus sermoni, per catenas aureas, id est, duo præcepta charitatis. *Exod.* 28. c. *Mystic.*

Mysticè.

c Transiit inde,] id est, per eos venit in cognitione populorum. *Act.* 9. c. Vas electionis mihi est iste vt portet, &c. *Moraliter.*

Moraliter. Transit] in nobis de timore in amorem, vt de statu seruorum, transeamus in statum amicorum. *Ioan.* 15. b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia seruus, &c.

d Vt doceret,] quæ sunt fidei.

e Et prædicaret quæ sunt moralia. *Ambrosius.* Per fidem scientia assumitur, per scientiam disciplina.

f In ciuitatibus eorum.] Ciuitates discipulorum dicit, in quibus erant vel nati vel eruditi.

g Ioannes autem cùm audisset, &c.] Ioannes sciens se in proximo moriturum, volens omnem dubitationem amouere à cordibus discipulorum suorum de Christo, mittit eos ad Christum vt sic certificentur. De hoc autem Euangelio diuersi autores diuersimodè sentiunt. *Hilarius Pictauiens.* dicit Ioannem non dubitasse sibi, sed discipulorum ignorantiam consuluisse. Neque enim credi debet Spiritus sancti gratiam posito in carcere defuisse. Et ille qui dixerat. *Ioan.* 1. d. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et iterum. Non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Item & illud. Illum oportet crescere, me autem minui. Sed vides proximam mortem suam voluit discipulos suos Christo coniungere antequam decederet. Et quia discipuli sui adhuc dubitabant illum, scilicet Christum esse Messiam, cui tamen testimonium perhibuerat Ioannes, mittit eos ad Iesum quasi sub specie sua, vt interrogarent eis, non sibi. Duos mittit, quia sub ore duorum testium stat omne verbum. *Deut.* 19. d. Mittit ergo discipulos, quasi discipulis diceret. Si vos dubitatis illum esse Messiam cui testimonium perhibui, ite ad eum, & quærite sub nomine meo. Tu es, &c. *Gregorius* refert Ioannem dubitasse, quamuis non dubitaret in propria persona & in mundum venisse, & baptizatum esse, aliis prædicasse? tamen ignorabat vtrùm esset moriturus & ad inferos descensurus. Cum ergo Ioannes mortem sibi imminere videret, & ad inferos descensurum cognosceret, voluit scire aduentum ad inferos, vt qui præcursor fuerat natiuitatis eius, eius fieret nuntiator ad inferos descensionis. Quærit ergo Ioannes per discipulos. Tu qui venisti in mundum nascendo, es ad inferos venturus moriendo, an alium expectamus demorantes in inferis. Dicit ergo. Ioannes autem: Continuatio, quasi transiit vt prædicaret, & dum prædicaret Ioannes audiuit quæ faciebat. Et hoc est.

Ioan. 3. d.

g Ioannes autem cum audisset in vinculis], positus supple ab Herode ad instantiam Herodiadis.

h Opera Christi,] id est, miracula.

i Mittens duos de discipulis suis, ait illis,] id est, discipulis. Vel illi, id est, IESV. Et quid dixit? Hoc scilicet.

k Tu es qui venturus es] id est, prædictus esse venturus Messias in lege promissus. Simile *Ioan.* 1. d. Ipse est qui post me venturus est, &c.

l An alium expectamus.] *Chrysostomus.* Ostendit duos esse venturos, Christum, & Antichristum, *Ioan.* 3. d. Ego veni in nomine patris mei & non recepistis me, alius veniet in nomine suo, & illum recipietis. *Moraliter.*

Moraliter. *g* Ioannes in vinculis peccati, est gratia Christi gratis data, quæ vinculis peccatorum retinetur ne proficiat. *Roman.* 1. b Qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Vel in vinculis carnis, non potest ita putè accedere ad Iesum. *Sapient.* 9. c. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Vel in vinculis tribulationum. *Act.* 16. e. Paulus & Silas incarcerati, & pedibus illorum in ligno strictis laudabant Deum. *Gen.* 22. b. Isaac in oculis offertur Domino, id est, risus & gaudium in tribulationibus. De his vinculis. *Iob.* 36. a. Si fuerint in catenis & vinciantur funibus paupertatis indicabit eis opera eorum & scelera eorum. Vel in vinculis, religionis. De quibus. *Iob* 19. a. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cùm audisset *Isai.* 28. e. Sola vexatio dat intellectum auditui. *Eccl.* 6. c. Iniice pedem tuum, in compedes illius, id est, sapientiæ, pedes affectus, & in torques illius, id est, doctrinam, collum tuum, id est, loquelam, subiice humerum tuum & porta illam, & non acidieris in vinculis illius, item audit Iesum in vinculis, qui intelligit ipsa disciplinæ vincula esse Christi opera. Vel ipsa Christi opera esse nobis vincula ad eum amandum & obediendum ei, & adhærendum. *Osea* 11. b. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.

i Mittens duos de discipulis suis] intellectum & affectum ad Christum qui est Magister & Dominus. *Ioann. decimotertio.*

k Tu es qui venturus es.] In deserto aperto confessus veritatem de Christo, in vinculis Herodis dicit quasi dubitans. Tu es qui venturus es. Sic quidam scholares dùm sunt in deserto paupertatis veritatem profitentur in moribus, sed iam ditati, mutant opinionem, & iam dubitant vel negant quod prius asserebant. *Roman.* 1. c. Qui mutauerunt veritatem Dei in mendacium. Et sic alligatum est in eis verbum Domini. Contra quos. 3. *Tim.* 2. b. Verbum Dei non est alligatum in me. *Ephes.* vlt. d Legatione fungor in catena ista. Qui autem in vinculis Herodis sunt, id est, mundi, non eunt, sed mittunt alios ad Iesum.

k Tu es qui venturus es,] id est, tu es venturus in salutem nostram, si aliud non expectamus. *Psal.* 19. Expectans expectaui Dominum & intendit mihi. *Thren.* 3. c. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.

m Et respondens Iesus, ait illis] non statim, sed visis miraculis. *Ambr.* Dominus respondet potiùs factis, quàm dictis. Vtique visa miracula plenum testimonium dant quod sit filius Dei.

n Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis.] Hæc omnia quæ hic dicuntur de Ioanne. *Luca septimo*, ponit, sed non eo ordine. Sed quis ordinem rei gestæ teneat, non apparet, & tamen Lucas magis sequendus est, qui magis præparatus erat in scribendo Euangelij historias. Vnde historia actuum authentica est.

o Cæci vident.] Hæc autem ante Euangelium rara vel nulla fuerunt. Vnde *Tobia vndecimo* c. Oculos recepit, & hæc fuit Angeli, non hominis medicina. Elias *tertio Regum, decimoseptimo* d. Mortuum suscitauit, ipse tamen rogauit & fleuit. Eliseus, *quarto Regum quinto* d. leprosum mundari fecit. Non tamen hoc valuit præcepti autoritas, sed mysterij figura. Dicit ergo. Cæci vident, claudi ambulant. Hoc prophetauerunt. *Is.* 35. c. Tunc saliet sicut ceruus claudus.

p Leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.] Hæc sunt signa & miracula quæ petebat. *Eccl.* 36. a. dicens innoua signa, immuta miracula; glorifica manum, & brachium dexterum

q Pauperes Euangelizantur,] id est, Euangelio instruuntur passiuè. *Isa.* 61 a. Ad annunciandum mansuetis misit me. Vel, Euangelizantur. vt dicit *Hieronymus*, id est, Euangelio attrahuntur, & ad fidem conuertuntur. Vel actiuè, id est, Euangelizant. Vnde *Hier.* Et quod his non minus

est, pauperes euangelizantes commemorat.

a Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.] *Hilar.* Beati quorum affert fidei crux, mors & sepultura. *Beda.* Nuncios Ioannis qui eum esse Christum credebant à perfidiæ scandalo castigat. *Greg.* visis tot signis & virtutibus, fidelis non potuit de morte eius dubitare, sed admirari, sed infidelium mens scandalum in illo pertulit, cum & post miraculum mori vidit. Vnde 1. *Cor.* 1.d. Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidē scandalum, gentibus autem stultitiam. Mira faciebat Dominus

B

sed tamen mori non dedignatur. [Scandalizatus] dubitando scilicet de mea Deitate quod vos fuistis, *Iob* 5.d. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.

b Illis autem abeuntibus] scilicet discipulis.

c Cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne.] *Hieron.* Quia turba circunstans mysterium interrogationis nesciebat, & putabat Ioannem dubitare de Christo, vt intelligeret Ioannem non sibi, sed discipulis suis interrogasse, inquit illud ad laudem Ioannis, sicut voluit Ioannes discipulos suos de magistro certificare, ita magister certificare voluit turbas de suo discipulo, scilicet Ioanne. *Chr.* Certificati iam sunt discipuli Ioannis, modo oportet saluari plebem. Discipuli enim nihil suspicati sunt de magistro, sed turba.

Et quare non arguit turbam & discipulos Ioannis, sed Iudæos: *supra* 9.a. Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quia non ex malitia, sed ex ignorantia quærebant.

d Quid existis in desertum videre] quia quidam audierant quæstionem à discipulis Ioannis putabant Ioannem inconstantem esse, qui Christum solebat commendare, modo aliter sentire. Alij putabant quod inuidus esset, & cum sciret ipsum esse Messiam ex inuidia quæreret tanquam nesciret. Alij dicebant eum adulatorem, quia cum præsentem commendaret, absenti detraheret. Huiusmodi falsas opiniones à Ioanne remouet Christus. Dicit ergo.

Quid existis in desertum, vbi Ioannes prædicabat & baptizabat. Vnde & ipse dicitur vox clamantis in deserto. *Marc.* 1.a.

e Videre arundinem vento agitatam,] id est, hominem inconstantem, qui prius me commendauit, modo autem videtur contradicere sibi.

f Sed quid existis videre hominem mollibus vestitum,] id est, adulatorem.

h Ecce] quasi in præsenti est, non in futuro.

i Qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt,] id est, potentum vel diuitum. *Psalmo centesimoquarto.* Edidit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipsorum.

Moraliter.

Moraliter.

d Quid existis in desertum videre arundinem vento agitatam,] id est, magnum literatum. Arundine enim scribitur, sed agitatur vento inanis gloriæ. *Iob* 40.e. Sub vmbra dormit in secrete calami & in locis humentibus. *Hilarius.* Per arundinem designat animum cogitatione Dei vacuum & ad immundorum spirituum flatum vagantem, quem nec habebat Ioannes, qui nec prosperis erigebatur, nec aduersis declinari nouerat. Commendatur autem Ioannes à seueritate vitæ, carnem domando à mentis rigore, minas principum non timendo. Item arundo significat hypocritam, qui extra nitet, intus est vacuus. *Iob* 39.e.

Sub vmbra dormit in secreto calami.

Omni vento tentationis agitetur, sicut dicitur. *Ephes.* 4.c. In luto crescit. *Iob* 8.b. Nunquid virescere potest scirpus sine humore, aut crescere erectum sine aqua: Dulcem sonum reddit, facilè confringitur. *Iob* 8.c. Innitetur super domum suam & non stabit, fulciet eam & non consurget. *Sap.* 5.c. Spes impij quasi lanugo est quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur, & tanquam fumus qui à vento diffusus est, & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis.

g Hominem mollibus vestitum.] Contra eos qui detrahunt claustralibus & exemplum sumunt in prauis *Ec.* 36.b. Qui pessimant plebem tuam, inuenient perditionem. *Greg.* Ioannes non fuit mollibus vestitus, quia vitam peccantium non blandimentis fouit, sed asperè increpauit. *Eccl.* 12.d. Verba sapientum quasi stimuli & quasi claui in altum defixi.

& *a* beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Illis *b* autem abeuntibus, cœpit Iesus *c* dicere ad turbas de Ioanne. *d* Quid existis in desertum *e* videre arundinem vento agitatam? *f* Sed quid existis videre *g* hominem mollibus vestitum? *h* Ecce qui *i* mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt. *k* Sed quid existis videre prophetam; Etiam *l* dico vobis, & plus quàm Prophetam, Hic *m* est enim de quo scriptum est. *n* Ecce ego mittam Angelum meum *o* ante faciem tuam, *p* qui præparabit viam tuam ante te. *q* Amen dico vobis *r* non surrexit inter natos mulierum *s* maior Ioanne Baptista: *t* Qui autem minor est in regno cælorū, *u* maior est illo.

Vel delicias carnis quærentem, & ideo adulantem. *Exod.* 10.d. Locustæ omnem virorē Ægypti consumunt; *Malac.* 3.b *Marc.* 1.a id est, adulatores omne residuum virtutis quas adducit Auster, i. prosperitas. *Osee* 12.a. Ephraim in Ægyptum oleum deferebat [Hominem mollibus vestitum.] *Greg.* Nemo existimet in studio pretiosarum vestium peccatum deesse. *Luc.* 7.c. Vnde 1. *Pet.* 3.a. Nō in veste pretiosa. Petrus in atrio præsidis mollis effectus, flexit se ad vocem ancillæ.

k Sed quid existis videre.] Illa duo, sed leguntur pro &, & repetit vt addat Prophetam, quia eum venturum prædixit, & in hoc fuit Propheta.

l Etiam dico vobis, & plus quam Prophetam,] quia Christum digito demonstrauit, & in hoc fuit plus quàm Propheta. *Ioan.* 1.d.

m Hic est enim de quo scriptum est.] *Malac.* 3.a. Commendatur autem hic Ioannes, primò à testimonio Scripturæ, ibi [De quo scriptum est] secundò à testimonio Prophetæ. ibi [Ecce ego mitto Angelum meum.] Tertiò à testimonio Christi, ibi [Amen dico vobis &c.] Item commendatur a triplici collatione, scilicet cum omnibus generaliter, & nulli postposito, ibi [Non surrexit inter natos.] Specialiter autem Eliæ parificando. Item à commoditate temporis commendatur, ibi [A diebus autem Ioannis, [quasi dicat, venit tempore gratiæ, in quo primus Regnum cælorum prædicauit. Dicit ergo.

n Ecce ego mitto Angelum meum.] Verba sunt Patris ad filium, & commendatur à Patre. *Chrys.* Puto si non est audaciæ dicere, quod gloriosior est Ioannes, quia fuit homo, & quia propter meritum virtutis Angelus est vocatus, quam si nomine angelus, & natura fuisset. Angelus enim quod Angelus est, non est tantum virtutis præmium, sed proprietatis naturæ, iste obtinuit per gratiam quod habuit per naturam.

o Ante faciem tuam,] id est, præsentiam, ô tu fili.

p Qui præparabit viam tuam ante te,] prædicando, baptizando.

Moraliter. *n* Ecce ego mitto Angelum meum, &c.] *Moraliter.* *Greg.* Omnes etiam qui Sacerdotij nomine censentur, Angeli vocantur. *Malac.* 2. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, quia Angelus Domini exercituum est. Necnon vnusquisque fidelis si à prauitate proximum reuocat, & ad bonum exhortatur, si regnum æternum vel supplicium erranti denunciat: Profectò Angelus, id est, nuncius Domini existit cum hoc facit. Esto igitur Angelus Dei, vt videas faciem Patris qui in cælis est *infra* 18 b. *q* Amen dico vobis. Hæc est tertia commendatio Ioannis à Christo

r Non surrexit inter natos mulierum.] Mulier notat hic corruptionem, quia Christus eò maior fuit. *s* Maior Ioanne Baptista,] in hoc tamen non præfertur Patriarchis, & cunctis hominibus, sed æqualis cæteris Sanctis ostenditur. *t* Qui autem minor est in regno cælorum, id est, Christus, qui minor fuit tempore, vel multorum opinione. Et secundum hoc regnum cælorum est Ecclesia militans. *u* Maior est illo] dignitate. Item qui minor in regno cælorum, vt Angelus cæli nouissimus, & secundum hoc regnum cælorum est Ecclesia triumphans. Maior est illo, quantum ad charitatem. *Isai.* 31.c. Dixit Dominus cuius ignis est in Sion & caminus in Ierusalem. Itē *Gl.* id est, omnis Sanctus, qui iam cum Deo est, &c. Sed quomodo hoc dicitur, cum adhuc nullus esset cum Deo? Si dicas, quod hoc dicat de Angelis, ergo malè dicitur in alia *Gl.* Vel nouissimus. Sic intelligendum est de Sanctis existentibus in sinu Abrahæ, qui propter certitudinem spei, & carentiam pœnæ dicuntur esse in regno cælorum. Vel loquitur *Hieron.* in respectu sui temporis. Maior est illo i. securior quantum ad statum. Est enim in certa expectatione carne exutus, alius in lubrico carnis, & statu

A pœnab. *a* A diebus autem Ioannis Baptiſtæ.] Hic commendatur a commoditate temporis. In quo notatur quod tempus aduentus eius commodum fuit humano generi. A diebus,id eſt, poſtquam Ioannes cœpit prædicare. Et commendatur hic ab officio prædicationis.

b Vſque nunc,] id eſt, tempus gratiæ. Et ſumitur, nunc incluſiuè. 2. *Cor.* 6.a. Ecce nunc tempus acceptabile, &c.

A *a* diebus autem Ioannis Baptiſtæ *b* vſque nunc *c* regnum cælorum vim *d* patitur, & violenti † rapiunt illud. *e* Omnes enim Prophetæ & lex vſque ad Ioannem prophetauerunt, *f* & ſi vultis recipere, *g* ipſe eſt Elias qui venturus eſt. *h* Qui habet aures audiendi, *i* audiat. *k* Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam? Similis *l* eſt pueris *m* ſedentibus in foro, *n* qui clamantes coæqualibus,

al.† diripiũt *Luc.* 16.d. *De pœn. diſt.* 2.c. ſi *enim vere*, *paulisper.*

c Regnum cælorum,] id eſt, Eccleſia militans, vel triumphans.

d Vim patitur,]. & violenti rapiunt illud. Grandis enim violentia eſt, vt dicit *Gloſſ. Hieronymi*, in terra naſci & cælum rapere & habere per virtutem, quod per naturam non poſſumus.

e Omnes enim Prophetæ, &c.] Dixi quod erat plus quam Propheta, & verè. Omnes enim prophetæ & lex vſque ad Ioannem prophetauerunt, vel prædicauerunt. *Deut.* 18.d. dicit Moyſes Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus, id eſt, Chriſtum.

f Et ſi vultis recipere, id eſt, credere verbo meo.

g Ipſe eſt Elias qui venturus eſt] quia venit in ſpiritu & virtute Eliæ, & ambo in eremo vixerunt. Contra *Ioan.* 1.c. Non ſum Elias. Solutio. Verum eſt perſonalis ſed myſticus. Item ibi. Non ſum propheta. Solutio, id eſt, non annuncio futura, ſed præſentia.

h Qui habet aures audiendi, id eſt, ad audiendum, id eſt, ad intelligendum quod dico.

i Audiat] quia hoc myſticè intelligendum eſt. *Seneca.* Sine aures aſſueſcere ſenioribus verbis. *Ezec.* 23.d. Naſum tuum & aures tuas præcident tibi. Quidam abortiuntur, id eſt, adulterant verbum Dei, ſicut dicitur 2. *Cor.* 2.d. *Iſai.* 43.b. Edue foras populum cæcum & oculos habentem, ſurdum, & aures ei ſunt. *Greg.* Dum aures exterius aperit, interius obſurdeſcit.

Moraliter. Moraliter. *a* A diebus Ioannis, &c.] Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax & gaudium in ſpiritu ſancto. *Rom.* 14.c. *Gloſſ.* ſi non potes vel rapere vel emere, ſaltem vim patere & ingredere vel compulſus. Ab Oriente portæ tres comparantibus regna cælorum, per opera miſericordiæ, per officia iuſtitiæ, per ſtudia ſapientiæ. Ab Occidente portæ tres furantibus, per occultas afflictiones, per humiles confeſſiones, per ſecretas orationes. *Prou.* 20.c Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor, & cum receſſerit, tunc gloriabitur. Ab Aquilone portæ tres patientibus, cum ſubtrahitur, quod delectat, imponitur quod affligat, quod terreat intentatur. Ab Auſtro portæ tres compulſis, dum prauitas voluntatis, longinquitas conſuetudinis, naturæ fragilitas fugatur. Patet itaque regnum cælorum. Et ſibi homines infernum mercantur, rapiunt, furantur, & compelluntur intrare. Puſillanimitas cogitur, intemperans animoſitas rapit, iniquitas comparat, furatur fatuitas oleo carens.

c Regnum cælorum vim patitur,] id eſt, vim pati videtur. Et eſt dictum per ſimile, ſicut ſi regnum aliquod daretur extraneis, & filiis Regis auferretur, videretur eſſe violentia, ſic Phariſæi & Scribæ iuſti apparebant hominibus, & filij regni videbantur, Publicani & Meretrices, & cæteri peccatores extranei videbantur. Regnum ergo cælorum vim patitur, cum Publicani & peccatores regnum Dei rapiunt, & Scribæ & Phariſæi eiiciuntur, *ſup.* 8. b. Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cælorum, filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores, *inf.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Item cum terrigenæ cælum rapiunt, vnde Angeli ceciderunt, regnum cælorum vim pati videtur. Quaſi enim rapere eſt, vbi nullum ius habemus, & quod Angelorum eſt acquirere. Nam quidam rapiunt, vt perfecti vita & ſigno, quidam furantur, vt qui carnem latenter affligunt, & ſub mollibus aſperis induuntur, quidam emunt per eleemoſynam. *Iſai.* 55.a Qui non habetis argentum properate, emite. De rapientibus. *Gen. penult.* b. Catulus leonis Iuda, ad prædam aſcendiſti, fili mi. Ibidem d. Beniamin lupus rapax, manè comedet prædam, reficiendo ſe in hac vita bonis operibus, & veſpere diuidet ſpolia. Super *Tob.* 3. *Gloſſ.* Oratio Deum lenit, lacrymas cogit, hæc vngit, illa pungit. Terra promiſſionis per violentiam occupatur in Ioſue. Et Ieruſalem, 2. *Reg.* 5.b. Obſideamus ergo cælum & intremus obſidionem, iam ſumpſimus literas & primum eius baliuum, ſcilicet Eccleſiæ Sacramenta. *Greg.* Machinantis vis amoris, lapides, id eſt, opera miſericordiæ, ſtipendiarios ciues nobis aſſociet. *Hebr* 12 a. Deponentes omne pondus, & circumſtans nos peccatum per patientiam curramus ad propoſitũ nobis certamen, aſpicientes in autorem fidei & conſummatorem Ieſum qui propoſito ſibi gaudio Crucem ſuſtinuit confuſione cõtempta. *Iob* 7. a. Militia eſt vita hominis ſuper terram. Vncti ſumus in Reges. *Inf.* 25.c. Percipite regnum acquiſitum, ſcilicet, per opera miſericordiæ.

Luc. 7. c.

Item *Bern.* Quatuor ſunt genera hominum regnum cælorum poſſidentium. Alij violenter rapiunt, alij mercantur, alij furantur, alij compelluntur ad illud. Qui relinquunt omnia & Chriſtum ſequuntur, violenter rapiunt. Vnde *ſup.* 5.a. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Mercantur, qui dant in præſenti temporalia pauperibus, vt in futuro recipiantur ab eis in æterna tabernacula, quæ nonniſi per eos merentur habere. *Luc.* 16.c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. Neceſſe eſt enim omnes qui in iudicio futuro examinandi ſunt, vel eſſe iudicis amicos, vel apud iudicem amicos habere interceſſores. Habent ergo primum locum beatitudinis, qui intercedunt, habent & hi pro quibus intercedunt, ſecundum. Furantur, qui bona occultè faciunt, laudem hominum vitantes, ſolo teſtimonio contenti. Hic eſt latro, qui pendet cum Domino à dextris, cui dicitur.

Quatuor genera hominum cælum poſſidentium.

Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Compellũtur intrare pauperes neceſſarij, quos hic ignis paupertatis Domino diſpenſante probat, vt in futuro ignis iudicij damnabiliter non puniat. Hi nimirum variis neceſſitatibus & oppreſſionibus afflicti compelluntur intrare. Vnde *Luc.* 14 e Exi in vicos & plateas ciuitatis, & pauperes & debiles, cæcos & claudos introduc huc. Et ait ſeruus. Domine, factum eſt vt imperaſti, & adhuc locus eſt. Et ait Dominus ſeruo. Exi cito in vias & ſepes, & compelle intrare vt impleatur domus mea. *Hilarius.* Regnum cælorum vim patitur, quia gloria domus Iſrael à Patribus debita, à Prophetis nunciata, Chriſto oblata, fide gentium occupatur & rapitur, dum per pœnitentiam, quam Ioannes prædicauit, remiſcunt ad patriam cæleſtem, quaſi in alienum locum penetrantes. *Aug.* Simplices & indocti regnum cælorum diripiunt, nos autem cum literis noſtris deſcendimus ad inferna.

Luc. 23. f.

k Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam?] apparatur ſimilitudo non in parte negotij, ſed in toto, quia ſicut in illo continentur arguentes & arguti, ita & in hoc. Item quia negotium contra generationem tempore Prophetarum factum eſt, nunc tempore Chriſti ſimile eſt negotio, quod contra pueros vel fit, vel fieri poteſt, ita quod totum toti comparetur, alioquin magis comparanda eſſet generatio iſta argutis quam arguentibus. Si etiam pars parti incongruum eſſet, quia pueri ſumuntur hic in bono, vt patet in *Gl.*

l Similis eſt pueris *m* ſedentibus in foro.] Comparat negotium negotio, non perſonas perſonis.

n Qui pueri clamantes coæqualibus dicunt.] Potuit enim eſſe quod pueri haberent cantica lætitiæ vel lamentationes & dicerent aliis pueris in hunc modum. Cecinimus, &c quaſi dicat, malè facitis, quod ludentibus non colluditis, & dolentibus non condoletis. Ioannes prædicabat lamentationes pœnitentiæ. Ieſus verò exultationes in Deo, quia comedebat cum illis & comedentium eſt exultare.

l Moraliter. Similis eſt pueris.] De quibus. *Iſa.* 8.d Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Dominus in ſignum, & inſtitoris portentum.

m Sedentibus in foro] *Prou.* vlt.b. Facta eſt quaſi nauis de longè portans panem ſuum.

n Qui clamantes coæqualibus,] vt prædicatio ſecundum facultatem auditorum temperetur. *Pſ.* 10. Æquitatem vidit vultus eius.

A Dicunt.

A *a* Dicunt: Cecinimus vobis & non saltastis. *Isa.* 62.a. Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. *Hilarius.* Quoniam ad cantantium voces, saltantium modus officio corporis aptatur, dictum est: Cecinimus vobis & non saltastis, hoc est, ad confessionem psallendo prouocauimus, non obedistis captando & conformando vos doctrinæ. Item Cecinimus, promittendo bona. *Osea* 11.b. In funiculis Adam traham eos, id est, alliciam per prospera, & aduersa. Item, Cecinimus vobis nuptiale carmen, vt verbo Dei anima, & spiritui caro oberet.

b Et non saltastis,] id est, non estis applausi. *Greg.* Saltant animæ quæ pennulis virtutum fultæ per cæleste desiderium saltunt ad contemplationem, quamuis in se telabantur per carnis fragilitatem. Item, Non saltastis. Ad literam, in veteri Testamento in laudibus Dei solebant vti quibusdam gestibus corporis, vt Dauid saltabat totis viribus. 2. *Reg.* 6. c. *August.* Non saltationis verbo, non histrionis motibus corporis rotatis, sed impigri cordis deuotio, & religiosa membrorum designatur agilitas.

C

dicunt. *a* Cecinimus vobis, *b* & non saltastis, lamentauimus & non *c* planxistis. *d* Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, *e* & dicunt dæmonium habet. *f* Venit filius hominis *g* manducans & bibens *h* & dicunt, ecce homo vorax & potator vini, publicanorum, & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia à filiis suis. *i* Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in *k* quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam. Væ tibi *l* Corozaim, væ

c Lamentauimus, &c.] *Ierem.* 8. g. Super contritione filiæ populi mei contritus sum, & contristatus, stupor obtinuit me. *Ioel.* 2.a. Canite tuba in Sion. Per canite, cecinimus, per tuba quod est signum belli, lamentauimus. Moyses cecinit benedictiones adimplentium legem, lamentatus est maledictiones transgredientium. *Deut.* 28 a. & b. *Ez.* 2.d. Expandit librum coram me qui erat scriptus intus & foris, & scriptæ erant in eo lamentationes carmen & væ. Summa autem totius est, quod generatio ista, neque plorat cum Ioanne plorante, neque gaudet cum Christo gaudente. Contra quos *Roman.* 12. Flere cum flentibus, gaudere cum gaudentibus.

d Venit enim Ioannes, &c.] Exponit præmissam similitudinem, dicens, Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, quasi vnus puerorum lamentantium, id est, Prophetarum ad pœnitentiam prouocantium & comminantium.

e Et dicunt dæmonium habet.] Idem dixerunt Iudæi de Domino. *Ioannis octauo* f. *primo Regum vigesimo primo* d. Achis Rex Dauid furiosum dixit, quia impingebat in ostia.

f Venit filius hominis] quasi vnus puerorum gaudentium, id est, Prophetarum læta promittentium.

g Manducans & bibens] *Sup.* 9. b. Quia cum publicanis & peccatoribus manducabat.

h Et dicunt: Ecce homo vorax & potator vini publicanorum, & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia à filiis suis,] quasi dicat, quicquid de me putetis, ego tamen Dei virtus & Dei sapientia, vt dicitur 1. *Cor.* 1. d. iustè intelligor facere ab Apostolis. *Hier.* Dispensatio atque doctrina a fidelibus comprobata, quæ superbis resistit, & humilibus dat gratiam.

i Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus.] In speciali, quæ prius exprobauerat in generali.

k In quibus factæ sunt, &c.] *Cassiodorus super Psalm.* 44. Exprobrare, est in faciem maledicere, obloqui verò in absentem dolosè mordere. *l* Væ tibi Corozaim] erit.

m Væ tibi Bethsaida] erit.

n Quia si in Tyro & Sidone, &c.] Corozaim, Bethsaida capita erant Iudæorum. In his fecit Dominus multa miracula, quia sicut legitur *Sup.* 9. d. quod Iesus circuibat omnes ciuitates, curabat omnem languorem, & omnem infirmitatem, inter quas fuerunt hæ ciuitates. Tyrus & Sidon, gentium ciuitates sunt, quarum comparatione illæ pessimæ ostenduntur. Vnde & eis væ dicitur, quod æternam pœnam innuit. Bene autem coniunguntur Tyrus & Sidon angustia & venatio, quia dicitur 1. *Tim.* c. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueos diaboli. Nota tamen quod non dicit eis coniunctim væ, sed diuisim væ tibi, &c quia singulis sua propria pœna reddetur. *Inf.* 13. d. Colligite zizania & alligate in fasciculos ad comburendum. *Is.* 24. d. Visitabit Dominus super malitiam cæli in excelso & super reges terræ qui sunt super terram, & congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum. Præferuntur autem Tirus & Sidon, quia tantum legem naturalem habuerunt. *o* Olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent,] cinis & cilicium sunt ad memorandum peccata, ad puniendum, ad canendum. *Iob* 42. a. Nunc oculus meus videt te, idcirco me ipse reprehendo & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere. *Iudith* 9. a. Induit se cilicio, & posuit puluerem super caput suum. *Hieron.* Cinis & cilicium arma sunt pœnitentium. *Gen.* 3. d. Terra es & in terram ibis. *Psalm.* 103. Et in puluerem suum suum reuertentur.

p Veruntamen dico vobis, &c.] quia minus peccauerunt: Non enim habuerunt legem scriptam neque prædicatores qui monerent

tibi *m* Bethsaida: quia si in *n* Tyro & Sydone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, *o* olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. *p* Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidon remissius erit in die iudicij quam vobis. Et *q* tu Capharnaum, *r* nunquid vsque in cælum exaltaberis? Vsque in *s* infernum descendes. *t* Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsque in hanc diem. *u* Veruntamen dico vob. quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quam tibi

D

eas quæ habuerunt istæ ciuitates. *Ioan.* 15. d. Si non venissem & locutus fuissem eis, peccatum non haberent. 2. *Pet.* 2. d. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti.

Allegoricè *p* Veruntamen, &c.] *Iac.* 4. d. Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. *Luc.* 12. f. Seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis.

q Et tu Capharnaum,] quasi dicat, non solum Corozaim & Bethsaida væ erit, sed & tibi Capharnaum. Nunquid vsque in cælum exaltaberis? Vsque in infernum descendes, sicut & caput tuum diabolus. *Is.* 14. c. Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo: Veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci. *t* Quia si in Sodomis factæ fuissent, &c.] fortè mansissent vsque in hanc diem, id est, subuersæ non fuissent. Fortè notat dubitationem quæ possit in aliis esse, non quæ esset in Deo, vel arbitrij libertatem.

u Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij quàm tibi] quia minus peccauit vt supra *Thren.* 4. a. Maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento. *Ezech.* 16. I. Iustificata est Sodoma soror tua ex te, id est, ex tui comparatione. [Allegoricè] *q* Et tu Capharnaum &c.] Per Corozaim Betsaida, & Capharnaum possunt intelligi reprobi gentiles, qui legem naturalem, & falsi Iudæi, qui legem Dei, & falsi Christiani, qui legem Euangelij habuerunt. Væ primis, væ aliis magis, maximè autem væ Christianis, in eodem genere peccati

Moraliter. Corozaim, hoc secretum mihi interpretatur, contra clericos qui secretarij, & de consilio Domini sunt & eum vendunt cum Iuda: *Ierem.* 5. b. Ibo ad optimates, & loquar eis, ipsi enim cognouerunt viam Domini, & iudicium Dei sui. Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula. Bethsaida domus venatorum, contra aduocatos vel cupidos. Capharnaum, villa pulcherrima, hoc ad milites vel superbos.

r Vsque in cælum exaltaberis] *Iob* 20. a. Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. *Ierem.* 49. d. Si exaltaueris, quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. *Amos* 9. a. Si ascenderint vsque in cælum, inde detraham eos. *Abdia* 1. a. Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. [Exaltaberis bona operatione per famam mei hospitis tui, & per famam signorum meorum. Sed.

s Vsque in infernum descendes] i. vsque ad summam pœnarum miseriam. [Descendes] secundum *Hier.* remissiuè secundum *Rab.* interrogatiuè, quia quantò plus ela-

a ta, tantò plus humiliata. *a* In illo tempore,] scilicet, cum ita exprobrasset Iudæis.

b Respondens Iesus, ; tacitæ obiectioni, vel cogitationi, qoam velut interrogantem vidit, quare non prædicauit credituris, & prædicauit oon credituris ? Huic cogitationi, vel obiectioni [respondens Iesus dixit : Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ.] Contra Manichæum. Est autem confessio fidei. *Triplex confessio.* *Roman.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Confessio peccatorum. *Iacob. vlt.* d. Confitemini alterutrum peccata vestra. Item confessio laudis, & gratiarum actionis, sicut hic. Et in *Psalm.* 106. & 117. Confitemini Domino quoniam bonus, &c.

In *a* illo tempore *b* respondens Iesus dixit : Confiteor tibi pater Domine cæli, & terræ, quia *c* abscondisti hæc à sapientibus & *d* prudentibus, & *e* reuelasti ea *f* paruulis. *g* Ita patre quoniam sic fuit placitum ante te. *h* Omnia mihi tradita sunt à patre meo : Et *i* nemo nouit filium nisi *k* pater, *l* neque patrem quis nouit nisi filius, & *m* cui filius voluerit reuelare. *n* Venite ad me omnes, *o* qui laboratis & *p* onerati estis, & *q* ego reficiam vos. *r* Tollite iugum meum super vos, & *s* discite à me quia mitis *t* sum, & *u* humilis corde, & *x* inuenietis

Luc. 10.

c Quia abscondisti hæc.] suprà dicta, id est, illa secreta, quæ in meo sunt aduentu impleta.

d A sapientibus & prudentibus,] id est, à Scribis & Pharisæis, & qui sibi sapientes videntur. *Iob* 5.c. Qui apprehendit sapientes in iustitia eorum. *Ioan.* 4 b. Puteus scilicet Scripturæ altus est, nec habes in quo haurias, scilicet humilitatem, quia intellectum dat paruulis. *Eccl. quinto* c. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. *Isaia* 32. a. Cor stultorum intelliget sapientiam, & lingua balborum loquetur velociter, & planè.

e Et reuelasti ea,] Per me. *Isa.* 29. d. Erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent. Lege illum, & respondebit. Non possum ; signatus est enim. Et dabitur liber nescienti literas ; diceturque ei. Lege, & respondebit. Nescio literas. Nemo enim poterat soluere septem signacula, præterquàm leo de Tribu Iuda. *Apoc.* 5.b.

f Paruulis,] id est, humilibus. 1. *Cor.* 1. d. Quæ stulta sunt mondi elegit Deus, vt confundat sapientes. *Iacob.* 4.b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Psalmo* 118. Intellectum dat paruulis *Beda.* Humilitas enim clauis est scientiæ. *Luc.* 11. g. Tulistis clauem scientiæ, id est, humilitatem fidei Christi qua ad Deitatis eius cognitionem poteratis peruenire.

g Ita pater quoniam sic placitum fuit ante te.] In quo notatur quod secreta Dei discutere non præsumamus. Nō enim rationem reddit quare hos eligit & illos reprobat, sed sic Deo placitum esse dixit, ostendens quod iniustum esse non potest, quod Deo placet. *Prou.* 16.a. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. *Gloss.* id est, secondum voluntatem.

h Omnia mihi tradita sunt à patre meo,] id est, omnes prædestinati erudiendi.

Et est accommodata distributio. Et continuatur illi textui.

Reuelasti, &c. & illi. *Interl.* Et hoc per me Item [Omnia,] id est, omnes creaturæ Et est generalis distributio, & continuatur primæ parti illius. Gratias ago, quasi dicat, cui æqualis, quia omnia mihi tradita sunt. Item [omnia] quicquid habet pater & ego habeo. Et continuatur secundæ parti illius, gratias ago. vbi sequitur in te exulto. Dicitur autem, [omnia,] propter diuersas nominum rationes, quæ de Patre dicuntur. Item Omnia, id est, omniom potestas oon solom cæli & terræ, sed hominum qui per me habent accessum ad patrem. *Io.* 14.a. Nemo venit ad patrem, oisi per me. Item [Omnia,] id est, omnium notitiam. Quæcunque enim nota sunt patri, & mihi.

q Omnia mihi.] Hic aperit qoomodo humilibus reuelauerit quæ superbis absconditt. Et primò ostendit quod possit, ibi [Omnia, &c [Item quod sciat, ibi. [Nemo nouit.] Relinqoit autem quod vult, cum dicit. [Venite] *Beda.* Ideo confiteor patri, quia omnia mihi tradidit pater. Nota autem quod Christus in eo quod homo est confitetur, id est, gratias agit Trinitati. In hoc quod Deus oullas refert gratias, licet omnia à Patre habeat, quia per oaturam habet.

i Et nemo nouit filium nisi pater :] Non remouet personam sed naturam. Et est, quasi dicat, nulla natura nouit Patrem, oisi filij natura, sed Spiritûs & filij natura est eadem, & ideo non remouetur Spiritus à cognitione Patris. Similiter intellige de cognitione filij & Spiritus sancti. Continuatio, quasi dicat, ita tradita, quod tamen & nota mihi, & Patri. Dicit ergo :

i Et nemo nouit filium, supple substantialiter, & naturaliter & plenè

k Nisi Pater.] Ideo hic permutatur ordo vt ostendatur nullos gradus esse in Trinitate, nihil prius aut posterius, aut maius aut minus, &c. Vnde *Cor. vltimo* d. Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Neque patrem, &c.] hoc intelligitur de notitia increata, qoa nouit pater filium sibi consubstantialem, & è conuerso.

m Et cui filius voluerit reuelare.] Vnde *Ioan.* 15.b. Omnia quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis. Et hæc notitia est gratiæ. De gratia enim filij est, si quis habet notitiam patris notitia creata. Et hoc est contra Eunomium, qui volebat ex hoc textu eandem esse nobis Trinitatis notitiam, quæ Patri & Filio. *2.q.6. c. qui scit Ezer. 6. d.*

n Venite ad me omnes] passibus mentis.

o Qui laboratis] in peccatis. *Ier.* 9.b. Vt iniquè agerent laborauerunt. *p* Et onerati estis] peccatis [illegible] legis. De quo *Ps.* 37. Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. De quo *Act.* 15.c. Hoc est onus quod neque nos, neque patres oostri portare potuimus. *q* Et ego reficiam vos.] *Eccl.* 24. e. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. *r* Tollite iugum meum super vos,] id est, Euangelium. quod duas gentes coniungit. *s* Et discite à me, *Ioan.* 13.b. Exemplum dedi vobis.

t Quia mitis sum] exterius. *u* Et humilis corde,] interius.

x Et inuenietis requiem animabus vestris.] hic per spem tandem per

n Venire ad me.] 1. *Reg.* 22.a. Conuenerunt ad Dauid omnes qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo. *Cant.* 6.d. Reuertere, reuertere, &c.

o Omnes qui laboratis.] *Isa.* 57.d. Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. *Apoc.* 14.c. Non habebant requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam. *Ierem.* 5. b. Lassati sumus in via perditionis, ambulauimus vias difficiles. Sed de bonis. *Sapien.* 17. c. Et ego non sum turbatus te pastorem sequens. *Gloss.* Quantò magis Christum sequeris, tantò minus laboras.

p Et onerati estis,] peccatis, quæ significantur per vndecim onera. *Isaia Psalmo trigesimoseptimo.* Sicut onus graue grauatæ sunt super me. *Hebræorum* 12. a. Deponentes omne pondus & circumstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.

p Et ego reficiam vos. *Ezech.* 34. d. Ego pascam oues meas & ego accubare faciam eas, dicit Dominus Deus. Quod perierat requiram, quod abiectum fuerat reducam, quod confractum fuerat alligabo, & quod infirmū consolidabo, quod pingue & forte custodiam, & pascam illas in iudicio. *Psalm.* 22. Dominus regit me & oihil mihi deerit, &c. *Prou.* 9.a. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit sibi colomnas septem. Immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam. *r* Tollite] quantum ad exteriorem conuersationem. *s* Iugum meum super vos,] tanquam vobis dominans & vobis dignum. *Eccl.* 13. a Pondus super se tollit, qui honestiori communicat. Vel [super vos,] id est, in vestro superiore, quod est ratio, quasi rationabile sit obsequium. *Rom.* 12. a. *Zach.* 13. e. Homo agricola ego sum quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. *Eccles. vlt.* d. Comparate vobis sine argento sapientiam & collum vestrum subiicite iugo eius

u Et discedite à me, quia mitis sum, & humilis corde] quia nullum despicio. *Bed.* Nihil arduum humilibus, nihil asperum mitibus, & facile præcepta veniont in affectum, quando & gratia præcedit auxilium. *Psalm.* 144. Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Et verus, quia non fictus. *Ecclesiast.* 19. d. Est qui oequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. *Ecclesiast.* 24. c. Spiritus meus super mel dulcis. *x* Et in-

oenietis

A spem, tandem per rem. Vnde *Apocal.* 14.c. Iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis.

a Iugum enim meum suaue est.] Sed contra *supra* 7.b. Arcta est, quæ ducit ad vitam. Solutio. Grauat in principio, quia graue est consuetudinem deserere. Sic etiam in stupore dentium grauat primò comedere, sed post delectat: sic processu temporis ineffabilis delectationis dulcedine fit suaue & dilatatur. Vnde *Prou.* 4. b. Ducam te per semitas æquitatis: quas cum ingressus fueris, non arctabūtur gressus tui. Et onus meum leue.

Matt. 1.d. *Luc.*6.a.

Aliter.

requiem animabus vestris. a iugum enim meum suaue est & b onus meum leue est.

CAP. XII.

IN c illo tempore d abiit Iesus per sata sabba-

● uenietis requiem animabus vestris.] *Ierem.* 6.d. Inuenietis refrigerium animabus vestris. *Ecclesi.* vlt. d. Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. *Sap.* 2.a. In paucis vexati, in multis bene disponentur.

a Iugum enim meum suaue est. *secunda Corinthiorum sexto* c. Nolite iugum ducere cum infidelibus. *Exod.* 17.c. Manus Moysi graues erant. *Thren.* 3.d. Bonum est viro cum portauerit iugum Domini in adolescentia sua. *Bernardus.* Multi vident nostras punctiones, sed non vident nostras vnctiones. Et leue fit quando bene defertur onus. *Ecclesiastici quadragesimo* 2. Iugum graue super filios Adam. *Isai. decimo* 1. Auferetur onus eius de humero tuo, & computrescet iugum à facie olei, id est, à præsentia gratiæ.

Onus Domini dicitur multipliciter.

b Et onus meum leue.] Quia dat gratiam, & magna promittit. Nota autem quod onus Domini leue dicitur multipliciter. A facultate implendi, respectu multitudinis, & oneris legalium: De quo. *Actorum* 15 c. Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus? *Galat.* 5. b. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus his quæ sunt scripta in libro legis, vt faciat ea. *Deut.* 27. d. Item in Euangelio sufficit voluntas quod non in lege, cùm facultas non suppetebat. Item natura sectandi leue est per Sacramentorum susceptionem, quia ibi circumciduntur pueri, hic lauantur saluandi. Ibi adulterium punitur per dilapidationem, hic purgatur per pœnitentiam. *Ecclesiast.* 38. a. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis. Item leue amanti. *Augustinus.* Quod iumentum per se non veheret, vehit in biga. *Genesis vigesimonono* e. Videbantur Iacob dies pauci, quibus seruiuit pro Rachele, præ amoris magnitudine. *Beda.* Sicut auicula sine plumis, & sine alis seipsam ferre non potest, pondere autem plumarum & alarum addito volat sine labore. Sic & panis durus qui per se non potest transglutiri, adiectione lactis, vel alterius liquoris collabilis fit in gutture. Item leue adiutorio Sacramentorum, quia nostra conferunt gratiam, illa non. *Ezech.* 36. e. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Item explicatione doctrinæ Euangelij & legis. *Prouerbiorum vndecimo* b. Salus vbi multa consilia: Item iocundus comes quasi vehiculum in via: Item imitatione Dominicæ Passionis. *Heb.* 12.a. Aspicientes in autorem fidei, &c. Item exemplo Sanctorum qui prius portauerunt. 1. *Mach.* 16. 2.f. Mementote operum Patrum quæ fecerunt in generationibus suis. *Greg.*

Si facta præcedentium recolamus, difficilia non erunt quæ toleramus: Item coadiutorum pluralitate. 4. *Regum* 9. d. Plures nobiscum sunt quam cum illis. *Num.* 14. b. Recessit ab illis omne præsidium, Dominus nobiscum est, nolite timere: Item aduersariorum debilitatione, numero, & potentia, quia Christus deleuit chirographum decreti. *Colos.* 2. c. Et deuicit, principatus & potestates dæmonum, & muri in infernum sunt retrusi, victi & aboliti, vt dicit *Origen.* Item promissorum & præmiorum maioritate. *Romanorum* 8. d. Non sunt condignæ compassiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. 2. *Cor.* 4. d Id enim in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Olim enim terrena, modò æterna sunt in promisso, &c.

Alæ confessionis.
- Veritas,
- Orationis deuotio,
- Satisfactio,
- Puritas mentis, Hæ sūt
- Carnis munditia,
- Dilectio Dei,
- Dilectio proximi,

- Integritas, firmitas humilitas, simplicitas.
- Eleemosynarum largitio, carnis maceratio, lacrymarum effusio, peccati abrenunciatio.
- Affectus sinceri.
- Rectitudo mentis, in Domino delectatio, munda & ordinata delectatio, voluntatis sanctitudo, simplex, & pura intentio.
- Visus pudicitia, auditus castimonia, olfactùs modestia, gustùs temperantia, tactùs sanctimonia.
- Nullū nocere, omnibus prodesse, rerum detrimēta non sentire, animā pro fratre ponere, in his perseuerare.
- Aliena non concupiscere, sua distribuere, nihil sibi reseruare, seipsum abnegare, his perseuerare.

EXPOSITIO CAP. XII.

IN illo tempore abiit Iesus, &c.] In capite præcedenti egit de miraculis ante mortem Ioannis à Christo factis, hic de post factis. Et quia in hoc capite agitur de mutatione sabbati literalis in spirituale, dicit: [In illo tempore, quia tempus est mensura motus. Diuiditur autem illud caput in sex partes. In quarum prima agitur de arguitione Pharisæorum contra discipulos Domini, qui die sabbati spicas vellebant, & manibus confricabant. In secunda agitur de curiositate manus aridæ, & cuiusdam dæmoniaci muti, & cæci, ibi [Et cum inde transisset.] In tertia agitur de inuectione Domini in Pharisæos, qui in eum blasphemias dixerunt propter infirmorum sanationem ibi [Iesus autem sciens cogitationes, &c. In quarta, de exprobratione Scribarum & Pharisæorum super petitione signorum, ibi, [Tunc responderunt ei quidam.] In quinta de spiritu immundo qui eiectus reuertitur cum septem spiritibus nequioribus se in mentem vacantem, in quo docet nos otium fugere, ibi. [Cum autem immundus spiritus, &c. In sexta agitur de matre Domini, & Ioseph, qui eum quærebant, ibi. [Adhuc eo loquente, &c.] Dicit ergo.

c In illo tempore.] Nota quod statim post iugum & onus subiicit de fructu. Vnde *Genesis primo* a. Germinet terra herbam virentem & facientem semen, & lignum pomiferum iuxta genus suum. *Psalm.* 18. In custodiendis illis retributio multa. *Prou.* 13. a. De fructu oris sui homo satiabitur bonis. *Ioan.* 4. e. Alius est qui seminat, alius qui metit.

d Abiit Iesus per sata sabbato.] Sciendum est quod Ioannes prius occisus fuit quàm discipuli hoc fecissent. Sed vt continuet disputationes Christi hoc præmisit.

e Discipuli autem

f Abiit Iesus per sata.

Mystic. Mysticè. Sacra Scriptura sata sunt semen literalis intelligentiæ. Per hæc sata Christus abiit, dum Scripturam spiritualiter exposuit & hoc in sabbato pectoris. *Augustinus.* Israel sabbatum accepit in munere Ægyptus repletur muscarum multitudine. Discipuli euellunt spicas, dum sententias inde potiores eligunt. Grana verò comedunt, dum opere complent quod corde tenent.

Moraliter. Moraliter.] Sata sunt, auditorum corda. De hac messe. *supra nono* a. *Ioan. quarto* c. Fructus opera bona reficiunt peccatores esurientes ea. Discipuli vellunt verbis, fricant exemplis, traiiciunt Sacramentis. *Leuit. secundo* de Tor-

A turus manus ad Deum expandit, qui has ad pauperes pro posse non extendit. Vnde *Prou.* 21.b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur.

a Et extendit.] Hic est auarus. 3.b. *Regum* 13. b. Ieroboam contra Addo, qui eum reprehendit de idololatria, extendit manum, vt apprehenderet illum, & aruit manus eius. Ieroboam causa populi interpretatur. Auarus enim causatur à toto populo, quia dona Dei cōmunia sibi appropriat. Et auaritia idololatria est, quia idolorum seruitus. Addo, seruiens ei, Synderesis. Sed dum vult eam capere, & subiugare, eius manus arescit à bono opere.

b Et restituta est sanitati sicut altera.] Planum est.

c Exeūtes autem Pharisæi cōcilium faciebant, &c] Isti sunt noctuæ diaboli. *Ioan.* 3.c. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem. *Psalm.* 33. Accedite ad eum, & illuminamini.

De pa. 14. *Matt.* 1. *Luc.* 6. *Ephes.* 5. b. *Marc.* 3. a. *Ioan.* 10. d. *Marc.* 3. *Luc.* 6. *Isai.* 42. a.

B

Et *a* extendit, & *b* restituta est sanitati, sicut altera. *c* Exeuntes autem Pharisæi concilium faciebant aduersùs eum quomodò perderent eū. *d* Iesus autem sciens recessit inde, & *e* secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes & *f* præcepit eis ne manifestum eum facerent, vt *g* adimpleretur quod dictum per *h* Isaiam Prophetam, dicentem: *i* Ecce puer meus, *k* quem elegi *l* dilectus meus, in *m* quo bene complacuit animæ meæ: *n* ponam spiritum meum super eum, & *o* iudicium *p* gentibus nunciabit. *q* Non contendet, neque clamabit, *r* neque audiet quis in plateis vocem eius, *s* arundinem quassatam non confringet, *t* & † linum fumigans non extinguet, *u* donec eiiciat ad victoriam iudicium, *x* & in nomine eius gentes sperabunt. *y* Tunc oblatus est ei dæmonium habens *z* cæcus, & *a* mutus, & *b* curauit eum, *c* ita vt loqueretur, & *d* videret. Et *e* stupebant omnes turbæ, & dicebant. Nunquid hic est filius Dauid? *f* Pharisæi autem audientes dixerunt: Hic *g* non eiicit dæmones, nisi in Beelzebud Principe dæmoniorum. *h* Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis:

al. † lignum

d Iesus autem sciens,] insidias eorum, recessit inde propter exemplum, propter humilitatis iudicium, propter etiam miseris parcendum. Recessit enim vt homo, quia hoc erat verum signum humanitatis. *Luc.* 6. e. Ipse benignus est super ingratos.

e Et secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes,] Nota simplices sequuntur, docti verò prosequuntur.

f Et præcepit eis ne manifestum eum facerent.] *Hilarius.* Iubendo secretum Dominus gloriandi de se iactantiam declinat, & per hanc tacendi voluntatem dictorum *Is.* effectus impletur.

g Vt adimpleretur, causatiuè vel consecutiuè. Sic pepercit eis, ne inuidia trucidarentur; vt impleretur illud. *Isaiæ.* [Arundinem, &c.] Et secundum hoc præeuntia in hac autoritate ex abundanti inducta sunt.

h Quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem.] *Is.* 42.a. Ibi est literaliter.

i Ecce puer meus.] Vox Patris loquentis de filio. Puer id est, seruus. *Phil.* 2. a. Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens electus.

k Quem elegi.] *Cant.* 5.c. Dilectus meus candidus & rubicundus electus ex millibus.

l Dilectus meus.] *Cant.* 5. c. Qualis est dilectus tuus ex dilecto ô pulcherrima mulierum? *Glos.* ex dilecto; ex Patre.

m In quo bene complacuit animæ meæ,] nihil in eo videns quod displiceret. Simile *supra* 3.d. & *infra decimoseptimo* a.

n Ponam spiritum meum super eum.] *Isai.* 11. a. Requiescet super eum spiritus Domini. Et 61.a. Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me. Et hoc in quantum homo.

o Et iudicium] futurum: *p* Gentibus nunciabit, per prædicationem suam.

q Non contendet, neque clamabit,] contra: *Ioan.* 7.f. Stabat Iesus & clamabat, dicens: Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Solutio. Non clamabit, id est, non clamosus erit. Sed in secundo aduentu: *Is.* 42.c. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar.

r Neque audiet aliquis in plateis vocem eius. 1. *Pet.* 2.d Cum malediceretur non maledixit, cum pateretur non comminabatur. *Ierem.* 11.d. Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. *Is.* 53. c. Si ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obtumescet, non aperuit os suum.

s Arundinem quassatam non confringet,] id est, Iudæos omni vento tentationis vel doctrinæ cedentes: vt dicitur *Ephes.* 4.b. non statim damnabit. Per arundinem hypocritæ, vt *sup. proximo.*

t Et linum fumigans non extinguet.] Per linum qui quædam bona agunt, quædam mala, vtrosque expectat Dominus.

Item per arundinem gentes vento vanitatis agitatæ, & in peccatis quassatæ, & in salutem per Christum reseruatæ. Linum fumigans, id est, exiguum spiritum ex reliquiis veteris gratiæ, & quia resumendi totius in tempore pœnitentiæ sit facultas. Lignum, vel linum, de quo facta est vestis Domini. *Chry.* Facile erit ei, omnes illos sicut arundinem frangere, & sicut linum inflammatum extinguere illorum furorem.

u Donec eiiciat ad victoriam iudicium] Actiuè vt iudicet vel passiuè vt iudicetur. Ad victoriam dicit, quia idipsum quod iudicatus est, cessit ei ad victoriam. *Ioan.* 12. e. Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. Vel iudicium inter se, & diabolum.

Sup. 9. d. *Luc.* 11. b. *De pœnit. dist.* 3. c. *sunt plures.*

Vel iudicium adhuc hominibus occultum quod vicit moriendo.

M... 13. c. *Luc.* 11. b.

x Et in nomine eius gentes sperabunt,] quia non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat saluari: *Actorum* 4. c.

y Tunc oblatus est est ei] vnus dæmonium habens cæcus & mutus.

Tria signa simul facta sunt in isto.

Moraliter.

Moraliter.

y Tunc oblatus.] Oblatio partim erat Sacerdotis, partim offerentis. Sic partim sumus nostri quoad quærenda necessaria, sed principaliter Dei. 1. *Cor.* 6.d. An nescitis quoniam membra vestra sunt templum Spiritus sancti, quis in vobis est quem habetis à Deo, & non estis vestri?

z Cæcus.] *primo Regum* 11. a. dixit Naas obsessis Iabes Galaad. In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrûm oculos dexteros, ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. Naas, serpens. *Psalmo quinquagesimoseptimo.* Supercedit ignis, & non viderunt solem.

a Et mutus,] à confessione peccati. *Psalmo trigesimoprimo* Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Ecce cæcus. In chamo & fræno maxillas eorum constringe, permissiuè, qui non approximant ad te. Per confessionem, vel à confessione laudis. *Psalmo quadragesimonono.* Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c. Item humiliauerunt in compedibus pedes eius, donec veniret verbum eius, scilicet confessionis.

b Et curauit eum.] Hoc refertur ad illud: Donec eiiciat ad victoriam iudicium. Curauit enim eiiciendo dæmonem.

c Ita vt loqueretur.] Hoc refertur ad illud *supra.* Arundinem quassatam, &c.

d Et videret.] Hoc ad illud, linum fumigans, &c. Nota autem ordinem. *Greg.* Principium illuminationis, est humilitas veræ confessionis.

e Et stupebant omnes turbæ & dicebant: Nunquid hic est filius Dauid?] Mansuetus contra dæmonium, desiderabilis aspectu contra cæcum, manu fortis contra mutum. Filius Dauid, qui misericors, & beneficus fuit.

f Pharisæi autem audientes dixerunt] in corde.

g Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebud principe dæmoniorum,] quasi participium & familiaritatem habet cum Principe dæmoniorum. & ita ex consensu & autoritate eiicit omnes dæmones, sicut secretarius Regis autoritate multis nocet.

Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis] *Hieronym.* Ad cogitationes Pharisæorum respondet, vt vel sic compellerentur credere potentiæ eius, qui cordis videbat occulta. *Ierem.* 17.b. Ego Dominus scrutans corda, & probans renes.

Δ *a* Omne regnum contra se diuisum desolabitur.] Regnum solidum & firmum, si per partes diuiditur, & alij ab aliis perimuntur vel opprimuntur, in solitudinem redigitur, vacuatum ab habitatoribus. Infirmat Dominus quod de eo dixerant Pharisæi: Primò indirectè dupliciter per synerefim, vel hypoteusim sumpro quod dixerant, & ex hoc deducens eos ad inconueniens, & secundum ordinem literæ, licet *Magisterium Postill.* hoc modo permutet textum? vt sit propositio maior: Et si Satanas. Assumptio: Omne regnum. Omnis ciuitas, Assumptionis probatio. Vel domus probationis supprobatio. Quomodo ergo hæc conclusio, quasi nullo modo stare potest. De hoc plenius. *Marc.* 3. d. Dicit ergo.

al. † In. *Marc.*3.c. *Marc.*11.c. 25.q. 2.c. si e.

C

a Omne regnum contra se diuisum desolabitur.] *Hieronym.* Concordia namque res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Nota regnum Christus, dans regnum, Euangelium, inuitans ad regnum, æterna beatitudo, ipsum regnum,

b Et omnis ciuitas vel domus,] id est, familia, diuisa contra se stabit.

c Et si Satanas, &c.] Quomodo ergo stabit regnum eius?] quasi dicat, nullo modo potest stare.

a Omne regnum † contra se diuisum desolabitur, & *b* omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se non stabit. *c* Et si Satanas Satanam eiicit, aduersùs se diuisus est, quomodo ergo stabit regnum eius? Et si *d* ego in Beelzebud eiicio dæmones, filij *e* vestri in quo eiiciunt? *f* Ideo ipsi iudices vestri erunt. Si *g* autem ego in spiritu Dei *h* eiicio dæmones, igitur peruenit in vos regnum Dei. *i* Aut quomodo potest quisquam intrare in *k* domum fortis, & *l* vasa eius diripere, nisi prius *m* alligauerit fortem? Et *n* tunc domum illius diripiet. *o* Qui non est mecum contra me est: & *p* qui non congregat mecum, spargit. *q* Ideo dico vobis? Omne peccatum & blasphemia remittitur hominibus, *r* spiritus autem † blasphemiæ non remittetur.

d Et si ego in Beelzebud eiicio dæmones, filij vestri in quo eiiciunt.] Exorcistæ Iudæorum ad nominis Dei inuocationem eiiciebant dæmones. Vnde si filiis vestris non ascribitis quod in Beelzebud eiiciant dæmonia, quare hoc mihi imponitis?

f Ideo ipsi Iudices vestri erunt.] comparationes melioris facti, quia Deo ascribunt, quod vos Beelzebud. Vel.

e Filij vestri,] id est, Apostoli qui erant de Iudæis,

f Ideo ipsi Iudices vestri erunt.] *Inf.*19.d. Sedebitis super sedes iudicantes duodecim Tribus Israel.

g Si autem ego, &c.] Altera pars complexionis. Et infert ex proposito, cum reliqua pars sit falsa, & est probatio directa. Dicite ergo: si ego in spiritu Dei. *Luca* 11. c. ait. In digito Dei.

h Eiicio dæmones, igitur peruenit ad vos regnum Dei.] *Aug.* Regnum Dei idem est quod potestas, qua damnantur impij, & à fidelibus secernuntur

i Aut quomodo potest quisquam, &c.] Quod probauerant indirectè, vult probare directè, quasi dicat, si ego non in spiritu Dei eiicio dæmonia, sed in Beelzebud, quomodo potest quisquam intrare in domum fortis. *Iob* 41. d. Non est potestas super terram, quæ ei comparatur. *Chr.* Diabolum fortem facit nostra negligentia, non illius potentia.

k Domum] hypocritæ maximè. *Iob* 40. c. Vmbræ, id est, hypocritæ protegunt vmbram eius,] id est, peccatum zelant, in quo apparet imago diaboli. *Ierem.* 31. Liberabit eum de manu potentioris.

l Et vasa eius diripere,] id est, arma eius, scilicet homines. *Is.* 10.f.

Apud Magmas commendabit vasa sua. Magmas interpretatum motus, & in tactu maxima est delectatio, quæ custodit peccatorem diabolo. *Roman.* 6.d. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Vasa in quibus habitat, & quibus quasi ministris vtitur.

m Nisi prius alligauerit fortem,] quia tunc minorem vim tentandi sanctos habuit intrinsecùs per somitem, etsi fortè maiorem extrinsecùs. Diabolus enim est religatus in inferno, & manus impellens debilitata est. Manus verò trahens abscissa, quia non trahit simul bonos & malos.

n Et tunc domum illius diripiet,] id est, ad diuersos ordines rapiet. *Eph.*4.c.

Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores & doctores.

o Qui non est mecum, contra me est,] id est, qui dissimilia meis opera facit, mihi contrarius est.

p Et qui non congregat, mecum dispergit, quasi dicat, opera mea non possunt operibus Beelzebud comparari, quia ego congrego, ille dispergit.

Nota opus Christi est congregare ad cultum vnius Dei & ad vnitatem fidei, & ad vnum singulare bonum. De quo *Psalm.*26. Vnam perij à Domino. Ad dilectionem Dei, & proximi. Vnde *Isai.* 11.c Dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Disperguntur quidam per nobilitatem *Marc.*3 d. hæc est Oriens. Quidam per timorem mortis, hic est *Luc.*12.b. Occidens. Alij per prosperitatem, hæc est Auster. Alij per aduersitatem, hæc est Aquilo. Hos congregat Dominus. *Ezech.*37 c. A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. Opus autem *al.* † blasphe- diaboli est dispergere monstra dæmoniorum, varietates mia. hæresum, vanitates terrenorum, discordias fratrum.

q Ideo dico vobis, quia dicitis me eiicere dæmonia in Beelzebud principe dæmoniorum. [Ideo dico vobis, omne peccatum, & blasphemia remittitur hominibus

Hoc contra Nouatianum, qui lapsis in martyrio veniam negabant.

r Spiritus autem blasphemiæ non remittetur.] Hoc est contra Origenem, qui dicit omnes veniam consecuturos. Post vniuersale iudicium transactis multis sæculis. Dicitur autem illud peccatum irremissibile octo de causis, sicut potest colligi ex *Glos.* super *Matth.*5. & in hoc loco, & aliis dictis Sanctorum.

Peccatum irremissibile dicitur octo de causis.

Primò, quia aduersatur fonti remissionis. Vnde *Aug. super Matth.*5.

Peccatum ad mortem est, cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, & aduersùs gratiam Dei qua reconciliatus est Deo, inuidiæ facibus agitatur, quod fortasse est peccatum in Spiritum sanctum.

Secundò, quia non habet colorem excusationis. Vnde *Richardus de sancto victore.*

Quædam peccata hominum pertinent specialiter ad corruptelam propriam, vt ebrietas & stupra. quædam specialiter ad iniuriam proximi, vt homicidia, furta, quædã specialiter ad diuinam contumeliam, vt blasphemia. Sed quidam blasphemant ex coactione, & hi peccant in patrem, alij ex deceptione: & hi peccant in filium, alij ex sola malignitate, & hæc est pessima species in Spiritum sanctum.

Est autem & hoc in genere sceleratissimum, & in quo malitia creuit vsque ad summum, quando quis in Dei vituperiis delectatur & gloriatur. Quid ergo videtur aliud spiritus blasphemiæ, quam affectatio & desiderium vituperationis diuinæ? spiritus blasphemiæ spirat ad odium Dei, Spiritus sanctus spirat ad amorem Dei. Eo igitur quod hoc malum nihil habet in se excusationis, non meretur habere excusationem remissionis.

Tertio, quia talis vix potest se humiliare ad veniam petendam vel ad bonum. Vnde *Augustinus super Matth. cap.* 5. g. Ibi. Orate pro persequentibus vos. Tanta est labes illius peccati, vt deprecandi humilitatem habere non possit, & si peccatum suum mala conscientia recognoscere, & enuntiare cogatur, vt Iudas cùm dixit: Peccaui, facilius desperans cucurrit ad laqueum, quàm humilitatis veniam petiit, quod propter magnitudinem peccati, iam ex damnatione peccati talis habere credendum est. Et huic pœnitentiæ non ignoscit Deus, cum & se peccasse fateantur, & fecisse mala vehementer eos pœniteat, tamen huiuscemodi affectionem mentis habent, vt se non humilient ad petendam veniam.

Quartò, quia paucis, & rarò remittitur, vt dicit *Gl. Rom.* 2.a. super illud. Secundum duritiam tuam & cor impœnitens, &c.

Quintò, quia nunquam legitur remissum, imò legitur contrarium in *hoc* 12.c. & *Marc. tertio* d. Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum. Ibi. *in.* quia ipse æternum delinquit qui nunquam pœnitet. Et *Luc.*12.b. Qui in Spiritum sanctũ blasphemauerit, nunquã remittetur ei. *Gl.* Hic blasphemus

Δ exigentibus

Et *a* quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: *b* qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Aut *c* facite arborem bonam, & fructum eius bonum, *d* aut facite arborem malam, & fructum eius malum. *e* Siquidem ex fructu arbor cognoscitur: *f* Progenies viperarum, *g* quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex *h* abundantia enim cordis os loquitur. *i* Bonus homo de bono thesauro *k* profert bona: *l* malus homo de malo thesauro *m* profert mala. *n* Dico autem vobis:

exigentibus malis meritis suis, sicut nunquam ad remissionem, ita nec ad pœnitentiam peruenturus est.

Sextò, quia grauius punitur, quasi nihil de pœna debita dimittitur. Vnde *Richardus de sancto Victore*. Peccatum diaboli inexpiabile est, quia nullo remedio expiari potest. Illud autem irremissibile est, cui pœnæ nulla relaxatio fit, quæ in peccatis actualiter similibus fieri consueuit.

Septimo, quia meretur talis non pœnitere. Vnde. *Marci tertio.* d. Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum non habebit remissionem. *Glossa.* Ideo, quia non meretur pœnitentiam agere, vt recipiatur.

Marc. 3. d. Luc. 12. b.

Octauò, quia etiam post mortem remanet, etiam quoad actum, sicut charitas.

al. blasphemia.

Vnde *Richardus de sancto Victore*. Sicut nunquam excidit amor Dei, ita nunquam excidit odium Dei. Et tamen charitas potest amitti sic & odium Dei in præsenti admitti. Sicut autem fides, & spes cessabunt, sic sunt quædam mala, quæ locum habent solum in hac vita vt adulteria, furta, quædam verò in hac vita simul & in futura. Nam qui cum odio Dei ex hac vita discedit, sub eodem morbo in æternum tabescit, & sic in æternum delinquit, & sine cessatione delinquendo meretur, vt sine cessatione puniatur. Qui ergo reus est diuini odij, reus est æterni delicti. Sed blasphemia, quæ est in Spiritum sanctum, nunquam est præter odium Dei.

De hoc etiam. *Eusebius super Leuit.* c. 10. & 24. Hoc sancti Patres irremissibile peccatum, & blasphemiam in Spiritum sanctum dixerunt, in sceleribus vsque ad finem vitæ perseuerare, de salute sua desperare, de misericordia, & potentia redemptoris diffidere.

Idem *Augustinus in Enchirid.* Qui in Ecclesia non credens peccata dimitti, contemnit tantam diuini muneris largitatem, & in hac mentis obstinatione diem claudit extremum, reus est ille irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccata dimittit.

Versus.

Aduersum patrem vox raro non legis vnquam,
Plenè punitur, remanet, non pœnitet vnquam.

Peccatur autem in Spiritum sanctum isto peccato sex modis, Duobus modis in Deum, duobus in proximum, duobus in seipsum.

In Deum, desperando, præsumendo.

In proximum, impugnatio agnitæ veritatis, & fraternæ charitatis. Duplex enim est effectus bonitatis diuinæ in homine. Vnus quoad intellectus perfectionem, & quoad hoc est impugnatio agnitæ veritatis.

Alius quoad perfectionem affectus, & quoad hoc est impugnatio fraternæ charitatis.

In seipsum finalis impœnitentia, & quando pœnitet de pœnitentia.

Item nota ad hoc, quòd aliquid sit peccatum in Spiritum sanctum tria exiguuntur, scilicet, quòd sit ex certa malitia, quòd diuinam bonitatem oppugnet, & quòd fit cum finali pertinacia mentis induratæ in malitia. [Spiritus autem blasphemiæ non remittetur.]

Augustinus. Blasphemia est per quam de Deo falsa dicuntur. Et ideò peius est blasphemare, quàm periurare, quia periurando falsè adhibetur testis Deus, blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur.

a Et quicunque verbum dixerit contra filium hominis remittetur ei,] id est, ad remittendum facile est, si pœnitet, quia ignoranter hoc dixit.

b Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum,] verbum non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro, vt expositum est.

c Aut facite,] id est, dicite, sicut vulgariter dicitur. Iste facit se bonum, id est, dicit. Arborem bonam, & fructum eius bonum.

d Aut facite,] id est, dicite. Arborem malam, & fructum eius malum,] quasi dicat, Secundùm naturam iudicate, & dicite de arbore bona, scilicet me, quòd faciat bonum fructum, de arbore mala, scilicet diabolo, quòd fructum malum faciat, *Sup.* 7. c. Non potest arbor bona fructus malos facere, nec arbor mala fructus bonos facere. Quod autem Christus dicatur arbor, habetur *Canticorum secundo*. a. Sicut malus inter ligna siluarum, sic amicus meus inter filios. Sic diabolus. *Iudicum nono*. d. Ligna agri constituerunt Rhamnum super se. *Hieronymus*. Christus seipsum dicit arborem, suum opus, fructum.

e Siquidem ex fructu cognoscitur arbor. *supra septimo*. c. A fructibus eorum cognoscetis eos. *Ecclesiastici vigesimo septimo*. a. Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu cordis hominis. Luc. 6. g.

f Progenies viperarum,] quia occiderunt Christum patrem, sic mali Christiani occidunt Ecclesiam matrem. *Isidorus*. Sicut vipera à filiis in vtero positis perimitur lacerata, ita nos cogitationes nostræ intra nos positæ occidunt, quia eas, quasi fœtus diaboli lactamus, & partum facimus delectando.

g Quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali] quasi non potestis bonum fructum facere, cum sitis arbor mala. *h* Ex abundantia enim cordis os loquitur,] sicut olla ex plenitudine redundat. *Iob*. 41. d. Feruescere faciet, quasi ollam profundum maris, & ponet, quasi cum vnguenta bulliunt *Pr*. 15. a. Os stultorum ebullit stultitiã.

i Bonus homo de bono thesauro.] Continuatio. Verè ex abundantia cordis os loquitur, quia bonus homo de thesauro bono, id est, de bona intentione. *k* Profert bona] verba. *l* Et malus homo de malo thesauro.] id est, peruersa intentione. *m* Profert mala] verba *Prouerb*. 18. d. Mors, & vita in manibus linguæ. *Inf*. 15. b. Quæ procedunt de ore, de corde, exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. Nota autem, quòd est triplex thesaurus bonus. Doctrinæ, gratiæ, & gloriæ. Primus admirabilis, secundus desiderabilis, tertius inæstimabilis. De primo *Isa*. 45. a. Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, id est, sacræ Scripturæ vt scias, quia ego Dominus. Hoc dicitur Cyro, qui interpretatur hæres, clericus, qui dicit: Dñs pars hæreditatis meæ. De secundo, *Prou*. 21. c. Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. 2. *Cor*. 4. b. Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. De tertio. *Deut* 28. a. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cælum, vt pluuiam tribuat terræ in tempore suo, benedicetque cunctis operibus manuum tuarum. Hos tres thesauros aperit Dñs. De primo dicitur. *Luc*. 21. d. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. *Psalm*. 50. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. De aliis duobus. *Psalm* 83. Gratiam, & gloriam dabit Dominus. Similiter est triplex thesaurus malus. Cupiditatis, iniquitatis, & pœnæ gehennalis. Primus contemptibilis, quia de stercoribus. Secundus miserabilis. *Prouerbiorum* 14. d. Miseros facit populos peccatum. Tertius intolerabilis. De primo dicitur *Heb*. 11. e. Fide Moyses grandis effectus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi. *Eccl*. 31. a. Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniæ thesauris. *Prou*. 21. b. Qui congregauit thesauros lingua mendacij vanus, & excors est. De secundo, *Mich*. 6. c. Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Iste thesaurus fit de subtilioribus, pretiosioribus, & durabilioribus, sicut alij thesauri, id est, de subtilioribus peccatis scilicet spiritualibus quæ pretiosa sunt diabolo, quia maioris sunt culpæ, quàm carnalia. *Gregorius*. Carnalia peccata minoris sunt culpæ, sed maioris infamiæ, & eo durabiliora, quia occultiora, quia tunc non possunt reprehendi. De tertio dicitur *Rom*. 2. a. secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.

Thesaurus bonus triplex.

Psal. 15.

Thesaurus malus triplex.

n Dico autem vobis.] Anthypophora est. Ne parui

Auipenderent

Δ uipenderent verbum blasphemiæ.

a Quoniam de omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.] Sed quare non similiter de opere? Responsio. Quia verbum ex ratione oritur. quod non omne opus. Item omne verbum comprimere possumus, non omne aliud opus.

a quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij Ex *b* verbis enim tuis iustificaberis, & *c* ex verbis tuis condemnaberis. Tunc *d* responderunt ei quidam de Scribis, & Pharisæis, dicentes, *e* Magister volumus à te signum videre. *f* Qui respondens, ait illis: Generatio mala, & *g* adultera *h* signum quærit, *i* & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ *k* Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic *l* erit filius hominis in corde terræ

Et hoc notat Dominus, cum dicit: reddent rationem.] Quid autem sit otiosum verbum, dicit *Gregorius super Iacobi vlt.* Verbum otiosum est, quod caret ratione iustæ necessitatis, & intentione piæ vtilitatis. *Hieronymus super Leuit. vigesimo primo.*] Quicquid non ædificat audientes, in periculum, vertitur eloquentium. Item qui scurrilitatem replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi sermonis, sed criminosi reus tenebitur.

22.q.5.c.quotiens. *Marc. 8. b.* *Luc. 11. b.*

Item in verborum pondere, probatio existit humanæ vitæ. *Origen. super Numer. duodecimum.* Inanis est omnis sermo in quo non est intrinsecus aliquid de Deo, vel Dei mandato. *Gloss.* hic. Quod sine vtilitate loquentis dicitur, aut audientis. Verba enim instructionis, & correctionis vtilia sunt animæ, verba recreationis, vel consolationis sunt corpori, hæc tamen indifferentia sunt, nisi fiant eo fine, vt mediante corpore prosint animæ.

b Ex verbis enim tuis iustificaberis,] id est, mereberis, vt iustus remuneraberis.

In locutione quinque sunt inquirenda. *c* Et ex verbis tuis] si mala sint, [condemnaberis.] Vnde *Prouerbiorum decimo octauo.* d. Mors, & vita in manibus linguæ. Nota in locutione quinque sunt inquirenda. Quid dicatur: cui dicatur, vbi quid dicatur, quando quid dicatur, & qualitas, id est, modus loquendi. Quid dicatur, determinat Apostolus. *Colossensium quarto.* a. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, id est, semper sit gratus, & vtilis sine vlla otiositate. Otiosa sunt omnia, quæ sunt nociua, aut inhonesta, aut inutilia. Innutilia sunt quæ nec audientibus, nec loquentibus prosunt. Inhonesta sunt, quæ non conueniunt dignitati illius, qui loquitur, vel illius cui loquitur, vel illius de quo loquitur. Nociua sunt, quæ suis suasionibus animos auditorum, siue ad errorem, siue ad deprauitatem ducunt.

Senes itaque loqui debent de discretione bene consulendi, iuuenes de instantia benefaciendi, sapientes de mysteriis Scripturarum, simplices de exemplo bonorum operum, hi qui quietam vitam ducunt, de disciplina modi rectè viuendi, hi qui exteriora tractant negotia, de industria acquirendi, Prælati de promissione, subditi de obedientia præceptorum, & vnusquisque qui loquitur secundùm qualitatem personæ, siue materiæ inquirat congruam de qua loquatur materiam. Secundum est, cui quid dicatur, *Ecclesiastici vigesimo secundo.* b. Cum stulto ne multum loquaris, quia qui arguit impium, generat maculam sibi. Qui ergo cum alio loquitur, primò consideret si pro se, aut propter alium loquatur. Si propter suam vtilitatem loquatur, videat verum ipse sit talis de cuius colloquio vtilitas ei prouenire possit. Si propter alium loquatur, caueat ne talis sit ille, quòd vel sua exhortatione non indigeat, vel ita in malo obstinatus sit, vt correctione alterius se corrigi non permittat, Alioquin, & sapientes velle docere superbia est, & obstinatos corrigere insipientia est.

Prou. 9. b.

Exhortentur igitur ad confortationem timidos, ad temperantiam prodigos, ad humanitatem parcos, ad consilium temerarios, ad silentium verbosos, ad alacritatem segnes, ad mansuetudinem impatientes, ad iustitiam negligentes; ad timorem superbos, ad liberalitatem auaros, ad parcitatem gulosos, ad feruorem tepidos, ad verbum exhortationis nimis tacitos, ad indulgentiam crudeles, ad quietem præcipites, ad prudentiam incautos, ad modestiam inuerecundos, ad solicitudinem obliuiosos.

Tertium est vbi quid dicatur. Est enim locus vbi perpetuum seruandum est silentium, vt sanctuarium, dormitorium. Quartum est, quando quid dicatur. Est enim tempus tacendi, scilicet, si alius loqui cœperit: *Ecclesiastici tertio.* b. *Iob vigesimo nono.* d. Qui me audiebant expectabant sententiam meam. Est autem tacendum propter infirmitatem auditorum. *Ioannis decimo sexto.* c. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Item propter præcipitationem vitandam. *Prouerbiorum decimo octauo.* Qui prius respondet, quàm audiat, stultum se esse demonstrat. Item *Ecclesiastici quinto.* d. Si est tibi intellectus responde proximo tuo, sin autem manus tua sit super os tuũ. Item propter reuerentiam personæ. *Ecclesiastici undecimo.* a. Prius quàm interroges, non vituperes quemquam, & cũ interrogaueris corripe iustè. Itẽ propter malitiam auditorum. *Ecclesiastici vigesimo secundo.* a. Qui narrat verbum non audienti. quasi qui excitat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiã, & in fine narrationis dicet, quis est hic? *Prouerbiorum vigesimo tertio.* b. In auribus insipientium ne multum loquaris, *suprà septimo.* a. Nolite spargere margaritas ante porcos. Item qualitas, id est, modus loquendi in tribus consistit. Hoc est, quo gestu, quo sono, qua significatione, quid dicatur. Sit ergo gestus modestus, humilis, sonus mitis, & suauis, quia de Christo dicitur in hoc *cap.* Non contendet, neque clamabit, neque aliquis in plateis audiet vocem eius. Significatio verax, & dulcis, quia falsus testis non erit impunitus, & qui mendacium loquitur non effugiet. Dulcis, quia sermo dulcis multiplicat amicos. Isti sunt quinque digiti linguæ.

Tacendum est propter multa *Luc. 11.* D *Iona 1. b.* *Modus loquendi in tribus consistit.* *Prou. 19. b.* *Eccl. 6. a.*

d Tunc responderunt ei quidam de Scribis, & Pharisæis, dicentes?] Confusi Pharisæi in calumnia tam verborũ quam factorum conuertunt se ad figmenta. Promptuaria enim eorum plena, eructantia ex hoc in illud, quasi tu eiicis dæmones inuisibiliter, exhibe nobis aliquod signum visibile.

Psal. 14.

e Magister volumus à te signum videre] *Luc. 11.* b. dicit alij tentantes, signum de cælo quærebant. *1. Cor. 1.* d. Iudæi signa quærunt. Græci sapientiam. Signum, vt tonitruum tempore Samuelis. *1. Reg. 7.* c. Ignem tempore Eliæ *3. Reg. 18.* f. Adhuc autem Scribæ, & Pharisæi nostri signum petunt de cælo, id est, signum sublimitatis volunt habere in se, & in alijs venantur, sed signa paupertatis, & humilitatis cõtemnunt. Vnde *Luc. 2.* e. Positus est hic in ruinam, & in signum cui contradicetur. Item *ibidem.* b. Et hoc vobis signum, inuenietis infantem positum in præsepio pannis inuolutum. Iam signa hæc non sunt multis credibilia, sed suspecta, vnde eis detrahunt.

f Qui respondens ait illis. Generatio mala,] per inuidiam. *Iob. 28.* a. Terra de qua oriebatur panis, id est, doctrina, in loco suo igne subuersa est, id est, per inuidiam.

g Et adultera,] cum idolis. *Ezechielis decimo sexto.* c. Multiplicasti fornicationem ad irritandum me. Eodem c. Iudicabo te iudicio adulterarum. *Ierem. tertio.* a: Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, & ego suscipiam te.

h. Signum quærit] de cælo. *i* Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.] Contra. Nonne signum fuit Lazari suscitatio? *Ioann. 11.* f.

Item *Ioannis duodecimo.* e. Vox de cælo audita est, quasi tonitruum. Et Sol obscuratus est, *Infrà vigesimo septimo.* e. Solutio. Id est, dabitur eis signum mortis, non potentiæ, vt resurrectionis, & ascensionis, quia resurgentem non viderunt, neque ascendentem in cælum. [Signum.] id est, partem signi. Absorptio enim Ionæ mortem Christi figurabat, quæ visibiliter exhibita fuit Iudæis. Euomitio resurrectionem, quæ non fuit eis exhibita, sed Apostolis solum. In suscitatione Lazari dedit Dominus signum potentiæ, sed in terra. Signa autem mortis illius, quæ erant de humana natura, data sunt eis tam de cælo, quàm de terra. Vt petrarum scissio & velum templi, & monumentorum apertio, de terra. Solis obscuratio, de cælo. Vel exponatur, [ei,] id est, ad vtilitatẽ eius quo scilicet signo conuertatur, & credat. *k* Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ,] id est, in sepulchro,

Δ *a* Tribus diebus

Moraliter. *l* Sic erit filius hominis in corde terræ,] Id est, Christus, id est, fides eius in corde eorum, qui per amorem sunt in centro

a tribus diebus, & tribus noctibus. Viri b Niniuitæ resurgent in iudicio c cum generatione ista, & d condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. f ecce plus quam Ionas hic. g Regina Austri h surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, i quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus quam Salomon hic. k Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, l ambulat per loca arida, m quærens requiem & non inuenit. n tunc dicit. Reuertar in domum meam vnde exiui. Et o veniens inuenit eam vacantem p scopis mundatam, & q ornatam. Tunc r vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se,

Iona 3.b. Luc.11.d. 3.Reg.10.a. 2.Paral.9.a. 8.q.1.c. virtor.

Δ a Tribus diebus, & tribus noctibus.] Nota, ab initio mundi vsque ad Resurrectionem Christi præcessit dies *ad lit.* & Mysticè, quia tam Angelus quam homo cecidit à luce in tenebras. Sed de Christi Resurrectione nox præcessit, in cuius figura Sabbatum in lege seruabatur à vespera vsque in vesperam, secundum quosdam. Sic Christus fuit in sepulchro sexta feria, pro parte, & nocte illa, quæ tunc erat sexta diei, & in Sabbato, & in sequenti nocte, quæ tunc erat sabbati, & principio diei Dominicæ, & tunc nox præcedens Christo resurgente, facta est dies dominica, & sic computatur pro duabus noctibus. Et meritò, quia simpla nocte sua, duplam nostram abstulit, & ita nox illa fuit, quasi angularis. Quidam tenebras à sexta vsque ad nonam reputant pro vna nocte, sed tunc non fuit in corde terræ, id est, in sepulchro.

Moraliter.

Hier. Tribus diebus, & tribus noctibus, vt à parte totum intelligas, id est, infra tria spatia, quæ constant ex tribus diebus & tribus noctibus Dominus fuit in sepulchro quasi in corde terræ.

* rem sunt in centro terræ. Læso quoque membro cor læditur, sic læsa quacunque participatione eius auarus læditur. *Ezec.* 27.a. Ad Tyrum. In corde maris sita es, id est, amaritudinis.

Hic Christus mortuus est.

a Tribus diebus & tribus noctibus,] id est, infantia, pueritia, adolescentia. Iuuentute, senectute, senio. Vel Tribus diebus, in prosperitate, quia offertur ille super æquales, superiores & inferiores.

a Et tribus noctibus,] id est, in aduersitate deprimitur sub omnibus. *Ierem.* 36.g. Cadauer eius proiicietur ad æstum per diem, & gelu per noctem. Primum elationis, secundum torporis.

b Viri Niniuitæ resurgent in iudicio generali.

c Cum generatione ista.] 1. *Cor.* 15.g. Omnes quidem resurgemus.

d Et condemnabunt eam] comparatione.

e Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ,] qui solis tribus diebus prædicauit, nec etiam viderunt signa à Iona, fuit etiam minor Christo.

f Et ecce plus quam Ionas hic] secundum *Ieron.* hic aduerbium est. *Ieron.* Ionas triduo prædicauit, nihil signorum fecit, acceptus est peregrinus. Christus verò prædicauit multo tempore, fecit tot & tanta, reprobatus est tandem à suis.

g Regina Austri,] id est, Sibilla 2. *Par.* 9. a. venit cum magnis opibus & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum gemmasque pretiosas,

Idem 3. *Reg.* 10. a.

Notabilia autem in hac regina. Sexus fragilis de remotis cum difficultate relicto Imperio cum muneribus ad purum hominem sola fama cognitum venit, è contra Pharisæi dominum negligunt, viri præsentem, gratis oblatum sui generis beneficium, Deum & hominem miraculis approbatum.

h Surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam.] *Chr.*

Regina Austri venit à finibus terræ, & Christiani nolunt de plateis vbi nihil agitur venire ad audiendum Christum.

Multi etiam de Ecclesia exeunt, & Christum solum relinquunt.

i Quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plus, quam Salomon hic,] vt expositum est.

k Cum autem immundus, &c.] Ostenso quibus non sunt similes ostendit quibus sunt similes. Dicit ergo.

Cum autem immundus spiritus exierit ab homine.] In baptismo.

Vnde dicitur: Exi immunde spiritus.

l Ambulat per loca arida,] quia quærit male humectare eos, quos Dominus siccauit.

Vnde 1. *Par.* 4.b.

Erat Iabes inclytus præ fratribus suis. Iabes interpretatur exiccans. hic est Christus. *Psalm.* 142. Factus sum sicut terra sine aqua tibi.

Vnde Dominus desiccauit rubrum mare. *Ezec.* 29.a. Ecce ego ad te Pharao Rex Ægypti Draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. Castum in terra arida positum non potest obsideri.

m Quærens requiem & non inuenit.] Vnde *Iob* 3.b. Qui parati sunt suscitare Leuiathan. Nota diabolus in quibusdam, quasi in priuatis domiciliis, scilicet quasi balneat, minuitur, ventosatur, & cum magnis luminaribus & tripudio deducunt eum, quasi Dominum suũ per villam & obuiam ei procedunt tyrocinando, hastas frangendo, & huiusmodi. *Iob* 40.

Luc.11.e. De pœn. dist. 4.c. reuertar.

Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus.

n Tunc dicit. Reuertar in domum meam, vnde exiui.] Hinc timeant sibi incipientes, & nouitij, quia facilius recidiuant.

Vnde *Iud.* 6.b. Madianitæ castrametati sunt in valle Iezraël, id est, semen Dei. Madian, fluxus, vel iniquitas. *Isa.* 37.g. Per viam qua venit Sennacherib per eam reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur.

o Et veniens inuenit eam vacantem.] Domus vacans, est, vbi non sit ignis charitatis, & homines, id est, motus rationales non habitant.

Hæc ruinosa fit, & habitaculum murium, canum, & immunditiarum, sicut legitur de templo. 1. *Mach.* b. 4. e. Item 2. *Regum.* 11.a. de Dauid otioso. *Ezechiel.* 16.f. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius. *Prouerb.* 23.c.

Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus & dantes symbola consumentur. *Act.* 17. c. Athenienses autem omnes, & aduenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut audire aliquid noui. Vel in bono.

o Vacantem] orationi, contemplationi, & lectioni. De ea. 1. *Cor.* 7. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. De secundo. *Ps.* 33. Vacate, & videte quoniam suauis est Dominus De tertio. *Ecc.* 39.a. Sapientiam antiquorum omnium exquiret sapiens & in prophetis vacabit.

p Scopis mundatam.] *Ezec.* 16.b. Laui te aqua & emundaui. Vel scopis, id est, doctoribus, iuxta illud *Ier.* 17 a. Erit quasi myricæ in deserto. *Is.* 14.f. Scopabo eam in scopis. Vel scopis confessionis. *Psalm.* 76. Exercitabar, & scopebam spiritum meum. Vel scopis instructionis, & correctionis, vel virtutum apparentium.

q Et ornatam] cortina alba, id est, mundicia. Cortina viridi, id est, fide *Hab.* 2.a. Iustus in fide sua viuet. Cortina coccinea, id est, verecundia. Cortina hyacinthina, id est, spe. *Ezec.* 16.b. Ornaui te ornamento. *Eccl.* 32. a. Ornamentum gratiæ accipias. Item ornamentum est doctrina. *Eccl.* 12.d. Ornamentum aureum prudenti doctrina. Item virtutes. *Eccl.* 50.b. Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso. Vel. Ornatam, simulata virtute. *Psalm.* 143. Filiæ eorum compositæ.

r Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se.] Non quia nequiores sint diabolo, sed ab effectu, quia homo eos habens efficitur nequior. *Beda.* Quæ meritò dicuntur nequiora diabolo, comparatione prioris inhabitationis. Septem, quia *Is.* 4.a. Apprehendent septem mulieres virum vnum, id est. septiformis Spiritus sanctus, qui dicitur propter 7. operationes septiformis. Prima, quia generat septem, id est certitudinem spei, & certitudinem de æternis dicitur spiritus sapientiæ. Secunda, quia certificatam mentem vitiis expulsis illuminat, dicitur spiritus intellectus.

Tertia, spiritus consilij dicitur, quia mentem ne præceps sit ratione replet.

Quarta, spiritus fortitudinis, dum formidanti animo confidentiam inserit. Quinta, spiritus scientiæ,

Δ dum à nesciente

A dum à neſciente cæcitatem ignorantiæ expellit. Sexta ſpiritus pietatis, dum ſeparata impietate, operibus miſericordiæ fœcundat. Septima ſpiritus timoris, dum premens mentem ne de præſentibus eleuetur, ipſe illa futurorum confortat. Spiritus etiam nequam ſeptiformis dicitur in malo. Hinc eſt quod ſeptem dæmonia de Maria Magdalena Dominum eiecisse Scriptura teſtatur. Sunt autem vitia in quibus apertè velut † fronte ſpiritus malus bono reſiſtit. Sunt alia deteriora, quæ velut adlaterata. De his *Greg.* ſuper *Iob* 39. c. Procul odoratur bellum exhortatione Ducum, &c. Septem verò quos ſecum aſſumit deteriores Dominus dicit: quia ſub mētita ſpecie veritatis imprudentes illaqueant. Videmus ergo malos bonis oppoſitos aliquos, quia deteriores, qui inuiſibili fraude ſeducunt Spiritus bonus ſanctus ſapientiæ, cui opponitur ſpiritus inſipientiæ Alter peior, ſcilicet, ſimulatio ſapientiæ per hypocriſim. Spiritus bonus intelligentiæ, ſpiritus malus oppoſitus, ſcilicet ſtultitiæ. Alter peior, ſcilicet ſimulatio diſciplinæ Spiritus bonus, ſcil. conſilij, malus, ſcilicet impudicitiæ Alter peior, ſcilicet ſimulatio prudentiæ. Spiritus bonus, ſcilicet fortitudinis, cui opponitur malus apertæ ignauiæ. Alter peior, ſcilicet, infirmitas fallens obumbratione virtutis, manſuetudinis. Spiritus bonus, ſcilicet ſcientiæ, malus ignorantiæ. Alter peior, ſcilicet vſurpatio ſcientiæ. Spiritus bonus, ſcilicet pietatis, malus impietatis. Alter peior, falſæ pietatis obtentus. Spiritus bonus, ſcilicet timoris, cui contrarius eſt ſpiritus temeritatis. Alter peior, dolus fictæ religioſitatis. *Eccl.* 1.b. Timor Domini ſcientiæ religioſitas.

a..† ſponte. Marc 3.d. Luc.8.c.

& *a* intrantes habitabant ibi & *b* fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Sic *c* erit & generationi huic peſſimæ. *d* Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius, & fratres ſtabant foris quærentes loqui ei. Dixit *e* autem ei quidam. Ecce mater tua & fratres tui foris ſtant quærentes te. At *f* ipſe reſpondens dicenti ſibi, ait. Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendēs manum in diſcipulos ſuos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. *g* Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt, *h* ipſe meus frater, & ſoror, & *i* mater eſt.

CAP. XIII.

IN *k* illo die *l* exiens Ieſus de domo *m* ſedebat ſecus mare. Et *n* congregatæ ſunt ad eum turbæ multæ.

a Et intrantes habitant ibi.] In quo notatur mora eorum.

b Et fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus] vnde *ſecunda Pet. ſecundo* d Melius eſt, id eſt, minus malum viam veritatis non agnoſcere, quam poſt agnitam retrorſum conuerti.

c Sic erit, & generationi huic peſſimæ.] Immundus enim ſpiritus exiuit à Iudæis, quando legem receperunt & ambulauit ad gentes, quæ cum crederent, reuerſus eſt immundus ſpiritus ad Iudæos, ſpiritus inquam blaſphemiæ. Sed quare toties dicit: generatio? Senſus eſt. *Eccl.*1.a.

Generatio præterit, & generatio aduenit, &c. Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus. Primus ſpiritus eſt ingratitudo veniæ.

Secundus ruptura fœderis, quod non peccaret mortaliter, nec Dominus puniret æternaliter.

Tertius ſubſannatio miſericordiæ, quia agit cum miſericordia, quaſi cum meretrice.

Quartus contumelia Sacramenti confeſſionis, & matrimonij inter ſe & Deum.

Quintus iniquitas retributionis eiiciendo Dominum.

Sextus iteratio paſſionis, quia acetum fuit conſummatio paſſionis, id eſt, peccatum.

Septimus dolus, quia reddit diabolo caſtrum Domini.

d Adhuc eo loquente ad turbas. Ecce mater eius, & fratres ſtabant foris quærentes loqui ei.] Hîc oſtendit cui bona generatio debet eſſe ſimilis.

Chryſoſtomus Vidit diabolus quia perſuadebat Chriſtus populo, quod eſſet filius Dei, dicens: Ecce plus quàm Salomon hic, & plus quàm Ionas, timens ne derelinquatur, ad impediendos ſermones, eius introduxit parentes eius carnales, vt per illorum contemplationem diuinitatis eius obſcuraret verba.

Ideò venit aliquis, quaſi diaboli aduocatus, qui humano ore verba diabolica loqueretur. [Ecce mater tua, &c.] quaſi dicat, quid gloriaris in cælo, qui radices habes in terra? Non poteſt eſſe filius Dei quem homines genuerunt.

Tunc Ieſus, quaſi ad homines aſpiciens, ſed verè diabolo loquebatur.

Quæ eſt mater mea, &c. non ſpernens carnalem generationem, ſed volens ſpiritualem præponi carnali. Et hoc eſt. *e* Dixit autem ei quidam. Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes te.] *Hieronym.* Quidam ſequentes deliramenta Apocryphorum, ſuſpicantur fratres Domini eſſe filios Ioſeph de quadam muliercula. Fratres autem hic vocantur conſobrini Domini.

Quidam volens eum ſeducere per carnalem affectum, ſed dominus nec opere ſpirituali ceſſat, nec locum calumniæ dat. Nota quæritur Dominus, & per fidem inuenitur. *Ioan.* 1.f. Inuenimus Meſſiam. Item inuenitur per bonam operationem. *Iſa.* 55.b. Quærite Dominum dum inueniri poteſt. Dum tempus eſt operandi. Item per rationem, vt Philoſophi. *Actuum* 17. f. Quærere Deum, ſi fortè attractent eum aut inueniant, quamuis non longè ſit ab vnoquoque noſtrûm, *Sap.* 9. d. Quæ in proſpectu ſunt, id eſt, curſus ſiderum, inuenimus cum labore, quæ autem in cælis ſunt, quis inueſtigabit? Item per charitatem, vel cultum. 2. *Paral.* 15. d. In tota voluntate ſua quæſierunt Deum, & inuenerunt. Item inuenitur per vigiliam. *Prou.*8.b.

Dominus quæritur & inuenitur multis modis.

A *Marc.4.a. Luc.8.a.*

Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. *Sap.* 6: c. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit, aſſidentem enim foribus ſuis inueniet.

Item per diſciplinam. *Cant.*3 b. Paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea.

Item per peregrinationem. *Baruc.*3.d. Quis tranſfretauit mare, & inuenit illam, id eſt, ſapientiam.

Item per introitum religionis. *ſupra ſecundo* b. Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius.

f At ipſe reſpondens dicenti ſibi ait. Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendens manum in diſcipulos ſuos, dixit: Ecce mater mea & fratres mei.] *Hier.* Non negat matrem quaſi de phantaſmate natus, vt volunt Martiani & Manichæi, ſed inſidianti reſpondet.

g Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt.] Hæc eſt enim voluntas Dei Sanctificatio veſtra.

h Ipſe meus frater & ſoror] geniti à Deo ſpiritualiter, vt ego naturaliter. Ponit autem ſexum fæmineum ne videatur excludi. *1 Theſſ.4.a*

i Et mater eſt] quia in cordibus credentium ne generant verbo, & exemplo.

EXPOSITIO CAP. XIII.

IN illo die exiens Ieſus, &c.] In præcedenti capite tranſiit Dominus per ſata corporaliter, hic tranſit ſpiritualiter, agens in parabolis de ſpirituali ſemine verbi Dei. Dixerat ergo Scribas & Phariſæos contēptores verbi ſui, quaſi à ſeptem ſpiritibus immundis poſſideri, hic autem doctrinam Euangelicam comparat ſeptem rebus in ſeptem parabolis: Primò ſemini cadenti in viam, petram, terram bonam. Secundò bono ſemini, & ſic deinceps, vt ſic innuat bonos auditores donis Spiritus ſancti ſeptemplicis erudiri. Primo autem agit de ſemine, quod habet impedimentum ex parte recipientium. Secundò de eo, quod habet exterius detrimentum. Tertiò de non impedimento. Et poſt receptionem Iudæorum non videntium, neque audientium ſpiritualiter commendat Apoſtolos videntes & audientes. Diuiditur autem caput hoc in ſeptem partes ſecundum numerum ſeptem parabolarum. Et ſunt ſex rationes quare Dominus loquitur parabolicè. Prima vt ſtudioſi exerceantur, ſecunda, vt ieiunent deſidioſi ante cibum tertia vt per cognita trahat ad incognita, quarta vt ſeruet mortem Palæſtinæ vbi prædicat, quinta vt meliorem memoriam ponat. Hanc aſſignat *Chryſ.* Sexta vt veritas indignis celetur. Dicit ergo.

k In illo die] poſt ſermonem in domo.

l Exiens Ieſus] de domo.

Allegoricè.

a Iudæis. *Ier.*12. b. Reliqui domum meam. *Alleg.*

m Sedebat ſecus mare] gentium. *n* Et congregatæ

A ſunt ad eum

Δ sunt ad eum turbæ multæ,] id est, multitudo gentium ad prædicationem Apostolorum.

a Ita vt nauiculam ascendens sederet, & omnis turba stabat in litore.] Littera plena est.

a ita, vt † [al. † in] nauiculam ascendens sederet, & omnis turba stabat in litore, & b locutus est eis multa in parabolis, c dicens: Ecce exiit, d qui seminat seminare † [al. † non habet semen suum.] semen suum. Et e dum seminat, quædam ceciderunt secus viam, & f venerunt volucres cæli, & g comederunt ea. h Alia autem ceciderunt in petrosa vbi non habebant terram multam, & i continuò exorta sunt, quia non habebant altitudinem k terræ. l Sole autem orto m æstuauerunt, & n quia non habebant radicem o aruerunt. p Alia autem ceciderunt in spinas, & q creuerunt spinæ, & r suffocauerunt ea. ſ Alia verò ceciderunt in terram bonam, [Luc. 8. a.]

[Moraliter] *Moraliter.* Nauis est quilibet iustus, in quem Deus ascendit. Nauis enim in principio, & in fine arcta est, sed in medio lata, sic principium hominis, & finis arctus est, medium vero latum. Malus in hac naui est spes per quam eleuatur. *Colos.* 3. a. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite. Velum, charitas est, quæ ante per desiderium futurorum, dextrorsum per amorem fidelium, sinistrorum infidelium extenditur. Duo ligna veli, quorum vnum superius est, reliquum inferius, rationem & sensualitatem significant. Charitas enim superius debet firmari per rationem, & immobiliter teneri, inferius vero non solum teneri, sed moueri, per sensualitatem enim debet bona opera exercere. Chordæ sunt virtutes, humilitas, patientia, compassio, modestia, mansuetudo, bonitas, prudentia, fortitudo, iustitia, temperantia. Hæ extendantur per exercitationem, ne malus vacillando declinet, & nauem ducat ad naufragium. Habeat remos per bonorum operum exhibitionem, qui in aquis emittuntur quia ad omnes bona opera extenduntur à bonis. Bene autem dicuntur homines aquæ, quia oriuntur per natiuitatem, fluunt per sæculi vanitatem effluunt per mortem. [Sup. 5. g.] A dextris, & à sinistris extenduntur. Inimicis extenduntur, iuxta illud. Benefacite his, qui oderunt vos amicis etiam, iuxta legem Moysi Gubernaculum est discretio, quæ non sinit nos declinare ad dexteram per prospera, nec ad sinistram per aduersa, sed in directum ducit. Anchora est humilitas, quæ ad ima dimittitur, ne nauis vento suggestionum diaboli eleuetur, vel fluctuatione malarum cogitationum concutiatur, firmiter stabilitur. Hauritorium confessio. Ecce verbum Dei.

b locutus est eis multa in parabolis.] *Hieronym.* Parabola est rerum in natura discordantium sub aliqua similitudine facta comperatio.

c Dicens. Ecce exiit.] comparatur hic persona personæ, & negocium negotio, quod fuit, vel esse potuit. [Exiit,] de sinu patris in mundo, id est, de inuisibilitate patris visibilis apparuit. *Ioan. cap. decimo sexto*, f. Exiui à patre, & veni in mundum. *Genes. decimo secundo*, a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam mouitrauero tibi *Ierem. cap. decimo quarto*, h. Quare, quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, & fortis, qui non potest saluare? Et per Apostolos *Isaiæ vigesimo septimo*, b. Qui egredientur impetu à Iacob, florebit, & germinabit Israël, id est, Ecclesia, & implebunt faciem orbis semine.

d Qui seminat seminare semen suum.] *Psalm.* Seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum Natiuitatis. Item, [Exiit, &c.] Contra eos, qui nolunt ad humiliora descendere, vt seminent verbum Dei, vel ad extraneos. *Genes. vigesimo sexto*, a. Exiit Isaac in Gerara, id est, aduena, vel ruminans. Item contra inueteratos in studio. *Mich. quarto*, a. De Sion egredietur lex, & verbum Domini de Ierusalem. Et concident gladios, scilicet, disputationum, in vomeres, prædicationum moralium, siue moralitatum. [Qui seminat,] qui habet gratiam, & scientiam seminandi. *Ioan. decimo octauo*, g. Pilatus quæsito quid est veritas, statim exiit, non expectans responsionem. Nescientis est quærere. [Semen suum,] per intellectum, & affectum *Genes.* 1. a. Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, cuius semen sit in semetipso. *Ecclesiast.* 11. c. Mane semina semen tuum & vespere non cesset manus tua. Vel semen est

Christus, scilicet, granum frumenti, de quo Ioan. duodecimo, d. Quod seminatum est in sacra Scriptura, & inde creuit messis intelligentiæ. *Leuit.* 19. d. Non seres agrum diuerso semine, quod facit, qui bene prædicat, & malum exemplum dat *Act.* 17. d. Quid vult seminiuerbius iste dicere? De Paulo. Qui seminat paleam de grano, voces sine vtilitate enuncians.

e Et dum seminat, quædam,] semina, [ceciderunt secus viam.] *Isa. cap.* 51. g. Posuisti corpus tuũ, vt terram, & quasi viam transeuntibus vt meretrix, & propter hoc non potes concipere. *Iob.* 19. b. Venerunt latrones & fecerunt sibi viam per me.

f Et venerunt volucres cæli, & comederunt ea.] *Ezech.* 39. Feris, & auibus omnique volatili, & bestiis terræ dedi te ad deuorandum. *Deuteron.* 32. d. Deuorabunt eos aues morsu amarissimo, id est, prædicatores in præsenti, vel dæmones in futuro.

g Et comederunt ea.] *Iudic.* 6 a. Cum seminasset Israel, ascendebat Madian, & Amalech, & cæteri orientalium nationum, & apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant. *Osea* 8. b. Culmus stans, non est in eo germen, non faciet farinam. Quod, & si fecerit, alieni comedent eam. *Psalm.* 79. Vindemiauerunt eam omnes, qui prætergrediuntur viam.

h Alia autem ceciderunt in petrosa vbi non habebant terram multam,] id est, dura corda. [illegible] *cap. trigesimo sexto*, f. Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum Item. 26. c. Dabo te in limpidissimam petram. Et loquitur Tyro.

i Et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem,] id est, profunditatem.

k Terræ.] id est, patientiæ. De qua *Ecclesiast. cap. primo* a. Generatio præterit, generatio aduenit, terra autem in æternum stat.

l Sole autem orto,] id est feruore persecutionis. Iacob. 1. b. Exortus est sol cum ardore.

m Æstuauerunt,] per impatientiam.

n Et quia non habebant radicem,] charitatem firmam *Ephes.* 3. d. In charitate radicati, & fundati Item radicem timoris. *Eccles.* 1. c. Radix sapientiæ timere Deum. Hæ radices radicantur in iustis. *Eccles.* 24. b. In electis meis mitte radices.

o Aruerunt.] *Luc* 8. b. Et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. *Isaiæ* 15. c. Aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. *Iob.* 30. d. Ossa mea aruerunt præ caumate.

p Alia autem ceciderunt in spinas,] id est in corda ambitione diuitiarum sollicita. [illegible] 30. b. Esse sub sentibus delitias computabant, filij stultorum, & ignobilium. *Ierem.* 4. a. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas.

q Et creuerunt spinæ,] id est, solicitudines temporales.

r Et suffocauerunt ea] quia pluribus intentus minor est ad singula sensus. ſ Alia vero ceciderunt in terram bonam.] De qua, Versus.

Nigra, rotunda, capax, medians circundata, fœta,
Integra, stans humilis, cibat, omnia continet aurum.

Sic sanctus homo. Nigra *Cant.* 1. b. Nigra sum, sed formosa. Rotunda *Cant.* 6. b. Vna est columba mea perfe- [2. Tim. 2. c.]
cta mea Capax, in visceribus charitatis per compassio- [2. Cor. 11. g.]
nem. Si compatimur, & conregnabimus. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Medians, reconciliando discordes. Vnde Apostoli, & sancti dicuntur nubes, quæ est inter nos, & cœlum. *Isaiæ.* 60. b. Qui sunt isti, qui vt nubes volant. Circundata, Oceano, id est tribulationibus. *Psalm.* 17. & 114. Circundederunt me dolores mortis. Fœta, per bona opera. *Genes.* 1. a Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, facientem fructum iuxta genus suum. Integra, quia non patitur sectionem. Iacobus cap primo, a. Vt sitis perfecti, & integri in nullo deficientes Stans. *Eccl.* primo, [1. Cor. 10. c.]
a. Terra autem in æternum stat. Qui stat videat ne cadat Humilis. *supra* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, &

I Δ humilis corde.

a humilis corde. Cibat omnis, verbo, exemplo, & ſubſidio Ideo paſce, paſce, paſce, ter dictum eſt Petro. *Ioan.* 21. e. Continet aurum, diuinæ ſapientiæ. *Cant.* 4. a. Quàm pulchra es amica mea, quam pulchra es, oculi tui columbarum, abſque eo, quod intrinſecus latet, quaſi dicat, pulchrior es intus, quam

al. fructus. extra. Talis eſt terra bona.

B

a Et dabant fructum aliud centeſimum,] id eſt, virginibus. *Geneſ.* 26. c. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplum. *Iob* 42. c. Dominus autem benedixit nouiſſimis Iob magis, quàm principio eius.

Marc. 4. *b. Luc.* 8. *b.*

b Aliud ſexageſimum,] in viduis. *al.* † *quod hoc*

c Aliud triceſimum,] in coniugatis. d Qui habet aures audiendi audiat. quaſi dicat, hoc myſticum eſt.

& a dabant † fructum, aliud centeſimum, b aliud ſexageſimum, c aliud triceſimum. d Qui habet aures audiẽdi audiat. Et e accedentes diſcipuli f dixerunt ei: g Quare in parabolis h loqueris eis? i Qui respondens, ait illis: k Quia vobis datum eſt noſſe l myſteria regni cælorum, illis m autem non eſt datum. n Qui enim habet o dabitur ei, & abundabit, qui p autem non habet, † id quod videtur habere, auferetur ab eo. q Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes r non vident, & s audientes t non audiunt, u neque intelligunt, vt x adimpleatur in eis prophetia Iſaiæ, dicentis. y Auditu audietis, & non intelligetis, & z videntes a videbitis b & non videbitis: c incraſſatum eſt enim cor populi huius, & d auribus grauiter audierũt, & e oculos ſuos clauſerunt ne f quando oculis

o Dabitur ei, & abundabit.] ſcilicet, gloria. *Iſa.* 30. e. Miſerans miſerebitur tui *Pſalm.* 83. Gratiam, & gloriam dabit Dominus. Item. n Qui habet ;] deſiderium audiendi.

o Dabitur ei,] intellectus. *Eccleſ.* 6. e. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conſerua vias eius, inueſtiga illam, & manifeſtabitur tibi. Item

n Qui habet,] fidem.

o Dabitur ei,] viſio manifeſta. 1. *Corinth.* 13. d. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate tunc autem facie ad faciem. Item. *Iſa.* 6. c. *Ioan.* 12. f. *Act.* 28. g.

n Qui habet,] voluntatem.

o Dabitur,] opus. *Phi.* .b. Deus eſt, qui operatur in nobis velle, & perficere Item.

n Qui habet,] opus.

o Dabitur,] intelligentia. *Pſal.* 118. A mandatis tuis intellexi. Et alibi. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. *Chryſoſtomus.* Si aliquis deſiderium habuerit, & ſtudium, dabuntur ei vniuerſa, quæ à Deo ſunt. *Pſal.* 110.

p Qui autem non habet, id quod videtur habere, auferetur ab eo.] *Chryſoſtomus.* Benedicit, [quod videtur habere. Neque enim hoc ipſum habet. Idem. Quomodo procedit. Si enim tollatur ab eo, quomodo non habuit. Et ſi non habuit, quomodo tollitur ab eo? Sed ita procedit. Qui habet aliquem intellectum, & non facit cum illo iuſtitiam pertinentem ad gloriam Dei, ſed è contra circa res terrenas occupat eum. habens non videtur habere, quia quantum ad Deum nihil habet, qui Deo nihil facit. Sicut homo cuius oculi iniquitatem vident, quantum ad Deum videns dicitur cæcus eſſe. Vnde *infra.* 15. b. Cæci ſunt & duces cæcorum. Et ſic peccatis viuens, mortuus dicitur, quia ille talis diabolo, non Deo viuit. Sic qui habet intellectum, & non operatur bonum quantum ad Deum, nec habet intellectum, & ideo tollitur ab eo, & ipſum, quod habet, vt nec intelligat quod eſt bonum, & ideo vt cæcus ducitur à dæmonibus per omnia opera mala.

e Et accedentes diſcipuli dixerunt ei.] Dolentes Apoſtoli, quia populus non intelligebat, & quia talium verborum ædificatione fraudabantur, moti charitate, quæ non ſolum ſuam, ſed alienam ſalutem quærit, vt poteſt, ſcientes, quod non ſine cauſa, ita obſcurè populo loqueretur, & alia in corde ſuo haberent, quærũt ſibi aperte oſtendi. Primò reſpõdit Dominus, vt ſic oſtẽderet eis ſe eſſe Deũ, & non ſine cauſa, ita loqui populo. Et in hoc facto inuitant nos diſcipuli, vt de aliorum ſalute plus, quam de noſtra ſimus ſolliciti, quia vt dicit *Chryſoſtomus*, perfecta gratia charitatis eſt, quæ amplius feſtinat aliis vtilis, & lucroſa eſſe, quam ſibi. In hoc etiam inſtruit nos Dominus, vt indignis myſteria ſcripturæ non pandantur. Vnde *ſupra.* 7. a Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos Dicit ergo.

e Et accedentes diſcipuli.] ad literam, vel mente. *Pſal.* 33. Accedite ad eum, & illuminamini.

f Dixerunt ei] *Chryſoſtomus.* Cupientes diſcere, oportet interrogare.

g Quare in parabolis.] id eſt, per ænigmata, id eſt, & obſcuram allegoriam.

h Loqueris eis,] ſupple dicentes etiam corde, & nobis non parabolice, ſed aperte.

Qui reſpondens ait illis,] primò eorum quæſtioni tacite reſpondens.

k Quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni cælorum.] *Beda* illis, qui foris ſunt. vt *Marcus* 4. b. ſcribit in parabolis omnia fiunt. Foris quidem dicit, non ſolum illos, qui non curabant intrare nauem, neque cognoſcere veritatem, ſed etiam omnes illis ſimiles corporis ſenſum tantum ſequentes, vt nihil ſpiritualiter intelligant. Illi enim digni erant audire myſteria in intimo penetrali ſapientiæ, qui remotis cogitationum tumultibus in ſolitudine virtutum permanebant. Hoc autem, quod dicit, [vobis,] ſignificat eos præſentes eſſe in naui. Per hoc, quod dicit, [illis,] ſignificat non eſſe præſentes, ſed à remotis. *Num* 4. b. Cumque inuoluerit Aaron, & filij eius ſanctuarium, & omnia vaſa eius in commotione caſtrorum, tunc intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta. Aaron montanus, hi ſunt maiores in Eccleſia. Caath pœnitentia, hi ſunt minores.

l Myſteria regni cælorum,] id eſt, abdita ſcripturarum. Hinc eſt, quod codex Euangelicus à ſacerdote deoſculatur apertus, & ab aliis clauſus.

m Illis autem non datum,] quaſi dicat vobis reuelanda ſunt myſteria regni Dei, & abdita ſcripturarum pandenda, quia ex amore auditis, & fidem dictis adhibetis. Illi verò credere nolunt, & ideo indigni ſunt, vt eis myſteria reuelẽtur. Item, [illis,] quaſi à longè poſitis tam fide, quàm loco.

n Qui enim habet,] amorem, & hoc per naturalem cognitionem, ſecundum primam expoſitionem, & generalem. Vel per inſpirationem, id eſt, ſapientiam, ſcilicet, conditam ſcientiam. ſecundum expoſitionem ſecundam, & minus generalem. Item.

n Qui habet,] fidem.

o Dabitur ei, & abundabit:] quoad augmentum virtutum Tertia expoſitio hæc, & ſpecialis de Apoſtolis. Aliter.

n Qui habet enim,] gratiam.

p Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes,] foris miracula.

r Non vident,] intus me Deum. *Iſaia vigeſimo ſexto*, b. In terra ſanctorum iniqua egit, ideo non videbit gloriam Dei.

ſ Et audientes,] foris.

t Non audiunt,] intus.

u Neque intelligunt,] legem Moyſi, & prophetas, licet exponam eis.

x Et adimpleatur in eis prophetia Eſaiæ, dicentis,] .6. e.

y Auditu audietis.] *Hieronymus*, prædicationem Chriſti, [& non intelligetis.]

z Et videntes.] oculo corporis.

a Videbitis.] *Hieronymus*, miracula Chriſti.

b Et non videbis,] oculo interiori.

c Incraſſatum eſt enim cor populi huius,] id eſt, Iudæorum. *Pſalm.* 72. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum. *Deuter.* 32. b. Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit.

d Et auribus grauiter audierunt.] Grauiter audiunt, qui ea, quæ audiunt contemnunt, & ideo ſunt moleſta eis. *Sap* 2. c. Grauis eſt etiam nobis ad videndum. *Ioan.* 6. g. Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire?

e Et oculos ſuos clauſerunt.] *Interlinearis.* Intuitum mentis per inuidiam auerterunt. *Hieronymus.* Ideo oculos ſuos clauſiſſe dicuntur, ne arbitremur culpam naturæ eſſe, non voluntatis. Cum enim poſſent cogitare, & intelligere auerterunt.

f Nequando oculis videant,] id eſt, nunquam, id eſt, non aliquando, & ad totum ſequens retorquetur expoſitio iſta. Item] nequando,] nunquam quoad hæc verba, videant, audiant, intelligant. Vel, [nequando.] id eſt, aliquando, quoad hæc verba, conuertantur. & ſanent. Simile 2. *Tim.* 2. d. Corripientem eos, qui reſiſtunt veritati nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendam

A veritatem. Et

A veritatem. *a* Et auribus audiant,& corde intelligant, & conuertantur,] ad pœnitentiam.
b Et sanem eos,] qui sum vetus medicus, sanans omnem languorem,& omnem infirmitatem.
c Vestri autem beati oculi,] interiores, & exteriores.
d Qui vident,] oculis interioribus me Deum, oculis exterioribus me hominem.
e Et aures vestræ,] interiores,& exteriores.
f Quæ audiunt,] prædicationem meã.
g Amen quippe di-
C co vobis, quia multi Prophetæ, & iusti cupierunt videre, quæ vos videtis.] *Isaia* 64.a. Vtinam dirumperes cælos, descenderes, à facie tua montes defluerent.
h Et non viderunt,] nisi à longè per aliquas species. *Hebr.*11.c. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longè eas aspicientes, & salutantes, &c. Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meam, vidit, & gauisus est. *Ioan.*8. g. Item Moyses per rubum ardentem, & incombustum præuidit partum Virginis. Sed dulciùs ex ipso fonte bibuntur aquæ. Et audi*b*,quæ,]vos,[auditis,& non audierunt.] *Iob* 24. a. Auditu auris audiui te, nunc oculus meus videt te.

*Luc.*10.*b.*
al. † quia.
*Marc.*4.*b.*
*Luc.*8.*b.*

videant, & *a* auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & *b* sanem eos. *c* vestri autem beati oculi † *d* qui vident, & *e* aures vestræ, † *f* quæ audiunt. *g* Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ, & iusti cupierunt videre, quæ videtis, *h* & non viderunt: & *i* audire, quæ auditis, & non audierunt. *k* Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis, *l* qui audit verbum regni, *m* & non intelligit, *n* venit malus, & *o* rapit, quod *p* seminatum est in corde eius, hic est, qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est, qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud. Non *q* habet autem in se radicem, sed *r* est temporalis. *s* Facta autem tribulatione, *t* & persecutione *u* propter verbum *x* continuò scandalizatur. *y* Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum Dei audit, & solicitudo sæculi istius, & *z* fallacia diuitiarum *a* suffocat verbum, *b* & sine fructu *c* efficitur. *d* Qui verò in terram bonã seminatus est, hic est, qui audit verbũ, & intelligit, & *e* fructum affert, & *f* facit aliud quidẽ centesimũ, *g* aliud autem sexagesimum, porrò *h* aliud tricesimum.

k Vos ergo audite parabolam seminantis.] Non singula verba, sed summam sententiæ. Non omnino exponit, vt habeas in quo desudare possis, more nutricis, quæ nuces alumnis portans mirantibus frangit, & nucleum ostendit.
l Omnis, qui audit verbum Dei,] id est, per quod promittitur regnum. Nota autem, quod est verbum cæli, verbum Christi, verbum terræ, verbum Iustiniani, & Gratiani, verbum carnis, verbum Galeni.
m Et non intelligit,] id est, ad opus non perducit. Hoc enim est fideliter intelligere, vnde fides dicitur eo, quòd per eam fiant dicta.
n Venit malus,] id est, diabolus.
o Et rapit, statim, ita quod in verbo nullam delectationem habent, nec incipiunt bene agere.
p Quod seminatum est in corde eius.] granum, scilicet, verbi Dei, & seminant semen carnis, de quo *Galat.*6.b. Qui seminat in carne sua, de carne, & metet corruptionem. *Aggei*, 1.b. Seminastis multum, & intulistis parum.

Semen multiplex.

Nota, quod est semen seminatum, scilicet, verbum Dei. Hoc est Christus in Iudæa,& Apostoli in vniuerso mundo seminauerunt, de quo agitur hic. Item semen inspiratum voluntas, vel virtus. Hoc Deus in nobis sine nobis seminat, de quo in secunda parabola. Item cooperatum, feruor charitatis cooperante gratia ad bonorum operum multiplicationem, de quo in tertia. Quartum apponit *Cantor*, scilicet, innatum bonum propositum, quod dicit bonam voluntatem. Item est semen datum, eleemosyna. 2.*Cor.*9.b. Qui parcè seminat, parcè, & metet. Item semen, oratio. *Psalm.*125. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Item semen est quicquid boni feceris. *Galat.*6.c. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. *Eccles.* 11.c. Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua. Item semen Christus, quem seminauit Deus in vtero Virginis, quem seminant prædicatores in agro Ecclesiæ *Genes.*22.d. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Nota, quod meliùs seminant rustici, quàm reges. [Hic est, qui secus viam seminatus est, &c.]
q Non habet autem in se radicem,] charitatis radicatæ, & timoris, vt supra.
r Sed est temporalis.] *Iob* 15.d. Non mittet in terra radicem, & auferetur spiritu oris sui, scilicet, per verbum iactantiæ. *Osee* 8. b. Ventum seminabunt, & turbinem metent, culmus stans non est in eo germen, non faciet farinam, quod si fecerit, alieni comedent eam.

s Facta autem tribulatione,] in loco suo. De qua *suprà* 10. c.
t Et persecutione,] de loco ad locum.
u Propter verbum,] fidei.
x Continuò scandalizatur,] cadens à statu rectitudinis.
y Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum Dei audit, & solicitudo sæculi illius,] id est, qui semen recipit in corde angustiato solicitudinibus mundanis. Et nota, quod est solicitudo laboris in acquirendo, timoris in possidendo, doloris in amittendo. *z* Et fallacia diuitiarum,] quia promittunt, & non soluunt. *Prou.*10.a. Qui innititur mendaciis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aues volantes. *Eccles.*34.a. Quasi qui apprehendit vmbram & persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. *Psalm.*32. Fallax equus ad salutem. *Boetius.* Quid aliud fortuna fallax, quàm initium futuræ calamitatis.
a Suffocat verbum,] quasi sub faucibus vocat, vel necat, viam spiritus præcludens.
b Et sine fructu,] scilicet, boni operis.
c Efficitur,] talis, scilicet.
d Qui verò in terram bonam seminatus est, &c. Et intelligit,] id est, ad opus perducit.
e Et fructum affert,] bonarum cogitationum, & affectionum, bonorum verborum, & sanctorum operum. De primo. *Isaiæ* 3.b. Dicite iusto quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum suarum comedet, *Galat.*4.d. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. De fructu oris. *Hebr.*13.c. Offeramus hostiam laudis Deo semper, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. De tertio *Ps.*103. De fructu operum tuorum satiabitur terra. *Ierem.* 17 b. Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, & erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus. Et erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum. *Origen.* Actus nostri sunt seminum fructus.
f Et facit aliud quidem centesimum.] Nota, centesimus fructus, triplex est perfectio: Contemplatio, virginitas, Martyrium.
g Aliud autem sexagesimum.] Sexagesimus, triplex est perfectio. Actiua vita, vidualis, virginitas.
h Porrò aliud tricesimum.] Tricesimus duplex, scilicet, fides Trinitatis, vita coniugalis.

Aliter De quadruplici semine.

k Vos ergo audite parabolam seminantis, &c.] Seminis iteratio est ratione sementis quadruplicis, quam seminauit. Primum seminauit in cælo empyreo, scilicet, Angelos, quod cecidit secus viam, Christum, cum appetiit esse similis ei in natura, & claritate, quod notatur *Isaiæ* 14.d. In cælum conscendam, supra astra cæli exaltabo solium meum. In potestate. Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. In scientia Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero Altissimo, in plenitudine donorum, & gratiarum. Sed cecidit. *Luca* 10.c. Videbam Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem. Et conculcatum est à Sanctis. *Isaiæ* 14.f. In montibus meis conculcem eum. Et 4.*Reg.*14. c. Ioas rescripsit Amasiæ regi Iudæ. Carduus, id est, diabolus petiit filiam Cedri, id est, æqualitatem diuinitatis, & bestiæ saltus, id est, sancti ipsum mundum vastantes conculcauerunt carduum. Et volucres cæli, id est, prædicatores, & contemplatiui comederunt illud. *Iob* 40.d. Concident eum amici, diuident illum negotiatores. Secundum semen Adam, quod in Paradiso seminauit, quod cecidit supra petram Christum, orto solo tentationis diaboli aruit, quia non habuit radicem nominis Dei.

a Aliam parabolam proposuit illis, dicens: b Simile c factum est d regnum cælorum e homini, qui seminauit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines f venit inimicus eius, & h superseminauit zizaniam in i medio tritici, & abiit. Cum k autem creuisset herba, l & fructum fecisset, m tunc apparuerunt, & zizania. Accedentes n autem serui patrisfamilias, o dixerunt ei: Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et p ait illis. Inimicus homo hoc fecit. q Serui autem dixerunt ei. Vis, imus, & r colligimus ea? Et s ait. Non: t Ne forte colligētes zizania eradicetis simul cū eis, & triticum. u Sinite vtraq; cresce-

Tertium semen, Iudæi. *Psal.* 104. Semen Abraham serui eius. Hoc seminatum est in terra promissionis, sed spinæ i. gentiles suffocauerunt, captiuando eos vltra montes Caspios, & per totum mundum dispergendo. *Ierem.* 4. a. Nolite serere super spinas. Quartum semen, seipsum seminauit in terra Virginis. Item in terra Crucis fuit seminatū, in terra deserta, vbi latrones, inuia, quia ibi habuit vnum pedem super alium, inaquosa, quia sitiit. Item seminatum fuit per Apostolos in cordibus fidelium. In prima seminatione fecit fructum tricesimum, sexagesimum centesimum. Nam beata Virgo fuit coniugata, vidua & virgo. Vel in prima seminatione fecit tricesimum, quia ex coniugata natum. *Marc.* 4. c. *De ele. s. licet de vitanda.*
D Sexagesimum in Cruce, quia tunc vidua. In tertia autem seminatione centesimum in prædicatoribus, Martyribus, Virginibus. Item semen est quilibet homo qui seipsum debet seminare sicut Christus seipsum. Sed illud secus viam cadit, cum aliquis alterius exemplo maximè Prælati, peccat. *Isa.* 3 a Corruet populus vir ad vicum. Item supra petram Christum cadit, qui de eius misericordia præsumit. *Eccles.* 40. c. Nepotes impiorum, id est, imitatores dæmonum non multiplicabunt ramos & radices immundæ super cacumen petræ sonant. Cacumen petræ Christi misericordia, quæ superexaltat iudicium, super hanc radices immundæ, scilicet cogitationes sonant de misericordia præsumendo. Illi non habent radicem timoris Domini, ideo orto sole tentationis æstuant, & arescunt. Inter spinas cadit, quando in malis societate moratur. *Nahum.* 1. c. Sicut spinæ se mutuo complectuntur, sic conuiuium eorum pariter potantium, quia quilibet alium pungit, & excitat ad malum. Sed quandoque est aliquis inter tales, sicut lilium inter spinas. Item in terram bonam cadit, qui religionem intrat, vel quando pœnitentiæ humilitatem amplectitur. *Iac.* 2 c. *Cant.* 2. a.
1. *Cor.* 15 f. Seminatur in corruptione laborum passibilitatis, surget in incorruptione impassibilitatis, seminatur in ignobilitate vilitatis, surget, & in gloria claritatis: seminatur in infirmitate tentationum, surget in virtute subtilitatis, seminatur corpus animale in statu bestiali, surget spirituale in agilitate. a Aliam parabolam, &c.] adhuc sedens in naui. *Prouerb.* 9. a Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum & proposuit mensam suam. Sic
Psalm. 88. Dominus proponit hic septem parabolas. *Psalm* 77. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Assumptio erit in iudicio, quia Domini est assumptio nostra. Conclusio cum retributione. *Ezec.* 7 f. Fac conclusionem. b Simile factum est, &c.] Exposita parabola superiori solis Apostolis, iterum Dominus istam parabolam & alias sequentes dixit ad turbas, quia notatur *infra* vbi dicitur. Hæc omnia locutus est Iesus ad turbas in parabolis. In hac autem parabola secunda suadet Dominus nobis bonam voluntatem, quæ sola remuneratur cautelam, patientiam, discretionem, longanimitatem, iustitiam vt dicit hic *Glos.* Docet bonam voluntatem, ibi [Bonum semen.] Cautelam ibi [Cum autem dormirent.] Patientiam, ibi Inimicus homo,] non enim exarsit in iram. Discretionem, ibi [Ne forte.] Longanimitatem, ibi. Sinite] iustitiam, ibi [Et in tempore.] Item, [Simile] est hic de semine inspirato. Hic autem non comparatur personæ personæ, cum regnum cælorum sit Ecclesia, & Christus seminans bonum semen, sed negotium comparatur negotio quod factum fuit, vel fieri potuit. c Factum est,] Hoc dicit in hac parabola sola, quia ipse est semen bonum scilicet granum frumenti. *Ioan.* 12 d & hoc secundum humanitatem, secundum quam factum est, quia secundum diuinitatem infactus erat. Vel quia inspiratio fit homo astus, & habet regnum cælorum. d Regnum cælorum,] id est, Ecclesia. e Homini, qui seminauit bonum semen in agro suo. *Genes.* 24 g. Eo tempore deambulabat Isaac, id est, Christus, ad meditandum in agro per viam, id est, humilitatem, quæ ducit ad puteum, id est, profunditatem Scripturæ, cuius nomen est viuentis & videntis, id est, qua cognoscitur & viuitur. Vel, [In agro, id est, in mundo inclinato iam die, id est, sexta ætate. [Agro suo.] Hoc *sup.* non dixit, quia semen seminatum sermo exterior communis est bonis & malis, sed inspiratum tantum bonis qui sunt ager Domini.

f Cum autem dormirent homines, id est, praui prælati. *Prou.* 6 b. Vsquequo piger dormis? *Amos* 6. a. Væ qui opulenti estis in Sion. Et sequitur post. Qui dormitis in lectis eburneis, id est, mundi delectationibus, quæ nitent & intrigidant, tamen duræ & asperæ sunt. Vnde *Deut.* 3 b. legitur lectus Og fuisse ferreus Og interpretatur congregans. *Luc.* 2. b. Pastores erant in eadem regione vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum, *Apoc.* 3 a. Esto vigilans, & confirma reliqua quæ moritura erant. Venit inimicus eius, id est, diabolus.

h Et superseminauit zizania, id est, hæreses. *Moraliter.*

Moraliter. Seminato triticum, id est, seipsum, vel virtutes in agro, id est, in corde hominum diabolus superseminat zizania, id est, venialia cum virtutibus charitate informatis, vel mortalia cum virtutibus informibus, vel hæreses super semen verbi Dei. 1. *Pet.* 5. c. Sobrij *24. q. 3. c. notandum.*
estote & vigilate, &c. *Ioh.* 20. d. Vigilate & orate ne intretis in tentationem. i In medio tritici, & abiit.] Nota quod zizania in singulari producit penultimam, in plurali verò corripit. Zizanium nomen est cuiusdam specialis herbæ, hic ponitur pro qualibet immunditia segetum. *Gen.* 3. c. Inimicitias ponam inter te & mulierem & semen tuum & semen illius. k Cum autem creuisset herba. *Psal.* 146. Qui producit in montibus fœnum, & herbam, seruituti omnium, id est, scientiam, Vel [herba.] sancti. Crescit cum proficit. l Et fructum fecisset,] i. bona opera ostenderet. m Tunc apparuerunt, & zizania, i. Hæreticorum dogmata. n Accedentes autem serui patrisfamilias qui custodiebant messem illam. o Dixerunt ei, Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania?] Zizania & lolium idem est. *Gen.* 25. c. Dedit Dominus conceptum Rebeccæ, id est, Ecclesiæ in principio, sed collidebantur in vtero paruuli, id est, fideles & hæretici. Quæ ait, si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? p Et ait illis. Inimicus homo hoc fecit,] id est, diabolus, qui dicitur homo ab homine deuicto, sicut Scipio Africanus ab Africa deuicta. *etur* Diabolus ideo inimicus homo dicitur quia Deus est deim. Vnde in *Ps.* 9. scriptum est de eo. Exurge Domine, ne confortetur homo. *Genes.* 3. c. Inimicitias ponam inter te & mulierem. Vel quia primas inimicitias voce significatiua, quæ solius hominis naturaliter est exercuit, ideo dicitur, inimicus homo. Vel quia sub similitudine rationis humanæ decepit. q Serui autem dixerunt ei vis imus.] id est, vt eamus. r Et colligimus ea,] excommunicando, vel eos de medio tollendo. Eodem feruore hoc dicunt serui, quo Petrus amputauit auriculam Malchi. *Mar.* 14. e. Item *Luc.* d. g. Vis dicamus vt descendat ignis de cælo, & consumat illos? Et respondit Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. s Et ait. Non.] Ecce discretio. t Ne forte colligentes zizania eradicetis simul cum eis, & triticum.] Ita erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. *Deut.* 28. d. Ipse erit in caput, & tu eris in caudam. *Gen.* 18. c. Absit à te vt rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius. Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terrā. *Infra* 20. *b.*
Nota autem, quod perhibetur hic festinata, damnosa, suspeciosa eradicatio. Festinata, quia prius debet corrigi. Damnosa, vt cum multitudo sit in causa, vel princeps nisi fuerit manifesta, & redundans in iniuriam Ecclesiæ. Vnde *Aug. super illud.* 2. *Cor.* 6. d. Propter quod exite de medio eorum, dicit. Exire, est facere quod pertinet ad correctionem malorum quantum licet pro gradu cuiusque salua pace, quia aliquando tolerandi sunt mali pro pace Ecclesiæ. Suspeciosa, quando latent hæretici, vel de eorum infidelitate dubium est, excludendi non sunt, sed cum contumaces sunt, in cuius figura iudicij, non propter suspicionem, sed propter causam manifestam damnabit. u Sinite vtraque crescere.] Ecce longanimitas, quæ est in expectando, patientia autem in tolerando Ordinanse enim Deo fit quædam mirabilis translatio vt electorum peccata transeant ad detrimenta, & confusionem reproborum, & reproborum bona transeant ad honorem & gloriam electorum. Vnde 2. *Regum duodecimo* d.

A cum Dauid diceret

Δ cum Dauid diceret; Peccaui Domino, respondit Nathan: Transtulit Dominus peccatum tuum à te. In *Genes.*1. cum sola secunda dies carcat benedictione, in tertia die duplicatur: Et hoc innuitur: Vidit Deus, quod esset bonum, &c. [Vtraque.] Vrticæ proxima sæpè rosa est, Iacob & Esau fratres vterini sunt. Sed videtur dici contrarium huic sententiæ, illud *1.Cor.*5. d. Auferte malum ex vobisipsis, id est, fornicationem. Sed litera se exponit, vel antecedens, vbi dicitur: Si is qui frater nominatur inter vos fornicator, aut auarus, &c. cum huiusmodi, nec cibum sumere, nominatus per notitiam, vel infamiæ notam, vel sententiam. Vndè *Gloss.* Apostolus hic dicit de manifesto, vel volente perseuerare in malo.

*Marc.*4.c. *Luc.*13.d.

re vsque ad *a* messem, *b* & in tempore messis, *c* dicam messoribus. *d* Colligite primum zizania, & *e* alligate ea in *f* fasciculos *g* ad cumburendum, triticum *h* autem *i* congregate in horreũ meũ. Aliam *k* parabolã proposuit eis, dicens. Simile est regnum cælorum *l* grano sinapis, *m* quod accipiens homo *n* seminauit in agro suo, *o* quod minimum quidem est omnibus seminibus. Cum *p* autem creuerit maius est omnibus oleribus, *q* & fit arbor, *r* ita vt volucres cæli veniant, & *s* habitent in ramis eius. *t* Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cælorum fermento, *u* quod acceptum mulier *x* abscondit in farinæ satis tribus, *y* donec fermentatum est totum.

a Vsque ad messem,] iudicij. *Apocal.* 14. d. Mitte falcem tuam, & mete, quia venit hora, vt metatur, quoniam aruit messis terræ.

b Et in tempore messis,] iudicij.

c Dicam messoribus.] id est, Angelis [colligite.] *Isaia* 34 d. Ipse, id est, Dominus congregabit ea, id est, monstra, i. peccatores, & ipse mittet eis sortem, & manus eius diuisit eam illis. *Idem* 33. b. Spinæ congregatæ igni comburentur.

d Colligite primum zizania.] Contra *infra* 25. c. primis dicitur, id est, agnis; Venite benedicti: Postea hœdis: Ite maledicti. Solutio. Ibi subiungitur: Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti aut in vitam æternam.

e Et alligate ea.] *Isidorus.* Similis culpæ reos, consimilis cruciatus constringet.

f In fasciculos.] *Interlin.* non vnum fascem, quia pro modo peruersitatis suæ vnusquisque punietur. Contra. *Isaia* 24. d. In die illa visitabit Dominus super militiam cæli in excelso, & super reges terræ qui sunt super terram, & congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum. *Interlin.* Vnde Dominus: Colligite primum, &c. Solutio. Et vnus, & plures erunt fasciculi, quia communiter omnes reprobi damnabuntur. Licet diuersitas sit in pœnis, omnium tamen vna erit pœna damni, scilicet, visionis Dei carentia, pro criminum autem diuersitate, diuersæ erunt actuales pœnæ.

g Ad comburendum,] igne extinguibili.

h Triticum autem,] id est, bonos.

i Congregate in horreum meum,] id est, in cælestem gloriam, *suprà* 3. c. Triticum congregabit in horreum suum, paleas autem comburet igne inextinguibili.

k Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cælorum, &c.] Supra de ædificatione, & profectu Ecclesiæ, hic de dilatatione agit. Nota dicitur regnum cælorum iustorum vita, *infrà eodem* e. Simile est regnum cælorum fermento charitatis, quæ fermento comparatur. Doctrina Euangelij, vel fides secundùm *Bedam*. Item Ecclesia, vt *suprà eodem*. c. Simile est regnum cælorum homini, &c. Dicit ergo: [Simile est regnum cælorum,] id est, prædicatio Euangelij. De qua *infra* 21. Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum eius.

l Grano sinapis.] Huic non tantùm grano, sed toti huic negocio. Grano autem sinapis comparatur prædicatio propter feruorem. Sed nota, quod vulpes abscondit se in sabulo, & extrahit linguam rubeam, & ita decipit aues: Sic hypocrita abscondit se in exercitio pœnitentiæ, & trahit verba prædicationis quasi flammantia, vt aliquod emolumentum inde recipiat. *Rab.* Granum sinapis corpus Christi seminatum in agro, sepultum in horto, creuit resurgendo, ramos expandit cum prædicatores per mundum dispersit. Vel granum sinapis charitas, quæ calefacit, venenum peccati expellit, purgat caput, id est, mentem doctrina Euangelica. Item granum sinapis notitia Scripturarum, secundum *Hieronymum*. Christus incarnatus, secundùm *Bedam*. Vnde dicit: Potest in grano sinapis humilitas Dominicæ Incarnationis intelligi, quo accepto misit in hortum suum homo, quia corpus Crucifixi Saluatoris accipiens Ioseph, in horto sepeliuit: *Ioan.*10.g. Expandit ramos in quibus volucres cæli requiescerent quia prædicatores dispersit in mundum, in quorum dictis, & consolationibus fideles ab huius mundi fatigatione respirarent. Et factum est in arborem, quia surrexit, & ascendit in cælum.

m Quod accipiens homo,] id est, cuius signum est, scilicet, doctrinam Euangelij. E

n Seminauit in agro suo,] id est, in mundo. *Luc.*13.e.

o Quod minimum quidem est omnibus seminibus.] Theologia in principio nulla videtur, sed post apparet difficillima. Et etiam quia non habet colorem rhetorici eloquij, sicut vetus alicubi, & quia prædicat ea quæ sunt vilia mundo.

p Cum autem creuerit maius est omnibus oleribus. & fit arbor.] Illud & id quod sequitur non potest intelligi *ad literam*. Vnde dicit *Beda super Lucam* c.13.d. Creuit, non sicut herbæ, quæ citò arescunt, & corruunt, sed sicut arbor, quæ longa annositate, & optima fertilitate gaudet, &c. Exponitur autem sic.

q Et fit arbor] id est, arbori similis.

r Ita vt volucres cæli veniant,] id est, viri spirituales. *Hieron.* animæ credentium. *Prou.*1.b. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.

s Et habitent in ramis eius.] Rami diuersitates dogmatum, vt pro varietate morborum varia sit medicina. *Ezech.*47.c. Erit fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. *Psalm.*103. Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani quas plantauit, illic passeres nidificabunt. *Ibidem.* Super ea volucres cæli habitabunt. *Eccles.*14. d. Statuet prælatus, scilicet, filios suos sub tegmine illius, scilicet sapientiæ, & in ramis illius morabuntur. Protegetur sub tegmine illius à feruore, & in gloria eius requiescet.

t Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cælorum fermento.] Nota fermentum sumitur in malo. *Exod. duodecimo*, b. De agno Paschali. Azymum, quia fermento est contrarium, dicit *Gloss. hic*, quia corrumperet fermentum à feruore. Zyma Græce, acredo Latinè. Item in bono, quia fermentum pastam eleuat, sic charitas mentem. *Gregorius*: Machina mentis vis amoris, & ideo igni comparatur cuius est ascendere. Item reddit sapidam, sic charitas. Vnde. Leue fit, quod bene fertur onus. *Deuteron. trigesimo-tertio*, c. Inundationes maris quasi lac surgent. Item trahit ad suum saporem, sicut ignis ad suum calorem, quia est forma virtutum. Item fermentum in bono sumitur hic: Et *Exod. trigesimo-quarto*, c. Alia *Glossa*, id est, feruor charitatis. Item in malo sumitur, *primo Corinth. quinto*. c. Non in fermento malitiæ, & nequitiæ. *Galat.*5. b. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Item *Leuit.*2. c. Omnis oblatio absque fermento fiet. *Luca* 12. a. Attendite à fermento Pharisæorum.

u Quod acceptum mulier,] id est, diuina sapientia, vel gratia.

x Abscondit in farinæ satis tribus.] Satum *ad literam* est genus mensuræ, iuxta morem Palæstinorum, modium, & dimidium capiens.

y Donec fermentatum est totum.] Tria sata sunt spiritus, & anima, & corpus. In his tribus satis miscuit diuina sapientia, vel gratia, charitatem, vt anima, & corpus seruiant spiritui. Vel tria sata sunt tres vires animæ, in quibus Dominus miscet charitatem, vt in vnum consonent. Item tria sata, triplex genus hominum, qui per Noë, Iob, & Danielem significantur. *Ezech. decimo-quarto*. e. Item, lex, Prophetæ, & Euangelium secundum *Hilarius*, secundum *Bedam*, vel *Hieronymum*: Diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. *Hilarius.* Fermentum de farina est quod accruo sui generis virtutem acceptam reddit. Huic se Dominus comparauit. Quem acceptum mulier, scilicet. Synagoga, per iudicium mortis abscondit arguens legem, & Prophetas Euangelio dissolui. Ipse autem farinæ mensuris tribus, id est, legis, prophetarum, & Euangelij æqualitate coopertus omnia facit vnum, vt quod lex constituit prophetæ nunciauerunt ad ipsum Euangelij profectibus expleatur. Fiunt namque omnia

A per Dei spiritum eiusdem virtutis, & sensus. Item *Hieronymus*. Farina, Deitas, tria sata tres personæ, quia mensuraliter de eis loquendum est. Item farina, sacra Scriptura, quia reficit, secundùm *Hilarium*. Item populus, quia ex diuersis, secundùm *Hieronymum*, qui molitur spei, & timoris mollis.

Marc.4.d. Item secundùm *Hilarium*, tria sata, genus humanum est ex tribus filiis Noë reparatum. Cui sapientia Dei, fidem, dilectionem, sanam doctrinam commendat, donec totum fermentetur, id est, donec in fine mundi fideles ad gloriam perfectæ resurrectionis veniant. *a* Hæc omnia,] supra dicta.

b Locutus est Iesus, &c.] sed discipulis apertè loquebatur.

c Et sine parabolis non loquebatur eis.] *Chrysost.* tunc. *d* Vt adimpleretur.] Vt consecutiuum est.

e Quod dictum est, &c.] *in Psalm.* 77. [dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructuabo abscondita à constitutione mundi.] *Coloss.* 1. d. Mysterium quod absconditum fuit à sæculis, & generationibus, nunc autem manifestum est sanctis eius.

Hæc *a* omnia *b* locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & *c* sine parabolis non loquebatur eis, vt *d* impleretur, *e* quod dictum est per Prophetam, dicentem. Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. *f* Tunc dimissis turbis venit in domum, & accesserunt ad eum discipuli eius dicentes. *g* Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. *h* Qui respondens ait. Qui seminat bonum semen est filius hominis. Ager autem est mundus. *i* Bonum vero semen hi sunt filij regni. Zizania autem filij sunt nequam. Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. Messis verò consummatio sæculi est. *k* Messores autem Angeli sunt. Sicut ergo zizania colliguntur, & igni côburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet *l* filius hominis Angelos suos, & *m* colligent de regno eius *n* omnia scandala, *o* & eos qui faciunt iniquitatem, *p* & mittent eos in caminum ignis. Ibi *q* erit fletus, & stridor dentium. Tunc *r* iusti fulgebunt, sicut sol in regno patris eorum. *s* Qui habet aures audiendi audiat. *t* Simile est regnum cælorum thesauro *u* abscôdito in *x* agro, *y* quem qui inuenit homo *z* abscondit, & præ *a* gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrû illum.

f Tunc dimissis turbis venit in domum, &c.] tanquam familiares, & noti.

g Dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniarum agri.] *Chrysost.* Considerant quod dictum fuerat ad illos: Vobis datum est, &c.

Suprà b. *h* Qui respondens: Qui seminat bonum semen, est filius hominis: Ager autem est mundus. *Ioan.* 1. a. Mundus per ipsum factus est.

i Bonum vero semen hi sunt filij regni. Zizania autem, filij sunt nequam, &c. Messis verò consummatio sæculi.] In primo aduentu Dominus per discipulos messuit zizania cum tritico. De quo *supra* 9. d. Rogate Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. In secundo aduentu per Angelos messores separabit loco, ea quæ separata erant merito hic. Quæ separatio erit quædam ventilatio: De qua *Apocal.* 14. d. Mitte falcem tuam, & mete quoniam venit hora, vt meteatur.

k Messores autem Angeli sunt. Sicut ergo zizania colliguntur, & igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi,] id est, in fine mundi. Cum igne enim qui comburet faciem mundi concludentur impij in infernum.

l Mittet filius hominis angelos,] scilicet, bonos per quos exercebitur hæc vindicta.

m Et colligent de regno eius,] id est de Ecclesia.

n Omnia scandala,] idem est quod zizania, id est, malos. Vnde exponit se cum subdit.

o Et,] id est, [eos qui faciunt iniquitatem,] non qui fecerunt.

p Et mittent eos in caminum ignis;] id est, in infernum.

q Ibi erit fletus, & stridor dentium.] Pœna caloris est fletus, pœna frigoris est stridor, vt transeat ab aquis niuium ad calorem nimium. *Iob* 24. c.

r Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum;] id est, in Paradiso. In Sole autem quatuor dotes corporis glorificati intelliguntur. In claritate luciditas. Item quia exiens ab Oriente statim apparet in Occidente, & in hoc agilitas. In hoc quod transit per vitrum subtilitas. In hoc, quod radius eius armis non læditur, impassibilitas. *Sap.* 3. b. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. *Eccles.* 27. b. Homo sensatus in sapientia sua manet, sicut sol.

s Qui habet aures audiendi audiat.] *Ezech.* 12. a. Oculos habent ad videndum, & non vident, aures ad audiendum, & non audiunt, quia domus asperans est.

t Simile est regnum cælorum thesauro.] Thesaurus scientia Christi. *Genes.* 27. d. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni.

u Abscondito.] *Coloss.* 2. a. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & absconditi. *Iob* 38. c. Nunc ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti? Scriptura nix est, vbi promittit; grando, vbi comminatur. Ager. Scriptura, quia agendo, & laborando acquiritur scientia. *Iob* 28. c. Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Latet enim Christus in cortice literæ, vt Moyses in fiscella stupea. *Exod.* 2. a. Vel thesaurus est vita æterna. *Iob* 3. e. Expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehementer cum inuenerint sepulchrum. Et loquitur de illis, qui mortem habent in desiderio, & vitam in patientia. F

u Abscondito.] *Isaia* 74. b. Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.

x In agro,] id est, in cælo, quem debemus emere. *Prouerbiorum* 31. b: Considerauit agrum, & emit illum. Et hic est argumentum, quod possumus mereri vitam æternam ex condigno creatam, non increatam, quia non emit thesaurum, sed agrum. *Ieremiæ* 32. b. Emi agrum de Ananehel filio patrui mei qui est in Anathot, & appendi ei argentum septem stateres, & decem argenteos. Ananehel donum, vel gratia Dei, quia quicquid habes meriti præueniens gratia donat, quæ est filius patrui, id est, Christi qui fuit frater patris nostri Adam. In Anathot, id est, obedientia. Septem stateres sunt septem opera misericordiæ. Decem argentei, obseruatio decalogi. [Thesauro.] *Hilarius.* Quem inuenisse gratuitum est. Sed quia cælestes diuitiæ non nisi damno sæculi possidentur, qui inuenit contemnere sæcularia debet. [In agro.] *Gregorius.* Quem venditis omnibus comparat, qui voluptatibus carnis renunciat, & terrena desideria per cælestis disciplinæ custodiam calcat, vt liberius se applicet studio intelligentiæ. Item thesaurus cæleste desiderium, secundum *Gregorium*, ager disciplina studij cælestis. Item thesaurus Christus, ager caro, vel Scriptura, secundùm *Hieronymum*. Item thesaurus vtrumque testamentum, secundùm Ambrosium, ager tota Ecclesia. De hoc dicit *Gloss. ista.* Thesaurus potest accipi, &c. Et *Interlin.* Illa. Thesaurus cæleste, &c.

y Quem qui inuenit homo.] Quem thesaurum. Nota autem, quod solet quæri, & inueniri res abscondita, res perdita, res proiecta. Absconditus fuit Christus per humilitatem. Ioan.12.d. *Isaia* 45. c. Verè tu es Deus absconditus. Perditus per carnis mortificationem. Qui amat animam suam perdet eam. Abiectus per paupertatem. *Psalm.* 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei. *Luca secundo*, b. Inuenietis infantem positum in præsepio pannis inuolutum.

z Abscondit:] Quia sicut dicit *Gregorius*, deprædari desiderat, qui thesaurum in via publicè portat. Vnde *Isaia trigesimo nono*, & *quarto Regum vigesimo*. Ezechias thesauros templi amisit, quia nunciis regis Babylonis reuelauit.

a Et præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa, quæ habet, & emit agrum illum.] Hoc maximè faciunt claustrales. *Luca capit. decimo-octauo*, d. Omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo. *Ezech. capit. septimo*, d. Qui vendit ad id quod vendidit non reuertetur. *Augustinus* in persona Domini. Venale habeo. Quid? Regnum cælorum, & cæt. Item de virginibus potest exponi. Aliter. Thesaurus absconditus est virginitas abscondita per humilitatem in agro carnis. *Iob capit. trigesimo-octauo*, c. Nunquid ingressus es thesauros niuis, id est, virginitatis? Quæ nix dicitur propter candorem, & frigiditatem. Aut thesauros grandinis aspexisti, propter motus carnis quos frequenter habent isti. *Hieronymus.* Libido honestas mentes libentiùs persequitur.

De hoc etiam thesauro. *Prouerbiorum vigesimo-primo*, c.

A Thesaurus

A Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. Dicitur autem thesaurus, quia de raris fit, & non omnes capiunt hoc verbum, item de pretiosis. *Ecclesiast.* 26. c. Omnis ponderatio non est digna continentis animæ. Item de durabilibus: Neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei. Virgines autem propriè sunt sponsæ Christi & ideo reginæ, quarum est habere coronam. De qua *Apocal. duodecimo*, a. Mulier amicta Sole, & Luna sub pedib. eius & in capite eius corona stellarũ duodecim. Prima stella dicitur difformitas. *Cyprianus.* Quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, sic portemus imaginem eius qui de cælo est. Hanc imaginem portat virginitas, non luxuria, quæ limosa est. Secunda Angelorum conformitas. *Hieronymus.* In carne præter carnem viuere angelica est vita, non humana, *infra capit.* 22. e. Neque nubent, neque nubentur, sed erunt, sicut Angeli Dei. Tertia, integritas. *Cyprianus.* Virginitas est opus integrum atque incorruptum, imago Dei respondens ad sanctimoniam Domini. Quarta munditia. *Apocal.* 14. a. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Quinta, fragantia. *Cyprianus.* Virginitas est flos propter odorem suum. *Cantic. secundo.* a. Sicut lilium inter spinas, &c. Sexta est raritas, 1. *Corinth. septimo*, e. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Septima pretiositas. *Ecclesiast.* 27 e. Omnis ponderatio non est digna continentis animæ. Octaua solitudinis amotio, 1. *Corinth. septimo*, f. Quæ innupta est cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu. Nona est obseruandi eam difficultas. *Hieronymus.* Libido in virginibus maiorem parit famem, dulcius æstimatur, quod nescitur. Decima remuneratio. *Isaia* 56. q. Hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus. Vndecima est eius significatio, quia significat Ecclesiam triumphantem Vndè non potest consecrari, nisi virgo, licet Episcopus corruptus consecretur qui significat militantem. Duodecima est, quia est sponsa Christi, 2. *Cor.* 11. a. Respondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Hæc sunt duodecim laudabilia duodecim stellæ in virgine.

Infra 23. a.

al. † non habet sua.

a Iterum simile est regnum cœlorum homini negociatori *b* quærenti bonas margaritas: *c* Inuenta autem vna pretiosa margarita, *d* abijt, & vendidit omnia, quæ habuit, & *e* emit eam. *f* Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ *g* missæ in mare, *h* & ex omni genere piscium congreganti. Quam *i* cum impleta esset educentes, *k* & secus litus *l* sedentes *m* elegerunt bonos in vasa † sua, *n* malos autem foras miserunt. Sic *o* erit in consummatione sæculi. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & *p* mittent eos in caminum

a Iterum simile est regnum cælorum homini negociatori,] qui negociando laborat, vt dicitur: Sic sancti vigilijs, orationibus, & bonis operibus. *Prouerbiorum capit.* 31. c. Gustauit & vidit, quia bona est negotiatio eius de malis: *Apocal.* 18. e. Negotiatores eius amare flebunt. *Psalm.* 70. Quoniam non cognoui negotiationem. *Ezechiel. capit.* 7. d. Qui emit non lætetur, & qui vendit non lugeat. Ementibus temporalia pro cælestibus lugendum est. E contrario verò gaudendum. *Luca capit.* 19. b. Negociamini dum venio. *Isaia capitulo* 55. a. Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac.

b Quærenti bonas margaritas, Nota quòd margarita est dulcedo vitæ cælestis, secundum *Gregorium.* Speciale præceptum charitatis secundùm *Augustinum.* Intellectus de incarnatione Christi, vel Christus habitus, secundum eundem. Lex & prophetæ, secundùm *Hieronymum.* Sacramentum passionis, & resurrectionis, secundùm eundem. *Apocal.* 21. f. Singulæ portæ ex singulis margaritis erant.

c Inuenta autem vna pretiosa margarita.] id est, Christo. *Ephes.* 5 a. Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Semetipsum hoc est, quod hic dicitur, Abijt, vendidit, emit. Abrenunciando omnibus suis, quasi abijt homo à se, & à mundo. Quando verò propriæ voluntati, tunc vendidit se, & sua. Quando verò propriæ rationi, tunc emit quasi suam patronem Domini dans aliam Margarita in conchis reperitur. Sic Christus in eis qui clauso ostio in cubiculo orant patrem. Vnde & Christus natus est in diuersorio: *Luca capit. secundo*, c. Et Dominus super antiquis apparuit in caligine, Fertur etiam, quod Margarita nascitur ex rore cæli in concham maris se aperientem: Sic Christus de Spiritu sancto in Beatam virginem verbis Angeli consentientem. *Isaia capit.* 45. b. Aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Item dicitur, quod margarita valet contra morbum caducum, sic Christi gratia contra mortale peccatum. 23. q. 7. c. ta c. 24 q. 1. c. quisquis.

G

d Abijt & vendidit omnia quæ habuit] *Augustinus.* Venditis rebus nostris nihil magis earum accipimus, quam nosipsos, quia talibus implicati nostri non eramus. Rursum nus proprius pro illa margarita demus, non quia tantum valeat, sed quia plus dare non possumus.

e Et emit eam.] *Prouerbiorum* 20. c. Malum est, malum est dicit omnis emptor, & cum recesserit tunc gloriabitur. Nota in septem parabolis per ordinem, ædificationem Ecclesiæ, profectum, dilatationem, feruorem, operum conseruationem, solicitudinem amoris, solicitudinem timoris.

f Iterum simile est regnum cælorum sagenæ.] Sagena est prædicatio Euangelica. Hanc sagenam traxerunt Apostoli & Apostolici viri. Vnde. 3. *Regum capit.* 7. e. Dicitur, quod capitella columnarum vestibuli, id est, Ecclesiæ militantis erant ærea, & erant reticula superposita. *Ieremiæ capit.* 16. d. Mittam piscatores multos dicit Dominus, & piscabuntur eos. *supra capit.* 4. Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. De sagena autem diaboli dicitur. *Habacuc capit.* 1. d. Totum in hamo suo subleuauit, traxit illud in sagena sua. *Ecclesiast. capit.* 7 d. Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, sagena cor eius. Sagenæ dico.

g Missæ in mare,] id est, in mundum.

h Et ex omni genere piscium congreganti.] Vnde *Actor.* 10 b. In disco Petri erant animalia munda, & immunda Similiter in arca Noë: *Genes. capit.* 7. a. Moyses non tantùm homines duxit secum, sed & iumenta. *Exod. duodecimo*, f. Circa templum etiam non tantum erat atrium mundorum, sed immundorum. Et sicut non est acceptor personarum Deus, ita nec doctrina Euangelica.

i Quam cùm impleta esset educentes.] Hoc erit in fine sæculi. *Prouerbiorum capit.* 7. Non est vir in domo, abijt via longissima, sacculum pecuniæ secum tulit, in die Lunæ plenæ reuersurus.

k Et secus litus,] litus vt dicit *Gloss.* est finis sæculi. *Genes.* 49. b. Zabulon in litore maris habitabit, & faciet habitaculum fortitudinis in sua vita, & in statione nauium, id est, Ecclesiarum pertingens vsque ad Sidonem, quia tunc spolia diuidet.

l Sedentes] id est, iudicantes. *Remigius.* Angeli officio sibi iniuncto quodammodo iudicabunt, quod per sedere intelligitur.

m Elegerunt bonos in vasa sua,] id est, in æterna tabernacula.

n Malos autem foras miserunt.] *Apocal.* 22. c. Foris canes, & venefici.

o Sic erit in consummatione sæculi Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum.] Filiis Israel transeuntibus diuisum est mare à mari.

p Et mittent eos in caminum ignis.] id est, in infernum. *Genes.* 15. d. Cum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas. *Psalm.* 20. Pones eos, vt clibanum ignis. *Malach.* 4. a. Ecce dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes iniquitatem stipula. Nota autem, quod est triplex caminus bonus. Tribulationis, contra luxuriam, paupertatis, contra auaritiam, humiliationis, contra superbiam. De primo: *Prouerbiorum* 17. a. Sicut igne probatur argentum, & aurum camino, ita corda probat Deus. Hic est caminus in quo positi fuerunt tres pueri, nec tamen læsi: *Daniel. tertio*, c. De secundo 1 *Ecclesiast. secundo*, a. Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum, & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis De tertio *Isaia quadragesimo-octauo*, b. Elegi te in camino paupertatis. Qui autem in hoc triplici camino fuerint bene purgati, ponentur in camino cælestis patriæ: De quo *Isaia trigesimo primo*, d. Dixit Dominus cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalem.

Exod. 14. c.

Caminus bonus triplex.

ignis: ibi *a* erit fletus, & ſtridor dentium. *b* Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei. Etiam. Ait illis: Ideo omnis ſcriba doctus in regno cælorum ſimilis *c* eſt homini patrifamilias qui profert de theſauro ſuo *d* noua, & vetera. Et *e* factum eſt cum conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas tranſijt inde. Et veniens in patriam ſuam *f* docebat eos in *g* ſynagogis eorum, *h* ita vt mirarentur, & dicerent. Vnde huic ſapientia hæc, & virtutes? *i* Nonne hic eſt fabri filius? *k* Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus; & Ioſeph, & Simon, & Iudas, & ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt? *l* Vnde ergo huic omnia iſta? Et ſcandalizabantur in eo. *m* Ieſus autem dixit eis. Non eſt propheta ſine *n* honore, niſi in patria ſua, & in domo ſua. Et non *o* fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

CAP. XIV.

IN *p* ILLO TEMPORE

Δ *a* Ibi erit fletus, & ſtridor dentium,] id eſt, in pœna gehennali non erit in camino ſtridor dentium, ſed ex frigore, vel indignatione.

Infra 22.b. & 25.c. *b* Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam & ait illis. Ideo omnis ſcriba doctus in regno cælorum,] id eſt, in Eccleſia.

c Similis eſt homini patrifamilias qui profert de theſauro ſuo,] id eſt, de ſcientia ſua. *Prouerbiorum capitulo* 21. c. Secundum aliam tranſlationem: Theſaurus deſiderabilis requieſcet in ore ſapientis.

d Noua & vetera,] id eſt, auctoritates noui, & veteris teſtamenti. Vnde *Cantic. capitulo* 7. d. Omnia poma noua, & vetera dilecte mi ſeruaui tibi. Vel, [Noua & vetera,] id eſt, promiſſa, & minas. *Apocal. capitulo* 4. b. De throno Dei exibant tonitrua, & voces. Vel arguit vitia, monet ad virtutes. *Coloſſ. capitulo* 3. b. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem Dei. *Marc.6.a.* Nota autem, quod in iſtis tribus vltimis parabolis tria genera perfectorum ſignificantur, ſcilicet, virgines, martyres, prædicatores. Virginitas enim A eſt theſaurus abſconditus. Secunda quæ eſt de margarita, qui eſt lapis pretioſus, & per multas tunſiones fit pretioſus, Martyres ſignificantur. Tertia de ſagena, quæ eſt inſtrumentum piſcatorum, ſignificat confeſſores. Hi tres habebant aureolam, quod ſignificatur in coronula arcæ altaris thymiamatis, & menſæ. Prima ſignificat aureolam virginum. Virginitas enim eſt arca. *Exod. capitulo* 37.a. Secunda, lex Euangelij approbatur. Lauda ſterilis, quæ non paris, & decanta laudem, & hymnum, quæ non pariebas, quoniam multi filij deſertæ magis, quam eius, quæ habet virum. *Iſaiæ cap.* 54. a. In lege enim maledicebatur ſterilis. Item virga diſciplinæ qua caſtigat corpus ſuum & caſtum agit. Item tabulæ, vt ſit vna de numero prudentum, non fatuæ. Item mannna, dulcis conuerſationis. Iſta ſignificantur per illos qui dixerunt ad Iſmaël, *Ieremiæ capitulo* 41. b. Habemus theſaurum in agro frumenti, quoad primum, hordei, quoad ſecundum; propter punctiones diſciplinæ, olei lucentis, quoad tertium, mellis, quoad quartum. Secunda corona altaris thymiamatis ſignificat aureolam Martyrum, qui ſe obtulerunt Deo in odorem ſuauitatis. Tertia aureola prædicatorum, qui debent eſſe menſa habens panes propoſitionis calidos poſitos in ſabbato, vt in Dominica familiæ Domini diſtribuant. Sed multorum panes ſunt iam frigidi, & muſcidi, ſicut Gabaonitarum. *Triplex ventus infrigidans.* Hos autem infrigidat ventus triplex, ſcilicet, ſolicitudo temporalium. *Eccleſiaſt. capitulo* 34.a. Quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum, ſic qui attendit ad viſa mendacia. Secundus ventus eſt verborum. *Bernard.* Quid inflaris, quid iraſceris ad flatum vnius venti? *Iob* 15. a. Nunquid ſapiens reſpondebit quaſi in ventum loquens? Tertius ventus eſt ſuperbia. *Prouerbiorum* 25. d. Ventus aquilo diſſipat pluuias prædicationis quas pluunt nubes.

e Et factum eſt cum conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, tranſijt inde: Et veniens in patriam ſuam,] ſcilicet, Nazareth.

f Docebat eos,] non per parabolas, vt prius.

g In ſynagogis eorum,] vbi congregabantur.

h Ita vt mirarentur, & dicerent: Vndè huic ſapientia hæc & virtutes,] id eſt, miracula, 1. *Regum* 10.c. Num & Saul inter Prophetas? *Ioan. cap.* 7.g. Nunquam ſic locutus eſt homo. *Eccleſ.* 13.d. Pauper locutus eſt ſenſatè, & non eſt ei datus locus.

i Nonne hic eſt fabri filius?] *Marcus capitulo* 6.a. Dicit: Nonne hic eſt faber? Hic dicitur: Fabri filius. Vtrumque potuit dici. Eo enim, quod erat filius fabri, credebatur eſſe faber, ſed in eorum errore veritas latet. *Hieronymus.* Verè enim erat filius fabri, qui per ipſum in principio omnia fecit cooperante Spiritu ſancto, & igni, qui fabricatus eſt Auroram & Solem, Eccleſiam primitiuam, & ſequentem. *Pſalm.*73. Tu fabricatus es Auroram, & Solem.

k Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioſeph, & Simon, & Iudas, & ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt?] Fratres & ſorores dicuntur hic conſanguinei, more Scripturæ. Vnde *Geneſ. capitulo* 20.a. Dixit Sara de Abraham, frater meus eſt. Et *Geneſ. capitulo decimo tertio*, b. Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, inter paſtores tuos, & paſtores meos, fratres enim ſumus.

l Vnde ergo huic omnia iſta? Et ſcandalizabantur in eo.] *Hilarius.* Huic magna, huic humilia cernens veritatem iudicij non recipit, ſed ſcandalizatur, quod eſt impediri mentis arbitrium. *Geneſ.37.*

m Ieſus autem dixit eis: Non eſt propheta,] id eſt, ego, de quo *Deuteronom. cap.* 18.c. Prophetam ſuſcitabit Dominus vobis de fratribus veſtris: Vel propheta dicitur quilibet alius.

n Sine honore niſi in patria ſua, & in domo ſua.] *Ioſephus* in patria à fratribus affligitur, ſed in Ægypto ab extraneo ſublimatur. *Geneſ.41.* Et *Geneſ.* 12. a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. &c. *Numer.* 12.a. Locuti ſunt Maria, & Aaron contra Moyſen propter vxorem eius Æthiopiſſimam. *Numer. capit.* 16. a. Chore & alij de genere Leui ſurrexerunt contra Moyſen, quia cognati eius. Nota de illo qui noluit adorare imaginem crucifixi, quia facta fuerat de piro ſua. *Hilarius.* Inhonoratur Deus à ſuis quamquam, & docendi, & prudentia, & operandi virtus admirationem admoneret.

o Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum:] Facit tamen aliquas, ſed non multas. Pauca enim fecit miracula de miſericordia, ne increduli amplius damnarentur. Aliqua tamen fecit de iuſtitia, vt inexcuſabiles iuſtè damnaret.

EXPOSITIO CAP. XIV.

IN illo tempore audiuit, & cæt.] *In capit. præcedenti* egit Euangeliſta de ſeptem parabolis, quibus quaſi ſeptem panibus ſpiritualibus Dominus pauit turbas: In hoc capitulo agit de quinque panibus, & duobus piſcibus quibus corporaliter pauit eas. In quo oſtendit Dominus, quod non ſolum pane ſpirituali tenetur prælatus paſcere ſubditos, ſed etiam materiali, præcipue tamen de ſpirituali. Vndè & de tali prius actum eſt. Diuiditur autem iſtud capitulum in quatuor partes. In primo agit de conuiuio Herodis, vbi Ioannes occiditur, vbi quinque panes diaboli & duo piſces conuiuis apponuntur. Et hi ſunt: Primus ſuperſtitio, luxus, & petulantia ſaltatricis; ſecundus, illicitum iuramentum; tertius, fictio vel hypocriſis, quartus, innocentis homicidium; quintus, duo piſces, vanitas & voluptas. In ſecunda parte agit de diſceſſu Ieſu in deſertum audita morte Ioannis, & de paſtu quinque millium hominum de quinque panibus, & duobus piſcibus, ibi: Quod eùm audiſſet Ieſus:] In tertia agitur de ambulatione Domini ſuper mare, ibi:

[Et ſtatim compulit diſcipulos.] In quarta agitur de curatione multorum qui ad ſolum tactum fimbriæ eius curabantur, ibi:

[Et cum transfretaſſent.] Dicit ergo.

p In illo tempore.] Hoc factum eſt in vltimo anno prædicationis Dominicæ. Sed hoc interſerit Matthæus, vt de incarnatione Ioannis agat quam prætermiſerat.

Δ *a* Audiuit

A a Audiuit Herodes Tertarcha famam de Iesu.]Nota quod Herodes Ascalonita totum regnum obtinuit dolo. Tres enim erant Herodes. Ascalonita. sub quo pueri occisi sunt Antipas, sub quo Christus passus est & Ioannes decollatus. Agrippa, à quo Iacobus occisus. Iste Herodes varietã fortunæ sæpè expertus, tandè quartã tetrarchiam habuit *Iob* 9.c. Terra data est in manus impij. Tetrarcha, qui regnat in delicijs, vel quadratarius, scilicet, carnis vel hipocrita, qui tantùm domat carnem, & non tres virtutes animæ. Antipas paupertatis transitio, significat auaritiam, quæ facit transire paupertatem: Vel superbiã, quæ transit pauperes, 1. *Mach.* 6. a. Exiuit rex Antiochus ab Antiochia, & perambulabat superiores regiones. Antiochus paupertas silens. Fama autem quam audiuit de Iesu, sunt miracula, & doctrina.

Matt. 6. b. *Luc.* 9. a.

a audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu, & b ait pueris suis: Hic est c Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & d ideo virtutes operantur in eo. e Herodes enim tenuit Ioannem, & f alligauit eum, & g posuit in carcerem propter h Herodiadem vxorem fratris sui. i Dicebat enim illi Ioannes. Non licet tibi k habere eam. Et l volens eum occidere m timuit populum, quia n sicut Prophetam eum habebant. o Die autem Natalis Herodis, p saltauit filia Herodiadis in

b Et ait pueris suis *Chrysost.* Non est ausus foras dicere, sed famulis suis

c Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis. Hinc potest perpendi malitia Iudæorum. Hunc enim alienigena resurrexisse dicit. quamuis nullum miraculum coram eo fecisse legatur, Iudæi verò qui Iesum tot miraculis coruscare viderunt, resurrexisse negarunt.

d Et ideo virtutes operantur in eo,] quia, scilicet, est maioris virtutis, quam non resuscitatus. *Chrysostomus* Quàm magnum quid est virtus, quoniam, & defunctum Ioannem formidat. & præ timore de resurrectione mortuorum prophetatur. Virtus etiam apud malos admiratione, & laudibus digna est. [Operantur,] passiuè, vel actiuè. Et est hypallage, id est, nunc operatur virtutes, sicut dicitur: iste magister habet bonos quaternos, & ideo bene legit.

e Herodes enim, &c.] Redit ad historiam. Continua: Herodes opinatus est Ioannem resurrexisse, quoniam iam mortuus erat. [Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadem vxorem fratris sui.] Sicut dicit *Gloss.* Herodias illa fuit filia Aretæ regis. Vnde 2. *Corinth.* 11.g. Damasci præpositus gentis Aretæ regis, &c. Pater autem eius abstulit eam Philippo, & ad augendum dolorem eius dedit eam Herodi, qui erat inimicus illius, scilicet, fratris sui. *Egesyppus* autem longè aliter narrat secundum *Iosephum.* Dicit enim: Herodias fuit filia Aristoboli soror Arippæ. Herodes autem iste, & Philippus fuerunt filij Herodis Ascalonitæ, sub quo Dominus fugit in Ægyptum, arguebat autem eum Ioannes, quia forsitan legem Iudæorum seruabat, & ideo eum redarguebat de adulterio.

i Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi,] conuersò ad legem Iudæorum.

k Habere eam,] fratre adhuc viuente, quia lex prohibet hoc *Leuit. capitulo* 18. c. Sed frater superstes debebat suscitare semen fratri suo defuncto sine semine. *Deut.* 25. b. *Leuit. capit.* 18. c. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis. *Exod.* 20 d. Qui duxerit vxorem fratris sui rem illicitam facit, turpitudinem fratris sui reuelauit, absque liberis erit.

Moraliter.

Moraliter.

e Herodes enim tenuit Ioannem] Herodes pelliceus, id est, dolosus. *Luca capit.* 13. Ite dicite vulpi illi. Hic est hæreticus. Philippus os lampadis, Christus. *Isaia capit.* 40. b. Os Domini locutum est. *Cantic. capit.* 1. a. Osculetur me osculo oris sui. Herodias gloria, quæ debet esse vxor solius Dei. *Isaia capit* 42. b Gloriam meam alteri non dabo. *Prouerbiorum capit.* 12. a Gloria viri vxor eius. Hic incarcerat Ioannem quia dona gratiæ, quæ habet ad terrena inflectit. *Romanor. capit.* 1. b. Qui detinent veritatem in iniustitia. Aufert ei caput, cum putat eam à se habere non à Deo. Vel Herodes pellibus glorians, superbus est literatus, & confidens in libris suis vt præsumat. Aufert vxorem Philippi, cum bene dicta bonorum prædicatorum sua facit inuentis Vnde *Ierem. capit.* 23. f Ecce ego ad Prophetas dicit Dominus, qui furantur verba mea vnusquisque à proximo suo. Incarcerat Ioannem, cum malis exemplis prædicationis, vel doctrinæ gratiam offuscat. Vel Herodes, cupidus, fraudulentus, superbus ex temporalibus. *Ecclesiast. capit.* 11 a. In vestitu ne glorieris vnquam. Herodias carnis concupiscentia. Illa sibi facit pelliceum ad dentes, sicut Eua per pomi comestionem Vide *Genes. capit.* 3. d. Fecit eis Dominus tunicas pelliceas. Filia eius est petulantia, quæ aufert caput Ioannis, id est gratiam incipientium, *Ecclesiast. capit.* 9. a. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam ne forte pereas in efficacia illius. 36. *dist. c. vna.*

f Et alligauit eum,] *infra capit.* 23. a. Alligant onera grauia, & importabilia & imponunt in humeris hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. [Alligauit.] Sic malus prælatus bonos alligat oneri obedientiæ.

h Propter Æerodiadem,] id est, detractionem, vel adulationem prauorum. Vel hoc facit qui Iesum flagellat, & Barrabam dimittit. item. Ioannem incarcerat qui talentum abscondit. qui libros includit, qui bonis prædicatoribus silentium imponit.

g Et posuit,] ipsum [in carcerem.] *Chrysostomus.* Considerata primum lasciuia, & ebrietate, secundo inspectores corruptos, & Dominum conuiuijs omnibus nequiorem, tertio puellam postquam nuptiæ iniquæ erant, & occultari oportebat propter conuiuium matris, sed & meretrices separauit virgo, quarto tempus Natalis, scilicet, quando ligatos soluere oportebat, tunc vinculis adiecit occisionem.

h Propter Herodiadem vxorem fratris sui.] Frater vester diabolus. *Iob capit.* 40. b. Ecce Behemoth quem feci tecum. vxor eius superbia. *Isaia capit.* 14. c. Quomodo cecidisti, &c.

i Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam,] id est, vxorem fratris sui.

Moraliter *Moraliter.*

Caro & spiritus fratres sunt Vxor carnis concupiscentia. Hanc non debet sibi ducere spiritus. Filia concupiscentiæ delectatio. *Leuit.* 18. c. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis. *Eodem* 20. d Qui duxerit vxorem fratris sui rem illicitam facit, turpitudinem fratris sui reuelauit, absque liberis erit, id est, filij non hæreditabunt. Sic opera talia non sunt meritoria. Item Ioannes Synderesis. Hanc tenemus captiuam, cum contemnimus peccare. Vnde *Hieronymus super Ezech.* 1. Hanc conscientiam, sicut dicitur *Prouerbiorum* 18. a. Impius cum venerit in profundum peccatorum contemnit, &c. sæpe præcipitari videmus, & suum locum dimittere, cum quidam sine pudore peccant. *Iudic.* 16. e. Dalila, situla, scilicet, concupiscentia, per tonsorem diabolum rasit septem crines, id est, septem dona Spiritus sancti, quæ ornant caput rationis Samsonis, scilicet, Solis eorum, scilicet, Synderesis, & clauserunt eum Philistæi in carcerem, id est, consuetudinem peccandi.

l Et volens eum occidere.] *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. *Prouerbiorum capit.* 9. b. Noli arguere derisorem ne oderit te. *Ieremia capit.* 38. b. Siquidem homo iste non quærit populo pacem, sed malum. Et dixit rex Sedechias: Ecce ipse in manibus vestris est, neque enim est fas regem quicquam vobis negare. Tulerunt ergo Ieremiam, & proiecerunt eum in lacum, &c. *Sap.* 2. c. Circumueniamus iustum quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris, & improperat nobis peccata legis.

m Timuit populum.] Ad literam mali timent bonos, vt Nero Senecam. *Genes.* 9. a. Terror, et tremor vester sit super cuncta animantia terræ, & super omnes volucres cæli, id est, superbos.

n Quia sicut prophetam eum habebant:] Non solum populus, sed Herodes.

o Die autem Natalis Herodis.] *Hieronymus.* Nullum alium inuenimus obseruasse diem Natalis sui, nisi Herodem, & Pharaonem, vt quorum erat par impietas, esset & vna solennitas. *Rab.* Qui mundi voluptate excæcati tenentur de futuris non cogitant, & ob hoc, nec præsentia bene ordinant, quod bene in luxuria conuiuiorum suorum Herodes demonstrauit.

p Saltauit filia Herodiadis.] *Chrysostomus.* Vbi est saltatio ibi est diabolus. Neque enim Deus dedit nobis ad hoc pedes, vt cum Camelis saltemus: Etenim, &

A illi

Δ illi indelectabiles sunt saltantes, sed vt cum Angelis chorum faciamus. In talibus saltant dæmones, in talibus lætantur dæmonum ministri.

a In medio,] vt omnes. Vel quia talis mediatrix est ad infernum. Vel quia saltatio eius fuit medium ad habendum caput Ioannis in disco. *b* Et placuit Herodi.] *Chrysostomus.* Duplex incusatio, & quia saltauit, & quia placuit. *c* Vnde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo.] *Gloss.* Ad hoc fortè iurauit vt occasionem pareret, quia videretur facere inuitus, quod faciebat spontaneus: Non enim hoc implesset de aliquo amato, vt filio, vel consanguineo, quod impleuit de propheta, quod & & ante fecisset si excusabiliter posset.

22.q.4.c.est etiam, & vnusquisque, & ... actione. B *Marc.6.d.*

a medio, & *b* placuit Herodi. *c* Vnde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcunque postulasset ab eo. At *d* illa præmonita à matre sua, da mihi, inquit hic in disco caput Ioannis Baptistæ. *e* Et contristatus est rex, *f* propter iusiurandum autem, & eos qui pariter recumbebant, iussit dari. Misitque *g* & decollauit Ioannem in carcere. Et *h* allatum est caput eius in disco, & datum est puellæ, & illa attulit matri suæ. Et *i* accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud, *k* & venientes *l* nunciauerunt Iesu. Quod *m* cùm audisset Iesus secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum. Et *n* cùm audissent turbæ secutæ sunt eum *o* pedestres de ciuitatibus. Et *p* exiens vidit turbam multã, & *q* misertus est eis, & curauit languidos eorum. *r* Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: *s* Desertus est locus, & *t* hora iam præterijt,

d At illa præmonita à matre sua, da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistæ.] Discus dicitur scutella magnæ capacitatis in superiori parte lata. Dicitur etiam superior mensa in triclinio, & dicitur mensale superpositũ mensæ. Vnde & Petro. *Actor.cap.*10.b. Oblata sunt animalia in disco. Dicitur etiam asser ad supportandum libros scilicet, *Lectrin.* Hic supponit pro scutella.

Moraliter. Moraliter.

Natalis dies Herodis est creatio mali prælati *Iob cap.*3. a. Pereat dies in qua natus sum. Idem *Ieremiæ c.*20.d. Tunc saltant histriones, & huiusmodi, qui dicuntur filia Herodiadis, id est, inanis gloriæ, recipiuntur enim propter famam, & sic inflatur ille, vt pellis musæ, qua inflata cantant fistulæ. *Eccles.*8.a. Melior est dies mortis die natiuitatis, &c.

e Et contristatus est rex,] simulatoriè cùm lætaretur in † mente. *al.† morte.*

f Propter iusiurandum autem, & eos qui pariter discumbebant, iussit dari.] Excusat scelus sub specie occasionis per iuramentum, cum tamen non esset obseruandum, quia illicitum. Vnde 1.*Regum cap.*25.d. Iurauit Dauid, quod occideret Nabal, nec tamen occidit, & benè fecit.

g Misitque & decollauit Ioannem in carcere.] Ioannes apud Sabasten est occisus, apud Macheronta sepultus. Sebaste quondam Samaria dicebatur, vbi Herodes fecit domum regiam. Macheronta oppidum est vltra Iordanem in regno duarum tribuum, & dimidiæ. Hæc *Glossa* videtur concordare cum Iosepho, & obloqui historiæ Euangelicæ, & Chronicis Eusebij, vbi dicitur: Ioannes in Macheronta occisus, in Sebaste sepultus. De capite non est dubium, quia fuit translatum in Ierusalem, & sepultum inter Eliam, & Abdiam.

h Et allatum est caput eius,] Ioannis, [in disco, & datum est puellæ, & illa attulit matri suæ.] *Beda.* In luxurioso conuiuio cruentæ epulæ deferuntur.

Allegoricè. Allegoricè.

Hieronymus. Caput Ioannis est caput legis, quod est Christus. Abscinditur à corpore proprio, id est, populo Iudaico, & datur puellæ de gentibus, id est, Romanæ Ecclesiæ, & puella dat matri suæ adulteræ, id est, synagogæ in fine credituræ.

i Et accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud.] Corpus Ioannis sepelitur, sed caput in disco leuatur, quia litera quasi humo tegitur, sed spiritus in altum honoratur, & sumitur.

Moraliter. Moraliter.

Sic diabolus decollat claustralem in carcere, cum aufert ei gratiam, quia caput viri Christus, caput autem mulieris, id est, sensualitatis, vir, id est, spiritus *primæ Corinth. capitulo vndecimo*, a. Et tamen manet corpus in conseruatione claustrali exterius, vel in carcere pœnitentiæ exterioris. *Iob primo*, c. Sabæi tulerunt boues, & asinos Iob & pueros occiderunt. Non tamen asinas, quia innocentia ablata asserit omnia alia sua esse. Hoc caput, id est, Christus absconditur per mortale peccatum, in disco ponitur per peccati manifestationem.

k Et venientes,] discipuli, scilicet, Ioannis.

l Nunciauerunt Iesu,] passionem, scilicet, Ioannis.

m Quod cum audisset Iesus secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum.] Secessit autem triplici de causa. Prima vt parceret inimicis, ne homicidium ipsius Domini iungerent homicidio Ioannis. Secunda vt daret exemplum vitandæ temeritatis, *supra capitulo decimo*, c. Si vos persecuti fuerint, &c. Tertia vt probaret an bene crederent qui eum sequebantur. Vnde.

Tribus de causis secessit Dominus. *Luc.9.b.* *Ioan.6.a.*

n Et cum audissent turbæ secutæ sunt eum, &c.

[Allegoricè.] *Allegoricè.*

In hoc significatur transitus à Iudæis ad gentes. *Isaiæ capitulo* 54.a. Lætare sterilis, quæ non paris, &c. Idem *Galat.quarto*, d. [Secessit inde.] *Chrysostomus.* Quando traditus est Ioannes secessit Iesus. *supra capitulo quarto*, b. Et quando interrogatus est Ioannes, recedit Iesus. Et quando audierunt Pharisæi, quod plures discipulos facit, in desertum abijt, & nauigio, vt nullus sequeretur: Cur non recessit antequam sibi nunciarent? monstrans carnis veritatem, & vt doceat in locum desertum fugere.

Marc.6.c. *Luc.9.b.* *Ioan.6.a.*

n Et cum audissent turbæ secutæ sunt eum.] Gloria magna sequi Dominum. *Eccles.*23.d.

o Pedestres de ciuitatibus,] ostendentes ardorem mentis. *Prouerbiorum capitulo sexto*, d. Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant?

p Et exiens vidit turbam multam.] Sic prædicator exire debet de contemplatiua ad actiuam, de studio ad turbas. *Mich.*4.a. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Vel per compassionem.

q Et misertus est eis,] Iesus, [& curauit languidos eorum:] Ecce retributio laboris eorum.

r Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes: Desertus est locus, & hora,] comestionis [iam præterijt, &c.] Sic carnales mundi tempore caristiæ duriores se exhibent pauperibus. His verbis *Marcus capitulo sexto*, & *Lucas capitulo nono*, b. Consentiunt. Tamen Matthæus dicit: Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire. *Ioannes capitulo sexto* a. Dicit, prospectis autem turbis, Dominum quæsisse à Philippo tentando: Vnde ememus panes, vt manducent hi. Hoc solus Ioannes dicit.

Mysticè. Mysticè.

r Vespere autem facto,] id est, circa finem sæculi, vel peracto mysterio passionis, quando verus sol per mortem occubuit, transiuit Christus per Apostolos de Iudæis ad gentes. Idem dictum est supra, vbi audita morte Ioannis secessit in locum desertum,] id est, ad gentes à Deo desertas. Nunc autem vespere facto, id est, peracta Dominica passione accedunt discipuli, dicentes.

s Desertus est locus,] id est, prædicatores Ecclesiæ primitiuæ, de conuersione gentium desperantes, dicunt: Gentilitas sine lege est, & sine Dei cognitione.

t Et,] ideo iam hora præterijt,] quia vsque in finem sæculi in infidelitate permansit.

Δ Dimitte

Moraliter. Moraliter.

r Vespere autem facto,] id est, transacto die culpæ qui potius nox est. Vnde *Iob capitulo tertio* a. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, conceptus est homo. *Ieremiæ capit.*20. d. Maledicta dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea non sit benedicta. *Leuit.capitulo decimoquinto* d. Immundus ex contactu menstruatæ morabatur extra castra ad vesperum. His postea in deserto pœnitentiæ constitutis dandi sunt panes verbi Dei. Vnde *Exod. capit.* 16. c. Pluit Dominus manna filiis Israel. Et 3. *Regum capit.*17. a. Elias eguit pane in deserto.

* Dimitte

Δ *a* Dimitte turbas,] id est, noli incassum ad eas conuertendas laborare.
b Vt eant in castella,] id est, ad Philosophorum suorum rationes.
c Emant sibi,] studio: & labore.

a dimitte turbas, vt *b* euntes in castella *c* emant sibi *d* escas. *e* Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire. *f* date illis vos manducare. *g* Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces. *h* Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. Et *i* cùm iussisset turbam discumbere *k* super fœnum, acceptis *l* quinque panibus, & *m* duobus piscibus, *n* aspiciens in cælum *o* benedixit, & fregit, & *p* dedit discipulis suis panes, *q* discipuli autem dederunt turbis. Et *r* manducauerunt omnes & *s* saturati sunt: & *t* tulerunt reliquias *u* duodecim cophinos fragmentorum plenos. *x* Manducantium autem fuit numerus quinq; millia virorum, exceptis mulieribus, & paruulis.

d Escas,] à suis Philosophis, id est, alias scientias quarum pastu delectentur, & potius inflentur, quàm reficiantur sicut filius prodigus qui comedit siliquas porcorū. *Luc.* 15. c. *e* Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire,] id est, non est eis vtile alios quærere cibos, & me panem cælestem dimittere.
f Date illis vos manducare,] id est, scripturarum intelligentiam aperite.
g Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes, & duos pisces,] id est, quinque libros Moysi, & psalmos, & Prophetas. Totum vetus testamentum in his comprehenditur, id est, lege, psalmis, & prophetis. Vnde Dominus post resurrectionem dixit: Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me: *Luca* 24. f.
h Qui ait eis: Afferte mihi illos hoc,] id est, intelligentiam legis, psalmorum, & prophetarum, & doctrinam à me vos habere, cognoscite, & propter me alios instruite.
i Et cum iussisset turbam discumbere super fœnum,] docens calcandam carnem studio abstinentiæ. *Isaia* 40. b. Omnis caro fœnum. *Nahum* 3. c. Intra in lutum, & calca, subigens tene laterem.
l Acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, aspiciens in cælum.] In hoc instruit eos habere corda sursum. *Ioan. cap* 5. d. Pater diligit filium, & omnia ei demonstrat, quæ ipse facit.
o Benedixit & fregit,] quod est, quia non alia, quam quæ dicta erant prædicauit.
p Et dedit discipulis suis panes.] *Iacob.* 1. c. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens, &c.
q Discipuli autem dederunt turbis,] id est, intelligentiam scripturarum exposuerunt.
r Et manducauerunt omnes,] id est, intellexerunt, & sibi incorporauerunt. Apostolorum enim ministerio intellexerunt.
s Et saturati sunt.] *Psalm.* 21. Edent pauperes, & saturabuntur.
t Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos,] id est, secretiora Scripturæ, quæ non potuit populus capere, Apostoli sibi retinuerunt.
x Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum exceptis mulieribus, & paruulis,] id est, omnes actiui minores, & maiores quinque sensibus bene vtentes. Nota autem de litera, quod hoc miraculum panum circa Pascha factum, & sequenti anno imminente Pascha Christum crucifixum fuisse.

Moraliter, * *a* Dimitte turbas, vt euntes in castella emant sibi escas.] Discipuli qui dicunt hoc, significant prælatos negligentes, qui non docentes permittunt subditos perire ad prauam doctrinam. vel parua exempla, vel sæcularia spectacula, & vanitates.
e Iesus autem dixit eis. Non habet necesse ire, date illis vos manducare,] 1. *Petr. vltimo.* a. Pascite qui in vobis est gregem Domini. *Ioan. vltimo*, e. Dicitur Petro, ter Pasce, Sed contra fit. Vnde *Ezech. capit.* 34. a. Væ pastoribus Israel qui pascebant semetipsos: Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, &c. *Zachar. cap* 11. a Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant occidebant, & non dolebant, & vendebant ea, dicentes, benedictus Dominus, diuites facti sumus. [Vespere, &c.] *Hilarius* Nota ordinem mysterij. Post defectum legis, Euangelicus cibus incipit, sed prius per remissionem peccatorum, vulneribus medicina tribuitur, & postea mensæ cælestis alimonia expenditur.
k Super fœnum,] scilicet, temporalium.
l Acceptis quinque panibus.] Dat quinque panes, refectionem quinque sensuum. *Ecclesiast.* 1 b. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Dat ergo Dominus præsentia, vt panem, saturatur visus, aspiciens omnia esse vana. *Ecclesiast.* 1. c. Vidi cuncta, quæ fiebant sub Sole, & ecce omnia vana. Vnde Dauid quasi saturatus dicit: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Saturatur auditus per præterita. Vndè *Psalm.* 77 Quanta audiuimus, & cognouimus ea. Olfactus per futura. *Iob* 39 e. Procul odoratur bellum exhortationem ducum, & vlulatum exercitus, id est, diem iudicij. Os prædicatione, & confessione. *Cantic. quarto* e. Mel & lac sub lingua tua: Ecce prædicatio. *Iob* 10. a. Loquar in amaritudine animæ meæ: Ecce confessio. Tactus per flagellum. *Cantic.* 5. b. Venter meus, id est, conscientia, contremuit ad tactum eius, id est, ad flagellum, reputans hoc esse pro peccato meo. C
m Et duobus piscibus] Duo pisces, cognitio illuminans intellectum, & dilectio inflammans affectum. Cognitione enim præsentia vana esse conspicimus, per præterita quasi per quædam præsagia de futuris conijcimus. Dilectione inflammati, dilecto nostro reconciliamur per confessionem, & eius laudes attullimus, & libenter pro ea sustinemus.
r Quinque panibus.] *Hilarius.* Quinque panes sunt quinque libri Moysi, quia in operibus legis tanquam ex pane erat vita. Per legem enim diuinæ æternitatis cognitio, mundi creatio, cursus labentis sæculi, & vbique Deo seruiendi religio humano generi innotuit. Aliter satis distinguuntur isti panes, & pisces *Marc.* 6. e.
n Aspiciens in cælum.] *Hilarius.* Honorem patris à quo erat confessus, vt quia adessent intelligentia quo tantæ virtutis sumpsissent effectum dirigentes, & illuc ipsi oculos mentis. [In cælum.] quia omne datum optimum, & omne donum perfectum est desursum descendens à patre luminum. *Iacob prima* c. *Iohel primo* d. Bestiæ agri quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te. Ecce enim benedictio mensæ. In principio enim cibus sanctificatur per verbum & orationem *1. ad Timoth. quarto* b. *Thren. capit. tertio* e. Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. *Ieremia* 3. a. Leua oculos tuos in directum. *Thren. tertio* a. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.
o Benedixit, & fregit,] quia oratione impetratur Scripturæ expositio. *Iacob capit.* 1. a Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, &c. *Esther.* 14. c. Tribue Domine sermonem compositum in ore meo. *Coloss. quarto* a. Orationi instate, &c. orantes simul, & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Item [benedixit,] quod facit qui prius fecit bona, & post prædicat [Fregit. *Hieronymus.* Integri non in frusta discerpti non alerent tantam turbam, sic & lex si non aperiretur non pasceret multos, quos aperta pascit. *Isaia* 58. b Frange esurienti panem tuum.
q Discipuli autem dederunt] non vendiderunt, *suprà* 10. a. Gratis accepistis, gratis date. Ita Dominus legem dedit Moysi, & Moyses plebi. *Psalm.* 71. Suscipiant montes pacem populo, &c Alibi. *Psalm.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.
s Et saturati sunt.] Hoc non facit scientia sæcularis. *Aggæi* 1 b. Comedistis & non estis saturati, bibistis & non estis inebriati. E contra: *Psalm.* 131. Pauperes saturabo panibus. In hoc apparet largitas Domini. *Prou.* 13 d. Iustus comedit. & replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis.
t Et tulerunt reliquias.] *Exod. capitulo* 12. Si quid residuum fuerit igne comburetis. Hæ sunt micæ quæ cadunt de mensa, quas catelli, id est. humiles comedunt. *Infrà* 15. c. *Prouerbiorum* 11. a. Vbi humilitas ibi sapientia.
u Duodecim cophinos.] Duplex senarius, duplex perfectio, actiuæ, & contemplatiuæ, & post præmij sui corporis, & animæ, vel cognitionis, & dilectionis.

Δ Et statim

al.† iussit. Luc. 9. c. & Ioan. 6. b.

Et *a* statim † compulit Iesus discipulos ascendere in nauiculam, & *b* præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbas. Et *c* dimissa turba *d* ascendit in *e* montem *f* solus *g* orare. *h* Vespere autem facto solus erat ibi: *i* nauicula autem in *k* medio mari iactabatur fluctibus: *l* erat enim contrarius ventus. *m* Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos *n* ambulans supra mare. Et *o* videntes eum supra mare ambulantem turbati sunt, *p* dicentes, quia phantasma est. Et præ *q* timore clamauerunt, *r* statimque Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam, ego sum, *s* nolite timere. Respondens *t* autem Petrus dixit: Domine si *u* tu es, iube me venire ad te super aquas. At ipse ait: Veni.

Marc. 6. g.

Δ *a* Et statim compulit Iesus discipulos ascendere in nauiculam.] Hic docet nos fugere honores. *Iob* 34. b. Qui dicit regi, apostata. Ibi *Gregorius.* Superbus rector toties ad culpam apostasiæ dilabitur, quoties hominibus præesse delectatur. *Ecclesiasti. capitulo* 7. a. Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates. *Luca capitulo* 12. d. Nolite in sublime tolli. Perfecti verò per gratiam mouentur, vt Deo deuotius viuant. *Prouerbiorum* 23. c. Noli esse in conuiuio potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur. *Glos.* Potibus vacant qui de opprobrio alienæ vitæ se inebriant. Symbolum dare est confabulationibus verba afferre. Hi faciunt de verbis detractionis inter ferculum sicut dicitur in vulgari. [Compulit, quasi vi, quia imbecillis est natura ad contemnendum potestatem vt dicit. *Tolosus.*

b Et præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbas. *Marcus capit* 7. f. Dicit, quod præcesserunt Bethsaidam. [Præcedere eum.] Misericordia enim Dei præuenit, & sequitur Vnde *Exod. capit.* 13. d. Legitur, quod Dominus præcessit filios Israel in columna nubis Et *post* 14. e. Quod secutus est. Neophytos enim, vt à prioribus hostibus defendat præcedit, vnde & populum exeuntem de Ægypto dicitur præcessisse. Perfectiores vero sequitur, vt seniet à dæmonum tentationibus. Vnde quasi anteriora Iob exposuit, posteriora seruans Dominus: Ecce omnia quæ habet in manu tua sunt, veruntamen animam illius serua E conuerso 3. *Regum cap.* 14. a. Dixit Dominus ad Baasa: Suscitauit te de puluere, & ambulasti per viam Ieroboam, ecce ego demetam posteriora Baasa. Ieroboam, temporalitas.

Dominus ascendit in montem multis de causis.

c Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Nota ascendit Christus in montem, vt doceret *supra capit.* 5. a. Ascende & tu in montem tuæ conuersationis, vt docere valeas. *Isaia* 40. b. Ascende in montem tu qui Euangelizas Sion. Item ascendit in montem, vt oraret, vt hic: Ascende & tu in montem contemplationis, vt orare valeas *Isaia capit.* 2. a. Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, &c. Item ascendit in montem, vt gloriam suam transfiguratus ostenderet, *infra capit.* 17. a. Ascende & tu in montem perfectionis, vt transfiguratus gloriosus appareas. Item ascendit in desertum, vt tentaretur à diabolo, *supra capit.* 14. a. Ascende & tu in claustri desertum, vt diabolum vincas. Item asinam ascendit, vt humilis, & mansuetus videretur, *infra capit.* 21. a. Ascende & tu asinam simplicitatis, vt humilis appareas, & stultus propter Christum, & Euangelium, 1. *Corinth. capit.* 3. d. Qui vult esse sapiens, stultus fiat, vt fiat sapiens. Item ascendit in montem Oliueti, vt oraret antequam pateretur, *infra capit.* 24. a. Ascende & in cliuum misericordiæ, vt indigentibus subuenias. *Luca capit.* 6. f. Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Item in crucem ascendit, vt exaltaretur. *infra* 27. d. Et tu crucem ascende pœnitentiæ, vt etiam post ipsum ascendas. *Luca* 9. c. Si quis vult post me venire abneget semetipsum, & tollat crucem suam, &c. Item cælum ascendit, vt glorificaretur. *Luca vltim.* g. Ascende & tu in cælum per desiderium, vt tandem peruenias mente; & corpore.

d Ascendit.] *Augustinus.* Fugit ad exemplum fugiendæ vanæ gloriæ, & insinuans, quod altitudo sua non potest intelligi. *Ioan.* 6. Dicite, quod turbæ volebant eum facere regem, tanquam non possent sub tali rege egere

f Solus,] sponsa, scilicet, adhuc laborante in terra. 2. *Cor.* 5. b Quamdiu sumus in hoc corpore peregrinamur à Domino.

g Orare] *Interlin.* Non pro se, id est, non necessitate, vel impotentia sua, sed nostra: Non quasi infirmus, sed quasi pius. Item vt formam hominis exprimeret,

e In montem.] id est, in cælum, vt oret pro nobis, 1. *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

h Vespere autem facto solus erat ibi.] In hoc informans hominem plenè ad orandum.

i Nauicula autem,] id est, Ecclesia in principio. id est, tempore Martyrum afflicta, & in fine, id est, tempore Antichristi, in medio ampla. *Sap.* 53. 8. Transeuntes mare per ratem liberati sunt. *k* In medio mari iactabatur fluctibus.] Ex vna parte impugnant Hæretici, ex alia tyranni, ex alia falsi fratres. Primi fidem, secundi substantiam rerum, tertij mores auferre conantur. *supra* 10. b. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. *Genes.* 7. c. Factum est diluuium, & multiplicatæ sunt aquæ, & leuauerunt arcam in sublime. *Psalm.* 92. Eleuauerunt flumina, id est, tyranni, fluctus suos, id est, persecutiones, à vocibus aquarum multarum, id est, à suggestionibus populorum.

l Erat enim contrarius ventus.] illis Ventus, id est, diabolus: *Ierem.* 4. c. Ventus vrens in viis, quæ sunt in deserto. Fluctus autem qui de aqua, homines sunt mali, per quos alios infestat.

m Quarta autem vigilia noctis venit ad eos.] *Marc.* 6. g. dicit: Volens præterire eos, id est. vultum prætendens.

n Ambulans supra mare,] id est, mundum. Mundus enim dicitur mare tumens per superbiam, fremens per inuidiam, tentans per iracundiam. *Isaia* 57. d. Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest Submergens per acediam. scandens per auaritiam, absorbens per gastrimargiam, spumans per luxuriam.

o Et videntes eum supra mare ambulantem turbati sunt.] Tunc impletum est illud. *Psalm.* 92. Mirabiles elationes maris, &c.

p Dicentes, quia phantasma est.] Sic quidam audientes de aliquo, quod calcauerit illecebras carnis, dicunt hoc nihil esse.

q Et præ timore clamauerunt.] Clamor enim iudicium est timoris.

r Statimque Iesus locutus est eis dicens: Habete fiduciam, ego sum.] Non dicit enim quis Ex voce enim sibi nota poterant eum cognoscere, *Chrys.* A visu non cognouerunt eum propter noctem, & hyemem, & mirabilem incessum, sed à voce.

s Nolite timere.] *Ioan.* 16. g. Confidite, ego vici mundum. *Isaia* 43. a. Cum transieris per aquas tecum ero. *Ieremia* 1. b. Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum. *t* Respondens autem Petrus dixit.] *Chrys.* Petrus vbique erat callidus, & semper alios præueniebat. *u* Domine si tu es, iube me venire ad te super aquas.] *Chrys.* Non dicit simpliciter, iube me venire, vel ire super aquas, sed addit, [ad te,] propter amorem, scilicet, non propter ostensionem faciens. [At ipse ait: Veni.] Δ Et descen-

Allegoricè.

h Vespere autem facto,] id est, ingruente tribulatione, Ecclesia fluctibus tunditur post ascensum Christi in montem, id est, in cælum. *supra* 10. b. Tradent enim vos, &c. *Ioan.* 16. d Plorabitis & flebitis vos. *Prou.* 3. b. Quem diligit Dominus corripit. *Isa.* 21. c Venit mane, & nox, si quæritis quærite, conuertimini, & venite. *m* Quarta autem vigilia, &c.] Prima vigilia est persecutio tyrannica, secunda hæretica. tertia falsorum fratrum, quarta Antichristi, ea tribus primis conflata, postquam veniet Dominus Ecclesiam plenè liberaturus. De his autem vigiliis plenius habetur, *Marc.* 6. g.

Moraliter.

Prima hora, tentatio infidelitatis. *Ps.* 136. Exinanite exinanite vsque in fundamentum in ea. Secunda, tentatio carnis, Tertia, concupiscentia oculorum. Quarta, superbia vitæ. 1. *Ioa.* 2. c. Dñs ambulat supra mare, quia omnes mundi tribulationes voluntati eius subiectæ sunt. *Ps.* 32. Congregans sicut in vtrem aquas maris. *Isa.* 43. a Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te.

* Et da-

Et *a* descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquas vt *b* veniret ad Iesum. *c* Videns verò ventum validum timuit. Et *d* cum cœpisset mergi clamauit, dicens: Domine saluum me fac. Et *e* continuò Iesus extendens manum apprehendit eum. Et ait illi: Modicæ fidei quare dubitasti? Et *f* cum ascendisset in nauiculam, cessauit ventus. Qui *g* autem in nauicula erant, venerunt & adorauerunt eum, dicentes: Verè filius Dei es. Et cum transfretassent venerunt in terram Genesar. Et cum cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, & rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt.

C A P. X V.

Tunc *h* accesserunt ad eũ ab Ierosolymis Scribæ & *i* Pharisæi, *k* dicentes. Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cum panem manducant. Ipse *l* autem respondens, ait illis: Quare & vos transgreditmini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam *m* Deus dixit: Honora patrem

A *a* Et descendens Petrus de nauicula ambulabat super aquas.] Non sub, quia in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt. (*Psalm. 31.*)

b Vt veniret ad Iesum.] In hoc confunduntur Manichæi, qui credunt Iesum ob hoc habuisse phantasticum corpus, quia ambulauit super aquas. Sed hoc patet esse falsum eum etiam hoc idem fecit Petrus.

D *c* Videns vero ventum validum timuit] (*al.* aquam.) *Chr.* Tale quid est humana natura, multoties, quæ sunt magna dirigens, in minoribus redarguitur. *3. Reg. 19. a.* Elias fugit Iezabel. *Exod. 2. c.* Moyses fugit Pharaonem *2. Reg. 15. d.* Dauid Absalon. Petrus super aquas non timuit, ventum timet.

d Et cum cœpisset mergi, clamauit, dicens: Domine saluũ me fac.] (*Marc. 6. g.*) *Chr.* Cum quæ nobis sunt defecerint, quæ Dei sunt stant. *2. Paral. 20.* Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum residui habemus vt oculos nostros dirigamus ad te.

e Et continuò Iesus extendens manum apprehendit eum.] Sicut auis pullum de nido casurum ad nidum reducit, sic Christus fecit. *Is. 30. e.* Ad vocem clamoris tui statim vt audierit, respondebit tibi. Et ait illi, modicæ fidei quare dubitasti.

Moraliter. *a* Et descendens Petrus de nauicula, &c.] Nota, quod Moyses cum suis ambulauit inter vndas maris, & & euasit submersis Ægyptiis. *Exod. 14. e.* Hi sunt imperfecti, qui abutuntur temporalibus quibus abundant. Petrus ambulans super aquas cœpit mergi, quia saltem venialiter peccant perfecti. Solus Christus ambulans super aquas non mergitur, quia nec dolus in eo inuenitur. *1. Pet. 2. d.*

Item Petrus, agnoscens vir religiosus calcat aquas, id est, diuitias temporales, sed tamen timet & clamat & liberatur. Moyses cum calcauit aquas, sed per medium transiens habuit eas pro muro à dextris & à sinistris *Exod. 14. c.* Ideo volunt prælati nostri diuitias habere, quia dicunt quod aliter Ecclesia non potest stare. Vnde *Eccles. 7. b.* Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia. Hoc autem plus habet eruditio & sapientia, quod vitam tribuunt possessori suo.

Item *Prou. 18. b.* Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius, & quasi murus validus circumstans eum. Sed forte murus iste magis attrahit latrones quàm arceat, sicut impletio fossatorum, vt liberum accessum habeant hostes

Ideo dicunt boni. *Isai. cap. 26. a.* Vrbs fortitudinis nostræ Sion: Saluator ponetur in ea murus & antemurale. *Iob 31. e.*

Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi fiducia mea. *Eccles. cap. 5. b.* Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.

f Et cum ascendisset in nauiculam cessauit ventus.] *Ioan. cap. 6. e.* Voluerunt eum accipere in nauim; & statim nauis fuit ad litus. *Psalm. 75.* In pace factus est locus eius. *Supra 8. c.* Imperauit ventis & mari, & dixerunt. Qualis est hic, &c.

g Qui autem in nauicula erant, &c.] Littera plana est.

E X P O S I T I O   C A P. X V.

Tunc accesserunt ad eum, &c.] In præcedenti capite egit Matthæus de conuiuio Herodis, id est, peccatoris, vbi natale Herodis celebratur & Ioannes occiditur, vbi quinque panes diaboli sumuntur, de quibus ibi dictum est, & duo pisces similiter, qui dicti sunt ibi vanitas & voluptas, & ideo, quia piscis in aqua melior apparet quàm sit, & de nocte lucet squamis, in hoc vanitas. Piscis etiam non viuit nisi in aquis & maximè appetit dulces, in hoc voluptas. Quoniam autem primus gradus redeundi ad eum est, declinare à malo, ideo Dominus audito euentu prædicti conuiuij recessit in locum desertum, & ibi pauit suos contrariis cibis. *Iob cap. 6. b.* Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Hi panes fuerunt fidei religio, quæ est de non apparentibus, carnis castigatio, oratio, intentionis simplicitas, pietas. Duo pisces veritas & charitas. Sed quia panes hordeacei seruorum sunt, qui in domo non manent in æternum, vt dicitur. *Ioan. 8 d.* post hunc pastum transit Dominus. Vnde *Gal. 4 d.* Eiice ancillam & filium eius non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ, quia de statu timoris qui seruus est sicut Ismael, transeundum est ad statum amoris, vbi filius Isaac. Vnde & in hoc capitulo decimoquinto transit ad refectionem filiorum. Quod caput diuiditur in quatuor partes. In prima docet quæ munditia exigitur à reficiendis & quæ non. In secunda qui sunt digni hac refectione & qui non, ibi. [Non est bonum, &c.] In tertia, quomodo non digni fiant digni, scilicet si spiritualiter sanentur, ibi [Et accesserunt ad eum turbæ, &c.] In quarta refectione. Dicit ergo.

A (*Marc. 7. b.*)

h Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribæ & Pharisæi.] *Chrysost.*

Tunc quando tactu fimbriæ sanauerat. Ideo dicit Euangelista tempus vt eorum malitiam ostendat inexcusabilem.

i Pharisæi.] *Aug.* Pharisæi vocantur nobiliores & doctiores Iudæi.

k Dicentes, quare Discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum, &c.] Seniores tradiderant quasdam traditiones, scilicet de se & vasis abluendis, intelligentes carnaliter illud. *Isa. 1 c.* Lauamini, mundi estote, & huiusmodi. *Leuit. 15.* vbi præcipitur quod lauetur, qui legalem contraxit immunditiam. *Chrys.* Ab ipsa interrogatione capiuntur. Non enim dicunt legem Moysi transgrediuntur, sed traditiones quas Moyses fieri prohibuit. *Deut. 12. d.* Quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam nec minuas. Terribiliores esse volebant, quia & ipsi legislatores erant, vlciscebantur sua, quæ Dei erant non curantes. Simile *supra* b. Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant, dicunt discipuli Ioannis. Illi quærebant sicut isti, volentes culpam refundere discipulorum in magistrum.

Similes his sunt qui magis offenduntur & arguunt si transgrediatur homo constitutiones mundanas quàm si mandata Dei. *infra 23 c.* Duces cæci excolentes culicem, & deglutientes camelum.

l Ipse autem respondens ait illis, quare & vos transgredimini, &c.] Non directè respondet illis, sed inquisitiuam obiicit interrogationem, qua sugillat eos tacitè, ostendens ipsos potius esse arguendos quam discipulos, quasi dicat, non oportet manus corporis aqua materiali lauari, sed manus cordis eleemosynis. Vnde *Luc. 11. f.* Date eleemosynam, &c. Sic lauant post prandium manus dantes fragmenta. Arguit itaque eos sic de auaritia. *Hier.* Latratum Iudæorum furca rationis obtundit, Moysi & Isaiæ autoritatibus. Quare, &c. Ad eos enim pertinet peccata arguere, qui nec æquali, nec inæquali, nec maiori inuoluti sunt crimine. *Ioan. 8. a.* Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Lapidem obiurgationis & reprehensionis. *Eccles. 22. a* In lapide luteo lapidabitur piger, id est, arguetur pro amore terrenorum & sordida vita

Quare & vos, &c. *Aug.* Hoc etiam contra illos qui corporalia peccata quasi grauissima detestantur spiritualia autem non.

m Nam Deus dixit, honora patrẽ & matrem.] *Ex. 20 b.* & *Ex. 2. b.* Honora patrem tuum. Nota quod grues dicuntur (*Exod 20.* *Deuter. 5. b.* *Eccl. 3. b.*)

& matrem. Et *h* qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos *b* autem dicitis, *c* quicunque dixerit *d* patri vel matri *e* munus quodcunque est *f* ex me tibi *g* proderit, & *h* non honorificabit patrem suum aut matrem suã & irritum fecistis mandatum Dei *i* propter traditionem vestram. *k* Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Isaias dicens: Populus hic labiis me *l* honorat, cor autem eorũ longè est à me. Sine *m* causa autẽ colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Et cõuocatis *n* ad se turbis, dixit eis, *o* audite & *p* intelligite. Nõ *q* quod intrat in os coinquinat hominem, sed *r* quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem. Tunc *s* accedentes discipuli eius dixerunt ei. Scis quia Pharisæi audito verbo hoc *t* scandalizati sunt. At ille *u* respondens ait. Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cælestis eradicabitur. *x* Sinite illos cæci sunt & duces cæcorũ, cæcus *y* autẽ si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. *z* Respondẽs

fouere parentes in senectute. Honorant autem in duobus necessaria dando & reuerentiam exhibendo. Quæ duo Paulus vocat honorem debitum senibus, scilicet Presbyteris. 1. *Tim.* 5. c. Qui bene præsũt præsbyteri, duplici honore digni habentur. *Hieron.* Honor in Scripturis non tam in salutationibus & officiis deferẽdis quam in eleemosyna & munerum collatione sentitur. Vnde 1. *Tim.* 5. a. Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt.

a Et qui maledixerit patri vel matri morte moriatur.] *Leuit.* 5. b. *Eccles.* 3. b. Maledictio matris eradicat fundamenta.

i Propter traditionem vestram,] scilicet leges humanas vel decretales. *Isaiæ* 29. d. Timuerunt me mandato hominum, & doctrinis: ideo ecce ego addam vt admirationem, id est, pœnam mirabilem faciam populo. *Isaiæ* 24. a. Dissipauerunt vel mutauerunt fœdus sempiternum, transgressi sunt legem. Propter traditionem vestram. Consimilis fraus fit hodie in Ecclesia, sicut habetur *super Marc. in postillis.* Item hi sunt qui colant culicem, & camelum glutiunt. *Thren.* 4. c. Polluti sunt in sanguine, id est, peccato, cum non possent intrare, tenuerunt lacinias suas, id est, vnus tenuit alium ne intraret, polluti clamauerunt eis, recedite, abite, id est, alios pollutos reputate. *Dan.* 13. a. Egressa est iniquitas de Babylone à senioribus iudicibus, *infra* 23. c. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mandatis quod de foris est calicis, & paropsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia.

Isai. 29. *d.*

Infra 23. *c.*

Sic Archidiaconi quasi lotrices tantum inquirunt si lintea vestimenta altaris alba sint, & similia, & magis puniunt transgressorem synodalium præceptorum quam Dei.

b Vos autem dicitis] quasi quisque dicat vos illos instruitis ad dicendum.

c Quicunque dixerit patri vel matri munus quodcunque est ex me tibi proderit,] quasi dicat, munus quod à me datur tibi ad victum & vestitum proderit tibi ad saluandum animam minimè, quia non curas nisi de corpore, vel.

g Proderit tibi.] Aposiopesis est, id est, defectiua locutio, quasi hic talis non transgreditur. Vel ita legitur vt non sit Aposiopesis. Quicunque,] id est, vnusquisque.

d Dixerit,] id est, dicere poterit.

e Munus quodcunque est ex me tibi proderit, *g* id est, quodcunque munus à me acceperis non tibi prodesset, imò obesset, quia sacrilegus esses si acciperes. Vel *g* proderit,] quasi ego voui omnia Domino, & quicquid voui, tibi proderit sicut & mihi.

f Ex me,] id est, voluntaria oblatio. Sic quidam sub specie religionis cognatis suis nolunt subuenire. *Chrys.* Neque Deo offerebant, & parentes nomine oblationis priuabant genitores conuitiantes propter Deum & Deo propter genitores.

h Et non honorificabit patrem suum aut matrem suam & irritum fecistis mandatum Dei,] scilicet de patribus sustentandis. *Prou.* 28. d. Qui subtrahit aliquid à patre suo & à matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.

Isai. 29. *d.* *k* Hypocritæ bene prophetauit de vobis Isaias, dicens. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.] Nostra litera habet. Pro eo quod appropinquat populus iste in ore suo & labiis suis glorificat me, cor autem eius longè est à me, &c. *l* Honorat] legem tantum superficialiter custodiens,

m Sine causa autem colunt me, &c.] Sine causa dicit, quia inde non habebunt mercedem

n Et conuocatis ad se turbis, dixit eis.] Simplicibus loquitur, quia *Prouerb.* 3. d. Cum simplicibus sermocinatio eius.

o Audite mandata Dei, non traditiones hominum.

p Et intellige. *Apoc.* 2. e. & 3. b. Qui habet aures audiendi, audiat, id est, intelligat.

q Non quod intrat in os coinquinat hominem,] quasi dicat, non solum non lotis manibus manducare non coinquinat hominem, sed nec cibus quisque, quia citò cessabunt legalia. Et apertè hic habetur, quia Dominus omnes legales obseruantias eliminat, quia tollit discretionem ciborum, quæ erat in lege melior religio, & ita à parte intelligitur totũ, vt dicit *Ad Tit.* 1 d. Omnia munda mũdis. B

r Sed quod procedit de ore hoc coinquinat hominem.] *Aug.* Hæc sententia si tota de ore corporis accipiatur, absurda est, neque enim quem non coinquinat cibus coinquinat vomitus, sed procul dubio priora verba pertinent ad os carnis, posteriora ad os cordis. *Chr.* Videmus multos vt intrent ad Ecclesiam lauantes manus & os, qualiter autem mundam Deo præsentent animam nullam curam facientes. Sordes manuum sunt rapina, homicidium, sordes, oris maledictio, blasphemia, contumelia. Stercus in manibus tenens nunquam auderes orare, & nimirum hoc nulla iactura est, quid inaniter irrigas linguam perniciosam circumferens stercus? Si quis stercore manus implens tuos teneret pedes supplicans, non solum non audires, sed pedibus conculcares. Qualiter igitur audes ad Dominum accedere? Est enim manus in lingua orantium, & per eam detinemus genua Dei? *Isai.* 1 d. Cum multiplicaueritis orationes vestras non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.

1. q. 3. c. inter verba renun. c. nisi §. pro graui. De voto c. magna.

Luc. c. f. 37. *dist.* § *fin.* & 38. *dist.* c. *quæ ipsis.*

De renunc. c. *post translationem.*

s Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei, scis quia Pharisæi audito verbo hoc,] quod est contra discretionem ciborum.

t Scandalizati sunt,] *Isai.* 57. b. Impegerunt in meridie. *Ioan.* 6. f. Multi ex discipulis eius audientes dixerunt, &c. *August.* Oculis ægris odiosa est lux quæ sanis est amabilis. Scandalon Græcè, vel Scandalum est obex pedis.

u At ille respondens ait, omnis plantatio, &c.] Quia plantationes dicit mandata & doctrinas hominum quæ à Deo non sunt, quasi pro scandalo non est omittenda veritas, quæ fit ad ædificationem aliorum, quia obstinati sunt, & de terra eradicandi. Quia omnis plantatio, &c. *Iob* 15. d. Non dilatabitur neque perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam. *Sapient.* 4. a. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile fundamentum collocabunt. Hæc sunt quasi supercrementa arborum, quæ non sunt de arbore semper virent, & nunquam fructificant. *Is.* 51 c. Posui verba mea in ore tuo, & sub vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cælos & fundes terram. *Ezech.* 34. d. Rigabo hortum plantationum mearum. *Ps.* 79. Eiecisti populos & plantasti eos. Alibi. *Ps.* 93. Qui plantauit aurem, non audiet. Quærit ex plantis fructum. *Iudæ* 1. Arbores autumnales, infructuosæ, eradicatæ, bis mortuæ.

x Sinite illos, cæci sunt & duces cæcorum.] *Isai. quinquagesimosexto* d. Speculatores eius cæci omnes. Et *quadragesimosecundo* c. Quis cæcus nisi seruus Domini? *Ecclesiastici decimo* a. Qualis rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.

y Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam] peccati interni [cadunt.] *Isaiæ vigesimoquarto* e. Formido & fouea & laqueus super te qui habitatores terræ. 2. *Regum quinto* b. Non ingredieris huc nisi abstuleris cæcos & claudos. Sic mali ponunt cæcos super muros ad se defendendum, vt non arguantur ab eis. *Gregor.* Cum pastor per abrupta graditur necesse est vt grex in præcipitium ducatur.

z Respondens autem Petrus,] vnus pro omnibus, [dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.] Hoc videtur quærere Petrus vt idiota. Vel fortè cum præcepisset Dominus discretionem ciborum videbatur, quod parabolicè loqueretur, renouans eundem. Per hoc significatur illi, qui legem conuersioni suæ contrariam peruersè exponunt, vel interpretantur.

vel interpretantur, dicentes allegoricè vel parabolicè dictum quod ad literam intelligendum est.

a At ille dixit, adhuc & vos sine intellectu estis,] quia putatis mysticè dictum, quod propriè est dictum.

b Non intelligitis quia omne quod in os intrat in ventrem vadit & in secessum emittitur.] *Hieron.* Omnium Euangeliorum loca apud Hæreticos & peruersos plena sunt obiectionibus & scandalis. Ex hac enim sententiola calumniantur quidam quod Dominus physicæ disputationis ignarus putet omnes cibos in ventrem ire & in secessum digeri, cum statim infusæ escæ per artus & venas ac medullas neruosque diffundantur. *Marc.7.c.* Non intelligitis quia omne intrinsecus introiens in hominem non potest eum coinquinare, &c. Ibi *Beda* dicit, quod secessus hîc appellatur omnis euacuatio per quoscunque meatus corporis fiat. Nota autem tres digestiones. Prima in stomacho, secunda in hepate, tertia in membris. Secundùm *Auicen.* autem quatuor. Prima in ore, & postea tres aliæ.

Marc.7.c

autem Petrus, dixit ei. Edissere nobis parabolam istam. At *a* ille dixit. Adhuc & vos sine intellectu estis. *b* Non intelligitis quia omne quod in os intrat in ventrem vadit & in secessum emittitur? *c* Quæ autem procedunt de ore de corde exeunt, & ea *d* coinquinant hominem De *e* corde n. exeunt cogitationes malæ, *f* homicidia, *g* adulteria, *h* fornicationes, *i* furta, *k* falsa testimonia, *l* blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. *m* Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominē. Et *n* egressus inde Iesus *o* secessit in *p* partes Tyri *q* & Sidonis. Et ecce *r* mulier Chananæa *s* à finibus illis *t* egressa, *u* clamauit dicens ei. *x* Miserere mei Domine fili *y* Dauid, *z* filia mea *a* malè à *b* dæmonio *c* vexatur. *d* Qui nō respōdit ei verbum. Et *e* accedentes discipuli eius rogabant eum

c Quæ autem procedunt de ore] vt verba turpia & nociua *Ephes.* 4. g. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat.

d Coinquinant hominem.] Inquinatum enim cogitatione magis inquinant sordidæ locutiones.

e De corde enim exeunt cogitationes malæ,] contra seipsum.

f Homicidia] contra proximum. 1. *Ioan.* 3. c. Qui odit fratrem suum, homicida est.

g Adulteria,] in idololatria.

h Fornicationes,] in traditionibus.

i Furta] in auaritia.

k Falsa testimonia] in falsa doctrina. *Prouerb.* 19. a. Falsus testis non erit impunitus. &c.

l Blasphemiæ] contra Deum. Nota autem quòd hîc ponuntur septem panes diabolici, quos habebant Pharisæi. Diffinitiones autem horum patent. *Marc.* 7. c.

m Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem] q.d. ex quo nullus cibus coinquinat hominem, ergo à maiori non lotis manibus. &c.

n Et egressus inde Iesus.] secundùm carnem de Iudæis vt nos saluaret, quòd est res huius nominis Iesus.

o Secessit voluntate.

p In partes Tyri & Sidonis.] Tyrus fortitudo vel tribulatio. Sidon venatio mœroris. Venit enim fortis in tribulationibus venari in siluam nostram pœnam & huiusmodi. Vnde. Tribulationem & dolorem inueni. Vel [Egressus] de obseruantia legalium venit ad angustiatos Venit enim quærere quod perierat. Sic prædicator debet egredi vt Domino venetur peccatores *Gen.* 27. a. Egredere foras, cumque venatu aliquid acceperis fac mihi pulmentum, &c. *Ezech.* 3. f. Egredere in campum. *Ioan.* 15. c. Posui vos vt eatis, &c. *Ierem.* 16. d Mittam venatores & venabuntur vos, non bursas vestras. In Tyro autem venatur Dominus, quia angustia est saltus vbi tristes, vbi capiuntur pœnitentes. *Osee* 2. b. Sepiam viam tuam spinis, & sapiam eam maceria & semitas suas non inueniet. *Baruch.* 3. a. Anima in angustiis & spiritus anxius clamat ad te. Vnde sequitur. *r* Et ecce mulier Chananæa.] *Marc.* 7. c. addit quod Iesus erat in domo. *Luc.19.b*

s A finibus illis egressa,] non tantùm à ciuitatibus *Genes.* 12. a. Egredere de terra tua, &c Loth. *Genes.* 18. d. Ne stes in omni circa regione. 1. *Reg.* 22. a Abiit inde Dauid & fugit in speluncam Odollan, quod eum audissent fratres eius & omnis domus patris eius descenderunt ad eum illuc, & conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia.

u Clamauit dicens ei. *Hieron.* Quia Chananæa, id est commutata, & verba misericordiæ proferens non clamans. Vnde *Nehemiæ* 9. c. In tempore tribulationis clamauerunt ad te, & tu de cælo exaudisti eos. Et 8. d. Egredimini in montem & afferte frondes oliuæ & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti & ramos palmarum & frondes ligni nemorosi vt fiant tabernacula.

x Miserere mei.] Magnus affectus, quia malum filiæ dicit esse suum. Et in hoc notatur compassio, 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur & ego non infirmor *y*] Fili Dauid. Confitetur eum esse Messiam promissum in lege, qui nasciturus erat ex Dauid. *z* Filia mea malè à dæmonio vexatur.] Vulnera medico detegit, & qualitatem & magnitudinem morbi ostendit, cum dicit, malè vexatur. Qualitatem, eum subiungit, à dæmonio. *d* Qui non respondit ei verbū.] Nota differt ei Dominus curationem ne opus doctrinæ contradiceret, *supra* 10. a. In viam gentium ne abieritis, vt fidem orantis probaret, & vt suos in orando perseuerare doceret. Item. C

r Et ecce mulier Chananæa, &c.] Ioseph de carcere eductus, mutatoriis indutus est. *Gen.* 41. b. Iesu sordida vestimenta auferuntur, & mutatoriis induitur. *Zach.* 3. b. *Isa.* 19. c. In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chananæa. *Mich.* 1. c. Non est egressa quæ habitat in exitu. *Isa.* 24. e. Cùm glorificatus fuerit Dominus, hinniens de mari, supple egressi, *Isa.* 48 d. Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis in voce exultationis, quia tales possunt orare pro aliis, alij non. Quia cùm is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.

t Egressa Chananæa.] Vterque egreditur, Iesus & mulier, & sic colloquuntur & recipit mulier sanitatem. *Isa.* 64. a. Vtinam dirumperes cælos & descenderes, à facie tua montes defluerent. *Cant.* 7. d Veni dilecte mi, egrediamur in agrum.

u Clamauit.] *Iob.* 35. c. Clamabunt & non exaudiet. *Cant.* 5. b. Vocaui & non respondit mihi. *Greg.* Quo voces medicus ægri audire dissimulat, eo finem ægritudinis procurat. Vnde. Clamabo per diem & non exaudies. Differt enim vt homo desideret, & etiam, quia facilitas veniæ incentiuum parit delinquendi. *Isa.* 26. b. Misereamur impio, & non discet facere iustitiam.

Moraliter. *r* Mulier Chananæa,] id est, anima negotiatrix, vendens cælum pro peccato. *Apocal.* 18. c. Negotiatores terræ flebunt Hæc est negotiatio pilarum, vnde hæc est in finibus Tyri, id est angustiæ. *Ezech.* 27. c. In corde maris & in aquis multis adduxerunt te remiges tui *Moraliter.*

q Et Sidonis] id est, venationis. *Threnor.* 3. f. Venatione ceperunt me quasi autem inimici mei gratis, s. dæmones, qui significantur per Nemrotd robustum venatorem. *Gen.* b. De his finibus egreditur anima, cùm detestatur peccatū suum, & sic sentit languorē filiæ, id est carnis. *Eccl.* 42. b. Super filiā luxuriosā firma custodiā. *e* Et accedētes discipuli

Mysticè.

Item. *r* Mulier Chananæa] Ecclesia, quæ dicitur mulier propter viri tui. i. Christi fœcundationem, sementis. i. sancti propositi conceptionem, prolis, i. boni operis educationem, domus Dei. i. conscientiæ humanæ prouisionem. Hæc mulier commutata est, quia habet in oculis pudicitiam, in auribus obedientiam, in naribus prudentiam, in palato temperantiam, in ore sapientiam, in corde munditiam, in manibus innocentiam, in pedibus prouidentiam. *s* A finibus.] Tyrus peccatum quod angustat hominem propter castri sui occupationem, propter patris familias incarcerationem, propter familiæ interfectionem, propter rerum omnium dissipationem. Fines autem peccati sunt voluptuosa recogitatio, damnosa cohabitatio, contagiosa petitio vel recitatio, illecebrosa recidiuatio. *u* Clamauit] confidenter, ibi Miserere mei. Compatienter, ibi Filia mea, &c. Infatigabiliter, ibi. At illa venit. Humiliter, ibi [Nam & catelli edunt &c.] *z* Filia mea] i. peccatrix anima, quæ dicitur filia propter subiectionem, subministrationem, dilectionem, imitationem.

a Malè] propter diaboli subsannationem, ipsius incompassionem, mentalem afflictionem, bonorum damnificationem, Dei prouocationem, cælestis curiæ offensionem.

b A dæmonio] qui sciens interpretatur. Diabolus enim scit cogitationes mentium per exterius indicium, vires herbarum propter antiquum exercitium, cultum vel statū super cælestium propter pristinā societatem. *c* Vexatur.] Est vexatio curiosa in diuitiis acquirendis; laboriosa *Multiplex vexatio.*

bant eum, *a* dicentes. Dimitte esm, quia clamat post nns. *b* Ipse autem tespnndens ait. Non sum missus nisi ad *c* oues qoæ perierunt dnmus Israel. At illa, *d* venit & adnrauit eum *e* dicens. Domine adiuua me. *f* Qui tespnndens ait. Nnn est bonum sumere *g* panem filiorum & *h* mittere canibus. At illa *i* dixit, Etiam domine. Nam & *k* catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dnminorum suorū. Tūc *l* respōdens Iesus, ait illi.

O mulier magna est fides tua, *m* fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius in illa hora. Et *n* cū *o* trāsisset inde Iesus venit secus mare Galilææ, & *p* ascēdēs in mōtē sedebat ibi. Et *q* accesserunt ad eum turbæ multæ, *r* habentes secū mutos, *s* claudos, cæcos, *t* debiles, & alios multos, & proiecerūt eos *u* sd pedes eius & *x* curauit eos, ita vt turbæ mirarentur, *y* videntes mutos loquentes, claudos ambulātes, cæcos videntes, & *z* ma-

Δ eius rogabant eum.] Ignorabant enim mysterium, vel misericordia mouebantur, vel importunitate eius carere cupientes.

a Dicentes, dimitte eam, quia clamat post nos.] Nota quod hæc mulier primò venit in domum & ibi rogauit Iesum, & in domo noluit respondere, ne obiiceretur ei

Supra 10. a. quod prohibuerat. In viam gentium ne abieritis. Post quam vero Iesus egressus

1.q.7.c.10. fict. est de domo, clamauit, & sancti instante matre pro filia, id est esmc rogant pro ca.

b Ipse autem respondens ait, non sum missus] corporali missione.

c Nisi ad oues quæ perierunt domus Israël,] id est, ad Iudæos. Vnde ipsi dicunt. *Isa.* 53.b. Omnes

Marc.7.c. nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit.

d At illa venit & adorauit eum] vt Deum, *supra* 4. b. Dominum Deum tuum adorabis.

e Dicens, Domine adiuua me.] Suprà humanitatem confessa est, ibi [Fili Dauid] hic Deitatem confitetur.

f Qui respondens ait, non est bonum sumere panem filiorum] id est, Iudæorum qui erant filij Dei. *Exod.* 4. f. Primogenitus meus Israël. Panem hic vocat operationem miraculorum quam quærebat.

h Et mittere canibus] id est, gentibus immundis. *Sup.* 7.a. Nolite sanctum date canibus ne euomant. Quia melius est viam veritatis non agnoscere quam post agnitam re-

Note proprietates canis. trorsum conuerti. Nota canis vomit & vomitum recomedit, 2. *Petr.* 2. d. Canis reuersus ad vomitum. Item non patitur parem. Vnde *Phil.* 3.a. Videte canes, videte concisionem. Item lingit posteriora sua. 71. Inimici eius terram lingent. Item rabiosus fit luna plena. *Apoc. vlt.* c. Foris canes & venefici. Item ante mordet & latrat, retrò applaudit cauda. Item gulosus est luxuriosus, & mingit ad parietem.

g Panem filiorum.] Vulgariter omnis panis dicitur hominum vel canum.

Primus de similagine, & significat spiritualia.

Secundus de furfure, quod exterius est & vanum, & significat temporalia.

i At illa dixit etiam Domine,] id est, verum est.

k Nam & catelli edunt de micis, &c.] *Chrysostom.* Non oues, non filios, sed canes vocat, quid igitur mulier complicat ab ipsis verbis eius opitulationem? Si enim canis sum ait, non sum aliena, quod necessarius est cibus filius noui: vnde nec ego canis prohibeor. Propter hoc tardabat Christus. Sciebat enim eam esse hoc dicturam, quod in Centurione sciuit. Ego veniam, inquit, & curabo eum, vt

Supra 8.a audiamus. Non sum dignus, &c. *Luc.* 15. d. Fac me sicut vnum de seruis tuis. *Isa.* 57. d. Pacem his qui longè. Nota mica inter crustas latet, manus fragmētū fugit, cibus etiā est paruulorum. Item nota quòd dominum dicere. Non est bonum, &c est ad tempus animæ immundæ tanquam cani panem gratiæ suæ denegare. Tamen anima catello se comparans per humilitatem, id est, cogitationem suæ immunditiæ, si non potest habere panem integrum, id est, gratiam gratum facientem, petat saltem micam, id est, gratiam gratis datam, qua saltem à consuetudine peccandi liberatur & nondum à reatu. *Eccl.* 27. b. Leo venationi insidiatur semper, sic peccatum operantibus iniquitatem. Et 13. c. Venatio leonis onager in eremo, sic & pascua diuitum sunt pauperes.

Mystice. Θ in voluptatibus explendis, frustratoria in honoribus ambiendis, consolatoria in tribulationibus amplectendis, delitiosa in peccatis puniendis, perniciosa in dæmonibus sustinendis. Item aliter. Chananæa à finibus suis egreditur, quando negotiatio clericos occupat. *Ezech. cap.*

Aliter. 28. c. Cum iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam. *Nehemia cap. vltim.* c. Manserunt negotiatores & vendentes vniuersa venalia foris Ierusalem.

l Tunc respondens Iesus ait illi.] Primò nihil respondit, postea respondit, quasi negando quod petebat dilatione sic excitans desiderium.

m O mulier magna est fides tua.] *Ierem.* 3. b. A modo voca me pater meus, dux virginitatis meæ tu es, &c. Fides dicitur magna, scientia potens contra omnem altitudinem extollentem se, 2. *Corinth.* 10. b. Fiducia potens miracula facere, *Infrà.* 17. c. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, &c. Item deuotione potens lacrymas producere, *Hebr.* 11. e. Fide Moyses grandis effectus. Item constantia potens vincere omnia mundi blanda & aduersa. 1. *Ioan.* 5. a. Hæc est victoria, quæ vincit mundum fides nostra.

n Fiat tibi sicut vis, &c.] *Luc.* 11. b. Et ille si perseuerauerit pulsans dico vobis & si non surrexerit eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget. *Chrys.* Quantum quid est instantia orationis, quod Apostoli non obtinuerunt, ipsa perfecit. Etenim pro nostris noxis magis vult à nobis rogari quam ab aliis pro nobis, quamvis magis liberam præsentiam habeant. Nota autem quòd hic datur exemplum catechizandi & baptizandi infantes qui nec facere nec sapere possunt & in hoc sunt quasi absentes, per fidem autem patrinorum liberantur.

o Et cum transisset inde Iesus venit secus mare Galilææ.] *Marc.* 7. d. dicit. Inter medios fines decapoleos & adducunt ei surdum & mutum.

p Et ascendens in montem sedebat ibi.] Per hoc docens nos ascendere in altitudinem vitæ. *Genes.* 19. d. In monte saluum te fac. *Iudic.* 20. g. Illi soli de Beniamin saluati sunt, qui ascenderunt petram Remmon, quod interpretatur sublimis. Occiderunt enim vxorem Leuitæ, id est, animam Deo desponsatam. [Et ascendens in montem, &c.] *Deuteron.* vlt. a. Ascendit ergo Moyses de campestribus Moab, id est, de campo licentiæ & mortuus est ibi. Item in sessione notatur quies & delectatio. *Psalm.* 67. Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, id est, facit vt nobis placeat habitare in monte. • Item qui sedet se humiliat.

q Et accesserunt ad eum turbæ multæ.] Propter tria, vt scilicet eius pœnitentia gauderent, vt miracula viderent, vt doctrinam audirent.

r Habentes secum mutos, &c.] Mutos] à laude Dei & peccatorum confessione.

s Claudos, cæcos] 2. *Reg.* 5. a. Non intrabis huc nisi abstuleris cæcos & claudos. 2. *Reg.* 5. b. Cæcus & claudus non intrabunt in templum. Mutilat diabolus multis dextrum pedem, & facit eos loripedes, quando quis beneficiatus procurat per seipsum sua temporalia, & per vicarium spiritualia. *Leuit.* 21. d. Claudus vel fracto pede non offeret panes Deo suo.

t Debiles.] In Græco habetur cyllos, id est, debiles manibus. *Luc.* 14. c. Cum facis conuiuium, voca pauperes & debiles, & claudos, & cæcos, & beatus eris.

u Ad pedes eius,] id est doctores. *Isa.* 52. b. Quam pulchri sunt super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, *Deut.* 33. a. Qui appropinquant ad pedes eius accipient doctrinam.

x Et curauit eos, &c.] *Eccles.* 38. a. Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis & vnctiones conficiet sanitatis.

y Videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.] *Isaia trigesimo quinto*, b. Deus ipse veniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Et *vigesimo nono*, f. eiusdem. Audient in die illa surdi. *z* Et magnificabant Deum Israel,] eius magnitudinem prædicando *Psalm. trigesimo quinto*, Magnificate Dominum mecum. Seipsos humiliando. *Psalm* 63. Accedet homo ad cor altum & exaltabitur Deus. Eius magnitudinem admirando. *Luc.* 1. e. Magnificat anima mea Dominum. *Chrys.* Mulierem cum tarditate, hos confestim curauit, quia fidelior illa fuit. Item. Quantò maius beneficium quis accipit

neficium quis accipit, tantò magis pœnæ obnoxius est ingratus existens. Propter hoc & diuites magis puniuntur quàm pauperes mali existentes, quia neque in copia facti sunt mansueti. Et non dicas, dederunt eleemosynam. Si enim secundùm dignitatem substantiæ non dederunt, non effugient.

gnificabant Deum Israël. *a* Iesus autem conuocatis discipulis suis, dixit. Misereor *b* turbæ, quia *c* triduo iam perseuerant mecum, & *d* nō habent quod manducent, & dimittere *e* eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et *f* dicunt ei discipuli. Vnde ergo nobis in deserto panes tantos vt saturemus turbam tantam? Et *g* ait illis Iesus. Quot panes habetis? At illi *h* dixerunt, septem, & *i* paucos pisciculos. Et præcepit *k* turbæ vt discūberent super terrā. Et *l* accipiens septem panes & pisces, & gratias *m* agens fregit & *n* dedit discipulis suis, & *o* discipuli dederunt populo, & *p* comederūt omnes & saturati sunt. Et quod *q* superfuit de fragmentis *r* tulerunt septem sportas plenas. Erant *s* autem qui manducauerunt quatuor millia † hominū, extra *t* paruulos & mulieres. Et dimissa *u* turba ascendit in nauiculam, & *x* venit in fines Magedan. (al. † virorū)

ET *y* accesserunt ad eum Pharisæi & — *CAP. XVI.*

D *a* Iesus autem conuocatis discipulis suis dixit.] In hoc instruens eos, dicit *Glos.* quòd maiores minoribus debent communicare consilia sua. Vnde *Eccles.* 32. d. Fili, sine consilio nihil facias.

Marc. 8. a *b* Misereor turbæ.] Sic innuit eos debere compati subiectis. Vnde *Psalm.* 91. Senectus mea in misericordia vberi. 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur & ego non infirmor: miseretur, ostendit se in hoc quod esse verum hominem.

c Quia triduo iam perseuerant mecum,] in deserto pœnitentiæ. Triduum, ieiunium, oratio, & eleemosyna. *Tob.* 12. b. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. His dat Dominus panes Catholicæ doctrinæ, *Isa.* 21. d. Cum panibus occurrite fugienti à triplici hoste. Pisciculi, triplex spiritualis intelligentia. Dominus gratias agit, quia pro his gratias agere debemus. Fregit, quia *Apoc.* 5. b. Vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & soluere septem signacula eius. Item triduo, contritionis, pœnitentiæ, iustitiæ. *Num.* 33. a Profecti ergo de Ramesse, id est, tinea, mense primo castrametati sunt in Socoth, id est tentoria, & de Socoth in Ethan, id est ascendens, vel robustus gratiæ, scil. per contemplationem, *Gen.* 40. c. Tres adhuc dies sunt post quos recordabitur Pharao ministerij tui, &c. *Exod.* 5. a. Deus Hebræorum vocauit nos vt eamus viam trium dierum in solitudinem. Item triduum, cogitatio, locutio, opus.

d Et non habent quod manducent.] Quare non petebant cibum à Domino? *Chrysost.* Ob medicinam turbæ venerant, cibum vel panes petere non audebant, sine indigentia non fecisset Dominus mira. Et ne dicerent Apostoli viaticula portant, ait tres dies, &c. quasi, si quid habuerunt, consumptum est.

e Et dimittere eos ieiunos nolo ne deficiant in via.] *Actor.* 9. c. Saulus illuminatus cum accepisset cibum confortatus est. 3. *Reg.* 19. a. Surge, comede, grandis enim tibi restat via.

f Et dicunt ei discipuli, vnde ergo nobis in deserto panes tantos vt saturemus turbam tantam?] *Isa.* 3. b. Non sum medicus & in domo mea non est panis neque vestimentum. *Ierem. vlt.* b. Obtinuit fames ciuitatem & non erant alimenta populo terræ, & dirupta est ciuitas. *Thren.* 1. b. Facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua. *Chrysost.* Ne putes quod prope esset castellum, nominatus est locus, id est desertum. Vnde dicit. In deserto. Item *Chrysost.* supra dixerunt discipuli. Dimitte turbas, hic post tres dies, nec hoc dicunt. *Suprà 14. b.*

g Et ait illis Iesus, quot panes habetis? Ignorat panes, *Genes.* 39. b. Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, nec quicquam est quod non sit in mea potestate, præter te quæ vxor eius es.

h At illi dixerunt, septem] Septem panes, septem spicæ in culmo vno, id est Christo, quæ reddunt vberem Ægyptum, *Gen.* 41. c. Item septem panes sunt septem pœnitentiæ partes, quas enumerat Apostolus, 2. *Corinth.* 7. c. dicens. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. Item primus panis est malæ vitæ sollicita emendatio. Secundus veræ & humilis confessionis accusatio. Tertius pro commisso excessu iugis indignatio. Quartus timor anxius relabendi. Quintus desiderium amplius proficiendi. Sextus sanctorum virorum imitatio. Septimus suorum malorum & aliorum punitio digna. Ideo dicit *Eccles.* 20. b. Est qui multa redimat modico pretio & restituens in ea septuplum. Hi sunt septem gradus, in scala per quam in cælum ascenditur, septem mortalium culpa diluitur, septiformis spiritus gratia infunditur, septenarius virtutum coalitur, septem graduum templum ascenditur. *Ezech.* 40. d. Septima die requies acquiritur, septem spirituum societas tribuitur.

i Et paucos pisciculos] scilicet timorem & amorem. Primus capitur in aquis inferni. De quibus *Iob* 24. c. Transibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. Secundus in flumine Paradisi. De quo *Apocal* 22. a. Ostendit mihi fluuium aquæ viuæ splendidum tanquam cristallum procedentem de sede Dei & agni. Dicitur autem timor pisciculus, quia humiliat hominem. Amor etiam dicitur pisciculus, quia paruus est in præsenti statu respectu futuri status. *Isaia* 31 d. Dixit Dominus cuius ignis est in Siō, & caminus eius in Ierusalem. A *Marc. 8. b. Ioan. 6. d.*

k Et præcepit turbæ vt discumberent super terram,] vt notetur constantia in contemptu mundi.

l Et accipiens septem panes & pisces.] Primò enim faciebant. *Act.* 1. a Cœpit Iesus facere & docere. 2. *Thess.* 3. b. Vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum. *Gloss. Amb.* Magis suadent opera quàm verba.

m Et gratias agens fregit,] aperiendo sacram Scripturam, *Apoc.* 5. b. Vicit leo de tribu Iuda, &c.

n Et dedit discipulis suis. *Ierem.* 1. b. Ecce dedi verba in ore tuo.

o Et discipuli dederunt populo,] non vendiderunt.

p Et comederunt omnes & saturati sunt,] vt suprà *Ioel.* 2. f. Implebuntur areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo.

q Et quod superfuit de fragmentis.] Fragmenta sunt consilia, quæ catelli, id est, humiles edunt. Vel subtiles sententiæ.

r Tulerunt septem sportas plenas.] *Chrysostom.* Quare supra cophini duodecim superfuerunt vbi plures manducauerunt? Forte sportæ cophinis sunt maiores. Item differentia memoriam erigit, vt recordentur & illius miraculi & istius, ideo tunc discipulos æquales cophinis facit, nunc autem panibus sportas.

s Erant autem qui manducauerunt quatuor millia hominum,] propter quatuor virtutes principales, propter quatuor Euangelia quibus creditur, propter quatuor partes mundi.

t Extra paruulos & mulieres,] id est, exceptis paruulis & mulieribus. *Ambros.* Non otiosis, non in ciuitate synagogæ vel sæcularis dignitatis residentibus, sed inter deserta Christum quærentibus cælestis gratiæ alimonia impertitur.

u Et dimissa turba ascendit in nauiculam,] *Chrys.* Ita post refectionem intrauit nauigium, tyrannidis fugit suspicionem. *Ioan.* 6. b.

x Et venit in fines Magedan.] *Ioan.* 18. a. Egressus est Iesus trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, id est, tristis mœror.

EXPOSITIO CAP. XVI.

ET accesserunt ad eum Pharisæi, &c.] Post refectionem populi agit de refectione populorum. Sunt autem huius capituli quatuor partes.

Primò, confutat Pharisæos quærentes signum de cœlo, occasione prioris miraculi ductos.

Secundò, instruit discipulos cauere sibi ab hæresi.

Tertiò, fide diuinitatis suæ pascit eos.

Quartò, fide passionis, & quia in hac fide fundatur Ecclesia, interserit de fundatione ipsius & clauibus. Dicit ergo.

y Et accesserūt ad eum Pharisæi & Sadducæi.] Nota quòd accedit Dominus ad hominem tribus modis, & similiter homo ad Deum. Accedit enim Dominus inspirando *Iob.* 9. b. Si- *Dominus accedit ad hominem tribus modis, & è conuerso.*

Luc.12.g. & Saducæi *a* tentantes, & *b* rogauerunt eum, vt signum de cælo ostenderet eis. At ille *c* respondens ait eis. *d* Facto vespere, dicitis serenum erit, rubicundum est enim cælum, & mane, *e* hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. Faciem ergo cæli dijudicare nostis, signa *f* autem temporum non potestis scire. Generatio *g* mala & *h* adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi *i* signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis abiit. Et cum venissent discipuli eius trans fretum, *k* obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis. Intuemini & *l* cauete à fermento Pharisæorũ & Saducæorum. At illi *m* cogitabant inter se dicentes, quia panes non accepimus. *n* Sciens autem Iesus, dixit *o* eis. Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? *p* Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, & quot cophinos sumpsistis: Neq; septem panum in quatuor millia hominum, quot sportas sumpsistis. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis, cauete à fermento Pharisæorum & Saducæorũ. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum & Saducæorum. Venit *q* autẽ Iesus in *r* partes Cæsareæ Philippi, *s* & inter-

Iob 9.b. Si venerit vel accesserit ad me nõ videbo eum. & si abierit non intelligam. *Ioan.* 3. a. Spiritus vbi vult spirat & nescis vnde veniat vel quo vadat. Sic accessit ad Ioannem in vtero matris, scilicet quando audita salutatione Mariæ, exultauit infans in vtero Elizabeth. *Luc.* 1 e. Item accedit Deus ad hominem eius capacitati condescendendo, *Psal.* 134. Inclina cælos tuos & descende. Sic accessit ad Danielem, eius spiritum suscitando vt Susannam de morte liberaret. *Dan.* 13. e. Item accedit à periculo liberando, 4. *Reg.* 4. c. Surrexit Eliseus & secutus est eam, &c. Sic accessit dominus ad suscitandam filiam Archisynagogi. *Luc.* 8. f. Item homo accedit ad Deũ eius inspirationi acquiescẽdo credẽdo & operando, *Psal.* 33. Accedite ad eum & illuminamini. Sic accessit Nathanael ad Iesum. *Ioan.* 1. g. vel Nicodemus. *Ioan.* 3. Item accedit per intelligentiam & contemplationem ascendendo, *Psal.* 63. Accedet homo ad cor altum. Sic accessit Paulus ad Deum in raptu, 2. *Cor.* 12. Item accedit pro sua & aliorum liberatione orando, *supra* 15. c. Accesserunt ad eum turbæ multæ habentes mutos, &c. Sic accessit Sunamitis ad pedes Elisei orans pro filio, 4. *Reg.* 4. c. In primo accessu Hemorrhoissa, id est, Ecclesia sanatur siue peccatrix anima, *Luc.* 8. f. in secunda cæcus illuminatur, *Ioan.* 9. b. In tertio ouis perdita reportatur, *Luc.* 15. a. Item in primo populus Israël de Ægypto egreditur. *Exod.* 12. e. In secundo lex suscipitur. *Exod.* 20. b. In tertio terram promissionis ingreditur, *Iosue* 3. c. In primo incipit homo, in secundo proficit: in tertio peruenit, 1. *Cor.* 15. b. Gratia Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit.

Marc.8.b. Luc.11.d. Marc.8.b. Luc.12.d.

a Tentantes] contra legem, *Deuteronom.* 6. c. Non tentabis, &c. Et *Ecclesi.* 18. c. Noli esse quasi homo qui tentat Deum.

b Et rogauerunt eum, vt signum de cælo ostenderet eis] vt fulgura, vel pluuias, vel huiusmodi.

c At ille respondens ait eis.] Quamvis esset ira digna hæc interrogatio: tamen Philanthropos, id est, amator hominis non irascitur, sed miseretur & miseros vocat. Non enim quærebant vt crederent, sed vt reprehenderent, alioquin enim dedisset.

d Facto vespere dicitis serenum erit: rubicundum est enim cælum, & mane] facto, scilicet dicitis.

e Hodie tempestas] erit, retulit enim triste cælum. Faciem ergo cæli dijudicare nostis,] id est, qualitates futuras per præsentes.

f Signa autem temporum non potestis scire.] Primus & secundus aduentus sunt duo tempora. Verbum enim Græcum qualitatem notat, q d. ex signis ordinatis in elementis dierum qualitates cognoscitis, sed signa aduentus mei ignoratis, cum lex & Prophetæ aduentus mei indicia per opera, quæ gero testimonium perhibeant.

Alleg. *Allegoricè.*

d Facto vespere.] Per vesperum, in quo cælum rubicundum est passio Christi significatur proprio sanguine rubicundati. *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus & rubicundus. Matutina serenitas significat gaudium resurrectionis. *Psalm.* 29. Ad vesperum demorabitur fletus, &c. In tempestate sequente mane, significatur sanctorum persecutio. In tristi rutilatione, futurum iudicium designatur.

Moralit. *Moraliter.* Vespera est senectus hominis, mane iuuentus. *Isa.* 38 c. De mane vsque ad vesperam finies me. Rubor est feruor charitatis. Serenitas, tranquillitas. Quando vero in mane iuuentutis rubet, signum est futuræ tribulationis, sed post tempestatem tribulationis sequitur serenitas consolationis. *Tob.* 3. d. Non delectaris in perditionibus nostris, quia post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum exultationem infundis.

Ioan. 16. d. Mundus gaudebit, vos autem, &c. *Eccl.* 3. a. Est tempus flendi, &c. *Chrysost.* Neque suauia durabilia sunt, neque tristia. Sicut enim quandoque est nox, quandoque dies, quandoque hyems, quandoque æstas; ita & nobis quandoque est lætitia, quandoque tristitia, quandoque sanitas, quandoque ægritudo. Impossibile est aliquem continuò in tristitia esse, neque enim sufficit natura. Sed quia in lætitia volumus semper esse, B propter hoc æstimamus in tristitiis semper esse. Et quia bonorum confestim obliuiscimur, tristium autem semper rememoremur.

d Facto vespere, &c.] quasi dicat, ruborem cæli serotinum signum futuræ serenitatis, matutinum signum esse dicitis tempestatis, cum de his non sitis edocti, signa autem aduentus mei de quibus edocti estis non attenditis. Ideo hoc exemplo eos arguit, quos tamen de sua passione & resurrectione instruit.

g Generatio mala,] quia non credit mihi.

h Et adultera.] quia errori gentium adhæret. *Ierem.* 2. c. Duo mala fecit populus meus, &c. Marc.8.c.

i Nisi signum Ionæ] id est, quod significatum est in Iona, scilicet mors Christi, & non eius resurrectio. Idem *suprà* 12. c.

k Obliti sunt panes accipere,] dulcedine veri panis illecti. *Phil.* 3. c. Posteriorum oblitus, &c.

l Et cauete à fermento Pharisæorum & Sadducæorum.] Fermentum Pharisæorum est legem Dei traditionibus hominum postponere Prædicare legem verbis & factis impugnare. Dominum tentare, nec operibus vel dictis eius credere. Fermentum Herodis est adulterium, homicidium, temeritas iurandi, simulatio religionis. *Chrysostomus.* Quare non dicit manifeste à doctrina? Nouerat eos oblitos esse, & vult rememorari factorum.

m At illi cogitabant inter se dicentes, quia panes non accepimus,] quasi hoc ideo dici, quia panes non accepimus,] nec vult quod de pane Pharisæorum accipiamus.

n Sciens autem Iesus,] cogitationes eorum. *Ierem.* 17. b. Ego Dominus scrutans cor, &c.

o Dixit eis, quid cogitatis modicæ fidei, &c.] Modicæ fidei dicit, quia spiritualis intellectus de facto miraculo fidem non habuerunt. Vel quia timebant de materialis panis inopia.

p Nondum intelligitis] spiritualiter miraculum.

q Venit autem Iesus,] vt Dominus ad seruum liberandum, vt magister ad discipulum erudiendum, vt sponsus ad sponsam fœcundandam.

r In partes Cæsareæ Philippi.] Hæc primo dicta est *Dan.* in qua vitulum aureum posuit Ieroboam, 3. *Regum* 12. g. Interlin. Quam in honorem Tiberij Cæsaris Philippus frater Herodis extruxit. Iste locus est vbi Iordanis oritur ad radicem Libani ex Ior & Dan & duobus fontibus, vt dicit *Gloss.* Nota tamen quòd dicit *Hieronymus* qui fuit in terra illa, & sicut nouit, dicit, quòd Dan est nomen oppidi trans Iordanem, & Ior nomen fontis iuxta illud oppidum, vt sint duæ dictiones Iordanis. *Iosephus* dicit esse quendam lacum remotum à radice montis Libani & in modum phialæ rotundum & absorbetur à terra & postea emergit ad radicem montis Libani, quod inde compertum est, quia absorbetur à terra, positæ sunt paleæ signatæ, & post ad radicem montis vbi emerserant inuentæ.

s Et interrogabat discipulos, &c.] In hoc innuit quod Prælati de fide interrogati debent respondere. 1. *Petr.* 3. c. Estote parati omni poscẽti vos reddere rationẽ de ea quæ

Δ in vobis est fide

a in vobis est fide & spe. *Mal.* 2. b. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam. Ideo habet Episcopus quasi duas linguas in mitra, vt sciat, scilicet nouum & vetus Testamentum.

a Quæ dicunt homines] de Christo carnaliter loquentes quasi de puro homine. *b* Filium hominis. *Gen.* 15. c. In quarta generatione reuertentur huc *sup.* 11. d. Discite à me.

c At illi, &c.] sicut Herodes *sup.* 14. a. & *Marc.* 6. b. Ioannem quem ego decollaui, surrexit à mortuis.

d Alij autem Eliam de quo *Malac.* 4. b. Alij verò Ieremiam.] *Ioan.* 6. b. Murmur multus erat de illo in turba: quidam enim dicebant, quia bonus est: alij verò dicebant non, sed seducit turbas. *Ierem.* 15. c. Væ mihi mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra.

3 C rogabat discipulos suos, dicens. Quem *a* dicunt homines esse *b* filium hominis? At illi dixerunt: *c* Alij Ioannem Baptistam, *d* alij autem Eliam, *e* alij verò Hieremiã, *f* aut vnum ex prophetis. Dicit illis Iesus. *g* Vos autem *h* quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: *i* Tu es Christus filius Dei viui. Respondens *k* autẽ Iesus dixit ei. *l* Beatus es Simon Bariona, quia *m* caro & sanguis non reuelabit tibi, sed *n* pater meus qui in cælis est. Et ego *o* dico tibi, quia tu es Petrus & *p* super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & *q* portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo *r* claues regni cælorũ. Et *s* quodcunq; *t* ligaueris super terrã, *u* erit ligatũ & in cælis, & *x* quodcũq; *y* solueris super terrã, erit *z* solutum, &c.

dunt. *r* Et tibi dabo claues regni cælorum.] Claues sunt potentia & scientia discernendi, qua dignos recipere & indignos excludere debet à regno. Et idem habet ut. *Ioan.* 20. e. Quorum remiseritis peccata, &c. *Gl.* duabus clauibus, id est, discretionis, & potestatis. Hæ sunt significatæ per claues ostiariorum templi, qui immundos abiiciebant.

s Et quodcunque ligaueris, &c.] Sensus est, [Quodcunque super terram,] id est, dum viuit.

t Ligaueris,] eliminando ab Ecclesia.

u Ligatum erit & in cælis,] id est, vniuersæ Ecclesiæ quibus notum erit, vitabunt eum. Vel [ligatum erit & in cælis,] id est, cælestis sententia confirmabit quod eum præsens Ecclesia vitet.

x Et quodcunque super terram] dum vixeris.

y Solueris] ab excommunicatione reconciliando.

z Erit solutum & in cælis,] id est, Ecclesiæ quæ hoc scient communicabunt ei. Vel [solutum erit & in cælis] quia cælestis sententia confirmabit, vt à præsenti Ecclesia recipiatur. Nota autem quod est multiplex vinculum peccati. Et sumitur hæc distinctio *ex tractatu magistri Hugonis.* Est enim quoddam vinculum culpæ, & est quoddam vinculum pœnæ. Primum est vinculum captiuitatis quo quis tenetur, vt fugere non possit, prout dicitur, quod homo est spiritus vadens, & non rediens. Secundum est vinculum seruitutis, quæ compellitur reddere vsuras diabolo. De quibus. Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum. Tertium est vinculum æternæ damnationis. Quartum est vinculum expiationis. Quintum est vinculum perpetuæ detestationis. Sextum est vinculum pronitatis ad malè operandum, vel difficultatis ad bene operandum. Dicitur ergo quod Dominus cum dimittit culpam in contritione, soluit à vinculo captiuitatis & seruitutis absolutè, sed à vinculo æternæ damnationis conditionaliter, vt scilicet dignè confiteatur, si facultatem habet, aliter non absoluit ab illo vinculo. Cum autem absoluit ab illo vinculo æternæ damnationis, tenetur tamen ad vinculum expiationis per pœnitentiam sibi iniunctam. *Multiplex vinculum peccati.*

Vndè dicit *Magister Hugo*, quod Deus & Sacerdotes obligant, & vterque soluit. Sed in opere Dei absolutio est causa obligationis, in opere Sacerdotis è contrario. Hinc est, quod cum ad Petrum dicitur. Quodcunque solueris super terram præmittitur, quodcunque ligaueris. Præterea pœnitens de mortali peccato, ligatur ad vinculũ detestationis perpetuæ. absoluitur autem à vinculo pronitatis ad malè operãdũ, vel difficultatis ad bene operãdũ per exercitiũ operis gratiæ, in quo cõfertur virtus cõsuetudinalis. Per iã dicta patet, quod dimissio reatus pœnæ æternæ est à Deo, sed propter vinculũ expiationis ad quod tenetur, siue confessionis à quo absoluitur suscepta pœnitentia ex vi clauium, à Sacerdote dicitur dimitti à Deo per ministrum.

Et hæc est causa quare quidam dixerunt quod Deus per Sacerdotes dimittit reatum pœnæ æternæ, non quia reatus pœnæ æternæ esset simpliciter sed à Deo dimissus.

Item triplici modo membrum Christi esse solemus. Prædestinatione, præparatione, compagione. Prædestinatione, quando aliquis ad vitam diuinitùs prædestinatur. Præparatione, quando paganus, vel falsus Christianus veraciter compungitur, & ad veritatem & ad charitatem imbuitur. Compagione, quando ille per corporis absolutionem, ille per Sacerdotis absolutionem Ecclesiæ Christi consociatur.

Primum agitur proposito diuinæ voluntatis.

Secundum proposito propriæ deliberationis.

Tertium officio Sacerdotis. Sic de silua lignum eligitur, vt in ædificio ponatur, postea dolatur, & ad modum formamque propriam dolando præpaparatur, ad vltimum ædificationi connectitur.

Item Quodcunque ligaueris.

Tripliciter exponitur secundum triplex genus ligationis. Ligatur enim peccator vinculo culpæ, quando peccat. Ligatur etiam vinculo pœnæ, cum

e Aut vnum, &c. id est, Eliseum, quia sicut Elias Iordanem transiuit sicco vestigio in signum vestigij, & Ioannes baptizauit, & audierunt Messiam baptizatum.

g Dicit illis, &c.] discreti, & non de mundo.

h Quem me esse dicitis? &c.] *Chr. sup.* 14 d in nauicula dixerunt. Verè filius Dei es, & tamen non sunt beatificati, non enim talem confessi sunt filiationem. Item *Ioan.* 1. g. dixit Nathanael. Rabi tu es filius Dei, & non solum non est beatificatus, sed etiam redarguitus. Iste beatificatur, quia propriè eum confessus est. Et ne putes Petrum adulari, pater traducitur reuelator.

Art. *i* Tu es Christus filius Dei viui.] Ecce cognitionem fidei sequitur confessio. *Rom.* 10 b. Corde creditur, &c. Ideo autem vnus respondet, & vni respondetur, vt vnitas in omnibus obseruetur. [Viui] dicit ad differentiam falsorum deorum qui non viuunt.

k Respondens autem Iesus dixit ei.] In Petro omnibus respondet.

l Beatus es Simon Bariona.] Filius columbæ, Syriacè: quæ linguã affinis est Hebrææ.

m Quia caro & sanguis non reuelauit tibi.] 1. *Cor.* 15. f. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. *Eccl.* 18. d. Quid nequius quam quid excogitauit caro & sanguis.

n Sed pater, &c.] *Phil.* 3. c. Si quid autem sapitis & hoc Deus vobis reuelauit.

o Et ego dico tibi, quia tu es Petrus] non vocaberis, sed es. Et hoc est argumentum pro eis, qui dicunt quod modò imponitur, sed melius dicitur quod innouat. Vnde *Marc.* 3. b. Et imposuit Simoni nomen Petrus. Ibi enim impo it, hic confirmat. Sed contra. *Hier.* Hic ex confessione sortitur vocabulum. Responsio, id est, vocabuli confirmationem *sub.* 10. a. Qui dicitur Petrus. *Gl.* primus scribitur. *Hier.* in fine illius dicit. Idem est Latinè, & Græcè Petrus, quod Syriacè Cephas, nomen à petra deriuatum quæ est Christus Item *Hieron. super Epist. ad Galat.* Hebræi & Græci Cepham vocant Petrum.

p Et super hanc petram,] id est, super hoc fundamentum. 1. *Cor.* 10. a. Petra autem erat Christus. *Eiusd.* 3. c. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. [Super hanc petram,] id est, fidei firmitatem. *Isai.* 28. d. Ecce mittam in fundamentis. Sic lapidem, lapidem probatum, &c.

q Et portæ inferi, &c.] Portæ pluraliter, quia varia peccata: Portæ cæli de cælo, portæ inferi de inferno. *Thren.* 2. c. Defixa sunt in terra portæ eius. Dominus infernum fecit & murum ex mandatis, & laboribus & sumptibus, & aliis difficultatibus ad peccandum, sed peccator facit portam. *Osee* 2. b. Sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, cum multo labore, & expensis, & hæret quandoque portæ diu, quasi infernus ei fit refrigerij domus, nec patitur inde se euelli. Hæ portæ lapidibus bonorum operum & cemento lacrymarum, & spinis asperæ pœnitentiæ sunt obstruendæ. Sed quidam obstruunt festucis. *Iosue* 10. d. Voluite saxa ingentia ad os speluncæ *Habacuc.* 1. c. Ipse super omnem munitionem ridebit *Hieronymus.* Sed & praua infidelium opera ineptaque colloquia portæ vtique sunt inferi inquantum suis, vel auctoribus, vel sequacibus iter perditionis osten-

debitor efficitur. Postea ligatur iniūcta satisfactione vinculo pœnitentiæ. Vinculo culpæ & pœnæ debitæ non potest eum Sacerdos ligare, vel soluere, sed tantum ligatum, vel absolutum ostendere. Sicut Sacerdos Leuiticus non faciebat vel mundabat leprosum, sed tamen infectum vel mundum ostendebat. Ligatum ostendit ad pœnitentiam non admittendo, solutum satisfactionem iniungendo. & sic ligando solutum ostendit. Itē Sacerdos potest ligare & soluere pœnitētiam iniungendo grādem relaxando. Item Sacerdos potest ligare & soluere excommunicando, & ab eadem excommunicatione absoluendo. Vna *Gloss.* exponit de ostensione, alia de pœnę iniūctione, tertia de excommunicatione.

Tunc præcepit discipulis *a* suis vt *b* nemini dicerent, quia ipse esset Iesus-Christus.

c Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia *d* oportet eum ire Ierosolymā, & *e* multa pati à *f* senioribus, & scribis, & principibus Sacerdotū, & *g* occidi, & tertia die resurgere. Et *h* assumens eū Petrus, cœpit *i* increpare illū, *k* dicens: Absit à te Dñe *l* non erit tibi hoc. Qui *m* conuersus dixit Petro: vade post me sathana, *n* scandalum es mihi, quia non *o* sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. Tunc *p* Iesus dixit discipulis suis. Si quis *q* vult post me venire *r* abneget semetipsum, & *s* tollat crucem suā & *t* sequatur me. Qui *u* enim voluerit animam suam saluam facere, *x* perdet eam.

a Tunc præcepit discipulis suis scilicet in fide & contra tribulationem confirmatis.

b Vt nemini dicerent, quia ipse esset Iesus-Christus.] *Amb.* Iubet taceri, quod sit filius Dei, vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiam, & vt doceat humilitatem, & ne adhuc rudes, & imperfecti discipuli maioris prædicationis mole opprimerentur.

c Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis] non omnibus, sed perfectioribus, quia non infirmis, qui abierunt retrò, nec fortè Iudæ.

d Quia oporteret, &c.] vt melius tenerent discipuli præceptum Domini. Cœpit enim Iesus ostendere Passionis articulum, & gloriam Resurrectionis, ne horreant mortis periculum. *Aug.* Sapientia Dei hominem ad exēplum quo rectè viueremus suscepit. Pertinet autem ad vitam rectam, ea quæ non sunt metuenda non metuere, mors autem non est metuenda. Oportuit ergo idipsum hominis quod Dei sapientia suscepit mori. Sunt autem homines qui quamuis mortem ipsam non metuant, genus tamen aliquod mortis horrescunt. Nihilominus tamen vt ipsa mors, ita nullum genus mortis bono, & rectè viuenti est metuendum. Nihilominus ergo hoc quoque illius hominis fuit: Nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere execrabilius & formidolosius. Ideoque venit Dominus in carne, vt spem resurgendi nobis ostenderet: quod autem non poterat fieri nisi carnem indueret mortalem, Deus enim mori non poterat.

e Et multa pati:] Ecce via eundi ad Ierusalem. *Act.* 14.d. Per multas tribulationes, &c. *Luc.* vlt.d. Nonne oportuit Christum pati. *Psalm.* 109. De torrente in via bibet, quasi dicat, debetis clauem habere in humō, sicut ego, qui pro vobis ponere volo animam meam. *Isa.* 22.f. Dabo clauem domus Dauid super humerum eius. Hoc autem eis dicit, ne de potestate superbiant, quasi dicat, ibi est honor, sed & onus.

f A senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum.] *Ierem.* 5.a. Ibo ad optimates & loquar eis. Ipsi enim cognouerunt viam Domini. & iudicium Dei sui. Et ecce magis hi confregerunt iugum, ruperunt vincula. *Ierem.* 12.b. Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silua, dedit contra me vocem.

g Et occidi, & tertia die resurgere.] *Osea* 6.a. Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos. & viuemus in conspectu eius. Primus dies quo Iesus interficitur, est dies culpæ. Secundus quo sepelitur est dies placentiæ. Tertius dies quo resurrexit, est dies pœnitentiæ. *Chr.* Si in prœliis sensibilibus qui præparatus est ad occisionem, strenuior est, vel probior & hostibus terribilior, quamuis eum rex non possit suscitare post mortem sub quo militat, multomagis in his prœliis quando, & resurrectionis tanta spes est.

h Et assumens eum Petrus] separatim, ne coram aliis magistrum arguat. *i* Cœpit increpare illum] ex amore.

k Dicens, absit à te Domine. Tullius de amicitia. Nec enim vt ad fabulas redeam, Troiam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem apud quem nutritus fuerat multis cum lacrymis iter suum impedire volentem audire voluisset. Hoc est consilium Dauid ad Vriam. 2.*Reg.* 11.b. Vade in domum tuam. & laua pedes tuos.

l Non erit tibi hoc] vt patiaris. *Hieronym.* dicit, quod in Græco habetur. Propitius sis tibi Domine, quod melius est.

m Qui conuersus dixit Petro, vade post me Satana. *Hier.* Multi putant quod Petrus non sit correptus, sed malignus spiritus qui hæc dicere Apostolum suggerebat: Sed mihi hic error Apostolicus de pietatis affectu veniens nunquam incentiuum diaboli videbitur. Hoc satis etiam potest perpendi per verba cum dicit Dominus: Vade post me: Hoc enim non dixisset diabolo. Dixit autem hæc verba. Petrus ex nimio feruore, quia non poterat de passione eius audire. Vel fortè hoc dixit ex perturbatione mentis sicut amicus audito grandi malo amici dicit: Nunquid hoc erit? Item *Chr.* Quis reuelationem accepit qui beatificatus est, ita cito cecidit, quod filius Dei est didicerat, quod cruels est, & resurrectionis non nouerat. Si Petrus Satanas vocatus est, quid patientur qui postea infirmi sunt in mysterio crucis? Et non dixit, satanas locutus est per te: Etenim desiderium diaboli erat non pati Christum, quasi dicat, tu æstimas indignum esse pati, ego dico consilium esse non pati.

n Scandalum es mihi.] id est, causa ostensionis. Et dicitur hic Petrus Satanas, quia aduersatur Domino, sed ex amore & zelo. Diabolus *Sap.* 4.b. quia aduersatur Domino & suis ex malitia & odio. Et nota quod non ideo repellitur Petrus, sed sequi iubetur.

o Quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum,] carnalium. Contra illum *Colos.* 3.a. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

p Tunc Iesus dixit discipulis suis.] *Chrys.* Tunc quando Petrus audierat: vade, quasi dicat, non solum noli prohibere passiones: quia etiam oportet te eas subire, si vis saluari. Vnde subiungit.

q Sed qui vult post me venire.] *Chr.* Si quis aurum daret aut thesaurum præponeret, non vocaret cum violentia sed omnes currerent homines, multò magis quæ sunt promouentia in cælum. Si enim natura non persuadet tibi currere, neque dignus es accipere, ideo non rogo, sed si quis vult venire hunc voco.

r Abneget semetipsum] sensum, affectum, & intellectum. 1.*Cor.* 10. *Chr.* Non dixit neget, sed abneget, parua hac adiectione multam ostendens superabundantiam. Vsque ad quantum oportet abnegare se? Vsque ad mortem exprobrabilissimam, tollat crucem. *Chry.* Nullus verecundetur crucem, circumferamus eam vt coronam. Etenim omnia quæ secundum nos sunt per crucem perficientur: regum consecratio, propter hoc in domo, in ianuis & in fronte scribamus eam. Quando igitur sugillaris, excogita causam & conditionem crucis. 1.*Cor.* 6.d. Empti estis pretio magno. Pretium crucem dixit: Nec simpliciter eam digito insignire oportet, sed prius cum multa fide. Si ita insignieris visui tuo, nullus prope stare poterit dæmonum videns ensem in quo plagam accepit. Si enim loca horrescimus in quibus inciduntur damnati, excogitare debemus qualiter videns diabolus arma quibus caput eius abscidit. Crux dæmones non terribiles, sed contemptibiles facit.

s Et tollat crucem suam,] non meam, ne putes Christi crucem sufficere sine tua. *Gr.* Crux tollitur, vel cum per abstinentiam corpus, vel cum per compassionem proximi animus affligitur, tum cum sanguis effunditur.

t Et sequatur me.] *Chr.*

Latrones & sepulchrorum violatores multa difficilia patiuntur: ideo causam adducit vt propter eum sustineas.

Item vt alias virtutes adducas. Ideo dicit sequatur me vt non solum fortitudinem quæ est in malis, sed & sobrietatem & mansuetudinem, & omnem ostendat prophetiam. Hoc enim est sequi vt oportet. Sunt enim qui diabolum sequuntur, & animas tradunt propter ipsum, vos autem propter Christum magis aut propter vos.

u Qui enim voluerit animam suam,] id est, vitam suam præsentem, siel sensualitatem saluam facere.

x Perdet eam,] i. vitam vel animam propriè. Et est simplex relatio. Vel sic. Perdet] id est, perditioni exponet, & persecutioni. *Actor.* 14. d. Per multas tribulationes oportet, &c.

Qui

a Qui autem perdiderit animam suam] hic.
b Propter me,] non propter aliud.
c Inueniet eam] in futuro, vel etiam in præsenti. Tempore enim persecutionis inuenit cor suum. 2. *Reg.* 7. d. Inuenit seruus tuus cor suum vt adoraret te.
d Quid enim, &c.] emollitus per prospera?
e Aut quam dabit, &c.] est commutatio retributionis, & commutatio redemptionis. Pro anima saluata. *Ps.* 115. Calicem salutaris accipiã. Pro anima damnata, nihil, id est, quam retributioné potest soluendo dare pro anima sua redempta? Certè non sunt condignæ passiones, &c. *Rom.* 8. d. Aut pro anima perdita in inferno Si enim daretur pro ea totus mundus non liberaretur. *Rab.* quasi non aliam dabit commutationem quam prædictum est, scilicet vt ponat animam. Calicem salutaris accipiam. Vel nihil terrenum poterit homo pro anima dare. *Prouer.* 11. a. Non proderunt diuitiæ in die vltionis.

a Qui autem perdiderit animam suam *b* propter me, *c* inueniet eam. *d* Quid enim prodest homini si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? *e* Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? *f* Filius enim hominis *g* venturus est in gloria patris sui cum Angelis suis: *h* & tunc reddet vnicuique secundum opera eius. *i* Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, *k* donec videant filium hominis venientem in regno suo.

CAP. XVII.

ET post dies sex *m* assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, *n* & eduxit illos in mõtem excelsum *o* seorsum: & *p* transfiguratus est ante eos: Et *q* resplẽduit facies eius *r* sicut sol, *s* vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

f Filius enim hominis.] *Hier.* Nolite timere quia tristibus læta succedunt, quasi dicat, times mortem, audi gloriam triumphantis.
g Venturus est in gloria, &c.] qui prius venit humilis, ostendens signa humilitatis & infirmitatis. *Chr.* Ego semper horresco hoc audiens.
h Et tunc, &c.] *Apoc.* 14. c. Opera enim illorum sequuntur illos. *Sap.* 6. a. Virtus ab Altissimo interrogabit opera nostra & cogitationes scrutabitur.
i Amen dico vobis.] Quia dixerat nullam commutationem posse dari pro anima, subdit consolationem. Consolaturi enim contra timorem passionis, ibi. [Tunc redder.] Contra tædium dilationis, ibi. Amen dico vobis sunt quidam, &c.] scilicet temporalium quæ est quasi quidam gustus respectu æternæ.
k Donec videant, &c.] id est, in claritate quam habiturus est in regno, quia statim ostendit eis eam in transmigratione. Vel hoc dixit quantum ad Ioannem, qui plus aliis vixit, & vidit Ecclesiam dilatatam. Vnde in regno, id est, in Ecclesia dilatata regnantem. Nota quod est regnum, cælum, vita æterna, præsens Ecclesia, claritas quam habiturus erat Christus.

EXPOSITIO CAP. XVII.

ET post dies sex, &c.] In hoc capite agitur de fide, & effectu fidei. Et primò de transitu passionis ad gloriã innuit.

Secundò, infidelitatis ad fidem vel culpæ in gratiam.

Tertiò, mortis in resurrectionem.

Quarto, scandali aliorum ad pacem. Dicit ergo.

l Et post dies sex.] Idem dicit *Marc.* 9. a. Sed *Luc.* 9. d. ponit octo dies. Sed Lucas ponit primum in quo promisit, & extremum quo cõpleuit. Matthæus & Marcus, medios.
m Assumpsit Iesus Petrum, & & Iacobum, Ioannem fratrem eius.] *Ambr. super Lucam* 9. Qui primus inter Apostolos, solium sacerdotale accepit. Et ita fuit Iacobus Alphæi. Idem videtur sentire *Aug. sup. Epist.* ad *Gal.* Sol. Qui primus inter Apostolos, hoc dicit ad differentiam Stephani. Solium sacerdotale, id est, solium veri Sacerdotis, scilicet cælum in quo est Christus Sacerdos interpellans pro nobis. Quod autem dicit *August.* opinio est Chrysost. Quare istos præ cæteris elegit? Propter præeminentiam quam habebant. Item non fuit inuidus Matthæus, qui istos scripsit sibi prælatos, quilibet enim inter illos alterius gloriam diligebat.
n Et duxit illos in montẽ excelsum,] id est, in vitam æternam. *Exod.* 15. e. Introduces eos & plantabis eos in monte hæreditatis tuæ.
o Seorsum] à strepitu mundi *sup.* 13. e. dimissis turbis Apostolis parabolas aperit.
p Et transfiguratus est ante eos.] *Ioan.* 14. c. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & manifestabo illi meipsum.
q Et resplenduit facies eius,] id est, diuinitas. *Exod.* 33. d. Videbis posteriora mea, id est, humanitatem meam, faciem autem meam videre non poteris, id est, diuinitatem.
r Sicut sol.] *Chr.* Tantum splendoris adaperuit, quantum poterant ferre.
s Vestimenta autem &c.] Vestimenta humanitas Christi quibus indutus Iacob benedicitur à patre, & sicut solis splendor in infinitum splendorem niuis excedit, ita splẽdor deitatis splendorem humanitatis. *Ber.* Qui vestitus in terra despectus, in monte refulget. Nota autem quod in hac transfiguratione significatur transfiguratio corporis mystici: facies sunt clerici, quia sicut per faciem cognoscitur homo, sic per clericos debet cognosci Christus. Præterea in nulla parte corporis ita indecens est macula, sicut in facie. *Leuit.* 21. d. Qui habuerit maculam non offerat panes Deo suo. Hæc facies debet transfigurari in solem. Vnde *Apoc.* 1. d. Facies eius sicut sol lucet in veritate sua, id est, in meridie quando calet & lucet. Sic debent lucere per scientiam, ardere per amorem. *Ec.* 13. d. Cor hominis immutat faciem illius, siue in bona, siue in mala. *Prou.* 15. b. Cor gaudens exhilarat faciem. Per vestimenta laici. *Is.* 49. c. Viuo ego dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris. Et debent consui vnitate fidei & charitatis. Quicunque ergo se, vel alium separat à Deo, dilacerat vestem suam. Hæc vestis debet se coaptare Christo per imitationem, *Eph.* 5. a. Imitatores Deĩ estote sicut filij charissimi. Sufficit huic tunicæ quod sit alba in se, & munda, sed hoc non sufficit facie, imò oportet vt alios illuminet sicut sol. Sed *Isai.* 13. b. Obtenebratus est sol in ortu suo. Item quando sol patitur eclypsim, cætera discolorata apparent. Quidam autem sunt qui transfigurari non possunt vel alterari. De quibus *Ierem.* 13. d. Nunquid potest Æthiops mutare pellem suam, &c. *Amos* vlt. b. Nunquid non vt filij Æthiopum estis vos? Item nota quod quidam se figurant, alij desigurant, alij transfigurant. Figurant se mulieres, quæ se pingunt. Talibus dicitur. *Isai* 57. b. Ornasti te regio vnguento. Tales volunt Domino contradicere dicenti, *supra* 5. f. Non vnum capillum album facere neque nigrum. Desigurant se hypocritæ & tirãnni *sup.* 6. b. Exterminant facies suas. Et alij se transfigurant, modò de vna forma in aliam. Hi sunt inaniter gloriantes, qui sunt sicut cameleon. Sic transfigurari non est bonum, sed sicut transfiguratus est Dominus. Quod fit post sex dies, qui sunt figurati per opera sex dierum, & per sex personas quæ interfuerunt transfigurationi. Prima die, lux facta est, quæ significat cognitionem, vt homo cognoscat se. *Psalm.* 81. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Huic operationi adaptatur Petrus, qui agnoscens interpretatur. In secunda die factum est firmamentum, & diuisæ sunt aquæ ab aquis. Hoc fit quando homo separat cor suum à delitiis carnis. Per firmamentum, cor quod debet esse firmum. Per aquas quæ sub firmamento, delitiæ carnis. Per aquas quæ sub firmamento, spirituales delitiæ intelliguntur. Huic Iacobus respondet, qui luctator dicitur: Ad hoc enim faciendum, magna lucta indigemus. Tertia die protulit terra herbam virentem facientem semen. Hæc est bona operatio, ad quam homo post cognitionem sui & delectationum carnalium refrænationem se accingit. Huic respondet Ioannes. Sicut enim terra sine semine fructificare non potest, sic nec cor sine gratia. Quarta die facta sunt luminaria, vt præsint diei & nocti. Hoc est, quod cor humanum illustratur sapientia de diuinis quæ per solem designatur, & scientia de terrenis, quæ per lunam & stellas. Postquam enim homo seipsum cognouit, & à delectationibus se separauit, & in bonis operibus exercitatus est, cum his duobus donis ordinatur. Vnde *Isai.* 28. c. Quem docebit Dominus scientiam & quem intelligere faciet auditum? Ablactatores à lacte, auulsos ab vberibus. Huic respondet Elias. *Eccl.* 48. a. Surrexit Elias propheta quasi ignis, hoc quantum ad cogitationem de diuinis quæ inflammat & illuminat, & trahit ad superiora,

Et *a* ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. *b* Respondens autem Petrus dixit ad Iesum. Domine, bonum est nos hic esse, si *c* vis *d* faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Eliæ vnum. *e* Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & *f* ecce vox de nube dicens: Hic *g* est filius meus *h* dilectus in *i* quo mihi bene complacui, *k* ipsum audite. Et *l* audientes discipuli ceciderunt in faciem suam: *m* Et timuerunt valde. Et *n* accessit Iesus *o* & tetigit eos *p* dixitque *p* eis. Surgite, nolite timere. *q* Leuantes autem oculos suos neminem viderunt nisi solum Iesum. Et *r* descendentibus illis de monte præcepit Iesus dicens: *s* Nemini dixeritis visionē *t* donec filius hominis *u* a mortuis resurgat.

ad superiora. verbum ipsius quasi facula ardebat, quantum ad scientiam de inferioribus: Quinta die fiunt pisces & aues de aqua, quia habita cognitione prædicta homo fastidit temporalia & desiderat æterna. Auis nunquam descendit ad terram nisi propter necessitatem. Huic operationi respōdet Moyses qui sumptus ab aquis. sexta die homo factus est ad imaginem & similitudinem Dei. In hoc significatur quod omnia præcedentia secundū rationem debent fieri. In hoc enim homo est similis Deo, qui omnia fecit in numero, pondere, & mensura. Huic respondet IESVS, quia in filio æqualitas, vt dicit *Hilar* & *Aug.* Si homo habeat ista sex, rectè transfiguratur, & facies eius erit sicut sol. Per faciem homo interior: Si enim facies hominis turpis, & ipse totus turpis: Per faciem enim cognoscitur homo. *Psalm.* 44. Omnis gloria eius filiæ regis. Et vestimenta eius erunt candida, sicut nix, id est, corpus. *Eccles.* 9 b. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Vel vestimenta sunt opera quæ calefaciunt, turpitudinem tegunt & ornant, sicut vestes. Propterea vestes non debent multum elongari in hyeme, ne lutum contrahant, sic opera nostra non debent elongari, vt videantur.

a Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes, Super *Num.* dicit *Orig.* quod in hac apparitione orauit Moyses pro populo suo. Item *Ioan. Scot* Elias non in suo corpore, non in aliqua materia alionde assumpta apparuit, sed quadam ineffabili virtute soli Deo cognita inuisibilis spiritus per se visibilis factus est. *Hier.* Dat signum de cælo, Elia inde descendente quo & descenderat, & Moyse ab inferis resurgente. Vnde *Isa.* 7. b. Pete tibi signum à Domino Deo tuo, siue in profundum inferni, siue in excelsum supra. Ideo autem viuus & mortuus apparent, vt significent Christum moriturum, & iterum victurum. Et vt nos simus viui Deo, mortui mundo, *Col.* 3. a. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Loquebantur autem Elias & Moyses cum Domino de passione eius. & resurrectione. Vnde *Luc.* 9. d. dicit. dicebant excessum eius quem completurus erat in Ierusalem. Excessum vocat mortem in qua eius humilitas omnem excessit, vel ipse omnem hominem per humilitatem.

b Respondens autem, &c.] *Marc.* 9. a. *Luc.* 9. d. dicunt. Nesciebat quid diceret. Si stella compellebat eum ita dicere, quid ergo erat de abyssali plenitudine? *Eccles.* 24. d. Consilium illius in abysso multa. 1. *Cor.* 2. e. Oculus non vidit, &c. Stola enim corporis non gustat nisi superflua quædam stolæ animæ.

c Si] vis *Chrys.* Timens increpari, sicut suprà, si vis. Idem. Si voluerimus, videbimus, & nos Christum multò splendidius quam tunc illi. Tunc venit cum Moyse & Elia, post veniet cum millibus Angelorum, & plebium non nube super caput eius, sed cælo contracto, sicut vela iudicis retrahuntur, vt possit audiri tempore causæ.

d Faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Eliæ vnum.] Hoc in lege, in prophetis, & in Euangelio contemplabimur. *Hier.* Vnum tabernaculum est Euangelij, si tria quæris, fac vnum quasi tria, patrem & filium, & Spiritum sanctum, nequaquam conferens seruos Domino *Bernard.* Adhuc hodie notatur, quicunque legi. Prophetis & Euangelio tria facere tabernacula cupit, cum hæc nequaquam valeant ab inuicem separari.

e Adhuc eo loquente: ecce nubes lucida obumbrauit nos,] & ex lucidissime obumbratus sicut lupus ex radiis solis.

f Et ecce vox de nube, dicens] Vox de nube. vox gratiæ pulsantis, & loquentis in corde. *Cant. cap.* 2. d. Sonet vox tua

g] Hic est filius meus. *Gil.* Certè si filius aliud esset, quam pater, non posset pater in filio sibi complacere. Quid est dicere complacui mihi, nisi sicut placui mihi in meipso, ita placui in filio.

h Dilectus.] *Cant.* 2. d. Dilectus meus mihi, & ego illi.

i In quo mihi complacui] Sic notatur Identitas essentiæ & diuersitas personarum, quasi quomodo complacet patri in filio, sic in filio complacet Spiritui sancto. E conuerso. Adam sibi displicuit. Vnde *Gen.* 6. b. Pœnitet me fecisse hominem. *k* Ipsum audite.] Hoc idem præcepit Moyses. *Deut.* 18. c. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audite.

l Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam.] Tū præ fulgoris magnitudine, tum præ voce. *Chr sup.* 3. d. nullus cecidit, tamen eadem vox est. Et *Ioan.* 12. e. quando tonitruum factum esse dicebant, quia altitudo montis & solitudo & silentium & transfiguratio plena erant horrore hic, & audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, quia discipuli debent humiliari intellectu & affectu. *Prou.* 2. a. Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. *Ezec.* 2. a. Vidi, & cecidi in faciem meam. *Greg.* In quantam miseriam cecidimus qui ipsum bonum ferre non possumus ad quod creati sumus. *Dan.* 10. b. Vidi visionem hanc grandem, & non remansit in ea fortitudo. *Hier.* Quantò quis ampliora quæsierit, tantò magis ad infima collabitur si ignorauerit mensuram suam. *Iob* 26. d. Cum vix audierimus vnam stillam sermonis eius quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? *Dan* 8. c. Pauens corrui in faciem meam *Iud*, 13. d. Achior præ pauore cecidit in faciem suam super terram. *Tob.* 12. e. Ceciderunt super terram in faciem suam. Illi in faciem. E contra Heli retro cecidit. 1. *Reg* 4. e.

m Et timuerunt valde.] *Chrysost.* Non solum timentes, sed adorantes.

n Et accessit Iesus.] *Ioan.* 14. a. Nemo venit ad patrem nisi per me.

o Et tetigit eos.] *Dan.* 10. b. Manus tetigit me & erexit me super genua. *Ezec.* 2. a. Statuit me super pedes meos. *Gen.* 27. c. Accede huc & tangam te fili mi. *p* Dixitque eis, surgite, nolite timere.] Ecce consolatio.

q Leuantes autem,] &c. Si enim Moyses & Elias perseuerassent cum Iesu, vox patris videretur esse incerta cui dedisset testimonium, an Moysi, an Eliæ, an Christo. **Allego.**

Allegoricè. Ablata nube vident Iesum, & Moysen & Eliam euanuisse. quia postquam legis & prophetarum vmbra discessit. quæ velamento suo Apostolos texerat, Apostoli enim Iudæi fuerunt, & eis fuit velata Scriptura. Vnde. Operuit cedros vmbra Dei. *Luc.* 24. g. Aperuit eis sensum, notum lumen in Euangelio reperitur.

r Et descendentibus, &c. visionem] hanc. Prima causa fuit, ne incredibilis esset gloria futuri regni quam illis ostenderat propter ignominias passionis quas in proximo erat passurus. Secunda causa ne apud rudes crux sequens scandalum faceret, scilicet maiores culpæ 1. *Pet.* 2. d. Melius erat illis, &c. *t* Donec filius hominis à mortuis resurgat:] Tunc erit tempus narrandi. *Eccl.* 8. a. Omni negotio tempus est, & opportunitas. *Eccl.* 11. d. Ne laudes hominem in vita sua. *Luc.* 12. e. Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam vt det illi in tempore tritici mensuram. *Prou.* 25 b. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo.

Moraliter. *r* Et descendentibus illis.] *Ps.* 103. Ascendunt montes & descendunt campi, de contemplatiua ad actiuam, & hoc cum IESV. **Moraliter.**

s Nemini dixeritis] quasi non prædicent transfigurationem qui non fuerunt transfigurati. 1. *Cor.* 15. f. Qualis cælestis, tales & cælestes. Ei, hi dicunt Christi visionem, quia ostendunt in se ad videndum, quod prædicant auditoribus *Habac.* 2. a. Scribe visum, & explana eum super tabulas, vt percurrat, qui legerit eum.

u A mortuis.] Sic prædicator debet resurgere à mortuis, vt nouus fit in anima, & exteriori conuersatione. Hæc est perfecta transfiguratio, vt splendeat facies mentis Deo, & vestimenta proximo.

Et interroga ue

a Et interrogauerunt, &c.] id est, legis interpretes, & doctores.

b Dicunt quod Eliam oporteat primum venire?] Credebant Apostoli hanc transfigurationem esse vltimam resurrectionem, & quærunt quare si iam venit in gloria, quomodo præcursor eius Elias disparuit.

c At ille, &c.] in propria persona ante secundum aduentū. Sed tamen iam venit Elias, id est, similis Eliæ, in austeritate viuendi, in præuentu Domini, in fortitudine animi quia restitit Herodi, scilicet Ioannes. *d* Et restituet omnia.] *Chrysost.* Elias restaurabit omnia, non tantùm quia notus est, sed quia pluterat vsque ad diem illam. Multum enim prædicatus est Christus ante hoc & ideo facilius ipse suadebit.

e Dico autem vobis, quia Elias iam venit,] scilicet Ioannes *Luca* 1.b. Ipse præcedet ante illum in spiritu, & virtute Eliæ.

Et *a* interrogauerunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo scribæ *b* dicunt quod Eliam oporteat primum venire? At ille *c* respondens, ait illis: Elias quidem venturus est & *d* restituet omnia Dico *e* autem vobis, quia Elias iam venit, & *f* non cognouerunt eum, sed *g* fecerunt in eo *h* quæcunque voluerunt. Sic & filius hominis *i* passurus est ab eis. Tunc *k* intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Et *l* cùm venisset ad turbam: *m* accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum, *n* dicens: Domine miserere filio meo: quia *o* lunaticus est, & malè patitur: Nam sæpè cadit in *p* ignem, & crebrò *q* in aquam. Et *r* obtuli eum discipulis tuis, & *s* non potuerunt eum curare. Respondens *t* autem Iesus ait, O generatio *u* incredula *x* & peruersa *y* quousq; ero vobiscum. *z* Vsquequo patiar vos? *a* Afferte huc illum ad me. Et *b* increpauit illum Iesus, *c* & exijt ab eo dæmonium, *d* & curatus est puer ex illa hora. Tunc *e* accesserunt discipuli ad Iesū *f* secretò & *g* dixerūt: Quare nos nō potuimus ejicere illum? Dicit illis Iesus: propter incredulitatem vestrā. Amen *h* quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis monti huic transi hinc, & transibit:

f Et non cognouerunt,] idest, despexerunt Herodes, & hi quorum consilio decollatus est *supra* 14.a.

g Sed fecerunt in eo,] non in eum, id est, contra eum.

h Quæcunque voluerunt.] In hoc notatur Ioannis humilis patientia. *Chrysost.* A passione Ioannis rememorat passionem suam mitigans exemplo.

i Sic & filius hominis passurus est ab eis,] scilicet à Iudæis Herode consentiente. *Luca* 33.b. Quando illuserunt ei in veste alba.

k Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis,] quia videbant hoc impletum in eo quod dixerat.

l Et cùm venisset ad turbam.] In actiua est turbatio. *Luca* 10.g. Martha Martha, sollicita est, &c. *Cantic.* 7.d. Egrediamur in agrum. *Psalm.* 143. Inclina cælos tuos & descende. *Isaiæ* 64.a. Vtinam dirumperes cælos, & descenderes.

m Accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum.] *Ecclesiast.* 32. a. Rectorem te posuerunt noli extolli.

n Dicens: Domine miserere, &c.] exponit incommoda. *Chrysostomus.* Infirmus valde erat hic homo, vt patet ex multis. *Marc.* 9. c. Attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum. In hoc autem surdo, secundùm Marcum significatur quod populus Iudaicus fuit surdus, id est, inobediens Deo. *Isaiæ* 42.c. Quis surdus nisi ad quem nuncios meos misi? Et mutus. *Isaiæ* 56.d. Vniuersi canes muti non valentes latrare. Vnde comparat eos Sodomæ, quæ interpretatur muta, & Gomorrhæ quæ interpretatur aspera & distorta, & inobediens, & surda.

Moraliter. Moraliter.

o Quia lunaticus.] Instabilis est lunaticus, vel ex delicijs, siue diuitijs furiosus. Crescente Luna mare crescit. *Eccles.* 43. b. Mensis, id est, defectus secundùm nomen eius, id est, Lunæ. Bene dicitur nomen, quia si nominatur diues, oportet vt multa expendat. *Eccles.* 27.a. Stultus vt Luna mutatur. Luna quolibet mense æstatem facit & hyemem, sed stultus quolibet die.

p In ignem,] cupiditatis.

q Sæpè, & crebro in aquam,] luxuriæ. Nota ordinem. Post ignem cupiditatis aquam luxuriæ.

r Et obtuli eum discipulis tuis,] his qui interfuerunt transfigurationi. 2.*Corin.* 3. d. Nos autem reuelata facie gloriam Dei speculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu.

s Et non potuerunt eum curare.] *Chrysost.* Discipuli infirmati sunt, sed non omnes. Columnæ enim istæ non aderant, ideo dicit. Non potuerunt.

t Respondens autem Iesus ait,] non tædio affectus Dominus, nec iratus homini sed vitio.

u O generatio incredula,] dictis & factis meis.

x Et peruersa,] id est, in peiorem partem versa. Hæc sunt ergo duo peccata incredula & peruersa. *Oseæ* 10.c. Corripientur propter duas iniquitates suas.

y Quousque ero vobiscum,] per corporalem præsentiam, per miraculorum efficaciam, per necessariorum prouidentiam, per infirmitatis vestræ patientiam.

z Vsquequo patiar vos,] id est, vestram sustinebo obstinationem. *a* Afferte huc illum ad me.] *Hieron.* Propter peccatum suum à salute longè positū vel factum, & ob hoc dæmonio traditum. *Chrysost.* Si infidelitas patris fuit causa quare non exijt dæmon, quare accusat discipulos. Quia impossibile est eis, sine eis, qui vsserunt cum fide in multis locis curare. Ab Eliseo nullo credente mortuus suscitatus est 4. *Reg.* 13 d. *b* Et increpauit illum Iesus.] *Luca* 9. videtur *in Gloss.* quod non puer vim patiens, sed diabolus vim inferens, increpetur, vel ipse puer vt vult *Rab.* Nota autem quòd Dominus increpat per flagella. Virga enim diuitum est mare, quia malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ. *Eccles.* 11.d. Item per minas. *Ps.* 76. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Super montes etiam contemplatiuos quandoque stabunt aquæ luxuriæ. *Psal.* 103. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt.

c Et exijt ab eo dæmonium,] clamans & discerpens, ægro prius conturbato, & in terram eliso. *Marc.* 9.

d Et curatus est puer ex illa hora.] *Hier.* Puer, id est, purus, quia curatus. *Colos.* 3.b. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum hominem, qui renouatur in agnitionem secundùm imaginem eius qui creauit eum. *Ecclesiast.* 38 a. Honora medicum propter necessitatem. *Ierem.* 8 g. Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi, &c.

e Tunc accesserunt discipuli ad Iesum.] Post increpationem accedunt, & non fugiunt arguentem. *Iob* 5. c. Increpationem Domini ne reprobes, quia ipse vulnerat, & medetur percutit & manus eius sanabunt. *Prouer.* 15.a. Stultos irridet disciplinam patris, qui autem custodit increpationes, astutior fiet.

f Secreto.] *Chrysostomus.* Fortè timebant ne gratiam perdidissent miraculorum quam acceperant, *supra* 10: a. Ideo secreto interrogabant non propter verecundiam.

g Et dixerunt quare nos non potuimus eijcere illum? Dicit illis Iesus propter incredulitatem vestram,] id est, propter fidei modicitatem. *Hilarius.* Domino in monte demorante, & cum turba residentibus fides tepuerat.

g Amen quippe dico vobis si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti transi hinc, & transibit.] Hinc insultant quidam Hæretici fidelibus, quasi si fidem haberetis hoc possetis, quia ergo non potestis, signum est quod fidem non habetis. Sed mons dicitur hic diabolus. Item arguunt quidam Apostolos fuisse infideles, penitus malè intelligentes. Dicunt enim. [Si habueritis fidem, sicut granum sinapis,] id est, quàm modicam, quasi dicat, Dominus, vos nullam fidem habetis. Sed Dominus grano sinapis fidem comparauit propter humilitatem, & feruorem, quasi dicat, si habueritis fidem humilem ad alios, & feruentem apud vos, tunc potestis hoc facere *primæ Corinthiorum capitulo decimo-tertio* a. Si habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Nota autem quòd *ad literam* sancti leguntur fecisse hoc, quamuis Dominus intelligat de monte diabolo. Legitur enim quod ad preces Beati Bernardi lapis quidam translatus est qui impediebat eius hortum. Et ad petitionem Gregorij Cæsariensis restrictus est mons magnus, vt dilataretur eius Ecclesia.

Et nihil impossibile

D

Marc.9.e. Luc.9.e.

& *a* nihil impossibile erit vobis. Hoc *b* autem genus non *c* eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Conuersantibus *d* autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum, & *e* tertia die resurget. Et *f* contristati sunt vehementer. Et cum venissent Capharnaũ, accesserunt qui *g* didrachmam accipiebant *h* ad Petrum, & dixerunt ei: *i* Magister vester non soluit didrachmam. Ait: *k* Etiam. Et *l* cum intrasset in domum præuenit cũ Iesus, dicens: *m* Quid tibi videtur Simoni? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum, à *n* filiis suis an ab alienis: At ille *o* dixit ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. Vt *p* autem non scandalizemus eos, vade *q* ad mare & *r* mitte hamum, & eum piscẽ qui primus ascenderit tolle. Et *s* aperto ore eius inuenies staterem: illum *u* sumens da eis pro me & te.

CAP XVIII.

IN illa *x* hora accesserũt discipuli ad Iesum, dicentes: Quis putas maior est in regno cœlorum? Et *y* ad-

a Et nihil impossibile erit vobis.] *Marc.9.d.* Omnia possibilia sunt credenti. *Psal.45.* Transferentur montes in cor maris.

b Hoc autem genus,] id est, peccata quibus impugnat hoc genus dæmonij, scilicet luxuria & cupiditas.

c Non eiicitur nisi per orationem & ieiunium.] Contra. *Luc.11.f.* Date eleemosynam & ecce omnia munda sunt vobis. Solutio. Omnia quæ in prandio excessimus scilicet in modicis. Vel omnia per orationem impetratium vobis gratiam. Vel in eleemosyna ordinata est ieiunium. *Tob.12.b.* Bona est oratio cũ ieiunio, & eleemosyna. *Hier. super Marc.9.* Ieiunio passiones corporis, oratione sanantur pestes mentis. *Chr.* Nihil est homine potentius sobrio & orante. Qui orat cum ieiunio duplices alas habet, neque oscitat, neque torpet.

d Conuersantibus autem. &c.] *Bern.* Conuersantibus Galilæa ostendit transmigrationem suam. Galilæa enim interpretatur transmigratio.

e Et tertia die resurget.] Læta tristibus miscet.

f Et contristati sunt vehementer. *Chrys.* Neque Moyses, neque Elias, neque vox patris, neque resurrectio prænunciata & post paucos tres dies poterat eos cohibere à tristitia.

g Et cum venisset Capharnaum accesserunt qui didrachmam accipiebant, ad opus Augusti Cæsaris. Per Augustum Cæsarem Iudæa facta est tributaria, prius tamen per Pompeium, & omnes censi capite tenebantur. Vnde *Luc.2.a.* Ioseph cum Maria profectus est in Bethlehem vt profiteretur. Pompeius autem quamuis eam fecisset tributariam, tamen non redegit eam ad tributum capitale, sed reddebant singulæ ciuitates summam pecuniæ. Didrachma autem dicebatur censi caput, scilicet denarius qui soluebatur pro capite. *Beda* dicit quod drachma drachmæ nummus est certæ quantitatis habens inscriptam regis imaginem & superscriptionem, & valebat decem nummos visuales. Drachma drachmatis nomen est ponderis, & continet didrachmata, scilicet quatuor stateres. *Mamotrectus.* Drachma drachmæ moneta vt prædictum est secundum *Bedam* de quo *Luc.15.b.* Drachma drachmatis, vel indeclinabile secundum *Raban.* genus est ponderis, scilicet canticum Persarum, quo composita sunt cantica secundum carmen amoris. Vnde *Manducator in Pestillis.* Mallem audire quam docere quomodo declinetur quod dicitur, dulcia cantica drachmatis vel drachmis.

Item aliter. Drachma drachmæ nomen est ponderis, scilicet septima pars vnciæ, vel cantus qui in choro cantatur, cum scilicet alij præcinunt & alij respondent. Dragma dragmatis idem quod interrogatio. Vnde dragmaticum genus loquendi, quod fit per interrogationem & responsionem.

Item nota stater est siclus habens obolos viginti. Drachma quarta pars stateris habens obolos quinque. Didrachma duo drachmata habens obolos decem. Iesus autem libertatem dat. *Ioan.8.e.* Si filius liberauerit vos, verè liberi eritis.

h Ad Petrum.] Præ signorum multitudine non audent ipsum aggredi, sed Petrum. Quærebant enim fideliter vel malitiosè, volentes scire an Cæsari contradiceret, & vt caperent denegantem.

i Et dixerunt ei, magister vester non soluit didrachmam] In Capharnaum, id est, in agro pinguedinis petitur tributum à Domino: Ideo dicit *Luc.6.f.* Væ vobis diuitibus, qui habetis hic, &c.

k Ait etiam] quasi non. Simile *sup.15.e.* Etiam Domine, id est, verum est.

l Et cum intrasset in domum, præuenit Iesus, dicens:] Præuenit Iesus interrogationem Petri, ne discipuli scandalizarentur ad postulationem tributi, cum videant eum scire quæ eo absente gesta erant.

m Dicens quid tibi videtur Simoni, &c.] id est, redditur de capite.

n A filiis suis an ab alienis.] Iudex mundi iudicium quærit Petri, vt nullus contemnat alterius hominis sententiam si bona est. Hoc autem est contra multos qui damnant quicquid ab alio dicitur.

o At ille, &c.] ergo multò magis Dominus regum & eius filij. *Apoc.19.c.* Habet in vestimento, & in femore suo scriptum Rex Regum, & Dominus dominantium. — *12.q.c.e. ... 23.q. ...*

p Vt autem non scandalizemus eos.] Tamen *supra 15.b.* vbi dixit. Omnis plantatio, &c. Non vitauit scandalum. — *Marc.9.f. Luc.9.f.*

q Vade ad mare.] contritionis.

A

r Et mitte hamum] compunctionis. Vel hamus Christus, ferrum Deitas, esca caro, linea generatio Christi secundum carnem. *Iob 40.c.* An extrahere poteris Leuiathan hamo?

f Et cum piscem qui primus ascenderit tolle,] id est a Christum qui primus voluit ascendere.

s Et aperto, &c.] Os eius aperitur, cum intentio persuasionis eius per confessionem reuelatur. *Iob 41.* In medium oris eius quis intrabit? Stater est confessio de commissis, & omissis contra decalogum. Hoc pretio redimitur Iesus, id est, gratia recuperatur salutis & peccator liberatur.

u Illum sumens, da eis pro me & pro te.] *Chrys.* Cur non ex reconditis iubet dare tributum? Vt se ostendat etiam Dominum maris. Magnum enim erat prædicere, quoniam incidet piscis qui tributum soluet. *Origenes* Si ille qui nihil in se obtinuit, Cæsaris soluit tamen tributum cum liber esset ex omnibus, quantò magis est necessarium nos tributa carnis expendere, & negotiationis nostræ vectigalia pensitare. *Senec.* Mors, & exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa viuendi. *Roman. cap.13.b.* Cui tributum, tributum. *infra 22.c.* Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.

EXPOSITIO CAP. XVIII.

IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, quis putas, &c.] Suprà egit Matthæus de ascensu, & descensu discipulorum de monte cum Iesu, hic determinat qualia debent esse opera descendentium de monte contemplationis ad actiuam prædicationis, vbi sunt maximè cauenda scandala. Vnde prædixit. Vt autem non scandalizemus eos, &c. Primò ergo dicit in hoc capitulò quis possit intrare in regnum, sine scandalo, scilicet verè humilis. Vnde. Nisi conuersi fueritis, &c.] Secundò ne scandalizemus, ibi. [Qui autem scandalizauerit, &c.] Tertiò, ne scandalizemur, ibi. [Si autem manus, &c.] Quartò, vt caueamus pusillis, ne ab aliis scandalizentur, ibi. [Videte ne contemnatis vnum, &c. Quintò, vt scandalizatos, id est, lapsos, quantum in nobis est releuemus, ibi] Si autem peccauerit, &c.

Sextò, de reliquiis scandali à nobis amouendis, ibi Domine quoties, &c.] Dicit ergo.

x In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Quis putas maior est in regno cælorum?] Putabant enim Apostoli Petrum esse Prælatum omnibus. *Chrysostomus:* Vide quia de primatibus terrenis non contendunt, nos neque ad infirmitatem eorum peruenimus: Non enim quærimus quis maior est in regno cælorum, sed quis maior in regno terræ, quis potentior, quis copiosior.

y Et aduocans Iesus paruulum quem secundum Marcum complexus est. *Marc. capit.9.c.* Paruulus dicitur respectu paruulus, qui se humiliat etiam sine respectu aliorum. Tales vocat quasi sibi similes. *Isa.a cap.9.b.* Paruulus natus est nobis. *Senec.* Pueri hos amant cum quibus ludere

a consueuerunt.

consueuerunt *Eccles.* 13. c. Omnis homo simili sui sociabitur. *Luc.* 14. b. Recombe in nouissimo loco: ecce paruulus. Amice ascende: ecce aduocatio.

a Statuit eum in medio eorum,] quia vera humilitas stabilis est vt terra. & ipsa est centrum aliatum virtutum. Imò humilitas virtus est, cuius centrum vbique est, circumferentia nusquam. Vbicunque enim sit humilis semper se corde tenet, imò nunquam reputat se in summo. *Philip* 3. c. Ego non arbitror me comprehendisse.

b In medio,] id est, in corde quod in medio est. Vnde *supra* 11. d. Discite à me, & cæt. Nota quòd est puer bonus & malus, de bono: *Versus*: credulus, incultus, simplex, placabilis, insons: castus ouans, plorans, humilis, retinens, citò credit. De malo: Nare toruo, tinea sordens, paruus perit esca: Debilis insipiens sine dente, pilo, ratione.

Matt. 18. a. *Marc.* 9. *Luc.* 9.

uocans Iesus paruulum *a* statuit eum in *b* medio eorum, & dixit: *c* Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & *d* efficiamini, sicut paruuli, *e* non intrabitis in regnum cælorum. *f* Quicunque ergo humiliauerit se *g* sicut paruulos iste, hic *h* est maior in *i* regno cælorum. Et *k* qui susceperit vnum paruulum, talem in nomine meo *l* me suscipit. *m* Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis his, *n* qui in me credunt, *o* expedit ei, vt *p* suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ *q* mundo à scandalis. *r* Necesse est enim, vt veniant scandala: *s* Veruntamen, væ homini per quem scandalum venit.

A

c Et dixit, amen dico vobis, nisi conuersi fueritis,] à vestra elatione, quasi dicat, vos alter camini de primatibus: ego autem non ingresso regni dignum inquio nisi valde humilem. Nisi conuersi, &c. *Ps.* 113. Iordanis conuersus est retrorsum. *Iosue* 3. d. Steterunt aquæ Iordanis descendentes in loco vno, & ad instar montis intumescentes. Quia qui se humiliat exaltabitur. *Luc.* 14. c.

d Et efficiamini sicut paruuli,] id est, humiles.

e Non intrabitis in regnum cælorum,] Per ostium Ecclesiæ, id est, Christum *Ioan.* 10. b.

f Quicunque ergò humiliauerit se,] quasi dicat, Paruuli intrant, sed qui intrant sunt magni, ergo quantò minor, tanto maior in regno cælorum.

g Sicut paruulos iste, vt talis fiat per gratiam, qualis puer est per naturam.

h Hic est maior,] id est, erit, vel est habens causam quæ facit eum maiorem. Maior aliis, non sic se habentibus. *Luc.* 18. c. Omnis qui se exaltat humiliabitur. *Prou.* 29. d. Humilem spiritu suscipiet gratia.

i In regno cælorum,] dupliciter, Ecclesiastica vel Euangelica Doctrina. *Chrysostomus* Momentaneæ inuidiæ Apostolorum occasio, æternum mundo humilitatis præstat refrigerium.

k Et qui susceperit, &c.] In honore, quasi dicat, non solum hic maior, sed etiam suscipiens eum remunerandus, & scandalizans puniendus. *supra* 10. d. Qui recipit iustum, &c.

l Me suscipit,] *supra* 10. d. Qui recipit vos, me recipit.

m Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis his,] id est, humilibus, & tamen infirmis. Magnus enim non potest moueri de facili. *Prou.* 12. c. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit.

n Qui in me credunt,] Per quod notatur, quòd habent fidem & charitatem, & possunt ita scandalizari in via fidei & charitatis. Et hoc patet qood peius est scandalizare stantem, quàm iam lapsum.

o Expedit ei,] id est, multò vtilius est, vel minus malum.

p Vt suspendatur mola asinaria in collo eius & demergatur in profundum maris.] Loquitur secundum ritum Palestinæ, vbi est ista pœna maiorum criminum. Et est congruus ordo, vt pœnæ respondeant culpæ, vt qui fuit aliis pœna scandali in via, puniatur in lapide suspenso ne viam occupet.

Moraliter.

Moraliter.

Sicut habetur *super Marc.* Per molam asinariam significatur pœna scandalizanti debita. Mola autem asinaria moltis aliis proficit per laborem asini, sic talia multum debet aliis proficere per exemplú bonæ conuersationis & opera misericordiæ, vt sic peccatum eius per pœnitentiá deleatur. Hoc autem est demergi in profundum maris. *Iud.* 9. g. Mulier fragmen molæ desuper iaciens occidit Abimelech. *Apoc.* 18. f. Vnus Angelus fortis sustulit lapidé quasi molarem magnum, & misit in mare, &c. Item mola asinaria habet motum violentum à motu asini voluntario. *Eccles.* 18. d. Post concupiscentias tuas non eas. Item asinus crucem habet super se, vt omnia fiant in fide crucifixi. *Hebr.* 11. a. Sine fide impossibile est placere Deo.

q Væ mundo à scandalis,] quasi cum ita sit graue peccatum scandalizare, sicut patet per comminationem pœnæ ergo, væ mundo, &c. id est, damnatio gehennæ, & tamen non erit quin veniant scandala.

r Necesse est enim vt veniant scandala,] 1. *Cor.* 11 d. Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt manifesti fiant in vobis. *Hier.* Sicut necesse est ignem calere, niuemque frigere: Ita necesse est vt iniquitas mundi erroribus pleni scandala pariat, perfectorum verò charitas pietatis operibus luceat. Veruntamen, quia nulla necessitas cogit humana corda esse iniqua, quæ tamé quia iniqua sunt scádala mouent, ideo væ illi cuius vitio veniút. *Leu.* 19 c. Non ponas corá cæco offendiculú.

Marc. 9. f. *Luc.* 17. a. *De renunc. §. pro graui.*

De non. ope. nunc. c. 2.

Nota quatuor modis fit repetitio

Nota duplex scandalum.

s Veruntamen væ homini illi per quē scádalú venit.] Sed si latro furetur cappá meá & videá illú scandalizari de repetitione, debeone repetere vel huiusmodi. Ad hoc nota quod quatuor modis potest fieri repetitio suarú rerum. Primo modo simplici postulatione facta ei qui abstulit. Secundo modo simplici denunciatione facta Presbytero vel Iudici. Tertio modo in foro iudiciali. Quarto modo cum iurgio & bello. Primo modo & secundo repetere sua licet omnibus. Tertio modo licet imperfectis, religiosis non. Quarto modo nulli licet. Item nota, quòd est duplex scandalum, actiuum & passiuum. Actiuum est dictum vel factum minus rectum quo aliquis alium scandalizat dans ei occasionem ruinæ. Passiuum dicitur dupliciter. Vno modo actualiter quo ruit in peccatum exéplo alterius, & dicitur passiuum, non quia passio, sed quia ab actione illatum. Alio modo dicitur scandalú passiuum ipsa læsio irruentis: v. g. cum comedo carnes, alius murmurat & iudicat vel malè dicit, & sic amittitur vel remittitur charitas eius, ipsa murmuratio vel iudiciú vel maledictio, vel irritatio sunt scandalum, vel amissio, vel læsio charitatis est scandalum, vtrumque passiuum, sed & aliter, quia primum dicitur passiuum, quia illatum ab actione, secundum dicitur passiuum, quia passio est illata, vel ipsa comestio, qua tu offenderis dicitur scandalum actiuú quo ego te scandalizo. Nota ergo, quod cum scandalo actiuo omnino nihil faciendum est, pro scandalo verò passiuo aliquando bonum dimittendum est, aliquando non. Triplex est veritas, s. vitæ, iustitiæ, doctrinæ, quæ nunquam dimittenda est pro vitando scandalo. Vnde. *Versus*: Vitæ, iustitiæ, doctrinæ, scandala cedunt, alia verò bona aliquando dimittenda sunt, aliquando non. Quando enim alicuius boni omissio nulli præiudicat, neq; personæ, neq; reipublicæ, tunc dimittendum est bonum. Vnde si repetitio rerum mearum scandalizat aliquem, & possum dimittere sine repetitione, & præiudicio personæ, & reipublicæ, salua triplici veritate debeo cessare à repetitione. Sunt autem sex causæ quibus licet repetere sua etiá cum scandalo passiuo. Prima est refrenatio malorum. Si n. boni nó repeterent sua sed dimitterent propter scandalum, mali semper prætenderent signa scandali, & ita boni amitterét omnia bona sua, & mali semper fierent deteriores, vnde in hoc casu consulitur etiá malis. Secunda causa est conseruatio vnitatis, & pacis Ecclesiæ, quia nisi liceret repetere sua furtum & rapina dissiparent pacem Ecclesiæ, & vnitatem. Tertia causa est consolatio infirmorum quibus data sunt temporalia non solum ad sustentationem, sed etiá ad consolationem quibus nisi liceret repetere sua præ nimia tristitia desperarent. Quarta causa est zelus iustitiæ. Iustum n. est vt quilibet sua habeat, & hoc zelo potest quis repetere sua, sed non ex cupiditate vel odio. Quinta causa est ignorantia probabilis. Nescitur n. vtrum ille à quo fit repetitio scandalizetur & præsumendum quod non. Sexta causa est sublatio acidiæ. Omnes n. vacarent otio & fierent acidiosi. Cum scandalo autem actiuo nunquam licet repetere. Vnde 1. *Cor.* 8. d. Si esca mea scandalizat fratré meum, i. si ego scandalizando comedero, non manducabo carnem in æternum. Item nota quod scandalum dicitur obex vel positio obicis, vel casus, vel impactio pedis. Obex in via morum omne dictum vel factú minus rectú ad quod offendi potest spiritualis pes proximi. Positio obicis est scandalizantis operatio, quæ dicitur scanda-

Nota sex modis licet sua repetere etiá cum scandalo passiuo.

lum actiuum. Impactio pedis. operatio mala vel affectio mentis. Casus est impletio peccati, quæ dicitur scandalum passiuum.

a Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te.] De hoc *supra* 5.e. Supra docuerat ne scandalizaremus infirmos, hic autem docet vt caueamus illos qui scandalizare nos possunt.

b Abscide eum & & proijce abs te.] Cum castigatus non vult respicere. *Eccles.* 19.c. Corripe amicum tuum: ne fortè non intellexerit, & dicat non feci, aut si fecerit, ne iterum addat

Sup.5.e. Marc.9.f. 28.q.1.c. vxor.

B facere. Hoc quia non fecit Roboam amisit maximam partem regni sui 3. *Regum* 12.d. *Prou.* 22. d. Noli esse amicus homini irato, neque ambules cum viro furioso ne fortè discas semitas illius, & sumas scandalum animæ tuæ. *Senec.* Qui non curat quid de te alius dicat vel sentiat, aut flagitiosus est, aut dissolutus. Docet ergo hic fugere prauam societatem.

Marc.9.g.

nit. Si a autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, b abscide eum, & proijce abs te. c Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si d oculus tuus e scandalizat te, f erue eum & proijce abs te. g Bonum tibi est cum vno oculo in h vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennā ignis. i Videte ne contemnatis vnum k ex his l pusillis. m Dico enim vobis: quia Angeli eorum in cælis semper vident n faciem patris mei

c Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum] quasi dicat, melius est tibi esse sine huiusmodi amicis, & esse in Paradiso, quam habere huiusmodi amicos, & esse in inferno.

d Et si oculus tuus,] id est, aliquis prouisor in consilijs.

e Scandalizat te,] volens te inducere in peccatum.

f Erue eum & proijce abs te.] De hoc oculo *Thren.* 3.f. Oculus meus deprædatus est animam meam. *Iob* 29. c. Oculus fui cæco, & pes claudo. *Prou.* 30.c. Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodient eum corui de torrentibus.

g Bonum tibi est cum vno oculo. *Cantic.* 4. c. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa in vno oculorum tuorum

h In vitam intrare,] æternam [quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.]

i Videte ne contemnatis, &c.] Hic agit de scandalo vitando, post amouendo iam tacto. id est, de fratre corripiendo, ibi [Si autem peccauerit.] Post de concordia seruanda, ibi [Iterum dico vobis] Dicit ergò.] Videre ne contemnatis.] *Chrys.* Nihil ita est aduersum charitati vt elatio. *Isaia* 33.a. Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris.

k Vnum ex his.] De quibus *suprà* vt non scandalizetis, sicut & non scandalizamini.

l Pusillis.] *Chrys.* Qualiter paruus est qui toto mundo dignus est adæquari? Qualiter paruus est qui Dei amicus est? Sed opinione multorum sunt.

m Dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis,] qui sunt eis deputati ad custodiam [semper vident faciem patris mei qui in cælis est,] quasi dicat, si contemnitis vnum de pusillis, Angeli vident, & pater meus vlciscetur. *Chrys.* Ne dicas, ille faber est, ille sutor, ille insipiens agricola, ab Angelis quibus commissi sunt viles venerabiles facit. Qualiter tu contemnis, quæ Deo tam studiosa sunt, cùm docet & animam perdere pro vno de pusillis his? Studiosissimum quid est anima Deo pro qua proprio filio non pepercit. Nulli ergo sufficiat propria salus. Sicut enim in prælijs qui se cupit saluare fugiendo pericula, & & sibi officit & alios perdidit, ita & hic. Et sicut miles virilis qui pro alijs pugnat se & alios saluat, ita & hic.

n Faciem patris.] Faciem more humano ponit pro manifestatione, siue pro manifesta visione siue cognitione.

o Venit enim filius hominis saluare quod perierat.] *Ezech.* 34 d. Quod perierat requiram, & quod abiectum erat reducam, & quod confractum fuerat alligabo, & quod infirmum fuerat consolidabo.

p Quid vobis videtur. si fuerint centum oues alicui, & errauerit vna ex eis.] Ouis centesima est humana natura, siue contritus de peccatis præteritis quicunque peccator per humilitatem quoquo modo reconciliatus.

q Nonne relinquet nonaginta nouem in montibus.] Pro oues nonagintanouem, status angelicus cui aliquid defuit ad perfectionem, mediocriter boni, vel superbi & elati

r Relinquet] Impœnitentes relinquet, quia nonagintanouem non perueniunt ad perfectionem centenarij.

qui in cælis est. o Venit enim filius hominis saluare quod perierat. p Quid vobis videtur. Si fuerint alicui centum oues & errauerit vna ex eis, q nonne † r relinquet nonagintanouem in montibus & s vadet quærere eam quæ errauit: Et si t contigerit, vt inueniat eam: Amen dico vobis, quia gaudebit super eam magis, quàm super nonagintanouem, quæ non errauerunt. Sic u non est voluntas ante patrem vestrum qui in cælis est, vt pereat vnus de pusillis istis. Si x autem peccauerit in y te z frater tuus, a vade & b corripe eum

s Et vadet quærere eam quæ errauit.] Non dicit, si errauerit, statim excommunica, vel expelle, vel abijce. sed potius, vade & require. *Ezech.* 34.a. Quod infirmum fuerat non consolidastis, & quòd ægrotum non sanastis, quod fractum est nō alligastis, & quod abiectum est non reduxistis, quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Exemplum de Abbate, qui secutus est monachum fugitiuum & reduxit. *Sap.* 11. d. Parcis omnibus, quia tua sunt omnia qui amas animas. Quod patet

Luc.19.b. Luc.15.a.

al. † Relinquit.

50.dist. quia sanctitas.

Luc.17.a.45. dist. sed illud 2.q.1.c. peccauerit.

quia non solum dedit Angelos custodes, sed etiam filium Redemptorem & reductorem, & præterea quemlibet alteri custodem deputauit. *Eccles.* 17.b. Mandauit illis vnicuique de suo proximo. Sed multi dicunt: Cum Cain, *Genes.* 4.b. Nunquid custos fratris mei sum, 1. *Ioan.* 4.d. Qui diligit Deum diligit fratrem suum. t Et si contigerit vt inueniat eam, &c. magis quàm super nonagintanouem quæ non errauerunt,] id est, magis & pluribus argumentis se gaudere ostendet, de reparatione generis humani, quàm de eorum stabilitate. Vel id est, magis gaudere nos facit. Item potest hoc intelligi de feruente pœnitente, & iusto torpente. Vnde *Eccles.* 9. b. Melior est canis viuus leone mortuo. Vel quia maius est de iniusto iustum facere, quàm iustum in iustitia conseruare. *Num.* 28.a. Oblationem meam, & panes, & incensum odoris suauissimi, &c. Ibi *Glossa Origenis.* Per singulos qui conuertuntur ad Deum, & in fide proficiunt, festiuitas oritur Deo. Lætificat eum impudicus si sit castus, & iniustus cum iustitiam colit. Agit festum Christus, qui pro salute nostra sanguinem suum fudit, cum videt prodesse, quòd se humiliauit, factus obediens vsque ad mortem. Agit festa Spiritus sanctus cum in his qui conuertuntur videt sibi templa parari. Lætantur Angeli ad quorum festiuitatem accedunt conuersi.

u Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in cælis est vt pereat vnus de pusillis istis. *Ezech.* 18 e. Nunquid voluntatis meæ est mors impij dicit Dominus? Ergo multo fortius nec de pusillis.

x Si autem peccauerit in te frater tuus,] secundùm *Hier.* sic continuatur. Monuit de pusillis recipiendis & defendendis, prohibuit ne quis scandalizaret, nec scandalizaretur, adhuc volens præscindere effectum scandali, docet vitare causam illius, scilicet, offensam dicens [Si peccauerit in te,] id est, te sciente. Ita exponitur, 1. *Timoth.* 5.d. vbi quæritur quid est fratrem in te peccare. Et respondet. Te sciente. Et sic te,] est ablatiui casus. Vel potest esse accusatiui casus. Et exponitur duobus modis. y In te,] id est, contra te iniurijs & contumelijs afficiendo. Vel [In te, id est, contra te, scilicet malo suo exemplo, & corrumpendo quantum in se est.

z Frater tuus,] qui possit tibi materiam scandali ministrare ne scandalizeris. quod est peccare.

a Vade,] non solùm per scriptum corripe. Quia vt dicit *Hier.* nescio quid latentis energiæ viuæ vocis actus habet. Energia est vis efficax effectus. *Ambros.* super *Psalm.* 118 Qui timent te videbunt me & lætabuntur. Plerisque iusti aspectus admonitio correctionis est, perfectioribus verò lætitia est. Item [vade,] vt nouerit te compati sibi & solicitudinem habere erga se. *Ezech.* 2,b. Fili hominis vade ad domum Israel, &c.

b Et corripe eum,] *Eccles.* 19.c. Corripe amicum tuum, ne fortè non intellexerit & dicat, non fecit, aut si fecerit ne iterum addat, *Prou.* 24.b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. *Exod.* 23.a. Si occurreris boui erranti, vel asino inimici tui,

reduc

reduc ad eum. *a* Inter te & ipsum solum.] Sed contra. Aut hoc intelligitur de peccato occulto, aut de manifesto. Si de manifesto, ergo manifestè corripiendus est. 1. *Tim* 5. d. Peccantes coram omnibus argue: Non ergo inter te & ipsum solum. Si de occulto, quomodo adhibebit vnum vel duos testes cum ipse solus sciat & quomodo testificabuntur illi, qui nesciunt? Solutio. Hoc intelligitur de occulto, & manifesto peccato, id est, aliquibus noto, vt postea ostendetur.

b Si te audierit lucratus eris fratrem tuum, id est, reuocatio eius tibi cedet lucrum. 1. *Cor.* 9. c. Omnium me seruum feci, vt omnes lucrifacerem. *Ier. c.* 15. d. Si conuerteris conuertam te.

a inter te & ipsum solum. Si *b* te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si *c* autem te non audierit, *d* adhibe tecum vnum, vel duos, vt in ore duorum vel trium testiū stet omne verbum. Quod si *e* non audierit eos, dic *f* Ecclesiæ. Si *g* autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut *h* Ethnicus, & Publicanus.

c Si autem te non audierit] paratus satisfacere.

d Adhibe tecum vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.] Contra *Deut.* 19. d. Nō stabit testis vnus contra aliquem, sed in ore duorum, vel trium testium stat omne verbum: Non ergo vnus testis sufficit. Solutio. Duobus modis potest quis agere contra proximum, scilic. per modum denunciationis, vel per modum accusationis. In denunciatione sufficit vnus testis, in accusatione oportet, quod ad minus sint duo: Et sic intelligitur illud *Deut.*

e Quod si non audierit eos,] corripientes & monentes.

f Dic Ecclesiæ.] Si priuata persona corripit, sic exponendum est.] Dic Ecclesiæ.] id est, coram prælato Ecclesiæ eum conuince per testes, quos prius audire noluit corripientes. Si verò Prælatus corripit, sensus est. [Dic Ecclesiæ] id est coram Ecclesia illum excommunica, id est, coram congregatione fidelium.

g Si autem Ecclesiam non audierit,] vt se corrigat.

h Sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus, supple solet haberi apud Iudæos, qui eis quasi immundis non communicabant, *Ioan. c.* 4. b. Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. *Deut.* 7. a. Non inibis fœdus cum eis, quasi dicat, excommunica eum si Prælatus es, alioquin eum vita in occulto vel in manifesto, maximè si excommunicatus est. Nota autē quod corripere fratrē homini est præceptum & ad hoc non tenentur omnes semper, sed pro loco & tempore, quando scilicet vacat & licet, & credit, quod sua correctio sit vtilis ei qui corripitur

In quinque casib. non tenetur quis corripere fratrem.

Verumtamen nota, quod quinque sunt casus in quibus non obligatur aliquis hoc præcepto.

Primus est, cum non est spes correctionis. Vnde *Hieron. ad Sanctinum.* Frustra niti, & nihil aliud quam odium quærere, extremæ dementiæ est. Et *Prou.* 9. b. Noli arguere derisorem; ne fortè te oderit.

Secundus est cum timetur defectus probationis, & criminaliter agitur, vbi scilicet obligatur actor ad talionem, si deficiat in probatione.

Tertius est, cùm Prælato tanquam Iudici notum est factum, quia notorium, vel ille conuictus est, vel confessus.

Quatuor attendenda sunt in correctione, vnde 4. modis contingit malè corripere.

Quartus cum meliori operi, vel ad minus æquè bono vocat aliquis.

Quintus est cum multitudo, vel potestas est in culpa, vbi correctio plus noceret, quam prodesset Ecclesiæ. Quatuor enim debent attendi in correctione fraterna, scilicet, discretio, lenitas, charitas, vtilitas; vnde quatuor modis contingit malè contingere.

Primò per indiscretionem, vt si aliquis manifestaret crimen alterius sine præmonitione, vel quod probare non posset, vel quod posset in eum replicari. *Rom.* 5. c. Qui prædicas non furandum furaris. Qui alium doces, teipsum nō doces. Et *sup.* 7. a. Quomodo dicis fratri tuo, frater, sine eiciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Tales significantur per Oziam, qui cum iacuisset nocte cum vxore sua, præsumpsit extendere manū suā ad arcam cadentem. 2. *Reg.* 6. b. & ideo percussus est à Deo. Vel, quia non portabat eam propriis humeris, sicut præcipitur. *Num. septimo* a.

Secundò peccat correptor per nimiam asperitatem, siue per asperam obiurgationem, Vnde *Gal.* 6. a. Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. *Num.* 22. c. Aperuit Dominus os asinæ, & locuta est. Ibi *Hieron.* sic potest Prælatus à subdito corripi, non manifestè, neque asperè.

Ideo Maria percussa est lepra, quia nō leniter corripuit Moysen. *Num.* 15. c. Tertiò peccat corripiens, si non ex charitate & compassione corripiat; sed malitiosè & derisoriè Sicut Cham. *Gen.* 9 d.

Quarto modo peccat corripiens si inutiliter corripiat, quod fit quando scienter corripit incorrigibilem, vel multitudinem, vel potestatem, vbi magis nocet, quam prosit correctio. Vnde *Prou.* 9 b Qui arguit impium, ipse sibi maculam generat. 2. *Cor.* 6. b. Qui arguit impium, ipse sibi maculam generat, 2. *Cor.* 6. d. Propter quod exite de medio eorum. Ibi *Aug.* Exire de medio eorum est facere quod pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiusque salua pace. Quantum licet dicitur, quia facta correctione in priuato licet correctus non corrigatur. sustinendum est quandoque pro gradu cuiusque, quia correptor debet attendere qualis est qui corripi debet, & verùm sit ei sua correptio. Salua pace dicitur, quia quandoque tolerandi sunt mali, & est dissimulanda correptio pro pace Ecclesiæ, vt dicit *Aug.* Quidam tamen dicunt quod Prælati tenentur corripere corrigilem & incorrigibilem, quia habent officium. Priuata persona tantum illum de quo sperat correptionem. Et hoc verum est de publica correptione, quæ pertinet ad officium Prælati vbi speratur aliorum correctio: In priuato enim non tenetur Prælatus corripere subditum si scit incorrigibilem, & sine discretione, sed sapienter dissimulare debet, sicut Dominus Iudam non corripuit. Item nota ordinem correptionis.

Nota ordinē correptionis.

Primò enim debet reuocari amore, & ideo primò singulariter admoneri debet. Post timore, & ideo secundo dicuntur adhiberi testes quos timeat. Et tandem pudore, & ideo ad vltimum dicit, vt vitetur sicut Ethnicus & Publicanus. Vnde prima correptio est amoris, secunda timoris, tertia pudoris. Et hunc ordinem debet seruare quicunque vult corripere hoc modo: si tu scis peccatum illius debes ipsum primò corripere inter te, & ipsum solum amicabiliter, si te audierit, lucratus es illum; si autem te non audierit, siste ibi donec habeas aliam viam procedendi. Potest autem haberi alia via dupliciter, quia illud peccatum, aut est iterabile, aut non. Si est iterabile, debes aliquibus bonis dicere, qui cum deprehenderint tecū corripiant eum. Si verò peccatum non est iterabile, nihilominus debes dicere alicui, vel aliquibus qui possunt prodesse & non obesse, & coram illis corripe illum. Si te audierit bene est, si autem non audierit, nuncia Prælato eius vt admoneat eū, & sic liberabis animam tuā, nec proditor criminis si hoc modo reueles. Vnde super illud *Leu.* 5 a. Si peccauerit anima, dicit *Gl. Aug.* Videtur mihi, quod à tali peccato se exuit, qui talibus indicat, qui magis prodesse quam obesse possunt conuincendo, vel eiiciendo. Si verò aliqui sciunt peccatum quod tu vis corripere, ne publicè correptus verecundiam perdat, qua perdita remaneat in peccato Si te non audierit, adhibe tecum vnum, vel duos de illis qui sciunt, vt qui vnius vocem audire noluit, multorum admonitione corrigatur. Si autem tunc non audierit, multis est dicendum, vt qui pudore saluari noluit, saluetur opprobriis plurimorum, vt dicit *Glos.* Si autem nec te sic audierit, sit tibi sicut Ethnicus, vt sequestrationis pudore emendetur. Si verò peccatum manifestum est omnibus, coram omnibus est corripiendus, sicut docet Apostolus 1. *Tim.* 5. d. Sic facere debes si es priuata persona.

Si verò Prælatus es & scis per visum, eo ordine procedere debes.

Si verò per famam, debes eum corripere secretè. Si te non audierit, debes adhibere vnum, vel duos ad corripiendum, vt plurium admonitione conuincatur. Si verò nec illos audierit, sed iurgauerit, debes de officio tuo inquirere, verùm ita sit, vt fama dicitur, & si inueneris sic se habere, debes punire Et si ille non vult emendare se, debes dicere Ecclesiæ, id est, coram Ecclesia excommunicare, vt sic tanquam hæreticus euitetur. Si verò non potes inuenire testes ad procedendum in inquisitione, potes ei indicere purgationem. Intelligitur autem hoc præceptum non solum cum iam factum fuerit, sed etiam quando est in promptu vt fiat. Obseruari autem debet iste modus in criminalibus, non in venialibus. Quod si prætermiserit quis ex simplicitate, & zelo non credo, quod peccet mortaliter. Si verò prætermiserit ex malitia, peccat mortaliter.

a Amen dico vobis.] Aduenit correctio fraterna secundum processum in littera vsque ad sententiam Ecclesiæ: Ne autem huiusmodi sententiam aliqui contemnant tanquam ab homine factam, ostendit non esse contemnendam, quia robur habet, & firmitatem à Deo confirmante in cælo, quod mini-

C ster eius facit in terra: Et hoc est. Amen dico vobis, &c.] Iustè. & discretè. Si tamen iniustè ligat Prælatus, id est, excommunicat, sententia ligat, quoad Ecclesiã, etsi non fortè quoad Deum. Vnde super illud *Leuit.* 24. b. Ecce autem egressus, &c. *Gloss.* Interdum foras quis mittitur, & intus est. Alia est ligatio iniustæ satisfactionis, quæ sæpè indiscretè fit, de qua, *infra* 23 a. Super cathedram Moysi, &c.

b Erunt ligata, & in cælo &c.] Hoc expositum est. vt supra.

a Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, b erunt ligata & in cælo, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Iterum c dico vobis, d quia si duo ex vobis e consenserint super terram f de omni re quamcunque petierint, g fiet illis à patre meo qui in cælis est. Vbi h enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum i in medio eorum. Tunc k accedens Petrus l ad eum dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsque m septies? Dicit illi Iesus: Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. n Ideo o assimilatum est regnum cælorum p homini regi, qui q voluit rationem ponere cum seruis suis. Et r cùm cœpisset rationem ponere, s oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. t Cùm autem non haberet vnde redderet, u iussit eum Dominus

c Iterum dico vobis.] Confortat per præmium, & respicit hoc vtramque clausulam præmissam.

d Quia si duo ex vobis.] *Gregorius.* Vbi sunt qui Ecclesiæ conuentum præsumunt contemnere, & venerandæ congregationis preces solitarias anteferre? Si duobus, vel tribus simul positis Iesus medium se futurum, & omnia promittit, quæ postulatus fuerit præstiturum, quid non dabit plurimis? Exemplum de montali.

e Consenserint super terram.] de corrigendis peccatoribus vel excommunicandis rebellibus, vel per charitatis concordiam in quamlibet rem.

f De omni re quamcumque petierint,] Piè perseueranter pro se, & ad salutem.

g Fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.] Habebunt enim illud, vel æquale tunc, vel quando expedierit.

h Vbi enim sunt duo, vel tres congregati, &c.] id est, ad salutem propriam, vel ad alienam quærendam, vel gloriam nominis eius manifestandam.

i Ibi sum in medio eorum.] *Petrus Raban.* Amat medium mediator Dei, & hominum, qui in medio doctorum inuentus est. *Luc* 5 g. Medius stetit ad baptismum. *Ioan.* 1 d. Medius pependit in Cruce. *Ioan.* 19. d Resurgens quoque stetit in medio discipulorum. *Ioan* 2 o. Medius etiam ad iudicium veniens segregabit hœdos ab agnis, *infra* 25. c. Sunt duo, vel tres, sed non congregati qui contra se inuicem inuehuntur, inuicem mordent, & ab inuicem consumuntur. Sunt congregati, sed non in nomine Domini, quorum consensus in fraudulentia, in malitia, in vanitate, in augendis diuitiis, in cubilibus, & impudicitiis, & iniuriis suis vlciscendis. In nomine Domini congregati sunt, qui ipsius gloriam æmulantur, ipsius spiritu feruent, ipsum in omnibus & per omnia fidei oculis. & mundo corde non desinunt intueri. Ibi prorsus in medio est, sese omnibus offerens, omnes attrahens & seipsum impertiens vniuersis. Vnde *Ioan.* 20 c. Cum fores essent clausæ stetit Iesus in medio. Item in medio, quasi communis adiutor. *Genes* 2. b. Lignum vitæ plantatum est in medio Paradisi.

k Tunc accedens Petrus.] Dixerat: Videte ne contemnatis vnum ex istis pusillis, adiecerat: si peccauerit, corripe, & præmiũ promiserat: Si duo ex vobis, &c. prouocatus ergo Petrus quærit quoties dimittat. Dicit ergo: Tunc accedens Petrus, intellectu mentis magis, quàm motu corporis. Vnde dicitur *in Glossa* prouocatus, ideo bene dicitur hic Petrus, id est, cognoscens.

l Ad eum dixit, Domine quoties peccabit in me frater meus,] id est, contra me, vel me sciente, vel publicè. quia omne peccatum publicè factum in totam Ecclesiam est, & dimittam ei? Et quia videbatur ei, quod satis erat dimittere septies, dicit ipsemet.

m Vsque septies? Dicit illi Iesus, non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.] Hyperbole est, id est, quotiescunque peccauerit, id est, semper. *Augustinus* accipit septuagies septies, id est, septuaginta septem vicibus. Septuagies septies. *Genes. cap.* 4. d. Septuplum dabitur de Cain de Lamech verò septuagies. Cain possessio, vel lamentatio. Lamech disciplinatio cordis, vel cor. vel humiliatus. Cain peccauit in fratrem corde, ore, opere. Corde, quia inuidit ei, ore, quia seduxit, opere, quia occidit. Et beneficium ei subtraxit, cum dixit: Nunquid custos fratris mei sum ego? Item quia malè tulit, & quia mentitus est. Domine nescio. Et quia desperauit: Maior est iniquitas mea, &c. Et ita septies peccauit, inuidendo, seducendo, occidendo, mentiendo, debitum subtrahendo, malè offerendo, & in desperando, & tamẽ si illũ pœnituisset, dimissum ei fuisset. Sic quis peccat contra fratrem septempliciter, id est, in animam, intellectum seducendo, affectum corrumpendo, corpus affligendo, necessaria auferendo, sua non conferendo, famam eius lædendo & malum exemplum præbendo Sic & Lamech, id est, humiliato dimittendum, quoties Deus dimittit, quia fit nobis disciplina cordis. *Esaia* 28. e. Sola vexatio intellectum dabit auditui. Et quia seruit nobis dans patientiæ nostræ materiam, & misericordiæ *Genes. cap.* 25 c. Maior seruiet minori. *Prou. cap.* 11. d. Qui stultus fuerit seruiet sapienti.

n Ideo,] id est, propter hoc, & in hoc.

o Assimilatum est regnum cælorum,] id est, vita iustorum, vel Ecclesia militans. Adaptat negotium negotio, non omnes circumstantias omnibus circumstantiis. Dominus enim reuocat dimissa sicut & hic, & ideo expedit dimittere.

Chrysostomus. Ne videatur onerosum toties dimittere, adiecit parabolam, & comparationem serui. Quantum enim gutta aquæ, ad pelagus, imò in infinitum multò plus deficit amor hominum ad infinitam charitatem Dei.

p Homini Regi qui voluit rationem ponere cum seruis suis.] *Remigius.* Christus meritorum examinator iam per scripturam rationem cum seruis ponit. Allegoria patet ex *Glossa.*

Moraliter.

Autem docemur in hoc adinuicem condonare, alioquin nec Deus in quem quotidie peccamus condonabit nobis *Eccle. cap.* 28 a. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram & à Deo quærit medelam. *Moraliter.*

Chrysostomus. Audite hoc qui pro pecuniis hoc facitis. Si enim pro peccatis hoc facere oportet, multò magis pro pecuniis.

n Ideò,] scilicet, vt sciatis fratribus esse condonandum.

o Assimilatum est regnum cælorum homini Regi,] id est, omnia mansuetè regenti *Sap. cap.* 8 a. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. *Exod.* 12. c Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Quod est contra austeros, & immisericordes prælatos. De quibus *Ezech. cap.* 34 a. Quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis eis. & cum potentia.

q Qui voluit rationem ponere cum seruis suis.] *Interlin.* Qui merita examinat scilicet in iudicio. *Luca capite decimosexto*, a. Redde rationem villicationis tuæ. In præsenti ponit rationem Dominus cum seruis suis per Scripturas. per creaturas, per doctores, per confessores, per illuminationem propriæ conscientiæ In quo etiam docentur Prælati, vt non sint negligentes inquirere de statu subditorum suorum. *Prou. cap.* 27. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, &c.

r Et cum cœpisset rationem ponere, *Interl.* examinare, scilicet intus in conscientia, vel exemplum per alium, vel doctorem, vel confessorem.

s Oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. *Interl.* Populus Iudaicus, qui Decalogo instructus, multarum transgressionum erat reus.

t Cùm autem non haberet vnde redderet,] Potest enim homo per se ruere in peccatum, sed non resurgere.

u Iussit eum Dominus venundari.] *Ioan cap.* 8 d. Qui facit peccatum seruus est peccati. 2. *Petr.* 5. d. A quo quis conuincitur, huius, & seruus est.

Nota autem

venundati, *a* & vxorem eius *b* & filios, *c* & omnia quæ habebat & reddi. *d* Procidens autem seruus ille, *e* rogabat eum dicens: Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. *f* Misertus autem Dominus serui illius dimisit *g* eum, & debitum dimisit ei. *h* Egressus autem seruus ille, *i* inuenit vnum de conseruis suis qui debebat ei centum denarios, *& tenens suffocabat eum dicens: Redde quod debes. Et *k* procidens conseruus eius rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me & omnia reddam tibi. *l* Ille autem noluit, sed *m* abijt, *n* & misit eum in carcerem *o* donec redderet debitum. *p* Videntes autem conserui eius quæ fiebant, *q* contristati sunt valde, & *r* venerunt & narrauerunt Domino suo omnia quæ facta fuerunt. *s* Tunc vocauit illum Dominus suus, & *t* ait illi: Serue *u* nequam, *x* omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: *y* nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui *z* sicut & ego tui misertus sum. Et *a* iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, *b* quoadusque redderet vniuersum debitum. Sic & *c* pater meus cælestis faciet vobis, si *d* non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.

CAP. XIX.

ET *e* factum est, cùm consummasset Iesus sermones istos, *f* migrauit à Ga-

A Nota autem, quòd est venundatio duplex, scilicet, spiritualis in seruitutem peccati, vel pœnæ in seruitutem corporalem.

a Et vxorem eius, cupiditatem, vel Prælatos Iudæorum. *Remigius.* Pretium quippe venditi, supplicium damnat intelligo *Isaie* 50. a. In iniquitatibus vestris venundari estis. 4. *Regum* 4. a. Ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi. *b* Et filios,] opera, vel subditos. *c* Et omnia quæ habebat & reddi,] *Chrysostomus.* Terrere vult, vt per minas ad supplicationem ducat. Vnde subditur.

d Procidens autem seruus ille,] quasi coactus.

e Rogabat eum dicens, patientiam habe in me, & omnia reddam tibi,] sic multi antequam infirmitate, vel necessitate co-
B gantur, nolunt incipere pœnitentiam. & cum iam non possint aliud facere, tunc primò incipiunt pœnitere. Tarda est ista pœnitentia, non tamen contemnenda. *Psalm.* 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. *Isaiæ* 26. b. Cùm feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis. Misereamur impio, & non discet facere iustitiam. Timere debent illi, qui peccata fecerunt, & nondum pœnitentiam inceperunt, quia quantò diutiùs expectantur ad pœnitentiam, tantò grauiùs punientur in gehenna. *Ecclesi.* 5. b. Ne dixeris Peccaui. & quid accidit mihi triste? Altissimus enim patiens redditor est, de propitiato peccato noli esse sine metu, neque adijcias peccatum super peccatum.

ibi

f Misertus autem Dominus serui illius dimisit eum, & debitum dimisit ei.] *Chrysostomus.* Quare ante ratiocinationem non dimisit ei debitum? Vt ad conseruum mansuetior fiat. [Misertus, &c.] Ecce quantum valet humilis oratio, veniam impetrat, & vitæ prolongationem, vt satisfacere possit. *Eccles.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat.

g Dimisit eum.] *Ioannis* 11. f. Soluite eum, & dimittite.

h Egressus autem seruus ille,] id est, de captiuitate liberatus.

i Inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios, &c. [*Remigius.* Centum denariorum debitor erat, quem de aliquibus commissis in fratrem satisfacere oportebat. Conseruum autem suffocare, in fratrem est vindictam exercere.

k Et procidens conseruus eius rogabat eum dicens, patientiam habe in me, & omnia reddam tibi:] Emendabo consilio, vel iudicio Ecclesiæ quæ deliqui.

l Ille autem noluit,] seipsum considerare vt misericorditer ageret.

m Sed abijt,] à bono gratiæ quod conceperat.

n Et misit eum in carcerem,] diræ tribulationis.

o Donec redderet debitum,] id est, vt debitum peccati solueret ne quid in futuro grauius vlciscendum remaneret.

Nota vtile est qui mortem meruit, vt promptus sit ad redemptionem, & datur ei redemptio. *Prouerbiorum* 13. b. Redemptio animæ viri diuitiæ suæ. *Chrysostomus.* Famulus petit dilatationem & accipit dimissionem. Volebat enim à principio dare, sed nolebat suum donum esse solum, sed huius serui supplicationem vt non incoronatus ascendat.

p Videntes autem conserui eius quæ fiebant.] Conserui sunt Angeli qui nunciant gesta hominum. *Tob.* 12. c. Vel Iudæi boni, & gentiles.

q Contristati sunt valde.] *Chrys.* Non solùm Deo, sed & hominibus displicebat valde.

r Et venerunt & narrauerunt Domino suo omnia, quæ facta fuerant.] Narrant enim ei Angeli, & sancti quæ fiunt in terris conquerendo de persecutoribus, vel orando pro eis.

s Tunc vocauit illum Dominus suus.] *Remigius.* Vocatio hæc intus in conscientia est cum quis in desperationem incidit. *t* Et ait illi, serue nequam,] quasi non æquus in misericordia facti exhibenda quæ tibi priùs exhibita est. Vnde *super: Psalm.* 93. *Deus vltionum Gloss.* Noli misericordiæ pontem subuertere quem transisti. *u* Nequam,] *Chrys.* Quando decem millia talentorum debebat, non vocauit eum nequam, nec conuiciatus est, quando autem ingratus factus est, tunc dicit, serue nequam. Audiamus auari, quantus ad nos sermo factus est, audiamus & immisericordes, quoniam non aliis sumus crudeles, sed nobisipsis. Vis rememorari malorum, tibi ipsi rememoratis non alij. *Sup.* 6. *b.* *Marc.* 11. *d.* A *Marc.* 10. *d.*

x Omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me.] Orationes, ieiunia, eleemosynæ, & similia, cum sint directè quærentibus summum bonum remedia peccatorum, sed de vaga fluctuatione mentis vertuntur, in falsæ spei securitatem, & in peccati fomitem. Hinc est illud. Et oratio eius fiat in peccatum. *Chrys.* Duo quærit à nobis Dominus. Et nostram partem recognoscere, & aliis dimittere. Qui enim sua intelligit, facilius conseruo dimittit. Quantò maiora iniusta tibi fecit, tantò maiorum peccatorum dimissionis causa tibi existit. Si diabolus factus est Iob, & aliis sanctis occasio coronatum, cur ô homo & tu formidas inimicum?

y Nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui,] *Tob.* 4. c. Quod ab alio oderis, &c. *Eccles.* 28. *a* Homo homini seruat iram, &c. *Luca* 6. f. Dimittite, & dimittemini. *Iacob* 2. c. Iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam. *Ecclesiast.* 31. b. Intellige quæ sunt proximi tui ex te ipso. *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

z Sicut, & ego tui misertus sum.] *Chrys.* Et si graue videtur damnum, oportebat aspicere lucrum, quod factum est. Si graue videtur præceptum, cogita præmium. Et si graue est reconciliari ei qui contristauit, hoc est grauius incidere in gehennam.

a Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus.] Romanis. Vel tartareis ministris.

b Quoadusque redderet vniuersum debitum.] Vniuersum debitum quidam dicunt non illud quod iam condonatum est, sed potiùs misericordiam quam aliis impendere debuit pro eo quòd misericordiam acceperat.

c Sic, & pater meus cælestis faciet vobis,] id est, repetet à vobis dimissa.

d Si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris,] non solum de ore.

EXPOSITIO CAP. XIX.

ET factum est cum consummasset, &c.] Postquam docuit discipulos in fide, & moribus, nunc migrat ad passionem docens quæ sunt necessaria singulis in suo statu. Primò quid coniugatis ibi [Quod ergò coniunxit, &c.] Secundò quid omnibus quoniam munditia ibi [Sunt enim Eunuchi, &c.] Tertiò, quid perfectis ibi [Si autem vis ad vitam ingredi, &c.] Vltimò subdit præmium perfectorum. ibi [Amen dico vobis, quod vos, &c.] Dicit ergo.

e Et factum est cum consummasset Iesus sermones istos,] quia fecit quod docuit: *Act.* 1. a.

f Migrauit à Galilæa.] In hoc docet prædicatores fugere mundum, & mundi curam, *secundo Timoth. capit. secundo* a. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. *Luc.* 9. g.

lilæa, *a* & venit in fines Iudææ *b* trans Iordanem, *c* & secutæ sunt cum turbæ multæ, & curauit eos ibi. Et *d* accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, *e* & dicentes: Si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa? *f* Qui respondens, ait illis: Non legistis, quia qui fecit ab initio masculum, & fœminam fecit eos. Et dixit: *g* Propter hoc *h* dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, *i* & erunt duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi: *k* Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij *l* & dimittere? Et *m* ait illis. Quoniam Moyses *n* ad duritiam cordis vestri *o* permisit vobis dimittere vxores vestras, *p* ab initio autem non fuit sic: *q* Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem, *r* & aliam duxerit, mœchatur. Et *s* qui dimissam duxerit, mœchatur. *t* Dicunt ei discipuli. Si ita est causa hominis cũ vxore, *u* non expedit nubere. *x* Qui dixit illis, *y* Non omnes capiunt verbum istud, *z* sed quibus datum est. Sunt *a* enim eunuchi *b* qui de matris vtero sic

laribus. *Luc.* 9. g. Nemo mittens manum suam ad aratrum, &c. *Isa.* 40. b. Super montem excelsum ascende. *Ioan.* 15. c. De mundo non estis.

a Et venit in fines Iudææ.] Confessio laudis in contemplatiuis, confessio fidei in prædicatoribus, initium Iudææ, confessio peccatorum in pœnitentibus.

b Trans Iordanem,] quia tales non timent iudicij riuum. De quo *Dan. cap.* 7. c. Fluuius igneus rapidúsque egrediebatur è facie eius.

c Et secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. *Raban.* Hîc conueniunt ex pietate, vt doceantur & infirmi sanentur. Hos deuotio pietatis, illos stimulus adduxit.

Gen. 1. d.

Gen. 2. d. Ephes. 5. g. 1. Cor. 6. d.

d Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum,] vt deciperent.

e Et dicentes: si licet homini dimittere vxorẽ suam quacunque ex causa] supple, & viuente ea aliã ducere. Plus enim delinquunt in subintelligentia, quàm in superficie sermonis. *Eadem infrà.* Qui dimiserit vxorem suam, & qui aliam duxerit mœchatur. Si diceret, quòd dimittenda esset, contra prædicationem faceret, si diceret non, contra legem Moysi faceret.

f Qui respondens ait illis, non legitis, quia qui fecit ab initio, &c. & dixit.] Per Adam, scilicet in persona Dei.

g Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ.] inseparabiliter, id est, ad aliam non transibit ea viuente.

h Dimittet patrem, & matrem] quia cum his personis tantum contrahere prohibitum est à Domino.

i Et erunt duo in carne vna] procreanda. Vel quia efficitur cum vxore vna caro.

k Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij. *Deut.* 24. a. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu eius, & dimittet eam de domo sua. Libellus repudij continebat repudiationem repudiantis, causam repudiatæ sufficienter assignatam, & quod nunquam cognouerit eam.

l Et dimittere] *Chrysost.* Repudium malum est, tamen cum ratione licitum est. Vir qidem meretricem dimittat, aliâs autem malè morigeratam castiget, & teneant, tribus modis, primò docendo secundum Deum, si timorem Dei non sentit, improperando, vt vel sic erubescat, si nec pudorem sentit frequenter confusa, faciat quod dicit Salomon: Cor durum baculo percute.

m Et ait illis, quoniam Moyses,] non Dominus.

n Ad duritiam cordis vestri.] *Chrys.* In ipsorum caput retorquet peccatum, & hic & semper quando accusant.

o Permisit vobis dimittere vxores vestras] id est, quasi iubet dimittendi modum, non dimissionem.

p Ab initio autem non fuit sic] q. d. nec sic se habuit lex naturalis. *Chrys.* Si filius Dei es, inquiunt, quare confundis ministrum tuum? Si homo purus es, quare reprehendis tuum auctorem? Si malum est, quare præcepit? Si verò bonum, quare destruis? Respondet. Propter duritiam vestram, sic hodie multis propter duritiam eorum promittitur dimittere Ecclesias de quibus vixerunt. Ab initio autem non sic fuit, quia antiquitùs solebant accipi Ecclesiæ propter zelum animarum, & præbendæ propter zelum Dei principaliter. *Prou. cap.* 11. d. Qui suscipit animas sapiens est. Nunc autem non propter animas suscipitur Ecclesia sed propter diuitias: Cuius signũ est, quod propter ditiorem dimittitur pauper. *Ierem. cap.* 2. b. Induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & optima illius, & ingressi contaminastis, terram meam.

q Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem.] Ob fornicationem enim corporalem, vt spiritualem debet se diuidere.

r Et aliam duxerit,] dimissa viua, mœchatur. *Ambrosius super primam Epistolam ad Corinth.* Non permittitur mulieri, vt nubat si virum suum causa fornicationis dimiserit. Item Non subiecit de viro, sicut de muliere Dominus, quòd si dimiserit manere sic, quia vero licet ducere vxorem, si dimiserit suam peccantem, quia non ita lege constringitur vir, vt mulier, caput enim mulieris est vir. *Raban.* Verba sunt Ambrosij operti non veri, eadem enim lege tenetur vir, & vxor, & quoad hoc pares sunt.

1. Cor. 7. b. Deut. 24. a. Sup. 5. a. Marc. 10. a. B Marc. 10. b. Luc. 17. d.

s Et qui dimissam duxerit, mœchatur.] Præter eum, qui dimisit eam. Idem. Viuente viro. Et hoc totum subintelligendum est quæstione supra dicta.

t Dicunt ei discipuli, si ita est causa hominis cum vxore non expedit nubere.] Hoc dupliciter legitur. [Si ita est causa,] id est, si tanta est occasio manendi cum vxore, vt nullo modo sit dimittenda, nisi pro fornicatione, non expedit nubere. Vel. id est, si vna est causa tantum pro qua dimittitur vxor, scilicet fornicatio, non expedit nubere. Hoc vult *Glossa Augustini.*

u Non expedit nubere.] Leuius est præliari ad concupiscentiam naturæ, quàm ad mulierem perniciosam. *Hier.* Si fuerit iracunda, si malis moribus, luxuriosa, gulosa, vaga, ebriosa, iurgatrix, & maledica, seu quolibet huiusmodi, velimus, nolimus sustinenda est. Cum enim liberi essemus voluntate subiecimus nos seruituti. Vnde 1. *Corinth.* 7. a. Vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.

x Qui dixit illis, non omnes capiunt verbum istud,] scilicet vt contineant, quasi acceptum non habent continere 1. *Cor.* 7 b. Melius est nubere quàm vri.

y Non omnes capiunt] vt impatientes libidinis naturaliter frigidi, vel sine instrumentis nati, quibus non est meritorium continere.

z Sed quibus datum,] ex gratia.

a Sunt enim eunuchi:] Quorum sunt multa genera. Quidam sunt sine instrumentis nati, hi propriè castrati dicuntur, quasi casti nati, horum nullum est meritum, vel demeritum. *Multa genera eunuchorum.*

Item facti propter captiuitatem, vel propter matronarũ delicias, scilicet spadones à spatha genere ferri. *Eccl. cap.* 30. c. Bona abscondita in ore clauso, sic spado complectens virginem, & suspirans. Et *cap.* 20. a. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam.

Item frigidæ naturæ, vel senes, vel pueri.

Item abstinentes tantùm propter pollicitam iustitiam, vel culturam idolorum, vel detestantes omnem concubitum, vt quidam hæretici 1. *Thessalon. cap.* 4. a. In nouissimis temporibus discedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris, doctrinis dæmoniorum in hypocrysi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit. Et abstinentes etiam tantum pro fauore humano.

Item continentes solo intuitu mercedis æternæ, quasi bene vincentes. Eunuchus enim dicitur ab eu bonum, & nichos victoria. *Isaia capitulo* 56. b. Non dicas eunuchus, ego lignum aridum, & cæt. Ibidem. Hæc dicit Dominus eunuchis, qui custodierint sabbata mea, & elegerint, quod volui, dabo eis in domo mea, & in muris locum & nomen melius à filiis, & à filiabus.

b Qui de matris vtero sic nati sunt] id est, castrati propriè, i. casti nati: Et cum his computantur senes, & pueri.

nati sunt, *a* & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, *b* & sunt eunuchi qui seipsos castrauerūt propter regnum cælorum. *c* Qui potest capere, capiat. *d* Tunc *e* oblati sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. *f* Discipuli autem increpabant eos. *g* Iesus verò ait illis: Sinite paruulos & nolite eos prohibere ad me venire, *h* talium enim est *i* regnum cælorum. Et *k* cùm imposuisset eis manus, abijt inde. Et *l* ecce vnus accedens, ait illi: *m* Magister bone quid boni faciam vt habeam vitam æternam? *n* Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus. Si *o* autem vis ad vitam ingredi serua mandata. Dicit illi; *p* Quæ? *q* Iesus autem dixit. Non homicidium facies, non adulterabis; Non facies furtum, non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum, & matrem, & diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dicit illi *r* adolescens: Omnia hæc custodiui à iuuentute mea, *s* quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes *t* & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, *x* & veni sequere me. *y* Cùm audisset autem adolescens verbum, *z* abijt tristis: erat enim habens multas possessiones. *a* Iesus autem dixit discipulis suis. Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cælorum.

a Et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus,] *ad Lucam*, id est, fauore hominum abstinentes, & continentes, vt hypocritæ, qui licet contineant, non tamen propter Deum. Hi sunt claustrales, & obedientiarij mundi, & inanis gloriæ. *Hier.* Qui persuasione hæretica simulant castitatem, vt mentiantur veritatis religionem. Hi ab hominib. propriè dicuntur spadones à spatha quasi spathones. *b* Et sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt, &c.] Hi dicuntur eunuchi, ab eo quod est bonum, & nichoa, quod est victoria, quasi boni victores. *Chrysost.* Maledictioni obnoxius est, qui abscindit mēbrū. Abscindere enim membrum dæmoniacæ actionis est & diabolicarum insidiarū à principio opus fuit, vt Dei operibus detrahant, vt homini noceant, vt naturæ imputetur vitium nō electioni, vt dupliciter noceant, & membra abscindantur, & naturalia putent peccata. Si mens sobria fuerit naturaliū motuum documentum nullum erit. Argumentum quod primi motus non sunt peccata.

Marc.10.a. Luc.18.a.

Marc.10.d. Luc.18.d.

C

c Qui potest capere capiat,] scilicet, vt sit castus, vel intelligat quæ dico.

d Tunc.] *Rab.* Quando de castitate faciebat sermonem.

e Oblati sunt ei paruuli vt manus eis imponeret, & oraret,] id est, voce benediceret.

f Discipuli autem increpabant eos.] *Hieron.* Non quòd nollent eia Saluatoris & manu, & voce benedici, sed quod necdum habentes plenissimam fidem, putarent eum in similitudinem hominum offerentium importunitate lassari.

g Iesus verò ait illis, sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire,] *Prou.3.d.* Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales, & ipse benefac. *Beda.* Herodiana credulitas, & Ægyptiaca malitia est nascentem prosequi saluatorem, & allidere paruulos Israel.

h Talium enim,] id est, simplicium non superborum. *Iacob c.4.b.* Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

i Est regnum cælorum,] id est, vita æterna.

k Et cùm imposuisset eis manus abijt inde.] *Hilarius.* Munus enim, & donum Spiritus sancti per impositionem manus & prædicationem, cessante legis opere dandum erat gentibus. Vnde infantes gentis forma sunt, quibus per fidem, & auditum salus redditur, regnum Dei, id est, doctrinam Euangelij sicut pueri accipiamus, quia nec puer in discendo contradicit auctoribus: nec ponit rationes aduersus eos, sed fideliter suscipit, obtemperat, & acquiescit. Vnde *supra capit.18.a.* Nisi conuersi fueritis, &c.

l Et ecce vnus accedens ait illi.] *Marc.10.c.* Dicitur quod iste habebat multas possessiones. Et *Luca* 18.b. Contristatus est, quia diues erat valdè.

m Magister bone quid boni faciam, vt habeam vitam æternam.] *Ioan.7.c* Quid faciemus, vt operemur opera Dei.

n Qui dixit ei, quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus, essentialiter, alij participatione.

o Si autem vis ad vitam ingredi, serua mandata,] pertinentia ad dilectionem proximi, quod est certum signum dilectionis Dei 1 *Ioan.cap 4.c.* Si diligimus inuicem, Deus in nobis manet. *Rom.14.c.* Qui diligit proximum, legem impleuit.

p Dicit illi, quæ] Tentando quærit: quasi non legerit, vel ne possit iubere contraria.

q Iesus autem dixit, non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, & cæt.] *Leu.cap.19.d* Diliges inimicum tuum sicut teipsum. *Interlin. Septuaginta* proximum. *Hieronymus. super Epistolam, Ephes.cap.5.g.* Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat. Quæ est ergo differentia inter proximi & vxoris dilectionem? Solut. In proximo, sicut est aduerbium similitudinis. in vxore autem approbationem, & confirmationem cum pondere quodam sonat. Sicut dicitur: Iste fecit sicut vir. Et illud. Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre. Nota autem secundùm *Hieronymum* iste malus fuit, quia iuxta *Lucam.18 d.* Non animo discentis, sed tentantis accessit, quod colligitur ex eo quòd fuit Iudæus, & Princeps, & decalogo legis instructus. Sciens etiam, quod illius obseruantia sufficiebat ad salutem, & ad vitæ æternæ merita. Videtur etiam fuisse auarus, quia audito Domini consilio, abijt tristis tanquam molestè sustinens sua dare. Cuius etiam occasione Dominus statim subdit de auaro, dicens, quod difficilius &c. *Beda.* aliter sentit de eo, adhærens verbo. *Marc.10.c.* Dicentis: Intuitus Iesus eum dilexit eum. Sed intelligas prius accessisse animo tentandi, & post conuersos animo discendi. Vel non est curandum, si dissonent expositores in huiusmodi quæ sunt de articulis fidei, nec semper tangit Spiritus sanctus corda expositorum.

Iob 5.b.

r Dicit illi adolescens, omnia ad hæc custodiui à iuuentute mea.]

Hieronymus. Mentitur. Sic enim diligere proximum suum sicut seipsum, id est, opere complesset, non esset tristis cum sua dare pauperibus iuberetur.

s Quid adhuc mihi deest, ait illi Iesus. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes,] non partem.

t Et da pauperibus,] Non diuitibus. *Psalm.111.* Dispersit, dedit pauperibus.

u Et habebis thesaurum in cælo.] Id est, retributionem multam.

x Et veni sequere me.] *Chrysostomus* & *Hilarius* exponunt de populo Iudaico, qui adolescens erat, non ætate, sed leuitate, moribus immaturis non annis: Cuius natiuitas fuit à tempore Abrahæ vsque ad exitum de Ægypto; vsque tunc quasi infans fuit. Iuuentus à tempore Moysi vsque ad reges. Virilitas autem vsque ad transmigrationem Babylonis. Senectus autem vsque ad Christum. Iesus tamen intuebatur eum, vt reliquiæ saluæ fiant. Hic vendere confidentiam legis, & sacrificiorum quibus carnaliter vtebatur relinquere iubetur, & admonetur. Omnia enim mandantur fœlici commercio mutari, vt illa deinceps gentibus spiritualiter pauperibus sub ipsius veritate corporis sint diuidenda. Sed Iudaicus populus his auditis tristis abscessit.

y Cùm audisset autem adolescens verba hæc.] *Chrysostomus.* Hæc sunt verba quæ contemptum mundi in vniuerso mundo, & voluntariam persuasere paupertatem. Iste adolescens tum significat populum Iudæorum, tum laudatores aliorum aut imitatores. In quorum persona dicit Balaam, *Num.23.b* Moriatur anima mea morte iustorum. Tum etiam eos, qui quærunt consilia, & contristantur si sibi non placent. *Prou.18 a.* Non recipit stultus verba prudentiæ nisi ea dixeris quæ versatur in corde suo. Vel iterum eos, qui volunt melius per viam mandatorum ire onerati, quàm leuiùs, & expeditiùs currere per viam consiliorum. *z* Abijt tristis.] Et quare? Erat enim habens multas passiones,] quæ suffocant verbum Domini *supra cap.13.c.*

a Iesus autem dixit discipulis suis: amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cælorum.] *Luca 18.e.* Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt, *Marci 10.c.* Quam difficile est confidentes in pecuniis introire in regnum Dei.

Et *a* iterum dico vobis: *b* Facilius est *c* camelum *d* per foramen acus transire, quàm *e* diuitem intrare in regnum cælorum. *f* Auditis autem his discipuli mirabantur valde, *g* dicentes: Quis ergò poterit saluus esse? *h* Aspiciens autem Iesus dixit illis: *i* Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt. *k* Tunc respondens Petrus, dixit ei: *l* Ecce nos reliquimus omnia, & *m* sequuti sumus te? Quid ergo erit nobis? *n* Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quòd vos qui sequuti estis me in *o* regeneratione, *p* cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim *q* iudicantes duodecim *r* tribus Israel. Et *s* omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, *t* centuplum accipiet, *u* & vitam æternam possidebit. *x* Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

a Er iterum dico vobis, facilius est,] id est, minus impossibile est, quia hoc non repugnat Dei iustitiæ, & potentiæ, sed diuitem intrare in regnum cælorum magis repugnat. *Marc.*10.*c.* *Luc.*18.*c.*

D *c* Camelum per foramen acus transire. Porta erat in Ierusalem quæ acus dicebatur, per cuius foramen non nisi inonerati transire poterant, sic non nisi depositis diuitiarum curis intrant in regnum cælorum. Nota quòd habere, & amare diuitias malum est, & hoc est auari. Non habere, & amare deterius, hoc ærumnosi. Habere & non amare bonum, sicut Abraham. Nec habere nec amare melius, vt Pauli perfecti.

e Quàm diuitem.] Diues populus Iudaicus. Item diuitiis mundi oneratus, & inflatus.

b Facilius est camelum,] id est, quemcunque peccatis onustum. Camelus licet magnum sit animal, tamen quasi adhuc vellet esse maius, habet gibbum in dorso, in hoc superbia. Item super camelo sine ligamine iacet sarcina, sic super peccatores sarcina peccatorum. Item facile ad terram inclinatur, & sursum non potest caput erigere propter gibbum. Oculi stultorum in finibus terræ. *Prou.*17.*d.*

d Per foramen acus transire quam diuitem intrare in regnum cælorum.] Per foramen acus, id est, fidem vulnerum Christi, qui in aduentu primò perforatus est, & in secundo perforabit ad modum acus. *Cant.*2.g. Veni columba mea in foraminibus petræ. *Isaia* 2.e. Ingredere in petram & abscondere in fossa humo à facie timoris Domini, &c. De hac acu, *Exod.*26.a. Vbi cortinæ tabernaculi leguntur factæ ab opere plumario acuali, scilicet, Prælati protegentes, & ornantes Ecclesiam, facti sunt boni opere acus Christi. *Prouerbiorum* 11.d. Qui confidit in diuitiis suis corruet & 28.c. Qui festinat ditari non erit innocens.

f Auditis autem his discipuli mirabantur valdè]ex Dei responsione. quod seruantibus mandata ingressus in cælum, facientibus consilia thesaurus in cælo promittitur. Hæc enim mira videntur, & quod, scilicet sequentes Christum iudicabunt.

g Dicentes, quis ergò poterit saluus esse,] cum pauci sint qui non habeant, vel non ament diuitias,

h Aspiciens autem Iesus,] id est, radios gratiæ suæ ad eos transmittens contra tentationem cupiditatis. Videt enim Dominus extramittendo. *Sap.*4.c. Respectus eius in electos illius.

i Dixit illis apud homines impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.] *Luca* 1.c. Non erit impossibile apud Deum omne verbum. *Genes.*18.b. Nunquid Deo quicquam est difficile.

k Tunc respondens Petrus dixit ei.] Audito præmio mandata seruantium, & omnia vendentium, prouocatus audire vult omnia, & etiam voluntatem habendi relinquentium præmia, si tamen etiam sequantur Dominum.

l Ecce nos reliquimus omnia.] *Interlin.* id est, voluntatem habendi.

m Et secuti sumus te, quid ergo erit nobis,] quasi dicat, quod præmium inde consequemur?

n Iesus autem dixit illis, amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me.] Non dicit qui reliquistis omnia, sed cum duo dixisset, Petrus alterum sumit. Notatur autem in hac serie thesaurus, & thesauri locus.

o In regeneratione,] id est, in resurrectione.

p Cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis, & vos super sedes duodecim.] *Chrysostomus.* De sede Dei audi Prophetam: Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. Omnes credentes sunt sedes maiestatis eius. Vnde quia non hic de tempore futuri iudicij dicit, sed de vocatione omnium gentium, non tantùm dixit. Cum venerit filius hominis sedens, sed cùm sederit. Ex eo: cœpit sedere in sede maiestatis, ex quo credere in eum cœperunt gentes. Ex etiam tempore Apostoli sederunt super duodecim Threnos: id est, in omnibus Christianis secundùm diuersitates animarum, Suscipientes verbum Petri. Thronus eius fuerunt, & sic de aliis. Apostoli sedes Dei, fideles homines sedes Apostolorum. Doctrinis itaque & exemplis condemnantur quotidie nolentes credere de duodecim tribubus Israel. Tribus autem Leui quæ duodecima est, subintelligitur in duodecim quæ est in diuisione terræ promissionis, non accipiens partem, diuersa est per duodecim tribus quarum decimas & oblationes retinuit. *Psal.*46.

q Iudicantes duodecim tribus Israel,] contra. *Ioannis tertio* b. Qui non credit iam iudicatus est. Itē secundum *Aug.* Infideles nec iudicabunt, nec iudicabuntur. Solut. Duplex est credere, & tunc duplex iudicium, scilicet discussionis & condemnationis. *Marc.*10.*f.* *Luc.*15.*f.*

r Tribus Israel,] id est, reprobos de duodecim tribubus.

s Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum,] id est, nominis mihi exaltationem. Vel id est, honorem meum.

t Centuplum accipiet,] in præsenti pro vno fratre carnali centum spirituales, quia omnes bonos. *Psalm.* 118. Particeps ego sum omnium timentium te. Vel gratiam, quod in centuplum valet.

u Et vitam æternam possidebit,] tanquam hæreditatem.

x Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi,] id est, multi qui erant in primo statu, & eminentiori omnia propter Deum relinquentes, erunt in statu nouissimo, & inferiori, scilicet à priori descendentes, & è conuerso. Vel, primi id est, qui prius fuerunt in charitate habentes reperiuntur in peruersitate, & è conuerso. Quia ita sit, patet per sequentem parabolam. Non tamen vsquequaque est expressa similitudo, in parabola enim ponuntur primi, & nouissimi.

EXPOSITIO CAP. XX.

Simile est regnum cælorum, &c.] Istud cap. diuiditur in tres partes. In prima ostendit parabolam quam in proximo dixerat supra, scilicet, quod erunt primi nouissimi, &c. In quo docet fugere otium, inuitans nos ad laborem. In secunda prædicit discipulis imminere, scilicet passionem redarguens ibidem filios Zebedæi, in quo inuitat nos ad humilitatem, ibi [Et ascendens Iesus Ierosolymam, &c.] In tertia igitur de curatione duorum cæcorum, vbi exhortamur ipso facto ad constantiam orationis, ibi: Et egredientibus, &c.

Mysticè. *Mysticè.*

Paterfamilias est Deus, operarij ab eo conducti in vineam sunt creditores ad Ecclesiam excolendam constituti, quæ nomine vineæ solent intelligi. *Isaia cap.*5. b. Vinea Domini Sabbaoth domus Israel est. Mane, hora tertia, sexta. nona, intelliguntur anteactæ ætates in quibus vocatus est populus Iudaicus, vndecima verò ætas, in qua, & gentilis, & Iudaicus populus vocatus est. Et exponitur de ætatibus Macrocosmi, & etiam microcosmi. Et exponitur primo mane, id est, prima ætate mundi, vel intelligentiæ humanæ, quæ in primis fuit modica ad cognoscendum Deum.

c Exijt primo mane, &c.] i vocauit prædicatores, vt eos qui adhuc in ætate tenella sunt vocarent de macrocosmo. Secundùm *Hier.* Mane vsque ad diluuij inundinationem. operarij Adam, & alij Patriarchæ. Hora tertia vsque ad circumcisionem, operarij Noë, &c. Hora sexta vsque ad legis dationem

legis dationem, operarij Moyses, & cæteri. Hora nona vsque ad Regum vnctionem, operarij Dauid, & cæteri Prophetæ. Vndecima vsque ad Christi, & Apostolorum prædicationem, operarij Christus, & Apostoli, & cæteri prædicatores. Dicit ergò.

CAP. XX.

Simile *a* est regnum cælorum *b* homini patrifamilias, qui *c* exijt primo mane *d* conducere *e* operarios in *f* vineam suam. *g* Conuentione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit *h* eos in vineam suam. Et *i* egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, & *k* dixit illis: Ite & vos in vineam meam & quod iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem abieruot. Iterum autem exijt circa sextū, & oonam horam, & fecit similiter. *l* Circa vndecimam verò horam exijt, & *m* inuenit alios stantes, & dicit illis? *n* Quid hic *o* statis *p* tota *q* die otiosi? Dicunt *r* ei: Quia nemo oos conduxit. Dicit illis: *f* Ite & vos in vineam meam. Cum *t* sero autem factum esset, dicit *u* Dominus vineæ *x* procuratori suo: *y* Voca operarios & redde *z* illis mercedem, *a* iocipiena à oouissimis vsque

a Simile est, &c.] id est, præsens Ecclesia, A id est, negotium quod fit in Ecclesia præsenti, negotio, quod ab homine patrefamilias fit vel fieri potuit *b* Homini patrifamilias.] *Chrysostomus* Paterfamilias Christus est, cuius domus est cælum, & terra. Familia omnis creatura. *Philip.* 2. b. Vt in nomine Iesu omne Iesu omne genu flectatur. Qui quasi tristegam ædificauit. *Genes.* 6. c. Vt super terram essent certantes. *Iob* 8. a Militia est vita hominis super terram. In inferno victi, in cælo victores. Vtriusque dedit nobis quasi modicum gustum, noctem de inferno, lucem de cælo. Vinea iustitia est, vites castitas, mansuetudo, patientia, & similia. Adam positus est ad colendum, non coluit, & proiectus est. Nos positi sumus ad colendum iustitiam, si neglexerimus, proijciemur, sicut & Iudæi proiecti sunt. Ruina præcedentium admonitio debet esse sequentium. Minus digni venia erunt secundi, quàm primi. Secundùm *Gregorium* exponitur de Microcosmo. Mane est intelligentia puerorum quæ parum claret vt lux matutina. Hora tertia, intelligentia adolescentum, quæ proijcit in calore charitatis, & splendore cognitionis. Hora sexta, intelligentia iuuenum. Nona intelligentia senectutis quando sol, id est, calor ætatis descendit. Vndecima, intelligentia ætatis decrepitæ.

c Qui exijt, &c.] *Gregorius.* Quando non cognoscitur in secreto est, sed quando cognoscitur exit conducere operarios, ex occulto progrediens ad notitiam.

d Conducere operarios.] *Isaia* 61. b. Filij peregrinorum agricolæ, & vinitores vestri erunt.

e In vineam suam.] *Ieremia* 2. d. Ego te plantaui vineam electam.

f Operarios.] *Chrysostomus*, Mercenarij sumus. Mercenarius sine opere esse non potest. Opera autem oostra sunt opera iustitiæ, non vt agros colamus, & vineas, non vt diuitias acquiramus, & honores congregemus. Et quamuis hoc sine peccato facere possumus, tamen non sunt opera nostra, sed diaria nostra. Sicut ergo nemo conducit operarium, vt hoc solum faciat quod manducet, sic nos non ideò vocati sumus, vt hoc solum operemur, quæ ad nostrum pertinent vsum sed ad gloriam Dei. Et sicut mercenarius totum diem impendit circa opus, modicam horam circa cibum, sic & nos debemus omne tempus impendere circa gloriam Dei & modicam partem circa terrenos vsus. Et si mercenarius ea die qua opus non fecerit erubescit intrare domum, & petere panem, quomodo tu non confunderis intrare Ecclesiam, & stare in conspectu Dei, quando nihil boni gessisti.

Conuentione, &c.] Ille denarius valebat decem nummos vsoales.

Allegoricè.

Autem significat vitam æternam.

h Misit eos, &c.] vt scilicet eam colerent, & custodirent. *Genes.* 2. c. Tulit Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum. *Cantic.* 1. Posuerunt me custodem in vineis. *Chrysostomus.* Mercenarius positus est in vinea, si neglexerit, non solum mercedem perdit, sed & desertæ vineæ damnum exigitur ab eo. Vinea Domini non extra nos est, sed in nobis plantata est. Qui peccatum facit dissipat eam, qui bona facit, colit.

i Et egressus, &c.] *Chrysostomus.* Peccatores mortui sunt, non otiosi. Qui diabolo seruit, mortuus est, qui Dei opus non operatur, otiosus est. Qui aliena tollit, mortuus est, qui sua non dat, otiosus est. Coluisti vitem misericordiæ, si das, & ieiunij, si ieiunas. Si inuides meliori, mortuus est, si nec inuides, nec congaudes otiosus est.

k Et dixit illis: Ite, &c.] Vnicuique enim reddetur secundùm quod meruit. *Ioan.* 14. a. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Illi autem abierunt. *l* Circa vndecimam verò horam exijt. *Chrysostomus* Iam nos in nouissima mundi margine stamus. 1. *Ioan.* 2. e Filioli nouissima hora est. Duodecima hora non est iam integra. Vnde putas, quia candor iustitiæ iam recessit de mundo, & sol gratiarum radios reuocauit, & totam terram nigredo mendaciorum, & iniquitatum quasi nox fusca cooperuit, nisi quia iam duodecima hora finitur? Vbique tenebras vides, & dubitas diem transire? Prius in vallibus fit obscuritas die declinante, sic prius in laicis, & sæcularibus incipit obscuritas, nunc autem quando vides quòd sacerdotes positos in summo vertice dignitatum, qui montes dicuntur apprehendit iniquitas tenebrosa, quomodo dubitetur, quia finis mundi est.

m Et inuenit alios stantes: & dixit illis: quid hic statis] Hic, id est, in hoc loco tam periculoso, laborioso, tam monstruoso, suspicioso, lutoso.

n Quid,] cum habetis conductores collaboratores, temporis opportunitatem, laboris suauitatem, mercedis saturitatem.

o Statis,] mandatorum Dei obliti, rugitu leonis stupefacti, carnis illecebris confracti.

p Tota die,] id est, tota vita

q Otiosi,] vobis nihil proficientes, proximis non subuenientes. Deo non seruientes, hostibus non resistentes, pœnitentiam non agentes, in posterum non prouidentes.

r Dicunt ei, quia nemo nos conduxit.] Conductores sunt prædicatores, qui debent operarios congregare, ipsos de mercede certificare, vineam primò intrare. *Chrysostomus.* Nescitis quia qui non operatur in hoc seculò non manducat in futuro? Dies iste dies operationis, dies qui sequitur feriarum est.

f Dicit illis: Ite & vos in vineam meam.] *Chrysostomus* Qui vocati sunt in prima, & tertia, sexta, & nona non dicunt hoc quod isti, quia omnes isti conducti sunt, & sciuerunt Dei promissa, gentes verò non. *Idem.* Certum pactum ex denario non fecit nisi cum primis. Cum Adam enim pepigit, cum cæteris post eius lapsum non, quia tantum paratus est tribuere quantum mercenarij recipere non sperabant. *t* Cum serò autem factum esset.] *Chrysostomus.* Considera, quòd serò reddit mercedem non manè. *Ps.* 127. Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. *Prou. c.* 20. c. Hæreditas ad quam festinatur in principio, &c. Lucifer mane voluit habere mercedem, antequam laborasset. *Isaia c.* 14. c. Quomodo cecidisti de cælo lucifer, &c. Ascendam in cœlum, &c. Serò autem, est mors hominis, propter obscuritatem, frigiditatem, obliuionem, retributionem, completorium.

u Dicit Dominus vineæ.] Pater.

x Procuratori suo.] Id est, filio, qui propitius curat à spirituali miseria, protinus curat in temporali angustia, pro nihilo curat, id est, saluat in gloria. *y* Voca operarios] id est, fideles qui operantur instanter, ne tempus pereat, læ- tanter vt opus Deo placeat, perseueranter vt præmium æternum accipiant. *Iob* 14. c. Vocabis me, & ego respondebo tibi. Hos vocat Dominus quatuor modis, scilicet, per sanctorum prædicationem, per beneficiorum largitionem, per internam inspirationem, per flagellorum correctionem, *Prou.* 1. c. Vocaui, & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Operarios autem ideò vocari præcipit, quia non potest fodi, vel putari vinea verbis, sed factis. Vel ideò vocat operarios, vt tu facias eodem modo. *z* Et redde illis mercedem,] 2. *Tim.* 4 b. Bonum certamen certaui. cursum consummaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex. 1. *Cor* 3. b. Vnusquisque mercedem suam accipiet secundùm suum laborem. *a* Incipiens à nouissimis vsque ad primos,] i. prius remunerans eos, qui tardius vocati sunt, vel, i non posterius remunerans nouissimos. *Chrysostomus.* A nouissimis incepit,

Fideles vocat Dominus quatuor modis.

incepit, quia qui ante Christi aduentum fuerunt quasi ex operibus suis facti sunt sancti, gentes autem ex misericordia. Reddens ergò prioribus iustus apparuit, nouissimis apparet misericors, misericordia ergò incipit à nouissimis. Vide Rom. c. 15. b. Gentes super misericordia honorare. 1. Ioan. cap. 4. d.

a ad primos. b Cùm venissent ergò qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. c Venientes autem, & primi, d arbitrati sunt, quòd plus essent accepturi, acceperunt autem, & ipsi singulos denarios. Et e accipientes f murmurabant aduersùs patrem familias, dicentes: Hi g nouissimi vna hora fecerunt, & h pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus. At

Mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Iustitia verò incipit è maximis. Ezech. 19. c. A sanctuario meo incipite, 1. Pet. 4. d. tempus est, vt iudicium incipiat à domo Dei. Item Chrysost.

B Nimia misericordia ordinem non aspexit.

a Ad primos.] Aug. de concordia Euangelistarum. Quamvis fœlicitatem resurrectionis omnes simul accepturi sint, tamen quia alij accipient post vnam horam, alij post multas, illi dicuntur priores accipere, qui post modicum temporis accipient. Itaque nouissimi in labore erunt primi in præmio.

De Magistris cap. fin.

b Cùm venissent ergo, qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.] Denarius est vita æterna, quæ sine cruce non tribuitur, in qua litera tua imprimitur, vbi Regis imago cognoscitur.

c Venientes autem & primi] id est, Iudæi. d Arbitrati sunt, quòd plus essent accepturi, acceperunt autem, & ipsi singulos denarios,] id est singula merita. Ioan. 14. a. In domo patris mei mansiones multæ sunt.

e Et accipientes murmurabant aduersùs Patrem familias dicentes] quidam, scilicet, ex eis murmurabant, vt primitiui illi fideles quorum erat cor vnum, & anima vna in Deum qui audientes Apostolos transisse ad gentes, vsque dum sic ordinatum à Deo esse didicerunt. Murmurabant Iudæi, scilicet ab initio Ecclesiæ nascentis ad fidem conuersi, quorum murmuratio causa fuit quare Apostolus epistolam scripsit ad Romanos, sed à murmure post destiterunt, aliis manentibus in murmure. Alij verò ex eis acceperunt, alij murmurauerunt, iuxta regulam Ticonij secundùm quam fit sermo secundùm alios, & alios de eadem multitudine non mutata voce. Sic in Ps. 77 Cùm occideret eos, quærebant eum. Vel potest dici, quòd in præsenti murmurant tanquam in futuro accepturi. Vel per Synchesim, id est, spontaneam confessionem, quasi, esto, quòd sic murmurabant, tamen paterfamilias in nullo iniustè egit. Vel in iudicio quasi murmur, & oculus nequam erit, quasi admiratio Iudæorum de gloria gentium, vel diuturna antiquorum bonorum à visione Dei cum desiderio quod habebant, suspensio potest intelligi quædam murmuratio, id est, admiratio.

f Murmurabant.] Chrysostomus. Non ex inuidia gratiæ murmurant, sed ex ignorantia secretorum, quasi quærant nouissimi cùm temporalia nostra non habuerunt, quare dispari vocationi par datur præmium? Dicentes:

g Hi nouissima vna hora fecerunt] Synchesis est, quasi dicat, concedatur, quod sic dixerint, tamen sic posset eis responderi, vt subiungitur. Dici etiam potest, quòd hæc dictio est quædam admiratio.

h Et pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus.] Chrys. Pondus significat opus iustitiæ, æstus concupiscentiam sæculi. Hoc ideo dicitur, quia olim omnibus bonis mundus prosperabatur, & ideo qui tunc fuerunt cum maiori difficultate iustitiam seruauerunt, quia fœlicitas mundi impedimentum est animæ. Multum ergò tunc erat bonus, qui iustus poterat esse. Multum verò malus, qui non fuit ad Deum, cum plurimis aduersitatibus premi videat mundus. Pondus etiam dici possunt onerosa præcepta, propter quæ, & alibi Dominus hortatur Iudæos, & dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego vobis requiem dabo. Æstus verò vrens calor tentationum, quam conflabant maligni spiritus in antiquos ad æmulationem gentium eos irritantes.

Item Chrys. Si in homine est quando nascatur prius, aut postea, ista ratione primam habebit mercedem, qui priùs nasci voluit, secundam qui postea venit ad vitam. Nunc autem cùm Dei sit potestatis quando hominem producat in mundum nec ille sibi priorem honorem defendere debet, qui prius natus est, nec ille contemptibilior esse, qui postea.

[Moraliter.] Illi murmurantes figuram tenent quorundam claustralium, qui eò quod diutius fuerunt in claustro murmurant, quòd sibi præponuntur iuniores, vel parificantur.

i ille respondens vni eorum, dixit: k Amice, l non facio tibi iniuriam. m Nonne ex denario conuenisti mecum? n Tolle quod tuum est, & o vade. p Volo autem, & huic nouissimo dare sicut & tibi. Aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sic q erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. r Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Et s ascendens Iesus Ierosolymã

i At ille respondens vni eorum dixit.] Similiter, Mar. cap. 13. d. Quod vobis dico, omnibus dico.

k Amice,] Per fidem, non amice per operationem. Simile. Infra. 26. e. Amice, ad quid venisti? l Non facio tibi iniuriam.] Chrys. De dato eius nemo murmurat iustè qui amplius dat, quàm omnis homo desiderat. m Nonne ex denario diurno conuenisti mecum] quasi sic. n Tolle quod tuũ est.] Dirigitur sermo ad murmurantes, &

C

exponitur totum in malo, id est, tollens quod tuum est, scilicet pœnam æternam quam meruisti.

o Et vade,] id est vades in ignem æternum. Sic vult illa Interlin. Reddo tibi, &c. Vel fit sermo ad eos, qui non fuerunt in murmuratione pertinaces, & exponitur totum in bono: Ac si dicat Dominus: Paratus sum tibi reddere mercedem tuam, scilicet vitam æternam. [Et vade,] id est, vades in regnum Dei. Vel primum referatur ad murmurantes, secundum ad denarium recipientes. Hieronym. Vade, id est, persevera in adepta iustitia.

p Volo autem, & huic nouissimo dare, sicut & tibi, aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?] vt sup. 6. c. si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Eccl. cap. 35. b. In bono oculo adinuentionem facito manuum tuarum, quoniam retribuens est Dominus, & septies tantum reddet tibi.

q Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi.] Chrysost. Sicut in corona, nec initium est, nec finis, ita inter sanctos, quantum ad tempus in illo sæculo nemo nouissimus dicitur nemo primus.

r Multi enim sunt vocati, pauci verò electi] Chrys. Tandem sententiam repetit vt doceat quare introducta est parabola. Remigius. Quid tam multi, & tam nouissimi, quàm primi reprobentur, terribilis sententia subditur. [Multi enim sunt vocati, &c.

Moraliter.

r Multi enim sunt vocati.] Omnes canonici vocantur ad electionem, sed tamen vnus eligitur in Episcopum. 1. Cor. 9. d. Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium. In vniuerso ergo quinque modis exponitur. De primo murmure, vel per Synchesim, vel per regulam Ticonij, de præsenti, de murmuratione admirationis, de gemitu patrum in limbo.

s Et ascendens Iesus Ierosolymam.] secundùm situm loci. [Et ascendens, &c.] Inceperat Matthæus narrare ea, quæ Dominus fecerat in Iudæa. Narratis ergo his, quæ fecerat vltra Iordanem, accedit hîc ad ea, quæ fecit citra.

Moraliter.

s Et ascendens] sex saltibus. De cœlo in vterum virginis, de vtero in mundum, de mundo in patibulum, de patibulo in infernum, de inferno in mundum, de mundo in cœlum, Cant. capite secundo, 2. b. Ecce iste venit saliens in montibus, & transiliens colles. Psalm. 18. Exultauit vt gigas ad currendam viam, à summo cælo egressio eius. Primum saltum, & secundum humilitas fecit. Cant. capite primo, d Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea, id est. humilitas, dicit Ecclesia, dedit odorem suum, qui traxit filium de sinu patris. Luca. capite primo, c. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Tertium, & quartum fecit charitas Ioan. cap. 15. b. Maiorem charitatem nemo habet, &c. Quintum, & sextum fecit veritas, siue deitas. Humilitas enim eduxit de cœlo, & induxit in mundum, charitas deduxit ad patibulum, & vsque ad infernum. veritas verò reduxit ad mundum, & de mundo in cælum. Ioan.

Exiui

a assumpsit duodecim discipulos b secreto, c & ait illis: d Ecce ascendimus Ierosolymam, & e filius hominis f tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & g condemnabunt eum morte, & h tradent eum i gentibus ad k illudendum, & l flagellandum & crucifigendum, & tertia die resurget. m Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans, & petens aliquid ab eo. n Qui dixit ei: Quid vis.? Ait illi. Dic vt o sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. p Respondens autem Iesus: dixit: Nescitis q quid petatis: r Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? ſ Dicunt ei: Possumus. Ait illis: t Calicem quidem meum u bibetis, x sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram y non est meum dare vobis, sed z quibus paratum est à patre meo. Et a audientes decem indignati sunt de duobus fratribus. b Iesus autem vocauit eos ad se, & ait:

Exiui à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem, *Psalm.*42. Emitte lucem tuam. & veritatem tuam.

a Assumpsit duodecim discipulos suos.] Discipuli autem Domini sunt, qui eius audiunt lectiones. Quarum prima est humilitatis, secunda mansuetudinis, vt *supra* 11 d. Discite à me, quia mitis sum, D & humilis corde. Tertia charitatis. *Ioannis cap.*13.d. In hoc sciēt omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem.

b Secretò,] Hoc contra hypocritas, qui quando vadunt ad crucem pœnitentiæ, non secreto dicunt C hoc, sed publicè. vt *supra* 6.a. Cum oratis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Ad litteram, secreto, quia noluit adhuc omnibus indicare suam passionem ne scandalizarentur. Item [secreto,] Propter exemplum, vt tu veniens ad claustrum non multis manifestes. *Genes.cap.*31.c. Non salutauit Laban, sed eo ignorante fugit Iacob. Item in hoc instruimur, quod reuelandum est consilium antiquoribus, & bonis. Reuelandum est enim consilium, vt elatio caueatur, vt veritas magis discutiatur, vt Scripturæ sanctæ obediatur, vt auctoritas rei præbeatur. Antiquioribus autem reuelandum est consilium, vt senectus honoretur, vt iuuentus non infletur, vt sententia non præcipitetur, vt homo non infametur. Et bonis reuelandum est, quia hi magis vera loquuntur, scripturæ consilio vtuntur, bona quæque amplectuntur, vix aut nunquam decipiuntur.

c Et ait illis: ecce ascendimus Ierosolymam.] *Chrysostomus*, quasi dicât, nemo me vocat, nemo compellit. Igitur cùm videritis me in Cruce pendentem ne æstimetis purum hominem: Nam etsi posse mori est hominis, tamen velle mori non est hominis. *Isaia cap.*53. c. Oblatus est, quia ipse voluit.

d Ecce ascendimus.] Per scalam Iacob. *Genes. cap.*28. id est, crucem.

Chrysostomus. Prædicit passionem suam, quia omnis aduersitas, quæ subito venit nimis grauis est. quam verò prænoscimus, & expectamus, leuior inuenitur. Item prædicit. vt ex præscientia intelligatur Deitas vera.

e Et filius hominis,] non hominum.

f Tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis.] cooperante filij obedientia, diaboli nequitia, Iudæ auaritia, Iudæorum inuidia, Gentilium sæuitia.

g Et condemnabunt eum morte.] *Sap.c.*2.d.

h Morte turpissima condemnemus eum.

h Et tradent eum,] Iudæi, scilicet.

i Gentibus,] Pilato, scilicet, & ministris Romanorum.

k Ad deludendum,] *Infra* 27. d. Aue Rex Iudæorum. *Chrys.* Et nunc traditur Christus ad deludendum. Christus enim est verbum veritatis, &c.

l Et flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget] Ecce subiunxit causam consolationis.

m Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis adorans, & petens aliquid ab eo.]

Chrysostomus. Hæc est Salome, vel pacifica, quæ filios genuit pacis. Magna laus est huius mulieris: Nam relicto viro, secuta est Christum, quia ille temporalis maritus erat, iste autem perfectus sponsus. Ætate perfecta Christum sequebatur, quia si nunquam Deus senescit, & religio fatigationem non sentit

Chrysostomus. Inter tempus vocationis Apostolorum, & passionem Domini, mortuus est Zebedæus, & sic illa secuta est Christum.

Item qui Adam spoliauit per mulierem, istos separare volebat per matrem. Sed iam non poterat perditio intrare per mulierem, ex quo de muliere salus nostra processerat. Nota autem quare petijt. Audierat enim resurrectionem Domini, & statim credidit eum regnaturum, vnde auiditate fœminea hoc petit.

n Qui dixit ei: quid vis?] Non quia ignorat quærit hoc.

o Ait illi: dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.] *Chrys.* Alij filiis suis militias prouident, alij honores, nemo salutem filiis suis prouidet, perditionem illorum magno pretio copmarant, salutem autem illorum, nec dono accipere volunt. Si viderint illos pauperes tristantur, si viderint potentes, nemo tristatur, vt ostendant, quia corporum sunt parentes, non animarum.

p Respondens autem Iesus dixit: Nescitis, quid petatis.] *Chrysostom.* Ego vocaui vos de sinistra ad dexteram, & vos curritis ad sinistram.

q Quid,] id est, quale petatis, id est, petere debeatis.

r Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?] Per calicem ferè vbique intelligitur passio quia quasi mensuratur, cum non permittit hominē tentari supra id quod potest. 1.*Cor.*10.c. Vndè *Ps.*79. Potum dabis nobis in lacrymis in mensura. Item quia delectat. *Rom.cap.*12.c. In tribulatione patientes, spe gaudentes.

ſ Dicunt ei. possumus:] Credebant hoc dici sibi de calice materiali.

t Ait illis: calicem quidem meum bibetis.] *Cassiodorus super Ps.*10. Calix dicitur à calida potione, qua vtuntur conuiuantes. Item *Ps.*115. calix dicitur passio, & martyrium, quia cum mensura bibitur.

u Bibetis, *Ieremiæ cap.*25. f. Cumque noluerint accipere calicem de manu tua, vt bibant, dices ad eos, hæc dicit Dominus exercituum: Bibentes bibetis, quia ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incepi affligere, & vos quasi innocentes, & immunes eritis? Non eritis immunes. Bibetis tamen dissimiliter. Alter enim martyrium sustinendo, scilicet Iacobus ab Herode truncatus. *Act.cap.*12.a. Alter crucem, scilicet tollendo. Alter actu, alter ab affectu *Augustinus de bono coniugali.* Sicut enim non est impar meritum patientiæ in Petro, qui passus est, & in Ioanne, qui passus non est, sic nec est impar meritum continentiæ in Ioanne, qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham, qui filios generauit.

x Sedere autem ad dexteram meam. vel ad sinistram, non est meum dare vobis,] quia consanguineis, sed quia bonis: Vel.

y Non est meum dare vobis,] talibus scilicet superbis, & terrena petentibus, & non ad cælestia festinantibus, *Chrysostomus.* Si non impetraueris, grauiter ferre non debes, nec desperare, quia nec istorum facta est fidentia. Item *Chrysostomus.* Non dixit, non sedebitis, ne illos confunderet, nec dixit, sedebitis ne alios irritaret. Item velle esse super omnes, vituperabile, sustinere autem alium super se nimis gloriosum. *Isidorus in originali. Genes.cap.*49. a. Simeon, & Leui fratres, &c. Mos est sacræ scripturæ, dum de adhærentibus sibi loquitur, ea quæ non omnibus, sed quibusdam solent euenire, generaliter prædicere, vnde duobus fratribus Dominus prædixit: Calicem quidem meum bibetis, non tamen Ioannes sanguinem fundendo calicem bibit.

z Sed quibus paratum est à patre meo,] scilicet victoribus, & humilibus. *Ps.*67. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. a Et audientes decē indignati sunt de duobus fratribus.] *Chrys.* Si nos petimus, forsitan dum duobus prouidere volumus inter fratres scandalum excitamus, nam & sancti sunt, tamen homines sunt.

b Iesus autem vocauit eos ad se, & ait.] Si turbati sunt Apostoli, quia isti sunt ausi hoc per matrem petere, quantò magis turbarentur si petitio exaudita, vel suscepta fuisset? Item neque dixit, sedebitis, ne illos, &c.

Sed

Sed tanquam benignus pater, sic respondit, vt inter fratres concordia non rumperetur, & omnes sperarent: Nam quod vni, aut duobus specialiter non promittitur, à cunctis speratur.

a Scitis, quia Principes gentium,] id est, qui inter gentes habent principatum.

b Dominantur eorum,] id est, populorum, gentium. Et fit relatio ad intellectũ.

c Et qui maiores sunt, potestatem exercent in eos? Non ita erit inter vos.]

Chrysostomus. Frequenter Dominus patitur discipulos nec rectè dicere, nec rectè petere, vt ex illorum culpa occasiones inueniat docendi, & exponendi regulam pietatis: Nec est error periculosus præsente magistro. *Idem* O error salutis, qui totius mundi soluit errorem. Si isti non errassent, vnde scire poteramus, quod non omne quod videtur bonum, bonum est desiderare.

Scitis, *a* quia principes gentium *b* dominantur eorum, & *c* qui maiores sunt, potestatem exercent in eos? Non ita erit *d* inter vos. Sed *e* quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, & *f* qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: *g* Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & *h* dare animam suam *i* redemptionem pro multis. Et *k* egredientibus illis ab Ierico, *l* secuta est eum *m* turba multa. Et *n* ecce duo cæci sedentes secus viam *o* audierunt, quia Iesus transiret, & *p* clamauerunt dicentes: Domine miserere nostri, fili Dauid. *q* Turba autem increpabat eos, vt tacerent. At illi *r* magis clamabant, *s* dicentes: Domine miserere nostri, fili Dauid. Et *t* stetit Iesus, & vocauit eos, & ait: Quid vultis vt faciam vobis? *u* Dicunt illi: Domine, vt aperiantur oculi nostri. *x* Misertus autem eorum Iesus, *y* tetigit oculos eorum, & *z* confestim viderunt, & *a* secuti sunt eum.

d Inter vos.] Non solum Apostolos demonstra, sed omnes Ecclesiæ Prælatos. *Eccles. cap.* 32. a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. *Chrysostom.* Quod in hoc sæculo differentia dignitatis facta est inter sanctos, vt vnus sit Episcopus, alter minister, contumacia carnis coëgit, & peruersitas mundi, & operatio inimici. Honores videntur esse honores, sed reuera non sunt, imò ministeria, sicut oculus, quòd illuminat corpus, non est honor, sed ministerium & actus eius.

e Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister.] Quasi nullus erit maior nisi fuerit humilior.

Chrysostomus. Quasi dicat. Quicunque desiderat primatum cælestem, sequatur humilitatem terrestrem. Non qui maior fuerit in honore, ille iustior est, sed qui fuerit iustior, ille maior est.

f Et quicunque voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus,] non ex conditione, sed ex charitate.

g Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.] *Eccles.* 10. a. Secundum Iudicem populi, sic & ministri eius. *Prouerbiorum cap* 29. d Humilem spiritu suscipiet gloria. *Iob* 22. d. Qui humiliatus fuerit erit in gloria. *Chrysostomus.* Bonum opus est desiderare bonum, primatum autem honoris concupiscere vanitas est. Primatus fugientem se desiderat, desiderantem quoque se horret. Qui humilis est corde, omnibus se inferiorem arbitratur. Sed tamen qualiter potuit hoc esse in Christo, qui falsum non potuit arbitrari?

h Et dare animam suam.] *Ierem. c.* 12. b. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum. *Apocal. c.* 1 b. Dilexit nos, & lauit nos.

i Redemptionem pro multis.] *Inter'.* Non omnibus, sed pro prædestinatis. Sed contra. *Rom. c.* 8. f. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Solut. Sufficienter, non efficienter.

k Et egredientibus illis ab Ierico.] Ierico mundus, qui deficit in sano consilio, in præsenti subsidio, in futuro auxilio, in spirituali gaudio, in vero amore, in intimo decore. Præmittit ingressum in Ierico, & transitum per eam, quando Zachæus ascendens super arborem vidit eum. *Luc. cap.* 19. a. Ierico vrbs est quam transgresso Iordane subuertit Iosue Rege illius interfecto. Pro qua extruxit aliam aram de Bethel ex tribu Ephraim, quam Dominus, ac Saluator sua præsentia illustrare dignatus est. Sed & hæc eo tempore quo Ierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta, atque destructa est, pro qua ædificatur dicta ciuitas, quæ adhuc hodie permanet, & vtriusque nobis ostenduntur vestigia vsque in præsentem diem. Ad literam. Dominus de Ierico ascendit in Ierusalem, qui mysticè de Ierusalem descenderat in Ierico, alioquin non sequerentur eum turbæ multæ. *Hieronymus.* Multi latrones erant in Ierico, qui descendentes de Ierusalem in Ierico interficere, & vulnerare consueuerant; ideo Dominus venit illuc, vt vulneratos liberaret, & multam turbam secum traheret.

l Secuta est eum turba multa.] *Chrysostomus.* Amor spiritualis fatigationem non sentit. Verè non habet super terram quod amet, qui bonum cæleste in veritate gustauerit. Qui semel de dulcedine Christi gustauerit, terrenorum bonorum de cætero nõ multum sentit saporem. *Gregor.* Gustato spiritu desipit omnis caro.

m Turba multa,] *Chrysostomus.* Testimonium studiosi agricolæ est messis fœcunda, assidui doctoris signum est Ecclesia plena. *Prou.* 14. a. Vbi non sunt boues præsepe vacuum est, vbi autem apparent plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis.

n Et ecce duo cæci sedentes secus viã.] Coniunguntur hic duo propter mysterium.

o Audierunt quia Iesus transiret.] *Chrysostomus.* Rosa antequam videatur sentitur, cæci antequam viderent, senserunt Deitatis fragrantiam. *Eccles.* 24. b. Quasi plantatio rosæ in Ierico.

p Et clamauerunt, dicentes: Domine miserere nostri fili Dauid.] Ac si dicerent: Tu qui es Deus humanatus miserere nostri. *Chrysostomus.* Nihil solutum habebant nisi vocem, ideo qui pedibus non possunt, voce sequuntur.

q Turba autem increpabat eos, vt tacerent.] *Chrysostomus.* Videbant sordidas vestes, non considerabant conscientiæ claritatem.

r At illi magis clamabant.] *Chrysostomus.* Talis est natura fidei, quantò magis vetatur, tantò magis accenditur. Virtus fidei in periculis secura est, in securitate periclitatur. Quid enim aliud sic laxat vigorem fidei, sicut longa tranquillitas.

s Dicentes: Domine miserere nostri fili Dauid.] *Chrysostomus.* Abusiuè dicuntur homines Domini, verè autem nemo dicitur nisi Deus.

t Et stetit Iesus, & vocauit eos, & ait: quid vultis vt faciam vobis.] *Chrysostomus.* Quasi filius Dauid cæcos illuminare non potest, filius autem Dei potest, & ideo interrogo quid vultis. Tunc illi iam non dixerunt: fili Dauid, sed Domine, &c. Quamdiu dixerunt: fili Dauid, suspensa est sanitas, mox vt dixerunt tantum Domine, sanitas infusa est. Ad hoc etiam interrogat, vt cor ad orationem excitet. Vel ideo requirit, vt credamus non nisi confitentes posse saluari.

y Tetigit oculos eorum] carnaliter non verbo, quia Dauid filium eum dixerunt, sanauit vt Deus, quia crediderunt. Item *Chrysostomus.* O Domine quid interrogas quod oculis vides? Infirmitas clamat vt quid vocem perquiris? Non quæro propter passionem, sed propter fidem. Filius Dauid cæcos illuminare non potest, &c. Item. *Rab.* Oportebat tamdiu clamare eos, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincerent, id est, tam perseueranter intendere, orando, & pulsando, quousque consuetudinem carnalium desideriorum, quæ tanquam turbæ obstrepunt cogitationi lucem veritatis æternæ videre conanti, vel ipsam hominum carnalium turbam studia impedientem spiritualia, fortissima intentione superarent.

u Dicunt illi: Domine vt aperiantur oculi nostri.] Ad re contemplandum, ad nos cognoscendum, & ad proximum. *Tit. cap* 2. d. Sobriè, iustè & piè viuamus in hoc sæculo.

x Misertus autem eorum tetigit oculos eorum.] *Chrys.* Misericors est, & tetigit, vt filius Dauid, & sanauit vt Deus.

z Et confestim viderunt,] id est, cognouerunt Deum, se, & proximum.

a Et secuti sunt eum.] *Chrysostomus.* Non resilierunt post beneficia, quod multi faciunt ingrati. *Gregorius.*

Videt

Videt & sequitur præsentem Iesum, qui bonum quod intelligit, quantocius operatur, hic talis etiam, & proficit, & ad Dei laudem alios accendit.

EXPOSITIO CAP. XXI.

Et cum appropinquasset, &c.] Diuiditur hoc capitulum in sex partes. In prima agitur de pullo, & asino & aduentu Domini in Ierusalem. In secunda de eiectione ementium, & vendentium in templo, ibi [Et intrauit Iesus in templum Dei.] In tertia de maledictione, & arefactione ficus, ibi [Mane autem reuertens in ciuitatem, &c.] In quarta de quæstione potestatis suæ facta sibi à Pharisæis, & de baptismo Ioannis, ibi [Et cùm venisset in templum, &c.] In quinta de parabola duorum filiorum, ibi. [Homo quidam habebat duos filios, &c.] In sexta de parabola cultoris vineæ, qui nuncios patris familias, tandem filium occiderunt, ibi [Homo erat paterfamilias, &c.] Dicit ergo.

CAP. XXI.

A ET *a* cum appropinquasset Ierosolymis, & venisset Bethphage ad mōtem *b* Oliueti, tunc *c* Iesus misit duos discipulos, *d* dicens eis: ite in *e* castellū *f* quod cōtra vos est,

a Cum appropinquasset Ierosolymis, & venisset Bethphage ad montem Olíueti.] Bethphage erat viculus sacerdotum in monte Olíueti vbi alebant pecora sua, non enim habuerunt portionem hæreditariam in terra promissionis. *Num. cap. trigesimoquinto*, a. Bethphage domus buccæ interpretatur. Et est compositum ex Hebræo, & Græco, Beth enim est Hebræum, & sonat domus. Phage Græcum est, & interpretatur comedere. De hoc *Marc.* 11. a. *Luc.* 19. c *Ioan.* 12. b.

Alleg. *Allegoricè* Bethphage, Beata Virgo in deuota responsione. *Lucæ capitulo primo*, e. Magnificat anima mea Dominum. *Prouerbiorum cap. decimoquinto*, a. Responsio mollis frangit iram. Item in blanda conquestione. *Lucæ capitulo secundo*, g. Fili quid fecisti nobis sic? Item in supplici obsecratione. *Ioan. cap.* 2. a. Fili, vinum non habent. Item Bethphage confessio: in qua debet bucca nostra moram facere, intrare cautè, & exire, spirituales epulas sumere, se ab inimicis defendere, filios, id est, bona opera procreare, procreatos hæreditare, ventos, & procellas declinare, somnum vitæ præsentis degustare.

Dominus misit duos discipulos multis de causis. Tunc Iesus misit duos discipulos.] Duos misit propter fraternam charitatem. *Lucæ capitulo decimo*, a. Misit illos binos, & binos. *Ecclesiast. capitulo quarto*. c. Melius est duos esse, quam vnum. Propter verbi auctoritatem. *Ioan. cap. octauo*, c. Duorum hominum testimonium verum est. Item propter duplicem humilitatem, vt *suprà* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Item propter geminam charitatem, *infrà* 22. d. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. &c.

d Dicens eis ite.] *Isa. cap.* 18 a. Ite Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam ad populum terribilem post quem non est alius, gentem expectantem, & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius. Ecce instanter eundum. [Ite] religiosè, vt *suprà* 5. b. Luceat lux vestra coram hominibus. Item *Ecclesiast.* 36. d. Si est lingua curationis, est & mitigationis, & misericordiæ. Item libenter. *Rom.* 12 c. Qui miseretur in hilaritate 1. *Pet.* 5. a. Prouidentes non coactè, sed spontaneè, secundum Deum *Zach.* 9. b. Circundabo domum meam ex his, qui militant mihi euntes, & reuertentes.

e In castellum,] id est, mundum diminutum, quia diminutæ sunt veritates à filiis hominum, scilicet, veritas vitæ, iustitiæ, doctrinæ. Vitæ. Vnde. *Apocalyp. cap. tertio*, a. Nomen habes, quod viuas, & mortuus es. Doctrinæ, *infrà vigesimoquarto*, a. Multi Pseudoprophetæ surgent, & seducent multos. *Threner. cap. secundo*, e. Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent Veritas etiam iustitiæ. *Ecclesiast. capitulo tertio*, c. Vidi sub sole in loco iudicij impietatem, & in loco iustitiæ iniquitatem. Item dicitur castrum mundus, quia impugnat Deum erroribus. Vnde *Romanor. cap. primo*, c. Qui cùm cognouissent Deum non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis. Item impugnat fictionibus, *2. Timoth. cap. tertio*, a. Habentes quidem speciem veritatis, virtutem autem eius abnegantes. Item voluptatibus. 2. *Timoth. cap.* 3. a. Voluptatum amatores magis quam Dei, &c. *Luc.* 2. e. Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum, & in signum cui contradicetur.

f Quod contra vos est.] Dissimili conuersatione, vt *suprà* 14. c. Videntes eum super mare ambulantem putauerunt esse phantasma. *Sapien. in capitulo decimoquinto*, c. Æstimauerunt lusum vitam nostram Item pudibunda obiurgatione. *Isa. cap.* 30. b. Qui dicunt videntibus nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, vt *suprà* 8. d. Quid nobis, & tibi Iesu fili Dei. Item tumida nimis obturatione. 2. *Timoth.* 4. a. Erit enim tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt. *Psalm.* 57. Furor illis secundùm similitudinem serpentis, &c. Item.

c Misit duos.] *Moraliter* Illi sunt timor, & amor. Timor soluit asinam, & pullum. Nam timor Domini expellit peccatum. *Ecclesiast.* 1. b. Amor veniam impetrat, & sic ad Iesum adducit. *Luc.* 7. g. Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Illi sunt quibus Dominus apparuit euntibus in Emaus. *Lucæ vigesimoquarto*, c.

e Castellum] *Moraliter* cor peccatoris est, excusationibus quasi muris, & propugnaculis munitum. *Psalm.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam? Ad quod prædicti discipuli mittuntur, vt soluant asinam, & pullum, & adducant ad Iesum. Asina est caro lasciua, pigra, stolida, onerifera. Pullus carnalis affectus. Vterque ligatur, id est, voluptatum illecebris irretitur. *Prouerb.* 7 c. dicit mulier lasciua: Intexui funibus lectulum meum; straui tapetibus pictis ex Ægypto. Et *infrà* irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit eum. Lectulus meretricis est voluptas, funes qui retinent, & illaqueant sunt Lasciuia, iuuentus, sanitas corporalis, prosperitas mundialis, funiculus triplex qui difficilè rumpitur. *Ecclesiast.* 4. c. Si à prædictis funibus soluti fuerint asina, & pullus, poterit eis Dominus insidere. vestimentis virtutum superpositis, & turbarum vestibus in via stratis, id est, Sanctorum Martyrum exemplis consideratis Sicut dicitur *Iacob. v.* b. Exemplum accipite exitus mali, & longanimitatis, id est, diuturnæ expectationis, & laboris, & patientiæ tribulationum prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Et sic Dominus cum asina, & pullo ingredietur supernam Ierusalem.

△ Nota autem

Moraliter.

Moraliter. *a* Et cum appropinquasset Ierosolymis.] Dominus Ierosolymam appropinquauit, cum genus humanum quod à dæmonibus fuerat conculcatum misericorditer visitauit. *Lucæ cap. primo*, g. Visitauit nos oriens ex alto. Visitauit, inquam, vt videret Angelum pacis, id est, ipsum Dei filium. De quo *Isaiæ capitulo vigesimoseptimo*, a. Quis dabit me spinam, & veprem? In prælio gradiar super eam, succendam eam pariter, an potiùs tenebo fortitudinem meam? quasi dicat, quis dabit me misericordem, & impium crudelem, & asperum? quasi dicat, iniquitas vestra de misericorde faciet crudelem, in prælio duræ correctionis, gradiar super eam deiiciendam, succendam eam igne vltionis. an potius tenebo fortitudinem meam? quasi dicat, tenebo. & mittam angelum meum, qui faciet mihi pacem cum vinea mea. Vnde *Iob trigesimotertio*, c. Si fuerit Angelus pro eo loquens vnum de similibus, vt annunciet hominis æquitatem. miserebitur eius, quasi dicat, si Angelus magni consilij vnus de tribus fuerit locutus Deo patri pro homine supplicando, vt annunciet hominis æquitatem, id est, in se veræ naturæ humanæ veram conformitatem ostendat, miserebitur eius pater. Venit autem Bethphage, quod interpretatur domus buccæ, & significat confessionem, vt supra. In qua debemus esse mansionarij, non hospites vnius noctis prætereuntes, & sic ad nos venit Iesus. Nam veritati confessionis occurrit pax reconciliationis. *Psalmo octuagesimoquarto*, Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. Nam si in ore peccatoris fuerit veritas confessionis, occurrit ei misericordia Domini peccata remittentis, & ita iustitia condemnans, & accusans peccata, & pax remittens, & reconcilians se inuicem osculantur. *Isaiæ cap. quinquagesimoseptimo*, d. Creaui fructum labiorum pacem, pace mei qui longè est, & qui propè est De multis tamen potest dicere Dominus: O Iuda filium hominis osculo tradis? *Luc.* 22. e.

b Ad montem Olíueti.]

M

* Oliua

A Nota autem quantum ad literam, quod Domino venienti in Ierusalem à Ierico, prætermittit Matthæus quomodo venerit in Bethaniam, & parata sibi cœna in domo Simonis leprosi, & ministrante Martha, Maria vnxit pedes eius, quod factum est in sabbato ante ramos palmarum. In crastino verò de Bethania per Bethphage venit in Ierusalem. Et cum esset in via misit duos, &c. Castellum *ad literam* vocat Ierusalem despectiuè.

a Et statim inuenietis asinam.] *Ad literam*, in Ierusalem erat asina communis, siue deputata communibus vsibus, pauperes enim non poterant habere iumenta, & erat ante domum alicuius ligata, & qui ea indigebat die qua habuit vsum eius pabulum ei dabat. Secundùm *Rabanum*, & *Chrysost. m.* asinus animal summidum est, & præ cæteris iumentis magis irrationabile, & stultum, & infirmum, & ignobile, & magis oneriferum, sic fuerunt homines ante Christi aduentum, idololatræ, passionibus diuersis immundi, & irrationales, verbi ratione carentes, quantum ad Deum stulti.

& *a* statim inuenietis asinam *b* alligatam, & *c* pullum cum ea *d* soluite, & adducite mihi. Et si quis *e* vobis aliquid dixerit: *f* dicite, *g* quia Dominus his opus habet, & *h* confestim dimittet eos. *i* Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam, *k* dicentem: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus *l* sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præcepit illis Iesus. Et adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. *m* Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via. Alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Osanna *n* filio Dauid, *o* benedictus qui venit in nomine Domini: *p* Osanna in altissimis. Et cùm intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, *r* dicens: Quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Iesus Propheta à *s* Nazareth Galilææ. *t* Et intrauit Iesus in templũ Dei, *u* & eiiciebat

b Alligatam.] *Chrysostomus*. Liberum est nobis antequam peccemus, sequi diaboli voluntatem aut non, sed si semel peccantes obligauerimus nos ei, iam nostra virtute euadere non possumus. Sicut nauis fracto gubernaculo ducitur vbi vult tempestas, sic & homo perdito Dei auxilio non quod vult agit sed quod diabolus: Et nisi Deus soluerit eum, in vinculis vsque ad mortem permanebit. Sicut videmus in istis mundialibus regnis. Nemo potest facere seipsum regem, sed populus creat ipsum, & cum fuerit rex factus iam habet potestatem in homines, & non potest populus iugum de ceruice sua repellere, sic prima voluntas in necessitatem conuertitur, postquam homines posuerunt thronum diaboli in cordibus suis, iam nemo potest eos eripere nisi solus Deus.

c Et pullum cum ea] Habuerat enim asina pullum.

d Soluite, & adducite mihi.] Dominus hic exprimit potestatem quam discipulis tradidit, *supra cap. decimo sexto*, & *decimo octauo c.*

Moraliter. * Oliua signum est pacis. Vnde columba ad arcam rediens in signum pacis & reconciliationis ramum Oliuæ portauit. *Genes. cap. octauo*, b. Mons autem Oliueti est excellentia, vel cumulus pacis, quæ offertur conficenti, & perseueranti reseruatur. *Ioan. capitulo decimoquarto*, d. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, &c. Pacem cumulauit Dominus, quia iniuriam passus, pacem oblatam non solum non renuit, sed iniurianti eam humiliter obtulit, & ad eum personaliter venit, & quod maius est de iniuria sibi facta pacem comparauit. *Isaia capitulo quinquagesimotertio*, b Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus propter scelera nostra, disciplina pacis nostræ super eum. Vt autem veraciter nos Deo patri reconciliaret, sororem nostram sibi matrimonio copulauit. Item per montem Oliueti significatur cumulus medicinæ: Nam oleum lenitiuum est, & medicinale. Laudabilis est infirmis medicus, qui sanat infirmum sumptibus suis, laudabilior qui propriis, superlaudabilis verò qui de seipso facit medicinam. Sic fecit Dominus qui quasi theriacam carnem suam nobis contulit. De qua medicina. *Ecclesiast. capitulo quadragesimotertio*, c. Medicina omnium in festinatione nebulæ, & ros obuians ab ardore veniens. Nebula ardorem solis temperat, refrigerium præstat, terram fœcundat, solem inuisibilem facit, sic Christi humanitas. Item per montem Oliueti significatur cumulus misericordiæ. Magna quidem misericordia est peccatorem non punire, vindictam differre, peccatorem expectare, reuertentem clementer recipere. Maior verò est offensam in reconciliationem offendentis & exaltationem conuertere. Cumulata est misericordia offendenti semper dimittere, & sua dare. Sic fecit Dominus, quia similitudinem Dei quam homo perdidit peccando, assumendo carnem reddidit, & sic offensam in exaltationem ipsi offendenti conuertit, ipsas iniurias relaxauit, & inimicum secum in gloria sublimauit. Vnde *Ecclesiast. capitulo trigesimosexto*, a Glorifica manum, & brachium dextrum, extolle aduersarium, & affige inimicum. De prima misericordia. *Thr. tertio*, c. Misericordiæ Domini quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. De secunda. *Is. 50.* Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. De tertia. *Ibidem.* Et secundum multitudinem miserationum tuarum, &c.

e Et si quis vobis aliquid dixerit,] id est, in prædicatione aliquod impedimentum fecerit. B

f Dicite] prædicando.

g Quia Dominus his,] id est, peccatoribus [opus habet,] vt impleatur sedes Paradisi.

h Et confestim dimittet eos.] Hoc est quod dicitur de viro iusto: Et folium eius, id est, verbum non defluet. Non sic Pharao, qui noluit dimittere populum Domini. *Exod. 5. a.*

i Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam. Z *ch. 9.* b.

k Dicentem, dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus] Tibi acquisitiuè, vel diasyrticè, scilicet, tibi venit, vel tibi mansuetus.

l Sedens super asinam, & pullum] successiuè filium subiugalis. Euntes autem discipuli fecerunt, sicut præcepit illis Iesus, &c.] *Chrysostomus*. Vis cognoscere mansuetudinem venientis, considera speciem aduentus eius. Non sedet in curru aureo pretiosa purpura fulgens, nec ascendit super feruidum equum discordiæ amatorem, & litis, qui gloriæ iactantia pectus habet repletum, qui de longè odoratur bellum, & gaudet ad vocem tubæ, & cùm viderit sanguinem pugnam, vel turbam dicit in corde suo, bene factum est, sed sedet super asinam tranquillitatis, & pacis amicam. Non autem vides in circuitu eius splendentes gladios, aut cætera ornamenta armorum terribilium. Sed quid? Ramos frondentes testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, non vt propter potentiam timeretur, sed vt propter mansuetudinem amaretur.

m Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via, alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via, &c. Osanna] Hebræum est, id est, salua obsecro. *Isidorus*. Osanna interiectio deprecantis est.

n Filio Dauid.] Ita exponitur secundum quod ablatiuè ponitur. [Filio, id est, à filio vel per filium.

o Benedictus qui venit in nomine Domini,] id est, ad honorem eius

p Osanna in altissimis,] id est, salua in altissimis, qui prius saluabis ab inferis.

q Et cum intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas.] *Interlin.* Mirans frequentiam, nesciens veritatem. *Psalmo quinquagesimonono*, Sana contritiones eius.

r Dicens quis est hic? Populi autem dicebant: hic est Iesus Propheta.] *Deut.* 18. c. Prophetam suscitabit Dominus. &c.

s A Nazareth Galilææ.] *Chrysost.* Pueri laudem loquebantur viri insaniam.

t Et intrauit Iesus in templum Dei.] Ingressus in vrbem primò adiit templum, dans formam religionis vt quoquò imus primò domum orationis adeamus, si ibi est.

u Et eiiciebat omnes vẽdẽtes, & ementes in tẽplo.] Eiecit alia vice, sicut dicit solus Iuãnes. *Ioan. 2. c.* Sed de hac vltima eiectione dicit *Marcus cap. 11.* b *Lucas capitulo 19. g.*

A Et mensas

a Et mensas nummulariorum.] Illa *Gloss.* Mensas nummulariorum,&c. exponit literam. *Hieron.* Secundùm mysticos sensus quotidie Iesus ingreditur templum patris & eiicit omnes, tam Episcopos, quam Presbyteros, & tam Diaconos, quam laicos,& vniuersam turbam de Ecclesia sua, & vnius criminis habet vendentes pariter, & ementes:Scriptum n. est: Gratis accepistis, &c. vt *sup.* 10. a. Mensam quoque nummulariorum subuertit propter auaritiam sacerdotum. Altaria Dei mensas nummulariorum appellari ostendit in templo, quia prædicta ruina maximè ex culpa sacerdotum fuit, & inde processit radix perditionis. Vnde *Ezech.* 9.c. A sanctuario meo incipietur. *Gloss.* i. à sacerdotibus. Qui enim in populo fuerunt causa peccati, præmeruerunt supplicia. Item. *Chrys.* Cor & stomachus Ecclesiæ sacerdotes, qui si peccauerint,totus populus conuertitur ad peccãdum. Vnusquisque enim Christianus pro suo peccato reddet rationem, sacerdotes autem non tantum pro suis, sed etiam pro omnium subditorum peccatis. Quemadmodum videns arborem pallenobus foliis marcidam intelligis, quod aliquam causam habet circa radicem, ita cùm videns populum indisciplinatum,sine dubio cognosce,quia sacerdotium eius non est sanum.

omnes vendentes,& ementes in templo,& a mensas nummulariorum, & b cathedras vendentium columbas euertit, & c dicit eis: Scriptum est: domus mea domus orationis vocabitur, d vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et e accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo, & sanauit eos. f Videntes autem principes sacerdotum, & scribæ mirabilia, quæ fecit, & g pueros clamantes in templo, & dicentes: Osanna filio Dauid, h indignati sũt,& dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? i Iesus autem dixit eis. Vtiq; Nunquam legistis, quia ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem? Et k relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniã, ibiq; mansit. l Mane autem m reuertens in ciuitatem esuriit. Et n videns fici arborem vnam o secus viam p venit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantùm, & q ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum: Et r arefacta est continuò ficulnea. Et s videntes discipuli

a Mensas nummulariorum, id est, Scripturas Nouo enim testamento succedente priori euersæ sunt scripturæ eorum.

b Et cathedras,&c.] *Zachar. vlt.* d. Non erit vltra mercator in domo Domini *Eccles.* 26. d. Duæ species difficiles, & periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exuitur negotians à negligentia sua. *Chrys.* Qui voluerit esse mercator, proiiciatur de Ecclesia, dicente Propheta: Quia non cognoui negotiationem, Introibo in potentias Domini, 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis. Sicut qui ambulat inter duos inimicos volens ambobus placere,sine maliloquio esse non potest, quia necesse est, vt illi de isto, vel isti de illo malè loquatur,sic qui emit,vel vendit sine periurio esse non potest. Sed nec stabilis est eorum substantia, aut enim ipsis viuentibus peritura est, aut à malis hæredibus dissipanda, aut ad extraneos, & inimicos ventura. Non potest ad bonum proficere, quod congregatur de malo. Sicut cum cribratur triticum, tandem nihil remanet in cribro nisi puluis,& stercus,sic substantia negotiatorum inter emptionem, & venditionem perit, & nihil remanet nisi peccatum. Vnde *Eccl.* 27. a. Sicut in percussura cribri permanet puluis,sic aporia hominis in cogitatu illius. Antiqui artificia laudauerunt, Apostoli piscatores fuerunt, Paulus sutor tabernaculorum. Ego ostendam,qui non sunt negotiatores, vt intelligas omnes alios esse negotiatores. Quicunque rem comparat non vt integram,& immutatam vẽdat,sed vt opus faciat ex ea, ille non est negociator, quia non tantum vendit rem,sed artificium: Vt faber non vendit ferrum,sed artificium. Super omnes negotiatores plus maledictus est vsurarius,propter causas multas,de quibus alibi.

Versus.
Qui sacrum vendunt, vel pro sacris pretium dant:
Hos procul expello facto de fune flagello.

c Et dicit eis: scriptum est,&c.] *Isa.* 56. c.

d Vos autem fecistis illam speluncam latronum.] *Ierem* 7. b. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris?

e Et accesserunt ad eum cæci,&c.] *Ioan.* 9. g. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. *Isa.* 42. c. Quis cæcus nisi seruus meus?

f Videntes autem principes,&c. quæ fecit.] Iesus,maximè in eiectione hominum per se solum.

g Et pueros clamantes in templo,& dicentes: Osanna filio Dauid.] *Chrys.* Si voces clamantium mentiuntur, interrogate ô sacerdotes sanitates ægrotantium.

h Indignati sunt,& dixerunt ei: audis quid isti dicunt?] quasi dicat, si iustus esses, talem famam declinares.

i Iesus autem dixit eis vtique. Nunquam legistis, &c.] Non respondet vnde calumniari possent: Non enim dicit, faciunt bene, quia me laudant, vel errant, quia pueri sunt, sed modestè respondet, & verba puerorum testimonio sacræ Scripturæ confirmat.

k Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique mansit.] Quidam libri non habent extra ciuitatem, sed *Raban.* ponit.

l Mane autem.] *Marc.* 11. b narrat hoc factũ ante eiectionem vendentium de templo. Sed *Gloss. super Exod. c.* 12. videtur velle quod eiecit bis, ipsa, scilicet die palmarum, & sequenti. Dicit ergo. [Mane autem] secundæ feriæ. m. Reuertens in ciuitatem esuriit] *Raban.* Iesus ostendẽs veritatem carnis: Vel esuriit salutem credentium. Item *Chrys.* Esurit non quasi homo cibum,sed quasi Deus salutem humanam. Mane esurit, quia semper esurit etiam in Cruce. *Ioan.* 19. e.

l Mane autem,&c.] *Eccl.* 11. e. Mane semina semen tuum. & vespere non cesset manus tua. *Ps.* 54. Vespere, & mane, & meridie narrabo, & annunciabo *Chrysost.* Vide mutationes huius mundi per singula sæcula, & mane inuenies, & vespere. Ecce factum est mane super Adam, quando dedit ei Deus præcepta iustitiæ quasi lucem, pòst crescente iniquitate, iustitia quasi lux recessit. Item mane sub Noe, sub Abraham, Moyse, Esdra, & Zorobabel, & lux testamentum Tandem sexto mane Christus, & iam Christianorum iniquitate crescente aufert Deus gratiam quasi sol radios. *Luc.* 18. b. Putas cum venerit filius hominis inueniet fidem in terram? Septimo mane daturus est gaudium. *Ps.* 29 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia Ergo per istos sex dies laborauit septimo requiescet, sententia est *Chrys.* quamvis non verba omnino.

n Et videns fici arborem vnam.] *Hilarius.* Arbori fici primus flos in pomis est, quæ communiter grossi nuncupantur, postea internæ fœcunditatis virtute exuberante, eiusdem formæ poma prorumpunt,& vsque ad maturitatem fructuum prouehuntur, quibus prorumpentibus priora decidunt solutis eorum radicibus, si tamen acciderit, vt in summitate virgularum hærentes non decidant à radicibus poma cætera maturitatem præueniunt. Igitur propria est synagogæ similitudo. Primos enim fructus quos ab exordio protulerat grossorum exemplo amisit, quia plebem eius inutilem, plebs fidelis. & vsque ad consummationem temporum manens protraxit. Verumtamen primi credentes ex Israël, scilicet, Apostoli inter legem, & Euangelium grossorum more inhærentes, cæteros resurrectionis gloria,& tempore anteibunt. Item *Chrysost.* Arbor fici synagoga est quia multa grana sub vno cortice. *Ps.* 67. Qui habitare facit vnius moris in domo. Folia fici viridia sunt,& ad similitudinem manus formata. *Iob.* c. 39. b. Penna struthionis,&c.

o Secus viam] & ideo non in via, quæ est Christus.

p Venit ad eam,& nihil inuenit in ea nisi folia tantum,] id est, verba.

Est ficus sterilis hypocrita, vel balanita: *Versus.*
Qui proferre solet bona verba bona sine vita.

De bonis foliis. *Ezech.* 47. c. Et folia eius ad medicinam.

q Et ait illi: nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.] Nescitur an hæc maledictio fuerit die sequente. Non autem incongrue loquitur fico, per hoc innuens, quod in signum Iudææ hoc faciebat pro maiori parte synagogæ quam sciebat non conuertendam. [Fructus] quasi nullus iustus delectetur in fructu suo. Vnde *Marc.* 11. b. Iam non ampliùs in æternum ex te,&c. r Et arefacta est continuo ficulnea.] *Chrys.* Sermo eius quasi flamma descendit ad radices eius.

s Et videntes discipuli mirati sunt.] *Chrys.* Mirati sunt quia inconsuetum erat ei punire quod nunc primo ostendit,& non in alia planta, sed omnium abundantissima.

...mitati sunt, *a* dicentes: Quomodo continuò aruit? *b* Respondens autem Iesus,
C ait eis. Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non *c* solùm de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, tolle & iacta te in mare, fiet. Et *d* omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et *e* cùm venisset in templum, *f* accesserunt ad eum docentem, *g* principes sacerdotum, & seniores populi, *h* dicentes: In qua potestate hæc facis: Et *i* quis tibi dedit hanc potestatem? *k* Respondens autem Iesus, dixit eis: Interrogabo vos, & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismum Ioannis vnde erat, è cælo *l* an ex hominibus? At illi *m* cogitabant inter se, dicentes: Si dixerimus è cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si *n* autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam: Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et *o* respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & *p* ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. *q* Quid autem vobis videtur? *r* Homo quidam *s* habebat duos filios, & *t* accedens ad primum dixit: Fili, *u* vade hodiè operare in vineā meam. *x* Ille autem respondens ait: Nolo. *y* Postea autem pœnitentia motus abiit. *z* Accedens autem ad alterū dixit similiter. At *a* ille

a Dicentes quomodo continuò aruit] post maledictionem.

b Respondens autem Iesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis.] *Iacob.* 1. a. Postulet in fide nihil hæsitans, vt *suprà*. 17. c. Si habueritis fidem, &c.

c Non solùm de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis tolle te, & iacta te in mare, fiet.] *Apocal.* 8. c. Secundus Angelus tuba cecinit, & ecce mons magnus igne ardens missus est in mare. *Hieronymus.* Credimus Apostolos hoc fecisse, sed ideo scriptum non esse, ne infidelibus maior daretur contradicendi occasio, quandoquidem minoribus signis, quæ scripta sunt non credunt.

d Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, non hæsitantes [accipietis.] Hoc continuatur ad id quod dicitur *Lucæ* 17. b. Domine ad auge nobis fidem. Et dixit Iesus, omnia, &c. *Iosue.* 1 a. Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri vobis tradam. Vt igitur innitamur fortius, vt pes aliter eneruetur quo mens ad terrena graditur, iuxta quod Angelus benedicens Iacob fecisse legitur. *Genes.* 32. f.

e Et cùm venisset in templum.] vt oraret, & doceret, & exemplum nobis daret, sicut dixit superius illa *Gloss.* Et intrauit, &c.

f Accesserunt ad eum docentem,] non vt doceantur cum populo, sed vt docentem caperent in sermone: Vnde interrogant tentando.

g Principes sacerdotum, & seniores populi.] *Ierem.* 23. c. A prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. *Daniel.* 13. a. Egressa est iniquitas à Babylone, à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. *Chrysostomus.* Cogitabant sacerdotes in dolore apud se: Nos fueramus columnæ templi, & ecce super eum recumbit tota Ecclesia. Nos fuimus tacentium Scripturarum quasi lingua visibilis, & ecce ille resonat in medio templi, & nos contempti tacemus, quasi cithara dissipata. Nos fuimus patres populi, modò ille generat filios, & nos steriles sumus.

h Dicentes: in qua potestate hæc facis,] quasi non Dei, sed diaboli, vt *suprà*. 1..b In Beelzebub principe demoniorum, &c. *Ioan.* 2. d. Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?

i Et quis tibi dedit hanc potestatem.] *Hieronym.* Diuersis verbis eandem calumniam struunt, quam, vt *suprà* 12. b. Hic non eiicit dæmonia, &c. *Iacob.* 1. c. Omne datum optimum, &c.

k Respondens autem Iesus, dicit illis: interrogabo vos, & ego vnum sermonem, &c. Baptismus Ioannis vnde erat, è cælo,] id est, à Deo.

l An ex hominibus.] id est, ex fictione hominum? *Chrysost.* Proposuit eis quæstionem vndique catenatam, non vt respondentes audiret, sed vt impediti non interrogarent. Vnde, vt *sup.* 7. a. Nolite sanctum dare canibus. Et non docebat, vt ipse transgrederetur præceptum quod ipse dederat.

m At illi cogitabant inter se, dicentes: si dixerimus à cælo, dicet: quare ergo non credidistis illi.] Et reuera ipsi non crediderunt ei. Vnde, vt *sup.* 11. c. Venit Ioannes. neq; manducans, neque bibens, & dixerunt: dæmonium habet. Et *infr. eodem* Non credidistis illi.

n Si autem dixerimus ex hominibus timemus turbam, omnes enim habebant Ioannem, sicut Prophetam] præter sacerdotes, & seniores populi, qui omnes bonos persequebantur.

o Et respondentes Iesu, dixerunt: nescimus.] *Chrysostomus.* Mendacia si non habent quos decipiant, ipsa sibi mentiuntur.

p Ait illis, & ipse, neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio,] quasi dicat, postquam non vultis dicere, quæ scitis, nec ego dico vobis, quæ scio.

q Quid autem vobis videtur.] *Chrysostom.* Quis reos proponit in causa, & ipsos iudices petit? Magna fiducia est iustitiæ, vbi aduersario causa committitur.

r Homo quidam habebat, &c.] Ad idem proponitur hæc parabola ad quod illa, vt *sup.* 20. a. Simile est regnum cælorum homini patrisfamilias, qui exiit primo mane, &c. In vtraque enim insinuat Dominus Iudæos elatos, & superbos, à fide Catholica eiectos, & exclusos, gentiles verò humiles, & pœnitentes admissos. Sub parabola ergo arguit eos Dominus ostendens regnum ab his auferendum, qui apertæ veritati obuiant. Et exponitur parabola de populo gentium, id est, intelligitur per primum filium, qui fuit de Noë, & de populo Iudæorum, qui per secundum, qui fuit de Abraham. Exponitur etiam de iustis, & peccatoribus. Secūdùm hoc expositio procedit, *Chrys. Raban.* Vel primus filius populus sæculariter viuens, alter clerici, qui videntur cum constituuntur præesse aliis promittere se vineam colere. Sed melior est laicus, qui in prima facie profitetur vitam sæcularem, reuera autem plus studet in spirituali, quam sacerdos, qui in prima facie profitetur vitam spiritualem, & reuera complectitur vitam carnalem. Quis aliquando videt clericum citò pœnitentiam agentem, & si reprehensus humiliauerit se, non ideo dolet, quia peccauerit, sed confunditur, quia perdidit gloriam suam. Citiùs conuertuntur, qui desiderium in mundialibus, & voluptatibus carnalibus seipsos mancipauerunt. Item *Chrys.* Melius est apud Deum non promittere, & facere, quàm non facere, & promittere. *Eccl.* 5. a. Si quid vouisti Deo ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis, & stulta promissio. Duo filij sunt laicorum conditio, & ordo sacerdotum. Prior filius populus, deinde sacerdotes, alioquin ante creati sunt rectores, quam regerent. Non enim populus propter sacerdotes creatus est, sed sacerdotes propter populum: Nam & mundus prius factus est, deinde rector homo. Dicit ergo. [Homo quidam.] *Chrys.* Nemo existimet Christum ideo habuisse humanam naturam tantum, nam & pater dictus est homo, vt sic liberaretur filius ab Hæreticorum blasphemiis. Item *Chrys.* In parabolis significat personas eorum, vt ipsi aduersùs se sententiam dicerent: Sicut Dauid. 2. *Reg.* 12. b.

s Habebat duos filios] populum gentilem, & Iudaicum.

t Et accedens ad primum.] *Interlin.* gentilem, qui à Noë. Sed contra. *Exod.* 4. f. Primogenitus meus Israël. Responsio. Gentilis est primus tempore, origine, multitudine: Iudæus dignitate, fide, familiaritate. Vnde *Chrys.* Gentiles erant ex tempore Noë, Iudæi ex Abraham.

u Dixit: fili vade hodie operare in vineam meam. *Chrys.* Quid est operari in vinea? Iustitiam facere.

x Ille autem respondens, ait: Nolo.] Cum naturali legi non obedit, & liberi arbitrij diuitiis abusus est.

y Postea autem pœnitentia motus abiit,] in aduentu Christi.

z Accedens autem ad alterum dixit similiter.] *Iob cap.* 19. c. Seruum meum vocaui, & non respondit mihi, ore proprio deprecatus sum illum, halitum meum exhorruit vxor mea.

a At ille respondens, ait: eo Domine.] *Exod. capite decimo*, b. & *vigesimoquarto*, a. Omnia quæcunque

A locutus est

locutus est faciemus.

a Et non iuit: Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus.] *Chrys.* Aduersùs se sententiam ferunt, quam & ipse confirmat dicens Amen, &c.

b Dicit illis Iesus: Amen dico vobis, quia publicani.] vt Matthæus *supra* 9 a.

c Et meretrices,] vt Magdalena: *Luc.* 7. g.

d Præcedunt vos.] De præsenti dicit, quia vbi aliquis præcedit, videtur esse qui sequitur. Sic ergo innuitur quod Iudæi quandoque ingressuri, & credituri sunt.

al. † regno. e In regnum Dei,] cælorum ad Ecclesiam.

f Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ,] id est, in præceptis Dei.

g Et non credidistis ei.] *Chrys.* Vos sacerdotes quasi iudices

D

Marc. 12.a Luc. 10.b. non personarum sed rerum, debueratis ei credere, etsi non quasi iusto, tamen quasi iusta dicenti. Quid enim pertinet ad auditorem vita prædicatoris? Si enim malè viuit ipsius solius damnum est, si autem bene docet, omnium est lucrum.

h Publicani autem & meretrices crediderunt ei.] *Chrysost.* Puto ex persona omnium peccatorum publicanus, & ex persona omnium meretricum meretrix ponitur. Et quamvis multa peccata sint in vtroque sexu: tamen auaritia præcipuè abundat in viris, fornicatio in mulieribus. Potest etiam in publicanis & meretricibus intelligi gentium populus.

i Vos autem videntes,] viam iustitiæ quam prædicabat Ioannes

k Nec pœnitentiam habuistis postea vt crederetis ei,] vt sic salui essetis.

l Aliam parabolam audite. Hic improperat eis mortem suam quasi non solum rei estis, nec ideo à vobis solum auferetur regnum quia non credidistis Ioanni, sed quia rei estis sanguinis quod peius est.

m Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam.] De qua *Isaiæ quinto*. b. Vinea Domini Sabaoth domus Israel est. *Ierem. duodecimo* a. Plantasti eos, & radicem miserunt.

n Et sepem circundedit ei,] id est, Angelorum custodiam qui pro eis pugnabant, & ab alienigenis vt à Philistæis defendebant. *Ierem* 51. a. Curauimus Babylonem. *Glossa.* Auditæ sunt voces Angelorum in aere. Migremus ab his sedibus. Vel sepes fuerunt reges qui eos defendebant.

o Et fodit in ea torcular,] altare holocaustorum,

p Et ædificauit turrim,] in medio eius, id est, templum.

q Et locauit eam agricolis,] qui *supr.* 20. a. dicuntur operarij in vinea.

r Et peregre profectus est,] Iudæos propter eorum superbiam, suo arbitrio relinquens.

s Cum autem tempus fructuum appropinquasset misit seruos, &c. *Psalm.* 105. Irritauerunt Moysen in castris: Aaron sanctum Domini: Et vexatus est Moyses propter eos, &c. Hic seruus, scilicet, Moyses de fructu huius vineæ dicit: Vua eorum vua fellis, &c. *Deut.* 32. e.

t Et agricolæ, id est, legis custodes.

u Apprehensis seruis eius, alium ceciderunt,] vt Ieremiam. *Ierem.* 38. a.

x Alium occiderunt.] vt Isaiam.

y Alium vero lapidauerunt,] vt Zachariam 2. *Paral.* 24. f. Et Naboth 3. *Reg.* 21. d.

z Iterum misit alios seruos plures prioribus,] id est, prophetas, Dauid & alios.

respondens ait: Eo Domine, & a non iuit: Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis b Iesus: Amen dico vobis, quia publicani & c meretrices d præcedunt vos in † e regnum Dei. Venit f enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, g & non credidistis ei. h Publicani autem & meretrices crediderunt ei, i vos autem videntes, k nec pœnitentiam habuistis postea vt crederetis ei. l Aliam parabolam audite. m Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam, & n sepem circundedit ei, o & fodit in ea torcular, p & ædificauit turrim, & q locauit eam agricolis, & r peregre profectus est. s Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas vt acciperent fructus eius. Et t agricolæ u apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, x alium occiderunt, y alium verò lapidauerunt. z Iterum misit alios seruos plures prioribus, a & fecerunt illis similiter. b Nouissimè autem misit ad eos filium suum, c dicens: Verebuntur forsitan filium meum. d Agricolæ autem videntes filium dixerunt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eum, & e habebimus hæreditatem eius. Et f apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. g Cum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? h Aiunt illi: Malos malè perdet, i & vineam suam locabit aliis

Hugonis Card. Tom. VI.

a Et fecerunt illis similiter,] sicut & aliis.

b Nouissimè autem misit ad eos filium suum,] Christum.

c Dicens verebuntur forsitan filium meum.] Forsitan dicit, quia in eorum arbitrio est vt reuereantur vel non.

d Agricolæ autem videntes, &c.] *Genesi* 37. d Ecce somniator venit. *Ierem.* 11. d. Mittamus lignum in panem eius. *Sap.* 2. c. Circumueniamus iustum, quia inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris.

e Et habebimus hæreditatem eius.] Vnde *Io.* 11 f. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent locum nostrum & gentem.

f Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam,] quia extra portam passus. Vnde *Hebr.* 13. b. Propter quod & Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. In signum autem huius statuit Moyses altare holocausti in quo fundebatur sanguis in vestibulo tabernaculi: *Exod.* 2*ltimo*, c Hoc totum exponit *Chrys.* Paterfamilias cui cælum, & terra vna domus est, qui Angelorum, & hominum natura Dominus est, beneuolentia pater, plantauit vineam quam de Ægypto transtulit. De qua *Isaiæ* 5. b. Vinea Domini Sabaoth domus Israël est, id est, Ecclesia. Quomodo plantauit? Sicut studiosus vinitor, primum in circuitu eius excidit infructuosas arbores, ne fortè lasciuientes tenerum adhuc effocarent malleolum. Sic Deus exterminauit Amorrhæos, & plantauit Israel nouitium. Sepes, Angeli custodes: vt *supr.* 18 b. 1. *Cor.* 11. b. *Act.* 12. b. Torcular, verbum Dei, in quo torquetur carnalis natura timore iudicij, vel crux. Turris, fides: quæ hostes facile contenit & parum timet ruptionem.

Aleg. *Allegoricè.* Sepes, merita patrum Torcular vnde multam eliquatur, Prophetæ. Turris lex, de turre speculabantur sacerdotes Christum venturum. Coloni, qui curam populi susceperunt ad magnam gloriam, & magnum periculum. Ad gloriam si diligenter, ad periculum si negligenter Si enim ille qui procurationem suscipit terrenarum rerum de manu alicuius hominis potentis, debet pro negligentia timere periculum, quanto magis qui de manu Dei susceperunt animas sanctas. Non enim sacerdotes præstant Deo docentes populum eius sed Deus sacerdotibus committendo eis populum. Mercedem enim doctrinæ acquirere non poteramus, nisi procuratio populi nobis commissa fuisset. Colonus habet ferrum quo duram terram emollit, eradicat herbas, &c. Sicut colonus quantumvis de suis obtulerit munera, non sic placat Dominum suum sicut si de vinea sua reditus offerat, ita Sacerdos non tantum placet Deo propter suam iustitiam, quomodo si populum Dei sanctitatem docuerit. De hoc *Isaiæ capite quinto*, a. Plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea, & expectauit vt faceret vuas, & fecit labruscas.

g Cum ergo venerit, & Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis] Non quia ignoret quærit, sed vt sua responsione eos condemnet.

h Aiunt illi. Malos malè perdet.] Hoc fuit per Titum, & Vespasianum.

i Et vineam suam locabit aliis agricolis qui reddent ei fructũ temporibus suis.] Fructum, scilicet, cordis, oris, & operis. *Psal.* 1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Fructus cordis, contritio. diuinæ legis meditatio,

tatio, beneficiorum Dei recordatio, mortis memoratio proximi compassio. Fructus oris, confessio, prædicatio, gratiarum actio, consilium. Fructus operis, pœnitentia, eleemosyna, obedientia, obsequiorum diligentia, difficilium tolerantia. *Lucas* autem 20.c. dicit: Quo audito dixerunt illi: Absit. *Marcus* autem 12.a. dicit: Veniet & perdet colonos, & dabit vineam suam aliis. *Chr.* Secundùm *Luca* 20. sacerdotes contradicunt sententiæ Christi: Secundùm *Marcum* confirmant. Sed ille responsiones eorum exposuit, iste autem responsiones cordis.

23.§7.c.2.

a Dicit illis Iesus, Numquam legistis in scripturis, &c.] Hîc explanat per effectum quis sit ille lapis.

b Regnum [] sacra Scriptura.

c Et dabitur genti facienti fructus eius,] id est, opera.

e Et qui ceciderit super lapidem istum confringetur, &c.] *Chrysostomus.* Quod cadit fortiter, cadit propter duas causas. Aut propter pondus suum, aut propter altitudinem. Christiani cadunt super lapidem peccando, nec tamen conteruntur quantum potest eos conterere Christus, sed secundùm peccata sua, aut propter magnitudinem peccati criminalis, aut propter altitudinem dignitatis, vt clerici, monachi, viduæ, virgines. Lapis verò, id est, Christus cadit super non credentes, qui non secundùm opera sua pereunt, neque secundùm suas personas, sed tantùm pereunt quantum potest eos perdere Christus qui non credunt in eum. De quibus *Psal.* 1. Non sic impij, &c.

d Et cùm audissent principes sacerdotum, &c.] illas parabolas.

e Quærentes eum timuerunt turbas,] qui non timebant Deum, quoniam sicut prophetam eum habebant.

agricolis qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus: Nunquàm legistis in scripturis. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris: ideo dico vobis, quia auferetur à vobis *a* regnum Dei, & *b* dabitur genti facienti fructus eius. Et qui *c* ceciderit super lapidem istum confringetur, super quem verò ceciderit, conteret eum. Et cum *d* audissent principes sacerdotum & Pharisæi parabolas eius, cognouerūt quod de ipsis dicerent, & *e* quærērēs eum tenere, timuerunt turbas, quoniā sicut prophetam eum habebāt,

Psal.117. Marc.12.a. Luc.c.20.

Marc.11.c. 12.a. Luc.19.g.& 20.d.& 22.a. Iob.7.d.& g.

CAP. XXII.

A — *Luc.14.d.*

ET *f* respondens Iesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: *g* Simile factum est regnum cælorum *h* homini regi qui *i* fecit nuptias filio suo. Et misit *k* seruos suos *l* vocare inuitatos ad nuptias, & *m* nolebant venire. *n* Iterum misit alios seruos, *o* dicens. Dicite inuitatis, ecce prandium meum paraui, *p* tauri mei & *q* altilia *r* occisa sūt, & *s* omnia parata, *t* venite ad

EXPOSITIO CAP. XXII.

ET respondens Iesus, dixit iterum, &c.] Hîc addit quartam parabolam, quæ sicut tertia spectat ad Iudæorum improperium, vt de hoc sint similiter duæ, sicut & de exclusione Iudæorum & introductione gentium. Veruntamen in hoc est differentia, quia in tertia improperat eis mortem propriam, in hac verò mortem Apostolorum. Huius autem continentia consistit in tribus. Quia primò agitur de Apostolorum morte: de Iudæorum futura captiuitate, & de eorum æterna damnatione. Consequenter, ibi [Tunc abeuntes Pharisæi, &c.] determinat tres quæstiones. Primam de censu reddendo Cæsari, secundam de resurrectione, tertiam de maximo mandato legis. Tertiò de Deitate Christi, ibi [Congregatis autem Pharisæis.] Dicit ergo.

f Et respondens Iesus dixit iterum in parabolis eis dicens.] Obscurè loquebatur vt non intelligerent qui apertæ veritati obloquebantur.

g Simile factum est regnum cælorum,] id est, præsens Ecclesia, id est, negotium Ecclesiæ, simile est negotio, quod saltem potuit esse. *Chrysostomus.* Suprà dixit, Dabitur genti facienti fructus eius, hîc dicit, cui genti.

Sup.21.d. *h* Homini regi.] *Chrysost.* Homo rex. Deus pater, quia nomen hominis præiudicum non facit diuinæ naturæ.

i Qui fecit [nuptias filio suo,] id est, Christo. *Apoc.* 19.b. Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit de byssino splendenti & candido. Byssinum sunt iustificationes sanctorum. Et dixit mihi: Scribe beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.

k Et misit seruos suos,] id est, Prophetas.

l Vocare inuitatos ad nuptias.] *Chrys.* Quare nuptias vocat? Vt nihil sit triste, nihil calamitosum.

m Et nolebant venire,] credendo, operando.

n Iterum misit alios seruos,] Apostolos & prædicatores. *Romanor.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur?

o Dicens: Dicite inuitatis, &c.] *Prouerb.* 9 a. Sapientia ædificauit sibi domum; excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum & posuit mensam suam: Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem & mœnia ciuitatis. *Isa.* 25. c. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. *Chrys.* Prandium est doctrina iustitiæ, multas enim proprietates habet sermo ad escam. Sicut enim qui non masticat cibum non sentit eius saporem, ita verbum quod audimus nisi masticauerimus tractantes, non intelligimus verbi virtutem. Ideo māna interpretatur, quid est hoc, vt quotiescunque audimus, quæramus quid est hoc. Item quod masticatum est mittitur in stomachum, id est, memoriam, aliter non prodest. *Leuit.* 11.d. Animal quod non ruminat immundum est, & ille homo immundus est apud Deum qui non recordatur aliquando nec tractat quod audit. Item *Chrys.* Conuiuium paratur ex tempore Moysi, scilicet, lex. *Exod.* 20. ex decem speciebus, id est, ferculis. Ex eo tempore exierunt inuitatores, id est, Prophetæ, quando misit seruos suos iam inuitati erant.

p Tauri mei,] id est, patres veteris testamenti, tauris comparabiles, quia in modum taurorum ventilabant cornibus inimicos.

q Et altilia.] *Gregor.* Altilia saginata dicuntur. Ab eo enim quod est alere, altilia, quasi aletilia vocamus, scilicet, ab alendo. Altilia ergo sunt patres noui Testamenti, pinguedine charitatis saginati, pennis virtutum alati, & ad superna mente erecti.

r Occisa sunt.] *Chrysostom.* Pro salute populi occiduntur sancti. 2. *Cor.* 12. Libenter ego impendam & superimpendar pro animabus vestris. *Ps.* 65. Holocausta medullata offeram tibi, &c. *Chrysostom.* Sicut nullius animalis viuentis viscera manducantur, ita viuentium Prophetarum sermones nemo suscipit, sed post mortem eorum.

s Et omnia parata.] *Chrysostom.* in Scripturis. Ibi enim inuenit ignorans quid discat, contumax quid timeat, laborans præmia, pusillanimis mediocris iustitiæ cibos, qui etsi pinguem non faciunt animam, tamen mori non permittunt. Qui magni animi est inuenit ibi spirituales escas, continentioris vitæ, quæ perducant eum prope ad Angelorum naturam, qui vulneratus est à diabolo, inuenit ibi spirituales medicinas, vel cibos medicinales & salutem per pœnitentiam. [Et omnia parata,] cibus, locus, vestimenta. De primo. *Psalm.* 67. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. De secundo. *Ioan.* 14.a. Vado parare vobis locum. *Hebr.* 11. d. Parauit illis ciuitatem. De tertio. *Exod.* 28. g. Filiis Aaron tunicas lineas parabis, & balteos ac tiaras in gloriam, & honorem.

t Venite ad nuptias,] credendo, operando. Vocat Dominus voce propria in Euangelio vel prædicatore. *Ierem.* 15. d. Si separaueris pretiosum à vili, &c. Item tuba, id est, minis, sicut solent vocari milites ad pugnam. *Isa.* 58.a. Quasi tuba exalta vocem tuam. Item sibilo, & grandibus promissionibus aut consolationibus, sicut solent vocari aues. *Cant.* 2. d. Sonet vox tua in auribus meis. Item reclamatorio, id est, corpore suo cruentato, sic solent vocari aues nobiles. *Prouerb. pr. m.* c. Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Item intersigno, vt solent vocari claustrales, & latrones à latronibus, vt velatione pallij, vel huiusmodi exterior eius conuersatio, & sanctorum suorum. *Isa.* 8. d. Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, & portentum Israël. Item exhibitione temporalis beneficij, vt gallina pane. *Dominus vocat multipliciter.*

na pane, & anes carne vocati solent. *Prou.* t.c. Extendi manum meam,&c.]

a Illi sutem neglexerunt.*Chr* Non dicit malignati sunt: sed [neglexerunt,] quia quidam non odio, non inuidia, sed mundi negotiis impediti non venerunt ad Christum.

nuptias. Illi *a* autem neglexerunt & *b* abierunt, alius in villam suam, *c* alius verò ad negotiationem suam. *d* reliqui verò tenuerunt seruos eius, & contumelia affectos occiderunt. *e* Rex autem cum audisset iratus est, *f* & missis exercitibus suis *g* perdidit homicidas illos, & *h* ciuitatem illorum succendit. *i* Tunc ait seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt, *k* sed qui inuitati erant non *l* fuerunt

a Et abierunt, alius in villam suam]*Chry.* Honestum quidem est villæ cultura. *Ec.*7.b. Non oderis laboriosa opera. Honesta res est negotiatio, siue dignitatis, siue militiæ, si impedimentum religionis non facit. Villa non est peccatum si impedit fit peccatum. Non ergo ipsa cultura peccatum est, sed tu facis eam peccatum præferendo eã Deo. *Idem.* Villa mundus, negotiatio auarorum prædicatio Sacerdorum. Ergo per villam populares homines separantur à Deo, per negotiationem Sacerdotes. Illos mundi delectatio, hos lucri ambitus separauit. *Ezec.*28.e. In iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam.

Item *idem.* Villa mundus. Miserrimus mundus, & miseri qui sequuntur eum.

Item *Chr.* In villa intelligitur omne opus terrenorum, siue in agro, siue in vinea, siue in ligno, siue in ferro, & quicquid manuum labore fit, quod autem non labore manuum, sed aliis lucris consequimur, vt in honoribus permanere, aut in militia, aut in mercatione, omne hoc negotiatio appellatur. Nota autem quod prætermittit hic *Mat.* excusationes istorum, quas *Luc.* 14.d. ponit.

c Alius verò ad negotiationem suam.] *Ec.*26.d. Difficile exuitur negotians à negligentia,&c. *Os.*12.d. Circundedit me Ephraim in negotiatione sua.

d Reliqui verò tenuerunt,&c.] *Chr.* De morte sua tacet quia in priori parabola dixerat. *Hier.* Magni criminis rei arguuntur qui seruos suos occiderunt.

Item *Chr.* Quare misit ad eos quos sciebat iniuriam facturos? Docens nos omnia complere quæ ad nos pertinent, etsi nollus aliquid lucratus sit. *e* Rex autem eum audisset turbatus est.] Non in textu apponitur determinatio eius quod audiuit, ex quo innuitur, quod manifesta non indigent probatione. Supplet tamen *Interl.* vocem sanguinis, quod sumitur ab illo *Gen.* 3 b. Vox sanguinis fratris tui Abel, &c. *Heb.* 12.f. Accessistis ad Sion montem ciuitatem Dei,&c. Et postea. Et sanguis aspersionem melius loquentem quam Abel. *f* Et missis exercitibus suis] sub Tito & Vespasiano. *g* Perdidit homicidas illos] captiuitate, & æterna damnatione *Luc.* 19. d. Inimicos meos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc &c.

h Et ciuitatem illorum] scilicet, Ierusalem [succendit] Vnde *Thren.* 2. a. Succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro

i Tunc ait seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt.] Nota historiam Assueri. *k* Sed qui inuitati erant] Iudæi scilicet, per legem & prophetas. *l* Non fuerunt digni,] *Sap.*6. c. Qui vigilauerit propter illam citò securus erit, quoniam dignos se circuit ipsa quærens, & in viis suis ostendet se esse hilariter. *m* Ite ergo ad exitus viarum,] id est, transite ad gentes per diuersos errores vagantes. Vel, id est, ad pauperes quibus deficit quid agant. [Ad exitus. *Chr.* Christus est via generalis, puto, quod & Sancti qui ducunt ad Christum viæ sunt. *Thren.* 1.b. Viæ Sion lugent. Item diabolus publica via est ad mortem, & viæ sunt professiones huius mundi, professio malitiæ, professio luxuriæ, professio ludorum, quæ omnes ducunt ad diabolum viam perditionis. Dicit ergo [Ite ad exitus viarum,] id est, cuiuslibet conditionis homines vocate ad fidem. Item castitas via est ad Christum, fornicatio via est ad diabolum. Item omnia opera nostra sunt via, siue ad cælum siue ad infernum. *Iob* 31.a. Nonne ipse considerat vias meas & cunctos gressus meos dinumerat?

n Et quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias] quia nõ est acceptio personarum apud Deum. *Rom.*2.b. *Act.*10. e. *o* Et egressi. &c.] *Is.*27.b. Qui egredientur impetu à Iacob, florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine.

p In vias,] id est, in diuersos errores gentium.

q Congregauerunt omnes,&c.] qui modò simul sunt in Ecclesia, quia media est inter cælum, vbi boni, & infernum, vbi mali. *Greg.* Mali miscentur bonis, quia nunquam perducitur ferrum animæ ad subtilitatem acuminis si hoc nõ

digni. *m* Ite ergo ad exitus viarum, & *n* quoscunque inueneritis vocate ad nuptias. Et *o* egressi serui eius in *p* vias *q* congregauerunt omnes quos inuenerunt malos, & bonos, & *r* impletæ sunt nuptiæ discumbentium. *f* Intrauit autem rex vt *t* videret discumbentes *u* & vidit ibi *x* hominem non *y* vestitum veste nuptiali, & *z* ait illi. Amice, quomodo huc intrasti *a* non habens vestẽ nuptialẽ? At *b* ille

eraserit lima alienæ prauitatis. In horreo sunt grana cum paleis. In arca Noë animalia immitia cum mitibus *Gen.*7.c.

r Et impletæ sunt nuptiæ discumbẽtiũ.] Hoc erit in fine sæculi. *Prou.*7.c. Vir non est in domo sua, abiit via longissima, sacculum pecuniæ secum tulit, in die plenæ lunæ reuersurus est in domũ suam. B

f Intrauit autem rex. *Chr.* Rex, id est, Deus intrauit, non quin vbique sit, sed vbi vult aspicere, ibi dicitur præsens esse vbi non vult, ibi absens videtur. *t* Vt videret discumbentes,] id est, videri faceret. Simile *Gen.*22,e. Nunc cognoui, quod timeas Dominum, dicit Dominus ad Abraham,

u Et vidit, id est, videri fecit. *Dan.*7.c. Iudicium sedit. & libri aperti sunt. 1.*Cor* 4.a. Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium.

*Tres quæstiones faciet Dominus Prælatis in die iudicij. Ps.*115.

x Ibi hominem.]Singulariter dicit significãs quod multi colligẽtur, sicut vulpes Samsonis. *Iud.* 15.a. *y* Non vestitum veste,&c]id est, operibus, licet fide, cum tamen fides sine operibus mortua sit. *Iac.*2,d. Et *Gal.*5.b. Fides, quæ per dilectionem operatur. Item non vestitum charitate, quæ operit multitudinem peccatorum 1. *Pet.* 4.b.

z Et ait illi,&c.] Nota tres quæstiones quas faciet Dominus in die iudicij omnibus Prælatis. Prima erit quæstio O homo, quomodo in prælationem intrasti, id est, quis introduxit te, nummus, vel Deus. Et ad quid; ad onus, vel ad honores. Et per quam portam siue ostium, quia ego sum ostium. *Ioan* 10 b. & bene scirem si transisses per me. *b* At ille obmutuit,] quia non cogitauerat de ista quæstione respondente in tantis scholis non prouisus. Ideo iocundus homo qui miseretur & commodat, &c Secunda quæstio erit, quomodo vixisti, sicut Episcopus aut sicut rusticus, vel sicut homo, vel sicut equus, sicut pastor, aut sicut pecus Hanc quæstionem tetigit *Is.*22 e. Quid tu hic, aut quasi quis hic? *Za.*11.d. O pastor, & idolum derelinquens gregem, vel potiùs ò pastus,&c. *Ezec.*33.a. Væ pastoribus Israel qui pascebant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, &c. Tertia quæstio erit quomodo rexisti in quibus pascuis pauisti gregem meum, quomodo à lupis & latronibus custodisti, quantas vigilias & quantos labores pro grege meo sustinuisti? *Gen.* 13. e. dixit Iacob ad Laban. Viginti annis tecum fui, oues tuæ & capræ tuæ steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi, nec captum à bestia ostendi tibi, ego omne damnum reddebam, quicquid furtim peribat à me exigebas, die noctuque vrgebar æstu & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Sed estne quæstio hæc in Biblia facta? *Ierem.* 13. d. Vbi est grex, qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quæret enim Dominus gregem, & secundum numerum, & secundum qualitatem. *Ier.* 33.c. Adhuc transibunt greges ad manus numerantis, ait Dominus. Et ne credas, quod Dominus intelligat de grege pecudum, & non potius hominum, dicit *Ezech.* 34. e. Vos greges mei, hæc dicit Dominus Deus. Has tres quæstiones simul habemus. *Iudic.* 18. a. vbi exploratores de Dan dicunt Sacerdoti Michæ. Quis te huc adduxit? Quid hic agis? Quam ob causam huc venire voluisti? Et satis competit responsio eius Prælatis nostri temporis Hoc & hoc præstitit mihi Michas, & mercede me conduxit vt sim ei Sacerdos. Pauci enim hodie gratis Deo seruiunt in prælatione, Vnde *Malac.* 1. c. Quis est in vobis qui claudat ostia mea, & incendat altare meum gratuitò: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum.

a Non habens vestem nuptialem.] *Chrys.* Vestimentum nuptiale est fides vera, & iustitia. *Eph.*4 f. Indui-

te nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Quod dicit, in iuſtitia, ad conuerſationem pertinet. quod dicit, & ſanctitate veritas, ad fidem. Veſtimenta veteris hominis pannoſa & ſordida, id eſt, opera carnis immunda. Si aliquis cum nigra veſte inuenitur in nuptiis, ſordidat nuptiarum gloriam, na qui habet opera tenebroſa inter Chriſtianos, ipſe Chriſtianitati facit iniuriam. Homo igitur aut ſecundum locum eligat veſtem, aut ſecundum veſtem eligat locum, id eſt, aut ſecundum opera eligas profeſſionem, aut ſecundum profeſſionem faciat opera. Alioquin audiet. [Amice quomodo, &c.] Hic celamus inuicem corda noſtra, in illa verò die cælum & terra, aquæ, ſol, & luna, dies, & noctes & totus mundus ſtabit aduersùs nos in teſtimonium peccatorum noſtrorum. Et ſi omnia taceant, ipſæ cogitationes noſtræ, & ipſa opera ſpecialiter ſtabunt ante oculos noſtros accuſantes nos coram Domino dicente Apoſtolo. Cogitationibus inuicem ſe accuſantibus aut etiam defendentibus in die, cum iudicauerit Dominus occulta hominum. *Rom. c.* 2. c. Audite mulieres non opus eſt aures indumentis, dum hic viuimus de facili illa circumponere, & conuenit ſimul ornare animam, & corpus domum animæ, id eſt, corpus ornas aureis velis illam autem dimittis ſedere in ciliciis. Neſcis, quia regem magis oportet ornare quam ciuitatem, id eſt, intellectum quam carnem, cuius eſt purpura vel diadema regis. Monachi induti ciliciis præ cæteris habent hæc indumenta nuptiarum. [Veſtem *Iſa. c.* 9. a. Veſtimentum mixtum ſanguine erit in combuſtionem & cibus ignis. *Sophon.* 1. b. Viſitabo ſuper eos qui induti ſunt veſte peregrina. *Eccl.* 9. b. Omni tempore veſtimenta tua ſint candida. *Apoc.* 16. c. Beatus qui cuſtodit veſtimenta ſua ne nudus ambulet.

Infra 25. c. 35. c. *diſt.* c. *Ec. Sup.* 20. c.

a At ille obmutuit.] *Greg.* Omnino obmuteſcemus qui nunc operis mali excuſationem prætendimus. Nec dabitur nobis locus audientiæ, vbi nos arguunt propriæ conſcientiæ.

Item *Rab.* Omne argumentum ceſſat excuſationi, quippe quia ille foris increpat qui teſtis conſcientiæ intuſque animam accuſat.

b Tunc dixit rex miniſtris. 6. *Ierem.* 59. f. Ego ſum iudea, &c.

c Ligatis pedibus eius & manibus.] Hoc de iuſtitia factum eſt. *Sap. c.* 11. c. Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Pedes enim veloces fuerunt ad effundendum ſanguinem. *Pſ.* 13. Veloces pedes eorum.

Item manus non extendit ad pauperes. *Eccl. c.* 4. d. Non ſit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum collecta. *Roman. c.* 6. d. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita & nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.

Item nota, ligati erunt pedes, & manus omnium reproborum in inferno, quia non potuerunt benefacere, nec bene velle. *Eccl. c.* 9. c. Quodcunque poteſt manus tua facere, inſtanter operare. quia nec opus, nec ratio, nec ſcientia, nec ſapientia erunt apud inferos quo tu properas. *Greg.* Pedes qui viſitare ægrum negligunt, manus, quæ nihil indigentibus tribuunt à bono opere iam ex voluntate ligati ſunt. Quæ ergo nunc ſponte ligantur in vitio, tunc in ſupplicio ligabuntur inuitè. *Prouerb. cap.* 5. d. Funibus peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur.

d Mittite eum in tenebras exteriores,] quia hic habuit interiores. *Pſalm.* 48. Introibit vſque in progenies patrum ſuorum, & vſque in æternum non videbit lumen.

e Ibi erit fletus & ſtridor dentium] In fletu calor, in ſtridore frigus notatur. *Iob c.* 24 e. Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. [Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Hoc verbum in ſeptem locis in Euangelio legitur, & maximè contra Prælatos. Conſiderata enim in quolibet loco litera præcedenti, redditur cauſa, quare ſubiungatur.

Prima cauſa. quia malè intrant, vt hic.

Secunda, quia malè vixerunt. Vnde *ſup. cap.* 13. g. de ſagena. Malos foras miſerunt. Et ſubditur. Ibi erit fletus, &c.

a obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris: *c* Ligatis pedibus eius & manibus *d* mittite eum in tenebras exteriores, ibi *e* erit fletus & ſtridor dentium. *f* Multi autem ſunt vocati, pauci verò electi. Tūc *g* abeuntes Phariſæi conſilium inierunt vt caperent eum in ſermone: & *h* mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis, dicentes: Magiſter ſcimus quia verax es, & *k* viam Dei in veritate doces,

Tertia, quia alios ſcandalizauerunt *ſup.* 13. f. in parabola, zizaniorum. Colligent de regno eius omnia ſcandala. Et ſubditur. Ibi erit fletus & ſtridor dentium.

Quarta cauſa, quia inutiles in docendo fuerunt. Vnde *inf. c.* 25. c. de illo qui talentum abſcondit, dicitur. Inutilem ſeruum proiicite in tenebras exteriores Et ſubditur. Ibi erit fletus, &c.

Quinta cauſa eſt, quia ſubditos oppreſſerunt. Vnde *infra cap.* 24. d. Si autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo, moram facit Dominus, &c. ibi ſubiungitur: erit ibi fletus & ſtridor dentium.

Marc. 12. a. *Luc.* 20. d.

Sexta cauſa eſt, quia in his omnibus præſumpſerunt. Vnde *Luc. c.* 13. f. dicent mali: Manducauimus coram te, & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet vobis: Neſcio vos vnde ſitis. Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & ſtridor dentium.

Vltima cauſa impœnitentia. Vnde *ſup. c.* 7. b. dicitur de Centurione. Non inueni tantam fidē in Iſrael. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente, & Occidente venient & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum, filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & ſtridor dentium, &c.

f Multi autem ſunt vocati, pauci verò electi.] *Origen. ſup. Num.* 14. Timendum eſt Chriſtianis ne eo modo introeant in regnum cælorum, quo filij Iſrael in terram promiſſionis, ſcilicet duo tantum, præter Sacerdotes. 1. *Cor.* 19. d. Qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium.

g Tunc abeuntes Phariſæi conſilium inierunt, vt caperent eum in ſermone.] *Chr.* Quo abeuntes? Ad Herodianos. Nec dicit conſiliati ſunt, ſed conſilium inierunt. Nam qui habet conſilium, nullius conſilio indiget niſi Dei Colonus Dei conſilium non quærit diaboli, colonus autem diaboli etſi Dei auxilium quærat, non inuenit. Vide furem euntem ad furtum orantem, vt proſperetur, & fornicator ſignum Crucis ſibi facit, vt non comprehendatur, & tantò citius capitur, quia neſcit iuſtum Dei iudicium patrocinium criminibus dare. Conſilium tale, qualia conſiliatores.

h Et mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis.] Tunc Herodes erat in Ieruſalem. *Chryſ.* Vt ſi reſpondiſſet pro Herodianis, illi accuſarent, ſi pro Phariſæis è conuerſo, iſti diſcipuli magiſtris ſuis erant ætate iuniores, ſed malitia pares.

Nam pulli ſerpentum natura breuiores ſunt, ſed virus æquale habent. Catuli luporum etſi prædam adhuc capere non poſſunt, tamen & ſanguine gaudent. & morſibus ludunt. *Luc. c.* 20. d. Obſeruantes Phariſæi miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, vt caperent eum in ſermone. *Marc. c.* 12. a. Et mittunt ad eum, quoſdam ex Phariſæis & Herodianis, vt caperent eum in verbo. Stulti qui eum volunt capere in verbo, eum non poſſit verbum errare in verbo. *Prou. c.* 1. b. Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum.

i Dicentes, Magiſter ſcimus, quia verax es.] *Prou.* 27. c. Qui benedicit proximo ſuo voce grandi de nocte conſurgens, maledicenti ſimilis erit.

k Et viam Dei in veritate doces.] Hæc via pœnitentia eſt.

Hæc via munda eſt per temperantiam. *Prou. c.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ.

Luminoſa eſt, & ſplendens per prudentiam. *Prou. c.* 4. c. Iuſtorum ſemita, quaſi lux procedens procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem.

Recta per iuſtitiam. *Iſai. c.* 40. a. Rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri.

Plana per fortitudinem. *Iſ.* 40. a Erunt praua in directa, & aſpera in vias planas. In hac autem via ſunt quatuor neceſſaria.

Primum eſt viaticum, id eſt, corpus Chriſti. 3. *Reg.* 19. b. Iuit Elias in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vſque ad montem Dei Horeb

Secundum eſt baculus ſuſtentationis vel virga, i. memoria Crucis, & B. Virginis. *Pſ.* 22. Virga tua & baculus tuus Tertium eſt pera, i. eleemoſyna. *Ec.* 29. c. Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum ipſo & gratiam hominis quaſi pupillam conſeruabit. Quartum eſt cantilena ad conſola-

Δ tionem

a tionem viæ, id eſt, oratio & pſalmodia. *Pſalm.* 118. Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Et alibi. *Pſalm.* 137. Et cantent in viis Domini quoniam magna eſt gloria Domini.

a Et non eſt, &c.] imò de omnibus in eſſe conſeruando. *Sap. cap.* 6. b. Cui cura eſt de omnibus. Vel de rationalibus diſciplinando, non de aliis, vt 1. *Cor. c.* 9. b. Nunquid de bobus cura eſt Deo?

b Non enim, &c.] *Roman. c.* 2. b. Non eſt perſonarum acceptio apud Deum. *Galat.* 2. b. Deus perſonam hominis non accipit. *Act.* 10. e. In veritate comperi, quoniam non eſt perſonatum acceptor Deus. *Gregorius in moralibus* perſonam hominis accipere eſt hominem, non quia homo, ſed propter aliquid quod circa ipſum eſt honorare.

Marc. 12. b.

C

Rom. 13. b. 23. q. 2. c. militare, &c. quid culpatur & q. fin. c. & morte, & c. conuenior. De elect. coniug. c. ex parte.

Marc. 12. b. *Luc.* 20. c *Act.* 23. b.

c Dic ergo nobis quid tibi videtur,] *Chr.* Non dicunt, quid eſt bonum vel quid expediens, ſed. [quid tibi videtur]

d Licet cenſum dari Cæſari an non?] *Raban.* & *Hieronymus.* Omnes Reges Romani à primo Caio Cæſare qui imperium arripuerat, Cæſares appellati ſunt.

& non *a* eſt tibi cura de aliquo *b* Non enim reſpicis perſonam hominum. Dic *c* ergo nobis, quid tibi videtur: Licet cenſum dari Cæſari aut non? Cognitâ autem Ieſus nequitiâ eorum, ait: *f* Quid me tentatis hypocritæ? Oſtendite mihi numiſma cenſus. At illi *h* obtulerunt ei denarium. Et *i* ait illis Ieſus: Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio? *k* Dicunt ei: Cæſaris. *l* Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & *m* quæ ſunt Dei Deo. Et *n* audientes mirati ſunt, & *o* relicto eo abierunt. In *p* illo die *q* acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & *r* interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter Moyſes dixit: ſi quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. *ſ* Erant autem apud nos ſeptem fratres: & primus vxore ductâ, defunctus eſt, & non habens ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo: ſimiliter ſecundus, & tertius vſque ad ſeptimum. Nouiſſimè autem omnium & mulier defuncta eſt. In reſurrectione ergo cuius erit de ſeptem vxor? Omnes enim habuerunt eam. *t* Reſpondens autem Ieſus ait illis: Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei. In *u* reſurrectione enim neque nubent, neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo. De *x* reſurrectione autem mortuorum non legiſtis, quod dictum eſt à Deo, dicente vobis: Ego ſum *y* Deus

e Cognita autem Ieſus nequitia eorum,] id eſt, doloſitate, ait, *Chr.* Sicut non poteſt ligna mittendo in ignem extinguere, ita non poteſt fieri vt ſecundum rationem placeas homini malo. *Eccl.* 19. b. Amico & inimico noli narrare ſenſum tuum.

f Quid me tentatis hypocritæ.] *Hier.* Hypocrita eſt qui aliud agit, & aliud ſimulat, id eſt, aliud intendit in corde, & aliud agit in opere. *Eccl.* 1. d. Noli eſſe hypocrita in conſpectu hominum.

g Oſtendite mihi numiſma cenſus,] nummum qui pro cenſu ſoluitur.

Propriè autem numiſma pro ipſo nummo. Numiſma enim propriè dicitur ipſa exaratio Scripturæ facta, ſcilicet inſcriptio imaginis regiæ, & ſuperſcriptio in regis nomine.

h At illi obtulerunt ei denarium.] Iſte denarius valebat decem nummos vſuales: qui ſcribebatur pro cenſu capite vel pro cenſu capitis.

i Et ait illis Ieſus: Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio;] Hanc quæſtionem attendant qui putant Dominum aliquid ex ignorantia interrogaſſe: Nam cum nummum inſpiceret palam, ſatis patet quod non dubitauit cuius imago illa eſſet, ſed interrogat, vt ad ſermonem eorum competenter reſpondeat.

k Dicunt ei Cæſaris,] Tyberij ſub quo paſſus eſt Dominus.

l Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari;] id eſt, tributum, pecuniam.

m Et quæ ſunt Dei Deo,] id eſt, decimas & victimas. *Rom.* 13. b. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

n Et audientes mirati ſunt.] *Luc.* 20. d. Mirati in reſponſo eius tacuerunt. *Luc.* 4. d.

Mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipſius.

o Et relicto eo abierunt,] quaſi recedentes mente, quod innuitur ex receſſu in corpore.

p In illo die,] ſcilicet, ſecunda feria, in qua iuxta proſequutionem Matthæi arefacta eſt ficulnea.

q Acceſſerunt ad eum Sadducæi qui dicunt non eſſe reſurrectionem.

Credebant enim Sadducæi animam ſimul interire cum corpore: Phariſæi autem credebant corporis & animæ reſurrectionem.

r Et interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter Moyſes dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo.] Hoc habetur in *Deut.* 25. b. Quando habitauerint fratres ſimul & vnus ex eis abſque liberis defunctus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, ſed accipiet eam frater eius, & ſuſcitabit ſemen fratris ſui.

ſ Erant autem apud nos ſeptem fratres, & primus vxore ducta defunctus eſt, & non habens ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo. Similiter ſecundus & tertius vſque ad ſeptimum. Omnes enim habuerunt eam.] Hoc finxerunt Sadducæi, vel ita eſſe potuit.

31. q. a. c. fin

t Reſpondens autem Ieſus ait illis: Erratis, neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei.] *Chr.* Sapienter primò arguit ſtultitiam eorum, quia non legebant. Secundò ignorantiam: quia non Deum cognoſcebant, quia ex diligentia lectionum, naſcitur ſcientia Dei: ignorantia autem negligentiæ filia eſt.

Exod 3. b. *Marc.* 12. c.

Si enim non omnes qui legunt cognoſcunt Dominum, quomodo cognoſcet qui non legit? Qui enim legens de Deo vult inuenire Deum, feſtinet viuere dignè Deo, & ipſa bona conuerſatio fit ei lampas luminis ante oculos cordis eius viam veritatis aperiens. Qui autem legit ſcientiam Dei ad gloriam vanam, & ſi ſemper legat, nunquam inueniet. Talis eſt Scriptura nolenti viuere ſecundùm Deum, ſicut ſi quis agricolæ nolenti pugnare exponat bellicam diſciplinam, vel militi agricultuam nolenti colere terram. Neuter enim proficit, quia non habet deſiderium illius diſciplinæ.

Vbicunque enim fuerit deſiderium hominis: illuc ſenſus illius dirigitur.

u In reſurrectione enim neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælo,] id eſt, cæleſtes. *Philip.* 3. d. Noſtra conuerſatio in cælis eſt. *Chr.* In hoc ſæculo ideo morimur, quia naſcimur, ideo ducimus vxores, vt quod moriendo minuitur, naſcendo ſuppleatur.

Tolle moriendi neceſſitatem & naſcendi vtilitatem, & ducendi cauſa ſoluta eſt. Et *infra.* Sicut anima in hoc mundo eſt peregrina, ita caro in illo extranea eſt. Hic anima carni ſubiecta eſt, quoad paſſiones, ibi caro animæ. Vnaquæque res fortior eſt in ſua patria, & dominatur. Hîc modicum quod anima ſapit in hoc ſæculo nimia poteſtas animæ ſibi vendicat, ſicut diues hoſpes in domo pauperis, & ſi non poteſt iubere quod vult, quia hoſpes, magnam tamen fiduciam ſumit quia potens. Et è conuerſo pauper peregrinus nihil ſibi poteſt defendere. Hoc diximus ſecundum rationem moralem, alioquin in reſurrectione mutanda eſt carnis natura, vt nihil habeat in ſe carnis niſi formam, 1. *Cor.* 15. f. Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale.

x De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis.] *Chryſ.* Calumniatoribus in quæſtione aliqua, primò oportet autoritatem aliquam afferre, poſtea rationem, & non è conuerſo, quare ergo hic Chriſtus facit è conuerſo? Sol. Interrogantibus prius dicenda eſt ratio, deinde autoritas, quia calumniatores oportet conuincere, interrogantes verò docere.

y Ego ſum Deus Abra. &c.] Hos nominat, quia his facta fuit promiſſio de incarnatione filij & de vita æterna ha-

A benda

abenda ſpecialiter. *Exod. cap.* 3. d. Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, miſit me ad vos.

a Non eſt] autem [Deus mortuorum, ſed viuentium.] Si ergo animæ æternæ ſunt, conſtat per conſequens, quod corpora eorum reſurgent. *Ezec. cap.* 37. b. Oſſa arida audite verbum Domini. *Dan. cap.* 12. a. Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium vt videant ſemper. *Ib. cap.* 19. d. De terra ſurrecturus
D ſum. *Iſa. cap.* 26. d. Viuent mortui tui, &
Marc. 12. c. interfecti mei reſurgent.

b Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius] quod ita prudenter reſponderet.

c Phariſæi autem audientes quod ſilentiū impoſuiſſet Sadducæis. *Prou.* 26. b. Qui imponit ſtulto ſilentium mitigat iras.

Abraham Deus Iſaac, & Deus Iacob. *a* Non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum. Et *b* audientes turbæ mirabantur in doctrina eius. *c* Phariſæi autem audientes quod ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, *d* conuenerunt in vnum & interrogauit *e* eum vnus ex eis legis doctor tentans eum: *f* Magiſter quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi *g* Ieſus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, *h* & in tota anima tua, & *i* in tota mente tua, *k* hoc eſt maximum *l* & primum mandatū. *m* Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his *o* duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ. *p* Congregatis autem Phariſæis, interrogauit eos Ieſus, dicens: Quid vobis videtur de Chriſto, cuius filius eſt? *q* Dicunt ei: Dauid. Ait illis. *r* Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum Dominū?

Deut. 6. d.

d Conuenerunt in vnum.] Hoc conuenticulum malorum ſignificatum eſt. 1. *Reg.* 17 b. Vbi dicitur quod Philiſtiim conuenerunt in Socoth Iudæ.

Item *Iud.* 16 a. Per vulpes Samſonis colligatas. *Chryſ.* A veritate ſe eſſe nudos profeſſi ſunt, qui ſe multitudine armauerunt.

e Et interrogauit eum vnus ex eis legis doctor tentans eum.] *Chryſoſtomus.* Interrogauit tentans à principio, ex reſponſione verò vtilitatem capiens laudatus eſt. *Marc.* 12. e.

f Magiſter quod eſt mandatum magnum in lege? *Chr.* De magno mandato interrogat, qui nec minimum obſeruat. Ille debet interrogare de maiori iuſtitia, quia iam minorem compleuit. Et ita ſi interroget aliquis quæ pars eſt melior in domo, dicis, fundamentum, ſed tamen fundamentum non eſt niſi domus ſuper ſubſecaris, ſic, & caput dignius eſt, quam membra, tamen nec membra ſine capite, nec caput ſine membris, ita hoc mandatum dignius eſt, tamen vtilius vna, quia ſibi cohærent.

g Ait illi Ieſus. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.] *Chr.* quaſi dicat, non ſicut tu qui deuotionem oſtendis in ore, & fraudem meditaris in corde. Et ita diliges, inquit, non timebis, quia diligere maius eſt quam timere. Inchoatio enim culturæ Dei habet timorem, perfectio autem dilectionem 1 *Ioan.* 3. d. Perfecta charitas foras mittit timorem. Et ita timor ſub neceſſitate eſt, dilectio in libertate.

Item *Chr.* Non dicit. Cognoſces Deum, ſed [diliges] quia cognoſcere Deum vnum, proprium eſt humanæ naturæ, diligere autem eum religioſi cordis & recti.

Item *Chr.* Quid eſt diligere Deum ex toto corde? Vt cor tuum ad nullius rei dilectionem magis ſit inclinatum quam Dei, nec delecteris in ſpecie mundi amplius quam in Deo, non in honoribus, non in auro, non in amicis, &c. ſed præ his omnibus Deum ames. Si autem in aliquo horum occupatus fuerit amor cordis tui, iam ex toto corde Deum amas. Pro quanta enim parte cor tuum fuerit ad aliam rem, pro tanta parte minus eſt ad Deum. Exemplum de vxore bona.

h Et in tota anima tua.] *Chr.* Quid eſt diligere in tota anima? Certiſſimum animum habere in veritate, & firmum eſſe in fide. Alius eſt amor cordis, alius eſt amor animæ. Amor cordis quodammodo carnalis eſt, vt etiam carnaliter Deum amemus, quod facere non poſſumus, niſi receſſerimus ab amore mundalium, & ita amor cordis non intelligitur, ſed ſentitur in corde. Amor animæ intelligitur, non ſentitur, quia amor animæ iudicium eius eſt, puta intelligis vnum Deum, ſed ſi cœperis dubitare, iam non ex tota anima diligis Deum.

i Et in tota mente tua.] *Chr.* Quid eſt in tota mente? Vt omnes ſenſus tui Deo vacent, intellectus, ſapientia cogitatio, memoria. Qui ergo occupat aliquod eorum circa temporalia. iam non tota mente diligit Deum. *Aug.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, id eſt, intellectu ſine errore, ex tota anima. id eſt, voluntate ſine contradictione, ex tota mente, id eſt, memoria ſine obliuione. *Bernardus.* Ex corde, ſapienter, ex anima dulciter, mente perſeueranter, totis viribus fortiter. *Hugo.* Corde deuotione, hoc ad Virgines, anima diſcretione, hoc ad Confeſſores, mente perſeuerantia, hoc ad Martyres

k Hoc eſt maximum] dignitate.

l Et primum ordin[e] mandatum.] Item *Bern.* Diſce Chriſtiane quomodo Chriſtum diligas. Dilige dulciter, prudenter,
fortiter. Dulciter ne *Leuit.* 19. d.
illectus, prudenter, ne *Marc.* 12. c.
deceptus, fortiter, ne *Rom.* 13.
depreſſus ab amore Dei auertaris. Dulciter amandus eſt ſponſus in remiſſione peccatorum. *Pſ.* 144. Suauis Dominus vniuerſis. *Luc. cap.* 10. g. Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quia dilexit multum.

Item dulciter in recordatione beneficiorum Dei. *Pſ.* 144. Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt.

Item dulciter in prægoſtatione æternorum bonorum. *Pſ.* 33. Guſtate, & videte quoniam ſuauis eſt Dominus.

Item amandus eſt prudenter, inſidias diaboli præuidendo. 2. *Cor cap.* 2. c. Vt non circumueniamur à Satana, non enim ignoramus cogitationes eius.

Item præuiſas inſidias præcauendo *Prou.* 20. b. Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum.

Item prudenter in præuidendo & præcauendo ſtrenuiter & fortiter perſeuerare. *Sap. cap.* 8. a. Attingit à fine vſque ad finem fortiter.

Item amandus eſt fortiter, expellendo omnem timorem. 1. *Ioan. cap.* 4 d Perfecta charitas foras mittit timorem.

Item in appetendo laborem. *Pſ.* 37. Quoniam ego in flagella paratus ſum.

Item amandus eſt fortiter in non fugiendo opprobriū, & mortem. *Luc cap.* 9. e. Qui me erubuit. *Pſalm.* 68. Quoniam propter te ſuſtinui opprobrium.

Item amandus eſt ſponſus, quia de nobili ſtirpe. *Prou. vlt.* e. Nobilis in portis vir eius

Item quia ſapiens. *Col. cap.* 2. a. In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. *Iob cap.* 9. a. Sapiens corde eſt.

Item quia fortis. *Pſ.* 23. c. Dominus fortis & potens.

Item quia diues. *Rom. cap.* 10. e. Diues in omnes, qui inuocant illum. *Ioan.* 17. b. Omnia tua mea ſunt.

Item quia largus. *Iac.* 1 a. Qui dat omnibus affluenter.

Item quia pulcher. *Pſ.* 44. Speciosus forma præ filiis hominum.

Item quia benignus. *Tit.* 3. b. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris noſtri.

m Secundum autem ſimile eſt huic,] quia de re ſimili id eſt, homine, quia ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus eſt. Item quia de dilectione. Item ſimile quia de eo ſicut de alio pendet lex.

n Diliges proximum tuum ſicut teipſum.] *Chr.* Proximus, Chriſtus homo factus. *Luc. cap.* 10. e. Quis eſt meus proximus? Vel proximus, omnis fidelis. Et ita ſicut rex in imagine ſua honoratur, ſic Deus in homine diligitur vel oditur. Non poteſt hominem odire qui Deum amat, nec poteſt Deum amare, qui hominem odit. *Infra Ioan.* 4. d. Qui dicit ſe Deum diligere, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Et in fine volens Dominus oſtendere Phariſæis, quia non ſufficit ſolius patris cognitio, requiſitus de vno mandato, reſpondit de duobus. Item *Chr.* Qui diligit proximum non occidit eum, non mentitur ei, non vxorem inuadit, &c.

o In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ.] *Gl.* Ideo duæ tabulæ legis datæ ſunt. *Deut.* 10. a. in quibus erant decem præcepta, tria in vna, quæ ad Deum, ſeptem in altera, quæ ad proximum. Secundum quoſdam ſunt quinque in vna, & quinque in alia. *Rom.* 12. e. Plenitudo legis dilectio. *Gal* 5. c Omnis lex in vno ſermone completur. Diliges proximum tuum ſicut teipſum.

p Congregatis autem Phariſæis interrogauit eos Ieſus, dicens. Quid vobis videtur de Chriſto, cuius filius eſt ſecundum carnem.

q Dicūt ei Dauid. Ait illis.] Ieſus. *r* Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum Dñm.] In directa ratiocinatione cōfutat

futat eos ostendens ex concesso sequi Dauid dixisse falsum, quod est inconueniens, & Spiritum sanctum quod est impossibile. Est autem quæstio Domini cum pondere intelligenda. Vos putatis Christum filium Dauid & hominem purum, ergo perperam locutus est Dauid vocans eum Dominum cum pater filium hominem purum non consueuerit appellare Dominum.

a dicens: Dixit Dominus *b* Domino meo *c* sede à dextris meis, donec *d* ponam *e* inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si *f* ergo Dauid vocat eum Dominum quomodo filius eius est? Et *g* nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

CAP. XXIII.

TVnc *h* IESVS *i* locutus est ad turbas, & ad discipulos suos, dicens: *k* Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. *l* Omnia ergo *m* quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, secundum verò opera eorum nolite facere: *n* Dicunt enim & non faciunt. *o* Alligant autem onera grauia & importabilia, & *p* imponunt in humeros hominum, digito *q* autem suo *r* nolunt ea mouere. Omnia verò opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus. *f* Dilatant enim philacteria sua

Psal. 109. Marc. 12. d. Luc. 20. g.

a Dicens: Dixit Dominus] pater.

b Domino meo,] id est, Christo.

c Sede à dextris meis,] id est, in potioribus bonis. *Heb.* 1. d. Cui Angelorum aliquando dixit. Sede à dextris meis?

A *19. dist. c. secundum.*

d Donec ponam,] exclusiuè.

e Inimicos tuos, &c.] *Isa.* 60. c. Locum pedum meorum glorificabo. 1. *Cor.* 15. d. Oportet illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. *Hebr.* 10. c. Sedet in dextera Dei de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Si ergo Dauid, &c.] cum filius propter propagationem sonet in subiectionem, & maximè secundum vsum antiquorum Patrum.

g Et nemo poterat ei respondere verbum, &c.] quia confutauerat eos verbis.

EXPOSITIO CAP. XXIII.

TVnc IESVS locutus est ad turbas, &c.] docens populum. Primò arguit Scribas & Pharisæos de superbia, & suos prouocat ad humilitatem. Secundò, arguit eosdem de hypocrisi multipliciter, sicut patet in litera. Imprecatur autem eis octies væ æternum, ibi [Væ autem vobis Scribæ & Pharisæi. Tertiò, rationem damnationis eorum innuit, scilicet occisionem iustorum, ibi,] [Itaque testimonio estis.] Prima pars capituli est contra Prælatos: Secunda contra magistros: Tertia contra hypocritas, in qua etiam mors Domini prophetatur: Dicit ergo.

h Tunc,] scilicet, imposito illis silentio: Sicut Dominus eiectis turbis & tibicinibus, sanauit puellam. *Marc.* 5. d. Sic Isaias, mortuo leproso Ozia vidit Dominum in solio excelso, & dixit: Væ mihi quia tacui. *Isa.* 6. b. vbi dicit *Gloss.* Dum rex leprosus, id est, diabolus regnat in nobis, nec Deum in sua maiestate videre, nec mysteria Trinitatis possumus agnoscere. Sic filij Israël mortuo Pharaone potuerunt ad Deum clamare. *Exod.* 3. c. Sic Ezechiel mortuo principe Phelcia, excelsa voce clamauit ad Dominum. *Ezec.* 11. b.

i Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos. *Chr.* Ideo Dominus ad suos conuertit sermonem, vt confusio Scribarum & Pharisæorum illorum fieret disciplina. Instructuosum namque est verbum in quo sic alter confunditur vt alter non erudiatur. Nam & Dominus non propter malos castigationem super terram transmittit, sed propter bonos. Scit enim quia malos flagella non corrigunt, sed malos castigat vt bonos corrigat, quia bonus nisi fuerit admonitus, per negligentiam euanescit: Sic & Christus nunquam potuit eorum interrogationes contemnere, sed voluit indignos dignè docere, vt dignos dignè doceret.

k Dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. [*Chrys.* quasi dicat, multi sederunt Sacerdotes, multi in nomine, pauci in opere. Videre ergo quomodo sedeatis super eam, quia non cathedra facit Sacerdotem, & Sacerdos cathedram. Non locus sanctificat hominem, sed homo locum. Non omnis Sacerdos sanctus est, sed omnis Sanctus est Sacerdos. Et ita qui malè sederit iniuriam cathedræ facit. *Prou.* 25. a. In loco magnorum ne steteris.

Item *Chr.* In iudicio sedens si bene vixeris & bene docueris omnium iudex eris, si malè vixeris & bene docueris, tui solius: Nam bene docendo ostendis quomodo populus debeat viuere, malè viuendo Deum instruis quomodo debeas condemnari.

l Omnia ergo.] *Chrysost.* Omnia dicit quæ corrigunt mores.

m Quicunque dixerint vobis seruate & facite, &c.] *Chrysost.* Accipite quod vestrum est, nolite discutere quod alienum est.

Item *Chrysost.* Sicut Sacerdotes etiam docent infideles propter fideles, ne bonos negligant propter malos, sic & vos etiam malos Sacerdotes honorate propter bonos ne propter malos etiã bonos contemnatis. Melius est malis iniusta præstare quã bonis iusta subtrahere. Frequenter enim de malo bona doctrina procedit. Ecce enim & terra vilis pretiosum aurum producit. Nunquid propter vilem terram pretiosum aurum contemnitur? Sed sicut aurum eligitur, & terra contemnitur sic & vos doctrinam accipite & mores relinquite. Nam & apibus herbæ necessariæ non sunt, sed flores: ideo flores colligunt & herbas relinquunt. Et ita bene dicere omnium est, bene facere autem paucorum.

3. q. 1. c. omnia & c. significasti. & c. non qualet 3. q. 7. §. fin.

Luc. 11. f. 16. q. 7. c. alligat De cons. dist. 4. c. baptism.

n Dicunt enim & non faciunt.] Hi sunt ficus in qua Dominus non inuenit nisi folia, *sup.* 21. b. & ideo maledicti. *Augustinus in libro Prosperi.* Bene dicere & malè viuere, nihil est aliud quam se sua lingua damnare. Nota quod Dominus arguit eos hic de dolo & duplicitate. Hi enim habent pondus & pondus, aliud in ore, aliud in opere. Contra quos *Prou.* 20. b Pondus & pondus, mensura & mensura vtrumque abominabile est apud Deum. *Leu.* 19 g. Statera iusta, & æqua sint pondera.

o Alligant enim onera grauia & importabilia.] Circa vitam tuam esto austerus, circa aliorum benignus. Audiant te homines parua mandantem & grauia facientem. Item *Chr.* Si erramus aliquando modicam pœnitentiam iniungendo, nonne melius est de misericordia rationem reddere quam de crudelitate? Vbi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Si Deus est benignus, vt quid Sacerdos est austerus? Item *Rab.* Hæc generaliter contra omnes magistros qui grandia docent, & faciunt minora. Similiter Sacerdotes qui grande pondus venientibus ad confessionem imponunt, & sic dum pœna præsentis peccati constringitur, pœna futuri contemnitur. Si enim fascem super humerum adolescentis, quem non potest baiulare posueris, nec esse habet aut vt fascem reiiciat, aut sub pondere confringatur. Sic ille cui graue pœnitentiæ pondus imposueris, necesse est aut pœnitentiam reiiciat, aut suscipiens deferre non potest scandalizatus amplius peccet. Deinde si erramus modicam pœnitentiam imponentes, nonne melius est propter misericordiam dare rationem quam propter crudelitatem deficere pœnitentem? [Alligant.] Contra quos *sup.* 15. a. Quare transgredimini mandata Dei propter traditiones hominum? Tot enim constituunt quot dimidium sustinere non possunt. *Act.* 15. c. Hoc est onus quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus, imò tota die per consuetudinem abrogantur. De his. *Prou.* 19. a. Melior est pauper qui ambulat in simplicitate, quàm diues torquens labia sua.

p Et imponunt in humeros hominum.] Hi significantur per regem Roboam dicentem 3. *Reg.* 12. d. Pater meus cæcidit vos flagellis, ego aut cædam vos scorpionibus.

q Digito autem suo,] id est, leui motu.

r Nolunt ea mouere. Omnia verò opera sua faciunt vt videantur ab hominibus.] Tales recipiunt hic mercedem suam, vt *sup.* 6. a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. *Hieron.* Quicunque quodlibet facit vt videatur ab hominibus, Scriba & Pharisæus est. *f* Dilatant enim philacteria sua.] Philacteria vocat chartulas pro simulatione fronti eorum & sinistræ manui impositas, in quibus erat scriptus Decalogus. Propter illud *Deut.* 6. b Ligabis ea quasi signum in manu tua. Secundum quosdam verò, sed non authenticè, philacteriæ dicuntur capsulæ in quibus reseruantur extremitates Sanctorum, id est, articuli manuum & pedum, à thorat quod est extremitas.

mitas. Alio modo dicuntur philacteria à philaxe, quod & ſeruare, & thorat, lex, quaſi cuſtodia legis. Tempore Hieronymi vt ipſe refert aliquid de ſuperſtitione Iudæorum retinuerunt homines, eratque mulierculæ chartulas ferentes in quibus ſcripta erant breuia Euangelia. Multi adhuc hodie deferũt chartulas in quibus ſcripta eſt epiſtola quam detulit Angelus Domini Agaro regi.

Marc. 12. d. Luc. 11. f. & 20. g.

a Et magnificant fimbrias *Num. cap. 15. d* & *Deut. cap. 22. b.* Iuſſit Moyſes vt in quatuor angulis palliorum facerent fimbrias, vt per hoc diſcernerentur ab aliis populis in habitu exteriori, ſicut erant natione diſcreti. Illi autem faciebant fimbrias magnas & in eis ligabant ſpinas pungentes, vt eundo, vel ſedendo quandoque pungerentur, vt ſic commoniti recolerent beneficia Dei. Propter huiuſmodi autem fimbrias dicitur cognouiſſe Samaritana, quod Dominus Iudæus eſſet.

b Amant autem primos recubitus. *Luc. 14. a.* Dicebat autem ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos. Cum inuitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco, &c.

c In cœnis.] Hic arguit eos de gula. *Phil. 3. d.* Quorum Deus venter eſt.

d Et primas cathedras in ſynagogis.] Hic de ambitione. *Ec. 7...* Noli quærere ab hominibus ducatum, neque à rege cathedram honoris.

e Et ſalutationes in foro.] *Raban.* Quamuis & hoc culpa non careat, ſi iidem in foro litibus intereſſent, qui in cathedra Moyſi ſynagogæ magiſtri cupiunt appellari.

f Et vocari ab hominibus Rabbi.] *Chr.* vocari volunt, non eſſe, nomen appetunt, officium negligunt. *Iſai. 41. g.* Adducit magiſtratum quaſi lutum.

g Vos autem nolite vocari Rabbi.] Dominus hic ambitionem, quæ fuit cauſa vitiorum propter quæ arguebat Phariſæos extirpat à diſcipulis ſuis. Sufficit enim cauſam extirpare, qua ceſſante ceſſat effectus. Exponitur autem illud dupliciter. De ambitione magiſterij, quam prohibet Dominus, non autem honorem vel nomen inhibet, ſed ne quis indebitum ſibi nomen magiſterij velit vſurpare per ambitionem.

Exponitur autem de autoritate ſciendi, & ſuppletur. [Vos autem, &c.] nec alios vocare, id eſt, nolite vobis adſcribere, vel aliis attribuere autoritatem ſcientiæ. Homo enim magiſter eſt in miniſterio doctrinæ, quia ſolus Deus animam illuminat lumine ſapientiæ, ſicut homo pater eſt in miniſterio genituræ, ſolus Deus autoritate naturæ. *Exod. cap. 20. b.* Non aſſumes nomen Dei tui in vanum.

h Vnus eſt enim magiſter veſter] autoritate, qui docet interius. *Oſ. 2. c.* Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.

i Omnes autem vos fratres eſtis,] quia ab vno patre, & vnam hæreditatem expectamus. *Malac. cap. 2. b.* Nunquid non vnus pater omnium noſtrûm? Nunquid non vnus Deus creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum.

k Et patrem nolite vocare, vobis ſuper terram,] id eſt, alij non aſcribatis autoritatem ſciendi, vel etiam generandi.

l Vnus eſt enim pater veſter] autoritate.

m Qui in cælis eſt.] Vide *ſup. 6. b.* Pater noſter qui es in cælis.

n Nec vocemini magiſtri.] *Iacob. 3. a.* Nolite plures magiſtri fieri.

o Quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus.] *Ioan. cap. decimotertio b.*

Vos vocatis me magiſter & Domine, & benedicitis. Sum etenim.

p Qui maior eſt veſtrûm, erit miniſter veſter.] *Gen. 25. c.* Maior ſeruiet minori.

q Qui autem ſe exaltauerit] incautè ſe eleuando. *Prouerb. 16. c.*

Ante ruinam exaltabitur ſpiritus.

& *a* magnificant fimbrias. *b* Amant autem primos recubitus in *c* cœnis, & *d* primas cathedras in ſynagogis, & *e* ſalutationes in foro, & *f* vocari ab hominibus Rabbi. *g* Vos autem nolite vocari Rabbi. Vnus *h* eſt enim magiſter veſter: *i* omnes autem vos fratres eſtis. Et *k* patrem nolite vocare vobis ſuper terram, *l* vnus eſt enim pater veſter *m* qui in cælis eſt. *n* Nec vocemini magiſtri, *o* quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus. *p* Qui maior eſt veſtrûm erit miniſter veſter. *q* Qui autem ſe exaltauerit, *r* humiliabitur, & *ſ* qui ſe humiliauerit, exaltabitur. Væ *t* autem vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, *u* qui clauditis regnum cælorum ante homines:

r Humiliabitur,] id eſt, minimus reputabitur. *Prou. cap. 29. d.* Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. *Eccl. 11. a.* Sapientia humiliati exaltabit caput illius.

ſ Et qui ſe humiliauerit exaltabitur.] *Prou. 18. c.* Antequam conteratur, exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur humiliatur. *Iob 22. d.* Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Nota autem quod illud verbum ter ponitur in Euangelio, vt hic, & *Luc. 14. c.* & *18. c.* ad denotandum *Iacob. 3. a.* triplicem humilitatẽ. Cordis, oris & operis. De humilitate cordis, *ſup. 11. a.* Diſcite à me quia mitis *Luc. 14. c. & 8. c.* ſum & humilis corde *Iudith. 8. b.* Humiliemus illi animas noſtras, & in ſpiritu contrito & humiliato ſeruiamus illi.

De humilitate oris. *Iudith. 9. d.* Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio. Et *Eccleſ. cap. 35. c.* Oratio humiliantis ſe nubes penetrat.

De humilitate operis. *Eccleſ. cap. 19. d.* Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo. *Phil. 3. d.* Saluatorem expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. *Epheſ. 4. a.* Obſecro vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis, cum omni humilitate, ſcilicet, cordis, oris, operis. Humilitatem autem cuſtodiunt, aſſiduitas ſubiectionis, quam non habuit Adam, comparatio melioris, quam non habebit antichriſtus.

t Væ autem vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ.] De peruerſa doctrina, quantum ad diſſonantiam oris & operis arguit eos Dominus *ſup.* vbi dixit. Dicunt enim & non faciunt. Nunc arguit de iniquitate, quia cum æqualitas debeatur proximo, ipſi iniquè agebant erga proximum, cui doctrina qua negabant aduentum Chriſti per quem aperitur aditus cæli, claudebant aditum regni.

Vnde dicitur eis à Domino,] Væ autem vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ,] quia iam patimini tenebras interiores finaliter paſſuri exteriores. Et nota quod Matthæus ponit octo væ, quæ reſpondent quaſi per contrarium octo beatitudinibus, *ſupra cap. 5. a.* poſitis, à quibus priuati ſunt propter, ſcilicet octo peccata de quibus reprehendit eos Dominus per ordinem.

Primum eſt exempli pernicies.

Secundum gaſtrimargia ſiue ſpoliatio ſubditorum ſub prætextu prolixæ orationis.

Tertium peruerſitas doctrinæ. Quartum aſſertio falſitatis. Quintum, vitium cupiditatis.

Sextum & ſeptimum ſimulatio ſanctitatis.

Octauum eſt pietas ſimulata *Luc. cap. 6. d* ponit quatuor beatitudines, & quatuor væ illis reſpondentia. 11. f. ponit quinque væ. *u* Qui clauditis regnum cælorum ante homines.] Arguit hic à malo exemplo. Error enim ſapientis facilè trahitur in exemplum. Hoc autem eſt inæqualitas ad proximum. *Chr.* Clauicularij ſunt Sacerdotes. Clauis eſt verbum ſcientiæ Scripturarum per quam aperitur hominibus ianua veritatis. Apertio eſt vera interpretatio. Vide ergo quia non dixit. Væ vobis quia non aperitis regnum cælorum, ſed quia clauditis. Ergo non ſunt Scripturæ clauſæ ſed obſcuræ, ſicut dixit Petrus. *2. Pet. 1. d* Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines, id eſt, non ſicut voluit homo locutus eſt ſpiritus, ſed ſicut voluit ſpiritus locutus eſt homo. Ratio autem obſcuritatis multiplex eſt, ſed duas dicimus. Primum, quia Deus voluit alios eſſe doctores, alios diſcipulos. Si enim omnes ſcirent, doctor neceſſarius non eſſet, & ideo tunc ordo confuſus. *Deuter. 32. a.* Interroga presbyteros & annunciabunt tibi. Et ita ſicut Sacerdos dabit rationem in die iudicij ſi non docuerit, vt dicitur. *Ezec. cap. 3. e.* Sic populus ſi non didicerit. *Prou. 1. c* Extendam ſermones meos & non audiebatis, ideo in perditione veſtra ridebo. Sicut paterfamilias non omnibus exponit cellarium ſuum aut veſtiarium ſuum, ſed habet in domo ſua aliquos qui dant, alios qui accipiunt,

piuot ita in domo Dei, aliqui sunt qui docent, alij qui discunt. Item obscura est, ne sit contemptibilis. Contemptibilis enim est si ab illis intelligitur à quibus non amatur: Igitur non clausa est, sed obscura. Qui quærunt inueniunt ad suam gloriam, quia quæsierunt; qui non quæruot inueniunt ad suam condemnationem; quia non quæsierunt. Nec potest esse eis excusatio veritatis. quibus fuit inueniendi facultas si fuisset quærendi volontas: Quomodo claudebant Scripturas sacerdotes, aliud pro alio interpretantes. *Chrysostomus.* Personæ Pharisæorom recesserunt de mundo, non mores. Quidam nomina Hebraica, quidam partem Euangelij scribunt & alligant circa collum. Dic Sacerdos insipiens, nonne Euangelium quotidie legitur in Ecclesia? Cui ergo Euangelia in auribus posita non prosunt, quomodo collo suspensa sanabunt? Deinde vbi est virtus Euaogelij? In figuris literarum, an intellectu sensuum. Si in figuris, benè ergo suspendis in collo, si autem in sensu intellectus, ergo melius prosuot in corde posita quam circa collum suspensa. Clauditis regnum cælorum, mysteria sacræ Scripturæ non aperiendo. *Eccles.* 2. d. Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam, scientiam, & intelligentiam, peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, &c. *Chrysostom.* Regnum cælorum dicuntur Scripturæ, quia illis insertum est.

Antiqui libri non habent istud. †Væ vobis, &c. vsque ad proximum. Væ, &c.

a Vos enim non intratis, b nec introeuntes sinitis c intrate. † Væ d vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ e qui comeditis domos viduarum, f orationes longas orantes, g propter hoc amplius accipietis iudicium. Væ h vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ i qui circuitis mare & k aridam, vt l faciatis vnum proselytum, & m cum fuerit factus, n facitis eum filium gehennæ o duplo quam vos. Væ p vobis duces cæci, qui dicitis, q quicunque iurauerit per templum nihil est, r qui autem iurauerit in auro templi debitor est. f Stulti & cæci, t quid enim maius est, aurum an templum quod sanctificat aurum? Et u quicunque iurauerit in altari, nihil est, x quicunque autem iurauerit in dono y quod est super illud, debet. Cæci, z quid enim maius est donum, an altare quod sanctificat donum? a Qui ergo iurat in altari iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt: Et quicunque iurauerit in templo, iurauit in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et b qui iurat in cælo, iurat in

a Vos enim non intratis.[*Suprà* 18. a. Nisi conuersi fueritis.

b Nec introeuntes,] id est, volentes intrare.

c Sinitis intrare, sed impenditis. Contra quod *Prouerb.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales & ipse benefacere.

d Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ.] Hic arguit eos de simulatione sanctitatis propter lucrum vel gastrimargia.

e Qui comeditis domos viduarom, orationes longas orantes.] *Chrysostomus.* Orationibus qoasi magnis retibus facultates viduarum piscatia. Væ igitur vobis primum, quia estis iniqui. Alterum, quia figmentum assumitis sanctitatis. Item *Chrysostom.* Qui auaritiam vestram religionis colore depingitis, quasi diabolo arma Christi præstatis, vt armetur iniqoitas, dum pietas æstimatur. *Osea* 4. b. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem subleuabunt animas eorum. Contra tales pastores, *Ezech.* 34. a. Væ pastoribus Israel qui pascebant semetipsos, &c. Sexus muliebris facilis ad decipiendum.

f Orationes longas orantes.] supple & sic mulierculas decipientes.

g Propter hoc amplius accipietis iudicium] id est, maiorem damnationem. *Sap.* 6. a. Iudicium durissimum his qui præsunt, fiet.

h Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ.] Hic arguit eos de falsitate doctrinæ vel peruersitate. Scribæ sunt Prælati, qui deberent esse scripti intus & foris. Pharisæi clerici diuisi à se, quia volunt videri quod sint in tonsura, & veste & similibus.

i Qui circuitis mare] *Isa.* 57. d. Impij quasi mare feruens.

k Et aridam.] *Gen.* 1. a. Congregentur aquæ quæ sub cælo sont in locum vnum, & appareat arida. Circuitis, prædicando legalia.

l Vt faciatis vnum proselytum.] Proselytus dicebatur qui de gentilitate ad Iudaismum conuertebatur.

m Et cum fuerit factus] scilicet proselytus.

n Facitis eum filium gehennæ,] propter opera quæ facit, quæ sunt vestris operibus similia, & patria gehennalis. Vnde *Ioan.* 8. f Vos ex parte diabolo estis. Simili modo dicitur Antichristus filius perditionis, 2. *Thess.* 2. a. *Gal.* 5. a. Testificator omni homini circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ.

o Duplo quàm vos] quia visa prauitate vestra resipiscit, & tanquam canis ad vomitum redit. Vnde 2. *Petr.* 2. d. Melius est viam veritatis oon agnoscere quàm post agnitionem retrorsum conuerti.

p Væ vobis duces cæci] Hic arguit eos de assertione falsitatis, vel fraudulentia. Pharisæi enim alliciebant homines ad faciendas oblationes, dicentes non esse reum periurij qui falsum iuraret per templum, nec ad executionem iuramenti astrictum, sed qui per oblationes factas in templo iuraret, & non exequeretur, reus periurij fieret, quia iuramento constrictus erat. Quos confutat Dominus, quia accidit oblationibus sanctificatio potiùs ex eo quòd oblatæ sunt in templo quàm è conuerso. Dicit ergo. Væ vobis duces cæci, *suprà* 15. b. Si cæcus cæco ducatum præstet, &c.

q Qui dicitis, quicunque, &c.] Dei, nihil est, quasi dicitis eum non esse reum periorij, & astrictum per iuramentum suum.

r Qoi autem iurauerit, &c.] id est, in pecunia oblata sacerdotibus.

f Stulti, & cæci.] *Isa.* 42. c. Quis cæcus nisi qui venundatus est, & quis cæcus nisi seruus Domini. 1. *Reg.* 11. a. In hoc feriam vobiscum pactum.

t Quid enim maius est, aurum an templum, quod sanctificat aurum,] id est, causa cuius Dominus sanctificat aurom? q. d. quod est maius, sanctificatum an sanctificans?

u Et] dicitis repente, quicunque iurauerit in altari nihil est, id est, non est reus periurij vestri reputatione.

x Qui autem iurauerit in dono,] id est, in oblationibus, vt victimis, & cæteris quæ offerebantur. *Sopho.* 1. b. Iurant in Deo, & iurant in Melchon, quod interpretatur rex mœroris. *Isa.* 65. c. Qui iurat in terra iurabit in Deo amen. &c. *Ierem.* 4. a. Iurabis, viuit Dominus in veritate, & iudicio, & iustitia. *Hieronymus ibi.* Hos tres comites habet iuramentum, qui si defuerint periurium est.

y Quod est super illud, debet] id est, tenetur ad id quod iurauit.

z Cæci, quid enim maius est, donum an altare, quod sanctificat donom?] quasi, quid est maius, sanctificatum, an sanctificans, 2. *Machab.* 5. c. Non propter locum gentem, sed propter gentem locum Deus elegit.

r Qui autem iurauerit in auro, &c. *Chrys.* Iudæi aurum quo ipsi delectabantur, & dona quibus pascebantur sanctiora dicebãt esse quam ipsum templum, & altare, vt homines promptiores fierent ad offerendum dona quam preces fundendas in templo. Multi etiam nunc Christiani sic insipienter intelligant. Et *infrà.* Modicum videtur facere, qui iurat per Deum qui autem iurat per Euangelium, maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est. O stulti, Scripturæ propter Deum sunt, non Deus propter scripturas. Maior est, qui sanctificat Euangelium, quam qui sanctificatur ab eo. *Matt.* 8. c.

a Qui ergo iurat in altari iurat in eo, & in omnibus, quæ super illud sunt, &c.] Occasione erroris, quam introducebant Pharisæi addit ampliùs de iuramento Dominos, quia æquè se astringit iuramento iurans per vnam sicut per aliam creaturam, quia qui iurat per creaturam, iurat per creaturæ auctorem. *Aug.* Quanto sanctius est illud per quod iuratur, tanto pœnalius est periurium. Ergo pœnalius est iurare per Deum, quam per oculos Dei. Solutio. Loquitur *Aug.* paribus aliis, sed iurans per oculos Dei ingratos est Deo, de eo quòd factus est homo, præterea Deum contemnit, & membrum Dei.

b Et qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum] id est, in Deo. *Isaia cap.* 66. a. Cœlũ mihi

Sedes est. a Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ.] Quintum væ vbi Dominus arguit specialiter scribas & Pharisæos de auaritia & superstitione. Nam occasione decimarum quas Dominus Leuitis dari iusserat, etiam minutissima decimabant vel dando, vel recipiendo. Erant enim inter eos quidam populares, & quidam Leuitæ, vel sacerdotes, illi decimas dabant, isti recipiebant etiam de minutis, vtique autem maxima præcepta negligebant. Propter quod reprehendit eos Dominus, magis attendens tempora moderna quàm illa. Nūc enim omnes ferè tam Prælati, quàm doctores, & Ecclesiastici Iudices contemptis operibus claritatis student ambitioni, & auaritiæ & cupiditati. Vnde Isai. 56. d. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, omnes in viam suam declinauerunt: vnusquisque ad auaritiam suam à summo vsque ad nouissimum. Ier. 6. c. A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student, & à Propheta vsque ad sacerdotes cuncti faciunt dolum.

Luc. 11. f.

Luc. 11. c.

al. † sunt.

throno Dei, & in eo qui sedet super eum. Væ a vobis scribæ & Pharisæi b hypocritæ, c qui decimatis d mentham & anethum & cyminum, & e reliquistis quæ grauiora sunt legis, f iudicium & g misericordiam & fidē: h Hæc i oportuit facere, & k illa non omittere. l Duces cæci excolantes culicē, m camelum autem glutientes. Væ n vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ. o qui mundatis quod de foris est calicis & paropsidis, intus autē pleni † estis rapina & immunditia. p Pharisæe cæce q mūda prius quod intus est calicis & paropsidis vt fiat & id quod de foris est mundum. Væ r vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia s similes estis sepulchris t dealbatis, quæ u à foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia: Sic & vos & foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Væ x vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ: y qui ædificatis sepulchra Prophetarum, & z ornatis monumenta iustorū:

b Hypocritæ.] De hypocritis. Luc. 12. g. Iob 15. d. 17. b. & 20. a.

c Qui decimatis,] id est decima datis vel exigitis. Sensus dubius est.

d Mentham & anethum & cyminum] ista vilia.

e Et reliquistis,] id est, incorrecta relinquitis: quæ grauiora sunt legis.

f Iudicium.] Isa. 59. c. Conuersum est iudicium retrorsum. Iob 29. c. Causam quam nesciebam diligentissimè inuestigabam. Ierem. 5. a. Quærite in plateis Ierusalem an inueniatis virum facientem iudicium, &c. Et infrà ibid. g. Magnificati sunt & ditati, incrassati sunt & impinguati & prætericrunt sermones meos pessimè. Causam viduæ non iudicauerunt, causam pupilli non dixerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt. Isa. 1. f. Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad eos. Mich. 6. c. Indicabo tibi ô homo quid Dominus requirat à te, vtique facere iudicium & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo.

g Et misericordiam & fidem.] Prouerb. 15. d. Misericordia & fide purgantur peccata, per timorem autem Domini declinat omnis à malo.

h Hæc maiora, scilicet.

i Oportuit, vos vel alios, facere. Hoc addit, ne videretur eleemosynas fructuum terræ respuere.

k Et illa non omittere] Argumentum quòd decimæ dandæ sunt de omnibus etiam de minutis. Sol. Sic tunc quando non solùm ad substantiam decimæ tenebantur, sed etiam ad taxationem, cum taxata esset tribus, cui decimæ soluebantur, sed non sic modò, sicut in Concilio habetur constitutione in aliquibus regionibus illæ decimæ sint necessariò soluendæ quæ debentur ex lege diuina, vel loci consuetudine approbata. Sed obiiciunt Hæretici oportuit, dicunt, non oportet. quia tunc oportuit, sed non modò. Item obiiciunt, cur non dant Leuitæ decimas decimarum summo sacerdoti? Responsio, quia non est modò vnicus pontifex, nec vnicum templum, sed plura loca sacrificiorum, & præsules multi qui accipiunt.

l Duces cæci excolantes culicem] id est, minora disquirentes.

m Camelum autem glutientes] id est, subticentes maiora. Chrys. Omnes sacerdotes qui propter decimas corripiūt, & minora peccata videntes tacent, docent populum colare culicem & glutire camelum, id est, à modico abstinere, & maiora committere. Item B. Bern. Sic Prælati nostri temporis culicem eliquant & camelum deglutiunt, dum maiora prætermittentes, minora discutiunt, optimi scilicet rerum æstimatores, qui magnam in minimis, paruam aut nullam in maximis adhibent diligentiam, quod facile liquet in exemplis. Sic etiam est hodie in claustris: Plus punitur aliquis pro omissione vel trāsgressione vnius adinuentæ constitutionis, quam ipsius regulæ. Vnde sup. 15. a. arguuntur tales: Quare transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras, &c.

n Væ vobis, &c.] Quia Pharisæi faciebant quæque simulatoriè, repetit de eorum simulatione & mendacio sine hypocrysi, de qua diffusius agens arguit eos metaphoricè, comparans calici & paropsidij super eo quòd religionis superficiem prætendebant exteriùs cum interiùs spurcitiam cōscientiæ celarunt. Arguit itaque eos in tribus. In exteriori mūditia, interiori immūditia, & apparenti misericordia.

Luc. 11. f.

o Qui mundatis, &c.] Chrysost. Tales & multi sunt nunc, decorati quidem exteriùs, interiùs iniquitate pleni. Item Chrysostom. Nunc exteriorum purgationum multa est cura: interiorum verò nulla. Et si quis conscientias scinderet, multos vermes, multam saniem inueniret. 2. Cor. 4. a. Abdicamus occulta dedecoris. Ephes. 5. c. Quæ in occulto fiunt, ab ipsis turpe est dicere. Ezech. 8. c. Fili hominis fode parietem, & vide abominationes quas isti faciunt. suprà 7. c. Attendite à falsis prophetis, &c.

Luc. 11. g.

p Pharisæe cæce] Mutat Dominus numerum, innuens ex hoc à quolibet esse intelligendum illud ad ipsum esse dictum. In quibusdam tamen codicibus Hieronymi reperitur in plurali, Pharisæi, &c.

q Munda prius quod intus est calicis & paropsidis, &c.] q. d. vtrumque mundari oportet & corpus, & animam, sed mundatio hæc debet incipere ab interiori. Luc. 11. f. Stulte: nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit?

r Væ vobis scribæ, &c.] Chrys. Dic hypocrita, vt quid non vis esse quod vis apparere? Nam quod turpe est apparere turpius est esse. Ergo aut esto quod appares, aut appare quod es.

s Quia similes estis sepulchris.] Chrys. Corpora iustorum templa dicuntur Dei, corpora autem peccatorum sepulchra, quia anima mortua est in corpore peccatoris. Neq; enim viuens putanda est quæ nihil viuum, nihil spirituale agit in corpore. Chrysost. Si idolum pertransiret mortuum circumferens, nonne omnes fugerent, nonne omnes resilirent? Nota autem quòd sepulchrum dicitur quasi semipulchrum, sic Prælati & magistri nostri temporis exteriùs nitidi, interiùs fœtidi. Vnde patet quòd non sunt filij sponsæ Christi, quæ dicit. Cant. 1. b. Nigra sum, sed formosa. Ps. 44. Omnis gloria filiæ regis ab intus, &c. Psalm. Sepulchrum patens, &c. Sepulchrum non solet fieri in ciuitate, vt dicit Chrys. Vnde certum est si sepulchrum es, non poteris esse in ciuitate superiori, vbi nullus mortuus sed omnes viui, vnde & dicitur terra viuentium.

t Dealbatis.] Act. 23. a. Percutit te Deus paries dealbate.

u Quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò, &c.] propter prædictas similitudines, hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Vnde isti significantur per Bel, qui extra æreus, intus luteus erat. Dan. 14. b. Ps. 143. Filiæ eorum compositæ circum ornatæ, vt similitudo templi.

x Væ vobis scribæ, &c.] Pharisæi hypocritæ. Hic de simulatione pietatis arguit eos.

y Qui ædificatis sepulchra Prophetarum.] Sepulchra ædificant, quando in se corrupti corrumpunt alios, vel mortificant detrahendo. Corpora iustorum tēpla dicuntur, peccatorum verò sepulchra, vt dicit Chrys. Quid est ergo ædificare sepulchra aliqua, nisi corrumpere ea vel eis detrahere, quod propriè est hypocritarum, & postea ornant ea, quoniam postquam detraxerunt, dicunt aliqua bona de eis vt videantur non causa detractionis, sed compassionis animo & affectu hoc dixisse?

z Et ornatis monumenta iustorum,] id est, honoratis. Simulabant se quidem ob fauorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam,

diam monumenta Prophetarum qui ab eis occisi sunt magnificè ornando, sed ipso opere testificantur, quantum paternæ consentiant nequitiæ. Ideo frustra Sanctos honorat, qui Sanctorum semper sanctitatem contemnit.

D

a Et dicitis, si fuissemus in diebus patrum nostrorum,] *Chrysostomus.* Semper Iudæi fuerunt præteritorum Sanctorum cultores, præsentium contemptores, quia non sustinebant increpationes Prophetarum, sed occidebant eos.

sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris.

i Ideo] potest esse consecutiuum tantùm, vel causatiuum; id est, propter prærogatiuam vitæ eorum benè meritorum & vestram exaggeratam malitiam.

k Ecce ego mitto ad vos. &c.] Hinc dicitur *Act. 5. g* Ibant Apostoli gaudentes, &c. Vel ideo, quia dicitis: Non essemus socij eorum, &c. Ideo, ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas] Apostoli & Prophetæ erant & sapientes & scribæ.

Luc. 11. g

a & dicitis. Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, *b* non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum. *c* Itaque testimonio estis vobismetipsis, *d* quia filij estis eorum *e* qui Prophetas occiderunt, & *f* vos implete mensuram patrum vestrorum. *g* Serpentes, genimina viperarum *h* quomodo fugietis à iudicio gehennæ? *i* Ideo ecce *k* ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes & scribas, & *l* ex illis occidetis & crucifigetis, & *m* ex eis flagellabitis in *n* synagogis vestris, & *o* persequimini de ciuitate in ciuitatem, vt *p* veniat super vos *q* omnis sanguis iustus, qui *r* effusus est super terram, *s* à sanguine Abel iusti vsque *t* ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum, & altare. *u* Amen dico vobis, venient hæc omnia *x* super generationē istā. *y* Ierusalem, Ierusalē *z* quæ occidis Prophetas *a* & lapidas eos *b* qui ad te missi *c* sunt, quoties *d* volui congregare filios tuos

b Non essemus socij, &c.]. *Chrysostomus.* Quæ ista iustitia, sanctos colere, & contemnere sanctitatem? Primus gradus pietatis est, sanctitatem diligere, deinde Sanctos, quia non sancti ante sanctitatem fuerunt, sed sanctitas ante sanctos.

c Itaque testimonio estis vobismetipsis.] *Hieron.* id est, contra vosipsos testes. Opere enim vos esse imitatores patrum vestrorum testificamini, quorum facinora detestamini verbo & ideo peiores quia homicidæ. & simulatores, *August.* Simulata æquitas, non est æquitas, sed duplex iniquitas.

d Quia filij estis eorum.] *Chrys.* Regula naturæ est, vt de bonis boni nascantur, de malis mali, sicut regula naturæ est, vt homo nascatur habens duos oculos, & quinos digitos, aliquando tamen Dominus, sed rarò aliter facit, vt ostendat potentiam suam, & ita si de iustis parentibus iusti nascantur, perhibent testimonium, quia sunt filij eorum. Item *Chrys.* Quæ sit arbor ex fructu cognoscitur, & fructus per arborem demonstratur, *Ps. 111.* Generatio rectorum benedicetur.

e Qui Prophetas occiderunt.] Et nunc quidem multi occidunt non permittentes eis dicere veritatem. *Isa. 30. c.* Filij nolentes audire verba Dei, qui dicunt videntibus, nolite videre, aspicientibus nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia, videte nobis errores.

f Et vos implete mensuram patrum vestrorum] id est, implebitis, non præcipit, sed prædicit. *Ioan. 2. d.* Soluite, id est, soluetis templum hoc. *1. Thess. 2. d.* Prohibentes nos gentibus loqui vt salui fiant, vt impleant peccata sua semper.

Conditio serpentum.

g Serpentes, genimina viperarum.] *Chrys.* Serpentes astuti sunt, sed in malo tantum. Semper aspiciunt quomodo mordeant, & cum momorderint quomodo se occultent, sic hypocritæ cum aliquem læserint, ita simpliciter ambulant, ac si nulli nocuerint *Eccles. 10. c.* Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit. Item serpentes varij sunt, & hypocritæ variores, quia nunquam os consonat cordi. Ideo enim dicuntur hypocritæ, quia aliud habent in ore, aliud in corde, vt dicit *Hieronym.* Huic serpenti dicitur *Gen. 3. c.* Pectore, & ventre repes, quia hypocritæ omnia faciunt propter ventrem & inanem gloriam, quod est super pectus repere. *Phil. 3. d.* Quorum Deus, venter est. Sed & eidem dicitur Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ, quia hypocritæ nihil aliud quam terrena concupiscunt. Item serpentes venenum portant in lingua, sic omnes hypocritæ detractores sunt. Item serpentes colunt vmbras, vnde & coluber dicuntur. *Iob 40. c.* Sub vmbra dormit. Sic hypocritæ otium & latibula diligunt, quia qui malè agit odit lucem. *Ioan. 3. c.* Item viperarum filij rumpunt ventrem matris, & hoc idem patiuntur à filiis suis, & ita viperæ parentes comedunt, & comeduntur à pullis. Sic hypocritæ condemnant & condemnantur ab aliis. Item vipera dicitur quasi vi pariens & hypocritæ vi, id est, cum magna cordis & remorsionis angustia pariunt bona opera. Item *Rab.* Sicut de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis homicidæ *Chrys.* Regula naturæ est, vt de bonis boni nascantur, & de malis mali.

h Quomodo fugietis à iudicio gehennæ.] *Chrys.* An forsitan nomen vacuum liberabit vos? q. d. non, quia ibi secundum ea, quæ intus sunt iudicabitur. *Apoc. 20. d.* Libri aperti sunt, & alius liber apertus qui est vitæ, & iudicati

l Et ex illis occidetis, & crucifigetis.] *Hebr. 11. g.* Lapidati sunt; secti sunt; tentati sunt, in occasione gladij mortui sunt, q. d. patres vestri occiderūt eos qui annunciauerunt Christum venturum; & vos eos, qui annunciant Christum venisse.] Et ex eis flagellabitis, vt legitur de Apostolis, *Act. 22. f.* *n* In synagogis vestris.] *Apoc. 2. c.* Blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed synagoga Satanæ. 2. Paral. 24.

o Et persequimini de ciuitate in ciuitatem. *Sup. 10. c.* Cum vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem fugite in aliam.

p Vt veniat super vos.] i. super omnem congregationem malorum. Istud [vt] effectiuum est, quasi hoc effectum est, & inde consecutiuum, non autem effectiuum, quia non eo effectu omnes occiderunt, vt iudicarentur in eos.

q Omnis sanguis iustus] i. pœna pro effusione sanguinis iustorum.

r Qui effusus, &c.] *Chrys.* Quantum ad homines multæ sunt generationes, quantum ad Deum duæ scil. Bonorum & malorum. Bonis promisit Deus per singulas generationes Christum venturum, præstitit autem nouissimis Sanctis, ita per singulas generationes comminatus est malis, reddidit autem generationi nouissimæ. Nunquam ab initio mundi talis gratia data est hominibus qualis in Christo, & talis interitus venit super impios, sicut super Iudæos repulso Christo. *s* A sanguine Abel iusti.] Non dicitur Zachariæ iusti, sed [Abel] quia Abel iustitia euidentius meruit à Deo apertè approbata, à Deo scilicet quod Deus inter manus Abel munera eius inflammauit. De isto *Gen. 4. a.* *t* Vsque ad sanguinem, &c.] Iste non potest accipi duodecimus Prophetarum qui natus est in transmigratione post templi euersionem, nec de morte Zachariæ patris Ioannis hoc legitur, sed dicit historia, quod iste fuit filius Ioiadæ & Barachiæ, quod idem est ratione interpretationis. Sed. *4. Reg. 12.* videtur, quòd non fuerit sic occisus *Solut. 2. Parol. 24. in Gloss.*

u Amen dico vobis, venient hæc omnia] scelera.

x Super generationem istam.] *Psal. 77.* Generatio praua, & & exasperans, generatio, quæ non direxit cor suum, &c.

y Ierusalem Ierusalem.] Metonymia est. Geminatur autem, quia dupliciter Sanctos lapidat, corporaliter, & spiritualiter, & duplicem pœnam meretur, corporis & animæ, vel sensus & damni, vel præsentem, & futuram. Plangit autem affectu pietatis.

z Quæ occidis prophetas.] Apostolos & alios qui viam veritatis tibi ostendebant. *a* Et lapidas eos,] vt de Stephano legitur. *Act. 7. d. Chrys.* Non dicit, quæ occidisti, & lapidasti, sed quæ occidis, & lapidas. q. d. naturalem consuetudinem habes. *b* Qui ad te] instituendam, castigandā. *c* Missi sunt] à me. Vnde *sup. 10. b.* Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Adhuc etiam quotidie lapidantur Prophetæ à Ierusalem, non solùm lapidibus detractionum qui sunt durissimi lapides, sed etiam lapidibus offensionum, & quod peius est lapidibus stercorum, id est, temporalium diuitiarum. *Eccl. 22. a.* In lapide luteo lapidabitur piger, & omnes loquentur super aspernatione illius. De stercore boum lapidatus est piger, & omnis qui tetigerit eum excutiet manus.

d Quoties volui congregare filios tuos.] Domini est congregare, diaboli autem dispergere. *Gen. 1. a.* Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum vnum. *Isa. 52. d.* Congregabit vos Deus Israël. *Ps. 146.* Dispersiones Israël congregabit. *Exod. 5. b.* Dispersus est omnis populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas.

a Quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas & noluisti.] Metaphoricè exprimit affectum suum in colligendo filios Ierusalem. Hæc enim auis circa pullos suos cæteris solicitior est, & affectuosior. *Hieronymi.* Pulchrè qui Herodem de morte sua tractante vulpem vocauerat. *Luc.* 13. g. seipsum gallinæ comparat. Fradulenta enim vulpes semper insidias auibus tendere non cessat.

a quemadmodum gallina cõgregat pullos suos b sub alas, & c noluisti. d Ecce relinquetur vobis domus vestrá deserta. e Dico enim vobis, non me videbitis à modò f donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XXIV.

ET g egressus Iesus, de templo ibat. Et h accesserunt discipuli eius, vt ostenderent ei ædificationes templi.

b Sub alas,] id est, protectione. *Psal.* 35. In tegmine alarum tuarum sperabunt.

c Et noluisti.] *Act.* 7. f. Dura ceruice, & incircumcisis cordibus, & auribus, vos semper spiritui sancto restitis, sicut patres vestri, ita, & vos item: Quemadmodum gallina, &c. *Chrys.* Ecclesia gallinæ tenet similitudinem multis rationibus. Primò vagantes pullos propter cibum congregat, sic Ecclesia errantes. *Isa.* 45. d. Congregamini & venite, & accedite simul, qui saluati estis ex gentibus. Item *Isa.* 40. c. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & sinu suo leuabit, fœtas ipse portabit. Item nunquam cessat vocare pullos, sic Ecclesia nunquam debet cessare à doctrina. *Isa.* 62. a. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Item cuiuslibet auis pullos quasi proprios diligit, sic Ecclesia alienos sibi suppositos fidei calore viuificat, & magna charitate diligit. *sup.* 11. d. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Item sic afficitur gallina ad pullos suos vt ipsis infirmantibus infirmetur, sic Ecclesia compassionis affectu infirmitates suorum suas reputat. 2. *Cor.* 1. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Item alis pullos protegit, & cum illis contra miluum pugnat, sic Ecclesia alis suis verbi, & exempli filios suos defendit, & pro ipsis contra diabolum pugnat. *Apoc.* 12. d. Datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum locum suum. Item gallina hispida est, sic Ecclesia hispida vilis. *Thren.* 1. d. Vide Domine, & considera, quoniam facta sum vilis. Item gallina præ clamore raucescit, sic & Ecclesia. *Psal.* 68. Laboraui clamans raucæ factæ sunt fauces meæ. Item scalpendo quærit grana, sic Ecclesia reiiciendo temporalia, spiritualia quærit, & sub litera sensum spiritualem inuenit. *Philip.* 3. b. Omnia detrimentum feci, & arbitror, vt stercora, vt Christum lucri faciam. Item in alto de nocte quiescit? sic Ecclesia mente habitat in cælo, dum corpore in terra versatur. *Phil.* 3. d. Nostra conuersatio in cælis est. Item in puluere volutatur, sic Ecclesia puluere pœnitentiæ & humilitatis se inuoluit. *Isa.* 47. a. Descende sede in puluere filia Babylonis. Item *Isa.* 52. a. Excutere de puluere, consurge, sede Ierusalem. Versus. *Hispida, raucescit, scalpit, super alta quiescit. Affectu piena dolet, oua fouens aliena. In miluos mota, macra, closcida, puluere plena.*

A *Marc.* 13. a. *Luc.* 19. g. & 21. b *Ecclesia gallinæ tenet similitudinem multis rationibus.*

d Ecce relinquetur vobis domus vestra, templum vestrum vel ciuitas, deserta.] *Chrys.* Sicut ante mortem præcedit insanabilis infirmitas, sic & ante ruinam aut hominis aut loci aut ciuitatis inemendabilia præcedunt peccata. Item *Chrysost.* Quia pulli non audierunt matrem vocantem, venit rex Romanus, & partem Iudæorum quasi accipiter comedit, & partem gladio dispersit per prouincias. Item *Chrys.* Sicut corpus anima recedente prius frigescit & soluitur, deinde putrescit, sic templum vestrum Dei spiritu recedente prius seditionibus replebitur, deinde veniet ad ruinam.

e Dico enim vobis, non me videbitis amodo,] quasi verè deseram vos, quia post Passionem non videbitis me donec videatis venientem ad iudicium. *Ioan.* 16. d. Modicum, & iam non videbitis me, &c.

f Donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini] id est, donec confiteamini Christum venisse in carnem. *Isa.* 30. f. Ecce nomen Domini de longinquo venit, &c.

EXPOSITIO CAP. XXIV.

g ET egressus Iesus de templo ibat.] Sufficisset fortè dixisse, egressus, sed addidit ibat, quasi offensus ibat, sicut aliquis qui quod separabat non inuenit.

Ipse i autem respondens, dixit illis: Videtis hæc omnia: Amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem, qui non destruatur, k sedente autem eo super montem Oliueti, l accesserunt ad eum discipuli m secretò dicentes: Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui & consummationis sæculi? Et n respondens Iesus dixit eis: o videte ne quis vos seducat. p Multi enim q venient

h Et accesserunt discipuli eius vt ostenderent ei ædificationes templi.] *Interlin.* Non ignotas, sed tanquam admirandas. Ac si tacite dicerent. Ædificia solida dirui non poterunt.

Marc. 13. a. *Luc.* 21. b. *Ephes.* 5. b. *Coloss.* 2. d.

i Ipse autem respondens ait illis. Videtis hæc omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.] Hoc factum est in parte quadragesimo secundo anno post passionem Domini à Romanis, postea ex toto per Ælium Adrianum *Chrys.* Si ciuitas aliqua regi terreno facta fuerit rebellis, nonne mittit milites vt fiat deserta? Vt quia potestatem regis sui non cognouit in bono, cognoscat in malo. Hoc est contra illos qui pulchra faciunt ædificia, maximè de patrimonio Crucifixi. *Ierem.* 22. d. Væ qui ædificat domum suam non in iustitia, & cœnacula sua non in iudicio. Qui dicit, ædificabo mihi domum latam & cœnacula spatiosa, qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina pingítque synopide, id est, sanguine Christi. Ad quid ergo tam magna & sumptuosa ædificia postquam destruentur? *Eccl.* 14. c. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur ibit cum illo. *Habac.* 2. c. Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum est respondebit.

k Sedente autem eo super montem Oliueti.] Locus in quo sedit, vt habetur super *Marc.* 13. a. dicebatur locus offensionis, & erat è regione contra templum, vt ipso corporis situ ostenderet ruinam ciuitatis & templi, scilicet eo ipso quod erat oppositus templo.

l Accesserunt ad eum discipuli.] *Marc.* 13. a. dicit. Petrus & Iacobus, & Ioannes, & Andreas.

m Secretò dicentes, dic nobis quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui, & consummationis seculi?] Nota, quòd idem sit tempus iudicij, & consummationis sæculi, quia tunc transibit mundus, & gloria eius, nihilominus ipsi adhuc tanquam indiscreti tria proponunt. Videntur enim quærere signa euersionis ciuitatis, & aduentus iudicij, & consummationis sæculi, *Chrysostom.* Illud primum interrogant propter se, sed secundum propter nos. Nobis enim expedit scire signa consummationis. Omnibus enim laborantibus dulcis est finis. Viator libenter interrogat, vbi sit mansio. Mercenarius frequenter computat quando annus compleatur. Agricola semper tempora messis expectat. Mulier prægnans de decimo mense semper cogitat. Et serui Dei libenter de consummatione requirunt. Quia vbi est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum. *suprà* 6. c.

n Et respondens Iesus, dixit illis.] Respondet tanquam supererogans magister præmuniens discipulos ne seducantur ab Hæreticis præsentibus vel futuris, crescente fide vel tepescente.

o Videte ne, quis, &c.] *Ephes.* 5. b. Nemo vos seducat inanibus verbis. 2. *Tim.* 3. d. Mali autem homines, & seductores proficiunt in peius errantes, & in errorem mittentes. *Col. secundo*, b. Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundùm traditionem hominum. *Ierem.* 29. b. Non vos seducant Prophetæ vestri, qui sunt in medio vestri, & diuini vestri.

p Multi enim.] Vocatur in vnum multitudo, & mutua eorum contrarietas. Vnde significantur per vulpes Samsonis, quæ facies habent diuersas, sed caudas colligatas.

Iudic. 15. a.

q Venient] sua auctoritate. *Ioannis decimo* b. Quotquot venerunt fures sunt, & latrones. *supra septimo*, b. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

A In nomine

in *a* nomine meo, *b* dicentes: Ego sum Christus, & *c* multos seducent. *d* Audituri .n. estis *e* prælia, & opiniones præliorum, *f* videte ne turbemini. *g* Oportet enim hæc fieri, sed *h* nondum est finis, *i* Consurget enim gens contra gentem, & regnum in regnum, & *k* erunt pestilentiæ, & *l* fames, & terræ motus per loca. Hæc *m* auté omnia initia sunt dolorũ. *n* Tũc *o* tradét vos in tribulationem, & *p* occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter *q* nomen meũ. Et tunc *r* scandalizabuntur multi, *s* & inuicem tradent, & *t* odio habebunt inuicem. Et *u* multi pseudo prophetæ surgent, *x* & seducent multos, & *y* quoniam abundabit iniquitas, *z* refrigescet charitas multorum. *a* Qui autem perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit.

a In nomine meo,] id est, nomen meum sibi vsurpantes.

b Dicentes: Ego sum Christus.] Sic fecit Simon Magus, cui in Samaria omnes auscultabant dicentes: Hic est virtus Dei magna: *Act.8.*b. Et sicut dicit *Gloss.* Imminente excidio Ierusalem, multi principes dicebant se esse Christos, & tempus liberationis, à tributo Romanorum prope esse, &c. *Marc.13.a. Luc.21.b.*

c Et multos seducẽt]. *Chrys.* Sicut cum domus comprehenditur incendio, omnes latrones surgunt quærentes quilibet, quod rapiant, sic quando casus Iudæorum specialiter, Christianorum generaliter fieri cœpit, omnes dæmones insurrexerunt per ministros suos quærentes quid perdant. Vnde *Psal.* 103. Posuisti tenebras, & facta est nox, &c. Item homo circa mortem phantasias videt, sic & mundus in exitu suo multos patietur errores. Vnde 2. *Thess.* 2. a Rogamus vos fratres per aduentum Domini, vt non moueamini citò à sensu vestro, neque terreamini neque per spiritum, neque per epistolam tanquam per nos missam quasi instet dies Domini, ne quis seducat vos vllo modo Nota autem, quòd sunt tria genera hostium. Seductores Hæretici, auferentes fidem Ecclesiæ, prælati, tyranni, auferentes substantiam Ecclesiæ, corruptores domestici, id est, falsi fratres corrumpentes mores, *Thren.*1.d Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuarium tuum. *Nota quod sunt tria genera hostium.*

d Audituri enim estis] ante excidium.

e Prælia & opiniones præliorum.] *Chrys.* Si volumus hæc signa tantùm corporaliter intelligere, non proficiunt ad manifestationem consummationis mundi, nam bella corporalia semper fuerunt, & erunt, & fames, & terræ motus. Nec potest esse signum rei futuræ, quod semper est in visu, sed quod nouum fit illud dicitur signum. Sicut ergo fuit Ierusalem corporalis quæ iam expugnata est, & altera spiritualis, id est, Ecclesia Christi, quæ tentatur, & in fine tentabitur, sic & signa quæ Dominus dicit, & spiritualiter intelligenda sunt, & carnaliter, ergo ad vtrumque porrige mentem qui audis.

f Videte ne turbemini.] *Chrys.* In auditione, siue corporalium siue spiritualium præliorum sancti inturbabiles maneant, quia ea quæ fiunt in mundo non possunt nocere eis qui sunt extra mundum, sicut qui est in tabernaculo sonum tempestatis audit, & vexationes siluarum videt, ipse autem flatum non sentit. Vnde *Prouerb.*28.a. Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens. Et 12. c. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit.

g Oportet enim hæc fieri.] 1. *Corinth.* 11.d. Necesse est, vt veniant hæreses.

h Sed nondum est finis,] id est, orbis desolatio finalis, vel dies iudicij.

i Consurget enim gens contra gentem, & regnum in regnum.] *Esa.*19 a. Pugnabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, & regnum aduersus regnum. *Chrys.* Spiritualiter hæresis contra hæresim, Episcopatus contra Episcopatum. Et hoc est signum expugnationis Ecclesiæ, sicut tunc fuit ciuitatis Ierusalem.

k Et erunt pestilentiæ.] Pestis dicitur quæcunque, quæ latè depascit homines, propriè pestis à pastu herbæ nociuæ proueniens, quasi pestilentia.

l Et fames, & terræ motus per loca.] *Chrys.* Quales fames, & quales terræ motus præcesserunt captiuitatem Iudææ scire potest qui *Iosephum* legit: Spiritualiter autem in Ecclesia pestilentiæ carnalium vitiorum, fames verbi Dei, terræ motus tribulationum Si hæc non essent, non essent schismata nostra Et *inf.* Initia parturitionum sunt hæc, sed oppressio Ecclesiæ.

m Hæc autem omnia initia sunt dolorum.] *Chrys.* Alia litera parturitionis.

n Tunc.] *Chrys.* Existimo quòd hic iam defecit expositio carnalis, quia dicit [Tunc, &c.] Non enim tunc cœperunt pati Apostoli quando ciuitas est destructa, sed ab ascensione Domini, sicut dicitur *Act.* 4. 5. 6. Spiritualiter planè conuenit.

o Tradent vos in tribulationem] *Iob* 5. d. In sex tribulationibus liberabit te, in septima autem non tanget te malum.

p Et occident vos, & eritis, &c.] humana sapientibus. Primo, quia corripit eos. *Prou.* 15. b. Non amat pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes graditur. Secundo, quia dissimiles eis. *Exod* 1.e. Oderant filios Israël Ægyptij, & affligebant illudentes, & inuidentes atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum. B Tertiam rationem assignat *Aug.* Oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. *Sap.*2. c. Grauis est nobis etiam ad vidẽdum. *Gen.*27. g. Oderat super Esau Iacob pro benedictione qua benedixit ei pater. *1.q.3.c. Saluator. De rebus eccle. non alie. c. fin. Supra 10.c. Marc. 11.b. 7.q.1.c. suggestum*

q Propter nomen meum] non propter delicta vestra. *Luc.*6.d. Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis. *De pœn. dist. 2.c. non renertebantur, &c. Apostolos.*

r Et tunc scandalizabuntur multi.] *Luc* 12. Diuidentur duo in tres, & tres in duo. *Chrys.* Quando pauci erant Christiani, non scandalizabantur, nec inuicem tradebant, sed erant vnum cor: *Act.*4.f. Sed nunc odiunt se adinuicem, ita vt nec in duobus sinceram inuenias charitatem ne dicam in multis Item. *Chrys.* Facientes persecutiones, quomodo hæc legere non erubescunt?

Et inuicem tradent.] Frater infidelis fratrem fidelem. Vnde *Ierem.*9 b. Omnis frater supplantans supplantabitur. Et 12.b. Fratres tui, & domus patris tui etiam ipsi pugnabunt contra te. *t* Et odio habebunt inuicem.] *Luc.* 12.g. Diuidentur duo in tres, & tres in duos.

u Et multi pseudo prophetæ surgent] qui prius quasi mortui erant. *Marc.*13.c. Exurgent pseudo Christi & pseudo prophetæ, & dabunt signa, & portenta ad seducendos si fieri potest etiam electos *Chrys.* Prophetæ dicuntur doctores, 1. *Cor.*14.f. Prophetæ autem duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent Ergo pseudoprophetæ, pseudoctores.

x Et seducent multos,] per miracula, & falsam doctrinam. Vnde *Chrysost.* Quem ex parte non moueat Antichristus faciens signa Christi, mouent, & Antichristiani officia Christianorum explentes, nisi forte considerantẽ quod ipse sathanas transfigurat se in Angelum lucis. 2. *Cor.*11.c. Et ministri eius, &c. quorum finis est secundum opera eorum, non secundũ schemata, *sup.*7.b. Attendite à falsis prophetis. &c Dicit autem, multos, nõ omnes. Vnde *Chrys.* Non omnes quia non est seducentium virtus, sed negligentia seductorum, alioquin omnes seducerent, & ita mendacium, nec rationem, nec virtutem habet. *Chrys.* Videte triplex prælium, à seductorib., ab inimicis, à pseudo fratribus. *y* Et quoniam abundabit iniquitas.] *Osea* 4.a. Maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulteriũ inundauerunt & sanguis sanguinẽ tetigit. *z* Refrigescet charitas multorum.] Argumentum, quod charitas potest remitti. Solutio Feruor remittitur, de quo *Apoc.*3.c. Vtinam frigidus esses, aut calidus, sed quia tepidus es incipiam te euomere ex ore meo. *a* Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. *Chrys.* Sicut non sanis, sed ægris datur medicina, sic consolatio non periculum facientibus, sed periclitantibus datur. Est autem commendabilis perseuerantia exemplis sanctorum, testimoniis scripturæ, sui contrarij detestatione, quarto per hoc, quòd diabolus insidiatur ei, quinto à multiplici suo effectu. De primo *infra* 25. e. Si filius Dei est, descendat de cruce, & credimus ei. Christus tunc prætulit perseuerantiam muneri fidei, quod Iudæi offerebant, cum tamen fides placeat Deo. *Ecclesiast. primo* d. Quod beneplacitum est Deo fides, & mansuetudo. De testimonio scripturæ sufficiat, quod dicitur hic: Qui perseuerauerint, &c. Tertio commendabilis est sui contrarij detestatione, quod est desistere ab opere inchoato, & non consummato. Hoc autem plenum est erubescentia, & valde nociuum. De primo. Ille incepit ædificare, & non potuit consummare: *Luca* 14. f. *Perseuerantia commendabilis multis modis.*

Effectus perseuerantiæ multiplices.

a De secundo, *Prouerb.* 18 b. Qui mollis est, & dissolutus in opere suo, frater est opera dissipantis. Quartò, commendabilis est per hoc, quod diabolus insidiatur ei. Vnde *Gen.* 3.c. Tu insidiaberis calcaneo ejus. Quintò, commendabilis est à multiplici sui effectu. Primus est, quod in oratione impetrat, quod vult à Deo. *Luc.* 11.b. Et si ille perseuerauit pulsans, &c. Secundus est, quod successum meretur à Domino *Psalm.* 24. Vniuersi qui te expectant non confundentur. Tertiò, quia meretur consolationem. *supra cap.* 15.d Misereor turbæ, quia iam triduo perseuerant mecum. Quartò, quia meretur vitam æternam. *Apoc.* 2.c. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Quintò, virtus est, quod bona acquisita custodit. E contrario desistere ab opere inchoato, bonum inchoatum destruit. Vnde. *Pet. cap.* 2. d. Melius erat illis viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitam retrorsum conuerti. Et post. Contingit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuersus ad vomitum suum: & sus lota in volutabro luti. Sextò, quia perseuerantia difficilia, & aspera ad suauitatem conuertit *Seneca.* Optima forma viuendi eligenda est, quam iocundam reddit assuescendo. Septimò, quia nihil ei resistit. *Seneca.* Non desperes, induratum nihil est, quod non impugnet pertinax. Quid aqua mollius, quid lapide durius? & tamen gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cauendo. Octauò, quia perseuerantia quasi nihil imperfectum relinquit. Attende, ex quam modica nuce, quam magnam arborem natura perficiat. In multis alijs exemplis idem inuenies. Nonò, quia perseuerantia ad cumulum sapientiæ perducit. Vnde *Bernardus.* Summa sapientia est perseuerantia, summa stultitia eius oppositio. Tria autem impediunt perseuerantiam. Leuitas, remissio, & pusillanimitas. De primo *Bernard.* Quid tantæ leuitati, & æternitati? De secundo *Prouerb.* 12 d. Manus remissa tributis seruiet. Item, *Prouerb.* 10.a. Egestatem operata est manus remissa. De tertio. *Prouerb.* 18.b Pigrum deijcit timor.

Daniel. 9. g.
Marc. 13.b.
Luc. 21.d.

Prou. 26. b.

Tria autem impediunt perseuerantiam.

Et a prædicabitur hoc b Euangelium regni in vniuerso c orbe in testimonium d omnibus gentibus, & tunc e veniet consummatio. Cùm f ergo videritis abominationem desolationis, quæ g dicta est à h Daniele propheta i stantem in loco sancto. k qui legit intelligat. Tunc l qui in m Iudæa sunt n fugiant ad montes: Et qui o in tecto non descendat tollere aliquid de p domo sua, & qui in q agro, non r reuertatur tollere tunicam suam. Væ f autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. t Orate autem, vt non fiat fuga vestra hyeme, vel u sabbato. Erit x enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modò, neque fiet.

a Et prædicabitur.] Hoc factum fuit per Apostolos.

b Hoc Euangelium regni,] id est, Ecclesiæ, vel ducens ad regnum.

c In vniuerso orbe] *Chrysostomus.* Ante captionem Ierosolymis dicit Paulus: Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum. *Rom. cap.* 10.d. *Col cap.* 1. a. Peruenit ad vos Euangelium sicut, & vniuerso mundo: Nunc autem ante faciem mundi prædicatur vbique.

d In testimonium omnibus gentibus,] id est, gentiliter viuentibus. *Chrysostomus,* id est, in redargutionem eo, quia qui crediderunt condemnabunt incredulos.

e Et tunc veniet consummatio,] ciuitatis, vel mundi, *Isa. cap.* 28. scil. Consummationem, & abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum super vniuersam terram.

f Cum ergo videritis abominationem desolationis] s. finalem, quæ facta est ab Ælio Hadriano. Primo enim vastata est ciuitas à Tito & Vespasiano, postea suscitatæ sunt ruinæ eius, & qui prius aufugerant, & latuerant in montibus, & speluncis, reuersis Romanis habitauerunt in parietinis ciuitatis. Deinde Ælius Hadrianus imaginem suam posuit in muris templi, id est, in loco vbi fuerat templum, vt adorarent eam, quam Iudæi confregerunt, nolentes tantam sustinere. Ex quo indignatus Ælius, funditus euertit ciuitatem, & ibi iuxta ædificauit ciuitatem modicam, quam nomine suo vocauit Æliam, fortè nunc ibi ciuitas sita est, & edictum dedit, ne quis Iudæus habitaret vltra mare *Hieronymus.* Abominatio secundum veterem scripturam idolum nuncupatur: Et idcirco additur [desolationis,] quia in templo desolato atque deserto idolum positum est, vt dicit illa. *Gloss.* Abominationem &c. Vel abominationem vocat antichristum abominabilem qui stabit in templo extollens se, &c. De quo *Zach.* 11.d O pastor & idolum. Non est maior abominatio, quam idolum, in quo erit maxima potestas diaboli stare in templo sancto Dei. 2. *Cor.* 6 c. Quæ communicatio templi ad idolum *Dan* 8.g Dolus in manu eius dirigetur. Contrarium dicitur de Christo, *Isa.* 53.d. Voluntas Domini in manu eius dirigetur. Christus plenus gratiæ & veritatis. Antichristus cupiditatis, & falsitatis. Credo quod hæc sint verba *Chrysostomi. Moraliter.* Abominatio desolationis malus Prælatus. *Prouerb.* 16 b. Abominabiles regi qui agunt impiè. Et 15.c. abominabile Domino cor prauum. Et etiam vita eorum, & oblationes eorum. *Prou.* 15. b. Abominatio est dominò vita impiorum, Et in eodem b. Victimæ, impiorum abominabiles, id est, in loco sancto] id est, in Ecclesia. *Eccl.* 10.b. Est & malum, quod vidi sub Sole, quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi.

Moralis.

Marc. 13.b
Luc. 21.d.

g Quæ dicta est,] id est, prædicta. h A Daniele propheta] 9.g.

i Stantem in loco sancto] id est, in templo Dei. Tunc.

k Qui legit intelligat] prophetiam impletam.

l Tunc] Tempore obsidionis, vel Antichristi.

m Qui in Iudæa sunt, &c.] *Hieron.* Ad literam tanta erit vrbis obsidio, quod nulli erit tutum se permittere includi in ciuitatem propter aliquam occupationem. Vnde subdit.

o Et qui in tecto non descendat, &c.] i. non reuertatur, vt recipiat aliquid de domo sua. [Et qui in tecto.] *Prouer.* 19. b. Tecta perstillantia mulier litigiosa. Et 27. c. Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.

p De domo sua.] *Gen.* 12.a. Egredere de terra tua, &c.

q Et qui in agro] scilicet Ecclesiastico, vel prædicator cuius est officium ipsum excolere, malas herbas extirpare, & bonas plantare. *Ierem.* 1.b. Ecce constitui te super gentes, & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. Sed *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum repleuerant vrticæ.

r Non reuertatur tollere, &c.] Et rem sæcularem qua se exuit, vt nudus sequeretur Christum, vt dicit *interlin.* De hac tunica *Cant.* 5.b. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? *Luca* 9. g. Nemo mittit manum suam ad aratrum, & respiciens retro aptus est regno Dei.

n Fugiant.] *Prou.* 6.a. Eruere quasi damula, & quasi auis de insidiis aucupis. *Isa.* 13 Et erit quasi damula fugiens. *Zach.* 2.b., O, o, o fugite de terra Aquilonis, &c.

f Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis dieb.] *Chrysostomus.* Pecunias contemnere facile est facere, & de tunica prouidere, sed quæ sunt à natura quis effugiet. Qualiter prægnans fiat leuis, qualiter despiciat nutrix quem lactat? Item] Væ prægnantibus. *Aug.* Quadruplex est charitas. Incipiens quæ nascitur, proficiens quæ nutritur, perfecta quæ roboratur, perfectissima quæ mortem desiderat. Væ æternum erit duobus primis, quia imperfectis, & ideo stare non potentibus. Prægnantibus autem sunt qui bonum concipiunt. *Isa.* 26.d. A facie tua Domine concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis.

Quadruplex charitas.

t Orate autem, vt non fiat fuga vestra hyeme,] quia tunc non possetis fugere propter aeris intemperiem.

u Vel sabbato,] quia ex statuto legis non licebat eis die sabbati vltra mille passus ire.

Moraliter. Orate autem, vt non fiat fuga vestra hyeme,] id est, in peccato. *Prouerb. capit.* 20. a. Propter frigus piger arare noluit mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. In hyeme est ventus, id est, superbia, obscuritas, hæc est inuidia, sit ignis, hæc est ira. frigus, tristitia, gelu, auaritia, tunc magis solet consumi gula, tunc est via lutosa, luxuria.

Moralis.

u Vel sabbato.] De quo *Thren. cap.* 1.c. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius.

x Erit enim tunc tribulatio magna qualis non fuit ab initio mundi vsque modò neque fiet. [*Chr.* Mira virtus Christi, & fortitudo Apostolorum, quia gentibus habebantur odio, vt Iudæi, vel seditiosi à Cæsare abigebuntur, Iudæi lapidabantur quasi legis inimici, contra Apostolos omnes præliabantur, princeps, dux, idiota, plebs, infinita millia Iudæorum, tunc ceperunt Romani, & duodecim viros inermes non superauerunt. Duo sunt necessaria docenti, vt scilicet sit fide dignus, vt diligatur ab his quos docet, & vt liberum tempus sit à tumultu.

A Omnia

Δ Omnia autem tunc contraria erunt. *Apoc.*12.c. Væ terræ & mari, quia descendit ad vos diabolus habens iram magnam sciens, quod modicum tempus habet.

a Et nisi breuiati fuissent, &c.] quia antichristus non regnabit nisi per tres annos, & dimidium. Vel sicut dicitur *Gen.*29.c. videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine.

Marc.13.c. Marc.13.c. Luc.17.c. *b* Non fieret salua omnis caro,] quia in illa tribulatione cadent. Nota autem quod ille qui metu mortis, vel alterius tribulationis Deum deterit, valde insipiēter agit. Primò, quia regem in porta regni deserit. Porta regni est tribulatio. *Act.* 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. *Luc. vlt.* d. Nonne oportuit Christum pati & sic intrare in gloriam suā Non vt regnum cælorum velle intrare, qui regem cælorum in porta regni relinquit. Secundò insipienter agit, quia cum cælestis succursus ei mittitur, tunc primo de bello fugit. Cælestis succursus missus ad spiritum contra carnis tribulationem. *Prou.* 28.a. Fugit impius nemine persequente. Tertiò, infideliter, & insipienter, & proditiosè agit, quia Dominum legitimum relinquit. *Eccl.* 22.d. Fidem posside cum amico tuo in paupertate illius, vt in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hæreditate illius cohæres sis. Quartò, insipienter agit, quia vult vitam seruare, quam relinquit *Ioan.* 14.a. Ego sum via, veritas & vita. Quintò, quia ciuitatem refugij, & fortitudinis in aduentu hostium suorum relinquit. *Isai.* 26.a. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale. *Ps.* 30. Dominus fortitudo mea & refugium meum. Sextò, quia ad hostem crudelissimum & implacabilem vadit. *Ier.* 6.f. Crudelis est & non miserebitur. *Gr.* Stultum est seruire diabolo offenso qui nullo placabitur officio. Septimò, quia fugiens virgam vadit ad gladium. *Iob* 19. d. Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatis est gladius.

c Sed propter electos, &c.] *Rab.* Talis tribulatio tunc erit in circuitu areæ Domini, vbi omnibus paleis velut cribro examinationis ad purum sequestratis, solum frumentum colligendum in horreum Domini remaneat. Cuius temporis præscios ac cautos, quia Dominus nos esse voluit protinus addidit.

d Tunc,] id est, in illa pressura & tribulatione, si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, apud Donatistas.

e Aut illic apud] Arrianos, & huiusmodi.

f Nolite credere. *Ioan.* 4.a. Nolite credere omni spiritui.

g Surgent enim pseudoChristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia.] *Apoc.*13.c. Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco, & potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius. Et post parum. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum.

h Ita vt in errorem inducantur,] id est, in errorem finaliter ducantur.

i Si fieri potest. &c.] *Greg. in homilia 9. sup. Ezechielem* Per hoc quod dicitur: Si fieri potest, exprimitur quod electi in corde tentabuntur. Nutant enim sed non cadunt. Dicitur ergo. Si fieri potest, id est, trepidabunt, & tamen dicuntur electi, quia non cadunt. Dubitatio itaque sermonis à Domino in electis exprimit trepidationem mentis quos & electos nominat, quia cernit quod in fide & in bonis moribus persistunt. *Iob* 41. d. Sub ipso erunt radij Solis, & sternet aurum quasi lutum.

k Ecce prædixi vobis] & ideo minus debebat lædere vos, quia *Greg.* teste, iacula præuisa minus lædunt.

l Si ergo dixerit vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere.] *Prouerb.*26.d. Quando submiserit vocem suam, ne credideritis ei, quia septem nequitiæ sunt in corde illius. *m* Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & patet vsque in Occidentem, ita erit aduentus, &c.] quasi dicat, temporibus Antichristi, scilicet aduentu iudicis imminente, nolite credere Hæreticis vel aliis de Christo sentientibus vt prædictum est, quia eius aduentus erit ita manifestus, & euidens, quod omnibus innotescet in cunctis partibus orbis. *Chr.* Dixit qualiter veniet antichristus, nunc dicit, qualiter veniet Christus. Fulguri autem comparatur secundus aduentus propter manifestationem. *Isa.* 52.d. Videbit omnis caro salutare Dei. Propter subitationem 1. *Thess.*5.a. Cum dixerint pax, & securitas tunc repentinus superueniet eis interitus. Luc. 17.c. Item quia nulli parcet. *Sap.*6.b. Non subtrahet personam cuiusquam Deus qui est omnium dominator, nec verebitur magnitudinem cuiusquam. C Item quia scindet, id est, separabit *Matt.*25.c. Congregabuntur ante eum omnes gentes & separabit eos ab inuicem, sicut pastor separat oues ab hœdis.

Et nisi *a* breuiati fuissent dies illi, non *b* fieret salua omnis caro, sed propter *c* electos breuiabuntur dies illi. Tunc si *d* quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, *e* aut illic, *f* nolite credere. *g* Surgent enim pseudoChristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, *h* ita vt in errorem inducantur si *i* fieri potest etiam electi. Ecce prædixi *k* vobis. Si *l* ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere. *m* Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & patet vsque in Occidentem, *n* ita erit aduentus filij *o* hominis. Vbicunque *p* fuerit corpus *q* illuc congregabuntur, & aquilæ. *r* Statim autem post tribulationem dierum illorum, Sol obscurabitur, & *t* Luna non dabit lumen suum & *u* Stellæ cadent de cælo, *x* & virtutes cælorum commouebūtur. Et *y* tunc parebit signum filij hominis in cælo, *z* & tunc plangēt omnes Tribus terræ

n Ita erit aduentus] id est, prædicari debet, quasi dicat, sicut manifestè veniet, ita & manifestè prædicandus est eius aduentus primus, & secundus.

o Filij hominis,] id est, ita veniet, id est, homo verum corpus habens, non phantasticum. Et loquitur Dominus emphaticè ad expressionem humanæ naturæ, in qua iudicaturus est in extrema die.

p Vbicunque fuerit corpus,] id est, Christus homo emphaticè.

q Illuc congregabuntur & aquilæ,] id est, Sancti, qui prius obuiam Christo in aëre rapti cū eo venient ad locum iudicij, qui peracto iudicio subleuabūtur ad eum in cælum Empyreum. Nota autem quod aquila vel vultur sentit odorem cadaueris transmarini & aduolat. Irreuerberatis oculis suis solem in rota sua conspicit, & plenè intuetur. In senectute rostrum allidit petræ, & iuuenescit, ita homo in præsenti, vetustatem culpæ deponens, & in futuro pœnæ veniens ad iudicium renouabitur in gloria Dei. *Ps.* 102 Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Item.

Emphasis est expressio loquenti, & fit cū volentes exprimere aliquod accidens, vtimur nomine substantiuo pro adiectiuo significante illud accidens ad maiorem expressionem, vt hic ponitur, filij hominis pro humanæ naturæ. Et si ponatur scelus pro scelerato, virtus pro virtuoso.

p Vbi fuerit corpus,] id est, Christus sub sacramento altaris. *q* Illuc congregabuntur, & aquilæ,] id est, Sancti. Vel de peccatore, & prædicatoribus.

r Statim autem post tribulationem dierum illorum,] id est, post aduentum antichristi, & mortem eius. Hæc propositio [post] notat tribulationem inchoatam, nondum tamen finitam, quia mortuo antichristo, & terminata eius graui persecutione, & alia iudicij signa. Vt autem fertur: *Hier,* ponit quindecim signa, quæ Dominus breuiter transit. *s* Sol obscurabitur] ad literam, non eclypsi naturali, sed per accidens, vt accidit in passione Domini. *Ioel* 2. g. Sol conuertetur in tenebras, &c. *t* Et luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo.] *Chr.* Patrefamilias moriente, domus eius turbatur, familia plangit, & nigris se vestimentis induit, sic humano genere, propter quod facta sunt omnia, circa finem constituto, totus destruitur mundus, cæli mysteria lugent, & pro candore tenebris induuntur. Mysticè. Mysticè. *s* Sol obscurabitur,] id est, notitia Christi silebit. *t* Et luna non dabit lumen suum,] id est, Ecclesia sanctitatis suæ lumen non demonstrabit. *u* Et stellæ cadent de cælo,] id est, cælesti conuersatione. *x* Et virtutes cælorum commouebuntur,] id est, Angeli. *Chr.* Si quando rex terrenus exit in expeditionem, tota ciuitas feruet, exercitus excitatur, quantò magis rege cælesti exurgente iudicare viuos & mortuos, virtutes angelicæ commouentur?

y Et tunc apparebit signum filij hominis in cælo,] id est, Crux in aëre. Vnde *Chr.* Crux apparebit Sole luculentior existens, & non est necessitas accusationis, cum viderint crucem. Item *Chr.* Quidam putant crucem Christi ostendendam esse in cælo. Verius autem Christum ipsū habentē in corpore suo testimonia Passionis, id est, vulnerum, lanceæ, & clauorum, vt impleatur illud *Zachar.*12. b. Videbunt in quem pupugerunt. *z* Et tunc plangent omnes

Marc.13.c. & *a* videbunt filium hominis venientem in *b* nubibus cæli cum *c* virtute multa, & maiestate: Et *d* mittet Angelos suos cum *e* tuba, & *f* voce magna, & *g* congregabunt electos eius à *h* quatuor ventis *i* à summis cælorum, vsque *k* ad terminos eorum. Ab *l* arbore autem fici discite parabolam, cum *m* iam ramus eius tener fuerit, & *n* folia nata, scitis *o* quia prope est æstas: *p* Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote, quia prope est in ianuis. *q* Amen dico vobis, *r* quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant Cælum *s* & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. *t* De die autem illa, & *u* hora nemo scit, *x* neque Angeli cælorum, nisi *y* solus pater. *z* Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. *a* Sicut enim erant in diebus ante diluuiũ comedentes, & bibentes, *b* nubentes & nuptui tradentes vsquead eum diem quo intrauit in arcam Noë, & non cognouerunt *d* donec venit diluuium & tulit omnes, ita erit, & aduentus filij hominis. *e* Tunc *f* duo erunt in agro,

a tribus terræ,] id est, decedentes cum terrena voluptate, qui in terra scripti sunt. *Ier.* 17. b. Recedentes à te in terra scribentur. De hoc planctu. *Sap.* 5. a. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, &c. *Apoc.* 18. c. Plangent se super illam omnes reges terræ. *Rom.* 2. b. tribulatio & angustia in omnem animam hominis operãtis malum. *Chr.* Plangent Iudæi, plangent Gentiles, plangent Christiani, qui magis dilexerint mundum, quam Christum. E cõtra, Tribus cæli laudabant Deum. *Ps.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine.

Marc.13.c. Luc.17.f.

a Et videbunt filium &c.] ad literam, vt sicut ascendit, sic veniet. *Act.* 1. b. quemadmodum vidistis eum, &c. Vel.

b In nubibus,] id est, cum Sanctis, *Isai.* 3. c. Dominus ad iudiciũ veniet cum Senatoribus populi sui. *Pr.* vlt. c. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatoribus terræ. *c* Cum virtute multa & & maiestate,] qui prius quasi infirmus, & humilis iudicatus est.

d Et mittet Angelos suos cum tuba.] *Chr.* Per Angelos vocat honorans eos, *Chr.* Terribiles ministri terribilem Dominum præcedentes, Cherubim & Seraphim præparatur ad sedem vnius, & rationabilis thronus, nec enim potest esse res mortua quæ baiulat vitam. Ante ipsum pro candelabris fulgura viua procedunt, & pro tuba, horrenda tonitrua. Qualis rex, talis & præparatio eius.

e Cum tuba.] 1. *Cor.* 15. g. Canet enim tuba, &c. 1. *Thes.* 4 d. Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. *Hier.* Siue manducem siue bibam &c. *f* Et voce magna.] *Chr.* Verè magna vox tubæ terribilis. cui omnia obediunt elementa, quæ petras scindit, inferos aperit, portas æreas conterit, vincula mortis dirumpit, & de profundo abyssi animas liberatas corporibus suis assignat. Hæc omnia citius consummat in opere quam sagitta transit in aëre, dicente Apostolo. 1. *Cor.* 15. g. In momento, in ictu oculi In illa voce mare discutitur vt si quid apud se retinet de humanis ossibus sine contradictione restituat. *Ioan.* 5. d Mortui audient vocem filij Dei, & qui audierunt viuent.

g Et congregabunt, &c. *Chr.* Congregabunt Angeli, & congregatos rapient nubes.

h A quatuor ventis] cæli. Ergo in figura Crucis, quasi dicat, qui in figura Crucis fuerint congregabuntur. *Ezech.* 37. c. A quatuor ventis veni spiritus. *i* A summis cælorũ, id est, ab extremis terræ finibus per directum.

k Vsque ad terminos eorum,] vltimos, vbi circulus videtur terræ adhærere, quasi dicat, ab omnibus finibus terræ congregabuntur. *l* Ab arbore autem fici, &c.] Inuitat eos parabolicè, vt signis his apparentibus sciant aduentum Domini imminere, quia sicut arboris floritio & foliorum productio est signum proximæ æstatis, ita prædictorum signorum exhibitio erit indicium iudicij imminentis.

Mysticè. Mysticè. Per ficum hanc intelligitur peruersa Iudæorũ ariditas, quæ fuit tempore Christi. Hæc enim est sterilis illa ficulnea cui maledixit Dominus, & statim exaruit, & adhuc in eadem ariditate manet. De hoc *sup.* 21. b. *Chr.* Quare plus de ficu, quam de alia arbore ponit similitudinem? Quia penè post omnes arbores vernat, & difficile frigus post ficum vernantem venit. Item *Chr.* Ecclesia per ficum significatur, quia sub vno cortice multa grana inter viscera dulcedinis habet inclusa. *m* Cum iam ramus eius tener fuerit.] Rami proximo adhærentes stipiti, sunt Prælati. Isti modò teneri sunt. & ideo nihil possunt pati, quia delicati, vt pueri & fœminæ. *Is.* 3. a. Dabo pueros principes eorum & effœminati dominabuntur eis. *n* Et folia nata.] Folia sunt doctores & prædicatores: Modò sunt multa folia, quia multa verba. Sed nota quod quantò plura sunt folia in arbore, tantò minus fructificat. *Osee* 10. a. Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. *o* Scitis quia prope est æstas,] id est. feruens persecutio. *Ion.* 4. c. percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat. Vel in bono.

m Cum iam ramus eius tener fuerit] per compassionem

n Et folia nata] in oratione, prædicatione, & exhortatione. *o* Scitis, quia prope est æstas] feruor deuotionis. *Ps.* 73. Æstatem & ver tu plasmasti ea. Vel æstas æternitatis. De qua. *Pr.* 20. a. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei.

p Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est] Christus, in ianuis. *Iac.* 5. b Ecce iudex ante ianuam assistit. *q* Amen dico vobis.] hoc subdit ad verborum suorum confirmationem, vt eis fides adhibeatur. Et nota quod alio verbo ad hoc vtitur Dominus in Veteri Testamento scilicet viuit Dominus & hoc ad sugillationem gentiũ idola colentium. *Ier.* 4. a. Iurabis, viuit Dominus. 32.c.10.c.1. D Luc.17.f. Gen.7.c. Ins.25.d.

r Quia non præteribit, &c.] *Chr.* Non illos homines dicit, qui in illo tempore fuerant nati, sed familiam gẽtis illius. Hæc est generatio, aut facientium tentationem, aut patientium, quæ vtraque non desistet donec dicetur: Ite maledicti. Vel generationem Christianorum dicit quæ non transibit ad immortalitatem donec fuerit consummata. *sup.* 5. b. Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant. Luc.17.g.

s Cælum & terra transibunt, verba autẽ mea non præteribunt. *Rab.* Transibunt per commutationem innouationis, sed verba Domini sine effectu completionis nullo modo transibunt. *t* De die autem illa] tam nominabili. 2. *Tim.* 4. b. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illa iustus iudex. *Soph.* 1. d Dies illa dies iræ, dies tribulationis, & angustiæ, &c.

u Et hora nemo scit] id est, nihil aliud, vt sit essentialis, non personalis. [Scit] scientia acquisita quæ propriè dicitur scientia, sed fortè reuelatione, id est, scientiæ dono. [Scit] *Chr.* quasi dicat, inopinatè veniet. Idem dicit Apostolus. 1. *Thes.* 5. a. Repentinus superueniet interitus quasi dolor parturientis.

x Neque Angeli cælorum] nisi reuelatione fortè, non scientia acquisita. *y* Nisi solus pater,] in quo filius & Spiritus sanctus intelligitur: *Act.* 1. a. Non est vestrûm nosse tempora vel momenta, &c. 1. *Thes.* 5. a. De temporibus autem & momentis fratres non indigetis, vt scribamus vobis: Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte ita veniet.

z Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis] id est, ita repentinè veniet. Vnde 1. *Thes.* 5. a. Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis. *Chr.* Non dixit, cũ pax erit & securitas, sed cum dixerint, quia lasciuia erit, & non pax his qui sensibiliter sunt dispositi. Nota autẽ, quod supra aduentus Domini fulguri comparatur, quia ad iudicium manifestè veniet, hic verò ostenditur, quod repente. Completis enim quadragintaquinque diebus electis ad pœnitentiam concessis, reprobis, iuxta Apostolum, sibi pacem & securitatem pollicentibus, repentè superueniet iudicij tempus, sicut in diebus Noë cum fabricaret arcam, malis eum deridentibus subitò diluuij aquæ superuenerunt. *a* Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes,] id est, gulæ & ebrietati dediti. *b* Nubentes & nuptui tradentes] & in his toti dediti, & iudicia Dei contemnentes persliterunt in hoc.

c Vsque ad eum diem quo intrauit in arcam Noë, & non cognouerunt,] id est, cognoscere noluerunt. tanquam arridente mundi fælicitate, dicentibus impiis, pax & securitas. *d* Donec venit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis] id est, tam subitò.

e Tunc,] id est, in aduentu Domini. *f* Duo erunt in agro. Præmisso de signis antecedentibus ad iudiciũ, adiũgit hic de sequentibus, & hoc, vt præmuniat degentes in præsẽti.

Vnus

f Duo erunt in agro, &c. Mysticè. Per laborantes in agro intelliguntur Ecclesiastici, & actiui agentes eandem Mysticè.

speciem

Δ *a* Vnus assumetur, & alter relinquetur.] Duæ erunt molentes in mola; vna assumetur, &c. quasi dicat, de omni genere, aliqui saluabuntur, & aliqui damnabuntur. *Osea* 13.d. consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet. *Chr.* Et serui & Domini assumentur & qui in otio & qui in labore, quia dixerat quod diuites difficilè saluarentur, monstrat, quia non omnino pereunt, neque pauperes vniuersi saluantur. *Ex.* 12.d. Factum est autem in noctis medio percussit Dominus omne primogenitum Pharaonis qui sedebat in solio eius vsque ad primogenitū captiuæ quæ erat in carcere.

al. † vnus.

al. † vna.

a Matt. 13.*d.* *Luc.* 12.*e.*

vnus *a* assumetur, † alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & † altera relinquetur. Duo in lecto vnus assumetur, & *h* alter relinquetur. *b* Vigilate ergo, *c* quia nescitis quâ horâ Dominus vester venturus sit. *d* Illud autē scitote, quoniam si *e* sciret *f* paterfamilias quâ *g* hora fur venturus esset, *h* vigilaret vtique *i* & non sineret perfodi domum suam. Ideo & *k* vos estote parati, quia *l* nescitis qua hora filius hominis venturus est. *m* Quis putas est *n* fidelis *o* seruus & *p* prudens

Mysticè.

Θ speciem negotiationis. Per molentes actiui sæculares in rota fortunæ & super volubilitate conuersantes. Per iacentes in lecto, in otio contemplationis manentes.

b Vigilate ergo.] Hortatur Dominus omnes ad vigilandū & maximè Prælatos ad vigilantiam, & diligentiam, quos non tantùm vult esse vigilantes, sed etiam vigiles, quasi super se & super gregem suum curam habentes. Et quasi subditur quare vigilare teneantur. *c* Quia nescitis qua hora, &c.] ad iudicium particulare, vel generale. *Ec.* 9.c. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo & sicut aues comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines tempore malo. *Chr.* Si noscerent homines, quando morerentur, &c. vt igitur non solum circa illam studeant, non dicit nec eam quæ communis est, nec eam quæ singulorum. Nota autem quod ea quæ dicuntur vsque ad finem capitis, debent nobis incutere memoriam mortis, quæ multum valet ad fugandum exercitum vitiorum, vel saltem terrendum, Sicut enim timent latrones iudicis aduētum, sic vitia mortem. Terribilis est ei locus iste quasi porta inferni. *Chr.* 1.c. Sordes eius in pedibus eius, & non est recordata finis sui. *Ec.* 7.d. Memorare nouissima tua & in æternum non peccabis. Item valet ad regendum se in ista vita præsenti, Sicut aues caudâ regunt se per aëra, & pisces natando per aquam, sic gubernator nauem. Stultus esset gubernator si esset in principio nauis, quando debet eam regere. *b* Vigilate.] Quatuor sunt quæ faciunt hominem vigilare. Galli cantus, i. prædicatio diuini Verbi: Solis ortus, i. Christi gratia: Timor furis, i. cōsideratio mortis: Sollicitudo rei familiaris, i. desiderium regni cælestis.

Quatuor faciunt hominem vigilare.

d Illud autem scitote.] Probat quod debent vigilare.

e Quoniam si sciret.] *Chr.* Hic confundit desides, qui nō tantum studium faciunt pro anima quantum illi pro pecunia qui fures expectant. Illi enim vigilant, vos autem non vigilatis, vt parati hinc auferamini. *f* Paterfamilias quicunque tenetur solicitus esse in custodia domus suæ, sic homo domicilium mentis suæ debet cautius custodire.

g Qua hora fur venturus esset] hæreticus vel diabolus *Ioan.* 10.b. Fur non venit nisi vt furetur, & mactet, & perdat. *h* Vigilaret vtique.] Nota autem, quod si homo dormiat tribus modis potest excitari. Virga scilicet diuinæ iustitiæ: De qua *Ier.* 1.c. Virgam vigilantem ego video. Hæc virga est pœna præsens inflicta pro peccato primi parentis vel pœna purgatorij, vel etiam inferni. Secundò, excitari potest clamore prædicationis. *Is.* 58.a. Clama ne cesses. Tertiò, excitari potest quis consideratione periculorum. Vnde *inf.* 26.d. Vigilate & orate ne intretis in tentationem. Tria genera periculorum solent hominem excitare à somno, scilicet latrones, ignis & aquæ. Aquæ malæ cogitationes, quæ multoties operiunt caput rationis, ignis concupiscentiarum, latrones sensûs nostri qui deberent nos custodire. *Thr.* 3.f. Oculus meus deprædatus est animam meam.

Dormiens tribus modis potest excitari.

Item nota, quod hic exponit *Chr.*

d Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias] dicens. Paterfamilias anima, domus corpus, ianua os, & aures, fenestra oculi, fur diabolus.

Per fenestras & ianuas apertas citò fur ingreditur, & spoliat. Vnde *Ier.* 9. f. Ascendit mors per fenestras vestras. Si vis ergo securus esse, pone seram ori tuo id est, legi diuini timoris, vt dicas cum *Ps.* 38. Posui ori meo custodiam. *Ec.* 28.d. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam, & ori tuo facito ostia. Et quia fragiles sunt seræ nostræ sine Domino, oremus cum *Psalm.* 140.

Pone Domine custodiam ori meo. *Iob* 31. a. Pepigi fœdus cum oculis meis, &c. *i* Et non sineret perfodi domū suam] *Chr.* Non repelleret homo † finem suum, si non perfoderetur sententia, sed vocaretur quasi paratus ad exitus. Quando animæ peccatrices delectantur in corpore, veniens cum sententia Dei angelus mortis perfodit corpus & animam violenter diuellit ab eo. Animæ autem iustæ quæ non delectantur in corpore, sed quasi in exilio sunt, veniente sententia non perfodiuntur molentes, sed vocantur gaudentes.

k Ideo & vos estote parati] sicut sponsus circa sponsam. Item nota quod homo debet esse paratus ad pugnandum contra diabolum. *Prou.* 21.d. Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit. Item debet esse paratus ad reddendum rationem de fide contra Hæreticos. 1. *Pet.* 3.e. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est fide & spe. Item ad bene operandum contra detractores. *Tit.* 3. a. admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Item parati ad prædicandum contra mundum. *Ier.* 50.c. Præparamini contra Babylonem per circuitum, omnes qui intenditis arcum debellate eam, non parcatis iaculis, quia Domino peccauit, clamate aduersus eam, vbique dedit manum. Item paratus debet esse ad recipiendum Christum in corde suo sicut *Ps.* 107. Paratum cor meum Deus. 1. *Reg.* 7.a. Præparate corda vestra Domino. Item in flagella. *Ps.* 37. Quoniam ego in flagella paratus sum.

Luc. 12. *De pœn. dist.* 1. § *si sacerdos.*

Homo debet esse paratus ad multa.

l Quia nescitis qua hora filius hominis venturus est] ad iudicium generale vel particulare.

m Quis putas.] *Chr.* Quis raritatem notat. Quantò autem rarior inuenitur, tantò beatior est qui inuenitur.

n Est fidelis.] *Prou.* 20.d. Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet *o* Seruus] 1. *Cor.* 4.a. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi. *Ib.* Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.

p Et prudens.] *Prou* 14.d. Acceptus est regi minister intelligens. *Chr.* Fidelis est qui nihil domini suum facit, nec inaniter consumit: prudens, qui venit ad id quod oportet dispensare Si alterum abfuerit, alterum claudicat. *Phil.* 2. c. Omnes quærunt quæ sua sunt. 1. *Cor.* 13.b. Charitas non quærit quæ sua sunt. *Bern.* Fidelis est seruus qui diligit, prudens qui intelligit. Seruus Domini est qui desiderat eius voluntatem habere, audire, & satagit facere. Ista fidelitas primò attenditur, in hoc, quod sibi iura non vēdicet, quæ Dominus retinuit in terra sua, scilicet gloriam & vindictam. Secundo, attenditur in hoc quod sibi tradita ad dispensandum non faciat sua proditoriè, quæ facit ille cui sola administratio tradita est, cum transit ab administratione ad dominium. 2. *Cor.* 6.a. In omnibus exhibeamus nosmetipsos &c. Tertiò consistit in hoc, vt in deprædationibus aut tentationib. castrum Domini nostri non reddamus diabolo: Cùm dicat Apostolus 1. *Cor.* 10. c. Fidelis Deus qui non permittit vos tentari vltra, id quod potestis. Quartò, consistit in hoc, quod seruus strenuè operetur, & opus suum non destruat postea. *Prou.* 18. b. Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Mollis est qui duris cedit, qui cum occurrit aliquid difficultatis, opus inchoatum imperfectum relinquit. Dissolutus est qui non est ligatus ad opus amore. Item destruit opus malè viuens, & bene docens. *Eccl.* 34.d. Vnus ædificans & alter destruens, quid prodest eis nisi labor? Nota autem, quod seruus infidelis multum displicet Domino. Vnde *Prou.* 25.c. Deus putridus & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ. Dies angustiæ præsens tempus, in quo Sancti pressuras patiuntur. Seruus in quo sperare potest est clerus, qui cum infidelis inuenitur, est dens putridus qui dolorem infert & fœtorem, & sicut dicitur: Non est dolor sicut dolor dentium. Os etiam Ecclesiæ reddit fœtidum, quod multum displicet in ore sponsæ. Est etiam pes lassus. Multum affligitur aliquis dum vult peruenire ad aliquem locum, & præ lassitudine pedis non potest, sic clericorum lassitudo impedit ne Christi nomen deferatur per mundum. Vnde ipse dicit in *Psal.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam.

Fidelitas serui in plurib. attenditur.

Δ Quem

a quem conſtituit Dominus *b* ſuper familiam ſuam, vt *c* det illis *d* cibum in *e* tempore. *f* Beatus ille ſeruus *g* quem cum venerit Dominus eius *h* inuenerit ſic facientem. *i* Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua cõſtituet eum. Si *k* autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo, *l* moram facit Dominus meus venire, *m* & cœperit percutere conſeruos ſuos, *n* mãducet autem, & bibat cũ ebrioſis, *o* veniet Dñs ſerui illius in die quâ non ſperat, & horâ quâ ignorat, & diuidet eum *p* partemque eius *q* ponet cum hypocritis. Illic erit *r* fletus, *ſ* & ſtridor dentium.

CAP. XXV.

t TVnc *u* ſimile erit regnũ cælorum *x* decem virginibus, quæ accipientes lãpades ſuas *y* exierunt obuiã ſponſo, & *z* ſponſæ. Quinque *a* autem ex eis erant fatuæ, & *b* quinque prudentes. *c* Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, *d* non ſumpſerunt oleum ſecum. *e* Prudentes verò acceperunt oleum in *f* vaſis ſuis cum lampadibus.

Δ *a* Quem conſtituit Dominus] non ipſe ſe. *Pſalm.2.* Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Siõ montem ſanctum eius. *Ierem.1.*b. Ecce conſtitui te ſuper gentes, & regna, &c. Chriſtus autem dicitur antonomaſticè Dominus, quia nos redemit ſanguine ſuo. *Iſ.42.*b. Ego Dominus hoc eſt nomen meum.

b Super familiam ſuã id eſt, Eccleſiam.

c Vt det illis] non vendat. *Thren.5.*a. Aquam noſtram pecunia bibimus, ligna noſtra pretio comparauimus.

Luc.12.e. *d* Cibum.] *Chry.* Cibos ſpirituales, & corporales. Itẽ Chriſtus. In perſecutionibus, quando naturalis intellectus timore deficit, neceſſarius eſt ſermo doctoris, ſicut naui gubernator in tempeſtate maxima.

e In tempore,] id eſt, habita temporis opportunitate; hæc enim eſt prudentia, vt in tempore ſuo quilibet loquatur. *Eccl.20.*c. Ex ore fatui reprobabitur parabola, non enim dicit illam in tempore ſuo. *Pſal.1.* Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Eſca autem extra tempus oblata nocet.

f Beatus ille ſeruus] Beneuolum reddit & attentum, aſſignando vtilitatem. Nihil enim eſt, quod adeo filios Adæ, vt propria vtilitas.

g Quem cùm venerit Dominus eius,] id eſt, Chriſtus.

h Inuenerit ſic facientem, id eſt, prudenter, & fideliter. *Chr.* Hæc dicta ſunt de ſermone, de virtute, de pecuniis, & de omni diſpenſatione, quæ vnicuique commiſſa eſt. Vnumquemque enim ad communem vtilitatem vti oportet his quæ habet, ſiue ſapientia, ſiue principatu, ſiue diuitiis, non ad nocumentum conſeruorum.

i Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.] *Chryſ.* Quid huic honori æquale? Cælorum rex omnia habens, hominem cõſtituit ſuper omnia: Super omnia bona, quia habebunt ex propriis meritis auream, & ex acquiſitione aureolam ſubditorum. Primum, quia bene vixerunt, ſecundum, quia alios bene viuere fecerunt. *Chryſ.* Omnium bonorum magna eſt, ſuper omnes autem maxima eſt ſacerdotalis dignitas, ſi quis eam immaculatè cuſtodiat Nam ſi ſuper omnia opera ſua pretioſiores æſtimat Deus animas, credibile eſt vt ſuper omnia bona ſit, qui offert Deo lucrum animarum. Dominus autem non ſolum bonis ſuis: ſed etiã ſuæ impaſſibilitati præpoſuit ſalutem animarum. *k* Si autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo.] Explanat præcedens per anthiteſim mali ſerui. *l* Moram facit Dominus meus, &c.] ad iudiciũ. *m* & cœperit percutere, &c.] i. affligere minores. Vel percutere, verbis falſorum præceptorum, vel exemplo prauæ vitæ. *n* Manducet autem & bibat, &c.] id eſt, ſicut ebrioſi. Non enim iubet nos Scriptura perſonas malorum abominari, ſed voluntates. Nam & Chriſtus cum publicanis comedit *ſup.9.*b. Sed non quomodo Publicani. *Deut.23.*b. non abominaberis Idumæum, quia frater tuus eſt, nec Ægyptum, quia aduena fuiſti in terra eius. Hæc ſunt duo propria talium, ſc. oppreſſio minorum, & caſtrimagia. *o* Veniet Dominus ſerui illius, &c.] illa, quã non ſperat, & hora qua ignorat & diuidet eum, à conſortio fidelium. *Iob 28.*a. lapidem caliginis & vmbram mortis diuidet torrens à populo peregrinante. *p* Partemque eius.] *Rab.* Partem ſuam duplicem. *q* Ponet cum hypocritis.] *Rab.* Quia aduentum deſperauit, quia præſentibus ſtuduit, quia deſperatione iudicij commiſſam ſibi familiam fame, ſiti, cæde vexauit. Et ſi inſipiens ponetur cum hypocritis, vbi ponetur qui nunquam ceſſauit? *r* Illic erit fletus] præ calore. *ſ* Et ſtridor dentium] præ frigore. *Iob 24.*c. Tranſibunt ab aquis niuiũ, ad calorem nimium. Idem *ſup.* 13 g. & 22.b. &c.

EXPOSITIO CAP. XXV.

TVnc ſimile erit regnum cælorum, &c.] In fine præcedentis capituli exhortatus eſt Dominus Prælatos & paſtores ad vigilias ſuper greges ſuos, & quemlibet ſuper ſeipſum, tria diſtinguens hominum genera, rectores continentes, coniugatos, quorum omnium aliquos dixit ſaluandos, aliquos damnandos. Nunc idem oſtendit parabola decem virginum, quarum quinque intrauerunt cum ſponſo ad nuptias, quæ ſignificant omnes bonos, aliæ quinque excluſæ remanſerunt quę ſignificant omnes malos. Secundò, oſtendit idem per parabolam ſeruorum. Tertiò, ponitur diſceptatio Domini cum vtriſque. Et ita hoc capitulum diuiditur in tres partes. In prima oſtendit quoſdã hominum ſaluandos, & quoſdam damnandos per parabolã 10. virginum. In ſecũda oſtendit hoc idem per parabolam de ſeruis qui acceperunt pecuniam Domini ſui, vt in ea vigilarent ibi: Sicut enim homo peregrè proficiſcens. In tertia ponitur diſceptatio Domini cum vtriſque & malorum condemnatio, & bonorum electio, ibi. [Cum autem venerit filius, &c.] Dicit ergo.

A *1.q.1.c. quod quid 32.q.5. c.ſi Paulus. De ſacra vn. c. vnico.*

t Tunc,] id eſt. in die iudicij.

u Simile erit regnum cælorum,] id eſt, Eccleſia.

x Decem virginibus quæ accipientes lampades ſuas,] id eſt. opera, quæ ſecundum continentiam fiunt. *Luc.12.*e. Sint lumbi veſtri præcincti, ecce virgines & lucernæ ardẽtes, ecce lampades. *Chr.* Decem virgines ſunt omnes homines quorum vita decem ſenſibus ſuſtentatũr quinque carnalibus, & quinque ſpiritualibus: Nam omnes homines aut ſunt peccatores aut iuſti, peccatores ſecundum carnales ſenſus, iuſti ſecundum ſpirituales ambulant. Et ita non poſſunt Iudæi, vel hæretici, virgines appellari, ſed ſoli Chriſtiani: Illi etſi oleum operum habeant, lampadem tamen fidei non habent.

Item *Chryſ.* Lampas eſt fides, quia ſicut lampas illuminat domum, ita fides animam. Accenditur autem hæc lampas igne verbi Dei: De quo *Luc.12.*f. Ignem veni mittere in terram. Hanc lampadem venientes ad Chriſtum in Baptiſmo per ſacerdotes accipiunt.

y Exierunt obuiam ſponſo,] id eſt, Chriſto.

z Et ſponſæ, id eſt, Eccleſiæ, quæ modo deſponſata eſt Chriſto, & nupta, ſed nondum ad amplexum ſponſi traducta.

a Quinque autem ex eis erant fatuæ.] In tribus fatuæ, quia in præſenti operantur ad laudem, in aduentu ſponſi quærunt teſtimonium laudis à prudentibus, ſic putantes intrare ad nuptias, & poſt clauſam ianuam quærunt dicentes: Domine Domine aperi nobis. Dicuntur autem quinque, quia vanitati quinque ſenſus ſeruierunt.

b Et quinque prudentes] quia ſeruientes Deo mente, & corpore. Et dicuntur quinque, quia abſtinent à voluptate, quæ conſiſtit in quinque ſenſibus. *c* Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus] id eſt, oſtenſione bonorum operum. *d* Non ſumpſerunt oleum ſecum,] i. lætitiam bonorum operum in corde. De quo oleo. *Pſ.44.* Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. *ſup.6.*c. Vnge caput tuum oleo. *Ec.9.*b. Oleum de capite tuo non deficiat. Vel oleum ſignificat charitatem, quæ eſt ſuper omnes virtutes, ſicut oleum ſupernatat. *1.Cor.12.*d. Adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro Oleum pietatis, puritatis, intentionis, iocunditatis, mentis. *e* Prudentes verò acceperunt oleum] gaudij, vel charitatis. *f* In vaſis ſuis,] id eſt, in conſcientiis.

g Cum lampadibus,] id eſt, cum bonis operibus, quaſi dicat, ex ebrietate ſeruabant corpora ſua caſtè & gaudenter operabantur. *Chryſ.* Virgo eſt, quæ nec habet virum, nec habere deſiderat. Quia ſi voluntatem quidem nubendi habet, corpore quidem virgo eſt, animo autem nupta, quia corpus ſordidatur opere, anima voluntate. Verè fatua, quæ per carnis ſolam virginitatem putat placere Deo. Sed ne deſperare faciamus bonas Virgines, ſciendum eſt, quod aliud eſt concupiſcere, aliud velle concupiſcere. Concupiſcere paſſionis eſt, velle arbitrij. Frequenter enim concupiſcimus, quod nolumus. Si ergo non conſentit voluntas, concupiſcentia ſola non damnat, magis autem glorioſiorem facit virginitatis coronam.

A *a* Moram autem faciente sponso,] id est, Christo differente extremum iudicium. Sed *Hab.* 2.a. Si moram fecerit expecta eum.

b Dormitauerunt omnes,]id est, infirmitatibus ante mortem languerunt.

c Et dormierunt] somno mortis. *Dan.* 12.a. Multi de his qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, alij in vitam æternam,& alij in opprobrium, vt videant semper. Vel. *b* Dormitauerunt omnes &c.]id est,in peccatis inuoluti sunt. Dicit autem, omnes, pro maiori parte. Vnde *Chrys.* Tardante consũmatione sęculi,non solum peccatores, sed etiam iusti spiritualea ad negligentiam sunt deuoluendi,sua virtute relicta,& ad carnalia delectamenta transituri, vt impleatur illud *Psal.* 11. Saluum me fac Domine quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum. Et *Lu.* 18. b. Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra?

a Moram autem faciente sponso *b* dormitauerunt omnes,& *c* dormierunt. *d* Media autem nocte *e* clamor factus est, *f* Ecce sponsus venit *g* exite obuiam ei. Tunc *h* surrexerunt omnes *i* virgines illæ, & *k* ornauerunt lãpades suas. *l* Fatuæ autẽ sapientibus, *m* dixerunt: *n* Date nobis de oleo vestro, quia *o* lampades nostræ extinguuntur. Responderũt *p* prudentes, dicentes: Ne fortè nõ sufficiat nobis & vobis, *q* ite potius ad vendentes,& emite vobis. Dum *r* autem irent emere, *f* venit spõsus & *t* quæ paratæ erant *u* intrauerunt cũ eo ad nuptias, & *x* clausa est ianua. *y* Nouissimè verò veniunt, & reliquæ virgines, *z* dicentes: Domine Domine, aperi nobis. At *a* ille respondens ait: Amen dico vobis, Nescio vos. *b* Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. *c* Sicut enim homo peregrè *d* proficiscens *e* vocauit *f* seruos suos, & *g* tradidit illis bona sua. Et vni *h* dedit quinque talenta, *i* alij autem duo *k* alij verò vnum, *l* vnicuique secundum propriam virtutem & profectus est statim. Abiit *m* autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque.

Media autem nocte,] id est, subitò, nullo sciente. 1.*Thes.* 5.a. dies domini sicut fur,ita in nocte veniet. *Ap.* 16.c ecce venio sicut fur. Vel Media nocte,cũctis quasi securis quiescentibus,& ebrietati vacantibus. Vnde. 1.*Thes.* 5. a. Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. *Iud.* 18 g. Venerunt in lachis sexcenti viri ad populum quiescentem atque securum, & percusserunt eos in ore gladij, vrbemque incendio tradiderunt. *e* Clamor factus est] turbantium Angelorum. 1.*Thes.* 4.d. In voce Archangeli,& in tuba Dei, &c.

f Ecce sponsus venit ad] sociandum sibi perpetuò sponsam. Et qualis erit clamor ille? Talis.

g Exite obuiam ei,] occurrite ei in aëre. 1.*Thess.* 4.d. Rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra. [Exite] non de domibus,sed de sepulchris. Modo necesse est exire de mũdo,de carne,de peccato. *Ier* 50,b. Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini.

h Tunc surrexerunt,]id est, surgent.

i Omnes virgines illæ,] id est, boni & mali. 1. *Cor.* 15 g. Omnes quidem resurgemus.

k Et ornauerunt,&c.] id est, ornabunt,id est, diligenter cogitabunt, & numerabunt opera sua pro quibus numerationem expectant. *l* Fatuæ autem sapientibus, &c.] *Chrys.* quasi dicat, sanctis vestra iustitia sufficiens est vos glorificare & nos excusare.

l Fatuæ autem,&c.] Introducuntur ac si faceret.

m Dixerunt]in corde suo. *n* Date nobis, &c.] id est, feratis nobis testimonium de operibus quæ vidistis, id est, merita vestra suffragentur nobis. Quare? *o* Quia lampades nostræ] id est,opera nostra [extinguuntur.] *Hier.* Quæ lampades suas conqueruntur extingui, ostendunt eas ex parte lucere, tamen non habent lumen indeficiens, nec opera perpetua. Si quis ergo habeat animam virginalem & amator est pudicitiæ, non debet mediocribus esse contentus quæ citò exolescunt,& orto caumate arescunt, sed perfectas virtutes sequatur, vt lumen sempiternũ habeat.

p Responderunt prudentes dicentes: Ne fortè non sufficiat nobis & vobis.] *Hier.* Hoc non de auaritia, sed de timore respondent. Vnusquisque enim pro operibus suis mercedem accipiet, neque possunt in die iudicij aliorum virtutes, aliorum vitia subleuare. Et quomodo tempore Babylonicæ captiuitatis Ieremias peccatores adiuuare nõ potuit,& dicitur ad eum, ne oraueris pro populo isto, sic formidolosa erit dies illa, cum vnusquisque pro semetipso sollicitus erit.

q Ite potius ad vendentes,& emite vobis.] *Chrys.* Venditores olei sunt Sacerdotes, qui vendunt doctrinam pro fide populorum, indulgentiam pro pœnitentia confessionis. Alius dicit venditores,pauperes,quia per eos oleum, id est, misericordiæ merces acquiritur.

r Dum autem irent emere,] id est, dum vellent facere pœnitentiam. *f* Venit sponsus, &c.] Vnde *Chr.* Cum non sit docendi licentia nec tempus faciendæ iustitiæ, vel augendæ pœnitentiæ,festinatio vacua erit. Hoc quotidie videmus. Sacerdotes clamant finis adest, mors venit, & nemo audit, Cum autem ægrotant ad mortem, vocant Sacerdotes, pœnitentiam volunt agere, quando iam locus nõ est, & vadunt vacui, quia non propter odiũ peccati, sed propter mortis timorem volunt pœnitentiam agere.

f Venit sponsus.] *Gr.* O si sapere possent in palato cordis quid admirationis habet, quod dicitur, venit sponsus, quid dulcedinis, intrauerunt cũ eo, quid amaritudinis, & clausa est ianua. *Luc.* 13.e. *Marc.* 13.d. B *Luc.* 19. b

t Et quæ paratæ erãt id est, quæ habebant testimoniũ bonæ conscientiæ. *u* Intrauerunt cum eo ad nuptias.] De his nuptiis & apparatu dicitur. *Ap.* 19.b. Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se, & datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti & candido.

x Et clausa est ianua,]misericordiæ,]scilicet nullis precibus aperienda, adeo vt eius misericordia instabilis tũc videatur inexorabilis. *Aug.* Non enim post iudicium patet precum aut meritorum locus, *Apoc.* 3. b. Qui habet clauem Dauid claudit,& nemo aperit. *y* Nouissimè verò veniunt,& reliquæ virgines,] Nec *Hier.* nec *Rab.* ponit [verò] vel [autem.] Nouissimè veniunt, qui tardant pœnitentiam agere, & prius nolunt. Contra illud. *Eccl.* 5. b Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem *Chr.* Nihil prodest ex necessitate repetita confessio eius qui ex voluntate, nec confessus est semel: Nam voluntaria confessio etiam modica sufficit Deo, ex necessitate autem, nec magna. *z* Dicentes: Domine Domine,&c] Tertium Domine deest, de quo Apostolus: Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. 1.*Cor.* 12.a.

a At ille respondens ait: Amen dico vobis nescio vos] id est,non agnosco. *Chr.* Hoc verbum gehenna difficilius est. Vbi sunt qui dicunt circa focum dabo, quæ habeo.

b Vigilate itaque,quia nescitis diem neque horam,]id est,de aduentu iudicis,& obitu vestro incerti estis. [Vigilate.] Propter hoc verbum totam parabolam dixit.

c Sicut enim homo, &c] Alia parabola de eodem. Continua: Quasi verè nescitis horam neque diem, sicut peregrè proficiscens, & seruis suis talenta distribuens, incertum est de sui reditus tempore: Et hoc est.

c Sicut enim homo,] id est, Christus.

d Peregrè proficiscens] ad patriam cælestem. Vnde *Pro.* 7.c. Non est vir in domo sua, abiit via longissima sacculum pecuniæ secum tulit,&c.

e Vocauit, inspirando,prædicando, promouendo. *f* Seruos suos]Doctores, Prædicatores, Prælatos, vt seruirent sibi & suis *g* Et tradidit illis bona sua] Bona fortunæ, bona naturæ, bona gratiæ ad dispensandum, tandem traditurus bona gloriæ ad fruendum. *h* Et vni dedit quinque talenta.] Quinque talenta data Prælatis, sunt officium instructionis, coertionis, institutionis, interpellationis, sacramentationis. Dedit etiam quinque talenta, naturam in operationem, gratiam in cooperationem, Scripturas in eruditionem, figuras in educationem, exempla Sanctorum in imitationem. Item quinque talenta sunt paupertas, infirmitas, contumelia, iniuria, mors. *i* Alij autem duo.] Duo data sunt minoribus, officium interpellationis & sacramentationis.

k Alij verò vnum.] Vnum datum omnibus, cura sui ipsius. *l* Vnicuique secundum propriam,&c.] *Eph.* 4 b. Vnicuique enim nostrũm data est gratia secundum mensuram donationis Christi Secundum propriam virtutem. *Chr.* Ne suprà virtutem opus iniungens, ipse causa ruinæ existeret Et profectus est statim. *m* Abiit autem qui quinque talenta acceperat & operatus est in eis.& lucratus &c.]Primi talenti, i. paupertatis sunt quinque lucra, scilicet, munditia,

A secu

a Similiter qui duo acceperat, lucratus eſt alia duo. Qui autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & b abſcondit pecuniam Domini ſui. c Poſt multum verò temporis d venit Dominus ſeruorum illorum, & e poſuit rationem cum eis. Et f accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta dicens: Domine, 5. talenta tradidiſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Ait illi dominus g eius: Euge ſerue bone, & fidelis, quia h ſuper pauca fuiſti fidelis i ſupra multa te conſtituam, k intra in gaudium domini tui. l Acceſſit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine duo talenta tradidiſti mihi, ecce alia duo lucratus ſũ. Ait illi dominus eius: Euge ſerue bone & fidelis, quia m ſuper pauca fuiſti fidelis, n ſupra multa te cõſtituam, intra in gaudium Domini tui. o Accedens autem, & qui vnũ talentum acceperat, & ait: Domine ſcio, quia homo durus es, p metis vbi non ſeminaſti, & q congregas vbi non ſparſiſti, r & timẽs ſ abiit, & t abſcondi talentum tuum in terra. Ecce habes quod tuum eſt. u Reſpondens autẽ dominus eius dixit ei: Serue male, x & piger, y ſciebas, quia meto vbi non ſemino, & z congrego vbi non ſparſi: a oportuit ergo te pecuniã meam b committere nũmulariis, & c veniens ego recepiſſem vtique quod meum eſt cum vſura. d Tollite itaque ab eo talentum, & e date ei qui habet decem talenta: Omni f enim g habenti h dabitur, & i abundabit:

a ſecuritas, pax, humilitas, expeditio. Secundi talenti, id eſt, infirmitatis, ſunt quatuor lucra: Sui cognitio, fratris compaſſio, carnis humiliatio, ſpiritûs exaltatio. Tertij talenti, id eſt, contumeliæ ſunt tria lucra, ſcilicet ſuperbiæ repreſſorium, patientię aſperſorium, culpæ exterſorium. Quarti talenti, id eſt, iniuriæ duo ſunt lucra, ſcilicet curarum allenatio, cordis coadunatio. Quinti talenti ſcilicet mortis, vnum eſt lucrum, ſcilicet timor Dei. Similiter qui duo acceperat, lucratus eſt alia duo.

Luc. 19.c. *Multi foderũt.*

b Qui autem vnum acceperat, &c.] Nota quod fodit piger prædicator ſicut hic dicitur. Item fælicitas. *Pſ.93.* Donec fodiatur peccatori fouea. *Gl.* dicit. Fœlicitas fouea eſt. Item luxurioſus. *Pr. 23. c.* Fouea profunda eſt meretrix Item fur. *Iob.24.e.* Perfodiũt in tenebris domos. Item auarus. *Pſ.* Incenſa igni, & ſuffoſſa. *Iſ.34. d.* Ibi habuit foueam ericius. Item mortis *Luc.12.e.* ſi ſciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non ſineret perfodi domũ ſuam. Item diabolus. *Iſ. 37. e.* Ego fodi, & bibi aquam, dicit diabolus. Item Iudæi. *Pſ.21.* Foderunt manus meas. Item qui addiſcunt prudentiam ſæculi. *Ex. 7.d.* Foderunt Ægyptij per circuitum fluminis aquam, vt biberent. Item adulator. *Tob.8.b.* Accerſiri iuſſit Raguel ſeruos ſuos, & abierunt cum eo, vt foderent ſepulchrum. Tobias interpretatur bonus, ſerui Raguelis adulatores. Item ſtultus. *Prou. 26. d.* Vir inſipiens fodit malum. Item in bono Deus fodit. *Iſ. 5. b.* Non putabitur, & non fodietur.

Item prædicator ferro increpationis. *Luc. 13.b.* Dimitte illam, & hoc anno vſque dum fodiam circa illam. *Ec.48. c.* Fodit ferro rupem, dicitur de Ezechia, id eſt, durum cor.

Item ſcholaris ſcrutinio. *Gen.26.d.* foderunt in torrente, & repererunt aquam viuam. Torrens ſacra Scriptura. Sed *Luc.16.a.* fodere non valeo, dicit malus ſeruus.

Item confeſſor inquiſitione. *Gen. 35. a.* dederunt ei omnes deos alienos, & inaures quæ habebant in auribus eorum, at ille fodit eos ſub terebintho, quia peccator dicit Sacerdoti peccata ſua, & ipſe in nomine Chriſti fodit ſub terebintho Crucis. Item Sacerdos ferro compunctionis. *3. Reg.18 f.* foſſa aquæ ductûs repleta eſt. Item clauſtralis ſepulchrum. *Iob 11. d.* Defoſſus ſecurus dormies. Et *eiuſd.3. d.* Quaſi effodientes theſaurum, gaudentque vehementer cum inuenerunt ſepulchrum.

Item expoſitor. *Num.21.d.* puteus quem foderunt principes.

b Et abſcondit pecuniam domini ſui.] Contra illud *Eccl 20. d.* & *41 e.* Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? Item *Exod. 16.e.* manna ſeruatum computruit.

c Poſt multum verò temporis] quod eſt ab Aſcenſione Domini vſque ad iudicium. d Venit Dominus ſeruorum illorum,] ad iudicium.

e Et poſuit rationem cum eis.] *Luc.16.a.* redde rationem villicationis tuæ. f Et accedens qui quinque talenta acceperat, &c.] *Chryſ.* Confitentur gratificè, & totum ei reportant quoniam ab ipſo ſumpſerunt, quaſi dicat, nec modicam iuſtitiam facere potuiſſemus, niſi fuiſſet gratia tua nobiſcum. *1. Cor.15.b.* plus omnibus laboraui: Non autem ego, ſed gratia Dei mecum.

g Ait illi Dominus eius: Euge ſerue bone & fidelis.] Hoc eſt contra illos qui etiam poſt benefacta prouocant ſeruientes ſuos. Contra quos *ſup.24 d.* Quis putas, &c. *Iſa.70. d.* Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortiſſimã Euge. *Chryſ.* id eſt, bonum ſit ibi. h Quia ſuper pauca fuiſti fidelis.] Ecce quod Dominus vocat, & dicit parua, quæ dat homini, licet ſint magna. Supra multa te conſtituam. *Iſ.64 b.* Quod oculus non vidit, &c. k Intra in gaudium Domini tui vt ex omni parte ſit gaudium. Surſum viſio Dei deorſum viſio inferni, intus gloria conſcientiæ, exterius decor omnis creaturæ. *Chr.* Non dixit, intra ad gaudium, ſed in gaudium, vt poſſeſſor ſit gaudij, non ſpectator, iam non miniſter in gaudio, ſed particeps gaudiorum. *Ioa. 12.d.* Volo vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. l Acceſſit autẽ, & qui duo talenta acceperat, &c. Euge ſerue bone, & fidelis.] Eſt euge exultatoriũ. *Ez. 25.a.* Pro eo quod dixiſti, euge euge ſuper ſanctuarium meum, &c. Irriſorium. *Pſ. 34.* Dilatauerũt ſuper me os ſuum, dixerunt euge euge. Adulatorium *Pſ.39.* Ferant confeſtim confuſionem ſuã qui dicunt mihi euge euge. Nec dicant deuorauimus eũ. m Quia ſuper pauca fuiſti fidelis] *2. Cor. 4. d.* Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue, &c. *Rom.8.d.* Non ſunt condignę paſſiones, &c. n Supra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.] Similiter gaudium habent qui de quinque & duobus lucrum fecerunt, quia retributor nõ conſiderat lucri magnitudinem, ſed ſtudij voluntatem.

Sup. 13.b. *Marc. 4.c.* *Luc. 8.c.*

o Accedens autem & qui vnum talentum, &c.] quia ardua eſt via quæ ducit ad vitam. *ſup.7. b.*

p Metis vbi non ſeminaſti] præcedens falce iudicij eos quibus legem non commiſiſti.

q Et congregas vbi non ſparſiſti,] id eſt, congregans in regno tuo gentiles, quibus non ſparſiſti margaritas Scripturarum, ſicut Iudæis per te ſcilicet. r Et timẽs] duritiam tuam. ſ Abii] per liberum arbitrium. t Abſcondi talentum &c.] *Chr.* Et ſi talentum non perdidit, tamen reus eſt damni, ſicut qui cauſa ſeminandi ſemen accipiens tempore ſeminationis non ſeminauerit Domino ſuo damnum facit, & ſi ſemen non perdiderit, quantum poterat lucrum facere ſi opportuno tempore ſeminaſſet. u Reſpondens autem Dominus, &c.] *Chr.* Verè malus, qui largitatem vocat violentiam. x Et piger. *Prou.6.b.* Vſquequo piger dormiẽs. Quando conſurges de ſomno tuo? y Sciebas quia meto vbi non ſemino] multò fortius vbi ſemino. z Et congregabo vbi non ſparſi. *Int.* Quia ab his exigo quibus non commiſi ad erogandum. a Oportuit ergo te pecuniam meam, id eſt, ſermonem meum.

b Committere nummulariis] id eſt, auditoribus, qui quod audiunt operantur. c Et veniens ego recepiſſem vtique quod meum eſt cum vſura,] id eſt, rei, & illos quos acquiſiſſes. *Pro. 19.c.* Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis & viciſſitudinem ſuam reddet ei. *Ec. 29.a.* Qui facit miſericordiam, fœnerator proximo ſuo. *Ier.15.e.* Non fœneraui, nec fœnerauit mihi quiſquam.

d Tollite itaque, &c.] Poſita duplici culpa ſerui inutilis, ſcilicet tempore in exequendo, & ſuperbia in excuſando, ſubdit de eius duplici pœna. Vna in præſenti, quia talentum intelligentiæ ei aufertur, id eſt, pro eius abuſu infatuatur, vel, id eſt, ex intelligentia ſcientiæ, nullam percipit conſcientiæ iocunditatem, non habens ſapientiam à ſapore. Alia in futuro, quando patietur tenebras exteriores. Dicit ergo: Tollite itaque talentum ab eo, id eſt, intellectum.

e Et date ei qui habet decem talenta.] *Pr.20.e* Tolle pignus ab ab eo qui ſpopondit pro extraneo. f Omni enim habenti dabitur,] ſolicitudinem miniſtrandi verbum Dei, Vel g habenti] charitatem. h Dabitur] gratia, vel augmentum charitatis. i Et abundabit,] i. poſt augmentum, perfectionem charitatis habebit. Eo etiã quod dicitur: habenti dabitur, & abundabit,] notantur tria, ſcil. habitus cha-

ritatis,

Ei *a* autem, qui non habet, & quod *b* videtur habere auferetur ab eo. Et inutilem *c* seruum eiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus, & stridor dentium. Cùm *d* autem venerit filius hominis in *e* maiestate sua & *f* omnes Angeli eius cum eo, tunc *g* sedebit super sedem maiestatis suæ, & *h* congregabuntur *i* ante eum omnes gentes, & *k* separabit eos ab inuicem, sicut *l* pastor segregat oues ab hœdis. Et *m* statuet oues quidem à *n* dextris suis, *o* hœdos autem à sinistris. Tunc *p* dicet Rex his *q* qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, *r* possidete *s* paratum vobis regnum à *t* constitutione mundi. Esuriui *u* enim, & *x* dedistis mihi manducare. *y* Sitiui, & *z* dedistis mihi bibere. *a* Hospes eram, & collegistis me. *b* Nudus, & co-operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In *c* carcere eram, & *d* venistis *e* ad me. Tunc *f* respondebunt ei iusti, dicentes: Domine quando te vidimus esurientem? & pauimus, sitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuimus te, aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et respondens rex dicet illis. Amen dico vobis quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis mihi *g* fecistis. Tunc *h* dicet rex, & his, qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui *i* paratus est diabolo, & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi potum. Hospes eram, & non collegistis me. Nudus, & non operuistis me. Infirmus, & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt ei, & ipsi dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, vel in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quandiu non fecistis vni *k* de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.

ritatis, & eius augmentum, & perfectio. Charitas enim sine merito habetur, habita augeri meretur, aucta perficietur. *a* Ei autem, qui non habet] solicitudinem ministrandi verbum Dei. Vel. [Qui non habet] charitatem. *b* Et quod videtur habere auferetur ab eo.] *Hieron.* Eleganter etiam quòd videtur, inquit, habere auferetur ab eo. Quisquis enim sine fide Christi est, ei debet imputari, quod malè eo vsus est.

c Et inutilem, &c.] Idem *suprà* 8. b. 13. f. & g. 22. b. 24. d.

d Cùm autem venerit.] Dicto quid ante iudicium, dicit quid in iudicio. Dicit ergò. Cùm autem venerit filius hominis.] Nota, quòd venit filius Dei in mundum per carnis assumptionem ad saluandum. Vndè *Ioan.* 12. g. Non veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificem mundum. Item in mentem per gratiæ infusionem ad iustificandum. *Iob* 9. b. Si venerit ad me non videbo eum. Item ad iudicium ad disceptandum. *Ioan.* 16. b. Cùm venerit ille arguet mundum.

e In maiestate sua.] Id est, in Diuinitate sua, qua iudicabit qui prius venit in humilitate.

D *f* Et omnes Angeli eius cum eo.] *Isa.* 3. c. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & Principibus eius.

g Tunc sedebit super sedem, &c.] id est, super Ecclesiam, in qua tunc apparebit omnipotentia eius. *Isa.* 66. a. Cælum sedes mea est, & terra scabellum pedum meorum. *h* Et congregabuntur.] per angelos, scilicet.

i Ante eum omnes gentes] Vnde *Ioël.* 3. a. Congregabo omnes gentes, & deducam eas in valle Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis super populo meo, & hæreditate mea Israël. *Roman.* 14. b. Omnes stabimus ante tribunal Christi 1. *Cor.* 15. g. Omnes quidem resurgemus. 2. *Cor.* 5. b. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, &c. k Et separabit eos, &c.] merita omnium discernendo, loca varia assignando. Nam hos à dextris, illos à sinistris ponet, diuersis appellationibus nominando. Nam istos oues, illos hœdos vocabit. Illos damnando in inferno, istos glorificando in Paradiso. *Osee* 13. d. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidet. *Prouer.* 16. b. Iudicium determinat causas.

l Sicut Pastor segregat, &c.] id est, bonos à malis. Ipse enim est Pastor. *Ioan* 10. b. *m* Et statuet oues quidem,] id est, fœtosas, id est, operibus fœcundos, & simplices sine malo, *suprà* 10. b. Ecce ego mitto vos, sicut oues inter lupos. *n* A dextris] suis. *Chrysost.* A dextris sunt qui quærunt æterna, à sinistris, qui quærunt præsentia. Nam per dexteram significantur æterna, per sinistram temporalia. *Cant.* 2. b. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. *o* Hædos autem à sinistris] sic notat, quòd gloriam temporalium habuerunt. *p* Tunc dicet Rex] Regum *Apoc.* 19. c. Rex Regum, & Dominus dominantium. *q* His, qui à dextris eius erunt. Venite benedicti patris mei.] *Prou.* 22. b. Qui pronus est ad misericordiam benedicetur, de quibus enim suis dedit pauperi. *r* Possidere.] Hæc possessio sequitur benedictionem. Sed *Gen.* 2. b. Cain possessionem sequitur maledictio. Maledictus eris super terram. *s* Paratum vobis regnum.] Ergò omnes boni erunt Reges? Verum est, *Apocal.* 1. b. Princeps Regum terræ, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos Reges, & sacerdotes. 1. *Pet.* 2. b. Vos estis genus electum regale sacerdotium.

t A constitutione mundi.] *Eph.* 1. a. Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. *u* Esuriui enim.] Esuriui in me salutem hominum, *Ioan.* 19. f. Sitio. *x* Et dedistis mihi manducare] vosipsos, credendo, operando. *Actor.* 10. c. Manda, & manduca. Item. *u* Esuriui,] In meis iustitiam *sup.* 5. a. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. *x* Et dedistis mihi manducare] eos adiuuando, inuitando, congratulando. Item *u* Esuriui.] in meis panem doctrinæ. *Amos octauo.* d. Mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. *x* Et dedistis mihi manducare,] eos erudiendo. *Prou.* 25. c. Si esurit inimicus tuus ciba illum. Item. *u* Esuriui] in meis panem materialem. *x* Et dedistis mihi manducare,] pauperes reficiendo. *y* Sitiui.] In meis potum sapientiæ. *z* Et dedistis mihi bibere.] *Eccl.* 15. a. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum.

Sup. 7. *d.* *Luc.* 13. *f.* *Ioan.* 5. *c.*

a Hospes eram, & collegistis me.] *Eccl.* 29. d. Transi hospes, & orna mensam, & quæ in manu tua habes ciba cæteros

b Nudus, & cooperuistis me. Infirmus, & visitastis me.] *Eccl.* 7. d. Non te pigeat visitare infirmum. *Iacob.* 1. d. Religio munda, & immaculata apud Deum & patrem, hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum. *c* In carcere eram] miseriæ, culpæ. *d* Et venistis] mente, & corpore.

e Ad me] consolandum, liberandum. Sex autem opera misericordiæ hîc tanguntur scilicet visitare infirmos, potare sitibundos, cibare famelicos, redimere captiuos, vestire nudos, recipere peregrinos. Septima est *Tob.* 2. a. Sepelire mortuos. Vnde:

Versus.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

f Et tunc respondebunt ei, &c.] Vsque ibi, de his fratribus meis minimis. Hoc dicit, quia non omnes minimi sunt fratres eius. *Eccl.* 19. d. Est, qui nequiter se humiliat, *supr.* 12. d. Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. *g* Mihi fecistis] *Isa.* 28. c. Hæc requies mea, reficere lassum, & hoc est refrigerium meum. *h* Tunc dicet Rex, &c.] *Rab.* Si sterilitas in ignem mittitur, rapacitas quid meretur? Et si iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam, quale iudicium erit ei, qui fecit rapinam? Aut quid recipiet, qui aliena tulit, si semper ardebit, qui sua non dedit? In ignem æternum. *Hieron.* Prudens lector intende, quòd supplicia æterna sunt; & quòd vita æterna non habet ruinam. *i* Qui paratus est diabolo & angelis eius] *Isa.* 30. g. Ab heri præparata est Tophet à Rege præparata. k Vni de minoribus his.] *Chrys.* Quid dicis? Fratres tui sunt, & eos minimos vocas? Propter hoc enim fratres sunt, quia humiles, quia abiecti.

Euangelium secundùm Matthæum,

EXPOSITIO CAP. XXVI.

ET factum est, &c.] Eleganter postquam præmisit de aduentu suo in maiestate, subdit du Passione, quam sustinuit ex summa humilitate, coniungens gloriam æternitatis merito passionis, vt effectum causæ. Passionis enim effectus, vel causa finalis, est gloria æternitatis. Dicit ergò.

A *Marc.14.a. Ioan.11.g. Luc.22.a.*

CAP. XXVI.

ET *a* factum est cum consummasset Iesus !sermones hos omnes, dixit *b* discipulis suis: Scitis, *c* quia post biduū Pascha fiet, *d* & filius hominis *e* tradetur, vt *f* crucifigatur. *g* Tunc *h* cōgregati sūt principes sacerdotū, & *i* seniores populi in *k* atriū principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, *l* & consilium fecerunt, vt Iesum *m* dolo tenerent. & *n* occiderent. *o* Dicebant autem? Non in die festo,

a Et factum est, cùm consummasset Iesus sermones hos omnes quos de consummatione mundi, vel de discretione iudicij proferebat. Vel omnes sermones ab initio Euangelij vsque ad tempus passionis suæ, docendo, vel exhortando, seu etiam futura prædicendo in audiu discipulorum, aut turbarum consummauerat, hoc est faciendo, & prædicando compleuerat.

b Dixit discipulis suis, hæc scilicet quæ sequuntur. *c* Scitis, quia post biduum Pascha fiet. &c.] sic dicit *Ioan.*12. a. quod in sabbato ante ramos Palmarum venit Iesus in Bethaniam vbi Maria vnxit eum. In crastino venit Ierusalem, sedens super asinam, *sup.* 21. b. Feria secunda geruntur ea, quæ narrantur post hunc aduentum Ierosolymis acta, vel gesta. Tertia feria ante Pascha dixit Dominus hoc: Scitis, quia post biduum, &c. Littera plana est.

Moraliter. Moraliter. Christus in Passione sua Typum gerit peccatoris & pœnitentis. De vtroque dicitur: Scitis, quia post biduum Pascha fiet. Biduum peccatoris est mala cogitatio, & delectatio noxia. Post quod biduum fit Pascha, id est, transitus de terra virtutum, & æternæ promissionis in Ægyptum peccatorum, & æternæ reprobationis, fit etiam immolatio hœdi per consensum peccati.

d Et,] sic filius hominis peccator, qui à seipso generatur in peccato, illa misera natiuitate, de qua *Iob* 3. a. Pereat dies in qua natus sum, nox in qua dictum est, conceptus est homo. Idem, *Ierem.* 20. d.

e Tradetur] diabolo. *f* Vt crucifigatur,] In patibulo infernali.

g Tunc.] In quarta feria ante Pascha. *h* Congregati sunt Principes sacerdotum] id est vitia vel peccata in nobis Christum persequentia, quæ quasi sacerdotes infernales immolant nos diabolo.

i Et Seniores populi.] Principes sacerdotum dicuntur tria capitalia peccata, s. concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vitæ. Seniores populi dicuntur septem criminalia. Populus, cæterorum turba vitiorum. Hæc congregantur.

k In atrium Principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas] qui interpretatur ore vomens, & significat peccatorem, qui omnia bona tam naturæ, quam gratiæ à se, quasi vomens peccando eiicit. Huius atrium, id est domus forinseca vbi vitia congregantur, est caro vnde fomes oritur.

l Et consilium fecerunt, vt Iesum] id est hominem ad salutem creatum.

m Dolo tenerent] quia vitia se palliant vestimento virtutum, alioquin nunquam reciperentur *supr.* 7. b. Attendite à falsis Prophetis, &c. Tenerent, dicit, quia postquam quis illaqueatus est vinculis peccatorum, vix euadit. *Prou.* 5. c. Iniquitates suæ capiunt impium, & vinculis peccatorum suorum constringitur.

n Et occiderent] morte duplici. Primò morte culpæ, secundò morte gehennæ, quæ est secunda mors. *Apoc.* 20. b. Beatus, & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima. In his non habet potestatem secunda mors. *o* Dicebant autem. Non in die festo, &c.] dies festus peccatoris est gaudium peccati, clamor vitiorum. In hoc festo est mutua aduocatio vnius ad alterum. Luxuria quidem aduocat auaritiam, vt ab ea pascatur, auaritia aduocat superbiam, vt per eam extollatur *Isa.* 34. c. Occurrent dæmonia onocentauris & pilosus clamabit alter ad alterum. In hoc festo concinunt simul comessatio & ebrietas, triplicat cantum renum voluptas. *Hieron.* Venter & genitalia, &c. *Prou.* 37. b. Duæ sunt filiæ sanguisugæ, quæ semper clamant, affer, affer. Affer cibos, affer vina, & statim admiscet se renum voluptas, vt diximus, quæ triplicat cantum, quadruplicat exterior lasciuia, organizat garrula iactantia. Quæ organizatio multum displicet Deo. *Isa.* 1. d. Iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea. In hoc festo legunt lectiones, garrulitas, & vaniloquium, quasi ranæ Ægypti. Responsoria, cantant coruus, & porcus, id est, procrastinatio pœnitentiæ, & delectatio peccati. *Soph.* 2. d. Vox cantantis in fenestra coruus in superliminari. Inuitatorium cantant mendacium, & adulatio. *Soph.* 2. a. Conuenite, congregamini gens non amabilis. Thuribulum portat detractio, fumum peccatorum aliorum circumferens, & naribus omnium suffumigans vbique diffundens per totam ecclesiam malignantium. *Isa. primo.* d. Incensum abominatio est mihi Cereos portant simulatio & dissimulatio hypocrysis. Simulatio falsi boni, & dissimulatio veri mali. Crucem eleuatam portat ambitio, sicut dicit *B. Bernard.* O ambitio ambitiosorum crux, quomodo omnibus places quæ omnes torques? Aquam maledictam portat oppressio prælatorum, quæ lachrymis dolorum aspergit facies subditorum. *Eccles.* 35. c. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? *Iob.* 24. b. De ciuitatib. viros gemere fecerunt, & animæ vulneratorum clamabunt, & Deus inultum abire non patitur. Librum ante sacerdotem portat ostentatio, quæ omnia bona si qua habeat ostendit aliis, vt laudetur. Maledicamus Domino, dicunt rixa, & contentio. Hoc est festum stultorum, vbi omnia præposterè, & inuersè fiunt. Vbi quantò quis inordinatius se habet, tantò melius solennizat. Ibi enim pro sericis, & palliis virtutum induunt se saccis, & notis peccatorum. *Isa.* 3. d. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, &c. Et pro suaui odore fœtor, ecce Thus, & pro Zona funiculus, ecce Balteus, & pro crispanti crine caluitium, ecce mitra episcopi. Scitis, quia post biduum Pascha fiet.] Secunda expositio de pœnitente. Hoc biduum est bona cogitatio, & bonum propositum. Pascha transitus de Ægypto vitiorum in terram virtutum, per desertum pœnitentiæ, vbi fit immolatio agni per carnis macerationem. *Secunda expositio.*

p Non in die festo] Non timent scandalum populi, sed timent ne tollatur ab eorum manibus in impetu populi Hæc sunt verba Matthæi secundùm quosdam.

d Et] sic, filius hominis, id est rationis eum cum gratia generantis in lucem, id est in sui, & Dei cognitionem. *e* Tradetur] Prætori cælestis Imperatoris, id est, sacerdoti. *f* Vt crucifigatur] id est cruci pœnitentiæ affligatur. De qua *Gal.* 6. Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, &c. Et *Luc.* 9. c. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, &c. *g* Tunc congregati sunt Principes sacerdotum,] id est virtutes nos Deo immolantes. *i* Et seniores populi] qui dant consilia, id est, prudentia, fides, sapientia, & donum consilij, quæ consulunt, vt vetus homo crucifigatur.

k In atrium Principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas] ore vomens, id est, in corde pœnitentis, per confessionem omnia peccata vomentis. *Eccl.* 31. c. Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vome, & refrigerabit te.

l Et consilium fecerunt, vt Iesum,] id est, à peccatis iam pœnitentem saluatum. *m* Dolo tenerent] captum, & ligatum vinculis præceptorum.

n Et occiderent] peccato, & mundo. Dolus virtutum est astutia earum, per quam pœnitentem occultant intra se ne aliqua occasione redeat ad peccata. De hac congregatione virtutum ad veterem hominem crucifigendum dicitur. *Isa.* 16. a. Ini consilium, coge concilium, pone quasi noctem vmbram tuam in meridie. *o* Dicebant autem] virtutes, quarum dictio est bona affectio, vel bona cogitatio.

p Non in die festo.] Dies festus virtutum, est dies festus verorum Iudæorum, id est, verè confitentium peccata, & laudes Deo. In hoc festo habet vnaquæque virtus diem suum, id est, illuminationem, & confectionem propriam, vt dicit *Greg. super Iob.* 1. In hoc festo purpura induta intexta carbunculis, quasi summus Pontifex rutilat charitas,

bysso

a bysso induta, & margaritis ornata refulget castitas, in albis incedit innocentia, quæ dicitur puritas, hyacintho vestitur patientia, violis decorata procedit humilitas, fides, & spes charitati assistunt, cæteros portant sapien-
Marc. 14. a. tia, & scientia, aquam benedictam portat luctus, Crucem portat disciplinæ correctio, thuribulum portat deuotio, librum donum intellectus, præcinunt autem spes veniæ, spes gratiæ, spes gloriæ, succinunt timor pœnæ, timor offensæ, timor reuerentiæ, decantant confessio, & oratio, inuitatorium cantat benignitas, & patientia prædicantium, lectiones legunt prudentia, & consilium. Psalmos cantant pietas, & fortitudo, & misericordia in choro vno, in alio choro continentia & abstinentia, & modestia, chorum regit temperantia, quæ obseruat: Nequid nimis, vel parum organizet: benedicamus Domino, dicunt gratiarum actio, & vox laudis. Hoc festum ter agitur in anno benignitatis, id est, in contritione, in oratione, contemplatione. Vnde *Exod.* 23. b. Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. In his tribus diebus consilium est vitiorum, & dæmonum, vt quæratur nouus homo ad occidendum. *a* Ne fortè tumultus fieret, &c.] virtutum, id est, concentus omnium virtutum quem dæmones, vel vitia sustinere non possunt, sed potius, quasi lupi, vel latrones eo exterrentur. Imminente enim tentatione vnaquæque virtus tumultum facit, & clamat. Cogitatio enim mala fur est, affectio noxia ignis est. Tunc vna virtus clamat, ad arma, ad arma, sc. disciplina, alia clamat, latronem, latronem, sc. timor, alia clamat, aquam, aquam, s. luctus, & dolor, alia inuocat auxilium, s. oratio. Et sic fit tumultus in corpore pœnitentis, velut in ciuitate cum in eam hostes irruerint, vel ignis immissus apparuerit. Hoc tumultu eripitur homo à manibus inimicorum eius. Vel tumultus in populo virtutum est turbatio concentus spiritualis, quem faciunt virtutes in oratione, vel contemplatione. Et est consilium virtutum, vt quæratur Iesus, id est, pœnitens ad crucifigendum, ne per tristitiam afflictionis turbetur concentus, & gaudium contemplationis. *Nehem.* 8. c. Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, & nolite flere, ite comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes eis, qui non præparauerunt sibi, id est, iustitiæ, vel dolori, quia dies sanctus est Domino, & nolite contristari. Gaudium enim Domino est fortitudo vestra. Recapitulatio est vsque ad illud, [Tunc abiit vnus.] Quia illud factum est sabbato ante ramos Palmarum, vt dicit *Ioan.* 12. a. *b* Cùm autem esset Iesus, &c.

a Ne fortè tumultus fieret in populo. *b* Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, *c* accessit ad eum *d* mulier habens alabastrum vnguenti *e* pretiosi, & *f* effudit super caput ipsius recumbentis. *g* Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes. Vt quid perditio hæc? Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus. *h* Sciens autem Iesus, ait illis. *i* Quid molesti estis huic mulieri? *k* Opus enim bonum operata est in me. *l* Nam semper pauperes habetis vobiscum, *m* me autem non semper habebitis. Mittens *n* enim hæc vnguentum hoc in *o* corpus meum *p* ad sepeliendum me fecit. *q* Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur, quod hæc fecit in memoriam eius

Mysticè. *Mysticè.* Simon leprosus, peccator conuersus est, & obediens ponens sibi tristitiam de peccatis suis. *Ierem.* 31. d. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines. Qui, & auditor mœroris interpretatur. *Eccl.* 7. a. Melius est ire ad domum luctus quàm ad domum conuiuij. In domo huius recumbens Dominus, tot ferculis pascitur, quot motus virtutum in ipsa conuersione peccatoris ei offerimus. Et tot generibus vini inebriatur, quot sunt genera lacrymarum *Cant.* 7. c. Guttur tuum, sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum. Mulier quæ vnguentum effudit, est anima pœnitentis. Vnguentum est oratio. *Apoc.* 5. c. Et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum. *Eccl.* 10. a. Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti. Hoc vnguento mulier vngit caput Iesu orans, & adorans eius diuinitatem. Vngit & pedes eius, vt dicit *Luc.* 7. f. eiusdem humanitatem fideliter credens. Vel prædicatores eius, & pauperes pietatis operibus reficiens. Alabastrum in quo vnguentum, est ipsum cor pœnitentis, quo fracto vnguentum effunditur. Et tota domus impleta est ex odore vnguenti, vt dicitur. *Marc.* 14. a. *Eccles.* 24. b. Quasi Libanus non incisus vaporaui habitationem meam, & quasi balsamum non mixtum odor meus. *Apoc.* 8. a. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, de manu Angeli coram Deo. Frangitur autem alabastrum, quia cor in oratione comminuendum est, vt larga sit effusio vnguenti. Vnde *Thren.* 2. d. Effunde, sicut aquam cor tuum, ante conspectum Domini, vt sic in corde nihil remaneat diabolici liquoris, id est, peccati. Vel, vt totum cor redigatur in puluerem aromaticum, vt benè redoleat coram Deo. *Cant.* 3. c. Quæ est ista, oratio s. quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij? *b* Bethania interpretatur domus obedientiæ, vel domus glorificans Dominum. Marc. 14. a. Ioan. 12. b. vel domus Domini. Hæc est anima in omnibus Deo obediens, & in omnibus Deum glorificans. Ibi est Iesus, id est, salus, quia in domo inobedientiæ est perditio. *Psal.* 29. Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. Marc. 14. a. Dicit ergò. *b* Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi] non modò, sed prius id est, in corde peccatoris obedientis, & peccatum agnoscentis.

c Accessit ad eum,] mentis deuotione.

d Mulier habens alabastrum vnguenti,] id est, ipsa animæ pœnitentis habens suauitatem orationis. Alabastrum, i. huius generis vas plenum vnguenti, sicut dicitur vas vini, vel olei. Et dicit *Bern.* quòd in hoc genere marmoris vnguenta seruantur illibata.

e Pretiosi.] Id est, de speciebus pretiosis factum. *f* Et effudit super caput ipsius recumbentis] id est, diuinitatem eius orat, & adorauit.

g Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes. Vt quid perditio, &c.] sic multi, & maximè magni, quasi perditum reputant, quòd datur orationi, & contemplationi. Et hoc dicunt, non quia multum curant de pauperibus, sed magis fauentes propriis cupiditatibus. Vnde *Ioan.* 12. a. Maria accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis pedes eius, & domus repleta est ex odore vnguenti. Dicebat ergò vnus ex discipulis eius Iudas Scariothis, qui eum erat traditurus, quare hoc vnguentum non venit trecentis denariis, & datum est egenis? Dicebat hoc, non quia ad eum pertinebat de egenis, sed quia fur erat, & loculos habens, & ea quæ mittebantur, portabat. Sic etiam Martha Mariam à contemplatiua sollicitat. *Luc.* 10. g. Domine non est tibi curæ, quòd soror mea relinquit me solam ministrare? Dic ergò illi, vt me adiuuet.

h Sciens autem Iesus, ait illis,] id est, Iudæ, & Marthæ volentibus excitare Mariam contemplationi vacantem.

i Quid molesti estis huic mulieri] quæ me suis orationibus ac suspiriis mollit?

k Opus enim bonum operata est in me] deuotionis, & pietatis qua sui ipsius miserata est primò. *Eccl.* 30. d. Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate.

l Nam pauperes semper habebitis vobiscum] *Deut.* 15. b. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. *m* Me autem non semper habebitis] præsentia corporali præsentem. In contemplatione Dominus quæritur, & tardè inuenitur, & citò amittitur. *Bern.* Fœlix hora, sed breuis mora. *Cant.* 5. b. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat atque transierat. Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est, quæsiui, & non inueni illum, vocaui, & non respondit mihi.

n Mittens enim hæc] mulier, vnguentum, sanctissimæ deuotionis.

o In corpus meum,] discutiendo passiones, & angustias quas pro illa in corpore meo sustinui. *p* Ad sepeliendum me fecit] in corde suo. Mens enim deuota nihil aliud est, quàm sepulchrum Iesu. *Iob* 3. d. Gaudent vehementer cùm inuenerint sepulchrum. Item *Iob* 5. d. Ingredieris in abundantia sepulchrum. *Gen.* 49. d. dicit Iacob, id est, Christus. Sepelite me in spelunca duplici, propter intellectum, & affectum, vel propter diuinitatem, & humanitatem, quæ debent ibi sepeliri.

q Amen dico vobis vbicunque prædicatum, &c. quòd hæc fecit in memoriam eius,] id est, obsequium hoc, quod mihi fecit. Inde enim gloriam acquisiuit per totum mundum, quia ex officio sedulæ contemplationis acquiritur, non solùm gloria apud Deum, sed etiam bona fama per

totum mundum. Quandiu clauſtrales clauſi ſteterunt in clauſtris ſuis vacantes orationi, & contemplationi, habuerunt gratiam Dei, & hominum, exeuntes ad publicum, vtrumque amiſerunt. 3. *Reg.* 2. f. Ædifica tibi domum in Ieruſalem, & habita ibi & non egredieris inde huc atque illuc, quocumque autem die egreſſus fueris, & tranſieris torrentem Cedron, ſcito te B interficiendum.

Marc. 14. b. Luc. 22. a. 21. q. 3. c. abiit. Iudas. a Tunc abiit, &c.] finita recapitulatione, redit ad continuandum hiſtoriam.

a Tunc abiit b vnus de duodecim, c qui dicebatur Iudas Scariot, d ad Principes Sacerdotum, & e ait illis, f Quid vultis mihi dare, & g ego vobis eum tradam?

a Tunc abiit] ſpontaneus.

b Vnus de duodecim Apoſtolis. In hoc notatur, quod nemo in ſe confidat quantumcunque bonus ſit. a Tunc abiit, &c.] Iudas ſtatim poſt conſilium factum abiit ad Principes ſacerdotum. Audierunt enim Principes ſacerdotum Dominum ſupra in proximo dicentem. Non me videbitis amodò, &c. Putantes ergò, quòd quæreret manibus eorum elabi, congregati ſunt, vt inirent conſilium quomodo Ieſum dolo traderent. Quos audiens Iudas congregatos venit ad eos. Qui enim audierat in proximo Dominum de ſe dicentem. Filius hominis tradetur, vt crucifigatur, voluit magiſtrum tradendo recompenſare, quod in vnguenti pretioſi effuſione ſuper caput ipſius ſuſtinuerat incommodum.

a Tunc] id eſt feria quarta. Die enim qua congregatio Principum fuit facta, venditus eſt Dominus à proditore Iuda quod conſuetudo probat eccleſiaſtica. Quarta enim feria ante paſſionem legitur prophetia de *Iſa.* 62. d. Ecce merces eius cum eo, &c. quod prophetatum eſt de Iuda. Hinc etiam in ieiuniis ſecundum locum poſt ſextam feriam qua Dominus crucifixus eſt obtinet quarta feria in qua venditus eſt. Iudas autem gerit hic typum. Simoniacorum, qui de vendendo Chriſto, & gratia eius laborant. Qui dicunt. Quid vultis, &c. gerit etiam typum Prælatorum, qui Chriſtum ſpiritualiter tradunt in mortem, quia ſubditorum peccata comedunt, ſed non curant, ſed vel blanditiis palpant, vel accepto quouis pretio diſſimulant. *Oſee.* 4. b. Peccata populi mei comedunt & ad iniquitatem ſubleuabuntur animas eorum. Gerit etiam typum iudicum qui Chriſtum in innocentibus tradunt obtentu pecuniæ. Principes ſacerdotum ad quos vadit Iudas, Dominum traditurus ſunt dæmones, vel peccata. Principes ſacerdotes minores, ſunt alia peccata, quæ animas peccatorum immolant dæmoniis, & non Deo.

e Et ait illis] Iudas, dæmoniis, vel peccatis.

f Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam.] occidendum.

h At illi conſtituerunt ei triginta argenteos,] id eſt, omnimodam voluptatem quæ argento poteſt haberi, ſecundum ſpiritum, ſecundum animam, ſecundum corpus. Vel corde, ore, & opere.

i Et exinde quærebat] Proditor ſcilicet. k Oportunitatem. loci, & temporis, & ſocietatis. l Vt eum traderet.] Multa enim de Chriſto tradendo fiunt conſilia. *Io.* 11 f. Collegerunt Pontifices & Phariſæi conſilium aduerſus Ieſum.

Moraliter. *Moraliter* Iudas, id eſt peccator pœnitens b Vnus ex duodecim] id eſt vnus ex numeroſa vniuerſitate peccatorum. In quo notatur paucitas pœnitentium, & multitudo impœnitentium.

c Qui dicebatur Iudas] id eſt confitens, d Ad Principes ſacerdotum] id eſt ad principales ſacerdotes, id eſt in poteſtate iudiciaria vitaque & ſcientia præeminentes. e Et ait illis] accuſans ſuum veterem hominem in iudicio pœnitentiali. f Quid vultis mihi dare] id eſt quantam pœnitentiam iniungetis mihi, & quid vtilitatis mihi inde conſequar, & quod adiutorium mihi dabitis? g Et ego eum vobis tradam] id eſt latronem crucifigendum pro veſtro arbitrio. Sacerdotes enim ſunt iudices, & crucifixores latronum ſpiritualium id eſt peccatorum, & ſerpſos accuſantium. h At illi conſtituerunt ei triginta argenteos,] id eſt promiſerunt ei æternam remunerationem, quæ pro denario mandatorum debetur, & triplex reddetur in tribus, ſ. viribus animæ, vel in corpore, anima & ſpiritu. Et præter hoc addunt conſolationem, quæ in argenteo ſignificatur. i Et exinde quærebat] Iudas k Oportunitatem, vt eum.] id eſt veterem hominem. m Traderet,] id eſt voluntati ſacerdotum crucifigendum exponeret. Hæc autem oportunitas, ſ. tradendi ſuum veterem hominem conſiſtit in multis. Primò enim in idoneitate confeſſoris, vt ſit affabilis, diſcretus, expertus, compatiens humanæ fragilitatis gnarus, & expertus, quia qui non eſt tentatus quid ſcit? Vir autem expertus in multis cogitabit multa. *Eccleſ.* 34. b. Deinde patiens ſit ad omnes, conſolans puſillanimes, vir dolorum, & ſciens infirmitatem, ſicut legitur de Chriſto. *Iſaias* 53. a. Deinde vngat ſuauiter, vt bonus medicus vulnera peccatorum blandis exhortationibus. Liget ea ſuauiter vinculis facilium, & vtilium præceptorum. Peccatores enim ſunt, quaſi vaſa argentea fracta quæ traduntur Confeſſori religanda.

Oportunitas tradendi veterem conſiſtit in multis.

At illi h conſtituerunt ei triginta argenteos. Et i exinde quærebat k oportunitatem, vt l eum m traderet. n Prima autem die Azymorum o acceſſerunt diſcipuli

Vnde *Iſa.* 22. f. Vocabo Eliachim ſeruum meum, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo illum, & poteſtatem tuam dabo in manus illius, & erit quaſi pater habitantibus in Ieruſalem & domui Iuda, & dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, & aperiet, & non erit, qui claudat, claudet, & non erit qui aperiat. & figam illum paxillum in loco fideli, & erit in ſolium gloriæ domus patris eius, vaſorum diuerſa genera. Blandis ergo conſolationibus, & exhortationibus velut quibuſdam filis argenteis religadi ſunt. Sed ſacerdotes impatientes, & inexperti hæc Domini vaſa, quæ ſibi religanda traduntur malleis increpationum omnia conterunt, & confringunt, & fit ſciſſura deterior. Item ſacerdotes paruulos Chriſti ad petram ſuæ duritiæ crudeliſſime alliduut. Pro pane charitatiuæ conſolationis, porrigunt lapidem duriſſimæ obiurgationis. Pro piſce exhortationis, porrigunt ſerpentem duræ increpationis. Pro ouo ſuauis correctionis porrigunt ſcorpionem venenantis percuſſionis. Vndè Dominus *ſup.* 7. b. & *Luca* 11. b Quis eſt ex vobis homo quem ſi petierit filius eius panem, nunquid lapidem porriget ei, &c. q. d. qui talis eſt, non eſt homo, quia nihil humanitatis habet. Secundò quærenda eſt oportunitas in bona præparatione confitentis, quam faciunt, recogitatio peccatorum, & abominatio eorundem, pudor de commiſſo, dolor de amiſſo, timor iudicii, amor Dei, conceptio boni propoſiti. *Pſ.* 37. Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. *Iob* 7. c. Non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Multi verò veniunt ad confeſſionem in nullo prædictorum præparati, qui veniunt potius ad ludendum, & ad Deum prouocandum contra ſe, quam inuocandum pro ſe Tertio etiam exquirenda eſt oportunitas loci & temporis propter hoc differri poteſt ſalubriter confeſſio, quæ nihil aliud eſt quam veteris hominis, ſiue latronis accuſatio & traditio ſi non eſt Sacerdos qualem præſcripſimus, deeſt iudex cui tradendus eſt latro. Si deeſt notitia peccatorum, deeſt accuſatio & teſtes accuſationis. n Prima autem die Azymorum] non quinta decima Luna Aprilis, quando fiebat magnum feſtum, ſed hic dicitur veſpera quartadecima Lunæ, quando comedebatur Azyma ſecundum mandatum Domini *Exod.* 12. c. Erant autem ſeptem dies in quibus non licebat comedere fermentatum, vt dicitur *Exod.* 12. c. *Leu* 23. a. *Num.* 28. *Deut.* 16. a.

Moraliter.] Septem dies Azymorum ſunt ſeptem virtutes. quarum operationes ſunt veteris hominis afflictiones, & noui hominis reparationes. Vel dies eſt timor. In hac configitur vetus homo. Vnde *Pſalm.* 118. Confige timore tuo carnes meas. *Eccleſ.* 1 c. Timor Domini expellit peccatum. Secunda eſt iuſtitia qua tentationi peccator reſiſtit. *Eccleſ.* 2. a. Fili accedens ad ſeruitutem Dei, &c. Tertia eſt magnificentia, qua contraria aſſumuntur, quaſi ad medicinam. *Pſ.* 95. Sanctimonia, & magnificentia in ſanctificatione eius. Quarta eſt odium vitiorum quo peccata derelicta non reſumuntur, ſed potius abominantur. *Pſalm.* 118. Iniquitatem odio habui, & abominatus ſum. In his quatuor diebus omninò occiditur vetus homo. Quinta dies eſt cognitio fidei, in qua incipit viuere nouus homo. *Habac.* 2. a. Iuſtus ex fide ſua viuit. Sexta eſt donũ ſcientiæ, in qua paſcitur nouus homo pane lachrymarum & dolorum. *Eccleſ.* 1. d. Qui addit ſcientiam, addit & dolorem. *Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana.* Scientia non facit hominem iactantem, ſed interius lamentantem Septima eſt ſpes veniæ, in qua roboratur, & confortatur nouus homo in ſuis tribulationibus. *Rom.* 12. c. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Benè ergò dicit. n Prima autem die Azymorum] hoc eſt in die timoris. o Acceſſerunt diſcipuli] alii boni, non Iudas, id eſt, timoratæ mentis cogitationes.

a Ad Ieſum dicentes

ad a Iesum dicentes. Vbi vis paremus tibi comedere Pascha: At b Iesus dixit. Ite in ciuitatem c ad quendam, d & dicite ei. Magister dicit, e tempus meum f prope est, g apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et h fecerunt discipuli, sicut † præcepit illis Iesus, & i parauerunt Pascha: k Vespere autem facto l discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et m edentibus illis dixit. n Amen dico vobis, quia vnus vestrûm o me p traditurus est. Et q cõtristati valde r cœperunt singuli dicere. Nunquid ego sum domine? At s ipse respondens ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. t Filius quidem hominis u vadit, x sicut scriptũ est de illo. Væ y autẽ z homini illi per quem filius hominis a tradetur. b Bonũ erat ei si nat⁹ non c fuisset homo ille. d Respõdẽs autẽ Iudas, qui tradidit eũ, dixit. Nũquid e ego sũ Rabbi? Ait illi. f Tu dixisti. Cœnãtib⁹ g autẽ eis, h accepit Ies⁹ panẽ, i & benedixit k ac fregit, l deditq; discipulis m suis & n ait. Accipite, & o comedite,

al. † constituit.

Marc. 14. b. Luc. 22. c. Ioan. 13. c.

a Ad Iesum dicentes, &c.] Benè quærunt discipuli, vbi vis, quia duo loca sunt in anima, in quorum vtroque Dominus potest habitare. s. intellectus, & affectus. Sed intellectus locus tumultuosus est, velut publicum consistorium iudiciorum, vbi omnes causæ, & omnia iudicia ventilantur, & ideò non est locus aptus refectioni. Peccata ibi volant passim. Muscæ morientes, id est, immundæ cogitationes, quæ cibum maculant. Eccl. 10. a. Muscæ morientes, &c. Ibi non comeduntur nisi folia volantium cogitationum, ideò affectus est aptus refectioni Domini. Vnde bene dicitur discipulis missis à Domino. Luca. 22. b. Magister dicit. Vbi est diuersorium, id est, affectus secretorum, vbi Pascha cum discipulis meis manducem, id est cum sanctis desideriis, quæ sunt aliquando discipuli Domini. Hoc idem quærit sponsa. Cant. 1. b. Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie. Item Deut. 16. b. Non poteris immolare phase in qualibet vrbium tuarum, sed in loco quem elegerit Dominus. Psal. 131. Hæc requies mea in sæculum sæculi hic habitabo quoniam elegi eam. 2. Par. 7. c. Elegi mihi domum istam in locum sacrificij. Idem est locus sacrificij & diuersorium, & refectorium animæ, s. affectus. Vnde Marc. 14 b. quærunt discipuli missi. Magister dicit. Vbi est refectio mea, vbi Pascha cum discipulis meis manducem? Dominus autem nobiscum comedit Pascha duobus modis, s. de nostra pœnitentia gaudendo, & nos sibi incorporando. Nos verò comedimus cum eo tribus modis. Primo, hœdum veteris hominis consumendo. Secundò, agnum noui hominis, in nostram reparationem assumendo. Tertiò, agnum immaculatum in Sacramento Altaris accipiendo. Apoc. 3. d. Ego sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.

b At Iesus dixit. Ite in ciuitatem] id est, in Ecclesiam, extra quam Dominus Pascha non facit. In hanc nesciunt ire stulti. Eccl. 10. c. Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere. Psal. 106. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

c Ad quendam] indeterminatè, quia nullus est ad quem Dominus aliquando discipulos suos non mittat. Iob 37. b. Nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum quocumque eas voluntas gubernantis duxerit ad omne, quod præceperit illis super faciem orbis terrarum, siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri. d Et dicite ei. Magister dicit,] singulis, & authenticè suprà 23. a. Vnus est magister vester.

e Tempus meum] passionis, s. quod suum specialiter dicit, & suorum. f Prope est] mihi & meis. g Apud te facio Pascha cum discipulis meis. Luc. 19. a. Zachæe festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. h Et fecerunt discipuli sicut præcepit illis Iesus.] Non solum, quod, sed sicut præceperat, qui nihil præcipit, nisi salubre. Ideò faciendum est, sicut præcipit, festinanter, lætanter, & perseueranter. Festinanter, quia tempus breue est. Lætanter, quia merces magna est. Perseueranter, quia sola perseuerantia remunerari digna est. sup. 10. c. Qui perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit. i Et parauerunt Pascha] id est transitum, vel mortem veteris hominis, vel transitum de mundo ad cælum. k Vespere autem facto] i. lege veteri deficiente, vel vero sole ad occasum mortis appropinquante, vel sæculi consummatione iam instante. l Discumbebat cum duodecim discipulis suis,] i. cum vniuersitate electorum, vel virtutum, vel sanctarum cogitationum, & piorum desideriorum. m Et edentibus illis,] cum Iesu, id est de veteris hominis crucifixione gaudentibus. n Dixit. Amen dico vobis, quia vnus vestrûm] scilicet Iudas, id est, confessor. o Me] veterem hominem.

p Traditurus est] blanditiis ad crucifigendum cruce pœnitentiæ. q Et contristati valde] omnes discipuli, qui Iesu parauerunt Pascha, id est, omnes cogitationes de duritia pœnitentiæ. Bona est hæc tristitia. 2. Cor. 7. c. Contristati estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundùm Deum est tristitia, pœnitentiam operatur stabilem in salutem. r Cœperunt singuli dicere. Nunquid ego sum domine] traditor, & proditor veteris hominis?

s At ipse respondens, ait, Qui intingit mecum in paropside. hic me tradet.] Bene dicit. Confessor enim cum pœnitente in eadem paropside miseriæ manum tingere debet, i. per humanæ fragilitatis experientiam similem peccatoribus se reputare. & per compassionis affectum miseriæ eius sibi partem assumere, & tunc potest salubriter tradere, & prodere confitentem, quia tali confessori libenter crederetur. Greg. Inclinare se debet, qui vult erigere iacentem. 1. Cor. 9. d. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciam. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. t Filius quidem hominis.] qui iam ab humana natura non degenerat, sicut prius. u Vadit,] per viam pœnitentiæ. x Sicut scriptum est de illo.] id est sicut mandatum est ei à confessore. Quicquid enim confessor præcipit confitentibus, debet scriptum esse in corde ipsius, vt non negligas per obliuionem. Deut. 8. c. Obserua & caue ne quando obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mandata eius. y Væ autem] doloris, & laboris erit in præsenti.

C

Marc. 14. c. Luc. 22. b.

z Homini illi per quem filius hominis tradetur] Iudici cœlestis curiæ, id est confessori crucifigendus. Vel aliter. y Væ autem,] æternæ damnationis. z Homini illi per quem filius hominis] id est pœnitens.

a Tradetur] bestiis infernalibus deuorandus, id est peccatis vel dæmonibus.

b Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille,] natiuitate regenerationis, qua homo senex nascitur à seipso. De qua dicitur Iob 3. a. Pereat dies in qua natus sum. Ierem. 20. d. Maledicta dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea non sit benedicta. Vel sic. b Bonum erat ei, &c.] q. d. bonum erat ei si Christus non fuisset natus per notionem, quia melius est viam veritatis non agnoscere, quam post agnitionem retrorsum conuerti. 2. Pet. 2. d. c Respondens autem Iudas] i. confessio. d. Qui tradidit eum] confessori. e Dixit. Nunquid ego sum Rabbi?] Ipsa responsione sua crimen prodit. Quippe ipsa confessio nihil aliud est, quàm criminis proditio. Vnde competenter sequitur.

f Ait illi. Tu dixisti] Ipse enim peccator sua peccata debet dicere, & proprio ore confiteri, non scripto. vel nuncio, si potest, sup. 12. c. Ex verbis tuis iustificaberis. & ex verbis tuis condemnaberis.

g Cœnantibus autem eis] In triplici cœna Domini, id est, sacræ Scripturæ, Eucharistiæ, beatæ vitæ. Quarum prima vita fit in consummatione Veteris Testamenti, secunda in occasu veri solis, tertia in consummatione sæculi, post quam non est alia. h Accepit Iesus panem] Angelorum, i. proprium corpus. i Benedixit] non solum sanctificando, sed etiam virtutem sanctificandi sumentibus tribuendo. k Ac fregit] id est frangendum in cruce signauit. l Deditque] non vendidit. m Discipulis suis] Aliter ius edendi non habent de illo, nisi qui scholas suas intrant, scilicet humilitatis, mansuetudinis & charitatis. Duo primò docuit verbo sup. 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et exemplo. Ioann. 13. a. Lauando pedes discipulorum. Charitatem docuit verbo. Ioann. 13. d. In hoc scient omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Tertiò in cruce pro nobis moriendo. Ioann. 15. b. Maiorem hac dilectionem, &c.

n Et ait accipite] corde credendo, ore confitendo, manu vicem reddendo. o Et comedite] vos ei per amorem, & vnitionem iungendo.

Δ a Hoc est corpus meum] quod vobis do in cibum. b Et accipiens calicem gratias egit] pro liberatione generis humani per mortem. ſ & agendas esse in omni tribulatione ostendit. c Et dedit illis, dicens Bibite ex hoc omnes,] quia pro omnibus effundetur. d Hic est enim sanguis meus,] quem ego do vobis in potum. *Ioan.*6. f. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Sanguis dico dedicator. e Noui testamenti,] Vtrunque enim testamentum sanguinis effusione, confirmatum est. *Heb.* 9. e. Testamentum in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet dum viuit, qui testatus est. Vnde nec primum quidem dedicatum est sine sanguine. f Qui pro multis effundetur.] Pro omnibus sufficienter, pro multis efficienter. g In remissionem peccatorum.] *Hebræorum.* 9. f. Omnia penè in sanguine secundùm legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio peccatorum. *Apoc.*1. b. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

Marc. 14. c. *Luc.* 22. b. 1. *Cor.* 11. f.

Marc. 14. c. 44 *dist. cap. quando.* 1. *de cons. dist.*1. c. *de Hymnu.*

a Hoc est corpus meum. Et b accipiens calicem, gratias egit, & c dedit illis, dicens. Bibite ex hoc omnes. Hic d est enim sanguis meus e noui testamenti qui pro f multis effundetur in g remissionẽ peccatorum. h Dico autẽ vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis vsque in i diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei. Et k hymno dicto l exierunt in m montem Oliueti. n

h Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis.] Vitis est plebs Iudaica genimina, eius cæremoniæ. *Ierem.* 2. e. Quomodo conuersa es mihi in prauum vitis aliena ?

i Vsque in diem illum cum illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei,] id est, in Ecclesia militante. Illud vinum nouum crudelitas est gentium. Vel vitis, est humana natura, genimina eius, mortalitatis, & legis vetustas nouum genimen immortalitatis.

k Et hymno dicto.] Fortè aliquo Psalmi versiculo ad gratiarum actionem, vel sermone Domini in cœna completo. *Chrys.* Audiant quique velut porci manducantes, simpliciter calcitrant mensam sensibilem, cum deceret gratias agere. Audiant. & qui vltimam orationem in missa non expectant. Hoc enim illius orationis symbolum est, id est signum. Hymnum dixit, vt nos idipsum faciamus. 1. *Thess.*5. d. In omnibus gratias agite. l Exierunt.] Ideò exit processio de refectorio post prandium in oratorium gratias agens.

m In montem Oliueti.] *Chrys.* Venit in montem manifestum, se dans ad capiendum, venit in locum Iudæ notum. In montem Oliueti. Hîc ostenditur virtus huius sacramenti, quo in altitudinem internæ vnctionis ascenditur. Ad literam verò post Sacramentorum susceptionem, post laudum diuinarum decantationem, ad opera misericordiæ exire oportet, vt docuit *Ps.*41. In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius. *Ioan.* 18. a. Hæc cùm dixisset Iesus, id est sermonem fecisset, egressus est trans torrentem Cedron, vbi erat hortus. n Tunc dicit illis Iesus.] Talibus enim qui cum Domino ascendunt in montem internæ vnctionis, & vacant operibus misericordiæ, & cum Domino se Passioni pro fratribus exponere non formidant, reuelat Dominus secreta sua. *Ioan.*14. b. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ audiui à patre meo nota feci vobis. o Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte,] q. d. bona facere incepistis, præparate vos ad tentationem *Eccl.* 2. a. Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Et dicit [Omnes] Ita quòd quicunque de fratribus lapsus fuerit, suum reputent. 2. *Cor.*11. g. Quis infirmatur, &c. Omnes vos, &c. Ibi erat mater eius. Nunquid ipsa ? Non. In ista nocte, dicit, id est in præsenti vita, in qua omnes electi scandalum tribulationis & persecutionis patiuntur pro Christo. 2. *Tim.* 3 c. Omnes, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. Vel in nocte tentationis, & lapsus, omnes virtutes scandalum patientur. *Iacob.* 2. b. Qui in vno offendit, omnium factus est reus. Et è contra, in nocte pœnitentiæ, omnia moriuntur vitia *sup.*18.a. Væ mundo à scandalis. Necesse enim est, vt veniant scandala. *Isai.* 21. c. Venit mane, & nox, si quæritis quærite. p Scriptum est enim.] Quare ? *Chrys.* Docet nos Scripturis attendere semper. Item intra se non alienum à veteri Testamento. Item ostendit, quòd vetus est consilium de crucifixione sua. Item docet nosse quales fuerunt discipuli ante Passionem, & quales post. q Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis.] Litera nostra habet *Zach.* 13. e. Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oues *Septuaginta* sic habent. Percute pastorem, & eripe oues.

Tunc dicit illis Iesus. o Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. p Scriptũ est enim. q Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. r Postquam autem resurrexero, præcedã vos in Galilæam. s Respondens autem Petrus, ait illi. Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi t Iesus. Amen dico tibi, quia in hac nocte u antequã gallus cantet, ter me negabis.

Moraliter. Percusso Prælato spirituali, id est, morte peccati, disperguntur subditi, & lupis infernalibus exponuntur. Ideò Prælatis maximè insidiantur. 1. *Reg. vl.* a. Totum pondus prælij versum est in Saul. Vel Pastorum, liberum arbitrium, quo percusso gladio diabolicæ suggestionis, disperguntur virtutes & dona. r Postquam autem surrexero, præcedam vos in Galilæam.] Sic quilibet iustus surgens in prælationem, & surgens in eminentiam vitæ, debet subditos præcedere in transmigratione de Iudæa ad cælum per contemptum mundi, & desiderium cæli. *Iob.* 10. a. Bonus pastor cum proprias oues miserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur.

Moraliter.

Marc. 14. c. *Zach.* 13. c.

Marc. 14. c. *Ioan.* 12. d.

s Respondens autem Petrus] *Chrys.* Triplex est Petri increpatio, quia Christo contradicit, quia aliis se prætulit, quia totum sibi imposuit. Petrus hic gerit typum quorundam, qui inexperti tribulationem petrinæ fortitudinis se esse præsumunt, sed tentationis præsentia quales sint manifestat. *Eccl.*27. a. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Item *Eccl* 34. b. Qui non est tentatus, qualia scit ? Docemur autem hic non plus sentire de nobis, quam de aliis. Permisit autem Dominus cadere Petrum multiplici de causa, vt dicit *Chrys.* Primò vt confundatur Marcion Hæreticus. Secundò, vt nemo de se præsumat. Tertiò, vt plus Christo, quàm sibi credat. Vnde dicit *Chrys.* Quid autem ô Petre Propheta prædixit, Christus certificat, & tu dicis, nequaquam? Non sufficit, quòd increpatus es. *sup.* 16. d. Absit à te Domine, non erit tibi hoc. Propter hoc permisit te cadere, docens in omnibus credere Christo, & propria conscientia credibiliorem æstimare illius pronunciationem? Quartò, vt comprimatur audacia. Quintò, vt Petrus conuinceretur. Sextò, vt alij instruerentur. Septimò, vt sciret Petrus qualiter aliis misereretur. Vnde *Greg.* Omnipotens Dominus ipsum Apostolorum Principem permisit cadere, vt in sua culpa disceret, quantum aliis misereri deberet. *Eccl.*31. b. Intellige, qui sunt proximi tui ex teipso. *Iob.* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

Dominus Petrum permisit cadere multiplici de causa.

Moraliter Petrus est confidentia spei, quæ ante tentationum insultus præsumit de perseuerantia, in tribulatione verò nulla virtus faciliùs succumbit. Vnde & rarissimos atque debilissimos spei motus sentiunt in se, etiam illi quos perfectos reputamus, non solum in morte, sed etiam in qualibet tribulatione. Sequitur.

Moralit.

t Ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia in hac nocte] præsentis tribulationis.

u antequam gallus cantet, ter me negabis.] Gallus est prædicator, vel doctor populi propter galli proprietates, quæ doctori, vel prædicatori conueniunt. Pugnax est, calcaria habet in pedibus, & barbam, & cristam rubeam in capite, alis se percutit, vt cantet, scalpit terram, vt grana inueniat, horas noctis determinat, in senectute facit oua. vnde nascitur basiliscus, super crucem ponitur, vertit rostrum ad ventum, caudam eleuat. Vnde *versus.* Pugnax, calcar habet, barbam cristamque rubentem. Se ferit vt cantet, scalpit, noctis docet horas. Decrepitus facit oua quibus basilisce foueris. Insidet ecclesijs, & rostrum torquet in auras. Caudam subtollit, habet ista notanda magister. Habet, & alias, quas diximus super illud *Iob.*38 d. Quis dabit gallo intelligentiam. Item *Prouerbiorum.*30. d Gallus succinctus lumbos. Ante cantum huius galli, id est, ante prædicationis sonitum, quid est in homine, nisi negatio Christi? Et hoc propter tria, id est, propter triplicis potentiæ auersionem à Deo. Vel tres negationes Christi sunt erronea cogitatio, peruersa affectio, siue operatio ad *Titum.* 1. d. Factis Deum negant cum sint abominabiles affectionibus, & incredibiles cogitationibus, & ad omne

Proprietates galli.

Δ opus

Δ opus bonum reprobi. *a* Ait illi Petrus. Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo.] *Rom.* 8. g. Quis nos separabit à charitate Christi?

Moraliter. *Moraliter.* Petrus typum gerit spei, & confidentiæ quæ ante tentationes de statu, & perseuerantia præsumunt de facili, In tribulatione verò nulla virtus facilius succum-
D bit, nullius virtutis casus facilior, & oul-
Marc. 14. *d.* bus virtuosi status de-
Luc. 22. *d.* bilior. Vnde etiam motus rarissimos, & debilissimos etiam in viris perfectissimis habet spes.

Ait illi *a* Petrus. Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. *b* Similiter, & omnes discipuli dixerunt. *c* Tunc venit Iesus cum illis in villā, quæ dicitur † Gessemani. Et dixit *d* discipulis suis. Sedete hic donec vadā illuc, & orem, & assumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit cōtristari, & mœstus esse. Tunc *e* ait illis: Tristis est *f* anima mea vsque *g* ad mortē: *h* sustinete hic: & *i* vigilate *k* mecum. Et *l* progressus pusillum procidit in faciē suam *m* orans, & *n* dicens *o* Pater mi, si *p* possibile est transeat à me calix iste, *q* Veruntamen nō, sicut ego volo, sed sicut tu.

al † Gethsemani. *b* Similiter. & omnes discipuli dixerunt, id est, omnes virtutes ad tentationes perseuerantiam promiserunt. Sed adueniente cohorte tentationum, sæpissimè fugam arripiunt omnes. Vnde *infrà eod.* f. Tunc relicto Domino, omnes discipuli fugerunt.

c Tunc venit Iesus cum illis in villam, quæ dicitur Gessemani.] Hæc erat villa in radice montis Oliueti, iuxta campum, qui sic dicebatur. Et ideò sic vocata, quia fertilis valde vallis est, & illa villa. *Ioannes* autem 18. scribit. Egressus est Iesus trans torrentem Cedron Verus quidem homo semper foris est, & semper egreditur, vnde homo exterior appellatur, quia per visibilia euagatur. Et è conuerso homo nouus semper intus est, & semper ingreditur vnde homo interior appellatur. *Ierem* 3. f. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. *Ps.* 37. Tota die contristatus ingrediebar. Sed vetus homo illum educere sem-
Genes. 3. 4. *&c.* per conatur. *Gen.* 4. b. Dixitque Cain ad Abel fratrem suum. Egrediamur foras. Cumque essent in agro, Abel occisus est. Sic etiam Dina egressa, oppressa est, & corrupta. Item 3. *Reg.* 2. f. dixit Salomon ad Semei. Quacunque die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum. Torrens Cedron præsens est tribulatio, quam semper transire contendit vetus homo,
Ps. 109. non curat de eo bibere E conuerso de nouo dicitur. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. Gessemani interpretatur villa pinguedinis. Hæc est hæreditas diuitiarum atque deliciarum, ad quam venit vetus homo per desiderium. Sed ibi miser peccator caterua vitiorum comprehenditur, & ligatur in horto voluptatis, vt dicitur *Ioan.* 18. b.

Moraliter. *Moraliter.* Villa Gessemani est pœnitentia. Interpretatur enim torcular, quia sicut in torculari compressis vinaciis, vinum exprimitur, sic in pœnitentia compressis peccatis intus corde per contritionem vinum compunctionis exterius per oculos eliquatur. In hanc venit Iesus cum discipulis, quia sicut fugatur per peccatum de corde hominis peccatoris, cum turba virtutum, sic redit per pœnitentiam in corde pœnitentis cum eadem turba virtutum, quia pœnitentia omnia ablata restituit.

Moraliter. *d* Et dixit discipulis suis. Sedete hic donec vadam illuc, & orem. Et assumpto Petro. & duobus filiis Zebedæi cœpit contristari, & mœstus esse.] In hoc facto docemur, *Moraliter*, tempore orationis à turba recedere, & secretum quærere, quod ipsemet Dominus docet *sup.* 6. a. Cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & claude ostium, & ora ad patrem tuum in abscondito. Quod autem secum assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem tempore tentationis, significat tribus virtutibus maximè innitendum. Per Petrum enim, qui agnoscens dicitur, significatur prudentia. Per Iacobum qui luctator, vel supplantator dicitur patientia, & humilitas, quæ solæ luctandi, & supplantandi diabolum astutiam habent. Per Ioannem charitas designatur. Aliis virtutibus dicitur Sedete hic, tempore passionis Vel. Sedete hic, id est, fungatur vnaquæque officio suo. Maximè autem tempore orationis debent sedere virtutes in suis gradibus. Sicut sacerdote accedente ad altare, vt oret cum paucis, sedet conuentus in stallis suis. Et hoc insinuat nobis cum dicit. [Sedete hic donec vadam illuc, & orem.]

e Tunc ait illis. Tristis est anima mea vsque ad mortem.] q. d. vltra mortem non extendetur tristitia passionis, sed cum morte morietur. *Eccl.* 38. b. Consolare propter tristitiam, & fac luctum secundùm meritum eius, &c. *Ioan.* d. Tristitia vestra vertetur in gaudium. E conuerso gaudium huius mundi cum morte moritur, & finitur. *Luc.* 6. d. Væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram. *Prou.* 14 b. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Vel aliter.

f Tristis est anima mea] dolore compassionis, qui mundo compatitur. *Marc.* 14. *d.* *Luc.* 22. *d.*

g Vsque ad mortem,] i. quousque pro ipso sustineam mortem. In quo quid pœnitens debeat facere demonstratur. Debet enim esse tristis vsque ad mortem veteris hominis. Hoc est contra eos, qui tantum ad mutilationem eius contristantur, quales sunt illi, qui à peccato cessant, sed emendare non curant. *De cel. miss. in qua 1 om.* *Marc.* 14. *d.* *Luc.* 22. *e.*

h Sustinete hic,] id est in hac vita Dominum, quantumcunque grauem, & ponderosum se exhibeat in tribulationibus. *Eccl.* 2. a. Sustine sustentationes Domini, & coniungere illi, ex corde. Item [sustinete hic] fasciculum tribulationum, & tentationum verborum & necessitatum, quia sustinet sustinentes se. Vnde sponsa. *Cant.* 1. d. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. *Amos* 9. b. Fasciculum suum super terram fundauit, id est, super Ecclesiam. Sustinere ergo hic me, dicit Dominus, & onera vobis imposita. Etiam sustinete onera fratrum. *Gal* 6. a. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

i Et vigilate.] Benè sequitur, quia diabolus se nuper insidiatur laborantibus. *1. Pet.* 5. b. Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, &c. *Iob* 30 c. Qui me comedunt, non dormiunt. Vigilandum est ergò, sicut lepores, id est, apertis oculis per timorem, vel sicut leones, apertis oculis propter fortitudinem *Cant.* 5 a. Ego dormio, & cor meum vigilat. Corpus ergò dormiat, & cor vigilet. Sed quidam toti dormiunt, & corde, & corpore, quibus dicitur *Prou.* 6. b. vsquequo piger dormies? Alij corde dormiunt, sed corpore vigilant, qui torpent in spiritualibus, sollicitι de temporalibus quibus dicitur *Isaia quinquagesimoprimo.* b. Leuate in cælum oculos vestros.

k Mecum.] Contra eos, qui cum diabolo vigilant ad facienda peccata. De quibus *Iob* 24. c. Si subitò apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis, & sic in tenebris, quasi in luce ambulant.

l Et progressus pusillum procidit in faciem suam.] Progressus iste est tentationum profectus. Quem progressum sentiens esse profectum, dicit *Iacobus* 1. a. Omne gaudium existimate fratres mei cùm in tentationes incideritis. Quippe tentatio est vita gratiæ, *Iob* 7. a. Tentatio est vita hominis super terram, non in terram Signanter autem dicit. *Luc.* 22. e. Auulsus est ab eis quantum est iactus lapidis. Ibi enim in oratione iaculantur dæmones lapides tentationum. In faciem autem suam procidere, est in anteriora se extendere per sanctum desiderium. Vnde *Phil.* 3. c. Posteriorum oblitus in ea, quæ ante sunt meipsum extendens. Vel in faciem suam procidere est in sui cognitione humiliari, & seipsum ante oculos præsentem habere. Et benè sequitur.

m Orans,] docens orationem in humilitate esse faciendam. *Ecclesiast.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat.

n Et dicens.] Orans corde, & dicens ore.

o Pater mi] qui solus adorandus, & orandus es.

p Si possibile est, transeat à me calix iste.] Non orat, vt non veniat, sed vt transeat, ita quòd in discipulis suis transeat, non remaneat per timorem.

q Veruntamen non, sicut ego volo, sed sicut tu vis.] Hic docet nos Dominus in omnibus voluntatem nostram subiicere voluntati diuinæ. Hæc enim est pax, & gloria voluntatis nostræ, vt sit per omnia conformis voluntati diuinæ. Vnde *Psalm.* 142. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. [Transeat.] *Beatus Bernardus.* Agnosco vocem ægroti in medico, considero charitatem, stupeo miserationem, expauesco dignationem. *Chrysost.* In dicendo [transeat,] monstrat, quod humanum est In dicendo. [Veruntamen,] edocuit virtuosum. Et *Philosophus.* Erudit etiam natura reluctante sequi Deum.

Δ a Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes.] Iuxta literam planum est. Aduentus enim eius ad discipulos, significat aduentum quo suos visitat in tribulationibus. Quod autem ter visitat dormientes, & nunc increpat, nunc quietem indulget, significat tria beneficia, quæ visitando tribulatos operatur in eis. Primum est admonitio doctrinæ, quæ per se inspirando, vel per hominem admonendo illuminat. Secundum est stimulatio tribulationis qua torpentes & negligẽtes excitat, quòd insinuat increpatio discipulorum. Tertium est consolatio, qua tentatos & tribulatos refouet. & hæc est quies, quam dormientibus indulget. In hoc autem, quod semper inuenit dormientes, demonstrat quòd omnes in tentatione dormiunt per torporem, vel vt nihil videant spiritualiter. Potest iam ista trina visitatio ad tres vires animæ referri. Rationabilem enim in nocte visitat, dum bonis cogitationibus in tentatione illuminat. Concupiscibilem verò visitat, dum molestiis, vt excitetur pulsat. Irascibilem etiam visitat, dum promissionibus consolatur ne cadat. Et hoc est, quod dicit. *Iob* 33. d. Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet in lucem viuentium.

Marc. 14. d.
Luc. 22. c.

Et a venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, b & dicit Petro sic, non c potuisti vna hora vigilare mecum? d Vigilate, & orate, vt e non intretis in tentationem. f Spiritus quidem promptus, g caro autẽ infirma. h Iterum secundo abiit, & orauit, dicens. Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat volũtas tua. Et i venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum

Mysticè. *Mysticè* autem quòd Apostoli ad regnum, & custodiam præordinati in ipso discrimine Passionis dormiunt, significat nimiam negligentiam Prælatorum, qui ad vigilandum super gregem Domini ab ipso Domino sunt constituti, & tamen in medio tribulationum, & periculorum in sentina carnalium deliciarum dormire non formidant. Vnde *Ionæ* 1. a. Facta est tempestas in mari, & nauis periclitabatur conteri, & timuerunt nautæ, &c. Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui.

Moraliter. *Moraliter* autem, refertur hoc ad virtutes, ad quas excitandas peccatorum trina visitatione debet attendere. Primò, solicitans eos suppliciorum comminatione. Secundò, consolans præmiorum pollicitatione. Tertiò, pulsans pudore succumbendi, dicens ironicè: Dormite iam, & requiescite, q. d. non est tempus modò dormiendi, & requiescendi, sed potiùs laborandi, & vigilandi.

b Et dicit Petro, sic] *Chrysost.* Vniuersi dormiunt, & Petrum increpat.

c Non potuisti vna hora vigilare mecum] hoc dixit Petro, quia dixerat. Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo.

Moraliter. *Moraliter.* Bene dicit, vna hora quia breuis est molestia tentationis respectu remunerationis. 2. *Cor.* 4. d. Id quod est in præsenti momentaneum, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. *Tullius* Omnia, quæ sunt breuia tolerabilia debent esse, etiamsi magna sint. v Vigilate, & orate.] *Chrysost.* Qui commori elegerant, neque contristati, neque vigilare poterant.

Moraliter. *Moraliter.* d Vigil. & or.] q. d. fures insidiantur, sed vigiliarum solicitudine, & orationis clamore in fugam vertentur. Vnde *sup.* 24. d. Si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, &c. Qui ergò in tentatione non clamat orando, se socium furum, & Domini proditorem demonstrat Qui furtum videt, Domino suo denunciat, vt custodiat domum suam.

e Vt non intretis in tentationem,] per consensum. In id enim intramus, in quod voluntariè consentimus. Foris ergò remanendum est per dissensum, & orando. Vnde *Exod.* 17. d. Moyses orando deuicit Alamech. Et *Dan.* 3. Tres pueri liberati sunt per orationem. Per hoc autem, quod dicit vigilare, notatur quòd vigilantia, id est discretio debet esse in oratione. Vnde *Psal.* 46. Psallite Regi nostro psallite, &c. psallite sapienter.

f Spiritus quidem promptus est] ad resistendum tentationi.

Moraliter. *Moraliter.* f Spiritus quidem,] id est, spiritualis homo, promptus est ad bonum faciendum, ad malum sustinendum. Vnde *Ps.* 56. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. g Caro autem infirma,] i. carnalis homo carnalibus delitiis assuetus. Quod autem Dominus tertiò orauit, ad ipsam Trinitatem orationes nostras dirigendas esse monstrauit. Aut tres vires animæ esse attentas. Aut tria in oratione esse petenda, scilicet culpæ remissionem, gratiæ collationem, gloriæ adeptionem. Vel tria, quæ orationem dignam exauditione efficiunt commendauit, scilicet, quòd sit charitate feruida, humilitate deuota, spei securitate firma.

grauati. Et k relictis illis, iterum abiit, & orauit tertiò eundem sermonem, dicens. l Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite iam, & requiescite: m ecce † appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. n Surgite o eamus. p Ecce appropinquauit, qui me tradet. q Adhuc eo loquente, r ecce Iudas vnus de duodecim venit, & s cũ eo turba

al. † appropinquabit.

E

h Iterum secundò abiit, & orauit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua,] vt prius.

Marc. 14. e.
Luc. 22. e.
Ioan. 18. a.

i Et venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati,] longitudine vigiliarum. Grauantur etiam fumo vanarum cogitationum. Item longa lucis absentia, vt patet in captiuis. Item nimiâ lucis vehementia, vt patet in aspicientibus solem. Item lippitudinis ægritudine.

k Et relictis illis, iterum abiit, & orauit tertiò eundem sermonem, dicens:] eundem sensum, s. in oratione. Per hoc, quòd tertiò orauit eundem sermonem, ostendit non esse nugatoriam, vel fastidiosam repetitionem eiusdem orationis coram Domino, quia nihil sonat dulcius in aure Dei. *Cant.* 2. d. Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis.

l Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis. Dormite iam, & requiescite.] Per aliquantulam moram recesserat ab eis, sed sciens quoniam appropinquabat, qui eum debebat capere, venit ad eos, dicens,

m Ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.] Hic docet nos Dominus omnem horam tentationis tanquam proximam expectare, & ideò semper nos deberemus esse parati. Vnde *Eccl.* 2. a. fili accedens ad seruitutem Dei, &c. Qui ergò pigri sunt ad præparandum se aut pacem se habere cum tentatore æstimant, aut quòd longè sit tentator putant, aut de salute sua non curant, hi sunt, qui nolunt se armare antequam sint vulnerati, cùm tamen eis dicatur *Eccl.* 18. c. Ante languorem adhibe medicinam Hi sunt, sicut stulti aduocati, qui nolunt parare allegationes suas, nisi post latam sententiam. cum etiam eis dicatur. *Eccles.* 18. c. Ante iudicium para iustitiam. Hi sunt, qui amisso equo serant stabulum, quibus dicitur.

Versus. *Cum iam damna feras, ostia sero seras.*

n Surgite] de somno ad literam. o Eamus,] obuiam proditori, & persecutoribus. In quo, quòd sponte accederet, ad mortem demonstrauit.

Moralit. *Moraliter* autem in tentationibus surgendum esse demonstrauit, quia stando non iacendo pugnatur. Vnde & Stephanus in sua lapidatione Iesum stantem, quasi cum eo pugnare paratum vidit. *Act.* 7. g. Eundum est obuiam ipsis tentationibus repellendis, & declinandis. Quod autem dicit indistinctè. Eamus, docuit, quibus tentationibus è directo debemus occurrere, vt sunt tentationes de ira, inuidia, superbia, auaritia, & generaliter omnes illæ, quæ molestiam habent. Aliæ verò declinandæ & fugiendæ sunt, quia sola declinatione fugæ vincuntur, qualis est tentatio carnis. Vnde 1. *Cor.* 6. d. Fugite fornicationem. Quando ergò spiritus fornicationis tentat, transeundum est statim ad alias occupationes. Vel n Surg. eam,] in cælum per considerationem præmiorum, *Iac.* 1. a. Omne gaudium existimate, &c. In Infernum per considerationem tormentorum. *Ps.* 106. Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos. Hæc sunt refugia in quibus eundum est in tentationibus. Bene autem dicit, eamus, quia tentatio stimulus est, qui debet accelerare gressum. p Ecce appropinquauit, qui me tradet,] dæmonibus vel vitiis. q Adhuc eo loquente,] id est deliberante, & præparãte armari contra hostẽ. r Ecce Iudas vnus de duodecim] id est diabolus, vel vitium, in quo notatur repentinus aduentus hostis. Ideò enim eo loquente, vt nunquam nimis celerem putes præparationẽ tuam, & vt scias quantũ abhorret diabolus consilium salutis. s Venit, & cum eo tur-

Δ ba multa] vi-

ba multa.] vitiorum, *supra* 12. d. Assumit secum septem spiritus nequiores se.

a Cum gladiis,] qui sunt tres concupiscibiles. Vnde *Hieronymus.* Gladius flammeus, spiritus mulieris. Vel gladij sunt verba detractionum, & adulationum. *Psalm.* 56. Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. *Prou.* 25. c. Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.

Marc. 14. e. *b* Et fustibus,] id est, terroribus.

c Missi à Principibus sacerdotum, & senioribus populi,] id est à dæmonibus maioribus.

Marc. 14. e. *Luc.* 22. e. *Ioan.* 18. b. *d* Qui autem tradidit eum dedit eis signum dicens, quemcûque osculatus fuero ipse est, tenete eum.] Os diaboli suggestio est noxia. *Iob* 41. b. de ore eius lampades procedunt, sicut tædæ ignis. Os nostrum affectus. Os ergò suum diabolus ori peccatoris coniungit, dum peccator suggestioni eius consentit.

23. q. 3. c. *pro membris,* & q. fin. c. 2. & 24. q. 1. c. *si Petrus.*

multa *a* cum gladiis, & *b* fustibus missi à *c* Principibus sacerdotum, & senioribus populi. *d* Qui autem tradidit eum, dedit eis signum, dicens. Quemcunque osculatus fuero, ipse est tenete eum. Et *e* confestim accedens ad Iesum, dixit. Aue Rabbi. Et *f* osculatus est eum. Dicitque illi *g* Iesus. Amice ad quid venisti? *h* Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in eum, & *i* tenuerunt eum. Et *k* ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, *l* extendens manum exemit gladium suum, & *m* percutiens seruum Principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Tunc *n* ait illi Iesus: Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium *o* gladio peribunt. An *p* putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum? *q* Quomodo ergo implebûtur scripturæ, *r* quia sic oportet fieri. In *s* illa hora dixit Iesus turbis: Tãquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehẽdere me, *t* quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis. *u* Hoc autem totum factum est, vt adimplerentur scripturæ prophetarum. *x* Tunc di-

Illud osculum tanquam excommunicatum, & adulterinum sponsa Dei, id est anima debet cauere. *Marcus* autem 14. e. addit. Et ducite cautè. In quo notatur quòd astutè ducit diabolus peccatorem ad patibulum inferni. *Exod.* 1. b. Venite, sapienter opprimamus eum. Iuxta autem literalem sensum, dedit eis signum osculi, ne loco illius caperetur Iacobus Alphei, qui simillimus erat Domino, & inde dictus est frater Domini. Vel quia nox erat. Vnde & qui per diem noscerent Iesum, non tamen tunc per noctem.

e Et confestim accedens ad Iesum, dixit. Aue Rabbi] ecce quomodo blandè suggerit diabolus. *Prou.* 27. c. Qui benedicit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, maledicenti similis erit. 2. *Reg.* 20. c. Dixit Ioab ad Amasan. Salue mi frater, & tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum.

f Et osculatus est eum.] Consuetudo erat Iudæorum osculari, ad significandum quòd ingressus erat pacificus. Vnde 2. *Corinth. vltim.* d. Salutate inuicem in osculo pacis. Et propter hoc institutum est quòd Sacerdos osculetur librum accedens ad altare. Sed plerumque ingressus eius non est pacificus, quia est in mortali. Quando autem traditus fuit Dominus in die Iouis in cœna dicitur versus ille.

Agnus cantatur, in cœna, páxque negatur.

g Dicitque illi Iesus. Amice ad quid venisti? Amicum dicit ironicè. In hoc autem moraliter instruitur homo, vt consideret finem aduentus tentationis, id est finem peccati qui est mors æterna. *Rom.* 6. d. Nam finis illorum mors est. Et per hanc considerationem liberatur homo. *Ecclesiast. cap.* 7 d. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

h Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum,] *Iob* 9. c. Terra data est in manus impij.

i Et tenuerunt eum,] In hoc adimpletum est illud *Threnorum* 4. d. Spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris: quasi propter latrocinium nostrum. *Sapien.* 12. c. dixerunt impij Iudæi. Comprehendamus virum iustum.

k Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manum exemit gladium suum, & percutiens seruum Principis,] id est, cœtus Prælatorum, qui per Petrum

Ioan. 18. b. significatur. Vnde dicit *Ioannes* Simon Petrus habens gladium, &c.

l Extendens manum exemit gladium suum,] id est, verbum Dei de vagina vetusti eloquij *Eccl.* 4. d Non abscondas sapientiam in decore ipsius. De hoc gladio dicitur *Hebræorum cap.* 4. c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Qui sine hoc gladio incedunt, ostendunt se nolle nocere hostibus. Mirum etiam qua temeritate ad præliandum accedunt. Memores esse debent, quia bellatores conductitij, quando Principibus se offerunt ad agenda bella, & conueniunt cum eis de stipendiis, armatos se offerunt, vnusquisque in illis armis, in quibus habet vsum, & peritiam.

m Et percutiens seruum Principis sacerdotum, amputauit auriculam eius. Nota, quòd Petrus non aliam partem corporis perdidit, vel percussit quam aurem: Verbum enim primò, & maximè percutit aurem. Aurem itaque percutere, est prædicare ad aures subditorum. *Lucas* verò 22. e. dicit: Domine, si percutimus in gladio? Per hoc significatur, quòd nullus debet prædicare, nisi auctoritate superioris. 23. q. 1. §. 1. & q. fin. §. 1. *Gen.* 9. a. *Apoc.* 13. c. *Marc.* 14. e. *Luc.* 22. f.

F

Marc. 14. e. *n* Tunc ait illi Iesus, conuerte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium,] verbi Dei ad defendendum errores suos, vel gladium excommunicationis propter iram, vel odium, vel gladium vindictæ.

o Gladio peribunt] id est sententia diuina. De qua *Iob* 19. d. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum est gladius. Et *Apoc.* 1. d. Et ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.

p An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò, plus quàm duodecim legiones Angelorum] quasi dicat, stultè per gladium passionem meam conaris auertere, pro qua declinanda, nec preces volo ad patrem effundere. Legio continet sex millia, sexcentos, sexagintasex. *Chrys.* Si vnus Angelus interfecit centum octogintaquinque millia armatos, quid facerent duodecim legiones?

Moraliter. autem in hoc arguuntur qui ad vindictam proni sunt, ad patiendum verò tardi. *Moralit.*

q Quomodo ergò implebuntur scripturæ] Prophetarum, per quas pax, & reconciliatio generi humano per mortem meam promissa est?

r Quia sic oportet fieri] vt patiar. *Luc. vltim.* d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam?

s In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis. & fustibus comprehendere me.] Nec mirum, quia omnia habebat latronis insignia. Vestem, id est, carnem.

Vnde *Rom* 8. a. Misit Deus filium suum in mundum, in similitudinem carnis. Post sacco etiam indutus est, vt ribaldi. *Psal.* 29. Concidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.

Cauterium etiam latronis habuit, id est, signum circumcisionis

Habebat etiam alia insignis latrocinij, scilicet, pœnalitates toto generi humano pro latrocinio Adæ, & Euæ inflictas, velut quædam latrocinij cauteria, & ideò quasi meritò inter latrones pependit, & cum sceleratis reputatus est, vt dicitur *Isa.* 53. d.

t Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.]

In hoc instruit prædicatores prædicare in Ecclesiis, non in cauernis, vt Hæretici faciunt *Psalm.* 67. In Ecclesiis benedicite Domino Deo de fontibus Israel

u Hoc autem totum factum est. vt adimplerentur scripturæ Prophetarum,] de salute generis humani Totum itaque quod factum est circa Dominum, factum est, vt salus promissa generi humano in scripturis Prophetarum, impleretur

x Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.] Tunc impletum est illud *Iob* 19.b. Obsederunt in gyro tabernacu-

lum

ò ʾlum meum, fratres meos longè fecit à me. Ista fuga Apostolorum in denudatione altarium significatur. Altare Christus, altaris ornamenta Apostoli, qui Christi quodammodo prima vestimenta fuerunt. Significatur
Marc. 14. e. etiam in extinctione lucernarum in matutinis horis. *Psal.* 37. Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, &c. Oculi. Apostoli. *Genes.* 49. b. Pulchriores sunt oculi eius vino. Lumen oculorum, fides apostolorum.

Moraliter. *Moraliter* autem per fugam Apostolorum
Marc. 14. f. insinuatur quòd Do-
Luc. 22. f. minus paucos socios
Ioan. 18. c. habet ad compatiendum, etsi multos habeat ad conregnandum, non attendentes, quòd non est regressus ad lignum vitæ, nisi per gladium flammeum, atque versatilem. *Gen.* 3. d. Ne-
Marc. 14. f. que est transitus in
Luc. 22. g. cellarium nisi per torcularis pressuram. Nec grana recipiuntur in horrea nisi per ventilationem & trituram.
Marc. 14. f. *A*... 14. d. Per multas
Ioan. 2. d. tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Quomodo ergo intrabunt qui regni introitum fugiunt, id est, tribulationes? Hi sunt qui ciuitatem refugij fugiunt tempore guerræ. De qua *Isa.* 26. a Vrbs fortitudinis nostræ Sion, saluator ponetur in ea murus & antemurale. Hi sunt dimidij amici Dei. De talibus dicitur *Eccl.* 6. a. Est amicus secundùm tempus & non permanebit in die tribulationis. *Psalm.* 87. Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria id est, propter miseriam. Item, per discipulos intelliguntur virtutes, quæ fugiunt quando homo in tentatione cadit in mortale.

b At illi tenentes Iesum, duxerunt eum ad Caipham Principem, sacerdotum, vbi scribæ & seniores conuenerant] nota sicut dicitur. 1. *Paral.* 25. Dauid constituit vigintiquatuor sacerdotes, & vnum summum, sed postea destructum fuit totum Sed Esdras restituit, & du-
Quatuor genera hominum persequentium Christum. rauerunt vsque ad Herodem, qui videns dignitates magnas sacerdotij, & oblationum vendidit illud duobus Annæ & Caiphæ. *Ioan.* 18. b. dicitur, quòd primò ductus est ad Annam. Quatuor genera hominum persequuntur Christum. Principes sacerdotum, id est, episcopi. Scribæ, id est, doctores legis. Pharisæi, id est, claustrales separati. Seniores, id est, aduocati, qui dant consilia.

c Petrus autem sequebatur, &c.] Ideò sequebatur à longè ne videretur esse de suis.

Moraliter. *Moraliter* autem per Petrum significantur clerici & monachi, qui eum à longè sequuntur tam in conuersatione quàm in habitu, cum tamen dicat *Eccl.* 23. d. Gloria magna est sequi Dominum.

d Et ingressus intrò sedebat cum ministris] *Ioan.* 18. c. dicit, quòd quidam notus Pontifici introduxit eum, vt videret finem.

e Principes autem sacerdotum, & omne consilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent, &c] Hic adimpletur illud *Prou.* 21. b. Anima impij desiderat malum, & non miserebitur proximo suo.

f Nouissimè autem venerunt duo falsi testes.] Hic adimpletum est illud. *Psalm.* 26. Insurrexerunt in me testes iniqui.

g Et dixerunt, hic dixit, possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Mentiuntur. Non dixit hoc Dominus, Sed dixit. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. *Ioan. cap.* 2. d. *Osea. cap.* 7. d. Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia.

h Et surgens Princeps sacerdotum ait illi, nihil respon-

scipuli omnes relicto confugerunt. At illi *b* tenentes Iesum, duxerunt ad Caipham Principem sacerdotum, vbi Scribæ, & seniores conuenerant. *c* Petrus autem sequebatur eum à longè vsque in atriū Principis sacerdotum. Et *d* ingressus intrò, sedebat cum ministris, vt videret finem. *e* Principes autem sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent. Et non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissēt. *f* Nouissimè autem venerunt duo falsi testes, & *g* dixerunt: Hoc dixit. Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Et *h* surgēs Princeps sacerdotum, ait illi. Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? *i* Iesus autē tacebat. Et princeps *k* sacerdotum ait illi. Adiuro te per Deū viuū vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei. Dicit illi *l* Iesus. Tu dixisti. *m* Veruntamen dico vobis, amodò videbitis filiū hominis sedentem à dextris virtutis Dei & venientē *n* in nubibus cæli. *o* Tunc princeps sacerdotū scidit vestimēta sua dicēs, *p* blasphemauit. *q* Quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam. *r* Quid vobis videtur: At illi *s* respondentes, dixerunt: Reus est mortis. *t* Tunc expuerunt in faciem eius, & *u* colaphis eum cæciderunt. Alij *x* autem palmas in faciem eius dederūt dicētes. Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? *y* Petrus verò sedebat

des ad ea, &c.] *Greg.* Motus exterior indicat quòd nulla stabilitate animus subsistat. *Eccles.* 19. d. Amictus corporis, & risus dentium, & incessus hominis enunciant de illo.

i Iesus autem tacebat.] Hic adimpletum est illud, *Isa.* 53. c. Quasi agnus coram tondente se obmutuit, & non aperuit os suum. *Psal.* 37. Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

k Et Princeps sacerdotum ait illi, adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es *Marc. 14. f.*
Christus filius Dei.] *Luc. 22. g.*
Prouocat ad respondendum, vt qualibet G
occasione locum ac- *Marc. 14. g.*
cusandi inueniat. *Hie-* *Luc. 22. g.*
ronymus. Quid adiuras impijssime Sacerdotum, vt accuses an vt credas? Si vt accuses arguit te condemnare tacentem. Si vt credas, quare confitenti credere noluisti?

l Dicit illi Iesus, tu *Marc. 14. g.*
dixisti,] id est, didicisti *Luc. 22. g.*
in lege, vt dicit *Deuteri. cap.* 18. c.

m Veruntamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei] q. d. licet ignominiosè me tractatis, adhuc tamen me iudicem vestrum videbitis. *Zach.* 12. c. Et aspicient ad me quem confixerunt.

n Et venientem in nubibus cæli] Ad iudicium. *Dan.* 7. d. ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat.

o Tunc Princeps sacerdotum scidit vestimenta sua dicens blasphemauit.] Mos erat Iudæorum, quando horribile factum vel blasphemiam audierunt, scindere vestimenta sua, in signum, quòd † corda eorum similiter scindebantur.

p Blasphemauit.] Blasphemia fit dupliciter. Vel quando id, quod Dei est attribuitur creaturæ, sic videbatur face- *al.* † *sacer-*
re cum dixit. Videbitis filium hominis venientem in nu- *dotum.*
bibus cæli. Vel quando quod est creaturæ tantum, attribuitur Deo.

q Quid adhue egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam.] *Iob.* 16. b. Suscitatur falsiloquus contra faciem meam contradicens mihi.

r Quid vobis videtur,] Nota postquam pronunciauit, consilium quærit, & ita vel stultè, vel iniquè pronunciauit.

s At illi respondentes dixerunt, reus est mortis.] Hic adimpletum est illud *Isa.* 5. b Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iustitia, & ecce clamor.

t Tunc expuerunt in faciem eius.] *Isa.* 50. c. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me *Iob.* 30. b. Faciem meam conspuere non verentur.

u Et colaphis eum cæciderunt.] *Isa.* 50. c. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. *Psalm.* 34. Congregata sunt super me flagella & ignoraui, causam. s. id est, peccata, *Psalm.* 37. Quoniam ego in flagella paratus sum. Colaphizare est percutere in collo.

x Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes, prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit.] Hic impletum est illud *Thren.* 3. d. Dabit percutienti se maxillam, iudicis, scilicet Israël. *Iob.* 16. Exprobrantes percusserunt maxillam meam. *Prouerb.* 17. d. Non est bonum, damnum inferre iusto, nec percutere Principem, qui recta iudicat. Et nota in hac serie triplicem ignominiam Christi, scilicet, quod conspuebant in faciem eius, & Colaphis eum cædebant, & palmas in faciem dabant. Vnde fecerunt contra illud præceptum. *Exod.* 20. b. Honora patrem tuum. *Malach. cap.* 1 b. Si ego pater sum, vbi honor meus? *y* Petrus verò sedebat foris in atrio.] Recapitulatio est vsque ibi. *z* Mane autem facto, &c.

A facto, &c. Sequitur. *a* Et accessit ad eum vna, &c. nescio.] *Ambros.* id est non approbo, quid dicis: Nota quòd Petrus semel intrauit curiam, & ibi vigorem animi perdidit & Christum negauit, quid si diu permansisset in curia? Etiam non ibi, sed foris pœnituit. Vnde. *Inf. eod.* Et egressus foras, fleuit amarè. Quid est Petrus agnoscens nisi clericus? *Sup.* 2. 2. Stella disparuit regibus ingressis ad regem. Sed Petrus id est agnoscens clericus Christum sequitur de prope ad beneficia, sed ad passionem de longè. *Psalm.* 72. Qui elongant se à te peribunt. *Iob* 6. c. Necessarij mei recesserũt à me. *b* Exeũte autem illo ianuã, &c.] *Iud.* 9. c. Vbi est nunc os tuum, quo loquebaris, quis est Abimelech, vt seruiamus ei? 2. *Reg.* 17. b Fortissimus quisque cuius est cor quasi leonis, pauore soluetur. Prima ostiaria quæ facit Petrum Christum negare in curia Principis, est caro. Caro enim ancilla debet esse de iure spiritui. De hac *Prou.* 30. c. Per tria mouetur terra, & quartum quod non potest sustinere. Per seruum cùm regnauerit, per stultum cùm saturatus fuerit cibo, & per odiosam mulierem cum matrimonio fuerit assumpta, & per ancillam cùm fuerit hæres Dominæ suæ. Ostiaria autem dicitur, quia ostia quinque sensuum continet, & per ipsam Deus & diabolus ad spiritum ingrediuntur. Secunda ancilla & spes emerendi aliquid à Domino. Sed *Gen.* 2. b. Eiice ancillam, & filium eius. Tertij qui faciunt Christum negare in curiis sunt ministri. De quibus dicitur.

c Et post pusillum accesserunt qui stabant,] scilicet ad seruiendum.

d Et dixerunt Petro, verè & tu ex illis es,] quasi dicat, papelardus es.

e Nam & loquela tua te manifestum facit,] quia loqueris de Deo. Sed nonne Hebræus erat, & Galilæus, quia Galilæa erat in terra Hebræorum? Verius est quòd Hebræus erat, sed tamen Galilæa in pronunciatione differebat à Ierosolymitis.

f Tunc cœpit detestari, & exprobrare] Id est iurare. Detestari enim est obligare se iuramento *Amos.* 6. c. Detestor ego superbiam Iacob, id est præsumptionem Petri. *Prou.* 8. b. Os bilingue detestor. *Prou.* 17. c. Qui vertit linguam suam, in malum incidet.

g Quia non nouisset hominem.] *Prouer.* 17. c. Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur. Nota autem quod primò dixit, nescio quid dicis, secundò cum iuramento negauit, tertiò cœpit detestari & iurare, quia non nouisset hominem. Hoc est quod dicitur *Prou.* 18. a. Peccator cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. *Chrysostomus.* Cadit Petrus, vt confundatur Marcion, vt non præsumat de se, vt Christo in omnibus credat, vt reliqui caueant, & Christo credant, vt comprimatur audacia, & conuincatur, vt sciat qualiter aliis parcat. *Ezechiel.* 7. g. septem causæ.

h Et continuò gallus cantauit.] Post Petri negationem statim gallus cantat, quia in gallo Prædicator significatur, sicut dicitur *Prouerb.* 30. d. Tria sunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit fœliciter. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum Gallus succinctus lumbos. Nulla igitur mora debet esse inter peccatum, & prædicans exhortationem, quasi vel intus à conscientia sua reprehenditur, & exhortatur foris à Prædicatoribus. Ter verò gallus cantasse dicitur, quia de tribus est omnis prædicatio, scilicet de malis culpæ vitandis, de malis pœnæ fugiendis, de bonis gloriæ acquirendis. Et hoc est quod dicitur *Iob* 33. d. Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, vt vocet animas à corruptione, & illuminet in luce viuentium. *Prouerbior.* 22. c. Ecce descripsi eam tibi tripliciter.

Marc. 14. g. *Luc.* 22. f. *Ioan.* 12. c.

foris in atrio. Et *a* accessit ad eum vna ancilla, dicens. Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens. Nescio quid dicis. *b* Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem. Et *c* post pusillum accesserunt qui stabant, & *d* dixerunt Petro: Verè & tu ex illis es. *e* Nam & loquela tua te manifestum facit. *f* Tūc cœpit detestari, & † iurare, *g* quia non nouisset hominem. Et *h* continuò gallus cantauit. Et *i* recordatus est Petrus verbi Iesu, quod dixerat, priusquàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amarè.

22. q. 4. c. *actione.*
al. † exprobare.

i Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat, priusquàm gallus cantet, ter me negabis, & egressus foras fleuit amarè.] Id est ex amaritudine cordis. Lucas dicit quòd Dominus respexit Petrum. Et quærit *Aug.* quomodo hoc potuit esse, quia iam exierat foras, & Dominus erat intus, & etiam velatos habebat oculos. Et soluit. Quia respexit oculo misericordiæ, non materiali.

Luc. 20. g. *Marc.* 14. g. *Luc.* 22. g.

CAP. XXVII.

k MAne autem facto † *l* consilium inierunt omnes principes sacerdotum, *m* & seniores populi *n* aduersus Iesum, vt *o* eum morti traderent. Et *p* vinctum adduxerunt eum, & *q* tradiderunt Pontio Pilato præsidi. *r* Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quod *s* damnatus esset, *t* pœnitentia

EXPOSITIO CAP. XXVII.

Marc. 15. a. *Ioan.* 18. d.

k MAne autem facto consilium, &c.] Capitulum istud diuiditur in nouem partes. Prima est de exitu, & fine Iudæ proditoris. Secunda de accusationibus Christi ibi [Iesus autem stetit, &c.] Tertia de electione Barrabæ latronis, ibi [Per diem autem solennem.] Quarta de sententia, & illusionibus Christi, ibi [Videns autem Pilatus.] Quinta de baiulatione Crucis, & aceto, & vestibus sortitis, ibi [Exeuntes autem inuenerunt, &c.] Sexta de blasphemiis latronum, & Iudæorum, ibi [Tunc crucifixi sunt.] Septima de tenebris, & signis, & de morte Christi, ibi [A sexta autem hora.] Octaua de sepultura Domini, & officio Ioseph. & Nicodemi, ibi [Cum serò autem factum esset.] Nota de custodia sepulchri, ibi [Altera autem die quæ est post Paraceuen.] Dicit ergo:

k Mane autem facto.] Redit ad seriem narrationis. Et continuatur illi supra: Quis est qui te percussit?

l Consilium] vel consilium inierunt omnes Principes sacerdotum. Ergo nullus bonus in eis. *Is.* 56. d. Omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiam suam à summo vsque ad nouissimum. De hoc consilio *Gen.* 49. a. Simeon & Leui vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea.

m Et seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent.] De his *Dan.* 13. a. Iniquitas egressa est à senioribus, qui videbantur regere populum. *Ierem.* 23. d. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram.

p Et vinctum adduxerunt eum.] *Aug.* Ligatur qui soluit compeditos.

q Et tradiderunt Pontio Pilato Præsidi.] Mos erat Iudæorum, vt quem morti adiudicassent, ligatum iudici traderent. Quia autem mane adductus fuit ad Pilatum, vt iudicaretur, ideo cantatur in Prima *Psalm.* iste: Deus in nomine tuo saluum me fac, &c. *Psal.* 53.

Moraliter, Iesus pœnitens, vel confitens. Dicit ergo.

k Mane autem facto] gratiæ *Ps.* 5. Mane astabo tibi, &c.

l Consilium inierunt omnes Principes sacerdotum, &c.] id est Prælati Ecclesiæ.

n Aduersus Iesum] pœnitentem scilicet. *o* Vt eum morti traderent,] id est, mortificationem carnis. De qua mortificatione dicitur *Coloss.* 3. a. Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. *Ps.* 115. Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius.

p Et vinctum adduxerunt] vinculis peccatorum Dei, quibus *Prou.* 5. d. Funibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur. 2. *Tim.* 2. d. Ne resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.

q Et tradiderunt Pontio Pilato Præsidi,] id est confessori. Pilatus, os malleatoris, confessor est, qui ore debet contundere peccatores conuitiis, & obiurgationibus, & etiam consolationibus. *r* Tunc videns Iudas, qui eum tradidit,] Iudas confitens, qui peccando tradidit, quia de hospitio suo, id est, de corde suo, vbi per gratiam habitabat proditiosè expulit, & aduersarium eius ibidem receptauit. Hic videns.

s Quòd damnatus esset,] id est, merito peccati æterna dãnatione dignus. Pœnitentia ductus retulit triginta argẽteos,] Id est cõfessionem triplicis trãsgressionis decalogi,

A vel,

a Vel pretium mortis ſuæ . id eſt peccatum. *a* Principibus ſacer. & ſenio,] id eſt illis qui habent clauium poteſtatem ad iudicandum, & puniendum, ſecundum eorum diſcretionem. In quo arguuntur qui proprio arbitrio propria peccata emendare & iudicari volunt, non ſecundum arbitrium confeſſorum. *b* Dicens. Pec.] in me, diabolo me tradendo, *c* in Deum rem ſuam, id eſt, meipſum ei auferendo, in proximum, malo exemplo corrumpendo. *c* Tradens] diabolo, ſcilicet. *d* Sanguinem iuſtum] id eſt, pretium ſanguinis iuſti, id eſt, meipſum pro quo effuſus eſt ſanguis. *Heb.* 6. a. Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium Dei & oſtentui habentes. Nota autem ad literam, quòd Iudas pœnitentia ductus non propter amorem Dei, ſed magis propter factum enorme. Item nota, quòd ſi Iudas reſignat pecuniam male acquiſitam, qua fronte ſimoniacus retinet præbendam, vel vſurarius vſuram?

De pœn. diſt. 6. c. 1. & *diſt.* 4. c. *inter hæc.* 1. & c. *Iudas gre. nimil vnde*, & *ſequent.* 1. q. 1. c. *quæ ſtudet.* 23. q. 5. c. *ſi non licet.*

ductus retulit triginta argenteos principibus *a* ſacerdotum & ſenioribus, dicens: *b* Peccaui, *c* tradens *d* ſanguinem iuſtum. At illi e dixerunt: Quid ad nos? *f* Tu videris. Et *g* proiectis argenteis in templo receſſit, & *h* abiens laqueo ſe ſuſpendit. *i* Principes autem Sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: *k* Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium ſanguinis eſt. *l* Conſilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in *m* ſepulturam peregrinorum, propter hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach, hoc eſt, ager ſanguinis vſque in hodiernum diem. Tunc *n* impletum eſt, quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos, pretium *o* appretiati *p* quem *q* appretiauerunt à filiis Iſrael, *r* & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi.

e At illi dixerũt, quid ad nos] q.d. nihil. Immò ad te pertinet. *f* Tu videns, i. tu vidiſti quid faceres eũ tradendo, & pretium tibi propoſitum approbaſti. Et eſt præteritum ſubiunctiui, id eſt, tu videbis quid inde tibi continget. *Chryſoſt.* Accuſatio ſacerdotum eſt in hoc, quod pœnitentiam non egerunt etiam Iuda pœnitente. *g* Et pro argen. in tem. receſſ. & abiens laq. ſe ſuſpen.] Vtrum autem ipſa die crucifixionis Dominicæ ſtatim ſ. ex quo receſſit à Principibus ſacerdotum, vel in craſtinum non eſt expreſſum. Quod autem ante Reſurrectionem Domini ſe ſuſpenderit, planum eſt ex *Hieronymo* dicente, quòd poſt ſuſpendium Iudæ Dominus reſurrexit. *Chryſoſt.* Vide veritatem Iudæ, quia ſufficientem traditor aduerſus ſemetipſum fert ſententiam & eorum, qui condemnauerant ora opilat. Item *Chryſoſt.* Cognoſcere delictum, proiicere argenteos, non vereri Iudæos, omnia hæc laudabilia fuerunt: ſuffocari non hoc ignoſcibile & dæmonis fuit opus. Simile 2. *Reg.* 17. f. de Architofel. Ideò autem ſuſpenſus eſt laqueo ad innuendum quòd erat ſocius dæmonum qui erant in aere, & propter hoc vt arteriæ quæ vocem proditionis emiſerunt punirentur.

Moralit. Proiicienda ſunt peccata.

Moraliter. h Et proiectis, &c.] Benè dicit proiectis, quia proiicienda ſunt peccata à corde velut ſtercora, & ſpurcitiæ intolerabiles à domo, non velut theſauri abſcondenda. Quod faciunt illi qui peccata ſua non relinquere, ſed nec etiam videri volunt fideles, theſauri diaboli. *Eccl.* 29. b. Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abſcondas illa ſub lapide in perditionem. Pone theſaurum tuum in præceptis altiſſimi, & proderit tibi magis quàm aurum. Proiicienda ſunt peccata velut onera grauiſſima, quæ portantem nimis grauant, & comprimunt, ſicut dicit *P.* 31. Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. *Iſa.* 58. b Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes. Et proiicienda ſunt velut præda à prædonibus vel furtum à furibus proiicitur, ne fugam eorum retardet cum hoſtes eos ſubſequuntur. *Eccleſ.* 27 b. Leo venationi inſidiatur ſemper, ſic peccata operantibus iniquitatem. Proiicienda ſunt peccata velut ſarcinaquæ nimis onerat nauem periculo imminente. *Prouerb.* 27. a. Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena, ſed ira ſtulti vtroque grauior. Item proiicienda ſunt peccata velut viperæ manibus adhærentes. Sicut Paulus fecit. *Act.* 28 a. Rectè autem dicitur. Proiectis in templo, quia in Eccleſia, non in cameris facienda eſt confeſſio peccatorum. Vel in Eccleſia, in fide Sacramentorum, in ſpe ſuffragiorum Eccleſiæ, & in confidentia poteſtatis clauium, quæ ſolæ Eccleſiæ traditæ ſunt in Petro. *ſup.* 16. c.

h Et abiens laqueo ſe ſuſpendit.] Ecce Iudas in facto ſuo oſtendit quid faciendum ſit pœnitenti. Abire debet ad confeſſorem & recedere à peccato. *Prou.* 28. b. Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur, qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea miſericordiam conſequetur. Et in patibulo pœnitentiæ ſe ſuſpendere. De quo ſuſpendio dicit *Iob* 7. c Suſpendium elegit anima mea & mortem oſſa mea. Patibulum illud ex tribus lignis fit ſ. ex ſpe veniæ, ex ſpe gratiæ, ex ſpe gloriæ. Et funiculus quo ligatur pœnitens patibulo ſuſpendendus, ex tribus retibus fit, id eſt, deſiderio recuperandi gratiam, deſiderio cuſtodiendi, benè vtendi ea. De quo funiculo. *Eccleſ.* 4. c. Funiculus triplex difficile rumpitur. *i* Principes au. ſacerd. acceptis argen. dixe.] Accipere debent gratanter Principes ſacerdotum, id eſt, Prælati & confeſſores, triginta argenteos, id eſt, lucidam & ſonoram confeſſionem peccatorum. Abominantur autem quod ſequitur. *k* Non lic. eos mit. in corb. Quia pre. ſang. eſt] Figurat eos qui peccata adeò abominantur, vt auditum confeſſionis peccatorum, pollutionem aurium reputant, & in corde ſuo reponere dedignantur. Corbona enim eſt arca in qua dona, ſiue oblatio ſacerdotum reponebatur, vbi debent reponi peccata confitentium, quæ quotidie debet confeſſor Deo offerre. Item. Non licet eos mittere in corbonam *Prou.* 15. b. Victimæ impiorum abominabiles Domino. *Eccl.* 34. c dona impiorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationibus impiorum Corbonam. vt ſ. 4 *Reg.* 16. dicitur, erat gazophylacium in quo reponebantur ſacerdotum oblationes & Leuitarum Muſach erat gazophylacium in quo oblationes Regis & Principis tribuum reponebantur. Gazophylacium appropriato vocabulo erat illud in quo oblationes peregrinorum & tranſeuntium ponebantur. De primo ſumptum eſt pretium.

Act. 1. d.

Zac. 11.

l Conſilio autem ini. eme. ex il. agrum figuli figuli poteſt eſſe proprium nomen Vel ad literam figulus erat. *m* In ſepulturam pere. pro. hoc voc. eſt ager ille] lingua eorum Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis vſque in hodiernum diem, figulus ille Deus eſt, factor & formator omnium, ſicut dicit *Iſa.* 64. c. Et nunc Domine pater noſter es tu, nos verò lutum &c. *Ierem.* 18. a. Sicut lutum in manu figuli, ſic omnes vos in manu mea domus Iſrael. Ager huius figuli eſt Chriſtus, ſecundum quod homo, ſicut dicit Iſaac de Iacob *Gen.* 27. d. Ecce odor filij mei ſicut odor agri, pleni, cui benedixit Dominus. De fructibus & frugibus huius agri paſcuntur in præſenti omnes electi per fidem & ſpem, in futuro paſcentur per rem & ſpeciem. Ille enim ager eſt terra illa, de qua dicit *Iſa.* 4. a Et erit fructus terræ illius ſublimis. Illum agrum emunt quotidie Principes ſacerdotum triginta argenteis i. emptum & emendum oſtendunt confeſſione triplicis tranſgreſſionis Decalogi in ſepulturam peregrinorum, id eſt, omnium electorum qui ſe reputant peregrinos & aduenas. De quibus dicitur *Iob* 38. a. Lapidem caliginis & vmbram mortis, i. reprobos, diuidit torrens gratiæ vel pœnitentiæ, vel ſententiæ diuinæ, à populo peregrinante, qui eſt populus cruce ſignatus, per mare huius mundi ad cæleſtem Ieroſalem tendens. In hoc agro quaſi in cœmeterio benedicto ſepeliuntur & requieſcunt ſolummodo mortui mundo. Extra hoc cœmeterium non eſt ſepultura, niſi excommunicatorum, qui ſepultura aſini ſepeliuntur, vt dicitur *Ierem.* 22. c. auibus, & beſtiis infernalibus deuorandi. Ager iſte vocatur Acheldemach, i. ager ſanguinis, quia proprio ſanguine irrigatus. Vel ager figuli eſt Eccleſia in qua duas ſepulturas eligit ſuo cadaueri, qui duas cupiens habere præbendas, vbi non ſepelitur viuus, ſed mortuus, non ciuis, ſed peregrinus. *Col.* 3. a. Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. 2. *Cor.* 5. b. Dum ſumus in hoc corpore, &c. *n* Tunc implet. eſt quod dict. eſt per Ierem. Prophetam dicentem. Et acceperunt triginta argenteos] Principes ſacerdotum de gazophylacio.

o Pret. appre.] i. Chriſti quem velut vile mancipium appretiauerunt. *p* Quem,] Chriſtum. *q* Appretiauerunt à filiis Iſrael] i. à Iuda, & à complicibus ſuis. *r* Et dederunt eos in agrum figuli ſicut conſtituit mihi Dominus,] id eſt, conſtitutum reuelauit. Nota autem quod *Hieron. in minori breuiario ſuper Matthæum* dicit de vitio ſcriptoris hoc introductum ſubdens: quòd quidam Latini codices habent per Aſaph Prophetã, quòd Latini ſcriptores non intelligentes emendauerunt ponentes per Iſaiam, alij per Ieremiam,

Ieremiam, alij simpliciter per prophetam. Veruntamen addit ibidem, se verbo ad verbum hoc legisse in quodam libro Ieremiæ, sed Apocrypho, & sibi potius videri de Zacharia sumptum sensu etsi non verbis. In *Zach.n.*11. c. ita habetur. Appenderunt mercedem meam triginta argenteis & ita pretium decorum fronte quo appretiatus sum. Vel potest dici quod suas prophetias Spiritu sancto reuelante in vnam coniunxit. Est autem hæc

B littera *Ierem.* 32. b. Venit ad me Anane-hel filius patrui mei secundum verbum Domini ad vestibulum carceris, & ait ad me. Posside agrum meum qui est in Anathot qui in terra Beniamin, quia tibi competit hæreditas, & tu propinquior es, vt possideas. Intellexi autem quod verbum Domini esset, & emi agrum ab Anatchel filio patrui mei qui est in Anathot. Et appendi ei argentum septem stateres, & decem argenteos, &c. In hac igitur emptione agri Matthæus intelligens præfiguratam esse emptionem agri à principibus sacerdotum factam, posuit per Ieremiam prophetam.

*Marc.*15.a. *Luc.*23.a. *Ioan.*18.f.

Dominus, *a* Iesus autem stetit ante Præsidem, *b* & interrogauit eum Præses dicens. Tu es rex Iudæorum? Dicit illi *c* Iesus. Tu dicis. Et *d* cùm accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi *e* Pilatus. Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur Præses vehementer. *f* Per diem autem solemnem cõsueuerat præses dimittere populo vnum vinctum quem voluissent. *g* Habebat autem tunc vnum vinctum *h* insignem qui *i* dicebatur Barrabas, *k* Congregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus? *l* Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum. *m* Sedente autem illo pro *n* tribunali, misit *o* ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi, & iusto illi: Multa enim passa sum hodie per visum propter eum.

*Marc.*15.a. *Luc.*23.c. *Ioan.*18.g.

a Iesus autem stetit ante Præsidem] docens suos stare securos ante tyrannos, non cadere per timorem, supra. 10. c. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Tribulatio enim & persecutio, & mors non contra nos electos, sed pro eis à Deo immititur, velut succursus contra amorem præsentis vitæ, & velut nuncius gratissimus de præsenti miseria vocans ad fœlicitatem æternam. Ideo standum est securè.

b Et interrogauit eum præses, dicens, tu es rex Iudæorum.] *Luc.*23.a. dicit quod duo obiecerant, quod prohibebat tributum dari Cæsari, & quod dixerat se regem. De regno ergo interrogauit Pilatus, quia nesciebat an esset, secundam quæstionem non interrogauit, quia habuit eam pro nihilo. Audierat igitur eum respondisse. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. *sup.* 22.c.

c Dicit illi Iesus, tu dicis, non ego. Vel verum est quod dicis. *Hieronym.* Sic temperat responsum, vt sermo eius calumniæ non pateat, & tamen verum dicat.

Moraliter.

Moralit. *b* Et interrogauit eum præses;] Quod tam crebro Iesum inte rogat præses, vt causam eius diligenter examinet, & ne iniquam sententiam in eum ferat, omnes confessores, & iudices instruit, vt causas quas nesciunt diligenter intelligent. Quod autem Dominus respondet, tu dicis, insinuat quod confitens sacerdoti interroganti debet confiteri simpliciter veritatem.

d Et cum accusaretur à principibus sacerdotum, &c.] *Chrysost.* Quia corruptum iudicium erat, *Isa.*53. c. Quasi agnus coram tondente se obmutuit. *Thren.*3. e Ex ore Altissimi non egredientur, neque bona, neque mala. Ex hoc accipitur consuetudo religiosorum, quod quando proclamantur in capitulis suis non respondent. *Luc.*23. a. dicit quod accusabat eum de doctrina, de destructione templi, de blasphemia, quia dicebat se esse filium Dei. Prætermittit autem hic Matthæus quod Pilatus audito quod Galilæus esset, eum remisit ad Herodem, ne inconsulto Tetrarcha suo Galilæum iudicaret, Herodes verò remisit illum cum veste alba.

e Tunc dicit illi Pilatus, non audis quanta aduersum te dicunt testimonia, &c.] *Chrysostom.* Etenim admiratione dignum erat videre silentem qui tot habebat dicere. In hoc autem docet accusationes, & criminationes etiam falsas silenter, & patienter esse audiendas. Hoc enim patientiam sanctorum reddit mirabilem magis quam defensio. Vnde dicitur [& non respondit, &c.]

f Per diem autem solemnem consueuerat præses dimittere populo vnum vinctum, &c.] In signum, & memoriam eductionis suæ de Ægypto.

g Habebat autem tunc vnum vinctum] propter seditionem, & homicidium, vt *Marc.* 15 a.

h Insignem] *Chrys.* diffamatum in malitia.

i Qui dicebatur Barrabas.] Quidam libri habent Barnabas, quod dupliciter potest componi à Bar, quod est filius & Abbas quod est pater, vel Rabbi, quod est magister.

Moraliter. *h* Insignem,] id est, signatũ charactere bestiæ: *Apoc.*13.d. Non signo Tau: *Ezech* 9 b.

k Congregatis ergo illis dixit Pilatus, quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus.] Hoc dicitur propter assertionem per anticipationem, quia priùs quam sic quæreret, audiuit consilium vxoris suæ: Quid tibi, & iusto illi. Et nota, quod magis flagitiosum præponit eis, vt eum petere erubescant.

Moraliter. Moraliter: Barrabas, vetus homo, filius patris, id est, diaboli. *Ioan.*8. f. Vos ex patre diabolo estis. *Ezech.* 16. a Pater tuus Amorrhæus. Iesus nouus homo Vterque ligatus est: Ille vinculis peccatorum, ille vinculis præceptorum. Bonus præses debet absoluere, & dimittere liberum nouum hominem, sed populus clamat pro veteri dimittendo. Et quis est ille populus qui nouum condemnari & veterem hominem petit absolui? Peccatoris infirmitas, erubescentia, iuuentus, nobilitas, timor pœnitentiæ, societas, confusio mundi, carnis voluptas. Et ex parte præsidis, id est, confessoris, similis voluptas, cupiditas, ignorantia, amor carnalis. *Exo.*23. a. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiescas.

l Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum.] Quare ergo non liberabat eum? *Chrys.* Si dicis, non erat ei tutum dimittere illum cui imponebatur quod faciebat se esse regem, esto, oportebat ergo demonstrationes quærere, & coniecturas, puta si exercitum colligebat, si pecunias, si arma. [Per inuidiam.] *Genes.* 37. g. Fera pessima deuorauit filium meum Ioseph. *Gloss.* ib. Fera pessima, id est, inuidia. Et dicitur fera, quia facit hominem crudelem.

m Sedente autem illo] Pilato.

n Pro tribunali,] id est, in tribunali.

o Misit ad eum vxor eius, dicens, nihil tibi, & iusto illi] multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Diabolus forsitan per gaudium animarum, quæ erant in limbo applaudentium, coniecturauit Christum ad inferos descensurum, & propter magnam patientiam quã non viderat in alio homine, & quia prædictum erat. *Isa.*53. e. Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente, &c. timens amittere dominium quod habebat super homines, & animas, considerauit quod multipliciter crudelitatem viri posset emollire: Vnde immisit phantasiam aliquam vxori Pilati, vt peteret Christum non occidi. *Chrys.* Cuius gratia Pilatus non videt? Quoniam illa digna erat. Vel forte ipse non dixisset, nec simpliciter videt, & si patitur, vt vir eius compellatur, &c.

Moraliter. Moraliter. Vxor Præsidis pœnitentialis est iustitia, cui toto amore debet coniungi. Vnde *Sapien.* 1. a. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Ex hac vxore debet iudex pœnitentialis generare filios rectorum iudiciorum. De quibus *Psalm.* 111 Generatio rectorum benedicetur. Hæc vxor mittit ad præsidium per nuncium, id est, rectam cogitationem pro Iesu liberando, dicens: [Multa passa sum hodie per visum propter eum] Omnes enim iniquæ allegationes, & iniqua iudicia quæ fiunt hominum in causis iacula sunt, quibus iustitia perfoditur vsque ad mortem. Et omnia patitur per visum, quia omnia illa manifestè fiunt, & nullus est qui clamorem iustitiæ exaudiat, nec etiam præses *Isa.* 59. c. Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longè stetit, quia corruit in plateis veritas, & æquitas non potuit ingredi. & facta est veritas in obliuionem Spadones verò, vel fornicatores reputandi sunt præsides, qui hanc vxorem non habent, qui non sobolem rectorum iudiciorum quærunt, sed voluntatem. *Eccl.* 20. a. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam.

P Principes

A *a* Principes autem sacerdotum & seniores.] *Dan.* 13. a. Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus.

b Persuaserunt populis vt peterent Barrabam.] *Ierem.*50. a. Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos.

c Iesum verò perderent.] Iuxta literam hic populis præerant vt eos ab iniquitate auerterent & iustitiam suaderent, & ipsi vt salutem abiiciant & perditionem expectent, persuadent. Quorum nequitiam multi Prælatorum nostri temporis imitantur, qui subditos suos vel suggestionibus vel exemplis à veritate & à vita simul auertunt. De quibus dicitur *Dan.* 13.a. Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus qui videbantur regere populum.

Marc. 15.a. *Luc.* 23.c. *Ioan.* 18.g.

a Principes autem sacerdotum & seniores *b* persuaserunt populis vt peterent Barrabam, *c* Iesum verò perderet. *d* Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? *e* At illi dixerunt, Barrabam. Dicit illis *f* Pilatus: Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? *g* Dicunt omnes, crucifigatur.

C

Marc. 15.b. *Luc.* 23.c.

Ait illis præses: *h* Quid.n.mali fecit? At illi *i* magis clamabant dicentes, *k* Crucifigatur. *l* Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, *m* dicens. Innocens ego sum à sanguine huius iusti, *n* vos videritis. Et *o* respondens vniuersus populus, dixit: *p* Sanguis eius super nos, & super filios nostros.

d Respondens autem præses ait illis Quem vultis vobis de duobus dimitti] *Eccl.* 15. d. Ante hominem vita & mors, bonum & malum quod voluerit dabitur ei.

e At illi dixerunt, Barrabam.] *Prouerb.* 17.c. Et qui iustificat impium & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. [At illi dixerunt Barrabam.] Sic est forma electionis in multis capitulis, quia aliqui eligunt magis seditiosum, crudelem, clamosum. Et huius facti iudex est Pilatus, os malleatoris, id est, os litigantis in capitulis cum tamen dicatur, 3.*Reg.*6.a. quod in ædificatione templi non sit auditus sonitus mallei. Similiter in electione Episcopi qui debet ædificare templum, non debet audiri aliquod litigium. Hi sunt qui non intendunt eligere in Episcopum nisi aliquem qui possit conculcare & domare omnes, bonum autem recusant. Sed ad vltimum accidit, quod vxor Pilati, id est, conscientia remordet eum dicens, quare fui contra iustum probum? Quid enim mali fecit? Nam bene videt quod propter inuidiam noluerunt eligere illum qui bonus est. Si autem quæritur, quid fiet de illo bono homine quem aliqui elegerunt? Respondent. Crucifigatur, id est, agat pœnitentiam. Magis deberent dicere quod pœnitentiam ageret Barrabas quem elegerunt. Qui dicitur Christus, quasi dicat, non est. vt sic bonitatem eius diminuant. Qui autem talem seditiosum eligunt, nunquam postea sine seditione sunt, imò plus persequitur eos quàm alios. In hoc est quod habetur *Iudic.* 9. b. quia relinquente oliuæ pinguedine, &c.

f Dicit illis Pilatus, quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? Vtinam hoc dicerent iudices nostri qui innocentes condemnant. Quid faciam de Iesu qui in suis iudicari, & condemnari testatur, *sup.* 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *Act.*9.a. Saule quid me persequeris?

g Dicunt omnes, crucifigatur] Iesum crucifigis, quandocunque mortaliter peccas. *Hebr.* 6. a. Rursum crucifigentes semetipsis filium Dei. Et hoc dicit tota multitudo prauarum suggestionum, vitiorum, & dæmonum, vt Christus crucifigatur.

h Quid enim mali fecit?] *Ioan* 18.g. dicit Pilatus. Ego nullam in eo inuenio causam. Quibus verbis manifestè Dominum Iesum absoluit.

i At illi magis clamabant, dicentes, crucifigatur.] Hic est clamor, de quo *Isa.*5. b. Expectaui vt faceret iudicium, iudicans melius esse dimitti Iesum quam Barrabam, & vt faceret iustitiam, Christum omnino liberando. & ecce clamor.

k Crucifigatur.] *Thren. tertia*, a. Aperuerunt super me os suum omnes inimici mei. *Ierem.* 12. c. Facta est hæreditas mea quasi leo in silua, dedit contra me vocem suam.

l Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo] ostendens hoc signo innocentiam, sicut aqua operatur munditiam. In hoc autem insinuat Pilatus iudicibus vt manus suas aqua pœnitudinis & lachrymarum lauent, & innocentes à sanguine Christi se efficiant. Cuius quidem rei sunt, dum iustitiam & veritatem non defendunt pro quibus sanguis Christi effusus est, dum Ecclesiam aut opprimunt, aut opprimi patiuntur, quæ pretium est sanguinis Christi. Sacerdotes in fine Missæ manus lauant, aqua, hoc ipso facto dicens. Innocens ego sum à sanguine iusti huius Sed in multis aqua illa reatum non tollit de manibus eorum, sicut nec de manibus Pilati tulit. Vnde dicitur eis. *1.* d. Cùm multiplicaueritis orationem non exaudiam, manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Rectè etiam in hoc facto confessores manus suas lauare docentur, quia sunt rectæ, etiam quia officium vix sine aliqua pollutione peragitur, vix enim mundis manibus attrectantur immunditiæ, vix tumores saniosi & vulnera sanguinolenta premuntur absque pollutione prementium. Sed propter hoc bonus medicus non dimittit officium. In lege etiam sacerdotes qui mundabant, eo ipso immundi fiebant. 1.9.4.c.*Eccl.*

m Dicens, innocens ego sum à sanguine huius iusti.] Non satisfecit, debuit enim resistere contra eos. *Eccl.* 4 b. Libera eum qui iniuriam patitur. *Iob. cap.* 29. c. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.

n Vos videritis,] id est, vos videatis quid faciatis, quasi dicat, summi ministri leges attendite qualem mihi tradiitis occidendum, vobis tantum imputetur. Si confessores debent dicere confitentibus. [Vos videritis,] id est, videte quid dicatis, quia ex dictis vestris oportet vobis consuli. Sic iudices debent dicere litigantibus. Vos videritis, id est, videte qualia in iudicium deduxeritis, quia ex testimoniis vestris non ex conscientiis oportet proferre sententiam.

o Et respondens vniuersus populus dixit, sanguis eius super nos & super filios nostros.] *Hieronymus.* Optimam hæreditatem dimiserunt filiis suis dicentes. Sanguis eius, &c. Verbum autem optimum & saluiferum responderunt Iudæi, sed intentione pessima & mortifera, sicut sæpè accidit quod malè bonum dicitur & fit. Intellexerunt enim. Sanguis eius super nos & super filios nostros, id est, culpa & pœna effusionis sanguinis eius veniat super nos. Optandum quidem erat immundis, vt sanguis ille mundissimus super illos veniret ad emundationem. Sicut legitur *Hebr.* 9 b Si sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat, quanto magis sanguis Christi qui per Spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum Deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis. *Apocal.* 1. b. Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Hoc est quod dixit Iacob *Genes.*49.b. Lauabit Iudas, id est, Christus in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum; Stola & pallium Christi est Ecclesia, quæ lota est vino & sanguine vuæ, id est, sanguine Christi eliquato in torculari crucis. Hoc est quod legitur *Apocal.* 19. c. Vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis & verax & cum iustitia iudicat & pugnat. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomen eius verbum Dei. Ecclesia vestis Christi est, quæ ideo aspersa est sanguine muricis, vt vestis regalis esset. Sanguis aspersus est super totam Ecclesiam in ablutionem, in sanctificationem, in tinctionem. Sed Iudæi nec in ablutionem cùm essent immundi, nec in sanctificationem cùm essent peccatores pessimi, nec in tinctionem vt essent vestis regia, sanguinem super se venire petierunt, sed quasi belluæ sanguinem eius sitierunt. Vnde Dominus leones & canes vocat eos in *Ps.*21. Quid est petitio sanguinis nisi rugitus leonis sanguinem sitientis? *Ierem.*12. b. Facta est hæreditas mea quasi leo in silua, dedit contra me vocem, ideo odiui eam. Potest autem hæc vox esse vere pœnitentium.

p Sanguis eius super nos & super filios nostros,] id est, maius est pretium sanguinis Christi quem pro nobis obtulit in ara crucis, quam debitum nostrum & aliorum qui post nos venient. *Iob.* 6.a. Vtinam appenderentur peccata mea, id est, meorum quibus iram merui, & calamitas quam patior in statera, quasi arena maris hæc grauior appareret. Et ita fuit quia positus in statera crucis, lanx suæ

caia

calamitatis præponderauit & extulit lancem omnium peccatorum totius mundi, propter quod dicitur agnus Dei qui tollit, id est, extollit peccata mundi, sicut maius pondus extollit minus positum in altera lance. *a* Tunc dimisit illis Barrabam, &c] Flagellatus autem fuit manibus ministrorum & militum, vt flagellis mitigaretur rabies eorum, & pietate super flagellatum mouerentur. Vel secundùm Romanorum morem, crucifigendi enim prius flagellabantur, vt sic extorqueretur ab eis si quis esset socius in scelere.

Marc. 15. d. Luc. 23. d. Ioan. 19. a.

Mystice. Flagellatur Christus in se, & in membris suis blasphemiis iniquorum. *Prou.* 14. a. Virga superbiæ in ore stulti. *Iob* 5. d. A flagello linguæ absconderis. In pœnitentibus. Flagella sunt pœnitentiæ. Quod autem ligatus ad columnam creditur, & in Ecclesiis pingitur, significat quod pœnitens debet alligari ad columnam quæ est Ecclesia, vinculis charitatis. De qua columna 1. *Tim.* 3. d. Vt scias, inquit, quomodo te oporteat in domo Dei conuersari quæ est Ecclesia Dei viui columna, & firmamentum veritatis.

a Tunc dimisit illis Barrabã, Iesum verò flagellatum tradidit eis vt crucifigeretur. Tunc *b* milites præsidis suscipientes Iesum in prætorio, congregauerunt ad eum vniuersam cohortem, & exuentes eum, *c* chlamydem coccineã circundederunt eum. Et *d* plectentes coronã de spinis *e* posuerũt super caput eius, & *f* arundinẽ in dextera eius, & genuflexo ante eũ illudebãt ei dicentes: Aue rex Iudæorũ. Et *h* expuentes in eum, acceperunt arundinem, & *i* percutiebãt caput eius. Et *k* postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis eius, & *l* duxerunt eum, vt crucifigerent. *m* Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæũ, nomine Simonẽ, hunc angariauerunt vt tolleret Crucẽ eius. Et *n* venerũt in locũ qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. Et *o* dederũt ei vinũ bi-

Mystice. al. ei. D *Marc. 15. b.*

b Tunc milites, &c.] propriis vestibus. Tunc adimpletum est illud *Genes.* 37. e. Exuerunt Ioseph tunica polymita.

c Chlamydem coccineam circundederunt eum] in contumeliam, quia dixerat se esse regem. Hæc enim erat vestis regia, &c.

Moraliter. Milites Pilati, sunt mali prælati qui militant per auaritiam, & rapinam. Hi veste sua Christum exuunt, id est, cœtum fidelium quos suggestionibus, & exemplis peruertunt. Chlamys coccinea qua Christum induunt est multitudo nepotum, & consanguineorum quos in Ecclesia instituunt ad eius illusionem, & contumeliam. Vnde *Mich.* 3. c. Audite hæc principes domus Iacob, iudices domus Israël qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, id est, in consanguineis.

Moralit.

d Et plectentes coronam de spinis] id est, iuncis quibusdam asperis, & pungitiuis, vt spinæ.

e Posuerunt super caput eius] *Cant.* 3. d. Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate suo, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius. *B. Bernard.* Non decet sub spinato capite membrum esse delicatum, quare ergo clerici serta de floribus in capite suo portant? *Isa.* 28. Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim, & erit flos decidens. *f* Et arundinem in dextera eius] pro sceptro.

g Et genuflexo ante eum illudebant ei, &c.] Ter fuit Dominus illusus. Primò quando sputis, & colaphis eum ante Pontificem verberauerunt, vt *supra.* 26. g. Secundò coram Herode, vt dicit Lucas, quando indutus fuit veste alba. Tertiò autem quando indutus fuit clamyde coccinea, vt hic. Ad quam triplicem illusionem à cordibus fidelium extirpandam antequam discooperiatur, Crux repræsentatur triplex glorificatio, cantando Agios: sanctus Deus, lingua Græca, & Latina, non Hebræa quæ adhuc silet à laude Dei. Et contra genuflexiones illusorias, facimus nos recompensantes genuflexiones cum orationibus, sed ad orationem pro Iudæis non facimus.

Luc. 23. b.

Moralit.

Moraliter. *d* Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius,] id est, multitudinem auarorum ambitiosorum, & aliorum peccatorum plus quam spinæ pungentium in Ecclesiastica dignitate instituunt. Tot spinas enim in coronam Christi plectunt Prælati, quot malos in Ecclesiastica dignitate instituunt. Quod autem mali spinæ dicantur, patet 2. *Reg.* 23. a. Præuaricatores, inquit, Dauid quasi spinæ euellentur vniuersi, quæ non tollentur manibus. *Isa.* 33. b. Spinæ congregatæ igni comburentur. *f* Et arundinem in dextera eius] posuerunt, ad maiorem illusionem, id est, literatos intùs vacuos, & exteriùs nitentes omni vento credentes etiam in regimine Ecclesiæ constituerunt. *g* Et genuflexo ante eum illudebant ei, dicentes. [Aue rex Iudæorum.] Sic illudunt omnes qui ore laudant & opere vituperant. De quibus *Isa.* 29. d. Eo quòd

populus iste appropinquat ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eorum longè est à me, & timuerunt me mandato hominum, & doctrinis, ideo ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & stupendo: Peribit enim sapientia à sapientibus eius. *Isa. 50. c.*

h Et expuentes in eum, acceperunt arundinẽ.] Hic impleta est illa prophetia: Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. *Marc. 14. b.*

i Et percutiebant caput eius] In quo significatum fuit quod Hæretici auctoritate Scripturæ eius diuinitatem erant impugnatur. *k* Et postquam illuserunt ei, exuerũt eum chlamyde coccinea, & induerunt eum vestimẽtis eius.] Chlamys Christi coccinea, cœtus Apostolorum, quomodo Christum exuerunt Iudæi, quando Apostolos morte Christi deterritos fugere compulerunt, sed iterum vestibus suis indutus ad Crucem ducitur, quia reuersi ad fidem Apostoli cum eo Crucis martyrio affiguntur. Vnde sequitur: *l* Et duxerunt eum, vt crucifigerent.] *Chrysost.* Quæ nobis cura contumeliæ, postquam Christus passus est? Etenim vltimus terminus contumeliæ erat quod fiebat ei: Neque enim vna particula, sed vniuersum corpus per totum iniurias patiebatur. Caput per coronam, manus per arundinem, os per acetum, facies insputebatur, genæ vellebantur.

Marc. 15. b. Luc. 23. d. Marc. 15. b. Luc. 23. e. Ioan. 19. d.

m Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret Crucem eius,] vt cuius irent ad crucifigendum Christum. Angariare est aliquod seruitium rusticis imponere, vt quod debent colere agrum Domini sui, vel aliquid huiusmodi.

Moraliter. Simon, obediens claustralis, qui venit de villa, id est, mundo, quem relinquendo debet portare in angaria id est, ex debito, Crucem eius id est, pro eo. Omnes enim debemus ex debito portare Crucem eius, *Heb. vlt.* c. Exeamus ad eum extra castra. Solus autem Christus sine angaria tulit, quia non fuit debitor alicuius peccati. Crux autem claustralis constat ex tribus brachiis, sicut & ad literam Crux Domini, quæ sunt abdicatio proprietatis, continentia, obedientia. Claui quibus affigitur sunt votum, & promissiones. Hæc tria euidenter habitus eorum designat. Continentiam scilicet stamina quæ carni mortificandæ è proximo iunguntur. Paupertatem cuculla, quæ manicis caret, vt eo ipso se manus non habere, quibus temporalia tractantur, ostendat, nec ad largiendum, nec ad recipiendum Fluctus obedientiam apertè figurat, eo enim ipso quòd caputio caret obedientiam quæ caput in se non habet, ostendit. Sed alium caput habet, quia obedientia alienum magistrum, siue caput debet habere. Crux vero omnium pœnitentium est contritio, confessio, satisfactio. Væ illis quorum sola vestis in Cruce pendet, et sunt vestes monachorum, qui in Cruce sunt per similitudinem, & figuram.

Moraliter.

n Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus.] Golgotha Syrum est, & interpretatur Caluariæ Syra lingua erat affinis Hebrææ. Et dicitur Caluariæ, quia decaluata capita damnatorum, & decollatorum ibi videbantur, &c. *Moraliter.* Autem mundus dicitur Caluariæ locus, vbi corda malorum decaluata sunt, id est, ornatu rectarum cogitationum, & affectionum nudata. Hæc capita sunt amputata gladio tentationis. In mundo itaque Dominus Iesus in membris suis crucifigitur. Vnde *Apoc.* 11. b. Iacebunt corpora eorum in platea ciuitatis quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus illorũ crucifixus est. *sup.* 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Item nota quòd Dñs crucifixus est in Caluaria, sic qui cum eo volunt crucifigi, debẽt crucifigi in Caluaria, i. in pauperibus religionib. non in diuitibus Sed multi nolunt intrare, nisi capillatas. Caluus ab anteriori parte non habet capillos, sed à posteriori. Posteriorũ, inquit, Apostolus *Phil.* 3. c Oblitus ad anteriora me extendo. 2. *Cor.* 6. b. Tanquam nihil habẽtes de temporalibus, & omnia possidẽtes spiritualia. Temporalia enim debent esse à posteriori, vt sint in obliuionẽ.

Moralit.

o Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum.] *Psal.* 68. Dederunt in escam meam fel. *Threnor.* 3. e. Recordare

 paupet

δ paupertatis & transgressionis meæ, absinthij & fellis. *Hab.2.c.* Væ qui dat potum, amico suo fel miscens suum, & inebrians vt videat nuditatem eius.

a Et cum gustasset,] id est, ad os apposuisset.

b Noluit bibere.] Nam sicut *Iob* 6.a.ait. Bibet quis quod gustatum affert mortem? *c* Postquam autem crucifixerũt eum diuiserunt vestimenta eius, &c. [*Ioan.*19.d. dicitur quod fecerunt quatuor partes. Et super vestem meã miserunt sortem.] Videtur planè quòd Dñs habuit quinque vestimenta, quia *Ioan.* 19.d. dicitur: Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem & tunicam. Nullo enim modo videri potest pallium in quatuor partes diuisum, eo quòd quælibet pars huius esset inutilis partientibus. Quia tamen super hoc textus nihil determinat, nec sancti super hoc alicubi, nihil temerè diffinire præsumimus.

E

Marc.15.c. Luc.23.c. Ioan.19.d.

al. Nazarenus.

Moralit. *Moraliter. d* Et super vestem meam,] id est, Ecclesiam [miserunt sortem.] Sic enim modò in electionibus Prælatorum sicut faciunt ludentes ad taxillos, qui plura potest iactare, id est, plura testimonia, lucratur Episcopatum.

e Et sedentes seruabant eum,] id est, obseruabant, sicut post in sepulchro positum.

f Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam,] scilicet, pro qua causa Iudæi eum Pilato tradiderunt. *Isa.* 19. c. Erit altare in medio Ægypti, & titulus Domini iuxta terminum eius, id est, caput.

g Hic est Iesus Nazarenus rex Iudæorum.] Hic est titulus, de quo in *Ps.* Ne corrumpas tituli inscriptionem. Iste titulus est quasi sigillum, in quo debet reformari imago hominis. Sed nota quod in hoc sigillo transuersæ sunt literæ. Nam ibi scribitur Iesus, id est, Saluator, ergo perdi non debuit, perditur tamen hic, ergo transuersa litera est. Item Nazarenus, id est, flos, ergo deturpari non debuit. Rex Iudæorum, non ergo debuit crucifigi à Iudæis. Si autem te ponas in cruce, rectas inuenies literas, quia inuenies te perditum per peccatum, sterilem sine flore, & sine fructu bonorum operum, & ideo debere de terra abscindi. Item seruum diaboli, & ideo debitum ad patibulum inferni.

Moralit. *Moraliter* autem, Pilatus est os malleatoris, id est, confessor, super caput pœnitentis, id est, intentionem, debet titulum scribere hunc, scilicet. [Iesus rex Iudæorum] vt scilicet, per pœnitentiam intendat pœnitens sibi præstari carnis munditiam & regnum æternum. Causam ipsius debet scribere, id est peccata quæ sunt causa crucifixionis eius siue pœnitentiæ, vt legat ea crebra memoratione. Sicut Dauid, qui dicebat, Peccatum meum contra me est semper. Et hoc tribus linguis, quia in corde eius debet esse causa scripta per memoriam, in ore per confessionem, in spe per lugubracitatem. Siue in tribus viribus. In rationabili per memorationem, in concupiscibili per dolorem & lamentationem, in irascibili per iram & detestationem. In his enim tribus quasi triplici scriptura peccata, euidenter legantur, id est, cognoscuntur. Vna autem tantum lingua causam suam scriptam, habet, qui eam recolit, sed non luget, vel detestatur.

h Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, vnus à dextris & vnus à sinistris.] *Isa.*53.d. Et cum iniquis reputatus est. Hi duo significantur per illos duos qui cum Ioseph fuerunt in carcere *Gen.* 40. a. Et isti cum vero Ioseph in cruce. *Mysticè.* Mysticè Duo latrones, duo populi, qui seipsos furati fuerunt Deo, inter quos medius Iesus crucifigitur, sicut dicitur *Ioan.* 19. d, quia pro salute vtriusque crucem pertulit. Sed alter in cruce pœnitet & confitetur, id est, gentes, alter adhuc blasphemus existit, vt Iudæi. Totum ergo humanum genus in cruce præsentis miseriæ positum, sed altera pars, à dextris crucifixa est, quæ pro æternis patitur, altera à sinistris, quæ pro terrenis. *Luc.*14.d. Duo erunt in agro, vnus assumetur & alter relinquetur. [Tunc crucifixi sunt, &c.] *Moralit.* Moraliter, quod Dominus in medio crucifixorum crucifixus est, significat & docet quod in medio pœnitentium est agenda pœnitentia, inter disciplinatos disciplina seruanda. Aliter enim læsionem & scandalum aliorum & periculum proprium non effugies. Vnde *Seneca.* Nihil tam fugiendum quàm dissimilium societas. *Eccl.*13.c. Omnis caro ad similem sui coniungitur, & omnis homo simili sibi sociabitur. *Eccl.*27.b. Volatilia ad sibi similia congregantur. Quòd autem duo latrones cum Domino sunt crucifixi, insinuat quod nobis debemus duos latrones, id est, mundum & carnem crucifigere. Sicut dicit Apostolus de carne. *Gal.* 6. c. Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Caro à dextris, quia ei spiritus cum ea crucifixus per cõpassionem salutem promittit dicens. Hodie mecum eris in paradiso. Latro sinister mundus est, qui Christo Domino insultare non cessat, & Crucem eius irridere, quia crucem pœnitentiæ ad imitationem Christi portantibus exprobrare non cessat. Tres igitur cruces sunt Crux carnis, crux mundi, & in medio crux spiritus. Crux carnis est disciplina cuius quatuor ligna, sunt quatuor partes disciplinæ, vigiliæ, abstinentiæ, labor manuum, disciplinæ. Crux mundi, est contemptus eius, cuius sunt brachia quatuor. Primum est cogitatio breuitatis & vanitatis eius, & est brachium illud ramus præcisus de ligno scientiæ. Secundum est & dextrum desiderium æternorum, quod super omnia in nobis mortificat amorem mundi, desiderium & meditatio æternorum. Tertium brachium est & sinistrum aspernatio temporalium. Quartum quod est principale est assidua mortis meditatio. *Hieronym.* Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Crux spiritus est imitatio Christi. Cuius quatuor brachia sunt. Superius obedientia ad superiores, inferius est humilitas ad inferiores, dextrum benignitas in prosperitate, sinistrũ est patientia in aduersitate. De qua cruce dicitur. *Eph.*3.d. Vt possitis comprehendere, &c. Item nota quod Dominus in Cruce faciem habuit ad Occidentem, in signum quod Ecclesia Occidentalis debebat permanere. Tunc etiam erat meridies. Vnde signum Crucis ipsius cadebat super latronem qui fuit saluatus, ad innuendum quod patientes pro se & pœnitentes saluat, & refrigerat æstum tribulationum eorum.

bere cum felle mixtum. *a* Et cùm gustasset, *b* noluit bibere. *c* Postquam autem crucifixerunt eum, diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, vt impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diuiserunt sibi vestimenta mea, *d* & super vestem meam miserunt sortem. Et *e* sedentes seruabant eum. Et *f* imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam. Hic *g* est Iesus rex Iudæorum. Tunc *h* crucifixi sũt cum eo duo latrones vnus à dextris & vnus à sinistris. *i* Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua & dicentes. *k* Vah qui destruis templum Dei, & in *l* triduo illud reædificas. Salua temetipsum. Si filius *m* Dei es, descende de cruce. *n* Similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus, dicebant: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex

Marc.15.c.

Marc.15.c.

Luc.23.c.

Triplex crux.

i Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua.] *Ps.*21. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Et *alibi*: Ego factus sum opprobrium illis, videbant me & mouerunt capita sua. In hac autem serie dicitur tripliciter improperium Christi. A prætereuntibus à latronibus, à sacerdotibus. Vnde. *Ps* 68. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Vel ex circumstantiis improperantium notatur eorum triplex inconstantia. Operis, ibi, [Prætereuntes] Cordis, ibi, [Mouentes capita sua] Oris, ibi, [Et dicentes.]

k Vah qui destruis templum Dei[Vah interiectio derisoria est. *Iob.*39.c. Cùm audierit sonitum buccinæ, dicit vah. *Isa.* 44.c. Saturatus est & calefactus est & dicit, Vah, calefactus sum, vidi focum.

l Et in triduo illud reædificas, salua temetipsum. *Ier.c.*14.b. Quare futurus es vt fortis qui non potest saluare? Verum quidem est quod subsannabant, quia proprium corpus destruebat, destructionem & dissolutionem voluntariè suscipiendo, & tertia die resurrectionis gloriosum effecit.

m Si filius Dei es descende de cruce.] Nunc escam mordere cœperat diabolus humanæ naturæ in Christo, & iam hamum quo capiebatur sentiebat, & ideo fauces retrahere volens, mare rubrum, id est, sanguinem Christi super se inundans videbat, etiam imminere in proximo sibi submersionem, & ideo vocationem eius suadebat in certamine illo se inferiorem concipiens per blasphemos de pace tractabat. *Isa.*25. Humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius.

n Similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis &

bis & fenioribus dicebant, alios faluos fecit feipfum non poteft faluum facere, fi rex Ifraël eft, defcendat nunc de cruce & credimus ei] Ecce qnomodo moliebatur diabolus per ora detractorum & blafphemantium, vt non folueretur pretium redemptionis noftræ, vt captiuos non redimeret, vt in fempiternum non detineret. Nolebat offerri facrificium noftræ reconcilitationis, vt non ei femper feruire liceret. Nolebat quod biberet calicẽ paffionis & antidoti, quo omne venenum eius expurgandum erat. Mirabiliter autem allegabat diabolus cõtra fe dicens [Si rex Ifraël eft, defcẽdat nũc de Cruce.] mira ftultitia, fi rex Ifraël eft defiftat certare pro Ifrael, & cedat hoftibus fuis, vt fit eis Ifrael in captiuitatem. Si rex eft, fceptrum dimittat quod vtique Crux eft. *Ifa.* 9 b. Factus eft principatus fuper humerum eius. Si rex eft, dimittat baculum in quo pro Ifraele pugnat valde, propugnator ad faluandum.

al. † Deo.

Marc. 15.*d.* *Luc.* 23.*f.*

F

Marc. 15.*e.*

Ifraël eft, defcendat nunc de cruce & credimus ei. *a* Confidit in † Deum, liberet eum nunc fi vult: Dixit *b* enim, quia filius Dei. *c* Idipfum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei. A *d* fexta autem hora tenebræ factæ funt fuper vniuerfam terram vfque ad horam nonam. Et *e* circa horã nonam *f* clamauit Iefus voce magna, dicens: Eli Eli *g* lammazabatani: Hoc eft: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquifti me? *h* Quidam autem illic ftantes & audientes dicebant: Eliam vocat ifte. Et *i* continuò currens vnus ex eis *k* acceptam fpongiam impleuit aceto, & *l* impofuit arundini *m* & dabat ei bibere. *n* Cæteri verò dicebant: Sine, videamus an veniat Elias liberans eum. Iefus autem iterum clamans voce magna emifit fpiritum.

a Confidit in Deum, liberet eum nunc fi vult.] *Pfal.* 21. Sperauit in Domino, eripiat eum, faluum faciat eum quoniam vult eum.

Luc. 23.*f.*

b Dixit enim, quia filius Dei fum.] Hoc patet in *Ioanne.*

c Idipfum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.] Hoc videtur falfum, quia in feruitium diaboli quafi latro bonus dixit: Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum. Ad hoc dicitur, quod hic ponitur plurale pro fingulari. Vel poteft dici & melius, quod primo conuitiatus eft cum alio latrone, fed Chrifto Domino mifertante vifitatus eft & pœnituit.

d A fexta autem hora tenebræ factæ funt fuper vniuerfam terram vfque ad horam nonam.] *Origen.* dicit quod folummodo in terra Iudæorum tenebræ factæ funt, ficut per triduum factæ funt tenebræ per vniuerfam terram Ægyptiorum, nifi in terram Geffen vbi erant Hebræi, fic per fpatium trium horarum in Iudæa. Et hoc vifum eft ei, quia fi in terra gentilium aliquid tam mirandum contigiffet, illud in eorum fcriptis relictum fuiffet. Veruntamen vt *in hiftoriis* habetur, Athenienfes vifis tenebris his, dixerunt Deum naturæ pati, & aram ei conftruxerunt. Hoc prophetatum fuit *Amos.* 7. c. Occidet fol in meridie & obtenebrefcere faciam terram in die luminis. *Iob.* 5.c. Per diem incurrent tenebras & quafi in nocte fic palpabunt in meridie. Meritò autem fexta hora crucifigi voluit Dominus, quia venerat legem perficere, *fup.* 5.b Et ideo tempus perfectionis elegit, quæ per fenarium defignatur. Sexta ætate venit, fexto menfe poft Ioannem. *Luc.* 1. d. hic menfis fextus eft illi, &c. Sexta hora crucifigitur, & fexta feria.

Moralit.

Moraliter. Tenebræ fiunt fuper vniuerfam terram cordis pœnitentis crucifixi, dum tenebras fuas agnofcit, & hæc eft nona plaga qua percutitur nobis Ægyptus iuxta *Origenem fuper Exod.* Tenebris enim tenebras noftras percutimus, dum ignorantiæ noftræ tenebras in nobis agnofcimus & condemnamus. Sol in nobis obfcuratur, dum mundi gloria à nobis defpicitur. *Iob* 31. c. Si vidi folem cum fulgeret, *Pf.* 120. Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.

d A fexta autem hora. &c.] Nota quod Sole naturali patiente eclipfim, omnes res fuum mutant colorem: Sic vero Sole eclipfato omnes mutare debemus colorem compatiendo & dolendo. 2. *Reg.* 1 d. Filiæ Ifraël fuper Saul flete qui veftiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui veftro, id eft, facramenta charitate plena Item debemus mutare colorem ad fimilitudinem eius patiendo. *Galat.* 6. d. Stigmata Domini Iefu in corpore meo porto. Item debemus mutare colorem erubefcendo, confiderando quod cùm inimici eius effemus, ipfe tot & tanta eft pro nobis paffus, & nos pro eo nihil. *Ifa.* 24. d. Erubefcet luna & confundetur fol, id eft, fancti in die iudicii, videntes quæ paffus eft pro eis. His modis facta tenebrofa fponfa dicit. *Cant.* 1 b. Nolite me confiderare quod fufca fim, quia decolorauit me fol. Item nota quod Dominus paffus eft pro nobis maximo feruore

Rom. 5. *b.*

diei, ad innuendum quod ex maximo feruore charitatis patiebatur; & quod per hoc maximè accendi debebat terra cordium noftrorum.

e Et circa horam nonam] Quia per eius mortem nouem ordines Angelorum reparantur.

f Clamauit Iefus voce magna dicens.] *Hebr.* 5. c. Cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus eft pro fua reuerentia.

Marc. 15.*e.* *Ioan* 19.*f.*

g Eli Eli lammazabathani, hoc eft, Deus meus, Deus meus vt quid dereliquifti me,] id eft, pœnis exponi permififti. *Ifaiæ capit. quinquagefimoquarto*, c. Ad punctum in modico dereliqui te. *Ifa. cap.* 60. c. In indignatione mea percuffi te & in reconciliatione mea mifertus fum tui. Quidam dicunt quod Dominus in Cruce dixit centum quinquaginta verfus pfalterii, à vicefimoprimo Pfalmo: Deus Deus meus, vfque ad hunc verfum: In manus tuas commendo fpiritum meum, & hoc in commendationem pfalmorum, qui tot funt. Quia ibi geminat, Deus meus, Deus meus, congruit ei, quia ipfe erat filius eius per naturam & per gratiam.

Marc. 15.*e.*

h Quidam autem illic ftantes & audientes dicebant, Eliam vocat ifte.] Fortè ibi erant aliqui Romani, qui non intelligebant Hebræum, & audierant aliquando loqui de Elia, ideo crediderunt quod tunc ad literam vocaret Eliam in auxilium. Vel etiam ipfi Iudæi potuerunt hoc dicere, non intelligentes quid diceret propter tumultum.

Moraliter. Sic multi audita peruersè recitant. *Ecclef.* 11. d. Bona in mala conuertens infidiatur, & in electis ponit maculam.

Moraliter.

i Et continuò currens vnus ex eis.] *Prou.* 1.b. Pedes eorum ad malum currunt.

k Acceptam fpongiam impleuit aceto.] Sed quid concordat hoc ad præcedentia? Dicendum eft ficut habetur in alio Euangelio, quod dixit: Sitio. Vel tædebat eos ibi tantum morari, vnde vt citiùs moreretur dederant ei acetum in fpongia vt fugeret. Dicitur enim quod acetum propinatum pendentibus in Cruce facit eos citiùs mori. Vel forte crucifixores detulerunt fecum vinum ad bibendum, quod ex calore factum acidum ei propinauerunt.

Ioan. 19.*f.*

l Et impofuit arundini] vt poffet ei porrigere, quia Chriftus eleuatus erat à terra.

m Et dabat ei bibere.] *Pf.* 68. In fiti mea potauerunt me aceto.

Moraliter. Sic iuftis pendentibus in Cruce pœnitentiæ, obiurgationes & maledicta propinant, quæ funt quafi potus amarus & acidus.

Moralit.

n Cæteri verò dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum, Iefus autem iterum clamans voce magna emifit fpiritum.] *Ioan. cap.* 10. d Ego pono animam meam & iterum fumo eam, nemo tollit eam à me, fed ego pono eam à me ipfo. *Lucas* dicit 24 f. Pater in manus tuas commendo fpiritum meum. Hoc exemplo edocens quid faciendum fit fuis in omni periculo tentationis, & in ipfo difcrimine mortis. Tunc enim pater vocandus eft, tunc ei filiali amore medullitus adhærendum eft, tunc potiffimùm eft ei fpiritus commendandus, quia tunc dæmones circa nos affiftunt tanquam leones præparati ad efcam. In manus Dei Patris commendat fpiritum fuum, qui fe totum ponit in voluntate eius. Sic clauftrales in profeffione fpiritum, id eft, voluntatem fuam commendent in manibus Prælati, nec debent refumere vfque in diem refurrectionis, ficut Iefus. Clauftralis igitur qui fuam facit voluntatem, aut nunquam depofuit, aut Chrifti refurrectionem præuenit. *Sap cap.* 3 a. Iuftorum animæ in manu Dei funt, & non tanget illos tormentum mortis: Vifi funt clauftrales in oculis infipientium mori, illi autem funt in Pace.

a Ecce velum templi fciffum eft in duas partes à fummo vfque deorfum. Illud quod erat ante faciem templi, &c.

Myfticè. Velum templi fciffum eft in morte Chrifti,

quia per mortem eius aperta est nobis intelligentia Scripturæ quæ prius erat clausa Iudæis. Vnde. 2. *Cor.* 3. d. Vsque in hodiernum diem cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. *Psalm.* 58 Reuelabit condensa Scripturæ, & ideo in templo eius omnes dicent gloriam.

Et *a* ecce velum templi scissum est in *b* duas partes *c* à summo vsque deorsum. Et *d* terra mota est, *e* & petræ scissæ sunt, & *f* monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierãt surrexerunt. Et *g* exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sãctam ciuitatem, & apparuerunt multis. *h* Cẽturio autem

Marc. 15. *d.* *Luc.* 23. *f.*

b In duas partes] quia tunc aperuit qualiter Nouum Testamentum erat in veteri, & è conuerso.

c A summo vsque deorsum] quia magna & parua Sacramenta sunt manifestata. Item velum peccati diuiditur in culpam, dum culpa tollitur per pœnitentiam, & pœna pœnitentialis tenetur. Item velum diuiditur, cum totum malum quod in nobis est, nobis attribuimus, & Deo totum bonum quod habemus.

d Et terra mota est.] *Psalm.* 17. Commota est & contremuit terra.

e Et petræ scissæ sunt] Adhuc apparent scissuræ & in eis deponunt peregrini Cruces suas.

f Et monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum qui dormierant surrexerunt] Hoc dicitur per anticipationem, quia Christus prius resurrexit. Vnde sequitur.

g Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.] Dicitur *in Euangelio Nazaræorum*, quòd duo qui fuerunt mortui ante circiter annos quadraginta, boni & sancti viri, venerunt in templum post resurrectionem Domini, & non loquentes petientes Pergamentum & incaustum & scripserunt, quomodo illi qui erant in limbo exultauerunt in descensu Domini ad inferos & dæmones tristabantur.

Moralit.

Moraliter.

d Et terra mota est, &c.] Terræ motus significat terrenorum cordium mutationem de feudo diaboli in feudũ Christi, vt mutaretur de malo in bonum. *Psalm.* 76. Hæc mutatio dextræ excelsi Et alib. *Psalm.* 67. Terra mota est, etenim cæli distillauerunt &c. Item. *Psalm.* 59. Sana Domine contritiones eius, quia commota est. Item terra motus, terreni populi, id est, Iudaici motum significat, qui mouendus & dispergendus erat inter gentes: Sicut dicitur *Isa.* 24. a. Ecce Dominus nudabit terram & dissipabit eam, & affliget faciem eius & disperget habitatores eius.

e Et petræ scissæ sunt,] id est corda obstinatione obdurata ad pœnitentiam scissa. De quo *Ioel.* 2. e. Scindite corda vestra & non vestimenta.

f Et monumenta aperta sunt,] id est, corda siue vita gratiæ, quæ oratione & confessione debent aperiri vt inde prodeant mortui in resurrectione vitæ. Nota ordinem. Terra, id est, cor peccatoris mouetur per timorem, petra scinditur per contritionem, monumenta aperiuntur per confessionem, corpora Sanctorum qui dormierunt resurrexerunt, id est, congeries sanctorum operum & totus cœtus virtutum, quæ omnia per peccatum dormierant, per satisfactionem iterum reuixerunt. Et venerunt in sanctam ciuitatem, id est, in animam sanctificatam vnde exierant. Item ibi ipsi peccatores mortui fuerunt per peccatum, resuscitati per pœnitentiam venerunt in sanctam ciuitatem, id est, Ecclesiam. Et tunc debent apparere multis, vt sicut multos per malum exemplum corruperant, sic multos per bonum exemplum ædificent.

h Centurio autem & qui cum eo erant custodientes Iesum, &c.] *Chrysost.* Centurio maximè credit propter hoc, quia cum potestate mortuus est, id est, clamans. Centurio est, qui habet sub se centum milites, huic tradita erat executio crucifixionis. Marcus sic dicit: Centurio autem qui ex aduerso stabat videns quod sic clamans expirasset, ait: Verè hic homo filius Dei erat. Lucas autem sic: Videns autem Centurio quod factum erat, glorificauit Deum dicens: Verè hic homo iustus erat. Rectè autem dicunt videns vel viso, quia mysteria Dominicæ passionis, videntibus, id est, intelligentibus timorem incutiunt & ad glorificandum Deum inducunt. Vnde. *Isa.* 19 c. Erit

Marc. 15. *d.* *Luc.* 23. *f.*

terra Iuda, id est, corpus Domini, Ægypto, id est, peccatoribus in pauorem. Et *Habac* 3. a. Domine audiui auditum tuum & timui, in medio duorum animalium, id est, duorum latronum. Cæci ergo sunt & surdi qui ex lectione Dominicæ passionis nec timorem concipiunt, nec glorificationem: *Isa.* 42. c. Surdi audite & cæci intuemini ad videndum: Quis cæcus nisi seruus meus, & quis surdus nisi ad quem misi nuncium meum?

& qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè filius Dei erat iste. *i* Erant autem ibi mulieres multæ à longè, quæ secutæ erant Iesum à Galilæa ministrantes ei: *k* Inter quas erat Maria Magdalenæ, & *l* Maria Iacobi, & *m* Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.

Marc. 15. *d.* *Luc.* 23. *g.*

i Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ secutæ erant Iesum à Galilæa, ministrantes ei.] *Chrysostom.* Discipulis fugientibus, illæ astiterunt & omnia considerauerunt qualiter clamauit, qualiter expirauit, qualiter petræ scissæ sunt. *Iob* 19. c. Pelli meæ, id est, mulieribus quæ exteriora ministrabant, consumptis carnibus, id est, Apostolis fugientibus, adhæsit os meum, id est, Christus sustentamentum Ecclesiæ, sicut os carnis & pellis. Vnde *versus*. Os Christus, caro discipuli, pellis mulieres. Os remanet, caro disparet, tu pellis adhæres.

k Inter quas erat Maria Magdalena, De qua *Lucæ.* 7. f. Et *Marc. vlt.*

l Et Maria Iacobi,] id est, mater Iacobi minoris, scilicet.

m Et Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi,] scilicet. Iacobi & Ioannis. Moraliter autem istæ mulieres quæ Christum sunt secutæ & ei ministrabant, significant Prælatos, qui in sacra Scriptura mulieres dicuntur, quia matrum & nutricum spiritualium debent habere affectum & sollicitudinem. 1. *Thess.* 2. c. Facti sumus paruuli in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios suos. Debent etiam ministri esse totius Ecclesiæ Dei. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Debent etiam sequi Iesum euntem ad passionem per imitationem & compassionem, *supra.* 4 Venite post me, faciã vos fieri piscatores hominũ. Bene autem à Galilæa dicuntur secutæ, hoc est à rota, vel reuolutione, vel transmigratione, quia tales assumendi sunt Prælati qui reuelatos oculos habent ad spiritualia contemplanda & transmigrauerunt de veteri conuersatione ad nouam, & mundi circuitus atque pericula sunt experti. *Eccl.* 34 b. Vir in multis expertus cogitabit multa, & qui didicit multa enarrabit intellectum. Inter quas prima nominatur Maria Magdalenæ. Maria illuminata & illuminatrix & stella maris & amarum mare. Primum enim oportet esse illuminatos, deinde illuminatores. Primò doctos, postea doctores. Deinde oportet esse stellas maris, id est, in cælo fixos per amorem & desiderium, & contemplationem & per humilitatem paruos videri, longè à terra per contemptum terrenorum, lucidos per doctrinam, portum & patriam huius mundi venientibus & nauigantibus ostendentes: deinde mare oportet esse prælatos, i. cõgregationem aquarum, vt omnia fluenta gratiarum doctrinarum in ipsos fluant, & ipsi non redundent per superbiam & inanem gloriam: Sicut legitur. *Eccl.* 1. b. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Omnia etiam flumina tentationum & tribulationum debent in ipsos intrare, ita tamen vt ipsi non redundent per impatientiam. Omnia flumina aliorum peccatorum debent intrare in ipsos per alueos confessionis, ita vt ipsi non redũdent per contemptum & aspernationem confitentium. Magdalena interpretatur magnifica, vel præmunita, vel turrensis, defensibilis, quæ omnia bene congruunt Prælatis. Debent enim esse magnifici, id est, magna facientes, non tantum magnidici, id est, magna dicentes. Debent etiam esse præmuniti, i. præ aliis muniti munitione virtutũ. Debẽt etiam esse turrentes, i. in turre speculationis & prouisionis & vitæ eminentia existentes. *Is.* 40. b. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion. Secunda est Maria Iacobi & Ioseph mater. Iacobus interpretatur luctator vel supplantator consilij: Sic Prælatus debet esse mater omnium luctantium, contra mundum, carnem, & diabolum, & supplantantium eos, hoc est, verè pœnitentium, qui cum carne luctantur ieiuniis, cum mundo eleemosynis, cum diabolo, orationibus. Et sic supplantatur festinans, id est, diabolus, id est, deiicitur & eius consilium dissipatur

Moralit.

Cùm serò *a* autem factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathia *b* nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. *c* Tunc Pilatus iussit reddi corpus. Et *d* accepto corpore Ioseph, inuoluit illud in sindone munda, & *e* posuit illud in monumento suo nouo, quod *f* exciderat in petra. Et *g* aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti: & abiit. Erant *h* autem ibi Maria Magdalenæ, & altera Maria sedentes contra sepulchrum. *i* Altera autem die quæ est post Parasceuen, *k* conuenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum dicentes. Domine *l* recordati sumus quia seductor ille dixit, *m* adhuc viuens, post trea dies resurgam. *n* Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium, ne fortè veniant discipuli eius & furentur eum, & dicant plebi, surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore. Ait illis *o* Pilatus: Habetis custodiam, ite custodite sicut scitis. Illi *p* autem abeuntes, munierunt sepulchrum, *q* signantes lapidem cum custodibus.

dissipatur: Sicut legitur *secundo Regum decimo-septimo c.* Domini nutu dissipatum est consilium Achitophel. Debet etiam prælatus esse mater Ioseph, id est omnium qui in seipsis spiritualibus dimensionibus crescunt, vel aliorum generatione, sicut sunt doctores & prædicatores. Tertia fuit mater filiorum Zebedæi, qui interpretatur donatio, vel donatus, & significat claustrales, qui specialiter donati sunt Deo. Vnde de Leuitis dicitur *Num. 8.c.* Dono donati sunt mihi. Horum igitur omnium, pœnitentium, doctorum, prædicatorum, & claustralium, debet esse mater Prælatus & eos fouere & nutrire. Hoc etiam aduertendum est quòd Maria bis dicitur, vt duplex amaritudo insinuetur quæ debet esse in prælatis. Prima est amaritudo zeli: De qua *Psalm. 68.* Zelus domus tuæ comedit me. Secunda est amaritudo compassionis. De qua *2.Cor.11.g.* Quis infirmatur & ego non infirmor? quis scandalizatur & ego non scandalizor? Similiter mater bis dicitur propter duplicem solicitudinem quam debent gerere de subditis, spiritualem, scilicet, & temporalem. Vel propter duplex officium, pariendi, scilicet, & educandi, quod debet esse in Prælatis. *Galat.4.c.* Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. *1.Cor.3.a.* Lac dedi vobis potum non escam. *a* Cùm serò autem factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathia] quæ Ramatha dicitur, *1.Reg.1.c.* *b* Nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu, hic accessit ad Pilatum & petiit corpus Iesu] quia non licebat deponere suspensos, sicut nec modo, nisi de licentia. Nota quod datum fuit isti Ioseph qui erat nobilis, vt dicit *Marc.15.d.* vt deponeret Christum de cruce. Et ideo inoleuit consuetudo, vt nunc milites habeant ius deponendi primum suspensum. Quia autem iste erat diues & bonus, non sunt damnandi diuites, quia non res in vitium, sed malefacta cadunt. Dicitur *in Euangelio Nazaræorum*, quod Iudæi illum Ioseph in carcere posuerunt, alligantes eum ad columnam eo quod ita honorificè sepelisset eum: Et quod prius post resurrectionem apparuit ei in carcere quàm Mariæ Magdalenæ, & liberauit eum de carcere.

Moraliter. Marc.15.g. dicit: Nobilis Decurio, id est, decuria. Quæ autem sit nobilitas, quæve diuitiæ eius, dicit *Lucæ 23 g.* Qui erat decurio vir bonus & iustus qui non consenserat consilio & actibus eorum: Hic accessit ad Pilatum & petiit corpus Iesu. Corpus Iesu est Ecclesia, *Coloss.1.c.* quæ pendet in cruce miseriæ & pœnitentiæ. Ioseph prælatus, qui debet esse crescens duobus modis, quos diximus, in se & in aliis. Et debet esse nobilis decurio, id est, nobilis, in decalogi intelligentia & obseruantia. Debet etiam esse diues auro cælestis sapientiæ, & argento sacræ eloquentiæ & margaritis bonorum operum. Debet esse discipulus Iesu, id est, de schola eius mitis & humilis corde. Debet etiam esse ab Arimathia, quæ interpretatur vigilia donationis, id est, vigilans circa subditos sibi datos ad custodiam. Hic petiit corpus Iesu à Pilato, id est, à tyrannis Ecclesiam quam multis afflictionibus affligunt. Idem est ergo accedere ad Pilatum & petere corpus Iesu, quod ingredi ad Pharaonem, & dicere: Dimitte populum, vt sacrificet mihi in deserto. *c* Tunc Pilatus iussit reddi corpus.] Peiores sunt principes & tyranni nostri temporis quam Pilatus, quia ille iussit reddi corpus Iesu, isti autem incessanter affligunt Ecclesiam. *d* Et accepto corpore Ioseph posuit illud in monumento suo,] id est, præparato sibi, [nouo.] Hinc est quod corpus debet poni in pixide immediatè quæ non sit ad alios vsus constituta. *f* Quod exciderat in petra.] *Isa. 22.c.* Excidisti memoriale in excelso, diligenter tibi in petra tabernaculum. *g* Et aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti & abiit.] *Thren. 3. f.* Lapsa est in lacum, id est in limbum vita mea. Et anima lapsa dicitur, quia voluntariè ibi descendit. Posuerunt lapidem super me. De hoc sepulchro dicitur *Isa. 11. c.* Quem gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum.

Marc.15.d. Luc.23.g. Ioan.19.d.

De consf. dist. 1.c. consulto. Marc.15.d.

Moralit.

Exod.5.a.

h Erant autem ibi Maria Magdalenæ, &c.] aspicientes vbi poneretur corpus Iesu. Propter hoc dicunt quidam quod tantum duæ Mariæ venerunt ad monumentum. Sed contra eos est consuetudo Ecclesiæ, quæ repræsentat tres in die Paschæ. Præterea *in Marco* habetur de tribus. Maria Magdalenæ, & Iacobi, & Salomæ. Potest autem dici quod in principio non fuerunt, nisi duæ, sed in resurrectione fuerunt tres.

Marc.16.c.

Moraliter, autem Insinuatur hic qualiter recipi debeat corpus Christi in Pascha. Per hoc autem quod posuit eum Ioseph in sindone munda, notatur quòd debet poni in munda conscientia. De qua sindone dicitur *Prouerb. vlt.c.* sindonem fecit & vendidit & cingulum tradidit Chananæo. Netur autem hoc sindon cogitando, deliberando, consiliando, orditur operando, texitur retractando & decorando. *e* Et posuit illud in monumento suo nouo,] id est, in corde innouato per pœnitentiam. *Ephes.4.f.* Renouamini spiritu mentis vestræ. *f* Quod exciderat in petra,] id est, in Christo. *Isa. 22. c.* Excidisti memoriale in excelso diligenter in petra tabernaculum tibi. *Isa. 51. a.* Attendite ad petram de qua excisi estis. Saxum autem magnum quod aduoluitur ad ostium monumenti, est magna pœnitentia quæ tenet in nobis Iesum per gratiam. *Isa. 30. e.* Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem & non faciet vltra auolare à te doctorem tuum. Duæ Mariæ sunt duæ amaritudines pro irriguo inferiori & superiori. Vel pro malè gestis & bonis non factis. *i* Altera autem die quæ est post Parasceuen.] id est, post sextam feriam, id est in die sabbati. *k* Conuenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum dicentes, Domine.] Nunc primum vocant Dominum.

Moralit.

l Recordati sumus, quia seductor ille] Inuidia non patitur proprium nomen dicere, sed ille.

m Dixit, adhuc viuens, post tres dies resurgam.] Nota quod vocant eum seductorem. Tunc adimpletum est illud *Ierem. 12. b.* Facta est hæreditas mea quasi leæna, secundum aliam literam, quæ sæuit in mortuis

n Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium, &c.] In hoc adimpletum est illud *Ierem. 11. d.* Eradamus eum de terra viuentium, &c.

o Ait illis Pilatus, habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis,] quasi dicat, non tractabo de hoc faciendo, vos si vultis hoc tractetis.

p Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum signantes lapidem cum custodibus.] Sed nonne erat sabbatum? Potest dici quod non fuit opus seruile signare vel sigillare lapidem sicut nec sigillare literas. *q* Signantes lapidem] annulis suis.

Moraliter Attendenda sunt tria diligenter quæ custodiæ Dominici corporis apposita sunt, scilicet, lapis de quo iam diximus, signaculum siue sigillum cuius fractura ostendit Dominici corporis sublationem, tertio custodes. Et hoc in omni sepultura spirituali obseruat Ecclesia spiritualiter. Primum in Baptismo vbi est veteris hominis sepultura, vnde & interrogatur baptizandus vtrum abrenunciet diabolo & omnibus pompis eius. Lapis ad ostium monumenti est firmitas propositi de non relabendo. Secundò imprimitur sigillum, i. character. Tertio custodes, scilicet, patrini. Quod autem baptismus sit sepultura & dominicæ mortis figura, testatur Apostolus. *Rom.6.a.* Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Sic & in sepultura pœnitentiæ In contritionem commoritur vetus homo. Lapidis auolutio est firmum propositum perseuerandi. Signaculum est confessio. Ratione

Moralit.

enim confessionis pœnitentia maximè est sacramentum,id est, sacrum signum.Custodes sunt Confessores &Doctores per exhortationes& consilia sua.Sic etiam in sepultura religionis,prima traditione quam facit in manus abbatis seipsum sepelit quasi monumentum ingrediens,obligatio autem voti est lapidis aduolutio ad ostium monumenti,signaculum tonsura & habitus,custodes,magister nouitiorum, & Abbas,vel Prior.

CAP. XXVIII.

A VEspere autẽ sabbati quæ lucescit in prima sabbati,*b* venit Maria Magdalene & altera Maria *c* videre sepulchrũ.Et *d* ecce terræ motus factus est magnus. *e* Angelus enim Domini descendit *f* de cœlo, & *g* accedens *h* reuoluit lapidem,*i* & sedebat super eum: *k* Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix.

Marc 16.a. Luc. 24.a. Ioan. 20.a.

EXPOSITIO CAP. XXVIII.

VEspere autem sabbati,&c.]Hoc capitulum diuiditur in quatuor partes.In prima parte agitur de aduentu mulierum ad monumentum & apparitione Angeli qui misit eas ad Apostolos resurrectionem Domini nunciare.In secunda agitur de apparitione Domini ad mulieres iussum Angeli peragentes, ibi] Et exierunt citò de monumento. In tertia agitur de fraudulentia principũ Sacerdotum, qui pretio dato corruperunt custodes,vt dicerent Iesum furatum à discipulis ipsis dormientibus,ibi [Quæ cum abiissent, &c.]In quarta agitur de apparitione Domini ad vndecim discipulos in Galilæam, ibi [Vndecim autem discipuli abierunt.]Dicit ergo.

a Vespere autem sabbati.]Nota quod postquam Dominus fuit sepultus sabbatum erat, & Ideo non potuerunt eum mulieres inungere, sed stellis incipientibus apparere,quia tunc licebat eis operari,sicut è conuerso,sexta feria multis apparentibus non licebat eos cibos amplius præparare. Stellis ergo apparentibus in sabbato præparauerunt se & vnguenta emerunt,sed quia nox erat dimiserunt vsque in mane,Dixit ergo, [Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati,] id est,in parte noctis sabbati,id est,in initio siue prima parte lucis Dominicæ. Vnde accipitur hic vespera non pro prima parte noctis, sed pro vltima. Prima autem sabbati secundum Hebræos dicitur dies dominica,id est, prima dies post sabbatum, & secunda sabbati, & tertia sabbati,&c.

b Venit Maria Magdalenæ & altera Maria videre sepulchrum.[Et ecce terræ motus factus est magnus.] Similiter in crucifixione factus est.

e Angelus enim Domini descendit de cælo,& accedens reuoluit lapidem.]Ergo remouit eum à monumento. *Aug.* Quia Angelus aduenit, obsequium suæ seruitutis quod Domino debebat impendit. *i* Et sedebat super eum. Ergo non erat intus sed extra.Contrarium tamen est in Marco. Responsio.Potest dici quod ibi erant duo Angeli, vnus extra,& alius intrà.Vel potest de eodem Angelo intelligi sed Matthæus vocat hic monumentum ipsum sepulchrũ & sic patet quod sedebat extra:Marcus autem vocat monumentum totam illam cameram in qua erat sepulchrum & sic sedebat Angelus intrà monumentum. Sepulchrum enim Domini erat factum ad modum cameræ per excisionem in petra. In hoc autem quod sedebat,Christum regnantem indicat.Sedere enim regnantis est.

k Erat autem aspectus eius sicut fulgur & vestimenta eius sicut nix]candida. In quo significatur quod Dominus in communi resurrectione terrorem incutiet reprobis, & blandus erit electis. Vnde *Ps.24.* Dulcis & rectus Dominus.*Mal.3.a.*Quis poterit cogitare diem aduentus eius,& quis stabit ad videndum eum: Ipse enim quasi ignis conflans,& quasi herba fullonum.

Δ Præ timore

Moral. Moraliter. *a* Vespere autem Sabbati,&c.] quando licebat primò operari,id est,in iuuentute.*Thr.3.d.* Bonum est viro cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. *Prou.22.a.*Prouerbium est,adolescẽs iuxta viam suam,&c.

b Venit Maria Magdalenæ & altera Maria,id est,peccator habens dolorem pro commissis & omissis.vel pro irriguo duplici.

c Videre sepulchrum,]id est,religionem. De hoc sepulchro dicitur.*4.Reg.13.d.*Quidam sepelientes hominem,viderunt latrunculos & proiecerunt in sepulchrum Elisei, & ad tactum ossium eius suscitatus est. Homo mortuus peccator,latrunculi dæmones,sepulchrum verò Elisei, id est, Dei nostri saluatoris,id est,Christi est claustrum. Ossa Christi tangere, est fortia opera imitari vt quod ieiunauit quadraginta diebus, quod pauper fuit & huiusmodi Sed quidam nolunt tangere ossa, sed carnem, dicentes contra abstinentiam, Dominus bene comedebat, quia potator vini dicebatur. Alij tangunt vestimenta dicentes:Dominus habuit plures tunicas.Sed videat quod non legitur habuisse plures vestes nisi in passione & hoc ad illusionem.Tangat ergo peccator ossa si vult resuscitari. Et tunc stabit super pedes suos,id est, dominabitur affectibus conculcans. De hoc sepulchro etiam dicitur. *3. Reg.13.g.* de Addo facto propheta. Cum mortuus fuero,inquit, sepelite me in sepulchro in quo vir Dei sepultus est. Sic aliqui quando mortui sunt vel per infirmitatem, vel per senectutem volunt intrare religionem. Sed nota quod in hoc sepulchro multi suscitantur à phytonissa, vt dicitur de Samuele.*1.Reg.28.b.*Phyton ventriloquus vel Abyssus,& significat aliquos claustrales,qui largi sunt in epulis, qui etiam habent abyssum pecuniæ, per quæ suscitantur in prælationes. Quidam veniunt videre sicut exploratores quibus potest dici illud. *Gen.42.c.* quod dixit Ioseph fratribus suis. Per salutem Pharaonis exploratores estis.Alij autem veniunt videre vt intrent.Et hi boni sunt de quibus dicitur *Ioan. 1.f.* Magister vbi habitas, veni & vide.

d Et ecce terræ motus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo.] Hoc est postquam intrauit claustrum & videt quantitatem suorum peccatorum, & pœnarum quas meruerat pro illis,tunc mouetur cor eius, & hoc quia Angelus Domini,id est ; gratia descendit de cælo.*Iacob. 1.c.* Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est,&c.Et hoc est quod dicit.*Psalm. 113.*A facie Domini mota est terra.*Exod.19.c.*Totus mons id est,cor hominis prius elatum per superbiam cœpit fumigare,id est, resolui in compunctionem & lacrymas.*Ps. 143.*Tange montes & fumigabunt. *Ioan.5.a.*Angelus Domini descendebat in piscinam & mouebatur aqua.

g Et accedens reuoluit lapidem,]id est,duritiam claustri vt possit eam sustinere.Hoc facit gratia.*Iob 28.a.*Lapidem caliginis,id est,duritiam claustri & vmbram mortis, quia tentatis de austeritate claustri videtur quod claustrum sit quasi mors,diuidit torrens,id est,gratia à populo peregrinante, id est, à claustralibus qui non reputant se habere hic manentem ciuitatem in gratia inebriat,vt non sentiant aliquam duritiam in claustro. *Ps.35.* Inebriabuntur ab vbertate domus suæ.

i Et sedebat super eum.]Lassus sedet& quiescit,sic gratia facit hominem sedere & quiescere in duritia claustri. *Iob 6.d.* Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

k Erat autem aspectus eius sicut fulgur & vestimenta eius sicut nix] candida.Tangit duplicem effectum gratiæ quia mundat, quod notatur cum dicit] vestimenta eius, &c.]Item accendit,& inflammat.Vnde dicit, [Erat aspectus eius sicut fulgur.] Hic est spiritus duplex Elisei quẽ petiit fieri in se. *4. Reg. 2.b.* Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion,& sanguinem Ierusalem lauerit de medio, eius ecce munditia,in spiritu iudicij & spiritu ardoris,ecce inflammatio.*Is.4.g.* Aliter.

e . Angelus enim Domini descendit de cælo.] Angelus prædicator, qui debet descendere per compassionem & corporalem visitationem ad peccatores qui sunt in mundo.

f De cælo,]id est,de altitudine contemplationis & sanctæ conuersationis.

g Et accedens] ad monumentum, id est, peccatores per mansuetudinem & affabilitatem.*Ec.4.a.*Congregationi pauperum affabilem te facito

h Reuoluit lapidem,]id est, velamen Scripturæ & duritiam à cordibus peccatorum per consolationem & remissionem veniæ & gloriæ. Deinde sedere super lapidem, id est, cum peccatoribus moram facere quousque plenius informentur in bono.

h Erat autem aspectus eius sicut fulgur & vestimenta eius sicut nix.] Debet enim prædicator luminositate scientiæ esse coruscans & ardore zeli flammeus,puritate autem conuersationis niueus.

Item fulgor fulget, vrit, findit,& fœtet. Si prædicator debet esse fulgens, vrens,findens,& fœtens.

De doctrina fulgeat, exemplo vrat, discretione findat, sibi fœteat memoria peccatorum.

Debet etiam habere vestitum niueum, id est, candidum per innocentiam, frigidum per continentiam. Et tunc fiet quod sequitur.

* Præ timore

Præ *a* timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. *b* respondens autem Angelus dixit mulieribus: *c* nolite timere vos: *d* scio enim quod Iesum qui crucifixus est quæritis: *e* non est hic *f* surrexit enim sicut dixit. *g* Venite & *h* videte *i* locum vbi positus erat Dominus. Et *k* citò euntes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedit vos in Galilæam: ibi *l* eum videbitis, ecce prædixi vobis. Et *m* exierunt citò de monumento cum *n* timore & *o* gaudio magno *p* currentes nunciare discipulis eius. Et *q* ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illæ autem accesserunt, & *s* tenuerunt pedes eius, & *t* adorauerunt eum. Tunc *u* ait illis Iesus: Nolite timere. *x* Ite nunciate fratribus meis vt *y* eant in Galilæam, ibi *z* me videbunt. *a* Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem & nunciauerunt principibus Sacerdotũ omnia quæ facta fuerant. Et *b* congregati cum senioribus consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes:

A *a* Præ timore autem eius exterriti sunt custodes & facti sunt velut mortui.] Ecce quod terribilis malis.
b Respondens autem Angelus dixit mulieribus, nolite timere vos] discretiuè, quasi dicat, vos estote securæ non custodes.
d Scio enim quod Iesum, qui crucifixus est quæritis, non est hic,] per præsentiam carnis *f* Surrexit enim sicut dixit.] *Hier.* dicit,
Marc.16.b. Luc.24.a. quod media nocte re-
B surrexit. Quod probat duabus rationib. Vna est, quia resurrectio significata est. *Iudic.16.a.* per Samsonem, qui tulit media nocte portas Gazæ, quæ munita interpretatur, id est, corpus Christi quod fuit castrum munitum cõtra diabolum, in supercilio montis portauit id est, in gloria Resurrectionis. Hoc etiam
Marc.16.b. Luc.24.a. probat ex institutione Apostolorum, qui instituerunt in primitiua Ecclesia missam decãtandam in Pascha media nocte, in signum Resurrectionis Domini, vnde & nos in sancto sabbato Paschæ in missa quæ tardè cantatur, facimus memoriam de illa nocte, & in benedictione cerei. *Aug.* autem dicit quod surrexit diluculo. Quod probat, quia quadraginta horis fuit in sepulchro, in die Parasceue per quatuor horas & tota nocte sequenti, & die, ecce vigintiocto horæ, & tota die sabbati per duodecim horas, quæ cum prædictis faciũt quadraginta. *Ps.56.* Exurge gloria mea, exurgam diluculo.
g Venite & videte locum vbi positus erat Dominus.] De Resurrectione Domini hoc aduertendum est, quod nec visa est, nec scita nisi ex postfacto testimonio Angelorum vacuitate monumenti in signis linteaminum, tandem ipsius Domini testimonio confirmata, miraculis verò tribus glorificata. Primum fuit quod clauso monumento & integro signaculo exiuit. Secundum certifica Angelorum apparitio. Tertium terræ motus.
k Et citò euntes dicite discipulis eius quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, &c.] In monte Thabor eum viderunt qui est in Galilæa.
Moral. * Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, &c.] Milites custodes Pilati sunt principes & tyranni. Omnes enim aduentu boni prædicatoris terrentur, & sunt velut mortui. *Rom.13.a.* Vis non timere potestatem? Bonum fac &c. *b* Respondens autem Angelus dixit mulieribus] id est, pœnitentibus. *c* Nolite timere vos,] *Luc.12.d.* Nolite timere pusillus grex. *d* Scio enim quod Iesum qui crucifixus est quæritis.] Crucifixum quærit qui per pœnitentiam Iesum quærit, non purpuratum, vt quidam. Contra quos *Bern.* Nimis delicatus est miles qui vult gaudere cum mũdo & regnare cum Christo. Sic etiam debent prædicatores & claustrales volentibus intrare claustrum. Scio quia vos crucifixum quæritis. *Aug. in libro quarto de Symbolo.* Si amatur vita, quare non quæritur vera? Quæritur à quibusdam, sed non inuenitur, quia vbi non est, quæritur. *Os.5.b.* In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærendũ Dominum & non inuenient. Quid mirum? Non est ipse custos porcorum vel boum. *1.Cor.9* b Nunquid de bobus cura est Deo? *Luc.24.a.* dicit: Quid quæritis viuentem cum mortuis? id est, vitam in loco mortis, scilicet in sepulchro *e* Quod potest referri ad illos qui in claustro quod est monumentum vel locus mortuorum, delicias mundi quærunt. Hoc enim in claustro quærere, est vitam in morte quærere. *e* Non est hic, surrexit enim sicut dixit. Hoc veraciter de multis claustralibus potest dici, quod surrexit Dominus & abiit & non est ibi, tamen locus & habitus est ibi. Et hoc est quod sequitur.
g Venite] operando. *h* Et videte] intelligendo. *Ps.118.* A mandatis tuis intellexi. Et alibi. *Ps.111.* Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Vel.
g Venite] credendo. *h* Et videte] intelligendo *Is.7.b.* Nisi credideritis, non intelligetis *i* Locum vbi positus erat Dominus,] *Ioan.20.b* dicit, corpus autem Iesu non inuenerunt, sed tantum sudarium & linteamenta quæ erant signa quod ibi fuerat. Sic in multis claustralibus, sudarium & linteamenta, id est, habitum monachalem, qui est sudarium monachorum, quia in eo sepeliuntur, & claustrum, id est, locum ipsum qualemcunque posses reperire, sed Iesum non reperies, quia surrexit, non est hic *1.Reg.19.c.* Porro Dauid abiit & aufugit & saluatus est, tulit autem Michol statuam & posuit eam super lectum & pellem pilosam caprarum ad caput eius & operuit eam vestimentis, cumque venissent nuncij Saul, inuẽtũ est simulachrum super lectum & pelles caprarum. *k* Et citò eũtes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce precedet vos in Galilæam] id est, in reuelationem pœnitentiæ, G
vel æternæ gloriæ. Talis enim debet esse finis prædicationis. *l* Ibi eũ videbitis sicut prædixit vobis. [Ibi enim Dominus reuelabitur. *1.Cor.13.d.* Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. *Is.60.a.* Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. Similiter videbitur in monte Thabor in pœnitentia. *m* Et exierunt de monumento.] scilicet Maria Magdalene & altera Maria: Sic claustrales non debent esse prompti ad exeundum de claustro quod est monumentum, sed ad vocem gratiæ vel prælati debet exire. *Cant.5.a.* Vox dilecti mei pulsantis, &c.
n Cum timore] ne eleuetur quando exhibetur ei honor
o Et gaudio] ne deprimatur per contemptum. Machabæi præliabantur prælia Domini cum lætitia. Ecce duo molæ, timor & gaudium, de quibus *Deut.24.b.* *Psalm.2.* Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.
p Currentes nunciare discipulis] qui pigros significant qui torpent Parisius. *Prou.6.b.* Vsquequo piger dormiet. *Prou.24.b.* Erue eos qui ducuntur ad mortem, & eos qui trahũtur ad interitum liberare non cesses. Si dixeris vires non suppetunt, qui inspector est cordis ipse intelligit & saluatorem animæ tuæ nihil fallit. *q* Et ecce Iesus occurrit simul.] Occurrentes mutuò se vident. *Isa.64.b* Occurristi lætanti & facienti iustitiam. Facilè potest currere cum quo via currit, & cui illa occurrit. *Amos 6.d.* Nunquid currere queunt in petris equi? [Dicens, auete.] Sic Booz ait messoribus, id est, prædicatoribus qui colligunt frumentum Domini, id est, animas sanctas. *s* Et tenuerunt pedes eius.] in quo notatur esse verus homo. *t* Et adorauerunt eum.]
In quo ostenditur esse verus Deus, *sup.4.b.* Dominum Deum tuum adorabis, &c. *Moral.*
Moraliter. Pedes Domini sunt prædicatores, *Deuter.33.a.* Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina eius. *Chrysost.* Vellet aliquis vestrum esse secundum illas mulieres, potest nunc non solum pedes tenere, sed & manus pedes. *u* Tunc ait illis Iesus, nolite timere.] *Prouerb.vlt.d.* Lex clementiæ in ore eius. *x* Ite nunciate fratribus meis.] De quibus *Ps.21.* Narrabo nomen tuum fratribus meis. *y* Vt eant in Galilæam] quæ interpretatur transmigratio, scilicet, vt transeant de vitiis ad virtutes. Galilæa ergo est pœnitentia. *z* Ibi me videbunt.] Hoc est quod Dominus videtur in rubo ardente, scilicet in pœnitentia. *Exod.3.a.* *a* Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus, &c.] Custodes boni Prælati, qui videntes sanctitatem claustri nunciant in ciuitatem mundi, vt per exemplum suum reuocentur ab immunditiis suis. De hac ciuitate *Naum.3.a.* Væ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena Sed nota quod nunciauerunt principibus sacerdotum, non turbis. Si enim nunciassent turbis, non diuertissent eos à veritate, & ipsi mansissent in bono, vnde in principio non est prædicandum magnatibus sed minoribus. *Ps.136.* In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Salices per superbiam erecti sunt, qui habent humorem temporalium & infructuositatem bonorum operum, qui sunt in fluxu deliciarum.
b Et congregati cum senioribus consilio accepto *f* pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes.] Supra emerunt veritatem ad perdendum, modò redimunt falsitatem ad perdendum: Nec dicitur pro quanto.

Dicite quia

a Dicite quia diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum nobis dormientibus. Et ſi hoc b auditum fuerit à præſide, nos ſuadebimus ei, & c ſecuros vos faciemus. At illi d accepta pecunia, fecerunt ſicut erāt edocti. Et e diuulgatum eſt verbū iſtud apud Iudæos vſque in hodiernum diem. f Vndecim autem diſcipuli abierunt in g Galilæam in montem vbi conſtituerat illis Ieſus. Et videntes eū h adorauerunt, quidā autem dubitauerunt. k Et accedens Ieſus l locutus eſt eis dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in m cælo & in terra. n Euntes ergo docete o omnes, p baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti; q docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et r ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ſ ad conſummationem ſæculi.

Explicit Euangelium ſecundùm Matthæum.

a Dicite quia diſcipuli eius nocte venerunt & furati ſunt eum nobis dormientibus.] Si vellent furari, nondum cuſtodito ſepulchro hoc feciſſent in prima nocte quia tunc nullus aſſuit ſepulchro. Quid autem volunt ſudaria myrrhæ affixa, non ſolum inuitam feciſſent ei nudantes corpus, ſed & periculo ſe immiſiſſent tardantes, quia gluten eſt tenax, myrrha. *Chr.* Neq; formā mendacij habebat quod dicebant qualiter furarentur homines pauperes & idiotæ neque appropinquare audentes? *Chr.* Ad minus confortentur quod non erat ibi corpus. Moraliter, per incuriam Prælatorum multoties furatur diabolus animas ſubditorum. *Iſ.* 56 d. Dormientes & amantes ſomnia. 3. *Reg.* 3. c. Mortuus eſt filius mulieris huius nocte dormiēs quippe oppreſſit eum.

Moral.

Nota autem quod Dominum aliqui furantur, alij emunt, alij rapiunt violentia, alijs gratis datur. Furatur Dominum qui occultam pœnitentiam agit ſub habitu ſæculari & pulchritudine veſtium. De hoc furto 4. *Reg.* 11. a. Tollens autem Ioſaba Ioas furatus eſt eum. Ioas memoria Domini interpretatur, hic eſt Chriſtus qui infigit in cordibus noſtris memoriam Dei Patris. Ioſaba ſecuritas, & ſignat paupertatem, qua eſt pœnitens filius Dei Patris. Illud pretioſiſſimum furtum emunt qui apertè pœnitent. *Iſ.* 55. a. Venite, emite abſque argento vinum & lac, id eſt, Chriſtum & regnum cælorum, abſque vlla commutatione, quia incomparabile eſt præmium gloriæ pretio pecuniæ. Violenter rapiunt qui inæſtimabiles faciunt pecunias. Hi ſignantur per Iacob qui luctatus eſt cum Angelo, & noluit illum dimittere antequam habuiſſet benedictionem. *Gen.* 32. f. *ſup.* 11. b. A diebus Ioannis Baptiſtæ regnum cælorum vim patitur & violenti rapiunt illud. Datur puſillis gratis, qui moriuntur poſt Baptiſmum qui nunquam aliquid meruerunt. *Luc.* 12. d. Nolite timere puſillus grex, complacuit enim patri veſtro dare vobis regnum.

b Et ſi hoc auditum fuerit à præſide nos ſuadebimus ei] ne quicquam à vobis exigat.

c Et ſecuros vos faciemus, quia eritis abſque periculo.

d At illi accepta pecunia fecerunt ſicut erant edocti.] *Chr.* Non mireris ſi pecuniæ milites ſuperauerūt quæ apud diſcipulum tantam oſtenderunt ſeruitatem. *Ec.* 10. b. Pecuniæ obediunt omnia. *Ec.* 10. b. Nihil iniquius quam, &c.

Moraliter. Sicut dona fecerunt illos cuſtodes à veritate obmuteſcere, ſic plurima de prædicatoribus accidit. Quod ſignatum eſt. *Dan.* vlt. e. quod Daniël poſuit adipem & pilos in ore draconis, & ſic eum occidit. Os draconis, os prædicatoris qui flatu ſuo debet omnes accendere. In ore cuius aliquando ponitur adeps, id eſt, poſſeſſionum dilatatio. Pili qui renaſcuntur ſunt redditus annui, & ſic mutus fit à prædicatione. Pix tenax eſt pecunia, quæ adhæret ſuper omnia. Tales non poſſunt ſonare ſicut nec chordæ vnctæ.

Moral.

e Et diuulgatum eſt verbum iſtud apud Iudæos vſque in hodiernum diem.] Adhuc mundo dicunt Iudæi quod diſcipuli furati ſunt Dominum, & dixerunt eum reſurrexiſſe à mortuis. *Ierem.* 8. b. Apprehenderunt mendacium & noluerunt reuerti. f Vndecim, &c.] de Ieruſalem. g In Galilæam, &c. viuum [adorauerunt] *Ec.* 35. c. Qui adorat Deum in oblectatione ſuſcipietur. Moraliter.

Moral.

f Vndecim autem diſcipuli, &c.] Vndenarius numerus eſt tranſgreſſionis & imperfectionis. Tranſgreſſionis, quia denarium tranſit. Imperfectionis, quia ad duodenarium numerum non peruenit. Per quod duo notantur, ſcilicet, commiſſio & omiſſio, quæ ſunt in diſcipulis Domini, id eſt, in Prælatis & Doctoribus. 1. *Eſd.* 8. a. Manus Principum & Magiſtratuum in hac tranſgreſſione prima fuit. Et tamen ipſi laborant vt videant Chriſtum in monte, cum nondum abierint in Galilæam, id eſt, in tranſmigrationem, ideo non vident eum glorioſum, ſed ſicut Ægyptij paruulum & profugum. *ſup.* 2. c. Clauſtrales iam in Galilæa tranſmigrauerunt de mundo non amplius redituri. Aſcendant igitur in montem contemplationis & videbunt Dominum glorioſum id eſt. Quidam autem dubitauerunt, putantes eum eſſe ſpiritum quem videbant vt dicit *Luc.* 24. f. Vel ſicut alij putabant phantaſma eſſe, quia ambulabat ſuper aquas, *ſup.* 14. c. Nota autem quod eſt dubitatio tarditatis, ſicut Thomas dubitauit. *Ioan.* 20. f. Thomas qui dicitur Dydimus. Item admirationis, ſic omnes. *Luc.* vlt. f. Illis autem non credentibus & admirantibus præ gaudio. Item ratiocinationis, ſic Maria. *Luc.* 1. d quomodo fiet iſtud quoniam virum non cognoſco. Item erroris, ſic Iudæi. *Ioan.* 10. c. Si tu es Chriſtus, dic nobis palam. Item pietatis, ſic Ioannes Baptiſta, *ſup.* 11. a. Tu es qui venturus es, an alium expectamus?

Dubitatio multiplex.

Et accedens Ieſus, &c.] Non ſolum corporaliter, ſed magis ſpiritualiter. *Gen.* 27. d. Accede ad me, & da mihi oſculum. *Iac.* 4. a. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis.

l Locutus eſt eis dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas] *Ioan.* 16. c. Omnia quæcunque habet pater, mea ſunt, *ſup.* 11. d. Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo. Quare non dicit omnis ſapientia vel charitas? Nunquid, melior eſt poteſtas quàm charitas? Non: Sed de illa magis dubitauit. *Sap.* 12. c. Subeſt tibi cum volueris poſſe.

m In cælo & in terra, &c.] *Chry.* Cur non dicit, & in inferno? Quia planum erat. *Phil.* 2. b. Vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, &c. *Apoc.* 1. d. Qui habet claues mortis & inferni.

n Euntes ergo docete omnes gentes] Reuocat hoc quod *ſup.* 10. a. præceperat: In viam gentium ne abieritis. Dicit ergo, [Euntes ergo docete:] Contra ignaros qui officium prædicationis aſſumunt. Quid docebunt? Non computare in annos, ſed.

o Omnes gentes] contra acceptores perſonarum.

p Baptizantes eos in nomine Patris, &c.] Hic datur forma baptizandi. q Docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis.] Omnia dicit, fidem, ſpem & charitatem. *Ioan.* 14. c. Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt qui me diligit. *Leu.* 18. a. Facietis iudicia mea & præcepta ſeruabitis. r Et ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus] *Chr.* Quia magna iniunxerat confortans ait: [Et ecce ego vobiſcum ſum.] *Iſa.* 7. c. Ecce virgo concipiet & pariet, &c. *Prou.* 8. d. Deliciæ meæ ſunt eſſe cum filiis hominum. *Chr.* Moyſi dicit Dominus: Ego ero tecum. *Ex.* 3. c. Et Ieremiæ: Ego ſum tecum. *Ier.* 1. b. *Ez.* ſimiliter 2. c. Illi ad vnā gentem miſſi ſunt, & tamen multoties recuſabāt, nihil tale loquūtur tranſmiſſi in orbem terrarum. Nonne vna tunica induti & calceati circumeunt & omnes ſuperati ſunt?

ſ Vſque ad conſummationem ſæculi.] Non dicit, vſque ad finem vitæ, ſed vſque ad conſummationem ſæculi, in quo omnes ſequaces eorum connumerat. *Chr.* Rememorat eis conſummationem, ne præſentia ſolùm inſpiciant quæ ſimul cum præſenti vita diſſoluentur, ſiue triſtia, ſiue iucunda, ſed futura bona ſine falſa menſura. Non meminit Iudæorum, non improperauit Petro negationem, nec cæteris. *Leu.* 19. d Non memor eris iniuriæ ciuium tuorum. *Gen.* vlt. c. Pater tuus antequam moreretur præcepit nobis, vt hæc tibi verba illius deferremus: Obſecro, vt obliuiſcaris ſcelerum fratrum tuorum & peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te.

Decem Chriſti appari- tiones.

- Prima Mariæ Magdalenæ. *Ioan.* 20. c.
- Secunda eidem cum alia, *hic* vlt. b.
- Tertia Petro, *Luc.* vlt.
- Quarta duobus diſcipulis euntibus in Emaus, *Luc.* vlt. e.
- Quinta ipſis reuerſis in Ieruſalem. *Luc.* vlt. f & decem Apoſtolis abſente Thoma, *Ioan.* 20 e. Hæ quinque apparitiones fuerunt in die reſurrectionis
- Sexta poſt octo dies in Ieruſalem omnibus Apoſtolis præſente Thoma *Ioan.* 20 f.
- Septima ad mare Tyberiadis, *Io.* 21. b.
- Octaua omnibus vndecim in Galilæa, *hic* vlt. d.
- Nona in cœnaculo ipſis ſonantibus. *Marc.* vlt. c.
- Decima in monte Oliueti, *Act* 1. a.

Explicit Poſtilla Domini Hugonis Cardinalis ſuper Matthæum.

REVE

Reuerendissimi
In Christo Patris, & Domini
DOMINI HVGONIS, &c.
Cardinalis.

In Postillam super Marcum,

PROLOGVS.

Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. *Is.* 10.f. Ad literam, quia quæ Matthæus profusius dicit, iste colligit in summa. Allegoricè: Itē hæc consummatio est filius Dei, qui abbreuiatus in carne consummauit Scripturas in sua Passione dicendo: Consummatum est. *Ioan.*19.f. Inundauit iustitiam in Resurrectione, & quando sanctos Patres eduxit in sanguine Testamenti, vt dicit *Zac.*9.c. Alibi: Eripuit à seruitute. Ad huiusmodi similitudinem liber iste qui de eo scriptus est consummatio abbreuiata dicitur. Agit igitur de eius Incarnatione licet perpauca, quod patet, quia dicitur *in Prologo*. Non solum verbum carnem factum esse, &c. Latius tamen de Passione & Resurrectione. Huius libri abbreuiatio designata est. *Dan.*9.f vbi dicitur. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & supple septuaginta hebdomades super vrbem sanctam tuam. vt consummetur præuaricatio & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas & adducatur iustitia sempiterna In qua autoritate breuiter notatur continentia huius libri & diuisio. Septuaginta hebdomades, septē vt ita dicam, propter denominationes sunt, duo septenarij super populum, & duo super vrbem, & sic tertio sequitur finis in Passione Christi. Habet itaque tres partes liber iste. In prima ponit quatuordecim beneficia siue miracula vsque ad decimū capitulum, & hæc per modū abbreuiationis breuiter pertransit vsque ad tricesimum annum Christi, & hoc super populum, quia pertinent ad confirmationem propter Deū. In secunda parte ponuntur quatuordecim ad institutionem ciuitatis Ierusalem pertinentia, & hoc à decimo capitulo vsque ad quindecimum. Hi sunt duo septenarij super vrbem. In tertia parte agitur de Passione Christi & resurrectione. In quorum primo, scilicet, Passione, consummatur præuaricatio in Iudæis reprobis, & peccatum finē accepit in electis. In secundo, scilicet in Resurrectione adducit iustitiam sempiternam. Causa efficiens est ipse Marcus, vel gratia Dei, vel rogatus discipulorū Petri ad quorum petitionē scripsit Euangelium, quod & Petrus confirmauit. Vnde *in secundo libro Ecclesiasticæ historiæ*, Petrus vt per Spiritum sāctum religiosè spoliatum se comperit, furto delectatus est fidem eorum per hoc deuotionēque considerans factumque confirmauit & in perpetuam legendam Scripturam Ecclesiis tradidit. Sic dicit *Clem. in 6. disp. lib.* Causa materialis est Christus & opera eius. Causa formalis modus agendi, multus.n. est in sentētiis, sed paucus in verbis Causa finalis assumitur *Io.*20 g vbi dicitur. Hæc autē scripta sunt vt credatis, & vt credendo vitā habeatis

Explicit Prologus Auctoris

Reuerendissimi
in Christo Patris, & Domini
DOMINI HVGONIS, &c.
Cardinalis.

Prologi S. Hieronymi in Euangelium secundum Marcum.

EXPOSITIO.

Marcus Euangelista Dei, &c.] Huic autē operi præmittitur prologus, qui diuiditur in quinque partes. In prima parte commendatur autoritas. In secunda locus ostenditur vbi scripsit, ibi [in Italia, &c.] In tertia, quomodo scripsit, ibi [Ostendens in eo. &c.] In quarta, qua de causa [Denique cū perfecti Euangelij, &c.] In quinta, rediit ad commendationem autoritatis. ibi [Deniq; amputasse, &c.] In prima parte commēdatur à quinque. Primò, à dignitate. ibi [Euangelista.] Secundò, à professione, ibi [Et Petri in baptismate filius] Vnde 1. *Pet.* vlt.d. Salutat vos Marcus filius meus. Tertiò, à statu ante fidem, ibi. Sacerdotium in Israël. Quartò, à genere ibi [Secūdum carnem Leuita. Quintò, à fide, ibi [Conuersus ad fidem Christi.] Et notandum quod hic procedit secūdum ordinem artificialem, in quo magis dignum præponitur minus digno. E conuerso secūdum ordinem naturalem, &c. Dicit ergo. *a* Marcus] quod interpretatur excelsus mandato. Et est commendatio à nomine. *b* Euangelista Dei] à dignitate officij in fide. *c* Electus] non se ingerens. *Heb.*5 a. Nemo sibi assumat, &c. *d* Et Petri in baptismate filius] à professione. 1. *Pet.* 5.d. Salutat vos Marcus. *e* Discipulus, ab autoritate magistri. *f* Sacerdotium in Israel agens] à dignitate prioris officij, vel ab ordine.

Incipit Prologus
SANCTI HIERONYMI
In Euangelium secundum Marcum.

Marcvs *b* Euangelista Dei *c* electus & *d* Petri in baptismate filius atq; in diuino sermone *e* discipulus, *f* sacerdotium in Israël agens secundū *g* carnē Leuita, *h* conuersus ad fidem Christi *i* Euangelium in *k* Italia scripsit, *l* ostendens in eo *m* quid & generi suo deberet & Christo. *n* Nam initiū principij in voce propheticæ exclamationis, instituens *o* ordinē Leuiticæ electionis *p* ostēdit, vt *q* prædicans prędestinatum Ioannem filium Zachariæ in *r* voce *s* Angeli *t* annunciātis emissum. *u* Non solū verbū carnem factū, *x* sed & corpus Dni in *y* omnia *z* per verbū

g Secundum carnè Leuita.] Hoc à genere, quia Leuiticus fuit. *h* Conuersus] à fidei professione. *i* Euāgelium] ab officio ministerij. *k* In Italia.] ecce secunda pars, quæ ostendit vbi scripsit, Græcè secundū quosdam, cuius signum est quia diuersas habet translationes. *l* Ostendens in eo.] Ecce tertia pars *m* Quid & generi suo deberet & Christo. *m* Quid generi suo scilicet reuerentiam quia ab Isaia incipit *Inf.* sup. quod ex genere debeat Christo, hoc scilicet Euangelium scribere & eius vtramque naturam aperire credētibus. vel generi, i. prophetis, quorū prophetias debet exponere & aliis prædicare. *n* Nā initium, quod propriè est tituli & incipit ibi [Initiū, &c. Principij quod propriè est nationis, & incipit ibi. [Fuit Ioannes.] Vnde sic exponendum est. Initium principij, id est, initiale præmissum principio. Et loquitur metaphoricè: Sicut semen quādiu latet sub terra dicitur initium, quando emergit principium, quando per articulos distinguitur exordiū Vel per Endiadim [Initium principij] id est, initiale principium vel principale initium. Vel, [Initiū principij] quia ad confirmandum principium narrationis sunt prophetię pręmissæ summa expositionis. Et hoc. [Initiū principij in voce propheticæ exclamationis instituens] i. à testimoniis Prophetarum incipiens, quibus tanquam præconibus cōuenit clamare quasi in modum tubæ. *o* Ordinem Leuiticæ electionis] i. dignitatem Tribus Leuiticæ in ministeriū suum à Deo electæ. Vel [Ordinem Leuiticæ electionis,] i. electæ Leuitici ordinis, de quo ordine, sc. Prophetæ electi sunt & præcursor Domini. *p* Ostendit] hoc ipso. *q* Vt prædicans prædestinatum Ioannem filium Zachariæ.] id est, solà Dei gratia creatū, sicut prædestinatio est ex sola Dei gratia. *r* In voce contra vsum & legem naturæ, quia vterque parentum processit in diebus suis. *Luc.* 1.a. *s* Angeli] Gabrielis scilicet. *t* Annunciantis emissum,] id est, edictūm vel promissum. Angeli, dico, annonciantis, quia eius natiuitas vel promissio prænunciata est ab Angelo. Et hæc eadem per duas prophetias ostenditur, scil. Ecce ego mitto. *Malac. 3. a. Isai. 40. a.*
Et vox clamantis in deserto. *u* Non solum verbum carnem factum] hoc scilicet. Et respicit hoc quod sequitur, s.
x Sed & corpus Domini] materiale, quod de Virgine sumpsit & in Virgine. *y* In omnia] scilicet chrismata. id est, omni charismate Spiritus sancti repletum. *Col.*2.b. In quo inhabitat plenitudo Diuinitatis corporaliter. De cuius plenitudine omnes accipimus. *Ioan.* 1. b. *z* Per verbum,] id est, filium hominis, assumptio, initium, qui est [verbum diuinæ vocis,] id est, Ioannis, qui est vox diuina. Christus enim verbum etiam vocis, Ioannes vox verbi, id est, declarans verbum etiam vocis, Ioannes vox verbi, id est, declarans verbum. Vel.
x Corpus Domini,] scilicet, mysticum, vnde intelligi debet Christi vel Ecclesiæ animatum & etiam non animatum, quia Ecclesia per filium incarnatum omni munere Spiritus sancti est repleta, in singula habens singula & non omnia. Et hoc est per verbum Dei, &c. id est, per verbum Ioannis. Vel. *z* Per verbum diuinæ vocis] Christi. *Matth.* 3. b. Facite fructus dignos poenitentiæ. Per hanc enim animatum corpus spirituale Domini, id est, mysticum, ad hoc vt sit idoneum ad percipiendum omnia charismata Spiritus sancti. Vel. *q* Vt prædicans] ostendit, id est, vt Marcus prædicans Ioannem prædestinatum filium Zachariæ. *r* In voce Angeli] id est, in nomine Angeli, [emissum] ad prædicandum. *Malac. cap.* 3. a Ecce ego mitto Angelum meum. Ostendens, [non solùm Verbum carnem factum,] id est, non solum diuinam

Prologus in Marcum.

diuinam naturam.[Sed & corpus Domini,] id est, humanam naturam.] Per verbum diuinæ vocis,] id est, per prædicationem Ioannis. Verbum dico animatum in anima, quia Ioannes nulli pepercit, nec militi, nec Herodi. nec Sacerdotibus.

a Diuinæ vocis.] *Int.* id est, Ioannis, qui fuit vox Verbi.

b Animatum.] *Inter.* id est, chrismatū donis impletum.

c Initio Euangelicæ prædicationis ostenderet.] Ferè in initio, quia præmisso de præcursore, statim, subdit de mediatore.

d Vt qui,] id est, quicunque [hæc legens] supple esset, vel [legere sciret,] scilicet quis esset, ille.

e Cui] *Int.* scilicet, Ioanni.

f Initium carnis.] *Int.* id est, principium carnis.

g In Domino] in virtute Domini & operatione, quia etsi omnes habeant initiū carnis à Domino, specialiter tamen Ioannes, qui contra vsum & legem naturæ miraculosè conceptus est. Et hoc consonat ei quod dictum est suprà. Prædestinatum Ioannem. Vel, [In Domino,] id est, ad honorem Domini, vt adhuc existens in vtero testimonium perhibuit cum de aduentu matris eius exultauit. *Luc.* 2. d. Vel hoc dicitur de Ioanne, quia sanctificatus fuit de vtero.

al. † legeret

a diuinæ vocis *b* animatum *c* initio Euangelicæ prædicationis ostenderet, vt *d* qui hæc † legens sciret *e* cui *f* initium carnis in *g* Domino, & *h* Iesu aduenientis habitaculum *i* caro *k* deberet agnoscere, *l* atque in se *m* verbum vocis quod in *n* consonantibus perdiderat *o* inueniret. *p* Denique cùm perfecti Euangelij opus *q* intrasset, à baptismo Domini prædicare Deum inchoans, non laborauit *r* natiuitatem carnis *f* quam in prioribus viderat dicere, sed totius exprimens *o* expositionem deserti, *u* ieiuniū numeri, *x* tentationem diaboli, *y* congregationem bestiarum & ministerium protulit *z* Angelorum vt *a* instituens nos *b* ad intelligendum *c* singula in breui compingens, ne auctoritatē factæ rei demeret, *d* & perficiendi operis plenitudinem *e* non negaret. *f* Denique *g* amputasse sibi *h* post fidem *i* pollicem dicitur, vt sacerdotio reprobus haberetur, *k* sed tantum consentiens fidei prædestinata potuit electio, vt *l* nec sic in opere *m* verbi perderet, quod *n* prius meruerat in *o* genere. *p* Nā Alexādriæ Episcopus fuit. *q* Cuius per singula *r* opus fuit *f* scire

h Et Iesu aduenientis habitaculum caro deberet agnoscere.] Hoc multipliciter exponitur. Secundum *Interl.* repete. Vt qui hæc legeret, sciret quod.

i Caro,] id est homo [deberet agnoscere] se esse habitaculum Iesu aduenientis per gratiam.

l Atque in se verbum vocis,] id est, Christum Dei filium.

n Quod in consonantibus perdiderat inueniret] quia eo ipso quod adueniens inhabitauit carnem, potuit caro, id est, quilibet iustus agnoscere se esse habitaculum eius. Vnde 1. *Cor.* 3. d. Templum Dei sanctum est. Vel adueniens per vnionem Deitatis ad humanitatem, quia per hoc quod Deus fuit miraculosè initium conceptionis caro, id est, homo posset agnoscere quod & ipse Iesus cōciperetur, etsi caro inueniret verbum, id est. Dei filium, vocis, id quod secutum est vocem, id est, Ioannem. [Quod] scilicet Verbum [perdiderat in consonantibus,] id est, in primis parentibus peccato consentientibus. Vel.

i Caro,] id est, Ioannes ostendit habitaculum per gratiam, [Et sic inueniret in se;] scilicet, Ioanne nato. [Verbum vocis] in Zacharia patre suo, cui cum natus est Ioannes, loquela reddita est. [Quod verbum,] id est, loquelam [perdiderat]] Zacharias vel Ioannes, in Zacharia] in consonantibus) quas proferre non poterat, sine quibus non est verbum. Muti enim etsi vocales possint proferre, non tamen consonantes. Vel [Caro,] id est, carnalis intelligentia legis, vel carnalis intelligens legem.] [Deberet agnoscere] se esse habitaculum Christi spiritualiter, id est, in eius aduentu fuit hoc declaratum. [Et sic inueniret verbum vocis]] id est, Christum Dei filium [Quod in consonantibus perdiderat,] id est, quod significatum fuit in amissione consonantis, id est, vocis Zachariæ Inueniret, inquam, quod facit in paucis credentibus in exitu gratiæ, quod significatum est in hoc quod in ortu Ioannis vox reddita est Zachariæ.

k Deberent agnoscere. *Int.* id est, præparare se.

l In se.] *Int.* Zacharia.

m Verbum vocis.] *Int.* id est. Ioannis, imò.

n Quod in consonantibus perdiderat] consentiendo diabolo.

o Inueniret. *Int.* id est, recuperaret in Christo.

p Denique, &c.] Ostendit vsque huc vbi & quomodo scripsit. Hic ostendit qua de causa. Et est tertia pars. Denique cum perfecti Euangelij opus] Matthæi, vel quoad effectum. *q* Intrasset,] id est, inchoasset ab ipso Ioanne qui fuit à Domino. Vel, [Denique,] id est, post baptismum Ioannis. Et sic planum quod sequitur. *r* Natiuitatem carnis,] id est, Christi, secundum carnem.

f Quam in prioribus viderat,] scilicet in Matthæo, & in multis aliis qui scripserunt Euangelia, quæ fortè autoritatem habuerunt, sed indiscretionem.

t Expositionem deserti] historiam.

u Ieiunium numeri] Hypallage, id est, numerum ieiunij, vel pēsandum ex numero, qui numerus magnū continet mysterium, scilicet sacratum.

x Tentationem diaboli *Mat.* 4. a.

y Congregationem bestiarum quæ in deserto venerunt ad Christum, & tamen expressè non legitur.

z Angelorum] victo tentatore Christo ministrantium, *Mat.* 4. b. Et *Psal.* 90. Angelis suis mandauit de te, &c.

a Vt instruens nos.] Athypophora est, quasi dicat quis, cur dicta à Matthæo præterit? Et respondet, vt si omnia dimitteret, videretur modo detrahere, si autem sua propria non apponeret, perfectum opus non esset. *b* Ad intelligendum] Euangelium Matthæi.

c Singula in breui compingens, ne auctoritatem rei factæ demeret] ea scilicet, penitùs destituendo.

d Et perficiendo operis plenitudinem,] id est, præmissi ab eo suppleret.

e Non negaret] propria addendo.

f Denique.] Quinta pars vbi redit ad commendationem autoris. *Hier.* Et commendat eum præcipuè in humilitate dicens: [Denique.] Vt demum ostendat humilitatem, narrat quod sequitur.

g Amputasse sibi, &c.] Hoc ex humilitate & timore considerans gradus altitudinem & casus grauitatem, vnde dictus est in cælo bodactilus amputasse. Simile dicit *Paschas.* in libro qui dicitur Paradisus, de Antonio Anachoreta, quem cum vellent quidam ciues vi rapere vt facerent ipsum Episcopum suum, cum ille videret, sibi non pepercit, sed cunctis videntibus aurem sibi sinistram ferro secuit, dicens Iubet lex diuina nullum aure præcisa optare fieri Sacerdotem. Qui cum Timotheo Episcopo ista dixissent, respondit ille, à Iudæis lex ista seruatur, ego autem si dederitis mihi aliquem truncatum naribus, sed moribus probum, non eum Episcopum constituere dubitabo. Hoc audito redibant ad Antonium post preces non acquiescens, vim ei inferre tentantes: Quibus iurans ille respondit, si me vlterius cogere volueritis, & linguam meam, quia propter illam mihi molesti estis abscindam, & reliquerunt eum.

h Post fidem,] id est, conuersus ad fidem. *i* Pollicem.] Videtur quod peccauit, [vt Sacerdotio reprobus haberetur] quia secundum canones non promouentur ad sacros ordines mutilati. Sed contra. Iste postea fuit Episcopus Alexandriæ, vt statim patet in litera. Responsio, quia fortè non fuit læsio enormis & sic fuit cum ipso dispensatum, & potuit fieri propter deuotionem populi: Et tunc aliquid licuit quod modo non liceret, erat enim suauiter lactanda & blandienda adhuc tenera & recens Ecclesia. Contra *Leuit.* 21. d Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis non accedat offerre hostiam, &c. Responsio hoc fuit cæremoniale, vnde bene potuit dispensari cum isto. *k* Sed tantum consentiens fidei prædestinata potuit electio.] Hoc facit quia tantum potuit, &c.

l Vt nec in opere.] *Int.* id est, in ministerio.

m Verbi] prædicandi.

n Meruerat] scilicet vt esset Sacerdos.

o In genere,] id est, ei congruebat.

p Nam Alexandriæ Episcopus fuit] scilicet primus.

q Cuius per singula dicta,] id est, singulorum dictorum intelligere veritatem.

r Opus,] id est, propositum.

f Scire] dona,] Euangelij in se.] Et sic dicta est nomē. Vel, Dicta, intelligentia, & sic habet vim participij. Est ergo

sensus

sensus est. *a* Euangelij in se dicta disponere] id est, simpliciter ea mores informare suos.
b In se] id est, in vita sua legis simpliciter intellectæ.
c Et disciplinam in se legis agnoscere, id est, obseruare.
d Et diuinam in carne Domini intelligere naturam] id est, intelligere & credere duas naturas in Christo.

a euangelij in se *b* dicta disponere *c* & disciplinam in se legis agnoscere, *d* & diuinam in carne Domini intelligere naturam. *e* Quæ in nos primum oportet requiri, de hinc inquisita *f* volumus agnosci, *g* habentes mercedem *h* exhortationis, *i* quoniam qui plantat *k* & qui rigat *l* vnum sunt, qui *m* autem incrementū præstat, Deus est.

Explicit Prologus.

INCIPIT EVANGElium secundum Marcum.

CAP. I.

n INitium *o* Euangelij *p* Iesu Christi *q* filij Dei, sicut

e Quæ in nos,] studium eius fuit hæc omnia scire, [quæ & in nos, &c.] in eum, vt prius faciamus opera bona quàm doceamos. *f* Volumus,] id est, velle debemus. [agnosci] ab aliis per nos, vt qui audit, dicat veni.
1.Cor.3.b. Habentes mercedē,] si aliis prædicauerimus libenter. 1. *Cor.* 9. c. Si autem volens hoc ago, mercedem habeo. Hæc merces est aureola, quæ prædicatori debetur.
h Exhortationis] id est, ministerij & laboris quem exercemus exhortando, curæ scilicet non curationis, quia solus Dominus dat gratiam curando.
i Quoniam qui plantat] id est, prædicat.
k Et qui rigat] id est, baptizat.
l Vnum sunt] id est, in hoc indifferentes, quia neuter gratiam præstat, sed vterque ministrat.
m Qui autem incrementum præstat,] gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro. [Deus est.] *Hieronymus in ista Gloss.* Marcum penè intactum. &c. ponit canones Euangeliorum. De hoc *Isidorus sexto Etymologiarum.* Ammonius Alexandriæ Episcopus primus excogitauit, quem postea Eusebius Cæsariensis secutus plenius explanauit. Est autem canon regularis collectio, quibus communiter omnes vel aliqui Euangelistarum conueniunt, proprium singulorum minus propriè dicitur canon, quia canon est regularis collectio capitulorum. Secundò dicitur propriè plurium in aliquo conuenientia. Sic autem ordinantur canones. Primus est in quo quatuor conueniunt, scilicet Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. In secundo tres, scilic. Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Ioannes. In quarto tres Matthæus, Marcus, Ioannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In sexto duo, scilicet Matthæus, Marcus. In septimo duo, Matthæus, Ioannes. In octauo duo, Marcus, & Lucas. In nono duo, Lucas, & Ioannes. In decimo quilibet solus. Marcus, Lucas, Ioannes, nullum ternarium faciunt. Marcus & Ioannes nullum binarium. Vnde

Versus. *Est quatuor primus, primus tribus alter opimis*
Marco tribus terno, Luca canone cede quaterno.
Quinto vir mugit, sexto vir canone rugit.
Septimus est vir, auis, octauus bos, leo mauis.
Bos volat in nono decimo sua cuique repono.

Explicit expositio Prologi Sancti Hieronymi.

REVERENDIS. IN CHRISTO PATRIS & Domini, Domini Hugonis, &c. Cardinalis.

Postilla super Euangelium secundū Marcum incipit.

EXPOSITIO.

INITIVM Euangelij, &c.] Diuiditur hoc capitulum in duas partes. Prima pars agit de præcursore Christi. secunda de Christo. In prima parte commendatur Ioannes per prophetiam de eo prænunciatam. Secundò per opera, ibi [Fuit Ioannes, &c. Tertiò per victum & vestitum, ibi [Et erat Ioannes.] Quartò per humilitatem suæ professionis, ibi [Venit fortior.] Marcus in hoc libro vt operi suo gratiam præberet & auctoritatem, præmittit testimonia prophetarum quod illa doctrina Euangelica non est vana.
n Initium Euangelij] id est, consecratio vel confirmatio. *Exod.* 29. b. Postquam initiaueris, &c.
o Euangelij.] Euangelium bona annunciatio dicitur, quod propriè ad regnum Dei & remissionem peccatorum pertinet. Vnde. Pœnitemini & credite Euangelio, & appropinquabit regnum cœlorum. *Infra. eod. b.*
n Initium.] Hoc est, ibi est. Fuit Ioannes.

scriptum est in Isaia *r* Propheta. Ecce *s* mitto Angelum meum ante faciem tuā, qui *t* præparabit viam tuam ante te. *u* Vox *x* clamantis in deserto. *y* Parate *z* viam Domini, *a* rectas facite semitas eius. Fuit Ioannes in *b* deserto *c* baptizans & prædicans *d* baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad illum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi, & baptizabantur ab illo in † *e* Iordanis flumine, confitentes peccata sua. Et *f* erat Ioannes vestitus pilis came-

p Iesu.] *Gloss. Hieron.* Iesus Hebraicè. soter Grecè, Saluator Latinè. *q* Christi.] *Gloss. Hieron.* Christus Græcè. messias Hebraicè, & vnctus Latinè, id est, rex & sacerdos dicitur de genere Dauid regis & Leuitico. *Malach.* 3. a. *Matt.* 11. b. *Luc.* 7. d.
r In Isaia.] Exclamat Porphyrius Hæreticus, quod veritas non subest Euangelistis, cùm Marcus dicat hanc auctoritatem esse Isaiæ quæ est Malachiæ. Sed solutio duplex, quia Isaias idem dicit, licet aliis verbis, & etiam eisdem ab hoc loco. Vox clamantis, &c. Secunda quia omnes Prophetæ idem dixerunt, licet vnus expresse & alius implicite. *Hieron.* tamen dicit *super. Psalm.* hoc ex vitio scriptoris accidisse. Ponuntur autem hæc duo testimonia propter Iudæos, nec dicans euangelium esse nouam adinuentionem. Et propter Gentiles, ne putent vetus testamentum reprobatum esse. *Isa.* 40. a. *Matt* 3. a. *Ioan.* 1. c. *Matth.* 3. b. *Luc.* 3. a. *Ioan.* 3. a. *al.* † Iordane. *Matth.* 3. a.
s Ecce mitto Angelum.] 1. *Cor.* 11. b. Mulier velut caput suum propter Angelos. *Malach.* 2. b. Angelus enim Domini est.
t Qui præparabit viam. *Isa.* 30. e. Hæc est via.
u Vox clamantis in deserto] id est vox excitantis à somno infidelitatis, arguentis de malitia manifesta, inuitantis ad verbum audiendum. [Vox] Vox transit sicut Ioannes, verbum manet sicut Christus. Hæc vox quasi naturaliter Christum significauit, cum exultauit in vtero obuiam ei. Item generaliter. Parate viam Domini. Item spiritaliter. Ecce agnus Dei. Item discretè. Hic est qui baptizat, digito suo ipsum ostendens. *Aug.* Vox. Item duo verba medium animæ incorporale & oris corporale, sic Ioannes venit inter natiuitatem Christi diuinam & humanam. [Vox.] sicut legitur *in lib. Aug. de constitutionibus Eccles.* & non elucet an sub persona sua dicat hæc Euangelista, an sub persona Ioannis Baptistæ. Sed secundùm *Hieron.* verba sunt ipsius Euangelistæ.
Moraliter. *u* Vox prædicatorum vocans ad pœnitentiam vita & doctrina. *x* Clamantis in deserto i. peccatorib. per ipsam vocem, qui longè sunt & surdi sunt, & ideo clamore indigent. *y* Parate] in vobis. *z* Viam Domini] .i. vitam coniugatorum, vitam virginum, vitam rectorum peccata remouendo. *Ierem.* 50. d. Tollite de via, &c. *Prou.* 4. c. Via impiorum, &c. Viam domini. *Hier.* Hæc referuntur ad status Ecclesiæ. via ad statum pœnitentiæ, semita ad statum iustitiæ qui est in consiliis, tertius erit gloriæ.
a Rectas facite semitas eius,] i. vitam religiosorum, quæ debet esse breuis, recta, secura. *Prou.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ, &c. *Ps.* 24. Vias tuas, &c. *b* In deserto.] Desertum dicitur Iudæa. *Mat.* 23. d. Relinquetur vobis domus vestra deserta. *Osea* 3. b. Dies multos, &c. Cælum. *Luc.* 15. a. Reliquit nonagintanouem in deserto. Paradisus terrestris à quo primi parentes expulsi sunt. Totus mundus. *Cant.* 8. b. Quæ est ista, &c. *y* Parate.] Paratur via ab homine firmiter credendo, vel ad hoc se præparando. peccata abiiciendo, verbum Dei libenter audiendo. *b* Rectas facite, &c.] Rectas facit semitas, bene viuendo, recta opera faciendo, non pro terrenis seruiendo, mores in melius committendo, consilia sequendo *c* Baptizans & prædicans baptismum pœnitentiæ quæ pœnitentia est in relinquendo peccatum, vel in baptizando dans baptismum pœnitentiæ, id est, baptismum suum qui pœnitentibus solis dabatur, ideo baptismus pœnitentiæ dicitur. Vel. *d* Baptismū pœnitentiæ,] i. qui dicitur pœnitentiæ. Vel ad literam, quia solis pœnitentibus adultis prodest hic. Vel pœnitentiam prædicat per quam est reditus ab errore post vitiorum pudorem desinendi professio
In Iordanis flumine.] Iordanis componitur ex Ior, quod

quod interpretatur riuus,& dam quod interpretatur iudicium,quia in confessione debet esse riuus lachrymarum & iudicium sacerdotis.*f* Erat Ioannes.] Hic datur forma prædicatoribus, ne pretiosis se induant. *Iudic.* 8.f. Fecit ex eo,scilicet auro Gedeõ Ephod & posuit illud in ciuitate sua Ephra,&c Gedeõ,circumiens in vtero,hic est

Matth 3 c. Luc 3.. prædicator,qui debet vētrē,i.debiles & infimos circuire.Ephod, superindumentum.Ephra,videns Excessis

Ioan. 1 d. enim prælatorũ quasi in propatulo sunt. Et factum est ei hoc in ruinam. *Isa.* 20.c.Vade inquit Dñs ad prophetã: solue saccũ de lũbis tuis.In quo patet quod Isaias sacco indutus erat qui tamen nobilissimus erat Et 4. *Reg.* 1. b. dicitur de Elia Vir pilosus & accinctus zona pellicea. Et ait rex Elias Thesbytes est.Elias robustus dominator, Thesbytes,conuertens. Quando enim quis prælatum suum tam asperam videt ducere vitam,conuertitur. *Zach.* 13. b. In die illa condetur. &c. Qui enim paupertatem prædicat, mentitur nisi vt pauper induatur. Et 4.*Reg.* 6. Si ex Israel circumiens, &c. Beda. Pilos cameli deponis vt vestias Ioannem,deberetas magis deponere gibbum. Et dicit hoc contra diuites qui pauperes vestiunt & peccata non dimittunt.

li *a* & zona pellicea *b* circa lumbos eius,& *c* locustas & mel siluestre edebat, & prædicabat dicens: *d* Venit fortior me *e* post me, *f* cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiã *g* calceamentorũ eius.Ego *h* baptizaui vos aqua, *i* ille verò baptizabit vos Spiritu sãcto.Et

a Et zona pellicea.] Humile quidem est indicium austeritatis,non luxuriæ 4 *Reg.* 1. b. Vir pilosus zona pellicea accinctus. *Hier.* Ad luxuriam mortificandam. *Hilarius.* Ad zonæ præcinctionem monet,vt ad omne ministerium voluntates Christi simus accincti

b Circa lumbos eius] *Luc.* 12 e. Sint lumbi vestri præcincti &c.

c Et locustas & mel siluestre edebat.] Locustæ serras habent inter crura quibus herbas secant, vnde serratæ dicuntur,& capite amputato esibiles fiunt,& cum lege careant bene se regunt. Quæ locustæ in lege non erant prohibitæ. *Leuit.* 11. Hic datur prædicatoribus in cibis forma. *Hier.* Non refert seruo Dei de quam pretiosis cibis stercora conficiat. Idem. Non decet buccis rubentibus ieiunia prædicare. *Ps.* 101. Panem tanquam cinerem manducabam,id est,nigrum sicut cinerem. *Ezech.* 4.c. Cibus tuus erit,&c. Vbi tria notat. Vilitatem cibi de faba, modicitatem in pondere, & charitatem de tempore ad tempus comede illud scilicet semel in die. Similiter de potu innuit ibid. *Dan.* 10 a. Panem desiderabilem,&c *Isa.* 30.e Dabit tibi Dominus panem,&c. Contra *Luc.* 10.b. Comedentes & bibentes quæ apud illos sunt. Præterea, omnis Christi actio nostra est instructio. Ipse autem bona comedebat. *Matt.* 11. c. Venit filius hominis manducans & bibens, &c. Responsio Ioannes peccatores inuitabat ad pœnitentiam,& ideo signa pœnitentiæ ostendebat. Christus verò & illi quos mittebat principaliter inuitabant ad fidem, vnde ne terrerentur homines ex vitæ asperitate omnia manducabant. Prædicatio ergo Ioannis lamentatio erat. Christi verò cantus. *Hilarius* Locustæ fugaces & in esum electæ,significant nos qui prius quasi quibusdam corporum saltibus efferebamur, voluntate vagi,operibus inutiles ab esu queruli,sedium peregrini:nunc autem sumus sanctorum alimonia & societas Prophetarum electi simul Israel cum melle siluestri, quia dulcissimum cibum præbituri sumus,nõ ex aduētitiis legis, sed ex verbis velut ex truncis siluestrium arborũ gentilitatis. Et erat Iuãnes.

Versus. *Baptista domus humilis,sicut esca Locusta.*

Pellis zona pellis sunt toga,potus aqua.

Per hæc quatuor circa Ioannem distincta, i. pilos cameli, zonam pelliceam,locustas,& mel siluestre, significantur quatuor genera hominum ad fidei gratiam venientium scilicet diuites,pauperes,sapientes,& idiotæ. Propter illorum quatuor conuersationem, dicitur quater reuertere. *Canticorum.* 6 d.

d Veniet fortior.] *Luc.* 11.c. Cum fortis armatus custodit atrium suum, &c. Per Ioannem significatur hic gratia baptismi, per Christum gratia pœnitentiæ quæ fortior dicitur, quia sapè peccata dimittit, alia semel tantum.

e Post me, Ioannes præcessit nascendo,baptizando, prædicando,moriendo,sed non resurgendo.

f Cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam.] Venit ad nos calceata deitas,dicit auctoritas,ex qua videtur quod deitas incarnata sit, & ita si filius Dei incarnatus fuit, videtur quod in quantum est homo non sit, quid ergo? ne aliquid, quod est contra Alexandrum. Responsio, quod non est omnimoda similitudo calceamenti ad humanitatem, sed in hoc, quia sicut calceamentum vel vestis non mutat hominem quem vestit,sed ab eo potius mutatur sicut habitus, sic humanitas non mutauit filium Dei,sed potius è conuerso. Præterea vero calceamentum fit de pelle mortui animalis, per quod significatur mortalis caro quam Christus assumpsit.

k factum est in diebus illis, venit Iesus *l* à Nazareth Galilææ,& baptizatus est in *m* Iordane à Ioanne. Et statim ascendens de aqua, vidit apertos cælos, & Spiritum tanquam columbam descendētem & manentē in ipso. Et vox facta est de cælis *n* Tu es filius me' dilectus, *o* in te cõplacui. Matth. 3. d. Luc. 3. a.

g Calceamentorum eius.] *Glos.* Mos fuit apud veteres, vt si quis eam quæ sibi competeret accipere vxorem nollet, ille ei calceamenta solueret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret.

h Baptizaui vos aqua.] *Glos.* Nondum Ioannes dicit Deum aut Dei filium esse apertè, quia rudes erant auditores, sed paulatim per glorificatam humanitatem, ad fidem deitatis ducit dicens. Ille verò vos baptizabit Spiritu sancto. Postea vero cum capaciores iam videret, Dei filium apertè prædicat, dicens. Testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

i Ille verò baptizabit vos Spiritu sancto.] Multiplex est baptismus. Lotio exterior. *Eccl.* 34. d. Qui baptizatur à mortuo, &c. Christi Passio. *Luc.* 12. f. Potestis baptizari baptismo quo ego baptizor? Item exterior figuratiua ablutio. *Ioan.* 1. d. Ego baptizo in aqua. *Matth.* vlt. d Baptizantes eos in nomine patris,&c. Item interior sanctificatio. *Ioan.* 1. d. Hic est qui baptizat, &c. Item augmentum gratiæ. Act. 1. a. Vos autẽ baptizabimini Spiritu sancto. Est & alia littera: Vos autem genuit Spiritus sanctus. Item perfecta purgatio. *Luca.* 3. c. Ipse baptizabit vos in Spiritu sancto & igni,id est,igne purgatorij. Multiplex baptismus.

k Et factum est.] In hac secunda parte agit specialiter de Christo Et primò,commendat eum de tribus, scilicet in visione cæli aperti, à Spiritu sancto super ipsum descendente, à voce patris ipsum commendante. Secundò, ducitur in desertum quasi diabolum impugnaturus,ibi. Et statim spiritus.

Mysticè. Per hoc factum significatum est quod potentes de volubili foro sæculi transituri essent ad gratiam baptismi. Et hoc considerat etiam *Gloss. Interlin.* Mysticè.

Moraliter. Moralit.

l A Nazareth] Qui vult baptizari, id est, de peccatis mundari,veniat de Nazareth,id est,de flore mundi exeat. *Ierem.* 48. b. Date florem Moab. *Isaia cap.* 28. a. Væ flori, &c.

m In Iordane.] *Gaufredus.* Iordanis interpretatur descensus,quia descendit Christus vt nos descendamus. *Isa.* 2. a. Fluent ad eum omnes gentes. *Idem* Nec simulata, nec indeuota & tristis Humilitas habet gratiam apud Deum. Ipse est veritas,nec complacere ei potest vt verbum super eo quod non placet nobis tanquam expressiuum est veritatis. Ipse enim fuit vera columba. Aliqua columba sumitur in malo, quia auis stolida est. *Osea* 7. c. Factus est Ephraim quasi columba seducta.&c *Ierem* 25.g. Facta est terra eorum in desolationem, &c. In bono vero sæpius propter illas proprietates.

Grex, visus, pullis, gemitus, fil, basia, pugna.

Immunis amans mundus partus cibus vnda.

In baptismate tria sunt visibilia, sacerdos, baptizandus, aqua. Et tria inuisibilia eis respondentia, spiritus scilicet interior, ablutio, & fides. *Glos.* Non quod nesciebat docetur, sed nobis quid credere debeamus ostenditur, ipsum scilicet, quia homo cum aliis ad baptismum venit.

n Tu es filius] non Ioannes.

o In te complacui,] id est, placitum redemptionis humanæ in te complacere decreui. *Isaiæ cap.* 3 e. In te complacuit mihi. *Psalm.* 109. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum. *Augustinus de concordia Euangelistarum.* Intelligas Euangelistas qui non eandem locutionem retulerint, eandem retulisse sententiam, quæ diuersitas locutionum ad hoc etiam vtilis est, ne vno modo dictum minus intelligatur, & aliter quam se res habet interpretetur.

Expulit

B

cui. Et statim spiritus *a* expulit eum in desertum. Et *b* erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & *c* tentabatur à Satana. Eratque cum bestiis, & Angeli ministrabant illi. *d* Postquam autem *e* traditus est Ioannes, venit Iesus in *f* Galilæam prædicans Euangelium regni Dei, & dicens: Quoniam impletum est tempus, *g* & appropinquabit regnum Dei. Pœnitemini & credite Euangelio. Et *h* præteriens secus *i* mare Galilææ, *k* vidit Simonem & Andream fratrem eius, *l* mittentes retia in mare: erant enim *m* piscatores. Et dixit eis Iesus: Venite post me & faciam vos fieri piscatores *n* hominum. Et *o* protinus *p* relictis retibus *q* secuti sunt eum. Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, & ipsos componentes retia in naui, & statim vocauit illos: & relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. Et *r* ingrediuntur Capharnaum, & *s* statim sabbatis ingressus in Synagogam docebat eos. Et

Matth.4.d. Luc.4.a. *Matth.4.c. Act.3.d.* *Matth.4.d. Luc.5.b.* *Luc.4.c.*

a Expulit eum in desertum.] Non sonat in modi violentiam, sed in amotis vehementiam. *Matth.3.a.* dicit. Ductus est. *Luc.4.a.* Agebatur in deserto, ad denotandum, quod indiuisa sunt opera Trinitatis. Expellere potestatis est, ducere sapientiæ, agere benignitatis.

Moralit. *Moraliter* autem desertum claustrum est. Sed dubium est à quo spiritu aliqui ducantur in claustrum. Alij enim à spiritu pythonico, vt qui propter pastum intrant. Python enim ventriloquus dicitur. *Isa.* 29. b. Et erit vox pythonis. Alij à spiritu Baal, qui ideo intrant vt maiores fiant, vel propter inanem gloriam. Baal enim superior interpretatur. Alij à Spiritu sancto, qui quosdam impellit, vt qui propter infirmitates & necessitates temporales coguntur intrare. Vnde *Bernard.* Fœlix necessitas quæ ad meliora compellit. Et *Mat.* 22. a compelluntur quidam intrare ad nuptias. Et *Luc.* 14. c. dicitur Exi in vicos, &c. Aliquos ducit qui solo amore intrant vt fruantur dulcibus sponsi amplexibus. *Cantic.* 1. a. In odorem vnguentorum tuorum currimus. *Psalm.* 54. Quis dabit mihi pennas, &c. Alios agitat, vt qui de bono in melius proficiunt. Sed multi sicut filij Israel propinquiores sunt terræ promissionis primo anno egressionis *Num.* 1. a. Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Vulgus quippe promiscuum quod ascenderat cum eis æstuabat desiderio carnis sedens & flens.

b Et erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus.] Vita claustralium tota debet esse in pœnitentia. Sed quidam sunt quadraginta diebus, sed non quadraginta noctibus, qui scilicet diebus morantur in claustro, sed noctibus vagantur ad prauitates suas. Et potest fieri hic quadri membris diuisio.

c Et tentabatur.] Similiter filij Israel in deserto multas sustinuerunt tribulationes & tentationes. *Exod.* 17. De bellis eorum. *Num.* 21. & 31. *Gregorius.* Illos pulsare negligit, quos quieto iure possidere se sentit. *Deuteron.* 1. g. Super montes persecuti sunt vos. [Quadraginta diebus.] Contra illos qui dedignantur cum turbis & cum malis habitare. *Deuter.* 23. b. Non abominaberis Idumæum, &c. Et quia superatus est Iob in laude dicit. 30. d. Frater, qui draconum & socius struthionum. *Ezech.* 2. c. dicit Dominus, &c. Increduli & subuersores sunt tecum, &c. *Gen.* 31. Postquam venit Iacob, &c.

d Postquam autem traditus est.] *Gloss.* Nemo putet traditum Ioannem statim post tentationem quadraginta dierum & ieiunium Domini. Inuenitur enim in Euangelio Dominum ante multa docuisse & miracula fecisse. Postquam, &c. Iesus annorum triginta & tredecim dierum baptizatus est, & post illum annum totum occultè prædicauit, vt non prædicatio diceretur. Anno reuoluto mutauit aquam in vinum, post adhuc per menses tres occultè prædicauit & discipulos conuocauit. Recursis autem tribus mensibus circa Pascha decollatus est Ioannes. Post etiam toto anno Iesus apertè prædicauit, & anno reuoluto in Pascha passus est. Tres igitur primi Euangelistæ gesta secundi anni qui incepit ab incarceratione Ioannis, sufficienter prosecuti sunt, sed gesta primi anni trium mensium post baptismum omnia prætermiserunt, & vltimi anni quædam maiora, vt sermonem ad Nicodemum, & illum quem in cœna fecit, qui superfluit. Ioannes vero acta secundi anni ab eis diligenter perscrutatus, penitus dimisit. Si ergo reperis Iesum tribus annis & dimidio prædicasse, dic quod tres menses pro dimidio anno computentur.

f In Galilæam.] *Rabanus.* Prædicauit in finibus Zabulon & Nepthalim, vbi primo captiuitas fuerat ab Assyriis inchoata. Terram Zabulon intellige Galilæam quæ est circa mare Tyberiadis & stagnum Genesareth. Terra verò in qua tribus Nephtalim vicina Tyriis, terra Galilæa gentium dicta est, postquam Salomon in ea viginti ciuitates dedit regi Tyri de sorte tribus Nephtalim.

e Traditus est Ioannes.] Tradito Ioanne, id est, gratia Dei incarcerata, in alia regione surgere debent prædicatores. Non enim egent qui sani sunt medico. *Luca capitulo* 5. f. Vbicunque fuerit corpus, &c. *Matthæi cap.* 24. c. Corpus mortuum peccatores, aquilæ prædicatores.

g Et appropinquabit regnum Dei,] id est, apertio ianuæ principio Euangelij cognitio Christi.

h Et præteriens.] Marcus & Matthæus videntur in electione discipulorum dissentire ab aliis in tempore, in loco, in modo. In tempore, quia dicunt vocatos post incarcerationem Ioannis. In loco, quia ambulante Iesu iuxta mare Galilææ *Luca cap.* 5. a. quia in magna piscium captura cum sederet Iesus in nauicula Petri. In modo, quia illi dicunt binos & binos vocatos. Lucas verò simul. Solut. Tres sunt vocationes. Prima ad notificationem, de qua *Ioan. capitulo primo* f. Secunda ad familiaritatem. *Luca cap.* 5. Tertia ad discipulatum, de qua *Matth. cap.* 4. & hîc. Similiter agit Iste de vocatione maiorum & primitiuorum. Non enim omnium Apostolorum vocatio exprimitur in Euangelio, sed tantùm istorum de quibus hîc agitur, & aliorum trium discipulorum, scilicet, Philippi & Nathanael. *Ioan. cap.* 1. & *Matthæi* 9. a.

i Mare Galilææ.] *Oseæ capitulo* 11. c. Disperdam Ephraim, &c.

K Vidit] intuitu misericordiæ.

l Mittentes retia.] Ecclesiam pro naue regia, tria climata mundi sunt mare: scripturæ, retia, piscis, homo.

m Piscatores.] *Hilarius.* Ex eorum arte opus eorum futurum proditur, vt quemadmodum pisces è mari, ita homines è sæculo in superiorem locum, id est, in locum cælestis habitaculi protrahendi sunt.

n Hominum,] non ratarum & præbendarum vel temporalium dignitatum.

o Et protinus.] *Act.* 2. a. Factus est repente de cælo sonus. Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. *August.* Obediens, &c. Exemplum de marito.

p Relictis retibus.] In tertia vocatione non solum retia, sed etiam omnia reliquerunt.

q Secuti sunt eum.] *Hilarius* In his docemur Christum sequi & ad sæcularis vitæ solicitudinem ac paternæ domus consuetudinem non retrahi. *Glossa in Matthæum.* Non irrationabiliter vt arguit *Porphyrius*: & *Iulianus*. *Augustinus.* Apostoli statim secuti sunt Saluatorem, sed creduntur plura signa vidisse antequam crederent. Maiestas quoque diuinitatis occultæ quæ est in humana facie relucebat, ex quo aspectu poterat ad se trahere quos volebat, sicut vis est in magnete, vt ferrum sibi copulet.

r Ingrediuntur.] *Glossa. Hieron.* Marcus dicta Euangelij in semetipso disponens, ordinem historiæ non secutus mysteriorum ordinem seruat. Vnde in sabbatis primam virtutem narrat dicens. Ingrediuntur, &c.

s Et statim.] *Ambros.* super Lucam. Quia nescit tarda, &c. vt in actum ingrediuntur, multa tanquam ceruus transiliens. Marcus nihil agit de sermone in monte, sed transit ad miracula, nec seruat ordinem historiæ. Primò de arreptione in Synagoga sanata loquitur. Secundò de socru Petri. Tertiò, de leproso, cum è contrario factum sit. Sed hæc ad nostram instructionem fecit, vt ait *Beda*, quia hæc tria significant peccatum in consensu & opere & consuetudine, quod est quasi lepra incurabilis.

a Potestatem habens. *Eccl.* 8. a. Sapientia hominis lucet in vultu eius, &c. *Matth.* 23. a. Dicunt enim & non faciunt.

b In Synagoga.] hic subdit opus pietatis. Primo posuit Marcus opus pietatis in vocatione discipulorum: postea opus sapientiae in praedicatione & doctrina, nunc opus potentiae ponit in miraculorum operatione. *Math. 7. d.*

r Et diluculo.] *Moraliter*. Omnis Christi actio, nostra est instructio. Mane igitur nobis surgendum est ad bene operandum. Vnde. Non sit vobis vanum, &c. *Psalm.* 87. Et mane oratio mea praeueniet te. *Isa.* 26. b. Anima mea desideraui te in nocte. *Sapien.* 16. d. Oportet namque Solem praeuenire, &c. *Morali.*

c In spiritu immundo.] detentus scil.

d Quid nobis & tibi Iesu Nazarene. 2. *Corint.* 6 d Quae conuentio Christi ad Belial? *Eccl.* 13. c. Quae communicatio sancto homini ad canem?

e Venisti] *Beda*. Praesentia Iesu tormenta daemonum sunt, 2. *Pet.* 2. a. Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, &c.

f Perdere nos] *Hieron*. Magnum tormentum est ei à laesione hominis cessare, quia tanto grauius dimittit, quanto diutius possedit.

g Scio, id est, opinor.

Math. 8. b. Luc. 4. f. h Obmutesce] Et si aliquid vtile dixerint daemones, ne eis intendas. *Eccle.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris.

i Et exi de homine] *Eccl.* 13. c. Sicut communicabit lupus agno, sic peccator iusto.

k Et discerpens &c.] Quia diabolus discerpit in exitu, vehementem dolorem diabolo ostendit. Signum autem, vt dicit *Gregorius*, quòd tentatio grauior in fine. Vnde *Apoc.* 12. c. Vae terrae & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam.

stupebant super doctrina eius. Erat enim docens eos quasi a potestatem habens, & non sicut Scribae. Et erat in b Synagoga eorum homo in c spiritu immundo, & exclamauit, dicens: d Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? e Venisti f perdere nos? g Scio quia sis sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens: h Obmutesce, & i exi de homine. Et k discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita vt conquirerent inter se, dicentes. l Quidnam est hoc? Quaenam doctrina haec noua? Quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Et processit m rumor eius statim in omnem regionem Galilaeae. Et protinus egredientes de Synagoga, venerunt in n domum Simonis & Andreae cum Iacobo & Ioanne. o Recumbebat autem socrus Simonis febricitans, & statim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuò dimisit eam febris & ministrabat eis. p Vespere autem facto cum occidisset Sol, afferebant ad eum omnes male habentes & daemonia habentes. Et erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur variis languoribus. Et daemonia multa eiiciebat, & non sinebat loqui ea, quoniam q sciebant eum. Et r diluculo valde surgens, s egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et t prosecutus est eum Simon u & qui cum illo erant. Et cum inuenissent eum, dixerunt ei, quia x omnes quaerunt te. Et ait illis: y Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi praedicem: ad z hoc enim veni. Et a erat praedicans in Synagogis eorum & omni Galilaea, & daemonia eiiciens. Et b venit ad eum leprosus deprecans eum, & genuflexo dixit: c Si vis d potes

s Abiit in desertum.] Determinato tempore, determinat locum. *Exod.* 5. a. Dimitte populum meum vt sacrificet mihi in deserto. *Iob* 39. a. de onagro. Cui dedi in solitudine domum &c. Dominus turbas reficit in deserto. *Luca cap.* 9. b. de quinque panibus. *Exod.* 16. d. Filij Israel manducauerunt Manna in deserto. *Ierem.* 31. a. Inuenit gratiam in deserto populus, &c. D *Luc. 4. g.*

Moraliter. Desertum est poenitentia, quia sicut in deserto non inueniuntur deliciae carnis, sic nec in vera poenitentia. Item quia à paucis inhabitatur, & poenitentia à paucis suscipitur. *Ierem cap.* 8. c. Non est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens, quid feci. *Morale.*

t Et prosecutus est eum Simon,] id est, obediens. Tales apti sunt sequi Dominum. *Math. 4. Luc. 5. a.*

u Et qui cum illo erant,] scilicet Andreas frater eius, Ioannes & Iacobus, id est, virilis, obediens, & simplicitas, & gratia.

l Quidnam est hoc, &c.] Duo quaerunt, de facto & doctrina.

m Et processit rumor eius] 1. *Timoth.* 3. b. Episcopus oportet habere bonum testimonium, &c. *Eccles.* 41. c Curam habe de bono nomine. 2. *Corinth.* 2. d. Christi bonus odor sumus, &c.

n Venerunt in domum Simonis.] *Ioan. cap.* 1. f. dicitur, Petrum fuisse de Bethsaida, quod quamuis verum sit, poterat habere domum in Capharnaum ex parte vxoris suae.

o Recumbebat autem socrus Simonis.] *Rabanus*. Allegorice, domus Petri circumcisio eius est Apostolatui commissa. Socrus est Synagoga, quae quodammodo mater est Ecclesiae Petro commissae. Haec febricitat, quia inuidiae aestibus laborat persequens Ecclesiam. Socrus cuius manum tangit Dominus, quando carnalia eius opera in spiritualem vsum conuertit Ecclesia erecta ministratur in spiritu.

p Vespere autem facto.] *Malach. cap.* 3. c. Orietur vobis timentibus Sol iustitiae, &c. *Ecclesiast. cap.* 15. c. Non est speciosa laus in ore eius. *Psalm.* 49. Peccatori autem dixit Deus, &c.

q Quoniam sciebant eum.] *Philip. capit.* 1. c. Siue per veritatem, siue per occasionem, &c. Item *Luca. cap. nono.* Domine vidimus quendam, &c. Et ait Iesus. Nolite prohibere, qui non est aduersum vos, pro vobis est. Et Apostolus & Dominus loquitur de mercenariis, qui malè viuunt & bene docent, qui non sunt arcendi, nec tamen amplectendi. Alij verò malè viuunt & malè docent vbique, nam etiam hi sunt fures cauendi & prohibendi. In quo figuratè Dominus haec daemonia loqui prohibet.

x Omnes quaerunt te.] Surgentes à somno cordis peccati *Ephes.* d Surge qui dormis *Prouerb.* 6. d. Vsquequo piger dormis, quando consurges à somno?

s Egressus,] Egredi docens à carne per contemptum deliciarum, à mundo per abiectionem diuitiarum, à diabolo per odium dignitatum. *Isa.* 55. d. In laetitia egrediemini, & in pace deducemini.

x Omnes quaerunt te,] quia tu es omne bonum. *Exod.* 33. d. Ostendam tibi omne bonum, &c Omnes quae sua sunt quaerunt, sed non omnes bene quaerunt, & ideo non inueniunt *Ose.* 5. b. In gregibus & armentis suis vadent ad quaerendum Dominum & non inuenient. *Ioan.* 6. c. Quaeritis me, &c. *Phil. 2. a.*

y Eamus, &c.] *Cantic.* 7. d. Egrediamur in agrum, &c. Per villas quae absque omni munimine sunt, intelliguntur peccatores; qui absque diuina defensione expositi sunt daemonibus. *Isaiae. cap.* 5. a. de vinea mala, &c. Idem etiam significatur per agros. Debent ergo egredi praedicatores & commorari, quod est contra illos qui statim redeunt. 1. *Machab. cap.* 3 a Iudas perambulauit, &c. *Psalm.* 67. Benedicite de fontibus Israël, id est aquas ad bibendum attrahite. Vos potate de fontibus, id est, doctrinis Scripturarum.

z Ad hoc enim veni.] *Isa. cap.* 61. a. Spiritus Domini super me.

b Et venit ad eum leprosus.] Hoc idem dicitur *Matth.* 8. a. *Luca. cap.* 5. c. Lepra est error. *Leuit.* 13. Est superbia. 2. *Paralipomen.* 26. d. De Ozia Rege, qui percussus est lepra. Et 4. *Regum. cap.* 5. a. de Naaman. Erat Naaman diues & fortis sed leprosus. Per lepram significatur cupiditas. *Num.* c. 12. c de lepra Mariae. Et 3 *Regum.* c 5. g. de lepra Giezi, &c.

a Et erat,] quod refert *Matth.* 4 d. [Si vis.] Breuis oratio sed magna fides.

d Potes me mundare] id est, Ecclesiae conformare.

In

In hoc enim se immundum iudicat. *Boetius.* Si medicum expectas oportet vt vulnus detegas. Mali è conuerso vulnera sua tegunt & defendunt. *Iob* 41 a. Corpus eius quasi scuta fusilia, &c. Sed Dominus scuta eius comburet.

Psal.45.

a Iesus autem misertus eius extendit manum.] *Psal.* 144. Aperis tu manum tuam.

b Et tangens eum,] qui tangebatur fide illius. 1. *Cor.* 6. d. Qui adhæret Deo vnus spiritus est.

c Ait illi, volo mundare.] Ecce pietas, quæ fides excommunicat.

a Iesus autem misertus est,] tangendo. Tactus leprosi Christum non esse subiectum legi ostendit, ad humilitatem & opera misericordiæ prouocat, errorem Manichæi confutat.

d Et comminatus est ei.] *Beda.* Vbi leprosus mundatur, certus non exprimitur locus, vt ostendatur non vnum populum specialiter alicuius ciuitatis, sed multos populos fuisse sanatos.

D

e Et dicit ei, vide] id est, considera quomodo curatus es, nec est opus dici quod exclamat ei natura rei.

me mundare. *a* Iesus autem misertus eius, extendit manum suam, & *b* tangens eum, ait illi. *c* Volo, mundare. Et cùm dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et *d* comminatus est ei, statimque eiecit illum, & dicit ei. *e* Vide *f* nemini dixeris, sed vade ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua *g* quæ præcepit Moyses in testimonium illis. At ille egressus cœpit prædicare & diffamare sermonem, ita vt iam non posset manifestè in ciuitatem *h* introire, sed foris in desertis locis esse, & conueniebant ad eum vndique.

CAP. II.

ET *i* iterum intrauit Capharnaum post dies octo, & auditum est quòd in domo esset, & conuenerunt multi, *k* ita vt non caperet, neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ferentes ad eum *l* paralyticum, *m* qui à quatuor portabatur. Et *n* cùm non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat, & patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. *o* Cùm autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili *p* dimittuntur tibi peccata. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes & cogitantes in cordibus suis. *q* Quid hic sic loquitur? *r* Blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Quo statim *s* cognito Iesu spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis

infrà 5. b. dicitur, & *Luca* 8. f. Narra quanta tibi fecerit Deus. *Origenes.* Non iubet supertacere principibus Israel, qui vident leprosum mundatum, sanantur à lepra peccatorum & offerent se Deo si credunt, aut si non credunt, inexcusabiles sunt. Vel ita munus quod præcepit Moyses illis, id est, sacerdotibus offers in testimonium, id est, in signum spiritualis prohibitionis, sicut curatio lepræ contestatur curationi peccati, illius inquam munus offerant, non solum in signo sed in re vt turpem, à sacerdotibus peccati mundatus in sacrificium Dei transeat. Moyses enim præcepit. *f* Nemini dixeris.] *Hieron.* Nunc humilitas iussit latere. Solet tamen sic exponi. Ita euidenter curatus es quòd non oportet dicere alicui. Vnde *Hieron.* Nouerat vt sermonem iactaret, quòd corpore præferebat. *Hilarius.* Iactantia inuitata facitne lepra transire potius in medicum.

g Quæ præcepit Moyses in testimonium illis,] scil. duos passeres. Vnum in sacrificium, alterum in agrum. *h* Ita vt iam non posset manifestè introire in ciuitatem.] *Osea.* 11. d. Ego Dominus & ciuitatem non ingredior.

EXPOSITIO. CAP. II.

ET iterum intrauit Capharnaum.] *Suprà* egit de his, quæ mysticè congruunt ordini restaurationis humanæ i. de increpatione dæmonis, de sanatione mulieris, de curatione leprosi hominis. In hoc secundo cap iterum agitur de manifestatione potestatis, sapientiæ & bonitatis ipsius Christi. Et diuiditur in quatuor partes. In prima sanat paralyticum. In secunda vocat Matthæum, ibi [Et egressus.] Tertiò, respondet accusantibus discipulos de ieiunio, ibi [Et erant discipuli.] Quartò, respondet arguentibus discipulos super apparenti transgressione sabbati, ibi [Et factum est iterum. In prima potentia. In secunda, sapientia. In tertia, sapientia & bonitas. In quarta bonitas & potestas declarantur. Dicit ergo.

i Et iterum intrauit Capharnaum, &c.] *Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostium & pulso. *Cant.* 5. a. Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, sponsa mea, amica mea, immaculata mea.

k Ita vt non caperet,] id est, capi non posset, quia nec etiam omnes tangere poterant ianuam domus, qui significant quod Domino prædicante in Iudæa, nec ad ianuam intrauerunt, id est, ad potentiam

l Et venerunt ferentes ad eum paralyticum.] Paralyticus aoarua, quia tremulus. *Dan.* 5. b. Compages renum eius, id est, Balthasar, absorbens diuitias, dissoluebantur, & genua eius ad se collidebantur. Item quia insensibilis. *Ierem* 5. a. Percussisti eos & non doluerunt, attriuisti eos & renuerunt disciplinam accipere. Item quia dissolutus. *Isa.* 35. b. Confortate manus dissolutas & genua debilia roborate. Item quia piger. *Prouerbiorum* 21. d. Desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicquam manus eius operari. *Prouerbiorum* 19. c. Pigredo immittit soporem, & anima dissoluta esuriet. *Luca* 16. c. De diuite. Item quia ineloquens. *Isa.* 29. a. Erit quasi pythonis de terra vox tua, & de humo mussitabit eloquium tuum.

Matth.9 a. Luc 5.d. Ioan.5.d.

m Qui à quatuor portabatur.] *Moraliter.* Quatuor portatores, sunt cognitio criminis, metus mortis, timor supplicij, spes præmij. Isti quatuor dicuntur super *Psalm.* In te Domine speraui, &c. Vel quatuor portatores sunt, bona operatio, eleemosyna, venia aliis facta; oratio sanctorum, quatuor baculi. Bona operatio. *Gregorius.* Iterum fac, &c. Eleemosyna. *Dan.* 4 e. Peccata eleemosynis redime. Venia aliis concessa. *Matth.* 6. b. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester qui in cælis est. Sanctorum oratio. 1. *Reg.* 15. f. Peccaui, sed nunc porta quæso peccatum meum. Lectus quo paralyticus defertur est Dei patientia. *Isa* 46. b. Vsque ad canos ego portabo.

Luc. 5.d. Moralit.

B

n Et cum non possent offerre eum illi præ turba.] De impedimento turbæ, quære super *Luc* 5 a.

o Cùm autem vidisset Iesus fidem illorum.] *Glos.* Multum valet apud Deum fides propria, vbi tantùm valuit aliena, vt homo interiùs & exteriùs sanatus repentè exurgeret, aliorumque meritis sua ei relaxarentur peccata.

p Ait paralytico, fili dimittuntur tibi peccata.] Ex textu litteræ patet quòd ex merito fidei illorum inspirauit illi paralytico, fidem, qua infusa dimissa sunt illi peccata. Subtracta autem causa morbi, statim sanatus est. Et nota quòd fides non dicitur prima gratia, quia semper sine meritis infunditur, sed quia sine propriis meritis. Vndè *Hieron.* Paralyticum sanauit non pro sua fide cum sensu careret, sed pro fide offerentiam. Item videtur per *Interlin.* quod infirmitas quæ venit propter peccata, non sanatur nisi dimisso peccato, ergo furiosus qui propter peccata in furiam incidit nunquam sanabitur cum non possit pœnitere nisi à furia liberatus. Contra *Dan* 4. g. Sic Nabuchodonosor redditus est sensus eius Solut. Habebat lucida interualla, & tunc poterat pœnitere. Et nota vt dicitur. Eleuaui ego Nabuchodonosor oculos ad cælum & sensus meus redditus est mihi. Ita per merita aliorum posset talis curari.

q Erant autem illic quidam de scribis sedentes & cogitantes in cordibus suis, quid hic loquitur.] *Ecclesi.* 13. d Pauper locutus est, & dicitur quis est hic?

r Blasphemat, quis potest dimittere peccata, &c.] Hoc dicendo id est, quod solius Dei est, sibi vsurpat. *Isa.* 4 . d Ego sum, qui deleo iniquitates, &c.

s Quo statim cognito Iesus spiritu suo, &c.] *Hebr.* 4. b. omnia nuda & aperta sunt oculis eius, &c 1. *Paralip.* 28. b. Omnia corda scrutatur Dominus & vniuersas mentium cogitationes intelligit. Cum tamen *Ierem.* dicat 17. b. Profundum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Cognitio. &c. 1. *Reg.* 16 b. Homo videt in facie ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. *Prouerb.* 16. a. Omnes vitæ hominum patent oculis eius.

a Quid est facilius dicere, &c.] id est dicto sanare paralyticum in anima.
b An dicere surge &c.] id est, dicto facere vt surgat & sanetur in corpore. *c* Vt autem sciatis, &c.] Possunt esse verba Euangelistæ ad nos legentes & audientes. [Ait] scilicet Christus. Vel possunt esse verba Christi ad Iudæos inuidos, Scribas & Pharisæos. Loquitur autem de se in tertia persona vitando arrogantiam. Et tunc conuertit ad paralyticum sermonem, vnde interponit Euangelista. Ait paralytico, quasi prædicta dixit ad Iudæos hæc scil. Vt autem sciatis. &c. sed hoc dixit paralytico. Surge, tolle, &c. Secundùm hoc videtur quod probatio Domini nulla sit, quia maius est sanare animam quam corpus. Sol. Sicut dicit *Beda*, æqualis potentiæ est vtrumque, sed sanatio corporis omnibus notior est, vnde ipsum hoc posse, poterant scire quod illud poterat.

Matt.9.a. Luc.5.c.
Matth 9 a. Luc.5.c. Ioan. 5.b.
Al. † glorificarent.
Matth.5.a. Luc.5.f.

in cordibus vestris? *a* Quid est facilius dicere paralytico, dimittuntur tibi peccata, an *b* dicere, surge tolle grabatum tuum & ambula? Vt *c* autem sciatis quia potestatem *d* habet *e* filius *f* hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi *g* dico, *h* surge, *i* tolle grabatum tuum, *k* & vade in domum tuam. Et *l* statim ille surrexit, & sublato grabato abijt coram omnibus, ita vt mirarentur omnes & † honorificarent Deum, dicentes: Quia numquam sic vidimus. Et *m* egressus est rursus *n* ad mare *o* omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et *p* cùm præ-

d Habet] non dicit accepit, sed habet.
e Filius] id est. Christus.
f Hominis] id, est virginis non hominum. *g* Tibi dico surge.] *Interlin.* A carnalibus desiderijs. 1. *Pet.* 2. b. Obsecro vos tanquam aduenas &c. *Eph.* 5.d. Surge qui dormis. *i* Tolle grabatum tuum.] *Hieronym.* Vt quod fuit testimonium infirmitatis, sit probatio sanitatis. *h* Surge tolle grabatum tuum,] id est lectum, à graba quod est caput, lectus, scilicet pauperum, vbi scilicet nihil sternitur nisi caput.

Moralit.

Moraliter.] Primum est surgere, peccatum dimittere. Secundum lectum tollere, est delectationem peccati sibi in onus pœnitentiæ conuertere. Tertium est vt hoc non agat pro laude vel lucro temporali, sed spe cœlestium. Hoc est.

k Et vade in domum tuam,] id est, sursum ad patriam cælestem, quæ est domus tua per fruitionem & affectionem tuam. Hæc tria signantur *Matth.* 16. d. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, id est, veterem hominem, id est, peccata, hoc primum, vt dicat. Viuo ego, iam non ego, & tollat crucem suam, ecce secundum scilicet pœnitentia, & sequatur me, ecce tertium scilicet intentio recta. Quidam lectum suum dimittunt, qui scilicet de corpore suo nullam curam gerunt. Contra quos dicitur hic. Tolle lectum tuum. Et *Nahum.* 3. c. Intra in lutum & calca subiuges, tene laterem. *Ephes.* 5 f. Nemo vnquam suam carnem odio habuit. Illi autem lectum secum tollunt, qui corpus suum trahunt ad seruitium Spiritus. *Iob.* 7.c. Si dixero, consolabitur me lectulus meus, & reuelabor meum loquens in strato meo, terrebis me per somnia. *Cant.* 3. 2. In lectulo meo per noctem quæsiui quem diligit anima mea.

Galat.2.d.

k Et vade in domum tuam,] id est, discute conscientiam. *Isa.* 38.c. Recogitabo tibi omnes annos meos, &c. *Psal.* 110. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Vel [Vade in domum tuam] id est, cogita de sepulchro tuo. *Psal.* 48. Sepulchra eorum domus illorum in æternum. *Eccl.* vlt. Ibit homo in domum æternitatis suæ. Item, Vade in domum tuam,] id est, considera fragilitatem tuam & vtilitatem. *Nahum.* 3.c. Intra in lutum, &c. In primam domum debes ire, id est in Paradisum, vt spes erigatur. In secundam, id est conscientiam, vt totum quod turpe est eijciatur. In tertiam, id est, sepulchri, vt ad peccata præterita reditus timeatur. In quartam, id est vtilitas, vt humilitas cordis custos virtutum augeatur. *l* Et statim ille surrexit, & sublato grabato abijt coram omnibus, ita vt mirarentur omnes, &c.] *Luc.* 5. e. Et stupor apprehendit omnes. *Ambr.* Malum timere quam credere. Ergo non credebant, quomodo ergo dicitur hic quod honorificabant Deum? Solut. Non credebant auctoritati facientis, scil. quod Christus esset Deus, tamen credebant factum & reuerebantur, & Deum magnificabant.

m Egressus est rursus] post curationem paralytici in Capharnaum.
n Ad mare] egreditur, quia non solum ciues, sed & maris habitatores instruit, & fluctuantis mundi motus fidei firmitate contemnere docet
o Omnisque turba veniebat ad eum, &c.] sicut ad Ioannem in desertum egrediebantur omnes.
p Et cum præteriret.] *Matthæi* 20. g. Stetit Iesus. *Gloss.* Præteriens audit, vt homo, stans illuminat vt Deus.
q Vidit Leui Alphæi] scil filium.
r Sedentem ad telonium.] Telonium domus, in qua soluuntur tributa vel vectigalia. Vis est in visu, quia & caladrius visu sanat, & struthio visu fouet oua. Vnde *Ambrosius super Psal.* 118. Plerisque iusti aspectus admonitio correctionis est. *Sapientiæ cap.* 4. c. Respectus eius in electos illius. *Luc.* 22.g Conuersus Dominus respexit Petrum. *Psal.* 13. & 52. Dominus de cælo prospexit vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Sedentem ad telonium. Leui sedens ad telonium vt recipiat tributa, est sacerdos recipiens tributa animarum, & sedens per otium & torporem, cui dicitur, sequere me. *Prouerb.* 6.a. Discurre, festina, suscita amicum tuum. *Threnor.* 2. a. Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion.

Matt.9.b. Luc.5.f.
Matth.9.b. Luc.5.f.

teriret vidit Leui *q* Alphæi *r* sedentem ad telonium, *s* & ait illi: Sequere me. Vt *t* surgens secutus est eum. Et *u* factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant *x* cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui sequebantur eum. Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus dicebant discipulis eius: *y* Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus, ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui malè habent. *z* Non enim veni

s Et ait illi, sequere me.] *Iob.* 28. a. Ferrum de terra tollitur, id est, Matthæus de telonio *Roman.* 5.d. Vbi abundauit delictum, &c.
t Et surgens secutus est eum.] 3. *Reg.* 19 q. Cum venisset Elias ad Eliseum, misit pallium suum super eum, qui statim relictis bobus concurrit post Eliam. *Iob.* 23.c. Vestigia eius secutus est pes meus
u Et factum est cum accumberet in domo illius, &c.] 1. *Cor.* 5. d Si is qui frater nominatur inter vos est fornicator, dolosus aut auarus, cum huiusmodi nec cibum sumere. Sed iste erat raptor, & auarus. *Ambr.* Reliquit propria qui recipiebat aliena Solut. Iam pœnitens erat excommunicatus, vnde nec vitandus. 1. *Corint.* 5. *Glos.* Nos à communione quemquam prohibere non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo iudicio ecclesiastico vel sæculari nominatum atque conuictum. Item *ibid* b. Modicum fermentum, &c. *Glos.* Iudicis non est sine accusatore damnare, vt nec Christus Iudam abiecit. Item *Psal.* 100. Superbo oculo & insatiabili corde cum hoc non edebam. *Glos.* communicando in peccato. *Hieron.* Discumbentes viderunt publicanum à peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse pœnitentiæ, & ob id non desperant de salute, præsertim illi qui iam pœnitentes sequebantur.
x Cum Iesu & discipulis eius.] *Iob.* 1. a. Faciebant conuiuia per domos, vnusquisque in die sua, & mittentes vocabant tres sorores suas, id est infirmos cogitatione, verbo & opere vt comederent & biberent cum eis. *Luc.* 14. c. Cum facis conuiuium voca pauperes & debiles, cæcos & claudos, & beatus eris, quia non habent vnde retribuant tibi *Esther vlt.* q. Tertia decima die mensis, &c. id est, post impletionem decalogi & Euangelij, celebrauerunt conuiuia cùm gaudio, partes sibi inuicem mittentes, maiores minoribus. *Exo.* 26. Cortina cortinam trahit. *Apoc. vlt.* d. Et qui audit dicat veni.
y Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?] Vadit ad conuiuium peccatorum, vt occasionem docendi plures haberet. Item vt cibos spirituales daret. Item vt humilitatem doceret. Item vt potentiam suam ostenderet. *z* Non enim veni vocare iustos, id est falsò se iustificantes, dum tales sunt. *Ioan.* 6.g. Quia dicit videmus,

videmus, peccatum vestrum manet in æternũ. *a* Sed peccatores,] id est, peccata sua agnoscentes. *Ezech.* 34.d. Quod perierat requiram, & quod abiectum fuerat reducam.

b Et erant discipuli Ioannis.] *Gl.* Alij Euangelistæ. *Mar.* 2.b. *Luc.* 5.f. dicunt Pharisæos & discipulos Ioannis hoc quæsiuisse.

vocare iustos, sed *a* peccatores. Et *b* erant discipuli Ioannis, & Pharisæorum ieiunantes, & veniunt: & dicunt illi: *c* Quare discipuli Ioannis, & Pharisæorum ieiunant? tui autẽ discipuli non ieiunãt. Et *d* ait illis Iesus. *e* Nunquid possunt filij nuptiarum quãdiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum non possunt ieiunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. Nemo assumentũ panni rudis assuit vestimento veteri, alioquin aufert supplementum nouũ à vetere, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinum nouũ in vtres veteres, alioquin dirumpent vinũ vtres, & vinum effundetur & vtres peribunt.

Sed hic videtur dicere quod alij quæsierunt quos eiusdem rei cura mouisset. Vnde colligitur hoc à pluribus fuisse obiectum, à Pharisæis, à discipulis Ioannis, à conuiuis, & à quibuslibet alijs. [Et erant D discipuli Ioannis, & Pharisæi ieiunantes], &c.] *Gl.* super Matthæum. In tribus erant reprehendendi discipuli Ioannis. *Primò*, quia de ieiunio se iactabãt. Secundò, quia Christum, quem Ioannes laudauerat, calumniabantur, volentes obliquare in eum culpam aliorum. Tertiò, quia erant familiares Pharisæis quos Ioannes condemnauerat *Matt.* 3.b. Progenies viperarum.

c Quare discipuli, &c.] Ieiunat hypocrita, vt appareat pauper cum egeat, fastidiosus vt appetat, bonus vt proficiat, ægrotus vt valeat, auarus vt pereat.

Fal. m. nos, bien. s. mon, abstinet æger, auarus.

Versus. *d* Et ait, &c.] Nota quod isti arguentes discipulos Christi de ieiunio, tacitè crimen obliquabant in magistrum, ideo excusando discipulos excusat pariter seipsum, ostendens eis per partes ieiunij quod non debent ieiunare, quia nec ieiunio mœroris, nec ieiunio exultationis debẽt ieiunare, ergo nullo. Est n. ieiunium duplex, scilic. mœroris, & exultationis. Ieiunium mœroris est in duobus, scilicet, in abstinentia cibi, & à vinis. Secundum quosdam & pro absentia sponsi corporalis, & pro eiusdem absentia spirituali, quæ fit per peccatum. Ieiunium autem exultationis est in duobus, & pro vno, id est, in abstinentia ab alimonia ciborum, & ab amore mundanorum, & pro desiderio cælestis patriæ. Vtrumque repræsentat Ecclesia. Primum scilicet mœroris in quadragesima cum ieiunat, & cantica lætitiæ subticet, scilicet Alleluia. Ieiunium exultationis in septimana Pentecostes, cum ieiunat, & cãtica lætitiæ frequentat. Tunc enim cantatur Alleluya.

Primum ergo probat Dominus quod non debent ieiunare ieiunio mœroris dicens

e Nunquid possunt, &c.] id est, debent, quasi dicat, non, quia non habent absentiam sponsi corporalem neque spiritualem. Postea per duas similitudines ostendit, vel probat quod non debent ieiunare ieiunio gaudij, nec est eis iniungendum simpliciter illud ieiunium, quod ostendit per similitudinem de vino nouo.

Nec etiam particula est eis iniungenda quod ostendit per similitudinem de panno nouo. Per vinum enim nouum simpliciter ieiunium gaudij significatur, per pannum nouum eius pars, scilicet abstinentia à cibis. Si enim iniungeretur eis ieiunium exultationis, vel quo ab abstinentia cibi vel mundi amoris possent cito recedere à fide sicut quidam fecerunt. *Ioan.* 6.g.

f Et factum est iterum, &c.] De hoc *Math.* 12.a. *Luc.* 6.a.

Myst. Mysticè.] In sabbato, quia in otio, & quiete. *Eccl.* 38.c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, &c. Et factum est, &c. Sata sunt codices sacræ Scripturæ. Semen est spiritualis intelligentia. Spicæ sunt auctoritates siue sententiæ. Per hæc sata Christus abiit dum scripturam spiritualiter exposuit. Et nos similiter si volumus esse discipuli eius debemus frequenter ire per hæc sata, studendo, meditando, & colligere spicas, id est, auctoritates quibus populus reficiatur. *Is.* 17.b. Brachium eius spicas leget.

Moralit. Moraliter.

Sata mundus qui seminatus est triplici semine, id est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vitæ. 1. *Ioan.* 2.c. Omne quod est in mundo, &c. Vel certè tot habet semina, quot sunt hominum genera. *Matth.* 13.a Exiit qui seminat seminare semen suum. Per quod debent ire discipuli: Spicæ, homines quos debent auellere à terra, id est, ab amore terrenorum per prædicationem, & manibus confricare per boni exempli informationem, & manducare, id est, in corpus Ecclesiæ traiicere per Sacramentorum exhibitionem.

Sed vinum nouum in vtres nouos mitti debet. Et *f* factũ est iterum cum sabbatis ambularet per sata, & discipuli eius cœperunt prægredi, & vellere *g* spicas. Pharisæi autẽ dicebant ei: *h* Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis, quod non licet. Et ait illis: Nunquã legistis quod fecerit *i* Dauid quando necessitatẽ habuit, & *k* esuriit ipse, & qui cum eo erant, *l* quomodo introiuit in domũ Dei sub *m* Abiathar principe Sacerdotũ, & *n* panes propositionis mãducauit quos non licebat mãducare nisi Sacerdotibus, *o* & dedit eis qui cum eo erant? Et *p* dicebat eis: Sabbatum propter homines factum est, & non homo propter sabbatum. Itaque Dominus est filius hominis etiam sabbati.

De hac messe *Ioan.* 4.c. Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. *Luc.* 10.a. Messis quidem multa, operarij verò pauci, rogate Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Item.

g Spicas.] *Luc.* 6.a Et manibus confricantes manducabant. Non quærebant isti Episcopi alimentorum delicias, ferculorum varietates, spicæ iatæ erant cum sapore Claruallensi. *Prou.* 27.a. Anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet.

h Ecce quid faciũt, &c.] Non de cibo accusant, sed de tempore, quia de venia, & fruge licet edere, sed non falcem mittere. Vnde *Deut.* 23 d. Si intraueris segetem amici tui, franges spicas & manibus conteres, falce autem non metes. Hi sunt reprehensores fratrum studentium, qui nimis sunt intenti circa studium Scripturarum. Dicunt Morales, non est bonum in Theologia tot quæstiones implicare. Dicunt Quæstionistæ, non est bonum tot moralitates fingere, & quilibet reprehendit quod nescit.

Dicunt alij, non licet in sabbatis, i. diebus festiuis studere. *Ap.* 1.c. Ego Ioannes fui in spiritu in dominica die.

i Dauid fugiens Saulem. 1. *Reg.* 21.b.

k Esuriit ipse, & qui cum eo erant.] Quatuor modis excusat Dominus discipulos. Primò per famis necessitatem exemplo Dauid. 1. *Reg.* 21.b.

Secundò per officij dignitatem, exemplo Sacerdotum. *Leu.* 23 b.

Tertio, per misericordiæ prælectionem auctoritate *Os.* 6.b. Quia misericordiam volui, &c. Mysticè.

Quartò per Domini dispensationem.

Mysticè.

Dauid Christus est qui esuriit salutem nostram. Et qui cum eo sunt quasi omnes boni esuriunt salutem aliorum. 1. *Tim.* 2.b. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad cognitionem veritatis venire. *Ioan.* 19.f. Sitio. *Mat.* 25.c. Esuriui, & dedistis mihi manducare. *l* Quomodo introiuit] Abimelech pro eo.

m Sub Abiathar, &c.] *Gl.* dicit super *Mat.* 12. quod hoc factum est sub Abimelech patre Abiathar. *Chr.* soluit quod binomius erat. *Beda* dicit quod ambo tunc aderant Abimelech pater & Abiathar filius, sed quia Abiathar maioris dignitatis erat sub Dauid quam pater eius constitutus sub Saule, ideo iam Dominus mentionem facit de eo.

n Et panes propositionis, &c.] *Exod.* 25.c. Pones super mensam meam panes propositionis in conspectu meo semper.

o Et dedit eis, &c.] Nota quod Abimelech vrgente necessitate dispensauit cum Dauid, vt posset comedere de sacris panibus, quos aliter non liceret ei comedere nisi cum dispensatione, nec Abimelech qui erat summus sacerdos posset aliter dispensare nisi ex necessitate vel vtilitate. Vnde B. *Bern.* Non sum tam rudis, vt ignorem vos dispositores esse positos, sed in ædificationem non in destructionem. Vbi necessitas vrget, excusabilis est dispensatio, vbi vtilitas prouocat dispensationem, laudabilis est dispensatio. Vtilitas dico communis, non propria. Vbi nihil horum, est non dispensatio, sed potius crudelis dissipatio est. *Leo Papa.* Vbi necessitas fuerit ad vtilitatem Ecclesiæ, qui potestatem habet, ea dispenset.

p Et dicebat eis, sabbatum propter, &c.] secunda excusatio.

Alias duas dimittit, quæ sunt in *Mat.* 12.

Euangelium secundùm Marcum,

EXPOSITIO CAP. III.

ET introiuit iterum, &c.] In capite præcedenti egit Euangelista de ostensione potentiæ, sapientiæ, & bonitatis Christi, vt dictum est. Hic agit iterum de iisdem. Nam per hoc ostenditur præcipuè eius deitas, quod maximè intendit Marcus. Vnde in principio dixit: Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei. Primò agit de sanatione manus aridæ. Secundò de vocatione discipulorum, ibi. *Matth. 12.a.* [Et ascendens in mõtem] in quo sapientia. Tertiò de mansuetudine & zelo eius in *Matth. 12.a. Luc. 6.b.* quo bonitas, ibi [Et conuocatis.] Dicit ergo. Et introiuit, &c.] Tãgit in hoc maximè Sacerdotes & Prælatos quos nimis tenet dominans auaritia. *Ier.* 6.c. A minore vsque ad maiorem omnes student auaritiæ. *Zac.* 11. d. Brachium eius ariditate siccabitur.

b Habens manum aridam. *Amb.* & *Orig.* superintroducunt eũ sic clamantem Domine, attramentarius erã arte, & manu victum quærebam.

c Et obseruabant, &c.] *Glos.* Quia discipulos probabiliter excusauerat, ipsum obseruant, vt si in Sabbato curet transgressionis, si non curet, crudulitatis aut imbecilitatis arguant.

d Et dicit, &c.] *Gl.* Arguit eos qui legis præcepta praua intentione violabant, æstimantes in sabbato à bono feriandum esse, cum dicat lex; Omne opus seruile non faciet in eo, id est, peccatum, &c. *Gl.* itaque si Dauid rex, & Sacerdotes secundum alium Euangelistam propter templi ministerium sabbatum violantes crimine carẽt, quantò magis filius hominis verus rex & Sacerdos, & ideo Dominus sabbati in sabbato vulsarum spicarum crimine non tenetur reus. Item alia *Gl.* Ita sabbatum custodiri præceptum est, vt si necessitas fuerit, non sic reus qui violauerit. Sabbato circuncidere non est prohibitum, quia necessarium. Iosue muros Iericho septem diebus circuiuit *Iosue* 6.b. Et Machabæi in sabbato pugnauerunt. 1. *Mach.* 2.e. Quod non est licitum in lege, necessitas licitum facit. Sic & hodie in ieiuniis, si quis ieiunium fregerit ægrotus, non tenetur reus.

f Contristatus, &c.] *Luc.* 19.f. Videns Iesus ciuitatem Ierusalem fleuit super illam: *Is.* 6.c. Excæca cor populi eius

g Et extendit] *Prou.* 31. c. Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperes. *h* Exeuntes autem, &c.] *Int.* Similis similem quærit. *Ec.* 13.c. Omne animal sibi simile diligit, sic & omnis homo proximum suum. Item *Ec.* 27.b. Volatilia ad sibi similia conueniunt. *Gl.* Matthæus dicit illos interrogatos fuisse. Sed illi prius interrogauerunt, & Iesus cognita nequitia eorum statuit in medio sanandum, & interrogauit, quod Marcus & Lucas dicunt, & tunc tacentibus proposuit similitudinem de oue & conclusit quod licet sabbatis bene facere. Et sic circunspiciens, &c. *e* Perdere.] *Gl.* Non quod summè prius quemquam possit perdere, sed eius non saluare est perdere, sicut dicitur cor Pharaonis indurasse, non quod obdurauit, sed quod obduratum non emolliuit.

i Quomodo eum perderent.] *Gl.* Magnum studium nequitiæ, in crimen reputant, quoad verbum illius manus sanata est. Nec in sabbato potest conuinci laborasse, qui dixit & facta sunt, cum ipsi in sabbatis cibos portent; calices porrigant & cætera victui necessaria. *k* Et Iesus cum discipulis suis.] Ostendit facto quod docuit verbo *Mat.* 10.c. Si persecuti vos fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam. *l* Secessit] *Luca decimo-tertio* g. Non capit prophetam perire extra Ierusalem. *m* Secuta est.] *Rab.*

Sequuntur Dominum alij propter
- Cœleste mysterium discipuli.
- Sanationem infirmi.
- Nouitatem miraculorum, curiosi.
- Inuidiam, Pharisæi

Myst. Hoc significat quod à Iudæis ad gentes transiturum erat regnum. *Mystice.* Vnde *Mat.* 11.d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius *Act.* 13.g. Quia vos repellitis verbum Dei, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes. B

Moraliter.] instruit nos Dominus vt in omni tribulatione & persecutione conuertamur ad pœnitentiã. *Moralit.* pœnitentiæ significat. Sic faciebat. *Ps.* 34. Ego autem cùm mihi molesti essent, induebar cilicio. ecce vestis asperitas: humiliabam in ieiunio animam meam, ecce cibi ariditas. In his duobus consistit pœnitentia. Et significantur septem quæ sunt in vera pœnitentia. Peccati detestatio Galilæa peccati confessio. Iudæa, satisfactio Ierusalem, id est, pacifica fragilitatis & vtilitatis consideratio. *Septem sunt in vera pœnitentia.* Idumæa, id est, sanguinea, humiliatio, Iordanis, id est, riuus iudicij, timor supplicij Tyrus, id est, angustia, desiderium regni, Sidon, id est, venatio.

n Idumæa] sanguisuga. *Ose.* 4.a. Sanguis sanguinem tetigit.

o Tyrum] angustiam. *Prou.* 11.b. Iustus de angustia liberatus est, &c.

p Ne com.] *Luc.* 8.g. Præceptor, turbæ comprimunt te.

q Et vehementer, &c.] Moraliter.] Instruit nos ne velimus laudari à turpibus. *Ps.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. *Sen.* Tantundem est laudari à turpibus & ob turpia; nec curanda est laus hominis, quia opera in fine manifestant qualis quisque fuerit. Vnde *Ec.* 11.d. Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filiis suis cognoscitur vir. *r* Et ascendens, &c.] Vbi primò & principaliter agit de Apostolorum electione Secundò de zelo suo ab illis cognito, ibi: Et venerunt, &c. Tertiò de calumnia Pharisæorum in ipsum, ibi. Et scribæ, &c:

Ascendit Christus in
- Desertum vt tentaretur. *Mat.* 4.a.
- Montem vt doceret: *Mat.* 5 a.
- Montem Thabor vt transfiguraretur. *Mat.* 17.a.
- Asinam, vt humilis videretur. *Mat.* 21.a.
- Montem Oliueti, vt oraret. *Mat.* 26.d.
- Crucem, vt exaltaretur. *Mat.* 27.d.
- Cœlũ vt glorificaretur. *Luc.* vlt.g.

f In mõtem]

Mons est Christus ob tria.
- Mons solidus est Christus firmamentum. *Col.* 2.a.
- Mons radios solis recipit primò sic Christus gratiam Spiritus sancti. *Ioan.* 3.d. Non ei datur ad mensuram.
- De monte fluunt aquæ, sic de Christo ad nos omnes gratiæ. Vnde *Ioan.* 2.b. Et de plenitudine, &c.

Hier. Mons iste est mons Thabor, vel alius mons in Galilæa.

t Vocauit, &c.] *Heb.* 5.a. Hi non assumpserunt sibi honorem, sed vocati à Deo tanquam Aaron.

v Et fecit, vt essent duodecim cum illo.] Duplex perfectio in vita & scientia. Item ter quatuor septem columnæ quibus sapientia ædificat sibi domum. *Prou.* 9.a. *Apoc.* vlt.d. Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, &c.

x Infirmitates] tam corporales quàm spirituales. *y* Dæmonia,] id est, dæmones, peccata.

z Et imposuit Simoni, &c.] *Gen.* 17.a.c. Immutatur nomen Abrahæ qui primũ dicebatur Abrã, postea dictus est Abraham. Et quæ prius dicebatur Sarai, postea Sara vocata est.

Item

CAP. III.

ET *a* introiuit iterum in Synagogam, & erat ibi homo habens manum aridã, & *c* obseruabant eum si sabbatis curaret, vt accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. Et *d* dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an malè: Animam saluam facere an *e* perdere? At illi tacebant. Et circonspiciens eos cum ira, *f* contristatus super cæcitatem cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et *g* extendit, & restituta est manus illi. *h* Exeuntes autem statim Pharisæi cum Herodianis consilium faciebant aduersùs eum *i* quomodo eum perderent. Et *k* Iesus cum discipulis suis *l* secessit ad mare & multa turba à Galilæa, & Iudæa *m* secuta est eum, & ab Ierosolymis, & ab *n* Idumæa & trans Iordanem, & qui circa *o* Tyrum, & Sydonem multitudo magna audientes quæ faciebat venerunt ad eum. Et dixit discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent propter turbã ne *p* comprimerent eũ. Multos enim sanabat, ita vt irruerent in eũ, vt illũ tãgerent quotquot habebãt plagas. Et spiritus immundi cùm illum videbant procidebant ei & clamabant dicentes: Tu es filius Dei *q* & vehementer comminabatur eis, ne manifestarent illum, *r* & ascendentes in *f* montem *t* vocauit ad se quos voluit ipse & venerunt ad eum. Et *u* fecit vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatem curandi *x* infirmitates, & eiiciẽdi *y* dæmonia. Et *z* imposuit Simoni nomẽ Pe-

Item *Gen.* 32. f. Iacob prius, postea Israel appellatus est. Similiter hîc prius Simon, postea Petrus. Similiter in canonizatione Papæ proprium mutatur nomen. Ad quid? Vt nominis mutatio vitæ mutationem & officij ostendat celeritatem. Et nota quod Dominus illis tribus discipulis, qui secum fuerant in transfiguratione in puellæ suscitatione, in oratione, id est. Petro, Iacobo, Ioanni nomina mutauit, in quibus tota substantia religionis consistit. Simon obedientia, Ioannes gratia, Iacobus continētia, quia plātam à terris leuat abdicatio proprietatis. De Simone fecit Petrum, id est, de obediente agnoscentem. Ioannem & Iacobum vocauit Boanerges, id est, filios tonitrui. Vnde *Ps.* 76. Vox tonitrui tui in rota, id est, in nouo Testamento tonuit. *Ioan.* 1.a. In principio erat verbum. Tonat Iacobus modò, per fratres sancti Iacobi tonat. *Is.* 27. b. Qui egrediuntur impetu à Iacob, implebunt faciem orbis semine. Et nota quod Petrum, id est, agnoscentem occidit Nero, id est, lucens, id est, inanis gloria, vel lucida sermonis. Vnde *Ec.* 4. c. Non abscondas sapientiam in decore suo. Iacobum, id est, scholarem in studio luctantem, occidit Herodes, id est, gloria pellis. Omnia enim quæ audit ponit in pelle, & nihil in corde: Quater nos implet & cor vacuum remanet. *Iob* 24. b. Inter aceruos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt. Ioannem autem nullus interficit, quia qui gratiæ habendæ causa student, saluantur & saluant. Tamen in exilio mittitur, quia tales hodie contemnuntur, nec libenter audiuntur, & in exilio videt Apocalypsim, id est, reuelationem. Boanerges, vnum nomen dat duobus, vt inuicem vniantur res & corda inter fratres. *Actuum quarto* f. Multitudinis credentium erat cor vnum.

trus & *a* Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & imposuit eis nomina Boanerges quod est filij *b* tonitrui. Et Andræam & Philippum & Bartholomæum & *c* Matthæum, & *d* Thomā & *e* Iacobum Alphæi & *f* Thadæum & *g* Simonē Chananæum, & *h* Iudam Scarioth qui & tradidit illum. Et *i* veniunt ad domum, *k* & conuenit iterum turba, ita vt non possent neq; *l* panē manducare, & *m* cū audissent sui exierunt *n* tenere eum: Dicebant enim quoniam in furorem versus est. Et Scribæ qui ab Ierosolymis descenderant dicebant, quoniam *o* Beelzebud habet, & quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Satanas Satanam eiicere? Et si regnum in se diuidatur, non potest stare regnum illud. Et si domus super semetipsam dispertiatur non potest domus illa stare. Et si Satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est,

b Tonitrui] quod est in nubibus, id est, Apostolis. *Is.* 60.b. Qui sunt illi qui vt nubes volant.

c Et Matthæū.] Hic ostenditur qualis debet esse prælatus Matthæus, i. donatus, id est, gratia electus Dei, non se gerens. *Heb.* 5.a. Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Vel donatus, vt non sit suus, sed subditorum. 1. *Cor.* 9.e. Cum essem liber ex omnibus, omnium me seruum feci. R*om.* 1.b. Sapientibus & insipientibus debitor sum.

d Et Thomam.] Thomas abyssus profunda intelligens, peccatorem se cognoscens sine candore vestium. *Habac.* 3. c. Dabit abyssus vocem suam.

e Et Iacobum Alphæi.] Iacobus luctator cum diabolo. *Gen.* 32. f. *Eccl.* vlt. e. Colluctata est anima mea cum sapientia. [Alphæus doctus.] *Is.* 28.c. Quem docebit scientiam, &c.

f Thadæum] *Gl.* custos cordis. Hunc Lucas in Euangelio, & in Actibus Apostolorum Iudam Iacobi nominat, quia frater Iacobi fratris Domini est, inde frater Domini dicitur.

Vnde dicitur filius Mariæ matris Iacobi & Ioseph, & Iudæ, & Simonis, ad differentiam Simonis Petri [Thadæus] custos cordis. *Prou.* 4.d. Fili, omni custodia serua cor tuum &c. *Os.* 7.c. Ephraim, &c.

g Simon Zelotes] id est, zelo domus Dei ponens sibi testimonia. *Rom.* 9.a. Optabam anathema esse pro fratribus, &c. [Iudas] glorificans Deum, non sc. habens memoriam mortis ante oculos, ne quando superbiat. Vnde ante Papam comburitur stupa.

a Iacobum Zebedæi.] *Gl.* qui & frater dicitur Domini, quia Maria Alphæi fuit soror matris Domini, quam Ioannēs Mariam Cleophæ dicit, fortasse, quia idem Alphæus, & Cleophas.

Vel defuncto Alphæo post natum Iacobum Cleophæ nupsit, qui meritò filius Alphæi dicitur, id est, docti.

Simonem. *Gl.* Simon Chananæus qui Zelotes dicitur à Chana vico Gallilææ.

h Iudas Scarioth.] *Gl.* à vico in quo ortus est, aut à Tribu Isachar. Isachar interpretatur merces vel pretium. scilicet proditionis Scarioth, à memoria mortis, quia non repente, sed præmeditatus Dominum tradidit.

i Et veniunt ad domum.]

Moralit. Moraliter. Post laborem actiuæ vitæ ducit ad quietem contemplatiuæ Iacob: sic enim de amplexibus Liæ, transit ad amplexus Rachel, &c. *Ge.* 29.e. *Ez.* 3.f. dicitur. Egredere, &c. Et postea subditur. Ingredere & includere in medio domus tuæ. Docet etiam post promotionem redire ad sui considerationem, ne superbia surrepat cum dignitate. *Ezec.* 3.d. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israël, quasi dicat, attende quod filius hominis es, quamuis speculator, &c. *k* Et conuenit iterum turba.

Turba impedit:
- Languidum ne Iesum agnoscat. *Ioan.* 5.a.
- Cæcum increpando vt taceat. *Mat.* 20.d.
- Zachæum obstans ne videat Deum. *Luc.* 19 a.
- Ferentes paralyticum ne ante Dominum veniat, *sup.* 2.a.
- Retardans parentes adire Iesum, *inf. eod.* d.
- Differens suscitationem mortuæ. *Mat.* 9.c.
- Prorogans illuminationem cæci, *inf.* 8.c.
- Volens Iesum regem rapere. *Ioan.* 6.b.
- Iesum comprimens & affligens. *Luc.* 8. g.
- Apostolos manducare prohibens. Vt hic.

i Neque panem.] In hoc docet prælatos & doctores propter cibum spiritualem debere dimittere corporalem. *Ioan.* 4. d. Rabbi manduca. Ille autem dixit eis. Cibum habeo manducare quem vos nescitis.

m Et cum audirent sui exierunt.] Vtinam essent discipuli sui qui eum tenerent precibus, ne vltio eius in furorem verteretur. *Is. c.* 64.e. Non est qui inuocet nomen tuū qui consurgat vt teneat te. Placeat enim Domino sic teneri. Vnde *Ezec. c.* 22.g. Quæsiui de eis virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra ne dissiparem eam, *Exod. c.* 32. c. Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos.

Sui:
- Creatione.
- Reparatione. *Ioan.* 1.a. Sui eum non receperunt
- Origine. Salus ex Iudæis est. *Ioan.* 4.e.
- Electione. *Deuteron.* 7. a. Te elegit Dominus Deus tuus.
- Legatione. *Matt.* 15.e.
- Familiaritate. *Isai.* 5.b. Quid vltra debui facere.

n Tenere eum] tanquam furiosum dicit *Bern.* [Quoniam in furorem versus est.] Ita etiam hodie fit quando parentes vident aliquem suorum audire Theologiam, dicunt quod insanit, & stultus est, vellent enim potius quod audiret lucratiuas scientias, nec curarent si animam perderet dum dilataret parentes. *Eccl.* 39.b. Adhuc consiliabor, vt enarrem, &c.

Nota quidam dicunt Dominum furiosum, vt hi. Alij phantasmata. *Mat.* 14.e. Et videntes eum super mare ambulantem turbati sunt dicentes, quia phantasma est. Alij potatorem vini & deuoratorem. *Mat.* 11.c. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt, ecce homo vorax & potator vini. Alij seducentem turbas. Alij filium fabri. *Luc.* 4.d. Nonne hic est filius Ioseph. Alij hortulanum. *Ioan.* 20.d. Illa existimans quod hortulanus esset, &c. Alij spiritum. *Luc.* vlt.f. Conturbati verò & conterriti existimabant se spiritum videre. Sic & nos ipsum dicimus furiosum, cum eius famulum bene facientem, & bene prædicantem stultum reputamus. *Luc.* 10.c. Qui vos spernit me spernit. *Mat.* 25. d Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

De hoc dicitur *primo Regum vigesimoprimo* d. Defluebant Dauid saliuæ in barbam, in quo prædicationis abundantia significatur. Et dixit Achis ad seruos suos. Vidistis hominem insanum? Et 4 *Reg.* 9.c. Quid venit insanus iste ad te? Illi verò reputant phantasma, qui abstinentem

quasi

a Turba multa.] Quia multi ſunt peccatores. *Eccl.* 1.d. Stultorum infinitus eſt numerus.

b In mari.] Sic prædicator dum prædicat peccatoribus, ſedere debet in amaritudine cordis per compaſſionem. 2. *Cor.* 11.g. Quis infirmatur & ego non infirmor? *Gloſ.* Parabola eſt rerum natura diſcrepantium ſibi ſub aliqua ſimilitudine facta comparatio.

In parabolis] Parabola alia metaphoricè, quæ ſcilicet in verbis eſt, cum de aliquo dicimus, ferreus eſt. Allegoricè quæ in facto, quando per vnū factū docemus aliud & vtroque modo docet Dominus in parabolis. Sic enim ſapientes ſermones ſuos incorporant, vt ſenſibiles auditores ex fidei voce ad ſpiritualium notitiam valeant manu duci. *Ec.* 39.a. Sapiens in abſconditis parabolarum conuerſabitur.

cum *a* turba multa, ita vt in nauim aſcendens ſederet in *b* mari & omnis turba circa mare ſuper terram erat, & docebat illos in *c* parabolis multa, & dicebat illis in doctrina ſua. *d* Audite, ecce exiit ſeminans ad ſeminandum. Et dum ſeminat aliud *e* cecidit † ſecus viam & *f* venerunt volucres & comederunt illud. Aliud verò cecidit *g* ſuper petroſa vbi *h* nō habuit terram multam, & *i* ſtatim exortum eſt, quoniam non habebat altitudinem terræ, *k* & quando exortus eſt Sol, exæſtuauit, & eò quod non habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in *l* ſpinas & aſcenderunt ſpinæ & ſuffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in *m* terram bonam & dabat fructum *n* aſcendentem & *o* creſcentem & afferebat vnum triginta, & vnum ſexaginta & vnum *p* centum. Et dicebat: Qui habet *q* aures audiendi, audiat. Et cum eſſet, *r* ſingularis, interrogauerunt eum hi qui cū eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis. Vobis datum eſt † *ſ* noſſe myſterium regni Dei: *t* illis autem qui foris ſunt in parabolis omnia fiunt, vt *u* videntes videant,

al. † circa, — B al † ſcire,

d Audite, ecce, &c.] *Sup.* 1.d. Eamus in proximas ciuitates, vt ibi prædicem. Ad hoc enim veni.

e Aliud cecidit ſecus viam,] id eſt, in illos qui ſe viam dæmonibus & malis cogitationibus retinent, qui nec prædicatione compunguntur, nec bene agere incipiunt. *Iſ.* 51.g. Poſuiſti corpus tuum, vt terram & quaſi viam tranſeuntibus. *Iob* 20.d. Vadent & venient ſuper eum horribiles.

f Et venerunt volucres.] *Iudic.* 6.a. Cum ſeminaſſet Iſraël, aſcendebat Madian & Amalech, & cæteri Orientalium nationum, & apud eos figentes tentoria, ſicut erant in herbis cuncta vaſtabant. *Oſe.* 8.b. Culmus ſtans non eſt in eo germen, non facient farinam, quod ſi fecerit alieni comedent eam. *Agg.* 1.b. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum. *Exec.* 39.a. Feris auibus omnique volatili cæli & beſtiis terræ dedi te ad deuorandum. *Deut.* 32.d. Deuorabunt eos aues morſu amariſſimo, &c.

g Super petroſa, &c.] Moraliter. Per viam, & petroſa, per ſpinas, & terram bonam, quatuor genera hominum intelliguntur.

Per viam luxurioſi. *Ec.* 9.b. Omnis mulier fornicaria quaſi ſtercus conculcabitur in via. *Iſ.* 15.g. Poſuiſti vt terram corpus tuum, & quaſi viam tranſeuntibus. Per petroſa ſuperbi, qui duri ſunt, ſicut diabolus. *Iob* 40.c. Cor eius indurabitur quaſi lapis. Et illud franget Deus, id eſt, omnem ſuperbum.

Per ſpinas ſignificantur auari. De quibus *Iob* 30.a. Eſſe ſub ſentibus delicias computabant. *Ier.* 4.a. Nolite ſerere ſuper ſpinas. Patet, quia pungunt multipliciter. In acquiſitione, conſeruatione, diminutione. Cum labore enim acquiruntur, cum timore poſſidentur, cum dolore dimittuntur, vel amittuntur.

Per teram bonam boni: quibus dicitur *Iacob.* 1.c. Suſcipite in manſuetudine inſitum verbum, &c. De qua terra *Heb.* 6.b. Terra ſæpe ſuper ſe venientem bibens imbrem, germinans herbam opportunam his à quibus colitur accipit benedictionem à Deo; proferens autem ſpinas & tribulos reproba eſt, & maledicta proximo, cuius conſummatio in combuſtionem veniet. Et de hoc notatur ſimiliter ſuprà *Mat.* 13.c. Semen eſt verbum Dei. Seminans prædicator. *Act.* 17.d. Quid vult ſeminiuerbus hic dicere? Hic debet exire ab amore mundi, & ab amore parentum, & ab amore ſui. *Gen.* 12.a Egredere de terra tua, & de cognatione tua & de domo patris tui & veni in terram quam monſtrauero tibi. Hoc eſt contra illos qui nolunt exire ad extraneos, vt ibi ſeminent verbum Dei. *Gen.* 26.c. Semiminauit Iſaac in Geraris, id eſt, aduena.

Item contra inueteratos mulos in ſtudio pariſius. *Mich.* 4.a. De Sion egredietur lex & verbum Domini de Ieruſalem.

Et concident gladios, id eſt, ſubtiles diſputationes in vomeres, id eſt, groſſas moralitates.

Eſt autem ſemen multiplex. Semen ſeminatum, id eſt, verbum Dei. Hoc eſt, Chriſtus in Iudæa, & Apoſtoli in mundo ſeminauerunt. *Iſ.* 27.b. Qui egrediuntur impetu à Iacob, florebit & germinabit Iſraël, & implebunt orbem ſemine. *Leuit.* 19.d. Non ſeres agrum tuum diuerſo ſemine. Quod facit qui bonum prædicat, & malum exemplum dat.

Item eſt ſemen inſpiratum, i. virtus. Hoc ſeminat ſolus Deus in corde hominis. *Gen.* 22.d. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Item ſemen cooperatum, feruor charitatis cooperante gratiâ, & bonorum operū multiplicatio. 2. *Cor.* 9.b. Qui parcè ſeminat, parcè & metet. Item ſemen datum eleemoſyna. *Eccl.* 11.c. Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua.

Item ſemen oratio. Qui ſeminat in lacrymis, &c. Item ſemen carnalis concupiſcentiæ. *Gal.* 6.b. Qui ſeminat in carne, de carne & metet corruptionē. Fructus verò triplex, centeſimus, ſexageſimus, triceſimus. Centeſimus triplex, ſcilicet perfectio contemplationis, integritas virginitatis, palma martyrij. Item ſexageſimus duplex: ſcilicet perfectio actiuæ. vita vidualis. Triceſimus duplex fides Trinitatis, vita coniugalis.

h Vbi non habuit. *Eſec.* 36.f. Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in medio veſtri. *Amos c.* 6.d. Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis? *Exod.* 32.d. Iratus Moyſes proiecit tabulas lapideas ad radicem montis.

i Et ſtatim exortum eſt.] Hoc modo eſt contra ſimilitudinem facti, quibus vbi ſunt petræ, ibi eſt ariditas, vbi non ſtatim oriuntur ſegetes. Abundantia enim humiditatis facit citius exoriri.

Sol. In principio veris quando humor abundat, citius oriuntur ſegetes in terra petroſa, ſed ſtatim deficiunt, quia humor ſtatim deficit. Vnde dicit: Quoniam non habebat altitudinem terræ.

k Et quando exortus eſt ſol.] *Ionæ* vir. c. Percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat. *Pſalm.* 18. In ſole poſuit tabernaculum ſuum.

l In ſpinas.] *Ierem.* 4.a. Nolite ſerere ſuper ſpinas.

m In terram bonam.] Ecce tres partes ſeminis pereunt, & ſola quarta fructificat. In quo docemur non debere deſiſtere à prædicatione, etſi pauci proficiant.

n Aſcendentem.] *Pſalmo octuageſimotertio.* Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum, &c. Et ibunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus deorum in Sion.

o Et creſcentem.] *Geneſ.* 27.c. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in illo anno centuplum. Vnde ſecundum diuerſitatem terrarum magis, vel minus multiplicatur ſeges.

p Centum] in virginibus. Ex hoc videtur quod maius præmium habeant virgines quam coniugati. Contradicit auctoritas quæ dicit quod cœlibatus Ioannis non præfertur coniugio Abrahæ.

Dicitur ergo quod ſe habent vt excedentia, & exceſſa quoad eſſentiam meriti, & quoad eſſentiam præmij non ſtatûs.

q Aures audiendi.] *Iob.* 42.a. Auditu auris audiui te.

r Singularis.] *Ec.* 38.c. Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, id eſt, actione, id eſt, non multum eſt occupatus, ſapientiam percipiet. *Iſ.* 8.c. Ligna teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis.

ſ Noſſe] vel [ſcire] *Pſalm.* 2. Et nunc Reges intelligite. Et *Sap.* 6.a. Audite Reges & intelligite, diſcite iudices finium terræ, præbete aures vos, qui continetis multitudines.

t Illis,] id eſt, cæteris.

u Vt videntes videant.] *Iſ.* 6.c. Excœca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur & ſanem eum.

Et non

& *a* non videant & audientes audiant, & non intelligant, ne quando conuertantur,& dimittantur eis peccata. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui *b* seminat,verbum *c* seminat.Hi autẽ sunt qui circa viam vbi seminatur verbum,& cùm audierint, confestim venit satanas,& aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum. Et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur, qui cum audierint verbum: statim cũ gaudio accipiunt illud, & *d* non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione & persecutione propter *e* verbum confestim scandalizantur. Et alij sunt qui in spinis seminantur: hi sunt qui verbum audiunt & ærumnæ sæculi & *f* deceptio diuitiarum & circa reliqua concupiscentiæ introeũtes suffocant verbum & sine *g* fructu efficitur. Et hi sunt, qui super terram bonã seminati sunt,qui audiunt verbũ,

& suscipiunt, & fructificant, vnum triginta,vnum sexaginta,& vnum centum.Et dicebat *h* illis: nunquid venit *i* lucerna vt sub *k* modio *l* ponatur, aut sub lecto? Nonne vt super cãdelabrum *m* ponatur?non est enim aliquid absconditum quod non manifestetur,nec factum est occultum,sed vt in *n* palam veniat: Si quis *o* habet aures audiẽdi, audiat:Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua *p* mensura mensi fueritis,remetietur vobis, & adiicietur vobis. Qui enim habet dabitur illi, & qui non habet etiam quod habet auferetur ab eo.Et dicebat: *q* Sic est regnũ Dei quemadmodum si homo iaciat semen in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & *r* semen germinet & increscat dum *f* nescit ille. Vltrò enim terra fructificat primùm herbam: deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica: Et cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Et *s* dicebat:

a Et non videant] *Hier.* Ingenio præsumentes se videre priuentur spirituali intellectu.

c Verbum] Semen est verbum Dei. *Luc.* 8 b. De quo *Is.* *inf.* d. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus.

b Qui seminat,] id est, *Cor.* 9.b. Si nos vobis spiritualia seminamus.

d Et non,&c.] *Iob* 15. d. Non mittet in terrã radicem auferetur spiritus oris sui,id est,verbum iactantiæ.

e Propter verbum,] *Mat.* 5.a. Beati qui persecutionem patiuntur, &c.

f Deceptio &c. *Aug.* Pes animæ timor est, qui si rectus sit,dicitur charitas,si nõ vel tortuosus est, concupiscentia est.

g Et sine,&c.] Deceptio diuitiarum,id est, falsæ & fallentes diuitiæ,quia falsæ non sũt veræ diuitiæ quæ remanent in æternum. *Prou.* 10 a. Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos,idem autem ipse sequitur aues volãtes fallentes quia promittunt satietatem & pariunt famem. *Eccl.* 5.b. Auarus non implebitur pecunia.Item promittunt voluptatem, & pariunt anxietatem. *Eccl.* 6.c. Satietas diuinitatis non sinit eum dormire.Item promittunt securitatem, & pariunt timiditatẽ. *Iob* 15.c. Sonitus terroris semper in auribus eius, & cum pax sit semper insidias suspicatur.

Item promittunt firmitatem & pariunt formidinem. *Ps.* 88. Posuisti firmamentum eius formidinem.

Item dominium & pariunt seruitutem. *Thren.* 5.b. Ægypto dedimus manum id est, homagium fecimus diabolo, siue mundo. 1. *Tim.* vlt.b Qui volunt diuites fieri incidunt in laqueum diaboli. Item promittunt refrigerium & pariunt æstum. *Eccl.* 34.a. Quasi qui apprehendit vmbram & persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia: Propter hoc dicit *Ps.* 61. Diuitiæ si affluant,nolite cor apponere.

h Et dicebat illis,&c.] Suprà dixit Marcus,quomodo omnibus posuit parabolam, & Apostolis exposuit sensum. Hic verò dicit quare eis exposuit, vt scilicet per eos aliis innotescat, per hoc innuens, quod ipsis quasi secretariis suis aperienda erant abdita Scripturarum, & committenda secreta mysteriorum,quia & ipsi futuri erant seminatores verbi Dei. Per hoc etiam instruit eos & nos, vt sic ipse propter malos,qui aderant,non desinit ab eorũ instructione, ita nec nos.

i Nũquid venit,&c. *Ps.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum,&c. Et *Pr.* 6.c. Mandatum Dei lucerna est,& lex lux. *k* Vt sub modio] *Luc.* 8.c. & 11.e. *Mat.* 5. b. Nemo accendit lucernam. *Mat.* 6. c. Lucerna corporis tui est oculus. *l* Ponatur] 2. *Corinth.* 4.a. Si opertum est Euangelium nostrum in his qui pereunt est opertum *Pr.* 11.c. Qui abscondit frumentum, &c. *m* Candelabrum.] Hoc est quod *Mat.* 10.d. dicitur: Quod in ore audiuis, prædicate super tecta. *Ec.* 20.c. Melior est qui celat insipientiam suam,quam qui abscondit sapientiam suam. *Ec.* 20.c. Bona absconsa in ore clauso quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. *Zac.* 4 a. Vidi & ecce candelabrum aureum totũ & lampas super caput eius,& septem lucernæ super illud *Isa.* 62 a. Saluator eius,vt lampas accendatur.

n In palam veniat] *Hier.* Nolite timere persecutionem eorum, neque æmulemini simulatores, quia veniet dies iudicij in quo & virtus vestra, & eorum demonstrabitur nequitia. Vnde 1. *Cor.* 4.a. Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium *Malac.* vlt.a. Dies Domini non relinquet in eis radicem neque germen, id est, cogitationem vel opus impunitum. *Sap.* 6.a. Data est à Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo qui interrogabit opera vestra & cogitationes vestras scrutabitur.

o Si quis, &c.] Hic hortatur sextò ad impletionem, & receptionem verbi.

p In qua mensura, &c.] sed culpa est tẽporalis,ergo & pœna. Solutio. In contractu fit temporalis actio & ius perpetuum emptorum. Item vulneratio momentanea dat mortem, Item casus in foueam tẽporalis detẽtio perpetua. Item ius diuinum perpetuã acquirit seruitutem. Item *Aug. de ciuit. Dei lib.* 21. octo genera pœnarum esse in legibus scripsit. Damnum, vincula verbera, talionẽ, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Quid horũ est quod durius vindicet quam commissum sit præter talionem? Item præterea peccans offendit infinitum bonum. Itẽ *Aug.* Fatuus est,& malo dignus æterno, qui in se peremit bonum quod poterat esse æternum. Item *Sap.* 14. b. Factũ cum illo qui fecit tormenta patietur. Sed æterna erit macula quæ non poterit tolli, ergo & pœna. Vnde *Is.* 14 c. Operimentum tuum vermes Sicut enim quandiu humor est in cadauere vermes nascuntur ex putredine, sic ex ipsa materia peccatorum supplicia gignuntur.

C

Mat. 5 b. *Luc.* 8.c.& 11.e. *Matth.* 10.c. *Luc.* 12. *Mat.* 7.a. *Luc.* 6.f *Mat* 13. b.& 25.c. *Luc.* 8.c.& 19.d. *Matth.* 13.c. *De pen dist.* 2.c. *Am sancta.*

Item *Aug.* Vel [Qua mensura mensit, &c.] In voluntate quippe propria meritur bonus homo bona opera, in eis remetietur ei beatitudo.

Item in voluntate propria meritur malus mala opera, in eis merietur ei miseria. Igitur in eadẽ quæuis non æternorum malorum æterna supplicia mereantur. Et quia voluit æternam habere peccatorum seruitutem, æternam inueniet, & vindictæ seueritatem.

q Et dicebat] secunda parabola de semine in quo cõparatur non persona personæ,sed negotium negotio, vbi Ecclesia dicitur regnum Dei,quia in ea Dominus regnat & per eam regit homines, & vitia calcat. Semen verò dicitur verbum Dei sicut prius. Et est sensus. Ita procedit status Ecclesiæ quemadmodum si homo iaciat semen suũ & dormiat,& eo nesciente semen crescat,primò nascitur, deinde crescit,deinde maturescit, & tandem colligitur, & reponitur in horreum. Ita Ecclesia primò seminatur semine verbi Dei: Deinde nascitur in herbam per timorem, deinde crescit in spicam per amorem, tandem colligitur & reponitur in horreum Domini. Vnde *Mat.* 3.c. Permundabit aream suam & congregabit triticum in horreũ suum, paleas autem comburet inextinguibili igni. Homo semen iaciens est filius Dei,qui corda hominum seminauit prædicando, deinde dormiuit moriendo.

Post somnum eius,id est, post obitum eius, semen surrexit & creuit ipso nesciente, id est, scire nos non faciente.

Dicit ergo [Et dicebat.&c.]

r Et semen germinet] *Ec.* 15 d. Ante hominem vita & mors: bonum & malum,quod placuerit dabitur ei Et modicum ante: Apposui tibi aquam & ignem,ad quod volueris porrige manum.

f Nescit] *Ec.* 9.a. Nescit homo an amore,an odio dignus sit. *s* Et dicebat.] Hic tertió agit de humili fructificatione verbi Dei.

Cui assi

a Cui assimilabimus regnum Dei, aut cui parabolæ comparabimus.] Tertia parabola est in qua Dominus verbum comparat grano sinapis. In prima quidem comparauit verbum semini, quia facit affectum. in secunda lucernæ, quia illuminat intellectum. In hac tertia grano sinapis, quia castificat sensum. Et fit hæc comparatio sicut aliæ secundùm progressum Ecclesiæ, quia sicut granum sinapis iactum in terram minimum est omnium seminum, deindè excrescit in arborem magnam, vt omnium arborum excedat magnitudinem, ita verbum Dei in principio nascentis Ecclesiæ minimum erat reputatione, sed tandem creuit, quia disseminatum est per Apostolos in omni terra. & factum est maius omnibus herbis: id est, doctrinis Philosophorum, quæ tanquam olera herbarum citò decident, quia quantò magis crescunt, tantò magis vilescunt. Diuersæ igitur scientiæ diuersa semina. *Leu.* 19. d Non seminabis agrum tuum diuerso semine. Inter omnes alias scientias Theologica congruentius comparatur grano sinapis, quia in superficie apparet vilissima, sed si conteratur dente disputationis, tunc sentitur acumen subtilitatis atque difficultatis. Comparatur etiam spiritualiter, &c.

Matth. 13. d. *Luc* 13. d.

D

Matth. 13. e.

Matth. 8. d. *Luc.* 8. d.

b Sicut granum sinapis, &c] Granum sinapis prædicatio Euangelij est, ex qua charitas, quæ est maior omnibus, quia omnia reputat stercora, vt patet in Apostolo. *Phil* 3 b Et per hanc parabolam dat intelligere, quod prædicatores debent esse humiles. Vnde Dominus docuit eos dicere, quod habetur *Luc.* 17. c Serui inutiles sumus, &c. Et per prædicationem crescunt in arborem magnam. Qui enim fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum, vt dicitur, *Mat.* 5. c. Et huius arboris, id est, prædicationis fructus est in cibum & folia in medicinam, vt dicitur *Ezech.* 47. c.

Granum sinapis verbum Euangelij {
- Paruum in humilitate.
- Suppurpureum in patientia.
- Siccum in abstinentia.
- Soluit paralysim linguæ in prædicatione.
- Dissoluit duritiam cordis compassione.
- Attrahit exemplo.
- Extinguit carnem domando.
- Multiplicatum est semen in spirituali prole.
- Contritum dilatat odorem per bonam famam

c Et fit maius omnibus oleribus] id est, aliis scientiis. 3. *Reg.* 21. a. Locutus est Achab ad Naboth dicens: Da mihi vineam tuam vt faciam mihi hortum olerum. Sic multi Theologiam vertunt in alias scientias.

d Et facit ramos magnos.] 1. *Cor.* 13. b. Charitas patiens est, benigna est, charitas non æmulatur, &c. Ibi quindecim rami sunt charitatis.

e Ita vt possint sub vmbra eius aues cæli habitare, id est, contemplatiui, quorum conuersatio in cælis *Dan.* 4. b Ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia, magna arbor & fortis & proceritas eius vsque ad cælum attingens, aspectus eius erat vsque ad terminos vniuersæ terræ, folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius volucres cæli conuersabantur, & ex ea vescebatur omnis caro.

a Coi assimilabimus regnum Dei, aut cui parabolæ comparabimus illud? b Sicut granum sinapis, quòd cùm seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra, & cùm natum fuerit ascendit in arborem, & fit c maius omnibus oleribus, & d facit ramos magnos, ita vt e possint sub vmbra eius aues cæli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: Sine parabola autem non loquebatur eis. Seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. Et ait illis in die illa cùm serò esset factum. f Transeamus contra: Et dimittentes turbam g assumunt eum, ita vt erat in naui, & aliæ h naues erant cum illo. Et facta est procella magna venti, & i fluctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis. Et erat k ipse in puppi super ceruical dormiens. Et excitant eum, & dicunt illi: Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce. Et l cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna. Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidem. Et m timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: Quis putas est iste, quia & ventus & mare obediunt ei.

C A P. V.

ET n venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. Et † o exeunti ei de naui, statim occurrit de monumentis p homo in spiritu immundo qui domicilium habebat in monumentis. Et q neque catenis iam quisquam poterat eum ligare, quoniam sæpè compedibus, & catenis, vinctus dirupisset catenas, & r compedes comminuisset, & s nemo poterat eum do-

f Transeamus contra,] id est, ad ripam oppositam. g Assumunt eum:] Nautæ vel Apostoli.

h Et aliæ naues.] Naues incipientium, proficientium, perueniẽtium.

i Et fluctus mittebat in nauim.] *Isa.* 51. c. Ego Dominus Deus tuus qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius, & sic posuisti profundum maris viam.

k Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens.] Hæc est causa procellæ & tempestatis *Ionæ.* 1. a. Facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri, &c Sic continua, quia Ionas dormiebat sopore graui, scilicet sopor naturalis mors eius, tepor fidei.

Matt. 8. c. *Luc.* 8. b.

l Et cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna.] *Nahum.* 1. a. Dominus in turbine, & tempestate viæ eius increpans mare, & exiccans illud. *Tob.* 3. d. Post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum exultationem infundis.

A

Matth. 8. d. *Luc.* 8. d. al. † exeunte eo.

m Et timuerunt timore magno.] *Hier nymus.* Non discipuli, sed nautæ & cæteri, qui in naui erant. Si autem quis contentiosè voluerit eos qui mirabantur fuisse Apostolos: respondebimus homines rectè fuisse appellatos, quia necdum potentiam nouerant Saluatoris.

E X P O S I T I O C A P. V.

n ET venerunt trans fretum maris, &c.] Quintum capitulum in quo prosequitur Marcus de miraculis Christi, per quæ eius diuinitas demonstratur, quod maximè intendit. Vnde diuiditur hoc capitulum in tres partes, propter tria miracula, de quibus agit in hoc capitulo. Primò, de sanatione dæmoniaci, à quo eiecit legionem. Secundò, de curatione Hemorroissæ, ibi [Et cùm transcendisset Iesus.] Tertiò, de suscitatione filiæ Archisynagogi ibi. [Adhuc eo loquente, &c.]

o Et exeunti ei &c. *Luc* 8 d. *Matth.* 8. d.

p Homo in spiritu immundo.] *Matth.* 8 d dicit quòd occurrerunt ei duo habentes dæmonia. *Luc.* 8. dicit quòd vnus, sicut Marcus. Et reuera duo occurrerunt, vt dicit *Matth.* sed vnus eorum clarior erat & famosior pro quo maximè dolebat illa regio, & quo sanato fama latior exiit, & ideo de illo faciunt mentionem Marcus & Lucas. Præterea per duos idem significatur quod per vnum scilicet gentilis, de duobus filijs Noe natus. Ita dicit *Aug.*

Moraliter] autem per illum dæmoniacum qui neminem per viam transire sinebat, vt dicitur *Mat* 8. d. significatur cœtus aduocatorum, qui omnes simpliciter gradientes conuertunt in bellum & lites. Vnde *Mich.* 2. c. Populus meus in aduersarium consurrexit desuper tunicam pallium sustulistis, eò quòd illos qui simpliciter transibant conuertistis in bellum. *Psal.* 67. Dissipa gentes quæ bella volunt.

q Et neque catenis, &c. *Ierem.* 5 b Ibo ad optimates & loquar eis: Ipsi enim cognouerunt viam Domini, & iudicium Dei sui: Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, & ruperunt vincula.

r Et compedes.] De quibus. *Ecclesiastici cap.* 6. c. Inijce pedem tuum in compedes illius.

s Et nemo poterat eum domare] eò quòd erat sine timore Dei, *Iac.* 3. b. Linguam autem nullus hominum domare potest,

re poteſt, eſt enim inquietum malum, *Eccleſ.* 28 b. Lingua tertia multos commouit & diſperſit illos de gente in gentem. *a* Nocte,] aduerſis. *b* Ac die] Proſperis, In monumentis,] In fœditate operum.
d Et in montibus erat] In faſtibus ſuperbiæ.
e Clamans, per verba duriſſimæ infidelitatis *f* Et concidens ſe lapidibus,] ſuperbi enim duri ſunt, frangi poſſunt, ſl. cti nequeunt. Hi ſunt de quibus *Ecc.* 21. b Via peccantium complanata lapidib. Hi ſunt etiam qui dicunt: Laſſati ſumus in via iniquitatis. & perditionis ambulauimus vias difficiles, *Sap.* 5 a. *g* Quid mihi, &c.] *Hieron.* Non eſt voluntatis iſta confeſſio, ſed neceſſitatis extorſio: Item ridiculosè, putant quidam dæmonia noſſe filium Dei, & diabolum ignorare. eò quòd minores malitiæ ſint ſatellites quàm ipſe, ſed tam dæmones, quàm diabolus magis ſuſpicantur filium Dei eſſe quam noſcant. *Greg. in moralib.* Aliquando ſciebant ipſum eſſe filium Dei, vt audientes vocem in baptiſmo, & transfiguratione, aliquando reuocabant in dubium, memores eius infirmitatis.

al. † ſummi.

De pœn. diſt. 3. *c. ſunt plures.*

B

Matth. 8. *d. Luc.* 8. *d.*

mare. Et ſemper *a* nocte *b* ac die in *c* monumentis *d* & in montibus erat *e* clamans, & *f* concidens ſe lapidibus. Videns autem Ieſum à longè cucurrit, & adorauit eum, & clamans voce magna, dixit: Quid mihi *g* & tibi Ieſu fili Dei † altiſſimi? Adiuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi Spiritus immunde ab homine iſto. Et interrogabat eum: Quod tibi *h* nomen eſt? Et dicit ei: Legio mihi nomen eſt, quia *i* multi ſumus. Et deprecabatur eum multùm ne ſe expelleret extra regionem. *k* Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus paſcens in agris. Et deprecabantur eum ſpiritus, dicentes: *l* Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. Et conceſſit eis ſtatim Ieſus. Et *m* exeuntes ſpiritus immundi introierunt in porcos, & *n* magno impetu grex præcipitatus eſt in *o* mare ad duo millia, & ſuffocati ſunt in mari. Qui autem paſcebant eos fugerunt, & nunciauerunt in ciuitatem & in agros. Et *p* egreſſi ſunt videre, quid eſſet factum, & veniunt ad Ieſum, & vident illum, qui à dæmonio vexabatur ſedentem *q* veſtitum, & ſanæ mentis, *r* & timuerunt. Et *ſ* narrauerunt illis qui viderant qualiter factum eſſet ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et *t* rogare cœperunt eum, vt diſcederet de finibus eorum. Cumque *u* aſcenderet nauim cœpit illum deprecari qui *x* à dæmonio vexatus fuerat, vt eſſet cum illo, & *y* non admiſit eum, ſed ait illi: *z* Vade in domum tuam, ad tuos, & annuncia illis, *a* quàta tibi Dominus fecerit, &

h Quod tibi nomen eſt?] Vult Dominus vt nomen peccati in confeſſione exprimatur, *Iſa.* 14. c. Perdam nomen Babylonis, *Zach.* 13. a. Diſperdam nomina eorum. Quia multi ſumus] Quotum vnum peccatum non eſt ſine altero. Qui enim in vno offendit, factus eſt omnium reus, *Luc.* 2. b. Sicut enim vna virtus non eſt ſine alia, quia filius Dei ſolus non eſt cum ſit nobilis, ſic diabolus cum ſit nobilis ſolus non venit. Ipſe enim eſt Rex ſuper omnes ſuperbos, *Iob.* 41. d. Ita peccatum quod eſt filius diaboli cum ſe nobilem reputet, ſolum non venit, ſi diu maneat. Peccatum enim ſuo pondere ad aliud trahit, niſi cito pœnitentia diluatur, *Iſaie.* 34. d. Illic congregati ſunt milui alter ad alterum. *k* Erat autem ibi, &c.] Ecce quod hic tria genera hominum ſignificantur Per montem, ſuperbi, in quibus habet diabolus poteſtatem. *Iob.* 40. c. Huic montes herbas ferunt. Per illud: Paſcens in agris auari. De quibus *Luc.* 14. d. Iuga boum emi quinque. Per porcos luxurioſi, 2. *Pet.* 2 d. Sus lota in volutabro luti. Et de his tribus ſimul, *Iob.* 40 c. Huic montes herbas ferunt, ecce ſuperbi omnes beſtiæ agri ludent ibi ecce auari, ſub vmbra dormit in ſecreto calami, ecce luxurioſi: In locis humentibus, i. in luxurioſis dormit, in aridis requiem non inueniens. Mitte nos in porcos, &c.] ſic dicit aduocatus: Non amplius aduocabo, ſed inuocabo amicos: Alius dicit: Non ero Sodomita ſed habebo focariam, *Iſa.* 24. c. Qui fugerit à facie formidinis, id eſt auaritiæ, cadet in foueam luxuriæ, & qui ſe explicauerit de fouea, tenebitur laqueo ſuperbiæ, quæ ſuſpendit homines ſuperbos.
m Et exeuntes ſpiritus immundi, &c.] Sed quomodo conceſſit eis Dominus, vt intrarent porcos, cum ſit peccatum, & Dominus nemini præcipiat vel mandet malè agere ſiue impiè, vt dicitur, *Eccl.* 15. d. Item nonne ſic damnificati ſunt Domini porcorum? Sed dic intrare in gregem, non eſt peccatum, licet diabolo peccatum eſſet item Chriſtus eſt maior Dominus rerum quàm poſſeſſores, vnde eis non fecit iniuriam, cum porci eſſent ſua creatura. *n* Et magno impetu &c.] *Apoc* 18. g Hoc impetu mittetur Babylon illa magna ciuitas, & vltra non inuenietur. *o* In mari ad duo millia,] id eſt iuxta duo millia. *p* Et egreſſi ſunt videre, &c] in hoc egreſſu ſignificatur myſticè cooperatio liberi arbitrij. Vnde *Beda ſuper Luc.* 8. Occurrerunt per liberum arbitrium credentes.
Moraliter autem ſignificatur quòd non poteſt quis videre Ieſum, vel facta eius, niſi prius fuerit egreſſus à carne, à mundo, ab amore parentum. Vnde *Gen.* 12. a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monſtrauero tibi. *q* Veſtitum & ſanæ mentis,] *Luc.* 10. e. Homo quidam deſcendebat, &c. *r* Et timuerunt] timore mundano, propter damnum porcorum. Vel potius timore reuerentiæ, propter miraculum ſanitatis, non tamen ſecuti ſunt Ieſum. Vnde ſignificant illos qui videntes alios pœnitentes, & pœnitentiã facientes admirantur Dei gratiam, & illorũ pœnitentiam non aſſumunt quibus dicitur *Iſa.* 58 b. Diſſolue colligationes impietatis ſolue faſciculos deprimentes. *ſ* Et narrauerunt illis, &c.] Id eſt, cuſtodes per quos ſignificantur doctores, & prædicatores, qui peccatoribus narrant facta Domini: & vſque ad Ieſum videndum adducunt, qui tamen non curant. Vnde poſſunt dicere illud *Ierem.* 51. a. Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus ergò eam, & eamus vnuſquiſque in terram ſuã. *t* Et rogare, &c.] *Hieron. ſuper Mat.* 8. Non ex ſuperbia, ſed ex humilitate iudicantes ſe indignos eius præſentia, ſicut Petrus *Luc.* 5. b. Exi à me Domine quia homo peccator ſũ 3. *Reg.* 18 Nunquid veniſti ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & occideres filium meum? *Mat.* 8. a Non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum. *Aug.* dicendo ſe indignum, præſtitit ſe dignum, non intus parentes, ſed intus cor Chriſtus vertet. Hoc eſt contra multos quod licet immundi, Chriſti & Sacramentorum eius præſentiam non verentur. qui ſignificantur per Ozan, qui indignus arcam tetigit, & percuſſus à Domino interijt, 2. *Reg.* 6. b Significantur etiam per Bethſamitas qui videntes arcam nudam, interierunt percuſſi à Domino ſeptuaginta viri, & quinquaginta millia plebis, 1. *Reg.* 6. d 1. *Cor.* 11 g. Qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit non diiudicans Corpus Domini. Ideò inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi Hoc eſt etiam contra multos qui ex tumore ſuperbiæ expellunt à ſe pauperes, & humiles. in quibus, & Chriſtus expellitur. De quibus *Iob.* 21. a. Quare impij viuunt qui dixerunt Deo. Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus *Prou.* 29. d. Abominantur impij eos, qui in recta via ſunt
u Cumque aſcen nau.] Nauis Eccleſia, *Gen.* 6 c. Fac tibi arcam, &c. Nauis Crux *Sap.* 14. a. exiguo ligno committunt homines animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt. Nauis virgo Maria, *Mat.* 9. a. Aſcendens Ieſus in nauiculam, venit in ciuitatem ſuam, *Prou. vlt.* b. facta eſt quaſi nauis inſtitoris. Nauis religio, *Iob.* 9 d pertranſierunt quaſi naues poma portantes. In hac naui Ieſu rogat eſſe liberatus à dæmone, ſed non permittit, ne propter ſecretum contemplationis impediat officium prædicationis, *Vnde Gloſſ. Beda.* Quiſque poteſt remiſſionem, &c. *x* Qui à dæm. &c.] Vexatus doctor, vel quilibet qui longo tempore in ſtudio fuit & laborauit, aptos prædicationi & regimini animarum. *Phil.* 1. d. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. *y* Et non admiſit eum] *Cant.* 7. d. Egrediamur in agrum. *z* Vade in domum, &c.] Domus conſcientia, *Sap.* 8. c. Intrans in domum meam conquieſcam cum illa. *Eccl.* 32 c. Præcurre prior in domum tuam, & tunc aduocare & illic lude, & age conceptiones tuas. Debet quilibet ſcrutari conſcientiam ſuam, quia delicta quis intelliget, vt dicit *Pſal.* 18. Non enim quis de facili poteſt intelligere peccata ſua, quia diabolus tortuoſus eſt. Vndè *Iſa.* 27. a. In die illa viſitabit Dominus ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum, *Iob.* 26. d. Obſtetricante manu eductus eſt coluber tortuoſus. *a* Quanta tibi Dominus, &c.]
In ſe

Luc 8. *f.*

Multiplex naui.

misertus sit tui, & *a* abiit, & cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. Et cùm transcendisset Iesus in naui rursus trans fretum conuenit turba multa ad † eum, & erat circa mare. Et *b* venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus, & *c* videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eũ multum, dicens ? quoniam filia mea in *f* extremis est, *g* veni impone manum tuam super eam, vt salua sit, & viuat. Et *h* abiit *i* cum illo, & sequebatur eum turba multa, & *k* comprimebant eum. Et *l* mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim & fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat, cum audisset de Iesu, *m* venit in turba retrò & *n* tetigit vestimentum eius, dicebat enim: Quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius & sensit corpore quod sanata esset à plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, conuersus ad turbam, aiebat. Quis tetigit vestimenta mea: Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, & dicis, quis me tetigit? Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. Mulier autem timens & tremens, sciens quod factum esset in se, *o* venit, & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit: Filia fides tua te saluam fecit, vade in pace, & esto sana à plaga tua. Adhuc eo loquente veniunt nuncij ad Archisynagogum, dicentes, quia filia tua mortua est, quid vltra uexas magistrum? Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait Archisynagogo: Noli timere, *q* tantummodo crede. Et non admisit quemquam sequi se nisi Petrum & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archi-

In se prædicat, qui in se haurit quod aliis effundit. *Prou.* 5.c. Bibe aquam de cisterna tua, & post deriuentur fontes tui foras. *a* Et abiit & cœpit prædicare, &c.] Decapolis est regio continens decem ciuitates, & significat Ecclesiam decem præceptis legis imbutam, & denario, i. regis imagine in Baptismo insignitam In qua debet fieri omnis prædicatio, non in occultis locis, sicut hæretici faciunt. *Ioan.* 7.a. Nemo in occulto aliquid facit & quærit in palam esse. *Ioan.* 18.d. Ego semper docui in synagogas & in templu quo omnes Iudæi conueniunt, & in occultu locutus sũ nihil.

C

a.† illum. *Matth.* 8. c. *Luc.* 8. f. *Matth.* 9. e. *Luc.* 8. f.

b Et venit quidam, &c.] qui interpretatur illuminans vel illuminatus, & est Prælatus. Vnde: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Montes æterni sunt, Prælati per hue quu dicit.

c Et videns eum,] &c.] duo notantur, quæ debent esse in Prælato, scientia & humilitas, id est, bona vita, prouidens scientia Procidit. Bona vita Hoc est, quod in *Ps.* 98 dicitur Moyses, id est, lex, vel scientia, & Aaron montanus, i. excelsus per opera, in Sacerdotibus eius,

e Quoniam filia mea in extremis est.] Anima quæ laborat in extremis quasi in turpitudine temporalium quæ extrema, id est, vilia sunt. *Phil.* 3. b. Omnia hæc detrimẽtum feci & arbitror vt stercora.

d Et deprecabatur eum multum *Mat.* 6. Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: Putant enim quod multiloquio suo exaudiantur.

f In extremis] scilicet laborat, quia in acquisitione temporalium est labor, in conseruatione timor, in amissione, vel dimissione dolor.

Hoc est quod habetur. *Ioan.* 16.g. In mundo pressuras, in me pacem habetis. In extremis. *Luc.* 8. f. dicitur: Et hæc moriebatur. *Mat.* 9.c. Modo defuncta est, & *Marc.* hic. In extremis est *Aug.* de concordia Euangelistarum. Nihil in cuiusquam verbis debemus inspicere nisi voluntatem, cui debent seruire: nec mentiri quemquam si aliis verbis dixerit quod ille voluerit cuius verba non dixit, ne miseri aucupes vocum apicibus quodammodo literarum putent esse ligandam veritatem, cum vtique non verbis tantum, sed etiam in cæteris omnibus signis amicorum, non sit nisi animus ipse requirendus, q.d. illi tres Euangelistæ etsi diuersa verba protulerint, tamen eodem sensu, in extremis erat, quando Iairus venit ad Christum, vt dicit Marcus, & moriebatur vt dicit Lucàs: & postea mortua est, vt dicit Matthæus,

g Veni, impone manum tuam super eam, &c.] Simile *Ioan.* 4.g. vbi dicit Regulus. Descende, priusquam moriatur filius meus. Et sicut ibi in *Gl.* redarguitur Regulus vt minus fidelis, sic iste princeps videtur arguendus. Sed Centurio commendatur qui dixit: Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantùm dic verbo, &c. *Mat.* 8.b.

h Et abiit.] quia missus est ad oues quæ perierunt domus Israel. *Mat.* 15.e

i Cum illo & sequebatur, &c] *Ezec.* 1.d. Rota in medio rotæ.

k Et comprimebant eum] turba vexat Deum, scilicet turba peccantium Vnde *Is.* 1.d. Laboraui sustinens, & 43.d. Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. *Amos* 2.d. Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno. *l* Et mulier quæ erat, &c.] id est, de peccato in peccatum, *Os.* 4.a. Sanguis sanguinem tetigit. *Amb.* in tractatu de Salomone. Dominus largum sanguinis fluxum siccauit in Martha *Hur. in hist. tr. partita lib.* 9. c. 41. dicit quod cum Iulianus Apostata cognouisset in Cæsarea Philippi Christi est simulachrum, quod sãguinis liberata profluuio fœmina construxerat eo deposito suam sibi imaginem collocauit, quæ fulminis ictu fracta est. Statuam verò Christi nunc quidam paganorum trahentes cõfregerunt, post, Christiani collegerunt, & in Ecclesia condiderunt. Quod simulachrum vt refert Eusebius omnium ægritudinum noscitur esse medicamentum, iuxta quod quædam herba germinauit omnibus medicinalis Ista mulier.

Myst. Mysticè,] est Ecclesia de gentibus fluxu sanguinis continuo, scilicet peccato idololatriæ maculata. Filia Iairi Synagoga, ad quam sanandam Iesus ibat, quia non fuit missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. *Mat.* 15.c. Sed illa primò sanatur, quia gentilitas primò credidit. *Ps.* 67. Æthiopia præueniet manus eius Deo, &c.

Matth. 9. e. *Luc.* 9. g.

D

Moral. Per puellam mortuam in domo significatur peccator occultus. Per sanguinariam peccator apertus. *Thr.* 1.g. Foris interficit gladius, & domi mors similis. Illa prius sanatur, quia peccata aperta citius sanantur. *Ps.* 82. Imple facies eorum ignominia & quærent nomen tuum Domine. *Mic.* 4.c. Venies vsque ad Babylonem & ibi liberaberis. Duodecima hora est vltima hora diei, hoc est, peccatum vsque ad senium, quod etiam sanat Dominus. *Is.* 46.b. Vsque ad senectam ego ipse & vsque ad canos ego portabo *Gen* 7.c. In articulo diei illius ingressus est Noe & filij eius in arcam.

l Duodecim.] *Bed.* Quia transgressi sunt Decalogum, pactum baptismale & legem naturalem. De quibus *Is.* 24.a. transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt pactũ sempiternum *m* Venit, &c.] Post Dominum eundum est. Vnde *Ps.* 126. Vanum est vobis ante lucem surgere. Vnde Petro volenti ire ante Dominum. sc. cum Petrus increparet eum ne pateretur, ait Dominus. *Mat.* 16.d. Vade post me Satana. *n* Et tetigit, &c.] Tactus vestimenti fides incarnationis. Saluatur per fidem quicunque saluatur. Non est enim aliud nomen sub cælo in quo oporteat nos saluos fieri, vt *Act.* 4.b. Vestimentum de quo *Esa* 63.a Quare ergo rubrum est indumentum tuum? *o* Venit & procidit ante eum, &c.] *Esth.* Esther procidit ad pedes Assueri. *p* Adhuc eo loq. &c.] Isti nuncij moraliter significant eos qui peccatores contemnunt, sicut Pharisæi. *Mat.* 9.b. Quare cũ peccatoribus & publicanis manducat magister vester? Et *Luc.* 7.f. Hic si esset propheta sciret vtique quæ & qualis, &c. *Ecc.* 8.b. Ne despicias hominem auertentem se à peccato, neque improperes ei, memento, quoniam in corruptione omnes sumus. *q* Tant. crede] fides enim mirabilia fecit, vt patet ad *Heb.* 11. per totũ Sed si fides sufficit, quare dicitur *inf.* vlt. d Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Dicit ergo tantummodo crede, id est, non contẽnas Sacramenta. Sufficit enim ei qui credit, si non contemnat, si talis decedat, nec copiã habeat vt baptizetur, bene saluabitur. Crede. Sic est in nobis si credimus, Dñs suscitat nos. Si enim potes credere, omnia possibilia sunt credenti. *Inf.* 9.d. De nemine enim desperandum est dum viuit.

Euangelium secundùm Marcum,

a Et vidit tumultum & flentes & eiulantes multum.] 1. Thes. 4 d. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent. Eccl. 22. b. Modicum plora super mortuum.

b Quid turbamini & ploratis? Puella non est mortua, sed dormit.] Vnde eos eiicit, quia in consortibus dormit. Simile Ioan. 11 c. Lazarus amicus noster dormit. Et hoc est verum, licet mortuus quoad nos, non tamen quoad Deum, cui facile est eum vel eam suscitare ac si dormiret.

c Et irridebant eum] vnde eos eiicit quia irrisoribus non sunt communicanda mysteria. Mat. 7 a. Nolite sanctum dare canibus Prou. 22. b. Eiice derisorem & exibit cum eo iurgium, & Prou. 3. d. Abominatio Domini est omnis illusor [Irridebant.] Ierem. 20. Factus sum in derisũ tota die, omnes subsannabant me. Sed licet Dominus derideretur, non destitit à proposito bono.

e Surge.] Ephes. 5. d. Surge qui dormis. &c.

d Puella,] Sap. 16. b. Tu Domine vitæ & mortis habens potestatem, & deducis ad portas mortis & reducis.

f Iussit dare illi] regnum in signum veræ resurrectionis, vt tangitur in Gl. super aliis Euangelistis. Quando enim in quadragesima homo confitetur & dimittit peccatum, & post ambulat proficiendo, & sic in Pascha datur ei cibus cælestis.

Matth. 9 c. synagogi. Et vidit a tumultũ & flentes & eiulantes multum, & ingressus ait illis: b Quid turbamini & ploratis? Puella non est mortua, sed c dormit. Et c irridebant eum, ipse verò eiectis omnibus assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur, vbi puella erat iacens, & tenens manũ puellæ, ait illi: Talita cumi, quod est interpretatum: d Puella tibi dico e surge. Et confestim surrexit puella, & ambulabat. Erat autem annorum duodecim, & obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id sciret, & † iussit f dare illi manducare.

al. † dixit dari.

CAP. VI.

A

Matth. 13. e. Luc. 4. c.

ET g egressus inde abiit in patriam suam, & sequebantur eũ discipuli sui. Et facto Sabbato, cœpit in Synagoga docere, & h multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes: Vnde huic hæc omnia? Et quæ i est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur? k Nonne hic est l faber, filius m Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph & Iudæ, & Simonis? Nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et n scandalizabantur in illo. Et o dicebat eis Iesus p quia non est propheta sine honore nisi in q patria sua & in domo sua & in cognatione sua. Et r nõ poterat ibi s virtutem vllam facere nisi paucos infirmos impositis manibus curauit & mirabatur propter incredulitatem illorum. Et t circuibat u castella in circuitu docens. Et conuocauit duodecim & cœpit eos mittere x binos & y dabat illis po-

Matth. 13. Luc. 4. d. Ioan. 6. g.

EXPOSITIO CAP. VI.

g ET egressus inde abiit in patriam suam, &c.] Exod. 39. d. In extrema parte tunicæ sacerdotis intertexta erat mala punica & tintinnabula. Sic & hic, post miracula intexit se Christi doctrina. Et diuiditur hoc caput in septem partes. In prima agitur de dignitate prædicationis, & indignitate siue ingratitudine auditorum. Secundò de missione discipulorum, ibi [Et conuocauit.] Tertiò de morte Ioannis Baptistæ ibi [Et audiuit.] Quartò, de reditu discipulorum de prædicatione ad ipsum, ibi [Et conuenientes.] Quintò de refectione spirituali, & corporali quinque millium hominum, ibi, [Et ascendentes.] Sextò de liberatione discipulorum à tempestate maris, ibi [Et statim coegit.] Septimò, de communi saluatione ægrorum ipsum contingentium, ibi [Cum transfretassent.]

h Et multi audientes, &c.] Ioan. 7. g. Nunquam sic locutus est homo.

i Et quæ est sapientia &c.] 1. Reg. 10. c. Num & Saul inter prophetas, & quis pater eius? Nonne hic] despectiuè dicunt, sicut & Is. 2. a. Quid hic sic loquitur: Et Eccl. 13 d. Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum eius vsque ad nubes perducet, pauper locutus est, & dicunt quis est hic.

l Faber,] Mal. 3. a. Sedebit conflans & emundans argentum,

m Mariæ [Notatur qualis esse debet prædicator. Filius Mariæ per carnis mortificationem. 1. Cor. 9. d. Castigo corpus meum, &c. Et [faber] ædificans se virtuosis operibus, & alios exemplis & sermonibus. Prou. 24 d. Præpara foris opus tuum & diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam, ne sis testis frustra contra proximũ tuum. Idem ordo. Eccl 38. c. Qui tenet aratrum, &c. & sic omnis faber & architectus, &c. ergo oportet vt habeat quatuor fratres id est, virtutes illis nominibus designatas scilicet, sit Iacobus per fortitudinem, vt luctetur contra tentationes, & tribulationes. Doctrina enim viri per patientiam cognoscitur & gloria eius est iniqua prætergredi. Prou. 19. b. Item sit Ioseph addens supererogationem consiliorum impletioni præceptorum, Prou. 8. b. Ego sapientia habito in consilio. 1. Reg. 10 d. Saul altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum. Item sit Iudas glorificans Deum per humilitatis confessionem. Eccl. 3. c. Deus ab humilibus honoratur. Item sit Simon audiens mœrorem per compassionem. 1. Mach. 14. a. Simõ quæsiuit bona gentis suæ. Sint sorores, scilicet sapientia, intelligentia

n Et scandalizabantur in illo] Hinc magna, hinc humilia cernens, veritatem iudicij non recipit, sed scandalizatur, quod est impedire mentis arbitrium.

o Et dicebat illis, &c.] Hil. Inhonoratur Dominus à suis quamquã & docendi prudentia, id est operandi virtus admirationem moueat. In patria sua affligitur à fratribus: in Ægypto ab extraneis sublimatur. Num. 12. a. Maria & Aaron Moysi obmurgant propter vxorem Æthiopissam, Item Num. 16 a. Chore, Nadab, & Abiu: cæteri Leuitæ contra Aaron, & Moysen surrexerunt. Abragam in Chaldæa affligitur, ideo dicitur ei: Egredere de terra, &c. Gen. 12. a Nota de rustico qui nolebat adorare Crucifixum, quia factus erat de piro sua

p Non est propheta, &c.] idest, rarò contingit.

q In patria, &c.] Mich. 7 b. Inimici hominis domestici eius.

r Et non poterat de iustitia, quia digni non erant. Vel [Non poterat] de misericordia, quia si plura faceret, contemnerent, & plus delinquerent, & ita plus punirentur.

s Virtutem vllam facere,] id est, miracula.

t Et circuibat.] R. b. vt doceret doctorem esse expeditum & non acceptorem personarum. Debet autem esse doctor commendabilis in strenuitate, impiger insistendo Ad hãc inuitat per hoc quod dicit Circuibat in vtilitate commodus ad hoc inuitat per hoc quod dicit Docẽs. In charitate compatiens, ad quod inuitat per hoc quod dicit. [Et con. &c. Ps. 58. Et tamen patiemur, vt canes, &c. Iob 1. a. Consurgens diluculo offerebat holocausta per singulos.

Greg. Nos qui tanquam vnius regionis pastores singulas populi passionum species circuire debemus. Studiosus medicus circuit grauiter ægrotantes

His qui auaritia laborant, de malo auaritiæ faciamus sermonem ad medicamentum sanitatis suas

His qui etiam ardentibus febribus libidinis æstuant, aliquod remedium de apotheca materiali Apostoli proferamus. 1. Cor. 3. d. Omne peccatum quodcunque fecerit homo, &c.

Alteri medicamentum est increpatio, alteri consolatio. Cant. 5 b. Inuenerunt me custodes qui circuerunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me tulerunt pallium meum &c. Act. 2. b. Nonne omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt. Ps. 79 Vox tonitrui tui in rota. Prou. 6 a. Discurre, festina, suscita amicum tuum.

u Castellam circuitu docens:] Non tantum ciuitates magnas. Mat. 21. a. Ite in castellum, quod contra vos est

x Binos] charitate concordes. Eccl. 4. c. Melius est duos simul esse quàm vnum. Habent enim emolumentum societatis suæ, si vnus ceciderit, ab alio fulcietur. Væ soli, quia si ceciderit, &c.

y Dabat illis potestatem.] Sed aut increatam, quod esse non potest, cum idem sit, quod Deus. Aut creatam, quod iterum non videtur, quia contra Luc. cap. 24 f. dicitur in Glos. super illud: Stetit Iesus, &c. Transiens audit, stans illuminat, quia per humanitatem

insertus

misertus, per æternitatem, quæ non mouetur lumen reddit. Et ita diuinitas per quam facit miracula immobilis, & na nulli dedit. Dicit ergò: Et dabat illis potestatem spirituum immundorum, id est dabit eis quod ad preces, & inuocationem nominis Christi eicerentur dæmonia.

B

testatem spirituum immundorum. Et præcepit *a* eis ne quid tollerent in via nisi virgam tantùm, *b* non peram, non panem *c* neque in zona æs, sed calceatos sandaliis, & *d* ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis. *e* Quocunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde. Et quicunque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, *f* excutite puluerem de pedibus vestris in *g* testimonium illis. Et exeuntes prædicabant, vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & *h* vngebant oleo multos ægros, & sanabantur. Et *i* audiuit Rex Herodes, manifestum enim factum est nomen eius *k*, & dicebat? Quia Ioannes Baptista resurrexit à mortuis, & *l* propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, quia Elias est, alij verò dicebant, quia propheta est, quasi vnus ex prophetis. Quo audito Herodes ait. Quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcerem propter Herodem vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. Dicebat enim Ioannes Herodi. *m* Non licet tibi habere vxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, & volebat occidere eum nec poterat. *n* Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum, & sanctum, & custodiebat eum. Et audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et *o* cùm dies opportunus accidisset, Herodes *p* natalis sui cœnam fecit Principibus, & Tribunis, & primis Galilææ. Cúmque *q* introisset filia ipsius Herodiadis & saltasset, & *r* placuisset Herodi, simúlque recumbenti-

a Et præcepit eis ne, &c.] Virga potestas accipiendi necessaria, ita hic. Item auxilium sustentationis, incitamentum virgarum, instrumentum vltionum. Sic prohibetur. *Matth.* 10. c. *Isa.* 31. a. Qui descendunt in Ægyptum in equis sperantes. *Ierem.* 15. a. Maledictus, qui confidit in homine. *Beda.* Item in aliis Euangelistis contradicit. Sed illa *Gloss.* Soluit. Matthæus, & Lucas memorant Dominum discipulis dixisse, vt nec virgam ferrent. Marcus, ne quid tollerent nisi virgam tantùm. Sed illi realiter virgam accipiunt. Marcus per virgam potestatem accipiendi necessaria à subditis intelligit. *b* Non peram.] Contra. *Luc.* 22. d. Qui habet sacculum tollat similiter, & peram. Sed distingue tempora, & concordabit Scriptura, si certi sunt, quòd nihil deficiat eis illo tempore, non debent ferre, alio tempore possunt.

Matth. 10. *b.* *Luc.* 10. *d.*

Matth. 14. *a.* *Luc.* 9. *a.*

c Neque in zona æs.] *Hieron.* Si possiderent aurum Apostoli crederentur non causa salutis hominum, sed causa lucri prædicare.

d Et ne induerentur duabus tunicis] Prohibetur duplicitas, *Iacob.* 1. b. Vir duplex animo, *Eccl.* 2. c. Væ duplici corde & labiis scelestis.

e Quocunque introieritis in domum, illic manete, &c.] *Hieron.* Hospes fama eligendus est, ne prædicatio suscipientis infamia deturpetur. 1. *Timoth.* 3. b. Oportet Episcopum testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt.

f Excutite puluerem de pedibus vestris,] id est temporalia, quia si volunt in spiritualibus vobis credere, temporalia ab eis non recipiatis, cum aliundè viuere possitis.

g In testimonium illis] id est, etiam minima itineris, & laboris vestri quem pro illis sustinuistis exponite, & annunciate; quæ occasio erunt eis maioris damnationis.

h Et vngebant oleo multos ægros, & sanabantur.] Ex hoc & ex illo. *Iac. vlt.* c. Infirmatur quis in vobis, &c. traxit originem extrema vnctio.

i Et audiuit Rex Herodes,] Non re, sed spe. Vel [Rex] id est filius Regis.

k Et dicebat.] *Matth.* 14. a. Notatur de hoc. *l* Et propterea virtutes operantur in illo.] Quod negare non potest ex inuidia minuit. *Sap.* 4. Fascinatio nugacitatis offuscat bona. [Herodes] Ascalonita occidit pueros, *Matt.* 2. c. Antipas decollauit Ioannem. *Matt.* 14. a. Agrippa Iacobum occidit, *Act.* 12. a. Herodes interpretatur pelliceus, id est deceptorius, vel pelliceus id est glorians in pellibus, & significat scholarem, vel magistrum de libris suis confidentem, & gloriantem. Cui dicitur *Eccles.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. Antipas dicitur transitio paupertatis, quod ei bene conuenit, quia talis quantum potest videtur transire paupertatem, 1. *Mach.* 6. a. Exiuit Antiochus, id est silentium paupertatis ab Antiochia, & perambulabat superiores regiones, & audiuit esse ciuitatem nobilissimam, & copiosam in auro, & argento in Perside, templúmque in ea locuples valde, & venit, & quærebat ea prædari. Tetrarcha est talis, quia regit, & domat tantum carnem, & non tres vires animæ. Philippus frater eius, os lampadis. Christus est, *Isa.* 40. b. Os Domini locutum est. Vxor eius Herodias, gloria quæ solius Dei, *Prou.* 11. c. Mulier gratiosa inueniet gloriam, & 12. a. Mulier diligens corona est viro suo. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Herodes igitur vxorem suam aufert Philippo, cum aliquis de sua scientia gloriatur 1. *Cor.* 4. b. Quid habes quod non accepisti, &c. Item quando bene dicta alterius sua inuenta facit, *Ierem.* 23. f. Ecce ego ad Prophetas dicit Dominus, qui furantur verba mea, vnusquisque à proximo suo. Hic Herodes alligat, & incarcerat Ioannem, quia dona gratiæ, quæ habet ad se inflectit, *Rom.* 1. b. Qui detinent veritatem Dei in iniustitia. Postea decollat eum, cùm non à Christo sed à se putat habere, quid habet. Item, Herodes est Princeps malus & dicitur Ioannes prædicator veritatis, quem quia redarguit occidit Herodes, quia Ioannes corripiebat eum, & viros eius. *Amo.* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, *Ierem.* 38. b. Homo iste non quærit populo pacem, sed malum. Et dixit Rex Sedecias. Ecce ipse in manibus vestris est, neque enim fas est Regem vobis negare quicquam. Tulerunt ergò Ieremiam & proiecerunt eum in lacum. *Prou.* 9. b. Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriam facit, & qui arguit impium, sibi maculam generat.

C

Matth. 14. *a.* *Luc.* 3. *a.*

m Non licet tibi, &c.] *Leuit.* 20. d. Qui duxerit vxorem fratris sui rem facit illicitam, &c. *Gloss.* Ibi determinat contrarietatem, quæ videtur esse *Deut.* 25. a. Accipiet frater vxorem fratris sui, scilicet, cùm mortuus est. Dicit textus, & *Gloss.* Non accipiat vxorem fratris sui nescientis. Vel ita expone vt moraliter conueniat. Ioannes interpretatur gratia quæ suadet, & dicit Herodi, id est cuilibet fideli ne ducat vxorem fratris sui. Frater noster diabolus est. Vndè *Iob* 40. b. Ecce Behemoth quem feci tecum. Sed diaboli vxor superbia est, quia ab initio duxit eam, cum dixit *Isa.* 14. d. Ascendam in cœlum, &c. Hanc dicit nobis gratia, vt non ducamus.

n Herodes autem metuebat Ioannem, &c.] *Isa.* 19 c. In die illa erit terra Iuda Ægypto in pauorem. Omnis de Ægypto qui recordatus fuerit illius pauebit. *Rom.* 13. a Vis non timere, &c.

o Et cum dies opportunus accidisset, &c.] *Hieron.* Nullum alium legimus obseruasse diem natalis sui nisi Herodem & Pharaonem, vt quorum erat vna impietas, esset vna solennitas.

p Herodes natalis sui, &c.] Diuites huius sæculi diuitibus faciunt cœnam. Hoc est quod dicitur *Isa.* 34. c. Occurrent dæmonia onocentauris, & pilosus clamabunt alter ad alterum. Sed Dominus non diuites, sed pauperes dicit vocari, vt *Luc.* 14. c. Cum facis conuiuium, &c. Vnde diuites sese inuitantes Herodiani sunt, qui de sua natiuitate festum faciunt, non de morte sanctorum, quia per istam intrarent in gaudium, sed per natiuitatem temporalem in pœnam, & miseriam. *Sap.* 7. a. Ego natus accepi communem aërem, & in similiter factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. Tamen esse sub sentibus delitias reputabat. *Iob* 30. a. Natalis Herodis creatio mali prælati, vbi histriones, & saltatrices ad literam saltant, & Ioannes occiditur. Vnde *Iob* 3. a. Pereat dies in qua natus sum, *Eccl.* 7. a. Melior est dies mortis die natiuitatis.

q Cúmq; introisset filia ipsius Herodiadis, &c.] Chrys. Vbi est saltatio, ibi est diabolus. Neque enim Deus ad hoc dedit nobis pedes, vt cum camelis saltemus, sed vt cum Angelis chorum faciamus. *r* Et pla. Hero.] *Seneca.* Prius videndum est cum quibus comedas, quam quid

bua, rex sit puellæ: Pete à me, quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cùm exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At *a* illa dixit. *b* Caput Ioannis Baptistæ. Cúmque introisset statim cum festinatione ad regem petiuit, dicens. *c* Volo vt protinus des mihi in *d* disco caput Ioannis Baptistæ. Et *e* contristatus est rex, propter iusiurandum, & propter simul recumbentes noluit eam contristare, sed misso spiculatore præcepit afferri caput eius in disco, & *f* decollauit eum in carcere: Et attulit caput eius in disco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ. Quo audito discipuli eius, venerunt & tulerunt corpus eius, & posuerunt illud in monumento. Et conuenientes Apostoli ad Iesum, *g* renunciauerunt illi omnia *h* quæ egerant & docuerant. Et ait illis: *i* Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant *k* enim qui veniebant, & redibant multi. Et nec spatium manducandi habebant. Et ascendentes in nauim abierunt in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi, & *l* pedestres *m* de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, & præuenerunt eos? Et *n* exiens vidit turbam multam Iesus, & misertus est super eos, quia *o* erant sicut oues non habentes pastorem, & cœpit illos docere multa. Et cum iam *p* hora multa fieret, accesserunt discipuli eius, dicentes. Desertus est locus hic, & iam *q* hora præteriit, dimitte illos, vt euntes in proximas villas & vicos emant sibi cibos quos manducent. Et respondens *r* ait illis: Date illis manducare. Et dixerunt ei. *f* Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. Et dicit eis. Quot panes habetis? Ite & videte. Et cùm cognouissent dicunt, Quinque, & duos pisces. Et præcepit illis, vt accumbere facerent omnes secundùm *t* contubernia, *v* super viride fœnum. Et *x* discubuerunt in partes per centenos, & quinquagenos. Et *y* acceptis quin-

comedas. *a* At illa dixit.] Per hoc consilium impiorum significatur cum ipsa quærit, quid petam. De quo *Prou.* 1. b. Abscondamus tendiculas contra innocentem frustrà. *b* Caput Ioannis Baptistæ.] *Hieron.* Optabat in potestate linguam habere, quæ illicitas nuptias arguebat. *c* Volo vt protinus des mihi.] Per hoc significatur quòd quædam mala cum impetu fiunt, vt *sup.* 5. b. Grex cum magno impetu præcipitatus est in mare. Et
D *Ierem.* 8. c. Omnes conuersi sunt ad cursum suum quasi equus vadens impetu ad prælium. *d* In disco caput Ioannis.] Discus quandoque vas quod dicitur vulgò
Act. 10. b. *Grael.* Item mensa illa in triclinio, quæ vulgò dicitur *Chou.* Item mappa, quæ ponitur super mensam. Vnde Petro oblata sunt animalia diuersa in disco. *a* At illa dixit. Caput
Matth. 14. b. Ioannis Baptistæ.] Hic moraliter instruimur vitare saltationes, & conuiuia luxuriosa, *Isa.* 5 c. cithara, & lyra, & tympanum & tibia, & vinum in conuiuiis vestris, & opus Domini non respicitis. Item instruimur ne cum saltatrice assidui simus, ne caput Ioannis, idest gratiæ, Christum s. amittamus, *Eccl.* 9. a. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias eam, ne fortè pereas in efficacia illius. *Iob* 31. a. Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus? q. d. nullam. Qui enim adhæret meretrici, vnum corpus cum ea efficitur, 1. *Cor.* 6. d. Et ita nihil cum eo habet Deus. *e* Et contristatus est Rex,] id est ad modum contristati se habet. *f* Et decollauit, &c.] *Hieron.* Legimus in Romana historia Flaminium ducem Romanum, quod accubanti iuxta se meretriculæ, quæ nunquam se vidisse diceret hominem decollatum, assensus sit vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, à Censoribus pulsum curia, quod epulas sanguinis miscuerit, & mortem quamuis noxij hominis in alterius delicias præstiterit, vt libido, & homicidium pariter miscerentur. *g* Renunciauerunt illi omnia.] Argumentum quod minores doctores, & prædicatores debent dicere suis maioribus, quomodo prædicauerunt, & docuerunt, *Gal.* 2. a. Contuli cum illis, qui videbantur esse aliquid, euangelium, quod prædico, &c. sed si iste edoctus tantùm timuit, quid & nos? *h* Quæ egerant, &c. Primò egerant. postea docuerunt. *Matth.* 5 c. Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.
i Venite seorsum, &c.] ne malis consentiatis.

Moraliter] Post actiuam redeundum est ad contempla-
Moraliter tionem. *Mystice.*] Reliquit Iudæam, & redit ad gentes, vt
Mystice. tangit. *Gloss.* *k* Erant enim qui veniebant, & redibant multi] sicut patet de his, qui ibant, & redibant, *Ioan.* 6. g. *l* Et pedestres.] In terra Syriæ venientem vnum solum Prophetam inuenimus equitasse, & à leone deuoratum fuisse, 3. *Reg.* 13. e. Balaam equitauit, & ei mors imminebat. *Num.* 22. f. Item [Pedestres,] non in curribus, & equis. Ecce, quod notat magnum desiderium scilicet, quòd pedestres, quòd currebant, quòd ad locum desertum.
m De omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, &c.] Ciuitas quandoque in malo accipitur, Vnde *Osee* 11. d. Ciuitatem non ingrediar, *Ierem.* 48. e. Relinquite ciuitates & habitate in petra. *n* Et exiens, &c.] sic debet prædicator exire de studio ad turbas. mente ad compatiendum. *Mich.* 4. a. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. *o* Quia erat, &c.] 3. *Reg.* 22. c. Vidi cunctum Israel in montibus dispersum quasi oues errantes non habentes pastorem. Verba sunt, 1. *Pet.* 2. d. Eratis aliquando sicut oues errantes, sed conuersi, &c. *r* Et respondens ait, &c.] *Act.* 20. f. Attendite vobis, & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. Et 1. *Pet.* 5. a. Pascite qui in vobis est, gregem. *Ioan.* 21. d. Ter
dictum est, pasce. Pasce verbo, pasce exemplo, pasce, temporali præsidio scilicet, si opus est. *Ezech.* 34. b. Pastores non quærebant gregem meum, sed pascebant semetipsos, & gregem meum non pascebant. E *Matth.* 9. d.
p Et cum iam, &c.] Iam hora præteriit, quia vsque in finem sæculi gentiles in cæcitate perstiterunt. Hora fieret, id est, vespere facto, sicut dicit *Matthæus* 14. b. In quo significatur, quod post occubitum solis mundanæ prosperitatis in deserto pœnitentiæ apponendus est ipse panis doctrinæ, & Eucharistiæ. Vnde Iudæis post transitum maris rubri in deserto constitutis dicitur. *Exod.* 16. a. Ecce pluam vobis panes de cælo. & 3. *Reg.* 19. a. Elias in deserto inuenit ad caput suum panem, & aquam. Cui dixit Angelus, vt surgens comederet. *q* Etiam hora præteriit] comedendi, nescientes quid dicerent, videntur loqui sicut Petrus, cùm dixit. *Luc.* 5. b. Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Ex quo enim locus desertus erat, oportebat quòd eos pasceret. *f* Euntes, &c] *Ioan.* 6. a. dicunt: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt his, quid ergò dicitur hic.] euntes emamus ducentis denariis panes & dabimus illis. Sed hic, quasi non sufficiant, emamus tamen panes, & demus. *Matth.* 14. b. *Luc.* 9. b. *Ioan.* 6. a.

[*Mystice*] hi quinque panes, sunt quinque libri Moysi, quia in operibus legis tanquam ex pane erat vita. *Augustinus.* Quinque panes lex, quinque libros Moysi continens. Et duo pisces, Psalmi, & Prophetæ fortissimum legis saporem temperantes. *Bern.* Quinque panes, vilitas vestium, maturitas sensuum, temperantia gulæ, custodia linguæ, labor manuum. Duo pisces, fides, & pœnitentia. *Aug.* Quinque panes contritio, confessio. satisfactio, perseuerantia. Duo pisces, exempla confessorũ, & exempla Martyrum Primus esuris secundus assus *Aug.* Quinque panes, cognitio sui, pudor commissi, dolor amissi, timor inferni desiderium cæli. Duo pisces, fides. & spes. *t* Et præcepit illis, &c] Contubernia intellige diuersas hominum societates. quia de diuersis villis venerant. Iuxta quod milites in eodem tabernaculo societatem habentes, contubernales solent dici. *Mystice.*
u Super viride fœnum] Per hoc patet, quod proximum erat Pascha. *Ioan.* 6. a. Quia solent herbæ tunc virescere.
x Et discubuerunt in partes per centenos, &c.] *Sap. cap.* 1 a. In maleuolam animã, &c. *Eccl.* 38. c Sapientiam scribe, &c.
y Et acceptis quinque panibus, &c Intuens in cælũ] *Hilar.* In cælũ Dominus respexit, honorẽ Patris à quo erat ipse cõfessus, vt qui adessent intelligerẽt, à quo tãtæ virtutis accepissent

pissent officium dirigentes & ipsi oculos mentis illuc. Sic & nos facere decemus, quoniam omne datum optimum & omne donum perfectum desursum, &c. *Iac.* 1. c. *Thren.* 3. e. Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum *Ioel.* 1. d. Bestiæ agri quasi area sitiens imbrem suspexerunt ad te.

que panibus & duobus piscibus intuens in cælum *a* benedixit & fregit panes, & *b* dedit discipulis *c* suis vt ponerent ante eos: & duos pisces diuisit omnibus. Et *d* manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et *e* sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt quinque millia virorum. Et *f* statim *g* coëgit discipulos suos ascendere nauim, vt *h* præcederent eum trans fretum *i* ad Bethsaidam, *k* dum ipse dimitteret populum: Et cùm dimisisset eos, *l* abiit in montem orare. Et cùm serò esset, *m* erat nauis in medio *n* mari, & *o* ipse solus in terra. Et videns *p* eos laborantes in remigando: Erat enim ventus contrarius eis. Et *q* circa quartam vigiliam *r* noctis *s* venit ad eos ambulans *t* supra mare, & *u* volebat præterire eos. At illi vt *x* viderunt eum ambulantem supra mare, *y* putauerũt phã-

a Benedixit, & fregit panes] *Is.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, &c. Quia nisi sacra Scriptura frãgatur minores inde ædificantur. *Thren* 4. a. Paruuli petierunt panem, &c.

b Et dedit] sic dedit legem Moysi vt daret populo. *Ps.* 71. Suscipiant montes pacem populo.

c Discipulis suis qui sunt dispẽsatores verbi, 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo, &c. Vnde & in signum huius missus est Ananias ad Paulum, &c. *Act.* 9. c.

Matth. 14. c. *Ioan.* 6. b.

d Et manducauerunt omnes, &c.] Verbum Dei, seu scientia Theologica expellit famem & sitim. Vnde *Ioan.* 4. b. Qui biberit ex hac aqua non sitiet in æternum. Sed aliæ sciẽtiæ non satiant, sicut nec siliquæ filium prodigum: *Luc.* 15. c. *Agg.* 1. b. Comedistis & nõ

G estis saturati, bibistis, & non estis inebriati, *Prou.* 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis est. *Psal.* 131. Pauperes eius saturabo panibus.

e Et sustulerunt reliquias, &c. Hæc sunt vasa vilia, scilicet Apostoli. Vnde dicit Apostolus. 1. *Cor.* 4. c. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema vsque adhuc. Sed tamen ipsis reuelantur Dei secreta, vt *sup.* 4. b. Vobis datum est nosse &c. *Mat.* 13. b.

Matth. 14. c. *f* Et statim, &c.] Hic docet nos fugere laudes hominum, & honores mundi. *Ioan.* 5. g. Charitatem ab hominibus non accipio.

Item *Ioan.* 6. b. Cum vidisset Iesus, quia venturi essent vt raperent eum & facerent eum regem, fugit. Ibi *Chrys.* Christus fugit erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Quare ergo dicit propheta: Ecce Rex tuus venit; Responsio. Quia regnum dicit quod in cælis est. Discamus igitur honores mundi contemnere, quia sicut diuitiæ ad illos sunt inopia, & vita ad illam mors, sic honor

Zach. 9. c. iste ad honorem æternum est derisio & contumelia. *Iob.* 34. b. Qui dicit Regi apostata. Ibi *Greg.* Superbus rector toties ad culpam apostasiæ labitur, quoties præesse hominibus delectatur *Isai.* 3. b. Nolite constituere me principem populi. *Eccl.* 7. a. Noli quærere fieri iudex, &c.

g Coegit discipulos suos, &c.] quasi vi, quia imbecilis est natura hominis ad contemnendũ potestatem, vt dicit *Tul.*

h Vt præcederent eum trans fretum.] Misericordia præcedit nouitios protegendo, prouectos sequitur adiuuando. Vnde *Exod.* 14. e. Tollens se Angelus Dei qui præcedebat castra Israël abiit post eos, & cum eo pariter columna nubis priora dimittens, post tergum stetit inter castra Ægyptiorum & castra Israël. *i* Ad Bethsaidam.] Contra dicit *Ioan.* 6. b. Cum ascendissent nauem venerunt trans mare Capharnaum Sed non est contra, quia de vna ciuitate ad aliam venit. Bethsaida domus venationis. Per hoc quod ad domum venationis mittit, ostendit quod pastores debent venari peccatores scientia & doctrina. *Ierem.* 3. e. Dabo vobis pastores iuxta cor meũ, & pascent, &c. *Ier.* 16. mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte & de omni colle, & de cauernis petrarum. *k* Dum] id est, donec. *l* Abiit in montem orare] Insinuans quod qui vult orare, debet ad superna mentem leuare. *n* Mari] quia post Ascensionem Domini in cælum, ingruente tribulatione, Ecclesia multis tribulationibus est afflicta.

m Et cum serò esset, &c.] Ex vna parte impugnant hæretici, ex alia tyranni, ex alia falsi fratres, ex alia dæmones. Primi fidem: Secundi substantiam: Tertij mores: quarti animas auferre nituntur. *Mat.* 10. b. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum.

o Et ipse solus in terra] quia solus sine timore casus siue submersionis. *p* Et videns eos, &c.] Quia difficile est regere Ecclesiam, propter quod excusans se dicebat, *Ierem.* 1. b. A, a, a, Domine Deus ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et Moyses. *Exod.* 4. c. Obsecro Domine non sum eloquens.

q Et circa quartam vigiliam.

Quatuor sunt vigiliæ. { Conticinium: Intempestum. Gallicinium: Antelucanum } Sero. Idem *inf.* 13. An media nocte gallicantus. Manè. Funiculus triplex qui difficilè rumpitur, sed tamen rũpitur. *Ex.* 14. f. Iam aduenerat vigilia matutina, &c. ecce respiciens Dominus, &c. *Psal.* In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. *Psalm.* 100.

Matutinum { Hereticorum, Falsorum fratrum. Antichristi: }

Vigilant { Adolescẽtes: Iuuenes: Senes. }

Quatuor vigiliæ { Prima suggestio dæmonum. Secunda tentatio carnis. Tertia concupiscentia oculorum. Quarta superbia vitæ. }

Quatuor vigiliæ. { Scrutinium peccati, *Thr.* 3. e. Scrutemur vias nostras. *Soph.* 1. c. Scrutabor Ierusalem, &c. Detestatio peccati 2. *Reg.* 13. e. Maius erat odium quo oderat Amnon Thamar. Propositum pœnitendi. *Is.* 31. Dixi confitebor, &c. Idẽ cõcupiscit anima mea, &c. Actus pœnitentiæ: hic }

s Venit Dominus] ad eos ambulans supra mare. Ad has vigilias tenetur communis status hominum.

Quatuor vigiliæ. { Cõtemptus temporalium 1. *Ioan.* 2. c. Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Huius vigiliæ sunt tres horæ: Contemptus diuitiarum; contemptus dignitatum, contemptus deliciarum. Mortificatio carnis. *Col.* 3. a. Mortificate mẽbra vestra, &c. Huius vigiliæ sunt tres horæ: Victus tenuitas, vestitus asperitas, laborum diuturnitas. Appetitus virtutum Huius vigiliæ sunt tres horæ: Largitio eleemosynarum, effusio lacrymarum, instantia orationum. *Tob.* 12. c. Quando orabas, &c. Desiderium æternorum. Huius vigiliæ sunt tres horæ. Obliuio temporalium, contẽplatio cælestium. *Phil.* 3. c. Ea quæ retrò sunt, &c. Studium Scripturarum. }

Ad has tenetur perfectus status hominum. Vnde notandum quod duo sunt status hominum qui vigilare debent. Primus communis: Secundus perfectus.

q Circa quartam vigiliam. Quatuor vigiliæ distinguũtur hic & supra *Mat.* 14. c. Prima conticinium: Secunda intempestum: Tertia gallicantus: Quarta antelucanum. Et aliis nominibus nominantur, *inf.* 13. d. Serò an media nocte, an galli cantu, an manè. In quarta vigilia, scilicet manè, interficit Dominus peccatores quoad peccatum. *Ps.* 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. *Exod.* 14. f. Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dñs super castra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis & interfecit exercitum eorum. *r* Noctis

Hilarius. Vigilia { Prima legis. Secunda Prophetarum. Tertia corporis aduentus. Quarta in redditu claritatis. }

t Supra mare.] *Psal.* 92. Mirabiles elationes maris, &c. *Isa.* 63. a. Torcular calcaui solus. *u* Et volebat præterire eos,] id est, ad modum volentis se habebat. Sic & *Luc.* 24. d. Finxit se longius ire, id est, ad modum fingentis se habuit, non tamen duplex erat quia faciendum erat, vt ita compellerent eum ad hospitium. *Aug.* de concordia Euangelistarum. Quomodò intellexerunt Apostoli Dominum velle præterire eos, nisi quia in diuersum ibat, quod ad eliciendum illum clamorem volebat cui subueniri oportebat. *x* At illi, &c. supra mare.] Ex hoc voluit quidem dicere quod ad tempus sumpsit agilitatem. Sed non est ita, quia non esset miraculum.

y Putauerunt phantasma.] Sic multi cum vident aliquem benefacere, dicunt phantasma est, non facit nisi propter

R 4 hypo

hypocrisim. Omnes enim viderunt eum & conturbati sunt. *Hier.* Magni timoris indicium est confusus clamor
Psalm.33. & incerta vox:& statim iuxta est Dominus his qui tribu-
Psal.90. lato sunt corde. Et clamauit ad me & ego exaudiam eum. *Is.*30.e. Ad vocem clamoris tui statim, vt audierit respondebit tibi. Et statim locutus est,&c. Confidite, *Ioan.*16. Confidite,&c. *Ier.* 1.b. Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum. *Is.*43.a. Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te.

Matth.14.d. *c* Ego sum, nolite timere. *Hier.* Non subiungit quis esset, quia ex nota voce poterant eum intelligere.

d Et ascendit, &c.] & cessauit ventus.] *Eccl.*43. In sermone eius siluit ventus.

e Non enim intellexerunt de panibus.] *Prou.*20.b. Aperi oculos tuos, & saturare panibus.

f Erat enim cor eorum obduratum,] quia non intelligebāt deitatem. *Ec.*43.a. Sol refulgens radiis suis, id est, miraculis obcæcat oculos.

g Et applicuerunt] post transfretationem præsentis maris.

h Cumque egressi essent de naui] militantis Ecclesiæ electi cognoscent Christum. Vnde *Bar.*3. d. Quis transfretauit mare, & inuenit illam?

i Continuo cognouerunt.] 1.*Cor.*13.d. Tunc cognoscam sicut cognitus sum.

k Et percurrentes, &c.] sic deberent Prælati & prædicatores discurrere. & infirmos ad Christum adducere. *Prou.* 6 a. Discurre, festina, suscita amicum tuū, sic fecit Iosaphat. 2. *Par.*17.b. Docebant populum in Iuda habentes librum legis Domini,& circuibant omnes vrbes Iuda atque erudiebant populum, illi scilicet quos iussit Iosaphat. *l* Cœperunt in grabatis eos.] *Is.* vlt. f. Afferent donum Domino in equis & quadrigis & lectis,&c.

m Qui se malè habebant] infirmos.

n In plateis ponebant infirmos] sicut. *Act.*5.c. In plateis ponebantur infirmi vt veniente Petro saltem vmbra illius obumbraret quemquam illorum & liberarentur.

o Et deprecabantur,&c.] Vestimentum Christi est caro eius. *Is.*63.a. Quare ergo rubrum est indumentum tuū? Fimbria vltima pars vestis, passio Christi. Ad tactum eius, id est fidem & imitationem sanantur omnes infirmi. *Mat.*9. c. Si tetigero tantum vestimentum eius salua ero. *Zac.*8.d. Apprehendent fimbriam viri Iudæi dicentes. Ibimus vobiscum, audiuimus enim,&c.

p Et quotquot tangebant eum, salui fiebant.] *inf.* vlt. d. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

tasma esse & exclamauerūt: Omnes *a* enim viderunt eum, & conturbati sunt. Et *b* statim locutus est cum eis, & dixit illis: Confidite: *c* ego sum, nolite timere. Et *d* ascendit ad illos in nauim & cessauit ventus. Et plus magis intra se stupebant. *e* Non enim intellexerunt de panibus, *f* erat enim cor eorum obcæcatum. Et cum trāsfretassent, venerunt in terram Genezareth, & *g* applicuerunt. Cumque *h* egressi essent de naui, continuò cognouerunt eum & *k* procurrentes vniuersam regionem illam *l* cœperunt in grabatis eos qui se *m* malè habebant circumferre, vbi audiebant eum esse. Et quocunque introibat in vicos vel in villas aut ciuitates, in *n* plateis ponebant infirmos: & *o* deprecabantur eum vt fimbriā vestimenti eius tangerent, & *p* quotquot tangebant eum, salui fiebant.

CAP. VII.

ET *q* conueniunt ad eum Pharisæi, & *r* quidam de Scribis venientes ab Ierosolymis: Et cū vidissent quosdam ex discipulis eius communibus *s* manib. i. non lotis manducare panes, *t* vituperauerunt. Pharisæi enim & omnes Iudæi nisi crebrò lauent *x* manus, non manducant tenentes traditiones seniorum. Et *y* à foro nisi *z* baptizentur, non comedunt & alia multa sunt quæ tradita sunt illis, seruare, *a* baptismata calicum & vrceorum & æramentorum & lectorum. Et interrogabant eum Pharisæi & Scribæ: *b* Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens, dixit eis: Bene prophetauit Isaias de vobis hypocritis: sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas, & præcepta hominum: Relinquentes enim mandatum Dei tenetis traditiones hominum, *c* baptismata vrceorum & calicum & alia *d* similia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene irritum facitis præceptum Dei, vt traditionem vestram seruetis.

EXPOSITIO CAP. VII.

ET *q* conueniunt,&c.] *Ec.*32.c Qui quærit legem, replebitur ab ea,& qui insidiosè agit. scandalizabitur ab ea. Sic & Pharisæi de odore vitæ faciunt sibi odorem mortis contra quos. *Eccl.* 11. d. Bona in mala conuertens insidiatur. & in electis ponet maculam. In hoc igitur capite agitur de translatione beneficiorum Christi à Pharisæis & Scribis, quibus missus fuerat ad gentiles humiles. Et diuiditur hoc capitulum in tres partes. In prima agitur de accusatione eorumdem facta à Deo. In secunda de sanatione filiæ mulieris Chananææ ibi: Et inde surgens. In tertia de sanatione surdi, & muti qui erat de finibus Decapoleos. ibi: Et iterum exiens. Et conueniunt, & in hoc cōcordes sunt, vt Christum & discipulos arguant. *Act.*4.e. Principes conuenerunt in vnum aduersùs Dominum, & aduersùs Christum eius.

r Et quidam de Scribis,&c.] quasi recedentes à pace. Sic *Gen.*11.a. Proficiscentes ab Oriente conati sunt facere turrim contra Deum. *Beda.* Non verbum audiendum, non quasi medicum, sed quasi ad quæstionum pugnas cucurrerunt.

t Vituperauerunt] Contra quod *Eccl.* 11. a. Priusquam interroges, non vituperes. *Matth.* 15. a. Quare discipuli tui transgrediūtur traditiones seniorum?] Sic hodie multi magis mouentur, si quis transgre- B
diatur humanas tradi- Matth.15.a.
tiones, quam mandata Dei. De quibus *Matt.* 23. e. Cæci colantes culicem,& glutientes camelum.

s Communibus manibus,&c.] Hoc dicit Isai.29.d.
quia illos dicebant Matth.15.
immundos qui cibis communibus vescebantur, & non distinguebant, scilicet gentiles. Iudæi enim distinguebant: vt patet *Leu.* 11. per totum. *u* Pharisæi.] *Aug.* de verbis Domini. Pharisæi vocantur nobiliores atque doctiores Iudæi *x* Lauent manus] suas in quorum persona dicitur, *Iob* 9.d. Si lotus fuero quasi aquis niuis,& fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me.

y Et à foro] redeuntes *z* Nisi baptizentur] id est, lauentur. *Eccl.*43.d. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid prodest lauatio eius,&c. baptizentur. Multi extra lauantur,& immundi sunt interius. *Mat.* 23.e. Væ vobis Scribæ & Pharisæi qui mundatis quod deforis est, intus autem pleni estis rapina, & immunditia. Ipsi enim intelligebant carnaliter, quod dicitur *Is.* 1. e. Lauamini mundi estote. Et quod *Is.*52.d. Mundamini qui fertis vasa Domini. de exteriori lauatione, cum Dominus de interiori lauatione intelligat. Vnde statim post illud, *Is.* 1. Lauamini,&c. dicitur. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Vel Pharisæi spiritualia verba carnaliter intelligentes: Lauamini & mundi estote, non rectè accipiebant hanc munditiam. *a* Baptismata] *Heb.*9.e. In variis baptismatibus & iustitiis carnis vsque ad tempus correctionis impositis.

b Quare discipuli,&c. seniorum.] Tota querimonia est de seniorum transgressione, de transgressione mandatorum Dei, nullus conqueritur. *Is.*29 d. Timuerunt me mandato hominum,& doctrinis,& ecce ego admirationem faciam populo huic. Item *Is.*24.a. Mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum, trāsgressi sunt leges. *c* Baptismata vrceorum & calicum.] *Beda.* Calix est vas vitreum, vrceus fictile de terra. *d* Et alia similia his facitis,] vel, fecistis, vt traditionem vestram seruetis.] *Luc.* 11.e. Rogauit Iesum quidam Pharisæus vt pranderet apud se, reputans dicere quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum: nunc vos Pharisæi quod deforis est calicis & catini mundatis, quod autem intus est vestrum plenum est rapina & iniquitate. Stulte: nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod deintus est, fecit? Veruntamen quod superest date eleemosynam & omnia munda sunt vobis. Sic docet Dominus lauare manus post prandium, dando fragmenta pauperibus.

Moyses

a Moyses enim dixit. Honora patrem tuum & matrem tuam, b & qui maledixerit patri vel matri morte moriatur. Vos autem dicitis. Si c dixerit homo patri aut matri d Corban, quod est donum quodcunque ex me tibi profuerit †, & vltra non dimittitis eum quicquã facere patri suo aut matri rescindẽtes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis, & similia huiusmodi multa facitis. Et e aduocans iterum turbas dicebat illis: f Audite me omnes & intelligite: Nihil g est extra hominem introiens in eum quod possit eum coinquinare h sed quæ de homine procedũt, illa sunt quæ †coinquinãt hominem. Si quis habet aures audiendi audiat. Et cum introisset in domum à turba, i interrogabant eum discipuli eius k parabolam: Et ait illis: Sic l & vos imprudentes estis. Non intelligitis, quia m omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare, quia non intrat in o cor eius, sed in ventrem vadit, & in p secessum exit purgans omnes escas, Dicebat autem quoniam, quæ de homine exeunt illa, † communicant hominem. Ab q intus enim de corde hominum cogitationes r malæ procedunt, s adulteria, t fornicationes, u homicidia, x furta, auaritiæ, y nequitiæ, z dolus, a impudicitia, b oculus malus, blasphemia c superbia, d stultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & communicant hominem. Et e inde surgens abiit in fines Tyri & Sidonis, f & ingressus domum neminem voluit scire & g non potuit latere. Mulier enim statim, vt audiuit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum intrauit, & procidit ad pedes eius.

Exod.20.b. Deut.5.b. Leu.20.b.

al.†communicant. Matth.15.b.

al.†coinquinant. 15.q.5.c.1.

Matth. 15. b

al.†licentia.

a Moyses enim dixit: Honora patrem, &c.] *Exod.*20.b. *Eccl.*3.a. Qui honorat patrem suum iocundabitur in filiis. *Tob.*4.a. Honorem habebis matri tuæ.

b Et qui maledixerit patri. &c.] *Leu.*20.b. *Exod.*21 b. *Prou.* 30 c. Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus.

c Si dixerit homo patri. &c.] consimilis fraus fit hodie à Sacerdotibus. Iniungũt enim pœnitentibus pro satisfactione Missarum multitudinem, monent ad Ecclesiæ fabricationem non ad compassionem pauperum, non ad eleemosynas indigentium. *Mich.* 3.b. Hæc dicit Dominus super Prophetas qui seducunt populum meum, qui mordent dẽtibus suis, & prædicant pacem. C Et si quis non dederit in ore eorum quippiam sanctificant super eum prælium. Similiter canonici suos concanonicos morientes monent omnia sua dimittere Ecclesiæ suæ eò quòd malè deseruiunt. *Is.*1.f. Principes tui infideles, socij furum. Omnes enim diligunt munera, sequũtur tributiones.

d Corban, &c.] Corban videtur propriè arca in qua oblationes ponuntur, nisi aliud dicatur corbam & corbonam. De quo *Matt.*27.a. Non licet eos mittere in corbonam, &c.

e Et aduocans iterum turbas dicebat illis.] Quæ mandata Dei sitiebant, non traditiones hominum.

f Audite me omnes & intelligite,] non traditiones Pharisæorum.

g Nihil est extra hominem introiens, &c.] Hoc falsum videtur, quia pomum vetitum nonne coinquinauit Adam & quoad corpus, & quoad animam, vt *Gen.*3.b. patet. Item cum Dominus hoc dixit, adhuc durabant legalia, ergo adhuc discretio ciborum. Ergo si Iudæus carnem porcinã comederet, coinquinatus esset. Sed dic, quod non possunt coinquinare secundum se, sed propter transgressionem prohibitionis dicitur. Vnde & Adam & Iudæi sic potuerunt coinquinari 1.*Tim.*4.b Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum est, &c. *Tit.*1.d. Omnia munda mundis.

h Sed quæ de homine procedunt, &c.] Propter hoc dicit Apostolus. *Eph.*4.g. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, &c.

i Interrogabant eum discipuli eius.] *Ec.* 6. d. si videris sensatum euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. k Parabolam,] id est, interpretationem verbi, quod credebant parabolam. Per quos significantur illi qui Scripturas peruersè exponunt. Vnde *B. da*, vitiosum auditorem esse dicit, qui obscura manifestè, aut manifestè dicta obscura vult intelligere. l Sic & vos imprudentes estis qui tanto tempore fuistis mecum, & iam deberetis esse magistri. *Heb* 5.c. Imbecilles facti estis ad audiendum, etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, vt doceamini, *Ioan.*14.b. Tanto tempore vobiscum sum & non cognouistis me. m Quia omne intrinsecus, &c.] Duæ sunt opiniones, vt videtur in *Gl.* de hac materia, quia dicunt quidã, quod nihil de cibis transit in veritatem humanæ naturæ, sed in sanguinem & virtutem quæ non sunt de veritate naturæ suæ, sicut panes creuerunt. *Ioan.*6.b. Sed si sic inesset homini, fieret incrementum miraculosè & cresceret sicut panes creuerunt miraculosè Ob hoc dicunt aliqui, quod aliquid de cibis transit in veritatem humanæ naturæ. Vnde dicit, omne introiens in secessum exit, sed non totum. Vnde dicit: Omne, id est, aliquid de omni vel de quolibet aliquid. *Aug. de ciu. lib.* 22.c. 20 Si quispiã confectus fame atque compulsus vescatur cadaueribus hominum, non quisquã contendat totũ fuisse digestum per imos meatus nihilque inde in eius carnem mutatum atque conuersum, cum ipsa macies quæ fuit, & non est satis indicet, quæ illis escis detrimenta suppleta sint. n Introiens in hominẽ.

Moraliter.] Cibus qui vadit in ventrem, nõ coinquinat hominem, sed nutrit. o In cor eius. Si enim non est voluntarium, non est peccatum, vt ait *Aug.* p In secessum] Secundùm *Auicennam* prima digestio fit in ore, secũda in stomacho, tertia in epate, quarta in membris.

q Ab intus enim de corde hominum,] *Iob* 37.b. Ab interioribus progredietur tempestas. r Malæ cogitationes procedunt.] *Mat.*12.c. Ex abundantia cordis os loquitur.

s Adulteria,] adulterari est thorum alterius violare. t Fornicationes.] Fornicatio est amor à legitimo connubio solutus & vagus explendæ libidinis consectando † illicita. Dicitur autem fornicatio à fornicibus in quibus pagani turpitudinem exercebant.

u Homicidia,] id est, *Ioan.*3.c. Qui odit fratrem suum homicida est.

x Furta,] Furtum est omne quod alterius damno acquiritur.

y Nequitiæ] Nequitia est defectus boni quod nequam seruus dicit se facere nequire. *Aug.* Nequitia est intempetantia siue dolus.

z Dolus] est occulta malitia, blandis verbis adornata. *Aug.* Dolus est quando quis machinatur damnum alteri,

a Impudicitia.] *Aug.* Impudicitia est impudicè viuere. Item impudicitia est omnis continentia ad libidinem pertinens, velut illicitus carnis tactus, & turpia verba, & turpis cogitatio.

b Oculus malus] est inuidia, quod est aliena fœlicitate torqueri. c Superbia] species sunt velle præesse, nolle subesse, velle potestatem habere. *Aug.* Superbia est amor propriæ excellentiæ.

d Stultitia] insipiens est qui Dei sapientia priuatur, stultus verò nec in temporalibus astutiam habet.

a Impudicitia.] *Ec.*19.d. Amictus corporis & risus dentium & ingressus hominis annunciant de eo. Et *Matth.*26. g. Loquela tua manifestum te facit Et *Aug.* in regula. Impudicus oculus impudici cordis est nuncius. b Oculus] *Ec.* 13.b. Nequam est oculus inuidi & auertens faciem, & despiciens animam suam. e Et inde surgens abiit,] secunda pars. In fines Tyri & Sidonis. Sed nonne facit contra hoc, quod præceperat *Matth.*10. In viam gentium ne abieritis? Istæ autem ciuitates gentium erant. Sed dic. Non intrauit ciuitates eorum, sed in fines eorum iuit vbi Iudæi erant. f Et ingressus domum neminem voluit scire,] id est, ad modum non volentis se habuit, vt exemplum nobis daret. g Et non potuit latere] de misericordia. Sicut dicitur de homine largo, qui non potest comedere solus, quia largitas sua quodammodo compellit eum quærere commensales. *Iob* 31 b. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea, &c.

Moraliter. e Et inde surgens, &c.] Tyrus interpretatur angustia. Sidon venatio. Est autem angustia bona, scilicet pœnitentiæ. De qua *Isai.* 26. c. Domine in angustia requisierunt te, & in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Est & angustia mala, scilicet auaritiæ, quæ cor hominis nimis angustat. De qua *Isai.* 49. f. Angustus est mihi

mihi locus, fac mihi ſpatium vt habitem. Item eſt venatio bona, ſcilicet prædicationis, *Ierem*.6.d. Mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum. Item eſt venatio mala, ſcilicet, cupiditatis, *Eccleſ*.3.c. Venatio leonis onager in eremo, ſic paſcua diuitibus pauperes. Ieſus venit in finibus Tyri & Sidonis, id eſt, in illos, in quibus finitur mala anguſtia, & mala venatio per bonam anguſtiam, & bonam venationem.

Matth. 15.e.

D

a Erat enim mulier gentilis Syrophœniſſa genere] Contra: Immò erat Chananæa, vt *Matth*. 15.e. Ergò erat de terra promiſſionis. Sol. *Hil*. Chananæi in terras, in quibus Iudæa eſt, incoluerunt, qui vel bello conſumpti, vel in loca vicina diſperſi vel in ſeruitutem conditione deuictorum ſubiecti, nomen tantum ſuæ patriæ circumferunt. Ex illa ergò diſperſione inter cætera contigit, quòd hæc Chananæa eſt Syrophœniſſa genere, hoc eſt ex Syris, & Phœnicibus orta, etſi Iudæis admixta proſelytorum formam præferebat. Meritò namque exiſtimabatur ex lege cognouiſſe quòd Chriſtum, & Dominum, & Dauid filium confitetur. *b* Et rogabat, &c.] Fides, patientia, & humilitas in hac muliere commendantur, vt patet in *Gloſſa*.

a Erat enim mulier gentilis Syrophœniſſa genere. Et *b* rogabat eum, vt dæmonium eiiceret *c* de filia eius. Qui dixit illi: Sine prius ſaturari filios: non *d* eſt enim bonum ſumere panem filiorum & mittere canibus. At *e* illa reſpondit, *f* & dixit ei: Vtique Domine: *g* nam & *h* catelli ſub menſa comedunt de micis puerorum. Et ait illi: *i* Propter hunc ſermonem vade, exiit *K* dæmonium à filia tua. Et cùm abiiſſet domum, inuenit puellam iacentem ſupra lectum, & dæmonium exiiſſe. Et *l* iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem *m* ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos, & adducunt ei ſurdum & mutum: & *n* deprecabantur eum, vt *o* imponat illi manum. Et *p* apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit *q* digitos ſuos in auriculas eius, & *r* expuens tetigit linguam eius, & *ſ* ſuſpiciens in cælum *t* ingemuit, & ait illi. *u* Ephetha, quod eſt adaperire. Et *x* ſtatim apertæ ſunt aures eius, & ſolutum eſt vinculum linguæ eius, & *y* loquebatur rectè. Et præcepit illis ne cui dicerent. *ʐ* Quantò autem eis præcipiebat, tantò magis plus prædicabant, & eò amplius admirabantur, dicentes: Benè omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.

Moralit.

Moralit.] *c* De filia eius,] Mater ratio rogat pro filia ſenſualitate, vt concupiſcentiis liberetur, *Eccleſ*. 18. d. Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Item *Eccl*. 42. d. Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam, &c. *d* Non eſt enim bonum, &c.] Sed contra. Non petebat panem, ſed ſanitatem filiæ, ad quid ergò Dominus de pane loquitur? Sed Dominus verbum Dei panem vocat, quia ſicut panis corpus, ita verbum Dei animam ſuſtentat, & verbum Dei peccata ſanat. Vnde *Sap*. 16. b. Neque herba neque malagma ſanauit eos, ſed omnipotens ſermo tuus Domine qui ſanat omnia. Et ideò, quia ſanitatem petebat de verbo, reſpondit per panem. *e* At illa reſpondit] Nota quod hæc mulier erat Syrophœniſſa, id eſt, Tyrophœniſſa, id eſt, in anguſtia, & ob hoc veniebat ad verum Dauid, i. pacificum Chriſtum, ſ. ſicut omnes, qui erant in anguſtia veniebant ad Dauid, 1. *Reg*. 22. a. *f* Et dixit ei. Vtique Domine,] Quaſi verum eſt quod dicis, ſed ideò non deſiſto precari tuam miſericordiam, quoniam mihi ſimilitudinem canis & panis conuenienter facere potes. *g* Nam &] pro etiam, id eſt, certè. *h* Catelli comedunt, &c.] ergò ſi ſum indigna cui integrum panem tribuas, ſaltem mihi filiæ meæ ſanitatem, quaſi vnicam comparatam multorum miraculorum quæ feciſti, tribue. *i* Propter hunc ſermonem, &c.] Quia Dominus puerum Centurionis, & filiam Chananææ non veniens ad eos, ſanat, ſignificat gentes ad quas non venit per præſentiam corporis, ſaluandas per verbum ſuum. *k* Vade, exiit dæmonium à filia tua] ſicut iſta ſaluatur in fide matris, ſic paruuli in fide parentum. *l* Et iterum exiens, &c.] Tertia pars in qua agitur de ſanatione ſurdi & muti, per manus impoſitionem. Surdus & mutus myſticè eſt genus humanum, quod in Adam eſt ſurdum per inobedientiam, & mutum à confeſſione laudis diuinæ, quia non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, vt dicitur *Eccl*.15. e. Vnde dicit *Pſ*.49. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas, &c. Specialiter ſurdi ſunt clerici, quia verbum Dei audire nolunt. Et muti, quia prædicare nolunt, nec in Eccleſia cantare. Et hi etiam cæci ſunt, non videntes vnde veniunt, vbi ſunt, & quo vadunt, *Iſa*. 42.c. Quis cæcus niſi ſeruus meus, & quis ſurdus, niſi ad quem miſi nuncios meos? Item *Iſa*. 43. b. Educ foras populum cæcum & oculos habentem: ſurdum & aures ei ſunt. Et nota quòd omnis ſurdus naturaliter eſt mutus, quia qui non audit, non poteſt loqui, *Ierem*.8.c. Nemo quod bonum eſt loquitur. *m* Ad mare Galilææ, &c.] *Iſa*. 57. d. Impij quaſi mare feruens, &c. *n* Et deprecabantur eum] *Matth*. 21. a. Euntes diſcipuli fecerunt ſicut præceperat illis, & adduxerunt ei aſinam, & pullum. *o* Vt imponat illi manum.] Et hoc eſt quod dicitur in *Pſ*.118. Fiat manus tua, id eſt, Chriſtus, vt ſaluet me. *p* Et apprehendens eum de turba ſeorſum,] Qui vult ſanari à peccatis, debet tumultum mundi euitare, quia corrumpunt bonos mores, colloquia mala, vt dicitur 1. *Corinthior*. 15. d. *q* Miſit digitos ſuos in auriculas eius] *Iſa*. 50. b. Dominus Deus aperuit mihi aurem. *r* Et expuens tetigit linguam eius,] *Iſa*. 50. b. Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt verbo. Linguam *Hieron*. Bona lingua eſt, quæ nunquam niſi de diuinis nouit conſtituere ſermonem.

CAP. VIII.

A

IN illis *a* diebus iterum cùm turba multa eſſet † cum Ieſu, *b* nec haberent, quod manducarent, *c* conuocatis *d* diſcipulis, ait illis:

al. non habet. † *cum Ieſu.*

ſ Et ſuſpiciens in cælum] Omnis enim ſapientia à Domino Deo eſt vt *Eccl*. 1. a. *Iacob*. 1. c. Omne datum optimum, &c. deſurſum eſt, &c. Si quis veſtrûm indiget ſapientia poſtulet à Deo, &c. *t* Ingemuit] *Iud*. 1. c. Axa cùm ſuſpiraſſet, &c. *u* Et ait illi. Ephphetha] *Prou*. 20. b aurem audientem, ſ. ſacram Scripturam, & oculum videntem, id eſt, docentem, ſc. ſi quis illuminat, vtrumq; fecit Deus. *x* Et ſtatim apertæ ſunt aures eius, &c.] *Iſa*.35. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt, tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. *y* Et loquebatur rectè] Prius audit, poſt loquitur, ſic faciendum eſt, quia prius reſpondet quàm audiat ſtultum ſe eſſe demonſtrat, *Prou*.18. c. *Iac*. 3. a Nolite plures magiſtri fieri fratres mei. *ʐ* Quantò autem eis præcipiebat tantò magis plus prædicabant.] Quantò enim minus quis appetit gloriam, tantò magis habet, & quantò magis quis appetit, tantò magis fugit. Vt de pecunia. Quantò enim quis magis eam ſecutus fuerit, tantò minus apprehendet, & ſi percurrerit, non effugiet, *Eccl*. 11. b.

EXPOSITIO CAP. VIII.

a IN illis diebus cum turba, &c.] *Suprà* in vltima parte de ſanatione duorum ſenſuum, ſcil. ſurdi & muti, hic de tribus aliis agit quæ pertinent ad tres ſenſus ſpirituales. Vnde hoc cap. diuiditur in tres partes. Primò de his quæ pertinent ad guſtum. Secundò, quæ ad viſum, ibi [Et veniunt Bethſaida] Tertiò, de his quæ ad odoratum, id eſt, famam, ibi [Et egreſſus.] In primo prædicit reficiendorum indigentiam. Secundò refecturi miſericordiam, ibi [Conuocatis] Tertiò, rationem miſerendi, ibi [Quia ecce,] Quartò, eſt reſponſio humanæ inſufficientiæ ad reficiendum, ibi, [Et reſponderunt.] Quintò, præparatio ad reficiendum, [Et præcepit.] Sextò, viatici diſpenſatio, primò per ſe, poſt per diſcipulos, ibi: [& accipiens] Septimò, fragmentorum reſeruatio, ibi [Et ſuſtulerunt. Octauò arguit eos, qui indigentes lacte ſolidum cibum quærebant, id eſt, ſignum de cælo, ibi [Et ſtatim] Nonò docet, à quo cibo abſtinendum, ibi: [Et præcipiebat] Decimò arguit diſcipulos de diffidentia pro cibo, ibi [Et cogitabant.] *b* Nec haberēt quod manducarent] & quare nō quærebant cibum à Domino? *Chryſoſt*. Ob medicinā venerāt turbæ, cibum vel panes petere non audebant. *c* Conuocatis] *Hieron*. Conuocat diſcipulos vt doceat. Vel ideò vt ex collocutione intelligant ſigni magnitudinē. *d* Diſcipulis] ſcilicet ſuis.

Miſereor,

a Misereor.] Ecce pius pater misericordia motus est, sicut pater filio prodigo. *Luc.*15.d.2.*Cor.*11.g. Quis infirmatur, &c.
b Super turbam, &c.] Illi enim nouitij qui dicunt. *Exod.* 3.b. Ibimus viam trium dierum in solitudinem, videlicet, qui pœnitent à peccato, scilicet cogitationis, locutionis, & operis, dum nouiter conuersi sunt, non debent dimitti ieiuni à verbo Dei, sed sæpè est eis prædicandum, cum enim cibum accipiunt confortantur, vt Paulus cum tribus diebus non manducasset, accipiens cibum confortatus est, vt habetur, *Act.*6.c. Et ob hoc etiam Dominus filiæ Archisynagogi, *sup.*5. d. iussit dari manducare. Et nota quod tunc scitur, si quis bene pœnitet, scilicet si sitit in audiendo verbum Dei, sicut scitur de eo qui accipit medicinam corporalem, quia talis multũ sitit. Non tamen multum onerandi sunt tales, quia soror nostra adhuc paruula est, vt *Cant.*vlt.c. In signum huius inter Pascha & Pentecostem paruum] seruitium cantatur octauo die Paschæ, quod habetur. 1.*Pet.*2.a. Quasi modo geniti, &c.

Math. 15.*d.*

al. † officiũ.

a Misereor *b* super turbam, quia *c* ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducent, & si *d* dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in *e* via: *f* quidam enim ex eis de longè venerunt. Et responderunt ei discipuli sui. Vnde *g* istos quis poterit hìc saturare panibus in *h* solitudine? Et interrogauit eos, *i* Quot panes habetis? *k* Qui dixerunt. Septem. Et *l* præcepit turbæ discumbere super terram. Et *m* accipiens septem panes gratias agens, *n* fregit, & *o* dabat discipulis suis vt *p* apponerent, & apposuerunt turbæ, Et *q* habebant pisciculos paucos, & ipsos benedixit, & iussit apponi. Et *r* manducauerunt, & *s* saturati sunt, & *t* sustulerunt quod superauerat de fragmentis septem sportas. *u* Erant autem, qui manducauerant, quasi quatuor millia, & dimisit eos. Et *x* statim ascendens nauim cũ discipulis suis, *y* venit in partes Dalmanuta. Et exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cælo

c Quia ecce iam triduo, &c.

Tri-duum.
- Contritionis, confessionis, satisfactionis, *Ex.* 5.a. Deus Hebræorum &c.
- Ieiunium, oratio, eleemosyna. *Tob.*12.b. Bona est oratio cũ ieiunio, & eleemosyna, &c.
- Cogitatio locutio, operatio. *Gen.*40.c. Tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur, &c.
- Cogitatio veri, amor boni, detestatio mali. *Ion.*2.b. secundum aliam literam. Adhuc tres & Niniue subuertetur, &c.
- Confessio, prædicatio, contemplatio. *Luc.*13. g ecce eiicio dæmonia, &c.
- Passio Christi, Scriptura Christi, Resurrectio Christi. *Os.* 1. Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos.

d Et si dimisero eos, &c.] *Thren.*1.b. Facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua, & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.
e In via pœnitentiæ. *Is.*30.e. Hæc est via, ambulate in ea *Is.* 21.d. Cum panibus occurrite fugienti.
f Quidam enim ex eis &c.] Longe enim à peccatoribus salus. *Ps.*118. Beati immaculati, &c. *Is.*60 a. Filij tui de longè venient, &c. Et hoc est quod dicit *Is.*43.a. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ. *Eph.* 2.c. Nunc autem in Christo Iesu, qui aliquando eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi.
g Vnde istos, &c.] Mysticè prædicatores immittentes profectum Ecclesiæ, dicunt: Vnde nobis tanta facundia? vt tot millibus tanquam auidis auditoribus sufficere possimus, in huius sæculi deserto? *Is.* 3. b. Non sum medicus & in domo mea non est panis.
h In solitudine.] *Amb. super Luc* 6. c.37. Non otiosis, non in ciuitate quasi in synagoga, vel sæculari dignitate residentibus, sed inter deserta Christum quærentibus cælestis gratiæ alimonia impertitur. Item imò melius videtur quod dicitur *Os.* 2 c. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. *Eccl.* 38. c Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. Et *Act.* 8. f. Eunuchus edoctus est à Philippo in deserto. Et *in Prologo illo: Frater Ambrosius.* Plus in deserto Ecclesiæ quam in aurato Synagogæ templo reperit.
i Quot panes habetis.] Ignorat Deus panes? *Gen.*39.b. Ecce Dominus meus omnibus mihi traditis ignorat, quid habeat in domo sua, nec quicquam est, quod non sit in potestate mea vel non tradiderit mihi præter te, quæ vxor eius es.
Illam nulli vult dare Dominus. *Is.*42.b. Gloriam meam alteri non dabo. Propter hoc mortuus est Ioannes, quia dicebat Herodi. Non licet tibi, &c. *Mat.*14.a. *k* Qui dixerunt. Septem.

Mysticè.] Septem dona Spiritus sancti, quæ sunt septem mulieres. *Is.*4.a. In die illa apprehendent septem mulieres virum vnum. Hæc sunt septem lucernæ super candelabrum. *Zach.*4.a. Septem lucernæ sunt super caput candelabri aurei, id est, Ecclesiæ. Hi sunt filij Iob filiæque. Et pisciculi, ecce filiæ.
Moraliter.] Primus panis spiritualis paupertas quæ necessariis contenta est. *Gen.*39 b. Ioseph non quicquid aliud nouerat, nisi panem, quo vescebatur. Secundus panis est pœnitentiæ dolor. *Ps.* 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, &c. Tertius obedientiæ facilitas. *Ioan.* 4.c Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Quartus, misericordiæ largitas. *Is.* 58.c. Frange esurienti panem tuum. Quintus abstinentia. *Ps.*36. In diebus famis saturabuntur Sextus, doctrina. *Ecc.*31.c. Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Septimus, Eucharistia. *Ioan.*6.e. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Hæc sunt septem spicæ vberes, quæ Ægyptum à famis periculo liberant. *Gen.*41.d. Discipuli sunt triplex intelligentia spiritualis, quæ latet in aquis Scripturæ, allegoria, tropologia, anagoge. Anagogicè septem panes, tres dotes animæ, & quatuor corporis. Pisciculi, gaudia particularia beatorum

Mysticè.

Iob 1.*b.*

Moralit.

*Matt.*16.*a.*

*Ioann.*6.*d.*

l Et præcepit turbæ, &c.] nudam. In quo notatur constantia in contemptu mundi.
m Et accipiens, &c.] Ecce panatarius fuit Iesus hic, & *sup.* 6.e. Vinatarius semel. *Ioan.*2.b. Piscator pluries, carnifex nunquam. Septem panes accipiens, id est, in se capiens. Primò faciens & postea docens. *Act.* 1.a. Cœpit Iesus facere, &c.
n Fregit.] Aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas, *Luc.*24.g *Apoc.*5.b. Leo de Tribu Iuda aperuit librum.
o Et dabat discipulis suis] non vendebat, vt ipsi similiter faciant. *Mat.* 10.a. *Aug. de doctrina Christiana.* Omnis res, quæ dando non deficit, dum habetur, & non datur, nondum habetur quomodo habenda est. Illi quinque panes erant, & isti septem antequam inciperent dari, quod vbi fieri cœpit duodecim cophinos, & septem sportas impleuerunt. *Prou.* 11. d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, alij rapiunt aliena & semper in egestate sunt.
p Vt apponerent, &c.] Quia non licet abscondere frumentum necessitatis tempore, vt dicitur. *Prou.*11.d. Qui abscondit frumenta maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium. Vnde *Luc.*19.b. Negotiamini dum venio.
q Et habebant pisciculos paucos] bona opera & squamas id est, pœnitentiam, hi possunt comedi.
r Et manducauerunt.] *Beda.* Comedimus attentè audiendo, & exempla intuendo, saturamur memoriæ recondendo & operando.
s Et saturati sunt] *Ioel.* 1. f. Implebuntur areæ frumento & redundabunt torcularia vino & oleo *Prou.*13.d. Iustus comedit & replet animam suam.
t Et sustulerunt, quod superauerat de fragmentis septem sportas] *sup.*6.f. habetur quod duodecim cophinos *Ambros. super Lucam.* Cur quinque millibus hominum plus redundat, quatuor minus. Quia quatuor millia ista triduo cum Christo fuerunt, & ideo amplius cælestis pabuli receperunt. *u* Erant autem, qui, &c.] In prima refectione dicitur cophinos, qui sunt vasa stercoraria, quæ pertinent ad statum pœnitentiæ, hìc sportas, quæ sunt vasa panum propter statum iustitiæ. De septem panibus septem sportæ, quia præmium respondebit merito, *Mat.*7.a. In qua mensura mensi fueritis &c. *Gen.*30.e. Respondebit mihi cras iustitia mea. *x* Et statim ascendens nauim, &c.] *Chr.* Post aliam refectionem intrauit nauigium, tyrannidis fugiens suspicionem. *Ioan.* 6. b. *y* Venit in partes Dalmanuta.] *Mat.*15.d. Magedan. Dalmanuta, id est, paupertas requiescens. *Is.* 66. a. ad quem respiciam nisi ad pauperculum. Magedan annunciatio gratiæ, *Is.*61.a. Ad annunciandum mansuetis misit me.

Tentantes

a tentantes eum. Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si b dabitur generationi signum. Et dimittens eos ascendit iterum nauim abiit trãs fretum. Et c obliti sunt sumere d panes, & nisi vnum panem non habebant secum in naui. Et præcipiebat eis, dicens. e Videte & f cauete à fermento Pharisæorum, & fermento Herodis. Et cogitabant ad alterutrum dicentes, quia g panes non habemus. h Quo cognito, Iesus ait illis. Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondũ cognoscitis, nec intelligitis? Adhuc cæcatum habes cor vestrum? Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis. i Nec recordamini, quando quinque panes fregi in 5. millia, & quot cophinos fragmẽtorum plenos sustulistis? dicunt ei: duodecim.

Quando & septem panes in quatuor millia, quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. Et dicebat eis. k Quomodo nondum intelligitis? Et l veniunt Bethsaidam & m adducunt ei cæcum, & n rogabant eum, vt illum tangeret. Et apprehensa o manu cæci, eduxit eum extra vicum, & p expuens in oculos eius, q impositis manibus suis,

Matth. 12. c. Luc. 11. d.
Matth. 15. b. Luc. 11. a.
Sap. 6. c. Ioan. 6. b. Matth. 14. c. Luc. 9. b. Matth. 15. d.
C

a Tentantes eum.] Facientes contra legem. *Deut.* 5. c. Non tentabis Dominum Deum tuum. *Eccl.* 18. c. Noli esse quasi homo qui tentat Deum suum. Si enim quæsiuissent ad credendum, vtique dedisset eis signum de cælo, sed quærebant ad reprehendendum, vt dicit *Chr.* & ideo non dedit parcens eis. Nota verò quod Moyses accepit signum de terra ranas, locustas, & sciniphes *Ex.* 8. Ionas verò de abysso, & mortis faucibus liberatus, signum de inferno, & dedit & accedit. *Iona* 2. Ezechias accepit signum de cælo, quando Sol decem lineis est reuersus. 4. *Reg.* 20. b. Iosue similiter accepit signum de cælo, sole stante in Gabaon *Ios.* 10. c. Achaz verò nec de cælo, nec de inferno vult accipere signum. *Isa.* 7. b. Pete tibi signum à Domino Deo tuo in profundum inferni siue in excelsum supra. Et dixit Achaz Non petam. Et de terra forte petiisset. interpretatur autẽ apprehendens temporalia. 1. *Cor.* 1. d. Iudæi signa petunt. Et non cum ipsis signa petamus de inferno. Primò id est, timore pœnæ vt à peccato reuocemur. *Ps.* 64 Turbabuntur gentes & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis. Petamus etiam signum de cælo, scilicet spem gloriæ, vt prouocemur ad bonum. *Ps.* 85. Fac mecum signum in bonum. *Luc.* 21. e. Erunt signa in sole, & luna, & in terris pressura gentium. Ambitiosi quærunt signum de cælo, id est sublimitatem honorum & datur eis. *Luc.* 10. c. Videbam satanam quasi fulgur de cælo cadentem. *Is.* 14. c Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris. Auari de terra petunt signum diuitiarum abundantiam, & datur eis. *Luc.* 6. d Væ vobis diuitibus. Et dicit *Apoc.* 8. d. Væ, væ, væ habitantibus in terra.

Boni petunt signum amoris & datur eis. *Ioan.* 15. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet. Et signum timoris, & datur eis. *Luc.* 23. e. Si in viridi hæc faciunt, in arido quid fiet? Et statim post miraculum quinque panum. fugit Dominus ne fieret rex *Ioan.* c. 6. a Hic similiter facto miraculo septem panum fugit, docens nos de bene factis nostris nõ debere quærere gloriam hominum.

Gen. 30 b.

Per hoc etiam quod fugit in Dalmanuta, docet prædicatores ministrato verbo turbis, intrà cubiculum cordis, suis pomis virtutum debere refici Dalmanuta enim interpretatur poma vel nuncia, & significat hortum, id est. Ecclesiam siue animam De quo dicitur. *Cant.* 4. c. Hortus cõclusus. *Gen.* 30. d. Iustum est, vt aliquando prouideam domui meæ. *Dan.* 13. b. Dixit Susanna: Claudite ostium pomarij vt lauer. Susanna interpretatur labium vel lætitia responsionis, id est, prædicator. *Sap.* 8. c. Intrans in domum meam conquiescam cum illa. Sic Ezechiel post egressum in campum ingreditur domum. *Ezec.* 3 g. Sic Ruben egressus in agrum quando messis erat, inuentis mandragoris reuertitur in domum suam: dans matri mandragoras suas vnde Rachel fœcundatur, sic B. *Bern.* vt dicitur semper post prædicationem disciplinabat se. Et gallus post cantum verberat se. De quo *Iob* 39. d. Quis dedit gallo intelligentiam. 1. *Cor.* 9 d. Castigo corpus meum. &c.

b Si dabitur generationi isti signum,] id est, non dabitur. Simile in *Ps.* 88. Si Dauid mentiar, &c. Sed contrarium videtur. Mat. 27 c. vbi dicitur, quod à sexta hora tenebræ factæ sunt super totam terram vsque ad horam nonam. Et ita patet quod sol obscuratus est. Sed dicitur quod non fuit de cælo sicut ipsi quærebant. Vel dic, non dabitur modo petentibus, quia malè quærebant. *Iac.* 4. a. Petitis & non accipitis. eò quod malè petatis.

c Et obliti sunt] dulcedine veri panis illecti.

d Sumere panes. *Ps.* 101. Oblitus sum comedere panem meum. *Neh.* 9. c Panem de cælo dedisti eis in fame eorum.

e Videte] *Phil.* 3. a. Videte canes.

f Et cauete à fermento.] quia modicum fermentum totam massam corrumpit. *Gal.* 4. *Os.* 7. b. Quieuit paululum ciuitas à commixtione fermenti donec fermentaretur totum 1. *Cor.* 5. b. Expurgate vetus fermentum, quod est hypocrisis. Fermentum quidem pastam eleuat, & modicam facit videre magnam sic hypocrisis opera sua facit videri maiora quam sint. *Ose.* 7. b Quieuit paululum ciuitas à commixtione fermenti, donec fermentaretur totum, sic hypocritæ quiescunt à malis exemplis donec totum corrumpatur intus. *Exod.* 12. c. Septem diebus azyma comedetis in die primo non erit fermentum in domibus vestris Quicunque comederit fermentum peribit anima eius de cœtu Israel.

g Quia panes non habemus] doctrinæ. De quibus dicitur. *Is.* 21. Qui habitatis terram Austri cum panibus occurrite fugienti. *Deut.* 23. a. Ammonites & Moabites non intrabunt Ecclesiam Dei etiam post decimam generationem in æternum, quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egressi estis de Ægypto.

h Quo cognito, &c.] *Ierem.* 18. b. Ego Dominus scrutans corda. 1. *Reg.* 16. b. Homo videt ea, quæ patent, Deus autem intuetur cor.

i Nec recordamini, quando quinque panes fregi in quinque millia & quot cophinos fragmentorum, &c.] In hoc miraculo conueniunt omnes Euangelistæ. *Mat.* 14. b. *sup.* 6. e. *Luc.* 9. b. *Ioan.* 6. a.

k Quomodo, nondum intelligitis] *Sap.* 6. a. Audite ergo reges & intelligite. *Mat.* 16. b. Et non intellexerunt, quia non dixerat eis cauendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum. Vnde *Chr.* Quantum valet increpatio, dormientem mentem erexit, à Iudaicis abduxit, attentiores fecit, à modicitate fidei eruit, vt non formidarent, si panes quandoque videantur non habere. *Psalm.* 103. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt.

l Et veniunt Bethsaida id est, domus venatorum. *Ier.* 16. e. Mittam eis multos venatores, &c.

m Et adducunt, verbo & exemplo. *Mat.* 21. a. Soluite & adducite. n Et rogabant eum] *Leu.* 26. g. Ipsi scilicet Prælati rogabunt pro peccatis suis id est, subditorum. o Et apprehensa manu cæci, &c. *Act.* 9. g. Dans illi manum erexit eam, &c. m Et adducant ei cæcum.] Tobias excæcatus fuit stercoribus hirundinum, id est, amore temporalium, quæ sancti viri vt stercora reputant. *Phil.* 3. b. Omnia arbitror vt stercora. Rectè autem viri sancti hirundines dicuntur, quia nigri sunt per pœnitentiam, sed candidi per innocentiam. *Cant.* 1. b. Nigra sum sed formosa filia Ierusalem, &c. Item hyeme præsentis vitæ latent, sed æstate futura Sancti apparebunt. *Is.* 16. a. Habitabunt apud te profugi mei Moab esto latibulum eorum. Item hirundines citissimè volant, nec capi possunt ab auibus rapacibus, sic viri sancti velocissimè volant per contemplationem. *Is.* 40. g. Assument pennas sicut aquilæ. Et ideo non timent dæmones. *Prou.* 1. b. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Legitur *Gen.* 4. d. quod Lamech cæcus occidit Cain & puerum, quia cæcitas spiritualis sine discretione bonos & malos interficit *Ier.* vlt. b. Sedechias excæcatur in Reblatha, quod interpretatur multa, id est, solicitudo mundana. *Ps.* 109. Conquassabit capita in terra multorum.

Sancti viri comparantur hirundinib.

o Manu cæci eduxit] *Is.* 43 b. Educ foras populum cæcum. *Act.* 12. b. Exeuntes processerunt vicum vnum, scil. ignorantiæ. Et Petrus ad se reuersus dixit, &c.

p Et expuens in oculos eius,] per exprobrationem peccati. *Ec.* 28. b. Si exposueris super illam, extinguetur, id est, prauam linguam. q Impositis manib. suis,] misericordiæ. *Act.* 8. c. imponebant manus super illos, & accipiebant

Spiritum

a interrogauit eum si aliquid videret. Et aspiciens ait. b Video homines velut arbores ambulantes. c Deinde iterum imposuit manus super oculos eius & cœpit videre, & restitutus est, d ita vt clarè videret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens: e Vade in domum tuam, f & si in vicum introieris nemini dixeris. Et g egressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsareæ Philippi, & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis. h Quem me dicunt esse homines? Qui i responderunt illi, dicentes. Ioannem Baptistam, k alij Eliam, l alij verò quasi vnum de Prophetis. Tunc dicit illis: m Vos verò quem me esse dicitis. Respondens Petrus, ait ei: n Tu es Christus. Et o comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Et cœpit docere illos, quoniam oportet filium hominis multa pati & reprobari à senioribus & à summis sacerdotibus p & Scribis & occidi, q & post tres dies r resurgere. Et ſ palā verbum t loquebatur. u Et apprehendēs eū Petrus cœpit x increpare eum. Qui conuersus & vidēs discipulos suos, cōminatus est Petro, dicens. y Vade

Spiritum sanctum. a Interrogauit eum si aliquid videret. *Sap.*6.a. Altissimus interrogabit opera. *Ecclesiast.* 33.a. Qui interrogationem manifestat, parabit verbum. Interrogat autem eum Dominus, vt paratus sit reddere rationem de eis quæ sunt in fide & spe, 1. *Pet.* 3. c. Quod maximè requiritur à sacerdotibus. *Malac.* 2. d. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent. Item *Hier.* Sacerdotes requirantur de lege, errantes instruant, rebelles conuincant, alioquin sibi frustra iactant dignitatem cuius non exhibent operationem. *Aggæi.* 2. b. Interroga Sacerdotes legem.

Matth. 16. b. *Luc.* 9. c.

b Video homines velut arbores ambulantes.] Quomodo non sanauit cæcum sicut socrum Petri, vt *sup.* 1. c. quæ statim ministrauit? Sed dic, fortè noluit, designans impeditionem ex parte hominis. Difficile enim surgit quem moles prauæ consuetudinis premit, vt dicit *Gloss. Ioan.* 11. f. *super illud.* Voce magna clamauit. Et incipit *Glo.* Fremuit.

c Deinde iterum imposuit manus, &c.] Per hoc quod bis imposuit manus, seu bis illuminauit: secundò verius, significat hîc videmus & Deum cognoscimus in ænigmate, tunc autem veriùs facie ad faciem & cognoscemus sicut & cogniti sumus, vt 1. *Cor.* 13. d. Bonus motus, nec interior potest in nobis esse sine eo. Vnde *Philip.* 2. b. Deus in nobis operatur & velle & perficere pro bona voluntate. *Ioan.* 15. a. Sine me nihil potestis facere.

d Ita vt clarè videret omnia.] Hæc est perfecta sapientia de omnibus, secundùm valorem proprium existimare & secundùm saporem proprium saporare. e Vade, &c.] Pater enim tuus qui videt in abscondito reddet tibi. *Matth.* 6. a. *Eccles.* 32. c. Præcurre prior in domum tuam, &c. *Sap.* 8. c. Intrans in domum meam conquiescam, &c.

f Et si in vicum introieris,] ciuitatis mundi. *Eccl.* 9. b. Noli circumspicere in vicis ciuitatis. Vnde sponsa non inuenit amicum suum per vicos & plateas. *Cant.* 5. b.

g Et egressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsareæ Philippi.] Philippus, os lampadis, Cæsarea possessio principalis. Fides enim primam & principalem de anima facit Deo possessionem. Vnde & ibi fit interrogatio de principali fundamento fidei.

h Quem me dicunt esse homines?] 1. *Cor.* 2. d. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.

i Qui responderunt illi, dicentes, Ioannem Baptistam, &c.] Omnes, dicit *Boetius in lib. consolat.* quærunt beatitudinem, sed diuersimodè, vnus in diuitiis, qui putat summam fœlicitatem esse diuitias, alius in deliciis, vt Epicurus, alius in honoribus, vt ambitiosus. *Osea* 10. a. Secundum vbertatem terræ suæ Ephraim exuberauit simulacris. *Sap.* 13. a. Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei. & de his quæ videntur bona non potuerunt intelligere eum qui est, nec operibus attendentes agnouerunt qui esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut Solem, aut Lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Ignem ponunt Deum auari, qui in diuitiis quærunt beatitudinem. *Ecclesiast.* 23. c. Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat. Spiritum ponunt Deum superbi, qui de potestate gloriantur. *Osea.* 4. d. Nolite ingredi in Galgala neque ascendatis in Bethauem, quod interpretatur domus idoli, id est, prælatio. Aërem citatum ponunt Deum, qui de vento laudis humanæ gloriantur. *Osea.* 12. d. Ephraim pascit ventum. Gyrum stellatum ponunt Deum Prælati, qui de multitudine subditorum gloriantur. *Ecclesiast.* 19. a. Non iocunderis in filiis impiis si multiplicentur, nec oblecteris super ipsos. Solem faciunt Deum, qui de generis claritate gloriantur. *Isa.* 19. c. In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chananæa & iurantes per Dominum exercituum. Ciuitas Solis, id est, nobilitas generis, vocabitur vna, aliæ sunt quatuor prædictæ. Lunam faciunt Deum hypocritæ, qui portant fasciculum spinarum sicut rusticus qui est in Luna, sed non pungit, sicut Hæreticus qui habet spinas exteriùs, interiùs nullas 2. *Regum* 23. a. Præuaricatores quasi spinæ euellentur, & si quis eas tangere voluerit, armabitur ferro

D

k Alij Eliam.] *Ierem.* 15. c. Væ mihi mater mea, quare me genuisti virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra. *Hieronym.* Quærenti quare hæc opinio fuerit de Ioanne, vel Ieremia, respondetur. Alieni erroris non est nostrûm rationem reddere. l Alij verò quasi vnum de prophetis.] *Ioan.* 8. b. Murmur multus erat de eo in turba, quidam enim dicebant, quia bonus est, alij autem non, sed seducit turbas.

Matth. 16. c. *Luc.* 9. c.

m Vos verò quem me esse dicitis?] *Ioan.* 15. c. De mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo.

n Tu es Christus.] *Hilarius.* Fides Petri non filium, sed hominem videns, vtrumque complectitur. o Et comminatus est eis ne cui dicerent de illo.] Et huius triplex est ratio. Prima humilitatis exemplum. Secunda, ne differatur passionis beneficium. Tertia, ne rudes discipuli maiori prædicationis mole premerentur. Quarta etiam ratio est, nè si modò conuerterentur aliqui, postea videntes eum crucifigi scandalizarentur in eo, & peiores efficerentur. Iuxta illud. 2. *Pet.* 2. d. Melius erat illis non agnoscere, &c. *Ambr.* Iubet taceri quod sit filius Dei, vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiam, doceat humilitatem, & ne adhuc rudes & imperfecti discipuli maioris prædicationis mole premerentur. *Hier.* Completo autem passionis Sacramento opportunò opportunius dicitur Apostolis. Ite, docete omnes gentes, &c. *Mat.* vlt. d. *Eccl.* 8. a. Omni negotio tempus est & opportunitas. *Eccl.* 20. c. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo.

p Et Scribis. *Ier.* 12. b. Facta est hæreditas mea mihi, quasi leo in silua dedit contra me vocem. *Ier.* 5. b. Ibo ad optimates & loquar eis: & ecce ipsi magis confregerunt iugum, &c.

q Et post tres dies.] Post tristitiam passionis, gaudium Resurrectionis adiunxit. *Luc.* c. 10. f. Samaritanus infundens vinum & oleum.

r Resurgere. *Ose.* 6. a. Viuificabit nos post duos dies & tertia die suscitabit nos.

ſ Et palam.] *Ecclesiast.* 4. c. Non abscondas sapientiam in decore suo.

t Verbum loquebatur,] solis discipulis.

u Vt apprehendens eum Petrus,] seorsum. In hoc docet subditos non debere publicè reprehendere vel arguere facta Prælatorum, sicut Cham. *Genes.* 9. d. Cum vidisset Cham pater Chanaan verenda patris esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras, ideo autem maledictus seruus effectus est.

x Cœpit increpare eum.] *Hieron.* Sciat pius lector Petro hanc beatitudinem: Quodcunque ligaueris, &c. in futuro promissam: nam si statim data esset, nunquam in eo prauæ confessionis error locum inuenisset.

y Vade retro Satanas.] Ecce quod hîc reprehensus fuit. Similiter *Ioan.* 18. b. Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Hic videtur facere Dominus contra doctrinam suam quam dedit *Matth.* 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Et *suprà cap.* 5. d. *in Gloss.* quæ incipit.

Moraliter, quod Christus tres mortuos suscitauit, dicitur. Publica noxa publico eget remedio: leuia autem & secreta possunt deleri pœnitentia leui & secreta. Et ita Dominus qui eum arguit coram discipulis de occulto peccato videtur contra se facere. Sed hîc Dominus fecit sicut pater familias, qui filium suum vult coram omnibus aliis filiis corripere vt alij castigentur, quia multa loquebatur & non intelligens, ideo reprehensus est. Non enim

obseruabat illud Eccles.5.d. Si est tibi intellectus responde proximo, &c. a Quoniam non sapis quæ Dei sunt.] cuius voluntas est vitam corporalem exponere pro spirituali. b Sed quæ sunt hominum.] quorum sapientia est seruare vitam corporalem. c Et conuocata turba, &c.] Postquam de passione sua discipulos docuit, omnes ad sui imitationem inuitat, dicens generaliter quid faciendum tempore pacis, quia caro refrænanda, quid tempore belli, quia morti pro fide exponenda est.

Matth.16. Luc. 17.g.

d Si quis vult.] Quidam recedunt, quidam antecedunt, quidam cum eo vadunt, quidam post eum. Recedunt qui via opposita currunt ad inferos, id est, per delitias, diuitias & honores. Ierem. 5.f. Verterunt ad me tergum. Antecedunt qui propriæ voluntati & sensui proprio innituntur, suprà eadem. Vade retrò me Satana, non sapis ea quæ Dei sunt sed quæ hominum. Prouerb. 3.a. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Cum eo vadunt, qui de salute sua & aliorum solliciti sunt. Michææ 6.c. Indicabo tibi ô homo quid sit bonum & quid Deus requirat à te, vtique facere iudicium & diligere misericordiam & sollicitè ambulare cum Deo tuo. Sequuntur Iesum verè obedientes. Matth. 26.f. Simon Petrus sequebatur eum à longè. [Si quis] Nota quidam angariantur sequi Christum, quidam conducuntur, quidam voluntariè sequuntur. Angariantur qui timore seruiunt. Matth. 27.d. Exeuntes inuenerunt hominem Cyrenæum venientem de villa, hunc angariauerunt, vt tolleret crucem eius. Et tulit, sed non fuit crucifixus in ea, quia tales per suam crucem non retardantur à malis suis. 1.Pet.4.d. Nemo vestrum patiatur quasi fur aut homicida. Conducuntur hypocritæ, qui missino laudis humanæ, vel commodi temporalis pœnitentiæ crucem portant, qui significantur per latronem crucifixum à sinistris, qui in cruce Dominum blasphemauit. Luc. 23.e. quia vita hypocritarum est blasphemia. Voluntariè sequuntur, qui cum gaudio propter Deum pœnitentiam agunt. De quibus Iudic.5.a. Qui sponte obtulistis animas vestras, benedicite Domino.

e Me,] non mea, vt ambitiosi.

f Sequi,] non præcedere, vt superbi, [Sequi,] eandem viam, Psalm. In via eius.

Psal.48.

g Deneget. Adam cecidit per peccatum à libertate, quia à sui potestate effectus est seruus peccati. Ioan.8.d. Qui facit peccatum, &c. Item à fœlicitate recedendo à Deo, ad cuius similitudinem factus erat. Sed homo cum in honore esset non intellexit, &c. Item à dignitate, quia si stetisset, mox comes angelorum futurus erat. Ideo Dominus hic triplicem casum reparari docet. Libertatem docet posse recuperari per spontaneam sui & suorum abnegationem, ibi [Deneget semetipsum.] Fœlicitatem per voluntariam carnis afflictionem, ibi. [Tollat crucem suam.] Dignitatem propter rectam intentionem, ibi [Et sequatur me.] Vnde Bern. Nisi quis à semetipso deficiat, ad Deum, qui supra ipsum est non appropinquat. & non valet apprehendere quod vltra ipsum est si necierit mactare quod est. Iud.c.5.b. Qui ascenditis super nitentes asinos & sederis suprà in iudicio & ambulatis in via loquimini.

h Semetipsum,] id est, se, suos & sua Deo promo. Isa.58.d. Si glorificaueris eum dum non facis vias tuas & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonem. De secundo, Deut. 33. a. Qui dixit patri suo & matri suæ nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, &c. De Tertio, Matth. 19.c. Si vis perfectus esse vade & vende omnia quæ habes, &c.

i Et tollat,] supra se non trahat post se. Matth. 11.d. Tollite iugum meum super vos.

k Crucem suam.] non alienam. Matth. 23.a. Super cathedram Moysi, &c.

Crux { Mortificationis. } in pace.
Crux { Compassionis. }
Crux { Passionis. } in persecutione.

l Quid enim prodest homini si lucretur mundum totum, Prouerb.11.a. Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iustitia autem liberabit à morte. Mirum est quod homo dat animam suam pro rebus, cum econtra facere debeat. Prouerb. 13. b. Redemptio animæ viri diuitiæ propriæ. Eccles.10.b. Nihil est iniquius quàm amare pecuniam, hic enim & animam suam venalem habet.

retrò me Satana, quoniam a non sapis quæ Dei sunt, sed b quæ sunt hominum. Et c conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis. Si d quis vult e me f sequi, g deneget h semetipsum & i tollat k crucem suam & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me & Euangelium, saluam eam faciet. l Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum & detrimentum faciat animæ suæ? m Aut quid dabit homo commutationis n pro anima sua? o Qui enim me † confessus fuerit, & p verba mea in generatione ista adultera & peccatrice, & filius q hominis † confitebitur eum cùm r venerit in gloria patris sui cum Angelis sanctis.

al. † confusus.

al. † confundetur.

m Aut quid dabit homo commutationis] Iob.2.b. Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua. Eccles.26.c. Omnis ponderatio non est digna continentis animæ.

A

Matth.16.d. Luc. 9.d.

n Pro anima sua,] saluata. Psal. Quid retribuam Domino, &c. Vel saluanda. Rom 8.d. Non sunt condignæ passiones, &c. Vel damnata: nihil, quia si pro ea daretur totus mundus non liberaretur.

o Qui enim me confessus fuerit,] corde, ore, opere. Matt. 5.e. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

CAP. IX.

ET s dicebat illis: Amen t dico vobis, u quia sunt quidam de hîc stantibus, x qui non gustabunt mortem y donec videant regnum Dei veniens in virtute. Et z post dies

p Et verba mea in generatione ista adultera, &c.] Deut. 32.a. Generatio praua atque peruersa.

q Et filius hominis confitebitur eum,] 1.Cor.9.c. Sic euangelizauero non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Sed si filius hominis confitetur in gloria Dei patris, gloria est, & ita contra hoc est. Sed dic. Non est mihi gloria, id est, facio quod debeo, sed non supererogo, quia sapientibus & insipientibus debitor sum. vt Rom.1.b. sed quod temporalia non capiebat supererogatio erat. Vnde sequitur ibidem. Si volens hoc ago mercedem habeo.

r Cum venerit in gloria, &c.] id est, in statu sine omni miseria Philip.2.b. Christus in gloria est Dei patris, &c. 1.Cor.9.c.

EXPOSITIO CAP. IX.

ET dicebat illis.] Prædixerat de passione & Resurrectione sua. Hic agit de iudicio gloriæ suæ in se, & expositione eius in nobis per merita Et diuiditur hoc cap. in tres partes. In prima agit de ostensione gloriæ suæ In secunda de ieiunij & orationis efficacia, ibi Et respondens vnus, &c. Tertio, de humilitate discreta & pacifica. Dicit ergo.

s Et dicebat illis.] q d. nec durum videatur vobis pati hic. Quia non sunt condignæ passiones, &c. Rom.8 d.

t Amen dico vobis.] Consolatoria promissio. Moraliter etiam in istis tribulationibus dat Deus arrhas gaudij. Vnde Psal. 18. In custodiendis illis retributio multa. In gustando æterna. Item Psal. 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. 2.Cor.1.a. Sicut abundat passio Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. u Quia sunt quidam de hic stantibus,] discipulis. x Qui non gustabunt mortem,] temporalem. Mors quidem temporalis quidam modicus gustus est respectu æternæ. Eccl.41.a. O mors quàm amara est memoria tua.

y Donec videant regnum Dei, &c.]

Regnum Dei { Vita æterna. }
Regnum Dei { Charitas Christi. }
Regnum Dei { Ecclesia præsens. }

z Et post dies sex, &c] Ab illo quo dixerat Sunt quidam de hic stantibus. Chrysostom. Quare expectat post sex dies? vt vehementiùs desiderarent ostensionem, quæ licet corporalis, tamen concupiscentiam habebat. Primus cognitio sui, tunc creatur cahos confusionis. Secunda attritio cordis, tunc fit firmamentum, & diuiduntur aquæ ab aquis. Tertius est consideratio status, tunc congregantur aquæ in vnum locum, & vocantur maria Quartus confessio, tunc fiunt in cælo luminaria Quintus satisfactio, tunc de aquis fiunt aues & pisces Sextus contemplatio, tunc fit homo, & in hoc via significantur Dominus vero in septimo requiescet. [Et post dies sex. Iohan. de . Vadiou. Sex dies sunt sex genera contemplationum, in quorum septimo videtur Dominus transfiguratus. Primus est in imaginatione

ſex aſſumpſit *a* Ieſus Petrum & *b* Iacobum, & *c* Ioannem, & *d* ducit illos in montem excelſum ſeorſum ſolos, & *e* transfiguratus eſt coram ipſis. Et *f* veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia & candida nimis velut nix, *g* qualia fullo ſuper terram *h* non poteſt candida facere. Et *i* apparuit illis *k* Elias cum Moyſe, & erãt loquentes cum

in Imaginatione ſecundùm imaginem, quando, ſcilicet, viſibilium imago conſideratur cum admiratione & creatoris veneratione. Secundus eſt in imaginatione ſecundùm rationem, quando, ſcilicet, mens imaginatione ſenſus rationem quærit & cum imaginatione inuenit. Tertius eſt in ratione ſecundùm imaginationem, quando, ſcilicet, mens per rerum viſibilium ſimilitudinem, in rerum inuiſibilium ſpeculationem ſubleuatur. Quartus eſt in ratione ſecundùm rationem, quando, ſcilicet, mens in viſibilibus per experientiam vocis alia & alia inuiſibilia colligit quæ per experientiam non nouit. Quintus eſt ſupra rationem, non tamen præter rationem, quando animus per mentis ſubleuationem ita ſubleuatur, quod metas capacitatis tranſcendit, & quod per intelligentiæ aciem ratio ei ſua atteſtatione alludit. Sextus eſt ſupra rationem & præter rationem, ſeu etiam contra rationem, in hoc animus veraciter exultat atque tripudiat, quando illa ſublimia ex diuini muneris irradiatione agnoſcit; quibus omnis humana ratio reclamat. Talia ſunt omnia quæ de perſonarum Trinitate credere iubemur. In hoc genere transfiguratur Ieſus in monte, ſed cum atteſtatione Moyſi & Eliæ, id eſt, Scripturarum, ſine quibus ſuſpecta eſſet huiuſmodi reuelatio. Hic ad tonitruum diuinæ vocis auditor cadit, id eſt, humana ratio deficit. Et per caſum trium diſcipulorum, ſenſus memoriæ rationis defectus oſtenditur. Ibi moritur Rachel in partu Beniamin. *Gen.* 35. c. Rachel viſio, id eſt, ratio videns: Beniamin, filius dexteræ. Septimus gradus contemplationis, cum filius ad dexteram patris videtur, Domino loquente, nubes lucida obumbrat, ſed nubes propter mentis reuerberationem, lucida propter intelligentiæ illuſtrationem. [Et poſt dies ſex.] *Gloſſ.* Poſt comminationem crucis, gloria reſurrectionis oſtenditur. Vnde ſequitur. [Et poſt dies, &c.] vt non timerent opprobria Crucis, qui oculis ſuis viſuri erant gloriam reſurrectionis futuræ.

Matth.17.a. Luc.9.d.

a Aſſumpſit Ieſus Petrum, &c.] Per quod ſignificatur quod nullus intrabit in regnum cælorum niſi qui fuerit de ordine alicuius iſtorum. Per Ioannem Virgines ſignificantur, per Daniel ſimiliter. Per Petrum coniugati, ſimiliter per Iob. Per Iacobum rectores Eccleſiæ, ſimiliter per Noë. De iſtis tribus *Ezech.* 14 e. Si fuerint iſti tres viri in medio eius, Noë, Daniel, & Iob ipſi liberabunt animas ſuas. Alij non intrabunt in montem excelſum, ſcilicet, in gloriam Dei, niſi qui fuerint de iſtis.

b Iacobum.] *Gloſſ. ſuper epiſtolam ad Coloſſ.* 1. d. Alium Apoſtolorum, &c. Ibi. Nunc videndum vt dicitur, videtur velle quod iſte fuerit Epiſcopus Ieroſolymitanus. Sed dic quod *Gloſſ.* ſolum propter nominis conuenientiam hoc dicunt, quia allegoria largas habet habenas.

c Et Ioannem.] *Hieronym.* In tribus vocatis Apoſtolis oſtenditur priuilegium dignitatis eorum. *Bernard.* Tres ſecum ducit Dominus, vt tribus idoneis mundus credat. *Deut.* 19 d. Et propter fidem Trinitatis.

d Et ducit illos in montem, &c.] Similiter duxit Dominus Ezechielem in montem excelſum nimis, vt *Ezech.* 40. a. quia Dominus bonos prædicarores ducit ad excellentiam vitæ & ad excellentiam ſcientiæ. *Moraliter* enim per montem vitæ eminentia ſignificatur, per hoc quod dicit, excelſum, eminentia ſcientiæ. Hæc duo debet habere prædicator & prælatus. *Iſa.* 40. b. Super montem excelſum aſcende tu qui Euangelizas Sion. Hi ſunt Prælati Domini. Et ſimiliter diabolus facit ſuos malos ignaros, vt Nabuzardan principem cocorum, id eſt, luxurioſum & guloſum, qui ignorantes ſunt, quia fornicatio & vinum auferunt cor, vt dicitur *Oſee* 4. c. Sic & Nabuchodonoſor qui diabolum ſignificat, Holofernem, qui interpretatur infirmans vitulum, vt patet *Iudith* 2. a. Sic Prælati mali ſunt qui omnia deuorant. De quibus *Amos* 6. b. Qui comeditis agnum de grege & vitulos de medio armenti. *Moralit.*

e Et transfiguratus eſt, &c.] Voluit dicere quidam quod Dominus omnes dotes ab initio accepit. In natiuitate ſubtilitatem, quia exiuit clauſo vtero. Vnde *Matth.* 1. d. Ecce Virgo concipiet in vtero & pariet filium, &c. Agilitatem, quando ambulauit ſupra mare, vt *Matth.* 14. c. Claritatem in transfiguratione, vt hic, & ſuprà *Matth.* 17. a. *Luc.* 9. d. Impaſſibilitatem in cœna. Dixerunt enim quidam, quod Chriſtus naturaliter fuit impaſſibilis & immortalis & ſplendens, quod hic oſtendit, vtcunque factum eſt. Aliis dicunt quod ſplendor iſte fuit in aëre circumfuſo Alij quod in corpore ſuo mortali facto. Vnde *Hieronymus in originali.* Transfiguratus Saluator non ſubſtantiam veræ carnis amiſit, nec aëreum corpus aſſumpſit, ſed gloriam creaturæ ſuæ reſurrectionis veræ oſtendit. *f* Et veſtimenta eius facta ſunt, &c.] Veſtimenta Domini ſplendentia, ſunt omnes electi glorificati, quibus in futuro quaſi veſtimento pulcherrimo veſtietur. *Iob.* 40. a. In ſublime erigere, & eſto glorioſus & ſpecioſis induere veſtibus. *e* Et] transfiguratus. *Beda in Gloſſ.* Non veram ſubſtantiam carnis amiſit, ſed gloriam futuræ ſuæ vel noſtræ reſurrectionis oſtendit, & talis poſt iudicium cunctis apparebit electis. In iudicio in forma ſerui bonis & malis, vt impij quem ſpreuere, Iudæi quem negauere, milites quem crucifixere, Pilatus & Herodes quem iudicauere, queant iudicem agnoſcere. Contra. *Matth.* 24. c. Ita erit & aduentus filij hominis, ſecundus non in humilitate vt primus, ſed in gloria Dei manifeſtabitur. Item *Apocalyp.* 1. b. Videbunt in quem pupugerunt. *Gloſſ.* Cum videbunt Iudæi Chriſtum regnantem in ſua & patris claritate, dolebunt. Idem *Auguſtinus. de Trinitate.* 13. Ergo mali videbunt iudicem in claritate in qua iudicabit, non in humiliate; in qua iudicatus eſt Item *Auguſtinus ſuper Ioannem.* Cum forma ſerui clarificata iudicantem viderint boni & mali, tolletur impius vt non videat Dei claritatem. Item *Iob.* 6 c. Venerunt vſque ad me. *Gloſſ.* In iudicio mali ad bonos peruenient, quia eorum gloriam videbunt vt grauius doleant videntes quod perdiderunt. Ergo & gloriam Chriſti. Solut. In iudicio non apparebit in forma ſerui, id eſt, vt ſeruus, qui, ſcilicet, vt malè tractetur.

g Qualia fullo.] *Iob.* 15. b. Homo vt immaculatus ſit & vt iuſtus appareat natus de muliere. Fullo, Deus, prædicator, perſecutor, quilibet iuſtus.

h Non poteſt, &c.] id eſt, non decet eum.

i Et apparuit illis Elias cum Moyſe, &c.] Tres loquuntur, Moyſes, Elias, Ieſus, id eſt, lex, prophetia, Euangelium. Et tres audiunt, Petrus, Iacobus & Ioannes, id eſt, fides, ſpes charitas.

k Elias.]

Moraliter. Per Eliam qui vir piloſus erat, zona pellicea accinctus renibus, 4. *Reg.* 1. b. Pœnitentes ſignificantur. Per Moyſen autem qui de aqua ſumptus eſt, vt *Exod.* 2. a. Baptizati ſignificantur, & vtrique ſaluabuntur. De pœnitentibus, *Ezech.* 18. e. Si impius egerit pœnitentiam de omnibus peccatis quæ operatus eſt, & cuſtodierit mandata mea, omnium iniquitatum eius non recordabor. De baptizatis, *Infrà. vlt.* d. Qui crediderit & baptizatus fuerit &c. *Chryſoſtom.* Quia dixerat. Si quis vult me ſequi, tollat crucem ſuam, Moyſen & Eliam qui pro plebe de ſe tradiderant, in medium ducit. Etenim ad tyrannos vterque liberam præſentiam habuit, & pro ingratis hominibus, & vterque idiota & vterque renuncians poſſeſſionibus. Item quia turbæ dicebant, alij Eliam, alij Ioannem Baptiſtam, *Matth. cap.* 16. b. Item vt appareat ſeruorum & Domini differentia. Item quia dicebant ipſum tranſgreſſorem legis, quaſi inimicum Moyſi, ideo inducitur quaſi amicus. Elias etiam zelator fuit gloriæ. Si ergo non eſſet æqualis Deo, non obediſſet ſicut Elias. Item vt diſcant, quia mortis & vitæ habet poteſtatem, ideo Moyſen mortuum & Eliam viuum inducit. Item vt mittigaret gloria, crucis ſcandalum in Apoſtolis. Item quia volebat Apoſtolos fieri manſuetos ſecundum Moyſen; & zelantes ſecundum Eliam. Item quia vterque orabat pro peccatoribus. Moyſes, *Num. cap.* 16. a. Elias, 3. *Regum, cap.* 18. a. Item quia Moyſes & Elias ſignificant omnes qui regnaturi ſunt. Moyſes mortuus ſignificat illos qui mortui reperientur. Elias viuus, illos qui viui inuenientur. Item quia ſignificant duas generationes. Moyſes aquaticus primam quæ eſt in Baptiſmo: Elias ſecundam quæ erat in futuro, quando omnes electi fulgebunt ſicut Sol. *Matth. cap.* 13. f. Item in hoc docuit Prælatos quales ſocios habere debeant, ſicut Moyſes

Moralit.

Sup.8.d.

Iesu. Et *a* respondens Petrus *b* ait Iesu. Rabbi, *c* bonum est nos hic esse, *d* & faciamus tria tabernacula, tibi vnum, & Moysi vnum, & *e* Eliæ vnum. *f* Non enim sciebat quid diceret. *g* Erant enim timore exterriti. Et factus est nubes obūbrans eos, *h* & venit *i* vox *k* de nube dicens. Hic est filius meus charissimus, audite illum. Et statim circunspicientes, *l* neminem amplius viderunt nisi Iesum tantum secum. Et *m* descendentibus illis de monte, *n* præcepit illis ne cui quæ vidissent *o* narrarent, nisi *p* cum filius hominis à mortuis resurrexerit. Et *q* verbum continuerunt apud se, *r* conquirentes quid esset, cum à mortuis resurrexerit. Et interrogabant eum, dicentes. *s* Quid ergo dicunt Pharisæi & Scribæ, *t* quia Eliam oportet venire primum? Qui respondens ait illis: *u* Elias cum venerit primò restituet omnia, & *x* quo modo scriptum est in filium hominis vt multa patiatur & contemnatur. Sed dico vobis, quia & Elias venit, & fecerunt illi quæcunque voluerunt, *y* sicut scriptum est de eo. Et *z* veniens *a* ad discipulos suos, vidit

8 Elias. *a* Et respondens Petrus,] stupefactus tanta claritate effulsit Petrus loco, statu, ædificio.

b Ait.] *Chr.* Caue ne requiras quam indiscretus, sed quam ardens erat Petrus, qui audierat eum moriturum in Ierusalem, dixit.

c Bonum est nos hic esse.] Non audebant dicere manifestè. Propitius esto tibi Domine. [Bonum.] *Bernard.* Fœlix hora, sed breuis mora. *Numer.* 32.b Ruben & Gad volunt remanere citra Iordanem, sed Moyses respondens eis Nunquid
B
Math. 7.b. fratres vestri ibunt ad pugnam & vos sedebitis in otio contemplationis.

d Et faciamus tria tabernacula.] Tria tabernacula faciebat Arrius, tres gradus ponens in Trinitate. Vnde prius in Ecclesia diceretur, gloria Patri, gloria Filio, gloria Spiritui sancto. [Tabernacula] *Hier.* Qui Deo vult facere tabernaculum, præparet ei penetralia cordis sui. Tria tabernacula sunt tres animæ vires. *Aug.* Quid dicis stulte Petre, mundus perit, & tu secretum quæris, vides tenebras mundi & tu lumen abscondis. *Mat.* 5. b. Nemo accendit lucernam.

e Et Eliæ vnum.] Ecce largitas Petri. Vnam solam guttam vini acceperat & tres tabernas volebat facere. *Cant.* 2.a. Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem.

f Non enim sciebat, &c.] *Mat.* 20.c. Nescitis quid petatis.

g Erant enim timore exterriti.] *Mat.* 5.d. nullus perterritus fuit quando vox audita est. Et *Ioan.* 12. e. quando tonitruum factum esse dicebant. *Chrys.* Altitudo montis, & solitudo, & silentium transfigurationis horrore plena erant.

h Et venit.] *Interlin.* Patris pro filio respondentis.

i Vox,] quod significat, quia nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. 1. *Cor.* 13.d. Vt tunc possimus verè dicere. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri. *k* De nube.] Nubes lucida est gratia, quæ mentem illuminat & refrigerat. *Luc.* 1.d. Virtus altissimi obumbrabit tibi. Hæc nubes obumbrat, dum Deus inquitur intus in corde per inspirationem, vel exterius in corpore per flagellationem, vel in aure per prædicationem. De prima dicitur. *Iob* 4.c Porrò ad me factum est verbum absconditum. De secunda, 2. *Cor.* 4. c. Mors operatur in nobis, &c. Et licet is quis de foris est, &c. De tertia, *Cant.* 2.d. Sonet vox tua in auribus meis, &c.

l Neminem amplius viderunt nisi Iesum tantum secum,] quia ipse solus est de quo lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & quia ipse est sufficientia omnium. 1. *Cor.* 15.d. Est Deus omnia in omnibus. Et ne vox patris ad alterum illorum facta putaretur.

m Et descendentibus illis.] *Psal.* 103. Ascendunt montes & descendunt campi. Ascendunt ad contemplationem, & postea descendunt ad prædicationem.

n Præcepit illis ne cui quæ vidissent narrarent.] Ne mole prædicationis altissimæ grauarentur, ne incredibile præ rei magnitudine videretur, ne apud rudes post tantam gloriam crux sequens scandalum generaret, vt exemplum humilitatis non quærendi propriam gloriam daret, vt tempus prædicationis quærere doceret, vt arcana celanda iudicibus demonstraret, vt non citò quemquam laudandum esse ostenderet, quia discipuli nondum transfigurati, transfigurationis rationem

Multiplex transfiguratio. prædicare non debebant. 1. *Corinthiorum cap.* 15. f. Qualis cælestis, tales & cælestes. Est autem multiplex transfiguratio, qua debent transfigurari discipuli Domini antequam sint apti prædicare Domini transfigurationem. Prima est in baptismo, vt de filiis iræ transfigurentur in filios gratiæ. *Sap. cap.* 16.d. Omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebant. Secunda est in confessione, vt de filiis diaboli fiant filij Dei. *Philip. cap.* 3.c. Configurati morti eius, si quo modo occurramus ad resurrectionem quæ est ex mortuis. Tertia est in profectu doctrinæ, vt de idiotis fiant doctores. *Matth. cap.* 4. Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Quarta est in contemptu terrenorum, vbi deponitur onus ad bene currendum. *Matt. cap.* Delimoneno, d. Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te. Et tunc primo sunt apti ad prædicandum transfigurationem Domini, quasi facti impassibiles.

Moraliter. *Moralit.*

o Narrarent.] Est tempus loquendi & tempus tacendi. *Ecclesiast.* 3. b. Vnde *Dan. cap.* 12. d Clausi sunt sermones & signati vsque ad tempus præfinitum. Tu Daniel claude sermones, signa librum, &c.

Moraliter instruit nos ne denudemus arcana. De talibus *Ibid. b.* Ecclesi. 27. e. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Et *infra.* Denudare amici mysteria desperatio est animæ infœlicis.

p Nisi cum filius hominis à mortuis resurrexerit.] Tunc est tempus narrandi. *Eccles. cap* 8. u. Omni negotio tempus est & opportunitas. *Ecclesiast. cap.* 11. Non laudes quemquam in specie sua, neque spernas pauperem in visu suo.

q Et verbum continuerunt, &c.] nemini dicentes.

r Conquirentes quid esset,] hoc scilicet.

s Quid ergo dicunt Pharisæi & Scribæ,] legisdoctores.

t Quia Eliam oportet venire.] *Gloss.* Tradunt Scribæ & Pharisæi secundum Malachiam vlt. quod Elias veniat ante aduentum Christi Saluatoris, & reducat corda patrum ad filios & filiorum ad patres, & restituat omnia in antiquum statum. Æstimabant ergo discipuli hanc aduentus gloriam esse quam viderunt in monte. De hoc dicit *Augustinus vigesimo, de ciuitate Dei.* Sic cor patrum conuertetur ad filios, cum intelligentia patrum perducetur ad intelligentiam filiorum, & cor filiorum ad patres eorum, dum in id quod senserunt illi consentiant & isti. *Malachia vltimo*, b. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. *Cap.* 29. Semper occidit paruulos inuidia, & magnos percutiunt fulgura.

Paruulos. { Pauperes, Vermis pauperum inuidia. / Pusillanimes. / Humiles spiritu, quibus inuident mali. / Hæreticos. }

Magnos. { Diuites. / Superbos. / Hæreticos. / Prælatos. }

Fulgura. { Ignis inuidiæ. / Terribilis iudicis sententia. / Altitudo sacræ Scripturæ. / Fastus & arrogantia Hæreticorum. }

u Helias cum venerit.] *Eccles.* 48.b. Qui raptus es in turbine ignis in curru equorum igneorum, qui inscriptus es in iudiciis lenire iracundiam Domini & conciliare cor patris ad filium & restituere tribus Iacob.

x Et quomodo scriptum est in filium,] id est, de filio. Vel in filium,] id est, contra filium.

y Sicut scriptum est de eo.] *Chrysost.* A passione Ioannis regnauit vsque ad passionem suam, exemplo mitigans eos.

z Et veniens,] de monte.

a Ad discipulos suos,] qui non interfuerunt transfigurationi. Num. n. omnes secum duxit Dominus. Exemplum quod

non omnibus

non omnibus reuelanda sunt secreta. *Eccles.* 6. a. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius tibi sit vnus ex mille.
b Cum illis,] cum discipulis, quos malos reputabant, quia lunaticum non poterant sanare.
a Conquirentes,] id est, disputantes. *Glos.* Quid conquirerent Euangelista nō dicit, sed potest intelligi de hoc quæstionem motam fuisse, quare discipuli dæmoniacum qui in medio erat non possent liberare. Hoc enim ex sequentibus potest coniici.
c Stupefactus,] quasi stultus.
d Et expauerunt,] quasi serui timore non charitate.
e Magister attuli, &c.] quasi per se non poterat venire vel ire.
f Habentem spiritum mutum,] vnde non potest clamare, & significat peccatorem, qui mutus est à laude Dei *Eccles.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et dicit *Matth.* 17. c. quod erat lunaticus, id est, mutabilis. *Ecclesiast.* 27. b. Stultus vt Luna mutatur. Crescente Luna crescit mare. Talem quia indefensum apprehendit diabolus spiritu suggestionis & delectationis. *Prouer.* 7. c. Apprehensum deosculatur iuuenem.
g Allidit illum, per consensum & opus. *Isa.* 13. e. Infantes eorum allidentur in oculis eorum.
h Et spumat,] per peccati iactantiam. *Iuda.* 1. d. Despumantes suas confusiones.
i Et stridet dentibus,] per impatentiam, & iram. *Act.* 7. g. Dissecabantur cordibus suis & stridebant dentibus in eum. *k* Et arescit,] per obstinationem & simulationem. *Eccles.* 37. a. O præsumptio nequissima vnde creata es cooperire aridam malitia & dolositate illius. Hæc est mala ariditas, scilicet, ab humore gratiæ. Vnde. *Nahum.* 1. a. Increpans mare & exiccans illud & omnia flumina ad desertum deducens. Est & alia ariditas bona ab humore peccati. *Luc.* 11. c. Ambulans per loca inaquosa quærit requiem & non inuenit. Vel per hæc quatuor, significantur quatuor genera peccatorum, quibus totus mundus immergitur. Per allisionem ambitio. Ideo enim diabolus eleuat peccatorem vt grauius ruat sicut ipse. *Psalm.* 101. A facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me. *Iob.* 24. d. Eleuati sunt ad modicum & non subsistent & humiliabuntur sicut omnia. *Iob.* 30. c. Eleuasti me & quasi super ventum ponens elisisti me. Per spumam significatur luxuria. *Hieron.* Venter mero æstuans citò despumat in libidinem. *Osee.* 10. e. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. Per stridorem inuidia *Psalm.* 36. Obseruabit peccator iustum & stridebit. Per arescentiam, auaritia. *Ioel.* 1. c. Omnia ligna agri aruerunt. quoniam confusum est gaudium à filiis hominum.
h Spumat] Et de hac spuma, *Sapient.* 5. c. Transierunt tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur.
l Vt eiicerent illum & non potuerunt.] Contra. *Luc.* 9. a. Dedit illis potestatem super omnia dæmonia Solut. In eis qui digni erant vel non indigni curari, infidelitas autem potentum fuit impedimentum curandi. Vnde subditur. *Lucæ.* 9. c. O generatio infidelis. Item modicitas fidei Apostolorum. Vnde *Matth.* 17. c. Si habueritis fidem. Item difficultas morbi. Vnde hic subditur. Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Item culpa sanandi. Vnde *Glos.* Puerum non dæmonem, vt ostendat illum dæmoni traditum propter peccatum suum vel parentum. Item violenta diaboli vexatio. Vnde super *Lucam.* 9. c. Non puer vim patiens sed diabolus vim inferens, &c. Eædem sunt causæ increpationis Domini.
m Et non potuerunt.] quia interfuerunt transfigurationi. *n* Quamdiu vos patiar.] *Isa.* 46. Vsque ad senectam ego ipse & vsque ad canos ego portabo. *Rom.* 2. a. An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? *Isa.* 1. d. Laboraui sustinens. *Et.* 44. d. Præbuisti mihi labo- rem in iniquitatibus tuis. *Iob.* 33. Oculi eius super via Domini Sed cum Dominus sciat quòd isti reprobi peiores efficientur, quare tantum expectat? Solut. *Eccles.* 8. c. Peccator ex eo quod centies facit malum & per patientiam sustentatus, ego cognoui quod erit bonum timentibus Deum. *o* Statim spiritus conturbauit eum.] *Gloss.* Quia dum post peccatum ad Deum conuerti volumus, magis à diabolo impugnamur, vt vel excusat virtutem vel vindicet suam expulsionem. De impugnatione diaboli dicitur *Iob.* 3. b. Qui parati sunt suscitare Leuiathan, scil. iusti. *Gloss.* In aliis quos securè possidet dormit. Item, *Iob.* 40. c. Sub vmbra dormit. *Glos.* Illos inquietare negligit, quos iure quieto possidere se cernit. *Eccles.* 2. a. Fili accedens ad seruitutem Dei. *Matt.* 12 d. Cùm immundus spiritus. *Glos.* Cum anima verbo Dei se sociat, patitur inimicos statim quos ante habuerat amicos. *Iosue.* 10. a. Auditu quod Gabaonitæ confœderati essent cum Iosue, insurgunt contra eos omnes reges Amorrhæorum Contra *Ioan.* 16 g. In mundo pressuras, in me autem pacem habebitis. Solut. Iusti plures habent tentationes exteriores sed pauciores intus, vel si habent vincunt spei fortitudine & præmij consideratione. Item. 2. *Timoth.* 3. d. Omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Et dicit auctoritas. Pharao contemptus surgit in scandala. *Hieronym.* Appropinquantes ad salutem discerpit diabolus, quos in ventrem suum velut escam sibi dilectam trahere desiderat per terrorea & damna. *Habac.* 1 d. Incrassata est pars eius & cibus eius electus. *Iob.* 40. c. Absorbebit fluuium.
p Et elisus,] in sensibus. *Nahum.* 3. c. Paruuli eius elisi sunt in capite omnium viarum.
q Volutabatur spumans,] tentatione carnis 2. *Pet.* 2. d. Sus lota in volutabro luti *f* Ab infantia.] Mala quæ nescit de Deo fari, lacte illecebrarum allidit, magna contemnit, inutilia & nociua elidit. *Prouerb.* 1. c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient?
r Et interrogauit, &c.] Non quia ignorans interrogat, sed vt diuturnitas infirmitatis curationem gratiorem faciat.
f Ab infantia.] *Psalm.* 50. Et in peccatis meis concepit me mater mea. *Ephes.* 2. a. Eramus natura filij iræ.
t In ignem,] horroris, iræ vel libidinis. De qua *Iob.* 31. b. Ignis vsque ad consumptionem, &c.
u Vt perderet.] *Prouerb.* 6. d. Qui adulter est propter cordis inopiam perdet animam suam. *y* Sed si quod potes.] *Matth.* 8. a leprosus dixit. Si vis potes me mundare. Et ideo Dominus dixit. Volo, mundare. Iste dicit. Si potes. Ideo respondetur ei. [Si potes credere.] q. d. & tu poteris curari si credideris.
z Adiuua nos.] *Eccles.* 34. e. Adiutorium casus exaltans animam.
u Et in aquam,] cupiditatis. De qua *Psalm.* 68. Saluum me fac, &c.
a Omnia possibilia sunt credenti.] quæ in nomine Iesu postulantur, quæ ad salutem pertinent *Matth.* 21. e. Si habueritis fidem & non hæsitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed etsi dixeritis monti, id est, diabolo, dicit *Gloss.* tolle te & mitte te in mare, & fiet.
b Credenti,] 1. *Ioan.* 5. a. Hæc est victoria, &c. *c* Et continuò exclamans, &c.] *Tob* 3 b. In oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum. *Gloss.* Oratio vngit, lacryma pungit. *Osee.* 12. a. Inualuit Iacob ad Angelum & confortatus est, fleuit & rogauit eum & in Bethel inuenit eum.
d Cum lacrymis aiebat.] Vnde dicere potest. Exaudiuit Dominus vocem fletus mei *e* Credo Domine adiuua, &c. Credebat, & in comparatione fidei consummatæ incredulum se dicebat. *Psalm.* 6.

C turbam magnam circa eos, & Scribas *a* conquirentes *b* cum illis. Et confestim omnis populus videns † Iesum *c* stupefactus est & *d* expauerunt, & accurrentes salutabant eum. Et interrogauit eos. Quid inter vos conquiritis? Et respondens vnus de turba, dixit. *e* Magister attuli filium meum ad te *f* habentem spiritum mutum, qui vbicunque eum apprehenderit, *g* allidit illum, *h* & spumat & stridet *i* dentibus *k* & arescit. Et dixi discipulis tuis vt *l* eiicerent illum & *m* non potuerunt. Qui respondens eis, dixit. O generatio incredula, quandiu apud vos ero, *n* quandiu vos patiar? Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cùm vidisset eum, *o* statim spiritus conturbauit eum, & *p* elisus in terra *q* volutabatur spumans. Et *r* interrogauit patrem eius. Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait. Ab *f* infantia: & frequenter eum in *t* ignem & in *u* aquam misit, vt eum *x* perderet. *y* Sed si quid potes, *z* adiuua nos misertus nostri. Iesus autem ait illi. Si potes credere, *a* omnia possibilia sunt *b* credenti. Et *c* continuò exclamans pater pueri *d* cum lachrymis, aiebat: *e* Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Et cùm vidisset Iesus concurrentem turbam D

al. † eum.

Matth. 17. c. Luc. 9. c.

Matth. 17. a. Luc. 9. a.

dulum se dicebat. *a* Comminatus est,&c.] Ecce ad vnam comminationem Domini diabolus obedit, nos nec ad multas. *Isa.* 30. g. Terrorem brachij sui ostendet in comminatione furoris, à voce enim Domini pauebit Assur. *b* Surde, &c.] ab effectu, quia hæc est tota intentio diaboli, vt homini auditum verbum Dei & confessionis loquelam auferat. *c* Ego tibi præcipio.] Cuius præcipere est facere, ergo Dominus fecit exitum illum, sed ille exitus fuit peccatum, ergo fecit peccatum. *d* Et amplius ne introeas.]

Moralit. *Moraliter* formam pœnitendi dat nobis. scilicet propositum nunquam postea peccandi. *e* Discerpens eum.] Idem *sup.* 1. c. *Matth.* 7. a.

f Mortuus est, mundo *Coloss.* 3. a. Mortui estis mundo & vita vestra, &c. *g* Iesus autem tenens manum, &c.] Quem non poterant curare discipuli Saluator curauit, quia vtrorumque incredulitas impediuit salutem.

E

h Eleuauit eum.] *Zach.* 9. a. Lapidea sancti eleuabuntur super terram. *g* Iesus autem tenens.] Hoc morale est, quia prius excludit Dominus diabolum, postmodum tenet manum. Prius enim à peccato defendit & post oritur lux, quod significatum fuit *Gen.* 38. g. Primo natus est Phares, i. diuisio, post Zara, id est Oriens *Psal.* 72. Tenuisti manum dexteram meam, &c.

i Hoc genus in nullo potest exire.] Sed quæro, an hoc intelligatur de exitu culpæ vel pœnæ. Si de exitu culpæ, hoc falsum est, quia sola gratia expellit culpam. Si de exitu pœnæ, hoc falsum est, quia per contritionem pœna deletur, imò tanta potest esse contritio quod deletur & culpa & pœna. Dicit ergo. [Non potest] i. vix potest. Et intelligitur de exitu pœnæ. *k* Nisi in oratione.] Oratio est pius affectus mentis in Deum pro salute & his quæ ad salutem ex nimietate sui in vocem minorem prorumpens. Ieiunium est abstinentia à cibo & potu pro salute animæ. *Tob.* 3. Sara in ieiunio & oratione meruit exaudiri vt dæmonium Asmodeus à suis nuptijs amoueretur. *l* Et ieiunio.] *Chrys.* Si ieiunare non potes, non lasciuire potes, non parum est hoc, neque multum distat à ieiunio. Non illi dæmoni aliquid ita amicum est vt est ebrietas & lasciuia, quia magis omnium morborum in rationalibus irrationabiliores sunt sufficientiæ terminos excedentes. Asinus enim & equus terminum sufficientiæ nouit, & quamuis cogatur, non sustinet vltra bibere vel manducare. Iumentis tuis canes vnde non nocent eis superfluitas cibi vel potus, quare teipsum illis æstimas viliorem? *m* Et inde profecti, &c.] Ne dicant qua de causa conuersamur hic, continuè dicit eis de passione sua, quod audientes discipuli neque videbant Iesum. *n* Nec volebat quemquam scire.] Tunc docens aliquando latere, aliquando in publicum prodire. *o* Et occident eum, &c.] *Gl. Hieron.* Prosperis miscet tristia, vt cum venerint non impræmeditatis ferantur animis. Si contristat eos, quia occidendus est, debet lætificare, quia die tertia resurrecturus est, *Ioan.* 16. d. Tristitia vestra vertetur in gaudium. *Prou.* 14. b. Risus dolore miscebitur. *p* Tertia die resurget,] *Osee.* 8. a. Die tertia suscitabis nos. *q* At illi ignorabant verbum.] *Beda.* Quia per figuras sæpe loquebatur eis, putabant hoc figuratiuè dictum. *r* Et venerunt Capharnaum.] Ad Capharnaum pertinebat Nazareth, in qua Dominus fuit nutritus. vnde Nazarenus appellatur. *s* Quid in via.] *Prou.* 25. h. Causam tuam tracta cum amico tuo. *Eccl.* 8. d. Hæc omnia tractaui in corde meo. *Eccl.* 9. d. Cum prudentibus tracta. *t* Tractabatis.] *Gloss.* In via tractabant de principatu, similis tractatio loco. Principatus enim vt ingreditur sic deseritur, & dum tenetur labitur, & incertum est in qua mansione i. in qua die finiatur. Vnde dicit. Qui vult esse primus. *Eccl.* 7. a. Quid necesse est homini maiora se quærere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua. *x* Quis eorum maior esset.] *Beda.* Hinc orta videtur disputatio, quia viderant Petrum & Iacobum & Ioannem seorsum ductos in montem & aliquid secretum ibi creditum esse eis. *u* Siquidem in via inter se disputauerant.] *Eccles.* 6. d. Verba plurima sunt multam in disputando vanitatem habentia. *Luc.* 9. f. Intrauit cogitatio cor eorum, quis eorum esset maior. *Marcus* hic. Disputauerant. *Luc.* 22. c. Facta est contentio inter ipsos quis eorum esse videretur maior. *Psal.* 106. Orta est contentio inter principes & errare fecit eos in inuio & non in via. *Matth.* 18. a. In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes. Quis putas maior est in regno cælorum. *Chrysost.* Passi sunt aliquod humanum discipuli, id est, inuidiam. *Hier.* dicit. In illa hora quando, scilicet, præhonoratus erat his, i. Petrus. *y* Et residens, &c.] *Prou.* 20. b. Rex qui sedet in solio suo intuitu suo dissipat omne malum. *z* Si quis vult, &c.] Ergo peccabant. Quare ergo non arguit eos vel priuatè secundum regulam. *Matth.* 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, &c. Vel publicè secundùm illud, 1. *Tim.* 5. d. Peccantem coram omnibus argue. Sol. Sciebat plus prodesse eis doctrinam quam correctionem. Vnde *Matt.* 20. d. super illud. Vocauit eos ad se, &c. ait *Gloss.* Humilis magister & pius & mitis nec immodicæ cupiditatis arguit duos, nec decem indignationis increpat & liuoris, sed conuenienti exemplo docet, &c. *Beda.* Rectorem subditis præbet pietas & patrem exhibet disciplina. *a* Primus esse.] *Bernard.* Eia nunc sequere ducem tuum, multiplica præbendas, accelera ad Archidiaconatum, ad Episcopatum aspira, paulatim ascendis, sed non paulatim descendis. Videbam, inquit, Dominus, satanam tanquam fulgur descendentem de cœlo. *Luc.* 10. c. *b* Erit omnium nouissimus.] *Ecclesi.* 4. c. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Et 32. a. Rectorem te posuerunt. *c* Et omnium minister.] *Num.* 8. d. Erunt Leuitæ ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis. *Matth.* 20. d. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Hic fercula gratiæ, in futuro fercula gloriæ. *Luc.* 12. c. Beati sunt serui illi. *d* Et accipiens puerum statuit, &c.] Quia vera humilitas stabilis est sicut terra quæ est infimum elementorum & vilissimum & tamen stabilissimum. Vnde. Qui fundauit terram super stabilitatem eius non inclinabitur in sæculum sæculi. *Psal.* 103. *Eccles.* 1. a. Generatio præterit & generatio aduenit, terra autem in æternum stat, sic humilitas centrum est virtutum. In medio autem statuitur puer, vel quia sedes humilitatis est in corde quod est in medio. Vnde *Matth.* 11. d. Discite à me, &c. Vel quia humilitas centrum est omnium virtutum vt terra elementorum, sicut dictum est. Vel quia omnibus se conformat quantum potest sine peccato. Vnde sic stetit Iesus in medio discipulorum. *Ioan.* 20. e. Sic Paulus in medio subditorum. 1. *Thess.* 2. b. Facti sumus sicut paruuli in medio vestrum.

e Puerum,] ætate & innocentiæ puritate & cordis humilitate, qui dicitur fuisse Martialis. Hunc statuit in medio, id est, in exemplum Apostolis proposuit. Vel, [Puerum,] id est, seipsum statuit in medio, id est, posuit se in exemplum dicens. *Matth.* 20. d. Filius hominis non venit ministrari sed ministrare. *Ioan.* 13. b Exemplum dedi vobis, &c. *Matth.* 11. d. Discite à me, &c. Vel, [Puerum,] statuit in medio, id est, Spiritum sanctum puritatis auctorem posuit in corde eorum vt humilitate superbiam commutarent.

f Quem eum complexus esset.] *Beda.* Significans humiles dignos suo complexu & familiaritate. Pueri enim cũ pueris libenter sunt & ludunt. *Seneca* Pueri hos amant cũ quibus ludere consueuerunt. Si personatos videant expauescunt. *Eccl.* 13. e. Omnis homo sibi simili sociabitur. *g* Quisquis vnũ ex huiusmodi pueris, &c. qui mihi sunt similes in innocentia & humilitate. Sunt autẽ decẽ & octo quæ bonis pueris conueniunt

D. tem & octo sunt quæ bonis pueris conueniunt.

a comminatus spiritui immundo, dicens illi: *b* Surde & mute spiritus, *c* ego tibi præcipio, exi ab eo, & *d* amplius ne introeas in eum. Et clamans & multum *e* discerpens eum exiit ab eo & factus est sicut mortuus vt multi dicerent, quia *f* mortuus est. *g* Iesus autem tenens manum eius *h* eleuauit eum, & surrexit. Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum. Quare nos non potuimus eiicere eum? Et dixit illis. *i* Hoc genus in nullo potest exire, nisi in *k* oratione & *l* ieiunio. Et *m* inde profecti prætergrediebantur Galilæam, *n* nec volebat quemquam scire. Docebat autem discipulos suos & dicebat illis: quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & *o* occident eum, & occisus tertia die *p* resurget. At illi *q* ignorabant verbum, & timebant eum interrogare. Et *r* venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent interrogabat eos. *s* Quid in via *t* tractabatis? At illi tacebant. Si quidem in via inter se *u* disputauerant, *x* quis eorum maior esset. Et *y* residens vocauit duodecim, & ait illis. Si quis *z* vult *a* primus esse, *b* erit omnium nouissimus, & *c* omnium minister. Et accipiens *e* puerum statuit eum in medio eorum: *f* quẽ cum complexus esset, ait illis: *g* Quisquis vnũ ex huiusmodi

Matth. 17. d. *Luc.* 9. e. *sup.* 8. d. & *infra* 10. e.

Matth. 18. a. *Luc.* 9. f.

Matth. 10. d. *Matth.* 18. a. *Luc.* 9. f.

pueris conueniunt & Christo assimilant. Primum est, quia innocentes sunt. Secundũ, quia paruo contenti sunt. Tertium, quia in puluere sedent. Quartum, quia motus carnis non sentiunt. Quintum, quia largi sunt etiam canibus. Sextum, quia obediunt parentibus. Septimum, quia amant se mutuò. Octauum, quia non confidunt in se. Nonum, quia clamorem de iniuriis sibi factis ab aliis referunt ad parentes. Decimũ, quia non sunt solliciti de aliquo. Vndecimũ quia citò & de modico placantur. Duodecimum, quia homines personatos expauescunt & fugiunt. Decimum tertium, quia verecundi sunt. Decimumquartum, quia veraces sunt.
F Luc. 9. f. Decimumquintum, quia inculti sunt. Decimumsextum, quia simplices sunt & sine dolo. Decimum septimum, quia libenter plorant, & libenter rident. Decimumoctauum, quia plorando nascuntur.

pueris receperit in nomine meo me recipit. Et quicunque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui me misit. Respondit illi Ioannes, dicens: Magister vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia qui non *a* sequitur nos, & prohibuimus eum. Iesus autem ait: *b* Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, *c* & possit citò malè loqui de me. *d* Qui enim non est aduersùm vos, pro vobis est. Quisquis *e* enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, Amen dico vobis: non *f* perdet *g* mercedem *h* suam. Et *i* quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis *k* credentibus in me, *l* bonum est ei magis si circundaretur mola asinaria collo eius, & in mare mitteretur. Et si *m* scandalizauerit te manus tua, *n* abscide illam: Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in *o* ignem inextinguibilem,

De primo dicitur 1. *Cor.* 14. d. Malitia paruuli estote non sensu. De secundo, *Ec.* 29. d. Initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. *Tim.* 6. b. Habentes alimenta, &c.

1. Cor. 12. a. De tertio *Is.* 47. a. Descende, sede in puluere virgo filia Babylon.

De quarto dicitur. Castitas facit approximare Deo. Et *Sap.* 6. c. Custodia legum consummatio incorruptionis est, incorruptio autem facit esse proximum Deo.

De quinto dicitur *Prou.* 22. b. Victoriam & honorem acquiret qui libenter dat munera. *sup.* 7. d. Catelli edunt de micis puerorum.

De sexto dicitur *Ec.* 3. a. Filij sapientiæ Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia & dilectio. 1. *Pet.* 1. c. Quasi filij obedientiæ non configurati prioribus, &c.

De septimo dicitur *Ec.* 13. c. Omne animal diligit simile sibi. De octauo dicitur *Ier.* 17. c. Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. De nono dicitur in *Ps.* 119. Ad Dominum cum tribularer clamaui, &c. De decimo dicitur *Mat.* 6. d. Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. De vndecimo dicitur *Eph.* 4. f. Sol non occidat super iracundiam vestram. De duodecimo dicit *Sen.* Pueri hos amant cum quibus ludere consueuerunt, si personatos videant, expauescunt. Et *Eccl.* 9. c. Longè esto ab homine potestatem occidendi habente, & non suspicaberis timorem mortis.

De decimotertio dicit *Sen.* Verecundia bonum est in adolescente signum. Et alius Philosophus, cùm vidisset iuuenem exeuntem de lupinari, erubuisse ad ipsum, dixit. Erubuit, salua res est. *Ec.* 6. c. Verecundiæ illius super aurum. De decimoquarto dicitur *Eph.* 4. f. Deponentes mendacium, vnusquisque loquimini veritatem cum proximo suo. Hi sunt quatuordecim anni pueritiæ. Aliæ quæ sequuntur pertinent ad adolescentiam. De decimoquinto dicitur *Ec.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. De decimosexto dicitur 1. *Pet.* 2. a Sicut modo geniti infantes sine dolo. *Mat.* 10. b. Estote prudentes sicut serpentes. De decimoseptimo dicitur *Ioan.* 16. a. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, sed tristitia vestra vertetur in gaudium De decimooctauo dicitur *Sap.* 7. a. Primam vocem similem omnibus emisi plorans. Superadditur & decimum nonum, quia non pudet eos mendicare panem. De hoc dicitur *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem. *a* Qui non sequitur nos,] id est, non imitatur moribus & vita. Quomodo ergo miraculum faciebat? Responsio. Propter salutem aliorum permittitur & suam confusionem. *Mat.* 7. c. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos *Iob* 8. d. Si absorbuerit eum de loco suo negabit eum, & dicet, non noui te. *b* Nolite prohibere eum. *Prou.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest. *c* Et possit citò malè loqui.] Contra Antichristus multa miracula faciet in nomine eius, & tamen mala de Christo dicet, vt dicit *Amb.* Responsio. Ipse homo non dicet, sed diabolus quo repletus erit. Vel dic quod non faciet miracula in nomine Christi.

d Qui. n. non est aduersùm vos.] Contra *Mat.* 22. Qui non est mecum, contra me est. Solut. *Aug.* de concordia Euangelistarũ. Inquantum est cum illo, inquantum est aduersùs illum, non est intantum cum illo. *e* Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ, &c. *Is.* 21. d. Occurrentes sitienti ferte aquam. G Mat. 5. c. & 8. a.

f Non perdet.] quia nullum bonum irremuneratum.

g Mercedem.] Exemplum habemus, 3. *Reg.* c. 18. a. Abdias, quia pauit centum Prophetas Domini tempore Achab & Iezabel, hinc meruit spiritum prophetiæ. Item Abdimelech quia liberauit Ieremiam, liberatus est à Chaldæis, sicut dicitur. *Ierem.* 29. Item Rahab meretrix, quia recepit nuntios Iosue & abscondit, meruit recipi in populo Dei Iosue.

h Suam.] Exemplum habemus. 3. Reg. 17. c. de muliere in Sarepta quæ pro buccella panis quam dedit Eliæ liberata est à periculo famis & filius eius. Et quisquis scandalizauerit, &c.] *Gl.* Quia quam hoc generale sit, potest Is. 66. g. tamen secundum consequentiam sermonis contra Apostolos dici, qui de primatu disputabant, & eos quos ad fidem vocabant exemplo suo perdere poterant.

k Credentibus in me, quod iniquius est quam incredulum scandalizare.

l Bonum est ei magis si circundaretur, &c.] *Hier.* Secundùm morem prouinciæ. Hæc enim pœna maiorum criminum erat. Er reuerà melius est innoxium pœna atrocissima temporaliter finire vitam corporalem, quam lædendo fratrem mortem animæ mereri perpetuam.

m Et si scandalizauerit te manus tua.] Oculus amicus, consiliarius iter demonstrans, necessaria prouidens, sensus mentis, voluntas propria & proprium consilium, vita contemplatiua vel actiua, cognati, siue consanguinei, siue parentes.

scandalizat
- In hæresim vel in peccata trahere volendo.
- Illicita concupiscendo vel cogitando.
- In tædium, vel arrogantiam, vel tristitiam,
- Vitæ sanctitatem impediendo.

Erue
- Reprobando.
- Contradicendo.
- Comminando.
- Expellendo.

Proiice à te omnia separando.

Chr. Dextera manus, voluntas animæ, sinistra, voluntas corporis. Hæc verò corporea manus organum est manus illius. Si dextera scandalizat, vt dicitur *Mat.* 6. a. Nesciat sinistra quod facit dextera. Similiter de oculo. v. g. Erat mulier religiosa, respexi & dixi. Debeo illam visitare assiduè vt instruam illam & confirmem in bono *?* Bonus est iste respectus, & oculus dexter est. Sed dum assiduè visito, decidi in laqueum desiderij eius, & ille respectus dexter factus est mihi in scandalum. Eiiciam ergo illum bonum respectum qui generatutus est malum. Item vidi orphanam; dixi, educabo eam donec veniat tempus nubendi. Bona est ministratio ista, & manus dextera est. Sed dum educo, concupisco, & vertitur opus in scandalum. Eiiciam ergo illam, omne enim opus bonum quod nos vel alios scandalizat præscindere debemus. Nam quale est illud bonum ex quo nascitur malum? [Si scandalizauerit te. &c.] *Gl.* Quia suprà docuit ne scandalizemus eos qui credunt in eum, admonet quantum debeamus eis cauere qui scandalizant. *n* Abscide illam.] *Mat.* 5 c.

o In ignem inextinguibilem.] Omnis ignis qui in præsenti vita est, absumit cuncta quæ recipit. Ignis verò æternus quos susceperit semper cruciat & pœnæ suæ integros seruat. Propterea enim & inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non extinguitur, sed quia nec eos quos susceperit extinguet. Ignis ille sicut naturam non consumendi habet, ita nec illuminandi, sed est ignis obscurus & flam-

a Et sicut consueuerat.] Beati erant illi. *Ps. 93.* Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. In bono dicto occupatus fuerat, non in otiosis vel malis. Vnde *Ephes. 4.g.* Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus est.

turbæ ad eum: *a* & sicut consueuerat *b* iterum docebat illos. Et *c* accedentes Pharisæi, *d* interrogabant eum. Si *e* licet viro vxorem dimittere, tentantes eum. At ille respondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt: *f* Moyses permisit libellum repudij scribere & dimittere. Quibus respondens Iesus ait. Ad *g* duritiam cordis vestri scripsit *h* vobis præceptum istud. Ab initio autem creaturæ, *i* masculum & fœminam fecit eos Deus. *k* Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit ad vxorem suam, *l* & erunt duo in carne *m* vna. Itaque iam *n* non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait illis: Quicumque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, *o* mœchatur. Et offerebant illi *p* paruulos, vt *q* tangeret illos: discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cùm videret Iesus, *r* indignè tulit. Et ait illis: Sinite paruulos venire ad me, & ne *s* prohibueritis eos. *t* Talium enim est *u* regnum Dei. Amen dico vobis: quisquis non receperit *x* regnum Dei

b Iterum docebat illos.] *Iob 27. b.* Docebo vos per manum Dei, quasi dicat, docebo per opera.

c Et accedentes Pharisæi.] *Eccl. 13. c.* Ex multa loquela tentabit te & subridens interrogabit te de absconditis tuis, &c.

d Interrogabant tentantes [eum] sicut dicit. *Mat. 19. a.* & Marcus hîc. Semper cum bonis aliqui mali. *Iob c. 1. b.* Quadam die cum conuenissent filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos, & Satan. *Ioan. 6. g.* Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est.

Deut. 24. a. Matt. 5. c. & 19. a. Genes. 2. d. Matth. 19. a. Ephes. 5. g. 1. Cor. 6. d.

e Si licet, &c.] Hanc quæstionem sæpe faciunt nostri Pharisæi, & soluunt eam sicut volunt, quando scilicet offertur pinguior præbenda, vel parochia, tunc oportet priori dare libellum repudij, cui obtulit florem virginitatis. Et cum dicunt se hoc facere propter maiorem vtilitatem Ecclesiæ Dei, sæpe faciunt propter cupiditatem sui. Vnde rectè potest dici eis illud, *Dan. 13. f.* Semen Chanaam, & non Iuda, species decepit te. *Eccl. 7. c.* Noli discedere à muliere sensata & bona quam sortitus es in timore Dei. *1. Cor. 7. e.* Alligatus es vxori, noli quærere solutionem. *Prou. 19. b.* Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè vxor prudens. Igitur quod Deus cõiunxerit, homo non separet. *Mat. 5. a.* Qui dimiserit vxorem suam, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, mœchatur.

f Moyses permisit libellum repudij.] *Deuteronom. 24. a.*

[Si licet viro vxorem dimittere.] *Glossa literalis* Cornuto syllogismo tentant, & quicquid respondeat capere putant.

Si dicit dimittendam, & aliam ducendam, pudicitiæ prædicator videtur contraire.

Si dimittendam, reus sacrilegij, & contra doctrinam Moysi, & per Moysen contra doctrinam Dei facere.

Igitur sic Dominus responsum temperauit, vt transeat decipulam, Scripturam sanè intellectam in testimonium adducens & naturalem legem, primamque Deo sententiam secundæ legi componens, quæ non voluntate Dei, sed peccatum necessitate concessa est.

g Ad duritiam cordis vestri.] *Deut. 31. g.* Scio contentionem tuam, & ceruicem tuam durissimam. *Exod. 32. c.* Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit. *Act. 7. f.* Dura ceruice & incircumcisi cordibus, & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis.

h Scripsit vobis.] Hæc repudiatio concessa à Moysi, fuit concausa repudiationis qua Dominus erat repudiaturus Synagogam. De qua *Is. 50. a.* Quis est liber hic repudij matris vestræ quo dimisi eam.

i Masculum & fœminam fecit eos.] Modo masculum & fœminam fecit eos, quia & vnus habet plures potestate.

k Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit ad vxorem suam.

Propter hoc { Coniugium, & est simplex demonstratio. / Vxorem & est simplex demonstratio. / Prolem de vxore susceptam. }

Relinquet { Contrahendi facultate. / Cohabitatione. / Affectione. }

Chrysostom. Fratres, & sorores de vno vtero exeunt, sed vir & vxor non. Sed fortior est Dei constitutio, quam virtus naturæ.

l Et erunt duo in carne vna.] Sed nonne in fornicario coitu eodem modo fiunt coëuntes vna caro. Constat quod sic. Vnde *1. Cor. c. 6. d.* Qui adhæret meretrici vnum corpus efficitur.

In fornicario coitu vnam carnem effici peccatum est, sed in matrimonio prœmium est, id est, præmium meritorium, cum sine debito fit.

m Vna.] id est, in vno carnali opere, vel carnali delectatione, vt vterque alteri prouideat, vel faciendo vnam carnem, scilicet prolem, vel quia vna lege astringuntur ad carnis debitum soluendum, vel quia mulier ex viro. *Hieronym.* Propter hoc quia ex viro. *Chrysostom.* Sicut animæ multorum, quia spiritualiter se intelligunt, quasi vna dicuntur: *Actuum 4. f.* Multitudinis autem credentium cor erat vnum, & anima vna: Sic vir & vxor, quia carnaliter se diligunt, vna caro dicuntur. *Matth. 5. & 19. b. Luc. 16. c*

n Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. *Chr.* Vna fœmina non putet masculum factum in hoc sæculo præter vnum, & vnus masculus non putet fœminam esse factam præter vnam: Non enim duas costas vel tres tulit Deus de latere viri, & duas aut tres fecit mulieres.

o Mœchatur.] *Prouerbiorum capitulo secundo* c. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea quæ mollit sermones suos, & relinquet ducem pubertatis suæ, & pacti Dei sui oblita est.

q Vt tangeret.] *Hier.* id est, vt manu & voce benediceret eis.

Nota tangit Dominus flagellando. *Iob 19. c.* Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei. quia manus Domini tetigit me.

Tangit consolando. *Daniel. 8. e.* Cum loqueretur ad me lapsus sum pronus in terram, & tetigit me, & statuit me in gradu meo.

Tangit beneficia conferendo. *Gen. 27. c.* Accede fili mi, vt tangam te.

Tangitur autem fide. *Luc. 8. g.* Tetigit me aliquis.

Tangitur oratione. *Is. 64. c.* Non est qui inuocet nomen tuum qui consurgat & teneat te.

Vulneratur charitate. *Canticorum 4. c.* Vulnerasti cor meum, &c.

p Paruulos. *Chr.* Infantes & pueros castitate mundos obtulerunt, putabant enim vt corpore tantum mundos laudaret, & non voluntate.

r Indignè tulit,] id est, vultum indignantis ostendit, quia ipsi malum faciebant.

s Et ne prohibueritis eos.] *Chr.* Si Sancti futuri sunt, quid vetatis ad patres filios venire? Si peccatores futuri sunt, vt quid sententiam condemnationis profertis, antequam culpam videatis? Quales modo sunt, meum: quales futuri, ipsorum, quod meum est honorate, quod ipsorum erit, miseremini.

t Talium enim est,] quia angusta est via quæ dicit ad vitam. *Mat. 7. b.*

u Regnum Dei.] Quod regnum Dei, regnum cælorum dicitur, sensus est.

Talium, id est, paruulorum, id est, spiritu humilium est regnum Dei.

Vnde *Mat. cap. 5. a.* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Vnde *Mat. cap. 11. a.* Pauperes, id est, mansueti, regnum cælorum Euangelizantur. quod patet. *Is. c. 61. a.* Ad annunciandum mansuetis misit me.

Vnde *Iac. c. 1. c.* In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. *Mat. 18. a.* Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum.

x Regnũ Dei.] Illud malè intelligũt, qui pueros in Ecclesiis introdu

introducunt, & Ecclesiis præficiunt. *a* Velut paruulus.]

Paruulus.

- Purus corde, à malitia. 1.*Cor.* 14.d. Malitia paruuli estote. *Sap*.1.a. In maleuolam animam non introibit sapientia.
- Simplex. *Prou*.3.d. Cum simplicibus sermocinatio eius. *Sap*.1.a In simplicitate cordis quærite illum
- Innocens. *Iob* 22.d. Saluabitur innocens in munditia manuum suarum. *Ec*. 5. d. Fili concupiscens.
- Verecundus. Philosophus. Erubuit, salua res est Dei sapientia lucet in vultu eius.
- Nihil habet pudendum. *Sap* 4.a. Quam pulchra est casta generatio. &c. *Os*. 2.c. Deducam eam, &c.
- Non perseuerat in ira. *Eph*.4.f. Sol non occidat, &c.
- Largus. *Gal*.2.d. Tradidit seipsum pro me,
- Verax *Apoc*.14 a. In ore ipsorum non est inuentum mendacium, &c.
- Castus. 1. *Tim*.5.d. Teipsum castum custodi. *Mat*.19 b. Sunt eunuchi, qui castrauerunt se, &c.
- Obtemperat. *Prou*.9.d. Quis est paruulus, declinet ad me. *Eph*.6.a. Filij obedite parentibus vestris.
- Promissio hilarescit. *Num*. 14.e. Paruulos introducã in terrã quæ displicet vobis, &c.
- Obediens. *Heb*.11.b. Accedentem ad Deum oportet credere.

b Et complexans eos. *Cant*. vlt.a. Læua eius sub capite meo, &c. *c* Et imponens, &c.] Manus impositio, gratia operandi collatio, oris benedictio, orandi & prædicandi gratiæ collatio. Quæ duo dat Dominus paruulis, id est, humilibus: *Iac* 4 b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Luc*. 20. d. Confiteor tibi pater, &c. *d* Et cum &c.] De hoc *Mat*.19.c. *Luc*.18.d. *e* Procurrens, &c] 2. *Par*. 36. Nunc flecto genua cordis mei peccans ad te bonitatem Domine. *f* Magister bene, &c.] Bene quærit iste adolescens, quia faciendo, non loquendo tantum acquiritur regnum Dei. *Mat*.19.b. Magister bone quid boni faciam, vt habeam vitam æternam. *Luc*.10. Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo. Item *Luc*.18.d. Magister, quid faciens vitam æternam, &c. *Ioan*.6.d. Quid faciemus vt operemur opera Dei bona. Sed in hoc errat, quia non Deũ vel Dei filium vocat, sed magistrum tantum, quia in principio plus volebat donum quam iustificari. *g* Quid me dicis bonum.] Quare bonum me dicis, quasi dicat, non sum ita bonus vt putas. Vel, [quid,] id est, cur me dicis bonum, cum me non credis esse Deum? Ita enim non arguit eum, quia dicit magistrum, vel bonum, sed quia non credit Deum. *Aug*. de concordia Euangelistarum. Quid me dicis bonum. Et secundùm *Mat*.19.b. Quid me interrogas de bono, vt alterum referatur ad illud quærentis. Quid boni faciam, alterum ad illud. Magister bone, &c. [Quid me dicis bonum.] Ideo redarguit eum, vt inducat ad cognitionem diuinitatis. *Iob* 4.d. Nunquid homo comparatione Dei iustificabitur? *Idem* 25.a. Item *Ps*.142. Non iustificabitur in conspectu tuo, vel ex se, vel ex affectione, quia solus Deus dat omnia bona. *h* Nemo bonus, &c.] *Is*. 1.e. Bona terræ comedetis. *Iob* 25.b. Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quantò magis homo putredo & filius hominis vermis. *Ps* Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, *Is*.64.b. Facti sumus vt immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. *i* Præcepta nosti, &c.] hoc fac & viues, vt *Luc*.10.e. Quia præcepta Dei vita sunt inuenientibus ea, & vniuersæ carni sanitas. vt *Prou*.4.c. *k* Ne fraude fe.] *Ex*. 20.b. *m* Dilexit eum] id est, signa beneuolentiæ ostendit. *l* Iesus autem, &c. arcana cordis eius oculis misericordiæ, quibus dignatus est impium iustificare, quibus respexit Petrum flentem amarè. *Luc* 22.g. Item dilexit in eo non quod prius erat per superbiam, sed quod cœpit esse per gratiam. *n* Vnde quæcunque. &c.] omnia omnino, non in parte, sicut Ananias. *Act*.5.a. *Gl*. Magister omnia hæc, &c. Non putandus est voto tentâtis, vt quidam putant Dominum interrogasse, & de vita sua mentitum esse, cum se legis mandata custodisse dixerit. *Hier*. *sup*. *Mat*.19 Mentitur si enim diligeret proximum sicut seipsum, id est, opere complesset nõ esset tristis cũ sua pauperibus dare iuberetur. *Chr* Adolescens hic populus Iudaicus, qui adolescens non ætate, sed leuitate immaturus moribus, non annis: considera quia nõ interrogat quid credat, sed quid faciendo vitam æternam possideat, quia Iudæus omnino spem habet in operibus sine fide. *Hilar*. In eo quod bona sua vendere vel dare pauperibus ad perfectionem iubetur: confidentiam legis, & sacrificiorum quibus carnaliter vtebatur relinquere admonetur, omnia mandantur fœlici commercio mutare, & vt meminerit vmbrã veritatis in eis esse. vt deinceps gentibus spiritualiter pauperibus sit sub ipsius veritate corporis diuidenda, hoc autem neminem efficere posse indicat, nisi qui sequi cœperit Christum: Sed Iudaicus populus auditis his tristis recessit, multam enim opulentiæ fiduciam habebat ex lege.

velut *a* paruulus, non intrabit in illud. Et *b* complexans eos, & *c* imponens manus super illos benedicebat eos. Et cũ *d* egressus esset in via *e* procurrens quidam genuflexo ante eum, rogabat eum dicens: Magister *f* bone quid faciam, vt vitam æternam percipiam? Iesus autem dixit ei: *g* Quid me dicis bonum? *h* Nemo bonus nisi vnus Deus. *i* Præcepta nosti: Ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimoniũ dixeris, *k* ne fraudem feceris, honora patrem tuum & matrem. At ille respondens, ait illi: Magister, omnia hæc obseruaui à iuuentute mea. *l* Iesus autem intuitus eum, *m* dilexit eum, & dixit ei: Vnum tibi deest: *n* Vade, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & *o* habebis thesaurum in cælo, & *p* veni, *q* sequere me. *r* Qui contristatus in *s* verbo, *t* abiit mœrens: erat enim habens multas possessiones. Et *u* circumspiciens Iesus, ait discipulis suis: Quam *x* difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. *y* Discipuli autẽ obstupebant in verbis eius. At Iesus rursus respondẽs ait illis: Filioli, quam difficile est *a* confidentes in pecuniis, in *b* regnũ Dei introire.

o Et haberis, &c.] *Ec*.11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas, id est, pauperes & post multa tempora inuenies illum. Vnde *Ec*.29.c. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso pe- C
cuniæ scilicet, quam defert secum maritus in die plenæ Lunæ reuersurus, vt *Prou*.7.e. *p* Et veni,] quia hoc solum non sufficit. *q* Sequere me] imitando, sicut ego ambulo. *r* Qui contristatus in verbo,] *Hilar*. Hæc est tristitia quæ adducit mortem. Causaque tristitiæ redditur, quia erat habens multas diuitias, siue possessiones, id est, spinas & tribulos, quæ spiritum diuinum suffocant. *s* In verbo] Hoc est verbum quod contemptum mundi in vniuerso mundo, & voluntarium omnibus D
persuasit paupertatem. *t* Abiit mœrens.] Ergo nec habebat gratiam, vel occiderat, quare ergo dicitur, quod Dominus intuitus arcana cordis sui dilexit eum? Solutio. secundum *Hier*. & *Chr*. In illa vota intuitus. Secundùm *Bedam*: Multi diuitias amore Dei relinquunt, dolentes tamen & flentes, Deum sibi præferunt, sic & martyres carnem suam nimirum quam diligunt, inuiti martyrium tradunt, sed tamen propter Deum tradere non dubitant. Vnde *Ps*. Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua. *u* Et circumspicẽs] id est, radios solis suæ gratiæ ad discipulos suos dirigens contra tentationem cupiditatis. *x* Quam difficile, &c.] *Mat*.19 c. Diues difficilè intrabit in regnum cælorum. *Luc*. 18.e. Quam difficilè qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt.

y Discipuli autem, &c.] Quia si hoc dicebat de habentibus diuitias, sciebant Abraham & Iob, & Dauid & multos alios diuites fuisse, & iustos. Si de amantibus adhuc mirabantur, quia omnes ferè illas amant. *z* Filioli quam difficile est.] *Gl*. Non ait impossibile, quod enim impossibile est, omnino fieri non potest quod difficile, cum labore iuuante Dei gratia. Vel pecunias habentes vel etiam in eis confidentes exutis philargyriæ retinaculis, intrare possunt regnum Dei. *a* Confidentes, &c. 1. *Tim*.6.d. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, &c.

b In regnum Dei introire,] *Beatus Bernardus*. Excusant se aliqui, dicentes: Abraham, Isaac, & Iacob, terrenas diuitias habuerunt, sufficit esse, sicut illi fuerunt quid respondebimus nouis imitatoribus Sanctorum Patrũ: veniãt, imponant vitulos super altare, & hircos immolent, si Abraham fecit, & patres quibus meliores non sumus. Sed dicunt, vbi veritas reuelata est, ista transiere. Quid si ipsas diuitias temporales vmbram fuisse diserimus futurorum, denique, quid nisi terrena possident, quibus sola terrena promissa sunt;

Facilius:

a Facilius est b camelum per foramen acûs c transire, quã diuitem intrare in d regnum Dei: e qui magis admirabantur dicentes, ad semetipsos : & f quis potest saluus fieri ? Et intuens illos Iesus ait : Apud homines impossibile est : sed non g apud Deum. Omnia enim possibilia sunt apud Deum. Et cœpit Petrus dicere. h Ecce nos dimisimus omnia i & secuti sumus te. Respondens Iesus, ait : Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres aut sorores, aut patres, aut filios, aut agros, propter me, aut propter k Euangelium, qui non accipiet l centies tantum nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres & filios, & agros cum persecutionibus, & in sæculo futuro vitam æternam. m Multi autem erunt primi n nouissimi, & nouissimi primi. Erant o autem in via ascendentes p Ierosolymam, & q præcedebat illos Iesus, & r stupebant, & sequentes s timebant. Et t assumens u iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei ventura. Quia x ecce ascendimus Ierosolymam : & y filius hominis tradetur z principibus Sacerdotum, & Scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte : Et tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget.

a Facilius.] Verè difficile, quia facilius, &c.] Hic facilius non ponitur comparatiuè, nec electiuè: tunc enim remoueret ab vno è multis. & poneret in alio, sed dic [facilius] id est, minus impossibile. [Facilius.] *Gl.* Quomodo ergo in Euãgelio, *Mat.* 9.a. & Matthæus & Zachæus. *Luc.* 19.a. & Ioseph ab Arimathia, & in veteri Testamento, quamplurimi diuites intrauere ? Fortè quia diuitias pro nihilo habuere, vel ex toto didicerunt contemnere. Vnde Dauid : Vnicus

D & pauper sum ego. Et idem. Diuitiæ si affluãt nolite cor apponere.

b Camelum per foramen.] *B. Bern.* Camelus vnum pondus habet, sed diues duo, vnum terrenarũ possessionum, aliud peccatorum. Illud deponitur, istud remouetur [Foramen.] *Chr.* Facilius est gentes tortuosas animo intrare per angustum ostium regni cælestis, quàm Iudæos diuites visos in lege & prophetis. Ideo acus est filius Dei cuius vna pars subtilis & acuta, & non perforata, significat diuinitatem quæ impassibilis est, alia pars quæ perforata est significat humanitatem quæ passa est ab eo consuta in mortis tunica, quæ conscissa erat in Adam, hæc acus consuit spiritum carni, & Iudaicum populum gentili. & copulauit diruptam amicitiam Angelorum & hominum, &c.

Acus:
- Ad literam.
- Porta Ierusalem.
- Passio Christi.
- Angusta via.
- Christus.

Camelus:
- Ad literam.
- Christus.
- Peccator.
- Populus gẽtilis

c Transire] vel [intrare diuitem] diuitias amantem. d In regnum Dei,] quod est pauperum. *Mat.* 5.a. e Qui magis, &c.] quàm ante, quia idem repetendo confirmauit. f Et quis potest saluus fieri, cum penè omnes cupiant fieri diuites.

g Apud Deum, quia non est impossibile apud Deum omne verbum. *Luc.* 1.d. Sed quæro, aut confidentem in diuitiis coniunctum intelligas, Dominus potest saluum facere. Constat quod non. Aliud diuisim possibile est apud Deum. Et si sic, hoc etiam possibile est apud homines, id est, vt ille qui modo confidit intret. Sed dic quod solus Deus hoc potest. Cum enim homo sit spiritus vadens & non rediens maculam peccati per se expellere non potest, nec resurgere, &c.

h Ecce nos dimisimus omnia.] Quæ omnia ? Nauẽ & retia Vnde ergo iactat se Petrus ? *Greg.* quia voluntate habendi omnia resignauit. Vnde *Hier.* Grandis fiducia Petrus piscator erat, diues non fuerat, victum manu, & arte quærebat, & tamen confidenter dicit. Ecce nos reliquimus omnia. *Ber.* Rectè Petre. vel quia sequi currentem non poteras oneratus, qui exultat vt gigas ad currendam viam. *Prou.* 4 b. Currens non habebis offendiculum. i Et secuti sumus te.] *Gl.* quia non sufficit sic dimittere, iungit quod perfectum est. [Et secuti sumus te,] quasi fecimus quod iussisti, quid ergo dabitur nobis præmij ? [Secuti sumus te.] *Bern.* Non eum sequi poterat Petrus oneratus, sed nec inutilis commutatio pro eo qui super omnia est omnia reliquisse, nam cum eo donantur omnia, & vbi apprehendis eum, erit vnus ipse omnia in omnibus. Pro eo omnia reliquerunt Apostoli, omnia, inquam, non tantum possessiones, sed etiam cupiditates, & eas maximè, plus enim mundi concupiscentia quam substantia nocet, & hoc fugiendarum diuitiarum causa præcipua, quod aut vix, aut nunquam absque auaritia licuit possideri limosa siquidem & glutinosa nimis, non modo exterior, verum etiam interior substantia nostra videtur, & facilè cor humanum omnibus quæ frequentat adhæret. Fœlices ergo liquet esse, qui exonerati sunt, & sequantur expediti, arctissimũ enim foramen nos expectat & si ea quæ sequimur consequi volumus, per angustam portam ingredi necesse est, quid tu camele gibbum, quid pecuniosè proditoris loculos tollis, non sic impie, non sic ingredieris, foramen acûs huius sarcinas non admittit. Et *inf.* Noli inquit, præcipitãter agere, diu cõsidera, diligẽter intuere, magnũ est quod proponis & habes opus magna deliberatione, experire quid possis, amicos consule, ne post facta pœnitere contingat. Hæc est sapientia mundialis, terrena, diabolica, inimica salutis, suffocatrix vitæ, mater cupiditatis, eius quæ Deo solet vomitum prouocare, E

sed cum Domini verbum esse non dubites, *Matth.* 16.e. *Luc.* 9.c.

quid opus est deliberatione vocat magni cõsilij Angelus. Quid ergo aliena consilia præstolaris, quis fidelior aut sapientior illo A pœnis gehennæ eripior, & consilium petam ? Amicos consulat, qui non legit inimici hominis domestici eius.

k Euangelium prædicandum.

l Centies tantum] in præsenti pro vno fratre carnali, centum spirituales, id est, omnes bonos. *Ps.* 118. Particeps ego sum omniũ timentium te. *Gen.* 12. a. Egredere de terra tua & de cognatione tua, & crescere te faciam in gentem magnam in præsenti, per gaudiorum cælestium prægustationem quæ excedit omnia temporalia bonitate. *Ps.* 33. Gustate & videte, &c. *Gen.* 14. g. Crescere me fecit in terra paupertatis meæ, in futuro præmiũ multo magis merito. *Io.* vlt. c. Omnia ei duplicata fuerunt. *Luc.* 6. f. Mensuram, bonam & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. 2. *Cor.* 4. d. Quæ videntur, temporalia sunt, &c.

m Multi autem erunt, &c.] Multi prius feruent, & postea torpent. multi prius frigidi, inardescunt postea. Aliter: multi in sæculo despecti, in futuro sunt glorificandi. Apud homines alij gloriosi, in futuro damnandi. Vel gentiles, qui diu sine lege vixerant, ad fidem sunt vocandi, & Iudæi excæcandi. *Deut.* 28. d. Aduena ascendet super te, eritque sublimior, tu autem descendes, & eris inferior, ipse erit in caput, & tu eris in caudã. n Primi no.] *Gen.* 48. d. Ipse quidem erit in populos & multiplicabitur, sed frater eius minor, maior eo erit. 1. *Reg.* 16 c. Dauid vltimus fratrum suorum factus est rex, *Ec.* 11. a. Multi tyranni sederũt in throno, & insuspicabilis portauit diadema. o Erant autem, &c.] Potionem primò bibit medicus, vt eam non abhorreret ægrotus. *Mic.* 2. d. Ascẽdet pandens iter ante eos. p Ierosolymam.] In Ægyptum descenditur. Vnde *Is.* c. 62 b. In Ægyptum descendit populus meus, vt colonus esset ibi. q Et præced.] sicut caput membra, sicut pastor oues, sicut dux exercitum. *Mich.* 2. d. Ascendet pandens iter ante eos.

r Et stupebant.] Ideo scil. quia meminerant quod se passurum multa à summis Sacerdotibus & Scribis prædixerat, & occidendum, metuebant ergo ne vel ipsi cum eo occiderentur, vel ille cuius vita & magisterio gaudebant occideretur. s Timebant.] *Ps.* 13. Trepidauerunt timore vbi non erat timor. B. *Bern.* Timuerunt quæ non oportet, amarunt quæ non decet, dolent vanè, gaudentque vanius. t Et assumens.] *Gl.* Præuidens discipulorum animos ex passione sua conturbandos, longè ante & passionis pœnam & resurrectionis gloriam prædicit, vt cum morientem viderit, resurrecturum non dubitet. u Iterum, &c.] Iterum dicit, quia de eodem docuerat Apostolos, *sup* 9. c. *Mat.* 20. c. x Ecce ascendimus.] *Chrys.* quasi dicat, nemo nos compellit. *Is.* 53. c. Oblatus est quia voluit. y Et filius hominis tradetur principibus, &c.] *Chry.* Christus verbum veritatis est, quando igitur vides Scripturas Prophetarum & Euangelij traditas esse in manibus falsorum sacerdotum & Scribarum non intelligis, quia verbum veritatis traditum est principibus iniquis, & Scribis ? *Thren.* 3. b. Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die. z Principibus Sacerdotum & Scribis, &c.] *Gen.* c. 37. f. tradiderunt Ioseph Ismaëlitis.

Iudic. 16 c.

Iud. 16 e. Vxor Samsonis, id est, Synagoga tradidit eum allophylis.

a Et accedunt ad eum] qui putabant eum futurum regem in mundo. Sic faciunt multi, *Exod.* 3. quandiu fuit Moyses in Ægypto in vilitate, nunquam Iethro, & cognati eius venerunt ad eum, sed quando est magnificatus submerso Pharaone & hostibus. *Is.* vlt. c. Nunquid parturiet terra in die. &c. Tot enim fiunt parentes clerici alicuius. *Prou.* 19. a. Fratres hominis pauperis oderunt illum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. Et parum supra. Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem, & hi quos habuit separantur. *Iud.* 11. a. dicit Iepte fratribus suis: Nonne eiecistis me de domo patris mei, & odistis, & nunc venistis ad me? [Et accedunt.] Continuat *Gloss.* Audita resurrectione immemores secundi aduentus putant eum more hominũ regnare. *b* Filij Zebedæi] Matthæus di-

F cit matrem postulasse, sed Marcus dicit ipsos desiderium eorũ volens aperire, quorum consilio mater petebat. Et in vtroque Euangelista Matthæo, & Marco, Dominus non matri, sed ipsis respondit.

c Zebedæi] vel donati vel dotati. *Ps.* 25. Dextera eorum repleta est muneribus.

d Facies nobis] qui sumus cognati tui.

e Vt vnus ad dexteram,] id est, decanus.

f Et alius, cantor in Ecclesia tua [ad sinistram tuam, &c.] Isti sunt de genere Luciferi, qui prius voluit sedere in monte Prælationis, quam laborasset in valle subiectionis. *Is.* 14. d. Exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium similis ero Altissimo, veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci.

Et *a* accedunt ad eum *b* Iacobus & Ioannes filij *c* Zebedæi, dicentes: Magister volumus vt quodcunque petierimus *d* facias nobis. At ille dixit eis. Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt. Da nobis vt vnus ad *e* dexteram, *f* & alius ad sinistram tuã sedeamus in *g* gloria tua. Iesus autẽ ait eis. *h* Nescitis *i* quid petatis: Potestis bibere *k* calicem quem ego bibo, aut *l* baptismo *m* quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei: *n* Possumus. Iesus autem ait eis. Calicẽ *o* quidẽ meum † bibetis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini, sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram non est meum dare *p* vobis sed quibus *q* paratum est. Et audientes decem † *r* indignati sunt de Iacobo & Ioanne. Iesus autem vocans eos, ait illis? Scitis quia hi qui videntur principari gentibus dominantur eis, & principes eorum potestatem habent ipsorum. *s* Non ita est autem in *t* vobis sed quicunque voluerit fieri *u* maior, erit vester minister, *x* & quicunque voluerit in vobis primus esse, *y* erit omniũ seruus *z* Nã & filius hominis non venit vt ministraretur ei, *a* sed vt ministraret, & daret animã suã redẽptionẽ pro *b* multis.

al. † quem ego bibo.

Matth. 20. d

al. † cœperunt indignari.

G

g In gloria tua.] *Chr.* Quis athleta idoneus ad certamẽ de præmio pactum facit? vadens ad prælium, & de præda victoriæ cogitans difficile vincit: qui autem vadit quasi ad mortem facilè superat: Sic & nos non debemus cogitare qualem gloriam consequamur, sed qualiter euadamus minus peccati. Qui autem de gloria cogitat, & non timet magis de casu, ille nec infirmitatem cognoscit carnis suæ; nec versutias diaboli considerat, nec intelligit quod dicit Apostolus: Non est nobis colluctatio, &c. Super illam *Gl.* Latro in cruce.

Paradisus:
- Terrestris. *Gen.* 2. b. Plantauerat Dominus, &c.
- Cælum empireum. *Ezec.* 28. c. In deliciis Paradisi.
- Ecclesia militans. *Cant.* 4. d. Emissiones tuæ.
- Expectatio sanctorum Patrum. *Eccl.* 44. c. Henoch translatus.
- Gratia. *Eccl.* 40. c. Gratia sicut Paradisus.
- Tertium genus visionis, 2. *Cor.* 12. Raptus suprà.
- Pater, *Eccl.* 24. d. Ego quasi aquæductus.
- Ecclesia triumphans. *Apoc.* 2. b. Dabo edere.

h Nescitis.] Honores enim excæcant. *Psalm.* 48. Homo cum in honore esset, non intellexit.

Item honores & diuitiæ præstant occasionem peccandi. *Ier.* 5. g. Incrassati, impinguati. Item momentanei sunt. *Eccl.* 10. b. Rex hodie est. & cras morietur.

Item ærumnosi sunt. Salomon cum fuit in optima pace Dominus suscitauit ei tres inimicos, vt 3. *Reg.* 11. Primus est remorsus conscientiæ. Secundus cura & solicitudo circa suos, & sua.
Tertius est casus emergens.

i Quid petatis.] quasi dicat, illud quod petitis non est quid. *Iacob.* 4. a. Petitis & non accipitis, eò quod malè petatis. *Chr.* Ego vocaui vos de sinistra ad dexteram, & vos curritis ad sinistram. *Prou.* 4. b. In sinistra illius diuitiæ, & gloria.

k Calicem] 2. *Cor.* 1. b. Sicut socij passionum estis. *Luc.* 22. c. Vos estis qui permansistis, &c.

Et calix:
- Eruditionis, sacra Scriptura. *Psalm.* 22. Et calix meus inebrians.
- Benedictionis, Eucharistia. 1. *Cor.* 10. d. Calix benedictionis.
- Saluationis. pœnitentia. *Psalm.* 115. Calicem salutaris accipiam.
- Passionis, mortis angustia. *Mat.* 25. d. Pater si fieri potest, &c.
- Mundanæ voluptatis. *Ier.* 51. a. Calix aureus Babylon.
- Iudiciariæ potestatis, iustitia. *Psal.* 54. Calix in manu &c.
- Ebrietatis. *Prou.* 23. d. Cui suffossio oculorum

Nonne, &c. [Calicem.] *Int.* Vnde appropinquante passione *Matt.* 26. d. Pater si fieri potest, &c.

l Baptismo,] id est, tinctura passionis.

m Quo ego baptizor. *Int.* Idem quod calix. Vnde alibi de passione sua dicit. *Luc.* 12. f. Baptismo habeo baptizari, &c.

n Possumus.] *Chr.* Nõ expertis leuius videtur quod experti timescunt. *Ec.* 24. b. Qui non est expertus qualia scit.

o Calicem quidem, &c.] secundùm alios libros baptizabimini] *Hier.* in maiori breuiario. Monachi debent habere puritatem martyrum, siquidem & ipsi martyres sunt: quod enim faciunt Angeli in cælis psallentes nocte, & die, isti faciunt in terris.

p Vobis] potest notare ætatem, dignitatem, qualitatem.

q Paratum est humilibus. *Luc.* 12. d. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro vobis dare regnum.

r Indignati sunt.] Quemadmodum illi carnaliter petierunt ita isti conturbati sunt carnaliter.

Chris. Est Baptismus:
- In verbo. *Io.* 15. a. Vos mundi vos estis, &c.
- In aqua tantum. *Mat.* 3. c. Ego quidem, &c.
- In aqua & Spiritu. *Ioan.* 3. a. Nisi qui renatus, &c.
- In spiritu tantũ. *Act.* 12. a. Ioãnes quidẽ, &c.
- In igne præsentis tribulationis. *Isai.* 4. b. Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion.
- In morte. *Luc.* 12. f. Baptismo habeo baptizari.

s Non ita est.] 1. *Pet.* 5. a. Neque vt dominantes in clero. *Iud.* 8. c. Dominare nobis, quia liberasti nos. Quibus ille ait. Non dominabor vobis, sed Deus dominabitur vobis. *Chr.* Principes Ecclesiæ fiunt, vt seruiant minoribus, vt suas vtilitates negligant & illorum procurent.

Primatum sæcularem appetere etsi ratio non est, vel causa est, primatum autem Ecclesiasticum concupiscere, neque ratio est neque causa, quia neque iustum neque vtile.

Quis enim vltrò sapiens festinet se subiicere seruituti, & tanto periculo, nisi fortè qui non credit Dei iudicium, neque timet.

t In vobis, id est, inter vos.

u Maior] In cælo, minor in terra.

x Et] pro, id est

y Erit omnium seruus.] *Luc.* 14. c. Qui se humiliat exaltabitur. *Prou.* 15. d. Gloriam præcedit humilitas. *Ec.* 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum consedere illum faciet. *Iob* 22. d. Qui humiliatus fuerit erit in gloria.

z Nam & filius hominis &c. *Hier.* exemplum ponit de se vt si verbis non credunt, erubescant ad opera. *Ioan.* 10. g. si mihi non vultis credere, operibus credite. *Ioan.* 13. b. Exemplum dedi vobis. *Ec.* 10. a. Secundum iudicem populi, & ministri eius.

a Sed vt ministraret,] in tantum, vt [& daret.] *Ioan.* 10. [animam suam redemptionem. *Ierem.* 12. b. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius.

b Pro multis, non pro omnib. sed his qui credere voluerũt.

Contra

Et *a* veniunt Iericho. Et *b* proficiscente eo de Iericho, & discipulis eius, *c* & plurima multitudine, filius Timæi *d* Bartimæus cæcus sedebat *e* iuxta viam *f* mendicans. Qui cùm *g* audisset, quia Iesus Nazarenus esset, cœpit *h* clamare, & dicere: Fili Dauid *i* Iesu miserere mei. *k* Et comminabantur illi multi, vt taceret. At *l* ille multò magis clamabat, fili Dauid miserere mei. Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum: dicentes ei: Animæquior esto: surge, vocat te. Qui protecto vestimento suo, exiliens venit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi. Quid vis tibi faciam? Cæcus *m* autem dixit ei: Rabboni vt videam. *n* Iesus autem dixit ei: Vade: Fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

Contra 1. *Ioan.* 2. a. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Ergo pro omnibus quoad sufficientiam, non pro omnibus quoad vtilitatem. *a* Et veniunt Iericho.] quod interpretatur Luna, & significat mundum. Vnde sic transeamus per bona temporalia. *Ierem.* 48. d. Relinquite ciuitates, &c. *Eccl.* 43. a. Luna est lumen, quod minuitur in consummatione, sic abæque quantò abundat magis, tantò magis videtur sibi pauper. *Luc.* 21. c. Qui sequitur consummationem replebitur ex ea. *b* Et proficiscente, &c.] In introitu Iericho virum cæcum illuminauit quod Marcus transit. *Luc.* 18. f. supplet. Item prætermittit Marcus transitum per Iericho, quando Zachæus de ficu vidit eum, quod iterum *Luc.* 19. a. supplet.

c Et plur. multi.] *Apoc.* 7. c. Post hæc vidi turbam magnam. Sic Christo incarnato & passo, multi secuti sunt eum. *d* Filius Thi. Bart.] Bartimæus filius floridi. Timæus floridus. Floridi in temporalibus sedent, & cæci sunt.

e Iuxta viam] i. bonam voluntatem habens.

f Mendicans] quia semper auarus eget. Permultis indigent *i* qui permulta possident. Vel [Per viam] Sacra Scriptura, quæ est via eundi ad Dominum. *Isa.* 35. c. Hæc erit vobis recta via, ita vt stulti non errent per eam. Sed multi iuxta eam cæci sunt. *Isa.* 29. d. Cum dederit scienti literas, dicit, nescio literas. Mendicans, quia non impinguatur pinguedine deuotionis, sicut ipsi non erant Theologi. *Eccl.* 6. a. Nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat.

g Qui eum, &c.] vel, est. *Mat.* 20. d. dicit, quia Iesus transiret. *Marc.* 16. Iesum quæritis Nazarenum crucifixum.

h Cœpit clamare] per fidem.

i Fili Dauid Iesu miserere mei] peccatoris.

k Et comminabantur, &c.] *Prou.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales & ipse benefac. Per istos significatur tumultus cogitationum, quæ retardant hominem à bono, turba diuitiarum, turba carnalium amicorum.

l At ille, &c.] *Gl.* Conueniens ordo salutis, audimus primo, deinde clamamus per fidem, vocamur per Apostolos, surgimus per pœnitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntatem.

m Cæcus autem, &c.] *Beda.* Paruipendit enim extra lucem cæcus aliquid quærere, quia etsi habere cæcus quodlibet potest sine luce, non potest videre quod habet. *Hieron.* Considerans autem Iesus promptam voluntatem, completione desiderij remunerat. *Origen super Marcum.* Dignius autem est dicere Rabboni, vel sicut in aliis dicitur Domine, quàm fili Dauid. Vnde propter illud quod, filius Dauid, non præstitit ei sanitatem, sed propter hoc quod dicit, Rabboni. Vnde sequitur.

n Iesus autem, &c.] *Chrys.* Grata enim est anima cæci in eo quod sanus effectus Iesum non reliquit, sed secutus est eum. *Beda* [*Marc.* 10.] autem Iericho, quæ interpretata dicitur Luna, defectum nostræ mutabilitatis designat. Appropinquans Dominus Iericho, lumen cæco reddidit, quia veniens in carne & passioni appropinquans, non multos ad fidem adduxit: Non enim primis incarnationis suæ temporibus, sed paucis antequam pateretur annis mysterium verbi mundo exhibuit. *Hieron.* Cæcitas etiam ex parte facta Iudæis illustrabitur in fine, quando eis mittet Eliam & Henoch. *Beda.* Quod autem appropinquans Iericho, vnum illuminauit, ac proficiscens de Iericho duos, hoc intimauit, quod ante passionem suam vni tantum populo Iudæorum prædicauit, post resurrectionem verò atque ascensionem suam per Apostolos & Iudæis & gentibus diuinitatis, & humanitatis suæ arcana patefecit. Quia verò Marcus vnum illuminatum scribit, ad gentium salutem respicit, vt eorum quos instituebat ad fidem saluationi figura congrueret. Matthæus verò qui credentibus ex Hebræis suum scribebat Euangelium, quod in gentium quoque notitiam erat peruenturum, rectè duos dicit illuminatos, vt ad vtrumque populum fidei gratiam pertinere doceret. Proficiscente igitur Domino & discipulis eius, & plurima multitudine de Iericho, cæcus sedebat iuxta viam mendicans. *Beda.* Quia ascendente ad cælos Domino, & multis fidelium sequentibus, immo cunctis ab initio mundi electis vna cum illo ianuam regni cœlestis ingredientibus, mox gentium populus cœpit suæ illuminationis spem habere. Qui mendicabat iuxta viam sedens, quia nec dum iter veritatis agnoscens, ad hoc peruenire contendit. *Hieron.* Populus etiam Iudæorum qui Scripturam conseruat, nec complet iuxta mensuram mendicans esurit. Clamat autem, fili Dauid miserere mei, quia per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur. Comminantur autem ei multi vt taceat, quia peccata & dæmonia compescunt clamorem pauperis. Sed ille magis clamabat, quia ingrauescente bello vitiorum manus ad lapidem adiutorij, hoc est ad Iesum Nazarenum cum clamore leuandæ sunt. *Beda.* Populus etiam gentium agnita fama nominis Christi, particeps eius fieri quærebat. Cui contradicebant multi. Primò Iudæi, deinde etiam gentiles, ne illuminandus mundus Christum inuocaret, nec tamen impugnantium furor eos qui ad vitam erant præordinati valebat salute priuare. Clamantem autem cæcum transiens audiuit per humanitatem suam, misertus est, qui stando, per diuinitatis potentiam mentis nostræ tenebras exclusit. Quod enim propter nos natus & passus est, quasi transiit Iesus, quia hæc actio temporalis est: Stare autem Dei est immutabiliter cuncta disponere. Clamantem autem cæcum Dominus vocat, cum populo gentium per prædicatores verbum fidei mittit. Qui vocantes cæcum animæquiorem esse & surgere, atque ad Dominum venire præcipiunt, cum prædicando indoctis, spem eos salutis habere, ac de torpore vitiorum erigi atque ad virtutum studia se accingere iubent. Projecto autem vestimento exilit, qui abiectis mundi curis expedito mentis gressu, ad largitorem æternæ lucis properat. *Hier.* Venit etiam Iudaicus populus, exiliens nudus veteri homine, vt hinnulus saliens super montes, quia segnitiem deponens Prophetas, & Apostolos in altis considerans ad superna se extendit. Quam conueniens autem est ordo salutis. Audiuimus primò, per Prophetas: deinde clamamus per fidem, postea vocamur per Apostolos, surgimus per pœnitentiam, exuimur per baptismum, interrogamur per voluntatem. Cæcus autem interrogatus hoc requirit, vt videat voluntatem Domini. *Beda.* Imitemur ergo & nos eum, non diuitias, non terrena bona, non honores à Domino, sed lucem quæramus, quam videre cum solis Angelis possumus, ad quam via fides est. Vnde & cæco respondetur. Fides tua te saluum fecit. Videt autem & sequitur qui bonum intelligit & operatur. Iesum enim sequitur qui bonum quod intelligit operatur, qui imitatur, qui prosperari in hoc mundo noluit, opprobria, irrisiones tolerauit. Et quia rerum corporalium delectatione a gaudio interno recedimus, cum qua amaritudine illuc redeatur ostendit cum dicitur Et secutus est Dominum in via, scil. in hac via, quia post hanc excluduntur omnes qui hic eum non sequuntur ad operanda mandata eius. *Hieron.* Vel via ista est, qui dixit: Ego sum via, veritas, & vita. Hæc est via angusta quæ ducit ardua Ierosolymæ, & Bethaniæ ad montem Oliuarum: qui est mons luminis, & consolationis. Vt videam. *Psalm.* 26. Vnam petij à Domino, &c. Reliqua verba textus exposita sunt superius, *Marci vigesimo.*

Matth. 20. d. *Luc.* 18. g.

EXPOSITIO CAP. XI.

ET cum appropinquarent, &c.] In capitulo præcedenti narrauit Marcus qualiter Dominus in exitu de Iericho veniens Ierusalem, saluauit cæcum. In hoc capitulo qualiter venit Ierusalem, & quid ibi fecerit. Et diuiditur hoc capitulum in quatuor partes.

In prima parte narrat qualiter duo discipuli missi à Domino pullum, & asinam adduxerunt ei.

In secunda narrat qualiter Dominus veniens Ierusalem non inuenit qui reciperet eum hospitio, iam facto vespere

redijt cum duodecim in Bethaniam ibi. [Et introiuit, &c.] In tertia parte narrat, qualiter in crastino rediens in Ierusalem maledixit ficum in via vt statim aruit, propter quod Apostolos admirantes instruxit in fide & oratione, ibi. Et alia, &c. In quarta agit de conquestione Pharisæorum & baptismo Ioannis ibi: Et veniunt rursus. Illud Euangelium duabus Dominicis seruit secundum Matthæum s. Dominicæ ramorum quantum ad sensum historicum, & primæ Dominicæ Aduentus quantum ad allegoricum. Nam per aduentum Christi in Ierusalem significatur aduentus eius in carnem. Et nota quod illa die intrauit Dominus tres domos. s. Bethaniam, Bethphage, templum Domini. Hæc sola diuinus Domini, hæc est Ecclesia. In hac vltima inuenit Dominus ementes & vendentes & nummularios. *Luc.* 19. g. Domus mea domus orationis est, vos autem fecistis eam speloncam latronum. Vel certe Bethania est capitulum, Bethphage est refectorium, domus Domini oratorium. Dicit ergo.

CAP. XI.

ET cùm *a* appropinquarent Ierosolymæ & *b* Bethaniæ ad montem Oliuarum, mittit *c* duos *d* ex discipulis suis, & ait illis. *e* Ite in castellum quod contra vos est, & *f* statim introeuntes illuc *g* inuenietis pullum *h* ligatum, *i* super quem nemo adhuc hominum sedit. *k* Soluite illum & *l* adducite. Et si quis vobis dixerit quid facitis, dicite quia Domino *m* necessarius est, & continuò illum dimittet huc. Et *n* abeuntes inuenerunt pullum ligatum *o* ante ianuam foris in *p* biuio, *q* & soluunt eum. Et *r* quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis soluentes pullum? *s* Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus, & dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum *t* & imponunt illi vestimenta sua *u* & sedit super eum. *x* Multi autem vestimenta sua strauerunt in via. Alij *y* autem frondes cædebãt de arboribus & sternebant in via. Et *z* qui præibant, & qui sequebantur clamabãt dicentes: Osanna: benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit

a Et cum, &c.] Narrat quomodo ante passionem venit in Ierusalem. Sed Ioannes alio modo narrat, quia Magdalena ad eum libram vnguenti portauit, &c.

b Et Bethaniæ, &c.] *Gloss.* Bethania villa est, siue ciuitas in latere montis Oliueti, quæ stadijs duodecim distat à Ierusalem, vbi Lazarus suscitatus est *Ioan.* 11. f.

c Mittit duos] charitate iunctos propter dilectionem Dei & proximi. *Gloss.* Bini vocantur. *Matt.* 4. c. Bini mittuntur. *Marc.* 10. a. *Luc.* 10. a. Quia charitas non in vno, s. consistit. Vnde Væ soli, &c. *Eccl.* 4. c.

d Ex discipulis suis,] qui eius lectiones erudiunt, quarum prima fuit octo versuum. *Matt.* 5. a. Beati pauperes spiritu, &c. Secunda duorum. *Matt.* 11. d. Discite à me, &c. Tertia vnius. *Ioan.* 13. d. In hoc cognoscent omnes, &c.

e Ite in castel.] Ierusalem, quia murata. Vel hoc dicit despectiue, vt *Isa.* 22. a. apellatur vallis visionis. Mysticè mundum Christo & eius discipulis oppositum, ad quem mittit Dominus duos discipulos suos, i. prædicatores, vita & scientia decoros charitatis vinculo coniunctos, geminam charitatem habentes. Vel duos prædicatores, duos populos ad Christum vocaturos. Sed nota: vnde missi fuerint: Certè de monte Oliueti. Oliui lignum est pacis. Vnde columba ad arcam rediens in signum pacis & reconciliationis ramum Oliuæ portauit: *Gen.* 8. b. Mons igitur Oliueti est excellentia, vel cumulus pacis, quam habere ipse & in alijs numerare debent prædicatores. *Isa.* 57. d. Creaui fructum labiorum pacem, pacem his qui longe, & pacem his qui prope, & sanaui eum. *Ioan.* 14. d. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Pacis cumulum fecit Dominus, qui iniuriam passus pacem de suo sanguine comparauit. *Isa.* 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum, cuius liuore sanati sumus. Item per montem Oliueti significatur cumulus medicinæ, nam oleum medicinale est. Laudabilis est medicus qui gratis [illegible]. Sed laudabilior, qui inimicum suum proprijs sumptibus sanat. Super laudabilis est, qui de suo sanguine medicinam facit. Ita fecit in festinatione nebulæ. Item per montem Oliueti significatur cumulus pietatis, quem debent habere nuncij Domini & alijs prædicare. *Luc.* 6. f. Estote misericordes, sicut & pater vester cœlestis misericors est. Vel certè duo discipuli quos præmittit Dominus sunt timor & amor. Primus soluit asinum. *Eccl.* 1. c. Timor Domini expellit peccatum. Secundus adducit ad Iesum. *Luc.* 7. g. Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum. Isti sunt illi duo discipuli quibus euntibus in Emaus apparuit Dominus: *Luc. cap. vlt.* b. Castellum illud est cor peccatoris rationibus, & excusationibus quasi muris & propugnaculis munitum. Vnde *Psal.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam? Et hoc est. [Ite, &c.]

f Et statim introeuntes illuc] *Isa.* 40. a. Loquimini ad cor Ierusalem. *g* Inuenietis pul.] Reuera, vt in Matthæo habetur, primo super pullum, sed quia recalcitrabat, postea super asinam.

h Ligatum] Pullus carnalis affectus, triplici vinculo ligatus est, quod est lascivia iuuentutis, sanitas corporalis, prosperitas mundalis, *Eccl.* 4. c. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Tamen duo dicti discipuli soluunt, scil. timor. *i* Super quem, &c.] Quidam asini sunt in aliquibus locis, super quos nullus hominum vnquam ascendit, sed tantum super eos defertur aqua & huiusmodi, & significant inobedientes, qui nolunt recipere disciplinam. *Iob.* 11. c. Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat. *k* Soluite illum] corrigendo. *l* Et adducite] prædicando. Vel *k* Soluite] comminando. *Iob.* 39. a. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius, quis soluit? *Matt.* 18. c. Quodcunque solueritis super terram, erit solutum & in cælis. *l* Et adducite] consolando. *Iob.* 39. b. Nunquid alligabis rhinocerotem ad arandum loro tuo? *m* Necessarius est:] *Iob.* 22. a. Quid prodest Deo si iustus fueris. *Iob.* 35. b. Si iustè egeris quid donabis ei? *n* Et abeuntes] prompta obedientia prædicatorum. *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt & reuertentia dicent tibi; adsumus?

o Ante ianuam.] Ianua, Christus. *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium. Ianua fides. *Ioan.* 20. c. Maria stabat ad monumentum foris plorans.

p In biuio] id est, in libertate arbitrij. *Eccl.* 15. d. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, & quod placuerit dabitur illi. *q* Et soluunt eum.] *Psal.* 115. Dirupisti Domine vincula mea.

r Et quidam, &c.] Hi sunt otiosi, qui nihil boni faciunt, sed alios iudicant & condemnant: *Prouer.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, &c. *s* Qui dixerunt, &c.] 2. *Tim.* 4. a. Prædica verbum, insta opportunè. *t* Et imponunt, &c.] id est, virtutum ornamenta, quibus ipsos vestiebat Dominus. *Mat.* 5. a. paupertate, mansuetudine, luctu, iustitia, misericordia, iudicio pace, patientia. *Iob.* 37. c. Nunquid vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro?

u Et sedit super eum,] prius appositis vestimentis. *Isa. vlt.* a. secundum aliam litteram. Super quem requiescet spiritus meus nisi super humilem & quietum & contritum & trementem sermones meos? Multi autem vestimenta sua,] id est, sua corpora per abstinentiam humiliauerunt in vita sua *Apoc.* 16. c. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua ne nudus ambulet. Vel vestimenta sua sternere, est exempla bona sequentibus relinquere. 2. *Mach.* 6. f. Vitam excedendo senectute quidem dignus apparebo, adolescentibus exemplum forte relinquam. 4. *Reg.* 2. c. Elias pallium suum reliquit, id est, suæ charitatis exemplum. *Ecclesiast.* 9. b. Omni tempore vestimenta tua sint candida, id est, exempla clara & imitatione digna.

y Alij autem &c.] id est, sententias veritatis. vel exempla virtutis de libris patrum. Arbor est sacra Scriptura cuius fructus cibus animarum, & folia medicina. *Ezech.* 47. c. *Apoc. vlt.* a. Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim.

z Et qui præibant & qui sequebantur, &c.] *Numer.* 13. c. Duo portant botrum, vnus præcedit alter vero sequitur.

Moraliter.] autem Iesum venturum in Ierusalem, id est ad animam pœnitentem, præcedunt synderesis, fides, beneficia Christi: quæ clamant, Osanna, id est, salua obsecro. Sequuntur, spes, charitas, patientia, longanimitas: quæ similiter clamant Osanna. *a* In nomine Domini, &c.] scilicet filij. In nomine patris addit, quod promissum est Patri nostro Dauid, cuius regnum sit benedictum, scilicet regnum in Ecclesia in nomine patris, quod est filius. *Ioan.* 5. g. Ego veni in nomine patris mei, & non accipitis, si alius venerit in nomine suo illum accipietis. Item [In nomine Domini,] id est, in honore patris mei. *Ioan.* 8. f. Ego honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me, & ego gloriam meam non quæro. Moraliter.

Item.

Item. In nomine Domini, quod est seruus. *Isa.* 49. b. Parum est tibi, vt sis mihi seruus? *a* Regnum patris, id est, regnum futurum. *Matt.* 6. b. Adueniat regnum tuum, *Ioan.* 18. g. Regnum meum non est hinc. Regnum huius mundi non est benedictum, sed maledictum: ideo cum quæreretur à turba, vt fieret rex, fugit. *Ioan.* 6. b. Hic autem cum passurus erat non respuit rex vocari. *b* Osanna in excelsis] id est inter excelsos Angelos. In excelsis, non tantum in terra Dominus Christus salutaris fuit, sed infernalibus & cælestibus. *c* Et introiuit, &c.] *Beda.* Templum Dei in ciuitate, vita religiosa in plebe.

Moraliter. *Moraliter.* Dominus intrauit in Ierusalem per Bethaniam, & montem Oliueti. Ierusalem significat supernam ciuitatem vbi videbitur iste qui est pax. *Eph.* 2. c. Ipse est pax nostra *Gal.* 4. d. Mater nostra Ierusalem. Bethania, obedientia, hæc est via ad paradisum. 1. *Reg.* 15. e. Melior est obedientia quàm victimæ.

a regnum patris nostri Dauid: Osanna in *b* excelsis. Et *c* introiuit Ierosolymam in templum, *d* & circumspectis omnibus cùm iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et *e* alia die cum exirent à Bethania esuriit. Cumque *f* vidisset à longè ficum habentem folia, venit si quid fortè inueniret in ea. Et cùm venisset ad eam, nihil inuenit præter folia. *g* Non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: *h* Iam non amplius in æternum quisquam ex te fructum manducet. Et audiebant discipuli eius, & veniunt Ierosolymam. Et cùm *i* introisset in templum, cœpit *k* eiicere vendentes, & ementes in templo: *l* & mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas *m* euertit. Et *n* non sinebat vt quisquam transferret vas per templum, & docebat dicens eis: *o* Nonne scriptum est, quia *p* domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus? *q* Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Quo audito, principes sacerdotum, & scribæ quærebant quomodo eum perderent: *r* Timebant enim eum?

3. *Reg.* 5. d. Naaman non potuit curari donec obediens fuit Elisæo. Sed nullus in Ierusalem vadit nisi curatus. Per oleum oliuarum intelligitur misericordia & pietas.

d Et circumspectis, &c.] Dicit enim: Cùm iam vespera esset: In vespera mundi visitat nos Dominus.

e Et alia, &c.] salutem hominum æstuans ad incredulitatem Israël *Ioan.* 19. f. Sitio. *Ioan.* 4. d. Cibum habeo manducare quem vos nescitis. Et nota quod statim, vt exiit de Bethania esuriit, quia sola obedientia pascit eum.

f Cumque vidisset, &c.] Sed nunquam dubitauit Dominus vtrum ficus fructum haberet? Non, sed qui secum erant poterant dubitare, libertatem arbitrij eorum, qui per ficum significantur notauit per (fortè.) *g* Non enim erat tempus ficorum.] Quare ergo maledixit ficum? Item nonne fecit iniuriam Domino ficus? Respondeo.

Mystica fuit maledictio, nec iniuriam fecit alicui, quia re sua suo arbitrio ad aliorum vtilitatem vsus est. Ideo tamen maledixit, quia folia sine fructu inuenit. *Chrysost.* Non quia maledixit arborem, ideo fructum non dedit, sed quia non dabat fructum, ideo maledixit. Nec ideo Iudæi perdiderunt iustitiam, quia dereliquit eos Dominus, sed ideo dereliquit, quia perdiderunt iustitiam. [*Mysticè.*] Ficus est synagoga vel Ecclesia, vel claustrum, quia sicut ficus sub vna cortice multa grana continet, sic Synagoga, vel Ecclesia vel claustrum sub vno iure viuendi multos homines habet. Vnde *Psal.* 67. Qui habitare facit vnius moris in domo. Item folia ficus similitudinem manus habent, & verba Synagogæ Ecclesiæ, claustri debent de bonis operibus informari. Sed folia sine fructu sunt verba sine operibus. *Matt.* 23. a. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, qui dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt q. d. folia habent sine fructu. *Ierem.* 8. e Non est vua in vitibus, & non est ficus in ficulnea. Ficus vbi bona est, optima est, vbi mala, pessima est, sic de viris Ecclesiasticis, & maximè claustralibus. *Ierem.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? Et dixi, ficus bonas, bonas valde, & malas, malas valde, quæ comedi non possunt eo quod malæ sunt. *Mich.* 2. a. Ficus præcoquas desiderauit anima mea. Item flores ficus fructus sunt, & desideria operibus adæquantur. *Osea.* 10. a. Vitis frondosa Israël, fructus adæquatus est ei. *Cant.* 2. c. Ficus protulit grossos suos. Item ficus iuxta viam plantata nunquam maturos facit fructus, sic homo in mundo radicatus nunquam bona opera facit. *Chrys.* Sicut impossibile est arborem iuxta viam fructus vsque ad maturitatem seruare, sic difficile est hominem iuxta mundum viuentem iustitiam immaculatam vsque ad finem tenere.

h Iam non amplius, &c.] id est, intellectus iustus in tuo opere de cætero delectetur.

i Et eum, &c.] *Matt.* 21. b. narrat maledictionem ficus post eiectionem vendentium de templo. Marcus è contrario. Quare? Solut. *Exod.* 14. *Gloss.* quædam innuit quod Dominus bis eiecit, ipso die palmarum quod fuit ante maledictionem ficus, & hoc narrat *Matt.* & sequenti die post maledictionem ficus, & hoc narrat *Marcus.* *k* Cœpit eiicere, &c.] ardore spiritus concitatus. *Psal.* 68. Zelus domus tuæ comedit me. *Gloss. Beda. Isa.* scilicet quæ qui de longinquo venerant ab indigenis offerenda emebant: Si ergo hoc prohibet, quantò magis risum & vaniloquium, & huiusmodi. *Matth.* 21. b *Ioann.* 2. c

l Et mensas, &c.] qui honores vendunt & gradus emunt. Per vendentes, & ementes columbas in templo, significantur simoniaci, qui emunt, vel vendunt sacramenta, & beneficia Ecclesiastica. Per nummularios significantur clerici mercatores. Vtrique ab Ecclesia expelluntur & simoniaci, & mercatores. *Chrysost.* Qui voluerit esse mercator proiiciatur de Ecclesia dicente propheta. Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini, id est, in prælationem. *Eccl.* 2. *Timot.* 2. a. Nemo militãs Deo implicat se sæcularibus negotiis. *Zach.* *vlt.* d. Non erit mercator vltra in domo Domini. *Isa.* 43. b. Educ foras populum cæcum, & oculos habentem. G

Qui sacra vendunt, vel pro sacris pretium dant,
Hos procul expello facto de fune flagello. *Versus.*

Super *Ioan.* 4. dicitur. Illos quoque pariter Dominus intra sanctam Ecclesiam detestatur qui per sacros ordines ad eum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia vitæ præsentis exquirunt. August. Ita damnabilis negotiatio in clerico, sicut vsura in laico. *Christus.* Sicut cum cribratur triticum, tandem nihil remanet in cribro nisi puluis, & stercus, sic substantia negociatorum inter emptionem, & venditionem perit, & nihil remanet nisi peccatum. Vnde *Eccl.* 27. a. Sicut in percussura cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. *Ierem.* 26. a. Duæ species difficiles, & periculosæ mihi apparuerunt, difficile exuitur negotians à negligentia sua, &c.

m Euertit.] Hoc figuratum fuit. 1. *Machab.* 4. e. vbi legitur Elegit Iudas sacerdotes sine macula, &c. Euertit. Hoc alia vice fecerat in Pascha sequente post baptismum, quod solus Ioannes narrat.

n Et non, &c.] Vas immundum, cor immundum, clericus immundus, quod transferri non permittit Dominus, quantò magis nec manere. *Isa.* 22. g. Figam illum paxillum in loco fideli, & suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera 2. *Tim.* 2. c. In magna domo non solùm sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia, quædam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. *Thren.* 4. a. Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea.

o Nonne scriptum est.] *Isa.* 56. c.

p Quia domus, &c.] *Isa.* 51. b. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis.

q Vos autem fecistis eam, &c.] *Ierem.* 7. b. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista in qua inuocatum est nomen meum? Speluncam latronum. *Greg.* Latro est qui lucra sectatur, qui & non dantes corporaliter persequitur. Vnde *Mich.* 3. b. Si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium, id est, secum prælium faciunt, id est, excommunicant. *Hieron.* Latro est & templum Dei in latronum conuertit speluncam, qui lucra de religione sectatur, cultusque non tam causa Dei quam negociationis causa est.

r Timebant enim eum, &c.] *Rab.* Mirabile est, vt flagello vnius, & vilis tot eiicit, mensas euertit, quo nihil egit mirabilius, igneum, & sidereum aliquid radiabat ex eius oculis, & lucebat in facie maiestas diuinitatis. *Hieron.* Plerique dicunt maximum signorum, quod Lazarus suscitatus, quod cæcus ex vtero lucem accepit, & transfiguratus est, mihi inter alia signa mirabilius hoc videtur.

quoniam *a* vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. Et *b* cùm vespera esset facta egrediebatur de ciuitate. Et cum *c* mane transirent viderunt ficum aridam factam à radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei. Rabbi, *d* ecce ficus cui maledixisti aruit. Et respondens Iesus ait illis. *e* Habete fidem Dei. *f* Amen dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti tollere & mittere in *g* mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunque dixerit, fiat, *h* fiet ei. Propterea dico vobis, *i* omnia quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis & *k* venient vobis: Et cum *l* stabitis ad orandum, *m* dimittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & *n* pater vester, qui in cælis est dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata vestra. Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cùm ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & scribæ & seniores, & dicunt illi: In *o* qua potestate

a Quoniam vniuersa, &c.] quia docebat vera & vtilia, non solum verbo sed & facto. *Matt.* 7. d. Erat autem docens eos, sicut potestatem habens, non sicut Scribæ, & Pharisæi.
b Et cum vespera, &c.] Primo fit vespera, id est, peccatum in ciuitate, id est, in anima. & sic egreditur Sol ortus, & fit nox obscura in media die. Vnde *Amos* 8. c. Occidet Sol in Meridie & obtenebrescere faciam terram in die luminis. *Isa.*
Matth. 21. b. 59. b. Impegimus in Meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Sol materialis occidens facit vesperam, sed vespera spiritualis primo facta facit occidere solem spiritualem, quia nisi peccatum Christum expelleret, nunquam ab anima caderet. Et hoc est quod dicitur. *Osea* 11. d. Deus ego, & non homo, in medio tui sanctus & non ingrediar ciuitatem.
c Et cum &c. Arefacta est ficus, quia synagoga à primis patribus suis cœpit arescere. Cain radix arida, & sic de aliis. Item [A radicibus] arefacta est, quia totaliter exiccata est ab humore gratiæ. Non enim pars modo viuit, modo arida est, sed tota arida marcescit in infidelitate. Item, A radicibus, arida est quia irreparabiliter exiccata est. Item, A radicibus, arida est facta, quia non in conspectu hominum qui exterius vident, sed in conspectu Dei qui interius videt exiccata est. Perdidit enim gratiam Dei, & gratiam hominum: & etiam terram suam. Radices Ecclesiæ sunt Prælati & doctores, à quibus debet procedere humor fidei, morum & intelligentiæ ad ramos, per quos debet totum corpus Ecclesiæ viuificari, & in terram viuentium radicari: Sed heu ficus arefacta est à radicibus, & à radicibus ascendit vsque ad ramos: *Ierem.* 23. c. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. *Dan.* 13. a. Iniquitas egressa est à Babylone à senioribus iudicibus qui videbantur regere populum. *Osea* 9. d. Percussus est Ephraim, radix eorum exiccata est, nequaquam fructum facient. *Psal.* 51. Euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. *Sap.* 4. a. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. *Chrys.* Cor & stomachus Ecclesiæ sunt sacerdotes, qui si peccauerint, totus populus conuertitur ad peccandum. Vnusquisque enim Christianus pro suo peccato reddet rationem, sacerdotes autem non tantum pro suis sed pro omnium subditorum peccatis. Quemadmodum videns arborem pallentibus foliis marcidam, intelligis quod aliquam causam habet circa radicem, ita cum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognoscis quod eius sacerdotium non est sanum. *Osea* 4. b. Et erit sicut populus, sic sacerdos.
d Ecce ficus, &c.] *Chrysost.* Sermo eius quasi flamma descendit ad radicem eius. *Psalm.* 101. Defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea, sicut cremium aruerunt. [Aruit] *Gloss.* Hoc fuit factum, quando dixerunt Apostoli: Digne transferimur ad gentes, quia vos indignos iudicatis *Actor.* 13. g.
e Habete fidem Dei] q. d. miramini quia ficus maledicta aruit, sed dico vobis si fidem habueritis maiora facietis. *Ioan.* 14. b. Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.
f Amen dico vobis, &c] De hoc opponunt nobis Hæretici, quod non habemus fidem, quia non facimus miracula: Constat enim quod verbum Domini verum est. Sed idem replicatur in eos, quia nec ipsi faciunt miracula.
al. † neocæ- triz. Præterea ipsi mentiuntur, quia legitur quod *Greg.* † Nec reponit Episcopus volens ædificare Ecclesiam, sed spatium habens angustum, quia ex vna parte mons, & ex alia parte arctabat mare, venit nocte ad locum, admonuit Dominum illius promissionis, & flexis genibus orauit ad Dominum, & mane inuentus est mons tantum spatium reliquisse, quantum necessarium erat. Præterea Dominus loquitur hic secundum statum primitiuæ Ecclesiæ, in quo fides sanctorum indigebat miraculis propter infidelium conuersionem, modò autem non indiget, quia multi sunt conuersi. Et fortè si modò prædicarent credentes Sarracenis, credo quod facerent miracula, quia signa data sunt infidelibus non fidelibus. vt dicitur 1. *Cor.* 14. d. [*Mystice*] autem per montem significatur diabolus. Vnde *Hieron.* Mystice.
Nos montem intelligimus diabolum, qui de anima hominis possessa, ab Apostolis & eorum similibus transferri potest in mare, i. in loca amara. *Psal.* 45 Non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. Matt. 21. c. Ioan. 14. b.
Dicitur autem diabolus mons propter sex rationes, vt dicit *Chr.* Primò propter altitudinē superbiæ. Vndè *Isa.* 14 d. dicit: Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium & similis ero Altissimo. Secundò propter immobilitatem malitiæ, quia obstinatus est in malo. Vnde *Iob* 41. c. Cor eius indurabitur quasi lapis, & stringetur quasi malleatoris incus. Tertiò, propter asperitatem & inæqualitatem: quia nulla planities est in eo ad quietem *Ierem.* 6 ff. Crudelis est & non miserebitur. Quartò, quia arbores infructuosas producit, i. superbos qui crescunt in hoc monte. *Isa.* 2. c. Dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem, & humiliabitur, & super omnes cedros Libani sublimes, & erectas, & super omnes quercus Basan. Quintò, propter præcipitij impellentiam. *Matth.* 8. d. Dæmones rogabant eum dicentes, si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos, & ecce magno impetu abiit grex per præceps in mare. *Isa* 9. c. Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati. Sextò, propter foueas sæuarum bestiarum, quæ ibi habitant, *Isa.* 34. d. Ibi habuit foueas Ericius, ibi congregati sunt milui alter ad alterum.
g In mare.] *Psal.* 76. In mari via tua.
h Fiet ei] *infra vlt.* d. Signa eos qui crediderint hæc sequentur, in nomine meo dæmonia eiicient.
i Omnia quæcunque. &c.] *Iac.* 1. a. Si quis vestrûm. *Matth.* 7. a. Omnis qui petit accipit.
k Et venient vobis] Propter hoc dicit *Eccles.* 18. c. Ne impediaris orare semper, & ne verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces domini manet in æternum.
l Et cum, &c.] recti corde, stabiles fide. 1. *Cor.* 15. g. Stabiles estote & immobiles.
m Dimittite si quid habetis, &c.] Hæc est præparatio orationis, dimittere iniurias sibi factas. *Matth.* 5. d. Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris: &c. *Eccles.* 28. a. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur Homo homini. &c.
n Vt & pater vester, &c.] *Malach.* 2. b. Nunquid non pater vnum omnium nostrûm?

Deus pater est { Omnium per creationem generaliter. / Iustorum per adoptionem specialiter. / Christi per generationem singulariter.

Dicendo pater, roborat fidem, dicendo, vester dilatat charitatem, dicendo, qui in cælis est, eleuat spem. Per pater significatur spes obtinendi petitum. *Isa.* 49. d. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum. &c. Item cautela à peccato. vt si non ei degeneres *Isa.* 51. a. Attendite ad petram vnde excisi estis. Item amor. *Malach.* 1. b. Si ego pater vbi amor meus? Per vester, inuitat nos ad humilitatem. *Malach.* 2. b. Nunquid non Deus vnus creauit nos, quare ergo despicit, &c. Item ad mutuam charitatem. *Genes.* 13. b. Ne quæso sit iurgium inter me & te, &c. Item ad mutuum honorem. *Rom.* 12. c. Honore inuicem præuenientes. Item ad mutuum auxilium. *Prouerb.* 18. d. Frater qui iuuatur à fratre quasi ciuitas firma.
o In qua potestate,] quasi in Beelzebub eiicis dæmonia. *Chrysost.* Omnis homo secundum se æstimat alterum, nec potest minus sentire de alio quam sentit de seipso. Fornicarius neminem æstimat castum, castus de fornicario non de facili suspicatur, superbus neminem putat humilem, humilis neminem superbum, sic qui non est ex Deo

a non est ex Deo sacerdos, nullius sacerdotium putat esse ex Deo. a Hæc facis] *Gloss.* De Dei dubitant potestate, & volunt subintelligi diaboli esse, quod facit. *Ioan.* 2. d. Quod signum ostendis nobis, quia hoc facis? c Et quis dedit tibi, &c.] *Gloss.* Apertè Dei filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. *Chrys.* q. d. de sacerdotis familia non es, senatus non concessit tibi, Cæsar non donauit tibi. Si autem credidissent, quod omnis potestas à Deo est, nunquam interrogassent, quis dedit tibi hanc potestatem.

c Interrogabo vos] Poterat aperta responsione calumniam tentatorum confutare, sed prudenter interrogat, vt vel silentio suo, vel sententia condemnentur. d Vnum verbum] *Amb.* Noluit Dominus secretum suum iudicium reuelare. Vnde *Is.* 34 c. Secretum meũ mihi. Sed eos arguit peruersè respondendo. *Prou.* 26. a. Responde stulto iuxta stultitiam suam ne sibi sapiens videatur.

e Timemus] vel, timebant. Iesu, vel, ei, nescimus. *Gl.* Duabus de causis scientia veritatis occultatur quærantibus cùm aut is, qui quærit minus intelligit, id est minus capax est, aut odio, aut contemptu veritatis indignus est cui debeat aperiri. Propter alterum dicitur. Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo. *Ioan.* 16. c. Propter alterum dicitur. Nolite sanctum dare canibus. *Matt.* 7. a. f Neque ego] *Hiero.* Hic cum peruerso peruertitur Deus. *Eccl.* 16. a. Responde stulto iuxta iustitiam suam, ne sibi sapiens videatur.

hæc a facis, b & quis dedit tibi hanc potestatem vt ista facias? Iesus autem respondens, ait illis. c Interrogabo vos, & ego vnum d verbum, & respondete mihi, & dicam vobis in qua potestate hæc faciam: Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. At illi cogitabant secum, dicentes. Si dixerimus de cælo, dicet nobis. Quare ergo non credidistis ei? Si dixerimus ex hominibus, † e timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia verè Propheta esset. Et respondentes dicunt † Iesu: Nescimus. Et respondens Iesus ait illis: f Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

al. † timebant

al. † ei.

EXPOSITIO CAP. XII.

ET cœpit illis.] In *cap. præced.* narrauit Euangelista qualiter appropinquante tempore passionis, appropinquauit Dominus loco passionis. In hoc cap. agit de malitia Iudæorum in Christi passione consummata, quam passionem ipsemet Christi prædicit eis, ne ignarus ad passionem accedere videretur, loquens parabolica istis, quia iustum erat, vt obscurè eis loqueretur, quia veritati manifeste obuiabant. Diuiditur autem hoc cap. in septem partes. In prima parte arguit Iudæos, maximè Scribas & Pharisæos de morte sua, & suorum sub metaphora cultoria vineæ, qui seruos patrisfamilias, & tandem, & ipsum filium occiderunt. In secunda agit de dolo, & fastu Pharisæorum, qui missi erant cum Herodianis, vt Iesum caperent in sermone, ibi [Et mittunt ad eum.] In tertia parte agit de subdola quæstione Sadducæorum quam volebant ostendere resurrectionem mortuorum non fore, ibi [Et venerunt.] In quarta parte agit de alia quæstione, quam fecit vnus de scribis Domino qui audiuit illum bene respondisse aliis Pharisæis & Sadducæis, ibi [Et accessit vnus] In quinta palam se dominum ostendit Dominus, vt inexcusabiles sint Iudæi, ibi [Et respondens Iesus] In sexta docet turbam, & discipulos cauere a scribis, & Pharisæis, ibi [Et multa turba.] In septima agit de commendatione viduæ, quæ duo minuta posuit in Gazophylacium, & plus omnibus teste Domino dicitur posuisse, ibi [Et sedens.] Agitur autem de hoc *Matt.* 21. d. *Luc.* 20 b. g Et cœpit illis, &c.] vel parabolicè loqui. *Greg.* Qui non apertè volebant respondere, in parabolis capiuntur. h Vineam,] id est, Synagogam, vel certè Ecclesiam. De qua *Is.* 5. a. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei, & sepiuit illam, & lapides elegit ex ea, & plãtauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, torcular extruxit in ea & expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruscas. *Ier.* 2. Ego te plantaui vineã electam, omne semen verum, quomodo conuersa es mihi in prauũ vinea aliena. i Pastinauit,] i. plantauit. Vel secundũ alios. Pastinauit, i. pastum dedit. Tunc enim pastinatur propriè vinea, cũ foditur circa vites, & stercora apponuntur, sic pastinauit Deus pater vineã suam, i. Ecclesiã. quia primò fodit eã fossorio prædicationis, deinde stercora multa apposuit. i. multas diuitias temporales contulit. Vineam, i. domum Israel. *Is.* 5. b. Vinea domini Sabaoth, domus Israel est. k Homo.] *Chrys.* Nemo æstimet Christum habuisse humanam naturam tantùm, quia dictus est homo. Nam, & pater dictus est homo, vt sic liberaretur filius ab hæreticorum blasphemiis. l Et circundedit sepem.] Sepes, quæ fit ex spinis est congeries tribulationum, quibus sepitur Ecclesia, ne superbia extollatur, & humilis custodiatur. *Eccles.* 10. b. Qui dissipat sepem mordebit eum coluber, i. diabolus. m Et fodit lacum] i. legem, Lex dicitur lacus siue torcular, quia torquebat transgressores. *Heb.* 10. e. Irritam faciens legem Moysi &c. Vel propter multitudinem & duritiam præceptorum, quibus Iudæi premebantur, sicut vuæ in torculari, dans liberum arbitrium operandi non inuersione loci, quia vbique Deus, & omnia complet. *Sap.* 1. b. Lacus, siue torcular est crux, siue tribulatio. *Is.* 63. a. Torcular calcaui solus. Turris, prælatio quæ debet esse munimentum Ecclesiæ. *Mich.* 4. c. Et tu turris nebulosa filia Sion vsque ad te veniet.

CAP. XII.

ET cœpit illis in g parabolis loqui. h Vineam i pastinauit k homo, & l circumdedit sepem & m fodit lacum, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregrè profectus est. Et misit n ad agricolas in tẽpore seruum, vt o ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum ceciderunt p & dimiserũt vacuum. Et iterum misit ad illos alium seruũ, & illũ in capite vulnerauerunt, & contumeliis affecerunt. Et rursum aliũ misit, & illum occiderunt, & plures alios quosdã cædentes q alios verò occidentes. r Adhuc ergo vnũ habens filiũ charissimũ, & illum misit ad eos nouissimũ, dicens, quia † verebuntur

al. † reuerebuntur.

n Et misit ad agricolas in tempore seruum] id est prophetas, Moysen, & Aaron.

o Vt ab agricolis, &c.] Agricolæ sunt prælati, qui agrum Ecclesiæ debent exc[illegible] & à spinis, & tribulis peccatorum mundare, & bonis [illegible] omnibus seminare. Vnde *Aug.* in *libro contra quinque hæres.* [illegible] bi estis [illegible] agricolæ, quid agitis, quare vacatis, videtis quo[illegible] [illegible] ena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum surgit spinas incendite, tribulos eradicate, fœnum secate, semina bona spargite. Sed quibus hoc dico? O vbi estis fontes lacrymarum? Quibus agricolis loquar? Alij sunt mortui, alij sunt fugati, terra [illegible] data est [illegible] manus impij. *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerunt superficiem eius spinæ.

p Qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum.] Per istum seruum, & secundum, & tertium, significatur bona cogitatio, bonum propositum, sanctum desiderium, quod dominus sæpe immittit, & bonis, & malis, & pluit super iustos, & iniustos. Sed isti serui occiduntur, cum per contraria suffocantur, vel contumeliis afficiuntur, cum dæmonum suggestionibus, vel detractionum obiurgationibus retardantur. Vel sicut dicit *Beda* tres serui sunt, lex, psalmodia, prophetia, quæ ad bonum admonent quasi contumeliis afficiuntur. Vel cæsi eiiciuntur. cum sermo auditus vel contemnitur, vel vituperatur. Filius autem, qui vltimo mittitur, & occiditur, est gratia, quæ à Deo mittitur, & occiditur, cum peccatum admittitur. *Ierem.* 11. d Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium.

q Alios verò occidentes. *Heb.* 11. g. Alij ludibria, & verbera experti insuper, & vincula, & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, &c.

r Adhuc ergo vnum habens filium charissimum] id est, Christum. *Gl.* Probat Iudæorum principes non per ignorantiam Christum crucifixisse, qui intellexerunt eum esse, de quo dicitur. Postula à me. & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c. Sed contra. *Act.* 3 c. Nunc scio fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Item. 1. *Cor.* b. Si cognouissent nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sol. Ibi innuit Gloss. quod maiores bene sciebant, quòd ipse erat Messias in lege promissus, non tamen credebant, quod esset Deus, vel Dei filius naturalis, minores autem nesciebant quòd esset Messias. Fortè, *Matth.* 21. d. & *Luc.* 20. b. habent forsitam. Marcus non habet, fortè nec forsitan.

Quia verebuntur, & cæt] *Gloss.* Interrogemus Arrium & Eunomium,

Euangelium secundùm Marcum,

b & Eunomium, qui dicebant Christum puram creaturam Pater dicitur ignorare, & sententiam temperat cum dicit. Fortè, & quantum in nobis est, id est, quantum ad ea, quæ videntur nobis secundùm illorum sententiam, dicitur esse mentitus, quicquid pro parte responderint, hoc intelligant pro filio, qui se dicit ignorare consummationis diem.

buntur filium meum. a Coloni autem dixerunt adinuicem: Hic est hæres: b venite occidamus eum, c & nostra erit hæreditas. Et d apprehendentes eum occiderunt, & eiecerunt e extra vineam: f Quid ergo faciet Dominus vineæ? g Veniet, & perdet colonos, & dabit vineā aliis. Nec scripturam hanc legistis: h Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: à Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbam. Cognouerunt enim quoniam i ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt. Et mittunt k ad eum quosdam ex Pharisæis, & l Herodianis, vt m eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: n Magister scimus quia verax es, o & non curas quemquam. p Nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate q viam Dei doces. Licet r dari † tributum Cæsari, an non dabimus? Qui sciens versutiam illorū, ait illis: Quid me tentatis?

a Coloni autem, &c.]

Matt. 21. d. i. Iudæi maiores, qui verè sciebant quod Messias erat promissus in lege *Ioan. 7.* d. Et me scitis, & vnde sim scitis. b Venite occidamus eum.] *Gen. 37.* d. Ecce somniator venit, venite occidamus eū. *Sap. 2.* c Circumueniamus virum iustū, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris. c Et nostra erit hæreditas] *Psal. 126.* Ecce hæreditas Domini merces fructus ventris. d Et apprehendentes, &c.] *Gl.* Nota pertinaciam eorum, qui nec crucifixo, nec resuscitato Domino ad prædicationem Apostolorum credere voluerunt, sed quasi vile cadauer proiecerunt, quia quantum in se erat, à suis finibus excludentes gentibus suscipiendum dederunt. e Extra vineam] ad literam, extra Ierusalem. *Heb. 13.* b Propter quod & Iesus, vt sanctificaret populum per suum sanguinem extra portam passus est. Exeamus igitur extra castra improperium eius portantes. In figuram huius statuit Moyses extra sub dio altare holocaustorum, vbi sanguis animalium fundebatur, vt dicitur *Exod. vlt.* c. f Quid ergo faciet, &c.] *Hieron.* Non ignorans quærit, sed vt ex responsione sua eos condemnet. g Veniet, & perdet, &c.] *Mat. 21.* d habetur, quod ipsi scribæ quibus Dominus loquebatur, dixerunt hoc. Malos malè perdet, & vineam suam locabit aliis. *Luc. 20.* c. dicitur quod scribæ hoc audito dixerunt. Absit. *Aug.* de concordia Euangelistarum. Hoc dixit Dominus primò. & quidam audientes hoc dictum, contra se dixerunt, Absit. vt dicit *Luc.* Alij non intelligentes dixerunt, Malos malè perdet, vt dicit *Matt.* *Chrys.* aliter soluit. Dicit enim quod ore responderunt absit, sicut dicit *Luc.* sed in corde habebant, quod ita fieret, sicut dicit *Matth.* Lapidem, &c.] Hoc dicit prophericè. Non enim ædificauit templum, neque tempore suo fuit ædificatum, sed cùm ædificaretur à Salomone, fuit allatus lapis magnus à loco vbi lapides ponebantur, nec inuentus est ei locus in toto ædificio & ideo quasi reprobatus ab ædificantibus dicitur. Sed tandem in summo inuentus est locus idoneus inter duos parietes, & ideo angularis dicitur, ita per illum lapidem significatur Christus, duos populos, & duo testamenta, quasi duos parietes in se coniungens, sicut dicitur *Eph. 2.* c. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Et rectè per istum lapidem in summo positum significatur Christus. Cum enim in ædificio corporali fundamentum sit in imo, & ideo talis ædificatio semper ascendat ad summum. De hoc lapide dicitur *Iob. 38.* a. Quis demisit lapidem angularem, probatum, pretiosum in fundamento fundatum. *Isa. 8.* c. Et erit in sanctificationem in lapidem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel.

Psalm. 117. Matt. 21. d. Luc. 20. c.

Matt. 21. d. Luc. 19. g.

Isa. 28. d. 1. Pet. b.

i Quoniam ad eos,] i. propter eos.

k Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisæis.] Per Pharisæos, & Herodianos, qui mittuntur ad seducendum Iesum, significantur duo genera tentationum, siue cogitationum, quas diabolus sæpe immittit, vt capiat Iesum, id est, salutem auferat. Pharisæi interpretantur diuisi, & significant tentationes, siue cogitationes singularitatis, quas sæpe immittit diabolus, vt homo à communitate se separet, vel plus, vel minus aliis faciendo. Vtrobique singularitas, & vtrobique periculum. *Exod. 9.* g. Linum, & hordeum læsa sunt eo, quòd hordeum esset virens, & linum folliculos germinaret, triticum autem, & far non sunt læsa, quia serotina erant. *Deut. 25.* d. Memento, quæ fecerit tibi Amalech in via, quando egrediebaris de Ægypto. quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant occiderit. 1. *Reg. 17.* a. dicit Goliath. Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen. Herodiani, gloriantes in pellibus, scil. motus inanis gloriæ, qui de pelle macerata insurgunt, vel de habitu vili, qui & Iesu, id est, saluti insidiantur. *Isa. 50.* d. Omnes quasi vestimentum conterentur, & tinea comedet eos, id est, inanis gloria de vestimentis nascens. *Eccles. 42.* c. De vestimentis procedit tinea. *Act. 18.* Cum congregasset Paulus sarmentorum multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera à calore cùm processisset, adhæsit manui eius.

l Et Herodianis.] Secundùm *Iosephum* Herodiani dicuntur ducenti milites quos Cleopatra Regina Ægypti dedit Herodi, quorum aliqui fortè erant Ierusalem cum Herode qui venerat tunc in Ierusalem, vt purificaretur, & purificatus interesset solennitati Paschæ, quæ instabat. Quos Pharisæi cùm suis ad Dominum miserunt quærentes an Iudæi deberent reddere tributū Cæsari, quod si negaret caperetur ab Herodianis, si concederet, legi contrarius esset. *Beda & Hieron.* Herodianos vocant omnes milites Herodis, qui cum eo erant. Tamen *Hiero.* Alibi dicit. Herodianos vocant illos Iudæos qui dicebant, quod tributa erant Cæsari tribuenda,

B

Matt. 22. b. Luc. 20. g.

al. † censum.

m Vt eum caperent in verbo.] Stulti sunt qui volunt capere verbum in verbo. *Prou. 1.* b. Frustra iacitur rete, &c. Verbo, vbi de facili capitur homo. *Iac. 3.* a. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.

n Magister scimus, &c.] *Chrys.* Hæc est prima hypocritarum potentia, simulata laudatio. Qui tantum non potest viribus subiugare, mollibus manibus fricat caput eius, vt per blandimenta comprehendat. Et completur prophetia Iacob de Leui, de quo erant exituri Sacerdotes. *Gen. 49.* a. In ira sua occiderunt hominem, & in furore suo subneruauerunt taurum. *Psalm. 54.* Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula *Prou. 27.* a. Qui benedicit voce grandi proximo suo de nocte consurgens, maledicenti similis erit.

o Et non curas quemquam,] imò de omnibus curat. *Sap. 6.* b. Cui cura est de omnibus. Sed ipsi volunt dicere non accipis personam hominis

p Nec enim vides in faciem hominum,] id est, non secundùm faciem exteriorem iudicas, sed secundum veritatem. Nec enim nobilitas generis, nec diuitiæ, &c. 1. *Reg. 16.* b. Non respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ eius, quoniam, &c. q Viam Dei doces.

Via { Virtutes. *Prou. 3.* c. Viæ eius, &c.
Mandata. *Ps. 118.* Viam mandatorum &c.
Pœnitentia. *Isa. 30.* e. Hæc est via, ambulate in ea.

Primam docuit *Matth. 5.* a. Aperiens Iesus os suum docebat.

Secundam *Mat. 19.* c. Serua mandata. Tertiam *Mat. 4.* a. Iesus cœpit prædicare & dicere. Pœnitentiam agite.

r Licet dari tribut. &c.] Cæsar interpretatur possessor principatus, vel possidens principes. Iuxta primam interpretationem significat diabolum, qui principatum, quasi Deus voluit possidere. *Is. 14.* d. Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo. Iuxta secundam, significat mundum, vel mundi gloriam, quæ omnes fere principes hodie possidet, quasi seruos. *Hab. 1.* c. Ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. Huic triplici Cæsari multi soluunt tributum. *Moralit.*

Primò de feudo superbiæ quod tenent ab eo, reddunt triplex tributum, arrogantiam, iactantiam, indignationem.

Secundò, de feudo auaritiæ, quod tenent ab eo, reddunt triplex tributum, proditionem, inquietudinem, impietatem. Tertiò, de feudo luxuriæ, & gulæ, quod tenent ab eo reddunt quadruplex tributum, ineptiam, lætitiam, scurrilitatem, inconstantiam, præcipitationem. *Thren. 1.* a. Princeps prouinciarum facta est sub tributo. Sed ab hoc tributo liberauit nos Dominus. A primo per exemplum humilitatis, à secundo per effectum charitatis, à tertio per munditiam castitatis. A primo nascendo humiliter, à secundo prædicando viriliter, à tertio prædicando viriliter: 2. *Regum. 8.* a. Tulit Dauid frænum tributi de

A manu

a Afferte mihi denarium, vt videam. At illi attulerunt ei. Et ait illis: Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei? Cæsaris. Respondens autem Iesus dixit illis. *c* Reddite igitur quæ sunt Cæsaris Cæsari, *d* & quæ sunt Dei Deo. Et mirabantur super eo. Et *e* venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse, & interrogabant eum dicentes: Magister, Moyses nobis scripsit, vt si cuius frater mortuus fuerit & dimiserit vxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater eius vxorem ipsius & resuscitet semen fratri suo. *h* Septem ergo fratres erant & primus accepit vxorem, & mortuus est non relicto semine. Et secundus accepit eam, & mortuus est, & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam similiter septem, & non reliquerunt semen. Nouissima omnium defuncta est & mulier. In resurrectione ergo cùm resurrexerint, cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam † vxorem. Et respondens Iesus, ait illis. *i* Nonne ideo erratis, non *k* scientes Scripturas, neque virtutem Dei? *l* Cùm enim à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur sed *m* sunt *n* sicut Angeli Dei in cælis. De mortuis autem, quod resurgant, non legistis in libro Moysi super rubum, quomodo dixerit illi Deus inquiens. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viuorum. Vos ergo multum erratis. Et *o* accessit vnus

al. † non habet vxorem.

Exod. 3. h. Matt. 22. c.

A manu Philistijm. *Is.* 14.c. Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum, contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos. Licet, &c.] *Gloss.* Blanda & fraudulenta interrogatio ad hoc prouocat respondentem, vt magis Deum, quam Cæsarem timeat, vt dicat non debere tributa solui, vt audientes Herodiani, vel Romani seditionis contra Romanos auctorem teneant.

a Afferte mihi, &c. In denario sunt quatuor, scilicet, veritas materiæ, grauitas ponderis, imago regis, litera circumscriptionis. Sic in anima sunt quatuor. Materia, pondus, imago, superscriptio. Materia animæ est nihilum, sicut dicit *Aug. in lib. confess.* Pondus est affectio mentis. Imago bona naturalia. Superscriptio bona gratuita. Ex primo habet anima humilitatem. Ex secundo mutabilitatem B *Ber.* Timent, quæ non oportet, amant quæ non decet, dolent vanè, gaudentque vanius. Ex tertio habet operandi potestatem Ex quarto proficiendi facultatem Et sicut denarius licet habeat tria prima, sine quarto tamen non cognoscitur. similiter & anima si non habeat quartum, in die iudicij non cognoscetur, sed dicetur. Cuius est imago hæc, & superscriptio. Si superbus es vel auarus, vel luxuriosus, necesse habes respondere. Cæsaris, sicut dictum est, & statim datur sententia irreuocabilis. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.

Matth. 22. c. Luc. 20. d. Rom. 13. b. Matth. 22. c. Ioan. 20. a. Deut. 25.

b Cuius est imago hæc, &c.] *Gl.* Qui putant interrogationem saluatoris ignorantiam esse, non dispensationem ex hoc quod dixit. Quid me tentatis, discant quod potuit scire cuius imago esset, sed interrogat ad quæstionem illorum competenter respondeat.

c Reddite igitur, &c.] Hoc ipse fecit pro se, & pro Petro soluendo tributa.

d Et quæ sunt Dei Deo] *Roman. cap.* 13.b. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, &c.

e Et venerunt, &c.] Pharisæi, & Sadducæi significant duo genera hominum Ecclesiæ, scilicet apertos, & occultos. Quidam enim apertè impugnant Ecclesiam, vt hæretici qui sunt extra Ecclesiam. Alij sunt occulti, vt falsi Christiani qui sunt intrà Ecclesiam. Illi fidem, isti mores Ecclesiæ auferre nituntur. Isti sunt domestici, & ideo magis nociui. sicut dicit *Gl.* 2. *Cor.* 7. Nulla pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus *Mich.* 7.b. Inimici hominis domestici eius. *Ierem.* 9.b. Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in fratre suo non habeat fiduciam. Pharisæi interpretantur diuisi, & significant hæreticos ab Ecclesia diuisos Sadducæi interpretantur iusti, & significant falsos Christianos, qui se simulant iustos. De his dicitur *Deut* 32.d Foris vastabit gladius, & intus pauor. *Ier.* 14.d. Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio, si introiero ciuitatem, ecce attenuati fame. *Ezech.* 7 d. Gladius foris, pestis & fames intrinsecùs 2.*Cor.* 7.b. Foris pugnæ, intus timores. *Thren.* 1.g. Foris interficit gladius & domi mors similis est. Et venerunt. *Gloss.* Duæ hæreses erant in Iudæis, Pharisæorum & Sadducæorum. Pharisæi traditionum, & obseruationum quas illi vocant deuterosis iustitiam præferebant. *Rom.* 10.a Vnde & diuisi vocantur à populo. Sadducæi autem, id est, iusti, corporis & animæ resurrectionem negant. 23 b.

f Qui dicunt, &c.] Pharisæi credebant resurrectionem, tamen errabant circa ipsam, quia putabant post resurrectionem se habituros vxores & liberos, & vineas & agros, & Ierusalem auream de cælo venturam, & mille annis duraturam & post illos mille annos dicunt se in cælum transferendos. Et hinc habuit ortum quæstio Sadducæorum, cui quæstioni Pharisæi nesciebant respondere.

g Magister, &c. [*Deut.* 25.b. Quando habitauerint fratres simul & vnus ex illis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti nō nubat alteri, sed accipiat eā frater eius Frater omnium nostrûm est Christus. Vnde *Cant.* vlt. a. Quis mihi det fratrem meum sugentē vbera matris meæ. Vxor eius Ecclesia. *Cant.* 4.c. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea, sponsa mea. Hic frater mortuus fuit & reliquit vxorem sine liberis, & ideo qui frater est. tenetur ei ex ea filios suscitare alioquin frater non est. *Os.* 1. a. Vade, sume tibi vxorem fornicationū, & fac tibi filios fornicationis. *Gen.* 38. Fornicata est Thamar, quia frater sui defuncti non volebat intrare ad ipsam.

Mystice.

h Septem ergo fratres erant. Septem fratres sunt septem dona Spiritus sancti. Vxor est anima sterilis infœcunda, quæ amisso Spiritu septiformi quasi septem viris suis mortuis, moritur, & ipsa morte spirituali, quia hoc ipso separatur à viro. Vxor est Ecclesia sicut dictum est. Septem fratres sunt vniuersitas prælatorum qui quasi nullos filios relinquunt Domino morientes, & ideo moritur paulatim & ipsa Ecclesia. Necesse est enim citò deficere, ex quo nulli filij ex Domino generantur. Spadones vt videtur, sunt omnes filij Ecclesiæ, & ideo corrumpere possunt, sed generare non possunt. Sicut dicitur *Ecc.* 20.a. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam. *Deut.* 23 a. Non intrabit Eunuchus attritis, vel amputatis testiculis, & abscisso veretro Ecclesiam Domini. Sunt autem aliqui, qui generare possunt, sed fundunt semen suum in terram, quia totam scientiam suam terrenis applicant. *Gen.* 38 b. Dixit Iudas ad Onam filium suum: Ingredere ad vxorem fratris tui & sociare illi, vt suscites semen fratri tuo. Ille sciens non sibi nasci filios introiens ad vxorem fratris sui fundebat semen in terram, ne liberi nomine fratris nascerentur.

Matth. d. Moraliter.

i Nonne ideo erratis.] *Chrys.* Primò arguit stultitiam eorum quia non legabant. Secundò ignorantiam, quia nō cognoscebant Deum, quia ex diligentia lectionum nascitur scientia, ignorantia autem, negligentiæ est filia.

k Non scientes Scripturas neque virtutem Dei. *Ioan.* 5.f. Scrutamini Scripturas in quibus vos putatis vitam habere, ipsæ enim loquuntur de me. *l* Cum enim, &c. *Gloss* Græco idiomati latina consuetudo non respondet Nubere enim propriè mulieres dicuntur, & viri ducere. Sed nos simpliciter dictum intelligamus: neque nubent viri, neque nubentur mulieres. *m* Sed sunt sicut Angeli, &c.] *Gl.* Nemo ibi moritur, nemo nascitur; nec infans, nec senex, ibi. *Chr.* In hoc sæculo quia morimur, ideo nascimur, & quia nascimur, vxores ducimus, vt qui moriendo minuitur. &c. Tolle moriendi necessitatem, & nascendi vtilitatē, & ducēdi causa sublata est. *n* Sicut Angeli,] id est, incorruptibiles & ingenerabiles. *Ierem.* Sine labe corruptionis visione Dei fruuntur. *Rac.* Spiritualis nobis promittitur conuersatio. Sunt enim Angeli in cælis, qui gloria resurrectionis innouati, absque vllo mortis metu, absque vlla labe corruptionis, absque vllo terreni status actu perpetua Dei visione fruuntur, ad quam necesse est Angelicæ dignitatis æqualitatem quisquis ascendere desiderat, minimis fratribus piè agendo condescendat. Angeli sunt alati, in quo notatur velocitas obedientiæ. *Heb.* 1.c. Omnes Angeli Dei

Item sunt ingenerabiles, in quo munditia vitæ. *Isai.* 52. d. Mundamini Item semper vident faciem Dei, in quo rectitudo intentionis. *Mat* 18 b. Angeli eorum, *Psalm.* 103. Qui facit Angelos, &c. *o* Et accessit vnus. &c.] Confu-

A tatis Sadducæis in sua ficta fallaci quæstione, & prius Pharisæis in denarij ostensione, iterum conuenerunt Pharisæi ad tentandum Dominũ, maleuolentia, & liuore incitati, vnus pro omnibus loquens, vt dicitur *Mat.* 22.d. Tamen ex responsione Domini videtur, quod non tentando sed discere volendo quæsierit, & potuit esse, vt qui tentans aduenit responso Domini sit correctus. Vel tentatio illa non fuit mala, quia non animo decipiendi, sed animo addiscendi quæsiuit. Fuit autem occasio dubitationis suæ, quia præcepta aliter ordinantur in prima traditione. *Exod.* 20. & *Leu.* 19. aliter in recapitulatione. *Deut.* 6.

Deuter. 6 c. *Matth.* 22. b. *Luc.* 10. e.

a Qui audierat illos.] Sadducæos, vel Pharisæos. b Interrogauit Iesum] Commendabilis est ista, quando in duobus, prudentia, quia in bono magistro fit. In materiæ vtilitate, quia de mandato legis fit. *Ag.* 2. b. Interroga Sacerdotes legẽ *Malac.* 2. b. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirunt.

Luc. 19. c. *al.* † tanquam.

de Scribis, qui a audierat illos conquirentes, & videns quoniam bene illis responderit, b interrogauit †Iesum, quod c esset primum omnium mandatum. Iesus autẽ respondit ei, quia primũ omnium mandatum est. d Audi Israel, Dominus tuus Deus vnus est. Et e diliges Dominum Deum tuum f ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota g virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundũ h autem simile est illi. i Diliges proximum tuum †sicut teipsum. Maius horum aliud mandatũ non est. Et k ait illi Scriba: Bene magister in veritate dixisti, quia vnus Deus est

al. † cum

c Quod esset primum omnium mandatum] cum in diuersis libris diuersè ordinentur.

Primum dignitate, primum ratione, quia in prima tabula scriptum erat, vbi scripta erant tria mandata quæ pertinent ad dilectionem Dei, & hoc erat primum inter illa. d Audi Israel, &c.] *Deut.* 6. a. *Rom.* 10. d. Ex auditu fides e Et diliges Dominum Deum tuum.] De his duobus vberibus, id est, de mandatis, quæ traduntur in Exodo & Leuitico, quæ directè dicuntur vbera, quia de illis vbertas lactis, id est, doctrinæ emanat leuatis super pectora sponsæ, id est, super doctores Ecclesiæ, qui dicuntur pectora Ecclesiæ, quia in pectore est sapientia. Et aliter de his duobus vberibus, id est, fide & charitate, ibi. Audi Israel. Et charitate quæ tangitur ibi. Et diliges, leuatis super pectora sponsæ, id est, super Doctores Ecclesiæ in quibus præ omnibus aliis debent esse fides, & charitas, quia debent in his alios informare. 1. *Pet.* 3. c. Parati omni poscenti, &c. Diliges. Fidem coniungit & charitatem, quia fides sine charitate nihil valet. 1. *Cor.* 13. a. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, &c. f Ex toto. &c.

Hugo de S. Victore. { Toto corde, i. deuotione, hoc ad Virgines
Tota anima, hoc ad Confessores.
Tota mente, id est, perseuerantia hoc ad Martyres. }

B. Bernard. { Toto corde, sapienter.
Tota anima, dulciter.
Tota mente, fortiter. }

Augustin. { Toto corde, i. intellectu, sine errore.
Tota anima. i. voluntate, sine contrarietate.
Tota mente. i. memoria sine obliuione. }

Chrysost. { Toto corde, vt cor tuum ad nullius rei dilectionem magis inclinatum sit quã Dei.
Tota anima, vt certissimum animũ habeas in veritate, & firmissimum in fide.
Tota mente, vt omnes sensus tui Deo vacent. Intellectus, cognitio, memoria. }

Qui igitur aliquid horum circa temporalia occupat, non tota mente diligit Deum.

Alius. { Toto corde, vt omnes cogitationes tuas in Deum reflectas.
Tota anima, vt omnes affectiones in Deũ habeas.
Tota mente, vel virtute, vt omnia opera tua in Deum referas. }

Gregorius. { Ex toto corde.
Ex tota anima, quasi super omnia, & est inculcatio verborum, quæ signant excellentiam amoris.
Ex tota mente. }

g Et ex tota virtute tua] i. perseuerantia tua. Hoc refertur ad tria prima. h Secundum autem simile est illi] quia de homine est facto ad imaginem, & similitudinem Dei, vel quia est de simili, i. de dilectione in qua consistit lex. *Rom.* 13. c. Plenitudo legis est dilectio. *Gal.* 5. c. Omnis lex in vno sermone completur, diliges proximum tuum, &c. i Diliges &c.] i. ad id quod teipsũ, s. ad gloriam, & gratiam, vel si ne respectu retributionis, vel citra Deum, & super creaturas, & supra corpus tuum: vel sicut teipsum, i. quomodo teipsum, i. opere, & veritate, non verbo & signo. Item. Sicut teipsum, i. non quia frater, non quia cognatus tibi est, sed quia homo: nemo. n. diligit se, quia frater vel cognatus sibi est, sed quia homo est imago Dei, Vel. Sicut teipsum, i. omni tempore. *Pr.* 17. d. omni tẽpore diligit, &c. vel sicut teipsũ, i. propter Deum. Vel. Sicut teipsum, i. ad id, & in quo teipsum. Primũ conuenit militantibus secundum triumphantib. Vnde sic solet diuidi, militans diligit militantem, & triumphans triumphantem, & permutatim militans triumphantem, & triumphans militantẽ.

& non est l alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximum tanquam seipsum m maius est omnibus holocaustomatibus, & n sacrificiis. Iesus autem vidẽs, quod sapienter respondisset, dixit illi. o Non es longè à regno Dei. Et p nemo iam audebat eum q interrogare. Et respondens Iesus dicebat r docens in f templo. t Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in Spiritu sancto. Dixit u Dominus x Domino meo, y sede à dextris meis, z donec ponam inimicos tuos

Matth. 22. d. *Luc.* 20. g.

D

Ps. 109.

Militans diligit militantem ad id ad quod se, i. ad id, vt quandoque fruatur Deo. Triumphans diligit triumphantẽ in eo in quo se. Et alternatim militans diligit triumphantẽ in eo, ad quod se, & triumphans militantem ad id in quo se. k Et ait, &c.] *Gl.* Ostendit Scriba hac responsione inter Scribas & Pharisæos grauem quæstionem diu versatã esse, quod esset primũ mandatum, & maximum in lege. Alij n. hostias & sacrificia laudabant. Alij fidei & dilectionis opera præferebant. &c. l Et non &c.] *Is.* 44. a. Ego sum primus & nouissimus, & absque me non est Deus. m Maius est. &c. [*Gl. Mat.* dicit, quia tentando quærebat, cui secundùm Marcum dicitur. Non es longè à regno Dei, cũ Scriptura dicat *Sap.* 1. a. In simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum. Sed fortè audito responso Domini, mox ad pietatis gratiam rediit, &c. n Et sacrificiis] 1. *Reg.* 15. e. melior est obedientia quã victimæ. *Ps.* 39. Sacrificium, & oblationẽ noluisti, aures autem perfecisti mihi. o Non es, &c. *Gl.* Quamuis ad tentandum venerit, longior namq; est ignorantia, quam scientia, vt Sadducæis dicitur. Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. Non longè es. *Chr.* Dicens, non longè, monstrat adhuc detestantem. p Et nemo, &c.] *Gl.* Quia in sermonib. confutantur vltra non interrogant, sed apertè cõprehensum Romanæ potestati tradunt. *inf.* 15. a. Vnde patet venena inuidiæ superari posse, sed difficilè quiescere. q Inter. *Io.* 16. e. In illo die non interrogabitis quicquam. r Docens] s. palã de se loquitur, vt inexcusabiles sint. f In templo.] *Is.* 45. d. Non in, &c.] t Quomodo, &c.] Marcus causa breuitatis præmittit de ipsa perfectione locutionis quæ *Mat.* 22. d. vbi præmittit, Congregatis Pharisæis interrogauit eos Iesus dicens. Quid vobis videtur de Christo cuius filius est, & dicunt ei: Dauid. Ait illis Iesus. Quomodo ergo, &c. Vnde illud cõtinuatur ei, quomodo præmittit Marcus quod ponitur in Matthæo *Gl.* Scribæ nõ reprehenduntur, quia filiũ Dauid dicunt, sed quia filiũ Dei esse nõ credunt. u Dixit, &c.] *Aug.* Illud dicere est æqualẽ patri filium ponere. y Sede à dext. &c.] Tria notat verbum sedere Post laborem quiescere, post seruitium conregnare, in occulto non esse. Sedere tunc decens est, ante indecens est. Sed ante voluit sedere Lucifer. *Is.* 14. d. Supra astra cæli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti. &c B. *Bern.* O impudens & imprudens, millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei, & tu aliis stantibus & ministrantib. solus sedere præsumis? Donec ponã] Non in hoc infirmitatẽ filij, sed quia alter in altero operatur. Nam & filius subiicit inimicos patri, & patrem glorificat super terram. Donec. Hunc versum cantauit Eliezer seruus Abrahæ reuertenti à cæde quatuor regum, secundum Hebræos, sed fabula est. z Domino] eiusdem nominis repetitio notat pluralitatem personarum, &

Genes. 14.

Δ essentiæ

a scabellum pedum tuorum. *b* Ipse ergo Dauid dicit eum Dominum, & vnde est filius eius? Et *c* multa turba eum libenter audiuit. Et *d* dicebat eis in doctrina sua: *e* Cauete à scribis, & qui volunt in stolis ambulare, & *f* salutari in foro, & in primis cathedris sedere in Synagogis, & *g* primos discubitus in cœnis, qui deuorant domos viduarum sub *h* obtentu prolixæ orationis, hi *i* accipient prolixius iudicium. Et *k* sedens Iesus contra *m* Gazophilacium aspiciebat quomodo turba iactaret æs in Gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. Cum *n* venisset autem vna vidua † pauper misit duo minuta, quod est quadrans. Et côuocans discipulos suos, ait illis. Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in Gazophilacium. Omnes *o* enim ex eo, quod abundabat illis miserunt, hæc verò de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum *p* suum.

Math. 13. a. Luc. 11. f. & 20. g.

Luc. 21. a. † paupercula.

CAP. XIII.

EC cùm *q* egrederetur de templo, ait illi vnus ex discipulis suis. Magister, *r* aspice quales lapides, & *s* quales structuræ? Et respondens Iesus, ait illi. Vides has omnes magnas ædificationes? Non *t* relinquetur lapis super lapidem, qui non *u* destruatur. Et cum *x* sederet in monte Oli-

A

Marc. 14. a. Luc. 21. a.

a essentiæ vnitatem. *a* Scabellum pedum,] id est, donec subiciam tibi omnes rebelles bona subiectione, vt credant tuam deitatem, & obediant. Vel mala subiectione, vt in die iudicij puniantur, & credant inuiti tuam diuinitatem. Per pedes enim significatur diuinitas, quæ portat omnia & sustentat. *Heb.* 1. b Portãs omnia verbo virtutis suæ. *Isa.* 63. a. Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. 1. *Cor.* 15. d. Oportet illum regnare donec ponat inimicos sub pedibus eius. Pedes etiam Domini sunt prædicatores, qui portant eum per mundũ. *Nah.* 1. d. Ecce super montẽ pedes Euangelizantis, & annunciantis pacẽ. His pedibus subicit Dominus omnia mundana. Vnde *Ps.* 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Sed plenius subiciet in futuro, quando erunt cum eo iudices Tyrannorum qui modo persequuntur eos. *Malac.* vlt. a. Egrediemini & salietis, sicut vitulus de armẽto, & calcabitis super impios, cum fuerint cinis sub planta pedũ vestrorum. *b* Ipse ergo Dauid, & ei tantum, & non Deus; quia non est consuetum patrem filium Dominum appellare, maximè regem qualis erat Dauid, & ita vel Dauid malè dixit, quod est inconueniens, vel Spiritus sanctus malè eum docuit, quod est impossibile, vel scribæ malè dicunt ipsum esse purum hominem. & Dauid tantùm filium, & non Dei quod est verum, & sic Christus est Deus & ita probauit eis Dominus suam deitatem. *c* Et multa turba.] id est, minores libenter audiunt eum, sed principes & maiores dedignantur, vel indignantur audire. *Ioan.* 7 g. Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo, loquitur. Responderunt sic Pharisæi, nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis Sed turba hæc quæ non nouit legem maledicti sunt. *d* Et dicebat eis.] non aliena. Et qualis est doctrina Iesu, nisi doctrina salutis? *Iac.* 3. d. Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, &c. *Isa.* 26. c. Domine in tribulatione murmuris, &c. *Prou.* 19. b. Doctrina viri, id est, Christi per patientiam prædicatoris noscitur. *e* Cauete.] *Mat.* 7. c. Attendite à falsis prophetis. *Luc.* 20 g. Attendite à Scribis qui volunt ambulare in stolis primis. *Mat.* 23. a. Amant primos recubitus in cœnis & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro.

Primò { Tempore & ordine. / Altiori voce. / Inclinato capite. }

f Et salutari.] *g* Et primos discubitus in cœnis *Luc.* 14. b. Dicebat autem Iesus ad inuitatos parabolam intendens quomodo eligerent primos recubitus dicens. Cum inuitatus fueris ad nuptias, non recumbas in primo loco *Chr.* Quidam in nouissimo loco recumbunt, qui videntur sibi mentis elatione cornu recumbere, sed sine causa se loco humiliat qui se præfert corde. *Mat.* 11. d. Discite à me quia mitis sũ & humilis corde. *h* Sub obtentu prolixæ orationis.] *Mat.* 6. a Orãtes nolite multum loqui sicut Ethnici faciunt. Orationis. Modò deuorant sub obtentu nullius orationis, sed violentia apertæ prædicationis. *Mich.* 3. a. Audite principes Iacob, & duces domus Israel, qui violenter tollitis pelles desuper eos. *Is.* 3. c. Vos depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra Contra tales pastores dicitur *Ezec.* 34. b Non quæsierunt pastores greges meos, sed pascebant semetipsos, & greges meos non pascebant. *Zach.* 11. c Pastores eorum non parcebant eis, & ego non parcam vltra super habitantes terram pastorib. illis. 2. *Mach.* 4. c. Sacerdotes iam non circa altaris officia dediti erant, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis festinabant participes fieri palestræ.

i Hi accipient prolixius iudicium.] *Gl.* quam qui amant in angulis stantes. *Mat.* 6. a. orare Hi enim non solum laudem hominum, verum etiam pecuniam quærunt.

k Et sedens,] *Gl.* Sicut appetitores primatus, & vanæ gloriæ cauendos esse dixit, & simulatoriè orantibus prolixius iudicium prædixit, sic etiam offerentes iustu examine discernit, vt retribuat singulis secundùm cor, & opera, quod & hodie in Ecclesia. *l* Et sedens Iesus.] De hoc *Luc.* 21. a. *m* Contra Gazophilacium] *Gl.* Philaxè, Græcè, seruare Latinè. Gazophilacium locus vbi diuitiæ seruantur, & arca scilicet, in qua populi donaria congregabantur ad vsus templi. Vnde 4. *Reg.* 12. b. Tulit Ioaida Pontifex Gazophilacium vnum, aperuitque foramen desuper. Item dicitur porticus, in quibus seruabãtur, vnde hæc verba Dominus locutus est in Gazophilacio, &c. *n* Cum venisset autem, &c.] *Gl.* Quadrantem vocãt calculatores quartam partem cuiuslibet rei, scilicet, loci, temporis, pecuniæ. Forsitan ergo quartã partem sicli, id est, quinque obolos significat. *o* Omnes enim, &c.] *Tob.* 4. b. quomodo potueris, ita esto misericors, si multum tibi fuerit abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. *Hier.* Non quantum, sed ex quanto desiderio dederis considerat Dominus. *Genes.* 4. a. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. *p* Victum suum.] *Chr.* Nullus dicat non possum facere. Potes quidem, non es illa vidua pauperior, non es illa iustior.

EXPOSITIO CAP. XIII.

ET cum egrederẽtur de templo.] Egresso Domino de templo, & prædicante de euersione Ierusalem, & de aduentu suo ad iudiciũ, quærunt discipuli signa tam euersionis quàm aduentus. Sed Dominus antequã respondeat præmunit eos monens, vt caueant sibi à pseudoprophetis quos prædicit multos esse futuros, tempus iudicij imminere dicturos, postea quæstioni discipulorum respondet, primò ponens signa omnia euersioni & aduentui, deinde propria vtriusque. Diuiditur autẽ istud caput in quinque partes. In prima ponit Euangelista signa communia euersioni & aduentui ad iudicium. In secunda propria aduentus ad iudicium, ibi [Et respondens Iesus] In tertia ponit signa propria euersionis Ierusalem, ibi. Cũ autẽ videritis.] In quarta agit de persecutione Sanctorum, quæ erit tempore antichristi, ibi [Orate verò.] In quinta ostendit nullũ certum tempus aduentûs ad iudicium, licèt signa præcedentia sciantur, quia visis signis non statim necesse est diẽ iudicij imminere, ibi. [De die autem illa.] Dicit ergo.

q Et cum egrederetur, &c.] *Ezec.* 10. d. Egressa est gloria Domini à limine templi. Bene dicit à limine, quia ædificium stabat, quod erexerant homines, sed sanctitas ceciderat, quam constituerat Dominus. *Heb.* 7. b. Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat. *r* Magister, aspice quales lapides,] id est, quàm fortes, & quàm magni, quasi tacite, diceret, dirui non poterunt. *s* Et quales structuræ.] Sic in cœnobiis lapides congregantur, sed melius esset eis de lapidibus suis facere filios Abrahæ pauperibus largiendo. De quibus dicitur *Ierem.* 22. d. Ædificabo domum latam, &c. *Bern.* Ita Dominus ordinauit, vt hi, qui Euangelizant de Euangelio viuant, viuant, inquit, non infientur, non ditentur, non ampla palatia fabricent.

t Non relinquetur. *Habac.* 2. c. Lapis de pariete clamabit & lignum quod est inter iuncturas ædificiorum respondebit. *u* Qui non destruatur,] ad literam, quia fere totum fuit destructum à Tito & Vespasiano, sed postea ab Ælio Adriano, quia eius imaginem, quam in Templo posuerat confregerunt Iudæi. *x* Et cum sederet in monte, &c.] Sessio Domini in monte.

Mysticè, { Pacifica Domini in humilibus mansio. / Superborum, & arrogantium depressio. / Ecclesiæ fructiferæ altitudo. }

a In monte sedet, significans per montem Oliueti, quorum viscera fluunt pietate & misericordia. *Ant.1.b.* Indica mihi vbi cubas in meridie. Et 5.a. Veniat dilectus meus in hortum, &c. *a* Contra templum. *Gl.* de ruina templi, & excidio gentis disputans. *Gl.* Ipse situs corporis congruit verbis. *b* Interrogabant, &c.] quia prædixerat omnia esse destruenda discipuli secretò tempus, & signa destructionis quærunt Et cum sederet, &c. *c* Et Andreas.] Hic significantur duo genera hominum Domino familiarium. Petrus agnoscens, Iacobus luctator. Hi sunt scholares boni qui in studio luctantur cum sapientia, vt agnoscentes fiant. *Ec.51.c.* Colluctata est anima mea cum sapiētia

Matth.24.a.
Luc.21.b.
Ephes.5.b.

uarum *a* contra templum *b* interrogabant cū separatim Petrus & Iacobus, & Ioannes, & *c* Andreas. Dic *d* nobis quando ista fient, & quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari. Et *e* respondens Iesus, cœpit dicere illis: *f* videte ne quis vos seducat. *g* Multi enim *h* venient in *i* nomine meo dicentes, quia ego sum, & multos seducent. Cum *k* audieritis antē bella, & opiniones bellorum *l* ne timueritis; *m* oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. *n* Exurget enim gens super gentem, & regnum super regnum, *o* & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium *p* dolorū hæc. *q* Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis vapulabitis, & *r* ante præsides, & *s* reges stabitis propter me in *t* testimonium illis.

& in faciendo illam confirmatus sum, tangit aliam interpretationem Petri, id est, firmus & Iacobus supplantans, quia nisi firmi sint in studio, & vitia suplantent, sapientiam non acquirent. *Sap.1.a.* In maleuolam animam, &c. Ioan In quo est gratia. Andreas, virilis, in quo sunt boni actiui, qui viriliter insistūt operibus pietatis, & sic respōdēt parabolæ. *d* Dico vobis, &c. quasi dicat, dic nobis tempus euersionis, & signum aduentus tui ad iudicium. Tempus enim iudicij non audent quærere, sed signa tantum, quia audierant ab eo Non est vestrūm nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. *Chrys.* Omnibus laborantibus dulcis est finis. *Ec.5.c.* Dulcis est somnus operanti, siue paruum siue multum comedat. Viator interrogat libenter vbi sit mansio. Mercenarius frequenter cōputat quando annus completur. *Iob 7.a.* Sicut ceruus desiderat vmbrā, & sicut mercenarius præstolatur finem operis sui, &c. Agricola semper tempore messis expectat pretiosum fructum terræ. Mulier prægnans semper de decimo mense cogitat. *Ioan.16.c.* Mulier cum parit tristitiam habet, &c. Sic serui Dei libenter de consummatione requirunt. Quia vbi est thesaurus tuus ibi est cor tuum. *Mat.6.c.* *e* Et respondens Iesus.] *Chr.* Duo respondet, de futuro præmonet, quasi præscius Deus de præsenti monet quasi benignus magister. *f* Videte ne quis vos seducat.] *Col.2.b.* Videte ne quis vos decipiat. *g* Multi enim, &c.] Primus fuit Simon Magus in primitiua Ecclesia præcipuus, sicut in finali antichristus est maximus. vnde hæresis Simoniaca interhæreses primò ponitur in catalogo hæresū. Qui vt dicit *Hier.* se magnā dicebat Dei virtutem, hoc quoque inter cætera in suis voluminibus scriptum dimittens. Ego sum speciosus, ego sum paracletus, ego sum omnipotens, ego sum anima Dei, ego sum sermo Dei. *Ioan.4.a.* Multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. *Sap.4.a.* Multigena impiorum multitudo non erit vtilis, & spuria vitulamina non dabunt radices altas. Et nota quod dicit, multos seducent. Simon enim, id est, Simonia multos seducit, quia pauci sunt hodie, qui beneficia Ecclesiastica non accipiant, vel cōferant Simoniacè, quia vel præce carnali, vel seruitio tēporali, vel amore sanguinis, vel amore pecuniæ. *Act.8.c.* Cum vidisset Simon quod per manus impositionem Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens Date mihi hanc potestatem. Et pauci sunt qui non ament pecuniam. *Ec.10.d.* Pecuniæ obediunt omnia. Item antichristus multos seduxit iam. Quis enim est antichristus, nisi Christo contrarius, id est amor dignitatum? Christus quando quærebatur, vt fieret rex fugit. *Ioan.6.b.* Quando quærebatur, vt crucifigeretur, obtulit se. *Ioan.18.b.* Modò fit è contrario. Christus in vna persona duas habuit naturas, modo multi in vna substantia plures habent personas. Multi tales sunt. ideo dicitur 1. *Ioan.2.c.* Nunc antichristi multi sunt. *h* Venient] sua autoritate non missi. *Ioan.10.b.* quotquot venerunt, &c. *Mat.7.c.* Attendite à falsis prophetis. *Ier.23.d.* Non mittebam eos, & ipsi currebant. 1. *Ioan.2.e.* Et sicut audistis, quia antichristus venit, nunc antichristi multi sunt *i* In nomine meo] nomen meum sibi vsurpantes. *k* Cum audieritis, &c. Duo genera tentationum tāngit hic. Bella sunt persecutiones Tyrannorum, opiniones bellorum, impugnationes hæreticorum. Per primum probatur patientia Sanctorum, per secundum sapientia. Hæ enim sunt duæ alæ Ecclesiæ quibus volat, & fugit ante diabolum. *Apoc.12.d.* Postquam Draco vidit, quia proiectus esset in terram, persecutus mulierem, quæ peperit masculum, & datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, id est, Christi, vt volaret in desertum locum suum. 1. *Pet.2.d.* Cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. *l* Ne timueritis. *Mat.10.d.* Nolite timere, &c. *Luc.10.d.* Nolite timere pusillus grex. *Pr.28.a.* Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absque terrore erit. *Prou.12.c.* Nō contristabit iustū quid quid acciderit ei. *m* Oportet enim hæc fieri,] id est, 1. *Cor.10.d.* Necesse est vt veniant hæreses. *Mat.18.a.* Necesse est, vt veniant scandala. *n* Exurget enim gens, &c.] *Is.19.a.* Pugnabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersùs ciuitatem, regnum aduersùs regnum, & destruetur spiritus Ægypti. *Is.9.d.* Vnusquisque carnem brachij sui vorabit, Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen, & simul ipsi contra Iudam. Ita fit in capitulis. *Is.3.a.* Tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem.

Luc.21.c. B
Matth.10.b. & *24.a.*
Luc.21.c.

o Et erunt terræmotus, &c.] *Luc.21.c.* *Gl.* A tempore Dominicæ Passionis in populo Iudæorum, qui latronem seditiosum elegerunt, & Christum saluatorem abiecerunt, nec bella hostium, nec seditiones ciuium cessauerunt. Sed Apostoli ne his aduenientibus terreantur, & ne Ierosolymam Iudæamque deserant, admonentur, quia non statim finis. In quadragesimo enim secundo anno desolatio prouinciæ, & vltimum vrbis ac templi excidium protelatum est.

p Initium dolorum hæc.] Qualis ergo, & quanta consummatio doloris reproborum erit? Dolebunt siquidem de magnitudine tormentorum ad quæ vadent. *Mat.25.d.* Ite maledicti. Item dolebunt de amissa societate Sanctorum à quibus descendent. *Mat.25.c.* Separabit eos, sicut pastor segregat oues ab hœdis. Item dolebunt de perpetua societate dæmonum. *Iob.18.c.* Habitent in tabernaculo illius socij eius, qui non est. Item dolebunt de bonis omissis, quæ facere debuerunt. *Sap.5.a.* Dicent intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum. Et quicquid est materia doloris ministrabit eis. *Sap.5.d.* Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos.

q Videte autem vosmetipsos. *Gl.* Quare hæc omnia eis inferantur dicit, videte, &c. Ea enim vel sola, vel maxima causa est excidij quia post occisionem Domini, nominis quoque ad fidei præcones simul, & cōfessores impia crudelitate vexabant. Videte, &c. Non solum Apostolis, sed omnibus dicitur. Hæc est enim vera sapientia, s. cognitio sui. Vnde *Macrob.* Sapientia est suiipsius cognitio. *Aug.* Breuis & perfecta oratio. Domine nouerim me, nouerim te. Philosophus, De cælo descendit γνῶθι σεαυτόν, id est, cognosce teipsum. *Eccl.51.c.* Multa in meipso inueni sapientiam, & multum profeci in ea. *Iob 5.d.* Visitans speciem tuā non peccabis. *Eccl.31.b.* Intellige, quæ sunt proximi tui ex teipso. *Cant.1.* Si ignoras te ô pulcherrima mulierum, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum. *r* Tradent enim vos in Conciliis, &c.] Litera ista respicit ordinem in corripiendo. Primò enim conueniebatur reus in Conciliis vbi admonebatur, quod si nollet resipiscere, deinde data sententia, contra ipsum ducebatur in Synagogam vbi est locus correctionis, & ibi flagellabatur, & ita in Conciliis ducebantur Apostoli iudicandi, & in Synagogis flagellandi. *s* Et ante præsides, & reges stabitis propter me,] id est, amore mei, vel vice mei, vel pretio mei. *Luc.6.d.* Beati eritis cum vos oderint homines, &c. *t* In testimonium illis,] id est, testificantes me illis. *Act.1.a.* Eritis mihi testes, &c. *Is.43.b.* Vos testes mei dicit Dominus. Vel in testimonium, malitiæ & damnationis Illis, id est, contra illos. Vel in testimonium vestri laboris, qua ipsi noluerunt recipere vestram prædicationem. Vel in testimonium charitatis meæ, & vestræ solicitudinis, qui misi vos ad illos vocandos, & adducendos ad me. *Luc.14.d.* Homo quidam fecit cœnā magnam, & vocauit multos, & misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent. *Prou.9.a.* Sapientia ædificauit sibi domum & excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit

A miscuit vinum & proposuit mensam suam, misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem. *a* Et in omnes gentes.] *Gl.* Quia nouerat Dominus corda discipulorum de perditione suæ gentis esse tristanda, hoc modo consolatur, vt sciant amissis Iudæis se socios regni cælestis ex toto orbe habituros.

Et in *a* omnes *b* gentes primum oportet prædicari Euangelium. Et cum *c* duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini sed quod *d* datum vobis fuerit in illa hora id loquimini. *e* Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus *f* Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & consurgent filij in parentes, & morte afficient eos. Et *g* eritis odio omnibus propter nomen meũ. Qui *h* autẽ sustinuerit in finem, hic saluus erit. Cũ autẽ videritis *k* abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui *l* legit *m* intelligat. Tunc *i* qui in *n* Iudæa sunt *o* fugiant in montes, & qui *p* super tectum non descendat in domum, nec introëat, vt tollat quid de domo sua, & qui in *q* agro erit nõ *r* reuertatur retrò tollere vestimentum suũ Væ *s* autem prægnantibus, & nutrientibus in illis *t* diebus *u* Orate verò, vt hyeme non fiant. Erunt *x* n. dies illi tribulationis tales, quales nõ fuerunt ab initio creaturæ quã condidit Deus vsque nunc,

b Gentes.] Hic ponit signum commune euersionis, & aduentus. Ante enim excidium Iudææ omnes Apostoli ad prædicandum per totum orbem missi
Math. 24. b. fuerunt præter duos
Matth. 10. c. Iacobos, quorum al-
Luc. 21. c. terum occiderat Herodes, alter erat Episcopus Ierosolymitanus.

c Et cum dixerint, &c. vt non sitis tristes subornati à sensu mundi
Luc. 21. c. vel carnis. 2. *Cor.* 3. b. Non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra
Matt. 10. c. ex Deo est.
& 24. c. *d* Sed quod datum est
Matt. 24. b. &c.] *Luc.* 21. c. Dabo
Dan. 9. g. vobis os & sapientiam, quibus non potuerunt contradicere omnes aduersarij vestri. *e* Non enim vos estis, &c.] *Beda* voluntatem vestram pro Christo offerte, & ipse loquetur pro se. *Ps.* 48. Audiam quid loquatur in me Dominus. *Exod.* 14. d. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Vos ad certamen accedetis, sed ego prælior, vos verba editis, sed ego sum qui loquor. 2. *Cor.* vlt. a. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? Sicut enim organum modulationem emittit secundũ, quod temperatur ab artifice, sic prædicator loquitur secundum, quod temperatur à Christo. Vnde *Isai.* 16. c. Venter meus ad Moab, quasi cithara sonabit. Cithara enim nunquam sonaret nisi moueretur. *f* Tradet autem, &c.] *Ier.* 9. b. Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam, quia omnis frater supplantans supplantabit. *Mich.* 7. a. Omnes sanguini insidiantur, & vir fratrem suum venatur ad mortem. *g* Eritis odio omnibus,] hominibus id est, humum sapientibus. Omnes enim amatores mundi, inimici sunt Dei, & seruorum eius. *Iacob.* 4. a. Quicunque voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur. *h* Qui autem sustinuerit, &c.] *Ezech.* 9. c. Omnem super quem videritis Tau, ne occidatis. Tau est vltima litera in alphabeto, & formam crucis habet; vnde significat finalem pœnitentiam quæ sola saluat. Hæc est talaris vestis quam fecit Iacob filio suo charissimo Ioseph vt dicit Aquila. *Gen.* 37. a. Et *Apoc.* 1. c. Vidi similem filio hominis vestitum podere. *Mat.* 10. c. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

i Cum autem videritis, &c.] Antichristum, qui aduersatur, & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus. 2. *Thess.* 2. a. *k* Abominationem, &c.] id est, imaginem Adriani vel Cæsaris, qui fuit principale signum euersionis Ierusalem. Et quid est idolum abominationis in templo, nisi puer aut prælatus mutus, & inutilis in Ecclesia, qui reuera est principale signum destructionis Ecclesiæ. *Is.* 3. a. Ecce dominator dominus exercituum auferet à Ierusalem, & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ, & consiliarium & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici, & dabo pueros principes eorum *Eccl.* 9. b. Positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsùm. *l* Qui legit *Gl.* in prophetis, qui hoc prædixerunt. *Dan.* 9. g. *m* Intelligat] qui legit hanc prophetiam in *Dan.* 9. intelligat esse impletam. Vel, qui legit impletam intelligat sequentia esse implenda, quia rerum præteritarum exhibitio est futurarum probatio. *m* Tunc, id est, tempore euersionis, vel vltimæ persecutionis.

n Qui in Iudæa sunt] id est, in Ecclesia vbi fit confessio veritatis. *o* Fugiant in montes, id est, ad culmen virtutum ascendant, vt ibi saluentur. *Gen.* 19. d. Non stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac. *Is.* 2. a. Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, id est ad religionem. *m* Tunc qui in Iudæa.] *Gl.* Hæc facta sunt cum appropinquante Romano bello & Iudææ exterminio, qui in prouintia erant Christiani admoniti oraculo vt ecclesiastica narrat historia, trans Iordanem secedentes sub Agrippæ regno manebant ad tempus in Pella ciuitate, qui cum ea quæ sibi obtemperare voluit parte Iudæorum semper parebat imperio Romanorum. *p* Et qui super tectum.] Mysticè, per tectum Myst.
significatur cato qua tegitur anima. *Prou.* 19. b. tecta iugiter perstilantia litigiosa mulier. Super tectum est, qui carnem spiritui subiicit. Talis non debet descendere in domum, id est, ad curam carnis, vel mundi Luc. 21. d.
solicitudinem inclinari. Christus enim noluit descendere de Cruce. 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. *Cant.* 5. b. expoliaui me tunica mea quomodo induar illa? Mat. 24. b / Luc. 21. d.
q Et qui in agro erit,] id est in Ecclesia. De quo *Prou.* vlt. b. Considerauit agrum, & emit eum. *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & ecce totum repleuerant vrticæ.

r Non reuertatur retro tollere vestimentum suum.] *Hier.* Ad literam tanta fuit vrbis obsidio, & tam arcta, quod nulli erat licitum intrare ciuitatem, vel exire aliqua necessitate.

s Væ autem prægnantibus, &c.] *Gl.* Quia vel vteri pondere, vel filiorum sarcina grauatæ fugere non potuerunt.

Prægnantib.
- Terrenas diuitias concupiscentes, non habentes.
- Pondere peccatorum graues, superbia turgentes. Propositum bonum habentes, sed nondum perficientes.

Nutrientes.
- Diuitias habitas auarè custodientes.
- Peccata sua publicantes, excusantes, defendentes.
- Propositi exitum differentes omnibus.

t In illis diebus.] 4. *Reg.* 15. d. Percussit Manahen Thersam & omnes qui erant in ea, noluerunt enim ei aperire & interfecit omnes prægnantes eius, & scidit eas. Manahen consulens, vel consolatio Christus. Thersa pulchra vel placens mundus. *Ierem.* 31. b. Congregabo eos inter quos erunt cæcus & claudus, & prægnans, & pariens simul. Nullum animal vltra nouem menses portat in vtero fœtum, nisi miser homo. *Is.* 37. a. Filij venerunt vsque ad partum. *u* Orate verò, &c.] *Mat.* 24 b. Orate ne fuga vestra fiat hyeme, vel sabbato, i. quod non sit tanta necessitas, quod oporteat vos fugere hyeme, vel sabbato, quia frigus, & nix, & pluuia, & aëris intemperies prohibet fugere in hyeme, & in montib. latitare, secundũ quod ipse prædixerat sup. eod. Tunc, qui in Iudæa sunt, fugiant in montes. In sabbato verò prohibet fugere lex, secundum quam non licet ire vltra mille passus. &c.

Mysticè.] Per hyemem significatur finis pœnitentiæ fructuosæ, quia in hyeme finiuntur fructus. Per sabbatum Myst.
significatur finis temporis, quia sabbatum est finis dierum Vnde sensus est secundum *Hier.* Orate vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato, i. ne fructus vestrorum operum cum tempore finiantur, vt non dicatur de vobis. Amen dico vobis receperunt mercedem suam: *Mat.* 6. a. Et *Luc.* 16. g. Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua. Item Iudæi consueuerunt affluere deliciis in sabbato: hyems verò tristitiam generat. Vnde sensus est. Orate ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato, id est, inuigilate orationi & sobrietati, ne grauati crapula, vel ebrietate, vel tristitia sæculi, fugere non valeatis tribulationẽ futuram. *Luc.* 21. f. aperit illum sensum. Attendite vobis ne fortè grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa.

x Erunt enim dies illi tribulationis tales, &c.] Triplex fuit persecutio in Ecclesia. Prima Tyrannorum, qui Martyres occiderunt. De qua *Matthæi decimo* c. Cum persecuti vos fuerint in vna ciuitate fugite in aliam. Secunda fuit Hæreticorum, qui confessores impugnauerunt. De qua *Mat.* 7. c. Attendite à falsis prophetis, &c. Tertia fuit, & est adhuc falsorum fratrum Christi, & ideo omnibus maior erit. Vnde *Greg.* Vltima tribulatio multis tri-

Euangelium secundùm Marcum,

neque fient. Et nisi *a* breuiasset Dominus dies, non fuisset salua *b* omnis caro. Sed propter electos quos elegit *c* breuiauit dies. Et *d* tunc si quis vobis dixerit. Ecce hic est Christus *e* ecce illic ne credideritis. *f* Exurgent enim pseudo-Christi, & pseudo prophetæ, & dabunt signa, & *g* portenta *h* ad seducendos si fieri potest etiam *i* electos. Vos ergo videte *k*. Ecce prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus post tribulationem illā *l* sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum, & stellæ cæli erunt decidentes, & *m* virtutes, quæ sunt in cælis mouebuntur. Et tunc *n* videbunt filiū hominis venientē in *p* nubib. cum virtute multa *q* & gloria. Et tunc mittet Angelos suos *r* & congregabit electos suos *s* à 4. *t* ventis, à summo terræ vsque ad summū cæli. *u* A ficu autē discite

A bulationibus præuenitur. De quā dicitur *Is.* 19.c. Pugnabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, regnum aduersus regnum, & dirumpetur spiritus Ægypti. Hæ sunt quatuor venti, & quatuor bestiæ de quibus dicitur *Dan.* 7.a. Videbā in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in magno mari, & quatuor bestiæ grādes ascendebant de mari diuersæ inter se. Prima quasi leæna, secunda similis vrso, tertia quasi pardus, hi sunt hypocritæ, quarta terribilis atque mirabilis & fortis nimis, dentes ferreos habens cæteris dissimilis, hic est antichristus. *a* Et nisi breuiasset.] Consolatur Dominus breuitate temporis hos quos terruerat acerbitate tribulationis. *c* Sed propter electos, &c.] id est, potentiam persequentium continuit, ne tamen nocere possent, quantum vellent. *Iob* 38.b. Circumdedi illud, scilicet mare terminis meis, & posui vectem & ostia, & dixi vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Ibi *Gl. Greg.* Dum electus quisque tentatur à vitiis, & tamen facere malè suggesta renititur, quasi mare clausum tenetur, quod etsi intus tumultuosis cogitationum fluctibus percutit mentem, statuta tamen bene viuendi litora non excedit. Vnde *Prou.* 8.d. Circumdabat mari &c. *Ier.* 5.c. Posui arenam terminum mari præceptum sempiternum, quod non præteribit & commouebuntur. & non poterunt & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud. Item dies breuiauit, id est, iustos de medio tulit, ne malitia immutaret cor eorum. Secundum, quod dicitur *Sap.* 4.c. Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est, raptus est, ne malitia immutaret intellectum eius. *a* Et nisi breuiasset.] *Gl.* Hæc tribulatio quantò cæteris grauior, tantò breuitate moderatior tribus annis, scilicet, tantum & dimidio, quantum ex Daniele, & Apocalypsi Ioannis conijci potest, Ecclesiam per orbem impugnatura est. *b* Omnis caro.] id est, nullus, vel rarus. *d* Et tunc si quis. *Gl.* Quidam ad captiuitatē Iudaicam hoc referunt quando multi Christos se esse dicentes, populum post se deceptū trahebant. Sed nullus ibi erat fidelis quem Deus exhortaretur, ne peruersos magistros sequeretur. Omnes & obsidentes, & obsessi alieni à Christo obdurabant. Vnde melius de hæreticis accipiendum est, qui contra Ecclesiam venientes, se Christos esse mentiuntur, quorum primus Simon magus, extremus antichristus. *Act.* 8 d. & 2. *Thess.* 2.c. *e* Ecce illic ne credideris, quod Christus sit hic, vel illic, vt Donatistæ dicunt ipsum esse in Africa tantum, & Iudæi. Notus in Iudæa Deus, quia in omnem terram exiuit sonus eorum. *f* Exurgent enim, &c.] Pseudo-Christi sunt hæretici, qui se Christos esse mentiuntur. Pseudo-prophetæ sunt schismatici, qui semper mala prophetizant de aliis. Primi diuidunt fidei vnitatem, contra quos dicit Apostolus *Eph.* 4 b. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Secundi diuidunt charitatis vnitatem, de quibus dicitur. *Prou.* 6.c. Sex sunt quæ odit Deus, & septimum detestatur anima eius, &c. & eum qui seminat discordias inter fratres. Item Pseudo-Christi sunt mali Prælati. Christus, enim idem est quod vnctus. Vnde *Ps.* 104. Nolite tangere Christos meos. Pseudoprophetæ. sunt mali prædicatores. Vnde sequitur in *Ps* & in prophetis meis nolite malignari. Tales hucusque venerunt & veniunt multi. *Mat.* 7.c. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecùs autem sunt lupi rapaces *Ier.* 5.[illegible] Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia.

g Portenta.] *Bern.* Prodigia putatiua. *h* Ad seducendos *Ier.* 5.f. Inuenti sunt in populo meo impij insidiantes, quasi aucupes, ponentes laqueos, & pedicas ad capiendos viros. *i* Etiam electos.] *Iob* 41 d Sub ipso erunt radij solis, & sternet sibi aurum, quasi lutum. *k* Ecce prædixi vobis omnia.] quia vt dicit *Gre.* iacula quæ præuidentur minus feriunt. *l* Sol contenebrabitur.] Nota illam *Gl. Bed.* Sidera in iudicio, &c. Nomine Solis & Lunæ significatur Ecclesia, quæ illuminat in prælatis & illuminatur in subditis. Vnde *Cant.* 6. Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt Sol. Sol igitur est cœtus Prælatorum, Luna congregatio subditorum, stellæ, quæ de nocte illuminant, sunt prædicatores, de quibus dicitur *Iud.* 5.e. Stellæ manentes in ordine, & cursu suo aduersùs Sisaram pugnauerunt. Tunc Sol luxit, Luna resplenduit, & stellæ nocte illuminauerunt, sed nunc obtenebratus est Sol tenebris ignorantiæ, & ideo Luna versa est in sanguinem antequam veniat dies Domini. *Ioel* 3.c Sol & Luna obtenebrati sunt & stellæ retraxerunt splendorem suum. *Is.* 13 b. Obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendebit in lumine suo. Item *Isai.* 24 d. Erubescet Luna & confundetur Sol cum regnauerit Dominus. *Apoc* 6.d. Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, & Luna tota facta est, sicut sanguis & stellæ ceciderunt de cælo super terram. *m* Et virtutes, &c.] *Amb.* Tremebunt Angeli, quantò magis homines. Vnde *Iob* 25.b. Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quantò magis homo putredo. Sed quid est hoc, nunquid Angeli sunt confirmati, quomodo ergo tremebunt? Responsio. Ad modum trementium se habebunt, quia pro nullo tunc rogabunt, Christi iustitiam inflexibilem scientes, vel timor & pauor eorum dicitur admiratio nouitatis. *Iob* 26.c. Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. *Bed.* Quid patietur virgula deserti vbi concutietur cedrus Libani? Et tunc videbunt. *Gl.* Quid mirum tremere homines cum aspectu iudicij tremant angelicæ potestates? *Iob* 26.c. Columnæ cæli, &c. Videbunt quem non videre volunt. *Sap.* 2.c Grauius est nobis ad videndum. *Is.* 53.a. Vidimus eum, & non erat ei aspectus neque decor. Sed tunc videbunt decorum. *Is.* 33.c. Regem in decore suo videbunt. *o* Venientem.] *Gl.* Ad iram vindictæ quando mittentur à filio hominis veniente in nubib. cæli cum virtute, qui prius, sicut pluuia descendit cum humilitate. *p* In nubibus.] Ad literam, sicut ascendit, sic descendet, sic dicitur *Act.* 1,b. Item in nubibus, id est, cum Sanctis. *Is.* 3. c Dominus ad iudicium veniet cum Senatoribus populi sui, & principibus eius. *Deut* 33 a. Apparuit Dominus de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. Et dicuntur nubes, quia pluunt doctrinis. Vnde *Is.* 5.b. Mandabo nubibus meis, vt pluant imbrem super eam. Item tonant minis *Is.* 45.b Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum, id est, iustitiam. Coruscant miraculis, & altè volant per contemplationem *Is.* 40. b. Qui sunt hi qui vt nubes volant. Item aqua gratiarum pleni sunt. *Eccl.* 11.a Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. *Prou.* 3.c Sapientia illius eruperunt abyssi, & nubes rore concrescunt. *q* Et gloria.] qui in primo aduentu venit cum humilitate & ignominia. *Isa.* 53.a. Vidimus eum & non erat aspectus, desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum. *Psalm.* 9. Cognoscetur Dominus iudicia faciens. *B. Bern.* qui non fuit agnitus iniuriam patiens.

r Et congregabit electos suos.] *Hier.* Sicut triticum in horreum de area totius terræ ventilatum Vnde *Rab.* Talis tribulatio tunc erit in circuitu areæ Domini, vt omnibus paleis velut cribro examinationis sequestratis à grano solum frumentum in horreum Domini colligendum remaneat. Vnde *Mat.* 3.c. Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam, & triticum congregabit in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

s A quatuor. *Glos.* Ab Oriente, & Occidente, Aquilone, & Austro, & non tantùm ab his, sed à summo terræ vsque ad summum cæli, id est, ab extremis finibus terræ per directum vsque ad vltimos terminos eius vbi longè aspicientibus circulus cæli terræ videtur insidere. *t* Ventis. *Aug.* id est, quatuor climatibus terræ, quibus præsunt Angeli. vel à quibus oriuntur quatuor venti. *Ezec.* 37.c. A quatuor ventis veni spiritus & insuffla super interfectos istos, &c. Moraliter. Quatuor venti, quadruplex consideratio sui, nascentis, morientis, in prosperitate & aduersitate existentis. *u* A ficu autem discite, &c.] multa signa ponit supra Dominus de die iudicij hic adaptat per similitudinē ficus, vt his signis visis sciant omnes diē iudicij

Matt. 24.b. Matth. 24.c. Luc. 17.d. Matth. 24.b. Psal. 75. Psalm. 18. Ioel. 2.c. Matth. 24.a. Mat. 24.e. Luc. 21.e. Matth. 24.e. Luc. 21.f. Moraliter.

a iudicij imminere, quia ficut arborum floritio & foliorum productio certum est signum proximæ æstatis, ita prædictorum signorum exhibitio erit certum indicium imminentis iudicij. Tamen *Hiero.* dicit quod sub exemplo arborum docet de aduentu consummationis. De ficu autem potiùs posuit similitudinem, quàm de alia arbore, quia ferè inter omnes arbores vltimò vernat,
D
& postquam fructificare cœperit, vsque ad hyemem fructificare non cessat: & sub vno cortice multa grana continet, vt dicit *Chrys.* sic Ecclesia, quam mysticè significat ficus, sub vno iure viuendi multos habet filios, & ita finis ipse cœpit, licet vsque ad finem sæculi non cessabit, sicut dicitur *Mat. vlt.* d. Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. Spiritualiter autem per ficum significatur magister Theologus, cuius fructus, id est, opera debent esse in cibum aliorum, & folia, i. verba in medicinam, *Ezech.* 47. c. erunt fructus eius in cibum, & folia in medicinam. Sed de multis timendum est, ne sit illa ficus maledicta & sterilis, quam Dominus sine fructu foliatam inuenit. De qua dicitur *sup.* 11. b. Cùm exiret Iesus de Bethania esuriit, cumque vidisset à longè ficum folia habentem venit, si quid fortè inueniret in ea, & cum venisset ad eam nihil inuenit in ea præter folia. Ficus vbi bona, optima est, vbi mala, pessima, sic Theologus, *Ierem.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? Et dixi ficus bonas, bonas valde, & malas, malas valde. Bona ficus noluit promoueri super ligna siluarum. Vnde *Iud.* 9. b. Dixerunt ligna ad arborem ficum: Veni & super nos regnum accipe. Quæ respondit? Nunquid possum deserere dulcedinem meam fructúsque suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? sic bonus Theologus non debet deserere dulcissimos fructus doctrinæ s. vt promoueatur in mundo. Et tales Theologos quærit Dominus, *Mich.* 7. a. Ficus præcoquas desiderauit anima mea. Sed certè de foliis ficus texerunt Adam & Eua pudibunda sua, sicut dicitur *Gen.* 3. b. Cùm cognouissent se esse nudos consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Sic multi nudi virtutibus & operibus bonis, verbis tegunt turpitudinem suam. Ab hac igitur discite parabolam, quia cum florere & fructificare cœperit scitote, quoniam prope est æstas. a Cum ramus eius, &c.] Primò ramus boni operis, & postea nata folia sermonis, *Os.* 10. a. Vitis frondosa Israel fructus adæquatus est ei.

Matth. 24. d. *Luc.* 21. f.

b Sic & vos cum videritis, &c.] quasi nondum est, sed prope est, sicut qui in ostio domus stat, nondum est in domo, sed prope est, vt sit in domo, *Iac. vlt.* b. Ecce Iudex ante ianuam, *Soph.* 1. c. Iuxta dies Domini magnus, iuxta est, & velox nimis. c Quoniam non transibit, &c.] vel omne genus hominum, vel specialiter Iudæorum. d Donec omnia ista fiant.] *Hieron.* quæ scripta vel dicta à Domino. *Mat.* 5. b. Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. e De die autem illa, quasi signa illius diei prænuntia dixi, f Nemo scit, &c.] *Hieron.* ostendit non de vnigenito, sed de adoptiua filio hoc dixisse, Nulli enim sanctorum hominum huius diei notitiam concessum est habere, quod solus pater, & filius, & spiritus sanctus hoc est vnus Deus in sua scientia habet, aliis incognitum. Vnde *Col.* 2. a. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Non enim expedit nobis scire. Vnde *Act.* 1. a. non est vestrum scire tempora, vel momenta, &c. *Hil.* Filius & Spiritus sanctus, quia non sunt à se, de die illa nesciunt à se, Pater, autem quia à se est, scit à se. g Videte, vigilate, & orate] In his tribus significatur officium totius hominis interioris. Videte quod officium est rationabilis, vigilate irascibilis, orate concupiscibilis, quia oratio est pius affectus mentis in Deû tendens. Visio operatur vigiliam, & orationem, vigilia excitat visionem & orationem, oratio impetrat vigiliam & visionem. Sed nec vacat mysterio, quod Dñs in hoc capitulo instante tempore passionis quater dixit discipulis, videte. Primò dixit: Videte ne quis vos seducat. Secundò dixit, Videte vosmetipsos. Tertiò dixit: Videte, ecce prædixi vobis omnia. Quartò: videte, vigilate, orate Primò ponit,

parabolam. Cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint a folia cognoscitis, quia in proximo sit æstas Sic & b vos cùm videritis hæc fieri, scitote, quod in proximo sit in ostiis. Amen dico vobis, quoniam non c transibit generatio hæc d donec omnia ista fiant. Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. e De die autem illa, vel hora f nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque filius nisi pater.

g Videte, h vigilate, & i orate: Nescitis enim, quando tempus sit. Sicut homo qui peregrè profectus reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis, & ianitori præcepit, vt vigilet. k Vigilate ergo: Nescitis enim, quando Dominus domus veniat, serò an media nocte, an gallicantu, an mane, ne cùm venerit repentè inueniat vos dormientes. Quod autem vobis l dico, omnibus dico, vigilate.

videte, ad cauendum malorum seductionem, secundò ad sui cognitionem, tertiò ad pœnitentium considerationẽ, quartò ad futurorum considerationem. Videte præterita, videte præsentia, videte futura, omnia vana sunt. *Eccl.* 1. a. Vanitas vanitatum. Videte sursum gaudia Paradisi. videte deorsum supplicia inferni, videte retrò, qualiter viaxtis, videte ante, qualiter viuatis, videte à dextris falsas delicias, videte à sinistris crebras & veras miserias videte interius modicum, vel nullum profectum. videte exterius continuum defectum. *Apocal.* 4. c. Animalia erant plena oculis ante, & retro. Dicit ergo. h Vigilate] vt pastores *Luc.* 2. Pastores erant in regione eadẽ vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum.

Mystice 5. *b. Luc.* 12. *b.*

Ezech. 5. *c. Matth.* 24. *d. & 25. a.*

Vigilate, vt custodes castrorum *Cant.* 3. a. Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem *Isa.* 62 b Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, die ac nocte non tacebunt. Vigilate vt faber in fabrica. *Eccl.* 38. c. Faber ferrarius sedens iuxta incudem, & considerans opus ferri. Vigilandum est autem propter tria Propter latrones qui insidiantur, vt interficiant, & furentur. *Ioan.* 10. b. Fur non venit nisi vt furetur & mactet & perdat. Vnde *Matt.* 24. d. si sciret paterfamilias, &c. Secundò quia iuxta nos sũt serpentes. Vnde *Hieron.* Non est securum inter serpentes dormire, i. in cætu adulatorum qui sibilant, vel detractorum qui venenant, *Eccl.* 10. c. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit. Vel certè per latrones, & serpentes significantur dæmones & peccata quæ iuxta nos sunt. *Eccl.* 2. Quasi à facie colubri fuge peccata. & si accesseris ad illa suscipient te. Tertiò propter longitudinem viæ, & temporis breuitatem Vnde Eliæ dormienti dixit Angelus 3. *Reg.* 19. b. Surge comede, grandis enim tibi restat via. Sunt autem quinque causæ speciales quare prælati debeant vigilare. Prima est, quia sunt vigiles obsessorum. Secunda quia custodiunt tabernaculum. Tertia, quia ducunt nauem Domini per mare procellosum. Quarta quia pascunt gregem Domini in medio luporum. Quinta, quia custodiunt lectulum Salomonis. De primo dicitur *Isa.* 21. b. Vade & pone speculatorem, & quodcunque viderit annunciet, & vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli, & contemplatus est diligenter multo intuitu, & clamauit, vt leo. Et *inf.* Super specula Domini ego sum stans jugiter per diem, & super custodiam meam ego sum stans totis noctibus. *Cant.* 3. a. Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem. Sed quid fiet de speculatore si per eius somnolentiam, & negligentiam ciuitas Domini capiatur, ostendit *Ezech.* 33. b. si speculator viderit gladium venientem, & non insonuerit buccina, & populus se non custodierit veneritque gladius, & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram, non populus certè, sed ego. De secundo dicitur *Num.* 1. g. Excubabunt s. Leuitæ in custodiis tabernaculi testimonij. Item 1. *Paral.* 9. c. Ianitores in diuisionibus suis per portam, & portam. Sed dicitur *Isa.* 56. d. Speculatores cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes muti non valentes latrare, videntes vana dormientes, & amantes somnia. De tertio dicitur *in Ps.* 103. Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis. Mare mundus, nauis generalis Ecclesia, naues particulares Ecclesiæ. Rector primæ nauis est Dominus Papa. rectores verò aliarum sunt alij Prælati. Sed heu iam pluribus competit, quod dicitur *Prou.* 23. d. Eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo, & dices. verberauerunt me, sed nõ dolui, traxerunt me & nõ sensi, quando euigilabo? De quãdo dicitur *Gen.* 31. f. Fugiebat somnus ab oculis meis, &c. De quinto dicitur *Cant.* 3. c. En lectulũ Salomonis. &c. *Iob* 24. Quasi onagri in deserto egrediũtur ad opus suũ, vigilãtésq; ad prædã præparãt panẽ liberis, i. subditis. Dicit ergo. g. Videte] fide. h Vigilate] spe. i Et orate] charitate. k Vigilate, &c. *Gl.* Præmisso patrisfamil. exẽplo cur cõsumationis diẽ reticeat? Dicit. [Vigilare ergò, &c.] l Quod autẽ vobis, &c.] Non solũ rectores Ecclesiæ, sed omnes vigilare

præcipimur, ianuas cordium custodientes, ne antiqui hostis malasuggestio subintret, ne nos Dominus dormientes inueniat. Vnde *Paul.* 1. *Cor.* 15. e. Euigilate iusti, & nolite peccare. *Aug. & Glo.* Hoc fine concludit sermonem, vt commune omnium præceptum nouissimi per primos audiant.

CAP. XIV.

Erat *a* autem Pascha, & *b* Azyma post biduum, *c* & quærebant summi Sacerdotes, & scribæ quomodo eũ dolo tenerent, & occiderent. Dicebant enim non in die festo, *d* ne fortè tumultus fieret in populo. Et cùm *e* esset † Bethaniæ in domo Simonis *f* leprosi, & recumberet, *g* venit mulier habens *h* alabastrum vnguenti *i* nardi spicati pretiosi, & fracto alabastro effudit super caput eius. Erant *k* autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes: Vt *l* quid perditio ista vnguenti facta est? *m* Poterat enim vnguentum istud venundari plus quàm trecentis denariis,

EXPOSITIO CAP. XIV.

A

Matth. 26. *a.* *Luc.* 22. *a.* *Ioann.* 12. *a.* *Matth.* 26. *a.* *al.* † Iesus.

Erat autẽ Pascha, & Azyma, &c.] In fine capituli præcedentis egit Euangelista de aduentu Domini ad iudicium, qui erit in gloria, & maiestate omnibus manifestus, cum priùs fuerit in humilitate, & multis occultus. In hoc autem cap. adiungit de Domini Passione, quid sustinuit ex summa charitate coniungens gloriam maiestatis merito Passionis, per hoc ostendens quæ sit via ad gloriam, s. angustia Passionis. Vnde *Luc.* 24. d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam; quantum magis ergo oportet nos peccatores pati si volumus intrare in gloriam alienam. Vnde *Act.* 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Diuiditur autem hoc capitulum in quatuor partes. In prima parte agitur de refectione Domini in domo Simonis in Bethania, & vnctione Mariæ. In secunda de agni paschalis manducatione in Ierusalem, ibi. [Ite in ciuitatem.] In tertia de Domini oratione, & discipulorum dormitione, ibi. [Et veniunt in prædium.] In quarta agitur de Domini captione, & illusione, ibi. [Adhuc eo loquente.]

Allegoricè.

Allegoricè], autem post consummationem duorum testamentorum, quæ per biduum significantur, quæ Dominus in morte continuauit, celebrato Paschæ typo consequenter instituit Eucharistiæ sacramentum tropol. ostendens per hoc post illuminationem, quæ est ex duobus testamentis, & non ante edendum agnum Paschalem, id est corpus Domini, dicit ergo.

a Erat autem Pascha.] Est enim Pascha vespera quarta decima Lunæ. *Matth.* 26. a. Scitis quia post biduum Pascha fiet. Agnus immolatus. *Luc.* 22. a. Vbi vis paremus tibi comedere Pascha. Prima dies Azymorum, quintadecima luna Aprilis. *Ioan.* 13. a. Ante diem festum Paschæ Azyma *Ioan.* 18. e. Quando non introierunt prætorium ne contaminarentur sed manducarent Pascha. Christus 1. *Cor.* 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Est autem Pascha sed *Aug.* Hebraicum & phase similiter, & vtrunque interpretatur transitus. Secundum *Ambr.* Phase Hebraicum est, & interpretatur transitus. Pascha verò Græcum est, & interpretatur passio. *b* Et Azyma] i. dies in quo primo Azyma comedebatur, id est decima quarta Luna ad vesperam, tunc enim comedi percipitur agnus Paschalis, qui hîc dicitur Pascha cum Azymis, & lactucis agrestibus, *Exod.* 12. b. erat ergo quando hoc dixit Dominus tertia feria post Dominicam Palmarum, sicut dicit *Aug.* quia sexta die ante Pascha, id est sabbato ante Dominicam Palmarum venit Iesus in Bethaniam, & fecit ei Simon hoc conuiuium, vbi Maria lauit pedes eius lacrymis, & vnguento vnxit, sicut dicitur *Ioan.* 12. a. Inde venit Ierusalem in Dominicam palmarum super asinam, vt dicit Ioannes *in eod. cap.* Et ex sabbato vsque ad diem quo hoc dixit, consummatum est quatriduum, vt dicit *Aug.* Vnde patet, quòd hoc dixit die Martis post ramos palmarum.

c Et quærebant summi sacerdotes, & scribæ quomodo eum dolo tenerent, &c.] id est, ad occidendum tenerent: Non sicut sponsa tenet. *Cant.* 3. b. Tenui eum nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ.

d Non in die festo, &c.] Non ponit bonam causam, scilicet, vitationem scandali sed timebat ne fortè tolleretur à manibus eorum impetu populi. *e* Et cùm esset Bethaniæ, &c. *Mysticè*] Domus Simonis est domus obedientiæ, in quam venit antequam pateretur, per hoc ostendens, quòd per obedientiam erat mundum redempturus, & ad gloriam transiturus. Vnde *Phil.* 2. b. Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis, propter quod, & Deus exaltauit illum. *Eccles.* 11. a Sapientia humiliati exaltabit illum. Ibi recumbit Dominus, ibi reficitur, ibique peccatrici propitiatur. Ideo qui vult eum propitium habere, necesse est vt in domo obedientiæ eum quærat. Ibi eum inuenit recumbentem, ibi enim variis ferculis reficitur, id est gemitibus orationum suspiriis meditationum, gaudiis contemplationum, ibi inebriatur lacrymis plorantium. Mulier quæ effudit vnguentum, est anima pœnitentis. Vnguentum autem est deuotio orationis. Vnde *Apoc.* 5. c. Et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. *Eccl.* 10. a. Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti. Hoc vnguento pœnitens vngit caput Iesu, quando orat, & adorat eius diuinitatem. Pedes verò eius vngit quando fideliter credit eius humanitatem, vel quando pauperes reficit operibus pietatis. Alabastrum in quo vnguentum est cor pœnitentis, quo fracto per contritionem veram effunditur vnguentum deuotæ orationis, & impletur tota domus Paradisi ex odore vnguenti, vt dicit *Ioan.* 12. a. Vnde *Eccl.* 24. b. Quasi Libanus non incisus vaporaui habitationem meam, & quasi balsamum non mixtum odor meus. *Apoc.* 8. a. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo. Maximè autem in oratione, & meditatione frangendum est alabastrum, id est cor, vt larga sit effusio, & perfundatur tota domus Paradisi. Vnde *Thren.* 2. f. Effunde quasi aquam cor tuum ante conspectum Domini. Talis oratio ascendit liberè coram Deo, imò quasi miram facit. Vnde *Cant.* 3. c. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij. *f* Leprosi.] *Gloss.* Nomen pristinum manet, vt virtus curationis appareat, leprosus enim fuerat, sed à Domino curatus erat. *g* Venit mulier] *Gloss.* Maria Magdalena soror Lazari quem suscitauit Dominus: *Ioan.* 11. f. Hoc Ioannes. 12. a. Dicit esse factum ante sex dies Paschæ pridie, quam asino sedens venit Ierusalem. Ipsa est enim non alia, quæ quondam adhuc peccatrix, & *Luc.* 7. f. Scribitur, pedes Domini lacrymis rigauit, & vnguento vnxit, nunc iustificata, & familiaris facta, non tantum pedes, vt Ioannes dicit, sed & caput, vt Matthæus 26. a. & Marcus perhibent, oleo sancto perfudit. *h* Habens alabastrum.] *Gloss.* Alabastrum marmor candidum variis guttis distinctum, vnguenta incorrupta seruat. *i* Nardi spicati, &c.] Spicata nardus dicitur mixta, quia non solùm de radice, sed de spicis & foliis compositum erat, quod est pretiosius. *k* Erant autem quidam indignè, &c.] Per Synecdochen plurale pro singulari posuit. Ioannes Iudam hoc dixisse dicit, quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat. Forsitan & alij discipuli aut senserunt hoc, aut Iuda dicente persuasi sunt, & omnium voluntatem Matthæus, & Marcus verbis expresserunt, sed Iudas, quia fur, & alij propter curam pauperum: Ioannes autem illum solum commemorare voluit, cuius hac de causa furandi consuetudinem intimare curauit. *l* Vt quid perditio ista vnguenti, &c.] Perditus de salute perditionem inuenit, vt in ficu fructifera mortis laqueum nancisceretur. *m* Poterat enim vnguentum istud venundari, &c.] *Gloss.* Sub prætextu auaritiæ mysterium loquitur fidei. Etenim fides nostra trecentis emitur denariis. Fides nostra id est res fidei, s. vita æterna, trecentis emitur denariis id est trecentis obseruantiis, quæ ideò denarij dicuntur, quia in obseruantibus eas nomen & imago summi regis reformatur, vt à Christo Christiani, & à Deo dij dicantur. Decem autem sensus sunt, quinque interiores, & quinque exteriores. Per illos decem sensus impletur decalogus mandatorum, per quorum impletionem triplicatam, scilicet, per corpus & animam, & spiritum, per decem sensus emitur fides nostra, id est, vita æterna. Vnde si quis vult emere vitam æternam, impleat decem mandata. Oportet autem, vt ad impletionem cuiuslibet decem mandatorum applicentur omnes decem sensus, & ita ad impletionem decem mandatorum decem sensus decies replicantur, & sic fiunt centum, quia decies decem sensus semel replicati ad singula mandata fiunt centum denarij, secundò replicati ducenti, tertiò replicati trecenti, replicantur secundùm corpus, animam, & spiritum, hoc modo oportet, vt quicunque vult habere vitam æternam, quam credimus ad impletionem Decalogi, ita ea impleat, applicet decem sensus, scilicet corporis, id est, ipsa corporis administratione voluntatis, & desiderij, & secundum spi-

& *a* dari pauperibus. Et fremebant in eam. Iesus autem dixit: Sinite eam. Quid illi molesti estis? *b* Bonum opus operata est in me: Semper enim *c* pauperes habetis vobiscum, & cùm volueritis potestis illis benefacere, me *d* autem non semper habebitis. Quod *e* habuit † hoc fecit, *f* prçuenit vngere corpus meũ in *g* sepulturam. Amen dico vobis, vbicũque prædicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hæc narrabitur in *h* memoriam eius. Et *i* Iudas Scariotis vnus de *k* duodecim: abiit *l* ad summos sacerdotes, vt proderet eum *m* illis. *n* Qui *o* audientes *p* gauisi sunt, & *q* promiserunt ei pecuniam se *r* daturos. Et *s* quærebat quomodo illũ opportunè traderet. Et *t* prima die Azymorũ quando Pascha immolabant:

dum spiritum, id est, iudicio rationis. Tunc. n. perfectè implentur mandata, quando decem sensus ita applicantur, & corpus ministrat, voluntas desiderat, & spiritus iudicando comprobat. *a* Et dari pauperibus.] *Ioan.* 12. a. Dicit solum Iudam hoc dixisse. Vnde habetur ibi: Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Scariotis qui eũ erat traditurus, quare hoc vnguentum non ven- Matth.16.a. Ioan.12.b. ditur trecentis denariis & datum est egenis? Ad hoc dicit *Rab.* quod omnes discipuli dixerunt hoc diuersis causis. Iudas causa cupiditatis, alij gratia pietatis. *Beda* dicit quod synecdochicè al. † hæc. dicit hoc Marcus, attribuẽs dictum vnius pluribus. Vel certè potuit esse, quod quidam eorum qui ibi erant verbis Iudæ persuasi dixerunt, vel corde, vel ore, & quia dixerat Iudas, quòd poterat trecentis denariis vendi, ideo triginta argenteis vendidit ipsum Deum, qui valens trecentos denarios vsuales. In hoc facto significantur multi qui tempus perditum reputant, quod impenditur orationi, aut contemplationi. Sic & Martha *Luc.* 10. g. Domine non est tibi curæ, quòd soror mea relinquit me solam ministrare? *b* Bonum opus, &c.] deuotionis, pietatis, qua primò miserta sui vacat orationi, quod valde placet Deo, *Eccl.* 30. b. Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius. *c* Semper enim pauperes, &c.] *Deut.* 15. b. non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. Ex hoc enim dispensare facit misericors Dominus, vt pauperes qui hic inediam patiuntur à diuitibus bona præsentia recipiant quibus sustententur, & diuites, qui hic abundant bona sua pauperibus communicent, vt per ea bona æterna inueniant. *Luc.* 16. c. facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. *d* Me autem non semper habebitis] præsentem præsentia corporali. Nec autem in orationib. semper præsens est nec in contemplatione, imo diu quæritur, & tardè inuenitur, & inuentus citò amittitur. *B. Bern.* Fælix hora, sed breuis mora, *Can.* 5. b. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat atque transierat. Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est quæsiui, & non inueni illum, vocaui, & non respondit mihi.

e Quod habuit] in corde [hoc fecit] id est, exhibuit in opere non vt multi semper prægnantes, & nunquam parientes. *Isa.* 38. a. Venerunt filij vsque ad partum, & non erat virtus pariendi, *Matt.* 24. b. væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. *f* Præuenit vngere, &c. [id est, ante diem sepulturæ meæ parauit sibi vnguentum, vt tunc vngeret me. Vnde *Ioan.* b. Sinite eam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud. Vel. [Præuenit vngere corpus meum in sepulturam] id est, vnxit me dum potuit, Mysticè. timens ne tunc non posset propter Iudæos. *Mysticè. g.* In sepulturam. [Sepulchrum Iesu est mens deuota vbi Iesus multum desiderat sepeliri. Vnde *Genes.* 49. d. dicit Iacob filiis suis, id est, Christus. Sepelite me in spelunca duplici, in intellectu, s. & affectu. Spelunca superior est affectus, inferior intellectus. Multi cum mulieribus sepeliunt eum in spelunca inferiori per solam cognitionem, habentes eum in spelunca cordis sui, sed vult etiam sepeliri in superiori per nimiam dilectionem, ibi enim viri sepeliuntur. *h* Narrabitur in memoriam eius] celebrandam. *Prou.* 10. b. memoria iusti cum laudibus. *Ps.* 111. In memoria æterna erit iustus. Et certè ex officio contemplationis non solum acquiritur gloria apud Deum, sed etiam bona fama per totum mundum. Quandiu claustrales steterunt clausi in claustris suis vacantes contemplationi, & orationi, habuerunt gratiam coram Deo, & coram hominibus, exeuntes ad publicum & frequentes curas, amiserunt vtrunque 3. *Reg.* 2. f. Dicit Salomon Semei Ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi, & non egredieris inde huc atque illuc. quo autem die egressus fueris & transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum. *i* Et Iudas Scariotis, &c.] Hoc fuit in quarta feria. Tunc enim Scribæ & sacerdotes intrauerunt consilium quomodo Iesum dolo tenerent, & occiderent. Quos audiens Iudas cōgregatos, venit ad eos, & vēdidit illis Iesum triginta argenteis, recompensans incommodum, quod sibi factum putauit in effusione vnguenti. Et hoc approbat consuetudo Ecclesiastica. Quarta enim feria ante cœnam ante epistolam legitur prophetia, *Isa.* 62. d. quæ dicit, ecce merces eius cum eo. Et prophetauit Isaias de Iuda. Hinc etiam secundum locum post sextam feriam, qua Dominus crucifixus est obtinet quarta feria in ieiuniis, & afflictionibus celebrandis, quia in ea fuit Dominus venditus. *Moral.*] Iudas est Moraliter. peccator pœnitens, Matth.26 d. cõfiteri volens, mortis Luc.12.c. memoriam, vel suã futuram vel Christi præteritam præ oculis habens, hæc n. maximè operatur voluntatem B confitendi peccata. *k* Vnus de duodecim abiit,] sponte. *l* Ad summos sacerdotes.] i. in potestate iudiciaria vitaque & scientia præminentes. *m* Vt proderet eum illis,] i. Iesum, quem in corde suo gerit occisum. *n* Qui.] s. sacerdotes. *o* Audiẽtes] verã peccatoris confessionẽ. *p* Gauisi sunt] de salute confitentis. *Luc.* 15. b. Gaudium est Angelis super vno peccatore pœnitentiã agente. *q* Et permiserunt ei, &c.] i. absolutionis beneficiũ & orationis suffragiũ, & etiãsi necesse fuerit temporale subsidium. Tunc bene vadit res, quando peccator dicit sacerdoti peccata sua, & sacerdos dat ei si opus fuerit vitæ necessaria. Modò fit econtrario, sacerdotes accipiunt pecuniã à pauperibus, & peccata eorũ comedunt. & occidunt per malũ exemplum *Os.* 4. b Peccata populi mei comedunt sacerdotes, & ad iniquitates subleuabunt animas eorum. *r* Pecuniam] triginta argenteos, vt dicitur *Mat.* 26. b. qui valent trecentos denarios vsuales. *s* Et quærebat quomodo illum, &c.] sic peccator cõfiteri volens debet quærere opportunitatem tradendi sacerdotibus suũ veterem hominẽ, quasi latronẽ pro eorum arbitrio torquendũ. Ista enim opportunitas consistit in tribus. In confessoris sufficientia, in confitentis obedientia, in loci & tẽporis conuenientia. Est autẽ confessor sufficiens, si sit discretus, expertus, cõpatiens, vt vngat suauiter, sicut bonus medicus blandis exhortationib. vulnera peccatorũ, & liget ea vinculis vtilium præceptorũ, & inuoluat panniculis i. exemplis sanctorũ, infundatque oleũ blandæ consolationis & vinũ asperæ increpationis, sicut Samaritanus: *Luc.* 10. f. Sunt enim peccatores quasi vasa argẽtea fracta, quæ traduntur confessorib. religanda, quæ sacerdotes debent blandis consolationibus & excitationib. quasi quibusdam filis argenteis religare. Sed multi sunt indocti, & inexperti, qui Dñi vasa, quæ sibi tradita sunt religanda, malleis increpationũ, & obiurgationũ omninò conterũt, & cõfringunt, & fit scissura deterior. Confitẽtis obediẽtia tunc erit, quando cõfitens paratus est in omnib. obedire confessori suo, vt verè dicat, detis pecuniam, & ego tradã veterem hominem puniendum. Sic dixit Paulus, *Act.* 8. a. Domine quid me vis facere? Loci & temporis conueniẽtia quærenda est in confessione, quia nec in omni loco, nec in omni tẽpore confitendum est. *t* Et prima die, &c.] Prima dies Azymorum potest dici dupliciter. Vno modo dicitur dies Azymorum, quando primò Azyma comedebatur, hoc est quartadecima Luna ad vesperam, sic accipitur hic. Vnde aliquando primã diem Azymorũ dicunt eã quæ ante Azyma est: Assueuerant. n. à vespera numerare diẽ. Alio modo dicitur prima dies Azymorũ, dies in quo primò nõ erat fermẽtatũ in domib. eorũ, hoc est, quintadecima Luna. A quartadecima vsq; ad vesperã licebat cõmedere fermẽtatũ, sed in vespere eiiciebatur ab omnibus vsq; ad vicesimũ primũ diẽ. *Exod.* 12. c. Prima die, &c. *Mor.*] Septẽ dies Azymorũ sũt septẽ virtutes quibus vetus Moraliter. homo exuitur, & nouus induitur: sicut præcepit Apost. *Col.* 3. b. expoliãtes vos veterẽ hominẽ cũ actib suis, & induẽtes nouũ eum qui renouatur in agnitionẽ Dei. Prima dies est timor. In hac die cõfigitur vetus homo. Vnde *Ps.* 118. Confige timore tuo carnes meas. Secunda est iustitia qua peccato resistitur. Peccat. n. cõfixũ adhuc palpitat. *Ec.* 2. a. fili accedẽs ad seruitutẽ, &c. Tertia est magnificentia, qua contraria assumuntur quasi ad medicinã. *Ps.* 95. Sanctimonia & magnificẽtia in sãctificatione eius. Quarta est odiũ vitiorũ, quo peccata semel relicta nõ resumuntur, sed potius abominantur *Ps.* 118. Iniquitatem odio habui, & abo-

minatus sum In his quatuor diebus perfectè occiditur vetus homo. In aliis trib. reuiuiscit nouus. Quorum primus est cognitio fidei, in hoc incipit viuere nouus homo. *Habac.2.a.* Iustus autem ex fide sua viuet. Secundus est donum scientiæ in quo pascitur nouus homo adhuc infans pane doloris, & potatur aqua lachrymarum. *Eccl.1.d.* Qui addit scientiam, addit & laborem. De quo *Isa.30 c.* Dabit tibi Dñs panem arctũ, & aquam breuem. Tertius dies est spes veniæ, in quo nouus homo iam grandiusculus factus in suis tribulationib. confortatur. *Rom.12.c.* Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Bene ergo dicit: Prima die Azymorũ, hoc est in die timoris, quãdo Pascha immolatur, quia tunc factum occiditur, *Eccl.1.c.* Timor Dñi expellit peccatũ. *a* Dicunt ei discipuli] i. timoratæ mentis cogitationes. *b* Quò vis eamus, &c.] Valde bene quęrunt discipuli, quia duo loca sunt in anima, in quorum vtroque Dominus habitare potest, s. intellectus & affectus. sed affectus magis quietus est, magis secretus, & magis idoneus refectioni Domini. De quo *Psal.131.* Hæc requies mea in sæculum seculi, hic habitatio, quoniam elegi eam, *2.Par.7.c.* Elegi mihi domum istam in locum sacrificij. Prudenter autem quærunt discipuli. Quò vis eamus, & paremus tibi comedere Pascha. Hoc idẽ quærit sponsa. *Cant.1.b.* Indica mihi vbi cubas, vbi pascis in meridie. Item. *Deut.16.b.* Non poteris immolare phase in qualibet vrbium tuarum, sed in loco quem elegit Dominus Deus tuus. *c* Et mittit, &c.] Duos sc. timorem, & amorem. Hi sunt qui adduxerunt asinum, *Sap.11.a.* *d* Ite in ciuitatem, &c.] † spiritus rationalis. *e* Lagenam aquæ baiulans,] i. conscientiam aquis lachrymarum plenam. *f* Dicite Domino domus,] rationi, *Prou.20.b.* rex qui sedet, &c. *g* Vbi est refectio, &c.] id est, cum sanctis desideriis, quæ sunt aliquando discipuli Iesu. *h* Et ipse vobis, &c.] Cœnaculũ est superior pars domus. Domus enim significat legem, pars superior est spiritualis intellectus, pars inferior literalis, quæ arctior est illa latior. *i* Grãde] affectu. Grande, quia potest accipere Dominum cum familia sua tota. *k* Stratum] virtutibus. Discipuli timor, & amor. *l* Et abierunt, &c.] id est, animam rationalem. *m* Et parauerunt] timor parauit lactucas agrestes, id est, amaritudinem peccatorum. Amor verò parauit agnum & Azyma, i. mentis mansuetudinem, & sanctitatem meritorum. *n* Vespere autem facto] non tantùm temporali. sed etiam spirituali, quia verus sol iam appropinquauerat ad occasum: Qui duplex est, s. occasus mortis, & peccati. Primum sciuit, quia mortem sustinuit, secundum nesciuit, quia peccatum non fecit nec facere potuit. De hoc sole dicitur *Malac.vl.* ... orietur vobis nomen meum timentibus sol iustitiæ. Vespere autem facto. i. sole iustitiæ ad occasum mortis appropinquante, vel lege veteri deficiente, vel veteris hominis interitu imminente, vel sæculi consummatione iam instãte, secundum quod dicitur *1.Ioan.2.c.* filioli nouissima hora est. *o* Venit cum duodecim.] Per quos vniuersitas electorum significatur, quia denarius numerus est perfectus. *p* Et discumbentibus eis] *Chrys.* Qualiter discumbebant si Pascha manducabant? quia dicitur *Exod.12.b.* sic comedetis illum, renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus vestris tenentes baculos in manibus & festinanter comedetis. Sol. Post recubuerunt discumbentibus, in domo aliena, quia filius hominis non habet vbi caput suum reclinet: *Matth.8.c.* *q* Et manducantibus,] id est, de veteris hominis consummatione, & noui reparatione gaudentibus, vel manducantibus panem Angelorum. De quo *Luc.14.d.* Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *r* Amen dico vobis] *Gloss.* sicut de passione prædixerat, ita de proditore prædicit. dans locum pœnitendi, vt cum intellexisset cogitationes suas præsciti à Deo, pœniteret eum facti sui. Non tamen ex nomine eum designat, ne apertè redargutus im-

Matth.26.a. *Luc.22.a.*

Dicunt *a* ei discipuli. *b* Quò vis eamus, & paremus tibi, vt manduces pascha? Et mittit *c* duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in *d* ciuitatem, & occurret vobis homo *e* lagenã aquæ baiulans: Sequimini eum, & quocunque introierit *f* dicite Domino domus, quia magister dicit: Vbi est refectio *g* mea, vbi pascha cũ discipulis meis manducẽ? Et ipse vobis *h* demõstrabit cœnaculum *i* grande *k* stratũ, & illic parate nobis. Et *l* abierũt discipuli eius, & venerũt in ciuitatẽ, & inuenerunt sicut dixerat illis, & *m* parauerunt pascha. *n* Vespere autẽ facto, *o* venit cũ duodecim. *p* Et discum-

al.† spiritualis.

pudentior fiat. Mittit crimen in numerum, vt conscius pœnitentiam agat. *s* Vnus ex vobis, &c.] Dum falsitas arguitur, veritas comprobatur, & impletur: Tu verò vnanimis, dux meus, &c. *t* dicere sigillatim] *Chrys.* Elegit certè vniuersos, vt vnum saluaret. *u* Nunquid ego?] *Gloss.* Sciunt vndecim Apostoli, quia nihil mali contra Dominum cogitauerant, sed plus credunt magistro, quam sibi, & timentes fragilitatem suam tristes de peccato interrogant, cuius conscientiam non habebant. *x* Et filius quidem, &c.] Per viam rectam in ciuitatem habitationis. i. per tribulationes in gloriam. *z* Si natus:] simpliciter dictum est, i. vulgariter, quia ei qui non est, nec benè nec malè esse potest. *y* Bonum erat ei] i nullum malum, *Hieron.* Multò melius esset omninò non esse, quam malè esse. Vel [bonum erat ei si non esset natus ex vtero. Quia dicit *Aug.* Melius est sic esse, quàm non esse. Loquitur de paruulis. Item [Bonum erat ei si non esset natus] natiuitate regenerationis, qua senex nascitur à diabolo, & se ipso. *Ioan.8.e.* Vos ex patre diabolo estis. De hac natiuitate dicitur *Iob 3.a.* Pereat dies in quã natus sum. *Hier.20.d.* maledicta dies in qua natus sum. Vel [bonum erat ei] i. minus malum erat ei, si natus non fuisset Christo per notionem. *2.Pet.2.d.* Melius est viam veritatis non agnoscere, &c. Vel [bonum erat ei] i. Iudæ. Si natus non fuisset homo ille, &c.] i. Christus non fuisset incarnatus, id est, minus malum: *a* Et manducantibus illis] vetus Pascha terminantibus. nouum inchoantibus, & ideo post cibum non ante. *b* Accepit Iesus panem, &c.] sicut dicit *Beda*, ipse ordo verborum conuenit mysterio, corpus. n. suum per panem significatum in conceptione benedixit, i. virtutum & diuinitatis plenitudine impleuit, quia in ipso corporaliter habitat plenitudo diuinitatis: *Col.2.b.* Et postea. *c* Fregit] i. sponte sua frangendum, & crucifigendum exposuit *Isa.53 c.* Oblatus est, quia ipse voluit, *Ioan.10.d.* Potestatẽ habeo. Et etiã idem, corpus quod induit. *Ps.92.* Dominus regnauit, decorem indutus est. *d* Et dedit] i. non vendidit. *e* Eis] i. discipulis. Alij non habent ius edendi de illo pane, nisi soli discipuli, qui eius scholas intrant, & lectiones eius ruminant, humilitatis, mansuetudinis, charitatis. *Mat.11.d.* Discite à me &c. *Ioan.13.d.* In hoc scient omnes. *f* Sumite,] edite credendo, ore cõfitendo. *Rom.10.b.* Corde creditur ad iustitiã, ore autem fit confessio ad salutem. *1.Reg.22.b.* Non est qui vicem meã doleat. *g* Hoc est corpus meum.] Hic solet quæri quibus verbis Dominus panem transubstantiauit in corpus suum. & quando, vtrum, s. ante fractionem, aut post. Si dicatur quod his verbis confecit Dominus: [hoc est corpus meum] secundum hoc videtur, quod confecit post fractionem, quia hæc verba sequuntur verbum fractionis. & ita Ecclesia non tenet formam Domini. Si dicatur, quod aliis verbis confecit, ex hoc iterum habetur, quod Ecclesia non tenet formã Domini in conficiendo quod videtur incõueniens. Sol. Super hac quæstione quadruplex opinio est. Nam quidam dicunt, quod Dominus bis dixit hæc verba [Hoc est corpus meum.] Primò secretè, & tunc per illa verba secreta prolata confecit, postea eadem verba iterauit apertè, formã conficiendi tradens Apostolis Et secundum hoc sic construitur litera. Iesus accepit panem & benedicens secretò, dixit hoc est corpus meum & fregit, & dedit eis, & ait super hoc altè, hoc est corpus meum. Secundi dicunt, quod Dñs tantum semel dixit illa verba, & simul confecit, & tradidit formã conficiendi. Et secundũ hos sic debet fieri cõstructio: Iesus accepit panẽ, & benedicẽs aliquo signo expresso super panẽ sicut modò fit. & fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meum, & hoc dicẽdo, simul cõfecit, & tradidit formã cõficiendi. Secundũ hãc opinionẽ fractio panis præcessit cõfectionem. Tertij dicunt, quod Dñs virtute diuina prius cõfecit sine aliquibus verbis, & postea tradidit Apostolis formã conficiendi

tibus eis, & *q* manducantib. ait Iesus: *r* Amen dico vobis, quia vnus *s* ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contristari, & *t* dicere sigillatim. Nunquid *u* ego? Qui ait illis: vnus ex duodecim, qui intingit manum mecum in catino. Et filius quidem *x* hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. *y* Bonum erat ei, si non esset *z* natus homo ille. Et *a* manducantibus illis, accepit *b* Iesus panem, & benedicens *c* fregit, & *d* dedit *e* eis, & ait: *f* Sumite, hoc *g* est corpus meum.

Ioan.18.c.

C.

ficiendi, & virtutem verbis. Secundùm hos ordo literæ planus est: Accepit Iesus panem conficiens sola voluntate sine verbis, fregit & dedit eis, postea dicens: Sumite, &c. Quarti dicunt, quòd Dominus tantum semel dixit illa verba: Hoc est corpus meum, & quòd simul confecit, & tradidit formam conficiendi, & tradidit virtutem verbis, & quòd consecratio panis præcessit fractionem, & omninò sic fecit Dominus, vt facit Ecclesia, & fit
Math.26.c. constructio hoc modo: Accepit Iesus panem, & benedicens ait: Hoc est corpus meum, & fregit, & dedit eis. *a* Et accepto calice,] salutari. De quo *Psalm.* 22. Calix meus inebrians, &c. *b* Dedit] de officij sui consummatione, de humani generis saluatione, de hostis deiectione. *c* Et biberunt ex illo omnes] quia pro omnibus est effusus. *Gloss.* Ebrietas fœlix salutaris satietas, quæ quantò copiosiùs sumitur, tantò sobrietatem mentibus donare dignatur. *d* Hic est sanguis meus] quem do vobis in potum, sicut corpus in cibum, *Ioan.* 6. d. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Sed Iudas & ei similes non satiantur hoc cibo, nec sitis eorum sedatur: *Eccl.* 14. b. Sanguis dico Noui Testamenti dedicator. Vtrumque enim testamentum sanguinis effusione confirmatum est: *Heb.9.* c. *e* Amen dico vobis, &c.] Hoc exponitur multis modis. Primo modo ad literam sic. Dedit Dominus discipulis suis bibere, & possent ei dicere, vel fortè dixerunt: Dedisti nobis bibere, & tu quare non bibis? Et respondens Dominus ait: Amen dico vobis, quòd non bibam amodo de hoc genimine vitis, id est, de vino.

Et *a* accepto calice gratias agens *b* dedit eis. Et *c* biberunt ex illo omnes, & ait illis: Hic est *d* sāguis meus Noui Testamenti, qui pro multis effundetur. Amen *e* dico vobis, quod iam non bibam de hoc genimine vitis vsque in *f* diem illum cùm *g* illud bibam nouum in regno Dei. Et *h* hymno dicto, *i* exierunt in montem Oliuarum. Et *k* ait eis Iesus. Omnes *l* scandalizabimini in *m* me in *n* nocte ista, *o* quia scriptum est: *p* Percutiam pastorem, & *q* dispergentur oues. Sed *r* postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. *s* Petrus autem ait illi? Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus:

f Vsque in diem illum] s. post resurrectionem. *g* Cum illud bibam nouum in regno Dei,] id est, innouatus in gloria immortalitatis post resurrectionem, quando comedit, & bibit cum discipulis. Et hoc Euangelium non dicit, quòd Dominus biberit tunc, tamen hoc dicit quædam *Glossa in Act.* Secundo modo sic.

Mystic. *Mysticè* secundum quem modum, vitis est Synagoga. Vnde *Isa.* 5. d. Vinea Domini exercituum domus Israël est. *Ierem.*2. d. Quomodo conuersa es mihi in prauum vitis aliena. Genimina vitis, sunt cæremonialia legis. Et est sensus. Hucusque bibi de genimine huius vitis, i. delectatus sum in sacrificiis, & cæremoniis Synagogæ, in qua erant multi boni. Sed amodò non bibam, i. non erit mihi accepta, nec delectabor in eis vsque in diem illum cùm illud bibam nouum in regno Dei, id est, donec eodem populo fonte baptismatis innouato, & eius cæremoniis spiritualiter innouatis delecter in illis. Tertio modo secundùm *Ambr.* Vitis est humana natura, genimen vitis, mortalitas. Genimen huius vitis bibit quando corpus mortale assumpsit. Et est sensus: Non bibam amodo, &c. id est, post Passionem cum corpus deposuero, id est, ab anima separauero, non assumam illud, quod modò est mortale, donec resumam illud immortalitatis; & impassibilitatis gloria innouatum. Et vobiscum dicit, secundum Matthæum, significans ipsos discipulos sua corpora immortalia resumpturos, licet non eodem tempore. Per hoc autem, quod dicit: De hoc genimine, notat eadem corpora resurrectura, substantia quidem eadem manentia, sed qualitas mutabitur. Quarto modo exponitur sic: Vitis est populus Iudaicus, genimen est inueterata malitia illius. De qua bibit Dominus ante calicem Passionis, postea verò bibet de eodem in fine gaudium de eius conuersione. Vnde sensus est: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, id est, de malitia Iudæorum non bibam amplius calicem Passionis, sed postea in fine mundi bibam de eodem conuerso calicem exultationis. *h* Et hymno dicto.] Fortè aliquo psalmo pro gratiarum actionibus dicto, sicut modo dicitur: Miserere mei Deus. In quo reprehenduntur multi, qui tanquam bruta, nec ante cibum, nec postea gratias agunt. Vnde *Chrys.* Audiant quicunque velut porci manducantes, simpliciter calcitrant mensam sensibilem, cum deceret gratias agere. Audiant & qui vltimam orationem in missa non expectant. Hoc enim illius orationis symbolum est, id est, signum. Hymnum dicit, vt nos idipsum faciamus. Vnde 1. *Thess.*5. d. In omnibus gratias agite. 1. *Tim.*4. b. Nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur, sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem, exemplum de lactuca. Vel hymnum vocat sermonem illum, quem recitat *Ioan.*13. 14. 15. Quo consummato exiit in montem. Hoc exemplo processio fit de refectorio ad Ecclesiam cantando post refectionem. *i* exierunt in montem Oliuarum.

Moraliter. Post cœnam, & hymnum ascendit in montem Olíueti, significans, quod per sacramenti Dominici susceptionem, & orationis deuotionem ascenditur Zach. 13. A. ad eminentiam donorum Spiritus sancti, quæ per oleum significantur. Math.29.A. Et per hoc etiam innuens quod merito orationis, & virtute Sacramenti ascenditur ad laudes glorificati corporis, quæ per oleum designantur, quia oleum superenatat, in hoc agilitas. Item penetrat, in hoc subtilitas. Item sanat, in hoc impassibilitas. Item illuminat, in hoc claritas. Vnde *Isa.*61. a. Dabo eis coronam pro cinere, id est, gloriam æternam pro carnis mortificatione. oleum gaudij pro luctu, i. dotes corporis pro luctu pœnitentiæ. *k* Et ait eis Iesus,] qui cum eo exierunt in montem. Talibus.n. qui cum Domino exeunt, vel ascendunt in montem contemplationis, & se cum Domino passioni, vel morti pro fratribus non formidant exponere, reuelat Dominus secreta sua. Vnde *Ioan.*15. c. Vos autem dixi amicos, quia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. *l* Omnes scandalizabimini] Post egressum ad montem Olíueti, post dominici corporis, & sanguinis susceptionem prædicitur eis casus eorum quasi per hoc diceret nobis qui eius discipuli sumus, bona facere incepistis, ideò præparate vos ad tentationem. Vnde *Eccl.* 2. a. Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Illud etiam notat, quod nemo quantumcunque bonum faciat, securus est in hac vita. Vnde 1. *Cor.* 10. c. Qui se existimat stare, videat ne cadat. Omnes, dicit, quia omnes boni casum cuiuslibet reputant suum 2. *Cor.* 21. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? *n* In nocte ista] dicit, id est, in vita præsenti, in qua omnes qui piè volunt viuere in Christo persecutionem patiuntur. *m* In me.] id est, ad me quasi ad lapidem offendetis, *Isa.*8. c. Erit autem in lapidem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël. *Matt.* 18. a. Væ mundo à scandalis. *o* Quia scriptum est] *Zach.*13. d. Sed aliter: Ibi enim dicitur: Percute pastorem ex persona Prophetæ, immò omnium antiquorum desiderantium Domini passionem, q. d. Deo patri, mitte filium in carnem, vt percutiatur, & genus humanum ex morte eius saluetur. Pater autem exaudit eorum orationem, respondens, cuius responsionem ponit Euangelista. *p* Percutiam pastorem] id est, mittam filium, & percutioni exponam. Sed eo percusso.
q Dispergentur oues] id est, Apostoli ab vnitate fidei dissoluentur. *Septuaginta* habent. Percute pastorem & eripe oues quod satis conuenienter peti posset modò, quia ipsi pastores deuorant, & dispergunt oues suas, *Ezechiel.* 34. b. Dispersæ sunt oues meæ, eò quòd non esset pastor. Sed multi sunt qui pascuntur, *Zach. vndecimo,* d. Sume tibi vasa pastoris stulti, quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, & contritum non sanabit, & id quod stat non enutriet, & carnes pinguium comedet.

Moraliter.] Percusso Prælato morte peccati, dispergun- Moralit.
tur subditi, & ideò dæmones maximè insidiantur Prælatis, 1. *Reg. vlt.* a. Totum pondus prælij versum fuit in Saul. Et ipso mortuo dispersus est populus meus 3. *Reg.* 22. e. Rex Syriæ præceperat Principibus curruum dicēs: Non pugnabitis, &c. *o* Scriptum, &c.] *Chrys.* In hoc nos docet Scripturis intendere. Item monstrat se non esse alienum à veteri testamento. Item ostendit, quod vetus est consilium de crucifixione sua. Item docet quales fuerunt Apostoli ante passionē & quales post. *r* Sed postquā resurrexero præcedā, &c.] sic bonus pastor surgens à terrenorū amore, resurgens etiā in eminentia vitæ debet subditos præcedere & trāsuehere de mundo ad cœlum, *Ioan.* 10. b. Bonus pastor animam suam ponit pro ouib. suis: Et cū emiserit oues ante eas, vadit, & oues eum sequuntur. *s* Petrus autē ait illi, & si omnes, &c.] *Chrys.* O Petre modò timebas ne esses traditor & cogebas Ioannem interrogatē

rogare quis eſſet, nunc Chriſto' clamante toties contradicis. Vnde hoc? A multo amore. Et in hoc loco gerit Petrus typum multorum, qui inexperti tentationum, vel tribulationum, petrinæ fortitudinis eſſe præſumunt, ſed tentatio adueniens quales ſunt manifeſtat. Vnde *Eccl*. 27. a. Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio

D

tribulationis. Item 34. b. Qui non eſt expertus, pauca recognoſcit.

Matt. 26. d. Luc. 22. c.

a Priuſquam bis, &c.] Matthæus, Lucas, & Ioannes ſimpliciter dicunt: Antequam gallus cantet, ter me negabis, non ponentes bis vel ter: ſolus Marcus dicit. Priuſquam bis vocem dederit, per quod innuitur quod trina negatio fuit incepta ante primum gallicantum, quod tres prædicti attendentes dixerunt ſimpliciter: Antequam gallus cantet, ter me negabis, id eſt, trinam negationem inchoabis, & ante ſecundum fuit conſummata, quod attendens Marcus ait: Priuſquam bis gallus vocem dederit, ter me negabis, id eſt, tertiam negationem conſummabis. Gallus eſt prædicator, vel doctor populi propter galli proprietates quæ prædicatori, vel doctori conueniunt. De quibus *Mat*. 26. c. ſuper illud: Antequam cantet, &c. Et ſuper illud *Iob* 38. d. Quis dedit gallo intelligentiam. Ante cantum huius galli quid eſt in nomine niſi trina negatio, id eſt, triplicis vis auerſio? *f* Et ſi oportuerit, &c.

Amen dico tibi, quia tu hodie in hac nocte *a* priuſquam bis gallus vocem dederit ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et ſi *b* oportuerit me ſimul cõmori † tibi, non te negabo. *c* Similiter autẽ, & omnes dicebant. Et *d* veniunt in prædium cui nomen † Gethſemani, & ait diſcipulis ſuis: *e* Sedete hîc *f* donec orẽ. Et aſſumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem ſecũ, & cœpit pauere, & tædere. Et ait illis: Triſtis eſt *g* anima mea vſque ad mortem. *h* Suſtinete hîc, & *i* vigilate † mecum. Et cùm *k* proceſſiſſet paululum procidit *l* ſuper terram, & *m* orabat, vt ſi fieri poſſet tranſiret ab eo hora, & dixit: Abba pater, omnia poſſibilia tibi ſunt, *n* transfer calicem hunc *o* à me, ſed non quod ego volo, *p* ſed quod tu. Et *q* venit, & inuenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon

al. † tecum.

al. † Geſſemani.

Matth. 26. d.

al. non habet † mecum.

Matth. 26. d. Luc. 22. c.

Moralit.

Moralit.] Petrus typum gerit ſpei, & confidentiæ, quæ ante tentationes de ſtatu, & perſeuerantia facile præſumit, in tribulatione verò nulla virtus facilius cadit, vnde motus rariſſimos, & debiliſſimos habet etiam in viris perfectiſſimis. *c* Similiter autem, &c.] Omnes virtutes ante tentationem perſeuerantiam promiſerunt, ſed adueniente nocte tentationum & tribulationum fugam accipiunt ſæpè. Vnde *Matth*. 26. f. Tunc relicto eo omnes diſcipuli fugerunt.

d Et veniunt in prædium, &c.] Hoc eſt, quòd Ioannes dicit 18. a. Egreſſus eſt Ieſus cum diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron vbi erat hortus. Interpretatur autem Gethſemani, torcular, quia ſicut in torculari compreſſis vuis vinum exprimitur, ita in pœnitentia compreſſis peccatis intus in corde per puram contritionem vinum compunctionis exterius per oculos eliquatur. In hanc venit Ieſus cum diſcipulis ſuis quia ſicut fugatur à corde peccatoris per peccatum cum omni turba virtutum, ſic redit per pœnitentiam cum eadem turba, quia pœnitentia omnia oblata reſtituit. Gethſemani. *Gloſſ*. id eſt, vallis pinguium, vbi tauri pingues obſederunt illum, & vituli multi circundederunt eum.

e Sedete hîc donec orem,] hîc docemur tempore orationis ſecretum quærere, & tumultum fugere. Vnde *Matt*. 6. a. cum oraueris intra in cubiculum, & claude oſtium, & ora patrem tuum in abſcondito. Quia autem ſecum aſſumpſit Petrum, Iacobum, & Ioannem, ſignificat tempore orationis tribus virtutibus maximè innitendum eſſe, id eſt, prudentiæ, patientiæ, charitati. Petrus agnoſcens interpretatur, & ſignificat prudentiam, quæ docet quid petendum prout oportet. Iacobus luctator, & ſignificat patientiam, quæ ſuſtinet hoſtis impugnationes in oratione. Ioannes gratia, & ſignificat charitatem, quæ orationem informat.

f Donec orem] contra. *Iſa*. 42. a. non erit triſtis, neque turbulentus. Sol. Duplex eſt triſtitia, paſſionis, & compaſſionis.

g Triſtis eſt anima mea, &c.] excluſiuè. q. d. vltra mortem non extendetur triſtitia mea, & mœror, ſed in morte morietur. Vnde *Ioan*. 16. c. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Econuerſo gaudium huius mundi in morte morietur. Vnde *Prou*. 14. b. Riſus dolore miſcebitur. Aliter.

g Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.] triſtitia compaſſionis, qua etiam eis compatior vſque ad mortem, hoc eſt contra multos qui tantum vſque ad mutilationem veteris hominis triſtantur, quales ſunt illi qui de vno peccato dolent, vel ſi de omnibus, ceſſant tamen, & emendare non curant. *h* Suſtinete hic] id eſt, in hac vita præſenti Dominum quantuncunque grauem & ponderoſum ſe exhibeat in tribulationibus. Item [ſuſtinete hîc] faſciculum tribulationum, & tentationum quantumcunque graues ſint, & quantò grauior tribulatio, tantò copioſior erit poſtea conſolatio. Vnde *Pſ*. 93. Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam mem. *Tob*. 3. d. Hoc habet pro certo omnis qui colit te, quia vita eius ſi in probatione fuerit, coronabitur, ſi autem in tribulatione fuerit liberabitur, quia poſt tempeſtatem tranquillum facis, & poſt lacrymationem, & fletum exultationem infundis. Ideò dicit ſponſa *Cant*. 1. d. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, &c. *Amos*. 9. b. Faſciculum ſuum ſuper terram fundauit Dominus, id eſt, ſuper Eccleſiam. Vel [Suſtinete,] hîc, onera fratrum. *Gal*. 6. a. Alter alterius onera portate. *i* Et vigilate mecum.] Mecum dicit, non cum diabolo ſicut illi qui vigilant ad peccata, *Iob* 24. c. ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.

k Et cùm proceſſiſſet paululum] ſeparans ſe à diſcipulis ſuis docens ſecretum quærere ad orandum. Vnde *Mat*. 6. a. Cùm oraueris intra in cubiculum, &c. Item docens fugere laudes hominum. *Matth*. 6. a. Attendite ne iuſtitiam veſtram, &c. *Chryſoſt*. Conſuetudo erat ei ſine eis orare, hoc autem faciebat docens ſecretum quærere in oratione.

l Procidit ſuper terram] *Matth* 26. d. dicit: Et procidit in faciem ſuam. In quo notantur duo. Extenſio mentis in anteriora per ſanctum deſiderium. *Phil*. 3. c. Quæ retrò ſunt obliuiſcens in ea quæ ante ſunt meipſum extendens. Et humiliatio mentis in ſui cognitione. Vnde & benè ſequitur.

m Et orabat,] docens orationem in humilitat eſſe faciendam. *Eccl* 35. e. Oratio humiliantis ſe nubes penetrat.

n Transfer calicem hunc à me.] In hoc verbo exprimitur infirmitas humanæ naturæ in Chriſto, & datur nobis forma orandi, & exemplum, vt quantum poſſumus cum Deo mortem vitemus, ſi non poſſumus voluntatem noſtram diuinæ ſubiiciamus. Exponitur autem multis modis. Primò ſic. Transfer calicem hunc, id eſt, Paſſionem hanc.

o A me] vt ſcilicet non bibam illum. Et eſt iſta petitio naturæ infirmæ, ſed expreſſio rationis ad noſtram eruditionem. Secundò ſic.

n Transfer calicem hunc à me] non vt non veniat, ſed vt citò tranſeat. Tertiò ſic. Transfer calicem hunc à me,] id eſt, à meis, ſc. diſcipulis, vt ſcilicet non remaneat, ſed tranſeat ſcandalum paſſionis. Quartò ſic [Transfer calicem hunc,] id eſt, timorem mortis.

o À me,] id eſt, à meis diſcipulis. vt non timeant mori pro nomine meo. Quintò modo ſic.

n Transfer calicem hunc,] id eſt, dolorem mortis.

o A me,] id eſt muta in gaudium immortalitatis, quod factum eſt in die reſurrectionis. Sexto modo.

n Transfer calicem hunc] id eſt, peccatum illatæ paſſionis.

o A me,] à meis, ſ. Iudæis, vt non remaneat in eis finaliter, ſed pœniteant, & reuertantur ad me. Idem orauit in Cruce. Dicitur autem paſſio, vel tentatio, vel tribulatio quælibet temporalis, calix, quia menſuratè datur à Deo. *B. Bern*. Agnoſco vocem ægroti in medico, conſidero charitatem, ſtupeo miſerationem, expaueſco dignationem. *Chryſ*. In dicendo [transfer] monſtrat, quod humanum eſt. In dicendo [non quod ego volo] edocuit quod virtuoſum. Et *Phyloſophus* Erudit etiam natura reluctante ſequi Deum. *Eccl*. 23. d. Gloria magna eſt ſequi Dominum. *p* Sed quod tu.] Ecce vera obedientia. *Act*. 8. a. Domine quid me vis facere. *q* Et venit. & inuenit eos dormientes] non ſolum corpore, ſed magis mente, nam torpores, & timores, & triſtitiæ mentem eorum occupauerant, & oculos cordis opprimebant. *Moralit*. autem aduentus Chriſti corporalis ad diſcipulos dormientes, ſignificat aduentum eius ſpiritualem, quo ſuos viſitat in tribulatione. Quia autem ter viſitat. & primò, & ſecundò inquirit, tertiò quietem indulget, ſignificat tria beneficia, quæ Dñs viſitando tribulatos operatur in eis. Primũ illumina-

Moralit.

minatio mentis ad cognuscendum. *Isaia* 28. c. Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditui, *Psal*. 138. Et nox illuminatio mea. Secundum est corporis exinanitio. Vnde dixit Petro: Non potuisti vna hora, &c. Et de hoc duplici beneficio dicitur. *Act*. 12. a. In ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus, & ecce Angelus Domini astitit & lumen refulsit in habitaculo, percussóque latere Petri excitauit eum dicens: Surge velociter. Tertium beneficium, consolatio qua Deus tentatos & tribulatos refouet in ipsa tentatione. *Tob*. 3. d. post tentationem tranquillum facis, &c. Et hæc est requies, quam dormientibus indulsit dicens, dormite iam, & requiescite. In hoc autem, quod semper inuenit eos dormientes, ostenditur, quòd etiam fortissimi in tentatione quasi nihil vident. Refertur autem hæc triplex Domini visitatio ad tres vires animæ. In nocte enim tribulationis visitat Dominus rationabilem, bonas cogitationes inspirando, concupiscibilem, sancta desideria inflammando, irascibilem zelum excitando. Et hoc est, quod dicit *Iob* 33. d. Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium. *Mysticè*. Dormitatio Apostolorum significat negligentiam & somnolentiam Prælatorum, quos Dominus ad vigilandum trina visitatione hortatur. Primò sollicitans eos suppliciorum comminatione. Secundò consolans præmiorum pollicitatione. Tertiò pulsans succumbendi pudore, dicens ironicè: Dormite iam, & requiescite, q. d. non modo tempus est dormiendi, aut quiescendi, sed potius vigilandi & laborandi. *Eccl*. 3. b. Tempus belli, & tempus pacis. In hoc etiam quod dicit: Dormis, eadem quæstio fit Ionæ, i. prælato: quid tu sopore deprimeris, surge & inuoca Deum tuum. *Iona* 1. b. *Prou*. 6. b. Vsquequo piger dormis, quando consurges è somno tuo.

Matth. 16. d.
al. † non habet mecum

Mysticè.

a Non potuisti vna hora, &c.] Vna dicit, quia breuis est molestia tribulationis quæ est in tentatione respectu iocunditatis, quæ erit in æterna remuneratione 2. *Cor*. 4. d. Id quod est in præsenti momentaneum, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. *b* Vigilare mecum,] non cum diabolo. *Iob* 24. c. Manè primò consurgit homicida, &c. *c* Vigilate] 1. *Pet*. 5. b. sobrij estote, & vigilate, &c. *d* Et orate, &c.] Clamore orationis fur perterritus fugit, & vicini succurrunt, i. S. Angeli. Qui igitur in tentatione non clamat orando, socium furis, & Domini sui proditorem se esse demonstrat, quia fures videt, & insidias, quæ parantur castro Domini sui, & non denunciat ei, vt custodiat castrum suum 1. *Reg*. 11. a. dixerunt seniores Iabes Galaad concede nobis septem dies, vt mittamus nuntios ad vniuersas terras Israel, & si non fuerit, qui defendat nos egrediemur ad te. *e* Spiritus quidem, &c.] Hic agit Dominus Apostolorum præsumptuosas promissiones, q. d. vos dicebatis vos promptos ad moriendum pro me, quia fuit facile quia spiritus promptus ad promittendum, sed dormitio indicium est vestræ fragilitatis, quia caro est infirma. Vnde ideo, quantum de ardore spiritus confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus. Item *Hieron*. Hoc contra Eutichianos qui dicunt tantum vnam voluntatem, & operationem fuisse in Christo. Cum enim dicit: Spiritus quidem promptus, caro autem infirma, duas voluntates ostendit: Vnam humanam, quæ est carnis. & aliam diuinam quæ est deitatis vbi humana propter carnis infirmitatem recusat passionem, diuina promptissima est, quia formidare in passione fragilitatis est, perficere autem dispensationem diuinæ voluntatis atque virtutis est. *Mysticè*. *e* Spiritus] id est homo spiritualis promptus ad bona facienda, & ad mala pro Domino sustinenda. *Psal*. 107. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. *f* Caro verò infirma] id est homo carnalis infirmus ad vtrunque. *Gen*. 6. a. Non permanebat spiritus meus in homine *g* Erant oculi eorum grauati.] Interiores timore, exteriores vigiliarum longitudine. *h* Et ignorabant quid responderent ei] erubescentes, quia non poterant modicum vigilare cum eo pro

Mysticè.

dormis. Nō *a* potuisti vna hora vigilare *b* mecum †? *c* Vigilate, & *d* orate, vt non intretis in tentationem: Spiritus *e* quidem promptus est, *f* caro verò infirma. Et iterum abiens orauit, eundem sermonem dicens. Et reuersus denuò inuenit eos dormientes. Erant enim *g* oculi eorum grauati, & *h* ignorabant quid responderent ei. Et *i* venit tertiò, & ait illis: Dormite iam, & requiescite. Sufficit: Venit hora, ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. *k* Surgite *l* eamus. *m* Ecce qui me tradet prope est. Et adhuc eo loquente, venit Iudas Scarioth vnus ex duodecim, & cum eo turba multa cum *n* gladijs, & lignis missi *o* à summis Sacerdotibus, & Scribis, & Senioribus. *p* Dederat autem traditor eis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum,

quo se mori paratos iactauerant. Vnde *Chrys*. Qui commori elegerant, neque simul tristari, neque vigilare poterant. *Iob* 9. a. si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. *i* Et venit tertiò.] *Rab*. Tribus vicibus orauit Dominus, vt nos à peccatis præteritis veniam, & à malis præsentibus tutelam, & à futuris periculis cautelam oremus. Item vt omnem orationem nostram ad tres personas, id est patrem & filium, & Spiritum sanctum dirigamus. Item vt contra triplicis peccati tentationem, id est, concupiscentiæ carnis, concupiscentiæ oculorum, ambitionis sæculi clypeum orationis opponamus. Item vt orationis virtute triplicem timorem, s. mortis, vilitatis † doloris abiiciamus. Item propter trinam tentationem passionis: Caiphæ, Pilati Herodis. Item vt tres vires animæ in oratione attentas esse debere doceret, vt rationabilis accensa sit in meditando, concupiscibilis feruida in desiderando, irascibilis fortis peccata sua abominando. Item vt tria in oratione esse petenda monstraret, s. peccatorum remissionem, virtutum conseruationem, gloriæ adeptionem. Item vt tria genera hominum orare doceret, s. Noë, Daniel, Iob, id est Prælatos, continentes, coniugatos. Omnibus enim necessaria est oratio, &c. Sequitur. *k* Surgite eamus.] Hic docet in tentatione surgendum esse, quia stando non iacendo pugnatur. Vnde & Stephanus in sui lapidatione vidit Iesum stantem *Act*. c. 7. g. Eundum est etiam obuiam tentationibus. Quia autem indistinctè dicit: [Eamus,] docet quibus tentationibus è directo occurrere, vt sunt tentationes spirituales. Vnde *Iac*. c. 4. b. Resistite diabolo. & fugiet à vobis. Aliæ sunt fugiendæ, vt carnales. Vnde 1. *Cor*. 6. d. Fugite fornicationem

Quare ter orauit Dominus.

Matth. 26. et Luc. 22. e. Ioann. 18. a.

Matth. 26. e.

al. † terum.

l Eamus] *Gloss*. Postquam tertiò orauit, & Apostolorum timorem pœnitentia corrigendum docuit, securus ad passionem pergit dicens. Surgite eamus, &c. quasi non nos inueniant timentes, sed vltro eamus obuiam, vt passuri gaudium & confidentiam videant.

m Ecce qui me tradet prope est.] Prope Dominum sunt qui tradunt eum, id est, clerici, supra eodem d. Qui intingit mecum, &c. *Ierem*. 11. c. Quid est, quòd dilectus meus in domo mea, &c.

Ephes. 6.

n Cum gladiis, &c.] Non dicit cum gladio spiritus quod est verbum Dei, quod reuera decet Apostolorum, sed cum gladiis id est lingua nequam, & corde maleuolo. De primo, *Psalm*. 56. Lingua eorum gladius acutus. *Ierem*. 9. c. Sagitta vulnerans, lingua eorum dolum locuta est, in ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias. De secundo dicitur *Prou*. cap. 12. c. Est qui promittit, & quasi gladio pungitur conscientiæ. In reprehensione Iudæ dicitur: Et cum illo turba multa. Et certè si hoc in Iuda proditore reprehenditur, in Episcopis qui illius locum tenent, non commendatur: Sed sicut dicit *Seneca*: Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, turba hæc prædam sequitur non hominem *Amos* 6. a. Væ vobis qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domum Israel.

o Missi à summis sacerdotibus, & scribis, & senioribus,] Ab illis mittitur turba contra Iesum, qui exemplo istorum id est, Prælatorum, doctorum, consiliariorum populi occidunt in se Iesum, id est salutem. *Ierem*. 23. d. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram, 1. *Esdra* 9. a. Manus Principum, & magistratuum fuit in transmigratione hac prima.

p Dederat autem traditor eis signum.] *Chrys*. Cur signum dedit? Timebat ne sicut alia vice per medium illorum transiret: *Luc*. 4. b. quod fecisset si voluisset: Vnde & excæcauit eos quamuis haberent lucernas, ita vt quæreret ipse: Quem quæritis? *Ioan*. 18. b. signum, dedit osculum Tale est osculum mundi Illum enim solum decipit, & procidit quem osculatur, *Prou*. 27. a. Meliora sunt vulnera diligentis Longini, quàm fraudulenta oscula odientis, id est, Iudæ.

a & docite cautè. Et cum venisset statim accedens ad eum, ait: b Aue Rabbi. Et c osculatus est eum. At illi manus iniecerunt in eum, d & tenuerunt. Vnus e autem quidam de circumstantibus educens gladiũ percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus, ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis, & lignis comprehendere me? f Quotidie eram apud vos in templo docens, & g non me tenuistis. Sed vt impleantur scripturæ.

Tunc discipuli eius relinquentes eum, h omnes fugerunt. i Adolescens autem quidam sequebatur eum, k amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille † l relicta sindone, nudus profugit ab eis. Et m adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem. Et n conuenerunt omnes Sacerdotes, & Scribæ, & Seniores. o Petrus autem à longè p secutus est eum vsque intrò in q atrium Summi Sacerdotis, r & sedebat cum ministris, & s calefaciebat se.

a Et ducite cautè] *Chrys.* Timebat ne sicut in monte se transformauerat, tali modo nunc de eorum manibus laberetur. Sed quid est hoc, nunquid putabat eum alicui latere, nunquid credebat eum esse Dei filium? discipulus quidem eius erat, & miracula eius viderat, quæ solus Deus facit. *Chrys.* respondet. Putabat signa, quæ viderat non diuinitus, sed magicè facta. b Aue
Matth. 26. e. *Luc* 22. c. *Ioan.* 18. b. Rabbi] *Matth.* 26. e. Aue Rabbi, &c. Vbi *Chrysost.* Quantam nequitiam demonstrauit animo proditionis? Talis est ista salutatio iniqua, dolosa 2. *Reg.* 22. c. Salue mi frater, dixit Ioab, & tenuit manu dextera mentum Amasæ quasi osculans eum qui percussit eum, *Prou.* 27. c. Qui benedicit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, maledicenti similis erit. c Et osculatus, &c.] Quare suscepit Dominus osculum proditoris, & permisit os pollutum cõtingere labia sua? *Hieron.* Non vt doceat nos simulare proditionem sed ne proditionem fugere videatur, & vt prophetiam impleret quæ dicit: *Ps.* 119. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Et alibi: *Ps.* 40. Qui edebat panes meos, &c. d At illi manus iniecerunt, &c.] sicut dixerat eis proditor, vt dicit *Aug.* ligatus qui soluit compeditos. Significata fuit ista captio, & ligatio Iesu in Ioseph qui captus, & ligatus à fratribus suis: *Gen.* 37. d. e Vnus autem quidam, &c.] Hic fuit Petrus, qui ardore mentis quo cætera zelatus est, Malchi auriculam amputauit, sicut Phinees, qui cum Madianitide coëuntem pugione percussit: *Num.* 25. b. significat autem auris dexteræ amputatio, spiritualem legis intelligentiam à Iudæis auferendam. Vnde *Matt.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei. Restitutio autem significat spiritualis intelligentiæ reuocationem, quæ ablato legis velamine in primitiua Ecclesia facta est, in quibusdam, & fiet plenius in fine, quando Elias conuertet corda patrum ad filios: *Malach.* *vlt.* b. f Quotidie eram apud &c.] Stultitiam, & malitiam eorum arguit, qui semper præsentem eum habuerunt, & modò quasi fugitiuum quærunt, & de nocte capiunt, cum omni die doceret apud eos. Sed factum eorum tempori consonat, & personis, quia ipsis tenebrosis in tempore tenebroso factum faciunt tenebrosum. Vndè *Ioan.* 3. c. Dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem, erant enim eorum mala opera. Qui enim male agit, odit lucem, *Luc.* 22. f. Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum, g In templo docens, &c.] In templo secutus fuit Dominus, in horto fuit captus, modo & in horto. & in templo crucifigitur, id est, inter clericos, & rusticos, *Ierem.* 15. c. Quid est, quòd dilectus meus, &c. *Ierem.* 15. c. Omnes maledicunt mihi dicit Dominus. h Tunc discipuli eius relinquentes eum, &c.] qui prius simpliciter promittebant se cum eo morituros. Et impletum est verbum Domini, quod dixerat *sup. eodem*: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista. Impleta est, & prophetia: Elongasti à me amicum, & proximum, &c. Et *Iob* 19. b. simul venerunt latrones eius. &
Psalm. 17. fecerunt viam per me, fratres meos longè fecerunt à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me. *Prou.* 19. a. Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici eius procul recesserunt ab eo. Significant autem discipuli in hoc loco illos qui tempore pacis se fortes ad omnia credunt, & in tempore tentationis, vel etiam ante, solo timore fugiunt. De quibus *Luc.* 8. b. Hi radices non habent. quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Qui etiam fugiendo docent fugere illos qui se minus idoneos sentiunt ad supplicia sustinenda, quibus tutius est latere, quàm se discrimini opponere, vt dicit *Hieron.* Vnde & eis dicitur *Luca vlt.* g. Sedere in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Alius verò discipulus qui relicta sindone aufugit, significat illos qui mundum, & omnia quæ mundi sunt à se abiiciunt, & nudi nudum sequuntur Dominum. Vnde sequitur. i Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo,] id est, nihil indumenti habens nisi solam sindonem, id est, sola necessaria vitæ, nulla superflua, & etiam tenuerunt eum. Sed ille relicta sindone nudus profugit ab eis, ostendens temporalia omnia etiam necessaria tutius dimittere, & nihil habere, quam in mundo aliqua possidere. Vnde illi adolescenti qui omnia mandata à iuuentute seruauerat, & dixerat, qui ad- *Matth.* 26. f
huc mihi deest, respondet Dominus: si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, &c. *Matt.* c. 19. c. Et hic est adolescens, id est, in bono crescens, qui à multitudine separatus sequitur mente, & corpore. k Amictus sindone,] id est sola vitæ necessaria in mũdo habens, quæ per sindonem, quæ est vestis simplex designantur. De qua *Prou. vlt.* c. Sindonem fecit fortis mulier. id est anima fortis, & vendidit ad literam, dedit pauperibus, & secuta est saluatorem. l At ille relicta, &c.] Iuxta exemplum Ioseph qui relicto adulteræ pallio suo maluit nudus Deo, quàm indutus meretricis cupiditatibus seruire: *Gen.* 39. c. At ille, &c. *Gloss.* Quis ille fuerit Euangelista non dicit, quia verò plus cæteris Dominum amauerit res ipsa indicauit. Contra. Immò Petrus, vt dicit *Aug.* Sol. Fortè omnes æqualiter amauerunt Iesum, sed Petrus ardentius, & iste, id est Ioannes, vel Iacobus secundum quosdam naturalius vt ita dicam, quia cognati eius erant. Vel Ioannes plus amasse Dominum dicitur, quia familiarior omnibus ei fuit, & Dominus eum plus dilexisse dicitur, quia maiora signa familiarioris amoris ostendit. Sequitur.

al. † reiecta. F

Matth. 26. f. *Luc* 22. f. *Ioann.* 18. b.

m Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, &c.] sed prius ad Annam dicit *Ioan.* 18. b. quia domus eius primò occurrit eis, & quia socer erat Caiphæ Pontificis. Isti duo à Romanis emerant sibi sacerdotium in quo sibi vicissim succedebant. Postea adduxerunt ad domum Caiphæ, qui erat Pontifex anni illius, & in sacerdotio ministrabat in illo anno.

n Et conuenerunt omnes sacerdotes, & scribæ, &c.] Ad quid? Certè vt tractarent de morte Iesu. Adhuc sæpè conueniunt hæc tria genera hominum, scilicet, sacerdotes legis, doctores, & abbates tractantes de morte Iesu. *Iob cap.* 15. d. Congregatio hypocritæ sterilis. *Eccl. cap.* 21. c. Stupa collecta synagoga peccantium, & consummatio eorum flamma ignis, *Psal.* 67. Congregatio taurorum in vaccis populorum, &c.

o Petrus autem à longè] *Gloss.* Quia negationi proximus, si Christo proximus fuisset, non negasset. In hoc tamen admirandus est, quòd Dominum non reliquit, etsi timeat. Quia timet naturæ est, quòd sequitur deuotionis, quòd negat obiectionis, quòd pœnitet fidei. p Secutus est eum, &c.] Quia secutus est fuit amoris, quod autem à longè timoris. Inter has duas molas terebatur, vt granum, amor trahebat, timor retrahebat, quod autem timuit, fuit fragilitatis, quod secutus est, fuit feruoris, quod negauit obreptionis, quod pœnituit misericordiæ. Item quod sequitur à longè significat Ecclesiam imitantem Christi passionem, sed longe differunt, quia Ecclesia pro se patitur, Christus autem non pro se, sed pro Ecclesia.

q Vsque intrò in atrium, &c.] vbi Christum negauit, & tamen valde modicum fuit ibi, quid ergo fecisset si diu permansisset? Quid est domus Caiphæ, nisi curia principum? Quid Petrus, i. agnoscens nisi clericus *Matt.* 2. a. Stella disparuit magis introgressis ad Herodem. Ad literam: Atrium summi sacerdotis est curia Romana, quam Petrus primus Papa habitauit.

r Et sedebat cum ministris:] Petrus expectans quid Pontifex iudicaret de Iesu, vel amore discipuli, vel humana curiositate, s Et calefaciebat se ad ignem] *Beda.* Est ignis charitatis, de quo *Luc.* 12. f. Ignem veni mittere, &c. Qui descendens super Apostolos, eorum ignorantiam illuminauit, eorum peccata cremauit, eorum tepiditatem inflammauit, eorum fragilitatem solidauit. Hæc enim quatuor facit ignis. Illuminat, purgat, inflammat, solidat. Est ignis cupiditatis, de quo *Ps.* 17. Super-

cecidit

ad ignem. Summi verò *a* sacerdotes, & omne concilium *b* quærebant aduersùs Iesum testimonium, vt eum morti traderent, nec inueniebant. *c* Multi e.n. testimonium falsum dicebant aduersus eum, & *d* conuenientia testimonia non erant. Et quidam *e* surgentes falsum testimonium ferebant aduersùs eum, dicentes: Quoniam nos audiuimus eum dicentem: *f* Ego dissoluam templum hoc manufactū, & post triduū aliud non manufactū ædificabo. Et non erat conueniens testimonium illorū. Et *g* exurgens summus sacerdos in medium interrogauit Iesum, dicens: Nō respondes quidquam ad ea quæ tibi obiiciūtur ab his? Ille *h* autē tacebat, & nihil respondit. *i* Rursū summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu *k* es Christus filius Dei benedicti? Iesus *l* autē dixit illi: Ego sū, & *m* videbitis filiū *n* hominis sedentē à dextris virtutis Dei, & *o* venientē cū nubib. cæli.

cecidit ignis, & non viderunt solem. Hic ardet in domo Caiphæ Pontificis. Ad hunc se calefaciunt ministri Pontificis, imo ardet in eis. *Iob.* 15. c. Ignis deuorabit, &c. *Mich.* 6. c. Adhuc ignis in domo impij thesauri iniquitatis. Ad hunc ignem sedit Petrus cum ministris, quando negauit Dominum.

Hic ignis multa mala facit Petro, & sociis eius, qui etiam multorum domos combussit, id est conscientias. Ad minus quindecim mala facit. Primò solicitudinem parit, *Eccl.* 5. c. Saturitas diuitis non sinit eum dormire: Cūctis dieb. vitæ suæ comedit in tenebris, & curis multis, & in ærumna, atque tristitia. Secundò turbationem mentis facit. *Prou.* 15. c. Conturbat domum suam, qui sectatur auaritiam, qui autem odit munera, viuet. Tertiò perditionem animæ inducit. *Prou.* 1. d. Auersio paruulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet eos. Quartò grauedinem mentis operatur, *Gen.* 13. a. Vbi nos habemus: Abraham descendit de Ægypto diues valde, alia litera habet, grauatus vehementer. Quintò inquinationem mentis facit. *Eccl.* 13. a. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, *Habac.* 2. b. Væ qui congregat non sua, vsquequo aggrauat densum lutum? Sextò facit inflationem, *Iob.* 20. d. Cum saturatus fuerit arctabitur, & æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. *Aug.* Diues extra plenus est, intus vacuus, Carne crepat, corde mendicat. Septimò facit præcipitium, *Iob.* 18. b. Arctabuntur gressus virtutis eius & præcipitabit eum consilium suum, immisit enim in rete pedes suos. Octauò mentem lacerat sicut spina. Vnde Dominus *Matth.* 13. c. *Luc.* 8. b. diuitias appellat spinas. Vbi *Greg.* Profectò spinæ sunt, quia cogitationum suarum aculeis mentem pungunt. Vnde *Iob.* 30. a. Sub sentibus delicias computabant. *Prou.* 24. d. Per agrum pigri hominis, &c. Nonò mentem excæcat. Vnde *Tob.* 2. c. excæcatus est stercore hirundinum, id est, amore temporalium. Et Sedechias in Rebblatha, quod interpretatur multa. 4. *Reg.* 25. b. *Psalm.* Mane astabo tibi, & videbo. *Gloss.* Non videt Deum qui terrenis adhæret, *Gen.* 20. d. Saræ autem dixit Abimelech: ecce dedi fratri tuo, &c. Decimò spoliat virtutibus. *Iob.* 26. b. Nudus est coram eo infernus, id est auarus, *Luc.* 12. c. Qui sibi thesaurizat in Deo, diues non est, *Apoc.* 3. d. Dicis, quia diues sum, &c. Vndecimò mentem euacuat omni bono *Luc.* 1. e. Esurientes impleuit bonis, *Isa.* 29. c. Sicut somniat esuriens. Duodecimò ligat hominem, vt non possit rectè ambulare, 1. *Tim.* 6. b. Qui volunt diuites fieri, &c. *Iob.* 6. c. Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum, ambulabunt in vacuum, & peribunt. Tertiò decimò afflictionem, & dolorem generat, *Eccl.* 5. e. Est & alia infirmitas quam vidi sub sole, diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui, pereunt enim in afflictione pessima. Item *Eccl.* 10. c. Labor stultorum, id est amatorum mundi, affligit eos. Quartodecimò inuiscat pennas animæ, ne possit volare in cœlum per contemplationem, *Psal.* 121. Lætatus sum in his, &c. *Gloss.* Amor terrenarum rerum multis est inuiscatio pennarum spiritualium, *Gen.* 14. b. Vallis siluestris, id est, mundus multos habet puteos bituminis. Quintodecimò, multa scandala, siue obstacula ponit in via Domini. *Sen.* Munera quæ fortunæ imputantur insidiæ sunt, *Iob.* 18. b. Abscondita est terra pedica eius, & decipula eius super semitam. Hæc quindecim mala facit ignis auaritiæ. Vnde *Versus*:

Sollicitat, turbat, damnat, grauat, inquinat, inflat.
Præcipitat, lacerat, excæcat, nudat, euacuat.
Alligat, affligit, inuiscat, scandala tendit.

a Summi verò &c.] *Chrys.* Quis posset credere, quòd tot sacerdotes, & tot religiosi viri, & Pharisæi possent concordare in vnum peccatum mortale?

b Quærebant aduersus, &c.] *Gloss.* Falsus est qui non eodem sensu dicta intelligit quo dicuntur. Dominus enim dixerat de templo corporis sui, sed in ipsis verbis calumniantur paucis additis, vel mutatis.

c Multi enim, &c.] Idem contra Naboth, de quo 3. *Reg.* 21. c. facite sedere Naboth inter primos populi, & submittite duos viros filios Belial contra eum, & falsum testimonium dicant. Sed verè falsus testis non est impunitus, & qui loquitur mendacia, peribit, *Prou.* 19. b. *Aug.* Testis falsidicus tribus personis obnoxius est. Primò Deo, cuius præsentiam contemnit. Secundò iudici, quem mentiendo fallit. Postremò innocenti, quem falso testimonio lædit vel dicendo falsitatem, vel tacendo veritatem. Vterque enim reus est, qui dicit falsitatem, & qui tacet veritatem: ille quia vult nocere, iste quia non vult prodesse. *d* Et conuen. &c.] quia varia, quod autem variatur, incertum est, vt dicit *Hieron.* Sic testimonia sacerdotum contra Susannam non erant conuenientia, *Dan.* 13. f. Sic etiam testimonium adulteræ contra Ioseph non fuit conueniens, *Gen.* 39. d. Quatuor requiruntur ad verum testimonium, scilicet quod testes sint rogati, iurati, volentes, scientes deponant. Isti etiam nec rogati, sed sponte se offerentes, nec iurati, nec volentes, sed conducti, nec scientes, sed fingentes deposuerunt, & ideò non erant conuenientia eorum testimonia.

e Et quidam, &c.] Propter tria, propter mutationem, propter additionem, propter discussionem. Propter mutationem, quia Dominus non dixit: soluam, sed soluite, nec ædificabo sed suscitabo, quod tantum templo viuenti, non materiali conuenit. Propter additionem, quia addiderunt manufactum quod Dominus non dixerat. Propter discussionem, quia non eodem sensu quo Dominus dixerat retulerunt.

f Ego dissoluam, &c.] *Gloss.* Hoc addunt, vt propriè de templo Iudaico videatur dixisse. *g* Et exurgens, &c.] *Gloss.* Iratus, quia non inuenit locum calumniæ, motu corporis insaniam mentis demonstrat.

h Ille autem, &c.] Propter tria. Primò vt sua taciturnitate apologiam Adæ solueret, hæc fuit sapientia. Secundò ne calumniando per eius responsionem peiores fierent, hæc fuit misericordia. Tertiò, vt indignos sua allocutione ostenderet, hæc fuit iustitia, *Isa.* 53. c. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. *Psalm.* 38. Obmutui & humiliatus sum, & silui. *i* Rursum summus, &c.] *Hieron.* Quid interrogas impiissime sacerdotum, an vt accuses, an vt credas? Si vt accuses, arguis te condemnare tacentem. Si vt credas, quare confitenti credere noluisti? *k* Tu es Christus, &c.] sacerdos iste adhuc Christum longè futurum expectabat, quem iuxta se videbat, sed non cognoscebat, sic populus. Iesus autem dixit, &c.] vt inexcusabiles sint, *Ioan.* 15. d. Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent. Ego sum.] *Gloss.* Marcus. Ego sum. Matthæus: Tu dixisti, quod idem est. *m* Et videbitis, &c.] *Gloss.* Sacerdos interrogat filium Dei? Iesus respondit filium hominis, ne quaternitatem faciamus in Trinitate, sed homo in Deo, & Deus in homine, sit.

n Filium hominis, &c.] *Dan.* 7. b. Ecce filius hominis cum nubibus cœli veniebat, id est, cum sanctis significatis per nubes, quia eleuati à terra, & suspensi in cælum per contemplationem, *Isa.* 60. b. Qui sunt isti, qui vt nubes volant. Item quia pleni pluuia, id est, gratia, & doctrina, terram, id est, Ecclesiam fœcundant, *Eccl.* 11. a. Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Item, quia pluunt doctrinis, *Isa.* 5. b. Mandabo nubibus meis, ne pluant imbrem super terram. Item quia coruscant miraculis, & tonant minis: vnde fulgura, & tonitrua appellantur, *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent, adsumus? *o* Et venientem, &c.] q. d. licet me modò ita tractetis viliter, adhuc tamen me videbitis in maiestate mundum iudicantem. Vnde *Zachar.* 12. c. Videbunt in quem pupugnerunt. Et vide, sacerdos interrogauit de filio Dei, & Dominus respondit de filio hominis. Quare hoc? triplici ratione. Primò ad ostendendam identitatem, vt intelligamus eundem esse filium hominis, & filium Dei. Secundò ad informandum nos in

humilitate,

humilitate,vt non erubescamus inferiores nostri generis: Ipse enim cum duplex genus habeat, vnum ex parte patris, & aliud ex parte matris, ferè vbique sæpè nominat ex parte inferiori. Tertiò ad ostendendum humanæ naturæ dignitatem, quæ talis est, vt ab ea filius Dei filius hominis nominetur.

Summus *a* autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: *b* Quid adhuc desideramus testes? *c* Audistis blasphemiam, quid *d* vobis videtur? *e* Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. Et *f* cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere,& dicere ei. *g* Prophetiza. Et ministri alapis eum cædebant. Et *h* cùm esset Petrus in atrio deorsum, *i* venit vna ex ancillis summi sacerdotis, & cùm vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illũ ait: Et tu cũ Iesu Nazareno eras. At ille negauit, dicẽs: *k* Neque scio, neque noui quid dicas.

a Summus autem sa-
G cerdos scindens. vestimenta sua.] *Hieron.* Quem de solio sacerdotali furor excusserat eum rabies ad scindendas vestes prouocat. Erat autem mos Iudæorum vt audita aliqua blasphemia in Deum scinderent vestimenta sua. Vnde etiam Paulus, & Barnabas cum in Licaonia quasi dij odorarentur, sciderunt vestimenra sua, *Act.* 14. c.

Mysticè. *Mysticè*] autem in scissione vestis Summi sacerdotis, figurata est amissio sacerdotalis dignitatis, sicut in diuisione pallij Samuelis fuit figurata amissio regiæ potestatis. 1. *Reg.* 15. f. Et quòd milites, qui Dominum crucifixerunt non sciderint tunicam eius, significat, quod vnitas Ecclesiæ in sæculum integra permanet. Vnde *Cant.* 6. c. Vna est columba mea. Item vestimenta sunt virtutes, vel opera virtutum. Vnde *Eccles.* 9. b. Omni tempore sint vestimenta rua candida. *Apoc.* 16. c. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua ne nudus ambulet. Hæc vestimenra scidit, quia virtutes in Christum peccando amisit.

a Quid adhuc desideramus testes?] q. d. sua confessio damnat eum, qui blasphemauit se dicendo filium Dei: Et in lege scriptum est: Quicunque blasphemat moriatur, *Leu.* 24. c. Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur.

c Audistis blasphemiam.] Blasphemia est attribuere homini quod soli Deo conuenit.

d Quid vobis videtur.] Ecce nequitia. & iniquitas, sacerdotes contra Dominum iam pronuntiauerunt, & postea quærunt consilium.

e Qui omnes, &c.] quia blasphemum putauerunt, sequentes arbitrium Principis sacerdotum. *Os.* 7. d. Ego redemi eos id est redimere veni, & ipsi locuti sunt contra me mendacia *Iob* 16. b. Rugæ meæ, id est viri duplices, testimonium dicunt contra me, & suscitatur falsiloquus aduersùs faciem meam contradicens mihi. *Ierem.* 12. c Facta est hæreditas mea quasi leo in silua, dedit contra me vocem, ideò odiui eam.

f Et cœperunt, &c.] Hoc fecerunt iniqui Iudæi in contemptum Christi scienres, sed nostram salutem, & suam damnationem nescientes. Ipse autem omnia sustinuit patienter, dans nobis exemplum, sicut dicitur *Isa.* 50. c. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Alia editio habet: Dorsum meum dedi ad verbera, & maxillas meas ad alapas: *Thren.* 3. d. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. *Mich.* 6. a. In virga percutient maxillam Iudicis Israel. *Iob.* 16. b. Exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis. *Hieron.* Conspui voluit Dominus, vt nos lauaret, velari voluit, vt velamen culpæ, & ignorantiæ à cordibus nostris auferret. In capite voluit percuti, vt caput nostrum, id est Adam restitueret sanitati. Alapis voluit cædi, & verbis derideri, vt nos ei labiis, & manibus, id est verbis & operibus applaudamus. Vnde *Psal.* 46. Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis.

Mysticè. autem, colaphi, & sputa Iudæorum, significant blasphemias, & opprobria falsorum Christianorum quibus frequenter Dominum inhonorant. Vnde dicit *Beda.* Qui tunc cæsus est colaphis Iudæorum, nunc cæditur blasphemiis falsorum Christianorum, & qui consputus est saliuis infidelium, nunc vesanis opprobriis fidelium exhonoratur. Vnde *Iob.* 30. b. Abominantur me, & longè fugiunt à me faciem meam conspuere non verentur. *Prou.* 17. d. Non est bonum damnum inferre iusto, & percutere Principem qui rectè iudicat. Secundùm *Augustinum.* Conspuentes significant falsos Christianos, Christi gratiam respuentes. Colaphizantes significant ambitiosos, honores suos Christo præponentes Velantes eius faciem, significant Hæreticos Christum negantes, vel diuidentes. Vnde *Ambr.* Error Hæreticorum de Christo tribus generibus annumeratur, quia eius diuinitatem denegant, aut humanitatem, aut eas separant.

g Prophetiza] *Mat.* 26. g. Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit? Et hoc faciebant Iudæi in Christi contumeliam, & irrisionem, quia pseudo-prophetam dicebant. *Aug.* Non minus peccant, qui nunc blasphemant Christum regnantem in cælis, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris.

h Et cùm esset, &c.] id est, remotus à Iesu non appropinquans ei, ne à ministris aliqua suspicione quod esset eius discipulus crederetur.

i Venit vna, &c.] Quæritur *Beda*: Quare ancilla primò prodidit Petrum, cum viri magis possent eum cognoscere, & prodere? Et respondet, vt ostendatur in necem Domini, & sexum fœmineum peccasse, & per eius passionem redemptum esse à morte, contra quosdam Hæreticos, qui dicunt beneficium passionis Christi fœminis non profuisse. Propter quod etiam Dominus post resurrectionem primò apparuit mulieribus, vt ostenderet veterem præuaricationem Euæ abolitam in eius passione. Item rectè Principem Ecclesiæ primo compulit ad Christi negationem fœmina, quæ humani generis propagatorem compulit ad transgressionem. Secundò & prodidit Petrum alia ancilla, vt dicit *Mat.* 26. g. Et tertiò viri.

Mysticè.] Prima ancilla, est titubatio mentis, secunda consensio, viri sunt opera mala. Aut prima ancilla summi sacerdotis, est cupiditas in acquirendo, secunda, auaritia in retinendo. Vtraque facit negare Iesum. Hæ duæ ancillæ in domo summi sacerdotis famulantur, vel potius expulsa domina domus, inest charitate dominantur, & imperant. *Gen.* 16. b. dixit Sarai id est cupiditas, Abraham, id est summo sacerdoti, inique agis contra me, ego dedi ancillam meam in sinu tuo, id est, concessi prouidentiam acquirendi, & conseruandi necessaria vitæ vsque ad tempus, quæ videns, quòd concepit filium, id est multam pecuniam, despectui me habet, iudicet Dominus inter me, & te. *Prou.* 30. c. Per tria mouetur terra, & quartum quod non potest sustinere, per seruum cum regnauerit, per stultum cùm saturatus fuerit cibo, per odiosam mulierem cum in matrimonium fuerit assumpta: Hæc est superbia, quæ est odibilis Deo, & hominibus, vt dicitur *Eccl.* 10. a. Et per ancillam cum fuerit hæres dominæ suæ, id est successerit dominæ suæ: Hæc est cupiditas, quæ sæpe succedit charitati. Quòd autem hæ ancillæ habitent in domo summi sacerdotis, id est cupiditas, & auaritia, dicitur *Ierem.* 6. c. A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student, & à Propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, malè acquirendo: Hoc enim docet secunda ancilla. Viri qui tertiò faciunt Petrum Apostolorum Principem negare Iesum sunt adulatores, quorum magna multitudo habitat in domo summi sacerdotis. *Matth.* 11. a. Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt. Vnde dicit *Hieronymus.* Ecce qui ponunt puluinaria sub omni cubito, qui vitam peccantium palpant, non pungunt, habitant in domibus Regum, sed vita rigida, & prædicatio vera debet declinare mollium palatia, quæ frequentant mollibus induti. *Gregorius.* Ioannes Baptista non fuit mollibus vestitus, quia vitam peccantium blandimentis non fouit, sed asperè increpauit, & ideo in desertis habitauit. *Prouerbiorum vigesimonono.* b. Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habet impios. *Ezech.* 13. c. Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ carnis, *Eccl.* 20. b. Fatuo, id est Prælato tali, non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius, qui enim edunt panem illius falsæ linguæ sunt. *k* Neque scio, &c.] Secundum *Ambros.* Nescio quid dicas, id est non approbo. Sed non oportet excusare Petrum, quia apertè negauit Christum, quia vt dicit *Beda*, vere negat Christum, qui se negat eius discipulum esse. Et dicit *Chrysost.* Triplex est incusatio Petri. Prima, quia Domino contradixit: Secunda, quia aliis se prætulit. Tertia, quia sibi totum imposuit, & postea negauit. Sed quare permisit Dominus Petrum negare, qui tantum diligebat eum? *Chrysostom.* Vt confundatur Marcion vt de se nemo præsumat, vt Christo in om-

in omnibus credat, vt alij sibi caueant, & Christo credant, vt comprimatur eius audacia, id est, superbia, vt sciat qualiter alias instruat. Vnde *Eccl.* 31. b. Intellige quæ sunt proximi tu ex teipso. *Gal.* 6. a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum ne & tu tenteris. *a* Et exiit foras ante atrium, &c.], hic fuit primus galli cantus, de quo omnes alij Euangelistæ tacent, ante quem fuit inchoata trina negatio Petri, & ante secundum consummata, vt dicit *Hier.* Marcus ponit primum ante quem fuit inchoata trina negatio, omnes alij ponunt tantum secundum ante quem fuit consummata. Et nota quòd sicut sancti de tempore negationis Petri diuersimodè sentiunt, licet veritas sit, vt dictum est, quod ante primum galli cantum fuit inchoata, & ante secundum consummata, ita & de loco dissentiunt. *Aug. in lib. de concord. Euangelistarum* videtur velle, quòd omnes tres negationes fuerint in atrio Annæ. *H*[illegible]. & *Beda* volunt, quod semel negauit Petrus in domo Annæ, & bis in domo Caiphæ: Et hoc videtur secundum sententiam literæ *Ioan.* 18. Sed intellige *Aug.* dixisse præoccupando, alios recapitulando.

b Rursus autem cum vidisset illum ancilla, &c.] cum quibus calefaciebat se Petrus, vt dicit *Aug.*

c At ille iterum negauit, inquisitus ab illis. *Aug.* Quàm noxia sunt colloquia prauorum, quæ cogunt Petrum negare Deum, vel hominem se non nosse quem inter discipulos confessus fuerat Dei filium. Vnde 1. *Cor.* 15. e. Corrumpunt bonos mores, &c.

d Et post pusillum.] In hoc pusillo exiuit Petrus, & reuersus stans ad locum, vt dicitur *Ioan.* 18. e. Iterum negauit. Lucas ait, quod facto interuallo vnius horæ.

e Ille autem cœpit anathematizare.] Non est ista vox vt illa. Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego, *Iud.* 9. e. Vbi est nunc os tuum quo loquebaris, vbi est Abimelech, vt seruiamus ei? Item 1. *Reg.* 17. b. Fortissimus quisque cuius cor est quasi leonis pauore soluetur. *Amos* 6. e. Detestor ego superbiam Iacob, id est, præsumptionem Petri. *Prou.* 6. b. Os bilingue detestor. *Prou.* 17. e. Qui inuertit linguam suam incidet in malum. Et nota processum Petri. Primò dixit. Non scio, neque noui quid dicas. Secundò cum iuramento negauit, vt dicit *Mat.* 26. g. Tertiò cœpit anathematizare, & iurare, nescio hominem. *Remigius.* Quia ignorari in peccato dat incrementum scelerum, & qui spernit modica paulatim decidet. *Gregor.* Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox pondere suo ad aliud trahit. *f* Et cœpit flere.] Sic ad prædicatoris vocem peccator peccati sui reminiscitur, &c.

Et *a* exiit foras ante atrium, & gallus cantauit. *b* Rursus autem cùm vidisset illum ancilla, cœpit dicere circunstantibus, quia hic ex illis est. At *c* ille iterum negauit. Et *d* post pusillũ rursus qui astabant, dicebant Petro: Verè ex illis es, nam & Galilæus es. *e* Ille autem cœpit anathematizare, & iurare, quia nescio hominem istum quem dicitis. Et statim iterũ gallus cãtauit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Iesus. Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis: Et *f* cœpit flere.

CAP. XV.

ET *g* confestim mane *h* consilium facientes summi sacerdotes cum *i* senioribus & scribis, & vniuerso cõcilio *k* vincientes Iesum duxerunt, & tradiderũt *l* Pilato Et *m* interrogauit eum Pilatus: Tu es rex Iudæorũ? At ille respondens, ait illi: *n* Tu dicis.

Non dormiunt nisi cum male fecerint, & non capitur somnus ab eis nisi supplantauerint.

g Et confestim mane.] Hoc idem mane dicitur *Eccl.* c 10. e. Væ tibi terra cuius rex puer est, & cuius Principes mane comedunt. *Isa.* 5. c. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem. Illi autem iam ebrij erant. *Iob* c. 24. e. Mane primo consurgit homicida.

h Consilium facientes] de quo dicit Iacob *Gen.* 49. a. Simeon & Leui vasa iniquitatis, in consilium eorum non veniat anima mea.

i Cum senioribus, & scribis.] de quib. *Dan.* 13. a. Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus qui videbantur regere populum.

A

k Vincientes Iesum] Ista vinculatio Christi figurata fuit, *Iud.* 16. e. In Samsone vincto à Dalila, & tradito Philistæis occidendum. Dalila enim situla interpretatur, & significat Synagogam quæ ad modum situlæ putum liquorem non retinet, sed quisquilias tantum, *Eccl. cap.* 21. c. Cor fatui quasi vas confractum & omnem sapientiam non tenebit. Et 27. a. Sicut in percussura cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. Samson interpretatur sol eorum: Hic est Christus, qui est verus sol omnium electorum. *Malach. vlt.* a. Vobis timentibus Deum orietur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Samson maxilla asini mille Philistæos prostrauit, & de eadem fontem aquæ viuæ produxit, ita Christus simplici prædicatione sua, & Apostolorum, dæmones, & Iudæos conuicit, & sitienti populo fontem doctrinæ aperuit. Hic tamen ligatus à Dalila traditur Philistæis, id est, Christus ligatus à Synagoga traditur gentilibus.

l Pilato] Pilatus os malleatoris interpretatur, & significat hæreticos, per quos diabolus malleat Ecclesiam. De quo *Ierem.* 50. d. Confractus est, & contritus malleus vniuersæ terræ. Herodes interpretatur glorians in pellibus, & significat Iudæos qui in lege scripta gloriantur: sicut dicit Apostolus *Rom.* 2. d. Qui gloriaris in lege, per legis præuaricationem Deum inhonoras. Vterque Iesum illuserunt, & illuditur adhuc in membris. Et vtrisque summi sacerdotes illudendum tradiderunt, quia ipsi sunt in causa vtriusque illusionis, propter malum exemplum. *Rom.* c. 2. d. Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes, &c.

m Et interrogauit eum Pilatus, &c.] *Ioan.* c. 18. e. legitur, quòd Pilatus Iesum sibi traditum introduxit in domum suam Iudæis non intrantibus prætorium, ne contaminarentur. Cui secretò tunc locutus est Pilatus, & postea exiuit ad Iudæos ad ostium domus Domino intus remanente, & dixit eis. Pilatus. Quam accusationem habetis aduersùs hominem istum, qui dixerunt, nisi malefactor esset, non tradidissemus eum tibi. Introiuit ergò Pilatus ad Iesum, & ibi locutus est cum eo, & egrediens iterum ad Iudæos adduxit Iesum foras, & coram Iudæis dixit: Tu es Rex Iudæorum? Nullum crimen imponens ei, sicut sacerdotes qui etiam falsos testes contra eum conduxerunt. Quod autem tantum verbo interrogat præses Iesum fecit vt causam ipsius diligenter examinaret, sicut dicit *Iob* 19. c De seipso: Causam quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam.

k Vincientes] *Gloss.* Mos erat Iudæis, vt quem morti adiudicassent vinctum iudici traderent. Et notandum, quòd non tunc primò ligauerunt, sed mox comprehensum nocte in horto, vt *Ioan.* 18. b. dicit, & sic adduxerunt eum ad Annam primum.

n Tu dicis.] Non dicit: Ego sum, ne calumniando occasionem daret. Nec dicit: Non sum, quia falsum diceret, sed sic temperat responsum, vt vtraque pars elici possit, scilicet tu dicis, quasi dicat, ego non dico, sed tu, & ego non nego. Et nota, sacerdoti respondens, dixit: Tu dixisti, vt dicit *Matth.* 26. f. hic Pilato respondens, ait: Tu dicis:] Quare hoc? *Hilarius.* Quia Sacerdos legem viderat, quæ Christum futurum prædixerat. Pilatus significat gentilitatem, quæ legis ignara

EXPOSITIO CAP. XV.

ET confestim mane consilium facientes, &c.] Istud cap. diuiditur in quinque partes. In prima agitur de Christi ligatione, & traditione, & accusatione, quia vinctum tradiderunt præsidi in multis accusantes eum. In secunda agitur de Christi adiudicatione ad mortem, & multiplici eius illusione, ibi [Pilatus autem volens satisfacere.] In tertia agitur de Christi crucifixione, & latronum ac Iudæorum multiplici irrisione, ibi [Et postquam illuserunt ei.] In quarta agitur de Christi expiratione, & solis obscuratione, ibi [Iesus autem emissa voce.] In quinta & vltima agitur de officio sepulturæ, ibi [Et cum iam sero esset factum.] Narrata ergo serie negationis Petri, redit Marcus ad narrationem Dominicæ passionis, & continuatur superiori facto, ibi. [Et cœperunt quidam conspuere eum.] Et sic per totam noctem illuserunt & verberauerunt, & etiam sine somno in quo ostenditur immensitas malitiæ eorum, qui per totam noctem vigilauerunt ad illudendum & verberandum. Et mane facto ad idem, & peius conueniunt. *Ierem.* 9. b. Docuerunt linguam suam loqui mendacium, vt iniquè agerent laborauerunt, *Prou.* 4. e.

ignara per fidem præsentem consecuta est salutem. *a* Et accusabant eum, &c.] Hoc supple *Luc.* 23. a. quomodo eum accusabant de doctrina dicentes: Commouit vniuersam gentem, incipiens à Galilæa, &c. Et quomodo Pilatus audito, quòd Galilæus esset, misit eum ad Herodem Tetrarcham Galilææ, ne inconsulto eo Galilæum hominem iudicaret. Herodes autem remisit eum veste alba indutum, quod est secunda illusio. Prima enim fuit, quando operientes faciem eius, & percutientes eum dicebant, Prophetiza Christe quis te percussit? *b* Vide in quantis te accusant.] In tribus maximè accusabant eum. Primò quia se filium Dei faciebat, vnde & secundum legem eorum debebat mori. Secundò quia dicebat se esse Regem, & omnis talis Cæsari contradicit. Tertiò, quia prohibebat tributum dari Cæsari, hoc tamen, quasi apertum mendacium neglexit Pilatus, quia audierat eum respondisse, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, *Matth.* 22. c. Sed tantum de regno eum quæsiuit, dicens: Tu es Rex Iudæorum?

c Iesus autem amplius, &c.] *Gloss.* Ne crimen diluens à præside dimitteretur, & crucis vtilitas differretur. Secundò, vt sic ostenderet eos indignos sua collocutione. Tertiò, vt suos doceret criminationes, & accusationes falsas magis tacendo, quàm defendendo esse superandas, *Thren.* 3. e. Ex ore Altissimi non egredientur, neque bona, neque mala, *Rom.* 12. d. Non defendentes charissimi, sed date locum iræ.

d Ita vt miraretur.] *Chrys.* Etenim admiratione dignum erat videre silentem eum, qui tot habebat dicere.

e Pilatus.] triplici ratione noluit ei Dominus respondere. Prima fuit, quia ea in quibus accusabant ipsum erant manifestè falsa, & ideò responsione indigna. Secunda ratio fuit, quia volebat adimplere scripturam, quia de eo erat prophetatum, *Isa.* 53. c. Sicut agnus coram tondente se obmutescet & non aperiet os suum. Tertiò, quia noluit impedire suam passionem, vt prætactum est.

f Et cum ascendisset, &c.] *Hieron.* Idem nomen propter conuenientiam soni reputatur Barrabas, & Barrabas, & tamen Barrabas interpretatur filius magistri, à bar quod est filius, & rabi quod est magister. Barrabas verò filius patris, à bar, quod est filius, & abba quod est pater, & significat antichristum quem Iudæi Christo præferent. Vnde *Ioan.* 8. f. Vos ex patre diabolo estis, & voluntatem patris vestri vultis facere.

Moraliter. Barrabas est vetus homo, Iesus nouus homo. Vterque ligatus est. Sed ille vinculis peccatorum, *Prou.* 5. d. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringitur. Iste verò ligatus est vinculis præceptorum. Vndè *Eccles.* 6. d. Decor vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutis. Bonus præses laborat soluere nouum & dimittere liberum, sed turba clamat pro veteri dimittendo, & nouo condemnando. Quæ est ista turba? Certè mala societas, carnis voluptas, mundi vanitas, dæmonis iniquitas, propria fatuitas, parentum carnalitas, *Exod.* 23. a. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum sententiæ acquiesces.

g Sciebat enim, &c.] *Chrys.* Quare ergò non liberabat eum? Si dicis, non erat ei tutum dimittere illum, cui imponebatur quòd se regem faciebat. Esto, oportebat ergò oportunitates quærere, & coniecturas, putà si exercitum colligebat, si pecunias, si arma.

h Pilatus autem, &c.] *Hieron.* Multas quærit Pilatus occasiones, vt Iesum cum beneuolentia populi liberaret. Ad minus ponuntur tres ad literam. Prima est collatio Barrabæ. Secunda est dilatio sententiæ. Tertia remotio culpæ. Primò enim contulit Barrabam latronem Christo innocenti, vt ex ipsa collatione ostenderet Christum potius esse dimittendum. Secundò quasi de sententia hæsitans, ait: Quid vultis, vt faciam regi Iudæorum? Tertiò culpam ab eo remouet dicens: Quid enim mali fecit? q. d. nihil. Vtinam hoc dicerent Iudices nostri, qui reos absoluunt, & innocentes condemnant. *Prou.* 17. c. Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. B

Et *a* accusabant eum summi sacerdotes in multis. Pilatus autem rursum interrogauit eum dicens: Non respondes quicquam? *b* Vide in quantis te accusant. *c* Iesus autem amplius nihil respondit, *d* ita vt miraretur *e* Pilatus. Per diē autem festum dimittere solebat illis vnum ex vinctis quemcunque petiissent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cum seditiosis erat vinctus qui in seditione fecerat homicidium. Et cùm *f* ascendisset turba, cœpit rogare sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? *g* Sciebat enim quòd per inuidiā tradidissent eum summi sacerdotes. Pontifices autē concitauerunt turbam, vt magis Barrabā dimitteret eis. *h* Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergò vultis faciam Regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt: Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis. Quid enim mali fecit? *i* At illi magis clamabant: *k* Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barrabam, & tradidit *l* Iesum flagellis cæsum, vt crucifigeretur. *m* Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, & conuocant totam cohortem, & induunt eum purpura, & *n* imponunt ei plectētes spineam coronā,

i At illi magis clamabant] *Gloss.* Insaniæ suæ satisfacientes, non interrogationi respōdentes præsidis.

k Crucifige eum] similiter clamas tu quoties peccas mortaliter, *Heb.* 6. a. Rursum crucifigentes in semetipsis filium Dei. Hic est clamor, de quo. *Isa.* 5. b. expectaui, vt faceret iudicium, & ecce clamor, & iniquitas.

l Et tradidit, &c.] *Chrysost.* Quare flagellis cæsum? Respondet. Vel gratiam facere volebat, vel iudicij stemma componere, vel Romanis legibus seruire, quæ crucifigendos iubent prius flagellari, vt sic extorqueatur ab eis, si quos in scelere socios habuissent, vel vt Iudæi pœnis illius satiati mortem illius vltra non sitirent. Ipse autem Christus flagellari voluit, vt nos à flagellis liberaret. Vnde *Isa.* 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum.

m Milites autem, &c.] *Hieron.* dicit, quod obiiciebant Domino, quòd vsurpasset imperium in populo Iudæorum. *Hieron.* Coram omni populo illusionibus Dominum exponunt exuentes eum vestibus suis, & induentes eum chlamyde coccinea qua reges vtuntur, pro diademate imponentes eius capiti coronam spineam, pro sceptro regali calamum siue arundinem in manu eius dederunt, & deinde quasi Regi flectentes genua dicebant: Aue Rex Iudæorum, & percutiebant caput eius arundine, & conspuebant in eum. Et post multas illusiones exuerunt eum chlamyde coccinea, & induentes eum vestibus suis, duxerunt eum ad locum crucifixionis.

Mysticè.] Milites Pilati sunt dæmones, qui spoliauerunt Iesum vestibus suis, id est, Iudæis, & induerunt occasionaliter eum chlamyde coccinea, id est, gentili Ecclesia, fide passionis rubricata. Rursus ea exuitur, & veste sua induitur, quia in fine temporum gentilitate recedente Iudæa conuertetur. Et hoc est quod dicitur *Romanorum* 11. d. Cæcitas ex parte contigit in Israël donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. *Mysticè.*

Moralit. verò milites Pilati sunt mali Prælati, qui Pilato, id est, diabolo militant per auaritiam & rapinam. Hi veste sua Christum exuunt, i. cœtum fidelium, quos exemplis malis ei auferunt. Chlamys coccinea qua Christum induunt est cœtus consanguineorum quos in Ecclesia instituunt ad eius illusionem & contumeliam. Vnde *Mich.* 3. c. Audite hoc principes domus Iacob, & iudices domus Israël qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, id est Ecclesiam de consanguineis. Sed hoc mirum est, quia eunte ad crucem exuunt eum chlamyde coccinea, quia tales Domini passionibus communicare non volunt, sed de bonis eius ditari & delectari volunt, sicut dicitur. *Amos* 6. b. Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti & nihil patiebantur super contritione Ioseph. *Moraliter.*

n Et imponunt ei plectentes spineam coronam, &c.] id est, sicut per chlamydem coccineam cœtus consanguineorum intelligitur, quibus Prælati Christum induunt, eos in Ecclesia instituentes, sic per coronam spineam cœtus ambitiosorum, & aliorum peccatorū, plus quàm spinæ congregatæ pungentium accipitur. Vnde 2. *Reg.* 23. a. Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi. *Isa.* 33. b.

Spinæ

Spiræ congregatæ igne comburentur. Caput Christi est Ecclesiastica dignitas, id est, locus superior in corpore Christi quod est Ecclesia. Quid ergo est corona spinea in Christi capite, nisi ambitiosi, & auari in Ecclesiastica dignitate? Et certè tot spinas ponunt Prælati in corona Domini, quot malos constituunt in Ecclesiastica dignitate. Vnde sponsa Christi admirans, & dolens de tali corona sponsi sui, dicit *Cant. cap.* 3. d Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua. *Beat. Bernard.* Non decet sub spinato capite membrum esse delicatum, quare ergo clerici in capite suo serta de floribus portant in contumeliam Saluatoris? *Isa.* 28. a. Væ coronæ superbiæ ebriis Ephraim flori decidenti.

& *a* cœperunt salutare eum: Aue rex Iudæorum: Et *b* percutiebant caput eius arundine, & conspuebant eũ, & ponẽtes genua adorabant eum. Et *c* postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimẽtis suis, & *d* educunt illum, vt crucifigerent eum. Et *e* angariauerunt prætereuntem quempiã Simonẽ Cyrenæum venientẽ de villa, *f* patrem Alexandri, & Rufi, vt tolleret crucem eius. Et *g* perducunt eũ in Golgotha locum, quod est interpretatũ Caluariæ locus. Et *h* dabãt ei bibere myrrhatũ vinũ,

a Et cœperunt salutare eum.] Ista salutatio derisio est. Sic multi eum salutando, id est, horas cantando derident, id est, blasphemant: Sicut dicit *Augustinus.* Lingua laudant, vita blasphemant. *Eccles.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Sapientiæ enim Dei astabit laus in ore fideli. Nunquid derisio esset salutare regem, dorso verso ad eum, & facie auersa ab eo? Sic salutatur, id est, laudatur Christus à multis. Dorsum habent ad Christum, sed faciem cordis habent aduersam, aliud cogitantes, & aliud intendentes. *Isa.* 29. d. Populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est à me. *Ezech.* 8. f. Ecce in ostio templi Domini inter vestibulum, & altare vigintiquinque viri dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum Solis.

b Et percutiebant caput eius arundine.] *Mysticè.* Caput Christi Deus est, vt dicitur. 1. *Corinth.* 11. a. Arundo autem est sacra Scriptura, quia arundine scribitur. Christi ergo caput arundine percutiunt hæretici, qui Christi diuinitatem negantes, errorem suum auctoritate sacræ Scripturæ defendunt. In faciem eius conspuunt, qui verba contumeliosa de corde maligno in eum, vel in membra eius euomunt. Et irrident hypocritæ, qui corde superbo, & doloso ante Christum se humiliant: De quibus dicitur *Ecclesiast.* 19. d. Est qui nequiter se humiliat, & plena sunt interiora eius dolo. Propter hanc genuflectionem Iudæorum qua Dominum irriserunt, non facit Ecclesia in die Parasceues genuflexionem pro ipsis, cum tamen facit pro Hæreticis, & paganis. Et hæc fuit tertia illusio Christi. Prima siquidem fuit in domo Caiphæ summi sacerdotis, quando in eius faciem expuentes, & velantes, & alapas inferentes dicebant: Prophetiza Christe quis est, qui te percussit? Secunda fuit in domo Herodis, quando induerunt eum veste alba. Tertia fuit hic, scilicet, in prætorio iudicis, quando indutus est chlamyde coccinea. Pro hac triplici illusione à fidelibus recompensanda, triplex honor in die Parasceues Domino exhibetur, trina genuflexione, & laudum decantatione, & hoc in lingua Latina, & Græca: Tertia enim lingua, id est, Hebraica silebit à laudibus Christi vsque in finem sæculi, & tunc primo soluetur. De qua dicitur, *Ecclesiast. cap.* 28. b. Lingua tertia multos commouit. Verba Græca, quæ dicit Ecclesia Deum laudando, & genuflectendo sunt ἅγιος Agios ἅγιος ὁ Theos, ἰσχυρός Ischyros. Verba latina sunt: Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus & immortalis. Significat autem hæc triplex illusio Christi triplicem illusionem qua illuditur. Primò à clericis, hæc fuit in domo pontificis. Secundo à laicis Christianis, hæc fuit in domo Herodis principis sæcularis. Tertia ab Hæreticis, & infidelibus, hæc fuit in prætorio iudicis infidelis. *Iob.* 30. a Nunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei, quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni, hoc ad hæreticos. Egestate & fame steriles, hoc ad laicos. Et *infra.* Filij stultorum, & ignobilium, & in terra penitus non parentes, nunc autem in eorum canticum versus sum, hoc ad clericos.

c Et postquam illuserunt ei, &c. Ecce in prætorio indutus chlamyde coccinea Christus illuditur, vadens ad crucem suis vestimentis induitur, & quid hoc significat nisi quia nobiles, & diuites Dominum in prosperitate, & percipiendis eius beneficiis, quasi boni comites vndique circumstant, sed in tribulatione, & passione dimittunt? Vnde ipsemet dicit in *Psalm.* 16. Proiicientes me nunc circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis. *Ecclesiast. cap.* 6. a. Est amicus secundùm tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. E contrario dum fuit in prætorio exutus fuit vestibus suis, sed vadens ad crucem reindutus est illis, & quid, nisi quia sancti, qui sunt vestes Domini curias principum, & dignitates, & delicias fugiunt, sed Dominum crucis martyrio comitantur. In veste aliena illuditur Christus, sed in propria ad crucem ducitur. Et certè quod hîc factum est ad literam, fit hodie spiritualiter. *Chrysostomus.* Quæ nobis est cura contumeliæ postquam Christus passus est? Etenim vltimus terminus contumeliæ erat quod fiebat ei: Neque enim vna particula, sed vniuersum, corpus per totum iniurias patiebatur, caput per coronam, manus per arundinem, os per acetum, facies conspuebatur, genæ vellebantur.

d Et educunt illum, &c.] extra ciuitatem. *Hebr.* 13. c. Exeamus ad eum, &c.

e Et angariauerunt, &c.] *Mysticè.* Per istum Simonem, qui portat crucem Domini in angaria, significantur hypocritæ, qui labores multos sustinent in hoc mundo pro laude humana: Sicut dicit Dominus *Matth.* 6. b. Cùm ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes: Amen dico vobis acceperunt mercedem suam. *Beatus Bernardus.* Væ portantibus crucem, non sicut saluator suam, sed sicut ille Cyrenæus alienam. *Amos cap.* 9. b. Nunquid non ascendere feci Syros de Cyrene? Crucem igitur alienam portant omnes, qui in hoc mundo non pro Christo, sed pro mundo laborant. Suam portant crucem, qui pro Christo laborant, & pro suis excessibus diluendis Vnde *Luc. cap.* 9. c. Si quis vult venire post me, tollat crucem suam, non alienam, & sequatur me. Secundùm *Hieronymus.* Per Simonem significatur Gentilis populus, tum quia Gentilis fuit, & quia obediens interpretatur. Et de illo populo dicitur: Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. Simon igitur crucem Domini portat, quia populus Gentilis fide passionis suscepta passionem pro Christo sustinuit. Et bene dicitur Cyrenæus, quod interpretatur, quia obediendo hæres Dei, & cohæres Christi effectus est: Sicut dicitur *Rom.* 8. c. Si filij sumus, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. *Ephes.* 2. d. Iam non estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei.

f Patrem Alexandri, & Rufi] magnæ opinionis.

g Et perducunt eum in Golgotha locum.] Golgotha nomen Syrum est, & interpretatur Caluariæ, vt dicit *Hieronymus.* Non propter caluitium Adæ, quod quidam dicunt ibi sepultum, sed propter decapitationem damnatorum. Adam enim iuxta Hebron sepultus est, vt dicitur *Ios.* 24. Caluaria autem propriè dicitur os capitis carne, & capillis nudatum, quod solet inueniri in sepulchris mortuorum: Sed quia frequenter homines ibi decollabantur, & remanebant ibi capita, ideo locus dicebatur Caluaria. Fuit autem significata ista eductio Christi in Golgotha, in lege, & ante legem, sicut dicit *Hieronymus.* Primo per Abel quem eduxit Cain in agrum vbi occidit eum. *Genes. cap.* 4. b. Secundo per Isaac portantem ligna super quibus immolatus est aries. *Genes. cap.* 22. a. Tertio per Ioseph, cuius tunica tincta sanguine hædi reportatur ad patrem ipso remanente viuo. *Genes.* 37. f. Quarto per serpentem æneum suspensum in palo in deserto: *Num. cap.* 21. e.

h Et dabant ei bibere myrrhatum vinum.] *Matth.* 27. d dicitur, cum felle mixtum. Augustinus de concordia quatuor Euangelistarum. Fel posuit Matthæus pro amaritudine, & Marcus myrrhatum similiter, vtrumque enim amarum est, & fel, & myrrha. Vel potuit esse, vt vtrumque miscuissent, & fel, & myrrham, vt

& *a* nō accepit. Et *b* crucifigētes eum diuiserunt vestimēta eius, mittentes sortē super eis quis quid tolleret. *c* Erat autē hora tertia, & crucifixerunt eū. Et *d* erat titulus causæ eius inscriptus, rex Iudæorum. Et *e* cum eo crucifigunt duos la-

amarissimum potum ei darent, quod fuit signum maximæ malitiæ. Etiam dicitur, quod ob hoc portauerunt secum tale vinum, vt pendentes in cruce inde potarent, vt citius morerentur. Vel forte vinum quod secum tulerunt milites crucifixores, propter calorem acuerat, & illud dederunt ei quando dixit: Sitio. Et significat illud vinum amaritudinem malitiæ Iudæorum qua potauerunt eum in cruce sitientem salutem eorum. Vnde *Beda*. Amara vitis, amarum vinum propinat Iesu. Et sumit hoc de *Ierem.* 2. d. Quomodo conuersa es mihi in prauum vinea aliena. *Psalm.* 68. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Adhuc multi Christo sitienti vinum charitatis, propinant vinum iniquitatis, de quo dicitur *Prouer.* 4. Panem impietatis comedunt, & vinum iniquitatis bibunt. Et ideo potabuntur ab ipso in fine vino iræ & indignationis, sicut dicitur *Apocal.* 14. b. Hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. Item *Apocal.* 16. d. Date illi calicem vini indignationis iræ eius.

a Et non accepit,] vt biberet. Accepit quidem in ore, sed noluit bibere. Vnde *Matth.* 27. d. Cùm gustasset noluit bibere. In quo significatur mystice, quod amaritudinem mortis gustauerit, sed cito, id est, die tertia resurrexit. Vnde *Psalm.* 109. De torrente in via bibet, id est, in transitu. Significat etiam in hoc, quod non acceperit, quia peccatum pro quo punitus est non fecit. Vnde *Psalm.* 68. Quæ non rapui exoluebam, &c. *b* Et crucifigentes eum, &c.] *Ioan.* 19. d. expressius, & plenius narrat hanc historiam. Dicit enim quod secundum numerum militum diuiserunt sibi vestimenta Domini, vt vnusquisque haberet suam partem, præter tunicam inconsutilem, quæ non fuit diuisa, sed sortita cuius esset. Secundum *Bedam*, vestis Domini quadripartita est Ecclesia per quatuor partes diffusa. Christi nuditate induta, Christi paupertate ditata, Christi morte viuificata. Vnde *Ezech.* 37. c. A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. Quod autem tunica inconsutilis non est diuisa, sed integra sortita, significat, quod vnitas Ecclesiastica erit vsque in finem sæculi duratura, & ita, & indiuisa, & quadripartita est corpore. Quod autem Ecclesia dicatur vestis Christi, dicitur *Isaiæ* 49. e. Viuit Dominus, quia his omnibus velut ornamento vestieris. Secundum *Hieron.* Vestimenta Christi sunt mandata Dei, quibus tegitur corpus eius quod est Ecclesia. Vnde *Iob*, 29. c. Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento. Quatuor milites quibus vestimenta distribuuntur, sunt quatuor genera hominum, quibus præcepta dominica dantur, scilicet, coniugati, viduati, prælati, separati, id est, religiosi, quia Christo, vel diabolo militant, quia vita hominis est militia super terram. *Iob* 7. a. Vnde, 1. *Tim.* 2. a. dicit Apostolus: Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Et postea docet qualiter, & in quibus debeamus militare: Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis. *Iob*, 25. e. Nunquid est numerus militum eius? Per tunicam inconsutilem indiuisam, significatur vnitas charitatis, de qua *Ephes.* 4. a. Solliciti seruate vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quæ rectè sorte datur, id est, occultè, & sine personarum acceptione. *Ioan.* 3. a. Spiritus vbi vult spirat, & nescis vnde veniat, aut quò vadat. *Prouerb.* 16. d. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.

c Erat autem hora tertia, &c.] *Ioan.* 19. c. Erat autem hora quasi sexta, quomodo ergo dicit Marcus, quod erat hora tertia? Ad quod dicit *Beda*, quod vtraque hora crucifixus est Dominus, hora tertia linguis Iudæorum, qui peiores, & priores in Domini crucifixione, & hoc narrat Marcus. Hora sexta fuit crucifixus manibus militum, quod narrat Ioannes. Sed opponit *Hieronymus*. contra hanc solutionem, quia videtur, quod non possit stare, quia hora sexta factæ sunt tenebræ vsque ad horam nonam, quia cum non possent milites videre qualiter eum crucifigerent, neque Iudæi illusiones facere quas ei faciebant: Vnde non videtur probabile, quod tunc fuerit crucifixus. Ad hoc potest dici, quod Dominus fuit crucifixus inter tertiam, & sextam à militibus, & à Iudæis, & potest ab vtroque extremorum in diuersis respectibus nominari. Verbi gratia. Si aliqua seditio fieret in ciuitate inter tertiam, & sextam, si quæreretur ab aliquo, qui interfuit principio, quando fuit facta hæc seditio, responderet, hora tertia, alius qui interfuisset fini, diceret hora sexta, & vterque verum diceret: Ita est hîc, & hoc innuit Ioannes, qui non dicit præcise hora sexta, sed hora quasi sexta. Et quod Marcus simpliciter dicit, hora tertia, debet intelligi quasi tertia, tamen dicit tertia simpliciter, quia crucifixionem linguarum Iudæorum voluit cōprehendere simul. Inde est, quod in Ecclesiis cathedralibus Missa maior de Domini passione celebratur inter tertiam, & sextam, & si forte aliquo casu præueniatur hora, debet dici tertia ante Missam. Sequitur. *d* Et erat titulus causæ eius inscriptus, rex Iudæorum.] Titulus dicitur, quia continet causam crucifixionis eius, id est, rex Iudæorum. Hæc enim fuit præcipua causa crucifixionis eius, quia dicebat se regem. Iudæorum. Alius etiam dicitur titulus esse, qui, scilicet, indicat triumphum Christi, & causam triumphi. Per hoc enim quod dicitur: Rex Iudeorum, ostenditur, quod nec in morte perdidit regnum, & dominium Iudæorum, imò magis acquisiuit. Vnde dicitur titulus triumphalis. *Hieron.* enim *super illum. Psal.* 58. Eripe me Domine de inimicis meis, &c. distinguit triplicem titulum, scilicet, memorialem, præconialem, triumphalem. Memorialis est, vt epitaphia, quæ fiunt super tumulos mortuorum. Et dicitur memorialis, quia fit in memoriam eorum, vt oretur pro eis. Præconialis titulus est, qui solet scribi in portis ciuitatum, vel in liminibus domorum in laudem, & præconium ciuitatum, vel domorum, vt ciuitas solis. *Isa.* 19. c. vt domus Iulij, & huiusmodi. Titulus triumphalis est, qui continet causam, & ordinem triumphi, qui solet describi in arcubus quod antiquitus solebat fieri, & describebatur causa, & ordo triumphi, & illa scriptura dicebatur titulus triumphalis. Talis fuit iste titulus, de quo prophetauit *Isa.* 19. c Erit altare in medio Ægypti, id est, crux in medio mundi, & titulus Domini iuxta terminum eius. Erat autem scriptus tribus linguis, scilicet, Latina, Græca, & Hebraica quia hæ tres super alias excellebant. Græca propter sapientiam Græcorum: Latina propter potentiam Romanorum: Hebraica propter religionem, & clementiam Iudæorum, & vt omnes, qui erant tunc simul possent legere, & vt pro omnibus pati, & omnibus dominari ostenderetur. Vnde Pilatus dixit: Quod scripsi, scripsi, id est, indelebilem titulum apposui, quia indelebilis est memoria eius. *Prouer.* 10. b. Memoria iusti cum laudibus.

e Et cum eo, &c.] *Mysticè.* Duo latrones, sunt duo populi, qui seipsos Deo furati sunt, inter quos Iesus crucifigitur, quia pro salute vtriusque populi mortuus est Christus, Sed alter in cruce pœnitet, & confitetur, id est, populus Gentilis, alter adhuc blasphemus remanet, & incredulus, id est, populus Iudaicus. Vnde *Habac.* 3. a. In medio duorum animalium cognosceris, id est, in medio duorum latronum. Vel secundùm *August.* per duos latrones significatur genus humanum in cruce præsentis miseriæ positum. Sed alter est à dextris, & alter à sinistris, quia altera pars hominum pro terrenis patitur, altera pro æternis. Vnde *Matth.* 24. d. Duo erunt in agro, id est, in labore mundi, vnus assumetur, & alter relinquetur. *Prouerb.* 4. d. Vias quæ à dextris sunt nouit Dominus, peruersæ autem quæ à sinistris sunt. [*Moraliter*] autem quod Dominus in medio crucifixorum est crucifixus, significat, quod in medio pœnitentium est agenda pœnitentia, inter disciplinatos disciplina seruanda: Aliter enim læsionem, & scandalum aliorum, & periculum proprium non effugiemus. Vnde Sen. Nihil tam fugiendum quam dissimilium societas. *Eccl.* 27. b. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos, qui operantur eam reuertetur. Quod autem duo crucifixi sunt cum Domino, significat, quod nobiscum debemus duos latrones crucifigere, id est, mundum, & carnem: Sicut docet Apost. *Gal.* 5. d. Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum vitiis mundi, & concupiscentiis carnis. Latro dexter caro est, cui spiritus crucifixus cum ea compatiendo, id est, consolando salutem promittit dicens: Hodie mecum eris in Paradiso, id est, citò transibit passio tua, & pro ea æternaliter remunneraberis in cælo, 2. *Cor.* 4. d. Id quod in præsenti est momētaneum, &c. Latro sinister est mundus, qui Christo crucifixo, id est, membris eius Christi crucem portantibus insultare non cessat Sicut dicitur *Iob.* 12 a. Deridetur iusti simplicitas. Igitur tres cruces hîc insinuantur. Crux carnis, crux mundi, crux spiritus in medio est. Crux carnis est pœnitentialis disciplina: Cuius quatuor sunt brachia:

Vestis

A Vestis asperitas, victus tenuitas, vigiliarum instantia, disciplinarum frequentia. Crux mundi, est contemptus mundi: Cuius quatuor sunt brachia. Primum assidua mortis cogitatio. *Hieron.* Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Secundum cogitatio breuitatis, & vanitatis deliciarum mundi. *Nahum.* 3. b. Qui viderit te, resiliet à te. Tertium est consideratio miseriarum & ærumnarum mundi. *Hieronymus.* Cum mundus tot calamitates ingeminat quid aliud nisi vt fugiatur clamat? Quartum est contemplatio æternitatis, vel tormentorum, vel gaudiorum, quod super omnia mortificat amorem mundi. Vnde Paulus postquam raptus fuit ad tertium cælum dixit: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Crux spiritus, est bona conuersatio: Cuius quatuor brachia sunt. Obedientia ad superiores, charitas ad inferiores, humilitas in prosperitate, patientia in aduersitate. de qua dicitur *Ephes.* 3. d. In charitate radicati, & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. *a* Et impleta est scriptura.] *Isaia.* 53. d. Et cum iniquis reputatus est. *b* Vah] interiectio insultantis, & exultantis. *Iob.* 39. c. Cum audierit sonitum buccinæ dicit, vah. *Ierem.* 5. b. Saturaui eos, & mœchati sunt.

...trones, vnum à dextris, & alium à sinistris eius: Et *a* impleta est scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est. Et prætereuntes blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes: *b* Vah quia *c* destruis templum Dei & *d* in tribus diebus reædificas. *e* Saluũ fac teipsum descendẽs de Cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum Scribis dicebant: *f* Alios saluos fecit, *g* seipsum non potest saluum facere. *h* Christus rex Israël descendat nũc de cruce, vt videamus & credamus. Et *i* qui cũ eo crucifixi erant cõuitiabãtur ei. Et *k* facta hora sexta *l* tenebræ factæ sũt per *m* totã terrã vsque in horam nonam.

c Qui destruis templum,] 1. *Cor.* 3. d. Si quis violauerit templum Dei disperdet illum Deus, templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.

d Et in tribus diebus reædificas.] Tres dies reædificationis templi spiritualis, sunt tres partes pœnitentiæ: Contritio, confessio, satisfactio, de quibus *Luc.* 13. g. Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consumor. [Templum] *Hieronym.* Fatuus populus concordat voci falsorum testium: De quibus *Matth.* 26. f. Nouissimè venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dicit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Notatur autem in hac serie triplex Christi improperium: Et à tribus. A prætereuntibus, à latronibus, & à sacerdotibus, id est, à laicis, & clericis, & Prælatis, qui latrones dicuntur. *Isa.* 1. f. Principes tui infideles socij furum. De omnibus his dicitur *in Psal.* 68. Improperia improperantium tibi ceciderunt super me. Et ex circumstantiis eorum triplex inconstantia notatur, id est, operis, cordis, & oris. Operis, ibi. [Prætereuntes.] Cordis, ibi [Mouentes capita.] Oris, ibi [Et dicentes] *Chrysost.* Super hoc legamus, multum enim lucrum est, & magna vtilitas.

e Saluum fac teipsum descendens de Cruce,] Credo, quod à diabolo suggestum est eis, vt hoc modo illuderent ei, & irriderent eum, vt sic per eorum illusionem de cruce descenderet, nec tamen saluaretur genus humanum. Cognouerat enim iam crucis mysterium, quod prius fuit ei occultum quando mortem Christi persuasit. Sed Dominus non acquieuit eorum illusioni, neque de cruce descendit, docens in tribulatione perseuerantiam. [De cruce.] *B. Bernardus.* Imò si rex Israël est titulum regni non deferat.

f Alios saluos fecit.] Hoc verum dicunt nolentes tamen. quia multos saluos fecit à culpa, & à pœna, quia ad hoc venerat, & ob hoc nomen habet Iesus, id est, Saluator. *Matth.* 1. d. Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

g Seipsum non potest saluum facere.] Si de salute à culpa intelligunt, verum dicunt, quia qui peccare non potuit saluari à peccato non potuit. Si de salute à pœna intelligunt. plane mentiuntur, quia qui de morte se suscitauit, ne pateretur facere potuit. *Ioan.* 10. d. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo, &c.

h Christus rex Israël descendat nunc de Cruce, vt videamus, & credamus.] *Beda* dicit: Fraudulenta promissio, maius fecit surgens de sepulchro, nec tamen credunt.

i Et qui cum eo crucifixi erant, &c.] *Luc.* 23. f. dicit, quod vnus latro blasphemabat, dicens: Si tu es Christus, salua teipsum, & nos. Alter verò eum redarguit, & dicit: Domine memento mei dum veneris in regnum tuum. Ponit ergo Marcus plurale pro singulari, vt dicit *Hieronymus.* Vel forte vterque primo blasphemauit, vel corde, vel ore, sed visis signis alter pœnituit. Dominus autem non respondit sinistro latroni, dicenti: Si tu es Christus, salua teipsum, & nos, dextro vero dicenti: Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum, respondit, dicens: Hodie mecum eris in Paradiso. Sic hodie omnes in Cruce sumus, id est, in miseriis, & ærumnis, & infirmitatibus. Sæpe à quibusdam rogant, & volunt quidam saluari, vt in præsenti gaudeant, hi dicunt cum latrone sinistro: Si tu es Christus salua teipsum, & nos: Non dicunt in futuro, sed modò. Sed quid factum est illi latroni? Certè nec à cruce præsenti liberatus est, & crucem æternam inuenit post mortem. Ita & hi. *Iacob.* 5. a. Agite nunc diuites, plorate, & vlulate in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Bonus latro, qui se non petit à præsenti tribulatione liberari, & ideo salutem æternam inuenit. *August.* Domine hîc vre, hîc seca, dummodo in futuro parcas.

k Et facta hora sexta, &c.] Notandum. quòd sol ad meridiem ascendit, deinde vsque ad vesperam descendit. Quod ergo Dominus mortuus est, crucifixus in declinatione, ostendit, quia mortuus est pro declinatione, id est, pro peccato ad quod declinauerat homo. Quod autem diluculo resurrexit, ostendit, quod propter iustificationem nostram, & quod nos mane, id est, statim à peccato resurgere debemus. Vnde Apostol. *Roman.* 4. d. Mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Item illa hora peccauit Adam, id est, post meridiem. *Genes. cap.* 3. b. Cum audisset vocem Domini Dei deambulantis in Paradiso post meridiem, abscondit se Adam, & vxor eius à facie Domini. Iustum ergo fuit, vt eodem tempore ianua Paradisi reseraretur Domino moriente quo fuerat clausa Adam præuaricante. Et meritò sexta hora tenebræ fiunt, quia cum homo venerit ad vitæ perfectionem, quæ per senarium designatur, tunc ei omnia temporalia, quæ priùs lucida apparebant, tenebrescunt. Vnde *Amos.* 8. c. Occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.

l Tenebræ factæ sunt.] *Hieron.* Hic adest Noë inebriatus, ac nudatus cælo, ac terra tenebroso pallio tectus, & ab homine irrisus, hîc stillauit de ligno sanguis. Hic *Gloss.* quatuor facta circa nos adaptat aliis quatuor, quæ sunt facta circa Christum. Inebriatus est, & nudatus, & irrisus, & pallio filiorum coopertus. Inebriatio fit ex multiplici potione & ideo significat Christi passionum multiplicitatem. Vnde cum dicit: Adest Noë inebriatus, id est, Christus multipliciter flagellatus. Nudatio Noë in qua eius pudenda apparuerunt, significat euidentiam ignominiosæ mortis Christi. Non enim in terra, neque in cælo occisus, sed inter cælum, & terram, id est, in aëre, vt omnibus appareret opprobrium mortis eius. Et hoc est, quod dicit: Nudatus cælo, & terra, id est, nec in cælo, nec in terra, sed in medio crucifixus. Item duo filij eius cooperuerunt pudenda Noë pallio, & duo elementa, id est, sol, & luna retrahentes radios suos, operuerunt ignominiam mortis. Et hoc est, quod dicit: Tenebroso pallio rectus, id est, sicut Noë pallio filiorum est tectus, ita Christus solis, & lunæ tenebris obuolutus. Item Noë fuit irrisus à filio suo Cham & Christus à Iudæis. Vnde Cham ridet dum membra videt detecta parentis: Iudæi risere Dei pœnam patientis. Hic, id est, in cruce stillauit de ligno, id est, de latere Christi, qui est lignum vitæ. *Prouerb.* 3. c. Sanguinis. *Ioan.* 19. f. nostri redemptoris.

m Per totam terram] supple Iudæorum, id est, per totam Iudæam. *Origen. super Exod.* vbi adaptat plagas Ægypti operibus recreationis dicit, quod sicut per triduum factæ sunt tenebræ per totam terram Ægypti, non tamen in terra Gessen vbi erant Hæbræi, sic per spatium trium horarum factæ sunt tenebræ per totam Iudæam, & non alibi. Hoc ita visum est Origeni, quia si in terra gentilium tam mirandum aliquid contigisset, illud

Et a hora nona b exclamauit Iesus voce magna, dicens: Eloi, Eloi, lammazabactani, quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, vt c quid dereliquisti me. Et quidam de circunstantibus audientes, dicebant: d Ecce Eliam vocat. e Currens autem vnus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum, f Iesus autem emissa voce magna expirauit. Et g velum templi scissum est in duo, à summo vsque deorsum.

illud in eorum scriptis, relictum fuisset. Sed *in historiis* dicitur contrarium, quia Athenienses visis tenebris quæsierunt causam: Et respondit Dionysius, quia aut elementa patiebantur, aut Deus naturæ vim patiebatur, vnde aram ignoto Deo construxerunt. Tunc enim non potuit fieri eclipsis, quia luna plena erat, & eclipsis non fit nisi in ortu lunæ. Præterea eclipsis non durat tantum. Vnde *Chrysost.* Non erat eclipsis, tribus enim horis permansit eclipsis tantùm in vna temporis raptione. Vnde *Hieron.* Nulli dubium est lunam fuisse plenissimam Paschæ tempore, & ne forte videretur vmbra terræ, vel orbis lunæ soli fuisse oppositus, & breues, & ferrugineas fecisse tenebras, trium horarum spatium ponitur, vt omnis causantium occasio tolleretur. Et dicit *Hieronymus.* Compatiuntur elementa conditori suo, refugit sol, quia non potest videre mortem Christi, collaborat laboranti, & blasphemantibus suæ lucis beneficium subtrahit. Omnis creatura compatitur Christo morienti, sol obscuratur, terra mouetur, petræ scinduntur, velum templi diuiditur in duas partes, sepulchra aperiuntur, solus miser homo non compatitur, pro quo solo Christus patitur. *Amos 6.* b. Et nihil compatiebantur super contritione Ioseph. De his tenebris dicit *Iob. 5.* c. Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie. *Ioel. vlt.* c. Sol & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumen suum. *Amos. 8.* c. Occidet sol in meridie. & tenebrescere faciam terram in die luminis. Sequitur.

a Et hora nona exclamauit Iesus voce magna.] *Hieronymus.* Hora nona mori voluit, vt ostenderet per mortem suam nouem Angelorum ordines reparari. b Exclamauit] præ dolore magno, in quo & veritas humanitatis, & virtus ostenditur diuinitatis. Si enim esset purus homo in morte, fortiter clamare non posset. *Hebr. 5.* b. Cum clamore valido, & lacrymis exauditus est. Et est forma pœnitentis, qui moritur peccato per contritionem, clamat per confessionem, & plorat per satisfactionem, & sic exauditur. *Osea 12.* c. Directus est Iacob cum Angelo, &c.

c Vt quid dereliquisti me,] id est, passioni, & mori exposuisti; Vel, [quid dereliquisti me,] id est, cur meos, id est, Apostolos me relinquere permisisti: Et exprimit hic Dominus statum, & mentem tentati, & tribulati, qui dum est in tribulatione, putat se à Deo derelictum, cum tamen Dominus propior sit homini quem videt in tribulatione. Vnde *Psal. 90.* Cum ipso sum in tribulatione. *Isa. 43* a Cùm transieris per aquas, flumina non operient te. Dereliquit autem Dominus amicos suos, id est tribulationibus exponit ad tempus, vt in æternum misereatur: Sicut dicitur *Isa. 54.* b. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus multis congregabo te. Item *Isa. 40.* c. In indignatione mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui, q. d. iustè exposui, sed misericorditer liberaui. Dicitur autem, quod Dominus in cruce antequam moreretur dicit centum quinquaginta versus psalterij, i. à vicesimoprimo psalmo, scilicet, Deus Deus meus respice in me, &c. vsque ad illum versum: In manus tuas commendo spiritum meum. Et hoc in commendationem psalmorum, qui hoc numero continentur. Sequitur. d Ecce Eliam vocat.] *Hier.* Non omnes, sed quosdam arbitror fuisse de Romanis militibus, qui nescientes proprietatem idiomatis Hebraici putauerunt, quod vocaret in auxilium Eliam. Vel forte Iudæi more solito verbum Domini peruertentes imposuerunt ei, quod Eliam vocaret in auxilium, quasi minor ipso. Et significat quamplures in Ecclesia nomine existentes, qui audita peruerse recitant: De quibus dicit *Eccl. 11.* d. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis ponit maculam.

e Currens autem vnus, &c.] *Ioan. 19.* f. plenius narrat hoc. Dicit enim sic: Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, vt consummaretur Scriptura, dicit: Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum, sed illud cucurrit vnus de militibus audito, quod dixerat: Sitio. Et quia in alto erat Dominus, nec poterat ei miles ille propinare in manu, ideo accepit arundinem, & in summitate ligauit hyssopum, & hyssopo circumposuit spongiam aceto plenam, & sic propinauit ei. Est autem spongia mollis, & cauernosa munda arrepta, Vnde *Martialis.* Tonsorem capiti non est adhibere necesse. Radere te melius spongia sola potest. *Versus.* Significat autem arreptus cœtum malorum, qui festinant currere in infernum malè viuendo. Vnde *Prou. 1.* b. Prohibe pedem tuum à semitis peccatorum, pedes enim illorum ad malum currunt, & festinant, vt effundant sanguinem. Per spongiam cauernosam significantur corda malorum iniqua, & dolosa: Per hyssopum quæ est herba humilis, & purgat pectus, significatur Christi humilitas. Vnde *Psal.* 50. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor. Rectè igitur hyssopo spongia circumponitur, quia dolosis, & cauernosis hominibus Christus humilis vndique & vbique circundatur. Vnde *Psal. 21.* dicit. Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Per hoc autem, quod arundini vtrumque apponitur, i. spongia, & hyssopus, significatur, quod sacra Scriptura, quæ nomine arundinis designatur, vtrumque continet, & Christi humilitatem, & iniquorum circumuentionem, *Sap. 2.* c. Circumueniamus virum iustum, quoniam inutilis est nobis. Significatur etiam per hoc quod spongiam arundini apponunt, quod multi ad sanctam Scripturam, falsam apponunt. Vnde *Isa. 1.* f. Caupones tui miscent aquam vino. *Aug. in lib. de quatuor virtutibus.* Ligno suspenditur, qui erigit elisos, aceto potatur fons vitæ, disciplina cæditur, vita moritur, ad tempus vita morti traditur, vt mors in æterna vita moriatur. Et hoc est quod dicitur, *1. Cor. 15.* g. Absorpta est mors in victoria. *Osee 13.* d. Ero mors tua ò mors. *Versus.* Sputa, flagella, minæ, crux, claui, lancea, spinæ: Fœlici fine, nostræ sunt meta ruinæ. Sequitur. f Iesus autem, &c.] *Luc 23.* f. dicit, quæ fuerit illa vox magna: Hæc, scilicet, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Hoc dicto, inclinato capite tradidit spiritum, vt dicitur *Ioan. 19.* f.

Quatuor meruit Christus morte sua.
- Incorruptionem suæ carnis.
- Declarationem sui nominis.
- Accelerationem suæ rationis.
- Dignitatem iudicandi.

Et reuera magna fuit vox illa, quia magna ostendit. In hoc enim quid faciendum sit nobis in omni periculo tentationis, & in ipso articulo mortis edocuit bonus magister. Tunc enim pater vocandus est, tunc et filiali amore medullitus adhærendum est, tunc potissimum ei spiritus commendandus est, quia tunc maximè dæmones circa nos tanquam leones rugientes circumeunt præparati ad escam, sicut dicitur. *Eccl. 51.* a. Sed quomodo tunc patrem vocabit, qui nunquam vixit vt filius? Nec tamen adhuc respuit audire, imò monet clamare *Ierem. 3.* b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, erubescere noluisti. f. in vita tua ergo saltem amodò voca me pater meus, dux virginitatis meæ tu es. In manus Dei commendat spiritum suum, qui se totum ponit in voluntate eius. Sic claustrales spiritum suum, id est, voluntatem, & sensum suum ponunt, & commendant in manus Prælati quando profitentur, nec debent sumere vsque in diem resurrectionis, exemplo Domini. *Sap. 3.* a. Sanctorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis, visi sunt oculis insipientium mori, Illi autem sunt in pace. Claustrales ergo qui volunt facere suam voluntatem, & sequi suum sensum, aut nunquam deposuerunt spiritum suum, & mendaces inueniuntur, aut Christi præueniunt resurrectionem, & Antichristi sunt. g Et velum templi, &c.] Ad literam, velum exterius quod appensum erat in introitu templi, scissum fuit Domino moriente, vt dicit *Remigius.* Item velum interius quod erat appensum inter sancta, & sancta sanctorum similiter fuit scissum, vt dicit *Hieron.* [*Mysticè.*] Veli exterioris scissio intelligitur ænigmaticæ cognitionis euacuatio, quæ erit quando facies Dei nunc velata nobis reuelabitur. *Mysticè.* Vnde. *1. Cor. 13.* e. Cû venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Interius verò veli scissio est Iudaicæ excæcationis terminatio, quæ in parte facta est post resurrectionē per Apost. prædicationē & plenius fiet in fine per Eliā & Enoch. Itē duo vela, duo sūt testamēta. Vtrūque diuisū est in duas partes. i. in sensum literalē, & spiritualem, qui prius permixti fuerant sed post per Christū, & Apostolos, & alios sanctos expositores discreti fuerunt.

Prius

Prius enim erat calix sacræ Scripturæ in manu Domini plenus mixto, i. litera, & spiritu, sed post passionem inclinauit ex hoc in hoc. i. ex veteri expressit nouum sicut mel ex fauo, fæx autem quæ non est exinanita', remansit Iudæis, quam bibunt adhuc, & nos bibimos vinum merum.

a Videus autem Centurio qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait, *b* Verè homo hic filius Dei erat. Erant *c* autem & mulieres de longè aspicientes, inter quas erat Maria Magdalenæ, & *d* Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, *e* & Salome:

Item duo vela, duorum peccatorum genera sunt, spiritualia & carnalia. Velum interius significat peccata spiritualia, velum exterius, peccata carnalia, quorum vtrumque velat in nobis faciem animæ, vt non possit videre veritatem. Vnde clamat *Psalm.* Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Vtrumque velum diuiditur in colpam, & pœnam, dum culpa tollitur per gratiam, & pœna deletur per pœnitentiam. Item velum vtrumque diuiditur, cum totum malum quod in nobis est, nobis attribuimus, & totum bonum quod habemus Deo attribuimus. Terræ motus significat terreni populi, id est, Iudaici motum, qui mouendus, & dispergendus erat inter gentes: Sicut dicitur *Isa.* 24. a. Ecce Dominus nudabit terram, & dissipabit eam, euertet & affliget eius faciem, & disperget habitatores eius. Petræ scissæ sunt, id est, corda dura ad pœnitentiam scissa: De quo *Ioel.* 2. c. Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Monumenta aperta sunt. i. peccata in confessione reuelata. *a* Videns autem Centurio.] Centurio est miles habens centum in potestate, & significat peccatorem, qui videns tormentum Dominicæ Passionis, compungitur ad timorem, & Dei glorificationem. Vnde *Isa.* 19. c. Erit terra Iuda. i. Christus, Ægypto in pauorem. i. peccatori. *Thren.* 3. c. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. *b*. Vere homo, &c.] Hominem & Deum confitetur Centurio audito clamore Iesu. *Habac.* 3. a. Domine auditum tuum audiui, & timui. in medio duorum animalium. i. duorum latronum cognosceris. Valde ergo est surdus, qui audita lectione Dominicæ Passionis, nec timorem concipit, nec glorificationem. *Isa.* 42. d. Surdi audite, & cæci intuemini, & quis cæcus nisi seruus meus, & quis surdus nisi ad quem misi nuncios meos? *c* Erant autem, &c.] *Ioan.* 19. e. dicit mulieres iuxta Crucem Domini stetisse. *Matth.* 27. f. & *Luc.* 23. g. & *Marcus* hîc, dicunt eas à longè stetisse. Ad hoc dicit *Aug.* Tanto interuallo aberant, vt & iuxta dici possent, quia præsto erat in conspectu eorum, & longè in comparatione turbæ propinquioris. Vel fortè primo fuerunt prope cum B. Virgine existentes quando Dominus commendauit eam Ioanni, & postea longiùs recesserunt à turba, vt meliùs possent videre, quæ fiebant Iesu. *Chrysost.* Discipuli fugerunt, istæ astuctunt, & omnia considerauerunt, qualiter clamauit, qualiter expirauit, qualiter petræ scissæ sunt. *d* Et Maria Iacobi minoris, &c.] ad differentiam Iacobi Zebedæi, qui inter primos Apostolos vocatus est, & electus à Domino. *e* Et Salome.] Maria Salome dicitur filia Salome, mater Ioannis, & Iacobi. Maria Iacobi, & Ioseph mater, est Maria Cleophæ, id est, filia Cleophæ. Vnde *Versus.* Ex Ioachim Cleophæ Salome tres Anna Marias: Quas iunxerat Ioseph Alphæo Zebedæo. Hæc vnius mater est, hæc quatuor illa duorum. *f* Et cùm esset, &c.] *Gloss.* Mos erat, vt mulieres præceptoribus de substantia sua ministrarent. [*Moraliter.*] Mulieres istæ, quæ Christum secutæ sunt, & ei necessaria ministrabant, significant Prælatos, qui ideo mulieres dicuntur in sacra Scriptura, quia matrum, & nutricum spiritualium debent habere officium, & affectum, atque sollicitudinem, sicut ille, qui dicit. Facti sumus paruuli in medio vestrûm tanquam si nutrix foueat filios suos. 1. *Thess.* 2. b. Debent etiam esse ministri totius Ecclesiæ Christi. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi. Debent etiam sequi Iesum euntem ad passionem per compassionem, & imitationem. *Matth.* 4. d. Venite post me. &c. Bene autem dicuntur eum secutæ à Galilæa, id est, à mundi volubilitate quam debent corde relinquere, qui volunt Christum sequi. Inter has mulieres prima nominatur Maria Magdalenæ. Maria interpretatur illuminata, vel illuminatrix, vel stella maris, vel amarum mare, quia primum oportet eos esse illuminatos, deinde illuminatores: Primò doctos, deinde doctores: Tandem stellas maris, id est, in cœlo fixos, per mare huius mundi nauigantibus, portum & patriam ostendentes. Ad vltimum debent esse amarum mare, id est, tales, vt in ipsos omnia flumina gratiarum, & scientiarum influant, nec ipsi redundent per superbiam. Sicut dicit *Ecclesiast.* 1. b. Omnia flumina intrant mare, & mare non redundat.

Et cum esset *f* in Galilæa sequebantur eum, & ministrabant ei, & aliæ multæ quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam. Et cum *g* iam serò esset factū, quia erat parasceue quod est ante sabbatum, venit Ioseph ab Arimathia nobilis Decurio, qui & ipse erat

Omnia etiam flumina tentationum, & tribulationum debent in ipsos intrare, ita tamen quod ipsi non redundent per impatientiam. Item omnia flumina peccatorum aliorum debent in ipsos intrare per alueum confessionis, ita vt ipsi non redundent per aspernationem confitentium. Magdalena, interpretatur magnifica, præmunita, turrensis, defensibilis, quæ omnia bene conueniunt prælatis. Debent enim esse magnifici, id est, magna facientes, non tantum magnidici, id est, magna dicentes. Debent etiam esse præmuniti, id est, præ aliis muniti munitione virtutum. Item debent esse turrenses, id est, in turre contemplationis, & prouisionis, & conuersationis existentes: *Isa.* 40. b. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion. Secunda Maria est mater Iacobi, & Ioseph. Iacobus interpretatur luctator, supplantator, supplantans festinantem, supplantator consilij: Sic Prælatus debet esse mater omnium luctantium contra carnem, mundum & diabolum, & eos supplantantium, hoc est omnium verè pœnitentium, qui contra carnem luctantur ieiuniis, contra mundum eleemosynis, contra diabolum orationibus, & sic festinans, id est, diabolus deijcitur, & supplantatur, & eius consilium dissipatur: Sicut legitur 2. *Reg.* 17. e. Domini nutu dissipatum est consilium Achitophel. Debet etiam Prælatus esse mater Ioseph, id est, omnium qui in seipsis spiritualibus dimensionibus crescunt, vel aliorum generatione, vt sunt doctores, & prædicatores. Tertia fuit Maria Salome, quod interpretatur pacificans eum, vel retributio eius, & significat eos, qui omnia dimittentes pacem fecerunt cum Domino, id est, claustrales. Horum omnium, id est, pœnitentium, doctorum, prædicatorum, claustralium debet mater esse quicunque est Prælatus, & eos defendere, & nutrire. Hoc etiam aduertendum est, quod Maria bis nominatur hic vt duplex amaritudo insinuetur, quæ debet esse in Prælatis. Prima est amaritudo cæli, de qua *Psalm.* 68. Zelus domus tuæ comedit me. Secunda est amaritudo compassionis, de qua 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor?

g Et cum iam sero, &c.] Post mortem Domini subditur de officio sepulturæ eius. Secundum enim legem non decebat in patibulis remanere corpora damnatorum in sabbato: Ideo facto vespere Ioseph Christi discipulus, sed occultus, diues, & nobilis decurio, id est, officio curiæ administrans, intrauit ad præsidem, & postulauit corpus Dominicum sibi dari, quo obtento diligenter sepeliuit in sepulchro nouo, quod sibi exciderat in horto suo hora vespertina Parasceue. Est autem Parasceue nomen Græcum, & interpretatur præparatio. Vnde sextam feriam sic appellabant Iudæi, quia ea, quæ sabbato erant necessaria præparabant, secundum quod de manna dicitur. *Exod.* 16. e. In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est, duo gomor per singulos homines, &c. Sexta die Dominus est crucifixus, & mortuus, & septima requieuit sepultus, sexta die perfecit Deus mundi creationem, & septima die requieuit ab omni opere quod patrarat. Parasceue ergo vitam præsentem significat, in qua præparari debent necessaria vitæ futuræ. Vnde *Prouerb.* 8. a. Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Item *Prouerb.* 10. b. Qui congregat in messe filius sapiens est, qui autem stertit æstate, filius confusionis est. Et notandum, quod sexta feria Dominus crucifixus est, septima sepultus, octaua resurrexit in gloria: Sic & nos necesse est in hac vita in Cruce pœnitentiæ, crucifigi, & in septima ætate, id est, post hanc vitam corpus in sepulchris, animas in cœlo quiescere, & gaudere, vt tandem octaua ætate simul in corpore & anima coniunctis accipiamus coronam, & incorruptionem hæreditatis æternæ.

a Et audacter, &c.] *Chrysost.* Qui primitus occultabatur, nunc denique aliquid magnum ausus est. In mortem enim seipsum tradidit hostilitatem omnium suscipiens.

Mysticè. a Et audacter.] *Mysticè.* Ioseph ab Arimathia est populus Iudaicus deponens pristinam conuersationem, qui in fine temporum accedet ad Pilatum, id est, ad populum qui ore suo calicis malleum miscet, & petit corpus Iesu, id est, viaticum salutare. *Isa.* 10. c. Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris reliquiae, &c.

Moraliter. *Matth.* 27. g *Luc.* 23. g. *Ioan.* 19. g. *Moraliter.* Ioseph est praelatus quilibet crescens in virtutibus quantum ad se & quantum ad alios. Nobilis Decurio, id est, nobilis Decalogi obseruantia, & intelligentia expectans regnum Dei, gratia & meritis suffultus. Hic audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu vt sepeliret, spiritualiter vt liberaret. Pauci sunt qui ita faciunt, id est, qui se opponunt principibus & tyrannis pro Ecclesia quae est corpus Iesu. Vnde *Ezech.* 13. a. Quasi vulpes in deserto Prophetae tui Israel erant, non ascendistis ex aduerso nec opposuistis te murum pro domo Israel. b Pilatus autem, &c.] Adhuc sunt multi Pilati, qui mirantur quando aliquis moritur mundo, cum tamen magis mirandum sit quod aliquis viuit mundo, cuius amicitia est inimicitia Dei, sicut dicitur *Iacob.* 4. a. Nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo: Quicunque ergo voluerit esse amicus huius mundi, inimicus Dei constituitur. Sic certè quicunque mundo vult viuere, Deo qui est vita moritur. c Ioseph] Noluit enim ei negare Pilatus, quia iste diues erat & nobilis, & notus. Ignotus enim aut pauper nec accessum posset habere ad praesidem, nec corpus Dominicum asportare, & quia iustus erat dignus fuit reponere in sepulchro. d Mercatus nummo verae humilitatis. Vnde *Psal.* 50. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor. e Et posuit, &c.] nouo, vt dicit *Matth.* 27. g. Quia si in veteri vbi alius positus fuisset, non ipse Christus, sed alius diceretur resurrexisse. In petra fuit excissum, ne si ex multis lapidibus aedificatum esset suffosso tumuli fundamento ablatus furtim putaretur. Lapidem magnum aduoluit ad ostium monumenti, ne posset aperiri sepulchrum sine auxilio multorum testium. Erat autem monumentum Domini quasi domus rotunda in rupe quadam excisa tantae altitudinis, vt homo extenta manu vix tangeret culmen, habens introitum ab Oriente, in parte autem Aquilonari erat locus sepulti corporis de ipsa petra factus, septem pedes habens longitudinis tribus palmis è terra eminens, à parte meridiana omnino patens, vnde corpus inferebatur. Marmor autem in quo monumentum erat excisum, erat colore rubeo & albo permixtum, quod satis benè congruit, quia ipse Dominus & candidus fuit per innocentiam & rubicundus per patientiam. *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus, &c. Monumenti sepulturae Domini interfuit Nicodemus, vt dicit *Ioan.* 19. g. ferens mixturam myrrhae, & aloes quasi libras centum, & sicut dicitur linteamina quibus inuolutum fuit corpus Iesu in sepulchro, alia à sindone quam emit Ioseph, vt dicit Marcus. Qui secundum *Hieron.* dicitur † Bobotes, id est, consiliatius, id est, homo magni consilij, quia non acquieuit prauo consilio Iudaeorum. Traditur etiam licet non sit authenticum, quod Iudaei audita honorificentia sepulturae Domini detinuerunt eum in carcere vbi Dominicae resurrectionis primus habere meruit visionem. Hic commendatur à duobus, scilicet, quia nobilis, & quia expectans regnum Dei. Significat autem quemlibet iustum qui Christum inuoluit in sindone munda, id est, in conscientia pura, & ponit in monumenti lapidem, id est, liberum arbitrium quod est cordis ostium, spei constantia & fidei firmitate obfirmat.

al. † Poleis.

Moraliter. *Moraliter.* Per hoc quod in sola sindone fuit inuolutum corpus Dominicum, damnatur diues, & preciosa sepultura diuitum. Vnde *Hieron.* In simplici sepultura Domini, condemnatur ambitio diuitum, qui nec mortui diuitiis carent. *Isa.* 22. c. Quid tu hic aut quasi quis hic, quia excidisti tibi hic sepulchrum, excidisti in excelso memoriale tuum in petra diligenter. f Mariis autem Magdalenae, &c.] Marcus breuiloquus multa praeterit quae alij Euangelistae interserunt, scilicet, de corpore Domini de Cruce deposito, & in sepulchro reposito. Ferè omnes ad propria redierunt, solae mulieres quae caeteris arctius Dominum diligebant remanserunt, inspicientes vbi corpus poneretur, vt tempore congruo ei possent impendere officium sepulturae. Et significant istae mulieres, sicut dicit *Beda*, animas humiles & deuotas, quae quantò amplius suam recognoscunt fragilitatem quae per sexum muliebrem designatur, tantò feruentiùs adhaerent Domino, & ordinem Passionis eius sedula intentione perquirunt & pia diligentia pro suo modulo imitantur in parasceue, id est, in vita praesenti quae est praeparatio ad futuram, &c. *Matth.* 27. g A

expectans regnum Dei. Et a audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. b Pilatus autem mirabatur si iam obiisset, & accersito Centurione interrogauit eum si iam mortuus esset, & cum cognouisset à Centurione, donauit corpus Ioseph. c Ioseph autem d mercatus sindonem, & deponens eum inuoluit sindone, e & posuit eum in monumento quod erat excisum de petra, & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. f Maria autem Magdalenae, & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.

CAP. XVI.

Et cùm trãsisset Sabbatũ, Maria Magdalenae, & b Maria Iacobi, & i Salome k emerũt

EXPOSITIO CAP. XVI.

Et cum transisset sabbatum, &c.] Finita narratione Passionis, & sepulturae Dominicae, subiungit Euangelista de eius gloriosa resurrectione. De qua hoc ordine agit. Primò narrat aduentum trium mulierum ad sepulchrum. Secundò de Angelo, qui apparuit eis & misit eas ad Apostolos narrare Domini resurrectionem, ibi, [Et respicientes.] Tertiò de triplici apparitione Domini subiungit. Primò ostendit quomodo apparuit Mariae Magdalenae, deinde duobus discipulis euntibus in Emaus, vt dicit Lucas, postea vndecim recumbentibus, quae fuit in die Ascensionis, ibi [Surgens autem Iesus.] Quartò & vltimò agit de missione Apostolorum in praedicationem, ibi [Et dixit eis.] Et nota quod resurrectio Domini nulli nota fuit nisi post factum, per quod designatur, quod nostra resurrectio spiritualis qua resurgimus à morte peccati, nulli nota est nisi soli Deo. Vnde *Eccles.* 9 a. Nemo scit vtrum amore vel odio dignus sit. Item nota, quod resurrectio Domini tribus miraculis confirmata est. Primum fuit, quod clauso sepulchro, & integro signaculo exiuit. Secundum, quod Angelus terrificus apparuit. Tertium, quod in aduentu Angeli terra tremuit, & quieuit, sicut dicit *Psalm.* 54. Terra tremuit cum exurgeret in iudicium Deus, &c. Quod autem Dominus clauso sepulchro exiuit, significat quod natus fuit de virgineo vtero inuiolato, & clauso. Vnde *August. in lib. de Symbolo.* Castitas vteri virginalis ornatur ex conuenientia inuiolabilis sepulchri. Terrae motus in aduentu Angeli, significat quod totus mundus mouendus erat ex nouitate doctrinae Christianae. Angeli vultus fulgurans & habitus niueus ostendit quales debent esse nuncij Dominicae resurrectionis, scilicet, lumine doctrinae, & ardore caeli fulgurei: sanctitate conuersationis niuei, malis terribiles, quod notatur in fulgure, & bonis mansueti, quod notatur in niue. Quod autem Marcus de vno solo Angelo loquitur, & Ioannes de duobus significat quod praedicatores Domini debent esse vnus per fidei vnitatem, & duo per geminam charitatem. Dicit ergo. [Et cum transisset sabbatum, &c.]

h Maria Iacobi] quae Maria Cleophae dicitur. *Ioan.* 19. e. Mater Iacobi minoris, & Ioseph, & Simonis, & Iudae.

i Et Salome.] Salome secundùm *Chrysostom.* est nominatiui casus & nomen mulieris. Secundum alios sanctos est genitiui casus. Et est sensus. Maria Salome, id est, filia Salome, scilicet, mater Iacobi, & Ioannis.

k Emerunt.] *Luc.* 23. a. dicitur, quòd mulieres reuertentes à monumento parauerunt vnguentum vsque ad solis occasum, & postea Sabbato siluerunt vsque ad alium solis occasum, quia mandatum erat in lege vt Sabbatum à vespera vsque in vesperam seruaretur. *Leuit.* 23. a. Et tunc recuperata licentia operandi iterum emerunt alia aromata, quia non sufficiebant quae habebant, & tota nocte illa parauerunt, vt venientes mane ad sepulchrum vngerent corpus Iesu. Et licet parare vnguenta ad opus mortui non esset opus seruile, tamen religiosae mulieres ab hoc opere siluerunt in Sabbato.

Moraliter. Tres Mariae sunt mens, lingua, manus. Et habet quaelibet vnguenta sua. Vnguenta mentis contritio, compassio, deuotio. Vnguentũ contritionis conficitur de *Moraliter.*

speciebus

ſpeciebus viliſſimis, id eſt, de peccatis propriis, quæ creſcunt in horto noſtro. Vnguentum compaſſionis conficitur de ſpeciebus amariſſimis, id eſt, de omnibus miſeriis proximorum, quæ creſcunt in horto vicino. Vnguentum deuotionis conficitur de ſpeciebus pretioſiſſimis, id eſt, de omnibus beneficiis Dei, quæ creſcunt in horto Dominico: Vnguenta linguæ ſunt diſcreta locutio, deuota oratio, integra confeſſio. Herbæ vnde primum conficitur, ſunt neceſſitas loquentis, & audientis vtilitas, veritas dicendorum Herbæ vnde ſecundum conficitur, ſunt recta intentio, firma attentio, pia affectio. Herbæ vnde tertium eſt, ſunt pudor culpæ, dolor offenſæ, ſpes veniæ. Vnguenta tertiæ mulieris, ſcilicet, manus, ſunt ſeptem opera miſericordiæ.

Vaſa. *Colligo, poto, cibo, redimo, tego, viſito, condo.*

aromata, vt *a* venientes vngerent Ieſum. Et *b* valde mane vna ſabbatorum *c* veniunt ad monumentum orto iam ſole, & dicebant adinuicem: Quis *d* reuoluet nobis *e* lapidem ab oſtio monumenti? Et *f* reſpicientes viderunt reuolutum lapidem. *g* Erat quippe magnus valde. Et *h* introeuntes in monumentum *i* viderũt iuuenẽ ſedẽtẽ in dextris coopertũ ſtola cãdida & *k* obſtupuerũt. *l* Qui dicit illis:

a Vt venientes vngerent Ieſum.] Sed quomodo vngere poterant, quia lapis immaniſſimus erat appoſitus ad oſtium monumenti? Contra, vis amoris non ſinebat de huiuſmodi cogitare. Secundùm *Gregorium*. Mulieres ſunt animæ fideles, quæ debent offerre Domino tria vnguenta, id eſt, odorem virtutum, opinionem bonorum operum ſuauitatem ſanctarum orationum.

b Et valde mane.] *Pſalm.* 5. Mane aſtabo tibi, & videbo. *Eccleſiaſt.* 11. c. Mane ſemina ſemen tuum. [Et valde mane, &c.] *Matth.* 28. a. dicit: Veſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, venit Maria Magdalenæ, & altera Maria videre ſepulchrum. *Lucas* autem 23. a. dicit ſic. Vna ſabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes aromata. *Ioan.* 20. a. dicit ſic: Vna ſabbati Maria Magdalenæ venit ad monumentum cum adhuc tenebræ eſſent. Inter quos videtur multiplex contrarietas. Prima inter Matthæum, & Marcum, quia Matthæus dicit, quod veſpere venerunt mulieres ad monumentum, & Marcus dicit, valde mane. Secunda inter Ioannem, & Marcum, quia Ioannes dicit, cum adhuc tenebræ eſſent, Marcus dicit, orto iam ſole. Tertia inter Ioannem, & alios tres, quia Ioannes ſolam Mariam Magdalenam dicit veniſſe, alij dicunt plures. Quarta inter Lucam, & Marcum, quia Lucas dicit, valde diluculo, & Marcus dicit, orto iam ſole. Has contrarietates ſic determinat *Auguſtinus*. Matthæus à parte noctis prima, id eſt, à veſpera noctem ſignificat, cuius fine venerunt mulieres ad monumentum: Ideo autem ſic nominat, quia ab ipſa veſpera ſabbati cœperunt venire, id eſt, vnguenta parare, & mane lucente peruenerunt, ſic determinat primam contrarietatem. Et ſecunda ſoluitur, quod mulieres cùm adhuc eſſent tenebræ cœperunt venire, ſed orto ſole peruenerunt. Similiter ſoluitur quarta cum dicit *Auguſtinus*, quod diluculum valde erat, & tamen ſol iam erat ortus, ſed nondum ſuper terram apparebat. Tertia contrarietas ſoluitur, quia etſi Ioannes non dicat veniſſe niſi Mariam Magdalenam, tamen non negat alias veniſſe. Dicitur autem Dominica dies vna ſabbati, & prima ſabbati, & vna ſabbatorum. Vna ſabbati, id eſt, prima poſt ſabbatum, ſimiliter prima ſabbati, id eſt, prima à ſabbato, ſimiliter vna ſabbatorum, id eſt, prima poſt ſabbatum. Sed pluraliter dicitur, propter plures requietiones, quæ in ſabbato ſeruabantur. [Vnde dicitur vna ſabbati antonomaſticè, id eſt, vna dies ſeptimanæ, ſimiliter prima, ſcilicet Dominica, ſimiliter vna ſabbatorum, id eſt, vna dierum ſeptimanæ, ſimiliter prima ſabbati, id eſt, præcipua dies ſeptimanæ, quæ à nomine ſabbati denominatur.

c Venerunt ad monumentum.] *Myſticè*. Monumentum eſt ſacra Scriptura, in qua latebat olim Chriſtus quaſi mortuus, & ſepultus. Oſtium eius, id eſt, Chriſtus per quem ſolùm intratur in ipſam. *Ioan.* 10. b. Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Lapis eſt velamen litteræ, ac figurarum, quibus Chriſtus in ſcriptura celabatur. Et bene per lapidem litera legis, & figuræ deſignantur, quia lex dura erat, & nemini parcebat. Vnde & in lapide ſcripta fuit. *Exod.* 32. d. Mulieres ſunt ſcholares ad ſtudium venientes, qui videntes Scripturæ difficultatem, & obſcuritatem, atque ingenij ſui tenuitatem, dicunt. *d* Quis reuoluet nobis,] id eſt, ad noſtram vtilitatem. *e* Lapidem ab oſtio monumenti,] id eſt, obſcuritatem, & difficultatem à Scriptura *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. Contra præſumentes, qui nolunt doceri. *Act.* 8. b. Quomodo poſſum intelligere ſi non aliquis oſtenderit mihi? *Eccleſiaſt.* 3. b. Eſt tempus tacendi, & tempus loquendi, &c. Ibi *Gloſſ.* Docemus in Eccleſiis quod neſcimus, omnes artes abſque doctore non diſcimus, ſola hæc tam vilis eſt, tam facilis eſt, vt præceptore non egeat. B

f Et reſpicientes,] id eſt, iterum, & iterum aſpicientes forma ſtudendi. *Prouerb.* 2. a. Si quæſieris ſapientiam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei inuenies.

g Erat quippe magnus valde.] *Ioan.* 4. b. Puteus altus eſt. *Pſal.* 17. Tenebroſa aqua in nubibus aëris.

h Et introeuntes in monumentum, &c.] *Myſticè*, per monumentum ſignificatur Eccleſia militans, intra quam ſepulchrum Chriſti continetur, quia fides paſſionis ibi prædicatur, & veneratur. De quo *Geneſ.* 23. a. Nullus te prohibere poterit, quia in monumento eius ſepelias mortuum tuum. Per tres mulieres ſignificantur omnes fideles, fide ſanctæ Trinitatis inſignes, monumentum intrantes, id eſt, paſſionem Domini pro modulo ſuo imitantes. Per iuuenem ſedentem in dextris, & coopertum ſtola candida ſignificatur doctor, vel Prælatus Eccleſiaſticus, qui debet eſſe iuuenis, non puer per ſimplicitatem, quia væ terræ cuius rex puer eſt. *Eccleſiaſt.* 10. e. Non ſenex per imbecillitatem, quia omne quod antiquatur, & ſeneſcit prope interitum eſt. *Hebr.* 8. d. Sed iuuenis, id eſt, fortis, & robuſtus ad portanda onera ſubditorum. Vnde Ioſue cum fieret dux populi, dictum eſt ei à Domino: Confortare, & eſto robuſtus valde, vt cuſtodias, & facias omnem legem quam præcepit tibi Moyſes ſeruus meus, id eſt, Chriſtus. Et quæ eſt illa lex? *Gal.* 6. a. Alter alterius onera portate, &c. Ideo dicit *Eccleſ.* 7. a. Noli quærere fieri iudex niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. Debet etiam eſſe hilaris, quia iuuenes ſemper ſunt hilares. Vnde *Eccleſ.* 11. d. Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & in bonis ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ. Item debet eſſe audax, vt audacter ſe opponat hoſtibus Eccleſiæ: Sicut dicitur *Iob* 39. c. Gloria narium eius terror, terram vngula fodit, exultat audacter, in occurſum pergit armatis, contemnit pauorem, nec cedit gladio. Debet autem eſſe iuuenis, non diſcurrens, ſicut ille de quo dicitur *Prouerb.* 7. b. Conſidero vecordem iuuenem, qui tranſit per plateas iuxta angulum: Sed ſedens, vt doctor, vt iudex, vt rex. Vnde *Prouerb.* 20. b. Rex qui ſedet in ſolio iudicij intuitu ſuo diſſipat omne malum. Sed & vir ſedens à dextris, non a ſiniſtris. Per ſiniſtram ſignificantur temporalia, per dextram ſpiritualia. Vnde *Cantic.* 2. b. & 8. 1. Læua eius ſub capite meo, & dextera eius amplexabitur me. Quid eſt ergo, quod Angelus ſedet in dextris, niſi quod Prælatus Eccleſiæ iudex, & rector factus eſt ſpiritualium? Vnde *Pſalm.* 109. Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, id eſt, Prælato, ſede à dextris meis non à ſiniſtris. *Exod.* 18. c. Eſto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent. Item ſedere debet in dextris, id eſt, ſe, & alios regere in proſperis. *Reg.* 23. a. Dauid ſedens in cathedra ſapientiſſimus princeps inter tres, ipſe eſt quaſi teneriſſimus ligni vermiculus. Debet etiam ſtola candida eſſe coopertus, id eſt, vita innocente, & perſeuerante eſſe ornatus. *Prouerb. vlt.* c. Stragulatam veſtem fecit ſibi, byſſus & purpura indumentum eius, & ita ſindonem fecit, & vendit, & cingulum tradidit Chananæo. Si talem viderent homines Prælatum, obſtupeſcerent.

i Viderunt iuuenem ſedentem in dextris.] *Matth.* 28. a. dicit, quod Angelus ſedebat ſuper lapidem quem reuoluerat ipſe ab oſtio monumenti: Non ergo intus ſedebat. *Auguſtinus* dicit ad hoc, quod duo fuerunt Angeli vnus qui reuoluit lapidem, qui erat foris, de quo loquitur Matthæus. Et alius qui erat intus, de quo loquitur Marcus. Et eadem dixerunt mulieribus.

k Et obſtupuerunt.] *Pſalm.* 118. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.

l Qui dicit illis.] *B. Bern.* Sicut in ſepulchro aſtiterunt Angeli, ita & corpori conſecrato quotidie aſſiſtunt in altari.

Euangelium secundùm Marcum,

a Nolite expauescere : *b* Iesum quæritis Nazarenum crucifixum : surrexit non est hîc. *c* Ecce locus vbi posuerunt eum. Sed ite dicite discipulis eius, & Petro, quia *d* præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis sicut dixit vobis. At illæ exeuntes fugerunt de monumento : inuaserat enim eas tremor & pauor, & *e* nemini quicquam dixerunt : timebant enim. *f* Surgens autem Iesus mane prima sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ de qua *g* eiecerat septem dæmonia. *h* Illa vadens nunciauit his qui cum eo fuerant *i* lugentibus & flentibus, & illi audientes quia viueret, & visus esset ab ea, non *k* crediderunt. Post hæc autem duobus ex eis ambulantibus ostensus est in *l* alia effigie euntibus in villam. Et illi euntes nunciauerunt cæteris, nec illis crediderunt.

a Nolite expauescere.] *Luc.* 12. d. Nolite timere pusillus grex. *b* Iesum quæritis] Ideo timere non debetis. Et bene quæritis eum, quia quæritis Nazarenum, & crucifixum. Multi enim quærunt tantùm Iesum Nazarenum, id est, salutem floridam : Volunt enim hic gaudere cum mundo, & in futuro regnare cum Christo.

Matth. 28 *a.* *Luc.* 24. *a.* Sed non inuenitur Nazarenus sine crucifixo. *Act.* 14. d. Per multas tribulationes, &c. *Cant.* 7. c Ascendam in palmam & apprehendam fructus eius. *Galat.* 6. d. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. *Aug. in 4. lib. de symbolo.* Si amatur vita, quare non quæritur vera? *c* Ecce locus vbi posuerunt eum] qui erat in signum, quod

Ioann. 10. *b.* ibi fuerat Dominus. Et linteamina, & sudarium inuenerunt in loco, in signum quod ibi fuerit Dominus. Sic est in multis claustris, & in multis Ecclesiis, sudarium & linteamina, id est habitum exteriorem, qui est sudarium claustralium, qui in eo sepeliuntur, & locum qualemcunque posses inuenire, sed Iesum non reperies, surrexit non est hic. Ideo Angelus dicit mulieribus vt eant & dicant discipulis eius, & Petro, id est, Cardinalibus, & Papæ, vt apponant consilium. Satis bene significatum fuit hoc 1. *Reg.* 19 c. Abiit Dauid & aufugit atque saluatus est, tulit autem Michol statuam, & operuit eam vestimentis, & posuit eam super lectum, & pellem pilosam caprarum ad caput eius, &c. *d* Quia præcedet vos in Galilæam.] Quare non constituit eis Angelus diem certum sicut locum? Quia non erat causa ventilanda, vt contumax puniretur. Vel ideo locum determinat, & non tempus, quia corpus glorificatum extra tempus est, sed non extra locum. Tempus enim peribit, sed non locus. Vnde *Apoc.* 10. c. Tempus non erit amplius.

Mysticè. *Mysticè*, autem in Galilæa Dominum videndum prædicit Angelus, id est, in patria post transmigrationem à mundo isto Galilæa enim transmigratio vel reuelatio interpretatur, quia illis qui transmigrant à vitiis ad virtutes se reuelat Dominus.

e Et nemini quicquam dixerunt.] Imò nunciauerunt omnia vndecim discipulis, & aliis, qui erant cum illis, sicut dicit *Luc. vlt.* a. Sed dic quòd nemini quicquam dixerunt, id est, nemini Angelorum quid responderunt præ gaudio Vel nemini custodum quos iacentes viderunt quid dixerunt præ timore, & ita gaudium trahebat eas, & timor fugabat. Vnde *Hier.* Duplex affectus erat eis, scilicet, timoris & gaudij : timor fugabat, gaudium trahebat, & vterque gradum fæmineum concitabat.

Dominus primo apparuit Mariæ Magdalenæ quinque rationibus. *f* Surgens autem Iesus mane prima sabbati apparuit primo Mariæ Magdalenæ.] Sed quare primò Mariæ Magdalenæ quinque rationibus patet : Primò, quia ardentiùs diligebat. *Luc.* 6. g. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum Secundò, vt ostenderet quod pro saluandis peccatoribus venerat in hunc mundum. *Matth.* 9. b. Non veni vocare iustos sed peccatores ad pœnitentiam. Tertiò, vt ostenderet quod meretrices præcederent sapientes in regno cælorum. *Matth.* 21. c. Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei. Quartò, vt sicut mulier fuerat nuncia nostræ perditionis, ita mulier similiter esset nuncia nostræ salutis. Quintò, vt vbi abundauit peccatum, abundare gratia monstraretur, & nulli de cætero peccatori desperationis locus relinqueretur Et hæc fuit prima apparitio Domini, quam *Ioan.* 20. c. plenius narrat. Sciendum autem quod Dominus ipsa die resurrectionis quinquies apparuit & postea pluries. Sed in vniuersum decem leguntur eius apparitiones in euangelio : Prima Mariæ Magdalenæ : *Ioan.* 20. e. Secunda eidem cum aliis mulieribus in via : *Matth. vlt.* b. Tertia Petro : *Luc. vlt.* sed nescitur vbi. Quarta duobus discipulis euntibus in Emaus. *Luc. vlt.* c. Quinta omnibus discipulis absque Thoma in Ierusalem ; *Ioan.* 10. e. Et istas quinque apparitiones repræsentat sacerdos in Missa, quia quinquies vertit se ad populum, & ostendit eis faciem suam : Et tertiò vertit se cum silentio, quia illa versio significat apparitionem Petri quæ nescitur vbi fuerit. Et fuerunt illæ quinque apparitiones ipsa die resurrectionis. Sexta fuit post octo dies in Ierusalem omnibus discipulis præsente Thoma. *Ioan.* 20. f. Septima ad mare Tyberiadis septem discipulis, scilicet, Petro, Thomæ, Nathanaeli, Ioanni & Iacobo & aliis duobus qui non nominantur. *Ioan.* 21. a. Octaua in Galilæa : *Matth. vlt.* d. Nona in cœnaculo in Ierusalem ipsis cœnantibus, infra eod. Et *Actor.* 1. a. Decima fuit in monte Oliueti in die Ascensionis. *Luc. vlt.* g. Et *Act.* 1. a. Bene credo quod matri suæ sæpissime apparuit, sed tamen non legitur. Sed quare? Vt carnalem affectum in his qui sunt mundo mortui & Deo viui, mortuum ostenderet. Vnde *Deuteron.* 33. a. Qui dixit patri suo & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum. C *Luc.* 24. *b.* Decies apparuit, & vndecima die post Ascensionem misit Spiritum sanctum in linguis igneis, vt mystice ostenderet se ad hoc venisse in mundum & Apostolos misisse, vt ordo decimus ex hominibus per eius aduentum & Apostolorum prædicationem reparandus esset.

Moraliter. *Moraliter*, etiam in hoc ostendit quod per obseruantiam decalogi perueniatur ad eius visionem. Vnde *Matth.* 19. c. Si vis ad vitam ingredi serua mandata.

g De qua eiecerat septem dæmonia.] *Luc.* 8. a. Septem dæmonia sunt septem peccata mortalia, per quæ dicuntur dæmones inhabitare corda hominum, sicut Spiritus sanctus dicitur per gratiam inhabitare corda fidelium. Dæmon qui præest superbiæ inhabitat per superbiam, dæmon inuidiæ per inuidiam. Inhabitat autem non per substantiam, sed per effectum. Spiritus sanctus verò inhabitat & per essentiam & per effectum, id est, per gratiam.

h Illa vadens nunciauit his qui cum eo fuerant] sicut dixerant ei Angeli, & facta est Apostola Apostolorum quæ prius erat fouea peccatorum. *i* Lugentibus & flentibus.] Duplicem fletum vel duplicem causam fletus ostendit Marcus fuisse in discipulis. Dolor de morte Domini erat vna causa fletus, timor Iudæorum erat alia. Vnde *Ioan.* 16. d. Amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos. Similiter in nobis est duplex causa flendi. Culpa & miseria, prolongatio vitæ & elongatio patriæ. *k* Non crediderunt] præ nimio desiderio & amore ipsius. Nec tamen discrediderunt, quod patet per hoc quod Petrus & Ioannes hoc audito cucurrerunt ad monumentum, vt dicitur *Ioan.* 20. a. In quo docemur quod narrantibus noua licet bona & placentia, non tamen cito sunt credenda, nec tamen omnino discredenda, licet magna sint & mira quæ narrantur, sed primò probanda. Vnde 1. *Ioan.* 4. a. Nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus si ex Deo sint. *Eccles.* 19. a. Qui citò credit leuis est corde & minorabitur. *Seneca.* Omni & nulli credere vtrumque vitium est *l* In alia effigie] non in natura sua. Sed quæritur, quid erat illa effigies, & vbi erat? Et dicunt quidam quod erat quædam forma non glorificata, quam ad tempus assumpserat vt videri posset, & erat in aëre circumfuso, quia si esset in corpore Domini tunc corpus Domini simul esset obscurum & clarum. Præterea si esset in corpore, ergo in eo esset ne discipuli eum agnoscerent, & ita pro nihilo diceret oculos eorum teneri ne eum agnoscerent. Sed contra *Augustinus ad Valentinianum Episcopum.* Cùm ex duobus cognoscatur homo, scilicet, lineamentis & colore, miror quod multos mouet quod Dominus post resurrectionem lineamenta & claritatem suam in formam omnibus visibilem mutauerit, & multos non mouet quod ante resurrectionem in tantam excellentiam lucis & splendoris lineamenta sua & colorem mutauerit. Et hac auctoritate patet quod illa effigies fuit in corpore Domini & claritas similiter transfigurationis. Si enim esset in aëre circumfuso, nulla immutatio fuisset facta in corpore Domini. Item si esset in aëre, non videretur Dominus sub illa forma sed aër, quia aër nõ ostendit subiectum nisi illud in quo est. Item si videretur sub illa effigie sicut Sol sub nube, ergo cum

cum sol videatur in natura sua, similiter corpus Domini, quod est contra Glossam hic, quæ dicit. In alia effigie, non in natura sua. Solut. Quidam dicunt, quod Dominus quandam formam hominis non glorificati assumpsit in corpore suo. Alij dicunt quod in aere fecit illam. Mihi videtur sine præiudicio tamen quod nullam formam aliam à sua assumpsit nec in suo corpore, nec in aere, sed habitum peregrini habuit, propter, quem videbatur alius, nec cognoscebatur, quia percussi erant aurisia, sicut dicit Lucas. Et quod dicit *Glossa*, quod apparuit in alia effigie non in natura sua, intelligitur quoad istos quibus apparebat alia non sua forma. Vel fortè aër circumfusus condensatus erat, vt non videretur in sua claritate. Et quod dicit *Augustinus*, quòd sua lineamenta, & suam claritatem mutauerit in formam visibilem, intelligitur visibilem per aëris immutationem. Nulla enim mutatio erat in eo post resurrectionem, sicut probant *Greg.* & *August.* quia alteratio quædam mors. De ipso etiam scriptum est. Mors illi vltra non dominabitur.

D

Rom. 6. 8.

a Nouissimè autem recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem illorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse nō crediderūt. Et dixit eis. *b* Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. *c* Qui crediderit, & *d* baptizatus fuerit, *e* saluus erit: qui *f* verò nō crediderit, cōdemnabitur. *g* Signa autē eos qui crediderint, hæc sequētur: In *h* nomine meo dæmonia eiicient, *i* linguis loquētur nouis:

a Nouissimè autem, &c.] Meritò nouissimè apparuit vndecim. Vndenarius enim numerus est transgressionis, & imperfectionis. Transgressionis, quia denarium transcendit, & imperfectionis, quia ad duodenarium non peruenit, vndecim ergo sunt omnes illi qui per singularitatem alios excedere volunt, aut per ignauiam vltimi sunt. Vtrumque vitium est, & alios excedere per singularitatem, & vltimum esse per ignauiæ tarditatem, extrema tenere, virtus autem in medio est. Cùm recumbentibus ad mensam sacræ lectionis, vel deuotæ orationis apparet, exprobrans eorum incredulitatem, quantum ad singulares, & duritiam cordis, quantum ad ignauos, quia nec hi, nec illi credere volunt illis qui Dominum viderunt, id est senioribus, & expertis. *Luc. vlt.* d. O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ. *b* Euntes in mundum vniuersum.] Quinque sunt hic notanda. Primò, quod dicit [euntes] non enim equos, aut palefrædos dedit eis, ad equitandum, sed pedes ad ambulandum. *Ioan.* 15. c. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. *Eccles.* 10. b. Vidi seruos in equis & principes ambulantes quasi seruos super terram. De idolis dicitur in *Psal.* 113. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, nec clamabunt in gutture suo. Si fortè aliquando clamant, clamant in gutture alieno. Secundò quod dicit [in mundum vniuersum.] Totum enim mundum creauerat, totum redemerat, & ideo totum doceri volebat, quia totus in ignauia iacebat, & adhuc iacet, & tamen pauci volunt ire, non dico in vniuersum mundum, sed nec etiam in parochiam, vel diœcesim suam. *Act.* 1. a. Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, in ordinatione, & eritis mihi testes, in prædicatione, in Ierusalem, id est, in claustris, & in omni Iudæa, id est, in omni Ecclesia, & Samaria, id est, propria parochia, vel diœcesi, & vsque ad vltimum terræ. Tertiò, quod dicit [prædicate Euangelium] non Philosophorum vanitates, aut certè proprias fictiones. *Ierem.* 23. e. Vsquequò istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium seductiones cordis sui, qui volunt facere, vt obliuiscatur populus meus nominis mei propter somnia eorum quæ narrant, vnusquisque ad proximum suum. Propheta qui habet somnium narret somnium, & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum verè. *Rom.* 1. b. Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Quartò, quod dicit [omni creaturæ,] id est, omni generi hominum, sine acceptione personarum. *Rom.* 1. b. Græcis, & Barbaris, sapientibus, & insipientibus debitor sum. Dicitur autem homo omnia creatura, quia finis est omnis creaturæ, quia commune aliquid habet cum omni creatura. Esse cum lapidibus, viuere cum arboribus, sentire cum pecoribus, intelligere cum Angelis. Quintò, quando prædixit illos ituros, & omni genti prædicaturos, scilicet, post acceptionem Spiritus sancti. Ante enim dixerat. In viam gentium ne abieritis. *Matth.* 10. a. quia fragiles erant, nec possent sustinere tot molestias, quot oportet sustinere gentiles prædicatores, sed accepto Spiritu sancto confirmati sunt, sicut vasa fictilia confirmantur per ignem. *Luc. vlt.* g. Ego mitto, id est, citò mittam promissum patris mei in vos, vos autem sedete in ciuitate quousque induamini virtute ex alto. *c* Qui crediderit] fide formata per se, vt adulti, vel per alium, vt paruuli. Et *d* baptizatus fuerit] baptismo flaminis, vel fluminis, vel sanguinis. *e* Saluus erit] supple si perseuerauerit, quod notatur in [credidit] quo amplectitur præteritum, & futurum. *f* Qui verò non crediderit,] i. habitum non credendi habuerit, vel qui in fide non perseuerauerit [condemnabitur.] *g* Signa autem, &c.] Primò assignauit credentium æternam remunerationem, cùm dixit: [Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.] Et infidelium damnationem, cum dixit: [Qui verò non, &c.] Et ita per promissionem & comminationem inuitat ad fidem: Nunc vt facilius homines conuertantur ad fidem, inter æternam remunerationem assignat mercedem temporalem multiplicem, scilicet, miraculorum operationem, quæ in exordio Ecclesiæ necessaria fuerunt, vt fides miraculis nutriretur. Modo non sunt necessaria, quia fides Ecclesiæ confirmata est, sed loco signorum debent esse bona opera, quæ non tantùm sequi prædicationem, sed etiam præcedere debent. *h* In nomine meo. &c.] id est, in virtute nominis mei, vel in inuocatione nominis mei, vel in potestate mea nominabili. Hæc omnia ad literam impleta sunt. Sæpè enim Apostoli dæmones eiecerunt. Paulus à puella: *Act.* 16. d. Linguis nouis locuti sunt: *Act.* 2. a Serpentes tulit Paulus. *Act.* 28. a. Viperam quæ manui suæ adhæserat, proiecit in ignem: venenum Ioannes bibit, nec aliquod malum inde habuit. Multos ægros sanauerunt *Act. ferè per totum.*

Rotanda sunt quinque

Mysticè: Nihilominus impleta sunt, & implentur quotidie in Ecclesia. Nam in virtute nominis Christi quotidie dæmones ab obsessis corporibus expelluntur, & per exorcismum virtus eorum ab infantibus exufflatur. Linguis nouis loquitur, quando verba sæcularia dimittit, & laudibus diuinis prædicandis insistit. Serpentes tollit, dum fraudulentas suggestiones dæmonum docendo elidit. Mortiferum bibit, nec nocet ei, dum persuasiones pestiferas audit, sed ad opus, vel consensum non perducit. Super ægros manus imponit, & benè habebunt, dum per bona exempla maiorum, minores instruuntur. Dæmonium interpretatur scientia. Dæmonium ergo in nomine Iesu eiecit, qui scientiam de corde suo docendo, vel prædicando ad honorem Dei, & salutem proximi eiicit. Sed certè de multis potest dici illud, *Matth.* 21. b. Hic non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum, id est, propter ambitionem. Baal enim superior, vel deuorator interpretatur. Sunt autem tria dæmonia quæ omnino sunt eiicienda, dæmonium immundum, dæmonium mutum, dæmonium meridianum. Dæmonium immundum est sapientia animalis, dæmonium mutum, sapientia terrena, dæmonium meridianum, sapientia diabolica. De primo dicitur *Luc.* 4 e. In Synagoga erat homo habens dæmonium immundum. De secundo dicitur *Luc.* 11. b Erat Iesus eiiciens dæmonium, & illud erat mutum. De tertio dicitur *in Ps.* 90. Non timebis à timore nocturno, &c.] *i* Linguis nouis, &c.] Tres sunt linguæ veteres, quibus multi loquuntur, & tres linguæ nouæ, quibus pauci loquuntur. Prima vetus est lingua diaboli, quæ ab initio locuta est falsitatem quando dixit primæ mulieri, *Gen.* 3. a. Nequaquam moriemini. Secunda est lingua mundi, quæ loquitur vanitatem, de qua dicitur *Prou.* 17. a. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus. Tertia est lingua carnis, quæ loquitur voluptatem, de qua dicitur *Eccles.* 28. b. Lingua tertia multos commouit. *Prou.* 5. a Fauus distillans labia meretricis, & lingua eius acuta quasi gladius. Prima noua contraria linguæ diaboli, est lingua Dei, quæ locuta est veritatem, quando dixit *Genes.* 2. c. Quacunque hora comederitis, morte moriemini. Secunda lingua † noua contraria linguæ mundi, quæ loquitur pacem, sicut dicitur *Prouerbiorum cap.* 15. a. Lingua placabilis lingua vitæ. Tertia est lingua Angeli, quæ loquitur curationem, de qua dicitur *Ecclesiast.* 36. d. Si est lingua curationis, est & mitigationis. Linguis igitur loquuntur nouis, qui veritatem vitæ, iustitiæ, & doctrinæ, *al.* † Christ.

& pacem

& pacem temporis & pectoris & æternitatis, & curationem culpæ, pœnæ & miseriæ docent & prædicant. *b* Et si mortiferum quid biberint.] Potus mortiferus est detractio, adulatio, peruersa doctrina. Hunc potum bibunt, qui audiunt, sed non eis nocet si non consentiunt nec applaudunt. Sed nimis difficile est vel impossibile sine damno talia audire. Ideo dicit Salomon *Prouerb.* 23. c. Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes cōferunt ad vescendum, quia vacantes potibus & dantes symbola consumentur. *a* Serpentes tollent] id est, suggestiones dæmonum à cordibus suis & aliorum fumo orationis, lectionis & bonæ operationis expellent. *Iob* 26. b. Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus. *Isa.* 11. b. Super foramina aspidis & in cauerna Reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet.

serpentes *a* tollent, & si *b* mortiferum quid biberint, non eis nocebit, *c* super ægros manus imponent, & benè habebunt. Et Dominus quidē Iesus postquā locutus est eis, *d* assūptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei. Illi *e* autem profecti *f* prædicauerunt vbique *g* Domino cooperante & sermonē confirmante *h* sequentibus signis.

Explicit Euangelium secundum Marcum.

c Super ægros manus imponent.] *Act.* 8. c. Tunc imponebant manus super illos, &c. *d* Assumptus est in cælum] vnde venerat. Sic prædicator postquam locutus est populo, debet redire in cælum sacræ Scripturæ & conscientiæ propriæ, & sedere ibi à dextris Dei, seipsum iudicans, postea iudicaturus alios. *Ioan.* 3. b. Nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo. *e* Illi autem profecti] virtute confirmati, sapientia eruditi, igne zeli inflammati, eloquentia præditi, à superiore missi. *f* prædicauerunt vbique.] Aliter enim non possent, quia sine virtute essent infirmi, sine sapientia stulti, sine zelo tepidi, sine missione præsumptuosi. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? *g* Domino cooperante.] *Isa.* 26. a. Omnia opera nostra operatus es in nobis. *Ioan.* 15. a. Sine me nihil potestis facere. *h* Sequentibus signis.] Tria signa debent sequi prædicationem. Primum est compunctio auditorum. Secundum conuersio peccatorum. Tertium confirmatio iustorum.

Explicit Postilla Domini Hugonis Cardinalis super Euangelium secundum Marcum.

REVERENDIS. IN CHRISTO PATRIS DOMINI, HVGONIS, ET C. CARD.

In Postillam super Lucam Prologus.

VIdi & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium, & montes illi montes ærei. Hanc visionem reuelauit Dominus *Zach. cap.* 6. a. Et fuit visio imaginaria congruens illis temporibus, secundùm quod exposuit Zachariæ Angelus latens inter fruteta, inquiens per quatuor quadrigas significari quatuor regna, à quibus passus est & oppressus populus Iudæorum, s. regnum Assyriorum, regnum Medorum, Græcorum, & Romanarum. Coloribus enim equôrum satis congruunt idiomata populorum, vt dicit quædam *Glossa super xij Prophetas.* Per hæc ergo quæ ventura erant tempore illo populo Iudaico, reuelauit Dominus Zachariæ, & nō tantum hæc, sed per eadem etiam ostendit Dominus illi quæ futura erant Ecclesiæ tempore gratiæ reuelatæ. Duo igitur montes duo testamenta sunt, propter eminentiam spiritualis intelligentiæ, & veritatis immobilitatem montibus comparata. Iuxta quod dicitur *Isa.* 40. b. Super montem excelsum ascende tu qui Euangelizas Sion. Dicuntur autem ærei, tum propter sonoritatem, tum propter soliditatem. Æs enim sonorum metallum est & solidum, & per resonantiam duorum testamentorum, solidamur in lubrico huius mundi. Quatuor autem quadrigæ egredientes de medio duorum montium, sunt quatuor Euangelistæ, quorum doctrina emanat quasi de medio duorum testamentorum, fluens & irrigans quatuor partes mundi. Prima quadriga trahebatur equis rufis siue rubeis, secunda equis nigris, tertia equis albis, quarta equis variis. Per ruborem significatur sanguis Dominicæ passionis de qua Lucas principaliter agit, & ideo rectè per primam quadrigam præfiguratus est, quæ equis rubeis trahebatur. Per nigredinem quam obscuritas comitatur, significatur diuinitas humanata, quam non nisi obscure & ænigmate contemplamur, de qua Ioannes principaliter agit, & ideo congruè per secundam quadrigam figuratur. Marcus verò quia principaliter agit de resurrectionē, per tertiam, præfiguratus est, quæ trahebatur equis albis. Per claritatem namque albedinis, fulgor exprimitur resurrectionis. Vnde & in resurrectione Angeli albis induti vestibus apparuerunt. Matthæus verò qui duas in Christo asserit naturas, & varia eius miracula diffusiùs narrat, eleganter per quartam quadrigam præfiguratus est, quæ equis variis trahebatur. Nam varietas equorum varietatem exprimit naturarum in Christo. Sic ergo & numerus quadrigarum & color equorum, eleganter congruit significationi quatuor Euangelistarum, & merito per quadrigas præfigurati sunt, quia per eorum doctrinam quasi per quandam quadrigam, per quatuor orbis climata fama Christi delata est, & quia per eorum doctrinam quadramur in præsenti quadratura virtutum, vt in futuro efficiamur rotundi æternitate fruitionis. Siquidem in quadriga est quadratura & rotunditas, & quadratura soliditatem, rotunditas vero æternitatem designat. Quadratum enim stabile est quocunque vertatur, & rotundo nec finis nec principium assignatur. Quadratura congruit luctantibus, rotunditas triumphantibus. Nobis siquidem in lubrico huius vitæ contra carnem & sanguinem, pariterque aduersus aëreas potestates colluctantibus necessarium est robur soliditatis, præcipuè contra quatuor affectiones quæ mentem hominis concutiunt & deiiciunt in hac vita s. spes de adipiscendis, gaudium de adeptis, timor de amittendis, dolor de amissis. Pulchrè ergo per quadrigas præfigurati sunt, per quorum doctrinam quadramur & rotundi efficimur i. in præsenti virtutibus roboramur, vt deinde æternitate perfruamur. Præfigurati sunt etiā quatuor Euangelistæ per quatuor annulos arcæ Mosaycæ. Per duos enim à dextris, figurati sunt illi duo qui Dño iā immortali facto adhæserunt i. Lucas & Marcus. Per alios duos à sinistris, figurati sunt alij duo, qui Domino adhuc mortali adhæserunt sc. Matthæus & Ioannes. Secundum quod Paulus qui post ascensionem Domino adhæsit, ponitur à dextris in bulla Papæ, & Petrus qui mortali adhæsit ponitur à sinistris. Præfigurati etiam sunt per quatuor animalia in visione Ezechielis, & in reuelatione Ioannis, secundum *Hier.* Per hominem Matthæus, qui de Christi humanitate principalius agit & ab ea incipit. *Aug.* dicit Matthæum præfiguratum in Leone, quia ostendit Christum esse de regia tribu. Et variæ sunt opiniones de præfiguratione Euangelistarum, sed nos sequimur *Hier.* Per vitulum Lucas, qui plenius eius passionem ostendit, & à sacerdotio inchoauit. Per Leonem Marcus, qui de resurrectione principalius agit, & à rugitu clamantis in deserto suum Euangelium inchoauit. Per aquilam Ioannes qui præ cæteris Christi diuinitatem altiùs intuitus ab ipsa inchoauit. Ordinata sunt autem Euangelia, non secūdum ordinem dignitatis, sed secundum temporis rationem. Matthæus primò, quia primus scripsit in Iudæa. Marcus secundò, quia secundò scripsit Euangelium suum in Italia, tempore Claudij Cæsaris. Tertiò, Lucas, quia tertiò scripsit in Achaia. Quartò Ioannes, quia vltimò scripsit in Asia. Et licet ita distincti sunt Euangelistæ, tamen communem habent materiam & intentionem & finem. Vnde Ezechiel vnam faciem vidit in quatuor rotis. Materia igitur omnium Euangelistarum est vtraque natura Christi & facta eius. Intentio omnium, est Christum verum Deum & verum hominem demonstrare. Finem autem omnium ostendit *Ioan.* 20. g. vbi dicit. Hæc autem scripta sunt vt credamus, quia Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam æternam habeamus in nomine eius. Modus verò agendi cuilibet est specialis. De Matthæo & Marco iam vidimus: nunc de Luca breuiter videamus. Qui fuit natione Syrus, patria Antiochenus, arte medicus, Pauli discipulus in sacro eloquio, & eiusdem filius in baptismo, historiographus optimus, vnde ei traditi sunt actus Apostolici describendi. Qui & Euangelium scribere voluit, vt errores à Iudæis seminatos narratione veridica extirparet, & etiam quædam ab aliis prætermissa suppleret, & hæc fuit ei causa scribendi Euangelium. Modus autem scribendi talis est. Primò, præmittit toti operi suo prologum, quod alij Euangelistæ non faciunt, in quo modum propheticū imitatur. Postea incipit Euangelium suum à conceptione & natiuitate præcursoris, deinde subiungit de conceptione & natiuitate Saluatoris. Tertiò, agit de prædicatione eius & miraculorum admiratione. Quartò, de passione & morte & resurrectione & ascensione eius. Ad vltimum terminat Euangelium Apostolorum expectatione expectantium S. Spiritus aduentum.

Explicit Prologus Auctoris.

REVE-

REVERENDIS. IN CHRISTO PATRIS DOMINI, HVGONIS, ET C. CARD.

Prolog. S. Hieronymi in Euangelium secundum Lucam.

EXPOSITIO.

Incipit Prologus sancti Hieronymi in Euangelium secundum Lucam.

LVCAS *a* Syrus *b* natione & † *c* Antiochenus, *d* arte medicus, *e* discipulus Apostolorum, *f* postea Paulum secutus vsque *g* ad confessionem eius *h* seruiens Dño sine crimine. Nam *i* neque vxorem vnquam habens neque filios, *k* septuagintaquatuor annorũ *l* obijt in Bithynia plenus Spiritu S. *m* Qui *n* cum iam *o* scripta essent *p* Euangelia per Matthæũ quidem in Iudæa per *q* Marcũ autẽ in Italia sancto *r* instigante Spiritu in Achaiæ partib. hoc scripsit *s* Euangelium, significans etiã *t* ipse in principio *v* ante † hoc *x* alia esse *y* descripta. *z* Cui *a* extra ea quæ ordo euangelicæ dispositionis exposcit, *b* ea maximè necessitas laboris fuit, *c* vt primum *d* Græcis fidelibus omni prophetatione *e* venturi in carnẽ Dei Christi manifesta *f* esset humanitas, *g* ne *h* Iudaicis fabulis attenti, in *i* solo legis desiderio tenerentur, *k* vel ne hæreticis fabulis, & stultis sollicitationibus seducti exciderent à veritate, *l* elaboraret. *m* Dehinc vt in principio Euangelij Ioannis natiuitate *n* præsumpta, cui Euangelium scriberet, & in quo † *o* electus scriberet *p* indicaret, *q* contestans in se *r* completa *f* esse, *t* quæ *v* essent ab alijs inchoata.

al. † Antiochensis.

LVCAS Syrus.] Præmisit autem *Hieron.* huic Euangelio procemium in quo ostendit quis & qualis fuit auctor, & vbi scripsit, & quare. Quis fuit auctor? *Lucas.* Qualis? Medicus. Et vbi scripsit? In Achaia. Quare? Vt errores Iudæorum extirparet, & minus explanata elucidaret. Commendat. autem eum *Hieron.* à tribus, scilicet, ab officio, à conuictu, à virtute. Ab officio, & ante fidem, & post fidem. Ante fidem fuit medicus, post fidem Euangelista, vt qui fuerat medicus corporum, fieret medicus animarum. A conuictu, quia diu fuit in consortio Apostolorum, tandem secutus est Paulum vsque ad mortem. A virtute, quia fuit virgo. Deinde ostendit *Hieron.* triplicem causam, quare post alios scripsit Euangelium Lucas, scilicet, ad ordinem, ad cautelam, ad completionem. Ad ordinem, vt seriatim disponeret quæ alij dixerant quodammodo confusè. Ad cautelam Græcis, siue Achaicis, vt à fabulis Iudæorum, & erroribus pseudoapostolorum cauerent. Iam enim inanium seducti erant, vt crederent sola legalia sine fide Euangelij sufficere ad salutem. Ad completionem, quia quædam ab aliis fuerant inchoata, sed non plenè consummata, quædam etiam prætermissa quæ Lucas apposuit. Sed quia rursus Lucas videtur confundere ordinem rei, & temporis. Computat enim genealogiam Christi ascendendo, in quo videtur confundere ordinem rei, cum genealogiæ descendendo soleant computari, sicut Matthæus computat. Et temporis, quia genealogiam Christi computat post baptismum, ideo subdit causam *Hieronymus.* quare Lucas ascendendo, & post baptismum texuerit Christi genealogiam. Hoc enim pro significatione fecit, vt scilicet, per hoc mysticè monstraretur, quod in baptismo dantur pennæ quibus ascenditur in cælum. Dicit ergo.

al. consummationem.

a Lucas] supple fuit. *b* Syrus natione,] id est, natus in Syria. *c* Et Antiochenus,] id est, natus in Antiochia Syriæ. Et hoc dicitur ad differentiam alterius Antiochiæ quæ non est in Syria, imò in Perside. *d* Arte medicus,] Hic commendatur ab officio ante fidem. *e* Discipulus Apostolorum.] Hic à conuictu, & intellige Petri, & Pauli per excellentiam. Eos enim antonomasticè Apostolos intelligere consueuimus, vt cum dicitur, Disposuimus visitare limina Apostolorum. Sed maximè tamen adhæsit Paulo, vnde dicit. *f* Postea Paulum secutus.] *Act.* 16. *g.* Vsque ad confessionem eius,] id est, vsque ad martyrium quod pro confessione nominis Christi sustinuit. Vel, [Vsque ad confessionem,] id est, eius fidem, & confessionem per omnia imitando. *h* Seruiens Domino] fuit [sine crimine] mortali supple, id est, sine culpa. Et hoc probat subdens. *i* Nam neque vxorem, &c.] Hic commendatur à virtute. *k* Septuagintaquatuor annorum] existens supple. *l* Obijt in Bithynia plenus Spiritu sancto,] id est, gratia Spiritus sancti. *m* Qui cum iam scripta.] Hic ostendit vbi scripsit Euangelium. Sic construe [Qui] scilicet, Lucas. *r* Sancto instigante spiritu,] id est, inspirante, & ideo non superflue. *s* Scripsit hoc Euangelium in partibus Achaiæ,] id est, Græciæ, & hoc Græco sermone, siue Græcè. *n* Cum] pro quamuis. *o* Iam scripta essent Euangelia] tam à pseudo quam à veris Euangelistis. *p* Per Matthæum quidem in Iudæa] & hoc Hebraico sermone, siue Hebraicè. *q* Per Marcum autem in Italia,] & hoc supple Latinè. *t* Ipse] dico [etiam significans in principio,] id est, in procemio suo, illo, scilicet. Quoniam quidem, &c. quod dicit [suum] ad differentiam huius quod est *Hieronymi* Illud enim est procemium Lucæ, istud non est procemium Lucæ, sed in Lucam. *x* Alia]. i. aliorum Euangelia. *y* Esse descripta] non solum Matthæi, & Marci, sed etiam quorundam pseudo euangelistarum, quos in procemio suo tangit. *u* Ante hoc]. i. antequam, ipse scriberet istud Euangelium. Quidam habent [ante] & non [hoc] & est idem sensus. *z* Cui, &c.] Subdit causas quare scripserit, ne superfluè videretur scripsisse post alios. Vnde dicit:] Cui] scilicet Lucæ. *a* Extra ea qui ordo euangelicæ dispositionis exposcit]. i. præter eam causam quæ est, vt euangelicam ordinaret historiam. Vel, [extra ea,] quæ sunt veritas, vtilitas, compendium, & ordo. *b* Ea maximè necessitas laboris fuit,] id est, ea maxima fuit, & necessaria causa sui laboris. *e* Vt humanitas Christi Dei.] id est, filij. *e* Venturi in carnem omni prophetatione,] id est, de quo omnibus modis prophetatum erat, quod venturus esset in carnem, non tunc venturi quando Lucas scripsit, sed quantum ad prophetas. [*f* Esset manifesta]. i. vt Christi humanitatem aperiret. *d* Græcis primum]. i. principaliter: Et maxime [fidelibus.] Pro fidelibus enim solummodo scripsit illud. Vel, [Primum esset manifesta]. i. apprime, id est, solide, & perfecte. Vel primum Græcis esset per Lucam manifestata, quam aliis per eum; i. per eius scriptum: Scripsit enim Græcè. *g* Ne Iudaicis fabulis attenti, &c.] Ecce cautela. *k* Vel ne hæreticis fabulis, &c.] Hic ostendit quare voluit eis manifestare. Sic construe: *l* Vt elaboraret,] id est, labore suo hoc efficeret. *g* Ne] ipsi fideles Græci. *h* Iudaicis fabulis attenti.] Sumptum est de 2 *Timot.* 2. & *ad Timot.* 1.

al. † fuunt

al. † electis

i In solo legis desiderio tenerentur,] id est, crederent sola legalia ad salutem posse sufficere, quod eis prædicabant pseudo. Vel. [Ne exciderent à veritate.] Illi dico [seducti hæreticis fabulis, &c.] Inculcatio verborum est. *m* Dehinc vt in principio Euangelij. &c.] Ecce tertia causa quare scripsit Euangelium, scilicet, ad completionem. vt quæ ab alijs minus dicta fuerant, suppleret. Vnde dicit: [Dehinc,] id est, ideo scripsit, vt: *n* Præsumpta,] id est, præmissa [natiuitate Ioannis in principio Euangelij] sui, scil. *p* Indicaret cui,] id est, ad honorem cuius, scilicet, Christi. [scriberet Euangelium.] Per hoc enim quod in principio Euangelij sui agit de natiuitate præcursoris Christi, scilicet, Ioannis, qui erat eius vox, vel præco, ostendit se ad honorem Christi scribere. *o* Et] indicaret etiam [in quo,] id est, in cuius animalis figura: electus scriberet.] Per hoc enim quod à Zacharia sacerdote incœpit, cuius erat officium immolare, innuebat se Lucas per vitulum significari, qui solet immolari. Vel. [In quo, id est, ad quid, & ad quod opus esset electus, scilicet, ad euangelizandum verbo, & scripto. Vel secundum aliam literam: [In quo electis scriberet.] scilicet, Theophilo, cui scribit hic. & in eo omnibus electis. Alia non mutantur.

o Et] indicaret [in quo,] id est, ad quid scriberet, scilicet, vt quæ ab aliis prætermissa fuerant, compleret. Ipse dico; *p* Contestans] in prologo suo, vel etiam in ipso opere *r* Completa,] id est, plene scripta.

s Esse in se,] id est, in libro suo. *t* Quæ ab aliis Euangelistis. *u* Essent inchoata,] & non consummata. Nota quod ab hoc loco [Dehinc] vsque [contestans, quasi interpositio est, nec est de tertia causa quam incipit assignare, vbi dicit: [Constans in se completa.] Et hoc contestatur in prologo suo, dicens Quoniam quidem multi conati sunt, &c. Et nota quod non ait, a se, sed [in se:] Non enim attribuit sibi, sed Deo. Vnde non ait [completa] à se, sed à

Deo

Deo in ſe. *a* Cui ideo, &c.] Quia dixerat Lucam ideo ſcripſiſſe, vt euangelicam hiſtoriam ordinaret, ipſe autem videtur ordinem confundere, quia genealogiam Chriſti retrogradè computat, aſcendendo à Ioſeph vſque ad Deum. Ideo ſubdit cauſam *Hieron.* quare hoc faciat, ſcilicet, pro myſterio. Ideo enim genealogiam Chriſti computat poſt baptiſmum & aſcendendo, vt per hoc myſticè monſtretur quod poſt baptiſmum datur facultas baptizatis aſcendendi ad Deum. Et hoc eſt quod dicitur hic, [Cui ideo, &c.] Sic ordina conſtructionem. *a* Cui] ſcilicet Lucæ. *b* Ideo permiſ. poteſtas eſt] ſupple incipiendi. *d* A perfect. gener. filij Dei,] i. à perfecta generatione filij Dei quam perfecte deſcribit, ponens ſeptuagintaſeptem generationes? & ita perfecte computat generationem Chriſti, incipiendo, inquam, poſt baptiſmum. Generationis dico. *f* Impletæ,] id eſt, conſummatæ. *e* In Chriſto] ſecundum Matthæum, quia vltra Chriſtum non protenditur ſeries genealogiæ, quia Chriſtus neminem genuit ſecundùm carnem. Vſque ad Chriſtum vero filij ſuccedunt patribus in genealogia ſecundum Matthæum. Vltra Chriſtum enim non proceſſit Matthæus, à quo incipit Lucas finiens in Deum. *g* Et repetendæ] quaſi permiſſa eſt ei poteſtas incipiendi poſt baptiſmum texere generationem Chriſti quam texuit Matthæus ante, & ita mutare ordinem temporis. Item permiſſum eſt ei, vt aſcendendo generationem eius computaret, quam Matthæus deſcendendo computauit, & ita mutare ordinem rei. [Et] hæc ei permiſſa poteſtas [repetendæ] id eſt, reuoluendæ, id eſt, ordine præpoſtero narrandæ. Et bene ait: [repetendæ] quia Matthæus genealogiam texuerat recto ordine, & iſte repetiit, id eſt, retrograde petiit. Repetendæ inquam. *h* A principio humanæ natiuitatis,] id eſt, retrograde incipienda à Ioſeph qui reputabatur principium natiuitatis humanæ in Chriſto, quia putabatur pater eius. Vel [Repetendæ à principio,] id eſt, vſque ad principium, quia aſcendit à Ioſeph vſque ad Deum, qui eſt primum principium. Vnde in fine genealogiæ dicitur, qui ſunt Dei. Vel [Repetendæ à principio,] id eſt, à Deo, quia non computat deſcendendo, tamen ex eo ipſo quod aſcendit à Ioſeph & vſque ad Deum, & ibi terminat, oſtendit ad Ioſeph deductam à Deo: Vel aliter, & parum mutatur. *a* Cui per eſt po. ge. imple in Chriſt. & repe. à prin.] id eſt, retrograde narrandæ incipiendo. *c* Poſt bapt. filij Dei à perfect.] id eſt à primo, ſcilicet, Chriſto vel Ioſeph, vſque ad vltimum, ſcilicet, Deum. Alia non mutantur. *i* Vt requirentibus, &c.] Quaſi ideo inchoat poſt baptiſmum & computat aſcendendo. *k* Vt demonſtraret requirentibus,] id eſt, ſcire volentibus. *l* In quo,] id eſt, per quem ipſe Lucas & quilibet alius. *m* Erat apprehendens.] id eſt, poterat apprehendere Deum, ſcilicet, per Chriſtum à quo in genealogia aſcendit vſque ad Deum. Et eſt ſenſus q. d. non poſt baptiſmum & aſcendendo texuit Chriſti generationem, vt per hoc oſtendat quia in baptiſmo datur facultas aſcendendi vſque ad Deum per Chriſtum, ſicut in genealogia à Chriſto eſt aſcenſus ad Deum. *n* Per Nathan filium Dauid, &c.] quaſi vt demonſtraret hoc modo, ſcil.

o Introitu,] id eſt, principio. *q* Generationis admiſſo inſeparabilis Dei, [id eſt, filij Dei qui eſt vnum cum patre. Vel. *r* Indiſparabilis,] i. non diſparabilis, i. filij qui eſt Deus, par patri ſiue qui æqualis eſt patri. Generationis dico. *p* Recurrentis in Deum.] i. retrogradè procedentes vſque ad Deum. *q* Admiſſo,] i. deducto. Et hoc [Per Nathan filium Dauid.] Infra dicit Dauid patrem] vide, quia Matthæus & Lucas conueniunt in patribus ab Abraham vſque ad Dauid. Deinde diſſentiunt, quia Matthæus texuit genealogiam à Dauid per Salomonem, Lucas à Dauid per Nathan filium eius adoptiuum. Legitur enim quod mortuo Sama fratre Dauid, cuius filius, fuit Nathan, Ieſſe pater Dauid adoptauit nepotem. Item mortuo Ieſſe, Dauid adoptauit Nathan. Item, 1. *Paral.* 3. d. dicitur Nathan filius Dauid de Berſabee. Sama & Sobab & Nathan & Salomon quatuor de Berſabee. Alij dicunt eum filium fuiſſe Dauid. Hoc autem non vacat à myſterio quod genealogiam computat aſcendendo per Nathan à Dauid, & ſic vſque ad Deum, ſed per hoc myſterium inſtruit, quod potes aſcendere ad Deum, per Nathan, & Dauid, id eſt, per opera prophetæ ſi pro modulo tuo imiteris ea & per humilitatem in qua præminebat Dauid. Nathan etiam interpretatur donans vel donatus gratiæ. Et talis debet eſſe qui vult ad Deum aſcendere.

al. † completæ.

al. non habet [Dauid]

al. † indiſparabilis

al. † Dei prædicans in hominibus.

Locus ipſe elegans vel coniugens, quia leuat genealogiam vltra Adam in Deum.

Filij Dauid ſex, quatuor, nonem, abſque filiis concubinarum.

a Cui *b* ideo *c* poſt baptiſmum filij Dei *d* à perfectione generationis in *e* Chriſto † *f* impletæ, & *g* repetendæ à *h* principio natiuitatis humanæ poteſtas permiſſa eſt, vt *i* requirentibus *k* demonſtraret *l* in quo apprehendens *m* erat per *n* Nathan filium † Dauid *o* introitu *p* recurrentis in Deum *q* generationis admiſſo, *r* inſeparabilis † Dei, vt prædicans *ſ* hominibus Chriſtum ſuum, *t* opus perfecti hominis *u* redire in ſe per *x* filium *y* faceret, *z* qui per Dauid *a* patrem venientibus iter *b* præbebat in *c* Chriſto. *d* Cui Lucæ non immeritò etiam ſcribendorum actuum Apoſtolorum poteſtas in miniſterio datur, vt *e* Deo in Deum *f* pleno & *g* filio perditionis extincto, oratione ab ipſis Apoſtolis facta ſorte † *h* dominicæ electionis *i* numerus compleretur. Sicque *k* Paulus *l* conſummationem Apoſtolicis actibus daret, quamdiu contra ſtimulum recalcitrantem Dominus elegiſ-

Sed quis docuit Lucam ordinem tot patrũ in genealogia niſi Dominus.

ſ Vt prædicans hominibus, &c.] Illud quod dixerat explicat, quaſi ideo permiſſa eſt prædicta poteſtas, ſiue ideo Lucas hoc fecit [vt prædicans hominibus Chriſtum] Chriſtum dico [ſuum] Lucæ ſcilicet, id eſt, ſibi conceſſum ad prædicandum, quia eius fidem prædicat & ſeruat. Vel, [ſuum] hominem, id eſt, eis, datum ad ſaluandum eos *Iſa.* 9. b. Filius datus eſt nobis. *y* Faceret] Lucas ſupple, id eſt, oſtenderet fieri. *t* Opus perfecti hominis,] id eſt, hominem, id eſt, Adam ſiue humanum genus, quod eſt opus perfectum, id eſt, in finali operum conſummatione conditum. In homine enim perfecta ſunt opera ſex dierum. *u* Redire in ſe,] id eſt, ad ſtatum perfectionis ſuæ vnde ceciderat. Vel [in ſe.] id eſt, in Deum. *x* Per filium] ſupple Dei. Vel [per filium] Dauid, id eſt, per Nathan. Et hoc myſticè intelligendum.

al. † Domini.

z Qui,] ſcilicet Lucas. *b* Præbebat iter,] id eſt præberi oſtendebat. *c* In Chriſto,] id eſt, per Chriſtum iter aſcendendi in † Deum, Et quibus? *a* Venientibus per Dauid] i. per humilitatem Dauid dico. *z* Patrem] Chriſti vel Nathan. Vel. [Præbebat iter in Chriſto] i. ad Chriſtum, qui eſt terminus generationis ſecundum Matthæum, & principium ſecundum Lucam [Venientibus per Dauid,] id eſt, deſcendentibus ſecundum Matthæum. *d* Cui Lucæ, &c.] Subdit ad commendationem Lucæ, quod dati ſunt ei ad ſcribendum actus Apoſtolici. Vnde dicit:] Cui Lucæ non immerito etiam ſcribendorum actuum Apoſtolorum poteſtas in miniſterio datur,] id eſt, vt ſit miniſter illius operis, Et hoc merito, quia bene deſcripſerat euangelicam hiſtoriam. *e* Vt Deo in Deum, &c.] Quaſi ideo data eſt ei poteſtas deſcribendi actus Apoſtolorum [Vt Deo,] id eſt, Chriſto oſtenſo eſſe. *f* Pleno Deo in Deum]. l. eſſe plenum Deum. i, expoſita Chriſti Aſcenſione, per quam euidenter innotuit plenus Deus qui in incarnatione ſeruus apparuerat. Et nota quod per hanc præpoſitionem [in] intelliguntur iſti termini [Deo] & [Deum] poni hic perſonaliter. Significat enim tranſitum qui eſt diuerſitatis. Oportet ergo quod ſit hic diuerſitas perſonarum. Et erit ſenſus [Deo,] id eſt, filio, reuerſo ſupple [in Deum]. i. ad patrem. Et per hoc [pleno] quia in aſcenſione ſiue reuerſione ad patrem oſtendebatur eſſe plenus Deus. De hoc *Act.* 1. 2. *g* Et filio perditionis extincto,] id eſt, expoſita morte Iudæ qui dicitur filius perditionis. *Ioan.* 17. c. Pater quos dediſti mihi cuſtodiui & nemo periit niſi filius perditionis. *i* Numerus Dominicæ electionis compleretur.] id eſt, oſtenderetur quomodo numerus Apoſtolorum qui à Domino electi ſunt duodecim, completus eſt Matthia ſubſtituto, qui fuerat imminutus in Iuda. Compleretur, inquam. *h* Sorte] primo [oratione ab ipſis Apoſtolis facta] *Act.* 1. d. Elegerunt namque duos, ſcilicet, Ioſeph qui cognominatus eſt Barſabas & Matthiam. Deinde ſorte proiecta, omnes proſtrati ſunt ad orationem, & cecidit ſors ſuper Matthiam. *k* Sicque Paulus conſummationem Apoſtolicis actibus daret, &c.] Et eſt ſenſus [Sicque,] id eſt, executis omnibus iſtis, ſcilicet, expoſita Aſcenſione, morte Iudæ, ſubſtitutione Matthiæ, & reliquis. *l* Paulus conſummationem Apoſt. actibus daret]. i. liber actuum Apoſtolorum terminaretur, in Paulo. ſ. in prædicatione eius Romæ. quia Dominus eum tandem per multas Eccleſiæ perſecutiones conſummauit in bono. Et hoc eſt quod dicit [Quandiu, &c.]

al. † cælum

Quod &

a Quod & legentibus. &c.]Sic construe.[Quod]i.quare Dominus Iudam destitui,& Matthiam substitui, vel Paulum recalcitrantem numero Apostolico apponi voluerit. c Et si]id est, quamuis, vtile fuerat expediri à nobis per singula]i. singillatim. b Et legentibus,&c.]i. hæc scire volentibus. d Tamen]ego, sciens quod oporteat agricolam operantem] i.quemlibet pro instructione aliorum laborantem. e Edere primum de fructibus suis.] i. de labore suo fructum percipere quod fit cum auditores ex eius doctrina proficiunt.

f Vitauimus] i. vitaui mihi,& aliis.

g Publicam curiositatem,] i. superfluam verborum multiplicitatem, vel ostensionem. Et exquisitè dictum est [Publicam curiositatem] i. communem. Hoc est enim in quo omnes publicè, id est,communiter ferè peccant. Maximè enim sunt curiosi, sic vt verba multiplicent, & inculcent, vt ex agmine verborum videantur scientes. h Ne non tam volentibus, &c.] q.d. ideo non per singula hæc expediuimus[ne]pro vt.

set. a Quod b & legentibus, ac quærentibus Deum, c etsi per singula expediri à nobis vtile fuerat; sciens d tamen quod operantem agricolam oporteat primum de fructibus suis e edere, f vitauimus g publicam curiositatem, h ne i non tam l volentibus Deum demonstrare videremur m quam n fastidientibus † prodesse. (al. † prodidisse.)

Finis prologi.

Prœmium S. Lucæ in Euangelium suum incipit.

i Non videremur demonstrare Deum,] i. Dei notitiam tradere, vel Dei scientiam.

l Volentibus Deum]supple videre,id est,ad Dei peruenire visionem,& quærere quæ prosunt ad salutem, ly[Deum] est diasyrticum ibi.

k Tam]id est intantum.

m Quam]id est inquantum videremur prodesse, i. satisfacere.

n Fastidientibus]id est curiosis,subtilia,& inutilia,& noua quærentibus, non quæ sunt ad ædificationem. Aliqui libri habent: Prodidisse,id est, ministrare,siue demonstrare quod quærebant. Et est summa, q.d. *Hieronym.* Licet vtile esset propter volentes requirere Deum, singula explanare, tamen ne fructum amitterem in fastidientibus volui breuitate sermonis potius perstringere.

Explicit expositio Prologi S. Hieronymi in Euangelium secundùm Lucam.

Eiusdem
Reuerendissimi Patris,
DOMINI HVGONIS,
Cardinalis,

& Proœmij Sancti Lucæ

EXPOSITIO. CAP. XVI.

QVONIAM quidem multi, &c.] Impingua oblationem, & da locum medico. *Eccl.* 38. b. Hoc fit cum oratio, siue lectio conditur charitatis affectu. Sic enim effectum habet medicina, & tunc datur locus medico,i. Lucæ. Lucas enim medicus de corporibus ad animas, de herbis transiuit ad verba,quæ sicut aromata trita, meliorem consequuntur effectum. Sed quoniam præparatio medicinam iuuat,suo operi præponit ipse Lucas proœmium, scribens Theophylo, qui potentissimus erat in Achaia, vel potius, cuilibet amanti Deum. Hoc enim nomen Theophyli dicit. Hunc tenens ordinem. Primò ostendit quibus de causis scripserit Euangelium, ne fortè videretur superfluè scripsisse post alios,scil.propter pseudo-Euangelistas,qui pullulauerant,& sub nomine Thomæ,& Matthiæ multa scripserant errores multos continentia. Et cum ipse Lucas peritus esset historiographus,voluit tradere historiam,vt falsas eorum traditiones eliminaret,& excluderet ab eis errores seminatos: Secundò ostendit modum tractandi, quo scilicet modo sit tractaturus Euangelicam historiam. Tertiò ostendit quo fine scripserit. Dicit ergo, quoniam quidem, &c. Sed primo notandum, quod sicut per figuras quatuor animalium figuratus est Christus, ita & per nomina eorum. Est enim Matthæus, id est donatus in natiuitate. *Isa.* 9.b. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Marcus,id est excelsus mandatus in passione,quia ad mandatum patris exaltari in cruce non dubitauit. *Phil.* 2. a. Factus est obediens,&c. Lucas, id est, ipse consurgens in resurrectione. Ioannes, in quo est gratia in Ascensione, & sancti Spiritus missione.

o Quoniam quidem multi.]Constructio literæ dupliciter potest ordinari. Primò ita & prætermittens. Quoniam, ad tempus. p Multi conati sunt ordinare narrationem iterum, Euangelij,scilicet : Quæ in nobis sunt completæ.] Completæ sunt inquam, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Modò sume, quoniam. Et quoniam conati sunt,id est,inutiliter aggressi, vt in læuam partem interpretetur hoc quod dico[conati, visum est, & mihi assecuto omnia à principio scribere tibi optime Theophyle]& hoc diligenter ex ordine,id est ordinatè. Ecce aperit modum tractandi, subsequenter finem. y Diligenter ex ordine] per hoc notat prolixitatem tractatus. Nemo enim potest commodè seruare diligentiam in breuitate nimia. Vnde *Gloss.* Prolixiorem, &c. Finem notat dicens : b Vt cognoscas veritatem,] id est ordinem.

o QVoniam quidem p multi q conati sunt ordinare † narrationem quæ in r nobis † completæ sunt rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi s viderunt, & ministri t fuerunt sermonis, visum u est, & mihi x assecuto à principio omnia y diligenter ex ordine tibi z scribere a optime Theophyle, b vt cognoscas c eorum verborum, de quibus eruditus es veritatem.

al. † narrationes.
al. † redundant.

c Eorum verborum, de quibus eruditus]id est Euangelicæ historiæ quam sciebat, sed ordinem ignorabat. Aliter potest ordinari, vt construas ita.

u Visum est, & mihi assecuto à principio omnia scribere tibi dillgenter ex ordine optime Theophyle.]Scribere inquam ex ordine:Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Visum est inquam mihi : Modò resume à principio.

o Quoniam quidem multi,&c.]Mali multi sunt,è contrario boni pauci sunt. *Matth.* 20.b. Multi vocati, pauci verò electi. *Eccl.* 1.d. Stultorum infinitus est numerus. 1. *Cor.* 9. b. Omnes currunt, sed vnus accipit brauium.

q Conati sunt]Mali conantur propria virtute,ideo elaborant,& sine fructu,nec perficiunt. *Ierem.* 9.b. Vt iniquè agerent, laborauerunt. E contrario boni facile agunt,& fructuose, & consummant. *Num.* 23. d. Non est lassitudo in Iacob. & dolor in Israël : Alia littera, vbi nostra habet: Non est augurium in Iacob,nec diuinatio in Israël. Sancti enim sine dolore luctantur, & sine lassitudine contemplantur. *Isaia* 40. g. Current, & non laborabunt. Quod spiritu Dei incipitur,leuiter fit, & bene perficitur : Deus enim operando non laborat,quia dixit & facta sunt : Et quod incipit consummat,quia Dei perfecta sunt opera.

r Quæ in nobis completæ sunt] vel[redundant.] *Eccl.* 1.b. Omnia flumina intrant in mare,& mare non redundat,id est non augetur,neque affluit. Sic auarus pecuniæ,scientiæ, librorum multitudine non redundat. Res illæ,id est Christi mysteria in Apostolis abundabant, & ideo redundabant, per manus eleemosynæ, per oculos lacrymæ, per ora preces,& instructiones. *Psal.* 62. Sicut adipe,& pinguedine repletur anima mea,&c. Nota quod non ait à nobis, sed[in nobis,]Deo attribuens non sibi : Ac si diceret. Non à nobis impletæ sunt,sed à Deo in nobis. In nobis redundant, dicit,id est,per nos,siue per officium nostrum per vniuersum orbem more vndarum fluentium mentes fidelium irrigant. s Ipsi viderunt]intelligendo. t Et ministri fuerunt] opere exequendo,quasi non solum intellexerunt sed etiam ministerio,id est, opere impleuerunt. Et benè iungit visionem,& ministerium. *Ierem.* 31.d. Postquam ostendisti mihi percussi femur meum, q.d. sicut vidi sic feci. *Isa.* 42.d. Qui vides multa nonne custodies? x Assecuto à principio,] ideo potest esse testis idoneus. *Ioan.* 15.d. Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis.

z Scribere.] Vetula melius scribit Euangelium quandoque quam Doctor,quia opere exequitur,& aliis præbet exemplum. *Isa.* 44.a. Iste dicet, Domini ego sum, & hic scribet manu sua Domino. *Ioan.* 8.a. Digito scribebat in terram.

a Optime Theophyle,]scribitur Theophylo, quia amicis consilia reuelantur. *Prouerb.* 25. b. Causam tuam cum amico tuo tracta.

b Vt cognoscas] quia amanti datur cognitio. 1. *Ioan.* 2.d. Vnctio eius docebit vos de omnibus.

Explicit Expositio Proœmij S. Lucæ.

Euangelium secundùm Lucam,

Reuerendissimi
in Christo Patris Domini,
DOMINI HVGONIS, &c.
Cardinalis,

Postilla super Euangelium secundùm Lucam incipit.

EXPOSITIO CAP. I.

FVIT in diebus &c.] *Iob.* 38.d. Nunquid producis luciferum in tempore suo? Ioannes Baptista est lucifer, qui præcessit ortum solis. Sed absconsus est orto sole, quia non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine, *Ioan.* 1.a. Hunc Lucas produxit, id est, productum ostendit in tempore suo, id est, tempore opportuno, scilicet diebus Herodis regis. Tempus enim luciferi est pars noctis extrema cum instante luce sequentis diei, & tunc quandoque sunt tenebræ densiores: Sic nato Ioanne, & instante Christi natiuitate fuit cæcitas in populo Iudæorum, ita vt ipsum luciferum solem esse putarent. Sed confessus est Ioannes, quia non sum ego Christus, & quia illum oportet crescere, me autem minui. *Ioan.* 3.d. Ideo Lucas volens texere historiam de natiuitate Domini, præmittit de natiuitate militis, id est, Ioannis, ostendens quando & de quibus parentibus natus fuerit, & regionem & regem cuius tempore natus fuerit: Vnde sequitur conuenienter morem historiographi, has determinando circumstantias, sicut dicit *Gloss.* Impleuit, &c. Dicit ergo.

INCIPIT EVANGELium secundum Lucam.

CAP. I.

FVIT in *a* diebus Herodis regis Iudææ *b* sacerdos quidã nomine *c* Zacharias *d* de vice Abia, *e* & vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth. Erant *f* autem ambo iusti ante Deum] qui non fallitur

Δ Vt homines

a Fuit in diebus Herodis regis Iudææ.] Iste Herodes fuit Ascalonita qui fuit alienigena, qui primo finito regno Iudæorum regnauit in Iudæa, secundum quod prophetatum fuerat à Iacob. *Gen.* 49.b. Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Iam etiam sacerdotium vendebatur à Romanis, & ita quodammodo iam cessabat vnctio sacerdotij. *b* Sacerdos quidam nomine Zacharias.] Nota etiam quod Ioannes primo commendatur à patre, secundo à matre. Sed ad solum patrem mittitur Angelus, quia vir caput est mulieris. 1. *Cor.* 11. 2. Christus è contrario primo commendatur à matre, & deinde à patre putatiuo, i. Ioseph. Sed ad solam matrem mittitur Angelus, quia de illa sola sine patre natus est Christus: Et in hoc plenius respondet veritas vmbræ. Duorum quidem in veteri testamento conceptio & natiuitas fuit per Angelum nunciata, id est, Isaac & Samsonis. Et duorum in nouo, id est, Ioannis & Christi. Isaac, qui interpretatur risus figura fuit Ioannis, de quo scriptum est. *inf. eod.* Et multi in natiuitate eius gaudebunt. Et in eius, id est, Isaac conceptione nuncianda mittitur Angelus tantum ad patrem. Samson, qui interpretatur sol eorum, figura fuit Christi, quia & Samsonis conceptio per Angelum fuit soli mulieri nunciata. Tres Herodes fuerunt. Ascalonita, Antipas, Agrippa. Ascalonita necat pueros, Antipas Ioannem, Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrum.

d De vice Abia] id est, de octaua. 1. *Paral.* 24.b. vt sit indeclinabile Abia. Vel de vice Abiæ, vt dicatur, Abias Abiæ. Quid hoc sit, plenius dicetur inferius.

e Et vxor illi de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth.] In commendatione aliorum prophetarum, vt Isaiæ, Ieremiæ, Oseæ, & aliorum non præponuntur nisi nomina patrum, hic autem præponitur nomen patris & matris, quia vterque propheta fuit. Elias autem præco secundi aduentus introducitur subito sine patre & matre. 3. *Reg.* 17.a. ideo fit, quia Ioannes præcursor fuit in testimonium carnalis generationis: Elias præcursor erit in secundo aduentu, vbi carnalis generatio locum penitus non habebit, sed spiritualis: De qua dicitur *Matt.* 19. d. In regeneratione cum sederit filius hominis, &c.

f Erant autem ambo iusti ante Deum] qui non fallitur

Δ Vt homines

Moraliter. *Moralit.* *a* Fuit in diebus Herodis, &c] Dies Herodis suo sole illuminatur. Dies eius est prosperitas spiritualis, quæ facit duos dies, potentiam opprimentem, sapientiam decipientem. *Ierem.* 17. Diem hominis non desideraui. Herodes interpretatur glorians in pellibus, & significat diabolum qui gloriatur in hypocritis, qui pellibus ouium sunt induti, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. *Matt.* 7.c. Qui & rex dicitur quia regnat super omnes filios superbiæ *Iob.* 41. d. In diebus eius fuit Zacharias, quia semper Dominus malis regnantibus aliquos bonos suscitat ad eorum malitiam reprimendam. Sic Elias tempore Achab. Non enim abijcit Dominus omnino populum suum, quia etsi malus sit princeps, tamen si sacerdos bonus est, potest esse vt Ioannes, id est, gratia Dei nascatur in populo. *Ierem.* 31.c. Inebriabo animas sacerdotum pinguedine, & populus meus adimplebitur bonis. Tunc est tempus pessimum, & abiectus populus, quando princeps malus est & sacerdos. Sic fuit tempore passionis Domini, & forte est modò *Ierem.* 2.e. Confusi sunt domus Israel, ipsi & reges eorum, principes & sacerdotes & prophetæ eorum.

c Zacharias.] Zacharias interpretatur memor Domini, quia propriam gloriam non quærit 2. *Cor.* 10.d. Qui gloriatur in Domino glorietur. Magna laus est sacerdotis, qui in diebus Herodis, id est, prosperitatis spiritualis Domini tenet memoriam. Pincerna enim liberatus à carcere & ministerio suo restitutus oblitus est Ioseph. *Gen.* 40. d. *Ierem.* 2. b. Ambulauerunt post vanitatem suam & vani facti sunt, & non dixerunt, vbi est Dominus. Debet autem sacerdos, id est, Episcopus esse memor Domini in triplici statu, i. patientis, iudicantis regnantis. Patientis vt imitetur. 1. *Cor.* 9 d. Castigo corpus meum, &c. Iudicantis, vt timeat, & sic iustè iudicet subditos. *Sap.* 6. Audite reges & intelligite, discite iudices finium terræ: iudicium durissimum in his qui præsunt fiet. Regnantis vt desideret contemplando. *Cant.* 1 a. Trahe me post te. *Tit.* 2.d. Sobriè & piè & iustè viuamus in hoc sæculo. In tribus autem maxime debet esse memor, scil. in regiminis susceptione, vt intret per ostium, id est, per Christum. In beneficiorũ collatione, vt exeat per ostium propter Christum beneficia conferendo. In temporalium dispensatione, vt ea distribuat pauperibus propter Christum, & sic iterum exeat per ostium. *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium, si quis per me introierit ingredietur & egredietur. Et ideo dicitur introeuntibus in *Psal.* 120. Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum. *d* De vice Abia] Hoc dicitur, quia Episcopus debet attendere cuius vicem gerat s. patris Domini, vt se amabilem exhibeat & reuerendum. Sed primo patrem amabilem, deinde Dominum reuerendum. Sic Moyses *Exod.* 32. primo vt pater pro populo supplicauit, deinde vt Dominus populum iudicauit. *Iob.* 29. d. Cum sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. Non est ergo [de vice Abia prælatus, id est, non gerit vicem Christi qui tantum pater est, vel qui tamen Dominus est, sed pater & Dominus simul esse debet. *Isa.* 22. f. Potestatem tuam dabo in manu eius, & erit quasi pater habitantibus Ierusalem. In parte commendatur ætatis maturitas, sapientiæ dignitas, morum grauitas, charitatis affectus. In Domino iustitiæ zelus, animi fortitudo, vt neminem timeat, sed timeatur, & largitatis virtus. Item [de vice Abia] id est, de vice octaua debet esse, vt omnia fiant pro æternis. *Eccl.* 11. a. Da partes septem necnon & octo

e Et vxor illi de filiabus Aaron, &c.] Aaron interpretatur montanus, id est, Christus *Isa.* 2. a. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini. Filiæ Aaron omnes scientiæ. *Eccl.* 1.a. Omnis sapientia à Domino Deo est, Elisabeth vna de filiabus Aaron est scientia sacræ Scripturæ. Interpretatur enim Dei mei saturitas, quia aliæ scientiæ inflant. 1. *Cor.* 8. a. *Aggæi.* 1. b. Comedistis & non estis saturati, bibistis & non estis inebriati. Sed hæc scientia & satiat & inebriat. *Psal.* 21. Edent pauperes & saturabuntur. *Prou.* 13.d. Iustus comedit & replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis. Hæc debet esse vxor & Episcopi, & aliæ debent esse vt famulæ. *Sap.* 8. a. Exquisiui sapientiam à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius. Sed dicitur *infra eodem*, quod non erat illis filius eo quod esset Elisabeth sterilis quia nondum præceperat Angelus Zachariæ accedere ad eam, sine cuius mandato non debet aliquis accedere ad hanc vxorem. Sæpe tamen accesserat Zacharias ad eam, sed frustra, quia Angelus nondum præceperat. Sed vbi venit mandatum Angeli concipit Elisabeth & nascitur Ioannes, & multi gaudebunt. *Prou.* 5. b. Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ ceruæ charissima & gratissimus hinnulus, vbera eius inebrient te omni tempore interpretatur etiam Elisabeth Deus meus cognouit. i. fecit cognoscere. Ante Ioannẽ. i. gratiã, cognitio Dei sterilis est in clerico, & memoria. i. Zacharia muta à laude. *f* Erãt

autem ambo

a vt homines. Hoc ideo determinat, quia coram hominibus non videbatur iusta Elisabeth, quia erat sterilis,& omnis sterilis maledicta fuit in lege. *Exod.* 23.d. Non erit infœcunda.&c. *Deut.* 7.c. Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. *Ose.* 9.d. Quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis & vbera arentia.

ambo iusti ante Deum, *a* incedentes in *b* omnibus mandatis *c* & iustificationibus Domini *d* sine querela. Et non *e* erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, *f* & ambo *g* processissent in diebus suis *h* Factum est autẽ cum sacerdotio fungeretur † Zacharias

a Incedentes in omnibus mandatis,] id est, obedientes mandatis Dei,& facientes ea.

c Et incedentes in iustificationibus Domini,] id est, in iustitia Dei.

alij non habet Zacharias.

d Sine querela,] proximorum. Iusti quoad Deum, sine querela, quoad proximũ, quia discretus erat Zacharias in iudiciis. *Phil.* 3.b. Secundùm iustitiam quæ ex lege est conuersatus sine querela. Quia nec aliquis de ipso, nec ipse de aliquo conquerebatur. Ecce multipliciter commendat parentes Ioannis. Et comprehendit quædam eorum commendationem in quinque. Commendatur enim à genere, vbi dicitur quod Zacharias fuit, [de vice Abdia,] & Elisabeth [de filiabus Aaron] Ab æquitate, vbi dicitur [iusti] Iustus enim est, qui seruat æquitatem qui reddit sibi quod suum est, & Deo & proximo. Ab officio, vbi dicitur [Sacerdos] A facto vbi dicitur [incedentes in mandatis] A iudicio, id est, à discretione inter causam & causam, vel inter bonum & malum, vbi dicitur [in iustificationibus & sine querela.] Sequitur.

e Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis] vt concipere non valeret. *Aug.* Vt vacare amplexibus non deceret. *Gen.* 18.b. Postquam senui & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo.

f Et ambo processissent in diebus suis] Duæ causæ tanguntur hic quare non haberet prolem, scilicet quia erat sterilis, & annosa, & hoc ideo, vt maior appareret virtus. Hoc enim diuinitùs & miraculosè factum est, vt & parentes gratiores essent, & cæteri ex miraculosa Ioannis natiuitate eum tanquam prophetam audirent. Vnde *inf. eod.* f. Quis putas, id est, quantus erit puer iste? Procuratum est etiam à Domino, vt Ioannes esset vnigenitus & primogenitus sicut Christus, vt nuncius similis sit Domino, quia secundum iudicem populi, sic & ministri eius. *Eccl.* 10.a Vterque sanctus & in vtero matris, sed Ioannes sanctificatus, Christus vero sanctus natus. *Ierem.* 23. b. Suscitabo Dauid germen iustum,&c.

Moralit.

* autem ambo iusti ante Deum.] Intensam & occultam & sinceram notat iustitiam: [Iusti enim ante Deum id est, quos Deus iustos reputabat, qui in Angelis suis reperit prauitatem. *Iob* 4.d. In hoc intensio.

Item [ante Deum] id est, in abscondito, vbi Deus videt non coram hominibus. *Mat.* 6. a. Sit eleemosyna tua in abscondito,& pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. *Prou.* 16.a. Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. Ecce occultatio.

Item [ante Deum] qui verus est arbiter operis & intentionis. *Prou* 16.a. Omnes viæ hominum, id est, omnia opera hominum patent oculis eius spirituum, id est, intentionum ponderator est Dominus. *Deut.* 16.d. Iuste quod iustum est exequeris.

a Incedentes] rectè postquam dixit [iusti] dicit [incedentes] in quo profectus est operis. Sic *Psalm.* 118. Beati immaculati in via, &c. Sponsus enim non tam sessionem aut studium commendat in sponsa quam incessum. *Cant.* 7.a. Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis.

b In omnibus mandatis] incedit, qui singulas virtutes in exercitio habet. Mandata possunt intelligi moralia, iustificationes cæremonialia, hoc magis ad literam pertinet. Vel secundùm *Amb.* Mandata sunt præcepta Dei, iustificationes iudicia Et bonus ordo, prius mandata, postea iudicia. *Eccl.* 18.c. Ante iudicium para iustitiam. *c* Et iustificationibus Domini] non hominum. Iudicium Domini est verum sine personarum & munerum acceptione. *Deut.* 1, e. Quod iustum est iudicate, siue ciuis sit ille siue peregrinus, nulla erit distantia personarum, quia Dei iudicium est. In huiusmodi ergo, id est, in iudiciis, in confessionibus, in beneficiis Ecclesiasticis conferendis, deponit homo personam hominis & induit personam Dei, & ideo in his nulla debet esse acceptio personarum.

g Processissent in diebus suis.] Senes fuerunt antequam generarent. Oportet enim primò senescere in diuina lege quàm officium docendi vel prædicandi assumere. Et tunc primò promittit Angelus fructum & consulit concubitũ & non ante. Vnde *Cant.* 2. primò dicitur sponsa amore languescere, in quo notatur diuturnitas & senectus, & postea dicitur ei: Surge propera amica mea,

h Factum est autem,&c.] Nota tempore Dauid multiplicatus est Dei populus, & ideo voluit etiam ipse cultum Dei ampliare.

Prius erat tantùm vnus summus Sacerdos, qui tunc non poterat sufficere propter multitudinẽ populi, & ideo constituit Dauid vigintiquatuor summos Sacerdotes, sedecim de genere Eleazar, octo de genere Ithamar. 1. *Par.* 24.a. Hi vicissim ministrabant in templo per septimanas. Sed quia vna septimana plus valebat quàm alia, ne esset contentio inter Sacerdotes ex præcepto Dauid proiecta est sors & diuisæ sunt septimanæ, & cuius sors primò cecidit primò administrauit, & eo defuncto filij eius per successionem. Similiter cuius sors secundò cecidit, administrauit in secunda septimana, & filius eius per successionem. quia non nisi semel proiecta est sors. Contigit ergo quod octaua septimana de sorte contigit Abiæ, de cuius genere fuit Zacharias. Vnde & ei successit in octaua vice, ideo suprà dictum est de vice Abia, quia huiusmodi vicariæ administrationes dicebantur vices, vt sicut Abdias fuit octauus sic & Zacharias, & quicunque ei succederet, octauam ageret septimanam. Tunc ergo erat fortè vltima dies octauæ septimanæ, & decima dies Septẽbris in qua triplex solennitas concurrebat, vnde & tribus nominibus censebatur. Dicebatur enim festum afflictionis, festum expiationis, festum propitiationis. Afflictionis, quia illa die se affligebant omnes vsque ad pueros septennes, ieiunando vsque ad noctem. Expiationis, quia Sacerdos illa die intrans in sanctasanctorum aspergebat parietes & vtensilia templi sanguine vitulæ rufæ, quę aspersio erat quædã expiatio figuralis. Fiebant etiã illa die cineres de vitula rufa cremata. Vnde per totũ fiebat aqua expiationis. Itẽ propitiationis, quia illa die propitiatus est Dñs populo super peccato vituli, & Sacerdos hãc propitiationem illa die populo nunciauit. Intrabat autem singulis diebus Sacerdos in templum bis, scilicet in sacrificio matutino, & sacrificio vespertino, in cuius consummatione ponebat Sacerdos incensum super altare. Postea intrabat in sanctasanctorum cum puluere thymiamatis quem ponebat in thuribulo aureo quod deferebat in manibus plenum prunis, vt sic caligo fumi oculos eius inuolueret, ne sursum aspiciens, posset intueri duo Cherubim, ne si fortè gloria Domini inter duos Cherubim appareret, & ex ipsa visione statim expiraret.

Factum est autem cum Zacharias posuisset incensum super altare incensorum, & egressus esset de sanctissanctorum & staret à dexteris altaris incẽsorum quod erat in sanctis, vt dicit *Ioseph.* & *Beda* & *Hier.* & omnes sancti præter *Aug.* apparuit ei Angelus qui exaudiuam eius orationem quam pro populo faciebat & Ioannem nasciturum nunciauit. Et hoc est quod dicitur hic: Factum est autem, &c. Hic autem notanda est duplex opinio.

Quidam enim dicunt quod vnus erat super illos vigintiquatuor summos Sacerdotes, quos constituit Dauid, qui dicebatur princeps Sacerdotum, quo decedente antequam sepeliretur eligebatur sorte alius de eadem Tribu.

Alij dicunt quod nullus erat supra illos vigintiquatuor Sacerdotes, sed ille in cuius hebdomada incidebat decima dies Septembris per totum illum annum erat summus Sacerdos siue princeps Sacerdotum, quod tunc contigit Zachariæ. In secundo enim tabernaculo non intraret nisi summus Sacerdos semel in anno cum sanguine. Post Zachariam facti sunt duo summi Sacerdotes per ambitionem, qui sibi annuatim succedebant. Hæc opinio secunda magis concordat glossis.

Mysticè. Per ingressum Zachariæ in sancta, significatur ingressus Christi in Mariam, & per ingressum Zachariæ in sanctasanctorum, significatur ingressus Christi in cælum. Sicut enim summus Sacerdos intrabat in sanctasanctorum vt interpellaret pro populo foris stante, sic Christus implens omnibus introiuit in cælum, vt interpellet pro nobis patrem adhuc stantibus foris. Vnde *Heb.* 9 f. Non in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum. vt appareat nunc pro nobis vultui Dei. Et dicit hic *Gl.* quod pulchrè ea die descensio eius, id est, Christi per Angelum nunciatur, qua eius per legem Ascensio figurabatur, & caue, qua illa die non fuit nunciatus aduentus Christi. sed tamen tantum aduentus præcursoris, in quo quodãmodo intimatus fuit aduentus Saluatoris. Quare dicit per legẽ, Mysticè.

intellige, id est, per introitum sacerdotis legalis in sancta sanctorum. Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias, id est, officium sacerdotis exequeretur. Simile *Eccl.*45.c. Fungi sacerdotio.

Officium sacerdotis consistit in quinque.

Moraliter. Fungi sacerdotio, id est, exercere officium sacerdotis, quod consistit in quinque, scil. in oratione, prædicatione, Missarum celebratione, confessionum auditione, vasorum templi conseruatione. Hæc enim sunt quinque talenta quæ tradidit Dominus seruis suis. *Matt.*25.b. Sunt autem multi qui adhuc nesciunt officium suum, qui tamen dignitate & nomine sacerdotij gloriantur. 1. *Reg.* 2. c. Porro filij Heli filij Belial nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum. 2. *Matth.*4.c. Sacerdotes non iam circa altaris officium deditι erant, sed templo contempto & sacrificiis neglectis festinabant participes fieri palæstræ & præbitionis eius iniustè.

in *a* ordine vicis suæ *b* ante Deum, secundùm *c* consuetudinem sacerdotij, *d* sorte *e* exiit vt *f* incensum poneret. *g* Ingressus in templum Domini, & omnis *h* multitudo populi erat foris orans hora incensi *i* Apparuit autem illi *k* Angelus Domini stans à dextris *l* altaris incensi. Et *m* Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum. Ait *n* autem ad illum Angelus: Ne timeas *o* Zacharia, quoniam *p* exaudita est † *q* oratio tua. Et *r* vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem.

al. † deprecatio.

a In ordine vicis suæ] i. secundum ordinem & vicem suam 1. *Cor.* 14. g. Omnia honestè & secundùm ordinem fiant.

b Ante Deum] id est gratis, non pro gloria neque pro lucro *Malac.* 1. c. Quis est ex vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuitò?

c Secundùm consuetudinem sacerdotij] i. sicut de consuetudine pertinebat ad sacerdotes.

d Sorte.] Non quod tunc mittebatur sors quando incensum erat adolendum, sed in sorte quæ primo posita fuit, successit Abiæ. Vndè sicut Abias fuit octauus in ordine per sortem electus, sic Zacharias & omnis successor eius. Et hoc est quod dicitur hîc: Sorte, id est diuina gratia. *Prou.* 16. d. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.

e Exiit] de sanctis sanctorum, rediens ad altare incensi. Vel à turba quam foris reliquit, sic caper portans peccata populi in desertum fugiebat. *Leu.*16.b. *Matt.* 13. a. Exiit qui seminat.

f Vt incensum poneret] super altare incensi. Ipse dico.

g Ingressus in templum Domini, & omnis multitudo populi erat foris orans hora incensi,] i. quando ponebatur incensum. Dicitur autem singulariter [hora incensi] vt specialiter intelligatur hora illa decimæ diei Septembris, quando sacerdos intrabat sancta sanctorum cum sanguine vitulæ rufæ & hirci, & ponebat incensum, & tunc orabat vniuersus populus. Singulis namque diebus erant duæ horæ in quibus ponebatur, nec tamen conueniebat populus ad orationem sicut ad sacrificium vespertinum, in cuius consummatione ponebat Sacerdos incensum super altare, & postea intrabat in sancta sanctorum, sicut dictum est *supra.*

Moraliter.

Moraliter. Incensum est deuota oratio. *Ps.* 140. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: Quæ non dici, sed poni dicitur, quia sine dubio non valet oratio quæ manu non ponitur ante Deum, i. quæ operibus non iuuatur. *Thren.*3.e. Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum in cælos. *Apoc.*8.a. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo.

g Ingressus,] mente & corpore, quod debet fieri cum reuerentia & timore. Vnde *B. Bern.* Quid aliud cogitare debet qui intrat ad orationem, quàm illud quod dicitur *in Psal.*41. Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Cum quanta ergo reuerentia & timore ascendere debet de palude sua progrediens ranuncula, miser homuncio *Amos* 6.a. Væ qui opulenti estis in Sion & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domum Domini.

h Multitudo foris,] de temporalibus solicita, sed Prælatus intus vacans spiritualibus. *Matt.*6.d. Ne soliciti sitis, & c

i Apparuit autem illi] exequenti personaliter officium suum, ab amplexibus abstinenti, pro populo oranti, à turba separato. *k* Angelus Domini stans à dextris altaris incensi.] Nota quod in templo & iuxta altare & à dextris altaris apparuit Angelus. In templo quidem, quia nunciabat aduentum veri sacerdotis. Iuxta altare, quia nunciabat mysterium ab vniuersali Ecclesia celebrandum. A dextris, quia gaudium æternæ beatitudinis nunciabat.

l Altaris incensi,] non altaris holocaustorum vbi animalia immolabantur, quia facilius & frequentius exhibetur cælestis visitatio internæ deuotioni, quàm corporali afflictioni 1. *Tim.* 4. c. Exercitatio corporis ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est. Sed tamen prius occurrit altare holocaustorum, quia primò oportet mactare, quàm mentis deuotio possit haberi, vt quasi post sextam feriam ad sabbatum veniamus. *Prou.* 24. d. Præpara foris opus tuum & diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. Prius enim nascitur homo exterior ad laborem, & postea homo interior auis efficitur ad volandum. *Iob* 5.b. A dextris apparet Angelus qui dat consolationes spirituales, à sinistris qui dat temporales. *Prou.* 4. d. Vias quæ à dextris sunt nouit Dominus peruersæ verò sunt quæ à sinistris.

m Et Zacharias turbatus est videns.] Talis turbatio intelligitur quædam alienatio mentis, quam patitur homo ex improuiso alicuius incursu, & tunc quodammodo perstringitur homo, id est, quandam angustiam patitur. Vnde dicit: Et timor irruit super eum. Boni autem Angeli de sui visione pauescentibus consolationis remedio timorem excutiunt, dæmones timorem amplius incutiunt. *Gregor.* In quantam miseriam cecidimus, qui ad bonorum Angelorum præsentiam formidamus. *Ezech.* 3. f. Ecce gloria Domini stabat quasi gloria quam videram iuxta fluuium Chobar, & vidi & cecidi in faciem meam.

n Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia] quia timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. 1. *Ioan.*4.d.

o Zacharia] qui es memor Domini. *Marc. vlt.*b. Nolite expauescere, Iesum quæritis.

p Quoniam exaudita est oratio.] *Gloss.* Facta pro populi redemptione, non pro sobole quam desperabat se posse habere. Nunquid enim Zacharias orauit pro suscipienda sobole? Non, imo pro populi liberatione, quia tunc erat populus tributarius Romanis. Quid est ergo quod dicit Angelus: Exaudita est oratio tua, tanquam hoc petisset? Ideo sic expone.

q Exaudita] id est, extra quam peteres audita, quasi amplius quam petieris dabitur tibi. Petebas liberationem plebis, & præter hoc dabitur susceptio prolis.

r Et vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem. Nota quod duorum tantùm in nouo testamento prædicta sunt nomina ante conceptionem, scilicet Ioannis Baptistæ & Iesu. In veteri, sex, Ismaël, Isaac, Samson, Iosias, Cyrus, & Agag. *Genes.*16 c. Ismaële, & 37. c. *Iudic.* 13. a de Samsone, secundum aliam translationem. 3. *Regum* 13. a. de Iosia. *Isa.*45.a. de Cyro. *Num.*24.b. de Agag. *Beda* autem dicit hic quod quoties alicui à Deo nomen imponitur ante conceptionem, vel mutatur, ex ipsa mutatione vel impositione, singulare eius meritum indicatur, vt qui primò dicebatur Abram, postea diceretur Abraham, ab Aba quod est pater, & Rama quod interpretatur excelsum, vt ipsa mutatio nominis iudicaret excellentiam meriti. Vnde & nomen Ioannis hîc prædictum est, ob singulare meritum ipsius. Et meritò interpretatur, in quo est gratia, quia multipliciter in ipso assignatur gratia. Fuit enim prænominatus à Domino. *Isa.* 49. a. Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Item nunciatus ab Angelo, vt hîc.

Item sanctificatus in vtero. *Ierem.* 1. b. Priusquam te formarem in vtero noui te, &c.

Item gestiens in vtero. *infrà eod.* d. Exultauit infans in vtero eius.

Item virgo, & in vtero sanctificatus. Item martyr. *Marc.* 6.d. Et decollauit eum in carcere. Item lucerna. *Ioan.*5.f. Ille erat lucerna ardens & lucens.

Item vox verbi. *Ioan.* 1. c. Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, &c. Item testis. *Ioan.* 1. a. Hic venit in testimonium, &c. Item Baptista Domini. *Matth.* 3. d. Venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem vt baptizaretur ab eo. Item plusquam propheta. *Matth.* 11. b. Etiam dico vobis & plusquam prophetæ. Item eremita. *Marc.* 1. a. Fuit Ioannes in deserto, &c. Item Angelus. *Mal.* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meum. Item lucifer *Ps.*109. Ante luciferum genui te. Item præcursor. *infr. eod.*b. Ipse præcedet ante illum, &c. Item paranymphus. *Ioan.*3.d.

Δ Qui habet sponsam, &c. Item sagitta. *Isa.*49.a. Posuit me quasi sagittam electam. Ecce in quot priuilegiatis. Item in ipso gratia data est parentibus: Mater videlicet soluta est à maledictione sterilitatis, & patri reddita est loquela.

a Et erit gaudium tibi & exultatio.] Præmissi nominis causam assignat hic Euangelista: Meritò enim dicitur Ioannes, quia in ipso gratia data est sterilibus & peccatoribus, quorum corda conuertit ad Dominum. Vnde dicitur; Et erit gaudium, interiùs mentis.

Et a erit gaudium tibi & b exultatio, c & multi in d natiuitate eius gaudebunt. Erit e enim magnus f coram Domino. Vinum & g siceram non bibet, h & Spiritu sancto replebitur adhuc i ex vtero matris suæ, & k multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum. Et l ipse præcedet ante illum in spiritu m & n virtute Eliæ, vt o conuertat p corda patrum in q filios,

b Et exultatio] exteriùs corporis.

c Et multi] quia iusti & peccatores.

d In natiuitate eius gaudebunt] quia per eius prædicationem gaudebunt in æternum. Nato præcursore multi gaudebunt, de quo *Malac.* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meum & præparabit viam ante faciem meam. *Ierem.*33.b. Erit mihi in nomen & in gaudium & in laudem & exultationem cunctis gentibus.

Moraliter. *Moraliter.* Magnum & multum gaudium debet esse, quando vnus bonus homo nascitur in Ecclesia Dei. *Ioan.* 16.e. Mulier id est, Ecclesia cùm partit laborando in peccatoribus conuertendis, tristitiam habet, quia venit hora eius, & adhuc peperit, cum autem peperit iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. *infrà* 15.b. Congratulamini mihi, quia inueni ouem quæ perierat, dico enim vobis, quia gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente. Tunc enim nascitur Ioannes, cum peccator pœnitentiam agit. Concipitur autem Ioannes, quando peccator conteritur. *infrà* 15. g. Epulari & gaudere oportebat, &c. *Prouerb.*23.c. Exultat gaudio pater iusti, qui sapientem genuit lætabitur in eo. Et nota quod dicit, Multi gaudebunt. Vulgus enim gaudet de promotione iustorum, vbi sæpè maiores inuident & tristantur. *Prouer.*28.b. In exultatione iustorum multa gloria, est regnantibus impiis ruinæ hominum. *Prouer.*26.a. In multiplicatione iustorum lætabitur vulgus. Item nota quod dicit in natiuitate, non in conceptione quæ soli Deo nota est, sicut à solo Deo facta est. Loquor enim de conceptione spirituali, quæ fit per gratiam contritionis. 2. *Mach.*7.d. Nescio qualiter in vtero meo apparuistis, neque enim ego spiritum & animam donaui vobis, sed mundi creator qui formauit hominis natiuitatem.

e Erit enim magnus coram Domino,] quia magnæ vitæ & altæ fuit in deserto prædicauit, & pœnitentiam prædicauit quam magis ipse impleuit. Vnde sequitur.

g Vinum & siceram non bibet.] Sicera sicut dicit *Glossa* interpretatur ebrietas, & designat hic omnem potum qui inebriare potest. Vnde de omni tali abstinuit Ioannes.

h Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ] id est, magnus in vtero matris suæ. Cuius signum fuit quod ad aduentum matris Saluatoris in vtero exultauit. Vnde licet nondum esset ei spiritus vitæ, id est, licet nondum prodisset in lucem per quod cognosceretur habere vitam, tamen erat ei spiritus gratiæ.

k Et multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.] Sed non conuertit nisi ad Christum: Ipsum enim prædicauit, dicens: Qui post me venit, &c. Ergo Christus est Deus eorum.

l Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.] Præcedit illum nascendo, prædicando, baptizando, moriendo, ad inferos descendendo, sed non resurgendo nec ascendendo. *Mich.* 2. d. Ascendet pandens iter ante eos, diuidet & transibunt portam, egredientur per eam, & transibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.

m In spiritu.] *Gloss.* sancto.

n Et virtute.] *Gloss.* signorum. Contra *Ioan.* 10.g. Signum fecit nullum.

p Eliæ] quia in multis assimilatur Eliæ. Sicut enim Elias futurus erit præco iudicis, sic Ioannes præcursor fuit redemptoris. Item ambo in desertu. 3. *Reg.*19.b. *Matt.*1.a. Ambo victu parci, vestitu inculti, ambo regum insaniam tolerant. 3. *Reg.*19.a. *Matth.*14.a. Ille Iordanem diuisit tangens pallio suo. 4. *Reg.*2.b hic ad lauacrum, id est, ad baptismum homines conuertit. Item Ioannes cum Domino conuersabatur in terris, & Elias visus est cum eo in transfiguratione. *Matth.*17.a.

p Vt conuertat corda patrum,] id est, fidem cordis patrum, id est, Patriarcharum.

q In filios] in successores Iudæos, i. conuertet eos ad fidem Patriarcharum. *Malac. vlt.*b. Ecce ego mittam vobis Eliam, & conuertet corda patrum ad filios. Vnde sicut prædicabit Elias, sic prædicauit Ioannes. Vnde hoc verbum Malachiæ satis benè de vtroque dicitur Δ Et in-

Moraliter. Moraliter.

e Erit enim magnus.] *Glossa.* Non virtute corporis, sed animi magnitudine. Hanc magnitudinem triplex dimensio spiritualis operatur. Prima longitudo longanimitatis, per quam animus futura bona expectat & præsentia non curat. *Psal.*26. Expecta Dominum viriliter age & confortetur cor tuum. Per hanc se extendit animus semper interius. *Phil.* 3. c. Quæ retrò sunt obliuiscens ad ea quæ sunt priora extendens meipsum. Secunda est latitudo charitatis, per quam animus se extendit ad dexteram & ad sinistram, id est, ad amicos & ad inimicos. *Matth.*5. g. Dictum est antiquis, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum, ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros. 2. *Cor.*6. e. Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Tertia est profundum humilitatis, per quam animus descendit infrà se & coram se. *Infrà* 14. c. Qui se humiliat exaltabitur. In his tribus est magnitudo animi de qua dicit *Seneca.* Magnus animus est cui magno nihil est magnum.

f Coram Domino] non coram sæculo. *Psal.*44. Omnis gloria eius filiæ regis ab intus.

g Vinum & siceram non bibet.] Vinum inanis gloriæ, & siceram ineptæ lætitiæ. Ab istis abstinet filius Zachariæ. Id est qui Domini patientis, iudicantis, regnantis memoriam tenet. Tunc enim nec apud se ineptè lætatur, nec foris inaniter gloriatur. *Genes.*39. b &c. bis impetit adultera Ioseph. Primò palam, secundo clam & sine arbitris. *Thren* 3. c. Memoria memor ero & tabescet in me anima mea. Hoc vinum non bibunt Rechabitæ, id est, viri religiosi. *Ierem.*35. b. Non bibemus vinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens, non bibetis vinum vos & filij vestri vsque in sempiternum. *Num* 6. a. Vir siue mulier cum fecerit votum, &c. *Prouerb.*36. a. Noli regibus ô Lamuel noli regibus dare vinum. *Iob* 1. d. Filijs tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente irruit ventus vehemens à regione deserti & concussit quatuor angulos domus quæ corruens oppressit eos. Est autem vinum bonum, scilicet bona gloria, & sicera bona, scilicet moderata lætitia, de quibus *Prouerb.*31 a. Date siceram mœrentibus & vinum his qui amaro sunt animo.

h Et Spiritu sancto replebitur,] quia vacuus fuit à spiritu suo. 4. *Reg.*4. a. Elisæus repleuit vasa vacua. Sic Maria omni gratia fuit plena, quia omni culpa fuit vacua. *infrà eod.* e Aue gratia plena. *Beda.* Cui vini ebrietas tollitur spiritus gratia cumulatur.

i Ex vtero matris. Mater Ioannis est sapientia Dei, vterus eius in quo concipitur est Ecclesia. Manens in vtero matris replebitur Spiritu sancto. *Act.* 2. a. Erant omnes discipuli pariter, &c. *Iudic.*6.g. Spiritus Domini repleuit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer. Et hoc est quod sequitur hic.

k Et multos filiorum Israel, &c.] Sic Ioannes cùm nascitur ex vtero matris, id est, cum promouetur in Ecclesia, multos conuertet ad Dominum.

Et ipse præcedet ante illum.] Sic prædicator aut prælatus debet præcedere Iesum ad peccatores prædicando. Vnde *infrà* 10. a. Misit illos binos ante faciem suam. Debet etiam præcedere peccatores ad Iesum orando. Vnde *Ioan.*10.a. Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues eum sequuntur. Vtrobique.

m In spiritu & virtute Eliæ] in spiritu prophetandi, & virtute operandi.

p Vt conuertat] verbo & exemplo. 1. *Petr.*3.a. Si qui non credunt verbo per mulierum conuersationem sine verbo lucrificant considerantes in timore sanctam conuersationem vestram.

q In filios.] *Beda.* Cor patrum in filios conuertit, qui sanctorum antiquorum spiritualem intelligentiam populis prædicando infundit.

Euangelium secundùm Lucam,

A a Et incredulos ad prudentiam iustorum,] supple conuertet. Prudentia iustorum est non de legis operibus præsumere, sed ex fide salutem quærere. *Rom.* 10. b. Et præcedet supple.
c Parare Domino plebem perfectam.] Nam ex prædicatione eius multi ad perfectionem se præparabant.

a & † incredulos ad prudentiam b iustorum c parare d Domino e plebem perfectam. Et dixit f Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam? g Ego enim sum senex, h & vxor mea processit in diebus suis. Et i respondens Angelus dixit ei: k Ego sum Gabriel qui asto ante Deum, & l missus sum m loqui ad te, & hæc tibi Euangelizare. Et n ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem o quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis quæ implebuntur in tempore suo.

Moraliter. *al.* † incredibiles.

* a Et incredulos ad prudentiam iustorum] Non carnis, quia prudentia carnis mors est. *Rom.* 8. b. Non mundi, nam stultam fecit Deus sapientiam huius mundi 1. *Cor.* 1. e. Sed.
b Iustorum] quæ in mundo stultitia reputatur. B. *Bern.* Sapientia sanctorum est in præsenti cruciari, & in æternum gloriari. Qui ergo vult esse sapiens stultus fiat vt sit sapiens. 1. *Corinth.* 3. d. Sic fecit Salomon. *Prouerb.* 30. a. Stultissimus sum virorum & sapientia hominum non est mecum. Non didici sapientiam mundi, scilicet & noui scientiam sanctorum.
c Parare] increpando, docendo, exhortando.
d Domino] non sibi.
e Plebem perfectam] sicut paratur thalamus regi ad inhabitandum. Vnde Adorna thalamum tuum Sion, &c. Item sicut paratur equus militi ad pugnandum. *Iob.* 39. c. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? Item sicut paratur virgo sponso suo. *Ierem.* 31. Virgo Israel adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. 2. *Cor.* 11. a. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo.
f Et dixit Zacharias ad Angelum.] Promisit Angelus Zachariæ filium nasciturum, multa futura circa puerum congessit, vt in conceptione tanti filij pater exultaret. Ille autem considerans se minus idoneum ad generandum. Considerans etiam quòd vxor sua infœcunda esset, & iam processisset in diebus suis, credidit impossibile quòd ab Angelo promittebatur, vnde sequitur: Et dixit Zacharias ad Angelum, vnde hoc sciam. Quasi propone signum euidens vt acquiescam. Consuetudo namque Iudæorum est petere signa 1. *Cor.* 1. d *Gen.* 15. b. Abraham petiit signum. Vnde, inquit, scire possum quod possessurus sum eam? *Iudic.* 6. d. Gedeon. 4. *Reg.* 20. b. Ezechias *Isa.* 7. b. Pete tibi signum, &c. ad Achaz dixit. *Exod.* 4. a Quid est quòd tenes in manu? Arguuntur autem in illis Zacharias & æmulatores signorum ex curiositate vel pusillanimitate, vel incredulitate. *Matth.* 12. c. Generatio praua & adultera signum quærit, &c. Solet autem fieri vel causari huiusmodi dubitatio propter magnitudinem promissorum, vt *Gen.* 15. b. Domine Deus, &c. Item propter difficultatem sequendi promissa. *Num* 13 d. Dubitauerunt, imò desperauerunt de promissione Domini, quia exploratores terruerunt eos, ciuitates muratas & habitatores gigantes esse dicentes. Item propter considerationem fragilitatis suæ. *Iudic.* 6. c. Obsecro domine in quo liberabo Israel? Ecce familia mea infima est in Manasse & ego minimus in domo patris mei. Item ex consideratione inhabilitatis. *Gen.* 18. b. Postquam ego senui & Dominus meus, &c. Et hic similiter Vnde dicit.

Dubitatio solet fieri multipliciter.

g Ego enim sum senex.] Ecce causa dubitationis, q. d. impossibile est quod dicis, quia ego sum senex. Sed quia senex potest gignere de iuuencula, subdit
h Et vxor mea processit in diebus suis] id est, procul cessit à tempore conceptionis.
i Et respondens Angelus dixit ei, ego sum Gabriel qui asto ante Deum.] Quomodo ergo missus? Respondet Beda in *Gloss.* dicens. Cùm ad nos veniunt Angeli, sic exterius implent ministerium, vt tamen ante Deum interiùs per contemplationem assistant, quia etsi Angelus spiritus circumscriptus est, id est, ita ens in vno loco quod non in alio circumscriptus, id est, loci termino clausus, & interpositione sui faciens aëris ad aëra distantiam, summus tamen spiritus qui Deus est, incircumscriptus est, intra quem currit Angelus quocumque moueatur vel mittatur, quia vbique inuenit eius præsentiam. Item nota quòd idem Angelus scilicet Gabriel nunciauit conceptionem præcursoris & conceptionem saluatoris, Gabriel, id est fortitudo annunciat † humilitatem Christi & Ioannis. *Daniel.* 8. e. & 9. f. Gabriel fac intelligere, &c. Per hoc etiam quòd annunciauit Christum, significatur quòd Christus in fortitudine venturus esset ad debellandum diabolum.

al. † humanitatem.

l Et missus sum,] de cælo empyreo. Aliquando enim sunt Angeli in cælo, aliquando nobiscum in terra, sed vbique Deo assistunt per contemplationem, nec minuitur eorum contemplatio vel gaudium propter loci mutationem.
m Loqui ad te, & hoc tibi Euangel. Et ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant, pro eo quòd non credidisti verbis meis quæ implebuntur in tempore suo,] q. d. tu petis signum, sed deberet tibi sufficere pro signo quod ego qui sum Angelus Dei loquor tibi, & quia non acquiescis verbis meis, pœna dubitationis, scilicet taciturnitas infligetur tibi. Vnde dat ei Angelus signum, non tamen Zacharias tale petebat. Sed quare punitur magis quam Abraham, vel Gedeon, & multi alij qui signum quæsierunt, & tamen non fuerunt puniti? *Beda.* dicit quia discredendo locutus est, ideo silentio plectitur, vt tacendo credere discat. Sed non videtur solutio sufficiens, quia non tenebatur credere. Vnde 1. *Ioan.* 4. a Nolite omni spiritui credere, &c. Iudæi dicunt quòd quando Angelus dicit, ego sum Angelus Domini, tenetur credere ille cui loquitur, quia malus non habet potestatem dicere hoc. Sed hoc videtur falsum, quia potest dicere, ego sum Christus. vt dicit *B. Antoninus* Potest dici quod peccauit, apertè loquenti non credidit. Vnde dicit *Beda* quòd sola Angeli visio & allocutio debuerat ei sufficere, vnde diffidentiæ merito, pœnam luit tacendo. Sic autem punitur vt maius miraculum monstraretur in natiuitate Ioannis, qui tunc recuperauit loquelam. Vocem autem ideo amisit, quia vox nascebatur, & quia legi silentium imponebatur.

Moraliter.

Moraliter.

g Ego enim sum senex, &c.] Duo sunt quæ Zachariam, id est, Prælatum solent mittere in desperationem fructus scil. propria infirmitas, & vxoris sterilitas diuturna, id est, plebis subiectæ inueterata malitia. Dies autem vxoris sunt vanitas & voluptas, in quibus cum processerit plebs, semen verbi Dei non capit in ea, & ideo desperat Prælatus, dicens. Ego senex sum, id est, diu laboraui in vxore mea.
h Et vxor mea processit in diebus suis] id est, in vanitate & voluptate diu permansit. Sed nec sic cessandum est prælato, sed magis insistendum. 2. *Tim.* 4. a. Prædica verbum, insta opportunè, importunè Nota *Ierem.* 1. b. se excusat, quia puer est & nescit loqui, nec punitur, quia iusta est excusatio. Zachariæ verò, quia senex est, & aptus prædicationi, non recipitur excusatio sed punitur. *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. *Hebr.* 5. d. Cùm deberetis esse magistri propter tempus, rursum indigetis vt vos doceamini. Sicut Zacharias qui senem se fatetur & tamen dicit.
g Vnde hoc sciam] *Eccl.* 25. a. Tres species odiuit anima mea, &c.
k Ego sum Gabriel.] Gabriel interpretatur fortitudo Domini, q. d. confide, non de tuis viribus, sed de Domini fortitudine. 1. *Cor.* 15. Non ego, sed gratia Dei mecum. *Ioel.* 3. e. Infirmus dicat, quia fortis ego sum. Infirmus in se, fortis in Domino. In hoc etiam appatet vna prærogatiua Ioannis, quia idem Angelus eius conceptionem & Domini nunciauit, Gabriel scilicet, id est, fortitudo Dei, quia vterque fortiter acturus, non sibi, sed Deo attribuit.
l Missus sum loqui] Aliter non debet loqui qui missus non est. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur?
n Et ecce eris tacens, &c.] *Moraliter* in hoc innuitur quod pusillanimis indicendum est silentium à prædicatione. *Deut.* 20. b. Quis est homo formidolosus & corde pauido, vadat & reuertatur in domum suam. *Eccl.* 7. a. Noli quærere fieri iudex, &c. Similiter nimis audax temeritas nocet exercitui. *Prou.* 22. d. Noli esse cum his qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. Inter hæc igitur opus est discretione. Vnde *Prou.* 24. a. Cum dispositione itur ad bellum.
o Vsque in diem quo hæc fiant] hoc est quod aliquis prius timens, postea nato Ioanne, id est, gratia, prædicat, quando videt aliquem conuerti ad Dominum. 1. *Reg.* 14. b. Ascendit Ionathas manibus & pedibus repens, & armiger sequebatur eum, &c.

Et erat

Et *a* erat plebs expectans *b* Zachariam & *c* mirabantur quod tardaret ipse in templo *d* Egressus autẽ non poterat loqui ad illos. Et *e* cognouerũt quod visionem vidisset in tẽplo. Et ipse *f* erat innuẽs illis, *g* & permãsit mutus. Et *h* factũ est vt impleti sũt dies *i* officij eius, *k* abiit in domum suam. *l* Post hos autẽ dies cõcepit Elisabeth vxor eius, & *m* occultabat se mensibus 5. dicẽs: *n* Quia sic fecit mihi Dñs in dieb. quibus respexit auferre opprobrium meũ *p* inter

A *a* Et erat plebs expectans Zachariam.] Litera patet.

Moraliter. Moraliter. *b* Zachariam, id est, prælatum, vt renunciet eis voluntatem Dei. *Iob* 29.d. Qui me audiebant, expectabant sententiam meam.

c Et mirabantur quod tardaret ipse in templo,] id est, in contemplatione cum curam animatum habebat. *Exod*. 32 a. Cernens populus quod moram faceret descendendi de monte Moyses congregatus aduersùs Aaron, dixit. Surge, fac nobis Deos qui nos præcedant: Moysi enim huic viro qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit. *Prou*. 6.a. Fili, si

C spopondisti pro amico tuo ne dederis somnum oculis tuis. *d* Egressus antem non poterat loqui ad illos.] Sic Paulus 2. *Cor*. 12.a. Scio hominem siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit quoniam raptus est in paradisum, &c. *Exod*. 4.c. Ex quo locutus es ad seruum tuum impeditioris & tardioris linguæ sum.

e Et] per hoc scilicet quod nõ poterat loqui, cognouerun quod visionem vidisset in templo. Taciturnitas enim certum signum est visionis, quia etiam stultus si tacuerit sapiens reputabitur, etsi oppresserit labia sua intelligens. *Prou*. 17.d.

f Et ipse erat innuens illis,] i. quibusdam nutibus sine voce suos actus eis exprimere volens, nec tamẽ valens voluntatem suam exprimere. Ex hoc etiam potest haberi quod surdus fuerit, quia *inf. eod*. f. Innuebant ei,] id est, nutibus loquebantur. Innuens manu. Vbi enim deficit vox, debet loqui factum: efficacius enim est verbum operis quàm oris. *Agg*. 1. a. Factum est verbum Domin in manu ad populum, & magno silẽtio facto allocutus est.

g Et permansit mutus] post visionem sapienter visa reseruans, non iactanter aut inaniter recitans. *Is*. 42. d. Qui vides multa, nonne custodies, id est, celabis? Paulus celat per quatuordecim ánnos, & tunc reuelat inuitus. 2. *Cor*. 12.a. Si gloriari oportet non expedit quidem, veniam ad visiones & reuelationes Dei, &c. Sic B Virgo nec etiã Angeli salutationem & cætera secreta legitur reuelasse, sed conseruabat omnia verba hæc conferẽs in corde suo. *inf* 2.c. *Prou* 25.a. Gloria Dei est celare verbum. Inde patet non esse visiones quæ tam citò publicantur. *Eccl*. 33.a. Præcordia fatui quasi rota carri, quæ non potest tacere. *Iob* 32. c. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. *Eccl*. 34. a. Somnia extollunt imprudentes

h Et factum est vt impleti sunt dies officij eius,] id est, dies administrationis eius, id est, finita septimana.

k Abiit in domum suam] quia eo tempore quo erant diuinis officiis mancipati, vacabant ab vxoriis amplexibus, nec in propriis domibus habitabant, sed habebant thalamos in templo in superiori parte ad Orientem, qui dicuntur exedræ vel pastophoria.

l Post hos autem dies] scilicet officij Zachariæ, concepit Elisabeth vxor eius.

m Et occultabat se mensibus quinque.] *Gloss*. Occultabat se propter † prudentiam, id est, scienter & ex industria, nolens subitò reuelare conceptum. Falluntur enim sæpe mulieres putantes se concepisse, cum non conceperint, & ideo prius probare volebat vtrùm verum esset eam concepisse. († pudicitia.)

Item vt dicit *Amb*. occultabat se, quia partus sui erubescebat ætatem, id est, erubescebat in tali ætate parere, ne videretur in senectute operam dare luxuriæ, cui etiam in iuuentute non est vacandum, intellige principaliter. Potest etiam causa vitandi casum vel reddendi debitum. Occultabat se ergo, quia in senectute concipere quodammodo erat opprobrium apud homines, quia videretur luxuriæ operam dare.

n Dicens, quia sic fecit mihi Dominus.] Pleonasmus est abundat enim, quia. Et est idioma Hebræorum. Vel ita vt non sit pleonasmus, dicens, mirum est, quia sic mihi fecit Dominus vt vel meritò me occulto, quia sic mihi fecit Dominus, respiciat ad hoc quod dicit *Gloss*. Occultabat se, quia erubescit in tali ætate parere

o In diebus quibus respexit auferre opprobrium meum,] scilicet sterilitatis inter homines. *Beda*. Gesta sunt hæc, inquit *Ioannes Chrysostomus* mense Septembri octauo Kalen. Octobris, luna vndecima quando celebratur ieiuniũ scenopegiæ in æquinoctio Autumnali, quando incipit nox crescere, id est, incipit esse productior dies, quia ille, &c. Minorata autem fuerat lux à tenebris, id est, minor erat lux quàm nox, adhuc quando Ioannes conceptus est, tũc cœpit nox crescere & dies minui. Sed de hoc dubitatur quod dicit, vndecima luna, &c. Ex hoc elicitur quod decima dies Septembris, fuit vltima dies administrationis Zachariæ, qua completa in ipsa vespera decimæ diei rediit Zacharias in domum suã, & in ipsa nocte iacuit cum vxore sua, & ita vndecima luna conceptus est Ioannes Baptista in ieiunio scenopegiæ. Nam decimaquinta die Septembris incipiebat festum scenopegiæ, in quo Iudæi ieiunabant, & decima die Septembris erat festum propitiationis, & ita inter illa duo festa erant quatuor dies qui dicebantur ieiunium scenopegiæ, sicut nos modò præmittimus ieiunia vigiliarum solennitatibus. Sed quis instituerit illud ieiunium, non habetur expressum in lege. Erat etiam tunc æquinoctium, sicut dicit *Chr*. & 8. Calend. Octobris: Quod videtur falsum, quia secundum hoc September non haberet nisi † vigintinouem dies. Sed dicendum quod *Ioan. Chr*. complectitur in hoc loco diuersas mensium comparationes, nostram scilicet & Iudæorum, vt dicatur Ioannes conceptus vndecima luna Septembris legalis, id est, secundum legem computari, id est, secundum quod computãt Iudæi, scilicet secundum lunationem, & hoc potuit esse 8. Calend. Octobris vsualis, id est, nostri, id est, secundùm nostram computationem, qui non computamus secundum lunationes. Impossibile est enim quod vndecima luna Septembris legalis sit. 8. Calendarum Octobris legalis, & ita poterit esse vt referatur ad diuersas computationes quod dicitur Septembris & Octobris. († al. vigintisex tem.)

Moraliter.

i Dies officij eius, &c.] Dies officij Sacerdotis contemplatio & lectio. Reditus in domum suam, custodia sui. *Gen*. 30.d. Iustum est vt aliquando prouideam etiam domui meæ.

Post illos duos dies & post reditum in domum suam, impregnat Sacerdos vxorem suam, quia tunc primò, id est, post contemplationem, lectionem, sui custodiam, proficit sacerdos in plebe sua, & generat in ea Ioannem id est, gratiam, non quidẽ auctoritate, sed ministerio. Vnde non dicitur quod Zacharias impregnauerit vxorem, sed quod ipsa concepit, quia totum gratiæ attribuendum est. *Cor*. 15.b. Gratia Dei sum id quod sum. Hoc autem notabile est hic quod Sacerdos mutus impregnat vxorem, & generat Ioannem, sed non mancus, ad significandum quod Sacerdos magis exemplo quam verbo ædificat plebem suam. In hoc etiam significatur quod non ex virtute verbi vel doctrinæ eius est profectus subditorum, sed ex gratia Spiritus sancti. *Mat*. 10. c. Non enim vos estis qui loquimini, &c.

m Occultabat se mensibus quinque.] *Exod*. 2.a. occultatur Moyses natus, hic occultatur Ioannes conceptus, in signum vt & opus & propositum bonum abscondas, interim vacans scrutinio legis vt soli Deo pateant non hominibus. *Pr*. 16.a. Reuela Domino opera tua non mundo, & cogitationes tuæ dirigentur. *Thren*. 2. f. Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini leua ad eum manus tuas. Occultatur autem conceptus Ioannes quinque mensibus vsque dum sexto mense qui est numerus perfectus, Iesus concipitur. quia nemo statim gratiam sibi datam profert in publicum, donec post longam pœnitentiam oriatur spes salutis. Vnde *Ioan*. 11.f. non dicitur: Lazare veni foras, nisi post tres dies sepulturæ, qui sunt, dolor, timor, labor. Dolor offensæ, timor gehennæ, labor pœnitentiæ Bene quinq; mensibus dicitur occultari Ioannes. Mensis enim dicitur à mense quod est defectus, & propter quinq; defectus sensuum occultãdum est bonum propositum cordis. Sæpe enim per sensus abortit conceptus boni propositi. *Ier*. 9.f. Ascendit mors per fenestras vestras, & ingressa est domus vestras disperdere paruulos deforis. *n* Sic fecit mihi Dominus,] non maritus, quia gratiæ Dei attribuendum est totum vt non dicatur: Ego sum Cephæ, ego sum Pauli, sed cum *Is*. 26.b. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Hæc omnia quæ dicta sunt allegoricè possunt exponi, secundùm quod patet in illa *Gl*. Per Zachariam sacerdotem sacerdotium Iudæorum, &c. (1. Cor. 1. a.)

homines. In a mense autem sexto, b missus est Angelus Gabriel à c Deo in d ciuitaté e Galilææ, cui f nomé Naza-

a In mense autem.&c.] Narrata serie conceptionis præcursoris incipit Lucas narrare seriem conceptionis & natiuitatis Saluatoris, propter quem & de præcursore præmisit. More boni historiographi diligéter prosequens omnia, tempus & locum conceptionis exprimens, nuncium conceptionis ex nomine manifestans, mittétem etiam & genus & nomen illius ad quam missus est nuncius describens, nihil penitus prætermittens. In quo inuitat nos Lucas ad diligentem inquisitionem mysteriorum Incarnationis & Passionis Dominicæ quæ hic incipiunt. Vnde *Exod.* 12.a. Caput cum pedibus vorabitis, id est, Incarnationis & Passionis mysterium diligenter inquiretis. Magdalena enim caput & pedes Domini vngit, id est, Ecclesia Incarnationis & Passionis mysterium deuotè colit. Quæ non in capitis, sed pedum vnctione lacrymas dicitur effudisse, quia Passio Christi compassionis affectum exigit. Incarnatio verò magis habet gaudium.

Vnde *inf.* 2.b. Nuncio vobis gaudium magnum quod erit omni populo. Et *Gen.* 21.a. dicit Sara in persona beatæ Virginis, risum fecit mihi Dominus, in Incarnatione scilicet. Sed pro tempore Passionis, dicitur *inf.* 2.e. Et tuã ipsius animam pertransibit gladius. Prius autem lauit & vnxit Magdalena Iesum, quam sedens secus pedes eius audiret verbum illius, quia non est dignus inuestigare mysterium incarnationis & passionis, qui non prius effuderit super pedes & caput Domini lacrymas & vnguentum, id est, deuotionem, & compassionem. Plus autem super pedes flendum est, & magis immorandum, quia non ad capitis tactum sed fimbriæ sanatur Hemorroissa. *Mat.* 9 c. Nam contra carnis lubricum, plus valet memoria passionis.

Licet enim vnguenta à capite descendant in barbam, in fimbria tamen vestimenti, id est, in vltima parte vitæ, Christi plenitudo decurrit. Vnde *Zac.* 8. d. In diebus illis decem homines ex omnibus linguis gentium apprehendent fimbriam viri Iudæi, id est. Christi, non caput, quia plus passio Christi, quam vita trahit ad ipsum. Vnde *B. Bern.* Hoc est quod plus me mouet, plus vrget, plus accédit, calix tuus Domine quem bibisti, opus nostræ redemptionis. Caput & pedes simul lauat & vngit Lucas, idem tempus determinans conceptionis quod & passionis, scilicet sextum mensem.

In eodem enim tempore scilicet in vere, in eodem mense scilicet in Martio, in eodem die, scilicet in sexta feria conceptus est & passus Dominus, & fortè in eadem hora, quod innuens Lucas ait.

a In mense autem, &c.] *Deut.* 14.c. *Exod.* 23.c. & 14 d. Non coques hœdum lacte matris suæ. Hoc præceptum transgressi sunt qui Christum tempore † conceptionis occiderunt. Concipi autem in Vere voluit Dominus, quia eo tempore conceptionis causa, id est, peccatum Adæ commissum est. Solent enim eo tempore potissimùm adhiberi remedia, quo vulnera sunt inflicta. 1. *Mach.* 4. f. Secundum tempus & diem in qua contaminauerunt illud gentes. in ipsa renouatum est. Item in Vere incipit renouatio terræ nascentium, ideo in Vere debuit concipi, qui est principium & auctor renouationis hominum. *Apoc.* 21 b. Ecce noua facio omnia. Item in Martio concipi voluit, quia in Martio factus est mundus, & ideo congruum fuit vt recreatio mundi in eodem inciperet. Item in mense nouorum concipi voluit, quia nouũ creauit Deus super terram, fœmina circundabit virum. *Ier.* 31 d. Item tunc spicæ confricantur, cum Saluator concipitur, quia incepit tempus vt homines excussis paleis temporalium consecrarentur Domino.

al. † passionis.

Quo tempore Dominus concipi voluit.

Item sexta die concipi voluit, quia sexta die hominem creauit, pro cuius reparatione homo fieri voluit. Bene dicit, in sexto mense, quia perfectus homo concipitur. *Is.* 4. a. In die illa apprehendent septem mulieres virum vnum. In mense autem sexto. Hoc videtur falsum, quia Dominus nunciatus fuit in Martio vigesimaquinta die, vt dicit *Beda*. Martius verò septimus est à Septembri. Vnde dicitur September quasi septimus imber à Martio. Sol. Mos Scripturæ est non curare minutias. Vnde non computantur octo dies finales Septembris, & ita illis non cõputatis patet quod à conceptione Ioannis, Martius est sextus mensis, &c. b Missus est Angelus, &c.] id est, nuncius de quo *Prou.* 25 d. Aqua frigida animæ sitienti, nuncius, bonus de terra longinqua, i. de terra viuentium, quæ valde longè est à terra morientium. Et verè nuncius ille fuit aqua frigida animæ sitienti, quia sitientibus fontem vitæ nũciauit adesse, de quo plus accepit, quæ plus sitiebat, i. B. Virgo. Vnde *B. Bern.* Vehementia desiderij, feruore deuotionis, puritate orationis fontem attigit pietatis, vt hauriret super Angelos quam refunderet hominib. aquã viuam. Propterea enim tanto tempore fluenta gratiæ defuerunt, quia nondum intercesserat aquæ ductus. De quo *Eccl.* 24.d. Ego quasi fluuius Dorix, & sicut aquæ ductus exiui de paradiso. In tribus autem hic Mariæ dignitas cõmendatur. Primò, quia Angelus mittitur à Deo ad eam.

Mariæ dignitas in tribus commendatur.

Secundò in eo quod eam salutauit ex nomine. Tertiò in eo quod ei loquitur in conclaui. Et bene ad Mariam missus est Angelus, quia ipsa prima angelicam vitam docere proposuit in terris. Item vt sicut Eua fuit à diabolo præuenta, sic Maria ab Angelo se præuentam valeat gloriari, vt possit verè dicere: Ab alio amatore præuenta sum, qui nimio amore custodit corpus meum. Nota, duæ personæ, sc. mulier & Angelus dederunt occasionem perditionis mundo. Vnde congruum fuit vt eædem personæ darent ei occasionem salutis, ne mundus haberet occasionem minus amandi, vel honorandi personas istas. Vnde *Gloss.* Mulier à diabolo seducta mortem intulit, contra mulier ab Angelo edocta salutem edidit. Bene autem missus est Gabriel, quia ista vel sola vel prima fortis mulier inuenta est. Ante enim dicitur *Prou.* 33. b. Mulierem fortem quis inueniet? Et respondet Salomon pro se. *Eccl.* 7. Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Quin potiùs dicit *ibid. sup.* Inueni amariorem morte mulierem. Missus est etiam Gabriel, quia fortiorem contra fortem pugnaturum nunciabat. De quo *inf.* 11. Cum fortis armatus, &c. *Ierem.* 26.c. Fortis impegit in fortem, & ambo, &c.

c A Deo.] *B. Ber.* Hoc determinat Lucas, ne forte vt assolet ab aliquo excellentiori Angelo missus putaretur. Fortè n. fuit Gabriel de supremo ordine, vel si fuit de inferiori ordine propter duas causas. Prima vt nomine suo demonstraret ad quid veniret Dominus quem pronunciabat. Interpretatur enim Gabriel vno modo, confortauit me Dominus, quia ad hoc veniebat Dominus, vt dissolutum populum confortaret. *Isa.* 61.a. Spiritus Domini super me eo quod vnxerit me, &c. Secunda vt ostenderet quod se maioribus occultaret, & minoribus reuelaret. *Matth.* 11 d. Confiteor tibi pater, &c. d In ciui.] Ciuitas est collectio hominum sub vno iure, & loco vno viuentium. Vnde dicitur ciuitas, quasi ciuium vnitas. Rectè ergo in ciuitate voluit concipi Dominus, quia omnes homines ad vnitatem Ecclesiæ reducere veniebat, vt vnam faceret ciuitatem, sicut dicitur *Ioan.* 10.c. Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile. *Matth.* 8.b. Multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum, id est, in Ecclesia, vbi omnes sub vno iure viuunt, sicut dicitur *Act.* 4 f. Multitudinis credentium erat cor vnum, &c. Vnde rectè ciuitas dicitur. *Is.* 1.g. Vocaberis ciuitas iusti vrbs fidelis. e Galilææ] non Iudææ. In quo significatur quod ad gentes erat transiturus. Galilæa enim transmigratio facta interpretatur, vel reuelatio, siue rota, quod totum conuenit gentilitati. Hoc præuiderat Dauid quando dixit. Vox tonitrui tui in rota, id est, tua annunciatio & tua prædicatio in Galilæa. Vnde ad vocem tonitrui turbata est Maria, sicut dicitur *inf. eod.* Nota quod Ioannes conceptus est in Iudæa & passus in Galilæa, Christus è contrario. Iudæa quidem locus est eminentior quàm Galilæa & Ioannes dicit. Me oportet minui, illum autem crescere. *Ioan.* 3 d. Nec voluit Dominus Galilæam, id est, gentes suo sanguine pollui, sed missus ad Herodem, reductus est ad Iudæos, vt super ipsos esset & super filios ipsorum, sanguis eius, sicut ipsi dixerunt. *Mat.* 27.e. Sanguis eius super nos, &c.

f Cui nomen Nazareth] quod bene ei congruit, quia prophetatum erat. Nazaræus vocabitur, id est, sanctus sanctorum: Nazareth enim interpretatur flos vel germen vel sanctitas. Et secundùm vltimam interpretationem dicitur Sanctum sanctorum. Cui nomen Nazareth. Ad literam ita dicitur de ignotis & humilibus locis. Loca verò nobilia prima fronte nominantur, vt, missus est in Ierusalem. Fortasse erant multæ ciuitates nobiles, quas poterat si vellet Dominus elegisse, sed propter hoc à regalibus sedibus venit. Reuerà Ecclesiæ dictum est in aduentu Domini. Adorna Sion thalamum tuum, sed non tapetibus pretiosis Ægypti, sed paupertate, humilitate, charitate. In hoc enim quod Dominus locum humilem elegit, humilitatem commendauit, & nos edocuit, vt nos illa loca eligamus quæ possint de nobis magis, quàm nos de ipsis gloriari. *B. Bernardus.* Iniuria quædam est superiorum de inferioribus gloriari. Et qui se humiliat exaltabitur. *infra* 14. c. *Cant.* cap. 3 d Egredimini

filiæ

filiæ Sion, de magna ciuitate Ierusalem & videte regem Salomonem in diademate, id est, in sancta carne, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis, id est, conceptionis. Oportet enim quod exeant de magnis palatiis qui volunt videre Iesum in loco humili, id est, in Nazareth coronatum. Reges terreni magnas e-

Mat. 2. c. ligût ciuitates in quibus coronantur, sed Rex cæli elegit ciuitatem humilem Nazareth, in qua scilic. forte à Nazareth potest aliquid boni esse. *Ioan.* 1.g. In Nazareth ergo Rex cæli coronatus est in carne tanquam regali diademate, sed in Bethleem pannis inuolutus quasi purpurâ. Et hæc fuerunt primò insignia regni eius. *Apoc.* 19.c. Habebat in vestimento & in femore suo scriptum, rex regum, & dominus dominantium. Vestimentum eius panni, femur, caro. In vtroque sæuierunt

reth, *a* ad Virginem desponsatam *b* viro cui nomen erat Ioseph de *c* domo Dauid, & *d* nomen Virginis Ma-

Ioan. 19. f. Iudæi regno priuare volentes, quia & vestimenta abstulerunt, & carnem cruci affixerunt. Sed in hoc magis consummatum est regnum eius, quia additum est sceptrum regni, id est, crux, ideo dixit ibi. Consummatum est. *Heb.* 2.c. Videmus Iesum per passionem consummari. *B. Bern.*

Mat. 27. e. Quod dicunt Iudæi. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce. nihil consequentiæ habet, imò si rex Israel est sceptrum non deserat regni. Amœnitas Nazareth adhuc non transire nos patitur. Nazareth enim interpretatur flos. Congruum ergo fuit florem cum flore & in flore concipi, & de flore nasci, & in flore nutriri, & in tempore florum, id est, in vere nunciari. *Cant.* 2.a. Ego flos campi. In hoc verbo commendatur filij charitas, & mentis integritas. Nam flos campi omnibus est communis, & sine fossione nascitur. *Mat.* 11.d. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. & ego reficiam vos, hic odore floris, in patria satiabo sapore & gustu. *Ps.* 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua

Item Nazareth interpretatur sanctus. Congruum ergo fuit, vt in ea conciperetur, de quo dicitur *Dan.* 9. Cum venerit Sanctus Sanctorum, &c.

Item interpretatur mundum, siue munditia, ideo iustum fuit, vt in ea conciperetur, qui solus sine omni immunditia conceptus est.

Item Iesus in Nazareth ciuitate parua concipitur, & nutritur, in Ierusalem ciuitate solemni patitur & crucifigitur. Et quid hoc, nisi quia salus in humilitate custoditur in sublimitate periclitatur: Flos enim in alto ventis expositus non durat. 2. *Reg.* 1. c. Considera Israel pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati, inclyti Israel super montes tuos interfecti sunt. Montes & excelsa Israel, sunt prælationes Ecclesiæ, in quibus multi nobiles mortui sunt.

Nota Maria in Nazareth concepit Iesum, in Ierusalem amisit Iesum. *inf.* 2. f. *B. Bern.* Amat florigeram patriam flos de radice Iesse. Florem te reputat, & ad te diuertit sicut ad Nazareth, si tibi vel honestas conuersationis tanquam floris species, vel odor bonæ opinionis tanquam fragrantia floris vel intentio æternæ retributionis tanquam spes fructus non desit. Hæc enim tria sunt in flore fragrantia, species & spes fructus, id est, honestas conuersationis, odor bonæ opinionis, intentio æternæ retributionis.

a Ad Virginem desponsatam.] Non dicit ad desponsatam virginem, sed ad virginem desponsatam. Virgo enim præmittitur, vt ostendatur virginitas nuptiis præferenda. Desponsata subiungitur, ne per electionem virginitatis nuptiæ damnati videantur. Sed quare de fœmina, quare de fœmina virgine, quare de fœmina virgine desponsata nasci voluit? Non caret ratione *B. Bern.* Cælesti rore Dominus terram rigaturus, cum de viro produxisset fœminam in perniciem, de fœmina virum producere voluit in salutem, & quæ principium fuerat humanæ damnationis, principium erat humanæ reparationis. *Ierem.* 31. d. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina circumdabit virum. De virgine autem nasci voluit. Primò, vt sicut primus Adam de terra virgine factus fuerat, ita secundus Adam de virgine homo fieret. Item sicut per Euam

a †Natiuitas. virginem facta fuit humani generis perditio, ita per Mariam virginem fieret eiusdem reparatio Vnde cantat Ecclesia: Paradisi porta per Euam cunctis clausa est, & per

Nota quare Dominus de desponsata nasci voluit. Mariam virginem iterum patefacta est. Item vt qui in cælis habebat patrem sine matre, haberet in terris matrem sine patre, vt sic quasi duobus testibus probaretur Christi † diuinitas, id est, Matris virginitate, & Patris diuinitate. Item vt prophetiæ veritas responderet. *Is.* 7. e. Ecce virgo concipiet, &c. Quare autem de desponsata nasci voluit, plures causæ siue rationes assignantur in *Gloss.* Prima est vt per virum generationis ordo texeretur. Secunda ne innupta prægnans quasi adultera lapidaretur, secundum quod dicitur *Leu.* 21.b Sed ibi dicitur de filia Sacerdotis. Et in hoc est argumentum, quod beata Virgo fuit de Tribu Leui. Item *Deut.* 22.d de qualibet virgine. Tertia, ne impudicis virginibus occasio fornicandi daretur, Quarta vt Mariæ infamia vitaretur. Quinta vt virgo viri solatium, & testimonium suæ integritatis haberet. Ioseph enim sibi testimonium perhibere poterat, qui eam virginẽ desponsauerat, & à tempore desponsationis diligenti eam custodia seruauerat. Sponsa enim à tempore desponsationis in manu sponsi est.

Sexta, vt diabolus partus Christi mysterium ignoraret.

Septima, vt MARIÆ verbis maior fides adhiberetur, & omnis mentiendi suspicio tolleretur. Videretur enim mentiri innupta prægnans, neque crederetur ei si diceret se esse virginem. Sed causam mentiendi non habuit desponsata, cum coniugij præmium partus sit fœminarum.

Octaua ratio assignatur, vt matrimonium commendaret propter hæreticos futuros.

Nona ratio mystica est. In typum enim Ecclesiæ factum est hoc, quæ virgo & mater est carens maculâ & ruga, quæ copulatur Ioseph, id est, Christo. Vnde Apostolus 2. *Cor.* 11.a. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Item de desponsata virgine nasci voluit. vt sicut prædixerat *Eccl.* 24.c. esset fructus honoris, & honestatis. Honoris, quia filius virginis, honestatis, quia filius desponsatæ.

Item de fœmina virgine desponsata nasci voluit, vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleretur, id est, à coniugatis, à viduis, à virginibus. Sequitur.

b Viro cui nomen erat Ioseph.] Non sine ratione magna exprimit Lucas nomen viri. Magnum siquidem latet in hoc nomine mysterium. *B. Bern.* Quatuor sunt huius nominis sancti celebres in Scriptura. Filius Iacob vir Mariæ, Ioseph ab Arimathia, Ioseph iustus in actibus Apostolorum Primus in figuram Christi præcessit, secundus curam paruulo exhibuit, tertius mortuo sepulturã, quartus testimonium perhibuit suscitato. In primo commendatur prudentia, quia omnia veraciter exposuit. In secundo temperantia, quia vir cum vxore continuit. In tertio fortitudo, quia audacter ad Pilatum introiuit, vt peteret corpus Iesu In quarto iustitia, quia iustus etiam nominatur. Hi sunt quatuor fabri, qui deterrent quatuor cornua gentium, id est, quatuor genera vitiorum *Zach.* 1.d. Item in primo commendatur prouidentia, contra mala imminentia. In secundo custodia paruulorum, id est, matris & pueri, nam ad præferendas molestias, ætas paruulorum infirmior, & ad illecebras sexus muliebris procliuior est. In tertio compassio mortuorum, quia mortuum Iesum sepeliuit. In quarto congratulatio, & testimonium veritatis, quia ille testimonium perhibuit suscitato. Ad hæc quatuor tenetur Ioseph spiritualis, id est, prælatus, scilicet ad prouidentiam futurorum, ad curam infirmorum, ad luctum mortuorum, ad testimonium suscitatorum, id est, verè pœnitentium. Sequitur. *De quatuor Ioseph.*

c De domo Dauid.] Quid necesse fuit Euangelistam Ioseph iustum virum Mariæ de domo Dauid adulteri & homicidæ fuisse dicere? Tres sunt ad hoc rationes.

Prima, vt ostendat quod Dominus peccatores non respuit, sed recipit pœnitentes. *Mat.* 9 b. Non veni vocare iustos, sed peccatores.

Secunda, vt ostendat quod promissio cuilibet est implenda. Displicet enim Deo stulta promissio. *Ecclesiastici quinto* a. *Ps.* 21. *Mat.* 23. d.

Tertia, vt ostendat Mariæ nobilitatem, non carnis, sed magis animi. Maria enim hæres fuit humilitatis Dauid. Dicit enim Dauid. Ego sum vermis & non homo. Dicit Maria. Ecce ancilla Domini. Quid ergo vobis videtur de Christo cuius filius est. Responderunt Dauid. Verè, quia *Is.* attestatur 9.b. Super solium Dauid & super regnum eius sedebit. Sic prælatus debet esse de domo Dauid, id est, de familia Dauid, id est, humilis & mansuetus. *Ez.* 10.a. Secundum iudicem populi, &c.

d Et nomen Virginis Maria,] stella, domina, amarum est mare.

Stella fuit in filij natiuitate. Tunc enim emisit radium totum mundum illuminantem. De quo dicit *B. Bernardus* Nec sideri radius suam minuit claritatem, nec virgini filius suam integritatem. Item propter alia quatuor, stellæ assimilatur: Primò, quia cum magna esset ad modum stellæ, modica apparebat per humilitatem Secundò, quia sicut stella de nocte lucet, sic B. Virgo his lucet, qui *Maria virgo assimilatur stellæ.*

sunt

sunt in tenebris peccatorum. Tertiò in hoc quod naufragantes huius mundi ad portum salutis dirigit. Vnde ipsa dicit *Eccl.* 24.c. In me omnis spes vitæ, & virtutis. Quartò, quia ad modum stellæ radios ex se profert, sed bonorum exemplorum. Et in præsenti Euangelio possumus sex radios reperire. Primus est amor solitudinis, qui habetur ex hoc verbo. [Ingressus Angelus, &c.] Secundus est timor, vel erubescentia virginalis, quæ insinuatur ibi. [Turbata est.] Et item. Ne timeas. *Bern.* Solent virgines semper esse pauidæ, & vt caueant timenda, etiam tuta pertimescere. Tertius radius est prudentia, quæ insinuatur ibi. [Cogitabat, &c.] Prudens enim est, qui cauet ne fallatur. Quartus, est amor castitatis, ibi. [Quomodo fiet istud, &c.

ria. Et *a* ingressus Angelus ad eã, dixit: *b* Aue *c* gratia plena

Quintus, humilitas, ibi. [Ecce ancilla Domini, &c.]

Sextus, obedientia, qui insinuatur, ibi. [Fiat mihi secundùm verbum tuum.] B.r. Quia tu dignus non eras cui filius Dei daretur, datus, est & Mariæ, vt per eam acciperes quicquid haberes.

Item domina est in filij oblatione, amarum mare in eiusdem passione. Item stella est, quia illuminat, de qua *Num.* 24.c. Orietur stella ex Iacob. Domina, quia protegit. *Prou.* 18.b. Turris fortissima nomen Domini, dicamus Dominæ, id est, Mariæ, ad ipsam currit iustus, & exaltabitur. Amarum mare est, quia aqua eius salsa est, & sitim prouocat. *Eccl.* 24 c Qui bibunt me adhuc sitient. Roganda est ergo Maria, vt nomen suum interpretetur in nobis, vt stella illuminet tenebras nostras, vt domina comprimat, & compescat aduersarios nostros, vt mare amarũ amarificet noxias delicias nostras. B. *Bern.* Si insurgunt venti tentationum, si incurris scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam, si iactaris superbiæ vndis, si ambitionis, si detractionis, si æmulationis, respice stellã, voca Mariam in periculis, in angustiis, in rebus dubiis, Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat à corde, non recedat ab ore, vt impetres orationis eius auxilium, ne deseras cõuersationis exemplum, ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras, ipsa tenente non corruis, ipsa protegẽte non metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia peruenis, & sic in temetipso experieris, quàm meritò dictum sit. Et nomen V. Maria. Sequitur.

a Et ingressus Angelus, ad eam, &c.] Quod missus fuerat Angelus ad Mariam, dicit Euangelista. Nunc autem vbi ipsam inuenit demonstrat. Non foris in plateis ciuitatis vagabundam; sed intus in domo solitariam. Illi enim qui foris sunt, id est, in publico, non merentur à Deo per Angelũ salutari. Iudas dicit Domino. Aue Rabbi. non in domo, sed in agro foris. *Mat.* 26 e. Et similiter Iudæi foris dixerunt. Aue rex Iudæorum. Dominus autem non foris in publico, sed intus in domo præcepit salutari. *inf.* 10.a. Neminem in via salutaueritis. Qui igitur foris sunt, diuinæ salutationis expertes sunt. Vnde Esau venator dum esset foris, Isaac benedictionem amisit. *Gen.* 27. Iacob autem benedictionem recepit, quia domi residebat sicut dicitur *Gen.* 25.d Factus est Esau vir gnarus venandi. Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Venator est, qui temporalia toto orbe fugientia corde vel corpore sequitur. Et talis non meretur ab Angelo salutari *Amos* 5.e. In omnibus plateis planctus, & in cunctis quæ foris sunt dicitur, væ, væ.

Sed Mariæ in conclaui dicitur. Aue. *Gen.* 34 a. Egressa est Dina filia Liæ, vt videret mulieres regionis illius, quas cùm vidisset, &c. Ecce foris perdidit Dina virginitatem, intus manens Virgo recepit Angeli salutationem. *Matth.* 16. a. *Os.* 2.c. Ducam eam in solitudinem, &c.

Nota etiam quod solus Angelus dicitur ingressus ad Virginem, & hoc semel. In quo innuitur, quod qui non fuerit Angelicæ conuersationis, frustra vel temerè præsumit ad eam ingredi salutandam vel videndã. Quomodo. n. luxuriosus virginem, vel superbus humilẽ salutabit. Et si fortè salutauerit, nõ resalutabitur, quia indignus est. Vnde dicit *Is.* 29.d. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. *Esther* 2.c. Erat formosa valde, & incredibili pulchritudine, omniumque oculis gratiosa, & amabilis videbatur, ducta est itque ad cubiculum regis Assueri. Esther enim interpretatur abscondita. *Cant.* 4. c. dicitur de beata Virgine. Hortus conclusus soror mea. Et ideo non patuit ad eam ingressus, nisi nuncio desuper, id est, de cælo venienti. *Bernard.* Suspicandum non est quod apertũ inuenerit Angelus ostiolum, cum nimirùm in proposito erat hominum fugere frequentias, vitare colloquia, vel orantis turbaretur silentium, vel continentis castitas turbaretur. Et *Gloss. Bed.* Solam sine comite Angelus reperit, ne quo de genere hominis deprauaretur affatu.

Multum timent illi qui habent abundantiam gratiæ colloquia mala.

Vnde beatus Ioannes Baptista deserta petiit, ne leui saltem macularet vitam flamine posset. Sed quare sine Angeli ministerio noluit Dei filius incarnari? Multiplex est super hoc ratio.

Vna est, vt modus nostræ reparationis respoderet modo perditionis. Malus Angelus assumpto corpore Euam sermocinando decepit. Sic bonus Angelus assumpto corpore Mariam salutando edocuit. *Ecc.* 33. b. Contra malum bonum est, & contra vitam mors. *Prou.* 18. d. Mors & vita in manibus linguæ. In manu id est, in ministerio linguæ serpentis mors. In manu, id est, in ministerio linguæ Gabrieli vita. 2. *Cor.* 11.a. Timeo ne sicut serpens &c. Eua voluit fieri Dea & facta est ancilla: Maria voluit fieri ancilla, & facta est mater Dei. *Dominus Angeli ministerio voluit incarnari multis rationibus.*

Secunda ratio est, vt inter homines, & Angelos pax reformaretur, factis ambobus seruis vnius Domini, id est, Christi. *Apoc.* 19.b. Vide ne feceris, dixit Angelus ad Ioannem, conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu.

Tertia ratio est, vt ostenderetur dignitas pueri nascituri, cui Angelus famulatur. *Malach.* 3. a. Ecce ego mitto Angelum meum ante te, &c.

Quarta ratio est, quia cælestem regem cælestis nuncius debuit præuenire, qui regem mandaret venturum. Non enim decuit tantum Dominum venire sine magno præcursore, & euidenti, qui ei hospitium faceret præparari.

Primò quidem præmisit Patriarchas ante legem, qui factis suis regem venturum significauerunt.

Secundò Moysen, & Prophetas, qui verbis regem venturum clamauerunt.

Tertiò præmisit Gabrielem, qui eum iam venturum prædixit, & dominam hospitij ex parte Domini salutauit dicens.

b Aue gratia plena.] Et verè plena gratia, quia iam habebis in vtero plenum gratiæ, & veritatis. Huius salutationis forma, tantò pretiosior est, quantò rarior. Nusquam enim in Scripturis inuenitur antea nec ab alio quàm ab Angelo, nec alij quam Mariæ debebatur hæc salutatio. In omni enim salutatione fiebat prius aut vitæ imprecatio, vt *Dan.* 2.a. Rex in æternum viue. Aut salutis, vt 2. *Reg.* 16.c. Salue rex. Aut benedictionis, vt messores ad Booz. Benedicat tibi Dominus, qui prius salutãdo dixerat eis. Dominus vobiscum. *Ruth.* 2.a. Duas verò salutationes delatas ab Angelo viris. *Iudic.* 6. Dominus tecum virorum fortissime. Et *Tob.* 5.c. Gaudium sit tibi semper. Hæc salutatio beatæ Virginis ex omnibus est cõflata, & ideo est dignior. Aue sine væ, id est, sine dolore. Ecce salutatio Tobiæ. Gaudium sit tibi. *c* Gratia plena.] Hic notatur salutatio Apostolorum, qui semper in suis epistolis salutando præmittunt. Gratia vobis & pax. Dñs tecum. Hæc salutatio ad Gedeonem facta, & Booz ad Ruth. [Benedicta tu à Domino. Ecce salutatio Booz ad *Ruth* 3.b. Bene autem præmittitur Aue, quia prius erat væ omnibus habitantibus in terra, nec salus locum habere poterat, nisi prius, sublato væ. Nec benedictio, nisi prius sublata maledictione. Vnde Gedeon elidens salutationem Angeli dicit. Si Dñs nobiscum, quare apprehenderũt nos tot mala: Et Tobias. Quale gaudium erit mihi qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video; Meritò inuenerunt eos tunc mala, quia nondũ venerat, quæ gratiam inuenisset. Vnde B. *Bern.* Fluenta gratiarum multo tẽpore defuerunt, quia nondum intercesserat aquæ ductus. Vnde nondũ rectè Dñs Emmanuel dicebatur, i. nobiscũ Deus. In hoc nomine Aue. fit nominis Euæ conuersio. Triplicem quidem habuit Eua maledictionem. Corruptionis in conceptu grauitatis post conceptum, doloris in partu. E contrario Maria triplicem in hac salutatione recepit benedictionẽ. Fuit. n. sine corruptione fœcunda, sine grauedine grauida, sine dolore puerpera. Hoc est Aue sine væ triplici corruptionis, grauitatis, doloris, quod incurrit Eua per peccatum, quod ab ea omnes mulieres præter Mariam quasi iure hæreditario contraxerunt. *Gen.* 3.c. Mulieri dixit. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios tuos. Et est aliud triplex væ, de quo dicitur *Apoc.* 8.d. Væ, væ, væ habitantibus in terra, s. væ cõcupiscentiæ, væ culpæ. væ pœnæ æternæ. Primũ est in carne; secundum in spiritu; tertium in vtroque. De

pri

caro,cuius rea,id est,animus,puer est.*Gen.* 3.e. Maledicta terra in opere tuo spinas,& tribulos, id est, carnales motus germinabit tibi.De secundo.*Os.* 7 d.Væ eis, quoniam recesserunt à me. : De tertio dicitur *Os.* 9.c. Væ eis cum recessero ab eis. Hoc erit cum in inferno detrusi fuerint. Nam modo quantúcunque malus fuerit peccator,tamen nunquam omnino ab eo recedit Deus , imò gratiam affert omnibus. *Apoc.*3.d Ego sto ad ostium & pulso.Sine hoc triplici væ fuit Virgo gloriosa. Quippe habuit hoc triplex bonum huic triplici væ è contrario id est, bonum continentiæ,bonum gratiæ,bonum perseuerantiæ. Primò excludit concupiscentiam , secundum culpam , tertium pœnam æternam,quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.*Mat.*10.c.

Item est aliud triplex væ,scilicet,væ mundi,væ carnis, væ diaboli,de quo dicitur *Apoc.*18.c. Væ. væ. væ , ciuitas illa magna Babylon.Sine quo fuit omnino Maria fuit. n. pauper,contra primum;virgo,contra secundum,humilis, contra tertium. Ideo digna est salutari , non solũ ab Angelo,sed etiam ab homine magis,qui per se perditus,per eam salutem inuenit. Inuitant autem nos ad salutationẽ Mariæ Gabrielis exemplum , qui eam primitus salutauit , etiam antequam esset mater Domini,Ioannis tripudium , & resalutationis fructum.Nam si eam salutauerimus, non est tam rustica,vt nos sine resalutatione dimittat.*Ec.*41.d. Erubesce à salutantibus de silentio. Quod si fecerit,exultabit in gaudio infans, id est,gaudium ineffabile in vtero mentis nostræ, vt verè possimus dicere. Ecce vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit infans in vtero meo,&c.Hinc dicit Apostolus *Rom.* 16.a. Salutate Mariam quæ multum laborauit in vobis. Pro vobis orando,in Ægyptum fugiendo,paupertatem sustinendo. Sed qualiter salutabis? frequenter,fideliter,sapienter. Frequẽter quia tota pulchra est , *Cant.* 4. a. *Is.*23. d. Bene cane , &c. Fideliter, vt corde , ore, opere salutetur, ne meritò possit dicere beata Virgo illud *Is.* 29. d. Populus hic labiis me honorat , cor autem eorum longè est à me. Sapienter, vt recta intentione salutetur. Quidam enim salutant nobiles puellas , vt de illarum familiaritate iactare se possint. Sic multi salutant frequenter Mariam , vt eam diligere videantur. Sed tales non resalutat , quia ipsa nouit abscondita cordis,sicut dicit ipsa *Ec.* 24.d. Penetrabo omnes inferiores partes terræ . & inspiciam omnes dormientes.Nota,non sunt digni salutari à nobis.Excommunicatus , nemo alterius legis,hostis.Diabolus excommunicatus est,quia falsificat bullam summi pontificis,id est, formam suam, qui erat signaculum similitudinis Dei, vt dicitur *Ezec.*28 e. Item incendiarius fuit sacrorum locorum , id est , illorum duorum templorum, quæ fecerat Deus,scilicet Adam, & Euæ. Omnes enim iusti templa sunt Dei, vt dicitur 1.*Cor.* 3. d. & 6. d. Templum Dei sanctum est quod estis vos.

Qualiter sit salutanda B. Virgo.

Qui non sunt à nobis salutandi.

Item manus violentas iniecit in clericum , imò in ipsum Papam, id est,Christum. Et quia non habet superiorẽ à quo petat absolutionem, & ab illo non vult , ideo non potest absolui.1.*Reg.*2.e.Si peccauerit vir in virum placari ei potest Deus,si autem in Deum peccauerit vir,quis orabit pro eo? Ille excommunicatus salutat nos , dum peccata spiritualia suggerit,vt interficiat. Sic Ioab Amasam salutando occidit. 2. *Reg.* 20. e. Hunc resalutat,quia eius suggestioni consensum præstat , & fit excommunicatus.*Rom.*1. d.Non solum qui faciunt,sed qui eis consentiunt digni sunt morte. Non est igitur salutandus vel resalutandus, vel excommunicatus 2 *Ioan.* 1.c.Si quis venit ad vos,& hanc doctrinam non affert, &c. Homo alterius legis est caro,cuius lex contraria legi spiritus *Roman.*7.d. Video aliam legem.&c. Horum autem qui sunt alterius legis quidam sunt gentiles idola colentes, scilicet motus luxuriæ, qui in corde suo faciunt masculinas imagines,& fœmininas , sicut dicitur *Ezec.*16.b. Fecisti tibi imagines masculinas . & fornicata es in eis. Alij sunt Iudæi, qui sacrificia ad legem carnaliter seruant. id est ,motus gulæ Alij Hæretici latenter corrumpentes , id est. motus sub virtutis vel necessitatis specie ad peccatum inclinantes. Primi , id est ,pagani sunt occidendi gladio abstinentiæ. *Ps.*44. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Iudæi non sunt occidendi, sed fame & miseria cruciandi.

Hæretici verò sunt comburendi igne , quia Spiritui sancto committendum est , vt reueler in talibus , vtrùm spiritus sint ex Deo. Hic homo alterius legis salutat, dũ caro voluptatem suggerit. Hunc resalutat , qui consentit,& excommunicatus efficitur. *Eccles.*9.a. Cum saltatrice ne sis assiduus,nec audias illam Hostia est mundus Vnde *Iac.* 4. a. Quicunque voluerit esse amicus mundi huius, inimicus Dei constituitur.

Hic salutat dum diuitias suggerit vel honores, dicens cũ Iuda. Aue,Rabbi, & osculatur eũ & prodit simul, sed non est resalutandus per consensum. Vnde *Ps.* 61. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere. Horum trium salutationes non recepit Maria, quia humilis & pauper , & virgo fuit,vt dictum est,& ideo meritò dixit ei Angelus.[Aue] id est,sine omni væ. Gratia plena. Forsitan nomen Mariæ tacet Angelus , vt ostendat se ei nouum nomen imponere scilic. [gratia plena.] *Is.*62.a. Vocabitur tibi nomen nouum , quod os Domini nominauit , per Angelum scilicet.

Tamen postea nomen Mariæ expressit Angelus , quando dixit. [Ne timeas Maria.] Et rectè primò [gratia plena]dicitur, & postea [Maria.] quia hoc habet ex gratia , Et Mariæ nomen , id est , illuminatrix interpretetur in nobis.

Et vide quod in salutatione Virginis Angelus primò apposuit.[Aue gratiâ plena]Ecclesia addit. [Maria] Elisabeth subiunxit. [Et benedictus fructus ventris tui.] Et quid significat hoc, nisi quod in salutatione Virginis Mariæ, conueniunt Ecclesia triumphans, & militans , & Synagoga , quæ per Elisabeth designatur ? Et ideo gratiâ plena ad Deum per humilitatem,ad Angelos per virginitatem, ad homines per fœcunditatem. *Prou.* 10.e. Mulier gratiosa, id est, gratia plena , inueniet gloriam illam scilicet de qua dicitur *Prou.*10.a. Gloria patris filius sapiens.

Et verè hanc gloriam inuenit Maria , quia eundem filium cum Deo Patre communicauit,quod fugit singularis gratiæ plenitudo. In hoc autem quod dicit [plena] interior, non exterior gratia commendatur. Exterior enim vana est , vt est pulchritudo , nobilitas , & huiusmodi. Vnde *Prouerb.* vlt.d. Fallax gratia, &c. Hæc plenitudo gratiæ est fomitis extinctio , veritatis agnitio , virtutis dilectio.

Primum est fuga vitiorum,& parat animum,secundum perficit intellectum , tertium consummat affectum. Et ideo gratia plena , sed magis quàm Stephanus , de quo dicitur *Act.*6.Stephanus plenus gratia & fortitudine,&c. Et minus quàm Christus , de quo *Ioan.* 1.b. Plenum gratiæ & veritatis.

Stat igitur in medio Virgo Maria. Vnde dicit *Ec.* 24. In me gratia omnis viæ & veritatis. Hoc cum Christo communicat. In me omnis spes vitæ& virtutis

Hoc cum Stephano Stephanus fuit plenus plenitudine capta. Christus plenitudine cumulata, Maria medium eligens, fuit plena plenitudine æqua.

Prima sufficit,secunda affluit. Vnde *Ioan.* 1.b. De plenitudine eius omnes accepimus, tertia perfecta est.

Ista plenitudo gratiæ refertur ad quatuor virtutes,quibus nihil melius est in mortalibus in hac vita , vt dicitur *Sap.*8.b. Quæ sunt temperantia,prudentia, iustitia , fortitudo. Quas sicut ait quidam Sanctus,singulas inuenimus tripliciter in Maria. Ex temperantia habuit carnis pudicitiam , sermonis modestiam , cordis & corporis munditiam.

Ex prudentia siluit turbata , intellexit audita,respondit sapienter ad proposita.

Ex iustitia reddidit omnibus quod debebat. Duris corde gessit morem in sua desponsatione,in filij Circumcisione, in legali Purificatione.

Afflictis exhibuit compassionem. *Ioan.* 2.a. Filii vinum non habent.

Sanctis reddidit communionem,quia erat cum mulieribus , & discipulis in oratione perseuerans. *Act.* 1.b. Ex fortitudine propositum virginitatis assumpsit. assumptam tenuit,rei tam immensæ fidem exhibuit.Fiat, inquit,mihi secundùm verbum tuum.Hæ sunt duodecim stellæ in corona , de quibus dicitur *Apoc.* 12. a. Mulier amicta sole & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim stellarum. Has tamen duodecim stellas dicit *B. Bernardus* duodecim prærogatiuas Virginis , propter quas etiam dicitur gratia plena. Quatuor sunt cæli, quatuor carnis,quatuor cordis.Fulserunt enim quasi stellæ de cælo , Mariæ generatio , Angelica salutatio , Spiritus sancti superuentio . Filij Dei venerabilis conceptio. Fulserunt in carne quatuor , quod fuit virginitas primiceria, sine corruptione fœcunda , sine grauitate grauida, sine dolore puerpera. Fulserunt in corde quatuor , deuotio humilitatis , reuerentia pudoris . magnitudo credulitatis , martyrium cordis Propter primas dicitur [dominus tecum] propter secundas [benedicta tu inter mulieres] propter tertias [gratia plena.] Propter omnes dicitur. *Prouerb.* vlt. d. Multæ filiæ congregauerunt diuitias , tu supergressa es vniuersas. Item in hoc quod dicitur [gratia plena] notatur specialiter Mariæ virginitas , charitas, & humilitas. Gratia enim balsamum , & ideo

& ideo purum, ſolidum & profundum vas requirit. Et quid purius MARIÆ virginitate? Fuit enim virgo ante partum, virgo in partu, & virgo poſt partum. Quid ſolidius MARIAE charitate? Dilexit enim continuè & perſeueranter, toto corde, tota anima, tota virtute. Quid profundius MARIAE humilitate? Habuit enim illos quatuor gradus, qui tanguntur *in verſibus B. Malachiæ*, Spernere mundũ, Spernere nullum, Spernere ſe ſperni; quatuor hæc bona ſunt.

Dominus *a* tecum, *b* benedicta tu in *c* mulieribus. *d* Quæ cùm audiſſet turba-

Primum pertinet ad, beati pauperes ſpiritu. Secundum ad, beati mites. Tertium ad, beati qui lugent. Qui enim nihil niſi lugenda conſiderat in ſe, de facili ſpernit ſe.

Quartum pertinet ad, beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam. Qui enim verè ſitit, & amat iuſtitiam, haberi contemptui ſuſtinet patienter. Propter hæc tria dicitur *Cant.* 4.b. Tota pulchra es amica mea, interius per humilitatem, exterius per virginitatem, & macula non eſt in te, propter perfectam charitatem. Si vis ergo ad virginem ingredi, & eam ſalutare, oportet te eſſe Angelum. Angelum autem te faciunt potiſſimè puritas, charitas, humilitas. Puritas in carnis munditia. Vnde *Hieron.* In carne præter carnem viuere Angelicum eſt, non humanum. Charitas in communione vitæ probatur, quia ſupernæ † ciuitatis participatio eſt eius in idipſum. Humilitas Angelica probatur, in obedientia, & miniſterio. Et in illis tribus clauſtralis religio formam Angelicam repræſentat, quia per hæc tria de mundo exitur.

Quæ faciunt hominem Angelum.

al. † charitatis.

Puritas abiicit concupiſcentiam carnis, charitas concupiſcentiam oculorum, humilitas ſuperbiam vitæ. Et qui hæc abiecit, iam ingreſſus ad Virginem in cellam vinariam, ſecurè poteſt dicere. [Aue gratia plena] Sequitur.

a Dominus tecum.] Præmiſit Dominus Gabrielem, ſed præuenit ad Virginem. Vnde ſponſa *Cant.* 2. Ecce iſte venit ſaliens in omnibus tranſiliens colles. Quod attendens Gabriel, non dixit, Dominus meus venit, præpara ei hoſpitium, ſicut alij nuncij ſolent dicere, ſed hoſpitium præparatum inueniens, & Dominum præueniſſe eũ, dixit: [Dominus tecum in mente, [tecum] in ventre, [tecum] vbique. De aliis Sanctis dicitur quod ſint cum domino. *Geneſ.* 5.c. Ambulauit Henoch cum Deo, quia obediuit eius voluntati. Sed Dominus dicitur eſſe cum Maria, quia eius fuit ſubditus voluntati. Vnde *inf.* 2.b. Et erat ſubditus illis *B. Bern.* Quis: quibus: Deus, hominibus. Ecce duo, quæ dicit Angelus de Maria. Gratia plena, & Dominus tecum.

Primum meruit humilitas Mariæ. Humilitas enim quaſi vas vacuum eſt, & ideo impleri meruit, maximè cum eſſet mundum, quia virginitas ſocia fuit humilitatis. Sic Eliſæus impleri fecit vaſa vacua. 4. *Reg.* 4.a. Solitudo meruit ſecum habere Dominum, quia væ ſoli. *Eccl.* 4.c. Sic igitur [gratia plena] propter humilitatem, [Dominus tecum,] propter ſolitudinem. Sequitur.

b Benedicta tu] propter virginitatem. Et hoc meritò, quia amore virginitatis maledictum lignis contempſit. Sic Dominus vacuos replet, ſolitarios comitatur, eis qui maledicta hominum vilipendunt, reddit benedictionem pro maledictione. E contrario plenos euacuabit. *Iob* 20.b. Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre eius extrahet eas Deus. *inf. eod.* e. Eſurientes impleuit bonis, &c. Comitatos a turbis ſolitarios facit. *Sap.* 6.a. Diſcite iudices finium terræ, &c. Illos qui quærunt hominum benedictionem, maledicit. *inf.* 6.d. Væ vobis cum benedixerint vobis homines. Contra hæc tria elegit ſibi Dauid ſolitudinem, vacuitatem, maledictionem. Vnde in *Pſal.* 24. Reſpice in me & miſerere mei, quoniam vnicus & pauper ſum ego. Vnicus, id eſt, ſolitarius, pauper, id eſt, vacuus. De tertio dicitur alibi Maledicent illi, & tu benedices, quaſi dicat, ſolitarium comitare, vacuum reple, & benedic maledictum. In his tribus tria nobis æmulanda proponit Angelus. Primum, vt placeamus Domino, ſecundum vt dirigamur ab eo, tertium vt vtiles ſimus proximo. Bene autem [Dominus tecum] ponitur in medio, quia gratiam conſeruat ad Deum, & fructificare facit ad proximũ.

Pſalm. 108.

c In mulieribus,] id eſt, ſupra mulieres, quia omnes aliæ maledictæ fuerunt in matre ſua Eua. *Gen.* 3.c. Tu ſola in mulieribus benedicta. *Iudic.* 5.d. Benedicta inter mulieres Iaël, id eſt, ſuper mulieres, quia opera meliora fuerunt in te quam in aliis. Virgo peperiſti, patrem tuum genuiſti, portantem te portaſti, nutrientem lactaſti, vacua & plena, humilis & ſublimis, pauper & diues in vnum fuiſti, quod ante in nulla muliere potuit inueniri. *Prou.* vlt. d. Multæ filiæ congregauerunt diuitias, &c. Vel in mulieribus, id eſt, inter mulieres, ſicut dicit *inf. eod.* d. Eliſabeth, vt inter, dicat medium participatione. Quædam enim mulieres benedictæ, & virgines, ſed infœcundæ, quædam benedictæ, & fœcundæ, ſed non virgines, ſola Maria benedicta virgo, & fœcunda, & ideo inter mulieres benedicta *Eccleſ.* 10 g. Inter benedictos benedicetur. *infra.* 14. a. Maria optimam partem elegit, id eſt virginitatem, & fœcunditatem, quæ nunc pacem habuerunt, nunc in virgine concordauerunt. Vnde quidam. Partus, & integritas diſcordes tempore longo. Virginis in gremio fœdera pacis habent. Sciebat beata virgo omnes maledictas eſſe in matre ſua Eua, ideo audiens ſe in mulieribus benedici, turbata cogitabat, qualis eſſet iſta ſalutatio, quæ mulierem dicebat, & benedictam. Huc uſque durat Angeli ſalutatio, decem dictionibus conſummata. Et meritò, quia per illam erat Angelorum ordo decimus reparandus, & homo habens drachmas decem, & ſi perdiderit drachmam vnam, nonne accendit lumen, & euertit domum, & quærit diligenter, donec inueniat.

Verſus.

Infra 15.b

d Quæ cum audiſſet turbata eſt in ſermone eius,] pro inſolita, & vſque tunc inaudita ſalutatione. Audierat enim Angelos frequenter locutos mulieribus, & viris. Audierat etiam benedictiones legis in *Deut.* 28.a. Sed talem ſalutationem, talem benedictionem nuſquam audiuit, ideo turbata eſt, ſed non eſt locuta, vtpote filia, & imitatrix Dauid, qui dicit. Turbatus ſum, & non ſum locutus. Et nota ordinem.

Pſalm. 96.

Primò ſalutatur, & ſecundò audit, tertiò turbatur, & tamen ſilet. Quia ſalutatur, diuinæ eſt dignationis. Quia audit, virtus eſt manſuetudinis. Iuxta illud *Iac.* 1. c. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum. Quia turbatur, virginei eſt pudoris, quæ non modica gratia eſt. *Ec.* 26.c. Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudorata. Quia autem tacuit, ſapientiæ fuit, quia etiam ſtultus ſi tacuerit, ſapiens reputabitur. *Prou.* 17. *Ec.* 32.b. Audi tacens ſimul; & quærens.

Vnde & beata Virgo poſtquam audiens tacuit, & tacens audiuit, quæſiuit.

Quomodo fiet iſtud. Sed ne fatua reputetur eius quæſtio, ſubiunxit rationem dubitationis ſuæ. Quoniam virum non cognoſco, id eſt, me non cogituram propoſui, & in propoſito perſeuero. Et notantur in hac ſerie verborum beatæ Virginis, ſex virtutes, quæ in beata Virgine ſingulariter emicuerunt.

Nota, ſex virtutes ſingulariter in beata virgine emicuerunt.

Verecundia, cum turbatur, prudentia, cum tacens cogitat quid dicatur, aut quid reſpondeat.

Iſtæ duæ coniunguntur, quoniam vna ſine altera ſæpe, & multis occaſio fuit mali. Sunt enim aliqui ex verecundia indiſcreti, vt audita minus diſcutiant, & ideo indiſcretè reſpondent. Alij ex prudentia præſumentes, & inuerecundi odioſi efficiuntur. Beata Virgo vtrumque ſeruauit.

Tertia virtus eſt modeſtia ſermonis, quæ notatur ibi [Quomodo fiet iſtud] Satis enim modeſta fuit hæc quæſtio. Et rectè poſt prudentiam ſequitur modeſtia, quia imprudentia properos facit ad loquendum & prolixos.

Quarta virtus eſt immobile propoſitum caſtitatis, quæ notatur ibi [Quoniam virum non cognoſco.]

Quinta, eſt humilitas, quæ notatur ibi [Ecce ancilla Domini.]

Sexta, fidei magnanimitas, quæ notatur ibi [Fiat mihi ſecundùm verbum tuum. Et iſtæ duæ ſimiliter rectè iunguntur, quia ſæpe humilitas puſillanimes conſueuit facere, vel magnanimitas arrogantes.

Iſtas virtutes Mariæ ſignificauit Salomon 3. *Reg.* 10.c. vbi dicitur. Fecit rex Salomon thronum de ebore grandem, & veſtiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat ſex gradus. Anima iuſti ſedes ſapientiæ. Sed beata Virgo quodam ſingulari priuilegio thronus, id eſt, ſedes regia dicitur, quæ regum regem concepit in vtero, & portauit & peperit. Ex ebore fecit, quia in Virginis caſtitate ſibi complacuit. Ebur enim eſt os Elephantis candidum, carne & cute carens, ſic beata Virgo cute inanis gloriæ, & carne carnalis concupiſcentiæ carens, tota candida fuit per omnimodam caſtitatem. Grandem apud Deum, licet apud ſe modicam. Et veſtiuit eum auro fuluo nimis, id eſt, charitate eximia decorauit. Quæ habebat ſex gradus, id eſt, ſex prædictas virtutes; Verecundiam, prudentiam, modeſtiam, immobile propoſitum caſtitatis, humilitatem, fidei magnanimitatem. Quatuor primas tangit. *Eccleſ.* 26. c. Mulier ſenſata, & tacita, non eſt immutatio eruditæ animæ, gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudorata. Senſata fuit beata

virgo

virgo in discussione salutationis, tacita in dilatione, & breuitate responsionis, sancta, id est, firma, & munda in proposito castitatis, pudorata in motu turbationis. Hic locuta inuenitus virgo Maria. Sed nunquam inuenis, & reuolue libros ipsam locutam nisi Angelo, & Elisabeth cognatæ suæ & filio suo, & ministris nuptiarum, Ioan. 2. a. Neque enim cum Ioseph viro suo vnquam inuenies fuisse locutam. In quo notatur, quòd puella iuuenis, vel sanctimonialis, vel quælibet claustralis rarissimè debet loqui, & tunc cum Deo in oratione & lectione, aut cum Angelo, id est, cum sacerdote Angelicæ conuersationis in confessione, aut cum Elisabeth vetula, id est, cum matura, & sancta muliere

Luc. 1.

ta est in sermone eius, & *a* cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei. *b* Ne timeas Maria, *c* inuenisti enim gratiam apud Deum. *d* Ecce concipies in *e* vtero, & *f* paries filium, & *g* vocabis nomen eius Iesum: Hic *h* erit magnus, & *i* filius Altissimi vocabitur. Et *k* dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius:

mutua, sed rara consolatione, aut cum ministris in necessariorum postulatione, *Eccles.* 32. b. Adolescens loquere in tua causa vix cum necesse fuerit, &c. Ideo turbata est Maria, quia silentium diligebat. Sed quia silentium prudens cogitatio comitatur vel comitari debet, ne sit cor otiosum ore tacente, ideò sequitur.

a Et cogitabat qualis esset ista salutatio.] Et meritò cogitabat. Sciebat enim virgo prudentissima, quòd Angelus Sathanæ sæpè transfigurat se in Angelum lucis, 2. *Corinth.* 11. c. Et quia nimium simplex, & humilis erat, nihil tale penitus sperabat, & ideò cogitabat qualis esset ista salutatio, quàm venerabilis, quàm admirabilis, quàm sublimis, quàm salutaris, per eam enim totus sanatus est mundus, in quo non erat à planta pedis vsque ad verticem sanitas. *Isa.* 1. b. Intuitus Angelus virginem dubiam, & pauidam deprehendens, consolatus est pauidam, confirmauit dubiam, ac familiariter vocans ex nomine ait.

b Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum] quam nemo ante se potuit inuenire. Inuenisti, quòd Eua amiserat, inuenisti, quia quæsiuisti, vbi erat, scilicet, apud Deum, qui est locus gratiarum, non apud mundum, cuius gratia, est fatuorum. De qua *Eccl.* 20. b. Gratiæ fatuorum effundentur. Sed quam gratiam inuenit beata Virgo? *B. Bern.* Dei, & hominum pacem, mortis destructionem, vitæ reparationem. Nec dicit Angelus habes gratiam apud Deum, sed inuenisti, quia res habita vt propria custoditur, res inuenta restituitur illis, qui amiserant. Quia igitur non sibi soli retentura erat, gratiam, sed omnibus, qui eam amiserant restitura, ideò dixit Angelus [inuenisti,] q. d. non debes tibi abscondere, quia non est tua, sed in aperto communi ponere, vt cuiuscunque fuerit rem suam possideat sicut iustum est. Ideò plena gratia dicta est suprà, quia gratiam omnium inuenit. Currant igitur peccatores ad virginem, qui gratiam amiserunt peccando, & eam inueniant apud eam humiliter salutando, & securè dicant. Redde nobis rem nostram quam inuenisti. Nec negare poterit se inuenisse, quia hoc Angelus attestatur. Ait enim.

c Inuenisti, &c.] Non meruisti, non emisti, quia iam non esset gratia, sed gratis accepisti, & ideò gratiam inuenisti. Alij aurum & argentum inueniunt fodientes in terra, sicut dicitur *Baruch* 3. b. Qui argentum thesaurizant & aurum, in quo confidunt homines, &c. sed Maria gratiam inuenit, quam quæsiuit in cælo. Sed ne dubia permaneret virgo Angelicæ † propositionis signum certissimum, & propinquissimum dat ei Angelus, dicens.

†. Promissionis.

d Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum,] id est, omnium Saluatorem. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. *Matt.* 1. d. [Ecce] aduerbium est demonstrandi, quia demonstrat indemonstrabilem, inuisibilem, lucem habitantem inaccessibilem, sed iam factum visibilem, & demonstrabilem. Quia verbum caro factum est in vtero virginali. Dicens igitur [Ecce] incitat nos ad intuendum aliquid nouum, & mirabile. Quod diu ante intuitus *Ieremias* 31. d. dixit. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina, &c. *Eccl. cap.* 36. b. Innoua signa immuta mirabilia. Immutata sunt mirabilia. Homo voluit fieri Deus, & Deus factus est homo. De viro facta est mulier, nunc de muliere factus est vir. Nunquid non hæc mirabilia immutata, id est, in melius mutata? Sed & signa sunt innouata. Olim virga floruit, modò virgo peperit. Olim serpens æneus in palo fixus aspicientes sanabat, nunc Christus in Cruce affixus credentes sanat.

e In vtero,] dicit, id est, ex causa intrinseca, non sicut aliæ mulieres, quæ recipiunt ab extrinseco, vnde concipiunt.

f Et paries filium, sine parturitione media. In aliis mulieribus parturitio media est inter conceptum & partum. In virgine verò conceptum sequitur partus immediatè. *Isaiæ vlt.* c. Antequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius peperit masculum, quis audiuit vnquam tale, aut quis vidit huic simile?

g Et vocabis nomen eius Iesum.] Hoc enim est nomen nouum, quod os Domini nominauit. *Isa.* 66. a. In illius Iesu typo duos legimus præcessisse Iesus, quorum vnus populum Israel de Babylone eduxit, alius in terram promissionis introduxit. Vterque populum suum ab hostibus defendit, sed neuter à peccatis saluauit. Hic autem Iesus, & de Babylone educit, & in terram viuentium introducit, & à peccatis saluat populum suum, quod magnum est. Et ideò sequitur.

h Hic erit magnus.] Et quàm magnus? Ita magnus, quod

i Filius Altissimi vocabitur,] id est, Dei patris. An non magnus, cuius magnitudinis non est finis? Et quis tam magnus sicut Deus noster: Et benè dixit [Hic erit magnus,] quia ille idem qui erat Deus magnus, futurus erat homo magnus. Benè ergò, [erit magnus,] magnus Deus, magnus homo, magnus doctor, magnus Propheta, magnus Sacerdos, magnus erit, magna faciet, quia potens est, & sanctum nomen eius. Et verè sanctum, quia filius Altissimi vocabitur. Vel ideò dicit [Erit magnus,] quia primò factus est paruus, sicut dicitur. *Isa.* 9. b. Paruulus natus est nobis vt nos magnos efficeret. Et in hoc qualiter possimus magni fieri ostendit scilicet, si primò fiamus paruuli sicut ipse quia qui se humiliat, exaltabitur. *Luc.* 14. c.

k Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius,] *Beatus Bern.* Quomodo dedit Deus sedem Dauid patris sui cum regnauerit in Ierusalem? Quinimò turbis volentibus eum constituere Regem aufugit. *Ioan.* 6. b. Et ante Pilatum dixit Regnum meum non est de hoc mundo. *Ioan.* 18. g. Sed nouimus aliam Ierusalem multò nobiliorem, multò ditiorem, in qua regnauit Iesus. De qua dicitur *Gal.* 4. d. Illa, quæ sursum est Ierusalem: quæ est mater nostra. Illam puto hic significatam, illo vsu loquendi quo solet poni significans pro significato. Sedes ergò Dauid, non figuratiua, sed vera, non temporalis, sed æterna, non terrena, sed cælestis est Ecclesia militans, & triumphans, quæ vtraque dicitur sedes Dauid, quia significata per illam. Primam sedem dedit ei Deus in gentium, & Iudæorum conuersione. Vnde & in Matthæo, & Luca super pullum, & asinam, legitur sedisse. Secundam sedem dedit ei in ascensione. De prima dicitur *in Psal. centesimo trigesimoprimo* de fructu ventris tui ponam super sedem

Matth. 21. a. Infrà 19. f.

Moraliter.] Exprimitur hic ordo, & progressus hominis à statu culpæ vsque ad statum gloriæ. Primò dicitur Mariæ, id est, animæ peccatrici.

Moraliter.

d Ecce concipies in vtero] per contritionem.

f Et paries filium] per confessionem.

g Et vocabis nomen eius Iesum.] per satisfactionem. Non enim nomen Iesu habere potest nisi per opera satisfactionis quibus se & alios saluat.

h Hic erit magnus,] per famam, & bonam opinionem, 1. *Timoth.* 3. b.

Oportet eum bonum testimonium habere ab his, qui foris sunt.

i Et filius Altissimi vocabitur,] Per discordantium pacificationem, per odientium dilectionem, per indigentium subuentionem.

In his enim tribus nomen filij Altissimi obtinetur. In pacificatione discordantium.

Vnde *Matth.* 5. a. Beati pacifici, &c. In amore odientium. Vnde *Matth. quinto* g. Diligite inimicos vestros, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est. In subuentione oppressorum. Vnde *Ecclesiast.* 3. b. In iudicando esto pupillis misericors, vt pater, & eris velut filius Altissimi. Et post hæc benè sequitur.

k Et dabit illi Dominus Deus sedem, &c.] Quia nisi prædicta habuerit

A ponam ſuper ſedem tuam. De ſecunda dicitur *Iſa.9.b.* Super ſoliū Dauid, & ſuper regnū eius ſedebit. Sed quare potius dicitur Eccleſia ſedes Dauid, quam Abraham vel Iſaac vel Iacob, & Chriſtus filius Dauid potius quàm Abraham vel Iſaac, vel Iacob? Credo propter tria quæ fuerunt in Dauid, in quibus potiſſimè Chriſtum repræſentat. Primum eſt pietas, qua ſuſcepit inopes, *1. Reg.22.a.* Conuenerunt ad Dauid omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo, & factus eſt eorum princeps. Sic Chriſtus. *Pſal.9.* Tibi derelictus eſt, pauper, &c. Secundum eſt humilitas *1.Reg.24.c.* Quem perſequeris Rex Iſraël, &c. Et Chriſtus, *Pſ. 21.* Ego ſum vermis & non homo. Tertium eſt manſuetudo qua ſuſtinuit patienter contumelias Semei, *2. Reg.16. b.* Et Dominus contumelias, & blaſphemias Iudæorum, *Matth.12.b.* In Beelzebub, &c. *Ioan.8.f.* Nonne benè dicimus nos, &c. Quartum eſt quod Dauid Rex & Propheta ſic Chriſtus, quod non alij.

Mich.4 c. D

a & regnabit in domo Iacob, in *b* æternum, & *c* regni eius non erit finis. Dixit *d* autem Maria ad Angelum, *e* Quomodo fiet iſtud, quoniam virum *f* non

a Et regnabit in domo Iacob,] id eſt, in familia Iacob, quæ eſt congregatio electorum, in quibus regnat hîc per gratiam, in futuro per gloriam. Per hoc etiam quod dicitur [in domo notatur paucitas, quia multi vocati, pauci verò electi, ſed tamen regnum eius manebit in æternum.

b Et regni eius non erit finis] *Iſa.9 b.* Pacis eius non erit finis. *Dan.7.d.* Poteſtas eius poteſtas æterna. *B. Bern.* Beati in quibus regnabit Ieſus, quia & ipſi cum eo regnabunt, & regni eorum non erit finis. O quàm glorioſum eſt regnum illud, in quo reges congregati conuenerunt in vnum ad laudandum, & glorificandum eum, qui ſuper omnes eſt, Rex Regum & Dominus dominantium, de eius ſplendidiſſima contemplatione fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum *Matth.13.f.*

Moraliter. Δ dicta habuerit quis, non debet in prælationem promoueri. Sicut illi de quibus *Oſea 8.a.* Regnauerunt, & non ex me.

a Et regnabit in domo Iacob in æternum] non ſupra domum *1.Pet.5.a.* Non quaſi dominantes in clero. *Eccl.32.a.* Rectorem te poſuerunt, &c. Sed quomodo dicit [in æternum] cum omnis prælatio ſit ceſſatura in futuro. Vnde *1. Cor. 15. c.* Deinde finis cum tradiderit regnum Deo, & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem. Sed in prælatione duo ſunt, honor & onus. Bonis Prælatis qui onus æmulantur non honorem, tolletur onus, & remanebit honor æternus. E contrario malis qui æmulantur honorem, & non onus, tolletur honor & remanebit onus. Vnde *Ezech.21.f.* Prophane impie dux Iſrael, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita, hæc dicit Dominus Deus, aufer Cidarim, tolle coronam. Et ita etiam ceſſabit, & remanebit prælatio, & bonis & malis. Propter hoc dicit Salomon *Prou. 27. b.* Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, &c. Non enim habebis iugiter poteſtatem, ſed corona tribuetur tibi in generatione & generationem. Si bonus fuiſti, corona gloriæ, honoris, de qua *Eccl.32.a.* Rectorem te poſuerunt, & cæt. Et *inf.* Curam illorum habe, vt læteris propter illos, & ornamentum gratiæ accipies, coronam, & dignitatem conſequaris congregationis. Si malus fuiſti, coronam ignominiæ & tribulationis, de qua *Iſa.22.e.* Coronans coronabit te tribulatione, &c. Sequitur. *c* Et regni eius non erit finis.] Hic eſt fructus, & finis fidelis adminiſtrationis, vt in perpetuum regnet cum Domino qui ſibi fideliter miniſtrauit. *Ioan. 12.d.* Si quis mihi, non ſibi miniſtrauerit, me ſequatur, & vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit. Et notantur hic quatuor circa bonum prælatum. Canonica electio, ibi [Et dabit illi Dominus] Electi humilitas, ibi [Sedem Dauid.] Regiminis dignitas, ibi.] Et regnabit in domo Iacob.] Laboris vtilitas, ibi [Et regni eius non erit finis.]

d Dixit autem Maria ad Angelum.] ſicut dicit auctoritas *Bedæ* verecundia ſoror eſt continentiæ, & adeò fideles ſorores ſunt vt plerumque malit vtralibet damnum proprium incurrere quam ſororis ſuæ incommodum ſuſtinere. Semper tamen verecundia cedit continentiæ. Vnde Suſanna timens continentis periculum, verecundia cedente clamauit. *Dan.13 c.* Sic & virgo Maria audito virginitatis periculo, id eſt, quod mater deberet fieri, rupto verecundiæ fræno præmeditata diu nec modū reperiens quomodo hoc poſſet fieri ſaluo virginitatis propoſito, non de re dubitans, ſed de modo dixit ad Angelum.

e Quomodo fiet iſtud.] *Gloſ.* vt concipiam, & pariam, quæ permanere in virginitate diſpoſui. Vnde dicit.

f Quoniam virum non cognoſco.] *Gloſ.* Liquet ergò quod faciendum credit, quæ quomodo fieret quærit. Nec dubitabat virginem parituram. Legerat enim *Iſa.7. c.* Ecce virgo concipiet, &c. Sciebat quoque quòd impleri oportebat, quod ab Angelo audierat, ſed quomodo fieret non legerat, nec ab Angelo audierat, quo ordine impleri debeat. non requirit, quia hoc myſterium à ſæculis abſconditum, à prophetis non prædictum, Angelo eſt reuelatum. Et ideò dicit ad Angelum. Quomodo fiet iſtud. In quo verbo ſatis ſeruauit verecundiam ſi quis aduertat cui, quid, vbi, quantum, quoties, quando & quomodo ſit locuta. Cui? Non cuilibet, ſed Angelo. Vbi? In conclaui. Non enim debet mulier in publico loqui, ſed tacere & domi virum interrogare. *1. Cor.14. g.* Quoties? Septies. Quantum? Breuiter. Bis locuta eſt Angelo, & vtrobique breuiter. Quomodo fiet iſtud. Et ecce ancilla Domini, &c. Bis Eliſabeth. Primò ſalutando, poſtea in laudem domini prorumpendo. Magnificat anima mea dominum, &c. Bis filio. Semel in templo. Fili quid feciſti, &c. Semel in nuptiis. Vinum non habent. Septimò locuta eſt miniſtris. Facite quæcunque dixerit vobis: In nullo verbo dicitur effluxiſſe niſi in cantico. Sic mulier rarò, & domi breuiter loquatur, niſi in oratione, & diuinæ laudis confeſſione. Tempus locutionis inuenies ſi aduertis, tarde, bis interrogata, diu præmeditata reſpondit. Quam inuite præueniret virum loquendo, vel iret ad eum loqui, quæ ne Angelo venienti ad ſe & ſalutanti, & bona promittenti, & ideò bis allocuto eam vix acquieuit loqui vnum verbum. In quo quies & taciturnitas proponitur mulieribus æmulanda. *Eccl.32.b.* Audi tacens & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Erubeſcat igitur mulier Salomonis, & ei ſimiles. Garrula, & vaga, &c. *Prou. 7.b.* In modo etiam loquendi ſeruanda eſt verecundia, vt tacite non clamoſe loquatur mulier; ſiue reſpondens ſiue quærens. *1. Tim.2.d.* Docere autem mulieri non permitto, &c. Tolerabile eſt autem verecundiæ detrimentum, tum propter caſtitatis periculum, tum propter deuotionis affectum, tum propter diuini amoris augmentum. Ex quo Maria iam amplius non valens ſilere. Dixit ad Angelum, quomodo fiet iſtud. Et nota, infirmus ſic ſolet ad laudes proprias extolli, ſicut pauo, ſic ad magnas promiſſiones inani lætitia diſſolui, vt Sara. *Gen.18.b.* Vel ſuæ infirmitatis conſcius, de promiſſionis magnitudine dubitare, vt Zacharias. Maria verò ſuper omnes eſt, quia nec ad laudem elata eſt, ſed turbata, nec ad magnam promiſſionem inaniter eſit, nec infideliter hæſitauit, ſed modum, & ordinem prudenter interrogauit. *Eccl. 32. b.* Audi tacens ſimul & quærens. Audire fidei eſt, quia ex auditu fides, *Rom. 10.c.* Tacere ſpei. *Iſ. 30. d.* In ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra. Quærere charitatis, quia garrula res amor eſt. Sed quia prudens erat virgo, non ſolum quid loqueretur attendit, ſed cui, & quid deceret eam loqui conſiderauit. Ideò bene dicitur. *d* Dixit autem Maria ad Angelum] non illa vel illi, q.d. vt Maria, & vt ad Angelum locuta eſt. Decebat enim Mariam breuiter & tacitè loqui, & propoſitam continentiam proteſtari, maximè vbi eius periculum videbatur imminere. Item vt ad Angelum quem interrogari breuiter quaſi ſapientem oportebat. *Eccl.6.d.* ſi videris ſenſatum, euigila ad eum. Sic mulier Samaritana ſciens Ieſum eſſe prophetam quæſiuit. *Ioan. 14. c.* Et Maria ſciens eſſe Angelum Domini dixit [Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco] *Eccleſ.19.a.* Qui citò credit leuis eſt corde. Eua leuis fuit corde, quia citò credidit, nec verbum nec loquentem diſcutiens facile conſenſit. Quippe duplici funiculo trahebatur, quia promittebatur ſublimitas, ſuadebatur voluptas, ad quæ homines facile inclinantur. Sed Maria neutrum voluit, quia humilis & virgo fuit, ſed vtilitatem non ſolum propriam, ſed communem deſiderans prudenter quæſiuit, [quomodo fiet iſtud, quod tu dicis vt virgo concipiam, & pariam filium. *Inter.* Ecce tangit quod ipſa vouerat caſtitatem, &c. Quoniam virum non cognoſco, id eſt, me non cognituram propoſui & in propoſito perſeuero. Felix propoſitum illud, in quo firmitas conuenit puritati. Nam quantumlibet pura fuerit deliberatio, minus habet ſi defuerit fortitudo, & conſilij firmitas. Vbi non eſt puritas, non virtutis obtinet gratiam, ſed obſtinationis incurrit offenſam. Sed beata virgo vtrumque habuit & propoſiti puritatem, & conſilij firmitatem. *Prou.vlt.d.* Fortitudo & decor indumentum eius. Decor in propoſito continentiæ, fortitudo in conſilij firmitate. *Cant.7.*

cognosco. Et *a* respondens Angelus, dixit ei: *b* Spiritus sanctus *c* superueniet in te, & *d* virtus Altissimi *e* obumbrabit tibi. Ideòque, & quod *f* nascetur *g* ex te *h* sanctum, vocabitur *i* filius Dei. Et *k* ecce Elisabeth

mitare. *Cant.* 7.b. collum tuum sicut turris eburnea. Collum Ecclesiæ, caput iungens corpori, est beata Virgo, turris propter firmitatem, eburnea propter castitatem. Nota B. Virgo non in proprio studio commentata est quomodo fieret mater Dei, sed credens, quod omnia possibilia sunt apud Deum, quærit modum, *Prov.* 12.a. Qui *Gen.*8.d. confidit in cogitationibus suis impiè agit. Item 28. d. Qui confidit in corde suo stultus est. Sicut enim proni sunt sensus hominis in malum, ita cogitationes in errorem. *Prov.* 25 a. Gloria Regis est inuestigare sermonem, id est, interrogare non commentari. Exemplum de Eremita, qui fuit vt interrogaret, & habuit Angelum obuium, qui docuit eum, quod primò per se non potuit inuenire, *Eccl.* 8. b. Non te prætereat narratio seniorum, &c. Nota hic tria circa Mariam matrem Iesu, quæ debent esse in Prælato, qui & debet Iesum primò concipere in se benè viuendo, & postea parere alijs prædicando. *Galat.* 4.c. Filioli mei quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis. Primum est magnanimitas fidei in credulitate promissi, secundum prudentia in interrogatione modi, tertium stabilitas in firmitate propositi, *Mat.* 24.d. Quis putas est fidelis seruus, & prudens, &c. 1. *Paral.* 12 b. Viri fortissimi, & optimi pugnatores tenentes clypeum & hastam, facies eorum quasi facies leonis, & velociores quasi capreæ in montibus. In leone magnanimitas, in caprea prudentia per fortissimi stabilitas designatur. Igitur nec paruuli, id est, insipientes, nec senes, id est, pusillanimes, nec mulieres, id est, instabiles sunt apti ad bellum Domini, id est, ad prælationem. De primo dicitur *Ezech.* 1.e. Sancta animalia erant; animalia erant plena oculis ante & retrò. De secundò *Eccl.* 7. a. *Apoc.*4.b. Noli quærere fieri Iudex nisi, &c. id est, nisi sis magnanimus. De tertio 2. *Paral.* 20.d. Confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos. Qui ergò paruulus vel senex vel mulier fuerit, si vocetur ad hoc vt fiat mater Iesu, id est, ad prælationem, vel ministerium, dicat securè Quomodo fiet illud, quoniam virum non cognosco id est, viri proprietates non habeo, scilicet magnanimitatem, prudentiam, stabilitatem. *Isa.* 3.b. Non sum medicus & in domo mea non est panis neque vestimentum, nolite me constituere Principem populi. Sequitur. *a* Et respondens Angelus dixit ei.] Dixerat Angelus virginem parituram filium quæ sui propositi conscia, & diuinæ potestatis non ignara, rem non dubitans, sed modum nesciens, dixit. [Quomodo, &c.] Et respondens Angelus de modo certificauit, & hoc est [Respondens, &c.]

b Spiritus sanctus,] id est, gratia Spiritus sancti. Et idem intelligitur per hoc quod sequitur, Et virtus Altissimi: &c. Vnde dicit *Gloss.* Spiritus nomen est omnis gratia quæ à Deo inspiratur. Ideò meritò quærit *B.Bern.* Superius dicta est, gratia plena, & nunc quomodo dicitur. Spiritus sanctus superueniet in te. Nunquid potuit impleri gratia, & nondum habere spiritum sanctum, cùm sit ipse dator gratiarum? Si autem iam inerat, quomodo superuenturus nouiter repromittitur? An fortè ideò non dixit simpliciter, veniet] sed addit [super] quia & prius quidem inerat per multam gratiam, sed nunc superuenturus nunciatur propter abundantioris gratiæ plenitudinem quam effusurus est super illam? Sed cum plena iam sit, quomodo illud amplius capere poterit? Sed prior gratia mentem eius tantum repleuerat, etiam ventrem repleuit. *b* Spiritus sanctus. *Chrysost.* exponit de filio Dei. *Ioan.* 4.d. Deus Spiritus est. *Thren.* 4.d Spiritus oris nostri, &c. *c* Superueniet in te.] Hoc dicitur ad differentiam mali spiritus, qui venit desuper. *Inf. vlt.* f. Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? *Isa* 45.b. Rorate cæli desuper. *d* Et virtus Altissimi] id est, Spiritus sanctus, siue gratia Spiritus sancti. *e* Obumbrabit tibi.] i. refrigerabit te fomitem extinguendo. Vnde *Gloss.* Superueniens spiritus, in virginem & mentem illius à sorde vitiorum castificauit. Et nota, quòd potest esse intransitio, vbi dictum est, à sorde vitiorum, id est, à vitiis quæ sunt sordes, vel transitio, vt sit sensus, à sorde, id est, à fomite vitiorum. Vnde dicit *Interl.* contra omnia incentiua vitiorum. Item [Obumbrabit] contra omnem tribulationem protegendo. Vnde *Gl.* Abscondet te in Ægyptum fugiendo. Et non est adhærendum verbo quasi eam tantum in Ægypto protexerit, quia positum est pro exemplo, & est metaphora, quia sicut vmbraculo tegitur aliquis à calore solis ne ei noceat, sic gratia Spiritus sancti virginem protexit ab omni infestatione. Vnde *Inter.* Dabit tibi vmbram contra omnem tribulationem. Item [Obumbrabit tibi] non lædendo, sicut vmbra nec lædit, nec grauat, sed refrigerium præstat. *Beda.* Virtus vegetans vmbra refrigerans, Spiritus eam fœcundauit, virtus à corruptione seruauit. Item [obumbrabit tibi] i. de carne tua corpus quasi vmbraculum sibi contemperabit. Item [Obumbrabit tibi,] i. te vel carnem sumptam in te in vmbraculum Ecclesiæ præparabit. Item [Obumbrabit tibi] i. secretam *Isa.*6.g. hanc generationem te sola conscia operabitur. Vnde *B. Bern.* Illi soli datum est nosse, cui soli datum est experiri. Dicatur igitur. *d* Et virtus Altissimi obumbrabit tibi] i. illum modum quo de Spiritu sancto concipiet. Dei virtus, & Dei sapientia Christus sic in suo secretissimo consilio obumbrando conteget, & occultabit, quatenus sibi tantum notus habeatur, & tibi. Item [Obumbrabit tibi] i. ob ectione carnis vmbram faciet tibi, vt possis sustinere lumen diuinitatis. *Gloss.* Virtus altissimi obumbrabit tibi, dum incorporea lux diuinitatis corpus in ea suscepit humanitatis, vt sic posset Deum pati, q.d. aliter non posse. Vnde nota, quod vmbra corporis solet fieri aliquo corpore interposito luminoso, veluti cum aliquod corpus obiicitur corpori luminoso. Sic caro de Virgine assumpta obiecta est quasi nubes luci diuinæ, & hæc obiectio facta est opere Spiritus sancti, & ita obumbrabit virginem, quia sine hac obumbratione non posset eum sustinere. Vnde *Isa.* 33. b. quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante, aut, quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? *Hebr.* 4 d. *Deut.* 12 g. Deus noster ignis cõsumẽs est. *Matt.* 17.a. Pater in nube apparuit, quæ habet vmbram contra splendorem, refrigerium contra ardorem. Sequitur. *f* Ideòque & quod nascetur] vtraque natiuitate s. in vtero in conceptu, & ex vtero, s. in partu. *g* Ex te] sola. *Ierem.* 31.d. Nouum creauit Dominus super terram, &c. *h* Sanctum] *Gloss.* Quia non per virilem coitum. Item [sanctum] ad differentiam aliorum, quia omnes nascuntur non sancti, sed filij iræ. *Eph.* 2.a. *Isa.* 1.b. Blasphemauerunt sanctum Israel, *Isa.* 47.a. Redemptor noster Dominus exercituum nomen illius sanctum vel sanctus Israel, *Ierem.* 23.a. Suscitabo Dauid germen iustum. Omnes tibi immundi sunt in germine. *B. Bernard.* Attende quam reuerenter dixerit Angelus, quod nascetur ex te sanctum. Vt quid enim ita simpliciter dixit, sanctum, absque additamento: Credo quia non habuit quid propriè dignéve nominaret illud eximium, illud magnificum, illud reuerendum, quod de purissima virginis carne cum sua anima vnigenito patris erat vniendum. Si diceret, sancta caro, vel sanctus homo, vel sanctus infans, quicquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergò indefinitè, sanctum, quia quicquid illud sit quod virgo genuit, sanctum proculdubio ac singulariter sanctum fuit, & per Spiritus sanctificationem, & per verbi assumptionem, & per aliorum sanctificationem. *i* Vocabitur filius Dei] & filius tuus, vt non sint duo filij, sed vnus amborum filius. Et hæc est singularis prærogatiua Mariæ; quòd eundem filium habere meruit cum Deo patre communem, vt dicit *B. Bern.* *Isa.* 7.c. Ecce virgo concipiet, &c. Sequitur. *k* Et ecce Elisabeth] Dixerat Angelus virgini, *Beda.* quòd conciperet & pareret, & modum pariendi expresserat. Sed ne virgo de partu, id est de modo pariendi desperaret, accipit exemplum sterilis, & anus parituræ, vt discat omnia Deo possibilia quæ ordini naturæ videntur contraria. Et hoc est quod dicit [Ecce Elisabeth, &c.] ecce notat tria, admirationem, festinationem, manifestationem. Et quærit *B. Bern.* Quare conceptus Elisabeth virgini nunciatur, nunquid vt dubiam adhuc & incredulam oraculo, recentiori confirmaret miraculo? Absit, sed ideò conceptus sterilis virgini nunciatur, vt dum miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumuletur. Et hæc eadem ratio est *B. Ambrosij in Gloss.* Dicit enim. Credenti quæ audierat ampliora replicat miracula, &c. Et tenetur hic ampliora additiuè comparatiuè. Secunda ratio, est quia decebat vt verbum mox diuulgandum vbique prius sciret virgo per Angelum quàm audiret ab homine, ne mater Dei à consilijs filij videretur amota, si eorum quæ tã propè gererentur in terris remansisset ignara. *Genes* 18.c Num celare potero Abrahã, &c. *Amos* 3 b Non faciet Dominus Deus verbũ nisi prius reuelauerit secretũ suum ad seruos suos Prophetas, multò fortius matri suæ. Tertia ratio est, vt dũ nunc Saluatoris nunc præcursoris edoceretur aduẽtũ rerum, tempus, & ordinem tenens, ipsa melius postmodũ scriptoribus,

scriptoribus, & prædicatoribus Euangelij referet veritatem. Vnde *inf.* 2.c. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Quarta ratio est, vt audiens cognatam vetulam grauidam, iuuencula cogitet de obsequio ei impendendo in hoc etiam instruit nos Angelus. quòd bonum vnius debet alteri nunciari, vt communiter gratias agant & communiter gaudeant, & mutuò se inuent. *Prou.* 18. d. Frater, qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Quinta ratio est, vt non dedignetur maior à minori doceri. Vnde 1. *Corinth.* 14. f. Si aliquid reuelatum fuerit sedenti, id est minori, prior taceat. Sexta ratio *Bedæ* est, vt magis confirmaretur exemplo nouo, & hoc tangitur *in glossa illi*. Ne virgo desperet de partu. &c.

a cognata tua, *b* & ipsa concepit filium in senectute sua. Et hic *c* mensis est *d* sextus illi, quæ *e* vocatur sterilis, quia non *f* erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit *g* autem Maria: *h* Ecce *i* ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

a Cognata tua.] Sed quomodo cognata, cum Maria sit de Tribu Iuda, & Elisabeth sit vxor sacerdotis? Et ita videtur quod fuerit de Tribu Leui, quia *Num. vlt.* c. prohibetur tribuum commixtio. Sol. Hæc prohibitio fuit propter possessionum confusionem, sed Leui non habuit possessionem, ideò poterat contrahere matrimonium cum alijs tribubus. Vnde etiam sicut dicit *Gloss. Beda*, legimus *Exod.* 6. d. Quod Aaron qui erat de Tribu Leui accepit vxorem de Tribu Iuda. Elisabeth filiam Aminadab sororem Naason. Et 2. *Paralip.* 22. d. Iosabeth erat filia Regis Ioram vxor Ioiadæ pontificis.

Moraliter. *Moraliter.*] Elisabeth cognata Mariæ, id est, timor fidei, *Eccl.* 1. d. Qui addit scientiam, addit & dolorem.

b Et ipsa concepit filium in senectute sua,] quæ non tam numero dierum quàm maturitate virtutum computatur, *Sap.* 4. b. Senectus venerabilis est non diuturna, neque numero annorum computata. Cani autem sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.

c Et hic mensis, id est, Martius.

d Est sextus illi] scilicet à conceptione illius.

e Quæ vocatur sterilis.] Suprà videtur contrarium, & ibi solutum est.

f Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum,] Id est, nullum verbum erit impossibile apud Deum, id est, nulla res digna verbo. Simile *Isa.* 39. b. Non fuit res, quam non ostenderint eis in thesauris meis. Quare ergò non dixit Angelus. Non erit impossibile apud Deum omne factum? *Beatus Bern.* vt ostenderet, quia soli Deo idem est facere quod loqui, idem loqui, quod velle. Vnde *Psal.* 148. Ipse dixit: & facta sunt. Quale igitur verbum poterit impossibile esse ei, qui omnia creauit in verbo? *Psal.* 32. Verbo Domini cæli firmati sunt, &c. Meritò non erit impossibile apud Deum omne verbum. *Beatus Bern.* Quia apud eum nec verbum diffidat ab intentione, quia veritas est, nec modus à facto, quia sapientia est, ac per hoc non erit impossibile apud Deum omne verbum, *Gen.* 18. b. Nunquid Deo quicquam est difficile? *Ierem.* 32. e. Nunquid mihi difficile erit omne verbum. Vel ideò dixit: [Omne verbum] & non omnis res, quia non solum res aliqua, quæ fit non est ei impossibilis, sed etiam nec aliqua quæ possit verbo significari.

g Dixit autem Maria] ad Angelum. Hucusque audiuit virgo factum, audiuit, & modum, vtrunque mirum, vtrunque iocundum, propter quod dicitur ei *Soph.* 3. c. Lauda filia Sion, iubila filia Ierusalem. *B. Bern.* Quoniam auditui tuo datum est gaudium, & lætitia, audiamus, & nos responsum tuum, quod desideramus, vt iam exultent ossa humiliata. Expectat Angelus responsum tuum, tempus enim est, vt reuertatur ad Deum, qui misit eum. Expectamus & nos ò domina verbum miserationis, quos miserabiliter premit sententia damnationis. Et ecce offertur tibi pretium nostræ salutis, statim liberabimur, si consentis in sempiterno Dei verbo, facti sumus omnes, & ecce morimur, in tuo breui responso sumus reficiendi, vt ad vitam reuocemur. Hoc supplicat ad te, ò pia virgo flebilis Adam cum misera sobole sua, exul de paradiso, hoc Abraham, hoc Dauid, hoc cæteri flagitant sancti patres tui, qui & ipsi habitant in regione vmbræ mortis. hoc totus mundus tuis genibus prouolutus expectat, hoc Angelorum chori. Vnde *Cant.* 8. d. Quæ habitas in hortis, amici auscultant te, fac me audire vocem tuam. Nec immeritò, quoniam ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captiuorum, liberatio damnatorum, salus denique vniuersorum filiorum Adam. Da virgo responsum festinanter, ò domina responde verbum, quod terra, quod inferi, quod expectant & superi: Ipseque omnium Rex & Dominus, quantum concupiuit decorem tuum, tantum desiderat & responsionis assensum, in qua nimirum proposuit saluare mundum, & cui placuisti in silentio iam magis placebis in verbo, cum ipse clamet è cælo. O pulcherrima inter mulieres, fac me audire vocem tuam. Si ergo tu eum facias audire vocem tuam, ipse te faciet videre salutem tuam.

Nunquid non est hoc quod quærebas, quod gemebas, quod diebus ac noctibus orando suspirabas? Quid igitur? tu es cui hoc promissum est, an aliam expectamus? Immò tu ipsa es, non alia, tu, inquam illa promissa, illa expectata, illa desiderata, ex qua sanctus pater tuus Iacob morti appropinquans, vitam sperabat æternam, cum dicebat. Expectabo salutare tuum Domine. *Gen.* 49. *d.* Quid ab alia speras quod tibi offertur? Responde verbum, & suscipe verbum, profer tuum, & concipe diuinum, emitte transitorium, & amplectere sempiternum. Quid tardas? quid trepidas? Crede, confitere, & suscipe. Sumat humilitas audaciam, verecundia fiduciam. Nullatenus conuenit nunc vt virginalis simplicitas obliuiscatur prudentiam. In hac solare, ne timeas prudens virgo præsumtionem, quia etsi grata in silentio verecundia fuit, magis tamen nunc in verbo pietas necessaria est. Aperi ergo B. virgo cor fidei, labia confessioni, viscera creatori. Ecce desideratus cunctis gentibus foris pulsat ad ostium. O si te immorante pertransierit, & rursus incipias dolens quærere quem desiderat anima tua. Surge igitur, curre, aperi. Surge per fidem, curre per deuotionem, aperi per confessionem. Ecce inquit ancilla tua, fiat mihi secundum verbum tuum. Ecce humilitas respondet, vt sedes gratiæ præparetur, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, *Iac.* 4 b.

h Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum] *Isa.* c. 45. b. Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum, aperiatur terra, & germinet saluatorem. Ros inuisibilis est gratia, quæ ante Angeli nunciationem Mariam illustrauit. Sed nubes iustum pluit, quando Angelus incarnandum filium nunciauit. Terra se aperuit, quando Maria consensit. Et saluatorem germinauit, quando concepit. In hoc, quod dicit: Ecce, notatur prompta obedientia. [Ancilla] verò perfectæ humilitatis nota est. Quæ enim maior humilitas, quàm quæ mater Dei eligitur, ipsa se ancillam nominat? *B. Bern.* Non est magnum esse humilem in abiectione, magna prorsus, & rara virtus humilitas honorata *Eccl.* 43. a. Luminare quod minuitur in consummatione. Nota quatuor sunt in bona ancilla, quæ fuerunt in beata virgine. *Quatuor sunt in bona ancilla.* Prompta, humilis, obediens, prudens. Prompta fuit virgo beata, vnde dixit [Ecce] in quo reprehenditur tarditas nostra, quia tota die audimus verbum Angeli, id est, prædicatoris, & nunquam dicimus [Ecce] 1. *Reg.* 3. a. Vocauit Dominus Samuel, qui respondens ait, ecce ego. Item humilis fuit, vnde dixit. [Ancilla Domini] In quo reprehenditur superbia multorum qui de gratia sibi data superbiunt & inflantur. *Iudæ* 1. b. Impij Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam. Item obediens fuit. Vnde dixit. *i* Fiat mihi secundum, &c.] non meum. In quo multorum inobedientia reprehenditur, *Marc.* 10. *f.* *Inf.* 18. *g.* qui in eis. quæ sibi placent obediunt, in aliis murmurant, quibus oportet dicere sicut Dominus dixit cæco. Quid tibi vis faciam? Item prudens fuit, quod notatur per tria. Primò, quia cognouit de verbis Angelli illud, quod melius erat, scilicet, Dominus tecum. Vnde dixit. Fiat mihi secundùm verbum tuum. non meum. Secundò, quia sciuit quid inde sequebatur, scilicet sua beatificatio. Vnde. Ecce enim ex hoc beatam me dicent, &c. Tertiò, quia præuidit in se totum mundum gauisurum. Vnde. Omnes generationes, non vna tantum. 1. *Reg.* 25. g. Misit Dauid, & locutus est ad Abigail vt acciperet eam sibi in vxorem, quæ consurgens adorauit prona in terram, & ait. Ecce famula tua sit in ancillam. [Fiat mihi secundum verbum tuum] cum magna deuotione Angeli promissum optat impleri. *Aug. In libro de virginitate.* Beatior fuit Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi. *B. Bern.* Fiat mihi secundùm verbum tuum, non secundum meum desiderium. Non enim auderet hæc virgo petere, vt fieret mater Dei. Fiat mihi, inquit non ad me. Multifariè quippe multisque modis olim Deus locutus est patribus, & aliis quidem in aure, aliis in ore, aliis etiã in manu verbũ Domini factũ fuisse memoratur. Mariæ autem etiam factũ est in aure per Angelicam salutationem, in corde per fidem, in ore per confessionẽ, in manu per contrectationẽ, in ventre, per incarnationem

in

in gremio, per sustentationem, in brachiis, per oblationem. Ideò dicit: [Fiat mihi secundum verbum tuum,] non declamatoriè prædicatum, aut † figuraliter figuratum, aut imaginariè somniatum, sed simpliciter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inuiscera- tu.n. Fiat quidem generaliter: omni mundo: sed specialiter fiat mihi secundum verbum tuum. Vnde *B. Bern.* Fiat, verbum est orationis: Nemo quippe orat, nisi quod credit & sperat. Vult autem à se requiri Deus etiam quod pollicetur: & ideo fortè multa quæ dari disposuit priùs pollicetur, vt ex promissione deuotio excitetur: sic patet vt quod gratis daturus erat, deuota oratio promereatur. Item *B. Bern.* Fiat obsecro mihi verbum non, prolatum, quod transeat, sed conceptum vt maneat carne indutum, non aëre formatum. Fiat inquam mihi verbum, non tantùm audibile auribus, sed etiam visibile oculis, & palpabile manibus, & gestabile humeris. Sequitur.

al. † figuraliter.

al. † In mulieribus.

butum tuum: Et *a* discessit Angelus ab illa. *b* Exurgens autem Maria in *c* diebus illis, *d* abiit in *e* montana cum *f* festinatione in *g* ciuitatem Iuda, & *h* intrauit in domum Zachariæ *i* & salutauit Elisabeth. Et *k* factum est vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius. Et *l* repleta est Spiritu sancto Elisabeth & *m* exclamauit voce magna & *n* dixit: *o* Benedicta tu † inter mulieres & benedictus fructus ventris tui.

a Et discessit Angelus ab illa] consummato officio sibi iniuncto. In quo constantiam nobis commendauit Angelus, & perseuerantiam, *Matth.*10.c. Qui perseuerauerit vsque in finem, &c. Sequitur.

b Exurgens autem Maria, &c.] quibus conceperat Iesum, & audierat cognatæ conceptum, & intellecto, quare ei Angelus nunciauerat conceptum Elisabeth.

d Abiit in montana] pluraliter, quia Ierusalem est in montanis. Nec retardat eam asperitas itineris.

e Cum festinatione.] *Gloss.* Propter gaudium. Vel quia non gaudet diu in publico videri. Vnde satis patet quòd non gaudet de diuturna frequentia, quia sola festinabat in montana.

g In ciuitatem Iuda,] id est, in Ierusalem, sicut vult *Beda in Gloss.* super illud: Cum factus esset Iesus annorum duodecim, &c. *Inf.*2.f. vbi dicit sic: Merito Lucas, &c. Et *inf.* Mariam concepto Domino Ierosolymam mittit ad domum Pontificis, id est, Zachariæ, &c.

h Et intrauit, &c.] *Gloss.* Vt grandæuæ prægnanti iuuencula deseruiret.

i Et salutauit Elisabeth] quasi congratulans de dono, quòd eam accepisse didicerat.

Moraliter.

Moraliter.] Maria concipit Iesum, cum anima pœnitens, dolens concipit bonum propositum & salubre. *Isa.*26.d. A facie tua concepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis.

b Exurgens] à peccato, à tempore, *Isa.*52.a. Consurge consurge, *Eph.*5.d. Surge qui dormis; & exurge à mortuis, *Prou.* 6. c. Vsquequò piger dormis, quando consurges è somno tuo?

c In diebus illis] statim post salubris propositi conceptionem, *inf.*21.d. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.

d Abiit] propositum in opus perducendo, *Ioan.*5.b. Surge tolle grabatum tuum & ambula.

f Cum festinatione,] *Prou.* 4. b. currens non habebis offendiculum, &c. *Eccles.*5.b. Ne tardes conuerti ad Dominum, *Gen.*18.a. dicitur Saræ. Accelera, tria sata similæ commisce Et *inf.* Ipse cucurrit, & tulit, &c. Et puer festinauit & coxit. *Origenes.* Non est piger in domo sapientis.

e In montana] ad vitæ altitudinem, *Gen.* 19. d. Ne stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac.

g In ciuitatem Iuda] id est, in claustrum, quod est ciuitas confitentium peccata, & laudes Domino, *Eccl.*10.c. Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere.

h Et intrauit in domum Zachariæ,] vt seruiret Elisabeth, mater Regis matri militis: In quo dedit nobis humilitatis exemplum, *Matth.*10.d. Quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. 1. *Cor.* 9. Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Ob hoc Papa vocat se seruum seruorum Dei. Item domus Zachariæ senis & muti, est domus infirmorum, ad quam debent ire fortiores, & sani fratres, vt in infirmis ministrent, *Isa.*40.c. Fœtas ipse portabit.

i Et salutauit Elisabeth] bono proposito alterius aggaudendo, *Eccl.*41. d. Erubesce à salutantibus de silentio, *Glossa.* Hinc discant sanctæ mulieres, quam sedulitatem prægnantibus debeant exhibere cognatis. Væ ergo illis, qui prægnantes spiritualiter faciunt abortiri, & prauis consiliis suffocant partum in vtero, *Amos* 1. d. Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum, eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad. *Exod.*21.c. Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortiuum fecerit, ipsa autem superuixerit, subiacebit damno quantum maritus eius expetierit.

Item [Salutauit] intus in domo. Nam qui extra vagantur indigni sunt salutatione Mariæ, *Inf.* 10.a. Neminem in via salutaueritis, *Amos.*5.e. In cunctis, quæ foris sunt dicetur væ væ. Ambitiosi amant salutationes forenses, Vnde *Matth.*23.a. Amant salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Esau, quia foris erat amisit benedictionem paternam. *Genes. cap.*25.d. Sequitur. *k* Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius.] *Gloss.* Quia sensit aduentum Domini. Quia sicut illa Mariæ, sic iste aduentum Domini sensit. Et quia lingua non poterat, animo exultante salutat, & suæ præcursionis officium inchoat. Vnde sic satis appatet. quod Angelus dixerat de ipso. Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. *Suprà eod. b*

Moraliter.] Notatur in hoc, quod solet dici: Virtus laudata crescit. Quando enim aliquis habet bonum propositum, & commendatur ab aliquo, ipsum propositum roboratur. Infans enim in vtero, est bonum propositum in animo, qui exultat, quando ab alio commendatur. *l* Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth,] ad vocem salutationis Mariæ: Ideo salutanda est frequenter, vt in eius salutatione gratia repleamur. De ipsa enim specialiter dictum est: Diffusa est gratia in labiis tuis. Vnde gratia ex labiis eius fluit. *m* Et exclamauit voce magna.] *Ps.*44. *Gloss.* Non tam clamosa, quàm deuota. Deuotio clamor est: Nam *Exod.*14.d. Moyses: & *Dan.* 13. e. Susanna, & 1. *Regum* 1. b. Anna sine voce clamauerunt. Vnde non clamor, sed amor clamat in aure Dei. [Exclamauit,] autem, id est, ex pleno clamauit. Repleta enim tacere non potuit. *Matth.* 12.c. Ex abundantia cordis os loquitur. *n* Et dixit] quæ sequuntur. *o* Benedicta tu in mulieribus] id est, inter mulieres, & super mulieres. Inter, quia mulier sexus fragilitate, *Ioan.* 2. a. Quid mihi, & tibi est mulier? Et 19. d. Mulier ecce filius tuus. Super, quia virgo cum fœcunditate, & mater cum virginitate. Item non solum benedicta inter mulieres, quia hoc parum videtur, sed inter benedictas maiori benedictione insignis, *Eccl.* 24. a. In multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos Benedicetur.

Item [Benedicta tu] singulariter, quia præ omnibus prolis nobilitate glorificata, quia filium Dei genuit, & multitudine prolis fœcundata, quia in vnico filio suo mater effecta est specialiter omnium electorum: quorum primogenitus Christus. Vndè *inf.*2.a. Peperit filium suum primogenitum. Tria verò fuerunt in ea, propter quæ specialiter benedicta. Primum est humilitas: quia se vacuam ostendit, & ideò impleri meruit. Vnde dictum est ei: Aue gratia plena. Secundum est solitudo, quia frequentias hominum fugit, propter quod Dominum comitem habere meruit. Vnde dictum est: Dominus tecum. Tertium est virginitas, cuius amore hominum maledicta contempsit: & ideò dicitur *suprà*, & *hic* [Benedicta.] Benedicitur ab Angelo, quia triumphantem Ecclesiam reparauit. Benedicitur ab Elisabeth, quia Ecclesiam militantem iam ferè mortuam suscitauit. Nos etiam si volumus à Domino benedici hæc tria custodiamus: Humilitatem, vt gratia repleamur. *Inf. eodem* e. Esurientes impleuit bonis.

Item solitudinem, vt Dominum comitem habeamus *Exod.*3.a. legitur quod Moyses solus erat quando Dominus apparuit ei: Et Agar *Gen.*16.b. Et Elias. 3. *Regum* 19.a.

Item castitatem, cuius amore debemus contemnere maledicta hominum, vt à Domino benedicamur. 3. *Ps.* 108. Maledicent illi & tu benedices. *p* Et benedictus fructus ventris tui.] De quo *Ps.* 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam Et alibi. *Ps.* 84. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra, id est, Maria, dabit fructum suum, id est, sibi congruum, scilicet, benedicta, benedictum, sicut terra maledicta in opere Adam fru-

ctus parturit maledictos. *Gen.* 3.c. Maledicta inquit terra in opere tuo, ſpinas & tribulos germinabit tibi. Et maledicti ſunt qui fructus huiuſcemodi maledictos præponunt fructui benedicto. E contrario benedicti ſunt illi qui aliam mercedem non quærunt niſi eſum huius fructus. Vnde *Pſalm.* 126. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris. *Beatus Bernardus.* Non quia tu benedicta, ideò benedictus fructus ventris tui: Sed quia ille te præuenit in benedictionibus dulcedinis, ideò tu benedicta. Et verè benedictus fructus ventris tui: In quo benedictæ ſunt omnes gentes. Dicitur benedictus vir, benedictus panis, benedicta mulier, benedicta terra, vel ſi quid tale in creaturis benedictum eſſe memoratur: Sed ſingulariter benedictus fructus ventris tui: cum ſit ſuper omnia benedictus Deus in ſæcula, *Rom.* 9.a. Benedictus ergo fructus ventris tui: Benedictus in odore, benedictus in valore, benedictus in ſapore, benedictus in ſpecie. Et certè huius fructus odoriferi fragrantiam ſentiebat Iſaac cum dicebat: Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni cui benedixit Dominus: *Geneſ.* 27.d. Valorem huius fructus nouerat Dauid cum dixit: *Pſ.* 126. Filij merces fructus ventris. De ſapore guſtauerat, & ipſe cum dixit: *Pſalm.* 33. guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus. Et alibi: *Pſalm.* 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, &c. Et Petrus 1. *Pet.* 2. a Si tamen guſtaſtis quoniam ſuauis eſt Dominus. Et ipſe fructus inuitans ad ſe, de ſe ait: Qui edunt me, adhuc eſurient, &c. *Eccl.* 24.c. Vtique propter ſaporis dulcedinem hoc dicebat: qui guſtatus ſemel magis excitat appetitum. Bonus fructus eſt qui animarum eſurientium, & ſitientium iuſtitiam & eſca & potus eſt. Audiuimus de odore, & valore, & ſapore fructus audiamus, & de ſpecie, *Pſalm.* 49. Ex Sion ſpecies decoris eius. Et alibi *Pſal.* 44. Speciosus forma præ filiis hominum. Nota, ſalutationem beatæ Virginis pro maiori parte Angelus, pro minori Eliſabeth fecit, quia acceptior eſt illi laus caſtorum, quàm coniugatorum, & etiam ipſi filio, *Apocal.* 14. Et nemo poterat dicere canticum iſtud, niſi illa centum quadragintaquatuor millia qui empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati. Sequitur.

Et *a* vnde *b* hoc mihi, vt *c* veniat mater Domini mei *d* ad me? *e* Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Et beata quæ *f* credidiſti, quoniam *g* perficientur ea quæ dicta ſunt tibi à Domino. Et *h* ait Maria: *i* Magnificat anima mea *k* Dominum,

a Et vnde,] id eſt, qua mea iuſtitia, vel quibus meis meritis accidit.

b Hoc mihi] ſterili, ſeni, maledictæ.

c Vt veniat mater Domini mei] virgo fœcunda, iuuenis, benedicta.

d Ad me.] Non ego ad ipſam, mater Regis ad matrem militis?

e Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo:] quia ſicut dicit *Gloſſ. Beda*: Ipſo momento quo vox intrat in aures corporis, virtus ſpiritualis cor intrat audientis, & non ſolum matrem, ſed etiam ſobolem amore aduenientis accendit. Et reuelante ſpiritu quo impleta erat, intelligit, quid exultatio infantis ſignificet, ſcilicet veniſſe matrem illius cuius præcurſor erat futurus. Sequitur.

f Et beata quæ credidiſti,] ſicut dicit *Beda.* & *Ambroſius. Gloſſ.* Apparet Mariam non dubitaſſe, ſed credidiſſe, & ideo fructum conſecutam eſſe. Apparet etiam Eliſabeth ipſa verba Angeli ad Mariam dicta per ſpiritum intellexiſſe.

g Quoniam perficientur ea, quæ dicta ſunt tibi à Domino.] *Num.* 23.c. Dixit ergo: & non faciet, locutus eſt, & non implebit? *Pſalm.* 88. Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.

Moraliter. *Moraliter.*] Non ſolum Maria, ſed etiam beati omnes qui crediderunt, *Ioan.* 20. g. Beati qui non viderunt & crediderunt. Quoniam adhuc perficientur in eis, quæ iam audiunt & credunt, *Pſalm.* 47. Sicut audiuimus, ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum: Immo plus. 3. *Reg.* 10 a. Non credebam narrantibus mihi, donec ipſa veni, & vidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nunciata non fuerit, *Iſa.* 64. b. Oculus non vidit, Deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te. Sequitur: *h* Et ait Maria.] Veniens Maria in domum Zachariæ, prior ſalutauit Eliſabeth, quam reſalutauit Eliſabeth beatam prædicando, matrem Domini appellando, de fidei fortitudine commendando, beneficium ſibi impenſum ad eius ſalutationem humiliter confitendo. Audita igitur reſponſione cognatæ ſuæ beata virgo, non amplius potens reticere dona Dei iam percepta, quæ vſque tunc pudore virginali celauerat, iam congruo tempore patefecit & inde Domino canticum decantauit. Vnde dicit. *Beda*, & *Ambroſius*, & *Gloſſ.* Congruè ante Ioannem, id eſt, eius natiuitatem, Eliſabeth, & ante Domini generationem prophetat Maria, id eſt, laudes decantat: [Simile. 1. *Reg.* 10. b. Inſiliit Spiritus Domini in Saul, & prophetauit in medio eorum,] vt ſicut peccatum in initio à muliere cœpit, ita in initio ſalutis bona à muliere inchoarent. Diuiditur autem canticum iſtud in tres partes.

In prima confitetur beneficia Dei ſibi ſpecialiter collata.

In ſecunda commemorat beneficia Dei communiter toti humano generi collata, vt beneficia etiam appelles flagella quibus corripit ſuperbos, ibi: Et miſericordia eius.

In tertia tangit ſingulare & inenarrabile donum Dei, quo dignatus eſt in mundum venire, ibi:] Suſcepit Iſrael, &c.] Dicit ergo:

i Magnificat anima mea Dominum,] non addendo aliquid ad eius magnitudinem, quia immenſa eſt, nec augeri poteſt, vel minui. Vndè *Eccleſiaſt.* 18.a. Quis inueſtigabit magnitudinem eius? Non eſt minuere, nec addere, nec inuenire magnalia Dei. [Magnificat,] autem anima mea Dominum.

Multipliciter.
- Seipſam humiliando Vndè *Pſ.* 63. Accedet homo ad cor altum, &c. *Ioan.* 3.d. Me oportet minui, illum autem creſcere.
- Eum omnibus præponendo, *Pſalm.* 114. Exaltabo te Deus meus Rex.
- Eius magnitudinem nunciando, *Pſ.* 33. Magnificate Dominum mecum.
- Corpus eius myſticum augmentando. *Iſa.* 33. a. Magnificatus eſt Dominus quoniam habitauit in excelſo repleuit Sion iudicio & iuſtitia.
- Ipſum laudando, *Pſ.* 68. Magnificabo eum in laude, *Iſa.* 24.c. Cum glorificatus fuerit Dominus hinniet de mari, *Eccleſiaſt.* 43. d. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum poteſtis: maior eſt enim omni laude, & quis magnificabit ſicut eſt ab initio?
- Gratias referendo, *Eccleſi.* c. danti mihi ſapientiam dabo gloriam.
- Eius inimicos expugnando, *Exod.* 15.a. Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, 3. *Reg.* 10.d. 2. *Paral.* 9.c

Magnificatus eſt ergo Rex Salomon, id eſt, pacificus ſuper omnes Reges terræ.

Contemptores autem paruificant Deum, id eſt, parui pretij reputant eum; anima auari magnificat aurum, guloſi, & ebrioſi vinum, luxurioſi ſcortum: Sed anima caſta virum proprium.

Item poſſumus dicere de Chriſto, quia paruificatus eſt, quando puer factus eſt. *Beatus Bernardus.* Non laudatur hîc magnus Dominus, & laudabilis nimis, ſed paruus Dominus & amabilis nimis.

Item nota quod dicit, [anima,] quia lingua non ſufficit. *Gloſſa.* Quia tanto munere Dominus me ſublimauit vt nullo linguæ officio explicare poſſim, ſed totum animi interioris affectum in agendis gratiarum laudibus offerro, &c.

k Dominum.] Cui debetur timor. *Malach.* 1. b. Si ego Dominus, vbi eſt timor meus? Nota, quod dicit *Ambroſius in Gloſſ.* Magnificatur Dominus, non quòd humana vox ei aliquid adiungat, ſed quia magnificatur in nobis, dum anima noſtra, quæ ad imaginem Dei eſt creata per iuſtitiam ſe Chriſto conformat, qui eſt imago patris, & ſic dum ipſum Chriſtum imitando magnificat, quadam participatione magnitudinis eius ſublimior fit, vt illam imaginem ſplendido bonorum colore factorum, & quadam æmulatione virtutis in ſe videatur exprimere. Magnificatur ergo Deus, non in ſe, ſed in nobis: ſicut dicitur ſanctificari, non in ſe, ſed in nobis. Vnde: Sanctificetur nomen tuum. Sequitur:

a Et exulta-

Et *a* exultauit spiritus meus in *b* Deo salutari meo. *c* Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: *d* ecce enim *e* ex hoc *f* beatam me dicent *g* omnes generationes. *h* Quia fecit mihi magna qui *i* potens est

a Et exultauit spiritus,&c.Magnificationem Dei sequitur necessariò mentis eleuatio. Non enim potest quis magnificare Deum,quin mente exultet.Vnde cum dixisset beata Virgo. [Magnificat anima mea Dominum,] subiunxit.

a Et exultauit spiritus meus, &c.] id est, anima & spiritus, sed anima dicitur inquantum animat, & viuificat corpus: Vnde hæc bene viuendo magnificat Deum qui fecit eam. Spiritus autē dicitur inquantum super cælestia contemplatur: cuius propriè est exultare in Deo. Et hæc exaltatio multum displicet diabolo. Vnde 1.*Reg*.4.b. Philisthiim ingemuerunt dicentes væ nobis: non enim fuit tāta exultatio heri & nudiustertius væ nobis,quis nos saluabit de manibus sublimium Deorū istorum? Bis dicitur væ nobis,quia duplex est exultatio quæ displicet eis. Vna contra tristitiam sæculi: De qua dicitur 2. *Cor*.7.c. Tristitia sæculi mortem operatur.

Alia contra tristitiam carnis, quæ spiritum deiicit: de qua *Prou*.15.b. In mœrore animi, id est, animæ deiicitur spiritus. Propter hoc dicitur *Phil*.4.a. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.

Hæc exultatio siue hoc gaudium quod est in Deo; est contra gaudium diaboli, contra gaudium mundi, contra gaudium carnis. Gaudium enim diaboli est impietas contra Deum.*Prou*.2.c. Lætantur cum malefecerint &c.Gaudium mundi,vanitas contra proximum.*Iob* 21.b. Gaudent ad sonitum organi. Gaudium carnis est voluptas contra seipsum. *Prou*. 14.b. Extrema gaudij luctus occupat, & in his non gaudebat beata Virgo, sed in Deo. Vnde dicit. [Et exultauit spiritus meus:] in qua nulla simulatio.

b In Deo salutari meo,] id est,filio Saluatore,non in mūdi honore,non in carnis voluptate,non in generis nobilitate,non in corporis pulchritudine,non in mundi prosperitate, sed in Deo salutari meo.*Ps*. 83.Cor meum & caro mea, exultauerunt in Deum viuum.1.*Reg*.2.a. Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cor meum in Deo Iesu meo Secundum *Aug*. exultat in Deo qui terrena non curat,quem prosperitas non emollit,quem aduersitas temporalis non frangit,quem sola Dei memoria delectat.*Thren*.3 c. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea id est,animalitas mea.*Ps*.70.Memorabor iustitiæ tuæ solius.

Potest & sic distingui. [Et exultauit spiritus meus in Deo salutari.] Deo dico, [meo,] id est,à me secundum carnem concepto.Vnde ipsa sola & specialiter poterat dicere eum suum. Sequitur. *c* Quia respexit,&c.]id est,me humilem ancillam suam,id est,me ancillam suam, id est, quia ei placuit humilitas ancillæ suæ, cui displicebat superbia Euæ: & sicut per superbiam Euæ mors intrauit in mundum, sic per humilitatem Mariæ, vitæ pandatur introitus. *Cant*.1 d. Cum esset Rex in accubitu suo, &c. *Gen*.29.g.dicit Lia Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Habuit autem humilitatem beata Virgo à patre suo Dauid, qui dixit.2.*Reg*.6.d. Ludam & vilior fiam,plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis: & cum ancillis de quibus locuta es, gloriosior apparebo.

Item à filio *Mat*.11.d.Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.

Moraliter, multipliciter respicit Deus hominem

Moraliter.]Nota multipliciter respicit Deus hominem.

Primò peccata dimittendo:sic respexit Petrum,*Luc*.22.g. Respexit Dominus Petrum,& egressus Petrus fleuit amarè. Nec mirum si ex respectu Domini Petrus fleuit amarè, quia oculi eius sunt flamma ignis.sicut dicitur *Apoc*. 1.c. Quorum intuitus necessariò dissoluit glaciem peccatorum.Vnde *Ps*.67. Sicut fluit cera à facie ignis, &c.

Secundò respicit pœnam infligendo,*Exod*.14.f.Iamque aduenerat vigilia matutina, & respiciens Dominus super castra Ægyptiorum interfecit exercitum eorum. *Habacuc. primo* d. Quare non respicis super iniqua agentes.

Tertiò respicit occulta cordium cōsiderando.*Cant*.2.c. En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.Quartò respicit eius opera acceptando.*Gen*. 4.a.Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius.

Quintò respicit, gratiam inspirando, *Ps*.24. Respice in me & miserere mei.

Sextò approbando. *Habac*.1.c. Oculi tui mundi sunt & non poteris respicere ad iniquitatem, id est, approbato. Iam enim non esset summè bonus.

Item nota quod sicut dicitur, quod contraria contrariis curantur: ita humilitate Mariæ curata fuit plaga acquisita per superbiam Euæ.

Item fortis clauus retunditur fortiori clauo. Superbia fuit animæ primæ mulieris infixus, sed humilitas fuit fortior, & repulit illum. Sequitur.

d Ecce enim,&c.] quasi dicat,magnifico, quia respexit humilitatem meam Et meritò [enim] quia.

e Ex hoc,]id est,ex humilitate. Vel, [ex hoc,] quod respexit.

f Beatam me dicent,] id est, beatitudinem meam prædicando dilatabunt.

g Omnes generationes,] id est, omnes gentes, scilicet, Iudæorum & gentium, vel virorum & mulierum,vel diuitum & pauperum,Angelorum & hominum, quia omnes per ipsam salutare beneficium acceperunt. Homines reconciliationem, Angeli reparationem. Christus enim Dei filius, operatus est salutem in medio terræ, id est, in vtero Mariæ, quæ quadam mirabili terræ proprietate medium appellatur. Ad illa enim respiciunt, & qui habitant in cælo,& qui habitant in inferno,id est, in limbo, & qui habitant in mundo. Primi vt resartiantur, secundi vt excipiantur,tertij vt reconcilientur. Ex hoc ergo beatam me dicent omnes generationes ò beata Virgo,quia omnibus generationibus vitam, gratiam,& gloriam genuisti. Mortuis vitam,peccatoribus gratiam,miseris gloriam.Ideo dicitur *Iudith*.15.c. Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri: quia fecisti viriliter.

Primum est vox Angelorum, quorum ruina per eam reparata est.

Quadruplex generatio.

Secundum est vox hominum,quorum tristitia per eam lætificata est. Tertium est vox mulierum, quarum infamia per eam deleta est Quartum est vox mortuorum existentium in limbo. quorum captiuitas per eam redempta est & reducta. Item nota quod est quadruplex generatio temporalis.

Prima sine patre & sine matre,qua natus est Adam.*Gen*. 2.d. Secunda de patre sine matre qua nata est Eua. *Gen*.2. d. Tertia de patre & matre, qua natus est Abel. *Gen*.4.a. & alij post eum. Quarta de matre sine patre, qua natus est Christus. De qua dicitur *Gen*.15.c. Quarta generatione reuertentur huc, scilicet filij Israel de Ægypti captiuitate in terram promissionis computatione facta secundùm Tribum Leuiticam, Leui enim genuit Caath. Caath Amram: Amram Aaron, Aaron autem genuit Eleasar, Caath cum Leui ingressus est in Ægyptum, Eleazar cum patre suo Aaron egressus est de Ægypto. Quatuor igitur generationes sunt à Leui exclusiuè vsque ad Eleazar, inclusiuè, scilicet, Caath, Amram, Aaron, Eleazar, quæ omnes beatificant Mariam mysticè intellectæ. Caath enim interpretatur dolens, vel dolans, & significat pœnitentes siue incipientes. Amram interpretatur populus excelsus, & significat proficientes. Aaron interpretatur mons robustus,& significat profectos. Eleazar interpretatur separatio Domini, & significat iam beatos. Omnes isti beatam dicunt Mariam. Mundus autem illos dicit beatos qui diuites sunt. Vnde *Ps*.143. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Sed propheta dicit. Beatus populus cuius Dominus Deus eius. Multò beatiorem Virginem, cuius Dominus filius eius. Omnes dicunt beatum illum, à quo beneficia recipiunt, ideo nos omnes debemus dicere beatam Virginem, quia ab ea multa recepimus beneficia, maximè quatuor,scilicet pretium nostræ redemptionis. 1.*Cor*. 5. c. Medicamentum nostræ ægrotationis,*Ec*.38.a. Viaticum nostræ peregrinationis. *Ioan*.6.e. Præmium nostræ retributionis. *Gen*. 15.a. *Isai*. 62. d. Sequitur.

Duodecim magna fecit Dominus Virgini Mariæ matri suæ.

h Quia fecit mihi magna.] *Glos*. Quia in me carnem assumpsit,& me à peccatis mundauit,& dona Spiritus sancti mihi contulit Possumus autem videre duodecim magna quæ fecit ei Dominus. Primum fuit in vtero matris sanctificatio. Secundum Angeli salutatio. Tertium gratiæ plenitudo. Quartum filij Dei conceptio. Quintum fœcunda virginitas. Sextum virginalis fœcunditas. Septimum honorata humilitas. Octauō obedientiæ promptitudo Nonum fidei deuotio. Decimum est prudens verecundia. Vndecimum verecunda prudentia. Duodecimum dominium cæli *Gen*.30.b Dixit Lia. Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent omnes mulieres.

i Qui potens est,]essentialiter, quia per se, & ex se omnia potest.*Rom*. 11.d. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia.Hic verè potens est, quia de paruis & infimis magnos facit & fortes 1. *Reg*.2.b. Pauperem facit & ditat,humiliat & subleuat.

• Et sanctum nomen eius.] *Ps.* 110. Sanctum & terribile nomen eius. Sanctum verò dicitur ab effectu, quia particeps sui facit sanctos, id est, firmos, mundos, sanguine tinctos, sine terra. Sanctus enim secundùm *Isidorum* dicitur quasi sanguine tinctus vel firmus, vel mundus, vel agios, id est, sine terra. *Is.* 47.a. Redemptor noster Dominus exercituum nomē illius sanctum, vel sanctus Israel. Et inuocatio huius nominis, sicut dicit *Glos.* participes facit sanctitatis. *Ioel* 2.g. Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. sequitur.

> & *a* sanctum nomen eius. Et *b* misericordia eius † à *c* progenie in *d* progenies: *e* timentibus eū. *f* Fecit potentiam in brachio suo, *g* dispersit *h* superbos *i* mente cordis sui. *k* Deposuit potentes *l* de sede: *m* & exaltauit humiles.

al. † in progenies.

b Et misericordiæ eius &c.] Secūda pars cantici, in qua B. Virgo post singulare beneficium sibi singulariter impensum commemorat generale beneficium Dei, totò generi humano communiter impensum. Et procedit ascendendo secundum ordinem charitatis, quæ semper bona communia propriis anteponit: vt dicit *Aug.* super illud Apostoli 1.*Cor.* 13.b. Charitas non quærit quæ sua sunt. Dicit ergo. [Et misericordia eius] in me inchoata, dilatatur & continuatur, multiplicatur.

c A progenie] Iudæorum.

d In progenies] gentium, id est, in omnes progenies mundi quas credituras præuidit. Et hoc est quod subdit.

e Timentibus eum] non mundum, non diabolum. *Mat.* 10 d. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Illis n. facta est misericordia in effectu, *Malac. vlt.* a. Vobis timentibus nomen meum orietur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius, *Act.* 10.e. In veritate comperi: quia non est acceptor personarum Deus, sed in omni gente qui timet Deū acceptus est illi. *Ec.* 15.a. Qui timet Deum faciet bona. Et notatur hic misericordia Dei: continua, multa, & magna. Continua. quia ex quo incœpit à B. Virgine, non desinit misereri: & hoc notatur per geminationem dictionis. *Ps.* 76. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira misericordias? quasi dicat, non. Multa est, quia sæpe offensus indulget, & omnibus omnia dimittit, qui veniam petunt. *Ps.* 118. Misericordiæ tuæ multæ Domine. Item. Secundum multitudinem miserationum tuarū, &c. Magna, quia quantumcunque magna fuerit offensa, indulget si ex corde venia petatur. *Ps.* 50. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. *Thren.* 3.c Misericordiæ Dei est, quod non sumus consumpti, quia non defecerant miserationes eius. Alia litera habet hic: [In progenies & progenies.] Et idem erit sensus, Sequitur.

Psalm. 24.

f Fecit potentiam, &c.] Quoniam vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas: Ideo commendata misericordia Dei in timentibus eum, commendat virgo prudens iustitiam in contemptoribus, ostendens quid mereatur, & quid fiet illis, dicens: [Fecit potentiam in brachio suo,] i. potenter per filiū optatus est, per quem omnia creauit & recreauit, & glorificabit potestates aereas debellauit. Dicitur autem filius brachium patris, quia sicut à corpore exit brachium & à brachio manus, ita à patre filius, & à filio Spiritus sanctus *Ec.* 36.a. Glorifica manum & brachiū dextrum. Item quia per ipsum operatur pater: est autem filius vt brachium figuli qui vasa gloriosa de luto fingit *Eccl.* 38, d. Figulus sedens ad opus suum, in brachio suo formabit lutum, & ante pedes suos curuabit virtutem suam. Item vt brachium pugilis, qui pugnando brachium Regis Ægypti, id est, diaboli confregit. *Ezec.* 30 f. Fili hominis brachium Pharaonis Regis Ægypti confregi, &c. Item vt brachium nutricis ad portandum paruulos. *Isai.* 40.c. In brachio suo congregabit agnos, &c. *Os.* 11.a Ego quasi nutritius Ephraim in brachiis meis portabam eos, & nescierunt quod curarem eos. Item fecit ipse filius potentiam in brachio suo in cruce extento, quia diabolum superauit, captiuos de inferno liberauit, & electos omnes ad superna leuauit. *Ps.* 135. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum, & eduxit Israel de medio eorum in manu potenti & brachio excelso. De tertio dicitur *Ioan.* 12.e. Cum exaltatus fuero, &c. *Is.* 53 a. Brachium Domini cui reuelatum est? Sequitur. *g* Dispersit superbos, id est, dispergi dimisit. Mente cordis sui,] i. voluntatum ac sensuum diuersitate. Sicut enim multitudinis credentium est cor vnum & anima vna. *Act.* 4.f. sic superborum contrariæ sunt voluntates, & sensus diuersi. *Prou.* 13.b. Inter superbos semper iurgia sunt. Vnde rectè significantur per cinerem, *Exod* 9.b. vbi dicitur. Tulerunt Moyses & Aaron cinerem de camino, & steterunt coram Pharaone, & sparsit illum in cælum Moyses, factaque sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus & iumentis. Cælum est dignitas Ecclesiastica. Cinis ergo in cælum spargitur, quando homo qui cinis est, dignitatem ambit ecclesiasticam, & inde quasi vesica vento inflatur. Vel sic. *g* Dispersit] Dominus, id est, ab inuicem separauit, vel [dispersit,] id est, exules à regno diuisit.

h Superbos mente cordis sui,] quasi dicat, non dico superbos in exteriori habitu sed superbos mente cordis sui id est, qui habent superbiam in voluntate interiori. Sæpe enim apparet superbia in longis & pretiosis vestibus, nec est tamen in mente, & sæpe in curta tunica est longa superbia. Vnde nota, quod est duplex superbia, interior, scilicet, & exterior, sicut duplex humilitas, *Ec.* 19.d Est qui nequiter se humiliat & interiora eius plena sunt dolo. *Gen.* 11.b. Diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem, & idcirco vocatum est nomen loci illius Babel: quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.

Item Dominus dispergit luxuriosos, id est, luxuria dispergit illos Domino permittente, non tantùm mente cordis, sed etiam passione corporis. Vnde *Ps.* 82. Disperierunt in Endor, qui interpretatur fons generationis. Similiter auaritia dispergit auaros Domino permittente, & mente & corpore *Exod.* 5.b. dispersus est populus per vniuersam terram Ægypti ad colligendas paleas. Et rectè dicitur auarus dispersus, quia cuilibet rei quam possidet, dat vnam partem cordis sui. *Ec.* 10.b. Auaro nihil est scelestius: in vita enim sua proiicit intima sua, id est, cor suum. *Ps.* 21. Effusus sum sicut aqua, & dispersa sunt omnia ossa mea. Sicut enim de aqua nihil remanet cum effunditur, ita de corde suo nihil remanet auaro: sed totum effunditur exterius super rebus suis. Sequitur.

k Deposuit potentes de sede,] id est, deponet. 1.*Mac.* 2.g. Gloria peccatoris stercus & vermis.

m Et exaltauit, [id est, exaltabit.

n Humiles. *Gl.* Superbi sunt, qui supra modum se extollūt, id est, potentes, quis non in Dei, sed in sua virtute confidunt, qui deponuntur, quia omnis qui se exaltat humiliabitur, &c. *Mat.* 23. *inf.* 18 c.

Mysticè autem exponitur sic. *k* Deposuit potentes de sede,] id est, dæmones eiecit de cælo. Mysticè.

m Et exaltauit humiles,] id est homines loco eorum sublimauit. *Ec.* 10 b. Sedes ducum superborum destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis. Inde est quod dæmones ita inuident hominibus, quis tenent per humilitatem locum eorum quem amiserunt per superbiam. Item *k* Deposuit potentes,] id est, Iudæos.

l De sede] literalis intelligentiæ in qua quiescebant non inuestigantes spiritualem intelligentiam, & quasi magistri docebant vnum *Mat* 23.a. Super cathedram Moysi sedetunt Scribæ & Pharisæi.

m Et exaltauit humiles.] id est, gentiles ob humilitatem ad spiritualem intelligentiam, & prædicandum fidem Euangelicam sublimauit. *Ec.* 10.c. Radices gentium superbarum arefecit Deus. &c. *Mat.* 21.g. Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum eis. Hoc significatum est 1.*Reg.* 4.c. vbi dicitur quod Eli sacerdos nō poterat videre lucernam spiritualis intelligentiæ, & cecidit de sella capta arcâ, id est finito sacerdotio. *Heb.* 7.b Translato enim sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat. Item *k* Deposuit potentes de sede,] sicut Paulum superbientem de legali doctrina. *m* Et exaltauit humiles] id est. ipsum humilem iam factum ad prædicandum fidem Euangelij sublimauit.

Moraliter.] Potentes sunt, qui non in Dei, sed in sua virtute confidunt. De quibus *Is.* 59.a. Confidūt in nihil, & loquuntur vanitates. Humiles sunt qui se nihil reputant, & in solo Deo confidunt. Illos igitur deponit, id est, deiicit Dominus; Hos verò exaltat. *Luc.* 18.c. Omnis qui se exaltat humiliabitur, &c. *Ec.* 4 d. Melior est puer pauper & & sapiens Rege sene & stulto, qui nescit præuidere in posterum. Quia & de carcere catenisq; interdum quis egreditur ad regnū, & alius natus in regno inopia consummatur, *Iob* 12.d. Effundit despectionem super Principes, & eos qui oppressi fuerant releuans. Ideo dicit *Isai.* 5.e. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum. Hoc modo Dominus deposuit Saul de sede regali & exaltauit Dauid humilem Vnde 1. *Reg.* 15. f. Dixit Samuel ad Saul, scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Similiter deposuit Sobnam oppositum de summo sacerdotio, & exaltauit Eliachim. Vnde *Is.* 22.f. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo Moralit.

ponam

b ponam te,&c. Sequitur. *a* Esurientes impleuit bonis, &c.] Mysticè. Gentiles, vel omnes iustitiam, & gloriam desiderantes.

b Bonis] non dicit quibus,vt intelligatur omnibus gratiæ, gloriæ, spiritualis intelligentiæ. *Mat.*5.a. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. 4.*Reg.* 4.a. Eliseus repleuit vasa vacua non pauca. 1. *Reg.* a.a. Repleti prius pro panibus se locauerunt &c. *Prou.* 13 d. Iustus comedit & repler animam suam, venter autem impiorum insaturabilis. Vnde sequitur.

al.† Recordatus.

al.† vsque in sæculum.

c Et diuites,] id est, superbos: vel diuites ad literam.

d Dimisit inanes] id est, vacuos omni bono, & fraudatos à spe sua. *Iob* 14.c. Homo cũ dormierit non resorget &c. *Sap.*5.c. Spes impij

a esurientes impleuit *b* bonis, & *c* diuites dimisit *d* inanes. *e* Suscepit Israel puerum *f* suum: † *g* memorati misericordiæ suæ. Sicut *h* locutus est ad patres nostros *i* Abraham & semini eius † in *k* sæcula. Mansit *l* autem Msria cum illa quasi mẽsibus tribus *m* & reuersa est in domum suam. *n* Elisabeth autem impletum est tempus pariendi & peperit filiũ

quasi lanugo est quæ à vento tollitur,& tanqoam spuma gracilis dispergitur.& tanquam fumus qui à vento diffusus est *Apoc* 3.c.Tu dicis,quia diues sum,& locupleratus, & nullius egeo, &c. Et meritò dimittuntur inanes, quia terreni sunt. Terra autem est inanis & vacua.*Gen.*1.a.*Ier.* 4.f. Aspexi terram,& ecce vacua erat.

Item quia auari. Auarus autem non implebitur pecunia. *Ec.* 5.b. Et constat quod nec alia re potest impleri, quia nihil aliud amat & seipsum euiscerat amore pecuniæ vt ea repleat arcam. *Eccl.* 10.b. Nihil est scelestius quàm amare pecuniam, hic enim,&c Sequitur. *e* Suscepit,&c.] Hæc est tertia pars cantici, in qua agit gratias virgo de inenarrabili beneficio incarnationis populo Israelitico specialiter,sed toti humano generi exhibito,dicẽs Suscepit Israel,] id est, populus Iudaicus.

f Puerum suum, id est,Iesum sibi promissum & sibi exhibitum specialiter.*Mat.*15.c Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. [Puerum] dicit non Dominum,quia venit ministraturus, non dominaturus. *Matth.* 20.d. Filius hominis non venit ministrari,sed ministrare. *Is.*9.b. Puer natus est nobis,&c.

g Memorati misericordiæ suæ,id est, sibi promissæ & exhibitæ *Is.*63 b Miserationum Domini recordabor Vel sic. *e* Suscepit Israel puerum suum,]id est,populum Iudaicũ, vel magis populum christianum fide videntem Deum.

Ad { Sanandum,vt medicus infirmum.Vnde *Eccl.*38.a.Honora medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus
Docendum, vt magister discipulum *Ioan.*13.b. Vos vocatis me magister & Domine & bene dicitis: sum etenim.*Ps.*93.Qui docet hominem scientiam. Et alibi: Beatus homo quem tu erudieris Domine &c.
Regendum, vt gubernator regit nauem. *Ps.*23. Dominus regit me, & nihil mihi deerit.
Pascendum,vt pastor pascit gregem.*Ioan.*10.c.Ego sum pastor bonus. *Is.*40.c.Sicut pastor gregem suum pascet,&c.
Lauandum pollutum. *Apoc.* 1.b. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.
Soluendum vinctum de carcere peccati,& inferi,& illuminandum cæcum *Ps* 145 Dominus soluit compeditos,Dominus illuminat cæcos.
Ditandum pauperem. 2.*Cor.* 8 b. Propter nos egenus, }

& pauper factus est,&c.1.*Reg.*2.b Dominus pauperem facit,& ditat. Pauperem facit pecuniâ & ditat gratiâ.pauperem facit spiritu proprio, & ditat Spiritu sancto. pauperem facit ad modicum & ditat in æternum. His modis [suscepit Dominus Israel puerum suum,] id est, seruum suum. Vnde *Ps.*118. Suscipe Domine seruum tuum in bonum. *g* Memorari misericordiæ suæ,] id est, promissionis suæ misericorditer factæ,& misericorditer adimpletæ. *Hab.* 3.a. Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis. Sequitur

h Sicut locutus est,&c]id est,sicut promisit misericordiam patribus nostris,id est,promisit se daturum,& missurum filium. Promisit inquam & specialiter. *i* Abraham & semini eius,]id est,imitatoribus eius. *Rom.*9.b.Non qui filij carnis,&c Et nota quod memorans patres quibus facta est reuelatio salutis specialiter & nominatim exprimit Abraham, quia ei specialiter facta est promissio de Christo ex eo nascituro. *Gen.*18.b 21 a 22.e.

Item vidit tres & vnum adorauit, per quem spiritum intellexit gerere figuram filij Dei incarnandi. Ideo & specialiter exprimitur, quia prioris apertè prædicauit fidem: Vnde etiam dicitur pater fidei nostræ.

k In sæcula.] quia gloria illa nullo fine claudetur,vel semini duratura in sæcula Vnde hoc quod dico [In sæcula] dupliciter construitur id est,bis sumitur, sic.

g Memorari misericordiæ,]dico durantia. *k* In sæculs,] id est,in æternum.

h Sicut locutus.&c.] i.sicut promisit patribus nostris quod haberent eam in sæcula. Posset enim rem iugem habere & non iugiter, & hoc non esset magnum. Vnde est sensus. *g* Memor misericordiæ suæ in sæcula, id est, æternaliter Promisit enim antiquis Patribus & seminibus eorum,id est, successoribus eorum in fide æternam hæreditatem,& promissio soluitur eis in æternum, quia & hic per fidem & in futuro in re.Sequitur.

l Mansit aotem Maria cum illa qoasi mensibus tribus.] Maria ascendit in montana, vt obsequium cognatæ præberet prægnanti,& mansit cum ea vsque dum pareret, & obsecuta est ei Nec fuit causa tantæ moræ exhibitio obsequij, sed etiam profectus matris & paruuli,vt dicit *Beda in Gl.*Nam cum in primo aduẽtu Virginis prophetauit Spiritus sancti inspiratione,constat eos multùm profecisse ex diurna eius mansione. Tunc quæritur secundum *Gl.* Nunquid creuit charitas Ioannis in vtero? Sol Quoad robur aucta est ei virtus, & simpliciter merito Mariæ vtriusque charitas creuit: Dicit ergo: [Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus]id est, vsque ad natiuitatem Ioannis.Sexto enim mẽse conceptionis eius ascendit, & nono mense natus est Ioannes,quo nato regressa est in domum suam. Vnde sequitur.

m Et reuersa est in domum suam.] post partum eius: Ad hoc enim uenerat vt ministraret Elisabeth in partu eius.

Mysticè:] Maria stella maris, prælatus qui debet cum subditis manere tribus mensibus documentis imbuendo, exemplis confortando.temporalibus fouendo. Vnde Petro dictum est ter: Pasce oues meas. *Ioan.*vlt.e. Postea verò debet reuerti in domum suam,ne propter aliena negotia, sua negligere videatur *Gen.*30 d.Iustum est vt aliquando prouideam domui meæ. *Act.*20.f.Attendite vobis & vniuerso gregi. *Mysticè.*

Item Maria in montanis tribus mensibus morari; est animam fidelem in alto contemplationis perseuerare,quousque ii. ea omnino defecerit amor mundi, amor sui, & amor suorum. Siquidem mensis dicitur à mene quod est defectus. Et hoc est quod dictum est Abrahæ. *Gen.* 12.a. Exi de terra tua,& de cognatione tua,& de domo patris tui: & vade in terram quam monstrauero tibi. Sequitur

n Elisabeth autem impletum est tempus pariendi,& peperit filium,&c] Prosequitur Lucas de partu Elisabeth. & natiuitate præcursoris, & est Elisabeth datiui casus.

Et nota vsum Scripturæ, quæ vtitur verbo impletionis in tribus,in ortu bonorum, in obitu, in actu, vt ex verbo impletionis notet in bonis esse plenitudinem perfectionis. Et hæc tria distinguuntur in *Gl.* De ortu *infr.*2.a. Impleti sunt dies Mariæ, &c. De actu. 3.*Reg.*6 b Impleuit Salomon ædificare domum. De obitu. *Gen.*25 a. Defunctus est Abraham plenus dierum. Sed videtur contrarium huic quod dicitur in *Gl.*In bonorum tantum ortu,&c. *Gen.*15. d.Nondum completa sunt peccata.*Is.*1. d. Manus vestræ plenæ sunt sanguine. Responsio. Tantum in ortu bonorum, id est, non in ortu malorum. Non enim vtitur Scriptura verbo impletionis in ortu vel obitu malorum, sed frequenter in opere, vt per hoc notet eos inanes, & vacuos in fructu boni operis.

Δ Et audierunt

n Elisabeth autem impletum est tempus pariendi,& peperit filium,&c.Elisabeth interpretatur Dei mei saturitas, & significat Ecclesiam, quæ interim in præsenti pane fidei sustentatur, tandem pane apertæ visionis plenius satianda, sicut dicitur in *Ps.*16. Satiabor cum apparuerit gloria tua *Moraliter.*

Tempus pariendi illi impletum est in apertione lateris Christi. Ante siquidem conabatur ad partum, sed non erat ei virtus pariendi, sicut dicitur *Isa* 4 *trigesimo-septimo* a. Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi *Os.*9. d. Da eis Domine Quid dabis eis vuluam sine liberis, & vbera arentia: & si quis nascebatur,abortiuus erat, quia ad inferos descendebant omnes ante Christi aduentum.

Vnde *Iob* 3.b. Quare non in vulua mortuus sum? Nunc enim dormiens silerem,& somno meo requiescerem cũ regib.& consulibus terræ,aut sicut abortiuum absconditum & non

& a Et audierunt vicini & cognati eius, &c.] dando ei filium. *Mat.* 11 b. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Ab eo enim cœpit tempus gratiæ & misericordiæ.

b Et congratulabantur ei] de tanto dono. Ioannes gratia noui Testamenti inchoationem significat, & inde est quod temporalis eius natiuitas celebratur, & non alterius cuiuslibet sancti.

F

Moraliter. • non subsisterem, sed cùm apertum fuit latus Domini, tunc virtus pariendi filios viuos data est Ecclesiæ: Nam à sanguine emanante de latere Christi baptismus virtutē suam habuit, qui est quasi matrix Ecclesiæ, in qua filij generantur. Vnde *Zac.* 13. a. In die illa erit fons patens, id est, latus Domini apertum: Domui Dauid, id est, Ecclesiæ, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ, id est, actualis, & originalis peccati. Et hoc est quod dicitur in *eod.* 15 a. In die illa exibunt aquæ de Ierusalem, medium earum ad mare occidentale, & medium earum ad mare nouissimum. Ibi ergo virtus pariendi collata est Ecclesiæ: Ideo dicit *Isa.* 60 a. Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere surgent. Est autem multiplex partus Ecclesiæ. Primus per baptismum: secundus per pœnitentiam: tertius per votum, siue ingressum religionis: quartus per ordinationem: quintus per promotionem: sextus per martyrium. Hi sunt significati per sex filios Liæ Quorum primus est Ruben, qui interpretatur filius visionis & significat martyres qui de fide ad visionem per martyrium generantur, à quibus incipit Ecclesia, sicut ab Abel primo martyre. Ruben dedit mandragoras Liæ id est, martyres contulerunt temporalia Ecclesiæ. Sed Lia dedit Rachel, id est, Ecclesia dedit religioni. Antequam mandragoras haberet Lia, tota solicitudo Iacob, id est, prælatorum erat circa Rachelem, id est, circa contemplatiuam. Sed misera Rachel pro mandragoris Liæ dedit licentiam Iacob intrandi ad Liam. Ad impletionem temporis pariendi baptizatos, tria requiruntur: Intentio, forma verborum, & elementum. *Mat.* vlt. d. Ite, baptizate, ecce intentio, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ecce forma verborum *Ioan.* 3 a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. ecce elementum.

Multiplex est partus Ecclesiæ.

Et a audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa & b congratulabantur ei. Et c factum est in die octauo venerunt circuncidere puerū, & d vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondēs mater eius dixit: Nequaquā, sed vocabitur Ioannes.

Iste partus figuratus fuit in transitu maris rubri, *Exod.* 14 c. Inchoatus in baptismo Ioannis, impletus est in baptismo Christi.

Item ad impletionem temporis pariendi pœnitentes, tria requiruntur Contritio, confessio, satisfactio. De quo *Ioan.* 16. e Mulier cum parit, tristitiam habet, cum autem peperit, iam non meminit pressuræ, quia natus est homo in mundum. Tristitia dicit contritionem, partus confessionem quæ peccata latentia perducit in lucem, natus homo dicit satisfactionem.

Item ad impletionem temporis pariēdi claustrales, tria requiruntur. Votum castitatis, votum paupertatis, abrenūciatio propriæ voluntatis, id est, votum obedientiæ, quæ significantur in tribus factis Ioseph. Primum est quando mulierem impudicam contempsit. *Gen.* 39. b.

Secundum quando pallium abiecit, id est, temporalia. *Exod.* c. Tertium quando in carcere reclusus fuit sub alterius potestate, *eod.* c. d. Vnde Iacob dixit benedicens ei *Gen.* 49. c. Filius accrescens Ioseph, filius accrescens. Ter dicitur accrescens, bis explicitè, semel implicite: Ioseph enim accrescens interpretatur. Ter enim accrescit aliquis quando intrat in claustrum. Primò subiiciendo carnem per voluntatem castitatis explicitè. Secundò contemnendo mundum explicitè. Tertiò deponendo seipsum per abrenuociationē propriæ voluntatis, sed hoc implicitè, quia in voto obedientiæ occultè abrenunciatur propria volūtas. Item ad impletionem temporis pariendi ordinatos, tria requiruntur, scilicet, ætas, scientia, morum honestas. Et cum hæc tria habet ordinandus, tunc impletum est tempus pariendi. Contra illos qui ante tempus pariuntur in ordinibus dicit *Ezec.* 16. a. In die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus, per ætatis maturitatem, nec es sale salita, per scientiæ sufficientiam, nec inuoluta pannis per morum honestatem. Item ad impletionem temporis pariendi prælatos, tria sequiruntur, sc. vitæ sanctitas, scientiæ sublimitas & iustitiæ zelus. Cum hæc tria habuerit quis, tunc poterit eum Ecclesia parere in prælationem, ante nō. Ideo multi nascuntur abortiui in mundū, quia ante tempus pariuntur. Alij enim nascuntur sine manu dextera, id est, sine operandi virtute. Alij sine pede dextro, id est, sine charitatis affectu. Alij sine lingua, id est, sine gratia prædicandi. Alij sine oculo dextro, id est, sine cognitione spiritualium. De quibus *Zac.* 11. d. O pastor & idolum derelinquens gregem, gladius super brachium eius, & gladius super oculum eius dextrum: brachium eius aridite siccabitur, & oculus eius dexter tenebrescens obscurabitur. *Isa.* 56. d. Speculatores eius cæci omnes &c. *Ioan.* 9 a. Quis peccauit, hic aut parentes eius vt cæcus nasceretur in prælationem? Responde secure hic & parentes eius, id est, qui eum promouerunt. Item ad impletionem temporis pariendi martyres, tria requiruntur, scilicet contemptus sui, firmitas fidei, causa Non enim pœna, sed causa martyrem facit. *Heb.* 11. f. Sancti per fidem, &c. Sic patet moraliter quod dicitur: Elisabeth impletum est tempus pariendi, & peperit. Sequitur.

a Et audierunt vicini,] id est, Angeli, & alij sancti qui congratulantur aliquo sex dictorum modorum. *inf.* 15 a. Quis ex vobis homo habens centum oues, & si perdiderit vnā ex illis, &c. *Ruth.* 4. d. Vicinæ autem mulieres congratulantes ei dicebant, natus est filius Noemi. Et nota *Gl.* Habet Sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia cōmune bonum est Iustitia enim cōmunis virtus est, & ideo in ortu iusti futuræ vitæ insigne, id est, iudicium præmittitur, &c. Simile *Gen.* 2. *Gloss.* Iustitia quæ significatur per Euphraten, quia circuit omnes virtutes, non dicitur se contra aliquam segregare. Sequitur c Et factum est in die octauo, &c.] secundum mandatum Domini. *Gen.* 17 b Infans octo dierum circuncidetur in vobis, omne masculum in generationib. vestris, tam vernaculus, quàm empititius circumcidetur. Fiebat autem circumcisio in remedium contra originale peccatum, sicut modo baptismus. Vnde *Beda.* Idem salutiferæ curationis remedium conferebat circumcisio suo tempore, quod nunc baptismus tempore gratiæ reuelatæ. Sed quare Ioannes fuit circumcisus, qui fuit in vtero sanctificatus? Responsio. In exemplum, & quia lex nondum cessauerat vnde tenebatur adhuc mandato Domini. Iesus autem circumcisus fuit, quia venerat legem implere *Mat.* 5. b. Et in signum circumcisionis, spiritualis quæ fit interius in corde spiritualiter, & in omni sensu. *Deut.* 10. d. Circuncidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram durissimam ne induretis amplius. *Ier.* 4 a Circuncidimini viri Iuda, &c.

d Et vocabant eum, &c.] Rectè autem post circumcisionem imponitur nomen, ad innuendum quod omnes qui verè circumcisi fuerint, scripti sunt in libro vitæ, & nominati apud Deum & non alij. Vnde diues non nominatur, sed Lazarus. *inf.* 16. e Octo autem dies circumcisionis sunt octo virtutes quibus perfectè circumciditur interior homo. Prima dies est fides quæ illuminat. Secunda est fortitudo, quæ roborat. Tertia, prudentia, quæ eligit bonum & reprobat malum Quarta, abstinentia, quæ corpus solidat. Quinta, patientia, quæ in aduersitate conseruat. Sexta, pietas, quæ bona sua aliis communicat. Septima, amor fraternitatis, quæ bonis aliorum congaudet. Octaua, charitas, quæ totum consumat, & in hac imponitur nomen. de his 2. *Pet.* 1 b Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia abstinentiam in abstinentia patientiā, in patientia pietatem, in pietate fraternitatis amorem, in amore fraternitatis charitatem.

Octo dies circumcisionis quid significent.

Mysticè. Sicut dicit *Gl.* per circumcisionem resurrectio Domini figuratur, quia & octaua die, id est, post sabbatum facta est, &c. id est, post septem dierum vitam octaua Resurrectionis.

Mysticè.

Mysticè: Per illos qui filio nomen patris imponunt, significantur illi qui iustificationem operibus legis attribuunt, non gratiæ Dei, de quibus *Rom.* 10. a. Iustitiam suam statuere volentes, &c.

Moraliter.

Moraliter. Isti qui vocant puerum natum nomine patris sui significant quosdam qui volunt vt filij suos patres etiam in illicitis imitentur, sicut dicitur *Ezec.* 16. e. sicut mater, ita & filia eius. 3. *Reg.* 12. d. Pater meus cæcidit nos flagellis. e Et respondens mater eius, &c.] sicut ab Angelo erat prænunciatum. *Isa.* 49. a. De ventre matris meæ recordatus est nominis mei, id est. dedit mihi rem nominis huius Ioannes, id est, gratiam. Sed quomodo sciuit mater prænunciatum ab Angelo? Vir enim eius mutus effectus non poterat ei indicare. Solutio. In *Gl.* Spiritum prophetiæ didicit, quod non didicerat à marito. non poterat ignorare prænunciatum, i. nomen filij sui Zachariæ ab Angelo prænunciatum quæ prophetabat Christum. Moraliter. Sic boni parentes non debent sustinere, vt filij eos malè imitentur, sed debent eos tradere sanctis viris bonis exercitiis imbuendos, & si boni fuerint, non sibi, sed gloriæ

Dei

Δ Dei ascrib: ot. *a* Et dixerunt ad illam : quia nemo,&c.] Pleonasmus est vel idioma Hebræum. Vel ita continua, quasi dicat, non vocabitur ita, vel mirum est quod dicis. *b* Quia nemo est,&c.]sic mali vicini,& mali consiliarij arguunt bonos parentes, si filios suos sanctitati & religioni studere faciant, &non mundanis lucris Sequitur. *c* Innuebant autem patri eius,] id est, quibusdam nutibus ei significabant.

d Quem vellet vocari eum.] Ex hoc patet quòd Zacharias propter hæsitationem non solum loquelam, sed etiam auditum amiserat : Si enim audire posset verbo dicerent, & non nutu.

e Et postulans pugillarem,] à pugno pugillus: Vnde pugillaris lapis tentus pugno. vel

& *a* dixerunt ad illam. *b* Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. *c* Innuebant autem patri eius, *d* quem vellet vocari eum. Et *e* postulans pugillarem *f* scripsit dicens: *g* Ioannes est nomen eius. Et *h* mirati sunt vniuersi. *i* Apertum est autem ilicò os eius & lingua eius,& loquebatur benedicens Deum & *k* factus est timor super

tabula parua, quæ pugno capi poterit, & hoc videtur innuere *Gl.* Vnde etiam in vulgari Romanorum, pugillar est tabula ad scribendum, dicitur etiam aliquando pugillaris, calamus quo scribimus. *f* Scripsit dicens, &c.] Non dico erit, quia hoc nomen ei iam impositum est à Deo.

h Et mirati sunt vniuersi] de conuenientia inter patrem,& matrem *Ec.*25.a. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus; Concordia fratrum & amor proximorum, & vir & mulier sibi bene consentiens.

Moralit. Moraliter. *g* Ioannes est nomen eius] quasi dicat, quicquid boni habet quod est dignum nomine à gratia Dei habet. Et mirati sunt, sic mirantur multi quando filij inducuntur ad bonum aliquod sicut ad religionem vel aliquid tale à parentibus suis. Sequitur. *i* Apertum est autem &c]i. Zachariæ & lingua eius,& loquebatur benedicens Deum.] *Amb.* Iam soluit fides linguam quam incredulitas ligauerat *Bed.in orig.* Quoniam vox clamantis in deserto est nata: meritò lingua parentis est soluta. Nec enim eum silere à laudibus decebat, qui verbi præconem sibi natum gaudebat. Item *Amb.* Nemo desperet, nouit Dominus mutare sententiã, si tu noueris emendare delictum *Ier.*18 b si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui, vt facerem ei.

Moralit. Moraliter. *i* Apertum est ilicò os,&c.] Nato Ioanne, id est gratia Dei datã, vel opere bono facto, apertum os prædicatoris, quod ante gratiam & opera bona clausum est Sola enim gratia Dei vel desiderium gratiæ Dei os aperit ad prædicandum. Vnde *Ps.*118. Os meum aperui,& attraxi spiritum,&c. Sunt autem quinq; quæ claudunt os prædicatori

Quinque sunt quæ claudunt os prædicatori.

Primum est peccati conscientia. *Ezec.*16.g. Et scies quia ego Dominus, vt recorderis, & confundaris, & non sit tibi vltrà aperire os præ confusione tua. *Is.*6.b. Væ mihi quia tacui. Secundum est ignorantia. *Ec.*20.a. Est tacens non habens sensum loquelæ *Is.*56.d. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes multi non valentes latrare. Tertium, est timor potestatis. *Ezec.*13.a Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini Et super hoc iactat se diabolus irridens prædicatores huiusmodi. *Is.*10. d. Vniuersam terram ego congregaui,& non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & gannitet. Quartum est malitia populi. *Ezec.*3.g. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo,& eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperãs est. Quintum est immemoria beneficiorum Dei *Ps.*136. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. Sed hæc omnia obstacula remouet gratia siue sapientia cum datur homini. Vnde *Sap.* 10. d. Sapientia aperuit os mutorum,& linguas infantium facit disertas Sequitur. *k* Et factus est timor, &c] Timor admirationis propter ea quæ facta sunt in ortu Ioannis: Vel timor pœnalis horroris Videntes enim Sacerdotem virum religiosum propter hæsitationem tam grauiter punitum, timebant sibi omnes, scientes, quia non esset tutum offendere Deum. *l* Et super omnia montana Iudææ, &c.] de natiuitate Ioannis & restitutione loquelæ Zachariæ. Sic miracula Domini. & profectus proximorum suor diuulganda ad Dei honorem,& fratrum ædificationem. *Tob.*12. b. Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autē Dei reuelare honorificum est Item in *eod.*13.a. Confitemini Domino filij Israel, & in conspectu gentium laudate eum, quoniam ideo dispersit vos inter gentes quæ ignorant eum, vt vos enarretis mirabilia eius.

m Et posuerunt, &c.] miraculum quod euenerat considerantes, & euentum tacitæ rei præstantes.

omnes vicinos eorum, & *l* super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc. Et *m* posuerunt omnes qui audierant in corde suo, *n* dicentes *o*: Quis putas puer iste erit? *p* Etenim manus Domini *q* erat cum illo. Et Zacharias pater eius impletus est Spiritu sancto, & prophetauit dicens : *f* benedictus *t* Dominus *u* Deus Israël :

n Dicentes, supple intra se vel vnus ad alterum. *o* Quis putas puer iste erit, hæc est quæstio plebis. Cui quadrupliciter respõdetur. Angelus respondet : Hic erit magnus coram Domino. *sup. eod.* b. Item pater respondet Et tu puer propheta Altissimi vocaberis : *inf. eod.* g. Item ipsemet Ioannes respondet. Ego vox clamantis in deserto. *Ioan.* 1.c Item ipse Dominus : Quid existis in desertum videre Prophetam: Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam : Hic est enim de quo scriptum est. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam *Mat.* 11.b. In responsione Angeli notatur, in Ioanne vitæ sanctitudo in responsione patris, sapientiæ perfectio, in responsione propria, perfecta humilitas, & eloquentiæ promptitudo, in responsione Domini, testimonium bonum, & officij celsitudo.

p Etenim manus Domini] id est, potestas, vel virtus siue protectio.

q Erat cum illo.] Vnde in persona eius dicit *Is.*49 a. Sub vmbra manus suæ protexit me. Dicitur manus Domini quandoq; potestas. vt *Ier.* 18.a. sicut est lutum in manu figuli, sic vos in manu mea estis domus Israel. Quandoque pœna. *Iob* 19. d. Manus Domini tetigit me, id est, pœna. Quandoque accipitur pro protectione gratiæ Dei, vt hic Manus Domini erat cum illo. Sequitur.

r Et Zacharias pater eius impletus est, &c.] ecce restituitur Zachariæ loquela non sola, sed superadditur prophetia. In quo sicut innuit *Glos.* deprehenditur immensitas diuinæ liberalitatis, quæ ablata in duplum restituit, loquendi facultatem reddidit, & prophetiam superaddidit. Sic Salomoni petente sapientiam ad regendum populum suum, dedit illam, & diuitias atque potentiam. 3. *Reg.* 3.b. Sed quid est quod dicit *Glos.* quod loquela sola ablata et, cum ei etiam auditus sit ablatus? Responsio. Sola dicitur respectu prophetiæ.

Item nota quod & Elisabeth impleta Spiritu sancto prophetauit, sed paucis, & in domo; Zacharias verò multis verbis vsus est, prophetando, siue prædicando, quia ordo disciplinæ exigit, vt mulier pauca loquatur, & magis velit discere quàm docere. Vnde 1.*Cor.*14.g. Mulieres in Ecclesia taceant, non enim permittitur eis loqui. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. 1.*Tim.*2.c. Mulier in silentio discat cum omni subiectione &c. Et est rectus ordo, quia prius repletus est Spiritu sancto, postea prophetat. Sic Apostoli prius replentur Spiritu S. postea mittuntur prædicare vbique. *Inf.* vlt.g Sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. *Act.*2 a. Repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui.

f Benedictus Dominus Deus Israel, &c.] Istud canticum diuiditur in duas partes.

In prima agitur de beneficio Incarnationis Passionis, Resurrectionis, toti generi humano communiter collato. Pro omnibus enim natus & passus est Dominus; & pro omnibus resurrexit, quantum in se fuit.

In secunda parte agitur de beneficio præcursori specialiter illato, ibi.] Et tu puer, &c.] Primò igitur agens gratias de communi beneficio, dicit.

f Benedictus Dominus Deus Israel, &c] Benedictus] est vel sit, id est, omni gratiarum actione prosequendus,

t Dominus] omnium iure possessionis.

u Deus] omnium, iure creationis. Sed : Dominus Deus Israel,] iure beneficij specialis. *Deut.*32.a. Δ Nunqnid

Aliter Aliter legitur,& magis specialiter *f* Benedictus Dominus.]i gratiarum actione prosequendus,& pro actis,& pro agendis.

Pro actis, quia dum oraret Zacharias pro populi liberatione, datus est ei præcursor liberationis. Pro

Δ agen

A Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? Possedit vt Dominus, fecit & creauit, vt Deus: Dominus dicitur vt timeatur, Deus, vt honorificetur. *Malac.* 1.b. Si ego Dominus, vbi timor meus? Si ego pater, vbi honor meus,

quia *a* visitauit & *b* fecit redemptionem plebis suæ. Et *c* erexit *d* cornu salutis *e* nobis, in *f* domo Dauid pueri sui. Sicut *g* locutus est per os Sanctorum, qui *h* à sæculo sunt prophetarum eius. *i* Salutem ex inimicis nostris, & de *k* manu *l* omniũ

a Quia visitauit] mundum longa infirmitate tabescentem carnem assumendo, tanquam pixidem plenam omni genere medicinæ. quia mundus omni laborabat infirmitate. *Ec.*43.c. Medicina omnium in festinatione nebulæ.

b Et fecit redemptionem plebis suæ.] Nondum suæ, quia iam adhuc erat peruersa, sed quoniam redimendo fecit suam, sanguinem scilicet suum pro ipsa fundendo, & sic visitabo in incarnatione, & redemptionem faciendo in passione, plebem fecit suam, 1. *Pet.* 1.d. Non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati, & immaculati Christi Iesu. *Ps.* 110. Redemptionem misit Dominus populo suo.

Aliter. ⊙ agendis. *a* Quia visitauit] id est, visitabit in proximo nascendo, præteritum ponit pro futuro: Et repete [Israel.]

b Et fecit,] id est, faciet. Parum differt à primo. Cætera non mutantur. Nota, quia visitauit Dominus plebem suam in primo aduentu, vt medicus infirmum. Vnde *Aug.* Magnus venit medicus, quia magnus vbique iacebat ægrotus. *Eccl* 38.a. Honora medicum propter necessitatem *Mat.* 9.b. Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus. Medicus quandoque lenitiua, quandoque purgatiua apponit, sic Dominus quandoque oleum suauis consolationis, quandoque vinum mordacis increpationis apponit vulneribus sauciatis. *inf.* 10.c Homo quidam descendebat à Ierusalem in Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones. Et *inf.* f. Et appropians Samaritanus alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum. Quandoque etiam ignem alicuius grauis tribulationis adhibet Dominus. Vnde *Greg.* Ignem tribulationis admouet, vt in nobis rubiginem vitiorum purget. Item visitauit vt Doctor discipulum, docendo, corrigendo. *Ps.* 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. *Is.* 11.a. Egredietur virga de radice Iesse, id est, correctio leuis de incendio charitatis. Item visitauit plebem suam, vt pastor gregem. *Ezec.* 34.c Visitabo oues meas sicut visitat pastor gregem suum.

Dominus visitat plebem suam multipliciter.

Item visitauit plebem suam, vt sponsus sponsam. *Iudic.* 15.a. Post aliquantulum temporis cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson inuisere volens vxorem suam, & attulit ei hœdum de capris, id est, peccatorum exprobrationem.

Item visitauit plebem suam, vt legatus prouinciam. *Abac.* 1.a. Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes misit. *Isa.* 60.d. Ponam visitationem tuam pacem & præpositos tuos iustitiam.

Item visitauit plebem suam, vt vinitor vineam suam. *Ps.* 76. Respice de cælo, & vide & visita vineam istam, &c. Itẽ visitauit vt paterfamilias operarios suos. 1. *Reg.* 17. b. Dixit Isai ad Dauid, visita fratres tuos si rectè agant, & cum quibus ordinati sunt disce. Sic Booz visitauit messores suos. *Ruth.* 2.a. Et *Habac.* suos: *Dan.* 14.f. Qualibet istarum visitationum gloriatur nos visitatos Zacharias, *in eod.* Visitauit nos oriens ex alto. Hoc etiam rogauit Dauid vbi dixit. Visita nos in salutari tuo. Omnibus his modis debet Episcopus visitare episcopatum suum, & Archidiaconus archidiaconatum. In cuius visitatione quatuor possunt notari quæ pertinent ad officium visitationis. Primum est corrigere excessus subditorum. *Ps.* 88. Visitabo in virga iniquitates eorum. Secundum est consolari pusillanimes *Is.* 40 a. Alia editio: Consolamini Sacerdotes populum Domini. *Is.* 40.a. Alia editio: Consolamini Sacerdotes populum Domini. *Isai.* 51. Consolabitur Dominus Sion & consolabitur omnes ruinas eius. Item *Isai.* 61. a. Vt consolarer omnes lugentes, & ponerem, &c. Et de illa visitatione dicit *Iob* 10.c. Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum. Tertium est prædicare. Vnde *Ps.* 64. Visitasti terram, & inebriasti eam *Gloss.* Verbo prædicationis. Quartum est causas audire & decidere, secundum quod dicitur *Is.* 60. d. Ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam. *Iac.* 1.d. Religio munda & immaculata apud Deum patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. Sequitur.

Psalm. 105.

Quatuor pertinent ad officium visitationis.

c Et erexit] hîc prophetat Zacharias de resurrectione, sicut suprà de incarnatione, & passione. Tria siquidem verba ponit, per quæ hæc tria beneficia tangit, scilicet incarnationem, passionem, resurrectionem. Nã visitauit nos per incarnationem, fecit redemptionem in passione, erexit cornu salutis nobis in resurrectione. Nomine cornu tria significantur. Primùm fit celsitudo salutis, secundum est Christus: tertium, regnum Christi. Vnde tripliciter exponitur. Primò sic.

c Et erexit]Dominus Deus Israel.

d Cornu salutis,] id est, firmam celsitudinem salutis, quia cornu & solidum est, in altiori parte animalis positum.

e Nobis,] id est, ad vtilitatem nostram.

g In domo Dauid pueri sui] id est, in Iudæa, vbi natus, vbi passus, vbi resurrexit. Vnde *Ps.* 73. Operatus est salutem in medio terræ. Secundò sic.

c Et erexit] Dominus Deus, id est, in carne apparere fecit. Item [erexit] in Cruce, in Resurrectione.

e Nobis] credentibus, & non aliis. Vnde 1. *Pet.* 2 b. Vobis honor credentibus, non credentibus autem lapis offensionis, & petra scandali.

d Cornu salutis,] id est, Christum potenter operantem salutem. Dicitur autem Christus cornu, quia sicut cornu nec caro est nec os, sed medium, sic Christus nec homo, nec Deus tantùm, sed mediator Dei & hominum. 1. *Tim.* 2.b. Vnde dicit Gigas geminæ substantiæ, i. verus Deus, & verus homo. De hoc cornu dicitur in *Ps.* 111. Cornu eius exaltabitur in gloria.

f In domo Dauid pueri sui,] id est, in familia Dauid, de cuius stirpe natus est Christus secundum carnem. Tertio modo exponitur sic *c* Erexit cornu salutis nobis,] id est, regnum Christi in æternum durabile *f* In domo Dauid pueri sui,] id est, in Ecclesia. Per cornu intelligitur regnu n æternum: per carnem regnum temporale, quia sicut cornu durius est carne, sic regnum æternum durius est, id est, fortius temporali. Vnde ad significandum firmitatem æterni regni Dauid & Salomon, sunt vncti cornu olei, id est, oleo posito in cornu. 1. *Reg.* 16.c. 3. *Reg* 1.f. vt ipsa soliditas vasis exprimat dignitatem, & regnũ Christi, de ipsis nascituri æternum esse. *Dan.* 7.d. Potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Item *in eodem* f. Cornua decem sunt decem reges. Saul verò 1. *Reg.* 10.a. fuit vnctus lenticula olei, i. oleo posito in lenticula quod vas est fragile vitreum, vt ipsa fragilitas vasis exprimeret fragilitatem, & ruinam regni Saulis. Sequitur.

g Sicut locutus est, &c.] In hoc notatur fidelitas qua promissa compleuit. *Ps.* 144. fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Et alibi. *Ps.* 88. Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Continua sic [Erexit] inquam [sicut locutus est per os Prophetarum eius qui à sæculo sunt] id est, ab initio mundi cœperunt esse. Per os enim Adam, Abel, Noe, Abraham, Moysi, & aliorum locutus est Deus. Et dicit per os, non per ora, ad innuendum quod eodem spiritu, & eadem intentione loquebãtur omnes *Is.* 30.a. Os Domini non interrogauerũt, id est, prophetas. *Is.* 58.d. Os Domini locutum est, id est, prophetæ. Et non solum per ora eorum locutus sed etiam per facta. *Os.* 12.c. In manibus prophetarum assimilatus sum, id est, per opera eorum prænunciatus, vel præfiguratus. Vnde & potest aliter legi.

g Sicut locutus est, &c.] id est, sicut promiserat per prophetas suos, & sicut locutus est per eos qui fuerunt.

h A sæculo, id est, sæculi initio, vt ita distinguatur inter prophetas, & eos qui fuerunt à sæculo. Nam neque prophetæ fuerunt à sæculi initio, qui de Christo prophetauerunt verbis, prophetauerunt de eo tamen patres primi factis. Nam in factis eorum præfiguratum est mysterium incarnationis & passionis, vt in facto Abel: Noe rexit arcam in fluctib., & Christus Ecclesiã in turbationib. sæculi. Per Prophetas ergo intellige quoslibet scriptores veteris Testamenti. Sequitur. *i* Salutem ex inimicis nostris] Repete erexit,] id est liberationem ex inimicis, vel, id est, salubriter nos eripuit ab inimicis nostris id est, à dæmonibus, peccatis & malis hominibus, siue carne, mundo, diabolo. *Ps.* 89. Domine refugium factus es nobis. *Is.* 4 b Super omnem enim gloriam protectio, & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æstu. *k* Et manu,] id est potentia. *l* Omnium qui oderunt nos] eripuit nos supple, vel erexit nobis salutem. Idem est. Iste autem versiculus. Salutem ex inimicis, &c. explanatio est superioris versiculi, in quo breuiter idem promiserat, [Et erexit cornu, &c.]

a Ad faciendam misericordiam,&c.] Determinat expressius, quod *suprà* dixerat: [Sicut locutus est,] quasi dicat, locutus est, & erexit salutem nobis [ad faciendam misericordiam cum patribus nostris,] id est, vt faceret misericordiam suam cum eis, eos, scilicet, à limbo liberando, & secum in gloriam transferendo. De qua misericordia dicitur *Zach.* 9.c. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Vel sic: [Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris] promissam, id est, vt impleret misericorditer promissionem patribus nostris factam, id est, Abraham, Isaac, & Iacob, & aliis de liberatione nostra per Christum implenda. *Tit.* 3.b. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

b Et memorari,] id est, vt memorem se ostenderet.

c Testamenti sui sancti,] id est, firmæ promissionis suæ, siue pacti, quod pepigit antiquis patribus. *Ps.* 103. Memor fuit in sæculum testamenti sui verbi, quod mandauit in mille generationes.

qui oderunt nos. Ad a faciendam misericordiam cum patribus nostris, b & memorari c testamenti sui sancti. d Iusiurandum quod iurauit ad Abraham e patrem nostrum f daturum se nobis. Vt g sine timore h de manu

d Iusiurandum, &c.] Sic continua. Et item erexit nobis cornu salutis ad faciendum [iusiurandum quod iurauit.] Hoc est contra Hæreticos qui damnant iuramentum.

Gen.12.c. e Ad Abraham patrem nostrum] *Gen* 12.a.15.b.22.d. In te benedicentur omnes tribus terræ. Itē per memetipsum iuraui dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me benedicam tibi, &c. *Ierem.* 11.a. Ego ero vobis in Deum, vt suscitem iuramentum, quod iuraui patribus vestris daturum me eis terram fluentem lacte, & melle. Iurauit inquam.

f Daturum se nobis,] id est, quod daret se nobis per carnem, vel per fidem. Item vt daret se nobis famelicis in cibum. *Ioan.* 6.f. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Et qualis cibus, determinatur. *Sap.* 16.c. Paratum panem de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem. & omnis saporis suauitatem. Item vt daret se nobis ægrotis in medicamentum. *Eccles.* 24.d. Ego quasi fluuius Dorix, quod interpretatur medicamentum generationis. Et dicitur fluuius quia sanguis, & aqua, lacrymæ, & sudor, quæ fluxerunt de sacro eius corpore, quasi quatuor flumina Paradisi fuerunt medicina totius generis humani. *Eccl.* 38.a. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Item vt daret se nobis captiuis in pretium quo redimeremur, 1.*Cor.* 6.d. Empti estis pretio magno. Item vt se daret nobis pauperibus in refugium. *Psalm.* 9. Factus est Dominus refugium pauperi, &c. Item vt daret se nobis electis in præmium. *Gen.* 15.a. Ego sum merces tua magna nimis. *Isa.* 9.b. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Potest & aliter construi.

a Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari,] id est, ad memorandum, & implendum.

d Iusiurandum testamenti sui sancti, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum.] Iurauit dico.

f Daturum se nobis,] id est, quod ipse daret, vel quod daturus esset. Sequitur.

g Vt sine timore, &c.] Sic continua & ordina. Promisit patribus misericordiam, & fecit nobis implendo: [Vt nos liberati de manu inimicorum nostrorum sine timore seruiamus illi in sanctitate, & cæt.] Sine timore seruili, vel mundano, vel humano, 2.*Paralip.* 20.d. O Iuda & Ierusalem nolite timere. Alius est timor, scilicet, filialis, in quo seruiendum est Deo. *Psalm.* 2. Seruite Domino in timore. *Prouer.* 28.b. Beatus homo qui semper est pauidus.

h De manu inimicorum nostrorum,] id est, dæmonum. Est autem triplex manus dæmonum: Prima est potestas nocendi eorum: De qua *Iob.* 1.c. Ecce in manu tua sunt omnia, quæ possidet.

Digiti huius manus sunt potestas
- Mira faciendi, vt de virgis serpentes: *Exod* 7.b.
- Se transfigurandi, 2.*Cor.* 11.c.
- Corpus affligendi. *Iob* 2.b.
- Incautos decipiendi, 3. *Reg.* 22.d. Quis decipiet Achab regem Israël?
- Animas in inferno vexandi. Et hoc etiam *Apoc.* 12.

Secunda manus est suggestio eorum: De qua *Psalm.* 35. Et manus peccatoris non moueat me, &c.

Digitis huius manus sunt tentatio.
- Leuis & occulta.
- Leuis & aperta. *Psal.* 90. Non timebis à timore nocturno.
- Grauis & occulta.
- Grauis & aperta.
- Quintus omnino non tentari, quæ grauissima est tentatio, vt dicit *Aug.*

Tertia manus est cœtus malorum: De qua *Iob* 9.c. Terra data est in manus impij, &c.

Digiti huius manus sunt.
- Pagani.
- Iudæi.
- Hæretici.
- Tyranni
- Hypocritæ

inimicorum nostrorum liberati i seruiamus illi. In k sanctitate, & l iustitia m coram ipso n omnibus diebus nostris. Et o tu p puer q propheta Altissimi vocaberis, præibis r enim ante faciem Dñi s parare t vias eius

i Seruiamus illi,] quia dignum & iustum est, æquum & salutare. Dignum quia pater est. Iustum, quia Deus est. Æquū, quia nobis seruiuit Salutare, quia bene remunerat seruientes sibi. Seruiamus igitur illi tanquam filij patri. Item tanquam serui Domino. *Malac.* 1 b. Si ergo pater ego sum, &c.

Item quia prior seruiuit nobis per suos, per sua, & per se. Per suos Angelos quos nobis ad custodiam deputauit. *Is.* 62.b. Super muros tuos, &c. Per sua, id est, cælum & terram, solem, lunam. *Mat.* 5.g. Qui facit Solem, &c. Per se. *Is.* 43.d. Seruire me fecistis in peccatis vestris. *Ps.* 80. Manus eius in cophino seruierunt.

Item quia bene remunerat. *Ioan.* 17.d. Volo pater, &c. *Is.* 65.c. Ecce serui mei comedent, &c. Sequitur

k In sanctitate & iustitia &c.] Ecce modus seruiendi Deo. *Modus seruiendi Deo.*

In sanctitate,] per munditiam interiorem: De qua. *Heb.* 12.d. Sequimini pacem cum omnibus, & sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum.

l Et iustitia] per bonam operationem. *Psalm.* 16. Ego autem in iustitia apparebo in conspectu tuo.

m Coram ipso per rectam intentionem, non in conspectu hominum tantùm. *Heb.* 12 d. Gressus rectos facite pedibus vestris. *Gl.* id est, rectam intentionem adhibete operibus vestris. *Mat.* 5.b. Sic luceant opera vestra coram hominibus.

n Omnibus diebus nostris] per continuationem & perseuerantiam. *Heb.* 12.b. In disciplina perseuerare. *Tit.* 2. d. Sobriè, piè, & iustè viuamus in hoc sæculo, *Mat.* 10.c. & 24.b. Qui perseuerauerit, &c.

o Et tu puer, &c.] Hæc est secunda pars cantici, in qua agit Zacharias de beneficiis sibi, & filio suo specialiter collatis. Et apostrophat sermonem suum ad filium. Nec mirum si Sacerdos, & Propheta sermonem dirigit ad infantem octo dierum, quia qui salutationem Virginis intellexit in vtero matris, eodem spiritu iam natus potuit intelligere verba patris. Dicit ergo. [Et tu] per Angelum nunciatus, miraculosè conceptus, in vtero sanctificatus, cum gaudio vniuersarum gentium natus O.

p Puer,] à puritate, ab humilitate, à liberalitate.

q Propheta Altissimi vocaberis,] antonomasticè. *Ierem.* 1.b. Prophetam in gentibus dedi te. *Mat.* 11 b Quid existis in desertum videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam Prophetam.

r Parare,] id est, ad parandum.

s Præibis enim ante faciem Domini,] prius nascendo, sicut Aurora ante Solem. De qua *Iob* 38.b. Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti Auroræ locum suum.

t Vias eius] duplicem. Vnam per quam ipse venit ad nos, scilicet misericordiam: Et aliam per quam nos imus ad ipsum, scilicet, pœnitentiam. De quibus *Psalmo vigesimo quarto.* Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas.

Primam parauit baptizando, secundam prædicando. *Matth. c.* 3.a. Pœnitentiam agite. *Malac. c.* 3.a. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.

Primò ne sit tortuosa per obliquam intentionem *Is. c.* 30.c. Hæc est via, ambulate in ea, & non declinabitis, neque ad dextram, neque ad sinistram. Secondò, ne sit montuosa per superbiam, & ambitionem. *Is.* 60 d Præparare viam populo, planum facite iter. Tertiò, ne sit lapidosa per impatientiam, vel detractionem. *Ierem.* 50.d. Tollite de via lapides. *Eccles.* 21.b. Via peccantium complanata lapidibus.

lapidibus. Quarto ne sit lucrosa per luxuriam. Vnde *Psal.* 68. Eripe me de luto, vt non infigar. *Habac.* 3. d. Viam fecisti equis tuis in luto aquarum multarum. Quintò ne sit spinosa per auaritiam. *Prouerb.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerat superficiem eius spinæ. Item nota, quod ex eo, quod hic dicitur: [Præibit] præit in profestis diebus vnus cereus Euangelium, in figura Ioannis, qui fuit præcursor primi aduentus. In festis verò per quæ significatur gaudium æternum, duo cerei præcedunt in figura Eliæ, & Henoch. Præuenient enim Elias & Henoch secundum aduentum, in quo suos recipiet ad festum æternum, & indeficiens. De primo. *Malach. cap.* 3. a. Ecce mitto Angelum meum, &c. De secundo *Apocal.* 11. a. Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia in conspectu Domini terræ stantes. Sequitur.

De pæn. dist. 3. c. adhuc.

Ad *a* dandam *b* scientiam *c* salutis plebi *d* eius in *e* remissionem peccatorum eorum. *f* Per viscera misericordiæ *g* Dei nostri, in *h* quibus *i* visitauit nos *k* oriens ex alto. *l* Illuminare *m* his qui in *n* tenebris, & in vmbra mortis sedent, *o* ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. *p* Puer autem crescebat, & *q* confortabatur spiritu, *r* & erat in desertis vsque in diē ostensionis suæ ad Israël.

a Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.] Sic continua: Præibis, inquam. [Ad dandam,] Per ministerium prædicationis, non vendendam. *Matth.* 10. a. Gratis accepistis, gratis date.

b Scientiam,] non pecuniam. *Prouerb.* 3. b. Beatus homo qui inuenit sapientiam. [Scientiam,] non sæculi, non carnis, non diaboli, sed.

c Salutis.] *Iacob.* 3. d. Non est ista sapientia desursum descendens, &c.

Item [Salutis,] non corporis quam docet Hippocrates, sed animæ quam docet Christus. *Eccles.* 30. c. Salus animæ in sanitate iustitiæ, & melior est omni auro, & argento. *Sap.* 13. a. Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei. *Isa.* 5. d. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, &c. *Osee* 4. b. Quia tu repulisti scientiam, &c. Nota quod ad commendationem nominis Iesu, quod interpretatur Saluator, ter facit mentionem in cantico suo de salute: Primò, ibi [Et erexit cornu salutis.] Secundò, ibi [Salutem ex inimicis nostris. Tertiò hîc [Ad dandam scientiam, &c.] Sequitur.

d Plebi eius,] id est, electis qui libenter audiunt, non irrisoribus, vel detractoribus, qui contemnunt. *Matt.* 7. a. Nolite sanctum dare canibus, &c. *Eccles.* 37. d. Vir sapiens, id est, Christus, plebem suam erudit, per se, & per suos. Et ne putaretur fortè esse promissum de temporali salute, ideo addit.

e In remissionem peccatorum eorum.] obtinendam, scilicet, per quam sanatur anima. & sic habet veram salutem. *Isa.* 43. d Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me: Quæ remissio fit [illegible], non meritis ipsorum, sed.

f Per viscera misericordiæ,] id est, per intimam pietatem, & misericordiam.

g Dei nostri,] id est, filij *Isa.* 9. b. Filius datus est nobis. *B. Bernard.* Et ideo totus in nostros vsus expensus. *Dan.* 9. e. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. *Isa.* 63. c. Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum tuarum, &c. *Coloss.* 3. b. Induite vos, sicut electi Dei viscera misericordiæ. &c.

h In quibus,] id est, per quæ viscera.

i Visitauit nos,] carne assumpta.

k Oriens ex alto,] verbum patris veræ lucis aperiens ortum. *Zachar.* 6. c. Ecce vir oriens nomen eius dicit de filio. Visitauit, inquam.

l Illuminare,] id est, vt illuminaret, quia ipse est lux. *Ioan.* 8. b. Ego sum lux mundi.

m His] acquisitiuè. *Ioan.* 9. g. Ego in iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.

n Qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent.] Sensus est, vt illuminet corda ipsorum qui in longa peccatorum, & ignorantiæ cæcitate sunt depressi. Vnde in hoc intelligitur illuminatio cordium, quæ illuminatio fit per fidem *Isa.* 9. a. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, &c. *Iob* 28. a. Lapidem caliginis, & vmbram mortis, &c. *Gregorius in Moral.* Triplex est vmbra mortis.

Prima est obliuio: De qua *Iob* 3. a. Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis. *Gloss.* id est, obliuio, quæ delet memoriam, vt mors peccatum.

Secunda mors corporis. *Psalm.* 22. Si ambulauero in medio vmbræ mortis, &c.

Tertia peccatum, siue imitatio diaboli, quia sicut de corpore nascitur vmbra, sic de imitatione diaboli peccatum. *Iob.* 3. a. Obscurent eum tenebræ, &c.

o Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.] Hîc intelligitur illuminatio operum. Et est rectus ordo. Prius illuminantur corda, postea diriguntur opera. *Exod.* 25. d. Inspice, & fac. *Isa.* 45. b. Suscitaui eum ad iustitiam, & omnes vias eius dirigam. *Isa.* 26. c. Domine dabis pacem nobis: Omnia enim opera nostra operatus es in nobis. 1. Reg. 2.
Isa. 27. b. Faciet pacem mihi, &c. *Isa.* 57. d. Creaui fructum labiorum pacem. *Iob.* 34. d. Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? Nota in laudibus matutinis canitur istud canticum de ortu luciferi, scilicet, Ioannis, qui præuenit solem iustitiæ. In sexto officio, id est, in vesperis propter beneficia sextæ ætatis hymnus B. Virginis. In completorio, propter septimam quiescentium, Simeonis euntis ad quietem. Sequitur.

p Puer autem, &c.] Hucusque fuerunt verba Zachariæ, quæ sequuntur verba sunt Euangelistæ. Dicit ergo: [Puer autem crescebat] corpore.

q Et confortabatur Spiritu,] Sancto, quia proficiebat in gratia Spiritus sancti.

r Et erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israël.] Dicitur quod viginti quinque annis fuit Eremita. *Beda.* Prædicator pœnitentiæ futurus aspera solitudinis elegit, vbi primæuam ætatem transegit, vt iuuenis liberiùs ab amore mundi auditores suos reuocaret.

EXPOSITIO. CAP. II.

Factum est autem, &c.] In primo cap. Lucæ, Primò agitur de conceptione Præcursoris. Secundò, de conceptione Saluatoris. Tertiò, de ascensu B. Virginis in montana, & de cantico eius, & regressu eius in domum suam. Quartò, agitur de ortu præcursoris, & circumcisione, eiusdem, & nominis impositione, & cantico Zachariæ. In hoc secundo capitulo incipit Lucas narrare per ordinem natiuitatem Saluatoris. Et primò, ostendit quando & vbi natus est Saluator, scilicet, in Bethlehem, vbi præmittitur qua occasione venerit B. virgo in Bethlehem, eo videlicet, quod de domo, & familia Dauid esset Ioseph vir Mariæ matris Domini. Secundò de angelica annunciatione pastoribus facta, & cantu Angelorum audito, & de visitatione pastorum qui Dominum visitauerunt, secundùm quod ab Angelis fuerunt edocti, ibi. [Et pastores erant.] Tertio de pueri circumcisione, & matris purificatione, ibi. [Et postquam consummati sunt.]

Quartò, de Simeonis, & Annæ prophetatione, ibi [Nunc dimittis seruum tuum.]

Quintò, de ascensu Mariæ, & Ioseph in Ierusalem, vbi puerum amiserunt, & post triduum inuenerunt, & de profectu pueri, ibi. [Et cum factus esset annorum duodecim.] Fuit autem natus Dominus imperante Augusto sub quo duodecim annis circa tempus natiuitatis Christi videlicet ante, & post, tanta fuit pax in toto orbe, vt ad literam videretur impletum, quod prædixit. *Isa.* 2. b. Conflabunt gladios suos in vomeres, &c. Et in hac pace fecit edictum Augustus, vt totus orbis describeretur, mittens per vniuersas regiones præpositos, generale promulgans edictum, vt de singulis ciuitatibus, & villis, & oppidis ad ipsas ciuitates pertinentibus, in qualibet ciuitate Præsides ad suam præsentiam conuocarent omnes, & vnusquisque pro capite suo, id est, pro inscriptione capitis solueret vnum nummum argenteum, & profiteretur ore se esse subditum Romano imperio, & nomen vniuscuiusq; & accepta pecunia scriberentur, & scripta deferrentur Romam, & coram Augusto legeretur Scriptura, vt ita sub certo numero posset comprehendere, primò quotus esset numerus regionum, & per numerum regionum sciret numerum ciuitatum, & sic numerum personarum.

Huiusmodi ergo subiectionis exhibitio dicitur professio, quia sic ore, & opere profitebatur quilibet se subditum Romano imperio. Dicitur etiam descriptio, quia nomina regionum & ciuitatum, & personarum profitentium scribebantur. Tunc etiam primum, sicut dicit *Gl.* facta est Iudæa stipendiaria Romanis, à tempore autem Pompeij fuerat tributaria. Vel fortè quia constituto tributi

buti facta sub Pompeio non diu stetit propter imminens bellum inter ipsum, & Iulium, sed quæ fiebat sub Augusto. Ideo dicit *Gloss.* Tunc primum stipendiaria, &c quia accipiebantur tributa à Iudæis, & dabantur in stipendium Romanis militibus. Voluit autem Dominus tempore descriptionis nasci, ad innuendum, quod appariturus erat in carne, qui suos ascriberet in æternitate, sicut dicit *Gregorius.* De qua descriptione dicitur *inf. cap.* 10 c. Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Voluit autem Dominus tempore pacatissimo nasci, triplici ratione.

A

CAP. II.

FActum *a* est autem in diebus illis, *b* exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur *c* vniuersus orbis. Hæc *d* descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant *e* omnes vt profiterentur singuli in suá ciuitatem. *f* Ascendit autem

Primò, ad figurandum, quod ipse erat qui pacem reformaturus erat inter Deum, & hominem, inter homines, & homines, inter Iudæum, & Gentilem, inter hominem, & Angelum. Fecerat siquidem pacem in cælo, & venit facere eam in terra. Vnde *Iob.* 25. a. Qui facit concordiam in sublimibus suis.

Secundò, ad ostendendum, quòd ipse erat amator pacis, quam summopere quæsiuit etiam vsque ad sanguinis effusionem. Vnde. In pace factus est locus eius. Vnde in Natali Domini nullus debet odium in corde tenere.

Tertiò, vt discipuli quos ad prædicandum missurus erat quocunque vellent securè transire possent. *Isa.* 19. d. Erit in die illa via de Ægypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Ægyptum, &c. Licet autem tempore prædicationis Apostolorum tanta pax non erat, tamen aliqua illius pacis vestigia supererant. Cùm autem tanta pax esset, potuit ista descriptio fieri. Nota etiam, quòd Saluator noster quadragesimosecundo anno Augusti Cæsaris natus est: In principio cuius regni apparuerunt tres soles in Oriente, qui paulatim in vnum solare corpus redacti sunt, ad significandum, quód fides trini, & vnius Dei toti mundo manifestanda esset. Et in natiuitate Domini Stella creata est, quæ Magis apparuit, Romæ templum pacis corruit, fons olei erupit, Cæsar præcepit, ne quis eum Dominum vocaret, Angelus apparuit pastoribus, multitudo Angelorum laudantium fuit. His visis accedamus ad literam. Dicit autem.

a Factum est autem in diebus illis,] quibus crescebat Ioannes, vel quibus Maria in domum reuersa est post tres menses quibus cum Elisabeth mansit.

b Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.] *Interlin.* aliam ponit literam. [Vt censum profiteretur vniuersus orbis terræ,] id est, dando censum, vel censu, id est, in datione census. Quasi hyperbolicè videtur esse dictum, [vniuersus orbis] quia pro maiori parte dictum est: Nunquam enim omnes gentes subditæ fuerunt Romano Imperio. Et ad mysticum intellectum referendum est, vt per generale Imperium Augusti præfiguraretur generale Imperium Christi. Nulla enim natio est in qua aliquis non profiteatur Christum: Nec de Augusto, ita fuit verum ad literam. Omnes etiam descripti sunt in libro Dei, sed quidam ad gloriam in pagina prædestinationis, alij ad gehennam in pagina reprobationis. *Eccles.* 32. b. Quæcunque trades munera, & appende; datum verò, & acceptum omne describe.

d Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino.] Nota, quia ante hanc descriptionem videntur fuisse quædam particulares descriptiones: Nam rex quidam Ægyptius Alexander fecit describere capita hominum in regno suo. Vnde secundùm *Iosephum*, hæc descriptio dicta est prima, non quòd fuerit prima, sed quia prima generalis, id est, prima inter generales, in quibus omnes soluebant denarium. Erant autem aliæ speciales pertinentes ad allodia, in quibus qui plus tenebant de allodio, plus soluebant de censo, & præter hoc exigebatur denarius argenteus ab vnoquoque pro capite suo. Alius est sensus secundùm *Bedam*, secundum quem non dicitur hæc descriptio prima in respectu, sed nomen ponitur pro aduerbio, vt sit sensus: [Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino,] id est, tunc primum facta est quando Cyrinus missus est à Cæsare in Syriam censor patrimoniorum *Gloss.* Censor patrimoniorum, id est, allodiorum. Non enim exigebat, nisi de allodiis, vt si quis haberet terram suam sub feudo, vel sub censo diffinito, respenderet ei à quo haberet. Si autem haberet in allodio, cogebatur respondere Præsidi Romano, & sic tantum erat Censor, id est, Iudex patrimoniorum, vel allodiorum, vt iudicaret quantum tributi singuli Iudæorum deberent soluere secundùm quantitatem patrimoniorum. Et est intelligendum de speciali patrimonio Iudææ, quia Iudæa specialiter tunc constituta est tributaria. Quia enim generaliter exigebatur ab omnibus, scilicet, nummus argenteus nouæ monetæ, exigebatur pro professione non pro tributo, scilicet, vt profiterentur se subditos Romano Imperio. Augustus ergo mittens Præsides ad describendum orbem, primo misit Cyrinum in Syriam, in qua est Iudæa, & præcepit, vt exigeret tributa à Iudæis, & secundum quantitatem patrimoniorum, maior vel minor erat exactio tributorum, ita fortè, vt vnusquisque de singulis libris quas habebat, redderet nummum, & præter hoc tributum exigebatur à Iudæis generalis professio, scilicet, denarius. Vnde descriptio illa generalis incepit à tributo Iudææ, & inde processit per vniuersum orbem.

Tertius sensus est, sed parum differens secundum *Gloss.* quæ talis est. Syria in qua Iudæa est media, & quasi vmbilicus totius terræ. Census ergo in medio terræ primum exigitur, vt inde postea vsque ad fines terræ exigeretur, & redderetur, quasi dicat, ideo inchoata est descriptio à Syria, quia est vmbilicus nostræ terræ habitabilis. Et est quasi alia sententia, vt sit prima quasi, id est, primò incepta in medio terræ. Vnde bene inceptum est in medio, vt inde fieret progressus vndequaque.

Nota [*Mystice*,] quod quadruplex est descriptio, qua Deus describit electos. *Mysticè*

Prima per prædestinationem: De qua *cap. inf.* 10. c. Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. *Isa. cap.* 4. a. Et erit omnis, qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Ierusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Ierusalem.

Secunda est per gratiæ infusionem: De qua 1. *Corinth. cap.* 3 a. Epistola estis Christi ministrata à nobis, & scripta, non atramento, sed spiritu Dei viui.

Tertia per prædicationem. *Matth. cap.* 13. g. Omnis scriba doctus in regno cælorum similis est patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera.

Quarta erit per glorificationem. *Apoc. cap.* 14. a. Vidi supra montem Sion agnum stantem, & cum eo centum quadragintaquatuor millia habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis.

De his quatuor dicitur. *Roman. cap.* 8. f. quos prædestinauit, hos, & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos iustificauit, hos & magnificauit.

Hanc quadruplicem descriptionem facit Cyrinus præses Syriæ, id est, Christus rector, & iudex Ecclesiæ. Cyrinus enim interpretatur hæres, vnde significat Christum. De quo *Matth. cap. vigesimosecundo*, d. Hic est hæres, venite occidamus eum. *Roman.* 8. c. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Iesu Christi. Syria interpretatur sublimis, & significat Ecclesiam, quæ in sublimitate virtutum posita est. *Matth. cap.* 5. b Non potest abscondi ciuitas supra montem posita. Denarius qui pro censu redditur, significat Decalogum legis, in quo voltus regis, id est, agnitio Dei inuenitur. Vnde *Psalm.* 118. A mandatis tuis intellexi. Ab hoc censu nullus excipitur, quia sine obseruantia Decalogi nullus saluatur. *Matth. cap.* 19. b. Si vis ingredi ad vitam serua mandata. Sequitur.

e Et ibant omnes, vt profiterentur, &c.] in qua oriundus erat.

Mysticè.] id est, in suam Ecclesiam in qua debet quilibet profiteri, id est, confiteri laudes, & peccata. Contra Clericos qui in suis nunquam aut rarò confitentur. *Mysticè.*

f Ascendit autem] secundum situm loci.

A Et Ioseph

Mysticè. f Ascendit autem, & cæt.] Per hoc significatur, vt dicit *Gloss.* ascensus prælatorum, qui debent ascendere de Galilæa, id est, de mundi volubilitate, in Bethleem id est, in quietem contemplationis vbi est veri panis refectio. Est autem triplex ascensus Prælati. Primus est per pœnitentiam, quod notatur per hoc, quod Ioseph ascendit cum Maria vxore sua, quam debet habere sociam prælatus vsque ad mortem. Vnde *Iosue cap.* 2. b. Præcepit Ragab exploratoribus, vt ascenderent in solarium, & operuit eos stipula, id est, pœnitentia, 2. *Reg. cap.* 15. f. Ascendit Dauid cliuum oliuarum scandens, & flens nudis pedibus incedens, & *Mysticè.* *Triplex ascensus Prælatis*

b a Et Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth,] vbi conceptus est Christus.

c In Iudæam ciuitatem Dauid,] vt Iudæam, sit adjectiuum.

d Quæ] ciuitas [vocatur Bethlehem, eò quòd esset de domo, & familia Dauid.]

a & Ioseph à Galilæa de ciuitate b Nazareth in c Iudæam ciuitatem Dauid, quæ d vocatur Bethleem, eò quòd esset de domo, & familia Dauid, vt e profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. f Factum est autem cùm essent ibi, g impleti sunt h dies † Mariæ, vt pareret, & i peperit filium suum primogenitum; k & pannis eum inuoluit, l & reclinauit eum in † præsepio, quia non m erat ei locus in diuersorio.

al. non habet † Mariæ

al. † præsepe

e vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.] Eleganter Euangelista historiographi more procedit. Qui enim historicè describit contractus emptionum, & has omnes circumstantias debet describere. scilicet, nomen Consulis sub quo emptio contracta est, & tempus in quo facta est, & locum, & testes, vt hæc sint signa, & indicia contractæ emptionis. Bene ergo Euangelista describens Christi natiuitatem, quæ emptio fuit, imò redemptio nostra, in signum eius, & indicium hæc omnia determinauit. *Gloss.* Vocabulum siue nomen Imperatoris, & Præsidis, summam census, potestatem gentis, id est, moltitudinem populi, item, id est, tempus, locum, id est Bethlehem, caussam quare illuc venerat Ioseph cum Maria, scilicet, vt profiteretur. Testes sunt Apostoli, *infrà* 9. a. & 10. a. Qui significauerunt Euangelium, id est, signis, & miraculis confirmauerunt.

Mysticè. ⊖ dens, & operto capite. Secundus est per contemplationem, qood significatum est per ascensum Petri. *Act.* 10. b. vbi dicitur: Ascendit Petrus in superiora domus, vt oraret: Et hic dicitur, quòd Ioseph ascendit in Bethlehem, id est, in contemplationis refectionem. Tertius ascensus est per prædicationem, *Isa.* 40. b. Ascende tu qui Euangelizas Sion. Et significatur per ascensum Angelorum in scala quam vidit Iacob; *Genes.* 28. c.

b De ciuitate Nazareth] Nazareth interpretatur flos, Bethlehem, interpretatur domus panis. De odore floris in refectionem panis, sic de flore ad fructum ascendere debemus, id est, de proposito ad opus, 1. *Reg.* 14 b. Ascendit Ionathas manibus, & pedibus reptans, & armiger eius post eum. *Amos* 9. b. Qui ædificat ascensionem suam in cælo; &c.

e Vt profiterentur, &c.] *Gloss.* Vbi profitentur iostus, & virgo Christi, nisi vbi Christus nascitur, scilicet, in pacato corde? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: *Deut.* 30. c. quasi dicat per exteriorem professionem quam faciebant Ioseph, & Maria in Bethlehem vbi Christus natus est corporaliter, exprimitur spiritualis professio voti virginalis quam vterque fecerat ibi, vbi Christus nascitur spiritualiter id est, io corde pacato, & postea vterque expressit ore. quia prope est verbum in ore tuo, & in corde too, id est, cum verbum Dei, id est, propositum est in corde tuo, prope est, vt sit in ore: Sequitur.

f Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies Mariæ vt pareret.] Euangelista tempus, & locum in quo peperit, & reclinatorium in quo puerum editum reposuit diligenter ad instructionem nostram prosequitur, vt exemplo Christi, & parentum eius de paupertate iostruamur.

h Dies Mariæ,] id est, tempus partus Mariæ Dies dicitur, quia tunc ortus est sol super terram, *Psal.* 103. Ortus est sol, & congregati sunt. Quia autem sub Cæsare nasci voluit, eius humilitatem commendat, qui cùm esset Dominus omniom alij subiici non dedignatus est, *inf. eod.* g. Et erat subditus illis. *B. Bernard.* Quis? quibus? Deus hominibus.

g Impleti] qui prius erant vacui *Iob.* 7. a. Menses vacoos ego habui, & noctes laboriosas enumeraui mihi. Sed per Christi aduentum omnia sunt impleta, *Galat.* 4. a Vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum. Tunc fuit lex impleta *Matth.* 5. b. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vterus Virginis impletur, *sup.* 1. c. Aue gratia plena. Cor humanum repletum est *Ioan.* 1. b gratia & veritas per Iesum Christum facta est. *Psalm.* 32. Misericordia Domini plena est terra. Sequitur

i Et peperit filium suum primogenitum.] *Beda* Non post quem alius, sed ante quem nullus: In quo eliditur hæresis Heluidij *tert.* Considera qood in Bethlehem Iudæ Christus nascitur, & sollicitus esto quomodo Bethlehem Iudæ inueniaris. Bethlehem Iudæ es, si corde credas ad iostitiam, ore autem confitearis ad salutem. Bethlehem, interpretatur domus panis. Iudas confessio: Iustitia in corde est panis quem Deus esurit. Item iste panis munditia est. Vnde Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Item *Cant.* 2. d. Qui pascitur inter Lilia. Bethlehem ergo se exhibet, qui Deo præparat munditiam in corde.

k Et pannis eum inuoluit.] Pondus est in verbo, pannos enim vilitatem, & vetustatem notat. Vnde pauperes dicimus pannosos, qui multiplicitatem pannorum inutilium consuunt. *Philip.* 2. a. Habitu inuentus, vt homo. *Iob.* 38 a. Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? Mare est Christus, à qoo omnia flumina gratiarum. *Eccles.* 1. b. Omnia flumina intrant in mare, &c. Hoc mare conclusit ostiis Deus Pater, quia certos terminos prædicandi ei assignauit, *Matth.* 15. c. Non sum missus, nisi ad oues quæ perierant domus Israël, &c. Nubes caro eius, *Isa.* 19. a. Ascendit Dominus super nubem leuem. Caligo, paupertas, & vilitas eius *Isa.* 53. a. Non est ei species, neque decor.

l Et reclinauit eum in præsepio,] vt cibum iumentorum. Homo enim iumentum factus est. *Psalm* 48. Homo cum in honore esset non intellexit, &c Ideo Dominus factus est fœnum, quod est cibus iumentorum, i. caro. *Isa.* 40 b. Omnis caro fœnum. *Bern.* Si rex est, vbi Aula regia, vbi Thronus regius, vbi curiæ regalis frequentia? Matris præsentia. Nota quod non legitur eum tetigisse, & hoc propter reuerentiam pueri quem sciebat de Spiritu sancto conceptum esse.

Mysticè. Ponitur in præsepio, id est, corpus Christi super altare. *Mysticè.*

m Quia non erat ei locus,] supple alios [in diuersorio.] *Gloss.* Eget loco, vt nos in cælis habeamus mansiones. Secundum aliam *Gloss.* ideo in via nascitur, quia viam nobis ostensurus erat. Vnde locus natiuitatis conuenit nato: Ipse enim est via: *Ioan.* 14 a. Tertio, in diuersorio, ideo nascitur, vt nos doceat, non palatia, sed diuersoria in hoc mundo quærere. *Tullius.* Commorandi nobis natura diuersorium non habitandi dedit, 4. *Reg.* 4. b. Diuertebat ad eam, vt comederet panem, 3. *Reg.* 12 e. Deus vester forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut io itinere. *Genes.* 41. c. Apertóque vnius sacco, vt daret iumento pabulum in diuersorio. *Isidorus.* Diuersorium dicitur, quia ibi diuersi conueniunt. Secundùm *Bedam*, quia diuersa habet ostia, id est, ora. Est enim platea vacua inter duos vicos habens introitum, & exitum ad vtrumque vicum, & propter intemperiem aëris cooperta, vt in festiuis diebus ciues ibi conuenirent ad confabulandum, & colludendum. Et dicit *Ioannes Chrysostom.* quod propter multitudinem eorum qui conuenerant causa faciendæ professionis, non inuenerunt sibi domum hospitalem, sed nocte illa in diuersorio manserunt, & ibi peperit, & puerum editum reclinauit in præsepe. Quia autem repositos dicitur inter bouem, & asinom, non multum, inquit, de auctoritate habetur. Volunt tamen quidam referre ad prophetiam qua dictum est: Bos cognouit possessorem suum, &c. *Isa.* 1. a. Et *Habac.* 3. a. in medio duorum animalium cognosceris. Et de asino quidem probabile est, qood adduxerit eum Ioseph, super quem sederat sponsa prægnans, & parauit ei præsepe in alia parte diuersorij. De boue autem non multum probabile est, nisi fortè habuerit eum quis venalem. Et diuersorium mysticè significat Ecclesiam, quæ quodammodo media est inter mundum, & Paradisum, &c.

Tullius de senectute.

Præsepe Domini {
- Ecclesia. *Isa.* 1 a. Bos, id est, Iudæus cognouit possessorem suum, & asinus, id est, Gentilis conuersus præsepe Domini sui, &c.
- Sacra Scriptura. *Prouer.* 14. a. Vbi non sunt boues præsepe vacuum est, id est, vbi non sunt expositores, litera vacua est.
- Crux Domini, in qua cibus Angelorum factus est cibus iumentorum. *Iob.* 39. b. Nunquid volet Rhinoceros seruire tibi, id est, Christus, aut morabitur ad præsepe tuum, id est quod pro te lubet?
- Claustrum, *tertio*, *Reg. quarto*, c. Habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equorum equestrium, id est, quadraginta millia

Ecclesiæ

sorio. Et *a* pastores erant in regione eadem *b* vigilantes, & *c* custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Et *d* ecce Angelus Domini stetit iuxta illos, *e* & claritas Dei circumfulsit illos, *f* & timuerunt timore magno. Et dixit illis *g* Angelus: Nolite timere: *h* Ecce enim † Euangelizo

Ecclesias clericorum sæcularium, & duodecim millia claustra virorum claustralium, &c.

a Et pastores erant in regione eadem.] *Moraliter. Eccles. cap.* 32. a. Rectorem te posuerunt, &c. Iuxta turrim quandam inter Bethleem, & Ierusalem, vbi Iacob rediens à Mesopotamia moratus est cum grege suo vbi Rachel mortua est, & sepulta. Et dicitur turris gregis: *Gen. cap.* 35. c. Et *Michææ cap.* 4. c. Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, &c.

b Vigilantes,] primo pro se, & postea custodientes, &c. *Act. cap.* 20. f. Attendite vobis, & vniuerso gregi, &c.

c Et custodientes vigilias noctis super gregem suum] non alienum, de quo non requiretur ratio. *Ierem. decimotertio,* d. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum, *infra. decimosexto*, a. Redde rationem villicationis tuæ, non alienæ. Et expone de quadruplici grege tuo, id est, animarum, virtutum, cogitationum, operum.

Mysticè. *Mysticè.* Per istos pastores significantur boni prælati, qui super grege suo custodiendo peruigilant diligenter tanquam reddituri rationem pro grege. Vnde *Hebr. cap.* 13. c. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: Ipsi enim peruigilant quasi rationem, &c. Vel dicit *Chrysostomus.* O prælate tanto igni submittis caput tuum, miror si quem contigerit saluari de his qui principantur in tantis minis & tanta pigritia: Video tamen currentes, & sponte se proijcientes in pericula. *Sap. cap.* 6. a. Durissimum iudicium in his qui præsunt, fiet. Sed hoc de malis pastoribus dicitur. De bonis, *Prouer. cap.* 12. b. Nouit iustus animas iumentorum suorum, viscera autem impiorum crudelia. *Prouer. cap.* 27. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera: Non enim habebis iugiter potestatem, &c. Meritò autem illa hora vigilare dicuntur pastores, quia natus erat summus pastor, qui de suis ouibus vsque ad vltimum exiget rationem, cum venerit greges suos visitare, dicens cuilibet pastori, & dicturus in die iudicij: Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? *Ierem. cap.* 13. d. 3. *Reg. cap.* 20. Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. Debent igitur vigilare pastores à quibus tam districta ratio requiretur, & maximè, quia lupi insidiantur gregi, id est, dæmones non dormiunt, 1. *Pet. cap. quinto,* b. Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, &c. Item quia præceptum est eis. *Marc. capitulo decimotertio,* d. Videte, vigilate, & orate. Item *ibidem.* Et ianitori præcepit, vt vigilet.

Item quia vigilantibus promittitur merces, *infra cap. duodecimo*, f. Beatus ille seruus quem cum venerit Dominus, inuenerit sic facientem, id est, vigilantem.

Item quia incertum est de aduentu furis, vel Domini. De fure *inf. cap.* 12. e. Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, &c. De Domino. *Matth. cap.* 25. a. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam. Sunt autem quatuor vigiliæ noctis Conticinium, intempestum, gallicantus, antelucanum. De quibus dicitur *Marci cap.* 13. d. Vigilate ergo, nescitis enim, quando Dominus domus veniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane. *Quatuor sunt vigiliæ.*

In prima vigilauerunt Patriarchæ super gregem Domini vsque ad Moysen.

In secunda duces, & iudices vsque ad Dauid.

In tertia reges & prophetæ vsque ad captiuitatem Babylonicam.

In quarta sacerdotes vsque nunc. Sunt similiter quatuor noctes in quibus vigilandum est.

Quatuor sunt noctes. Prima est malorum tyrannorum persecutio: De qua *Cant. cap.* 3. a. In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea.

Secunda peccatum. *Psalm. sexto*, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.

Tertia dæmonum tentatio. *Iob cap.* 30. c. Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt, non dormiunt, &c. Quarta quælibet tribulatio. *Isaiæ cap.* 15. a. Nocte vastata est Arnon, quæ interpretatur arca mœroris, vel maledictio, id est, peccatrix anima.

In prima nocte vigilandum est super gregem Dominicum, ne diripiatur ab Hæreticis, à tyrannis, à falsis fratribus, ab Antichristo, & antichristianis. Primi siquidem conantur auferre fidem, secundi substantiam, tertij mores, quarti vitam.

In secunda nocte vigilandum est similiter super gregem virtutum, ne diripiatur à quadruplici genere vitiorum. Quorum primum est noxia delectatio, secundum ad opus explendum deliberatio, tertium tenax consuetudo. Quartum desperatio. Et significantur per erucam, locustam, bruchum, & rubiginem. De quibus dicitur *Ioël, capitulo* 1. a. Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Eruca est morosa delectatio, locusta volitans deliberatio, bruchus consuetudo, rubigo desperatio. *al.* † annuncio.

Item in tertia nocte vigilandum est super gregem cogitationum, & affectionum, ne diripiatur à quadruplici genere tentationum, id est, leui, & occulta, leui & aperta, graui & occulta, graui & aperta. De quibus *in Psalmo* 90. Non timebis à timore nocturno, à sagitta, &c.

Item in quarta nocte vigilandum est super gregem operum, & locutionum, ne diripiatur à quacunque tribulatione, vel aduersitate, siue inferatur à Deo, siue à proximo, siue à diabolo, siue veniat à seipso. Hæc sunt quatuor cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, & Ierusalem, vt dicitur *Zachar. capitulo* 1. d.

d Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos.] Nota sicut dicit *Beda.* Et concipiendum, Mariæ. *supra capitulo primo,* c. & conceptum, Ioseph: *Matth. capitulo primo,* d. Et natum Dominum, hic ciues cæli testantur, vt & mortales sufficienter imbuant, & suum auctori seruitium impendant.

e Et claritas Dei circumfulsit illos,] id est, ex omni parte illorum fulsit, siue radios sui luminis aspersit, vt sit pondus in verbo, nec tale inuenitur in tota serie veteris testamenti. Et nota, quia verbo, & luce astruitur ortus Domini, quia ipse est, & verbum, & lux. *Ioann. cap.* 1. b. Verbum caro factum est, &c. *Ioann. cap.* 8. b. Ego sum lux mundi.

Et nota, quia dupliciter honorantur pastores vigilantes, consortio, & allocutione Angelorum, & claritatis diuinæ illustratione. Vnde *Beda.* Vigilantibus pastoribus apparet Angelus, & eos claritas circumfulget, quia illi præ cæteris sublimia videre merentur, qui fidelibus sollicitè præsunt, super quos diuina gratia largius coruscat, 1. *Timoth. cap.* 5. c. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur. *Daniel. cap.* 12. b. Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, &c. Tunc claritas aliquem circumfulget, cum retro per iustitiam punit mala præterita, ante per prudentiam cauet futura, à dextris per temperantiam non dissoluitur per prospera, à sinistris per fortitudinem non frangitur per aduersa. Vel claritas illum circumfulget, qui non solum videt pericula, quæ habet ante oculos, sed etiam ea quæ habet ad dorsum, nec solùm ea quæ habet à sinistris, sed etiam ea quæ habet à dextris.

Quidã vident solũ pericula, quæ habent ante oculos: Mortem habet ante oculos senex, vel infirmus, sed sanus, & inuenis habet post dorsum quasi in insidiis. Vnde *Seneca.* Iuuenes habent mortem à tergo, & senes ante oculos. Quidam timent pericula solum à sinistris, id est, ab aduersitate, cum tamen maius sit periculum in prosperitate. Vnde. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.

f Et timuerunt timore magno.] Sic Manue exterius ad visionem Angeli dixit: Morte moriemur, quia vidimus Dominum: *Iudic. cap.* 13. d. Sic mulieres, *Marc. vlt*, b. In quo apparet liquidè quantum sit diminuta dignitas hominis per peccatum, qui creatus est ad Dei visionem, & non potest sustinere Angelicam.

g Et dixit illis Angelus, nolite timere, &c.] Hic est mos boni Angeli perterritos consolari. *Marc. vlt.* b. Nolite expauescere; E contra mos mali Angeli est territos magis terrere. Vnde in aduentu mali semper crescit timor, in aduentu boni semper decrescit, sicut dixit *Gregorius.*

h Ecce enim Euangelizo vobis, &c.] Triplici ratione, primo nunciatur pastoribus natiuitas Saluatoris. Prima est, quia pauperes

quia pauperes erant, & propter pauperes venit ipſe in mundum, & ipſorum eſt regnum cælorum: *Matth.* 5. a. *Pſalm.* 11. Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam dicit Dominus. *Iſaiæ* 61. a. Ad Euangelizandum pauperibus miſit me. Secunda, quia ſimplices erant, & innocentes, & tales facilè obediunt, & credunt, quod dicitur eis. *Prouerb.* 14. b. Innocens credit omni verbo. Et hic dicitur. Et venerunt feſtinantes, &c. Tertia ratio eſt myſtica, ad innuendum, quod prælatis, & doctoribus Eccleſiæ quorum typum gerunt iſti paſtores, vigilantibus ſuper gregem ſuum, reuelat Dominus primo ſe, & ſecreta ſua, vt ipſi aliis reuelent, ſicut montes primò rapiunt radios ſolis orientis. *Pſalm.* 71. Suſcipiant montes pacem populo.

al. † nobis.

Inf. eod. c.

vobis *a* gaudium magnum, *b* quod erit omni populo, quia *c* natus eſt † vobis hodie Saluator *d* qui *e* eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. *f* Et hoc vobis ſignum: *g* Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in † præſepio.

Gaudium magnum quadrupl ci ratione.

a Gaudium magnum] dicitur quadruplici ratione. Prima, quia natus eſt hæres in regno Eccleſiæ. *Michea* 1. d. Adhuc hæredem adducam tibi quæ habitas in Mareſa, id eſt, in amaritudine; Loquitur toti Eccleſiæ Sic Abraham, & Sara lætati ſunt de ortu Iſaac. *Geneſ.* 21. a. Dixit Sara: Riſum fecit mihi Dominus. Secunda, quia natus eſt Eccleſiæ propugnator, qui deuicto hoſte abſtulit opprobrium de Iſraël. *Iſa.* 25. c. Opprobrium populi ſui auferet de vniuerſa terra, 1. *Reg.* 7. e. Dixit Dauid: Nunc vadam, & auferam opprobrium populi Vnde Angelis quærentibus. Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? Reſpondit: Ego qui loquor iuſtitiam, & propugnator ſum ad ſaluandum *Iſa.* 63. a. Tertia ratio eſt, quia natus eſt Saluator perditorum, ſicut dicit hic Angelus: Et *Zachar.* 9. b. Exulta ſatis filia Sion, Iubila filia Ieruſalem, ecce rex tuus venit tibi iuſtus, & Saluator. Quarta ratio eſt, quia ſalus venit omni populo: Vnde ſequitur:

b Quod erit in omni populo] non ſolùm multis, vt in natiuitate Ioannis, *ſuprà* 1. a. Et multi, &c. Vel, [Omni populo,] id eſt, Eccleſiæ de omnibus populis colligendæ.

c Quia natus eſt vobis hodie Saluator,] vel [nobis,] quia conſortio hominum implendus eſt numerus Angelorum. [Hodie] dicit, cum nox eſſet, quia gaudium venerat nunciare. Vnde non pro qualitate temporis dictum eſt hoc, ſed pro qualitate rei, quia enim rem lætam nunciabat, conuenientibus dicit hodie, quàm nocte, cùm ſit vna dies naturalis dies, & nox. Vbi enim de triſtibus agitur, ſolet fieri mentio de nocte, vt in negatione Petri, & egreſſu Iudæ; Et *Matt* 26. e. omnes ſcandalum patiemini in me in hac nocte. Alia ratio eſt, quia ſol iam ortus erat ſuper terram, vnde erat vere dies, ideo in nocte illa celebrat Eccleſia ſolemniter miſſam. *Pſal.* 138. Et nox ſicut dies illuminabitur. Item. Et nox illuminatio mea in deliciis mei.

d Qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid.] Sic ordina ad litteram.

e Natus eſt nobis Saluator in ciuitate Dauid,] id eſt, in Bethleem. Vnde Dauid natus eſt.

d Qui.] ſcilicet, Saluator.

e Eſt Chriſtus Dominus.] id eſt, vnctus Dominus, manſuetus, ſcilicet, & benignus Per hoc enim, quod Chriſtus ſonat vnctus, notatur dignitas eius, quia ſolum vngebantur reges, & ſacerdotes. Ipſe eſt ergo rex, ſiue Meſſias de quo prophetatum fuerat.

f Et hoc vobis ſignum,] quod natus ſit.

g Inuenietis infantem pannis inuolutum, & poſitum in præſepio.] *Gloſſ. Bernard.* Signumque ſalutis eſt fidelibus humilitas Saluatoris, quæ eſt oppoſita ſuperbiæ, per quam mors in mundum intrauit, quaſi dicat aliquis, quare tota die facis mentionem de humilitate Chriſti? quia ſignum eſt ſalutis adipiſcendæ, vel acquirendæ. Tanta enim Chriſti humilitatio, argumentum eſt dandæ nobis ab eo ſalutis, ſignum eſt ſalutis nobis acquirendæ, id eſt, exemplum eſt nobis, & indicium qua via debeamus quærere ſalutem. Nam per ſuperbiam ſalutem amiſimus, ideo neceſſe eſt, vt ſi redire volumus, per oppoſitam viam redeamus, id eſt, per humilitatem. Et huic ſententiæ magis congruit finis. *Gloſſ.* Nota quod tria ſigna dat Angelus paſtoribus, per quæ poſſent Dominum inuenire, ſcilicet, puritatem, paupertatem, humilitatem. Puritas intelligitur per infantem. Paupertas per pannorum inuolutionem. Humilitas per præſepis reclinationem. *Bernard.* In ſignum ſunt poſiti panni tui Domine Ieſu, ſed in ſignum cui à multis hodie contradicitur. Multi quippe vocati, ſed non multi electi, & ideo nec ſignati. Certum ſignum eſt, quod aliquis ſit de populo Saluatoris, cum Chriſti humilitatem imitatur. Vnde: Tu populum humilem ſaluum facies. Tria prædicta ſigna quærit populus in vicarius Chriſti, ſed non inuenit. Vnde *Pſal.* 72. Signa noſtra non vidimus, &c. Hæc ſigna terribilia ſunt multis, cùm tamen per hæc inueniatur Dominus. Vnde *Pſalm.* 64. Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terram à ſignis tuis. *Ioan.* 3. d. Teſtimonium eius nemo accipit, id eſt, pauci, qui autem acceperit ſignauit, id eſt, ſigno oſtendit, quia Deus verus eſt, qui hæc ſigna dedit per Angelum. De his ſignis dicit *Eccleſ. trigeſimoſexto.* b. Innoua ſigna, & immuta mirabilia. Innouata fuerunt hæc ſigna natiuitatis in paſſione, quia in natiuitate fuit infans, in paſſione clamans. In natiuitate pannis inuolutus, in paſſione veſtibus nudatus. In natiuitate reclinatus in præſepio, in paſſione affixus in patibulo. Immutata fuerunt, & mirabilia, quia ibi ortus eſt Sol in media nocte, hic occidit Sol in Meridie. *Amos* 8. c. Occidet Sol in Meridie. Ibi Ioſeph Deum pannis inuolutum reclinauit in præſepio, hic Ioſeph alius Deum ſindone inuolutum poſuit in ſepulchro. Ibi æternus naſcitur, hic æternus moritur. Multifariè multiſque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouiſſimè locutus eſt nobis in filio. Locutus eſt autem in eo non loquente, cùm adhuc infans eſſet, quinque verba, ſcilicet, verbum conſolationis, increpationis, exhortationis, conſilij, eruditionis. Verbis conſolationis locutus eſt, quia ſicut dicit *Auguſtinus*, magna conſolatio eſt membris ex capite. Vnde in die Natalis legitur illud, *Iſaia quadrageſimo* a. Conſolamini conſolamini popule meus, dicit Deus veſter. Sed non omnes conſolatur Chriſti natiuitas. Vnde *Bernardus.* Non conſolatur Chriſti infantia garrulos, non conſolantur Chriſti lacrymæ cachinnantes, non conſolantur panni eius ambulantes in ſtolis, non conſolatur ſtabulum, & præſepe amantes primas cathedras in Synagogis. *Bernardus.* Agnoſco certè agnoſco Ieſum magnum ſacerdotem ſordidis opertum veſtibus, pannoſos, & laborantes Chriſti natiuitas conſolatur.

al. † præſepe.

Heb. 1. a.

Quare multa hodie auro, & gemmis fulgent altaria? Et ſubiungit: Putas ad hoc diuertent Angeli, & pannoſos homines declinabunt? Si ita, cur magis paſtoribus ouium apparuere, quam regibus terræ, quam ſacerdotibus templi? Idem. Sanè ad conſolationem accedit ipſa, quæ paſtoribus vigilantibus exhibita eſt viſitatio & allocutio Angelorum. Agnoſcant omnes quantum placeat ſuperius ciuibus labor cuius ſpiritualis intentio eſt, quandoquidem, & eos qui pro victu corporis corporali eos vrgente neceſſitate laborant, ſuo dignantur eloquio, & alloquio tam fœlici: Nimirum humanum in eis cognoſcunt ordinem, quo conſtituit Deus, vt in ſudore vultus ſui veſcatur Adam pane ſuo. Increpat autem Chriſti natiuitas, ſe laudantes, & ſe oſtentare cupientes. Vnde *Bernardus.* Nocte voluit Chriſtus naſci, vbi ſunt qui tam impudenter oſtentare geſtiunt ſemetipſos? Denique tacet Chriſtus, & ecce annunciat Angelus, laudat multitudo cæleſtis exercitus. Laudet te os alienum, ſileat tuum. Exhortatur Chriſti natiuitas ad pœnitentiam. Vnde *Bernardus.* Age pœnitentiam, hoc tibi prædicat ſtabulum illud, hoc præſepe clamat hoc membra illa infantilia alloquuntur, hoc lacrymæ, & vagitus Euangelizant. *Bernardus.* O duritia cordis mei, vtinam Domine ſicut verbum caro factum eſt, ita & cor meum carneum fiat.

Plorat quippe Chriſtus, ſicut cæteri, at non queritur ſicut cæteri: illi ex paſſione lugent, Chriſtus ex compaſſione. Ideo lacrymæ Chriſti mihi, & pudorem pariunt, & dolorem. Ludebam ego foris in platea, & in ſecreto regalis cubiculi ſuper me ferebatur iudicium mortis, audiuit hoc vnigenitus eius, exuit ſe porro diademate, ſacco veſtitus, aſperſus cinere caput, nudus pedes, & flens, & eiulans, quod morte damnatus eſſet ſeruulus. Intueor illum ſubitò procedentem, ſtupeo nouitatem, cauſam percontor, & audio quid facturus ſit, adhuc ne ludam, & deludam lacrymas eius? Plane ſi inſanus ſum, & mentis inops, non ſequar eum: nec ſimul eum lugente lugebo, erit inde pudor, dolor, & timor. Vnde? vtique ex conſideratione remedij periculi mei æſtimo quantitatem. Filius Dei

lius Dei iubetur occidi, vt vulneribus meis pretioso sanguinis illius balsamo medeatur. Agnosce homo, quàm grauia sunt illa vulnera, pro quibus necesse est Christum Deum vulnerari. Sic medicinæ æstimatio, & timoris, & doloris exaggeratio est. Idem: compatitur Dei filius, & plorat, homo patitur, & ridebit? Consuluit etiam Christus facto, vt molestiæ præeligerentur deliciis. Vnde *Bern.* Elegit filius Dei tempus, quod molestius est, præsertim paruulo, & pauperis matris filio, quæ vix pannos haberet ad inuoluendum, & præsepe ad reclinandum, & cùm tanta esset necessitas, nullam audio fieri pellium mētionem. Idem. Non est tale iudicium mundi, aut iste fallitur, aut mundus errat, sed diuinam falli impossibile est sapientiam. Idem. Christus vtique, qui non fallitur elegit quod carni est molestius. Id ergo melius, id est, vtilius id est, magis eligendum, & quisquis aliud docet vel suadet, ab eo tanquam à seductore cauendum est. Docuit etiam Christus in natiuitate pretiosum esse, quod à mundo contemptibile iudicatur. Vnde *Bern.* Fortè aliquis arbitretur filio Deo sublimia esse quærenda palatia, vt cum gloria rex gloriæ susciperetur, sed non propter hoc à regalibus sedibus venit ille, horum omnium æterna in cælis affluentia suppetebat, sed paupertas non inueniebatur in eis. Hanc itaque Dei filius concupiscens, descendit, vt eam sibi eligeret, & nobis quoque sua æstimatione faceret pretiosam. Adorna thalamum tuum Sion, sed humilitate, sed paupertate.

De consi. dist. 1. c. posse &c. de hymnis & canticis.

Et *a* subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis, *b* laudantium Deum, & dicentium: Gloria in Altissimis Deo: *c* & in terra *d* pax hominibus bonæ voluntatis. Et *e* factum est, vt discesserunt ab eis Angeli in *f* cælum, *g* pastores loquebātur ad inuicē

a Et subitò facta est, &c.] exercitus. Duplici ratione, sicut dicit Beda, scilicet, ne parua videatur vnius Angeli auctoritas.

Item vno euangelizante multitudo in consonam laudem prorumpit, vt & officium suum Deo impendat, & nos instruat, vt quoties sacram eruditionem fratris ore audimus, Deo laudes corde, ore, & opere reddamus. Item exercitus nominatur, qui sequebantur militiæ ducem, qui contra malignos spiritus ad tutelam nostram Angelorum ordinat exercitum.

b Laudantium Deum, & dicentium; Gloria in altissimis Deo. & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.] In Græco textu est, bona voluntas. Nota quod sequitur in Hymno hoc angelico; *Hilar.* dicitur composuisse, & auctoritate Telesphori Papæ, solis Episcopis licebat incipere, quod adhuc in die cœnæ obseruabatur alicubi: Symmachus verò Papa attendens, quod Sacerdos Angelus Domini est, vt dicitur *Malac.* 2. b. & 1. *Cor.* 11. b. statuit vt omnes Sacerdotes canerent hunc Hymnum in festis. Gloria in altissimis Deo. Hic innuitur qualis sit cælestium ciuium operatio. Eorum enim operatio est assidua Dei laudatio, in quo verbo inhabitantes terrā ad Dei glorificationem admonentur. Deum autem glorificat, qui eum naturaliter laudat, qui operibus suis eum honorat, ea propter ipsum faciendo, & qui proximo suo materiam glorificandi Deum ministrat, dando ei bonum exemplum. Iuxta illud. Sic luceant opera vestra coram hominibus, &c. Et qui gloriam sibi oblatam recusat propter Deum dicens. Non nobis Domine, non nobis, &c. Et hoc valde difficile. Vnde *Greg.* Difficile est humanam gloriam non appetere, sed difficillimum est oblatam respicere Deum etiam glorificat, qui frequenter eum bonorum suorum auctorem recogitat, non seipsum. Ideo Christo nato hoc cantant Angeli, quia ipse erat patrem glorificaturus. Vnde *Ioan.* 17. a. Pater glorifica filium tuum, vt filius tuus glorificet te. Meritò canitur ei Gloria in altissimis, id est, ab altissimis, id est, ab Angelis, id est. meritò glorificatur ab Angelis per reparationem Angelicæ ruinæ, & canitur, id est, nunciatur, pax hominibus cum ipsis Angelis.

Mat. 5. b. Psal. 113.

Mystice. Mysticè. Altissimi sunt, qui in vltimo gradu humilitatis sunt, & in his sedens est Dominus, & ab his laudatur. *Ps.* 8 Ex ore infantium, &c.

Gloria {
- Alicuius magnifici latè patens præconium, *suprà primo* e. Magnificat anima mea Dominum.
- Frequens fama cū laude. Tullius *Ps.* 33. Benedicam Dominum in omni tēpore, &c.
- Ore multorum celebrata laudatio. *Ps.* 116. Laudate Dominum omnes gentes, &c.
- Clara cum laude lætitia. *Ps.* 1. Lætamini in Domino, &c.

c Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis,] qui suscipiunt natum Christum, non his, qui audita eius natiuitate sunt turbati, & eum persecuti, vt Herodes. *Matth.* 2. c. Quia non est pax impiis dicit Dominus. *Is.* 48. d. & 57. d. *Bern.* Angelus sic distinguit, vt Deo sit gloria, hominibus pax. Sed quia filij Adæ cupiunt quod Dei est, scilicet gloriam; pacem perdunt & gloriam. *Is.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Insinuātur autem nobis duo in hoc verbo, scilicet, quis sit fructus bonæ voluntatis, & quàm facile iam sit homini pacem habere. Fructus autem bonæ voluntatis est pax. Nec est paruus iste fructus. Vnde *Gl.* super illud. Pax super Israel. Vno verbo dicit omnia bona. E contrario non est pax impiis, non est impius quin ad minus habeat bellum intestinum, superiore parte rationis inferiorem accusante, & condemnante. Facilè etiam habetur iam pax, cum sola bona voluntas ad hoc sufficiat. Vnde *Aug.* Nihil tam facile est bonæ voluntati, quàm ipsa sibi, & hæc sufficit Deo. Verissimè igitur. Angeli clamauerunt. *Ps.* 124.

d Pax hominibus bonæ voluntatis.] Et nota quia quadruplex pax datur hominibus quā indigebant, propter quadruplicem discordiam siue guerram quam habebant Prima erat inter Deum, & homines, præter præcepti transgressionem.

Secunda, inter Angelos & homines, propter Adæ, & Euæ eiectionem. Vnde dicit *Greg.* Quando extranei eramus à Deo, extraneos nos Angeli deputabant, &c. Vnde quodammodo naturam humanam despiciebant. Vnde antea se permittebant adorari ab hominibus, sed post incarnationem non, vt *Apoc.* vlt. b. & 19. b. Tertia guerra erat inter homines & homines, propter diuersarum legum æmulationem. Quarta inter carnem & spiritum, propter mutuam altercationem. Primò enim spiritus corrupit carnem, & nunc caro corrumpit spiritum. Venit ergo Dei filius, & satisfecit Patri pro homine, factus obediens vsque ad mortem. *Phil.* 2. a. Et facta est pax inter Deum, & homines. De qua dicitur *Is.* 27. b. Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi. Et secundum hoc dicitur, mediator Dei, & hominum. 1. *Tim.* 2. b. Guerram inter Angelos & homines pacificauit, quia de ipsis hominibus ruinam Angelicam reparauit, quod ipsi rogant in *Ps.* 50. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Ierusalem. De hac dicitur *Is.* 57. a. Veniat pax, requiescat in cubili suo, &c. Vos autem accedite huc, id est, in cælum filij auguratricis, id est, homines.

Quadruplex pax.

Item *in eod.* d. Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui prope est, id est, Angelo, & qui longè est, id est, homini dixit Dominus.

Secundum hoc dicitur Salomon, id est, pacificus. Et dicit *Gl. Bern.* Quia Deus, & homo nascitur, hominibus pax cum ipsis Angelis canitura, cum gaudio nūciatur, & gloria Deo, qui ab Angelis pro nostra redemptione, & pro sua reparatione glorificatur: Item guerram inter homines & homines pacificauit, quia omnes in vnā Ecclesiam, & fidem vnicam conuocauit. *Ioan.* 10. c. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. *Eph.* 2. c Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Secundum hoc dicitur lapis angularis. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem. Item guerram inter spiritum & carnem pacificauit in se vtrumque concorditer assumens, & pacificè gerens, Vnde *Ps.* 48. Simul in vnum diues, & pauper, id est, spiritus & caro in Christo concordes. De hac pace dicitur in *Ps.* 75. In pace factus est locus eius. *Eph.* 2. c. Medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans vt condat duos, id est, spiritum, & carnem in semetipsum in vnum hominem faciens pacem. Secundum hoc dicitur Emanuel. *Is.* 7. c. Sic plenè reformata est pax hominum per Christum. Ideo dicit *Ps.* 11. Pax multa diligentibus legem tuam. *Is.* 18. d.

e Et factum est, vt discesserunt ab eis Angeli,] id est, postquam eorum aspectibus se subtraxerunt ascendentes.

f In cælum,] consummato negotio sibi iniuncto, in quo instruitur homo, vt non cesset donec impleuerit, quod sibi iniunctum est. *Ps.* 103. Exiuit homo, id est, Christus, ad opus suum, & ad operationem suam, vsque ad vesperam. *g* Pastores loquebantur ad inuicem] credentes verbis Angeli Bene congruit quod pastores præbent testimonium de Christo, quia ipse est agnus. Ad pastores autem pertinet de agnis, & ouibus, & huiusmodi,

a Transeamus vsque Bethleem & b videamus hoc verbum, quod factũ est, c quod d fecit e Dominus, f & ostẽdit nobis. Et g venerunt festinantes, & h inuenerunt Mariam & Ioseph, i & infãtem positum in † præsepio. k Videntes autem l cognouerunt de verbo, quod dictũ erat illis de puero hoc, m & omnes qui audierant n mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos

al. † præsepe

a Transeamus vsqoe Bethleem, & videamus hoc verbum quod factum est.] quod videre est vita æterna. *Ioan.* 17. s. Hæc est vita æterna, &c.

c Quod fecit Dominus, & ostendit nobis.] Nota quod hæc dictio (verbum) in sacra Scriptura interdum accipitur pro re digna recitatione. Vnde non fuit verbum in domo quod non ostenderim eis, id est, res pretiosa, dixit Ezechias *Isa.* 39 b. Et ita potest exponi ad literam.

b Videamus hoc verbum, quod factum est,] id est, rem, quæ facta est.

c Quod,] id est, quam rem.

e Dominus fecit, & ostendit nobis.] per Angelos. Et de hoc non habetur aliqua *Gl. Baruch.* 3. d. In terris visus est. Aliter

b Videamus hoc verbum, quod factum est,] id est, verbum Dei, quod incarnatum est.

c Quod Dominus,] id est, tota Trinitas.

d Fecit incarnari,] id est, cuius incarnationem tota Trinitas operata est.

f Et ostendit nobis.] *Gloss. Bed.* Quod in principio erat apud patrem, factum est caro, & sic ostensum est nobis, quod in Deitate nõ poterat videri. 1. *Ioan.* 4. c. Deum nemo vidit vnquam. Sed nunquid potest videri verbum quod incarnatum est? Potest vtique. *Gloss. Amb.* quis cum caro Domini videtur, verbum videtur, quod est filius Dei.

c Quod Dominus,] Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. d Fecit.] id est, incarnari constituit, & sic factum ostendit. Nota etiam, quia per [factum est,] & [fecit,] duplex insinuatur in Christo natura spiritualis, scilicet, & corporalis, id est, anima & corpus vtrumque factum.

Mysticè. a Transeamus vsque Bethleem, &c.] Mysticè. Instruuntur hic prælati Ecclesiæ, qui significantur per pastores, nã sicut pastores ad verbum Angeli festinantes iuerũt Bethleem, & postea redierunt ad greges suos, ita prælati aliquando debent ire in requiem contemplationis vt ibi pane cælesti reficiantur, & postea redire ad subditorum prouisionem. Hoc Iacob demonstrauit de Lia, transiens ad amplexus Rachel, & iterum reuertens ad Liam. Et ideo duplici nomine, id est, Iacob & Israel appellatur.

Moralit. & Allegoricè. Moraliter autem & allegoricè simul, per Bethleem designatur cælestis patria, quæ est domus panis, domus refectionis, quia ibi panis vitæ plenæ comeditur vsque ad satietatem. Sicut dicitur *Ec.* 15. a. Cibauit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potauit illum, *inf.* 14 d Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *Ps.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine in sæcula sæculorum laudabunt te. Etiam ipsum laudare Deum, est comedere panem, vel gratias reddere post comestionem *Isa.* 65. c. Serui mei comedent, &c. Ad hanc Bethleem triplici transitu peruenitur.

Primus transitus est de vitiis ad virtutes. Secundus de virtute in virtutem, tertius de mundo ad patrem.

Et est significatus hic triplex transitus, per triplicem transitum filiorum Israel. Quorum primus fuit de Ægypto in desertum per medium maris rubri. Secundus fuit per desertum, de loco ad locum. Tertius fuit de deserto in terram promissionis per medium Iordanis. Primus est transitus de statu peccati ad pœnitentiam per contritionem, & confessionem. Mare enim rubrum significat contritionem & confessionem, per quæ transitur ad satisfactionem. Mare enim est amaritudo quæ est in contritione. Rubor est erubescentia, quæ est in confessione. Et de isto mari rubro dicitur in *Ps.* 135. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quia tam contritio, quàm confessio debet discretè & sigillatim fieri, non in vniuersali, sed in singulari, sicut fuerunt peccata. Vnde *Ps.* 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum. De isto transitu. *Cant.* 3. c. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, id est, in desertum pœnitentiæ, sicut virgula fumi, id est, humiliter, & deuotè ex aromatibus myrrhæ & thuris, id est, cum cordis amaritudine & orationis deuotione. Secundus transitus est per desertum pœnitentiæ, id est, profectus de virtute in virtutem. Hic est transitus de mari rubro vsque ad Iordanem, vbi occurrerunt multa impedimenta, sicut patet in *lib. Numer.* Sed specialiter ibi tria ponuntur, quæ maiora fuerunt, scilicet, tres reges, qui transitum filiorum Israel volebant impedire. Primus fuit Edom, à quo transitum requirentes satis rationabiliter dicebant. Obsecramus, vt liceat nobis, &c. Cui respondit Edom. Non transibitis me. *Num.* 20. c Secundus rex fuit Sehon Amorrhæus Cui mandauit Moyses. Obsecro, vt transire mihi liceat, &c. *Num.* 21. e. Tertius rex est Og, rex Basan. Cui Moyses nullum misit nuncium, quia ille occurrerat ei pugnaturus contra eum. *Num.* 21. g. Contra primum non pugnauerunt filij Israel, sed declinauerunt, & circumeundo terram eius transierunt sicut mandauit Dominus. Secundum autem & tertium occiderunt. Edom interpretatur sanguineus, & significat carnem, quæ licet transitum per se deneget, non est tamen occidenda, sed prudenter declinanda.

Item per Edom significantur consanguinei, qui in multis primo impediunt ingressum in terram promissionis, & hi prudenter sunt declinandi, & per exempla sanctorum Patrum.

Sebon interpretatur germen inutile vel allocutio inutilis, & significat mundum, qui & transitum per se negat, sicut & caro.

Og interpretatur congregans seu absconditus, & significat diabolum, qui abscondita congregat, id est, peccata. De quibus dicitur in *Ps.* 16. De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Istos duos præcipit Dominus penitùs expugnari, & occidi. Et tunc sequitur tertius transitus, quo transito deserto transitur Iordanis, & intratur in terram promissionis, id est, in æternam patriam, quæ est verè domus refectionis. Iordanis, id est, humilis descensus, significat mortem per quam oportet transire antequam veniatur in Bethleem.

De secundo transitu dicitur *Cant.* 6. d. Quæ est ista quæ progreditur sicut aurora consurgens. De tertio dicitur *Cant.* 8 a. Quæ est ista quæ ascendit de deserto delitiis affluens. Sequitur.

g Et venerunt festinantes] pastores supple.

h Et inuenerunt Mariam, & Ioseph ministros natiuitatis.

i Et infantem,] Christum iam hominem natum, [positum in præsepio.

k Videntes autem cognouerunt de verbo, &c.] Dupliciter potest hoc construi. Primò sic.

k Videntes autem hoc de puero cognouerunt de verbo quod dictum erat illis,] id est, cognouerunt, illud quod dictum erat eis, de verbo esse dictum, id est, de filio Dei. Et est summa. Videntes circa puerum impleta, quæ dicta erant ab Angelis, intellexerunt puerum esse filium Dei. Et hæc distinctio, & sententia satis competenter elicitur ex illa *Glos.* B d. Recto ordine per cognitionem natiuitatis, id est, humanitatis venerunt ad cognitionem verbi, id est, Deitatis Aliter potest construi.

k Videntes] carnem, quia *Gl.* supplet, quod minus est in litera. Videntes inquam carnem.

l Cognouerunt de verbo,] id est, intellexerunt de filio Dei, [quod dictum erat illis de puero hoc.]

m Et omnes qui audierant] ab Angelis.

n Mirati sunt & de his, quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.] Mirantur & de mysterio Incarnationis. & de tanta pastorum attestatione, quæ fingere inaudita nescirent, sed simplici facundia vera prædicarent.

Mysticè. Mysticè. g Et venerunt festinantes, &c.] *Beda.* Non cum desidia Christi quærenda est præsentia. *Heb.* 4. c. Festinemus ingredi in illam requiem. *Ierem.* 48. b. Maledictus, qui facit opus Dei negligenter.

h Et inuenerunt Mariam, &c.] Maria pœnitentia, Ioseph augmentum, id est, profectus virtutum. Cum his, & per hæc inuenitur Iesus infans in præsepio, Deus in carne quem inuenire est vitam inuenire. Vel Iesus in præsepio, est, salus in sacro eloquio. *Ioan.* 5. f. Scrutamini Scripturas, vbi vos putatis vitam habere.

k Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc.] Videntes in patria cognoscemus de puero Iesu quicquid modò audiuimus de eo. *Ps.* 47. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Dei nostri. Imò videbimus quid dicatur nobis *tertio Regum decimo* a. Verus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, & non credebam narrantibus mihi donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui, quod media pars mihi nunciata non fuerit.

n Mirati sunt,] *tertio Regum decimo* a. Videns Regina

Δ na Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quá ædificauit, & cibos mensæ eius, & habitabula seruorum eius, & ordines ministrantium vestesque eorum, & pincernas, &c non habebat vitra spiritum. Sequitur.

a Maria autem conseruabat omnia verba hæc cóferens in corde suo, in hoc verbo magna notatur discretio B. Virginis. *Glos. Amb.* Maria non minus ore, quàm corpore pudica, secreta quæ nouerat nulli diuulgat, sed tacito corde seruans congruū tempus quo Deus hęc velit diuulgari reuerenter expectat. Iuxta illud *Ecc.* 3.b. Tempus tacendi & tempus loquendi. *Eccl.* 20. a. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus, lasciuus autem & impeudens non seruabit tempus. *Iac.* 1.c. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, &c.

Iss. eod. g.

a† non habet puer.

a Maria autem conseruabat omnia verba hæc, b conferens in corde suo. Et c reuersi sunt pastores glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & d viderant, e sicut dictum est ad illos. Et f postquam consummati sunt dies octo vt circumcideretur, † puer

b Conferens in corde suo,] non solùm verba, sed & facta illa, quæ circa se viderat impleta, cum his quæ in prophetis legerat implenda. Sicut enim sibi dictum erat ab Angelo Ecce concipies in vtero & paries filium, *sup. c.* 1.c prædixerat *Isa. c.* 7.c. Ecce Virgo concipiet & pariet filium. Videbat se de stirpe Dauid ortam. Et hoc concordat cum prophetis. *Isa.* 11.a. Egredietur virga de radice Iesse. *Ps.* 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam

Item in Nazareth de Spiritu sancto concepisse. Et hoc concordat cum illo. Nazaræus vocabitur. *Isa.* 11. a. secundum aliam literam.

Item in Bethleem peperisse. *Mic. c.* 5.a. Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda. Vnde hæc testimonia in diuersis prophetis legerat.

Comparat ergo verba prophetarum factis, & in omnibus habet argumenta fidei. Sed si Maria à pastoribus dicit, debemus à Sacerdotibus discere. *Eccl. c.* 6.d In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ eorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei possis audire.

Item si Maria ante Apostoli præceptum tacet, debemus post præceptum Apostoli magis doceri, quam docere, 1. *Tim.* 2.d. & 1. *Cor.* 14.g Sequitur,

c Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant ab Angelis.

d Et viderant] in Bethleem.

e Sicut dictum est ad illos:] *Gl.* in hoc glorificant quod non aliter inueniunt, quam dictum erat. Vel sicut dictum erat ab Angelis ad illos, refetunt laudes & gloriam Deo Non quod Angeli imperassent laudare, sed ipsi laudando offerunt formam deuotionis suæ dum dicunt Gloria in altissimis Deo, &c.

Moraliter.

Moraliter. Sic pastores animarum debent transire vsque Bethleem, id est, Parisios, vt ibi pane cælestis doctrinæ reficiantur, & postea reuerti ad propria, vt oues suas reficiant pane quem emerunt Parisiis, sicut columba quæ emissa ab arca redit ad arcam portans in ore ramum virentis oliuæ. *Gen.* 8.b. Sed multi sunt sicut coruus, qui emissus adhuc non redijt, fortè quia non inuenerunt Mariam stellam maris, & Ioseph augmentum virtutum, & ideo, nec Iesum, & ideo si quando redeunt, vacui redeunt. *Ier.* 14.a. Maiores miserunt minores suos ad aquam, & venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam & reportauerunt vasa sua vacua. Nota *Gl. Bed.* Sic spirituales, &c. Sequitur.

f Et postquam consummati sunt dies octo, &c.] Tertia pars capitis in qua agit Lucas de circumcisione pueri, qui licèt non indigeret, voluit tamen circumcidi multiplici ratione

Christus voluit circumcidi multiplici ratione.

Prima est propter Hæreticorum confutationem, & legis defensionem Sciebat enim futuros Hæreticos, qui legem damnarent ideo voluit eam adimplere. *Mat. c.* 5 b. Non veni soluere legem, sed adimplere. *Gal.* 4 a Misit Deus filium suum natum de muliere factum sub lege Notandum autem quod secundum *Bern.* duas leges dedit Dominus. Vnam Adam, alteram Abraham, scilicet circumcisionem Prima siquidem fuit ad cautelam, hæc ad medelam. *ibi.* De ligno scientiæ boni, & mali ne comedas prohibitio facta est Adæ ne superfluitas subintraret. Hic autem iam inducta est abscissio, vt Sacramenti remedio etiam quod subintrauerat tolleretur. Secunda ratio quare voluit circumcidi, est propter nostram instructionem, vt sicut ipse primò circumcisus est, & postea baptizatus, ita à minoribus ad maiora ascendamus. Circumcisio enim fit in parte, baptismus in toto. 1. *Cor. c.* 13.c. Cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est. *Gal. c.* 3.d. Lex pædagogus noster fuit in Christo.

Gen. f. a. e.

Tertia ratio est propter humilitatis suæ ostensionem. Vnde dicit B. *Bern.* quod Dominus in Incarnatione minoratus est paulominus, quia latronis cauterio est signatus. Vnde *Ps.* 16. Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias latronum, alia litera. *Bern.* Vestigium vnum vulneris habens alligaturam vulneris non refugit. Non sic impij, non sic agit peruersitas elationis humanæ? Nos erubescimus vulnerum ligaturam, qui de vulneribus interdum etiam gloriamur, qui sine peccato est, non dedignatus est se peccatorem reputari, nos & esse volumus, & nolumus æstimari

Quarta ratio est exemplum prouocans nos ad spiritualem circumcisionem. *Deut. c.* 10.d. Circumcidite præputium cordis vestri, &c.

Quinta ratio est, vt nobis communitatem ostenderet. Vnde *Bern.* Amator communitatis, & commendator, quomodo illam deseteret? *Heb. c.* 2.d. Qui debuit fratribus per omnia assimilari.

Sexta ratio est figura generalis circumcisionis, quæ erit in die iudicij. De qua 1. *Cor. c.* 15 g. Cum mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est. Absorpta est mors in victoria. Vnde secundum sacros expositores, circumcisio figura fuit circumcisionis, quæ fiet cum in resurrectione circumcidemur ab omni culpa, & pœna, & circūcisionis spiritualis quæ habet fieri in præsen. Quæ duplex est. Vna interior, & alia exterior. Insinuantur autem nobis hæ duæ species circumcisionis. *Ezec. c.* 44.b. vbi sic legitur. Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, eo quod inducitis filios alienos incircumcisos corde, & incircumcisos carne, vt sint in sanctuario meo. Et post Omnis alienigena incircumcisus corde, &c.

Triplex circumcisio.

Moraliter. Triplex est circumcisio.

Prima est nociuorum id est, peccatorum, quæ partim est interior, partim exterior secundùm diuersitatem peccatorum, secunda superfluorum, tertia necessariorum, quæ pertinent ad exteriorem circumcisionem.

Prima est pœnitentium, qui se à peccatis & circumstantiis peccatorum circumcidunt. *Ier. c.* 4 a. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum viri Iuda, & habitatores Ierusalem. Ad hanc etiam circumcisionem pertinet circumcisio aurium, narium, oculorum, manuum, & omnium membrorum. De hac circumcisione habetur *Is.* 33 c Quis poterit habitare cum igne deuorante, id est, cum Deo? Deus enim ignis consumens est. Consumens, inquam, malitiæ rubiginem. Et subiungitur. Qui ambulat in iustitiis, ecce circumcisio pedum & loquitur veritatem, ecce circumcisio linguæ, qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere. *Int.* oris, manus, & officij. Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum, ille in excelsis habitabit.

Deut. 4. d.

Hanc circumcisionem significat circumcisio præcepta Abrahæ, qui se, & filios, & filiam circumcidit. *Gen.* 17. d. Ad commēdationem verò istius spiritualis circumcisionis facit quod Dominus ita districtè voluit præceptum de circumcisione obseruari Vnde *ibid.* dicitur Masculus cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo.

Ideo masculos circumcidi voluit ad ostendendum quod bona opera nostra indigent circumcisione cum non sint purè bona.

Vnde *Greg.* Bona nostra non sunt purè bona, sed mala nostra sunt purè mala. Vnde opera mala non sunt circumcidenda, sed adiicienda.

Vnde *Ioan. cap.* 15.a. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum, & omnem, qui fert fructum purgabit eum, vt fructum plus afferat.

Secunda circumcisio, scilicet superfluorum, est clau-
⊖ stralium qui

Expositio literæ.

Accedamus ad literam.

f Et postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer.]

In natiuitate dictum est. Impleti sunt dies Mariæ, vt pareret.

In circumcisione dicitur. Consummati sunt, quia in octaua resurrectionis erat consummata circumcisio ab omni corruptione, & miseria quæ significatur per hanc carnalem circumcisionem.

Δ Vocatum

ſtralium, qui omnia temporalia à ſe abiiciunt nihil proprium retinentes. De qua 1.*Tim.c.*6.b. Habentes alimenta, & quibus tegamur his cõtenti ſimus. *Deut.c.*21.b: Si egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus in manus tuas, & videris in numero captiuorum mulierẽ pulchram, & adamaueris eam, voluerisque habere vxorem, introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, & circumcidet vngues, & deponet veſtem in qua capta eſt. Tria tanguntur hic, quæ in ingreſſu templi abiiciuntur.

a vocatum eſt nomen eius Ieſus. Quod *b* vocatum eſt ab Angelo priùs quàm in vtero conciperetur. *c* Et poſtquam impleti ſunt dies purga-

Primum eſt cæſaries quæ capiti adhæret, id eſt, ſenſus proprius & propria voluntas, quæ in mente ſunt, hæc abiicit votum obedientiæ.

Secundum eſt vngues quæ magis carni adhærent, id eſt, concupiſcentiæ carnales, quas abiicit votum continentiæ.

Tertium eſt veſtis, id eſt, amor, ſiue poſſeſſio temporalium, quod abiicit votum paupertatis. Hanc circumciſionem prohibet fieri Antiochus, id eſt, ſilentium paupertatis. 1.*Mac.*1.f. Et multi credunt ei, qui hanc circumciſionem vertunt in præputium, pauperes ſunt in ſæculo & circumciſi ab omnibus diuitiis, & intrant clauſtrum, vt diuites, id eſt, præputiati fiant. Quorum figuram gerit Sichem. *Gen.c.*34 c. Qui circumcidit ſe, vt liberius frueretur amplexibus Dinæ, quæ interpretatur cauſa hæc. Contra hos, & omnes clauſtrales proprietarios dicit Apoſtolus 1.*Cor.c.*7.d. Circumciſus aliquis vocatus eſt non adducat præputium. Etiam Abbas debet eſſe circumciſus.

Vnde & Timotheus antequam fieret prælatus circumciſus fuit. *Act.* 16.a.

Tertia circumciſio eſt Martyrum, qui propter Deum non ſolum nociua, non ſolùm ſuperflua, ſed etiam neceſſaria à ſe amputant, id eſt, corpora ſua morti exponunt. De qua *Rom.c.*7. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, &c. 2.*Mac.c.*7.d. ſic fuerunt circumciſi ſeptem fratres.

Hæc triplex circumciſio ſignificata fuit. *Exod. c.*4.f. vbi dicitur. Tulit Sephora acutiſſimam petram, &c. Petra acuta eſt pœnitentia, acutior, votum clauſtri, acutiſſima Martyrium, cuius amore abiecerunt à ſe martyres præputium carnis ſuæ. Duplici autem ratione voluit Dominus circumciſionem fieri in membro generationi deputato.

Primò, quia in illo membro concupiſcentia amplius ſæuierat.

Secundò, ad inſinuandum, quod illud membrum, quod ſpirituali generationi deputatum eſt, multùm indigebat circumciſione. Membrum deputatum ſpirituali generationi eſt lingua. Nam ſpirituali generationi, quæ mundiſſima eſt, nobile membrum oportuit deputari. Membrum verò deputatum carnali generationi, quæ eſt immunda immundum eſt. Lingua autem multùm indiget circumciſione, quia ſicut legitur *Prou.c.*18.d. Mors & vita in manibus linguæ. Vnde *Bern.* Si ſola vita à lingua eſſet, non eſſet circumciſio facienda, ſi ſola mors, non circumciſione ſed abſciſione opus eiſſet.

Item *Eccl. cap.* 22.d. Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum. B*ern.* Bene dicit ſignaculum certum, vt nec vitalem ædificationem clauſura damnet æterna. nec rurſus lethalis pernicies liberum ſortiatur egreſſum. Octaua autem die voluit Dñs circũcidi,

Primò, propter obedientiam, quia ſic præceperat Dominus Abrahæ. *Gen.c.* 17.b. Infans octo dierum circumcidetur in vobis.

Secundò, propter figuram, quia octaua ætate fiet generalis & vniuerſalis reſurrectio, quæ per hanc circumciſionem figuratur. Tertiò, in ſignum quod ſpiritualis circumciſio habet fieri per octo virtutes. De quibus dicitur 2.*Pet.c.inf.*b. Miniſtrare in fide virtutem, &c. Quartò propter doctrinã noſtram. In hoc enim docuit, quod in principio vitæ ſuæ debet quilibet circumcidi, & bonis moribus informari. Et hoc triplici ratione. *Dominus octaua die voluit circumcidi propter plures rationes.*

Prima, quia bona aſſuefactio vtilis eſt. *Thren.*3.d. Bonum eſt viro cum portauerit iugum Domini ab adoleſcentia ſua.

Secunda, quia homo ab eo, quod didicit in infantia ſua de facili non recedit. *Prou. cap.*22.a. Adoleſcens iuxta viam ſuam, &c. Tertia, quia ſicut cera mollis figurabilis eſt, ita infantilis ætas diſciplinabilis eſt. *Eccleſ.* 7.c. Filij tibi ſunt erudi illos, & curua illos à pueritia illorum.

Item 30.b. Curua ceruicem eius in iuuentute, &c. Dies ſecundùm B. *Bern.* ſunt octo.

Primus eſt dies iuſtitiæ, in qua naſcitur homo, quando ſol iuſtitiæ ortus in anima peccatorum tenebras illuminat, horrendumque Dei iudicium internis obtutibus offert, addens ad terrorem breuem dierum numerum, & finem incertum. Hæc planè veſpera eſt, ad quam demorabitur fletus. Sed neceſſe eſt addi matutinam lætitiam, vt auditam faciat nobis Dominus manè miſericordiam ſuã. Sic enim fit veſpere, & non manè dies vnus. Eſt autem dies iſta dies iuſtitiæ, reddens vnicuique quod ſuum eſt, nobis miſeriam, Deo miſericordiam. In hac die puer naſcitur. *Pſalm.* 29.

Secunda dies eſt prudentiæ. In hac aduertit, & de præſenti ſæculo nequam fugere elegit, dicens cum propheta: Odiui Eccleſiam malignantium, &c. Sed nondum ſufficit hoc. Fortè enim voluit eligere ſolitudinem non ſatis attendens propriam infirmitatem. Ideo neceſſaria eſt tertia dies, quæ eſt fortitudinis. In hac die elegit congregationem, quæ pro fortitudine ſua terribilis eſt vt caſtrorum acies ordinata. Væ autem ſoli, quia ſi ceciderit non habet ſubleuantem ſe. Ideo poſt hoc: Odiui Eccleſiam, &c. ſubiungit Dauid. Lauabo inter innocentes manus meas. *Pſ.*25. *Eccl.*4.c.

Illuceſcat inde dies temperantiæ, vt quærat quomodo refrænari poſſint incontinentes motus voluptatis, ceruicoſitas elationis. Deinde neceſſe eſt, vt eluceſcat dies patientiæ, per quam omnia dura & aſpera tacitã amplectaris conſcientiã, in cogitatione tua ſemper partem magiſtri quantum potes aduersùm temetipſum iuuans, & te quidem in omnibus accuſare, illum magis excuſare laborans. *Pſ.*25.

Porrò iam in hoc cauendum tibi arbitror à ſuperbia. *Pſalm.* 61. Verumtamen Deo ſubiecta eſto anima mea; quoniam ab ipſo patientia mea. Nonne tibi videtur occaſione patientiæ tentationem ſurrexiſſe ſuperbiæ? Ideo neceſſarius eſt dies humilitatis.

Deinde dies deuotionis, in qua nihil eſt laborioſum ſed totum ſuaue: Et hic dies eſt paucorum. Si quis videtur hanc habere, non continuò credat ſibi, neceſſe eſt, maximè ſi nouitius eſt, nec per præfatos aſcẽdit gradus. Pius enim Dominus puſillos corde ſolet blanditiis allicere. Sed nouerint qui huiuſmodi ſunt gratiam hanc præſtitã eſſe non datam. Hoc autem timendum eſt ei, qui tanta deuotione omnia facit, ne dum ſequitur affectionem, corpus deſtruat per immoderatam exercitationem. Ergo neceſſarium eſt lumine diſcretionis quæ mater eſt virtutum & conſummatio perfectionis.

Hæc eſt octaua dies, in qua circumciditur puer, vt non plus nec minus fiat. At verò quia rara eſt iſta auis in terris, huius diſcretionis locum fratres in vobis ſuppleat virtus obedientiæ vt nec plus nec minus, nec aliter, quam imperatum ſit faciatis.

Δ *a* Vocatum eſt nomen eius Ieſus,] id eſt, Saluator, ad innuendum, quod ipſe circumciſos ſpiritualiter ſaluat tantum. *Gen.*17.b. Maſculus cuius præputij caro, &c. *Iſai.* 48.b. Iſrael quem ego voco, egoipſe. *Iſ.* 65. c. Vocabit ſeruos ſuos nomine alio. *Expoſitio literæ.*

b Quod vocatum eſt ab Angelo prius quam in vtero conciperetur.] *Eccl.* 6.d. Qui futurus eſt iam vocatum eſt nomen eius. *Iſ.*62.a. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit. *c* Et poſtquam, &c.] Poſt pueri circumciſionem, ſubiungit Euangeliſta de matris purificatione. Prætermittit autem de aduentu Magorum, qui fuit inter circumciſionem, & purificationem, quia illum plenariè perſecutus eſt. *Matt.*3. Quædam enim ſcien-

Θ ter præter-

Exponamus ergo ſic literam. *c* Et poſtquam impleti ſunt dies purgationis eius.] *Interl.* Matris vel Domini, id eſt, vt intelligatur purgatio per ipſum, & ipſam paupertatem. *Expoſitio literæ.*

Δ Secundum

Moral. *c* Et poſtquam, &c.] Maria ſignificat vitam actiuam ſimul, & contemplatiuam. Dicitur enim ſtella maris. Stella ad contemplatiuam pertinet, mare ad actiuam. Purgari autem debet actiua à ſordibus operũ, ab immũditia affectionum, à turpitudine cogitationum. Quæ tria dicuntur. *Iſ.* 1.c. Lauamini, ſup. ab immunditia affectionum & cum hoc mundi eſtote, id eſt in ea perſeuerate, auferte malum cogitationum veſtrarum, quoad turpitudinẽ cogitationum, quieſcite agere peruerſè, quoad ſordes opera *Moraliter.*

Et ſignific

at

o ter prætermittunt Euangelistæ, quæ nouerunt ab aliis tradita. Prætermittit quoque fugam Domini in Ægyptũ, quæ facta est post purificationem, postquam Herodes intellexit se illusum à Magis. Prosequitur autem de purificatione matris, non quod aliquid esset purificandum in ea, sed vt faceret secũdùm legis consuetudinem, quæ præcepit, *Leu.* 12.a vt mulier quæ suscepto semine peperit masculum, immunda sit septem diebus à cõsortio hominum separata, & die octauo circumcidatur infantulus, & postea triginta tribus diebus maneat mulier in sanguine purificationis suæ, abstinens non à consortio hominum, sed ab ingressu templi, & sic quadragesimo die offerebatur puer in templo, & munera pro eo. Si autem fœminam peperisset, immunda erat quatuordecim diebus, & octogesimo die purificabatur simili oblatione. Patet ergo quod B. Virgo non tenebatur lege ista, quia non peperit suscepto semine. Vnde *Bern.* Putas quia dicturus Moyses mulierem, quæ peperisset filium immundam esse non timuerit super matrem Domini blasphemiæ crimen incurrere, & idcirco præmisit; suscepto semine. Licet ergo B. Virgo necesse non habuit, voluit tamen purificari, sicut lex præcepit multiplici ratione.

tionis eius secundùm *a* legem Moysi *b* tulerunt illum in Ierusalem vt sisterent eum Domino, *c* sicut scriptum est in lege Domini. *d* Quia omne masculinum *e* adaperiens vuluã *f* sanctum Dño

Multiplici ratione beata Virgo voluit purificari.

Primò in exemplum veræ humilitatis. Hæc enim est vera humilitas quæ non vult humilis prædicari, sed vilis reputari, vt dicit *B. Bern.* Secundò in cumulum obedientiæ, quæ plus facit quàm teneatur facere. *Mat.* 5.g. Qui petit à te da ei, & volẽti mutuari à te non auertaris. *B. Bern.* Verè B. Virgo non habes causam, nec tibi opus est purificatione, sed nunquid filio tuo opus erat circumcisione? Esto inter mulieres tanquam vna illarum, nam & filius tuus sic est in numero puerorum. Tertiò in exemplum societatis qua voluit aliis morem gerere in licitis & honestis. Quartò in signum futuri & faciendi. Conceptus enim Mariæ significat conceptũ fidelis animæ, cuius sponsus est Christus. *Ioan.* 3.d. Qui habet sponsam sponsus est. *Os.* 2.d. Sponsabo te mihi in fide. Semen sponsi est gratia qua impregnabitur anima. *Is.* 6.d. Semen sanctum erit, id quod steterit in ea. Ex hoc semine nascuntur filij, id est, sancta desideria, proposita bona, opera bona. *Psalm.* 127. Et videas filios filiorum tuorum. Et sicut Maria voluit purificari, licet non indigeret, ita post partum bonorum operum debet se anima reputare immundam. *Iob* 9.d Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et *ibid.* Si lotus fuero, quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me.

Ecclesia litera.

Δ *a* Secundùm legem Moysi. *Leuit.* 12.b. Tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino,] id est, offerrent vel consecrarent.

c Sicut scriptum est in lege Domini.] *Leuit.* 12. Contra Hæreticos qui legem damnant. *d* Quia omne masculinum adaperiens vuluam. *Exod.* 13. b Omne quod aperit vuluam Domino. *Num.* 18.c. Quicquid primum erupet è volua. Vnde.

e Adaperiens vuluam,] id est, primò aperiens, vel alia aperiens *Deut.* 15.d. Non operaberis. *Gen.* 38 g. Quare propter te diuisa est maceria? *Beda.* Consuetudo natiuitatis more loquitur Euangelista, non quia Dominus ventris hospitium ingrediens, vel egrediens deuirginasset. *Ezech.* 44 a. Porta hæc clausa erit; & non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi.

d Quia omne masculinum, &c.] *Glos.* Omne primogenitum tam hominis quàm pecoris, &c. Et erunt oblationes ad vsus Sacerdotum, qui faciebant redimi primogenitum hominis, & sic omne animal immundum faciebant redimi primogenitum hominis, & sic omne animal immundum faciebant redimi, id est, aliud ab eo commutari. Et intellige de illo tantùm quod erat immundum ad edendum, non ad offerendum. Sequitur in *Gl.* Vt Sacerdos primogenitum hominis, supple nisi esset de Tribu Leui redimi faceret, & sic omne animal immundum &c. Contra *Deut.* 23 d Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis. Responsio. Intelligitur, quod hic dicitur de immundo ad edendum, sed non ad offerendum.

f Sanctum Domino vocabitur,] id est Domino offeretur & sanctum erit. Vnde omne primogenitum animalium Sacerdotis erat, primogenitum immundorum animalium mutabatur in aliud, vel occidebatur; primogenitus autem Leuitarum erat Domini in perpetuum, quia reportabatur ad propria & postquam ad adultam peruenit ætatem seruiebat Domino in templo. Alij primogeniti deferebantur ad templum, & offerebantur Domino, & ex ipsa oblatione fiebant Domini, sed redimebantur quinque siclis. *Exod.* 13 c. & *Num.* 18 c. Vtrum autem sola primogenita offerebantur, non habetur expressum.

Δ Potest esse, & *Moralit.*

* Et significat ista triplex purgatio trium mortuorum suscitationem. Quorum primus in domo suscitatur. *Marc* 5.d. Secundus in via, *inf.* 7.c. Tertius in sepulchro. *Ioan.* 11.f. Hanc triplicem suscitationem facit Iesus quotidie cum à tribus peccatis mundat. Fit autem hæc purgatio per confessionem Vnde 1. *Mach.* 4 e. purgatur templum per Iudam & socios eius. Item fit per tribulationem. *Malach.* 3.a. Sedebit conflans, &c. Item fit per compassionem, siue eleemosynarum largitionem. *inf.* 11.f. Date eleemosynam & omnia munda sunt vobis. Item fit per timorem. *Eccl.* 1.c. Timor Domini expellit peccatum.

D

Exod. 13.*a.* & 34 *c.*

Item contemplatiua purgatur in affectionibus, & cogitationibus tantùm. Vnde *Ps.* 76 Meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meũ. Per hoc quod dicit. Exercitabar, & scopebam spiritum meum notatur purgatio affectionum, & cogitationum. *Ios.* 17 d. Non habebis sortem vnam sed ascendes in montem contemplationis, scilicet, & succides tibi atque purgabis ad habitandum spatia, fugiendo omnia mandata. *b* Tulerunt eum in Ierusalem, &c.] In quo datur forma parentibus, vt offerant filios suos Domino eos religiosè educando, scilicet in fide instruendo, & moribus informando. *Eccl.* 7.c. Filij tibi sunt, erudi illos, &c. *Leu.* 15 d. Docebitis filios Israel, vt caueant immunditias, & non moriantur in sordibus suis cum polluerint tabernaculum meũ, quod inter eos est. *Prou.* 4 a. Nam & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea, & docebat me. Sed multi potiùs offerunt eos diabolo ornando, & prauis studijs imbuendo. Vnde *Ps.* 105. immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis. Nota hic portatur Iesus in Ierusalem. Et *Mat* 2.c. portatur in Ægyptum. *Mat.* 4 a. ducitur in desertum. *Eod.* 4 b. portatur in montem excelsum Item *eod.* 4. a. portatur super templi pinnaculum. Ierusalem est vita contemplatiua, vbi est veræ pacis visio. Ægyptus est vita actiua, vbi est mœror & turbatio. Vnde *Ioan.* 16.g. In mundo pressuram habebitis, in me autem pacem. Et *inf.* 10 g. sedet Maria secus pedes Domini, & audit eum, Martha autem sollicita est, & turbatur circa plurima. Desertum est claustrum vbi ieiunatur, & diabolus superatur. Mons excelsus est fastigium prælationis. Pinnaculũ templi est sedes magistralis. Inde enim docebant populum Sacerdotes. In his igitur quinque locis est Iesus, id est, salus. Vnde in his locis quærendus est Iesus. Sed vide quis portauit Iesum in Ierusalem, & in Ægyptum, & in desertum, & quis in montem & in pinnaculum. Certè Maria, & Ioseph tulerunt illum in Ierusalem, & in Ægyptum, id est, stella maris, & augmentum, id est, fides, & charitas Spiritus autem sanctus duxit eum in desertum. In montem verò, & super pinnaculum tulit eum diabolus.

Ideo timendum est tam prælatis, quàm magistris, ne eos diabolus in montem prælationis portauerit, & illos in sedẽ magistralem. Vnde Maria flens, & dolens dixit ad Dñm. Tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. *Ioa.* 20.f. an super montem, an super pinnaculum. Quandoque autem etiam Dominus portat super montem, & super pinnaculum, quia aliquos facit Prælatos, & aliquos magistros. Vnde 4 *Reg.* 2.a. dicunt filij Prophetarum ad Eliseum Nunquid nosti, quod Dominus hodie tollet Dominum tuum à te? Et ait. Ego noui, silete Sed certè pauci possunt hoc scire. Vnde, & ipsimet filij prophetarum sublato Elia dixerunt Eliseo Ecce cum seruis tuis sunt quinquaginta fortes, qui possunt ire, & quærere Dominum tuum, ne forte tulerit eum spiritus Domini, & proiecerit eum in vno montium, aut in vna vallium.

c Sicut scriptum est in lege Domini.] Contra sciolos qui non legem, sed sensum sibi ducem & magistrum faciunt. *Galat.* 3.d. Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. Et *Mat.* 2.b. Stella duxit Magos vsque ad Iesum.

d Omne masculinum, &c. sanctum Domino vocabitur.] Primogenita sunt initia bonorum operum, quæ primò à vulua mentis, id est, libero arbitrio erumpunt, quæ debent Domino sanctificari, id est, eius gratiæ deputari.

In cuius rei signum offeruntur ei primitiæ. *Numer. cap. decimooctauo* c. *Philip. cap. secundo* b. Deus est qui operatur in nobis, & velle & perficere pro bona voluntate.

Exod.

quietem ? Sequitur. *a* Et responsum acceperat à Spiritu sancto,] id est, occultam inspirationem habuit, quæ certificauit eum super eo quod orando petebat, scilicet non visurum se mortem, &c. Et quærit hîc *Beda*. Quomodo videtur illud, quibusve oculis, quod cuiuslibet oculos claudit, id est, mors? Responsio. Videtur oculis cordis per intelligentiam, oculis carnis per experientiam. Vnde videre mortem, est sentire, siue experiri mortem. Vnde sic exponitur. *b* Non visurum se,] id est, non experturum. *c* Mortem] carnis. *d* Nisi prius videret,] oculis cordis, & oculis carnis. *e* Christū Domini] Messiam in lege promissum. Vnde patet quod aliud vidit oculis carnis, scilicet hominem, aliud vidit oculis mentis scilicet Deum.

erat in eo. Et *a* responsum acceperat à Spiritu sancto, *b* non visurum se *c* mortem, nisi *d* priùs videret *e* Christum Domini. Et *f* venit in spiritu in *g* templum. Et *h* cùm inducerent puerum Iesum *i* parentes eius, vt *k* facerent secundum consuetudinem legis pro eo,

Mystice. ⊖ *Bern.* testis inhabitantis, & trahentis Spiritus sancti bona voluntas est, sicut apparet in velis cum ventis feruntur, sicut bene apparet cum ventus Spiritus sancti cor hominis percutit. Vnde *Psal.* 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. *a* Et responsum acceperat, &c.] Verisimile est quod desideraret videre Christum ante mortem suam, sic quilibet claustralis desiderare debet, vt Christum videat ante mortem suam, illa visione, de qua dicitur in *Psal.* 105. Visita nos in salutari tuo, ad videndum in bonitate electorum tuorum. Sicut in iudicio electis Dominus videbitur blandus, malis terribilis, ita in præsenti quando cogitatur cum tremore magno. Vnde *Psalm.* 89. Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare. Quandoque vero electis suis videtur per fidem cum tanta est fiducia, vt quasi sint certi de salute sua. Vnde *Bern.* loquens de hac visione dicit. Subito tanta mihi de me suborta est fiducia, & infusa lætitia, quantus certè in loco horroris non præcesserat timor. O si durasset. Iterum, visita me Domine. Tunc Dominus dicit animæ fideli: Salus tua ego sum. Absque hac visione non exit anima omnino secura de carcere huius corporis, cùm nesciat vtrum exeat inde ad damnationem, vel ad liberationem. *f* Et venit in spiritu,] id est, instinctu Spiritus sancti. *g* In templum.] *Isa.* 64. b. Occurristi lætanti, & facienti iustitiam. Sic debet iri in Ecclesiam, non spiritu cupiditatis, sicut illi qui tantum propter denarios ad Ecclesias vadunt. *h* Et cum inducerent puerum Iesum,] id est, infantem. Infantia enim vsque ad septem annos protenditur. Frequenter tamen in diebus infantiæ censetur Christus nomine pueritiæ, *supra eod.* c. De puero hoc, quia hoc nomen puer non tantum congruit ætati, sed humilitati, puritati, & seruitio. Puer enim quasi à puritate dicitur, & pueri seruientes dicuntur. Bene ergo puer dicitur, quia humiliauit seipsum. Item quia puritatem habuit, id est, peccati immunitatem & ineffabilem Deo exhibuit seruitutem, quia fuit obediens patri vsque ad mortem. *Isa.* 42. a. Ecce seruus meus suscipiam eum. Alia littera. Ecce puer meus.

i Parentes eius:] Maria, & Ioseph pater putatiuus, *infr.* 3. e. Vt putabatur filius Ioseph. *k* Vt facerent secundum consuetudinem, &c.] id est, vt offerrent eum, & redimerent quinque siclis, quia primogenitus erat. *Num.* 18. c.

l Et ipse] Simeon. *m* Accepit eum, &c.] id est, in brachia sua, ad innuendum quod per opera bona venitur ad salutem. Non enim sufficit fides habēti tempus operandi. *Iac.* 2. c. Quid proderit fratres si fidem dicat quis se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit saluare eum? q. d. non. Vnde *infrà* d. dicit. Sicut corpus, sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus, &c. 1. *Cor.* 3. b. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. in *Gloss.* super istud verbum, triplex mysterium distinguitur. Per hoc enim quod senex accepit infantem, instruimur quod deposita vetustate debemus induere nouitatem. Item per hoc quod vlnæ iusti senis corporeæ suscepti pueri teguntur, significatur quod lex operienda est gratia Euangelica. Item per hoc significatur quod mundus in peccato inueteratus, Christianæ infantiæ nouitate erat induendus. Item quod Simeon Iesum in vlnis portauit, & tenet figuram bonorum actiuorum. Maria in vtero, & tenet figuram bonorum contemplatiuorum qui in corde Christum gestant. Ioseph creditur eum portasse in humeris in Ægyptum, & tenet figuram prælatorum, qui magis pro Christo laborant, & minus eius visione fruuntur. *n* Et benedixit Deum] i. gratias reddidit de impletione promissi, & exhibitione Saluatoris. *Ps.* 103. Benedic anima mea Domino, &c. Vel, Benedixit Deum, i. canticum cantauit Domino, quia hæc erat benedictio antiquorum patrum. *o* Et dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Nunc dimittis,]. i. dimittes, siue nunc potes dimittere in pace, id est, nexibus corporis absoluere, & mittere in requiem cum patribus meis in limbo. Sicut enim à Spiritu sancto acceperat se non priùs quam Christum videret moriturum ita forte ab eodem spiritu acceperat, postquam eum viderat se non diu victurum, quasi nunc potes dimittere. *q* Secundum verbum tuum,] id est, responsum quod à Spiritu sancto accepi, quod iam impletum est. Vel potest legi deprecatiuè. *p* Nunc dimittis,] i. dimitte. q. d. oro Domine, vt dimittas seruum tuum, vt quiescat. *r* In pace,] id est, vt soluas de carcere carnis miserum spiritum diutius captiuatum. Et exquisitè dictum est, dimittis. Dimitti enim propriè captiuorum est. *q* Secundum verbum tuum.] Hoc non mutatur. Tertio modo legitur assertiuè. *p* Nunc dimittis seruum tuum in pace, secundum verbum tuum,] quia complesti eius desiderium. *Prou.* 13. b. Spes quæ differtur affligit animam, lignum vitæ desiderium veniens. Et *inf.* d. Desiderium si compleatur delectat. Hoc dicere conuenit sanctis, qui dicunt *Phil.* 1. c. Cupio dissolui, & esse cum Christo. *r* In pace.] *Eccl.* 44. c. Corpora sanctorum in pace sepulta sunt. Et *Iob.* 3. b. Quare non in vulua mortuus sum, nunc enim dormiens, &c. *Psalm.* 4. In pace in idipsum, dormiam & requiescam. *f* Quia viderunt, &c.] Sic continua. Verè responsum repletum est: [Quia viderunt oculi mei] interiores, & exteriores. Interiores Deum, exteriores hominem, quia ipsum quem tenebat in brachiis, verum Deum, & verum hominem credidit, & tandem visurum se facie ad faciem sperauit. *Ioan.* 8. g. Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, *inf.* 10. d. Beati oculi qui vident quæ vos videbitis, &c.

& *l* ipse *m* accepit eum in vlnas suas, *n* & benedixit Deū, *o* & dixit: Nunc *p* dimittis seruum tuum Domine, secundum *q* verbum tuum in *r* pace. *f* Quia viderunt oculi mei *t* salutare tuum. *u* Quod *x* parasti *y* ante faciē omnium populorū *z* Lumē ad *a* reuelationē gentiū, & *b* gloriā ple-

E

t Salutare tuum,] i. Christum Saluatorem tuum. *Matt.* 1 d. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. *infrà* 9. g. Filius hominis non venit perdere animas, sed saluare. *u* Quod] f. salutare. *x* Parasti] sicut miles paratur ad bellum, id est, carne quasi armis induisti ad debellandum aduersarium nostrum. Vnde *Ps.* 34. Apprehende arma, & scutum, &c. Vel sicut paratur lucerna ad domus illuminationem. *Iob.* 12. a. Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. Et nota, quia exquisite dictum est [parasti] non paras. Si enim vsus fuisset verbo præsentis temporis, videretur non intelligere de primo aduentu in quo Deus pater parauit filium ante faciem omnium populorum. Vt autem de vtroque aduentu intelligatur, conuenientius dictum est parasti. Parasti inquam *y* Ante faciem omnium populorum,] i. in conspectu omnium populorum, quia omnes populi desiderabant, & expectabant. De Iudæis. *Isa.* 64. a. Vtinam dirumperes cælos, & descenderes. De gentibus. *Gen.* 49. b. Ipse erit expectatio gentium. *Aggæi* 2. b. Venit desideratus cunctis gentibus. In vtroque aduentu paratus est ante faciem omnium populorum, i. innotuit populis per fidei cognitionem, & dilectionem. In secundo aduentu parabitur per manifestam visionem, vt eum videat omnis oculus. *Apoc.* 1. b. *Isa.* 52. a. Parauit Dominus brachium sanctum suum in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei. *z* Lumen ad reuelationem.] Ita iunge, quod salutare parasti [lumen] i. vt esset lumen, quia non est tantum salutare, sed etiam lumen. *a* Ad reuelationem] i. ad illuminationem, gentium. *Isa.* 9. a. Populus gentium qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. *b* Et] parasti, vt esset ad [gloriam plebis tuæ Israël] i. ad glorificationem, i. vt plebs Israëlitica de eo glorietur. *Psal.* 3. Susceptor meus es gloria mea. Quod dixerat Lucas communiter, diuidit per partes. Paratū dixerat Christum ante faciē omnium populorum, videlicet in lumen gentium, & in gloriā Iudæorū, Et rectè diuidit, dans lumen gentib. & gloriam

gloriam Iudæis, quia gentes erant in tenebris infidelitatis & ideo lumine indigebant. *Isa.* 9. a. Et Iudæi erant in confusione, & omnimoda abiectione propter legis transgressionem, & ideo gloria indigebant. Vnde *Rom.* 3. d. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Vel ideo dicit, in lumen gentium, & gloriam Israel Christum esse paratum, quia ad hoc venit in mundum, vt oculis cęcis gentilium veritas ignota reuelaretur & Israel promissum, & desideratum excipiens glorietur. *Agge.* 2. b. Veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria. Præponitur autem reuelatio gentium gloriæ Israel, quia plenitudo gentium prius introducetur quam reliquiæ Israel saluæ fiant. Vnde *Rom.* 11. d. Cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Nota illud est tertium canticorum Euangelij, cætera à prophetis edita sunt & ab alijs in veteri testamento. Vnde propter reuerentiam Euangelij sola hæc tria cantica stando decantamus. Sed non videtur in decantandis huiusmodi canticis ordo ab Ecclesia seruari. Præcessit enim canticum B. Virginis canticum Zachariæ, quod tamen ante illud cantatur. Si ergo quæris rationem ordinis in decantando, considera quid in singulis canticis contineatur. Vnde nota quod in cantico Zachariæ dicitur Erexit cornu salutis. Erectio autem Christi facta est in resurrectione. Ante enim iacuerat in infirmitate carnis, sed in resurrectione erectus est. Et ideo in matutinis laudibus quas in memoriam matutinæ resurrectionis mane celebramus, canticum Zachariæ decantamus. In cantico autem Beatæ Virginis mentio habetur de respectu ancillæ qui sexta ætate factus est, ideo sexta hora canticum illud decantatur, id est in vesperis. Sexta namque ætate respectus diuinæ misericordiæ factus est super ancillam, id est Ecclesiam. Vnde ita exponitur. Ancillæ suæ, id est Mariæ, & Ecclesiæ. In cantico autem Simeonis fit mentio de pace, & petebat dimitti, vt requiesceret in pace, quæ pax & requies habetur in septima ætate, qua spiritus sanctorum requiescunt, de quorum corporibus etiam dicitur *Eccl.* 44. c. quia in pace sepulta sunt, in spe scilicet futuræ pacis. Nondum enim habent illam pacem. Quoniam ergo in cantico illo mentio fit de pace quæ dabitur in septima ætate, ideo cantatur in septima hora, scilicet, in completorio. Septem namque sunt horæ in quibus ecclesia præsens psallere instituit in die. Iuxta illud *Psalm.* 118. Septies in die laudem dixi tibi, scilicet, mane, quando matutinæ laudes decantantur, prima, tertia sexta, nona, vesperæ, completorium. Quatuor versus istius cantici, significant quatuor dotes corporis quæ dabuntur electis in fine temporis, in cuius signum cantatur canticum istud in fine diei. [lumen ad reuelationem, &c.] Nota, ab hoc verbo habuit occasionem Ecclesia, vt cum luminibus faceret processionem. Et est candela quasi quidam liber laicorum eis ostendens illa sex, scilicet, & qualiter ignis charitatis Christum in nostrum seruitium capendit. Vnde debemus ad hoc accendi, vt ei vicem rependamus. Item Christus illa die oblatus est qui est lumen, quod repræsentat Cereus illa die gestatus, & oblatus. Et quia de Betlehem venerunt Maria, & Ioseph cum parentibus, & cognatis hoc repræsentantes facimus processionem de ea. Sequitur:

bis tuæ Israël. Et *a* erat pater eius *b* & mater *c* mirantes super his quæ dicebantur *d* de illo. Et *e* benedixit illis Simeon, & *f* dixit ad Mariam matrem eius: *g* Ecce *h* positus est *i* hic in *k* ruinam, & in *l* resurrectionem multorum in Israël, *m* & in signū cui contradicetur.

a Et erat pater eius] Ioseph scilicet qui nutritius pater dicitur, sicut nutrix solet dici mater.

b Et mater] Maria.

c Mirantes super his quæ dicebantur,] à pastoribus, à Simeone, ab Angelis.

d De illo] Iesu scilicet.

e Et benedixit illis Simeon,] Ioseph scil. & Mariæ. Huius benedictionis non habemus formam expressam, sed benedictio potest intelligi gratiarum actio. Sic enim benedixit creatura creatori, ipsum gloriarum actione prosequendo.

f Et dixit ad Mariam matrem eius,] Post benedictionem conuertens sermonem ad matrem prophetauit de puero, dicens. *g* Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel. *i* Hic] id est Christus, non in se tantum, sed etiam in membris suis.

h Positus est] per occasionem.

k In ruinam] non credentium. Qui enim eius resurrectioni, & prædicationi inuidentes detraxerunt, ex hoc ruinæ occasionem habuerunt. Qui verò crediderunt, & à peccatis se mundauerunt, in anima resurrexerunt. Vnde. *l* Et in resurrectionem multorum] credentium, in Israel. *Isa.* 8. e. Dominus erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & petram scandali duabus domibus Israël. Vel *k* In ruinam] stantium. i. stare se reputantium, vt Scribarum, & Pharisæorum, & eis similium. *l* Et in resurrectionem,] cadentium i. se cecidisse reputantium. *Ioan.* 9. g. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. *Mat.* 9. b. Non veni vocare iustos, id est, illos qui se reputant iustos, sed peccatores, id est illos qui se recognoscunt peccatores. Vel. *k* In ruinam] veteris hominis.

l Et in resurrectionem] Noui. 1. *Reg.* 2. b. Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit veterem hominem, & ditat nouum, humiliat veterem, & subleuat nouum. Item *k* In ruinam] vitiorum.

l Et in resurrectionem] virtutum. Ab Adam enim vsque ad Christum regnauit peccatum, sed veniente Christo destructum est regnum peccati, & renouatum regnum virtutum. *Rom.* 5. d. Sicut per vnius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Et sicut regnauit peccatum in morte, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam. *Isa.* 55. d. Pro saliunca ascendet abies, id est pro abiectione terrenorum, contemplatio, & exemplum bonæ vitæ, quo transfretabunt per mare huius mundi, & pro vrtica crescet myrtus, id est pro ardore luxuriæ virtus temperantiæ. *Zachar. vlt.* c. Erit ruina equi & muli, & cameli, & asini. Per equum significatur luxuria. *Ierem.* 5. e. Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt. Per mulum superbia quæ sterilis est, vt mulus. Item sicut mulus natus est ex equo, & asina, ita homo ex nobili, & vili natura, id est ex corpore, & anima. Vnde sicut mulus non dicit se filium asinæ, sed equi, ita superbus homo se dicit natum de genere Dei. Et verum dicit, quia creatus est ad imaginem Dei, quantum ad animam. Vnde *Act.* 17. f. Genus cum simus Dei, &c. Sed Dominus respondet ei: *Psalm.* 49. Existimasti inique, id est superbe quod ero tui similis, id est, quòd factus es ad mei similitudinem, arguam te, & statuam contra faciem tuam, id est, ostendam tibi quod es filius asinæ, id est, carnis immundæ. 2. *Reg.* 18. b. Absalon sedens super mulum, id est, quiescens in superbia, suspensus est per capillos, & interfectus est à Ioab. Per camelum, significatur auarus gibbosus, plenus bursis, & præbendis, qui non potest intrare per angustam portam. Vnde *Mar.* 10. c. Facilius est camelum intrare &c. Per asinum qui est animal stolidum, & pigrum, significatur stultitia, & pigritia. Vnde *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti. De resurrectione autem virtutum dicitur *Ioan.* 11. c. Ego sum resurrectio, & vita. *m* Et in signum cui contradicetur.] Illud secundum *Gloss.* tripliciter exponitur, secundum triplicem acceptionem huius nominis Signum. Aliquando enim accipitur signum pro significatione, vt circulus dicitur signum vini, id est, significatio venalitatis vini. Aliquando accipitur pro miraculo, vt ibi: *Act.* 6. b. Faciebant prodigia, & signa magna in populo, id est, miracula. Aliquando pro vexillo: Nam homini vexilla quæ afferuntur in cuneis belligerantium signa debentur, quia signant, id est, discernunt milites vnius partis à militibus aduersæ partis. De prima acceptione dicit *Gloss.* In signum, id est, in Euangelium. Euangelium enim dicitur signum, id est, significatio, quia doctrina euangelica Signum est metuentibus, vt fugiant à facie arcus, id est iræ Dei. Vnde *Psal.* 59. Dedisti metuentibus te significationem, &c. Illud autem quod sequitur in *Gloss.* In quo dicitur: *Matt.* 10. d. Veni hominem separare aduersus matrem, &c. non est *Glossa* eius quod dictum est [signum] sed eius quod dictum est [contradicetur] quasi in Euangelio hoc dicitur: Veni hominem separare aduersus matrē, & huic verbo contradicebatur à multis, & adhuc cōtradicitur, quia durū videtur. De secunda acceptione dicit *Gl.* Omnia quæ de Christo narrantur sunt signū quod natus est de virgine, quod resurrexit, quod clausis ianuis intrat, cui signo contradicitur ab infidelibus. De tertia acceptione dicit *Gl.* Specialiter signū est fides dominicæ crucis, cui vbique cōtradicitur ab infidelibus. *Act. vlt.* e dicitur Paulo. Huic sectæ vbique contradicitur Præter hanc.

triplicem

triplicem acceptionem signi quam Glossæ distinguunt, multipliciter positus est nobis Christus in signum. Positus est enim in præsepio in signum paupertatis, & humilitatis. Vnde *supra eod.* b. Et hoc vobis signum, inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Item positus est in cruce, in signum sapientiæ, & obedientiæ. *Num.* 21. c. Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo. *Ioan.* 3. b. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. *Isa.* 5. b. Eleuabit Dominus signum in nationibus procul. *Thren.* 3. b. Posuit me quasi signum ad sagittam. Item positus est in sepulchro, in signum quietis, contemplationis. *Matth.* 12. c. Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim, &c. Item positus est in inferno, in signum charitatis. *Isa.* 7. b. Pete tibi signum à domino in profundum inferni, siue in excelsum supra. Item positus est in cælo, in signum victoriæ. *Apocal.* 3. d. Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum patre meo. Item *Isa.* 55. d. Et erit Dominus in signum æternum quod non auferetur. Item positus est in signum, id est, in sigillum, vt in eo imprimamur per meditationem cordis, & imitationem operis. *Cant.* 8. b. Pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. *Aggei vlt.* b. Ponam te quasi signaculum, quia te elegi dicit Dominus exercituum. Huic signo multiplici, & vtili contradicitur hodie à multis. Vnde *Ierem.* 15. c. Væ mihi mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra, omnes maledicunt mihi dicit Dominus. Item positus est in signum miraculorum. Vnde *Ioan.* 3. a. Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Sed huic signo contradictum fuit à Iudæis. Vnde dixerunt *Matth.* 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Item positus est in signum similitudinis quo distinguitur familia Dei à familia non Dei. *Psalm.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Sed huic signo contradicunt omnes qui in se similitudinem Dei destruunt. *Iob.* 24. b. Ipsi fuerunt rebelles lumini. Item positus est in signum cautelæ. *Psalm.* 59. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Item positus est in signum rectæ viæ, sicut crux ponitur in biuiis, sic ponitur crux in Ecclesia. *Isa.* 11. c. In die illa radix Iesse qui stat in signum populorum. Sequitur.

Et *a* tuam ipsius animam *b* pertransibit *c* gladius, vt *d* reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et *e* erat Anna *f* prophetissa *g* filia Phanuel *h* de tribu

a Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.] Hoc multipliciter exponitur.

c Gladius] id est, verborum contumelia. *Psalm.* 56. Lingua eorum gladius acutus.

b Pertransibunt tuam ipsius animam,] id est, quæ est ipsius anima. Item, Gladius,] id est, passio. Sed tunc dicendum est, tuam ipsius animam, id est, animam, ipsius Christi quam reputas, & diligis, vt tuam. Et sic exponit *Chrys.* animam. Tertio modo exponitur hoc de B. Virgine sic.

c Gladius] id est, dolor dominicæ passionis. *b* Pertransibit tuam ipsius,] id est, tui ipsius [animam] vt possessiuum resoluatur in primitiuum. Quia sicut dicit *Beda*, non potuit videre filium crucifigi, sine affectu materni doloris, & si speraret resurrecturum, & mortem superaturum. Et dicit *Damascenus.* Dolores quos effugit pariens, hos tempore passionis Christi sustinuit. Quarto modo moraliter sic. *c* Gladius] est verbum Dei, *Ephes.* 6. c. Et gladium spiritus quod est verbum Dei, quod debet pertransire animam audientis, ita quæ faciat diuisionem carnis, & spiritus, *Heb.* 4. c. Viuus est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti pertingens vsque ad diuisionem animæ, ac spiritus. Sed corpus diaboli ita durum est quod penetrari non potest, aut vix potest. Vnde *Iob.* 41. b. Corpus eius quasi scuta fusilia, & compactum squammis sese prementibus. Vna vni coniungitur, & nec spiraculum quidem incedit per eas. Debet autem esse iste gladius talis qualis dicitur *Apocal.* 1. d. De ore eius gladius ex vtraque parte acutus egrediebatur, i. bis acutus. Acutus scilicet comminando, vt incutiat timorem qui reuocet à malo Acutus promittendo, vt amorem accendat qui prouocet ad bonum. *Ierem.* 23. f. Nonne verba mea quasi ignis ardens, &c. De gladio terroris dicitur in *Psalm.* 7. Gladium suum vibrauit. De gladio amoris dicitur *Matth.* 10. d. Non veni mittere pacem in terram, sed gladium.

d Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.] Iuxta secundam, & tertiam expositionem [vt] ponitur consecutiuè. Crucifixo enim Domino patuerunt iniquæ cogitationes Iudæorum, quæ vsque tunc latuerunt in cordibus eorum. Ante natiuitatem enim Christi omnes Messiam expectabant, sed ipso nato, quidam eius magisterio adhæserunt, quidam respuerunt, & ita prauæ cogitationes eorum in Passione reuelatæ sunt. Iuxta quartam expositionem ponitur, [vt] finaliter. Ad hoc enim fit verbum ad animam, vt cogitationes, & peccata quæ in corde latent reuelentur per confessionem, *Cantic.* 2. c. Tempus putationis aduenit, &c. *Ps.* 36. Reuela Domino viam tuam. Potest autem, & sic continuari.

d Vt reuelentur, &c.] Repete: Et positus, vt sit in ruinam, & resurrectionem multorum, & positus est in signum, & etiam positus est, vt reuelentur cogitationes ex multis cordibus, id est, multorum quæ prius erant occultæ, &c. Idem erit sensus semper. Sequitur.

e Et erat Anna, &c.] Post præconium viri, ponitur præconium mulieris. Nec ponuntur verba præconij mulieris, sed viri, in signum quod mulieres magis debent tacere, quàm loqui, & doceri quàm docere. Vnde 1. *Corinth.* 14. g. Mulieres in Ecclesia taceant: Non enim permittitur eis loqui. Et rectè in præconiis Christi per quem vita reddita est, coniungitur Anna Simeoni, quia per virum, & mulierem vita totius mundi perdita est. Quinque autem fuerunt Annæ. Prima mater Samuelis. 1. *Reg.* 1. c. Secunda vxor Raguelis. *Tobiæ* 7. b. Tertia vxor, vel mater Tobiæ: *Tobiæ.* 1. b. Quarta filia Phanuel, vt *hic.* Quinta mater Mariæ Matris Domini: Hæc non est in canone. A multis autem commendat Lucas Annam quam inducit Domini laudatricem, in quo ostendit quod laudabilis debet esse qui vult laudare Dominum. Vnde *Ecclesiast.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Primò ergo commendat eam à gratiositate, cùm dicit. *Quinque fuerunt Annæ.*

e Et erat Anna] quæ interpretatur gratia Dei. *Prouerb.* 11. c. Mulier gratiosa inueniet gloriam. Secundò à sapientia, cum dicit.

f Prophetissa.] *Sapien.* 7. d. Sapientia in animas sanctas se transfert, & amicos Dei facit, & prophetas constituit. Tertiò, à bonitate parentum, cum dicit.

g Filia Phanuel.] *Ezech* 6. f. Qualis mater, talis filia. Quartò, à nobilitate generis, cùm dicit.

h De tribu Aser.] *Hier n.* Hoc solum video in nobilitate generis appetendum, quod quasi quadam necessitate astringuntur ne à maiorú nobilitate degenerent. Quintò à prudentia,

e Et erat Anna Prophetissa.] Nota quòd quatuor inueniuntur Prophetissæ in sacra Scriptura. Prima fuit Maria soror Moysi: *Exod.* 15. c. Secunda Delbora: *Iudicum* 4. a. Tertia Olda: 4. *Regum* 22. c. Quarta est hæc Anna. Prima legitur cantasse. *Exod.* 15. c. Sumpsit Maria prophetissa tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris, quibus præcinebat dicens: Cantemus Domino, &c. Secunda legitur iudicasse. *Iudic.* 4. a. Erat Delbora prophetes vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum tempore illo. Tertia legitur indulgentiam promisisse. 4. *Regum* 22. d. Dicite regi Iuda qui misit vos: Colligeris ad sepulchrum tuum in pace. Quarta legitur Deum laudasse, hic. Confitebor Domino. Per istas quatuor Prophetissas significantur quatuor virtutes cardinales. Maria enim interpretatur dominatrix: Hæc est fortitudo. Delbora apis: Hæc est temperantia, quæ in principio pungit, sed in fine mel, id est. dulcedinem gerit. *Hebr.* 12. e. Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Olda interpretatur discretio mea: Hæc est prudentia quæ discernit bonum à malo cum electione vnius, & fuga alterius. Anna interpretatur respondens: Hæc est iustitia quæ respondet cuilibet reddens quod suum est. De istis quatuor Prophetissis dicitur: *Actor.* 21. b. Huic id est, Philippo erant quatuor filiæ prophetantes. Eædem virtutes sunt significatæ per quatuor personas quæ leguntur interfuisse præsentationi Domini. Ioseph, Maria, Simeon, Anna. *Quatuor Prophetissæ reperiuntur in sacra Scriptura.* *Moralit.*

g Filia Phanuel de tribu Aser] qui beatus interpretatur, & significat beatitudinem noui testamenti, quia fuit octauus filiorum Iacob, natus scilicet de Zel-

prudentia, cum dicit, a Hæc processerat in diebus multis.] *Iob.* 12. b. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Sextò à continentia, cùm dicit.

b Et vixerat cum viro suo annis septem, &c.] quod donum Dei est non modicum. *Sap.* 8. d. Sciui quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus dederit, & hoc ipsum erat sapientia scire cuius esset hoc donum. Septimò, à viduitate, quæ etiam donum Dei est, cùm dicit.

al. † orationibus.

c Et hæc vidua] erat [vsque, &c.] *Psal.* 131. Viduam eius benedicens benedicam. Octauo, à gratia ieiunandi, & orandi, cum dicit.

F

d Quæ non discedebat de templo, &c.] *Tobiæ* 12. b. Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna. Qui hæc habet potest laudare Deum.

bu Aser. Hæc a processerat in diebus multis, b & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc c viduæ vsque ad annos octogintaquatuor, d quæ non discedebat de templo, e ieiuniis, & obsecrationibus f seruiens nocte, ac die. Et hæc g ipsa hora superueniens h confitebatur Domino, i & loquebatur de illo k omnibus qui expectabant redemptionem † Ierusalem. Et vt l perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam m Nazareth. n Puer autem o crescebat, p & confortabatur q plenus sapientia, r & gratia Dei erat in illo.

al. † Israël.

* pha *Genes.* 30. b. Per octo autem nouum testamentum intelligitur.

a Hæc processerat in diebus multis, id est, prouectæ ætatis erat. E contrario in multis procedunt dies qui non mouent se de loco suo. De quibus *Isa.* 65. d. Puer centum annorum maledictus erit *Ioel.* 2. d. Computruerunt iumenta in stercore suo.

b Et vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua, [id est, à tempore amissæ virginitatis.

c Et, hæc vidua] erat [vsque ad annos octogintaquatuor, &c.] Quia circa templum frequens erat eam non discedere, dicit, non quia ad horam non discesserit, in quo datur exemplum viduis, ne sint vagæ, sicut meretrices. *Prou.* 7. b. Ecce mulier occurrit ei ornatu meretricio præparata ad decipiendas animas, garrula, vaga, &c. 3. *Reg.* 2. f. Ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi, &c.

e Ieiuniis, & obsecrationibus.] Obsecratio est petitio cum adiuratione. 1. *Tim.* 2. a. Obsecro primum omnium obsecrationes fieri.

f Seruiens nocte, ac die] nocte orans, & die ieiunans. Et probabile est quod & eleemosynas faciebat. *Psal.* 41. In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius g Et hæc ipsa hora, qua Simeon accepit puerum.

h Superueniens confitebantur Domino] id est, laudabat Dominum. *Psalm.* 137. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti omnia verba oris mei. *Gloss.* Prophetauerat Simeon, prophetauerat copulata coniugio, scilicet, Elisabeth, prophetauerat virgo, prophetauerat & vidua, ne qua aut professio deesset aut sexus. Professio dicit quantum ad Annam, quæ fecerat professionem viduitatis, & Maria quæ fecerat professionem virginitatis, & Elisabeth quæ erat in professione coniugij Sexus dicit, quia mulieres, & viri de eo prophetauerunt. Sequitur in *Gloss.* Stipendiis viduitatis, &c. id est, militia, quia diu militauerat in viduitate. Stipendia enim propriè militum sunt.

i Et loquebatur de illo.] Et ideo meruit ipsum videre. *Inf.* 24. c. apparuit discipulis in via de se loquentibus.

k Omnibus qui expectabant redemptionem Ierusalem.] *Gloss* Omnibus fidelibus qui iugo Herodis alienigenæ grauari, liberationem populi, & ciuitatis expectabant, promittebat per aduentum Christi in proximo redemptionem à Tyrannide alieni. Hoc quod dicitur *in hac Gloss.* non intelligendum est ad literam, sed magis referendum est ad spiritualem intelligentiam. l Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, &c.] Perfecerunt omnia, & supple admonitionem Angeli fugerunt in Ægyptum, ibi manserunt septem annis, & tandem mortuo Herode, reuersi sunt in Galilæam, & sic in Nazareth. Et nota quia sicut Euangelistæ quædam prætermittunt quæ ab aliis plenè dicta sunt, sic tamen eleganter narrationem suam continuant, vt nulla prætermittere videantur. Matthæus enim plenius de fuga pueri in Ægyptum, & de reditu narrat. 2 c.

Moraliter.

Moraliter. Ire in Ierusalem, est ire in cœlestium contemplationem. Reuerti in ciuitatem suam, est reuersio ad sui considerationem. Quæ fit duobus modis. Primo per beneficiorum Dei considerationem *Act.* 12. b. Et Petrus ad se reuersus ait. Nunc scio verè. &c. Secundò, per amissorum inspectionem, *inf.* 15. d. de filio prodigo: Ipse autem ad se reuersus ait: Quanti mercenarij, &c.

m Nazareth; Omnes perfecti debent habitare in Nazareth, id est, in flore, quia semper debent reputare se esse in principio. *Eccl.* 18. a. Cùm consummauerit homo, tunc incipiet. *Psalm.* 76. Et dixi nunc cœpi.

n Puer autem, &c.] Hucusque agit Lucas de laudibus pueri ab Angelis, & hominibus concorditer, & celebriter ob gaudium natiuitatis eius decantatis: Hic incipit agere de gestis ipsius pueri. Et quia præmisit de his quæ gesta sunt in infantia, subiungit pauca de his quæ gesta sunt in pueritia, vt paucis de pueritia prælibatis, transeat ad illa quæ fecit in virili ætate, scilicet, ad miracula quæ fecit postquam baptizatus fuit. Narrat autem primo quomodo cum parentibus suis ascendit in Ierusalem iam duodenus, quibus repatriantibus remansit in templo in Ierusalem, quem post triduum redeuntes in Ierusalem inuenerunt, & hoc est de propriis Lucæ. In quo facto instruxit nos Dominus in tribus. Primò, vt in ipsa pueritia Ecclesiam frequentemus, & laudibus diuinis intendamus. *Thren.* 3. d. Bonum est viro cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Secundò, vt temporalibus spiritualia præponamus. Vnde dicit. Nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse. *Phil.* 3. c. Posteriorum oblitus in anteriora me extendo. Tertiò, quòd dies festos debeamus celebrare, & in illis ad Ecclesiam ire. Et hoc triplici ratione. Primò, propter legis iussionem. *Exod.* 20. b. Memento vt diem sabbati sanctifices. *Leuitic.* 23. a. Hæ sunt feriæ Domini sanctæ quas celebrare debetis, &c. Secundò propter Domini promissionem. *Isai.* 56. b. Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego volui. & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus. Tertiò, propter legis comminationem. *Num.* 15. d. Præcepit Dominus colligentem ligna in sabbato lapidari. Quarta etiam ratione voluit, & vult Dominus festa celebrari, vt meliùs tunc vacare possimus orationi, & contemplationi, non comessationi, & potationi. Sicut multi faciunt qui putant festorum Domini celebritatem consistere in comessationum & ebrietatum amplificatione, quod est magis festa violare. Vnde *Thren.* 1. c. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. *Amos.* 5. f. Odi, & proieci festiuitates vestras, q. d. non meas. *Malac.* 2. a Dispergam super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum. Ideo dicitur hic quòd Iesus amissus fuit in die festo, quia multi in festiuis diebus, quando deberent se magis coniungere Deo per contemplationem, & orationem, amittunt Iesum, id est, salutem. Quod satis bene significatum est. *Matth.* 14. a. vbi legitur, quòd in festo Herodis Ioannes est decapitatus. Item *Gen.* 40. d. legitur quod in festo Pharaonis pistor suspensus est, id est, prædicator, vel doctor qui facit panes Domini. Dicitur autem Christus puer principaliter propter quatuor. Primò propter vitæ puritatem. 1. *Pet.* 2. d. Qui peccatum non fecit, &c. Secundò propter humilitatem. *Matth.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Tertiò propter obedientiæ promptitudinem. *Phil.* 2. a. Factus est obediens patri vsque ad mortem. Quartò propter ministerij seruitutem. *Matth.* 20. d. Non venit ministrari, sed ministrare.

De factis Domini.

Nota de festis celebrandis.

Christus dicitur puer propter quatuor.

n Puer autem] ætate, dicit *Gloss.* Et videtur hæc *Gloss.* quasi respondere *Gloss.* superiùs positæ, in qua dicebatur, puer non pro ætate cum adhuc esset in infantia, sed pro puritate, hîc autem puer dicitur pro ætate, quia iam excesserat metas infantiæ. o Crescebat.] *Gloss.* Corpore. p Et confortabatur] Spiritu sancto, vel etiam spiritu suo, sicut alibi legitur. Et astitit Angelus Domini confortans eum, Christum hominem, scilicet. q Plenus sapientia] quia in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. *Col.* 2. b. Et quod *Ioan.* 1. b. dicitur: Plenum gratiæ, & veritatis, hîc dicitur: Plenus sapientia. Et est sensus. Christus inquantum puer, vel inquantum homo, non inquantū Deus, erat plenus sapientia. r Et gratia Dei erat in illo] secundum quod homo, quia sicut dicit *Beda*,

Infra eodem 22. e.

idem

eidem homini Christó magna gratia donatum est, vt ex quo homo fieri cæperit perfectus esset, & Deus. In illa enim gloriosa vnione collatum est ei per gratiam, vt sit homo Deus, quæ vnio summa gratia fuit. & sic inquantum homo plenus est gratia, inquantum enim Deus, est dator gratiarum.

Et *a* ibant parentes eius per *b* omnes annos in Ierusalem in *c* die solenni Paschæ. Et *d* cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundùm consuetudinem diei festi, consummatisque dieb. cùm *e* redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognouerunt parentes eius. *f* Existimantes autem illum esse in comitatu, *g* venerunt iter diei, *h* & requirebãt eum inter cognatos, & notos. Et non *i* inuenientes *k* regressi

a Et ibant parentes eius] *August.* Latenter propter metum Archelai.

b Per omnes annos in Ierusalem] ad immolandas hostias. *Malach.* 3. a. Statim veniet ad templum suũ, &c. Præceptum enim erat à Domino, vt omnis masculus de vniuersis finibus Israel, ter in anno, scilicet, in tribus solennitatibus se præsentaret in Ierusalem, & offerret hostias determinatas in lege. De mulieribus non est præceptum, sed si comitabantur viros suos, bonum erat. Et inde remoti interueniente necessitatis articulo, de duabus solennitatibus se poterant excusare. sed de solennitate Paschæ non poterant se excusare nisi per infirmitatem. Ideo hic specialiter dictum est.

c In die solenni Paschæ] quoniam in Pascha veniebant singulis annis. Et nota sicut dicit *Beda*, quia Lucas frequenter facit mentionem de pertinentibus ad sacerdotium, scilicet de hostiis, & huiusmodi, ideo in figura quatuor animalium congruè aptatur ei forma vituli, quia vitulus est animal hostiis deputatum. *Gloss.* Meritò, &c. Et nota, quia non dicitur conuersari circa templum maximè respectu aliorum de quibus tractat, quod magis versetur eius intentio circa templum, & sacrificia quam circa alia tractanda, sed respectu aliorum Euangelistarum qui pauca de his dicunt. Nota, parentes Domini spiritualiter possunt dici, vel à pareo pares, vel à pario paris. Primo modo sunt parentes Domini, omnes qui eius faciunt voluntatem. Vnde *Matt.* 12. d. Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est. Secundo modo dicuntur parentes Domini Prædicatores, & Doctores, qui generant eum in cordibus auditorum. Vnde 1. *Corinth. cap.* 4. c. Et si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Mater eius est qui concipit eum in corde per timorem, & parit in opere per amorem. *Isa. cap.* 2,. d. alia littera. A timore tuo concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Sola mater sustinet dolorem in partu, non pater. non frater non soror. *Ioann. cap.* 16. e. Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius. Ideo propriè mater Christi, sunt pœnitentes, pater, Doctores, & Prædicatores, frater, & soror, contemplatiui in quibus est solus affectus amoris sine dolore. & labore. Sequitur.

d Et cùm factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundùm consuetudinem diei festi, consummatisque diebus.] *Gloss.* quia octonis protelabatur diebus. Hoc videtur esse falsum, quia tantum per septem dies protelabantur. *Deuteronom. capit. decimo sexto* a. Septem diebus comedes absque fermento. Solutio. In quartadecima Luna conueniebant ad vesperum, & comedebant agnum paschalem, postea peragebant septem integros dies.

e Cùm redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognouerunt parentes, & cætera.] *Beda.* Si quæritur, quomodo potuit à parentibus obliuiscendo relinqui, qui tanta parentum prouidentia nutriebatur, respondendum est, quia filiis Israël ad festa confluentibus, vel ad propria redeuntibus, mos erat seorsum viros, seorsum fœminas choros ducentes incedere (*Zacharia capitulo duodecimo* d. Familiæ, & familiæ seorsum, & mulieres seorsum) pueri cum quolibet parente indifferenter ire poterant, ideo Mariam, & Ioseph vicissim putasse puerum Iesum quem secum non cernebant, cum altero parente reuersum. Nota, Christus dimisit hic parentes propter scholas, & postea scholas propter obedientiam. Præponendus est ergo amor scripturarum amori parentum, & amori studij obedientia prælatorum. *Ecclesiastes capitulo quarto* d. Multò melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

f Existimantes autem illum esse in comitatu,] id est, inter eos qui similiter comitabantur:

g Venerunt iter diei.] Hoc factum est ea die, qua redierunt à Ierusalem.

h Et requirebant eum inter cognatos, & notos] id est vicinos. Hoc factum est secunda die post illam. Sed ad quid ita sollicitè requirebant? Metuebant enim ne quòd Herodes in infantia eius quæsierat patrare, tunc iam in pueritia positum inuenta opportunitate alij interficerent, id est, Archelaus, & ipsi proditores eius inuenirentur, id est, rei mortis eius essent propter negligentiam si custodiendo puero non tantam diligentiam adhiberent, quantam oporteret.

i Et non inuenientes] tertia die.

k Regressi sunt in Ierusalem requirentes eum,] & inueniunt.

Moraliter: *f* Existimantes autem illum esse in comitatu, &c.] Redarguuntur hic quidam religiosi, qui de fratrum sanctitate nimium confidentes, circa se negligentes, aliis orantibus, & vigilantibus vadunt dormire, bibere, & confabulari dicentes, fratres orant pro me. Item redarguuntur quidam Prælati, qui in multitudine comitum, & equorum putant consistere honorem dignitatis, putantes se peccare contra honorem dignitatis suæ, nisi in multitudine comitum, & equorũ vel curruum ambularent. De quibus dicitur in *Ps.* 19. Hi in curribus, & hi in equis, &c. Contra hoc dicitur *Deut.* 17. d. Cùm fuerit constitutus rex, non, &c. Hi requirunt Iesum inter cognatos, & notos, sed non inueniunt. Parentes Domini sunt Prælati. Cognati eorum, sunt nepotes eorum, fratres & consanguinei, inter quos reuera non inuenitur Iesus, quia non propter Iesum, sed propter carnis cognationem introducuntur in Ecclesiam, quasi iure hæreditario possidere volentes. Vnde dicunt in *Ps.* 82. Hæreditate possideamus Sanctuarium Dei. Et alibi de eisdem dicitur *Ps.* 93. Populum tuum humiliauerunt, & hæreditatem tuam vexauerunt. Nullus debet habere hæreditatem Christi, nisi hæredes eius. Heredes autem non sunt, nisi qui attinent ei ex illa parte vnde habet hæreditatem. Videamus igitur vnde Christus habeat hæreditatem istam, id est, bona temporalia. Certè hæc sunt patrimonium crucifixi: Dicentes igitur se esse hæredes, debent ei attinere ex parte crucifixionis: Alioquin non sunt hæredes. Vnde *Matth.* 20. c. Cum mater Ioannis, & Iacobi peteret à Domino, vt filij eius qui erant cognati Domini, sederent in regno eius, vnus ad dexteram, & alius ad sinistram, respondit eis Dominus: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? quasi dicat, nisi attineatis mihi ex parte crucis, non potestis habere hæreditatem meam quam in Cruce acquisiui. Vnde *Genes.* 48. d. Dicit Iacob Ioseph filio suo: Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo, id est, in Cruce. Qui igitur non attinent Christo ex parte crucis, quales sunt qui in diuitiis, & deliciis viuunt, quo iure volunt esse participes hæreditatis. 2. *Timoth. cap.* 2. c. Fidelis sermo, si commorimur, & conuiuemus, si sustinebimus, & conregnabimus. *Threnorum. cap.* 5. a. Hæreditas nostra versa est ad alienos. 1. *Esdræ. cap.* 2. d. legitur de quibusdam qui volebant habere partem in iure Leuitico, hi quæsierunt scripturam genealogiæ suæ. & non inuenerunt, & eiecti sunt de sacerdotio. Multi tales inuenirentur hodie inter sacerdotes, quorum genealogiæ si quærerentur, scriptura non inueniretur, & tamen de sacerdotio non eiiciuntur. Sed timendum est ne eiiciantur in tenebras exteriores, vbi erit fletus, & stridor dentium, sicut legitur *Matth.* 22. b. de illo qui inuentus est in nuptiis inter conuiuas sine veste nuptiali. Noti sunt Theologi, qui noscunt Dominum per scripturam. Sed neque inter eos inuenitur Dominus. Vnde *Iob* 19. b. Noti mei quasi alieni recesserunt à me. *k* Regressi sunt, &c.] Sic non inuenientes Iesum Prælati in sæculo, debent redire in Ierusalem, id est, ad contemplationem, & ibi eum requirere per orationem, & desiderium, donec inueniant per aliquam prægustationem, & dicant cum sponsa. *Canticor.* 3. b. Paululum cùm

Moraliter,

pertransissem, inueni quem diligit anima mea, tenui & non dimittam eum. Sic claustrales extra claustrum in domo parentum non inuenientes Iesum, debent redire ad claustrum, vbi reuera inuenitur. *Psalm.* 131. Audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ; in claustris quæ sunt in siluis ad literam, vt sunt Cisterciensles, Carthusienses, & Grandimontenses. Sequitur: *a* Et factum est, &c.] Litera plana est. *Mysticè* secundùm quod dicit *Beda*. Post triduum reperitur in templo, vt esset indicium, quia post triduum illius
Mysticè. triumphalis passionis in sede cælesti & honore diuino fidei nostræ se ostenderet resurgens qui mortuus credebatur. Item per triduum, significatur triplex status Sanctorum scilicet Patriarcharum ante legem, à quibus aduentus Christi expectatus, non est inuentus. Item status Prophetarum, & aliorum iustorum sub lege, à quibus nec est inuentus. Item gentilium, & aliorum venientium ad fidem Christi tempore gratiæ, à quibus inuentus est. *infrà* 10. d. Multi reges, & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Item per triduum, triplex lex intelligitur. *Gloss.* Pater, id est, Ecclesia: mater, id est, synagoga, per tres leges quærunt Christum, & non inueniunt nisi per Euangelium, id est per tertiam.

sunt in Ierusalem requirentes eum. Et *a* factum est post triduum, inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum *c* audientem illos, & interrogantem. *d* Stupebant autem omnes qui eum audiebãt *e* super prudentia, & respõsis eius. Et *f* vidẽtes admirati sunt. Et dixit *g* mater eius ad illum: Fili quid fecisti nobis sic? *h* Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et *i* ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi *k* non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos.

Moraliter. 26 dist. c. qui Ecclesiasticu. *Moralit.* Post triduum pœnitentiæ, id est contritionem, confessionem, satisfactionem inuenitur Iesus. *Exod.* 8. g. Viam trium dierum ibimus in solitudinem, &c. Item triduum est triplex cognitio quæ præcedit ad contemplationem, postquam inuenitur Iesus in contemplatione. Prima dies est cognitio sensibilium, secunda cognitio imaginabilium, tertia cognitio intelligibilium. Post hanc triplicem cognitionem, super omnia sensibilia, imaginabilia, intelligibilia inuenitur Iesus in contemplatione. Sic Paulus in extasi raptus vsque ad tertium cælum. 2. *Cor.* 12. a. Item est alia triplex cognitio, postquam inuenitur Iesus in templo, id est, in corde proprio. Prima cognitio quod mundus nihil est. Sicut dicitur *Ierem.* 4. f. Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihili. Secunda est cognitio quod ipsemet nihil est. *Eccl.* 18. a. Quid est homo, & quid est gloria eius? q. d. nihil. *Psal.* 8. Quid hoc est quod memor est eius? q. d. nihil. Tertia est cognitio qua homo cognoscit se esse minus quàm nihil. Scriptum est enim *Ioan.* 8. d. Qui facit peccatum, seruus est peccati. Sed constat quod seruus minor est Domino suo, & peccatum nihil, vt dicit *Aug.* Ergo quicunque facit peccatum, minus est quàm nihil. Qui per hoc triduum quærit Iesum, sine dubio inueniet. *Isa.* 16. d. In tribus annis quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab, id est, diaboli. Et sic inuenitur Iesus in templo. Nota Magi inuenerunt Dominum in domo. *Mat.* 2. b. Et intrantes domum, &c. Pastores inuenerunt in præsepio. *sup. ead.* b. Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Parentes eius inuenerunt eum in templo. Hic per pastores intelliguntur Prælati qui se & alios debent pascere pabu-
Iob 6.a. lo verbi Dei. Hi inueniunt Iesum in præsepio sacræ Scripturæ. Nunquid mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit: Per Magos intelliguntur claustrales, siue contemplatiui, qui mundum, carnem, & diabolum incantare sapienter nouerunt. Et hi inueniunt Iesum in domo propriæ conscientiæ, de qua *Sap.* 8. c. Intrans in domum meam conquiescam cum illa. Per parentes Iesu intelliguntur pœnitentes, qui per timorem concipiunt Iesum, per bonam operationem pariunt. *Isa.* 26. d. A facie tua Domine concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Hi inueniunt Iesum in templo per orationem, quia scriptum est. Domus mea domus orationis vocabitur. *Isa.* 56. c. *c* Audientem, &c] Prius audit, postea interrogat. De quo nobis datur exemplum, vt prius audiamus discendo, quam loqui præsumamus docendo. In quo etiam exemplum humilitatis cunctis ostenditur. Vnde *Gl. Beda.* Quasi fons medius doctorum sedet, sed quasi exemplar humilitatis prius interrogat, & audit quam instruat, ne paruuli à senioribus doceri erubescerent, ne infirmis docere audeat. *Rom.* 15. d. Non audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus. Item per hoc quod dicitur, in medio, notauit quod medium diligat

Dñs, quia ibi securitas, in extremitatib. periculum, infans nascens in medio duorum animaliũ reponitur, puer adolescens in medio doctorũ reperitur, iuuenis moriẽs in medio duorum suspenditur, immortalis resurgens in medio discipulorum pacem offert. & iusto in medio Ecclesiæ sapientia datur. *Eccl.* 15. b. In medio Ecclesiæ aperuit os eius & impleuit eum Dñs spiritu sapientiæ, & intellectus.

Est triduum
- Legis
  - Naturali
  - Scriptæ Moysi
  - Gratiæ
- Fidei
  - Articulorum
  - Sacramẽtorũ
  - Miraculorum
- Pœnitentiæ
  - Contritio
  - Confessio
  - Satisfactio
- Peccati
  - Cordis
  - Oris
  - Operis
- Pacis
  - Temporis
  - Pectoris
  - Æternitatis

Sequitur. *d* Stupebant autem omnes, qui eum audiebãt.] *Isa.* 52. d. Sicut obstupuerunt super eum multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius. Stupebant inquam, *e* Super prudentia & responsis eius] id est super prudentia responsorum eius. *Isa.* 52 d. Ille asperget gentes multas, & super eum continebunt reges os suum. *f* Et videntes admirati sunt.] *Gloss.* Maria, & Ioseph, vel quicumque alij hoc videntes. *Matth.* 17. d. Factum est cum consummasset Iesus verba hæc, admiratæ sunt turbæ super doctrina eius, erat enim docens eos, sicut potestatem habens, non sicut Scribæ, & Pharisæi. Sed cum vterque, scilicet, Maria, & Ioseph sciret ipsum esse Deum. quo modo admirati sunt de prudentia eius? Sol. De eius potentia vel prudentia minimè dubitabant, nesciebant tamen quæ vel quot miracula esset facturus, quia nondum instructa erat B. Virgo de miraculis. Nota *Gloss* Ecce signum diuinitatis, &c.

g Et dixit mater eius ad illum, fili quid fecisti nobis sic] vt remaneres nobis ignorantibus?

h Ecce pater tuus] putatiuè, & ego, dolentes quærebamus te, dolentes de amissione Iesu. Sed heu multi hodie plus dolent de amissione denarij.

i Et ait ad illos: quid est quod me quærebatis? nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse,] s. in locis, & in templo, & in operibus. Templum enim non minus ad se quam ad patrem pertinet. Hic docuit Dominus spiritualia temporalibus debere præponi, licet multi è contrario faciant. *Isa.* 57. a. Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo. *B. Bern.* Cadit asina, & est qui sublenet, perit anima, & non est qui curet. *Phil.* 3. c. Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi.

k Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos,] id est, quid vellet innuere per hoc verbum. Volebat enim innuere, quòd sicut ad patrem, ita ad ipsum pertinet templi cura, & spiritualium gubernatio. Vnde *Beda.* Quorum est vna maiestas, est & vna sedes, & vna domus, non solum materialis, sed & spiritualis. *Ioan.* 17. b. Omnia mea tua sunt & tua mea sunt, &c.

Dat esse patrem
- Sacerdos, ordo dat esse patrem. *Iudic.* 17. d. esto mihi parens, ac sacerdos.
- Nutritio. *Matth.* 6. d. Scit pater vester, quia his omnibus indigetis, &c.
- Regula, scilicet Abbas. *Isa.* 51. a. Attendite ad Abraham patrem vestrum, id est, ad B. Benedictum, vel B. Augustinum.
- Dogma, scilicet magister. 1. *Corin.* 4. d. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres.
- Ætas. 1. *Timoth.* 5. a. Seniorem ne increpaueris, &c.
- Natura. *Exod.* 20. b. Honora patrem, &c.
- Adoptio, sic Dauid fuit pater Nathan.
- Fabula, id est putatio, vt hic: Ego & pater tuus, &c.
- Virtus, boni viri, scilicet. *Ioan.* 8. e. Patrem habemus Abraham.
- Deus miserans est pater. *Marc.* 6. a. Fili remittuntur tibi peccata tua.
- Deus creans est pater. De his duobus vltimis *Matth.* 6. b. Pater noster qui es in cælis, &c.

a Et descendit cum eis.] Congruè dictum est, descendit. Congruit enim quantum ad loci situm, & quantum ad mysticum intellectum, verbo enim descensionis exprimitur modus humiliationis.

b Et venit Nazareth, & erat subditus illis] In quo magister virtutis officium implet pietatis. Et nota. Ex hoc verbo *Gloss.* quòd pietas tribus modis accipitur. Dicitur enim pietas religio, siue cultus Dei quæ Græcè theosebia dicitur. Item pietas misericordia in egenos 1. *Tim.* 4. c. Pietas ad omnia valet. Item dicitur pietas reuerentia, & obsequium quod impendimus parentibus, & hoc modo accipitur hîc. Et dicitur magister virtutis, id est virtuum, quia Doctor, & dator est omnium virtutum, vel virtutum, id est, Angelorum, vel melius potest dici, vt distinguatur inter virtutem, & officium, vt virtus dicatur subiectio interior, scilicet, affectus subiiciendi parentibus. officium est exhibitio obsequij exterior. Vnde magister virtutis, id est interioris deuotionis qua debemus nos subiicere parentibus, implet obsequium pietatis, id est obsequitur parentibus in effectu, vt cuius magister est verbo, sit magister exemplo.

Suprà eod. c.

Et a descendit cum eis, b & venit Nazareth, & erat c subditus illis. Et d mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo. Et e Iesus proficiebat ætate, f & sapientia, & gratia g apud Deum, & homines.

c Et erat subditus illis. *B. Bern.* Quis? Quibus: Deus, hominibus. In quo confunduntur quidam, maximè in claustris, qui Prælatis suis, eo quòd minus periti videntur eis subesse dedignantur. Petrus enim seruo pontificis amputat auriculam, id est, scientia clerico, vel monacho aufert obedientiam.

d Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo] Conferens, id est, in arca memoriæ reponebat omnia, non solùm verba, sed etiam facta. Verbum enim interdum ponitur pro re. Vide ergo ne restringas demonstrationem tantum ad verba quæ hic dicit, sed ad omnia facta, & dicta quæcunque in Euangelica historia continentur, sciens quod aliquando scriberentur, & scriptores ad eam recurrerent. *Ambr.* Maria non minùs ore quàm corpore pudica, secreta quæ nouerat nulli diuulgat, sed tacito corde scrutans congruum tempus quo Deus hæc velit diuulgari, reuerenter expectat. Et hoc est quod dicitur *Eccles.* 20. a. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus, &c. *Eccl.* 3. b. Est tempus tacendi, & tempus loquendi.

e Et Iesus proficiebat ætate.] *Greg.* Iuxta naturam hominis, de infantia adiuuentutem procedendo.

f Et] proficiebat [sapientia, & gratia apud Deum, & homines] Contra hoc quòd hic dicitur videtur illud: *Ecclesi.* 2. b. Sapientia perseuerauit mecum. Alia litera. Sapientia mea stetit. Et dicit *Hieronym.* Stetisse sapientia est, quod etiam in carne posito sibi permansit sapientia. Qui habet profectum in sapientia, non ei stat sapientia, qui autem non recipit profectum, nec per momenta succrescit, sed semper in plenitudine est, iste dicere potest. Stetit mihi sapientia. Quomodo ergo dicitur Dominus profecisse in sapientia? Solutio *Gregorius*, [Proficientia, & gratia apud Deum, & homines] non per accessum temporis quod non habebat accipiendo, sed dona gratiæ quæ habebat cæteris pandendo ad Dei laudem, & hominum vtilitatem, & ideo proficiebat apud Deum, & homines, id est & Deo, & hominibus. Deo, id est. ad honorem Dei, hominibus, id est ad vtilitatem hominum. Proficiebat enim in subditis qui per eius doctrinam proficiebant, & tantò amplius excitabantur ad laudes Dei, quòd ad honorem ipsius erat, & ita proficiebat Deo, id est, ad honorem Dei. Vnde nota quòd sapientiæ profectus consistit in vera prædicatione, profectus gratiæ in sancta conuersatione. Ista duo requiruntur in doctore, & prædicatore, & Prælato. Sapientia, vt proficiat verbo, bona vita, vt proficiat exemplo.

Mystice. *Mysticè*. autem proficere ætate, est crescere in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt dicitur *Eph.* 4. c. quòd est dilatari per charitatem, exaltari per contemplationem, profundari per humilitatem. Impeditur autem profectus sapientiæ propter tria. Primum est voluntas, vel negligentia addiscendi in iuuentute. *Eccl.* 6. c. Quàm aspera est nimium indoctis hominibus sapientia, & non permanebit in illa excors. *August.* Ad discendum quod opus est nulla mihi ætas sera videtur, quia etsi senes magis decet docere, quàm discere. magis tamen discere quàm quod doceat ignorare decet. Secundum est curiositas addiscendi, quia multi subtilia, & inutilia magis quàm communia, & vtilia, & discere, & docere laborant. Vnde *Act.* 17. c. Athenienses omnes, & aduenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut discere, aut audire aliquid noui. 2. *Tim.* 3. b. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes *Psal.* 13. Abominabiles facti sunt in studiis suis. Tertium est defectus ætatis. *Eccl.* 25. a. Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum: pauperem superbum, diuitem mendacem, senem fatuum, & insensatum. g Apud Deum, & homines.] *Rom.* 12. d. Prouidentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. *Mat.* 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est, &c.

CAP. III.

h ANno autem quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, i procurãte Pôtio Pilato Iudæam, k Tettarcha autem Galilææ Herode:

EXPOSITIO CAP. III.

h ANno autem quintodecimo, &c.] Tertium cap. est, in quo Lucas prætermissis omnibus gestis Christi à duodecimo vsque ad tricesimum annum, transit ad narrationem eorum quæ fecit in tribus vltimis annis vitæ suæ, præmittens de prædicatione, & incarceratione præcursoris. Non enim Dominus apertè legitur prædicasse, aut miracula publicè fecisse quousque Ioannes fuit incarceratus. Diuiditur autem illud cap. in tres partes. In prima determinat Lucas tempus, & principes sub quibus Ioannes cœpit prædicare. In secunda prosequitur Lucas prædicationem Ioannis vsque ad incarcerationem, ibi [Et venit] In tertia agit de baptismo Christi, & eius genealogia, ascendendo à Ioseph viro Mariæ vsque ad Deum, ibi [Factum est autem cum baptizaretur.] Ad euidentiam autem primæ partis huius capituli notandum quod Herodes Ascalonita cùm regnasset in Iudæa trigintaseptem annis, mortuus est, sub quo natus est Dominus, qui pueros interfecit. Hic habuit sex filios. Antipatrem ex Doside, quem ipse adhuc viuens occidit. Alexandrum, & Aristobulum ex Mariamne, & hos similiter adhuc viuens occidit. Archelaum ex Mathaca: Herodem Antipam, & Philippum ex Cleopatra. Tamen quidam dicunt quod Philippus fuit ex Mariamne. Mortuo ergo Herode Ascalonita, dissensio fuit inter filios eius de regno habendo. Archelaus dicebat sibi regnum deberi, & ætatis merito, & secundi testamenti voto. Antipas è contra dicebat, primum testamentum debere seruari, quia illud fecerat mentis suæ compos, secundum verò fecerat alienatus & multa alia hinc & inde allegabant. Sed tandem Cæsar de consilio senatus monarchiam Herodis Ascalonitæ distribuit in quatuor Tetrarchias. Duas dedit Archelao, scilicet, Iudæam, & Idumæam, tertiam dedit Herodi Antipæ, scilicet, Galilæam, quartam dedit Philippo, scilicet, Ituream, & Traconitidem regionem. Et ita Archelaus nunquam fuit Monarcha, nisi opinione vulgi, & præsumptione sua, sed Diarchus. Qui nono anno principatus sui propter tyrannidem suam missus est Viennam in exilium, & ibi mortuus est. Et deinde Iudæa procurata est per præsides Romanos, quorum primus fuit Componius, secundus Marcus, tertius Annius Rufus, quartus Valerius, quintus Pontius Pilatus, de quo hic fit mentio, qui tandem Viennæ exulauit, & ibidem mortuus est. De Lisania verò, de quo hic fit mentio, quidam dicunt ipsum filium fuisse Herodis Ascalonitæ, quidam vero filium Ptolemæi de Libano ex Alexandra sorore Antigoni, filij Aristobuli, filij Alexandri, filij Ioannis. Sed cuiuscunque filius sit, non mutatur veritas historiæ. Et potuit esse quod duo fuerunt Lisaniæ, quorum alter fuit filius Herodis Magni. & de illo hic agitur, alter nepos Hyrcani, de quo agit Iosephus. Lucas ergo more historiographi tempus, & regem, & principes suæ narrationis determinans dicit:

h Anno autem quintodecimo Imperij Tiberij Cæsaris,] qui successit Augusto. i Procurante Pontio Pilato Iudæam, qui fuit quintus post mortem Archelai.

k Tetrarcha autem Galilææ Herode,] qui Ioannem Baptistam occidit: *Matth.* 14. a. Et sub quo Dominus crucifixus

cifixus fuit. *inf.* 23. b. Nota Tetrarchia est quarta para regni, à Tetra quod est quatuor, & archos quod est principatus. *a* Philippo autem fratre eius Tetrarcha Itureæ] Huius Philippi vxorem abstulerat Herodes frater suus. *Matth.* 14. a. *b* Et Lisania Abilinæ Tetrarcha] Abilina regio est. Et dicit *Beda in Gloss.* Inter quos, & ipse Archelaus decem annis regnauit, &c. Sed videtur quod hoc sit falsum quod dicitur hic. Constat enim quòd Dominus natus fuit quadragesimosecundo anno regni Augusti, & statim delatus in Ægyptum propter Herodem, vbi fuit septem annis, & ita habes quadragintanouem annos. Mortuo Herode statim regnauit Archelaus, qui quinquagesimooctauo anno regni Augusti damnatus est in exilium Lugduni, & ita non regnauit nisi nouem annis. Fortè vltra nouem annos regnauit aliquot menses qui pro anno computantur. Sicut dicitur quod Dominus prædicauit tribus annis, & dimidio, & ibi dimidius annus dicitur illud tempus quod est ab Epiphania vsque ad Pascha. Et de tali computatione annorum sæpe turbantur in historiis. Et dicit *Beda*, quod Archelao propter superbiam remoto, regnum in quatuor Tetrarchias diuisum est, vt sic minueretur superbia Iudæorum. *Prou.* 28. a. Propter peccata terræ multi principes eius. Et nota quòd *Beda*. Tetrarchiam largè accipit, vt sub ea procurationem includat. Pilatus enim procurator erat, non Tetrarcha. Et hoc est inter procurationem, & Tetrarchiam, quod Tetrarchia iure hæreditario contingebat filium Tetrarchæ, procuratio non.

a Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituteæ, & Trachonitidis regionis, *b* & Lisania Abilinæ Tetrarcha *c* sub principibus sacerdotum Anna, & Caipha, *d* factum est verbum Domini *e* super Ioannem Zachariæ filium in

c Sub principibus sacerdotum Anna, & Caipha] qui sibi in sacerdotio succedebant, non tamen alternatim per annos singulos, sed fuerunt aliqui medij modico tempore, qui hic tacentur, de quibus habetur in historiis. Isti autem ambitione victi, sacerdotium pecunia emerant à Romanis. Et erat Anna Socer Caiphæ, vbi dicitur *Ioan.* 18. c. De his duobus specialiter fit mentio, quia ad Domini pertinent Passionem. Sed quomodo pertinet Anna ad Domini Passionem, qui tantùm tempore quo Ioannes cœpit prædicare sacerdotium administrabat? Respondeo, quia tunc per occasionem incepit Domini passio. Ex eo enim quod Ioannes prædicabat eum esse filium Dei, præcipuè concitati fuerunt Iudæi contra Iesum, & ita tempore administrationis Annæ incepit Domini passio, & consummata fuit tempore administrationis Caiphæ. Nominantur autem reges, & sacerdotes, quia Christus de quo principaliter intendit Lucas fuit rex, & sacerdos. Sub his inquam Tetrarchis & sacerdotibus.

d Factum est verbum Domini] illud scilicet, Vade, & prædica baptismum.

e Super Ioannem] id est, ad Ioannem, Zachariæ filium. Sed quare non dicit ad eum (super) ponatur pro ad? ideo potius dixit, super quam ad, vt notaret illud verbum esse desuper id est, à Deo. *Ioan* 3. d. Qui desursum venit, super omnes est.

f In deserto] in quo manebat. Vnde *sup.* 1. g. Et erat in desertis vsque ad diem ostensionis suæ ad Israel.

g Et venit in omnem regionem Iordanis,] *i.* quæ erat circa Iordanem, vbi erat aquarum copia, iuxta Salim, vt dicitur *Ioan.* 3. c. *h* Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum] baptismum Christi, in quo peccata dimittebantur quem prædicabat Ioannes. Et dicitur baptismus pœnitentiæ, quia tantùm pœnitentibus dabatur. Vel.

i Baptismum pœnitentiæ], i. pœnitentiam ad baptismum, vel quæ est baptismus in remissionem peccatorum. Tamen nota quia baptismus Ioannis dicitur baptismus pœnitentiæ simpliciter; hunc baptismum Ioannes prædicauit, & dedit. Baptismus Christi dicitur baptismus pœnitentiæ in remissionem peccatorum, hunc Ioannes prædicauit, sed non dedit. In *Gloss.* tamen dicitur baptismus Christi baptismus pœnitentiæ simpliciter, sed tu supple, in remissionem peccatorum.

k Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ, &c.] Commendatur Ioannis prædicatio prophetæ testimonio, vt magis authentica habeatur. Et nota quia liber Isaiæ dicitur liber sermonum, quia moralis est, & quia procedit sicut in sermonibus, modò consolatoriè, modò comminatoriè. Item quia loquitur ad præsentes, id est ad contribules suos, vel quia certitudinaliter loquebatur.

l Vox clamantis in deserto,] q. d. Ioannes est, vel erit vox verbi, id est, Christi qui clamauit per Ioannem in deserto ad literam, vel in Iudæa deserta, quia tunc erat peruersa medietas. Nota verbum dicitur exterior prolatio, interdum mentis conceptus, hoc modo dicitur Dei filius verbum, id est mens patris. Ioannes ergo dicitur vox verbi, id est præcedens verbum, id est, Dei filium. Præcessit enim Christum nascendo, prædicando, baptizando, moriendo, sed non resurgendo. Dicitur ergo vox verbi quasi perambulus verbi. Vox dicens: [Parare viam Domini.] Vel verbi dico clamantis,

f deserto. Et *g* venit in omnem regionē Iordanis *h* prædicans *i* baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. *k* sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ: *l* Vox clamantis in *m* deserto, *n* parate viā Domini:

Matth. 3. a. *Marc.* 1. a. *Ioan.* 3. c.

Isa. 40. c. *Matth.* 3. a. *Marc.* 1. a. *Ioan.* 1. c. *Moraliter.*

l Vox clamantis, &c] *Moraliter*: Ioannes, in quo est gratia clamantis in oratione, vel confessione, vel prædicatione, facit obmutescere patrem suum, id est, diabolum qui eum genuerat in peccatum. *Ioan.* 8. f. Vos ex patre diabolo estis. Vel carnalem appetitum. *Ezech.* 16. a. Pater tuus Amorrhæus, &c. de cuius clamore dicitur: *Iob* 39. a. Clamorem exactoris non audit. Hæc est vox Domini supra aquas, id est super carnis concupiscentias: Sic fuit vox Christi Ioannis annunciatio. Item fuit vox Christi sui nominis scriptio, quod scriptum fuit in pugillari. Sic timor velut stylus, in cera, facit in corde incisionem doloris, & tunc fit vox Domini in virtute. Tunc enim fortis armatus fortiore superueniente expellitur foras. Nam timor Domini expellit peccatum: *Eccl.* 1. e. De hac voce dicitur *Ioan.* 5. d. Venit hora, & nunc est quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Item fuit vox Christi Ioannis natiuitas, id est, pœnitentis exeuntis foras per confessionem. Ad cuius auditum multi gaudent. Vnde *inf.* 15 b Gaudium est in cælo Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Et hæc est vox Domini in magnificentia, de qua *Cant.* 8. d. Quæ habitas in hortis, amici auscultant te, fac me audire vocem tuam. Item conuersatio Ioannis, id est cuiuslibet iusti, fuit vox Christi confringentis omnes superbos, & delicijs affluentes, quia si iustus homo tanta pœnitentia affligitur hic, vt saluetur, quid faciet peccator, *inf.* 23. e. Si in viridi hæc faciunt, in arido quid fiet, id est, peccatore. 1. *Pet.* 4. d. Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Ideo rectè dicitur *Matt.* 11. b. Vsque ad Ioannem regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hæc est vox Domini confringentis cedros, id est, superbos, Quis enim non humiliabitur quando recordatur pœnitentiæ Ioannis? *Habac.* 3. a. Domine audiui auditionem tuam, & timui. Item baptismus Ioannis fuit vox Christi interius baptizantis. Vnde *Matth.* 3. c. Ego baptizo vos in aqua in pœnitentiam, ipse vos baptizabit in spiritu, & igni. Hæc est vox Domini intercidentis flammam ignis, id est fomitem debilitantis non penitus extinguentis. Item prædicatio Ioannis fuit vox Christi satis terribilis, quia terribilia prædicauit, quæ valde perterrent peccatores, scilicet, mortis incertitudinem, iudicij seueritatem, æternam damnationem. Primum cum dixit: Iam securis ad radicem arboris posita est: *Matth.* 3. c. Iudicij seueritatem, cùm dixit omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Æternam damnationem, cùm dixit: Paleas autem comburet igni inextinguibili. Hæc est vox Domini concutientis desertum, id est, peccatores desertos à gratia. Item passio Ioannis fuit vox Christi animantis alios ad passionem. Ipse enim Ioannes prior transiuit vadum martyrij, vt alij sequerentur securi. Hæc est vox Domini præparantis ceruos ad saliendum. Ideo rectè datus est Ioannes puellæ saltatrici decollandus: *Marc.* 6. d. Ecce quomodo Ioannes in omnibus fuit vox clamantis, in conceptione, in sui nominis scriptione, in baptismo, in conuersatione, in prædicatione, in passione. Bene ergo dicit. *l* Vox clamantis,] id est Christi, *Ioan.* 7. e. In nouissimo die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat. Si quis sitit veniat ad me, & bibat.

m In deserto] non in palatio ibi non clamat Christus, sed Iustinianus, vel etiam Galenus bene auditur ibi, vel etiam Mimos, sed Christo indictum est silentium: Immo quod peius est legitur *Ier.* 36. e. quòd cum volumen Ieremiæ allatum esset in palatio coram rege scidit illud, & proiecit in ignem. Sequitur. *n* Parate viā Domini] Continua sicut supra. Vel sic. *l* Vox clamantis] illud, scilicet [Pa-

* rate

a clamantis, quia hic est sensus: Licet Christus hæc verba non protulerit, idem tamen prædicauit. Vnde *Glos. Mat.* 3. a. Hoc præco nunciat, quod post per se ipsa veritas, s. *Math. 4. e.* Agite pœnitentiam. Ea quo plurimum confirmatur eius prædicatio. *Ioannes dicitur vox.* Nota Ioannes dicitur vox, quia præcessit verbum. Item quia citò transiit gloria eius siue opinio populi de ipso. Item quia totum quod in ipsu fuit prædicatio, sicut quicquid est vocis vox est. Item quia vox est via verbi ad cor, & Ioannes fuit via Christi ad peccatorem. Itē quia vox significat intellectum, & Ioannes notificauit Christum.

a rectas facite semitas eius. Omnis b vallis c implebitur, & d omnis mons, & collis e humiliabitur: Et f erunt praua in g directa h & aspera in vias planas, i & videbit k omnis caro l salutare Dei. m Dicebat ergo ad turbas, n quæ exibant vt o baptizarentur ab eo. Genimina p viperarum, q quis ostendit vobis

In hoc autem quod Ioannes dicitur vox Christi clamantis commendatur in duobus. Primò in humilitate. Nihil. n. est humilius voce, quæ simul incipit, & desinit esse. Secundò in Christi familiaritate. Nihil. n. verbo vicinius quam vox. Item vox Christi dicitur Ioannes, quia quicquid de ipso dicitur, significat aliquid in Christo. Verbi gratia. Annunciatio Ioannis fuit vox Christi, ita fortiter clamantis, quod facit obmutescere Zachariam, quia lex per Euangelium obmotuit. *Mat.* 11. b. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Euangelio clamante, lex perdidit loquelam. Sicut quando aliquis potens altè clamat, ille qui submisse loquitur non auditur. *Eccl.* 13 d. Diues, id est, Christus locutus est Euangeliom prædicando, & omnes tacuerunt, & verbum illius vsque ad nubes perducunt, pauper, id est, Moyses locutus est, & dicunt, quis est hic?

Moraliter. * rate viam Dñi] ad corda vestra, peccata abiiciendo, verbum Dñi libenter audiendo, bona opera faciendo, curas mundi fugiendo, 1. *Reg.* 7. a. Præparate corda vestra Dño, &c. Via Domini, i. per quam Dominus venit ad peccatores, est misericordia, & iustitia. *Prou.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ. Item via Domini, i. per quam venitur ad Dominum, est pœnitentia, & innocentia. *Isa* 30. e. Hæc via Domini ambulate in ea. a Rectas facite semitas eius] i. non distortas, i. cauere ne intentiones vestræ ad terrena inclinentur. Semitæ Dñi sunt consilia, quæ rectè fiunt. cum recta intentione implentur *Ps.* 44. Vias tuas Dñe demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. b Omnis vallis] Ad literam prophetia est de secundo aduētu. Vnde *Hier. in l. de 15. signis.* ponit pro vno signo montiū humiliationē.

Mystice de primo aduentu. b Omnis vallis] i. populus gentilis, vel quilibet humilis. c Implebitur,] gratia & sapientia. Gratia in affectu, & sapientia in intellectu, quia hæc duo vasa habet quilibet humilis vacua. Nihil enim se reputat scire, nihil se reputat valere, & ideo impleri debuerunt, quia mulier Elisei, id est, diuina sapientia implet omnia vasa vacua. 4. *Reg.* 4. a. d Et omnis mons & collis] i. populus Iudaicus, vel quilibet superbus. e Humiliabitur] i. euacuabitur, quia amittet gratiam, & sapientiam si quam habet. *Iac.* 4. b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, *inf.* 18. c. Qui se humiliat exaltabitur, &c. *Ioan.* 9. g. In iudicium ego veni in mundum, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. f Et erunt praua] i. corda prauorum distorta, & incuruata ad terrena g in directa] i. dirigentur ad cælum per desiderium æternorum. h Et aspera in vias planas,] i. immites, & iracundiæ mentes, per gratiæ infusionem ad mansuetudinem conuertentur, ita vt in eis Deus vel prædicator viam planam inueniant vbi prius non potuit figere gressum propter asperitatem. *Ezec.* 39. e. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini, &c. Vel [Aspera erunt in vias planas] i. ea quæ prius erant eis aspera, erunt plana, & leuia ad faciendum. *Eccl.* 21. b. Via peccantium complanata lapidibus. Sed in aduentu Christi fuit tempus colligendi lapides. *Eccl.* 3. a. Vnde *Ierem.* 50. d Tollite de via lapides, & redigite in aceruos, & sic aspera facta sunt plana. i Et videbit omnis caro] Hoc exponitur de primo, & de secundo aduentu. Et secundum expositionem de primo aduentu, colligit omnia genera. Vnde. k Omnis caro,] i. omnis homo, Iudæus & gentilis, vir & mulier, iuuenis & senex. Et dicitur homo caro propter fragilitatem. *Gen.* 6. a. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Videbit inquam. l Salutare Dei,] i. Christum. Sic exponitur de primo aduentu. De secundo dicit *Bern.* In hac vita omnis homo Christum videre non potuit, sed in die iudicij in sede maiestatis, & electi, & reprobi pariter videbunt, &c. Sed contrarium videtur. *Isa.* 26. b Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Sol. Videbunt impij Christi humanitatem, sed non videbunt diuinitatem, quæ est gloria Dei. *Isa.* 66. g. Veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea. m Dicebat ergo.] Hic locus dupliciter exponitur. Secundùm *Bedam* est increpatio impœnitentium, id est, Scribarum, & Pharisæorum, & Sadducæorum. Secundùm *Amb.* est commendatio pœnitentium. Illos enim increpat, quia sine pœnitentia ad baptismum accedebant. Alios vero commendat, quia pœnitentiam agentes accedebant ad baptismum. Et hoc est, quod hic dicitur [Dicebat ergo ad turbas] *Beda,* Pharisæorum, & Sadducæorum, qui pœnitentia, & correctione maximè indigebant. Et nota quod dicit turbas, id est, ad turbatos, & turbantes, vt sit pondus in verbo. B *Mat.* 3. b. n Quæ exibant] de ciuitatibus, & villis. o Vt baptizarentur ab eo,] baptismo ipsius, quo nec peccata dimittebantur, nec gratia conferebatur, sed erat tantum quædam præparatio ad baptismum Christi.

p Genimina viperarum.] Secundùm *Bedam*, inuehitur contra Pharisæos, qui sine pœnitentia accedebant ad baptismum. Vnde dicit [Genimina viperarum,] id est, qui nati estis de viperis & estis viperæ, id est, habentes corda plena veneno nequitiæ. *Chrys.* Pulli serpentum statura breuiores sunt, venenum autem habent æquale. q Quis ostendit vobis fugere à ventura ira] id est, quomodo putaris euadere seueritatem futuri iudicij? Ventura enim ira animaduersio est vltionis extremæ, quam tunc peccator fugere non valet, qui nunc ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. Vel [Quis ostendit vobis, &c.] q. d. nemo cum non pœniteris. Sed ego vobis viam euadendi iram ostendo [Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ.] Vocat autem eos viperas. Primò propter hypocrisim, quia maculosa. *Math.* 23. d. Si fuissemus in tempore patrum nostrorum non essemus socij eorum in sanguine prophetarum, itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum, qui occiderunt prophetas, & vos implete, &c. Secundò, propter inuidiam. *Sapient.* 2. b. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, &c. Tertiò, propter detractionis venenum. *Deuteron.* 32. e. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Quartò, propter aduentum eorum ad aquas, non euomito veneno, vt hic. Quintò, propter sacerdotes patres turbarum, qui sibilant vt susurrones. *Apocal.* 13. e. Loquebatur sicut draco. Sextò, propter terram quam manducant: *Gen.* 3. e. *Isa.* 65. d. Serpenti puluis panis eius. Secundùm *Amb.* aliter exponitur. Et est commendatio pœnitentium, quos commendat Ioannes: Et fit comparatio viperarum ad patres eorum, qui fuerunt mali, non ad filios, qui pœnitentes ad baptismum veniebant, vt sit sensus.

p Genimina viperarum] id est, geniti de viperis, id est, de parentibus iniquis. q Quis ostendit, &c.] id est, quis illustrauit corda vestra ad pœnitentiam per quam futuram vindictam effugiatis? q. d. sola gratia Dei. *Gloss.* Quis ostendit nisi prudentia miseratione Dei infusa, &c. Vipera vi parit, sic & peccator. *Isa.* 37. a. Filij venerunt vsque ad partum, & non erat virtus pariendi. Et *Gl.* Quam ad gentes transferendam prophetat *infrà* ibi. Potens est Deus de lapidibus istis, &c. Vel ideo serpentibus comparat eos, scilicet, filios vt ostendat eos habere naturalem prudentiam prouidendi futura, in hoc, scilicet, quòd pœnitebant, & ad baptismum veniebant. Nam serpens sicut leo, aliquando in bono, aliquando in malo accipitur in sacra Scriptura. *Matt.* 10 b. Estote prudentes sicut serpentes, &c. *Matth.* 12. e. Progenies viperarum quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Contra prædicatores blanditores.

Mysticè. p Genimina viperarum,] sunt ambitiosi, qui vi volunt in Ecclesia pro noueri. Vnde in eorum partu mater eorum, id est, Ecclesia moritur, significati per Beniamin, in cuius partu mater eius mortua est: *Genes. cap.* 35. c. Per Pharisæos, qui interpretantur diuisi, significantur quidam nobiles, qui semper schismata faciunt in capitulis, dicentes illud: 3. *Regum cap.* 12. d. Non est nobis pars in domo Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Per Sadducæos qui interpretantur iusti significantur hypocritæ, qui se iustificant exterius simulantes. Vtrosque vocat Ioannes viperas, quia vtrique pacem Ecclesiæ turbant, & correctionem audire nolunt, quod peius est. *Psalm.* 57. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ. &c. *Triplex fuga Christi.* Item nota quod est triplex fuga Christi, quæ nobis proponitur in exemplum. Le-

plum: Legitur enim in Euangelio ter fuisse. Primò cum ab Herode quæreretur, vt occideretur. *Matth. secundo* c. Surge & accipe puerum, & matrem eius, & fuge in Ægyptum, &c.

Secundò, cum à populo quæreretur, vt rex efficeretur *Ioannis sexto* b. Iesus autem cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum solus in montem. Tertiò, cum à Concilio Iudæorum quæreretur, vt lapidaretur. *Ioan.* 8. g. Tulerunt lapides, vt iacerent in eum, ipse autem abscondit se, & exiuit de templo. In primo docet nos fugere mortem, vt nos reseruemus ad maiorem nostri, & fratrum vtilitatem. i. In secundo docet nos fugere sæculares dignitates, vt liberiorem habeamus Deo vacationem. In tertio docet nos fugere mala consortia, vt auferamus peccandi occasionem.

Act. 9. c. Primam fugam fecit Paulus per fenestram in sporta per murum dimissus, *secundæ Corinthiorum decimoprimo* g. Et Dominus *inf.* 4. e. fugit cùm vellent eum præcipitare de monte. Vnde & discipulis suis dixit: *Matth.* 10. d. Si persecuti vos fuerint, &c.

Secundam fugam fecit Ioannes Baptista, cum fugit in desertum, ne leui saltem maculare vitam famine posset. Et Marcus qui sibi pollicem amputauit. *Iacob.* 3. a. Nolite fieri plures magistri fratres, scientes, &c.

Tertiam fugam fecit, & docuit Paulus *primæ Corinthiorum quinto* e. Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini fornicariis. 2. *Thessal.* 3. b. Denunciamus vobis fratres in nomine Domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè. Qui hanc triplicem fugam habet, poterit effugere iram. Et ita Dominus exemplo suo ostendit nobis.

a Fugere à ventura ira] id est, futuri iudicij vindicta, quando nemini parcetur, sed omnibus iuxta merita sua reddetur. Ab hac ira fugere bonum est. Vnde *Iob cap.* 19. d. Fugite à facie gladij quoniam vltor iniquitatum gladius est. *Psalm.* 6. & 37. Domine ne in furore tuo arguas me, &c. Qui autem vult fugere ab hac ira, oportet fugere præparatoria ad eam, id est, mundi vanitatem. In cuius rei faciendæ figuram Iacob fugit Labam. *Genes.* 31. c. *Ieremiæ* 51. a. Fugite de medio Babylonis, vt saluet vnusquisque animam suam. Item carnis voluptatem. In cuius rei faciendæ figuram Ioseph derelicto pallio fugit Ægyptiam. *Genes. cap.* 39. c. *Ecclesiast.* 9. b. Auerte faciem tuam à muliere compta. Item mundi honores. In cuius rei faciendæ figuram Dominus fugit in montem: *Ioannes* 6. b. Item omne peccatum. *Ecclesiast.* 21. a. Quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad ea apprehendent te. Item peccatorum occasiones. In cuius rei faciendæ figuram dixit Angelus ad Loth: *Genes.* 19. d. Noli respicere post tergum tuum, nec stes in omni circa regione. Sed quia multi differunt arripere has fugas. Ideo dicit Dominus *Matth. cap.* 24 b. Videte ne fuga vestra sit hyeme, id est, in senectute, vel sabbato, id est, in morte. Et quia aliqui erant qui fugere volebant iram venturam, modum fugiendi docet, inferendo, quasi si vultis fugere.

b Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ,] id est, pœnitentiam fructuosam, vt fiat in charitate. Vitis enim non facit fructum nisi prius putetur, sic nec anima nisi prius à vitiis purgetur. *Cantic.* 2. c. Tempus putationis aduenit, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes odorem dederunt. Et non solùm fructuosam, sed & dignam pro qualitate culpæ. Non enim debet esse par fructus boni operis eius, qui parum peccauit, & eius qui grauiter cecidit. *Deuteronom.* 25. a. Pro mensura peccati erit, & plagarum modus. *Apocalip.* 18. b. Quantum glorificauit se, &cæter. Et hoc patet quod pœnitentia arbor est, vel vinea, aliter enim non faceret fructum. Huius arboris radix est cordis contritio, folia, oris confessio, flores, fama bonæ opinionis, fructus, opera satisfactionis. Quidam igitur faciunt pœnitentiam, sed non fructus pœnitentiæ, quia sine charitate. Quidam faciunt fructus pœnitentiæ, sed non dignos, quia non faciunt pro culpæ qualitate, aut virium quantitate. *Romanorum cap.* 6. d. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc, &c. Sequitur. *c* Et ne cœperitis, &c.] Sic continua. Et quia peccatores estis. [Ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham] quasi dicat, nolite confidere in iustitia patris vestri Abrahæ, vel ne reputetis vos iustos, quia filij Abrahæ estis, quia non reputantur filij Abrahæ, nisi qui fidem eius imitantur. Vnde *Romanorum* 9. b. Non enim qui semen sunt Abrahæ, omnes hi filij sunt, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non omnes qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Hæc erat specialis gloriatio Iudæorum. Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Similiter gloriantur inaniter quidam religiosi de B. Benedicto, vel Augustino: Sed illis dicitur. Si filij Abrahæ estis opera Abrahæ facite: *Ioannis* 8. e. *Isaiæ* 51. a. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos, id est, ad regulam, quam dimisistis. *Mat. 3. c.* *Ioan. 8. d.*

a fugere à ventura ira? *b* Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, *c* & ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham. *d* Dico enim vobis, quia *e* potest Deus de lapidibus istis *f* suscitare filios Abrahæ. *g* Iam enim securis ad radicem arboris posita est.

d Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ] quasi dicat, non debetis gloriari de parentela Abrahæ, quia non qui nascuntur ex eo carnaliter, sed qui imitantur eum spiritualiter, hi filij Abrahæ sunt. Et dicitur Ioannes tunc ostendisse duodecim lapides, quos Iosue fecit asportari de Iordane in siccum, per quos benè significantur gentiles, quia sicut lapides illi de fluxu fluminis eleuati sunt ad soliditatem terræ, sic gentiles de fluxu, & varietate idolorum surrexerunt ad cultum vnius Dei, & stabilitatem fidei. Vel ideo comparantur lapidibus, quia adorantes idola lapidea quasi lapidei facti sunt, id est, insensibiles, aliquando tamen de tenebris ad lumen gratiæ educendi. Est igitur sensus.

e Potest Deus de lapidibus istis] id est, de gentilibus per istos lapides designatos.

f Suscitare filios Abrahæ,] id est, imitatores fidei eius. Lapides etiam sunt laici, dicti à laos, quod est lapis, qui fuerunt aliquando filij Abrahæ, id est, imitatores B. Benedicti, vel Augustini naturalibus filiis degenerantibus. Vnde possunt dicere illud *Rom.* 11. a. Fracti sunt rami, vt ego inserar.

g Iam enim securis ad radicem arboris posita est.] Sic continua. Ideo agite pœnitentiam, & nolite dicere patrem habemus Abraham, quia [securis ad radicem arboris iam posita est] Securis est mors, arbor genus humanum, radix arboris est Adam. Iam ergo securis ad radicem arboris posita est, quia iam Adam mortuus, & nos omnes mortales fecit. *Rom.* 5. c. Vnius delicto multi mortui sunt. *Ezech.* 9. a. Ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad Aquilonem, & vniuscuiusque vas interitus in manu eius. Isti sex viri, sunt sex necessitates prænunciæ mortis, scilicet sitis, fames, frigus, calor, lassitudo, ægritudo, qui tenent in manu sua vas interitus, id est, securim, id est, mortem ad scindendam arborem. Hæ sunt sagittæ Domini: *Iob* 6. a. Item *Iob* 5. c. In sex tribulationibus, &c. Et in septima, id est, in morte, &c. Item securis est vita hominis, arbor est ipse homo, radix arboris natiuitas hominis. Iam ergo securis ad radicem arboris posita est, quia ab ipsa natiuitate incipit homo viuendo tendere ad occasum. Vnde *Aug. in libr. de ciuitate Dei.* Quid aliud est viuere quam de vita transire? *Iob* 7. b. Dies mei velociores, &c. *Dan.* 4. b. Succidite arborem, & præscidite ramos eius. Item securis est Christus, qui velut securis tenetur ex manubrio humanitatis, & incidit ferro diuinitatis. Arbor est genus humanum, radix est finis vitæ. Cùm igitur quotidie aliqui moriuntur, quid aliud est quàm rami arboris absciduntur? Sed cùm tota progenies cum parente tollitur, tunc arbor radicitus absciditur. Item securis est seueritas iudiciaria, arbor est homo cuiuscunque conditionis, siue religiosus, siue sæcularis, siue prælatus, siue subditus, radix arboris vita hominis. Securis ergo est ad radicem posita, quia sententia iudicis ad extirpandos infructuosos funditus est præparata. 4. *Reg.* 6. a. legitur quòd ferrum de securi cecidit in aquam, id est, duritia iudicij in molliciem misericordiæ. Sed Elisæus, id est, Christus extraxit ferrum de aqua, quia iudicium sine misericordia fiet ei, qui non facit misericordiam. *Iacob.* 2. c. *Eccl.* 11. b. Si ceciderit lignum ad austrum, id est, cælum, aut ad aquilonem, id est, ad infernum, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. *Bernard.* Si vis scire quò casura sit arbor, ramos attende, vbi maior, & ponderosior

ponderosior ramorum copia, illic casuram non dubites, si tamen succîdatur. Rami desideria sunt, spiritualia ad austrum trahunt, carnalia ad Aquilonem. Item nota quòd dicit [posita] non vibrata, vel incussa. In hoc enim terret de mortis incertitudine, & consequenter de iudicij seueritate, dicens.

Matth. 3. c. & 7. c.

a Omnis ergo arbor &cæt] Sic continua, Iam securis posita est: Ergo vt effugiatis securim, facite fructum bonum. Enim, quia [omnis arbor] id est, omnis homo sine personarum acceptione: Tunc enim non accipiet personam Dominus, nec parcet alicui propter nobilitatem, aut diuitias, aut fortitudinem, aut scientiam. *Sapient.* 6. a. Potentes potenter tormenta patientur. Non enim, &c. *Prou.* 6. d. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ.

Omnis *a* ergo arbor *b* non faciens fructum bonum *c* excidetur, *d* & in ignem *e* mittetur. *f* Et interrogabant eum turbæ *g* dicentes. Quid

b Non faciens fructum bonum] id est, opus bonum.
c Excidetur] à vita.
d Et in ignem] gehennæ.
e Mittetur] in morte. *Ioan.* 15. a. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum. Potest etiam distingui secundum *Gloss.* vt dicatur.

a Omnis arbor non faciens fructum bonum.] *Beda.* Gentiles, & hypocritæ, qui nullum fructum faciunt, & hæretici qui malum. Sed tunc quæritur, quare potius gentiles, & hypocritæ dicuntur facere nullum fructum, quam hæretici, vel quare potius hæretici malum, quam gentiles, & hypocritæ Non satis est perspicuum distinguere. Potest tamen solui, vt dicatur gentiles ideo nullum fructum facere, quia etsi faciant, quod sit de genere bonorum, non tamen faciunt opus meritorium, & hypocritæ similiter. Hæretici verò non dicuntur fructum nullum facere, sed malum. Et dicitur hoc aggrauatio esse prauitatis, quia longè grauior est error hæreticorum, quia apertè impugnant Ecclesiam, quam gentilium, vel hypocritarum. Quid autem talibus arboribus faciat Dominus, dicitur *Isa.* 5. b. Nunc ostendam vobis quid faciam ego vineæ meæ: Auferam sepem eius, & erit in direptionem, diruam maceriam eius, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam. *Ierem.* 2. b. Ego te plantaui vineam electam, omne semen verum, quomodo conuersa es mihi in prauum vinea aliena? Nota ergo tria genera arborum, quia quædam arbores faciunt fructum nullum, quædam malum, quædam bonum, & hæ non mittuntur in ignem.

Moraliter.

Moraliter: Tres sunt arbores speciales, quarum vna habet fructus dulcissimos, scilicet, ficus, alia habet fructus amarissimos, scilicet, oliua, tertia fructus mixtos. scilicet vinea. De his tribus dicitur *Iudic.* 9. b. Venerunt ligna saltus ad ficum, ad oliuam, ad vitem, vt facerent aliquam earum regem, sed noluerunt. Per ficum cuius fructus omnino dulcis est, significantur viri religiosi ac contemplatiui, qui si non fecerint fructum iuxta genus suum, excidentur. Vnde *infrà* 13. b. Arborem fici habebat quidam, scilicet, B. Benedictus, vel B. August. plantatam in vinea sua, id est, in regula sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ, id est, ad Abbatem. Ecce tres anni sunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac & non inuenio, succide ergo illam. Tres anni sunt illa tria, quæ sunt in voto, in quorum quolibet debet fructificare religiosus. Et dicitur *Matth.* 21. b. quod veniens ad ficum, non inuenit nisi folia, & maledixit ei, & statim aruit. Et tamen dicit *Mar.* 11. b. quòd non erat tempus ficorum, in quo significatur, quod omni tempore requirit Dominus fructum à religiosis. Non enim decet tantum Dominum, & tam diuitem comedere sine fructu. *Ierem.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? Et dixit: Ficus bonas, bonas valde, & ficus malas, malas valde. Quia religiosi optimi sunt quando boni sunt, & pessimi sunt, quando mali sunt. Vnde *August.* Sicut non inueni meliores, quam qui in monasteriis profecerunt, ita non inueni deteriores, quam qui in monasteriis defecerunt. Ficus prius facit fructum quam folia, quia religiosi cum silentio operantur. Sed Adam, & filij eius de foliis ficuum faciunt sibi perizomata, id est, habitu religionis, & verbis bonis suas aperiunt turpitudines. Per oliuam, cuius fructus amarus est, sed oleum medicinale, significantur actiui, operibus misericordiæ intenti, quorum cura, & solicitudo amara est propter laborem, sed tamen medicinalis est propter pauperum, & miserorum refectionem. *Ierem.* 11. c. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit Dominus nomen tuum. De amaritudine solicitudinis dicitur *infrà* 10. g. Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. De suauitate refectionis dicitur *Matth.* 25. d.

ergo faciemus? *h* Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas det non habenti, *i* & qui habet escas, similiter faciat.

Quod vni ex minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis. Et quid suauius, quid dulcius quam Deum pauisse? Per vitem, cuius fructus mixtus est in parte dulcis, in parte amarus, significantur Prælati, qui & suauitatem contemplatiuæ, & laborem atque amaritudinem actiuæ participant. *Eccl.* 24. c. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris. Et mirum videtur, quod dicitur: Fructificaui odorem, sed hoc dicitur ab effectu. Odor enim bonæ famæ prælati, fructus est, & refectio populi. Vnde 2. *Cor.* 2. d. Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. aliis quidem, &c. Vitis sterilis deterior est omni ligno, ad nihil enim vtilis est nisi ad ignem. Sic Prælatus malus. *Ezech.* 15. a. Fili hominis quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, &c. Hi tres sunt, Noë, Daniel, & Iob. *Ezech.* 14. e.

f Et interrogabant eum turbæ.] Ex verbis Ioannis terrore percussi notantur qui consilium quærunt.

g Dicentes, quid ergo faciemus] ne excidamur, & in ignem mittamur? Nota quod turbæ mouentur ex verbis Ioannis ad quærendum consilium de salute sua, sed non Scribæ, vel Pharisæi. Vnde *Ioan.* 7. g. Nunquid ex principibus credidit aliquis in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem maledicti sunt. Simile *Act.* 2. f. prædicante Petro dixerunt: Quid faciemus viri fratres? Petrus vero ait: pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Domini nostri Iesu Christi. Sequitur.

h Respondens autem dicebat illis, qui habet duas tunicas] id est, superfluas [det vnam non habenti.] Interrogatus Ioannes de salute obtinenda, ab operibus misericordiæ inchoat responsum suum. Nam & de illis solis fiet in iudicio disceptatio. 1. *Tim.* 4. c. Pietas ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ *infrà* 11. f. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Dicit autem *Hieronymus.* Quicquid humano vsui necessarium est, pro vna tunica habendum est, totum residuum superfluum est, & pauperibus largiendum. 1. *Tim.* 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Quia vero tunica inter omnia indumenta magis necessaria est, & arctius adhæret corpori, innuit Ioannes, quod etiam de necessariis est eleemosyna facienda. *Prouerb.* 3. b. Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus. *Gloss. Beda.* Non solum exteriora, & minus necessaria, sed etiam valde necessaria cum proximis diuidamus, vt escam qua viuimus, & tunicam qua vestimur. *Isa.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, &c. Item *Isa.* 32. d. Beati qui seminatis super omnes aquas. *Eccles.* 11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum. *Prou.* 14. c. Qui credit in Domino misericordiam diligit. Item *Prou.* 19. c. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, &c. Item notatur discretio in hoc, quod dicit: Qui habet duas tunicas det vnam non habenti. Mensura enim pietatis seruanda est pro possibilitate humanæ conditionis. Vnde *Beda,* De duabus tunicis diuidendis datur præceptum, quia etsi vna diuidatur nemo inde vestitur. 2. *Cor.* 8. c. Non vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio. Notatur etiam per hoc quod dicit [Det non habenti] quod indigenti danda est eleemosyna *infrà* 14. c. Cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris. Item notatur, quod gratis debet dari, per hoc, quod dicit [Det] *Mat.* 10. a. Gratis accepistis, gratis date. *Senec.* Nihil carius emitur, quam quod precibus emptum est. Item super prædictum verbum Ioannis dicit *Glos. Beda.* Ecce quantum valent opera misericordiæ, quæ ad dignum pœnitentiæ fructum præ cæteris præcipiuntur. Argumentum quod præceptum est de tunicis.

i Et qui habet escas similiter faciat] *Iob* 31. b. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit ex ea pupillus, quia ab infantia mea creuit mecum miseratio. *Iob* 20. c. Non remansit de cibo eius, propterea nihil permanebit de bonis eius.

Venerunt

a Venerunt autem & publicani vt baptizarentur, & *b* dixerunt ad illum. Magister quid faciemus? At *c* ille dixit ad eos. Nihil amplius quàm quod constitutum est vobis faciatis. *d* Interrogabant autem eum, & milites, *e* dicentes: Quid faciemus & nos? Et *f* ait illis: *g* Neminem concutiatis *h* neque calumniā faciatis, & *i* contenti estote stipendiis vestris. *k* Existimante autē populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne fortè ipse esset Christus, *l* respōdit Ioannes dicens omnibus: *m* Ego quidem aquâ baptizo vos, *n* veniet autē fortior me post me, *o* cuius *p* non sū dignus soluere corrigiam calceamētorū eius, ipse *q* vos baptizabit in *r* Spiritu sancto *s* & igni:

C

a Venerunt autem & publicani vt baptizarentur] id est, illi qui publica tractabant negotia, & qui regis redditus capiebant. Publicani enim sunt, vt dicit *Beda*, qui publica vectigalia exigebant, vel rerum publicarum vectigalia conducebant. Et in hoc notatur magna virtus in prædicatione Ioannis, qui etiam publicanos, & alios milites ad quærendum consilium salutis suæ trahebat, & ab iniuria coërcebat & ad pietatis opera compellebat. *b* Et dixerunt ad illum, magister quid faciemus?] Non dicunt, quid dicemus, vel quid intelligemus. Contra Clericos, qui totam curam ad discendum, & intelligendum applicant. Sed neque discere neque intelligere ad salutem adducit, sed facere. Ideo dicit *Isa.* 1. e Discite benè facere. Non dicit, discite benè dicere, vel benè intelligere, quòd licet bonum sit, non tamen sufficit. *Eccl.* 3. c. Quæ Deus præcepit tibi cogita illa semper, ad faciendum supple. Vnde *Psalm.* 120. Memores sunt mandatorum Dei ad faciendum ea. Similem quæstionem facit alius. *Matth.* 19. b. Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Et respondit Dominus. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Istos autem, scilicet publicanos nondum hortatur ad sua cum proximis communicanda, sed priùs dehortatur de iniuria proximis irroganda. Vnde sequitur.

23. q. 1. c. *paratus, &c. quid culpatur, &c. militare.*

c At ille dixit ad eos, nihil ampliùs quàm quod constitutum est vobis faciatis] id est, quantum constitutum est vobis ab imperatore accipiatis, & non amplius exigatis. Sic quilibet non debet excedere fines mandati. *Prouerb.* 22. d. Ne transgrediaris terminos antiquos quos posuerunt patres tui. Multi verò hoc malè custodiunt, imo vix inuenitur aliquis qui custodiat. *Iob* 24. a. Alij terminos transtulerunt, diripuerunt greges, & pauerunt eos. *Isa.* 10. b. Mandabo illi vt auferat spolia, & diuidat prædam. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum.

d Interrogabant autem eum, & milites] sub Romanis militantes, & patriam defendentes.

e Dicentes, quid faciemus, & nos] vt salui simus.

f Et ait illis, neminem concutiatis neque calumniam faciatis] timore vel amore.

i Et contenti estote stipendiis vestris.] Istud est expositio præcedentis, scilicet, [Neminem concutiatis, &c.] Non est damnabilis militia, alioquin non permitteret eam Ioannes. Milites enim debent tueri patriam, ideo etiam institutum est, vt de publico debeant accipere salarium, ne importunius exigerent quam oporteret. Nota quòd triplex consilium dat Ioannes militibus, contra triplex peccatum eorum. Quorum primum est oppressio pauperum. Contra quod dicit.

g Neminem concutiatis,] vi opprimendo. *Isaia cap. tertio* e. Rapina pauperis in domo vestra, quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Secundum est falsi criminis impositio, quod sæpè faciunt præpositi, & officiales ad emungendam pecuniam à diuitibus. Contra quod dicit.

h Neque calumniam faciatis] *Osea* 5. e. Calumniam patiens est Ephraim, quoniam cepit abire post sordes. *Leuit.* 19. c. Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. *Isaia* 33. b Quis ex vobis poterit habitare cum ardoribus sempiternis? Qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere. Tertium est exactio. Contra quod dicit.

i Et contenti estote stipendiis vestris,] quæ statuta erant eis pro defensione reipublicæ. *Isaia* 3. b. Populum meum exactores sui spoliauerunt Et si hoc præcipitur militibus, quid clericis qui gratis stipendia recipiunt de patrimonio Crucifixi? *Michaa secundo*, a. Violenter tulerunt agros, & rapuerunt domos, & calumniabantur virum, & domum eius. Sequitur.

k Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne.] id est, an, fortè ipse esset Christus, promissus in lege, præfiguratus à Patriarchis, prænunciatus à Prophetis. Et in hoc patet Iudæis fuisse notum, secundùm Scripturas Dominicæ incarnationis tempus adesse.

l Respondit Ioannes dicens omnibus.] non tantùm vni. Ex virtute enim prædicationis, & vitæ asperitate, & miraculosa natiuitate, credebant multi Ioannem esse Christum. Sed cùm dicat Lucas, quod hæc cogitabant in cordibus suis, quomodo sciuit hoc Ioannes, cùm solius Dei sit cognoscere cogitationes? Sed dicimus, quòd hoc sciuit ex Spiritus sancti reuelatione. Item *Ioan.* 1. b. dicitur, quòd missis ad eum Sacerdotibus, & Leuitis quærentibus an ipse esset Christus, respondit ad interrogationem eorum, hic verò ad cogitationem. Et vtrunque esse potuit, scilicet quòd respondit ad cogitata, & interrogata.

D

Matth. 3. c. *Marc.* 1. a. *Ioan.* 1. d.

m Ego quidem baptizo vos aquâ tantum. *Gloss. Amb.* id est, tingo corpora aqua, & instituo vsum baptizandi, donec veniat, qui abluat animas per spiritum.

n Veniet autem fortior me post me,] quia etsi humilis, & magnus ego reputor, ille tamen fortior, quia ille Deus. In hoc apparet humilitas, & veritas Ioannis, qui cum posset credi Christus, noluit se veritatem celare. *Ioan.* 3. d. Me oportet minui, illum autem crescere.

o Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius] id est, ligaturam mysteriorum. Pleonasmus est. Et est Idioma Hebræum. Consueto quidem locutionis modo Ioannes humilitatem suam exprimit.

Mysticè tamen à sanctis exponitur, & tribus modis. Primo sic. *Mysticè.*

p Non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius] id est, explicare mysterium incarnationis. Calceamentum enim est humanitas Christi. *Psalm.* 107. In Idumeam extendam calceamentum meum. Pes intus latens, & calceamentum sustinens est diuinitas. *Hebr.* 1. a. Portans omnia verbo virtutis suæ. *Isa.* 45. c. Verè tu es Deus absconditus. Corrigia est vnio diuinitatis, & humanitatis, quam explicare nemo sufficit. *Isa.* 53. c. Generationem eius quis enarrabit? Secundo modo sic.

p Non sum dignus] illum discalceare, & sponsam eius mihi vsurpare. Et tangit hic legis consuetudinem, quæ iubet, quòd si quis decederet non relicto semine, propinquior eius suscitaret ei semen, quod si nollet, alius propinquior post illum discalcearet illum, & duceret relictam mortui in vxorem. *Deuter.* 25. b. Est ergo sensus secundùm illam expositionem. Nolo sponsus credi, sed amicus sponsi. *Ioan.* 3. d. Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Tertio modo sic.

p Non sum dignus, &c.] id est, non habeo officium referandi scripturam, & portandi per mundum, quia non est mihi iniunctum officium prædicandi, sed baptizandi. Econtra dicit Apostolus. 1. *Cor.* 1. c. Non misit me Christus baptizare, sed Euangelizare. *Beda.* Calceamentum nuptiale, est Euangelica prædicatio, qua calceati sunt Apostoli. Vnde *Eph.* 6. c. State ergo succincti, &c. Est igitur sensus secundum tertiam expositionem: Non sum dignus, id est, non sum Apostolus. Sequitur:

q Ipse vos baptizabit] id est, interius mundabit. *r* In spiritu sancto & igni] id est, in Spiritu sancto qui est ignis, omnem peccatorum rubiginem consumens. *Deuter* 4. d. Deus noster ignis consumens est. Vel. *r* In Spiritu sancto id est, per gratiam Spiritus sancti in præsenti. *s* Et igni purgatorio in futuro. De quo 1. *Cor.* 3. c. Vniuscuiusque opus quale fuerit, ignis probabit. Vel. *r* In Spiritu sancto] quantum ad baptismum.

s Et igne] tribulationis, quantum ad pœnitentiam. *Gregorius.* Ignem tribulationis admouet, vt in eis rubiginem peccatorum purget.

a Cuius ventilabrum in manu eius.] Dupliciter potest fieri constructio. Primò sic. Verè ipse fortior me est, quia ipse est in cuius manu est ventilabrum, id est discretio iusti examinis faciendi. Scriptum est enim, *Ioan.5.d.* Pater non iudicat quenquam, &c. Sic est ibi pleonasmus, id est, superfluitas dictionis. Secundò sic sine Pleonasmo. Verè ipse est fortior me, quia ipse est [cuius ventilabrum,] *Mat.3.c.* Id est, iudicandi officium sibi à Patre traditum est.

a cuius ventilabrum in b manu eius, c & † permundabit d aream suam, e & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. f Multa quidem, & alia exhortans euangelizabat populo. g Herodes autem Tetrarcha cùm corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui, h & de omnibus malis, quæ fecit Herodes, i adiecit & hoc suprà omnia, k & inclusit † Ioannem in

al. † Purgabit. b In manu eius.] Id est, in potestate eius, q.d. & officium & potestatem habet discernendi bonos à malis, & malos à bonis, hic merito, in futuro etiam loco, quando constituet hœdos à sinistris, & agnos à dextris, *Mat.25.c.* Et illis dicet. Ite, &c. Illis dicet: Venite, &c. De hoc ventilabro dicitur *Ierem. 15. b.* Dispergam eos, & ventilabo in portis terræ.

c Et permundabit] Id est, purgabit à paleis.

d Aream suam.] Id est, præsentem Ecclesiam, in qua sunt grana mixta cum paleis, id est, boni cum malis. Hanc mundat Dominus in præsenti crebris tribulationibus ventilando. Grana siquidem manent in area, & paleæ vento tolluntur. Sed in futuro permundabit, id est perfectè mundabit quando omnino tollentur impij ne videant gloriam Dei, *Isa.26.b.* Nec etiam bonorum consortio perfruantur. Tunc triticum id est corpus sanctorum, in horreum Domini reponetur, id est in paradisum. Vnde sequitur.

e Et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.] Potest intelligi actiuè, & passiuè, vt sensus sit. Paleæ id est, mali, igni inextinguibili, id est qui nec extinguere poterit, nec extingui, tradentur perpetuo cruciandi. Ignis enim ille nec terminabitur, nec omninò terminabit illos, nec comburet. Non enim erit finis ardoris eorum. Vnde dictum est in *Psalm. 48.* Mors depascet eos, non deuorabit. Herba enim quæ depascitur non radicitus euellitur, sed semper ad corrodendum relinquitur, *Ierem.23.f.* Quid paleis ad triticum dicit dominus? *Aug.* Si paleas sequeris, palea efficeris. Est autem & alia triplex area.

Prima est conscientia, in qua est mixta palea, id est vanitas cogitationum cum tritico, id est cum veritate virtutum. Hanc permundabit Dominus in futuro, quando permanente tritico virtutum, exufflabit paleas cogitationum, *Psalm. 145.* In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Modo autem dicit Rebecca, id est anima: Palearum, & fœni apud nos multum est: *Gen.24.c.*

Secunda area est sacra Scriptura, in qua est mixta palea cum tritico, id est, literalis intelligentia cum sensu mystico, *Isa.30.e.* Commixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Hæc area permundatur, cum sensus mysticus à littera fideliter separatur, quod est officium Prælatorum, vel Doctorum. Vnde *Matth.12.a.* Discipuli vellebant spicas, & manibus confricabant, & grana comedebant, & paleam reiiciebant, *Osea 9.a.* Area & torcular non pascet eos.

Tertia area est vterus beatæ Virginis, in qua fuit triticum, id est Christus sine palea peccati. De quo *Ioannes 12.d.* Nisi granum frumenti, & cæt. Et licet illud triticum nanum fuerit sine palea peccati, fuit tamen acerrimè ventilatum. Vnde *Isa. 53. b.* Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. De hac area dicitur *Iud.6.g.a.* Ponam hoc vellus lanæ in area, *Cant.6.a.* Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum. Ista area permundata fuit in die Assumptionis Beatæ Virginis, quando omnis mortalitas. & corruptio ab ea separata fuit.

f Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo] ad salutem ipsorum eos instruendo.

g Herodes autem tetrarcha &c.] sicut ait Apostolus, *2. Cor.2.d.* Christi bonus odor sumus Deo, & in his qui pereunt, & in his qui salui fiunt. Aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis verò odor mortis in mortem. Ita fuit Ioannis prædicatio. Publicanis & militibus fuit odor vitæ in vitam. Pharisæis, & Scribis, & Sadducæis, & Herodi, & Herodiadi fuit odor mortis in mortem. Vnde hæc clausula sic continuatur. Publicani correpti ad Ioannis prædicationem, salutis consilium quæsierunt.

[Herodes autem tetrarcha, cùm corriperetur ab illo Herodiade vxore fratris sui,] quam abstulerat ei. Vnde in duobus peccabat, scilicet, in incestu, quia vxorem fratris sui viuentis habebat, & in adulterio. De hoc dictum est satis *Matth. decimoquarto. a.* & *Marc.6.c.* Et ideò hic pertransimus.

h Et de omnibus malis, quæ fecit Herodes,] dum corriperetur supple.

i Adiecit & hoc suprà omnia, &c.] Alia peccata. *Matth.14.a. Marc.6.c.*

k Et inclusit Ioannem in carcerem] anticipatio est hic, quia post dicetur, quod Ioánes baptizabit Dominum, quod fuit ante incarcerationem, sed hoc facit ad exaggerationem nequitiæ Herodis. *al.* † eum. In proximo enim dixerat, quanta fuit religio Ioannis, vt etiam Publicani ad eius prædicationem venirent, & statim subiunxit de incarceratione eius ab Herode facta, quia corripiebat eum de sceleribus eius, *Amos 5.c.* Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt.

Potest hic quæri, quare post prædicationem Ioannis non subiungit de prædicatione Christi, & miraculis.

Sicut enim post natiuitatem Ioannis subiungit de natiuitate Christi, sic post eius prædicationem debuit primò subiungere de prædicatione Christi, quare ergò interserit de incarceratione Ioannis ante miracula Christi? Solutio, vt ostendat se non descripturum miracula Christi, nisi quæ facta sunt post incarcerationem Ioannis.

Quod enim dictum est de his, quæ fecit, cum esset duodennis, non fuerant ibi aliqua miracula, sed gesta, & miracula prioris anni. Ioannes dixit mutationem aquæ in vinum & alia.

Et nota *Gloss.* antequam Lucas aliquid narret, &c. *2. cap.* In qua *Gloss.* reddit causam quare incarcerationem Ioannis præmittit miraculis Christi. Et est summa, quòd ideò præmittit, vt ostendat se descripturum miracula tantùm eo anno gesta, quo Ioannes captus est, vel punitus, id est, decollatus, quia in principio anni captus est, in fine decollatus. Sed hoc videtur esse falsum, non enim tantum describit miracula illius anni in cuius principio Ioannes est incarceratus, & in fine decollatus, sed etiam sequentis post illum, in quo Dominus est crucifixus.

Ad quod potest dici, quòd tres Euangelistæ illius anni miracula præcipuè, & plenius prosequuntur, in quo Ioannes, & incarceratus est, & decollatus, ideò supple in *Gloss.* præcipuè.

Vel aliter vt complectatur in *Gloss.* vtrunque annum, vt intelligas, quando Ioannes captus est iam aliquot dies fluxisse de Aprili, qui est initium anni secundùm legem. Annus enim legitimus incipiebat ab Aprili.

Vnde Iudæis dictum est. Mensis iste vobis principium mensium. *Exod 12 a.* Eodémque modo anno reuoluto quando decollatus est iam aliquot dies defluxerant de anno sequenti, & ita non eodem anno captus est & punitus, & ita Lucas describit miracula vtriusque anni.

Item quæritur quare solus Ioannes describit facta ante incarcerationem Ioannis, alij autem ab incarceratione Ioannis inceperunt? Causa mystica assignatur in *Gloss.* hæc scilicet quia Ioannes est figura legis, & Ioannes incarceratus, est lex incarcerata. Benè ergo Ioannes de deitate agens, principaliter incipit ante incarcerationem, vt ostendat Christum fuisse Deum ante legem incarceratam. alij autem tres, qui de humanitate agunt, benè post incarcerationem incipiunt, quia non intendunt describere, nisi miracula facta post legis incarcerationem. Et nota quia legis incarceratio nihil aliud intelligitur quàm corruptio per sinistram interpretationem. Est enim lex à Iudæis incarcerata, id est, in cæcitate erroris quasi tenebroso carcere inclusa. Et hæc legis incarceratio significata est per incarcerationem Ioannis. Benè ergò tres humanitatem exprimentes, post incarcerationem Ioannis incipiunt, quia post prædictam legis incarcerationem quæ significatur per incarcerationem Ioannis, Dominus euidenter in carne apparuit, & miracula fecit, qui ante latuerat. Vnde in *Gloss.* habes. Apparentis, id est, publicè se manifestantis. Ioannes qui de Deitate intendit, incipit ante incarcerationem Ioannis, qui est figura legis, vt osten-

dat Chriſtum fuiſſe Deum ante legem,quia æternus. Sequitur.

a Factum eſt autem, &c.] Hæc eſt tertia pars capituli, in qua agitur de baptiſmo Chriſti, & eius genealogia Vbi quæſtio multiplex oritur Prima,quare Lucas in principio libri ſui non poſuit genealogiam Chriſti,ſicut Matthæus. Secunda quare Lucas texit genealogiam Chriſti aſcendendo,cum Matthæus eam texuerat deſcendendo.

E

Matth. 3. a. Marc. 1. a. Ioan. 1. d.

c Tertia, quare Lucas protendit genealogiam Chriſti vſque ad Adam, cum Matthæus incipiat eam texere ab Abraham. Quarta, quare Lucas vtitur verbo eſſendi, cum Matthæus vtatur verbo generandi

carcerem. *a* Factum eſt autem, cùm baptizaretur omnis populus, *b* & Ieſu baptizato, *c* & orante, *d* apertum eſt cælum, *e* & deſcendit Spiritus ſanctus *f* corporali ſpecie *g* ſicut columba in ipſum:

Quinta, quare Dominus voluit baptizari, cum nihil in eo purgandum fuerit. Sexta,quare cælum apertum fuerit, dum Chriſtus baptizaretur. Septima, quare columba apparuerit ſuper eum. Octaua,quare in baptiſmo tantum, & in transfiguratione audita fuerit ſuper eum vox patris, dicens: Hic eſt, vel tu es filius meus dilectus Sol. Ad primum dicimus, quòd Lucas ideò poſt baptiſmum incipit genealogiam Chriſti & non ante,ad innuendum,quod per baptiſmum fiunt homines de genealogia Ieſu Chriſti, Matthæus autem in principio ponit eam, vt oſtenſa de qua ſtirpe natus eſt Chriſtus, pateſceret legem, & prophetias impletas eſſe in eo. Vnde *Eccleſ.* 36 c. Suſcita precationes quas locuti ſunt in nomine tuo Prophetæ priores, da mercedem Domine ſuſtinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Ad ſecundum dicimus, quòd Lucas texuit ſpiritualem genealogiam Chriſti, quæ incipit à baptiſmo, quæ eſt aſcenſus in Deum, Matthæus verò texit carnalem Chriſti generationem quæ eſt deſcenſus. Ad tertium dicimus, quòd Lucas vſque ad Adam extendit generationem Chriſti,ad innuendum,quod non ſolum filij Abrahæ, id eſt, Iudæi, immo & omnes filij Adam, id eſt, tam Iudæi quàm gentiles poſſunt fieri filij Dei,& aſcendere cum Chriſto ad Deum per baptiſmum. Vnde *Ioan.* 1.a Quotquot receperunt eum dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: Matthæus verò qui carnalem Chriſti generationem texit, & Iudæis prædicabat,vſque ad Abraham tantum extendit generationem Chriſti, à quo incepit diſcerni generatio Iudæorum. Ad quartum dicimus, quòd per ſpiritualem generationem,quæ incipit à baptiſmo, ducimur ad verum eſſe, & ideo Lucas vtitur verbo eſſendi, ſed per generationem carnalem deſcendimus à vero eſſe,& ideò Matthæus vtitur verbo generandi. Ad quintum dicimus,quod Dominus voluit baptizari quadruplici cauſa. Prima, vt tactus ſuæ carnis mundiſſimæ, daret aquis vim generandi, ſicut dicit *Amb.* Secundò, vt exemplum omnimodæ humilitatis in ſe oſtenderet. Vnde *Mat.*3.d.ſic decet nos implere omnem iuſtitiam, id eſt, omnimodam humilitatem. Tertia vt figuras legis, & prophetias impletas oſtenderet. 1. *Cor* 10.a Omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari. Quarta vt alios ad baptiſmum inuitaret, ſicut dicitur *Ioan.*13. b. Exemplum dedi vobis, &c. Non enim tantum de lotione pedum intelligitur, immo & de aliis factis ſuis,quia omnis Chriſti actio noſtra fuit lectio. Ad ſextum dicimus,quod ideò in baptiſmo Chriſti cælum apertum eſt, vt palam fieret baptizatis aperiri ianuam Paradiſi,quæ clauſa fuerat per peccatum Adæ. Ad ſeptimum dicimus, quod ideo columba ſuper Chriſtum apparuit in baptiſmo, vt oſtenderet baptizatos accipere Spiritum ſanctum, quod etiam ſignificat cereus ardens demiſſus in aquam, & in manum paruuli baptizati.

Dominus voluit baptizari quadruplici ratione.

Item ad oſtendendum quod ipſe erat qui baptizat in ſpiritu. Vnde *Ioan.* 1. e. Teſtimonium perhibuit Ioannes dicens, quia vidi ſpiritum deſcendentem quaſi columbam de cælo, & ego neſciebam. Ad octauum dicimus, quod ideò in baptiſmo audita eſt vox patris & in transfiguratione, ad ſignificandum, quod nos omnes, qui naſcimur filij iræ,in baptiſmo ſimus filij Dei per gratiam, & tandem in generali reſurrectione ſiemus filij Dei per gloriam. His viſis veniamus ad literam.

a Factum eſt &c]Id eſt, multi de populo ante Ioannis incarcerationem. Vnde patet, quod per anticipationem egit ſuperius Lucas de Ioannis incarceratione.

b Et Ieſu baptizato] à Ioanne quod alij plenius dicunt. *Mat.*3.d.*Marc.*1.b

c Et orante] Prius eſt baptizari, & poſtea orare. quia peccatores non exaudit Deus, *Ioan.*9.f.*Eccl.*15.c. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.

d Apertum eſt cælum] Id eſt tantus fulgor apparuit, quod videbatur cælum eſſe apertum. Factus eſt enim circa eum ſplendor inæſtimabilis, tanquam reſeratione aëris, & firmamenti illuceſceret ſplendor empyrei cæli, & infunderetur terris. Et in hoc notatur, quod mundi hominis oratio cælos penetrat. *Eccl.*35.c Oratio humiliãtis ſe, &c. Nota in baptiſmo apertum eſt cælum per impedimenti ablationem, in paſſione per pretij ſolutionem, in aſcenſione per rei oſtenſionem.

Myſticè. Per apertionem cæli ſignificatur apertio ſacræ ſcripturæ,quæ per gratiam, & per pœnitentiam, & per contemplationem aperitur, *Prou.*27.d. Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, &c. *Myſticè.*

Chryſ. Eſt baptiſmus
- Verbo, *Ioan.*15. a. Et vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis,&c.
- Aqua. *Ioan.* 3. a. Niſi quis renatus fuerit, &c.
- Spiritu ſupr eod. c. *Act.* 1. x. Ioannes baptizauit aqua, &c. 1.*Cor.* 10.a. Omnes in Moyſe baptizati ſunt, &c.
- Igne tribulationis, *Iſa.*4.b. Auferam ſordes filiorum Iſrael in ſpiritu iudicij, & combuſtionis, alta litera.
- Morte, id eſt martyrio, *Infr.* 12. f.

Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor, &c. Ibidem *Chr.* Quale peccatum in morte dimittitur, ſcit qui intelligat pro quali peccato introducta eſt mors.

e Et deſcendit Spiritus ſanctus,] id eſt, ſignum Spiritus ſancti, ſcilicet columba. Ab inſtanti enim conceptionis habuit plenitudinem gratiarum. Vnde motus verbi columbæ tantum conuenit. Nota ſpiritus deſcendens ſeptem facit. Mentem renouat *Pſ.*103. Emitte ſpiritum tuũ, & creabuntur, id eſt renouabuntur. *Spiritus ſanctus operatur.*

Item à ſeruitute liberat. 2.*Cor.*3.d. Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.

Item infirmum adiuuat. *Rom.*8.e. Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Item Deo reconciliat. Vnde *Gen.*8.Columba reportat ad arcam ramum oliuæ. Item gemitum ſuſcitat. *Rom.*8.c. Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Item ad cœlum eleuat. *Pſ.*54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ,&c. Item cor mundat. *Pſ.*50. Cor mundum crea in me Deus,&c. Ideo dicitur *Apoc.* 1. b. Gratia vobis, & pax ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt,& à ſeptem ſpiritibus, qui in cõſpectu throni eius ſunt. Nota ſtatutum eſt, vt nullus baptizetur in die Epiphaniæ, niſi in neceſſitate, propter hæreticos qui dicebant tunc ſolum venire Spiritum ſanctum.

f Corporali ſpecie.] *Chr.* Non in natura,ſed in ſpecie columbæ. Non enim fuit incolumbatus nec aliter fuit Spiritus ſanctus in illa columba, quàm in alia qualibet creatura,ſed ad aliud,fuit vera columba,non ficta. Vnde *Ire.* Quia Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, &c. *Sap.* 1 b. *g* Sicut columba in ipſum.] In natura enim diuinitatis à mortalibus non poteſt videri. Et nota quod in Apoſtolos deſcendit Spiritus ſanctus in linguis igneis, in Chriſtum autem in ſpecie columbæ, quia in Apoſtolis erat aliquid purgandum,aut illuminandum,ſed in Chriſto nihil fellis aut defectus erat. Quæritur etiam quid factum ſit de illa columba, vel vnde venerit. Et dicimus quod tunc de nouo creata fuit,& explcto myſterio ſuo in præiacentem materiam redacta ſicut ſtella quæ duxit magos. Sed quare hoc? Et dicimus quod duplici ratione fuit redacta in præiacentem materiam.

Prima nẽ ab hominibus adoraretur, ſicut Iudæi ſerpentem æneum adorabant, propter quod Ezechias fregit illum. 4. *Reg.* 8.a.

Secunda ad oſtendendum, quod ad hoc ſolum creata fuit, & fuit vera columba,non phantaſtica,ad ſignificandum quod nihil fictum fuit in Chriſto. *Moralit.*

Moraliter.

In illo ſignificatur quod in illos deſcendit, imò eſt Spiritus ſanctus, qui habet columbæ proprietates.

Quarum prima eſt, quod caret felle.

Secunda,quod non lædit ore.

Tertia,quod non nocet vngue.

Quarta, quod puro grano paſcitur.

Quinta. quod alienos nutrit pullos,et ſuos Sexta,quia gemitũ habet pro cantu. Septima,quia reſidet ſuper aquas, vt vmbrã viſã fugiat accipitrẽ. Octaua quia gregatim volat. Nona,quia in petra nidificat. Decima quia citò volat. In primo cõmẽdatur mãſuetudo,quæ omnẽ amaritudinẽ

pellit

pellit à corde, *Heb.*12.d. Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat. Seruat etiam cor in sua dignitate. Vnde *Greg.* Mansuetudo imaginem Dei in nobis seruat, quam iracundia dissipat. *Iob* 5.a. Virum stultum interficit iracundia. Et ibi in *Gloss.Greg.* In secunda commendatur modestia, quæ est oris custodia, & omne verbum malum intrare, vel exire non sinit, *Eph.*4.g. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat. In tertia commendatur innocentia, quæ custodit manus ab omni iniuria, & nocumento, *Ps.*36. Custodi innocentiam, & vide æquitatem. De his tribus dicitur in *Psal.*23.

F Quis ascendet in montem Domini, aut quis, &c. In quarta commendatur frugalitas, siue parsimonia, *Eccl.* 31.b. Vtere vt homo frugi his, quæ tibi apponuntur. In quinta commendatur charitas, quæ aliena bona diligit tanquam sua, *Leu.* 19.d. Diliges proximum tuum sicut teipsum. In sexta commendatur luctus pro peccatis tam propriis quàm alienis, qui mutabitur in gaudium, *Prou.*14.b. Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, &c. *Matth.* 5.a. Beati qui lugent. In septima commendatur studium siue meditatio Scripturarum, *Cant.* 5.c. Oculi eius sicut columbæ super riuos aquarum, *Prou.*3.a. Fili mi ne obliuiscatis legis meæ. In octaua commendatur socialitas siue concordia. *Eccl.* 25.a. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ probata sunt coram Deo, & hominibus, concordia fratrum, & amor proximorum, &c. In nona commendatur memoria Dominicæ Passionis. *Ierem.*48.e. Estote sicut columba nidificans in summo ore foraminis. *Isa.* 2.e. Abscondere in fossa humo à facie timoris Domini. In decima commendatur contemplatio & desiderium æternorum. *Ps.*54. Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ, &c.

a & vox de cælo facta est. *b* Tu *c* es filius meus *d* dilectus, in *e* te † complacuit mihi. Et *f* ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt *g* putabatur filius Ioseph, qui fuit *h* Eli, *i* qui *k* fuit Mathat, qui fuit *l* Leui, qui fuit *m* Melchi, qui fuit Iamne, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nage, qui fuit Maath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Helmadan, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Mathath, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph,

d. † complacui.

a Et vox de cælo facta est,] dicens.

b Tu] non Ioannes.

c Es filius meus] consubstantialis.

d Dilectus. *Ps.* 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, &c.

e In te complacuit mihi] in quo placitum meum hominibus ostendi. *Beda*, id est, placitum meum constitui, id est, per te facere constitui, quod mihi placet. Vel [Complacuit mihi,] id est, omnino placuit mihi, quia nihil mali in eo fuit. Et dicitur hoc ad differentiam aliorum, qui non omnino placent quia etiam in Angelis suis reperit prauitatem. *Iob* 4.d. Alia litera est. [Complacui.] Et hoc videtur velle *Gloss. Ambros.* Non aliena in filio, sed sua laudat, q.d. quæcunque habes tu, mea sunt. *Ioan.*17.b. Et loquitur hæc *Glos.* ad similitudinem artificis, qui sibi placet, vel displicet in imagine benè, vel malè composita. Item [in te complacuit mihi] sed in Adam displicuit. Vnde postea dixit. Pœnitet me fecisse hominem. Sequitur.

Gen.6.b.

f Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta,] id est, erat triginta annorum, quasi incipiens trigesimum primum annum, quod dicit, quia de trigesimoprimo anno iam habebat tredecim dies, ita exponit *August.* & *Chrysost.* Alij expositores dicunt, quod erat incipiens quasi triginta annorum, id est, quasi incipiens trigesimum annum, quia habebat vigintinouem annos plenos, & de trigesimo tredecim dies. Secundum primam opinionem prædicauit Christus duobus annis, & dimidio, vt dicatur dimidius annus illud tempus quod est ab Epiphania vsque ad Pascha. Voluit autem Dominus anno trigesimo baptizari, miracula operari, Prædicationis officium inchoare, duplici ratione. Prima propter mysterij significationem. In triginta enim sunt ter decem, in ternario significatur fides & notitia Trinitatis, in decem denarius mandatorum. In hoc ergo ostenditur, quod ille, qui nititur prædicare debet habere notitiam Trinitatis, & decalogi operationem. Vnde & Ioseph trigesimo anno recepit Ægypti gubernaculum, & Ezechiel prædicationis officium & Dauid regnum. Secunda ratio est propter nostram instructionem, vt scilicet ante virilem ætatem nemo audeat assumere officium prædicationis. Vnde *Deut.* 15.d. Non operaberis in primogenito bouis. Hic ergo numerus ad nostram instructionem ponitur, vt *infrà*, docendi Cathedram ascendere non præsumamus. Hic enim numerus obseruatus est in Leuitis, post legem in Prophetis, nisi fortè aliqui infra hunc numerum prophetauerunt dispensatoriè, vt *Ierem.* 1.b. Et *Dan.* 13.e. Obseruatus est etiam in tempore gratiæ in filio Dei, qui ante hunc numerum noluit baptizari. *g* Vt putabatur,] vel [putaretur filius Ioseph] sic construe literam. Iesus erat incipiens quasi annorum triginta. Iesus dico, [filius Ioseph, vt putabatur.] id est secundùm opinionem hominum. *Ambr.* Quia natura non erat, sed putabatur, quia Maria eum genuit, quæ desponsata erat Ioseph. Et dicit *Beda*: Non per Mariam, quæ vere genuit, sed per Ioseph, qui alienus est à generatione texitur ordo generationis.

Gen.41.f. Ezech 1.a 2 Reg.5.a.

Alienus supple secundum rectam lineam. Sed quare non texitur per Ioachim patrem Mariæ, qui non erat alienus ab eius generatione? Quia sic per fœminam texeretur, quod non est consuetum. Vnde *Ambr.* In generationibus nomen viri, & persona quæritur, quæ etiam in senatu, & in reliquis curiis ciuitatum generis asserit dignitatem. *h* Qui fuit Heli] qui, scilicet Ioseph fuit filius Heli. *i* Qui.] scilicet Heli. *k* Fuit] filius [Mathat,] Ita procedendum & intelligendum vbique.

Mysticè autem sicut dicit *Aug.* de concor. Euang. [Qui fuit, &c.] Illud [qui] semper fertur ad Christum secundum interpretationes nominum. *h* Qui fuit Heli] id est Deus meus, & sic de aliis. Interpretationes ergo nominum non sunt ibi positæ, quòd ibi aliquid operentur quantum ad literam, sed ne ignorentur, & vt mysticè exponantur de Christo. Quantũ autẽ ad literam, nota quòd duo Euangelistæ texunt genealogiam, Lucas & Matth. Matthæus vtitur verbo generationis, scilicet hoc verbo genuit, vt hoc ipso ostendatur, quod non ponit filios nisi secundum veritatem generationis. Lucas verò non est vsus verbo generationis, sed hoc verbo fuit, vt per hoc ostendatur, quia non tantùm ponit filios secundum proprietatem generationis, sed etiam filios adoptionis. Et nota quod ab Abraham vsq; ad Dauid nulla est differentia in Patribus ab vtroq; computatis, à Dauid autem vsq; ad Christum differentia, quia Matthæus tantùm ponit filios naturales, Lucas mixtim naturales, & adoptiuos. Et nota, quod filij adoptiui large accipiuntur in *Glos.* vt sub eis includantur filij secundum legem. Dicitur enim tribus modis filius, s. filius naturalis, filius secundũ legẽ, filius adoptionis. Et nota, quod filij secundùm legem, vel legales dicebantur filij suscitati à fratribus sine semine defunctis fratribus. Si quis enim non relicto semine decederet, frater tenebatur suscitare ei semen & filius quem gignebat non dicebatur filius eius, sed filius fratris defuncti, & succedebat in eius hæreditatem. Filij autem adoptiui dicuntur adoptati in hæreditatem, & possunt adoptari etiam extranei. Item alia differentia. Lucas ideo ponit plures quàm Matthæus, quia texit genealogiam per alias personas, & potuit esse, vt illi quos computat Matthæus diutius viuerent, & tardiùs generarent, illi quos computat Lucas non tam diu viuerent, & citiùs generarent. vt si duo fratres simul ducant vxorem, potest fieri, vt alter diutiùs viuat & differat gignere vsque ad senium, ita quod filius quẽ genuit alter prius gignat alium filiũ, quàm iste gignat. *h* Qui fuit Heli] *Interl.* de verbis Aphricani sumpta. secundùm legẽ filius Heli, secundum carnem filius Iacob. *l* Qui fuit] Mathat. Nota ergo, quòd vt dicit Aphricanus. Mathan, & Mathat fuerunt fratres, & habuerunt vxorẽ Hesta nomine, de qua Mathan prius genuit Iacob. & mortuus est sine semine, quia propter vnicũ filium non dicebatur quis relinquere semen. Vnde *Deut.*25.a. Pluraliter dictũ est: Si quis moritur sine liberis suscitet ei propinquior semẽ. Defũcto Mathan, Mathat frater eius de eadẽ vxore. s. de Hesta genuit Heli, & ita fuerunt fratres vterini Heli & Iacob. Heli verò accepit vxorẽ, & mortuus est sine semine. De eadẽ vxore Iacob frater eius genuit filiũ Ioseph, & ita Ioseph fuit filius Iacob naturalis, filius Heli legitimus, s. secũdum legem. Qui fuit Leui] quære alibi interpretationes nominum. *m*

Mysticè.

Filius tribus modis dicitur.

num. *m* Qui ſuit Melchi, qui fuit Iamne, qui fuit Ioſeph, qui ſuit Mathathiæ, &c.] vſque ibi [qui fuit Ioſeph.] Nota *Gloſſ. Ambr.* Quatuor genera virtutum (large dicitur hic virtus) cognoſcimus fuiſſe in quatuor filiis Iacob,
Gen.49.b. ſcilicet Leui, Simeon, Iuda, Ioſeph quorum iſti poſteri ſunt, id eſt, quos iſti de quibus hic fit mentio fuerunt. Non enim iſti de quibus hîc fit mentio, fuerunt filij Iacob niſi Iudas ſolus. In Iuda per figuram Dominicæ paſſionis myſterium prophetarum eſt
G propter formam benedictionis, qua vſus eſt Iacob in eius benedictione. Dixit enim ſic. Iuda te laudabunt fratres tui. Et tandem ſubiunxit. Pallium ſuum tinget in ſanguine vuæ, & alligabit pullũ ad vitẽ. Et in his verbis prophetata eſt paſſio Chriſti. In Ioſeph caſtitatis exemplum, quia noluit conſentire dominæ ſuæ. *Gen.* 49. b. In Simeone vindicta læſi pudoris: *Gen.* 34. d. In Leui officium ſacerdotij: *Num.* 3. De eius enim genere fuerunt ſacerdotes. Non enim tantorum nomina Patriarcharum Lucas prætermittenda putauit, vt quia vnus omnia eſt Chriſtus, id eſt, per omnia hic ſignificatus, vel habens omnes has virtutes. In ſingulis quoque maioribus, id eſt, in Patriarchis, à quibus deſcendit, genera virtutum diuerſa præcederent id eſt, præfigurarentur.

al. † Abrahæ.

a Qui fuit Iona, qui fuit Eliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathata, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid.] Nota, quia vtrumque congruit myſterio, ſcilicet quod Matthæus computat per Salomonem. Lucas per Nathan, quia per hoc oſtenditur Chriſtus fuiſſe, & de tribu regia, & de ſacerdotali. Salomon enim fuit Rex, & Nathan Propheta, & ita quodammodo ſacerdos, quia quandam affinitatem habent Prophetia, & ſacerdotium.

b Qui fuit Ieſſe, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſon, qui fuit Aminadab, & cæt.] vſque ibi [qui fuit Cainan.]

Nota, quia Lucas hîc ſequitur editionem Septuaginta, non Hebraicam veritatem. In *Gen.* enim 11. b. legitur quòd Arphaxat genuit Sela, vel Sale, nullo interpoſito, hic autem interponitur Cainan. Idem habetur 1. *Par.* 1. b.

c Qui fuit Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſale.] De Mathuſale credunt Hebræi, quòd poſt diluuium vixit duodecim annis. Fabuloſum tamen videtur, cum in arca ſaluatus non ſit, vbi non ſunt ſaluatæ niſi tantùm octo animæ. Poteſt tamen eſſe myſticum, licet falſum ſit.

Vnde *Amb.* Quia anni Mathuſale vltra diluuium numerantur, licet falſò ſupple, ſignificat Chriſtum, cuius vita ætatem neſcit.

d Qui fuit Enoch,] Nota quòd cùm aſcendat Lucas à Chriſto baptizato vſque ad Deum, ponit Henoch in ſeptuageſimo gradu, vt per hoc myſticè ſignificet, quòd ſicut Enoch tranſlatus eſt viuus in paradiſum, & ibi requie fruitur vſque dum in fine ad æternam beatitudinem transferatur, ſic baptizati in morte à corpore abſoluti in requiem transferuntur quæ ſignificatur per ſeptuagenarium. Septuagenarius enim ſurgit ex ſeptenario, & denario, ideóque ſignificat illorum requiem, qui hîc implent Decalogum.

e Qui fuit Iareth, qui fuit Malaleel. qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam.] *Beda.* Seth poſterior filius Adæ non ſiletur. Contra. *Geneſ.* 5. a. Adam poſt Seth genuit filios & filias. Sol. Non ſunt nominati, de iſtius progenie fuit Noë, qui ſaluatus eſt in diluuio. Tota progenies Cain diluuio periit.

f Qui fuit Dei.] Nota quod vterque dicitur filius Dei, & Chriſtus, & Adam, ſed alter per naturam, alter per creationem, id eſt, Adam, qui & dicitur filius terræ, quia non habuit hominem patrem, ſed de terra materialiter conditus. *Oſe.* 11. b. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Lucas texit longum funiculum, & incipit à capite, id eſt, Chriſto 1. *Cor.* 15. f. Qualis terrenus tales terreni. *Ioſue.* 2. d. Funis coccineus in feneſtra ſaluauit domum. Nos autem debemus eſſe funambuli, id eſt imitari iſtos ſanctos patres, qui in hac genealogia recitati ſunt. *Eccleſ.* 44. b. Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ

a qui fuit Iona, qui fuit Eliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit *b* Ieſſe, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naaſon, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Eſtom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac, qui fuit † Abraham, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit † Seruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit *c* Arphaxat, qui fuit Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Mathuſale, qui fuit *d* Enoch, qui fuit *e* Iareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit *f* Dei.

gloriam adepti ſunt. Et *inf.* Laudem eorum nunciet Eccleſia. De aliis dicitur *Iſa.* 5. e. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis. *Prouer.* 5. d. Et funibus peccatorum, &c. *Pſ.* 118. Funes peccatorum, &c.

Nota gloſſam Bedæ, quæ legitur poſt genealogiam. *Gloſſ.* Matthæus qui regiam inſtituit in Chriſto inſinuare perſo- al. † Saruch
nam, &c. In hac gloſſa ſignificatur triplex differentia inter genealogiam traditam à Matthæo, & traditam à Luca.

Prima eſt, quia Matthæus ponit tantum quadraginta perſonas, præter Chriſtum, Iechonia ſemel computato, vel quadragintaduas Chriſto computato, & Iechonia bis ſecundùm aliam opinionem, Lucas verò ſeptuaginta ſeptem.

Secunda, quia Matthæus computat deſcendendo, Lucas verò aſcendendo.

Tertia, quia Matthæus computat à Dauid per Salomonem: Lucas verò per Nathan, qui fuit filius Dauid adoptiuus. Benè autem Matthæus ſub quadragenario texuit Chriſti generationem, quia hic numerus figurat locum, & tempus militiæ Chriſtianæ. Componitur enim ex quaternario, & denario, quaternarius locum, & tempus exprimit. Locum, id eſt, quatuor partes orbis, in quarum qualibet Deo militatur ab aliquibus. Tempus, id eſt, quatuor partes anni per quas vniuerſitas voluitur, & ſic quaternarius notat, quod vbique & ſemper Deo militatur. Denarius ſignificat arma militantium, id eſt, decem præcepta, quibus armantur Chriſti milites contra diabolum. Quia ergò Matthæus Chriſtum deſcendiſſe oſtendit, vt eſſet dux noſtræ militiæ, ideo ſub quadragenario eius generationem comprehendit.

Ideo autem deſcendendo, vt oſtendat Chriſtum propter peccata noſtra deſcendiſſe. Ideò verò per Salomonem, vt oſtenderet Chriſtum eſſe de regia tribu. Et per hoc etiam innuit Chriſtum propter peccata noſtra deſcendiſſe, quod ex eo innuitur, quia Dauid peccauit in matre Salomonis, non quando eum genuit, iam enim eam traduxerat, ſed prius. Ecce habes tria quibus differt Matthæus à Luca. Modò conſidera tria alia in quibus differt Lucas à Matthæo. Lucas ponit ſeptuagintaſeptem, quo numero omnium peccatorum remiſſio deſignatur, ſurgit enim ex vndenario qui eſt tranſgreſſionis numerus, quia denarium tranſcendit, nec vſque ad duodenarium peruenit, & ex ſeptenario qui eſt numerus vniuerſitatis.

Conſtat enim ex quaternario, qui ad corpus refertur, propter quatuor elementa, & ternario, qui refertur ad animam, propter tres vires eius. Sic ergo per hunc numerum peccatorum remiſſio intelligitur. *Matth.* 18. c. Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties.

Ideo etiam Lucas computat aſcendendo, vt oſtendat, quod accepta remiſſione peccatorum in baptiſmo fit aſcenſus ad Deum.

Ideo verò per Nathan, vt oſtendat Chriſtum eſſe de genere ſacerdotali, & inſinuet, quod Chriſtus venit nobis nunciare peccatorum remiſſionem, ſicut nunciauit Nathan Dauid, dicens. Tranſtulit Deus à te peccatum tuum. Hæc in iſta *Gloſſa* inuenies, ſed non ita ſeriatim. Modo proſequere *Gloſſ.* Matthæus, qui regiam inſtituit, &c. *Inf.* Præter ipſum Chriſtum, quadraginta homines,
Iochonia, ſcilicet ſemel computato. Iſtud tempus id eſt, 2. Reg. 12. d.
pœnitentiæ, per laborioſam diſciplinam, id eſt, per laborem militiæ Chriſtianæ. Neque enim quadragintaduæ: Aduerſatur alij opinioni quæ dicit Matthæum poſuiſſe quadragintaduas generationes, quod videtur propter tres quaterdenas, & verum eſt ſi Iechonias bis numeretur, & Chriſtus ibi numeretur, ſed intellige eundem Iechoniam bis poſitum, & erunt quadragintaduæ ſi Chriſtum numeres. Qui enim faciunt quadragintaduas intelligunt duos Iechonias, vt quod dicitur Ioſias genuit Iechoniam, intelligatur de patre, quid autem ſequitur. Iechonias genuit Salathiel, non intelligat de præmiſſo Iechonia, ſed de filio eius, quod alibi in tota genealogia nõ contingit. Vnde i. ad idem ſignificandum, ieiunium, &c. In quo, i. in deſcenſu ſignificatur ſuſceptio peccatorũ noſtrorum, i. pœnæ pro peccatis noſtris. Si enim ita exponeres

vt diceres

vt diceres, nostrorum peccatorum tollendorum, nullam haberes differentiam inter Matthæum, & Lucam. Iam sequitur expositio secundum Lucam. Qui tanquam vitulus, id est tanquam ille cui congruit vitulina facies. In cuius matre, id est Bersabee. 2. *Reg.* 11.a. Per cuius nominis Prophetam, id est, Nathan. Aliqui innitentes huic verbo, dixerunt hunc Nathan, qui in genealogia ponitur non esse Prophetam, sed alium Nathan, quem genuit Dauid de Bersabee, quod tamen inuenitur *in libr. Reg.* Vnde sic dixerunt. Ascendit ad Dauid per Natham, nec subsequenter ait per quem Prophetam sed per cuius nominis Propheram, per quod innuitur hunc per quẽ ascendit non esse Prophetam, sed nomine Prophetæ appellatum. Sed hic expone: Per cuius nominis Prophetam, id est, per quem Prophetam sic nominatum Deus peccatum illius expiauit. 2 *Reg.* 15. d. Quo in vineam Christi conducti sunt. *Mat.* 20.a. Et est hic simplex relatio, quia denarius pro præmio accipitur. Carne sacerdotis, id est Christi. Iste numerus, id est septuaginta septem, &c. Item *Gloss. Beda.* Si intelligamus, &c. Nota, quia hic numerus, scilicet, quadraginta duo, surgit ex senario & septenario, & ideo significat præsens tempus quo Ecclesia laborat. Senarius enim pertinet ad laborem quem sustinet Ecclesia, dum in terris militat. Septenarius ad sabbatum, cuius spe laborat. Et nota, quòd idem significatum est per quadragintaduas mansiones, per quas venit populus Dei in terram promissionis. Sicut enim postquam ventum est ad vltimam, id est quadragesimam secundam mansionem, apertus est Iordanis, & duce Iosue victis hostibus intrauit populus Dei terram promissionis. Sic postquam ventum est ad quadragesimam secundam generationem post Abraham, cuius tempore genus humanum egressum est de Ægypto, id est de tenebris infidelitatis, Christo duce veniente in carnem, aperta est ianua cæli per baptismum, qui significatur per Ioannem *Infrà*. Sub eiusdem numeri Sacramento, id est, sicut significatur per prædictum numerum, scilicet, per quadragintaduo Lethi fluuium, id est torrentem mortis.

CAP. VI.

a IEsus autem plenus Spiritu sancto *b* segressus est à Iordane, & *c* agebatur in desertum *d* à spiritu *e* diebus quadraginta, & *f* tentabatur à diabolo. Et nihil *g* manducauit in diebus illis, & *h* consummatis illis esuriit. Dixit *i* autem illi diabolus: Si *k* filius

EXPOSITIO. CAP. IV.

IEsus autem, &c.] Narrata Christi generatione atque baptismo, narrat consequenter Lucas Christi tentationem à diabolo & eius persecutionem à Iudæis, eiúsque beneficia impensa Iudæis tam in doctrina, quàm in miraculis operatis. Diuiditur autem hoc cap. in quatuor partes.

In prima agitur de Christi tentatione.

In secunda de Christi eruditione, quomodo, scilicet in synagoga legit Isaiam, docens prophetiam lectam in eo impletam, ibi, [Et regressus est Iesus in virtute, &c.]

In tertia de eius præcipitatione, id est, quomodo Iudæi duxerunt eum in montem, vt præcipitarent eum, sed ipse aufugit, ibi [Et repleti sunt omnes in synagoga sua, &c.]

In quarta de curatione dæmoniaci, & socrus Petri. & multorum aliorum, ibi [Et in synagoga erat homo, habens dæmonium, &c.] Dicit ergo,

b Regressus est à Iordane] Iam baptizatus.

c Et agebatur in desertum] secundum historiam, quod est inter Ierusalem & Iericho, in quo spoliatus, & vulneratus ille, qui incidit in latrones, *Inf.* 10.e.

[*Mysticè.*] Id est Adam in quo significatur, quod ad sanandum Adam venit Dominus

d A spiritu.] Satis patet à quo spiritu, ex eo, quod in proximo dictum fuerat: Plenus Spiritu sancto.

e Diebus quadraginta] naturalibus.

f Et tentabatur à diabolo: Et nihil manducauit in diebus illis.] In quo significatur, quòd testimonium ei perhiberent lex & Prophetæ quia Moyses, & Elias tantum ieiunasse leguntur. Moyses *Exod. cap.* 34.d. & 24. d. Elias 3. *Reg.* 19.b.

h Et consummatis illis esuriit,] quod non legitur de Moyse, vel Elia, qui tantundem ieiunauerunt, quia Dominus eos suo alloquio sustentabat.

Moraliter. c Et agebatur in desertum à spiritu.] Post baptismum ductus est in desertum Dominus, ad significandum quod qui ingrediuntur desertum religionis, prius debent à peccatis mundari. Et sicut dubium fuit aliquibus quo spiritu Dominus duceretur in desertum, sic potest de multis dubitari. Quidam enim aliquando intrant claustrum aliquod, vt ventrem impleant: Tales ducuntur à spiritu pythonico: De quo *Isa.* 29. b. Et erit quasi pythonis de terra vox tua, & de humo mussitabit eloquium tuum. Alij intrant ex ambitione, vt promoueantur, tales agitantur à spiritu Baal. Alij intrant, vt laudentur: tales ducuntur à spiritu inanis gloriæ Alij vt agant pœnitentiam, & Deo seruiant liberius. Hi ducuntur à Spiritu sancto. Et nota Matthæus dicit: Ductus est Iesus in desertum. Marcus: Expulit eum spiritus in desertum. Lucas: Agebatur in desertum à spiritu. Isti ducuntur, qui sponte intrant solo amore, vt sponsi osculis, & amplexibus perfruantur. *Osea. cap.* 2. Ducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius. Illi compelluntur, qui infirmitate cogente, vel timore mortis intrant: Et hoc etiam est à Spiritu sancto. *Ps.* 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, &c. *Aug.* Fœlix necessitas, quæ ad meliora compellit. Illi agitantur à spiritu, qui intrant admoniti ab aliis, quod etiam est à Spiritu sancto. *Act. cap.* 9.a. Vade in ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere.

f Et tentabatur à diabolo] In quo notatur, quòd proficientibus in bonum insidiatur, & inuidet diabolus. Vnde *Eccles.* 2.a. Fili accedens, &c. Item nota, quòd Dominus non in principio, sed quasi in fine pœnitentiæ tentatus est, sic aliquando diabolus in principio religionis non tentat, sed in fine quando homo credit esse securus, tunc subitò immittit tentationem. *Gen.* 3.c. Ipse insidiabitur calcaneo eius Item nota, quòd non tentauit eum diabolus, donec in deserto fuit, *Greg.* Illos diabolus pulsare negligit, quos se quasi iure quieto possidere sentit. Item nota, tentat Deus, vt probet. *Ps.* 25. Proba me, &c. *Gen.* 22.a. Tentauit Deus Abraham, &c. Tentat homo, vt sciat. *Ps.* 94. Tentauerunt me, &c Tentat diabolus, vt decipiat. *Actuum* 5 a. Cur tentauit Satanas cor tuum, &c.

g Et nihil manducauit, &c.] *Chrys.* Corporis est ieiunium abstinere à malis. Et *inf.* Sicut Adæ manducatio in nobis, ita Christi ieiunium in nobis. Nota tria remedia hic consequenter posita, quæ tangit *Ambr. in Gloss.* scilicet Sacramentorum baptismatis contra originale. Desertum, contra concupiscentiam oculorum. Ieiunium, contra concupiscentiam carnis. Sequitur

i Dixit autem illi diabolus] qui apparebat, & loquebatur ei in forma humana.

k Si filius Dei es, &c.] Hoc dicebat explorando, sicut quando tentauit Euam: quare præcepit vobis, &c. Nota ergo modum, & cautelam tentationis. Cùm enim triplex sit tentatio, vnicuique diuinitatis præmittitur exploratio. Dicitur autem in his tentationibus exploratio, præmissa conditio scilicet, Si filius Dei es Nouerat quidem diabolus, sicut dicit *Ambrosius*, Dei filium in mundum venturum, sed nullatenus, quòd vsque ad assumptionem infirmitatis nostræ se humiliaret. Explorat ergo, vt vtrum Dei filius sit agnoscat per experientiam, tentat vt hominem illum deiiciat præcipitando in peccatum. Si enim ad eius suggestionem de lapide faceret panem, videretur sibi, quòd de facili traheret eum ad immoderatum appetitum comedendi, vel ad comedendum ante tempus. Sed cum diabolus sic explorat vt tentet, sic tentat, vt exploret, Dominus è contra sic decipit, vt vincat, sic vincit, vt decipiat.

Ecce mirabile genus, fallere sine dolo, decipit non acquiescendo explorationi, vincit non consentiendo tentationi, & iaculum hostis repellit clypeo auctoritatis. *Gloss.* Nouerat, &c. *Infrà.* Et Deo profitetur se credere, quod est explorantis, & homini conatur illudere, quod est tentantis. Si converteret naturam, id est, lapidem in panem. Nota sicut dicit *Gregor.* tribus modis fit tentatio, suggestione, delectatione, consensu. Christus autem tentatur suggestione sola, quia delectatio peccati mentem eius non momordit, nec illum indignum est tentari, qui occidi venerat, vt sua tentatione nostras vinceret, sicut sua morte nostram sulit. Vnde valde vtilis fuit eius tentatio. Tamen caue ne propriè accipias, *in Gloss.* suggestionem, vt intelligas primum motum, sic enim non posses dicere, quòd Christus tentatus sit suggestione, ipse enim non sensit primos motus. Suggestionem ergo largè accipe, id est, exteriorem admonitionem diaboli. Modò reuertere ad literam. *k* Si filius Dei es, dic.] Sciuit scriptum diabolus: Ipse dixit, & facta sunt. Et

Δ dicit: *a* Dic lapidi huic vt panis fiat,] Hîc tentat de gula. Modus etiam tentationis congruit diabolo. Ipse enim tentat de lapide. Lapis enim duritiam diaboli significat *Iob* 41.c. Cor eius indurabitur quasi lapis.

c Et respondit ad illum Iesus, scriptum est,] quasi tentatio tua est persuasio, quia agit de cibo corporis, & non de cibo mentis, cùm tamen scriptum sit. *Deut*.c.8.a.

Deut 8.a.

d Quia non in pane solo viuit homo, (totus) sed in omni verbo Dei] *Sap*.16.d. Non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos qui in te crediderint conseruat. *Rom*.14.c Regnum Dei non est esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.

al. non habet: † in montem excelsum.

Moraliter.

Moraliter. Sæpè proponit diabolus istam tentationem de gula religiosis.

Dei es, *a* dic lapidi huic vt *b* panis fiat. Et respondit *c* ad illum Iesus: Scriptum est, quia non in *d* pane solo viuit homo sed in omni verbo Dei. Et *e* duxit illum diabolus † in montem *f* excelsum, & *g* ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & *h* ait ille: Tibi *i* dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam illorum quia mihi

a Dic lapidi huic vt panis fiat] q.d. diu laborasti, multum ieiunasti, iam perfecisti pœnitentiam, necesse est aliquando recreari aliter deficeres. Sic nititur diabolus sub quadam specie discretionis, vel necessitatis ingerere vitium voluptatis, vt dicit *Greg*. & rigorem disciplinæ claustralis conuertere in mollitiem. Quod satis bene significatum est 3.*Reg*. 21. a. Quia Achab voluit vineam Naboth conuertere in hortum olerum. Et hoc est quod dicitur *Isa*. 29.f. Adhuc in modico & in breui conuertetur Libanus in Carmel, quod interpretatur mollis vel tenellus. Præcipuè in diebus festiuis suggerit lapidem, id est, pœnitentiæ asperitatem commutari in mollitiem causa honestatis vel societatis. Vnde & Iudæi petierunt à Pilato, ne corpora quæ crucifixerunt remanerent in cruce in die festo. Hoc bene faciunt multi, quia quantulancunque pœnitentiam faciant in aliis diebus, in festis deponunt corpora sua de cruce. Et nota, quòd dicit [dic] non dicit fac, quia multoties facit adhuc dici de aliquo frusto panis, vtinam fieret hoc frustum Salomonis.

Item dicit [Panis,] non carnis, q d. bene potes hoc facere, quia non est peccatum comedere panem, potest etiam in bono intelligi, quod diabolus dixit, nesciens, sicut Caiphas discipulus eius.

a Dic vt lapides] id est, gentiles vel quicunque alij peccatores duri & lapidei.

b Panes fiant] Id est, emollescant & Ecclesiæ incorporentur. Et ita factum est.

Item [dic lapidi huic vt panis fiat, id est, asperitas, & duritia pœnitentiæ fiat refectio animæ. *Ps*. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ, &c. Et *Ps*. 101 Cinerem tanquam panem manducabam.

Item [Dic] vt duritia legis conuertatur in mansuetudinem & misericordiam Euangelij. *Mat*. 11.d. Iugum meum, &c. *Act*.15.c. Hoc est iugum, &c. Item *a* Dic lapidi,] superfluorum ædificiorum. *b* Vt panis fiat,] Id est, conuertantur in refectionem pauperum, quia multi è conuerso faciunt, panes pauperum vertunt in lapides ædificiorum. Vnde *Hab* c.2.c. Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum est respondebit. Væ qui ædificanit ciuitatem in sanguinibus Sequitur.

e Et duxit illum diabolus.] Quia non poterat eum diabolus in deserto vincere, ducit eum alibi, vt ipsa mutatio iuuet ad deiectionem. Quod satis bene significatum est. *Num*. 23.b. vbi Balac ducebat Balaam de loco ad locum, vt malediceret filijs Israël. Et notandus est locus in quem ductus est à deserto, scilicet. *f* In montem excelsum] vt locus congrueret tentationi. Similiter multi in montem prælationis ducuntur, qui in deserto claustri fuerant securi. *g* Et ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis:] Ecce tentatio de ambitione [Ostendit,] id est, sua ostensione expressit omnia regna mundi, id est, quædam de omnibus per quæ regnat in mundanis. Vel ostensionem intellige commendationem mundanorum, q.d. vides quàm speciosa & pretiosa sunt ista. *Chrys*. autem *super Matthæum*, dicit sic ostendisse, sicut aliquis in eminentiori loco constitutus extendens manum ad aliquam orbis partem dicit, hac Italia, hac Græcia, hac Palæstina, Item nota momentum est quadragesima pars horæ. Per momentaneam ergo visionem ostenditur momentanea potestas mundalium. *h* Et ait illi]

diabolus. *i* Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, id est, regem horum te faciam.

k Quia mihi tradita sunt] ad tentandum de illis. *Gloss*. Hæc de arrogantia dicit, nõ quòd totus mundus sit eius: sunt enim aliqui boni. *l* Et cui volo do illa.] Hîc mentitus est diabolus, quia omnis potestas à Deo est. *Rom*. 13.a. Nec est mirum si mentitur, quia ipse est mendax, & pater mendacij. *Ioan.cap*.8.f.

k tradita sunt, & cui *l* volo do illa. *m* Tu ergo si †. procidens adoraueris coram me, erunt tua omnia. Et *n* respondens Iesus, dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et *o* duxit illum in Ierusalem, & *p* statuit eum supra † pinnaculum templi, *q* & dixit illi: Si filius Dei es, *r* mitte te hinc deorsum

B

al. non habet † procidens.

Deut.6.b.

m Tu ergo si procidens adoraueris coram me, erunt tua omnia,] id est, tibi subdita, nec bene congruit, quia auaritia, de qua hic tentatio est, est seruitus idolorum, *Eph*. 5.b.

al. † pinnam, *Matt*.4.a.

n Et respondens Iesus, dixit illi. Scriptum est, (*Deut*. 6.b. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.] Attende quod Dominus illi cautè responderit, & se excusauit, & ipsum suggillauit, ac si diceret: Ego sum homo, & cuilibet rationali creaturæ præceptum est: Dominum Deum tuum adorabis. &c. & sic tu debes adorare cum sis rationalis creatura : Nec tamen sermonem dirigit ad diabolum. De sugillatione dicit *Beda in Gloss*. dicens diabolus Saluatori, hæc omnia dabo tibi, &c. è contrario audit quòd ipse magis eum adorare debeat. De excusatione habes expressum in alio Euangelista. *Chrysost*. In propriis iniuriis esse quempiam patientem laudabile est, Dei autem iniurias dissimulare nimis impium est. Item *Chrysost*. Deus diuitias dare potest, diuitiæ Deum dare non possunt. Nota, *Gloss*. *Bedæ* Lucas sicut res gesta est exequitur, mediam ponens auaritiam, vltimam superbiam, secundum mores præsentis temporis, quia superbia, post omnes virtutes sæuit. Superbia enim prima est recedentibus à Deo, vltima accedentibus ad Deum. Matthæus non sequitur ordinem historiæ, sed tentationum Adæ. Sequitur.

o Et duxit illum in Ierusalem.] *Chrys*. Dixit apud se diabolus, non delectatur terrenis qui fruitur cælestibus, & ideò superatis duabus tentationibus, duxit illum diabolus in Ierusalem. Sed quomodo permisit se Dominus duci? *Chrys*. In sequente Domino non infirmitas, sed patientia est, in ducente diabolo, non virtus, sed superbia est.

p Et statuit eum supra pinnaculum templi.] Nota, quia sacerdotes volentes prædicare populo, ascendebant super pinnaculum templi, id est super deambulatorium, quod erat super portam templi, & ascendebant super gradus in illud. Statuit ergo diabolus illum super illum locum, vbi multos seduxerat per appetitum humani fauoris, vt similiter illum deijceret, æstimans quid demulceret eum aura humani fauoris sicut alios. *Chrysostom*. Qui gloriatur quasi consummatus, ductus est à diabolo super templum. Et *infra*. Qui non timet, non cauet, qui non cauet, supplantatur.

q Et dixit illi: Si filius Dei es,] Hæc est exploratio. *r* Mitte te hinc deorsum.] Tentatio est de inani gloria. [Mitte te.] *Gloss*. Hæc vox ei conuenit, qui omnes præcipitare satagit. In quo diabolus infirmus ostenditur, qui nulli possit nocere nisi prius ille se deorsum miserit. *Isa*. 51.g. In-

Δ curuate

Moraliter. *Moralit.*

r Mitte te, &c.] Adhuc frequenter dicit idem diabolus viris religiosis, quos de altitudine contemplationis nititur deijcere in vallem mundanæ sollicitudinis, vbi multæ sordes confluunt. Vnde & Iudæi deridentes eum dixerunt. Si filius Dei est. descendat de cruce. *Mat*.27.f. 1. *Machabæorum vlt*. b. legitur quòd Simon Machabæus exiuit de Ierusalem, vt visitaret fratres, & receptus est in castro Doch, quod interpretatur sollicitudo, quod est primum hospitium eorum, qui recedunt à contemplatione. Sed quid accidit ei? Ptolemæus Abobi, quod interpretatur incantator, id est, mundus occidit eum.

Similiter legitur. *tertio*, *Regum secundo*, g. quod Semei egressus de Ierusalem, vt quæreret seruos suos, qui fugerant, occisus est. In bono etiam legitur. *r* Si filius Dei es mitte te deorsum] i. humilia te quia humilitas maximè Deo assimilat. *Eccl*.3 c. Quantò maior es humilia

te in

Δ curuare vt transeamus. *Ioan. Chr.* Audire voluit: Mitte te deorsum, vt ostendat exaltationis exitum metuendum.

a Scriptum est enim,&c.] Nota quòd dicit *Gl.* In omnibus tentationibus hoc agit, vt intelligat si filius Dei sit, &c. Hoc videtur non posse stare: Nullo enim modo potest præmitti hæc conditio præmissæ tentationi, nihil enim esset dicere: si filius Dei es, dabo tibi hanc potestatem: Quomodo ergo in omnibus tentationibus hoc intelligitur: Sic fortè videtur soluendum, vt dicatur in omnibus hoc intelligi, quia in duabus ponuntur hæc verba, & in *Psalm.90.*

Scriptuum est *a* enim, quod *b* Angelis suis mandauit de te, vt conseruent te, & *c* quia in manibus tollent te, *d* ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et *e* respondens Iesus, ait illi: Dictum est: Non *f* tentabis Dominum Deum tuum. Et *g* consummata omni tentatione, *h* diabolus recessit ab illo vsque ad tempus. Et *i* regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam, & *k* fama exiit per vniuersam regionem de illo.

media licèt non sit dictum, si filius Dei es, tamen positum est illud quod Dei filio congruit, scilicet adoratio. Ideo enim ait diabolus: Si adoraueris me, quia sciebat soli filio Dei esse exhibendam adorationem. Vnde putauit quod statim prorumperet in indignationem aduersùs eũ, audiens sibi vsurpare quod eius erat. Sed Christus sic responsum temperat, vt ambiguum relinquat. Vel etiam putabat diabolus ab eo vinci, & quod pro victoria prorumperet in iactantiam, & sic ipsa victoria esset ei occasio ruinæ. [Scriptum] quasi bene potes te mittere deorsum, nihil enim tibi nocebit. [Scriptum est enim quod Angelis suis, &c.] Hæc prophetia secundùm *Bed.* non est de Christo, licèt *Aug.* exponat hoc de Christo, quia Christus non indiget custodia Angelorum, vnde deceptus est diabolus sed est de viro sancto. Quæ si de Christo, quia Christus non indiget custodia Angelorum, vnde deceptus est diabolus, sed est de viro sancto. Quæ si de Christo esset, illud etiam quod sequitur in *Ps. 90.* debuerat diabolus meminisse super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis, &c. id est, super diabolum. Hoc enim veraciter exponitur de Christo: Sed diabolus de Angelorum auxilio quasi ad infirmum loquitur de sua conculcatione quasi tergiuersator tacet.

Mysticè. * te in omnibus. *b* Quoniam Angelis suis mandauit de te, vt conseruent te.] Angeli sunt Prælati Ecclesiæ. Vnde 1. *Cor.* 11 b. Mulier velet caput suum propter Angelos. His mandauit Dominus, vt custodiant Christum, id est, corpus eius quod est Ecclesia. *Is.* 62.b. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, &c *Cant.* 5.c. Tulerunt pallium meum custodes murorum, id est, temporalia, de tunica quæ est interior habitus animæ non curantes.

c Et quia in manibus tollent te,] id est, exemplis bonorum operum subleuabunt in cælum. Hoc mandatum est eis, sed è conuerso fit. *Os.* 4.b. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem subleuabunt animas eorum.

d Ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.] id est ne aliquis etiam minimus in via Dei offendat, alioquin si prælatus negligens exstiterit, ab eo requiretur. 3. *Reg.* 20.g. Custodi virum istum, &c. *Gen.* 31.f. dicit Iacob, per quem prælati significantur: Si quid furti peribat à me exigebas. Sequitur.

e Et respondens Iesus ait illi, dictum est:] *Deuterom. sexto* c.

f Non tentabis [ô homo] Dominum Deum tuum.] Hoc dictum est cuilibet homini, quasi dicat, Christus homo sum, vnde non debeo tentare Deũ, quod fit quando habet homo de consilio humano quod faciat, nec tamen vult facere: Sicut si domo iam incensa, diceret aliquis, non exibo de hac domo, modò videbo si Deus me velit conseruare: Christus enim per gradus poterat descendere. Vel vt fiat sermo ad ipsum diabolum.

f Non tentabis,] id est, non tentando decipies, vel non in tentatione præualebis. Et istam expositionem vult *Int.* Patrem & filium, quia ego & pater vnum sumus. *Ioan.* 10. f. Nota Christum, exempla tantùm de *Deut.* 6. c. & 8. a. proposuisse, vt secundæ legis, i. Euangelij sacramenta confirmet. Deuteronomium enim dicitur quasi secunda lex. Et dicitur secunda, quia secundò data, id est, renouata & breuius conscripta, & ideo testimonia secundæ legis adduxit Dominus, vt Sacramenta secundæ legis, id est, Euangelij commendet. Et sicut Dauid Goliam tribus lapidibus de torrente prostrauit, ita Christus tribus testimoniis de rege diabolum. Et sicut dicit *Bed.* hic, & *Aug. sup. Gen.* in his vincitur diabolus, in quibus Adam vicit: Quem de gula tentauit. *Gen.* 3.a dum de ligno vetito gustare rogauit. De vana gloria, dum dixit. Eritis sicut dij. De auaritia, cum dixit, Scientes bonum & bonum.

g Et con. &c. *Gl. Bed.* Nota diabolum non esse pertinacem in studio, sed cedere veræ † veritati, etsi non desinit inuidere, tamẽ formidat instare, ne frequẽtius triũphetur. Vnde dicitur: [Et consummata omni tentatione. B. *Amb.* Tribus tentationibus victis, omnem tentationem dicit consummatam quia his omnium vorago vitiorum continetur, quia omne quod in mundo est, aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. 1. *Ioan.* 2.c. *al.* † virtuti *Chr. at a tolus quantum in se est nunquam cessaret, non manducat, non adorat, aliud operatur.* *Mat.4.c.* *Marc.3.a.* *Ioan.6.a.*

Quæ aliis nominibus gula, curiositas, vana gloria nominantur, &c. Curiositas hic dicitur auaritia, quia maximè curiosi sunt auari. *Secunda pars.*

h Diabolus recessit ab illo vsque ad tempus.] *Bed.* passionis quando non solum in dolis, sed apertè impugnabat.

i Et regressus est Iesus in virtute spiritus,] id est, signis miraculorum [In Galilæam.] Nota quia quæ modo prosequitur Lucas, non sunt continuè facta post ieiunium, & tentationem deserti. Prætermittit. n. de primo aduentu domini in Galilæam.] de quo *Ioan.* 1. Et de quibusdam miraculis factis in Galilæa & Iudæa, quæ narrat *Ioan. c.* 2. Quæ fuerunt media inter tentationem, & ea quæ hic dicuntur.

Hic ergo agit de secundo aduentu in Galilæam Ioanne incarcerato Sequitur.

k Et fama exiit per vniuersam regionem de illo.] *Gl. Bed* Non tantùm à præsentibus propter visa miracula honoratur, sed apud absentes fama diuulgatur.

Δ Et ipse

i Et regressus est Iesus.] Mysticè. Christus ductus fuit in desertum, quando transiuit ad gentes quæ prius erant desertum. *Is.* 51.a. Ponet Dominus desertum eius quasi delicias, & solitudinẽ eius quasi hortum Domini. *Ps.* 64. Pinguescent speciosa deserti. *Cant.* 5.a. Veniat dilectus meus, &c. Regressus autem de deserto in Galilæam erit in fine mundi consummata tentatione diaboli, quando reuertetur ad Iudæos, vt reliquiæ Israel saluæ fiant: *Rom. c.* 9.f. & *Is.* 10.e. Et rectè dicuntur Galilæi, quia sæpe rotati sunt per multas captiuitates. *Mysticè.*

Moraliter. *Moraliter.*

Regressus iste Domini de deserto in Galilæam est regressus de contemplatiua ad actiuam, de scholis ad prædicationem. *Mat.* 10.c. Quod in aure audistis, prædicate super tecta, & quod audistis in tenebris dicite in lumine.

Sed dicitur, quod regressus debet esse in virtute Spiritûs.

Vnde *sup.* 1.b. dicitur, quod Ioannes præcessit in spiritu & virtute Eliæ. *Act.* 4.g. Virtute magna reddebant Apostoli, &c.

In hoc autem quod in Nazareth, vbi nutritus fuerat regressus est, docet clericos, vt aliquando redeant ad loca vbi nutriti fuerant, id est, ad suas Ecclesias quæ nutriunt eos in scholis. *Isai.* 1. a. Bos cognouit possessorem suum & asinus præsepe Domini sui, Israel autem non cognouit me. *Iob* 31.d. Si aduersùm me terra mea, id est. Ecclesia clamat, & cum ea sulci eius deflent, id est, subditi, si comedi fructus eius absque pecunia, & animam agricolarum afflixi pro frumento, oriatur tribulus, & pro hordeo spina.

Ibi *Greg.* Fructus absque pecunia comedere, est ex Ecclesia sumptus accipere, sed eidem Ecclesiæ prædicationis officium non præbere.

Animas autem agricolarum affligit rector Ecclesiæ, si aliis rectè prædicantibus inuidia se mordente contradicat.

Pro frumento tribulus, & pro hordeo spina oritur, cum in vltima retributione de quo remuneratio laboris quæritur, punctio doloris inuenitur.

Legitur 3. *Reg.* 5.c. quod cõuentio fuit inter Hirã & Salomonem, & quod Hiram cædebat ligna, & deferebat Salomoni, & Salomon ministrabat ei necessaria. Sic est conuentio inter clericum & Ecclesiam suam.

Clericus debet Ecclesiæ spiritualia, & Ecclesia debet ei ministrare temporalia.

Vnde dicit Apostolus 1. *Cor. c.* 9.b. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altario deseruiunt, cum altario participantur. Ita & Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere.

k Et fama exit per vniuersam regionem de illo, &c.

per hoc ostendit se Deum esse, sed hominem. Sed nota quia in *Is.* ante hoc caput quædam dixerat quibus se asseruerat esse Deum. Fuerat enim locutus de vocatione gentium ad fidem dicens: Ego Dñs in tempore, i. postquam venerit ad tẽpus congruũ, & opportunum illius vocationis, subitò faciam illud, illam scilic. vocationem, quia ergo per præcedentia asseruerat se esse Deum, subiunxit hoc caput per quod astrueret se esse hominem. vnctio enim non conuenit verbo Dei, sed homini illi. Verbum enim non est vnctum Spiritu sancto, sed ei æquale. Dicit ergo: *a* Spiritus Domini, id est, spiritus qui est Dominus. Vel *b* Domini, id est, patris.

Isaiæ 61. *a.* † eo quod

D

a Spiritus *b* Domini *c* super me: † *d* propter quod vnxit me, *e* euangelizare pauperibus misit me: *f* sanare contritos corde, *g* prædicare captiuis remissionem, *h* & cæcis visum, *i* dimittere *k* cõfractos in *l* remissionem, *m* prædicare *n* annum Domini acceptum, & *o* diem retributionis. Et cum *p* plicuisset librum, reddidit ministro,

c Super me,] supple factus est. In hoc notantur tria, scilicet quod minor est secundùm quod homo Spiritu sancto.

Item quod requieuit in eo Spiritus sanctus: sicut etiã dicitur *Is.* 11. a. Et requiescet super eum spiritus Domini, &c. *Ioan.* 1. e. Super quem videris spiritum descendentem &c. Item notatur quod in omnibus Spiritus sancti exhortationibus obediuit. Habuit enim super se Spiritum sanctum vt auctorem & præceptorem. Sed multi sunt qui Spiritum sanctum non super se habent ei obediendo, sed sub pedibus malarum affectionum, & rebellium, siue recalcitrantium voluntatem conculcando. *Heb.* 10. e. Irritam quis faciens legem Moysi, &c. Et *inf.* Et spiritui gratiæ contumeliam fecerit.

d Propter quod vnxit me] Spiritus Domini, scilicet, quasi dicat, dico quod Spiritus Domini super me, quia vnxit me. *Cant.* 1. a. Vnguentum effusum nomen tuum. *Act.* 4. f. Conuenerunt enim verè, &c. Nota quod triplex fuit vnctio in Christo.

Prima fuit in vtero Virginis in conceptione, de qua dicitur in epistola ad Quirinum Episcopum. In vtero Virginis Christus homo conceptus est, ibi ab eodem Spiritu vnctus, vbi conceptus, nec ante conceptus, & postmodum vnctus, sed hoc ipsum de Spiritu sancto ex carne Virginis concipi, fuit à Spiritu sancto vngi. *Matth.* 1. d. Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est. Hæc vnctio consistit in tribus: In naturarum admirabili vnione, in donorum plenitudine, in peccatorum immunitate.

Secunda vnctio fuit manifestatio omnium horum in baptismate. Tunc enim dictum est ei: Hic est filius meus dilectus. *Mat.* 3. d. Ibi ergo vnctus per manifestationem. Vnde *eod. sup.* a. Iesus autem plenus Spiritu sancto regressus est à Iordane.

Tertia vnctio, fuit collatio, siue gratia immortalitatis in resurrectione. Sic ergo construe.

a Spiritus Domini super me, & vnxit me] Hoc autem [propter quod] debet sumi cum repetitione illorum duorum hoc modo. [Propter quod,] id est, propter quæ omnia, scilicet quæ subiunguntur: [Spiritus Domini super me & vnxit me.] Et quod ita debeat legi habetur ex fine. *Gl.* illius. In superioribus, &c. Et nota quod sequitur in *Gl.* Præ cæteris sanctis vnctus est spirituali vnctione quãdo in Iordane super baptizatum, spiritus in specie columbæ descendit, & mansit cum illo, &c. Spirituali vnctione, supple manifesta, aliter falsum esset, quia in ipsa hora conceptionis, sicut prædictum est, vnctus est Spiritu sancto. Item sicut dicit *Beda* & *Amb.* Vnctus est virtute cælesti, vt paupertatem conditionis humanæ thesauro resurrectionis rigaret æterno, id est, genus humanum, quod pauper erat gratiâ & virtute cælesti quæ est thesaurus desiderabilis, per quam fit resurrectio animæ quasi imbre cælesti rigaret. Paupertas nostra erat quod omnes ad inferos descendebamus, nunc virtutum diuitias habemus per quas suscitati in anima ascendamus in cælos. Vel hoc commodius appropriatur gentibus, qui solent dici pauperes propter penuriam legis, & prophetarum, Iudæi diuites propter eloquia legis & prophetiæ Vnde sequitur.

e Euangelizare pauperibus misit me.] *Is.* 48. e. Et nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus eius [Pauperibus] dicit non diuitibus. *Ier.* 4. a. Nolite serere super spinas, &c. *Mat.* 11. a Pauperes euangelizantur. Modo, qui vult esse Euangelista, oportet quod habeat centum libros vel alia superflua. *Is.* 29. f. Pauperes homines in sancto Israel exultabunt. Alia litera habet [Ad annunciandum mansuetis misit me] Has duas virtutes specialiter docuit Christus, paupertatem spiritus & mansuetudinem: *Mat.* 11. d. Discite à me, &c. De his dicitur *Is.* 11. a. Iudicabit in iustitia pauperes & arguet in æquitate pro mansuetis terræ.

f Sanare contritos corde] misit me supple *Matt.* 9. b. Non est opus valentibus medicus. Corde contriti sunt peccatores, quos diabolus conterit sicut vas, vt non valeat continere aquam sapientiæ, neque igniculum charitatis *Isa.* 30. c. Venit contritio eius, & comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Sed Dominus quasi verus medicus tales cum pœnitentia sanat. *Ps.* 149. Qui sanat contritos corde, & alligat Sacramentis & præceptis contritiones eorum. Verba enim & mandata Christi medicina sunt.

Vnde nostra litera habet: vt mederer contritos corde. *Sap.* 16. b. Non herba neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo qui sanat omnia. Ita exponitur generaliter de omnibus. Vel potest specialiter exponi de Iudæis pro quibus specialiter venit Dominus, vt eorum sarcinam releuaret. Erant enim onerati interius peccatis, exterius mandatis & cæremoniis innumeris.

g Prædicare captiuis remissionem] misit me supple. Captiuis inquam, à diabolo, & ligatis in vinculis peccatorum. *Ps.* 115. Dirupisti Domine vincula mea. *Prou.* 5. d. Vinculis peccatorum suorum constringitur impius.

h Et cæcis visum] *Ioan.* 9. g. In iudicium, veni in mundum, &c. Captiui qui pedes affectionum habent compeditos illecebris voluptatum. qui voluntatem suam imperio diaboli subiecerunt, à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem, vt dicitur 2. *Tim.* 2. d. Cæci sunt, qui intellectum per ignorantiam & infidelitatem habent obtenebratum. Christus autem captiuis remissionem prædicat, & cæcis visum, quia sermo eius & affectus relaxat & dissoluit à culpa, & intellectus purgat ab ignorantia. *Isa.* 49. c Vt diceres his qui vincti sunt, exire, & his qui in tenebris, releuamini. Primum pertinet ad captiuos in vinculis, secundum ad cæcos vel cæcatos in tenebris. Et vinxit vel misit me.

i Dimittere,] id est, ad dimittendum.

k Confractos,] potest exponi sicut prius: [Contritos corde] Iudæos scilicet & gentiles.

l In remissionem. *Gl.* Gratiæ spiritualis, id est, in gratiam per quam fit remissio. *Gl.* Iudæis de Pharaone gentibus de diabolo. Idem est secundum mysterium, sed ideo dixit de Pharaone, vt alluderet illi supremæ captiuitati.

m Prædicare,] id est, vt prædicarem.

n Annum Domini acceptum,] id est, vt ostenderem tẽpus plenitudinis gratiæ aduenisse, in quo Deus placabilis redditur hominibus pœnitentibus & gentibus conuerti volentibus. Vnde nostra litera [Annum placabilem Domino.] De hoc tempore. 2. *Cor.* 6. a. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. Vnde etiam tempus gratiæ dicitur annus Iubilæus, id est, remissionis: Nam Iobel interpretatur remissio, & ideo etiã dicitur tẽpus acceptabile, quia ante tẽpus gratiæ non erat tempus acceptabile, quia tũc non participabant homines fructum orationum vel bonorum operum, quia quantumcunque Deo seruiebant & supplicabant, omnes tamẽ ad inferos descendebant. Et misit me prædicare.

o Diem retributionis,] id est, iudicij, in quo reddetur vnicuique secundùm merita sua. *Moraliter.*

Nota; Moraliter sex enumerantur in hac auctoritate quæ debet facere prædicator.

Primum est miserorum consolatio, quod notatur ibi. [Euangelizare pauperibus.] Secundum est pœnitentium confortatio, quod notatur ibi [Sanare contritos. Tertium est captiuorum visitatio, quod notatur ibi. [Prædicare captiuis remissionem.] Quartum est imperitorum instructio quod notatur ibi. [Cæcis visum]

Quintum, est oppressorum reuelatio, quod notatur ibi. [Dimittere confractos.

Sextum, est pigrorum excitatio, quod fit per promissiones gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro, quod notatur ibi. [Prædicare annum Domini acceptum & diem retributionis] E contrario multi faciunt. *Ezec.* 34. a. Quod infirmum fuit non consolidastis, quod ægrotum non sanastis, quod fractum non alligastis, quod abiectum non reduxistis, & quod perierat non quæsistis.

p Et cum plicuisset librum, reddidit ministro.] *Apoc.* 5. b. Ecce vicit leo de Tribu Iuda radix Dauid, &c. *Isa.* 34. a. Complicabuntur sicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet. *Apoc.* 6. d. Cælum recessit sicut liber inuolutus. *Gloss. Bed.* In hoc quod reuolutum legit, significat quod Ecclesia misso Spiritu, omnem veritatem docuis

Ioan.

Ioan.16.c. Cum venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Item in hoc quod plicatum reddidit ministro significat, quia non omnia omnib. dicenda sunt, sed pro captu audientium committit doctori dispensandum verbum. *Mat.24.d. inf.12.f.* Quis putas est fidelis seruus, &c.

Vnde etiam Apostolus 1. *Corinthiorum* 2. a. Nihil iudicaui me scire inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum Et *inf.* b. Sapientiam loquimur inter perfectos. *Dan.12.c.* Claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum. *Is.8.c.* Liga testimoniũ, signa legẽ in discipulis meis. Aperuit autem Christus Scripturam prædicãdo *Apoc.5 c.* Dignus est agnus, &c. Item operando. *Mat.5.a.* Spiritum sanctum mittendo. *Ioan.14.d.* Paracletus autem Spiritus sãctus &c.

D

a & sedit. Et *b* omnium in Synagoga oculi erant intẽdentes in eum. Cœpit *c* autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris. Et *d* omnes testimonium illi dabant, & *e* mirabantur in verbis *f* gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, & *g* dicebant: *h* Nonne hic est filius Ioseph? Et *i* ait illis: Vtique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura teipsũ.

a Et sedit.] Per quod innuitur, quod stando legerat, stare autem laborem & pugnam, & erectionem ad cælum, & terræ conculcationem importat, sed postea sedit, quia post expletionem officij reddetur requies. Primò surrexit, librum aperuit, stetit, legit librum, plicuit, ministro reddidit, sedit: sic prædicator verbi primò debet surgere à vitiis, & torpore, vt recipiat illuminationem à Deo. *Eph.5.d* Surge, &c Deinde stare paratus ad pugnam *Eccl.4.d.* Vsque ad mortem certa pro iustitia, &c.

Postea legere, id est, discere ne fiat doctor, imò discipulus, & postea operetur, & prædicet, deinde resideat, id est, tranquillitate mentis expectet præmia æternæ quietis. *Apoc.3.d.* Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo. 2. *Tim.* 2 d. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit.

b Et omnium, &c.] *Ps.24.* Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

c Cœpit autem, &c.] id est, hodie propriis auribus audistis me implentem hanc Scripturam, id est, Euangelizãtem vobis, qui estis pauperes, & sanantem omnes, quasi dicat, ego sum ille de quo propheta dixit, qui omnia feci, quæ ibi dicuntur. Vel sicut dicit *Bed.* In hoc impleta est, quia sicut ille prædixerat, magna faciebat, & maiora euangelizabat, scilicet gloriam.

d Et omnes, &c.] id est, multi de omnibus. Quidam enim de eodem populo dicebant: Nonne hic est filius fabri? Non enim intelligendum est hoc dictum ab illis, qui testimonium tulerant, licet videatur dici, sed de aliis de eodem populo secundum regulam Ticonij. *Bed.* Testabantur vt ipse dixerat eum esse, de quo Prophetæ cecinetant. verè Spiritus sancti gratia perunctum, verè se pauperes, cæcos, captiuos, contractos illius egere super omnia mittentibus. *Prou.28.c.* Vir fidelis multùm laudabitur, qui autem festinat ditari, non erit innocens. *Prou.* 10. b. Memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet, id est, fœtet.

e Et mirabantur] *Esther* 15.d. Valde mirabilis es Domine, & facies tua plena est gratiarum.

f In verbis, &c] Non dicit, in gratia verborum. Multi enim habent gratiam verborum, quia expediti sunt ad loquendum, quod & quomodo volunt, sed non habent verbum gratiæ, quia non gratiam dare, sed contumeliam dicere student. *Ephes.4* g. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.

g Et dicebant] Scribæ & Pharisæi inuidentes. *Chrys.* Similis est natura infidelitatis terræ arenosæ, quæ quantumuis pluuiam susceperit semper aret.

h Nonne hic est, &c.] *Cyr.* Tanto debuerant plus mirari. Regula Ticonij est hic. Alij enim testimonium perhibebant mirantes, alij conuitiabantur inuidentes: Plebs laudabat, Scribæ & Pharisæi inuidebant, & detrahebant. Vnde *Bed.* Magna cæcitas, eum quem verbis & factis Christum agnoscunt ob solam generis notitiam contemnunt, quia apud se nutritum & per ætatum tempora profecisse viderant *Mat.13.g* dicit: Nonne hic est fabri filius, Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioseph & Simon, & Iudas, & sorores eius, nonne omnes apud nos sunt? *Marc.6.* a. Nonne hic est faber filius Mariæ frater Iacobi, & Ioseph, &c. Simile 1. *Reg.10.b.* Videntes omnes qui nouerant eum heri & nudiustertius, quod esset cum prophetis, & prophetaret, dixerunt adinuicem, quænam res accidit filio eius; nunquid & Saul inter prophetas? Tamen illi Scribæ & Pharisæi verum dicebant nescientes, quia ipse est faber, & filius fabri, qui fabricatus est Auroram & Solem. Et sicut faber diuersi generis vasa fecit, ita Dominus diuersi generis homines in mundo constituit. 1. *Cor.12.d.* quosdam quidẽ posuit Deus in Ecclesia, primò Apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores.

Et 2. *Tim.2.c.* In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea. *Is.22. g.* Suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera.

Item sicut faber operatur spiritu, id est, insufflatione. Habet enim folles quibus conflat, & ignem quo materiã purgat: sic Deus pater operatur Spiritu sancto per quem peccata in baptismo condonat, & ignem tribulationis quo examinat.

i Et ait illis] Nota hoc, quod hic interserit Lucas post lectionem Isaiæ factum esse in Nazareth, sed longè post quod euidenter ostenditur ex hoc verbo. Quanta audiuimus, &c. Nondum enim fecerat illa famosa miracula in Capharnaum, quæ obiecerunt ei in hac parabola. Caue ergo ne intelligas hanc obiectionem continuè factam post lectionem.

Vnde nota, quod Dominus sæpe veniebat in Nazareth & redibat Capharnaum, & multa miracula faciebat in Capharnaum, pauca in Nazareth. Cum ergo quadam die veniret de Capharnaum in Nazareth, ipsi auditis famosis miraculis frequenter ab eo factis in Capharnaum, indignati sunt erga eum. Ipse autem intuens corda eorum, ait, Fortè dicetis mihi hanc similitudinem, & fortè obiecerunt ipsi. Medice, cura teipsum, ac si dicerent: Tu qui curas alienigenas cura compatriotas, quod subsequenter exponitur, cum dicitur: Quanta audiuimus, &c Illa ergo pars de lectione Isaiæ, quæ præcessit, & sequens de obiectione parabolæ, sunt de propriis Lucæ, quia neutrum illorum in alio Euangelistarum inuenitur.

Licet ergo non sit factum continuè quod in eis continetur, ea tamen cõtinuauit Lucas, quia vtrumque de propriis eius est, & eodem loco facta sunt, scilicet in Nazareth: hoc est quod hic dicitur. Et ait illis, &c. Patet ex prædictis. *Beda.* Eadem dementia vocant fabrum, & medicum irridendo, sed veritas latet. Faber enim fuit Dominus in mundi creatione, sed medicus in recreatione. *Beda.* Per fabrum Christum creatus es, vt esses, per medicum Christum recreatus es, &c. Quidquid autẽ debet facere bonus & sapiens medicus, ipse fecit.

Primò ægrum visitauit, vt *sup.* 1 g. Visitauit nos oriens ex alto *Aug.* Magnus venit medicus, quia magnus vbique iacebat ægrotus. Secundò, infirmitatem suam infirmo ostendit. *Ioan.9.g.* In iudicium ego veni in mundum, vt qui non vident videant. *Is.* 26 b. Domine exaltetur manus tua, vt non videant, & confundantur. *Ps.68.* Videant pauperes & lætentur. *Ier.31.d.* Postquam ostendisti mihi percussi femur meum, E contrario multi faciunt. *Thren.2.e.* Prophetæ tui viderunt tibi falsa, & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent. Viderunt autem tibi assumptiones falsas, & eiectiones.

Tertiò dietam imposuit, ieiunia, & abstinentias. *Ezech.* 4 c. Cibus tuus quo vesceris erit in pondere viginti stateres in die, à tempore vsque ad tempus comedes illud. Qui hanc dietam non seruat, morietur cum Sodomitis, de quibus *Ezec.16.f.* Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, saturitas panis, superbia, & abundancia, &c. Quartò, dedit spem sanitatis. *Ps.* 118. In quo mihi spem dedisti.

Quintò, dedit medicinam purgatiuam, id est dolorem, & amaritudinem de peccatis, & timorem de pœnis æternis. *Thren.* 3.b. Repleuit me amaritudinibus, & inebriauit me absinthio. *Mal.3.a.* Purgauit filios Leui.

Sextò dat alteratiua, id est, gratiam, quæ alterat voluntatem. *Psalm.101.* Mutabis eos, & mutabuntur. *Gal.* 2. d. Viuo autem ego iam non ego.

Septimò, dat præseruatiua contra recidiuum. *Ioan.* 5. c. Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Hoc verè potest dici Sacerdoti vel prædicatori, qui est vel esse debet medicus animarum, de quo *Psalm.87.* Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? *Ierem.8.g.* Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? *Eccles.* 38.a. Honora medicum propter necessitatem: Huic reuera cum prædicauerit, potest dici: Medice, cura teipsum primò, quàm alios,

Rom.2.c.

Rom. 2.c. Qui alium doces teipsum non doces *Eccl.* 34.a. Ab immundo quid mundabitur ? *Greg.* Sordes tergere manus non valent, quæ lutum tenent. Ideo dicitur *Neh.* 12.c. Mundati sunt Sacerdotes, & Leuitæ, & mundauerunt populum.

a Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua.] In hoc aperitur quod præmissa similitudo velit, quasi dicat, non credimus quod certa fuerit fama quam audiuimus, cum nihil apud nos vult tale facere, quibus conuenientius talia erant impendenda beneficia quia vnusquisque potius debet esse beneficus compatriotis, quàm alienigenis. Quod quare Dominus non fecerit. *Mar.* 6.a. ostendit & excusat Dominum, dicens: quod non poterat ibi aliquam virtutem facere nisi paucos infirmos sanabat & mirabatur, &c. id est, habitum mirantis prætendebat. Non poterat, id est, non volebat, vel non poterat de iustitia, quia non poterat de iustitia, nisi quod debet.

De impietate. c. & si Christus.

a Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Ait autem: *b* Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. In *c* veritate dico vobis multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel quando *d* clausum est cælum annis tribus & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & *e* ad nullam illarum missus est *f* Elias, nisi in *g* Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam. Et *h* multi leprosi erant in Israel sub Eliseo propheta, & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Et *i* repleti sunt omnes in synagoga, ira hæc audientes & *k* surrexerunt & eiecerunt illum extra ciuitatem, & *l* duxerunt illum vsq; ad supercilium montis, supra quem ciuitas illorũ erat ædificata,

b Amen dico vobis, &c.] *Gloss. Bed.* quasi diceret, ideo non operor inter vos, quia vos increduli, non quia patriã oderim cui beneficium natiuitatis meæ contuli. Non solùm Dominus, & caput Prophetarum, qui à Moyse Propheta nominatur. *Deut.* 18.d. Sed Elias & cæteri Prophetæ minores minus in patria, quàm in cæteris ciuitatibus sunt honorati. 1.*Reg.* 25.b. Quis est Dauid, & quis est filius Isai ? Quia propemodum, id est, ferè naturale est, ciues ciuibus inuidere. Non enim considerant præsentia viri opera non virtutem, sed fragilem recordantur infantiam. Vnde facilius promouentur hodie in terra aliena, quàm in sua. *Gen.* 37. affligitur Iosep in terra sua à fratribus suis, & exul promouetur in Ægypto. *Gen.* 40. Vnde etiam dicitur Abrahæ. *Gen.* 12.a. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & faciam te in gentem magnam. Maria & Aaron contra Moysen rixantur, cui obediunt alieni. *Num.* 12.a. Item Dathan, & Abiron inuidentes ei murmurabant contra ipsum. *Num.* 16.a.

c In veritate dico vobis.] Exemplo probat quod dixerat. Dixerat enim Dominus, quod nullus propheta acceptus est in patria sua, non propter malitiam prophetarum, sed propter inuidiam proximorum, propter quod prophetæ plura operati sunt in aliena patria quàm in sua. Et hoc ostendit duorum Prophetarum eximiorum exemplo, id est, Eliæ & Elisæi. Legitur enim 3.*Reg.* 17.d. quod tempore famis nullum inuenit Elias in patria sua, id est, in Iudæa, qui eum hospitio reciperet, quia nullus dignus erat eum reficere & ab eo refici sed missus est ad viduam Sareptanam. Item legitur 4 *Reg.* 5.d quod multis leprosis existentibus in Iudæa, nullus sanatus est, sed solus Naaman Syrus, ille curatus est ab Elisæo, quia deuotè quæsiuit: sic Dominus inter suos pauca miracula fecit, plura verò apud extraneos. Hoc est quod hic dicitur. In veritate dico vobis. &c. id est, in diebus quibus prophetauit Elias, vel quibus mira fecit, vel quos illis faciebat quos ad videndum Deum conuertebat. Vnde etiam hoc ipsu, quod dicitur in diebus Eliæ, notatur quod opera Eliæ dies erant spiritualiter videntibus, id est. eis, qui intelligebant per gratiã Dei desuper datum ei esse, vt talia operaretur.

d Quando clausum est. &c.] sicut Christus prædicauit tribus annis & dimidio, sic Antichristus: Ideo hoc numero, fidei & infidelitatis tempora designantur. Vnde *Gl.* Et aperiebatur cælum videntibus diuina mysteria, claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoscendæ diuinitatis vbertas. Alludit *Gloss. historia*, quod apertio cæli, quando, scilicet ad literam, infusa est pluuia terræ ad Eliæ petitionem, significat reuelationem secretorum Dei factam his, qui visis operibus Eliæ illuminati luce fidei: Clausio cæli tempore famis, significat ignorantiam fidei.

e Et ad nullam illarum] viduarum scilicet, existentium in Israel.

f Missus est Elias nisi in Sarepta Sidoniæ ad mulierem viduam] 3.*Reg.* 17.b.

h Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo Propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus] 4.*Reg.* 5.d.

Mysticè. Mysticè. Per viduam Sareptanam significatur gentilitas à Domino viduata, ad quam missus est verus Elias, id est, Christus, Iudæa indigna inuenta. Similiter per Naaman leprosum significatur gentilis populus, qui repudiatis Iudæis aquâ baptismatis est mundatus à lepra infidelitatis.

Moraliter autem per viduam, & leprosum, significantur laici peccatores, diuersorum peccatorum generibus maculati, qui sæpe deuotius recipiunt verbum Dei, quàm clerici, etiã quam religiosi. Per cælum autem significatur sacra Scriptura, quæ sub litera celat mysterium. Quæ clauditur propter peccata hominum tribus annis, & mensibus sex, quando nec fides quæ per tres annos significatur, nec misericordia prædicatur, quæ per sex menses & ideo fit fames. Vnde *Os.* 4.a Non est veritas, non est misericordia; non est scientia Dei in terra. *Amos* 8 d. Mittam famem in terra, &c. Clauditur autem cælum tam propter peccata prædicantium, quàm propter peccata audientium. *Leu.* 26 c. Si non obedieritis mihi, addam correctiones vestras septuplum propter peccata vestra, & conteram superbiam duritiæ vestræ, daboque cælum desuper sicut ferrum, & terram æneam.

Moraliter.

Item *Deut.* 28.b. Sit cælum quod supra te est æneum, & terra quam calcas ferrea.

g In Sarepta Sidoniæ.] Sarepta, incendium, vel angustia panis interpretatur. Sidon venatio inutilis, per quæ rectè significatur mundus venationi inutili deditus, id est, lucris, & negotiis terrenis, incendium carnalis concupiscentiæ patiens. Sed ad hanc mittitur Elias, id est, prædicator, quia talibus debet prædicari. *Mat.* 9.b. Non veni vocare iustos, sed peccatores.

h Et multi leprosi, id est, peccatores. Peccatum enim lepra dicitur quia inficit. *Eccl.* 13.a. Qui tangit picem inquinabitur ab ea, & qui communicat superbo, induet superbiam.

Item, quia faciem interiorem hominis deformat vsque ad membrorum mutilationem. *Ezec.* 23.d. Ponam zelum meum in te, quem exercebunt tecum in furore Chaldæi, nasum tuum & aures tuas præcident. Item, quia ineuitabilis est. *Ier.* 30 c. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua, ad alligandam curationem tuam vtilitas non est tibi, id est, in te. Multi sunt hodie leprosi in Israel, id est, in Ecclesia, & tamen nemo mundatur nisi Naaman, qui decor interpretatur, & significat confitentes. *Psalm.* 103. Confessionem & decorem induisti. *Is.* 34.a. Decor Carmeli datus est ei. Sequitur.

i Et repleti sunt omnes in Synagoga, ira hæc audientes] scilicet quod indigni erant, vt coram eis faceret miracula. *Tullius de vera amicitia*: Assentatio amicitiam, veritas odium parit. *Eccl.* 19 b. sicut sagitta infixa femori canis, sic verbum correctionis, scilicet in corde stulti.

k Et surrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem] *Pr.* 15. Non amat pestilens eum, qui se corripit. *Eccl.* 20.a. Quã bonum est correptum manifestare pœnitentiam, sic enim effugies voluntarium peccatum.

l Et duxerunt illum vsque ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum,] *Beda.* Peiores discipuli Iudæi, diabolo magistro.

Contra Iob 41.d. ipse est rex super omnes filios superbiæ. Sol. inter circumstantias necessariò magis aggrauat factum quam voluntas, illo tamen peior simpliciter.

Ille verò ait. Mitte te deorsum. *Matth.* 4. a. Isti facto mittere conantur. Sed illorum mente mutata, vel subito obstupefacta descendit, quia adhuc illis locum pœnitentiæ reseruat, & quia nondum venerat hora Passionis, nec elegerat hoc genus mortis.

Ad literam, locus ille dicitur saltus vsque in hodiernum diem. Et refert *Beda*, quod cum Dominus de manibus eorum elapsus de rupe descendisset, & sub rupe vellet latere, rupes ad tactum dominicæ Passionis subterfugit & quendam sinum effecit, id est, quandam concauitatem. Et sicut testantur qui viderunt, adhuc apparent vestigia rugarum vestis in rupe, & etiam vestigia pedum eius.

Moraliter.

Heu quàm multi præcipitant Iesum de supercilio montis, omnes, scilicet qui in sublimitatibus dignitatum positi salutem perdunt. 1. *Tim.* 5.d.

Nemini

Nemini citò manum imposueris. *Prou.* 4.d. Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.

Nota quidam cicunt Dominum extra ciuitatem ad præcipitandum, alij ad lapidandum, alij ad crucifigendum. Primi sunt ambitiosi, qui de culmine dignitatis quam appetunt in seipsis, præcipitant Iesum. *Is.* 14.c Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris, corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, in cælum conscendam super astra Dei, exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo, verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci.

vt præcipitarent eum. Ipse *a* autem transiens per *b* medium illorum ibat. Et *c* descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ, ibique *d* docebat illos sabbatis. Et *e* stupebant in doctrina eius, quia in *f* potestate

Secundi sunt detractores, & maledici, qui Iesum lapidant in omnibus bonis. *Ioan.* 8.g. Tulerunt lapides Iudæi, vt iacerent in Iesum. *Act.* 7.g. Eiicientes eum extra ciuitatem lapidabant. *Ioan.* 10. f. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod illorum me lapidatis?

Tertij sunt obstinati, & in malo perseuerantes, & hypocritæ omnes. *Heb.* 6.a Rursus crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes. Omnes hi dicunt illud. *Luc.* 19.c. Nolumus hunc regnare super nos. Et de his tribus simul dicitur *Matth.* 20 e. Tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. Sequitur.

a Ipse autem transiens] ab eis. *Ioan.* 10 g. Quærebant Iudæi eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum. *Ioan.* 7.g. Quare non adduxistis illum? *Ioan.* 8.g. Tulerunt lapides vt iacerent in eum, Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.

Mysticè. Mysticè. Iste transitus significat recessum à Iudæis, & transitum ad gentes *Ier.* 12.b. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam.

b Per medium illorum ibat.] *Prou.* 12.b. Effugiet iustus de angustia.

Per medium præcipitantium iuit per consilij maturitatem. *Prou.* 13 c. Astutus omnia agit cum consilio *Eccl.* 37.c. Ante omnem actum consilium stabile. Per medium lapidantium iuit per mansuetudinem. *Ps.* 37. Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

Per medium crucifigentium iuit per fidem & patientiam, *Luc.* 21. d. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

c Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ.] Istud non continuatur proximo.

Constat enim quod in præcedenti parte continetur, quod Dominus erat in Nazareth, & postea in Galilæa. Non ergo staret, quod in *Glos.* dicitur: Deseruit Iudæam cum iam deseruisset & mansisset in Nazareth, secundùm præcedentia, propterea continuabis istud illi superius posito: Regressus est Iesus in virtute spiritus in Galilæam, scilicet incarcerato Ioanne, cui continuatur hoc: Et descendit in Capharnaum. Quod autem est interpositum, parenthesis est, nec in hoc loco factum. Nunc autem redit ad rectum ordinem dicens: [Et descendit, &c.] *Beda.* Non indignatione commotus, nec scelere offensus, nec iniuria violatus Iudæam deseruit, sed memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando plebis corda in fide demulcet.

Moraliter. Moraliter.] Capharnaum interpretatur villa pulcherrima, vel villa pinguedinis, & significat animam viri religiosi, quæ pulchra fuit in peccatorum remissione, pulchrior in virtutum operatione, pulcherrima in gloriæ prægustatione. Vel certe pulchra est in egressu mundi, pulchrior in ingressu claustri, pulcherrima in progressu boni.

Vel aliter Pulchra in abiectione mundi, pulchrior in subiectione sui, pulcherrima in dilectione Dei. Et propter hoc dicitur *Cant.* 4.b. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.

Hæc eadem dicitur villa pinguedinis, in triplici pinguedine impinguata: Quarum prima est pinguedo charitatis. de qua *Ier.* c.31.c. Inebriabo animas Sacerdotum pinguedine.

Secunda est pinguedo deuotionis, de qua *Psalm.* 19. Et holocaustum tuum pingue fiat. Tertia est pinguedo contemplationis, de qua *Iud.* c.9.b. Nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & dij vtuntur, & homines: *Gen.* c.27.d Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam.

Hac triplici pinguedine debet pinguescere anima cuiuslibet religiosi.

Vnde *Ps.* 64. Pinguescent speciosa deserti. Prouenit autem pinguedo ex fertilitate pascuorum. Propter quod dicit Dominus. *Ezec.* c. 34.d. In pascuis vberrimis pascam eas, in montibus excelsis Israel erunt pascua earum, id est, in altis regionibus.

Hæc villa habet tres vicos, id est, rationabilem, concupiscibilem, irascibilem: De quibus dicitur *Tob.* c.13 d. Ex lapide candido & mundo plateæ eius sternentur, & per vicos eius, alleluia, cantabitur.

In hanc villam pulchram, & pinguem frequenter, & libenter descendit Dominus, ibique docet in sabbatis, id est, in pace temporis, & pectoris.

Et quid docet? Veritatem, quantum ad rationabilem, *Ioan.* c. 16.c. Cùm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

Bonitatem, quantum ad concupiscibilem. *Psalm.* 142. Doce me facere voluntatem tuam. Humilitatem, quantum ad irascibilem. *Matth.* c. 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Per humilitatem possidetur cælum.

Vnde *Matthæi quinto* a Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Per mansuetudinem terra. *Matth.* 5 a. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

Vnde patet, quàm vtilis est doctrina huius magistri. Propter quod dicit *Psalm.* 33. Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. Et *Psalm. centesimo decimooctauo* dicit: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce. Bonitatem, propter concupiscibilem, disciplinam, propter irascibilem, scientiam, propter rationabilem. Sequitur.

d Ibique docebat illos sabbatis.] In sabbatis docebat Dominus, & sanabat frequentius triplici ratione.

Prima est, vt ostenderet se non esse sub lege, sed supra legem, qui hoc faciendo non soluebat legem. *Mat.* 12. a. Dominus est filius hominis etiam sabbati. *Ioan.* 7.c. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur sabbatum, mihi indignamini, qui totum hominem sanum feci in sabbato. *Dominus docebat & sanabat in sabbatis triplici ratione.*

Secunda ratio est vt ostenderet nouam creaturam ibi incipere vbi vetus desiit, id est, sabbato, *Gen.* 2 a. Die septimo requieuit ab omni opere. Et in hoc ostendit se esse auctorem Veteris & noui Testamenti, & omnium creatorem, qui opera operibus iunxit. *Ioan.* c. 5.c. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. In sabbato requieuit ab opere creationis, & in sabbato incepit opus recreationis.

Tertia est, vt pluribus proficeret, quia plures tunc conueniebant. Et in hoc exemplum dedit prædicatoribus, vt in Ecclesia & diebus solemnibus magis intendant prædicationi. Propter hoc, & propter quasdam alias rationes vellet diabolus, quod nunquam esset festum.

Vnde filij eius dicunt in *Ps.* 73. Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra. *Bar.* 1.c. Legite librum istum quem misimus ad vos recitari in templo Domini in die solemni, i. in die opportuno. Alia ratione libẽter vellet diabolus, quod multi essent festi dies, quia tũc multi conueniunt, vt multa faciant peccata. Et ideo dicit Dominus. *Is.* 1.d. Neomeniam, & sabbatum & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri.

e Et stupebant in doctrina eius.] doctrina dicitur quasi doctio trina, id est, de Trinitate.

f Quia in potestate erat sermo ipsius.] Triplici ratione dicitur sermo Domini esse in potestate. Prima, quia poterat augere, minuere, & mutare quod volebat in lege, vt dicit *Beda.* Vnde *Deut.* c. 33.a. In dextra eius ignea lex, id est, in eius potestate. *Mat* 7 d. Tunc erat docens, sicut potestatem habens. Hæc potestas soli Christo erat specialis. Secunda, quia verba sua virtutem propriam habebant. *Ps.* 67. Dedit voci suæ vocem virtutis. Et hæc similiter specialis. *Ierem.* c. 23.f. Nonne verba mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petras: Tertia quia opere adimpleuit quod docuit. Hæc debet esse generalis cuilibet prædicatori. Vnde *Beda.* Sermo doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet operatur. *Eccle.* 8 a. Sermo illius potestate plenus est. *Prou.* c. 15.c. Sermo opportunus optimus est. 1 *Cor.* 4.d. Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. *Beda.* Qui facto destruit quod prædicat, contemnitur. *Gregor.* Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur.

Et in

erat sermo ipsius. Et in *a* synagoga erat homo habens dæmonium immundum, & *b* exclamauit voce magna, dicens: Sine, *c* quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? *d* venisti perdere nos: *e* scio te, quia sis *f* sanctus Dei. Et *g* increpauit illum Iesus *h* dicens: Obmutesce, & *i* exi ab illo. Et *k* cùm proiecisset illum dæmonium in medium, *l* exiit ab illo, nihilque eum nocuit. Et *m* factus est pauor in omnibus, & colloquebantur adinuicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in *n* potestate, & virtute *o* imperat immundis spiritibus, & exeunt? *p* Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. *q* Surgens autem Iesus de Synagoga introiuit in domum Simonis: Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus, & *r* rogauerunt illum pro ea.

Quarta pars.

a Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum] ab effectu, sicut mutum, quia mutum facit quem possidet. *b* Et exclamauit,] id est, extra clamauit [voce magna dicens: Sine,] id est, dimitte nos. *c* Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene?] *Eccles.* 13.c. Quæ communicatio sancto homini ad canem, aut quæ pars bona diuiti ad pauperem. *Ierem.* 23.f. Quid paleis ad triticum dicit Dominus. 2. *Cor.*6. d. Quæ conuentio Christi ad Belial, quasi dicat, nulla est. Est autem aliquid vtrisque, sicut dicit *Gloss.* dæmonibus tormenta, & Christo gloria. Quod autem confitentur Iesum, bonæ naturæ est, quæ est in ipsis, quod verò aduersantur, malæ voluntatis est. Vndè *Augustin.* Bona natura, quæ Deum confitetur, mala operatio diaboli, quæ Deo aduersatur. Hæc autem coniunctio: Iesu Nazarene, primò inuenta est à diabolo. Vnde *Beda.* Nomen Iesu Nazareni ab Euangelista diabolus primus dixisse inducitur, quia est huius impudentiæ, vt inter homines aliquid priùs vsurpet, & ad homines quasi nouum deferat, quo errorem suæ potestatis incutiat. In *Genes.*3.a. etiam diabolus primus Deum nominauit, dicens: Quare præcepit vobis Deus, &c. Eritis sicut Dij, &c. Summa huius est, quod diabolus gaudet in nouitate, & studet semper in adinuentione nouitatis, vt sic homines circumueniat, vt allectos iocunditate nouitatis facilius in errorem inducat. Vnde primus inuenit hanc iuncturam: Iesus Nazarenus.

Argumentum quod præsentia Eucharistiæ turbat diabolũ. F *Sed numquid Moyses non nominauit Deum dicens: In principio, &c. Ideo intellige primos eorum qui introducuntur in Genes. inter se loquentes.* *Moraliter.*

d Venisti perdere nos. Scio,]id est, vehementer opinor.

e Quia sis sanctus Dei]Nunquam enim verè sciuit diabolus ipsum esse filium Dei vsque in diem Passionis. 1. *Corinth.* 2.b. Quem nemo principum huius sæculi, id est, dæmonum cognouit: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, id est, crucifigi suggessissent.

Moraliter. Sic diabolus sæpe in medium producit peccatum alicuius ad eius infamationem, si ille confusus dimittit peccatum & sic cogitur exire diabolus, Eccles. 4. c. Est confusio adducens gratiam. Mich. 4. c. Venies vsque in Babylonem. &c. Psalm. Imple facies eorum ignominia, &c.

Moraliter. *a* Et in synagoga, &c.] Adhuc in qualibet congregatione est semper aliquis dæmoniacus ad bonorum exercitium. Vndè *Iob* 1.b. Quadam die cùm venissent filij Dei vt assisterent coram Domino, affuit inter eos, & Satan. *Ioan.*6.g Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?

Item ebrij, & auari, dæmoniaci sunt propriè ligati vinculis. Ille ebrietatis, ille solicitudinis, vt non possit ire ad Ecclesiam, vel ad loca sancta, nec in cælum mente.

b Et exclamauit.] Clamat diabolus, quando acriter tentat. Sed vir iustus clamorem eius non audit, quia suggestioni eius non consentit. Vndè *Iob* 39. a. dicitur de onagro. Clamorem exactoris non audit. Peccator verò dæmonium habens, clamat per peccati sui euidentiam. *Genes.* 18.c. Clamor Sodomorum, & Gomorrheorum multiplicatus est. *Isa.* 3. b. Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Sequitur.

g Et increpauit illum Iesus.] Nota diabolus confessus est Dominum, & quia inuitus, & quasi per violentiam confessus est, Dominus eum arguit, quia vt dicit *Beda* extorta confessio meritum non habet.

h Dicens obmutesce.]Nolebat etiam à diabolo nominari. *Eccles.* 15.c. Non est pretiosa laus in ore peccatoris. *Psal.* 49. Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, &c. Et rectè imponit ei Dominus, primò silentium, quia per eius linguam venit mors in orbem terrarum. *Sap.* 11.c. Per quæ peccat quis, per hæc, & torquetur. Et quia posset silere ad tempus, ideo subiunxit.

i Et exi ab illo,] vt non habeas ampliùs in eo potestatem. *Chrysost.* Non orat, non inuocat, non exorcizat, sed imperat, vt Deus.

k Et cùm proiecisset illum dæmonium in medium,]id est, coram hominibus, qui præsentes erant.

l Exiit ab illo nihilque illum nocuit] nullum membrum amputauit, *Marc.* 1.c. dicitur. Et discerpens eum, &c. Et est ibi idem discerpere quod hîc proiicere. Diabolus quando compellitur exire ab obsesso, consueuit aliquod nocumentum inferre, nec fine membri mutilatione, vel euulsione consueuit exire: Sed modò nihil tale fecit, & licet eum proiecerit in medium, tamen nihil illi nocuit. Vnde turba pro tam integra sanatione admirans in quæstionem prorumpit. Et hoc est, quod sequitur.

m Et factus est, &c.]res digna verbo, scilicet, de tam integra sanatione.

n Quia in potestate, & virtute,] id est, in virtuosa potestate, vel in potestatiua virtute.

o Imperat immundis, &c.]*Gloss.* Non vt homines, qui in verbo Dei eiiciunt, *infrà* 11. c. sed propria potestate virtutes operatur.

p Et diuulgabatur fama, &c.] *Prouerb.* 15.d. Fama bona impinguat ossa, id est, monachos.

q Surgens autem, & cæt.] Hic præposterat Lucas ordinem historiæ. Dicitur enim *Matth.* 8. a. quòd post descensum de monte sanauit leprosum, postea Petri socrum, tertiò dæmoniacos. Ratio autem præposterationis triplex est: Alia literalis, alia mystica, alia moralis. Literalis est, quia historiam gestorum, & dictorum Domini eo ordine narrabant Euangelistæ, quo ipse Dominus inspirabat eis. Intentio enim omnium erat ostendere Christum esse Deum, ad quod nihil facit ordo historiæ. Sicut ergo cuique sunt reuelata, ita & in illo scribebat quilibet, licet longè ante, vel post facta sint, semper tamen intercedunt aliquæ causæ quare ordinem mutent, quas aliquando ponunt expositores, aliquando subticent. Mystica ratio est quam tangit *Beda*, vt primò lingua serpentina concludatur, per quam primò mors intrauit in mundum, deinde fœmina sanetur, quæ primò seducta fuit à serpente, tertiò vir leprosus curetur, qui voci coniugis malè acquieuit. Moralis tertio est, vt à minoribus ad maiora proficere nos doceat. Maius enim est febrem, & lepram curare, quàm dæmones eiicere, vt dicit *Beda*, quia dæmones eiicere possunt homines, vt legitur *Act.* 19. Febrem autem, & lepram curare solius Dei est.

Mysticè. *Mysticè.*

Per Synagogam congregatio malorum, qui erunt in fine mundi designatur, qui sunt quasi aceruus lapidum, quia sine cæmento charitatis: Contra illud Apostoli, *Ephes.* 4. a. Supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatem Spiritus sancti in vinculo pacis.

Item quia vnus alium premit: Contra quod dicitur, *primo Thessal. quarto*, b. Ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum. *Ecclesiast. vigesimo-primo*, b. Stupa collecta Synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Per domum Simonis, & per socrum Petri, idem significatur, scilicet, circumcisio. Per vxorem Petri significatur Ecclesia, cuius pastor fuit Petrus, cuius mater fuit Synagoga, quæ magnis febribus tenebatur, quia inuidiæ æstibus laborabat, frigus infidelitatis primò patiens. Duo enim sunt in febre peccati, frigus & calor, & ideo duo sunt in pœna. *Iob* 24. c. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Introitus ergo in domum Simonis, & sanatio socrus eius, significat reditum fidei ad Iudæos, & conuersionem eorum in fine mundi. De qua *Isa.* 10.e. In veritate reliquiæ conuertentur, reliquiæ, inquam, Iacob ad Deum fortem. Dicit ergo.

q Surgens autem Iesus de Synagoga introiuit in domum Simonis: Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.] *Ambros.* Febre, libido flagrantior est. *Ecclesiast.* 23.c. Anima calida quasi ignis ardens, non extinguetur donec aliquid glutiat.

r Et rogauerunt illum pro ea.]In quo datur nobis forma pro infirmis orandi. *Iacob. vlt.* d. Orate pro inuicem, vt saluemini. Alij Euangelistæ. *Matth.* 8.b. *Marc.* 1.c. non dicunt, quod rogassent.

Item quare non rogauerat Petrus pro socru sua? Quære mysterium. *Beda.* Modò Saluator rogatus, modò non rogatus curat, ostendens se contra vitiorum quoque passiones, & precibus fidelium semper annuere, & ea nonnunquam, quæ ipsi in se non intelligunt, vel intelligenda dare, vel piè petentibus etiam non intellecta dimittere, vt, Delicta quis intelligit? ab occultis meis, &c. Summa huius *Glossæ*, est, quod Dominus quædam miracula facit rogatus, quædam non rogatus, per quod mysticè significatur, quia quædam peccata dimittit rogatus, quædam non rogatus, quæ

enim memoriæ non occurrunt, vel ad memoriam reuocat, vel non rogatus condonat. *a* Et stans super illam.] Neminem sanat Dominus nisi stet super eum, id est, nisi timentem se. Super eum namque stat Dominus, qui timet eum. Vndè *Malach.* 4. a. Vobis timentibus Deum orietur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. *b* Imperauit, [vt Dominus] febri, & dimisit illam, & continuò surgens ministrabat illis.] Per surgens innuitur sanitas corporis, per ministrabat, sanitas mentis. Perfecta enim datur sanitas à Domino: Sic qui curatur à febre peccati, statim debet Domino, & eius discipulis ministrare, quod est signum perfectæ curationis. *Roman.* 6. d. Sicut exhibuistis mēbra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.

Et *a* stans super illam, *b* imperauit febri, & dimisit illam, & continuò surgens ministrabat illis. *c* Cùm sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos *d* variis languoribus, *e* ducebant illos ad eum: At ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant *f* autem dæmonia à multis, clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta *g* autem die, egressus

c Cùm sol autem, &c.] Dominus intrans domum Simonis cum ipso Simone, & duobus filiis Zebedæi, sicut habetur in alio Euangelista, sanauit socrum eius febricitantem, & in die illa paucos sanauit, sed inclinato die post occasum Solis sanauit multos: Vndè dicit [Cum Sol autem occidisset, &c] Per quod multitudo infirmorum. *d* Variis languoribus] per quod diuersitas morborum, ad literam, mysticè, id est, peccatis. *Isa.* 53. b. Verè languores nostros ipse tulit.

e Ducebant illos ad eum: At ille singulis, &c] vel [eos] per hoc facilitas curæ.

Mysticè. *Mysticè.* Solis occubitus est passio Christi postquam plures sanauit dæmoniacos, quàm ante. Vndè *Iudic.* 16. g. Multò plures interfecit Samson moriens, quàm ante viuus occiderat.

Moraliter. *Moraliter.* Per occasum Solis significatur occasus mundanæ prosperitatis, postquam multi sanantur spiritualiter, qui Sole prosperitatis lucente grauiter infirmantur. Quod satis benè significatum est *Matth.* 27. f. vbi dicitur, quod post Solis obtenebrationem multa corpora eorum, qui dormierant surrexerunt. Notantur autem hìc tria, scilicet, multitudo infirmorum, per hoc quod dicit.] Omnes qui habebant infirmos.]

Item diuersitas morborum, per hoc quod dicit. [Variis languoribus.] Facilitas curæ, per hoc quod dicit. [Singulis manus imponens curabat omnes.] Manuum autem impositio, significat cooperationem liberi arbitrij, quæ requiritur in nostra sanatione. Vndè *August.* Qui creauit te sine te, non iustificat te sine te. 1. *Cor.* 3. b. Dei sumus adiutores. Significat etiam manuum impositio, gratiæ dationem, per quam fit sanatio, & datur potestas benè operandi, 1. *Cor.* 15. b. Non ego, sed gratia Dei mecum.

f Exibant autem dæmonia à multis, clamantia, & dicentia, quia tu es filius Dei: Et increpans non, &c.] id est, suspicabantur [ipsum] esse Christum.] Simile *Act.* 16. d. de Pythonissa. Sed quare hoc? cum dicat Apostolus, *Phil.* 1. c. Siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

Item, *infrà* 9. f. Ioanni imponenti silentium, qui non sequebatur eos, dixit Dominus: Nolite prohibere, qui enim non est aduersùm vos, pro vobis est. Solutio. Hìc est distinguendum: Nam quidam sunt, qui malè viuunt, & benè docent, vt mercenarij, hi sibi nocent, sed aliis prosunt. Vndè *Augustinus, in libro Prosperi.* Benè loqui, & malè viuere, nihil aliud est, quàm se sua lingua damnare. Talibus non est imponendum silentium, & de talibus agitur, *infrà* 9. Alij sunt, qui malè viuunt, & falsa docent, vt Hæretici: Et tales prohibendi sunt, & de talibus agitur hìc. Tales enim aliquando veris immiscent falsa. Vndè *Ioan.* 2. b. Omnis homo, &c. *Isa.* 1. f. Caupones tui miscent aquam vino. Et *Beda.* Ideo prohibet loqui, ne dum aliquis audit vera prædicantem, sequatur postea errantem. Improbus enim magister veris falsa permiscet, vt specie veritatis fraudis testimonium obtegat. Literalis ratio quare Dominus noluit, vt diabolus eum prædicaret sumitur ex hac *Gloss.* scilicet, ne fortè audientes eum homines modò prædicare veritatem, deinceps acquiescant ei prædicanti falsitatem. Si enim primò scirent per eum Christum esse Dei filium, putarent in omnibus veracem esse. Hic enim est mos praui doctoris, vt per appositam veritatem palliet admixtam falsitatem:

g Facta autem die egressus ibat in desertum locum.] Litera patet. [*Mysticè.*] *Beda.* Manifestata luce resurrectionis à credentium turbis requiritur in gentiumque deserto inuentus ne abeat retinetur. *Cant.* 3. b. Paululum cum pertransissem inueni quem diligit anima mea, tenui nec dimittam eum. Mysticè.

ibat in desertum locum, & *h* turbæ requirebant eum, & *i* venerunt vsque ad ipsum, & *k* detinebant illum *l* ne discederet ab eis. *m* Quibus ille ait: *n* Quia & aliis ciuitatibus oportet me Euangelizare *o* regnum Dei, quia ideo *p* missus sum. Et *q* erat prædicans in synagogis Galilææ.

CAP. V.

FACTVM *r* est autem cùm *s* turbæ irruerent in eum, vt *t* audirent verbum Dei,

h Et turbæ requirebant eum,] per fidem.

i Et venerunt vsque ad ipsum,] per spem.

k Et detinebant illum] per charitatem.

l Ne discederet ab eis.] *Zachar.* 8. d. Apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum. A

m Quibus ille ait, quia & aliis ciuitatibus.] Pleonasmus est, & est idioma Hebræum. Vel si vis potes, ita continuare: Non possum diutiùs manere vobiscum.

n Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare.] In hoc reprehenditur pigritia multorum, qui semper in vno loco morantur quasi ciues. *Marc. vlt.* d. Illi verò profecti prædicauerunt vbique.

o Regnum Dei.] Ad literam, id est, qualiter perueniatur ad regnum. *Matth.* 4. c. Pœnitentiam agite. Vel, [regnum,] id est, sacram Scripturam, quæ docet regnare, & ire ad Deum. *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei. Sed multi euangelizant contra regnum Dei: De quibus *Psalm.* 118. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non, vt lex tua.

p Quia ideo missus sum.] *Isa.* 61. a. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me, ad annunciandum mansuetis misit me.

q Et erat prædicans in synagogis Galilææ.] Quiddam commune hic ponit, quod non specialiter ponitur in aliquo Euangelistarum. Galilæa rota interpretatur. Synagogæ Galilææ, sunt congregationes sæcularium, quibus etiam prædicandum est, quia bonis prædicandum est, & malis, vt mali ad bonum, & boni ad melius prouocentur.

EXPOSITIO. CAP. V.

FActum est autem, &c.] Hoc cap. quintū Christi miracula continet, & Scribarum, ac Pharisæorum confutationem: Vnde diuiditur in quinque partes. In prima agitur de miraculosa piscium captione. In secunda de leprosi curatione, ibi [Et factum est cum esset.] In tertia de paralytici sanatione, ibi [Et factum est in vna dierum.] In quarta de Matthæi vocatione, ibi [Et post hæc exiit.] In quinta de Scribarum, & Pharisæorum confutatione, ibi [At illi dixerunt.] Dicit ergo:

r Factum est autem] Et nota, quod istud quod hìc dicitur non continuatur præcedenti, quia in ista prima parte agit etiam Lucas de secunda vocatione Andreæ, & Petri. Vnde patet hoc factum esse ante incarcerationem Ioannis, nam prima, & secunda vocatio fuit ante incarcerationem Ioannis. Prima quando primò vocauit eos, post quam vocationem ad propria negotia redierunt. *Ioan.* 1. f. Secunda in familiaritatem, vt hic. Tertia quando vocauit eos in Apostolatum. *Matth.* 4. d. Et tunc firmissimè adhæserunt ei, nec postea dimiserunt. Cùm ergo hoc longè constet ante incarcerationem Ioannis factum, non potest continuari præcedentibus, quia non est seriatim interiectum. Quædam *Gloss.* tamen videtur continuare, & planè veritati obuiare. *Gloss.* Qui magna fecit in terra transit ad mare, vt & ibi faciat, & Dominus maris terræque appareat. Per hoc quod dicit transit, videtur continuari præcedenti, ideo intellige verba posita in designatione temporis confusi, vt sit sensus: Dominus qui quandoque magna fecit in terra, quandoque transiit ad mare. *s* Cùm turbæ, &c.] id est, currerent ad eum visis miraculis: Quidam enim currebant vt miracula noua viderent, hi curiosi. Alij vt sanarentur, hi prouidi. Alij vt obseruarent, hi inuidi. Alij, *t* Vt audirent, &c.] sicut hìc dicitur hi studiosi.

hi studiosi. In hoc ergo significatur feruens desiderium audiendi verbum Dei. *Amos* 8.d. Mittam in terra famem, id est, desiderium.

a Et ipse stabat secus stagnum Genesareth.] *Beda*. Idem est mare Galilææ, mare Tyberiadis, stagnum Genesareth. Mare Galilææ dicitur à prouincia adiacente. Mare Tyberiadis dicitur à Tyberiade ciuitate quam ædificauit Herodes in honorem Tyberij iuxta locum ipsum. Stagnum Genesareth dicitur à proprietate lacus, quasi generans auras. Fit autem lacus iste ex reflexione Iordanis, & vndis ebullientibus, primo motu vndarum ex se generat auram quandam, quæ in littore sentitur. Dicitur autem mare secundùm ritum Hebræorum, qui omnem aquarum congregationem, siue dulcium, siue salsarum vocant mare.

b Et vidit duas naues.] Vna erat Petri, alia Zebedæi, [stantes secus stagnum.]

e Piscatores autem descenderant] à naui in littus.

f Et lauabant retia] supple & plicabant: Quando enim piscatores lauant retia, solent ea plicare. Et hoc innuit *Gloss. mystica*: Lota retia plicat, &c.

Mysticè. *Mysticè*. Per stagnum Genesareth significatur mundus, non à stando, quia transit mundus, & concupiscentia eius, 1. *Ioan*. 2.c. sed ab aquarum collectione, quia aquæ multæ, populi multi. *Apocal*. 17.d. Vnde rectè dicitur stetisse secus stagnum, non in stagno post resurrectionem, quia iam stabilis, & impassibilis erat. Vel iuxta *Gloss. Beda*, stagnum significat legem, extra quam iam erat Dominus, quia legalia iam cessare incipiebant. Duæ naues, sunt duo populi, Iudaicus, scilicet, & Gentilis, quos vidit Dominus, quia de vtroque populo aliquos vocauit. Modò prosequere literam.

a Et ipse stabat secus stagnum Genesareth,] id est, extra fluxum mortalitatis, iam factus immortalis, vel, id est, extra legem [*Mysticè*,] per stagnum Genesareth, &c.

b Et vidit] visu misericordiæ: De quo *Ioan*. 1 g. Vidi te sub ficu. *c* Duas naues] duos populos, vel duas vitas. *d* Stantes secus stagnum [*Moraliter*] autem, stagnum Genesareth significat diuitiarum terrenarum abundantiam, quæ autem inanis gloriæ, & superbiæ, & rixæ, atque discordiæ generant ex se. Propter quod dicit Apost. 1. *Tim* 6. Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Vbi dicit *Gloss.* Vermis diuitum superbia. Rectè Hebræi istarum aquarum congregationem vocant maria, quia non est in eis nisi amaritudo, sicut dicit *Gregorius*, Nam cum labore acquiruntur. *Eccles*. 4.b. Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis. Item cum timore possidentur. *Iob cap*. 15.c. Sonitus terroris semper in auribus eius, & cum pax sit semper insidias suspicatur *Prou*. 10.d. Pauor his qui operantur malum. *Leuit*. 26.f. In regionibus hostium terrebit eos sonitus folij volantis. Item cum dolore deferuntur. Vndè *Ecclesiast*. 6.c. Est & alia infirmitas pessima quam vidi sub sole, diuitiæ congregatæ in malum Domini sui, pereunt enim in afflictione pessima. Non in stagno, sed secus debet stare prædicator, sicut Iesus. Vndè *Gregorius*. Qui carnalibus actibus adhuc incubat, vitam aliorum spiritualiter instituere necesse est erubescat. *Psalm*. 1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, non in decursu, 2. *Tim*. 2.a. Nemo militans, &c. *Phil*. 3.c. Quæ retrò sunt obliuiscēs, *supra* 9. g. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. Duæ naues sunt duæ viæ eundi ad Deum, scilicet, innocentia, & pœnitentia. Et qui non fuerit ingressus in vnam istarum, peribit in mari, qui autem ingressus est in alteram, videat vt benè se regat, ne sit sicut gubernator sopitus: De quo dicitur *Prou. cap*. 23. d. Eris sicut dormiens in medio mari, & quasi gubernator sopitus amisso clauo. Nauim priuam ingressus est Iesus, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. *Isaiæ cap*. 53.c. Vnde ipse dicit: Ego autem in innocentia mea ingressus sum. Nihilominus, & secundam fuit ingressus, nec ante mortem egressus fuit eam. *Phil. cap*. 2.a. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.

Item duæ naues sunt duæ viæ hominum, scilicet, via mandatorum, quæ est omnium, quia qui per hanc non incedit, deuiat: De qua *Psalm*. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri. Alia est via consiliorum, quæ est claustralium, siue perfectorum, quæ est nauis Simonis, id est, obedientis, quam ascendit Dominus, quia consilia impleuit. Vndè *Prouer. cap*. 8.b Ego in consilio habito Piscatores sunt doctores Ecclesiæ, siue prædicatores. *Matth*. 4. d. Faciam vos fieri piscatores hominum. Vndè tales fructuosius piscantur homines, quam pisces. *Ierem*. 16.c. Mittam eis piscatores multos, & piscabuntur eos. Retia sunt Scripturæ, siue etiam verba sacræ prædicationis. *Eccl*. 6.c. Inijce pedem tuum in compedes illius, id est, sapien-

Retia dicuntur quasi retinentia.

tiæ. Pisces sunt homines. *Habac*. 1.a. Facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem. Mare est mundus, vt dictum est, quia tumet per superbiam, feruet per auaritiam, spumat per luxuriam. Nauis petri est Ecclesia, in principio, & in fine stricta, in medio lata: De qua *Mat*. 14.c Nauicula in medio mari iactabatur fluctibus. *Versus*. Ecclesiam naue tego, mihi climata mundi. Sunt mare, scriptura, retia, piscis, homo. Et secundùm hoc prosequere mysterium, quia litera plana est.

& *a* ipse stabat secus stagnum Genesareth. Et *b* vidit *c* duas naues *d* stantes secus stagnum, *e* piscatores autem descenderant, & *f* lauabant retia. *g* Ascendens autem in vnam nauim, quæ erat Simonis, *h* rogauit eum *i* à terra *k* reducere pusillum.

e Piscatores autem descenderant] ab eo quod erant per gratiam, in id quod erant per naturam, id est, in considerationem vilitatis, & fragilitatis humanæ. *Ierem*. 18. a. Descende in domum figuli. *Marc*. 13 b. Videte vosmetipsos.

f Et lauabant retia.] Lauare retia, est maculas peccatorum, quæ in piscatione, id est, in prædicatione contrahuntur, aqua contritionis delere. De qua lotione dicitur *Prouerb*. 25.a. Aufer rubiginem de argento. Lotio autem ista debet esse à tribus propriè, scilicet, à quæstu temporali, ab inani gloria, à verbo adulationis. Vndè 1. *Thess*. 2. a. Neque aliquando fuimus in sermone adulationis sicut scitis, neque in occasione auaritiæ Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam. Et miro modo sequitur post descensum lotio, quia ex consideratione propriæ vilitatis vitatur peccatum. Vndè *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis. *Eccles*. 10. b. Quid superbis, &c. *Hieronym*. Facile contemnit omnia, qui semper se cogitat moriturum. *Hieron. in prologo Bibliæ, c. 8.*

Item *Gloss.* Lota retia plicat doctor, qui intermisso prædicandi officio, quod alios docuit ipse implere satagit.

g Ascendens autem, &c.] Nauis Simonis, vt dictum est, Ecclesia est Petri regimini commissa. *Matth*. 16. c. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum, id est, Ecclesiæ gubernacula. Quæ rectè dicitur vna, quia omnium qui verè sunt in Ecclesia, id est, re, & nomine, est vnum cor & vna anima, sicut dicitur *Act*. 4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, id est, vna voluntas, & vnus sensus. In hanc nauim ascendit Dominus, quando primos fideles vocauit.

h Rogauit eum à terra.] *Gloss.* ab amore terrenorum.

k Reducere pusillum] nauem Ecclesiæ, pœnitentiæ, mentis humanæ. Fauorabilis est hæc petitio. Vndè & ipse nauem suam, id est, crucem non in terra, sed in aere. *Reducere ad literam, ne turba intraret eum in nauem.*

i A terra] triplici, scilicet, interiori, exteriori, inferiori. Interior est propria voluntas, exterior carnalis voluptas, inferior terrena cupiditas: De qua *Apoc*. 8. d. Væ væ væ habitantibus in terra. *Zach*. 2. d. O ô ô fugite de terra Aquilonis *Ierem*. 22.g. Terra, terra, terra audi sermonem Domini.

Item quòd primò rogat Dominus nauem reduci pusillum à terra, tria significat, sicut dicit *Beda*. Primum, quod temperatè vtendum est verbo prædicationis ad turbas: Non enim statim prædicandum est peccatoribus, quod penitus relinquant mundum, sed pusillum, id est, paulatim ab amore terrenorum retrahendi sunt. Secundò significatur, quod prius in proximis regionibus prædicandum est, quod significatur, per [pusillum] & postea in remotioribus, quod significatur, per [duc in altum.] Vnde Apostolis primò dicitur: Reducite pusillum à terra: Deinde adiungitur [duc in altum,] & hoc est, quod primò dictum est Apostolis: Manete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Postea dictum est: Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Tertiò significatur, quod primò dicenda sunt nouitiis leuia, & postea profunda. Vnde Apostolus loquens nouitiis dicebat Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis, non escam. 1. *Cor*. 3. a. *Hebr*. 5 d. Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, paruulus enim est, perfectorum autem est solidus cibus, eorum, qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni, & mali. Item nauis Simonis est Crux Domini, quam ascendit propria voluntate, non coactus. *Isa*. 53.c. Oblatus est, quia ipse voluit. Comparatur autem Crux naui propter quatuor Primò, quia sicut naui transitur de vna ripa maris ad alte- *Crux comparatur naui propter quatuor.*

 ram, ita

tam, ita Cruce de miseria mundi ad gaudia cœli. Vndè, *infrà vlt.* d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam? *Sap.* 14. a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. *Act.* 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Secundò, quia nauis in principio, & in fine stricta est, & in medio lata: Sic Crux Domini in principio, id est, in capite stricta fuit, quia non habuit vbi caput reclinaret, sicut dicitur *Matth.* 8. c. Volucres cæli, &c. In fine similiter, id est, in pedibus stricta fuit, ita vt vnus pes super alium poneretur. In medio lata fuit: Vnde expansis manibus in Cruce pependit. De arctatione dicitur, *Infrà* 12. f. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsque dum perficiatur? De latitudine dicitur, *Isa.* 25. d. Extendet manus suas sub eo sicut extendit natans ad natandum. Tertiò, quia in naui, quæ transit mare est cibus aridus, & potus: Et Christus in Cruce cibum amarum, & aridum, & potum amarissimum habuit: Vnde *Psal.* 68. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Quartò, quia in naui transeunte mare sustinentur multæ angustiæ: Sic & Christus in Cruce opprobria multa, & dura tormenta sustinuit. Vndè in Cruce positus dicit *Thren.* 1. d. O vos omnes qui transitis per viam, &c. His igitur quatuor rationibus, Crux Christi comparatur naui, id est, propter officij similitudinem, propter facturæ assimilationem propter cibi, & potus amaritudinem, propter angustiarum perpessionem: Quas recolens sponsa dicit, *Cant.* 1. d. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. De quo *B. Bernard.* Ego fratres ab ineunte mea conuersione pro aceruo meritorum quem mihi deesse sciebam, hunc fasciculum colligere curaui & inter vbera mea collocare, collectum ex omnibus infirmitatibus, & anxietatibus Domini mei. Primum quidem infantilium illarum necessitatum, deinde laborum quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, tentationum in ieiunando, lacrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo, postremò periculorum in falsis fratribus, conuitiorum, sputorum, colaphorum, subsannationum, exprobrationum, clauorum, horúmque similium, quæ in salutem nostri generis in silua euangelica copiosissimè legitur pertulisse. Hanc nauem ascendit Christus ad mandatum patris, & ideo dicitur nauis Simonis, vel quia obedientibus proponitur in exemplum. Vnde *Matth.* 16. d. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. De hac naui docuit Dominus turbas quasi de cathedra magistrali. Vndè 2. *Reg.* 23. a. Dauid sedens in cathedra sapientissimus inter tres. Docuit autem quatuor magis facto quàm verbo. Primò obedientiam. *Hebr.* 5. c. Didicit obedientiam ex his, quæ passus est. Quod exponit *B. Bernard.* Didicit in corpore obedientiam ex his, quæ passus est in capite. Nam illa mors, illa Crux, opprobria, sputa, flagella, quæ omnia caput tuum Christe pertransiit, quid aliud corpori tuo, id est, nobis, quàm præclara obedientiæ documenta fuerunt? Secundò docuit patientiam, & humilitatem *Matth.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. *Prouer.* 19. b. Doctrina viri, &c. Tertiò docuit charitatem perfectam, orando pro inimicis, cum dixit: Pater ignosce illis, &c. *infrà* 23. e. Quartò perseuerantiam. *Iacob. vlt.* c. Sustinentiam Iob audistis, & finem Christi vidistis, id est, finalem perseuerantiam. Item caro Christi, & B. Virgo, & pœnitentia, & Ecclesia, & mens humana dicitur nauis, sed de his omittamus. Sequitur.

Et *a* sedens docebat de nauicula *b* turbas. Vt *c* cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: *d* Duc in altum, & *e* laxate retia vestra in *f* capturam. Et *g* respondens Simon, dixit illi: Præceptor *h* per totam noctem laborantes nihil *i* cepimus, in *k* verbo autem tuo *l* laxabo rete. Et cùm *m* hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. *n* Rumpebatur autem rete eorum:

a Et sedens docebat de nauicula,] & ideo efficax instructio. *b* Turbas,] non Principes, non Scribas, non Pharisæos. *Psal.* 33. Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. *c* Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem, duc in altum] nauem Ecclesiæ, pœnitentiæ, mentis humanæ. Nauis enim securior est in medio maris, quàm iuxta litus. *e* Et laxate retia vestra,] id est, in prædicationibus vestris infirmis condescendite. Nec dicit [laxare] tantùm, sed *f* In capturam.] Multi enim laxant rigorem Scripturæ, non in capturam, sed in deceptionem. Vel si in captura m laxant retia, id est, explicant Scripturas, hoc faciunt in capturam non piscium, id est, hominum, sed ranarum, id est, diuitiarum, vel dignitatum: De quibus dicitur *Isa.* 59. a. Tales araneæ texuerunt. *Osea* 8. b. In araneearum telas erat vitulus Samariæ.

Item *Isa.* 19. b. Mœrebunt piscatores, & lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete Et *infrà*. Qui faciebant lacunas ad capiendos pisces, id est, sermones obscuros. *Habac.* 1. d. de diabolo. Immolabit sagenæ, & sacrificabit reti suo, quia in ipsis incrassata est pars eius.

Mysticè. d Duc in altum] ad Christum ascendentem in cælum. *Mysticè.* B

e Et laxate retia vestra in capturam.] Transeat ad gentes prædicatio. *Psalm.* 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem. Retia sicut dicit *Beda*, & *Ambros.* sunt verborum complexiones, & dicuntur quasi retinentia. Vnde verba prædicatorum benè dicuntur retia, quia in eis quasi quibusdam laqueis capiuntur homines, & tenentur. Vtuntur enim quasi quibusdam complexionibus in modum disputantium hinc inde reducendo auctoritates veteris, & Noui Testamenti. Licet etiam aliis dicatur, vt laxent retia, tamen soli Petro dicitur [duc in altum] per quod significatur, quod sicut soli Petro præcipitur, vt ducat nauem in altum, ita solis excellentioribus præcipitur, vt prædicent profunda mysteriorum. Sequitur.

g Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor.] Dominus dixerat Petro, [Duc in altum, &c.] Petrus ad verbum Domini humilians se respondit, dicens, quia totam noctem labori dederat, & operam inutilem, sed tantum in verbo, id est, in virtute verbi eius, adhuc laxaret rete. Et est planum ad literam Vnde prosequere *Mysticè*, & *Moraliter*.
h Per totam noctem] id est, per veterem legem [laborantes.] Lex vetus nomine noctis intelligitur. Vnde habetur *Genes.* 1. b. Posuit Deus duo luminaria magna in firmamento cæli scilicet, luminare minus, vt præesset nocti scilicet, Moysen, vt præesset legi, & luminare maius, vt præesset diei, id est, Christum, vt præesset Euangelio. [*Mysticè*,] ergo dicit Petrus.
h Per totam noctem laborauimus,] id est, cæremonialia inutiliter executi sumus. Vnde dicit.
i Nihil cepimus,] id est, nullum duximus ad vitam. *Heb.* 7. c. Lex neminem ad perfectum adduxit.
k In verbo autem tuo,] id est, in virtute verbi Dei.
l Laxabo rete] prædicationis. *Iob* 18. b. Immisit in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat. [In verbo tuo] dicit, non meo: Contra illos qui fabulas suas narrant in prædicatione, vel sibi ascribunt quod legunt, & prædicant. De quibus dicitur *Ierem.* 23. e. Propheta qui habet somnium narret somnium, & qui habet sermonem meum loquatur sermonem meum verè.

Gloss. De profluentibus donis Spiritus sancti, idest, de excellentioribus Sacramentis. In peccato prædicantes, vel per totam vitam istam studentes, & legentes. Mysticè. Nihil, id est, temporalia. Ierem. 4. f. Aspexi terram, id est, terrenam, & ecce vacua erat, & nihil. Expositio Gloss. Bedæ.

m Et cùm hoc fecissent, &c.] Pisces sunt, qui hanc vitam enauigant.
Item pisces dicuntur curiosi. *Prouerb.* 11. a. Expectatio solicitorum peribit. Nota *Gloss. Beda*. Nisi in verbo, id est, interiori in spiratione, gratiæ supernæ, laxata fuerint, id est, emissa, instrumenta disputationum, id est, verba prædicatorum, qui vtuntur quibusdam complexionibus in morem disputantium, frustrà, id est, inutiliter, prædicator vocis suæ iaculum mittit, id est, suam vocem, quæ est iaculum, vel sagitta vulnerans corda auditorum, quia frustrà laborat exteriùs lingua Doctoris, nisi mentem interiùs præparet gratia Redemptoris, quia fides populorum non in sapientia verbi compositi, sed diuinæ vocationis munere prouenit. O vacua præsumptio, ô humilitas fructuosa, qua Petrus se humilians laxans retia in verbo Domini capit piscium multitudinem. Vndè apparet, quàm fructuosa sit humilitas, vnde admirando dicit *Glossator*: O humilitas fructuosa. Qui nihil ante ceperant, magnam in verbo Dei concludunt multitudinem. Per contrarium intellige, infructuosa præsumptio. Si enim prædicatores de se præsumant, vel aliquid eloquentiæ suæ ascribant, nullos capiunt, id est, ad fidem conuertunt. Sequitur.
n Rumpebatur autem rete eorum.] *Beda*. Rumpitur rete præ multitudine piscium, quia modò cum electis tot reprobi intrant, quod ipsam Ecclesiam hæresibus scindant. Hîc aliter intelligitur ruptio retis, quàm in alia *Gloss.* In Ecclesia circumcisionis, &c. Hæretici rete rumpunt, qui concutiunt latera matris Ecclesiæ, & eam hæresibus, & scandalis scindunt, Rumpitur rete, sed non labitur piscis, quia Dominus suos etiam inter persequentium scandala seruat. [*Moraliter*.] Per malam vitam prædicatoris rumpitur rete prædicationis, & fit inutile. *Moralit.* *Greg. super Ezec.* Ad hoc, vt seruetur veritas prædicandi, tenea tur necesse est altitudo viuendi. *Beda super Exod.* Qui ad sacerdotium-

cerdotium magisteriumque populi promouetur, primò eius opera cognoscantur, vt dum hoc, quod foris patet omnibus irreprehensibile patuerit, integritas cordis, & sinceritas fidei probetur. Item sicut dicit *Interl.* ille tumpitur, qui diuitias, & paupertatem non sustinet. *Gregor.* Pusillanimitatis est, non posse sustinere diuitias, impatientiæ est non posse sustinere paupertatem. *Prouerb.* 30. b. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo necessaria. *Philip. vlt.* c. Scio, & abundare, &c. Sequitur.

al. non habet † penè.

& *a* annuerunt sociis, qui erant in alia naui, vt venirent, & adiuuarent eos. Et *b* venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, *c* ita vt † penè mergerentur. *d* Quod cùm videret Simon Petrus, *e* procidit ad genua Iesu, dicens: *f* Exi à me Domine, quia homo peccator sum. *g* Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piscium quam ceperant. *h* Similiter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis. Et *i* ait ad Simonem Iesus: Noli timere, *k* ex hoc iam homines eris capiens. Et *l* subductis ad terram nauibus, *m* relictis omnibus secuti

a Et annuerunt, &c.] Duæ naues, sunt duæ vitæ, actiua, scilicet, & contemplatiua. Actiua intenta prædicationi petit sororis orationibus adiuuari. Tunc enim proficit prædicatio, quando Martha prædicat fideliter, & Maria orat instanter, *inf.* 10 g. Domine non est tibi curæ, &c. *Prouerb.* 18. d. Frater, qui iuuatur à fratre, &c.

b Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas.]

Mysticè.

Mysticè,]id est, Ecclesiam de gentibus, & Synagogam id est, primitiuam Ecclesiam de Iudæis conuerterunt.

c Ita, vt penè mergerentur.] Ecclesia enim primitiua de Iudæis, & gentibus collecta, multis tribulationibus premebatur, sed non submergebatur, quia nunquam defecit. Et dicit *Beda in Gloss.* Hæc impletio vsque ad finem sæculi crescit, &c.

d Quod cum videret Simon Petrus,] scilicet, quod cepisset tantam multitudinem piscium ad primum verbum Domini.

e Procidit ad genua Iesu dicens, exi,]id est, recede.

f A me Domine, &c.] q.d. non sum dignus cohabitare tecum. *Gregor.* Imò si te peccatorem consideras, oportet, vt à te Dominum non expellas. *August.* Vt † piscator loquitur Petrus, Deum, & Dominum salutis secum habebat & ei dicebat. Exi à me Domine, stultè, & simpliciter locutus est, ac si infirmus medico accedenti, & eum curare volenti diceret. Exi à me, quia ægroto.

al. † peccator.

f Exi à me.] *Beda.* Non tamen exiuit Dominus, quia non deseruit humilitatem. Excusatur Petrus non studio malitiæ, sed ex humilitatis affectu hoc dixisse. [Stupor enim circumdederat eum, & omnes, qui cum illo erant in captura piscium, quam ceperant.

Moraliter.

Moraliter.] *d* Quod cum videret Simon Petrus.] Simon Petrus, non dicit Petrus Simon, quia non scientia obedientiam, sed obedientia generat scientiam. *Psal.* 118. A mandatis tuis intellexi.

e Procidit ad genua Iesu.] Sic prædicator, post captionem multorum hominum debet se humiliare, *infrà* 18. c. Cum omnia bene feceritis, &c.

Item debet Christo totum ascribere, nihil sibi. Hoc est enim procidere ad genua. *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi adsumus?

f Exi à me.] *Matt.* 9. a. Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. 3. *Reg.* 17. d. Ingressus es ad me, vt rememorarentur peccata mea.

g Stupor autem, &c.] *Ierem.* 5. g. Stupor, & mirabilia facta sunt in terra, prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applauserunt manibus, & populus meus dilexit talia. Duæ autem tanguntur causæ stuporis Prima est ex consideratione dominicæ pietatis, *ibi.* [Quod cum videret Simon Petrus.] Secunda ex consideratione propriæ fragilitatis, *ibi.* [Exi à me, &c.] Sequitur.

h Similiter autem Iacobum, & Ioannem filios Zebedæi,] circumdederat stupor supple, [qui erant socij Simonis.] Tales etiam debent esse socij Simonis, quia in obedientia concurrere debent simul liberum arbitrium, & gratia Dei, 1. *Cor.* 15. b. Non ego, sed gratia Dei mecum, 1. *Cor.* 3. b. Adiutores Dei sumus.

i Et ait ad Simonem Iesus, noli timere:] Humilitas Petri, quæ licet fuerit erronea, tamen quia quodammodo ex pio timore processit, meretur Domini piam consolationem. Nota *Gloss. Beda.* Non recedit Iesus, quia Petrus dixerat. Exi à me Domine, sed Dominus ab eo non recedit, sed ad littus perducit, id est, ad soliditatem fidei, non modo, sed postea cum electus est in Apostolum, & viuificandi potestatem tribuit, id est, potestatem ligandi atque soluendi. In quo, &c. id est, in hoc ipso, quod Dominus propter errorem Petri ab eius consolatione non desistit, datur exemplum doctoribus, quod non propter peccata subditorum vel timiditatem propriæ conscientiæ dimittere debent munus Ecclesiasticum, id est, officium prædicationis. Sequitur.

Expositio Gl. Beda.

k Ex hoc iam homines eris capiens.] *Beda.* Nondum in Apostolatum eligitur, sed prædicitur quod aliquando eligendus. Vnde nota, quòd tres fuerunt vocationes Apostolorum. Prima in simplicem notitiam. *Ioan.* 1. c. Secunda in familiaritatem, vt hic. Tertia in Apostolatum. *Matt.* 4. d. Item dicit, [homines,] non aurum, non argentum, non præbendas, non laudes hominum, 2. *Corinth.* 12. e. Non quæro, quæ vestra sunt, sed vos. *Isa.* 13. d. Ecce ego suscitabo super vos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient. *Ierem.* 16. d. Mittam ad vos piscatores. *Iob* 12. c. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt ea pisces maris, id est, prædicatores. Prædicator debet esse, vt Ioseph, qui congregauit triticum, vt omnes Ægyptios subiiceret regiæ seruituti. *Genes.* 47. e. Sequitur.

Matth. 4. *a. Marc.* 1. *b.*

l Et subductis ad terram nauibus.] *Gloss.* Quia adhuc habent voluntatem redeundi Post istam enim vocationem, adhuc redierunt ad propria, sed in tertia vice, vel vocatione, perfecte ei adhæserunt. Vnde tunc non est dictum. Subductis ad terram nauibus, sed:

m Relictis omnibus secuti sunt eum.] Hoc fuit adimpletum in tertia vocatione. Aliter reuera non possent eum sequi, nisi omnia reliquissent. Vndè *infra* 14. g. Omnis ex vobis, qui non renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus Ideo dicit Petrus. *M.* *cap.* 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Vbi dicit *Beatus Bernard.* Rectè Petre fecisti, quia currentem sequi non poteras oneratus, qui exultauit, vt gigas ad currendam viam. Sequentes Dominum omnia relinquunt duplici de causa.

Prima, vt in eo omnem sufficientiam ostendant, quia ipse est omnia in omnibus, 1. *Corinth. cap.* 15. d. *August.* Diues est Christiana religio, quæ in omnium possessore omnia possidet. *Beatus Bernardus.* Non est inutilis commutatio pro Christo omnia reliquisse, nam cum eo donantur omnia, & vbi apprehenderis eum, erit vnus ipse omnia in omnibus.

Secunda causa est, vt ei vicem rependant, quia ipse omnia reliquit suo modo propter eos. *Ierem. cap.* 12. b. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. [Relictis omnibus,] retrahentibus, retardantibus, retinentibus. Retrahentia sunt diuitiæ temporales, deliciæ, sæculi dignitates, & huiusmodi, quæ mundi sunt, quæ multos retrahunt, & resilire faciunt à bono proposito, tantum præsentia diligentes, futura vero non timentes, nec sperantes. De quibus dicitur *Sap.* 2. a. Dixerunt impij apud se cogitantes non rectè, exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis, quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus, &c. *Isaiæ cap.* 22. e. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur, ex toto. *Numer. cap.* 32. d. Non quicquam quærimus trans Iordanem, id est, post mortem, quia iam habemus possessionem nostram in orientali eius plaga, id est, in præsenti vita. Retardantia, sunt filij, parentes, consanguinei, vxores, carnales amici. Quod significatum est, *Genes.* 24 f. vbi de famulo Abrahæ, qui iuerat pro quærenda vxore Isaac, legitur. Surgens mane locutus est puer, dimitte me, vt vadam ad Dominum meum. Responderúntque fratres, & mater puellæ. Maneat puella saltem decem dies apud nos & postea proficiscetur.

Item *Genes. cap.* 31. c. Laban insecutus est fugientem Iacob, & quantum potuit retardauit.

Item *Iudic. cap. decimonono*, a. Mansit gener in domo soceri tribus diebus comedens, & bibens cum eo familiariter, die autem quarto de nocte consurgens proficisci voluit, quem retinuit Socer, & ait ad eum. Gusta priùs pusillum panis, & conforta stomacum, & sic proficisceris, tantum retinuit, quod in via mortua est vxor Leuitæ.

Ideo dicitur *Ecclesiast.* 37. a. Noli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium. *Hieronym.* Per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem,

a hæc crudelitas pietas est. Retinentia, sunt stulta securitas, qua aliquis credit se esse in securo statu, vel timor perseuerandi vel corporis debilitas. Quæ bene significantur, 2. *Reg.* 19. f. per Berzellai, cui dixit Dauid. Veni mecum, vt requiescas securus in Ierusalem. Et ait Berzellai ad Regem.

C Quot sunt dies annorum vitæ meæ, vt ascendam cum rege in Ierusalem? Obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea. Ita dicunt multi quando verus Dauid vocat eos ad ascensum melioris vitæ. Sufficit nobis status noster, bene sumus, bene possumus sic mori. De his tribus generibus vinculorum dicitur *Isa.* 52. a. Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Item *Isa.* 58. b. Solue fasciculos deprimentes. *Hieronym.* ad Paulinum Hærentis in salo nauiculæ, funem magis præscinde, quam solue.

Matth. 8. a. *Marc.* 1. d. *al.* † venisset in vnam.

sunt eum. Et a factum est cùm † esset in vna b ciuitatum, c & ecce vir plenus lepra, & d videns Iesum, e & procidens in faciem suã, f rogauit eum, g dicens: h Domine si vis potes me mundare. Et i extendens manum, k tetigit eum Iesus, dicens: l Volo; m Mundare. Et n confestim lepra discessit ab illo. Et o ipse præcepit

Secunda pars.

a Et factum est, &c.] Hæc est secunda pars cap. in qua agitur de curatione leprosi. Quod miraculum secundum Lucam quarto loco ponitur non secundùm ordinem historiæ, sed potius secundùm mysterij rationem. Legitur enim *Matt.* 8. a. quod cum descendisset Dominus de monte vbi elegerat Apostolos, & fecerat sermonem dicens. Beati pauperes, &c. inter montem & Capharnaum occurrit ei leprosus, & sanauit eum, postea ingressus Capharnaum intrauit Synagogam, & sanauit dæmoniacum, tandem in hospitio socrum Simonis febricitantem. Lucas autem vltimo ponit primum miraculum, potius insistens mysterio, quam ordini historiæ. Sicut enim Deus primo die diuisit lucem à tenebris, sic Lucas primo narrat dæmonium ab homine separatum. Secunda autem die fecit firmamentum, & Lucas secundo dicit socrum Simonis ad firmitatem salutis reductam. Tertia die congregauit aquas in vnum, & Lucas tertio loco narrat multitudinem piscium captam. Quarta die fecit luminaria, & quarto loco narrat leprosum curatum quod cæteris miraculis clarius eluxescit. Et per hoc ipsum ostenditur gratia esse supra legem, quod post datam discipulis nouam legem in monte sanatur leprosus à Domino, qui non poterat sanari per legem: Istud ergo dicitur quartum signum secundum ordinem Lucæ. Dicit ergo. [Et factum est cùm esset in vna,] vel, [cùm venisset in vnam ciuitatum,] scilicet, Capharnaum, quæ dicitur ciuitas sua *Matth.* 9. a.

b Et ecce vir plenus lepra,] id est, valde leprosus, vt maius appareat miraculum.

d Et videns Iesus, & procidens in faciem suam.] Tria notat cognitionem, humilitatem, confusionem.

f Rogauit eum,] non confidens de meritis.

g Dicens Domine si vis potes me mundare.] *Ambros. super hunc locum.* Videns, quod dubitari non potest, quia voluntas Dei potestas est, voluntati potestatem tribuit, nec quasi incredulus dubitat, sed suæ colluuionis, id est, indignitatis in quam ceciderat conscius, non præsumit, id est, non confidit de meritis.

Mystice.

Mystice. c Vir plenus lepra,] significat genus humanum diuersorum peccatorum maculis infectum, quod per extensionem manus, id est, per verbi Dei incarnationem à lepra spirituali sanatum est. Specialiter autem lepra, significat peccatum carnis, multiplici ratione. Prima est, quia per totum corpus diffunditur. *Num.* 12. d. Ecce iam medium carnis eius deuoratum est à lepra. 1. *Cor.* 6. d. Qui fornicatur in corpus suum peccat. Secunda, quia consumit totum hominem, & quicquid boni habet *Iob* 31. b. Ignis est vsque ad consumptionem deuorans. Tertia quia foetet. *Eccl.* 9. b. Omnis mulier quæ fornicaria est, quasi stercus in via ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. Quarta, quia sitire facit. *Isa.* 6. d. Multitudo eius siti exaruit. Quinta, quia membra aufert, scilicet, oculos intelligentiæ. *Iudic.* 16. a. Samson excæcatus est propter meretricem.

Lepra significat peccatum carnis.

Item aures obedientiæ, nares discretionis, capillos bonæ cogitationis, barbam fortitudinis, supercilia sanctæ indignationis, manus bonæ operationis, pedes sanctæ affectionis, linguam confessionis, & orationis ac prædicationis, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. *Eccles.* 15. c. Sanatio ergo leprosi est curatio generis humani, vel cuiuslibet peccatoris. Dicit ergo.

a Et factum est cum esset in vna ciuitatum,] per quam significatur Ecclesia, vbi est ciuium vnitas.

b Et ecce vir plenus lepra.] Per virum notat peccandi potentiam per plenus peccatorum multitudinem, per lepra peccati diffamationem.

d Et videns Iesum,] oculo fide id est, quæ purificat cor. *Act.* 15. b.

e Et procidens in faciem,] per humilitatem, & discretionem. Mali enim retro corruunt, sed boni in faciem.

f Rogauit eum,] post, quia oratio humiliantis se nubes penetrat. *Eccl.* 35. c.

g Dicens,] corde & ore.

h Domine si vis potes me mundare,] q. d. de potestate non dubito, sed de voluntate non quia immisericors sis, sed quia ego indignus. *Iob.* 23. c. Anima eius quæcunque voluit fecit. Sequitur.

De pæn. dist. 3. *c. voluissent.*

i Et extendens manum.] *Raban.* Extensio manus miserationis prætendit affectum.

k Tetigit eum.] Non quin sine tactu sanare posset sed vt indicet se non subiectum legi, quæ prohibet tangere leprosum, & extra castra manere. *Leuit.* 14. *Chrys.* Elißeus noluit videre Naaman leprosum legem obseruans. Christus tangit, quia legi non subiacet. Nec enim timuit Dominus contagium propter contactum leprosi. *Sap.* 7. d. Attingit vbique propter suam munditiam, & nihil inquinatum incurrit in eam. Tetigit ergo eum.

Gloss. *Non timet contagium, id est contactum leprosi qui reputatur immunditia secundùm legem, id est, non timet mundare præcepta legis, quia potens est autoritas mundandi.*

l Dicens, volo.] In hoc pietas. *Chrysost.* Infirmitas animæ non est miseranda, sed odienda.

m Mundare.] In hoc maiestatia potentia quia dixit, & facta sunt. Nota, sicut dicit *Ambros.* Eo modo sanat Dominus quo obsecratur, scilicet, eodem ordine verborum quo leprosus rogat. Vel eodem ordine, scilicet, verbo, voluntate, opere. Verbo, in [dicens,] voluntate, in [volo,] opere, in [mundare.]

Item nota tria. Tetigit volo, mundare. Tetigit, in hoc humilitas, volo, in hoc pietas, mundare, in hoc potestas.

Item tetigit, volo mundare, hæc tria sunt contra tres hæreticos. Vnde *Ambros.* & *Beda.* Tetigit propter humilitatem, vt nos doceret nullum spernere pro aliqua corporis maculatione. *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis Tangit non indignatus, imperat non diffisus, adhibet operis testimonium. Volo dicit propter Fotinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum. Fotinus dicebat Deum seuerum esse, eo quod vindicaret peccata patrum in filios vsque in tertiam, & quartam generationem, & quia præcipiebat aliquando lapidari colligentem ligna sabbato. Per hoc ergo, quod ait volo, arguitur Fotinus, scilicet, hæreticus Hoc enim verbo affectus pietatis exprimitur. Per hoc quod imperat dicens, mundare in eo potentia exprimitur, in quo arguitur Arrius, qui asserebat Christum non esse Deum naturaliter, sed puram creaturam, & ita impotentem. Per hoc, quod tangit, arguitur Manichæus, qui asserebat eum habere corpus phantasticum. Tangit autem propter quinque rationes.

Prima propter suam humilitatem.

Secunda propter exemplum, vt. scil. doceret nullum propter maculam corporis esse spernendum.

Tertia propter hæresim confutandam, vt dictum est.

Quarta propter suæ potentiæ demonstrationem, vt, scil. per hoc ostenderet se non esse subiectum legi, quæ prohibet leprosum tangi. Ipse autem tetigit sine sui contaminatione, vt dictum est.

Quinta, vt sic ostenderet tempus gratiæ iam venisse, & legalia cessare &c.

Extendit Dominus manum suam ad:
- Percutiendum. *Isa.* 9. c. Adhuc manus eius extenta, & populus non est reuersus ad percutientem.
- Dandum. *Prou.* 31. c. Manum suam aperuit pauperi, &c. *Psal.* 144. Aperis tu manum, &c.
- Dimittendum. *Iob* 1. c. Extende paululum manum tuam, &c.
- Retribuendum. *Psal.* 54. Extendit manum suam in retribuendo.
- Amplectendum. *Prouerb.* 1. c. Extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret.
- Patiendum. *Isa.* 25. d. Extendet manus suas sub eo, sicut natans ad natandum.

n Et confestim lepra discessit.] *Ambros.* Nihil medium inter opus, & præceptum, quia in præcepto est opus. *Sap.* 16. b. Non herba, neque malagma, sed omnipotens sermo tuus Domine, qui sanat omnia. *Psal.* 147. Velociter currit sermo eius. Dixit enim & facta sunt. *Beda.* Vbi leprosus mundatur non exprimitur locus, vt ostendatur non vnum populum alicuius specialis ciuitatis, sed omnium populos fuisse sanatos, id est, de omnibus aliquos. o Et ipse præcepit illi, vt nemini diceret.] Istud est non præceptum, propositum tamen in forma

men in forma præcepti. Si enim præceptum fuisset, arguendus esset transgressionis, si contra Domini præceptum miraculum diuulgaret. Sic ergo intelligendum est. [Præcepit,] id est, forma pęcipiendi vsus est. Vsus est enim verbo imperationis dicens. Vide nemini dixeris. *Mar.* 8.a. Ac si diceret, euidens est in te restitutio sanitatis, ipsa euidentia sanitatis sufficit ad manifestationem miraculi sine tua prædicatione. *Matth.4.d. Marc.3.a. Joan.6.a.* *Beda* Non erat necesse quod sermone iactaret quod corpore præferebat Lucas, aut prætermisit hoc verbum. Vide nemini dixeris, quod Matthæus ponit *Gl.* Docet non diuulganda esse nostra beneficia.

illis, vt nemini diceret, *a* sed vade ostende te Sacerdoti, *b* & offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses in *c* testimonium illis. *d* Perambulabat autem magis sermo *e* de illo, *f* & conueniebãt turbæ multæ, vt audirent, & curarētur ab infirmitatibus suis. *g* Ipse autem secedebat in desertū, & orabat. Et *h* factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens. Et *i* erant Pharisæi sedentes, & legisdoctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ & Ierusalem, & virtus *k* Domini erat ad sanandū eos. *l* Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat *m* paralyticus & quærebãt cū inferre, & po-

Et est summa quod Dominus prohibet, quod nemini dicat, non quod manifestatio miraculorum ei displiceat, sed vt declinandi fauorem humanum nobis exēplum præbeat. Sed premenda, id est, subiicenda supple incursu humani fauoris. Non enim prohibetur operis exhibitio, sed inanis gloriæ intentio. Vt non solùm à mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gratiæ, id est, laudis humanæ. Iactantia vitata, quasi dicat, summopere vitanda est arrogantia. Qui enim gratiam in beneficiis deuitat, omnia vitia facilè declinat. Et hoc est, iactantia vitata facit ne lepra, id est, aliquod vitium, vel etiã fauor humanus possit transire in medicum, id est, in illum, qui bene alios instituit, vel alio modo eis beneficia impertitur. Ideo etiam imperatur silentium, quia meliores putat, qui fide magis spontanea, quàm qui speratis beneficiis credidissent, quasi dicat, ideo Dominus imperat fieri silentium, ne alij audientes miraculum spe similis beneficij traherentur ad fidem, & non gratis. Dominus autem mauult, vt veniant ad fidem propria voluntate ducti, quàm beneficiis excitati.

a Sed vade, ostende te Sacerdoti.] Leprosi non nisi ad arbitrium Sacerdotum eiiciebantur extra castra, nec sine eorum arbitrio in commune eorum consortium admittebãtur, ideo præcepit ei Dominus vt ostendat se Sacerdotibus, id est, iuxta decretum legis faciat oblationes pro testificatione sanitatis, &c.

- Præcipit non dicere, sed ostendere propter
  - Humilitatem, vt Sacerdotes honoraret:
  - Vtilitatem, vt videntes, id est, credentes saluaret.
  - Inexcusabilitatem, vt videntes, & non credentes iustè damnaret.
  - Veritatem, vt legem non frangeret, quæ sic præcipit.
  - Eruditionem, vt iactantiam fugere doceret.
  - Potestatis ostensionem, vt non legis ordine, id est, per sacramenta legalia, sed gratia sanatum leprosum ostenderet, &c.
- Quandoque pro ponitur.
  - Rei manifestationem, quia non erat necesse, vt sermone iactaret, quod corpore præferebat.
- Item est præceptum.
  - Præceptum in forma præcepti. Honora patrem tuum. *Exod.* 20.b.
  - Præceptum non in forma præcepti. Non fornicaberis. *Exod.* 20.c.
  - Non præceptum in forma præcepti. *Mar.* 8.a. Vide nemini dixeris.
  - Propriè executionis obligans ad agendum. *Exod.* 20.c. Non facies furtum, &c.
  - Minus propriè probationis obligans ad volendum. *Genes.* 22.a. Immola mihi.
  - Impropriè instructionis non obligãs, sed docens ad sciendum, vt hîc, & *Mar.* 8.a. Vide nemini dixeris, &c. Sequitur.

b Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses in testimonium illis.] Istud pluribus modis construitur. Primò sic.

a Ostende te Sacerdoti in testimonium,] tuæ sanationis, vt ipsa ostensio sit indicium sanitatis.

b Et offer illis] Repete, in testimonium tuæ sanationis, id est, vt ipsa oblatio sit testimonium, & signum tuæ sanitatis, siue curationis. Aliter construitur hæc dictio, [illis,] cum dictione, [testimonium.] Et est sensus.

c In testimonium illis,] id est, vt illorum testimonio mundus habeatis. Vel. [In testimonium illis,] acquisitiuè, id est, in testimonium salutis eorum si credant, vel damnationis, si non credant *Beda.* Pro emundatione offerebant tortam panis, turtures duos, & sextarium olei. Mysticus sensus est. Torta panis soliditas dilectionis. Duo turtures, gemitus contritionis. Sextarium olei, pietas cōpassionis.

D

b Offer pro emundatione tua, &c.] fieri oblationes ab eis, qui sanabantur à lepra, vt hoc esset.

c Illis in testimonium] id est, vt ipsa oblatio si spiritualiter se offerrent essent testimoniū, quod sanati essent à lepra spirituali, id est, à peccato. *Mar.* 8.a. Offer munus tuum quod præcepit Moyses. Munus scilicet cordis, veram contritionem, munus oris, veram confessionem, munus operis, veram satisfactionem. *Matth.9.a. Marc.2.a.*

d Perambulabat autem magis sermo,] sanitatis scilicet, & doctrinæ.

e De illo,] quia quantò magis fugit aliquis laudes hominum, tantò ampliùs laudes sequuntur. Similiter est de dignitatibus huius mundi. Et in hoc vtrumque assimilatur vmbræ quæ fugit sequentem, & sequitur fugientem. *Eccl.* 11 b. Si secutus fueris, non apprehendes, & non effugies si præcurreris.

f Et conueniebant turbæ multæ, vt audirent, &c.]

Primò dicit, [audirent] postea [curarentur,] quia sermo Domini curat. *Sap.* 16. b. Non herba, neque malagma, &c.

g Ipse autem secedebat in desertum, & orabat.] Post miraculorum operationem fugit in desertum, vt doceat de bene gestis non gloriam hominum quærere, sed Deo laudes, & gratias referre.

Item, quod sanat, & orat, duplicem naturam declarat. *Beda.* Sanat vt Deus, orat, vt homo. Item, quod in vrbe sanat, in deserto orat, vtramque vitam informat. Vnde *Bed.* Quando orat Theoricam vitam, quando sanat actiuam informat.

Item sanat, & orat. Per hoc instruens, vt tu pro cura proximi amorem Dei, vel pro amore Dei curam proximi non derelinquas.

Moraliter. Secundùm *Bed.* In desertum secedit, & orat, qui exurgentem strepitum vitiorum premit, & quoddam sibi secretum cum Domino intrà se quærit, vbi cum illo exteriore cessante tumultu, per interna desideria similiter loquatur. *Moral.* Quidam quæsiuit à quodam patre. Quid, faciam vt saluus sim. Qui respondit. Fuge homines & tace. *Ezec.* 34. f. Qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus, & ponam eos in circuitu collis mei benedictionem, scilicet, Monachos, & deducam imbrem in tempore suo, & pluuiæ benedictionis erunt. *Ps.* 54. Elongaui fugiens, & mansi in solitudine. *Tertia pars.*

h Et factum est in vna dierum, & Iesus sedebat docens. Non dicit vbi. *Mat.* 9 a. *Marc.* 2 a. Matthæus dicit in ciuitate sua. Marcus, in Capharnaum. Nec est contrarium. Capharnaum enim dicitur ciuitas Domini, vel quia est in regione in qua natus est, id est, Galilæa.

Vel dicitur ciuitas eius, non propter nationem, sicut Nazareth, sed propter miraculorum illustrationem, quia multis eam illustrauit miraculis.

Dicitur ergo ciuitas Domini ad distinctionem regionis Gerasenorum in quam transfretauerat post præmissa miracula, & inde redierat in Galilæam. & venerat in Capharnaum, vt habetur in Matthæo, sed Lucas hic prætermittit. Sequitur.

i Et erant Pharisæi sedentes, & legisdoctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, Ierusalem, & virtus,] id est, misericordia.

k Domini erat ad sanandum eos,] id est, quosdam eorum qui venerant.

l Ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus. & quærebant eum inferre, & ponere ante eum, &c.] vsque ibi, [cum lecto in medium ante Iesum] Litera plana est.

Mysticè. *Mysticè.*

m Paralyticus,] est quilibet peccator. Sed propriè peccatum luxuriæ dicitur paralysis animæ. *Ier.* 31. d. Vsquequo dissolueris deliciis filia vaga? *Ezech.* 7. e. Omnes manus dissoluentur, & genua fluent aquis. Magis propriè pusillanimis

nimis dicitur Paralyticus propter quinque. Primò quia tremulus. *Dan.*5.g. Compages renum eius id est, Balthasar dissoluebantur,& genua collidebantur. Baltasar, id est, absorbens diuitias. Secundò, quia insensibilis. *Ier.*5.a. Percussisti eos. & non doluerunt, &c. Tertiò, quia dissolutus *Is* 35 a. Confortate manus dissolutas & genua debilia roborate. *Ier.*38.a. Occidatur homo iste, de industria n. dissoluit manus virorum bellantium. Quartò, quia piger. *Prou.*21.d Desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicquam manus eius operari. *Prou.*19 c. Pigredo immittit soporem,& anima dissoluta esuriet. 5. quia ineloquēs *Isai.*29 a. Erit quasi pythonis de terra vox tua & de humo,&c. Lectus in quo iacet, est torpor, vel carnalis voluptas Viri portantes sunt Ecclesiæ doctores, qui paralyticum debent ad cælestia subleuare, & ante Iesum ponere, monendo ipsum, vt pœniteat,& satisfaciat, & intercedendo ad Iesum, vt indulgeat,& sanet. Notantur autem hic tria officia prælatorum. Quorum primum est portare patiendo, compatiendo, subueniendo. *Galat.*6.a. Alter alterius onera portare Secundum est ad Deum subleuare increpando, exhortando, intercedendo. Tertium est inferre id est, intra Ecclesiam ferre, & proponere ante Iesum per consolationem, per eruditionem, per reconciliationem. Multi verò prælati magis student efferre subditos, id est, ferre extra Ecclesiam per excommunicationem. quam inferre, sicut dicitur *Ioan.* 16. a. Absque synagogis facient vos. Et *eod.*9.e. Iam conspirauerant Iudæi, vt si quis confiteretur eum Christum, extra Synagogam fieret. Tectum dicitur obseruantia consiliorum, ad quod debent ascendere portitores,& leuare infirmos. *Mat.*24.b. Qui in tecto est non descendat. Item tectum dicitur sublimitas sacræ Scripturæ, scilicet sensus allegoricus, & anagogicus, siue etiam mysticus, ad quem debent ascendere portitores, id est, prælati,& secum trahere paulatim infirmos, erudiendo ipsos. Item tectum literalis sensus sacræ Scripturæ, qui tegit mysticum & moralem. Supra quē debent ascendere prælati, & leuare infirmos, vt perueniant ad sensum mysticum & moralem. Item tectum dicitur caro quâ tegitur anima. Supra quam debent ascendere prælati, domando, ac spiritui subiiciendo, & sic post se trahere infirmos. Sic faciebat ille bonus portitor Paulus, 1. *Cor.*9.d. Castigo corpus meum,&c. Aliter. Paralyticus est animus dissolutus. Quatuor portitores sunt quatuor virtutes Cardinales, quæ semper eleuant animum ad superna, & inferunt ante Iesum. De quibus dicitur *Zach.*1.d. Ostendit mihi Dominus quatuor fabros,& dixi. Quid isti veniunt facere? Qui ait, dicens. Hæc sunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros. Lectus in quo iacet paralyticus est caro, in qua iacet torpens animus. Tectum est charitas, quia est eminentior pars spiritualis ædificij, cuius fundamentum est fides, paries, spes, tectum, charitas. Tegulæ tecti sunt opera charitatis. Et per tegulas intromittitur infirmus ad Iesum, quia per opera charitatis venitur ad salutem.

Pusillanimis dicitur paralyticus propter quinque.

*Matth.*9.a

Aliter.

Vnde de Cornelio. *Act.*10.a. legitur quod per opera venit ad fidem. id est, ad fidei distinctionem. Turba impediens triplex est, scilicet turba strepens interius, scilicet, cogitationum, & desideriorum. De qua dicitur *inf.* 8. g. Turbæ comprimunt te. Item turba inquietans exterius curarum,& solicitudinum. De qua dicitur *inf.*10.g. Martha, Martha.&c. Item turba circumstans vndique cognatorum,& nepotum De qua dicitur *Iob* 21.a Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum Hæc triplex turba impedit paralyticum ne ante Iesum inferatur, hic, & *Mat.*9.a. Languidum ne Iesum agnoscat. *Ioan.* 5.b. Cæcum increpando, vt taceat. *Mat.*20.d. Zachæo obstando ne Iesum videat, *inf.*19.a. Retardans parentes adire Iesum *Marc.*3.d. Differens suscitationem mortuæ *Mat.*9.c. Prorogans cæci illuminationem: *Marc.*7.c. Volens Iesum rapere in regem. *Ioan.*6.b. Sic exponitur.

Mysticè. Sequitur. *a* Quorum fidem, vt vidit.] *Gl.* Non Paralytici qui sensu carebat. *b* Dixit,] quasi discretiuè dicit, ac si diceret, tu homo purus es, ego Deus sum, qui peccata remitto. Remittuntur tibi peccata tua.] *Mat.*6.a. dicitur. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. *Aug.*

nere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum,& per tegulas submiserunt eum cum lecto in medium ante Iesū. *a* Quorū fidem, vt vidit, dixit *b* Homo *c* remittuntur tibi peccata tua. Et *d* cœperunt cogitare Scribæ,& Pharisæi dicētes. *e* Quis est hic qui loquitur blasphemias? *f* Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt autē *g* cognouit Iesus cogitationes eorum, *h* respondēs dixit ad illos. *i* Quid cogitatis in cordib. vestris? *k* Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata, *l* an dicere, surge,& ābula? Vt *m* autē sciatis, quia *n* filius hōīs habet potestatē in terra dimittēdi peccata *o* ait paralytico: tibi *p* dico, *q* surge

Vtrumque dixit Iesus, quod vterque Euangelista testatur. Sed homo peccat, filio remittuntur peccata. *Gl.* Multum valet cuiusque fides propria, cum per alienam fidem homo interius exteriusque sit saluatus. *Bed.* Quia pro culpa animi etiam corpore infirmabatur, ideo sanaturus corpus prius sanat animam. *d* Et cœperunt, &c.] Ad fidem portantium paralyticum Dominus respiciens, primò sanauit paralyticum in anima remittendo ei peccata, quia causa exterioris morbi erat infirmitas animæ. Sanaturus ergo morbum, primò sanat causam morbi. Sed Pharisæi audientes eum dicentem. Remittuntur tibi peccata,] indignati arguunt eum de blasphemia tanquā sibi vsurpet, quod solius Dei est, quia solius Dei est dimittere peccata

Chr. Non vbique à laborantibus quærit fidem, puta amentibus.

E

Matt. 9.a. *Marc.*2.b.

Nota ergo, quia non errant in confessione oris, quia cōfitentur solum Deum dimittere peccata, errant autem in in infidelitate cordis, quia non credunt hominem illum Deum esse. Dominus autem misertus erroris eorum, ex duobus se asserit Deum esse, & sic peccata posse dimittere, scilicet, quia nouit eorum conscientias,& quia iam sanauit paralyticum in corpore quem sanauerat in anima.

Solius enim Dei est scrutari renes,& corda, vel facere opera miraculosa. Quoniam ergo cogitationes intuetur, & paralyticum sanat in corpore, satis probat eis, quia potest peccata dimittere. Hoc est quod dicitur hic.

Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicentes,&c. Blasphemat, qui quod Dei est vsurpat. *Chrysostomus.* Multi Deum cogitantes vlcisci proprias complent passiones.

e Quis est hic, qui loquitur. *Chr.* Prope nihil loquitur, sed æmulatores aliorum insidiantur beneficiis. *Ec.*13.d. Pauper locutus est,& dicunt, quis est hic? Et si offenderit subuertent illum.

f Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus.] *Is.*43.d. Ego sum qui doleo iniquitates propter me.

g Vt autem cognouit Iesus cogitationes eorum.] *Chr.* Et hoc solius Dei est, scire cogitationes.

h Respondens dixit ad illos, quid, &c.] *Chr.* Si non esset Deus respondisset sicut Ioannes. Non sum ego Christus, vel Deus.

i Quid cogitatis [mala, [in cordibus vestris.] *Chr.* Mansuetudo omnium potentior est. *Prou.*16.d. Melior est patiens viro forti,& qui dominatur animo suo, &c.

k Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata,] id est, peccata solo dicto dimittere. *Beda.* Quod solus, qui dimitto noui, quasi ego solus noui, quod istorum sit facilius *l* An dicere surge,& ambula?] id est, corporaliter curare, quod & vos videre potestis, quasi dicat, vtrumque est mihi facile. *Hier.* Vtrùm sint paralytico peccata dimissa, solus nouerat, qui dimittebat, surgere autem & ambulare omnibus manifestum erat, qui videbant. Fit ergo visibile signum, vt probetur inuisibile. *Chr.* Paralysim corporis soluit & animæ, vt ostendat se vtriusque conditorem. Vnde sequitur

m Vt autem sciatis.] Verba sunt Christi.

n Quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico, tibi dico, surge,&c.] Sic construe. *m* Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata,]& sunt verba Christi dirigentis sermonē ad eos. *p* Tibi dico,&c.] statim cōuertit sermonem ad eum. Hoc. *o* ait paralytico. Verba sunt Euangelistæ. Aliter. *m* Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittēdi peccata, i. ego habeo potestatem dimittendi peccata, qui sum filius hominis. Et tunc. *o* Ait paralytico, dico tibi surge,] vt quod sequitur, [dico tibi,] sit *Gloss.* eius, quod præcedit,] ait paralytico, filius hominis habet potestatem,] non tamen Δ quia filius hominis

Moraliter.

Moralit.

q Surge.] dicitur sedenti, iacenti, dormienti. Sedet autem homo per consensum, iacet per operationem, dormit per consuetudinem.

De sedente dicitur in *Psalmo* 126. Surgite postquam sederitis, qui manducatis, &c. De iacente dicitur *Iosue* c.7.c. Surge cur iaces pronus in terra? De dormiente dicitur. *Eph.*5.d.

a tolle † *b* grabatum tuum, † & *c* ambula *d* & vade in *e* domum tuam. Et confestim *f* consurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, & abiit in domum suam magnificans Deum. Et *g* stupor *h* apprehendit omnes, & magnificabant Deum: Et *i* repleti sunt timore dicentes, quia vidimus mirabilia hodie. Et *k* post hæc *l* exiit, *m* & vidit *n* Publicanum nomine Leui *o* sedentem

al. † lectum *al.* non habet † & ambula.

Δ quia filius hominis, sed quia filius Dei, quia idem est filius, & Deus. Item non dicit accepit, sed habet, vt ostendat se æqualem patri Sequitur.

a Tolle grabatum tuum. *Hier.* Vt quid fuit testimonium infirmitatis, sic probatio sanitatis, scilicet grabatum in quo diutius discubuit.

c Et ambula, & vade in domum tuam. Et confestim surgens coram illis, &c.] *Beda.* Magna virtus verbi, sine mora imperium salutis comitatus ipsum verbum supple.

g Et stupor admirationis de nouitate miraculi.

h Apprehendit omnes, & magnificabant Deum.] Viso miraculo conuertuntur ad laudem tantæ maiestatis.

i Et repleti sunt timore dicentes, quia vidimus mirabilia hodie.] Sicut dicit *Amb.* adhuc erant increduli, & ideo timebant nam si crederent, non timerent, sed diligerent. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem seruilem, scilicet 1. *Ioan.* 4.d.

Moraliter. * iut. *Eph.* 5 d. Surge qui dormis. Surgere ergo est triplex peccatum dimittere.

a Tolle.] In peccato duo sunt. In actione delectatio, post actionem pœnitentia. Et in verbo tollendi duo similiter, remotio & portatio. Vnde notabiliter dicit.

a Tolle,] id est, peccatum desere, & pœnam sustine.

b Grabatum] Grabati nomine significatur caro. Nam sicut æger in grabato iacet, sic peccator in carne, dum eius concupiscentiis fauet. *Amos* 3.d. Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic eruentur filij Israël, qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damasci grabato, quasi dicat, luxuriosi vix possunt ad hoc induci, vt aliqua bene agant, vel saltem in extremo vitæ suæ obediant. *Ps.* 40. Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius.

Item vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius *Ioan.* 5.b dicunt Scribæ & Pharisæi: Non licet tibi lectum tuum tollere, quia sabbatum est, id est, non licet abstinere à carnali voluptate, quia festum est. Similiter dicitur de Iudæis, qui Dominum crucifixerunt. *Ioan.* 19.f. Iudæi quoniam Parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato. Erat enim magnus dies ille sabbati, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur crura eorum.

c Et ambula,] de bono in melius proficiendo, vel locum peccati fugiendo *Gen.* 19.d. Loth egresso de Sodomis dicitur. Noli respicere post tergum, ne stes in omni circa regione.

d Et vade in domum tuam.] id est, in Ecclesiam per Sacramentorum perceptionem, quia omnes qui extra fuerint peribunt. *Gen.* 7. d. Omnes qui extra arcam inuenti sunt, diluuio perierunt Et *Exod.* 9. f. Quicquid fuit in agris grandine percussum periit. Quicquid extra domum inuentum est, gladio interiit Vel.

e In domum,] id est, in cælum per iugem meditationem, *Pr.* 1. b. Frustra iacitur rete, &c. Ibi *Beda.* Facile vitat laqueos in terris, qui semper habet oculos in cælis. Vel [In domum.] id est, in propriam conscientiam non alienam, per sollicitam discussionem. *Sap.* c. 8 c. Intrans in domum meam conquiescam, id est, non cursitabo per aliorum conscientias, quia dicitur *Ec.* 26.d. Vita nequam hospitandi de domo in domum.

Item *Eccles.* 21. d. Pes fatui facilis in domum proximi

Item *Eccl.* 32.c. Præcurre prior in domum tuam, & illic aduocare & age conceptiones tuas. [In domum tuam,] vilitatem ac fragilitatem corporis considerando. *Nahum.* 3.c. Intra in lutum & calca, subigens tene laterem. Breuiter ergo dicitur Paralytico. Surge, peccatum deserendo tolle grabatum, carnem affligendo, ambula, bene operando, vade in domum tuam, vilitatem propriam considerando, quod multum valet ad conseruationem humilitatis. *Iob* 5.d. Visitans speciem tuam non peccabis.

f Et confestim consurgens coram illis,] vt sicut coram omnib. peccauerat. Quod est contra multos, qui non erubescunt peccare publicè, & tamen publicam pœnitentiã nullo modo facere volunt. De reliquo planum est. Sequitur.

k Et post hæc exiit, &c.] Quarta pars, in qua de vocatione Matthæi agitur, quæ reuera facta fuit ante sanationem paralytici, quod patet per hoc quod Lucas *inf.* 6.c. dicit duodecim Apostolos in monte electos quando fecit sermonem. Beati pauperes, &c. Vnde patet recapitulationem esse quod hic dicitur de vocatione Matthæi. Et ita dicit *Aug.* Et nota quod Marcus & Lucas vocant eũ Leui subticendo nomen eius vsitatum, id est, Matthæum. *Quarta pars.*

F Idem enim est Leui, & Matthæus. Et hoc faciunt propter reuerentiam Apostoli, ne quodammodo diffamarent eum, quia si poneretur nomen, quod omnibus erat notum, quodammodo diuulgarent crimen eius notorium *Matth.* 6.a.

Ipse enim erat exactor publicorum vectigalium, & omnibus erat notum, quod dicebatur Matthæus.

Vnde subticent nomen eius, quod erat quasi infame, propter reuerentiam Apostoli. Matthæus autem in principio sermonis sui, accusator est sui, vnde Matthæũ se nominat, quod facit Matthæus, vt nemo de salute desperet pro peccatorum immanitate, cum ipse de publicano Apostolus, de Telonario sit Euangelista factus. *Mysticè.*

Mysticè Electio Matthæi significat electionem gentium quæ prius lucris temporalibus inhians, postea Dominum in sua domo sedula deuotione refecit.

Moral. Moraliter autem Matthæi vocatio est peccatoris conuersio, quia sicut Matthæus post vocationem non est reuersus ad pristinum officium, sic peccator conuersus non debet reuerti ad peccatum dimissum. Sed quærit aliquis quare Petrus rediit ad officium suum post vocationem, & Matthæus non? Ad quod dicimus, quod officium Petri absque peccato impleri poterat, sed officium Matthæi aut vix, aut nunquam sine peccato poterat exerceri. *Eccl.* 26 d. Difficile exuitur negotians à negligentia sua, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Et sicut Matthæus conuiuium fecit Domino post vocationem suam, ita pecator post conuersionem suam in domo sua facit conuiuium Christo. In quo quatuor principaliter apponuntur ei.

Primum est aqua lachrymarum, & vinum compunctionis.

Secundum panis hordeaceus, id est, amara recordatio peccatorum.

Tertium, lac, id est, dulcedo pietatis.

Quartum, butyrum, id est, pinguedo charitatis. Hæc quatuor apposuit Abraham Angelis. *Gen.* 18.a. Modò prosequere literam.

k Et post hæc exiit, & vidit Publicanum nomine Leui sedentem in Telonio, &c.] Quantum ad literam non videtur bene dici. [Post hæc.] Nam si diceretur, Factum est in illis diebus, vt frequenter alibi solet dici, aliquo modo posset stare, quod autem dicitur, [post hæc] non videtur stare posse cum constet, quod curationem huius Paralytici longè præcesserit vocatio Matthæi, qui electus fuerat cum aliis in monte Ergo ante vocatus postea inter montem, & Capharnaum sanatus est leprosus, postea in Capharnaum in Synagoga dæmoniacus, postea socrus Simonis in hospitio, postea transfretauit in regionem Gerasenorum, & ibi fecit miracula quædam, postea rediit in Capharnaum, & sanauit hunc paralyticum.

Nota ergo, quia de vocatione repetit, vt commodius transeat ad aliud, scilicet, ad conuiuium solemne, quod fecit ei Matthæus in domo sua Quod ergo dicitur de vocatione recapitulatio est, quod autem de conuiuio sequitur rectè historiæ prosecutio Et sic potest ordinari litera. Et post hæc, fecit ei Leui conuiuium magnum in domo sua. Modo reuertere retrò, quia.

l Exiit.] id est, exierat Dominus ante de iustitia ad misericordiam.

m Et vidit,] id est, viderat oculis misericordiæ. *Ec.* 34.c. Oculi Domini in diligentes se. *Sap.* 4. d. Respectus eius in electos eius. *inf.* 22. g. Conuersus Dominus respexit Petrum &c.

Nec mirum. Si ad respectum Solis saluatur gelicidium aquæ, cur ad respectum Christi peccatorum montes non defluant? *Isa.* 64.a. Vtinam cælos dirumperes, & descenderes, &c.

n Publicanum nomine Leui.] Leui interpretatur assumptus per gratiam de sterquilinio peccatorum *Psalm.* 17. Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis.

o Sedentem,] non est referendum ad situm corporis, sed vsualis locutio est, sicut solet dici, per biennium sedit ibi.

Et dicit *Glos. interl.* [Sedentem] id est, pertinaciter lucris inhiantem.

Δ a Ad Telo

A a Ad Telonium] Telonium est domus in qua soluuntur tributa siue vectigalia. Magis propriè dicitur Telonium mensa, in qua computantur vectigalia. Telos Græcè, vectigal Latinè.

b Et ait,] id est, dixerat illi.] c Sequere me. *Chr.* Hunc sicut Paulum non desistentem à malis vocat. Item *Chr.* Quare de vocatione aliorum Apostolorum tacet nisi Petri & Andreæ, & Ioannis, & Iacobi, & Philippi, & Matthæi? Quod nec Telonio aliquid deterius, nec piscatione aliquid vilius. His igitur oportebat credere, cum præclara narrarent. [Sequere me.] *Beda.* Non lucra *Iob* 23 c. Vestigia eius secutus est pes meus.

al. † murmurauerunt. *Mat. 9. b.* *Marc. 2. c.* *23. q. 4. c. infideles.*

tem a ad Telonium, b & ait illi. c Sequere me. Et d relictis omnibus e surgens f secutus est eum. g Et fecit ei conuiuium magnum Leui in h domo sua, i & erat turba multa Publicanorum, & aliorum, qui cum illis erāt discumbentes. Et † k murmurabant Pharisæi, & Scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius. l Quare cum Publicanis, & peccatorib. manducatis & bibitis? Et m respondens Iesus, dixit ad illos. n Non egent, qui o sani sunt medico, p sed qui malè habent. q Non enim veni vocare iustos, r sed peccatores in pœnitentiam. At illi s dixerunt ad eum: t Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, u & † obsecrationes faciunt, similiter, & Pharisæorum, tui autem eduut, & bibunt? x Quib. ipse

d Et relictis omnibus propriis, scilicet, & alienis rebus, de quibus Dominis suis debuit reddere rationem, sed propter promptitudinem obedientiæ rationes vectigalium incomputatas reliquit. Quia ergo reliquit vectigalium administrationem, meruit dominicorum talentorum fidelis fieri dispensator. *Mat.* 24.

Aliter. 5 d. Quis putas est fidelis seruus, & prudens. *inf.* 12. e. Quis putas est fidelis dispensator.

De talentis autem habetur *Mat.* 25. b. Et *inf.* 19. e. Vel aliter. [Et relictis omnibus,] sicut *sup.* retrahentibus, retardantibus retinentibus.

e Surgens,] abiiciendo terrena desideria.

f Secutus est eum] vt ferrum adamantem. *Ioan.* 12. b. Cum exaltatus fuero à terra, &c. Porphyrius hæreticus atque Iulianus arguunt in hoc loco, vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum, qui statim secuti sunt Saluatorem, quasi quemlibet hominem vocantem irrationabiliter. Quibus respondet *Hier. in orig. sup. Mat.* Tantæ inquit, virtutes tantaque signa præcesserunt quæ Apostoli antequam crederent viderunt, quod minimè dubitare potuerunt. Certè fulgor ipse, & majestas Deitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat ex primo aspectu ad se poterat trahere videntes. Sic etiam in magnete lapide hæc esse vis dicitur vt annulos, & stipulas, & festucas sibi copulet, quantò magis Dominus rerum omnium ad se trahere poterat quos volebat. Patet iam ordinatio literæ secundùm historiæ prosecutionem. Modò prosequere literam, secundùm quod iacet.

g Et fecit ei conuiuium magnum Leui,] assumptus.

h In domo sua,] ad lit.] Moraliter In domo sua,] id est,

Moral. in corde suo. *Apoc.* 3. d. Si quis aperuerit mihi, intrabo, & cænabo cum illo. *Iob* 1. a. Filij Iob faciebant conuiuia per domos, vnusquisque in die sua, & mittentes vocabant tres sorores suas, id est, infirmos corde, ore, opere, vt comederent, & biberent cum eis. *Esther vlt.* d. Decima quarta die, id est, Decalogum, & Euangelium implentes celebrauerunt conuiuia cum gaudio, partes sibiinuicè mittentes maiores minorib. [Magnum,] dicit, quia intantum quod etiam de reliquiis comedunt Angeli, *inf.* 15 b. Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, &c.

i Et erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant discumbentes,] & pœnitentes exemplo Matthæi, veniam peccatorum sperantes. Hos inuitauit Matthæus, vt socios haberet in pœnitentia, quos socios habuit in culpa. *Apoc.* 22. d. Sponsus & sponsa dicunt. Veni, & qui audit dicat, Veni. *Exod.* 26. Cortina cortinam trahit.

k Et murmurabant Pharisæi, & Scribæ eorum dicentes ad discipulos eius, &c. *Amb.* Dupliciter peccant, quia putant se iustos cum sint superbi, & illos reos, cum iam pœniteant. *Mat.* 9 b dicunt. Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat magister vester? Et certè non tam cum eis quàm ipsos spiritualiter manducabat. *Gen* 27. b. Affer mihi duos hœdos optimos, vt faciam escas patri tuo quibus libenter vescitur. *Chr.* Nisi sustineat medicus saniem laborantium, non eruet eos à morbo.

Publicani dicebantur, quia publicè peccabant, vel quia recipiebant publica vectigalia, vel quia merces suas vendendo omnib. publicabant sicut mercatores.

m Et respondens Iesus dixit ad illos, non egent qui sani sunt medico.] Pharisæi particulam interrogationis subticebant.

l Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis, & bibitis?] supple, & vos facitis iustos, & non nobiscum, qui iusti sumus. t Huic extremæ parti primò respondet Dominus dicens.

n Non egent, &c.] quasi dicat, vobiscum manducare recuso, vestramque cohabitationem declino, quia.

o Qui sani sunt,] id est, reputant se sanos, id est, iustos per arrogantiam de se præsumentes, sicut vos qui de iustitia vestra gloriamini.

n Non egēt medico Et hoc dici. *Gl.* Ideo vos declino, quia putatis vos non indigere. *Ioan.* 9 g. Quia dicitis, videmus, peccatum vestrū manet.

1. q. 1. c. multi. De pœn. dist. 1. c. Eccl. & dist. 3. c. ad. hæc.

p Sed qui malè habent] quasi dicat, ideo manduco cum publicanis, & peccatoribus, quia malè habent, id est, reputant se malè habere, id est, infirmos esse. id est, quia non diffitentur se peccatores esse egent medico. Vnde dicit *B. d.* Hos tuuo, quia pœnitendo dant locum gratiæ.

al. † obseruationes.

G

q Non enim veni,] quasi dicat, declino vos [Enim] quia [non veni vocare iustos,] id est, de iustitia præsumentes.

Mystic.

r Sed peccatores,] id est, qui non diffitentur peccata sua, & conuerti volentes ad pœnitentiam.

Mysticè. Per hoc, quod publicani & peccatores cum Domino manducant, Pharisæi & Scribæ non, sed esuriunt significantur duo.

Alterum in statu huius vitæ, alterum in futuro. Pharisæi namque, & Scribæ gerunt figuram Iudæorum, qui in hac vita famem patiuntur. Iudæus namque ad mensam sedet, & esurit, id est, Scripturas habet, sed non intelligit.

Nos autem spiritualiter reficimur, qui spiritualiter Scripturas intelligimus. Vel Pharisæi detractores, gerunt figuram reproborum, qui epulantibus in regno Dei fidelibus, in inferno torquebuntur. *Is.* 65 c. Ecce serui mei comedent & vos esurietis, ecce serui mei bibent, & vos sitietis, ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini. Vocat autem Dominus se medicum. Et verè est medicus, qui mirabili genere medicaminis sanauit genus humanum.

Non enim est auditus medicus ipso excepto, qui propriis vulneribus sanauit ægrotos *Is.* 53. b. Vulneratus est propter iniquitates nostras. *Chr.* Nisi sustineat medicus famem laborantium, non eruet eos à morbo. De hoc medico *Ecc* 38. a. Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus *Ierem.* 8. *fano* g. Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi: Sequitur.

Quinta pars.

s At illi dixerunt ad eum: quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter] *Mat.* 9. b. dicit ipsos discipulos Ioannis hoc quæsisse. Sed sciendum, quod vtrique quæsierunt. *Aug.* Discipuli Ioannis tribus de causis reprehendendi sunt.

Primò, quia de ieiunio se iactabant.

Secundò, quia Christum quem magister eorum, id est, Ioannes commendauerat, calumniabantur.

Tertiò, quia Pharisæis quos magister eorum Ioannes condemnauerat, familiares erant. Dicunt ergo Domino.

t Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter,] id est, sæpe.

u Et obsecrationes faciunt, similiter, & Pharisæorum, tui autem edunt, & bibunt:] Verum erat, quia illi ieiunabant, & illi comedebant, non tantùm corporaliter, sed magis spiritualiter, quia illi inuidia tabescebant, isti carne & sanguine Christi reficiebantur, & consolatione interna, eiusque colloquio.

Vnde tunc ad literam impleta fuit prophetia, *Isai. sexagesimoquinto* c. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis, &c.

x Quibus ipse ait, nunquid, &c.] Pharisæis siue discipulis Ioannis Domino obiicientibus, quod discipuli eius non ieiunarent, sed commessationi operam darent, & essent, quasi epulones, Dominus ex verbis Ioannis magistri eorum respondet eis, qui dixit *Ioan. c.* 3 d Qui habet sponsam sponsus est, vt facilius inclinaret eos ad se, & vt apertius conuinceret de superstitione, & falsa iustitia eorum, & discipulos redderet excusatos. Discipuli enim Ioannis, & Pharisæi frequenter ieiunabant.

A Vnde

A Vnde vnus dicit *inf.* 18.b. Ieiuno bis in sabbato. Et super hoc arguebant discipulos Domini qui non ieiunabant Excusat autem eos Dominus, probans quod non debet eis indici ieiunium. distinguens ieiunium: Duplex est. n. ieiunium corporale, & ieiunium spirituale Item corporale duplex. Vnum bonum, aliud malum. Malū est, quod fit ex mala causa scilicet auaritia, vel hypocrisi, vel leccacitate, vel huiusmodi. Bonum cōsistit in vno scilicet, in abstinentia ciborum corporalium. Et fit pro duobus. Pro absentia corporali spōsi sic ieiunabant antiqui expectantes primum Christi aduentum, fuerunt enim in moerore, & afflictione expectantes Messiam futurum, Hoc etiam ieiunio vsa

Matth. 9.b. Mar. 2.c.

ait *a* Nunquid potestis filios sponsi *b* dum cum illis est sponsus facere *c* ieiunare? *d* Venient autem dies, *e* cùm ablatus fuerit ab illis sponsus *f* tunc ieiunabunt in illis *g* dieb. *h* dicebat autē, & similitudinem ad illos: *i* quia nemo commissurā *k* à vestimento nouo immittit in *l* vestimentū vetus, alioquin & nouum rūpit. & veteri nō conuenit cōmissura à nouo

est Ecclesia, excepto illo modico temporis in quo sponsus corporaliter conuersatus est cum ea. Item pro absentia spirituali, quæ fit pro quolibet peccato mortali Sic ieiunant peccatores poenitentes Hoc ieiunium vocatur ieiunium moeroris. Vnde *Mat.* 9. b. Nunquid possunt filij sponsi lugere quandiu sponsus est cum illis? Vocatur & alio nomine in sacra Scriptura, ieiunium veteris vitæ, vel quia semper fit pro vetustate peccati, vel quia habuit initium à Veteri Testamento. Item ieiunium spirituale duplex est. Vnum malum quo ieiunatur à bono, de quo *Is.* 63. c. Serui mei comedent, & vos esurietis. Aliud bonum & commēdabile, quod fit pro vno id est, pro desiderio æternorum. Et consistit in duobus, scilicet in abstinentia ciborum corporalium, & in abstinentia delectationum temporalium, siue contemptu mundi. Sæpe enim rapitur animus humanus in extasi contemplationi vacans, & adeo iocundatur, quod præ dulcedine contemplationis obliuiscitur necessariorum, quia iocunditas contemplationis quodammodo prægustat suauitatem futuræ beatitudinis, & dicitur ieiunium istud ieiunium exultationis. Primum ieiunium, scilicet corporale repræsentat Ecclesia in Quadragesima, & in aliis temporibus afflictionis, quando non cantatur alleluia.

Secundum ieiunium, id est, spirituale repræsentat Ecclesia in septimana Pentecostes, quando frequenter cantatur alleluia.

Probat ergo Dominus, quod neutrum istorum ieiuniorū debebant Apostoli ieiunare. Ieiunium quidem moeroris non erat eis indicendum adhuc, quia præsentiam sponsi vtramque habebant, sed post passionem ieiunabant sublatā præsentiā corporali, & iterum post Ascensionem expectantes visitationem spiritualem. Sicut Ecclesia modo ieiunat expectans venturi iudicis præsentiam corporalem, sicut etiam antiqui Patres expectabant in carne venturum. Item ieiunium nouæ vitæ, siue exultationis non erat eis imponendum, nec in parte, nec in toto, quia adhuc rudes erant, nec poterant adhuc omnino cælestibus inhiare, & à corporalibus abstinere. Et primò ostendit, quod istud ieiunium non erat eis imponēdum in parte, per exemplum cōmissuræ noui vestimēti. Quia sicut particula noui vestimenti si assuatur veteri, non conuenit, sed & scissuram facit: sic si aliqua pars ieiunij exultationis, scilicet, continuū ieiunium à cibis corporalibus, quale fuit ieiunium Iudith 8. a. Et Annæ, *sup.* 2. e. non conuenit hominibus adhuc veteri vitæ deditis, & scissuram facit, si aliquid noui hominis habebant amittunt. Secundò ostendit quod nec in toto est eis indicendum istud ieiunium, per exemplum vini noui, & vtris veteris. Erant enim Apostoli adhuc quasi vtres veteres, vinum nouum contemptus mundi, vel abstinentia vniuersalis ab amore rerum temporalium. Sicut enim vinum nouum si ponatur in vtres veteres effunditur & vtres dirumpit, sic si tale ieiunium Apostolis rudibus iniungeretur non esset vtile, sed Apostolos dirumperet, & bono quod habebant, priuaret. Et hoc est.

a Nunquid potestis filios sponsi.] Supra se medicum vocauit, hic sponsum, quia animam, quam curat sibi desponsat. *b* Dum cum illis est sponsus] corporaliter & spiritualiter.

c Facere ieiunare?] *Aug.* id est, ieiunio moeroris affligi. *Chr.* Triste est ieiunium, non naturæ, sed his qui philosophari nolunt. Illis autem qui philosophari volunt voluptuosum est. *Isa.* 58. b. Nunquid hoc est ieiunium. *Mat.* 6. c. Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, &c. Filius sponsi vocat Apostolos imitatores Christi, & ab eo in vera fide generatos. De quo *Ioan.* 3. d. Qui habet sponsam sponsus est. Et *Isa.* 61. d. Quasi sponsum decorauit me corona.

Item *Is.* 66. c. Si ego qui aliis generationem tribuo, sterilis ero? quasi dicat, non ero.

d Venient, &c.] Passionis vsque ad resurrectionem, & iterum Ascensionis vsque ad Pentecosten.

e Cum ablatus, &c.] vt quando mortuus & sepultus fuit, tunc enim fuerūt in moerore donec reddita fuit corporalis præsentia in die resurrectionis.

Item post Ascensionem ablatus fuit corporaliter tantum, & tunc iterum fuerunt in moerore, & timore, donec per Spiritum sanctum consolationem receperunt.

Matth. 13. *b. Marc.* 2. *d.*

f Tunc ieiunabunt, &c. ieiunio moeroris. *Can* sic distinguit & bene. [Tunc tempore passionis,] scilicet, & post Ascensionem, [ieiunabunt,] ieiunio moeroris. Et,

g In diebus illis,] scilicet, post resurrectionem, & post Spiritus sancti missionem, ieiunabunt ieiunio exultationis renouati in vitam spiritualem. Et hoc videntur innuere *dua Interl.*

Prima est super hoc: [Tunc ieiunabunt.] *Gl.* In humilitate tribulationis.

Secunda: Ab amore mundi, non solùm à cibis refertur ad hoc: [In illis diebus.] Similiter & *in Gl. marginali*. Cum ablatus fuerit sponsus, potest referri ad illam literam: [Tunc ieiunabunt. Quo dono percepto, refertur ad illam literam: [In illis diebus. Sic & anima cùm aufertur ei sponsus spiritualiter per peccatum, debet flere, & dolere donec reddatur ei sponsus. Vnde *Ioel.* 1. b. Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis suæ. *Ruth.* 1. d. Non vocetis me Noemi, quod est pulchra. sed vocate me Marath, quod est amara, quia amaritudine repleuit me omnipotens. Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus. Anima enim sine Deo vacua est, quia animam Deo capacem nihil potest replere, quod Deo minus est, vt dicit *Aug.*

Glos. Sponsus Christus, sponsa Ecclesia, de hoc sancto connubio Apostoli sunt creati per lauacrum regenerationis, &c. Ad Titum. Ex hac Gl. habetur auctoritas quod Apostoli fuerunt baptizati, de quo tamen solet dubitari.

h Dicebat autem, &c.] quare, scilicet, nondum conueniat Apostolis ieiunium, scilicet, exultationis.

i Quia nemo &c. Hic ostendit, quod non debet eis indici adhuc ieiunium exultationis, siue nouæ vitæ. Et per primam similitudinem ostendit, quod nec in parte indicendum est eis, per secundam, quod nec in toto Et est progressus talis. Sic enim particula nouæ vitæ imponeretur Apostolis adhuc in vetustate manentibus. id est, in veteri consuetudine imbutis, ipsa noua doctrina scinderetur, id est, diuideretur in se, nec eius particula vetustati congrueret, vt si quis commissuram, id est, particulam separet à nouo panno, vt assuat veteri, scissura fit in nouo, & veteri, quia nouus veterem suo pondere rumpit Dicit ergo: [Quia nemo commissuram,] id est, particulam ablatam. *k* A vestimento nouo.] *Gl.* id est, à ieiunio virorum.

l Immittit in vestimentum vetus;] alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo] sumpta, scilicet, *Gl.* quia incipit displicere etiamsi ante placuerat, quasi dicat, ideo nouitas non est admiscenda vetustati, quia ipsa nouitas introducta statim rudibus, & antiqua consuetudine imbutis incipit displicere. *Beda.* Veteri vestimento comparantur discipuli, qui adhuc sunt vetus homo, quibus nouus pannus. id est, aliqua particula nouæ vitæ non debent immitti, quod si fit, etiam ipsa noua vestis, id est, doctrina nouæ vitæ quodammodo scinditur, cuius particula quæ ad ieiunia ciborum valet importunè traditur, cùm illa doceat generale ieiunium, non à concupiscentia ciborum tantùm, sed ab omni lætitia temporalium delectationum.

Quia non credo quod noua doctrina ex parte imponenda sit alicui nisi ex toto imponatur ei Vnde Apostol. Col. 3. b. Exuite veterem hominem scil. totū alioquin Interl. incipit displicere.

Cuius generalis ieiunij illa pars, quæ ad cibos pertinet non debet impertiri hominibus adhuc veteri consuetudini deditis, quia, & illis videtur quasi scissio fieri, & ipsi vetustati non conuenit, quia timendum est ne per nimiam austeritatem etiam fidem quam habebant, amittant quia non debent misceri actus veteris, & noui hominis.

Non enim placet sponso discolor vestis. Vnde Apostolus. *Ephes.* 4. f. Exuite veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum cum actibus suis. Sed caue ne intelligas Apostolos esse in vetustate peccati mortalis

Non enim credo, quod in huiusmodi vetustate tunc essent, sed in vetustate consuetudinis, quod satis determinatur *in fine Gloss.* Vetustatem hanc intellige consuetudinem quorumdam legalium, & obseruationem sabbati, & quod consueuerunt frequenter manducare, non ieiunare.

Vnde eis non erat imponenda abstinentia ciborum, quia

obseruabant, postea verò statutum erat, & præceptum die Saluatoris in Euangelio, & ita Saluatoris sabbatum pectoris potest dici, primoprimum, inquantum est naturale, & secundoprimum inquantum est Euangelicum, & sic est vna dictio composita ex obliquo, & recto.

a Cùm transiret per sata] Dominus, vellebant discipuli eius spicas. Hoc enim licitum erat secundum legem. *Deut.* 23. d. Si intraueris segetem amici tui, franges spicas, & manu conteres, falce autem non metes. Hoc autem faciebant discipuli fame vrgente, quia non habebant spacium manducandi propter hominum frequentiam. In quo facto duo notantur, scilicet, quod Prælati, & prædicatores debent postponere corporalem refectionem propter populi eruditionem. Item quòd post eruditionem populi non debent quærere lauta cibaria, sed comedere gratanter, quæ inueniunt in domibus sacerdotum. *Inf.* 10. a. Edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt. b Et manducabant confricantes manibus.

De cons. dist. 5. c. discipulos.

Cum a transiret per sata vellebant discipuli eius spicas, b & manducabant confricantes manibus. c Quidam autem Pharisæorum dicebant illis: Quid facitis, quod non licet in sabbatis? Et d respondens Iesus ad eos dixit: e Nec hoc legistis, quod fecit Dauid, cùm † esuriret ipse, & qui cum eo erant, f quomodo intrauit

al. † esurisset.

Mystice. Per Apostolos designantur Prælati Ecclesiæ, & prædicatores. Et hoc generale est vbique, quia electi, quia edocti, quia missi. Per agrum siue per sata, significatur mundus, multis hominum generibus quasi multis granorum generibus seminatus. Vnde *Ioan.* 4. c. Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia iam albæ sunt ad messem. Spicæ sunt homines. In spica enim sunt duo, scilicet, granum, & palea: Et in homine duo, scilicet, corpus, & anima. Per sata transeunt prædicatores, quando transeunt per mundum prædicantes, & confessiones hominum audientes. Spicas vellunt, mentes hominum à terrenis separando. *Ier.* 15. d. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. *Leuit.* 23. d. Feretis manipulos spicarum primitias messis vestræ ad sacerdotem qui eleuabit fasciculum coram Domino. Item spicas confricant manibus, pœnitentiam imponendo, non solùm verbo, sed etiam exemplo, vt per pœnitentiam quasi per confricationem palea separetur à grano, id est, vitium à virtute. Vnde. *Beda apud Marc.* 2. & *Matt.* 12. Discipuli præcedentes Dominum hoc egisse referuntur; quia necesse est vt doctoris sermo præcedat, & sic cor auditoris gratia supernæ iustificationis illustret. Deinde post confricationem manducant, id est, Ecclesiæ incorporant in eorum conuersione delectando. Hic enim est rectus ordo: Primum est auulsio à terrenis, secundum confricatio pœnitentiæ, & tribulationis, tertium est incorporatio Ecclesiæ. Vnde *Act.* 10. b. Macta & manduca. Spicæ virides non possunt fricari, nisi priùs igne torreantur, nec homines agere pœnitentiam nisi à peccatis separentur antequam comminatione extremi iudicij, vel igne tribulationis exurantur. *Leu.* 2. d. Si obtuleris munus primitiarum frugum tuarum Domino de spicis adhuc virentibus, torrebis eas igne, & confringes in modum farris, & sic offeres primitias tuas Domino, fundens super eas oleum, quasi temperamentum commixtionis. Item per sata significantur hominum corda: per spicas significantur virtutes. Vnde *Gen.* 41. a. Septem spicæ pullulabant in culmo vno i. in Christo, in quo fuit, & est omnium virtutum plenitudo plenè, & pulcherrimè, aliæ quoque septem tenues & percussæ vredine oriebantur de stipula, quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt, quæ sunt septem criminalia peccata, quibus virtutes destruuntur. Per sata vadunt prædicatores, corda hominum diligenter considerando. Spicas vellunt, virtutes à terrena intentione separando. Confricant, omnia opera sua diiudicando, vt *Iob* 9. d. Verebar omnia opera mea. Et *Iudic.* 6. b. Gedeon excutit, & purgat frumenta, vt fugiat Madian, i. diabolum. Manducant in bonis operibus delectando. *Ps.* 127. Labores manuum tuarum, quia manducabis, &c. Item per sata significatur sacra Scriptura, quæ multis sententiis quasi multis seminibus est seminata. Spicæ sunt diuina eloquia, palea historiæ, & granum spiritualis intelligentiæ continentia. Et per hæc sata vadunt prædicatores in scripturis studendo, meditando, legendo. Vnde *Ioan.* 5. f. Scrutamini scripturas in quibus vos putatis vitam habere. Spicas vellunt, dum sententias potiores eligunt. Manibus confricant, dum opere, & exemplo verum à falso, bonum à malo discernunt. Manducant, dum sententias veras memoriæ commendant. De istis spicis præcipitur in lege, vt messores eas non colligant, sed pauperibus colligendas relinquant. *Leuit.* 23. d. Postquam messueritis segetem terræ vestræ, non secabitis eam vsque ad solum, nec remanentes spicas colligetis, sed pauperibus, & peregrinis dimittetis eas. Vnde & Booz præcepit messoribus suis, vt ex industria relinquerent spicas, quas Ruth colligere posset absque rubore. Et doctores Ecclesiæ multa inexposita reliquerunt, non verecundantes si minores post eos possunt aliquid de suo ingenio exponendo inuenire. Vnde Moyses dicit *Num.* 11. f. Quis tribuat vt omnis populus prophetet? *Dan.* 12. b. Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Non est prætereundum, quòd sabbatis dicuntur discipuli ire per sata, & vellere spicas; *Marc.* 2. d. Quia in quiete, & pace studendum est in Scriptura. *Eccl.* 38. c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. Sequitur.

Ruth. 2. b.

c Quidam autem Pharisæorum dicebant illis, quid facitis quod non licet in sabbatis,] secundum præceptum legis: *Exod.* 16 &c. 35. Super Marcum habetur, quod erat sabbatum, & Neomenia simul, quia erant calendæ cuiusdam mensis. Quia autem dicitur [sabbatis] pluraliter, fortè ad illud potest referri, quia erat duplex sabbatum, id est, sabbatum, & Neomenia. Per istos significantur illi qui doctores, & prædicantes reprehendunt, quia in festis diebus studeant, cum tamen Ioannes in Dominica die viderit Apocalypsim suam, vt dicitur *Apoc.* 1. c. Nota quod Matthæus, & Marcus, dicunt, hæc ipsi Domino fuisse obiecta. Sed à diuersis, & ipsi Domino, & discipulis potuerunt obijci, & cuicumque obiectum sit ad ipsum maximè pertinet. Si enim transgrediuntur discipuli, videtur in eum culpa redundare, qui habet eos corrigere. *Isa.* 11. a. Arguet in æquitate pro mansuetis terræ, id est respondebit pro discipulis. Vnde sequitur.

d Et respondens Iesus ad eos dixit: Nec hoc, &c.] Tripliciter excusat Dominus discipulos suos. [Primò per famis necessitatem, ponens exemplum de Dauid qui erat inferior Apostolis. Secundò, per sacerdotis dispensationem, qui erat inferior Christo. Vnde dicit: Quia Dominus est filius hominis etiam sabbati. Nota ergo cùm Dauid fugeret à facie Saul, venit in Nobe ciuitatem, & intrauit domum Achimelech sacerdotis, & cum vrgeretur fame petiit ab eo panes propositionis quos non licebat edere, nisi solis sacerdotibus, quos, & dedit. Si ergo Dauid excusatus propter famis necessitatem, & sacerdotis dispensationem, quantò magis Apostoli debent esse excusati propter famis necessitatem, & Christi dispensationem?

Tertia excusatio est. *Matth.* 12. a. per misericordiæ prælectionem. Vnde inducit illam auctoritatem *Osee* 6. c. Misericordiam volo, & non sacrificium. Dicunt autem quidam, quòd Achimelech dispensauit cum Dauid, qui erat summus sacerdos: Necessitas enim sola non excusat sine dispensatione. Idem dicunt de Matathia qui pugnauit in sabbatis. 1. *Mach.* 2. e. Vnde Leo Papa. Vbi necessitas fuerit ad vtilitatem Ecclesiæ, qui potestatem habet, ea dispenset. Sed *B. Bern.* distinguit tria. Quædam primæ necessitatis, vt vota quæ cuique necessaria facit propria in promittendo voluntas. Quædam secundæ necessitatis, vt præcepta, quæ necessaria facit præcipientis auctoritas. Quædam tertiæ necessitatis, vt ea quæ Dominus docuit in sermone suo in monte, quæ facit necessaria præcepti dignitas.

In primis potest dispensare ille qui præest ex causa, aliter non. Vnde *Bernard. de Consideratione.* Non sum tam rudis, vt ignorem vos dispensatores esse positos, sed in ædificationem non in destructionem. Vbi necessitas vrget excusabilis est dispensatio, vbi vtilitas prouocat dispensationem, laudabilis est dispensatio, vtilitas dico communis, non propria, vbi nihil horum est, non est dispensatio, sed crudelis dissipatio. Dicitur ergo.

e Nec hoc legistis, quod fecit Dauid cùm esuriret ipse, & qui cum eo erant.] 1. *Reg.* 21. b.

f Quomodo intrauit in domum Dei,] id est Abiathar, vel Achimelech pro ipso, quia non legitur ipse Dauid intrasse. *Glossa* dicit *super Matth. cap. duodecimo.* Quòd hoc factum est sub Achimelech. *Marc. cap. secundo,* dicit quòd hoc factum est, sub Abiathar. *Chrysostomus* soluit dicens, quòd Binominis erat. Vel aliter, ambo tunc aderant præsentes, Achimelech pater, & Abiathar filius eius, sed Abiathar

maioris dignitatis erat sub Dauid, quam fuisset Achimelech sub Saule, ideo Dominus facit mentionem de ipso.

a Et panes propositionis sumpsit,] id est, qui proponebantur coram Domino singulis sabbatis, vt legitur *Leuit*. 23. a. Et *Exod*. 15. c.

b Et manducauit, & dedit eis qui cum ipso erant, quos non licebat manducare nisi tantum sacerdotibus.] secundum legem *Leuit*. 24 b. Tamen lex nolebat aliquos perire. *Beda*. Si Dauid, & Achimelech probabili excusatione famis, legis mandatum transgredientes † non reprehenduntur, cur eandem in Apostolis non probatis famem, id est, famis excusationem? Fames enim probanda non est. Alia est *Gloss.* hic dubitabilis. *Ambrosius*. Magna hospitalitatis gratia, proposito periculo mortis, non declinat hospitem animus sacerdotis. Ex hoc videtur, quòd Achimelech sciebat Dauid esse fugitiuum, quòd falsum est, quia Dauid dixerat ei, quòd Saul miserat eum. Respondeo, proposito, id est, imminente, imminebat enim ei periculum mortis, licet ipse ignoraret. Vnde & paulo post interfectus est, & sacerdotes alij in Nobe à Saule.

Matth. 12. a. *Marc*. 2. d.

† supple superficialiter non simpliciter, omnis enim lex data est cum exceptione necessitatis.

in domum Dei, *a* & panes propositionis sumpsit, *b* & manducauit, & dedit his qui cum ipso erant, quos non licebat manducare, nisi tantùm sacerdotibus. Et *c* dicebat illis, quia Dominus est filius hominis etiam sabbati. *d* Factum est autem, & in alio sabbato, vt intraret in synagogam, & doceret. Et *e* erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem Scribæ, & Pharisæi, si in sabbato curaret, vt inuenirent vnde accusarent eum. *f* Ipse verò sciebat cogitationes eorum, *g* & ait homini qui habebat manum aridam: Surge

c Et dicebat illis, quia Dominus est filius hominis etiam sabbati,] quasi non sunt arguendi, quia vellunt spicas in sabbato, quia auctoritate mea hoc faciunt, qui sum Dominus sabbati. *Matth. cap.* 12. a. Sacerdotes Sabbatum violant. *Ioan. cap.* 7. c. Si circumcisionem accipit homo, &c. *Marc.* 2. d. Sabbatum propter hominem factum est. *Chrysost.* Cur ergo punitur qui ligna legit: *Numer.* 15. d. Quia si leges in principio essent contemptæ, vix essent postea custoditæ.

Secūda pars.

d Factum est autem, &c.] Secunda pars cap. in qua agitur de curatione manus aridæ quam curauit Dominus in Synagoga coram omnibus in alio sabbato, propter quòd sacerdotes, & Pharisæi indignati sunt contra eum, sicut in præcedenti sabbato indignati fuerant contra discipulos qui spicas vellebant in sabbato. Dicit ergo. Factum est autem, & in alio sabbato, vt intraret in Synagogam, & doceret. Propter duo docet, & curat Dominus in sabbato, scilicet propter insinuandum spirituale sabbatum, & propter celebriorem populi conuentum: Sicut hi quibus venandi ars vbi feras, aut volucres, aut pisces abundare didicerunt, ibi retia tendunt.

e Erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida, obseruabant autem Scribæ, & Pharisæi, si in sabbato curaret, vt inuenirent vnde accusarent eum.] Si curaret, arguerent eum de sabbati transgressione, si non curaret, accusarent eum de crudelitate, vel imbecillitate.

f Ipse verò sciebat cogitationes eorum] vt Deus 1. *Reg.* 16. b. Homo videt ea, quæ parent, &c.

g Et ait homini qui habebat manum aridam, surge & sta in medium,] vt omnes videant infirmitatem, & laudent Deum de beneficio sanitatis.

Δ Vnde

Mysticè.

e Et erat ibi homo.] *Mysticè*. Sicut dicit *Beda*, homo iste significat humanum genus, in fœcunditate boni operis arefactum pro manu in primo parente ad pomum extensa, quam sanauit innocens manus in Cruce extensa. Per hoc etiam, quòd homo habens manum aridam erat in Synagoga, mysticè innuitur, quia quantò prudentiores, tantò aridiores, id est, magis steriles à fructu boni operis: Et hæc sententia redundat super capita sua. Vnde *Beda*. Vbi donum maioris scientiæ, ibi transgressor maiori subiacet culpæ. Homo iste, sicut dicit *Hieronymus*, significat auaros, qui nolentes dare volunt accipere: Contra illud *Ecclesiast. cap.* 4. d. Non sit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum collecta. Notandum autem, quòd quidam habent cor aridum sine deuotione, sine affectione, sine compassione, sine bona cogitatione: In quorum persona loquitur Dauid, vbi dicit: Percussus sum, sicut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. Alij autem habent linguam aridam quantum ad bonas locutiones, quia nec orant, nec prædicant, nec confitentur, nec exhortantur alios ad bonum, nec Deum laudant in Ecclesia, cantabo cum aliis. *Threnorum cap.* 4. a. Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti. *Isaia cap.* 41. d Egeni & pauperes quærunt aquas, & non sunt, lingua eorum in siti aruit. Alij habent manum aridam, non sinistram, sed dexteram, quia ad mala opera facienda sunt potentes, bona autem facere nolunt. De quibus dicitur, *Zachar. cap.* 11. d. Brachium eius ariditate siccabitur, & oculus eius dexter tenebrescens obscurabitur. Inuidi habent cor aridum, detractores habent linguam aridam, auari habent manum aridam, & hoc, vel quia nihil dant, vel quia parum dant, vel quia cum tristitia, & litigio dant. Donum eorum sine condimento est. *Ecclesiast. cap.* 20. b. Datus insipientis non erit vtilis tibi, oculi enim illius septemplices sunt, exigua dabit, & multa improperabit, & apertio oris illius inflammatio est. *Ecclesiast. cap.* 18. c. Datum indisciplinati tabescere facit oculos. Et *suprà* b. In omni dato ne des tristitiam mali verbi. Alij sunt toti aridi, & in corde quantum ad bonas cogitationes, & in lingua quantum ad bonas locutiones, & in manu quantum ad bonas operationes: De quibus dicitur in *Psalm.* 21. Aruit tanquam testa virtus mea. Testa tota arida est. Et alibi. *Psalm.* 101. Et ossa mea, sicut cremium aruerunt. Et alibi. *Psalm.* 128. Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur per mortem, exaruit per inuidiam in corde, per detractionem in lingua, per auaritiam in manu, de quo non implebit manum suam qui metet, id est Christus in die iudicij. Tales sunt, sicut arbores arefactæ in radice, & in stipite, & in ramis, quia sine succo, sine fructu, sine foliis sunt. *Marc.* 11. c. Cum mane transirent Iesus, scilicet, & discipuli eius, viderunt ficum aridam factam à radicibus. Arescit autem arbor propter quatuor.

B

Matth. 12. a. *Marc*. 3. a.

Primò propter decorticationem: sic homo propter sui ostentationem. *Ioel.* 1. b. Gens ascendit super terram meam, fortis & innumerabilis, posuit vineam meam in desertum, ficum meam decorticauit. Et postea sequitur: Vinea confusa est, ficus elanguit, malogranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt.

Secundò propter aquæ defectionem: sic homo propter doctrinæ defectum. *Amos* 4. a. Pars vna ciuitatis compluta est, & pars super quam non pluit, aruit.

Tertiò propter radicis corrosionem: Sic homo aliquando propter detractionem arescit à bono. Quod significatum est in *Iona* 4. c. per hederam virentem, & vermem corrodentem: per hederam enim, quæ viret in hyeme, significantur boni, qui gaudent in aduersitate; per vermem, significantur detractores, qui corrodunt radicem, id est, peruertunt intentionem, & sic arere faciunt hederam, quia bonos quandoque cessare faciunt à bono. Vnde dicitur, ibi: Lætatus est Ionas lætitia magna super hedera, & præparauit Dominus vermem in ascensu diluculi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit.

Quartò propter euulsionem, aut frequentem transplantationem: Sic homo propter status sui frequentem mutationem. *Iob* 14. b. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursus virescit. Sic multi semper putant, quòd si mutarent statum suum, melius se haberent: Sed arbor antiqua post transplantationem, aut vix, aut nunquam rursus virescet. Ab ista ariditate spirituali sanat Dominus per tria, quæ sunt in littera:

Primum est contemptus terrenorum, & cœlestium appetitus, quòd notatur vbi dicit: [Surge.] Nam qui surgit à terra, sursum se eleuat. *Ephes*. 5. d. Surge qui dormis. Secundum est cessatio à peccatis. quòd notatur, ibi [Sta in medium] *Isa*. 1. c. Quiescite agere peruersè. *Nahum* 2. c. State state, & non est qui reuertatur. Tertium est bona operatio, quod notatur ibi [Extende manum tuam.] Dicit ergo.

d Factum est autem, &c.

h Surge] id est terrena contemne, cælestia quære, & à peccato quiesce.

Θ *a* Et

Chryſ. Quid ſabbato aptius eſt ei qui ſemper feſtum facit? Hoc eſt feſtum ſi intendatur ſpiritualia, & ſordeant terrena, & ita nihil differimus qui aurum congregamus, ab his qui in luto, & latere operabantur in Ægypto. Quid enim eſt aliud aurum, quam lutum. Matth. 12. a. Marc. 3.

Δ Vnde & Dominus poſt reſurrectionem ſuam ſtetit in medio diſcipulorum, & oſtendit eis vulnerum cicatrices.

a Et ſurgens ſtetit, ait autem ad illos Ieſus, interrogo vos ſi licet ſabbato benè facere an malè? *Beda*. Non eſt auctor mali Deus, ſed quos non ſaluat perdere dicitur. Vnde exponit, quod dicitur. *b* Animam ſaluam facere,] id eſt, hominem curare Nomine animæ, ſicut dicit *Beda*, totus homo ſignificatur, vt *Deu. er.* 10. d. Iacob intrauit in Ægyptum cum ſeptuaginta animabus. *c* An perdere] id eſt, non curatum dimittere. Aliter exponitur ſolùm de ipſa anima. Vnde dicit *Beda*. Corpus curaturus de animæ ſaluatione interrogat, quia illa miracula propter animæ ſalutem faciebat, & ipſa ſanatio manus, ſalutem animæ ſignificabat. Senſus eſt, ſanaturus manum, ideo de ſalute animæ fecit mentionem, vt oſtendat ſe non ſanare corpora, niſi pro ſalute animarum, vt ſcilicet curati ad fidem conuertantur, & alij audientes, & videntes miracula. Vel ideo, quia ſanatio manus aridæ, ſignificat animæ ſanationem per illicitam exculationem à bonis gratuitis areſactæ, quæ ſanatio facta eſt per extenſionem manuum Chriſti in Cruce. Quærit ergo Dominus: Si licet [animam ſaluam facere an perdere.] *Gloſſ.* id eſt, à perditione ſaluam non facere, gratiam, ſupple apponendo? Sicut enim defectus gubernatoris euertit nauem, ita gratiæ ſubtractio, id eſt, non appoſitio. *d* Et circumſpectis omnibus,] quaſi iratus illis obmuteſcentibus.

& ſta in medium. Et *a* ſurgens ſtetit. Ait autem ad illos Ieſus: Interrogo vos ſi licet ſabbato bene facere an malè, *b* animam ſaluam facere *c* an perdere? Et *d* circumſpectis omnibus dixit *e* homini: *f* extende manum tuam. Et *g* extendit, & reſtituta eſt manus eius. Ipſi *h* autem repleti ſunt inſipientia, *i* & colloquebantur adinuicē quidnam facerent de Ieſu. *k* Factū eſt autē in illis *l* diebus, *m* exiit in mōtē *n* orare & erat pernoctās in oratione Dei

e Dixit homini, extende manum tuam, & extendit, & reſtituta eſt] ſanitati [manus eius] quia ſtatim Dei Imperium ſequitur miraculum. *h* Ipſi autem repleti ſunt inſipientia] id eſt, inuidia, quæ facit inſipientes. *i* Et colloquebantur adinuicem quidnam facerent de Ieſu,] id eſt, quomodo eum perderent. *Ambroſ.* Quia ſolo liuore permoti ſunt non illis culpa fuit, vel hominem manum extendere, vel Ieſum ſanare, ſed magna inſipientia de nece eius tractare, cuius beneficiis plurimum indigebant.

Myſtic.

Θ *a* Et ſurgens ſtetit.] Velox & perfecta obedientia non quærit inducias faciendi pœnitentiam. *Eccleſ.* 5. b. Non tardes conuerti ad Deum, & ne differas de die in diem. *f* Extende manum tuam.] *Deut.* 15. b. Non obdurabis cor tuum, neque manum contrahes, ſed aperies eam pauperi. *g* Et extendit & reſtituta eſt] ſanitati. Ecce affectus eleemoſynæ ſcilicet reſtitutio ſanitatis, non tantum corporalis, ſed magis ſpiritualis. *Dan.* 4. c. Redime peccata tua eleemoſynis. *Tob.* 4. b. Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animas ire in tenebras. *Eccl.* 29. c. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Veruntamen extenditur manus ad Deum propter puram orationem. *Thren.* 3. c. Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum, &c. 1. *Tim.* 2. c. Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus, *Exod.* 17. c. Cúmque leuaret Moyſes manus ſuas vincebat Iſrael. Item ad proximum etiam inimicum liberandum. *Prou.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. *Matth.* 5. g. Benefacite his qui oderunt vos. *Prou.* 25. c. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, &c. Item extendi debet manus ad pauperes extraneos, non tantùm vicinos. *Deut.* 15. b. Non obdurabis cor tuum, neque, &c. *Iſa.* 11. a. Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas, ſcilicet ſuper pauperes peregrinos. Dare enim vicinis tantùm aliquando inanem gloriam habet *infrà* 14. c. Cùm facis prandium, aut cœnam noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos. 2. *Ioan.* 1. b. Chariſſime facis fideliter quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos. Multi Prælatorum neſciunt extendere manum ſuam, quia neſciunt, & nolunt dare beneficia, niſi conſanguineis, & nepotulis, vel ſeruientibus ſuis. De Domino verò dicitur *Prouerb.* 31. c. Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem. *i* Et colloquebantur adinuicem quidnam facerent de Ieſu.] Sic multi offenduntur, quia alij benefaciunt. Tales de lumine Solis excæcantur. Vnde *Amos* 8. c. Occidet Sol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis. Tales ſunt, ſicut bufones, qui odore vinearum moriuntur. Et ſimi-

les Iudæ, qui odore vnguenti mortuus eſt ſpiritualiter, vnde Maria reuixit: *Ioan.* 12. a. *k* Factum eſt autem, &c.] *Tertia pars.* Tertia pars vbi agitur de electione duodecim Apoſtolorum per recapitulationem. Ante enim prædicta miracula electi fuerunt Apoſtoli, & ſermo factus eſt ad eos in monte, vt patet *Matth.* 5. a. Recapitulat ergo Lucas, vt aliquid addat. Alij namque electionem Apoſtolorum in ſupercilio montis aſſerunt factam, ille quaſi de proprio addit de pernoctatione Domini in oratione. Orauit enim nocte, quæ præceſſit electionem Apoſtolorum, non tanquam potens ſibi præſtare, quòd orabat, ſed inſtruit te, quia non niſi præmiſſa oratione facienda eſt electio in Eccleſia. Omnis enim actio Chriſti, inſtructio eſt Chriſtiani. Dicit ergo Lucas: Factum eſt autem in illis, &c. Intellige antequam hæc fierent. Vel *l* In illis diebus] quibus, ſcilicet prædicabat, & miracula faciebat.

2. q 7. c. plerunque

m Exiit] à ciuitate vel à turba. *n* In montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei,] non ſæculi. Item non pro ſe quaſi indigens, ſed pro me quaſi clemens. *Ambr.* Quid te pro tua ſalute oportet facere, quando Chriſtus pro te pernoctat in oratione? Præſcribitur autem nobis forma orandi, quam debemus imitari. Primo vt pro aliis oremus. Vnde *Iacob vltimo* d. Orate pro inuicem, vt ſaluemini. Secundò, vt tempore orationis à turba nos ſeparemus. *Matth.* 26. d. Sedete hic donec vadam illuc, & orem. Tertio, vt pro æternis oremus, ſuppeditantes nobis mundum & carnem, hoc enim ſignificat altitudo montis. Item fiducialiter ſine hæſitatione, hoc ſignificat firmitas montis. *Iacob. cap. primo* a. Qui indiget ſapientia poſtulet eam à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei: poſtulet autem in fide nihil hæſitans, &c. Item mons non colligit ſordes, in quo notatur, quòd munda debet eſſe mens orantis, aliter, non exauditur. *Iſa.* 1. d. Cum multiplicaueritis orationem non exaudiam, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Item nocte orauit quia nox ſecretior, ideo orationi, aptior, *Pſal.* 118. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi, &c. Et alibi. *Pſalm.* 41. In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam, id eſt, opera miſericordiæ, & nocte canticum, id eſt, orationem. *Thren.* 2. f. Conſurge lauda in nocte, in principio vigiliarum effunde ſicut aquam cor tuum, &c. Item de nocte infeſtat acriùs princeps tenebrarum, & ideo magis inſtandum eſt tunc orationi. *Pſ.* 100. In matutino, officio ſc. interficiebam omnes peccatores terræ. Itē in nocte orandum, vt vitetur hypocriſis. *Matth.* 6. a. Cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcondito, &c. Itē in nocte orauit, quia in nocte aduerſitatis recurrendum eſt ad ſuffragium orationis. *Inf.* 11. b Quis veſtrū habebit amicum, & non ibit ad illum media nocte aduerſitatis, &c. *Iſa.* 21. b. Anima mea deſiderauit te in nocte. Sequitur.

Gloſſ. qui Deum, orando, &c. Nota, quòd Dominus in monte orat, per hoc innuens, quod qui orando petit cæleſtia, ille orat in monte, qui autem petit temporalia orat in infimis, ſiue valle. Et iuxta hoc nota, quòd in littera dictum eſt in oratione Dei, quia Deum orabat; & quæ pertinent ad Deum petebat, non quæ ad ſæculum. Item per hoc, quòd elegit diſcipulos in monte, indicat ab ipſo loco, quod eminentiam vitæ debent habere qui in Eccleſia eliguntur. *Gloſſ.* Mons in quo, &c. Altitudinem ſignificat iuſtitiæ, id eſt, eminentiam virtutum, & bonorum operum: Ne in infimis remaneant, id eſt, ne operentur infima, id eſt, temporalia, ſed alta, id eſt cœleſtia. Item *Gloſſ.* Apoſtolos præeminentius, &c. Montes, id eſt, Apoſtoli, pacem, id eſt, verbum pacis, id eſt, verbum Euangelij. Sic & Moyſes, quaſi turbæ remanent in imo, ſoli Apoſtoli aſcendunt ſupercilium montis, in quo monſtratur altitudo intelligentiæ in eis, & infirmitas capacitatis in turbis. Solus. Leguntur enim Ioſue, & Aaron aſcendiſſe vſque ad terminos montis, qui erant in latere, ſed ſolus Moyſes cacumen aſcendit.

C
Matth. 10. a. Marc. 3. c. Act. 1 b.

Et cum *a* dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit, *b* duodecim ex ipsis *c* quos, & Apostolos nominauit: *d* Simonem *e* quem cognominauit Petrum, *f* & Andream fratrem eius: *g* Iacobum *h* & Ioannem, *i* Philippum, & *k* Bartholomæum, *l* Matthęum, & *m* Thomam, *n* Iacobum *o* Alphęi, & *p* Simonem qui vocatur Zelotes, *q* Iudam Iacobi, & *r* Iudam *ſ* Scarioth, qui *t* fuit proditor.

a Et cum dies factus esset vocauit discipulos suos] non se ingerunt: *Hebr.* 5. a. Nec quisquam sumit sibi honorem, &c.

b Et elegit duodecim ex ipsis] Iste numerus sacratus est in Euangelio propter numerum Apostolorum, sicut denarius sacratus est in lege propter decalogum. Dicitur autem sacratus propter significationem duorum numerorum ex quibus surgit scilicet ternarij, & quaternarij. In hoc ergo numero electi sunt, vt per hoc mysticè significaretur, quod fidem sanctæ Trinitatis per quatuor mundi climata essent delaturi, vel vt fide Trinitatis insigniti, quatuor mundi partes illuminarent. Hi enim sunt duodecim horæ diei totum mundum illuminantes: *Ioan.* 11. b. Item hi sunt duodecim Patriarchæ, id est, principium spiritualis generationis: *Genes.* 29. & 30. Item hi sunt duodecim principes tribuum: *Num.* 2. præcepta salutaria promulgantes. Item hi sunt duodecim fontes in Elim: *Exod.* 15. d. doctrina salutari mundum irrigantes. Item hi sunt duodecim lapides pretiosi in veste sacerdotali: *Exod.* 28. c. vitæ sanctitate splendentes. Item hi sunt duodecim panes propositionis: *Leuit.* 24. a. pane verbi Dei Ecclesia nutrientes. Item hi sunt duodecim explorantes terræ promissionis: *Num.* 13. a. viam vitæ aliis ostendentes. Item hi sunt duodecim lapides altaris: *Exod.* 24. a. fidem dominicæ Passionis prædicantes. Item hi sunt duodecim vituli quos Moyses immolauit Domino: *Exod.* 24. b. seipsos Domino sacrificantes. Item hi sunt duodecim lapides eleuati in Iordane, *Iosue* 4. a. duodecim articulos fidei prædicantes. Item hi sunt duodecim boues sub mari æneo 3. *Reg.* 7. d. baptismi gratiam nunciantes. Item hi sunt duodecim leones in throno Salomonis. 3. *Reg.* 10. c. aduersariis fidei viriliter resistentes. Item hi sunt duodecim portæ ciuitas prophetiæ: *Ezec.* 48. d. potestate clauium regnum cœlorum nobis aperientes. Item hi sunt duodecim fundamenta ciuitatis supernæ: *Apoc.* 21. f. Ecclesiam precibus, & meritis suis, & doctrina sustentantes. Item hi sunt duodecim stellæ in corona sponsæ: *Apoc.* 12. a. morum honestate Ecclesiam ordinantes. Hos ergo elegit Dominus.

c Quos & Apostolos nominauit,] scilicet missos. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur. 1. *Mach.* 4. e. Elegit Iudas Sacerdotes sine macula habentes voluntatem in lege Dei, & mundauerunt in sancta.

d Simonem,] supple vocauit. Simon obediens. *e* Quem cognominauit Petrum] ad differentiam Simonis Chananæi. Petrus cognoscens, quia ex obedientia cognitio. *Psalm.* 118. A mandatis tuis intellexi. *Gloss. Beda.* Cognominauit, non modò primum, sed longè prius, cùm ab Andrea adducto dicitur: Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus: *Ioan.* 1. f. &c. Nota quod hæc *Gloss.* videtur contraria textui: *Marc.* 3. c. Ibi enim habetur planè in litera: Et imposuit Simoni nomen Petrus, in electione, quando elegit eum Apostolum cum aliis: Hic habetur in *Gl.* quod non primò cognominatus est Petrus, sed cùm adductus est ab Andrea dicente: Vidimus Messiam. Sed quia melius est litteræ adhærere, & glossam exponere, quam è conuerso, sequamur literam, dicentes, quia in electione primò cognominatus est Petrus, & exponamus *Gl.* quæ dicit, non modò primum cognominis, &c. i. non modò primò facta est mentio huius cognominis, sed quando adductus est ab Andrea, quando dictum est ei à Domino: Tu vocaberis Cephas, i. Petrus: Tunc enim facta est mentio huius cognominationis, non impositio, sed tantùm impositionis prædictio. *Marc.* 3. c imposuit: *Mat.* 16. c. confirmauit. Cùm necesse haberet, q. d. propter mysterium, quòd non hoc nomine antea vocaretur. Ecce finis glossæ concordat veritati literæ Marci. Et nota, quòd commutatum est nomen, vt ex ipsa commutatione sacramentum Petræ, id est, firmitas innueretur, vt per hoc intelligeretur, quia de obediente fieret firmus. Sequitur.

f Et Andream fratrem eius,] scil. vocauit. Nota quòd numerus Apostolorum ponitur combinando, super hoc tamen non habetur causa ab expositoribus assignata. Andreas virilis, vel respondens pabulo, fortitudo enim soror est obedientiæ. *Prou.* 21. d. Vir obediens loquetur victorias.

g Iacobum] supplantator, paupertas, scilicet.

h Et Ioannem] gratia, charitas scilicet.

i Philippum] os laudis, id est, affabilitas: *Eccles.* 4. a.

k Et Bartholomæum] suspendens aquas, id est, continentia.

l Matthæum] assumptus, vel additus. id est, socialitas.

m Et Thomam] abyssus, id est, humilitas. *Gloss.* B. Matthæus compari suo Thomæ in ordine humilitatis causa sese supponit cum à cæteris Euangelistis sit prælatus, scil. *Marc.* 3. c. *Luc.* hìc. Comparem intellige ratione combinationis. Et est summa, quod Marcus & Lucas considerantes excellentiam Matthæi, quia fuit Apostolus, & Euangelista, præponunt eum Thomæ, & ipse Matthæus humilitatis causa se postponit ei.

n Iacobum] luctator, id est, patientia.

o Alphæi] doceus, vel fugitiuus.

p Et Simonem,] ponens tristitiam, scil. spes, [qui vocatur Zelotes. *q* Iudam Iacobi,] per quem confessio laudis, qui etiam dicitur Corculus, Lebeus, Thadeus.

r Et Iudam Scarioth] per quem confessio peccati.

ſ Scharioth] memoria mortis.

t Qui fuit proditor.] Argumentum, quod propter occultum peccatum, quòd scit Prælatus, vt Deus, non debet aliquem repellere de beneficio.

Moralit.

Moraliter. *a* Et cùm dies, &c.] In hoc loco datur forma electionis faciendæ. Omnia enim quæ sunt necessaria ad electionem canonicam celebrandam hìc determinantur. Primum est, quod debet esse circunspecta, vt melior, & vtilior Ecclesiæ eligatur, quod notatur ibi: [In illis dieb. exiit in montem,] vnde potest longè latéque circumspici. *Deut.* 3. c. Ascende cacumen Phasge, & oculos tuos circunfer ad Occidentem, & ad Aquilonem, & Austrum, & Orientem. Sed multi hodie in electione non in monte sanctitatis, sed in valle vilitatis existentes, tantùm se, vel cognatos, aut familiares suos respiciunt, & illos nominant, cum tamen dicatur *Exod.* 25. b. quòd Cherubim se respiciebant mutuò versis vultibus in propitiatorium, id est, in Christum. *Iob* 39. a dicitur de onagro: Circumspicit montes, id est, viros sanctitate sublimes, & virentia quæque perquirit, vt scilicet de bonis melior eligatur. Hoc n. dicit nomen electionis: Eligere enim est extra alios aliquem legere, sicut dicit *Damascenus.* Vnde *Cant.* 5. c. dicitur ad sponsam: Qualis est dilectus tuus ex dilecto ô pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus, quia sic adiurasti nos: Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Sed hodie non de bonis melior, sed de malis peior eligitur frequenter. In quo eligentes similes sunt dæmonibus, qui peiorem diabolum sibi caput constituerunt. Et *Iudic.* 9. b. dixerunt omnia ligna siluarum ad rhamnum, veni, & impera super nos. E contrario dicitur Moysi. *Exod.* 18. d. Prouide tibi de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, id est, Archiepiscopos, & Episcopos, & Archidiaconos, & Decanos. Item debet esse libera, non coacta, vel conducta prece, vel minis, vel pretio, vel timore, quod notatur cùm dicitur: Exiit in montem, &c. vbi est libertas aëris, & spatij, vbi nihil impedit visum, aut gressum. 1. *Reg.* 11. d. Perrexit omnis populus in Galgala quod interpretatur collis præputiorum, vel reuelatio, & fecerunt ibi regem Saul coram Domino. Item oratio debet præmitti ad Deum, quod notatur, ibi: Et erat pernoctans in oratione Dei, non in collisione, vel in colligatione mutua. Ideo autem oratio debet præcedere electionem, quia solus Deus videt corda hominum, & scit quis sit idoneus. Contingit enim sæpè, quòd ille qui austerus, vel fatuus appareret exterius in facie, benignus, & sapiens sit interius in corde. Vnde dicitur *Eccl.* 13. d. Vestigium boni cordis, & faciem bonam difficile inuenies, & cum labore. Vnde & Samuel volenti inungere primum filium Isai, eo quòd magnus, & elegans esset, dixit Dominus, ne respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta hominum intuitum ego iudico: Homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 1. *Reg.* 16. b. Et *Eccl.* 11. a. dicitur. Non laudes virum in specie sua, nec spernas hominem in visu suo. Ideo semper orandus est Dominus ante electionem, vt ostendat quis sit idoneus. Vnde *Act.* 1. d. cum Apostoli vellent vnum Apostolum loco Iudæ orantes dixerunt;

De electione facienda.

ra Domine qui nostri corda omnium, ostende nobis quem elegeris ex his. Sed hodie frequentius præoccupat fraudulenta collisio quàm deuota oratio, & ideo plures per collisionem in fraudem eliguntur, qualicumque electione quam per orationem. Vnde dicit Dominus *Osea* 8. a. Ipsi regnauerunt & non ex me, principes extiterunt
2. 4. 7. 6. *plerunque* & non cognoui. Ideo debet fieri in die, non in nocte, quia qui malè agit odit lucem. *Ioan.* 3. c. Quod notatur ibi [Et cum dies factus esset.] Et non quolibet die, sed die assignato, quod notatur per hoc quod dicit singulariter. [Et cum dies factus esset. Toto tempore ante debet Ecclesia esse in oratione Dei, sicut hic dicitur. [Erat pernoctans in oratione Dei.] Item die assignato debent venire Canonici ad electionem purè propter Deum, quod notatur ibi, [Vocauit Dominus discipulos suos.] Sed certè hodie multos vocat propria ambitio, multos carnalis affectio, multos pecunia, multos inuidia. Vnde potest dici illud: *Matth.* 24. c. Vbicunque fuerit corpus Episcopi mortui, illuc congregabuntur & Aquilæ, id est, Canonici, vt sibi vel suis rapiant dignitatem. *Isaia* 34. c. Occurrent dæmonia onocentauris, & pilosus clamabit alter ad alterum, illic congregati sunt milui alter ad alterum. Dæmonium interpretatur scientia. Et tunc currunt scioli, qui propter suam scientiam ambiunt promoueri. Sed scientia minimum est inter illa tria, quæ faciunt hominem idoneum eligi, scilicet vita, zelus, scientia. Sed heu hodie de his tribus nulla fit mentio siue inquisitio, sed magis si est nobilis genere, si bonus manducator, si strenuus bellator, & huiusmodi, quæ significantur per onocentauros. Per pilosos significantur papelardi, qui simulant sanctitatem, & per hoc volunt promoueri. Per miluos, qui mures & exta animalium rapiunt, significantur aduocati & pueri, qui etiam illuc conueniunt ad litigandum, alter contra alterum. Vnde *Isaia cap. tertio* a. Vnusquisque ad proximum suum tumultuabitur, puer contra senem, ignobilis contra nobilem, apprehendet enim vir fratrem suum, &c. Item debet eligi de Canonicis Ecclesiæ si est ibi idoneus, quod notatur ibi [Et elegit duodecim ex ipsis quos & Apostolos nominauit.] Vnde *Act.* 1. d. Oportet ex his viris, qui nobiscum sunt congregati, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex illis. *Osea cap.* 2. c. Dabo ei vinitores eius ex eodem loco. *Deuter. cap.* 17. c. constitues regem eum quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Item formicæ formicam eligunt sibi ducem, & apis apem, & grues gruem. Item qui eligitur debet esse de discipulis Domini. Vnde dicitur Vocauit
Quinque faciunt discipulum. discipulos suos & elegit ex ipsis. Quinque verò faciunt discipulum Domini.

Primum humilitas. *Matth.* 11. a. Discite à me, &c.

Secundum charitas *Ioan. capit.* 13. d. in hoc scient omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem.

Tertium adiectio carnalis affectionis ad parentes suos, *Infra* 14. f. Si quis venerit ad me, & non oderit patrem suum & matrem, &c.

Quartum est promptitudo exponendi se morti pro fratribus. *Infra* 14. f. Qui non baiulat crucem suam & venit post me, non potest meus esse discipulus.

Quintum est abrenunciatio omnis cupiditatis, *Infra* 14. g. Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Item debet esse Apostolus, id est, missus ad ministrandum, non ad dominandum. *Matth.* 10. b. Ecce ego mitto vos, &c. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet, &c. *Matth.* 20. d. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Sequitur.

a Et descendens cum illis de monte, &c.] Electurus Apostolos ascendit in montem, docturus turbas descendit in campum. In quo mysticè innuitur infirmitas capacitatis turbarum, quæ sublimia intelligere non sufficiunt. Ostendit ergo in hoc Dominus quod perfectioribus sunt altiora dicenda, minoribus leuiora. Vnde 1. *Corinth.* 2. a. Non iudicaui me scire inter vos nisi Christum Iesum & hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. *Hebr. cap.* 5. d. Omnis qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ: paruulus enim est, perfectorum autem est solidus cibus. Vnde rarò legitur turba Dominum in montem sequi, vel quòd Dominus aliquos infirmos in monte sanauerit, sed post sanationem quandoque leguntur secuti Dominum in montem. Sic & nos extinctis motibus illicitis, luce scientiæ illustrati, culmen virtutum possumus attingere. Instruit etiam hic Dominus Prælatos & prædicatores, vt aliquando ascendant in montem contemplationis oraturi, & sibi, & Deo vocaturi. Aliquando descendant in campum turbis prædicaturi. Vnde *Ioan.* 1. g. Videbitis cælum apertum & Angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis. *Greg.* Prædicatores prius in contemplatione hauriunt, quòd postmodum a iis in prædicatione effundunt. Item discipuli promoti, cum Domino descenderunt in campum, & ibi steterunt cum turba, sic promoti in dignitatibus debent descendisse ad turbas per compassionem & humilitatem, & stare cum illis per bonæ vitæ conformitatem. *Ecclesiast.* 32. a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. *Senec.* Omnia sint intus dissimilia frons populo conueniat. *Psalm.* 103. Ascendunt montes & descendunt campi, in locum, &c. *Ecclesiast.* 3. c. Quantò magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Ad talem Prælatum libenter veniunt subditi, & libenter audiunt, & libenter consentiunt ei. Quod significatur per hoc quod subditur. [Et turba discipulorum, & multitudo plebis, &c.] *Ioan.* 10. a. Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Item notandum est quod dicitur:

Et a descendens b cum illis de monte c stetit in loco campestri, & d turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis e ab omni Iudæa, & Ie-

c Stetit in loco campestri,] qui est locus communis, sic Prælatus in loco communi debet stare vt possit ab omnibus qui eo indigent faciè inueniri. *Cantic.* 2. a. Ego flos campi. *Deuter.* 16. d. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio. Dicit ergo:

a Et descendens de monte,] quò ascenderat oraturus & Apostolos electurus.

b Cum illis] quos scilicet vocauerat. Et sciendum quod Dominus dicitur ascendisse in montem vt doceret. *Matth.* 4. a. Item vt se transfiguraret. *Matth. cap.* 17. a. Item vt oraret. *Matth.* 26. d. Item dicitur ascendisse desertum, vt diabolum superaret. *Matth.* 4. b. Item dicitur ascendisse asinam, vt humilis appareret. *Matth.* 21. a. Item dicitur ascendisse Crucem, vt omnes ad se trahendo exaltaret. *Ioan.* 12. e. Item dicitur ascendisse in cælum, vt nobis locum præpararet. *Ioan.* 14. a.

c Stetit in loco campestri.] *Chrysostomus.* Nemo potest in valle stare & de monte loqui, sed aut vbi stas, inde loquere, aut vnde loqueris ibi sta. Et ita primò debet populus se considerare qualis sit, postea qualem habeat sacerdotem. Nunc autem seipsum non videns, semper iudicat de moribus sacerdotum.

d Et turba discipulorum eius & multitudo copiosa plebis] stetit supple cum eo, vel sedit circa eum, sicut solet fieri ad sermones.

e Ab omni Iudæa & Samaria & Ierusalem & maritima & Tyri & Sidonis,] supple à partibus. Caue ne intelligas maritimam illam, quæ est iuxta mare Galilææ, siue stagnum Genesareth, & ab eo sic dicitur, sed de remota maritima intelligendum est, quæ est iuxta Tyrrhenum mare, in quo sunt Tyrus, & Sidon. *Gloss. Beda.* Non à proximo mari Galilææ, quia hoc non miraculi loco poneretur, quasi hoc non esset miraculosum, si de parua maritima confluerent ad Dominum. Et nota quia miraculum propriè dicitur quod præter naturæ cursum euenit. Interdum tamen miraculum dicitur quodlibet insuetum vel inusitatum, licet præter naturam non eueniat, & hoc modo accipitur hic. Sed à mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus & Sidon comprehendi poterant. Sed quia ciuitates sunt gentium, consultè nominatim ponuntur vt quanta sit virtus Christi intimetur, quæ etiam exteras ciuitates excitat. Quasi responsio est ad hoc quod posset obiici. Posset enim dici cùm in maritima misceantur Tyrus & Sydon, quare postquam dixerat, à maritima, addit Tyri & Sidonis? Et hæc est ratio quæ subiungitur in *Gloss.* quod illæ ciuitates ideo suis nominibus exprimuntur, quia sunt ciuitates gentium. & ex hoc ipso euidentius appareat virtus Christi, quæ remotissimas ciuitates alienigenarum excitat. Ad hos non iuit Dominus, sed ipsi venerunt ad Dominum, vt magis confunderentur Iudæi.

a Qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis.] Sicut dicit *Rab.* quidam sequebantur Dominum ad informationem, vt discipuli, quidam ad curationem, vt infirmi, quidam ad obseruationem, vt inuidi, quidam ad refectionem, vt famelici, quidam ad videndum noua, vt curiosi. De Iudæa & Ierusalem veniunt discipuli confitentes, de Samaria veniunt Pharisæi inuidentes & obseruantes, de maritima veniunt infirmi salutem quærentes, de Tyro famelici esurientes, de Sidone curiosi noua venantes. *b* Vt audirent eum] *Chrysost.* Si iustitiam facere non vis, vt quid prædicatorem iustitiæ audis? Quare magistrum vocas, cuius non vis esse discipulus?

rusalem & maritima & Tyri & Sidonis, *a* qui venerant vt *b* audirent eum & *c* sanatentur *d* à languoribus suis. Et *e* qui vexabantur à spiritibus immundis curabantur. Et *f* omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus *g* de illo exhibat & sanabat omnes. Et ipse *h* eleuatis oculis in discipulos suos dicebat: *i* Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei. Beati *k* qui nunc *l* esuritis *m* quia saturabimini. Beati *n* qui nunc fletis, quia *o* ridebitis.

c Et sanarentur.] Benè dicit, quia ex auditu verbi Dei datur sanitas. *Psalm.* 106. Misit verbum suum & sanauit eos. *Sap.* 16. Non herba neque malagma, &c.

d A languoribus suis,] corporalibus & spiritualibus.

e Et qui vexabantur à spiritibus immundis:] ab effectu, curabantur.

f Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus] curationis.

g De illo exibat] tanquam de fonte riuulus, & sanabat omnes.

Myst cè. *Mysticè.* Sicut dicit *Beda*, tangit Christum, qui fideliter credit in eum. Hæretici autem comprimunt eum. Vnde dixisse legitur turbæ comprimenti se. Quis me tetigit? De cuiusmodi tactu, id est tactu infidelitatis dictum est Magdalenæ. *Ioan.* 20. d. Noli me tangere, &c. q. d. ei Dominus. Nondum enim perfectè de me credis. Item *Exod.* 19. b. Bestia quæ tetigerit montem lapidabitur. Item *Beda.* Tangitur à Christo qui confirmatur ab illo. Qui sic tangit & tangitur, spiritus ipsius virtute sanatur. Sequitur: Inf. 8. f.

h Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos dicebat. Beati, &c.] Omnibus loqui volebat: tamen specialiter in discipulos oculos leuat, vt attentiùs audiant & altiùs intelligant. Et eleuatio etiam oculorum significat, quoniam erat de cælestibus locuturus, sicut oris apertio. *Matt.* 5. a. significat, quoniam erat profunda, tamen apertè docturus. Vtrum autem fuerit idem sermo qui narratur hic & qui narratur *Matth.* 5. a. dubitatio est. Quidam dicunt quod fuerunt duo. Vnus solis discipulis in montis cacumine sedendo factus, quem narrat Matthæus. Alius postea in campo siue planitie montis ad omnes, & hunc fecit stando, quem narrat Lucas. Alij dicunt quod tantùm vnus fuit sermo. Turbis enim irruentibus ascendit Dominus in supercilium montis, vbi vocatis ad se discipulis elegit ex eis duodecim quos Apostolos nominauit. Deindè descendit cum illis in quandam planiciem eiusdem montis, & stetit ibi donec turbæ congregatæ essent, quibus congregatis sedit, & accesserunt ad eum propinquiùs discipuli, & tunc fecit sermonem suum discipulis & turbis pariter, quem narrant Matthæus & Lucas diuerso ordine, sed eadem rei veritate. Nota etiam quòd Matthæus plenariè ponens sermonem habitum ad discipulos, secundum aliam opinionem, ponit octo beatitudines. Lucas ponens sermonem habitum ad turbas, ponit tantum quatuor, quibus in *Gloss.* eleganter adaptantur quatuor cardinales virtutes. In his etiam quatuor quas ponit Lucas, intelliguntur illæ quatuor quas tacet. Dicit ergo. *i* Beati pauperes,] reb. & spiritu. Reb. per omnimodam abdicationem, vt Apostoli, vel ad minus per omnimodam subiectionem, vt Patriarchæ. Spiritu per voluntatis propriæ abiectionem, & sensus singularis depositionem. Tales sunt beati quia eis ad votum succedit quòd amant, i. ipsa paupertas voluntaria, quam securè & quietè possident quantum & quamdiu volunt. Vnde dicit *Senec.* Paupertas est bonum sine calumnia. Item beati sunt qui iam habent in se stolam corporis glorificati. Sunt enim impassibiles tam ad verba quàm ad verbera per omnimodam sui abiectionem. Hæc est vera paupertas quæ nihil habet, neque cor, neque corpus, neque res de quarum amissione doleat *Gregor.* Qui nihil habet in mundo quod diligat, nihil est in mundo quod pertimescat & ideo nihil est ei molestum. Tales sunt verè monachi in claustro Domini. Vnde quia regnum Dei claustrum Domini est, rectè dicit. Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei, sicut monachorum est claustrum. Item sunt agiles per obedientiæ promptitudinem. De qua dicit *Aug.* Verus obediens mandatum non procrastinat, &c. Item sunt subtiles per dignitatum & honorum abrenunciationem. Item sunt lucidi per mundanæ curæ depositionem, quæ nigrum facit. His ergo & talibus dicitur. [Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei.] Et merito, quia regnum mundi contempserunt. Item ipso iure paupertatis. Omnis enim domus Dei vbicumque sit pauperum est, & omnia bona eius. Item quia regnum Dei, & etiam ipsum Deum possidet pietas quæ est mater pauperum, quod inde B apparet quia ipsum *Matth.* 5. a. vendidit pro redemptione captiuorum, ipsum spoliauit pro indutione nudorum, ipsum assauit in Cruce pro refectione egenorum. Item titulo emptionis, pretio iam soluto. *Matth. cap.* 19. d. Omnis qui reliquerit, &c. Quia igitur talium est regnum Dei, oportet vt qui vult habere emat ab illis: *infra* 16. c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Nota sicut innuitur in *Gloss.* temperantia congruit paupertati. Consistit enim in coercendis illecebris, quia cùm se & sua abdicat, prauas delectationes in se refrænat, quæ & facit cordis munditiam. Vnde in hac beatitudine intelligitur illa sexta beatitudo quam ponit Matthæus: Beati mundo corde. Sequitur.

k Beati qui nunc] id est ad modicum, esuritis.

m Quia saturabimini] in æternum.

l Esuritis.] Ad litteram, id est, fame & siti carnis lasciuiam castigatis in vita.

m Quia saturabimini,] pane vitæ & intellectus in patria vnde *Psal.* 16. Satiabor cùm apparuerit gloria tua, *infrà* 14. a. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *Isa. cap.* 55. d. Omnes sitientes, &c. *Ioan. cap.* 7. f. Qui sitit, &c. *Chrysost.* Non omnes vocat ad potum, sed sitientes Item [Beati qui nunc esuritis] iustitiam, dicit *Gloss.* id est, vitæ rectitudinem.] Quia saturabimini] id est, implebitur desiderium vestrum. Vnde *Psal.* 126. Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis, quæ desiderat, scilicet, bonis cœli. Non solùm vitæ propriæ rectitudinem esuriie debemus, secundùm omnium & maximè peccatorum. Nam Dominus cùm vidit ficum sterilem statim esuriit. *Matth.* 21. b. Sic nos cùm videmus peccatorem, debemus esurire eius salutem. Et beatus talis stomachus, qui sic esurit, quia Dominus dat escam esurientibus. Hac fame mortui sunt omnes amici Dei. Hac etiam fame Balaam mori volebat, qui dixit *Numer.* 22. b. Moriatur anima mea morte iustorum. Siquidem pretiosa in *Psal.* 115. conspectu Domini mors sanctorum eius. Hanc famem habent omnes viri prædicatores, sicut scriptum est. Famem patientur vt canes & circuibunt ciuitatem. Nunquid nunc hanc famem habebat rex opulentissimus, *Psal.* 58. qui dicebat. Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Est autem tota esuries humani cordis de duobus. Intellectus siquidem esurit veritatem, & affectus esurit bonitatem, quibus vterque *Psal.* 118. replebitur in futuro. Vnde *Isa.* 65. c. Serui mei comedent & vos esurietis. In hac beatitudine intelligitur quinta beatitudo quam ponit *Matth.* 5. a. scilicet. Beati misericordes, *Gloss.* Qui enim compatiuntur aliis & miserentur & tribuunt sua non quærentes aliena: Ecce iustitia quæ congruit esurientibus eam, quæ etiam facit misericordem. *Ambros.* Qui esurit esurienti compatitur, compatiendo largitur, largiendo fit iustus, æqualem se inferioribus præstat, dolum excludit, veritatem requirit. In hac *Gloss.* satis patet qualiter se continent ad inuicem iustitia & misericordia. Sequitur.

n Beati qui nunc fletis,] de præsenti miseria. *o* Quia ridebitis,] de dilatatione bonorum. *Ioan.* 16. c. Tristitia vestra, &c. *Isa.* 60. a. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. Ista tria dona sunt contra tria vitia. Paupertas contra auaritiam, esuries contra luxuriam, luctus contra superbiam. Et nota ordinem: Pauperes esuriunt, esurientes flent. Nota ergo quòd donum luctus est quasi probatica piscina, in qua lauantur hostiæ antequam domino offerantur. Quinque porticus habens, quia quinque sunt genera lacrymarum. Primæ sunt pro incolatu huius miseriæ, & hæ potant sitientem animam. Secundæ sunt pro

errore propriæ culpæ

errore propriæ culpæ, & hæ lauant immundum. Tertiæ sunt pre horrore gehennæ, hæ humectant aridam. Quartæ sunt pro desiderio patriæ, hæ rigant iam fœcundam. Quintæ pro miseriis proximorum, hæ chari-
Matth.5.a. tatem demonstrant. De primis dicitur in *Psal.* 79. potum dabis nobis in lacrymis in mensura. De secundis. *Psalm.* 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum lacrymis meis. De tertiis. *Psalm.* 114. Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis. De quartis. *Psalm.* 40. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. De quintis *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo, &c. *Chrysostomus*. Beati qui lugent sua peccata, sed beatiores qui aliena. Et *infrà*. Quamdiu charitas Sanctorum ad peccatores est, & luctus est. Harum lacrymarum est triplex efficacia in Deum. Prima est inebriatio. *Isa.* 43. d. Adipe lacrymarum tuarum inebriasti me. Secunda est punctio. *Gloss. super Tobiam*. Oratio Deum lenit, lacryma cogit. Hæc vngit, illa pungit. Tertia est violentia. *Psalm.* 38. Auribus percipe lacrymas meas. Ibi *August.* Violentæ sunt in precibus lacrymæ. *Raban.* Semper luctus inter duas lætitias consistit, mundi præcedentem & cæli propinquantem. Beatus cui temporalis tristitia præcurrit æternam lætitiam. Item *Raban.* Quatuor modis fit planctus Sanctorum. Cùm & propria peccata deplorant, cùm in infernum cadentes plangunt, cùm in peccatis viuentes lugent, cùm pro desiderio regni gemunt. Et quatuor species lacrymarum natura continet. Sunt enim humidæ, vt abluant sordes peccatorum, & restituant perditum baptismum. Sunt salsæ, vt carnis fluxum & dulcedinem temperent voluptatum. Sunt & calidæ, vt præualeant contra infidelitatis frigus. Sunt & puræ, vt mundatis pristinis erroribus, in puram restituant conuersationem. Notandum etiam quòd prudentia congruit flentibus, id est, dolentibus, dum considerat in fœlicitatem huius vitæ, & fœlicitatem futuræ. Prudentia enim dicitur quasi prouidentia. Ille autem sibi sapienter prouidet, qui huius vitæ miserias attendit. Quæ etiam facit pacem pectoris, quæ est septima beatitudo, quam ponit Matthæus, dicens. Beati pacifici, &c. Sic ergo pa-
Matth.5.a. tet qualiter illa intelligatur in hac tertia quam ponit Lucas hic.

Luctus:
- De malo præsentis miseriæ, quod est { Innatum nobis.
- De malo vitæ, quod est { cõmissũ à nobis.
- De desiderio patriæ, quod est { amissum à nobis.
- De peccatis propriis, quod facit beatum.
- De peccatis alienis, quod facit beatiorẽ.
- De detrimento virtutum.
- De incolatu sæculi. | Irrigosi inferius *Ios.* 15. d.
- De dilatione cæli. | irriguum superius.

Consolatio:
- De peccati plena remissione. *Isa.* 56. e Adducam eos in montem sanctum meum, & lætificabo eos, &c.
- De vera retributione in reprobis. *Isa. vltim.* g. Erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.
- De liberatione præsentis miseriæ. *Apocal.* 21. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum.
- De adeptione cælestis patriæ. *Matth.* 25. b. Euge serue bone. *Isa. vltim.* d. Gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugetis super eam, &c.

Versum *Fle si lætari, seruus si vis dominari.*
Da si ditari, semina si satiari.

Sequitur. *a* Beati eritis cùm vos oderint, &c.] id est, cum homines corde, ore, opere vos persecuti fuerint, non merito peccatorum vestrorum, sed propter filium hominis, id est quia in ipsum creditis & ipsum prædicatis, beati eritis supple si sapienter & æquanimiter & lætanter sustinueritis. Hi enim sunt tres digiti, de quibus dicit *Isa.* 40. c. Quis appendit tribus digitis molem terræ? Primi quidem parentes vendiderunt regnum cælorum pro lenocinio vnius pomi. Isti verò redimunt pretio odiorum, contumeliarum, iniuriarum. Isti quidem cum Christo comedunt in vigilia, & ideo cum eodem comedent in festo. In hac vigilia comeditur panis arctus & bibitur aqua tribulationis, sicut dicitur *Isa.* 30. e. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem. In festo verò omnia pinguia & omnes deliciæ comedentur. Vnde *Isa.* 25. c. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, &c. Isti sunt socij passionum in via, ideo erunt & consolationum in patria. Scriptum est enim 2. *Corinth.* 1. b. Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis, *infrà* 22. e. Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, &c. Ideo dicit *Ecclesiast.* 6. a. Si possides amicum, in tentatione posside illum. Ad istos deuolutum est onus cælestis hæreditatis. id est, præsentes tribulationes, quare necesse est vt ad ipsos deuoluatur ipsa hæreditas. Isti soluunt debitum quo obligata erat cælestis hæreditas: ideo iure est eorum. Ergo, Beati eritis cum vos, &c. Adam siquidem peccauit corde, ore, opere, & ideo cælestem hæreditatem triplici obligauit, id est, odia, contumeliis. Corde peccauit nimis vxorem amando, & ideo induxit super nos odium Dei, Angelorum, & hominum. Peccauit ore, pomum comedendo, & se malè excusando, & induxit super nos obligationem contumeliarum. Peccauit opere siue manu pomum accipiendo, & obligauit nos molestiis & iniuriis. Dicit ergo:

Beati *a* eritis cùm vos oderint homines *b* & cum separauerint vos & *c* exprobrauerint & *d* eiecerint nomen vestrum tanquam *e* malum propter filium *f* hominis.

a Beati eritis cùm vos oderint homines] corde.
b Et cum separauerint vos,] opere, pellendo, scilicet, de Synagogis. Vnde cùm recessisset Iudas proditor à societate, dixit Iesus. Nunc clarificatus est filius hominis.
c Exprobrauerint] ore, vos, id est, nomen Crucifixi vobis. Hoc enim improperabant fidelibus in primitiua Ecclesia, quòd adorarent crucifixum. Vel, exprobrauerint vos, sicut ipsum Christum & Ioannem Baptistam. *Matth.* 11. e. Venit Ioannes non manducans neque bibens, & dicunt, dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt: ecce homo vorax & potator vini. *Ioan.* 15. c. Non est seruus maior Domino suo: Si me persecuti sunt & vos persequentur. Ioan 13.d.
d Et eiecerint nomen vestrum,] Christianum, scilicet. Sæpè enim nomen Christianum vsque adeo in defectum venit vt nemo auderet illud confiteri. *Beda*. Quantum ad Iudæos & Gentiles nomen Christianum sæpe abrasum à memoria & ab omnibus eiectum est. Vel, Eiecerint nomen vestrum,] id est, vos Christianos à societate siue collegio suo. *Ioan* 9. e. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis confiteretur eum Christum, extra Synagogam fieret. *Isa. vlt.* b. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum eius, dixerunt fratres vestri odientes vos & abiicientes propter nomen meum, &c.
e Tanquam malum.] 1. *Cor.* 4. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus. Eiecerint inquam.
f Propter filium hominis,] i eius amore, eius pretio, eius vice. *Beda*. Cuius nomen vestrum facitis cognomen, quia à Christo dicuntur Christiani. Item, Propter filium hominis. nulla alia de causa. Nota etiam quia in hac beatitudine. quæ hic ponitur, intelligitur secunda beatitudo quam ponit Matthæus, scilicet. Beati mites. Fortitudo Matth.5.a.
enim congruit huic beatitudini quæ hic ponitur, quæ etiam facit mansuetudinem. Mitis enim est, qui nullis mouetur molestiis. Fortis est, qui vincit iram, & alios motus animi. *Proverb.* 16. d. Melior est patiens viro forti. Laudabilius est seipsum vincere, id est, proprios motus animi reprimere, quàm alium vincere, &c.

Si beati { Pauperes, Esurientes, Flentes, Patientes } ergo miseri:
- Amantes diuitias. *Proverb.* 13. a. Est quasi diues cum nihil habeat, & est quasi pauper, &c. *Eccl.* 31. a. Qui aurũ diligit non iustificabitur. *Iob* 37. d. Ab Aquilone aurũ venit. *Ier.* 1. c. Ab Aquilone pandetur omne malum. Ergo vnde aurũ inde malũ, &c.
- Comessatores. *Prou.* 23. c. Noli esse in conuiuiis potatorum, nec, &c.
- Risores *Iac.* 4. c. Miseri estote & lugete. *Iac.* 5. a. Plorate vlulantes in miseriis vestris, &c.
- Impatientes. *Iacob.* 5 c.

Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. *Prouerb.* 13. b. Qui

pauper est increpationem non sustinet. Sequitur. *a* Gaudete in illa die, &c.] Tribus modis hortatur Dominus discipulos suos ad sustinentiam aduersorum: Primò per ostensionem præmij, vbi dicit [Ecce enim merces vestra.] Secundò, per exemplum Prophetarum, vbi dicit [Secundum hæc enim.] Tertiò, per pœnæ commutationem, cum dicit [Veruntamen, &c.] Dicit ergo *a* Gaudere, interiùs propter stolam animæ.

23. q. 10. c. quod Christus.

b In illa die.] sc. præsentis tribulationis, quæ illuminat vt collyrium *Apoc.* 3. d. *b* Et exultate] exteriùs, propter stolam corporis. Non est hoc datum omnibus scilicet gaudere in tribulatione, sed quibusdam & paucis, de quibus dicitur, *Act.* 5. g. Ibant Apostoli gaudentes. *Phil.* 1. d. Donatum est vobis pro Christo, non solum, &c.

a Gaudete in *b* illa die & *b* exultate, *c* ecce enim merces vestra multa est in *d* cælo. Secundum hæc *e* enim faciebant Prophetis patres eorum. *f* Veruntamen *g* væ *h* vobis diuitibus qui *i* habetis consolationem *k* vestram.

c Ecce enim merces &c.] Ideo gaudete, enim, quia merces vestra multa est, & magna. Magna pretiositate, multa innumerositate. *Psalm.* 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ.

d In cælo] in loco tuto, & amœno & quieto. *Isa.* 32. d. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. *Matth.* 6. c. Thesaurizate vobis thesaurus in cælo. Item magna est merces, quia pro paupertate temporali, quæ est modica & momentanea dabitur regnum æternum, pro fame horaria, satietas perennis, pro luctu momentaneo lætitia sempiterna, pro vilitate modica, gloria perpetua. *Psalm.* 126. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris. *Gen.* 15. a. Ego tuus merces tua magna nimis. 2. *Cor.* 4. d. Id quod est in præsenti momentaneum & leue, &c. Item multa est merces, quia duodecim sunt gaudia Paradisi significata per duodecim fructus, de quibus dicitur *Apocal.* 22. a. *Sapient. cap.* 3. a. In paucis vexati, in multis bene disponentur. *Beda.* Inter odia cordium, inter probra linguarum, inter manus persequentium, læto corde versamini intuitu supernæ mercedis. *Gregor.* Consideratio præmij minuit vim flagelli. Sequitur.

e Secundùm hæc enim, &c.] *Aug.* Exemplo Prophetarum temperat rigorem tribulationis. q.d. non est nouum si vos qui estis serui mei patimini à Iudæis, quia Prophetæ mei propter eandem causam passi sunt à patribus eorum. Et si illi qui non habuerunt exemplum, constantes fuerunt in tribulationibus, & vos qui iam habetis exemplum constantiores esse debetis. 2. *Tim.* 3. c. Omnes qui piè volunt viuere in Christo persecutionem patientur. Dicit ergo. Secundùm hæc enim, &c. Sic continua; Ne turbemini si vos persequantur. Enim, quia, secundùm hæc faciebant Prophetis qui timore non deficiebant à veritate, patres eorum. Sequitur.

f Veruntamen væ vobis diuitibus.] Lucas ponens temperatum sermonem ad turbas, licet admixti erant discipuli, quasi per antithesim quatuor promissionibus opponit quatuor comminationes. Sicut enim quatuor beatitudines posuit quatuor virtutibus respondentes, ita ponit quatuor væ quatuor vitiis respondentia:

Primum est contra cupiditatem diuitum, quòd opponitur paupertati.

Secundum est contra voluptatem Epicureorum, quòd opponitur Esuriei.

Tertium est contra vanitatem lætantium, quòd opponitur luctui.

Quartum est contra placentiam mundi, quòd opponitur vilitati siue contemptui. Matthæus octo ponit beatitudines, & octo væ, non tamen in eodem cap. sed postea 23. Lucas verò tantum quatuor beatitudines ponit, & quatuor væ, sed reducuntur octo beatitudines ad quatuor, sicut ex præmissis patet. Aliter etiam reducuntur, sed parum differenter. Nam paupertas continet mansuetudinem. Qui enim verè pauper est, nihil habet vnde dolere valeat, & ideo nec irritat nec irritatur, quòd est mansuetudinis. Item esuries complectitur misericordiam. Nam qui esurit, esurienti compatitur, & compatiendo largitur, quòd est misericordiæ, vt dicit. *Ambr.* Item luctus continet munditiam cordis. Nam lacryma pro peccatis propriis & alienis oculum mundificat rationis. Item sub vilitate & contemptu comprehenditur pacificatio & patientia, quæ sunt duæ vltimæ beatitudines in Matthæo. Nam qui verè contemnit & se, & mundum & etiam se contemni patitur, pacem habet & patientiam. Referuntur etiam hæ quatuor beatitudines ad quatuor virtutes cardinales, vt dicit *Ambros.* Nam paupertas temperantiam, esuries iustitiam, luctus prudentiam, contemptus fortitudinem gignit. Sed quare non ponuntur in Matthæo statim post beatitudines, sicut sua væ, respondentia sicut in Luca: Responsio, quia in Matthæo loquitur perfectis, qui non indigent comminatione, quia perfecta charitas foras mittit timorem. 1. *Ioan.* 4 d. In Luca verò loquitur imperfectis, quibus necessaria est commutatio pœnæ, quia timor Domini expellit peccatum. *Eccl.* 1. c. Et initium sapientiæ timor Domini. In *ead.* b. Dicit ergo. *Amos* 6. a.

g Væ] id est, æterna damnatio parata est.

h Vobis diuitibus,] qui amatis diuitias temporales siue terrenas, vel iniquè habetis vel habere cupitis, vel vos diuites reputatis, tumentes & alios contemnentes, vel speratis in diuitiis. *Iac.* 5. a. Agite nunc diuites, plorate & vlulate in miseriis, quæ euenient vobis. *Eccl.* 5. b. Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis Item *Eccl.* 5. c. Quid prodest possessori, nisi quod cernit oculis suis diuitias? Item *Prouerb.* 11. d. Qui confidit in diuitiis suis corruet. 1. *Tim.* 6. d. Nolite sperare in incerto diuitiarum. Et bene dicit. [Væ] quod est interiectio, & non dicit, æterna damnatio diuitibus quod tamen idem est. Sed interiectio significat affectum mentis, nomen verò conceptum. Ad innuendum ergo quòd diuites iam per affectum non solùm per intellectum sentiunt in se quod passuri sunt in inferno, ideo dicit væ. Vnde *Ierem.* 2. d. Scito & vide quàm malum & amarum est te dereliquisse Dominum Deum tuum. Sed quia multi habent diuitias, qui in eis nullum habent solatium, nec amorem ad eas, qui scilicet, habent vt dispensatores, & ad hoc custodiunt tantùm vt bene dispensent, ideo subdit.

i Qui habetis consolationem vestram] *Gloss.* contra necessarias temporis miserias. Miseriæ enim temporales necessariæ, id est vtiles sunt ad coercendas carnis illecebras.

k Vestram] non diuinam, id est, quam quæritis & amatis vobis, & ideo væ vobis. Consolatio enim talis via est ad perpetuum cruciatum, sicut econtrario tribulatio temporalis via est ad æternam consolationem. Vnde *inf.* 16. g. dicit Abraham diuiti in inferno; Fili recordare, &c. nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Siquidem calix in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinauit ex hoc in hoc, & facta est commutatio, quia tristitia pauperis versa est in gaudium, & gaudium diuitis in mœrorem. Vnde dicit *Iac.* 4. c. Lugete diuites & estote miseri, quia risus vester vertetur in luctum, & gaudium in mœrorem. Væ ergo vobis diuitibus, quia perdetis vsum temporalium quem nunc diligitis, scilicet præsentem consolationem. Sunt autem tria quæ istam consolationem operantur, diuitiæ, deliciæ, & honores Omnis enim consolatio mundi ad hæc tria refertur. Hi sunt tres consolatores, de quibus dicit *Iob* 16. a. Consolatores onerosi omnes vos estis, qui onerant consolatum onere grauissimo, scilicet, desolatione æterna. Hæc est consolatio somniantis quam habent diuites huius mundi. De qua dicitur *Isa.* 29. e. Sicut somniat sitiens & bibit, & postquam fuerit expergefactus lassus adhuc sitit, & vacua est anima eius. Sic erit, &c. *Psalm* 85. Dormierunt somnum suum, &c. Et alibi. *Psalm.* 72. Velut somnium surgentium Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges Optimè dicit imaginem, quia sicut somnians non videt res, sed imagines rerum, & tamen credit se videre res, ita diuites credunt se habere diuitias veras, cùm tamen non habeant nisi imaginatiuas siue phantasticas diuitias. Est etiam diuitibus triplex væ in præsenti. Væ laboris in acquirendo, væ timoris in custodiendo, væ doloris in deferendo. Et propter hoc fortè dicitur *Apoc.* 8. d. Væ væ væ habitantibus in terra. Et hoc triplex væ perpetuabitur in inferno, quia erit ibi labor sine requie, timor sine spe, dolor sine consolatione, & ideo non dicit, est vel erit.

S. Bern. Delicata est diuina consolatio nec conceditur admittentibus alienam. Psalm. 74.

Mystice. Sicut dicit *Gloss.* per diuites intelliguntur Iudæi de diuitiis legis gloriantes, siue hæretici siue Philosophi, qui de sapientia sua & torrente eloquij sui confidentes veritatem expositionis vilipendunt, & secundum regulas philosophicas de Christi generatione & aliis fidei articulis nituntur discutere. Quibus in futuro erit væ, cum manifestum erit eos errasse, & thesauros iniquitatis, qui non proderunt sibi collegisse. Sequitur. *Mystice.*

Væ *a* vobis qui saturati estis, quia *b* esurietis. Væ *c* vobis qui nunc ridetis, quia *d* lugebitis & flebitis. Væ cum *e* benedixerint vobis omnes homines. Secundùm hæc *f* faciebant Prophetis patres eorum. *g* Sed vobis dico *h* qui auditis: *i* Diligite inimicos vestros.

△ se. Sequitur. *a* Væ vobis qui saturati estis] i. crapulæ & ebrietati vacatis. Contra quod dicitur *infrà* 21. f. Videte ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate. *b* Quia esurietis æternaliter. *Isa.* 65. c. Serui mei comedent, & vos esurietis. Ideo etiam væ his in præsenti, quia talis saturitas aufert somni requiem. *Eccles.* 5. c. Saturitas diuitis non sinit eum dormire. Item quia sanitatem aufert. *Iob* 20. b. Cùm saturatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Item quia pudicitiam aufert. *Hieron.* Venter vino æstuans cito despumat in libidinem. *Ierem.* 5. b. Saturaui eos & mœchati sunt. Item quia famem parit æternam. *Isa.* 65. c. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis, &c. Et hanc rationem assignat hic Dominus quasi fortissimam, quia totum damnum hominis est fames æterna, id est defectus boni æterni. Item [Væ vobis qui saturati estis,] desideriorum vestrorum adimpletione & peccatorum delectatione, quia talis saturitas corrumpit palatum animæ, & aufert saporem cælestium ciborum. *Prouer.* 27. a. Anima saturata calcabit fauum. Item, Væ vobis qui saturati estis] carnibus draconum, id est defectibus & vitiis aliorum detrahendo. *Iob* 19. d. Quare me persequimini sicut Deus & carnibus meis saturamini? *Prou.* 23. c. Noli esse in conuiuiis potatorum. Sequitur. *c* Væ vobis qui nunc ridetis] de mundi fœlicitate nunc in modico. *Roman.* 6. d. Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? *d* Quia lugebitis & flebitis] de inferni calamitate. *Prou.* 14. b. Risus dolore miscebitur. *Eccl.* 7. a. Cor sapientis vbi tristitia, scilicet, in præsenti, cor stultorum vbi lætitia. Item, Væ vobis qui ridetis, nimia facilitate, quia lugebitis in inferno, cogente necessitate. *Eccles.* 19. d. Risus dentium & ingressus hominis enunciant de illo. Item, Væ vobis qui ridetis, cum nimia dissolutione, [quia lugebitis,] in inferno oris opilatione, sicut dicitur in *Psalm.* 106. Iniquitas opilabit os suum. *Eccles.* 21. c. Fatuus in risu exaltat vocem: vir autem sapiens vix tacitè ridebit, id est tardò. Et tunc modestè, sicut *Iob* 29. d. Si quando ridebam ad eos non credebant. Vbi dicit *Greg.* Prælatus debet se habere taliter ad subditos vt ridens timeri & iratus possit amari, nè nimia lætitia vilem vel immoderata sæuitia reddat odiosum. Item, [Væ vobis qui ridetis] id est, gauderis de mundi voluptatibus & risui & vaniloquiis operam datis, quia lugebitis, infernalibus miseriis subitò aduenientibus. *Iob* 21. b. Tenent tympanum, & citharam & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Item [Væ vobis qui ridetis] de mundana promotione, quia lugebitis, de infernali demersione, quæ vos occupabit. Et quantò gradus altior, tantò casus erit profundior. Vnde cum lucifer dixisset: Ascendam in cælum & ero similis Altissimo, dictum est ei: Verumtamen in infernum detraheris in profundum laci. *Isa.* 14. d. Meritò illis væ, qui rident de sua suspensione, de maris submersione, de propria illusione. Omnis enim purpura, omne sceptrum, omnis corona illusio est & ludibrium postquam in his Domino Iesu fuit illusum. Vnde dicit *August.* Risus illorum risus est phreneticorum, sed sapientes malunt se habere sanos plangentes quàm phreneticos ridentes. Vnde *Eccles.* 2. a. Risum reputaui errorem & gaudio dixi, quid frustra deciperis? Dominus ter fleuisse legitur. Super Ierusalem euersione, *inf.* 19. f. Super *Christus ter legitur fleuisse.* Lazari suscitatione. *Ioan.* 11. e. Et in Cruce. *Heb.* 5. Risisse autem nunquam legitur. In quo notatur quod viro iusto, non est hîc tempus ridendi, sed flendi. In futuro verò erit tempus ridendi. Vnde *Eccl.* 3. a. Tempus flendi & tempus ridendi. Primò dicit flendi, postea ridendi. *Prouer.* vlt. d. Ridebit in die nouissimo. E contrario malus flebit in die nouissimo; quia risit in die primo. Fletus autem ille æternus erit duplex, id est de duobus, scilicet de carentia omnis boni, & præsentia omnis mali. Hæc enim duo erunt in inferno, vt dicit *August.* Ideo dicit Dominus. Væ vobis qui nunc ridetis, quia lugebitis & flebitis. Non dicit, nunc, per quod datur intelligere in æternum. Sequitur.

e Væ cum benedixerint vobis omnes homines] id est, cùm vobis adulatoriis fauoribus arriserint laudando in malis, sicut dicit in *Psalm.* 9. Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Vel adulando in bonis, quod non est minus malum quàm vituperatio. Vnde *Sen.* Lauda parcè, vitupera parciùs. Similiter enim reprehensibilis est nimia laudatio, vt immoderata vituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. *Prouerb.* 27. e. Qui benedicit proximo suo voce grandi, id est, nimia laude extollit, vel mala eius diminuendo, vel bona plus æquo laudando, de nocte consurgens, id est, circa hoc solicitus, vt est omnis adulator, maledicenti similis erit, id est, detractori, quia vel mala diminuendo confidentiam præstat, vel bona laudando intentionem inclinat, vt quod propter Deum inceperat, propter humanum fauorem finiat. *al. † pseudo* Vnde *Isa.* 3. c. Popule meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. Legitur *Mat.* 26. g. quod Iudæi velabant Domino faciem & dicebant, Aue Rabbi. Sic adulatores laudando excæcant. Vnde significantur per Philisthæos, qui Samsonem excæcauerunt. *Iudic.* 16. e. Cæcus bene audit quod ei dicitur, sed non videt quod ei fit, sic ille qui decipitur adulatione bene scit, quod falsum est quod ei dicitur, & tamen quasi non videns libenter audit. Vnde *Horatius* dicit. Falsus honor iuuat & mendax infamia terret. Quem nisi mendosum & mendacem? Et nota *Horatius in Epistola.* quod dicit. Cum benedixerint vobis omnes homines. Non enim malum est benedici à bonis, sed à malis benedici, maledici est. Vnde *Sen.* dicit. Si continens es, adulationes deuita, sitque tibi tam triste laudari à turpibus quàm laudari ob turpia. Sed quæ culpa mihi si homines mihi benedicant? Nulla, si non recipio, id est, si inde non gaudeo mihi. Sed si appeto & mihi congaudeo, pecco. Præterea hominum benedictio hæc extollentiæ & ruinæ occasio est. Est etiam exinanitio & euisceratio iustorum, & laqueus quem pauci sciunt declinare, & qui declinat, sapiens comprobatur. Vnde *Prouerb. cap.* 27. e. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantium.

f Secundum hæc faciebant Prophetis patres eorum] supple, id est, pseudoprophetis quos adulterino fauore demulcebant, qui non prædicabant nisi pro captando humano fauore. *Gloss. Beda.* Benedicebant pseudoprophetis qui ob captandum vulgi fauorem de corde suo prophetabant. *Ezech.* 13. a. *Ierem.* 23. c. Et in prophetis Samariæ vidi fatuitatem, &c. Sequitur.

g Sed vobis dico.] Locutus est Dominus ad turbas, hîc *Quarta pars.* conuertit sermonem ad Apostolos. Et est hæc quarta pars, in qua inuitat Dominus discipulos ad culmen perfectionis. Non enim sufficit perfectis non odire inimicum vel diligere amicum, sed oportet diligere inimicum. Et hoc est. Sed vobis dico, quasi omnibus dixi. Beati pauperes, beati esurientes, beati flentes, beati patientes. Sed vobis, specialiter, dico qui auditis, vt discipuli, es amore & mansuetudine, vtraque aure, id est, corporis & cordis, & auditum facitis vel facere vultis. Vt sit pondus in verbo.

h Qui auditis,] id est, intelligitis & intellectum facere vultis.

i Diligite inimicos vestros.] Loquitur hîc Dominus perfectis, nec solum huius temporis sed etiam primitiuis perfectis quos instruebat, scilicet, Apostolis, qui per patientiam tormentorum & proprij sanguinis effusionem erant Ecclesiam fundaturi. Quædam ergo quæ hic dicuntur, congruunt primitiuis perfectis, quædam etiam imperfectis, quædam perfectis huius temporis. △ Vnde notanda est

i Diligite inimicos vestros,] actiuè id est, qui vobis inimicantur non vos ipsis. *Expo. litteræ.* Sicut enim amicus dicitur, qui amat & qui amatur, sic inimicus qui odit & qui oditur. Sed propriè amicus est qui amat & inimicus qui odit, & sic accipitur hic. Inimici autem diligendi sunt, quia ad Deum ire compellunt, sicut dicit *Gregor.* Mala quæ nos hîc premunt, ad Deum ire compellunt. Item quia faciunt exire à peccato & quandoque à mundo. *Exod.* 12. e. Vrgebant Ægyptij populum exire de terra velociter.

Item quia seruiunt sicut instrumenta fabrilia vasis fabrilibus. Nam illorum beneficio formantur. Vnde *Aug.* Quod lima ferro, quòd fornax auro, quòd flagellum grano, hoc tribulatio iusto. Item sicut dapifer seruit prandentibus. Qui enim iniuriam vel contumeliam irrogat, dapes patientiæ, seu mansuetudini ministrat. Sic seruiuit Esau, Iacob. *Gen.* 25. c. Maior seruiet minori. Sic stulti seruiunt sapientibus. Vnde *Prou.* 11. d. Qui ⊖ stultus est

A Vnde notanda est hîc, quædam distinctio perfectorum. Sunt. n. aliqui quos contemplatiuos dicimus, qui omnibus omnino postpositis, nudi nudum Christum sequuntur, & est summa perfectionis eorum. habere vitam in patientia & mortem in desiderio. Sunt & alteriusmodi perfecti, s. Prælati maiores, qui non tenentur habere mortem in desiderio: imo tenentur desiderare vitam pro salute & profectu subditorum, & est summa perfectionis eorum paratos esse mori si necessitatis articulus interueniat, antequam periclitetur fides subditorum. Sunt & alterius modi perfecti minores sacerdotes & diaconi, quorum summa perfectionis est votum continentiæ. Sunt etiam perfecti coniugati quorum summa perfectionis est sibi reseruare necessaria, & omnia superflua erogare. Notandum rursus, quia in lege erat talio beneficiorum & talio iniuriarum. Dominus prima fronte excludit talionem iniuriarum, sed ne videatur omnino legem soluere reseruat talionem beneficiorum, & cum cumulo docet & præcipit cumulare beneficia. Iniuriis etiam præcipit reddi beneficia, vt s. iniuriis lacessiti beneficia reddamus. Et vt intelligatur quibus iniuriis, *Triplex iniuria.* quæ beneficia reddantur, notandum quod iniuria triplex est, s. iniuria cordis, iniuria oris, iniuria operis. Iniuria operis diuiditur in iniuriam proprij corporis & in iniuriam rerum. Iniuria rerum diuiditur in iniuriam rerum necessariarum & rerum superfluarum. Iniuria cordis est odium. Huic iniuriæ debetur dilectio cordis & exhibitio beneficij exterioris, & hoc tam à perfecto quàm ab imperfecto, quia tam perfectus quàm imperfectus tenetur inimicum diligere corde, nec propter odium cordis ab exteriori beneficio debet desistere. Ecce habes quia hic quædam dicit, quæ congruunt etiam imperfectis. Iniuria oris est detractio. Cui debet duo perfectus, scilicet, orationem † & operationem, debet. n. optare bonum detra- *al. † orationem.* ctoribus & orare vt desistant à malis. Iniuriæ proprij corporis debet patientiam sine vltione, quantum ad primitiuos perfectos, quibus illud congruit. Qui te percusserit in dextera maxilla præbe ei & aliam. Perfecti huius temporis non tenentur præbere aliam, sed parati esse, quia nec Christus legitur percutienti alteram præbuisse. Quib. etiam perfectis huius temporis licita est vltio iniuriarum proprij corporis. Alioquin minimè permitteret hoc Ecclesia Templariis & hospitalariis, qui sunt viri religiosi De iniuria rerum superfluarum nemo perfectus potest aliquid repetere. De iniuria rerum necessariarum adhærendum est verbo Apostoli dicentis. Omnia mihi licent, *1. Corin. 6. c.* sed non omnia expediunt. Dum itaque nullus hodie sit perfectior, vel æquè perfectus Apostolo, omnib generaliter licet sua repetere, sed quibusdam non expedit. Sic ergo distingue. Perfectis minorib. sacerdotibus coniugatis, licet sua repetere & sub iudice, & expedit: tamen non cum lite vel contentione. Prælatis licet repetere sua etiam sub iudice, sed non expedit. Potius. n. deberent vacare instructioni subditorum vel contemplationi. Speculatiuis licet repetere sua, sed non sub iudice nec eis expedit. Ita distinguit *Cant.* & bene.

Exp. litera. Stultus est seruiet sapienti *B. Bern.* Quid nisi seruire dicam, qui mihi caput radit vel calceamenta tergit vel terram meam rotat? Caput radit, qui temporalia tollit. Calceamenta tergit, qui verbera infligit. Terram rotat, qui contumelias irrogat. Sed quia non sufficit corde diligere nisi dilectio probetur operis exhibitione. ideo sequitur. *a* Benefacite his qui vos oderunt] ministrando cibum meritis, i. doctrinam vel bonam instructionem. Ministrando etiam necessaria corporis. 1. *Ioan.* 3. d. Fratres non diligamus verbo & lingua sed opere & veritate. Nam talis dilectio inimicum mutat in fratrem. *Prou.* 25. c. Si esurierit inimicus tuus ciba illum, & si sitierit potum da illi, sic &c. Quid si benefeceris inimico? Tibi amplius benefecisti quàm illi. Dando & accipiendo omnis ini- *Matth. 5. g.* micitia compescitur. *Hier. super epistolam ad Rom.* 12. Noli negare quod Deus negat nulli, quamuis sit blasphemus & impius, qui facit Solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super gratos & ingratos Sine discretione omnib. tribuamus, non quærentes cui, sed quare demus. Quisquis. n. in quacunque necessitate moritur, qui succurrere potest si non fecerit, occidit. Docuit Dominus quid debeatur iniuriæ cordis, subsequenter ostendit Dominus, quid debeatur iniuriæ oris, dicens. *b* Benedicite] i. bona optate & gratias agite. *c* Maledicentibus vobis] Sicut Dauid Semei. 2. *Reg.* 16 b. *Rom.* 12. c. Benedicite persequentibus vos, benedicite & nolite maledicere. 1. *Cor.* 4. Maledicimur & benedicimus, persecutionem patimur & sustinemus, blasphemamur & obsecramus Et hoc est quòd sequitur hic. *d* Orate pro calumniantibus vos,] conuertendis & reconciliandis vt fratres fiant. *Greg.* Ille preces suas multum valere facit, qui eas pro inimicis effundit. Posset obiici, quare non licet inimicis imprecari, cùm prophetis hoc licuerit? Legitur enim Elias imprecatus fuisse quinquagenario 3. *Reg.* 1. b. dicens. Si homo Dei sum, &c. Ideo soluit *Beda in Gloss.* dicens, quòd non fuerunt imprecationes, cum legantur Prophetæ pro inimicis orasse, sed futurorum prædictiones. Sed quia perfectorum est non solùm orare pro inimicis, imo & paratos esse ad secundas & tertias & quartas & quintas iniurias, ideo subdit. *e* Et qui te percusserit in maxillam vnam, &c.] quod tribus modis exponitur. Primò sic. Qui te percusserit in maxillam vnam] i. in quamcunque partem corporis sed maxilla ponitur, quæ est nobilissima pars. *f* Præbe ei & alteram] i. paratus sis sustinere percussionem aliã. Vnde *Aug.* Non tantùm non repercutias, sed si vult alteram ferire patienter feras. Sic exponitur conuenit istud etiam perfectis nostri temporis. Secundò per maxillam intelligitur auctoritas sacræ Scripturæ. Vnde Samson cum maxilla asini legitur occidisse Philistæos. *Iud.* 15. c. Et secundum hoc est sensus. *e* Qui te percusserit in maxillam vnam,] i. disputando vel respondendo eliserit vnam auctoritatem, appone ei alteram. Tertiò per maxillam, quæ omnibus patet & est nobilior pars corporis intelligitur aperta læsio in re digna. Vnde sensus est. Si quis improperauerit tibi quod begardus vel papelardus sis, vel stultus, quia præbendas tuas dimisisti, vel aliquid huiusmodi, percussio est in maxillam, & tu præbe ei alteram, id est, paratus sis pati aliam læsionem pro consimili causa, vt si improperat tibi quod sis papelardus. paratus sis pati iterum si vocat te hypocritam aut furiosum. Qui talis est pacem habet cum omnibus. Vnde *Beda.* Quid tam mirum quam percutienti præbere maxillam? imo omnis indignantis impetus frangitur, ira sedatur & per patientiam ille, qui iniuriatur ad pœnitentiam prouocatur. Et *Rab.* Perfecta pax est nullam velle vindictam. Ad hanc pacem sex gradibus ascenditur, qui tanguntur in litera hic, sed plenius *Matth.* 5. Primus est in vindicando se, non plus reddere. Secundus minus reddere. Tertius nihil reddere. Quartus æquanimiter portare. Quintus bonum pro malo reddere. Sextus ad omnem aliam iniuriam sustinendam paratum esse & de omnibus gratias agere. Hi sunt sex gradus quibus ascenditur ad thronum Salomonis. 3. *Reg.* 10. c. Item [Qui te percusserit in maxillam] id est, in præsentia tua tibi iniuriam fecerit. [Præbe ei alteram] id est, paratus sis sustinere in absentia tua aliam iniuriam. Sic Dominus *Isa.* 50. c. Faciem meam non auerti ab increpantibus, &c. *Threnorum* 3. d. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. *Michea* 5. a. In virga percutient maxillam iudicis Israël. Hæc expositio accipitur ex illo loco. Sustinetis si quis in faciem vos cædit. 2. *Corinth.* 11. d. Ibi *Gloss.* In faciem cæditur cui in præsentia iniuria irrogatur. *Chrysostomus.* Qui repercutit legis implet mandatum, non *1. Petr. 2. d.* Christi. Sed dicis, dignus est ille repercuti. Etiam, sed tu non es dignus repercutere, quia illius discipulus es, qui cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabitur. Si oculum alterius eruis, nunquid tuum recuperasti? Non, sed cum membro etiam patientiam perdidisti. Diabolus vulnera corporum propter vulnera animarum procurat. Si tu non repercusseris, ab homine quidem victus videris, diabolum autem vicisti. Sequitur.

a benefacite his qui vos oderūt. *b* Benedicite *c* maledicētibus vobis, *d* orate pro calūniātibus vos. Et qui *e* te † percusserit in maxillam vnam *f* præbe illi & alteram. Et *g* ab

E *al. † percuti.*

g Et ab eo, &c.] Supra monuit Dominus discipulos ad patientiam odiorum, conuitiorum, percussionum, hic armat ad patientiam iniuriarum in rebus, docens non solùm resistere iniurianti, sed ablata non repetere. Licet autem imperfectis sua repetere sub iudice sine contentione & scandalo, perfectis verò non licet sub iudice, sed simpliciter possunt repetere vel maiori denunciare. Vnde *super illud.* 1. *Corinth.* 6. b. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis, fraudem patimini? dicit *August.* Ex hoc patet quod peccatum est habere iudicium contra aliquem. Idem. Perfectis licet sua repetere simpliciter, id est sine lite, sine iudicio, sed non conuenit inde mouere causam ante iudicem. Infirmis verò licet mouere causam ante

uere causam ante iudicem, & iudicium habere contra fratrem, sed non contentiosè vel fraudulenter. Vnde *Versus.* Expedit infirmis licet absque dolo sine lite: Prælatis licet hoc non expedit anachoretæ. Non licet vt per eum sint tres in iure petitæ. Consilium ergo dat omnibus, vt sua non repetant in iudicio, sed præceptum perfectis, id est, perfectionem professis.

a eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni b autem petenti te tribue, c & qui aufert quæ tua sunt d ne repetas. Et e prout vultis vt f faciant vobis homines, g & vos facite illis similiter. Et si diligitis h eos qui vos diligunt quæ vobis est gratia? i Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si k benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si l mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ m gratia † est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur vt recipiant æqualia,

Nunquam enim iudicium sine peccato terminare potest aut raro. Vnde *Chrys.* Primò res indigna est, vt homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis sæcularis. Qui te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter necessitatem mundi, & per dignitatem Christi propter negotium mundi. Omne iudicium initatio cordis est. Si semel in iudicium ingressus fueris, iam non cogitas vt veritas causæ appareat, sed vt quocunque modo victor existas. Hoc Deus illis mandat, qui magis diligunt Deum quàm mundum. Nam qui lucrum animæ magnum æstimat, damnum rei modicum putat. Difficile est rem dimittere, sed difficilius est de iudicio sine peccato exire. Sed si hoc præceptum est religiosis, ergo peccant mortaliter repetendo sua. Dicunt ad hoc, quòd non repetunt sua, sed bona pauperum. Sed si non licet repetere sua, quomodo licet repetere aliena? Item dicunt quod ante iudicem Ecclesiasticum possunt repetere sua, sed non ante sæcularem. Sed quis est iudex sæcularis? an ille qui iudicat sæcularia? Dicunt quòd hoc non est præceptum nisi illis qui ad hoc se astrinxerunt voto. Sed ad quid voto additur præceptum? Dicunt quod tunc fuit præceptum, sed crescente malitia mundi, permissum est repetere sua. Sed quis potuit dispensare contra præceptum Christi? Dicunt quod si non liceret repetere sua, perderet omnis religio sua omnia. Melius est perdere res quàm obedientiam & veritatem. Dicunt, sic periret omnis religio. Imo aliter non seruatur. Fugienda autem sunt iudicia. Primò propter honestatem. *Prou.* 20. a. Honor est homini, qui separat se à contentionibus. Secundò propter pacis conseruationem. 1. *Cor.* 6. b. Iam omnino delictum est in vobis, quia iudicia habetis. Ibi *Gl.* Litigare peccatum est cum pax esse debeat. Tertiò propter iurgiorum declinationem. *Gen.* 13. b Ne quæso sint iurgia inter me & te, & inter pastores. *Pro* 17. b. Semper iurgia quærit malus. Quartò propter scandali vitationem. *Matt.* 18. a. Væ mundo à scandalis. Ibi *Gl.* Quantum potes sine peccato vitare scandalum proximi debes. Quintò propter aduocatorum malignitatem. De quibus dicit *Sidonius.* Hi sunt qui causas mouentur admissi, impediunt prætermissi, fastidiunt admoniti, obliuiscuntur rogati, dedignantur locupletati. Sextò, quia litigare est opus dæmonum, & homines dæmonibus assimilat, vt dicit *Aug.* Dicit ergo. a Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere] repugnando, vel tua auctoritate, sicut nec Dominus prohibuit in Passione. Vestimentum corporis dicitur omnis res temporalis, pro cuius ablatione non est pugnandum, vel litigandum, sed sustinendum. *Matt.* 5. f. Qui vult in iudicio tecum contendere & tollere tunicam, dimitte ei pallium. Est autem vestimentum animæ virtutes De quo *Eccl.* 9. b. Omni tempore sint vestimenta tua candida. Pro huiusmodi vestimenti ablatione pugnandum est vsque ad mortem. *Eccl.* 4. d. Vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Sed quia charitas non tantum patiens est ad sustinenda damna, sed benigna ad communicanda bona sua. Ideo addit. b Omni autem petenti te tribue] Manum, linguam, cor. Manum, donando. *infrà* 11. f. Date eleemosynam, &c. Condonando. *inf. eod.* f. Dimitte, &c. Mutuando, *Deut.* 15. d. Fratri tuo commodabis id quod indigebit, absque vsuris. Linguam, orando. *Luc. vit.* d. Docendo. *Hieron.* Non solum de eleemosynis hoc intelligitur, quia etiam diuites nec semper dare possunt, sed de pecunia quæ nunquam deficit, id est, de sapientia, quam tantò plus retines, quantò plus eam pro Deo petentibus tribuis. Corrigendo. *Eccles.* 19. c. Corripe amicum ne fortè non intellexerit & dicat, non feci, aut si fecit ne iterum addat facere. Cor, diligendo. *Leu.* 19. c. Compatiendo. *Iob.* 30. d. Flebam quondam super eo, qui afflictus erat & compatiebatur anima mea pauperi. Ibi *Greg.* Largiens sua ea,

Tob. 4. c.
Matth. 7. b.
Matth. 5. g.

Iudicia sunt fugienda.

Debemus tribuere manum, linguam, & cor.

quæ extra se sunt, tribuit, sed qui fletum impedit, aliquid de se dare videtur. Congaudendo. *Rom.* 12. d. Gaudere cum gaudentibus. *Prou.* 4. a. Fili da mihi cor tuum. c Et qui aufert quæ tua sunt] i. esse dicuntur vt domus, fundus, pecunia & huiusmodi. d Ne repetas] cum lite aut scandalo. Sed si verè aduertis, nihil tuum est nisi peccatum. Naturalis quidem bona & gratuita & temporalia quæ habes Dei sunt, quæ commendauit tibi. 1. *Cor.* 4. b. Quid habes quod non accepisti. 1. *Tim.* 6. b. Nihil intulimus, &c. Si quid ergo tuum est, peccatum est. Vnde religiosi nihil dicunt meum, nisi peccatum. *Osea.* 13. c. Perditio tua ex te Israel. Ab eo ergo qui aufert quæ tua sunt, i. confessore, vel prædicatore, vel Christo, qui aufert monendo, rogando, docendo, condonando, ne repetas iterum peccando. *Eccl.* 5. b. Non adiicias peccatum super peccatum. Nota quia est persecutio ex corde, scilicet odium, cui opponitur, diligite. Item persecutio ex ore, scil. conuitium, cui opponitur, benedicite. Item est persecutio in corpore, cui opponitur, præbe ei alteram. Item in rebus ablatio, cui opponitur, ne repetas. Sequitur. e Et prout vultis, &c.] Dominus exclusa talione iniuriarum, vt dictum est, ne videatur omnino legem soluere, reseruat talionem beneficiorum, & cum cumulo: præcipit enim non simpliciter beneficia reddi, sed etiam cumulari. Vnde non dicit, prout faciunt vobis homines, sed prout vultis vt faciant vobis homines, quasi cum cumulo reddite beneficia, vnusquisque enim melius vellet sibi fieri, quam fiat ei. Dicit ergo.

e Et prout vultis] voluntate rationabili siue consiliata, vt cesset omnis obiectio. f Vt faciant vobis homines] quibus potest rependi vicissitudo. A Deo autem & ab Angelis multa volumus fieri nobis, quæ non possumus facere illis. Ideo bene dicit. Prout vultis vt faciant vobis homines, non Deus vel Angeli, quibus tamen redditur vicissitudo, solo charitatis affectu. g Et vos facite illis similiter] loco & tempore. Duo præcepta legis naturalis complectitur Lucas in hoc quod dicit. Prout vultis, &c. Vnum affirmatiuum. *Matt.* 7. b. Omnia quæcunque vultis, &c. Alterum negatiuum. *Tob.* 4. c. Quod ab altero oderis tibi fieri, vide ne tu aliquando alteri facias. Hanc duplicem regulam dedit Deus in Paradiso monachis suis id est, Angelis & hominibus, & vult quod seruetur ab omnibus, nec aliquis absoluitur ab his regulis vnde omnes homines sunt regulares, nec intrabit aliquis in Paradisum nisi qui hanc regulam seruauerit, id est, qui contra non fecerit, quod dico propter paruulos, qui non possunt eam adhuc seruare, sed dicuntur eam seruare, quia non faciunt contra. *Sen.* Ab alio expectes, alteri quod feceris. Sequitur. h Et si diligitis eos, qui] id est, ideo quia [vos diligunt, quæ vobis est gratia?] Nulla, quia hoc est naturale. Vnde *Beda.* Amare amantem naturæ est, non amantem verò beneficij, cogere ad amorem perfectionis Christi est. Et hanc docet Dominus hîc, cum dicit. Diligite inimicos vestros, benefacite, mutuum date. Hanc docet & Salomon *Prou.* 25. c. Si esurierit inimicus tuus, &c. Et tamen bonum est diligere diligentes. *Prouer.* 8. h. Ego diligentes me diligo. Sed certè Dominus plus diligit quam diligatur. 1. *Ioan.* 4. h. In hoc apparet charitas Dei, non quasi nos dilexerimus eum, sed quia ipse prior dilexit nos. Dico quod nulla est gratia si diligitis diligentes vos. i Nam & peccatores] publicani, ethnici, diligentes se diligunt, natura duce. k Et si benefeceritis his qui] id est, ideo quia, vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. *Chrysost.* Nos igitur dicamus de Deo. Si Deus tantum iustos & amicos audit & adiuuat, quam laudem meretur bonitatis? Nonne & homines mali, &c. l Et si mutuum, &c.] Hoc dicit Dominus de dando mutuo. Sunt enim duo genera beneficij, vel cum beneuolè donamus quod damus, vel cum reddituro vicem commodamus. Dicit ergo. l Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere] id est, hoc solo, quia speratis recipere, non pro Deo datis. m Quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur vt recipiant æqualia.] *Deuter.* 15. b. Non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum quo

eum

al. † erit.

Quadruplex persecutio.

eum indigere perspexeris. Et *infrà*. Nec ages quippiam callidè in eius necessitatibus subleuandis. Et *infra*. Ego præcipio tibi] vt aperias manum pauperi. *Deuter*. 23. d. Fratri tuo absque vsura id quo indiget commodabis vt bene dicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere.

a Veruntamen, &c.] Postquam dilectionem & beneficium & peccatorum mutuum redarguit, quasi infructuosa, qui sola natura duce vel cupiditate diligant & benefaciunt. Nunc qualiter à fidelibus fructuosè hoc fieri debeat ostendit dicens.

a Veruntamen diligite inimicos vestros, & *b* benefacite & *c* mutuum date, nihil *d* inde sperãtes, & *e* erit merces vestra multa, & *f* eritis filij Altissimi *g* quia ipse *h* benignus est † & *i* pluit super ingratos & malos. *k* Estote ergo misericordes sicut & pater vester misericors est.

a Veruntamen diligite inimicos vestros.] *Eccl*. 10. a. Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriæ. *Rom*. 12. d. Nulli malum pro malo, &c. *Prou*. 25. c. Si esurierit inimicus tuus, &c. *Leuit*. 19. d. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. *Chrys*. Odium est spiritus tenebrarum, & vbicunque insederit, sordidat pulchritudinem sanctitatis. Et *infrà*. Si consideraueris quomodo diabolus implet voluntatem suam per ministerium eius, non solùm non irasceris, sed etiam misereberis eius. Item *Chrys*. Deus non vult esse amicus fidelium quandiu ipsi fuerint inimici. *Chrys*. Si doctor memor sit iniuriæ, soluitur totus Ecclesiæ status. Item *Chrysost*. Generaliter vniuersis cuncta mandauit, sed specialiter sacerdotibus. Quædam enim sunt mandata quæ specialiter sacerdotibus indicuntur.

b Et benefacite.] Expone sicut suprà.

c Et mutuum date, nihil] temporale.

d Inde sperantes,] vltra sortem ab homine, sed à Deo propter quem fit, si bene fit mutuum, debet sperari remuneratio *Eccl*. 29. a. Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis illius. *Prou*. 19. c. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis. Item. *Prou*. 33. a. Qui accipit mutuum seruus est fœnerantis. Ergo qui miseretur pauperis, facit Deum seruum suum. Prohibetur autem vsura. Primò, quia charitatem euacuat, cuius est omnia communicare. 1. *Corinth*. 13. b. Charitas non quærit quæ sua sunt. Secundò, quia facit Christum mendacem, & Apostolum eius mendacem. Vterque dixit, quod granum non facit fructum nisi prius moriatur. Christus *Ioan*. 12. d. Apostolus. 1. *Cor*. 15. e. Sed vsura multiplicat granum & denarium sine morte interueniente. Tertiò, quia contra naturam transmutat species, faciens de argento aurum, de auena frumentum. Quartò, quia tempus quod est in sola Dei potestate, vendit. Si enim dictum est discipulis. Non est vestrum nosse tempora quæ pater posuit in sua potestate. *Act*. 1. a. multò fortius dicitur vsurariis. Non est vestrum vendere tempora quæ pater posuit in sua potestate. Quintò, quia vsura nullum festum colit, quia vsura semper operatur, ita in festis diebus, sicut in profestis, ita de nocte sicut de die. Vnde *Gen*. 8. d. Frigus & æstas, æstas & hyems, nox & dies non requiescent. Peccatur autem circa mutuum tripliciter. Primò, quando non fit indigenti. *Nehem*. 5. a. Factus est clamor magnus populi & vxorum eius aduersus fratres suos Iudæos, & erant qui dicerent, filij nostri & filiæ nostræ multæ sunt nimis, accipiamus pro pretio eorum frumentum & comedamus & viuamus. Alij dicebant, mutuò sumamus pecunias, &c. Et sequitur ibi, quod hoc multum displicuerit Nehemiæ. Secundò quando repetitur ab indigenti, quando non potest reddere sine grauamine. *Isa*. 58. a. Omnes debitores vestros repetitis. Ibi *Gloss*. Qui repetit non habentem, Deo facit violentiam. *Nehem*. 5. b. Ego & fratres mei, & pueri mei commodauimus plurimis pecuniam & frumentum. non repetamus in commune istud æs alienum, comedamus quod debetur nobis. *Exod*. 22. d. Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante Solis Occasum reddes ei, &c. Tertiò, quando commodatur res vilis vel inutilis pro bona. *Amos* 8. a. Audite hoc qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terræ dicentes Quando transibit messis & venundabimus merces, & sabbatum, & aperiemus frumentum vt imminuamus mensuram & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas, vt possideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, & quisquilias frumenti vendamus?

Vsura prohibetur multis de causis.

Circa mutuum peccatur multipliciter.

Argumentum quod mutuum est in præcepto. Deut. 23. d. Fratri tuo absque vsura, &c.

e Et erit merces vestra multa] in cælo *Gloss. Beda*. Siue enim reddat homo quod commodastis, reddet tamen & Deus, quo iubente fecistis, siue non reddat, homo supple, hæreditas vestra in æternum erit. *Eccl*. 12. a. Benefac iusto, & inuenies retributionem, & si non ab ipso, certè à Deo. *Eccl*. 11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies eum.

f Et eritis filij Altissimi] per adoptionem. 1. *Thess*. 5. a. Omnes filij lucis estis, &c. Item filij per imitationem. *Ephes*. 5. a. Estote imitatores Dei sicut filij charissimi. Item per hæreditatis æternæ adoptionem. *Rom*. 8. c. Filij Dei sumus, si autem filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. De misericordia autem quod faciat filium Dei, dicit *Eccles*. 4. b. In iudicando esto pupillis misericors vt pater, & eris tu velut filius Altissimi.

al. non habet † & pluit.

g Quia ipse benignus est,] quia peccatores longanimiter expectat ad pœnitentiam vt fiant filij eius, & reuertentes clementer suscipit ad veniam. Vnde *Rom*. 2. a. An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Item *h* Benignus] id est, largus. Quod patet ex quinque. Primò quia dat omnibus, qui volunt accipere. *Matth*. 5. g. Qui facit Solem suum oriri super bonos & malos. Vnde hîc sequitur.

i Et pluit super ingratos & malos.] *Chrysost*. Carnalia beneficia præstat dignis & indignis, non gratiam spiritualem. Argumentum quod panes non Ecclesias. *Chrysost*. Verè misericors est qui inimicis miseretur. Sic Deus pluit super ingratos *Rom*. 5. b. Cùm inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. *Act*. 17. f. Dat omnibus, vitam & inspirationem. Secundò, cognoscitur benignus esse ex hoc quod dat omnibus abundanter *Iacob*. 1. a. Qui dat omnibus affluenter & non improperat. *Matth*. 25. b. Dedit vnicuique secundum propriam virtutem. Tertiò, quia rogat alios petere, quia vult dare. *Matt*. 7. a. Petite & accipietis. *Psalm*. Dilata os tuum, & implebo illud. Quartò, quia dat plus quàm petatur 3. *Reg*. 3. b. Salomoni petenti solam sapientiam dedit etiam diuitias. Et *sup*. 1. a. Zachariæ petenti pacem populo, dedit & filium. *Zach*. 10. a. Petite à Domino pluuiam à tempore serotino, & Dominus faciet niues & pluuiam imbris. Quintò, quia gratis dat sine spe remunerationis. *Iob* 35. b. Si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? Sequitur.

k Estote ergo misericordes, sicut & pater, &c.] Non dicit. Estote potentes sicut pater, vel scientes vt filius, hoc enim libenter audiretur, sed misericordes, vt Spiritus sanctus. *Matth*. 9. b. Misericordiam volo & non sacrificium. Misericordia peccata relaxat. *Prouerb*. 16. a. Misericordia & veritate redimitur iniquitas. Item misericordia locum præparat vnicuique in cælo quasi ostiaria. *Eccl*. 16. b. Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. *Ambr*. Non sunt hominis quæ secum afferre non potest. Sola misericordia comes est defunctorum. Dicit ergo. Estote ergo misericordes sicut & pater vester misericors est. Qui misericors est in expectando. *Sap*. 11. d. Dissimulans peccata hominum &c. *Isa*. 5. d. Expectaui vt faceret, &c. Item in recipiendo: *inf*. 15. a Cùm adhuc longè esset, vidit eum pater eius & occurrens cecidit super collum eius. Item in condonando: *infrà* 7. f. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Item in reuocando. *Isa*. 30. e. Et erunt aures tuæ audientes vocem post tergum monentis. Item in donando. *Psal*. Misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Item in puniendo, & remunerando, quia punit citra meritum & remunerat vltra. *Isa*. 61. a. Vt prædicarem annum placabilem Domino & diem vltionis Deo nostro. Estote ergo misericordes. & vos in expectãdo debitores vestros, *Matth*. 18. d. Serue nequam, nonne oportuit te misereri conserui tui, id est, expectare? Item in condonando. *Matth*. 6. b. Dimittite & dimittetur vobis. Et hîc idem subiungitur. Item [estote misericordes,] infirmos visitando, non solum corpore sed etiam fide. *Roman*. 14. a. Infirmum in fide assumite. in cura, sed cum pixidibus Sacræ Scripturæ. Item [estote misericordes,] famem luxuriæ, & sitim auaritiæ extinguendo. *Prouerb*. *cap*. 25. c. Si esurierit inimicus tuus, &c. Item à seruitute iracundiæ redimendo. *Ephes*. 4. f. Sol non occidat super iracundiam vestram. *Iob* 37. c. Non ergo te superet ira. Item nudos vestiendo contra frigus tristitiæ. *Iob cap*. 31. b. Si despexi prætereuntem eo quod non haberet indumentum & absque operimento pauperem, si non benedixerunt mihi

Psal. 110.

benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium meatum calefactus est? Item in hospitio cordis colligendo, contra inuidiæ dispersionem, *Isa.* 58. c. Egenos vagosque induc in domum tuam. Item mortuos sepeliendo, contra pompam superbiæ. *Isa.* 32. a. Erit sicut vir qui absconditur à vento, & celat se à tempestate. Hæ sunt septem partes misericordiæ, contra septem vitia generalia. *Versus.* Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. Item [estote misericordes,] vobis, à peccatis cessando. *Eccl.* 30 d. Miserere animæ tuæ placens Deo. *Prou.* 11. c. Benefacit animæ suæ vir misericors. *Eccl.* 14. a. Qui sibi nequam, &c. Non credo prædicatori quòd misereatur mei qui non miseretur sui.

a Nolite iudicare, *b* & non iudicabimini. *c* Nolite condemnare *d* & non condemnabimini. *e* Dimittite, & dimittetur vobis. *f* Date, & *g* dabitur vobis. *h* Mensuram bonam & *i* confertam & *k* coagitatam *e* & *l* supereffluentem *m* dabunt in *n* sinum vestrum. *o* Eadem quippe mensura

Sed quia misericordia tam potest esse in iudicando quam in largitate beneficiorum. Ideò subiungitur.

a Nolite iudicare.] *Beda.* Sine misericordia etiam quædam aperta. *Iacob.* c. Iudicium sine misericordia, &c.

b Et non iudicabimini] à Deo *Gloss. Beda.* Sunt quædam media, & incerta quo animo fiant, quia & benè & malè possunt fieri. Nescimus etiam qualis futurus est, qui nunc apparet malus, de cuius correctione desperare, & eum quasi abiectum reprehendere temerarium est. Secundum hanc *Glo.* sensus est: [Nolite iudicare] id est, de incertis diffinitiuam sententiam proferre: Nolite dubia temerè diffinire. De apertis enim malis quæ bono animo fieri non possunt, nobis permittitur iudicare, & hoc tamen cum misericordia, sicut innuit *Beda in Interlin. Chrysost.* Qui non iudicat proximum propter peccatum quod fecit in ipsum, illum nec Deus iudicat propter peccatum quod facit in ipsum. Et *Inf.* Sed nos rogati dimittimus, & Deus antequam rogetur dimittit. Terra ministrare iussa est, & non iudicare, & tu terra es. *Gen.* 3. d. Terra es, & in terram ibis. Detractor immisericors est; qui iudicat & mordet incautum etiam mortuum, vt hiena quæ violat sepulchrum. Nota ergò quòd non omne iudicium prohibetur hic, sed quoddam. Est enim iudicium discretionis, 1. *Cor.* 11. g. Si nosmetipsos diiudicaremus, &c.

Multiplex iudicium

Item est iudicium computationis. *Mat.* 12. d. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam.

Item est iudicium approbationis. *Matt.* 19. d. Sedebitis & vos super sedes, &c.

Item est iudicium certitudinis & diffinitionis quod est Prælatorum. *Psal.* 57. Rectè iudicate filij hominum. Hæc iudicia conceduntur.

Item est iudicium suspicionis, & hoc duplex. Vnum quod prouenit ex innata fragilitate, sine consensu rationis, & hoc est humana tentatio, de quo dicitur. 1. *Cor.* 10. c. Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Aliud est cum consensu, de quo *Rom.* 14. a. Tu qui es, qui iudicas seruum alienum?

Item est iudicium temeritatis. Et hoc est multiplex. Quoddam est vsurpatiuum, vt quando ille qui non est iudex iudicat. De hoc vide *Glo. super Mat.* 7. Iudicium temerarium est quando hi ad quod non pertinet, iudicant. Aliud est perniciosum. De quo *Hieron. super Mat.* 7. Multi præuenti maioribus, leuiora in fratre vituperare malunt, quam emendare. Aliud est superstitiosum, quod potest dici reconuentionale, vt quando auarus iudicat alium auarum condemnando ipsum. De quo *Rom.* 2. a. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. Ibi *Glo.* Quia te non obseruas ab his vnde alios reprehendis. Aliud est præceps, vt quando non obseruato iuris ordine sententia diffinitionis præcipitatur: sicut Dauid qui possessionem Miphiboset adiudicauit Sibæ. 2. *Reg.* 19. e. Hæc omnia mala sunt & vitanda.

c Nolite condemnare] Id est dignum damnatione iudicare. Et est expositio præcedentis. Sæpe enim in his humanum fallitur iudicium. Nam qui hodie est malus, subitò potest visitari à Deo. *Eccl.* 11. c. Facile est in oculis Dei subitò honestare pauperem.

Item *Eccl.* 18. d. A mane vsque ad vesperam immutabitur tempus, & hæc omnia citata in oculis Domini. *d* Et non condemnabimini] à Deo. Ille etiam alium condemnat qui exemplo necat. & est malitia exemplariorum. Et sicut peccat, qui bona vel bonos condemnat, sic qui mala vel malos iustificat. *Prou.* 17. c. Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. *Isa.* 5. c. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum

e Dimittite, & dimittetur vobis.] Dimittite iniurias illatas vobis, [& dimittetur vobis] peccatum vestrum à Deo, cui frequenter fecistis iniurias. *Eccl.* 28. a. Homo homini seruat iram, & à Deo quærit medelam: in hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi soluentur peccata tua.

Item dimittite incarceratos liberos, & dimittetur vobis peccatum pro quo estis incarcerati. *Isa.* 58. b. Dimitte eos, qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe.

Item dimittite præbendas superfluas, & dimittetur vobis peccatum.

Item dimittite debita vobis, & dimittetur vobis à Deo, quod ei debetis. *Matth.* 6. b. Dimitte nobis debita nostra, &c.

f Date] pauperibus temporalia.

g Et Dabitur vobis,] à Deo vita æterna oratione pauperum quorum est, *Isa.* 16. c. Facite vobis, &c. Bona est ista commutatio. Quandoque etiam cum vita æterna dabitur abundantia temporalia cum expedit. *Prou.* 3. b. De primitiis frugum tuarum da pauperibus, & replebuntur horrea tua saturitate.

Item 11. d. Qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. *Matth.* 10. b. Gratis accepistis, gratis date. Isti sunt duo socij inseparabiles. Vnde in abbatiis vbi ejectum est date, noluit remanere, dabitur vobis. *Aug.* Dicit tibi Christus, da mihi, dedi tibi, habuisti largitorem, habe debitorem, habe & fœneratorem. Nam Domino fœneratur, qui miseretur pauperis, *Prou.* 19. c. Sequitur.

h Mensuram bonam, &c.] Illud potest continuari ad plura quæ supradicta sunt, vel ad proximè posita. Primo modo sic: Quasi diligite inimicos vestros, & nolite iudicare, & dimittite debitoribus vestris, quia ipsi.

m Dabunt,] id est, erunt causa quare Dominus dabit [in sinum vestrum, mensuram bonam, &c.] *Chrysostomus.* Superfusa mensura datur ei, qui nec iudicat, commota autem ei, qui iudicat quidem, sed non condemnat, bona autem ei, qui condemnat, sed dimittit: Quoniam sicut maior est mensura superfusa quàm commota, & commota quàm bona, sic maior est, qui nec iudicat. Ad proximè positum continuatur sic. Ita dixi: [Date] pauperibus, scilicet.

h Mensuram bonam] id est, legitimam & magnam. Sunt enim paruæ mensuræ in ciuitate, quæ propter modicitatem sunt illegitimæ. Item bonam, quia de re bona & vtili *Psal.* 102. Qui replet in bonis desiderium tuum.

i Et confertam] id est, plenam. Singula verba pondus habent. Posset enim mensura esse legitima, & semiplena propter hoc ponit vtrumque, & [bonam & confertam,] id est, benè plenam. Tunc enim confertur mensura, quando granum in modio manibus deprimitur. Et quod plus est.

k Coagitatam] id est, calcatam siue conquassatam. Hoc solet fieri cum modius hàc & illac agitatur.

l Et supereffluentem] id est, non tantùm, sed cumulatam. Et his verbis plenitudo remunerationis exprimitur.

m Dabunt] pauperes scilicet quibus vos dedistis eleemosynas. *Beda,* id est, erunt causa vt Deus det, quia occasio promerendi fuerunt. Dabunt inquam.

n In sinum vestrum] In sinum quidem non tunicæ sed animæ. Sinus autem animæ est intellectus qui implebitur gloria visionis apertæ, & affectus qui implebitur lætitia delectationis perfectæ. Septem notantur hic circa remunerationem. Primum est discretio remunerantis, quod notatur per mensuram. Secundum est fidelitas eius, quod notatur per bonam. Tertium est veritas eius, quod notatur per confertam. Quartum charitas quod notatur per coagitatam. Quintum largitas, quod notatur per supereffluentem. Sextum liberalitas, quod notatur per dabunt. Septimum præmij vtilitas, quod notatur per sinum vestrum. Item per sinum notatur, quod præmium illud absconditum est modò. *Isa.* 64. b. Oculus non vidit, Deus, absque te quæ præparasti expectantibus te, &c. Item notatur securitas. Nam res quæ habetur in sinu secura est. *Isa.* 32. d. Sedebit populus, &c. Item iusta retributio. Nam qui in sinu pauperis abscondit eleemosynam, iustum est vt Deus abscondat in sinum illius eleemosynam suam. *Eccl.* 29. c. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & ipsa pro te exorabit ab omni malo. *o* Eadem quippe mensura.] Istud generaliter sicut dicit *Beda,* de omnibus potest accipi, quæ mente, manu, lingua aguntur, quia secundùm opera singulorum reddit Deus: *Rom.* 2. a.

a Qua menſi fueritis,] In bono,& in malo. b Remetietur vobis.]Quantitati quippe meriti reſpondebit quantitas præmij, in genere, id eſt, magnum præmium magno merito & paruum paruo. *Iſa.* 3. b. Dicite iuſto, quoniam
Matth. 15. b. benè, &c. *Iſa.* 27. b. In menſura contra menſuram. *Apoc.* 18 b. Quantum glorificauit ſe,&c. Sequitur.

c Dicebat autem, & cæt.]Hic loquitur Dominus contra ſcribas & Phariſæos, ſicut patet per *Matt.* 15. b. vbi diſcipuli dixerunt ad Dominum: Scitis quia audito hoc verbo, Phariſæi ſunt ſcandalizati ? Et ait Dominus : Sinite illos, cæci ſunt & duces cæcorum. Cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadunt. Contra quos dixit hoc *ſupra* : Nolite iudicare, &c. Ipſi enim hypocritæ erãt omnes alios iudicantes, & volentes eſſe duces aliorum cùm eſſent cæci. Sicut & modò multi volunt duces eſſe, & Prælati aliorum, qui ſeipſos non vident, quia cæci ſunt,& idiotæ. Contra quos dicit : *Chryſoſtomus.* Si habere ducem cæcum periculoſum eſt cæco, multò magis velle alij ducem eſſe. Nos ergò quia proximè dixerat Dominus : Nolite iudicare,&c. Et nolite condemnare,&c Deinde ſubiunxit. Dimittite, & dimittetur vobis. Et poſtea addidit : Date, & dabitur vobis, ad hæc probanda inducit duas ſimilitudines. Et prima ſimilitudo de ducatu cæci pertinet ad duo extrema, ſcilicet, ad dimiſſionem iniuriarum, & dationem beneficiorum. Et ſecunda reſpicit ad hoc quod dixerat Dominus. Nolite iudicare, &c. Licet autem hæ duæ ſimilitudines generaliter ad omnes pertineant, ſpecialiter tamen congruunt Prælatis, qui ſunt Doctores,& ductores gregum, qui cæcis ſubditis debent præbere ducatum. Vnde & eis ſpecialiter congruit dimiſſio iniuriarum, & datio beneficiorum, alioquin non poſſunt cæcos ſubditos ducere verbo, & exemplo, immò cæci ſunt cùm eis. Nam ſi ſubditus iniuriatur Prælato, vel negat beneficia petenti, eſt cæcus, quòd ſi Prælatus non dimittat ei iniurias, vel etiam negat beneficia petenti iam cum eo cæcus eſt, & eſt ei occaſio erroris. Reſpiciunt enim ſubditi vitam Prælatorum, & eis in erroribus ſe facile conformant, quia error ſapientis facile trahitur in exemplum. Dicit ergò :

a qua menſi fueritis, b remetietur vobis. c Dicebat autem illis & ſimilitudinem : d Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere ? e Nonne ambo in foueam cadunt ? Non f eſt g diſcipulus ſuper magiſtrum. h Perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. i Quid autem vides feſtucam in k oculo fratris tui, l trabem autem quæ in oculo tuo eſt non conſideras?

c Dicebat autem, &c.] *Beda*, per quam inuitat ad dandum eleemoſynam,& ad dimittendum iniuriam. Et hoc intellige generaliter de omnibus, ſpecialiter tamen de Prælatis, ſicut patebit.

d Nunquid poteſt,&c.] *Gloſſa Beda.* Si contra violentum vel violentiam ira te cæcauerit, ſi contra petentem auarus eris : nunquid vitiata tua mente, vitium eius curare poteris ? Non ſolùm qui tibi iniuriam fecit, ſed etiam tu, qui ferre neſcis, reuaeris. Et eſt ſenſus : Si quis de ſubditis tuis te per violentiam exaſperauit, & ira vſque adeò excæcauerit oculum mentis tuæ, vt non dimittas ei iniurias:

Item ſi petenti beneficia negaueris, nunquid tu cùm cæcus ſis illuminare poteris. Sed ſicut ille, ita & tu reus, id eſt, cæcus eris : Vnde & ducatum præbere non poteris. Si autem improbitas illius te tranquillum inuenerit, id eſt mitem ad ſuſtinendas iniurias, ipſe exemplo tui ad pœnitentiam illuſtrabitur, & tu inde habebis coronam. Item.

d Nunquid poteſt,&c.]*Gloſſ.* Stultus ſtultum docere ? q.d. non. Ex hoc ipſo quòd hoc verbum docere in *Gloſſ.* ponitur, palam eſt, quia ſimilitudo ſpecialiter doctoribus congruit.

e Nonne ambo in foueam] id eſt, in perditionem [cadunt] q.d. ſic. *Iſa.* 24. e. Formido & fouea & laqueus ſuper te, qui habitator es terræ. Modò reuera multi ſunt cæci duces cæcorum, qui in prælationibus ſunt conſtituti. *Numer.* 24. a. Dixit vir cuius obturatus eſt oculus. 2. *Regum* 5 a, legitur, quod Iebuſæi poſuerunt ſuper muros Ieruſalem cæcos, & claudos in deſpectum Dauid. Sic multi ad defenſionem Eccleſiæ faciunt Prælatos cæcos ſcientia, & claudos virtute qui nec ſciunt nec valent. Vnde *Iſa.* 56. d. Speculatores eius cæci omnes, neſcierunt vniuerſi, canes muti non valentes latrare. Sed quid dixerunt Iebuſæi ad Dauid. 2. *Reg.* 5. a. Non ingredieris huc niſi abſtuleris cæcos & claudos. Et verum eſt hoc, quia non plenariè poſſidebit Chriſtus Eccleſiam donec abſtulerit deſuper muros eius cæcos,& claudos. Quomodo ergò vel qualis ſpeculator erit cæcus,& qualis ductor erit claudus ? *Gregorius.* Dum paſtor per abrupta vitiorum graditur, neceſſe eſt, vt grex in præcipitium ducatur. Sequitur.

f Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum.] Quaſi cæcus Prælatus cæco ſubdito ducatum præbeat, ambo ruunt, quia cæcus Prælatus cæco ſubdito eſt occaſio ruinæ. Quia [non eſt] id eſt, non conſueuit eſſe.

g Diſcipulus ſuprà magiſtrum,] id eſt prælatum ſuum. Videtur enim ſubdito, quòd ſufficiat ei ſi imitetur Prælatum ſuum.

h Perfectus autem, &c.] id eſt Prælatus. Et ita poteſt iſtud legi,& ſic erit de præcedenti ſimilitudine, quamuis hoc non habeatur, ex *Gloſſ.* tamen legit hoc per ſe hoc modo.

f Non eſt diſcipulus] Apoſtolus, ſcilicet, vel quilibet alius homo.

g Et eſt ſenſus. q. d. ſi Chriſtus patienter ſuſtinuit iniurias, & eas dimittat, non dedignentur Apoſtoli, vel alij eas patienter ſuſtinere & dimittere. *Chryſoſt.* Diſcipulus & ſeruus non dicitur ſecundùm hominum naturam.

h Perfectus autem, &c.] *Matth.* 23. a. Vnus eſt magiſter veſter. *Ioan.* 15. c. Non eſt ſeruus maior Domino ſuo. *Matthæi* 5. g. Perfecti eſtote ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt.

i Quid autem vides, &c.] Quinta pars, & reſpicit hæc ſimilitudo ad id quod primò propoſitum eſt, ſcilicet. Nolite iudicare, &c. Dicit ergò.

i Quid autem vides feſtucam.] id eſt leuius quiddam.

k In oculo fratris tui,] q. d. cur habes oculum apertum ad iudicandum aliena crimina, & clauſum ad iudicandum tua maiora ? Vnde ſequitur.

l Trabem autem] id eſt grauius crimen.

m Quæ in oculo tuo eſt] id eſt intentione [non conſideras : *Iſa.* 3. a. Erubeſce Sidon,&c.

Ita exponitur illud ſecundum quod primò expoſitum eſt ; Nolite iudicare, &c. id eſt de incertis diffinitiuam ſententiam proferre, vel nolite dubia temerè diffinire. Magis autem propriè exponitur illud hîc de temeraria ſubditorum reprehenſione. Sunt enim nonnulli, qui nimis ſeuerè arguunt ſubditos, & eos exaſperant, ſed non caſtigant.

Hi non ſunt benigni correctores, ſed acerbi reprehenſores, & hoc ex odio vel ex inuidia, vel ſimulatione. Sed cùm hoc generaliter congruat Prælatis, qui huiuſmodi ſunt, qui ſcilicet, nimis ſeuerè arguunt ſubditos, ſpecialiter tamen congruit hypocritis, qui alios durè arguere conſueuerunt, vt aliquo videantur notabiles.

Iſti ſunt, qui trabem non vident in oculo proprio, feſtucam autem vident in alieno, id eſt grauia in ſe non conſiderant, propter leuia alios exaſperant. Et hoc mirum non eſt, quia ipſi habent oculum cæcatum, illi quos arguunt habent turbatum.

Trabes enim vel baculus, peccatum graue oculum cæcat, feſtuca, id eſt peccatum leue oculum turbat, non cæcat. Contra hos ergò inuenitur Dominus dicens :

i Quid autem vides feſtucam, &c.] q.d. tu qui habes oculum cæcatum, quomodo vides feſtucam eius, qui habet tantum turbatum ? *Chryſoſtomus.* Laicus etſi magnum fecerit peccatum, feſtuca eſt quantum ad peccatum ſacerdotum, *Rom.* 2. d. Qui alium doces, cur teipſum non doces ? *Prouer.* 28. a. Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames. *Chryſ.* Si in veritate argueres vt ſaluares, prius teipſum ſaluares. Nunquid potes alij beneuolentior eſſe quam tibi ? *Eccl.* 14. a. Qui ſibi nequam eſt cui alij bonus erit?

Item *Chryſ.* Qualiter in alienis oculis vides tam parua, & in tuis tam magna tranſcurris ? Si te magis diligis quàm proximum, quare ipſum procuras, & non prius te ipſum ? ſi autem teipſum contemnis, manifeſtum eſt quod non eſt procuratio quòd alium iudicas : Sicut hydropicus corripit eum cui digitus tumet ipſe ſui ventris immemor. Si malum eſt ſua non videre peccata, duplex,& triplex malum eſt alios iudicare. Non prohibet Dominus corrigere & arguere, ſed ſua contemnentem alios iudicare : Hoc peccatum grauius eſt trabe.

Item *Hilarius.* Vix inuenitur aliquis ab hoc vitio alienus, quia vnuſquiſque ſuis vitiis fauens aliena facilè reprehendit, & aliena grauiùs tolerando quàm ſua,

sua, sumit auctoritatem arguendi sine exemplo suæ emendationis.

a Aut quomodo potes dicere, &c.] *Beda.* Non potes minus, vt iram in fratre emendare, donec maius, vt odium, vel inuidiam pepuleris de corde tuo. Odium, & inuidia sunt tenebræ, quæ reddunt oculum cæcatum. *Greg.* Improbus, & imperitus est medicus, qui aliis mederi appetit, & proprium vulnus nescit. *Chrys.* Omnis sacerdos, si vult docere populum, prius doceat seipsum & ideò sequitur.

a Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater sine eiiciam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns? *b* Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies, vt educas festucam de oculo fratris tui. Non *c* est enim arbor bona, *d* quæ facit fructus malos, *e* neque arbor mala faciens fructum bonum. *f* Vnaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. *g* Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam.

b Hypocrita, &c.] Hic docet Dominus ordinem mundandi alios. Primò munda te, postea munda alios. Aliter non mundas, sed inquinas. *Ioan.* 8. a. Qui sine peccato est vestrûm, primus in illam lapidem mittat. ...*R. g.* 7. a. secundum aliam translationem: Non ædificabis mihi domum, quia vir sanguinum es. Ibi *Gloss.* Sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent. *Eccl.* 34. a. Ab immundo quid mundabitur, q. d. nihil. Ideò dicitur 1. *Machab.* 4. e. Elegit Iudas sacerdotes sine macula voluntatem habentes in lege Domini, & mundauerunt, sancta dicit ergò. [Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies, vt educas festucam de oculo fratris tui] *Beda.* Non est prius doctor aliis idoneus mederi, qui nondum se sanauerit. *sup.* 4. d. Medice cura te ipsum. Potest tamen arguere ex officio, sed non idoneè, quantum ad se ex merito. Sequitur:

c Non est enim arbor bona, &c.] Quia scribæ, & Pharisæi sicut hypocritæ exterius ostendebant sanctitatem hominibus, interius autem pleni erant dolo & auaritia, & iniquitate: Ideò Dominus comparat eos arbori, quæ non à foliis, sed à fructibus cognoscitur qualis sit. Communiter enim tam arbor bona quam mala folia habet, sic verba bona & bene composita, & etiam quædam opera exteriora, vt est ieiunium, oratio, habitus, vestitus, & huiusmodi habent tam boni quàm mali: Vnde nec ab his discerni possunt. Sed docet *Aug.* quod à tribus maximè cognoscuntur hypocritæ qui videntur exteriùs boni, interiùs autem mali sunt.

Primum est bonorum opressio, quos opprimunt, vel persequendo factis, vel detrahendo verbis. Omnes enim hypocritæ detractores sunt.

Secundum est facilis reprehensio aliorum, quod faciunt, vt videantur habere zelum.

Tertium impatientia in aduersis. *Suprà*: omnes enim mouentur & offenduntur in contumelias sibi dictas, quia gloriam quærunt, ideò dolent ad contumeliam: *Hieron.* Non quæras gloriam & non dolebis cum ingloriosus fueris. Qui laudem non appetit, nec contumelias sentit. Non ideò bonum te æstimet, quia bonus prædicaris. *Sen.* Si is es, quem te multi intelligunt, introrsus bona spectent.

Nota etiam quòd *super Matthæum* habetur quòd arbor bona, vel mala est ipse homo, hic autem habetur quòd voluntas, sed non est contrarium: hoc enim voluntati attribuitur per causam, quia ipsa est causa, quare opus hominis dicatur bonum, vel malum, vel ipse homo dicatur arbor bona vel mala. Dicit ergo:

c Non est enim arbor bona.] id est, voluntas.

d Quæ facit, &c.] id est. opera mala. Arbor ergò dicitur voluntas, nihilominus potest dici, & ipse homo. Vnde Græcè dicitur antropos, id est, arbor conuersa, quia radices habet superiùs, id est, capillos in capite, id est, cogitationes in cælo, siue in Deo. *Ierem.* 17. b. Beatus vir qui confidit in Domino & erit Dominus fiducia ipsius, & erit tanquam lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas. Radices sunt cogitationes & affectiones, quæ non videntur, aquæ sunt fluenta gratiæ, & doctrinæ, humor deuotio, folia sunt verba, cortex habitus exterior, flores fama, & opinio, fructus sunt opera, terra plantationis Ecclesia.

e Neque arbor mala faciens fructum bonum,] est supple. In *Matth.* Non potest arbor mala fructus bonos facere, intellige manens mala. Sicut per simile ostendit *August.* de niue, dicens: quòd non potest calefieri, scilicet manens nix, ex quo enim calefit iam est aqua.

f Vnaquæque enim, &c.] Hoc sicut dicitur in *Glos.* Intelligendum est de manifestis. Quod enim prædictum est. Non est arbor bona, &c.] tam de occultis quam de manifestis intelligitur. Sed hoc. [Vnaquæque arbor, &c.] tantum de manifestis intelligitur. Ex manifestis enim fructibus non occultis cognoscuntur arbores malæ: Nec solùm à fructibus cognoscuntur, sed etiam à cortice, à foliis, à flore, & maximè à fructu. sic & homo cognoscitur à cortice, id est, exteriore gestu, & habitu. *Eccles.* 19. d. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus: Amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. *B. Bernard.* Solent dicere homines: Nonne de vestibus cura est Deo, & non magis de moribus? An fortè hæc vestium forma deformitatis morum aut vitiorum iudicium est. *August. in libro de sancta virginitate.* Non improbet te vultus, non vagi oculi nec infrænis lingua, non petulans risus, non nitentes habitus, non tumidus, aut fluxus incessus. 4. *Reg.* 1. b. Cuius figuræ & habitus est vir qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? At illi dixerunt: Vir pilosus & zona pellicea accinctus renibus. Qui dixit Elias Thesbites est. Ecce quomodo cognouit eum Rex à cortice.

Item cognoscitur à foliis, id est, à verbis. *Matth.* 26. g. Et tu Galilæus es; nam & loquela tua manifestum te facit. *Iud.* 12. b. Nunquid Ephrateus es tu? Quo dicente non sum, interrogabant eum: Dic ergò Scboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat Sibboleth, &c. *Ioan.* 3. d. Qui de terra est, de terra loquitur.

Item cognoscitur à flore, id est, à fama, & opinione, quæ tamen non sunt contemnenda. *Aug.* crudelis est, qui famam negligit, 2. *Cor.* 2. d. Christi bonus odor sumus Deo in his, qui salui fiunt, & in his qui pereunt. *Rom.* 12. d. Prouidentes bona, &c. Ideò dicit sponsa *Cant.* 2. Fulcite me floribus.

Item cognoscitur à fructu, id est, ab opere. *Apoc.* 14. c. Opera illorum sequuntur illos, quasi testes. *Beda.* Ieiunia & orationes & huiusmodi sunt simulatis, vt & bonis, sed non debent oues pelles suas deponere, & si aliquando lupi se eis contegunt, q. d. pellibus ouinis induuntur lupi, scilicet, Hypocritæ, specie bonorum operum induti in superficie, sed non propterea debent oues suas deponere, id est, à ieiuniis, & orationibus, & cæteris bonis operibus vacare. Si enim dicat ouis, non induar ampliùs vellere meo, quia nescio qua die vidi lupum indutum vellere ouino: stultum esset. *Chrys.* Quare non dedit doctrinam qua cognoscerentur? Quia voluit nos esse in agone semper. Sequitur.

g Neque enim, &c.] ad literam:

Mysticè, per spinas intelliguntur Hæretici, siue hypocritæ, quia sicut de spinis nemo colligit fructus vbertatem, sic ab Hæreticis nemo accipit doctrinæ veritatem.

Gloss. Spinæ & rub. &c. inf. in fine quod si quandoque facta vel dicta malorum, &c. quasi obiectio est prædicta, ac si diceretur. Nunquid ex operibus malorum siue hypocritarum sequuntur bona? Nunquid nõ ex opere Iudæ secuta est salus humani generis? Ergo hypocritæ vel quilibet mali faciunt bona. Ideo soluit Glossa, quòd mali non faciunt hoc, sed fit de illis consilio Dei.

Moraliter:

Spinæ sunt diuitiæ temporales, quæ pungunt & lacerant possidentem, & viam impediunt ne liberè transeatur, & suffocant semen verbi Dei, ne satum oriatur. *Matth.* 13. a. Alia ceciderunt inter spinas, & creuerunt spinæ, & suffocauerunt ea. *Iob* 30. c. Esse sub sentibus delicias computabant. *Ierem.* 4. a. Nouate, &c. *Prou. vigesimoquarto*, d. Per agrum pigri hominis, &c. Per ficum autem quæ dulcis est, intelligitur opus misericordiæ, quod dulce est. & suaue pauperibus. *Michea* 7. a. Ficus præcoquas desiderauit anima mea.

Ergò de spinis ficus colligitur, cùm opus misericordiæ de diuitiis oritur.

Ad hoc dantur diuitiæ vt in vsus pauperum expendantur, & sic de spinis ficus colligantur. Per rubum qui pungit, tribulatio, & angustia huius vitæ intelligitur.

Per vuam verò spiritualis lætitia significatur. Hic ergò duo genera hominum reprehendit Dominus principaliter, qui suis donis abutuntur, id est, diuites & pauperes. Diuites de impietate, quia de spinis non colligunt ficus, id est, de suis diuitiis pauperibus non succurrunt. Pauperes de impatientia, quia de rubo non colligunt vuas, id est, de tribulationibus suis, & angustiis spiritualem lætitiam non acquirunt. Zachæus de spinis ficus collegit, cùm dimidium bonorum suorum pauperibus dedit, & si quem defraudauerat restituit,

Infrà 19 b.

*inf.*19.b.De rubo verò vuas collegerunt illi,de quibus dicitur *Act.* 5. g. Ibant Apostoli gaudentes , &c. *Iac.*1.a. Omne gaudium. &c. E contrariò quidam de ficis colligunt spinas,id est, hypocritæ, qui de operibus misericordiæ , quæ faciunt sibi,congregant diuitias & præbendas. De quibus dicitur *Matt.* 6. a. Amen dico vobis receperunt mercedem suam.

Sequitur.

a Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum , & malus homo de malo thesauro profert malum : Ex *b* abundantia enim cordis os loquitur. *c* Quid autem vocatis me Domine, Domine , & non facitis quod dico ? Omnis *d* quod venit ad me, *e* & audit sermones meos *f* & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis *g* est homini *h* ædificanti *i* domum , *k* qui fodit *l* in altum, *m* & posuit fundamentum *n* supra petrã.

a Bonus homo, &c.] Dixerat supra arborem bonam fructus malos non facere , & arborem malam bonos , sed bona arbor bonos fructus facit & mala malos. Idem dicit hîc , sed alia similitudine : idem vocans thesaurum quod prius radicem , & id, quod profertur . idem quod fructum. Radix & thesaurus intentio est vel voluntas, fructus, siue id quod profertur opus , vel verbum. Dicit ergò : [Bonus homo, &c.] Sic continua. Ita dixi quòd de spinis non colligunt ficus , &c. sed [bonus homo de bono thesauro cordis sui] intentione cogitationis , [profert bonum,] prouentum operis,[& malus homo,&c.]

b Ex abundantia,&c.] In thesauro enim cordis , si loco auri cuprum est, cuprum profertur. *Chrys.* Superemanans intus nequitia effundit extra per os verba. Et *infrà* Si tantum est in riuo,quantum putas est in fonte?Et *inf.*Exemplum de vomente & hypocrita. *Prou.*15.a. Os stultorum ebullit stultitiam. E contrariò dicit iustus. Eructauit cor meum verbum bonum. *Beda.* Per oris locutionem vniuersa quæ actu,vel cogitatu de corde proferuntur Dominus significat. Nam & verbum pro facto solet poni. Vnde. Non fuit verbum quod non ostenderet eis. 4. *Reg.*20.c. *Isa.* 39.b. alia translatio. Item [ex abundantia cordis os loquitur. *Interl.* Deo etsi non hominibus. Sensus est , quia ipse veraciter intelligit ex qua intentione verba procedant, licet alij non possunt quandoque ita , vt est intelligere.

Triplex thesaurus bonus. Nota thesaurus bonus triplex. Primus est thesaurus pecuniæ , de quo *Eccl.* 28. b. Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quàm aurum. Secundus est thesaurus scientiæ , de quo *Eccl.*20.b. & 41.c. Sapientia absconsa & thesaurus occultus,quæ vtilitas in vtrisque ? Tertius est thesaurus gratiæ , de quo *Prouer.*21. c. Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. Sed multi amittunt hos thesauros per insipientiam suam, aut per incautam ostensionem , vt Ezechias , *Isa.*39.c. Quid viderunt viri isti in domo tua.&c. *Greg.* Deprædari,&c. Alij amittunt per stultam absconsionem. *Eccl.*29.b. Perde pecuniam propter fratrem, & amicum tuum , & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Exemplum. Alij amittunt per furum subtractionem , aut per tineæ corrosionem , aut per æruginis consumptionem. Fures dico adulatores Tineam vanam gloriam. Æruginem inuidiam. *Mat.*6.c. Nolite thesaurizare vobis thesauros,&c.

Triplex thesaurus malus. De hoc ergò triplici thesauro potest dici:[bonus homo de bono thesauro,&c]De primo profertur bonum misericordiæ , id est, eleemosyna. De secundo , bonum doctrinæ. De tertio.bonum opus. Vnde *Mat.* 2.b. Apertis thesauris suis obtulerunt ei munera , aurum , thus & myrrham. Similiter est malus thesaurus triplex. Primus est thesaurus pecuniæ malè acquisitæ , vel malè retentæ. *Iac.*5. a. Aurum vestrum & argentum æruginauit. *Ierem.* 50.f. Gladius ad thesauros eius. Secundus est thesaurus culpæ. *Rom.*2 a. Thesaurizas tibi iram in die iræ Domini, id est , peccatum. Tertius est thesaurus erroris. *Ps.* 32. Ponens in thesauris abyssos. Malus ergò homo de primo thesauro profert ineptas expensas. De secundo malum opus. De tertio falsa dogmata, &c.

In thesauro bono habetur {
Firmitas.
Pretiositas.
Secretum.
Pulchritudo.
Solicitudo.
Confidentia.

c Quid autem,&c.]q.d. vos habetis folia sine fructu, id est, verba sine opere, similes salicibus quæ habent folia similia oliuis,sed fructu carent. De quibus dicitur *Iob* 40.c. Circundabunt eum salices torrentis. Sunt etiam similes struthionibus,quæ pennas habent accipitris, sicut dicitur *Iob* 39.b. Penna struthionis similis est pennis Herodij , & accipitris.

Tales sunt omnes hypocritæ,qui abundant verbis operibus vacui. De quibus dicitur *Mat.*7.d. attendite à falsis prophetis , &c. Et nota quòd quidam semel vocant Dominum, illi videlicet, qui tantum habent eum in ore. De quibus *Isa.*29.d. Populus hic labiis,&c. Quidam vocant bis, illi videlicet. qui credunt corde, & confitentur ore, sed opere contradicunt. De quibus dicitur. *Tit.*1.

b Confitentur se nosse Deum , factis autem negant. Alij ter vocant,id est, corde,ore,opere. De quibus dicitur 1. *Corinth.*12.a. Nemo potest dicere , Dominus Iesus. *Gloss.* Corde, ore, opere , nisi in Spiritu sancto. Alij autem nec corde,nec ore,nec opere vocant,qui,scilicet tantùm vana cogitant , & loquuntur, & mala semper operantur. De quibus *Isa.*59.a.Non est qui inuocet iustitiam,nec est qui iudicet verè,sed confidunt in nihilo, & loquuntur vanitates, conceperunt laborem , & pepererunt iniquitatem. Sequitur.

d Omnis qui , &c.] Hæc est tertia similitudo ad idem pertinens. Prima quidem fuit de arbore, secunda de thesauro, tertia est de ædificio. Et est hic finis sermonis sui, & commendatio , per quod inuitat nos ad eius impletionem , ostendens præmium implentis & pœnam contemnentis. Simile , *Apoc.vlt.*a. Beatus, qui custodit verba prophetiæ huius : Et si quis apposuerit ad hæc , apponet Deus super illum plagas scriptas , &c. Assimilat autem Dominus in hac parabola sibi bonos auditores sermonis huius,malos verò diabolo. Et nota sicut haberi potest ex *Gloss.* triplex est architectus , scilicet, generalis, partialis, singularis tam sapiens , quàm insipiens. Generalis architectus est Ecclesiæ Christus , qui fundator est totius Ecclesiæ generalis. Partialis architectus est quilibet Prælatus,qui fundator est Ecclesiæ suæ specialiter. Singularis architectus est quilibet homo,ad quem spectat ædificium animæ suæ , debet enim fundare eam in virtutibus.

Item est diabolus generalis architectus Ecclesiæ malignantium , & malus Prælatus est architectus partialis, quilibet malus est singularis architectus. Dicit ergò:

d Omnis qui , &c.]per fidem.

e Et audit sermones meos.] cum deuotione , & intelligit.

f Et facit eos,]in opere, [ostendam vobis cui similis sit] Non enim sufficit audire. *Rom.* 2. b. Non auditores legis iusti sunt apud Deum,&c. *Iac.*1.d. Estote factores verbi, &c. *Inf.*11. Beati qui audiunt. *Chrys.* Scientia quæ ex solis dictionibus est ex ore procedit,& quæ de Spiritu sancto est de corde profertur. Et ideò spiritualis scientia non solum dicitur , sed etiam sentitur : & ideò si alios terret, ipse plus timet. Sequitur.

g Similis est homini]id est, Christo.

h Ædificanti domum ,] id est , Ecclesiam. *Prouer.* 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem , Doctorum ac Prælatorum vniuersitatem. *Chrys.* Qui ædificat se in charitate , & misericordia, ædificat supra petram Christum , Quia omne bonum Christus est.

k Qui fodit] terram abiiciendo , id est , terrenorum amorem de cordibus eorum quos ponit in ædificio.

l In altum] humilitatis, Vel [In altum] id est in cœlum. Vel [fodit in altum] id est locat fundamentum Ecclesiæ in profundo , vt sit immobile. Altum enim interdum ponitur pro supremo , interdum pro profundo.

m Et po.fun.]fidei.

n Supra petram] id est, Christum , 1. *Cor.* 10. b. Petra autem erat Christus. *Apoc.* 21. f. fundamentum primum iaspis. Secundum quod de partiali architecto legitur, tunc ponitur fundamentum pro fundatione hoc modo.

m Et posuit fun.] id est,fundamentum Ecclesiæ suæ.

n Supra petram] id est, Christum. Sequitur secundum primam expositionem.

Δ Inundatione autem

Aliter legitur totum. *g* Similis est homini,]id est, viro iusto. *h* Ædificanti ,] ex viuis lapidibus bonorum operum. *i* Domum] id est,conscientiam. *Aggai* 1. b. Ascendite in montem , portate ligna & ædificate domum , & acceptabilis mihi erit. *k* Qui fodit in altum] humilitatis vsque ad obiectionem propriæ voluntatis. Hæc enim profundissima fossio , scilicet , voluntatis abiectio. De quo dicit quidam *inf.*16.a. Fodere non valeo , &c. *m* Et posuit fun.] rectæ intentionis. *n* Supra petram,] id est, Christum. 1. *Cor.* 3. c. Fundamentum nemo aliud potest

⊖ ponere præter

a Inundatione autem facta] id est persecutione insurgente b Illisum est flumen Domui illi,]id est, abundantia impulsionum. c Et non potuit eam mouere.]Potest enim ituere, sed non diruere. *Rom.* 8.g. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio an angustia, &c.
d Fundata enim, &c.] *Glo.* Quod ergo cadit, non ædificatur in Christo, intellige finaliter cadere, & ædificari. Nota sicut dicit *Beda* : Dominus appellat hic inundationem fluctus persecutionum quas alibi *Matth.* 16.c. appellat portas inferi, quandoque sunt causa ruendi in infernū scil. murmurantibus, qui non patienter sustinent, sed succumbunt : secundum aliam *Glo.* inundatio intelligitur districta futuri iudicij examinatio quandoque vtraque Ecclesia consummata erit, scil. militans & triumphās, vel Ecclesia bonorum, & malignantium, quando omnis superbus, id est, reprobus ducetur, siue proiicietur in tenebras exteriores.

a Inundatione autem facta illisum b est flumen domui illi, c & non potuit eam mouere. d Fundata enim erat supra firmam petram. e Qui autem audit, & non facit, similis est f homini g ædificanti h domum suam i supra terram k sine fundamento, in l qua m illisus est fluuius, & n continuò concidit, o & facta est ruina domus illius magna.

CAP. VII.

Cvm autem p implesset omnia verba sua in q aures plebis

Mat. o ponere præter id quod positum est. quod est Christus Iesus. *Isa.* 28.d. Ponam in fundamentis Sion lapidem angularem id est, Christum. *Prou.* 30. d. Lepusculus plebs inualida, &c.

a Inundatione autem facta] tentationum aut vitiorum. De qua *Ose.* 4 a. Maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt.
b Illisum est flumen] tentationum : de quo *Apoc.* 12.d. & misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, &c.
c Et non potuit eam mouere] à loco suo, id est à Christo, de quo *Eccl.* 10.a. Si spiritus potestatem habentis, &c. Sed quare non potuit moueri?
d Fundata enim, &c.]id est, supra Christum, cui attribuendum est quod non cadit. *Prou.* 10. d. Iustus quasi fundamentum sempiternum. Vnde Paulus *Rom.* 8 g. Quis nos separabit, &c. q.d. nihil *Eccl.* 26.d Fundamenta æterna supra petram solida, & mandata Dei in corde mulieris sanctæ id est fidelis animæ. *Chrys.* Christianorum, qui se ædificat super Christum, nulla res eruere potest. Sequitur.
e Qui autem audit, &c.]Comparauit Dominus bonum auditorem verbi bono architecto, id est, sibi, nunc comparat malum auditorem malo architecto, id est diabolo, quem hominem appellat, sicut & *Matth.* 13. d. Inimicus homo hoc fecit. Dicit ergò: [Qui autem audit]exteriùs, & non facit.
f Similis est homini] Id est, diabolo.
g Ædificanti domum suam] id est Ecclesiam malignantium.
i Supra terram]id est, amorem terrenorum. *Chrys.* Terra facit fructum, arena sterilis est.
k Sine fundamento]id est, fide Christi. Vel aliter secundum *Gloss.*
h Domum suam.] id est, mundum in maligno positum. Ne intelligas autem mundum sensibilem in maligno, id est, potestate maligni positum, sed mundum, scilicet, amatores mundi. De quibus alibi : Mundus eum non cognouit : *Ioan.* 1. Et nota duo, quia diabolus supra terram ædificat, & sine fundamento, quia in amorem terrenorum pertrahit, & in peccata ruere facit, quæ fundamento carent, quia non habent naturalem substantiam: Semper tamen peccatum est in natura bona, quia malum non potest esse nisi in re bona, Angelo vel homine. Vel sine fundamento, id est, sine fundo, vt specialiter intelligatur de peccato desperationis. Et est tractum quasi per simile à sententia Academicorum dogmatizantium veritatem latere in puteo, qui caret fundo, quia quantò profundiùs inuestigatur veritas, tantò secretiùs latet. Nec aliquis veritatis fundum potest attingere, quia inquirendo veritatem nemo potest terminum inuenire. A simili ergò, qui cadit in peccatum desperationis, dicitur cadere in puteum sine fundo, quia non constituit sibi terminum in peccando. Sequitur. l In qua] domo, scilicet Ecclesia malignantium, vel mundo. m Illisus est fluuius] concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vitæ. *Chrys.* Flumina sunt sæcularis scientiæ professores, de quorum ventre flumina exeunt aquæ mortuæ.
n Et cont conc.]Intellige concidit præsens, quia omnis in præsenti cadit, qui in solo Deo spem non ponit. Vel intellige concidit, præteritum positum pro futuro, vt intelligatur de casu, vel ruina tempore iudicij futuri.
o Et facta est ruina domus, &c. quia æterna. Istud similiter exponitur de architecto partiali malo :
e Qui autem, &c.]peccatori scilicet. *Genes* 6.a. Non remanebit spiritus meus in homine, &c.
g Ædificanti domum suam,] id est, conscientiam. *Greg.* Qualis apud se quisque lateat, illata contumelia probat.
i Suprà terram,]id est, amore terrenorum.
l In qua illisus est fluuius, tentationum.
n Et continuò concidit, [*Prou.* 10.d. Quasi tempestas transiens non erit impius, iustus autem quasi fundamentum sempiternum. o Et facta est ruina &c.] *Iob* 22.c. Viri iniqui qui sublati sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum, qui dicebant Deo, recede à nobis. *Chrys.* Si fornicatus vel adulteratus fuerit Christianus, ruina est, sed surgere potest, sicut Dauid, sed si fidei aliquid præuaricatus fuerit, tunc est ruina eius magna, quia funditus ruit. Potest & intelligi de æterna ruina. De qua *Mat.* 25.d. Ite maledicti in ignem æternum. Nota est domus dæmonis, & domus hominis, & domus Dei Domus dæmonis est congregatio peccatorum, vel cor cuiuslibet peccatoris. De qua *inf.* 11. d. Reuertar in domum meam vnde exiui. Domus hominis propria conscientia, *Sap.* 8. c. Intrans in domum meam conquiescam cum illa. Domus Dei quintuplex. Templum materiale. *Ioan.* 2. c. Nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Et *Mat.* 21 b. & *Marc.* 11 c Domus mea domus orationis vocabitur. Item domus hospitalis. *Mat.* 26. a. Erat Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi. Item anima fidelis, *Psal.* 25. Domine dilexi decorem domus tuæ, 1. *Cor.* 3. d. Templum Dei sanctum est quod estis vos. Item Ecclesia militans. *Psal.* 92. Domum tuam Domine decet sanctitudo. Item Ecclesia triumphans. *Ioan.* 14. a. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Prima domus est omnium. Secunda pauperum. Tertia Dei. Quarta iustorum. Quinta beatorum. Quartæ domus, id est, Ecclesiæ militantis fundator & fundamentum est Christus. Fundator quidem. Vnde *Matth.* 16. Tu es Petrus, &c. Fundamentum verò. Vnde 1. *Cor.* 3. c. Fundamentum aliud, &c. Parietes sunt duo populi : gentiles & Iudæi, actiui & contemplatiui. *Eph.* 2. c. Vt duos condat in semetipsum. Quatuor anguli, quatuor Euangelistæ. Columnæ Prælati, *Cant.* 5.d. Crura eius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases argenteas. Ostium Christus. *Ioan.* 10. b. ego sum ostium. Et *inf.* Qui non intrat per ostium, &c. Ianitores, qui ferunt claues, sunt sacerdotes, *Mat.* 16. c. Tibi dabo claues regni cælorum. Fenestræ per quas lumen intrat in domum, sunt doctores, quas fecit Salomon in templo obliquas, id est, exteriùs strictiores & interiùs latiores 3. *Reg.* 6. a. Nunc autem in loco lucis tenebræ intrant in domum per fenestras, *Ierem* 9. f. Ingressa est mors per fenestras in domos vestras. Cortinæ sunt decem præcepta, quibus ornatur interiùs Ecclesia, *Exod.* 26. a. Decem cortinas de bysso retortas, & hyacintho, &c. Mensa, Sacra Scriptura, *Exod.* 25. c. Facies & mensam de lignis Sethim, &c. Lectus religio siue claustrum, *Cant.* 3 c. Lectulum Salomonis, &c. Item *Cant.* 1. d. Lectulus noster floridus. Minister, Prælatus, *inf.* 12. f. Quis putas, &c. Famuli, omnes iusti, *Iob* 1. Dominus, Christus, *Psal.* 104. Constituit eum Dominum domus suæ, &c.

EXPOSITIO CAP. VII.

Cvm autem implesset, &c.] Istud cap. diuiditur in quinque partes. In prima parte sanatur seruus Centurionis. In secunda suscitatur adolescens, ibi [Et factum est deinceps] In tertia mittit Ioannes discipulos suos ad Iesum, & Dominus commendat Ioannem ad turbas, ibi [Et exiit hic sermo.] In quarta increpat Dominus Pharisæos, qui eius consilium contemnebant, Publicanis accedentibus ad baptismum. ibi [Et omnis populus.] In quinta laudatur peccatrix mulier rigans pedes Domini, & Pharisæus indignans redarguitur, ibi [Rogabat autem illum] Dicit ergò :
p Cùm autem implesset, &c.] id est, completo sermone satis breui, secundùm Lucam.
q In aures] vel [In auribus plebis] ad quam descenderat de cacumine montis.

Δ *a* Intrauit Capharnaum.] Non ſtatim intrauit, quia antequam intraret, leproſum ſanauit, & alia fecit, quæ prætermittit Lucas.

Myſticè. *Myſticè.* Capharnaum interpretatur villa conſolationis, villa pulcherrima, villa pinguedinis. Vnde meritò ſignificat cælum empyreum, vbi pater conſolatur, qui eſt pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, 2. *Cor.* 1.a. Vbi filius eſt, cuius pulchritudinem Sol, & Luna mirantur, in quem deſiderant Angeli proſpicere, 1. *Petr.* 1.e. quia ipſe eſt ſpecioſus forma præ filiis hominum. Ipſe enim eſt candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula, *Sap.* 7.d Immò ipſe eſt ſplendor, & figura ſubſtantiæ patris, *Heb.* 1.a. Ibi etiam eſt Spiritus ſanctus, qui eſt vnctio, qua omnia impinguantur.

a Intrauit Caphatnaum. *b* Centurionis autem cuiuſdam ſeruus *c* malè habens *d* erat moriturus, *e* qui illi erat pretioſus. Et cùm *f* audiſſet de Ieſu, miſit *g* ad eum ſeniores Iudæorum, rogans eum vt veniret & ſanaret ſeruum eius. At illi *h* cùm veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſollicitè dicentes ei: Quia dignus eſt, vt hoc illi præſtes. Diligit enim gentem noſtram, & ſynagogam ipſe ædificauit nobis. *i* Ieſus autem ibat cum illis. Et cum non *k* longè eſſet à domo, miſit *l* ad eum Centurio amicos, dicens: *m* Domine, noli vexari. *n* Non enim ſum dignus, vt ſub tectum meum intres,

Hanc Capharnaum intrauit Dominus in die Aſcenſionis, prædicationis officio conſummato. Sequitur.

b Centurionis autem cuiuſ.] qui gentilis erat.

c Seruus malè habens,] id eſt, infirmus.

d Erat moriturus] ſecundùm naturam.

e Qui illi erat pretioſus,] id eſt, pretio emptus, vel charus. Iſte Centurio, & alij quidam, iuſtitiam legis, quam in libris non legerant, in corde ſenſerunt: oſtendentes in ſe quoniam ſcripturæ ad præiudicium peccatorum factæ ſunt, non ad neceſſitatem Sanctorum, dicente Paulo. Iuſto non eſt lex poſita, 1. *Tim.* 1.b. Magiſtra enim omnis iuſtitiæ ipſa natura eſt hominum, & ſcriptura infallibilis de Deo creatura eſt omnium rerum, *Sap.* 13.b.

Myſticè. *Myſticè.* Per ſeruum Centurionis ſignificatur populus gentilis. Et rectè poſt ſermonem Domini eſt ſeruus ſanatus, quia poſt prædicationem Domini populus gentilis eſt ad fidem vocatus. Centurio ſimiliter, ſignificat populum gentilem, ſed quoad maiores: ſeruus verò quoad minores & debiliores. Vnde rectè Centurio rogat pro ſeruo, quia maiores debent pro minoribus rogare.

Moralit. *Moraliter*, autem per Centurionem ſignificatur prælatus. Per ſeruum populus ſibi commiſſus pro cuius ſalute ſpirituali ita debet eſſe ſolicitus Prælatus, vt Centurio fuit pro ſalute corporali ſerui, Contingit autem quandoque infirmari in Capharnaum, quæ interpretatur ager pinguedinis, vel villa pulcherrima, quia abundantia temporalis, & amœnitas loci, multis eſt cauſa infirmitatis ſpiritualis, id eſt, peccati. Vnde *Ierem.* 2.d. In omni colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo proſternaberis meretrix *Ezech.* 16.f. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, otium & abundantia. Sequitur.

f Et cum audiſſet de Ieſu] Centurio, ſcilicet.

g Miſit ad eum ſeniores Iudæorum rogans eum] per illos [vt veniret, & ſanaret ſeruum eius.] *Chryſoſtomus.* Omnis petitio populi per ſacerdotes debet tranſmitti ad Chriſtum, *Leuit.* 17. Matthæus dicit Centurionem acceſſiſſe. Et poteſt intelligi, quod per nuncios acceſſit non in propria perſona. Sicut dicitur Rex venire ad obſidendum caſtrum. licet non veniat in propria perſona, ſed quia per miniſtros. Vel ſi ut dicit *Beda in Gloſſa* intelligitur de acceſſu fidei, quod dicit Matthæus. Porrò Lucas ordinem, quo geſtum eſt, exequitur, vt intelligere cogeremur quomodo eum acceſſiſſe dixerit Matthæus, *Matth.* 8. a. Quia vbi inuenimus diſſonantiam Euangeliſtarum in ſuperficie, cogimur quærere conſonantiam ſpiritualis intelligentiæ. Mittit autem amicos Centurio ad Dominum, ſicut dicit *Ambroſius*, quia noluit perſonaliter venire, ne ſi in propria perſona veniret ad ipſum, ipſo aduentu meruiſſe videretur obtinere à Domino, quod petebat, & Dominus præ verecundia non poſſet ei negare, & ita videretur Dominum grauare. Et ſecundum hoc eſt myſterium, quod ſicut Centurio, qui gentilis erat ad dominum perſonaliter non venit, ſic nos qui de gentibus ſumus Dominum in carne non vidimus, ſed ſedentem in dextera patris vidimus, *Aug. in lib. de concor. Euang.* Non eſt contrarium, quòd Matthæus dicit Centurionem acceſſiſſe ad Ieſum, & rogaſſe, vt veniret, & Lucas dicit eum miſiſſe ſeniores Iudæos, cum per amicos ſoleamus venire ad aliquem. Eſt etiam Matthæi locutio myſtica, ſecundum quam ſcriptum eſt in *Pſal.* 33. Accedite ad eum & illuminamini. Itaque venit Centurio. Dici tamen poteſt, quòd etiam corpore venit, ſed Iudæis, quaſi familiaribus Chriſti commiſit verbum, vt quotidie fieri ſolet ante potentes. Sequitur.

h At illi cùm veniſſent ad Ieſum rogabant eum, &c. Duo allegant, quare debet venire, ſcilicet dilectionem, & operationem: *Chryſoſtomus.* Non acquieuit Dominus propter ſacerdotum merita, ſed propter Centurionis fidem, vt ſciamus, quoniam in omni cauſa, non intercedentium merita, ſed interpoſitorum conſpicitur fides. B

Quid primum miremur in Centurione, humilitatem, an fidem, ſapientiam, an bonitatem? Puto, quòd ille Centurio inter Dominum, & ſeruum nullam differentiam æſtimabat, quia etſi in ſæculo eſt dignitas diuerſa, eadem eſt natura.

Ideò magis imaginem Dei honorabat in homine, quàm opus captiuitatis contemnebat in ſeruo. Tu pretium dediſti pro ſeruo, Deus ſpiritum plantauit in eo.

Quantò ergò maior eſt ſpiritus Dei quam pretium hominis, tantò magis eſt quòd ametur, quam quòd contemnatur in ſeruo. Audiant, & ſerui. Sicut enim habent domini quòd imitentur in Centurione, ita habent ſerui quod imitentur in puero. Qualis putas erat puer, qui ſic amabatur? Non erat poſſibile, vt ſine pretio bonorum morum talem ſibi dilectionem comparaſſet. Domini ergò debent amorem ſeruis propter communem naturam, ſerui debent timorem dominis propter ordinationem diuinam. Et in ſeruis Chriſtus amatur à dominis, & in dominis Chriſtus timetur à ſeruis, *Eccl.* 6.c. Seruus Senſatus ſit tibi dilectus. *Eccleſiaſt.* 33.d. Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua. Sequiur.

i Ieſus autem ibat cum illis,] Centurio per ſeniores Iudæorum rogauerat Dominum, vt deſcenderet ad ſanandum ſeruum eius, & Dominus ad petitionem eorum deſcendebat cum eis. Sed ad petitionem reguli noluit deſcendere ad ſanandum filium eius: *Ioan.* 4. g. Ad intimandum ergò nobis humilitatem, ſpontaneus deſcendit ad ſanandum ſeruum Centurionis, ad tollendam arrogantiam, & adulationem non deſcendit ad petitionem reguli, ne pro perſonatu videretur deſcendere, & ſic videretur eſſe perſonarum acceptio apud Deum. Item ne videretur diuitias honorare, & non magis naturam.

k Et eum iam non longè eſſet à domo,] Centurionis.

l Miſit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, &c.] Hic patet quod non iuerat Centurio cum ſenioribus Iudæis ad Ieſum corpore, ſed fide tantum, & deſiderio.

Myſticè. Centurio iſte ſignificat, ſicut prædictum eſt, gentilem populum. Sed ſitus loci facit quandam diſtinctionem. Myſticè.

Per hoc enim quod Centurio habet Dominum domui ſuæ propinquum: ſignificat non quoſlibet gentiles, ſed prope Deum habentes non à via morum aberrantes, ſed rectè incedentes.

Sunt namque nonnulli gentilium, qui per viam morum rectè incedunt, & ductu naturalis rationis, quæ ſibi bona videntur, faciunt, vt Philoſophi quondam, quorum multi paupertatem, multi morum ſeruauerunt honeſtatem. Huiuſmodi ergò gentiles intelliguntur hîc per Centurionem, qui eo ipſo quòd bona faciunt ducti naturali ratione, Deo appropinquant. Sed ſunt alij quibus non ſufficit, quòd contaminati ſint idololatria, niſi & defluant per vitia, qui ſignificantur per illos, de quibus alibi dicitur. Quidam ex eis de longè venerunt: *Marc.* 8. a. *Iſa.* 60. a. Filij tui de longè venient.

m Domine, noli vexari] veniendo ad domum meam corporaliter.

n Non enim ſum dignus, &c.] Secundum *Hieron.* Propter idola quæ nondum abiecerat, timens aliquid ibi eſſe, quòd oculos ſaluatoris offenderet.

Item propter priorem conuerſationem, & quia nondum imbutus erat ſacramentis. *Chryſoſtom.* Quia indignum ſe

Δ fecit ſuſcipiendi

Δ fecit suscipiendi in domo, dignus factus est regno. *Aug.* dicendo se indignum, præstitit se dignum, non in cuius parietes, sed in cuius cor Christos intraret.

Moralit. Et nota moraliter quod dicit [tectum,] non dicit palatium, cum tamen esset Centurio. *Ecc.* 29.d. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & domus protegens turpitodinem. Item non dicit tecta sub tectum singulariter, cōtra multiplicatores domorum. *If.* 5 c. Væ qui coniungitis domum, &c. *Ier.* 22.d. Væ qui ædificat domum suam in iniustitia, &c. pingitque Synopide. *Hier.* id est, sanguine Christi. Sequitur.

a propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus vt venirem ad te, sed dic verbo, & sanabitur puer meus. *b* Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, vade, & vadit, & alij, veni, & venit, & seruo meo, fac hoc, & facit. *c* Quo audito Iesus miratus est, & conuersos sequentibus se turbis, dixit. Amē dico vobis, nec in Israel *e* tantam fidem inueni. Et *f* reuersi qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum qui languerat sanum. Et *g* factum est deinceps, ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naim, *h* & ibant cum illo discipuli eius, *i* & turba copiosa. *k* Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ. Et *l* hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa.

a Propter quod & meipsum, &c.] *Beda.* Magna fides, quæ Dei dicere credit esse facere. *Amb.* Militari tumore deposito, reuerentiā sumit ad fidem facilis, ad honorificentiā prōptus. Nota tria in hac *Gl* quæ responder tribus positis in litera, scilicet, quod Centurio Domino exhibet reuerentiam, vbi dicit. [Non sum dignus] Io se exprimit fidei magnitodinem, vbi dicit [Dic verbo.] Domino exhibet honorem, quando dicit: [Nam & ego homo sum, &c.] Probat ergo per locum à minori, quod Dominus potest sanare seruum suum. Et est sensus tu sub nullius potestate es, sed super omnia, ego sub alterius potestate sū. Et sicut ego impero ministris meis, ita tu imperas Angelis, qui sunt famuli tui. Vt sicut dico vni, vade, & vadit, & alij, veni, & venit, ita tu potes per ministeria Angelorum sine præsentia corporis tui imperare febri vt recedat, & recedet, & sanitati vt veniat, & veniet. Et hoc est quod dicitur hic.

b Nam & ego, &c.] tu sub nulla] constitutus habens, &c.] secundùm antiquos [veni & venit, &c.] Ita Angeli tibi faciunt.

Chrys. Commendatur in seruo:
- Homilitas, cum dicit: Non sum dignus.
- Fides cum dicit: Verbo,
- Sapiētia cùm dicit Nam & ego homo sum.
- Bonitas, quia pro seruo petit.

Sequitur. *c* Quo audito Iesus miratus est,] id est, habitum mirantis prætendit. Non enim affectio admirationis cadit in Deú, sed dicitur mirari, vt ex hoc verbo instruamur, quia debemus quadam pia admiratione moueri, cum audimus Dei miracula prædicari.

d Et conuersus sequentibus, &c.] Intellige in Israel præsentis temporis: Inuenit enim in antiquis. Vnde non præfert fidem Centurionis fidei Patriarcharum, sed modernorum Iudæorum qui erant peruersi. Sed nunquid beata Virgo maiorem fidem habuit; Habuit quidem. Vnde dicendum cum *Aug.* quod cum de huiusmodi agitur, nullam de ea, &c. Sed quid de Apostolis dicetur? Dicèndum quod non est ibi mentio de Apostolis, quia cum Domino erat, & est vsus Dominus consueto locutionis modo, vt si quis cum tribus vel quatuor intret aliquam domum, si neminem inueniat in domo, dicit: Nemo est hic intus, licet ipse, & qui cum eo sunt, sint intus.

Sic Dominus non respiciens eos, qui cum eo erant, ait: [Non inueni tantam fidem in Israel.] Vel sic potest exponi.

e Tantam,] id est, tam facilem. Simile *Rom.* 1 a. Gaudeo quod fides vestra, id est, facilitas fidei vestræ prædicatur. Ideo facilis, quia nullus homo eum docuit, nec etiam tam facilem fidem inuenit in Apostolis, tamen exclusit eos, sicut prædictum est.

f Et reuersi qui missi, &c.] Matthæus plenius prosequitur 8.c.

g Et factum est deinceps, &c.] Nota quod Lucas non sequitur hic ordinem historiæ, nec istud sequitur post illud. Sed quare miraculum de defuncto suscitato ponatur post miraculum de languido sanato, *G.* reddit rationem, scilicet quia infirmitas præcedit mortem.

Moraliter. Nam interpretatur motus, vel emotio, & significat mundum motum ad pœnitentiam in aduentu Iesu, & discipulorum eius. *Mat.* 2.a. Audiens autem Herodes rex, scilicet quod Iesus natus esset, turbatus est omnis Ierosolyma cum illo. *Ps.* 59. Commouisti terram, & conturbasti eam, &c. Vel motum pietatis Domini, quæ mouit eum ad incarnandum. Vidua est Ecclesia, quæ à sponso suo nunc peregrinatur in terra. De qua *Ps.* 131. Viduam eius benedicens benedicam. *Iob* 29. b. Cor viduæ consolatos sum. Item *Iob* 24. a. Abstulerunt pro pignore bouem viduæ, id est, prælatum. Et *inf.* d. Viduæ non benefecit *Baruch.* 4.c. Nemo gaudeat super me viduam & desolatam. Et *inf.* d. Ambulate filij, ambulate, &c. Filius viduæ populus Christianus. Hic defunctus effertur cum peccatum consensus profert in opus. Quatuor portitores mortui, sunt quatuor affectiones, scilic. gaudium, tristitia, spes, & timor. De quibus *Zach.* 1 d.

Hæc sunt quatuor cornua quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo eorum leuauit caput suum. Hæc portant mortuum per abusum.

Vnde *B. Bern.* Amant quod non decet, timent quod non oportet, dolent vanè, & gaudent vanius. Vel quatuor portitores, sunt amor peccati, timor pœnitentiæ, spes emendæ, præsumptio de misericordia Dei. De quibus dicitor *Is.* 5. e. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum. Loculos quo effertur mortuus, est securitas stultæ conscientiæ. Iuxta hoc prosequere literam. Dicit ergo.

g Et factom est deinceps, ibat Iesus in ciuitatem Naim] id est, per mundum prædicando, infirmos curando. *Matth.* 4.d. Circuibat Iesus totam Galilæam docens in Synagogis eorum, &c. Super quo verbo dicit *Rab.* Circuit, vt doceat doctorem esse expeditum, & non acceptorem personarum,

Ad literam. Naim est ciuitas Galilææ, sicut dicit *Beda* in secundo milliario montis Thabor iuxta Endor, qui est vicus grandis in quarto milliario eiusdem montis.

h Et ibant cum illo discipuli eius.] Ergo qui iacent, & non circumeunt parochias vel diœceses, vel conscientias subditorum non sunt discipuli eius. *Prou* 6. a. Fili mi, si spopondisti pro amico, &c.

i Et turba copiosa.] Adhuc turba copiosa iret cum Iesu, si discipuli eius irent cum illo, & non dormirent in cameris vitiorum.

k Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ.] Per consensum efferebatur, in opus filius vnicus matri suæ. Licet n. Ecclesia collecta sit ex multis, tamen vna est, & quemlibet peccatorum deflet quasi vnicum filium. Portæ etiam per quas peccator effertur, possunt dici sensus. *Ier.* 9 f Ascendit mors per fenestras vestras, &c. *Eccl.* 28 d Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ostia.

l Et hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa,] ibat supple ad literam. *Beda.* Verba multa cum Domino, multa cum vidua, vt viso miraculo, multi fiant Dei laudatores, & testes.

Allegoricè Filius vnicus matris suæ, est primus homo filius terræ. Ipse n solus plasmatus est de terra, cæteri omnes de carne parentum. Quatuor à quibus portatur, sunt quatuor elementa, ex quibus conditus est homo. A quib. mysticè portatur, & secundum animam, & secundùm corpus. Secondùm animam portatur à terra, quando cogitat sola terrena. Secundùm corpus, quando ægrotat & ambulare non potest. Ab aqua portatur secundùm animam, quando apperit defluere per luxuriam. Secundùm corpus, cum nimio frigore vrgetor. Aqua enim naturaliter frigida est. Ab aëre secundùm animam, cum intuitu humani fauoris rapitur. Aura nihil est nisi aurium inflatio magna. Secundùm corpus, quando ægrotans adeo fit inualidus, vt anhelare non possit. Ab igne portatur secundum animam, cùm æstu cupiditatis inflammatur. Secundùm corpus cùm febricitat, & calor in eo dominatur. In huiusmodi adaptatione non quæras aliquam necessitatem Non est enim nisi quædam elegans adaptatio.

Δ *a* Quem cum &c.] quia vidua,& quia filium amiserat vnicum quem habebat, *Eccl.* 35. c. Non despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus.

b Dixit illi : noli flere] quia citò suscitandus est. Alioqui licet plorare. *Eccl.* 38 b. Fili in mortuum produc lacrymas &c. *Ec.* 21.b Supra mortuum plora, defecit enim lux eius.

a Quam cum vidisset Dominus misericordiâ motus super eam, dixit illi : Noli *b* flere. Et *c* accessit, & tetigit loculum. Hi *d* autem qui portabant steterunt,& *e* ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et *f* resedit qui erat mortuus, & cœpit *g* loqui, & *h* dedit illum matri suæ. Accepit *i* autem omnes timor,& *k* magnificabant *l* Deum dicentes: quia propheta magnus surrexit in nobis, & quia *m* Deus visitauit plebem suam Et *n* exiit hic sermo in *o* vniuersam Iudæam de eo, & omnem circa regionem. Et *p* nunciauerunt Ioanni discipuli *q* eius de *r* omnibus his, & conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum, *s* dicens : *t* Tu es qui venturus es: *u* an alium expectamus?

c Et accessit, & tetigit loculũ.] *Beda.* Loculus est conscientia peccatoris,quam Christus tangit tripliciter, scilicet flagello aduersitatis, verbo prædicationis,gratia inspirationis. De primo dicit *Iob* 19. Misereminі mei, miseremini mei saltem vos amici mei,quia manus Dñi tetigit me, ad hũc tactũ sæpe surgit mortuus. Quod significatur 3. *Reg.* 19.a. vbi ad tactum Angeli surrexit Elias. Et *Act* 12 a.Erat Petrus dormiens, &c. Signa autem huius suscitationis sunt tria, quæ significantur per tria verba quæ ponuntur hic.? Resedit, cœpit loqui, dedit illum matri suæ. Per resedit, notatur contritio. vbi nondum est statio. Per cœpit loqui, confessio. Per dedit, satisfactio. Similiter mortis spiritualis sunt tria signa. Primum est carentia motûs ad bene operandum. *Exod.* 15. b. Erant immobiles quasi lapis. *Ier.* 48. b. Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fæcibus suis. Secundum signum est carentia sensus. *Prou.* 23.d. Verberauerunt me & non dolui, &c. Tertium signum est rigor. 3.*Reg.* 13.b. Obriguit Ieroboam super altare. Motum aufert acedia, sensum luxuria,rigorem facit auaritia.

d Hi autem,&c.] Portatores peccatoris, sicut dicit *Beda*, sunt immunda desideria, vel adulantium blandimenta. *Prou.* 27.c. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum,sic probatur homo ore laudantium,id est, si scoria est aduritur. Alij portatores prædicti sunt.

e Et ait &c.] imperando [surge,] quare nominauit sic dicendo adolescens? Propter duo. Primò vt innuatur quod inueterati in peccatis vix resurgunt. *Prou.* 22 a. Adolescens iuxta viam suam, &c. *Isai.* 65.d. Puer centum annorum morietur. Secundò. vt ostendatur quod peccator per gratiam fit adolescens. *Rom.* 12.a. Reformamini in nouitate sensus vestri. *Ps.* 102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua,&c. Tres mortuos suscitauit Dominus. Filiam archisynagogi... architecti. *Mat.* 9.c. filium viduæ, hîc Lazarum : *Ioann.* 11.f. Et exprimuntur hi tres in his versibus.

Mens mala mors intus, malus actus mors foris, vsus.
Tumba, puella, puer, Lazarus ista notent.

f Et resedit qui,&c.] Non statim surrexit, vt notetur difficultas surgendi à peccatis. *g* Et cepit loqui. *Gl.* Eis qui per peccatum luxerant vitam reducere indicans. Et est sensus, quod per hoc quid defunctus suscitatus incipit loqui. Mysticè significatur flentibus peccata vitam spiritualem restitui. *h* Et dedit,&c.] datio filij defuncti matri suæ est reconciliatio pœnitentis Ecclesiæ.

i Accepit autem,&c.] Suscitauit Dominus filium viduæ defunctum,qui cum multa frequentia populi portabatur. Et quantò de eius vita desperabãt,tantò ampliùs pro eius suscitatione Deum magnificabant. Et quantò miraculum famosius,tantò gloriosius. Similiter quantò magis desperatur de conuersione peccatoris qui ab errore conuertitur tantò plures eodem corriguntur & pietas Domini maior intelligitur. Dicit ergo. *i* Accepit autem omnes timor] admirationis *k* Et magnificabant,] id est, magnum prædicabant. *l* Deum dicentes,&c.] Magnus sapientiâ, potentiâ, clementiâ. De primo, & secundo, *Iob* 9 a. Sapiens corde est & fortis robore. De tertio. *Ps.* 144. Patiens & multum misericors. Item de paruo factus est magnus. *Dan.* 2. e. Lapis qui percussit statuam, factus est mons magnus.

m Et quia,&c.] vt pastor gregem, vt medicus infirmum Secundùm *Bed.* est visitatio duplex, scilicet visitatio incarnationis, qua semel visitauit, & visitatio quotidiana, qua per inspirationem Spiritûs sancti visitauit corda fidelium. Sequitur. *n* Et exiit hic sermo,] id est, de hac re.

o In vniuersam, &c.] Moraliter. Sermo prædicatoris deberet exire de opere id est, de doctrina & de vita, alioquin inefficax erit, *Gr. sup. Ezec.* Sermo dulcedinem non habet, quem vita reproba intrà conscientiam remordet. *Prou.* 25.a. Aufer rubiginem de argento,&c. *Os.* 10 a. Vitis frondosa Israel fructus adæquatus est ei. *Act.* 1.a. Cœpit Iesus facere,&c. *p* Et nunciauerunt, &c.] De hoc loco aliter sentiunt *Amb.* & *Aug.* aliter *Greg. sup. Ezec.* & *Bed.* Volunt enim *Amb.* & *Aug.* Ioannem non dubitasse, nec misisse discipulos suos pro sua hæsitatione, sed pro certificatione ipsorum discipulorum, qui quasi zelantes pro magistro suo Christo inuidentes detrahebant. Vnde ex inuidia Ioanni dixisse leguntur: *Ioan* 3.c. Rabbi qui erat tecum trans Iordanem,&c. Non tamen ex malitia inuidebant Domino, sed ex nimio amore magistri. Sic Iosue pro Moyse. zelauit. *Num.* 11.f. Heldad & Medad cũ prophetarent in castris, &c. Videns ergo Ioannes eos de Christo hæsitantes, nec credere ipsum esse quem prædixerunt prophetæ, misit eos ad ipsum, vt viderent miracula faciẽtem, vt visa attestatione miraculorum recurrerent ad testimonia prophetarum & ita crederent ipsum esse Messiam in lege promissum. *Greg. sup. Ezech.* dicit Ioannem non dubitasse de Christi aduentu, sed de descensu ad inferos: Ideo quærit per discipulos, dicens.

t Tu es qui venturus es,&c.] quasi dicat, es tu in propria persona ad inferos descensurus, an alium ad hæc Sacramenta missurus es? Et quia inconueniens est quod Ioannes in aliquo articulorum fidei hæsitauerit: Est enim articulus fidei descensus ad inferos, potest dubitatio intelligi quidam horror de pietate proueniens, & fortè fuit peccatum, sed veniale; abhorrebat enim ex pietate, quod Dei filius ad infernum descenderet. Quod ergo an descenderet dubitauit, intellige, id est, ex pietate dubitare se ostendit. Et nota quod præcedens pars in *Gl.* continet sententiam *Amb.* & *Aug.* sequens continet sententiam *Bed.* & *Greg.* Modo prosequere literam.

p Et nunciauerunt Ioanni,] iam incarcerato. *Matth* 11.a.

q Discipuli eius] inuidentes seu dolentes, quod Iesus plura faceret quàm magister eorum. Nunciauerunt inquam.

r De omnibus, &c.], vt cognita veritate de Iesu non ampliùs dubitarent, & ne alium à se prædicatum putarẽt. *Chrys.* Ioannes fuit prouidus pater moriens, discipulos vt filios assignat fideli tutori, & ita spiritualem hominem spiritualis facilè intelligit, carnalis autem non intelligit spiritualem, sed intelligitur ab eo, quia spiritualis omnia diiudicat. *s* Dicens,] supple dicite hoc.

t Tu es qui venturus es,] id est, qui prædictus es, venturus, id est, quem prophetæ prædixerunt venturum, siue Messias in lege promissus. Simile *Ioan.* 1.d. Ipse est qui post me venturus est, id est, prædictus venire post me. Item alibi. Adam est forma futuri Vel venturus,] id est, ad inferos descensurus. Nec dubitauit hoc sibi, sed discipulis vt dicit *Hilar.* & alij Sancti. Vnde fuit dubitatio pietatis. Et est simile 4. *Reg.* 2.c. Licèt enim Eliseus non dubitauerit Eliam raptum, tamen ad tollendam dubitationem filiorum Prophetarum,& ad instantiam eorum misit viros, qui quærerent eum in montibus. Quod autem non dubitauerit Eliseus, satis patet ibi in litera. Tamen *B. Greg.* videtur velle quod Ioannes dubitauit, vtrùm Christus in propria persona descenderet ad inferos, sicut prædictum est. Fortè dubitauit an in corpore,& in anima, vel in anima tantùm descensurus esset. Hoc enim piè potuit dubitare.

u An alium expe.] Hoc patet ex prædictis. *Chr.* ostendit quod duo venturi erant, Christus & antichristus. *Ioan.* 5. g. Ego veni in nomine patris mei & non recepistis me, *Moraliter.*
si alius,&c. Moraliter. Ioannes in vinculis Herodis. *Matt.* 11.a. Petrus in carcere ligatus catenis. *Act.* 12.a. est gratia, vel scientia in vinculis carnis aut mundi ligata, ne proficiat aliis. *Rom.* 1.b. Qui veritatem Dei detinent in iniustitia. Vel Ioannes in vinculis est, ipse homo habens gratiam aliquam, vel scientiam in peccatis, vel in mundi curis, quibus ligatus non potest ire ad Iesum, sed mittit duos discipulos suos, id est, intellectum & affectum, quia aliquando cogitat de Christo, & aliquando desiderat esse cum Christo, nisi omnino sit subuersus. Sed quid dicit Ioannes incarceratus? *t* Tu es qui, &c.] dubitare videtur. In deserto plenè confessus fuerat veritatem : *Ioan.* 1.d. Ecce agnus Dei,&c. In carcere Herodis

Δ quasi

a quasi dubitans dicit: tu es, &c. sic Petrus adhuc cum discipulis Iesu confessus est veritatem: Tu es Christus filius Dei vivi. *Mat.16.c.* sed introductus à Ioanne in domum Pontificis toram veritatem negauit. *Mat.26.* Et tu cum Iesu Galilæo eras? At ille negauit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis? Nunc multi scholares dum sunt in deserto paupertatis, & in scholis cum sociis suis, apertè confitentur veritatem, & verbo, & exemplo, sed ditati, vel in dignitatibus promoti mutant opinionem, & quod prius sciebant & asserebant incipiũt dubitare, vel omnino negare. De quibus dicitur *Rom.1.c.* Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, &c. Sic ligatum est in eis & cũ eis verbum Dei. Contra quod dicit *Paul. 2. Tim.2.b.* Laboro vsque ad vincula quasi malè operans, sed tamen verbum Dei non est alligatum. *Eph.6.d.* Pro Christo legatione fungor in catena, &c. *Baruch.2.d.* Vide quia non mortui qui sunt in inferno quorum spiritus, &c. Sequitur.

a Cum autem venissent ad eum viri dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa b autem hora curauit multos à languoribus, & plagis & spiritibus malis, c & cæcis multis donauit visum. Et d respondens dixit illis: Euntes renunciate Ioanni, quæ vidistis, & audistis: f Quia g cæci h vident, i claudi k ambulant, l leprosi mundantur, m surdi n audiunt, o mortui p resurgunt, q pauperes euangelizantur, & r beatus est, qui nõ fuerit scandalizatus in me. Et s cum discessissent nun-

a Cum autem venissent ad eum, &c.] *Chrys.* Qualiter propheta magnus erat, si hoc ignorabat quod etiam multi minores sciebant, & prædixerant? *Isa.53.c.* sicut ouis ad occisionem ducetur, &c. *Zach.9.e.* Tu quoque in sanguine testamenti. *Psalm.2.* Quare fremuerunt gentes. *Thren.3.f.* Lapsa est in lacum vita mea. Videtur ergo *Chrys.* velle quod Ioannes non dubitauerit.

Si noluerunt credere magistro suo poterant audire etiam dæmones confitentes, &c.

Mysticè. Ioannes Baptista est gratia baptismalis, quæ mittit ad Iesum, id est, ad salutem. *Ioan.3.a.* Nisi quis renatus fuerit, &c. *Marc.vlt.d.* Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Sequitur.

b In ipsa autem hora curauit multos.] *Hier.* Cessent verba, loquantur opera. Nota ergo, quia ad verba eorum nõ respondens Dominus verbis, sed factis, respondet ad cogitata. Ipsi enim quæsierunt. Tu es, qui venturus es, &c. Ipse ad hoc non respondet eis verbo, sed statim videntibus illis illuminat cæcos, erigit claudos, ac si dicat, operibus credite. Ad cogitationem verò eorum respondet verbo dicens: Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, in quo tangit eos, quasi dicat, vos inuideris mihi, & detrahitis, & ita scandalum sustinetis in me, sed beatus qui hoc non facit. Litera plana est.

b In ipsa autem hora, &c.] Languor dicitur quasi longus angor. Hoc est propriè peccatum acediæ, vel auaritiæ, quia vtrumque facit languere, & non de facili sanatur *Eccl.10.b.* Languor prolixior grauat medicum, &c. Plaga est peccatum iræ, vel inuidiæ, quæ primò plagat, & occidit subiectum proprium. *Prosper.* Impossibile est, vt iniquitas prius lædat hominem iustum, in quem tendit, quàm cor iniustum vnde procedit. *1. Ioan.3.c.* Omnis qui odit fratrem suum homicida est, &c. Spiritus mali sunt malæ cogitationes, & mala desideria, quæ suggerunt dæmones. Sed ab his omnibus curat Iesus.

c Et cæcis multis donauit visum] vt se videant. Hoc est primum in conuersione, vt peccator se videat. *Ierem.51.a* Vide vbi nunc prostrata sis. Vnde *Marc.10.g.* Quid vis vt faciam tibi? Rabboni, vt videam. *Is.32.a.* Non caligabunt oculi videntium.

d Et respondens dixit illis: euntes renunciate Ioanni quæ vidistis & audistis,] quasi dicat, si essetis in prophetis periti, sciretis me esse Messiam in lege promissum per hæc signa? Hæc enim prophetauerat *Is.35 b.* Deus ipse veniet & saluabit nos, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Vnde sequitur.

f Quia cæci vident, &c.] ad literam.

g. Pauperes euangelizantur.] *Beda*, id est, intus illuminantur. *Hier.* id est. Euangelio ad fidem attrahuntur Vel Euangelio instruuntur. Vel actiuè. id est, euangelizãt. Vnde *Hier.* Et quod his non minus est, pauperes euangelizantes commemorat. Vnde *Matt.4.a.* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, id est, sacra Scriptura, quæ dicitur regnum cælorum, quia docet ire ad regnum cælorum. *Mat.21 d.* Auferetur à vobis regnum Dei, &c.

Moral. e Quæ vidistis & audistis,] prædicatio Christi videbatur, & audiebatur, quia faciebat & dicebat, & ita facit & verbo prædicat. Et nota ordinem. Primò dicit, nunciate quæ vidistis, postea quæ audistis, quia cœpit Iesus facere & docere. Facere primò, & postea docere. *Act.1.a.* sic omnis prædicator prius debet facere, postea docere. *Iob 39. c.* Nunquid præbebis equo fortitudinem operandi, scilicet, & circumdabis collo eius hinnitum, scilicet prædicationis. *1. Mach.8.a.* Eupolemium Ibi *Gloss.* Qui non habet charitatem, non debet suscipere legationem prædicationis. D

Item nota quod dicit: Renunciate Ioanni, id est, gratiæ Dei, cui attribuere debet prædicator quidquid boni facit aut dicit. *1. Cor.15.b.* Gratia Dei sum id quod sum Nota per sequentia, quid facit prædicatio Christi.

g Cæci.] In temporalibus.

h Vident] in spiritualibus. *Cant.5.a.* Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auscultabunt, & cor stultorum intelliget.

i Claudi] ad malum. k Ambulant] ad bonum Claudus est, qui tantùm vno pede innititur terræ, alterum suspendit à terra. Duo pedes sunt, necessitas, & voluptas. Ille bonus claudus est, & bene ambulat, qui pede necessitatis tantùm terræ innititur, & pedem voluptatis suspensum tenet.

Vnde *Ps.65.* In flumine pertransibimus pede, ibi lætabimur in ipso. Hoc modo claudus effectus est Iacob percussus ab Angelo. *Gen.32.g.* Sed multi sunt qui è contrario faciunt, pedem voluptatis terræ infigunt, & pedem necessitatis omnino suspendunt, quia terrenis vtuntur ad voluptatem, non ad necessitatem. Hi sunt mali claudi, hi non ambulant nisi fortè in infernum. De his dicitur. *Leu.21.d.* Qui habuerit maculam non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium eius, scilicet si cæcus fuerit, si claudus. *Prou.26.a.* Quomodo frustra pulchras tibias habet claudus, sic indecens est in ore stultorum parabola. Aliqui sunt qui claudicant vtroque, quia pedem voluptatis omninò suspendunt, pedem necessitatis modicum terræ inclinant. Et hi sunt boni claudi. Hi non solùm ambulant in via mandatorum, sed currunt per viam consiliorum † *Isa.33.d.* Claudi diripient rapinam. vel sic.

Isai.35.b. Tunc saliet sicut ceruus claudus.

g Cæci,] id est, qui reputant se cæcos, [vident.]

i Claudi,] id est, qui se reputant claudos, illi ambulant.

l Leprosi sua opinione, seu reputatione [mundantur,] vel potiùs mundi sunt, eo ipso enim quod immundos se reputant mundi fiunt *Basi.* Tantò eris apud Deum pretiosior, quantò fueris ante oculos tuos despectior.

Sic publicanus mundatus est, quia leprosum se esse confessus est: Pharisæus autem qui se mundum dicebat, recessit leprosus, *inf.18.c.*

m Surdi] ad detractiones, & mundi vanitates.

n Audiunt legem Dei, vel pauperes clamantes. *Ec.vlt.b.* Consurgent ad vocem, &c.

o Mortui] mundo, vel peccato.

p Resurgunt] de bono in melius proficiendo. *Isaia vigesimosexto d.* Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. *1. Corint.decimoquinto e.* Quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. *Ioan. duodecimo d.* Nisi granum frumenti, &c.

q Pauperes euangelizantur.] *Is.61.a.* Ad euangelizandum pauperibus misit me. Sequitur.

r Et beatus est qui fuerit scandalizatus in me.] *Beda.* Hic percutit nuncios.

Sensus patet ex prædictis. Vel [in me] moriente in cruce. Crux enim fuit scandalum non credentibus, ac si latenter dicat: Ego quidem patiar in cruce, & multi scandalizabuntur in passione mea.

Sed beatus qui non patietur scandalum in cruce, vel passione mea.

Vel [in me,] id est, in meis patientibus. E contrario infœlix est, qui fuerit scandalizatus in eo, vel in suis. *inf.9.c.* Qui erubuerit me, &c. Sequitur.

s Et cum discessissent nuncij, &c] Audierant turbæ Ioannem dicentem: Ecce agnus Dei, modò audierunt eum quærentem per discipulos: Tu es qui venturus es: Quia ergo ex hoc possent moueri, & putare Ioannem sibi contrarium, loquitur ad turbas de Ioanne.

Hieron. Quia turba circumstans mysterium interrogationis nesciebat, & putabat Ioannem dubitare de Christo, vt intelligerent Ioannem non sibi, sed discipulis dub

a Maior inter natos mulierum, &c.] Non prefertur Patriarchis,& Prophetis,sed parificatur,sicut dicit *Beda*. Itē nota,quia non dicitur maior simpliciter, sed additur propheta: In Euangelio Matthæi simpliciter dicitur. Item quod nemo Sanctorum illius temporis,vel præcedentium fuerit maior Ioanne,expressum habemus: Sed an aliquis de posteris,qui secuti sunt post eum, fuerit maior eo, non habemus discussum, vel ab Euangelista, vel ab aliquo Euagelistarum.Et nota,quod mulier hic accipitur secundùm idioma latinum,à fractione quasi à mollitie, vt nulla sit obiectio de filio Virginis.

Commendatur Ioânes à
- Constantia, quia non est arundo, vt hic: Et quia reprehendit Herodem. *Mat.* 4.c.
- Vita austera, quia comedebat locustas. *Mat.* c.3 a.
- Veste aspera, quia pilis camelorum vestiebatur. *Mat.* c.3.a.
- Deserto, quia posset esse filius summi Sacerdotis in domo Herodis, vel Pilati. *Mar.* 1.a.
- Prophetiæ dono,vt hic.
- Propinquitate regis Christi, nobiliores enim solent esse propinquiores, vt *sup.* 1.
- Sua auctoritate, & gratia,vt *sup.* 1.b.

Qui autem minor est,&c.] Hoc exponitur tribus modis in *Gl. Amb.* primò sic. [Qui autem minor, &c.] id est, omnis sanctus qui iam est cum Deo, maior est illo, qui adhuc in mundo est. Sed quomodo dicitur hoc, cum adhuc nullus esset cum Deo,nemo enim ante Christum in cælo ascendit? Solutio. Potest ita determinari. Omnis qui iam cum Deo est spe. Sed nunquid & Ioannes erat cum Deo spe? Erat vtique, sed tamen non ita certa sicut illi,qui iam decesserant & in sinu Abrahæ erant, de quibus hoc melius intelligitur qui propter certitudinem, & pœnæ carentiam dicuntur esse in regno cælorum. Vel loquitur respectu sui tēporis. *Amb.* Secunda expositio in *Gl.* Vel ego quem minorem facit multorum opinio in Ecclesia Sanctorum illi prælatus sum ego,qui minor sum hominum reputatione,&c.] Tertia expositio. Vel nouissimus Angelus cæli melior est quouis homine Et tūc sensus est, quod minimus Angelorum maior erat Ioanne.

D

a Maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptista nemo est. b Qui autem minor est in regno Dei, maior est illo. Et c omnis populus audiens, d & publicani iustificauerunt Deum, e baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi f autem, & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Ait autem Dominus: g Cui ergo similes dicam homines generationis huius, h cui similes sunt? i Similes sunt pueris k sedentibus in l foro,

Quarta pars.

Sequitur. c Et omnis populus, &c.] Laudato Ioanne transit ad increpandum Scribas,& Pharisæos,qui etiam Publicanis credentibus, nec Ioannis,nec Christi prædicationem susceperunt. Dicit ergo: [Et omnis populus, &c.] Istud potest legi tanquam à Domino continuè prolatum,vel tanquam ab Euangelista interfertum.Si legatur quasi à Domino dictum. vt adhuc Dominus immoretur in commendatione Ioannis, dicetur ita.

Omnis populus,] sup.Ioannem, id est.eius prædicationem olim antequam incarceraretur.[Iustificauerunt, &c. si legatur quasi ab Euangelista insertum supplebitur, dominum,quasi dicat, Euangelista.

c Omnis populus audiens] dominum ita commendantem. d Et publicani &c.] id est,iustum esse dixerunt,vel potiùs facto ostenderunt peccata confitendo, & baptismum suscipiendo. Non enim Deus in se potest iustificari, sed in peccatore cum pœnitet, iustificatur. Vnde *Beda*. Qui confitetur Deo peccatum, iustificat Deum, sperans ab eo veniam peccatorum. Vnde *Ios.* 7.e. fili confitere peccata tua,& da gloriam Deo. e Baptizati,&c.] In quo nulla gratia interius prælabatur, sed tantùm corpus exterius tingebatur aquâ. Vnde *Mat* 3.c. Ego quidem baptizo vos aqua in pœnitentiam. Quare ergo, vel ad quid baptizabantur. Respondeo, propter deuotionem suscipientium, & propter assuefactionem ad baptismum Christi Sicut.n. prædicatio Ioannis fuit via ad Christi prædicationem,sic baptisma Ioannis fuit via ad baptismum Christi. Dicitur autem baptisma Ioannis,quia quidquid ibi fiebat,ipse faciebat, non sic in baptismo Apostolorum. f Pharisæi autē, &c.] id est,ad seipsos missum, vel contra seipsos, quia in hoc contra se fecerunt. quod Dei consiliū quod per prophetas primò,postea per Christum,deinde per Apostolos misit non susceperunt, quo per mortem filij mundum saluare decreuit,De quo *Rom.* 11.d. O altitudo, &c. Et *Aug. in lib. Conf.* Nec satiabitur illis.q.d dulcedine mirabili,considerare altitudinem consilij diuini super salutem generis humani. Sed Pharisæi ingrati istud consilium respuerunt. Vnde per *Ps.* 61.dicit Dominus. Cogitauerunt consilium meum repellere. *Pro.* 1.c. Vocaui & renuistis, &c. [Non baptizati ab eo.] Sequitur. g Cui ergo, &c.] quasi dicat, Publicani & peccatores Ioannis monita receperunt,Pharisæi & Scribæ contempserunt: Cui ergo similes sunt? Et nota quod non pueris comparantur hic Pharisæi, quia pueri hic sumuntur in bono. Intelliguntur enim hic per pueros prophetæ,vel quilibet boni doctores.Homines ergo peruersæ generationis non comparat sanctis viris,quia sic non argueret, vel vituperaret eos. Non est ergo comparatio inter personam,& personam,sed totum negotium toti negotio comparatur, sicut dicit quædam *Gl. sup Mat.* Quia sicut in illo continentur arguentes, & arguti, ita in hoc. Pharisæi ergo arguendi sunt, qui tot monita audierunt,& nihil fecerunt. Ioannes prædicauit eis austeram vitam,& verbo, & exemplo nec crediderunt, & nihil fecerunt: Christus prædicauit eis vitam molliorem,& verbo. & exemplo contempserunt. Ideo infert Dominus. [Cui ergo,&c.] Iudaicæ tot monita salutis audientes, & non obedientes? h Et cui, &c.] Replicatio interrogationis innuit ipsos valde fuisse peruersos. i Similes sunt, &c.] q.d.Dominus factum horum peruersorum hominū simile est huiusmodi facto puerorum ludentium & inuitantium ad ludum,alios nolentes ludere,& lamentantium & inuitantium alios ad lamenta, & nolentes flere. Ad literam enim, sæpe ludunt pueri in foro velut platea, & inuitant compares suos ad ludum quos vident circumstare, qui nolunt eis colludere, sæpe etiam pueri flentes inuitant compares suos ad lamenta,qui tamen pro eis nolunt flere, & postea obiiciunt hoc eis. Vel potuit esse, quod pueri haberent quædam cantica lætitiæ, & quasdam lamentationes quas cantando secundùm modum cantandi tripudiabant,& quando aliqui non faciebant sic, dicebant alij pueri,nos cantauimus in hunc modum,& vos non tripudiastis illo modo, per pueros significat hîc Dominus prophetas & Apostolos,Ioannem & seipsum propter puritatem & humilitatem *Is.* 8.d. Ecce ego, & pueri mei quos dedit mihi Dominus in signum, & in portentum in Israel.

Quidam istorum puerorum cecinerunt cantica lætitiæ bona promittendo,ad gaudia inuitando vt Dauid. Exultate Deo adiutori nostro, &c.] Et *Isa.* 56.a. Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Alij lamentauerunt, ad luctum,& pœnitentiam prouocando, tristia, vel supplicia comminando, vt Ioannes. *Mat.* 3 b. Genimina viperarum quis demonstrauit vobis, &c *Ier* 9.a Super contritione,&c. Et *Thren. per totum.* Moyses cecinit benedictiones adimplentibus legem,& lamentauit maledictiones transgredientibus. *Deut* 28. *Ezech.* 2.d. Vidi librum scriptum intus & foris, in quo erant scriptæ lamentationes. carmen. & væ. Isti etiam sunt, quasi pueri improperantes contribulibus suis, id est, Iudæis, quod ad eorum exhortationes nolunt gaudere vel lamentari. Et nota quod est duplex via salutis, scilicet via gaudij, & mœroris.

g Gaudendum est pro duobus, scilicet pro liberatione animæ in præsenti,& pro spe futuræ liberationis.

Dolendum etiam est pro duobus. scilicet pro pœna,& pro culpa.

Ideo enim præcipuè debet dolere homo, quia non potest vitare culpam,saltem venialem in vita præsenti. Ad vtramque viam sæpe inuitauerunt prophetæ Iudæos,sicut prædictum est,nec eis acquieuerunt. *Chr.* Cum prædicat Ioannes & non audis, quomodo suscipies inopem, qui non suscipis & Apostolum? Dicit ergo: similes sunt pueris.] 1.*Cor.* 14 d Nolite pueri effici,&c.

k Sedentibus in foro.] Forum propriè dicitur locus in quo iura dictantur,sic dictum à Phoroneo, qui primus instituit huiusmodi locum.[Sedentibus ad docendum inscios, ad puniendum reos, ad defendendum innoxios. *Mat.* 23.a. Super cathedram Moysi, &c.

Mysticè. l In foro,] id est, in Ecclesia, vbi causæ animarum discernuntur à iudicibus, id est, à prælatis *Deuter.* 17.b. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse prospexeris inter sanguinem, & sanguinem,& causam, & causam, & lepram,& non lepram, surge. & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesq. ad Sacerdotes Leuitici generis,& ad iudicem qui

fuerit

& *a* loquentibus adinuicem & dicentibus : *b* Cantauimus vobis tibiis , & non *c* ſaltaſtis, *d* lamentauimus, & *e* non ploraſtis. *f* Venit enim Ioannes Baptiſta, *g* neque manducans panem , *h* neque bibens vinum, & *i* dicitis, dæmonium habes. *k* Venit filius hominis mãducans & bibens , & *l* dicitis : Ecce homo deuorator , & bibens vinum , *m* amicus publicanorum , & peccatorum. Et *n* iuſtificata eſt ſapientia ab hominib. filiis ſuis. *o* Rogabat autem illum quidã de Phariſæis , vt mandu-

fuerit illo tempore ,quæreſque ab eis , qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Forum etiam locus eſt rerum venalium ad literam, vt dicit *Aug.* & Eccleſia ſimiliter. In ea vendunt prædicatores verbum prædicationis pro fide & pœnitentia audientium, *Inf.* 19.b. Vocatis ſeruis ſuis dedit illis decem mnas , & ait ad illos : Negotiamini dum venio. *Iſa.* 55.a. Omnes ſitientes venite ad aquas,& qui non habetis, &c. Item in ea emitur pro paupertate regnum,pro luctu gaudium , pro fame ſatietas,& huiuſmodi. *Mat.* 5.a. Beati pauperes,&c. Ideo dicitur *Prou.* vlt.b. Facta eſt quaſi nauis inſtitoris,id eſt , negotiatoris. *Iſ.* 23.d. Erũt negotiationes eius , & merces eius ſanctificatæ Domino. Sed quidam ſunt ſtulti negotiatores, quia merces pretioſas dant pro re viliſſima. Hypocritæ opera miſericordiæ pro humano fauore: Ambitioſi doctores laborem ſuum pro aliqua dignitate. Quibus dicitur. *Iſ.* 55.c. Quare appenditis argentum,&c. Alij ſunt falſi negotiatores Hæretici , qui prauum vinum pro bono vino vendunt. *Iſa.* 1.f. Caupones tui miſcent aquam vino. *Ioan.* 2.b. Omnis homo,&c. *Eccl.* 26.d. Difficilè exuitur.&c. Modò continua literam. Similes,inquam,ſunt pueris ſequentibus in foro.

al.† non habet tibiis.

Matth. 11.c.

a Et loquentibus , &c.] quaſi dicat, Prophetæ & doctores ad Iudæos : Cantauimus vobis tibiis enunciando promiſſa Dei gaudia paradiſi. *Ioel.* 2. d. Canite tuba in Sion &c. Vel. *b* Cantauimus vobis tibiis, id eſt , nuptiale carmen cecinimus,nuptias vobis prædiximus quibus anima copulatur Deo,quaſi ſponſa ſponſo. Cantus enim huiuſmodi , qui ſit cum inſtrumentis , præcipuè in nuptiis fieri ſolet.

c Et non ſaltaſtis ,] mente gaudendo, & opere ad promiſſa currendo. *Pſ.* 80. Et non audiuit populus meus vocem meam, & Iſrael non intendit mihi. *Hilar.* Quoniam ad cantantium modum ſaltantium modus officio corporis coaptatur & dictum eſt [cantauimus & non ſaltaſtis] hoc eſt,ad confeſſionem pſallendo prouocauimus:& non obediſtis coaptando vos,& conformando doctrinæ. *Iſ.* 22. d. In die illa vocabit Dominus ad fletum,& ad planctum & ad cingulum ſacci , & ecce gaudium & lætitia. *Greg.* Saltant animæ quæ pennulis virtutum fultæ per cæleſte deſiderium ſaliunt ad contemplationem , quamuis in ſe relabantur propter carnis fragilitatem Ad literam, in Veteri Teſtamento ſolebant vti quibuſdam geſtibus corporis in laudes Dei , vt Dauid ante arcam. 2. *Reg.* 6.c. Sed geſtus illi figurales erant. 1. *Cor.* 10.c. Omnia contingebant illis in figura. *Aug.* Saltationis verbo , non hiſtrionis moribus ſinuati corporis rotatus,ſed impigri cordis deuotio. & religioſa membrorum deſignatur agilitas. 1. *Reg.* 10.a. Cum abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta ſepulchrum Rachel in finibus Beniamin in meridie ſalientes magnas foueas.

Moralit.

Moraliter.] Multi de facili ſaltant, & propter cordis leuitatem ad ſonum organorum. Contra quos dicit *Iob* 21. b. Tenent tympanum,& cytharam , & gaudent ad ſonitum organi, &c. *Iſa.* 5.c. Cithara & lyra,&c. *Chr.* Si non eſt abominabile aſſidere hiſtrionibus, deſcende in lutum , & fac quod laudas. Et *inf.* Cur præbes honorem ei quem leges etiam Græcorum volunt eſſe infamem ? Si famulus aut filius dixerit turpe verbum offenderis, ſi ſcurra dixerit tibi, laudas, & lætans, ſi ipſe non loqueris quare audiens rides ? ſi domum rediens hinc Dei verba non recitas, illa verò quæ in theatro. Sequitur. *d* Lamentauimus] vobis dicunt prophetæ,& doctores,id eſt, ad lamenta vos inuitauimus,vel excitauimus,ſupplicia comminando,ad pœnitentiam inuitando : vt *Ioel.* 2.c. Conuertimini ad me,&c. Et alij Sed ſtultus populus non cognouit Dominum. *Iſa.* 1. Noluit cognoſcere. Vnde ſequitur. *e* Et non ploraſtis] de peccatis pœnitendo pro venia obtinenda, cum tamen dicat Dominus per *Ierem.* 18.b. Si pœnitentiam egerit gẽs illa ſuper malo quod locutus ſum aduersùs eam agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui vt facerem eis. *Ier.* 8.e. Nullus eſt,qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo,dicens : quid feci. *f* Venit enim Ioannes] ſicut oſtendit Dominus de prophetis,quod contribules ſuos ad vtramque viam ſalutis incitauerunt : Ita hic oſtendit de Ioanne & de ſeipſo : Nam Ioannes lamenta pœnitentiæ prædicans ad viam mœroris incitauit , Chriſtus ad viam gaudij. qui non ieiunabat,ſed cum publicanis, & peccatoribus manducabat. Comeſſationes enim ſolet comitari lætitia. *Chr.* Venit Ioannes, quaſi dicat , ego & Ioannes contrariam alterutrum venimus viam , & idem fecimus ſicut duo venatores difficile occupabile animal ambiunt, vnus contra alterum ſtans vt in alterum incidat. Et *inf.* Vniuerſum hominum genus ieiunium laudat. Et *inf* Chriſtus ieiunauit per quadraginta dies. Et *inf.* Dimittens Ionãem à ieiuniis fulgere. ipſe cõtrariã inceſſit viã. Et *inf.* Si bonum eſt ieiunium . quare nõ creditis Ioãni ? ſin autem quare non creditis Chriſto ; Et *inf.* Qui triſtem cõmendat , hilarem non laudat , & è conuerſo.

al.† de facili occupant animal quod.

Oderunt hilarem triſtes, triſtemq; iocoſi.

Ideo dicit tibicinauimus,id eſt,ego remiſſam vitam oſtẽdi, &c. Et lamentauimus,id eſt, Ioannes grauem & duram egit vitam. Dicit ergo.

f Venit enim Ioannes Baptiſta] quaſi vnus puerorum lamentantium, exemplo abſtinentiæ ſuæ ad pœnitentiam inuitans.

g Neque manducans panem.] *Mat.* 3.a. Ioannes habebat veſtimenta de pilis camelorum, & zona pellicea circa lũbos ſuos, eſca autem eius erant locuſtæ , & mel ſilueſtre

h Neque bibens vinum] *vt ſup.* 1. b. Vinum & ſiceram non bibet.

i Et] quia non vultis humiliari cum illo. [dicitis: dæmonium habet] ſic de Chriſto contrariam vitam agente, dixerunt Iudæi. *Ioan* 8.f. Nonne bene dicimus nos , quia Samaritanus es tu,& dæmonium habes : Sic Dauid reputatus eſt inſanus,quia ad oſtia impingebat. 1. *Reg.* 21 .d. ſic omnis qui pœnitentiam agit, in ſæculo ſtultus reputatatur. *i* Sed hæc ſtultitia bona eſt,quia facit ſapientem. Propter quod dicit Apoſt. 1. *Cor* 3.d Qui vult ſapiens eſſe,ſtultus fiat,vt ſit ſapiens.

k Venit filius, &c.] *Beda.* Cibo & potu lætitiam futuri ſæculi præſignans , vbi omnes electi continuè comedent panem vitæ , & continuè bibent aquam ſapientiæ ſalutaris. Vnde *Iſ.* 65.c. Ecce ſerui mei.&c.

l Et] quia noluiſtis lætari cum illo , ſed calumniati eſtis [dicitis : Ecce homo , &c.] *Matth.* 9. b. Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magiſter veſter.

m Amicus publicanorum & peccatorum ,] Et verè , quia propter illos venerat. *Matth.* 9. b. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Quos non tantùm vocare venit , ſed etiam comedere,id eſt,ſibi incorporare. *Gen.* 27 b. Affer mihi duos hœdos , id eſt , peccatores & publicanos , & faciam eſcas patri tuo.quibus libenter veſcitur

n Et iuſtificata, &c.] quaſi dicat. quidquid vos dicatis de me , &c.] quaſi dicat . vos dicatis de me : ègo tamen qui ſum Dei virtus, & Dei ſapientia . 1. *Cor.* 1.d. Iuſtè facere intelligor ab omnibus iuſtis , quia peccatores expecto ad pœnitentiam , & reuertentes ſuſcipio ad veniam. Sic exponitur de ſapientia increata. Item ſapientia creata,id eſt, doctrina euangelica iuſtificatur à filiis ſuis, qui per opera iuſtitiæ ſibi eam acquirunt : Iuxta illud *Eccl.* 1.d. Fili concupiſcens ſapientiam ſerua iuſtitiam , & habitam ſe habere operibus comprobant. *o* Rogat, &c.] Quinta pars capitis in qua commendato Ioanne commendatur Magdalena Et nota,quod abrupto interſecit Lucas hoc quod hîc ſequitur de Maria : Non enim continuatur præcedentibus hoc,quia quaſi incidenter eſt introductum. Et quod in Galilæa factum ſit habemus expreſſum, quo autem tẽpore, vel qua ciuitate Galilææ factum ſit , non habemus diſcuſſum. Quidam dicunt eſſe factum in Nazareth . ſed non eſt autenticum. Sed quamuis, nec tempore nec loco ſequatur præcedentia, commodè tamen continuatur. Dominus enim in proximo dixerat ſapientiam iuſtificatam à filiis ſuis. Quod ergo propoſuerat verbo. oſtendit exemplo in vna filiarum, ſcil. Magdalena. Nam ſi ante peccatrix & recenter iuſtificata oſtenditur in hoc iuſtificata ſapiẽtia,i. Dei filius. Et intellige iuſtificata dupliciter expoſitũ ſicut prius. Rectè etiam poſt commendationem Ioannis Baptiſtæ ſequitur commendatio pœnitentis , quia gratiã baptiſmalem ſequitur gratia pœnitentialis. Illa in Ioanne, hæc in Magdalena commẽdatur. Et quia per amorem fatuũ peccauerat: Ideo de amore ſancto cõmendatur: vnde dicitur: dimiſſa ſũt ei peccata multa. qñ dilexit multũ: ſed quoniã fatuæ mulieres in trib. maximè peccant fatuos iuuenes attrahendo, ſ. oculis, capillis, & oſculis. Oculis aſpe-

ctus

ctus illicitos faciendo, & luxuriosè amando. Vnde *Isa.* 3. c. Et nutibus oculorum ibant. Et *Prouer.* 6. b. Vir inutilis graditur ore peruerso, annuit oculis. 2. *Pet.* 2. c. In conuiuiis suis luxuriantes, &c. Item capillis peccant, eos ornando margaritis, & componendo, & tingendo. Contra quod, 2 *Pet.* 3. a. Mulieres subditæ sint viris suis, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri. 1. *Tim.* 2. c. Mulieres in habitu ornato cum verecondia, & sobrietate, & ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis. Item osculis peccant turpiter, & luxuriosè osculando. Vnde *Prouerb.* 7. b. Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio præparata ad decipiendas animas. Et *infrà*, Apprehensumque deosculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur. Ideo tria ponit Lucas in quibus Magdalena obsequium exhibuit Christo: Nam oculos quos ad lasciuiendum, & ad videndom non videnda obtulerat, modò ad bonum vsum, id est, ad effusionem lacrymarum exhibuit. Capillis quoque quos sæpè ad lenocinium ornauerat iam pedes dominicos tersit. Os quoque quo sæpè non dicenda dixerat, & quo sæpè impudenter osculata fuerat, iam ad osculandos pedes dominicos humiliat: Sicque adimpleuit ipsa illud Apostoli. *Rom.* 6. d. Sicut exhibuistis, &c. Et *Sap.* 11. c. Per quæ peccat, &c. Dicit ergo. [Rogabat autem illum, &c.] Nota inuitatus venit hic Dominus. *Sup.* 5. f. Ipsemet inuitat se cum Leui, & *infrà* 19. a. cum Zachæo: Et quid est hoc, nisi quia Dominus aliquando tribuit gratiam, aut consolationem non rogatus, aliquando rogatus. Docet etiam per hoc, quod inuitatus accessit ad prandium Pharisæi, quòd ad extraneos non debemus ire non inuitati, sed inuitati aliquando possumus ire. Ire non vocatos est impudentiæ, nunquam ire vocatos est imprudentiæ, *Eccles.* 13. b. Aduocatus à potentiore discede, ex hoc enim magis te aduocabit, & non sis improbus ne impinguaris, & ne longè sis ab eo, ne eas, id est, vadas in obliuionem. Per hoc autem, quod cum Leui, & Zachæo inuitauit se, docet quod cum familiaribus suis potest se inuitare aliquis. Sic Dominus quolibet die imò ferè qualibet hora inuitat se, vt comedat nobiscum cum magna familiaritate. *Cant.* 5. a. Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. *Apocal.* 3. d. Ecce sto ad ostium, & pulso, &c. Sed pauci audiunt vocem eius. Vnde conqueritur *Ioan.* 8. f. Quare loquelam meam, &c.

a Et ingressus domum Pharisæi.] *Moraliter.* Per Pharisæum illum intelliguntur claustrales. Pharisæus enim interpretatur diuisus, & claustrales ab aliis sunt diuisi loco & merito. Præterea iste vocabatur Simon, quod interpretatur obediens, quod benè conuenit claustralibus, quia ipsi veniunt ad obedientiam. Cum talibus libenter cœnat, vel prandet Dominus. *Prouerb.* 8. b. Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus. Et *infrà* d. Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Sed vide cuius Simonis domum ingressus est Iesus, vt prandeat, seu cœnet. Est enim Simon Magus, Simon Cyrenæus, Simon Zelotes, & Simon Leprosus. Simon Magus est claustralis ambitiosus, vel simoniacus: Non in domo illius recumbit Iesus. Simon Zelotes est claustralis inuidus, vel iracundus: Nec in domo illius recumbit Iesus. Simon Cyrenæus, qui in angaria portauit Crucem, est claustralis, qui Crucem religionis cum murmure portat: Nec in domo eius recumbit Iesus. Simon Leprosus est claustralis, qui causa agendi pœnitentiam claustrum intrat, & peccata sua humiliter confitetur. In domo huius recumbit Iesus. Vnde *Matth.* 26. a. Cùm esset Iesus in Bethania in domo Simonis Leprosi, accessit ad eum mulier, &c. id est, anima peccatrix habens congeriem bonorum operum cum suauitate deuotæ orationis. Alabastrum enim est congeries operum, & vnguentum oratio. De qua *Ecclesiast.* 10. a. Muscæ morientes, &c. Sequitur.

Moraliter.

b Et ecce mulier, &c.] Ecce notat admirationem. Et notandum, quod mirabilis erat ista mulier in peccando, sed mirabilior fuit in pœnitendo.

c Mulier,] scilicet, Maria Magdalena. De qua *Isa.* 23. d. Sume citharam, circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita, bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit.

caret cum illo. Et *a* ingressus domum Pharisæi discubuit. *b* Et ecce *c* mulier, *d* quæ erat in ciuitate *e* peccatrix, vt *f* cognouit, quod Iesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, *g* & stans *h* retrò *i* secus *k* pedes eius, *l* lacrymis cœpit rigare pedes eius, & *m* capillis capitis sui tergebat, & *n* osculabatur pedes eius, & *o* vnguento

Nota quatuor in anima pœnitente. *Isa.* 47. a. Descende, sede in puluere virgo filia Babylonis. Et *Isa.* 21. b. Babylon dilecta mea posita est mihi in vmbraculum, alia litera, in miraculum. Quatuor concurrunt in miraculo. Beneficium, stupor, concursus, laus Dei. *Ezech.* 37. g. Terra illa inculta, id est, Magdalena, facta est, vt hortus voluptatis. Sed vide, quod non nominatur hic, quia in peccato erat adhuc, sicut *infra* 16. e. non nominatur diues. Sed in statu gratiæ iam prouecta nominatur. *Ioan.* 11. a. & 12. a.

d Quæ erat in ciuitate,] vbi multi sunt, propter quod conuincitur, quod multos traxerat ad peccatum.

e Peccatrix] intellige publica, & consueta peccatis. Mos enim sacræ Scripturæ est peccatores quasi speciali vocabulo appellare peccantes publicè.

f Vt cognouit quod Iesus, &c.] i. pixidem alabastrinam in qua erat vnguentum. *Beda.* Alabastrum genus marmoris, in quo incorrupta seruantur vnguenta. *Ambr.* Contendit præripere gratiam hospitis. Vnde nota, quia qui antiquitus suscipiebant hospites, multa eis exhibebant beneficia, abluebant enim eis pedes, ministrabant eis necessaria ipsa. Festinauit ergo Maria abluere pedes eius, vt hospitem præueniret in huiusmodi obsequiis. Vnde *Eccles.* 6. d. Si videris sensatum, euigila ad illum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. *Chrys.* Post multas mulieres accessit, post Samaritanam, post Chananæam, post Hemorrhoissam, & multas alias, & non in publico, sed in domo. *Chrysost.* Corpore non erat infirma, nec accessit corporis gratia, vt aliæ, sed pro honore Dei, & animæ directione, nec sicut ad hominem nudum accessit, neque enim capillis tersisset. *Eccles.* 17. d. Viuens, & sanus, &c. *Eccles.* 18. c. Ante languorem, &c.

g Et stans] parata seruire Deo, quæ iacendo sæpe offenderat eum.

h Retrò] propter verecundiam.

i Secus] propter confidentiam.

k Pedes eius.] *Deuter.* 33. a. Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina illius, *infra* 10. g. Sedebat secus pedes.

l Lacrymis, &c.] *Beda.* Oculos quibus terrena concupierat, iam per pœnitentiam conuertens plorat.

m Et capillis, &c.] quos ad compositionem vultus exhibuerat.

n Et osculabatur pedes eius.] *B. Gregor.* Ore quo superba dixerat.

o Et vnguento vngebat.] *Gregor.* Quod sibi pro odore carnis suæ adhibuerat. Bis sicut dicit *Beda* hoc fecit: Primò hic, secundò in Bethania. *Ioan.* 12. d. *Marc.* 14. a. *Matth.* 26. a. [*Moraliter.*] *g* Et stans, &c.] Pedes Domini sunt misericordia, & iustitia, quibus venit ad peccatores. Per misericordiam peccata dimittit, per iustitiam aliquam pœnam infligit: Quia vt dicit *August.* aut homo punit, aut Deus punit. Iuxta hos pedes stat anima peccatrix, sed diabolus vadit ante eos, quia quando Dominus intrat in animam, statim diabolus tanquam latro fugit. Vnde *Habac.* 3. a. Egredietur diabolus ante pedes eius. Retro etiam bene dicitur stare, quia anima peccatrix à gratia præuenitur, & ab ea protegitur. Vnde *Psalm.* 16. Sub vmbra alarum tuarum protege me, &c. Idem sunt alæ Domini, & pedes Domini. Item per pedes, qui sunt infima pars corporis, significantur pauperes, qui sunt infimi in mystico corpore Christi quod est Ecclesia. De quibus dicitur *Nahum* 1. d. Ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem, id est, Christi. Stat retrò secus pedes Domini, qui prouisionem pauperum proprio commodo anteponit: Sicut dicitur *Prouer.* 12. d. Qui negligit damnum propter amicum iustus est. Hos pedes rigat, qui pauperum tribulationibus communicat, qui illorum tristitiam suam putat, qui illis ex affectu compassionis inclinatur. Et bonum est rigare hos pedes, quia pauperes sunt terra fertilis quæ si bene rigata fuerit, & seminata, fructum reddit multiplicem. Semen est eleemosyna, quæ iacitur in bonam terram, quando ponitur in manu pauperis, quæ stultis, qui nihil sciunt de agricultura terræ videtur amitti. Sed non est ita, imò quanto magis manet in terra, tantò amplius multiplicantur fructus. *Eccles.* 11. c. Mane semina semen tuum, &c. Et hæc etiam eleëmosynarum largitio significatur per tonsionem capillorum qui corpori superfluunt. Et nota quinque officia, quæ Maria exhibuit pedibus Christi. Stetit retro secus, rigauit lacrymis, tersit capillis, osculata fuit, vnguento vnxit. Hæc eadem debent diuites pauperibus præstare. Debent secus stare, id est, parati esse pauperum prouisioni, sicut Abraham *Genes.* 18. a. Cui sedenti in ostio tabernaculi sui apparuerunt tres viri, &c. Et *Iob* 31. d. Foris non mansit peregrinus, &c. Secundò debent lacrymis rigare, id est, ex affectu cordis

Moraliter.

Quinque officia Maria exhibuit pedibus Christi.

G

vngebat. *a* Videns autem Pharisæus, qui vocauerat eum, *b* ait intra se, dicens: Hic si esset Propheta sciret vtique, quæ & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et *c* respondens Iesus, dixit *d* ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister dic. *e* Duo debitores erant cuidam fœneratori, vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non *f* habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque: Quis ergo eum plus diligit? *g* Respondens Simon dixit: Æstimo, quia is cui plus donauit.

compati; Sicut Paulus, 2. *Cor.* 11. g. Quia infirmatur, &c. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, &c. *Iob* 30. d. Flebam quondam super eo, qui afflictus erat. Tertiò debent capillis tergere, id est, de suis superfluis misereri, quia non sufficit cordis compassio nisi sequatur operis subuentio si adsit facultas. *Gregor.* Probatio dilectionis exhibitio est operis. Sed quidam non tergunt capillis suis pedes Domini, sed illis potius suspenduntur, sicut Absalon. 2. *Reg.* 14. f. Cui capilli semel tondebantur in anno, & vendebantur ad pondus publicum vt dicitur *ibidem*. Ad pondus publicum semel in anno capillos suos vendunt, qui frumentum, vinum, & alia bona sua seruant, vt cariùs vendant, nec pauperibus erogant, sicut vsurarij, & etiam quidam Canonici, qui prouentus præbendarum suarum seruant, vt cariùs vendant, & vident pauperes indigentes, nec erogant. Tales proculdubio capillis propriis suspenduntur ad patibulum infernale. Ideo præcipitur *Ezech.* 5. a. Fili hominis sume tibi gladium acutum radentem pilos, & duces per caput tuum, & barbam tuam. Quartò debent osculari, id est, amare. Osculum enim signum est amoris. Amor autem facit ne sit grauis tribuenti necessitas pauperis, 2. *Cor.* 9. b. Vnusquisque det prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: Hilarem enim datorem diligit Deus. Quintò debent vnguento vngere, id est, bonæ opinionis odore alios recreare: Sicut *Apost.* 2. *Cor.* 2. d. Christi bonus odor sumus in omni loco. Vnguentum etiam est dulce verbum cum eleemosyna. *Ecclesiast.* 18. b. In omni dato non des tristitiam mali verbi: Nonne ardorem refrigerat ros? *Eccles.* 38. a. Impingua oblationem, & da locum Medico. Sequitur. *a* Vides autem, & cæt.] Iste Pharisæus de falsa iustitia, id est, de putatiua iustitia quam, scilicet putabat se habere, superbus nulla compassione motus suæ fragilitatis oblitus, sicut dicit *Ambros.* quosdam vere hypocritas significat, qui peccatores abominantur. De quibus *Isa.* 65. a. Qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, & ius prophanum in vasis eorum, qui dicunt peccatoris, scilicet recede à me non appropinques mihi, quia immundus es.

Pharisæus in quinque reprehensibilis.

Erat autem in quinque reprehensibilis iste. Primò de præsumptione falsæ iustitiæ. Secundò de incompassione. Tertiò de infidelitate, quia credidit Christum ignorare qualis esset mulier. Quartò de proximi sui accusatione. Quinto de sui superioris reprehensione, id est, Christi. Dicit ergo Lucas. [Videns autem, &c.] sed non inuocauerat, quod melius esset, quia omnis quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Ioel. 2. g.

b Ait intra se dicens: hic si esset, &c.] vsque ibi, [quia peccatrix est] vnde non deberet permitti se tangi ab ea.

c Et respondens, &c. Dominus tanquam Deus conscius secretorum cogitationi Pharisæi, respondit. Reputabat enim se esse iustum Pharisæus, & illam non esse dignam, quæ tangeret Dominum, sed quæ abiicienda esset ab eo, & Dominum non esse verum Prophetam, qui illam peccatricem esse nesciebat. Proponit ergo ei Dominus paradigma per quod conuincitur iste non esse iustus quia hospitalitatem quam debuerat Domino non exhibuit. Videbatur enim ipse diligere Dominum, quia inuitauerat eum: Ideo probat Dominus per exemplum duorum debitorum, quod Magdalena eum plus diligit, quàm ipse, & ipsa digna, quæ tangeret Dominum, & quòd non abiiceretur ab eo, quia multum dilexit, & quòd Dominus verus propheta, qui cogitationes Pharisæi nouit. Dicit ergo. [Et respondens Iesus] cogitationi Pharisæi. *d* Dixit ad illum, &c] Doceri vult, ideo vocat eum magistrum, si seruire vellet, vocasset eum Dominum, si honorare, vel amare, vocasset eum patrem. His enim tribus nominibus sæpè vocatur. Magister, rationabilis, Dominus irascibilis, pater concupiscibilis. *e* Duo debitores erant, &c.] Non

At *h* ille dixit ei: *i* Rectè iudicasti. Et *k* conuersus ad mulierem dixit *l* Simoni: Vides *m* hanc mulierem? *n* Intraui in domum tuam, *o* aquam *p* pedibus meis non dedisti: Hæc *q* autem lacrymis rigauit pedes meos, & *r* capillis suis tersit. *f* Osculum mihi non dedisti; hæc *t* autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos. *u* Oleo caput meum non vnxisti, hæc *x* autem vnguento vnxit *y* pedes meos: *z* Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, *a* quoniam dilexit multum.

videtur esse fœnerator, cui se comparat Dominus, & etiam qui condonat. *f* Non habentibus, &c.] id est, diligere debet ex hoc? *g* Respondens Simon, &c.] Nota donare interdum pro dare ponitur, interdum pro condonare: Hic ergo vtramque significationem importat, vt ita intelligatur, id est, cui plus donauit, & condonauit. Ex hoc ergo sensu verum est, cui plus donatur plus diligit, id est, cui plus datur, & condonatur, plus diligere tenetur.

Mystice.

Mysticè. Duo debitores significant duos populos, Iudaicum, scilicet, & Gentilem. Duo etiam debitores sunt Clerici, & laici, vel claustrales & sæculares. Fœnerator est Christus, de quo *Matt.* 25. c. Oportuit ergo te pecuniam meam committere nummulariis, vt ego veniens reciperem vtique quod meum est cum vsuris. Vterque debet fœneratori nummum regis imagine insignitum, id est, animam sibi ad seruandum commissam. De quo *Matth.* 22. b Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus: Cuius est imago hæc, & superscriptio? Dicunt ei Cæsaris. Tunc ait illis: Reddite, &c. Hoc est debitum commune omnibus. Sed præter hæc debet vnus quingentos denarios, & alius quinquaginta. Et certè vterque numerus per quinarium multiplicatur, id est, quinquies centum, & quinquies decem. Et idem per vtrumque numerum significatur scilicet officium quinque sensuum. Sed quod vnus numerus superat alium significatur quod vnus magis obligatur, quàm alius, quia magis est obligatus Clericus, quàm laicus, & claustralis, quàm sæcularis. Quod autem dicitur: Non habentibus illis vnde redderent, significatur, quod neuter suis viribus potest implere officium sibi commissum absque gratia Dei. Vnde *Ioan.* 15. a. Sine me nihil potestis facere. 1. *Cor.* 15. b. Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Sequitur. *h* At ille dixit] Dominus scilicet. *i* Rectè iudicasti.] *Beda.* Sua sententia Pharisæus conuincitur, quia sicut phreneticus funem portat ex quo ligatur. 2. *Reg.* 12. b. simile. *k* Et conuersus, &c.] Audita sententia Pharisæi, cui plus dimittitur plus diligit, opera mulieris confert Dominus operibus Pharisæi. Et est collatio quasi per antithesim. Ideo autem confert opera vtriusque inter se, vt hunc improbet, illum approbet, vt ex sententia ab ipso Pharisæo lata, ipsum arguat, & mulierem plus ipso diligere ostendat. Dicit ergo. [Et conuersus ad mulierem] non tam de corporis conuersione intelligendum, quàm de respectu misericordiæ, quia oculo misericordiæ eam respexit.

l Dixit Simoni] *Interlin.* per iudicium, id est, reprehensionem arguit. *m* Vides hanc mulierem.] Non de corporali visione quærit, sed tale est, ac si dicat, debes videre, id est, considerare opera mulieris. Et hoc est quod dicit *Ambros.* Corporaliter quidem vides, id est, opera exteriora, sed mysterium non vides, id est, deuotionem quam habet mulier in secreto cordis. *n* Intraui, &c.] sed non in mentem. *o* Aquam pedibus, &c] quod modicum erat, & de facili poterat fieri. *q* Hæc autem, &c.] quod fuit opus mirandæ pietatis.

Moralit.

Moraliter. *o* Aquam,] id est, eleëmosynam. *p* Pedibus] pauperibus. *Eccles.* 3. d. Sicut aqua extinguit ignem, &c. *q* Hæc autem. &c.] id est, compassa est ex affectu. *r* Et capillis suis tersit,] id est, subuenit affectu. *f* Osculum, &c.] Notat antiquam consuetudinem. Antiquitus enim qui suscipiebant hospites, suscipiebant eos in osculo pacis, & in limine mutuam sibi promittebant securitatem. *t* Hæc autem, &c.] ad literam, vel moraliter, id est, amare pauperes. *u* Oleo caput, & cæt] Hoc fortè tunc hospitibus exhibebatur, & hoc non erat magnum. *x* Hæc autem vnguento] quod carè emerat. *y* Vnxit pedes meos,] mysticè, id est, suauiter allocuta est, *Ecclesiast. cap.* 4 d. Congregationi pauperum affabilem te facito. *z* Propter quod dico, &c.] *Roman.* 5 d. Vbi abundauit delictum, & cæt. *a* Quoniam dilexit multum] tenetur ostensiuè, vel signatiuè,

vel ſignatiuè,non cauſatiuè.In hoc etiam oſtendit ſe Dominus ſcire,quæ & qualis erat intus, & exterius, contra hoc, quod Phariſæus dixerat: Si hic eſſet Prophera,&c. *Gr.gor.* Ardor charitatis in ea rubiginem peccatorum combuſſit, quia peccata cremabilia ſunt, & ad faciem ignis ſtare non poſſunt.

*Amb.*Enumerantur bona peccatricis mulieris, & mala falſi iuſti, id eſt, habentis putatiuam iuſtitiam. *Myſticè*, id eſt, mala Iudaicæ, & Gentilis Eccleſiæ bona. Nota, quod dicit. [Remittuntur.] Nunquid non prius contrita erat? Ergo peccata erant ei remiſſa: Quid ergo, quod dicit, remittuntur? Poteſt legi præſens pro præterito Remittuntur, id eſt, remiſſa eſſe oſtenduntur,ſicut pœnitens primò conteritur, & in momento contritionis peccatum ei remittitur, poſtea confitetur ſacerdoti.& tunc etiam ei remittitur,id eſt, remiſſio eſſe facta oſtenditur. Nota etiam quòd Dominus deſerit viam ſimilitudinis.Dixerat enim Si-

a Cui autem minus dimittitur minus diligit. *b* Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata.Et *c* cœperunt qui ſimul accumbebant dicere intra ſe: *d* Quis eſt hic, qui etiam peccata dimittit? Dixit *e* autem ad mulierem: Fides tua te ſaluam fecit: *f* Vade in pace.

CAP. VIII.

ET *g* factum eſt deinceps, & *h* ipſe iter faciebat per ciuitates, & caſtella prædicans,& euangelizans *i* regnum Dei, & *k* duodecim *l* cum illo, & *m* mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à ſpiritus malignis & infirmitatibus: *n* Maria quæ vocatur Magdalenæ

mon, quia cui plus donatur plus diligit, ſi ergo iuxta ordinem ſimilitudinis procederet, diceret in hunc modum,quia plura peccata ſunt ei remiſſa,plus dilexit: Ait autem è conuerſo, quia multum dilexit,remiſſa ſunt ei peccata multa. Deſerit ergo viam ſimilitudinis,vt intelligat,quia dilectio præcedit remiſſionem, quia fortè putares,quod dilectio ſequeretur remiſſionem, & non præcederet.Nota ergo,quia eſt dilectio,quæ præcedit remiſſionem, & eſt dilectio quæ ſequitur. Eſt enim dilectio primaria, & ſecundaria. Tria enim ſunt in quibus prima iuſtificatio conſiſtit, ſcilicet, primariæ gratiæ infuſio, contritio cordis, peccati remiſſio. Prima iuſtificatione, cùm iuſtificatur impius, id eſt, fit de impio pius, iuſtificari non poteſt ſine fundamento. Primò ergo infunditur ei fundamentum,id eſt,fides. Sed quia fides ſine charitate non iuſtificat, infunditur ei fides cum charitate, quàm citò gratia infunditur, tam citò conteritur, tam citò peccatum ei remittitur. Vide ergo, quia hæc tria non ſe præcedunt tempore, ſed cauſa, nam infuſio gratiæ eſt cauſa contritionis,contritio eſt cauſa remiſſionis. Sic habes,quia primaria dilectio præcedit, & contritionem, & remiſſionem. Eſt & alia dilectio, quæ ſequitur remiſſionem, nam poſtquam iuſtificatus eſt homo, & remiſſum eſt ei peccatum, amplius diligit, & ſecundum gratiam ſibi collatam operatur benè. Vnde poteſt intelligi hæc ſecundaria dilectio operis exhibitio,quæ probatio eſt primariæ dilectionis. Vt ergo notaret Dominus primariam dilectionem præcedere ait, quia dilexit, ſcilicet, primaria dilectione,remiſſa ſunt ei peccata.

a Cui autem. &c.] quaſi ipſa multum dilexit, & multa peccata ſunt ei dimiſſa,ſed ille[cui minus.&c.]ſecundum ſententiam tuam poterat etiam concludere. Ergo tu minus diligis. ſed more elegantis tractatoris tacuit concluſionem,quia manifeſta erat. Sed quid dicitur de B.Virg. & de aliis ſanctificatis ab vtero quibus nihil omnino videtur eſſe dimiſſum;nunquid ergo B.Virgo minus dilexit, quàm Magdalena? Solutio. Magdalena plus diligit ex dimiſſo, B.Virgo plus diligit ex commiſſo. Inquantum ergo Magdalenæ plus dimiſſum eſt,plus diligit,& diligere tenetur. Cui ergo minus dimittitur, & committitur, minus diligit, id eſt, diligere tenetur. Soluitur etiam aliter, ſcilicet, de Gentili populo, & Iudaico Plus enim debet Gentilis populus diligere, quia plus ei dimiſſum eſt,quam Iudaico,peccatum enim idololatriæ ei dimiſſum eſt,& reuera populus Gentilis magis dilexit,quàm Iudaicus. *b* Dixit autem ad illam] Dominus[remittuntur tibi peccata.] Non dicit dimitto,ſed dimittuntur, vt tolleret ab eis occaſionem maledicendi,aut cogitandi.

c Et cœperunt,&c.] *Beda.* Sanata ægrota, de eius ſalute alij ægrotant, quaſi ſanatio eius eſt eis occaſio ægritudinis. *Aug. ſuper Ioan.* 12. de Iuda. Iſte de bono odore mori-

tur quo alij viuunt. *d* Quis eſt hic,&c.] Intelligebant hoc eſſe opus ſolius Dei.Reſpondet *Iſa.*43.d.Ego ſum ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me. Geminatio pronominis duplicem naturam in Chriſto oſtendit.

e Dixit autem, &c.] *Beda.* Fides ſaluam fecit, quia quod petiit ſe poſſe accipere non dubitauit, quia iam ſpem ab illo acceperat, à quo ſalutem quærebat.Sed.quare potiùs hic dicit de fide,quam de ſpe? De vtroque poteſt notari dictum *in Glo.* vt repetas, non dubitauit, hoc modo: Non dubitauit,quia credidit,& etiam non dubitauit,quia ſperauit,ſcilicet,quia iam ſpem,&c.

f Vade in pace] pectoris, vt amplius habeas quietem à vitiis. *Beda.* Ne à via veritatis in viam ſcandali vlteriùs labaris. *Rom.* 5. a. Iuſtificati ex fide pacem habeamus ad Deum, &c.

EXPOSITIO CAP. VIII.

ET factum eſt,&c.] *Gloſ.Beda* continuat iſtud cap. non ſolum ad præcedens,ſed à quarto incipiens continuat vſque ad decimum *infra.* Diuiditur autem iſtud cap. in ſex partes. In prima oſtendit quid fecerit Dominus poſt Mariæ curationem. Circumibat quidem ciuitates, & caſtella prædicans verbum Dei, in quo circuitu pauerunt eum cum duodecim Apoſtolis mulieres curatæ ab eo.In ſecunda paucitatem facientium verbum Dei oſtendit per parabolam ſeminis,cuius tres partes perierunt.& tantum quarta pars fructum fecit, ibi, [Cum autem plurima turba.] In tertia oſtendit myſterium fidei per Apoſtolos toti mundo reuelandum,ibi[Nemo autem,&c.]In quarta oſtenditur cæcitas Iudæorum, qui tantum literæ inſiſtunt,ibi[Venerunt autem ad illum.]In quinta dormit Ieſus,ſurgit tempeſtas,euigilatur,tempeſtas ſedatur, admirantur nautæ, arguuntur Apoſtoli, ibi[Factum eſt autem.]In ſexta ponuntur tria miracula,primò liberatio dæmoniaci à legione,ſecundò curatio Hemorrhoiſſæ,tertiò ſuſcitatio puellæ.Hæc pars incipit, ibi[Enauigauerunt autem.]

Dicit ergo. *g* Et factum eſt deinceps] poſt hæc, ſcilicet. *h* Et ipſe iter faciebat, &c.] formam dans Prælatis, & prædicatoribus, vt & ipſi diſcurrant prædicando,& docendo.Vnde *Chryſ.* Nos qui ſumus vnius regionis paſtores ſingulas populi paſſionum ſpecies circuire debemus. Nam ſtudioſus medicus circuit grauiter ægrotantes,& ſic faciũt boni Prælati. *Pſal.*59.Famem patientur, vt canes, & circuibunt ciuitatem. *Iob* 1. a. Conſurgens Iob diluculo offerebat holocauſta per ſingulos. *Cant.* 3. a. Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem.Item *Cant.*5. c.Inuenerunt me cuſtodes, qui circuierunt ciuitatem. *Prouerb.*6. a. Fili ſi ſpoponderis pro amico tuo,& cæt. *i* Regnum Dei]dicit non fabulas Philoſophorum, aut ſomnia fictionum. *Hieron.* Omne quod non eſt ad ædificationem morum in periculum vertitur audientium. *Iob* 13. a. Nunquid Deus indiget veſtro mendacio,vt pro illo loquamini dolos.Et tamen libentiùs modò auditur ſomnium, quàm veritas.2.*Tim.*4 a. Erit tempus cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt,&c. *k* Et duodecim] ſupple erant. *l* Cum illo,]id eſt, continuè ei aſſiſtebant, cæteri veniebant, & recedebant. *m* Et mulieres aliquæ,&c.]ſequebantur eum ſupple, & miniſtrabant ei neceſſaria. Hoc licitum erat antiquitus apud Iudæos. Docet etiam per hoc, quod Prælati debent habere ſecum bonos ſocios, & familiam curatam, maximè cum circumeunt viſitando. Vnde *Pſal.* 100. Non habitabit in domo mea.qui facit ſuperbiam. *B. Bernar. ad Eugenium Papam.* Non dico te ſanum dolentem latera. *Eccl.*10.a. Secundum iudicem populi, &c. *n* Maria quæ vocatur Magdalena.] Hic ipſam proprio nomine

Gloſſ. Beda. More Aquilæ volantis, &c. Nota ergo, quod hæc *Gloſſ.* non ſequitur ordinem euangelicæ hiſtoriæ, ſed ordinem Lucæ, qui non proſequitur rectum ordinem. Et hic *Gloſſ.* eſt quaſi recapitulatio totius ordinis Lucæ. Et eſt ſumma, quia ſicut aquila primo pullos inſtruit, & aſſuefacit ad volandum, ſic Dominus primo paulatim diſcipulos inſtruit & quodammodo dat eis alas, vt volare poſſint, id eſt, alios inſtruere in nido fidei. *Iob* 29. In nidulo meo moriar. In ſynagogis, vt *ſupra quarto*, c. Miracula facit, vt *ſupra quarto*, f. Turbas ſuſcipit, vt *ſupra quarto*, g. Inſtruit, vt *ſupra quinto*, a. Diſcipulos facit,vt *ſuprà quinto*, b. Elegit, *ſuprà ſexto*, c. Beneficia præſtat doctrinam, ſcilicet,& miracula, & ſanitates, vt *ſuprà* 7 per totum. Iam vero, id eſt, in *hoc cap.* prædicat. Regnum Dei, *infrà. nono*, & 10.

exprimit, cuius nomen primò ſcienter, quia erat publica peccatrix, noluit exprimere, ne nomen eius infamaretur, quia hodie in Eccleſia celebre habetur. Præfertur enim virginibus in decantatione Litaniæ. Nominatur etiam poſt exhibita Chriſto beneficia, & non ante, ad innuendum, quod bona aliorum debemus enarrare, & mala tacere. Magdalon, interpretatur turris. Bene ergo dicitur Magdalenæ quaſi turrenſis, quia adhæſit turri, id eſt, Chriſto. De quo *Prou.* 18.b. Turris fortiſſima nomen Domini, &c. *Cant.* 4 b. Collum tuum ſicut turris Dauid.

a de qua dæmonia ſeptem exierant & b Ioanna vxor Chuzi procuratoris Herodis, & c Suſanna, & d aliæ multæ, quæ miniſtrabant eis de facultatibus ſuis. e Cùm autem turba plurima conueniret, & de f ciuitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem:

a De qua dæmonia ſeptem exierant.] Vtrum hoc ita fuerit ad literam, non eſt diſcuſſum. Sacri expoſitores volunt, vt per ſeptem dæmonia intelligantur vniuerſa peccata, quia ſeptenarius numerus eſt vniuerſitatis. Dicamus ergo [dæmonia ſeptem,] ſcilicet, vniuerſitas peccatorum, ſeu ſeptem criminalia, quæ ſeptem nominibus dæmonum repertis in ſacra Scriptura conueniunt, quæ ſunt Diabolus, Behemoth, Leuiatham, Aſmodeus, Satanas, Exterminator, Dæmon. Diabolus. *Apocalyp.* 20.a. & interpretatur deorſum fluens, & ſignificat ſuperbiam, quæ luciferum deiecit de cælo, & Adam de Paradiſo. Vndè, *Infra* 14.c. Qui ſe exaltat humiliabitur. Behemoth. *Iob.* 40.b. & interpretatur animal, vnde ſignificat gaſtrimargiam, quæ facit hominem quaſi beſtiam effluentem ſuper omnem eſcam ſine omni diſcretione. Vnde *Iob* 40.b. Fœnum quaſi bos comedet. *Ierem.* 50.b. Effuſi eſtis quaſi vitulus ſuper herbam. Ideo dicit *Pſalm* 31. Nolite fieri ſicut equus, & mulus quibus non eſt intellectus. Leuiathan. *Iob* 40.d. & interpretatur additamentum eorum, vnde ſignificat auaritiam, quæ ſemper addit denarium denario, & præbendam præbendæ, domum domui, agrum agro. *Iſaia cap.* 5.d. Væ qui coniungitis, &c. *Habac.* 2.c. Væ qui congregat, &c. Aſmodeus. *Tob.* 3.b. & interpretatur factura iudicij. & ſignificat luxuriam propter quam Dominus mundum diluuio iudicauit. *Gen.* 6.b. Cùm vidiſſet Dominus terram eſſe corruptam, omnis quippe caro corruperat viam ſuam, dixit ad Noë: Finis vniuerſæ carnis venit coram me. Satanas. *Matth.* 16.d. & interpretatur aduerſarius plaſmationi, vnde ſignificat inuidiam, quæ ſemper maioribus aduerſatur. *Iob* 5.a. Paruulum occidit inuidia. Exterminator. *Apocal.* 9.b. & ſignificat iram, quæ ponit animam extra terminos ſuos. *Pſalm.* 55. In ira populos confringes. *Iacob.* 1.c. Ira viri iuſtitiam Dei non operatur. Dæmon. *Matth.* 8.d. & interpretatur ſufficiens iniquitas, vnde ſignificat acediam, quæ ſufficit ad puniendum hominem, cum nihil delectationis habeat. *Eccleſiaſt. cap.* 30.d. Multos occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in illa. Sequitur. *b* Et Ioanna] quæ fuit [vxor Chuzi procuratoris Herodis] etiam iuit cum Domino ſicut Maria.

Myſtic. [*Myſticè.*] Maria ſignificat Eccleſiam de gentibus à ſordibus mundatam, ſic Iohanna eandem myſticè indicat vitio idololatriæ prius inquinatam, deinde per gratiam Chriſti liberatam, quia primò fuit adultera ante Chriſti aduentum, ſed per gratiam facta eſt ſponſa Chriſti. *c* Et Suſanna] ſequebatur eum. *d* Et aliæ multæ, &c.] id eſt, Chriſto, & Apoſtolis neceſſaria [de facultatibus ſuis.] Apud Iudæos non erat ſcandalum ſi prædicatores ſecum ducebant mulieres, quæ eis de ſuis facultatibus miniſtrabant. Vnde 1. *Corinth. cap* 9.a. Nunquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem circumducendi ſicut & cæteri Apoſtoli? Quis militat vnquam ſuis ſtipendiis? Verumtamen, quia hoc poſſet eſſe ſcandalum apud gentes, Paulus abſtinuit. Vnde 1. *Corinth. cap.* 9.b. Dominus ordinauit his, qui euangelium annunciant de euangelio viuere, ego autem nullo horum vſus ſum. 1. *Theſſ.* 2.b 2. *Theſſal.* 3.c. Dominus verò accepit miniſterium mulierum, dans formam prædicatoribus quod neceſſaria vitæ poſſunt accipere ab his quibus annunciant verbum Dei. Vnde *Matth.* 10.b. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Per iſtas tres mulieres ſignificatur Eccleſia collecta ex gentibus, in qua ſunt tria genera hominum ſaluandorum, ſcilicet, pœnitentes, coniugati, continentes. Maria Magdalena ſignificat pœnitentes. Interpretatur enim Maria amarum mare, & Magdalena interpretatur turris, quia pœnitentes fortes debent eſſe in ſuſtinendo amaritudinem pœnitentiæ. Vel potius quia ipſa amaritudo debet eis eſſe turris fortitudinis. *Cant.* 7.b. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. Ioanna vxor Chuzi, ſignificat bonos coniugatos. Interpretatur enim Ioanna, Dominus miſericors, & ad tales propriè pertinet eſſe miſericordes, quia cum illis Dominus miſericors eſt. Suſanna ſignificat continentes. Interpretatur enim Lilium. *Cant.* 7.b. Venter tuus ſicut aceruus tritici vallatus liliis.

e Cum autem turba, &c.] *Beda* Nomine turbæ, ſicut diuerſitas hominum, ita diuerſitas innuitur voluntatum, quia diuerſi diuerſis cauſis ſequebantur eum, vt dicit *Raban.* Quidam cauſa recuperandi ſanitatem, alij cauſa diſciplinæ, alij vt comederent de panibus, alij vt viderent noua miracula, alij vt obſeruarent eum.

f Et de ciuitatibus, &c.] In hac ſecunda parte parabolicè monet Dominus diſcipulos ſuos non eſſe deſides ad prædicandum verbum Dei, licet in paucis capiat verbum eorum, quia hoc idem ſibi contigit, cuius prædicationis tres partes aſſerit periiſſe. Lucas autem breuius tranſit, quod ſecundum alium Euangeliſtam *Matth.* 13.a. Dominus de domo Simonis venit ad mare, & aſcendit in nauiculam, & inde loquebatur turbis.

Proponit ergo eis ſimilitudinem de ſeminatore, qui exiit, vt ſpargeret ſemina in agro, & dum ſpargeret, aliud cecidit in terram bonam, aliud in terram malam. Quod autem cecidit in terram malam, aliud cecidit ſecus viam, aliud ſuprà petram, aliud inter ſpinas. Diſtingue ergo triplicem vſum malæ terræ.

Semen quod cecidit ſecus viam, non poteſt naſci, quia vel pedibus tranſeuntium conculcatur, vel auibus deguſtatur.

Semen quod ſupra petram cadit, naſcitur de facili. Citius enim naſcitur, quàm quod in profundo terræ iactum eſt, ſed natum petræ collidunt, & deficiente humore terræ, ardor ſolis ſtatim areſacit illud. Quod cadit inter ſpinas naſcitur, ſed ſimul ſpinæ naſcuntur, & pariter cum eo conſurgunt, nec illud exurgere permittunt, quia ſuffocant illud. Comparat autem ſe Dominus ſeminanti, & verbum ſuum comparat ſemini, corda verò auditorum comparat terræ, cuius vna pars eſt petroſa, alia pars ſpinoſa, alia verò lutoſa, quarta pars bona. Petroſa pars terræ, ſignificat ſuperbos, & inuidos, & iracundos. Dura quidem petra eſt ſuperbia, dura petra inuidia, dura planè iracundia. De quibus *Amos* 6.d. Nunquid currere queunt in petra equi, aut arari poteſt in bubalis? Terra ſpinoſa ſignificat auaros, & ambitioſos, & acedioſos. Mala quidem ſpina, & fortiter radicata acedia, pungens ſpina eſt auaritia, mala ſpina ambitio. De quibus dicitur 2. *Reg.* 23.a. Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi. *Prouerb.* 24.d. Per agrum hominis pigri, &c. Sed multi ſpinas iſtas pungitiuas æſtimant molles flores, ſicut dicit *Iob cap.* 30. a. eſſe ſub ſentibus delicias computabant.

Terra lutoſa ſignificat luxurioſos, & guloſos. Lutum quidem vile, & fœtidum eſt gaſtrimargia, vilius & fœtidius lutum eſt luxuria. De quo *Pſal.* 17. Vt lutum platearum delebo eos. *Habac.* 3.d. Viam feciſti, &c.

In his terris periit ſemen, quod enim in petroſam terram cadit abſque humore areſcit. *Iob cap.* 8.b. Nunquid virere poteſt ſcirpus abſque humore, aut creſcere carectum ſine aqua? Quod cadit in ſpinoſam, ſuffocatur à ſpinis. *Geneſ.* 3.b. Maledicta terra in opere tuo, &c. Quod verò cadit in lutoſam terram, conculcatur ab omnibus. *Eccleſ.* 9.b. Mulier quæ eſt fornicaria quaſi ſtercus, &c. *Iſaia* 51.g. Poſuiſti corpus tuum, vt terram, & quaſi viam tranſeuntibus, ſicut meretrix, & ideo non poteſt concipere propter nimiam frequentiam tranſeuntium. Hæc eſt terra maledicta, quæ toties ſeminatur & nunquam facit fructum.

Sed quarta pars eſt bona, quæ facit fructum triceſimum in bonis coniugatis; ſexageſimum in continentibus, ſeu viduis, centeſimum in virginibus, ſicut dicitur *Matth.* 13.a. Verumtamen ſciendum, quod tres ſunt ſeminatores, quorum quilibet exit, vt ſeminet ſemen ſuum. Deus, diabolus, homo. Dei ſemen triplex eſt. Vnum increatum. ſecundum innatum, ſiue concreatum, tertium inſpiratum.

Semen increatum eſt Dei filius. De quo *Geneſ.* 22.d. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Hoc ſemen ſeminauit Deus pater in terram optimam, i. in beatam Mariam. De qua *Deut.* 8.b. Benedicas Domino Deo tuo pro terra optima quam dedit tibi. *Pſ.* 84. Dominus dabit benignitatem, id eſt, filium benignum, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Hoc ſemen fuit purum ſine palea, dum fuit in ſinu ſeminatoris, i. Dei patris: Sed ſeminatum

natum in terram natum est de terra, vestitum palea humanitatis. Vnde Paul. *Tit.*3.b. Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei, id est, humanata benignitas, quasi vestita diuinitas. Vnde in ascensione mirantes Angeli dixerunt: Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, &c. Illud semen postea fuit seminatum in alium agrum, id est, in sepulchrum, aliter non fructificasset. *Ioan.*12.d. Nisi granum frumenti, &c. Seminatum est ergo, & excreuit seges multa, quia multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, & factus est fructus terræ sublimis, vt dicit *Isa.*4.a. quia illa corpora ascenderunt cum eo in cælum. Tertio fuit seminatum in magnum agrum, id est, in totum mundum per Apostolos. *Isa.*27.b. Egredientur impetu cum Iacob, & implebunt faciem orbis semine, & florebit, & germinabit Israël. Item semen innatum, seu concreatū, quod seminat Deus, triplex est. scilicet posse, nosse, velle. Hoc seminat Deus in terram bonam id est, in animam cuiuslibet hominis, quia vellet colligere fructum de omni homine. Posse, seminat pater; nosse, filius, velle, Spiritus S. Sed aliquod istorum seminum cadit secus viam, & à volucribus cæli comeditur: Aliud inter spinas, & à spinis suffocatur: Aliud in petrosam terram, & arescit, quia non habet honorem. Posse, quod seminatur à patre, suffocatur à spinis. vt patet in Prælatis, quibus datum est posse, & auctoritas multa bona faciendi, & mala cohibendi, sed curis, & solicitudinibus mundi suffocatur. Vnde cum dicitur eis: Nonne habetis potestatem faciendi hoc bonum, vel cohibendi hoc malum, respondent, habemus, sed curæ, & solicitudines sæculi hoc non permittunt. Et nunquid istæ solicitudines spinæ sunt? Certè sic, quia ita dicit Dominus hîc, & *Matth.*13.c. *Ierem.*4.a. Nolite serere super spinas. Secundum semen, id est, nosse, quod seminatur à filio, cum gaudio suscipitur, sed quia non habet humorem gratiæ, & deuotionis, eo quod cadit in petrosam terram, id est, in cor superbum, & indeuotum, arescit, vt patet in multis clericis, qui cum magno gaudio recipiunt scientiam, sed quia non habent humorem deuotionis, nec figunt in terram, id est. in Christum radicem intentionis, ideo arescit, & sine fructu efficitur, quia scientia sola inflat. 1.*Cor.*8.a. Tertium semen id est, velle quod seminatur à Spiritu S. quando cadit secus viam, i. circa temporalia, quæ transitoria sunt, & caduca, comeditur à volucribus cæli. Volucres cæli sunt honores sæculi, qui velle multorum comedunt. Vult aliquis illam præbendam, illam prælaturam, illam Ecclesiam: Ecce quot aues deuorant illud vnicum granum quod seminauerat Spiritus S. *Deut.*32.d. Consumentur fame & deuorabunt eos aues morsu amarissimo. Ecce potentia suffocatur in prælatis. scientia arescit in clericis, voluntas deuoratur ferè in cunctis: Vbi ergo habebit messem suā, Dominus? Posse debuit surgere in boni operationem & mali cohibitionem, nosse in Dei, & sui cognitionem, velle in Dei, & proximi dilectionem. Sed heu non est sic. Posse est suffocatum, nosse arefactum, velle deuoratum. Tertium semen Dei, est semen inspiratum, id est, dona, & virtutes. De quo *Gen.*26.c. Seminauit Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum. *Matt.* 13.c. Simile est regnum cælorū homini, homini qui seminauit bonū semē in agro suo. Nec solum dona, & virtutes sunt semina, sed quot bona tibi contulit Deus, tot semina iecit in te. Vide ergo quem fructum reddes ei de tot, & tantis seminibus in te iactis. Si bona terra es, reddes fructum multiplicem, & benediceris à Domino, si autem non feceris fructum, aut si malum fructum feceris, terra reproba es, & malediceris à Domino. Vnde *Heb.*6.b. Terra sæpè venientem super se bibens imbrem. Et *inf.* Cuius consummatio in combustionem. Ita seminat Deus agrum hominis, & tamen modicum fructum recolligit. Seminauit autem, & seminat semper alium agrum magnum multiplici semine, id est, mundum. Cuius semina sunt vniuersæ creaturæ, inter quæ nobilius semen est hominum multitudo, *inf.* 10 a. Messis quidem multa, operarij vero pauci. *Ioan.*4.e. Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia iam albæ sunt ad messem, id est, homines habiles ad colligendum in horreū Domini. O quot manipuli colliguntur de hoc agro, sed pauci reportantur in grangiam Dei, quia diabolus totum reportat in grangiam suam, quæ nimis magna est, in quam potest intrare plenus currus. Dilatauit enim infernus animam suam. *Isa.*5.d Item seminat diabolus, non triticum virtutum, sed zizania vitiorum, & iniquarum suggestionum, quod semen nimis multiplicatur. Vnde *Matth.* 13. d. Domine nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait: Inimicus homo hoc fecit. Item seminat homo quilibet in agro suo: Alius quidem in carne, alius quidem in vento, siue in aëre, alius verò in spiritu, & veritate. Cogitationes, locutiones, operationes sunt semina. In carne ergo seminat, qui cogitationes, & locutiones, & operationes ad carnis dirigit voluptates. Sed quam messem hic colligit, dicit Apost. *Galat.*6. Quæ seminauerit homo, hæc & metet: Nam qui seminat in carne sua, de carne, & metet corruptionem. In vento, seu in aëre seminant, qui propter fauorem humanæ laudis faciunt expensas, vel legunt, aut prædicant, vel alia opera faciunt. De quibus dicitur *Osea* 8.b. In ventum seminabunt, & turbinem metent. *Ierem.* 12.c. Seminauerunt triticum, & messuerunt spinas. Reuera triticum seminant, id est, opera de genere bonorum, sed quia in ventum seminant, ideo metunt æternas punctiones, & conscientiæ miseræ remorsiones. *Aggai* 1.b. Seminastis multum, & intulistis parum, scilicet modicum vanæ laudis, quod nihil est. *Mich.*6.d. Tu seminabis, & non metes, tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo, mustum & non bibes vinum. In spiritu & veritate seminat, qui omnia quæ cogitant, quæ loquuntur, quæ faciunt, referunt ad spiritus vtilitatem, non ad carnis voluptatem, vel mundi vanitatem. De quibus dicit *Osea* 10.d. Seminate vobis in veritate iustitiam, & metite in ore misericordiæ. Ager iste fructum bonum reddit. De quo *Gen.*27.d. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus Hic ager fossus, aratus, fimatus, rigatus, & ideo bonū fructū, & multū, & verū facit. Longus ager aratur sed breuis foditur. Sic dorsum Christi virgarū surculo fuit cæsum, & latus lācea perforatū, sicut dicitur *Ioan.*19.f Manus verò & pedes, sicut modici agri fuerunt clauis fossi. Vnde in *Psal.* 21. Foderunt manus meas, & pedes meos. *Isa.*2.c. Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo. Fimatus nihilominus fuit sputis fœtidis Iudæorum. *Isa.*50.c. Non auerti faciem meam ab increpatione, & conspuentibus in me. Item rigatus fuit rore sanguineo, *inf.*22.e. Factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram: Et pluuia lacrymarum, quia cum clamore valido, & lacrymis orauit. *Heb.* 5.b. Propter hoc clamat ipse per *Ierem.*2.f. Nunquid solitudo factus sum, aut terra serotina Israëli? quasi dicat, non. Solitudo enim terra inculta est, & nullum fructum facit: Christus autem fructum multiplicem, & bonum reddit cultoribus suis. s. gaudia paradisi. *Gal.* 6.b. Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam, Item non est terra serotina, quia aliqui heri seminauerūt, & hodie messuerunt vitam æternam. *Gen.*26.c. Seminauit Isaac, &c. Imò latro in Cruce in eadem die seminauit, & messuit. *Eccl.*11.c. Benedictio Dei in mercedem iusti festinat, & in honore veloci processus illius. Consideret ergo quilibet in quo agro seminet semina sua. i. cogitatus, sermones, & actus suos Si in carne metet corruptionem, si in aëre, metet turbinem. si in spiritu, metet benedictionem. Fructus enim spiritus sunt: Charitas, gaudium, pax, patiētia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. *Gal.*5.d. Si hos fructus inuenis in spiritu tuo, in bono agro seminasti, & metes vitā æternā. Item semen est eleēmosyna. Vnde *Greg.* Semen tuum est quidquid boni feceris. Et dicitur eleemosyna semen propter quinque rationes. Primò, quia debet occultari sub terra, aliter non faceret fructum. *Eccl.*29.c. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & ipsa orabit pro te ab omni malo. *Matth.*6.d. Te autē faciente, &c. Secundò, quia debet committi terræ spinis purgatæ, & tribulis. i. pauperibus, qui nullas habent spinas. i. diuitias. *Ierem.*4 a. Nolite serere super spinas. *Eccl.*12.a. Da bono & non receperis peccatorem. *Tob.*4 c. Panem tuum cum esurientibus comede. *Isa.*58.c Frange esurienti, &c. *inf.*14.c. Cùm facis, &c. Tertiò, quia debet rigari rore compassionis, & hilaritatis. *Isa.* 58.c. Si effuderis esurienti animam tuam orietur in tenebris lux tua. *Thren.*2.g. Effunde sicut aquam cor tuum. *Iob* 30, d. Compatiebatur anima mea pauperi. *Eccl.*34.b. In omni dato hilarem, &c. Quartò, quia de ipsa recipitur fructus multiplex in alio anno. i. in alia vita, seu quia in hyeme seminatur. i. in præsenti vita, & in æstate colligitur. i. in futura vita. *Eccl.*11.c. Mane semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua. Quintò, quia tria sunt impedimenta eleēmosynæ, sicut & seminis, quæ hic tanguntur. Primum est iactantiæ propriæ ventus, vel detractionis alienæ, quod notatur in semine, quod cecidit supra petrā. *Eccl.*3.d. Cor durū male habebit in nouissimo. Secundum est luxus vitæ, quod notatur in semine, quod cecidit secus viā. *Eccl.*31.c. Audiuit luxuriosus & displicebit ei. Tertiū est amor diuitiarū, quod notatur in semine, quod cecidit inter spinas. quæ simul exortæ suffocauerūt illud. *Prou.*15.c. Iter pigrorū quasi sepes spinarum. *Ioel.*3.d. Fons egredietur de domo Domini, & irrigabit torrentem spinarum. Est autem triplex semen quod propriè pertinet ad doctores, & prædicatores quod ipsi debent seminare in

Eleemosyna dicitur semen propter quinque rationes.

Exiit *a* qui ſeminat *b* ſeminate *c* ſemen ſuum. Et dum *d* ſeminat, aliud cecidit ſecus viam *e* & conculcatum eſt, & *f* volucres cæli comederunt illud. Et *g* aliud cecidit ſupra petram, & *h* natũ *i* aruit quia non habebat humorem. Et *k* aliud cecidit inter ſpinas, & *l* ſimul exortæ ſpinæ *m* ſuffocauerunt illud. Et *n* aliud cecidit in terram bonam, & *o* ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens *p* clamabat: *q* Qui habet aures audiendi audiat. *r* Interrogabant autẽ eum diſcipuli eius, quæ eſſet hæc parabola. *ſ* Quibus ipſe dixit: *t* Vobis *u* datum eſt *x* noſſe myſterium regni Dei. *y* cæteris autẽ in *z* parabolis vt *a* videntes *b* non videant & *c* audiẽtes *d* nõ intelligãt

nare in agrum Eccleſiæ qui vocatur Acheldemach, id eſt, ager ſanguinis. Primum eſt ſemen boni operis. De quo *Prou.* 11.c. Seminanti iuſtitiam merces fidelis. *Eccl.* 11. c. Mane ſemina, &c. *Iacob.* 3 d. Fructus iuſtitiæ in pace ſeminatur. Secundum eſt ſemen orationis. De quo *Pſ.* 125. Eũtes ibant & flebant mittentes ſemina ſua. Tertium eſt ſemen prædicationis. De quo *Leuit.*

Matth. 13.a. Marc. 4.a. 19.d. Agrum non ſeres diuerſo ſemine. Vt Hæretici, qui veris admiſcent falſa vel mali doctores, qui bonum verbum ſeminant, & malum exemplum. Hoc triplex ſemen ſeminauit Chriſtus homo. *Iſa.* 1.c. Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen quaſi Sodoma fuiſſemus, id eſt, muti. Et de iſto exponamus. *a* Exiit qui ſeminat,] id eſt, qui habet officium ſeminãdi, ſcilicet filius Dei, de ſinu patris in mundum. Vnde *Io.* 16.f. Exiui, &c.

b Seminare.] id eſt, ad ſeminandum.

c Semen ſuum,] non alienum ſcilicet, exemplum, orationẽ & verbum, ſcilicet Euangelij. *Chryſ.* Aliquando exibit vt incidat malas herbas.

Item *Chr.* Vnde exiit qui vbique præſens eſt. non loco ſed habitudine. Et quid exiuit facere? Perdere terram ſpinis plenam? Punire agricolas? Non, ſed ſeminare. Et quid igitur de ſemine iſto tres partes depereunt etiam Chriſto ſeminante? Solutio. Non eſt hoc vitio ſeminis, vel ſeminantis, ſed ſuſcipientis. id eſt, animæ, & ita monet diſcipulos non deſides eſſe, etſi multi pereant ſuſcipientium verbum, quia hoc & Domino contigit qui cuncta præuidit. *Iſ.* 5.e. Triginta modij ſementis facient modios tres. Vide ergo prædicationum multitudinem, & raritatem fructus.

Moraliter. Moraliter] oportet, & prædicatorem exire. *Ierem.* 48.b. Moab requieuit in fœcibus ſuis. *Geneſ.* 12.a. Egredere de terra. *Mich.* 4 a. De Sion egredietur lex & verbum Domini de Ieruſalem: Et concident gladios ſuos, id eſt, ſubtiles quæſtiones in vomeres, id eſt, in groſſas prædicationes. Debet etiam prædicator, & doctor ſeminare ſemen ſuum per intellectum, & affectum & effectum. *Gen.* 1.a. Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, cuius ſemen ſit in ſemetipſo. *Prou.* 5. c. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui deriuentur fontes tui foras, &c. *Chr.* Qui ſeminat ſine diiudicatione mittit ſemina. ſic & prædicator Chriſti non diuidit diuitem, vel pauperem ſapientem, vel inſipientem, ſtudioſum, vel deſidem. *Rom.* 1.b. Græcis & barbaris, ſapientibus, & inſipientibus debitor ſum. 1.*Cor.* 9.c. Cùm eſſem liber ex omnibus, omnium me ſeruum feci. *d* Et dum ſeminat, &c.] id eſt, ſuper corda vanis cogitationibus, & dæmonum ſuggeſtionibus peruia *Iob* 19 b. Venerunt latrones, & fecerunt ſibi viam per me.

e Et conculcatum eſt] à malis cogitationibus & prauis affectionibus. *Gl.* vt nec in memoria mens teneat, quod opere exercere neglexit.

f Et volucres. &c.] id eſt, dæmones, qui dicuntur volucres cæli, quia ſunt cæleſtis naturæ, vel quia per aëra diſcurrunt. *Iudic.* 6.a. Cum ſeminaſſet Iſrael, id eſt, Chriſtus per ſe, & ſuos aſcendebant Madian & Amalech, & cæteri orientalium nationum apud eos ponentes tentoria, & ſicut erant in herbis cuncta vaſtabant. *Ezec.* 39.a. Feris & auib. omniq; volatili, & beſtiæ terræ dedit te ad deuorandũ

g Et aliud. &c.] id eſt, corda indomita & ſuperba, nullo vomere fidei penetrata. *Chr.* Non dicit proiecit ſed cecidit. *h* Et natum] ad horam. *i* Aruit, &c.] deuotionis, aut gratiæ. *Oſ.* 8.b. Culmus ſtans non eſt in eo germen non faciet farinam, quod ſi fecerit, alieni comedent eam. *k* Et aliud, &c.] id eſt, in corda diuitum ſolicitudinibus & curis lacerata, & cruentata. *l* Et ſimul, &c.] i. ſolicitudines, & curæ. *m* Suffocauerunt illud. *Beda*, i. ita occupauerunt mentem, quod verbum fructum ſpiritualem in ea facere non potuit. *Chryſ.* Qualiter habet rationem ſeminare in ſpinis, vel petris: Solutio. In ſeminibus quidem nullam, in animabus autem multam: Agricola incuſaretur meritò, quia non poteſt de petra facere non petram, aut de via non viam, aut de ſpinis non ſpinas. In rationalibus autem poſſibile eſt de petra fieri terram pinguem, &c *Chryſ.* Via deſides, petra imbecilles, ſpinæ impij. *n* Et aliud, &c.] id eſt, in cor humile & concauum, quia tumor infuſa repellit, concauitas retinet. Vel in cor mite, & docile. *Iacob.* 1.d. In B manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum.

o Et ortum fecit, &c,] id eſt, perfectionem virtutum, quæ per centenarium numerum deſignatur. Nota multiplicem cumulum perfectionis. Eſt enim perfectio minor, maior, *Math 13.b.* conſummata, quam habet, qui in vtraque vita eſt perfe- *Marc. 4.b.* ctus, id eſt, in actiua & contemplatiua. *Gen.* 26.c. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplum. *p* Hæc dicens clamabat,] id eſt, euidenter ad ſpiritualem intelligentiam inuitabat Contrariũ huic videtur *Iſai.* 42.a. Non clamabit nec accipiet perſonam, nec audietur vox eius foris. Solutio. Non clamabit clamore contentionis, ſed clamabit clamore charitatis, & deuotionis. Clamabat autem, quia ſurdis loquebatur. *Iſai.* 42.c. Surdi audite. *Ioan* 7.c. In nouiſſimo die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus, & clamabat: Si quis ſitit veniat ad me, & bibat. Idem eſt, quod dicit hic.

q Qui habet, &c.] Triplicem auditum notat hic, qui eſt neceſſarius auditoribus, ſcilicet auditus naturæ quo verbum ſuſcipitur. Auditus intelligentiæ quo ſenſus verbi diſcernitur. Auditus obedientiæ quo res verbi efficitur. De quo *Iob* vlt.a. Auditu auris audiui te. Quidam nullas habent aures audiendi aliquid de Deo. *Ezec.* 22. d. Naſum tuum & aures tuas præcident tibi. *Prou.* 28.b. Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius execrabilis. Alij habent aures, ſed non habent aures audiendi, id eſt, intelligendi. *Iſai.* 42.d. Qui apertas habes aures, non audies: Alij habent aures audiendi, id eſt, intelligendi, ſed non audiunt, id eſt, non obediunt, vt faciant quod intelligunt. *Iſai.* 6.c. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.

r Interrogabant, &c.] Sicut dicit *Chryſoſ.* cupientes ſcire, oportet interrogare, maximè vbi aliquid obſcurum, & difficile proponitur à magiſtro.

Ideo diſcipuli non intelligentes parabolam de ſemine, interrogauerunt Dominum quærentes expoſitionem, non tamen ſtatim, ſed in domo ſoli cum illo, ſicut dicit *Marc.* 4 b. Vbi ſicut dicit *Beda*, moraliter inſtruimur, vt ſi intelligentiam diuinorum aſſequi volumus, ſepoſitis curis mundi, domum ſacræ Scripturæ ſoli cum ſolo Domino meditando, & orando intremus. *Eccl.* 38.c. Sapientiam ſcribe, &c.

ſ Quibus ipſe dixit. &c.] Diſcipuli interrogantes docent auditores, vt non erubeſcant, vel pigreſcant quærere quod ignorant. Et Dominus benignè reſpondens docet doctores vt benignè reſpondeant quærentibus Vnde *Mat.* 10.a. Gratis accepiſtis, gratis date. Dicit ergo.

t Vobis datum, &c.] Vobis qui libenter auditis, & fidem adhibetis. *Ioan.* 15.b. Omnia quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis. *Gloſ.* Quia fideles eſtis, ſed Phariſæis incredulis ſancta non ſunt danda. *Matthæi ſeptimo* a.

u Datum eſt] tanquam magnum donum. Magnum quidem donum eſt intelligentia Scripturæ, *inf.* 10. d. Multi Prophetæ & reges voluerunt videre, &c.

x Noſſe myſterium regni Dei,] id eſt, intelligentiam, ſiue occulta myſteria ſacræ Scripturæ. De qua *Mat.* 21.d. Auferetur à vobis regnum Dei.

y Cæteris autem] qui foris ſunt, vt ait *Marc.* 4.b. qui nec intrare, nec cognoſcere curant veritatem.

z In parabolis.] *Mat.* 7.a. Nolite ſanctum dare canibus. *Prou.* 18.a. Non recipit ſtultus verba prudentiæ, &c. *Eccl.* 21. c. Audiuit luxurioſus, & diſplicebit ei.

a Vt videntes,] id eſt, videre ſe reputantes, vel videntes foris humanitatem.

b Non videant] intus diuinitatem. Vel videntes foris miracula (non videant) intus virtutem operantem.

Item [videntes] exterius aſperitatem pœnitentiæ [non videant] interius gloriam conſcientiæ. *B. Bernard.* Multi vident noſtras cruces, qui non vident noſtras vnctiones.

c Et audientes] foris verbum.

d Non intelligant] intus ſpiritualem ſenſum. *Iſaiæ ſexto* c. Audite audientes, & nolite intelligere.

Nota quod idẽ ſignificatur per audientes, & per videntes & videant, & intelligant. *Chryſoſt.* Meretricalia carmina & narrationes negotiorum ſæcularium, ſiue rumorum, lutum ſunt, ſiue ſordes aurium noſtrarum, quæ claudunt auditum

ditum verbi Dei. Imò omni sorde difficilius obturant mentis auditum vsura, mutuum, vel similia. *a* Est autem hæc parabola.] Nota quod Dominus hanc parabolam, ideo discipulis exposuit vt se mysticè loqui ostenderet, & mysticè exponendi Scripturas exemplum daret. *Gl. Bed.*

Matt. 13. c. Marc. 4. b.

Est *a* autem hæc parabola, *b* Semen est verbum Dei. *c* Qui *d* autem secus viam, hi sunt qui audiunt, *f* deinde *g* venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam *h* qui supra petram, *i* qui cum audierint cum gaudio suscipiunt verba & hi radices non habent, *k* quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. *l* Quod autē in spinas cecidit hi sunt qui audierunt, & à solicitudinibus, & diuitiis, & voluptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum *m* Quod autem in bonam terram, hi sunt *n* qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. *o* Nemo *p* autem lucernam accendens *q* operit eā vase, *r* aut subtus lectum ponit, *f* sed supra cādelabrū ponit, vt intrātes videāt lumen

al. † quod
al. † quod.

Nota hīc esse primam &c. Ne vel aliud, vel plus, vel minus intelligere velimus, id est, cōtrarium vel superfluum *Deut.* 4 a. & 12. d. Non addetis ad verbum quod loquutus sum vobis. *Iob* 29. d. Verbis meis addere, &c. *Prou.* 30. a. Ne addas quidquam. *Luc.* 18 a. Non est minuere. *Apoc.* vlt d. Si quis apposuerit ad hæc &c Ideo nullus expositorum ausus est manum apponere, vt aliquid adderet Dominicæ expositioni, quia ipse Dominus eam exposuit.

b Semen est verbum Dei.] De quo *Ier.* 31. e. Seminabo domum Israel & domum Iuda semine hominum, & semine iumentorum, id est, sapientum prædicatione & insipientium, tamen rustici melius seminant quàm reges.

c Qui autem secus viam, &c.] Nota quia hic est duplex litera. Nam in primis duabus clausulis in quibusdam libris est [qui] in aliis libris est [quod] sicut in duabus extremis. Modo lege, [Qui] hoc modo. [Semen est verbum Dei] quod seminatur in cordibus hominum.

d Autem] sed illi homines, scilicet qui seminantur.

e Secùs viam sunt, qui audiunt] exterius sensu corporis. Nam seminari æquiuocum est: Nam terra seminatur, id est, semen iactum suscipit, & semen seminatur, id est, in agro spargitur. Hoc est quod dicitur *c* Qui autem secus viam] sup. seminantur, id est, homines qui semen verbi Dei suscipiunt in cordibus quasi semen quod spargitur secùs viam. Et nota, quod dicitur [Secus viam] non in via veritatis aut pœnitentiæ. Vel, [Secùs viam] id est, iuxta transitum mundi, non separati à mundo. Sequitur.

f Deinde] id est, postquam audierunt.

g Venit diabolus] per multiplices suggestiones, [Et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant.]

h Nam qui supra petram] supple seminantur, sicut prius Hi sunt. *i* Qui cum audierint cum gaudio suscipiunt verbum, & hi radices non habent:] *Iob* 15. d. Non mit- Non mittet radicem in terram, auferetur spiritu oris sui. *Sap.* 4 a. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. *Beda.* Multi audientes disputationem contra auaritiā, vel luxuriam, dicunt contemptores sæculi, & castos homines esse beatos: sed vbi species concupiscibiles eorum obtutibus præsentantur, mox recedit ab eis quidquid rectè cogitauerunt. Vnde sequitur.

k Quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.] *Eccl.* 18. d. A mane vsque ad vesperam immutabitur tempus.

l Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt &c.] vsque ibi, & non ferunt fructum.] *Rom.* 6. d. Quem fructum, &c. Sic construe. Semen est verbum Dei, [quod cecidit in spinas, & hi] qui suscipiunt semen cadens in spinas [sunt] illi [qui audierunt, & à solicitudinibus. &c.] Similiter leges sequentem clausulam Et ad hunc modum poteris legere [quod] si fuerit in duabus primis clausulis Posset quæri, cum diuitiæ possessores suos oblectent, & voluptatibus resoluant, quare per spinas significentur? Respondet *Beda.* Quia cum aculeis curarum possessorum mentes confodiunt, quæ auidè quæruntur, sollicitè seruantur.

Diues diuitias non congregat absque labore:
Nec tenet absque metu, nec deserit absque dolore.

Suffocatur autem sicut dicit *Greg.* & *Beda*, quia voluptates, & diuitiæ suis importunis cogitationibus guttur mentis ne bonum desiderium ad cor possit intrare quasi aditum vitalis flatus strangulant. Nota quod dicitur suffocare, quasi sub faucibus occare. Est autem quasi metaphoricè dictum, quia sicut per suffocationem gutturis suffocatur spiritus, id est, sub faucibus occatur, & arctatur ne possit exire, sic amor diuitiarum guttur mentis suffocat, & claudit ne bonum desiderium possit per illud intrare.

Item nota versus de spina.

Serpentina domus, lacerans, odiosa colonis. Versus.
Horrida, densa, tenet, riget, ardet, spina cruentat.

Ierem. 12. c. Non est pax vniuersæ carni, seminauerunt triticum, & messuerunt spinas, &c. *Isai.* 32. c. Super humum populi mei, &c. *Isai.* 33. b. Spinæ congregatæ igni comburentur Sequitur. *m* Quod autem in terram bonam.] Construe sicut prius in bonos, scilicet auditores qui verbum Dei audire satagunt, & in ventre memoriæ recondunt, & sic opportuno tempore fructum operationis proferunt, inter prospera & aduersa sæculi huius patientes. *n* Hi sunt qui corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia] *Iacob.* 1. a. Patientia opus perfectum habet *inf.* 21. d In patientia vestra possidebitis animas vestras. *o* Nemo autem lucernam, &c.] Tertia pars capitis in qua ostenditur mysterium fidei quod multis occultum est per Apostolos reuelandum. Vnde continuatur ei quod dictum est, vt *sup. eod.* Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, non quidem vt abscondatis, sed vt manifestetis.

49. dist. c. 2. §. gibbosus.

C

Tertia pars.

p Autem,] id est, quia [nemo, &c.] Comparat autem lucernæ verbum prædicationis, quia sicut in lucerna duo sunt, lux & testa, sic in verbo prædicationis duo sunt, sensus spiritualis & historia. *Prou.* 6 c. Mandatum lucerna est, & lex lux. Et sicut lucerna illuminat domum, ita verbum prædicationis Ecclesiam. *Ps.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis Candelabrum autē dicit Ecclesiam. De quo *Exod.* 25. c. Facies candelabrum ductile ex auro purissimo, Facies & septem lucernas, & pones super candelabrum, vt luceant ex aduerso, id est, peccatoribus, qui sunt ex aduerso. *Zachar.* 4. a. Vidi & ecce candelabrum, aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, id est, Christus. De quo dicitur *Is.* 62. a Saluator eius, vt lampas accenditur. Vas dicit timorem humanum, vel mundanum *r* Lectum carnis voluptatem, sub quibus non debet abscondi lucerna, quia nec timore mortis, nec amore carnis debet abscondi verbum prædicationis. *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumentum maledicetur in populis. *Eccl.* 29. b Nec abscondas pecuniam sub lapide in perditionem. Nam *Mat.* 25. c. reprehenditur seruus, qui abscondit in terra pecuniam Domini sui. Hoc est ergo quod dicit. [Nemo lucernam accendens,] id est, nemo habens scientiam, & gratiam prædicandi.

q Operit eam vase,] id est, timore vel cupiditate, seu negotio sæculari. *Mat.* 10 d. Nolite timere eos, qui occidunt corpus. 2. *Tim.* 2 a. Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis. *Deut.* 20. b. Quis est homo qui plantauit vineam, necdum fecit eam communem de qua vesci omnibus liceat? vadat, & reuertatur, &c. Quis est homo formidolosus & corde pauido? vadat, &c. Tales quidem non sunt idonei, ad præliandum scilicet, cupidi & timidi.

r Aut subtus lectum ponit.] Lectum scilicet desidiæ, vel contemplationis, vel carnalis delectationis.

Hæc enim tria, scilicet, desidia, contemplatio, carnalis delectatio, nomine lecti intelliguntur.

De primo dicitur *Prou.* 26. c. Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lecto suo.

De secundo dicitur *Mat.* 24 d. Duo in lecto, vnus assumetur, & alter relinquetur.

De tertio dicitur *Matth. cap.* 9 a. Surge, tolle lectum tuum.

Qui ergo timore mortis, vel implicatione negotij sæcularis prædicationem dimittit, sub vase abscondit lucernam, qui verò desidia, vel contemplatione, vel carnali voluptate dimittit, sub lecto abscondit.

Et vterque malè facit habet officium, vt est Prælatus, vel Sacerdos, vel doctor, vel prædicator.

f Sed supra candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen, &c.] id est, manifestò. *Mat.* 10. e. Quod in aure auditis prædicate super tecta.

t Vt intrantes videant lumen] doctrinæ & vitæ Vita debet audiri in doctrina, & doctrina debet videri in vita. *Apoc.* 1. e. Conuersus sum vt viderem vocem. *Hab* 2. a Scribe visum, &c. Ille propriè super candelabrum lucernam ponit qui quod ore docet in Ecclesia, per vitæ altitudinem ostendit. *Is.* 40 b. Super montem excelsum ascende, &c.

*inf.*19.a. Item viam præcludit ferentibus paralyticũ. *Marc.* 2 a. Item differt fuscitationem mortuæ puellæ. *Matth* 9.c. Item prorogat illuminationem cæci. *Mar.* 8.c. Item vult Iesum rapere in regem. *Ioan.*6.b. Item comprimit & affligit Christum. *inf.*26.g. a Et nunciatum est illi.] *Chr.* Venit aliquis, id est, diaboli aduocatus qui hoc ei nunciaret. b Mater tua, & fratres tui stant foris volentes te videre.]

Mysticè. Mater] Synagoga est.

Mysticè. *Matth.* 8.c. *Marc.* 4.d.

c Fratres.] Iudæi. *Iob* 30.d. Frater fui draconum, &c. d Stant foris, in litera sola confidentes. Vel prælati & subditi in temporalibus ibi volentes videre Iesum nec tamen volunt intrare. *Prou.*13.a. Vult & non vult piger.

e Qui respondens dixit ad eos, mater mea, &c.] *Rom* 2.b Non auditores legis, sed factores iustificantur apud Deum. *Ioann. decimo-tertio* b Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea, *inf.* 11.d. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud

Et a nunciatum est illi. b Mater tua, & c fratres tui stant d foris volentes te videre. e Qui respondens dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, & faciunt. f Factum est autem in vna dierum, & ipse g ascendit in nauiculam, & h discipuli eius, & i ait ad illos. k transfretemus trans stagnum. Et ascē derunt. l Nauigātib. autē illis obdormiuit, & m descēdit procella venti in stagnũ, & † n complebantur & o periclitabantur. p Accedentes autem suscitauerunt eum, dicentes Præceptor, perimus. At q ille surgens increpauit ventum, & r tempestatem aquæ, & s cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit t autem illis: Vbi est fides vestra? u Qui timentes mirati sunt adinuicem, dicentes. x Quis putas hic est? Quia & vētis y imperat & mari z &

Quinta pars. f Factum est autem.] Quinta pars, in qua mare & venti compescuntur, & Apostoli arguuntur quod præsente Domino timuerunt. Sed non est mirum si tunc timuerunt, qui postea pluribus visis miraculis eum dimiserunt, sicut dicitur *Iob* 19.b Noti mei quasi alieni recesserũt à me tempore, scilicet passionis, de qua mysticè hic agitur sub typo nauiculæ. Vtrùm autem hæc transfretatio discipulorum siue nauigatio & Domini obdormitio continuè sequatur post prædicta, non habetur expressum ab Euangelista. Sed quomodo intromisit, eleganter dictum est.

[Factum est autem in vna dierum.] In hac autem transfretatione agit Christus opera, quæ ipsum verum Deum & verum hominem probant.

Per obdormitionem enim veritas humanæ naturæ in eo euidenter apparuit. Per sedationem ventorum & tempestatum potentia Deitatis innotuit.

Mysticè. Mysticè Mare mundum exprimit inter prospera & aduersa fluctuantem, qui tenebrosus est quantum ad prosperitatem in qua minus sibi homo prouidet, & amarus quãtum ad aduersitatem. Nauis qua pisciculi feruntur inter procellas maris, significat crucem, cuius triplici beneficio de huiusmodi naufragio enauigat Ecclesia ad portum æternæ beatitudinis. Nam per passionem redimitur, per fidem passionis fundatur, vexillo crucis munitur. Discipuli cum eo ascendentes nauem, significant, omnes vestigia Christi sequentes. Vnde *Mat.*15 d. Si quis vult venire post me &c. Tribus autem modis tollitur crux Christi. Vel per compassionem proximi. Vnde Apostolus. 2. *Cor.* 11 g. Quis infirmatur, &c. Vel per martyrij tolerantiam. Vel per propriæ carnis macerationem. Nauigantibus igitur discipulis, id est, fidelibus quibusque fluctus sæculi calcantibus & ad portum æternæ beatitudinis tendentibus Spiritus sancti flatu, vel proprio conatu. vt sit gratia Spiritus sancti quasi pro velo, liberum arbitrium quasi pro remo. His namque duobus nauis impellitur, Dominus obdormit in Cruce, id est, tempus Dominicæ passionis aduenit. Cui congruit quod *Marc.* 4. d. dicit, hoc nocte factum, mysticè significans Occasum veri Solis ipso in naui dormiente. Procellæ in mare descendunt, quia eo in cruce mortuo, persecutiones in discipulos insurgunt, & in Ecclesia scandala emergunt, de eius morte discipuli turbabantur timentes ne resurrectio differretur. quod si fieret, fides in

*Inf.*24. d. perpetuum periclitaretur. Nemo enim crederet hominem mortuum Deum esse, nisi cito resurgeret. Tempestatem aquæ facit cessare, quia rabiem Iudæorum morti eius insultantium resurgens labefacit. Discipulos timentes in naui de fidei modicitate Dominus arguit, quodammodo eis prædicens quod post resurrectionem increpando ait. O stulti & tardi corde ad credendum, &c. Dicit ergo. f Factum est autem in vna dierum,] notabili, & venerabili. g Et ipse.] personaliter non per vicarium, [ascendit in nauiculam] id est, in crucem cuius beneficio ad littus cælestis patriæ peruenitur. In qua Christus vnà cum suis passus est. vnde sequitur. h Et discipuli eius] *Mat.* 16 d. Qui vult venire, &c. *Sap.*14.c. Exiguo ligno committunt homines animas suas & transeuntes mare per ratem liberati sunt. *Beda.* Cum Iesu nauem ascendit, qui signo dominicæ Crucis imbutus sæculum relinquere disponit. i Et ait ad illos, transfretemus trans stagnum, & ascenderunt in mare vel stagnum ad transfretandum.

Moralit. Moraliter. k Transfretemus trans stagnum, id est, transeamus mundum mentis cõtemplatione, sicut aquila quæ vltra mare contemplatur escam suam, sicut dicitur *Iob* 39. d. In arduis ponet nidum suũ Aquila, scil. & inde cõtemplatur escam suam id est, Christum, & de longè oculi eius prospiciunt. Ad hunc trãsitum spiritualem inuitat nos Dominus, cum dicit [Transfretemus trans stagnum, id est, transeamus mundum mente, vel etiam corpore deseramus quod esset perfectius. *Mat.*4. d. Venite post me faciã vos fieri piscatores hominum. *Eccl* 43.c. Qui enauigant mare, id est, calcant mundum, enarrant pericula eius.

al. † complebantur.

Matth 8. c. *Marc.*4.d. Per stagnum autem significatur mundus, quia semper stat in malo. Vide 1. *Ioan.* 5.d. Mundus in maligno positus est. Per ventos autem significantur mundi, vel carnis, vel cordis, vel dæmonum vanæ tentationes. De quibus dicitur *Dan.* 7. a Ecce quatuor venti cæli pugnabant in magno mari. & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari. *Iob* 1 d. Repente ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus Ibi *Gr. g.* In domo mentis vehemens ventus quatuor angulos concutit, cum fortis tentatio quatuor virtutes quatit. Sequitur. l Nauigantibus autem illis obdormiuit.] In quo facto verus homo monstratur.

Mysticè dormiuit in cruce. *Ps.* 3. Ego dormiui & soporatus sum, & somnum cœpi.

m Et descendit procella venti, scilicet tentationum, seu afflictionum, aut persecutionum, [in stagnum.] Sic Christus si obdormiat in corde tuo per torporem aut teporẽ, statim descendit procella cogitationum, sicut in poto frigido vbi fuit aliqua pinguedo congregantur muscæ, sed tunc oportet eo incutere potum & diffugient muscæ. *Gen.* 15.c. Abraham abigebat aues, &c.

n Et complebatur.] Ad litteram nauicula fluctibus.

Mysticè, id est, Ecclesia persecutionibus. o Et periclitabantur discipuli in naui. Nota *Gl. Bed.* Meritò turbatur nauis in qua proditor est cum bonis, & qui suis meritis firmi fuerant turbantur alienis, quia quandoque propter merita malorum turbantur boni quasi dicat. discipulis nauigantibus vacillat nauis ferè vsque ad submersionem. Et non mirum est cùm inter discipulos esset proditor, id est, Iudas. qui iam proditione nequitiam animo conceperat, quod inde patet, quia in *Gl.* dicitur proditor non quia futurus, sed quia iam esset, quia neminem damnat Deus, id est, peccator arguit antequam peccet. p Accedentes autem,] precibus, & desiderijs atque suspirijs suscitauerunt eum, dicentes, præceptor perimus.] q At ille surgens increpauit ventum,] id est, diabulum r Et tempestatem aquæ,] id est, tribulationis. De qua *Psalm.*68. Non me demergat tempestas aquæ. s Et cessauit] tempestas. [& facta est tranquillitas.] *Eccl* 39.c In verbo eius stetit aqua sicut congeries, & in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarum, quoniam in præcepto illius placatior fit. *Ierem* 5. e. Qui posuit arenam terminum mari, id est, tribulationi præceptum sempiternum *Iob* 38.a. Quis conclusit ostiis mare. Et *inf.* Posui vectem & ostia, & dixi, vsque huc venies, & non procedes amplius.

t Dixit autem illis, vbi est fides vestra?] quasi dicat, si haberetis fidem non timeretis, sed potiùs ventos & mare placaretis, *inf.*17.b. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, &c

u Qui timentes mirati sunt adinuicem dicentes, quis putas est hic, quia & ventis, & mari, &c.] *Bed.* Non discipuli, sed nautæ mirantur & alij qui in naui erant. Vnde *Matthæi capite octauo* d. Porro homines illi mirati sunt dicentes, qualis est hic? Quod & ipsi homines suos appellari.

x Quis putas est hic, quia & ventis.

Mysticè id est, dæmonibus.

y Imperat, &c.] *B...* mundanæ motioni. z Et obediunt ei] velint, nolint, ad litteram. Ex hoc quod hic dicitur, Venti & mare

mare obediunt ei, quidam Hæretici dogmatizauerunt esse sensibilia, quorum error arguitur in Gl. sed. Sunt enim insensibilia, sed Deo sunt sensibilia quoniam sustinent eius majestatem & imperium sicut animata, & de his operatur ad nutum suum sicut de illis, in quo facto verus Deus monstratur.

obediunt ei. *a* Enauigauerunt autem *b* ad regionem Gerasenorum *c* quæ est contra Galilæam. Et cum egressus esset ad terram, *d* occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium *e* iam temporibus multis, & *f* vestimēto nō induebatur, *g* neq; in domo manebat *h* sed *i* in monumētis. Is vt vidit *k* Iesū procidit ante illum & *l* exclamans *m* voce magna dixit: Quid mihi & tibi est Iesu fili Dei altissimi? *n* Obsecro te ne me torqueas. *o* Præcipiebat. n. spiritui immundo vt exiret ab homine. *p* Multis n. temporibus arripiebat illū, *q* & vinciebatur catenis & *r* cōpedibus custoditus & *s* ruptis vinculis *t* agebatur

Sexta pars. *a* Enauigauerunt autem.] Sexta pars capitis in qua tria miracula Christi ponuntur. Primò liberatio dæmoniaci, secūdò curatio Hemorroissæ, tertiò suscitatio puellæ. Per quæ tria peccata principalia designantur, scilicet superbia luxuria, auaritia, ad quæ venit curanda filius Dei in mundum. Contra quæ tres virtutes secum attulit, humilitatem, contra superbiam; paupertatem, contra auaritiam, virginitatem & vitæ asperitatem, contra luxuriam. Vnde *Thren.* 3.c. Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthij & fellis. Primò autem ponitur liberatio dæmoniaci, nam per dæmonium superbia significatur, quæ est primum vitium. Et rectè per dæmonium superbia designatur. Interpretatur enim dæmonium sufficiens iniquitas, & superbia principium est & origo omnium iniquitatum. Vnde *Tob.* 4 c. Superbiam nunquam in tuo sensu aut in tuo verbo dominari permittas. In ipsa enim initium sūpsit omnis perditio.

Item *Ecc.* 10.b. Initium peccati omnis superbia. Item dæmonium interpretatur omnis scientia, & scientia quando est sine charitate, superbiam generat. Vnde 1. *Cor.* 8.a. Scientia inflat, charitas autem ædificat. Facit etiam insanire scientia aliquando sicut dæmonium. *Act.* 26.f. Insanis Paule, &c Præterea dæmonium facit hominem denudare se, sic superbia denudat superbum per iactantiam, & ostentationem. *Ierem.* 50.c. Primus comedit eum Rex Assur nouissimus exossauit eum Nabuchodonosor rex. *Isai.* 39. a. Lætatus est super eis Ezechias rex, & ostendit eis, &c. Item dæmoniacus se reputat sapientem, & omnes alios reputat stultos, sic superbus. *Eccl.* 10.a. In via stultus, id est superbus status in altum cum sit ipse insipiens omnes stultos æstimat.

Item dæmoniacus omnes despicit & deridet, sic superbus. *Prou.* 14 a. Ambulans recto itinere & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur via. Gerasa interpretatur colonum eiciens, vel aduena vel appropinquans, & significat mundum, qui adueniente Domino, colonum suum, id est, diabolum à se eiicit. Vnde *Ioan.* 12. c. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras, & ita aduena, id est, peccator, qui prius longè erat à Deo factus est appropinquans. Vnde *Eph.* 2. Iam non estis hospites & aduenæ, &c. Dicit ergo. [Enauigauerunt autem, &c.] discipuli scilicet cum Iesu.

Gl. B.d. Gerasa ciuitas est, &c. Ab ipso pene mūdi exordio, intelligo post diluuium, nā à temporibus Baruch proaui Abrahæ pullulauit idololatria. Quib. primi parentes, &c. Argumentum quod Adam habuit virtutes ante casum. Hæc stola, id est, vestis virtutū. Filij, inf. 15.

b Ad regionem Gerasenorum. per quam significatur mūdus vt dictum est. *Eccl.* 43 c. Qui nauigant mare enarrant pericula eius.

Ad literam, sicut dicit *Beda.* Gerasa ciuitas est Arabiæ inferioris, non illius de qua Magi iuxta montem Galaad vbi Iacob comprehensus est à Laban. *Gen.* 31.d. in Tribu Manasse, non longè à stagno Tyberiadis. Vnde sequitur

c Quæ est contra Galilæam, & cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam.] *Mat.* 8.d. dicit quod duo occurrerunt ei Ad hoc dicit *Amb.* quod vnus erat clarior & famosior pro quo maximè dolebat illa regio, & quo sanato fama exiuit latior, & hunc solum commemorat *Luc.* & *Marc.* 5.a. Matthæus verò vtrumque commemorat Et vtrobique mysterium est idem. Nam sicut per vnum significatur populus Gentilis, ita & per duos. Per vnum quidem propter vnionem in errore. per duos verò, quia de duobus filiis Noë, id est, Cham, & Iapheth prodierunt. Et vnus & duo sanantur, quia populus Christianus, qui à gentibus venit, & vnus est & duo, vnus est propter fidei vnitatem, *Act.* 4. f. Multitudinis credentium. 1. *Cor.* 9.d. Omnes quidem currunt, &c. *Ioan.* 5.a. Vnus descendit in piscinam & sanabatur Duo propter geminum mandatum charitatis, vel propter actiuos & contemplatiuos.

Moraliter. Moraliter Per vnum dæmoniacum, qui occurrit Iesu, significatur peccator astutus, qui occurrit prælato suo volenti sanare ipsum, quadrupliciter scilicet per appellationem per munerum largitionem, per falsam excusationem, per similium vel maiorum criminum oppositionem Nam cum prælatus vult corrigere peccatorem clericum, statim appellat dicens cum Paulo. *Act* 25.c. Cæsarem appello, & Prælati de facili deferunt appellationi Respondit enim sicut Festus respondit Paulo. Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis Item per munera occurritur aliquando Prælato & derelinquitur correptio. *Eccl.* 20.d. Exenia & dona excæcant oculos iudicū, & quasi mutus in ore auertet correctiones eorum. Item per falsā excusationem. *Iob* 31 d. Si abscondi quasi homo peccatum meum, &c. Per similium, vel maiorum criminū oppositionem, *Eccl.* 32.c. Homo peccator vitabit correptionem, &c. Dicit ergo. *d* Occurrit illi vir quidam qui habebat dæmoniū.] Alienus modus habendi sicut homo febrem habet. *e* Iam temporibus multis, in quo notatur peccati diuturnitas. Vnde etiam maius ostenditur miraculum. *Sen.* Peccata senum prædicantur in quid. *Matth.* 8. d. *Marc.* 5. a.

E

f Et vestimento,] virtutum, scilicet non induebatur.] De quibus *Eccl.* 9.b. Omni tempore vestimenta tua sint candida. *Apoc.* 16.c. Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet & videant turpitudinem eius.

g Neque in domo manebat,] id est, in ratione seu in sciētia. *Prou.* 27.c. Expellit hominem de domo stillicidium, fumus, litigiosa mulier. *Prou.* 7.b. Meretrix garrula & vaga quietis impatiens nec valens in domo consistere pedibus suis. *h* Sed in monumentis,] vt doceret diabolus hæresim quod animæ fiunt dæmones.

Moraliter. Moraliter. *i* In monumentis,] id est, in fœtore malitiæ, vel cum peccatoribus. *Baruch.* Quid est Israel quod in terra inimicorum es: inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es, &c, *Ps.* 67. Qui educit vinctos in, &c. *k* Is vt vidit Iesum, procidit ante illum,] inuitus non ex humilitate. *l* Et exclamās,] coactus non spōtaneè. *m* Voce magna dixit Quid mihi & tibi est Iesu fili Dei Altissimi?] quasi dicat, nulla concordia mei & tui, ideo non venisti pacificè. *Hil.* Non est voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio, quia timet eius præsentiam. Et in hac dæmonis confessione confunditur Arrius & Iudæi. Arrius enim dicit Christum esse puram creaturam, & diabolus Dei filium confitetur.

Item Iudæi dicunt. In Beelzebud principe dæmoniorum eiicit dæmones, & diabolus dicit, nihil sibi & illi commune. 2. *Cor.* 6 d. Quæ conuentio Christi ad Belial? Et quoad hoc peiores sunt Arrius & Iudæus quam diabolus In hoc autem notatur quod superbus vel peccator sciolus non vult recipere correctionem à Prælato. *Ecc.* 21. b. Qui odit correctionem vestigium est peccatoris.

n Obsecro te ne me torqueas.] Forte ex præsentia Christi sentiebat tormentum. Vel hoc erat ei tormentum, cessare à læsione hominis, & exire ab homine. *o* Præcipiebat enim spiritui immundo vt exiret ab homine. Sed exeundo peccauit diabolus, ergo præcepit vt peccaret. Sol. Nō sequitur. Vel dic quod exire non est peccatum ei, sed cum peccato. Moral. Spiritus immundus, cui præcepit ab homine exire est sapientia carnis sapientia mundi, sapientia vanitatis, quæ homines faciunt immundos, de quib dicitur *Iac.* 3.d. Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, &c. *Apo.* 16.a. Vidi de ore pseudoprophetarum exire tres spiritus immundos in modum ranarum, sunt. n. &c. *p* Multis enim temporibus arripiebat illum.] id est, diu fuerat in eo, ideo cum maiore difficultate exibat. *Bed.* Tantò faciliùs iugum diaboli rūpitur, quantò citiùs eius dominium euitatur. *Ecc* 5.b. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. *Moralit.*

q Et vinciebatur catenis & compedibus custoditus] ad literam.

Mystic. Mysticè, catenæ quibus dæmoniacus erat ligatus, significant leges quibus gentum populus vtebatur. Habuit enim proprias leges quibus ruptis effrænata libertate in quælibet scelera rapiebantur. Dicit ergo. *q* Et vinciebatur catenis, præceptis. *r* Et compedibus] prohibitionibus custoditus. *s* Et ruptis vinculis] præceptorum & prohibitionum. *Ierem.* 5. g. Ecce hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula. *t* Agebatur à dæmonio in deserto.

Allegoricè. *Amb.* In loca spiritualium virtutum, in fœcunda, sicut profugus à lege, discretus à prophetis, remotus à gratia. In talem locum libenter ducit diabolus. *Deuteron.* 32.b. Inuenit eum in loco horroris & vastæ solitudinis

litudinis. *a* Interrogauit autem, &c.] Vnus dæmoniacus, ille scilicet de quo agit Lucas, quia erat celebrioris famæ, grauius vexabatur, & dæmon vexans eum rogabat Dominum vt non torqueret eum. Dominus exaudita petitione eius quærit ab eo quod sit nomen eius, Quærit autem non quasi ignorãs, sed quia in præsaio dęmoniaco nouerat esse multitudinem dæmonum, vult extorquere ab eo cõfessionẽ multitudinis, vt audita liberatione dæmoniaci ab obsessione tantæ multitudinis, major appareat virtus liberantis. Vnde dicit. [Interrogauit autem illum Iesus, dicens. Quod tibi nomen est? At ille dixit, legio.] Non erat legio nomen diaboli, nec respondit diabolus interrogationi Domini, sed quasi dicat, frustra vis me eiicere, quia plures sumus & si vnus exit, alij remanebunt. Quodammodo etiam arguit Dominum ex responsione sua, cum dicit, [legio] quasi dicat, legio sumus, id est, multi sumus, & multitudinis non est quærendum nomen.

Marc 5. a.

à dæmonio in deserta. *a* Interrogauit autem illum Iesus dicens. Quod tibi nomen est? *b* At ille dixit. Legio. *c* Quia intrauerunt dæmonia multa in eum. *d* Et rogabant illum ne imperaret illi, vt in abyssum irent. *e* Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & *f* rogabant eum vt permitteret eis in illos ingredi. Et permisit † *g* illis. *h* Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos, & *i* impetu *k* abiit grex *l* perpræceps in *m* stagnũ, & *n* suffo-

c Quia intrauerunt dæmonia multa in eum.] Verba sunt Euangelistæ, quasi dicat, Euangelista, ideo dicit, legio sumus. [Quia, &c.] Similiter confessor genus & nomen peccati debet inquirere à peccatore, non primò nominare, ne fortè addisceret quod prius nesciebat. In quo arguuntur quidam confessores qui dicunt confitentibus fecisti hoc peccatum vel illud, & nimis inquirentes quandoque faciunt nouos peccatores, quos debebant facere nouos homines. *Deut.* 24.b. Cùm repetes à proximo tuo rem aliquam quam debet tibi non ingredieris domum eius vt pignus auferas, sed stabit & ille proferet tibi quod habuerit. *b* At ille dixit, legio. Similiter respondit quidã, qui postea factus Episcopus cuidam qui quærebat ab eo quot præbendas haberet, & in quot Ecclesiis esset beneficiatus, & respondit, quid vultis: Legio mihi nomen est. Multi possunt adhuc respondere similiter. *Apoc.* 13.d. Faciet omnes habere characterem bestiæ in manu dextera, aut in frontibus suis, & ne quis posset emere vel vendere nisi habeat characterem nominis bestiæ aut nomen, aut numerum nominis eius.

c Quia intrauerunt multa.] Multa dæmonia in vno homine, sunt multa peccata in peccatore. Vnde *sup. eod.* a. de Magdalena de qua exierant septem dæmonia. *Gl.* id est, vitia vniuersa quibus plena fuerat. Sed cum multa dæmonia erant in vno solo homine, quare non fuerunt in vno porco solo? Responsio. Vt plus nocerent intrauerunt in multos porcos, sed plures in vno homine, vt magis torquerent. Vel quia vnus diabolus non poterat expugnare hominem, ideo plures venerunt simul. Item multa dæmonia in vno homine sunt, sunt multæ scientiæ, quæ ipsum faciunt insanire, sicut dixit Rex Agrippa Paulo. *Act.* 26.f. Sequitur. *d* Et rogabant illum ne imperaret illis vt in abyssum irent.] Nouerant enim dæmones in secundo aduentu Domini se mittendos in gehennam, nec nouerant istam coniecturando, vel futura prædiuinando, sed ex testimoniis prophetarum. *Zach.* 13.a. Spiritum immundum auferam de terra. 3. *Reg.* 5.a. Non est Satan, &c. *Nahum.* 1. d. Non adiiciet vltrà vt pertranseat in te Belial, vniuersus interiit. Item videtur quod dæmones se humiliauerunt Domino rogando ipsum. Contra *Psal.* 73. Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Item *Isai.* 14.d. Ascendam in cælum, &c. Vbi dicit *Gl.* quod adhuc idem sibi arrogat. Ergo nunquam se humiliat aliquid rogando Dominum. Solutio. Ista rogatio non fuit nisi desiderium nocendi, & exprobrandi hominibus, ex quo oriebatur timor amittendi potestatem hoc faciendi & descendendi in infernũ, quæ duo exprimuntur hîc per verbum rogandi. *e* Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte.] *Marc.* 5. dicit porcos circa montem fuisse. *Aug.* De tanto grege alij in monte, alij circa montem. Erant enim duo millia vt dicit Marcus. *f* Et rogabant eum vt permitteret eis in illos ingredi.] Non ergo poterant nocere porcis nisi permissi, multò fortiùs nec hominibus possunt nocere sua potestate. Vnde *Is.* 50.g. dicunt dæmones homini: Incuruare, vt transeamus. *Hier.* Non est timendus hostis, qui non potest vincere nisi volentem. *Beda.* Nisi qui more porci vixerit, diabolus in eum potestatem nõ accipit, nisi fortè ad tentandum, vt dicit *Amb.* vt patet in Iob. Item nota quod non nisi præmissa petitione permittit Dominus dæmones in porcos ingredi, in quo significatur quod nemi-

nem damnat nisi ipse prius meruerit, & Dominum ad sui damnationem prouocauerit. Vnde habes de primis parentibus & manib. & pedibus sibi mortem accersebunt. *Sap.* 1.d. Multi dicunt Prælato sicut diabolus dixit Domino. Si tu eiicis nos à dæmoniaco, ibimus in porcos, id est, si tu auferas à nobis fornicatia erimus adulteri, vel fortè peiores. Si auferas negotiationes erimus vsurarij, quasi necesse sit ipsos esse malos, & nihil sit medium inter duo mala. *Is.* 24.c. Qui fugerit à facie formidinis cadet in foueam, &c. *g* Et permisit illos] intrare in porcos. *Chrys.* Quare fecit quod dæmones rogauerunt? Responsio. Non persuasus ab eis, Sed propter tria primò vt ostenderet hominis dignitatem, quia propter duos homines duo millia porcorum perire voluit. Hæc ratio est *Hier.* Secunda est, quia domini porcorum meruerunt amittere porcos, quia nimis diligebant eos. Item vt porcorum perditio fieret dominis & aliis salutis occasio. Hæc est ratio *Bed.* Damnificauit ergo dominus dominos porcorum, sed in temporalibus commodis prætulit hominum commodum quod ex præcipitatione porcorum in mare secutum est. Pastores enim nunciabant hominibus ciuitatis, & audito miraculo multi crediderunt.

Matth. 8. d. Marc. 5. a.

h Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos.] *Chr.* Qui porcini sunt homines ab actionibus dęmonum facilè capiuntur. *i* Et impetu abiit grex, [porcorum perpræceps,] id est, valde præceps, vt sit vna dictio, vel possunt esse duæ dictiones.

k In stagnum & suffocatus est,] id est, submersus. *Amb.* dicit per porcos significari homines lutulentis actibus deditos, id est, luxuriosos, in quos dæmones maximè recipiunt potestatem propter peccati vtilitatem, & quantò peccatum vilius est, tantò diabolo gratius est. Vnde *Iob* 40.c. dicitur de Behemoth. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Et meritò per porcos significantur luxuriosi. Porci enim non delectantur nec quiescunt nisi in luto, & sic luxuriosi. Vnde 2. *Pet.* 2. d. Contigit illis illud veri prouerbij. Canis reuersus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti. *Prou.* 11 g. Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Quia sicut sus in lutum figeret circulum aureum si haberet in naribus, ita luxuriosus pulchritudinem quam Deus dedit ei figit in lutum luxuriæ, & de dono Dei Deum infestat. Vnde *Ezec.* 16.b. Perfecta eras in decore meo quem posuerãt super te, & habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo. Sunt autem tria genera porcorum. Sunt enim porci domestici, porci siluestres, qui vocantur apri, porci spinosi. Porci domestici sunt publici fornicarij, Porci siluestres, qui de die latent in silua, & de nocte exeunt, sunt Sacerdotes fornicarij & hypocritæ, qui in die latent, sed nocte faciunt quæ non conueniunt. *Ioan.* 3.c. Qui malè agit odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. *Ephes.* 5.c. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est dicere. Porci spinosi sunt Sodomitæ qui ex obliquo ex se sagittas detractionis emittunt, contra canes qui insequuntur eos, id est, contra prædicatores. *Psalm.* 57. Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa. Et ideo quia pauci sunt qui velint sustinere detractiones, pauci sunt qui hoc vitium persequantur, quod inter omnia magis displicet Deo.

Triplex genus porcorũ.

Vnde *Aug.* Quia propter hoc vitium quasi erubescens filius Dei humanam naturam, ferè desiit assumere ipsam. *Gen.* 18.c. Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam, &c. Vbi dicit *Greg.* Quanta enormitas vitij quæ scientem omnia dubitare coëgit.

Δ Secundum leges falsi

Expos. literæ.

Dicit ergo. *i* Et impetu.] *Origen.* Virtus lenta, vitium præceps.

k Abiit grex,] porcorum, id est, luxuriosorum, qui sicut porci adinuicem congregantur, vt faciant quæ non conueniunt, sicut dicitur *Rom.* 1. d.

l Perpræceps,] nullo ordine obseruato, ideo ibunt, imò præcipitabuntur in locum vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. *m* In stagnum,] id est, in infernum. *Apocal.* 20.d. Qui non est inuentus in libro vitæ spiritus, missus est in stagnum ignis. *n* Et suffocatus est,] mor-

Iob 10. d.

Φ te

Euangelium secundùm Lucam,

a Secundùm leges falsi monetarij morte plectuntur. Ergo & tales qui monetam summi regis fallant. Relinquunt enim fabricam naturalem maris in fœminam, quæ est coniunctio naturalis. Vnde *Gen.* 1. d. Masculum & fœminam. &c & benedixit eis, dicens. Crescite & multiplicamini. Illi autem se inuicem turpiter abutentes genus humanum, quãtum in ipsis est diminuunt: & ideo è contrario sunt maledicti. *Genes.* 49. a dicitur. *Rub.* Effusus es sicut aqua, non crescas. *Leuit.* 18 d Cum masculo non cõmiscearis coitu fœmineo, quia abominatio est *Thren.* 5 c Adolescentibus impudicè abusi sunt, &c. *Iustinian.* Si vir nubat in virum, insurgant leges armentur iura, vltore gladio feriãtur. *Gen.* 19. e. Pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cælo. Istud peccatum maximè assimilatur gehennæ. Nam in gehenna tria sunt, scilicet odor fœtoris, vermis rodens, flamma vrens. Sic & hoc peccatum fœtet per infamiam, rodit per cauteriatam conscientiam, vrit per malam concupiscentiam. Vnde *Ps.* 10. Ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum *Rom.* 1. d. Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ Nam fœminæ eorum, &c.

Matth. 8. d. *Marc.* 5. b.

catus est. Quod vt *a* viderunt factum qui pascebant, fugerunt & nunciauerunt in ciuitatem & in villas. *b* Exierunt autem videre quod factum est, & *c* venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem *d* sedentem *e* à quo dæmonia *f* exierunt vestitum *g* ac sana mẽte *h* ad pedes eius, & *i* timuerunt. *k* Nunciauerunt autem illis & qui viderant quomodo sanus factus esset à legione. Et *l* rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, vt discederet ab ipsis, quia timore magno tenebantur. Ipse *m* autẽ ascẽdens nauim, *n* reuersus est. *o* Et rogabat illum vir à quo dæmonia exierant vt cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus dicens. *p* Redi in domum tuã, & *q* narra quanta tibi fecerit Deus. *r* Et abiit per vniuersam ciuitatem prædicans quanta illi fecisset Iesus. *s* Factum est autem cum redisset Iesus, excepit illum turba. *t* Erant enim

⊖ te subita corruens.

a Quod vt viderunt factum, qui pascebant] porcos [fugerunt] pastores scilicet, [& nunciauerunt in ciuitatem & in villas.] Sic hodie multi pastores, id est, Prælati fugiunt à Iesu per malam vitam, & tamen nunciant prædicando & docendo. *Matth.* 23. a. Super cathedram Moysi. &c.

b Exierunt autem videre quod factum est] Exierunt, inquam, de ciuitate & de villis in quibus pastores fugientes nunciauerunt.

Sic multi etiam ad prædicationem malorum conuertuntur ad pœnitentiam, & veniunt ad Iesum, id est, ad salutem. Et ideo rectè comparantur campanæ, quæ alios ad Ecclesiam vocando, ipsa nunquam intrat, sed magis vocando consumitur. Vnde 1. *Corint.* c. 13. a. Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens.

c Et venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem,] mysticè, id est, pœnitentem.

d Sedentem,] per humilitatem & sui considerationem.

e A quo dæmonia,] id est, peccata.

f Exierant vestitum,] virtutum vestimentis.

g Ac sana mente,] per fidem. *Act.* 15. b. Fide purificans corda eorum.

h Ad pedes eius.] *Deut.* 33. a. Qui appropinquant pedibus eius. Similiter Magdalena curata sedebat ad pedes eius. *inf.* 10. g.

i Et timuerunt] timore admirationis.

k Nunciauerunt autem illis & qui viderant quomodo sanus factus esset à legione.] Tales congruè possunt nunciare, quia de visis fertur testimonium, non tantùm de auditis. *Act.* 4. d. Non possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui. Heu modò loquuntur multi quæ nec audierunt, nec viderunt. 1. *Ioan.* 1 a. Quod audiuimus & vidimus oculis nostris quod perspeximus, &c. Dominus etiam dicit *Ioan.* 3. b. Nos quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, quasi dicat, alij non sic.

l Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, vt discederet ab ipsis, quia timore magno tenebantur.] Vel reuerentiæ seipsos reputantes indignos eius præsentia, vt Petrus *sup.* 5. b Exi à me Domine, quia, &c. Et sicut vidua 3. *Reg.* 17. d. Nunquid venisti ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? Vel timore mundano, timentes ne sicut in porcis damnificauerat eos, ita in alijs rebus damnificaret *Iob* 21. b. Qui dixerunt Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Hoc dicunt multi Deo, non in se, sed in suis membris quæ fugant à se. *Matt.* 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, &c.

m Ipse autem ascendens nauim reuersus est. *Chr.* Reliquit eis pastores, doctores scil. et porcorum & curatos.

n Reuersus est,] supple in Iudæam, acquiescens precibus eorum

Sed quare fecit hoc Dñs, cùm infirmi, id est, peccatores erant, & ita Medico indigebant, sicut ipsemet Dominus dicit *Matth.* 9. 2. & *sup.* 5. f. Non egent qui sani sunt medico, sed qui malè habent? *Marc.* 5. d. Sed dicimus quod propter tria acquieuit eis Primò, quia si remansisset, non acquiescerent ei. & peiores efficerentur & pepercit eis. Secundò vt pluribus locis prædicaret, & missus est alius. *Matt.* 9. a. *Matt.* 5. a.

Tertiò. vt exemplum daret prædicatoribus, vt quando non proficiunt in vno loco, transeant ad aliu loca.

Allegoricè. Transitus Domini de Gallilæa in terram Gerasenorum, significat transitum Domini primum de Iudæis ad gentes. *Alleg.*

Tunc enim transit Dominus de Iudæis ad gentes de terra natiuitatis in terram alienam. Reditus autem Domini de terra Gerasenorum in Galilæam, significat reditum fidei de gentibus ad Iudæos in fine, postquam intrauerit plenitudo gentium. Vnde *Isa.* 20. c. Si fuerit populus meus, &c.

o Et rogabat illum,] scilicet Iesum, [vir à quo dæmonia exierant, vt cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens, redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecerit Deus.] Sed quare non voluit Dominus vt veniret secum.

Similiter *Matth.* 8. c. repulit quendam qui volebat eum sequi? Respondeo. Illum de Matthæo repulit, quia volebat eum causâ cupiditatis sequi.

Vnde Dominus dixit ei: Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos, id est dolositas latet in te, & elatio nidum suum fecit in corde suo, filius autem hominis non habet in te vbi caput suum reclinet. Illi autem non concessit vt eum sequeretur, triplici ex causa.

Prima, vt iactantiam vitari doceret, quia si curatos circumduceret secum, videretur captare fauorem humanum.

Secunda, vt ille compatriotis suis infidelibus exemplum credendi præberet.

Tertia, quia plus poterat proficere prædicando aliis quàm Christum sequendo. Vnde dictum est. [Narra quãta tibi fecerit Deus.] Sic multi in principio conuersionis suæ statim vellent cum Domino esse. Vel per carnis dissolutionem cum Paulo. *Philip.* 1. d. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Vel per contemplationem cum Petro. *Matth.* 17. a. Bonum est nos hic esse, faciamus tria tabernacula. Sed Dominus dicit ei,

p Redi in domum tuam,] id est, inquire conscientiam tuam, & considera fragilitatem tuam.

q Et postea, [narra,] prædicando aliis. [Quanta tibi fecerit Deus,] à peccatis liberando, scientiam conferendo. *Ps.* 50. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me, & sic docebo iniquos vias tuas. Sequitur.

r Et abiit per vniuersam ciuitatem prædicans quanta illi fecisset Iesus.] In quo patet eius obedientia & fidelitas, quia honorem Dei, & aliorum vtilitatem quærebat.

s Factum est autem cùm rediisset Iesus trans fretum ad Iudæam, [excepit illum turba.] Hoc est, quod in fine mundi multitudo Iudæorum qui adhuc expectant Messiam, per fidei confessionem recipiet Christum. *Os.* *cap.* 4. b. Dies multos sedebunt filij Israel sine Rege & sine principe & sine sacerdotio, & sine altari, & post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum.

Sic prædicatorem si post sanationem suam rediret in domum suam, & postea narraret prædicando beneficia Dei, multa turba reciperet.

t Erant. n. omnes expectantes eum.] *Gen.* 32. a. expectate hic

cum

cum asino. *b* Et Ecce venit vir.] Post reditum Domini in Galilæam addit Lucas de suscitatione filiæ Archisynagogi, & in medio de sanatione mulieris Hemorrhoissæ. Et quamuis hæc fortè non sibi continuentur, eleganter sibi continuantur quantum ad mysterium. Lucas autem potiùs quærit continuationem mysterij quàm historiæ. Quia ergo hæc mysteria consonia sunt, eleganter, continuauit ea Lucas. Dicit ergo [Et ecce venit vir cui nomen Iairus, & ipse princeps Synagogæ erat.] Hic nominatur Iairus cuius filia sananda erat. Similiter *Ioan.* 11. f. nominatur Lazarus suscitatus. Et aliàs Lazarus mendicus, *inf.* 16. e. sed diues non nominatur. Similiter, *sup. eod.* d. non nominatur dæmoniacus sanatus Quare hoc? Sol. Potest dici quòd per illos qui nominantur in sacra Scriptura significantur causæ propter quas homo est nominabilis. Per illos verò qui non nominantur, significantur causæ propter quas homo non est nominandus. Vel potest dici, quòd ideo quidam nominantur & quidam non, vt ostendatur semper causa spiritualis subesse quare sic fiat. Nihil enim fit vel dicitur, maximè in Euangelio sine causa. Hic autem Iairus nominatur, quia maximus erat inter doctores Iudæorum, & magnum exemplum fuit aliis sua conuersione.

a omnes expectantes eum. Et *b* ecce venit *c* vir, *d* cui nomen Iairus, & *e* ipse princeps Synagogæ erat, & *f* cecidit ad pedes Iesu *g* rogans eum vt intraret in domum eius, quia *h* filia vnica erat illi *i* ferè annorũ duodecim, & hæc *k* moriebatur. Et contigit dũ *l* iret, à turbis

f Et cecidit ad pedes Iesu, rogans eum vt intraret in domum eius.] *Chrysost.* Quid si non intraret? *Chrysost.* Sensibilibus rebus indigent, qui grossius dispositi sunt.

h Quia filia vnica erat illi ferè annorum duodecim.] Quia vnica, ideo magis diligebat eam, vnde & magis dolebat de infirmitate eius.

k Et hæc moriebatur, id est, laborabat ad mortem. *Matth.* 9. e. dicit. Filia mea modò defuncta est. Sed non est contrarium, quia pro diuersis temporibus loquuntur Matt. & alij duo. Matthæus loquitur ex tempore quo Iairus venit ad Dominum, alij pro tempore quo recessit à domo sua, quando adhuc viuebat filia, sed in extremis erat. Vnde voluit vt si mortua esset, suscitaret eam, si nondum mortua, sanaret illam.

Mysticè. *Mysticè.* Iairus significat Prælatum Ecclesiæ. Tum propter officij dignitatem. Erat enim princeps Synagogæ. Tum propter nominis interpretationem. Interpretatur enim illuminatus vel illuminans. Et Prælatus priùs debet esse illuminatus à Deo per gratiam & intelligentiam, & postea illuminans alios per doctrinam & bonam vitam. Vnde Prælatis dicitur *Matth.* 5. b. Vos estis sal terræ, & vos estis lux mundi. Et in *Psal.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Filia eius, plebs subdita. *Eccl.* 7. c. Filiæ tibi sunt serua corpus illarum. Et *infrà parum.* Trade filiam tuam & grande opus fecisti, & homini sensato da illam. Benè docetur in hac auctoritate Prælatus cui debeat dare parochias suas, & quòd non debet vendere nec retinere, sed dare. Sed quid fecit Iairus? Moriente filia iuit ad Iesum, cecidit ad pedes eius, rogauit pro illa vt sanaret eam. Sic Prælatus pro quolibet subdito infirmante vel moriente vel mortuo, debet orare humiliter & perseueranter, & sine dubio impetrabit. Vndè *infrà* 11. a. Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, &c. Et sequitur. Amen dico vobis si perseuerauerit pulsans, surget & dabit ei quotquot habet necessarios. Amicus iste est Christus, ad quem debet ire Prælatus, cùm amicus, id est, subditus venit ad eum de via, id est, cùm venit ad notitiam eius peccatum subditi. Et debet petere tres panes, id est triplicem gratiam, scilicet, operantem, cooperantem & perseuerantem. Operantem quæ iustificat, cooperantem quæ adiuuat, perseuerantem quæ consummat. Vel per tres panes, veniam, gratiam & gloriam. Vel per tres panes, veniam peccatorum, notitiam credendorum, gratiam faciendorum. Sic Moyses cùm peccasset populus suus perseueranter orauit pro ipso. Vndè *Exod.* 32 g. Obsecro Domine, peccauit populus iste peccatum magnum, feceruntque sibi deos aureos, aut dimitte illis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Sic *Dan.* 6. d. Auertatur obsecro Domine ira tua. &c. Sic Paul. *Rom.* 9. a. Tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi meo: optabam enim, &c. Modò autem liberè peccat populus & miserè moritur. & non curat Prælatus Vndè *Isa.* 57. a. Iustus perit, &c. *B. Bern.* Cadit asina, &c.

Item *Isa.* 64. c. dicit populus contra Prælatum. Iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos, & non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. Rectè ergo dicitur hic.

a Erant enim omnes expectantes eum] id est, Iesum, id est salutem.

b Et ecce,] admiratiuum, & demonstratiuum ad oculum.

c Vir] non puer, non mulier, non adulter, non meticulosus, sed [vir] tempore, coniugio, sexu, virtute vir esto. *Isa.* 4. a. In die illa apprehendent septem mulieres virum vnum, id est, septem virtutes scilicet paupertas, mansuetudo, luctus, iustitia, misericordia, munditia, pax. Vel vniuersitas angustiarum & dolor pro se & pro suis. *Isa.* 53. a. Desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem. Talem Prælatum desiderant subditi, quia talis bene scit compati & affectu & effectu. Talis erat Paulus. *Cor.* 11. f. In labore & ærumna, in vigiliis multis &c.

d Cui nomen Iairus] id est, illuminatus & illuminans. Hoc debet esse nomen Prælati, quia nominabilis debet esse in vita & doctrina. *Exod* 33. d Inuenisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine.

Item *Exod.* 35. d. Vocauit Dominus ex nomine Beseleel, &c.

e Et princeps Synagogæ erat,] id est Ecclesiæ. Et meritò. Talis enim debet præesse Ecclesiæ, non pueri vel idiotæ. Sed heu temporibus nostris impleta est prophetia *Isa.* 3. a. Auferet Dominus à Ierusalem & Iuda validum & fortem, &c. Et *infra.* Dabo pueros principes eorum, &c.

f Et cecidit ad pedes eius.] In hoc notatur humilitas & contemplatio boni Prælati, qui cadens per humilitatem, pedes Christi, id est, diuinitatem & humanitatem diligenter contemplatur. *Deut.* 33 a. Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina eius. Et bene coniunguntur humilitas & contemplatio, quia virtus humilitatis aperit oculos contemplationi. Vndè *Num.* 24 c. Dixit auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam Altissimi & visiones omnipotentis vidit, qui cadens apertos habet oculos.

g Rogans eum vt intraret domum eius] id est, Ecclesiam, siue Plebem sibi commissam. In quo notatur charitas & solicitudo prælati, qui diligenter rogat pro populo suo, optans ei Iesum, id est salutem æternam.

h Quia filia vnica erat illi,] id est, vnica Ecclesia chara, vt filia, non subiecta vt serua.

i Ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur] in hoc notatur patientia Prælati, qui non statim in subditos peccantes fulminat, sed patienter ad pœnitentiam expectat. Duodecima enim hora est vltima hora diei. Vnde quod duodecimo anno moriebatur, significat peccatum vsque ad senium. *Isa.* 46. b. Vsque ad senectam ego ipse, & vsque ad canos ego portabo.

Moraliter. Moraliter.

Iairus est spiritus illuminatus à gratia, & illuminans totam animam. *Psalm.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.

Item *Psalm.* 118. Faciem tuam illumina, &c. Grossa littera anima, est Christi imago & similitudo, sed diabolus quandoque carbone superscribit. Filia eius est caro. *Eccl.* 42. b. Super filiam luxuriosam confirma custodiam. *Iudic. cap.* 11. f. Heu me filia mi decepisti me, & ipsa decepta es, aperui enim os meum, & aliud facere non potero quin, scilicet, immolem te Deo, quòd fit ieiunando, vigilando, orando, manibus laborando, disciplinas recipiendo, & huiusmodi. Hæc filia infirmatur, cum ad peccandum sollicitatur. Tunc Iairus, id est spiritus, debet orare pro ipsa, quæ si mortua fuerit etiam suscitatur, si ille perseuerauerit orans. Et bene dicitur esse duodecim annorum, quia tunc incipit caro moueri ad peccandum. Sequitur.

l Et contigit dum iret, à turbis comprimebatur.] Iesus comprimitur à quatuor turbis. Nam in Ecclesia comprimitur à turbis Hæreticorum, tyrannorum, falsorum Christianorum.

Item in capitulis, à turbis Aduocatorum, malorum Theologorum, nobilium Canonicorum.

Item in claustris, à turbis diffidentium fratrum, inobedientium, murmurantium. In corde comprimitur, à turbis malarum cogitationum, prauorum desideriorum, curarum temporalium, blasphematium, iniquarum suggestionum, quas ingerunt dæmones inuidentes nobis pacem pectoris, quam non habent. Sequitur.

a Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis, &c.] Nota quod Dominus suscitaturus filiam archisynagogi in eundo sanat Hemorrhoissam, vt fidem faciat Iairo de filia sua suscitanda sicut Gabriel annunciaturus Virginem parituram, prænunciauit Elisabeth sterilem concepturam & parituram, vt partus sterilis esset argumentum partus Virginis. De hac muliere dicit *Eusebius in Ecclesiastica hist. lib. 7.* quod postquam sanata est fecit statuam ad imaginem Christi in curia sua, quæ vestem habebat, & in veste fimbrias insculptas vt viderat Christum habere, & hanc habebat in magna reuerentia. Contigit autem quod herbæ sub illa statua crescentes, quæ ante nullius virtutis erant, cum ad fimbrias statuæ attingerent, tantæ virtutis erant, vt multi infirmi inde sanarentur.

Matth. 9. c. Marc. 5. c.

al. † illis.

5. d. c. ad eius De pæ. dist. 3. c. inter hæc hæreum. 5.

comprimebatur. Et a mulier quædam erat in fluxu sanguinis b ab annis duodecim, quæ in c medicos erogauerat omnem substantiam suam, d nec ab † vllo potuit curari: e accessit retro & tetigit f fimbriam vestimenti eius: g & confestim stetit fluxus sanguinis eius.

Et h ait Iesus. Quis est qui me tetigit? i Negantibus autem omnibus dixit k Petrus & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt & dicis, quis me tetigit? Et dixit l Iesus. Tetigit me m aliquis. n Nam & ego o noui virtutem p de me exiisse.

Ambros. videtur velle quod ista mulier fuit Martha soror Mariæ. Vnde dicit *in tract. de Salomone* Christus largum sanguinis fluxum siccauit in Martha, & dæmonea expulit de Maria.

Allegoricè.

* *Allegoricè.* Filia Iairi est plebs Iudaica. Mulier Hemorrhoissa est Gentilitas, quæ dum Iesus prædicaret Iudæis occurrit ei per fidem & ante sanata est. Vndè *Beda*. Dum ad sanandum puellam, id est, Synagogam carne assumpta properat filius Dei, mulier, id est, Ecclesia de gentibus congregata, quæ interiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis, præripit fide salutem. Et bene dicit, parata aliis, quia ad Iudæos specialiter venit. Vndè *Mat.* 14. c. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. *Isa.* 9. b. Verbum misit Dominus in Iacob, & cecidit in Israel. ibi *Gl.* Misit Dominus verbum, id est, filium in Iacob, id est, in populum Iudæorum, & cecidit in Israel, quia gentes eum receperunt. Rectè autem annis duodecim dicitur passa, quot annorum erat puella, quia ex quo Synagoga cœpit Deo famulari, cœpit gentilitas idololatria maculari. Et parum ante. Hæc mulier omnem substantiam suã medicis erogauit nec curari potuit, quia gentilitas vires naturalis ingenij in Philosophorum disciplinis expendit, qui rectè viuendi præcepta se dare hominibus promittebant, nec à peccatis poterant liberare. Sed ad tactum fimbriæ Iesu est sanata, quia per fidem humanitatis Christi est à peccatis mundata.

Moraliter.

Moraliter. Mulier Hemorrhoissa est manifestus peccator. Puella in domo mortua est occultus peccator. Sanguis in corpore est peccatum in corde. Sanguinis fluxus est peccati actus. *Thren.* 1. g. Foris interficit gladius, & domi mors similis est. *Isa.* 59. b. Pedes eorum ad malum currunt & festinant vt effundant sanguinem. Quid est ergo quod priùs sanatur Hemorrhoissa in publico, quàm puella mortua in domo: nisi quòd sæpe faciliùs curantur peccatores aperti quàm occulti? Vndè *Prou.* 28. b. Qui abscondit scelera sua non dirigetur, qui autem, &c. *Isa.* 47. a. Denuda turpitudinem, &c. *Mich.* 4. d. Venies vsque in Babylonem, & ibi liberaberis. *Psal.* 82. Imple facies eorum ignominia, &c. Dicit ergo.

a Mulier quædam erat in fluxu sanguinis,] id est, peccator aliquis in peccato manifesto.

b Ab annis duodecim] id est, longo tempore. Ecce duo scilicet peccati manifestatio, & peccandi consuetudo, quorum vtrunque peccatum aggrauat, & tamen quia peccatum manifestum est, citiùs curatur. *Isa.* 1. c. Si fuerint peccata vestra vt coccinum quasi nix dealbabuntur, id est, si fuerint manifesta, citò sanabuntur. Vel, duodecim annis, quia talis peccat contra Decalogum legis Moysi & contra legem naturæ, & contra legem Euangelij. *Isa.* 24. a. Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum.

c Quæ in medicos, &c.] *Beda.* Medicos dicit, siue falsos Theologos, siue Philosophos legumque sæcularium doctores, qui multa de virtutibus promittunt sed nullum animabus remedium conferunt. In hos medicos omnem substantiam suam expendit, qui vires naturales ingenij in studio Philosophorum & legum sæcularium consumit. Quibus dicitur *Isa.* 55. a. Quare appenditis argentum vestrum non in panibus, &c. *Ier.* 22. f. Omnes pastores tuos pascit ventus, id est, vanitas Philosophorum seu loquacitas legum. *Osee* 12. a. Ephraim pascit ventum. Hi significantur per filium iuniorem, qui omnem substantiam suam consumpsit cum meretricibus, id est, Philosophis,

Infrà 15. c.

& legibus viuendo luxuriosè, cupiens implere ventrem suum de siliquis porcorum. *Prou.* 10. a. Qui nititur mendaciis hic pascit ventos, idem sequitur aues volantes, id est, volatiles & vanas rationes.

d Nec ab vllo potuit curari] quia nec Philosophi nec leges peccata curant, sed aggrauant. Vndè *Marc.* dicit 5. c Deterius se habebat.

e Accessit retro] id est, considerauit vitã præteritam quam expenderat in peccatis, & in vanis, & erubescens resilit à peccato. *Ierem.* 2. e. Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris, &c.

G

f Et tetigit fimbriam vestimenti eius.] Vestimentum Christi est caro eius. *Isa.* 63. a Quis est iste qui venit de Edom, id est, de mundo, tinctis vestibus. *Glos.* id est, membris corporeis sanguine tinctis in Cruce. Fimbria quæ est finis vestimenti, est Passio Christi. Tangere ergo fimbriam vestimenti Christi est credere & imitari passionem Christi, & ex hoc tactu est omnis peccati curatio. *Zach.* 8. d. In diebus illis apprehendent decem homines fimbriam viri Iudæi dicentes, ibimus vobiscum, audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est. *Num.* 15. d. Vt faciant sibi fimbrias per angulos quatuor palliorum ponentes in eis vittas.

Item vestimentum Domini est charitas perfecta. Fimbria vestimenti est aliquod mandatorum. Tangere ergo fimbriam vestimenti Domini est aliquod mandatorum etiam minimum adimplere. Et hoc etiam narrat *Matth.* 5. c. Qui fecerit vnum de mandatis istis minimis & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Vnde & hic sequitur.

g Et confestim stetit fluxus sanguinis eius,] id est, cessauit peccatum. Est autem duplex fluxus sanguinis. Vnus menstrualis, per quem significatur peccatum ex infirmitate, de quo *Leuit.* 15. c. Mulier quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur, & immunda erit vsque ad vesperũ. Alius est continuus, per quem significatur peccatum ex certa malitia. De quo *Leuit.* 15. d. Mulier quæ sanguine fluere non cessat quamdiu huic passioni subiacebit immunda erit. *Ierem.* 2. c. Omnes qui quærunt eam in menstruis inuenient. Sequitur.

h Et ait Iesus. Quis est qui me tetigit?] Non quærit Dominus quis eum tetigerit, eo vt ipsum aliquid lateat, sed vt ad eius interrogationem mulier ipsa se confiteatur tetigisse, vt quanta sit eius fides euidentiùs appareat. i Negantibus autem omnibus,] id est, omnibus dicentibus se non tetigisse eum. k Dixit Petrus & qui cum illo erant, præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt,] quasi multi sunt qui tetigerunt & dicis: Quis me tetigit. Nota licet Petrus non intelligat mysterium, verba tamen eius congruunt mysterio. Nam turbæ quæ non tangunt, sed comprimunt, sunt. Hæretici, turbarum nomine meritò designati, quia sunt mentis cæcitate turbati, qui hæresibus & scandalis Dominum comprimunt, dum vnitatem Ecclesiæ scindunt. Catholici tangunt non comprimunt, quia non eorum vita grauatur sicut vita infidelium. Hæretici ergo qui comprimunt tangentes malo tactu, non tangunt bono tactu, sicut videntes. i. qui videntur videre, non vident, & audientes non audiunt, vt dicitur *Isa.* 6. c. Vnde Mariæ dicitur *Ioan.* 20. d. Noli me tangere tactu corporali, quo etiam indigna es, quia non tangis me tactu spirituali, i. tactu fidei, nondum enim ascendi ad patrem meum, supple in corde tuo. l Et dixit Iesus. Tetigit me aliquis, nam & ego noui virtutem de me exiisse] i. effectũ virtutis scilicet, sanationem. Hæc virtus rectè dicitur à Christo exiisse, non ex illa, quia ex sola misericordia sua sanat Dominus infirmitates nostras, non ex meritis nostris. Vnde *ad Titum* 3. b. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, &c. Vel sic. m Aliquis me tetigit] quasi de tactu corporis non quæro, sed tactu fidei Nam, &c. Simile *Ioan.* 11. b. Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum. Dixerunt ergo ei discipuli eius, Domine si dormit saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autem putauerunt quod de dormitione somni diceret.

n Nam & ego.] Verè tetigit me aliquis tactu fidei. Nam & ego, ad tactum quendam spiritualem.

o Noui virtutem supple Spiritus sancti. p De me exiisse] id est, miraculosam operationem factam per Spiritum

sanctum, quasi

sanctum, quasi ad tactum mulieris spiritualem noui me operatum esse in spiritu animæ sanationem, quia iam sanata est interiùs per fidem, & corporaliter à fluxu sanguinis.

Videns *a* autem mulier quia non latuit, *b* tremens venit & procidit ante pedes eius, *c* & ob quam causam tetigerit eum indicauit *d* coram omni populo, & *e* quemadmodum confestim sanata sit. At *f* ipse dixit illi: Filia, *g* fides tua te saluam fecit. *h* Vade in pace. *i* Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem *k* Synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. *l* Iesus autem audito hoc verbo respondit patri puellæ: Noli timere, crede tamen & salua eris. Et cum *m* venisset ad domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum & Iacobum & Ioannem, *n* & patrem, & matrem puellæ. *o* Flebant autem omnes, & plangebant illam. At *p* ille dixit: Nolite flere: non est *q* mortua puella sed *r* dormit. Et *ſ* deridebant eũ *t* scientes

a Videns autem &c. Iesum. Sed quomodo vidit hoc mulier? Respondeo, quia respexit eam Iesus & dixit ei: Confide filia, fides tua te saluam fecit, sicut dicit *Matt.*

c Tremens venit, & procidit ante pedes eius.] Ex verecundia & reuerentia timuit, ex fide venit ex humilitate procidit.

c Et ob quam, &c.] id est, morbum coram omnibus propalauit. Et ita quatuor notantur, quæ requiruntur in verè pœnitente, sc. timor, fides, humilitas, confessio. Timor peccatum fugat, fides cor purificat, humilitas Deo reconciliat, confessio Deum glorificat. De primo *Eccles.* 1.c. Timor Domini expellit peccatum. De secundo. *Act.* 15.b. Fide purificans corda. De tertio. *Iacob* 4.b. Deus humilibus dat gratiam. De quarto *Iosue* 7.c. Fili da gloriam Domino Deo, & confitere atque indica mihi quid feceris.

d Coram omni populo.] *Chrys.* Cur non permisit eam latere ne videretur gloriari. Propter quinque:

Primò soluit timorem ne furti se arguat.

Secundò, commendat fidem.

Tertiò, publicat fidem eius alteris. Si latenter recessisset his laudibus caruisset.

Quartò, ostendit se scire omnia.

Quintò, confortat Archisynagogum, ideo & morem captat, sicut *Ioan.* 11.

e Et quemadmodum, &c.] Sed quomodo sciuit hoc mulier tam citò, cùm huiusmodi morbus aliquando cesset ad tempus? Respondeo quod sensit se roboratam & leuem, quasi nunquam fuisset infirma. quod non potuit facere cessatio temporalis, vel etiam curatio naturalis, sed tantùm miraculosa siue gratuita.

f At ipse dixit illi, filia] *Beda.* per fidem.

g Fides tua te saluam fecit.] *Chrys.* Fides filiam fecit.

h Vade in pace.] Idem dixit *suprà* 7.g. Magdalenæ sanatæ. Simile. *Ioannis cap.* 8.b. Vade & iam amplius noli peccare.

i Adhuc illo loquente, venit quidam,] de domo Iairi ad ipsum qui erat cum Domino.

k Principem Synagogæ, dicens ei, quia mortua est filia tua noli vexare illum.

Mysticè. *Mysticè.* Ille nuncius significat omnes illos qui credunt Iudæos à Deo destitutos vt recuperari non possint. Ideo dicunt non esse orandum pro illis ideo dicit: Noli vexare illum. Sed quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. *Mat.* 19 d. *inf.* 18.e. Sic multi putant vexare Dominum frequenter orando, vel parum vel nunquam orant. Deus verò orationibus non fatigatur, sed peccatis. *Isa.* 43.d. Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis.

l Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ: Noli timere] timore diffidentiæ, sed, crede tantùm, & salua eris.

m Et cùm venisset, &c.] Hos tres similiter tantùm elegit Dominus interesse suæ transfigurationi. *Matt.* 17.a. Et orationi: *Matth.* 26. d. Et puellæ suscitationi. Quare hoc? Respondeo.

Primò propter eminentiam quam habebant. Hæc ratio est *Chrys.* Vnde & *Hieron.* dicit. In tribus vocatis ostenditur priuilegium dignitatis eorum.

Secundò, vt tribus idoneis testibus. mundus credat. Item propter fidem Trinitatis. Hæc est ratio *Bedæ.*

Tertiò, quia per hos tres significantur omnes status electorum. Per Petrum clerici, per Iacobum laici, per Ioannem religiosi. Vel significantur per Petrum incipientes, per Iacobum proficientes, per Ioannem perfecti. Vel sicut dicunt alij, per Petrum qui habuit vxorem significantur coniugati, per Iacobum continentes, per Ioannem Virgines.

n Et patrem, &c.] *Ambr.* Quod paucos arbitros resurrectionis puellæ acciuit, significat quòd à paucis continuò credita est resurrectio eius, id est, puellæ vel Christi.

Mysticè autem quinque personæ quæ interfuerunt suscitationi puellæ scilicet Petrus, Iacobus, Ioannes, mater & pater puellæ, significant quinque quæ concurrunt in iustificatione peccatoris. Mysticè. Petrus fidem, Iacobus spem, Ioannes charitatem, pater sacerdotem, Mater Ecclesiam. Vel per Petrum significatur peccati cognitio, per Iacobum cordis contritio, per Ioannem gratiæ infusio, per patrem satisfactio, per matrem confessio. Per puellam verò mortuam rectè significatur peccator. Et hoc quinque rationibus.

Prima, quia à Deo, qui est vita separatur. *Isa.* 59. a. Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum. *Oseæ* 7.d. Væ eis, quia recesserunt à me.

Secunda, quia non sentit flagella Domini. *Prouer. vigesimo-tertio*, d. Traxerunt me & non sensi, verberauerunt me & non dolui.

Tertia quæ fœtet per infamiam. *Ioel.* 2.e. Ascendet fœtor eius & ascendet putredo eius, quia superbe egit. *Ioan.* 11.e. Domine iam fœtet, quatriduanus enim est in monumento, id est quatuor habens peccata scilicet cordis, oris, operis, consuetudinis.

Quarta ratio est, quia vermibus conscientiæ roditur. 1 *Mach.* 2.g. Gloria peccatoris stercus, & vermis. *Ierem.* 2.d. Arguet te malitia tua. *Sap.* 17.c. Cum sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem.

Quinta ratio est, quia sepelitur per contemptum aut desperationem. *Thren.* 3.f. Lapsa est in lacum anima mea, & posuerunt lapidem super me. *Prou.* 18.a. Peccator cum venerit in profundum peccatorum, contemnit.

o Flebant autem omnes & plangebant illam.] Dominus cum paucis arbitris intrauit domum Archisynagogi. Erant autem ibi plurimi flentes & plangentes super puellam defunctam, quos eliminauit, quia indigni erant videre miraculum, cùm potiùs deriderent quàm crederent, *Matth.* 9 c. Eiecit tibicines, &c. Inuenit enim Dominus tibicines iuxta morem terræ lamentabile carmen cantantes, quia Iudæi in funeribus propinquorum multam adhibebant diligentiam & faciebant magnas expensas, ita quod, vt tradit *Iosephus*, multi depauperati sunt pro expensis funerum. Sed omnem turbam exclusit Dominus retinens tantum secum prædictos quinque *Eccl.* 22.a. Supra mortuum plora, defecit enim lux eius, & super fatuum plora, defecit enim sensu.

p At ille dixit: Nolite flere] 1. *Thess.* 4.d. Non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent.

q Non est mortua puella, supple mihi

r Sed dormit] mihi id est æque facile possum eam à morte suscitare quasi à somno *Beda.* Mortua quidem erat hominibus qui suscitare non possunt, non Deo, cui anima viuit, & caro suscitanda quiescit. Dormit. *Chrysost.* Portus tranquillus est mors, plena enim malis est præsens vita. *Psalm.* 114. Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Deus beneficium vocat, & tu luges? *Ioan.* 11.b. Lazarus amicus noster dormit, &c.

ſ Et deridebant eum.] Causam subdit quare Dominus excluserit eos.

t Scientes quia mortua esset.]

Moraliter. *Moraliter.* Sic mali derident bonos, & diuites huius mundi pauperes huius mundi. *Iob* 12. a. Deridetur iusti simplicitas lampas contempta apud cogitationes diuitum. *Ierem.* 20.b. Factus sum in derisum tota die, omnes subsannant me. Et tamen licet Dominus derideretur, non tamen destitit à bono proposito, sic boni cum derideantur à malis, non debent desistere à bono proposito, vel bene incepto, quia per hoc eorum meritum duplicatur. *August. in libro Prosperi.* Omnes qui in Christo volunt piè viuere, necesse est, vt ab impiis & dissimilibus patiantur opprobria, & despiciantur tanquam stulti & insani, qui præsentia bona perdant & inuisibilia ac futura perquirant. Sed hæc despectio & irrisio in ipsos impios retorquebitur, cum & abundantia eorum in egestate & superbia transierit in confusionem. *Prou.* 19.d. Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus.

A *a* Ipse autem, &c.] id est, puellæ. *b* Clamauit dicens: puella surge.] Quare clamauit, maximè cum sit scriptum de illo. *Isa.* 42. a Non clamabit, neque accipiet personam, &c. Respondeo. Ideo clamauit vt ostenderet se propria virtute mortuam suscitare, non occulto maleficio. Similiter clamauit: *Ioan.* 11. f. in Lazari suscitatione. Significatur etiam in clamore miraculi magnitudo. Quod autem dicit *Isaias*. Non clamabit, intelligitur de clamore contentioso.

c Puella surge.] *Marci* 5. d dicitur: Talitha cumi, quod interpretatur puella surge. Quod autem ab Euangelista interpretatur: Tibi dico, fortè non est de verbis Domini.

d Et reuersus est, &c.] vt hoc esset indicium veræ suscitationis: Nam plerique magicis artibus suscitant mortuos ponendo quosdam characteres sub ascellis, id est, scribendo quasdam literas, & faciunt ambulare & confabulari, sed non possunt facere vt manducent. Iussit ergo illi dare manducare, vt dicit *Ambrosius*, ad testimonium vitæ, vt non phantasma, sed veritas crederetur.

quia mortua esset. *a* Ipse autem tenens manum eius *b* clamauit, dicens: *c* Puella surge. Et *d* reuersus est spiritus eius, & surrexit continuò, & *e* iussit illi dare manducare. Et *f* stupuerunt *g* parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent, quod factum erat.

CAP. IX.

h CONuocatis autem *i* Iesus *k* duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia dæmonia:

Mysticè. *Mysticè.* *a* Ipse autem tenens manum.] Nota quòd nisi Dominus teneat manum synagogæ, ipsa non potest à morte resurgere, quia manus Iudæorum plenæ sunt sanguine. Ipsi enim dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros, id est pœna sanguinis Christi redundat in filios eorum.

Moraliter. *Moraliter.*: Meritò tenet manum suscitando, quia propter opera manuum suarum fuerat mortuus peccator. Vndè *Psal.* 9. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. *Isa.* 1. d. Manus vestræ sanguine plenæ sunt, id est peccato. Sed tangit Dominus manum, id est mundat opera, & ita suscitat peccatorem. *Psal.* 72. Tenuisti manum dexteram meam, &c. *Psal.* 143. Emitte manum tuam de alto, &c. *Marc.* 5. e. Domine veni, & impune manum super eam, vt sana sit, & viuat.

e Et iussit illi dare manducare.] Nota reuertentes ad Christum fide surgunt, in bonis operibus ambulant, cælesti pane satiantur.

Primum est surgere, id est, peccata dimittere, terrena despicere, cælestia desiderare. Hæc tria importat verbum surgendi. *Ephes.* 5. d. Surge qui dormis, & exurgere à mortuis.

Secundum est ambulare, bonis operibus insudare. *Mat.* 9. a Surge & ambula.

Tertium est manducare panem doctrinæ, panem Eucharistiæ panem gloriæ. Primus panis reficit intellectum. *Eccl.* 5. a. Cibauit illum pane vitæ & intellectus. Secundus pascit affectum, *Psal.* 103. Panis cor hominis confirmet. *Gen.* 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, id est, in deuotione mentis tuæ. Tertius viuificat, imò beatificat vtrumque, id est intellectum & affectum: *inf.* 14. d. Beatus qui manducabit panem istum. Hi sunt tres panes quos petit amicus ab amico, id est, vir iustus à Christo: *inf.* 11. a. Amice accommoda mihi tres panes. Sequitur]

f Et stupuerunt] stupore admirationis.

g Parentes eius, &c. Propter duo, id est, propter Mysterium & exemplum. Propter mysterium, quia secreta culpa secreta indiget pœnitentia. *Eccl.* 7. d. De negligentia tua purga te cum paucis. Et publica culpa, publica indiget pœnitentia. 1. *Tim.* 5. d. Peccantem coram omnibus argue &c. Item propter exemplum, vt in magnis factis doceat fugere gloriam. *Eccl.* 9. c. Non zeles gloriam, &c.

EXPOSITIO CAP. IX.

CONuocatis autem Iesus. &c.] Nonum cap. quod diuiditur in decem partes. In prima mittuntur duodecim Apostoli in prædicationem. In secunda ponitur falsa opinio Herodis in Iesu, ibi [Audiuit autem] In tertia ponit miraculum de quinque panibus & duobus piscibus quibus maximam turbam satiauit, ibi [Et assumptis illis] In quarta quærit Iesus quid de ipso sentiant homines, & etiam ipsi Apostoli, ibi [Et factum est cùm solus esset] In quinta inuitat Apostolos ad sui imitationem, ibi [Dicebat autem ad omnes] In sexta ponitur transfiguratio Iesu, ibi [Factum est autem post hæc] In septima sanatur à dæmone puer quem non potuerant sanare Apostoli, ibi [Factum est autem in sequenti die] In octaua prædicit Dominus Apostolis Passionem suam ibi [Ponite vos in cordibus vestris] In nona prohibent discipuli dæmones eiicere non sequentem eos, & petunt vindicari in illos qui non receperunt eos, & super vtroque increpantur à Domino ibi [Respondens autem] In decima repellitur quidam ne sequatur, alter inuitatur, vt sequatur, ibi [Factum est autem ambulantibus] Dicit ergo.

h Conuocatis.] Sed occurrit duplex quæstio. Prima cum sint tres vocationes Apostolorum. Vna scilicet in cognitionem, de qua *sup.* 5. f. Secunda in familiaritatem, de qua *infrà* 5. b. Tertia in discipulatum, de qua *Mat.* 4. d. *Marc.* 1. b. *sup.* 6. c. Quæritur de qua vocatione hic dicatur. Secunda quæstio est, quare duodecim tantum vocauit. Respondeo ad primam quæstionem, dicens, quòd non loquitur hic Lucas de aliqua trium vocationum, sed de quadam priuata qua vocauit eos ad se, vt mitteret in prædicationem, data potestate prædicandi, & miracula faciendi ac dæmones expellendi. Ad secundum dicimus quod Dominus septuaginta duos discipulos habuit, quos misit in mundum prædicare regnum Dei, vt dicitur *inf.* 10. a. Et præter hos habuit duodecim quos Apostolos nominauit, vt dicitur *sup.* 6. c. Septuaginta duos autem discipulos misit, quia tot erant linguarum genera. Duodecim autem Apostolos elegit duplici ratione. Prima est, quia duodenarius constat ex ternario, & quaternario: Vnde per hunc numerum ostenditur, quòd per istos Apostolos erat vocaturus ad fidem Trinitatis homines de quatuor partibus orbis. Secunda ratio est, quia duodenarius constat ex duplicato senario. Senarius autem est perfectus numerus. Vnde per duodecim duplex perfectio designatur, vitæ scilicet, & scientiæ, siue operis, & sermonis, quæ in ipsis fuit, & requiritur in omni Prælato & prædicatore qui eorum vicem & officium gerunt. Hi autem duodecim propriis nominibus nominantur: *Mat.* 10. a. duplici ratione, vt dicit *Hieron.*

Primo vt post hos, qui pseudo futuri erant excluderentur.

Secundò vt tam nomina eorum quàm sibi credentium in libro vitæ scripta esse ostenderentur. Vndè *inf.* 10. dicitur: Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in libro vitæ. Dicit ergo. Conuocatis autem, id est, simul vocatis ad se & ad vnum officium pariter exercendum. Vel, Conuocatis, id est, simul interiùs & exteriùs vocatis.

i Iesus.] Hîc nominatur Iesus, non magister, non Dominus, quia non ad docendum principaliter, neque ad dominandum, sed ad saluandum corpora, & animas misit Apostolos.

k Duodecim Apostolis dedit &c.] In quo differunt virtus & potestas? Respondeo. Virtus est in miraculis faciendis, potestas in dæmonibus eiiciendis.

Item virtus ad

h Conuocatis autem, &c.]

Moraliter. Per duodecim Apostolos significantur Prælati & prædicatores atque doctores qui debent esse duodecim, id est, perfecti vita & scientia, quod significant cornua mitræ Episcopalis. 1. *Reg.* 10. d. Stetit Saul in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad omnem populum, ecce videtis quem elegit Dominus quod non sit ei similis in omni populo. *Greg.* Tantum debet distare à plebe vita præsulis, quantum differt à grege vita pastoris. *Isa.* 40. b. super montem excelsum, &c. In huius rei figuram pater duodecim Patriarcharum duplici nomine, id est, Iacob & Israël appellabatur. *Gen.* 32. f. Et princeps Apostolorum similiter duplici nomine appellatur: Simon & Petrus: In altero vita, in altero scientia commendatur. Vita verò præcedere debet. Vndè *Eccl.* 1. d. Fili concupiscens sapientiam serua iustitiam. *Aug. in lib. Prosperi.* Talis est sine opere intelligentia, qualis est sine timore sapientia, cum scriptum sit. Initium sapientiæ timor Domini. Hi debent esse conuocati, id est, pariter & concorditer ad officium prælationis aut prædicationis, siue magisterij vocati, non intrusi violenter, aut seipsos ingerentes impudenter. *Heb.* 5. a. Nemo assumit sibi honorem, &c. *Psal.* 134. Qui vocat nubes ab extremo terræ. *Amos* 5. c. Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen est eius. *Rom* 8 f. Quos prædestinauit, &c. Dicit ergo. *h* Conuocatis autem,] id est, concorditer & ad vnum vocatis, Iesus duodecim, &c. dæmonia] eiicienda & coërcenda. Sunt autem tria dæmonia quæ debent

eiicere Prælati

Item virtus ad sustinendum grauia, potestas ad faciendum ardua.

a Et vt, &c.] id est, longos & inueteratos morbos quos nec poterant physici sanare. *Chrys.* Velut quosdam pullos molles ad volandum adducit. Primum interim medicos corporum facit, postea, committens eis animæ directionem. *b* Et mittit il.]

Matt.10.a. Marc 6.b. & vt *a* languores curarent. Et misit *b* illos *c* prædicare *d* regnum Dei, & *e* sanare infirmos. Et *f* ait ad illos. Nihil *g* tuleritis in via, *h* neq; virgam, *i* neq; peram, *k* neq; panem *l* neq; pecuniã:

Chrys. Non ab initio misit illos, sed postquam viderunt paralyticos curatos & mortuos suscitatos.

c Prædicare regnum Dei] id est, Euangelium quod docet regnare hic & ire ad regnum Dei. *Mat.21.d.* Auferetur à vobis regnum Dei. Vel regnum Dei, id est, vitam beatam. Et est congruus ordo. Primo enim oportuit eis dare virtutem, id est, potestatem faciendi miracula, eiiciendi dæmones, curandi languores, vt exhibitio miraculorum attestaretur magnitudini promissorum. Vndè *Hieron.* Quia hominibus rusticanis & absque eloquij venustate pollicentibus regnum cælorum nemo crederet, dat eis potestatem miracula faciendi. *Aug.* Vt fidem daret verbis virtus ostensa, & noua facerent qui noua prædicarent. *Eccles.36.a.* Innoua signa & immuta mirabilia. Et nota, quod dicitur regnum Dei Ecclesia militans. *Mat.* 13. f. Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mari.

Item Ecclesia triumphans. *Matth.* 13. f. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro.

Item gratia *inf.*17.e. Regnum Dei intra vos est.

Item vita beata. *Ioan.*3.a. Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest intrare regnum Dei.

Item sacra Scriptura. *Matt.* 21. d. Auferetur à vobis regnum Dei. De quolibet regno potest hoc intelligi.

e Et sanare infirmos.] Differt infirmitas & languor. Nam languor est morbus inueteratus. Vnde dicitur quasi longus angor. *Eccl.*10.b. Languor prolixior grauat medicum.

f Et ait, &c.] *Chrys* Cur hoc præcepit? Propter tria. Ne sint suspecti quasi ambitiosi. Ne sint soliciti quasi pusillanimes: Nihil enim ita facit gaudere, vt à solicitudine erutum esset. Vt virtus mittentis emineat. Vnde *inf.* 22 d. Quando misi vos sine sacculo & sine pera: numquid defuit vobis?

h Neque virgam] Idem dicitur: *Matth.*10.b. Sed *Mar.*6. b. dicitur: Nihil tuleritis in via nisi virgam.

Item *infrà* 22. d. dicitur. Qui habet sacculum tollat & peram similiter. Hic autem vtrumque prohibet. Sol. Ad primum dicimus, quod nomine virgæ aliquando significatur potestas accipiendi necessaria vitæ, & sic accipitur in *Marco*, quia hanc potestatem dedit Dominus discipulis suis quando misit illos. Vnde *1.Cor.9.*b. Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. Et *Mat.*10.b. Dignus est operarius cibo suo. Hac potestate poterant vti vel non vti discipuli prout eis videbatur expedire ad commodum animarum. Vnde *Aug.* Quando aliquid præcipitur à Deo & non fit, inobedientiæ culpa est, cum verò potestas datur licet non vti, & quasi de suo iure cedere.

Item nomine virgæ accipitur aliquando solicitudo vitæ, siue solicitudo acquirendi.

Item confidentia auxilij humani: Sic accipitur hîc, & in *Matthæo*. Neutrum enim habuerunt Apostoli scil. vitæ solicitudinem, vel humani auxilij confidentiam, imo vtrunque prohibuit Dominus hîc per hoc quod dixit: Neque virgam. De primo dicitur *Matth.* 6.d. Nihil soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, aut corpori vestro quid induamini. De secundo *Ierem.*17.a. Maledictus homo qui confidit in homine, &c. *Isa.*31.a. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis, &c. Est ergo sensus. Neque virgam. Ac si diceret Dominus. Præcipio vt tollatis virgam, id est, permitto potestatem accipiendi necessaria, prohibeo ne tollatis virgam, id est, prohibeo solicitudinem acquirendi, vel in auxilio humano confidere. Sic patet solutio ad primum. Ad secundum dicitur quod duplex fuit missio discipulorum. Vna ante Domini mortem, de qua hic agitur, & *Matt.* 10. & *Marc.* 6. Alia post Domini resurrectionem, de qua agitur *Matth. vlt.* d. & *Marc. vlt.* d. Tempore primæ missionis erat pax & nulla persecutio, imo libenter audiebantur discipuli, & satis inueniebant necessaria vitæ, & ideo tunc præcepit, vt nihil ferrent secum. Tempore autem secundæ missionis erat grauis persecutio contra discipulos, & ideo tunc permisit ferre secum vitæ necessaria. Vnde *Beda* dicit. Non eadem viuendi regula persecutionis qua pacis tempore discipulos Dominus informauit.

Item per hoc quod virgam prohibet, incitamenta iurgiorum & instrumenta amputat vltionum. *Rom.* 12.d. Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Dicit ergo.

g Nihil tuleritis in via, neque virgam] ad defendendum. Vel sic prius expositum est.

i Neque peram] ad victum reseruandum.

k Neque panem] ad manducandum.

l Neque pecuniam] ad victum, & vestitum emendum.

Δ Neque duas

* eiicere Prælati, & prædicatores atque doctores. Primò à se, postea ab aliis. Primum est dæmonium sæuum. *Mat.* 8.d. Secundum dæmonium immundum. *Marc.*1.c. Tertium dæmonium mutum *infrà* 11.b. Primum significat superbiam quæ est sæua nimis, quia omnes vult sub se comprimere & omnibus imperare. Hoc dæmonium eiicitur per mansuetudinem & humilitatem. Vnde *Matt.*11.d. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Secundum significat luxuriam, quæ immunda est nimis & hominem facit immundum. Iuxta illud *Ioel.*1.d. Computruerunt iumenta in stercore suo. Hoc dæmonium eiicit carnis afflictio, id est, ieiunium, oratio, vigiliæ & huiusmodi. *Eccles.*31.a. Vigilia honestatis tabefaciet carnes. *Mar.*9.e. Hoc genus in nullo potest exire nisi in oratione & ieiunio. Tertium dæmonium significat auaritiam quæ reddit hominem mutum. Vndè *Eccles.*22.d. Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correctiones eorum. Hoc dæmonium eiicit paupertas, quæ omnia quæ mundi sunt abiicit: Iuxta documentum *Ioan. in prima Canon. cap.*2.c. Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Igitur Prælatus, prædicator & doctor spiritum suum humilians, carnem affligens, mundum contemnens potestatem habet super omnia dæmonia. Et hanc potestatem offert nobis Ieremias *Thren* 3.c. vbi dicit in persona Domini: Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthij, & fellis.q.d. accipe potestatem super omnia dæmonia eiicienda: aut etiam coërcenda. Sed hodie non possunt Prælati aut prædicatores aut etiam doctores eiicere dæmonia. Quare? Quia ipsi dæmonia habent sicut dicitur in *Psalm.* 96. Omnes dij gentium dæmonia. Et non potest dæmon eiicere dæmonem, sicut dicitur *Mat.* 12. b. Vnde *Act.* 19 b. Faciebat Deus virtutes quaslibet per manum Pauli super languidos, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. Tentauerunt autem quidam de circumeuntibus Iudæis inuocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen Domini Iesu, dicentes, Adiuro vos per Iesum quem prædicat Paulus. Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio, vos autem qui estis? Et insiliens homo in eos qui habebat dæmonium pessimum, dominatus eorum, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent. Sequitur. *Moraliter.*

a Et vt languores curarent,] id est, illos qui diu fuerant in peccatis. *Eccles.* 10. b. Languor prolixior grauat medicum, breuem languorem præcidit medicus.

b Et misit illos prædicare] aliter non debent ire. *Rom.*10. c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? *Ierem.*23.d. Ipsi currebant & ego non mittebam eos. *d* Regnum Dei] non regnum mundi, quòd prædicant ambitiosi, & si non verbo, tamen facto. *Ioan.*18.g. Regnum meum non est de hoc mundo. *e* Et sanare infirmos,] in anima, non carne. Frequenter enim infirmitas carnis vtilis est ad sanitatem animæ recipiendam. *Ioan.*11.a. Domine quem amas infirmatur? Dixit autem Iesus eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei. *Eccles.*31.a. Infirmitas grauis sobriam facit animam.

f Et ait ad illos, nihil tuleritis in via.] Meritò tale mandatum recipiunt qui alios ad contemptum mundi hortantur. *Beda.* Tanta prædicatori debet esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus non ferat.

h Neque virgam,] id est, instrumenta defensionis aut impugnationis.

i Neque peram, &c.] Tria sunt genera necessariorum, quo ad victum, scilicet cibus, & illud quo cibus emitur, & illud vbi custoditur. Hæc tria prohibet hic. Per panem omnem cibum, per pecuniam omne illud quo emitur, per peram illud in quo reponitur seu custoditur. Et sic omnẽ solicitudinem temporalis vitæ tollit à prædicatoribus, & Prælatis. *Hieron.* Hic arguit Dominus Philosophos, qui vulgò appellantur Bractopolitæ, qui contemptores sæculi, & omnia pro nihilo ducentes, cellarium secum vehunt. Tales sunt omnes hypocritæ, mundum contemnunt verbo & habitu, sed necessaria vitæ copiosè volunt habere *al.* † Bactroperitæ.

a neque duas tunicas habeatis. Et in quacunque *b* domum intraueritis ibi manete, & *c* inde ne exeatis. Et *d* quicunque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam *e* puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. *f* Egressi autem *g* circuibant per castella *h* Euangelizantes & curantes vbique. *i* Audiuit autem Herodes Tetrarcha *k* omnia fiebant ab eo,

A *a* Neque duas, &c.] Vnam tempore frigoris, alteram tempore æstatis. *Hieron.* Hoc non dicit in Scythiæ frigore vt quis vna tunica contentus esse debeat, sed quod in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti aliud nobis futurorum timore reseruemus. *Beda* simplex vestimentum est quicquid necessarium est alicui secundum qualitatem loci, vel temporis, duplex est quod extra necessitatem est *b* Et in quamcunque, &c.] *Gloss.* Quamdiu in illa ciuitate prædicabitis, id est ne cursitetis per domos & inuiolabilis hospitij iura mutetis &c. Nota quod dicitur inuiolabilis Antiquitus enim erat opprobrium mutare hospitium Nam si ille qui intrauerat exiret, imputaretur eius leuitati. Si ille qui receperat eum expelleret, imputaretur eius crudelitati. Vnde Dominus præcipit Apostolis, vt antequam villas intrarent præmitterent nuncium qui diligenter inquireret quod hospitium acciperent, vt murandi hospitij occasionem auferret. Et si fortè esset ibi vir religiosus amator hospitalitatis, eius hospitium intrarent. Vnde *Mat.* 10. b. In quamcunque ciuitatem aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete.

d Et quicunque, &c.] id est etiam minima itineris & laboris quem pro eis sustinuistis exponite in testimonium maioris damnationis si non receperint vos, vel maioris amoris si receperint. Vel [Puluerem excutite,] id est, ab eis qui prædicationem contemnunt nihil terrenum recipite. Dupliciter ergo potest intelligi quod dictum est: [In testimonium,] scilicet in testimonium inutilitatis, vel in testimonium indignitatis. Ac si dicerent Apostoli, ad vos vsque fatigati sumus, prædicauimus & nihil profecimus: Excutimus ergo puluerem qui inutiliter adhæsit pedibus nostris, vt ipsa excussio sit testimonium, quod labor noster fuit inutilis, & hoc testimonium sit super vos. Vel in testimonium indignitatis, ac si dicerent Apostoli: Nos excutimus puluerem, vt ipsa excussio pulueris sit in testimonium vestræ indignitatis, quia nec puluerem à vobis retinemus: Indigni enim estis à quibus aliquid recipiamus.

f Egressi autem] Apostoli, circuibant per castella Euangelizantes, &c.] *Marc.* 6. b. dicitur quod & oleo vngebant multos ægros & sanabantur, quia vnctio infirmorum introducta est ab Apostolis.

Moraliter. * *a* Neque duas tunicas habeatis] id est, cordis duplicitatem. *Ecclesi.* 2. c. Væ duplici corde & peccatori terram ingredienti duabus viis. *Iacob.* 1. b. Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis *suprà* 3. d. Qui habet duas tunicas, &c.

b Et in quamcunque. &c.] si voluerit vos recipere.

c Et inde ne exeatis] causa quærendi melius hospitium & quamdiu prædicabitis in illa villa. Hoc dicit propter pseudo, qui cursitabant de domo in domum, quia hospes semper in aduentu lautius procuratur. *Eccl.* 29. d. Vita nequam hospitandi de domo in domum.

Mysticè. *e* Puluerem pedum, &c.] *Mysticè*: Puluis in pedibus prædicatorum est vana gloria in affectibus eorum ex profectu prædicationis, vel ira ex contemptu. Puluis vanæ gloriæ excutitur ex consideratione sui. *Mich.* 6. d. Humiliatio tua in medio tui. *Eccl.* 10. b. Quid superbis terra & cinis? puluis iræ excutitur ex Christi consideratione: Nam si eum non receperunt, non debet indignari discipulus si non recipiatur, *Matth.* 10. c. Non est discipulus super magistrum. Secundum *Ambros.* præcipit Dominus vt excutiant puluerem, id est vt non communicent peccatis illorum. Alibi præcipit vt aboleant puluerem, id est venialia peccata proximorum, cum ait *Ioan.* 13. b. Et vos debetis alter alterius lauare pedes. Debet enim prædicator venialia subditorum abolere, & ea quasi sua portare, oratione, compassione. 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, &c.

f Egressi autem] ab amore sui, ab amore parentum, ab amore mundi, *Genes.* 12. a. Egredere de terra tua & de cognatione tua & de domo patris tui.

g Circuibant per castella] non tantùm per ciuitates. *Cant.* 7. d. Egrediamur in agrum, commoremur in villis.

h Euangelizantes, &c.] sine personarum acceptione. *Iac.* 2. a. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi. *Marc. vlt.* d. Prædicate Euangelium omni creaturæ. Sequitur.

i Audiuit autem.] Hæc est secunda pars cap. in qua recitatur falsa opinio Herodis de Iesu: Nam propter diuersos rumores hominum prius hæsitauit an esset Elias: Postea credidit quòd esset Ioannes Baptista, qui surrexisset à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo, vt dicitur *Matth. cap.* 14. a. Et licet hoc fuerit factum vltimo anno prædicationis Domini, tamen hic interseritur à Luca. Vnde patet quod Euangelistæ non seruant ordinem historiæ, sed sicut inspirabantur à Domino ita narrabant & scribebant. Sed quærit *Chrysostomus.* Quare non audiuit ab initio Herodes? Respondet. Qui in potentatibus sunt, tardè addiscunt, & non multam curam faciunt addiscendi. Dicit ergo. *Secunda pars.*

Audiuit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo. Hic est Herodes Antipas sub quo passus est Dominus & Ioannes decollatus, & fuit filius Herodis Ascalonitæ sub quo natus est Dominus & pueri occisi.

Tertius Herodes fuit Agrippa, qui occidit Iacobum, & Petrum incarcerauit, filius Aristobuli fratris illius Herodis Tetrarchæ.

Dicitur autem Tetrarcha à tetras quod est quatuor, & Archos quod est princeps, id est, princeps in quarta parte regni Nam mortuo Herode Ascalonita qui erat rex, diuisum est regnum eius in quatuor Tetrarchias. Archelaus habuit duas, Philippus tertiam, iste Herodes Δ quartam: & ideo

Moraliter. *i* Audiuit autem Herodes, &c.] Herodes interpretatur glorians in pellibus, & significat litteratum superbum qui gloriatur in pellibus quaternorum vel librorum suorum, quia sunt benè postillati & benè emendati. De quibus potest intelligi illud *Hebr.* 11. g. Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, &c. Benè dicit, egentes, quia quaterni pleni sunt, sed corda vacua. 1. *Tim* 6. Si quis aliter docet non acquiescens sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, superbus & nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugna verborum, &c. Contra quos *Deuteronom.* 30. c. Iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, non tantùm in quaterno.

Item *Deuteronom. cap.* 6. b. Erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & ligabis ea quasi signum in manu tua.

Item *Prouerbiorum cap.* 3. a. Circunda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui, quæ sunt intelligentia capax, & memoria tenax. Hic Herodes rectè dicitur Tetrarcha, quia tantum quartam partem regni sacræ Scripturæ possidet.

Prima pars est intelligentia, quæ habetur in corde.

Secunda pars est doctrina, quæ habetur in ore.

Tertia pars est bona vita, quæ habetur in opere.

Quarta & minima pars est Scriptura, quæ habetur in codice. Hanc habet Herodes, & ideo Tetrarcha dicitur. Hic Herodes Philippo fratri suo aufert vxorem suam. Philippus, id est, os lampadis, Christus est, de quo dicitur *Isa.* 62. a. Egrediatur vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. Eius vxor est gloria. Vnde 1. *Corinth.* 11. a. Gloria viri mulier, id est, vxor eius. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Hic Herodes incarcerat Ioannem, quando malis exemplis doctrinæ gratiam offuscat. Vel Ioannem incarcerare est scientiam in quaternis, & quaternos in arca recludere. *Roman. cap.* 1 b. Qui detinent veritatem Dei in iniustitia. Hic Herodes dicitur hic audire & hæsitare, quia quantò plus audit, tantò plus dubitat. Vnde 2. *Timoth. cap.* 3. b. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.

Item semper audit & nunquam docet, vel facit audita. Vnde verè potest dicere illud satyricum: Semper ego auditor tantùm, nunquam ne reponam. *infra* 11. d. Beati qui audiunt verbum Dei & custodiunt illud. Non sicut Herodes in codice, sed in corde & opere. Dicit ergo. Audiuit autem Herodes Tetrarcha, id est clericus glorians in pellibus, id est in quaternis.

k Omnia quæ fiebant ab eo] id est, à Iesu cuius facta narrantur in Scriptura, non tamen ad sciendum, sed magis ad imitandum. *Exod.* 25. d. Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte, id est, in Sacra Scriptura monstratum est. *Ioan.* 13. b. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.

* 2. *Tim.* 3. d.

A quartam : & ideo dicitur Tetrarcha. *a* Et hæsitabat, &c.] In principio propter diuersos rumores hæsitauit, sed postea firmato animo, dixit ipsum esse Ioannem: *Mat.* 14.*a.* *Marc.*6 b In hoc etiam confunditur inuidia Iudæorum, qui Christum negant surrexisse, tot miraculis approbatum, & hic alienigena Ioannem, qui nullum miraculum fecit vt dicitur *Ioan.*10. g. confitetur surrexisse.

b A quibusdam verò] supple dicebatur.

c Quia Elias apparuit non dicit surrexit, quia non est mortuus, sed in paradisum translatus. 4 *Reg.* 2.b.

d Ab aliis autem] dicebatur, quia propheta, &c. id est, Eliseus. *Mat.* 16. b. Aut vnum ex prophetis. *id est*, Eliseum qui dicitur de antiquis, ad differentiam Isaiæ, Ieremiæ, & aliorum.

& *a* hæsitabat, eò quod diceretur à quibusdam quia Ioannes surrexit à mortuis, à *b* quibusdam verò quia *c* Elias apparuit, *d* ab aliis autem quia propheta vnus de antiquis surrexit. Et *e* ait Herodes. *f* Ioannem ego decollaui, quis est autem iste de quo ego audio talia? Et *g* quærebat videre eum. Et *h* reuersi Apostoli † narrauerunt illi quæcunque fecerunt. Et *i* assumptis illis *k* secessit seorsum in locum desertum *l* qui est Bethsaidæ. Quod cū *m* cognouissent turbæ, secutæ sunt illū, & *n* excepit illos & *o* loquebatur illis de re-

sed propter tria vt dicit *Hier.* Primò propter misericordiā parcens inimicis, id est, Iudæis, ne homicidium ipsius iūgerent homicidio Ioannis : Nouerat enim Iudæos sitire sanguinem suum : ideo timebat ne quia Herodes virum sanctum occiderat, inde sumpta occasione manus inicerent in eum, & sic duplex homicidium perpetrarent. Secundò propter doctrinam dans exemplum vitandæ temeritatis. *Mat.* 10.e. Si persecuti vos fuerint, &c. Tertiò propter experientiam, vt scilicet probaret fidem sequentiū. B Sed quare non recessit antequam Apostoli nūciarent ei mortem Ioānis? *Chrys.* Vt carnis veritatem monstraret, & vt doceat. Carnis quidem veritas in hoc monstratur, quia naturaliter mortem horruit, non tamen modò pro timore mortis aufugit.

Sed quare de illis tribus magis credebatur quod Iesus esset vnus illorum quàm de aliis. Responsio. De Ioanne credebatur propter sanctitatem, & quia idem prædicabat: Agite pœnitentiam. *Mat.* 3. a. & 4. c. De aliis duobus, quia mortuos suscitauerunt sicut Iesus.

Item isti tres baptismum Christi præfigurauerunt. Ioannes baptizando, Elias & Eliseus Iordanem diuidendo. 4. *Reg.*2.c.

e Et ait, &c.] *Chr.* Quàm magnum quid est virtus: Ioannem defunctum formidat, & præ timore de resurrectione philosophatur. Virtus apud malos etiam est admirationibus & laudibus digna.

g Et quærebat videre eum] vt fortè si ipse sit Ioannes possit agnoscere.

h Et reuersi, &c.] supple insuper & mortem Ioannis. Et hac de causa assumptis discipulis secessit in locum desertum.

Moraliter. A Vnde sequitur. * 2. *Tim* 3 d. Omnis Scriptura diuinitùs inspirata vtilis est ad docendum & arguendum, & corripiendum, & erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, non tantùm ad verbum. Sequitur.

a Et hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdam, &c.] Per istos significantur inuidi, qui quando non possunt veritatem alicuius boni negare, eo quod manifesta sit : diminuunt, vel inuertunt, vel offuscant. *Sap.c.*4.e. Fascinatio nugacitatis obscurat bona, & inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum sine malitia, id est, intentionem, quæ est sine malitia.

f Ioannem ego decolaui.] Ioannes est vir iustus, in quo est gratia. Caput eius est Christus. Ioannes ergo decollatur, quando mortale peccatum perpetratur, per quod Christus amittitur. *Is.* 59.a. Iniquitates vestræ diui erunt inter vos & Deum vestrum. Hoc autem facit Herodes, id est, gloria pellium, id est, quaternotum. 1. *Cor.*5.b. Quid habes quod non accepisti, &c. *Eccl.* 13.d Pauper locutus est, & dicunt quis est hic.

h Et reuersi Apostoli, &c.] Reuerti ad Christum & nonciare quod factum est, est de factis Deo gratias agere, & totum virtuti eius attribuere. Et sic debent reuerti prædicatores & Prælati peracto officio suo. *Iob* 38 d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, adsumus.

Item debent reuerti per contemplationem, vt in ipso fonte contemplando hauriant quod iterum prædicando effundant. *Eccl.* 1.d. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. *Ezec.*1.d. Ibant animalia & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. *Greg. sup. Iob* 38. Sancti à visu Dei propter nos exeunt, sed mox ad contemplationem recurrunt, aliter prædicatio siccaretur, quia ibi sumunt, quod propinant.

Tertia pars. A Vnde sequitur. *i* Et assumptis, &c.] Hæc est tertia pars capit. in qua ponitur miraculum de quinque panibus & de duobus piscibus, quibus turbam maximam Dominus satiauit, quia per hoc miraculum confutantur falsæ opiniones de ipso in parte præcedenti proximo recitatæ. Ad hoc enim recitantur miracula Christi, id est, ad errorum illuminationem & fidei confirmationem & morum informationem.

Quia verò Apostoli redeuntes de prædicatione, nunciauerunt ei quod Herodes decolasset Ioannem statim assumptis discipulis recessit de Iudæa in desertum iuxta Bethsaidam in Galilæam : Non quidem timore mortis,

Mysticè autem per hunc secessum, significatur recessus Christi à Iudæis ad gentes, quæ significantur per desertum. *Mystic.*

Vnde *Is.* 54.a. Multi filij desertæ magis quàm eius quæ habebat virum. Dicit ergo.

i Et assumptis illis,] id est, discipulis audita morte Ioannis.

k Secessit seorsum, &c.] Videtur Lucas hic esse Marco contrarius, cum dicat Marcus, quia completa refectione assumpsit Dominus discipulos, vt sederet cum eis de luco ad Bethsaidam.

Vnde locum patet desertum non esse Bethsaidæ : Videtur etiam contrarius esse Ioanni, cum huiusmodi refectionem dicat factam esse iuxta Tyberiadem. Solutio. Quia dicitur locus desertus esse Bethsaidæ, non intelligitur dictum propter loci vicinitatem, sed quia pertinet ad eius iurisdictionem. Vnde *Int.* dicit, pertinens, id est, subditus eius iurisdictioni. Quod autem sequitur in *Int.* & vicinus, caue ne intelligas de vicinitate loci.

Moraliter autem per desertum significantur peccatores deserti à gratia Dei, ad quos debent prædicatores declinare, quod notatur per hoc quod dicitur hic.

i Et assumptis illis, id est, discipulis.

k Secessit in desertum locum.] *Mat.* 9.b. Non veni vocare iustos, sed peccatores. *Ezec.*34.d. Quod perierat requiram, &c. Et hoc idem significatur per hoc quod sequitur.

l Qui est Bethsaidæ] quæ interpretatur domus pecudum, seu domus venatorum. Domus pecudum est congregatio peccatorum, ad quam debent ire venatores, id est, prædicatores, & facere domum suam. *Mat.*24.c. Vbicumque fuerit corpus, id est, cadauer peccatoris, congregabuntur, & aquilæ, id est, prædicatores. Non sunt boni venatores qui non vadunt vbi feræ sunt. *Ierem* 16.d. Mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte superbiæ, & de omni colle auaritiæ, & de cauernis petrarum id est, de peccato luxuriæ. Sequitur.

m Quod cum, &c] Turbæ id est, minores sequuntur Dominum, & tales saluantur. *Mat.*19.b Sinite paruulos venire ad me, &c. Maiores verò non sequuntur, sed persequuntur eum quantum possunt.

Vnde rectè significantur per Herodem, qui in pueris persecutus est Christum. Vnde *B.Bern.* Herodiana malitia est nascentem velle extinguere religionem. Si quid ergo ad salutem pertinens, si quid religionis oritur, quicunque resistit, cum Herode nascentem prosequitur saluatorem.

n Et excepit illos,] fatigatos obuiam veniendo illis. *Sap.* 6.b Inuenitur ab his qui quærunt illam, præoccupat enim eos, &c. Dominus condescendens infirmitati turbarum ad literam, de medio deserti in quo erat processit eis obuiam, ne fatigarentur per inuia deserti. Nota etiam quia vbi Lucas dicit, Secutæ sunt illum] alius Euangelista addit pedestres, quo verbo in turbis feruentius desiderium exprimitur. *o* Et loquebatur, &c.] *Bed.* non de sæcularibus. E contra. *Ioan.*3.d. Qui de terra est, de terra loquitur. *Is.*29 b. Erit quasi pytonis, id est, ventriloqui de terra vox tua. Est autem triplex regnum Dei de quo debet loqui prædicator & doctor vbique scilicet regnum sacræ Scripturæ De quo *Mat.* 22.a.] Simile est regnum cælorum homini regi. Item regnum gratiæ, de quo *inf.*17 e Regnum Dei intra vos est. Item regnum gloriæ, de quo *Ioan.*3 a. Nisi quis renatus fuerit, non potest intrare in regnum Dei.

gno Dei, & *a* eos qui cura indigebant, sanabat. *b* Dies autem cœperat declinare. Et *c* accedentes duodecim dixerunt illi. *d* Dimitte turbas, vt euntes in castella villasque quæ circa sunt, diuertant, & inueniant escas, quia hîc in loco deserto sumus: Ait *e* autem ad illos: *f* vos date illis *g* manducare. At illi *h* dixerunt. Non sunt *i* nobis plus quàm quinque panes & duo pisces, nisi *k* fortè nos eamus & *l* emamus in *m* omnem hanc turbam escas. Erant *n* autem ferè viri quinque millia. Ait *o* autem ad discipulos suos. Facite illos discumbere *p* per cõuiuia *q* quinquagenos

Δ *a* Et nos qui,&c.] Ecce triplex opus misericordiæ quod Dominus faciebat in istis. Primò fatigatos recepit, secundò inscios docuit, tertiò ægros curauit, & tandem famelicos satiauit. Per hoc docens nos quid agere debeamus, quia omnis Christi actio nostra est instructio. *Ioan.* 13. b. Exemplum dedi vobis vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. De primo dicitur *Heb.* 13. a. Hospitalitatem nolite obliuisci. De secundo *Mat.* vlt. d. Euntes docete omnes gentes. De tertio. *Mat.* 10. a. Infirmos curate. De vltimo *Isa.* 28. c. Hæc est requies mea, reficite lassum. Primum præcipitur religiosis, secũdum Theologis, tertium medicis, quartum Prælatis. Nota etiam quod turbæ studiosè Dominum sequuntur & à Domino curantur. Vnde instruimur, quod qui vult sanari à Domino, studiosè sequatur eum.

Vnde *Amb.* Non otiosis id est, otio torpẽtibus, non in ciuitate Synagogæ, i. in infidelitate Synagogæ manentibus, vt in malo accipiatur, vel sæcularis dignitatis residentibus, id est, in ambitione dignitatum, sed inter deserta Christũ quærentibus, cælestis gratiæ alimonia impertitur, id est, qui studiosè eum quærunt, & qui libenter verbum Dei audiunt, & auditum non fastidiunt. Et nota quod congruè præcedit passio Ioannis turbarum refectionem, quia defectus legis præcedit Euangelicam prædicationem. Item nota congruum ordinem. Præcedit enim mulieris curatio. *sup.* 8. g. postea Apostolorum missio: deinde sequitur turbarum refectio. Et hic ordo mysterio congruit, quia primò Ecclesia in anima suscitatur, deinde prædicatores ad eam mittuntur, qui veram ei nunciant refectionem verbi Dei.

b Dies autem, &c.] Contra senes, qui tardè recipiunt audire Theologiam & facere pœnitentiam. *Ierem.* 6. a. Væ vobis, quia declinauit dies quia longiores factæ sunt, &c.

Mysticè. Mysticè Declinata die reficit Dominus turbas quia circa finem sæculi, post mortem suam Dominus gentiles per Apostolos pane spirituali pauit. Et nota ordinem mysterij Turbæ, prius verbis & doctrinâ curantur, postea reficiuntur. Qui ordo mysterio congruit. Prius enim peccata remittuntur, & deinde cibus dominicæ carnis, & sanguinis participatur.

Moraliter. Moraliter. Declinata die culpæ, de quo *Ier.* 20. d. Maledicta dies, &c. Dãdi sunt panes verbi Dei, vel dominici Sacramenti in deserto pœnitentiæ constitutis. Vnde Iudæis non datur manna ante desertum. *Exod.* 16 a. Ecce ego pluã vobis panes de cælo. Item Elias in deserto pastus ab Angelo pane & aqua. 3. *Regum decimo-nono* b. Discipuli autem qui dicunt [Dimitte turbas, &c.] significant prælatos negligentes, qui permittunt subditos suos ire ad vana spectanda, vel clericos suos ad scientias vanas. Sed Dominus dicit illis: Vos date illis manducare. 1. *Pet.* 5. a. Pascite qui in vobis est gregem Domini. *Ioan.* 21. c. dicitur Petro ter; Pasce, pasce, pasce: Exemplo, verbo, temporali subsidio. Sed è contra fit à multis. *Zach.* 11. a. Pasce pecora occisionis quæ qui possederant occidebant & non dolebant, & vendebant ea, dicentes, benedictus Dominus, diuites facti sumus. *Ezec.* 34. b. Non quæsierunt pastores gregem meum, sed pascebant semetipsos, & greges meos non pascebant. Dicit ergo. Dies autem, &c. Sequitur.

c Et accedentes duodecim, &c.] *Psalm.* 77. Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam in deserto? propter hoc ducit in desertum. Moralitas patet. Vel aliter.

d Dimitte, &c.] Hoc dicunt praui consiliarij Prælatis tẽpore caristiæ, vt dimittant pauperes quos prius sustentabant, & minuant familiam suam. Et multi libenter acquiescunt sub falso pallio prouidentiæ, suæ auaritiæ consulentes, quia vt dicitur. *Ier.* 6. c. Omnes auaritiæ student, à Propheta, vsque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. Sed bonus Prælatus reuera dicit sicut Iacob, *Gen.* 49 a. Simeon & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea. *e* Ait autem ad illos.] Dominus, vos date illis manducare. In Ioanne dicitur, Dominus locutus esse Philippo, & Philippus ei respondisse. Potuit esse quod Philippus respondit ei primò, & alij postea. Hoc quod hîc dicitur ad literam intelligitur. Sed mysticè hîc insinuat Dominus quod eorum doctrina in spirituali cibo reficiendi erant omnes hodie namque eorum doctrinâ reficimur. Moraliter. *e* Ait autem ad illos,] id est, Iesus ad prælatos. *f* Vos date illis,] id est, pauperibus. *g* Manducare] qui habetis bona eorum. Et ad hoc. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo vt ministros Christi &c. *inf.* 12. f. Quis putas est fidelis dispensator, &c. *h* At illi dixerunt: non sunt, &c.] Sic fuit ad literam. Litera satis facilis est. *Moraliter.*

Mysticè. Mysticè. *i* Non sunt nobis plusquam, &c.] id est, non sunt nobis redditus sufficientes. Ita se excusant multi Prælati, imò suam auaritiam, sicut illa mulier cui dixit Elias: Affer mihi obsecro buccellam panis in manu tua, quæ respondit, viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, & paululum olei in lechito. 3. *Reg.* 17. b. Vel de pane spirituali dicit Dominus Prælatis & omnibus curatis: Vos date illis manducare. *Isai.* 21. d. Occurrentes sitienti ferte aquam qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrite fugienti. *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, &c. Non sunt nobis plusquam, &c. Hoc est quod dicunt excusantes se, modicam scientiam habemus, non sufficimus prædicare. *Prou.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. Si dixeris vires non suppetunt, qui inspector est cordis, &c.

k Nisi fortè nos eamus,] Parisios ad scholas.

l Et emamus] vigilando, & studendo, & audiendo.

m In omnem hanc turbam escas,] id est, scientiam, vnde possumus pascere omnes qui veniunt ad sermonem.

n Erant autem fere viri quinque millia.] Per quos significantur quinque genera hominum, qui veniunt ad sermonem, quidam vt doceantur scire, quidam vt doceantur viuere, quidam vt videantur boni esse, quidam obseruandi gratiâ, alij causa societatis & consuetudinis.

Item nota mysterium. Quinarius est numerus quinque sensuum.

Mysticè. Mysticè ergo per quinque millia intelliguntur, qui in sæculari habitu quinque sensibus licitè vtuntur. Vnde quinque panibus reficiuntur, id est, præceptis legis moralibus instituuntur, qui dicuntur legali timore comprimi, id est, timore quem lex incutiebat. Timor enim incutiendus est rudibus & imperfectis. Per quinque ergo millia significantur, qui solùm legis præcepta obseruant. Per quatuor autem millia qui septem panibus reficiuntur: *Mat.* 15. d. significantur perfecti qui doctrinam Euangelicam implent in consiliis. Et nota quod quinque millia dicuntur super fœnum discubuisse. *Ioan.* 6. b. sed quatuor millia in alia refectione super nudam terram, & plus est terram premere, id est, terrena omnia contemnere, quàm super fænum iacere, id est, mollibus delectari.

o Ait autem, &c.] Mysticè, ad mensam sacræ Scripturæ, vt comedant & bibant. Comedant, vbi difficilis est Scriptura, bibant, vbi facilis. *Cant.* 5. a. Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. *Chr.* Coquorum ars nusquã vtilis est, sed corpori & animæ valde nocens, mater ægritudinum & passionum. *p* Per conuiuia] id est, ordinatè & distinctè, vt singulis porrigatur secundùm capacitatem eorum. *Prou.* 5. c. In plateis aquas tuas diuide. *Psalm.* 111. Dispersit dedit pauperibus. *Prou.* 15. a. Labia sapientum disseminabunt scientiam.

q Quinquagenos.] *Marc.* 6. f. habetur per centenos. Vtrunque potuit esse. Et ibidem habetur per contubernia, id est, prout erant contubernales, id est, de eadem ciuitate. Quinquagenarius numerus est remissionis & quietis quia in quinquagesimo anno debita remittebantur, & terra quiescebat. Vnde per hoc quod reficiendi iubentur discumbere quinquageni, significatur quod auditores verbi Dei debẽt vacare curis mundanis. Vnde *Eccl.* 38. c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. Item quod remittere debent iniurias sibi illatas vt eis remittat Deus. *Matth.* 6. Dimittite, & dimittetur vobis.

Item per quinquagenos, significantur in pœnitentia manentes. Vnde Psalmus quinquagesimus, pœnitentialis est. Quod autem in alio Euangelista dicitur centeni, significant illos qui in vita perfecti solùm vitam æternam

Δ desiderant.

desiderant. *a* Et ita fecerunt] discipuli scilicet sicut præcepit Dominus,] Et discumbere fecerunt omnes.] Sequitur. *b* Acceptis autem quinque panibus,& duobus piscibus,&c.] Non leguntur ibi carnes fuisse. *Hil.* Quinque panes sunt quinque libri Moysi, quia ex operibus legis tanquam ex pane erat vita. *Bed.* Hos quinque panes accepit Dominus, non nouos creauit, quia veniens in carne nō alia, quæ prædicta essent prædicauit & opere impleuit. Vnde *Mat.* 5.b. Non veni sol.&c. Per hoc etiā Manichæum confundit, qui dicit quinque libros Moysi non esse à Deo. Vnde *Chr.* Quare non creauit nouos panes? Quia sciebat futuros Marcionem, & Manichæum. Similiter *Ioan.* 2.b. Vinum non creauit, sed aquam in vinum mutauit.

al. † discubuerunt.

a & ita fecerunt. Et † discūbere fecerunt omnes. Acceptis *b* autem quinque panibus & duobus piscibus *c* respexit in cælum, *d* & benedixit illos, † *e* & fregit *f* & distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas. Et *g* mā-ducauerunt omnes, qui saturati sunt. Et *h* sublatum est, quod superfuit illis fragmētorum cophini duodecim.

al. † illis.

Aug. Quinque panes, quinque libri Moysi, duo pisces prophetiæ, & Psalmi, austerum legis saporem temperantes, quia dum erudiunt populum de promissione Dominicæ Incarnationis, nouæ gratiæ dulcedine pascunt, quasi in virtute aquæ spem confouentes humanæ vitæ. *Gen.* 40.c. Vidi somnium quod tria canistra farinæ haberem super caput meum, & in vno canistro, quod erat excelsius portare me omnes cibos regios, qui fiunt arte pistoria auesque comedere ex eo.

Primum canistrum lex, secundum prophetæ, tertium Psalmi, in quibus sunt omnes cibi regij, vnde soliloquia appellantur. Farina est subtilis doctrina, quæ in his est, ex quo comedunt auēs, id est, viri contemplatiui. Sed hoc timendum est legentibus psalmos, quia ille qui portabat hoc canistrum tertio die post narrationem somnij suspensus fuit, sic qui psalmos narrant, vt somnia, & quasi fabulas, suspenduntur. *Ps.* 119. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Sed secundùm *B. Bern.* Quinque panes sunt. contritio cordis, confessio oris, ieiunium, eleëmosyna, & oratio. Et quia hæc dura sunt, ideo dicuntur hordeacei. *Io.* 6.a. Est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Duo pisces sunt, vnus exempla confessorum, hic est lixus, alius exēpla martyrum, hic est assus. Hi duo pisces dant saporem quinque panibus. Vnde *Greg.* Si exempla antiquorum patrum recolimus, nihil graue est, quod sustinemus.

Item quinque panes sunt cognitio sui, pudor commissi, dolor amissi, timor iudicij. dolor inferni. Duo pisces sunt, spes. & fides, quæ prædictos panes comestibiles faciunt per saporem quem apponunt. Quis enim illos panes comederet, nisi de venia, & gloria speraret? Et quomodo speraret, nisi Dominum benignum crederet? Et rectè fides, & spes pisces dicuntur, quia sicut pisces prius exquamantur, & postea manducantur, ita fides & spes euacuabuntur antequam plena satietas habeatur.

Moraliter.

Moraliter. Dominus dat quinque panes, id est, quinque sensuum refectionem. Dat enim præsentia quasi panem, quo satiatur visus, omnia vana esse, & caduca cognoscens.

* *Eccl.* 1 d. Vidi cuncta, quæ sunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas. *Ierem.* 4.f. Aspexi terram, & ecce vacua erat. Hoc pane satiatus erat Dauid cum dicebat. Auerte oculos meos ne videat vanitatem.

Item dat præterita tanquam panem quo satiatur auditus, cum audit non esse. quæ fuerunt. Vnde *Ps.* 77. Quanta audiuimus & cognouimus ea.

Item dat futura tanquam panem quo saturatur odoratus. id est, timorem. Vnde *Iob* 39. c. Procul odoratur bellum, id est, diem iudicij quem timet antequam veniat.

Item dat bona spiritualia, & promittit cælestia quibus saturabitur gustus in futuro, hîc autem prouocatur. *Ps.* 33. Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus.

Item saturatur tactus per flagella. Vnde *Cant.* 5 b. Venter meus, id est, conscientia mea intremuit ad tactum eius, id est. ad flagellum Domini, reputans illud mihi accidere pro peccatis meis. Duo pisces sunt cognitio illuminans intellectum, & dilectio inflammans affectum. Cognitio tribus primis panibus dat saporem, quia cognitio præsētia intelligit, futura præuidet. & præterita recordatur. Dilectio verò duobus vltimis dat saporem, quia qui diligit Deum prægustatione bonorum cælestium etiam in flagellis Domini delectatur. Vnde 2. *Cor.* 12.c. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, &c. *Iob* 6.b. Qui cœpit ipse me conterat *e* Respexit in cælum.] Quare? *Chrys.* Docet nos antequam tangamus mensam, gratias agere.

Item docet totum Deo ascribere.

Vnde *Hil.* Respexit in cælum honorem patris à quo erat confessus, vt qui adessent intelligerent à quo tantæ virtutis assumpsit effectum dirigentes, & ipsi illic oculos mentis.

Item vt ostenderet à Deo omne bonum esse. *Iac.* 1. c. Omne datum optimum, &c. *Ioel.* 1.d. Omnes bestiæ agri quasi area sitiens imbrem susceperunt à te. *d* Et benedixit illos, scilicet panes prius.

e Et fregit,] postea, quasi dicat, cùm Dominus frangeret panes, miraculosè multiplicati sunt in seipsis sine aliqua extrinsecùs addita substantia.

Mysticè.

Mysticè. Fractio panis est expositio legis, quæ dum exponitur multiplicatur. In lege enim *Exod.* 20. c. dicitur: Non mœchaberis, quod non solùm de actu, sed de voluntate intelligitur. Vnde hoc præceptum Dominus in Euāgelio, ita frangendo multiplicauit, nihil tamen aliunde, quàm de suo apposuit. Sed de suo addidit dicens: *Matth.* 5 e. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c. Et hoc intelligitur de carnali fornicatione. De eodem præcepto ampliùs addidit, dicens: Si oculus tuus dexter scandalizat te, &c. id est, amicus tuus, quem quasi oculum diligis, &c. Hoc intelligitur de spirituali fornicatione. Nam spiritualiter fornicatis, si te amici dilectio vel persuasio ad idololatriam impellat. Item *Mat.* 19.b. qui dimissam à viro ducit mœchatur. Sic ergo ex hoc præcepto: Non mœchaberis, multa surgunt præcepta quasi multiplicia fragmenta.

Moraliter.

Moraliter. Ille primò benedicit, & postea frangit, qui prius facit bonum, & postea docet illud. *Act.* 1.a Cœpit Iesus facere & docere. Hinc est quod in principio mensæ datur benedictio. Vnde 1. *Tim.* 4. b. Nihil reiiciendum quod cum gratiarū actione percipitur, sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Hinc est, quod in principio sermonum petitur oratio auditorum. *Col.* 4.a. Orate pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. *Esther* 14.d. Tribue Domine sermonem compositum in ore meo.

f Et distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas.] Per hoc notatur, quod prædicator debet vti expositione sacræ Scripturæ facta per Sanctos. *Chrys* Apostoli paucos panes habuerunt, & hos libenter dederunt *Tob.* 4.b. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si autem exiguum, &c. *Prou.* 11.d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt, nam anima quæ benedicit impinguabitur, &c. Qui autem abscondit frumenta, &c. *in eod.* c.

g Et manducauerunt omnes, & saturati sunt,] quod non facit scientia sæcularis, sed magis inflat. *Agg.* 1.b. Comedistis & non estis satiati, bibistis, & non estis inebriati. *Is.* 55.a. Quare appenditis argentum vestrum non in panibus. *inf.* 16.c. Filius prodigus cupiebat implere ventrem suum de siliquis porcorum, quod non potest esse. Sed contra *Ps.* 21. Edent pauperes & saturabuntur, &c. *Prou.* 13. d. Iustus comedit & replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis.

h Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. 4. *Reg.* 4 g. Comederunt & superfuit. *Ambr.* Cur quinque millibus hominum plus redundat, quatuor verò minus. *Mat.* 15 d. Quia quatuor millia triduo cum Christo fuerunt, & ideo amplius cælestis pabuli acceperunt.

Illis ergo qui sunt modicæ capacitatis plura supersunt intelligenda, quàm illis qui sunt altioris intelligentiæ, sed tamen aliqua.

Moraliter.

Moraliter. Per fragmenta significantur subtiliora & secretiora Scripturæ, quæ à rudibus capi non possunt.

Nec sunt negligenda, sed à perfectioribus diligenter colligenda. *Exod.* 11.b. Si quid residuum fuerit, igne combureris.

Hæ sunt micæ quæ cadunt de mensa Domini. quas catelli comedunt: *Mat.* 15.c. id est, humiles. *Prou.* 11.a. Vbi humilitas, ibi sapientia. Hæ sunt spicæ quas Apostoli manibus confricant & manducant. *Matth.* 12 a. Per duodecim cophinos significantur duodecim Apostoli & eorum successores, id est. Prædicatores. Cophinis enim stercora deportantur ad mundandam domum Et hoc propriè est officium prædicatorum stercora deportare, id est. peccata eiicere, vt mundetur domus Dei, id est. anima, vel Ecclesia. *Isa.* 49.b. Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas Tribus Iacob. & fæces Israel conuertendas. Nec debet erubescere prædicator de tali officio, quod est curare latrinas, quia idē officium habuit filius Dei. Vndè *Ps.*

Manus

Manus eius in cophino seruierunt. *Is.*43.d. Seruire me fecistis in peccatis vestris, &c. Sequitur. *a* Et factum est, &c. Hæc est quarta pars, in qua quid de seipso sentiant Apostoli, quærit, vt vera responsione eorum, falsæ vulgi opiniones destruantur. Lucas non dicit in quo loco fecerit Dominus hanc quæstionem, continuat tamen eam sic refectioni, quasi continuò secuta sit post refectionem. *Mat.* autem 16.b. dicit, quod facta est in partibus Cæsareæ Philippi iuxta locum vbi Iordanis oritur, vt dicit *Hier.* ad radicem montis Libani. *Mat.* 8.c. dicit quod facta est in via. cum veniret Dominus in partes Cæsareæ Philippi. Potuit autem eadem iterari, & hæc facta est statim post refectioné, & postea in via. Vel quod hic dicitur nihil repugnat quin facta fuerit fuerit semel tantùm in via, sed Lucas quasi breuiloquus alia, quæ facta sunt inter refectionem, & aduentũ Domini in partes Cæsareæ Philippi prætermittens, tantùm facit mentionem de interrogatione facta in via. Per hanc interrogationem, quam fecit discipulis innuitur, quod Prælati & prædicatores parati debent esse quotiescunque, & vbicunque interrogantur de fide: Nam hæc interrogatio fuit de fide. 1. *Pet.* 3.c. Parati semper ad satisfactionem poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est fide, & spe reddere. *Mal.* 2.b. Labia Sacerdotum custodiunt scientiam. &c. *Ag.* 2.c. Interroga Sacerdotes lege. Dicit ergo. Et factum est cùm solus esset. Fugerat enim facto miraculo, quia volebant eum rapere, vt facerent eum regem, sicut dicitur. *Ioa.* 6.b. videbatur enim eis, quod sub tali rege egere non possent. *Chr.* quanta gastrimargiæ tyrannis, non vltra vendicant legem, & sabbata omnia eiecta sunt ventre eis repleto. Fugit etiam, vt doceret de factis propriis non quærere gloriam hominum. Vnde *Aug. sup. Ioan.* Fugit Dominus ad exemplum fugiendæ vanæ gloriæ, & insinuans quod altitudo sua non potest intelligi.

Quarta pars.

Matth. 8. b.

Et factum *a* est cùm solus esset *b* orans, *c* erant cum illo, & discipuli, *d* & interrogauit illos, *e* dicens: Quem me dicunt esse turbæ? At illi *f* responderunt, & dixerunt Ioannem Baptistam, *g* alij autem Eliam, alij verò quia propheta vnus de prioribus surrexit. Dixit autem *h* illis, Vos autem *i* quem me esse dicitis? R. spondens Simon Petrus, dixit: Christum *k* Dei. At *l* ille increpans eos præcepit ne cui dicerent hoc dicens, quia *m* oportet filiũ hominis multa pati *n* & reprobari à senioribus & principibus Sacerdotum, & Scribis, & *o* occidi, & tertia die resurgere. Dicebat *p* autem ad omnes: Si quis *q* vult post me venire *r* abneget semet-

b Orans.] *Chr.* Pro illis quos pauerat vt & discipuli eius sibi interroganti veram professionem proferrent de eo quis esset.

c Erant cum illo, &c.] Quomodo ergo solus? Respondeo, sine turba, vel primò fuit solus in oratione, postea venit ad discipulos quos dimiserat. Aliqui mouent hanc quæstionem taliter, quomodo potuit esse solus in via, cum essent cum eo Apostoli? *Aug. in lib. de concord. euang.* dicit quod hæc quæstio potest mouere illum qui nunquam orauit in via. Christus enim solus potuit orare. Hæc tamen quæstio hic non habet locum, non enim erant cum eo discipuli quando orabat, sicut prædictum est, & sicut in *Ioan.* 6. legitur. Nota *Gl. Amb.* Post miraculum autem, &c. *inf.* Ipse autem solus orat patrem. Possunt enim sancti, &c. Quasi hæc duo quantum ad mysterium coniuncta sunt, licet disiuncta sint quantum ad historiam. Sed mysticè Sancti possunt esse cum Domino, id est, ei adhærere fide & dilectione, ita tamen quod ipse solus sit cum orat, quia solus paterna nouit arcana, ita solus quod orandum nouit orat. *Rom.* 8.e. Nescimus quid oremus prout oportet. Sequitur *ibid.* Cum discipulis autem non reperitur orasse &c. Contra Imò dicitur hic. Factum est autem cum esset solus, erant & discipuli eius cum eo. Item *Mat.* 26.d. Respondeo ad primum, dicendum quod facto miraculo panum ascendit in montem solus, & solus ibi orauit, vt dicitur *Ioan.* 6.b. Postea verò venit ipse ad discipulos qui iam ascenderant nauiculam ex eius iussione, vt dicitur *Matth.* 14.c. Ad secundum dicendum, quod quando Dominus orauit in monte, assumptis Petro, Iacobo, & Ioanne, separauit se ab illis per iactum lapidis. vt dicitur *inf.* 22.d. Sequitur. *d* Et interrogauit illos,] intellige longè post orationem, & post reditum ad eos. *e* Dicens, quem me dicunt esse turbæ. Bene dicit turbæ, quia varias de Christo habebant opiniones. Seorsum autem vult audire sententiam turbarum, & seorsum discipulos, ne videantur discipuli sententiam habuisse à turbis. Sic debet Prælatus quærere à collateralibus suis. Sed de cætero non haberet præbendam, qui diceret veritatem, si quis diceret ei, tu es Herodes, aut Pharao occidens seu mergens pueros in aquis diuitiarum, præbendas eis conferendo, statim exiret aulam qui vult esse pius, id est, verax. *Prou.* 29.b. Princeps qui libèter audit verba mendacij, omnes ministros habet impios *Mat.* 11.a. Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt. *f* At illi responderunt, &c.] sup. dicunt aliqui te esse. *g* Alij autem Eliam, alij verò, quia Propheta, &c.] i. Eliseus vel Ieremias. *Amb.* Opinio de Ioanne ideo fortasse erat, quia in matris vtero positus Domini præsentiam sentiebat. *sup.* 1.d De Elia, quia raptus est ad cælum. 4. *Reg.* 2.b. Et venturus creditur. *Mal.* vlt. d. De Ierem. quia in matris vtero sanctificatus est. *Ier.* 1.b. *Hier.* Quærenti quare hæc opinio fuerit de Elia, vel Ieremia, vel Ioanne, respondemus, quia alieni erroris non est nostrùm reddere rationem. *h* Dicit autem illis, vos autem] qui non estis de turbis. *i* Quem me esse dicitis, &c. *Amb.* Non populi expectans sententiam, sed suam promit. *Bed.* Vnus pro omnib. & præ omnib. quia senior & princeps Apostolorũ. *k* Dixit Christum Dei.] *Hil.* Fides Petri Dei filium, & hominem videns vtrumque complexus est, dicens Christum Dei. *l* At ille increpans eos præcepit ne cui dicerent hoc dicens, quia &c.] Septem rationes assignat *Amb. in Gl.* quare prohibuit Dominus discipulis ne dicerent ipsum esse filiũ Dei. Prima, vt fallat mundi principem. Secunda, vt doceat humilitatem. Tertia, vt vitet iactantiam. Quarta, ne adhuc rudes discipuli maioris prædicationis mole premerentur, quia si ante resurrectionem filium Dei esse prædicarent, incumberet eis probatio, & nescirent hoc probare, quia rudes erant nondum roborati virtute Spiritûs ex alto, nõdum eis suggesserat omnia. Post Ascensionem verò accepto Spiritu sancto ad id probandum, plura habuerunt argumenta, scilicet quia resurrexit, & quia ascendit. Vnde quinta ratio est, quia peracto Passionis Sacramento opportunius prædicabitur filius Dei cùm iam fuerit immortalis.

Matth. 16. d. Marc. 8. d.

Sexta, quia tunc non prodesset cum publicè prædicare filium Dei quem mox visuri essent flagellatum, & crucifixum. Septima, tunc prohibentur euangelizare Dei filium vt postea euangelizent crucifixum.

m Quia oportet filium hominis multa pati.] Ergo qui non patitur multa, non est filius hominis, nec similis filio hominis. *inf.* vlt d. Nonne oportuit Christum pati, &c.

n Et reprobari à senioribus, & principibus Sacerdotum, & Scribis.] Ab istis qui erant in lege honorabiliores plura passus est Dominus à quibus potiùs debuit honorari. *o* Et occidi. & tertia die resurgere. *Os.* 6.a. Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos.

p Dicebat autem, &c.] Quinta pars capitis. Postquam discipulos de passione sua præmonuit, docet eos generaliter quid faciendum sit tempore pacis, quid tempore persecutionis. Tempore pacis caro est ieiuniis & vigiliis & huiusmodi refrænanda. Tempore persecutionis morti, si necesse est, exponenda est anima.

Quinta pars.

Vnde *Beda.* Sicut persecutionis tempore ponenda est anima, ita in pace sunt desideria terrena refrænanda, vt quantò videtur homo securior, tantò sit ad sui custodiam solicitior.

Nota tamen, quod ea quæ hîc dicuntur, quantum ad mysterium omnibus congruunt, quantum ad historiam specialiter inuitat primitiuam Ecclesiam ad tolerantiam martyrij.

Vnde dicit: Dicebat autem ad omnes. *Chr.* Agonotheta si amicum habet, non vult eum gratis coronare, sed pro propriis laboribus, & propter hoc maximè, quia diligit eum.

q Si quis vult,] quasi dicat, nullum cogo, sed voluntariè venientem illum suscipio.

Vnde *Chr.* Si quis aurum daret, aut thesaurum proponeret, non vocaret cum violentia. sed voluntariè currerent homines, multò magis quæ sunt in cælis. Si enim natura rerum non persuadet tibi currere, nec dignus es accipere, ideo non cogo, sed si quis vult venire post me, hũc voco. Dicit ergo: [Si quis vult venire post me non post mea. *Eccl.* 31.b. Beatus diues qui inuentus est sine macula, qui post aurum non abiit.

Item post me venire, non præire, vt Petrus. *Mat.* 16.d. Vade post me Satana. *r* Abneget semetipsum,] pro me vitam propriam vilipendat.

Aliter.

Et tollat. Aliter exponitur. *r* Abneget semetipsum,] i. vetustatem suam abiiciat, & seipsũ excedat, vt sic ad Deũ accedat: Aliter non potest quis ad Deũ ascẽdere, nisi super seipsũ ascẽdat. Sicut aliquis non potest

rem

a Et tollat crucem suam quotidie,] id est, martyrium subeat. *Chr.* Non dixit, neget, sed abneget, parua hac additione multam ostendens superabundantiam vsque ad quantum oportet abnegare se, scilicet vsque ad mortem exprobrabilissimam Sic exponitur quantum pro tempore martyrij. *e* Et sequatur me.] *Chrys.* Sunt qui diabolum sequuntur & patiuntur propter ipsum & animas tradunt, & quàm verendum est Christi professoribus non eandem ostendere fortitudinem.

O rem quæ supra se est localiter attingere, nisi supra seipsum ascendat. Vnde *Gl.* Nisi quis, &c. *Col.* 3.b. expoliantes vos veterem hominẽ cum actibus suis. Item abneget semetipsum, se, sua, suos. Hoc innuitur per duplex pronomen & syllabicam adiectionem. Vel sensum, affectum, & intellectum. *Chr.* Abneget, nihil commune habeat ad seipsum, & sicut alio faciente sic disponatur. *a* Et tollat] supra se pro cælestibus, non trahat iuxta terram pro temporalibus. Item, Tollat, spontaneus non portet inuitus. *Mat.* 11.d. Tollite iugum meum super vos. *b* Crucem] mortificationis, & compassionis tempore pacis, crucem passionis tempore persecutionis. *Gal.* 2.d. Christo confixus sum cruci.

c Suam,] non alienam. *Gal.* 6.b. Vnusquisque onus suum portabit. *Chr.* Suam dicit, ne putes Christi crucem sufficere sine tua. *d* Quotidie,] id est, perseueranter, *Mat.* 10.c. qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. 1. *Cor.* 15.d. quotidie morior propter gloriam vestram fratres. *Chrys.* Nullus verecundetur crucem, circunferamus eam vt coronam: Etenim omnia quæ secundum nos sunt per crucem perficiuntur regeneratio, consecratio. Propter hoc in domo & in muris, & in ianuis, & in rationib. & in mente scribamus eam. Item *Chr.* Non simpliciter digito crucem insignire oportet, sed electione, & fide. Si ita insignaueris vultui tuo, nullus prope stare poterit dæmonum videns ensem in quo vulnus accepit. Et ita crux dæmones non terribiles, sed contemptibiles facit.

2. *Cor.* 4. e. *Galat.* 5. d. *e* Et sequatur me] faciendo, quod facit, vel sustinendo, quod sustinet ex charitate. *Chr.* Sobrietatem, & mansuetudinem ostendere, & omnem patientiam, hoc est sequi Christum, vt oportet. Quidam portant crucem propter ambitionem, & significantur per Absalon suspensum in quercu. 2. *Reg.* 18.c. *B. Bern.* O ambitio ambitiosorum crux, quomodo omnes torques, & omnibus places? Alij portant propter laudem hominum, vt hypocritæ, significari per pistorem Pharaonis. *Gen. quadragesimo* d. Alij propter erubescentiam vel inuidiam significati per Aman: *Esther* 7.d. Alij inuiti, significari per Simonem Cyrenæum: *Mat.* 27.d. alij cum murmuratione, significati per latronem sinistrum. *inf.* 23. e. nullus istorum sequitur Dominum, sed tamen ille qui propter Dei gloriam, & salutem propriam, & proximi vtilitatem. *Eccl.* 23. d. gloria magna est sequi Dominum. Adam per esum ligni tria perdidit. Libertatem, quia qui fecit peccatum, seruus est peccati. *Ioan.* 8 d. Item fœlicitatem, quia miseros facit peccatum populos. *Prou.* 14.d. Item dignitatem, quia si stetisset, futurus erat comes Angelorum sine morte media. Hæc tria docet hîc Dominus recuperari si volumus. Libertatem, cum dicit: Abneget semetipsum. Fœlicitatem, cùm dicit: Tollat crucem suam. Dignitatem, cùm dicit. Et sequatur me. *Greg. in Gl.* Nisi quis à semetipso deficiat, ad eum qui super se est non appropinquat. Item nota breuiter in his tribus verbis: Abneget, tollat crucem, & sequatur me, est perfectio Christianæ religionis, quasi dicat, declinet à malo & faciat bonum, & hoc ex charitate. Hoc vltimũ dico propter quosdam Philosophos qui mundum contemnebant, sed non ex charitate: Ideo duobus præmissis addendum est tertiũ s. sequi Dominum. Item abneget se in prosperitate, tollat crucem in aduersitate patienter sustinendo, & sequatur Dominum in vera dilectione. Sequitur. *f* Qui enim voluerit, &c.] Duobus modis exponitur hoc. Primò sic: Qui voluerit animam suam,] id est, vitam præsentem. *g* Saluam facere,] id est, in præsenti custodire, martyrium declinando, vel corpus suum in pœnitentia non macerando

h Perdet eam] in futuro, id est, animam suam. Et est simplex relatio: Qui voluerit seruare vitam, perdet vitam, scil. qui voluerit seruare temporalem, perdet æternam. Secundò sic. *f* Qui voluerit animã suam saluã facere] in futuro.

ipsum, & *a* tollat *b* crucem *c* suã *d* quotidie, *e* & sequatur me. *f* Qui enim voluerit animam suam *g* saluam facere *h* perdet † eam. Nã qui *i* perdiderit animam suam propter me *k* saluam faciet illam. *l* Quid enim proficit homini si lucretur vniuersum mundum, seipsum *m* autem perdat, *n* & detrimentum sui faciat? Nam qui *o* me erubuerit, *p* & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum *q* venerit in majestate sua & patris, & sanctorum Angelorum. *r* Dico autem vobis, verè sunt *s* aliqui hic *t* stantes, qui non gustabunt mortem *u* donec videant regnum Dei.

al. † illam. Aliter.

h Perdet eam, sc. vitam præsentem, i. perditioni exponet in præsenti propter Deum. *Act.* 20 e. Paratus sum non solum alligari pro Christo, sed & mori, non enim facio animam meam pretiosiorem me. *i* Nam qui perdiderit animã suam propter me, id est, vitam præsentem perditioni exposuerit. *k* Saluam faciet illam,] i. animam propriè sumptam. *Hil. sup. Mat.* 16. Frumentum si seruas perdis, si seminas renouas. *Chr.* In præliis sensibilibus qui paratior est ad occisionem probior est, & hostibus terribilior, quamuis rex non possit eum suscitare post mortem, quantò magis hîc, vbi tanta spes resurrectionis est. Sed nos sumus similes his qui metalla fodiunt suo periculo, sed aliorum vtilitate. *Marc.* 8. d.

D *Math.* 16. d. *Marc.* 9. a.

l Quid enim, &c.] Continua, quasi dicat, Dominus, pro me debetis animam donare tempore persecutionis, & debetis etiam vitare lucra temporalia: Quid enim proficit homini si lucretur vniuersum mundum? *Chr.* Milites sumus, quid ea quæ cauponum sunt tractamus? *m* Seipsum autem perdat,] secundum quod rationalis homo est deditus sensualitati. *Chr.* Si videris famulum in deliciis teipsum in malis quid lucraris. Et ita nihil ad dominam non lætantem ancillæ prosperitas, id est, carnis. *n* Et detrimentum sui faciat?] quasi dicat, nihil ei prodest, imò nocebit ei, quia quantò ditior fuerit, magis torquebitur in morte, & grauius punietur in inferno, quia magnæ diuitiæ non possunt haberi ab homine absque peccato. Vnde *Aug.* Omnis diues aut iniquus, aut iniqui hæres, id est, aut malè acquisiuit, aut malè possidet. *Eccl.* 11.b. Si fueris diues, non eris immunis à peccato. *Iob* 27.d. Diues cum dormierit, nihil secum auferet, aperiet oculos suos, & nihil inueniet. *Ps.* 48. Ne timueris cùm diues factus fuerit homo, quoniam, &c. 1. *Tim.* 6, b. Nihil intulimus in hunc mundum, haud, &c. Ideo dicit *Isid.* Si haberes sapientiam Salomonis, si pulchritudinem Absalonis, si fortitudinem Samsonis, si longæuitatem Henoch, si diuitias Anchi, potestatem Octauiani, quid prodesset tibi, si tandem caro daretur vermibus, anima dæmonibus cum diuite crucianda sine fine? *Aug. in lib. Prosperi.* Multa nos in facultatibus nostris habere superflua probauimus, si necessaria sola retineamus, nam vana quærentibus nihil sufficit, alienorum verò quodammodo detentor est, qui profutura pauperibus inutiliter retinet.

o Nam qui erubuerit, id est, erubescibilia de me confiteri noluerit. *Bed.* Non sufficit ad probationem fidei vox professionis, quam defendit à verecundia professio generalitatis Summa est, quod non sufficit ea confiteri, quæ omnes generaliter confitentur. Nam generalitas ab eis erubescentiam excludit: Nunquam fuit erubescibile confiteri Deum vnum, sed quandoque fuit erubescibile confiteri Deum trinum, & humanatum. Hæc ergo erubescibilia confitenda sunt. *p* Et] qui supple erubuerit, meos sermones, hunc filius hominis erubescet. *Gl.* id est, abiiciet, per simile, id est, expellet consortio bonorum. *q* Cum venerit in majestate sua, &c.] in secundo aduentu, quando veniet cum potestate magna, & majestate, vt dicitur *Mat.* 24.c. Et Angeli, & Apostoli, & omnes sancti cum eo. *Is.* 3.c. Veniet Dominus ad iudicium cum senibus populi sui. *Beda.* Sunt qui dicunt, nos non erubescimus Deum confiteri Sed ad probationem fidei non sufficit vox confessionis dum dedignantur iniurias tolerare, ac dum erubescunt si iurgium contigerit priores satisfacere. *Chr.* Si sufficeret fides cordis quare creasset Deus os. *r* Dico autem] Quia inuitauerat Ecclesiam ad tolerantiam martyrij, proponit ei solatium refrigerij, quia enim durum erat tolerare martyrium, condignum erat, si subderet solatium. Ecclesia enim prius patitur martyrium, deinceps habitura refrigerium.

Vnde transiuimus per ignem, aquam, & induxisti nos in refrigerium. Promittit ergo eis dicens: Dico autem vobis; verè sunt aliqui, &c. Verè sunt, quia habent esse naturæ sine diminutione, & esse gratiæ cum bona voluntate & viuaci ratione.

s Aliqui] *Chr.* Non designat eos ex nomine, ne cæteri humanum quid patiantur. *t* Hic stantes qui non gustabunt mortem] temporalem, quæ est quasi quidam gustus respectu mortis æternæ *Ambros.* A sanctis mors quasi libando gustatur, vitam verò possident in futuro. *u* Donec videant

rant regnum Dei.] *Gloſ.* Glorificationem corporis in transfiguratione in monte, id eſt, quandam imaginariam repræſentationem futuræ beatitudinis. Vel, regnum Dei, id eſt, Eccleſiam regnantem, & dilatatam. Quidam enim ex his hoc viderunt, ſcilicet Ioannes, qui multo tempore poſt omnes alios vixit, & vidit Eccleſiæ dilatationem.

Sexta pars.

D

B. Bernardus. Cogitatio eſt imprimendus animus aſpectus ad euangelium; proximus Meditatio, eſt ſtudioſa mentis intentio circa aliquid inueſtigandum diligenter inſpicitur.

Contemplatio, eſt liberum mentis perſpicax in inſpectione ſpeculo cum admiratione ſuſpenſa.

Hæc competenter poteſt legi illa Gloſ. Poteſt eſſe ſitaris, &c.

a Factum eſt autē, &c. Sexta pars cap. in qua ponitur Chriſti transfiguratio. Et cōgruo ordine, quia in præcedenti parte inuitauit Dñs diſcipulos ad ſui imitationem, vt ſicut ipſe poſiturus erat animam ſuam pro ipſis, ita & ipſi parati eſſent animam morti exponere pro ipſo. Quod quia durum videbatur infirmis eorum infirmitatem confortat gloriæ ſuæ demonſtratione. Viſa enim ſpecie futuræ gloriæ licèt in tranſitu, fortiores tamen redduntur videntes contra aduerſa. Promiſit autem eis ibi: Verè ſunt aliqui, &c. Hic autem exoluit eis promiſſum. Dicit ergo. Factum eſt autem, &c. *Chr.* Diſputans de gehenna, & regno, regnum oſtendit gehennam non adiit. Factū eſt autem poſt hæc verba, quæ prædicta ſunt, ſcilicet. Verè ſunt hic aliqui &c. b Ferè dies octo. *Mat.* 17. a & *Mar.* 9. a. dicunt: Poſt ſex dies, ab illo ſcilicet die quo promiſit diſcipulis: Dico autem vobis, verè ſunt hic aliqui, &c. Sed *Mat.* & *Mar.* tantum ſex dies medios numerant: Lucas verò addit, & primum quo promiſit, & vltimum quo perſoluit, ideo dicit [ferè. Et vtrobique. Idem myſterium deſignantur, an *Mat.* & *Mar.* poſt ſex mundi ætates quieſcendum eſſe ab omni labore ſignificant, per hoc, quod dicunt: Poſt ſex dies: Lucas verò octaua ætate innuit reſurgendum. Sed quærit *Chr.* Quare tantum expectauit ducere Dominus diſcipulos in montem? Vt vehementiùs deſiderarent oſtenſionem, quæ licèt corporalis, tamen concupiſcentiam habebat. c Et aſſumpſit Petrum, & Iacobum, & Ioannem.] *Chr.* Quare hos elegit præ cæteris? Propter eminentiam. Et *Hier.* In tribus vocatis Apoſtolis oſtenditur priuilegium dignitatis. Et hoc dicunt tres, *Int.* d Petrum, qui claues cælorum accepit. *Mat.* 16. c. e Iacobum, qui primus ſolium ſacerdotale accepit. f Et Ioānem] cui mater committitur. *Ioan.* 19. e. *Beda.* Tres tantùm ducit, quia multi vocati, pauci verò electi. *Mat.* 20. b. Et qui fidem ſanctæ Trinitatis inuiolatam ſeruant, æterna merentur viſione lætari. De Petro & Ioanne non eſt quæſtio, ſed de Iacobo videtur ambiguum, quia dicit *Interlin.* Qui primus ſolium ſacerdotale accepit: Ergo iſte fuit Iacobus Alphæi qui fuit Epiſcopus Ieroſolymitanus. Idem dicit *Aug. ſup. ep. ad Gal.* Contra *Mat.* 17. a. dicit Iacobum, Ergo fuit Iacobus Zebedæi. Sol. *Amb.* vocat ſolium ſacerdotale, id eſt, cælū quod eſt ſoliū ſacerdotale, i. veri Sacerdotis, ſ. Chriſti, qui omnes ſuos facit, & reges, & Sacerdotes: *Apoc.* 1. b. quò inter Apoſtolos primus aſcendit Iacobus Zebedæi. *Act.* 12. a. Et dico primus inter Apoſtolos, quia Stephanus ante omnes Apoſtolos per martyrium intrauit in regnum cœlorum. Alij appellant ſolium ſacerdotale martyrium. Et eodem modo verum eſt, quia primus inter Apoſtolos Iacobus Zebedæi martyrium ſubiit.

Gloſ. Apoſtol. dat ſigna de cælo, vt ſanet eorum angentur, ſcribitē tantibus dare noluit, vt induraretur. Matth. 12. c.

g Et aſſumptis illis, aſcendit in montem vt oraret.] Locus ſolitarius aptus eſt orationi. b Et factum eſt, &c.] id eſt, alterata. *Ier.* Non ſubſtantiam carnis amiſit ſed gloriā futuræ reſurrectionis oſtendit. i Et veſtitus eius. &c.] *Gl.* Sicut ſol. *Mat.* 17. a. *Chr.* Tantum ſplendoris apparuit, quātum poterant ferre. De iſta transfiguratione Domini, variæ ſunt opiniones, qualiter ſcilicet tanta gloria immortalitatis potuit apparere in corpore Domini adhuc mortali. Sed breuiter dicendum: Credendum enim eſt, quod ſicut poſt reſurrectionem miraculosè oſtendit cicatrices in corpore immortali, ita miraculosè oſtendit gloriam immortalitatis in corpore mortali. Moraliter. Transfiguratio Chriſti ſignificat hominis transfigurationem triplicem, ad quam nos inuitat hic. & ideo tantùm ſecum tres diſcipulos aſſumpſit coram quibus transfiguratus eſt. Prima eſt ſuſceptio pœnitentiæ per quam fit tranſitus de ſtatu culpæ ad ſtatum gratiæ. Hæc eſt incipientium. Secunda eſt profectus iuſtitiæ, per quam fit trāſitus de virtute in virtutem: Hæc eſt proficientium. Tertia eſt inquiſitio contemplationis, per quam fit tranſitus de mundo ad clauſtrum. Hæc eſt perfectorum: In prima transfiguratur beſtia in hominem. In ſecunda transfiguratur puer in ſenem. In tertia transfiguratur homo in Angelum. Qualibet iſtarum transfigurationum fit poſt octo dies. Primus dies primæ transfigurationis eſt ſtatus ſui conſideratio.

Moraliter.

Nota, quia nec numerus teſtium nec locus ipſe in quo transfiguratio facta eſt à myſterio vacat.

Hæc eſt prima dies mundi, in qua fit chaos, id eſt, confuſio mentis. Secundus dies, eſt cordis contritio. Et hæc eſt ſecunda dies mundi, in qua fit firmamentum diuidēs aquas ab aquis. Tertia dies eſt bonum propoſitum. Et hæc eſt tertia dies mundi, in qua aquæ inferiores non congregantur in vnum, & vocantur maria. Quartus dies eſt oris confeſſio. Et hæc eſt quarta dies mundi, in qua fiunt in cælo luminaria per confeſſoris inſtructionem. Quintus dies eſt operis ſatisfactio. Et hæc eſt quinta dies mundi in qua fiunt piſces maris, & aues aeris, id eſt amari cordis gemitus, & deuotæ orationes, quæ ſunt partes ſatisfactionis. Sextus dies eſt cautela prouidentiæ contra reſiduum, & diaboli aſtutias, quia Pharao contemptus ſurgit in ſcādalis, & perſequitur filios Iſrael de Ægypto in terram promiſſionis fugientes. Et hæc eſt ſexta dies mundi in qua fit homo rationalis. Septima dies eſt contemptus omnium terrenorum. Et hæc eſt ſeptima dies mundi, in qua Dominus requieuit ab omni tempore quod patrarat. Octaua dies eſt mentis ſecuritas, cordis iocunditas, conſcientiæ tranquillitas. Quæ ſemuicem complectuntur hoc modo: Secura iocunditas atque tranquillitas. Item iocunda ſecuritas atque tranquillitas. Item tranquilla ſecuritas atque iocunditas. Et in hac die transfiguratus eſt homo, & Dominum transfiguratum videt. Octo dies ſecundæ transfigurationis, ſunt octo virtutes, quarum adminiſtratio eſt vera transfiguratio. Vnde 2. *Pet.* 1. b. miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute ſcientiam, in ſcientia abſtinentiam, in abſtinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate fraternitatis amorem, in amore fraternitatis charitatem. In hac vltima die transfiguratus eſt homo, & vidit Dominū transfiguratum coram ſe. Vnde dicit Petrus *in eod. cap.* Hæc ſi vobiſcum adſunt non vacuos, nec ſine fructu vos conſtituent in Domini noſtri cognitione. Octo dies tertiæ transfigurationis ſunt octo genera cognitionum. Primum eſt in ſenſu ſecundùm imaginationem, quæ vtitur mundo ad Dei cognitionem tanquam ſpeculo, vt quando conſiderat creaturas mundi, & in illis ſpeculatur potentiam & ſapientiam, & clementiam creatoris cum admiratione, & veneratione. De qua loquitur *Apoſt. Rom.* 1. c. inuiſibilia Dei, &c. *Sap.* 14. b. A magnitudine ſpeciei, & creaturæ poterit cognoſcibiliter creator horum videri. Secundum eſt in imaginationem, & ſecundùm imaginationem, quæ non mundo, ſed mundi imagine vtitur, vt ſpeculo ad Dei cognitionem, & admirationem, vbi mens liberè huc illucque diſcurrit quo in hoc ſpeculi genere cogitatio, & admiratio rapit. Ad hoc genus pertinent imaginariæ viſiones prophetarum. Tertium formatur in imaginatione ſecundùm rationem, quod fit, quando ratio imaginationis quæritur, & cum admiratione inuenitur. Quartum formatur in ratione ſecundùm imaginationem, quod fit quando per rerum viſibilium ſimilitudinem in rerum inuiſibilium ſpeculatione ratio ſubleuatur. Quintum formatur in ratione ſecundùm rationē, quod fit quādo ex quibuſdā cognitis ad incognita ratiocinando colligit mens humana. Sextum eſt ſuprà rationem, non tamen præter rationem, quando ſcilicet animus per mentis ſubleuationem cernit quod naturæ metas tranſcendit, & ei quod per intelligentiæ aciem cernitur, ratio acquieſcit. Septimum eſt ſupra rationem, & contra rationem. Hæc eſt ſpeculatio fidei. Octauum eſt extaſis ſiue raptus, vbi diuina reuelata facie cum quodam tamen nubilo ſpeculantur. In hoc genere transfiguratus Ieſus in monte conſpicitur cum atteſtatione Moyſi, & Eliæ, id eſt, Scripturarū auctoritate atteſtante, ſine quibus ſuſpecta eſſet homini reuelatio. Hic ad tonitruum diuinæ vocis auditor cadit id eſt, humana ratio deficit, & ſenſus, atque memoria. Vnde dicitur *Mat.* 17. a. Audientes diſcipuli ceciderunt in faciem ſuam. Per caſum trium diſcipulorum, ſenſus, memoriæ, rationis defectus ſignificatur, ibi moritur Rachel in partu Beniamin. *Gen.* 35. c. Rachel interpretatur videns principium, hæc eſt ratio. Beniamin filius dextræ intuitus contemplationis. Ibi Paulus lucis circumfulgentia excæcatur: *Act.* 9. b. Vnde dicitur *Mat.* 17. a. Quòd patre loquente nubes lucida obumbrauit eos. Nubes propter mētis reuerberationem, lucida propter intelligentiæ illuſtrationem. Dicit ergo a Factum eſt autem &c. aſſumpſit Petrum, & Iacobum, & Ioannem,] per hos

△ tres

Expoſitio lit.

b Et facta eſt, dum oraret, ſpecies vultus eius altera.] Sic cuiuſlibet orantis veraciter facies alteratur, quia ipſa oratio pars eſt ſpiritualis transfigurationis, vt diximus. *Exod.* 34. d. Ignorabat Moyſes, quod cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini. Duo cornua, quæ aſſumit homo in oratione, ſunt cōtemptus terrenorum, & deſideria cœleſtium terrenorum.

Myſticè.

i Et veſtitus eius albus refulgens.] Myſticè. Species vultus Chriſti eſt diuinitas. *Exod.* 33. d. Videbis poſteriora

mea

res, omnes electi significantur. Per Petrum coniugati, per Iacobum continentes seu pœnitentes, per Ioannem virgines seu claustrales. Hos solos assumit in montem, & ducit in montem, quia hi soli saluabuntur, & in montem gloriæ deducentur. *Exod.* 15. c. Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, &c. *Ezech.* 14. f. Si fuerint hi tres viri in medio eius, Noe, Daniel, Iob, ipsi, &c. Petrus, Prælati, Iacobus, actiui, Ioannes, contemplatiui. Item per hoc innuitur, quod qui vult transfigurari in monte gloriæ, oportet quòd habeat secum Petrum, id est, cognitionem Dei, sui & proximi. Cognitio Dei cauet desperationem, cognitio sui vitat præsumptionem, cognitio proximi mouet ad compassionem. Item oportet, quòd habeat Iacobum, id est, luctam, contra mundum, contra carnem, contra diabolum. *Exod.* 3. f. Scio quòd Rex Ægypti non dimittet vos, nisi in manu valida. Nec Iacob Angeli benedictionem habuit, nisi post luctam: *Gen.* 32. g. 2. *Tim.* 2. a. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Item oportet, quòd habeat Ioannem, id est, gratiam, sine qua nec cognitio, nec lucta aliquid valet. Vnde 1. *Cor.* 13. a. si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, etsi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem, &c. Et *infrà*. Si distribuero omnes facultates meas, &c. Et si tradidero, &c. Hoc quoad luctam. Item per hoc, quod dicitur: Ascendit in montem, vt oraret, innuit quòd qui vult efficaciter orare, debet mentem ad superna leuare, & gloriam non mundo, sed in cælo quærere. *Coloss.* 3. a. Si consurrexistis cum Christo, &c.

bus refulgens. Et *a* ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses, & Elias visi in maiestate, *b* & dicebant excessum eius, *c* quem completurus erat in Ierusalem. *d* Petrus verò, & qui cum illo erant, *e* grauati erant somno. Et *f* euigilantes viderunt *g* maiestatem eius, *h* & duos viros, qui stabant cum illo.

Mysticè. Θ mea, faciem autem meam videre non poteris. Vestitus eius est humanitas, *Isa.* 63. a. Quare rubrum est indumentum tuum, &c.

Moraliter. Species vultus Christi est cœtus Prælatorum, qui in oratione debent fieri, sicut Sol feruentes, & lucentes, *Eccl.* 27. b. Homo sensatus in sapientia manet, sicut Sol. *Eccles.* 8. a. Sapientia hominis lucet in vultu eius. Vestitus eius est cœtus omnium iustorum, quibus quasi vestimento vario vestitur Dominus, Martyres sunt vestis rubea: Confessores vestis lucida: Virgines vestis alba. *Isa.* 49. e. Viuo ego dicit Dominus, quia his omnibus velut ornamento vestieris. Est & Dominus vestis iustorum. *Gal.* 3. d. Quotquot baptizati estis Christum induistis. *Iob.* 40. a. Esto gloriosus, & speciosis induere vestibus. Est autem vestitus Domini albus per innocentiam, refulgens per bonum exemplum. *Iob* 15. b. Quis est homo, vt immaculatus sit, & vt iustus appareat natus de muliere? *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus, & rubicundus. Sequitur.

a Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem, &c.] id est, in transfiguratione, vel in loco in quo apparuit maiestas Dei, non quòd ipsi in maiestate apparuerunt. De Moyse, & Elia variæ sunt opiniones, quomodo apparuit anima in suo corpore, vel alieno. *Rab.* Tua mens tantum ex consortio corporis inuenitur in loco. Ioannes Scotus Elias non in suo corpore, non in aliqua sensibili materia aliunde assumpta apparuit, sed quadam ineffabili virtute soli Deo cognita, inuisibilis spiritus visibilis factus est. Aliter *Ambros. Gloss.* Sciendum non corpora, vel animas Eliæ, & Moysi apparuisse, sed ex aliqua subiecta creatura illa corpora fuisse formata. Potest etiam credi angelico ministerio illud factum esse, vt Angeli eorum personas assumerent. *Chrys.* Nulla anima in inferno locata inde exiuit, nisi Christo ad inferos descendente: Itaque credibile est animam Lazari ad inferos non descendisse iam suscitandi. Sed quare hos magis assumpsit, quàm alios? *Chrys.* Quia dixerat: si quis vult post me venire tollat Crucem suam, Moysen, & Eliam qui pro plebe se tradiderant in medium docit. Etenim ad tyrannos, vterque liberam præsentiam habuit, & pro ingratis hominibus vterque idiota, vterque renuncians possessionibus. *Hieron.* Dat Dominus signum de cælo, Elia inde descendente quò ascenderat, & Moyse ab inferis resurgente, quo descenderat. *Isa.* 7. b. Pete tibi signum à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra. Ecce multæ rationes quare cum Domino apparuerunt Moyses, & Elias. Prima, quia pro plebe se morti exposuerunt. Secunda, quia simplices fuerunt. Tertia, quia omnibus abrenunciauerunt. Quarta in testimonium, alter de cælo, alter de inferno, tertius testis fuit de terra, scilicet, Apostoli. Et omnes isti venient ad iudicium, de cælo, de inferno, de mundo. *Phil.* c. 2. b. Vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. Quinta ratio est, quia turbæ dixerant Christum esse, alij Eliam, alij Ioannem Baptistam, *sup. eodem.* Sexta, vt appareat seruorum, & Domini differentia. Septima, quia dicebant Christum esse transgressorem legis quasi inimicum Moysi, & ideò legislator Moyses, & legis zelator Elias quasi testes, & amici cum eo apparuerunt. Octaua, quia volebat Apostolus fieri mansuetos, vt Moyses, & Zelantes, vt Elias. Nona, vt discerent Apostoli ipsum Christum mortis, & vitæ habere potestatem, ideò vnus viuus, & vnus mortuus cum eo apparuerunt. Decima, vt ostenderetur Christus moriturus, & iterum victurus, ideò vnus viuus, & alter mortuus apparuerunt. *Apoc. cap.* 1. d. Ego sum viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuens in sæcula sæculorum. Vndecima, vt nos si volumus esse cum eo in monte simus viui, & mortui simul, viui Deo, mortui mundo. *Coloss. cap.* 3. a. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Duodecima, quia vterque orauit pro peccatoribus, & persecutoribus suis. Moyses: *Num. cap.* 12. d. Elias 3. *Reg.* 18. g. Tertiadecima, quia Moyses, & Elias omnes regeneraturos significant, Moyses mortuus, iam mortuos Elias viuos illos qui viui reperientur. Quartadecima, quia significant duas regenerationes. Moyses enim aquaticus interpretatur, & significat illam, quæ fit in aqua baptismi. Elias interpretatur ascendens Dominus, & significat secundam, quæ fiet in fine mundi, in qua omnes boni ascendent cum Domino. Quintadecima, vt doceret quales socios debent habere Prælati. *Psalm.* 100. Ambulans in via immaculata, &c. *Seneca.* Cum his versare qui te meliorem facturi sunt.

b Et dicebant excessum eius,] Id est excellentem eius humilitatem, qua vsque ad mortem Crucis se humiliauit. *Threnorum capit.* 3. c. Recordare paupertatis, & transgressionis meæ.

c Quem completurus erat in Ierusalem,] vt sic impleretur illud propheticum: Operatus est salutem in medio terræ.

d Petrus verò, & qui cum illo erant grauati erant somno] Forte cum eo pernoctauerant in oratione. Secundum *Chrysost.* & *Ambros.* somnum vocat Lucas reuerberationem seu repressionem oculorum discipulorum ex splendore incomprehensibilis claritatis demonstratæ. Vnde *Chrysost.* Oculi ex superabundantia luminis obtenebrantur. Et Philosophus. Excellentia corrumpit sensus. In quo notatur fragilitas humanæ conditionis, quam per peccatum primorum parentum incurrit. Vnde *Gregorius.* In quantam miseriam cecidit homo, lumen ad quod natus est videre non potest. Dicit ergo:

e Grauati erant somno,] id est depressi nimio splendore demonstratæ claritatis.

f Et euigilantes, id est à Domino confortati, qui erexit eos, vt dicit *Matt.* 17. b.

g Viderunt maiestatem eius] id est formam glorificatam ipsius Christi. *Chrys.* Si voluerimus, videbimus, & nos Christum multò splendidius, quàm tunc illi. Tunc venit cum Moyse & Elia, post veniet cum millibus angelorum, & plebium non nube super caput eius, sed cælo contracto, sicut vela iudici retrahuntur, vt possit adiri tempore causarum.

h Et duos viros qui stabant cum illo] viderunt supple. *Gloss. Elias* Prophetarum eximius, &c. Contra *in Prolog. Psalm.* Dauid Prophetarum eximius. Respondeo. Dauid eximius, prophetiæ sublimitate, regia dignitate, vera humilitate. Elias eximius vitæ asperitate, vitæ diuturnitate, redarguendi auctoritate seu audacitate, &c.

Mysticè. *e* Grauati erant in somno] somnus est vita præsens, qua grauantur oculi interiores, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. *Sap.* 9. c. Ab hoc somno euigilatur homo cum moritur, & tunc potest videre maiestatem Dei, ante non. *Exod.* 33. d. Non videbit me homo, & viuet, id est dum viuit vita præsenti. *Cant.* 2. c. En ipse stat post parietem nostrum, 1. *Cor.* 13. videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Item somnus est mors spiritualis qua homo

moritur mundo, in quo anima euigilat per cælestem contemplationem. *Cantic.* 5. a. Ego dormio, mundo, scilicet, & cor meum vigilat Deo scilicet. In hoc somno grauantur oculi, aliquando præ nimia claritate visorum. Sicut enim ad literam tantum splendorem non sustinent oculi corporis, sic in deitatis contemplatione deficit fragilis acies humanæ mentis. Vnde *Isa.* 38. c. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso. Tamen in hoc somno videtur maiestas. Vnde *Psal.* 126. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini, &c. Vel, somno grauantur, id est, grauamen somni sustinent vt per hoc significetur, quia post somnum, id est, quietem corporum in sepulchris, Dei maiestatem intuebuntur. [Et duos viros, &c.] Hoc erit in resurrectione, quia tunc perfectè videbunt quomodo lex, & Prophetiæ impleta sunt in Christo, vt nec vnum iota remanserit inexpletum, *Mat.* 5. b. Donec transeat cælum, & terra, iota vnum aut vnus apex non prætetibit à lege, donec omnia fiant. Item: Non veni soluere legem, sed adimplere.

Et *a* factum est cum discederent *b* ab illo, *c* ait Petrus ad Iesum: *d* Præceptor bonum est nos hîc esse, *e* & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moysi & vnum Eliæ: *f* Nesciens, quid diceret. Hæc *g* autem illo *h* loquente, facta *i* est nubes, & *k* obumbrauit eos, *l* & timuerunt *m* intrantibus illis in *n* nubem. Et *o* vox facta

a Et factum est cum discederent] Moyses scilicet & Elias.

b Ab illo] id est Christo.

c Ait Petrus ad Iesum] stupefactus, nec aduertens, quòd illi discessissent.

d Præceptor bonum est nos hic esse.] *Chrys.* Quia audiuit eum moriturum in Ierusalem, ideò dicit: Bonum est nos hîc esse: Non enim audebat manifestò dicere: Propitius esto tibi, quia redargutus fuerat super hoc: *Matth. cap.* 16. d. Item *Chrys.* Caue ne quæras, quam circumspectus, quòd quàm ardens circa Christum erat Petrus. dicit *Interl.* Non improbum Petri votum, sed inordinatum, quia non in carne mortali intratur ad gloriam.

Moralit. *Moraliter.*] *Beda.* Qui ad montana conscenderat, non vult amplius ad terrena descendere, sed semper in sublimi perseuerare. Ex quo patet, quòd nunquam montana cælestia conscendit, qui terrenis negotiis libenter incumbit, *Inf. eod.* g. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. Multi etiam claustrales, postquam semel culmen contemplationis ascenderunt, & aliquid de cælestium sapore gustauerunt, postea nolunt ad laborem actiuæ descendere. Quos significat Petrus dicens: Bonum est nos hic esse, sed nesciebat quid diceret, quia aliquando oportet ad actiuam descendere propter proximum. *Num.* 32. b. filij Ruben voluerunt remanere vltra Iordanem, sed Moyses respondit illis: nunquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis, scilicet, in otio contemplationis?

e Et faciamus, &c. *Chrys.* Timens Petrus increpari præmittit: Si vis: *Mat.* 17. a. *Amb.* Impiger operarius continuum obsequi ministerium pollicetur dicens: [Et faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moysi, & vnum Eliæ] *Gl.*, *Amb.* Quomodo noscunt quos ante non viderunt? Per maiestatem super eos venientem, sicut in futura resurrectione vnusquisque alterum cognoscet, & desiderat alter in altero per charitatem intelliget. *f* Nesciens] Petrus, s. quid diceret: Tria tabernacula facit, qui legem & prophetas, & Euangelium diuidit. Et mala facit, quia Petrus nesciebat quid diceret: *Beda.* Adhuc hodie imperitiæ notatur quicunque legi, prophetis, & euangelio tria tabernacula facere cupit, cum huiusmodi nequaquam valeant ab inuicem separari. *Hieron.* Vnum tabernaculum est Euangelium, si tria facere cupis, fac vnum quasi tria Patri, & Filio & Spiritui sancto. Arrius tria faciebat tres gradus ponens in Trinitate. Vnde cum prius in ecclesia diceretur: Gloria Patri, gloria Filio, gloria Spiritui sancto, ne saperet illud Arrianum, statutum fuit, vt diceretur: Gloria semel, Patri & Filio, & Spiritui sancto.

Moralit. *Moraliter* autem tria tabernacula in nobis facimus, si posse nostrum Patri nosse Filio, velle Spiritui sancto præparamus ad inhabitandum, *Ioan.* 15. a. Si quis in me manserit, &c.

f Nesciens quid diceret] quasi ebrius de vna gutta vini cælestis, quam biberat, vel viderat, volebat facere tres tabernas, in quo innuitur liberalitas, & largitas paradisi, quia Petrus non sibi, sed aliis vult ædificare 1. *Cor.* 13. b. Charitas non quærit quæ sua sunt. Nesciebat etiam Petrus quid diceret: quia speciem gloriæ, quam viderat, veram gloriam æstimabat, *Isa.* 64 b. Oculus non vidit, &c. Item nesciebat quid diceret, quia regnum Dei in terra possidere putabat, *Ioan.* 18. g. Regnum meum non est hinc. Nota *Gloss.* Tres testes habemus de terra, Apostolos, tres de cælo, Moysen, & Eliam, & ipsum patrem, &c. Contra Moyses in inferno erat, & Elias in terrestri paradiso. Sol. De cælo, id est, aliunde, quam de terra, Moyses in inferno erat, Elias tamen quodammodo de cælo, quia raptus est in cælum. Sequitur in *Gloss.* Cum soleat sufficere testimonium trium, & hic est testimonium plurimorum. *Deut.* 19. d. In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum.

g Hæc autem, &c.] Petrus nesciens quid diceret, ait: [Faciamus tria tabernacula, &c. Dominus autem statim obumbrauit eos nube lucida, ad differentiam nubis æthereæ, quæ solet aëra obumbrare. Ideò autem obumbrauit eos, vt ex ipsa obumbratione nobis ostenderet Petrum errasse, ac si apertè diceretur ei: Tu erras qui materiale tabernaculum quæris in æterna beatitudine, vbi sancti non materialibus, sed spiritualibus tabernaculis sunt protegendi, id est sola protectione Spiritus sancti, quæ significata est per nubis obumbrationem.

Vnde & virgini dictum est, suprà *infrà* d. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Hac sola obumbratione proteguntur sancti in æterna beatitudine, quia non erit ibi materiale tabernaculum. In cuius rei significatione Ioannes refert se vidisse, *Apoc. cap.* 21. a. Ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descendentem de cælo, &c. Et *inf.* g. Et templum non erat in ea, quia Dominus Deus omnipotens est templum illius. In quo significatum est, quod in æterna beatitudine non erit templum, nisi spirituale. Vnde *Gloss.* *Beda.* Quia materiale tabernaculum quæsiuit, nubis accepit obumbraculum, vt discat in resurrectione non tegmine domorum, sed Spiritus sancti gloriam sanctos esse protegendos. Dicit ergo Lucas. [Hæc autem illo,] id est, Petro.

h Loquente facta est nubes] supple lucida.

k Et obumbrauit eos,] quia tantum fulgorem non poterant sustinere, quantum viderunt in transfiguratione. Quod ergò dicit *Interl.* quia maiori luce suffudit, sic intellige, & continua hoc modo.

i Facta est nubes,] supple lucida. Et verè lucida, quia maiori luce suffudit non maiori, quàm fuit in transfiguratione sed maiori, quàm prius, vel quam solet habere nubes ætherea. Nota in nube sæpè legitur Dominus apparuisse. *Exod. cap.* 19. b Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, &c. Item *Isa. cap.* 19. a. Ascendet Dominus super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum, &c. *Act. cap.* 1. a. Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. *Psalm.* 96. Nubes & caligo in circuitu eius. Item *Psalm.* 103. Qui ponis nubem ascensum tuum, &c. *Nota Dominum sæpè legitur apparuisse in nube.*

Mysticè.] In istis auctoritatibus per nubem significatur caro Christi, triplici ratione. Prima est, quia à maiori oritur nubes, & caro Christi de Maria 3. *Reg. cap.* 18. g. Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis. Secunda, quia nubes ardorem solis mitigat per sui interpositionem, & caro Christi iram patris compescuit per suam oppositionem, quia in se sustinuit ictus. *Isa. cap.* 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Tertia, quia à nube pluuia emanat, & à carne Christi duplex pluuia emanauit. Pluuia aquæ ad nostram ablutionem, & pluuia sanguinis ad nostram redemptionem. *Ecclesiast. cap.* 43 c. Medicina omnium in festinatione nebulæ. Quarta etiam ratio est, quia sicut sol sub nube absconditur, ita Christus in carne, *Isa.* 45. c, Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator. *Mysticè. Per nubem significatur caro Christi.*

Moraliter autem per nubem significatur hic gratia refrigerans, *suprà cap.* 1. d. Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Hæc nubes obumbrat, dum Petrus loquitur, quia dum prædicator loquitur, gratia Dei cordibus subditorum frequenter infunditur, *Actuum cap.* 10. g. Adhuc Petro loquente, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, &c. *l* Et timuerunt] Apostoli his visis. *Moralit.*

m Intrantibus illis] quinque, Moyse, scilicet, & Elia, & Apostolis.

n In nubem] id est, dum à nube protegerentur. *o* Et vox facta est de nube dicens, &c. id est, quando fuerunt sub nube, audita voce patris timuerunt de insolita visione, & etiam ceciderunt, vt dicitur *Matth.* 17. a. Sed cum

eadem

eadem vox audita fuerat in baptiſmo: *Matth.* 3. d. quare hic & non ibi timuerunt, & ceciderunt Apoſtoli? *Chryſoſtom.* reſpondet, quia altitudo montis, & ſolitudo, & ſilentium, & transfiguratio horrore plena erant hic. *Greg.* In quantam miſeriam cecidimus, qui ipſum bonum ferre non poſſumus, ad quod creati ſumus *Dan.* 10. b. Vidi viſionem hanc grandem, & non remanſit in me fortitudo.

est de nube dicens: Hic *a* eſt filius meus dilectus, ipſum *b* audite. Et dum *c* fieret vox, inuentus eſt Ieſus ſolus; *d* & ipſi tacuerunt, *e* & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his, quæ viderant. *f* Factum eſt autem in ſequenti die *g* deſcendentibus illis de monte, occurrit † illi turba multa: Et *h* ecce vir de turba exclamauit, dicens. *i* Magiſter

Matth. 1. d. Marc. 1. b. *a* Hic,] non Moyſes, non Elias. *Hieronymus.* Moyſes & Elias ſunt ſerui, qui nobiſcum debent in cordibus Domino tabernaculum præparare, & ideò dicit diſcretiuè: [Hic eſt filius meus dilectus. *Chryſoſtomus.* Dilectus, quia ὁμογνώμων, id eſt, eiuſdem mentis.

b Ipſum audite,] non alium. Et reuera alius non eſt audiendus, niſi dilectus à Deo. Nota *Gloſſ.* Vox patris, &c. Et eſt ſumma, quia in Baptiſmo, & in monte myſterium Trinitatis oſtenditur, ex quo nobis myſticè inſinuatur, quia ſicut in Baptiſmo confitemur Trinitatem, ſic in reſurrectione videbimus. Item in Baptiſmo Spiritus ſanctus in columba, in transfiguratione in nube apparuit, in quo inſinuatur, quia ſicut hîc Trinitatem confitemur in ſimplicitate, ita eam contemplabimur manifeſta veritate. Et nota, quia duplex fuit vſus nubis. Nam in nube tanquam in ſubiecta creatura Spiritus ſanctus apparuit, & de nube vox patris intonuit.

c Et dum fieret vox, inuentus eſt Ieſus ſolus,] vt ſciretur, de quo facta eſt vox, & quia ipſe eſt ſufficientia omnium, 1. *Cor. cap.* 15. d. Ipſe eſt omnia in omnibus. *Beatus Bernardus.* Rationabili, plenitudo lucis, concupiſcibili, abundantia ſuauitatis, iraſcibili, multitudo pacis, & quia euanuit vmbra legis, & prophetiæ, lumen veræ intelligentiæ apparuit, &c.

Myſticè. *Myſticè.*] Per hoc, quòd in transfiguratione, modò tres, modò vnus tantum videtur, ſignificantur duo, ſicut in *Gloſſ.* oſtenditur. Per hoc, quòd primò tres, poſtea vnus Chriſtus videtur, ſignificatur myſticè, quia omnes fideles in fide Chriſti vniuntur. Vel per hoc, quòd primò vnus, poſtea duo, deinde vnus videtur, ſignificatur myſticè, quia Chriſtus fuit in lege, & Prophetis tanquam caput legis, & Prophetarum, & in ipſo Chriſto conſummantur, & ſic à Chriſto incipiunt, & in Chriſto definiunt, *Rom. cap.* 10. a. Finis autem legis Chriſtus eſt, &c.

d Et ipſi tacuerunt.] *Chryſoſt.* Difficile eſt ſilere, quod delectat.

e Et nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his, quæ viderant.] Domino iubente, vt nemini dicerent, donec à mortuis reſurrexiſſet, vt dicit *Matth.* 17. b. Sed quare præcepit hoc Dominus? Triplici ratione. Prima, ne gloria futuri regni præoſtenſa incredibilis eſſet propter ignominias in ipſo futuras. Secunda, ne apud rudes ſequens crux ſcandalum faceret. Tertia, vt doceret nos neminem laudare, dum viuit. *Eccleſiaſt.* 11. d. Ante mortem ne laudes quemquam, quoniam in filiis ſuis agnoſcitur vir, *Eccleſiaſt.* 3. b. Eſt tempus tacendi, & tempus loquendi. *Hieronymus.* Vtique doctoris eſt audientium conſiderare perſonas, ne priùs irrideatur, quàm audiatur. Quarta ratio eſt moralis, quia non debent Chriſtum prædicare transfiguratum, qui nondum ſunt transfigurati, qui non oſtendunt in ſe videndum, quod dicunt audiendum, 1. *Corinth.* 15. f. Sicut portauimus imaginem terreni, ſic portemus imaginem cæleſtis. Sequitur.

Septima pars. *f* Factum eſt, &cæt.] Lucas præterit hic aliqua, quæ ponit *Matth.* 17. Sed hoc facit cauſa breuitatis. Quia autem diſcipuli nunc cum Chriſto aſcendunt in montem, nunc deſcendunt de monte, ſignificat, quòd doctores, & Prædicatores, & Prælati, nunc debent aſcendere ad culmen contemplatiuæ, nunc deſcendere ad laborem actiuæ, *Ioan.* 1. g. Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei aſcendentes, & deſcendentes ſuper filium hominis, *Pſalm.* 103. Aſcendunt montes, & deſcendunt campi, id eſt, prædicatores, qui in aſcenſu contemplationis ſunt montes, in deſcenſu actionis ſunt campi. Determinat autem *Beda* ſatis breuiter officia contemplatiuæ, & actiuæ dicens: quòd Dominus in monte orauit, & docuit, maieſtatem ſuam monſtrauit, patris vocem Apoſtolis pandit, deſcendens à turba excipitur, miſerorum fletu pulſatur, infidelitatis peccata exprobrat, malos ſpiritus expellit: Etiam Apoſtolis deſcendentibus turba multa occurrit. Similiter ſi doctores, & prædicatores vellent deſcendere per humilitatem, multi occurrerent illis.

Vnde *Pſalm.* 143. Inclina cælos tuos, & deſcende. Sed quia ſemper ſtant in alto per elationem, vel per ambitionem, aut per curioſitatem, ideò pauci occurrunt eis, & pauciores conuertuntur, vel ſanantur ab eis. Nec legitur Dominus in monte aliquos ſanaſſe. E *Matth. 17. A Marc. 9. c. al. † illis.*

Dicit ergò: [Factum eſt autem in ſequenti die,] non poſt transfigurationem, ſed poſt aſcenſum in montem.

g Deſcendentibus illis de monte occurrit illi turba multa.] *Rab.* Quia alij ſequebantur Dominum cauſa diſciplinæ, & amoris, vt diſcipuli: Alij cauſa inuidiæ, & obſeruationis, vt Scribæ, & Phariſæi: Alij cauſa curationis, vt infirmi: Alij cauſa curioſitatis, id eſt, cauſa videndi noua miracula, vt leues, & curioſi: Alij cauſa experientiæ, volentes experiri, vtrum verum eſſet, quod de ipſo dicebatur: Alij cauſa ventris, quia comedebant de panibus, vt pauperes, & egeni: Alij cauſa ſocietatis aliorum, vt pueri: Alij cauſa pietatis, vt mulieres, quæ miniſtrabant ei, & diſcipulis.

h Et ecce vir de turba exclamauit,] Id eſt, ex corde clamauit.

i Dicens: Magiſter.] Sic vocat eum quia credebat eum eſſe purum hominem. Vnde *Chryſoſt.* Valde infirmus fuit hic homo, vt patet ex multis.

Δ Obſecro

h Et ecce vir, &c.] *Moraliter.* Vir iſte cuius filius erat infirmus ſignificat Prælatum, qui debet eſſe vir id eſt maritus, non adulter, quærens fructum non voluptatem, *Phil.* 4. d. Non quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in ratione veſtra. Item debet eſſe vir, id eſt maſculus, non fœmina, vt poſſit generare etiam alios per prædicationem, & doctrinam, 1. *Cor.* 4. d. In Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui. Item debet eſſe vir ætate, non puer. *Philoſophus.* Nemo iuuenes eligit ſibi duces. Sed heu, & pueri, & fœminæ iam regnant in eccleſia. *Iſa.* 3. a. Dabo pueros Principes eorum, &c. Item debet eſſe vir à virtute, id eſt, virtuoſus, non timidus. Timiditas enim Prælatorum iuſtitiam aufert, *Eccleſ.* 7. a. Noli quærere fieri iudex niſi valeas virtute irrumpere iniquitates, *Deut.* 20. b. Quis eſt formidoloſus, & corde pauido, vadat & reuertatur in domum ſuam, ne pauere faciat corda fratrum ſuorum, ſicut ipſe perterritus eſt. Filius huius viri eſt populus ſubditus, qui eſt lunaticus, ſecundùm *Matth.* 17. c. Surdus & mutus, ſecundum *Marc.* 9. c. Dæmoniacus, ſecundùm *Lucam* hic. Per lunaticum ſignificantur inſtabiles, & auari, qui ſicut Luna mutantur. Vnde *Eccleſiaſt.* 27. b. Stultus vt Luna mutatur, *Iob* 14. a. Et nunquam in eodem ſtatu permanet. Lunatici incremento Lunæ inſaniunt, ſic auari incremento temporalium. *Prou.* 1. d. Proſperitas ſtultorum perdet eos. Per ſurdum ſignificantur inobedientes. *Eccleſiaſt.* 12. b Obſurdeſcent omnes filiæ carminis. *Iſa.* 42. c. Quis ſurdus, niſi ad quem nuncios meos miſi? Per mutum ſignificantur qui nec laudes, nec peccata confitentur *Eccleſiaſt.* 15. e Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, *Iſa.* 56. d Vniuerſi canes muti. Per dæmoniacum ſignificantur ſuperbi, qui per ſuperbiam de cælo corruunt. *Iſa.* 14. c. Quomodo cecidiſti de cælo lucifer qui mane oriebaris, &c. Pro iſto filio rogat pater, id eſt Prælatus dicens. *Moraliter.*

i Magiſter obſecro te reſpice in filium meum.] In quo verbo notantur tria bona, quæ ſunt in bono Prælato. Primum eſt reputatio inſufficientiæ ſuæ, per hoc, quòd vocat eum magiſter. *Eccleſiaſt. cap.* 3. c Quantò magnus es humilia te in omnibus. Secundum eſt fides in Deum, per hoc, quòd dicit, obſecro te. Tertium eſt pietas in proximum, per hoc, quòd dicit, reſpice in filium meum. Prælatus enim omnes ſubditos ſuos quaſi filios debet diligere. Dicit ergò:

h Vir de turba] Id eſt cum ſubditis & inter ſubditos manens *Eccl. cap.* 32. a. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis, &c.

a Obsecro respice in filium meum] Respectu misericordiæ: De quo *Sap.* 3. c. Gratia Dei, & misericordia eius in sanctos eius, & respectus super electos illius.

b Quia vnicus est mihi] Ideò plus diligendus à me, & citius sanandus à te.

c Et ecce spiritus] id est dæmonium.

d Apprehendit illum, & subitò clamat] filius meus, scilicet, vel spiritus clamar, id est, filium meum clamare facit. *e* Et elidit, & dissipat eum cum spuma] id est tam grauiter elidit eum, quòd spumare facit. *f* Et vix discedit,] id est, vix cessat à vexatione, & elisione. *g* Dilanians eum] *Matth.* 17. c. Dicit quòd lunaticus erat. Dæmon enim ex industria vexat homines horis lunaribus, vt ita faciat eos infamare Lunam, & eius

Matt. 17. c. Marc. 9. c.

a obsecro te, respice in filium meum *b* quia vnicus est mihi. Et *c* ecce spiritus *d* apprehendit illum, & subitò clamat, *e* & elidit, & dissipat eum cum spuma, & *f* vix discedit *g* dilanians eum. Et *h* rogaui discipulos tuos vt eiicerent illum, *i* & non potuerunt. *k* Respondens autē Iesus dixit: O generatio infidelis, *l* & peruersa, *m* vsquequo ero apud vos, & *n* patiar vos? *o* Adhuc huc filium tuū. Et cum accederet, *p* elisit illū dæmonium & dissipauit. Et *q* increpauit Iesus spiritum immundum, & sanauit puerum, & reddidit illum patri eius. *r* Stupebant autem omnes in magnitudine Dei. *s* Omnibúsque mirantibus in omnibus, quæ faciebat, dixit ad discipulos suos. *t* Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. *u* Filius enim hominis futurum est, vt tradatur in manus hominum. At illi *x* ignorabant verbum istud, *y* & erat velatum ante *z* eos, vt non

laad, &c. *Hieron. super Marc.* 9. Non sanat oculum, quòd sanat calcaneum, ieiunio passiones corporis, oratione sanantur pestes mentis. Sequitur.

k Respondens autem Iesus dixit] illis: O generatio infidelis qui non creditis, & falso arguitis discipulos.

l Et peruersa,] id est, in peiorem partem versa.

m Vsquequò ero apud vos] per corporalem præsentiam, per miraculorum efficaciam, per necessariorum prouidentiam, per infirmitatis vestræ sustinentiam, per imperitiæ vestræ instructionem. Tot modis debet esse Prælatus cum suis subditis.

n Et patiar vos,] id est, infidelitatem vestram. *Beda.* Non est tædio affectus Dominus, nec iratus homini, sed vitio Sicut medicus, quando videt ægrotum contra præcepta sua agentem, increpat illum cur actis suæ industriam faciat perire, se aliud iubente, illo aliud perpetrante. Sed per istum vnum Iudæi infidelitatis arguuntur, quod notatur in hoc. quòd dicit: [O generatio infidelis, &c. *o* Adhuc filium tuum. Et cum accederet,] lunaticus scilicet.

Matth 17. c. Luc. 9. c.

Creatorem faciat blasphemari. *h* Et rogaui discipulos tuos.] *Beda.* Latenter discipulos accusat impossibilitatis, cùm impossibilitas aliquando non ad curatorem, sed ad curandum referatur. Vnde ad significandum, quod quandoque vitium curandi impedit curationem. Dominus ait *Matth.* 8 b. Fiat tibi secundùm fidem tuam, ac si diceret: si non crederes infidelitas tua esset impedimentum tuæ sanationis, *sup. eod.* a. Dedit eis potestatem super omnia dæmonia, &c. *Chrys.* Infirmati sunt discipuli, sed non omnes: Columnæ enim illæ non aderant.

Causa tardæ curationis:
- Infidelitas petentis. *Marc.* 9. d. Si potes credere, &c.
- Vitium ægri. *Marc.* 8. c. Homines video, sicut arbores.
- Magnitudo morbi. *Ioan.* 11. e. Infremuit spiritu, & turbauit seipsum, &c.
- Incredulitas curatoris. *Matth.* 17. c. Quare nos non potuimus, &c.

Moraliter. * *b* Quia vnicus est mihi.] Contra illos qui habent plures Ecclesias: Quot enim habent Ecclesias, tot habent populos, & tot filios infirmos. Qui ergò vnum curare non sufficit, quomodo curabit plures? *Eccles.* 8. c. Non respondeas supra virtutem tuam, quod si spoponderis quasi restituens cogita.

c Et ecce spiritus apprehendit illum, & cæt.] Septem verba ponit Lucas, quorum actus significant septem effectus diaboli in peccatorem. Primò apprehendit eum per consensum. *Thren.* 1. a. Omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias. Secundò clamare facit per impudentiam. *Isa.* 3. b. Peccatum suum, sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Tertiò elidit per elationem. *Psalm.* 101. Eleuans allisisti me. *Iob* 30. c. Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisisti me valde. Quartò dissipat per auaritiam. *Iob. cap.* 17. c. Cogitationes meæ dissipatæ sunt torquentes cor meum, *Prou.* 15. c. Dissipantur cogitationes vbi non est consilium. Quintò facit spumare per luxuriam. *Hieronym.* Venter mero æstuans, &c. *Osee* 10. b. Transire fecit Samaria Regem suum quasi spumam super faciem aquæ. Sextò vix discedit propter amorem peccati, vel peccandi consuetudinem. Vnde *sup.* 7. d. dicit *Beda.* Quantò diutius possidet, tantò difficilius recedit. Septimò dilaniat ruere faciendo de peccato in peccatum. Vnde *Greg.* Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit.

h Et rogaui discipulos tuos.] sic multi cum peccata sua non possunt negare, accusant maiores suos, *Gen.* 3. c. Mulier quam dedisti mihi, &c. *Psalm.* 140. Non declines cor meum in verba malitiæ, &c.

i Et non potuerunt] *Matth.* 17. c. Hoc genus non eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio. Vnde pater, quòd ex crapula, & ebrietate incurrerat morbum. Vnde *Chrysost.* Nihil ita dæmoni est amicum, vt ebrietas, & lascivia. Et *infra.* Asinus & equus moderantiæ terminum nouit, & quamuis decem cogentes fuerint non sustinet vltra bibere, vel manducare. Et *inf.* Caues iumentis tuis, vt eis non noceat superfluitas, quare teipsum æstimas viliorem? Et *inf.* Impossibile est lasciuientem erui ab insania. *Ierem.* 8. g. Nunquid non est resina in Ga-

p Elisit illum dæmonium, & dissipauit.] *Chrys.* Dimittit eum discerpi, non ad ostentationem, licet turba concurreret, sed propter ipsum patrem. *Beda* Nititur diabolus, vt qui opera eius dimittunt, arctiùs tentando impediat, & in periculo, si potest retineat, vel si potest vlciscatur se derelictum *Exod.* 14. Pharao persequitur filios Israël de Ægypto fugientes.

q Et increpauit Iesus spiritum immundum, &c.] Nota non puerum vim patientem, sed diabolum vim inferentem increpat Dominus: sic qui peccatorem vult sanare, vitium debet arguere & depellere, hominem verò amando fouere. Vnde *Aug.* Vnus alium corrigat, & iudicet, & accuset cum dilectione hominum, & odio vitiorum. *Greg.* Nos debemus naturæ compassionem, vitiis destructionem, vera iustitia compassionem habet non indignationem. Debet & prædicator sanatum peccatorem reddere Christo, qui est pater pauperum. *Ierem. cap.* 3. b. Saltem amodò voca me, pater meus, dux virginitatis meæ tu es.

r Stupebant autem omnes in magnitudine Dei,] id est, in magno opere Dei. Sic operari debet Prælatus, vt stupere faciat videntes.

s Omnibúsque mirantibus, &c.] vsque ibi: [dixit ad discipulos suos] separatim. Ecce pro quorum non pro patris fide sanauerat, & vt in laude Dei credentes ampliùs proficerent.

t Ponite vos in cordibus vestris sermones illos] qui sequuntur, q. d. alij mirantur facta diuinæ potestatis quæ ego facio, vos autem qui estis discipuli, & secretarij mei in mente vestra recondite facta humilitatis, quæ facturus sum pro toto genere humano. Ecce quomodo lætis tristia semper adiungit, vt cùm venerint quasi præuisa minus lædant. Octaua pars

u Filius enim hominis futurum est, vt tradatur in manus hominum.] *Matth.* 17. c. dicit, quòd hoc dixit Dominus discipulis in Galilæa, quod satis congruit mysterio. Galilæa enim, transmigratio facta interpretatur: Ideò ibi futura prædicitur transmigratio Christi, sicut in monte monstrata est gloria, *suprà eodem* d.

x At illi ignorabant verbum istud.] Præ nimio enim amore non poterant ipsum credere moriturum. Vnde *Beda.* Hæc ignorantia non tam de tarditate, quàm de amore nascitur, quia adhuc carnales, & mysterij crucis ignari, quem Deum crediderunt, moriturum credere nequeunt, id est, abhorrent. Putabant etiam, quòd figuraliter loqueretur de sua traditione, sicut sæpè ipsum audiuerant loquentem.

y Et erat velatum ante eos] velo ignorantiæ, & carnalis amoris, quo multi velantur, 2. *Cor.* 3. c. Velamen ponebat Moyses super faciem suam, &c. *z* Vt non sentirent illud,] id est, intelligerent, postea benè senserunt. *Philip.* 2. a. Hoc

sentite

Δ sentite in vubis, &c. *a* Et timebant eum interrogare de hoc verbo,] quia Petro, qui dixerat: Propitius esto tibi Domine. *Matth.* 16. d. dixit Dominus, Vade post me Satanas, scandalum mihi es.

b Intrauit autem, &cæt.] Audita morte Domini, passi sunt Apostoli aliquid humanum, vt dicit *Chrysost.* scilicet, ambitionem, aut fortè inuidiam: Vnde subdit Lucas de quæstione orta inter discipulos de maiori-

F tate scilicet, quis eorum videretur aliis præferendus. Causæ præcesserant, ex quibus huiusmodi quæstio fit. Viderunt enim Petrum, & Iacobum, & Ioannem in montem seorsum ductos, secretumque aliquod eis esse creditum à Domino, sed nesciebant, quòd secretum esset, prohibuerat enim Dominus eis secretum transfigurationis reuelare. Quia ergò viderant illos tres, quasi speciales secretarios electos à Domino, & interfuisse sacro arcano, putabant cæteris omnibus esse præferendos. Audierant etiam claues regni cælorum Petro esse promissas. *Matth.* 16. c. Et ideò putabant ipsum, & duobus, & cæteris omnibus præferendum, & ideo modo disputant, quis videretur esse maior, id est, quis esset præfe-

> scotitent illud, *a* & timebant eum interrogare de hoc verbo. *b* Intrauit autem cogitatio in eos, *c* quis eorum maior esset. At *d* Iesus videns *e* cogitationes cordis illorum, *f* apprehendens puerum *g* statuit eú secus se: & ait illis:

1. Cor. 15. e. rendus. Et nota, quia in duobus errabant, scilicet, in
1. Cor. 15. f. ambitione primatûs, & in eo, quod putabant illum, qui modò inter eos esset maior cæteris, similiter in regno cælorum fore maiorem, cum iuxta verbum Apostoli, omnis prælatio tunc sit euacuanda, quia ibi non erunt primates, non erunt subditi, erunt tamen alij aliis excellentiores, quia differt stella à stella in claritate. Hanc tamen disputationem bis inter se habuerunt Apostoli, sicut dicit *Beda.* Semel ante tributi solutionem in via, & semel postea. Quando enim viderunt Petrum Domino purificatum in tributi solutione, arbitrati sunt ipsum omnibus præferendum. Et dicit *Beda.* Illi euntes disputauerunt in via de principatu, Dominus autem in domo docet eos superbiam in humilitatem mutare. Principes enim laborant, humiles quiescunt. Veruntamen excusabilis est Apostolorum disputatio, quia non est de principatu terreno, sed magis de cælesti eorum erat contentio Vnde *Matth.* 18. a. dicitur. In illa hora accesserunt ad Iesum discipuli dicentes. Quis putas maior est in regno cælorum? Vbi dicit *Chrysost.* Vide quia de principatibus terrenis non contendunt, nos autem, neque ad infirmitatem eorum peruenimus. Non enim quærimus, quis maior est in regno cælorum, sed quis maior est in regno terræ, quis copiosior, quis potentior. Et rectè sicut tunc factum est inter Apostolos, sic fit modò inter Canonicos: Audita enim Episcopi morte præsenti, vel futura, statim fit disputatio, quis eorum videatur esse maior, id est, quis sit dignus fieri Episcopus. Neque fit hæc disputatio, vt dignior eligatur, sed quia quilibet ambit Episcopatum, & vellet eligi, *Ecclesiast.* 11. a. Multi Tyranni sederunt in throno Episcopali, mortuo Episcopo, desiderio tantùm, sed insuspicabilis portauit diadema. Sed eo ipso, quòd quis desiderat, & aspirat fieri Episcopus indignus est. *Heb.* 5. a. Nec quisquam sumit sibi honorem, &c. *Numer.* 20. d. Ostendit Dominus Moysi quia deberet Aaron morituro succedere, scilicet Eleazar ipsius vestibus indutus, id est, eisdem virtutibus, scilicet innocentia, humilitate, patientia, charitate. Hæ sunt quatuor gemmæ in corona Aaron. De qua dicitur *Ecclesiast.* 45. b. Coronauit eum in vasis virtutis gemmis pretiosis figuratis in ligatura auri, & opere lapidario sculptis, corona aurea super mitram eius expressa signo sanctitatis, &c. Sed vnde est, quod omnes ferè volunt esse Prælati, cùm ipsis plus omnibus laborent & citiùs moriantur, vt dicitur *Ecclesiast.* 10. b. Omnis potentatus breuis vita. Et *Hieronymus super Marcum* 9. Principatus, vt ingreditur sic deseritur, dum tenetur labitur, & incertum est qua die finiatur. Item in maiori periculo sunt. Vnde *August.* dicebat fratribus suis, & omnibus regulam suam profitentibus. Non solum vestri, sed potius ipsius, id est, Prælati misereminì, qui quanto in loco superiore, tantò in periculo maiore: Vnde *Num.* 25. a. Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos in patibulis contra solem. Quare hoc? Quia peccauerat populus. Vbi dicit *Gloss.* Hoc homines si attenderent, Principatus non ambirent. *B. Bern.* Age nunc, seque-

re Ducem tuum, multiplica præbendas, accelera ad Archidiaconatum, ad Episcopatum aspira, paulatim ascendes, sed non paulatim descendes. Videbam inquit Dominus, Satanam, sicut fulgur descendentem de cælo. Dicit ergò: Intrauit autem cogitatio in eos. Diabolus immisit hanc cogitationem, qui per superbiam corruit, & ideò per inuidiam, quam habet nostri ad appetitum *Matth.* 18. a.
honoris nos inclinat quantum potest. *Matth.* 4. b. Assum- *Marc.* 9. c.
psit eum diabolus in montem excelsum valde; & ostendit ei omnia regna mundi, &c. Ibi *Chrysostomus.* Cùm volueris fieri magnus, & altus, & ante oculos mentis ista vniuersa proponis, scito, quòd diabolus tibi regna mundi ostendit, si volueris illa consequi, necesse est, vt diabolum adores.

c Quis eorum maior esset,] Id est, quis eorum esset præferendus. *Chrysostomus.* Nihil est elatione deterius, hæc etiam naturalem prudentiam aufert. Item *Chrysostomus.* Bonum opus desiderare bonum est, primatum autem honoris concupiscere vanitas est. Primatus fugientem se desiderat, desiderantem se horret. Item *Chrysostomus* Principes sæculi, ideò fiunt, vt dominentur minoribus, Principes vero Ecclesiæ, vt seruiant minoribus, vt suas vtilitates negligant & illorum procurent. Primatum sæcularem appetere, etsi ratio non est, vel causa est, primatum autem Ecclesiæ concupiscere, neque ratio est, neque causa, quia neque iustum est, neque vtile. Quis enim sapiens festinet se subiicere seruituti, & tanto periculo, nisi fortè, qui non credit Dei iudicium, neque timet.

d At Iesus videns,] Id est, intelligens.

e Cogitationes cordis illorum,] Id est, causas erroris eorum. Sciebat enim, quia propter ambitionem primatûs cogitabant inter se quis alio esset maior. Deus enim non solum intuetur cogitationes, sed etiam causas cogitationum 1. *Reg.* 16. Homo videt ea, quæ parent, Deus autem intuetur cor. *Beda.* Intelligens causas errorum, vult desiderium gloriæ eorum, id est, ambitionem primatûs contentione humilitatis sanare, vt fortior clauus fortiorem clauum retundat id est, humilitas superbiam excludat. Et hoc contentione humilitatis, vt sicut ipsi inter se cogitabant alter alteri præferri, ita inter se contendant, alter altero plus humiliari.

f Apprehendens puerum statuit eum secus se,] id est, iuxta se. Puerum illum testantur quidam fuisse Martialem, qui fuit Apostolus, & Episcopus Lemouicensis, quia prædicabat Lemouicensibus. [Et ait illis.]

Δ Quicunque, &c.

Moraliter. *g* Statuit eum secus se,] Id est, iuxta se, *Moraliter.*
Similiter qui vult iuxta Iesum collocari, oportet quod sit puer id est, humilis *Prouerb.* 29. d. Humilem spiritu suscipiet gloria, *Matth.* 18. a. Nisi conuersi fueritis ab elatione, dicit. *Interl.* & efficiamini, sicut paruuli, id est, innocentes, & humiles, dicit *Gloss.* non intrabitis in regnum cælorum, *Inf.* 18. c. Qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Sunt autem qua- *Quatuordecim proprietates boni pueri.*
tuordecim proprietates boni pueri, quæ significantur per quatuordecim annos pueritiæ. Tantum enim durat pueritia. Prima proprietas est, quòd paucis contentus est, in hoc sobrietas. *Eccl.* 29. d. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & vestis, & domus protegens turpitudinem, id est, *Timoth.* 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Secunda est, quia sedet in puluere, in hoc humilitas. *Isa.* 47. a. Descende sede in puluere virgo filia Babylon sede in terra. Tertia est, quia non sentit motus carnis, in hoc castitas. De qua dicit *Greg.*

Castitas facit appropinquare Deo. *Hebr.* 12. d. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Quarta est, quia libenter dat de pane suo etiam canibus: in hoc largitas. *Prou.* 22. b.

Victoriam, & honorem acquiret, qui dat munera *Luc.* 6. e. Omni petenti tribue. Quinta est, quòd parentibus statim obedit, in hoc vera obedientia.

August. Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, pedes itineri, & manus operi, & se totum intra recolligit, vt mandatum peragat imperantis, 1. *Pet.* 1. c.

Sperate in eam, quæ vobis offertur gratiam in reuelatione Iesu Christi, quasi filij obedientiæ non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, sed secundùm eum, qui vocauit vos sanctum, &c. *Eccl.* 3. a. Filij sapientiæ Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. *Prou.* 21. d. Vir obediens loquetur victorias.

Δ *a* Quicunque, &c.] *Chrysost.* Frequenter Dominus patitur discipulos, nec rectè dicere, nec rectè petere, vt ex illorum culpa occasiones inueniat docendi regulam pietatis, nec est error periculosus præsente magistro. Et *infra.* O error salutaris, qui totius mundi soluit errorem. Si isti non errassent, vnde poteramus scire, quòd non omne, quòd videtur bonum, bonum est desiderare?

a Quicunque susceperit puerum istum in nomine meo, id est quicunque pro me receperit humiles id est pauperes. [me recipit.] Et est sensus Quicunque pro nomine meo pauperibus benefecerit, mihi in pauperibus benefacit. *Matth.* 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Vel aliter vt puer sit nomen ætatis, nec tamen fiat demonstratio ad substantiam pueri, sed ad qualitatem, hoc modo.

a Quicunque susceperit puerum istum in *b* nomine meo, me recipit. Et *c* quicunque me recipit, *d* recipit eum, qui me misit. *e* Nam, qui minor *f* est inter vos omnes, hic maior est. *g* Respondens autem Ioannes

a Quicunque susceperit puerum istum,] & supplebis in se, id est, quicunque puerilem innocentiam, quam habet puer iste beneficio ætatis, siue humilitatem transformauerit in se beneficio virtutis.

b In nomine meo] Id est propter me, [me recipit.] *Chrysostom.* Non dicit regnum recipit, sed me, quod maius est.

Versu. *Est puer incultus, simplex, humilis, citò credit.*
Non meminit læsus, timet, & tacet, estque pudicus.

c Et quicunque me recipit,] supple secundum humanitatem, & deitatem, id est, qui habet fidem vtriusque.

d Recipit eum, qui me misit,] quia idem sum cum illo.

e Nam, qui, &c.] Dominus ab ambitione primatus discipulos verbo, & exemplo reuocat, & ad humilitatem inuitat. Postquam ergò docuit eos exemplo, docet eos verbo, q. d. nolite ambire primatum, sed estote humiles. [Nam, qui minor.] Id est, humilior.

f Est inter vos omnes] ex subiectione seruitutis, hic maior est, 1. *Reg.* 15. d. Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es? *Chrysost.* Quicunque desiderat primatum cælestem, sequatur humilitatem terrestrem. Non enim, qui maior fuerit in honore, ille iustior est, sed, qui iustior, ille maior. *Iob.* 22. d. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, *Ecclesiast.* 3. c. Quantò maior es, humilia te in omnibus. Ideò dominus Papa nuncupat se seruum seruorum, quia quantò humilior est, tantò maior est in conspectu Domini.

Moralit. * Sexta est, quod amant se mutuò, in hoc mutua charitas. *Eccl.* 13. c. Omne animal diligit simile sibi, sic, & omnis homo proximum sibi. *Aug.* Vita nostra dilectio est, odium mors hominem vincis humana fœlicitate, diabolum vincis inimici dilectione. Nihil Deo specialius est virtute dilectionis. Vnde *Ioann.* 13. d. In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei estis, &c. Septima est, quia non confidit in se, sed in patre suo, ad quem omnem clamorem reportat, in hoc confidentia in Deo. *Ier.* 17. a. Maledictus qui confidit in homine. Et *inf.* Benedictus vir, qui confidit in Domino, &c. *Gloss.* 10. In Domino confido, &c. Octaua est, quòd non est solicitus de aliquo. *Matth.* 6. d. Ne sitis soliciti animæ vestræ quid manducetis, aut corpori vestro quid induamini, 1. *Pet.* 5. b. Humiliamini sub potenti manu Dei, omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Nona est, quia verax est, in hoc veritas, quæ falsitatem, & vanitatem excludit. *Eph.* 4. f. Vnusquisque loquimini veritatem cum proximo suo, *Prou.* 3. a. Misericordia, & veritas non te deserant. *Prou.* 12 c. Labium veritatis firmum est in perpetuum. Decima est, quia citò placatur, & pro minimo, in hoc benignitas, quæ citò iniurias remittit. *Eph.* 4. f. Sol non occidat super iracundiam vestram, *Matth.* 6. b. Dimittite, & dimittetur vobis, *Eccl.* 28. a. Relinque proximo tuo nocenti te, &c. Vndecima est, quia personatos homines expauescit, in hoc verecundia, siue reuerentia. *Seneca.* Pueri hos amant cum quibus ludere consueuerunt, si personatos videant expauescunt. *Eccl.* 13. b. Aduocatus à potentiore discede. *Seneca.* Verecundia bonum in adolescente signum. Duodecima est, quia non pudet eum mendicare, vel rogare panem, in hoc recogitatio propriæ paupertatis. *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem: Tertiadecima est, quia simplex est, *Rom.* 16. c. Volo vos esse sapientes in bono, & simplices in malo. *Matth.* 10. b. Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, *Prou.* 11. a. Simplicitas iustorum diriget eos. Quartadecima est, quia hilaris est. *Eccl.* 26. a. Diuitis, & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus hilaris. *Prou.* 17. d. Animus gaudens floridam facit ætatem. Hi sunt quatuordecim anni pueritiæ spiritualis, quos qui habet verè puer est Et hunc Dominus apprehendit, & statuit iuxta se. *Isa.* 52. d. *secundum aliam translationem* Ecce puer meus exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Et signanter dicit Lucas [statuit eum secus se] quia vera humilitas stabilis est, vt terra, quæ est infimum elementorum, est in medio, quasi centrum, quod est minimum. Humilitas enim fundum tenet ædificij spiritualis, & est, quasi centrum virtutum, imò humilitas est virtus, vel circulus, cuius centrum vbique est, circumferentia nusquam. Vbicunque enim sit humilis semper cor suum est in imo, & nusquam in supremo. Sequitur. Matt. 9. f.

Nona pars. *g* Respondens autem Ioannes.] Nota vnde hæc responsio Ioannis traxerit originem, dum Dominus argueret discipulos de primatu disputantes, inuitans eos ad humilitatem, Ioannes respondit, non Domino, sed suæ cogitationi. Audierat enim præceptum à Domino, humiles recipiendos, ideo per contrarium putat omnes non humiles excludendos, nec tales debere vti beneficio, qui non vtebantur Christi obsequio. Videbatur ergò ei excludendum esse à beneficio discipulorum, qui non esset discipulus, vnde quendam eiicientem dæmones prohibuit. Et errauit quia nemo à bono, quod iam in parte habet prohibendus est, sed vt proficiat adiuuandus. *Prou.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum, qui potest, si vales, & ipse benefac. *Phil.* 1. c. Quid enim? dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur & in hoc gaudeo, sed, & gaudebo. Nota quia ille, qui in nomine Christi eiiciebat dæmonia, & faciebat alia bona, potest gerere personam quorundam malorum in Ecclesia. Sunt enim quidam mali in Ecclesia non prælati, qui in criminalibus sunt, & ideò mali sunt, tamen vt dicit *Augustinus*, à piis precibus non recedunt, nec à bonis operibus desistunt. Nec est eis prædicandum, quòd non prosint illis opera illa, quia si non prosunt ad vitam, prosunt ad veniam. Isti à bonis, quæ faciunt non sunt reuocandi, sed ad ampliora prouocandi, & paulatim à malis trahendi.

Vel potest gerere personam malorum prælatorum, scilicet mercenariorum, qui propter commoda, & lucra temporalia prædicant veritatem, nec tamen propterea prohibendi sunt.

Et nota, quia tria genera sunt, scilicet, pastores, mercenarij, lupi, pastores diligendi sunt, mercenarij tolerandi, lupi fugiendi.

Vel potest gerere personam imperfectorum in Ecclesia, quia licet non sint Apostoli, id est, perfecti, tamen non sunt excludendi. Istas tres sententias distingue in duabus *Gloss.* Ioannes diligens Deum, &c. *Infrà.* Ideo docetur neminem à bono, quod ex parte habet arcendum esse, &c. Neminem, scilicet malum, qui non sit prælatus. Infrà in *Gloss.* Tales etiam ob aliorum salutem admittendi esse censentur. Tales intellige, id est, Prælati mercenarij, qui tales sunt qualis erat ille, qui in nomine Christi dæmonia eiiciebat, & tamen malus erat. Ita ipsi bona, & benè dicunt, & tamen mali sunt. Tertiam sententiam distingues in illa *Gloss.* Non reprehenditur Ioannes, &c. Ioannes gerit hic Typum illorum, qui omnes sibi dissimiles putant esse malos. De quibus dicitur *Isa.* 65. a. Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.

Rectè autem ponitur hic error Petri, & Ioannis, qui interfuerant transfigurationi Domini, ad significandum, quòd sæpè post cælestium visionem, & etiam in ipsa cælestium visione contingit errare, vel peccare. Vnde in ipsa prosecutione transfigurationis posuit Lucas errorem Petri, & post errorem Ioannis. Paulus etiam post raptum in tertium cælum, carnis stimulo, & Angelo Satanæ colaphizatur, 2. *Corinth.* 12. b. Elias etiam post mortui suscitationem, prophetarum Baal interfectionem, & ignis cælestis impetrationem, timore mulieris fugit, 3. *Regum* 17. d. & 18. f. & g. & 19. a. Vt non confidat homo de cælestium contemplatione, aut miraculorum operatione. Vtrumque enim habuit Iudas, & postea tamen tradidit saluatorem, & laqueo se suspendit. Ideò Lucas inuitans nos ad humilitatem, quæ est custos virtutum, errorem tanti discipuli, id est, Ioannis prælibans ait.

g Respondens autem Ioannes,] supple cogitationi suæ

Δ gitationi suæ

a gitationi suæ. *a* Dixit] ad Iesum. *b* Præceptor.] Præceptorem vocat, quia paratus est facere præceptum eius.

c Vidimus quendam.] Non nominat eum, quasi indignum.

d In nomine tuo,] Id est, inuocatione nominis tui, [eiicientem dæmonia.] Non propter hoc bonus erat, quia etiam malis hoc datur propter aliorum vtilitatem. *Matth.* 7. c. Multi dicent mihi in die illa, Domine, Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, & tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Ibi *Gloss.* Prophetare, virtutes facere, dæmones eiicere, interdum non est meriti illius, qui per hoc operatur, sed inuocatio nominis Christi hoc agit ad damnationem inuocantis, vel ob vtilitatem eorum, qui vident, vel audiunt. Et licet isti despiciantur, qui faciunt, Deus tamen cuius inuocatio facit honoratur.

Matt. 9. *f.*

a dixit. *b* Præceptor *c* vidimus quendam in *d* nomine tuo eiicientem dæmonia, *e* & prohibuimus eum, quia non sequitur *f* nobiscum. Et *g* ait ad illum Iesus. Nolite prohibere. *h* Qui enim non est aduersùm † vos *i* pro † vobis est. *k* Factum est autem dum complerentur *l* dies assumptionis eius, *m* ipse faciem suam firmauit, vt iret in Ierusalem. Et *n* misit *o* nuncios *p* ante conspectum suum, *q* & euntes intrauerunt in ciuitatum Samaritanorum, vt pararent illi. Et *r* non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ierusalem.

al. † nos. *al.* † nobis.

e Et prohibuimus eum, quia non sequitur.] te. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur, &c. *Psalm.* 49. Peccatori dixit Deus, &c.

f Nobiscum.] Id est, sicut nos, mente, scilicet, & corpore omnibus relictis.

g Et ait ad illum Iesus, nolite prohibere, qui enim non est aduersum vos pro vobis est] vel [qui non est aduersum nos, pro nobis est.] Duplex litera est ibi nos vel vos.

h Qui enim non est aduersum vos] id est, qui non facit, vel docet contraria doctrinæ vestræ, sed eadem licet contraria intentione.

i Pro vobis] quia idem facit, quod vos, vt hypocritæ, & aliquando Hæretici. Auctoritas. Cum etiam malis Deus in bonum vtatur, vt per eos, sicut per bonos crescat Ecclesia: nisi contraria fidei prædicent errorem seminando, ab instructione nullatenus prohibeantur, quia quorum verbis, & operibus pariter proficit Ecclesia, pauci hodie doctores inueniuntur. Vnde Christus. Quod dicunt facite, &c. *Matth.* 23. a. Et econtrario, qui mala facit, vel docet, licet bona intentione contra nos est, sed maxime, qui male facit mala intentione, vt aperti hæretici. *Matth.* 12. c. Qui non est mecum, contra me est. Nota *Gloss. Beda.* Igitur in hæreticis malisque Catholicis, non sacramenta communia in quibus nobiscum sunt, & aduersum nos non sunt, sed diuisionem paci veritatique contrariam qua aduersum nos sunt, & Dominum non sequuntur nobiscum, detestari, & prohibere debemus, quia etsi in fide, & in doctrina idem videatur, intentione tamen, & operibus discrepat.

k Factum est autem, &c.] Adhuc prosequitur Lucas de indiscreto zelo Ioannis, quo & secundo errauit, & volens se vindicare, quòd non pertinet ad prædicatorem, immò nec ad Christianum. *Rom.* 12. d. Mihi vindictam, & ego retribuam *Eccl.* 28. a. Qui vindicari vult à Domino inueniet vindictam, &c.] Dicit ergò: [Factum est autem, dum complerentur,] id est, appropinquarent.

l Dies assumptionis eius,] id est, Passionis, in qua vel pro qua assumptus est de mundo ad patrem. Resurrectio etiam dicitur assumptio. Vnde Psalmus vigesimusprimus scribitur pro assumptione matutina, quia agit de resurrectione.

m Et ipse faciem suam firmauit, vt iret in Ierusalem,] id est, imperterrita mente voluit ire in Ierusalem, vbi passurus erat, prius audito consilio Pontificum, & Pharisæorum, vt eum dolo tenerent, & occiderent, nolebat palam ambulare inter eos, sed deambulabat latenter per desertum iuxta Ephrem. Sed modo firmata facie volebat ire in Ierusalem. *Beda.* Obstinata, & imperterrita mente locum in quo pati decreuerat, petiit. Obstinatum sumitur hîc in bono, sicut *Ruth* 1. d.

n Et misit] Dominus, scilicet.

o Nuncios,] Iacobum scilicet, & Ioannem, vt vult *Amb.*

p Ante conspectum suum] vt præparent hospitium.

q Et euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, vt præparent illi.] *Gloss.* hospitium. & supplet, quod minus est in litera.

r Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ierusalem] id est prætendebat similitudinem eundi in Ierusalem, & ideò non receperunt eum, quia Samaritæ dicebant quòd locus orationis erat apud eos, & non in Ierusalem, quapropter omnes euntes in Ierusalem odiebant, *Ioan.* 4. c. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Ierosolymis est locus vbi adorare oportet.

Moraliter] Diem assumptionis vocat Lucas diem Passionis, quia Passio, & tribulatio, & dies est, quia illuminat. Vnde *Psalm.* 138. Et nox, sicut dies illuminabitur *Isaia* 28. c. Tantummodò sola vexatio dabit intellectum auditui. Est & assumptio, quia ex ea assumitur quis à Deo in gloria. Vnde *Psalm.* 17. Misit de summo, & accepit me, & assumpsit, &c. Vnde & Moyses assumptus ex aquis interpretatur. Dies autem assumptionis complentur quando tribulatio prolongatur, & tamen patienter, libenter, & lætanter sustinetur. Sicut Paulus 2. *Cor.* 12. c. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.

Moralit.

m Et ipse faciem suam firmauit, &c.] sic quilibet, qui vult ire in Ierusalem cælestem, aut in claustrum, aut quodlibet bonum perfectum facere, debet faciem obfirmare contra impedientes, & retrahentes, qui sunt multi. Impediunt enim & retrahunt à bono derisores. *Psalm.* 21. Videntes me deriserunt me. *Iob* 12. a. Deridetur iusti simplicitas Item detractores. *Psalm* 37. Qui retribuebant mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. *Aug. in lib. Prosper.* Omnes, qui in Christo piè volunt viuere, necesse est, vt ab impiis, & dissimilibus patiantur opprobria, & despiciantur tanquam stulti, & insani. Item adulatores. *Matth.* 18. c. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Ibi *Gloss. Greg.r.* Mortuos sepelire est peccatores in peccato fouere. *Ezech.* 13. c. Væ, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas. Ibi *Gloss. Gregor.* Quisque malè agentibus adulatur, puluillum sub cubito, vel ceruical sub capite ponit. *Augustinus in lib. Prospert.* Adulantium linguæ alligant animas in peccatis. Delectat enim facere in quibus non solum non metuitur reprehensor, sed etiam auditur laudator. Item carnales parentes. *Ierem.* 12. b. Fratres tui, & domus patris tuis etiam ipsi pugnauerunt aduersùs te, & clamauerunt post te plena voce, ne credas eis cum locuti fuerint tibi bona. *inf.* 23. d. Mulieres lamentabantur post Iesum euntem ad crucem, sed propter hoc non dimisit deinceps quin iret ad crucem. Item dæmones. *Num.* 20. & 21. Idumæi, & Amorrhæi impedierunt filios Israël ne transirent in terram promissionis. Contra hos omnes debet quilibet, qui vult aliquod bonum inchoare obfirmare faciem suam. *Ezech.* 3. b. Ecce dedi faciem tuam valentiorem, &c.

n Et misit nuncios ante conspectum suum] Ioannem, scilicet, & Iacobum per quos significantur prædicatores, qui debent esse, Ioannes, id est, gratiosi, & Iacobus, id est, luctatores, & duo propter scientiam veritatis, & munditiam operis, vt dicit *Beda.* Et tales præmittuntur, vt præparent Domino hospitium in cordibus peccatorum, *Infr.* 10. a. Misit illos binos, & binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, in quo ipse erat venturus. Sic, qui vult ire in Ierusalem cælestem debet præmittere nuncios suos, qui præparent ei locum, scilicet, orationem, & eleemosynam. De primo dicitur *Psalm.* 87. Intret oratio mea in conspectu tuo.

Ibi *Gloss.* Magna virtus orationis hîc notatur, quæ quasi quædam persona ed Deum intrat, & mandatum peragit, quo caro peruenire nequit. *Eccl.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat, &c. De secundo dicitur *Prou.* 18. c. Donum hominis dilatat viam eius, & ante Principes spatium ei facit. *Seneca.* Aliquid quotidie aduersùs paupertatem, aliquid aduersùs mortem tibi præpara.

r Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ierusalem.] Sic hodie, qui habet faciem euntis in cælestem

Δ Ierusalem, à paucis recipitur, & à multis contemnitur, *Gen.* 46. d. Detestantur Ægypti omnes, pastores ouium, id est custodes virtutum id est viros iustos. *Gen.* 43. g. Illicitum est Ægyptiis comedere cum Hebræis. *Eccl.* 13. c. Si communicabit lupus cum agno, &c.

a Cum vidissent autem, &c.] scilicet quòd nolebant eos recipere in hospitium.

a Cùm vidissent autem discipuli eius Iacobus, & Ioannes b dixerunt, Domine vis dicimus, vt ignis c descendat de cælo, & consumat illos. Et d conuersus increpauit illos, & dixit: e Nescitis cuius spiritus estis. f Filius hominis g nõ venit animas perdere, sed saluare. Et abierunt in aliud castellum. h Factum est autem ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum. i Sequar te quocunque ieris. Et ait illi Iesus. k Vulpes foueas habent, l volucres cæli nidos:

G *b* Dixerunt, Domine vis dicimus] id est vis vt dicamus.

c Vt ignis descendat de cælo & consumat illos.] Hoc dixerunt non ex amore correctionis: sed ex liuore vindictæ, & ideò increpauit eos Dominus. Dixerunt autem hoc in similitudinem Eliæ, quia sicut legitur 4. *Reg.* 1. b. sedens in vertice montis Carmeli, duos quinquagenarios ad se missos igne de cælo impetrato consumpsit, cum tertio ad regem descendit. Similiter, & 3. *Reg.* 18. legitur, ignis ad petitionem eius descendisse, & consumpsisse holocaustum, & ipse post omnes Prophetas Baal interfecit. Similem vindictam modo quærebant Apostol. Et dicit *Amb. in quadam Gloss.* ipsos non peccasse *Beda* autem *in alia Gloss.* vult ipsos peccasse. Et si in hoc dissentiant, non multum videtur inconueniens, facile tamen potest determinari. *Amb.* enim dicit. Non peccant Apostoli, qui legem sequuntur, id est, quia lege vtuntur. Lex enim vindictam quærebat, quia talio erat in lege. In hoc ergò, quod zelo legis, & intuitu iustitiæ vindictam quærunt, non peccant. Et hoc dicit *Amb.* Sciebant etiam Phinees reputatum esse ad iustitiam, quòd sacrilegos interfecerat. *Num.* 25. c. *Beda* verò dicit eos peccasse in hoc, quod ex odio quæsierunt vindictam. Et ita non est ibi contrarietas. cum alter dicat peccatum, alter non peccatum in hoc. In hoc autem facto significant Iacobus, & Ioannes quosdam Prælatos nimis pronos ad excommunicationes faciendas. Contra quos dicitur *Matth.* 13. d. Sinite vtraque crescere vsque ad Messem, ne forte colligentes zizania eradicetis cum eis simul, & triticum. Ibi *Gloss.* Ecce longanimitas, quæ vsque ad finem necessaria est in Ecclesia 2. *Cor.* 6. d. Exite de medio eorum, &c. Ibi. *Gloss.* Aug. Exire est facere, quod pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiusque salua pace, quia tolerandi sunt mali quandoque pro pace Ecclesiæ, *Beda.* Non semper in eos, qui peccant est vindicandum, quia nonnunquam amplius prodest clementia, tibi ad patientiam, lapso ad correctionem. Denique sic Samaritani citius crediderunt *Ioan.* 4. f. à quibus hoc loco ignis arcetur. Sequitur.

23. q. 4. c. quod Christus, & §. præcedenti, & c. ea vindicta.

Matth. 18. b.

d Et conuersus increpauit illos, & dixit, nescitis, &cæt.] quia voluerunt vindictam, ideò increpauit. Primitiua enim Ecclesia fundata erat per patientiam tormentorum, vnde non erat tunc vindicandum. Similiter, nec credo placere Domino, quòd aliqui nimis de facili volunt alios excommunicare, quod nunquam esset faciendum, nisi cum magna discretione. 1. *Eccles.* 15. c. Omne execramentum erroris odit Dominus, & non erit amabile timentibus Dominum. *Isa.* 24. b. Maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius. *Ierem.* 23. b. A facie maledictionibus luxit terra, *Prouerb.* 26. a. Maledictum frustra prolatum in quempiam superueniet.

e Nescitis cuius spiritus estis,] id est cuius spiritu signati estis. *Amb.* Perfecta virtus non habet studium vltionis, nec vlla est iracundia vbi est charitatis plenitudo. *Beda.* Cuius spiritu signati estis eius acta imitemini, nunc piè consulentes, id est in præsenti patientiam habentes, *Matth.* 11. d. Discite à me, &c. sed in futuro iustè iudicantes cum sedebitis super sedes, & iudicabitis.

f Filius,] quasi non debetis in præsenti vindictam petere, sed mites esse. [Filius,] enim, [hominis,] quem debetis imitari.

g Non venit animas perdere, sed saluare] *Ezech.* 33. c. Nolo mortem impij, &c. *Matth.* 20. d. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. Et in hoc gerunt Episcopi officium Christi, vt scilicet quærant, & procurent salutem animarum. *Act.* 20. f. Attendite vobis, & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei quam acquisiuit sanguine suo, 1. *Pet.* 2. d. Eratis, sicut oues errantes, &c. [Et abierunt in aliud castellum.]

Decima pars.

h Factum est autem, &c.] Recapitulatio est, quam hic facit Lucas. Quod enim hic sequitur non continuè post præcedentia est factum, licet continue insertum. Lucas enim non sequitur ordinem historiæ, sed mysterij. Vnde non ait. Post hæc, sed ait. [Factum est.] Ordo autem historiæ hic est. Post incarcerationem Ioannis, elegit Dominus duodecim Apostolos in monte, descendens de monte veniens Capharnaum in via sanauit leprosum, cum introiisset Capharnaum, sanauit seruum Centurionis nocte in domo sanauit socrum Simonis febricitantem, mane confluentibus ad eum turbis iussit discipulos transfretare, & tunc accessit ad eum vulpilosus iste Et de hoc habetur *Matth.* 8. c. Qui non accessit animo obsequendi, sed animo lucrandi. Proposuerat enim esse discipulus Domini ad tempus, vt ex discipulatu consequeretur potestatem eiiciendi dæmones, curandi languores, vt sic deinde lucraretur. Quamuis ergò quantum ad historiam post præcedentia non sequatur, tamen quantum ad mysterium congruit præcedentibus, & eleganter continuatur. *Matth.* 8. c.

In proximo enim egerat de receptione humilium, nunc congruè subiungit de abiectione superborum. Dominus enim superbos abiicit, humiles recipit. Sicut ergo Dominus suscipiens paruulum exemplo, docuit humiles esse recipiendos, sic non accipiens vulpilosum istum, superbos docet abiiciendos. Et facit hic Dominus mentionem paupertatis suæ, quod frequenter facit. *Matth.* 17. d. quando misit Petrum ad mare pro statere, quia non habuit vnde solueret tributum.

Item *Marc.* 11. b dicitur, Cum prædicasset vsque ad vesperam, circumspiciebat, si quis inuitaret eum ad hospitium, nec inueniebat. Vnde *Psalm.* 141. Considerabam ad dexteram &c.] Dicit ergò Lucas:

h Factum est autem ambulantibus illis in via dixit, quidam ad illum.] Non nominat eum, quia malus erat, & cupiditatis causa hoc dicebat.

i Sequar te quocunque ieris. Et ait illi Iesus. Vulpes foueas, &cæt.] Verbum illius videbatur bonum, ideoque Dominus non respondet verbo, sed cogitato dicens.

k Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos.

Δ Filius autem hominis

k Vulpes foueas habent.]

Moraliter.] Vulpes sunt stultæ mulieres, in collo albæ, in dorso rubeæ, circa pedes caudatæ. Rubore, & candore attrahunt, & alliciunt incautos, sed cauda comburunt, quia ignis est in caudis earum. *Iud.* 15. a. Cepit Samson trecentas vulpes, caudasque earum iunxit ad caudas & faces ligauit in medio, quas igne succendens dimisit, vt huc illucque discurrerent, quæ statim perrexerunt in segetes Philisthinorum & succenderunt eas. Et non solum mulieres caudas gerunt, sed etiam quidam clerici & Theologi. *Ezech.* 13. a. Quasi vulpes in deserto Prophetæ tui. *Cant.* 2. d. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, id est, Ecclesias. Istæ vulpes foueas habent, id est, occultas domos, & occultos fornicatores, qui fouent eas. *Moralit.*

Item vetulæ stupri conciliatrices, vulpes sunt *Prou.* 22. b. Profunda fouea os alienæ, cui iratus est Dominus incidet in eam. Et istæ vulpes foueas habent, id est, domos subterraneas & occultas in quibus iniqua fiunt. *Eccl.* 12. d. In labiis suis indulcat inimicus, & in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam, id est, in domum vetulæ.

l Et volucres cæli nidos.] Volucres cæli sunt clerici, qui deberent volare in cælum, sed ipsi quasi pulli sine pennis virtutum tenent se in nidis suis, id est, in pluribus beneficiis, quæ rectè nidis comparantur, quia in alto sunt. In hoc notatur superbia clericorum beneficiatorum. *Abdia* 1. b. Si exaltatus fueris, vt aquila, & inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te dicit Dominus. Item ibi generantur pulli edaces, in quo significatur eorum gulositas. Item ibi fiunt stercora, in quo notatur eorum luxuria. *Ioel.* 1. d. Computruerunt in stercore suo. Item nidi molles sunt interiùs & asperi exteriùs, in quo notatur eorum hypocrisis. *Mat.* 11. a. Ecce qui mollibus, &c.

* Filius autem hominis

Δ *a* Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.] Exponitur dupliciter. Primò ad litteram sine omni metaphora. q. d. Dominus, etras, qui me vis sequi propter multiplicandas diuitias. Qui enim volunt multiplicare opes, id est, diuitias, non debent sequi pauperes, sed diuites, ego autem sum pauperrimus omnium animalium, vt cum quæque animalia proprias habeant mansiones, ego non habeo domunculam vbi caput reclinē. *Eccl.* 36. d. Cui credit, Qui non habet nidum, & deflectens *Ierem.* 14. b. Quasi colonus factus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum. *Chrys.* Respondet Dominus ad mentem eius, q. d. quid me sequeris propter pecunias, qui vides, neque tantum mihi diuersorium esse quantum auibus? Et *inf.* Ille non respondit, sequar te pauperem. Hoc enim concessisset, *inf.* 13. g. Dicite vulpi illi. q. d. qui insidiatur mihi gallinæ. *Matth.* 23 d. Aliter exponitur. Et sequitur idioma Palestinæ regionis, cuius est proprium loqui per metaphoras. Iste fortè miraculorum magnitudine motus volebat eum sequi cupidine inanis gloriæ, quod significatur per aues, & ita per istum significantur hypocritæ, & auari, & fraudulenti & inanis gloriæ cupidi, quod patet per aues, & vulpes: & per vulpes hypocritæ, auari, fraudulenti, per aues inanis gloriæ cupidi, siue elati accipiantur. Animus enim elatus quodammodo est auis, & super se volat. Est ergò sensus: [Vulpes, &c.] *a* Filius autem hominis, &c.] id est, in huiusmodi vulpilosis, & fraudulentis per superbiam, & inanem gloriam elatis, non habet vbi quiescat, id est, delectetur, quia non quiescit, nisi in mansuetis, *Isa. vlt.* a. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? [Vulpes, &c.] *Hieron.* Iste hac intentione volebat sequi Iesum qua Simon Magus desiderabat habere potestatem miracula faciendi, *Act.* 8. c. vt, scilicet, de miraculis diuitias lucraretur. Et ideò rectè significat hypocritas, & hæreticos, qui exterius videntur sequi Iesum: Sed interius persequuntur. vnde rectè comparantur vulpi, quæ dolosa est, & tortuosè incedit. *Matth.* 7. c. Attendite à falsis prophetis, &c. Hi sunt Gabaonitæ, qui videntes filios Israël prosperari, & dominari, fœdus inierunt cum eis, sotulares veteres, & ex pitaciis consutos habentes, panesque duros & muscidos portantes. *Iosue* 9. a. Ita Hypocritæ aspere induuntur exteriùs, & viuunt, sed cognita eorum fraude admittendi sunt, sicut aquarij, & lignarij, non sicut fratres, hæretici verò omnino destruendi.

Mat. 8. c.

Moralit. * *a* Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet,] quasi pauper homo, qui vix recipitur in hospitio, sed si diues est, aperitur ei vtraque ianua. *Luc.* 2. b. Deus elegit pauperes in hoc mundo, vos autem exhonorastis pauperes, quasi electioni diuinæ rebelles. Item *in eod.* a. Si introierit in conuentum vestrum vir anulum aureum habens in veste candida, introierit autem, & pauper, &c. Et nota, quod dicit. [Filius hominis.] In hoc enim notatur Christi humilitas, quia ex parte inferiori nominat se, & parentelam suam. Episcopus quidam iactabat se habere decem Reges in genere suo, & computatis septem non potuit inuenire plures, & dixit quidam: Ego scio alios tres Reges Coloniæ. *Eccl.* 10. b. Quid superbis terra, & cinis? *Esther.* 2. b. noluit indicare patriam suam, & populum. Sequitur.

b Ait autem ad alterum, sequere me.] De isto, qui hic vocatur, vt sequatur Dominum apud *Matth.* 8. c. legitur. Alius autem de discipulis eius ait illi, &c. Et dicunt quidam, quòd fuerit Philippus, sed non est autenticum. *Amb.* Attende Dominum non culpas aspernatum, sed fraudes, qui repudiat fraudulentum elegit innocentem, &c. id est, non propter quamlibet culpam Dominus respuit, sed propter fraudem. Ex quo *Mysticè* potest intelligi, quod non propter culpas veniales respuit Dominus peccatores, sed propter criminales. Et nota quòd non quemlibet eligit Dominus, sed eum cuius pater mortuus est, id est, in quo mortuus est mundus, vel diabolus, qui dicitur pater, *Ezech.* 16. a. Pater tuus Amorrhæus, *Ioan.* 9. f. Vos ex Patre diabolo estis.

c Ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.] *Isid.* Non respuit esse discipulus, sed expleta pietate paterni funeris vult liberior sequi. Simile 3. *Reg.* 19. d. Misit Elias pallium suum super Eliseum, qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait osculer oro te patrem meum, & sic sequar te. Sic multi dicunt, disponam de patre meo, vel post mortem parentum intrabo claustrum. *Chrys.* Multi ex his, qui viuere æstimantur à mortuis nihil differunt, etsi corpus corruptum non vides, anima saniem sustinet ampliorem. Corpus enim per paucos dies fœtet, his autem est os cloacis immundius.

a Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Ait *b* autem ad alterum: Sequere me, *c* ille autem dixit. Domine permitte mihi primùm ire, & sepelire patrem meum. Dixitque *d* ei Iesus. *e* Sine, vt mortui *f* sepeliant mortuos suos, *g* tu autem vade, & annuncia regnum Dei. Et *h* ait alter. Sequar te Domine, sed primum permitte mihi renunciare his, qui domi sunt. Ait ad illum Iesus: *i* Nemo mittens manum suam ad

d Dixitque illi Iesus, sine vt mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, &c.] Non reuocat eum à sepultura, nisi quia erant, qui sepelirent patrem eius, ideóque non vrgebat necessitas. Item nota, quia pater istius infidelis erat. Est ergò sensus. *e* Sine, vt mortui] in anima, id est infideles. *De pœn. dist.* 2. *c. pennatam*

f Sepeliant mortuos] scilicet infideles alios. *Chrysost.* Nunquid non est maximæ ingratitudinis abesse cum sepelitur pater? Non prohibuit honorare parentes, sed monstrat cælestibus negotiis nihil esse præponendum. Nota duas Interlineares sibi ex æquo respondentes. *Amb.* Hoc consortibus relinquitur, id est, infidelibus, vt sepeliant infideles. Alia. Hoc mandatur electis, intellige annunciare, id est prædicare regnum Dei. *Greg.* Mortuus mortuum sepelit, quando peccator peccatorem blandimentis, & adulationibus allicit arctiùs in peccatis.

g Tu autem vade, & annuncia regnum Dei.] *Amb.* Docet Dominus minora bona pro vtilitate maiorum esse prætermittenda. Maius enim est animas mortuorum prædicando suscitare, quàm corpus mortui in terra abscondere. *Deuter.* 33. a. Qui dixerit Patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos. *Hieron. ad Paulinum.* Festina quæso, & hærenti in salo nauiculæ funem magis præscinde, quàm solue. Nemo renunciaturus sæculo bene potest vendere, quæ consumpsit vt venderet. *Chrys.* Neque contingens tempus perdere oportet. Et nota, quòd dicit: [Regnum Dei,] non fabulas Ouidij, non vanitates Philosophorum, non ingenium tuum, sed regnum Dei quadruplex. Sacra scriptura. *Matth.* 21. d. Auferetur à vobis regnum, &c. Gratia *infr.* 17. c. Regnum Dei intra vos est. Militans Ecclesia. *Marc.* 12. c. Non longe es à regno Dei Gloria. *Marc.* 10. b. Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibeatis. Talium enim est regnum cælorum. *Matth.* 11 b. Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. *In prologo Bibliæ c.* 8.

h Et alter ait, sequar te Domine, sed primum permitte mihi renunciare his, qui domi sunt. Ait ad illum Iesus. Nemo mittens manum suam, &c.] Per illum, qui bono affectu vult sequi Dominum, sed prius vult sepelire patrem suum. *Mysticè* instituuntur humiles recepti a Domino, quia debent eligere potiora, & postponere minora. Est enim bonum opus sepelire, & septimum est in operibus misericordiæ, sed potius est euangelizare. Per istum verò, qui dominum vult sequi non inuitatus, sed primò vult renunciare domui suæ. *Mysticè* instruuntur humiles recepti à Domino, qui postquam inceperunt Dominum sequi, non debent resipiscere, vel quasi canis ad vomitum redire, ne cum vxore Loth mutentur in statuam salis. *Matth.* 24. b. Qui in tecto est non descendat tollere aliquid de domo sua, & qui in agro est, non reuertatur tollere tunicam suam. Talis cogitatio, quam reuera diabolus immittit sub quadam discretionis specie, multos auertit à bono proposito, & multis fuit occasio perditionis. *Hieron.* cuidam tali. Si habes in potestate rem tuam, vende, etsi non habes, proiice. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum est. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit. Apostoli tantum nauem, & retia reliquerunt. Et postea subdit. Facile relinquit omnia, qui se semper cogitat moriturum. Hoc etiam est contra claustrales, qui sine magna necessitate frequenter visitant domos parentum suorum. *Gloss. Beda.* Si discipulus Dominum secuturus arguitur, quòd domui renunciare velit, quid fiet illis, qui nulla vtilitate sæpe visitant domos suorum quas reliquerant? Quasi si tam durè arguitur, qui nondum fuerat Dominum secutus, quid erit de regularibus illis, qui tota die quibusdam modicis occasionibus visitant domos parentum? Talibus ergo dicit Dominus. *Mystice.* *In prologo Bibliæ.*

i Nemo mittens manum ad aratrum] prædicationis. *Osea* 10. d. Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob.

Δ *a* Et aspiciens

Δ a Et aspicient verò aptus est regno Dei,] prædicando vel habendo 2 *Timoth.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotijs, *Philip* 3.c. Ea, quæ retrò sunt obliuiscens. Vel aratrum religionis, 3. *Reg.* 19. d. Elisæus in aratro coxit carnes, mactauit boues, id est, religionis votum fecit.

aratrum, *a* & aspicitos retrò aptus est regno Dei.

CAP. X.

POst hæc *b* autem *c* designauit Dñs, & *d* alios septuagintaduos, & misit *e* illos *f* binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, quò erat ipse venturus. Et *g* dicebat illis: *h* Messis quidem multa, *i* operarij autem pauci

Gloss. Manum ad aratrum mittit, &c. Et est summa, quia manum ad aratrum mittere, est per compunctionem, & dominicæ Passionis memoriam cor exarare. In aratro enim est duo ligna, scilicet, cui arans innititur, & aliud lignum cui vomer infigitur. Per lignum ergò cui arans innititur, intelligitur contritio cordis, per vomerem, qui terram scindit, intelligitur memoria dominicæ Passionis, quæ quodammodo cor hominis scindit. Nemo enim tam saxei pectoris est, cuius cor non emolliat memoria Dominicæ passionis. Et eam præcipuè debet homo habere in memoria, quia cùm tantum beneficium ad memoriam reducitur, ad amorem benefactoris amplius animus accenditur. Qui verò ad relicta vitia desiderio rapitur, retrò aspicit. Et de talibus dicitur *Osea* 10. d. Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacij. Quidam colunt agrum, superbi quidam horreum, auari quidam ventrem, luxuriosi, &c.

EXPOSITIO CAP. X.

POst hæc autem, &c.] In præcedenti cap. egit Lucas de missione duodecim Apostolorum, in hoc autem agit de missione septuagintaduorum discipulorum, & prosequitur hic satis historiam. Diuiditur autem istud capitulum in quatuor partes. In prima docentur discipuli qualiter eant, & qualiter se habeant in prædicatione. In secunda agitur de reditu discipulorum ad Dominum, & eorum humiliatione, ne superbirent de factis miraculis, ibi [Reuersi sunt autem] In tertia agitur de commendatione humilitatis, ibi [In ipsa hora, &c.] In quarta agitur de hypocrisis condemnatione per parabolam sauciati, ibi [Et ecce quidam legisperitus, &c.] Ad literam autem. Septuagintaduos discipulos misit Dominus, quia tot erant genera linguarum, vt sicut prius miserat duodecim Apostolos propter duodecim tribus Israel, ita secundò misit septuagintaduos propter septuagintaduo genera gentium, vel linguarum. Vnde & *Num.* 11. d. Constituit Moyses septuaginta viros duces populi. Item per hunc numerum ostendit Dominus, quid per hos, & eorum sequaces erat annunciaturus mundo fidem Trinitatis. Sol enim per triduanum ambitum suum septuagintaduas horas facit. Christus ergo: qui se diem appellat, Apostolos autem horas. *Ioan.* 11. b. Septuagintaduos discipulos ad prædicandum mittit, vt per hoc mysticè significaret se per hunc numerum prædicantium fidem Trinitatis mundo annunciare, sicut sol triduanum cursum solet per septuagintaduas horas complere. Vnde cum Dominus ambularet in Ierusalem, discipuli quæsierunt ab illo, quare illuc iret, cum vellent eum occidere. Dominus autem ait: Nunquid duodecim sunt horæ diei, qui ambulat in die non offendit, q. d. ego sum dies, vos estis horæ, sequimini me, & non inuenietis offendiculum. Nota ergo, quia vigintiquatuor horæ sunt diei naturalis, qui numerus triplicatus facit septuagintaduo, & ita dies, id est, Christus per septuagintaduos discipulos, quasi per septuagintaduas horas fidem sanctæ Trinitatis mundo nuntiauit, sicut sol per totidem horas cursum suum peragit. Dicit ergo:

b Post hæc autem,] quæ prædicta sunt,

c Designauit Dominus,] id est, ab alijs distinxit. Vel, id est de multitudine, quasi signato selegit. *Ioan.* 15. c. Ego elegi vos, &c.

d Et alios septuagintaduos.] *Matth.* 10. a. mittuntur duodecim Et *sup.* 9. a. similiter.

e Et misit illos,] septuagintaduos.

f Binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, quò erat ipse venturus] *Ioan.* 20. e Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Per hoc, quòd bini mittuntur ad prædicandum, innuitur quòd debent charitate viuere, quia charitas est glutinum quo fideles combinantur. Vel per hoc, quòd bini mittuntur significatur, quòd sicut in arcam Noe animalia immunda bina missa sunt, sic in arcam, id est in vnionem Ecclesiæ, missuri erant Apostoli, & collecturi per sacramentum baptismi, & prædicationem homines à conceptione, immundos, & in peccatis defixos. *Gloss.* Bina animalia immunda prius in carnali generatione, &c.] id est significantia homines prius immundos in carnali generatione, &c.

g Et dicebat illis, messis quidem multa] *Beda.* Turba credentium.

i Operarij autem,] id est, Apostoli & eorum sequaces [Pauci.] Et est sensus. Licet multi sint, qui fidem recipiunt, & receperunt, tamen indigent operarijs, ne aues cæli sparsa semina dissipent. *sup.* 8. a. *Matth.* 13. a. *Matt* 9.*A.*21. *dist.* c. *inno.*

Moraliter.] Messis multa est populus multus. Hæc messis fuit seminata in primis patribus, irrigata in diluuio, *Gen.* 7. Creuit in herbam in Patriarchis ante legem, processit in culmen in Prophetis sub lege, maturauit in messem in Apostolis sub euangelio, *Ioan.* 4.e. Videte regiones, quia iam albæ sunt ad messem, *Apoc.* 14. d. Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ. Ad hanc igitur messem colligendam mittuntur hic messores, id est, Prælati & prædicatores, vt falce prædicationis eam separent à terrenis, & recondant in horreo Domini, *Ierem.* 15. d. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. *Isa.* 2. b. Conflabunt lanceas suas in falcea, id est, disputationes, & lectiones conuertent in prædicationes. Falx recurua est, sic prædicatio debet recuruari in se, vt prædicator seipsum consideret, *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis, *Gal.* 6. a. Considerans teipsum, &c. *Marc.* 13. b. Videte vosmetipsos, *Eccl.* 31. b. Intellige, quæ sunt proximi tui ex teipso. Item fals manu tenetur, aliter non valet, sic prædicatio inutilis est, nisi opere impleatur. *Greg. super Ezech.* Ad hoc, vt seruetur virtus prædicandi teneatur necesse est altitudo viuendi, *Osea* 10. a. Vitis frondosa Israël, fructus adæquatus est ei. Item qui metit falce inclinat se, sic prædicator debet se inclinare per compassionem, & humilitatem, *Iob* 39. a. Nunquid parturientes ceruas obseruasti? Incuruantur ad fœtum, & pariunt. Ibi *Gloss.* Prædicatores sancti, quasi ceruæ in partus dolore sunt, quia nunc in rugiendo in lacrymis seminant Qui incuruantur, vt pariant, quia nisi ab immensitate contemplationis æternæ ad infirmitatem nostram descenderent, nunquam filios procrearent. Vnde *Psalm* 143. Inclina cælos tuos, & descende. Item, qui metit falce, si retrò aspiciat seipsum vulnerat, & male secat, sic prædicator, si ad temporalia aspiciat, & seipsum vulnerat, & alios male docet *sup.* 9. g. Nemo mittens manum suam ad aratrum, &c. Vbi dicit *Gloss.* Omnis arans si retrò respiciat, aut inutilem, aut tortuosum facit sulcum, aut arantium boum suorum vestigia vulnerabit. Ita, &c. *Phil.* 3. c. Vnum quidem ea, quæ retrò sunt obliuiscens, &c. Dicit ergo:

h Messis quidem multa] scilicet, totum genus humanum, in quo multi sunt parati conuerti ad Dominum, si esset, qui meteret, id est, instrueret eos.

i Operarij autem pauci,] Licet locutores multi, pauci enim faciunt, quod docent. 3. *Reg.* 5. b. Sera, quia non est in populo meo vir, qui sciat ligna scindere, sicut Sidonij: dicit Salomon, id est, Sacram Scripturam exponere, ad ædificium faciendum Salomoni, id est, Christo. *Prou.* 19. d.

Abscondit piger manum suam sub ascella. Contra hoc dicit *Iob* 31. d. Si fructus eius comedi absque pecunia.

Ibi. *Gloss.* Fructus terræ absque pecunia comedere, est Ecclesiæ sumptus accipere, & eidem Ecclesiæ prædicationis pretium non præbere. 2. *Thess.* 3. c. Si quis non vult operari, nec manducet.

Gregorius. Quid ad hoc nos doctores dicimus, qui aduentum præcurrentes Ecclesiasticum officium suscipimus, & muti panem comedimus? *Beatus Bern.* Venient venient ante tribunal viuentis, vbi erit pauperum allegatio dura, accusatio grauis, quorum vixere stipendijs, nec diluere peccata. *Genes. secundo* e Tulit Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum, *Matth.* 20. a. Voca operarios, & redde illis mercedem, &c. Operarios iubet vocari ad mercedem, non otiosos.

Moralit.

Δ a Rogate

a Rogate ergò Dominum messis, vt b mittat operarios in messem suam. c Ite, d ecce ego f mitto vos, sicut g agnos inter h lupos. i Nolite ergò portare sacculum, k neque peram, neque l calceamenta, & m neminem per viam salutaueritis.

▲ a Rogate ergo,] q. d. quia operarij sunt pauci. [Ergò rogate Dominum messis,] Id est Christum.
b Vt mittat operarios in messem suam.] *Interlin.* vel vineam. [Operarios,] id est, prædicatores magis opere, quàm ore prædicantes. Efficacior est enim prædicatio operis, quàm oris, vt dicit beatus *Bern.* Est enim prædicatio gladius, qui nisi teneatur manu, non terret aduersarios. De bonis prædicatoribus dicitur in *Psalm.* 149. Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij, &c. *Cant.* 3. e. Lectulum Salomonis, &c. Sed de illis, qui dicunt multa, & faciunt pauca, dicitur *Psalm.* 57. Et gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit. Sed quare se vult rogari Dominus, vt mittat operarios in messem suam, immò rogat, vt rogetur, & rogat operarios, vt rogent eum? Respondeo. Per hoc ostendit desiderium suum circa animas conuertendas, quia rogat, vt rogetur. Per quod etiam ostendit desiderium prædicatorum circa salutem animarum, vt etiam rogent mitti, nec aliter debere prædicare, nisi missi. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt, &c. [Per hoc idem ostendit Dominus, quòd gratia prædicandi donum Dei est, quòd precibus datur non studio, vel ingenio humano. *Iac.* 1. a. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet eam à Domino.
c Ite, ecce ego, &c.] Ego discretiuè. Dominus messem dixerat paratam, id est, corda hominum ad recipiendum verbum & ideò præceperat discipulis, vt rogarent Dominum messis, vt mittat operarios in messem. Sed quia ipse erat Dominus messis, vt ostenderet, statim illud facit pro quo faciendo præceperat, vt rogarent. Vnde subdit. [Ite.] Et legea ita litteram vt dicatur iteratu. Mitte nos, ergò, [Ite] Modo repete.
f Mitto vos] inquam, sicut agnos inter lupos *Matth.* 10. b. dicit hæc verba post electionem dicta Apostolis, Lucas asserit esse dicta septuaginta duobus. Possunt ergò intelligi dicta esse vtrisque. Est tamen ibi modica mutatio verborum. Nam Apostolis dictum est, Mitto vos, sicut oues. Septuagintaduobus discipulis. [Mitto vos, sicut agnos] id est, tanquam simplices, & mansuetos.
h Inter lupos] inter detractores scribas, scilicet, & Pharisæos. *Chrysost.* Fortior est Dei gratia, quàm rerum natura. *Chrysost.* q. d. monstrabo virtutes, cum oues lupos superauerint. Chrysost. Dum fuerimus oues, vincimus, etsi multi sint lupi, si autem efficimur lupi, vincimur, & cessat à nobis pastoris auxilium. Non enim oues, sed lupos pascit. *Chrysost.* Vnaquæque bestia vnum habet, & proprium malum, homo autem malus omnia. Nota [Ite] dicit non æquitate, *Ps.* 125. Euntes ibant, &c. *Ezech.* 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur, &c.
d Ecce] In hoc notatur celeritas prædicatorum. *Isa.* 60. c. Ecce ego, mitte me. *Prou.* 6. a. Discurre, festina, suscita amicum tuum.
e Ego.] Deus, qui vos elegi, qui vos docui, qui sum Dominus messis.
f Mitto vos] homines, seruos, discipulos, electos, ideò debetis ire. *Exod.* 3. d. Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis. Deus Patrum vestrorum misit me ad vos. Mitto vos, aliter non debetis ire, *Ierem.* 23. d. Non mittebam prophetas, & ipsi currebant. *Ioan.* 10. b. Quotquot venerunt, sua voluntate, non missi à Domino, fures sunt, & latrones. [Mitto vos.] Mittit, vt aduocatos ad defendendum causam sponsæ suæ, id est, Ecclesiæ. *Isa.* 1. e. Quærite iudicium, &c.] Item vt testes in causa sua, & ecclesiæ, *Isa.* 43. b. Vere vos testes mei vt dicit Dominus. *Act.* 1. a. Et eritis mihi testes. Testes autem debent esse certi, iurati, non conducti, non subornati non infames, non pueri, certi de visu, & auditu, *Matth.* 11. a. Renunciate Ioanni, quæ audistis & vidistis. *Act.* 4. d. Non possumus quæ vidimus, &c. 1. *Ioan.* 1. a. Quod vidimus oculis nostris, &c. *Ioan.* 3. b. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Item iurati, vt nec prece, nec pretio, nec amore, nec odio, nec timore dicant falsitatem, vel taceant veritatem. *Psal.* 118. Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Item non conducti mercede temporali. *Isa.* 13. d. Suscitabo super eos Medos qui argentum non quærant, &c. *Matth.* 10. b. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam. Si prohibentur habere, multò fortius accipere. Item non subornati, lepore verborum. *Eccl.* 4. d. Non abscondas sapientiam tuam in decore eius. 1. *Cor.* 2. a. Prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, &c. Item non infames, 1. *Tim.* 3. b. Oportet illum habere testimonium bonum ab his, qui foris sunt, vt non incidat in opprobrium, & in laqueum diaboli. Item non pueri sed adulti. *Exod.* 26. d. Prouide de omni plebe viros sapientes, &c. Item [Mitto vos] vt cursores. Cursor autem debet habere pixidem pictam insignis mittentis, & literas sigillatas. Pixis est cor, literæ duo testamenta, sigillum charitas, sigillator Spiritus sanctus. *Ephes.* 4. g. Nolite contristare Spiritum sanctum Dei in quo signati estis. *Ioan.* 13. d. In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. *Cant.* 8. b. Pone me, vt signaculum super cor tuum. Pictura pixidis est paupertas, tribulatio, fames & huiusmodi, in quibus est imago Christi in terra conuersantis. *Gal.* 6. d. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, &c. Item [Mitto vos,] vt milites pugnaturos pro fratribus. *Ios.* 1. d. Transite armati, &c. g Sicut agnos,] id est, innocentes, humiles, mansuetos. *Isa.* 6. b. Arietes Nabaioth ministrabunt tibi. Nabaioth prophetia, id est, filij prophetarum. *Cant.* 4. a. Dentes tui, id est prædicatores, sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro. h Inter lupos] *Amb.* id est hæreticos, qui gregem Domini diripere nituntur nocte tribulationis seu aduersitatis. *Beda* dicit. Lupi sunt Scribæ, & Pharisæi, qui sunt clerici Iudæorum, q. d. Lupi sunt clerici. *Soph.* 3. a. Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane *Isa.* 65. d. Lupus & agnus pascentur simul. *Eccl.* 13. c. sicut communicabit lupus agno aliquando, &c. *Gloss.* Lupi & agni simul pascentur, & de lupis ad quos mittentur agni, conuertentur, & ita qui prius erant lupi, eodem cibo reficientur cum agnis, scilicet, cibo verbi Dei. i Nolite ergò portare sacculum, ad reponendum pecuniam. k Neque peram] ad reponendum escam. l Neque calceamenta.] Omnem solicitudinem temporalem amputat à prædicatore. Nam qui contemptum mundi prædicabant, debent, & ipsi primi contemnere. Vnde *Beda* & *Amb.* Tanta debet prædicatori esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus, etsi non prouideat sibi, tamen certissimè non defecturos sciat, id est credat, ne dum occupatur mens ad temporalia, minus prædicet æterna, *Infra* 22. d. Quando misi vos sine sacculo, & pera, nunquid defuit vobis aliquid? At illi dixerunt: Non.

Mysticè.] Pecunia in sacculo est sapientia clausa in anima, quæ non erogatur proximo, & ideo, vel inutilis, vel noxia est. *Eccle.* 20. d. & 41. c. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, &c. *Prou.* 11. d. Qui abscondit frumenta, &c. Per peram significantur negotia seculi, sicut dicit *Amb.* quæ non debent portare prædicatores Christi, qui contemptum mundi prædicant. 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis *Sup.* 9. g. Nemo mittens manum suam ad aratrum, id est, prædicationis assumens officium, & respiciens retrò, aptus est regno Dei, prædicando. Per calceamenta significantur mala exempla, quæ procedunt ex malis operibus sicut calceamenta fiunt ex mortuis pellibus. *Exod.* 3. b. Solue calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. m Et neminem per viam salutaueritis.] Ad litteram, non prohibet salutationem cum sit officium humanitatis, sed obstaculum prædicationis, & deuotionis impedimentum prohibet, id est, ne causa confabulandi aliquos in via salutent, ne ipsa confabulatio eorum deuotionem impediat, & à destinato negotio retrahat. Vnde *Amb.* Festinatò iubet conscendere, ne alicuius obuij confabulatione reflectantur ab iniuncto officio, vel munere, &c. & *inf.* Vt quando mandantur diuina, paulisper sequestrentur humana. Aliter. m Neminem per viam salutaueritis] id est, nemini salutem viæ optaueritis, id est mundanam prosperitatem, quæ multis est causa mortis. Vel [neminem per viam salutaueritis,] id est, nolite salutare quenquam eo modo quo consueuerunt homines facere salutationes in via, id est, tantum ex consuetudine non ex salutis optatione. Et hanc expositionem habes in *Gloss.* *Beda* & *Amb.* quæ talis est. Omnis qui in via salutat, occasione itineris salutat, id est, tantum ex consuetudine non ex intentione habendæ eiusdem salutis. Vel aliter. Neminem per viam salutaueritis, id est, propter viam, id est, propter temporalia ne prædicetis, siue nemini salutem prædicabitis occasione lucrandi temporalia sicut qui in via salutat aliquando confabulandi, vel alia causa salutat, non quod eius saluti intendat. Hanc similiter expositionem potes habere ex prædicta *Gloss.* Simile 4. *Reg.* 4. e. Et si occurrerit tibi homo, ne salutes eum.

▲ Salus autem

salus autem patriæ omnibus est optanda, & pro illa prædicandum. *Eccl.* 22. d. Amicum salutare ne confundatis. *Psalm.* 43. Tu es Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob. *Chrys.* Non est sola salutatio, sed benedictio. Vnde episcopi scribunt. Salutem, & benedictionem. *Psal.* 128. Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos, &c.

In *a* quamcunque domum intraueritis, *b* primum dicite, Pax huic domui. Et si ibi *c* fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin *d* autem *e* ad vos reuertetur. In *f* eadem autem domo manete, *g* edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt. *h* Dignus est enim operarius mercede sua. *i* Nolite transire de domo in domum. Et in *k* quamcunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos manducate, quæ apponuntur

Matth. 10. *b.* *a* In quamcunque domum intraueritis,] causa hospitandi.

b Primum dicite, pax huic] id est pacem hospiti, & familiæ prædicetis, vt appareat vos esse nuncios, & baiulos pacis. *Isa.* 52. b. quàm pulchri sunt super montes pedes annunciantis, & prædicantis pacem. *Matth.* 5. a. Beati pacifici.

B

Matth. 10. *a.*

c Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra,] Id est oblatio pacis, id est si aliquis fuerit ibi prædestinatus ad pacem æternam habendam, suscipiet pacifice vestram prædicationem. *d* Sin autem] id est si noluerit aliquis audire vos, nec acquiescere vobis. *e* Ad vos reuertetur] id est non erit vobis inutilis, quia prædicationis, & laboris vestri merces vobis à Deo recompensabitur. *f* In eadem autem domo manete.] Hic prohibet Dominus discursum prædicatorum, qui aliquando mutare solent hospitia causa ventris. *Beda.* Alienum est à prædicatore per domos cursitare, & hospitium mutare. *Eccl.* 21. d. Pes fatui facilis in domum proximi. *Prou.* 25. c. subtrahe pedem tuum de domo proximi tui.

g Edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt,] non quærentes diuersa fercula. *Eccles.* 2. a. Omne quod tibi applicitum fuerit accipe. 1. *Cor.* 10. f. Omne quod apponitur vobis manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

Matth. 10. *b.* *g* Dignus est enim operarius mercede sua,] duplici. Vna in via ad sustentationem, altera in patria ad remunerationem. *Matt.* dicit. Dignus est cibo suo, id est potestatem habet accipiendi necessaria vitæ, ab his quibus prædicat. 1. *Corint.* 9. b. Dominus ordinauit his, qui euangelium annunciant, de Euangelio viuere. *Gal.* 6. b. Communicet is, qui, &c. *Deut.* 25. a. Non alligabis os bouis triturantis, &c. Vnde Diacono deferenti Euangelium, alius defert puluinar. *Cant.* 2. b. Leua eius sub capite meo. *Beda.* Qui saccum, & peram prohibuit, sumptus ex prædicatione concedit, sic tamen vt ablato cibo & potu sint contenti, id est, ne quærant superflua. *i* Nolite transire de domo in domum.] Ideò hoc prohibet Dominus, quia sæpius mutatio hospitiorum mutabilitatem indicat animorum. *Amb.* Non est de domo in domum vaga facilitate demigrandum, vt in hospitali amore seruetur constantia, ne collata amicitiæ necessitudo facile dissoluatur. Nota quod dicit, necessitudo, quadam enim necessitate astringimur erga amicos *Eccles.* 29. d. Necessitudine domus meæ hospitio mihi factus es frater. *k* Et in quamcunque, &c.] *Hieron.* Quia hominibus rusticanis, & absque eloquij venustate nemo crederet pollicentibus regnum cælorum, dat potestatem miracula faciendi. *l* Et dicite illis, appropinquabit in vos regnum Dei,] id est, Christus, vel vita æterna, vel sacrarum scripturarum scientia. *Matth.* 3. a. Agite pœnitentiam, &c. *m* In quancunque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius dicite, etiam puluerem] pedum, [qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos] vt sic ostendatis, quòd nihil terreni commodi quæratis, sed tantum animarum salutem. 2. *Cor.* 11. c. Non quæro, quæ vestra sunt sed vos. *Hieron.* In testimonium, quòd prædicatio ipsorum peruenit vsque ad illam ciuitatem, & ita non habeat excusationem. *Ioan.* 15. d. Si non venissem, & non prædicassem eis, peccatum non haberent, nunc autem, &c. Item in signum laboris inaniter expensi. Puluis enim in pedibus signum est itineris, & laboris, excussio verò significat laboris inutilitatem, quia inutilia solent excuti, & abiici. Item sic Excutite puluerem de pedibus vestris, id est, minima itineris, & laboris vestri, quem pro illis sustinuistis exponite illis, vt si vos recipere noluerint, sit eis in testimonium maioris damnationis. Si autem receperint, sit maioris dilectionis occasio, &c.

Mysticè.] Per pedes Apostolorum significantur affectus prædicatorum, quibus aliquando adhæret puluis vanæ gloriationis. Nemo enim tantæ est perfectionis cuius animo non surrepat aliquantula affectio humanæ laudis. De quo puluere dicitur *in Ps.* 7. Gloriam meam in puluerem deducat: aliquando puluis superbæ indignationis, aliquando puluis cupiditatis. De quo *Michea* 7. d. Lingent puluerem, sicut serpentes. Primus puluis adhæret pedibus prædicatorum, quando libenter audiuntur. Ex hoc enim sæpe gloriantur. Huiusmodi puluerem Dominus excutiendum docuit, vbi pedes discipulorum lauit, significans affectus mentium, vel puluere inquinatos. Excutitur autem puluis iste per sui considerationem, quia nihil habet à se: etiam quod libenter auditur, non est à se, 1. *Corinthiorum. quarto.* b. Quid habes quod non accepisti, &c. *Matt.* 10. c. Non vos estis, qui loquimini, &c. *Ierem.* 9. g. Non glorietur sapiens, &c. *Eccl.* 10. b. quid superbis terra, & cinis? Secundus puluis adhæret, quando non libenter audiuntur. Ex hoc enim aliquando indignantur prædicatores. Vnde *Gregor.* Prædicatio vix sine aliquo admisso impletur, aut enim indignè feret si contemnitur prædicator, aut gloriatur si venerabitur. Sed hic puluis excutitur per Christi commemorationem cuius prædicatio contempta fuit. Et certe non debet indignari discipulus si contemnitur, ex quo Christus, qui est summus magister contemptus fuit. *Ioan.* 15. c. Mementote sermonis mei quem dixi vobis. Non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Tertius puluis adhæret, quando prædicator doctrinam, vel prædicationem inclinat ad commodum temporale. Quem maximè excuti voluit Dominus à pedibus Apostolorum. Vnde *Matth.* 10. b. Nolite possidere aurum, &c.] Et etiam in huius signum lauit pedes eorum, *Ioan. decimotertio.* a. — *Mysticè.*

vobis, & curate infirmos, qui in illa sunt, *l* & dicite illis, appropinquabit in vos regnum Dei. In *m* quamcunque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam puluerem, qui adhæsit nobis de ciuitate vestra extergimus in vos. Tamen *n* hoc scitote, quia appropinquabit regnum Dei. *o* Dico vobis, quia Sodomis in die illa *p* remissius erit, quàm illi ciuitati. Væ tibi *q* Corozaim, væ ti-

C

Matth. 11. *c.*

n Tamen hoc scitote, &c.] quasi licet non recipiatis nos, tamen hoc annunciamus vobis, scilicet, quòd appropinquat regnum Dei. Vnde [Tamen scitote, quia appropinquabit, &c.] id est, citò veniet dies iudicij quando regnum Dei dabitur electis, & tunc velletis vos recepisse nos.

o Dico vobis, quia Sodomis in die illa] s. die iudicij.

p Remissius erit, quàm illi ciuitati.] Remissius supple in hoc, quia non intantum de inhospitalitate sunt arguendi. Non enim tales, & tantos hospites respuerunt, quales, & quantos Iudæi, scilicet, Apostolos, & Prophetas Licet etiam magni peccatores fuerint, tamen prædicationem verbi Dei non contempserunt, quia nec tales prædicatores habuerunt quales Iudæi. *Ioan.* 15. d. Si non venissem, &c. 2. *Petr.* 2. d. Melius est viam, &c. *Inf.* 12. f. Cui plus committitur, & *Iacob. quarto.* d. Scienti bonum facere, & non facienti, &c.

q Væ tibi Corozaim, &c] ad litterã. Corozaim, & Bethsaida, Δ & Capharnaum erant

q Væ tibi Corozaim. *Mysticè.*] comminatur hîc Dominus clericis, & religiosis, qui duriores sunt laicis. Vnde *Isa.* 1. a, Bos cognouit, &c. *Ierem.* 5. a. Dixi forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, & iudicium Dei sui, ibo igitur ad optimates, &c. Corozaim, interpretatur mysterium meum, vel secretum mihi, & significat clericos, quibus reuelat Dominus in scripturis secreta sua. *Amos* 3. b. Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas, &c. *Ioan.* 15. b, Iam non dicam vos seruos, sed amicos, &c. *Matth.* 13. b. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, Bethsaida, interpretatur domus frugum. vel domus venatorum, & significat claustrum, vbi illis, quos potest venari Dominus fruitur, quasi fruge propria, *Isaia.* 23. a. Semen Nili messis fluminis, id est, Spiritus sancti, fruges eius Tyrus interpretatur angustia, & significat rusticos, qui Δ multis angustiis — *Mysticè.*

& Capharnaum erant ciuitates Iudæorum, quibus comminatur Dominus, quia auditis multis prædicationibus, & visis multis miraculis Christi, non pœnituerunt de peccatis suis. In illis enim multa legitur fecisse miracula in initio prædicationis suæ, & quia non receperunt, ideo specialiter illis comminatur. Matthæus hic magis sequitur historiam. Lucas dimisso ordine historiæ, sequitur magis ordinem mysterij. Dicit ergo [væ tibi Corozaim] id est, æterna damnatio est tibi ventura. a Væ tibi Bethsaida,] similiter

Matth. 10. d. Ioan. 13. c. 8. q. 1. c. qui vos spernit.

b Quia si in Tyro, &c.] Tyrus, & Sidon ciuitates erant gentium, in quibus si prædicasset Dominus, & fecisset miracula quæ fecit in aliis, egissent pœnitentiam. Quare ergo non prædicauit eis Dominus? *Rom.* 11. d. O altitudo diuitiarum, &c. Hic autem prædicauit propter quatuor. Primum diuina voluntas, secundum promissi veritas, tertium latens vtilitas, quartum paucorum bonitas [veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quam vobis.] Sequitur. f Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata] id est, famosa miraculis, & insignita. Et qui his credere noluisti ideo [vsque ad infernum demergeris.] Vel, [exaltata] superbe resistendo meæ prædicationi, & ideo, &c.

Mystice.

A multis angustiis opprimuntur. Sidon interpretatur venatio, & significat milites, qui sunt venatores, ad literam, & per rapinam multa venantur. Et certè si istis tantùm prædicaretur, quantum prædicator clericis, ipsi pœnitentiam agerent de peccatis suis, & plura bona facerent quàm clerici faciunt. *Matth.* 12. d. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ, & ecce plus quam Ionas hic. Idcirco [Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida,] id est, vobis ô clerici, & vobis ô religiosi.

b Quia si in Tyro, &c.] Nec dicit. Væ vobis Corozaim, & Bethsaida, sed diuisim [Væ tibi Corozaim. væ tibi Bethsaida,] quia singulis sua propria pœna reddetur. *Galat.* 6. b Vnusquisque onus suum portabit. *Matth.* 13 d. Colligite zizania, & alligate in fasciculos ad comburendum. Item nota quod benè iunguntur Tyrus, & Sidon. *Beda.* Apud alios est vsus diuitiarum, diuitibus nomen tantum cedit, & solicitudo. c In iudicio, &c.] Nota tria Cilicium, cinerem, sessionem. Hæc enim tria pœnitentibus congruunt, scilicet, vt induantur cilicio, sedeant in cinere, id est, ad terram. Non enim debent discumbere ad mensam, sed in terra habentes mantile super genua. *Hieron.* Cinis, & cilicium arma sunt pœnitentium. Per cilicium peccati memoria intelligitur. Nam punctio vestimenti reuocat in memoriam punctionem peccati, quod semper debet habere homo in memoria ad dolendum. Per cinerem, mortis memoria exprimitur. Vnde & capita pœnitentium cinere asperguntur, vt reducant ad memoriam, quia mortales sunt, & incinerabuntur. Vnde *Eccles.* 10. b. Quid superbis terra, & cinis? *Ierem.* 6. g. Filia populi mei accingere cilicio, & aspergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Sessio humilitatem exprimit, quam præcipuè debet homo Christo exhibere. 1. *Pet.* 5. b. Humiliamini sub potenti manu Dei, &c. e Remissius erit in iudicio quàm vobis, &c.] *infrà* 12. f. Seruus sciens voluntatem Domini, &c.

f Et tu Capharnaum, &c.] Capharnaum villa pinguedinis, vel villa pulcherrima, cœtus prælatorum. *Abdiæ* 1. b. Si exaltatus fueris, vt Aquila, & inter sidera posueris nidum tuum inde detraham te. *Amos* 9. a. Si ascenderint vsque ad cælos inde detraham eos. *Iob* 20. a. Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. *Ierem.* 49. d. Qui habitat in cauernis terræ, &c. Sequitur. h Qui vos audit.] Ne videretur alicui ex præcedentibus quod illis tantùm ciuitatibus comminaretur Dominus væ æternum quæ ipsum respuerunt in propria persona, sed etiam illis qui discipulos, & alios prædicatores contemnunt, sit illa comminatio, ideo subiungit [qui vos audit me audit] qui loquor in vobis. 2. *Cor.* 13. a. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus, qui non infirmatur in vobis? i Et qui vos spernit] non recipiendo ad prædicationem, vel ad hospitalitatem, vel faciendo iniurias, vel inferendo contumelias. *Ezech.* 3. b. Domus Israël noluit audire te, quia noluit audire me. k Me spernit.] *Matth.* 25. d. Quamdiu non fecistis vni ex minimis his nec mihi fecistis. l Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit,] quia ego & pater vnum sumus *Ioan.* 10. f. m Reuersi sunt, &c.] Secunda pars. Post prædicationem, & facta miracula reuertuntur ad Dominum. Vnde dicit: [Reuersi sunt autem septoagintaduo cum gaudio] de profectu prædicationis & conuersione peccatorum, Gaudebant etiam de potestate miraculorum sibi collata: Vnde sequitur: n Dicentes: Domine etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo [id est, in inuocatione, & virtute nominis tui, quod non fiebat in lege, vt in nomine alicuius eiicerentur dæmones.

Secunda pars

bi a Bethsaida. b quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis olim in c cilicio, & cinere sedentes pœniterent. d Veruntamen Tyro, & Sidoni e remissius erit in iudicio quã vobis. Et f tu Capharnaum vsque ad cælũ exaltata, vsque g ad infernum demergeris. h Qui vos audit me audit, i & qui vos spernit k me spernit. l Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. m Reuersi sunt autem septuagintaduo cum gaudio, dicentes: Domine, n etiam o dæmonia subiiciuntur nobis in p nomine tuo. Et q ait illis, r Videbam Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem. s Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones,

Moraliter.

[*Moraliter.*] m Reuersi sunt autem, &c.] Hic docentur prædicatores, & omnes bene agentes in tribus. Primò, vt de bono facto per eos, non superbiant, meritis ac viribus suis aliquid ascribendo, sed reuertantur ad Dominum eius gratiæ totum attribuendo, & gratias referendo. *Eccl.* 1. b. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur. *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, &c. Ibi *Gloss.* Vadunt fulgura, cum prædicatores miraculis coruscant, & superna reuerentia auditorum corda transfigunt. Reuertentia vero dicunt adsumus, cum non sibi, sed Dei virtutibus attribuant quicquid se fortiter egisse cognoscunt. Talis erat *Isa.* 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Talis Dauid. *Psalm.* 113. Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Talis Paul. 1. *Cor.* 3. b. Neque qui plantat, neque qui rigat aliquid est, sed qui incrementum dat Deus. Talis ipse Christus. *Ioan.* 7 b Mea doctrina non est mea, &c. Secundò, vt non cessent donec perfecerint opus suum. *Matth.* 10. c. Qui perseuerauerit, &c. *Galat.* 6. c. Bonum facientes non deficiamus, &c. Tertiò, vt de bono gaudeant. *Rom.* 12 d. Gaudete cum gaudentibus. o Dæmonia subiiciuntur nobis]. id est, sapientes Philosophi. p In nomine tuo] id est, in prædicatione nominis tui, vel ad honorem nominis tui. 2. *Cor.* 10 b. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Sequitur: q Et ait illis, videbam Satanam, sicut fulgur de cælo cadentem.] *Bernar.* Age nunc, sequere ducem tuum, multiplica præbendas, accelare ad Archidiaconatum, ad Episcopatum aspira, paulatim ascendis, sed non paulatim descendes. r Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem.] Bene confitebantur discipuli in hoc, scilicet, quod fatebantur dæmonia sibi subiici in nomine Christi: Sed quia vidit Dominus aliquantulam elationem subortam in animis eorum, ex subiectione dæmonum, & miraculis, ideo hortatur eos ad humilitatem exemplo luciferi, qui per superbiam corruit de cælo. Vnde dicit: [Videbam.] q.d. me præsente factum est. Præsens enim eram, quando Lucifer corruit. Et potest dupliciter construi quod sequitur. Primo sic: [Videbam Satanam cadentem de cælo sicut fulgur,] id est, velociter, terribiliter, irreuocabiliter. Et est sensus. q. d. Dominus, ne superbiatis de potestate vobis data, ne cadatis sicut Satanas. 2. *Pet.* 2. a. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, supple nec vobis parcet si peccaueritis superbiendo. *Isa.* 14. c. Quomodo cecidisti, &c. *Apocal.* 12. b. Proiectus est draco ille magnus. Et *supra.* Et Angeli eius. Aliter:

r Videbam Satanam, sicut fulgur] id est, qui est sicut fulgur [de cælo cadentem.] Fulgur enim lucidum est & diabolus aliquando se transfigurat in Angelum lucis. 2. *Corinth.* 11. c. Item fulguri nihil resistit, & diabolo pauci possunt resistere. *Iob* 41. d. Non est potestas super terram quæ possit ei comparari. s Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones] Serpentes, id est, dæmones,

dæmones, qui habent venenum in ore vt serpentes, & in cauda, vt scorpiones, quia actionem bonam nituntur corrumpere in principio & in fine. In principio, intentionem corrumpendo, in fine vanam gloriam suggerendo. *Apocal.* 9. d. Potestas equorum in ore eorum & in caudis eorum. *Thren.* 1. b. Facti sunt hostes eius in capite. *Gene.* 3. c. Tu insidiaberis calcaneo eius.

D *a* Et supra omnem virtutem inimici,] quia multis aliis modis nocet.

b Et nihil. &c.] Per serpentes, & scorpiones, vt prædictum est, intelliguntur maligni spiritus. *Matth.* 11. d. quos subiecit Dominus discipulis, ita vt ad eorum imperium ab obsessis corporibus exirent, nec eis nocere potuerunt, vel possunt intelligi serpentes, & scorpiones ad literam, qui eis nihil nocere potuerunt, sicut nec vipera Paulo. *Actuum* 28. nec venenum nocuit Ioanni, sicut legitur in *Ecclesiast. historia*, vnde *Marc. vlt.* d. Si mortiferum quid biberint non eis nocebit. Item serpentes sunt detractores, scorpiones adulatores quos boni conculcant. *Psalm* 90 Super aspidem, &c. *Ezech.* 2. c. Fili hominis increduli, & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas, ne timeas verba eorum.

a & supra omnem virtutem inimici, *b* & nihil vobis nocebit. *c* Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiciuntur. *d* Gaudete autem quod nomina vestra *e* scripta sunt in *f* cælis. In *g* ipsa hora *h* exultauit in Spiritu Sancto *i* & dixit. Confiteor tibi *k* Domine pater cæli, *l* & terræ quod *m* abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, *n* & reuelasti ea *o* paruulis. *p* Etiam pater, *q* quia sic placuit ante te. *r* Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et *s* nemo scit quis sit filius nisi pater, *t* & quis sit pater nisi *u* filius, & cui voluerit filius reuelare.

c Verumtamen. &c.] quia hoc non est à vobis. 1. *Cor.* 4 b. Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Item non est gaudendum de hoc, quia hoc parum est respectu prædestinationis. de qua subditur. *d* Gaudete autem quod nomina vestra] quæ mundo vilescunt.

e Scripta sunt] per præsentem iustitiam, ac prædestinationem in libro vitæ [in cælis.] *Apoc.* 19 c. Habens nomen nouum scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. Liber vitæ est Christus. *Apoc.* 20. d. Alius liber apertus est, qui est liber vitæ. Præter hunc est alius quadruplex liber, scilicet, liber naturæ. *Psal.* 138 In libro tuo omnes scribentur. *Rom.* 1. c. Inuisibilia Dei à creatura, &c. Item doctrinæ. *Apoc.* 5. a. Vidi in dextera sedentis in throno librum. *Apoc.* 10. d. *Ezech.* 3. d. Volumine cibauit me, item conscientiæ. *Dan.* 7. c. Libri aperti sunt, item præscientiæ. Et hic duplex, scilicet, prædestinationis. *Exod.* 32. g. Aut dele me, &c. Vel præsentis iustitiæ. *Psalm.* 68. Deleantur de libro viuentium. E contrario scribuntur mali. *Ier.* 17. b. Recedentes à te in terra scribentur. *Ezech.* 13. b. in concilio populi mei non erunt, &c. *Apocal.* 6. Signati.

Tertia pars. *g* In ipsa hora, &c.] Dominus supra locutus est de subiectione dæmonum, de scriptura nominum in libro vitæ. Hic autem commendat humilitatem, quia per eam acquiritur hæc celsitudo. Vnde dicit: in ipsa autem [Hora] qua loquebatur discipulis de subiectione dæmonum, & de scriptura nominum.

h Exultauit in Spiritu sancto] de salute humilium quibus loquebatur. Et dicit, [in Spiritu sancto] quia quæcunque fecit Christus, hæc fecit operatione Spiritus sancti. item In Spiritu sancto solum exultandum est, non in viribus propriis nec in aliis. *i* Et dixit. Confiteor tibi Domine pater] id est, gratias ago tibi, vel in te exulto, non in me. Et est triplex confessio scilicet, peccati. *Iacob. vlt.* d. Confitemini alterutrum, &c. item fidei. *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem, &c. Item laudis, vt hic. Et in, *Psalm.* 117. Confitemini Domino quoniam bonus.

Bona confessio.
- Incipientis. *Iacob. vlt.* d. Confitemini alterutrum peccata vestra, &c.
- Proficientis. *Psalm.* 117. Confitemini Domino quoniam bonus, &c.
- Gratificantis. *Psal.* 48. Confitebitur tibi cum benefeceris ei.
- Congredientis. *Matth.* 10. d Qui me confessus fuerit coram hominibus.
- Remunerantis. *Matth.* 10 d. Confitebor, & ego eum, &c.

Sequitur. *k* Domine pater cæli, & terræ,] id est, creator illorum ad literam. *Beda.* Non pater, sed creator.

Mysticè. Vel *Mysticè.* *l* Cœli, & terræ] id est, cælestium, & terrenorum. *Ierem.* 23. e. Cælum, & terram ego impleo, item [Cæli, & terræ] id est, animæ, & corporis. *Isa. vlt.* a. Cælum mihi sedes, &c. item [cæli, & terræ] id est, Ecclesiæ triumphantis, & Ecclesiæ militantis. *Matth.* 6. b. Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. *m* Quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus] sua reputatione, id est, ab illis qui se reputant sapientes, vt Scribæ & Pharisæi, & multi alij, de quibus. *Isa.* 4. e. Væ qui sapientes estis in oculis vestris. *Ioan.* 5. d. Qui apprehendit sapientes in astutia sua. *Isa.* 29. d. Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti literas, dicent, lege illum, & respondebit, non possum signatus est enim. *Chrys.* Sapientia est non eloquia Dei scire, sed secundùm eloquia Dei viuere. Sapientia est de cælestibus, prudentia de terrenis. Non autem de hoc agebat Christus gratias, quod pater ab illis absconderat, hæc, id est, Sacramenta suæ incarnationis, imò potius super hoc fleuit, *inf.* 19. f. Videns Iesus ciuitatem fleuit super illam, dicens, si cognouisses, & tu. suppie fleres, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. De quo igitur referebat gratias? De hoc quod sequitur: Matth. 11.d.

n Et reuelasti ea paruulis] id est, humilibus.

o Paruulis.] *Amb.* Qui se exaltare non nouerunt. *Iacob.* 4. b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. *Psal.* 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. 1. *Cor.* 1. c. Quia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes Et *inf.* Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Et *inf.* Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes. *Isa.* 32. a. Cor stultorum intelliget scientiam, & lingua balborum loquetur velociter, & planè. *Prou.* 9 a. Si quis est paruulus veniat ad me. *Ioan.* 4. b. Puteus altus est, & in quo haurias non habes, id est, humilitatem, quæ est hauritorium sapientiæ. *Prou.* 11. a. Vbi humilitas, ibi sapientia. Ideo dicit *Eccl.* 5. c. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. *Beda.* Non ait insipientibus, & hebetibus, sed paruulis, id est, humilibus, vt probet se tumorem damnasse non acumen. *Beda.* Humilitas est clauis scientiæ, de qua *inf.* 11. g. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi qui tulistis clauem scientiæ, id est, humilitatem fidei Christianæ, qua ad diuinitatis eius cognitionem peruenire poteratis.

p Etiam pater,] supple sic fecisti.

q Quia sic placuit ante te] scilicet, paruulis reuelare mysteria Scripturarum, & à sapientibus abscondere. Nec reddit rationem quare sic fecerit, nisi voluntatem Dei. *Prouer.* 16. a. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. *Glos.* id est, sola voluntate. Et certè iniustum esse non potest, quod iusto placet, vt dicit *Beda.* Item iusto, id est, iustificanti, id est, Deo qui ex se iustus est, & suos iustificat, &c. In hoc autem dat nobis exemplum humilitatis, ne temerè discutiamus secreta Dei. *Prou.* 25. e. Perscrutator maiestatis opprimetur à gloria. *Eccl.* 3. c. Altiora te ne quæsieris, &c.

r Omnia mihi tradita sunt à patre meo.] *Chrys.* non dicit omnes, sed omnia. Hic per omnia rationalem creaturam accipimus, non quamlibet, sed humiles tantum. Vnde *Amb.* Cum omnia sibi tradita dicit non elementa quæ ipse creauit, sed ipsos paruulos, quibus pater Sacramenta reuelauit intellige. Exemplo autem ostendit quod pater humilibus reuelat Sacramenta, quæ superbis abscondit, quia sibi omnia reuelauit, qui paruulus est. *Isa.* 9. b. Paruulus natus est nobis. Sunt autem omnia tradita Christo, id est, omnium potentia, omnium notitia, omnium regimen, & gubernatio, non solum ex tempore inquantum homo est, sed ab æterno inquantum patri consubstantialis est, quia sicut habet à patre generationem, ita omnipotentiã & notitiam, & cooperationem, & essentiam, quia Deus est de Deo. In hoc autem dicit se omnia habere à patre. docet discipulos vt quicquid habent boni, non sibi, sed Deo attribuant. *Mat. vlt.* d. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. In hoc etiam ostenditur coæqualitas, & coomnipotentia, & consubstantialitas filij ad patrem. Omnipotentiam autem filij notificant tria scilicet, nulla indigentia extrinseci auxilij, remotio prohibitionis extrinsecæ, remotio coactionis extrinsecæ *Versus.* Non eget omnipotens, non cogitur, aut prohibetur. Æqualitatis autem scientiæ filij ad patrem, signum est mutua cognitio: De qua subdit: *s* Et nemo scit quis sit filius, nisi pater, &c.] Non excluditur Spiritus S. à notitia patris, & filij, sed tantum creaturæ, quia per [nisi] fit exclusio non personalis, sed essentialis. Et est sensus nisi natura, seu essentia, & ita cum eadem sit essentia Spiritus S. quæ essentia patris, & filij, non excluditur, sed ponitur. Sequitur.

t Et quis sit pater.] supple nemo scit.

u Nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.] *Chrysost.* Non dicit,

dici cui præceptum est, sed cui voluerit reuelare. Et in hoc notatur eadem voluntas patris, & filij, & ita perfectè ostenditur coæqualitas patris, & filij in potentia, in sapientia, in voluntate. Item *Chrys.* Philosophi de Deo quærere contendentes, nihil aliud se inuenisse confessi sunt nisi quod incognoscibilis est Deus. Sicut qui innauigabilem Oceanum vsurpat nauigare, dum non potest transire necesse est vt per eandem viam reuertatur, sic illi ab ignorantia cœperunt, & in ignorantiam finierunt. Et infrà. Non ad discussionem suam, sed ad honorem suum te creauit, nec iudicem te voluit esse actuum suorum, sed seruum præceptorum. *Eccles.* 3. f. Altiora te ne quæsieris, &c. Breuiter potes hic notare tria in textu, quæ sunt ad fidei nostræ roborationem, scilicet, filium omnipotentem, per hoc quod dicit. Omnia. Item à patre genitum, per hoc quod dicit A patre. Item incomprehensibilem, sicut patrem, per hoc quod dicit. Nemo scit quis sit filius, &c. *Chrys.* Incomprehensibilem naturam comprehendere non potest comprehensibilis creatura. Et *infrà*. Non dicit omnes Deum ignorare, sed cognitione qua filius eius nouit. Nullus enim scit quod etiam de filio est dicere. Dominus ergo commendauerat humilitatem conuenienter subiunxit aliqua de fide, quia per humilitatem venitur ad fidem. *a* Et conuersus, &c.] Suprà reddidit Dominus gratias patri, quia sacramenta quæ superbis abscondit, humilibus seu paruulis reuelauit Nunc ostendit qui sunt illi paruuli scilicet, discipuli, & sequaces eorum. Nec est contemnenda illa reuelatio, quia beatum facit, vnde dicit. *b* Beati oculi] interiores, & exteriores non solum vestri, sed & omnium. *c* Qui vident &c] id est, rectè cognoscunt illa Sacramenta quæ vobis paruulis sunt reuelata. Et verè beati. *e* Dico enim vobis,] paruulis quibus me, & patrem reuelaui. *f* Quod multi Prophetæ,] futura prædicẽtes. Hîc copulat nouum testamentum veteri. *g* Et reges] se, & alios benè regentes. *h* Voluerunt videre] oculo corporali. *i* Quæ vos videtis,] scilicet, me, & miracula, quæ ego facio vobis Et nota quod [quæ] non est ibi substantiuum tantum, sed tenetur etiam qualitatiuè [quæ videtis,] id est, qualia, & qualiter videtis. Abraham enim vidit quæ ipsi, sed non eodem modo. Vndè *Ioan.* 8. g. Abraham desiderauit videre diem meum, vidit & gauisus est *k* Et audire, quæ auditis,] scil. doctrinam, & prædicationem meam.

Et *a* conuersus ad discipulos suos dixit. Beati *b* oculi *c* qui vident *d* quæ vos videtis. *e* Dico enim vobis quod *f* multi Prophetæ, *g* & reges *h* voluerunt videre quæ *i* vos videtis, & non viderunt, & *k* audire quæ auditis, *l* & non audierunt. Et *m* ecce quedã Legisperitus *n* surrexit *o* tentans illum, dicens: Magister *p* quid faciendo vitam æternam possidebo? At *q* ille dixit ad eum: *r* In lege quid scriptum est? *s* Quomodo legis? *t* Ille respondens, dixit: Diliges Dominum Deum tuum

l Et non audierunt.] Reuera beati fuerunt omnes illi qui veraciter, & humiliter viderunt, & audierunt Iesum præsentialiter loquentem, & miracula facientem, quod nulli antiquorum concessum fuit quantuuis meriti, & tamen multum desiderabant. *Num.* 24. c. orietur stella ex Iacob, &c. Et postea. Heu qui victurus est quando ista faciet Dominus? *Isa.* 64 a. Vtinam dirumperes cælos, &c. *Exod.* 4. d Mitte Domine, &c. *Aggæi* 2 b Veniet desideratus cunctis gentibus. *Cant.* 1. a. Osculetur me osculo, &c. Et 8. a. quis mihi det te fratrem meum. Et quamuis ita desiderarent, non tamen viderunt nisi à longè per quasdam species visionum. *Gen.* 18. a. Abraham tres vidit, & vnum adorauit. *Ioan.* 8 g. Abraham exultauit, vt videret, &c. *Exod.* 3. a. Vidit rubum ardentem non comburi. *Exod.* 33. d. Moyses vidit posteriora Domini. Sic beati dicuntur Apostoli, quia viderunt Dominum præsentialiter. Beati etiam qui non viderunt, & crediderunt. *Ioan.* 20 g *Mysticè* etiam. *b* Beati oculi qui vident] in scriptura, vel per rectam intelligentiam, vel per fidem.

Mysticè.

d Quæ vos videtis] modo in gloria per speciem. Vnde regina Saba 3 *Reg.* 10. b. dixit Salomoni. Beati viri tui, & beati serui tui, hi qui stant coram te semper & audiunt sapientiam tuam.

g Et multi reges, &c.] istud potest dici Theologis qui multa bona audiunt, & pauca faciunt, & multi sunt in mundo reges, & comites. qui si audirent partem, plura facerent. *Isa.* 42. d. qui vides multa nonne custodies? qui apertas habes aures nonne audies?

Quarta pars.

m Et ecce, &c.] Quarta pars cap. in qua agitur de condemnatione hypocrisis. Dicit ergo [& ecce quidam legisperitus. *Amb.* Verba legis tenens, vim legis ignorans Vnde non dicebatur peritus quantum ad spiritualem legis intelligentiam, sed quantum ad literalem peritiam.

n Surrexit] vt melius audiretur, vel vt iustus videretur.

o Tentans illum, &c.] in hoc surrexit quod magistrum fatebatur, in hoc non surrexit quod Deum tacebat. Magistrum autem vocauit non Dominum, quia doceri volebat non seruire. & tamen nolebat esse discipulus eius quẽ magistrum vocabat. Vnde in principio sermonis sui suam fallaciam manifestauit. *Chrys.* Significat laudatores sanctorum non imitatores.

p Quid faciendo vitam æternam possidebo?] *Chrysost.* Non dixit, quid credam: Prima iustitia est cognoscere Deum, nouissima facere bona opera. Et infra: Virtus faciendi, cognitio est Dei. *Ioan.* 6. d. Quid faciemus, vt operemur bona opera Dei:

Matt. 22. d. *Marc.* 12. c. E

Deut. 6 *a.*

o At ille dixit ad eum? In lege quid scriptum est? Quomodo legis?] Ille legisperitus animo tergiuersandi dixerat: Dominus autem interrogat, vt ex eius responsione probetur, an iustus sit. *Matt.* 12. e. Ex verbis tuis iustificaberis, &c. *Mysticè.* Per istum legisperitum significantur arrogantes, qui sæpe sub specie humilitatis laudem venantur humanam. Vndè *Greg. super Iob* 33. Sæpe arrogantes se fugere arrogantiam simulant, & priuatè singulis quasi latenter loquuntur, vt sicut de sensu, ita de contemptu arrogantiæ glorientur. Ita facit iste legisdoctor quasi humilis interrogat, quid faciendo vitam æternam possideat. *Chrys.* Præcipuum vitium iuuenile gloriatio, qui amplius vult videri, quam esse, in toto vult videri non esse. *Chrys.* Iuuenis hic pinguis terra erat, sed spinarum multitudo semen suffocabat. Per hoc autem quod dicit [quidam,] & non nominat ipsum, ostendit eius indignitatem. Per hoc quod dicit surrexit.] ostenditur eius leuitas. *Greg.* Motus corporis ostendit leuitatem mentis. *Eccles.* 19. d. Ab occursu faciei cognoscitur sensatus.

Mysticè.

p Quid faciendo vitam æternam possidebo?] Non dicit qualiter disputando, aut qualiter loquendo, vel audiendo, cum tamen hæc bona sint, sed bona operatio necessaria est ad salutem, vbi eam necessitas non excludit *Rom.* 2. b. Non enim auditores, &c. *Iacob.* 1. d. Estote factores verbi, &c. *Sap.* 10. b Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. Et nota quod dicit [possidebo] per quod notat vitam æternam esse hæreditatem hominum iure hæreditario possidendam, non in præsenti sed in futuro. *Psal.* 127. Labores manuum tuarum, quia manducabis, &c. in futuro. *r* In lege quid scriptum est?] De lege quam docebat interrogat eum Dominus, vt legis ignarum ostendat, cuius se magistrum faciebat & grauius puniendum. quia quod nesciebat docere præsumebat. *Iacob.* 3. a. Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes, &c.

s Quomodo legis?] Modum legendi quærit Dominus à magistro legis, innuens non eundem modum legendi inesse omnibus magistris. Quidam enim legunt legem, seu docent ore tantum. Vnde *Mat.* 23. a. Super cathedram Moysi, &c. Dicunt enim & non faciunt. Alij legunt, siue docent manu tantum, vt simplices iusti, & bonæ mulieres, quorum vita magistra est multis, & efficacius docent quam multi magistri. *B. Bern.* Efficacior est prædicatio exempli quàm verbi. *Act.* 21. g. Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem. 2. *Thess.* 3. d. Salutatio mea manu Pauli, &c. Alij legunt, seu docent ore, & manu, vt magistri qui faciunt quod docent. *Matth* 5 e. Qui fecerit, & docuerit sic, &c. *Matt.* 7. d. Admirabantur omnes super doctrina eius: Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, non sicut Scribæ, & Pharisæi. Hoc tertio modo non legebat iste magister legis, ideo quærit Dominus: [Quomodo legis?] id est, quomodo doces discipulos tuos, qui adhuc nescis per quid veniatur ad vitam? *Matt.* 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

t Ille respondens, dixit: Diliges Dominum Deum tuum, &c.] Bene respondit, quod legerat, sed non quod fecerat, quod patet per hoc quod vocat eum magistrum non Deum, aut Dominum, quia nec colere, vt Deum, nec venerari, vt Dominum volebat, sed potius docere, vel doceri. Et nota Lucam ponere quatuor in modo dilectionis Dei: Tamen Moyses *Deuter.* 6 a. Et *Matth* 22 d. non ponunt nisi tria. Sed fortè Lucas attendit quatuor rationes propter quas diligendus est Deus, & propter quamlibet, supra omnia. Prima, quia est creator ad esse. Secunda, quia conseruator in esse Tertia, quia recreator in bene esse. Quarta, quia glorificator in optimo esse. Vel quatuor ad tria reducuntur, vt illud membrum, Ex totis viribus, referatur ad quodlibet aliorum trium quasi modus,

quasi modus, vt sit sensus. [Diliges Dominum Deum tuum, ex totis viribus, totius cordis, ex totis viribus] totius animæ [ex totis viribus] totius mentis. a Ex toto corde] quia Dominus. b Ex tota anima] quia Deus. d Ex omni mente] quia tuus. Aliter exponitur. a Ex toto corde,] id est, ex toto intellecto, vt omnis intellectus tuus subditus sit intellectui de Deo. b Ex tota anima,] id est, tota voluntate, vt omnis voluntas tua subdita sit voluntati diuinæ: d Ex omni mente, id est, tota memoria. Quod autem sequitur. c Ex omnibus viribus tuis.] Hoc modo impletur in via, vel sic secundum *Aug.* a Ex toto corde,] id est, toto intellectu sine errore. b Ex tota anima, id est, tota voluntate, sine contrarietate. Ibi voluntas se totam colligit, vbi ei nihil est contrarium. d Ex tota mente,] id est, memoria sine difficultate, vel sine obliuione. Hæc non possunt impleri in via. *B. Bernar.* a Toto corde,] id est, sapienter.

Leuit. 19. d. Rom. 13. c. Iacob. 2. c.

a ex toto corde tuo, & b ex tota anima tua, & c ex omnibus viribus tuis, & d ex omni mente tua, e & proximum tuum f sicut teipsum. Dixitque illi. g Rectè respondisti. Hoc fac & viues. h Ille autem volens iustificare seipsum, dixit i ad Iesum: Et quis est meus proximus? k Suspiciens autem Iesus dixit: l Homo quidam m descendebat n ab Ierusalem in o Iericho:

b Tota anima,] id est, dulciter d Tota mente] fortiter. *Chrys.* a Toto corde] vt cor tuum ad nullius rei dilectionem magis sit inclinatum quam Dei b Tota anima] vt certissimum animum habeas in veritate, & firmissimum in fide. d Tota mente] vt omnes sensus tui Deo vacent, intellectus, cogitatio, sapientia, memoria. Quidam sic: a Toto corde,] vt omnes cogitationes in Deum dirigas.

b Tota anima,] vt omnes affectiones ad Deum retorqueas.

d Tota mente] vt omnes operationes propter Deum facias. *Greg.* a Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente.] id est, super omnia & est inculcatio verborum, quæ significat excellentiam amoris. *Hugo de Sancto Victore.* a Ex toto corde,] id est, deuotione, quoad virgines. b Ex tota anima,] id est, discretione, quoad Confessores. d Ex tota mente,] id est, perseuerantia, quoad martyres. Sequitur:

e Et proximum tuum sicut teipsum.] *Leuit.* 19 d. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Septuaginta. Proximum dicit *Interl.* ibi. f Sicut teipsum,] id est, ex quo, scilicet, ex charitatis, affectu & effectu.

Item in quo seipsum, scilicet, in Deo.

Item propter quod teipsum, scilicet, propter Deum.

Item ad quod teipsum, id est, ad gratiam in præsenti, & gloriam in futuro.

Item quomodo teipsum, scilicet, supra res, & corpus proprium, & citra Deum. Qui sic diligit proximum, legem impleuit *Rom.* 13. c. *Mat.* 22. c. In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Nomine autem proximi intelligitur omnis homo, vt dicit Aug. Solet distingui sic. Militans diligit militantem ad id ad quod seipsum. Triumphans diligit triumphantem in eo in quo seipsum. Et alternatim, militans diligit triumphantem in eo ad id quod seipsum, & triumphans diligit militantem ad id in quo seipsum *Ephes.* 5. c. Viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. *Gloss.* 3. d. Ibi. *Hieronymus.* Viri diligant vxores suas, sicut seipsos. Quæ ergo differentia inter vxoris, & proximi dilectionem? Solut. In proximo, sicut, aduerbium est similitudinis, in vxore verò præter similitudinem dicit approbationem & confirmationem & indiuisionem.

g Dixitque illi] Dominus [rectè respondisti, hoc fac & viues.] q. d. hoc doces, sed non facis, si vis viuere vita æterna, hoc fac, & viues, vnde quod Dominus dicit Rectè respondisti, non factum eius, sed responsum laudauit, sicut multorum verba laudabilia sunt, sed facta vituperabilia. *Gen.* 27. c. Vox quidem vox Iacob, sed manus, manus sunt Esau. h Ille autem volens iustificare seipsum.] id est, iustum demonstrare. putans se ante hominem qui tantùm exteriùs videt, non ante Deum qui videt interiùs, stare. Et multos habet consimiles, quibus dicitur *Matth.* 6 a. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Item *Matt.* 23. c. Væ vobis Scribæ & Pharisæi qui estis similes sepulchris, &c.

i Dixit ad Iesum. Et qui est meus proximus?] *Beda.* Nemo est proximior homini quam Deus qui intrinsecus, & extrinsecus nouit, & omnia curare potest. Sed omnis incredulus, vel tentator, nec Deum, nec hominem proximum habet. k Suspiciens autem Iesus dixit: Homo quidam, &c. Legisperitus quæsierat à Domino quis esset suus proximus. Hoc autem quærebat, vt iustificaret seipsum, id est, se iustum ostenderet. Nam si Dominus responderet ei. Iudæus est proximus tuus, ipse statim responderet Domino se diligere omnes Iudæos, & ita omnem proximum. Proximus reuera est omnis homo, sed Iudæus neminem sibi proximum reputat, nisi Iudæum, imò de aliis nationibus omnes appellabant alienos. Et inde illa verba sic interpretantur: Non fœnerabis proximo tuo, id est, Iudæo, sed alieno, id est, gentili, vel Christiano. Dominus ergo prima fronte respondere poterat. Proximus tuus est omnis homo, sed prælegit per quandam similitudinē id latenter insinuare. Vnde primò ostendit legisperito inimicum proximum esse inimico, vt quasi à maiori conuincat omnem hominem proximum esse omni homini. Inducit ergo similitudinem de eo, qui descēdit à Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones: & hoc potuit esse ad literā. Est enim ad literam inter Ierusalem & Iericho desertum à latronibus frequentatum, homines transeuntes interficientibus: vnde etiam appellatum est domin, quod interpretatur sanguis, & videtur sonare sanguinis effusionem. Intelligendum est ergo quod ille qui descendit de Ierusalem in Iericho, & spoliatus est à latronibus, & vulneratus, fuerit Ierosolymita. Sacerdos quoque & Leuita fuerunt Ierosolymitæ, licèt hoc ex textu Euangelij non habeatur. Ex responsione ergo legisperiti arguit Dominus Samaritanum esse proximum Ierosolymitano, & ita inimicum inimico. Samaritani enim inimicabantur Ierosolymitanis. Nam sicut habetur in historiis, quæcunque aliæ gentes infestabant Iudæos, Samaritani adhærebant eis, nec vnquam ab eorum interfectione desistebāt, nisi cum non habebant opportunitatem. Sic ergo ex responsione ipsius legisperiti probat Dominus Samaritanum esse proximum Iudæo, & ita Iudæum Samaritano. Proximus enim relatiuè dicitur, vt dicatur proximus proximo proximus, & sic tacitè probat Dominus quod omnis homo proximus est omni homini. Sed quomodo Leuita, & Sacerdos, & Samaritanus qui transibant per illud desertum, non fuerunt occisi à latronibus, sicut ille? Fortè in societate erant, & ille solus. Propter quod dicitur *Eccl.* 4. c. Væ soli. Item quomodo transierunt Leuita & Sacerdos, nullá factá misericordiá, & Samaritanus qui erat alienigena, & lateus fecit in illum misericordiam? Respondeo. Iudæi naturaliter auari sunt, & clerici auariores, quasi consueti semper accipere, & nunquam dare, & tamen dicitur. *Act.* 20. g. Multò beatius est dare quàm accipere, & illi, scilicet Sacerdos & Leuita Iudæi erant, & clerici, & ideo non est mirum si sine misericordia transierunt. Item quomodo dicitur Samaritanus alligasse vulnera sauciati, & oleum & vinum infudisse, cùm prius debeat infundi vinum ad lauandum vulnera, & postea oleum ad mitigandum, & deinde fit alligatio? Sed potest dici quod multas plagas habebat ille, & quædam est plaga quæ non indiget lotione, hanc alligauit. Alia quæ indiget mitigatione, & non lotione, vt est tumor, & super hanc infudit oleum. Alia quæ indiget lotione simul, & alligatione, & mitigatione & super hanc infudit vinum & oleum, & postea alligauit. Vel potest dici quod Lucas non fecit vim in ordine dictionum, vel quod respexit mysterij ordinem, &c.

Mysticè. Per illum hominem significatur Adam, vel genus humanum, qui peccando descendit à statu cælestis fœlicitatis ad miserias, & defectus huius vitæ mutabilis, & per hoc incidit in latrones, id est, in potestatem dæmonum ac malorum motuum, atque malorum Prælatorum, & hæreticorum, vel malorum Theologorum. *Mysticè.*

Item superborum. Item detractorum. Omnes quippe isti dicuntur latrones, vt patet in notula. Qui miserum Adam in filiis suis spoliatum vestimentis virtutum, & substantia rerum, & plagis multis peccatorum impositis semiuiuum relinquunt. Et hoc est: l Homo quidam] id est, Adam & in eo totum genus humanum: m Descendebat] peccando. n Ab Ierusalem,] id est, à paradiso terrestri, & statu fœlicitatis, & immortalitatis. o In Iericho] id est, in miserias, & defectus huius vitæ mundanæ.

Moraliter. l Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho,] id est, à diuitiis in paupertatem, à prosperitate in aduersitatem. Hoc quotidie fit, quia rota fortunæ continuè voluitur, & quidam ascendunt, & alij descendunt. *Eccl.* 10. Sedes ducum superborum, &c. 1. *Reg.* 2. a Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat, pro diuersis. Ideo dicit *Ec.* 18. c. Memento paupertatis in tempore abundantiæ, & necessitatem paupertatis in die diuitiarum. Et subdit causam. A manè vsq; ad vesperā immutabitur tempus, & hæc omnia *Moraliter.*

A Et

* citata

a Et incidit in latrones] in dæmonum potestates, qui dicuntur latrones, quia clam insidiantur.

Latrones.
- Dæmones. *Iob* 19.b. Simul venerunt latrones eius, & fecerunt, &c. *Isa.* 1.f. Principes tui infideles, &c.
- Prælati mali. *Matth.* 24.a. Super cathedram, &c. *Ierem.* 7. b. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista? *Ioan.* 10.a. Qui non intrat per ostium, &c.
- Theologi mali. *Rom.* 2.c. Qui alium doces, &c. *Osee* 6. d. Galaad ciuitas operantium idolum, &c.
- Hæretici. 2. *Reg.* 4.a. Duo viri principes latronum erant filio Saul.
- Superbi. 4. *Reg.* 5. a. De Syria egressi fuerant latrunculi, & captiuam duxerant de terra Israël puellam, id est, animam.
- Detractores. *Osee* 7. a. Fur ingressus est spolium, latrunculus foris. Sequitur.

a & incidit in latrones, qui *b* etiam despoliauerunt eũ, *c* & plagis impositis *d* abierunt *e* semiuiuo relicto. Accidit *f* autem vt sacerdos quidam descenderet eadem via, *g* & viso illo præteriuit. Similiter *h* & Leuita cùm esset secus locum, & *i* videret eum pertransiit. *k* Samaritanus autem quidam *l* iter faciens *m* venit secus eum, & *n* videns eum misericordia motus est. Et *o* appropians *p* alligauit vulnera eius, *q* infundens oleum, *r* & vinum, & *s* imponens illum in *t* iumentum suum *u* duxit in stabulum, *x* & curam eius

b Qui etiam despoliauerunt eum] id est, indumenta virtutum, & immortalitatis & innocentiæ abstulerũt. Vndè *Iob* 19.d. Spoliauit me gloria mea, Dominus scilicet, id est, spoliari me permisit, & abstulit mihi coronam de capite meo, destruxit me vndique, & pereo. *c* Et plagis impositis,] id est, naturalibus vulneratis, & debilitatis per peccatum. *d* Abierunt] non cessando ab insidiis, vnde 1. *Pet.* 5.b. Aduersarius vester diabolus, &c.

e Simiuiuo relicto] id est, vita naturæ tantùm relicta, vitam gratiæ abstulerunt, & ita cùm priùs viueret duplici vita scilicet vita naturæ, & vita gratiæ, nunc vnica tantùm viuit, amissa similitudine imaginem retinuit miserandam. Vndè *Psalm.* 38. Veruntamen in imagine pertransit homo. *f* Accidit autem, &c.] Sacerdos legem significat, quæ descendit in mundum per Moysen. Leuita chorus est Prophetarum, qui post Moysen venerunt. Hi viderunt sauciatum sed nulla impensa misericordia transierunt, quia lex, & Prophetæ vulnera languentis mundi, & peccata generis humani monstrauerunt, & arguerunt, sed non sanauerunt. *k* Samaritanus. &c. secus viam] vel [eum, & videns eum, misericordia motus est, &c.] Fortè in deserto erat ad literam stabulum quod fecerant fortè pastores. *x* Et curam eius egit] id est circa ægrotum solicitus fuit, ne medici præcepta transgrederetur. Samaritanus autem qui custos interpretatur, Christus Dominus est. De quo dicit *Psalm.* 126. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Et *Isa.* 21.c. Custos quid de nocte. custos qui de nocte? Hic descendit, quia propter nos in mundum venit. *Ioan.* 16.f. Descendi à patre, & veni in mundum. Venit autem secus vulneratum, quia in similitudine carnis peccati venit. *Rom.* 8. a. Mittens Deus filium suum in similitudinẽ carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum. Hic vidit sauciatum oculo misericordiæ. Et alligauit vulnera eius Sacramentorum appositione. Infudit oleum prædicationis consolatoriæ. *Mat.* 4. c. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cælorum. Vel oleum, id est, spem beatitudinis æternæ, quia oleum lene quiddam est, & iocundum vulneribus. Sic spes quandam lenitatem, & iocunditatem præstat fidelium mentibus. Vinum, infudit increpationis communitione. *Matth.* 23. Væ vobis Scribæ, &c. Vinum mordax est vulneribus, sic terror æternæ pœnæ mordax est humanis mentibus. Vel. *p* Alligauit vulnera] peccata dimittendo vel peccati consuetudinem cohibuit, vt qui alligat vulnera constringit.

q Infundens oleum] gratiam conferendo. *r* Et vinum] spiritualem lætitiam tribuendo. *t* Super iumentũ suum,] vulneratum imposuit, i. super carnem propriam vulnera nostra Δ pertulit.

* citata in oculis Dei. Satis benè depingitur rota fortunæ.

Moralit. *a* Et incidit in latrones] i. in manum medicorum, quoad infirmitatem, & in manum diuitum, quoad paupertatem, in manum aduocatorum, quoad aduersitatem. Pauper enim indiget auxilio diuitum, infirmus auxilio, & consilio medicorum, tertius indiget auxilio aduocatorum contra aduersarios suos Sed omnes, i. diuites mundi, & medici, & aduocati, latrones sunt, quia diuites pauperes spoliant, & opprimunt. Vndè *Eccl.* 13 c. Venatio leonis onager in eremo, sic pascua diuitum sunt pauperes. Similiter medici infirmos spoliant pecunia, & occidunt, quia magna salaria accipiunt, & sæpissimè nihil prosunt, imò aliquando obsunt. *Marc.* 5.c. Erat mulier in profluuio sanguinis, &c. 2. *Paral.* 16.d. Ægrotauit Asa dolore pedum, &c. Similiter aduocati omnes quos possunt spoliant, & pauperes, & diuites. *Prou.* 21.a. Qui congregat thesauros lingua mendacij, vanus, & excors est. & impingetur ad laqueos mortis. Ideo de omnibus conqueritur Dominus. *Isa.* 52 b. Populum meum exactores sui spoliauerunt. Et hoc est quod sequitur: *b* Qui etiam despoliauerunt eum.] *Osee* 7.a. Fur ingressus est spolians, latrunculus foris. 4. *Reg.* 24.a. immisit Dominus latrunculos Chaldæorum, &c. *c* Et plagis impositis] id est, multiplici tristitia cordis inflicta. *Eccl.* 25.c. Omnis plaga tristitia cordis est. *d* Abierunt] sicut lupi saciati recedunt à cadauere. *Ezech.* 22.f. Principes in medio eius quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & auare sectando lucra.

e Semiuiuo relicto.] Substantia enim rerum appellatur communiter vita hominis. *Eccl.* 34 d. Panis egentium vita pauperis est, &c. *Michea* 3.a. Comederunt carnes populi mei, &c. *f* Accidit autem vt sacerdos quidam descenderet eadem via,] quia aliquando pauper, & infirmus fuit, & ideo magis deberet esse misericors: Secundùm illud *Prou.* 19.c. Vir indigens misericors est. *g* Et viso illo præteriuit] nulla facta misericordia, cùm tamen ideo inungantur manus sacerdotum, vt affluant misericordia. *Eccl.* 29.d. Quæ habes in manu ciba cæteros. *h* Similiter & Leuita cum esset secus locum, id est, nondum promotus. *i* Et videret eum] pauperem, & infirmum [pertransiit:] In quo notatur auaritia omnium clericorum, & sacerdotum, quia nec sacerdos, nec Leuita motus est misericordia in pauperem, & infirmum. *Ier.* 6.c. Extendam manum meam super habitantes terram dicit Dominus: A minore quippe, &c. & à propheta vsque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, quia ea quæ habent pauperum sunt, & dolose ea retinent. *Eccl.* 4.a. Declina pauperi aurem tuam sine tristitia, & redde debitum. *Prou.* 28.d. Qui dat pauperi non indigebit, &c. *k* Samaritanus autem quidam] id est, laicus præcepta Dei custodiens. *l* Iter faciens] id est, legem quæ est via, siue iter veniendi ad Deum. *Prouer.* 14.a. Ambulans recto itinere, & timens Deum despicitur ab eo qui infami graditur via, id est, custodiens legem Dei despicitur ab impiis. *Eccl.* 1.d. Execratio peccatorum cultura Dei.

m Venit secus eum] visitans corporaliter infirmos. *Iac.* 1.d. Religio sancta, & immaculata apud Deum, & patrem, &c. *Iob* 2.d. Audientes tres amici Iob omne malum, &c. *n* Et videns eum misericordia motus est] quod non sacerdos, aut Leuita. *Prouer.* 3.a. Misericordia, & veritas non te deserant. *o* Et appropians] mente, & corpore, non pertransiens, sicut sacerdos, & Leuita. *p* Alligauit vulnera eius] necessaria tribuendo. *q* Infundens oleum] compassionis *r* Et vinum] consolationis. Tria dicit: Appropiauit, alligauit vulnera, infudit oleum, & vinum. In primo notatur subuentio corporis, in secundo compassio cordis, in tertio consolatio oris. De primo dicitur *Isa.* 58 c. Frange esurienti, &c. De secundo in *eod. cap.* Cum effuderis animam tuam esurienti, & repleueris, &c. *Prou.* 21.c. Thesaurus desiderabilis, &c. De tertio, *Eccl.* 18.b. Nonne ardorem, &c. *Prou.* 31.a. Date siceram mœrentibus, &c.

s Et imponens illum in iumentum suum] id est, portans per compassionem, & subuentionem onus eius, quia certè laici vbi clerici nihil faciunt, portant onera pauperum, & infirmorum, secundum quod dicit Apost. *Gal.* 6.a. Alter alterius, &c. *Rom.* 12.d. Inuicem supportantes. Vnde laicus talis vere potest dicere cum *Psal* 72. Vt iumentum factus sum apud te, &c. Ideo dicit *Iob* 12.b. Interroga iumenta, & docebunt te, exemplo, scilicet, melius quam clerici verbo. *Eccl.* 3.d. Quis nouit si spiritus filiorum Adam, id est, clericorum ascendat sursum per elationem, vel ambitionem, & si spiritus iumentorum, id est, laicorum descendat deorsum per compassionem, & miserationem? q.d. hoc nouit Dominus *u* Duxit] in stabulum, id est, in domum suam. *Isa.* 58. c. Egenos vagosque induc in domum tuam. Dicitur autem domus viri misericordis stabulum à stabilitate, quam operatur misericordia. *Eccl.* 31.b. Stabilita sunt bona illius in Domino, &c. Item quia iumenta, & oues i. pauperes ibi reficiuntur. *Num.* 32.c. Accedentes prope filij Ruben, scil. ad Moysen, dixerunt: Caulas ouium fabricauimus, & stabula iumentorum. *x* Et curam

pertulit, id est, pœnam pro peccatis nostris. Vndè 1.*Pet.* 2. d. qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus. Iumentum carnem significat, cui præsidet anima quasi iumento. Illum etiam iumento superponit, cui fidem incarnationis infundit. Stabulum in quod portauit eum, est præsens Ecclesia, in qua sancta animalia, id est, fideles in præsepe sacræ Scripturæ, id est, pane verbi Dei reficiuntur. Prius autem iumentum ponitur quam in stabulum ducatur, quia antequam aliquis in Ecclesiam inducatur, oportet vt prius baptizetur, & corpori Christi, id est, Ecclesiæ per fidem incarnationis vniatur. Sed quia non vacabat Christo diutius in terra morari, & obsequi ægroto, quia ad patrem eum redire oportebat, ideo sequitur.

egit. Et *a* altera die *b* protulit duos denarios, & *c* dedit stabulario, & *d* ait: Curam illius habe, *e* & quodcunque supererogaueris, *f* ego cùm rediero reddam tibi. *g* Quis horum trium *h* videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At *i* ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et *k* ait illi *l* Iesus: *m* Vade, & tu *n* fac similiter. *o* Factū

a Et altera die] id est, post resurrectionem, vt quasi vnum diem intelligas tempus quo conuersatus est Dei filius in terra, cuius respectu dicatur altera dies tempus post resurrectionem. Non enim præcesserat ad quid fieret relatio per alteram, nec erat mentio habita de die.

b Protulit duos denarios, &c. stabulario] id est, duo testamenta edidit, & eorum intelligentiam Apostulis dedit, vt essent stabularij id est, custodes stabuli id est, Ecclesiæ. Stabularius etiam est prælatus cui Ecclesia est commissa, & illi traditur sauciatus in curam, & custodiam. 3. *Reg.* 20. g. Custodi virum istum. *Prou.* 11. d. Qui suscipit animas sapiens est id est, esse debet. *Prouer.* 17. c. Homo stultus plaudet manibus cum spoponderit pro amico suo. Per duos denarios designantur duo testamenta, in quibus nomen regis, & imago, id est, imago continetur. In vtroque enim exemplum imitationis Christi proponitur. In duobus testamentis tota sacra Scriptura consistit, ideóq; solet designari nomine arcus. In arcu enim sunt duo, lignum, & chorda. Et sicut mollities chordæ duritiam ligni inflectit, sic lenitas noui testamenti veteris austeritatem temperat, & emollit. Nam si quis colligeret ligna in sabbato, pro modico, scilicet, delicto sine misericordia lapidaretur, modo in maximis sceleribus reis parcitur. Hos duos denarios, id est, hæc duo testamenta dedit Dominus prælato ad faciendum, & docendum. *Eccl.* 45. a. Dedit Moysi Dominus cor ad præcepta, & legem vitæ, & disciplinæ docere. Iacob testamentum, & iudicia sua Israel.

d Et ait Curam, &c.] Hoc patet.

e Et quodcunq; supererogaueris] id est supperaddideris.

f Ego cum rediero reddam tibi. Ac si diceret Dominus Apostolis, & alijs prælatis. Ego tradidi pauca vobis, sed vos pro vestræ discretionis arbitrio superaddite, & reddetur vobis merces tanquā seruis fidelibus. *Mat.* 25. c. Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis &c.

g Quis horum trium &c.] *Beda* Iuxta literam patet quod alienigena Ierosolymitæ cui misericordiam impendens proximior fuit quam sacerdos, vel leuita gentis eiusdem. Vnde subditur.

i At ille dixit, &c.] *Ambr.* Cognatio non facit proximum, sed misericordia, quia misericordia secundum naturam est. Nihil enim tam secundùm naturam est quam naturæ iuuare consortem. Et nota quod Dominus hic aliter videtur accipere proximum quam nos soleamus accipere. In illo enim mandato. Diliges proximum, nomine proximi omnis homo intelligitur. Dominus autem hic strictè proximum accipit, vt eum proximum dicat, qui implet legem naturalem, id est, qui facit alij quod sibi vult fieri.

k Et ait illi Iesus, vade, &c.] Et concludit hic Dominus quod omnis homo proximus est. q. d. si Samaritanus, & alienigena tantū impēdit Ierosolymitæ indigēti misericordiā, & ex hoc ei proximus fuisse creditur qui ante fuerat inimicus, & amicus proximus est amico, patet quod omnis homo proximo. debet esse omni homini. Dicit ergo legisp.

m Vade, & tu, &c.] id est, vt vere te proximum, sicut teipsum diligere manifestes, & non solum Iudæo, sed & alijs benefacias, &c. *Mystice.* Christus noster proximus est propter naturæ conformitatem, qui vulnera nostra curauit. sicut prædictum est. Diligendus est ergo vt Deus & Dominus, & diligendus, vt proximus.

Mystice.

Moraliter.

n eius egit] id est, solicitè procurauit eum. Non sicut multi, cum aliquando pauperes in domo sua receperint, quomodo postea procurentur non curant. *Iac.* 2. c. Si frater, & soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis de vobis illis, ite in pace calefacimini, & saturamini, non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit vobis?

a Et altera die &c.] quia non semel, sed frequenter, imò semper faciendum est opus misericordiæ in pauperes qui semper indigent. *Ioan.* 12. b. Pauperes semper vobiscum habebitis. *Deut.* 15. c. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. *Eccl.* 9. b. Oleum de capite tuo non deficiat, id est pietas de mente. *b* Protulit duos denarios] scilicet, voluntatem, & facultatem. 2. *Cor.* 8. c. Si voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est. *c* Et dedit stabulario] id est, Christo qui est custos stabuli, & natus in stabulo: Cui datur quicquid pauperibus datur. *Matth.* 25. d. Quod vni ex minimis meis, &c. *e* Et ait, curam illius habe.] Hoc est, orauit etiam pro paupere Christum, vt eius curam haberet. *Psalm.* 9. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. *e* Et quodcunque supererogaueris.] id est, super me erogaueris. Sæpè enim homo incipit pauperes adiuuare, & Deus perficit quod non potest homo, id est, dat sanitatem, vel prosperitatem, quod vir misericors sibi factum reputat. Vnde sequitur: *f* Ego cum rediero] ad facultatem tribuendi, vel subueniendi, id est, cum locus, & tempus fuerit reddam tibi in alijs pauperibus, vel gratias referendo, & ita vir misericors se obligat pro bonis aliorum Christo. *g* Quis horum trium] id est, sacerdotis, Leuitæ, & Samaritani, id est, Prælatorum clericorum, & laicorum: *h* videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones] prædictos, id est, in potestatem medicorū propter infirmitatem, in potestatem aduocatorum propter aduersitatem, in potestatem diuitum propter necessitatem. *i* At ille dixit, qui fecit misericordiam in illum] scil. Samaritanus, i. laicus, non Sacerdos, non Leuita: Ideo dicet eis: Infirmus fui, & in carcere &c. Ite in supplicium æternum, &c. *Matt.* 25. d. *k* Et ait illi,] i. magistro legis. *l* Iesus] qui semper vult saluare. *Ezec.* 33. c. Nolo mortem impij, &c. *Ezech.* 18. g. Nolo mortem morientis. 1. *Tim.* 2. b. Hoc est bonum, & acceptum coram Saluatore.

m Vade & tu] magister legis. *n* Fac similiter.] q. d. non tantum doceas ore misericordiam, sed facias opere. *Matt.* 7. c. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, &c. 1. *Cor.* 13. a. Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem, autem non habeam, &c. *o* Factum est autem dum irent, &c.] Nota est historia, cum Dominus ambularet de Galilæa in Ierusalem, susceptus est in hospitium Mariæ, & Marthæ. Beneficus fuerat Dominus eis, quia septem dæmonia eiecerat de Maria, & fluxum sanguinis restrinxerat in Martha. Hæc est enim secundùm *Amb.* mulier illa Hemorrhoissa, quæ tactu fimbriæ Dominici vestimenti, à profluuio sanguinis est sanata. Propter beneficia ergo eis collata habebat familiare hospitium in domo, & in castello earum. Quando autem illa susceptio facta sit, ex serie Euangelicæ historiæ non potest haberi. Quod autem præcedentibus quantum ad historiam non continuetur, ipse *Glossator* videtur sentire. Reddit enim causam quare præcedentibus continuetur, quod non solet facere quantum ad seriem historiæ, vbi rectè aliud post aliud sequitur, sed quantum ad mysterium. Suprà inuitauit Dominus legisperitum ad dilectionem Dei, & proximi, ponens exemplum de Samaritano qui fecit misericordiam in sauciatum: Sed quia hoc exemplum tantùm ad dilectionem proximi pertinere videtur, nunc ponit aliud exemplum apertius de vtraque dilectione in duabus sororibus, quarum altera Dominum recepit hospitio, scilicet, Martha, altera recepto assistit audiendo, & iuxta pedes illius sedendo. Per istas duas sorores significantur duæ vitæ spirituales. Per Mariam sedentem, & audientem Dominum, significatur contemplatiua. Hæc quasi specialiter refertur ad dilectionem Dei, licet dilectionem proximi non dimittat scilicet, contemplatiua quæ omnibus exterioribus postpositis, solis sponsi amplexibus & osculis vacat, ipsum videre, & audire delectat. Per Martham ministrantem significatur actiua, quæ quasi specialiter refertur ad dilectionem proximi, & charitate proximo sociatur. Distinguitur autem secundum officia, non secundum personas. Nemo enim est contemplatiuus qui quandoque non fiat actiuus, & sic est referenda dilectio ad diuersitatem officiorum. Nam alia sunt officia actiuæ, alia contemplatiuæ. Officium actiuæ est opera misericordiæ proximo misericorditer exhibere. Actiua enim esurienti panem corporalem, ignoranti panē spiritualem tribuit, errantem corrigit, proficientem adiuuat, deficientem subleuat, singulis necessaria pro posse dispensat. Officium contemplatiuæ est soli Deo vacare, de solo Deo meditari. Quæ autem sint partes & proprietates vtriusque vitæ, & quæ sit dignior, patet in nota subiecta.

Actiuæ

Actiuæ pars
- Superior
  - Prædicatio.
  - Lectio.
- Inferior
  - Exhibitio misericordiæ.
  - Dispositio familiæ.

Et nota quòd lectio ad doctrinam, vel oratio ad tutelam, non est meditatio cordis Nam lectio ad doctrinā, oratio ad tutelam, potiùs ad officium pertinent actiuæ, &c.

Contemplatiuæ pars
- Superior
  - Consideratio supernorum.
  - In Spiritu sancto gaudium.
- Inferior
  - Scripturæ meditatio.
  - Vocalis decantatio, vel laus.

Actiua
- Feruentior
- Fructuosior
- Laboriosior
- Periculosior
- Prior

Contemplatiua
- Diuturnior
- Securior
- Iocundior

Versus. *Tempore, germine, caumate, prole, labore. Practica vita prait secura diutina, lata* Patet itaque, quia hoc quod dicitur præcedētibus cōtinuatur, nō quia post prædicta sequatur quantum ad historiā. Modò prosequere literam secundum mysterium.

a est autem dum irent, b ipse c intrauit in quoddam castellum, d & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam, e & huic erat soror

a Factum est, &c. Iesus, & discipuli eius. b Et ipse intrauit, &c.] *Gloss.* Intrante Iesu in domum, &c. quasi, in domo quam intrat Iesus sunt duæ sorores, per quod mysticè innuitur quia si alicuius conscientiam Deus intrauit, inde prauitas vitæ si ibi fuerat excluditur, & duplex vita introducitur, scilicet actionis, & contemplationis, & inter eas esse Christus medius, id est, vtriusque

Δ commu-

De B. Virgine. Θ a Factum est autem, &c.] Sed quia B. Virgo perfecta fuit in vtraque vita, ideo hoc Euangelium legitur in assumptione eius quando recepta fuit in castro Domini, quæ eum prius receperat in castello suo. Licet ergo nihil pertineat ad eam quantum ad historiam, specialiter tamen pertinet ad eam quantum ad mysterium. Ipsa est enim castellum quod Iesus intrauit, id est, in quo tabernaculum posuit contra diabolum pugnaturus. In ea enim carnem assumpsit, in qua diabolum expugnauit. Ipsa est etiam quæ vtriusque vitæ officia specialiter executa est, quæ etiam opera misericordiæ misericordius exhibuit, tanquam quæ mundi redemptorem lactauit, & multam ei diligentiam in educando impendit, quæ etiam magis contemplationi vacauit. De qua dictum est. Maria conseruabat omnia verba hæc, &c. *sup.* 3. c. omnia enim verba Domini, & facta diligenter in secreto cordis reposuit, & postea scriptores euangelicos docuit. Nam Matthæus qui primus scripsit Euangelium, multa ab ea didicit, in hoc autem Euangelio multipliciter commendatur Virgo Beatissima. Et quia omnis laus in fine canitur, ideo hoc Euangelium in eius fine legitur, in hoc euangelio ostenditur B. Virgo. Primò priuilegiorum excellentia singularis secundò omnium virtutum genere munita, tertiò ostenditur in studio actionis sedula, quartò in contemplationis otio quieta, quintò in optimæ partis electione discreta, sextò in eiusdem inamissib. Ir adoptione beata Singularis excellentia B. Virginis innuitur ibi. Intrauit Iesus in quoddam castellum. Quoddam enim notat singularitatem, vt dicit *B. Greg.* in castello notatur virtutum munitio. In Martha studium actionis. In Maria otium contemplationis. Discretio electionis ostenditur ab ipso Domino dicente. Maria optimam, &c. Inamissibilitas adeptæ beatitudinis exprimitur vbi subiungitur. Quæ non auferetur ab ea. Beata ergo Virgo Maria dicitur quoddam castellum priuilegij singularitate, castellum virtutum munitione, Martha in actione, Maria in contemplatione, discreta in electione, beata in adoptione, in primo est admirabilis, & veneranda, propter octo priuilegia in quibus superat omnes Sanctos, primum est immunitas peccati secundum gratiæ plenitudo, tertium, quod est Dei mater, quartum, fœcunditas virginalis, seu virginitas fœcunda, ista quatuor priuilegia notantur in salutatione Angelica. Primum in hoc quod dicitur Aue, id est, sine væ. Secundum in hoc, gratia plena. Tertium in hoc, Dominus tecum. Quartum in hoc, benedicta tu inter mulieres, inter quas tu sola es virgo mater. Vnde *Prou.* 31. d. Multæ filiæ congregauerunt diuitias, &c. Quintum priuilegium fuit excellentia humilitatis. De qua *suprà cap.* 1. d. Ecce ancilla Domini. Sextum fuit conceptio sine libidine, *suprà* 1 d. Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Hæc est enim virga Aaron. *Num.* 17. a. Rubus Moysi. *Exod.* 3. c. Vellus Gedeonis. *Iudic.* 6. g. Septimum fuit partus sine dolore. Octauum fuit gloriæ supereminens magnitudo, quia exaltata est super omnes choros Angelorum. Tria quippe sunt genera sanctorum qui habent gloriam priuilegiatam: Virgines, martyres, doctores. Et hæc tria habuit B. Virgo. Fuit enim virgo. *Isa.* 7. c Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c. Martyr fuit. Vnde *sup.* 2. e Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Doctor, seu doctrix fuit *Isa.* 8. a. Accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium. In secundo est laudabilis, & amanda. In tertio; & quarto, & quinto, & sexto, & septimo, & octauo spectabilis est, & adoranda. Quia igitur in festo Assumptionis consummata est gloria Virginis, rectè tunc legitur hoc Euangelium in quo sic commendatur. Dicit ergo: a Factum est autem dum irent] Adam, & Eua per peccatum. b Et ipse] Iesus, scilicet.

c Intrauit in quoddam castellum] id est, in B. Virginem, in quam venit Dominus ad pugnandum, vel potiùs ad expugnandum diabolum. Circa hoc castellum quatuor attenduntur, scilicet, situs, & munimenta, fluuius, & alimenta. Situs castelli in alto debet esse, & B. Virgo in alto fuit fundata, ita vt omnino diabolus accedere non valeret Vnde ipsa dicit *Eccl.* 24. a. Ego in Altissimis habito *Matth.* 5. b. Non potest abscondi ciuitas supra montem posita. Munitio castelli in quatuor consistit: In muris, & turribus, & fossatis, & armaturis. Hæc omnia fuerunt in B. Virgine. Murus est virginitas, turris humilitas, fossatum paupertas, armatura pietas. *Cant.* 4. b. Sicut turris Dauid collum tuum quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium. Fluuius gratiarum qui abundanter fluit in castello illo: De quo *Psalm.* 45. Fluminis impetus, &c *Genes.* 2. b. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum. Alimenta sunt panis vitæ, de quo dicitur *Prou.* 31. b. Facta est quasi nauis institoris, &c. Sed dicet aliquis: Non in solo pane viuit homo, multo fortius nec B. Virgo quæ est delicata puella. Et ipsa habet fructus spiritus. Ascendit enim in palmam filius eius, & apprehendit fructus eius. De quibus vtique dedit matri suæ. Fructus autem spiritus sunt gaudium, pax, patientia, &c. *Gal.* 5. d. Fœlix castrum vbi tales fructus abundant. *Psal.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam, id est, ad B. Virginem? Spiritus Sanctus operatione facta est incarnatio verbi. *Psalm.* 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, id est, in B. Virginem. Sequitur: d Et mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam] id est, B. Maria in vterum suum. *Ierem.* 31. d. Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circundabit virum. e Et huic erat soror nomine Maria.] B Virgo, Martha est, & Maria. Martha propter studium bonæ actionis, Maria propter otium sanctæ contemplationis. Martha fuit cum cognatæ prægnanti, prægnans, & ipsa tribus mensibus ministrauit. Martha fuit, quia omnia pietatis opera quæ solent aliis pauperibus exhiberi, ipsa filio suo pauperi exhibuit. Ipsa enim recepit eum in vtero suo, quasi hospitem in domo, nudum vestiuit carne, & postea pannis inuoluit,

Θ esurientem, &

Moralin *Moral.* a Factum est autem dum irent, &c.] Castellum est religio in monte situm. i. in Christo. *Mat* 5 b. Non potest abscōdi ciuitas, &c. Murus est Abbas, & cæteri Prælati. *Isa.* 62 b. Super muros tuos, &c. Fossatum paupertas, quod diabolus quantū potest laborat implere, quia aliter non potest intrare. *Habac.* 1. c. Super omnem munitionē ridebit, diabolus. s. & cōportabit aggerem, & capiet eam. Fons abundantia lacrymarū. *Zach.* 13. a. Erit fons patens domui Dauid, &c Alimenta sunt ibi vigiliæ, ieiuniū, disciplinæ, quibus caro attenuatur, sed anima impinguatur. *Ps.* 32. Oculi Dn̄i super metuentes eum, &c. Turris contēplatio. *Is.* 5. a Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei, & sepiuit eā, & lapides elegit ex ea, & ædificauit turrē in medio eius. In hoc castello sunt Martha & Maria: Martha sūt officiales, qui soliciti sunt, & turbātur circa plurima. Maria sunt claustrales, in claustro iuxta pedes Dn̄i residentes. In hoc castellū venit Iesus, quādo aliquis causa hospitalitatis declinat ad domū religiosā, & suscipitur. Vnde dicturus est in iudicio: Hospes fui. &c. *Mat.* 25. c. Dicit ergo: a Factū est autē dum irent] Iesus, & discipuli eius per mundū in se, & in mēbris suis. c Intrauit in quoddā castellum] i. In religionem, vt ibi reciperetur, & reficeretur. d Et mulier quædam Martha. &c.] Signanter dicitur Martha mulier, quia officiales quorum est recipere hospites, debent esse molles, & mansueti, & seduli circa hospites. e Et huic erat soror] non domina non ancilla, quia officiales in claustris non debent esse Dn̄i claustralium, nec e conuerso, sed omnes fratres, quia vnus est pater Christus, vna mater

communis. Vel si vis potes hoc specialiter referre ad Mariam, quæ olim fuerat peccatrix, & publica, sed intrante Iesu domum, id est, conscientiam eius prauitas vitæ eliminata est, & duplex vita introducta, scilicet, actionis, & contemplationis, & nota quod dicitur in *Gloss.* Otiosa. Hoc enim est proprium nomen contemplatiuæ, & antiquitus Philosophi dicebantur otiosi. Vnde adhuc laici habent in vsu vt clericos appellent otiosos.

nomine Maria. *a* Quæ *b* etiam sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius. *c* Martha autem satagebat circa frequens ministerium. *d* Quæ stetit, *e* & ait: *f* Domine, non est tibi curæ quod soror mea relinquit me solã ministrare? Dic ergo illi vt me adiuuet. Et *g* respõdens dixit illi Dominus: *h* Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. *i* Porro vnum est necessarium: *k* Maria optimam partem elegit *l* quæ non auferetur ab ea.

CAP. XI.

ET *m* factum est cùm esset in loco quodam *n* orans,

a Quæ] scilicet, Maria. *b* Etiam sedens, &c.] status sessionis, expressio est humilitatis, & quantò est humilior, tantò fit perspicacior. Nam quantò quis amplius humiliatur, tantò amplius ei arcana Dei reuelantur, quod natura docente potes discere. Vides enim quia de montibus descendunt irrigua fontium ad conualles, & quanto vallis profundior, tanto plures ad eam confluunt irrigationes. Hæc expositio notatur in illa *Gloss.* Quanto humilius sedet, tanto. &c. Item *alia Gloss.* Maria sedet, &c. Distingue tres status, scilicet, stationem, sessionem, accubitum. In statione totum corpus laborat, quia hic situs corpori laboriosus est. In sessione pars corporis superior laborat, reliqua quiescit. In cubitu totum corpus quiescit. Per stationem ergo labor actionis exprimitur quæ sudat in agone. Per statum sessionis, quies contemplationis in via, vbi non quiescit plene. Per accubitum, quies eiusdem in patria, vbi plena fruetur quiete.

c Martha autem satagebat, &c.] sic construe [satagebat, &c.] *Gloss.* ministrans necessaria mortali carni, qua indutus erat filius Dei. *Greg.* intenta erat Maria, &c. Et est summa, quia diuersæ sunt intentiones earum, quia altera obsequitur, vt eum reficiat, altera vt ab eo reficiatur. *d* Quæ stetit] Per stationem labor actiuæ exprimitur. Martha stat, Maria sedet, Dominus cubat. Hæc est maior quies. Et ait.] conquerens de sorore. *f* Domine non est tibi, &c.] Martha gerit hic personam quorundam actiuorum pie errantium. Sunt enim nonnulli boni in Ecclesia, qui operibus instant studiose, ignorãtes quantum bonum sit contemplatio. Nec si quis eos ad contemplationem inuitaret ei acquiescerent, quia non amplius possent facere eleemosynam, imò putarent omnes contemplatiuos errare. *g* Et respondens dixit illi Dominus. Martha, &c.] Ecce Martha volebat constituere Dominum iudicem, sed ipse iam fit aduocatus Mariæ. *Gloss.* Maria non respondet, sed causam suam tanquam otiosa iudici committit. Si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. *h* Martha, Martha solicita es, &c.] Repetitio signum est dilectionis. Vel fortè mouendæ intentionis, vt audiret intentius. Vel certè, quia solicita debet esse ita de aliis, vt se non obliuiscatur. *i* Porro vnum est necessarium.] *Gloss. Beda.* s. Deo iugiter inhærere. *Ps.* 72. Mihi adhærere Deo bonum est. q. d. Dominus, necessaria sunt ea circa quæ laborat, sed præter illa, vnum præcipuè tibi est necessarium, s. vt vni adhæreas De quo vno dicit Propheta. *Ps.* 26 Vnã petij à Domino, hanc requiram. *Gl.* Præponitur vnũ multis, s. adhærere Deo. Non enim à multis vnum, i. illud vnum non appetitur propter alia cum sit supremus finis, sed multa ab vno, i. alia multa appetuntur propter illud vnum. *Greg. in mor. lib.* 5. Magna sunt actiuæ menta, sed contemplatiuæ potiora. *k* Maria optimam, &c. ab ea] in æternum. *Gloss.* ex opposito intelligitur quod à Martha auferetur pars quam elegit, quia transit labor multitudinis, i. multitudo laboris, & remanet charitas vnitatis, i. vnitas charitatis. *Beda* Non reprehenditur pars Marthæ, quia & ipsa bona, sed laudatur pars Mariæ, &c. Vnde nota quia non vsquequaque præferenda est actiuæ contemplatiua, alioquin sponsus in Canticis videretur iniuriari sponsæ, reuocans eam ab otio contemplationis ad laborem actionis. Sponsa enim ingressa thalamum, sponsus eam excitat dicens. Egredere. Cui ipsa respondit. Laui pedes meos, &c Ipse tamen compellit eam egredi Nota ergo quia contemplatiua non præfertur actiuæ quantum ad personas, in ò excedentia sunt, & excessa quantum ad personas. Præfertur autem ei, quia actiua est terminabilis, contemplatiua interminabilis. Actiua enim cum vita deficit, contemplatiua post hanc vitam proficit. Quia sicut dicit *Beda*, ignis amoris qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore ampliùs ignescit.

Vnde *Isa.* 31. d. Cuius ignis in Sion, & caminus in Ierusalem, quasi modicus feruor est in via, immensus in patria. *De B. Virgine.*
Item, & sitientem lacte suo potauit, & pauit, infirmum ex infantia non solum visitauit, sed etiam fouendo, arridendo, gestando frequentauit, crucifixo quasi in carcere posito affuit, vt vere conueniat ei quod sequitur: [Martha autem satagebat, &c.] Item Maria fuit audiendo ipsum, conferendo in corde suo quæ videbat, & audiebat, eis quæ prædixerant prophetæ. Vnde sequitur *a* Quæ etiam sedens secus pedes Dñi, &c.] *Deut.* 33. a. Qui appropinquant pedibus eius, &c.

d Quæ stetit] constans in fide. *Ioan.* 19. e. Maria autem stabat iuxta crucem Iesu. *e* Et ait. Domine non est tibi curæ.] Quid est hoc quod Martha conqueritur de Maria sorore sua? Quæ est ista Maria quæ sororem suam relinquit in ministerio laborare? Martha est voluntas Mariæ, quæ attendens, & videns filium suum comprehendi, ligari, conspui, flagellari, irrideri, spinis coronari, crucifigi, sepeliri, inter hæc solicita, quia naturali compassione quasi satagebat eum liberare, sed ratio soror eius contemplans diuinam voluntatem, quam sedendo iuxta pedes audierat, conformans se illi, consentiebat vt ita fieret. Sed quid respondit Dominus pro Maria? Ecce. *g* Et respondens dixit illi Dñs. Martha, &c.] Reuera solicita, & turbata fuit erga plurima B. Virgo, quando Herode persequente fugit in Ægyptum, quando Iudæos machinare in mortem filij sui cognouit. *i* Porro vnum est necessarium]. s. vt vnus moriatur pro populo & non tota gens pereat, *Ioan.* 11. g. *k* Maria optimam partem elegit] consentire scilicet per omnia diuinæ voluntati. *Greg.* Quid de Deo non sapiebat, in qua sapientia Dei latebat, & cuius visceri corpus sibi aptabat?
* regula. *Malach.* 2. b Nunquid non pater vnus omnium *Moralit.*
nostrûm? *a* Quæ etiam sedens, &c.] Hîc describitur officium claustralium, s. sedere, tacere, meditari, audire Dñm loquentem in scriptura, & in cordibus eorum, *Iob* 4. c. Ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue, &c. *Thren.* 3 d. Sedebit solitarius, &c. *inf. vlt.* g. Sedete in ciuitatem, &c. *Ecc.* 5. c. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, &c. *c* Martha autem satagebat &c] *Bern.* Fœlix domus, & beata congregatio, vbi de Maria Martha conqueritur. In pluribus sic è conuerso. *k* Maria optimam partem elegit] *Psalm.* 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei. Quare ergo non omnes eligunt eam? Quia non sunt Dauid, vel Maria. *l* Quæ non auferetur ab ea,] quia nullus appellat, vt sit claustralis residens. *Psalm* 121. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.

EXPOSITIO CAP. XI.

ET factum est cum esset, &c.] Superius actum est de perfectione duplicis vitæ, id est, actiuæ, & contemplatiuæ sub figura duarum sororum: Sed quia homo hanc perfectionem non potest habere à se, nisi detur à Deo, à quo est omne bonum, ideo inducit Lucas Dominum orasse, & discipulos ad orandum informasse, vt sic per orationem vtriusque vitæ perfectionem obtinerent: Et cum *Glossator* reddit causam quare hæc præcedentibus continuentur, non quantum ad historiam sequi videntur, sicut nec proximo præmissum. Diuiditur autem hoc capitulum in octo partes Primò, docet Dominus formam orationis Secundò, docet instantiam & frequentiam orandi, ibi [Quis vestrum, &c.] Tertiò, dat fiduciam impetrandi, ibi [Et ego dico vobis.] Quartò, eiicit dæmonia, & conuincit Iudæorum inuidiam qui super hoc blasphemabant, ibi [Et erat eiiciens dæmonium.] Quintò laudatur Maria quæ talem filium generauit, ibi [Factum est autem.] Sextò, ostendit Dominus Iudæos perituros, nisi pœniteant duplici similitudine, ibi [Turbis autem concurrentibus.] Septimò, ostendit Dominus lumen prædicationis, nec amore vitæ, nec timore mortis esse occultandum, sed omnibus propalandum, ibi [Nemo lucernam accendit] Octauò, arrogantiam, & superstitionem Pharisæorum, & Scribarum redarguit, qui veræ doctrinæ foris prætendunt speciem, sed malæ vitæ intus occultant fœditatem, propter quod imprecatur eis multiplex væ, ibi [Sed væ vobis Pharisæis, &c.] Dicit ergo: *m* Factum est cum esset in loco quodam,] id est, solitario, & secreto. *n* Orans, vt non tantùm

tentùm verbo, sed etiam exemplo doceret esse orandum, *inf.* 18. a. Oportet semper orare, & non deficere.

a Vt cessauit] orare, vt quod docuerat exemplo, doceret & verbo. Adhuc enim rudes erant discipuli, & vtroque documento indigebant.

vt *a* cessauit, dixit *b* vnus ex discipulis eius ad eum. Domine doce nos orare, *c* sicut Ioannes docuit discipulos suos. Et *d* ait illis: Cùm oratis dicite: *e* Pater

b Dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine doce nos orare.] *Roman. cap. octauo*, c. Quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Mat. 6. b.

c Sicut Ioannes docuit discipulos.] Hoc dicit, vt Dominum citiùs inclinaret ad faciendum, quod petebat, & quia non petebat nisi bonum, quia Ioannes idem faciebat. Sed quare ad orationem magis inuitantur discipuli quàm ad alia opera pietatis? Respondeo, quia maximè placet Deo, & fugat diabolum. *Chrysostomus.* Solam orationem quasi spirituale tributum anima offert Deo de suis visceribus. Magna quippe dignitas orationis, mox vt ab ore processerit, suscipiunt eam Angeli manibus suis, & offerunt eam ante Deum, sicut Angelus ad Tobiam dixit: Ego orationem tuam obtuli ante Deum: *Tob. cap. duodecimo*, c. Et non solùm magna est dignitas orationis, sed & magna & multa vtilitas. Primò ignem cælestem impetrat, quo desiderium accenditur. Vndè 3. *Reg. cap.* 18. f. & 4. *Reg.* 1. b. legitur quòd orauit Elias, & cecidit ignis de cælo. Secundò diabolum effugat, *primo Machab. cap. quarto*. b. Tuba cecinerunt hi, qui erant cum Iuda, & contritæ sunt gentes, & fugerunt. Tertiò, torporem animi excitat. *Ecclesiast. cap. decimooctauo*, c. Ne impediaris orare semper. Quartò à tentatione liberat *Matth. cap. vigesimosexto*, d. Orate ne intretis in tentationem. Quintò veniam peccatorum impetrat. Vnde 2 *Reg. cap. duodecimo*. d. Dauid postquam orauit, audiuit, translatum est peccatum tuum à te. *Hieronymus.* Oratione sanantur pestes mentis. Sextò, vitam ad faciendam pœnitentiam prolongat. Vnde 4. *Regum cap. vigesimo* a. legitur, quod Ezechiæ facta oratione additi sunt quindecim anni vitæ. Septimò, sanitatem corporis impetrat. *Ecclesiast. cap. trigesimooctauo*. a. Fili in infirmitate tua ne despicias teipsum, sed ora Deum, & ipse curabit te. *Iacob. vltimo*. c. Oratio fidei curabit infirmum. Octauò, gratiam impetrat, *supra* 1. a. Orauit Zacharias, & genuit Ioannem. Nonò, sapientiam impetrat. *Iacob. cap. primo*, a. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, &c. Exemplum de Salomone, 3. *Reg. cap.* 3. b. Decimò cælum claudit malis, & aperit bonis, 3. *Reg. cap.* 17. a. Et *Iacob vlt*. d. Elias oratione orauit, & clausum est cælum, & iterum orauit, & apertum est. Vndecimò, pacem conseruat, 1. *Timoth. cap. secundo*. Obsecro primum omnium fieri orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus. Duodecimò, docet quid agendum sit in dubiis. 2. *Paralip.* 20. c. Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te.

d Et ait illis, cum oratis, dicite] non solum corde, sed etiam ore. Est enim oratio pius affectus mentis in Deum, oris ratione directus Vnde & ipsa vocalis oratio specialiter valet ad sex, scilicet, ad memoriam suscitandam. Item ad torporem, & somnolentiam excutiendam. Item ad desiderium accendendum. Item ad deuotionem augendam. Item ad obsequium implendum. Item ad exemplum præstandum.

e Pater sanctificetur, &c.] Formam orandi breuem & vtilem tradit hic Dominus discipulis: Et hoc propter quinque. Primò, vt Deus honoretur. Honor enim patri debetur, à quo incipit hæc oratio. *Malach.* 1. b. Si ego pater vbi honor meus; Secundò, vt à solo Deo, quod necessarium est postuletur, quia ipse est pater ad quem pertinet cura prouisionis. *Sap.* 6. a. Æqualiter cura est illi de omnibus 4. *Reg.* 1. b. Nunquid non est Deus in Israël, vt eatis ad consulendum Beelzebub Deum Accaron? Tertiò, vt rogatus, quod petitur largiatur. *Matth.* 7. a. Petite & accipietis. Ibi etiam *Gloss.* Non denegat se petentibus, qui sponte obrulit se non petentibus. Quartò, vt quid petendum esset, doceret. Nam quid oremus prout oportet nescimus. *Rom.* 8. e. Quintò, vt doceret eos se humiliare, quia omnis orans se humiliat ei quem orat. *Psalm.* 85. Exaudi me Domine, quoniam inops, & pauper sum ego. *Eccles.* 85. c. Oratio humiliantis se penetrat nubes. Commendatur autem hæc oratio, & præcellit in tribus, scilicet, in dignitate, in breuitate, & in fœcunditate. In dignitate, quia ab ipso Domino, qui oratur edita est, & edocta. In breuitate, vt citò addiscatur, & facilius memoriæ tradatur, & vt frequentiùs dicatur, vt tædium non faciat, vt de ignorantia nemo excusare se valeat, vt citò exaudiendam innuat. In fœcunditate etiam commendatur, quia omnia petenda, & necessaria continet. Vnde septem petitiones continet secundum Marthæum: Septenarius autem numerus est vniuersitatis.

Δ Sed Lucas

e Pater, &c.] Sed quia Iacob vidit in hac scala Angelos non solùm ascendentes, immò etiam descendentes, breuiter transcurramus easdem septem petitiones secundum ordinem descendendi: In quo ordine, prima est [Pater, &c. sanctificetur nomen tuum] quo nomine intelligendum sit, ex præmissis potest intelligi, scilicet, de hoc nomine pater, ac si Deo dicant fideles. Orando petimus Domine, vt nomen tuum fiat sanctum siue sanctitum in nobis. Modo enim sumus filij adoptionis, sed adhuc possumus amittere nomen filiationis: nam & Iudas fuit filius. Petimus ergo, vt immutabiliter simus filij tui. *Aliter*

Θ Est ergo

e Pater, &c.] *Chrys.* hanc orationem exponit *in originali super Matthæum* satis moraliter, & satis subtiliter, quodlibet verbum ponderans, & exponens, hoc modo [Pater] *Chrysost.* Patrem se magis voluit dici quam Dominum, vt fiduciam daret impetrandi, quia serui non semper impetrant. Si filium Dei te credis, illa pete, quæ tibi expediunt accipere, & illum decet dare. Si carnalia petas, quomodo illa libenter præstat, quæ etsi habeas præcipit vt contemnas [Noster] Non dicit meus, quod soli Christo competit, qui filius est per naturam. Libenter audit Deus quando Christianus non solum pro se, sed pro altero orat. Pro se orare naturæ est, pro altero gratiæ. Pro se orare cogit necessitas, pro altero charitas. Dulcior autem est oratio ante Deum quam non necessitas mittit, sed charitas fraternitatis commendat [Qui es in cælis] Erubescant se terrenis rebus substernere, scientes se patrem habere cælestem. *Secundum Chrysost.*

Δ Sicut enim

e Pater] cuius nos filios confitemur, cui amorem, & honorem debemus. *Malach. cap.* 1. b. Si ego pater, vbi honor meus? Si Dominus, vbi timor meus? *Exod. cap.* 20. b. Honora patrem tuum [Pater] cuius est filios corripere. *Prouerb. cap.* 3. b. Quem diligit Dominus corripit, & quasi pater in filio complacet sibi [Pater] cuius est filiorum errantium misereri. *Psalm.* 102. Quomodo miseretur pater filiorum, &c. [Pater] qui debes filium reuertentem suscipere gratulanter *infra* 15. d. Surgam & ibo ad patrem meum. Et infra. Et cum adhuc longè esset, &c. [Pater] qui thesaurizas filiis non filij tibi. *Galat.* 4. a. Misit Deus spiritum filij sui, &c. [Noster] nos creans, nos recreans, nos erudiens, nos hæredes faciens. *Roman. cap.* 8. c. Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod filij Dei sumus: Si autem filij, & hæredes, &c. *Beda* [Pater noster] dicitur, quod commune est omnibus, sed differenter [Pater] generaliter omnium per creationem. *Isaiæ cap.* 64. c. Et nunc pater noster es tu, nos vero lutum [Pater] specialiter iustorum per adoptionem. *Matth.* 23. c. Vnus est pater vester [Pater] singulariter Christi per generationem. *Ephes.* 3. c. Flecto genua mea ad patrem Domini mei Iesu Christi. *Ioan. cap.* 20. d. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Dimisim dixit, meum & vestrum, vt differentiam demonstraret [Pater noster] ergo dicit, vt dehortetur ab elatione, ab indignitate, à personarum acceptione. Item vt pensemus aliam in nobis gratiam, quam in antiquis. Item vt patri filialem rependamus affectum. Item vt recordemur fraternitatem in proximum. Item vt timeamus offendere patrem nostrum. Item vt impetrandi fiduciam habeamus. Vnde *Augustinus*. Cùm dicitur, Pater noster, monetur nobilis, & diues non superbire contra minores. Non enim verè possunt dicere. Pater noster, nisi fratres. Cauendum est etiam cuique à sordibus, ne tanto patre sit indignus. Antiquis vt seruis dicitur Dominus: Vnde sæpè dicitur in Prophetis: Hæc dicit Dominus: Nobis vt filiis dicitur Pater. Vnde *Matthæi cap. vigesimotertio*, a. Vnus est pater vester, qui in cælis est. Nunc per gratiam dicitur pater, in quo fiducia nobis *Moraliter*

datur. Quid

A Sed Lucas cauſa breuitatis diuiſit duas, vt dicit *Beda*, vt patebit inferiùs. Et ſunt diſtinctæ iſtæ ſeptem petitiones ſecundum duas vitas, temporalem ſ. & cæleſtem, de quibus prius actum eſt in fine cap. præcedentis. Tres primæ petitiones pertinent ad vitam cæleſtem: Ibi enim conſummabumur, ſed hic inchoantur. Tres vltimæ ad vitam temporalem: Media, ſcilicet, Panem noſtrum, &c. eſt communis, & quaſi confinium vtrumque confortans, & dirigens tranſeuntem de vita temporali ad cæleſtem. Sufficientia autem petitionum ſic patet Omnis petitio aut eſt de bono adipiſcendo, & propriè dicitur oratio, aut de malo amouendo, & propriè dicitur deprecatio. Omne autem bonum, aut eſt bonum cæleſte aut ſpirituale, aut temporale, id eſt, aut bonum gloriæ, aut bonum gratiæ, aut bonum naturæ. Nam bonum fortunæ ſub bono naturæ continetur. Bonum cæleſte petitur ibi [Adueniat regnum tuum. Bonum ſpirituale, ibi [Fiat voluntas tua] Bonum temporale, ibi [Panem noſtrum] ſicut patebit infra. Et ita in his tribus petitur omne bonum. Item omne malum, aut eſt præteritum, aut præſens, aut futurum. Amotio mali petitur, ibi [Dimitte nobis, &c.] Cautela contra futurum petitur, ibi] Et ne nos inducas, &c.] Liberatio à præſenti petitur, ibi [Sed libera nos, &c. Septima petitio, ſcilicet, [Sanctificetur nomen tuum] eſt quaſi confirmatio omnium. Inchoauit autem Ieſus tanquam bonus magiſter orationem ſuam à nomine patris, non à nomine Domini, quia magis amari appetit quam timeri, & pater nomen eſt amoris. Vnde *Ierem.* 3. b. Saltem amodo voca me pater meus, &c. Item vt daret orantibus fiduciam impetrandi. Vnde *B. Bern.* Oratio quæ paterno dulceſcit nomine, omnium petitionum mearum impetrandarum fiduciam mihi præſtat. *Iſa.* 49 d. Nunquid poteſt mater obliuiſci infantem ſuum, vt non &c. Item vt vocantes patrem ſe filios recognoſcant, non degenerantes à tanto & tali patre qui affectu, & beneuolentia pater eſt. *Iſa.* 51. a. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, id eſt, Chriſtum, & ad Saram, quæ peperit vos. i. Eccleſiam. Item vt ſic excitet nos ad orandum, & honorandum ſe. *Eccleſ.* 3. b. Gloria hominis eſt ex honore patris ſui. Item vt oſtenderet vere orantes ſe, non eſſe ſeruos quibus dantur mobilia, ſed filios quibus debetur hæreditas. *Ioan.* 15. b. Iam non dicam vos ſeruos, &c. Matthæus apponit [noſter] Lucas non. Per hoc innuit Lucas, quod eſt pater omnium per creationem. Matthæus autem per hoc quod dicit [noſter] innuit, quod eſt pater fidelium ſpecialiter per recreationem. Et dicit [noſter] non meus, vt oſtenderet, quod non vnius, ſed multorum pater eſt. Prius erat pater vnius per naturam, ſcilicet, Chriſti, ſed ex tempore factus eſt pater multorum per gratiam. Item per hoc inuitat nos ad humilitatem, vt nemo ſibi applaudat de nobilitate generis. *Malach.* 2. b. Nunquid non vnus pater omnium noſtrum eſt, &c. Item per hoc inuitauit nos ad fraternitatis amorem, vt quilibet pro alio quaſi pro ſe oret. *Iac. vlt.* d. Orate pro inuicem, vt ſaluemini. Item per hoc innuit Dominus, quod oratio quanto communior, tanto Deo acceptior. Vnde *Matth.* 5. g. præcepit orare pro inimicis. Item per hoc inuitauit nos ad pacem, & concordiam, quia nulla diſcordia debet eſſe inter fratres. *Geneſ.* 13. b. Ne quæſo ſit iurgium inter me, & te, fratres enim ſumus. Item per hoc inuitauit nos ad mutuum honorem, qui debet eſſe potiſſimè inter fratres, 1. *Tim.* 6. a. Qui fideles habent Dominos non contemnant, ſed magis ſeruiant, quia fratres ſunt. *Rom.* 12. c. Honore inuicem præuenientes. Item per hoc inuitauit nos ad mutuum auxilium. *Prou.* 18. c. Frater, qui adiuuatur à fratre, &c. Item in hoc, quod Dominus dixit [noſter] oſtendit ſe eſſe fratrem noſtrum, alioquin non vere dixiſſet [Pater noſter,] Et in hoc oſtenditur noſtra nobilitas, quia fratres ſumus filij Dei. *Gen.* 45. b. Ego ſum Ioſeph frater veſter. *Matth. vlt.* b. Nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, vbi me videbunt. Item Matthæus addit [Qui es in cælis] Lucas non. Vterque bene facit. Lucas non apponendo innuit eum eſſe vbique per potentiam, per præſentiam, per eſſentiam. Matthæus vero addit hoc propter ſeptem cauſas. Primò, vt ores in ſpiritu ſecreto, & mundo, quale eſt cælum. *Ioan.* 4. d. Deus ſpiritus eſt, & eos qui adorant eum, oportet adorare in ſpiritu, & veritate. Secundò, vt cæleſtia petas non terrena. *Ioan.* 16. e. Vſque modo non petiſtis quicquam in nomine meo petite vt gaudium veſtrum ſit plenum. Tertiò, vt ad cæli habitaculum tendas. *Cant.* 1. a. Trahe me poſt te. Quartò, vt in altiſſimo confidas, cui aſſiſtunt Angeli. *Pſalm.* 124. Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Ieruſalem. Quintò, vt ſanctum imiteris. *Leuit.* 19. a. Sancti eſtote, quia, &c. Sextò, vt oſtendatur, quod potens eſt dare, quod petitur, quaſi pater exiſtens in cellario pleno, & referto omnium bonorum affluentia. Vnde cum dicimus [Qui es in cælis] idem eſt ac ſi diceremus. Da quod petimus, quia potes. Es enim in cellario tuo, vbi omne bonum affluit, & redundat. 1. *Tim.* 6. c. Beatus & ſolus potens rex regum Dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. *Rom.* 10. c. Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Vnde ſponſa congratulans, ait *Cant.* 1. a Introduxit me rex in cellaria ſua, exultabimus, & lætabimur in te. Item *Cant.* 2. Introduxit me rex in cellam vinariam, &c. Et ſtatim videns ſuauitatis abundantiam dixit: Fulcite me floribus: ſtipate me malis. Septimò, vt oſtenderet qualis locus præparabitur nobis, & vbi *Ioan.* 14 a. Vado vobis parare locum. *Ioan.* 17. d. Quos dediſti mihi volo, vt vbi ego ſum, & illi ſint mecum. In his tribus verbis, ſcilicet, [Pater noſter qui es in cælis] captatur beneuolentia. Primo à perſona rogati cum dicitur, [Pater] Secundò à perſona rogantis, cum dicitur, [noſter] Tertiò à perſona aſſeſſorum cum dicitur, [qui es in cælis] Deinde ſequuntur petitiones ſecundum Matthæum. Ipſe enim primus ſcripſit Euangelium, & ab ipſo ore Domini accepit. Erat enim vnus ex tribus ad quos habitus eſt ſermo in monte. Vnde prolixius, & diffuſius ponit Dominicam orationem: Lucas tranſit breuius, quia viderat Matthæum plenè proſecutum. Secundum Matthæum namque oratio Dominica octo partibus conſtat. Præmittitur enim captatio beneuolentiæ. Sequuntur ſeptem petitiones, quarum duplex eſt ordo: Vnus ſecundum quod in nobis implentur. Alius ſecundum dignitatem rerum petitarum, & hunc tenet Matthæus, & Lucas ſimiliter, quia præmittunt dignitates. Similiter fecit *Iſa.* 11. a. qui dona digniora præpoſuit, deſcendens de ſapientia ad timorem. Sic etiam fecit Moyſes, mandata de colendo Deo præpoſuit mandatis de proximo diligendo. *Exod.* 20. a. Vt autem melius videamus dignitatem petitionum, & quomodo vna oriatur ex alia, ordinem per quem in nobis implentur primo exequamur, & poſtea ad ordinem euangelicum reuertemur. Prima ergo petitio eſt [Libera nos à malo] quam ponit Matthæus, ſed Lucas tacet, quia intelligit eam ſub illa [Et ne nos inducas in tentationem.] Conſiderauit enim quia Matthæus non dixerat, & libera nos à malo, repetendo, &, ſic enim videretur facere duas petitiones repetendo copulatiuam coniunctionem: Imò ait [Sed libera nos à malo] ponendo continuatiuam coniunctionem. Vnde viſum eſt velle vnam tantum eſſe petitionem. Veruntamen iſta, ſcilicet, [Libera nos à malo] prima eſt petitio, quia homo volens aſcendere in cælum, videns quia non poteſt aſcendere niſi prius fuerit liberatus à malis præſentibus, clamat orando [Libera nos à malo] multiplici, id eſt, à peccato originali, à peccato actuali, ab amore mundi, à proprio ſenſu, à propria voluntate, à diaboli poteſtate. His diſpoſitis fit homo pauper ſpiritu. quod totum fit propter donum timoris, quia timor Domini expellit peccatum. *Eccl.* 1. c. Vnde cum dicimus [Libera nos à malo] rogamus nobis dari donum timoris, per quod effecti pauperes ſpiritu, liberamur à malo. Et ita prima petitio petit donum timoris, quod efficit virtutem paupertatis, & expellit peccatum ſuperbiæ, & complet ipſam primam petitionem. His autem omnibus abdicatis, inſurgunt tunc fortiores tentationes, quia Pharao contemptus ſurgit in ſcandala. Propter quod dicit *Eccl.* 2. a. Fili accedens ad ſeruitutem Dei, &c. Idcirco obtenta hac petitione, neceſſaria eſt manſuetudo, quæ nec irritat, nec irritatur, nec aliquibus iniurijs laceſſitur. Vnde rectè ſequitur. [Et ne nos inducas in tentationem] id eſt, non permittas nos ſuccumbere in tentatione, id eſt, da nobis donum pietatis per quod mites effecti contemnamus iniurias, & ſic nullis tentationibus ſuccumbamus. Sicut enim donum timoris efficit paupertatem, ſic donum pietatis efficit manſuetudinem. Et ſicut in prima petitione petitur donum timoris, ita in ſecunda petitur donum pietatis, & expellitur inuidia. Nec oramus vt non veniant tentationes, ſed ne inducamur in tentationibus, quod eſt ſuccumbere tentatori. Sed quamuis homo ſit liberatus à malo per donum timoris, & virtutem paupertatis, nec frangatur aduerſis per donum pietatis, & virtutem manſuetudinis, adhuc in multis offendit quotidie, quia nemo eſt, qui non peccet, vt dicitur 3. *Reg.* 7. e & *Eccl.* 7. e. ideo neceſſaria eſt virtus luctus, quam efficit donum ſcientiæ quo peccata quotidiana lauantur. Vnde tertiò ſequitur. [Et dimitte nobis debita noſtra, &c.] Hoc eſt, da nobis donum ſcientiæ quo illuminati peccata, & miſerias noſtras videamus ſeu cognoſcamus, & cognita

lugeamus, &

lugeamus,& sic lugentibus dimittantur,& expellitur ira. Debitores nostri sunt qui debent nobis pecuniam,vel qui fecerunt nobis iniuriam. Si debetur tibi pecunia, & perfectus es,dimitte si petit,si imperfectus es,licitè potes requirere si ille habeat,vnde reddat, si autem non habet, debes dimittere. Item si fecit iniuriam tibi, & veniam petit,dimitte, si non petit, adhuc corde dimitte, paratus dimittere etiam ore cum locus affuerit. Hæ tres petitiones pertinent ad vitam temporalem, quia liberatio à malis, non frangi aduersis, lugere pro peccatis quotidianis, separant nos à mundo, vel custodiunt in mundo à malo. Tres sequentes eleuant ad cælum. In prima quæ sequitur, quæ est quarta petitio ascendendo, petitur panis, quo in via confortetur viator ne deficiat. Et hic panis de cælo datur, sed in terra manducatur, & ideo illa petitio est quasi confinium congruens transeunti de vita temporali ad vitam cœlestem. Hic panis à Matthæo dicitur supersubstantialis, quia super omnes substantias, & super omnem intelligentiam est, & quia cælestis est. Vnde *Ioan. capitulo sexto*, e. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. A Luca dicitur quotidianus, quia quotidie necessarius est, & quotidie comedimus illum, quidam sacramentaliter, quidam spiritualiter, quidam vtroque modo. In Hebræo verò dicitur sogolla, id est, egregius seu peculiaris. Egregius, hoc est supersubstantialis. Pecularis, hoc est quotidianus. In græco verò dicitur τὸν ἄρτον ἡμῶν ἐπιούσιον quod idem est. Per istum panem, quantò plus manducatur, fit esuries iustitiæ. Acquiritur autem per donum fortitudinis. Vnde sensus est. [Panem nostrum quotidianum,] id est, panem nostrum supersubstantialem [Da nobis hodie] hoc est, da nobis donum fortitudinis, quo tuam iustitiam esuriamus, & esurientes eodem reficiamur & roboremur, & acedia repellatur quousque esuries nostra plenius satietur, quod erit in patria, sicut dicit *Matth. cap.* 5. a. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sed nota quod hic nos suggillat Græcus dicens arguendus præsumptionis & temeritatis. Formam enim verborum ab eo in orando accepimus, qui à Deo non accepit immediatè. Eius autem verba prætermisimus, qui ab ore Domini Dominicam orationem accepit, id est, Matthæi, qui dicit supersubstantialem. Lucas verò quotidianum. In aliis verò sequimur Matthæum, & ita ex vtroque quasi conflauimus nobis Dominicam orationem. *Hieron.* Nos liberat attendens nos non esse arguendos præsumptionis, vel temeritatis. Vtrumlibet enim dicamus, congruit Hebraicæ veritati. Vbi enim Matthæus dicit supersubstantialem, Lucas quotidianum, Hebraica veritas habet sogolla, quod interpretatur egregius, vel pecularis, id est, domesticus. Matthæus ad alteram respexit interpretationem, dicens, supersubstantialem, quasi dicat, panem nostrum egregium. Lucas alteram, dicens, quotidianum, ac si diceret, panem nostrum peculiarem.

Δ Sequitur

Aliter. ⊖ Est ergo sensus. *a* Sanctificetur nomen tuum,] id est, da, vt nomen tuum sanctum, & firmum sit in nobis, quod non impletur nisi in patria. Quod vt fiat plenariè: Adueniat regnum tuum, id est, Ecclesia militans vniatur triumphanti, id est, Ecclesia in qua regnas per fidem, veniat ad te per speciem. Nec illud impletur nisi in patria. Vel aliter.

a Sanctificetur nomen tuum, id est, sanctum appareat in nobis per triplicem notitiam. Quarum prima est credere, quod Deus est, vt dicitur *Hebr.* 11. b. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est. Secunda est, scire quid non est Deus. *Augustinus.* Si non comprehendis quid sit Deus, multum comprehendis si comprehendis quid non sit Deus. Tertia est scire quid sit Deus, & quomodo sit, quod erit quando videbimus eum sicut est. Prima liberat ab insipientia, qua dixit insipiens in corde suo non est Deus. *Ps. 13. & 52.* Secunda liberat ab idolatria, quæ ligna & lapides veneratur, vt Deum. Tertia liberat ab omni miseria, hæc erit in patria. Vnde 1. *Ioan.* 3. a. Filij Dei sumus, & nondum apparet quid erimus. Scimus autem, &c. Ideo sequitur: [Adueniat regnum tuum,] id est, regnum veniat ad regnum. Sed, hoc non potest esse nisi omnino consentiamus voluntati diuinæ, & ideo sequitur. Fiat voluntas tua, &c. Et hanc tacet Lucas, quia sub præcedenti comprehendit, vt dicit *Beda.* Illa tertia petitio non est nisi præmissarum duarum quodammodo expositio. Ita enim exponitur [Sanctificetur nomen tuum] in anima, id est, nomen filiationis confirmetur in nobis secundùm animam, vt secundùm animam simus immutabiliter filij tui, quod iam habent sancti.

⊖ Adueniat

Δ Sicut enim degener filius ad opprobrium pertinet generosi patris, sic & Christianus iniustus ad blasphemiam pertinet Dei iusti. Nam sicut per bonos glorificatur, sic per malos blasphematur. Vnde *Rom.* 2. d. Nomen Dei blasphematur per vos inter gentes. *Secundum Chrysost.*

a Sanctificetur nomen tuum.] Quomodo sanctificatur ab homine, qui sanctificat omnes, aut sanctum quomodo sanctificetur? Sed in se quidem sanctum est, quæritur autem vt sanctificetur in nobis, vt cum nos illum sanctificauerimus in nobis, tunc ille sanctificat nos in se. Nam qui non sanctificat Deum, non sanctificatur ab eo. Sanctificauimus autem Deum in nobis, quando scientes eum sanctum timemus, & solicitè vigilamus ne fortè violemus sanctitatem nominis eius in nobis per opera mala. Sicut qui præclara veste indutus est, fugit omnem rem sordidam ne perdat gratiam candoris eius, sic qui Christum induit: *Galat.* 3. d. Sollicitus debet esse ne contaminet eum. Ipse quidem incontaminabilis manet, tamen contaminationis iniuriam grauiter nostro vindicabit interitu.

Δ Adueniat re.

* datur. Quid enim negabit filiis qui iam dedit, quod pater est? *Hieron.* Nusquam inuenitur præceptum populo antiquo vt dicerent pater noster, aut orarent patrem Deum, sed propheta ostendit eos filios esse potuisse, si boni essent. *Isa.* 1. a. Filios enutriui, &c. Qui es in cælis, id est, in sanctis per gratiam, *Psalm.* 1. Cæli enarrant gloriam Dei. Item. Qui es in cælis, id est, in scripturis sanctis per intelligentiam. *Ioan.* 5. f. Scrutamini scripturas, &c. *Genes.* 7. b. Rupti sunt fontes abyssi magnæ, id est, sacramenta Ecclesiastica apparuerunt, quia cataractæ cæli, id est, scripturæ apertæ sunt. Item. In cælis, id est, in secretis, id est, in sinu patris. *Cant.* 1. d. Dum esset rex in accubitu suo. Item. In cælis cælorum ad differentiam aliorum deorum, qui sunt in terra tantum. *Ierem.* 10. b. Dij qui cælos, & terram non fecerunt, pereant. *August.* Cum ad orationem stamus ad orientem conuertimus nos, vt admoneatur animus ad naturam excellentiorem, id est, ad Deum se conuertere, sicut corpus conuertimus ad excellentius corpus, scilicet, cælum & partem vnde lumen venit, scilicet, orientem. *Psalm.* 67. Psallite Deo qui ascendit super cælum cæli ad orientem. Pater, confortat fidem. Noster dilatat charitatem. Qui es in cælis, eleuat spem. *Moraliter.*

a Sanctificetur] in nobis per efficaciam, per perseuerantiam, per augmentum, per munditiam, per ostensionem, per confirmationem, per consummationem.

b Nomen tuum] quod est pater, vt vere filij tui, & nominemur, & simus. 1. *Ioan.* 3. a. *August.* Nomen patris in nobis est qui filij dicimur, quod petimus sanctificari, non vt ipse sanctior sit in se, sed in nobis per efficaciam, per augmentum, & per apparentiam. Item, [Nomen tuum] quod est Deus, vt à Deo simus dij. Iuxta. *Psalm.* 81. Ego dixi Dij estis. [Nomen tuum] quod est Dominus, vt nos quasi boni serui te solum timeamus. *Malach.* 1. b. Si ego Dominus, vbi timor meus? *Isa.* 8. c. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem. Pater charitatem, Deus fidem: Dominus timorem nutrit. Item, [Nomen tuum] quod est magister, vt tui solius discipuli simus firmiter, & sincere. *Matth. cap.* 23. a. Vos nolite vocari rabbi, vnus enim est magister vester. *Ioan. cap.* 9. f. Nunquid & vos vultis fieri discipuli eius, id est, Christi? Et dixerunt, &c. Item, [Nomen tuum] quod est Iesus, vt à te saluatore simus saluati. *Actuum* 4. c. Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri credentes. *Isa.* 56. b. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus, & nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Item, [Nomen tuum] quod est Christus, vt nos veri Christiani simus. *Psalm* 104. Nolite tangere Christos meos. *Apocalyp. cap.* 2. d. Scio vbi habitas, vbi sedes est Satanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Quodlibet istorum nominum sanctificatur in nobis, per vitæ sanctitatem, sicut econtrario blasphematur per vitæ peruersitatem. *Isaia cap.* 52. b. Dominatores eius iniquè agunt, & iugiter tota die nomen blasphematur.

* Adueniat regnum

Δ Sequitur quinta petitio: Fiat voluntas tua, &c. Et bene sequitur. Homo enim pastus illo pane supersubstantiali sentiens dulcedinem cibi cælestis, petit, vt voluntas Dei fiat in terra sicut fit in cælo, id est sicut fit in ciuibus cæli, sic fiat in ciuibus terræ. Hoc est, vt sicut Angeli conformant voluntatem suã voluntati diuinæ, sic faciant homines. Itẽ: Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra, id est, sicut fit in Christo, ita fiat in Ecclesia. Item: Sicut in cælo, id est, in anima viri iusti, ita in terra, id est, in carne eius. Item: Sicut in cælo, id est, in viro sancto, ita in terra, id est, in peccatore. Item: Sicut in cælo id est, in synderesi, ita in terra, id est, in libero arbitrio. Hoc autem totum fit per donum consilij, quo nobis consulitur, vt simus misericordes si volumus misericordiam consequi. Vnde sensus est: Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra, id est, da nobis donum consilij, quo misericordes effecti, tuam voluntatem impleamus in terra pro modo viæ, sicut impletur in cælo pro modulo patriæ, auaritia relegata. Postquam vero homo consecutus est misericordiam, & omnino subiecit se diuinæ voluntati, statim ad altiora suspirat, vt scilicet, illum videat cuius voluntati obtemperat remotis omnibus nebulis phantasmatum, quod non potest esse in præsenti: Ideo sequitur sexta petitio in qua hoc petitur.

a Adueniat *b* regnum tuum:

a Adueniat regnum tuum:] vbi plenariè fit voluntas Dei. Vnde Lucas sub hac petitione reposuit præcedentem. Merito autem sexto loco ponitur hæc petitio, in qua petitur visio Dei, quia homo sexto die conditus, sexto die visione Dei se priuauit, sed Dominus sexta ætate, & sexto die ad visionem suam eum reformauit, & idcirco sexto loco postulat homo visionem Dei quam sexto die amisit, & sexto die recuperauit, quod fit per cordis munditiam, quam donum intellectus operatur in nobis. Vnde sensus est, [Adueniat regnum tuum,] id est, da nobis donum intellectus quo mundi corde effecti.

b Regnum tuum,] id est, te regnantem in sanctis videamus, gulæ vitio penitus abdicato. Visionem autem Dei, & regni eius sequitur pax, & quies & delectatio summa, quæ fit per donum sapientiæ, quo in cognitis delectamur, quod postulatur, cum dicitur: Sanctificetur nomen tuum, in nobis, scilicet, vt tu pater noster dicaris, & nos filij tui in æternum. Hoc est, da nobis donum sapientiæ quo pacati mente filij Dei nominemur, & simus sine fine, luxuriæ voluptate penitus abiecta. Ecce scala Iacob qua ascenditur de terra in cælum. Vnde *Psalm.* 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum in loco quem posuit. *Genes. 18. c. Aliter.*

Θ *a* Adueniat regnum tuum:] in corpore, quia in resurrectione corporum regnum veniet ad regnum, Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra, id est, sicut in anima, ita & in terra, id est, in corpore. Ecce secundùm hanc expositionem non est tertia nisi prædictarum repetitio. Vnde Lucas statim post illam petitionem [Adueniat regnum tuum] quia in via tanta necessarium est viaticum, adiunxit.

Θ Panem nostrum

Secundum Chrysost. Δ *a* Adueniat regnum tuum:] Regnum dicitur, & retributio iustorum pro iustitia, & peccatorum pro culpa. Vel regnum dicuntur sancti. Vnde *Matth. cap.* 13. e. Colligent zizania de regno eius, id est, de populo Christiano. Vel regnum dicitur Sacra Scriptura. Vnde *Matth. cap.* 21 d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. De omnibus vnus est intellectus. Aliud est regem esse, aliud regnare. Ecce Deus naturaliter omnium rex est, sed non in omnibus regnat. Nam in iniquis hominibus diabolus regnat, qui faciunt eius voluntatem. Vnde *Ephes. cap. sexto*, b. Rectores mundi tenebrarum harum. Non dixit, mundi tantum sed addit tenebrarum. Tenebræ autem dicuntur iniqui, sancti lux. Vnde *Ephes. cap. quinto*, b. Fuistis aliquando tenebræ, nunc, &c. Diabolus, & mali homines sunt in potestate Dei, tamen nolunt esse sub Deo, non sunt regnum Dei. Iustum regnum est, quando & rex vult habere homines sub se, & illi volunt esse sub eo. Quando autem rex cogit per violentiam esse sub se, illud quantum ad veritatem non est regnum, sed tyrannis. Ideo Deus quamuis omnes habeat in potestate, volentes tantum recipit, vt non sit tyrannus, sed rex. Diabolus planè tyrannus est, qui & nolentes compellit suam facere voluntatem. Quid est ergo, quod dicit, quia interim duo sunt regna in mundo, Dei & diaboli, id est, iusti, & iniqui, & hîc quæritur vt tollatur de medio regnum diaboli, id est, iniqui, & veniat regnum Dei tantummodo, id est, iusti. Quod fiet tunc quando omnes iniqui cum principe suo mittentur in stagnum inferni. Sic intelligendum est de iustitia. Modo enim & iustitia, & iniquitas regnant, tunc extincta iniquitate, sola iustitia regnabit. Fiat voluntas tua. Nunquid non facit Deus vbique quod vult. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit. *Psalm. 113.* Sed hoc quæritur, vt in nobis fiat, id est, vt eam nos faciamus. Quamdiu ergo regnum mixtum est in terra, fit quidem voluntas Dei, sed non sicut in cælo. In cælo enim faciunt Angeli voluntatem Dei solius, non sic est in terra, sed hoc fiet in fine. Communiter autem accipi debet, quod ait. Sicut in cælo, & in terra, adueniat regnum tuum, sicut in cælo, & in terra, fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra. Et vide quam caute locutus est. Non dixit. Pater sanctifica nomen tuum in nobis, adueniat regnum tuum super nos, fac voluntatem tuam in nobis, ne seipsum videatur in hominibus sanctificare, aut regnum suum super quos vult adducere, aut voluntatem suam in quibus vult facere, & per hoc inueniretur Deus personarum acceptor. Nec iterum dixit: Sanctificemus nomen tuum, suscipiamus regnum tuum, faciamus voluntatem tuam sicut in cælo, ne hominum tantummodo videatur esse, quod sanctificant Deum, aut quod suscipiunt regnum eius, aut quod faciunt voluntatem eius, sed mediè dixit, & impersonaliter: Sanctificetur, adueniat, fiat, vt vtriusque opus necessarium demonstraret. Nam sicut homo non potest facere bonum nisi habeat Dei adiutorium, ita nec Deus bonum operatur in homine nisi homo voluerit. Sicut nec semen sine terra, nec terra sine semine fructificat, sic nec homo sine Deo, nec Deus sine homine iustitiam operatur in homine.

Δ Panem nostrum

* *a* Adueniat regnum tuum:] Adueniat, id est, ad nos veniat.

Moralit. *b* Regnum tuum] quadruplex. Scripturæ, gratiæ, militantis Ecclesiæ, triumphantis Ecclesiæ. Primum petimus venire ad nos per notitiam, per operationem. *Matth.* 21 d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum illius. *Matth.* 18. a. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli non intrabitis in regnum cælorum. Secundum petitur venire ad nos, vt destruat in nobis regnum peccati. *Rom.* 6. b. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. De quo *infra* 17. e. Regnum Dei id est, gratia intra vos est. Tertium petitur venire ad quartum, vt fiat vnum. *Osee* 1. d. Congregabuntur filij Iuda, id est, Ecclesiæ militantis, & filij Israel, id est, Ecclesiæ triumphantis, & ponent sibimet caput vnum. *Psalm.* 105. Congrega nos de nationibus, vt gloriemur in laude tua. *Ioan. cap.* 10. c. Alias oues habeo, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. *Ambros.* Cùm dicimus: Adueniat regnum tuum, desiderium nostrum excitamus ad futurum regnum, vt nobis veniat, & in eo regnare mereamur. Fiat voluntas tua, quæ est hominum sanctificatio, 1. *Thessal* 4. a. Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra: Item: Fiat voluntas tua, quæ est peccatorum iustificatio, & saluatio. *Ioan.* 6. d. Hæc est voluntas patris mei, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, 1. *Timoth.* 2. b. Qui vult omnes homines saluos fieri. Item: Fiat voluntas tua, quæ est præceptorum adimpletio, sicut dicit *Gloss. super Matth. 6.* Voluntas Dei semper fit. *Psalm.* 113. Omnia quæcunque Dominus voluit fecit, *Iob.* 23. c. Ipse solus est, & nemo potest auertere cogitationes eius, & anima eius quæcunque voluit hæc fecit. Sed oramus, vt libertas nostri arbitrij societur per gratiam voluntati suæ, quæ est sanctificatio nostra & vita æterna. Sicut in cælo, & in terra, id est, sicut in Christo, sic in Ecclesia. Item sicut in Ecclesia triumphante, sic in militante. Item sicut in spiritu, sic in carne. Item sicut in Angelo, sic in homine. Item sicut in iusto, sic in peccatore. Item sicut in synderesi, sic in voluntate. Item sicut in contemplatiuo, sic in actiuo. Item sicut in claustrali, sic in sæculari. Item sicut in clerico, sic in laico. Item sicut in Prælato, sic in subdito. Hæc est tertia petitio, quæ regitur, & impletur per charitatem, secunda per spem, prima per fidem. Fides prima est virtutum, ideo primo petitur sanctificatio nominis patris in nobis, quod fit per fidem. Fides enim nos facit filios Dei *Ioan. cap. primo.* a. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. Secundò petitur aduentus regni futuri in nobis, quod fit per spem. Spe enim spe-

* ramus regnum

Aliter. ⊖ *a* Panem nostrum quotidianum, &c. id est, quandiu sumus in hoc die, id est, in hac vita præsenti. Sed quia hoc pane sumus indigni, quamdiu sumus peccatorum sordibus inquinati.

⊙ Ideò sequitur.

Secundum Chrysost. A *a* Panem nostrum quotidianum.] videtur, quod qui petit quotidianum non habeat in crastinum: Quomodo enim peteret quotidianum, vel diurnum, qui habet præparatum in quinque vel in decem dies? Illud enim petitur,

a panem *b* nostrum quotidianum *c* da nobis *d* hodie:

quod non habetur. Quod si est, oratio ista paucis potest conuenire. Forsitan solum conueniebat Apostolis, qui omni tempore vagabantur, & ipsa vagatio amplius quotidiano victu possidere non poterat. Sed ita debemus aptare Christi doctrinam, vt omnes in ea proficiant, ne fortè communis medicina dum paucis, aut nulli prodest, inueniatur superflua, quæ ad omnium salutem est præparata. Ergò non ideò oramus panem, vt habeamus, quod manducemus, sed vt quod manducamus, de manu Domini accipiamus. Nam habere ad manducandum commune est inter iustos, & iniustos, & frequentius habent peccatores, quàm iusti: De manu autem Dei accipere non est commune, sed tantùm sanctorum. Præparare ergò non vetat, sed cum peccato præparare: Nam qui cum iustitia panes præparat, illi Deus dat panem quem manducat. Qui autem cum peccato, non illi dat Deus, sed diabolus: Nam omnia quidem à Deo dantur, non tamen omnia à Deo subministrantur. Vel ita, vt dum à Deo datur sanctificatus accipiatur, & ideò non dixit: Panem quotidianum, sed addidit, nostrum, id est, quem iam habemus paratum apud nos, illum da nobis, vt dum à te datur, sanctificetur, vt putà laicus offert sacerdoti panem, vt benedicat, & porrigat illi, quòd panis est, offerentis est, quòd sanctificatus, beneficium est Sacerdotis. Nunquid non sufficit dicere [Panem nostrum da nobis hodie] quare addidit [quotidianum?] Vt luxuriosos cibos compescat, vt tantum quis manducet, quantum natura exigit, non quantum lasciuia carnis impellit. Si enim tu tantum in vno conuiuio expendas, quantum sufficere poterat centum hominibus moderatè viuentibus, aut tibi ipsi centum diebus disciplinatè viuenti, iam non quotidianum cibum manducas, sed multorum dierum. Christianus si possibile est pane quotidiano non plus habeat, quàm possibile non est quantum ad possibilitatem humanam. Item quare dixit [nostrum] Propter duas rationes. Primò, quia omnia dat nobis siue arantibus, siue militantibus non nobis solis dat, sed etiam aliis per nos. Qui ergò de laboribus suis indigentibus non præstat, non potest dicere: Panem nostrum da nobis hodie, sed mendaciter dicit: panem meum da mihi. Non enim suum tantum panem manducat, sed & alienum. Item qui iustè acquisitum panem manducat, suum manducat, qui de peccato, alienum manducat.

c Da nobis hodie,] vt non pro crastino simus soliciti.

A Cùm enim

* ramus regnum illud aliquando futurum in nobis.

Moraliter. *Rom.* 8. e. Spe salui facti sumus. Tertiò petitur impletio voluntatis Dei in nobis, quod fit per charitatem, quæ est ordinata voluntas & impletio legis. *Rom.* 13. c. Qui enim proximum diligit, legem adimpleuit. Sanctificetur ergò fide nomen Dei, vt credat rationabilis. Adueniat regnum eius spe, vt obediat irascibilis. Fiat voluntas eius charitate vt diligat concupiscibilis.

a Panem nostrum quotidianum] id est, necessaria præsentis vitæ, intelligentiam Sacræ Scripturæ, Sacramentum Eucharistiæ, refectionem gratiæ, firmamentum obedientiæ.

c Da nobis hodie,] id est, dum dicitur hodie. Hi sunt quinque panes quibus Dominus quinque millia hominum satiauit in deserto: *Ioann.* 6. b. De primo dicitur. *Eccl.* 29. d. Initium vitæ hominis aqua, & panis. Hunc etiam petimus nobis dari, quia per nos habere non possumus, in quo manifestatur nostra paupertas. *Aug.* Qui panem quotidianum petit, diues est an pauper? Hunc dat Christus nobis, & petit iterum à nobis in suis membris, ideò qui non vult pati repulsam, libenter debet dare. *Tob.* 4. b. Noli auertere faciem tuam ab vllo paupere, ita enim fit, vt nec à te auertatur facies Domini. *Aug.* Dicit Christus, da mihi ex eo, quod dedisti tibi, habuisti largitorem, habe debitorem, habe & fœneratorem. De secundo dicitur. *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. Et hic gratis debet dari, sicut

gratis accipitur. *Matth.* 10. a. Gratis accepistis, gratis date. *Infrà* 6. f. Date & dabitur vobis. Quia hic panis quantò amplius datur, tanto amplius habetur. *Prou.* 11. d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt.

Augustinus. Scientia nobilis thesaurus, & auarum dedignata possessorem, distributa recipit incrementum.

De tertio dicitur. *Sap.* 16. c. Paratum panem de cœlo præstitit eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem, &c. *Genes.* 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Ioann.* 6. e. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Istum dat Dominus ad viuificandum. Vnde *Ioann.* 6. e. Panis quem ego dabo, &c. Et nos debemus eum date similiter non vendere, quia Dominus eiicit vendentes, & ementes de templo. *Ioann.* 2. c.

De quarto dicitur *Isa.* 4 a. Panem nostrum comedemus, &c.

De quinto dicitur. *Ioann.* 4. e. Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. 3. *Regum* 19. a. Respexit Elias, & ecce ad caput eius panis subcinericius, & vas aquæ, & surrexit, & comedit, & bibit, & ambulabit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsque ad montem Dei Horeb, quod interpretatur mensa, id est vsque ad paradisum vbi comeditur panis gloriæ: *Infrà* 4. d. Beatus qui manducabit hunc panem in gloria. *Psalm.* 77. Panem Angelorum manducauit homo. Quemlibet illorum panum docet nos petere Dominus. Dicamus ergò de primo.

a Panem] Id est præsentis vitæ necessitatem, non superfluitatem, non voluptatem.

b Nostrum,] nostro labore acquisitum, & nobis vtiliter comedendum, quem nemo nostrûm sibi appropriat sicut veri monachi Christi.

c Da nobis] qui etiam per nos habere non possumus.

d Hodie,] vt discretè vtamur, ad laborem pascamur, & sollicitudo de crastino tollatur. *Ecclesiast.* 33. d. Panis & disciplina, & opus seruo. *Augustin.* Satis constat esse mendicum quem quotidie necesse est panem suum mendicare, dicendo: Panem nostrum da nobis hodie. *Chrysostomus.* Non pro diuitiis, nec pro pretiositate vestimenti iussit nos orare Dominus, sed pro pane tantùm, non pro lasciuia. Vnde patet quod nihil debet quæri in oratione, nisi quod necesse est ad salutem. Item de secundo.

a Panem] Id est. Sacram scripturam.

b Nostrum] Id est pro nobis editum, à nobis intellectum, à nobis impletum, id est, nostrum per intelligentiam, per amorem, per operationem.

c Da nobis.] Id est omnibus sine acceptione personarum.

d Hodie.] Id est manifestè, & lucidè ad intelligendum. *Sap.* 6. d. Quid est sapientia, & quemamodum facta sit referam, & non abscondam à vobis Sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, &c. Item de tertio.

a Panem sacramentalem, id est, Eucharistiam.

b Nostrum] nobis datum in natiuitate: *Isa.* 9. d. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Pro nobis oblatum in passione. *Is.* 53. c. Oblatus est, quia ipse voluit [nostrum] vt simus adinuicem vniti per amorem, & ipsi per fidem.

c Da nobis] sic vnitis.

d Hodie] vt in die gratiæ sumamus illum, non in nocte peccati. 1. *Cor.* 11. g. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, &c. Item de quarto.

a Panem] gratiæ.

b Nostrum] nobis oblatum. *Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostium & pulso, si quis audierit vocem meam, &c. *Ioan.* 7. e. In nouissimo die magno festiuitatis, stabat Iesus & clamabat dicens: si quis sitit veniat ad me, & bibat. Idem aqua quod panis, scilicet gratia. Panis, quia confirmat, aqua, quia lauat & refrigerat.

c Da nobis hodie,] id est, in vita præsenti, quia qui non habet hodie, id est, in præsenti gratiam, non habebit cras, id est, in futuro gloriam. *Psalm.* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. *Infr.* 19. d. Habenti dabitur & abundabit. Habenti gratiam dabitur gloria, alij non *Matth.* 22. b. Intrauit Rex vt videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali, &c. De quinto.

a Panem] obedientiæ.

b Nostrum] quia nostrum est obedire. Dei autem præcipere, vnde & præceptor appellatur: *Supr.* 5. a. *c* Da nobis hodie.] *Aug.* Domine da quod iubes, & iube quod vis. Quilibet illorum panum dicitur quotidianus, quia quotidie

☞ Ideò ſequitur. *a* Et dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis.] Sed quia hoſtis ſemper infeſtat, cui non poſſumus ſine Deo adiuuante reſiſtere: Ideo ſequitur:

Et *a* dimitte nobis peccata *b* noſtra, *c* ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis. Et *d* ne nos inducas in tentationem.

d Et ne nos inducas in tentationem,] Id eſt, induci non permittas, id eſt, ita iuues nos, vt non inducamur. Et non tantum hoc facias nobis. Sed libera nos à malo, id eſt, à Diabolo, à peccato, à mundo, à purgatorio, ab inferno. Amen, id eſt, verè vel fideliter. Verè quoad intellectum; fideliter quoad affectum. Ideò autem Dominus in fine poſuit, Amen, quia hæc oratio potiſſimè ex intellectu, & affectu dicenda eſt. Lucas verò ſicut prædictum eſt, hanc vltimam petitionem non poſuit, quia ſub præcedenti repoſuit, vt dicit *Beda*. Per hoc enim vnuſquiſque ſe à malo liberari intelligit, quod non inducitur in tentationem. Secundùm *Bedam in Gloſſ.* Iſtæ petitiones diſtinguuntur hoc modo. Tres primæ pertinent ad Eccleſiam triumphantem, quatuor ſequentes ad Eccleſiam militantem. Quatuor enim eorum, quæ in oratione Dominica petuntur, petit ſibi Eccleſia fieri in via dum militat. Tria petit ſibi fieri in patria vbi triumphat. Et licet tempore præcedant, quæ ſunt in via: Matthæus tamen præpoſuit petitiones, quæ implentur in patria, quia bona in patria potiora ſunt bonis viæ. Et eſt prima petitionum pertinentium ad Eccleſiam triumphantem. [Sanctificetur nomen tuum.] Et expone ſicut prius. [Panem noſtrum quotidianum.] Hæc eſt prima petitionum pertinentium ad Eccleſiam militantem. Et intelligitur de pane ad ſuſtentationem vitæ neceſſario & de viatico. *Secundum Chryſoſt.*

Vnde hoc ſecundum, quòd etiam prædictum eſt, poteſt eſſe, immo eſt communis vtrique ſcilicet viæ, & patriæ. licet *Beda* hoc non dicat. Quæritur hic, cur petitiones pertinentes ad patriam comprehenſæ ſunt ſub ternario? Reſpondeo, quia ſumma beatitudinis in patria eſt Trinitatis viſio ſiue perfruitio. Item cur pertinentes ad viam ſub quaternario? Quia forma quadrata, id eſt ſtabilitas neceſſaria eſt in huius vitæ lubrico.

△ Cum enim ignores ſi viues cras, qua de cauſa ita ſollicitus es? Accinctos & alatos nos vult eſſe, tantùm naturæ ſatisfacientes non luxuriæ, vel auaritiæ.

a Et dimitte nobis. & cæt.] Cum qua ſpe orat, qui inimicitiam ſeruat, etiam aduerſus ſedentem? *Eccleſ.* 28.a. Homo homini ſeruat iram, & à Deo quærit medelam? Si ergo qui læſus eſt fruſtra orat niſi indulſerit, quomodo putas orat, qui per iniuſtitiam alios lædit, & grauat? Sed multi nolentes dare veniam peccantibus in ſe, fugiunt hanc orationem. Stulti primum, quia non ſic orant, vt docuit Chriſtus, nec ſunt Chriſti diſcipuli. Secundò quia nec pater exaudit orationem, quam filius non dictauit. Cognoſcit enim pater filij ſui ſenſum, & verba non ſuſcipit, quæ vſurpatio humana excogitauit, ſed quæ ſapientia Chriſti expoſuit. Non dixit, ſicut & nos dimittemus, ſed dimittimus, vt prius dimittamus, & poſtea petamus dimiſſionem. Rememorat hic Dominus peccatorum, vt humiliet, iubet remittere, vt conſcientiam purget, promittit veniam, vt ſtatuat in ſpe: Te facit Dominum ſuum, ſicut decreueris inquit de eo, & ego de te decernam, tu conſeruo dimittis, ego ſeruo, tu obnoxius peccato, ego ſine peccato. Sed dicis, iniuſtè paſſus ſum, hæc ſunt peccata. Si enim iuſtè, peccata non ſunt, & tu talium venis accipere remiſſionem? Poterat quidem Deus ſine hoc dimittere, ſed vult falſitatem noſtram repellere, & philantropiæ occaſiones ſtudet dare.

d Et ne nos inducas in tentationem.] Quia multa magnifica ſupra poſuit, nunc addit humilitatis doctrinam, vt dum dicunt: [Et ne nos inducas in tentationem,] cognoſcant ſe eſſe infirmos, & cognitio infirmitatis gloriationis cauſam extinguat. Duo ergò petimus, vt non inducat in tentationem, & vt inductos nos liberet de periculo tentationis. Nam ſi ſecundùm veritatem iuſtitiæ homines examinaret, nullus poſſet fieri ſaluus, ideò difficile tentat, & tandiu tentat, donec nos vincamus tentationem. Sed quandiu nos velle vincere oſtendimus, non virtutem noſtram tentat, ſed voluntatem, 1. *Corinth.* 10. c.

Fidelis Deus, &c. Volens autem glorificare hominem, tentat eum, non vt cum magno iudicio glorificet, ſed ne ſine cauſa glorificet, docet humiliter renuere agones, non inſilire. Libera nos, à pernicioſo. Pernicioſum diabolum vocat, iubens nos ad ipſum implacabile habere prælium, & monſtrans, quòd non natura talis eſt, ſed propter abundantiam malitiæ ſic vocatur, & quia à nobis nihil paſſus nos perſequitur. Et non dixit, à malis libera nos, ſed à malo, vt non odiamus proximos cum ab ipſis mala paſſi fuerimus, ſed ab illis ad iſtum tranſponamus inimicitias ſicut ad cauſam malorum. Tuum enim eſt regnum, & virtus, & gloria. Hic eſt textus. *Chryſoſt.* In vtroque regno ad tres primas petitiones pertinent hæc tria. Ac ſi dicat quis: Non habet Deus regnum in terra? Reſpondet: Tuum eſt regnum. Non poteſt Deus facere in terris, quod oratis: Fiat voluntas tua? Reſpondet tua eſt virtus. Item Dei gloria eſt, ſi dimittentibus dimittat.

* neceſſarius. Et quantò plus comeditur, tantò amplius eſuritur. Eſuritur. *Eccl.* 24. c. Qui edunt me, adhuc eſurient, &c. Sequitur. *Moraliter.*

a Et dimitte nobis] vt liberi redeamus ad patriam, & expediti.

b Peccata noſtra] ſeu debita noſtra, ſecundum Matthæum. Peccata ſiquidem dicuntur debita, quia peccantes faciunt debitores. Vnde *Pſalm.* 36. Mutuabitur peccator, & non ſoluet, quia non habet vnde. Hæc ſunt enim debita quibus obligata erat mulier Sunamitis. 4. *Reg.* 4. a.

Nec habuit vnde ſolueret, volebat filios ſuos vendere, ſed Eliſæus, id eſt, Chriſtus dedit oleum gratiæ, vnde ſoluit, miſericordiam in alios faciendo. *Eccl.* 28. a. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. *Pſalm.* 71. Ex vſuris quas requirit diabolus ex hoc debito, & iniquitate, ecce ſors, redimet Dominus animas eorum, & poſtea honorabile erit nomen eorum coram illo. 1. *Reg.* 22. a.

Conuenerant ad Dauid omnes qui erant in anguſtia conſtituti, &c.

c Siquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis.] *Auguſt.*... Aliter nullus totius orationis eſt fructus, *ſuprà* 6. f. Dimittite & dimittemini: Eadem quippe menſura, qua menſi fueritis remetietur vobis. *Eccl.* 28. a. Homo homini, & c. quaſi dicat, inconueniens eſt hoc. *Mat.* 18. d. Serue nequam, &c. *Aug.* Nulla alia oratione ſic oramus, quaſi paſcamur cum Domino. Et bene poſt cibum petitur venia peccatorum, quia in cibo de facili peccatur. Vnde *Iob* 1. a. Cùm tranſiſſent in orbem dies conuiuij, mittebat Iob ad illos, & ſanctificabat eos, conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta per ſingulos, dicens: Ne fortè peccauerint filij mei. Vbi dicit *Greg. in Moral. lib.* Corpus dum refectione reſoluitur, animus ad inane gaudium relaxatur. *De facili peccatur in pane.*

Peccatur autem de facili in pane materiali, abuſu, voluntate, tenacitate, prodigalitate, nimia ſaturitate, *Ezech.* 16. f. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, otium, &c. In doctrinali peccatur de facili, negligentia, curioſitate, tenacitate, otioſitate. *Prou.* 11. d. Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis. *Eccl.* 26. d. Difficilè exuitur negotians à negligentia ſua, & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum. In ſacramentali peccatur, irreuerentia, indignitate, & infidelitate. 1. *Cor.* 11. g. Qui manducat indignè, &c. In omnibus peccatur ingratitudine. *Ecc.* 29. d. Paſcit Dominus ſcilicet & potabit ingratos, & adhuc amara audiet. *Hier.* Quaſi Dominus petat ſymbolum de pane, orandum eſt, dimitte nobis. Sequitur.

d Et ne nos inducas in tentationem,] id eſt, non permittas nos in tentatatione ſuperari, ſine qua nullus probatus eſt. *Pſ.* 25. Proba me Deus & tenta me. *Ecc.* 34. b. Qui non eſt tentatus pauca recognoſcit. Sed libera nos à malo.

Auguſtinus. In mala quæ nundum ſunt, non permittas nos induci, & ab eis in quibus ſumus inducti, libera nos. *Pſ.* 68. Eripe me de luto, id eſt, peccato tenaci, & vili, vt non infigar per conſuetudinem, & obſtinationem. Amen.

Hier. Hoc eſt ſignaculum orationis, id eſt, verè fideliter. Tres primæ petitiones ſine coniunctione ponuntur, quatuor vltimæ ſunt coniunctæ. Quare hoc? Quia tres primæ pertinent ad ſtatum vbi Trinitas erit omnia in omnibus, veritas in rationabili, ſecuritas in iraſcibili, ſuauitas in concupiſcibili. Quatuor vltimæ pertinent ad ſtatum viæ, vbi multis ſimul indigemus *ſup.* 10 g. Martha. Martha, ſolicita es, &c. Item via lubrica eſt, ideo firmitas coniunctionis, & ſocietatis neceſſaria eſt *Ec.* 4. c. Melius eſt duos eſſe ſimul quàm vnum, &c. In patria verò nihil eſt tale, & ideo non eſt ibi neceſſaria coniunctio. Sequitur.

a Et

a Et ait ad illos : Quis vestrum, &c.] Secunda pars, postquàm discipulis tradidit formam orandi, subsequenter in hac parte instruit eos de instantia, & frequentia orandi, scilicet, vt non sit momentanea oratio, per simile pulsantis ad ostium amici : qui importunè pulsat, & per instantiam impetrat, quia multò magis impetrat aliquis à Deo, si perseueranter petat ab eo. Dicit ergò :

Secunda pars,

b Quia vestrûm.] Et legitur hoc interrogatiuè. Sed *Interlin.* vult, vt legatur remissiuè. [Quis,] id est, si quis, vel aliquis.

c Habebit amicum, & ibit ad illum media nocte] quando iam omnes dormiũt, & volunt quiescere. Hoc dicit ad innuendum, quòd qui tali

Et *a* ait ad illos : *b* Quis vestrûm *c* habebit amicum, *d* & ibit ad illum *e* media nocte, *f* & dicet illi : Amice *g* commoda mihi *h* tres panes, *i* quoniam *k* amicus meus *l* venit de via ad me, & *m* non habeo, quod ponam ante illum. Et *n* ille deintus *o* respondens, dicat : Noli mihi molestus esse, iam *p* ostium clausum est, *q* & pueri mei *r* mecum sunt in cubili, *s* non possum surgere, & dare tibi. Et *t* ille si perseuerauerit pulsans, *u* dico vobis, & si non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit, *x* propter improbitatem tamen eius *y* surget, *z* & dabit illi quotquot habet necessarios. Et *a* ego dico vobis:

hora dat, paratus est dare semper. *f* Et dicet illi, amice commoda mihi tres panes,] non tantum vnum.

i Quoniam, &c.] Literalis sensus satis patet.

Mysticè. b. Quis vestrûm, &c.] Amicus dicitur quasi animi custos. Hic custos est Christus, qui solus animum custodit, & suum, & nostrum. *Psal.* 126. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. *Prou.* 17. c. Amicus est qui omni tempore diligit. *Eccles.* 9. b. Amicus fidelis protectio fortis, qui inuenit illum, inuenit thesaurum. Quid mirum? Quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei absconditi. *Col.* 2. a. Ideò sequitur in *Eccles.* Fideli amico nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus enim fidelis est medicamentum vitæ, & immortalitatis. De quo amico dicitur hic. [Quis vestrum habebit amicum] quasi dicat pauci sunt qui habeant hunc amicum. Quare? Quia pauper est. *Prou.* 19. a. Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici eius recesserunt ab eo. Et dicit [Habebit] non habet in quo notatur longitudo amoris, quia non citò rumpitur amor eius ex parte illius. Vnde *B. Dionysius.* Benignissimus Iesus primus est in aduentu, vltimus in recessu.

d Et ibit ad illum,] mente, & desiderio.

e Media nocte,] id est, in profundo aduersitatis. *Isa.* 26. b. Anima mea desiderauit te in nocte. *Osea* 6. a. In tribulatione sua mane consurgent ad me, &c.

f Et dicet illi, amice] qui amas prius quàm ameris, 1. *Ioan.* 4. b. In hoc est charitas Dei, non quia nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos.

g Commoda mihi] ad vsuram.

h Tres panes] *Gloss.* intelligentiam sanctæ Trinitatis. Vel [tres panes] scilicet fidem, spem, & charitatem quibus pascitur tota anima. Nam fide rationabilis, spe irascibilis, charitate pascitur concupiscibilis. De his tribus panibus dicitur, 1. *Reg.* 10. a. Cùm veneris ad quercum Thabor inuenient te tres viri ascendentes ad Deum in Bethel. Vnus portans tres hœdos, alius portans tres tortas panis, alius portans lagenam vini. Item tres panes vocat tres gratias, scilicet gratiam operantem, cooperantem, consummantem siue perseuerantem. Item tres panes sunt rationis discretio, voluntatis rectitudo, corporis fortitudo, quos Dominus commodat ad vsuram, quam inde vult habere, scilicet opera bona, vel animas ipsorum quibus commodat.

i Quoniam amicus meus,] id est, cor siue animus meus.

l Venit de via ad me.] Animus noster de via, id est, de inuio venit ad nos, quia toties deuiat, quoties temporalium amore inuoluitur, nec ad cœlestia anhelat, & sic exorbitat. Ad nos autem venit, cum ad supernorum meditationem recordari, & cœlesti cibo satiari quærit. Cui debemus tunc offerre tres panes, id est, ad fidem Trinitatis ipsum dirigere, & hos, à Deo debemus petere. Dicit ergò.

k Amicus meus venit ad me de via,] huius sæculi, in qua euagatur quasi fugitiuus huc atque illuc curiosè discurrens. *Psal.* 39. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me. *Matth.* 6. b. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Ergò in multis locis, *Osea* 10. a. Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Huius autem euagationis causa est cupiditas, vel curiositas. Cupiditas trahit cor per diuersa desideria, *Prou.* 21. d. Desideria occidunt pigrum, noluerunt enim quicquam manus eius operari, &c. Curiositas trahit per varias cogitationes, *Iob* 17. e. Cogitationes meæ dissipatæ sunt torquentes cor meum. Hunc amicum errabundum reducit ad domum, aliquando Spiritus sanctus. *Genes.* 37. e. Missus Ioseph de valle Hebron, venit in Sichem, & inuenit eum vir, id est, Spiritus sanctus errantem in agro. Aliquando tribulatio reducit eum. *Osea* 2. b. Sepiam vias tuas spinis, &c. Et *inf.* Cadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis, quàm nunc. Aliquando media. *Infr.* 15. c. Facta est fames valida. &c. Et *infr.* d. Surgam & vadam ad patrem meum. *m* Et non habeo, quod ponam ante illum,] scilicet, epulas consolationum, aut virtutum, quas libenter comedit cor humanum, quas nequaquam potest habere, nisi ab illo dentur ei. B

n Et ille deintus.] Id est, Christus, qui modò deintus est, & nos deforis, sed in futuro exibit ad nos, vt nos introducat secum ad nuptias.

o Respondens dicat, noli mihi molestus esse,] id est, tuis precibus non debeo de cætero inquietari, quia tardæ sunt.

p Iam ostium clausum est.] Ostium, scilicet, gloriæ, *Matth.* 5. a. Media nocte venit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Vel ostium, id est, intelligentia verbi diuini, quod Paulus sibi rogauit aperiri. *Coloss.* 4. a Orate pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Ioannes vero vidit hoc ostium sibi apertum in cœlo. *Apocal.* 4. a. Vidi, & ecce ostium apertum in cœlo, & vox prima quam audiui, quasi tubæ loquentis mecum, dicens : Ascende huc & ostendam tibi, quæ oportet citò fieri, non tantum dici. Item ostium, id est, Christus, *Ioann.* 10. b. Ego sum ostium. Hoc triplex ostium clauditur peccatoribus, dum in peccato sunt, sed aperitur eisdem cum per pœnitentiam reuertuntur.

q Et pueri mei,] Id est omnes humiles puritatem vitæ seruantes. Vel [Pueri] id est prædicatores

r Mecum sunt in cubili] quietis æternæ. Vel, id est, in quiete æternæ beatitudinis. quidam spe, quidam re. *Isa.* 8. d. Ecce ego, & pueri mei quos dedit mihi Dominus, &c.

s Non possum surgere, & dare tibi,] Id est, non debeo ex meritis tuis. Et hoc dicit Dominus. vt præsumptio tollatur, & desiderium amplius accendatur, quia facilitas veniæ incentiuum est delinquendi, & quia quod maiori labore acquiritur, plus amatur.

t Et ille si perseuerauerit pulsans] precibus, non pudore territus, nec tædio fatigatus.

u Dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit] amans etiam non amatus. Christus enim non amantes amat, quia semper amat. *Prou.* 17. c. Omni tempore diligit qui amicus est.

x Propter improbitatem tamen eius,] id est, instantiam, & ardorem.

y Surget,] de misericordia ad miserationem.

z Et dabit illi, quotquot habet necessarios,] panes, quia Dominus dat ad necessitatem, non ad voluptatem, vel superfluitatem sua dona.

[Et dabit illi.] *Gloss.* Vel per se inspirando, vel prædicatorem mittendo.

Hic apertè ostendit Dominus, quòd tantum debet homo instare orationi, vt impetret apud Deum, quòd petit, & quod impetrabit si instet, *Isa.* 62. c. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra, 2. *Paralipomen.* 15. a.

Si quæsieritis Dominum, inuenietis; si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos, *Ierem.* 29. c. Ibitis, & adorabitis me, & exaudiam vos, quæretis me, & inuenietis me, cum quæsieritis me in toto corde vestro, *Isaia* 30. e.

Ad vocem clamoris tui, vt audierit respondebit tibi, &c. *Glos.* Sit digna audiri, *Isa.* 65. d. Eritque, antequam clament ego exaudiam, &c.

a Et ego dico vobis.] discipulis meis.

a Petite] bonum temporis in solatium, bonum virtutis in meritum, bonum æternitatis in præmium. *Chrys.* Amauit Dominus cætera non hominem, vt virtus eius sit ipse, & necessitate coactus roget. *b* Et dabitur vobis.] *Ioann.* 16. e. Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. *c* Quærite] viam, veritatem, & vitam. *Ioan.* 14. a. Ego sum via, veritas, & vita. *d* Et inuenietis] *Isaiæ* 55. b. Quærite Dominum, dum inueniri potest.

Matth. 7. *a.* *Ioan.* 16. *f.* *Iacob.* 1. *a.*

a Petite, & *b* dabitur vobis, *c* quærite, *d* & inuenietis, *e* pulsate, *f* & aperietur vobis. Omnis enim *g* qui *h* petit *i* accipit, *k* & qui quærit *l*, inuenit, & *m* pulsanti *n* aperietur. *o* Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? *q* Aut *r* piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porri-

e Pulsate] ad ostium misericordiæ, intelligentiæ, gloriæ, quod est Christus. *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium. *f* Et aperietur vobis.] perseuerantibus, *Mat.* 10. c. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Item, [Petite] veniã [Quærite] gratiam. [Pulsate] ad gloriam, *Zachar.* 10. a. Petite pluuiam à Domino in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuias imbris, & dabit singulis herbam in agro. Nix extinguit malas herbas, ecce venia, quæ petitur. Pluuia terram fœcundat, ecce gratia, quæ quæritur. Herba in agro est gloria in cælo, ad quam pulsatur. Item [Petite] sapientiam ad intelligendum, *Iac.* 1. a. Si quis vestrum indiget sapientia, &c. [Quærite] gratiam ad operandum, *Psalm.* 68. Quærite Dominum, & viuet anima vestra, vita gratiæ: [Pulsate] ianuam cœli ad ingrediendum, *Isa.* 26. a. Aperite portas, & ingredietur gens iusta. Item, [Petite] intelligentiam veritatis, *Phil.* 4. a. Petitiones vestræ innotescant apud Deum. [Quærite] vbi sit, id est in qua facultate, in quo libro, in qua auctoritate: Et ea inuenta [Pulsate.] studendo, orando, interrogando, *Col.* 3. a. Si consurrexistis cum Christo, &c. Item. *a.* Petite] incipientes [Quærite] proficientes [Pulsate] perfecti. Item [Petite] coniugati. *Esther* 5. b. Quæ est petitio tua Esther? [Quærite,] continentes. *Iudith.* 9. a. Subueni quæso Domine Deus meus mihi viduæ. [Pulsate] virgines, & martyres, quia inter virginitatem, martyrium, & ingressum nihil est medium. Item *Gloss.* *a* Petite] orando. Quærite operando, Pulsate perseuerando, *Eph.* ult. c. Orantes omni tempore, &c. Quodlibet tamen istorum cuilibet potest adaptari. Item petite orando, quærite ieiunando, pulsate eleemosynas faciendo. *g* Omnis enim] ecce largitas Dei, qui dat omnibus affluenter: *Iac.* 1. a. *Chrys.* Omnis, non dicit iustus tantum. *h* Qui petit] piè, perseueranter, pro se, ad salutem. Piè, cum fidei professione. Perseueranter, id est instanter horis, & temporibus constitutis, & nihil contrarium suæ petitioni faciendo. Pro se, digno. Ad salutem, id est, illud quod iuuat ad salutem æternam consequendam, vt sunt virtutes: Temporalia enim magis aliquando nocent. *Chrys.* Si temporalia petas, quomodo ille libenter præstat, quæ etiamsi habeas præcipit, vt contemnas? Hæ autem quatuor differentiæ, orationis effectum operantur, & sumuntur, *Ioan.* 15. a. Si manseritis in me, per fidem, spem, & charitatem, quòd est piè. & verba mea in vobis manserint, per rectam intelligentiam, quod iterum pertinet ad pietatem, quicquid petieritis, vbi notatur perseuerantia propter modum, & tempus, in nomine meo, id est, ad rem nominis mei, ecce ad salutem, fiet vobis, ecce pro se. Diasyrticum enim est, id est, quicquid petieritis vobis, fiet vobis. Bene ergò dicit: omnis enim qui petit hoc modo.

i Accipit] illud vel æquiualens. Ergò si non accipit constat quod non benè petiit, *Iac* 4. a. Petitis & non accipitis, eo quod malè petatis. Nota quòd petit aliquando bonus bonum bene, vt Christus *inf.* 23. e. Pater ignosce illis. Aliquando malus malum malè, vt Balaam qui mente petiit maledicere populo Israel. *Num.* 23. Aliquando bonus malum benè, vt Paulus petiit amotionem stimuli. 2. *Cor.* 12. c. Aliquando malus bonum malè, vt Satan qui petiit vt tentaret: *Iob* 1. b. Item nota vt supra dixerat: Petite & dabitur vobis in futuro, scilicet modo dicit: Omnis qui petit, accipit in præsenti, scilicet quia hoc ipsum quod petit, bonum est, *Rom.* 8. e. Spiritus postulat pro nobis, id est, facit nos postulare. Item in ipsa petitione dum fit, est quædam mentis iocunditas, & fiducia, sicut in operatione bona. Vnde *Psal.* 18. In custodiendis illis retributio multa. *Gloss.* Quia non tantùm in futuro pro illis reddetur præmium, sed etiam hîc in eorum custodia est magnum gaudium, & hæc est arrha habendi præmium. Benè ergò dicit: Accipit, q. d. verè petenti dabitur præmium in futuro, quia. *g* Omnis qui] piè petit, accipit arrham in præsenti.

k Et qui quærit] diligenter, sapienter, perseueranter.

l Inuenit] lætanter, patienter, viriliter, quæ quæsiuit. Sed contra *Cant.* 3. a. Quæsiui, & non inueni illum. Item *Oseæ* 5. b. Vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient. Item *Ioan* 7. e. Quæretis me, & non inuenietis. Sol. Sponsa incautè quæsiuit quando non debuit, id est, nocte, & ideò non inuenit. In *Os.* vbi non debuit, id est, in armentis, & ideò non inuenit. In *Ioanne*, qualis non debuit, quia in mundo, & malitioso, & ideo non inuenit.

m Et pulsanti] fortiter, desideranter, perseueranter.

n Aperietur] fœliciter. Et non dicit, aperitur, quia manifestatio præmij in futurum seruatur. Et nota, quod cum dicitur. Petite, quærite, pulsate, non determinat quid vel ad quid, ad significandum, quod illud quod petitur & quæritur, & ad quod habendum pulsatur, innominabile est. *Isai.* 64. b. Oculus non vidit, Deus, absque te, &c. *Gloss. super Matt.* 7. Petimus fide per eam ad Christum euntes, quærimus spe quâ attingimus vsque ad interiora, pulsamus charitate, dum laboribus insudamus, vt quod petimus, & quærimus, consequamur. Primum petere debes, vt habeas; post quærere, vt inuenias; inuenta obseruare, vt introeas. *Aug. sup. Mat.* 7. dicit, quod hæc tria verba, petite, quærite, pulsate, ad instantissimam petitionem referuntur. Verum dicit: Sed non excludit quin ad aliud referantur. Sequitur.

o Quis autem, &c.] *Aug.* explanat quid petendum sit, & à quo. Quid? Piscis, ouum, panis, id est, fides, spes, charitas. A quo? A patre, qui libenter dat filiis quicquid habet. Notandum ergo, quod *suprà* docuit Dominus quibus verbis, & quomodo sit orandum, addit etiam pro quibus sit orandum, scilicet pro quatuor pertinentibus ad viam, & pro tribus pertinentibus ad patriam: Adhuc de eodem hic repetit, vt plenius, & perfectius nos instruat pro quibus bonis sit orandum. Nam bonorum, alia sunt bona temporalia, alia bona æterna. Item bonorum temporalium, alia dicuntur bona temporum, alia bona in tempore. Bona temporum dicuntur quæ secundum decursus temporum nobis ministrantur, vt fructus terræ. Et hæc dicuntur bona, non nostra, quia non faciunt nos bonos, nec propriè sunt nostra, cum sint bestiis, & auibus communia. Hæc tamen possunt peti ad sustentationem, aliter enim non peteret Ecclesia pro fructibus terræ, & serenitate aëris, & huiusmodi. Bona in tempore dicuntur vt per ea perueniamus ad brauium, quod erit sine tempore, vt virtutes. Et hæc propriè dicuntur bona nostra, quia faciunt bonos. Orandum est ergò pro bonis æternis, pro bonis temporum, pro bonis in tempore, nec non pro remotione malorum. Bona æterna dantur in præmium, bona temporum in solatium, bona in tempore in meritum. In oratione autem Dominica docuit esse orandum pro bonis æternis, scilicet pro tribus pertinentibus ad patriam. Docuit & orandum esse pro bonis temporum & pro remotione mali. Vnde patet sermonem istum non solis perfectis esse propositum, qui petunt sola bona æterna. Quod ergo minus ibi docuerat, hic supplet, scilicet orate pro bonis in tempore, id est, pro virtutibus, & specialiter pro tribus, scilicet, charitate, fide, spe. Per panem intelligitur charitas, quia facit fortem, *Psalm.* 103. Panis cor hominis confirmat, *Cant.* 8. b. Fortis est, vt mors dilectio. Item sine pane omnis mensa inops est, ita sine charitate omnis virtus vacua, 1. *Cor.* 13. d. Si linguis hominum loquar &c. Per lapidem significatur cordis duritia quæ contraria est charitati, vel odiũ quod cor hominis indurat, & inexorabile reddit.

Expositio litera.

Patet ergò quod hîc dicitur.

o Quis.] id est si quis.

p Autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi?] quasi dicat, non. Litera satis patet, & mysterium ex prædictis.

q Aut] si quis petit.

r Piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem?] q. d. non. Et est hic argumentum à minori. Si à patre carnali petatis aliquid, non dabit vobis contrarium, nec patiemini repulsam: Ergo si à patre cælesti aliquid piè petatis, non patiemini repulsam.

Moraliter. Sunt etiam oua pestifera, mala exempla maiorum, *Isa.* 59. a. Oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt, & qui comederit de ouis eorum morietur, & quod confotum est, erumpet in regulum. *Moraliter.*

Si ergò

bile reddit ad iniurias dimittendas, *Ierem* 50 d. Tollite de vis lapides, id est, de corde peccata, quæ ipsum cor faciunt lapideum. *Ezech.* 11. d. Auferam à vobis cor lapideum.& dabo vobis cor carneum. *Matth.* 3. b. Potens est Deus, &c. Per piscem significatur fides. Primò, quia piscis nutritur, & generatur in aquis, & fides datur in aqua Baptismi,& nu-

get illis scorpionem? *a* Si ergò vos cùm sitis mali *b* nostis bona data *c* dare filiis vestris, quantò magis pater vester † de cælo dabit spiritum bonum petentibus se. Et *d* erat † *e* eiiciens dæmonium, *f* & illud erat mutum, *g* & cùm eiecisset dæmonium, *h* locutus est mutus, & *i* admiratæ sunt turbæ. *k* Quidam autem ex eis dixerunt: In *l* Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.

Ezech. 36. f. tritur in aquis doctrinæ. Item piscis in aquis latet, & fides in Scripturis. Item piscis trahitur de locis visibilibus,& fides est
al. † cælestis. de inuisibilibus. *Heb.* 11. a. Fides est sub-
al. † Iesus. stantia rerum sperandarum, argumentum
Matt. 9. d. & 12. b. non apparentiú. Item piscis non frangitur fluctibus, vel motibus aquæ, nec fides tribulationibus, 1. *Ioan.* 4. a. Hæc est victoria quæ vincit mũdum fides nostra. *Heb.* 11 g. Alii ludibria, & verbera, &c. Item piscis est pulmentum, & fides opera condit, vt placeant, *Hebr.* 11. b. Sine fide impossibile est placere Deo, *Ioan.* 21. b. Pueri nunquid pulmentarium habetis? Item piscis antequam comedatur exquamatur, & fides ante cæli conuiuium exquamabitur, quia obscuritatem,& ænigma deponet,& remanebit visio sola, 1. *Cor.* 13. c. Cùm venerit quod perfectum est, &c. *Beda.* Sicut piscis sub tegmento aquarum nascitur, viuit, & alitur, ita fides, quæ est in Deum, scilicet qua creditur in Deum, scilicet fides Christiani, non Iudæi, vel gentilis, inuisibiliter in corde gignitur, inuisibili gratia Spiritus sancti per aquam Baptismi consecratur, inuisibili auxilio diuinæ protectionis ne deficiat nutritur, id est, roboratur, inuisibilium præmiorum intuitu operatur. Per serpentem venenosum significatur infidelitas, quam pro fide prædicabit Antichristus. Vnde dabit pro pisce serpentem, ideò quærit Dominus. Nunquid pro pisce serpentem dabit? quasi dicat non, sed Antichristus. Et multi recipiunt serpentem qui nolunt recipere piscem, 2. *Thess.* 2. c. Mittet illis Deus operationem vt credant, &c. Per ouum spes intelligitur, quia in ouo nondum est fœtus perfectus, sed spes fœtus, nam fouendo speratur, sic spes non de habitis est, sed de habendis. Per scorpionem, desperatio, quæ à cauda pungit, id est, retrò aspicere facit ad petenda temporalia. Præmittitur autem hic charitas fidei, & spei, cum in Apostolo fides vtrique præponatur. Videtamen quia non sibi obloquitur veritas euangelica,& doctrina apostolica. Fides in Apostolo præmittitur quia est fundamentum, charitas in Euangelio, quia mater est aliarum.

Moraliter. *a* Si ergo, &c.] *Beda.* Malos vocat sæculi amatores, qui reuera mali sunt duplici malitia, id est, pœnæ, & culpæ. Primò mali sunt, quia soliciti de acquirendo, de custodiendo, de non amittendo, *Matth.* 6. d. Sufficit diei malitia sua, *Gen.* 47. b. Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parui & mali. Secundò mali sunt, quia vel malè acquirunt, vel malè expendunt, vel malè retinent, *Eccl.* 11. b. Si diues fueris, non eris immunis à delicto. *Aug.* Omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui, *Iac.* 4. a Quicunque voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus Dei constituetur. Isti bona temporalia iudicans bona, quæ licet plus debito ament, & dando minus habeant, tamen dant filiis suis, quia amant eos. Ergo multo fortius pater cælestis qui omnia bona habet, & dando non minus habet, nec nimis diligit ea, dabit ea filiis suis, quos verius diligit quàm pater carnalis,& hoc est: [si ergo vos cum sitis mali] Item malos vocat Apostolos, qui licet boni erant in se, & aliis hominibus meliores, tamen respectu diuinæ bonitatis sunt mali, *Iob* 25. b. stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, id est, in comparatione, quantò magis homo putredo, & filius hominis vermis. *Infr.* 18. b. Nemo bonus nisi solus Deus, *Isa.* 64. b. Facti sumus, vt immundus omnes nos, omnes iustitiæ nostræ, quasi pannus menstruatæ. *Greg.* Sæpè iustitia nostra ad examen diuinæ iustitiæ deducta, iniustitia est,& sordet in districtione iudicis, quod in oculis fulget operantis. Isti similiter dant bona sibi data, seu spiritualia seu temporalia, ergò multò fortius dabit Dominus, cum à nullo accipiat, sed omnes ab illo. Vnde omnes dant non sua, solus Deus dat sua.

a Si ergo vos cum sitis, &c.] Loquitur aliquibus qui admixti erant discipulis, vel etiam ipsis Apostolis, sicut expositum est.

b Nostis bona data] Id est, vobis ad vsum data, nec propriè vestra

c Dare filiis vestris, quantò magis pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se] Id est Spiritum sanctum, qui est plenitudo & fons omnium bonorum, *Psalm.* 103. Emitte spiritum tuum, &c. Et alibi *Psal.* 50. Spiritum sanctum tuum ne auferas à me, quasi dicat, Dominus, si illi dant, longè magis ille dabit. Et nota quia *Matth.* 7. b. dicit: Dabit bona petentibus se: In quo ostendit Spiritum sanctum esse plenitudinem bonorum omnium. Lucas ait: Dabit spiritum bonum, ostendens, per quem bona dantur.

d Et erat, &c.] Hæc est quarta pars cap. in qua post prædicationem, adiungit miraculorum operationem vt qui non credunt verbis, credant miraculis. Nam vt dicit *B. Bernard.* Melius mouent facta quàm verba. Et *Poeta.* Segniùs irritant animum, &c. Et sicut prædicationem calumniati sunt Pharisæi, sic & operationem. Sed vtrobique conuincit eos Dominus: Dicit ergo: [Et erat,] Continuationem notat præteritum imperfectum. *Quarta pars.* *Horatius.*

e Eiiciens dæmonium] ibi coram illis à corporibus obsessorum, quæ intrare animam nunquam possunt, nisi quando permittuntur.

f Et illud erat mutum.] *Gloss.* id est mutos faciens, & cæcum vt dicit *Matth.* 12. b. Sed quare hos sensus potius quam alios impedit diabolus? *Chrys.* Odit nequitia dæmonis alterutrum ingressum per quem rediturus erat, opilauit auditum,& visum & tertium, id est, linguam ne confiteatur.

g Et cùm eiecisset dæmonium locutus est mutus:] Et audiuit similiter. Vnde tria miracula simul facta sunt in eo. Cæcus vidit, mutus locutus est, & dæmon expulsus est. & dæmoniacus liberatus est.

Mysticè. *Mysticè.* Dæmonium est peccatum primò à dæmone inuentum, id est faciens mutum à confessione fidei, & peccati. *Eccles.* 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris, *Eccl.* 17. d. A mortuo quasi nihil perit confessio, &c. Hoc dæmonium eiicit Iesus, gratiam infundendo quæ illuminat, & ora tacentia ad confessionem relaxat,& sic dæmonem effugat. Et hoc est:

g Et cùm eiecisset dæmonium] Id est peccatum.

h Locutus est mutus] *Isa.* 35. c. Aperta erit lingua mutorum, quia scissæ sunt in deserto aquæ, id est in peccatore gratiæ vel lacrymæ. Et nota, loquela data est homini ad laudandum Deum, ad ædificandum proximum, ad accusandum seipsum. Primam loquelam aufert luxuria, *Isa.* 1. d. Cum multiplicaueritis orationem, &c. Secundam aufert auaritia, quæ sibi soli intendit. *Matth.* 25. c. Qui autem vnum talentum acceperat abiens fodit in terram, &c. Tertiam aufert superbia, quæ non vult videri rea in aliquo, *Prouerb.* 28. a. Viri mali non cogitant iudicium. Ecce triplex dæmonium quod triplicem aufert loquelam, *Apoc.* 16. c. Vidi de ore bestiæ, & de ore draconis,& de ore pseudo-prophetarum exire tres immundos spiritus in modum ranarum. *Zachar.* 13. a. Auferam de terra prophetas & immundum spiritum. Primum dæmonium eiicitur per ieiunium. *Marc.* 9 d. Hoc genus, &c. Secundum per recordationem dominicæ Passionis, *Tob.* 6. b. Cordis piscis particula si super carbones ponatur extricat omne genus dæmoniorum. Tertium expellitur maximè per orationem, 1. *Reg.* 16. d. Tollebat Dauid citharam, &c. Nota ordinem. Primò eiicitur dæmonium, postea loquitur mutus. *Cant.* 3 d. Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum,&c. Naturaliter omnis mutus, surdus. *Isa.* 41. g. Non est annuncians, & non est prædicans, neque audiens sermones meos, *Isa.* 42. c. Quis surdus, &c. Sequitur:

i Et admiratæ sunt turbæ,] Id est minores: Illi admirantur facta Domini, & multis fuit causa salutis admiratio. Sed maiores blasphemant. Vnde sequitur:

k Quidam autem ex eis] Id est scribæ, & pharisæi qui erant maiores synagogæ: *l* Dixerunt, in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.] Nota quod Iudæi vnius Dei cultores irrisionis causa idolum Sidoniorum qui erant eis vicini appellabant Beelzebub, cui, scilicet, idolo dicebant præsidere principem dæmoniorum, Luciferum, scilicet. Hoc etiam eodem nomine, scilicet, Beelzebub, dictus est Deus Acharon. Nomina verò omnium idolorum à Belo habuerunt originem. Ninus enim, qui Niniuen condidit, & nomine suo denominauit

patrem habuit Belum, quem tenerrimè diligebat, pro cuius morte valde dolens fecit fieri auream statuam, quæ similitudinem eius exprimeret, quam in tanta habuit reuerentia, vt sui serui fugitiui vel quilibet facinorosi possent ad eam confugere, nihil amplius timerent; vnde statim cœperunt ei thurificare, & diuinos honores exhibere, videntes quia placeret Nino. Ad huius exemplar cæteri de circumstantibus finibus in honorem patrum suorum cœperunt facere statuas aureas, & eas adorare, & sic pullulauit idololatria. Ante autem idola sortita sunt nomina à Belo, vt esset, quasi vnum commune nomen omnium idolorum, sed secundùm diuersa idiomata, postea variata sunt.

C Matt.12.c. Marc.8 b. Et *a* alij tentantes, *b* signum de cælo quærebant ab eo. *c* Ipse autem, vt vidit cogitationes eorum, dixit *d* eis: Omne *e* regnum in seipsum diuisum desolabitur, *f* & domus supra domum cadet. Si *g* autem & Satanas in seipsum diuisus est, *h* quomodo stabit regnum ipsius? quia *i* dicitis in Beelzebub eiicere me dæmonia,

Nam Babylonij idolum suum vocabant Beel, alij Baalim, Baal, scil. Palæstini, alij, s. Moabitæ Beelphegor. Sic enim dicitur idolum tentiginis, id est Priapi. Iudæi verò ob derisionem gentilium appellabant idolum Beelzebub, quasi virum muscarum. Baal enim vir, Zebub musca interpretatur, quia muscæ congregabantur super idolum illud propter cruoris fœtorem immolati. Et hoc nomine vocant hic principem dæmoniorum quasi dicerent, confœderatus vel familiaris est principi dæmoniorum, & ideò consensu & auctoritate illius minores dæmones obediunt ei, vt exeant quando vult. Hoc autem ex sola inuidia dicebant, qua contra ipsum ardebant. *Chrys.* Non quando magna dicebat: sed quando faciebat salutes hominum, tunc institerunt Pharisæi, & ita magis dæmones molestabantur. Item *Chrys.* Inuidia non quærit quid dicat, sed solum vt dicat. Item *Chrys.* Æmulatione non est malitia alia deterior. Adulter enim in breui complet peccatum suum, æmulator verò nunquam quiescit. Et *infr.* sicut porcus gurgite, & dæmones iactura nostra, ita hi proximi malis lætantur, alienas calamitates propria gaudia existimantes. Et *infr.* sicut Scarabæi nutriuntur stercore, ita hi aliorum infortuniis, *Iob* 5. a. Paruulum occidit inuidia. Inuidia aliena bona non loquitur, ibi muta est, circa mala loquax. Ideò quando hoc Euangelium legitur, cantatur de Ioseph vendito ex inuidia fratrum, in tertia dominica quadragesimæ. Ex hac Abel innocens occiditur. Ex hac Dathan & Abiron & Maria contra Moysen insurgunt. Ex hac sunt lites & bella, quia inuidia non patitur alterius præeminentiam. Ex hac fit homo imitator diaboli. Cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. *Sap.* 2. d. Vnde tunc legitur epistola ad *Ephes.* 5. a. Imitatores Dei estote, non Diaboli.

a Et alij tentantes] ad probandum & decipiendum, *Matt.*22 b Quid me tentatis hypocritæ. *Psalm.*94. Tentauerunt me patres vestri &c.

b Signum de cœlo quærebant ab eo] sicut tonitruum tempore Samuelis, 1. *Reg.* 7. c. Aut ignis emissionem tempore Eliæ, 3. *Reg.*18. f. 4 *Reg.*1. c. *Chrys.* Semper discere, signum est, nunquam posse proficere, sic semper testimonium quærere, signum est nunquam velle credere. Hoc proprium est Iudæorum semper quærere signa à Domino. 1. *Cor.* 1. d Iudæi signa petunt. Abraham. *Gen.*15. b. Gedeon. *Iud.* 6. g. Vnde & Dominus dixit ad Achaz, Pete tibi signum à Domino, &c. *Isa.*7. b Vnde etiam Petrus, quia præualuit in miraculorum operatione, ad prædicandum Iudæis missus est. Paulus verò ad prædicandum gentibus, quia præualuit in profunditate ingenij, & torrente eloquij. Isti autem qui petebant hoc signum de cœlo erant Scribæ & Pharisæi. Nec tamen exhibet eis Dominus hæc signa visibiliter, quia si ea miraculosè ostenderet, ipsi tamen deprauarent, & dicerent aliunde prouenire. Adhuc scribæ nostri, & Pharisæi petunt signa de cœlo id est signum sublimitatis volunt habere in se, & in aliis venerantur, signa verò humilitatis, vilitatis, & paupertatis nolunt videre, ad minus in se, quæ tamen sunt propriè signa Christi nobis nati. *Sup.* 2. b. Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, &c. & hoc vobis signum, &c. Pastores bene crediderunt huic signo, sed multi contradixerunt, & contempserunt, & adhuc faciunt, *sup.* 2. e. Ecce hic positus est, &c. *Psalm.* 73. Signa nostra non vidimus, & cæt. *Matth.*16. a. Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ, id est, signum humilitatis, & vilitatis & mortis.

c Ipse autem, vt vidit cogitationes eorum.] Intellige singulas singulorum. Possunt enim homines quasdam hominum cogitationes cognoscere, de quibus agnoscendis Plato librum composuit, sed non singulas singulorum, 1. *Paralipomen. cap.* 28. b. Omnia corda scrutatur Dominus, & vniuersas mentium cogitationes intelligit, *Ecclesiast.*42. c. Abyssum, & cor hominum inuestigabit. Et *infrà.* d. Non præterit illum omnis cogitatus.

d Dixit eis, omne regnum, &c.

Syllogismus quem fecit Dominus contra Iudæos:
- Omne regnum in se diuisum desolabitur.
- Satanas, id est regnum, in se diuisus est.
- Ergò regnum non stabit, conclusio sub interrogatione.

Quidam tentantes quærebant à Domino signum de cælo, idipsum habentes in cordibus, quod & Scribæ & Pharisæi blasphemantes, id est, in virtute dæmoniorum Dominum eiicere dæmonia mentientes. Dominus autem si diligenter attendere vellet, statim dedit eis signum de cælo, non ad verba eorum, sed ad cogitata respondendo. Vbi enim ostendit se nosse secreta cordis, dat euidens signum deitatis. Solius enim Dei est renes & corda scrutari, id est, cogitationes hominum intueri, *Sapient.* 1. d. Cordis scrutator, 1. *Regum* 16. b. Deus intuetur cor. Non ergò hic respondet verbis signa quærentium, sed blasphemantium. Quibus obuiat dupliciter. Primò vtitur indirecta ratione, postea directa, sicut ex ipso textu Euangelij patebit. Et est indirecta ratiocinatio, cum pars aduersarij sumpta, & ad inconueniens ducta falsa esse ostenditur, & sic deinceps ad veritatem reditur. Procedit ergò indirectè hoc modo, vt. Si dicitis in virtute principis dæmonum eiici alios dæmones, & sic Satanas Satanam eiicit, & si Satanas Satanam eiicit, Satanas à Satena est diuisus, & regnum eius stare non potest, & ita est inconueniens secundum eos. Constat ergò quod falsum est quod vos dicitis, constat ergo, quia non eiicio dæmones in virtute diaboli, sed in virtute Spiritus sancti. Quod autem ex diuisione dæmonum sequatur euersio regni eorum, ostendit duplici similitudine, videlicet, quia si principes regni diuidantur inter se, regnum patitur dissolutionem, & si domus pugnet contra domum, id est, habitatores vnius domus contra habitatores alterius, tota ciuitas desolatur. Postea directè probat hoc idem. Si exorcistæ vestri, qui inter templi ministros erant minores, quibus, scilicet, maiores erant Leuitæ, & sacerdotes in virtute Spiritus sancti eiiciunt dæmonia, multò magis † ego in virtute Spiritus sancti. Hoc est quod dicitur. *al.* † homo.

e Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur] ad literam verum est. *Hieronymus.* Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur, *Osee* 10. a. Diuisum est cor eorum, nunc interibunt, *Mich.* 7. b Filius contumeliam facit patri, &c. *Prouerb.* 28. a. Propter peccata terræ multi principes.

f Et domus suprà domum cadet,] id est, regno diuiso, familia contra familiam insurget, *Matth.* 24. a. Surget gens contra gentem, &c.

g Si autem & Satanas in seipsum diuisus est.] Id est, regnum eius, quod est congregatio dæmonum, & malorum hominum, qui reuera nullam habent pacem adinuicem, vel concordiam, *Sap.* 4. a. Multigena impiorum multitudo non erit vtilis.

h Quomodo stabit regnum ipsius] q d. Non stabit, & ita nulla est eius potestas, & ita nec potest dæmon dæmonem eiicere, &c.

i Quia dicitis in Beelzebub eiicere me dæmonia.] Istud debet præcedere. Vnde sic ordina complexionem siue argumentum ex litera. Quia dicitis in Beelzebub eiicere me dæmonia. Satanas in se diuisus est. Modò assume. Sed omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, &c. Debuit concludere. Ergò regnum eius stare non potest. Hanc conclusionem sub interrogatione posuit dicens: Quomodo stabit regnum ipsius?

Mysticè etiam exponit illud *Gl.* de regno Ecclesiæ, & de regno synagogæ, quorum alterum diuisum est, alterū manet indiuisum. Regnum enim legis, id est lex ipsa à Iudæis scinditur. Caput enim legis, i. Christum à lege diuidunt. *Mysticè.*

Vbi men

Vbi mentio est de Christo, verba legis calumniantur, cætera recipiunt. Probat ergo regnum Ecclesiæ non esse diuisum & est quasi argumentum à destructione consequētis. Si regnum est diuisum desolatur: ergo, si non desolatur, non est diuisum. Sed regnum Ecclesiæ nunquam desolatum est, quia Ecclesia pulsantibus vndique molestiis semper inconcussa manet, ergo regnum eius non est diuisum. *Dan.* 2. g. Suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum nō dissipabitur. De hoc regno ait Dominus Pilato. *Ioan.* 18. g. Regnum Dei est in hoc mundo, non de hoc mundo. Hic non hinc, quia non est de amatoribus mundi huius Sequitur.

Isid. §. 1

Si autem *a* ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri, in quo eiiciunt? *b* Ideo ipsi *c* iudices vestri erunt. *d* Porrò si in digito Dei eiicio dæmonia, *e* profectò peruenit in vos. *f* regnum Dei. Cùm *g* fortis armatus *h* custodit *i* atrium suum in *k* pace sūt ea quæ possidet. Si *l* autem fortior illo *m* superueniens *n* vicerit eū *o* vniuersa arma eius *p* auferet, in quibus cōfidebat, & *q* spolia eius *r* distribuet. *s* Qui non est mecum

a Si autem ego in Beelzebub, &c.] *Bed.* quasi dicat. Si expulsio dæmonum facta per filios vestros exorcistas Deo attribuitur, & non diabolo, quare in me idem opus eandem non habet causam? Vel secundùm *Aug.* & *Bedam* Filij eorum sunt Apostoli, qui inter alia miracula dæmones expellebant, quam expulsionem Iudæi non diabolo sed Deo assignabant, & eandem expulsionem dæmonibus in Christo assignabant. Vnde patet quod ex inuidia mouebantur;

b Ideo] scilicet, quia ipsi non ex diabolo, vt vos dicitis, sed ex Deo eiiciunt dæmones.

c Ipsi iudices vestri erunt] scilicet Apostoli per approbationem sententiæ. Et non tantùm iudices erunt sed & testes nequitiæ vestræ, & veritatis meæ, quia à me habent illam potestatem non à diabolo. *Is.* 43. b. Verè vos testes mei, dicit Dominus. Secundum quod exponitur de exorcistis. Sic dicitur.

b Ideo ipsi iudices vestri erunt] non à sessione, vt Apostoli, sed comparatione. Hoc modo iudicabunt mulierculæ reges & Imperatores. id est, comparatione operum ipsarum ipsi ostendentur damnabiles.

d Porrò si in digito Dei,] id est, in virtute Spiritus sancti [eiicio dæmonia,] quasi dicat, si verum est quod dico, & falsum est quod dicitis, profectò, &c.] *Mat.* 12. c. dicit in spiritu Dei. Idem est. Manus enim vel brachium patris dicitur filius. Vnde *Is.* 53. a. Et brachium Domini cui reuelatum est? *Psalm.* 143. Emitte manum tuam de alto. Dicitur autem manus, vel brachium, quia per ipsum operatur.

Et sicut manus vel brachium eiusdem est substantiæ cum corpore, ita filius cum patre. Dignus verò dicitur Spiritus sanctus, quia procedit à Patre & Filio, sicut digitus à manu, & corpore. Vel propter distinctionem donorum, quæ per Spiritum sanctum dantur hominibus, quia sicut varij sunt digiti, & vna tamen manus, sic varia sunt dona Spiritus sancti, vnus tamen atque idem Spiritus: nec obest inæqualitas digiti, & manûs, licèt enim maior sit manus quàm digitus, tamen quia digitus à manu est, & eiusdem substantiæ cum illa, ideo significatur Spiritus sanctus per digitum. De hoc digito dicitur *Exod.* 8. e. Digitus Dei est hic.

e Profectò peruenit] præteritum pro futuro, id est, perueniet, [In vos regnum Dei,] id est, iudiciaria potestas, & dabitur in vos sententia damnationis pro culpa mendacij Vel aliter.

f Regnum Dei.] id est, superna beatiudo, quasi dicat, si in Spiritu Dei eiicio dæmonia, iam peruenit aditus regni Dei ad Ecclesiam, quia in proximo offeretur hostia quæ aperiet ianuam regni Dei, & idipsum erit in vos, id est, contra vos, vel [regnum Dei,] id est, Christus. *inf.* 17. e. Regnum Dei intra vos est, id est, inter vos.

g Cum fortis armatus custodit atrium suum,] Supra probauit Dominus quod non eiicit dymonia in principe dæmoniorum, adhuc probat idem hic directè sub metaphora pugnatorum. Sicut enim fortior vincit minus fortem, & distribuit spolia eius, sic Christus vicit diabolum, quia fortior eo, quia cùm diabolus ante eius aduentum mundum possideret, ipse fortior superuenit, & ei abstulit potestatem, & spolia eius, id est, peccatores, quibus Ecclesiam spoliauerat fraudulenter, distribuit in diuersis officiis Ecclesiasticis ordinando.

Vnde *Eob.* 4. b. Ascendens Christus in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Et dedit quosdam quidem Apostolos. &c. Fortem dicit ergo diabolum, de quo *Iob* 41. d. Non est potestas super terram, &c. Sed per superbiam suam debilitatus est intantum, vt neminem possit vincere, nisi ille velit. Vnde *Hier.* Debilis est hostis qui non potest vincere nisi violentem. Sed Christua fortior est.

Vnde *Iob* 9. e. Si fortitudo, quæritur, &c. & ideo vicit eum in congressu, de quo dicit *Ier.* 46. c. Fortis impegit in fortem, & ambo pariter ceciderunt. Sed diuersimodè quia diabolus irreparabiliter, Christus autem surrexit. Vnde *Mich.* 7. b. Noli lætaris inimica mea, synagoga quia cecidi, consurgam, cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est, educet me in lucem, & videbo iustitiam eius, &c. Atrium, siue castrum diaboli, erat mundus, quem tanquam Dominus ante aduentum Christi in pace possidebat nullo contradicente.

Vnde *Ioan.* 14. d. Princeps mundi appellatur, sicut Dominus Antiochiæ appellatur Princeps Aotiochiæ. Arma diaboli sunt diuersa genera peccatorum. Et è contrario arma Christi diuersa genera iustorum. *Rom.* 6. c. Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis, peccato, &c. Luxuriosi sunt lorica diaboli. *Eccl.* 43 c. Super omnem cōgregationem aquarum, id est, voluptatum, requiescet, & sicut lorica induet se aquis. Galea eius in capite, sunt superbi & ambitiosi 5. *Reg.* 17. a. Egressus est vir spurius de castris Philistinorum &c. Arcus diaboli, sunt detractores *Osee* 1. b. Conteret arcum Israel in valle Iezrael. Scutum eius sunt hypocritæ. *Iob* 41 a. Corpus eius quasi scuta fusilia, &c. *Psalm* 45. Arcum conteret & confringet, arma, & scuta combutet igni infernali.

Chr. Dñs tres solutiones ponit.
- Exemplum regni de regno.
- Apostolorum virtutem quam non accusabant, ibi: si autem ego, &c.
- Fortitudinem diaboli, *Iob* 41. d. Quam si diuisus esset non haberet, ibi: Cùm fortis armatus.

Dicit ergo.

g Cùm fortis armatus,] id est, diabolus his armis, quæ diximus armatus.

h Custodit] ad damnationem.

i Atrium suum,] id est, mundum sicut lupus custodit ouile ad deuorationem. Aliter enim lupus custodit ouile, aliter canis. Lupus ad deuorandum, canis ad defendendum, sic Christus & diabolus.

k In pace sunt ea quæ possidet,] id est, omnes peccatores, quia illos non vult inquietare diabolus, quia sibi fauent. *Greg.* Illos pulsare negligit, quos se possidere iure quieto sentit. Ista pax guerra est mortalis, *Mat.* 10. d. Non veni mittere pacem in terram, sed gladium, Vel [in pace, id est, in otio, quæ iterum mala pax est. Sicut vinea quæ non foditur, in pace est, & deterioratur. & lorica quæ non induitur conteritur rubigine, sic anima otiosa. *Eccl.* 33. d. Multam malitiam docuit otiositas. Bonam verò pacem non habent, id est, pectoris. *Is.* 57. d. Non est pax impiis dicit Dominus

l Si autem fortior illo,] id est, Christus, de quo *Psalm.* 23. Dominus fortis, & potens in prælio. *Chr.* Non debent hostem timere fortem, qui habent principem fortiorem,

m Superueniens] id est, de supernis veniens. *Ioan.* 3. d. Qui desursum venit super omnes est. *Mat.* 12 c Alligauerit, &c. si dicis, quia fortis est diabolus, noo valeo contra eum, stat aduersum te Scriptura hæc, & dicit, quia mentiris, quia ligatus est aduersarius tuus.

n Vicerit eum] multiplici tentationi, viriliter resistendo, & in passione æquanimiter sustinendo.

o Vniuersa arma eius,] id est, peccatores quibus armatus erat, id est, de vniuersis aliquos.

p Auferet in quibus confidebat.] *Isai.* 49. g. Nunquid tolletur à forti præda, aut quod captum fuerit à robusto, saluum esse poterit? quia hæc dicit Dominua, equidem & captiuitas à fortiori tolletur. *Ioan.* 1. d. Ecce agnus Dei, &c. *Os.* 13. d Diripiet Dominus thesaurum omnis vasis desiderabilis.

q Et spolia eius,] id est, peccatores diabolo ablatos,

r Distribuet,] id est, diuersis officiis Ecclesiasticis assignabit, sicut dictum est. *Isai.* 8. a. Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe: *Chrysostomus.* Non solum dæmones vasa sunt diaboli, sed etiam homines qui quæ illius sunt, agunt.

s Qui non est mecum,] id est, qui dissimilia opera

meis operibus facit. *a* Contra me est,]id est,mihi contrarius est. Talis est diabolus & omnis peccator. *b* Et qui non colligit mecum, id est,sicut ego ad cultum vnius Dei ad vnitatem fidei,ad vnitatem dilectionis Dei & proximi.

c Dispergit]per hæresim & schismatum diuersitates. Hoc est officium diaboli,congregata dispergere, officium autem Christi est dispersa congregare, *Is.* 11.c. Dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. Quidã enim dispersi sunt ad Orientem per nobilitatem generis, alij ad Occidentem per nimiũ timorem mortis, alij ad Austrum per prosperitatem. Alij ad Aquilonem per aduersitatem. *Ezech.*37.c. A quatuor ventis veni Spiritus,&c. Sequitur.

el. † aduersum

Matt. 12.*a.*

† *a* contra me est,& *b* qui nõ colligit mecum, *c* dispergit *d* Cũ immundus spiritus exierit *e* ab homine *f* ambulat per loca inaquosa quærens *g* requiẽ & non inueniens,dicit: *h* Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cũ *i* venerit, inuenit eam scopis *k* mundatã & ornatã. Tũc *l* vadit & assumit *m* septẽ alios spiritus secũ nequiores se,& *n* ingressi habitãt ibi. Et fiunt *o* nouissima hõis illius peiora prioribus. *p* Factum

d Cùm immundus spiritus,&c.] Duo sunt genera tergiuersantium siue Domino insidiantiũ,proposuit Euangelista alios blasphemantes,alios signum de cælo quærentes. Blasphemantibus obuiauit dupliciter. Primò indirectè,& postea directè, ostendens quia non eiiceret dæmones in virtute principis dæmoniorum vel dæmonum, qui nullum habet cum eo participium societatis, adhuc obuiat eisdem,scilicet blasphematoribus. Nondum enim respondet quærentibus signa,quibus etiam specialiter responsurus est. Arguit ergo Scribas & Pharisæos, immò omnes Iudæos propter peruersitatem ipsorum ostendens peiores esse quã fuerunt ante legem. Ante legem enim thurificauerunt idolis in Ægypto quemadmodum Ægyptij. Tandem interuentu Moysi & Aaron seruorum suorum misertus est Dominus populi sui, dedi ei legem per quam reuocatus est à via idololatriæ, siue à cultura idolorum ad cultum vnius Dei. Tandem tempore Incarnationis, non cognouit populus ille visitatorem suum,quia miluus & hirundo & ciconia, &c. *Ierem.* 8.c. Itaque peiores facti sunt Iudæi quàm erant ante legem, quia sicut dicit *Bed.* maior infidelitas est venientem non suscipere, quàm venturum non credere. Melius etiam est viam veritatis non agnoscere, quàm post agnitam retroire. 2.*Pet.*2.d Inuehitur ergo Dominus contra Iudæos, ostendens quod eos possederit diabolus ante legem,& modò plenius possidet, qui expulsus à Iudæis postea validius aggressus est eos,sicut princeps expulsus ab aliquo castro obsesso,postea cum maiori fortitudine redit ad idem castrum impugnandum. Hoc autem ostendit Dominus quasi per quandam similitudinem dicens

d Cum im.&c.]id est,à Iudæis. *f* Ambulat per,&c.]& arida,id est, transiit ad gentes quæ sunt quasi riuus siccus, & inaquosus,quia à pinguedine charitatis steriles,& quibusdam deuiis erroribus perambulantes. Postea verò factæ sunt aquosæ, id est. fructuosæ per susceptionem fidei & ideo in eis requiem non inuenit diabolus, vnde sequitur.

g Quærens &c.]in eis diabolus,& non inueniens,dicit, reuertar in domum meam vnde exiui. Expulsus enim diabolus à gentibus redit ad Iudæos, non cognoscentes visitatorem suum, & tunc validius aggressus est eos quàm ante.

i Et cum venerit,inuenit eam scopis mundatam.] Intellige prius, quia plebs Iudaica legalibus præceptis quasi virgeis instrumentis primò fuerat mundata. Scopa enim dicitur virgeum instrumentum, quo mundantur domus.

l Et tunc vadit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se,] id est, vniuersitatem omnium dæmonum. Septenarius enim numerus est vniuersitatis.

n Et ingressi habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus,]quia Iudæi iam peiores sunt, quàm fuerunt olim in Ægypto ante legem, quia maior infidelitas est, &c. Blasphemant enim tam Christum in conuenticulis suis; quia semel in hebdomada in synagogis suis solent semper excõmunicare Christianos. Aliter legitur istud de quolibet baptizato sic. *d* Cum immundus spiritus exierit]in baptismo vel pœnitentia. *e* Ab homine,pompis diaboli abrenunciante.

f Ambulat per loca inaquosa,] id est, explorat corda fidelium ab omni malo humore siccata si quo modo intrare valeat. 1.*Petr.*5.b. Aduersarius vester, &c.

g Quærens requiem, & non inueniens,dicit,Reuertar in domum meam,&c.]

Nota quod secundùm hanc lectionem in bono accipitur quod dictum est, [Inaquosa] siue arida, quia hæc nomina retris. & aureis notis scribuntur. Vnde diabolus dicitur habitare in locis humidis,quod ad mysticum sensum referendum est, vt per hoc significetur quod habitat in mollibus,id est, per humorem luxuriæ defluentibus. *Iob* 40. Sub vmbra dormit,in secreto calami, in locis humentibus. *Ezec.*29.a. Draco magne qui cubas in medio fluminum. In locis verò aridis non dicitur habitare, quia non habet locum in mentibus firmis. *Prou.* 30. c. Via colubri super petram, id est,in sicco non apparet. *h* Reuertar in domum meam vnde exiui,]id est, ad animam, à qua per baptismũ vel pœnitentiam eiectus fui. *Isai.* 37.g. Per viam, qua venit Sennacherib per eam reuertetur, &c.] *Chr.* A virtute desolati, dæmonum actionib. facilè erunt occupabiles. *i* Et cum venerit inuenit eam scopis,] id est, baptismo,vel pœnitentia. *Isai.* 14.f. Scopabo eam in scopa, &c. *Psalm.* 76. Exercitabar, & scopebam spiritum meum. D

k Mundatum]à vitiis. *Isai.*1.e. Leuamini, mundi estote sed nullo bono opere cumulatam.

m Septem alios spiritus, id est, septem simulationes, quæ se virtutes mentiuntur,& ideo nequiores se,id est apertis vitiis.

Vnde *Aug.* Simulata æquitas,nõ est æquitas,sed duplex iniquitas. Tres ergo sunt septenarij. Primus est bonus,qui continet septem dona Spiritus sancti, scilicet spiritus sapientiæ & intellectus. Secundus septenarius continet septem spiritus nequam, id est, septem vitia capitalia, vel principalia. septem donis contraria,quæ sunt luxuria, quæ sapientiæ opponitur,gula intellectui,auaritia consilio,acedia fortitudini,ira scientiæ, inuidia pietati,superbia timori. Tertius septenarius continet septem simulationes, quas Dominus nequiores vocat ipsis vitiis manifestis, quia sub mentita specie bonitatis illaqueant imprudentes. Hæ ergo sunt. Simulatio sapientiæ,simulatio intelligentiæ,simulatio consilij.seu prouidentiæ,simulatio fortitudinis.seu patientiæ,simulatio scientiæ,simulatio pietatis,simulatio timoris seu humilitatis.

Has omnes simulationes facit hypocrysis. Vnde & Dominus septies dicit. Væ vobis hypocritæ. *Mat.*23. Octauò addit væ,sed non ponitur ibi,hypocritæ.

n Et ingressi habitant ibi] sub protectione hypocrisis,id est,simulatæ sanctitatis.

o Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.] *Chrysostomus.* Difficilior erit pœna posteriorum peccatorum *Ioan.*5.c. Sanus factus es, iam noli peccare, ne, &c. 2. *Pet.*2 d. Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ,&c. *Quinta pars*

p Factum est autem, &c.] Supra blasphemauerunt Pharisæi Dominum, dicentes: In Beelzebub ipsum eiicere dæmonia, quod audiens quædam mulier, ancilla scilicet Marthæ, & Pampilli viri eius, Stella nomine, non valens tantas iniurias Saluatoris portare, in confusionem Pharisæorum, & in laudem filij laudauit matrem.

Communis enim est laudatio matris & filij eius. Et quia hæc mulier nec diues nec nobilis erat, sed de communi plebe,ideo hoc Euangelium communiter in profestis diebus legitur in honorem Virginis & Filij eius, & Iudæorum & hæreticorum confusionem.

Commendatur autem in hoc Euangelio Beata Virgo particulariter, id est, in duplici parte sui corporis, scilicet in ventre & in vberibus.

In ventre, quia portauit Dominum nouem mensibus, & sex diebus, qui pro vno mense accipiuntur. *Sap.*7.a. In ventre matris figuratus sum caro decem mensium tempore.

In vberibus, quia lactauerunt eum. *Cant.*4.a. Quis det mihi te fratrem meum sugentem vbera matris meæ? Et in hoc confutatur Manichæus, qui dicit Christum corpus habere phantasticum, & nõn verum. Confutantur etiam alij hæretici, qui dicunt Dominum sibi fecisse corpus ex æthere puro, & postea se transfudisse in vterum Virginis.

Quod non esse verum probatur hîc per hoc quod dicit vbera. Ex iisdem enim emanat lac pueris nutriendis, & materia germinis

Vnde cum de lacte Virginis fuerit nutritus,sic hîc dicitur,ergo de carne eius est factus. Dicit ergo: *p* Factum est autem] *Mysticè.*

p Factum est autem,&c.] Myst. Mater Christi Ecclesia. *Cant.* 1.b. Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Venter eius cœtus Prælatorũ, *Cant.* 5. d. Venter eius eburneus distin-

ctus

autem cum hæc] prædicta. *b* Diceret.] Iesus Iudæis. *c* Extollens,] id est, ex corde tollens.

d Vocem] in Christi commendationem, & Iudæorum blasphemantium confusionem.

e Quædam mulier de turba,] id est, non diues aut nobilis, sed de communi plebe.

> est *a* autem cum hæc *b* diceret, *c* extollens *d* vocem quædam mulier de turba *f* dixit illi: Beatus *g* venter qui te portauit, & *h* vbera quæ suxisti. At *i* ille *k* dixit: Quin *l* immò: Beati qui audiunt *n* verbum Dei, & *o* custodiunt illud.

f Dixit illi,] id est, Christo, quem Iudæi blasphemauerant.

g Beatus, &c.] id est, qui ad nos te beatũ portauit, vel, i. beatũ te portauit. Non enim à ventre filius, sed venter à filio beatificationis honorem suscepit, sicut vas nouum à bono vino saporem, & odorem accipit, non vinum à vase. *Cant.* 8. b. Venter tuus sicut aceruus tritici. Aceruus, quia prægnans. Tritici, de quo *Ioan.* 12. d. Nisi granum frumenti, &c. Vallatus liliis, id est, duplici castitate, interiori, & exteriori, immò quadruplici, cordis, oris, † corporis, oculorum, & ciborum, & vestium. In his omnibus attenditur castitas, & luxuria. De corde, & oculis, dicit *Aug.* Impudicus oculus impudici cordis est nuncius. 2. *Pet.* 2. c. Habentes oculos plenos adulterij, & incessabilis delicti. *Mat.* 15. b. De corde exeunt, &c. De ore. *Eph.* 5. a. Fornicatio & omnis immunditia, nec nominetur in vobis. De corpore. *Sap.* 4. a. O quàm pulchra est casta generatio, &c. De vestibus. *Isai.* 3. d. In die illa auferet Dominus ornamenta calceamentorum, & lunulas, &c. Ibi nominat Isaias viginti vnum ornamenta mulierum prouocantia ad luxuriam. De cibis. *Eph.* 5. d. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. Dicitur autem beatus venter Virginis specialiter propter tria mirabilia, quæ in eo facta sunt.

al. † operis.

Venter Mariæ dicitur beatus propter tria.

Primò, quia ibi Deus factus est homo. verbum infans, æternus temporalis, immortalis mortalis, immensus paruulus, creator creatura. *Ioan.* 1. b. Verbum caro factum est. *Ier.* 31. d. Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum, perfectum scientia & virtute.

Secundò, quia qui fecit ventrem, factus est in eodem ventre. Hoc est mirabile, sicut si quis faceret prius domũ, & postea nasceretur in eadem domo. *Psalm.* 86. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus. *Is.* 66. c. Quis audiuit vnquam tale, & quis vidit huic simile?

Tertiò, quia venter ille maius se continuit, id est, Deum, quem totus non capit orbis. *Is.* 45. c. Verè tu es Deus absconditus. Sed quare non dixit, mulier illa beata mater quæ te portauit, potiùs quam beatus venter? Ad innuendum compassionem & charitatem Virginis, quæ omnes miseros in ventre suo portat per compassionem, & charitatem Virginis, & sua omnibus communicat per charitatem.

Vnde dicitur de ea. *Cant.* 7. b. Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis. Nota verò quod bis dicitur beata.

Primò ab Elisabeth. *sup.* 1. e. Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino.

Secundò à seipsa. *sup.* 1. e. Beatam me dicent omnes generationes.

Tertiò dicitur hîc venter eius beatus, propter tria priuilegia quæ habuit. vt dicit *B. Bern.* Fuit enim sine corruptione fœcunda, sine grauedine grauida, sine dolore puerpera. Sequitur.

h Et vbera quæ suxisti.] Ex hoc relinquitur quod tantum vbera Virginis, & non alicuius alterius mulieris suxit. Quod figurauit Moyses qui lactari noluit ab Ægyptica muliere, vt dicunt. Quare autem hæc duo coniunxit, scilicet ventrem & vbera? *Gl.* reddit rationem, quia scilicet, ex eodem fonte procedit semen ad gignendos pueros, & lac ad nutriendos. Vtrùm autem ab vberibus procedat, quære à Physicis. Sed quantum ad præsentem locum pertinet, ita expone. Ex eodem fonte, id est, ex carne matris.

i At ille.] id est, Iesus.

k Dixit] illi mulieri, vel omnibus.

l Quin immo.] Nota quod hic solet fieri quædam erronea distinctio in quibusdam Ecclesiis quæ ita distinguunt, [quin immò,] vt legatur interrogatiuè. Hæc distinctio nõ valet. Nota ergo quod dupliciter potest legi. Potest enim poni. [Quinimmò] pro vna dictione, scilicet pro immò, quasi dicat, non tantùm est beata Maria, quia me beatum portauit, immò magis est beata, quia verbum meum audit, & custodit illud. Vel ita, vt sint duæ dictiones, & hæc dictio quin nihil ibi operetur præter quam determinet, immò esse superadditiuum, non priuatiuum. Quandoque enim priuatiuum est, vt cùm dicitur: Non faciam hoc, immò illud, quasi dicat, non faciam hoc, sed illud. Superadditiuum est, vt cùm dicitur: Non tantum faciam hoc, immò etiam illud. Ita ergo distingue [quin] id est. quasi non est tantum beatus venter, qui me portauit, [immò] beati qui audiunt verbum Dei, &c. Et ita quin notat, immò nõ esse superfluum. Si enim simpliciter diceretur: Beatus venter qui te portauit, & Dominus adderet, immò beati qui audiunt, videretur, immò esse priuatiuum. Vnde tenetur hîc additiuè: Et est sensus [Quinimmò,] quasi dicat, quod beatus est venter qui me portauit, & beata vbera quæ me lactauerunt. Sed.

m Beati] sunt [qui audiunt aure] cordis.

n Verbum Dei] ab ore meo, vel cuiuslibet.

o Et custodiunt] fide, & opere. *Iacob.* 1. d. Estote factores verbi, &c. *Romanor.* 2. b. Non auditores legis iusti sunt, &c.

⊖ ctus sapphiris. *Ierem.* 4. e. Ventrem meum, ventrem meum doleo. *Ps.* 43. Conglutinatus est in terra venter noster. Vbera eius sunt prædicatores, qui lacte simplicis doctrinæ lactant paruulos Ecclesiæ. 1. *Cor.* 3. a. Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis non escam. *Os.* 9. d. Da eis Domine, &c. Mulier quæ Dominum laudauit, quia de turba erat, significat simplices & minores, qui maioribus & literatis blasphemantibus, laudant Dominum. Vnde *Psal.* 8. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & vltorem. Propter inimicos tuos confundendos. Qui etsi aliquando lingua laudent, semper vita blasphemant, vt dicit *Augustinus*. Interdum autem, & vita & lingua simul blasphemant. Dicitur ergo in laudem simplicium Laicorum qui inter clericos blasphemantes laudant Deum. *Myst.*

a Factum est autem cum hæc diceret] Iesus.

c Extollens vocem, confessionis, orationis, & laudis.

e Quædam mulier de turba] non de senioribus. *Mat.* 2 [illegible] a. Turbæ quæ præcedebant, &c. *Ioan.* 7. d. & g. de turba autem multi crediderunt, & dicebant, nunquam sic locutus est homo. Et responderunt, ergo, &c.

g Beatus venter qui te portauit.] Hic est venter Mariæ, quæ interpretatur illuminata, vel illuminatrix, stella maris, vel amarum mare. Quod bene conuenit Prælatis. Primò enim oportet quod sint illuminati, deinde illuminatores. Primò docti, postea doctores. *Mat.* 5. b. Vos estis lux mundi. Deinde oportet quod sint stellæ, id est, parui per humilitatem, lucidi per doctrinam, & bonam famam, in cælo fixi, per contemplationem. *Phil.* 2. c. Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes. Remoti à terra, per contemptum terrenorum, deinde oportet eos esse mare, vt omnia flumina gratiarum & scientiarum intrent in eos, & ipsi non redundent per elationem. Sicut dicitur *Eccl.* 1. b. Omnia flumina intrant in mare, &c. Item omnia flumina tentationum, & tribulationum debent intrare in Prælatos, ita tamen quod ipsi non redundent per impatientiam, aut murmurationem. Item omnia flumina peccatorum aliorum debent intrare in eos per alueum confessionis, ita quod ipsi non redundent per aspernationem confitentium.

Item omnia flumina miseriarum omnium subditorum debent intrare in eos per alueum compassionis, ita quod ipsi non redundent per iactantiam, aut ostentationem.

h Et vbera, quæ suxisti,] id est, prædicatores, qui lacte simplicis doctrinæ lactant Christum in paruulis. *Mat. capite* 25. c. Esuriui, &c. *Cant.* 4. c. Pulchriora sunt vbera tua vino.

i At ille dixit: Quinimmo, beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.] Duobus modis auditur verbum Dei, scilicet auditu interiori, & auditu exteriori. Et de vtroque dicitur. *Roman.* 10. d. Fides ex auditu. Et in *Psalm.* 50. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. *Eccl.* 24. c. Qui audit me non confundetur. Tribus autem modis custodiunt. In corde, per iugem meditationem. In ore, per vtilem expositionem. In manu per operis executionem. *sup.* 2. c. Maria autem conseruabat, &c. *Ioan.* 14. c. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Quidam verò custodiunt, sicut frumentum in arca, id est. in quaternis, & libris, nunquam seminantes, & nunquam inde comedentes, & ideo nunquam metent, quia nunquam metit, qui non seminat, sed potiùs maledicetur cum seruo nequam qui abscondit pecuniam Domini sui. *Mat.* 25. c. Vnde *Prou.* 11. d. Maledicetur in populis qui abscondit frumenta.

Turbis

[Sexta pars.] *a* Turbis autem concurrentibus.] Sexta pars. Quidam Iudæorum calumniabantur opera Domini, quibus hucusque respondit. Alij tentantes eum, signa de cælo quærebant, quibus modò respondet, ostendens nisi pœniteant in proximo perituros, si autem pœniteant, misericordiam habituros. Ponens exemplũ de Niniuitis, qui peccatis suis exigentibus perituri erant. Sed quia ad prædicationem Ionæ fecerunt pœnitentiã, ideo misericordiam inuenerũt. [Matth. 12.d. Marc.8.b.] Et ex hoc patet Iudæos fuisse peiores Niniuitis, qui ad prædicationẽ Ionæ egerũt pœnitentiam, ipsi autem ad prædicationem ipsius filij Dei pœnitere noluerunt, sed potiùs ipsum prædicatorem occiderunt. [3 Reg.10.a. 2. Par. 9.a. B.9. 1.6. vetiar.] Et hoc est.

a Turbis autem concurrentibus cœpit *b* dicere: Generatio hæc generatio nequam est, signum *c* quærit, & signum non *d* dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. *e* Nam sicut Ionas fuit signum Niniuitis, *f* ita erit & filius hominis generationi isti. *g* Regina Austri surget in iudicio cum viris *h* generationis huius, & *i* condemnabit illos, quia *k* venit à *l* finibus terræ *m* audire sapientiam Salomonis. Et *n* ecce plus Salomone hîc. Viri *o* Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, *p* & condemnabunt illam, *q* quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et *r* ecce plus quàm Ionas hîc.

a Turbis autem concurrentibus] ad audiendum verbum Dei, occasione eius quod dixerat. Beati qui audiunt verbum Dei. Vel ad videnda miracula, quæ ab eo fieri audiebant. Quidam tamen veniebant ad ipsum causâ sanitatis recuperandæ, quidam causa famis pellendæ, alij causa videndi miracula, alij ad insidiandum, alij ad ministrandum, alij ad discendum.

b Cœpit dicere: Generatio hæc] Iudæorum scilicet, [generatio nequam est.] *Mat.* 12.e. Mala & adultera Mala quidem propter operum peruersitatem, adultera propter idololatriam & infidelitatem, *Ezech.* 16. e. Iudicabo te iudicio adulterarum.

c Signum quærit] de cælo, scilicet quasi illa quæ videbant, non fuissent signa. *Chr.* Similis est natura infidelitatis terræ arenosæ, quæ quantumuis pluuiam biberit, semper sitit. Talis est conditio febrium.

d Et signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ] de cælo, quia eo indigni sunt. Discipulis verò dedit signum de cælo, quia digni erant eo in Transfiguratione. *Mat.*17.a. Sed nunquid non. *Ioan.* 12.e. Audita est vox de cælo quasi tonitruum.

Item *inf.*23 f. Sol obscuratus est. Solutio. Non dabitur ei, id est, ad vtilitatem eius, quia visis his signis non crediderunt. Vel sic. [Non dabitur ei signum,] scilicet Deitatis meæ, id est, in proprio corpore non ostendam eis signa Deitatis, sicut discipulis in Transfiguratione, & in Ascensione.

Nota autem quod in terra dedit multa signa potestatis suæ, quale fuit suscitatio Lazari. *Ioan.* 11.f. Curatio leprosi. *Mat.*8 a. & alia huiusmodi. Item infirmitatis suæ, quale fuit, esuries post ieiunium quadraginta dierum. *Matth.* 4.a. Petrarum scissio, monumentorum apertio. *Mat.*27.f. Solis obscuratio signum fuit potestatis & de cælo. Et hoc est, [Et signum non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ] id est, non dabitur ei signum de potestate, sed de infirmitate, id est, humanitatis & mortis, cuiusmodi signum datum est Ionæ, quia per idipsum quod fuit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus significatum est, quòd filius Dei erat in corde terræ triduo mansurus.

e Nam sicut Ionas fuit signum Niniuitis] pœnitentiæ, & liberationis. Nota quod Ionas signum fuit Niniuitis verbo, & opere. Ipso verbo, quia viua voce significauit eis, quis subuerterentur, nisi conuerterentur. Exemplum etiã fuit eis in propria persona. Ac si diceret tacitè. Considerate de me, quia volui fugere à facie Domini, ne exequerer mandatum eius, ideo proiectus sum in mare, absorptus sum à ceto, ibi motus sum ad compunctionem, & assecutus veniam, & saluauit Dominus animam meam. Ita erit de vobis.

f Ita erit, & filius hominis generationi isti] Ionas tribus diebus fuit in ventre ceti, sed quia pœnituit, euomitus fuit; ita Niniuitæ in ventre diaboli fuerunt, sed quia pœnituerunt, euomiti, id est, liberati fuerunt. Similiter Christus tribus diebus fuit in sepulchro, & tertia die resurrexit. Sed Iudæi non crediderunt. Vnde patet quò peiores fuerunt Niniuitis. Ionas enim tantùm triduò prædicauit, Christus multo tempore. Item Ionas nullum signum fecit, Christus multa. Item Ionas erat alienigena, Christus indigena. Item Ionas purus homo, Christus Deus & homo. *Chr.* Niniuitæ intrà tres dies facti sunt populus Dei, qui tamen prophetas non habuerunt, Iudæi intrà tres dies crucifixionis Domini, facti sunt populus diaboli. Illi euaserunt vindictam imminentem, isti pertulerunt atrocissimam. Adhuc autem ad maiorem confirmationem ponit aliud exemplum ad idem dicens. *g* Regina Austri surget in iudicio.] Non mille annis ante iudiciũ vt Iudæi fingunt de fabula mille annorum, sed in ipso Iudicio. *h* Cum viris generationis huius,] id est, cum Iudæis. *Bed.* Ecce communis ostenditur resurrectio tam bonorum, quàm malorum. [Iona 3. d. Mat. 12.c.]

i Et condemnabit illos.] De hac Regina non ambigitur, quin fuerit mulier religiosa & electa, non tamen tanti meriti, vt cum Apostolis auctoritate sit iudicatura. Vnde sub. determinat. *i* Condemnabit illos.] non potestate iudicij, sed comparatione melioris facti. *k* Quia venit] relicto suo imperio. *l* A finibus terræ] cum magna difficultate. *m* Audire sapientiam Salomonis] quem sola fama nouerat. 2. *Par.* 9.a. Regina saba cùm audisset famam Salomonis, venit vt tentaret eum in Ierusalem in ænigmatibus cum magnis opibus. Idem 3. *Reg.* 10.a.

n Et ecce plus Salomone hic,] id est, inter vos. Vnde non oportebat vos ire longè ad audiendam sapientiam eius, qui plus est, quàm Salomon, quia Deus & homo. In septẽ condemnat Iudæos regina Austri. Primò, quia fœmina erat, & ipsi viri. Secũdò, quia de lõginquo venit, ipsi præsentem habebant. Tertiè, quia cum difficultate venit, & sumptibus multis, ipsi gratis oblatum habebant. Quartò, quia reliquit imperium suum, ipsi in terra sua. Quintò, quia cum muneribus venit, ipsi beneficium Christi negauerunt. Sextò, quia ad purum hominem venit, ipsi Deum & hominem. Septimò, quia sola fama nouerat Salomonem, ipsi multis miraculis approbatum contempserunt.

o Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac] Iudaica non ante, vt mentiuntur Iudæi.

p Et condemnabunt illam,] id est, infidelitatis arguent, non auctoritate, sed facti melioris comparatione.

q Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ,] quod non fecerunt Iudæi ad prædicationem Christi. Et tamen Ionas tantùm tribus diebus prædicauit eis, Christus tribus annis. Item prædicauit peregrinis, Christus ciuibus suis.

Item Ionas nullum miraculum fecit, Christus multa. Item Ionas erat purus homo, Christus Deus & homo. Vnde sequitur.

r Et ecce plus quàm Ionas hic,] id est, in hoc loco inter vos, vt nulla sit excusatio de distantia loci.

[Mysticè.] Mysticè. Per Niniuitas & reginam Austri significatur Ecclesia quæ constat duobus generibus hominum, id est, innocentibus, & pœnitentibus. Innocentes per reginam designantur, pœnitentes per Niniuitas. Per Ionam & Salomonem significatur Christus. Ionas enim donum columbæ interpretatur, Salomon pacificus, & Christus donum columbæ, id est, Spiritus sancti est. *Is.* 9.b. filius datus est nobis. Et non tantum pacificus, imò & pax nostra quæ exuperat omnem sensum, & fecit vtraque vnum. *Eph.* 2 c.

Moraliter. Per Iudæos clerici, per reginam & Niniuitas mulieres & laici designantur. Illi de longinquis partibus cum labore multo veniunt audire sermones, isti præsentes contemnunt. Vnde *Chr.* Regina Austri surget cum Christianis, & condemnabit eos, quia venit à finibus terræ, & Christiani nolunt de domibus suis vel de plateis vbi nihil agunt, venire, vt audiant Christum. Multi etiam de Ecclesia, vbi Christus docet exeunt, & Christum docentem solum derelinquunt. De hoc ergo dicit hic.

a Turbis autem concurrentibus,] id est, mente & corpore currentibus ad Christum, & clerici iacent, & torpent in lectis suis. *Amos* 6. a. Væ qui opulenti estis in Sion, qui dormitis in lectis eburneis, &c. *b* Cœpit dicere, generatio hæc nequam est.] *Deut.* 32. c. Generatio peruersa est, & infideles filij. *Prou.* 30. b. Generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit. Generatio, &c.

c Signum quærit.] 1 *Cor.* 1.d. Iudæi signa petunt, &c. *Ps.* 64. Turbabuntur qui habitant terminos à signis, &c

d Nisi signũ Ionæ Prophetæ,] id est, Christi. Quod est triplex. Primum est paupertatis & humilitatis, *sup.* 2. b. Et hoc vobis signum, &c. Secundum patientiæ. *Ioan.* 3. b. Sicut Moyses

Moyses exaltauit,&c.] Tertium resurrectionis. *Psalm.* 85. Fac mecum signum in bonum. Ibi *Gl.* Signum in bonum est resurrectio. *inf.* 21. e. Erunt signa in sole &luna. *Chr.* Hæc & ad Christianos pertinent. Quomodo ? Viri Niniuitæ exurgent cum obaudientibus Christianis. & condemnabunt eos, quia ad prædicationem Ionæ ignoti & semel prædicatis conuersi sunt, modò Dominus tota die clamat : Pœnitentiam agite, & hi à peccatis non recedunt. Sequitur. a Nemo lucernam accen &c.] Dixerat Dominus reginam Austri, & Niniuitas surgere contra generationem Iudæorum, & eos iudicare, non auctoritate iudicij, sed comparatione melioris facti.

E

Matt. 5. b.
Marc. 4. d.
Septima pars.
Mat. 6. c.

a nemo lucernam accendit, & in b abscondito ponit, c neque sub modio, sed supra d candelabrum, vt e qui ingrediuntur f lumen videant. g Lucerna corporis tui h est oculus tuus. Si i oculus tuus fuerit simplex k totum corpus tuum lucidum erit. Si l autem nequam fuerit, m etiam corpus tuum tenebrosum erit. n Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint. Si o ergo corpus tuum totum lucidum fuerit non habens aliquam partem tenebratum, p erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

Sicut ergo exemplo reginæ Austri & Niniuitarum prætulit Ecclesiam Synagogæ, ita docet Sacramenta Ecclesiæ non esse admiscenda cæremoniis Synagogæ, vt faciebant quidam hæretici, dogmatizantes, & post Christi Passionem non esse salutem sine Circumcisione, sabbato, & Neomeniis. Id autem ostendit per metaphoram lucernæ. Et primò ostendit de seipso, quia hoc non facit, vt auctoritate sua ostendat, quia nemo id facere debet, dicens.

a Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit.] Lucerna propriè dicitur lux in testa. Lucerna ergo, id est, lux in testa, est verbum Dei in natura humana. Per lucernam ergo fides Incarnationis intelligitur, quasi dicat, Dominus : Ego lucernam accendo, & sub modio non pono, id est, non intra angustos fines Iudææ coarcto, immò volo quod vbique diffundatur per omnes partes orbis. Et pono super candelabrum, id est, Ecclesiam septiformi spiritu illustratam, quia in candelabro erant septem lucernæ, quibus significantur septem dona Spiritus sancti. Et quia ego id non facio : Ergo.

a Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit,] id est, debet accendere, & in abscondito ponere. Quia autem prædicto modo prius de ipso Domino legendum sit, innuit illa *Interl.* De ipso hoc dicit. Et *Amb. in Glos.* In signum huius rei etiam signum crucis ponitur in eminentiori parte corporis, scilicet in fronte, vt per hoc significetur, quia fides incarnationis debet poni in eminenti & omnibus manifestari.

Lucerna {
- Verbum Dei. *Psal.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum. *Prou.* 6. c. Mandatum lucerna est.
- Prædicatores. *Phil.* 2. c. Lucetis sicut luminaria in mundo.
- Ioannes. *Psalm.* 131 Paraui lucernam Christo meo. *Ioan.* 5. f. Ipse erat lucerna.
- Intentio vt *hic.* Lucerna corporis tui est oculus tuus.
- Dona Spiritus sancti. *Exod.* 25. d. Septem lucernas pones super candelabrum.
- Opera. *inf.* 12. e. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.
- Inanis gloria. *Iob* 18. b. Lucerna quæ super impium est, extinguetur.
- Vel prosperitas, &c.

Aliter exponitur. Vnde nota, quia hic est septima pars capitis in qua ostendit Dominus prædicationis lucernam non esse occultandam, sed omnibus manifestandam. Et cùm sit multiplex lucerna, vt patet in notula superiori, de quarum qualibet posset exponi hoc verbum, tamen specialiter de lucerna prædicationis, quæ sicut lucerna domum, ita ipsa illuminat Ecclesiam. Lucerna lumen habet in testa, sic prædicatio spiritualē sensū in lit. Dicit ergo.

a Nemo lucernam accendit,] studendo, seu addiscendo.

b Et in abscondito ponit.] *Eccl.* 20. d. Sapientia absconsa, &c. Doctrina sine vita, lucerna sine oleo. *B. Bern.* Lingua magniloqua & manus otiosa, doctrina lucida, & vita tenebrosa est monstruosa.

c Neque sub modio] timoris humani, vel amoris mundani. *Mat.* 10. c. Nolite timere eos qui occidunt corpus. *Chr.* Modius supra vacuus, subter plenus significat mundiales. Idem. Modius reuersatus est & terram aspiciens, qui timore tentationis abscondit verbum Dei, &c.

d Sed supra candelabrum.] *Beda*, id est, super Ecclesiam, in qua septiformis gratia relucet. *Zach.* 4 a. Vidi & ecce candelabrum aureum, id est, Ecclesia, & lampas eius super caput ipsius, id est, Christus. *Isa.* 62. a. Saluator eius vt lampas accendatur. Et septem lucernæ, id est, septem dona Spiritus sancti super caput eius. Et septem infusoria, id est, vniuersitas doctorum lucernis erant.

e Vt qui ingrediuntur.] Ecclesiam per ostium qui est Christus. *Ioan.* 10 b. ego sum ostium, &c.

f Lumen videant bonæ vitæ, & sanæ doctrinæ. Aliter. Lucerna Christus habens flammam Diuinitatis in testa humanitatis, quæ continet oleum pietatis : De quo dicitur *Prou.* 31. c. Non extinguetur in nocte lucerna eius. Candelabrum crux est, super quod fuit posita lucerna ad illuminationem totius Ecclesiæ. Et per hoc inuitat discipulos ad passionem, ponens se in exemplum.

g Lucerna corporis tui est oculus tuus.] Quos instruxerat de fide Incarnationis, instruit de puritate & simplicitate intentionis, quæ imponit nomen operibus, dicens : [Lucerna corporis tui,] id est, totius operationis tuæ. Corpus enim quandoque totalitatis nomen est.

Vnde corpus legum & canonum dicimus continere vniuersam legem vel canones. *Rom.* 6 a. Vt destruatur corpus peccati, id est, congeries. Ita corpus dicitur hic vniuersitas operum.

h Est oculus tuus,] id est, mentis intentio. Oculus dicitur intentio, quia sicut oculus membra ad operandum dirigit, & lucerna gressus ad ambulandum, ita intentio congeriem operum dirigit & informat. *B. Bernardus.* Sanum vas & secretum conscientia, & secretis seruandis idoneum, quicquid in eo reposuero securus sum, quod non perdam, seruabit, viuo defuncto restituet. Nam quocunque ego vado, ipsa est mecum, secum deferens depositum quod seruandum accepit.

i Si oculus tuus fuerit simplex,] id est, intentio pura & recta solius Dei respectu.

k Totum corpus tuum,] id est, tota congeries bonorum vt operum suorum [lucidum erit.

l Si autem nequam fuerit, &c.] *Chrysostomus.* Si de oculo corporali loqueretur dixisset : sanus & infirmus non simplex & nequam : Quid enim si benignum habet oculum & infirmum ? Samson oculos amisit ad molam. *Iud.* 16. c. Et cæcatur Sedechias in Rebblatha, quod interpretatur multa hæc. 4. *Reg.* vlt. b. Nihil enim adeò contrariū est oculis sicut puluis. *Chr.* vt qui graues habet oculos, si ponas eum in loco tenebroso melius videt, si autem ponas eum in sole nihil videt : Sic homo mundialis, qui oculum mentis terrenis desideriis sordidum habet, si ponas eum in rebus mundialibus sapit, & astutus est, si autem trahas eum ad res spirituales nihil sapit. 1. *Cor.* 2. d. Animalis homo &c.

Simplex siue plica {
- Erroris.
- Duplicitatis.
- Hypocrisis.
- Simulationis.
- Adulationis.
- Seruiendi mundo & Deo.
- Vel Legi & Euangelio.

m Etiam corpus tuum tenebrosum erit.] *Beda.* Si peruersa intentio præcesserit, prauum opus sequætur, & si aliquando iustum videatur. *Aug.* Si intentio sordidatur appetitu temporalium, tenebræ factorum sordidæ & valdè tenebrosæ erunt, tum propter turpem & confusum intentionis finem, tum quia operis exitus in se dubius est.

n Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint:] *Beda.* Ne ipsa intentio quæ animæ lumen est, vitiorum tenebris fuscetur.

o Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum.] *Beda.* Si bonum bona intentione facis, non habens in tua conscientia aliquam partem malæ cogitationis.

p Erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te,] hic & in futuro *Glossa Beda.* Hæc contra hypocrisim Pharisæorum subdolè signa quærentium specialiter dicta, nos iuxta moralem sensum instruunt. Sequitur.

△ Et cum

A a Et cùm loqueretur, &c.] Supra contra Pharisæorum hypocrisim subdolè signa quærentium docuit Dominus intentionem cordis mundari, vt ex munda intentione, munda opera quæ Deo placeant oriantur: Quo sermone finito adhuc tamen eo loquente nunciatum est ei quòd mater & fratres eius starent foris quærentes loqui ei. Qui cùm respondisset nuncianti fratrem & & sororem & matrē suam esse omnem qui facit voluntatem patris sui, vt dicit *Mat.* 12.d.& *inf.* 8.c. Exiens inde intrauit ad conuiuium Pharisæi. Vnde non dixit Lucas: Cùm loquerentur hæc, sed, [cùm loqueretur] innuens, quod post dicta verba nuncio, intrauit ad conuiuium Pharisæi: Cuius superstitionem in ipso conuiuio Dominus reprehendit propter duo. Primò, quia mandatis Dei traditiones hominum præferebat, & discipulos arguebat qui mandata hominum dimittebant, & mandata Dei custodiebant. Secundò, quia sordes suorum cordium negligentes, ablutiones vasorum summo studio obseruabant. Huic Pharisæo multi sunt similes in vtraque superstitione. In prima quidem, quia magis offenduntur si quis transgrediatur constitutionem humanam quæ tota die mutatur, quàm si mandatum Dei transgrediatur. De quibus dicitur *Mat.* 23.c Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham & anethum & cyminum & relinquitis quæ grauiora sunt legis, iudicium & misericordiam & fidem, duces cæci excolantes culicem, camelum autem glutientes.

Et cùm a loqueretur, b rogauit illum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se. Et c ingressus recubuit: d Pharisæus autem cœpit intrà se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et e ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi quod deforis est calicis, & catini mundatis, quod f autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate. g Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit? h Veruntamen quod superest, i date eleemosynam, & k ecce omnia munda sunt vobis.

In secunda superstitione sunt similes Pharisæis Archidiaconi, qui quasi lotrices in suis visitationibus inquirunt, si lintea vel pallæ altaris alba sint, de animabus autem quales sint dissimulando prætereunt, magisque puniunt transgressores synodalium præceptorum, quàm præceptorum Dei. *Mat.* 23.c. Væ vobis Scribæ & Pharisæi qui mandatis quod deforis est calicis, & paropsidis, intus autem pleni estis rapina, & immunditia. Dicit ergo: [Et cum loqueretur] Fortè de eadem sententia de qua prius, sed aliquo interuallo. Vel, sicut prius dictum est.

b Rogauit illum quidam Pharisæus, vt pranderet apud se.] Fortè causa curiositatis, vel obseruationis, vel hypocrisis, & simulationis. Sic etiam plerique bonos inuitant ad conuiuia sua: Vel causa simulationis, vt per hoc boni appareant. *Mat.* 6.a. Attendite ne iustitiam vestram, &c. vel causa obseruationis, vt reprehendant, *Ec.* 13.b. Ne credas multis verbis potentis, ex multa enim, &c.

c Et ingressus recubuit.] Sed quomodo consensit Dominus prandere cum tali quem sciebat quod inuitabat eum malo fine? Videtur enim facere contra doctrinam suam. *Mat.* 10 b. In quamcunque ciuitatem, aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete. Respondeo propter tria.

Primò, vt exemplum daret quod à malis possunt accipi eleēmosynæ quæ sunt necessariæ vitæ.

Secundò, quia non erat apertè malus. Tertiò, quia ex præsentia sua aliqui meliorandi erant.

d Pharisæus autem cœpit intrà se reputans dicere, quare non baptizatus esset,] id est, quare non lauisset manus [ante prandium.] *Mat.* 15.a. Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cum panem manducant. Vbi *Chr.* dicit. Ab ipsa interrogatione capiuntur. Non enim dicit legem Moysi transgrediuntur, sed traditiones quas Moyses fieri prohibuit. *Deut.* 13 Per totum. Terribiliores esse volebant, quia ipsi legislatores erant, vlciscebantur sua, quæ Dei erant non non curantes.

e Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi quod deforis calicis & catini mundatis,] id est, munditiam carnis exterius obseruatis.

f Quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate] *Aug.* Hoc contra illos qui peccata corporalia quasi grauissima detestantur, spiritualia autem non. *Greg.* Peccata carnalia maioris sunt infamiæ, sed minoris culpæ, spiritualia è conuerso.

[Quod autem intus est vestrum, plenum est, &c.] *Chr.* ostendit quod per calicem & catinum de hominibus loquitur Et *inf* Deus corporum neque munditiam laudat, neque sordes condemnat. Pone tamen si sordes odit vasorum, quantò magis sordes conscientiæ odit.

Et *inf.* Non vasa lauanda sunt aquis, sed conscientia precibus.

g Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod intus est fecit, id est, qui fecit corpus & animam. Hoc cōtra Manichæos. *Beda.* Quasi qui fecit vtramque naturam, vtramque mundari valuit. *Is.* 1.c. Lauamini mundi estote.

h Veruntamen, quasi dicat, non oportet manus corporis lauari aquâ materiali, si manus cordis lauantur eleemosynis: Nam sicut aqua materialis mundat sordes materiales, ita eleemosyna mundat sordes spirituales. *Matth.* 15 a.

Vnde *Ec.* 3.d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Sed quia homo debet primò sibi prouidere necessaria, & postea aliis, determinat Dominus quando & quomodo debeat fieri eleemosyna, dicens. *12. q. c. quia tua. 16. q. 1. c. Decimas de pæn. dist. 10. medicament.*

h Veruntamen,] supple de eo, [quod superest,] victui necessario.

i Date eleemosynam,] id est quod residuum est vltra necessaria victui. Idipsum consulit Apostolus 2. *Cor* 8.c. dicens: Non vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, &c. Illud similiter intelligendum est de vestimento Vnde *sup.* 3.b. Qui habet duas tunicas, det vnam non habenti. Vel sic.

f Quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate] non potestis per vos saluari. [veruntamen,] consilium do [quod] solum [superest,] id est, restat post tanta scelera, scilicet, [date eleemosynam] propter Deum.

k Et ecce omnia munda sunt vobis.] Veruntamen ad hoc quod ordinata sit eleemosyna & vtilis, oportet vt incipiat à seipso. Vnde *Eccl.* 30.d Miserere animæ tuæ placens Deo. Est autem duplex eleemosyna. Vna spiritualis, qua subuenitur animabus. Alia corporalis, qua subuenitur corporibus. Vtraque opus misericordiæ est & bona, sed prima melior. Fit autem vtraque eleemosyna septem modis, iuxta septem opera misericordiæ, quæ notantur hoc versu. *Duplex eleemosyna.*

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. *Versus.*

De primo dicitur *Iac.* 1.d. Religio sancta, &c. *Sup.* 1.g. Visitauit nos oriens ex alto. De secundo & tertio dicitur *Pr.* 25.c. Si esurierit inimicus tuus, &c. De quarto *Pr.* 24 b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, &c *Ps.* 25. Redime me Domine, & miserere mei De quinto *Is.* 58.c. Cum videris nudum, operi eum. De sexto *Is.* 55.c Egenos vagosq; duc in domū tuam. De septimo, *Tob.* 4 a. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli. Est autem fructus siue effectus eleemosynæ multiplex. Primus est, quia de peccatis præteritis veniam impetrat *Ec* 3 b. Eleemosyna patris, id est, Christi non erit in obliuione Nam pro peccatis matris restituetur tibi bonum, & sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua Secundus, quia à futura morte & gehenna liberat. *Tob* 4.b Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animas ire in tenebras. Tertius, quia absoluit à pœna debita pro peccatis. *Dan.* 4.c. Redime peccata tua eleemosynis. Quartus surgit ex his tribus, scilicet quod animam mundat: Vnde hic, date eleemosynam, & ecce, &c. Quintus, quia fomitis ardorem mitigat. *Eccles.* 3.d. Ignem ardentem extinguit aqua, &c. *Multiplex effectus eleemosynæ.*

Sextus, quia gratiam conseruat. *Eccl.* 17.c. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit Septimus, quia diabolum expugnat *Eccl.* 29 e. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc exorabit pro te ab omni malo Et *inf.* Super scutum potentis & lanceam aduersùs inimicum tuum pugnabit Octauus, quia multiplicat amicos & intercessores *inf.* 16.c. Facite vobis amicos, &c. *Act.* 9 g. Circunsteterunt eum omnes viduæ flentes &c Nonus quia vitam prolongat, 1. *Timoth.* 4 e. Pietas ad omnia vtilis est promissionem habens vitæ, quæ nunc est futuræ. Decimus, quia Deo assimilat. *Act.* 20. g. Ipse dixit. Beatius est multò magis dare, quàm accipere. Vndecimus, quia Deum facit seruum sibi. *Prou.* 19.c. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, qui autem accipit mutuum, seruus est fœnerantis. Ergo, &c. Duodecimus, quia fiducià dat habendi gloriam. *Tob.* 4.b. Fiducia magna coram summo Deo eleemosyna omnib. facientib. eam Fit autem eleemosyna *Prou.* 22 *a.*

dando,

a dando, commodando, dimittendo. Vnde *Beda.* Nihil maius eleemosyna, qua ex corde dimittimus quod in nos quisque peccauit. Sunt autem multa quæ ornant eleemosynam. Primum cordis compassio. *Isa.* 58. c. Cùm effuderis esurienti animam tuam, &c. Secundum, dulcedo sermonis. *Eccles.* 18. b. Nonne ardorem refrigerabit ros, sic & verbum melius quam datum. Tertium hilaritas dantis. *Eccl.* 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Quartum quantitas dati. *Tob.* 4. b. Si multum fuerit, &c. quintum discretio largientis. *Eccl.* 12. a. Si benefeceris, scito cui feceris, &c. Sextum velocitas dādi. *Prou.* 3. d. Ne dicas amico, &c. Septimum est rectitudo intentionis. *Matth.* 6. a. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.

Multa ornāt eleemosynam. F *Mat.* 23. a. *Octaua pars.*

a Sed væ vobis Pharisæi *b* qui decimatis *c* mentham & rutam & omne olus. & *d* præteritis iudicium & charitatem Dei. *e* Hæc autem *f* oportuit facere, & *g* illa non omittere. Væ *h* vobis Pharisæis, qui diligitis primas cathedras in Synagogis *i* & salutationes in foro. Væ *k* vobis qui estis vt monumenta quæ non parent, & *l* homines subulātes supra nesciunt. *m* Respondens autē quidā ex legisperitis, *n* ait illi Magister hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. At *o* ille ait: Et vobis legisperitis væ *p* qui oneratis homines oneribꝰ quæ *q* portare non possūt, & ipsi *r* vno digito vestro

a Sed væ vobis Pharisæis.] Octaua pars & vltima capituli vbi Dominus redarguens hypocrisim & arrogantiam Pharisæorum imprecatur eis, primò triplex væ. & post alia tria. Primum propter auaritiam, secundum propter ambitionem, tertium propter hypocrisim. Primò ergo reprehendit auaritiam, quia ipsa est radix omnium malorum, vt dicitur. 1. *Tim.* 6. b. Pharisæi enim & sacerdotes occasione decimarum quas Dominus iusserat dare Leuitis ad eorum sustentationem, etiam minutissima decimabant vel dando vel recipiendo. Erant enim inter eos quidam populares, qui dabant decimas, qui etiam de vilibus & inutilibus, scil. mentha & rutha & cymino dabant decimas pro simulatione religionis, siue pro captando fauore humano. Quidam erant sacerdotes, qui accipiebant. Vtrique minuta decimabant, & peccata maxima negligebant. Et super hoc reprehendit eos Dominus, magis attendens, vt credo, tempora nostra quam illa: Nunc enim omnes ferè tam Prælati quam subditi, tam laici quam clerici contemptis operibus charitatis, student auaritiæ & cupiditati. Vnde *Isa.* 56 d. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam *Ierem.* 6. e. A minore vsque ad maiorem, &c. De decimis autem habemus. *Exod.* 22. d. *Leuit. vlt.* d. *Num.* 18. d. *Deuter.* 12. c. 14. c. & 18. a. 26. e. *Malach.* 3. c. *Matth* 23. c. & hîc. Et nota quia tres erant decimationes in lege Vna debita, quæ dabatur Leuitis de omnibus frugibus. Altera media, id est, partim spontanea, partim debita, vt illæ oblationes quæ fiebant in scenopegia, in Pascha, & in Pentecoste. Quæ ideo dicebantur mediæ, quia pro libito suo licebat eis offerre ergo quia aliqui fortè plus offerebant, cum liceret eis minus offerre, secundum hoc dicebantur spontaneæ. Quia vero oblationem prætermittere non licebat, ideo debitæ. Quædam verò spontaneæ erant, vtpote, quæ sola gratia dabantur. In omnibus his decimationibus excedebant alios Pharisæi, sed non intentione bona hoc faciebant. Quia ergo dixerat Dominus: Date eleemosynam & omnia munda sunt vobis, ne crederet aliquis Pharisæos qui multas eleemosynas dabant esse mundos, ostendit eos esse immundos, quia non pura intentione hoc agebant, sed ex auaritia & ambitione & pro fauore humano: Et hoc est: Sed væ vobis, q.d. Omnia sunt munda facientibus eleemosynam. Sed væ, id est, æterna damnatio imminet, vobis Pharisæis, licet multas eleemosynas detis, quia non purè datis.

b Qui decimatis] id est, decimas requiritis. Vel, Decimatis, id est, decimas datis. *inf.* 18. b. dicit Pharisæus: Decimas do omnium quæ possideo.

c Mentham & rutam & omne olus, id est, quælibet minuta.

d Et præteritis iudicium & charitatem Dei.] *Chr.* Iudicium quantum ad iudices, charitas quantùm ad priuatos. *Chr.* In causam Scribarum & Pharisæorum cadere videntur multi, qui videntur Ecclesiam honorare, auaritiam præponentes charitati, litigantes inuicem.

Et *inf.* Sicut meretrix adulterium, idipsum putat, & virum.

e Hæc autem,] scilicet iudicium & charitatem.

f Oportuit facere] primo loco.

g Et illa] scilicet eleemosynas fructuom non omittere. *Chr.* Iustitiam, misericordiam & fidem propter suam gloriam mandauit Deus, decimas autem propter Sacerdotes.

Et *inf* Sacerdotes de suo lucro solicitè agebant, de gloria Dei & salutem hominum negligebant, ideo dicit, Væ

Et *inf* Omnes de suo honore soliciti sunt, de honore Dei nullus suas portiones vigilanter defendunt, obsequium Ecclesiæ non attendunt.

h Væ vobis Pharisæis quia diligitis primas cathedras in Synagogis.] Hic redarguit arrogantiam quā primatus appetunt. *Ps.* 1. c. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorū, &c. *Mat.* 23. Super cathedram Moysi, &c. *Eccl.* 7. a Noli quęrere ab homine ducatum neque à rege cathedram honoris.

i Et salutationes in foro] *Rab.* Culpa non caret si ĩdem in foro litibus intendunt qui in cathedra Moysi & synagogę magistri cupiunt appellari. *Iac.* 3. a. Fratres nolite plures magistri fieri. *Eccl.* 7. a. Noli quærere fieri iudex, &c. *Chr.* Vocari volunt, non esse, nomen appetunt, officium negligunt. *Exod.* 20. b. Non assumes nomen Dei tui in vanum. *Matth.* 23. a.

Sequitur. *k* Væ vobis qui estis vt monumenta quæ non parent.] *Bed.* Hîc superstitionem ipsorum doctorum redarguit, qui foris speciem rectæ doctrinæ prætendunt, fœditatem verò quam intus gerunt occultant. Arguit ergo hic de hypocrisi. Et dicit *Chr.* Quanta hinc Ecclesiis Dei orta sunt mala? Et ideo comminatur eis Dominus, dicens.

k Væ vobis qui estis vt monumenta quæ non patent,] qualia intus sint.

l Et homines ambulantes supra nesciunt] & ideo credunt de facili doctrinæ vestræ. *Chr.* Sepulchrum quandiu clausum est sepulchrum videtur, si verò apertum fuerit horribile, sic simulatores quandiu non cognoscuntur, laudabiles sunt, cùm autem cogniti fuerint abominabiles sunt. *Ps.* 5. Sepulchrum patens est, &c. Nota, sepulchrum dicitur quasi semipulchrum. Tales sunt hypocritæ exterius nitidi interius fœtidi. Vnde patet quod non sunt filij sponsæ, id est, Ecclesiæ, quæ dicit *Cant.* 1. b. Nigra sum, sed formosa, &c. *Chr.* Iustorum corpora templa dicuntur. 1. *Cor.* 6. d. Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, &c. Corpora peccatorum sepulchra dicuntur, quia anima mortua est in corpore peccatoris. Nec enim viua putanda est, nihil viuum, id est, spirituale agit in corpore. Ex motu perpenditur quod viuat animal. *Chr.* Dic hypocrita, si bonum est bonum esse? Vt quid non vis esse quod vis apparere? Et *inf.* Quod turpe est apparere, turpius est esse.

Et *inf.* Ergo aut esto quod appares, aut appare quod es.

m Respondens autem quidam, &c.] Dominus imprecatus est Pharisæis æternum væ, propter tria sicut patet ex præmissis. Audiens ergo quidam ex legisperitis quia Dominus sic eos argueret, vrgente propria conscientia, non potuit continere quin Domino responderet, quasi conquerens Domino quod contumeliosa verba loquatur cōtra eos. Vnde Dominus quasi indignatus imprecatur etiā ipsis legisperitis væ. Et hoc est quod hîc dicitur: Respondens autem quidam ex legisperitis, quem conscientia accusabat, & conuincebat esse reum.

n Ait illi: Magister hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.] Non faciebat contumeliam, sed veritatem dicebat.

o At ille ait. Et vobis legisperiti væ] quasi nondum specialiter & nomine expresso imprecatus fueram vobis, sed modo imprecor.

p Qui oneratis homines oneribus,] supple legis.

q Quæ portare non possunt,] id est, præcipitis hominibus vt impleant omnia legis præcepta, cùm non impleatis etiam minima: Væ enim doctori qui quæ præcipit, in propria persona non facit. Ideo autem præcipiebant omnia, quia in lege continetur. *Deut.* 27. d. Maledictus qui non audierit & fecerit omnia verba legis huius. Quæ portare non possunt, quantum ad literam. De facili portantur quantum ad spiritualem intelligentiam. *Act.* 15. c. Hoc est onus, &c.

r Et ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas] legis, id est, nec in minimis perficitis, quia lex sine gratia nequit impleri quam non habetis, quia à me non quæritis. Gratia impetrat, quod lex imperat. Vel, Oneratis oneribus, pœnitentiæ, quia iniungunt ita grauem pœnitentiam quod portari non potest. Hi significantur per Roboam. 3. *Reg.* 12. c. Pater meus cæcidit vos flagellis, ego autem, &c.

A a Non tangitis sarcinas] pœnitentiæ, quam iniungitis. *Raban.* Hoc generaliter contra omnes magistros qui grandia docent, & minora faciunt. Similiter sacerdotes qui grande pondus venientibus ad confessionem imponunt, & sic dum pœna peccati præsentis fugitur, pœna futuri contemnitur. Si enim fascem super humeros adolescentis quem non potest

G baiulare posueris, necesse habet vt aut fascem reiiciat, aut sub pondere confringatur. Sic ille cui graue pondus imposueris, necesse est aut pœnitentiam reiiciat aut suscipiens dum ferre non potest scandalizatus amplius peccet. *Chrysostomus.* Si erramus modicam pœnitentiam imponentes, nonne melius est propter misericordiam dare rationem quam propter crudelitatem? Vbi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tensa. Si Deus benignus, vt quid sacerdos est austerus? Vis apparere sanctus? Circa tuam vitam esto austerus, circa aliorum benignus. Audiant te homines parua mandantem, & grauia facientem. Talis est Sacerdos qui indulget sibi, & alios grauat, quemadmodum malus descriptor tributi in ciuitate, qui se releuat & onerat impotentes. Contra hos dicitur *Deut. c.* 25. c. Non habebis in sæculo tuo diuersa pondera, &c. *Leu. c.* 19. g. Statera iusta, &c. *Prou. c.* 20. b. Pondus, & pondus, &c. *Ioan. c.* 11. f. Soluite eum & sinite abire.

non a tangitis sarcinas. b Væ vobis qui ædificatis monumēta Prophetarum, c patres autē vestri occiderunt illos. d Profectò testificamini quòd consentitis e operibus patrum vestrorum, quoniam quidem ipsi eos occiderũt, vos autem f ædificatis eorum sepulchra. g Propterea & sapiētia Dei dixit: Mittam h ad illos prophetas, & Apostolos, i & ex illis occidēt & k persequētur vt l inquiratur sāguis omniũ Profetarũ, qui effusus est à constitutione mūdi à generatione ista

b Væ vobis qui ædificatis ambitiosè ornando & seruando [monumenta prophetarum. Hic arguuntur Scribæ, & Pharisæi de vana gloria, quia omnia opera sua faciebant ob laudes hominum. Ponitur autem exemplum de vno opere quod faciebant, in quo se magis culpabiles per consequens ostendebant. Ædificabant enim sepulchra prophetarum quos patres eorum occiderant. Et hoc quidem bonum erat, sed non bona intentione, nec in bono statu faciebant, quia sola laude hominum hoc faciebāt & in peccatis. Erant enim patrum suorum imitatores factis, licèt dicerent se non consentire Patribus in nece prophetarum. Quod apertè falsum est, quia ipsi occiderunt Dominum prophetarum.

Vnde *Mat. c.* 23. d. Testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum qui occiderunt Prophetas, & vos implete mensuram patrũ vestrorum. Nec solùm propter illos scriptum est hoc, imò propter multos qui modo sunt. *Rom.* 15. a. Quæcunque scripta sunt, &c. *Chr.* Si illis sola dixisset hæc, dicta fuissent, & non scripta. Et *inf.* Patres Iudæorum mortui sunt, filij autem viuunt, mortuorum sanctorũ cultores, & viuorum persecutores. Fictè simulabant quidam se ob fauorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam, monumenta Prophetarum qui ab eis occisi sunt magnificè ornando, sed ipso opere testificantur quantum paternæ nequitiæ consentiant.

Item *Chr.* Quidam ædificat martyria, vel violentiam faciunt alijs, sed non gaudent martyres, quando illis pecuniis honorantur pro quibus pauperes plorant. Qualis est illa iustitia munerare mortuos, & expoliare viuentes? *Ecclesiast. capite* 34. d. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris.

c Patres autem vestri occiderunt illos.] *Chrysostomus.* Quæ est iustitia Sanctos colere, & sanctitatem condemnare? Semper Iudæi fuerunt præteritorum & Sanctorum cultores, præsentium contemptores, quia non sustinentes increpationes Prophetarum, occidebant eos.

Primus gradus pietatis est sanctitatem colere, deinde sanctos, quia non Sancti ante sanctitatem fuerunt, sed sanctitas ante Sanctos.

d Profectò testificamini.] *Chrysostomus.* qui estis filij homicidarum, eò quòd consentitis operibus patrum vestrorum. Testificamini, exemplo operum.

Vnde *Hieron.* Contra vosmetipsos testes estis. Opere enim vos esse imitatores patrum vestrorum testificamini quorum facinora verbo detestamini. *Mat. c.* 23. d. Si fuissemus, &c. *Chrysost.* Alter alterius culpam facilè intelligit suam difficilè.

Et *inf.* Exemplum de Episcopis. Et *inf.* Ille verè iustus & sapiens est, qui sibi iudex esse potest.

Nota ergo, quia dupliciter testificabantur se esse imitatores patrum suorum, in malis scilicet, quia Christum & Apostolos persequebantur, sicut illi Prophetas. Item quia hoc bonum quod faciebant, scilicet ornando sepulchra non bene faciebant, quia pro vana gloria.

e Quoniam quidem ipsi eos occiderunt.] Et nunc multi occidunt Prophetas, non permittentes veritatem & iustitiam pro qua mortui sunt prædicari *Isa.* 30. b. Filij nolentes audire verbũ Dei, qui dicunt videntibus, nolite videre.

f Vos autem ædificatis eorum sepulchra,] ambitiosè ornando. Et in hoc estis accusatores paternorum facinorum. Sepulchrum dicitur quasi semipulchrum & significat hypocritas, qui habent pulchritudinem exteriorem, sed carent interiori. *Matt.* 23. *e.*

Sepulchra ergo ædificat, quicunque vult apparere bonus exteriùs, cùm sit malus interiùs.

Dicit autem *Chrysostomus* quod sepulchra non sunt in ciuitate, sed in inferno propriè, vbi est locus eorum. *Isa.* 33. b. Conuicti sunt in Sion peccatores, possedit timor hypocritas.

g Propterea & sapientia Dei dixit,] id est, ab æterno disposuit, vel ea tempore dixit per me hominem, vel per Euangelistam.

Mittam ad illos Prophetas, &c.] Vel [dixit] per Prophetas. Vnde *Chr.* Quamuis his verbis non dicat Propheta, sensus tamen horum verborum inuenitur.

Vnde *Ezech. c.* 2. a. Et mittam legatos ad gentes apostatrices. *Isa.* 18. a. ite Angeli veloces ad gentem conuulsam.

g Mittam ad illos Prophetas & Apostolos.] Idem est ergo auctor veteris & noui Testamenti. Mentitur ergo hæreticus dogmatizans vetus datum esse à diabolo.

i Et ex illis occident.] Vt Iacobum. *Actuum duodecimo* a.

k Et persequentur,] vt non recepti ab eis, transirent ad gentes. *Act.* 13. g. *Mat.* 10. c. Cum vos persecuti fuerint in vna ciuitate fugite in aliam. *Chr.* Verba diuina quamuis rustica & incomposita, viua sunt. *Ioan.* 6. g. Verba viua habes. Omnia autem verba sæcularia quamuis composita & ingeniosa, mortua sunt, quoniam in verbis non habent veritatem Dei. *Prouerb.* 10. b. Vena vitæ os iusti.

Et *inf.* Quoties veritatem verborum gladio maligni verbi corrumpunt, occidunt Prophetas & Apostolos. & sanguinem eorum verborum & veritatem effundunt, illi lapidant, qui blasphemant.

l Vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum qui effusus est à constitutione mundi à generatione illa] *Chrysost.* Quid ergo aliorum peccata vindicat Deus in istis? Si soli passi sunt talia, cùm non soli peccassent, sicut multis seruis peccantibus castigatur vnus pro suo peccato, & videtur pro omnibus flagellatus, quia pertulit solus quod & alijs est promissum.

Chr.] Vt inquiratur.] quasi dicat, vos audistis de Cain & de cæteris malis factam vindictam, & non estis per exempla eorum correcti, vnde grauiori pœna feriemini & venient super vos exempla priorum, quæ non timuistis.

Tempore Abel iusti, Iudæi non fuerunt, mali autem fuerunt.

Quantum ad hominem, multæ sunt generationes, quantum ad Deum, duæ, bonorum vna, altera malorum.

Bonis promisit Deus per singulas generationes Christum venturum, præstitit autem nouissimis sanctis, ita per singulas generationes comminatus est malis, reddidit autem generationi nouissimæ. Nunquam talis gratia ab initio mundi data est hominibus, qualis in Christo, aut talis interitus venit super impios, sicut super Iudæos. Sicut pij communicant meritis Christi, ita impij, & maximè inuidi demeritis diaboli. Diabolus autem pro omni peccato punitur quod suggerendo suum fecit, & inuidi similiter quibus bona displicent & mala placent.

Nota quia per hoc pronomen [ista,] non fit demonstratio ad generationem Iudæorum, quia non omnes occisi sunt à Iudæis, sed *Gl.* determinat de generatione ista, id est, malorum. Omnes enim mali, vna generatio sunt, sicut dicit *Bed.*

A sanguine

a A sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ.] Iste Zacharias filius fuit Ioiadæ sacerdotis, & mortuo patre suo occisus est à Ioas rege Israel, quia corripiebat eum. 2.*Paral*.24.f.

b Qui periit] id est, occisus est.

c Inter altare,] holocaustorum. *d* Et ædem] id est, templum. Duo erant altaria in templo. *Exod*.30. a. Vnum incensi interius, aliud holocaustorum exterius. *Exod*. 40. c. Inter quod templum Zacharias occisus est. Sed cur iste specialiter nominatus est quasi fuerit vltimus, cùm tamen multi post ipsum occisi fuerint à generatione illa ante Christi natiuitatem, & Christo nato mox pueri occisi? Ideo isti duo specialiter positi sunt, qui alter fuit laicus, alter sacerdos, vt per eos significentur duo genera martyrum, alij laici, alij diuinis obsequiis mancipati.

Matth.23.*b*.

à *a* sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ, *b* qui periit *c* inter altare *d* & ædem. *e* Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ *f* vobis legisperitis, qui tulistis *g* clauem scientiæ, ipsi non *h* introistis, & *i* eos qui introibant prohibuistis. *k* Cùm autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi, & legisperiti grauiter insistere, & *l* os eius opprimere

e Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione.] Repetit in maiorem confirmationem.

Moralit. *Moraliter*. Cain occidit Abel, id est, possessæ diuitiæ luctum pœnitentiæ. Cain possessio, Abel luctus interpretatur. *suprà* 6.d. Væ vobis diuitibus, &c. Lugere enim necesse est, vel hic, vel in futuro. Boni modò lugent, sed ridebunt in futuro fine fine. *Ioan*.16.d Plorabitis, &c. E contrario mali modo rident cum mundo, sed lugebunt in futuro fine fine. *Prou*.14.b. Extrema gaudij luctus occupat, &c.

Item Ioas occidit Zachariam, id est, abundantia temporalis Domini memoriam. Ioas enim interpretatur temporalis. Zacharias, memor Domini, vel memorans Dominum. *Gen*. 40.d. Succedentibus prosperis præpositus pincernarum oblitus est interpretis sui. *Iob* 16.d. Terra ne operias sanguinem meum.

f Væ vobis, &c.] Hic arguit sapientes de malo suo exemplo quo corrumpunt alios, qui etiam error sapientum facile trahitur in exemplum. Sapientes autem dupliciter peccabant, & peccant adhuc. Primò quia prauis expositionibus aut obscuris ianuam intelligentiæ claudunt auditoribus, & ita nec ipsi intrant nec alios sinunt intrare in regnum cælorum, id est, intelligentiam scripturarum. Vndè *Matth*. 23.b. Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ qui clauditis regnum cælorum ante homines, &c. Secundò regnum cælorum claudunt hominibus, si quos verbo ædificant, exemplo scandalizant, & ita nec ipsi intrant, nec alios intrare permittunt. Vnde dicit.

f Væ vobis legisperitis qui tulistis,] id est, abstulistis.

g Clauem scientiæ] id est, humilitatem. *Prou*.11.a. Vbi humilitas, ibi & sapientia. *Ioan*.4.b. Puteus altus est & in quo haurias, &c. *Beda*. Clauis humilitas Christi, quam qui habent, Scripturas intelligunt. *Isa*.22.f. Dabo clauem domus Dauid super humerum eius. Hanc legisperiti, nec ipsi in lege ac prophetis intelligunt nec alios intelligere volunt, nec ab aliis intelligi volunt. Vnde sequitur.

h Ipsi non introistis] intelligendo.

i Et eos qui introibant prohibuistis.] *Chrys*. Non dicit væ qui non aperitis, sed qui clauditis. *Chrys*. Lex & Prophetæ Christi aduentum manifestè prædicabant, sed hanc ianuam intellectus prauis expositionibus claudebant. *Chrys*. Clauicularij sunt sacerdotes. Et *inf*. Claues scripturarum verbum scientiæ quo aperitur ianua veritatis. Nota *Mat*.13. ponit octo væ. *sup*. ponuntur 6. cap. quatuor, hîc autem sex.

k Cum autem hæc ad illos diceret cœperunt Pharisæi, & legisperiti grauiter insistere,] id est, sustinere. Tales enim grauius ferunt correctiones. *Eccl*.21.b. Qui odit correctionem vestigium est peccatoris. *l* Et os eius opprimere] quia dixerat veritatem. Adhuc qui diceret veritatem apertè inueniret qui os eius opprimeret. Multos enim habet aduersarios veritas, & paucos defensores. *Isa*.59.c. Facta est in obliuionem veritas, & qui recessit à malo prædæ patuit. *m* De multis insidiantes ei, & quærentes capere aliquid ex ore eius vt accusarent eum.] *Mat*.22.b. Abeuntes Pharisæi consilium inierunt vt Iesum caperent in sermone, præ turbis iniicere in eum manus apertè non audebant, &c.

EXPOSITIO CAP. XII.

MVltis autem turbis. &c.] Supra redarguit Dominus scribas & Pharisæos de multis : In hoc autem cap. instruit discipulos suos in multis. Diuiditur autem istud cap. in septem partes.

In prima hortatur fugere hypocrisim quæ maculat intentionem.

In secunda hortatur fugere timorem humanum qui impedit veritatis prædicationem, ibi, Dico autem vobis amicis.

In tertia dehortatur auaritiam & sollicitudinem temporalem, ibi, Ait autem illi quidam.

In quarta hortatur eos ad continentiam & sollicitudinem spiritualem, ibi : Sint lumbi vestri præcincti.

In quinta hortatur discipulos ad tolerantiam passionum, agens de aduentu ad iudicium & passione sua, ibi : Ignem veni.

In sexta arguit turbas, in quibus erant Pharisæi, qui nec primi nec secundi aduentus Domini tempus attenderunt vel signa, cum ex Prophetis certum indicium vtriusque aduentus habere potuissent, ibi : Dicebat autem & ad turbas.

m de multis insidiantes ei, & quærentes capere aliquid ex ore eius vt accusarent eum.

CAP. XII.

MVltis *n* autem turbis circumstantibus, *o* ita vt se inuicem conculcarent, cœpit *p* dicere ad discipulos suos : Attendite à fermento Pharisæorum quod est hypo- A

Matt. 16. *a*. *Marc*.8.*b*.

In septima & vltima parte inuitat omnes ad conculcandas mundi illecebras & præstolandum secundum aduentum, ibi, Cùm autem vadis cum aduersario tuo. Dicit ergo.

n Multis autem turbis circumstantibus] quæ ad Dominum veniebant ex diuersis causis, vt sæpe dictum est.

o Ita vt seinuicem conculcarent.] Omnes enim volebant esse propinquiores ei, vel tangere eum, quia ad tactum eius multi curabantur. Vndè *sup*.6 c. Omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat.

p Cœpit dicere ad discipulos suos : Attendite à fermento pharisæorum quod est hypocrisis,] id est, cauete ne sitis hypocritæ sicut pharisæi. Multiplicem etiam pharisæorum superstitionem generali nomine appellat fermentum, id est, corruptionem.

Dicitur autem hypocrisis fermentum, quia minora opera facit maiora videri, & quia modica hypocrisis totam massam corrumpit. 1.*Corinth*.15.b. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit.

Dicitur autem fermentum & peruersa doctrina scribarum quæ in suum saporem trahit, sicut dicit *Hieronymus, super Matth*. 16. Et sic est duplex fermentum, scilicet peruersitas doctrinæ, & simulatio vitæ. De quo 1.*Corinth*. 5. b. Expurgate vetus fermentum. Et *infra*. c. Epulemur non in fermento malitiæ & nequitiæ. Fermentum malitiæ est peruersitas doctrinæ, quam facit cupiditas. Fermentum nequitiæ est simulatio vitæ, quam facit hypocrisis. Hoc duplici fermento tota Ecclesia Dei hodie est fermentata. Vndè *Osea* 7. b. Quieuit paululum ciuitas à commotione fermenti donec fermentaretur totum. Hoc fermentum prohibetur : *Exod*. *cap*. 12. c. Septem diebus fermentum non inuenietur in domibus vestris : Qui comederit, &c.

Item *Exod*. *cap*. 23.c. Non immolabis super fermento sanguinem hostiæ, id est, peruerse docens, & hypocrita non communicabit corpori & sanguini Christi. Hoc duplex fermentum feruet per auaritiam. *Ierem*. *cap*. 20. c. Factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis æstuans.

Item alit, id est, temporalibus replet. *infra*. 15. c. Filius Prodigus, &c.

Item saporem alienum dat pastæ, ita hypocrisis & peruersa doctrina. *Prouerb*. *cap*. 9.d. Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior.

Item fermentum acescere facit dentes comedentium, sic & ista. *Ezech*. *cap*. 18.a. Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt.

Item azyma partes habet consertas, fermentum separatas, sic ista concordiam destruunt. *Michea*. 3. b. Si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant, &c.

Item fermentum penetrat, sic & ista. *Eccles*. 24.d. Penetrabo omnes partes inferiores terræ.

Item fermentum duplicis est substantiæ, sic ista duplicitatis. *Ecclesiast*. 2. c. Væ duplici corde & labiis &c.

Item inflatiuum est, sic ista. 1. *Corinth*.8. a. Scientia inflat.

Item cutem rumpit & saniem extrahit, sic ista fœdera rumpunt. *Prou*.

punt. *Prouerb.* 13.b. Inter superbos semper iurgia sunt. Item fermentum vas clausum rumpit, sic ista cor. *Iob.* 32.d. En venter meus &c.

Matt. 10.c.

Item indurat pastam, & ista cor. *Iob.* 39. b. Induratur ad filios quasi non sint sui. De hoc *Versus.* Feruet, alit, sapidat, acidat, liquidat, vorat, inflat. Vas clausum frangit faciem trahit, est duo, durat.

a Nihil, &c.] quasi dicat, non deberis esse hypocrytæ sicut Pharisæi, quia veniet tempus in quo & vestra & illorum intentio omnibus manifestabitur.

11.q.3.c. *nolite timere.* 23.q.6. *in princ.*

b Autem] id est quia.

a Nihil opertum est quod non reueletur neque absconditum quod non sciatur.] 1. *Corinth.* 4.a. Veniet Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. Opertum pertinet ad cogitationes, abscondita ad opera. *Sapientiæ cap.* 6 a. Data est vobis potestas à Domino & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra & cogitationes scrutabitur.

crisis. *a* Nihil *b* autem opertum est quod non reueletur, neque absconditum quod non sciatur. *c* Quoniam quæ in tenebris dixistis, in *d* lumine dicentur, & quod in *e* aure locuti estis in cubiculis, *f* prædicabitur in tectis, *g* Dico autem vobis amicis meis *h* ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & *i* post hoc non habent amplius quid faciant. *k* Ostendam autem vobis quem timeatis. Timite eum qui *l* postquam occiderit, *m* habet potestatem mittere in gehennam. *n* Ita dico vobis hunc timete. *o* Nonne quinque passeres *p* væneunt dipondio,

c Quoniam quæ in tenebris, &c.] Quasi non solùm patebunt ista in futuro, sed etiam in præsenti Ecclesia, Quoniam quæ in tenebris dixistis, id est in obscuris carceribus.

d In lumine] id est, in euidenti dicentur, id est actus vestri prædicabuntur publice in Ecclesiis. Vel sic. [Nihil opertum, &c. Quoniam quæ in tenebris, &c.] id est, nihil modò timidè & quasi latenter dicitis, quod non sitis dicturi in manifesto postquam roborati eritis virtute spiritus ex alto.

e Et quod in aure locuti estis in cubiculis] id est priuatim, *Eccles. cap.* 10.d. In secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti.

f Prædicabitur in tectis] id est palam. Vel sic. [Nihil opertum, &c. Quoniam quæ in tenebris dixistis,] id est, in mysterio.

Secunda pars.

d In lumine] id est apertè, id est nihil modo dicitur mysticè quod non sit aperte dicendum. Sequitur.

g Dico autem, &c.] *Beda.* Quia duo sunt genera persecutorum, vnum aperte persequentium, alterum fraudulenter blandientium, sicut contra hypocrisim, ita hic armat contra carnifices. Vnde dicit. Dico autem vobis amicis meis, qui nihil terrenum cupitis: Quia amicus huius mundi inimicus Dei constituitur. *Iacob.* 4.a.

h Ne terreamini ab his qui occidunt corpus] propter multitudinem vel ferocitatem eorum. *Chrys.* Omnia mala operatur timor mortis, omnia bona contemptus mortis. *Isa.* 51.d. Quis tu vt timeas ab homine mortali? *Ierem.* 10. a. Nolite metuere quæ timent gentes. 1. *Mach.* 2 g. A verbis viri peccatoris ne timueritis, &c. *Sen.* Mors, exilium, luctus, dolor non sunt supplicia sed tributa viuendi, quod debeo paratus sum soluere, vbi me fœnerator appellat. Sed multi cum requiruntur vt soluant debita, postulant inducias, cum tamen possint soluere statim quasi mali debitores. *Eccl.* 29. a. Multi quasi inuentionem æstimauerunt fœnus, &c.

Item *Chrys.* Si propter timorem eorum qui occidunt corpus tacere veritatem impietas est, quomodo non sit impietas maior propter miserum ventrem & spem vani honoris tacere veritatem, meliorem facere gloriam panis & honoris quàm gloriam veritatis Dei. *Prouer.* 29.d. Qui timet hominem citò corruet, & qui sperat in Domino subleuabitur.

i Et post hoc non habent ampliùs quid faciant] quia animæ nihil possunt nocere. *Chrysost.* Si gratis post modicum morituri sumus, quare non & ante modicum in causa Dei cum gloria morimur, vt fiat voluntarium quod futurum est necessarium? Et *infrà.* Si mutuò acceperis bouem aut equum, operaris instanter, & dicis, fortè cras tolletur à me, quare hoc non facis & in corpore.

k Ostendam autem vobis quem timeatis: Timete eum] id est ei seruire in timore filiali, scilicet de quo *Eccl.* 1.b. Timor Domini scientiæ religiositas. *Chrys.* Nunc è contrario fit.

l Qui postquam occiderit,] corporaliter.

m Habet potestatem mittere in gehennam] id est, in æterna supplicia. *Chrys.* Qui occidi non timet, multò magis carnalia contemnit. Et *inf.* In natura creauit timere carnalia mala, & diligere bona, vt per timorem carnalium magis timeamus spiritualia. *n* Ita dico vobis, hunc] non alium [timere.] *Isa.* 51. c. Nolite timere opprobrium hominum & blasphemias eorum ne metuatis. *Isa.* 8. c. Dominum exercituum ipsum sanctificate & ipse sit pauor vester & ipse terror vester. *Chrys.* Propter animam Deus fecit corpus, & multum hanc zelat, & hanc persequitur inimicus, propter hanc venit Christus. Corpus vestimentum est animæ. Vndè 2. *Corin.* 5.a. Nolumus expoliari sed superuestiri. Sicut ergo si quis scindat vestem alterius, ille quidem iniuriam sentit, damnum non patitur in natura. Sic anima occisionis sentit dolorem, damnum autem non patitur in natura.

o Nonne quinque passeres, &c.] Dominus discipulis suis contra rabiem persecutorum & contra tyrannos terrarum fortitudinem indixerat dicens, ne terreamini. Sed quia durum videtur homini, non timere occisorem, non timere mortem imminentem, adhuc persuadet idipsum eis. Nam quia illud abhorrere solet humanæ naturæ fragilitas & humana conditio, necessaria erit multiplex persuasio. Persuadet ergo discipulis toletantiam mortis, & pressurarum, ex tribus.

Primò persuadet eis quod hæc timere non debent, quia non patiuntur ea præter conscientiam & voluntatem patris sui Dei, qui circa eos talia fieri non permitteret, nisi sciret eis expedire. Tyranni quidem inferunt eis passiones contra voluntatem Dei.

Non enim actiones tyrannorum approbat, sed passiones sanctorum, quæ pretiosæ sunt in conspectu eius.

Secundò persuadet eis quod non debent hæc timere quia ex his corpora eorum nihil patiuntur incommodi. Licet enim hic variis tormentis distrahuntur, & per quascunque mortes hîc transeant corpora humana, non est dubium de veritate humanæ naturæ, quin totum restituatur in resurrectione.

Tertiò persuadet eis hæc ex promissione præmij Primò ergo ostendit, quia non patiuntur hæc præter voluntatem & conscientiam Dei.

Habet enim Deus in memoria passiones eorum Quod probat ex minoribus. Si enim non sunt in obliuione vilia, multo minus pretiosa *Gloss.* Nolite timere mortem corporis, qui mori non potestis sine nutu Dei, quod in minoribus liquet.

Vnde dicit: Nonne quinque passeres væneunt dipondio. *Isidor.* Dipondius dicitur quasi duo pondera, pondus autem pro libra accipitur continens duodecim vncias, hic autem pro moneta.

Nota ergo quia as solet esse nomen ponderis, quod non recipit diuisionem, non dico pro sui paruitate quod per particulas non possit diuidi, sed quantum ad nomina & pondera, quia non sunt nomina imposita partibus eius, nec ponderatores solent illud diuidere. Ex duobus autem assibus conficitur dipondius, & hoc primum in ponderibus recipit diuisionem, sicut principium numerorum indiuisibile est scilicet vnitas, ab ea tamen surgit binarius qui diuiditur in duas vnitates. *Beda.* Dipondius est pondus ex duobus assibus compositum. Quod autem in numeris est vnum, hoc in ponderibus as, quod duo, hoc dipondius, id est, quam proprietatem habet vnitas in numeris, eandem habet as in ponderibus. Item nota quod

Δ Matth. 10.d.

o Nonne quinque passeres, &c.]

Moraliter.

Moraliter per quinque passeres significantur omnes pœnitentes, quinque sensibus corporis vtentes. Qui:

p Væneunt dipondio,] id est, duplici pretio scilicet, gaudio spei, quod Dominus dat in præsenti ad consolandum, & gaudio rei, quod dabit in futuro ad fruendum & beatè viuendum. Pro hoc duplici pretio debet se vendere quilibet pœnitens ipsi Domino. Et hoc ipse promittit. *Matth.* 19.d. Omnis qui reliquerit domum, &c. propter nomen meum, centuplum accipiet & vitam æternam possidebit. Vel dipondius pro quo se vendit pœnitens, est duplex stola quam Dominus dabit omnibus pœnitentibus. *Prouerb.* 31.c. Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. *Isa.* 61. c. In terra sua duplicia possidebunt, &c.

*Matth.*10.d. dicitur, Duo passeres asse væneunt, hic dicitur quod quinque væneunt dipondio. Sicut vides quod si dentur quinque oua pro obolo, tamen si quis non vellt emere nisi dimidiam obolatam non dantur ei nisi duo.

a Et vnus, &c. coram Deo.] *Beda.* Sed sunt omnia sub prouidentia Dei, quantò magis nos ad imaginem Dei facti? *Chrysost.* Si

B passer quia Dei creatura est non est in euentu, multò magis, nec iustus qui imago est Dei. Sed quid est quòd hic dicitur curam esse Deo de passeribus, cum Apostolus dicat, quia non est cura de bobus Deo. 1.*Cor.*9. b. Vide ergo quia cura Dei dicitur scientia Dei, & sic de omnibus habet curam. Cura etiam Dei dicitur doctrina, & regula viuendi, & ita de solis hominibus habet curam, quia brutis animalibus non dat curam, & præcepta viuendi. De passeribus autem posuit Dominus exemplum, quia sunt aues ciuitatenses, & notæ, & circumspectæ. Dicit etiam *Rab.* quod masculi passeres non viuunt nisi vno anno, fœminæ verò plus.

a & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo? *b* Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. *c* Nolite ergo timere, *d* multis passeribus pluris estis vos. *e* Dico *f* autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me *g* coram hominibus, & *h* filius hominis cõfitebitur illũ coram Angelis Dei. *i* Qui autem negauerit *k* me *l* corã hominibus *m* denegabitur corã Angelis Dei. Et *n* omnis

Item à pueris occiduntur. Item lege immolabantur. Vnde *Leu.* 14. a. præcipitur vt leprosus mundandus duos passeres offerret, vnus immolatur, alter auolare dimittitur. Immolandus autem in vase fictili offerebatur, alter in eius sanguine tingebatur.

Mystice. Mysticè. Passer in vase fictili oblatus, & postea immolatus, Christus est in carne fragili captus, & crucifixus. Alter passer est pœnitens in sanguine, id est, memoria, & imitatione Dominicæ passionis tinctus cũ hisopo fidei, & cedro spei, & cocco charitatis, & sic viuus dimittitur auolare in agrum Ecclesiæ, vt in eo laborando proficiat ad vitam. *Ps.*101 Factus sum sicur passer solitarius in tecto. Et alibi. *Ps.*83 Passer inuenit sibi domum, &c.

Moraliter. * debunt, &c. Et vnus ex illis non est in obliuione coram Deo.] *Is.*49. d. Nunquid potest mulier, &c. *Psal.* 9. Quoniam non in finem obliuio erit, &c. *Chr.* Si passer euentu nec cadit, nec moritur, quantò magis homo iustus non est positus in euentu. Si sine ratione nihil agitur in his quorum pretium est vnus as, quantò magis in his quorum pretium est sanguis Christi.

Mystice. Mysticè. Per duos passeres secundùm Matthæum significantur corpus & anima. Et satis cõueniẽter per volatilia significantur, quia naturaliter eis inditum est à Deo vt volent ad sublimia. De anima constat quod naturaliter tendit ad superna. Corpori etiam datum est os sublime, vt intueatur cælum. Prosequere hoc mysticè secundùm *Gl.*

b Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.] *Beda.* Vt de massa corporis taceam. Nam & minimæ particulæ Dei prouidentiá conseruantur. Et persuadet eis Dominus hîc ex secundo, scilicet quia huiusmodi pressuris nihil incommodi patientur corpora eorum, quia omnes capilli, id est, omnes particulæ humanæ naturæ numeratæ sunt à Deo, vt nihil de veritate humanæ naturæ possit deperire.

Per capillos, particulas humanæ naturæ intellige, quæ dicuntur numerari à Deo, vt per ipsum notentur qui sunt in Dei cogitatione, & diligenter conseruat eos Deus. Pecunia enim ideo numeratur, vt diligentiùs conseruetur. Numeratio ergo non tantùm hic pro computatione accipitur, sed in numeratione duo intelliguntur, scilicet Dei cognitio, & diligens conseruatio. Verum quidem est quod nouit numerum humani capitis capillorum, qui nouit numerum arenæ maris. *Chr.* Christus caput, inde prodeunt capilli omnes, scilicet fideles. *Chr.* illud numerat Deus quod vult possidere. *Num.* 1. a. non numerantur paruuli. *Ec.*1.d. Stultorum infinitus est numerus. *Chr.* Fœmina sancta etsi in corpore fœmina est, anima vir est.

Moral. Moral per capillos qui ex capite exeunt, & caput ornant, significantur cogitationes, & desideria quæ à me exeunt, & mentem ornant cùm bona sunt, sed cùm mala sunt, potiùs deturpant.

Omnes ergo capilli numerati sunt, quia omnes cogitationes, & cuncta desideria nostra Deo manifesta sunt. Vnde *Sap.* 1. c. in cogitationibus impij interrogatio erit, sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, quoniã auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur. *Heb.* 4 d. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius ad quem nobis sermo. Vnde *Boetius de consol.lib.*5. *prosa* 6. Magna nobis necessitas bene agendi indicitur, nisi dissimulare velimus, cum omnia agamus ante oculos iudicis cuncta cernentis. *B. Bern.* Sicut non perit capillus de capite, sic nec perit momentum de tempore, sed heu nihil hodie vilius reputatur. Non sunt ergo vilipendendæ cogitationes, de quibus oportebit reddere rationem. *Augustin.* Ista parua noli contemnere, si contemnis quando appendis, expauesce quando numeras. *Gregor ius.* Sic Dominus vias nostras considerat, & gressus dinumerat, vt nec minutissimæ cogitationes, ac verba minutissima quæ apud nos vsu vilue- *Matt.*10.*d.* *Matt.*8.*d.* *De pœn. dist.* 3.*c.adhuc.*

runt, eius iudicio indiscussa remaneant. Ideo dicitur *Ezec.*5.a. Sume tibi gladium acutum radentem pilos & duc per caput & barbam, id est, amputa à corde superfluas cogitationes, & ab ore superflua verba. His enim capillis suspensus Absalon occisus est à Ioab, id est, à diabolo. 2. *Reg.*18.d. Ideo legitur *Iudith.*10.a. Discriminauit crinem capitis sui, & posuit mitram super caput suum.

c Nolite ergo timere.] *Aug.* Omnem curam in eum proiicite, apud quem capillus non perit.

d Multis passeribus pluris estis vos,]id est, maioris pretij, quia rationales, quia æterni.

e Dico autem vobis, &c.] Ecce persuadet eis idipsum ex tertio scilicet ex promissione præmij. Et quia supra docuit rectificationem intentionis, & operis quod fit per fidem, 1.*Pet.*5.*b.* & quia non sufficit sola fides cordis sine confessione oris, sicut dicitur *Rom.*10.c. Corde creditur ad iustitiam &c. ideo addit hic de confessione fidei, quæ necessaria est tempore persecutionis, dicens: Dico autem, quasi dicat, non sufficit sola fides.

f Autem] sed, dico vobis, omnis quicunque confessus fuerit me] corde, ore, opere. Hæc enim est confessio Christiana 1.*Cor.*12.a. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. *Chr.* Si sufficit Christo, quia tu cognoscis eum, etiamsi confessus non fueris, sufficiat tibi quod cognoscat te Christus etiamsi confessus non fuerit. Et *inf.* Si sufficeret fides cordis, tantummodo cor tibi creasset Deus, nunc autem & os creauit, & quinque sensus. *Ps.* 32. In psalterio decem chordarum psallite illi, non dicit vnius.

g Coram hominibus.] *Chr.* Non dicit, qui confessus fuerit in corde, sed coram hominibus, qui coram hominibus non confitentur, non prodest ei quod in corde credit, quamuis non potest fieri, vt qui ore negat, corde credat. *Chr.* habet hunc textum: Omnis qui in me confessus fuerit, &c.

Er *inf.* Non dicit, qui confessus fuerit me, sed in me, monstrans quod non propria virtute, sed Dei adiutus confitetur. Et *inf.* De negante non dixit, in me, sed me: Ecce præmij promissio.

h Et filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei, scil. eum esse benedictum patris sui. *Mat.*25.c. Venite benedicti. Videtur simile, vt qui præsentat clericum ad sacros ordines, confitetur eum literatum, & peritum. *Chr.* Si magnum est testem esse Christi, quantò maius testem habere Christum.

i Qui autem negauerit me.] *Chr.* Prius dicit præmium, postea pœnam, quia paratior est ad remunerandum, quàm ad puniendum. Dicit ergo: Qui autem negauerit præ timore.

k Me.] *Gl.* Deum, vel hominem esse.

l Coram hominibus.] *Gl.* Vbi prodesse debet mei nominis confessio.

m Denegabitur coram Angelis Dei,]id est, non perducetur ad visionem patris, qua perfruuntur Sancti. *sup.*9.c. Qui me erubuerit & sermones meos, huc filius hominis erubescet cùm venerit in maiestate sua, & patris. *Bed.* Sunt qui dicunt, nos non erubescimus Deum confiteri. Sed ad probationem fidei, non sufficit vox confessionis Christianæ, dum dedignantur iniurias tolerare, dum erubescunt, si iurgium contigerit prius satisfacere.

n Et omnis, &c.] Hîc est parenthesis, id est, interpositio. Inceperat enim persuadere discipulis ne timeant pressuras, idipsum amplius persuadebit, sed modicam interpositionem facit vsque ibi. [Cum autem.] Post negationem ergo Christi agit Lucas de blasphemia Spiritus sancti, quæ nec hîc, nec in futuro remittitur. De qua *Esychius super Leuit.*10. Hoc sancti Patres peccatum irremissibile & blas-

phemiam in Spiritum sanctum dixerunt: In sceleribus vsque in finem vitæ perseuerare, de salute sua desperare, de misericordia & potentia Dei diffidere. Ex hoc verbo volunt magistri quod perseuerantia sit quasi complementum omnium specierum peccati in Spiritum sanctum. Quod etiam videtur velle *Aug. in Enchiridion*, vbi dicit: Qui in Ecclesia non credens peccata dimitti contemnit tantam diuini muneris largitatem, & in hac mentis obstinatione diem claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccata non dimittit. Sed eodem modo posset dici de quolibet peccato cum quo moritur homo quod est peccatum in Spiritum sanctum. *Rich. de S. Vict.* Quædam

Mat. 12. a.
Mar. 3. d.
Mat. 10. c.
Marc. 13. d.

a qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi: *b* ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemauerit non *c* remittetur. Cùm *d* autem inducēt vos in synagogas, *e* & ad magistratus & potestates nolite soliciti esse *f* qualiter *g* aut quid *h* respōdeatis, *i* aut quid dicatis: Spiritus *k* enim sanctus docebit vos in ipsa

peccata hominum specialiter pertinent ad corruptelam propriam, vt ebrietas, & stupra, quædam specialiter ad proximi iniuriam, vt homicidia, furta, quædam specialiter ad contumeliam diuinam, vt blasphemia. Sed quidam blasphemat ex coactione, & hic peccat in Patrem, alius ex deceptione, & hic in filium, alius ex sola malignitate, & hæc pessima species in Spiritum sanctum. Est autem in hoc genere sceleratissimū, & in quo malitia creuit vsque ad summum, quando quis in vituperiis Dei delectatur & gloriatur. Quid ergo videtur aliud spiritus blasphemiæ quā affectatio & desiderium vituperationis diuinæ? Spiritus blasphemiæ spirat ad odium Dei, Spiritus sanctus inspirat amorem Dei. Ex hoc ergo quod hoc malum nihil habet in se excusationis, nihil meretur recipere excusatoriæ remissionis. Peccatum diaboli inexpiabile est, quod nullo remedio expiari potest. Istud autem irremissibile, cui bene nulla relaxatio fit, quæ in peccatis actualiter similibus fieri consueuit. *Marc. 3. d.* dicitur: Qui blasphemat in Spiritum sanctum non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. *Gloss.* id est, odij Dei, quod nunquam excidit, sed in perpetuum esse conuenit, quia sicut nunquam excidit amor Dei, sic nunquam excidit odium Dei, & tamen charitas potest amitti, sic & odium Dei in præsenti dimitti. Sicut autem fides & spes cessabunt, sic sunt quædam mala quæ locum habent solum in hac vita, vt adulteria, furta, quædam vero in hac vita simul & in futura. Nam qui cum odio Dei ex hac vita decedit, sub eodem morbo in æternum tabescit, & sic in æternum delinquit: & sine cessatione delinquendo meretur quod sine cessatione puniatur. Qui igitur reus est diuini odij, reus est æterni delicti, sed & blasphemia quæ est in Spiritum sanctum nunquam est præter odium Dei. Sed quare hoc peccatum dicatur irremissibile, & quot species huius peccati, alibi patet. Continua sic. Dixerat Dominus de negatione & pœna: Sed ne putares aliquis vnam esse pœnam omnium eorum. s. qui negant ex infirmitate vel ignorantia: vel eorum qui negant scienter & ex industria, ideo subdit. *a* Et omnis qui dicit verbum in filium hominis] quod fit per ignorantiam, remittetur illi. *b* Ei autem qui in spiritum sanctum blasphemauerit *Aug.* Blasphemia est per quam de Deo falsa dicuntur: Et ideo peius est blasphemare quàm peierare, quia peierando secundariè adhibetur Deus testis falsitatis, blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur. *c* Non remittetur] quod impœnitens cor exigit. *Chrys.* Quid non dimittetur pœnitentiam agentibus? Sol. Super omnia hoc peccatum non ignoscibile est, quoniam filium quidem ignorabant quis esset Spiritus sancti autem experientiam sufficientem habebant, etenim Prophetæ facto in se spiritu loquebatur.

Peccatū in Spiritum S.	Obstinatio	Præsumptio quæ nimis ampliat misericordiam & diminuit iustitiam Dei.	Hæ sunt quatuor species peccati in Spiritum sanctum.
		Desperatio quæ nimis ampliat iustitiam Dei & diminuit misericordiam.	
	impugnatio	Veritatis agnitæ.	
		Gratiæ fraternæ vel inuidentia gratiæ.	
	Spes.	Quinta ponitur finalis impœnitentia.	

Sequitur. *d* Cum autem, &c.] Finita parenthesi redit ad propositum, ponens consolationem contra terrores, q. d. cum ad publicos conuentus & ante reges & præsides trahemini, nolite soliciti esse quid ad obiecta respondeatis, quia Spiritus sanctus dictabit, & calamo suo scribet in conscientiis vestris responsionem & mouebit intellectum

hora quid oporteat vos dicere. Ait *l* autē ei quidā de turba: *m* Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Dixitque *n* ad illos: *o* Videte *p* & cauete ab omni auaritia, *q* quia non in abundātia cuiusquā vita eius est ex his quæ

vestrum & linguam. Et ideo hoc prædicit, quia terror talium conuentuum solet auferre libertatem loquendi. Dicit ergo: Cum autem inducent vos in Synagogas. *Gloss.* id est publicos conuentus in Synagogis.

e Et ad magistratus & potestates, nolite soliciti esse] de hoc, scilicet.

f Qualiter] quantum ad modum proferendi.

g Aut quid] quantum ad modum inueniendi. *g* Respondeatis] interrogantibus.

i Aut quid dicatis] volentibus discere.

k Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.] *Beda.* Voluntatem vestram pro Christo offerre, Christus verò loquetur pro se. *Hieron.* Vos ad certamen acceditis, ego prælior, vos verba editis, sed ego sum qui loquor. *inf. 21. c.* Dabo vobis os & sapientiam cui non poterunt resistere. Quod reuera impletum est in Stephano *Act. 6. c.* *Mat. 10. c.* Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.

l Ait autem ei quidam de turba, magister dic fratri meo vt diuidat, &c.]

Tertia pars. Tertia pars capituli, in qua dehortatur auaritiam. De pace supernæ Ierusalem & vnitate eiusdem tractauerat Dominus in præcedentibus vbi dixerat: Quia Dei filius confitebitur coram Angelis Dei confitentem se. Vbi autem tractabit de vnitate, quidam rogauit eum, vt conueniret fratrem eius de diuidenda sibi hæreditate. Qui redarguitur à Domino, & pro duobus, tum quia loco congruo non interserit huiusmodi quæstionem, tum quia inter fratrem & se quærit medium diuisorem, cùm pietas cognationis & vinculum sanguinis deberent ad hoc sufficere. Iure etiam arguitur à Domino quod in tali loco interserit huiusmodi quæstionem, quia vbi de vnitate tractatur, non est interserenda quæstio pertinens ad vnitatis diuisionem, qui autem cum fratre diuidit hæreditatem inter fratrem & se quodammodo scindit vnitatem. Dicit ergo.

m Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos?] *Amb.* Non dignatur iudex esse litium, aut arbiter facultatum, qui viuorum & mortuorum habet iudicium & meritorum arbitrium. *1. Cor. 6. a.* Sæcularia iudicia si habueritis, &c. Præterea diuidere communitatem, officium est diaboli, non Christi *Os. 13. d.* Ipse inter fratres diuidet, scilicet, infernus, scilicet, diabolus. *1. Cor. 14. g.* Non enim dissensionis est Deus, sed pacis.

n Dixitque ad illos.] *Beda.* Tam ad turbas quàm ad discipulos.

o Videte.] *Chr.* Nemo cauet nisi videns sed sicut vrsi cæcantur ære.

p Et cauete ab omni auaritia.] Sed nunquid diuidere patrimonium auaritia est? Ita quædam diuisio hæreditatis auaritia iudicanda est, illa scilicet quæ motiu auaritiæ fit *Gloss. Beda.* Nemo putaret crimen esse hæreditatem diuidere fructus in horrea congregare sed & hoc auaritiam indicat internus iudex in quibusd. maximè in clericis, qui habent fructus renascentes, quorū debent esse dispensatores non Domini. *1. Chr. 4. a.* Sic nos existimet homo vt ministros Christi. [Omni autem] dicit, quia est auaritia pecuniæ, scientiæ & honoris. *Is. 33. c.* Beatus qui proijcit auaritiam ex calumnia.

q Quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet.] Sic ordina literam. Non in abundantia cuiusquam ex his quæ possidet vita eius est, spiritualis vel temporalis. Certum enim est quod non propter solam multiplicem diuitiarum abundantiam potest sibi quis vitam æternam comparare, nec etiam vitam temporalem prolongare. *Gloss.* Non in solo pane, &c. quasi dicat, aliquis: Proba quod non per abundantiam possessionū possideat

possideat quis vitam æternam? Ecce probatio, quia non in sole pane viuit homo, &c. *Deut.* 8.a. *Mat.* 4.a. *Sen.* Quis sit diuitiarum modus, quæris, primò habere quod est naturæ, secundò quod sat est, nulli potest secura vita contingere, qui de prouidenda re nimis cogitat, nullum bonum adiuuat habentem nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Sequitur.

possidet. Dixit *a* autem similitudinem ad illos, dicens. *b* Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit, *c* & cogitabat *d* intra se, dicens. *e* Quid faciam quod non habeo quò congregem fructus meos? Et dixit: *f* Hoc faciam. Destruam horrea mea, *g* & maiora faciam, *h* & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & *i* bona mea, & *k* dicam animæ meæ: *l* Anima, *m* habes multa bona *n* posita in annos plurimos, *o* requiesce *p* comede, *q* bibe, *r* epulare. Dixit *s* autem illi Deus: *t* Stulte *u* hac nocte animam tuã repetunt à te *x* quæ autem parasti, cuius erunt? Sic *y* est qui sibi thesaurizat *z* & non est in Deum diues. Dixitque *b* ad discipulos suos? *c* Ideo dico vobis: Nolite soliciti esse animæ vestræ quid mã-

a Dixit autem, &c.] *Gl.* Post præceptum subdit exemplum.

b Hominis cuiusdam &c. attulit] *Bed.* Si difficile putas ò homo magnificentiam diuinę largitionis imitari, imitare, vel terram, si leuare sursum oculos non potes, saltem quæ sub pedibus sunt intuere, affert tu fructum, sicut terra. Noli esse deterior insensibili elemẽto, illa fructus quos affert non suis vsibus vendicat; sed tuis ministrat, tu verò fructus illius solus inuadis. Quia si te intantùm auiditatis morbus constringit, vt omnia velis tua facere, accipe adhuc salutare remedium. Beneficium largientis, præbenti magis permanet quàm suscipienti. Eleemosyna enim semen est, semen autem magis ad seminantes, quàm ad suscipientis lucrum pertinet. Melius est in te mille filiorum, id est, pauperum quos nutris quàm mille aureorum patrem dici, illi enim testificabunt coram Tribunal. Et *inf.* In theatris athletæ, vt laudentur expendunt patrimonium suum. Et nota sicut dicit *Bed.* quia non reprehenditur iste diues, quia terram coluerit, vel quod in horrea fructus congregauerit, sed quia in illis spem vitæ posuit, nec pauperibus rogauit.

C

47. dist. c. sicut in ... tulo.

c Et cogitabat] ille diues.

d Intrà se dicens. Quid faciam quòd non habeo quò congregem fructus meos?] Ecce ex nimia auaritia solicitudo. *Beda.* Angustatur ex opulentia, infœlix in præsentibus bonis, infœlicior in futuris. Et *inf.* Ager ei non tam redditus largiores quàm gemitos attulit grauiores. Denique egeni vox ista est.

e Quid faciam, quòd non habeo quo congregem fructus meos.] Bene meminit. *Beda.* Horrea parata, sunt esurientium ventres. *Prou.* 3.b De primitiis frugum tuarum da pauperibus, & implebuntur horrea tua saturitate. *Bed.* id est, auare tu cogitas abundantiam Dei, humanam facere penuriam. *Amb.* Non sunt hominis bona quæ secum auferre non potest, id est, asportare. Vnde Philosophus ait, qui euaserat de incendio, omnia mea mecum porto. 1. *Tim.* 6.b. Nihil intulimus in hunc mundum, &c. Sola enim misericordia comes est defunctorum, id est, sola opera misericordiæ quæ hic fecerunt suffragabuntur eis.

f Et dixit.] Hoc faciam. Destruam horrea mea.] Ecce ex solicitudine deliberatio, quia deliberat de modicis horreis destruendis, & de maioribus construendis. Vnde dicit.

g Et maiora faciam.] Ecce nimia solicitudo ex auaritia. *Bed.* Quid est quod multis prælatus est? Non vtique sine causa à iusto Domino tibi officium tribuitur largiendi, & aliis necessitas imponitur indigendi. Dispensatorem te cognosce, nec existimes quod omnia ventri, & deliciis tuis terra producat.

Et *inf.* In terribili iudicio dicetur tibi. Pecunia mea fructus mei, quid apud te vtilitatis habuere? Tu sine dubio respondebis. Claustris validissimis, & signaculis communiui nulli quicquam tribui, quin imò ad custodiendum vigilias addidi. Et respondebitur tibi. Stulto consilario vsus es de temetipso. Debebas dicere. Aperiam horrea, & dabo indigentibus, sicut Ioseph. Ex communi fonte hauriat vnusquisque.

h Et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi,] id est, meo labore, vel propter me solum.

i Et bona mea, &c.] *Bed.* Hæc passio, id est, auaritia similis est his qui gulæ tantùm indulgent, vt dirumpi cibo magis eligant, quàm alicui indulgere reliquias.

k Et dicam animæ meæ.] *Gl.* id est, animalitati meæ.

l Anima] mea. *Bed.* Animæ loquitur statim auferendæ & de opulentia.

m Habes multa bona.] *Eccl.* 5.d. Quid prodest quod laborauit in ventum, cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, & in curis

n Posita in annos plurimos.] *Mat.* 6.d. Nolite solicitò esse in crastinum: Crastinus enim dies solicitus erit sibi.

o Requiesce] à labore. Ecce desidia.

p Comede, bibe] esuriem, & sitim pelle.

r Epulare] magno apparatu. *Bed.* Si dici potest, multi animalis vox ista est, ita totus animalis est homo, vt animam putet escis pascere.

o Requiesce,] negligentia, vel desidia.

p Comede,] gula.

q Bibe,] ebrietas

r Epulare] luxuria.

s Dixit autem illi Deus, Stulte, &c.] Nota quia cum animus humanus ad vitia inclinatur, & de voluptatibus exercendis deliberat, sæpe scintilla rationis quæ nec in Cain potuit extingui reclamat, & temerariis deliberationibus obuiat, & tunc dicitur Deus dicere homini, quid hoc quodammodo inspiciat homini. *Bed.* Dicere Dei ad hominẽ, & prauas eius machinationes subita animaduersione, &c.

Matth. 6.d.

t Stulte] qui longa tempora diuitiarum promittebas. *Beda.* Ipsis æternis cruciatibus maior est stultitiæ nota.

Item *Bed.* Oportebat gratias agere te Deo, quod non ipse mendicans circumis alienas fores.

u Hac nocte animam tuam repetunt à te.] *Gl.* Exactores. *Iob* 20.d. Cùm satiatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. *Iob* 27.d. Diues cùm dormierit, &c. *Tim.* 6 b Nihil intulimus, &c.

x Quæ autem parasti, cuius erunt?] *Eccl.* c. 11. c. Est qui locupletatur parce agendo, & hæc est pars mercedis illius in eo quod dicit, inuenit requiem, &c. *Eccl.* c. 14. Fili si habes benefac tecũ, & Deo dignas oblationes offer. *Ec.* c. 4. Vnus est, & secundũ non habet, non filium non fratrem, &c. *Ec.* c. 5.b. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.

Et *inf.* c. Diuitiæ congregatæ in malum Domini sui. *Eccl.* c. 6. a. Est & aliud malum quod vidi sub Sole, vir cui Deus dedit diuitias, &c.

y Sic] stultus. & in nocte rapiendus.

z Est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues] *Iob* c. 27. b. Quæ est spes hypocritæ si auara rapiat & non liberet Deus animam eius. *Iob* 21. c. Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se. *Beda.* Tu misericordiam in crastinum differs, cùm hodie crudelis & immisericors fias.

Iob 27. c. Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum præparauerit vestimenta, præparabit quidem sed iustus vestietur illis, & argentum innocens diuidet. *Beda.* Non est minus criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundes indigenti denegare.

Et *inf.* Tantorum te scias bona inuadere, quantis possis præstare si velis.

a Et non est in Deum diues] quia diues est in arca, non in conscientia

Gl. Bed. Determinat, quis dicatur diues in Deo, & quis diues in mundo.

Bed. In Deum diues est,] qui transitoria contemnit, pauperibus, cuius expectatio est Dominus. De quo ait *Ps.* 32. Beata gens cuius est Dominus Deus eius, cuius substantia id est, conscientiæ possessio qua sustentatur, & qua pascitur est apud Deum. Et supple non ille cuius substantia est in saeculis terræ

De quo dicitur in *Ps.* 143. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. *Apoc.* 3.d. Tu dicis, quia diues sum, & locupletatus, &c. *Prou.* 13.b. Est quasi diues, &c.

b Dixitque ad discipulos suos. *Bed.* Quos specialiter ad contemptum mundi inuitat.

c Ideo dico vobis, nolite soliciti esse animæ vestræ,] id est, vitæ quæ cibo sustentatur. quid manducetis.

Ideo *Chrys.* Vt quid? Vt eleemosynas faciatis. *Eccl.* 13. d. Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia. *Eccl.* c. 7.b. Vtilior est sapientia cum diuitiis, & magis prodest videntibus Solem. *Seneca.* Fames ventris non magni constat, sed ambitio.

Isid. Tota die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam vespere sibi delicias parat. *Hier.* Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam difficultatesque ciborum quærere, tota hortorum cultura vexatur vt cibario non vescamur pane prob pudor, non erubes-

cimus istiusmodi inopias, neque tædet superstitionis, insuper etiam † famem abstinentiæ in deliciis quærimus. *Chr.* Propter peccata hominum maledicitur terra, vt non germinet. *Gen.* 3.c. Maledicta terra in opere tuo, spinas, & tribulos germinabit.

Benedicitur autem cum bona fecerimus *Psalm.* 84. Benedixisti Domine terram tuam, &c. Tu ergo quære iustitiam & non dederit tibi panis. Propter mala opera fructus terræ subducitur, propter bona abundat.

al. † induamini. *al.* † famam.

ducetis, neque *a* corpori quid † vestiamini. *b* Anima plus est quàm esca, & *c* corpus plus quā vestimentum. *d* Considerate coruos quia *e* non seminant neque metunt, *f* quibus non est cellarium neque horreum, & Deus pascit illos. *g* quātò magis vos pluris estis

a Neque corpori] vestro, quid vestiamini: Duo sunt necessaria ad sustentationem vitæ humanæ, scilicet, alimentum & vestimentum. Vtriusque solicitudinem dehortatur hîc Dominus. 1. *Tim.* 6.d. Habentes alimenta, & quibus tegamur his contenti simus. *Chr.* Non dixit. Nolite laborare. *Gen.* 3.d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo.

Et *inf.* Soliciti esse vetamur, laborare iubemur. *Chr.* Solicitudo desperationis est filia. *Pr.* 11.b. Expectatio, &c. *Chr.* Sed dicit: Non possum sperare in Deum, cor meum non me audit.

Respondeo. Langues, & causam languoris ignoras, fac bonum & non desperabis. *Psalm.* 36. Spera in Domino, & fac bonitatem. Non dicit, spera tantùm, sed additur, & fac bonitatem.

Et nota, quia est solicitudo spiritualis Hæc præcipitur *Rom.* 12.c. Qui præest in solicitudine. Temporalis. Hæc præmittitur. *sup.* 10.g. Martha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima.

Item curiositatis, siue cupiditatis. Hæc prohibetur. *Matth.* 13.c. Solicitudo huius sæculi suffocat verbum. Hæc est mala & prohibetur septem rationibus.

Primò, quia verbum Dei suffocat. *Matt.* 13.c.

Secundò, quia impedit fructum boni operis sicut spinæ in agro. *Ierem.* 4.a. Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas. *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, &c.

Tertiò, quia hominem illaqueat. 1. *Tim.* 6.b. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & in laqueum diaboli.

Quartò, quia trahit mentem à spiritualibus studiis. 2. *Tim.* 2.a. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, &c. *sup.* 9.g. Nemo mittens manum suam ad aratrum & aspiciens retrò, &c. *Aug.* Amor rerum temporalium viscus est alarum spiritualium.

Quintò, quia illusionem somniorum inducit. *Eccl.* 5.a. Multas curas sequuntur somnia.

Sextò, quia hominem interiorem excæcat. 4. *Reg.* vlt.b. Sedechias excæcatur in Reblatha, quod interpretatur multa hæc.

Septimò, quia luctum pœnitentiæ necat. *Gen.* 4.b. Cain occidit Abel. Cain possessio, Abel verò luctus interpretatur. *Amb. in Gl.* Indecorum est homini curare de cibo vel de veste qui militat regno, id est, pro rege temporali ad literam, vel pro regno æterno. Nouit rex temporalis vel æternus quemadmodum familiam suam pascat, alat, vestiat.

b Anima plus est quàm esca.] Continua. Nolite soliciti esse, &c. quia [anima plus est quàm esca.] 1. *Cor.* 6.c. Esca ventri, & venter escis, Deus autem, & hunc & hanc destruet.

c Et corpus plus quàm vestimentum.] Si ergo Deus dat animam & corpus sine tua solicitudine, dabit cibum & vestimentum. *Hier.* De carnali cibo & vestimento hoc intelligendum est, quia de spiritualibus semper debemus esse soliciti. *Chr.* Qui intelligit quid est homo, non desperat de Deo, qui autem desperat, nescit quid est. Idem *Chr.* Si pro necessariis non oportet esse solicitos, quā venia erunt digni qui pro superfluis neque dormiunt, sed & aliena rapiunt? Sequitur.

d Considerate, &c.] Duplicem solicitudinem prohibuerat Dominus, id est, de duobus, scilicet, de esca, & vestimento.

Nunc ostendit duplici exemplo quod non oportet esse solicitudinem de his, quia Dominus dabit, qui dat omnibus necessaria

Vnde *Sap.* 12.b. Non est alius Deus quàm tu, cui cura est de omnibus.

Tamen contrarium videtur dicere *Apost.* 1. *Cor.* 9.b. Nūquid Deo cura est de bob. quasi dicat, non. Dicimus quod est cura prouidentiæ, & est cura doctrinæ. Prima prouidet omnibus necessaria, & de illo loquitur *Philan lib. Sap.* Secunda procurat tantùm rationalia, & de illa loquitur Apostolus *Aug. de Ag. Christ.* Mūdas rationales animas per ipsum Deus curat & Angelos, cætera per ipsos gubernat. In Scripturis enim sanctis Deus homines docet quomodo cum hominibus agant, & ipsi Deo seruiant. Quomodo autem agant cum pecoribus suis, ipsi sciunt vsu & peritia aut ratione naturali. Probat ergo Dominus quod nō debent esse solicili super his. Et potest ita colligi modus probationis. Anima plus est quàm esca, corpus plus quàm vestimentum. Assume longè inferius. Pater autem vester scit quoniam indigetis, scilicet, esca & vestimento. Ergo hæc omnia adiicientur vobis à patre. A maiori.

Idipsum probat per simile à minori, & à duplici minori. Et est summa probationis hæc. Si Deus prouidet escam coruis, multò magis pater, quia maius est esse Deum & patrem, quàm esse Deum ita quod non patrem. Et sic probat, quia non debent esse soliciti de esca, per primum simile siue exemplum, quia si Deus prouidet coruis, multò fortius hominibus prouidebit quorum anima immortalis.

Vnde *Chr.* Omnia fecit Deus propter hominem, hominem autem propter se. Et *inf.* Omnia fecit Deus in sapientia, hominem autem non solùm in sapientia, sed etiam secundùm sapientiam suam. Quantò ergo pretiosior creatio, tantò maior cura Deo de homine. *Chr.* Deus te nesciente quotidie incrementa tui corporis & sapientiæ facit, quomodo ergo in necessariis tuis cessabit? Dicit ergo.

d Considerate coruos.] *Mat.* 6.d. dicit. Respicite volatilia, &c. Vnde hîc ponitur species pro genere, scilicet coruus pro volatili. Exquisitius tamen dictum est de coruis, quoniam cum vniuersis volatilibus Deus escam prouideat, spiritualiter dicitur pascere coruos, quia sine labore parentum educantur, cum cæteris vniuersis volatilibus labore parentum, id est, ministerio cibus ministretur. Fertur enim esse natura corui, vt in ortu suo destituatur à parentibus. Videntes enim parentes corui coruum natum albescere, putant non suum esse fœtum, ideoque ipsum destituunt, nec ei prouident alitum. Interim autem donec augmententur & nigrescant, rore cæli pascuntur, liquore etiam tenuissimo nutritiuo.

Hanc corui naturam & proprietatem hîc non habes expressam, sed super illum locum. *Ps.* 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum, &c. Comparantur autem Apostoli siue sancti volatilibus propter volatum contēplationis, quo volant in cælum. *Is.* 60 b. Qui sunt isti qui vt nubes volant, &c. *Iob* 5.b. Homo nascitur ad laborem & auis ad volandum. Corui aut comparantur propter nigredinem exteriorem, id est, carnis mortificationem, & propter vitæ longitudinem, viuunt enim per sæcula. Corui etiam nihil in terra laborant, sed solo volatu feruntur in cælum & Dominus pascit eos. Vnde *Ps.* 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum, &c. *Iob* 38.d. Quis præparat coruo escam. Sic viri sancti nihil agunt in terra, sed sola contemplatione degunt in cælis, & Dominus pascit eos. *Ps.* 22. Dominus pascit me & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. Dicit ergo Dominus.

d Considerate coruos,] quorum anima mortalis est. *Chr.* Sed illi non laborantes inueniunt escas. Considerate inquam.

e Quia non seminant neque metunt.] *Chr.* Non dicit: Qui volant, quia hoc tibi esset impossibile, sed quod nutriuntur sine solicitudine, quod nobis esse possibile monstrauerunt qui expleuerunt. *f* Quibus non est cellarium neque horreum, & Deus pascit illos.] Sed cùm volatilia non habeant inde solicitudinem neque cibi patiantur inopiā, vnde est quod plerumque homo cibi penuriam sustinet, & fame arctatur? Sol. Ex iusto iudicio Dei & hominum auaritia pro pœna infligitur homini talis indigentia, quia cùm omnia communia essent iure naturæ, auaritiā duce introduxerunt meum & tuum, & quæ Deus fecerat omnibus communia, sibi vendicauerunt tanquam propria, volatilia verò non sibi vendicant.

g Quantò magis vos plures estis illis,] propter rationem, propter immortalitatem quæ nobis promittitur, & quia maiori pretio empti. 1. *Petr.* 1.c. Non corruptibilibus, &c.

Aug. Homo appende te ex pretio. *Chr.* Neminem sine volunta

voluntate, & iudicio Dei fames, & nuditas occidit. *Ps.* 36. Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum defunctum, &c.

Coruus:
- Christianus. *Cant.* 5.c. Comæ eius sicut elatæ palmarum nigræ quasi coruus, luceus nigredo quasi vncta videtur, &c.
- Apostolus. *Psalm.* 140. Qui dat iumentis escam ipsorum, &c.
- Monachus niger. *Prou.* 13. c. oculum qui subsannat patrem, id est, Abbatem, fodiunt eum corui de torrentibus, id est, monachi scholares, &c.
- Pœnitens. 3. *Reg.* 17.a. Coruis præcepi, vt pascant te, &c.
- Monachus apostata. *Gen. c.* 8.a. Noë, id est, requies emisit Coruum, qui non est reuersus.
- Detractor exemplo corui. *Iob* 38.d. Quis præparat escam, &c.
- Procrastinans. *Leuit.* 11.c. Omne coruini generis in similitudinem suam, &c. sed de his tribus vltimis dicuntur versus, &c.

Versus.
D
Cras crocitat, viuit per secula, non timet vngues.
Mat. 16. d. *Pullos odit, amat nummos, oculos fodit ater.*

a Quis autem vestrûm, &c.] ostenso quod nô debeant esse soliciti de cibo, ostendit quod non debeant esse soliciti de vestimento, sed illam solicitudinem reseruare Deo, quia si Deus præ sua voluntatis arbitrio quantitatem corporis humani mensurat & augmentat, sine dubio nec quantitatem vestis ignorat quæ necessaria

illis? *a* Quis autem vestrûm cogitando potest *b* adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Si *c* ergo neq; quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis? *d* Considerate lilia quomodo crescunt. *e* Non laborât, neq; nent. *f* Dico autê vobis quia nec Salomô in omni gloria sua *g* vestiebatur, sicut vnû ex

est ad corporis indumentum, imò scit quot vlnis vnusquisque egeat ad corpus induendum, quasi dicat, cui relinquetis solicitudinem corporis producendi, eidem relinquite solicitudinem corporis induêdi. Dicit ergo. Quis autem vestrûm cogitando potest sua solicitudine, vel sagacitate.

b Adiicere ad staturam suam cubitum vnum,] quasi dicat, nullus, nisi Deus. *Chr.* Sicut solicitudo corpori non potest apponere, ita nec cibum congregare. Anima autem non mutatur, corpus verò crescit, & alteratur, ideò non dicit, quis potest addere animæ, ostendens, quod nec cibus auget corpus, sed Dei prouidentia. *Beda.* Illi ergo tegendum corpus relinquite, qui illud ad hanc mensuram facit peruenire.

c Si ergo neque quod minimum est, &c.] infert à minori, & arguendo eos de solicitudine vestis, tacitè arguit illos, quia sunt soliciti de productione vitæ. Augmentatio corporis quasi minimum reputatur inter opera Dei respectu creationis animæ. *Gl. Bed.* Si nec in augmentatione corporis vestri operari potestis, quæ operatio est Deo minima ad comparationem spiritualis creaturæ, quid soliciti estis de cæteris maioribus, id est, de animæ conseruatione? *Chrysost.* Escam etsi solicitus non fueris inuenies, iustitiam autem si sollicitus non fueris, non apprehendes.

d Considerate lilia, &c.] Adhuc ostendit quod non debet homo solicitus esse de vestimento, exemplo florum. Et ad probandum hoc, inducit de liliis, sicut exquisitiuè inductum fuit de coruis, quia sicut corui educantur sine labore parentum, & ministerio sic lilia excrescunt, sine labore humano. Per candorem quoque lilij significatur candor æternæ beatitudinis, ac si latenter instruat eos ne sint soliciti de vestimento, sed potiùs de æterna beatitudine. Dicit ergo, considerate lilia agri, quomodò crescunt, coloribus se ornando.

e Non laborant] vt faciant sibi indumenta, neque nent. *Chr.* Laborant ad viros, nent ad mulieres pertinet. *Exod.* 34.c. mulieres doctæ dederunt quæ neuerant. *Beda.* Quæ purpura regum, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Ipse color dicitur vestimentum floris, sicut dicitur in vulgari Operuit illum rubor. *Psalm.* 68. Operuit confusio faciem meam. Est ergo sensus, quasi dicat, considerate pulchritudinem liliorum, cui nec etiam comparari valet purpura Imperatorum, quia si tam decoro ornatu induuntur lilia quasi quodam vestis operimento, ne dubiteris quin etiam vobis Deus prouideat in vestimento. Qui enim pro veste tam speciosum dat liliis ornamentum, multò magis vobis prouidebit indumentum

f Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua,] id est, in omni glorioso apparatu suo.

g Vestiebatur sicut vnum ex istis.] Legitur enim quod Salomon summopere operam dedit ambitiosis apparatibus, & vestibus pretiosis, semper enim incedebat egregiè purpuratus, auro, & lapidibus pretiosis ornatus, & quotquot in eius comitatu erant, & equi eorum, sed licet adeo studuerit in ambitioso apparatu, nunquam tamen indutus est æquè specioso ornatu, sicut lilia. *Chr.* Salomoni homines ministrant vestes, Deus istis.

h Si autem fœnum, &c.] idipsum adhuc probat per locum à minori. Et exponitur sic. Si fœnum, i. herba.

i Quod hodie] viride, in agro est. Fœnum generale est omnium herbarum. Vnde *Gen.* 1.a. dictum est: Producat terra fœnum, id est, herbam, secundùm aliam translationem.

k Et cras] id est, in futuro. *l* In clibanum mittitur,] id est, in aceruum redigetur, qui habet speciem clibani: Deus sic vestit. Et nota quia cras pro futuro in Scripturis ponitur.

Vnde Iacob dixit ad Laban. *Gen.* 30.e. Exaudiet me cras iustitia mea, quasi dicat, modò iniuriaris mihi, qui tibi retines oues vnius coloris, & mihi das oues sparsi velleris, sed in futuro assequar iustitiam meam.

istis. Si autem *h* fœnum *i* quod hodie in agro est, *k* & cras in *l* clibanum mittitur, Deus sic vestit, *m* quantò magis *n* vos pusillæ fidei? Et *o* vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis *p* & nolite in *q* sublime tolli. Hæc *r* n. omnia *s* gêtes mûdi quærunt. *t* Pater autê vester scit quoniâ his indigetis

m Quantò magis,] scilicet vestiet.

n Vos pusillæ fidei] qui de prouisione Dei dubitatis. *Mat.* 14.a. Modicæ fidei quare dubitasti. *Is.* 40.b. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri, &c. *Iacob.* 1.b. Glorietur humilis in exultatione sua, & diues in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit.

Et vos nolite quærere quid manducetis, vel quid bibatis.] *Beda.* Non ait, nolite quærere vel soliciti esse de cibo vel vestimento, sed expressius quid manducetis, vel quid bibatis, vt quid potiùs referatur ad qualitatem ciborum, quam ad substantiam, quasi dicat, nolite quærere cibos delicatos. Et sequitur in *Glo.* In quo videntur argui hi qui spreto victu vel vestimento corporis communi lautiora sibi, vel austeriora præ his cum quibus viuunt alimenta vel indumenta requirunt. *Ierem.* 1. [illegible] 5 c. Dabo benedictionem vobis anno sexto. Cum Euangelium iubeat non cogitare de crastino, lex iubet cogitare de trib. annis *Mat.* 6.d Sufficit diei malitia sua.

p Et nolite, &c.] Prohibita solicitudine curiositatis, seu cupiditatis, vel superfluitatis de victu, & vestitu acquirendo, prohibet superbiam, quæ solet de rerum abundantia nasci.

Vnde 1. *Tim.* 6.d. Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere.

Ibi *Gl.* Vermis diuitum est superbia. Prius ergo prohibuit auaritiam, nunc prohibet superbiam, dicens. Et nolite si hæc abundauerint.

q In sublime tolli. *Chr.* Non sumus rationem daturi vtrùm pauperes fuerimus, an diuites, quia hoc non est in potestate nostra, sed vtrum bene egerimus, aut malè. *Eccl.* 10.b. Initium superbiæ hominis apostatare à Deo.

r Hæc enim omnia,] id est, vitæ corporali necessaria.

s Gentes mundi quærunt] quibus nulla est cura de futuris: sed scilicet filiorum est quærere regnum Dei.

t Pater autem vester scit quoniam his, &c.] qui bonis filiis viscera pietatis non claudit sicut dicitur 1. *Ioan.* 3. c. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo, quasi dicat, si habet charitatem non claudit. Christus autem frater noster est, & substantiam mundi huius habet, quia Dominus omnium est, & charitatem habet, quare non claudit viscera sua à nobis. *Esa.* 49.d. Nunquid potest mulier obliuisci, &c. Dicit ergo: Pater autem vester scit, quoniam his indigetis. *August.* Scit cælestis medicus quid vobis daturus est ad consolationem, quidve subtracturus ad exercitationem. Non enim homo iumento suo cibaria subtrahit, sine causa. *u* His indigetis. *Beda.* Non tamen in his

his finis imponendus, sed in regno propter quod & ista. Vnde sequitur.

a Verumtamen quærite primùm regnum Dei.] *Gloss.* Æterna bona.

b Primum.] *Beda.* Omnibus præponite, in hoc sit finis, propter hoc omnia agite. *August.* Quicquid propter aliud quæritur vilius est quem illud propter quod quæritur. *Gloss. super Marc 6.* Regnum Dei summum bonum est, & ideo quærendum. Quæritur eutem fide, spe, charitate. Et sine labore potest inueniri quia prope est, *infra 17. e.* Regnum Dei intra vos est. *Chrysost.* Regnum Dei est retributio, iustitia est via per quam itur ad regnum. *1. Paral. 28. c.* Si quesieris eum inuenies, si autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum. Sed quærendus est in luce gratiæ, non in nocte peccati. *Isa. 21. c.* Si quæritis quærite, conuertimini & venite.

Matth. 6. d.

a Verumtemen quærite b primùm regnum Dei, & iustitiem eius, c & hæc omnie d adiicientur vobis. e Nolite timere pusillus grex, f quia complacuit patri vestro g dare h vobis regnum. i Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. k Facite vobis l sacculos m qui non veterascunt, thesaurum n non deficientem in cælis, o quò fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Vbi p enim

c Et hæc omnie adiicientur vobis] *Beda.* Non dabuntur quasi propter se, sed superaddentur quasi necessaria ad illud. *August.* Hic apertè ostendit temporalia non esse petenda tanquam bona nostra, & si necessaria, regnum autem Dei petendum est, & in eo finis noster ponendus est, propter quod omnia faciamus. Vnde 1. *Cor. 10. g* Omnia quæcunque facietis in gloriam Dei facite.

d Adiicientur] quasi adiectiua & accidentia. *Augustinus.* Væ qui derelinquunt te ducem & oberrant in vestigiis tuis, qui nutus pro te nutus amans & obliuiscuntur quid innoas. Nutus eutem tui suos omne creaturarum genus. Tales sunt vt pueri qui nescientes significationes literarum, pulchras literas admirantur, & nihil aliud faciunt nisi litteras admirari.

e Nolite timere pusillus grex.] *Ezech. 34. g.* Vos greges mei greges pascuæ meæ homines estis, & ego Deus vester. Pusillus, sicut dicit *Beda*, dicitur vel ad comparationem maioris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis deuotionem, per quam humilitatem crescit Ecclesia, per quam peruenitur ad regnum. *Prouerbiorum cap. 29. d.* Humilem spiritu suscipiet gloria. *infra 18. c.* Qui se humiliat exaltabitur.

f Quia complacuit,] Quasi ne dubitetis de voluntate patris: Quia complacuit patri vestro, qui etiam propter regnum adiicit temporalia.

g Dare vobis regnum] doctrinæ, gratiæ, gloriæ.

h Vobis] & vestris similibus, id est humilibus. *Matth. 19. b.* Sinite paruulos venire ad me, & nolite prohibere, talium enim est regnum cælorum. *Beda.* Regnum quærite & de regno non diffidatis, quia pater complacita bonitate dabit vobis non vestris meritis.

i Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam.] Istud tripliciter potest exponi. Iuxta primam expositionem est consilium, sed minùs, iuxta secundam est consilium, sed maius. Secundùm tertiam, partim consilium, partim præceptum. Primò sic. [Vendite quæ possidetis] & omnibus venditis, de omnibus facite vnam eleemosynam. *Beda.* Non tantùm non timeatis ne propter regnum militantibus vitæ necessaria desint, sed etiam possessa vendite propter eleemosynam, quæ est via ad idem regnum dum per eam peccata redimuntur. *Dan. 4. e.* Peccata tua eleemosynis redime. Aliter.

i Vendite] omnia, quæ possidetis, & omnia date, & omnibus venditis datis, propriis manibus laborate & de labore manuum eleemosynas date. Ecce consilium altius & arctius. Hoc impleuit Apostolus. *Actor. 20. g.* *Beda.* Non tantum cibos vestros communicate pauperibus, sed etiam vendite vestras possessiones, vt omnibus vestris semel pro domino spretis, postea labore manuum operemini vnde viuatis vel eleemosynam faciatis. Item *Beda.* Qui pro cælo mundana spernit, vendat quæ habet & distribuat, qui non est tantæ virtutis, de his quæ habet eleemosynam det. Hæc *Gloss.* diuidit, vt illud quod dictum est: Date eleemosynam, præceptum sit, quod præmittitur: Vendite quæ possidetis, consilium, & sic est tertius sensus. Sequitur.

k Facite vobis sacculos qui non veterascunt, &c.] *Interl.* satis competenter continuat illud sic, quasi dicat, date eleemosynam, & operando eleemosynas: [Facite vobis sacculos] quasi eleemosynas præmittite, vt pro vobis intercedant opes vestræ præmissæ, in thesauro cælesti reponite. [Vobis] dicit non mihi, cui non prodest, sed vobis. *Iob. 35. b.* Si peccaueris quid ei nocebis? Et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porro si iustè, &c. *Iob. 22. a.* Quid prodest Deo, si iustus fueris?

l Sacculos,] repositiones quarum merces in æternum duret. *Eccl. 29. c.* Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabis. Vnde sequitur.

m Qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis. *Gloss.* In spiritualibus & æternis, id est, præmium æternum Thesaurum dicit. *Matth. 6. c.*

n Non deficientem, quò fur, &c.] *Gloss.* id est, quia ibi nulla aduersus electos Dei præualebit diaboli fraus. *Augustinus.* Non iussit Dominus vt thesaurum perderemos, sed locum ostendit vbi poneremus. *Ecclesiast. 29. b.* Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas sub lapide in perditionem. *Chrysostomus.* Quæ stultitia illic relinquere tua vnde exiturus es? Quicquid pro anima tua feceris, hoc tuum est. quód autem reliqueris perdidisti: nam quod corporaliter congregatur spiritualiter dispersum videtur, id est, perditum. Quod autem corporaliter bene dispergitur, spiritualiter bene congregatur in cælo. Vnde *Psalm. 111.* Dispersit dedit pauperibus, &c. Qui congregat in terra, non habet quod speret in cælo, vt quid enim respiciat in cælum vbi nihil habet repositum? *Psalm. 72.* Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?

o Quò fur non appropiat, &c.] *Chrysostomus.* Omnia bona mundi triplex interius tollit. Aut enim ex seipsis veterascunt. *Hebr. 8. d.* Omne quod antiquatur & senescit prope interitum est. Aut dominorum luxu consumuntur, &c. *Iacob. 4. a.* Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris, &c. Aut ab extraneis dolo, vi, vel calumnia diripiuntur, quia omnes fures dicuntur, qui per iniquitatem festinant aliena facere sua. *Ioan. 10. a.* Quotquot venerunt fures sunt & latrones.

Mysticè. Beda. Fures sunt hæretici & dæmones, qui ad hoc intenti sunt vt spiritualibus nos spolient. Tinea quæ latenter vestes rodit, inuidia est, quæ studium bonum lacerat & compactionem vnitatis dissipat, sicut tinea compactionem vestimentorum. Vel per tineam vana gloria significatur. *Ecclesiast. cap. 42. c.* De vestimento nascitur tinea, quæ tamen consumit vestimentum, ita vana gloria de opere bono nascitur & consumit illud. *Actor. cap. 28. e.* Cùm congregasset Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem & imposuisset super ignem, vipera à calore cum processisset adhæsit manu eius. Vipera, id est, vana gloria. Qui ergo facit aliquod opus bonum propter commoda terrena vel propter inanem gloriam, ædificat sibi thesaurum, non in cælo sed deficientem in terra, quia opere illo friuolam & momentaneam mercedem homo recipit. Et de talibus dicitur *Matth. cap. 6. a.* Receperunt mercedem suam, hic in præsenti. Per thesaurum intellige hic meritum, scilicet boni operis, cuius hic recipiunt præmium. Aliquando etiam aliqui bona opera faciunt non intuitu fauoris humani, sed pro quadam interiori iactantia & elatione, quia placent sibi, & quodammodo efferuntur ascribentes virtuti suæ, & huiusmodi interior vanæ gloria magis propriè hic per tineam intelligitur. *Matth. 6. c.* Thesaurizate vobis thesauros in cælo, vbi neque ærugo neque tinea demolitur. Ibi *Gloss.* Ærugo superbiæ, quæ decorem virtutum obfuscat. Tinea inuidia, quæ studium bonum lacerat. *August.* Cælum in hoc loco non corporale, quia omne corpus pro terra habendum est, sed spirituale accipitur. Totum mundum contemnere debet, qui thesaurizat in cælo. Vnde *Psalm. 113.* Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.

p Vbi enim est thesaurus vester, ibi & cor vestrum erit.] Non solum de thesauro pecuniæ intelligendum est, sed etiam de qualibet praua voluptate. Vnde *Gloss.* Vniuersaliter, & de

faliter, & de pecunia, & de omnibus voluptatibus gulosi thesaurus est venter, vbi baber cor, & sic de aliis. *Hieron.* cor habet gulosus in ventre, lasciuus in ludicris. amator in libidine, auarus in pecunia. Cor autem dicitur, cordis meditatio. *Eccl. c.* 10. a. Cor sapientis in dextra eius id est, in æternis, & cor stulti in sinistra illius, id est, in temporalibus. *Ierem. c.* 10. f. gladius ad thesauros eius qui diripientur. [Vbi n. thesaurus.] *Chr.* Si in terra cor est deorsum, si in cælestibus est in Christo fixum. Necesse enim est, vt quò præcesserit dilectionis thesaurus, illuc & cogitationis sequatur effectus. *Deut. c.* 33 d. oculus Iacob in terra frumenti, id est, in cælo *Eccles. c.* 2. e. Oculi sapientis in capite eius, id est, in Christo. *Prou. c.* 17. d. Oculi stultorum in finibus terræ. Sequitur.

F *De pæn. dist. 5. c. qui sanctum.*

Quarta pars.

thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit. Sint *a* lumbi vestri præcincti, *b* & lucernæ ardẽtes in manibus vestris, *c* & vos *d* similes hominibus expectantibus Dominũ suum

a Sint lumbi vestri præcincti.] Vt ad implenda consilia, & præcepta inuitaret Dominus discipulos, subdit vtilitatem quam ex impletione sunt consecuturi, quia vtilitas solet præcipuè animos humiles excitare. Sed quamuis maxima esset vtilitas, posset tamen eos deterrere difficultas, ideo ostendit facilitatem, quasi dicat, ne videatur vobis difficile implere prædicta, quia facilè potestis implere, tantummodo habete lumbos præcinctos, & opera lucentia, sic potest continuari secundùm *Gloss.*

Vel aliter. Dominus hortans discipulos ad contemptum mundi, superius eodem capite monuit de auaritia, & superbia fugienda, & sic ad pietatem, & humilitatem per consequens inuitauit eos, nunc ad castitatem inuitat, & sic monet eos fugere luxuriam. Et sic plenè docet contemnere mundum, quia omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. 1. *Ioan.* 2. Dicit ergo, [sint lumbi vestri præcincti,] id est, motus carnalium desideriorum refrænare

b Et lucernæ ardentes in manibus vestris, id est, opera ardentia propter Deum, & lucentia aliis in exemplum Lucerna enim duo facit, Ceram, siue oleum comburit, & lumen diffundit. Ad hoc ergo, vt bonum opus sit lucerna, oportet vt ardore diuini amoris fiat, & aliis præbeat exemplum.

c Et vos] quasi ad prohibitiones, & præcepta obseruetia intuitu terrenorum, semper estote soliciti de aduentu redemptoris. Et hoc est [Et vos] supple sitis.

d Similes hominibus expectantibus Dominum suum,] id est, sitis vigilantes, & soliciti, sicut sunt illi qui expectant Dominum suum, quando reuertatur è nuptiis. Hoc Euangelium legitur de confessoribus, quorum vitam recolit Ecclesia quasi quoddam continentiæ, & iustitiæ, atque patientiæ speculum, & exemplar.

Serm. de confess.

Et hæc tria in tribus primis verbis huius Euangelij exprimuntur.

Continentia, cùm dicitur [sint lumbi vestri præcincti] Iustitia, cùm sequitur. Et lucernæ ardentes in manibus vestris

Patientia, seu longanimitas, cùm sequitur, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum quando reuertatur à nuptiis. Sunt autem duo genera lumborum, quos quilibet debet in se præcingere. Sunt enim lumbi mentis, affectus scilicet & intellectus, ex quibus cogitationes & desideria quasi quædam soboles generantur. De quibus dicitur in *Ps.* 37. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, id est, malis desideriis, & malis cogitationibus, quibus diabolus illudit animæ, & ideo non est sanitas in carne mea.

Horum lumborum cinctorium, siue repressorium est assidua meditatio legis diuinæ Nihil enim adeo reprimit huiusmodi mentis illusiones. Vnde *Pet. ad Clem.* Incessanter debet quisque quæ Dei sunt cogitare, & loqui, quia si in his bonis fuerit mens occupata malus non inueniet locum in mente Vnde & *Hieron.* ad quendam, Ama studia literarum, & carnis vitia non amabis. Ad hoc monet Petrus Apostolus. 1. *Pet.* 1. c. Propter quod, inquit, succincti lumbos mentis vestræ sobrij & perfecti sperate in eam quæ offertur vobis gratiam. *Isa. c.* 32. c. Accingite lumbos vestros super vbera vestra. Item sunt lumbi carnis vbi sedes generationis, de quib. oriũtur carnales cõcupiscẽtiæ; de quib. dicitur; *Iob* 40. b Fortitudo eius in lũbis, & virtus eius in vmbilico ventris eius. Lũbos dicit propter viros vmbilicũ propter fœminas, vt dicit *Gr.* Horum lumborum cinctorium est iustitiæ disciplina, sicut dicitur *Isa.*

cl. † in aliis.

cap. 11. b. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, id est, disciplina iustificans. Sint igitur his duobus cingulis lumbi vestri præcincti, vt per primum fluxus cogitationum, & desideriorum inutilium restringatur in mente, per secundum fomes concupiscentiarum reprimatur in carne. *Iob* 38. a. Accinge sicut vir lumbos tuos, & interrogabo te. *Ierem.* 1. d. Accinge lumbos tuos, & surge, & loquere. Hoc dicitur Ieremiæ, & tamen virgo erat. Vnde bene dicit hic.

a Sint lumbi vestri præcincti,] id est, ante casum concupiscentiæ cincti. *b* Et lucernæ ardentes in manibus vestris.] Tria dicit quæ debet quilibet proximo suo, maximè Prælati, & prædicatores.

Primum est lumen eruditionis, quod debetur ignaris. Vnde dicit [Lucernæ] id est. doctrina lucens, ita vt omnes videant. *Matt.* 5. b. Non potest ciuitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio sed super candelabrum, &c.

Secundum est ardor compassionis, quod debetur infirmis. Vnde dicit [ardentes.] Hoc ardore ardebat Paulus 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor, &c. Similiter, & Elias *Eccl.* 48. a. Surrexit Elias Propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat. Sic etiam Ioannes Baptista. *Ioan.* 5. f. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Ardens per compassionem, lucens per eruditionem. *B. Bernard.* Ardere parum est, lucere vanum est, lucere & ardere perfectum est.

Tertium est subsidium manuale, quod debetur egenis. Vnde dicit; In manibus vestris. *Prouer. vlt.* f. Manus suas aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Pluraliter autem dicit [lucernæ] quæ portari debent in manibus. Prima est pura mentis intentio, quæ portatur in manu, cum bonæ intentioni opus bonum adiungitur. De hoc *supra* 11. e. Lucerna corporis tui est oculus tuus *Gloss.* id est mentis intentio lumen est totius operationis tuæ. Secunda lucerna est verbum prædicationis: De qua in *Psal.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum. *Prouer. vlt.* c. Non extinguetur in nocte. id est aduersitate, lucerna eius. Hæc lucerna in manu portatur, quando prædicator facit quod dicit, sicut Apostolus *Rom.* 15. d. Non audeo loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Christus. Tertia lucerna est exemplum honestæ conuersationis: De qua *Psalm.* 131. Paraui lucernam Christo meo, id est Prælato vncto. *Ioan.* 1. a. Et vita erat lux hominum. Vita inquam prædicatorum erat lux auditorum, & vita prælatorum lux subditorum. Sunt autem quatuor in lucerna quæ debent esse in vita prædicatoris, & Prælati.

Quatuor sunt in lucerna quæ debent esse in prælatis.

Primum est testa, id est, fragilitas propriæ conditionis, quam iugiter debet habere præ oculis ne superbiat. *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

Secundum est oleum id est. conscientiæ nitor, sine quo nunquam debet esse prædicator qui debet alios consolari. Vnde *Ecclesiast. cap.* 9. b. Oleum de capite tuo non deficiat.

Tertium est ignis, id est charitas, quo totus debet ardere prædicator. Vndè *Gregor.* Qui charitatem ad proximum non habet, officium prædicationis assumere non debet Et de hoc igne dicitur: *infra eod.* f. Ignem veni mittere in terram, &c.

Quartum est lichnus, siue licinum quod igne consumitur, & significat peccata propria, quorum recordationem debet habere iugiter prædicator, ne sibi iustus videatur, & alios reputet peccatores. 1. *Tim.* 1. e. Blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus. Sequitur.

e Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum] id est solliciti, longanimes, & timentes. Tales enim sunt famuli qui expectant Dominum suum. Soliciti, contra negligentes prædicatores: De quibus *Ierem.* 48. b. Maledictus qui opus Dei facit negligenter. Longanimes, contra pusillanimes, qui in præsenti volunt remunerari. De quibus *Matt.* 6 a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. *Eccl.* 20. b. Hodie fœneratur quis, & cras expetit, & odibilis est homo huiusmodi. Timens, contra præsumentes: De quibus dicitur in *Psalm.* 13. Non est timor Dei ante oculos eorum. Expectauerunt autem Dominum suum antiqui sancti venturum in carnem, vt Saluatorem. *Genes.* 49. c. Salutare tuum expectabo Domine. Expectant modò peccatores venturum in mentem, vt iustificatorem. *Ierem.* 14. b. Tibi peccauimus expectatio Israël, Saluator

noster

noster in tempore tribulationis. Expectant omnes iusti venturum ad iudicium, vt remuneratorem, vt glorificatorem. *Sophon.* 3.d. Expecta me dicit Dominus in die resurrectionis meæ, &c. *Phil.* 3 d. Saluatorem expectamus Dominum nostrum qui reformabit corpus humilitatis nostræ &c. Ecce triplex expectatio bona, de qua dicitur *Prou.* 17. b Gemma gratissima expectatio postulantis, id est, Christus, qui dicitur gemma, propter solicitudinem, propter virtutem, propter pretiositatem. Hæc gemma fuit grata in primo aduentu, gratior in secundo, gratissima in tertio, quia tunc erit omnia in omnibus vt dicitur 1. *Cor.* 15.d. *Mat.* 14.d.

quando *a* reuertatur à nuptiis, vt *b* cùm venerit *c* & pulsauerit *d* confestim aperiant ei. *e* Beati serui illi quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes. *f* Amen *g* dico vobis quòd præcinget se *h* & faciet illos discumbere, *i* & transiens ministrabit illis. Et si *k* venerit in secunda vigilia, *l* & si in tertia vigilia, venerit, *m* & ita inuenerit, *n* beati sunt serui illi. *o* Hoc autem scitote quoniam si sciret paterfamilias qua horâ fur veniret, vigilaret vtique

a Quando reuertatur à nuptiis,] id est, à domo nuptiarum cælestium, ad quam iuit in die Ascensionis. Duas nuptias fecit Dominus.

Primas, quando sibi desponsauit humanam naturam. Istas fecit in vtero Virginis: De quibus dicitur *Mat.* 22. a. Simile est regnum cælorum homini regi qui fecit filio suo nuptias. Ad istas nuptias iuit Dominus in die conceptionis, & rediit in die Ascensionis.

Secundas nuptias fecit, quando Angelos sibi secundùm naturam humanam associauit in die Ascensionis. De quibus dicitur *Apoc.* 19. b. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Ab istis nuptiis redibit Dominus in die iudicij, vel etiam reuertitur quando venit ad vnumquemque in obitu suo. De vtrisque nuptiis exponitur hoc: Nam sancti Patres expectauerunt cum desiderio magno reuertentem à primis nuptiis, quia tunc fuerunt liberati à limbo. *Is.* 30.d. Beati omnes qui expectant eum, populus enim Sion habitabit in Ierusalem. [Et vos sitis [similes] illis, [hominibus expectantibus Dominum suum.]

Item Sancti qui adhuc sunt in mundo vel in cælo sine corpore expectant Dominum suum quando reuertatur à nuptiis. [Et vos similes] sitis illis. *Ps.* 39. Expecta Dominum & custodi viam eius, &c. *Gl. Bed.* Ad nuptias, &c. Nouus homo, id est, homo de nouo sibi Angelos copulauit, quia hoc tunc nouum fuit, vt homo in corpore humano sociaretur Angelis. Vel. Nouus homo, id est, immortalis:

b Vt cùm venerit,] properando ad iudicium, scilicet generale vel particulare cuiuslibet.

c Et pulsauerit.] *Bed.* Per ægritudines quas infligit mortem propinquam designando. *Prou.* 16.b. Nuncij mortis indignatio regis.

d Confestim aperiant ei. *Bed.* Læti eum suscipiendo. Tales enim Domino pulsanti libenter obediunt, quia securi eum expectant, qui autem eum offenderunt & sibi sunt conscij, aperire ei formidant. *Iacob.* 5. b. Ecce iudex ante ianuam assistit. *Apoc.* 3.d. Ego sto ad ostium & pulso. *Cant.* 5.a. Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea. *Gl. Beda.* Non vult aperire iudici pulsanti, qui timens videre iratum quem contempsit, de corpore exire metuit: Aperit qui iudicem lætus, & securus sustinet & de propinqua morte gaudet; Vnde subditur.

e Beati serui illi, quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes,] id est, sibi & subditis vigilanter attentos & oculos apertos in vera luce tenentes. 1. *Cor.* 15.e. Euigilate iusti & nolite peccare. *Cant.* 3.a. Ego dormio, & cor meum vigilat. Nota ergo quia serui expectantes Dominum tenentur vigilare communiter, sed differenter, quia vnusquisque pro modulo suo. Nam pro modulo suo tenentur vigilare viri contemplatiui, pro modulo suo actiui, pro modo suo Prælati. Hoc distingue in *Gloss. Beda.* Vigilar, &c.

f Amen] id est, verè beati, quia. *g* Dico vobis præcinget se] præparans se ad retributionem. *Ps.* 92. Dominus regnauit decorem indutus est, &c.

h Et faciet illos discumbere,] id est, in æterna beatitudine refoueri. *Bed.* Nostrum recumbere est in regno quiescere. *Ezec.* 34.d. Ego pascam oues meas, & ego accubare eas faciam, dicit Dominus Deus.

i Et transiens ministrabit illis.] Quomodo ministrabit transiens, stabilis manens, & cuncta mouens? De ipso enim dicitur:

——— *Stabilisque manens dat cuncta moueri.*

Boëtius de consol. lib 3. metro 9. *Gl* soluit: Quia potest intelligi transiens in se, vel transiens in nobis: Transibit enim in se secundùm naturam humanam de loco ad locum, quia de cælo descensurus est ad iudicium in aëra super vallem Iosaphat, postea rediturus cum electis. Vel transibit cùm de notitia humanitatis quam omnes habebunt in iudicio, ad deitatis notitiam electos sublimabit, & intellige notitiam ampliorem. *Gl.* Transiens ministrabit, &c. *Ioan.* 10 b. Per me si quis introierit, ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet Ingredietur ad contemplationem diuinitatis, & egredietur ad contemplationē humanitatis, & vtrobique pascua inueniet. *Mat.* 24.d. *Marc.* 13.d.

k Et si venerit in secunda vigilia.] Fortè dicerent senes: Non ministrabit nobis, quia non nimium dormiuimus, semper fuimus pigri in corpore vitiorum, non prodesset nobis modò vigilare, quia serum est, imò in quacunque ætate inuenerit seruos vigilantes, beati sunt, quia ministrabit illis.

Vnde dicit: *k* Et si venerit in secunda vigilia, id est, in adolescentia.

l Et si in tertia vigilia,] id est, in senectute, [venerit.] *Alcuin.* Satis alienus est à fide, qui ad agendam pœnitentiam tempus senectutis expectat.

m Et ita,] id est, vigilantes saltèm tunc, inuenerit.

n Beati sunt serui illi,] quos scilicet inuenerit vigilantes in prima, vel secunda, vel tertia, vel quarta vigilia. Sed beatiores sunt illi qui semper vigilasse inueniuntur, quales sunt qui innocentiam suam vsque in senectutem custodierunt.

Ideo dicit *Ecc.* 5.b. Ne tardes cõuerti ad Dominum *Alc.* Dissoluta est cogitatio de crastina conuersione cogitare, & hodiernam negligere. *Sen.* Quilibet dies vitæ nostræ ordinandus est vltimus. Et nota, quia metaphoricè loquitur hic Dominus ad similitudinem excubantium in nocte, quàm in quatuor partes distinguunt, & quamlibet vigiliam appellant, quia in qualibet oportet aliquos vigilare.

Prima dicitur canticinium, secunda intempestum, tertia gallicinium, quarta antelucanum Prima vigilia est custodia pueritiæ, secunda custodia adolescentiæ, tertia custodia iuuentutis, quarta custodia senectutis. Si quis ergo primam & secundam vigiliam neglexerit, non desperet, quia adhuc vsque in tertiam, moram nostram pius iudex expectat.

Vnde *Is.* 30. d. Expectat nos Dominus vt misereatur nostri, imò quod plus est, etiam in quarta vigilia, id est, in senio recipit venientem, & venit vt recipiatur. Vnde *Mat.* 14.c. Quarta vigilia noctis venit ad eos. *Marc.* 13. d. Vigilate, nescitis enim quando Dominus venit, serò, an media nocte, an gallicantu, an manè. Lucas tamen non facit hic mentionem nisi de tribus vigiliis, scil. pueritia, adolescentiâ, senectute, nec facit mentionem de prima, scilicet pueritia, sed de secunda, scilicet adolescentia, quia scriptum est *Thren* 3.d. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Et per hoc quod dicitur, secunda, & tertia, innuitur prima. Sequitur.

o Hoc autem scitote quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique.] Probat per simile exteriorum damnorum quod debeant vigilare, quia si vigilant pro terreno incommodo vitando, ampliùs deberent vigilare pro æterno commodo adipiscendo. Vnde dicit [Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias quâ horâ &c. sibi esset suspecta. *Chr.* exponit hoc dupliciter Primò vocat furem diabolum, domum vocat mentem, quam si intrauerit per negligentiam Ianitoris, id est, rationis, spoliat domum illam vestimentis iustitiæ, auro sapientiæ, argento eloquentiæ seu innocentiæ. Vnde subdit *Chr.* loquens homini sic spoliato. Nudus quid facies? Adam nudus abscondit se inter ligna, sed inuentus est. *Gen.* 3.b. Necesse est ergo vt per pœnitentiam alteras vestes tibi texas.

Prima vestis gratis præstatur, secunda, cum labore nimio reparatur.

Igitur secundùm hanc expositionem monet Dominus contra diaboli insidias vigilare. 1. *Pet. quinto* b. Sobrij estote, &c.

Secundo modo vocat furem mortem, siue ducem mortis, quæ occultè venit sicut fur Vnde 1. *Thess.* 5.a. Dies Domini sicut fur ita in nocte veniet, *Apoc* 3.a. Si non vigilaueris, veniam tibi tanquam fur. Domum vocat corpus, de qua *Ierem.* 18 .a. Descende in domum figuli. Et

Iob 4 d.

Iob cap. 4 d. Qui seruiunt ei, non sunt stabiles, quanto magis qui habitant domos luteas. Fur ergo domum intrat & perfodit, quando spiritu dormiente, mors carnis habitaculum irrumpit & animam violenter extrahit. Vnde *Ierem. cap.* 9. f. Ascendit mors per fenestras vestras, ingressa est domos vestras. Secundùm hanc expositionem monet Dominus contra mortis incertitudinem vigilare, vt quandocunque venerit inueniat nos paratos ad exitum, ita quod non oporteat perfodi domum, id est, cum violentia animam extrahi, sed sponte exire. 2. *Regum cap.* 4. b. Venientes Rechab & Baana, id est, mors & diabolus, ingressi sunt feruente die domum Isboseth qui dormiebat super stratum suum meridie, & ostiaria domus, id est, ratio purgans triticum obdormiuit, ingressi sunt autem domum latenter, & percusserunt eum in inguine & fugerunt. Ideo bonum est vigilanter contra mortis incertitudinem vigilare. Vndè *Plato.* Summa philosophia est assidua mortis cogitatio. *Eccl. cap.* 18. c. Ante iudicium para tibi iustitiam.

a & non sineret perfodi domum suam. Et *b* vos estote parati, *c* quia qua hora non putatis *d* filius hominis veniet. Ait *e* autem ei Petrus: *f* Domine ad nos dicis hanc *g* parabolam, an & ad omnes? Dixit *h* autem Dominus: *i* Quis putas est

Item. *Eccl.* 38. c. Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie.

a Et non fineret perfodi domum suam.] Secundum primam expositionem, id est, mentem suam, quæ perfoditur cum suggestioni consentiens virtutibus spoliatur & in viribus læditur. Secundo modo sit *Gloss.* [Non sineret] non repelleret furem à se vt non perfoderetur quasi ignorans, sed vocaretur quasi paratus ad exitum. Quando animæ peccatrices in corpore quasi in proprio domicilio delectantur, veniens cum sententia Dei Angelus mortis perfodit corpus & animam violenter diuellit, animæ autem iustæ quæ quasi in exilio sunt, veniente sententia non perfodiuntur nolentes, sed reuocantur gaudentes.

b Et vos estote parati.] Post similitudinem supponit exhortationem *Beda.* [Parati sine macula & ruga. *Ephes.* 5. f. Sicut sponsa expectans sponsum *Matth.* 25. a. Et quæ paratæ, &c.

c Quia qua hora non putatis.] *Glos.* Vltimam horam semper ignorari voluit Dominus, vt semper sit suspecta & ad eam semper præparemur. *Matth. cap.* 24. c. De die illa nemo scit, &c. *Eccles.* 9. c. Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo & aues laqueo, sic homines capiuntur in tempore malo. Nihil certius homini morte, nihil incertius hora mortis.

d Filius hominis veniet.] *Matth.* 25. a. Et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias. *August.* Paratæ sunt animæ quibus conscientia dat bonum responsum. 2. *Cor.* 1. c. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. *Eccl.* 13. d. Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia, &c. *Greg.* O si saperes in palato cordis, quid admirationis habet, venit sponsus, quid dulcedinis, intrauerunt cum eo ad nuptias, quid amaritudinis, & clausa est ianua, quia de cætero non aperietur.

e Ait autem ei Petrus, Domine, &c.] Duo prædixerat Dominus, scilicet, se improuisè venturum, & seruis expectantibus necessarium esse vt se præpararent. Sed quia in præparatu proposuerat multa difficilia, quædam parabolicè, quædam apertè Dixerat enim ad hoc vt sint idoneè parati, necessarium esse eis deponere omnem solicitudinem, vendere omnia quæ possident & dare eleemosynas, facere sacculos qui non veterascunt, habere lumbos præcinctos & opera lucentia & vigilare, quærit Petrus an præmissa ad omnes generaliter, an specialiter ad Apostolos sint dicta? Dominus autem ad quæstionem Petri non statim respondit, sed tamen statim innuit Petro, quia prædicta eis specialiter congruunt, quibus credita est dispensatio verbi. Postea subdit de præmio bene, & supplicio male dispensantium gregi. Qui differenter punientur, alij plus, alij minus. Sicut enim differt stella à stella in claritate, ita differt reprobus à reprobo in pœna. Seruus enim sciens voluntatem Domini & non faciens vapulabit multis. Nesciens & non faciens vapulabit paucis. Postea responder ad quæstionem Petri, ibi scilicet. Ignem veni mittere in terram, id est, Spiritum sanctum, qui omnium corda inflammet ad impletionem prædictorum. Hoc est quod hic dicitur.

f Domine ad nos dicis hanc parabolam an & ad omnes] supple, ne adhæreas singulari tanquam vnum tantùm dixisset parabolicè, sed intellige ita.

g Parabolam hanc,] id est, hæc prædicta quæ sunt parabolicè dicta. *Gloss.* Vendite, &c. hoc, scilicet, vendite non est parabolicè dictum.

h Dixit autem Dominus, quis putas est fidelis dispensator & prudens, &c.] Sermo de quolibet confessore doctore, qui commendatur hic in quatuor, quæ requiruntur in quolibet Prælato & prædicatore. *Sermo de confessore doctore.*

F

Primum est fidelitas, per [fidelis.]

Secundum est humilitas, per [dispensator.]

Tertium est discretio, per [prudens.]

Quartum, charitas, per [det tritici mensuram.] Fidelitas autem consistit in tribus, scilicet, in legitima rerum Domini sui congregatione in tuta earundem rerum conseruatione, in vtili earundem dispensatione. Si aliquod horum trium desit non est fidelitas. Res autem quas congregare debet Prælatus & prædicator Domino suo, sunt animæ subditorum, copia meritorum, scientia faciendorum & credendorum. *De pœn. dist.* 1. *ca. si sacerdos.*

De primo dicitur *Ezech. cap.* 34. d. Congregabo oues meas de terris & inducam eas in terram suam & pascam eas in montibus Israël.

De secundo dicitur *Prouerb. cap.* 31. d. Multæ filiæ congregauerunt sibi diuitias, id est, multæ animæ copiam meritorum. *Prouerb. cap.* 6. a. Vade ad formicam ô piger, &c.

De tertio dicitur *Ecclesiast. cap.* 2. b Coaceruaui mihi argentum & aurum, & substantias regum.

Primum impedit austeritas Prælatorum, quæ non congregat, sed dispergit oues congregatas. *Ezech. cap.* 34. a. Cum austeritate & potentia imperabitis eis, & dispersæ sunt oues meæ.

Secundum impedit inanis gloria.

Tertium impedit immunditia vitæ. *Sap. cap.* 1. a. In maleuolam animam non introibit sapientia. *Eccles.* 47. c. Collegisti quasi aurichalcum aurum, &c. Qui ergo fidelis est Domino suo, seruat ista tria, congregat fideliter, conseruat sapienter, dispensat vtiliter. Duo vltima, id est, merita & scientiam debet dispensare primis, id est, animabus, & tunc reuera fidelis erit. Debet autem esse & humilis, vt se dispensatorem non dominatorem sciat & ostendat. 1. *Pet. cap.* 5. a. Non dominantes in cleris, &c. 1. *Cor.* 4. a. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, &c. Humilitas autem prædicatoris in tribus consistit.

Primum est de se minima & de aliis magna sentire.

Secundum est seipsum & nullum alium spernere.

Tertium est de contemptu gaudere. *B. Bernard.* Verus humilis non vult humilis prædicari, sed vilis reputari. Exemplum de Ioanne breuis staturæ. Hanc autem humilitatem tria nutriunt. Vnde dicit *Basilius.* Tria sunt quæ radicata nutriunt humilitatem, scilicet, assiduitas subiectionis, consideratio propriæ fragilitatis, consideratio viri melioris.

Item prudentia prædicatoris in tribus consistit, sicut patet in *Gloss.*

Primum est, vt sibiipsi prouideat in futuro.

Secundum, vt prouideat populo vtilia. *Act. cap.* 20. f. Attendite vobis & vniuerso gregi. Et 1. *Timoth.* 4. d. Attende tibi & doctrinæ, insta in illis, sic enim faciens & teipsum saluum facies & eos qui te audiunt.

Tertium est vt secundum capacitatem audientium de annona verbi eis ministret. *Gregorius.* Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, vt & sua singulis congruenter tribuat, & tamen à communis ædificationis arte nunquam recedat.

Item charitas prædicatoris aut Prælati erga subditos in tribus consistit.

Primum est vt corde compatiatur miseris.

Secundum vt verbo & exemplo ædificet omnes.

Tertium est vt se & sua libenter pro eis tribuat.

De primo, 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur & ego non infirmor, &c.

De secundo, 1. *Tim.* 4. c. Exemplum esto fidelium in verbo & conuersatione. De tertio, *Ioan.* 15. b. Maiorem hac dilectionem, &c. Nunc lege literam.

i Quis putas, &c.] *Gloss* Bedæ continuat sic. Quasi vobis qui dispensatores estis instituti, hoc mysterium specialiua conuenit de custodia, & præparatione, vt & vos & alios præparetis in aduentum iudicis, quia pauci sunt qui commissam bene administrent dispensationem. Et hoc est, [Quis putas est fidelis dispensator & prudens.] Nota quod per [quis] raritatē notat & etiam difficultatem, quā faciunt tria. Ad hoc enim vt aliquis sit bonus dispensator, tria concurrunt, scilicet, vt sit fidelis, discretus, vocatus à Domino. Fidelis, si res suas ad commodum Domini, non

a fidelis *b* diſpenſator *c* & prudens, *d* quem conſtituit Dominus † ſuper familiam ſuam, vt *e* det *f* illis in *g* tempore tritici *h* menſuram. *i* Beatus ille ſeruus, *k* quem cùm venerit Dominus, inuenerit ita facientem. *l* Verè dico vobis, quia † ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet illum. Quia ſi *m* dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire, & *n* cœperit percutere † *o* pueros & ancillas, *p* edere, & bibere, & inebriari; *q* veniet Dominus ſerui illius in *r* die qua non ſperat *ſ* & hora qua neſcit *t* & diuidet eum *u* partémque eius cum infidelibus ponet. *x* Ille autem ſeruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non ſe præparauit *y* & non fecit ſecundùm voluntatem eius, vapulabit multis,

al. † ſuprà
al. † ſuprà
al. † ſeruos.

ſuum diſponat. Diſcretus, ſi prout ſingulis de familia diſtribuendum eſt, rectè diſcernat pro modulo ſingulorum & capacitate. A Domino vocatus, ſi non ſit intruſus.

a Fidelis.] *Beda.* Bene erogando pecuniam Domini ſui, id eſt, ad commodum Domini ſui, non ad ſuum. *Prou.* 20. a. Multi homines miſericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet? 1. *Cor.* 4. a. Hic iam quæritur inter diſpenſatores vt fidelis quis inueniatur.

b Diſpenſator] *Chryſoſtomus.* Plerumque ſacerdotes mali obdormire faciunt populum in peccatis, boni autem excitant à ſomno negligentiæ aſſidua turba doctrinæ.

c Et prudens,] *Beda.* Diſcernens capacitatem ſingulorum *Amos* 5. d. Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt. *Prou.* 14 d. Acceptus eſt Domino miniſter intelligens, iracundiam autem eius inutilis ſuſtinebit. *Chryſoſt.* Qui prudentes ſunt, difficile inueniuntur, & Deum timentes. Et *infra.* Deo conſcientia placet, hominibus ſapientia prodeſt. Si fuerit quis tantùm fidelis, laicum quidem facit, ſacerdotem autem non facit.

d Quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam,] Eccleſiam, & ipſe ſe non ingeſſit. *Hebr.* 5. a. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, &c.

e Vt det] non vendat nummo humanæ laudis, aut mundanæ cupiditatis. *Matth.* 10. a. Gratis accepiſtis, gratis date. Sed non eſt ſic in omnibus, imò ſic eſt in paucis. *Malach.* 1. c. Quis eſt ex vobis qui claudat oſtia mea & incendat altare meum gratuito? *Phil.* 2. c. Omnes quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Ideo non habent charitatem. 1. *Corinth.* 13. b. Charitas non quærit quæ ſua ſunt.

f Illis,] id eſt, ſuis quibus tenetur potius quam alienis. *Prou.* 27. d. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera.

g In tempore.] *Chryſ.* Quid eſt in tempore? *Eccl.* 22. a. Flagella & doctrina in omni tempore ſapientia. *Eccl.* 20. c. Ex ore fatui reprobabitur parabola. *Eccl.* 8. a. Omni negotio tempus eſt & opportunitas. &c. *Iſa.* 49. c. Tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui, &c. *Chryſ.* Qui ſemper ægrotant, ſemper illis ars medici optima videtur. Et *infra.* Doctrina & conſolatio ſacerdotis ſemper optima eſt, maxime autem in tempore tribulationis, ſicut naui gubernator, ſemper quidem, ſed maxime tempore tempeſtatis. Et *infra.* Nam ſemper in perſecutionibus naturalis intellectus deficit.

h Tritici menſuram.] *Gregor.* Pro Qualitate auditorum menſurantur cibi diuini verbi vel exempli, vel ſubſidij temporalis. *Chryſoſt.* Huic ſimiles ſunt qui pecunias habent & dant indigentibus. Etenim & tu œconomus es & diſpenſator tuarum pecuniarum non minus quam qui ea quæ ſunt Eccleſiæ diſpenſat. Tu ſi dediſti aliquid ad vſus pauperum, vis illud cum diligentia diſpenſari, Deum autem non putas cuius ſunt, vehementius expetiturum? Et *infrà.* Ne tua eſſe exiſtimes, ſua ei tribuis.

i Beatus.] *Beda.* Quaſi, pauci ſunt fideles, ille autem qui repertus fuerit fideliter annonam verbi miniſtrans & in cura gregis vigilans æterna beatitudine glorificabitur. Et hoc eſt, [Beatus ille ſeruus] à ſeruiendo & ſeruando ſic dictus. *Matth.* 25. c. Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, &c.

k Quem cum venerit Dominus inuenerit ita facientem] id eſt, fideliter, humiliter, prudenter, vtiliter triticum Domini familiæ ſuæ diſpenſantem. *Chryſ.* Hæc dicta ſunt de ſermone de virtute, de pecuniis, & de omni diſpenſatione quæ vnicuique commiſſa eſt. Vnumquemque enim ad communem vtilitatem vti oportet his quæ habet ſiue ſapientia, ſiue principatu, ſiue diuitiis, non ad nocumentum conſeruorum.

l Vere dico vobis, quia ſuper omnia quæ poſſidet conſtituet illum] Super omnia *Beda,* cæleſtis regni gaudia non vt ſolus, ſed vt præ cæteris habeat gaudia æterna, tum pro ſua vita, tum pro gregis cuſtodia, *Chryſoſtomus.* Benè agente populo vnuſquiſque pro ſuo bono remuneratur, ſacerdos autem pro bonis omnium. Habebit enim pro bonis propriis auream & ex acquiſitione aliorum aureolam, 1. *Theſſal.* 2. d. Quæ eſt ſpes noſtra aut gaudium aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in aduentu eius? Nota, quia maior corona promittitur bonis diſpenſatoribus quàm aliis vigilantibus. Aliis promiſſum eſt, quia facit illos diſcumbere & tranſiens miniſtrabit illis, iſtis promittitur, quia ſuper omnia bona ſua conſtituet eos. Sicut ergo differunt in meritis, ita & in præmiis.

23. q. 4. c. ca vindicta.

m Quia ſi, &c.] Hîc ſubditur malè diſpenſantium, & quaſi explanat prædicta de ſeruo bono per antitheſim mali ſerui dicens, [Quia ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire,] id eſt, ſi cogitauerit quod iudicium aut mors adhuc longè eſt, quod multi cogitant, & quod peius eſt cogitationi acquieſcunt. *Deuter. trigeſimoſecundo,* e. Iuxta eſt dies perditionis. *Habac. ſecundo,* a. Si moram fecerit expecta illum, quia veniens veniet & non tardabit. *Soph. primo,* c. Iuxta eſt dies Domini. *Ezech. decimoſecundo,* f. Quod eſt prouerbium iſtud in terra Iſraël, dicentium, in longum differentur dies & peribit omnis viſio. *Iſa. decimoſeptimo,* c. Manda, remanda, &c.

Ioan. 8. d. *Quis facit peccatum,* &c.

n Et cœperit percutere,] id eſt, ad vitia incitare vel conſcientiam infirmorum prauo verbo vel exemplo laniare. *primo. Corinth. capitulo octauo,* d. Peccantes in fratres & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis. Vel, [Percutere] ſpoliando pauperes. *Iſa. tertio,* c. Quare atteritis populum meum.

o Pueros & ancillas.] *Gloſſ.* Quorum ætas vel ſexus, quanto infirmior, tanto ad ruinam facilior.

p Et edere & bibere & inebriari.] *Myſticè,* id eſt, cunctis ſceleribus & illecebris ſæculi quæ mentem errare faciunt occupari. Vel ad literam, ſi ſit deditus gulæ & ebrietati. *Eccleſ. decimonono,* a. Operarius ebrioſus non locupletabitur. *Iſa.* 28. b. Sacerdos & Propheta neſcierunt præ ebrietate. *Eccleſ.* 31. a. Infirmitas grauis ſobriam facit animam.

q Veniet Dominus ſerui filius] in quo, ſcilicet, ſeruo, omnes mali præpoſiti intelliguntur. Veniet, inquam.

r In die qua non ſperat,] ſcilicet, iudicij vel mortis.

ſ Et hora qua neſcit.] *Matth. cap.* 24. c. De die illa nemo ſcit, neque Angeli niſi ſolus pater, quod fit vt ſemper ſimus parati.

t Et diuidet eum.] *Beda.* A conſortio fidelium ſegregando & eis qui nec fidem habuerunt ſociando, quia qui non habet curam ſuorum, &c. 1. *Timot.* 5. a. *Oſee* 13. d. Infernus inter fratres diuidet. *Matth.* 25. c. ſeparabit eos ab inuicem ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis. Vel, [Diuidet] diabolo animam, mundo pecuniam, vermibus corpus. *Eccleſ.* 10. b. Cùm morietur homo, hæreditabit ſerpentes & beſtias, & vermes.

u Partémque eius cum infidelibus ponet.] *Rab.* Quia aduentum iudicis deſperauit, quia præſentibus ſtuduit, quia commiſſam ſibi familiam ſiti & fame vexauit. Et ſi incipiens ponitur cum infidelibus, vbi ponetur qui nunquam ceſſauit? *Apocal.* 22. c. Foris canes & venefici & impudici & homicidæ & idolis ſeruientes, & omnis qui amat & facit mendacium, id eſt, hypocrita.

x Ille autem.] Hîc ſubditur de differentia pœnæ malorum. Et hoc eſt. [Ille autem ſeruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non ſe præparauit] ad faciendum eam. *Prouerbiorum cap.* 16. a. Hominis eſt animum præparare, &c.

y Et non fecit ſecundùm voluntatem eius, vapulabit multis] quia deliquit in multis. 2. *Pet.* 2. d. Melius eſt viam veritatis, &c. *Sap.* 6. a. Iudicium duriſſimum in his qui præſunt fiet. *Eccleſ. cap.* 1. d Qui addit ſcientiam, addit & dolorem.

Iacob. 4. d.

Iacob. 4. d. Scienti bonum & non facienti peccatum est illi.
a Qui autem non cognouit,] id est, simpliciter ignorauit, non ex contemptu addiscendi. Multi enim nolunt addiscere, quia putant se minus puniendos si nescientes peccent. De quibus, 1. Cor. 14. g. Si quis ignorat ignorabitur.

a Qui autem non cognouit b & fecit digna plagis c vapulabit paucis. Omni d autem e cui multum datum est, f multum quæretur ab eo, g & cui commendauerunt multum, h plus petent ab eo. i Ignem k veni l mittere in terram, m & quid volo nisi vt accendatur? † n Baptismo o autem habeo baptizari, & p quomodo coarctor vsque dum perficiatur? q Putatis quia pacem veni dare in terrā?

Osee 4. d. Populus non intelligens vapulabit. Glossa Beda. Multi æstimantes se minus vapulaturos si nesciant quod operari debeant, auertunt autem ne audiant veritatem, sed cum possent scire si vellent studium adhibere, non nescientes sed contemptores iudicabuntur. Prou. 28 b. Qui declinat aures suas ne audiat legem, &c. 2. Tim. 4. a. Auditum auertent à veritate. Sic ergo intelligendum est. [Qui autem non cognouit. id est, simpliciter ignorauit, non ex contemptu addiscendi.

37. dist. c. ideo 35. q. 4. c. ea prudata.

al. † Baptisma.

b Et fecit digna plagis,] id est, peccata. c Vapulabit paucis.] Osea 13. d. Ipse filius non sapiens, nunc enim non stabit in contritione filiorum, de manu mortis liberabo eos. Beda. Quoad sensum, non quoad damnum. Mitissima est omnium pœna eorum qui præter originale nullum insuper addiderunt. Hæc Gloss. non videtur multum pertinere ad expositionem eius quod hic dicitur potest tamen sic continuari. Qui cognouerunt voluntatem Domini, & non fecerunt, vapulabunt multis, qui non cognouerunt vapulabunt paucis, sed inter eos qui non cognouerunt, minus punientur illi qui originali nullum actuale superaddiderunt. Sequitur.

d Omni autem] siue Prælato siue subdito.

e Cui multum datum est] de bonis naturalibus, de bonis gratuitis, de bonis temporalibus. De his enim omnibus oportebit reddere rationem secundum quantitatem commissi.

f Multum quæretur ab eo] in die iudicij, quando vnusquisque reddet rationem villicationis suæ, vt dicitur infra 16 a.

g Et cui commendauerunt multum,] scilicet, diuina iudicia.

h Plus petent ab eo.] Istud est inculcatio, quia idem est quod prædictum est [Omni autem, &c.] Vnde Beda. Merito malus cognoscens plus, & non cognoscens minus vapulat quia illi plus, isti minus commissum est, & ab omni cui plus committitur plus exigitur. Vel ita vt non sit inculcatio, sed primum referatur ad subditos, secundum ad prælatos quia subditis datur, prælatis commendatur.

h Plus petent ab eo] qualis est omnis Prælatus, cui cum salute sua committitur cura subditorum. 3. Reg. 20. g. Custodi virum istum, &c. Et hanc lectionem innuit alia Gloss. Vtrumque ordinem, &c. Sequitur.

i Ignem veni mittere in terram, & cætera.] Hic respondet ad quæstionem Petri, dicens, quia prædicta generaliter omnibus congruunt, licet specialiter Apostolis, vt dictum est. Vnde Gloss. Beda. Tu quærebas, &c. Et alia Gloss. aliter continuat, sed sententiam non mutat. Quasi inuito vos, & cætera, vt in aduentu iudicis sitis idonee parati. Sed licet ita dixerim ad incutiendum timorem, malo tamen vt ex amore impleatis. Et est hic quinta pars cap. in qua hortatur discipulos ad tolerantiam passionum, timorem incutiens ex aduentu iudicis insperato, & exemplum ponens de seipso, qui pro nobis tantam ac talem sustinuit passionem, qua quasi igne quodam nos inflammauit ad amorem suum, vt pro eo nihil pati timeamus. Vnde dicit. [Ignem amoris.

Quinta pars.

k Veni mittere in terram] ad eam illuminandam, inflammandam, & consolandam. Hæc enim tria facit ignis. Illuminat obscura, inflammat frigida, consolidat mollia. Et terra obscura erat per ignorantiam, frigida per malitiam, mollis per impatientiam seu per insolentiam. De prima dicitur Osee 4. a. Non est veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Gen. cap. 1. a. Terra erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi &c. De secundo dicitur Ierem. cap. 6. b. Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam facit malitiam suam. De tertio. Isaia cap. 47. a. Non vocaberis vltra mollis & tenera ideo ad hæc tria facienda datus est Spiritus sanctus in specie ignis, id est, vt ignaros erudiendo illuminaret, frigidos calefaciendo inflammaret, molles & dissolutos consolidaret. Vnde Threm. 1. c. Ignem misit in ossibus meis & erudiuit me.

Item sermo Dei dicitur ignis, quia illuminat & inflammat & consolidat. Ierem. 20. b. Factus est sermo Domini in derisum & in opprobrium tota die, & dixi, &c.

Item eiusd. 23. f. Numquid non verba mea sunt quasi ignis ardens?

Item ignis dicitur ipsa sententia diuini iudicij, & ipsa gehenna. Vnde Soph. 3. b In igne zeli mei deuorabitur omnis terra. Isa. 33. b. Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Huius ignis notitia ante Christi aduentum vel nulla vel modica erat, ideo Dei filius venit in mundum, vt hoc triplici igne totum mundum inflammaret. Vnde dicit. G

Matth. 10. d

i Ignem,] triplicem.

k Veni] carnem assumendo.

l Mittere in terram] non in cælum, quia ibi satis abundabat.

m Et quid volo nisi vt accendatur] in cordibus peccatorum mediante sufflatorio prædicationis, aut diuinæ inspirationis, aut certe secretæ meditationis. Iuxta illud Psalm. 38. Et in meditatione mea exardescet ignis. Vt autem facilius & amplius accendi valeat ignis ille, id est, ardor charitatis in cordibus hominum, subiungit de passione sua, quia nihil est quod adeo accendat ardorem charitatis in cordibus humanis sicut mors siue passio Christi, quam non solum sustinuit pro salute hominum, sed etiam desiderio desiderauit, secundum quod dicitur, infra 22. b. Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Vnde dicit.

n Baptismo autem habeo baptizari, &c.] Et continuatur hoc modo: Reuera volo vt accendatur ignis.

o Autem,] id est, quia, &c. Vel sic: Ita volo vt accendatur, ignis. [Autem] id est, sed vt facilius fiat: [Baptismo habeo baptizari,] prius, id est, sanguine proprio vniuersaliter quasi baptismo persundi. Nota quod mors Christi dicitur baptismus, id est, tinctio per quandam similitudinem, quia sicut lana in tinctura mergitur & preciosior emergit, ita Christus passus est mortalis, & resurrexit preciosior, quia immortalis. Baptismus etiam habet efficaciam & virtutem à Domini passione.

Item passio siue martyrium dicitur baptismus, quia mundat & liberat à culpa & pœna sicut baptismus. Distinguit autem Chrysost. sex genera baptismorum:

Sex genera baptismorum

Quorum primus est in verbo. Vnde Ioan. 15. a. Vos mundi estis, &c.

Secundus est in aqua tantum.

Tertius est in Spiritu sancto tantum. De vtroque dicitur Act. 1 a. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizamini Spiritu sancto, &c.

Quartus in aqua & spiritu. Ioan. 3. a. Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

Quintus in igne tribulationis & pœnitentiæ. Isaia 4. b. Si abluerit sordes filiarum Sion, & sanguinem Ierusalem lauerit de medio eius, &c.

Sextus in morte, vt hic: [Baptismo habeo, &c.]

p Et quomodo, &c.] His verbis exprimitur affectus charitatis Domini erga nos: [Et quomodo coarctor vsque dum perficiatur] ipsa passio, id est, quantum, id est, ex quanto desiderio appeto & desidero ipsam Passionem meam pro salute humani generis consummari, q. d. multum affecto mori pro salute hominum. In hoc maximam ostendit suam charitatem ad homines. Ioan. 15. b Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Et per hoc ad mutuæ charitatis obsequium nos inuitat, vt sicut ipse pro nobis, ita nos pro inuicem pati non recusemus 1. Ioan. 3. a. In hoc cognoscimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.

q Putatis, &c.] Hic remouet vnum magnum impedimentum, id est, carnalem affectum siue carnalem amorem qui facit concordiam in malum in pluribus operibus: Et ideo non facere, sed destruere hanc pacem seu concordiam venit Dei filius: Sicut Genes. 11. a. legitur de volentibus ædificare turrim, quod Dominus diuisit eos & dispersit eos in orbem. Et hoc est quod hic dicitur: [Putatis quia pacem veni dare in terram.] Chrysost. Est pax bona, & est pax mala. Bona. inter fideles & iustos, mala inter infideles & iniustos, quia

fidelitaa per pacem seruatur. *a* Non] vt ibi fiat punctus [dico vobis, sed separationem.] *Chrysostomus*. Malum quamdiu mixtum fuerit bono, viuit & stat, separatum cadit & moritur, & ita semper desiderat diabolus suos infideles cum fidelibus esse, quia malum coinquinat bonum, non è conuerso. Vinum enim non corrumpit acetum, nec farina

18. 1. q 1.

sordidat lutum, sed è conuerso 1 *Cor. cap.* 15. d. Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. *Matt.* 10. d. dicit. Sed gladium verbi Dei, scilicet, de quo *Hebr. cap.* 4. c. Viuus est sermo Dei, & cæt. *Ierem. cap.* 48. b. Maledictus qui prohibet gladium suum à

al. † duos

a Non, dico vobis, sed separationem. *b* Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in † duo & duo in tres diuidentur, *c* Pater in filium *d* & filius in patrem suum, *e* mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam. *f* Dicebat autem & ad turbas. *g* Cùm videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis nimbus venit, & ita fiet, & cùm austrum flantē, dicitis quia æstus erit, & fit.

sanguine. Sed quidam sicut rustici portant hunc gladium retro pendentem super dorsum. Vndè *Psalm.* 49. Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Alij portant in ore vt laudent, vt histriones. *Psal.* 58. Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum, &c. Alij portant inuolutum, non vt pugnent in eo, sed vt vendant eum, vt mercatores. 1. *Reg.* 21. e. Achimelech gladium Holiæ habebat inuolutum, & quia dedit Dauid occisus est à Saule. Alij portant in manibus, ad pugnandum, vt milites. *Cant.* 3. c. Lectulum Salomonis, &c. *Rom.* 13. b. Non sine causa gladium portabat, &c.

b Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duo & duo in tres diuidentur.] Nec adhæreas verbo tanquam non fuerint plures vel pauciores in eadem domo.

c Pater] diuidetur [in,] id est, contra [filium.] Sed quomodo Dominus qui præcipit honorare parentes. *Exod. cap.* 20. b. hic videtur inhonorare, ex eo quod hic approbat separationem filij à parente? Sed istud non est contrarium illi. Ibi enim præcipit parentes honorare sub Deo, hic approbat separari à parentibus, sed pro Deo. *Chrysost.* Solus Deus animarum pater est, carnalibus patribus præbe carnis obsequium, spirituali verò patri animæ sanctitatem.

d Et filius in patrem suum.] *Chrysost.* Non dicit separare filium à patre, sed aduersus patrem, quia spiritualem dicit separationem non corporalem, & ita qui longè est non potest stare contra.

e Mater in filiam & filia in matrem, socrus in nurum suam & nurus in socrum suam. Hic oritur quæstio, quia dicit esse in domo quinque personas quæ contra se diuidentur & tamen sex enumerat, scilicet, patrem & filium, matrem & filiam, socrum & nurum. Respondet *Beda*. Quæ mater est filij, socrus est vxoris eius, & sic eadem in filiam suam & in nurum suam dicitur diuisa. Vnde quinque sunt personæ, sed sex sunt nomina personarum. *Beda*. Tres in duo, id est, filius & filia & nurus, in patrem & matrem, & duo in tres, id est, pater & mater, vbi, scilicet, in matre etiam socrus intelligitur, in filium & filiam & nurum.

Mysticè.

Mysticè. Per tres significantur omnes boni, qui fidem Trinitatis corde, ore, & opere confitentur. Per duo significantur omnes mali, qui ab hoc ternario sunt diminuti. Tres ergo in duos diuidentur, quia boni & mali contraria & sentiunt & operantur & se inuicem persequuntur. *Zach.* 8. b. Diuisi omnes homines vnumquemque contra proximum suum. *Eccl.* 33. b. Intuere in omnia opera Altissimi, duo contra duo, & vnum contra vnum.

Moraliter.

Moraliter. Pater, mundus, mater, caro. *Ezech. cap.* 16. a. Pater tuus Amorrhæus, id est, amaricans, & mater tua Cethæa, id est, garrula. *Psalm.* 26. Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Filius & filia discipuli seu imitatores nostri sunt. Vnde pater in filium & mater in filiam diuiditur, quia mundus, id est, amatores mundi omnes bonos persequuntur. Et mater in filiam, quia caro, id est, carnales, spirituales impugnant & manu & lingua. *Hieron.* Adeo crescit persecutorum rabies, vt nullus sit inter eos affectus, quorum diuersa est fides. *Matth. cap.* 10. c. Tradet frater fratrem in mortem, &c. *Micheæ cap.* 7. a. Omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum venatur in mortem. Et *infrà*. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce, &c. Vndè *Ierem. cap.* 40. Vnusquisque à proximo suo se custodiat, &c. *Isaiæ cap.* 19. a. Pugnabit vir contra fratrem suum

Sexta pars.

f Dicebat autem, &c.] Sexta pars cap. vbi post tractatum de vtroque aduentu Domini, arguuntur Pharisæi qui ex ordine elementorum & aeris qualitate dies discernunt & tempora iudicant. Vtrumque autem aduentum Domini non attendunt, quia nec primum factum credunt, nec secundum rectè expectant, cum tamen ex dictis prophetarum & qualitate operum Christi certum iudicium vtriusque aduentus possent habere si vellent attendere. Marc. 16. a.

Vndè *Ierem.* 8. c. Miluus in cælo cognouit tempus suum. &c. Sic autem Dominus Pharisæos de negligentia arguit, quod de morte, & passione sua instruit secundum exemplum quod posuit, sicut planiùs patet. *Matth. duodecimo sexto*, a. vbi agitur de eodem. Dicit ergo, [Dicebat autem & ad turbas] in quibus erant Pharisæi, signa de cælo petentes, sicut dicit *Matth. decimo-sexto*, a. non ad credendum sed ad tentandum.

g Cùm videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, nimbus venit, & ita fiet, & cum austrum flantem, dicitis quia æstus erit & fit, hypocritæ, & cætera.] Litera patet.

Mysticè. Nubes caro Christi. *Isaiæ cap. decimo-nono*, a. Ascendet Dominus super nubem leuem & ingredietur Ægyptum. Et dicitur nubes triplici ratione. Mysticè.

Primò, quia ex rore pluuia & ex carne Christi sanguis & aqua, quæ est pluuia benedictionis. De qua *Ezech. cap. trigesimo-quarto*, f. Deducam imbrem in tempore suo & pluuiæ benedictionis erunt.

Secundo, quia nubes occultat solem, & caro Christi diuinitatem. *Isa. cap. quadragesimo-quinto*. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel saluator. *Habac. cap. tertio*, a. Ibi abscondita est fortitudo eius.

Tertiò, quia nubes de mari oritur, & caro Christi de Maria. *tertio. Reg. decimo-octauo*, a. Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Occasus est passio siue mors Christi. *Psalm. sexagesimo-septimo*. Qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. Quid est ergo nubes ab occasu oriens, nisi caro Christi à morte resurgens. Post ascensum autem nubis fuit nimbus, quia post Domini resurrectionem Euangelij prædicatio toti mundo illuxit. Vndè *tertio. Reg. cap. decimo octauo*, g. Ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari, id est, de amaritudine mortis, & facta est pluuia grandis. Per austrum vero flantem, præsens tribulatio sanctorum significatur, per æstum autem tribulatio futuri iudicij. Auster igitur flans, signum est æstus futuri, id est, præsens tribulatio sanctorum certum indicium est futuræ tribulationis malorum. Si enim Dominus in præsenti non parcit bonis quin patiantur, certum est quod in futuro non parcet malis quin puniantur. Vnde *Prouerbiorum vndecimo*, d. Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator. *Isa. trigesimo-secundo*, c. Super humum populi mei & spinæ & vepres ascendent, quanto magis super omnes domos gaudij ciuitatis exultantis. *prima. Pet. quarto*, d. Tempus est, vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus quidem vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt?

Moraliter. Per nubem significatur dolor seu tristitia, quæ mentem obnubilat, per occasum verò significatur casus peccati, per nimbum pluuia lacrymarum, per austrum verò præsens prosperitas, per æstum futura calamitas. Quid est ergo nubes ab occasu oriens, & postea nimbus sequens, nisi dolor seu tristitia de peccati consideratione proueniens, & postea pluuia lacrymarum subsequens? Et sicut pluuia ipsius nubis obscuritatem dissoluit, & serenitatem inducit, ita lacrymæ tristitiam mentis expellunt & conscientiæ serenitatem inducunt. Vnde *Tob. cap. tertio*, d. Post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum exultationem infundis. Similiter flatum austri sequitur feruor æstus, quia præsentem prosperitatem sequitur æterna calamitas. Vndè *Prouerbiorum cap. decimo-quarto*, b. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. *Iob cap. vigesimo-primo*, b. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Sequitur. Moraliter.

Hypocritæ

a Hypocritæ faciem cæli & terræ nostis probare, hoc autem tempus,]scilicet, mei aduentus.
b Quomodo non probatis,] scilicet, certis argumentis scripturarum & operum? *August.* Laudabilior est animus, cui nota est propria infirmitas, quàm qui cælorum constellationes & terrarum fundamenta scrutatur. *Isa.* 47.d. Saluent te augures cæli qui contemplabantur sidera & supputabant menses, vt ex ipsis annunciarent futura tibi. *Gal.* 4. b. Quomodo conuertimini ad infirma & egena elementa, dies obseruatis & menses & annos, & vosipsos negligitis. *Eccl.* 3. c. Quæ præcepit tibi Deus, semper cogita, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.

Matth. 5. d.

> a Hypocritæ faciem cæli & terræ nostis probare, hoc autem tempus b quomodo non probatis? c Quid autem & à vobisipsis d non iudicatis quod iustum est? e Cùm f autem vadis cum aduersario tuo g ad principem in h via, da i operam liberari ab illo, k ne fortè trahat te l ad iudicem, m & iudex n tradat te o exactori, p & exactor q mittat te in carcerem. r Dico tibi, non exies inde donec etiam s nouissimũ minutum reddas.

c Quid autem.]Viderentur excusabiles legem & prophetas ignorantes, ideo subditur per quid ostenduntur inexcusabiles, quia natura vel ratio poterat eis dicere illum esse Deum, qui faciebat etiam opera supra hominem. *Dan.* 15.d. Et quod post tot iniustitias sæculi, iustum creatoris iudicium esset venturum. Dicit ergo: [Quid autem & à vobisipsis, id est, ex naturali ratione. *Eccl.* 31. b. Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso.
d Non iudicatis quod iustum est,]scilicet, me esse Deum, & iudicium venturum. *Michea* 7.b. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, &c. *Iob* 13. c. Etiamsi occiderit me sperabo in eum. *Iob* 6. a. Terrores Domini contra me militant.

Septima pars. a Cum autem, &c.]Septima & vltima pars, in qua inuitat nos Dominus ad conculcandas mundi illecebras, & ad præstolandum secundum aduentum Domini, monens obedire verbo Dei quod docet mundi illecebras conculcare & pacem cum omnibus habere. Vnde dicit: [Cùm autem vadis, &c.] q.d. constat iudicium esse venturum.
f Autem,]id est, ideo.

Glos. Aduersarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris desiderijs carnalibus.

e Cùm vadis cum aduersario tuo,] id est, sermone Dei tuis carnalibus desiderijs aduersanti. Vel cum quouis homine tibi aduersanti.
g Ad principem, id est, ad Christum iudicem. De quo *Isa.* 32. b. Princeps ea quæ digna sunt principe cogitabit, & ipse super duces stabit.

&c. 1. Pet. 5. b. Aduersarius vester, &c. Rom. 13 d. Tanquam carnem, &c. Gal. 5. c. Desideria carnis, &c.

h In via,]id est, in hac vita, quæ ducit ad cælum si bona est, vel ad infernum si mala. De qua *Psalm.* Reuela Domino viam tuam id est, vitam tuam. Veruntamen triplex est via qua itur ad cælum.
Prima est via innocentiæ, id est, ipsa innocentia per quam ambulant innocentes. De qua *Psal.* Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.
Item. Beati immaculati in via.
Item *Prouerb.* 3.c. Viæ eius viæ pulchræ.
Secunda est via pœnitentiæ, id est, ipsa pœnitentia per quam ambulant pœnitentes De qua *Isa.* 30.e. Hæc est via, ambulate in ea, neque ad dexteram excedendo, neque ad sinistram diminuendo. *Exod.* 8 g Viam trium dierum ibimus.
Tertia est via sapientiæ, id est, ipse Christus per quem venitur ad patrem. *Ioan.* 14. a. Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad patrem nisi per me. *Psal.* 106. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. *Prouerb.* 4.b. Viam sapientiæ monstrabo tibi. Has vias ambulare volebat Dauid, cum dicebat: *Psal.* 24. Vias tuas Domine demonstra mihi. *Sap.* 10 b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, &c. Cum ergo vadis cum aduersario tuo ad principem in hac triplici via.
i Da operam liberari ab illo,] implendo præcepta, declinando prohibita, sperando promissiones, timendo comminationes. Qui hæc quatuor facit, securus est ab aduersario, id est sermone diuino. De quo *Eccles.* 36. b. Extolle aduersarium & affige inimicum, id est, exalta verbum diuinum: Et sic affliges tripliceio inimicum, id est, mundum, carnem & diabolum
k Ne fortè trahat te.]id est, caosa sit cur traharis.
l Ad iudicem, Christum, cui pater dedit omne iudicium, *Ioan.* 5 d.
m Et iudex]id est, Christus.
n Tradat te per diffinitiuam sententiam.
o Exactori,]id est, diabolo qui pœnam exigit pro culpa quam suggessit, in quo deprehenditur eius malignitas, quia culpam suggerit, & pro ea pœnam infligit. De hoc exactore, *Isa.* 14.b. Quomodo cessauit exactor. *Iob* 3.c. Non exaudierunt vocem exactoris, id est, suggestionem diaboli non receperunt.
p Et exactor,]id est, diabolus.
q Mittat in carcerem]inferni De quo *Isa.* 24.d Congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacũ, & claudentur ibi in carcere vbi dæmones cruciant animas vsque in diem iudicij: Sed postea solo igne & verme animæ pariter cum dæmonibus cruciabuntur, quia tunc cessabit omnis prælatio, vt dicitur. 1. *Cor.* 15.c.
r Dico tibi, non exies inde donec etiã nouissimum minutum reddas,]id est, nunquam exies inde Nota quia, [donec,] in frequentiori vsu ponitur inclusiuè, quandoque ponitur exclusiuè, vt cum dicitur: Iste nunquam pœnituit donec obiit, id est nunquam: Ita ponitur hic, scilicet, pro nunquam. De hoc habes in *Interlin.* id est, nunquam. Sed cautè intelligas quod sequitur *in Gloss. Interlin.* sicut, *Psalm.* 109. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, ne intelligas quod ibi ponatur pro nunquam. Ibi enim ponitur pro semper, quasi: Dixit Dominus Domino meo id est, pater filio, sede à dexteris meis, id est, regna mecum, donec ponam inimicos tuos id est, modò & postquam posuero, scilicet, semper. Ergo quasi ex opposito intellige quod sequitur, sicut, donec ponam, quasi hic ponatur exclusiuè, sicut ibi. Et sicut hic est abnegatiuum omnium temporum, ita ibi consignificatiuum omnium temporum. Hic ergo ponitur pro nunquam, ibi pro in æternum. *Gloss. Beda* Reddit semper pœnas pro peccatis patiendo, sed nunquam veniam consequendo. *August.* Donec hic non finem pœnæ significat sed semper solues & nunquam persolues. Vndè *Chrysost.* Si semel condemnatus inissus fueris in carcerem, iam non solum de grauibus peccatis, sed etiam pro verbo otioso quod locutus es sunt exigenda à te supplicia. Argumentum quod peccatum veniale punitur in inferno.
s Etiam nouissimum minutum reddas,]id est, pro minimis peccatis punieris. *Matth.* 5. d Nouissimum quadrantem. *August.* Sic solemus dicere vsque ad fæcem, cum volumus exprimere aliquid ita exhaustum vt nihil relinquatur, &c.

Aduersarius {
- Secundum Apostolum: Caro spiritui, *Galat.* 5. e. Hæc enim sibiinuicem aduersantur, &c.
- Diabolus. 1. *Pet.* 5. e.b Aduersarius vester diabolus, &c.
- Conscientia mala. *Rom.* 2 c Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &c.
- Vitiorum vsus siue improbus actus. *Eccles.* 33 a. Timenti Deum non occurrent mala, scilicet, vt aduersarij eius, &c.
- Sermo Dei *Matth.* 5. d Esto consentiens aduersario tuo *Mich.* 2.c. Nonne verba mea bona, &c E contrario, &c. De quolibet potest exponi quod dicitur *sup.* Cùm vadis cum aduersario tuo.

EXPOSITIO CAP. XIII.

ADerant autem quidam, &c.] In fine præcedentis capituli docuit Dominus qualiter vnusquisque ad aduentum iudicis se debeat præparare. Nunc ostendit omnes qui se non præparauerint esse damnandos, triplici exemplo hoc demonstrans
Primum exemplum est de Galilæis qui se non præparauerunt, & ideo damnati turpiter perierunt.
Secundum est de decem & octo Ierosolymitis, quos turris Siloa cadens oppressit.
Tertium est de ficu sterili quam Dominus maledixit. Et hæc tria continet prima pars huius capituli In secunda, mulier curua decem & octo annis erigitur. ibi Erat autem docens.] In tertia ostendit omnes fideles qui hic despecti & humiles habentur, in futuro esse exaltandos duplici similitudine Prima sumitur à grano sinapis. Secunda à tribus satis farinæ, ibi. [Dicebat ergo, &c.] In quarta ostendit locum pœnitentiæ in die iudicij tollendum esse reprobis, qui nunc misericordiæ tempore conceditur cunctis piè pulsantibus ibi Et ibat per ciuitates & castella, &c. In quinta ostendit Dominus se passurum in Ierusalem vbi alij prophetæ lapidati sunt & occisi, ibi, [In ipsa autem die &c.] Dicit ergo:

CAP. XIII.

A

a ADerant autem quidam ipſo † tempore *b* nunciantes illi de Galilæis *c* qoorum *d* ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſactificiis eotum. *e* Et reſpondens dixit illis: putatis quòd hi Galilæi præ omoibua Galilæis *f* peccatores fuetint, quia talia paſſi ſuot? Non, *g* dico vobia, *h* ſcd niſi pœnitẽtiam habueritis, *i* omnes ſimilitet peribitis, ſicut illi decem & octo ſuprà quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos. *k* Putatia, quia & ipſi debitorea fuetent, præter omnes homines habitantes in Ierusalem? Non dico vobis, ſed ſi non pœnitentiam habuertis, omnes ſimiliter pertbitis. *l* Dicebat autem hanc ſimilitudinem,

† in

a Aderant autem quidam ipſo tempore] quo docebat omnes qui non ſe præparauerunt ad aduentum iudicis eſſe dambandos.

b Nunciantea illi de Galilæia.] Voluerunt fortè eum terrere. *c* Quorum ſanguinem, & cæt.] Iſtud eſt de propriis Lucæ, quod hic interſeritur de Galilæis, & quod ſecundò additur de parabola fici & quod tertiò additur de muliere incuruata. Transferat Dominus de Iudæa in Galilæam Ioanne incarcerato, illi Iudæia mortem minantibus ſicut habetue apud alium Euangeliſtam. In Galilæa ergo docuerat prædicta, præmonens quod præmonirent ſe homines ad præparationem ſecundi aduentus Inde ſumpta occaſione quidam qui præſentes aderant, nunciauerunt ei mortem Galilæorum, quorum ſanguinem fuderat Pilatus ioter ſacrificia, quaſi dicat, iſti non ſe bene præparauerunt. Non enim alia de cauſa nunciauerint ei mortem illorum, niſi quia putabant illos peccatores eſſe grauiores omnibus aliis. ex acerbitate mortis penſantes immanitatem criminis. Dominus autem nec diffitetur peccatorea eos fuiſſe, nec confitetur grauiores fuiſſe omnibus aliis De Galilæis iſtis dubium eſt qui fuerint, quia nec Euangelica determinat hiſtoria: *Ioſephus* dicit & *in hiſtoriis* habetur, quia quidam erat in Galilæa faciens ſe filium Dei Meſſiam promiſſum in lege, & multi de Galilæis ſequebantur eum adhærentes ei quos ſeduxerat & aſſignauerat eis diem qua erat aſcenſurus in cælum, videntibus illis de monte Garizim. Videns autem Pilatus, quia multos ſeduxerat de tetrarchia Herodis, id eſt de Galilæa, timuit ne poſt eos ſeduceret eos qui erant de tetrarchia ſua, ſcilicet, Ieroſolymitas Cùm ergo die aſſignato eſſent in monte Garizim, & illi quos ſeduxerat adorarent eum & ſacrificarent ei, repente ſuperueniens Pilatus & interfecit eos inter ſacrificia & inter alios occidit filium Dei. Iſtud aliquantulum tangit *Gloſſ.* modica ſuper Euangelium vbi habetur quod ea hora pacificati ſunt, Herodes & Pilatus. quando, ſcilicet, Pilatus miſit hominem Galilæum, ſcilicet, Chriſtum ad Herodem, pro reuerentia nolens iudicare hominem de tetrarchia ſua, ſed remiſit ea ad eum vt iudicaret. Pro qua reuerentia Herodi exhibita ab ipſo Pilato, ſtatim pacificatus eſt Herodes qui moleſtus erat Pilato, quia occiderat hominea de tetrarchia ſua Et *Act.5.g.* vbi dicitur. Poſt hunc extitit Iudas Galilæus in diebus profeſſionis & auertit populum poſt ſe & omnes quotquot conſenſerunt ei diſperſi ſunt, & ipſe periit. Dicit ergo.

c Quorum,] ſcilicet, Galilæorum.

d Sanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum] interficiendo eos inter ſacrificia, ſicut dictum eſt.

Myſticè. *Myſticè.* Per iſtos Galilæos quorum ſanguis eorum ſacrificiis eſt immixtus, ſignificantur hypocritæ, qui ſanguinem ſiniſtræ intentionis miſcent ſacrificiis bonorum operum, facientes bona extenus ambitione laudis humanæ vel cupiditatis mundanæ Contra illud *Matth 6* a. Neſciat ſiniſtra tua quid faciat, &c. id eſt, bonum opus quod per dexteram deſignatur non iungatur prauæ intentioni, quæ per ſiniſtram ſignificatur. Hoc autem facit Pilatus, ut malleatoris, id eſt, diabolus, qui ſemper intentioni operum inſidiatur vt eam peruertat. Nam quicquid ea mala intentione procedit, malum eſt. Et ideo mors corporalis Galilæorum, mortem ſpiritualem hypocritarum ſignificat, qui inter ſua ſacrificia moriuntur. Sequitur.

e Et reſpondens dixit illis. Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis] qui non ita ſunt puniti.

f Peccatores fuerint qui talia paſſi ſunt? Non] vt hæc fiat diſtinctio.

g Dico vobis,] ſed ſupple, quia peccatores erant nec pœnitebant.

h Scd niſi pœnitentiam habueritis.] *Gl.* Hîc apertè notat eſſe eos peccatores.

i Omnes ſimiliter peribitis, ſicut illi decem, & octo ſupra quos cecidit Turris in Siloa & occidit eos.] Siloa, fons eſt in Ieruſalem. *Iſa.* 8 b. Aquæ Siloe, &c.

k Putatis quia, & ipſi debitores,] vel [peccatores fuerint præter omnes.] id eſt, plus quàm omnes [homines habitantes in Ieruſalem? Non, dico vobis, [ſed] vos etiam, [ſi non pœnitentiam habueritis, omnea ſimiliter peribitis] vel [ſimul] alia litera, & non erit locale ſed ſimilitudinis. Iſti decem & octo Ieroſolymitæ erant qui ad literam ædificauerunt turrim iuxta Siloam, & ruina turris oppreſſi ſunt. Fuerunt etiam mali ſicut & Galilæi, cum vtrique propter peccata ſua perierunt, & in exemplum & terrorem aliorum. Vndecim enim cauſis aliquis punitur præſenti pœna. Primò ad eius purgationem, vt Maria ſoror Moyſi. *Num.* 12. c.

Vndecim cauſis punitur aliquis.

Item ad probationem, vt *Iob* 1. & 2.

Item ad punitionis continuationem, vt Herodes, *Act.* 12. d.

Item ad defenſionem ſuperbiæ, ſiue ad humilitatis conſeruationem, vt Paulus 2. *Cor.* 12 b.

Item ad Chriſti glorificationem, vt cæcus, *Ioan. nono*, a.

Item ad poſterorum exemplum, vt *T.b.* 5 b.

Item ad terrorem malorum. *Prou.* 19. b. Flagellato peſtilente, &c.

Item ad parentum punitionem. *Exod.* 20. a. Ego ſum Deus zelotes, &c.

Item ad ſobrietatem. *Eccl.* 31. e Infirmitas grauis, &c.

Item ad maiorem cautelam, vt pueri Sodomitæ, *Gen.* 19. qui ſi vixiſſent peiores eſſent & grauius punirentur.

Item ad habendum memoriam Dei, vt Zacharias pater Ioannis. *ſup.* 1. b.

Vt probet, aut puniat, aut purget, aut tueatur: *Verſus.*
Aut Chriſti pateat gloria, pœna datur:
Vt ſit in exemplum terror vel pœna parentum
Vt ſit ſobria mens, cauta, memórque Dei.

Myſticè. Per iſtos Ieroſolymitas quos turris oppreſſit, ſignificantur omnes reprobi, quos turris opprimet, id eſt, Chriſtus, quando ſententia ſua cadet ſuper eos in die iudicii, quando dicetur eis: Ite maledicti in ignem æternum. *Matth.* 15 d Super quem ceciderit lapis, &c. Chriſtus autem turris dicitur propter altitudinem & fortitudinem. *Prou.* 58. b. Turris fortiſſima, &c. Poteſt etiam nomine turris accipi ſuperbia propter altitudinem quæ cadet ſuper eos in die iudicij, qui de ſuperbia non pœnituerunt *Iſa.* 30. f. Erunt ſuper omnem collem riui currentiũ aquarũ, & in die interfectionis multorum cum ceciderint torres, 2. *Cor.* 10. b. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum conſilia deſtruentes & omnem altitudinem: Ecce turris. Sequitur. *Myſticè.*

l Dicebat autem hanc ſimilitudinem: Arborem, &c.] Tertia eſt ſimilitudo de ficu ſterili, per quam oſtendit Iudæos & omnes peccatores citò eradicandos niſi pœniteant de peccatis ſuis. Et rectè ficui ſterili comparantur Iudæi cæteríque peccatores, quia foliis verborum exuberant, fructu verò carent bonorum operum, & ideo maledicti ſunt à Domino, *Matth. vigeſimotertio*, b. Videns Dominus arborem fici vnam ſecus viam. venit ad eam & nihil inuenit in ea niſi folia tantùm, & ait, nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum. *Chryſ.* Sicut impoſſibile eſt arborem iuxta viam fructus vſque ad maturitatem ſeruare, ſic difficile eſt hominem iuxta mundum viuentem iuſtitiam immaculatam vſque in finem tenere. Eſt autem multiplex ficus, de quarum qualibet poteſt exponi. Eſt enim ficus Synagoga, vt hic. Et *Matth.* 21. b. Maledixit Dominus ficui & aruit.

Multiplex ficus.

Item qui recuſat dignitates propter dulcedinem contemplationis *Iudic.* 9. b. Nunquid poſſum deſerere dulcedinem meam fructusque ſuauiſſimos, & cætera.

Item charitas. *Iſa.* 38. d. Iuſſit Iſaias vt tollerent maſſam de ficis & cataplaſmarent ſuper vulnus & ſanaretur.

Item clerici boni & mali. *Ierem.* 24. a. Ecce duo calathi pleni ficis, &c.

Item religio. *Ioel.* 1. b. Ficum meam decorticauit, &c.

Item excuſatio *Geneſ.* 3 b. Conſuerunt folia ficus & fecerunt ſibi perizomata.

Item præmium cæleſte. *Matth.* 7. c. Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus?

Item vmbra ſanctitatis. *Ioan.* 5. g. Cum eſſes ſub ficu noui te. Item boni nouitij. *Michea* 7. a. Præcoquas ficus deſiderauit anima mea. Modò ſecundum *Gloſſ.* exponamus de prima.

Arborem fici

a Arborem fici *b* habebat quidam *c* plantatam in *d* vinea sua, *e* & venit quærens *f* fructum in *g* illa, & *h* & non inuenit. Dixit *i* autem *k* ad cultorem vineæ. *l* Ecce anni tres sunt *m* ex quo venio quærens fructum in *n* ficulnea hac, & non inuento. *o* Succide ergo illam, vt *p* quid etiam terram occupat? *q* At ille *r* respondens dixit illi: *s* Domine dimitte illam & hoc anno vsque dum *t* fodiam circa illam & mittam *u* stercora. Et siquidem fecerit *x* fructum, *y* sin autem in *z* futurum succides eam.

a Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua.] Parabolicè loquitur Dominus ad Iudæos, comparans ipsos sterili ficulneæ. Et distingue inter vineam & ficum & terram. Solet enim intelligi idem per ficum & vineam, scilicet, synagoga. Hic autem per vineam intelligitur vniuersitas Iudæorum.

B De hac vinea *Isaia* 5. a. *Ierem.* 2. d. *Osea* 10. a. Vitis frondosa, &c. Per ficum autem intelliguntur doctores synagogæ, scilicet Scribæ & Pharisæi, qui sunt in synagoga quasi ficus in vinea. Per terram intelligitur plebs Iudaica. *e* Et venit] carne natus. *f* Quærens fructum] operum, non vmbram verborum [in illa & non inuenit. *i* Dixit autem ad cultorem vineæ] i. ad Apostolos, & prædicatores. *l* Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio.] Per tres annos intellige tria tempora, s. tempus circumcisionis ante legem, ab Abraham vsque ad Moysen. Et tempus legis, à Moyse vsque ad Christum. Et tempus gratiæ Sed per hos tres annos fructus in eis inuenire non potuit, quia nec tempore circumcisionis purificari poterant qui circumcisionem animi non quærebant. *Deut.* 10. d. Et intellige de adultis. Neque per legem sanctificabantur qui carnalia in lege tantum sequebantur. Nec in gratia iustificabantur qui de peccatis pœnitere nolebant, & ideo sequitur. *o* Succide ergo illam] i. annuncia. i. annunciate vos Apostoli quod perdituri sunt locum & gentem *Ioan.* 11. f. pro quo seruando Christum occiderunt & suos. *p* Vt quid etiam terram occupat?] *Gloss.* Cur etiam temporali copia vtitur, quasi nec etiam dignum esset vt Iudæi in temporalibus abundarent. *q* At ille respondens illi. Domine, &c.] Dominus dixerat cultori vineæ de sterili ficulnea succidenda, i. de synagoga euertenda, & dictum est quod per cultorem vineæ intelligantur Apostoli, sed quia intelligebant. Apostoli, quia alij qui de populo suo qui modò erant ficus steriles & infœcundæ, quasi per fossionem & stercorationem prædicantium fierent fructiferæ ficus & fœcundæ, ideo petit cultor vineæ vt differatur succisio sterilis ficulneæ, i. petunt Apostoli vt differatur euulsio synagogæ. Ad eorum petitionem dilata est per quadraginta annos post Passionem Domini. Certum est autem quod per prædicationem Apostolorum & intercessionibus eorum, multi de Iudæis conuersi sunt ad fidem. Hoc est quod hic dicitur. *s* Domine dimitte illam & hoc anno] tertio s. tempore gratiæ *t* Vsque dum fodiam circa illam. *Gloss.* Donec radicem, &c. Mentem sibi demonstrat. i. quod mentis prauitatem suam indicat. Sæpè enim mens prauitatem suam non attendit, sed dum arguitur homo, redit ad conscientiam Alia litera habet, mortem. Fossio ad litteram in imo fit. *Mysticè* ergo fossio circa sterilem ficulneam intelligitur timoris incussio quæ humiliat mentem elatam. *u* Et mittam stercora.] Stercora mittuntur ad radicem arboris. i. ad cognitionem mentis. *Beda.* i. malorum quæ fecit abominationem ad animum reducam, prædicandò & commonendo. Hic per stercora intelligitur recordatio peccati quia sicut stercoratio terram fœcundat, sic peccati recordatio animum ad compunctionem excitat & ita fœcundat. Ex quo enim peccati memoria mentem tangit, statim eam compungit & de compunctione ad fructum boni operis deducit & ita fructificare facit. *x* Et siquidem fecerit fructum] supple reseruabitur vel dimittetur, quia est Aposiopisis, sicut vult *Gloss.* *y* Sin autem] id est, si non fecerit fructum. *z* In futurum succides eam] gladio iudicialis sententiæ feriendo, & à terra viuentium æternaliter separando, dicens. Discedite à me omnes operarij iniquitatis, *Mat.* 7. d. *Psal.* 51. Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, &c. Et nota quia duo proponit cultor vineæ, s. facere fructum, & non-facere fructum. In altero vtitur ecliptica oratione, in quo nouerat Iudæos defuncturos, vbi. s. dicit. Si fecerit fructum. In altero autem totam texuit orationem, quia nouerat Iudæos procliuiores ad peccandum quam ad fructificandum.

Siquidem duæ dictiones sunt.

Moralit.

Moraliter. Ficus est claustrum quodlibet siue religio, quia sicut ficus sub vno cortice multa grana pacificè continet, ita religio sub vno iure viuendi i. sub vna regula multos homines habet Vnde *Psal* 67. Qui habitare facit vnius moris in domo. Item folia ficus habent similitudinem manus humanæ, & verba claustralium debent bonis operibus informari & adæquari. *Osea* 10. a. Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei Sed heu, non sic in multis, quia multa loquuntur, & pauca faciunt. *Ierem.* 8. c. Non est vua in vitibus, & non sunt ficus in ficulnea. Item ficus, vbi bona est, optima est, vbi mala, pessima, sic viri claustrales. *Ierem.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? Et dixit. Ficus, ficus bonas, bonas valde, ficus malas, malas valde quæ comedi non possunt eo quod sint malæ. Vinea in qua plantata est ficus est Ecclesia. *Isa.* 5. b. Vinea Domini Sabaoth domus Israel est. Dominus vineæ est Christus, qui eam plantauit. *Marc.* 12. a. Vineam pastinauit homo, id est, Christus Ecclesiam plantauit. Cultor vineæ est cœtus doctorum, & Prælatorum, quorum officium est sarmenta amputare, vites bonas propagare, spinas euellere, bona semina plantare. Vnde *Ambros.* Nouit cultor vineæ terram excolere, qui nouit vtilia deprehendere. *Aug. in lib. contra quinque hæreses.* Vbi estis ô boni agricolæ, quid agitis, quare vacatis, videtis quod malo plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum surgit. Spinas incendite, tribulos eradicate, fœnum siccate, semina bona spargite. Sed quibus hoc dico? O vbi estis fontes lacrymarum, quibus agricolis loquar. Alij sunt mortui, alij sunt fugati terra tradita est in manus impij. *Prouer.* 24. d Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant superficiem eius spinæ. Iuxta hoc prosequere literam *a* Arborem fici] id est, religionem. *b* Habebas quidam] s. Christus. *c* Plantatam] per Antonium, Benedictum, Augustinum. *d* In vinea sua] id est, in Ecclesia sua.

e Et venit quærens fructum] id est, religinsitatis & sanctitatis profectum. *g* In illa ficu.] id est, in religione. *h* Et non inuenit] *Marc.* 11. b. Cum exiret Iesus à Bethania esuriit, cúmque vidisset ficum à longè habentem folia, venit si fortè inueniret in illa, & cum venisset ad eam nihil inuenit præter folia tantum, id est, nihil de veritate religionis præter verba & exteriorem habitum. 1. *Reg.* 19. c. Aufugit Dauid atque saluatus est tulit autem Michol statuam & posuit super lectum & pellem pilosam caprarum posuit ad caput & operit eam vestimentis. misit autem Saul, &c. Sequitur. *i* Dixit autem] Christus. *k* Ad cultorem vineæ] i. ad Prælatum Ecclesiæ. *l* Ecce anni tres sunt.] Tempus Antonij, tempus Benedicti, tempus Augustini *m* Ex quo venio quærens fructum] operum & virtutum. *n* In ficulnea hac, & non inuenio.] Et quare non inuenit Christus fructum in ea? Nunquid quia malè quærit? Non, sed quia non est ibi. *Ioel.* 1. b. Gens ascendet super terram meam fortis & innumerabilis, posuit vineam meam in desertum, ficum meam decorticauit, nudans spoliauit eam & abiecit, i. abiectam fecit. *o* Succide ergo illam] i. succidendam annuncia, quia infructuosa est. *Matth.* 3. c. Iam securis ad radicem posita est. Omnis ergo arbor quæ non fecerit fructum excidetur, & in ignem mittetur & ardet. *p* Vt quid etiam terram occupat?] *Ambros.* Terram occupat, qui locum quem tenet, bonis operibus non exercet, qui exemplo prauitatis impedimentum præstat cæteris. *Iob* 31. d. Si aduersum me terra mea clamat, i. parochia. Et *infra.* Si fructus eius comedi absque pecunia. Et *infra.* Pro frumento oriatur mihi tribulus, &c. *Iob* 24. h. Animæ vulneratorum clamabunt & Deus inultum abire non patitur. *q* At ille] scilicet, cultor vineæ, i. Prælatus Ecclesiæ qui minas Domini contra populum debet precibus emollire. *Prouer.* 15. a. Mollia responsio, &c. *Isa.* 64. b. Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. *r* Respondens dixit illi, Domine dimitte illam & hoc anno] tertio, scilicet, ad pœnitendum & fructificandum. *Isaia* 37. f. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur in secundo autem pomis vescere, in tertio autem anno seminate & metite, & plantate vineas & comedite fructum earum. *Iob* 24. d. Dedi ei locum pœnitentiæ & ipse abusus est in eo superbia. *t* Vsque dum fodiam circa illam] increpando & ab amore terrenorum reuocando Qui enim fodit terram extrahit & fossam facit, id est, humilitatem. *Ezech.* 8. d. Fili hominis fode parietem & ingredere, & vide abominationes pessimas quas isti faciunt.

u Et mittam stercora] i. abominationem peccatorum eius.

reducam ad mentem ipsius. Peccata enim stercora dicuntur propter fœtiditatem & vilitatem, quæ tamen si ad radicem arboris mittantur, id est, ad mentem peccatoris reuocentur, fœcundatur arbor. *Amos* 4. c. Ascendere feci putredinem castrorum vestrorum ad nares vestras & non redistis ad me: Immò multi irascuntur si fortè aliquis prædicando vel legendo tangat peccata eorum & reputant contra se dictum quod dictum est pro eis, immò pro omnibus in

C communi. *Exod.* 5. d. dixit populus ad Moysen & Aaron. Videat Deus & iudicet, quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone & seruis eius. De his stercoribus dicitur *Thren. cap.* 4. a. Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. [Et siquidem, &c.] Expone sicut priùs. Sequitur.

Secunda pars. *a* Erat autem, &c. Secunda pars vbi mulier curuata erigitur. Ad literam, dæmon incuruauerat hanc mulierem, qui ante Christi aduentum supra genus humanum maximam habebat potestatem. Alios enim apertè paralysi percutiebat, alios incuruabat, & diuersimodè humanum genus impugnabat. Vtrum autem hoc continuè factum sit, scilicet, post prædicta, non potest haberi certum ex alio Euangelista, quia est hoc de propriis Lucæ. Lucas verò multa sibi continuat pro mysterio, quæ non sibi continuantur quantum ad historiam, quod si non continuetur præmissis quantum ad seriem historiæ. Ad idem enim mysticè referuntur succisio ficulneæ sterilis, & erectio mulieris incuruatæ, id est, ad synagogam. Nam sicut succisio ficulneæ significabat aliquos de Iudæis esse excidendos, sic erectio mulieris aliquos erigendos esse, quia sicut per ficulneam succisam præfigurabatur extirpatio synagogæ, ita per mulierem erectam liberatio reliquiarum eius. Vel alia ratione sequitur hæc pars post primam. In prima siquidem sub similitudine ficus actum est de maledictione & reprobatione synagogæ, hic autem sub specie sanatæ mulieris agitur de Ecclesiæ institutione. Sicut enim ficus synagogam, ita mulier significat Ecclesiam. Rectè autem post decem & octo annos erigitur mulier, quia per obseruantiam Decalogi ad fidem resurrectionis quæ octaua ætate fiet, erigitur Ecclesia in præsenti per gratiam & in futuro erigetur per gloriam.

Moralit. *Moraliter* autem per istam mulierem significatur quælibet mens auara, quæ à rectitudine sua incuruata ad terrena per amorem nimium inclinatur. Et iuxta hoc exponatur litera. Dicit ergo.

a Erat autem] Iesus, scilicet.

b Docens] fidem & mores.

c In synagoga eorum] vbi erat locus publicus & communis, non in cameris & cauernis, vt hæretici. *Ioan.* 18. d. Ego semper docui in synagoga, & in templo quò omnes Iudæi conueniunt, & i occulto locutus sum nihil.

d Sabbatis] quia tunc plures conueniebant ad sermonem, & in figuram quod anima quæ per verbum prædicationis à terrenis ad cælestia erigitur, ad quietem æternitatis perducitur:

e Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis] ad literam, id est, infirmitatem ex spiritu maligno sibi procuratam. Vel, *Moraliter.*

f Spiritum infirmitatis,] id est, cupiditatis, quæ est grauis infirmitas animæ. Est enim spiritualis febris corporali contraria. In corporali namque febre prius est frigus & postea calor, in spirituali è contrario, quia cupiditas prius habet calorem in acquirendo, post frigus timoris de amittendo. *Genes.* 8. d. Frigus & æstus non requiescent.

g Annis decem & octo.] id est, tribus temporibus Dominicæ visitationis. Senarius enim significat perfectionem, qui multiplicatus per ternarium reddit decem & octo. Vnde significat omnes illos qui tribus temporibus, id est, ante legem, sub lege, sub Euangelio perfectionem operum habuerunt. Sed in his tribus temporibus fuit aliqua mulier in hac febre, quæ inclinauit eam. Vnde sequitur.

h Et erat inclinata] ad terram. Hanc inclinationem procurat diabolus quantum potest. *Isa.* 51. g. Dixerunt animæ tuæ, incuruare vt transeamus.

a Erat autem *b* docens in *c* synagoga eorum *d* sabbatis. Et *e* ecce mulier quæ habebat *f* spiritum infirmitatis *g* annis decem & octo. Et *h* erat inclinata, *i* nec omnino poterat sursum respicere. *k* Quam cùm vidisset Iesus, *l* vocauit ad se, *m* & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et *n* imposuit illi manus, *o* & confestim erecta est, & *p* glorificabat Deum. *q* Respondens autem Archisynagogus indignans, *r* quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ. Sex dies *s* sunt in quibus oportet operari. In his ergo venite & curamini, & non in die sab-

i Nec omnino poterat sursum respicere] sed semper in terram ad modum pecudis, quia quodammodo typum pecudis gestat, qui semper terrenis inhiat. *Matth.* 6. c. Vbi est thesaurus tuus, &c. *Prouerb.* 17. d. Oculi stultorum in finibus terræ.

k Quam cum vidisset Iesus.] *Gloss.* prædestinando per gratiam.

l Vocauit ad se] illustrando per doctrinã.

m Et ait illi, mulier dimissa es ab infirmitate tua,] id est, tuo merito tibi inflicta. Vel [Tua,] id est, qua tu bene vteris. Multi habent infirmitatem non suam, quia non suo merito sibi inflictam, aut quia non bene vtuntur ea, aut quia murmurant, & impatientes sunt.

n Et imposuit illi manus.] *Beda.* Spiritualibus bonis adiuuando, id est, gratiam bene operandi contulit.

o Et confestim erecta est.] *Beda.* Ad glorificandum Deum. *Act.* 2. a. Factus est repente de cœlo sonus, &c. Ibi *Glossa.* Nescit tarda rerum molimina Spiritus sancti gratia. Nota quatuor, vidit, vocauit, dimisit, erexit. Vidit per prædestinationem. *Sap.* 4. c. Misericordia est in sanctos eius, &c. Vocauit per prædicationem. *Prouerb.* 1. c. Vocaui, &c. Dimisit per iustificationem. *Matth.* 15. c. Dimitte eam, &c. Erexit per magnificationem. *Leuit* 26. b. Ego Dominus qui confregi catenas, &c. Hæc quatuor respondent quatuor verbis Apostoli. *Rom.* 8. f. Prædestinauit, vocauit, iustificauit, magnificauit, id est, magnificabit. Et licet in Apostolo ponatur verbum præteriti temporis, intelligendum est futuri. Sequitur.

p Et glorificabat Deum.] *Gloss.* vsque in finem perseuerando in bonis operibus. Hæc est enim glorificatio Dei, bona conuersatio viri iusti. 1. *Corinth.* 6. d. Glorificate & portate Deum in corpore vestro. Sequitur. Deut. 5. b.

q Respondens, &c.] Moyses legislator prohibuit non operationem sabbati, sed determinauit dicens. Omne opus seruile non facies in eo, neque tu, neque filius, &c. *Leuit.* 23. a. Ideo non coquebant panes, quia non tantum peccata dicta sunt opera seruilia, sed & quædam alia. Vnde 1. *Reg.* 8. c. dictum est de Saule. Faciet filias vestras focarias, vnguentarias, panificas. Opera enim coquinæ seruilia sunt. Ignorabat ergo Archisynagogus determinationem à Moyse, quæ non nisi semel vel bis posita est à Moyse, vbique tamen subintelligenda, quia non prohibuit Moyses hominem curari in sabbato, sed seruilia opera fieri. Dicit ergo, [Respondet autem Archisynagogus indignans] vt æmulator literæ legis, sicut Paulus *Galat.* 5. c. Abundantius æmulator existens paternarum traditionum.

r Quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ] comminando & terrendo ac dehortando.

s Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite & curamini, non in die sabbati.] Quod si esset æger ipse Archisynagogus diceretne nolo curari hodie? Certè non. *Matth.* 12. a. Non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt, id est, se dicunt esse. Adhuc indignantur & dolent multi Archisynagogi, quia Iesus curat in sabbato. *Act.* 4. a. Loquentibus illis ad populum videlicet Petro & Ioanne, superuenerunt sacerdotes & magistratus templi & Sadducæi dolentes quod docerent populum, &c.

Moraliter. Sex dies quibus operari oportet, sunt sex opera misericordiæ, in quibus oportet nos in hac vita exerceri, vt sic ad sabbatum æternæ quietis possimus peruenire. Vnde *Leuit.* 23. a. Sex diebus facietis opus, dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus; omne opus non facietis in eo, intelligendum est seruile. *Marc* 2. b. Sabbatum propter homines factum est, non homo propter sabbatum. Ibi *Gloss.* Ita sabbatum custodiri præceptum est, vt si necessitas fuerit, non sit reus quia violauerit. Sabbato circumcidere non est prohibitum quia necessarium. Vnde *Ioan. cap. septimo*, c. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, &c. Iosue muros Hiericho septem diebus circuit. *Iosue cap. sexto*, b. Machabæi in sabbato pugnauerunt. 1. *Machabæorum cap.* 2. e. Sed quod non est lici- Moralit.

est licitum in lege, necessitas licitum facit. *a* Respondens] cogitatis, quæ videbantur religiosa in superficie, & intuitu legis dicta, [Respondens autem ad illum Dominus dixit. Hypocrita, vnusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum, aut asinum à præsepio, & ducit adaquare?]

bati. *a* Respondens autem ad illum Dominus dixit. Hypocritæ, vnusquisque vestrûm sabbato non soluit bouem suum aut asinum à præsepio, & ducit adaquare? *b* Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati?

Beda. Merito hypocritam vocat, qui cum magister plebium videri appetat, sanationem hominis non veretur postponere curæ pecoris. *Isa.* 57. a. Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo. *B. Bernardus.* Petit anima, & non est qui curet, cadit asina, & est qui subleuet. *Mystice.* In his duobus animalibus vocatio duorum populorum significatur. Per bouem qui ruminat, & vngulam findit, significatur Iudaicus populus, per asinum populus gentilis. Hi duo populi absoluti vinculis peccatorum, per Apostolos adaquare ducuntur, quia sacræ Scripturæ potu contra sitim, & æstum sæculi refrigerantur. *Isa.* 1. a Bos cognouit possessorem suum, &c. *Isa.* 32. d. Beati qui seminatis super omnes aquas innectentes pedem bouis, & asini.

D

Mystice.

b Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Satanas, ecce decem, & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die sabbati?

Mystice. *Mystice.* Filia Abrahæ est Ecclesia de vtroque populo collecta, quæ à vinculo peccatorum quo eam Satanas alligauerat, soluta quotidie per discipulos Domini ad fontem Dominicum ducitur adaquanda. Et ita est idem bouem, & asinum à præsepio solui, quod est filiam Abrahæ ab inclinatione noxia erigi. Vndè *Psalm.* 115. in persona Ecclesiæ dicit. Dirupisti vincula mea. *Isa.* 52. a. Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Filia etiam Abrahæ est quæcunque fidelis anima. Sequitur.

c Et cum hæc,] manifestè vera, & ad salutem populi pertinentia [diceret.]

d Erubescant omnes aduersarij eius,] id est, Scribæ, & Pharisæi, qui ei ex sola aduersabantur, & cum apertæ veritati non poterant contradicere, nec propter inuidiam volebant credere.

e Et omnis populus,] id est, minores quos ambitio, vel inuidia non affligebat.

f Gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant eo.] Et ita est hodiè, quia maiores, dico quoad plures, veritati aduersantur cui minores aggaudent, vnde *Isa.* 59. c. Corruit veritas in plateis, & æquitas, &c. *Mystice*, per istos qui de miraculis Saluatoris erubescunt, & veritati contradicunt, significantur Iudæi, qui semper fuerunt rebelles veritati. Vndè *Iob* 24. b. ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, nec reuersi sunt per semitas illius. Per alios verò qui miraculis Christi aggaudent, significantur gentiles, qui Iudæis excæcatis ad fidem venerunt. Vnde illi ficui sterili, & maledictæ assimilantur, isti vero ad filiam Abrahæ pertinent de sua expectatione Deum glorificantem, & ideo grano synapis comparantur in parabola consequenti.

Mystice.

Tertia pars. *g* Dicebat ergo, &c.] Tertia pars, in qua ostendit Dominus per similitudinem grani synapis, sanctos qui hic humiles, & despecti habentur, in futuro esse exaltandos. Iuxta illud quod dicitur *infrà* 18. c. Qui se humiliat exaltabitur. Vnde nota quod cum Dominus prædicta diceret erubescebant omnes aduersarij eius, scilicet, Scribæ, & Pharisæi, sed gaudebant simplicitatis amatores. Videns ergo Dominus eos gloriosis operibus aggaudentes, ad eorum instructionem subdit parabolam de grano sinapis. In quo tria notantur ad ædificationem. Granum enim sinapis quantum offert se humanis aspectibus, vile est, modicum est, contemptibile est. Sed si teratur, feruidum habet saporem, ita quod odor feruoris eius diffunditur. Item cum seminatur in arborem magnam excrescit, & dilatatur in ramos, ita quod in eis requiescunt aues. Tria ergo sunt quæ notantur in grano sinapis. Quia vile est vi sui repræsentatum, feruet attritum, exaltatur seminatum. In his ergo tribus, mysticè instruuntur humiles, & simplices, quia per humilitatem, & fidei deuotionem exaltabuntur in regno Dei. Et nota quia propriè parabola, vel similitudo dicitur, vbi res rei, vel negotium tantum negotio comparatur: Negotium dico quod vel fit, vel fiet. Quandoque autem comparatur negotium negotio, non quod fuerit, vel sit, vel futurum sit, sed comparatur tali negotio si fieret, vt habebis in sequenti parabola, & talis propriè parabola dicitur.

Mystice.

Et *c* cùm hæc diceret, *d* erubescebant omnes aduersarij eius, & *e* omnis populus *f* gaudebat in vniuersis quæ gloriosè fiebant ab eo. *g* Dicebat ergo: *h* Cui simile est regnum Dei, & *i* cui simile esse æstimabo illud? *k* Simile est grano sinapis, quod *l* acceptum *m* homo *n* misit in *o* hortum suum, & *p* creuit:

Secundum *Rabm.* Granum sinapis est corpus Christi seminatum in agro, id est, in Virginis vtero, absconditum in horto, id est, in sepulchro, quod creuit resurgendo, ramos expandit, prædicatores per mũdum dispergendo. Secundum *Hieron.* Granum sinapis est notitia Scripturarum, seu prædicatio Euangelij, quæ docet venire ad regnum Dei: vndè & regnum cælorum dicitur, *Matth.* 21. d. Auferetur, &c. Item secundum *Bedam*, granum sinapis dicitur fides, per quam venitur ad regnum. Quæ bene comparatur grano sinapis, quia ei conueniunt tres proprietates assignatæ grano sinapis. Primo enim fuit vilis, modica, contemptibilis, quia incœpit ab infinitate: Congruum enim erat vt primitiæ prædicationis ab humanitate Christi inciperent, vt sic quasi à pedibus vsque ad caput ascenderet prædicatio: Exemplo Mariæ Magdalenæ, quæ primo vnxit pedes, postea caput: Per infirmitatem enim surgimus ad maiestatem. Sed licet in principio modica fuerit, tamen post resurrectionem, & ascensionem, odorem suum, id est, famam, & bonam opinionem, vbique terrarum diffudit. Item granum sinapis integrum non sentitur, sed tritum vim suam effundit, sic fides in pace non apparet, sed trita aduersis, id est, in pressuris sanctorum seruorem suum ostendit. In hoc enim præcipuè apparuit feruor fidei, quod sanctos ad pressuras animabat. Item granum sinapis venenum expellit, & caput purgat, & fides peccatum expellit, & mentem purificat. *Act.* 15. b. Fide purificans corda eorum. Item granum sinapis secundum *Ambros.* dicuntur martyres, sicut granum frumenti dicitur Christus. *Ioan.* 12. d. Nisi granum frumenti, &c. Item secundum *Chrysost.* granum sinapis dicuntur discipuli, qui hic sunt modici, & despecti, sed virtus eorum magna. *Daniel.* 4. b. legitur de arbore magna quam vidit Nabuchodonosor in somniis, in cuius ramis quiescebant aues, sicut & in ista in quam creuit granum sinapis. Sed illa potest significare doctrinam hæreticorum, quæ est decidiua. Vnde ibi vigil, id est, Christus descendens de cælo dixit: Succidite arborem. Hîc autem significat sacram Scripturam, seu doctrinam Catholicorum, quæ exterius vilis videtur, sed interius maximam virtutem habet, quam exposita demonstrat. Et iuxta hanc acceptionem exponemus totam parabolam.

Matth. 13. *d.* *Marc.* 4. *c.*

g Dicebat ergo] Dominus scilicet, populo gaudenti.

h Cui simile est regnum Dei,] id est, sacra Scriptura, quæ regnare docet, id est triplex regnum regere, id est, regnum manus, cuius ciues sunt opera, regnum oris, cuius ciues sunt verba, regnum cordis, cuius ciues sunt cogitationes, & desideria, de quibus *Psalm.* 67. Regna terræ cantate Deo.

i Et cui simile esse æstimabo illud] Primò dicit. Cui simile est, postea dicit, Cui simile æstimabo illud, vt ostendat nihil esse assimilandum alicui nisi ei cui in veritate est simile.

k Simile est grano sinapis] propter vilitatem, & paruitatem exteriorem, & virtutem interiorem

l Quod acceptum,] id est, acceptabile habens.

m Homo,] id est, Christus humilis & mansuetus.

n Misit] per se, & discipulos suos.

o In hortum suum,] id est, in Ecclesiam. De quo *Cant.* 5. a. Veniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum, &c. *Eccles.* 24. d. Rigabo hortum plantationum, &c. Vel sic. *l* Quod acceptum] à Christo:

m Homo] recipiens [misit in hortum suum] i recondidit in cor suum, vbi crescunt germina virtutum. *Psal.* 118. In corde meo abscondi eloquia tua. Secundum primam expositionem dicitur [acceptum] ab excepto, tas. Secundam, ab accipio, accipis.

p Et creuit] granum sinapis, idest, sacra Scriptura in toto mundo per prædicationem, vel in corde cuiuslibet per cognitionem, & operum multiplicationem.

Et factum

a Et factum est in arborem magnam,] id est, fructiferam, & vbi sunt folia cum fructu. *Ezech.* 47. c. Non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius.
b Et volucres cæli,] id est, spirituales viri.
c Requieuerunt in ramis eius,] id est, sententiis eius. De quibus *Eccl.* 1. c. Radix sapientiæ timere Deum, rami enim illius longæui. Et notandum est quod dicit [requieuerunt] iugiter meditando, memoriter retinendo, opere adimplendo. Sequitur.

a & factum est in arborem magnam, & *b* volucres cæli *c* requieuerunt in ramis eius. Et *d* iterum dixit. *e* Cui simile æstimabo regnum Dei? Simile *f* est fermento *g* quod acceptum *h* mulier *i* abscondit in farinæ sata tria:

d Et iterum dixit. Cui simile, &c.] Hic subdit Dominus aliam parabolam quasi aliam medicinam, tanquam bonus medicus habens varietatem medicinarum pro varietate morborum, oportebat enim vt magnus esset medicus, sicut magnus ægrotus. *Hieron.* Pro varietate morborum varia fit medicina. q. d. ideo subdit hanc parabolam, vt pro varietate, &c. Nota ergo quia istud non solet frequenter fieri, neque factum est ad literam quod mulier aliqua posuerit fermentum in tribus satis farinæ simul, sed tale negotium fit in Ecclesia, quod comparabile est tali negotio si fieret. *Beda.* Satum ad literam genus est mensuræ iuxta morem Palestinæ, modium, & dimidium capiens.

Mysticè. *Mysticè* exponitur hoc, & multipliciter. Primò per hanc mulierem Ecclesia intelligitur, quæ mater est, & filiis prouidet materno affectu. Per farinam intelliguntur fideles, qui etiam sunt Ecclesia, qui bene farinæ comparantur, quia sicut granum inter duas molas atteritur, & attritum in farinam redigitur, vt de eo fiat panis, sic fideles inter molam superiorem, & inferiorem debent poni, vt fiant de vnione panis, id est, Ecclesiæ quæ est vnus panis. Mola superior, spes; inferior, timor. De qua dicitur *Psalm.* 2. Seruite Domino in timore. Et beatus qui semper est pauidus. Ergo inter duas molas, id est, inter timorem, & spem, debet homo poni, quia & Deum debet timere, & in spe futuræ beatitudinis exultare. Per fermentum solet intelligi corruptio, quia fermentum est pasta vetus ex vetustate corrupta, & in acredinem versa, quæ reliquam massam corrumpit, & in acredinem vertit. Hîc autem per fermentum charitas intelligitur, quia feruentes animos reddit, sicut fermentum reliquam massam calefacit. Per tria sata farinæ intelliguntur tria quæ continentur in præcepto dilectionis Dei, scilicet, diligere toto corde, tota anima, tota virtute. Tria ergo sata farinæ possunt dici tres modi diligendi Deum, id est, ex toto corde, id est, sapienter ex tota anima, id est, dulciter, ex tota virtute, id est, fortiter, secundum quod exponit *B. Bernard.* In his tribus satis farinæ fermentum absconditur, dum charitatis actus, vel sanctæ doctrinæ, quæ etiam fermento comparantur, adimpletio, his tribus modis continetur, secundum quod (*Prouer.* 28. c.) dicitur *Rom.* 13. c. Plenitudo legis est dilectio. Dicamus ergo.

e Cui simile, &c.] id est, charitatem, vel sanctam doctrinam, quæ regnare faciunt.
f Simile est fermento,] quod eleuat pastam, & sapidam facit, sic charitas, & sancta doctrina mentem eleuant, & sapidas faciunt ei præsentes tribulationes. *Deuter.* 33. c. Inundationes maris quasi lac sugent.
g Quod acceptum] à Deo siue à gratia Dei, quia tale fermentum, id est, charitatem non nisi à gratia Dei habet, à quo est omne bonum. *Iacob.* 1. c.
h Mulier,] Ecclesia, vel quælibet anima fidelis quæ potest dici mulier propter mansuetudinem, & fœcunditatem, & pariendi, id est, bene operandi difficultatem. *Ioan.* 16. e. mulier cum parit tristitiam habet, &c.
i Abscondit in farinæ sata tria.] *Chrysostomus.* Non ⊖ dicit

Aliter. *i* Abscondit, &c.] Item tria sata farinæ sunt tres vires animæ, scilicet, rationabilis, concupiscibilis, irascibilis, in quibus fermentum absconditur, cum charitas, & doctrina totis viribus adimpletur. Vel sic. In his tribus mulier fermentum abscondit, dum anima per rationem prudenter agenda à non agendis discernit, per concupiscentiam agenda concupiscit, per iram non agendis irascitur. His enim quasi tribus dotibus dotata est anima humana, vt per rationem virtutes à vitiis discernat, per concupiscentiam virtutum desiderio ferueat, vitiis per iram succenseat. Item hæc tria sata farinæ, sunt tria quæ sunt in homine, scilicet, corpus, anima, & spiritus. 1. *Thess.* 5. d. Et per animam intelligitur sensualitas, per spiritum ratio, non enim intelligendum est de illo spiritu visibili quem dicunt Philosophi vehiculum animæ. *Mysticè* ergo, mulier in tribus (*Mysticè.*) satis farinæ fermentum abscondit, cum homo in se carnem, & sensualitatem rationi in vehiculo dilectionis concorditer vnit, vbi licet caro, siue sensualitas rationi submurmuret, non tamen recalcitrat: Nunquam enim homo tantam habet pacem pectoris in hac vita, quin contra rationem sentiat submurmurationem carnis, tamen (*Mat.* 13. c.) dicitur habere pacem pectoris, licet caro remurmuret, sed non recalcitret. Sicut rex dicitur habere pacem in regno suo, licet multos habeat murmurantes, si nullos obuiantes. Item tria sata farinæ, sunt tres partes Scripturæ, secundum *Hilar.* scilicet, lex, prophetæ, & Euangelium. In quibus fermentum absconditur, quia in his tribus charitas, & sapientia docetur, & continetur. Vel aliter secundum *Hilar.* qui dicit sic. Dominus fermento se comparat, quem acceptum mulier, videlicet synagoga, per iudicium mortis abscondit, arguens legem, & prophetas ab Euangelio dissolui. Ipse autem farinæ mensuris tribus, id est, legis, prophetarum, & Euangelij æquitate coopertus, omnia vnum facit, vt quod lex instituit, Prophetæ nunciauerunt, idipsum Euangelij prædicationibus explicatur: Fiunt namque per Dei spiritum eiusdem virtutis, & sensus nihilque aliud ab alio mensuris fermentatum diffidens reperietur. Farina secundo dicitur sacra Scriptura, quia reficit legentes. Item fermentum ex farina vim non speciem generi suo præstat, Christus quoque ex patribus æqualis corpore, diuinitate incomparabilis præminebat. Item secundum *Ambr.* Mulier, Ecclesia cuius farina nos sumus, Dominum Iesum vt fermentum in interioribus nostris abscondit, donec ea calor cælestis sapientiæ obdulcat. *Gloss. Ambr.* Mulier Ecclesia cuius farina nos, &c. & nos etiam sumus Ecclesia, sed secundum diuersas considerationes intellige distinctionem inter nos, & Ecclesiam, quasi inter matrem, & filios. Item tria sata farinæ sunt tres status Ecclesiæ, seu triplex genus hominum saluandorum, scilicet, Noë, Daniel, & Iob. *Ezech.* 14. e. id est Prælati, vel contemplatiui, continentes, & coniugati. In quibus fermentum absconditur, quia in his, & ab his charitas adimpletur. Per Noë qui arcam rexit tempore diluuij, significantur Prælati, per Daniel continentes, per Iob coniugati. Item tria sata sunt tria genera meritorum, seu præmiorum, seu fructuum, scilicet, tricesimus, sexagesimus, centesimus. Et in his satis fermentum absconditur, quia in his tribus totum charitatis præmium continetur: *Matth.* 13. c. Item tria sata sunt tres filij Noë Sem, Cham, & Iaphet, *Genes.* 6. a. & omnes qui ab his duxerunt originem, id est, totum genus humanum. Et in his satis fermentum abscondit mulier, quia toti mundo prædicauit, & prædicat Ecclesia charitatem. *Marc. vlt.* d. Prædicate Euangelium omni creaturæ. Item secundum *Beatum Hieronymum*: Farina est diuinitas: Tria sata tres personæ, quia mensurabiliter est eloquendum de his. In quibus fermentum absconditur, quia charitas in tribus personis plenius continetur, & habetur *Genes.* 18. a. Festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera tria sata similæ commisce. Vel etiam secundum hoc per fermentum intelligitur fides. In tribus ergo satis farinæ mulier fermentum abscondit, quia Ecclesia in tribus personis fidem suam ponit, vt totum fermentetur, id est, quasi in vnum fermentum redigatur, ne scilicet, fides extendatur vsque ad tres Deos, sed tres personas vnius deitatis esse cognoscat. Secundum *Beatum Bern.* Mulier est Maria, fermentum fides eius, tria sata, tria in persona Christi, scilicet, caro, anima, & diuinitas, Δ fine antiquum,

Moraliter. *Moraliter.* Mulier, id est, prædicatores, propter fœcunditatem. Tria sata, vita, sapientia, eloquentia. In his debent abscondere fermentum, id est, charitatem, vt ex ipsa tria prædicta calefaciant. Et dicit *Chrysostomus.* de primis prædicatoribus, id est, Apostolis sic. Si homines duodecim totum orbem fermentauerunt, excogita quanta est nostra malitia, qui tot sumus, & nec subditos corrigere possumus, quos oportebat decem mundis sufficere: si dicis illi Apostoli fuerunt, nunquid de cælo descenderunt? nunquid Angeli fuerunt? Et *infrà*: Si daretur tibi optio mortuum suscitare, vel pro Christo mori, vtrum eligeres? *Osee* 7. b. Quieuit ciuitas paululum à commixtione fermenti, &c. Sequitur.
Δ Et ibat

⊖ dicit miscuit, sed abscondit. *a* Donec fermentaretur totum,] id est, donec tota charitas fermentetur, id est, omnino ferueat. Hic enim feruet aliquantulum, sed in futuro tota fermentabitur, id est, tota in Dei amore accendetur, vt nihil diligatur nisi Deus. Charitas enim in via ignis modicus est, in patria erit caminus. *Beda.* Tandiu charitas in mente recondita crescere debet, donec mentem totam in sui perfectionem commutet, vt nihil præter Deum diligat, recolat, quod hic incipitur, in alia vita perficietur.

E *Matth. 9. d.*

a donec fermentaretur totum. Et *b* ibat per ciuitates, & castella docens, & *c* iter faciens in Ierusalem. Ait *d* autem illi quidam: *e* Domine, si pauci sunt qui saluantur? *f* Ipse autem dixit ad illos. *g* Contendite *h* intrare *i* per

Aliter. *Matth. 7. b.* Δ siue antiquum, nouum, & æternum. Supra expositum est, quod per mulierem intelligatur Ecclesia, per fermentum charitas. Quædam autem *Interlin.* aliam faciunt sententiam, sic [fermento] *Interlin.* Sancta doctrina [Mulier] *Interlin.* sapientia, id est, Christus qui est sapientia patris [Abscondit] *Interlin.* commendat Christus, scilicet, hominibus &c. Et intelliguntur per tria sata, homines de tribus filiis Noë disseminati. Sequitur in *Interlin.* Quos eadem Ecclesia ad fidei vnitatem colligit. Ecce ex hoc etiam verbo videtur potius esse de prima sententia, secundum quam mulier intelligebatur Ecclesia, sed non est, quia sic potest intelligi. Quos ecclesia colligit, id est, Christus in Ecclesia.

a Donec fermentaretur totum,] ad vtramlibet prædictarum expositionum potest hoc satis bene continuari, quasi Ecclesia abscondit fermentum, id est, charitatem in tribus satis, vt expositum est diuersimodè. Vel Christus commendat sanctam Ecclesiam hominibus.

a Donec fermentaretur totum,] id est, donec tota charitas fermentetur, &c. sicut prius.

Quarta pars. Δ *b* Et ibat per ciuitates, &c.] Quarta pars, vbi ostendit Dominus locum pœnitentiæ auferendum reprobis, qui nunc conceditur electis? Ideo dicit Dominus, *Ioan.* 9. a. Operamini dum dies est. Dicit ergo [& ibat per ciuitates, & castella docens, &c.] *Gloss.* Vbique indifferenter prædicabat, non personas discernens, sed salutem credentium quærens. Per ciuitates, quoad maiores; per castella, quoad minores. Et est hoc contra pigros prædicatores, qui tantum in vno loco prædicant, aut in nullo *Matth.* 4. c. Circumibat Iesus totam Galilæam docens in synagogis. *Rab.* Circuit, vt doceat doctorem esse expeditum, & non acceptorem personarum. *Chrys.* Studiosus medicus circuit grauiter ægrotantes. *Prouerb.* 6. a. Si spoponderis, &c.

c Et iter faciens in Ierusalem,] id est, ad visionem æternæ pacis. Sic enim, id est, docendo vbique itur in patriam, sed oportet adiungere opus quod per ambulationem designatur. *Matth.* 5. c. Qui fecerit, & docuerit, hic vocabitur magnus in regno cælorum. Vel, [Docens, & iter faciens in Ierusalem,] id est, docuit iter facere in Ierusalem, sicut prius. Item, [docens] Verbo [faciens] exemplo.

d Ait autem illi quidam, Domine, &c.] Dominus prædicauerat de regno Dei simplicibus, libenter, & attentè audientibus. Et quia salutem prædicabat, prorumpit quidam in quæstionem, quærens an multi, an pauci sint saluandi. Dominus autem respondit, quia pauci, & hi non sine labore. Ideo consulit, vt laborent intrare per angustam portam.

e Domine, si pauci sunt qui saluantur,] respondet Dominus. *Matth.* 20. b Multi sunt vocati, pauci verò electi. Sicut omnes canonici vocantur ad electionem, sed tantùm vnus eligitur. 1. *Corinth. cap.* 9. d. Omnes quidem in stadio currunt, sed vnus accipit brauium *Matth.* 7. b. Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam. *Gloss.* Verè pauci, &c. Quia nisi mentis intentio ferueat vnda mundi, id est, voluptas, prosperitas, vel aduersitas, non vincitur, per quam anima ad ima semper reuocatur. Ad similitudinem illius qui mergitur in aqua, quem aqua deprimit nisi innetur. Item *Interlin.* Tamen amantibus, &cæt. respondet *Gloss.* ad obiectionem quæ poterat fieri. Possent enim dicere, quandoquidem difficile est, &c. potest vos deterrere difficultas. Ad hoc respondet *Gloss.* quia huiusmodi difficultatem vertit charitas in facilitatem.

f Ipse autem, &c. illos,] Vnus quæsierat. & Dominus respondet ad omnes, quia ille vnus pro omnibus quæsierat quod Dominum non latuit. Dicit ergo.

g Contendite] sine contentione.

h Intrare] ad vitam æternam.

i Per angustam portam,] id est, per ieiunia, & labores. *Actor.* 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum, quasi dicat, verè pauci saluantur, & illi cum magnis laboribus. *Matth.* 7. b. Angusta est porta, & arcta via, &c. pauci sunt qui inueniunt eam. Et pauciores qui intrant per eam. *Michea* 6. a. Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Et mirum est, quia omnes credunt se de illis paucis, & tamen nolunt ire per viam quæ ducit ad portam. *Prouerbiorum cap. decimotertio*, a. Vult, & non vult piger. *Chrysostomus.* Nisi ambulauerit quis per viam, non potest peruenire ad portam. Si nec fuisti, nec es in via iustitiæ, & putas te cognoscere Christum, mentiris: Sicut qui mel audit esse dulce, non gustat, nomen mellis scit, gratiam autem saporis ignorat. [Per angustam portam.] *Chrysostomus.* Porta angusta, Christus. *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium quod non potestis penetrare sine humilitatis ratione. Et *infra.* Christus in se non recipit, nisi qui se exuerint à peccatis, & deposuerint omnem sarcinam mundi, & facti fuerint subtiles, & spirituales. Diabolus latus est, quia apud illum omnia sine lege, Christus angustus, quia omnia sub lege consistunt. Et *infra.* Voluntas malorum lex est ipsorum. *Sap.* 2. c. Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ. Contendite:

angustam portam, *k* quia multi, dico vobis, *l* quærent intrare, & non poterunt. *m* Cùm autem intrauerit *n* paterfamilias, & *o* clauserit ostium, & *p* incipietis foris stare, & *q* pulsare ostium, *r* dicentes: Domine aperi nobis.

k Quia multi dico vobis] salutis, & præmiorum amore prouocati:

l Quærent intrare, & non poterunt] itineris asperitate perterriti. Vel, [Quærunt intrare, & non poterunt,] quia vel male, vel tarde quærunt. *Iacob.* 4. a. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. *Osee* 5. b. In gregibus suis, & in armentis suis vadunt ad quærendum Dominum, & non inuenient.

m Cum autem.] q. d. moneo vos, vt contendatis intrare, dum adhuc tempus, & locus est pœnitentiæ, quia in futuro non erit tempus, aut locus intrandi, quia sera erit tunc pœnitentia. Claudetur enim ianua misericordiæ, deinceps non reserabilis. *Matth.* 25. a. Quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias. Dicit ergo: [Cùm autem intrauerit] in domum suam finito iudicio.

n Paterfamilias,] id est, Christus, cuius familia sunt omnes electi. *Iob cap.* 1. a. Vir erat in terra Hus, nomine Iob, & erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo, & fuit possessio eius septem millia ouium, id est, omnes innocentes, & tria millia camelorum, id est, omnes pœnitentes, quingenta quoque iuga boum, id est, omnes Prælati, & quingentæ asinæ, id est, omnes subditi, & familia multa nimis, scilicet, omnes boni tam homines quam Angeli.

o Et clauserit ostium,] id est, introitum paradisi, vt de cætero nemo introeat, *sup.* 11. b. Noli mihi molestus esse, iam ostium meum clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili. Vel ostium prædicationis, de quo *Coloss.* 4. a Orantes simul, & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, quod claudetur omnino in die iudicij. *Ierem.* 31. f. Non docebit vir vltra proximum suum, & vir fratrem suum, omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum.

p Et incipietis foris stare.] *Apoc. vlt.* c. Foris canès, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes.

q Et pulsare ostium.] *Chrysost.* Nihil proderit diligentia, quam generat timor, non fides.

r Dicentes: Domine aperi nobis.] Multi pulsant studendo, orando ad ostium sacræ Scripturæ, quibus dicitur: Nescio vos, quia non pulsant bene viuendo, neque recta intentione. Quicunque enim sacram Scripturam audit, debet intendere, primo Dei honorem, secundò suam rectificationem, tertio proximi ædificationem. Si autem aliud intendit verbi gratia, honores, vel diuitias, vel aliquid huiusmodi, curua, & vana est intentio. Vnde B. *Bernardus.* Scite vt sciatis, vanitas: scire vt scias, curiositas: scire vt ædificeris prudentia,

prudentia, vt ædifices, charitas. Sed quia non sufficit pulsare, ideo sequitur.

a Et respondens, &c.] Sub hypothesi intelligendum est. q. d. si isti pulsarent ad ostium paradisi, diceret eis Dominus, non noui vos. Simile *Matth.* 25. a. Nouissimæ veniunt, & reliquiæ virgines dicentes. Domine Domine aperi nobis. & ille respondens ait. Amen dico vobis, nescio vos, contra *Iob* 12. c. Ipse

F nouit decipientem, & eum qui decipitur.

Psalm. 6. Sol. omnes cognoscit notitia simplicis cognitionis. *Matth.* 7. d. sed tantùm bonos notitia approbationis. De prima loquitur Iob, de secunda dicitur hic & in Matthæo. Vndè 1. *Cor.* 8. a. Si quis diligit Deum hic cognitus est ab eo. 2. *Tim.* 2. c. Nouit Dominus qui sunt eius, omnes alios dicitur non cognoscere, id est, reprobare. *Iob.* 8. d. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet, non noui te.

Et respondens *a* dicet vobis: *b* Nescio vos vnde sitis. *c* Tunc *d* incipietis dicere, *e* manducauimus coram te, & bibimus, & in *f* plateis nostris docuisti. Et *g* dicet vobis: Nescio vos vnde sitis. *h* Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi *i* erit fletus, & stridor dentium, *k* cùm videritis Abraham, & Isaac, & Iacob, *l* &

b Nescio vos vnde sitis.] *Beda.* Fidei, & dilectionis meæ characterem non approbo apud vos. Secundum hanc *Gloss.* potest exponi tantum de infidelibus. Vt sit sensus, non approbo, id est, iam non inuenio. Vel de malis Christianis, & tunc ponetur approbo in propria significatione, quasi in vobis quidem fidei meæ sacramenta inuenio, sed ea non approbo in vobis, quia verbo tenus ea seruastis nescio vos] *Chrys.* q. d. imaginem meam cognosco in vobis. Et *infra.* Non potestis meorum militum stipendia accipere, qui Tyranni vexilla portatis, item *Chrys.* q. d. nolo vos cognoscere, non propter extraneas personas, sed propter odibiles malitias. *August.* non nouit eos Dominus apud quos characterem fidei, & dilectionis non inuenit.

c Tunc] *Chrysost.* in sua die, quando opera loquentur, & ora tacebunt.

d Incipietis dicere, &c. & bibimus,] Coram te, id est, in atrio templi, de victimis oblatis, vel te præsente, cum turba de quinque panibus multiplicaris. *Ioan.* 6. b. Sed neutrum prodest, quia nihil dabant. *Iob* 20. c. non remansit de cibo eius, propterea nihil remanebit de bonis eius. *Psalm.* 75. Dormierunt somnum suum, &c.

f Et in plateis nostris docuisti.] *Gloss.* quasi vicini tui sumus, & inter nos conuersatus es. *Beda.* Non festiuitatum epulatio iuuat, quem fidei pietas non commendat. Quidam enim in hoc gloriantur, quia in festiuis diebus lautius comedunt, delicatiùs viuunt, sed hoc commendabile non est, nisi pauperes de residuo sustententur. Sequitur in *Gloss.* Non scientia scripturarum notum Deo facit, quem operum iniquitas indignum ostendit. Vnde nihil ei proderit quod in plateis eorum docuit, ex quo ipsi mali fuerunt.

Moralit. *e* Manducauimus coram te & bibimus.] *Mysticè.* coram Domino manducare, & bibere est pabulum sacræ Scripturæ, vel Sacrosanctæ Eucharistiæ suscipere. Scriptura enim vbi difficilis est, cibus dicitur, nec potest manducari nisi prius exponendo frangatur. *Matth.* 14. b. Acceptis Iesus quinque panibus, & duobus piscibus aspiciens in cælum, benedixit, & fregit, & dedit discipulis, discipuli autem dederunt turbis. Vbi autem facilis est, nec indiget expositione, dicitur potus, quia de facili absorbetur. Multi manducant, & bibunt coram Domino, quia occulta, & aperta scripturarum studendo intelligunt, vnde & grauius damnabuntur. *Iacob.* 4. d. Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. Sic etiam multi comedunt sacrosanctum panem Eucharistiæ, & bibunt sanguinem Domini coram eo, quibus dicetur, nescio vos, quia indignè comedunt. 1. *Cor.* 11. g. Probet seipsum homo, &c.

g Et dicet vobis, nescio vos vnde sitis.] Non intelligit Dominus linguam Barbarorum.

h Discedite à me omnes operarij iniquitatis,] quia iniqui nec post mortem desinunt esse iniqui, quia etsi peccare non possunt, peccandi propositum tenent, qui autem in proposito mendax est, nunquam desinit esse mendax, nec post mortem Nam mors animam à carne separat, sed anima propositum non amittit.

i Ibi erit fletus, & stridor dentium.] Duplex pœna inferni notatur hic: Ardor, vnde fletus: algor, vnde stridor. *Iob* 24. c. Ab aquis niuium transibunt ad calorem nimium. Item fletus erit ex dolore quod sero pœnituerunt, stridor ex indignatione quod ita luent. Item flebunt oculi, quia in vanis fuerunt vagi, stridebunt dentes, quia edaces fuerunt. Vnde per hæc duo notantur duo genera culparum, pro quibus puniuntur, scilicet, concupiscentia oculorum, id est, auaritia, quæ per fletum, & gulositas, siue garrulitas, quia collactanea vitia sunt, quæ per stridorem dentium designantur. Itē fletus prouenit deintus, stridor deforis: vnde per fletum significatur tormentum animæ, per stridorem tormentum corporis. Item per fletum oculorum, & stridorem dentium, vera resurrectio corporum designatur. *Matth.* 8. *b.* *Matth.* 10. *b.*

omnes Prophetas in regno Dei, vos *m* autem expelli foras. *n* Et venient ab Oriente, & *o* occidente, & aquilone, & austro, & *p* accumbent in regno Dei. Et *q* ecce sunt nouissimi qui erant primi, *r* & sunt primi qui erant nouissimi. In *s* ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi & *t* vade hinc, quia *u* Herodes

k Cum videritis Abraham, & Isaac, & Iacob,] à quibus carnis non fidei successionem trahitis. His tribus primo, & specialiter facta fuit promissio de filio incarnando, ideo nominibus propriis exprimuntur, per quos etiam tres virtutes Theologicæ, scilicet, fides, spes, charitas designantur, sine quibus nemo saluatur.

l Et omnes Prophetas in regno Dei,] quiescentes supple.

m Vos autem expelli foras.] *Apoc. vlt.* c. Foris canes, &c.

n Et venient ab Oriente.] *Act.* 7. e. Æthiops eunuchus.

o Et occidente, & aquilone, & austro,] quia ex omni parte mundi venient aliqui.

p Et accumbent in regno Dei] manducaturi, *infr.* 22. c. Vos estis qui permansistis mecum in tribulationibus meis, & ego dispono, &c.

Moralit. Ab Oriente veniunt, qui ex consideratione natiuitatis humiliantur. Ab aquilone, qui aduersitate vrgente compunguntur. Ab austro, qui fauente prosperitate vacant operibus pietatis. *Isa.* 11. c. Dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ. *Isa.* 43. a. Ab Oriente adducam, &c. Item ab Oriente veniunt nobiles, ab occidente ignobiles, ab austro diuites, ab aquilone pauperes: Nam de his omnibus aliqui saluabuntur. *Ezech.* 37. c. A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. *Gilb.* Ab occidente portæ tres, per quas surantea regnum, scilicet, occultæ afflictiones, humiles confessiones, secretæ orationes. Ab aquilone portæ tres, per quas intrant patientes, dum subtrahitur quod delectat, imponitur quod affligat, intentatur quod terreat. Ab austro portæ tres, per quas intrant pœnitentes, dum prauitas voluntatis, longinquitas consuetudinis, naturæ fragilitas superatur. Ab Oriente portæ tres, per quas intrant comparantes regnum Dei, scilicet opera misericordiæ, exercitia iustitiæ, studia sapientiæ. *q* Et ecce sunt nouissimi, qui erant primi,] vt Iudas. *r* Et sunt primi qui erant nouissimi,] vt latro. *Hilar.* Iudæi qui primi fuerunt vertentur in caudam, & gentiles qui fuerunt nouissimi erunt in caput. *Deuteron.* 28. d. Aduena qui tecum moratur ascendet super te, ille erit in caput, & tu eris in caudam. *Beda.* Multi prius feruentes, & postea torpent, & multi prius frigidi, subitò inardescunt. *Chrysost.* Qui stat videat ne cadat, nec desperemus qui cecidimus, sed dicamus: Nunquid qui cecidit non adijciet, vt resurgat? *Mich.* 7. b. Ne læteris inimica mea, quia cecidi, resurgam. Item primi in sæculo erunt nouissimi in iudicio, & nouissimi in sæculo erunt primi in iudicio, & in cælo. *Matth.* 19. d. Vos qui secuti estis me, &c. *Ecclesiast.* 11. c. Mane in loco tuo, facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperem. *Chrysost.* Sicut in corona, nec initium est, nec finis, ita inter sanctos in illo sæculo nemo primus, nemo nouissimus. Sequitur. *s* In ipsa die, &c.] Quinta pars vbi ostendit Dominus se passurum in Ierusalem, vbi & alij Prophetæ sunt occisi. Dicit ergo: In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi. Aliqui forsitan eorum bono zelo, alij probantes vtrum metu corporis finem suæ doctrinæ imponeret. *t* Exi, & vade hinc,] de Galilæa, scilicet, vbi dominatur Herodes, & transi in alium locum vbi non habet potestatem. *u* Quia Herodes vult te occidere. *Quinta pars.*

dere] Dominus transiuit de Iudæa in Galilæam incarcerato Ioanne, & in Galilæa multos habuit detractores. qui fortè ex inuidia dicebant ei, vt exiret de Galilæa, quasi dicerent Herodes occidet te, sicut Ioannem.

Moraliter. *Moraliter.* Herodes occidit pueros, *Matth.* 2. c. occidit Iacobum, incarcerauit Petrum. *Act.* 12. a. Decollauit Ioannem *Matth.* 14. a.

C Persecutus est puerum nostrum in Ægyptum. *Matth.* 2. c. Nunc vult occidere adultum. Interpretatur autem Herodes pelliceus, id est, dolosus, & significat iniquos principes & prælatos, qui Iesum, & in se, & in membris, & vi, & dolo persequuntur. Vnde *B. Bern.* Patet quantum noceat iniqua

vult te occidere. Et *a* ait illis. *b* Ite & dicite vulpi illi: *c* Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, *d* & *e* tertia die consummor. *f* Veruntamen oportet me hodie, & cras & *g* sequenti die ambulare, *h* quia non capit *i* Prophetam perire extra Ierusalem.

potestas, quomodo caput impium subiectos quoque suæ conformat impietati. Misera planè ciuitas in qua regnat Herodes; quoniam Herodianæ particeps erit malitiæ: Herodiana verò malitia est, nascentem velle extinguere religionem. Si quid ergo ad salutem pertinens, si quid religionis oritur, quicunque resistit, cum Herode nascentem persequitur Saluatorem. Sed quare vellet Herodes Christum occidere? Fortè quia vt dicitur *in libro qui dicitur, Vnum ex quatuor*, continuè ante hoc dixerat. Elias iam venit, & fecerunt in eo, &c. Tunc intellexerunt discipuli quod de Ioanne Baptista dixisset: & sic crimen Herodis publicabat.

Versus. *Ascalonita necat pueros, Antipa Ioannem:*
Agrippa Iacobum, claudens in carcere Petrum.

Dies:
- Christus, *Ioan.* 11. b. Nonne duodecim sunt horæ diei?
- Maria. *Ps.* 18. Dies diei eructat verbum.
- Gabriel.
- Sanctus quilibet, *Ps.* 95. Annunciate de die in diem salutare eius.
- Temporis, *Gen.* 1. a. Factum est vespere, & mane dies quintus.
- Pœnitentiæ, *Rom.* 13. d. Nox præcessit dies autem, &c.
- Iustitiæ, *Ps.* 41 In die mandauit Dominus misericordiam suam, *Ioan.* 11. b. Qui ambulat in die non offendit, &c.
- Gloriæ, *Ps.* 83. melior est dies vna in atriis tuis, *Zach* 14. b. Et erit dies vna quæ nota est Domino.
- Pectoris, *Ps.* 75. Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi, *Exod.* 20. b. Memento vt diem sabbati sanctifices, &c.
- Terrenæ prosperitatis, *Iob* 3. a. pereat dies &c.
- Pascha, *Ps.* 117. hæc est dies quam fecit Dominus, &c.
- Tempus gratiæ, *Luc.* 19. f. Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi, &c.

Sequitur *a* Et ait illis. Ite, &c.] id est, Herodi qui compatabilis est vulpi propter fraudulentiam suam. Et nota vulpes dolosa est, & fœtens, latet in foueis, tortuosè incedit, magnam caudam habet qua tegit vestigia sua ne appareant. Sic mali Principes, & Prælati dolosi sunt. *Ierem.* 6. c. A maiore vsque ad minimum cuncta faciunt dolum. Item fœtent infamia. *Isa.* 24. a. Furor super vniuersam malitiam eorum, &c. & de cadaueribus eorum ascendet fœtor. Item latent in foueis insidiando simplicibus, *Psalm.* 9. Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis, &c. Item tortuosè incedunt quia non rectè viuunt, nec recta faciunt, *Isa.* 27. a. In die illa visitabit Dominus, &c. Item magnam habent caudam sociorum qui cooperiunt turpitudines eorum, *Isa* 9. c. disperdet Dominus ab Israel caput, & caudam incuruantem, & deprauantem die vna. Item vulpes habitant in desertis. & Prælati propter auaritiam visitant frequenter abbatias, *Ezech.* 13. a. Quasi vulpes in desertis, &c. Item caudam habet albam, pallet autem in gutture, sed posteriora rufa. Item vulpis dicitur hæreticus quia transgreditur doctrinam à patribus datam, *Nehem.* 4. a. Si ascenderit vulpes, transiliet murum eorum lapideum. Item hoc idem dicitur de transgressore Ecclesiasticæ, vel claustralis obedientiæ, quæ fit per ascensum superbiæ, & dignitatum. Item detractor qui Neophytos, & infimos rodit. *Cant.* 3. d. Capite nobis vulpes paruulas, &c. benè dicit paruulas, quia detractio est ex inuidia, de qua *Iob* 5. a. Paruulum, &c. Item auarus qui se incauat in terram. *Ps.* 62. Introibunt in inferiora terræ, partes vulpium erunt, quasi participes rapinantium. Item comedit gallinas, hic est Ecclesiæ persecutor, vel gulosus. *Thren.* 5. d. Propter montem Sion, quia disperiit, vulpes ambulauerunt in eo. Hoc præcipuè potest dici contra eos qui luxuriosè viuunt de patrimonio Crucifixi.

c Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras.] Redde aduerbia verbis, hodie eiicio, cras perficio, & ponentur, hodie, & cras pro primo. & postea, alioquin non esset grammaticè dictum, vt sit sensus: Primò eiicio dæmonia, postea perficio sanitatem.

e Et tertia die consummor.] Dominus hic ambiguè locutus est, & huic quod hic dicitur exponendo ad literam, nemo expositorum apposuit manum. Sic tamen exponi potest, q. d. Dominus: Herodes deliberat de morte mea, sed inanis est deliberatio, quia non est in manu eius mors mea, quia nemo tollet animam meam à me, sed ego pono eam, & sic moriar.

b Ite & dicite illi: Ecce,] quasi in imminenti est mora mea, quod notatur per aduerbium demonstratiuum [ecce,] quod notat imminentiam.

c Hodie dæmonia eiicio] Iam quasi primo die mortis meæ ad infernum descendens, dæmonum potestatem deiiciam, captiuos qui ibi tenentur educam.

d Et cras sanitates perficio] quasi eductos in crastino pristinæ sanitati restituam, quasi reddendo sanitatem homini quam perdiderat, dum paradisi ianuam ei apertam esse ostendam. Vel ponendo eos in extremis maris, id est, in paradiso terrestri, qui ad literam est in extremitate orbis ad orientem. Vel in extremis maris, id est, infra amplissimos fines sæculi, vbicumque locorum mihi placuerit. quia terra habet quandam circumuolutionem maris, quæ dicitur extrema maris.

e Et tertia die consummor,] id est, tertia die resurgam consummatus, id est, glorificatus gloria immortalitatis indutus.

f Veruntamen] quasi ipse putat me sub eius dominio moriturum, sed sicut incertus est ei mortis meæ modus, ita locus: Non enim moriar in eius tetrarchia, imò locus in quo moriar distat ab hoc loco itinere trium dierum. Et hoc est quod dicit: [Veruntamen oportet me hodie, & cras,] id est, in secunda die.

g Et sequenti.] id est, tertia [die ambulare] quia ad literam ibat in Ierusalem.

h Quia non capit,] id est, non conuenit:

i Prophetam perire extra Ierusalem.] Et ponitur [capit,] absolutè, vel id est, non capiet Herodes me Prophetam perire, id est, ad pereundum extra Ierusalem. Et nota quia vocat Dominus se prophetam, licet sit Dominus. Vnde Moyses *Deut.* 18. c. Prophetam suscitabit vobis Deus fratribus vestris, &c. *Heb.* 13. b. Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est, exeamus igitur, &c. Item sic exponitur Hodie, & cras, &c. secundum *Bedam.* Hodie, siue prima dies est abrenuntiatio vanitatis, in hac dæmonia eiiciuntur. Secunda amor, & cognitio veritatis, in hac sanitas perficitur. Tertia vltima glorificatio in qua Ecclesia consummabitur. Prima est dies pœnitentiæ, secunda iustitiæ, tertia coronæ, *Ioan* 2. d. Soluite templum hoc, &c. Item prima dies lex naturalis. secunda dies lex Moysi, tertia dies est lex euangelij, *Osea* 6. a Viuificabit nos post duos dies, & tertia die suscitabit nos. Item prima dies contritio, secunda confessio, tertia satisfactio. Prima dies dæmonia, id est, peccata à corde eiicit, secunda medicinam sanatiuam apponit, tertia sanitatem consummat, *Exod.* 5. a. Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in solitudinem. Item prima dies bona cogitatio, secunda bona locutio, tertia bona operatio, *Ion.* 3. b. Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur, alia litera. Item prima dies cognitio veri. secunda amor boni, tertia detestatio mali, *Genes.* 40. c. Tres dies adhuc sunt, post quos recordabitur Pharao ministerij tui. Item prima dies, bona conuersatio, secunda quieta contemplatio, tertia vera prædicatio, *Matth.* 15. d Misereor turbæ, quia triduo iam perseuerant mecum. Item prima dies ieiunium, secunda oratio, tertia eleemosyna. *Tob.* 12. b. Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna.

f Veruntamen, &c.] q. d. nec mali principes, nec mali prælati, quorum figura est Herodes poterunt impedire meam intentionem qua intendo, vt expulsis dæmonibus homines vanitates relinquant. Item vt recepta sanitate iuxta præcepta mea viuant. Item vt glorificati corpore, & anima ad consortium Angelorum perueniant. Hæc tria intendit Christus, vt homines declinent à malo per pœnitentiam, & hæc est prima dies. Item vt se exerceant in bono per iustitiam, & hæc est secunda dies. Item vt consummentur in cælo per gloriam, & hæc est tertia

dies. Sequitur. *a* Ieruſalem, Ieruſalem, &c.] Prædixerat de morte ſua in Ieruſalem futura, per quam Ieruſalem erat deſtruenda, præuidens ergò euerſionem more pij patris prorumpit in planctum, nec plangit ruinam murorum, vel ædificiorum, ſed potiùs ruinam animarum. Geminatur autem Ieruſalem triplici ratione. Primò quia Prophetas, & Dominum prophetarum occidit, *Matth.* 23 d Secundò, quia ſanctos dupliciter lapidauit, ſcilicet ſpiritualiter & corporaliter. Tertiò, quia duplicem pœnam promeruit; præſentem euerſionem, & futuram damnationem. Loquitur autem metonymicè; ponens continens pro contentis, q. d. O vos Ieroſolymitæ [ecce relinquetur domus veſtra.] Sed interſerit cauſam duplicem euerſionis eorum, ſcilicet quia ſanguinarij, & quia inuidi. Nam & ſanguinem Prophetarum effundebant, & ſaluti conuerſorum inuidebant, & forte etiam propter hoc geminatur Ieruſalem Et hoc eſt [Ieruſalem, Ieruſalem &c] id eſt, qui occidiſtis & lapidaſtis prophetas, & ita ſanguinarij iuſtis ſanguinem prophetarum ſitientes.

a Ieruſalem, Ieruſalem quæ *b* occidis Prophetas: & *c* lapidas eos qui mittuntur ad te. *d* Quoties volui congregare *e* filios tuos, *f* quemadmodum auis *g* nidum ſuum ſub pennis, & noluiſti? *h* Ecce *i* relinquetur vobis *k* domus veſtra *l* deſerta. *m* Dico autem vobis: quia non videbitis me donec veniat cùm dicetis, benedictus qui venit in nomine Domini.

Myſticè. Vel *Myſticè*. *b* Occidis Prophetas] veritatem nunciantes. Modò pauci nunciant veritatem & ideò pauci occiduntur. *Pſ.* 73. Iam non eſt Propheta, &c. *Iſ.* 9. c. Propheta docens mendacium, ipſe eſt cauda, tegens turpitudinem magnatum, *Ierem.* 6. c. à Propheta, &c. *Ezech.* 13. a. Quaſi vulpes in deſerto, &c

c Et lapidas cordis duritia à te repellis, *Deut.* 9. c. Cerno quod populus iſte duræ ceruicis ſit. *Act.* 7 f. Dura ceruice, & incircuncisi auribus & cordibus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis Adhuc quotidie Prophetæ lapidantur in Ieruſalem. & à Ieruſalem, non ſolum lapidibus detractionum, qui ſunt duriſſimi lapides, ſed etiam lapidibus afflictionum de quibus dicitur. *Exod.* 19. b. Omnis qui tetigerit montem, morte morietur, manibus non tangent eum, ſed lapidibus opprimetur. Sed quod peius eſt, multi Prophetæ lapidibus ſtercorum, id eſt, diuitiarum temporalium in Ieruſalem lapidantur. *Eccl.* 22. a. In lapide luteo lapidabitur piger & omnes, &c. Fortè lapides torrentis non fuerunt ita dulces Stephano, ſicut iſtis dulces lutei lapides Sed certè ſcriptum eſt, *Matt.* 21. d. Qui ceciderit ſuper lapidem confringetur, &c. *Pſ.* 101. Quoniam placuerunt ſeruis tuis lapides eius, &c. Sequitur.

d Quoties volui, &c.] Ecce oſtendit quod inuidi. Nec eſt intelligendum quòd Dominus voluerit, & eis renitentibus non fecerit; ſed quotquot congregauit. Dicit ergo [quoties volui congregare] in vnitatem fidei per meos.

e Filios tuos,] id eſt, Prophetarum, & Patriarcharum hæredes.

f Quemadmodum auis] Aquila, vel gallina, vel pellicanus vel nycticorax, vel paſſer protegit.

g Nidum ſuum ſub pennis, & noluiſti] q. d. Ego volui & tu noluiſti, & quotquot congregaui, te nolente feci, ſicut & modo fit. In hoc autem quod dicit [quoties volui,] Innuit ſe frequenter miſiſſe prophetas ad ipſam Ieruſalem inſtruendam, quos ipſa lapidauit, vel occidit, vel repulit. Comparat ſe Dominus aui, & reſpondet hæc comparatio prædictæ qua Herodem comparauerat vulpi. Sicut enim vulpes inſidiatur auibus, ſic Herodes Chriſto, & nota quinque aues quibus Dominus comparatur, ſcilicet aquilæ, gallinæ, pellicano, nycticoraci, paſſeri. Aquilæ, propter volatus altitudinem, propter oculorum acumen, propter nidi ſui collocationem, propter pullorum educationem & eruditionem. Dicitur enim quòd cum videt plumeſcere pullos ſuos, conuertit eos ad ſolem, & illos qui irreuerberata facie contemplantur ſolem, nutrit, & ad volandum erudit, *Deuter.* 32. b. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, &c. *Iob* 39. d. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? In Petris manet, & in præruptis ſilicibus commoratur atque inacceſſis rupibus, inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciunt, pulli eius lambunt ſanguinem, ſic Chriſtus in altum volauit in aſcenſione ſuper omnes angelos. *Pſalm.* 17. Aſcendit ſuper Cherubin, &c. Item clarè videt, quia omnia, & vbique videt. *Eccleſ.* 23. c. Oculi Domini multò plus lucidiores ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum. Item nidum ſuum, id eſt, Eccleſiam in firmo collocauit ſcilicet in ſeipſo. *Matt.* 16. c. Et ſuper hanc petram, &c. *Pſalm.* 83. Turtur inuenit ſibi nidum, vbi reponat pullos ſuos. Item pullos ſuos, id eſt, electos nutrit pane gratiæ & doctrinæ, & Euchariſtiæ, & erudit ad volandum. *Deuter.* 32. b. Circunduxit eum & docuit, & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui. Dicitur etiam: quod aquila ſtans in alto immobilis, videns pices in mari natantes, ſubitò deſcendit, & pertrahit ad litus: Sic Chriſtus in cælo exaltatus homines in mundo fluctuantes oculis miſericordiæ aſpicit, & ad litus æternæ ſecuritatis pertrahit. *Ioan.* 12. e. Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia trahám ad meipſum. Item gallinæ comparatur. *Matth.* 23. d. Primò, quia pullos vagantes ad cibum voce congregat: ſic Chriſtus. *Iſ.* 45. d. Congregamini, & venite, & accedite ſimul qui ſaluati eſtis de gentibus. Secundo, quia cuiuſlibet auis pullos ſibi ſuppoſitos quaſi proprios diligit, & nutrit: ſic Chriſtus Iudæos, gentiles, hæreticos conuerſos, materna pietate diligit, & nutrit, *Matth.* 11. d. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, &c Tertiò, quia gallina ſic afficitur ad pullos ſuos, vt ipſis infirmantibus infirmetur: ſic Chriſtus *Iſa.* 53. b. Verè languores noſtros ipſe portauit, &c. Item gallina pullos ſuos alis protegit contra miluum: ſic Chriſtus ſuos brachijs extenſis in Cruce protegit contra diabolum. *Deuter* 32. b. Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis. Item gallina præ clamore raueſcit: ſic Chriſtus, *Pſalm.* 68. Laboraui clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ Item pellicano comparatur. Pellicanus enim dicitur roſtro pullos ſuos occidere & triduo lugere, & poſt roſtro ſanguinem ſuum fundit, vnde illi reuiuiſcunt: ſic Chriſtus roſtro prædicationis peccatores occidit, & triduo luxit, quia ter Dominus plorauit. Super Lazarum: *Ioan.* 11. e. Super ciuitatem. *Inf.* 19. f In Cruce; *Heb.* 5. b. Et tunc ſanguine ſuo effuſo, pullos ſuos viuificauit. Vnde *Deut.* 32 f. Ego occidam, & viuere faciam, &c. Item pellicanus habitat in ſolitudine. Et ſolus Chriſtus natus eſt de virgine. Hæc eſt enim gloria eius ſingularis. *Iſa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Item comparatur nycticoraci, quia nycticorax nocte quærit eſcam, & habitat in domicilio, id eſt, in ruinoſa domo: ſic Chriſtus in præſenti venatur eſcam ſibi, & habitat in domo pauperum. *Eccl.* 29. d. Melior eſt victus pauperis ſub tegmine aſſerum quàm epulæ ſplendidæ in peregre, &c. Item paſſeri comparatur, quia paſſer auis ſagax eſt, & in tecto nidificat: Et ſic Chriſtus ſapiens in cælo habitat. De his tribus dicitur in *Pſalm.* 101. Similis factus ſum pellicano ſolitudinis, factus ſum ſicut nycticorax in domicilio: Vigilaui, &c. Sequitur:

h Ecce] in breui, & in euidenti.

i Relinquetur vobis] à Deo quem reliquiſtis, auxilium ſub trahente.

k Domus veſtra,] id eſt, templum & ciuitas.

l Deſerta] Dei auxilio, Angelorum præſidio, habitatorum numero. Hoc fecerunt Romani propter peccatum crucifixionis Domini.

Moraliter. *Moraliter.* *k* Domus tua,] id eſt, conſcientia quæ deſerta relinquitur; quando per peccatum virtutibus ſpoliatur. *Iſa.* 1. b. Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtræ ſuccenſæ ſunt igni.

m Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat, hora [Cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine Domini.] Dominus de Galilæa ibat in Ieruſalem, & non legitur regreſſus in Galilæam. Sed quia non legimus laudes in hac forma Domino decantatas à Galilæis, ſed à pueris Hebræorum in ramis palmarum: *Matth.* 21. a. Cogimur myſticè tantum exponere. Et dupliciter. Primo ita: Non reuertar ampliùs ad vos ſecundùm hominem, nec videbitis me, donec veniat hora iudicij, in qua dicetis ille qui venit in nomine Domini, id eſt, ad glorificandum nomen patris ſui ſcilicet, Chriſtus, quem nos interfici decreuimus, ille erat benedictus, id eſt, Deus.

Aliter vt ponatur donec pro niſi, quaſi: Non videbitis faciem, id eſt, deitatem meam in iudicio, niſi hic videritis me per fidem, id eſt, niſi credatis me eſſe illum benedictum, qui venit in nomine Domini, id eſt, filium Dei patris à patre.

Vel, id eſt, niſi pœnitentiam egeritis, & confeſſi fueritis, me Dei filium, non videbitis faciem meam in die iudicij, quàm ſoli boni videbunt. *I* 26 b. Tollatur impius. &c. Humanitatem autem videbunt omnes, & boni, & mali, *Apoc.* 1 b. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, &c.

Chriſtus quinque auibus comparatur.

EXPO

EXPOSITIO CAP. XIV.

ET factum est cum, &c.] Istud cap. diuiditur in quinque partes. In prima sanatur hydropicus sabbato, & conuincuntur obseruatores Domini de auaritia. & sabbati violatione, de qua Dominum accusabant. In secunda arguuntur Scribæ & Pharisæi de superbia, quia in conuiuiis locum superiorem eligebant, & docentur alij, quem locum eligere debeant ad conuiuium inuitati. Ibi: [Dicebat autem, & ad inuitatos.] In tertia docet quales personæ debeant inuitari ibi: [Dicebat autem & ei.] In quarta ostendit Dominus quales excludentur à cœna Domini, & quales recipientur, ibi. [Homo quidam. In quinta docet Dominus qualiter. & quàm purè debeat appeti regnum Dei, vbi fiet conuiuium inuitatis, ibi: [Ibant autem turbæ, &c.] Dicit ergo: *a* Et factum est, &c.] Non fercula voluptatis, sed panem necessitatis.

A a.† non habet Iesus. a.† sacerdotum.

CAP. XIV.

ET *a* factum est cùm intraret † Iesus in domum cuiusdam principis † Pharisæorum sabbato *b* manducare panem, *c* & ipsi *d* obseruabant eum. Et *e* ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et *f* respondens Iesus dixit *g* ad legisperitos, & Pharisæos, dicens: Si *h* licet sabbato curare? At illi *i* tacuerunt. Ipse *k* verò apprehensum sanauit eum *l* ac dimisit. Et *m* respondens ad illos, dixit: *n* Cuius vestrûm *o* asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo *p* extrahet illum die sabbati? Et non *q* poterant ad hæc respondere illi. *r* Dicebat autem & ad inuitatos,

Mysticè. *Mysticè.* Domus Principis sacerdotum est Synagoga. Nam Princeps sacerdotum Moyses est. Hanc domum intrauit Iesus, quando carne assumpta venit in mundum.

b Manducare panem,] id est, obedientia & pœnitentia Iudæorum delectari.

c Et ipsi] Pharisæi. *d* Obseruabant eum] si sabbatum solueret, id est, ex inuidia insidiabantur ei, si possent eum in aliquo accusare. Sed frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum. *Prou.* 1 b. Et sicut tunc factum est Domino, sic fit modò discipulis eius, secundum quod dicitur *Ioan.* 16. c. Si me persecuti sunt, & vos persequentur, si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

e Et ecce homo, &c.] quia non erat repositus in camera, sed in domo communi. *Isidorus.* Proprium hydropici est, vt quanto plus bibat, tantò plus sitiat. Vnde rectè significat auarum, qui quantò plus habet, tantò plus cupit habere. *Eccl.* 5. b. Auarus non implebitur pecunia. *Eccl.* 14. a. Viro cupido. &c. Et dicit *Beda.* Vitium quod iste gestabat in corpore. Pharisæi gestabant in corde, id est, auaritiam, & ideò coram ipsis curauit eum corporaliter, vt hoc exemplo discerent curari spiritualiter. Per hunc etiam significantur luxuriosi, quia sicut hydropicus, quantò plus bibit, tantò plus sitit, ita qui se luxuriæ immergit, amplius eam appetit.

f Et respondens Iesus] Insidiosis obseruatoribus, id est, cogitationibus eorum. quæ sibi soli patebant. Iuxta illud 1. *Reg.* 16 b. Homo videt, &c. *g* Dixit ad legisperitos, &c.] qui maximè inuidebant ei, & obseruabant eum, vt sua responsione confutaret. *Gloss.* A legisperitis, legis iudicium quærit. *h* Dicens si licet sabbato curare.] Opera charitatis facere sine sabbati violatione? Dominus in sabbatis libentius & frequentius docebat & curabat duplici ratione. Vna est, vt plures lucrifaceret, quia tunc plures conueniebant. Secunda propter spirituale sabbatum, ad quod docendo, & sanando inuitabat. Sed scribæ & Pharisæi infirmorum sanationem dicebant sabbati violationem, ex inuidia malè interpretantes illam legem. *Leu.* 23. a. Sex diebus facietis opus, &c. Adhuc hodie multi, aut inuidia, aut auaritia dictante, malè interpretantur scripturas, vt vel alios mordeant, vel sua vitia tegant: vel aliquod emolumentum acquirant. Contra primos dicitur *Gal.* 5. c. Quia si inuicem mordetis, &c. *Greg. Nazianzenus.* Omnes ex hoc docti, & Catholici volunt videri, si alios reprehendamus, & illos solos optimos iudicamus, quicunque poterunt de fratribus latiùs, & acerbiùs obtrectare, vel certè, qui subtiliter, vel figuraliter momorderunt. Contra secundus, qui s. malè exponunt scripturas, vt tegant peccata sua. *Isa.* 9 c. Propheta docens mendacium, &c. Contra tertios: *Ezec.* 13. e. Violabant me, &c. *Mich.* 3. b. Hæc dicit Dominus super Prophetas qui seducunt, &c. *i* At illi tacuerunt,] quia quicquid dixissent contra eos esset. Si enim dicerent: quòd licet, quare ergò obseruant? si non licet, quare ipsi pecora sua curant? *Eccl.* 20. Est tacens non habens sensum loquelæ. *k* Ipse verò, &c.] coram Pharisæis; quia sicut ille hydropisi corporali laborabat, ita ipsi spirituali, id est. auaritia grauius laborabant. *Matt.* 23. c. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui estis similes sepulchris dealbatis, &c. *l* Ac dimisit] *Gl.* abire sanatum corporaliter. vt se transferret ad salutem animarum. *m* Et respondens ad illos] insidiosos obseruatores. *n* Dixit. cuius, &c.] Hic arguit eos de violatione sabbati, & tacitè de auaritia dicens [cuius vestrûm] Pluraliter dicit [vestrum] vt per hæc innuat eos omnes auaritia laborare. *o* Asinus aut bos in puteum cadet, &c.] *Beda,* non animali, sed suæ auaritiæ consulens.

p Extrahet illum die sabbati.] non intelligens in hoc violentiam sabbati. *q* Et] sic conuicti [non poterant ad hoc respondere illi.

Mysticè. Per asinum stultus quilibet, per bouem sapiens designatur. Vnde *Deut.* 22. b. Non arabis in boue simul, & asino. ibi *Gl.* id est, fatuum sapienti in prædicatione non sociabis, vt æquali potestate verbum Dei annuncient. Per puteum significatur luxuria, seu carnis concupiscentia Vnde *Prou.* 23. e. Fouea profunda est meretrix, & puteus angustus aliena. Asinus ergò, & bos in puteum cadit, quia tam sapiens quàm stultus in luxuriam aliquando ruit. Exemplum in Salomone, de quo *Eccl.* 47. e. Collegisti, &c. *Ecc.* 7. d. Inueni amariorem morte mulierem quæ laqueus venatorum est, id est, dæmonum, & sagena cor eius. Sagena omnes pisces, & magnos, & paruos capit, sic mulier omnes. *Eccl* 9. b. Propter speciem mulieris multi perierunt Quid autem sit faciendum, cum ceciderit bos, vel asinus in puteum. Non est ibi dimittendus, sed continuò extrahendus: *Exod.* 23. a. Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum.

Mysticè. *Matth.* 12. a. *Marc.* 3. a. *Sup.* 6. b.

B

Commonia accidentia hydropici.
- Tumor corporis, in quo superbia notatur, quæ sanatur per repressionem humilitatis, quod significatum est. *Iud.* 8. a. quia Gedeone humiliter respondente ad viros Ephraim, dicitur: Cum locutus fuisset requieuit spiritus eorum, quo tumebant contra eum, &c.
- Fœtor oris, peccati infamia. *Isa.* 34. a De cadaueribus eorum ascendet fœtor, &c.
- Sitis auaritiæ. *Iob* 18. b. Exardescet contra eum sitis.
- Genitalium inflatio, id est, luxuria. *Col.* 2. d. inflatus sensu carnis suæ.
- Pigrities pedum, id est, affectus ad bonum pigrescentes. *Tit.* 1 c. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. *Sap.* 15. d. Pedes eorum pigri ad ambulandum.
- Spiritualium compressio per quam inuidia, quæ bona comprimit, ne communicentur, contra quod *Sap.* 7. b. Quam sine fictione, &c. *Prou.* 14 d. Putredo ossium inuidia.
- Cutis infectio, i. exterioris conuersationis deformitas. *Bern.* Hæc forma vestiũ, deformitatis mentium, & morum est indicium, &c.

r Dicebat autem.] Secunda pars, in qua conuictos de auaritia, & sabbati violatione, videns quomodo de primis accubitibus obtinendis laborarent, inuitat eos parabolicè ad humilitatem. Vel postquã Pharisæos superbos arguit, simplices qui aderant ad idem conuiuiũ inuitat de humilitate instrui tanquã idoneos, & instructione sua dignos. Et nota quia humilitas propriè dicitur virtus euãgelica, i verbis & exemplis in Euangelio specialiter insinuata: Cõmendata quidem est in veteri testamento Vnde & Dñs legitur dixisse de Dauid: Inueni virum secundum cor meum propter eminentiam humilitatis quam habuit. Sed specialiter in euangelio. Nam magister humilitatis, verbo humilitatẽ insinuãs ait: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. *Mat.* 11. d. Et alibi Si quis percusserit te in maxillã, &c. *Mat.* 5. f. Eandẽ insinuauit facto; quia de paupercula Virgine natus, in præsepe reclinatus, & sicut in omnibus suis patet: Infert ergò hic de humilitate, proponens eis exemplũ humilitatis in quodam facto. Et hæc instructio exemplum est non parabola propriè. Parabola. n. propriè dicitur, vbi res rei comparatur, vt regnum cælorum grano sinapis Potest tamen hoc exemplum dici parabola, quamuis hic Dominus parabolicè non loquatur: Ideò scilicet quia propriè nos inuitat Dominus ad sectandam humilitatem in hoc facto, vt exemplo eius in omnibus factis humilitatem exhibeamus. Nam si ideò parabola dicitur, quia mysticè exponitur, sicut videtur innuere *Interl.* sic omnis historia potest dici parabola. Hoc est ergò, quod dicit *r* Dicebat autem & inuitatos] ab ipso principe Pharisæorum.

Secunda pars.

a Parabolam] istam. *Glos.* ordinaria, aliud mysticè significantem b Intendens,] Id est, intelligens.
c Quomodo primos, &c.] id est, quomodo ad hos laborarent, scilicet. Vel. [Intendens, &c.] Id est, per doctrinam suam mysticè intendens persuadere, quomodo in Ecclesia debeamus sedes eligere. Ideo superiores personæ in humilioribus sedibus sedent, id est, remotioribus ab altari, quæ tamen ex vsu modo reputantur digniores.

a parabolam, b intendens c quomodo primos accubitus eligerent, d dicens ad illos: Cum e inuitatus fueris ad nuptias, non f discumbas in primo loco, g ne fortè h honoratior te sit i inuitatus k ab illo, l & m veniens is, qui te & illum vocauit, n dicat tibi, o da huic locum, p & tunc q incipias cum rubore nouissimum locum tenere. r Sed cùm vocatus fueris s vade t recumbe in nouissimo loco, vt cum u venerit qui te inuitauit, dicat tibi: x Amice y ascende superiùs. Tunc z erit tibi gloria coram simul discumbentibus, quia omnis qui se a exaltat, b humiliabitur, & c qui se humiliat exaltabitur.

d Dicens ad illos: Cum inuitatus fueris, &c.] prosequere literam, quæ plana est.
Mysticè. Mysticè. Nuptiæ sunt Christi, & Ecclesiæ coniunctio. De quibus *Apocal.* 19 b. Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius præparauit se byssino splendenti, & candido. Byssinum enim sunt iustificationes sanctorum *Greg.* Nuptialis thalamus est virginalis vterus, de quo *Ps.* 18. In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Sed quare vocantur nuptiæ? *Chrysost.* Vt nihil sit triste, nihil calamitosum. Has nuptias celebrauit Deus pater, quando humanam naturam suo filio copulauit, *Matth.* 22. a. Simile factum est regnum cœlorum homini Regi, id est, Deo patri, vt dicit, *Glos.* qui fecit nuptias filio suo. Ad has nuptias inuitantur, quicunque ad fidem Christi inuitantur. In his nuptiis conuiuium fuit, & adhuc est, doctrina Euangelij. Vnde *Chrys.* Conuiuium nuptiale est doctrina iustitiæ. Multas enim proprietates habet sermo ad escam. Sicut enim qui non masticat cibum, non sentit eius saporem, ita verbum quod audimus nisi masticauerimus tractantes, non intelligemus verbi virtutem. Ideò manna interpretatur, quid est hoc, vt quotiescunque audimus quæramus, quid est hoc. Item quod masticatum est mittitur in stomachum, id est in memoriam, aliter non prodest, *Leu* 11. d. Animal quod non ruminat immundum est, & ille homo immundus est apud Deum, qui non recordatur, & retractat aliquando quod audit. Ad has nuptias vellet Dominus omnes venire, & inuitat, *Prou.* 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem, immolauit victimas suas, & miscuit vinum, & proposuit mensam suam, & misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem: *Matth.* 22. a. Misit Rex seruos suos vocare inuitatos ad nuptias. *Apoc.* 19. b. Beati qui ad cœnam nuptiarum, &c. Ad has nuptias non solùm inuitat nos Dominus, sed qualiter recumbere debeamus ostendit dicens.
e Cùm inuitatus fueris ad nuptias,] Id est, cum vocatus à Christo per inspirationem; vel prædicationem exteriorem vnitati Ecclesiæ sociatus fueris.
f Non discumbas in primo loco,] Id est, non te extollas præ cæteris de scientia vel de meritis gloriando, *Eccl.* 6. a. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, *Eccl.* 11 a. In vestitu ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris, *Eccl.* 3. c. Quantò magnus es, &c.
g Ne fortè] quia potest contingere, quod.
h Honoratior te,] Id est, Deo inuitanti gratiosior, etsi aliis sit occultus.
i Sit inuitatus.] id est, ad fidem vocatus.
k Ab illo,] id est, à Deo, qui omnes vocat, aut per inspirationem, aut per prædicationem, aut per flagellorum visitationem, aut per beneficiorum collationem. Et hoc facit quia vellet omnes homines saluos fieri, 1. *Tim.* 2. b. Hoc enim bonum est, & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri. Et tamen pauci veniunt, *Matth.* 20. b. Multi sunt vocati, pauci verò electi. l Et] tunc, id est cum te extuleris, id est meliorem cæteris reputaueris m Veniens is, qui te, & illum vocauit,] Id est Deus qui corda singulorum ac me ita intelligit. Iuxta illud *Prou.* 16. a. Spirituum ponderator est Dominus.
n Dicat tibi] interius occultè, vel exterius manifestè. Sæpè enim Deus videns aliquem de se præsumentem, & se aliis præferentem, per misericordiam ei intimat, quòd ille cui se præfert, ei præferendus est, vt reuocet eum ab errore suo. o Da huic locum. *Glos.* id est, intellige te minorem, & alios maiores ac meliores. *Ecc.* 3. c. Quantò magnus. &c. p Et tunc,] Id est, quando cognoueris meliora de aliis, quibus te prius meliorem putabas. q Incipias cum rubore, &c.] Id est, tunc confunderis, quia te aliis prætulisti, *Eccl.* 13 Attende ne seductus in stultitia humilieris, &c.

Prou. 29. c. Vidisti hominem velocem ad loquendum, &c.
r Sed cùm vocatus fueris] & veneris ad nuptias, id est, ad fidem Incarnationis, vel certè ad conuiuium sacræ lectionis, vbi panis vitæ proponitur, & aqua sapientiæ propinatur, secundùm quod dicitur, *Eccl.* 15. a. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus, & aqua, &c. s Vade] proficiendo.
t Recumbe in nouissimo loco] te minorem omnibus reputando. Hoc non faciunt qui in Ecclesia appetunt dignitates prælationum, aut in claustro se reputant sanctiores, aut in scholis sapientiores, volentes audiri, & nunquam audire, contra quos, *Eccl.* 31. b. Suprà mensam magnam, &c. Item *Eccles.* 7. a. Contra primos. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris: Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est, & penes Regem noli velle videri sapiens: *Prou.* 25. a In loco magnorum ne steteris, &c. Sæpè enim qui triginta annis, vel eo ampliùs mansit in claustro, reputat se meliorem eo, qui recenter intrauit, sed quandoque puer intrat claustrum, qui prima die feruentior est eo. De tali dicitur: Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, scilicet tam subitò conuerso & feruente. u Vt cùm venerit] in morte, vel ad iudicium vel quotidie per inspirationem [qui te inuitauit, dicat tibi] x Amice] qui amatis, & amas semper, *Prou.* 17. c. Qui omni tempore diligit amicus est. y Ascende superius] in præsenti ad maius meritum, in futuro ad maius præmium, 1 *Tim.* 3. c. Qui benè ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent. Vel [Dicat tibi, &c.] id est, ex humilitate amicum te recognoscat, qui ex præsumptione prius aliis postponebat. Dominus enim semper exaltat humiles, & deiicit superbos, sicut dicit B virgo *sup.* 1. e. Deposuit potentes, &c. *Eccl.* 10. c. Memoriam superborum perdidit Deus, &c. *Iac.* 4. b. Deus superbis resistit, &c. z Tunc erit tibi, &c.] id est, id eadem fide manentibus, vel eandem lectionem audientibus, vel in eadem beatitudine quiescentibus, qui omnes cum admiratione glorificabunt te prius humiliatum, dicentes: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, &c. *Psalm.* 133.
Esther 6. c. Hoc honore condignus est quemcunque, &c. *Prou.* 29. d. Humilem spiritu suscipiet gloria. Et vtitur Dominus verbo futuri temporis, dicens [erit] ex quo instruit te, ne quæras hic mercedem. a Quia omnis, &c.] Illud est conclusio parabolæ, quasi diceretur ei, ad quid induxisti hanc parabolam, ad ostendendum, quia [omnis qui se exaltat] de se præsumendo. b Humiliabitur,] id est, vilis reputabitur à Deo, etsi non coram hominibus. c Et qui se humiliat exaltabitur] à Deo. *Prou.* 29. d. Superbum sequitur humilitas, id est, humiliatio. Exemplum de Lucifero: *Isa.* 14. c. Et humilem spiritu suscipiet gloria, *Prou.* 29. d. Exemplum de Dauid, qui minimus inter fratres factus est Rex Israel, 1. *Reg.* 19. c. Et de Saule dicitur. 1. *Reg.* 15. d. Nonne cum paruulus esses, &c. *Iob* 22. d. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui inclinauerit oculos suos, &c.

Matth. 23.
b Infrà 18. c
Infr. 15. b.

C

Conuiuium
- Misericordiæ pro Deo, vt hic, *Isa.* 58. c. Egenos vagosque, &c. *Tob.* 2. a. Vade & adduc aliquos, &c.
- Familiaritatis, in hoc bonum naturæ. *Iob* 1. a. Faciebant conuiuia, &c. *Gen* 43. d. Ioseph præcepit dispensatori domus suæ dicens: Introduc viros, &c.
- Mercimoniæ, hoc indifferens, vnde hîc: Noli vocare, &c. 2. *Reg.* 3. d. Fecit Dauid Abner, & viris eius, qui venerant cum eo conuiuium. Et dixit Abner ad Dauid: Surgam & congregem, &c.
- Gastrimargiæ, hoc malum, *Rom.* 13. d. Non in comessationibus & ebrietatibus. *Iac.* 5. a. Epulati estis super terram, &c. *Infr.* 16 c. Homo quidam erat diues, *Prou.* 23. c. Vacantes potibus, & dantes symbola, &c.
- Dolositatis. 3. *Reg.* 13. e. Fecerat Absalon conuiuium, 1. *Machab. vlt.* c. Surrexit Ptolemeus, &c.
- Iactantiæ. *Marc.* 6. c. De Herode. *Dan.* 5. a. Balthasar rex fecit conuiuium grãde, &c.

Dicebat

Tertia pars.

a Dicebat autem, &c.] Tertia pars, in qua docet Dominus, quales personæ debeant inuitari. *Gloss.* Secundum ordinem literæ postquam monuit inuitatos qualiter debeant accumbere, monet & inuitatorem quos debeat inuitare, ne temporalis expensio bonorum quam facit, in vacuum cedat, id est, non ad meritum vitæ æternæ, vel forsan augmentet peccatum, sed ita expendat temporalia, vt per hæc pateat via ad æterna. Vnde hîc docet ordinem charitatis, *Cant.* 2. a. Ordinauit in me charitatem. Hoc est, quod hîc dicitur [Dicebat autem & ei qui se inuitauerat.] *Gloss.* principi Pharisæorum, &c.

a Dicebat autem & ei, qui se inuitauerat: Cùm b facis prandium, c aut cœnam, d noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, e neque cognatos, f neque vicinos, neque diuites, g ne fortè, & ipsi te reinuitent, & fiat tibi retributio. h Sed cùm facis conuiuium voca pauperes, i debiles, k claudos, & l cæcos, & m beatus eris, quia n non habent † retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in † resurrectione iustorum. Hæc o cùm audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno

b Cum facis prandium] quacunque hora diei. c Aut cœnam] vespere.

d Noli vocare, &c.] supple tantum, quia amici sunt, vt non tollat substantiam, sed causam.

e Neque cognatos,] id est, carnali affectu, vel cognatione coniunctos.

f Neque vicinos, neque diuites] propter hoc, quòd diuites.

Quinq; euacuant bonum opus.

g Ne fortè, &c.] *Beda.* Non ait: Et fiat tibi peccatum, sed retributio fiat. Quinque tangit quæ euacuant bonum opus merito, scilicet naturalis amicitia, sanguinis cognatio, carnalis affectio, laudis ambitio, mercenaria intentio. Primum tangit ibi [Noli vocare amicos,] id est, aliquos tantum intuitu naturalis amicitiæ: Non quia hoc malum sit, sed quia præmio caret apud Deum, *Matth.* 5. g. Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? Secundum tangit ibi [Neque cognatos] Hoc iterum prohibet, non quia malum sit, sed quia præmio caret apud Deum. Tertium tangit ibi [Neque fratres] Et hoc similiter non malum est, sed præmio caret. Propter hæc duo dicitur. *Matth.* 12. b. Extende manum tuam. Quartum tangit ibi. [Neque vicinos] Hoc malum est. Multi enim dant eleemosynas vicinis suis, vt laudentur tanquam boni. Propter hoc dicitur 3. *Ioan.* b. Charissime fideliter agis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, *Eccl.* 11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum. Quintum indifferens est, & tamen plus habet mali quàm boni, & tangitur ibi [Neque diuites.] *Is.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, & egenos, non diuites, vagósque induc in domum tuam. Prohibet etiam Dominus conuiuia diuitum, propter superfluitates, detractiones, confabulationes, & cæteras inhonestates, quæ ibi solent fieri, *Prou.* 23. c. Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus, &c. *Inf.* 17. c Homo quidam erat diues, qui epulabatur quotidie splendidè. Docet etiam mysticè in hoc, non irritare conuiuantes, ne fiat litigium, *Eccl.* 31. c. Noli prouocare diligentes in vino, multos enim exterminauit vinum.

h Sed cùm facis conuiuium voca pauperes] à quibus in præsenti nihil potes expectare.

i Debiles, claudos, & cæcos, &c.] id est, qui non habent vnde sibi possint præparare, nec etiam valent laborare.

m Et beatus eris] *Eccl.* 9. d. Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timore Dei sit tibi gloriatio, *Tob.* 2. a. Cum esset dies festus Domini, & factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo: Vade & adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum vt epulentur nobiscum, *Eccl.* 12. a: Da misericordi & ne suscipias peccatorem. *Eccl.* 10. c. Noli despicere iustum hominem pauperem, & noli magnificare virum peccatorem diuitem.

n Quia non habent] vnde possint, supple [retribuere tibi: retribuetur enim tibi] à Deo, scilicet, [In resurrectione iustorum] vel [Retributione] *Eccl.* 12. a. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam, & si non ab ipso, certè à Deo. Et nota, quòd non faciunt sancti mentionem de resurrectione reproborum, licet tamen vera sit eorum resurrectio sicut saluandorum. Sed ideò non faciunt de ea mentionem, quia non curant de ea.

Moraliter.

Moraliter. h. Cum facis prandium aut cœnam, &c.] Conuiuium potest dici oratio, vbi homo interior reficitur, licet exterior ieiunet, immò ipsum ieiunium hominis exterioris est refectio interioris, secundum quod dicit Apostolus, 2. *Cor.* 4. d. Licet is, qui foris est noster homo corrumpatur, &c. Ipsa etiam oratio de macie corporis impinguatur. Vnde *Hieron.* Macra est oratio, quàm macies corporis non impinguat. Oratio verò quæ fit pro bonis viæ, dicitur prandium illa verò quæ fit pro bonis patriæ, dicitur cœna, quia post prandium restat cœna, post cœnam verò nullum restat conuiuium. Vel prandium est oratio diei, cœna verò oratio noctis, sicut innuit [*Gloss.* Prandium ergò, vel cœnam facere, est ad orationem accedere. Quales ergò debeat vnusquisque ad suum conuiuium inuitare, docet hic Dominus dicens cuilibet.

al. † Vnde retribuent. *al.* † retributione.

D

b Cum facis prandium aut cœnam.] Id est, cum accedis ad orationem, vt reficiaris pane lachrymarum, & inebrieris vino compunctionis.

d Noli vocare amicos tuos, &c.] Id est, noli orare tantùm pro amicis, & cognatis, & iustis, qui sunt diuites in virtute, sed etiam pro inimicis, & peccatoribus, qui sunt pauperes apud Deum. Pro his magis orandum est, quia magis indigent. Et hæc oratio potior est apud Deum. Vnde *Matth.* 5. g. Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est, qui facit solem suum, &c. In hoc multi deficiunt, quia raro pro inimicis, & peccatoribus orant, sed pro amicis, & viris sanctis, pro seipsis; quod idem est, ac si quis reliquias mensæ suæ mitteret Regi, vel Comiti. Dominus orauit pro inimicis in Cruce, *Inf.* 23. e. *Isa.* 53. d. Sic etiam Stephanus pro lapidantibus se, *Act.* 7. g. *Isa.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, &c. Et hoc est quod subdit Dominus.

h Sed cum facis conuiuium voca pauperes] Id est peccatores. Et postea diuidit in tres species scilicet.

i Debiles] Id est, peccantes ex impotentia.

k Claudos,] id est, peccantes ex malitia, qui habent pedem intellectus sanum, sed pedem affectus infirmum.

l Et cæcos,] Id est, peccantes ex ignorantia. Sequitur.

o Hæc cum audisset, &c.] Dominus instruxerat inuitatorem suum de modo inuitationis, vt quoscunque inuitaret, ex misericordia inuitaret, & dixerat pro tali inuitatione reddendam esse mercedem in resurrectione: Vnde quidam ex eis qui intererat conuiuio, hoc simpliciter intelligens putauit, quòd quasi æqua vice redderetur ei merces, vt pro refectione egenorum, quos ex misericordia reficeret in præsenti, in futuro reficeretur alimonia corporali. Vnde ait [Beatus qui manducabit panem in regno Dei.] Dicit ergò: [Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.] quia hoc ipsum manducare panem est esse beatum *Aug.* Hic errauit Cerinthus hæreticus, quia Adam iussus est manducare: *Gen.* 2. c. De omni ligno paradisi comede, &c. *Beda.* Panis in regno cælorum non est corporalis iuxta Cerinthum. Iste ex hoc errauit, quia putauit homines immortales resurrecturos, non tamen sine corporali alimonia victuros, sumens argumentum ex primis parentibus, qui in primaria conditione creati sunt immortales, tamen cibi alimonia egentes. Sed reuera errant huiusmodi, non attendentes, quia longè aliter erunt homines immortales in resurrectione, quam ante peccatum fuerunt immortales, id est, potentes non mori. Intelligitur autem non de pane materiali, vt mentitur Cerinthus hæreticus, sed de pane cælesti, & spirituali, qui est ipse filius Dei. Vnde *Ioann.* 6. e. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Vnde verba ista trahenda sunt ad alium sensum quam fortè habuerit ille, qui hoc ait, vt dicatur [Beatus erit, qui manducabit panem in regno Dei,] Id est, Christum supple eo modo manducationis, de quo dictum est: *Ioan.* 6. si quis manducauerit, &c. Nota ergò quod iste panis tripliciter manducatur, dupliciter in via, & simpliciter in patria. In via siquidem manducatur sacramentaliter, id est, sub sacramento quod cõmune est bonis & malis. De qua manducatione dicitur 1. *Cor.* 11. g. Probet seipsum homo, &c. Item in via manducatur spiritualiter à verè credentibus in eum. Hoc enim est manducare eum spiritualiter, vere credere in eum, quod conuenit tantum bonis, & se corpori eius mystico incorporare. Est enim corpus Christi materiale, quod sumpsit de virgine, & corpus Christi mysticum. Item è contrario est in manducatione spirituali, & in actuali. Qui enim cibum actualem manducat, cibum sibi incorporat, qui autẽ cibum spiritualem

ſpiritualiter manducat, incorporat ſe ipſi cibo, id eſt, myſtico corpori, id eſt, fit de vnione Eccleſiæ. De hac manducatione dicitur. *Ioh*.6. e. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternam. *Beda*. Si quis incarnationis Sacramento perfectè incorporatus, diuinæ maieſtatis viſione frui meruerit, hic æterna beatitudine gaudebit. Sacramento, intellige, id eſt, rei ſacramenti, ſcilicet vnionis Eccleſiæ. Et nota, quòd Sacramentum Euchariſtiæ propriè dicitur Sacramentum incarnationis. Tertio

Dei. At *a* ipſe dixit ei. Homo

modo manducatur in patria, quod fit videndo facie ad faciem, & contemplari, quod eſt frui Deo. De hac manducatione dicitur. *Eccl*. 24. c. Qui edunt me, adhuc eſurient, &c.

Pſalm. 126.

Panis.

- Doloris & pœnitentiæ. *Pſalm*.41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ. Item: Surgite cùm ſederitis qui manducatis panem doloris, *Gen*.21.b. Abraham dedit Agar panem pœnitentiæ, & vtrem aquæ, & abiit in deſertum.
- Laboris. *Gen*.3.d. In ſudore vultus tui, &c. *Pſalm*. 127. Labores manuum tuarum, &c.
- Verbi Dei. *Thren*.4.a. Paruuli petierunt panem, &c.
- Diuinæ conſolationis, 1.*Reg*.30. c. Cùm Ægyptius comediſſet panem, reuerſus eſt ſpiritus, &c.
- Euchariſtiæ, *Ioan*.6.c. Panis quem ego dabo, &c.
- Contemplationis. *Geneſ*.49. c. Aſer pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.
- Refectionis æternæ, vt hic: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.
- Sed multi ſunt qui non poſſunt venire de vno pane ad alium.

Sequitur. *a* At ipſe dixit ei: Homo quidam]

Myſticè iſte homo quidam, eſt Chriſtus Dominus, qui homo, vel hominis filius vult appellari, cum tamen ſit Deus & Dei filius, in confuſionem multorum, qui cùm ſint inferiores genere, volunt tamen denominari ab accidente, & tamen dicit Philoſophus, quòd difficile eſt denominationem conuerti. Cùm enim ſint filij fabrorum, vel carpentariorum volunt appellari nepotes Epiſcoporum, vel Archiepiſcoporum, ſi aliqui ſunt, vel fuerint in tota parentela, eorum etiam à remotis. Soli Papæ ſolet mutari nomen cum ſit Papa: Nunc autem ſi vnus fiat Epiſcopus, toti progeniei mutatur nomen ſuum, quia ipſo Epiſcopante tota ſua progenies epiſcopatur cum illo. Vnde *Iſai*.66. c. admirans de tam ſubita, & de tot filiorum generatione, ait: Nunquid parturiet terra in die vna aut parietur gens ſimul, quia parturiuit, & peperit Sion filios ſuos? Immò etiam ipſa Eccleſia admiratur tam ſubitum partum: *Iſai*.49. f. Quis genuit mihi iſtos, ego, &c. Dicitur etiam [homo quidam,] id eſt vnus non multiplex, vt pompoſi. Item vnus, non diuiſus, contra cupidos, & ambitioſos, quorum cor in tot partes diuiſum eſt, quot honores, aut quot præbendas habere concupiſcunt, ideò vicini ſunt morti. *Oſe*. 10. a. Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. Item dicitur [homo quidam,] Id eſt, ſingularis conceptus ſine ſemine patris, natus ſine dolore matris, immunis à peccato, mortuus pro peccato. Iſte homo fecit cœnam, non vnam tantum, ſed triplicem & quamlibet magnam, & ad quamlibet vocauit multos, & multipliciter, ſcilicet per inſpirationem, per prædicationem, per flagella, per beneficia. *Prouerb*. 1. c. Vocaui, & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret, deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. Prima cœna eſt doctrina Euangelica. Secunda ſacroſancta Euchariſtia. Tertia vita beata. De prima dicitur. *Iſai*. 21. b. Pone menſam, &c. Et dicitur magna propter quatuor. Primò, quia Dominus cœnæ magnus eſt, ſcilicet Chriſtus. Secundò, quia conuiuæ magni, ſcilicet omnes qui audiunt Theologiam, *Eccleſ*. 9. d. Viri iuſti ſint tibi conuiuæ. Tertiò, quia ſeruitores ſunt magni, ſcilicet Doctores Theologi, de quibus dicitur, 3. *Reg*. 10. a. Videns regina Saba omnem ſapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, &c. Quartò, quia fercula ſunt magna, quæ ibi apponuntur, ſcilicet quatuor ſenſus ſacræ ſcripturæ, id eſt, hiſtoricus, tropologicus, allegoricus, anagogicus. *Prou*. 8. a. Intelligite paruuli aſtutiam, audite quam de magnis locutura ſum. Hanc cœnam fecit Dominus in monte Thabor, vbi vocatis diſcipulis propoſuit eis ſeptem inter fercula ſatis bona. Primum eſt paupertas, ſecundum eſt manſuetudo, tertium luctus, quartum iuſtitia, quintum miſericordia, ſextum cordis munditia, ſeptimum pax. O quàm fœlices ſunt, qui illis ferculis ſatiantur. Sed certè multis apponuntur, qui nec modicum

Prima cœna.

guſtant de illis. Multi etiam cum vocantur ad cœnam, vt comedant de illis ferculis, nolunt venire excuſantes ſe ſicut hìc dicitur. Alius villam emit, hic eſt ambitioſus. Alius iuga boum emit quinque, hic eſt curioſus. Alius vxorem duxit, hic eſt luxurioſus. Hæc tria, ſcilicet ambitio dignitatum, curioſitas vanitatum, amor voluptatum ita replent multos, vt prædicta fercula faſtidiant manducare. Vnde dicunt: Deeſt panis non ſunt aquæ, anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo: *Numer*.21.b. Hanc cœnam impediunt tria, maximè Pariſiis. Primum eſt frequens congregatio magiſtrorum, propter quod multæ lectiones, & diſputationes omittuntur. Secundum eſt, quòd de cœna ſit prandium. Nam poſt auditum ſacræ lectionis vadunt multi ad lectionem ſcientiæ ſæcularis, vbi quaſi ſuffocati à nimio vino obdormiunt in morte, ſicut dicitur. *Ierem*. 51. g. Inebriabo magiſtratus eius, & dormient ſomnum ſempiternum, & non expergiſcentur. Quod ſatis eleganter ſignificatur *Iud*.4. c. vbi legitur, quòd Iahel aperuit vtrem lactis, & dedit Siſaræ ad bibendum, & operuit eum pellibus, & dormientem occidit clauo tabernaculi per tempora fixo vſque ad terram. Per lac, quod de carne mulgetur, ſignificatur ſcientia ſæcularis. Iahel autem interpretatur aſſenſio, & ſignificat Eccleſiaſticam dignitatem. Siſara verò interpretatur viſio æquitatis, & ſignificat illos, qui dicunt ſe audire ſcientias ſæculares, vt videant æquitatem. Sed quidquid ipſi dicant, Iahel propinat eis. Tertium impedimentum eſt indiſcreta diſpenſatio verbi Dei, quia vbi magis eſt neceſſe, nolunt venire ad prædicandum, vel ad docendum. *Thren*. 4. a. Paruuli petierunt panem, &c. Item *Threnor*. 2. d. Paruuli dixerunt matribus ſuis, id eſt, Prælatis, vbi eſt triticum, & vinum cum deficerent quaſi vulnerati in plateis. Hæc tria impedimenta iſtius cœnæ tangit Apoſtolus 1. *Corint*. 11.e. Vobis conuenientibus in vnum iam non eſt dominicam cœnam manducare: Ecce primum. Vnuſquiſque enim cœnam ſuam præſumit ad manducandum: Ecce ſecundum: Alius quidem eſurit, alius vero ebrius eſt: Ecce tertium: Secundam cœnam fecit Dominus in die cœnæ in Ieruſalem in cœnaculo magno ſtrato, ſicut dicitur. *inf*.22.b. Vbi diſcumbens cum diſcipulis ſuis propoſuit eis quatuor fercula ſatis bona, & benè parata. Primum fuit panis Azymus. Secundum, Agnus typicus. Tertium, lactucæ agreſtes. Quartum, caro ſua, & ſanguis ſuus. Per hæc quatuor ſignificantur alia quatuor fercula multò meliora, & Domino chariora. Primum eſt vitæ puritas, quæ pane azymo deſignatur. Secundum, perfecta humilitas, quæ per agnum anniculũ ſignificatur. Tertium, vera obedientia, quæ figuratur per lactucas agreſtes. Lactuca enim tenera eſt, & feruens, & talis debet eſſe obedientia. Quartum, conſummata charitas, quæ per corporis & ſanguinis diſpenſationem ſignificatur: Iuxta illud *Ioan*.15. b. Maiorem hac dilectionem, &c. Primum oppoſuit nobis Dominus nobiſcum conuerſando. Secundum diſcipulorũ pedes lauando. Tertium, Crucem aſcendendo. Quartum in omnibus factis & dictis ſuis, quia quidquid fecit, & dixit, totum fuit plenum charitate. Hæc quatuor fercula requiret Dominus à quolibet noſtrum ſecundum quod dicitur *Prou*.23.a. *iuxta aliam editionem*. Ad menſam diuitis ſediſti, ſcito quoniam talia oportet te præparare. Primi ferculi duplex eſt præparatorium, ſ. odium peccati & amor virtutum; qui hæc duo habet, purè viuit. Secundi ferculi ſimiliter duplex eſt præparatorium, ſ. conſideratio humanæ conditionis, quæ tam vilis eſt in principio ſperma fœtidum, in medio vas ſtercorum, in fine eſca vermium, & conſideratio melioris. Vnde *Greg*. Sicut incentiuum elationis eſt conſideratio deterioris, ita cautela humilitatis eſt conſideratio melioris. Tertij ferculi ſimiliter duplex eſt præparatorium, ſcilicet imperantis auctoritas, & rei imperatæ vtilitas. Quarti ferculi ſimiliter eſt duplex præparatorium, ſcilicet conſideratio beneficiorum Chriſti, quibus meruit diligi, & conſideratio præmiorum, quæ promittit diligentibus ſe. *Cor*. 2. c. Oculus non vidit, &c. Manducationem huius cœnæ impediunt tria, ſcilicet peccati conſcientia, ſumentis irreuerentia, ſuperioris prohibitio. Propter quæ dicit Apoſtolus 1. *Cor*.11.g. Probet ſeipſum homo, &c. Hæc cœna dicitur magna, ſicut & prima, propter quatuor. Primò, quia Dominus magnus, ſcilicet Chriſtus. Secundò quia conuiuæ magni, ſcilicet omnes fideles, qui dignè accipiunt. Tertiò, quia ſeruitores magni, ſcilicet Angeli qui creduntur aſſiſtere, & ſeruire ſacerdoti, & omnibus conuiuantibus in hac cœna. Quartò, quia fercula appoſita magna ſunt, ſcilicet corpus, & ſanguis ipſius Domini, *Prou*.23. a. Quando ſederis, vt comedas cum principe, diligenter attende, quæ ſunt poſita ante faciem tuam. Tertiam cœnam faciet Dominus in cælo omnibus amicis ſuis, ſicut dicitur *Iſaiæ* 25. c. Faciet

Primam cœnam impediunt tria.

De ſecunda cœna.

Secundam cœnam ſimiliter impediunt tria.

Tertia cœna.

eiet Dominus omnibus populis, in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum vindemiæ defæcatæ. Hæc cœna dicitur magna, sicut & aliæ duæ propter quatuor. Primò, quia Dominus magnus est, scilicet Architriclinus, id est, Deus Trinitas. Secundò, quia magni, & multi conuiuæ, scilicet, omnes electi. Tertiò, quia magnus est ibi seruitor scilicet Christus. *sup.* 12. e. Beati sunt serui illi, quos, cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes: Amen dico vobis, quia faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Quartò, quia magna fercula, scilicet gaudia æterna: De quibus *Esai.* 35. d. Venient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorum gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor, & gemitus. Hanc cœnam impediunt tria, scilicet macula peccati, debitum pœnæ, defectus charitatis, quæ est vestis nuptialis, sine qua nemo recipitur in nuptiis. Vnde *Mat.* 22. b. Quomodo huc intrasti non habens vestẽ nuptialẽ? Sunt autẽ octo propter quę quælibet istarum cœnarum debent placere inuitatis, quæ tangit Dominus. *Inf.* 22. Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Primum est seruitoris nobilitas, quod tangitur per hoc, quod dicitur: Ego. Secundum est ordinata ferculorum positio, quod tangitur vbi dicitur: Dispono. Tertium est conuiuarum honestas, quod tangitur ibi: Vobis. Quartum est vultus hilaritas, quod tangitur ibi: Sicut disposuit mihi. Quintum est inuitantis auctoritas, quod notatur ibi: Pater meus. Sextum est mensæ fœcunditas, quod notatur ibi: Super mensam meam. Septimum est loci amœnitas, quod tangitur ibi: In regno. Octauum est loci securitas, quod tangitur ibi: Meo. Prima cœna manducatur in scholis Secunda in Ecclesiis. Tertia in cælis. De qualibet igitur istarum cœnarum dicit Lucas [Homo quidam.] Sed exponamus de tertia. *Gl.* sic continuat ad præsens: Quasi verè beatus, qui comedet panem in regno Dei, sed dediti vitiis terrenis, vel curiositati, vel voluptatibus huius mundi, non comedent. Vnde subditur parabola.

Tria impedimenta tertia cœna.

a quidam *b* fecit cœnam magnam, & *c* vocauit multos: Et misit *d* seruum suum *e* hora cœnæ *f* dicere inuitatis, vt venirent, quia iam parata sunt omnia. Et *g* cœperunt simul omnes excusare. *h* Primus dixit ei: Villam *i* emi, & *k* necesse habeo *l* exire, & *m* videre illam: *n* Rogo te, habe me excusatum. Et *o* alter dixit: *p* Iuga boum emi quinque, & eo *q* probare illa: Rogo te, habe me excusatum,

a Homo quidam,] scilicet Christus, sic prius expositum est.

b Fecit cœnam magnam,] id est, parauit omnibus refectionem æternam, quia ianuam regni aperuit. *Mat.* 22. a. habetur de prandio & aliud ibi per prandium quàm hic per cœnam. Per prandium enim ibi intelligitur præsens refectio viatici, à qua multi excluduntur. Vnde ille exclusus est, qui non habebat vestem nuptialem. Per cœnam hic intelligitur refectio æternæ beatitudinis, qua satiabuntur electi gustantes, & videntes quàm suauis est Dominus. Ad hanc inuitantur omnes, & veniunt aliqui libenter, aliqui inuitantur & non veniunt, alij veniunt tracti. Rectè [Cœnam, quia in vespere, id est, in vltima ætate dominante Moyse, id est, deficiente lege.

Vnde inanne incarcerato, cœpit Dominus prædicare. Vnde dicunt discipuli, *inf.* vlt. e. Mane nobiscum Domine, quoniam, &c.

c Et vocauit multos] ad cœnam. Nota. *Gl. Bed.* Verbum incarnatum &c.

d Et misit seruum suum.] *Gl.* i. ordinem prædicatorum, qui censentur nomine serui singulariter, quia omnes conueniunt in idipsum.

e Hora cœnæ.] id est, vltima ætate siue in fine sæculi, 1. *Cor.* 10. c. Nos sumus in quos fines sæculi deuenerunt. 1. *Ioan.* 2. c. Audistis, quia Antichristus venit, nunc autem Antichristi multi facti sunt, vnde scimus, quia nouissima hora est.

f Dicere,] id est, ad dicendum [Inuitatis vt venirent, quia iam parata sunt omnia, &c.] Fercula primæ cœnæ parata sunt, præsto est paupertas, præsto est & mansuetudo, & luctus, &c. Sic & fercula aliarum cœnarum parata sunt, quia filius Dei omnia parauit. Per ipsum iam patet introitus regni cælorum. *Ioan.* 14. a. Vado vobis parare locum, & si abiero & præparauero vobis locum, iterum veniam, &c.

g Et cœperunt omnes simul excusare] qui venire noluerunt. Et pro maiori parte dictum est, sicut dicitur: Omnes currunt ad bellum, multis tamen remanentibus. *Gr.* Excusat omnis qui plus terrena quàm cælestia diligit, & si ad cælestia se tendere dicat, hoc omnes dicimus. *Amb.* Ideo se excusant, quia nemini intercluditur regnum, nisi quem suæ vocis professio excludit Intellige professio exterior, vel interior. Nemo enim excluditur, nisi pro peccato exteriori vel interiori.

h Primus dixit ei: Villam, &c.] Quasi multi ad cœnam dominicam inuitati eius epulas fastidiunt, alij detenti superbia vitæ, alij curiositate, alij carnis voluptate. Primam excusationem refert *Aug.* ad superbiam vitæ In emptione enim villæ notatur acquisitio dominij: Qui enim villam emit, hominibus appetit dominari, & præesse, quod ex radice superbiæ procedit. Ac si dicat, malo dominari in terrenis, quàm venire ad cœnam æternam *Eccl.* 8. b. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Dicit ergo.

Prima excusatio.

i Villam emi,] id est, appetitum dominandi habui, vel dominatum ipsum multo labore acquisiui, vel pretio animæ meæ comparaui. Quicunque enim dominatum appetit, animam suam perdit, quia gratiam amittit, quæ est vita animæ. Hanc villam emit Lucifer, quia pro dominatione quam appetiit, regnum æternum amisit. Similiter primus homo dominari voluit, & in seruitutem omnium, & etiam publicum cecidit, qui Dominus omnium factus fuit.

k Et necesse habeo] ambitione cogente, quæ non potest coram Domino permanere, nec in cælo habitare.

l Exire ab æternorum contemplatione, & mei consideratione. Omnis enim superbus extra se est, quia supra se est. *Ps.* 130. Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ambulaui, &c.

m Et videre illam] totum studium ad illam applicare. Hoc enim est superborum, scilicet toto studio laborare ad hoc, quod possint dominari. Vel per villam potest intelligi solicitudo necessariorum corporis, vt non videatur se excusare per superbiam, sed per solicitudinem necessariorum corporis, id est, victualium. Ac si dicat, habeo mihi villam emere, id est, terrenam substantiam comparare ad necessitatem corporis. *Greg.* Villam exit videre, qui sola exteriora cogitat propter substantiam, i. corpus, & totum studium ad illam applicat. Et hoc est, quòd ab amatoribus mundi prius quæritur, scilicet substantia corporis, id est, necessaria corpori.

n Rogo te, habe me excusatũ.] *Int.* Ora pro me, quia homo peccator sum, *sup.* 5. b. In superficie verborum prætendit humilitatem, vbi dicit [Rogo] sed ex superbia venire contemnit. *Greg.* Dum dicit: rogo te, habe me excusatum, humilitas sonat in voce, dum venire contemnit, superbia in actione.

o Et alter dixit: Iuga boum, &c.] Excusatio istius refertur ad concupiscentiam oculorum vnde curiositas procedit.

Quidam sunt qui temporalibus delicijs delectati, omnia quæ vident concupiscunt. Iste ergo dum ad cœnam æternam inuitatur, prætendit excusationem dicens.

Secunda excusatio.

p Iuga boum emi quinque,] id est, curiositatem quinque sensuum inuestigando vana, multo labore acquisiui, quasi dicat, potius solicitus sum de his, quæ per quinque sensus administrantur, id est, de exterioribus, quæ curiositatem faciunt, quam de cœna æterna. Tales in cœno temporalium quasi sues nutriuntur, & dominicam cœnam fastidiunt, cœnum cœnæ præferentes. Tales frequenter in tantam decidunt curiositatem, vt potius scrutentur vitia aliena quàm sua. Nam curiosus etiam est, qui vitam aliorum inuestigat, & sua interiora ignorat. *Greg.* Curiosus animus, quantò est peritus alieni, tantò est ignarus sui. *Ecc.* 21. d. Pes fatui facilis in domum proximi sui. *Pr.* 27. b. Domum fratris tui ne ingrediaris. Quinque autem sensus per quinque iuga boum bene intelliguntur, quia ad terrena nos trahunt, vt circa ea versemur, sicut boues terram versantes.

Ideo etiam per iuga significantur, quia sicut in iugo sunt boues combinati, ita vnusquisque sensuum habet duo membra officio suo deputata. Duæ enim sunt aures, duo oculi, duæ nares, in gustu etiam duo instrumenta, linguã & palatum, in tactu gemina voluptas carnis interius & exterius.

q Et eo probare illa.] Nota quod ipsum verbum istius exprimit vitium eius, quia probatio ad curiositatem pertinet.

Tales habent quinque iuga, sed Christus vnum, *sup.* 10 g. Vnum est necessarium. [Rogo te, habe me excusatum.

a Et alius dixit, vxorem duxi,] id est, carnalem voluptatem propter quam multi à regno excluduntur. De hac vxore dicitur *Prouerb.* 27. c. Tecta perstillantia in die frigoris & litigiosa mulier comparantur.

Tertia excusatio.

b Et ideo non possum venire.] Excusatio istius refertur ad concupiscentiam carnis. Iste etiam non rogat excusari quia solus peccatum carnis non palliatur in confessione. Huic loco adhærent Hæretici, qui nuptias damnant. quia excusatio istius reprobatur, qui se excusat per coniugium. Hoc dupliciter soluitur. Primò, non reprehenditur coniugium simpliciter, sed in comparatione, vt sic ostendatur virginitas ei præferenda. Vnde *Amb.* Coniugium non reprehenditur, sed integritas ad maiorem honorem vocatur. Vel ideo redarguitur excusatio eius qui se excusat per coniugium, quia multi contrahunt, id est, ducunt matrimonium, non causa prolis, sed causa explendæ libidinis. Vnde *Gl. Bed.* Quia multi non propter fœcunditatem, sed propter desideria carnis vxores ducunt, & ideo per rem iustam, id est, per coniugium iustum carnalis voluptas designatur, propter quam carnalem, scilicet voluptatem, ad cœnam Dei studiosius recusat venire.

E Et *a* alius dixit: Vxorem duxi, *b* & ideo non possum venire. Et *c* reuersus seruus nunciauit hæc Domino suo. Tunc *d* iratus paterfamilias, dixit *e* seruo suo: Exi *f* citò in plateas & *g* vicos ciuitatis *h* & pauperes ac *i* debiles, *k* & cæcos, *l* & claudos introduc huc. Et *m* ait seruus: Domine *n* factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et *o* ait Dominus seruo: Exi in *p* vias & sepes.

Allego. Allegor. secundùm *Amb.* Per primum, qui ait: [Villam emi.] intelliguntur gentiles, immoderato affectu temporalibus inhiantes. Secundus qui ait, [Iuga boum emi quinque] significat Iudæos iugo legis pressos In qua lege sunt quinque iuga, id est, mandata decem, vel quinque libri Moysi, qui duplicantur in spiritu & litera. Per tertium qui ait, [Vxorem duxi] Intelliguntur Hæretici, qui semper attentant rigorem fidei, sicut mulier prima attenuauit virum & reduxit. Solent etiam mulieres se ornare, & artificiosè fictitium sibi colorem apponere, vt ita fallant oculos intuentium, sic Hæretici solent verba ornare quibusdam verbis phaleratis, & falsitatem palliare, vt seducant corda simplicium, affectantes falsum decorem non pulchritudinem interiorem, de qua dicitur *Ps.* 44 Omnis gloria filiæ regis ab intus.

Versus.
Vxor, villa, boues, cœnam clausere vocatis:
Mundus, cura, caro, cœnam clausere renatis.

Sequitur. *c* Et reuersus seruus &c.] Parata cœna, id est, aditu paradisi reserato misit paterfamilias seruum, id est, Christus chorum prædicatorum dicere inuitatis, vt venirent, quia parata sunt omnia iam aperta est regni ianua, & non venerunt inuitati, alij detenti superbia vitæ, alij curiositate, alij carnis voluptate Quod postquam renunciauit chorus prædicatorum Christo, iratus est paterfamilias. Et est anthropospathos id est, humana propassio. In Deum enim non cadit motus iræ, sed dicitur irasci, quia opera facit quæ congruunt irato. Audito enim, quod primò inuitati venire contempserant, quasi iratus misit seruum, vt in vicos & plateas exiret, & quoscunque inueniret compelleret intrare. Dicit ergo: [Et reuersus est, &c.

Moraliter. Moraliter. Seruus, id est, prædicator post inuitationem id est prædicationem, debet reuerti ad Dominum per gratiarum actionem, & ad se, per sui considerationem. Primò debet reuerti ad Deum, vt ei, non sibi attribuat fructum prædicationis Ad se verò debet reuerti, ne de fructu suæ prædicationis superbiat. De primo dicitur *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, adsumus? Ibi *Gl.* Vadunt fulgura, cùm prædicatores miraculis coruscant: Reuertentia dicunt, assumus, cùm non sibi, sed Deo tribuunt quicquid se fortiter egisse cognoscunt. *Ecc.* 1. b. Ad locum, vnde exeunt flumina reuertuntur vt iterum fluant. De secundo dicitur *Act.* 12. b. Petrus ad se reuersus, ait, nunc, &c. *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

d Tunc iratus paterfamilias,] id est, Christus, cuius familia sunt omnes electi, qui irascetur malis in die iudicij. *Is.* 28. f. Irascetur Dominus, vt faciat opus suum, peregrinum est opus eius ab eo. Irascetur autem de illorum ingratitudine, & laboris sui frustratione. *Is.* 49. a. Ego dixi, in vacuum laboraui sine causa, & vanè fortitudinem meam contempsi. *Ps.* 29. Quæ vtilitas in sanguine meo, &c.

e Dixit seruo suo. Exi citò in plateas,] id est, ad illos qui sunt in via lata & spatiosa, quæ ducit ad mortem. *Mat.* 7. b.

g Et vicos ciuitatis,] id est, ad illos, quos temporalium rerum coarctat inopia. *Cant.* 3. a. Circuibo ciuitatem per vicos, & plateas, quærens quem diligit anima mea. Quidam sunt, vt innuitur in *Gl. Amb.* & vt dicit *Aug.* qui vagantur per campos licentiæ, putantes licitum quicquid est libitum, qui laxas sibi fecerunt habenas, effrænata libertate vtentes, frænum continentiæ arcentes. Isti vocantur de latitudine voluptatum ad arctiorem vitam, isti significantur per eos, qui vocantur de plateis: Per eos verò qui vocantur de vicis, moraliter intelliguntur illi, qui penuria necessariorum arctati intrant claustrum, & ita ad Deum conuertuntur. Vicus enim arctior est quàm platea, quia inter domos, quæ sunt altrinsecus, non est nisi strata angusta, vt possint homines commeare. Vnde bene per vicum angustia paupertatis exprimitur, tales enim veniunt coacti. Sequitur.

h Et pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos, &c.] *Mat.* 9. b. Non veni vocare iustos, &c. [Pauperes] spiritu, vel sui reputatione. *Prou.* 13. a. Est quasi pauper cum in multis diuitiis sit.

i Ac debiles] ad malum, vel ad bonum sui reputatione. *Is.* 40. g. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem malam, in bonam debilitatem. 2. *Cor.* 12. d. Cùm infirmor, tunc potens sum. 1. *Reg.* 30. d. Dereliquit me Dominus meus, quia ægrotare cœpi, &c. *Gl.* Christus manu fortis quos despectos à mundi gloria reperit, in suum amorem conuertit, & cibo pauit. Vel coniunge ista duo. [Pauperes ac debiles] id est, pauperes debiles, id est, humiles ad differentiam superborum pauperum.

k Et cæcos,] id est, simplices idiotas, qui lumen ingenij non habent, vel qui se reputant nihil scire. *Ioan.* 9. g. Si cæci essetis, peccatum non haberetis, nunc autem quia dicitis videmus, peccatum vestrum manet.

l Et claudos] gressus suos in bonum dirigere per se insufficientes. Vel [Claudos, id est, qui bona sciunt, sed mala faciunt, vel qui simul bona, & mala faciunt. 3. *Reg.* 18. d. Vsquequo claudicatis in duas partes? Vel [Claudos] sui reputatione. *Isai.* 35. b. Tunc saliet sicut ceruus claudus. *Mat.* 9. b Non veni vocare iustos sui reputatione, sed peccatores. *Ezec.* 34. a. Quia obiectum, &c.

m Et ait seruus,] id est, ordo peccatorum.

n Domine factum est sicut imperasti, & adhuc locus est, id est, multos quales dixisti, vocauimus, sed isti non implent locum conuiuij tui.

o Et ait Dominus seruo: Exi in vias & sepes. Secundùm *Amb.* per illos qui vocantur de viis, significantur illi, qui licet adhuc sint extra viam, quæ ducit ad vitam, tamen quodammodo in via se præparant. Nam prope viam est, qui habet iam voluntatem benefaciendi, qui nullis cupiditatibus suggillatur, de quo scilicet non triumphat cupiditas. Per eos qui de sepibus vocantur, significantur illi, qui mala à bonis fecerunt, & tentationi fidei munimen fidei, & patientiæ opponunt. *Ec.* 46. d. Vbi non est sepes, diripietur possessio. *Chr.* Christus via est generalis. *Ioan.* 14 a. Ego sum via, veritas, & vita. Puto, quòd & Sancti, qui ducunt ad Christum, viæ sunt. *Threnorum primo.* a. Viæ Sion lugent.

Item diabolus via publica est ad mortem, & viæ eius sunt professiones huius mundi, professio philosophiæ, professio militiæ, professio ludorum, quæ omnes ducunt ad diabolum. *Mat.* 16. c. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Dicit ergo. *Alleg.*

p Exi in vias,] id est, cuiuslibet conditionis homines voca ad fidem.

Item castitas via, fornicatio via est. Illa ad Christum; ista ad diabolum. Item omnia opera nostra, sunt viæ, siue in cælum, siue in infernum. *Iob* 31. a. Vias meas ipse consideraret

f Exi citò, &c. Allegoricè.] Distinguuntur hîc duo genera hominum, videlicet ciues & agrestes, vt per illos qui vocantur de vicis, & plateis intelligantur Iudæi tanquam ciues, id est, legem ac prophetas, & eloquia Dei habentes. Per eos qui de viis & sepibus intelliguntur gentiles, quasi inculti & agrestes, id est, legem & Prophetas & eloquia Dei ignorantes. Ciuium enim est nosse legem & Propheras, & instituta, agricolarum ignorare. Ad Iudæos primò misit Dominus prædicatores, scilicet Apostolos, qui multis de Iudæis conuersis redeuntes ad Dominum, dixerunt.

n Domine, factum est, &c] quia primitiua Ecclesia de Iudæis, iam intrauit. Sed adhuc vacant loca ad mensam tuam, vt adhuc possit introduci Ecclesia de gentilibus.

Con

Δ ipse considerat. *a* Et compelle intrare]Dominus quosdam compellit, quos,scilicet, aduersitate, vel infirmitate, vel paupertate,vel tentatione ad pœnitentiam vocat *Aug.* Fœlix necessitas,quæ ad meliora compellit. *Sen.* Infirmitati meæ gratias ago,quæ cogit me non posse,quod non debeo velle.

Aug. Δ *a* Compelle intrare,]supple pauperes & debiles, cæcos,& claudos. Hoc enim iterato intelligendū est, quia tale a de vtroque populo vocati sunt. Hoc quod F sequitur vtrique expositioni conuenit, *Mat.10.d.* scilicet & allegoricæ & primæ.

b Vt impleatur domus mea.] *Gl.* Numero prædestinatorum fidelium, qui numerus inexpletus non *1.Tim.1.c.* remanebit. Quia nouit Dominus, qui sūt eius. *Apoc* 6.c. Tempus adhuc modicum est, donec impleatur numerus conseruorum eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi.

& *a* compelle intrare, vt *b* impleatur domus mea. *c* Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum, *d* qui vocati sunt *e* gustabit cœnam meam. *f* Ibant autem turbæ multæ *g* cum eo, *h* & conuersus dixit ad illos. Si *i* quis venit ad me,& non odit patrem suum,& *k* matrem,& vxorem, & filios,& fratres, & sorores, *l* adhuc autem, & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et *m* qui non baiulat crucem suā, *n* & venit post me, *o* non potest meus esse di-

c Dico autem vobis,quòd nemo virorum illorum,] excusantium, scilicet.

d Qui vocati sunt,]supple.& noluerunt venire.

e Gustabit cœnam meam,] etiamsi per seram pœnitentiam aliquando intrare quærant. *Mat.*25. Distinguuntur ergo tria genera vocatorum. Quidam veniunt, sed coacti, qui scilicet tertiò sunt vocati, quod notatur per hoc, quod dictum est, [compelle.] Alij venire contemnunt, vt qui primò sunt inuitati. Alij inuitantur, & spontanei veniunt, scilicet secundo vocati. Item primò & secundò inuitati in hoc conueniunt, quòd vtrique sunt peccatores, superbi, secundò vocati humiles. Hanc conuenientiam,& differentiam assignat quidam *Gl.*

Quinta pars. *f* Ibant autem turbæ &c.] Quinta pars vbi docet Dominus quàm sincero amore debeat appeti regnum Dei, vbi fiet cœna,de qua *sup.* actum est. Vnde turbæ, quæ sequuntur eum euntem in Ierusalem, significant illos, qui vel inuitati, vel compulsi veniunt ad cœnam, & tota intentione imitantur Iesum in Ierusalem, id est, ad æternæ pacis visionem præcedentem. Vnde *Mich.* 2.d. Ingredientur portam, & transeunt per eam, & rex eorum transibit coram eis.& Dominus in capite eorum. Dicit:[Ibant autem turbæ multæ captæ dulcedine prædicationis, & miraculorum. *Ioan.*6 g. Domine ad quem ibimus, verba vitæ æternæ habes.

g Cum eo] descendente à domo conuiuij. Proficiscens enim Dominus Ierusalem ad petitionem Principis Pharisæorum qui eum ad conuiuium inuitauerat, in domum eius declinauit,de conuiuio verò proficiscebatur iter destinatum. Videns autem Dominus turbas sequentes se, instruit eas de modo sequendi, immò in turbis non verè sequentibus instruit veros sequaces, qui regia via incedunt, Christum sequentes passibus operum, non passibus corporum Instruit ergo Dominus generaliter omnes qui sunt in via ad patriam tendentes. Et est hic ordo doctrinæ.

Primò docet cauere ea,quæ possunt esse impedimento viam ingredientibus. Secundò addit de suffragiis, quæ sunt necessaria venientibus. Tertio agit de lege quæ præposita est, & data peruenientibus. Addet adhuc necessarium hæc omnia implentibus, scilicet misericordiam Dei, vt his omnibus impletis, dicant: Serui inutiles sumus, vt postquam impedimenta abiecerint, suffragia comparauerint, legem viantibus propositam conseruauerint, tandem implorent speciale suffragium, scilicet Dei misericordiam, quæ est vnicum, & singulare refugium. Primum ergo instruit de vitandis impedimentis, quia maximum est viatori nosse impedimenta multiplicia, id est, exteriora, & interiora, quæ sunt impedimenta arduæ viæ ducentis ad vitam. Nec sufficit abiicere exteriora, nisi abiiciantur interiora, ideo Dominus non tantùm ait. Odit patrem suum, & matrem, sed addidit, adhuc, & animam suam. Et quia multa sunt impedimenta exteriora, hortatur Dominus scilicet abiicere grauiora, scilicet, carnales affectus, qui præcipuè homines retrahunt ab ardua via.

Legitur enim de multis quos non terrebat angustia pressurarum, reuocabat tamē eos à martyrio affectus vxorum & matrum ostendentium eis vbera. Vnde multi à martyrio retinebantur carnali affectu vel cura vxoris, vel liberorum. Hæc ergo sunt præcipua impedimenta exteriora, scilicet affectus carnales. Ideo Dominus specialiter docet ea amputanda, & similiter interiora, scilicet desideria carnis. Dicit ergo.

h Et conuersus dixit ad illos]qui sequebantur eum.

i Si quis venit ad me, & non odit patrem suum.] *Chr.* Non simpliciter iubet odio habere, quia hoc valde iniquum est, sed si voluerit plus me diligi, in hoc odio habeatur.

k Et matrem, & vxorem,& filios, & fratres & sorores,] id est, eorum vitia,& carnales affectus.

l Adhuc autem & animam suam,] id est,vitæ animalis desideria,siue concupiscentiam, [non potest meus esse discipulus.] De primo dicit *Chr.* Omne quod de terra suscipimus in terra dimittitur, nemo recordatur carnalem affectum, cùm de carne recesserit. De secundo dicitur. *Eccl.* 18.d. Post concupiscentias tuas non eas, &c. *Gregor.* Tunc bene animam nostram odimus, cùm eius carnalibus desideriis nō acquiescimus,sed reluctamur,& frangimus. *Ioan.*12.d. Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Isai.*49. Sanctificate eum,qui despicit animam suam. *Iud.*5.c. Zabulo & Nephtalim obtulerunt animas suas morti in regione Morome, quæ interpretatur sublimitas, aut celsitudo, id est, religio. 18. q. 1. §. 1. *Mat.*10.d. *Marc.*8.d.

Item de primo dicit *Greg.* Simul, & odisse, & diligere possumus, vt & cognatione coniunctos, & nosipsos ex præcepto diuino diligamus, & quos in Dei via aduersarios patimur odiamus. De quo odio dicitur in *Psalm.* 138. Perfecto odio oderam illos. Ibi *Gl.* Hoc est perfecto odio odisse, vt nec propter vitia homines odias, nec propter vitia homines diligas. Item *Bed.* Diligamus parētes, quòd sunt, odio habeamus, quòd in Dei itinere nobis obsistunt. *Exod.* 32.f. Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum, id est, affectum carnalem eorum extinguat in se. *Chr.* In illis est sanctum obedire quæ non nocent pietati.

m Et quia non baiulat, &c.]quia non sufficit vitare impedimenta si desint suffragia, ideò subiungitur hic quoddam speciale suffragium, in via, scilicet baiulatio Crucis. Si quis enim vult tutus incedere per viam in qua sunt latrones, defert secum sigillum Imperatoris sui, & ita multoties tutus incedit,ita cùm nobis contingat transire viam plenam offendiculis, scilicet viam regiam, per quam debemus sequi Regem nostrum, præambulum nostrum non possumus tuti transire sine Imperatoris nostri sigillo, id est, sine crucis vexillo, quod semper in periculis prætendimus Crucem autem portat,qui pro Christo sanguinem suum effundit. Prater hunc modum duobus modis baiulatur crux, sicut dicit *Greg.* Vel cum per abstinentiam caro affligitur, vel per compassionem proximi animus affligitur. Debemus enim crucifigere membra nostra, manus ne ad percutiendum moueri possint, vel ad sanguinem effundendum, sicut ille qui habet manus affixas cruci non potest eas mouere,& ita cætera membra. Debemus quoque nos crucifigere proximis compatiendo, quia mala proximorum sunt frixorium Sanctorum. *Iob* 30.d. Flebam quondam super eo, qui afflictus erat, &c. *Gl.* Plus est de seipso dare, quam de suis: & plus est compassio quàm datum. Dicit ergo [Et qui non baiulat crucem suam.] *Chr.* Suam, non meam, ne putes Christi crucem sufficere sine tua. Item *Chr.* Crucem tollit,qui paratus est ad omne periculum propter Deum, sicut Paulus. *Act.* 21.c. Ego autem non solum alligari.&c. *Beda.* Crux à cruciatu dicitur, quæ semper est portanda, vt amor Christi ostendatur. 2. *Cor.* 4.c. Mortificationem Christi Iesu semper in corpore nostro circumferentes,vt & vita Iesu, &c. *Chr.* Nullus verecundetur crucem, circumferamus eam, vt coronam. Etenim omnia quæ secundum nos sunt, per crucem perficiuntur, regeneratio, consecratio, propter hoc, in domo, in ianuis, in muris, in frontibus, & in mente scribimus eam.

Quando igitur sigillaris, excogita causam,& conditionem crucis. Empti enim estis pretio magno, dicit Apostolus 1. *Cor* 6.d. *Aug.* Pretium crucem dixit, nec simpliciter eam digito insignii oportet,sed prius electione cum multa fide. Si ita insignueris vultum tuo,nullus dæmonum prope stare poterit, videns enim quo plagam accepit. Si enim loca horrescimus, in quibus inciduntur damnati, excogita qualiter patitur videns arma quibus Christus caput eius abscidit. Crux dæmones non terribiles, sed contemptibiles facit.

n Et venit,&c. bene operādo *o* Non potest meus esse disci-

Δ pulus

a pulus.] *Greg.* Nisi quis à semetipso deficiat, & eum qui super est, non appropinquat, nec valet apprehendere, quod supra ipsum est, si nesciat mactare, quod est. *Iud.* 5. b. Qui propria voluntate obtulistis vos discrimini, benedicite Dño, qui ascenditis super nitentes asinos & sedetis suprà in iudicio, & ambulatis in via, loquimini, id est, vos qui carnem vestram mortificatis, & vosipsos iudicatis & in via virtutum proficitis loquimini, id est, prædicate, vel docete.

a Quis enim, &c.] al. † viderint
Dominos turbis se sequentibus, & ipsis omnibus existentibus in via, & ad patriam festinantibus,
G
dedit documentum de vitandis impedimentis, necnon, & de suffragiis viæ. Sed quia non sufficiunt præmissa, nisi perseueremus, subdit de lege perseuerantiæ, sine qua nulla virtus coronatur, secundum quod dicitur 1. *Cor.* 9. d. Omnes qui in stadio currunt, &c. Vnus, id est, perseuerans. Nec solùm hortatur de perseuerantia, verùm etiam de cautela, quæ pernecessaria est viantibus, nedum in via sunt, ardua supra vires aggrediantur, sed pro modulo virium suarum sese intra se metiantur. Aliqui enim minus cauti vitam austeriorem eligunt, ad quam sustinendam insufficientes, in medio viæ deficiunt. Inducit ergo Dominus similitudinem, per quam instruit de vtroque: de perseuerantia, scilicet, & de cautela. Sicut enim aliquis turrim ædificaturus, si prouidè agat, præmeditatur secum, & tacitè considerat, si sufficiant ei opes ad ædificij consummationem, ita vnusquisque antequam aggrediatur ardua, debet præmeditari si sufficiens sit ad vitam arctiorem.

scipulus. a Quis enim ex vobis b volens c turrim ædificare, d nonne prius e sedens f computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum, g ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, h omnes qui † vident incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare. i Aut quis rex

Loquitur ergo Dominus per simile ædificantis. Et meritò, quia mundum contemnere, parentes odire, seipsum abiicere, est ædificium construere, per quod ad cælum ascenditur. Differt autem ædificium spirituale, & terrenum, sicut dicit *Bed.* Nam ad corporale ædificium, necesse est diuitias congregare, ad ædificium spirituale dispergere. Vnde *Ps.* 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi. Est autem turris mala, & turris bona. Turris mala triplex. Prima, turris Babel. *Gen.* 11. b. id est, superbia. Secunda, turris Ægypti Magdalum. *Exod.* 14. a. id est, luxuria. Tertia turris lignea super elephantem. 1. *Mac.* 6. d. id est, spes in pecunia, seu auaritia. *Is.* 2. c. Dies Domini super omnem turrim excelsam. Istæ turres non sunt ædificandæ, sed diruendæ; & ideo de his non sumitur similitudo. Est autem turris bona multiplex. Prima, est spes in Deum proueniens ex bonis meritis. *Ps.* 60. Spes mea Deus turris fortitudinis. Sumptus ergo ad ædificandum hanc turrim, sunt propria merita bona. 2. *Par.* 14. b. Dixit Aza Iudæ. Ædificemus, &c. Sumptus non habet, sed ex alienis expensis vult ædificare hanc turrim, qui bona non exercens, confidit in alienis precibus, & meritis, quoniam spes talium frustrabitur. Et hoc est, quod dicitur *sup.* 13. a. quod turris cecidit super decem & octo Siloë. *Eccl.* 21. b. Qui ædificat domum suam impendiis alienis, quasi qui colligit, &c. Item sumptus non supputat, nec habet, qui tantùm in suis operibus confidit, & non plus in Dei misericordia, quia ipsa dat sumptus bono ædificatori. 1. *Esd.* 6. a. Sumptus de domo Regis dabuntur. 1. *Mach.* 10. d. Ad ædificanda, vel restauranda opera Sanctorum sumptus dabuntur de ratione Regis, id est, Dei. Item sumptus habent, sed non ædificant turrim spiritualem, qui bona naturæ, vel fortunæ expendunt in negotiis carnis, vel diaboli, vel mundi. Est etiam turris bona secunda, scilicet turris Dauid, id est, humilitas. *Cant.* 4. b. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. Tertia turris eburnea, id est, castitas. *Cant.* 7. b. Collum tuum, sicut turris eburnea. Quarta turris Libani, id est, innocentia. *Cant.* 4. b. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Quinta turris gregis, id est, charitas fraterna. *Mich.* 4. c. Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, vsque ad te veniet. Sexta, turris vineæ, id est, defensio Ecclesiæ. *Is.* 5. a. Plantauit Dominus vineam electã, & ædificauit turrim in medio eius. Septima turris verbum, id est, sacræ doctrinæ. *Cant.* 8. c. Ego murus, & vbera mea sicut turris. Octaua turris fortitudinis, id est, Christus. *Pro.* 18. b. Turris fortissima nomen Domini. De his turribus dicitur in *Ps.* 121. Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Licèt ergo hæc parabola de qualibet istarum turrium posset exponi, tamen dicemus hic turrim, virtutum congeriem, seu vitæ sanctæ altitudinem, quæ multis sumptibus, & laboribus ædificatur, per quam solam ascenditur in cælum. Dicit ergo.

Est turris mala, & turris bona.

a Quis enim,] quasi dicat. Ita debetis odire parentes, & vosipsos abiicere, & mundum contemnere, & crucem baiulare, quia ita consummatur ædificium, per quod venitur ad regnum. Quod patet. [Quis enim,] id est, aliquis [ex vobis.] Et notat quis raritatem sicut ibi. Quis ascendet in montem Domini.

b Volens ædificare turrim,] id est, virtutum congeriem, vel vitæ sublimitatem. *Aug.* Fundamentum est fides Christi. Vnde 1. *Cor.* 3. c. Fundamentum aliud nemo, &c. Parietes sunt, spes. & timor. qui è regione consurgunt, & æqualiter; nam si alter amplius, soluetetur ædificium. *Eccl.* 2. b. Qui timetis Dominum, sperate in illum, quasi dicat, ædificate vtrumque parietem. Tectum superius est charitas. De quo *Mat.* 24. c. Qui in tecto est, non descendat &c.

c Turrim.] *Gl.* Humilitatis, quæ bene turri comparatur, quia qui quantò humilior, tantò excelsior, quantò minor in oculis suis, tantò maior in oculis Dei.

d Nonne prius sedens,] id est, à mundi tumultibus quiescens, Qui enim sæcularibus negotiis se implicat, non militat expedite, Vel.

e Sedens, id est, seipsum considerando humilians. *Is.* 47. a Descende, sede in puluere virgo filia Babylonis.

f Computat sumptus, qui necessarij sunt,] id est, considerat diligenter, quibus operibus, quibusue laboribus possit construi ædificium quo perueniatur ad regnum. Et ponit *Gl.* tria quæ sunt principalia in hoc ædificio. Primum est eleemosynarum largitio, *sup.* 11. f. Date eleemosynam, &c. Secundum, contemptus sæculi. *Ps.* 61. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. 1. *Ioan.* 2. c. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Tertium, est præparatio animæ contra aduersa mundi, quia semper mundus persequitur contemptores suos. Vnde & Pharao persequitur Israel fugientem. *Exod.* 14. b. *Eccl.* 2. a. Fili accedens, &c. Vel. [Computat sumptus, si habeat ad perficiendum,] id est, prius considerat vires suas vtrùm sufficere possit ad hoc quod inchoare proponit. *Eccl.* 18. c. Ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationem [Computat] *Gl.* quia omne quod agimus præuenire per studium considerationis debemus. *Prou.* 4. d. Oculi tui, &c. Contra *Prou.* 22. d. Vidisti virum velocem, &c. Solutio. Velocem, id est, strenuum, & solicitum, & solertem, sic non excluditur consilium. *Philosophus.* Priusquam incipias, consulito, sed postquam consulueris maturè, facto opus est.

g Ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere,] non habens consummationem operum, quæ fidei conueniunt.

h Omnes, qui vident, vel viderint,] id est, inuiderint, scilicet insidiatores inimici nostri carnales, vel spirituales. *Bed.* Maligni spiritus, inimici nostri, qui de nostro defectu gratulantur, & irrident deficientes.

Vnde *Amb.* In omni quod agimus occultos aduersarios considerare debemus, qui nostris operibus insidiantur, & nisi cõtra eos vigilemos, patimur irrisores quos habemus ad malum persuasores. *Ps.* 24. Deus meus in te confido, non erubescam, neque irrideant me inimici mei, &c. Omnes enim, tam boni, quàm mali Angeli conspiciunt nos laborantes. Illi, id est, boni de bono gratulantur, de malo quasi dolent; mali verò de bono tristantur, de malo irrident. 1. *Cor.* 4. b. Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Mundo, id est, amatoribus mundi, qui sedulò conspiciunt viros religiosos, vt si in aliquo deprehendant lapsum eorum, statim insultent, & dicant. Hypocrita erat ille. Angelis malis. De his dicit [Omnes qui viderint, incipiant illudere ei, dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.] Sequitur.

i Aut quis rex iturus committere bellum aduersùs alium regem, &c.] Hîc docet Dominus quartũ, quod necessarium est viantibus, scilicet de imploratione misericordiæ Dei, sine qua inutilia sunt prædicta. Nullus enim saluari posset, nisi Deus misericorditer ageret cum eo.

Posita ergò similitudine de turre ædificanda, supponit hîc aliam similitudinem de rege pugnaturo. In qua duo ostenduntur.

Primum est, quod pugnando oportet peruenire ad regnum, quia vita nostra militia est. *Iob* 7. a. Militia est vita hominis super terram, 2. *ad Timotheum secundo* a. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Secundum quod nullus per sua merita potest peruenire ad regnum,

A nisi

a nisi iustitia Dei per misericordiam temperetur, quia omnis homo in comparatione Dei imperfectus est. Vnde *Iob* 4.d. Nunquid homo comparatione Dei iustificabitur? quasi dicat, non. Ecce qui seruiunt ei, non stabiles sunt, & in Angelis suis reperit prauitatem. *Ps.* 142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. *Isa.* 64.c. Facti sumus vt inmūdus omnes nos &c *Gr.* Sæpe iustitia

al. † nonne

nostra ad examē diuinæ iustitiæ deducta iniustitia est, & fordet in districtione iudicis, quod in oculis fulget operātia ideo dicit *Iob* 9. d. Verebar omnia opera mea. Quia ergo de turre meritorum locutus fuerat, ne crederet aliqois per hæc posse ascendere in cælū,

Mat. 1 c. t.

iturus committere bellum aduersus alium regem † *a* non sedens prius cogitat, si *b* possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? *c* Alioquin *d* adhuc illo longè agente, *e* legationem mittens *f* rogat ea, quæ pacis sunt. Sic *g* ergo omnis ex

ideo de seueritate iudicis adiungit, dicens: [Aut quis Rex iturus committere bellum aduersus alium regem.] Regem dicit quemlibet sensus suos, & membra tam hominis interioris, quàm exterioris bene regentem, & peccata grauiter punientem. De quo *Pr.* 20 b. Rex qui sedet in solio iudicij, intuitu suo dissipat omne malum. Alium Regem dicit Christum, de quo *Isa.* 33 d. Deus Rex noster ipse veniet, & saluabit nos. Rex igitur contra alium Regem committit bellum, quando aliquis ex meritis suis se posse saluari confidit. Sed necesse est, quod omnis talis victus succumbat, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriā, quæ reuelabitur in nobis.

Rom. 8. d.

Iob 9. a. Verè scio quod non iustificetur homo compositus Deo, si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Vnde *Ps.* 114. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi.

a Nonne sedens, &c.] Sicut prius docuit præmeditari ad cauendam irrisionem inimici, ita & nunc docet præmeditari ad impetrandam misericordiam Christi. Vnde *Prou.* 4 d. Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.

b Si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se?] *Beda.* Cum decem millibus occurrit Deo, qui offert ei opera decem mandatorum, solo opere ea adimplendo. Sed Dominus cum viginti millibus venit, quia non solùm de opere exteriori, sed etiam de intentione rationem exigit. Vnde *Psalm.* 44. Intende prosperè, procede, & regna. Vel certè cum viginti millibus veniet, quia plura pro nobis quàm nos pro ipso fecerimus se fecisse ostendet, & plura mala sustinuisse. *Mich.* 6 b. Quid dignum offeram Domino? Curuabo genua mea Deo excelso, id est, interius & exterius me illi humiliabo.

c Alioquin] id est, si videt se insufficientem, & quod non potest ex æquo Deo occurrere. Adhuc illo longè agente,] id est, mortem vel iudicium propter pœnitentiam differente. *Sap.* 12. b Bonæ spei fecisti filios tuos, quoniam iudicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

e Legationem mittens,] orationum, suspiriorum, lacrymarum, & bonorum operum.

f Rogat ea, quæ pacis sunt, id est, reconciliationis. *Psalm.* 121 Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem, id est, animæ. Multi enim rogant, quæ ad pacem sunt carnis, quæ est mala pax. De qua dicitur *Matt.* 10. d. Non veni pacem mittere in terram, id est, in carnem. Pacem verò animæ illam quærit, & expectat à nobis Dominus. *Isa.* 27. a. Quis dabit me spinam, & veprem, &c. Et *inf.* Faciet mihi pacem, &c. *Bed.* Mittere legationem ad faciendam pacem, nihil aliud est quàm omnibus renuntiare. Vnde infert.

g Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

Nota vnde inferat: Duo proposita sunt in præmissa similitudine scilicet ædificare turrim, & computare sumptus. Duo similiter proposita sunt in secunda, scilicet sedere, occurrere, siue pacem facere & mittere legationem. Sume ergo vnum de vtraque parabola, & concurrent illa duo, quæ proposita sunt, scilicet ædificare turrim, & computare sumptus. Duo in secunda, scilicet pacem facere & legationem præmittere. Idem est enim ædificare turrim, & pacem facere, & esse discipulum Christi. Qui enim turrim humilitatis ædificat, & pacem pectoris habet, discipulus Christi est. Similiter idem est præparare sumptus, vt in in spirituali ædificio expendat, & præmittere legatos, scilicet pauperes quos facit amicos de mammona iniquitatis, ille omnibus renuntiat.

Chrysostom. *Melius est in rebus manifest(?)em videre, quam in verbis.* *Mat.* 5.b. *Marc.* 9. g.

– Est ergo sensus: [sic ergo, &c.] quasi dicat, ex quo non bene turrim ædificat, qui sumptus non præparat, nec securè occurrit, qui legatos non præmittit, ergo nec potest esse meus discipulus, qui non renunciat omnibus.

vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. *h* Bonum est sal. Si *i* autem sal quoque *k* euanuerit in *l* quo condietur? *m* neque in terram, neque in sterquilinium vtile est, sed *n* foras mittetur. *o* Qui habet aures audiendi, *p* audiat.

Vnde Petrus qui volebat esse discipulus eius, dicit *Matth.* 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, &c.

Quid distet inter renunciare, & relinquere.

Vbi *Beatus Bernardus.* Rectè fecisti Petre, quia sequi non poteras oneratus eum, qui exultauit vt gigas ad currendam viam. *Prouerb.* 4.b. Currens non habebis offendiculum.

Beda. Hoc distat inter renuntiare omnibus, & relinquere omnia, quia renuntiare omnibus conuenit omnibus, qui licitè mundanis vtuntur, sic tenent, quæ mundi sunt, vt tamen propterea non teneantur à mundo. Relinquere verò omnia, perfectorum est qui omnia temporalia abiiciunt propter Deum.

h Bonum est sal.] Dixerat Dominus neminem posse fieri discipulum suum, nisi renuntiaret omnibus. Vnde posset aliquis dicere, quod non sit bonum, esse discipulum Christi, quia non est bonum omnibus renuntiare, ideo ostendit, quod vtrumque bonum est, scilicet renuntiare omnibus, & discipulum Christi esse, his verbis [Bonum est sal,] id est, bonum est omnibus renuntiare, & discipulum Christi esse. Sal enim tria facit.

Quid faciat sal.

Primò, terram facit sterilem & ideo salem esse, est omnibus renuntiare. Item sal carnes à corruptione conseruat & saporem dat cibis, sic Christi discipulus à corruptione peccati cauere docet, & exemplum benefaciendi præbet, & ideo salem esse, & discipulum Christi esse. *Mat.* 5.b. Vos estis sal terræ. id est condimentum Ecclesiæ. *Aug.* Sicut non est cibus aptus sine sale, ita sermo non est vtilis sine documento Apostolicæ sapientiæ, *Iob* 6. a. Nunquid poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? q.d. non

Ided *Leu.* 2. d. Præcipitur in omni sacrificio sal offerri. *Chrys.* Sal carnem tenet ne putrescat, putridam autem seruare non potest.

i Si autem sal quoque] id est prædicator.

k Euanuerit cupiditate effluens, vel timore succumbens vel errore subuersus, vel comminatione perterritus, vel prosperis eleuatus, vel aduersis depressus, vel curiositate seductus, sicut illi de quibus dicitur *Rom.* 1.c. Euanuerunt in cogitationibus suis.

l In quo condietur,] ipsum sal. *August.* Si doctor saporem sapientiæ amiserit, per quem fatuitas eius emendabitur? q.d. per nullum, quia non recipit correctionem. *Eccl.* 12. c. Quis medebitur incantatori à serpente percusso? Sal infatuatum colorem seruat, saporem perdit, sic Prælatus *infra* 17. g. Memores estote vxoris Loth. Vel [In quo condietur] Ecclesia, quæ debet condiri vita, & doctrina maiorum.

m Neque in terram, &c.] Per terram significantur hic boni, bonis operibus fœcundi. Per sterquilinium significantur mali, qui in se inutiles, & fœtidi sunt, sed tamen aliis prosunt, quos persequendo faciunt fœcundos. Vel per sterquilinium peccatores, qui memoria peccati resipiscunt. Est ergò sensus: quòd Prælatus, aut prædicator, aut etiam doctor infatuatus nec bonis, nec malis est vtilis, sed magis inutilis *Ezech.* 15. a. Fili hominis quid fiet de ligno vitis? Ecce igni datum est in escam, vtramque partem eius consumpsit ignis. Nunquid non vtile erit ad opus etiam cum esset integrum &c.

n Sed foras mittetur,] id est à dignitate sua deponetur, *Isa* 22. f. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Vel. [Foras mittetur] id est à consortio electorum excludetur. *Apoc. vlt.* c. Foris canes, & venefici, &c.

o Qui habet aures audiendi] quibus verbum Dei percipere possit.

p Audiat.] *Beda*, obediendo, & faciendo, quæ didicit. Triplex auditus innuitur hic, scilicet, auditus sentiendi, auditus intelligendi, auditus obediendi. *Iob vlt.* a. Auditu audiui te, &c.

EXPOSITIO

CAP. XV.

ERant *a* autem appropinquantes *b* ei *c* publicani *d* & peccatores, vt audirent illum. Et *f* murmurabant *g* Pharisæi, & Scribæ, *h* dicentes: quia hic peccatores recipit, *i* & manducat cum illis: Et *k* ait ad illos parabolam istam, *l* dicens: *m* Quis ex vobis homo, *n* qui habet centum oues *o* & si perdiderit vnã ex illis,

EXPOSITIO CAP. XV.

ERant autem, &c.] Supra instruxit Dominus turbas in multis, inter quæ docuit, quod renunciatis omnibus potest quis fieri eius discipulus, & de discipulatu promouetur ad Apostolatum, quasi vicem Apostolis habeat tactus doctor. A Iste autem hoc est sal bonum. Sed ne ad hanc sublimitatẽ prouectus Matt 9. b. sibi videretur esse in tuto, consequenter addidit Dominus de sale insatuato. Postquam enim peruentum est ad vitæ eminentiam, summam debet adhibere diligentiam, ne in Apostasiam cadens, fiat sal insatuatum, quia cùm debeat condire alios, non erit vnde accipiat condimentum. Audientes autem publicani, & peccatores dominicam doctrinam, sequebantur eum, & Dominus benignè recipiebat eos, quia sæpe consueuerat recipere peccatores, non tantum doctrina, sed etiam in mensa, sicut legitur, quod Leue fecit conuiuium in domo sua, cui interfuerunt publicani & peccatores. Pharisæi autem de putatiua iustitia præsumentes, putabant peccatores indignos cohabitatione sua, ideo nolebant eis cohabitare. Cœperunt ergo murmurare tacitè Dominum arguentes, quod peccatores reciperet, qui dedignabantur ex hoc quod deberent gaudere. Sed falsa iustitia non compassionem, sed dedignationem habet, vt dicit *Greg.* Hæc autem obmurmuratio Pharisæorum facta est post egressum de conuiuio, scilicet ante præcedentia. quamuis præcedentibus continuata. Et certũ est quod Lucas multa continuat mysticè, quæ sibi non continuantur historicè. quia licèt non prosequatur ordinem historiæ, sequitur ordinem mysterij, quia hoc, quod hic dicitur quasi per Antithesim respondet præcedenti. Prædixit enim de futura ruina iustorum, hic autem de erectione peccatorũ, quia sicut iustus per inertiam potest cadere, & per peccatum repelli à Deo, & fieri sal insatuatum, sic per pœnitentiam peccator resurgens à Deo recipitur, & fit sal Deo acceptum, ideo hic post eiectionem insatuati salis, cohors pœnitentium admissa describitur, propter quod Pharisæi indignantur, sed cælestis medicus nulli spem veniæ, negat. Vnde ad eos reuocandos, tres per ordinem parabolas ponit. Ouis, filij, drachmæ Parabolam ouis, contra superbiã, drachmæ, contra auaritiã, parabolam filij, contra luxuriam obiiciens, & sic ab omni peccato reuocat eos, quia omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. 1. *Ioan.* 2. c. Vnde istud capitulum diuiditur in tres partes. In prima obiicitur parabola ouis cõtra superbiam Pharisæorum. In secunda obiicitur parabola drachmæ contra auaritiam eorundem, ibi. Aut quæ mulier. In tertia obiicitur parabola filij contra luxuriam eorundem, ibi Homo quidam habuit, &c. Dicit ergo: *a* Erant autem, &c.] corpore & corde. *b* Ei,] id est, Christo. *c* Publicani.] Publicani, Hebræum nomen tunc in vsu erat. *Gl. Bed.* qui publica vectigalia exigunt, vel conducunt, & qui lucra sæculi per negotia sectantur. Exigunt vt pedagium, vel Teloneum. Conducunt, vt veniant in dominos eorum quibus debentur. Et qui lucra sæculi, &c. id est quicunque sequuntur negotia vel lucra. quæ non possunt exerceri sine peccato. *d* Et peccatores,] id est, publicè peccantes. quia hic est vsus sacræ Scripturæ, vt simpliciter peccatores appellet publicos. Vnde *sup.* 7. f. Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix id est, publica peccatrix. Item peccatores, re, & sui reputatione. Tales enim ipse quærit. *Mat.* 9 b. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Appropinquantibus autem Christo corde, & corpore veniam postulando, appropinquat, & ipse gratiam infundendo. Vnde *Iac.* 4. b. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Sed multi ore tantùm appropinquant, & corde elongant. Et talibus non appropinquat Deus, sed elongat. *Ier.* 12. a. Prope es tu Domine ori eorum, sed longè à renibus eorum. *Is.* 29 d. Populus hic labiis, &c. Ad quid autem appropinquant peccatores subdit. *e* Vt audirẽt illum.] verbum enim illius medicinale erat contra omnem morbum spiritualem, & etiam corporalem *sup.* 6 c. Descendens Iesus de monte, stetit in loco cãpestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa, qui venerant vt audirent illum, & sanarentur à languoribus suis. *Sap.* 16. b. Neq; herba, neq; malagma sanauit eos, sed sermo tuus Dñe, qui sanat omnia. *f* Et murm.] ex indignatione. *g* Ph. &c.] qui deberent congaudere, & compati illis, cùm essent magistri in lege & iusti crederentur à populo. Sed falsa iustitia nõ compassionem, sed dedignationem habet. Dupliciter autem peccabant isti Pharisæi. Primò, quia se reputabant iustos, cùm essent superbi. Secundò, quia illos credebant reos, cùm iam pœnituerent. *h* Dicen. &c.] quasi contrarius est legi quæ hoc prohibet, quæ separabat Iudæos à cohabitatione aliarum gentium. *Deut.* 7. a. Non inibis fœdus cum eis, nec misereberis earum, neq; sociabis cum eis coniugia. *i* Et manducat, &c.] corporaliter, sed mãducat eos spiritualiter id est, sibi incorporat. Et de hoc indignantur etiam nostri Scribæ & Pharisæi. *Mat.* 9. b. Factum est discumbente Iesu in domo, multi publicani, & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu & discipulis eius, & videntes Pharisæi, discipulis eius dicebant. Quare, &c. *k* Et ait ad illos parabolam istam,] vnum prætendẽtẽ exterius, & aliud significantem interius. *l* Dicens, quis ex vobis homo, &c.] Ista parabola dupliciter introducitur. Primò, vt tantùm sit introducta ad reprimendam superbiam Pharisæorum, qui dicentes proximos errare, dedignabantur à via erroris eos reuocare. Quos arguit Dominus per parabolam introductam. Si enim pius pastor in tantùm se humiliat, vt ouem errabundam ad ouile dignetur reducere, imò proprijs humeris reportare ad gregem, longè magis ipsi debent proximos errantes reuocare. Alia *Gl.* aliter introducit hanc parabolam, vt non continuetur specialiter proximæ murmurationi Pharisæorum, sed toti dominicæ doctrinæ ab illo loco. Cum multi irent. Nam in multis instruxerat Dominus turbas, & discipulos. Sed quia in lubrico huius vitæ nemo potest esse quin lubricet pes eius, sæpe ideo insufficiens est impletio prædictorum sine misericordia. Et ideo Lucas subdit tres parabolas ad misericordiam spectantes, scilicet quibus insinuatur quàm misericorditer agat Deus nobiscum, vt scilicet speremus de misericordia Dei, quasi de vnico refugio. Itẽ nota, quia perdita oue centesima, dimittit pastor nonaginta nouem, sicut mater decem habens filios, si decimus ægrotat, magis est solicita de eo, quàm de aliis nouem, non tamen plus illum diligit, ideo distingue inter affectum charitatis, & effectum. Non enim de affectu charitatis est, quod de ægro magis est solicita, quin maiori affectu diligat aliquos aliorum, de effectu tamen charitatis est, quia licèt aliquos aliorum maiori affectu charitatis diligat, charitas tamen id efficit, vt quia videt hunc ægrotantem, magis de eo fit solicita. *Bern.* Meliori maior affectus, magis indigenti, maior tribuendus effectus.

50. dist. cap. quia sanctitas tua. 26. q. 7. c. præsumentem. De pœn. d. 1. c. serpens, &c. importuna.

Sup. 15. b.

Mysticè.

Mysticè. Homo iste Christus est mitis, & mansuetus. Vnde *Mat.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, &c. Oues eius sunt omnes, tam Angeli, quàm homines, qui dicuntur centum, id est, nonaginta nouem, & vna. Nonaginta nouem, sunt nouem ordines Angelorum, vna est homo. Deserti autem nomine significatur cælum, quia ab Angelis peccante derelictum, vna igitur ouis de centum perit, quando homo primò peccauit. Vnde *Ps.* in persona primi hominis. Erraui, sicut ouis quæ periit. Sed ad hanc ouem quærendam, & reducendam venit pastor, quia propter hominem reuocandum venit Christus in mundũ. *Io.* 16. f. Exiui à patre, & veni in mundum, & iterũ relinquo mundũ, &c. Quia inuenta oue, id est, homine reparato per pœnitentiam, rediit Christus ad cælum, vbi conuocat amicos suos, id est, Angelos ad congratulandum super oue inuenta, quia ipsos Angelos facit gaudere Dominus de homine reparato. Et ita manifestè redarguit Scribas, & Pharisæos, qui de hoc murmurabant, quod Dominus cum peccatoribus manducabat. Hoc est ergo quod dicit. Psalm. 118

m Quis ex vobis homo est,] id est, aliquis ex vobis homo est, scilicet Christus, qui ex nobis est, quia verus homo est, sicut nos, & omnes defectus humanos propter nos patiens præter ignorantiam & peccatum. Vnde *Deut.* 18. c. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, id est, verum hominem suscitabit tibi Dominus tuus, ipsum audies. Ps. 94.

n Qui habet centum oues,] id est, Angelos, & homines, quos condidit innocentes. *Ps.* Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. *Ezec.* 34. g. Vos greges mei, greges pascuæ meæ homines estis.

o Et si perdiderit vnam ex illis, nonne, &c.] quasi dicat, vos murmuratis, quia recipio peccatores, sed ego non veni, nisi vt dispersos, & errantes colligam, sicut vnusquisque vestrùm aberrantem ouem reducere ad ouile laborat.

Et si ob hoc nemo vestrùm reprehenditur, multò magis nec ego debeo reprehendi, qui hominem errantem reduco multò meliorem oue. Vnde *sup.* 13. c. Cum Archisynagogus indignatus fuisset de hoc, quod Dñs sabbato curasset

A raffet mulierem, dixit ei Dominus. Hypocrita vnusquisque vestrûm, &c. Hanc filiam Abrahæ, id est, Christi, q.d. magis oportuit, quàm bouem. Vnam igitur ouem Dominus perdidit, quando homo pascua vitæ peccando reliquit. Et Dominus nonagintanouem in deserto reliquit, quia nouem ordines Angelorum in cælo dimisit, vbi, & ipse cum eis remansit, quia vbique est eum sit Deus, sed dicitur dimisisse, sicut pastor oues in ouili, quasi tutò, & vadit, vt requirat errabundã. Dicit ergo.

a nonne dimittit nonagintanouem in deserto, *b* & vadit ad illam, quæ perierat donec inueniat illam? Et *c* cùm inuenerit eam imponit in humeros suos *d* gaudens, *e* & veniens domum *f* conuocat *g* amicos, & vicinos, *h* dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat. *i* Dico vobis, quod ita gaudium *k* erit in cælo super vno peccatore pœnitentiã agente, quàm super nonagintanouẽ iustis, qui non indigent pœnitentia. *l* Aut quæ mu-

a Nonne dimittit, &c.] *Beda*, id est, in cælo, quod desertum est ab homine peccante, non, quia cælum adhuc habitaret, sed quia habiturus erat si non peccaret, sicut quis dicitur amittere, quod nondum habet, sed habiturus erat, ab Angelo autem propriè desertum est, qui inde corruit. *b* Et vadit ad illum, &c.] Iuit Christus ad quærendum ouem, quando carnem assumpsit, quæ fuit pœnitentiam prædicando, miracula faciendo, inuenit quando aliquis conuersus est ad pœnitentiam. *Ezech.* 34. c. Ecce ego requiram oues meas, & visitabo eas, sicut pastor visitat gregem suum.

c Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos.] *Beda*. Ouem Christus in humeris suis posuit, quia humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portauit, id est, asportauit siue abstulit. Vel peccata nostra, id est, pœnam pro peccatis nostris ipse portauit. Vndè 1. *Petr.* 2. d. Peccata nostra ipse pertulit super lignum in corpore suo, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus, euius liuore sanati sumus. *Is.* 53 b. Verè languores nostros, &c. Non deberet ergo aliquis erubescere ipsum portare. 1. *Cor.* 6. d. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. *Amb.* Humeri Christi, Crucis brachia sunt, illic peccata mea deposui, in illa nobilis patibuli ceruice requieui.

d Gaudens,] de humani generis liberatione, de hostis superbi superatione, de Angelicæ ruinæ reparatione de mandati patris adimpletione.

e Et veniens domum,] id est, in cælum empyreum in die Ascensionis.

f Conuocat] id est, simul vocat, non vocaliter, sed realiter,

g Amicos, & vicinos] suos, id est, Angelos, qui amici dicuntur, quia eius voluntatem incessanter custodiunt, & quia ipse eis sua secreta reuelat. *Ioan.* 15 b. Vos amici mei estis si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Et *infrà*. Vos autem dixit amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis. Vicini, quia immediatè eius claritate fruuntur. *Mat.* 18. b. Angeli eorum semper vident, &c.

h Dicens illis, congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat.] Mihi dicit, non oui, ex quo apparet quantum de hominis reparatione gaudeat.

Item, mihi, non oui, quia ipsa se sua culpa perdidit, ego mea gratia ipsam inueni, & præterea salus nostra gaudium eius est. *Nehem.* 18. c. Gaudium Domini est fortitudo nostra. *Chrys.* Si Deus lætatur in paruo hoc inuento qualiter tu contemnis, quæ Deo sunt studiosa?

i Dico vobis, quod ita gaudium.] *Chrys.* Gaudium, id est, applausus, id est, solicitudo, sicut pater filio ægro curam quærit.

k Erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitẽtia.] Per nonagintanouem iustos, qui non indigent pœnitentia, sicut innuit *Beda*, intelliguntur Sancti Angeli qui nunquam peccauerunt, super quibus gaudium est in cælo, sed maius super vnius peccatoris conuersione, quia maius est impium iustificare, quàm iustum creare, & conseruare, vtrumque tamen æqualis potentiæ est, sed illum maioris misericordiæ, & maioris gaudij, id est, applausus, & exultationis. Sed si Angeli ita gaudent de conuersione vnius peccatoris, quantò magis nos gaudere debemus, qui homines, & peccatores sumus. Et sicut dicit *Ambr.* Multum debet hoc nos accendere ad probitatem, vt agamus, quod illis gratum sit: quorum affectare patrocinium, & offensam timere debemus. *Origen.* Deo, & Angelis occasionem lætitiæ damus, cùm in terris ambulantes conuersationem habemus in cælis. Et *suprà*. Per Angelos, qui conuertuntur ad Deum, festiuitas oritur Deo, lætificat eum † infimus cùm sit summus. Nota ergo, quòd secundùm aliam *Gloss.* per nonagintanouem iustos intelliguntur iusti simpliciter, de quibus gaudium est Angelis Dei, sed maius de peccatore conuerso. Nec tamen est hoc generale, quod hic dicitur. Non enim de quolibet peccatore pœnitentiam agente maius gaudium est, quàm de Sanctis. Nullus enim peccator est, de cuius conuersione tantum esset gaudium, quantum est de Ioanne Baptista qui sanctificatus est ab vtero. Intelligendum est ergo indefinite de quibusdam iustis, & de quibusdam peccatoribus ad pœnitentiam conuersis. Sunt enim multi in innocentia permanentes, pauca tamen bona facientes, qui rebus licitis liberè vtuntur, ab illicitis abstinentes, & quia videntur esse in tuto, quia non faciunt mala, pigri sunt ad bona. Est etiam peccator, qui ad pœnitentiam conuertitur, & ideo conteritur & tanto feruore charitatis accenditur, vt maius sit gaudium de eo, quàm de multis huiusmodi iustis, & conuersus ad pœnitentiam, plura facit bona, quàm tales multi. Sicut multi in prælio sunt, qui nec fugiunt, nec fortiter dimicant, vnus est, qui fugit sed post fugam strenuè agit, iste magis diligendus est à duce exercitus, quàm illi omnes. Sequitur:

al. † impudicus.

B

l Aut, quæ mulier, &c.] Secunda pars cap. vbi ponitur parabola drachmæ contra auaritiam, & negligentiam Scribarum, & Pharisæorum, qui Dominum arguebant de hoc, quòd peccatores ad conuiuium, & colloquium recipiebat. Et malè. Si enim mulier aliqua drachmam perditam cum tanta diligentia quærit, & de inuentione tantum gaudet, quod etiam ad congratulandum conuocat amicas, & vicinas suas, multò fortius filius Dei hominem perditum debet summa diligentia quærere, & de inuentione gaudere. Et sicut nemo murmurat contra mulierem quærentem drachmam perditam, sic nemo deberet murmurare contra Dominum quærentem hominem peccatorem, sed potiùs congaudere inuentori, & inuento, sicut amicæ, & vicinæ congratulantur mulieri super inuentionem drachmæ, &c. *Secunda pars*

Mysticè. Mulier est Dei sapientia. De qua *Prouerb.* 14. a. Sapiens mulier ædificat domum suam. Drachma drachmæ secundùm *Bedam*, est nummus habens certã quantitatem, & regis impressam imaginem, & superscriptionem. Drachma Drachmatis nomen est ponderis. Didrachma continet duo drachmata. Per drachmas autem significantur hic Angeli, & homines, quia regis sui, id est, Dei imaginem habent sibi impressam, scilicet in ratione, differenter quia Angeli alterum tantum habent, scilicet imaginis impressionem, nos autem vtrumque habemus, & imaginis impressionem, & nominis superscriptionem, nam à nomine regis nostri denominamur. A Christo enim Christiani dicimur. Vnam igitur drachmam perdidit mulier, quando homo à Deo peccãdo recessit, sed mulier ad quærendam drachmam lucernam accendit, id est, Dei sapientia ad quærendum hominem in carne apparuit. Lucerna enim est lux in testa, id est verbum in carne. Tunc lucerna ⊖ luxit, quando *Mysticè.*

l Aut, quæ mulier, &c.

Moraliter.] Per mulierem significatur Prælatus propter tria. *Moraliter.*

Primò propter sedulitatem. Vnde *Prou.* 6. a. Si spopondisti pro amico tuo, incidisti in manus proximi tui, discurre, &c.

Item *Prouerbiorum* 27 d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Non enim habebis iugiter potestatem.

Secundò, propter fœcunditatem. Vndè *Is. sexagesimo-sexto*, c. dicitur de Prælato. Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? si ego, &c. q.d. non ero sterilis.

Tertio propter pariendi difficultatem. *Ioan.* 16. c. Mulier cùm parit, &c. Per drachmam verò significatur quælibet anima Dei imagine insignita, quæ etsi per peccatum deturpetur, non tamen annihilatur. Vnde *Psal.* 38. In imagine pertransit homo. Quod autem dicitur *alibi*. Imaginem ipsorum ad nihilum rediges, intelligitur de imagine fictionis, quam fingit homo in corde suo, vel de imagine acquisitionis, siue adeptionis, quam malè viuendo acquirit homo, non de imagine creationis, ad quam vel in qua creatus est homo: 1. *Cor.* 15. f. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginem cælestis. Lucerna autem est verbum prædicationis. *Psal.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum: & lumen, &c. Dicit ergo. [Quæ mulier,] id est, aliqua mulier, id est, * aliquis Prælatus,

⊙ luxit, quando Christus inter homines claruit. *Matt.* 5. b. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed supra candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt. Ibi *Gloss.* Sicut lucerna Christus, ita candelabrum est Crux super quam erat leuandus. Et ita secundum hoc, idem est mulier, & lucerna, nisi quòd mulier dicitur simplex Dei sapientia, lucerna verò dicitur sapientia incarnata. Alter lucerna dicitur doctrina prædicationis. Vnde *Prou.* 6. c. Mandatum lucerna est; & lex, lux. Hanc igitur lucernam accendit Iesus, quando legem exponendo illuminauit. Domum autem euertit, quando

a lier *b* habens drachmas decem si *c* perdiderit drachmã vnam, *d* nonne accendit lucernam, *e* & euertit domum, *f* & quærit diligenter donec inueniat? Et *g* cum inuenerit conuocat amicas, & vicinas, *h* dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. *i* Ita dico vobis, gaudiũ erit corã Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiã agẽte. Ait *k* autẽ: *l* Homo quidã *m* habuit duos filios *n* & dixit adolescentior ex illis

corda hominum prædicando de peccatis suis turbauit. Et sic drachma reperitur, dum similitudo Dei in homine reparatur. Amicæ, & vicinæ sunt supernæ seu Angelicæ potestates, quæ de vicino Deum contemplantur, & ei amicabiliter famulantur. Quas ad congratulandum super drachma inuenta conuocat, quia de reparato homine ipsas lætificat. Vnde dicit.

i Ita dico vobis, &c.] Decem autem drachmas dicitur habere mulier, quia Dei sapientia nouem ordines Angelorum & hominem ad imaginem, & similitudinem suam condidit. Sed vnam perdidit, quando homo peccauit. Et hoc est.

a Aut, quæ mulier] q. d. quæuis mulier si amisisset vnam de decem drachmis diligenter quæreret eam donec inueniret, & super inuentione eius gauderet. Sic Dei sapientia, id est, Christus hominem perditum diligenter quæsiuit donec inuenit, & super inuento gaudet. & Angelos gaudere facit. Vnde *Isa.* 44. d. Iubilate extrema terræ, resonate montes laudationem, quia redimit Dominus Iacob, id est, hominem, & Israel gloriabitur, id est Angeli.

Moraliter. * aliquis Prælatus. *b* Habens decem drachmas,] id est, decem animas sibi ad regendum commissas.

c Si perdiderit dracham vnam] id est, vnam animam sibi commissam.

d Nonne accendit lucernam,] prædicationis, orando, meditando, sanctè viuendo. Oratio enim, & sancta conuersatio ac pia meditatio, accensio est prædicationis. Vnde *Psal.* 38. Et in meditatione mea exardescet ignis, id est verbum. *Ierem.* 23. f. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis? Idem *Ierem.* 5. d. Ecce dedi verba mea in ore tuo in ignem & populum istum in ligna.

e Et euertit domum] Ad literam, ea quæ sunt in domo.

Moraliter, id est prædicando circuit parochiam suam. *Psal.* 47. Circundate Sion, & complectimini eam, &c. *Cant.* 3. a. Surgam, & circuibo ciuitatem. *Gloss.* Domum euertit, quando conscientias hominum de reatu suo perturbauit, id est, comminatione pœnæ æternæ perterruit, quia plerique hominum non putabant se damnandos æternaliter pro peccatis, & sic deterriti pœnituerunt, & sic drachma est inuenta, id est imago Dei in homine reparata.

f Et quærit diligenter donec inueniat] drachmam perditam, id est reducat animam peccatoris. Hic describitur diligentia boni Prælati, qui pro vna anima, ita solicitus est. Et quid mirum? Dominus pro ea sanguinem suum fudit. E contrario reprehenditur negligentia mali Prælati, qui non quærit perditas oues. *Ezech.* 34. b. Errauerunt greges mei in cunctis montibus, & in vniuerso colle excelso, & super omnem faciem terræ dispersi sunt greges mei, & non erat, qui requireret, &c.

g Et cùm inuenerit conuocat amicas, & vicinas,] id est, supernas potestates.

h Dicens, congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. Ita dico vobis gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.] Ista satis patent ex prædictis. *Greg.* Pœnitentiam agere est perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare. Ex quo verbo volunt quidam dicere, quòd vera pœnitentia non possit iterari, sicut nec baptismus. Certum est autem, quia pœnitentia iteratur præter solennem, & hoc in quibusdam Ecclesiis. Ideo sic intelligendum est, non perpetrare, id est non velle perpetrare. Sequitur.

Tertia pars. *k* Ait autem. Homo quidam, &c.] Tertia pars cap. Suprà posuit Dominus duas parabolas. Vnam ouis contra superbiam. Alteram drachmæ contra auaritiam. Hic ponit tertiam filij prodigi, contra luxuriam. Pastor ouem propriis humeris reportauit, quia Christus pœnam pro peccatis nostris in se suscipiendo nos ad vnitatem fidei reuocauit. Vndè *Isa.* 53. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Mulier drachmam quærendo inuenit, quia Ecclesia prædicatione, & oratione, & exemplo nos adiuuit. Filius prodigus per se rediens à patre honorificè recipitur, quia Deus peccatorem per pœnitentiam, reuertentem clementer suscipit, & honorat. *Matth.* 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Et tangitur hic triplex via reuertendi ad Deũ. C

Prima est passio Domini, secunda merita seu suffragia Ecclesiæ, tertia propria pœnitentia. Certè hæ sunt tres dietæ, de quibus dicitur *Exod.* 5. a. Deus Hebræorum vocauit nos vt eamus viam trium dierum, &c. Oui nos comparat Dominus, vt sciamus nos esse hostiam immolandam, *Rom.* 12. a. Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. *Psal.* 43. Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus, sicut oues occisionis.

Item drachmæ nos comparat vt recognoscamus nos esse pretium suæ Passionis. 1. *Corinth.* 6. d. Vel ideo nos comparat drachmæ, vt sciamus nos habere pretium, quo possumus emere regnum cælorum, scilicet bona gratuita, & bona naturalia, secundùm quæ facti sumus ad imaginem, & similitudinem Dei.

Item filio nos comparat, vt sciamus nos fore hæredes regni cælorum. *Rom.* 8. c. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filij Dei. si autem filij, & hæredes. In duabus primis parabolis ostendit Dominus quantum ipse cum Angelis gaudeat de salute pœnitentium. In hac tertia non solum gaudium ostendit, sed & murmur inuidentium reprehendit.

Item sic possunt ordinari istæ tres parabolæ adinuicem. Primus homo quando peccauit factus est ouis perdita, siue errabunda, & errando offendit. Et quia offendit indigebat reconciliari Deo per sacrificium. Ideo primò ponitur parabola de oue. Et Christus factus est ouis in sacrificium propter hominem *Isa.* 53. b. Omnes nos, quasi oues errauimus, & Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrûm. Oblatus est, quia ipse voluit, sicut ouis ad occisionem ducetur, &c.

Item quando homo peccauit vendidit se diabolo, & indiguit pretio quo redimeretur, ideo Christus factus est pretium, siue drachma. Qui enim fecerat hominem ad imaginem suam, factus est, & ipse ad imaginem hominis quem quærebat. *Ecclesiast.* 36. a. Innoua signa, & immuta mirabilia. Ideo ponitur secunda parabola de drachma.

Item homo quando peccauit factus est filius prodigus, dans seipsum pro modico, & gratiam Dei, & etiam ipsum Deum, propter quod filius Dei factus est filius hominis prodigus, dans seipsum pro homine prodigo. Vndè 1. *Cor.* 6. d. Empti estis pretio magno, &c. Et ideo tertiò ponitur parabola de filio prodigo.

Mysticè. *Mysticè*,] autem in hac parabola exprimitur vocatio gentium, & reprobatio Iudæorum. Communiter significatur hic electio humiliter pœnitentium, & reprobatio arrogantium. *Iacob.* 4. b. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, &c. *Psal.* 137. Dominus humilia respicit, & alta à longè cognoscit. Homo autem iste, Deus est. Duo filij sunt duo populi. Maior filius est Iudaicus populus, vel iustus superbus. Minor filius, gentilis populus, vel peccator humilis. Minore filio redeunte, maior murmurat, quia de salute gentium Iudæi indignantur, & de bono peccatorum hypocritæ offenduntur. Vnde *Mat.* 9. b. indignantes Iudæi, quòd Dominus cum peccatoribus manducaret, dicebant. Quare cum publicanis, &c. Dicit ergo

l Homo quidam.] id est, Deus, qui diligit, vt pater omnes quos creauit. *Sap.* 11. d. Diligis omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti.

m Habuit duos filios] duos, scilicet populus, quos diligit pater, quasi filios

n Et dixit adolescentior patri,] id est, gentilis populus, vel peccator humilis.

△ Pater da mihi. &c.

Moraliter. *Moraliter*, *l* Homo quidam habuit duos filios] qui sunt

* duo genera

A a Pater,da mihi, &c.]substantia patris, quam distribuit filiis,est quicquid boni habet homo,siue naturale,siue gratuitum. Sed bonum naturale est portio, quæ datur omnibus,de qua dicitur.

b Da mihi portionem substantiæ,quæ me contingit]id est, dimitte me sensu proprio,& voluntate propria me regere.

c Et diuisit illis substantiam,] omnibus bona naturalia concedendo. Eccl.15.c. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Matt.5.g. Qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos,id est,beneficia sua tam temporalia,quàm naturalia omnibus impertitur.

patri. a Pater b da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. Et c diuisit illis substantiam. Et d non post multos dies, e congregatis omnibus f adolescentior filius g peregrè profectus est in h regionē longinquam, i & ibi dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè. Et k postquam l omnia consummasset, m facta est fames valida in n regione illa, & o ipse cœpit egere.

d Et non post multos dies]ab institutione generis humani, imo ferè statim post creationem hominis.

e Congregatis omnibus]id est,consideratis propriis viribus,& in illis confidens.

f Adolescentior filius]id est,gentilis populus,vel quilibet malus.

g Peregrè profectus est] non locum , sed animum commutando , quia non locis , sed actionibus elongamur à Deo , qui vbique est.

Item[Peregrè profectus est]per viam latam, & spaciosam, quæ ducit ad mortem, vt dicitur Matt.7.b. Osee 2.b. Sepiam viam tuam spinis. Ecclesiast. vigesimo primo. b. Via peccantium complantata lapidibus. Sap.5.a. Lassati sumus, &c.

h In regionem longinquam ,] id est, vsque ad Dei obliuionem , quæ est regio peccatorum. De qua Isa.9.a. Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Prouerb.15.d.Longè est Dominus ab impiis.Mich.4.c. Nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vsque ad Babylonem, ibique liberaberis. Gentilis etiam populus in regionem longinquam abiit, id est, se à Deo elongauit, ad idola declinauit , opus manuum suarum adorauit,in quo deprehenditur mira temeritas gentilium. Mirum est enim , quòd naturalis ratio potuit adeo excæcari , quòd opus manuum suarum Deum putaret.

i Et ibi dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè.] Acceptam à patre substantiam dissipauit, id est , ratione, memoria,& ingenio cæterisque naturæ dotibus sibi traditis abusus est. Luxuria enim consumit omnia bona naturæ,quia naturales vires corporis eneruat, rationem turbat, ingenium hebetat. Iob 31. b. Ignis vsque ad consumptionem deuorans. Prou. 29. b. Qui nutrit scortum perdet substantiam. Prou. 21. c. Qui diligit epulas in egestate erit , &c.

k Et postquam consummasset,] id est, consumpsisset. Sap. tertio, d. Nationes iniquæ diræ sunt consummationis.

l Omnia.]Gloss.Ornamenta naturæ,id est, postquam abusus esset bonis naturalibus.

m Facta est fames valida]bonorum operum atque virtutum , & verbi Dei. Amos 8.d. Mittam famem in terram, &c. Iob 30.a. Egestate, & fame steriles , &c. Deuter. 8.a. Non in solo pane,& cæt. Gloss. Quod de terra est,terreno alitur cibo,anima vero verbo Dei. 4.Regum 8. a. Vocabit Dominus famem , &c. Consumptis bonis naturalibus inutiliter,passus est populus gentilis inediam trium. Sustinuit enim famem verbi Dei,famem virtutum,famem bonorum operum. Non enim fuit , qui insinuaret ei fidem vnius Dei , vel qui reficeret eum cibo interiori , scilicet virtutum , vel exteriori exemplo bonorum operum. Vel potest exponi hoc de prodigo , & luxurioso. Qui enim prodigaliter, & luxuriosè viuit semper eget, quia naturæ modicum sat est,voluptati, nihil.

n In regione illa ,] exilij dissimilitudinis. Gloss.Prouer. 6. c. Paululum dormies,&c.

o Et ipse cœpit egere ,] virtutibus , earum fonte relicto. Merito ergo eger , qui Thesauro sapientiæ diuitiarumque cælestium altitudinem reliquit. Prouerbiorum 3. d. Egestas à Domino in domo impij. Prouerbiorum decimotertio, c. Egestas, & ignominia ei, qui deserit disciplinam. Prouerb. 19. c. Anima dissoluta esuriet. Prouerbiorum 14. d. Miseros facit populos peccatum. Beda. Omnis locus absente patre penuria

Mystice. * duo genera hominum. Quidam enim occupantur circa studia contemplatiuæ, hi sunt filius maior natu. Alij occupantur circa exercitium actiuæ,& hi sunt filius minor natu. Licet enim exercitia actiuæ priora sint, quam studia contemplatiuæ , vnde, & Iacob priùs duxit Liam, quam Rachelem , tamen quoad ordinem dignitatis prior est contemplatiua , vnde Rachel prius fuit promissa. Et hoc est , quod dicitur Prou. 4 d. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos , id est , cognitio actionem. Pater horum Christus est , qui dicitur virtus , & sapientia. 1. Cor. 1. d. Virtus pertinet ad actiuam , sapientia ad contemplatiuam. Iste solus propriè pater est, à quo omnis paternitas nominatur in cælo, & in terra. Eph.3.c. Portio substantiæ quæ contingit minorem filium , id est , actiuum est donum scientiæ , quo regitur actiua. Portio , quæ contingit maiorem filium , id est , contemplatiuum est donum sapientiæ quo regitur contemplatiua. Filiis ergo suis diuidit pater substantiam , quando Deus hæc dona distribuit. Vnde 1.Cor. 12.a. Alij datur per spiritum sermo sapientiæ , alij sermo scientiæ per eundem spiritum. Non est bonum istos fratres separare,quia væ soli,nam si ceciderit, non habet subleuantem se , & si dormierint duo, fouebuntur mutuo. Eccl. 4. c. Et Prou. 18.d. Frater , qui iuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Contemplatiua enim est , quasi oculus ; actiua, quasi pes, vel manus 1.Cor.12. c. Non potest dicere oculus manui , opera tua non indigeo , aut iterum caput pedibus , non estis mihi necessarij. Quod autem filius adolescentior dicit patri, vt det ei portionem substantiæ , quæ eum contingit, significat , quòd aptitudo vniuscuiusque requirit , vt ipsi detur , quòd eius aptitudini congruit. Sic intelligitur illud Matth. vigesimo quinto , b. Diuisit illis talenta vnicuique secundum propriam virtutem , id est, secundum propriam aptitudinem. Sic patres spirituales debent imponere vnicuique officium , quòd magis ei congruit , assignantes ei , qui scit cantare officium cantandi , ei qui scit prædicare , officium prædicandi, & sic de aliis , & illis , qui prudentiores sunt in agendis negotiis gerenda committantur negotia , illis , qui apti sunt contemplationi , committi debet studium contemplationis. Et hoc est quod Gen.33.a. distinguuntur tabernacula ancillarum Rachel , & Liæ. Sed , quam periculosa sit actiua apparet per hoc , quod dicitur.

d Et non post multos dies.] In actiua enim duo sunt, scilicet , labor , & contagium. Vnde Lia interpretatur laboriosa, & lippa esse describitur. Vnde experti sordes actiuæ non libenter redeunt ad illam si semel fuerint separati, Cant. 5. b. Laui pedes meos , quomodo , &c. Exui tunicam meam , id est, exteriorem occupationem, quomodo induar illa ? Odiosa est hæc tunica expertis, Iudæ. 1. g. Odientes eam , quæ carnalis est maculatam tunicam. Et nota , quod dicit. Non post multos dies, &c. Potest enim aliquis per aliquot dies gerere occupationem actiuæ , & quoquo modo peccatum effugere, sed non diu , sicut tunica non potest diu indui sine pollutione. Bene ergo dicitur. Et non post multos dies adolescentior filius congregatis omnibus,id est applicitis omnibus viribus,& sensibus suis.

g Peregrè profectus est in regionem longinquam.] Regio animæ est cælum, à quo peregrè proficiscitur,qui terrenis negotiis occupatur. De hac peregrinatione dicitur Eccl.29. d. Minimum pro magno placeat tibi , id est modico sis contentus, & improperium peregrinationis non audies.

i Et ibi dissipauit substantiam suam viuendo luxuriosè.] Substantia patris dissipatur , quando quis dono scientiæ , quod datur ad bene viuendum abutitur , vel in prudentiam carnis , aut mundi , aut diaboli commutatur. De qua dicitur Iacob. tertio , d. Non est sapientia ista de sursum descendens , sed terrena , animalis , diabolica. Sequitur.

k Et postquam consummasset omnia , facta est fames, &c.] Hic ostenditur affectus peccati,& maxime luxuriæ, quæ omnia bona naturalia , gratuita , & temporalia consumit per quæ subsistit anima , & ideo dicuntur substantia. Naturalia consumit corrumpendo , gratuita auferendo , temporalia annihilando.

o Et ipse cœpit egere ,] omni bono eius consumpto.

Signanter dicit. [Cœpit egere ,] quia semper renouatur fames luxuriæ,sicut viatoris labor post modicam quietem. Osea. cap. 4. c. Comedent, & non saturabuntur , fornicati sunt , & non cessauerunt. Ibi Gloss. Hieronym. Vires forni-

Euangelium secundùm Lucam,

A sente patre penuria est. a Et abiit.] *Gloss.* & hoc sponte.
b Et adhæsit] quasi inuitus.
c Vni ciuium regionis illius,] id est, diabolo, qui excellentia prauitatis princeps mundi vocatur. *Ioan.* 14. d. Nota quod primò dicitur, abiit, postea adhæsit. Homo enim ex propria voluntate primo diabolo se subiicit. Diabolus enim non habet facultatem, vt hominem sibi subiiciat, nisi homo de propria voluntate eius laqueo se astringat. Vnde *Isa.* 51. g. dicitur ex persona diaboli. Incuruare, vt transeamus. Sed postquam laqueo diaboli astringitur, quasi inuitus ab eo retrahitur. Postquam enim diabolus aliquem vinculauit, & quasi inuiscauit pennas eius ne possit volare, quasi adhæret ei coactus.

Et a abiit, & b adhæsit vni c ciuium regionis illius, d & misit illum in villam suam, vt e pasceret porcos. Et f cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas

d Et misit illum in villam suam] id est, mundi cupiditatibus subiugauit. Vnde *suprà* 14. d. vnus de vocatis se excusat dicens. Villam emi, & necesse habeo, &c.
e Vt pasceret porcos] id est, dæmones, qui more porcorum peccatorum sordibus delectantur. Quos pascit, qui ea in quibus gaudent dæmones operatur, quia qui sic operatur, immolat eis seipsum. *Habac.* 1. d. Immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo, &c.

Item sicut porcus in cœno delectatur, sic dæmones in cruore idolis immolato, imo potiùs in morte offerentium. Misit ergo diabolus gentilem populum in villam, id est in seruitio suo mancipauit, vt pasceret porcos, id est, reficeret dæmones seipsum eis immolando.

Porcus:
- Dæmon. Hic *Gloss.*
- Luxuria. *Psal.* 16. Saturati sunt porcina. *Alia littera.*
- Insidiator. *Matt.* 7. b. Nolite spargere margaritas vestras ante porcos, ne conuersi discerpant vos.
- Cupidus. *Matt.* 8. d. Mitte nos in gregem porcorum.
- Sapientia sæcularis. *Prou.* 11. c. Circulus aureus in naribus suis, &c.
- Apostata. 2. *Petr.* 2. d. Sus lota in volutabro luti.

f Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant] Siliqua genus est leguminis. Alibi habetur, quod est fructus arboris, & est legumen concauum habens folles, sicut faba, vel pisa.

Mysticè. *Mysticè.*] Per siliquas porcorum, cibus dæmonum, id est, vitia, vt ebrietas, fornicatio & huiusmodi, in quibus delectantur dæmones. Sæpe enim cibum dicimus in quo delectamur. Vnde in Euangelio. Cibus meus est, vt faciam
Ioan. 4. c. voluntatem Patris mei. Et pœnitens *in Psal.* 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die nocte. *Gl. Beda.* Cibus dæmonum est ebrietas, &c. Quæ blanda sunt, id est, quibusdam blanditiis alliciunt. Sed eis non potest saturari, quia voluptas semper habet famem sui, id est, voluptas semper expetit voluptatem. *Ambr.* Siliqua est genus leguminis sonoris follibus, & vacuis, quod magis ventrem onerat, quam reficiat. Vnde etiam rectè significat scientias sæculares, vel carmina Poëtarum, suauitate sterili resonantes inflantes magis, quàm reficientes. 1. *Cor.* 8. a. Scientia inflat. Vel diuitias terrenas, quas porci, id est, auari, & cupidi libenter manducant, nec tamen satiantur. *Eccl.* 5. c. Auarus non implebitur pecunia.
g Et nemo illi dabat] quasi gentilis populus petebat à prophetis cibum salutarem, id est, cibum fidei, & nemo eorum illi dabat. Vel aliter. [Nemo illi dabat,] quia cum diabolus aliquem suum facit, vltra diuitiarum abundantiam non procurat, sciens eum esse iam mortuum.
h Ipse autem] minor filius iam esuriens.
i In se reuersus dixit.] *Amb.* Bene in se reuertitur, qui à se recessit. *Isa.* 46. c. Redite præuaricatores ad cor, & recordamini prioris sæculi quoniam ego sum. *Act.* 12. b. Petrus ad se reuersus, &c.
k Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus] q. d. gentilis populus. Multi ex Iudæis pro mercede temporali seruiunt, & bonis temporalibus affluunt. *Glo. Beda.* Quanti ex Iudæis ob præsentia bona tantum legem custodiunt & non ex dilectione.
g Ego autem, &c.] in idololatria omni veritate destituor. Secundùm *has Glossas*, mercenarij sunt omnes Iudæi, pro temporalibus seruientes, qui in domo Dei abundant panibus, i. rebus temporalibus vel legalibus institutionibus. Aliter autem mercenarij sunt omnes tam clerici, quam prælati, qui non quærunt in Ecclesia salutem animarum, sed laudem popularem, vel commoditatem temporalem. De quibus dicitur *Ioan.* 10. b. Mercenarius, & qui non est pastor, &c. *inf.* Et non pertinet ad eum de ouibus, sed de lana, & lacte benè pertinet ad eum. Vnde *Ezech.* 34. a. hi. hominis propheta de pastoribus Israël. Lac comedebatis, &c. In hoc ergo differt pastor à mercenario, quia pastor salutem animarum quærit, non commodum temporale. Vnde 2. *Cor.* 12. c. Non quæro, quæ vestra sunt, sed vos. Mercenarius autem non quærit animas, sed res, vel laudes, vel honores, licet aliquando simulet se quærere fructum animarum, & non curare de temporalibus. Vnde *B. Bern.* ibi ostendit, quam difficile distinguatur inter bonos pastores, & mercenarios, dicit. Habent sanam doctrinam in ingressu, mundã conuersationem in progressu, amant, & quærunt pacem Ecclesiæ vtilitet, & viriliter Ecclesiasticis implicantur negotiis, non refugiunt grauedines oneris. Sed hæc omnia, quia ambiunt gloriam honoris. Sæpè etiam pascuntur pane lacrymarum. Iuxta illud. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus. Frequenter enim hoc accidit, quod mercenarij, id est, mali in oratione etiam secreta lacrymantur, & filij, id est, boni siccis oculis, & arido corde orant. Vnde magis operanda est in oratione attentio, quam lacrymæ etiam quam deuotio, quia attentio sine deuotione valet, deuotio autem sine attentione nihil prodest. Hi mercenarij beneficia Ecclesiastica possident, & tamen de animabus non curant. Alij vero, qui zelum habent ad literam, nihil habent in Ecclesiis, quia prælati libentius dant Ecclesias, & præbendas illis, qui temporalia benè conseruant, quam illis, qui salutem animarum procurant. Similiter canonici libentius eligunt in Episcopos illos, qui sapientia mundi pollent, quam qui sapientiam cæli habent, cum tamen dicatur *Sap.* 13. a. Vani sunt omnes homines in quibus non subest sapientia Dei. Dicit ergo aliquis de istis mercenariis.

porci manducabant g & nemo illi dabat. † h Ipse autem in i se reuersus dixit: k Quanti mercenarij in l domo patris mei m abundant panibus, n ego autem

al. † In se autem.

D

k Quanti mercenarij,] id est, qui solam mercedem quærunt.
l In domo patris mei] id est, in Ecclesia Dei.
m Abundant panibus,] i. Ecclesiasticis redditibus. n Ego autem] qui verè * cantium deficiunt, sed desideria inardescunt. Sequitur.

Moraliter. Tres ciuitates in regione peccati.

a Et abiit, & adhæsit vni ciuiu regionis illius.] In regione peccati tres sunt ciuitates, s. concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vitæ. In qualibet sunt multi ciues. Quot sunt luxuriosi, & gulosi, tot sunt ciues in prima. Quot autem sunt auari, & cupidi, tot sunt ciues in secunda. Quot autem sunt superbi, & ambitiosi, tot sunt ciues in tertia. De his ciuitatibus dicitur *Ierem.* 14. d. Relinquite ciuitates, & habitate in patria, id est, in Christo habitatores Moab. Vni ergo ciuium adhæret homo, quando plus vni vitiorum intendit, quàm aliis. Primò dicit, abiit, postea, adhæsit. Abire est peccatum peccato addere, vel de specie vna peccati ad aliam transire. De primo dicitur *Ier.* 2. g. Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas. De secundo *Osee* 4. a. Sanguis sanguinem tetigit. Iteratio peccati inducit consuetudinem, consuetudo vero facit firmiter adhærere. Sequitur. d Et misit illum, &c.] Per hoc pater cui ciui adhæsit, scilicet spiritus luxuriæ, cuius villa est carnalis voluptas. In qua pascit porcos, qui motus nutrit immundos benè comedendo, & bibendo diu dormiendo, molliter vestiendo. *Ephes.* 4. d. Nolite inebriari vino in quo est luxuria.
f Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis &c.] Siliquæ quibus porci pascuntur sunt temporalia in abundantia quorum immundi motus nutriuntur. n Et nemo illi dabat,] quod fuit ad bonum suum. Vnde sequitur h Ipse autem in se reuersus dixit.] Hic describitur ordo reuertendi ad Deum. Primum est reuerti ad se, deinde videre defectum suum, & abundantiam aliorum, deinde arripere iter ad patrem, & tunc pater occurrit. Tunc autem reuertitur peccator ad se, quando incipit cogitare de se, & considerare statum suum in quo est & in quo fuit. Ad quod monet Dominus per *Isa.* 46. c. Redite præuaricatores ad cor. *Eccl.* 32. c. Præcurre prior in domum tuam, & ibi age conceptiones tuas. Tunc autem videns turpitudinem suam & indigentiam suam ait.
k Quanti mercenarij, &c.] Mali mercenarij sunt, qui bona opera faciunt intuitu terrenæ mercedis, vel humanæ laudis, sicut auari, & hypocritæ. De quibus dicitur *Sap.* 2. d. Excæcauit illos malitia sua, nescierant sacramenta Dei, neque mercedem iustitiæ sperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum. De his etiam dicitur *Mat.* 6. a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Hi autem non saturantur in domo patris panibus, quia commodum temporale, & fa-
* uor humanus,

a autem,qui verè filius. a Hîc fame pereo]in Scholis, nihil habens de Ecclesia. Vel hoc dicit Christus : Ego sumem hic,id est,in Ecclesia,vbi sunt tales mercenarii,& non veri pastores. b Fame]id est , defectu verbi Dei , & boni exempli. c Pereo]in membris. *Amb.* 8.d. Mitsam famem in terram, &c.] Potest etiam exponi de bonis mercenarius, qui scilicet , futuræ mercedis intuitu Domino famulãtur, quos Dominus in Ecclesia pascit gratiæ,& doctrinæ suæ alimentis. Filius vero prodigua est, qui circa vanitates Philosophorum vitam suam expendit, & ideo fame perit, quia scientia illa cum sit vana non reficit. Dicit ergo talis se errasse cognoscens : Quanti mercenarij in domo patris mei panibus abundant] gratiæ & doctrinæ veræ reficientis. Ego autem hîc,id est,circa vanam philosophiam.

Alter.

a hîc b fame c pereo : d Surgam e & ibo f ad patrem meum, g & dicam illi : h Pater i peccaui in k cælum, l & coram te, m & iam non sum dignus vocari filius tuus , n fac me sicut vnũ de mercenariis tuis. Et o surgens p venit ad patrem suum. Cùm q autem adhuc longè esset, vidit r illum pater ipsius , s & misericordia motus est, & t accurrens u cecidit super collum eius ,

b Fame pereo]id est.defectu gratiæ,& doctrinæ. *Prou.* 13.d. Multi cibi in noualibus patrum , & aliis congregantur absque iudicio. d Surgam]per pœnitentiam qui iacui per culpam,& ignauiam in grabato malæ voluptatis. *Mat.* 9.d. Surge tolle lectum tuum,& vade in domum tuam : *Ephes.* 5. d. Surge qui dormis. e Et ibo] per affectum in operationem bonam. Vel [Et ibi]fide , & opere. f Ad patrem meum] id est, Christum à quo longè recessi per malam vitam. *Cant.* 3. a. Surgam & circuibo ciuitatem quærens quem diligit anima mea.

g Et dicam illi : pater,&c.]Videtur temeraria deliberatio istius qui deliberat se dicturum Deo , tanquam id Deo possit insinuari , vel notificari. Sed non temere deliberat, quia etsi præcedat in pœnitente motus contritionis , adhuc tamen expectat Deus vocem confessionis. h Pater] ex natura condita , & ex substantia aliquando habita.

i Peccaui] malè viuendo,inaniter studendo. k In cælum] quod amisi per culpam , quod non quæsiui per stultitiam meam. Vel [In cælum] id est, coram Angelis, & sanctis, qui sunt in patria , quia Deus vult eos cognoscere.

l Et coram te] qui omnia vides. *Heb.* 4.d. Omnia nuda,& aperta sunt oculis eius ad quem nobis sermo. *Prou.* 16. a. omnes viæ hominum patent oculis eius. Vel [Coram te] intus corde , vbi tu solus vides. 1. *Reg.* 10. b. Homines vident , ea quæ parent , Deus autem intuetur cor. Vel.

k In cælum]id est, contra dona cælestia , scil. dona Spiritus sancti mihi collata , quæ per peccata imminuta sunt.

m Et iam non sum dignus vocari filius tuus,]quia offendi te patrem meum peccando,& homagium diabolo faciendo , & ita de filio factus sum seruus , quia qui facit peccatum. seruus est peccati. *Ioan.* 8 d.

n Fac me sicut vnum de mercenariis tuis.] Non audet dicere. sicut vnum de filiis tuis, quorum sunt omnia,quæ patris sunt,sed sicut vnum de mercenariis. qui pro mercede futura seruiunt , de quibus *Iob* 7.a. Militia est vita hominis super terram, & sicut mercenarij dies eius. Non dicis , fac me vnum de mercenariis tuis , sed sicut vnum, quasi testatur se nec promeruisse , vt sit mercenarius, nisi dignetur eum pater facere mercenarium.

o Et surgens] Sicut deliberauerat,ita implet.

p Venit ad patrem suum] id est,venire cœpit.

q Cùm autem adhuc longè esset] in regione peccati. *Psal.* 118. Longè à peccatoribus salus. *Isa.* 57.d. creaui fructum labiorum pacem,pacem his qui longè,& pacem his qui propè.

r Vidit illum pater ipsius]oculis misericordiæ. *infrà* 22. g. Respexit Dominus Petrum,& fleuit amarè.

b Et misericordia motus est.] *Beda.* Dum pro homine redimendo verbum in carne misit,quod est maxima misericordia,per quam omnis miseria releuatur. *Thren.* 3. c. Misericordiæ Dei est,quia non sumus consumpti.

t Et accurriens cecidit super collum eius.] *Amb.* Accurrit, ne quis impediat venientem. In occursu † præscientia, in amplexu clementia demonstratur. Accurrit autem Dominus per gratiam præuenientem , cecidit super collum per gratiam comitantem , osculatur per gratiam subsequentem. Brachium autem suum , id est , filium humiliauit Deus pater in amplexu filij reuertentis. Et hæc humiliatio est filij gloriatio , & nostra exaltatio , & inimici deiectio. *Eccl.* 36.b. Glorifica manum,& brachium dextrum, effunde iram, extolle aduersarium , & affige inimicum. *Gloss*

al. † præsentia.

Ambros. Pater super filij collum cecidit, dum leue iugum suæ dilectionis sibi posuit.

Et oscu-

* uor humanus,non est panis,sed ventus. *Osea* 12. a. Ephraim pascit ventum,& sequitur æstum Ideo dicitur *Isa.* 55.a. Quare appenditis argentum vestrum non in panibus. Boni autem mercenarij sunt , qui bona faciunt intuitu futuræ beatitudinis. Hi sunt Isachar,qui interpretatur merces : De quo *Gen.* 49. e. Isachar asinus fortis , vidit requiem, quod esset bona,& terram,quod optima , & supposuit humerum suum ad portandum. Filij autem sunt,qui tantum propter amorem Dei bona faciunt. Vtrique abundant panibus in domo patris,sed filij magis: Ipsa enim opera panes sunt. Opera pœnitentiæ sunt panes subcinericij : De quibus 3. *Reg.* 19. a. Inuenit Elias ad caput suum panem subcinericium,& vas aquæ. Opera misericordiæ sunt panes de simila qui oleo consperguntur : *Leuit.* 2. b. Sequitur.

Moraliter.

d Surgam,& ibo ad patrem meum.]Surgere est mentem ad cælestia erigere. *Col.* 3.a. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite Ire ad patrem, est bonum velle, & bonum facere propter Deum. Primus pes est voluntas, secundus operatio. De quibus *Ezech.* 1.b. Pedes eorum pedes recti.

g Et dicam illi , pater peccaui in cælum , & coram te.] Peccat in cælum,qui terrena præponit cælestibus, & transitoria æternis , quia quantum in ipso est ponit terram super cælum , cum dicat Salomon *Prou.* 25. a. Cælum sursum , & terra deorsum. De hoc dicit pœnitens. Quid mihi est in cælo , & à te quid volui super terram ? q.d. cur reliqui tam magnum pro tam modico ? Quia autem additur.

l Et coram te] aggrauat peccatum. Maior enim contemptus videtur esse peccare libere coram rege , quam si occulte peccetur. Propter hoc dicit *Boetius.* Magna nobis , nisi dissimulare velimus indicta est necessitas probitatis , cum omnia agamus ante oculos iudicis cuncta cernentis.

Boëtius de consol. libr. 5. prosa 6.

m Et iam non sum dignus vocari filius tuus,] quia deturpaui in me imaginem tuam, & ideo indignus sum hæreditate. *Eccl.* 10. d. Fili , in mansuetudine serua animam suam , & da illi honorem secundùm meritum suum. Tria notantur per ordinem , ex quibus integratur pœnitentia scilicet, contritio,confessio,satisfactio. Contritio per hoc quod dicit : Surgam, & ibo. Surgit,& vadit, qui de peccato conteritur,quia recedit à malo , & appropinquat bono. Vnde *Eph.* 5.d. Surge,qui dormis,&c. *Cant* 3 c. Surgam & circuibo ciuitatem. Confessio notatur per hoc , quod additur : Et dicam illi , pater , peccaui. *Is.* 43.d. Narra si quid habes , vt iustificeris, &c. Satisfactio notatur per hoc , quod sequitur.

n Fac me sicut vnum de mercenariis tuis.]qui vsque modo fui mercenarius diaboli,vt operando in vinea tua , & in agro tuo, merear æternam mercedem apud te. De hoc dicitur *Isa.* 16.d. In tribus annis quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab,id est,diaboli, cuius gloria est hominem opprimere seruitute peccati. Sed hæc gloria auferetur in tribus annis , id est , in tribus partibus pœnitentiæ, quæ sunt quasi anni mercenarij.

Nota tres personas Seruum,mercenarium, filium. Seruus est, qui solo timore abstinet à peccato. Mercenarius est, qui intuitu mercedis seruit. Filius est.qui solo amore seruit. & cauet offensam. Dominus autem ordinatè promouet suos. De seruis facit mercenarios , de mercenariis facit filios. Vnde sequitur.

o Et surgens , venit ad patrem suum , iam factus filius.

q Cum autem adhuc,&c]Hîc notatur ordo quo Deus venit ad pecatorem,secundum proprietatem. & similitudinem vulturis, qui primò videt cadauer à longè,deinde aduolat,postea insidet, tandem incorporat : Ita facit hic Dominus: Cum adhuc longè esset filius prodigus in regione peccati.

r Vidit illum pater ipsius] oculis pietatis.

s Et misericordiã motus est,]id est,miseria cordis ipsius pœnitentis.

t Accurrens,] vt vultur aduolans alis misericordiæ , & veritatis , quia vniuersæ viæ Domini , misericordia , & veritas.

u Cecidit super collum eius ,] quasi vultur cadauer insidens.

a & osculatus est eum. Dixitque *b* ei filius: pater *c* peccaui in cælum *d* & coram te: Iam non sum dignus *e* vocari filius tuus. Dixit *f* autem pater ad seruos suos: *g* Citò proferte *h* stolam primam, *i* & induite illum, *k* & date annulum in manum eius, *l* & calceamenta in pedes eius, & *m* adducite vitulum saginatum, & occidite: Et *n* manducemus, & epulemur, *o* quia hic filius meus *p* mortuus erat, & *q* reuixit, *r* perierat, *s* & inuentus est.

A *a* Et osculatus, &c.] *Cant.* 1.a. osculetur me osculo oris sui. *Beda.* Rediens osculum charitatis è patre accipit, dum per gratiam certificatur de indulgentia. *Gen.* 27.d accede ad me, & da mihi osculum fili mi. Accessit & osculatus est eum, statimque vt sensit vestimentorum eius fragrantiam, id est, famam bonorum operum, &c.

Collum
- Scriptura. *Cant.* 4.b sicut turris Dauid collum tuum &c.
- Patientia. *Ier.* 27.a. Fac tibi vincula, & catenas, & pone in collo tuo.
- Prædicator. *Cant.* 1 c. collum tuum, sicut monilia.
- Mens sub iugo diaboli. *Isa.* 52.a. Solue vincula colli tui.
- Superbia. *Iosue* 10.e Ponite pedes vestros super colla regum istorum, id est quinque sensuum.
- Ambitio, *Leuit.* 11.c. Cygnus, &c. quia quærit prædam de profundo. *Iob.* 15.c. Cucurrit aduersus eum erecto collo, &c. Gracile collum habet, bene cantat. Leo habet grossum.
- Pœnitentia. *Iob* 39.e. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum, id est, confessionem circumstantiarum.

b Dixitque ei filius,] in Ecclesia constitutus incipit confiteri peccata, quia confessio peccati initium est reconciliationis ad Deum. *Isa.* 43.d Narra si quid habes, vt iustificeris, &c. *c* Pater peccaui &c.] quia cælestē Ierusalem reliqui. *d* Et coram te,] quia te deserto idola colui *e* Iam non sum, &c.] quia gratiam, quæ facit filium, per culpam meam amisi. Non dicit, quod conceperat, scilicet. Fac me sicut vnum de mercenariis tuis. Suscepto enim osculo patris, iam dedignatur fieri mercenarius, quia potest esse filius, multo magis dedignatur esse seruus. Distat autem inter seruum, & mercenarium, & filium Seruus enim est qui timore pœnæ abstinet à peccato. Mercenarius est, qui spe remunerationis seruit. Filius qui solo amore patris facit bonum, & declinat à malo. *f* Dixit autem pater ad seruos suos] id est, Angelos, vel Apostolos seu quoscunque prædicatores, qui sunt coadiutores eius in excolendo vineam, id est, Ecclesiam 1. *Cor* 3.b Dei adiutores sumus. *g* Citò proferte,] id est, proferendam seu restituendam promittit. *h* Stolam primam.] Stola, ad literam genus est longæ vestis. Primam. Argumentum, quod pœnitentia restituit innocentiam & omnia. *Mysticè.* In creatione duplici stola indutus est homo scilicet, stola animæ, & corporis, id est, innocentia animæ, & immortalitate quodammodo corporis. Ab vtraque exutus est per peccatum Si ergo intelligitur de stola corporis, videns Dominus Gentilem populum, ita humiliari, & venire ad fidem, dicit seruis suis, id est. prædicatoribus. *g* Citò proferte stolam primam,]id est, manifestate ei, quod immortalitatem corporis in qua primus homo quodammodo conditus fuit est habiturus. Si autem intelligatur innocentia animæ idem est ac si dicat eis, per pœnitentiam ei restituite innocentiam. *i* Et induite illum,] id est, indoctum immortalitate ostendite. q d. certificate illum de gloria immortalitatis animæ, & corporia perpetuo possidenda. *k* Et date illi, annulum in manu eius,]id est, docete eum habere fidem in opere. Fides enim per se non sufficit, quia fides sine operibus mortua est: *Iac.* 2.d. Similiter opus sine fide non sufficit, quia sine fide impossibile est placere Deo: *Heb.* 11.a. Nota annulo desponsatio fit: integer, paruus, pretiosos, lucens gemmatus, sigillat, digito fertur manus sinistræ secundum lapidarios, dextræ secundum Ecclesiam. *Versus.* Annule desponsans pretiose, pusille sigillas: Clare teres dextrum digitum, gemmate venustas. *l* Et calceamenta in pedes,] id est, sanctorum exempla in affectum, & intellectum eius. *Exo.* 12. b. calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus. *Ierem.* 2 e Prohibe pedem tuum à nuditate. *Cant.* 7.a. quam pulchri sunt gressus tui, &c. *Isa.* 33.c. Munimenta saxorum sublimitas eius. *Gloss.* hic Ne coluber inuadat, vt super scorpiones eat. *Mar.* 16. d. Et *sup.* 10 c. Dedi vobis potestatem, &c. Vt ei conueniat: Quam speciosi pedes, &c. *Isa.* 52.b. *m* Et adducite vitulum saginatum, & occidite] i. prædicate eis Christi Passionem *Beda.* Christus vitulus saginatus omni spirituali virtute opimus, vt pro totius mundi salute sufficiat 1. *Ioan.* 1.2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm sed & pro totius mundi. *Gen.* 18 a. Tulit Abraham vitulum tenerrimum &c. *n* Et manducemus, & epulemur.] Pluraliter dictum est, in quo notatur, quia salus peccatorum refectio est Dei, & sanctorum: *Beda.* Non solum filius, pro quo vitulus occisus est reficitur, sed & pater, & serui eius, quia refectio Dei, & sanctorū est salus peccatorum. *o* Quia hic filius, &c.]per infidelitatē, vel quālibet aliā iniquitatē. Peccatum .i. mors est animæ. *Sap.* 1.c. Deus mortē non fecit. *Gloss.* id est, peccatum *q* Et reuixit] per fidem. *Habac.* 2.a. Iustus ex fide sua viuet. *r* Perierat] recedendo à consortio iustorum. *s* Et inuentus est,] redditus matri Ecclesiæ.

Δ Et cœpe-

* *a* Osculatus est eum.] quasi vultur cadauer incorporans sibi. In hoc, quod dicitur [Vidit] notatur gratia præueniens qua respicit peccatores. *Iob.* 39.d. In petris manet, & in prærupris silicibus commoratur. In hoc, quod dicitur [Accurrens] notatur gratia coadiuuās, siue cooperās, quæ non patitur moram, vel dilationem. Sicut n. eum nutrix videt puerum inualidum conari ad ambulandum, statim accurrit ne cadat, ita Deus cum aliquis nititur per liberum arbitrium ambulare ad eum, statim Deus accurrit per gratiam. *Iob* 14.d. Operi manuum tuarum porrige dexteram. In hoc, quod dicitur: Cecidit super collum eius, notatur gratia conseruans, qua fouet, & amplectitur pœnitentem duobus brachiis charitatis. Læua est dimissio culpæ, dextera promissio gloriæ. *Os.* 11. a. Ego quasi nutritius Ephraim in brachiis meis porto eum. 23. q. 7. c. quemadmodum. *Isa.* 40 c. In brachio suo congregabit agnos, &c. In hoc, quod dicitur: Osculatus est eum, notatur gratia consummans, siue perficiens, quia osculum est signum perfectæ reconciliationis, & pacis, & dilectionis, & ideo vltimo ponitur, quia non habebitur, nisi post tres gratias prædictas. Quod benè figuratū est. 2 *Reg.* 14.g. vbi legitur, quod Ablalon non fuit admissus ad osculum patris, nisi post tres annos In osculo coniunguntur labia osculantium. Duo autem sunt labia animæ pœnitentis, s. confessio peccati, & confessio laudis. *Ps.* 74. Confitebimur tibi Deus, confitebimur. Similiter duo labia Dei miserentis, s. remissio culpæ, & promissio vitæ. Remissio culpæ coniungitur confessioni peccati, promissio vitæ confessioni laudis. Istud osculum desiderat anima. *Cant.* 1. a. Osculetur me, &c. Sequitur. *f* Dixit autē pater, &c.] Serui patrisfamilias sunt Angeli, qui dolent de lapsu filiorum. Vnde *Isa.* 33. b. Angeli pacis amarè flebunt. Et gaudent de reparatione lapsorum. *supra eod.* b. Gaudium est in cælo, &c. Custodiunt etiam filios. *Isa.* 62. b. Super muros tuos Ierusalem, &c. Defendunt & ab Angelis malis. *Psal.* 90. Angelis suis mandauit de te, &c Et in omnibus his sunt serui. *Heb.* 1. d. Omnes sunt administratorij spiritus, &c Serui etiam sunt ministri Ecclesiæ, de quibus. 3. *Reg.* 10. b. Beati viri tui, & beati serui tui, &c. Horum officium est confitentes absoluere, id est, absolutos ostendere, & hoc est proferre primam stolam. Non enim dicuntur dare primam stolam, sed proferre. Dare quidem primam stolam est peccata dimittere, proferre verò est ex officio absolutum ostendere. Et date annulum in manum eius,] per quam significatur gratia operandi, quæ rectè sequitur stolam primam. Nam primo remissio peccati, deinde operatio boni *Isa.* 1. c. Quiescite agere peruersè, discite benè facere. *l* Et calceamenta, &c.] per quod significatur patientia in perferendo aduersa, quia non sufficit gratia benè operandi, nisi adsit gratia mala perferendi. Vnde comedentes agnum paschalem deferebuntur calceamenta habere in pedibus & baculos tenere in manibus: *Exod.* 12. b. Calceamenta muniunt pedes contra duritiam viæ, & ideo rectè significant patientiam seu gratiam perferendi aduersa, baculos verò significat gratiam operandi bona. Sequitur. *m* Et adducite, &c.] In vitulo saginato notatur hilaritas, & iocunditas conscientiæ, quæ est ex pinguedine virtutum *Prou.* 15. b. Secura mens quasi iuge conuiuium. Vitulus saginatus occiditur, vt comedatur, quod fit quando de pinguedine gratiarum, nulla permittitur gloria dominari. Vnde *Ps.* 28 Et confringet Dominus cedros Libani. Cedrus Libani est elatio de candore virtutis, quam confringit Dominus incutiendo timorem, vel infligendo dolorem. Vnde sequitur. Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, quod conuenit cum eo, quod hic dicitur [Et occidite] s. vitulum saginatum. *n* Et manducemus & epulemur] id est, gaudeamus. *o* Quia hic filius,] olim per gratiam, & semper per naturam. *p* Mortuus erat per peccatum. *q* Et reuixit] per pœnitentiam *r* Perierat,] per infidelitatem. *s* Et inuentus est,] per fidei restitutionem.

Δ Et cœpe-

Δ a Et cœperunt] omnes, epulari] i. gaudere. Harum epularum festiuitas nonsolum in terra, sed etiam in cælo celebratur. b Erat autem, &c. [In parabola de duobus filiis iam tantum processum est, quod filius ille prodigus de regione longinqua venit ad patrem, i. Gentilis populus veniat ad fidem, quem pater prima stola induit, vt immortalitatem animæ ei restituat, annulum dedit, i. fidem infudit, calceamenta dedit, i. ipsam fidem operibus muniuit, vitulum saginatum occidit, i. Gentilis populus Eucharistiam in Sacramento susce-pit. Hucusque prosecuta est parabola de filio iuniore, prosequitur deinceps de filio seniore, per quem mystice Iudaicus populus intelligitur. De quo *Exod.* 4. f. Filius meus primogenitus Israel. Hic non longè à patre recesserat, quia idola non colebat, tamen non in domo erat, quia interiora legis mysteria non penetrabat, solo sensu literali contentus. Vnde *Matth.* 12. d. Pater tuus, & mater tua, id est, Iudæus, & Synagoga foris stant, quærentes te. Erat autem in agro, id est, intentus terreno negotio, terrena operans, & terrena expectans. Nota tamen, quia in prosecutione parabolæ de Iudaico populo, loquitur de eo, secundum diuersa tempora, & secundum diuersas personas, *secundum regulam Ticonij*: Modo enim loquitur de Iudaico populo secundam statum quorundam qui sunt inter modernos Iudæos, qui altius perscrutantur Prophetas, & ad spiritualem intelligentiam aliquatenus accedunt, modo secundum statum eorum qui Christi aduentum præcesserunt, nec idola coluerunt, modo secundum statum eorum qui fuerunt tempore Christi, scilicet, Scribarum, & pharisæorum, modo secundum finales qui conuertentur ad prædicationem Eliæ, & Henoch, Nec mirum si secundum tot diuersitates loquitur de eodem populo, quia sic etiam consueuimus de populo Romano loqui, scilicet, modo secundum eos qui leges, & iura instituerunt, quod factum est sub Romulo, & Numa Pompilio, modo secundum eos qui instituerunt consules, quod factum est sub Bruto, vbique tamen loquimur de eodem populo. Distingue ergo diligenter in prosecutione parabolæ, quando loquitur de Iudaico populo secundum hunc statum, quando secundum illum, alioquin errares. Primò sermo est de Iudæis qui sunt in agro, id est, in cortice & non in domo, id est, in spirituali intelligentia, quorum tamen nemo idola colit, quia post incarnationem nemo idola coluit. Dicit ergo: Erat autem filius eius senior, id est, populus Iudaicus. c In agro] non in domo, quia interiora legis non penetrant: Et hoc quoad plures. d cum veniret, &c.] Hoc legitur de Iudæis secundum statum quorumdam de illo populo qui aliquantulum ad spiritualem intelligentiam accedunt. Illi audiunt symphoniam, & chorum, id est, prædicatores Euangelij sibi consonantes, id est, concorditer vnum prædicantes. g Et vocauit vnum de seruis, & interrogauit, &c.] id est consulit aliquem Δ de Prophe-

Et a cœperunt epulari. b Erat autem filius eius senior in c agro. Et d cum veniret, e & appropinquaret domui, f audiuit symphoniam, & chorum, g & vocauit h vnū de seruis, i & interrogauit quæ hęc

Secundum Chrysost. b Erat autem filius eius, &c.] Secundùm *Chrys.* Duo fratres sunt ordo clericorum, & cætus laicorum Senior, i. sapientior, & honorabilior est ordo clericorum. Minor frater est cætus laicorum qui virtutum suarum substantiam totam luxuriosè viuendo consumpsit, sed pœnitentia ductus rediit ad patrem, qui eum cū gaudio suscipiens, & amplexans ducit in domum, dona plurima ei dem conferens. Vnde frater senior, id est, clericus qui inde lætari debuerat contristatur inuidia concitante. De qua *Basil.* Inuidia sæpè inter ipsa fraternæ germanitatis iura grassatur Et sicut rubigo propria frumenti corruptio est, ira & amicitiarum propria corruptela pestis est inuidiæ. Sic fratres Ioseph seruum fecerunt. Et *sup.* Inuidus quantò plura fuerit consecutus, tantò maioribus incendiis conflagrabit, &c. Sicut ærugo ferrum, ita inuidia animum in qua est interimit, & consumit Dicit ergo: Erat autem filius eius senior, i. clericus. c In agro] terrenæ negotiationis, quæ secundum *Aug.* damnabilis est in clerico, sicut vsura in laico. Vnde *Chrys.* Qui voluerit esse mercator proiiciatur de Ecclesia: Dicente propheta: Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini. Et 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo, &c. Sicut enim qui ambulat inter duos inimicos, sine obloquio esse non potest, quia necesse est, vt isti de illo, vel illi de isto malè loquantur, sic qui emit, & vendit, sine periurio esse non potest. *Eccl.* 26 d. Duæ species mihi difficiles, & periculosæ apparuerunt, difficile exuitur negotians à negligentia sua, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Item *Eccl.* 27. c. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic & inter medium emptionis, & venditionis angustiabitur peccatis. Item *Chrys.* Non potest ad bonum proficere, quod congregatur in malo. Sicut enim cum cribratur triticum, tandem nihil remanet in cribro, nisi puluis & stercus, sic substantia negotiatorum in emptione, & venditione perit, & nihil remanet nisi peccatum. Vnde *Eccl.* 27. a Sicut in percussura cribri remanebit puluis, sic apotia hominis in cogitatu illius. Ego ostendam qui non sunt negotiatores, vt intelligas omnes alios esse negotiatores. Quicunque rem comparat, non vt integram, vt immutatam vendat, sed vt opus faciat ex ea, ille non est negotiator, quia non tam rem vendit, quam artificium, vt faber non vendit ferrum, sed artificium. Hic est ille qui *sup.* 14. d. agrum emit, & quinque iuga boum, & duxit vxorem, propter quod non venit ad nuptias, ad quas fuerat inuitatus. Et hic similiter non vult intrare ad conuiuium. Sequitur. d Et cùm veniret] senior filius. e Et appropinquaret domui] id est, Ecclesiæ in qua videt peccatores ad pœnitentiam recipi. f Audiuit, &c.] id est, legis, & Euangelij prædicationem consonam. Ad literam, symphonia propriè dicitur concors melodia hominum cantantium: Vnde & locus in quo cantant, chorus dicitur. *Hieron.* Symphonia est collatio quorumcunque sonorum, chorus vocum. Per symphoniam ergo legis prædicatio, per chorum verò Euangelij prædicatio figuratur. De hoc ergo indignantur clerici, quod lex, & Euangelium concorditer laicis prædicatur. *Act.* 13. g disseminabatur autem verbum Dei à Paulo, & Barnab. per vniuersam regionem: Iudæi autem excitauerunt persecutionem in Paulum, & Barnabam, & eiecerunt eos de finibus suis. 1. *Thess.* 2. d. Deo non placent, & omnib. hominib. aduersantur, prohibentes nos gentibus loqui, vt saluæ fiant, vt impleant peccata sua semper. Potest etiam sic exponi. d Et cum veniret,] minor filius, id est, laicus de regione dissimilitudinis pœnitens de peccatis. e Et appropinquaret, &c.] Ecclesiæ, incipiens esse de illa, numero, & merito per peccati detestationem, & virtutis amorem. f Audiuit, &c.] sicut prius. g Et vocauit] senior frater. f. h Vnum de seruis] patris sui, id est, vnum de libris sanctorum legendum accepit. i Et interrogauit quæ hæc essent] scrutatur in illo libro, quæ sunt festa Ecclesiæ de profectu laicorum. Θ Vel

* a Et cœperunt] omnes [epulari] id est, gaudere. b Erat autem filius eius, &c.] Sicut diximus, senior filius, sunt contemplatiui, qui longo studio contemplationis intenti suæ fragilitatis obliti, aliquando erga lapsos, & infimos plus debito inueniuntur austeri. Iste rectè describitur esse in agro Sicut enim ager dicitur exercitium actionis, ita & studium contemplationis dicitur ager. In primo quidem affectus, in secundo verò excolitur intellectus. Et de primo dicitur *Prou.* 24. d. diligenter exerce agrum tuum. De secundo verò dicitur *Gen.* 24. g. exiit Isaac ad meditandum in agro. Sequitur. d Et cū veniret, &c.] Domus hæc est Ecclesia, in qua sunt, & fortes, & infirmi, & stantes, & lapsi, sicut in Bethania dicitur fuisse Maria, & Martha, & Lazarus: *Ioan.* 11. a. Ad hanc domum appropinquat, qui de studio contēplationis veniens in Ecclesia diuersos status considerat. Videt enim ibi stantes & lapsos reparatos. Per † misericordiam, de quorū reparatione non modicum gaudet Ecclesia: Vnde dicitur, quod ille audiuit symphoniam, & chorum. Sonus symphoniæ fit in regyratione, chori autem sonus fit in concordia multarum vocū. Vnde symphonia significat gaudium de reditu peccatoris, chorus verò significat gaudium de consono statu bonorū. Nonnulli autē videntes in Ecclesia gaudiū esse, non attendunt causam gaudij, vnde admirantur, & ex admiratione interrogant: vnde sequitur. g Et vocauit] ille senior filius [vnum de seruis, & interrogauit, quæ hæc essent.] Hæc interrogatio magis est admirationis, quā dubitationis In hoc autē est admiratio, quod Ecclesia magis videtur gaudere de reparatione lapsorū, quā de statu innocentiū, cum maius bonū sit seruare innocentē; quam post lapsum reuerti. Seruus autē qui super hoc interrogatur, est ordo prædicatorum seu cœtus doctorum, à quibus causa admirationis, & dubitationis quæritur *Malac.* 2. b. Labia sacerdotis, &c. Ideo autē magis gaudet Ecclesia de reparatione lapsorum, quia magis de lapsu eorum doluit. Sicut quādo nauis proxima fuit periculo, & postea salua recipitur, maius gaudiū est de illa, quā de omnibus aliis quæ prosperè peruenerūt ad portū, licet alia plus valeāt, & plus amētur. Sicut messores gaudent cū euaserint pluuias, & grandines imminentes. Sic victores erepta præda hostibus. Vnde *Isa.* 9 a. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, &c. Sed quia prædicator, aut doctor causam gaudij non ignorat, respondit seruus. Vnde sequitur

Moraliter *al.* † pœnitentiam.

Pp 4 * Isque

Δ de Prophetis, subtiliùs inspiciendo, ac si quærat ab eo, quid est, quod ita spiritualiter solennizat Ecclesia, quibus solennijs videt se non interesse. Vel per symphoniam, & chorum potes intelligere concordiam diuersarum virtutum, & ætatum in Ecclesia. Et interrogat vnum de seruis, id est, vnum de prudentibus Christianis, quid hæc sit.

a Isque] id est, propheticus sermo.
b Dixit illi, &c.] id est Gentilis populus.
d Venit] ab extremis terræ. i. de longinqua
G regione peccati. *Isa.* 45.b. Laus eius ab extremis terræ. *e* & occidit pater tuus, &c.] i. Christum mori permisit.

essent. *a* Isque *b* dixit illi: Frater *c* tuus *d* venit, *e* & occidit pater tuus *f* vitulum saginatum, quia *g* saluum illum recepit. *h* Indignatus est autem, & *i* nolebat introire. Pater *k* ergo illius *l* egressus

g Quia saluum illum recepit] i. saluum illum reciperet. Ad hoc enim Deus pater filium morti tradidit, vt populus saluaretur. *Rom.* 4.d. Qui traditus est propter delicta nostra & resurrexit propter iustificationem nostram.

Secundum Chrysost. Θ Vel ad literam, vnus interrogat alium quid sit hoc, quod ita modo publice prædicatur vbique. De hoc admirantur clerici, & dicunt quod vilescit prædicatio, quia frequens, sed si vilescit, apud eos vilescit. Apud laicos enim non vilescit, sed proficit, quia multi conuertuntur ad pœnitentiam, & cognoscunt peccata, quæ priùs nesciebant. *a* Isque] id est, liber assumptus, vel socius vocatus. *b* Dixit illi,] id est, clerico vocanti, & admiranti. *c* Frater tuus] id est, Gentilis, vel laicus. *d* Venit] ad fidem, vel pœnitentiam de regione peccati. *e* Et occidit pater tuus] id est, Deus. *f* Vitulum saginatum,] id est, Christum omni spirituali virtute optimum. *g* Quia saluum, &c.] sicut priùs. Sequitur secundùm primam expositionem. *h* Indignatus est autem,] maior frater de hoc, quod pater pro reditu minoris filij faciebat conuiuium. *i* Et nolebat introire,] ad conuiuium ex inuidia, & indignatione. Sic Iudæi indignabantur, quod Iesus cum Gentibus manducaret. Specialiter intelligitur hoc de his qui fuerunt tempore Christi, scilicet, Scribis, & Pharisæis, qui indignabantur, quod cum Publicanis, & peccatoribus manducaret. Adhuc etiam de salute gentium indignatur Iudæus, nec vult in Ecclesiam intrare, vel ad spiritualem legis intelligentiam, sed semper totus in litera, & extra Ecclesiam manet vsque ad finem, quando Christus per prædicationem Eliæ, & Henoch egredietur ad Iudæos, & introducet in Ecclesiam, iuxta quod dicitur *Malach. vlt.* b. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam, &c. Vnde hæc clausula, quæ sequitur exponitur de finalibus Iudæis. *k* Pater ergo illi.] i. Christus pater Iudæi, & Gentilis. *l* Egressus cœpit rogare illum,] s. finales Iudæos, quos rogabit Dominus in fine per prædicatores. Nam modernos Iudæos non, quia nemo eis prædicat, nec vocantur modo ad fidem. Ad quod significandum in festo Epiphaniæ subticetur inuitatorium, quia Psalmus ille pertinet ad vocationem fidei. Vel sic. *k* Pater ergo illius] i. Christus *l* Egressus] de sinu patris in mundum. *m* Cœpit rogare illum,] per se, & Apostolos, vt intraret ad nuptias. *Iob* 19. c. Seruum meum vocaui, & non respondit mihi, ore proprio deprecabar illum. *n* At ille respondens dixit patri suo, ecce, &c.] Hoc de illis Iudæis intelligitur qui idola non coluerunt. Illi ergo indignantes de vocatione gentium, dicunt, quid est, quod ita Gentes recipis, quæ ad idola declinauerunt, nos autem abijcis, qui nunquam mandatum præteriuimus de vno Deo colendo. Gloriantur ergo de iustitia ad literam executa, qui tamen apertæ iustitiæ Dei obuiabant, quia inuidebant aliorum saluti, & immisericordes erant, quia colligentes ligna in sabbato lapidabant. Dicunt ergo. *o* Ecce tot annis seruio tibi,] iustitiam legis sectando. *p* Et nunquam mandatum tuum præterui] quod est de vno Deo colendo. Vnde iactantia est, & non veritas *Rom.* 2.d. Qui in lege gloriaris per præuaricationem legis, Deum inhonoras. *Hieron.* Non mirum si patri mentiuntur, qui fratri inuident, cum & in iudicio impudentius mentientur dicentes: Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, &c *Matth.* 10 c. *q* Et nunquam dedisti mihi hœdum] id est te in sacramento ad refectionem nunquam mihi dedisti, quem hœdum, id est legis prophanatorem, & peccatorem reputaui. *Ioan.* 9. e. Nos scimus quia hic homo peccator est. Et intelligitur hoc de persona crucifigentium, scilicet, principum, & plebis. Vel, Nunquam dedisti mihi hœdum, id est peccatorum exprobrationem. *r* Vt cum amicis meis epularer] id est, cum Angelis, & Apostolis qui de peccatorum conuersione lætantur. *sup. eod.* b. Gaudium est in cælo, &c. Vel sic, ac si dicant ex inuidia. *q* Nunquam dedisti] id est, Prophetam, vel sacerdotem aliquem qui me morte sua à Romano Imperio liberaret, & pro gentibus idololatris tuum filium immolasti *r* Vt cum amicis meis,] id est, dæmonibus qui vitijs amicantur, epularer. Nota, vt consecutiuum non causatiuum, ac si dicat, tu nunquam dedisti mihi hœdum, & cum amicis meis epulabor: Sicut dicitur: Lex subintrauit, vt superabundaret delictum. *Rom. 5.d.* Iniustè conqueritur Iudæus quia non solum pro gentibus, sed & pro Iudæis tradidit pater filium *sup. Ioan.*

m cœpit rogare illum. At *n* ille respondens dixit patri suo. *o* Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam *p* mandatum tuum præteriui, *q* & nunquam dedisti mihi hœdum vt cum *r* amicis meis epularer.

1.a. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tamen, sed & pro totius mundi. Item potest hoc verbum esse viri iusti quasi de Domino conquerentis, qui aliquando peccatori compunctionis, & deuotionis gratiam tribuit, & viro iusto cordis duritiam, & mentis ariditatem. Vnde dicit. *o* Ecce tot annis seruio tibi] in te, & in tuis. In te, aduersa propter te æquanimiter, libenter, gaudenter sustinendo, sicut dicit *Psalm.* 43. Propter te mortificamur tota die, &c. In tuis, septem opera misericordiæ exhibendo, quæ sunt vestire nudos, potare sitibundos, cibare famelicos visitare infirmos, redimere captiuos, recipere peregrinos, sepelire mortuos. *Versus.* Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo *q* Et nunquam dedisti mihi hædum.] Hæc est altera pars iustitiæ, quæ est declinare à malo. q. d. propter te declinaui à malo, & feci bonum: Et nunquam dedisti mihi hœdum, id est, peccatorum exprobrationem, & cordis compunctionem. *r* Vt cum amicis meis epularer,] in cælo, Δ vbi omnes *Versus.*

Moralit. * *a* Isque dixit illi, &c.] Et hoc est, quod dicitur *Eccl.* 43. c. Qui enauigant mare enarrant pericula eius. Sequitur.

h Indignatus est autem, &c.] Tales, quia videtur eis, quod de ipsis, id est, de statu eorum magis esset gaudendum, aliquando indignantur, sicut ille. *i* Et nolebat introire,] id est, alijs congaudere. Intrare enim in domum gaudij, est gaudio aliorum communicare. Vnde *Eccl.* 7. a. melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Tamen vbi est bona causa gaudij, gerendus est mos alijs. Vnde *Rom.* 12. d. Gaudete cum gaudentibus, &c. Indignatio autem homini solet prouenire ex quatuor, s. ex consideratione sui status. Item ex consideratione fraterni lapsus. Item ex collatione meritorum. Item ex ignorantia diuinorum iudiciorum. Ex consideratione namque sui status, quandoque nascitur elatio mentis, & etiam iactantia oris. Vnde Pharisæus dicebat; *inf.* 18. b. Gratias ago Deo, &c. Item ex consideratione fraterni lapsus oritur contemptus, vt patet in Pharisæo, qui dicebat *suprà* 7. f. Hic si esset Propheta, sciret, &c. Item ex collatione meritorum oritur inuidia. Exemplum habemus *Mat.* 20 b. de operarijs qui murmurabant dicentes: Hi nouissimi, &c. Item de ignorantia iudiciorum Dei nascitur putá admiratio. Vnde *Rom.* 11. d. O altitudo diuitiarum, &c. Primis dicit Apostolus 1. *Cor.* 10. c. Qui se existimat stare videat ne cadat, &c. Secundus dicitur *Michææ* 7. b. Nō læteris inimica mea super me, quia cecidi, consurgam. *Eccl.* 8. a. Non despicias hominem auertentem se à peccatis. Tertiis dicit ipse Deus *Mat.* 20. b. Amice non facio, &c. Quartis dicitur *Eccl.* 3. c. Altiora te ne quæsieris. Sequitur. *k* Pater ergo illius, &c. In hoc ostenditur officium boni prælati seu solicitudo qui tales debet blandis exhortationibus inducere ad ea, quæ sunt charitatis, & compassionis. *n* At ille respondens dixit patri suo, ecce tot annis, &c.] Hic pater qualiter collatio meritorum parit arrogantiam, & inuidiam. Plus placuit Deo illa vox minoris Pater peccaui, &c. Quod autem sequitur. *p* Et nunquam mandatum tuum præterui.] falsitas est, & iactantia, quia non est sanctus qui faciat bonum, & non peccet, vt dicit *Eccl.* 7. c. *Prou.* 20. b. Quis potest, dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? q. d. nullus, quia in angelis suis etiam reperit prauitatem. *Iob* 4. d. Vnde 1. *Ioan.* 1. c. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, &c. Sequitur.
q Et nunquam dedisti mihi hœdum.] Nota quibusdam dat Dominus hœdum, id est, remissionem culpæ, quibusdam dat agnum, id est, conseruationem innocentiæ, quibusdam vitulum saginatum, id est, abundantiam spiritualis lætitiæ. Primū magnum, secundum maius, tertium maximum. Iste ergo quasi parum reputans secundum donū.

* & quod-

Δ vbi omnes electi pariter epulabuntur. *Isa.* 65. c. Serui mei comedent,& bibent, & lætabuntur,&c. Sequitur.

a Sed postquam filius tuus, &c.] Incipit accusare fratrem suum in sui excusationem, quòd facit ex inuidia. Vnde *Basilius.* Vultures suaues odores transuolant, in tetris nidoribus resident. Item muscæ omisso sano corpore, sicubi vulnus est, conueniunt: Ita & inuidi si quid bene gestum est, illud non vident, nec retractant, sed quod malè gestum est hoc ventilant in notitiam aliorum. Dicunt ergo Iudæi ex inuidia: Sed postquam filius tuus hic qui deuorauit substantiam suam, temporalem, & spiritualem.

a Sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam b cum meretricibus, c venit, d occidisti illi e vitulum saginatum. At f ipse g dixit illi: Fili h tu semper mecum es: i & omnia mea k tua sunt.

b Cum meretricibus,] carnalibus, vel spiritualibus, qui scilicet fornicatus est spiritualiter à vero sponso recedens, colendo idola: Interdum enim fornicatio pro quolibet peccato generaliter ponitur, vt *in Psalm.* 72. Perdes omnes, qui fornicantur abs te.

al. † Iudæi. *c* Venit] per fidem, vel per pœnitentiam rediit ad te, secundum quòd sunt verba † viri iusti.

d Occidisti illi] id est, occisum propter illum ostendisti.

e Vitulum saginatum,] id est, Christum. Ecce quanta dementia, & cæcitas Iudæorum, Christum venisse confitentur, & tamen salutem respuunt: Vel secundum, quòd sunt verba iusti loquentis de peccatore.

d Occidisti,&c.] sicut prius.

e Vitulum saginatum,] id est, Christum, dando illi compunctionem, & deuotionem in recordatione Dominicæ passionis, quod non datur omnibus: Multi enim etiam iusti recordantur corde sicco, & arido Dominicam passionem, dolentes, quòd non possunt habere deuotionem. Aliquando autem qui fuerunt magni peccatores statim ad memoriam Dominicæ passionis liquescunt in deuotionem. *Threnorum.* 3. c. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea Vel.

d Occidisti illi], id est, ad illius vtilitatem.

e Vitulum saginatum,] id est, occidisti in illo totam lasciuiam carnis, quod multoties non fit iustis. Vnde *Iob.* 30. c. Conquerendo dicunt: Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt, scilicet motus carnales, non dormiunt, & in multitudine eorum consumitur vestimentum meum, id est, caro mea.

f At ipse] scilicet Dominus.

g Dixit illi,] id est, Iudæo, vel viro iusto de cordis ariditate, vel carnis lasciuia conquerenti. Posset etiam pater ei dicere, mentiris, sed ex benignitate parcit ei, ad perseuerantiam, & ad profectum inuitando, dicens.

h Fili tu semper mecum es] per obseruationem iustitiæ, licet ego sim absens per subtractionem præsentiæ, vel quo ad defectum deuotionis internæ.

i Et omnia mea] bona gratiæ, & gloriæ.

k Tua sunt] quædam spe, quædam re. 1. *Cor.* 3. d. Omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Appollo, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia. n. vestra sunt. Paulus & Apollo ad magisterium. 1. *Cor.* 3. b. Ego plantaui Apollo rigauit. Mundus in ministerium. *Deut.* 4. c. Quæ Deus creauit in ministerium cunctis gentibus. Vita ad laborandum. *Iob.* 5. b. Homo nascitur ad laborem. Mors ad humiliandum 2. *Cor.* 4. c. Mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Præsentia ad sustentationem in seruitio Dei. *Ps.* Omnia subiecisti sub pedibus eius Futura ad fruitionem in regno Dei. *Matth.* 25. b. Euge serue bone. & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, &c. *Rom.* 8. f. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum quomodo non etiam cum illo nobis omnia donauit? quasi dicat imo. Item quilibet sanctorum qui sunt in patria, potest istud dicere alteri. *i* Omnia mea tua sunt] quia bonum Petri, Lini est ad gaudendum, quia tantundem gaudet de bono eius, sicut de suo, quia bonum filij dicitur esse patris, quia ita gaudet de eo, sicut esset suum, & ita singula sunt omnium, & omnia singulorum. Vel ita, vt istud, omnia, colligat genera non singula, vt ita loquatur homini Deus, dicens: [Omnia mea tua sunt] quia non sunt, nisi tria genera rerum, scilicet superiora, & æqualia, & inferiora. Superiora sunt tres personæ, quæ nostræ sunt ad fruendum. Æqualia Angeli, qui nostri erunt ad conuiuandum. Inferiora dæmones, qui nostri erunt ad dominandum. *Beda.* Sicut cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia charitas tenet. *Hieronymus.* sic exponit *in Gloss.* Omnia mea tua sunt, pro maiori parte dictum est, sicut dicitur Omnes homines castri huius currunt ad bellum, multi tamen remanent. Multa ponit de hoc exempla, vt in *Psal.* 13. Omnes declinauerunt,&c. Certum est quia non omnes Iudæi declinauerunt, imo aliqui in fide remanserunt, vt Apostoli. *Ioan.* 10. b. Omnes quotquot venerunt fures sunt, id est, ferè omnes. 1. *Cor.* 9. d. Omnia omnibus factus sum, id est, fere omnia. *Phil.* 2. c. Omnes quæ sua sunt quærunt, id est, ferè omnes. A simili dicitur: [Omnia mea tua sunt,] quasi nô Angeli, sed lex, & Prophetæ, quia legem, & Prophetas dedit

Δ Deus

* & quodammodo de eodem superbiens dicit: [Nunquam dedisti mihi hœdum] quasi dicat, nunquam feci, vnde debeam veniam impetrare. Certe magna iactantia est, sed maior est ingratitudo Oblitus enim est, quòd maius dederit ei scilicet agnum, id est conseruationem innocentiæ, quam modo amisit indignando contra fratrem, & contra patrem. Vnde addit. Moralit.

a Sed postquam filius tuus, &c.] In duobus videtur arguere patrem.

Primò, quòd sibi digno non dederit, quod debuit. Vnde dixt. Nunquam dedisti mihi hœdum,&c.

Secundò, quòd fratri suo indigno dedit, quod non debuit. Vnde dicit: Sed postquam filius tuus, &c. Ex hoc apparet, quòd Dominus lapso, & per pœnitentiam humiliato, maiorem gratiam cumulat quandoque, quam illi qui nunquam cecidit, vt patet in Paulo, & Petro, & Magdalena. Vndè *Rom.* 5. d. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, &c. Hoc idem plerunque fit in monasteriis, quia Abbas illis qui post lapsum commendabiliter conuersantur, & quod male fecerunt strenuè emendauerunt, maiora committit. Vnde sæpe illi qui sibi videntur maioris meriti, quia nunquam ceciderunt, murmurant contra Abbatem, sicut ille contra patrem. Hoc autem facit Abbas, quia sæpe contingit, quòd illi qui non ita ceciderunt, negligentes sunt, & alij qui post lapsum redierunt magis sunt studiosi. Vnde *Gregor.* Quidam sunt iusti, qui tantò minus se exercent in bonis operibus, quantò se minus obligatos sentiunt in malis grauioribus. In isto, & similibus eius multa notantur reprehensibilia. Primum est improperium seruitij sui, cum dicit. [Ecce tot annis seruio tibi,] quòd non congruit bono viro. Vnde *Eccl.* 20. b. Datum insipientis non erit tibi vtile, oculi enim illius septemplices sunt. Exigua dabit, & multa improperabit, &c. Dominus è contrario. *Iac.* 1. a. qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Secundò, iactantia cùm dicit: Nunquam mandatum tuum præteriui. Contra quod dicitur *Prou.* 18. d. Qui se iactat, & dilatat, iurgia concitat, &c. Tertiò ingratitudo, cum dicit: Nunquam dedisti mihi hœdum. Contra quod dicitur *Eccl.* 29. c. Bona repromissoris, &c. Quartò, stulta indignatio, cùm dicit: [Sed postquam filius tuus, &c.] Dedignatur vocare fratrem, quasi fraternæ charitatis oblitus, in quo valde ostenditur alienus à charitate & humilitate Christi. De quo dicit Apostolus: *Hebr.* 2. e. Propter quam causam non confunditur vocare fratres, &c. Quintò, contemptus, cùm dicit: Hic] quasi despectiuè ostendens. Demonstratio enim ipsa notabilem facit illum qui ostenditur. Propter quod dicitur *Isa.* 58. c. Si desieris digitum extendere, & loqui quod non prodest,&c. Sextò, stultum improperium, cùm dicit: Deuorauit substantiam suam, &c. Contra quod dicitur *Eccl.* 8. a. ne despicias hominem auertentem se à peccato, neque improperes ei,&c. Septimò, inuidia, cùm dicit: Occidisti vitulum, &c. Videtur enim dolere de hoc, quod frater suus præfertur in hoc ei Contra quod dicitur *Iob* 5. a. Virum stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia. Sequitur. *f* At ipse dixit illi, fili tu semper mecum es] In his verbis ostenditur differentia inter lapsos qui reparantur, & semper stantes. Circa illos permutatur dolor in gaudium, quia sicut de lapsu nouus dolor est, ita de reditu nouum gaudium. Circa illos vero continuatur gaudium, quod notatur per hoc, quod dicitur: Fili tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Et licet de istis non sit nouum gaudium, tamen plus diliguntur & beatiores sunt. Vnde 3. *Reg.* 10. b. Beati viri tui,&c.

* Epulari

b Deus iustis. Isto modo potest dici, quod particularis enunciatio habet vim ferè vniuersalis, quamuis eo modo posset dici quod dicitur ab Apostolo, Deus omnia nobis dedisse, quia filium suum vnigenitum dedit pro nobis: *Rom.* 8. f. In hunc mundum nihil ei negat quem ad esum vituli saginati inuitat. *a* Epulari autem, &c.] in conuiuiis solemus gaudere.

In hoc exprimitur gaudium, quod est in regno Dei, quia sicut in inferno erit fletus, & stridor dentium, & omnimoda angustia, sic in regno Dei omnimoda lætitia.

a Epulari autem, & gaudere oportebat, *b* quia frater tuus hic *c* mortuus erat, *d* & reuixit, *e* perierat, & *f* inuentus est.

Vnde *Beda in Gloss.* Sicut enim cupiditas, &c. *b* Quia frater tuus] licet peccauerit. *Malach.* 2. c. nunquid non vnus pater omnium nostrûm est? Quare ergo despicit vnusquisque vestrûm fratrem suum? *c* Mortuus erat,] per peccatum. *Sap.* 1. c. Deus mortem non fecit, &c. *d* Et reuixit,] per gratiam. *e* Perierat,] per seipsum. *Psalm.* 118. Errani sicut ouis, quæ periit. *f* Et inuentus est] à meipso. *sup. eod.* b. Inueni ouem, quæ perierat. Hucusque expositio huius parabolæ secundùm *Gloss.* vbi etiam aliqua apposuimus.

Moralit. Differentia inter epulari & gaudere. *a* Epulari autem, & gaudere oportebat.] Epulari pertinet ad mensam, & significat interiorem animæ refectionem, gaudere ad musica instrumenta, & significat exteriorem exultationem. De vtraque dicitur in *Psalm.* 41. In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. Causam autem gaudij ponit, cum dicit. *b* Quia frater tuus, &c.] Signanter verò dicit: [Frater tuus,] non filius meus. Sic enim expressiùs commendat communionem gaudij, & magis inuitat ad congaudendum. Sic Dominus dixit ad Moysen, *Exod.* 32. b. Descende, peccauit populus tuus. Et Moyses ad Dominum: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum. Sic vterque vtrumque ad compassionem populi inuitat. In his autem duobus: [Mortuus erat, & perierat] ostenditur, quòd peccatum est, & mors, & perditio. De primo dicitur *Rom.* 6. d. Stipendia peccati mors. De secundo, *Osea* 13. c. Perditio tua Israël, supple ex te est, & tantummodo in me auxilium tuum, &c.

EXPOSITIO CAP. XVI.

Dicebat autem, & ad discipulos suos, &c.] Quia Pharisæi superbi, & auari pœnitentibus veniam, & egentibus eleemosynam denegabant, ideo nunc de pœnitentia, nunc de eleemosyna sermonem conficit Dominus. In præcedenti autem cap. actum est de pœnitentia vbi redarguit Dominus Pharisæos murmurantes de hoc, quod pœnitentes recipiebat ad colloquium, & conuiuium. In hoc cap. Pharisæis audientibus inuitat discipulos suos ad eleemosynam faciendam. Et rectò ordine post pœnitentiam agit Dominus de eleemosyna, quia per pœnitentiam est homo sibi propitius, per eleemosynam proximo. Et ordo charitatis requirit, vt quilibet primò se diligat. *Eccl.* 30. d. Miserere animæ tuæ placens Deo. Nam quomodo alteri bonus est qui sibi nequam est, dicit *Eccles.* 14 b. nulli. Item per pœnitentiam culpa, per eleemosynam pœna relaxatur, & prius est culpa, quàm pœna. Item pœnitens iustè misericordiam expectat à Deo, qui misericordiam facit proximo, & ideo, vt pœnitentia sit fructuosa, post pœnitentiam agit de misericordia seu eleemosyna. Ad quam faciendam, inuitat duplici parabola. Vna de villico iniquo, altera de diuite purpurato. Diuiditur autem hoc cap in tres partes. In prima monet ad misericordiam, & corripit auaritiam, docens amatores pecuniæ, Deum amare non posse. In secunda, quia disputando contra auaritiam videbatur contra legem multa dixisse, vbi multi diuites Deo placuerunt, ostendit conuenientiam, & differentiam legis, & Euangelij, ibi [Audiebant autem.] In tertia ostendit per parabolam Lazari, & diuitis fructum eleemosynæ: Nam si diues dedisset Lazaro eleemosynam, fuisset cum eo receptus in cælo, sed quia non dedit, sepultus est in inferno, ibi [Homo quidam erat diues, &c.] Dicit ergo.

g Dicebat autem, & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues qui habebat villicum,] id est, dispensatorem, siue œconomum. Villicus enim propriè dicitur custos villæ, œconomus vero familiæ dispensator.

Moralit. *h* Homo quidam erat diues, &c.] *Mysticè.* Per villicum qui est custos villæ, & pastor pecorum, intelligitur prælatus, qui est custus Ecclesiæ, & pastor animarum. Vnde *Act.* 20. f. Attendite vobis, & vniuerso gregi in quo posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Commendat autem Dominus istum in nouem, in quibus imitandus est spiritualiter, non in fraude, quam fecit contra Dominum suum, & tamen multo plures imitantur eum in fraude, quam in illis nouem. Primum est in quo commendat eum Dominus, quia præuidit villicationem suam esse finiendam. Vnde dixit: *Nota nouem in quibus imitandus est villicus iniquitatis spiritualiter.*

A

CAP. XVI.

Dicebat *g* autem, & ad discipulos suos: *h* Homo quidam erat *i* diues, qui *k* habebat villicum,

Dominus meus aufert à me villicationem. Sic quilibet Prælatus debet præuidere prælationem suam cito esse finiendam. *Prou.* 27. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Non enim habebis iugiter potestatem. *Eccl.* 10. b. Omnis potentatus vita breuis. Secundum est, quia præcogitauit quomodo sibi succurreret in futurum. Vnde dixit, [Quid faciam, &c.] Sic omnis prælatus deberet facere, id est, sibi in posterum prouidere. *Prou.* 6. a. Vade ad formicam ô piger, &c. quæ congregat æstate, quod comedat hyeme, scilicet. Tertium est, quia considerauit statum suum, & posse suum. Vnde dicit: [Fodere non valeo. &c.] Sic Prælatus debet posse, & statum suum attendere. *Iob.* 5. d. Visitans speciem tuam, &c. *Galat.* 6. a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c. Quartum est, quia amicitiam proximorum iudicauit esse remedium malorum. Vnde dixit: [Scio quid faciam, &c.] Sic Prælatus contra mala sibi imminentia debet quærere amicitiam pauperum, scilicet, omnium. Vnde *inf. eod.* c. Facite vobis amicos, &c. Quintum est, quia Dominum suum largum prædicauit, cuius bona largiter dedit, & debita condonauit. Vnde dixit: Quantum debes, &c. Sic Prælatus non debet esse auarus in dando, vel condonando, cùm Dominus suus, id est Christus in vtroque sit largus. *Iac.* 1. a. Qui dat omnibus affluenter, & non improperat. *Supra.* 6. f. Dimittite & dimittemini, date & dabitur vobis. Sextum est, quia dedit exemplum aliis prouidendi sibi in posterum, & considerandi statum suum. Vnde dicit: [Laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia, &c.] Vnde statim infert: [Et ego dico vobis, &c.] Sic Prælatus debet aliis dare bonum exemplum. *Matth.* 5. b. Luceat lux vestra coram hominibus, &c.

Septimum est, quia discreuit inter dona Domini. Plus enim de oleo, quam de tritico condonauit. Vnde dixit: Scribe quinquaginta. Sic Prælatus discernere debet inter dona Dei, & ea discretè distribuere indigentibus secundum gradus, & necessitates eorum, *Psalm.* 111. Dispersit dedit pauperibus, &c.

Octauum est, quòd cautionem, & scripturam receperat à debitoribus de bonis traditis eis. Sic Prælatus sub testimonio scripturæ debet tradere bona Domini sui. *Ierem.* 32. c. Appendi argentum in statera, & accepi librum possessionis signatum, &c. *Iob* 31. d Librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum.

Nonum est, quia sciuit, & professus est se habere Dominum. Vnde dixit: [Dominus meus aufert à me villicationem, &c.] Sic Prælatus licet aliis præsit, debet tamen scire se habere Dominum superiorem cui reddet rationem villicationis suæ in die iudicij, quando dicetur ei: Vbi est grex qui datus est tibi, &c. *Ierem.* 13. d. Et ne intelligas de grege pecorum, dicit *Ezech.* 34. g. Vos greges mei, greges pascuæ meæ homines estis. Propter hæc nouem laudat Dominus villicum, & tamen iniquum vocat, in quo docet nos non omnia debere vituperare, quæ sunt in homine vituperabilia, sed ita laudare, vt mala detestemur, & è conuerso. Dicit ergo. *h* Homo quidam erat,] id est, Christus vnus, non multiplex, vnde in modico hospitio potest recipi quod est contra Prælatos pomposos, qui tantam pompam ducunt, quòd vix inueniunt hospitium, quod capiat eos. *Amos.* 6. a. Væ qui opulenti estis in Sion, &c. Domum Israël, id est, Ecclesiam.

i Diues] non pecunia, quia de illa parum, aut nihil habuit. Vnde: Pauper & inops ego sum, sed misericordia, in qua multum abundauit. *Psalm.* 141. Patiens & multum misericors. *Psalm.* 111. Gloria & diuitiæ in domo eius. *Prouerb.* 3. b. In sinistra illius diuitiæ, & gloria.

k Qui habebat villicum] i. villæ suæ, i. ecclesiæ custodem, s. quemlibet Prælatum. Vnde *Cant.* 1. Posuerunt me custodé

A Et hic

in vineis

Δ *a* Et hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset] malè congregando, vel stultè seruando, vel infideliter expendendo, bona ipsius. Vnde *Gloss.* Dissipatio est, quando male congregatur, vel non bene expenditur. Per hoc potest haberi, quia de mystico est, non enim ad litteram dissipatur pecunia si malè congregatur.

a & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius *b* & vocauit illum, *c* & ait illi: Quid hoc audio de te? *d* Redde rationem villicationis tuæ: *e* Iam enim *f* non poteris villicare. Ait *g* autem villicus intra se: *h* Quid faciam, *i* quis Dominus meus aufert à me villicationem? *k* Fodere non valeo, *l* mendicare erubesco. *m* Scio quid faciam, vt *n* cum amotus fuero à villicatione recipiant me in *o* domos suas. *p* Conuocatis itaque singulis debitoribus Domini sui, dicebat primo: Quantum debes Domino meo? At ille dixit: *q* Centum cados olei. *r* Dixitque illi, *s* Accipe cautionem tuam, *t* & sede citò, *u* scribe quinquaginta.

De accusa. c. qualiter. 2. *b* Et vocauit illum] vt redderet ei rationem villicationis suæ, & vt sciret ipse an verum esset quod audiebat de illo. In quo ostenditur, quod non est facile credendum dicenti malum de alio. *Gen.* 18. c. Descendam & videbo, &c. Et 1. *Ioan.* 4. a. Nolite omni spiritui credere.

c Et ait illi, quid hoc audio de te, redde rationem villicationis.] id est, dispensationis tuæ.

e Iam enim non poteris villicare,] post redditam computationem. Ostendit neminem esse puniendum prius, quàm fuerit conuictus, aut confessus.

g Ait autem villicus] timore perterritus, intra se.

h Quid faciam.] *Gloss.* vt pœnas euitem.

i Quia Dominus meus aufert à me villicationem, fodere non valeo, mendicare erubesco.] Incipit deliberare: Et est summa deliberationis, quia Domino nesciente dimittit debitoribus partem debitorum, vt amissa villicatione recipiant eum. Dicit ergo.

m Scio quid faciam] tempore huius villicationis.

n Vt cùm amotus fuero à villicatione, recipiant me in domos suas] illi quibus misericordiam impendero.

p Conuocatis itaque singulis debitoribus Domini sui, dicebat primo, quantum debes Domino meo? At ille dixit, centum cados olei.] *Beda.* Cados Græcè, Amphora Latinè, continens vrnas tres. Corus modiis triginta impletur. *Isidorus.* Vrna mensura est, quam quartarium vocant: Propriè autem est vas ad cineres mortuorum. De coro *Ezech.* 45. d.

r Dixitque illi, accipe cautionem tuam.] id est, chartam in qua cautum, id est, scriptum erat debitum. Charta enim pro cautione dabatur. Et cautio à cauendo dicitur.

t Et sede citò scribè quinquaginta,] dimidiam partem dimittit.

Δ Deinde

Mystice. ⊖ in vineis, vineam meam non custodiui.

a Et hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius,] id est, populum sibi commissum malo exemplo corrupisset, & bona eius violenter auferendo dispersisset. *Ierem. cap.* 12. c. Pastores multi demolin sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam. Item *cap.* 50. a. Grex perditus, &c.

b Vocauit illum,] Dominus villicum, timorem æternæ damnationis incutiendo, vel flagellis atterendo, vel beneficiis attrahendo, aut per prædicatores monendo. His enim quatuor modis vocat Dominus. *Prouerb. cap.* 1. e. Vocaui & renuistis, &c. *Iob* 19. e. Seruum meum vocaui, & non respondit mihi.

d Redde rationem villicationis tuæ,] id est, dum viuis cogita qualiter debeas operari, & regere gregem tuum, alioquin in die iudicij oportet te reddere computum, & rationem vitæ, & administrationis tuæ. Tunc enim quæretur à quolibet Prælato triplex quæstio. Prima erit. Amice quomodo huc intrasti, id est in prælationem. *Mat.* 22. b. Quis te introduxit? Nummus vel Christus. Ad quid venisti? Ad honores, vel ad onus. Per quam portam intrasti? Charitatis aut cupiditatis. Ego enim sum ostium: *Ioan.* 10. b Et si per me intrasses vtique ego scirem. At ille obmutuit, quia non cogitauerat de ista quæstione, & non poterat respondere in tantis scholis improuisus. Secunda quæstio erit: Quomodo vixisti? scilicet sicut Episcopus, aut sicut rusticus, sicut homo, vel sicut equus, sicut pastor, vel sicut pecus? Hanc quæstionem recitat *Isa.* 22. e. Quid tu hic, aut quasi quis hic? *Zach.* 11. d. O pastor, & idolum. *Ezech.* 34. a Væ pastoribus Israël qui pascebant semetipsos. Nec ad istam quæstionem datur ibi responsio. *Iob* 9. b. Si repentè interroget, quis respondebit ei? Tertia quæstio erit Quomodo rexisti? In quibus pascuis gregem meum pauisti, quomodo à lupis, & latronibus custodisti, quantas vigilias, & labores pro grege meo sustinuisti? Hanc quæstionem recitat *Ierem.* 13. d. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum, quid dices cùm visitauerit te Dominus? Quæret enim gregem suum. *Ierem.* 33. b. Adhuc transibunt greges ad manum numerantis. Neque etiam ad hanc quæstionem ponitur responsio ibi, id est, in Ieremia. *Iob* 9 d. Non possum meruens respondere. Hanc triplicem quæstionem fecerunt exploratores de Dan sacerdoti Michæ: *Iudic.* 18. a. Dicentes: Quis te huc adduxit? quid hic agis? quam ob causam venire voluisti? Et satis compertit responsio eius Prælatis nostri temporis. Hæc & hæc inquit præstitit mihi Michas, & mercede me conduxit, vt sim ei sacerdos. Pauci enim hodie gratis seruiunt Deo in prælatione. Vnde *Malach.* 1. c. Quis est in vobis qui claudat ostia mea, & incendat altare meum gratuitò. quasi dicat vel nulli, vel pauci sunt.

Triplex quæstio fiet Prælatis in die iudicij.

B

e Iam enim] à tempore mortis.

f Non poteris villicare] quia deinde cessabit omnis Prælatio 1. *Cor.* 15. e. Cùm tradiderit Christus regnum Deo patri, & cùm euacuerit omnem principatum, & potestatem. *Eccl.* 41. a. O mors, quàm amara est memoria tua.

i Quia Dominus meus aufert à me villicationem] id est, prælationis administrationem: Quam aufert Dominus in morte cuiuslibet, & in iudicio plenius auferet per ostensionem: Tunc enim deponentur Prælati qui nunc ponuntur: Modò est tempus positionis, tunc dicetur, cedat tempus. *Eccl.* 32 a. Rectorem te posuerunt, noli extolli, &c.

k Fodere non valeo] Tunc nemo valedit fodere, id est, operari salutem suam. Nunc est tempus operandi, tunc erit tempus recipiendi. *Eccles.* 9. e. Quodcunque potest manus tua instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, &c. *Ioan.* 9. a. Me oportet operari opera eius, qui misit me donec dies est, venit nox quando nemo potest operari.

l Mendicare erubesco] & tamen necesse erit ei tunc alienum suffragium implorare, qui non habebit suum, sicut fatuæ Virgines. *Matth.* 25. a. *Prou.* 20. a. Propter frigus piger arare noluit. *Eccl* 40. d Fili in tempore vitæ ne indigeas, melius est enim mori, quàm indigere.

o In domos suas] Oportet ergo, quòd clerici qui modò recipiunt multorum eleemosynas, multas habeant domos in cælo, in quibus recipiant illos qui bona illa, quæ habent contulerunt. Sed quid faciet qui sibi nullam ædificauit?

p Conuocatis itaque, &c.] Sic Prælatus debet conuocare singulos peccatores qui sunt debitores Domini sui Iuxta quod dicitur *Matth.* 6. b. Dimitte nobis, &c. & eorum indigentiam ex parte aliqua releuare. Debet etiam interrogare singulos quantum debeant Domino. *Prou.* 17. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui.

q Centum cados olei,] id est, opera pietatis, quæ ministerio quinque sensuum exhibentur, per pœnam pro omissione.

s Accipe cautionem tuam,] id est, sacram Scripturam, in qua cauetur de contractibus inter Deum & hominem. *Deut.* 4. d. Caue ne quando obliuiscaris pacti Domini Dei tui, quod pepigit tecum.

t Et sede citò,] per tui humiliationem. *Isa.* 47. a. Descende sede in puluere.

u Scribe quinquaginta] id est, fac vt habeas debiti tui remissionem, quæ per quinquaginta significatur, & scribendo acquiritur. Qui enim scribit, literas propria manu facit. Vnde scribere est scripturam opere adimplere. 1. *Cor.* 16. d. Salutatio mea manu Pauli. Item per hoc, quod dimidiam partem dimittit, instruimur quod qui non poterit releuare necessitatem proximi ex toto, releuet saltem ex dimidia parte, vel in quinta. Per hoc etiam instruimur, quod iustitia nostra debet abundare plus, quàm Scribarum, & Pharisæorum, vt cùm ipsi dederint

⊖ decimas,

A *a* Deinde alij dixit, tu verò quantum debes? qui ait, centum coros tritici: Ait illi: Accipe literas tuas,] quod *supra* dixerat cautionem nunc dicit literas *d* Scribe octoginta] quintam partem dimittit *e* Et laudauit Dominus villicum iniquitatis] id est, villicum iniquum, non de fraude, sed de prudentia, id est, de prouidentia. *f* Quia prudenter fecisset] id est, quia sibi prouiderat in posterum. Et ideo probatio est à minori, & quasi in contrarium, nam si ille qui sibi prouidit de re minima commendatus est à Domino suo, longè amplius commendabitur qui in re maxima sibi prouidet. Item si fraudulentus, longè amplius commendabitur qui sibi prouidet legitimè. *g* Quia filij huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua,] carnali, [sunt.] *Beda.* Cuius quisque opera agit, eius & filius dicitur: Vnde filij sæculi dicuntur, id est tenebratum, & filij lucis, id est æternæ visionis.

a Deinde alij dixit: Tu verò quantum debes? Qui ait centum *b* coros tritici. Ait illi: *c* Accipe literas tuas, & *d* scribe octoginta. Et *e* laudauit Dominus villicum iniquitatis, *f* quia prudenter fecisset, *g* quia filij huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sũt: Et *h* ego vobis dico: *i* Facite vobis amicos de *k* mammona iniquitatis, vt cũ *l* defeceritis, *m* recipiãt vos in *n* æterna tabernacula. *o* Qui fidelis est in minimo *p* & in maiori *q* fidelis est:

Myst. cit. ⊕ decimas, nos dare debeamos dimidia bona nostra.

b Centum coros tritici] id est, prædicationem verbi diuini, qua reficiuntur populi. Per oleum quippe opera pietatis designantur, quæ debent laici qui bona temporalia à Domino receperunt, pauperibus ministrare. Vnde *Matth.* 25 a. dicunt quinque fatuæ Virgines prudentibus Date nobis de oleo vestro. Per triticum verò designatur verbum Dei quo reficiuntur animæ *Zach.* 9. d. Quid est bonum eius, &c. Hoc debent clerici, qui scientiam receperunt à Domino, vt eam laicis prædicando ministrent. *sup.* 12. f. Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, &c. *Ioel.* 1. d Demolita sunt horrea, id est libri, vel corda dissipatæ sunt apothecæ, id est, scholæ, vel Ecclesiæ, quoniam confusum est triticum, id est verbum Dei adulteratum. *Apoc.* 6. b Bilibris tritici denario vno. 4. *Reg.* 7. a. Modius similæ, &c. *c* Accipe literas tuas, &c.] Literæ sunt Decretales, quæ nihil aliud sunt, quam quædam compilatio literarum, quas Dominus iubet accipi manu, & scribere octoginta, quia qui facit ea, quæ continentur in literis istis, posset ad octo beatitudines peruenire. Multi sciunt, & audiunt literas istas, sed pauci faciunt. Ideo dicit *Psalm.* 70. Quoniam non cognoui literaturam introibo in potentias Domini. Alia translatio habet. Quoniam non cognoui negotiationem quia illa literatura hodie facta est negotiatio. Propter quod dicit Apostolus. 2. *Cor* 3. d. Litera occidit. *Iosue* 15. b. Qui percusserit Cariatsepher, quæ ciuitas literarum interpretatur, id est, Decretales, habebit Axam filiam meam vxorem, quæ interpretatur furor, vel furibunda, cepitque eam Othoniel, id est, respondens Deo, id est, Papa, qui seuera percossit eas, quia omnes Decretales in vnum redegit, vnde multi quasi furibundi contra ipsum insaniunt. *Osea vlt.* a. Tollite vobiscum verba, &c.

e Et laudant, &c.] Hæ sunt indulgentiæ Pontificum etiam malorum, quæ laudantur à Domino. Sed ei qui debebat oleum, id est, laico, multum dimittitur, ei verò qui debet triticum, id est, verbum Dei, parum, s. clerico. Indulgentiæ enim parum prosunt clericis, quia contemnunt eas, nec quærunt, sed laicis multum prosunt qui in eis confidunt. *g* Quia filij huius sæculi] Filij sæculi sunt amatores sæculi, filij lucis sunt amatores cæli. Illi sunt prudentiores in generatione sua carnali, quàm isti in sua spirituali. Diligentius enim & ardentius student clerici ad prudentiam sæcularem, quàm spiritualem Sed quomodo vident clarius filij tenebrarum quam filij lucis, cùm nihil videri possit, nisi in luce? Respondeo. Bubo & murilegus clariùs vident in nocte, quàm homines, non litteras ad legendum, sed mures ad capiendum. Sæcularia enim grossa sunt, & palpari possunt etiam de nocte, spiritualia autem subtilia sunt, & vix videri possunt etiam luce. Sequitur. *h* Et ego vobis dico, facite vobis amicos] Angelos, scilicet & omnes sanctos. *k* De mammona iniquitatis,] i. de pecunia tam corporali quàm spirituali inæqualiter possessa, eam indigentibus distribuendo. Scientia enim, & virtus est pecunia, quæ quantò plus distribuitur, tantò amplius crescit. Et ipsa distributio acquirit amicitiam Angelorum Dei *Prou.* 11. d. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Et hanc pecuniam præcipit etiam Dominus ad vsuram dari. *l* Vt cum defeceritis] à vita, vel à meritis propriis, recipiant vos in æterna tabernacula. Vel sic. *i* Facite vobis amicos] pauperes, scilicet. Et dicit *Gloss.* Non quoslibet pauperes, sed eos qui possunt vos in æterna tabernacula recipere. Non ergo peccatores. *k* De mammona iniquitatis.] Iste locus aliquos subruit in gehenna, scil. malè intelligentes, adhærent enim huic loco, rapientes, & de rapina eleemosynas facientes, cùm habeat auctoritas, quia idem est eleemosynam facere de rapina pauperis, & mactare filium in conspectu patris: Non est ergo intelligendum, de mammona iniquitatis, id est, pecunia iniquè acquisita, & iniusto titulo possessa. Sed intellige, de mammona iniquitatis, id est, de diuitiis, quæ solent facere iniquos, id est, solent esse materia iniquitatis. Vel potest sic exponi: De mammona iniquitatis, id est, de diuitiis iniquè acquisitis, vel iniquè retentis, eas restituendo, *Aug.* Omnis diues, aut iniquus, aut iniqui hæres. Vel, Iniquitatis id est, inæqualitatis. Simile *Eccl.* 42. Melior est iniquitas viri, id est, actiua, quam mulier benefaciens, id est, contemplatiua. Nota etiam, quod quandoque inuenitur mammona mammonæ primæ declinationis, quandoque mammon mammonis tertiæ. Et volunt quidam distinguere, vt mammona mammonæ, nomen sit diuitiarum. Mammon mammonis, nomen sit dæmonis, qui præest diuitiis, id est, qui decipit per diuitias, quia singuli dæmones habent officia sibi deputata. Et est magistralis distinctio. *Gloss. Beda.* Mammona lingua Syrorum, diuitiæ iniquitatis, quia de iniquitate collectæ sunt, id est, quæ collectæ sæpe faciunt iniquos. *Beda in homil.* Mammon lingua Punica lucrum dicitur. Sequitur. *l* Vt cum defeceritis] sicut prius. *m* Recipiant vos] pauperes scilicet, id est, sint causa, vel occasio quare recipiamini.

C *14. q. 5. c. qui habetis.*

n In æterna tabernacula.] *Chrys.* Si gloriosum est recipere pauperes corporaliter pauperes, quantò magis spiritualiter indigentes. De his tabernaculis dicitur *Num.* 24. a. Quàm pulchra tabernacula tua Iacob. Sequitur. *o* Qui fidelis, &c.] Loquens Dominus de pecunia egenis eroganda contra auaritiam Pharisæorum, dederat similitudinem in contrarium. Si enim commendatus est à Domino qui sibi prouidit fraudulenter, longè ampliùs commendabitur qui sibi legitimè prouidebit. Quia ergo præmiserat in parabola de dispensatione pecuniæ corporalis, subdit sine parabola de dispensatione pecuniæ spiritualis, id est, de talentis scientiæ verbi Dei quæ sunt eroganda subditis. Et est quasi Anthypophora, id est, responsio ad tacitam obiectionem. Quia enim loquebatur de eroganda pecunia, posset dicere Petrus, vel aliquis aliorum: Nos non habemus pecuniam. Et ipsi reuera poterant se excusare, quia nec etiam, quæ proiiciebantur ad pedes eorum dispensabant. Imo sicut habetur in *Actibus Apostolorum*, elegerunt septem Leuitas, qui ea dispensarent, vt ipsi prædicationi liberè vacarent. Possent ergo dicere Apostoli Nihil ad nos de pecunia eroganda. Immo multum ad vos dicit Dominus, vt per idipsum insinuetur vobis, quia si fideles fuistis in dispensatione munerum, &c. Vnde *in epistola ad Timotheum & ad Titum*, hoc præcipuè consideratur circa Episcopum eligendum, an fuisset fidelis in dispensatione rei familiaris. Dicit ergo: Qui fidelis est in minimo, id est, in carnalibus in vsus fratrum bene expensis. *p* Et in maiori fidelis est,] id est, in spiritualibus erogandis. *Matth.* 25. b. Ibi *Gloss. Gregory.* Pauca sunt bona præsentis vitæ quamuis multa videantur, quia non sine alicuius molestiæ admixtione sunt, multa autem bona æterna, quæ sunt sine omni corruptionis molestia. Vel sic, vt legatur, in, pro pro, quasi, dicat, Dominus Apostolis. Verè debetis laborare, vt fideliter dispensetis pecuniam spiritualem, quia. *o* Qui fidelis est in minimo,] id est, pro minimo, id est, qui fidelis à Domino reputatur pro dispensatione minorum, amplius reputabitur fidelis pro dispensatione maiorum. Vnde *Gloss. Beda.* Si iniquitas bene dispensata vertitur in iustitiam, quanto magis † epulæ diuini sermonis in quo nulla est iniquitas bonum dispensatorem leuant in cælum. Et est sensus. Si pro diuitiis, quæ solent facere iniquos, bene dispensatis, iustus reputatur quis à Domino, quantò magis, &c. Item alia *Gloss. Beda* de eadem expositione *o* Qui fidelis est in minimo,] id est, pro pecunia bene erogata, multò magis.

† *al.* epistolæ.

p Et in maiori,] id est, pro maiori.

q Fidelis est,] id est, reputatur à Domino, Item [Qui si

A deli-

delis est in minimo.&c.] id est, qui minimam Ecclesiam vel administrationem fideliter regit, & maiorem fideliter reget, ad quam proueheri meretur. *Isa.60.d* Minimus erit in mille, &c. 1. *Tim* 3. c. Qui benè ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent. Sequitur. *a* Et qui in modico iniquus est & in maiori iniquus est,] id est, qui in scientia sæculari vel philosophica est infidelis, & in spirituali scientia seu Theologia erit infidelis. Vel qui in pecunia corporali pauperibus diuidenda est infidelis, & in pecunia spirituali diuidenda erit infidelis. Vnde *Gloss.* Qui non dat fratribus ad vtendum quod à Deo omnibus est creatum, iniquus erit in spirituali pecunia diuidenda, vt non pro necessitate, sed pro personis in accipiendo personas Domini diuidat doctinam, quia qui non dat minus, quomodo libenter dabit maius? Nisi fortè quis æstimet maiua pecuniam corporalem quàm spiritualem. Argumentum est quod auarus non potest esse bonus prædicator, quia non habet viscera charitatis. Iuxta illud, 2. *Ioan.* 3. c. Qui habuerit substantiam huius mundi & viderit fratrem suum egentem & clauserit, &c. *Greg.* Qui charitatem ad proximum non habet, officium prædicationis assumere non debet. *Ambros.* Auaritia tentat vt seruiamus idolis. *Iob* 24. b Inter aceruos eorum, id est, pauperum meridiati sunt, qui.&c. Sequitur. *b* Si ergo in iniquo mammona,] id est, in diuitiis in quibus præest iniquus mammon, vt de eis tentet homines, [fideles non fuistis.] *c* Quod verum est,]id est, veræ vitæ gaudia vel virtutes quibus ad vitam venitur, [quis credet vobis?] Sensus est, id est, si in falsis diuitiis non fuistis fideles, quis dabit vobis veras diuitias? q. d. nullus. Vnde *Gloss.* Si diuitias carnales, quæ labuntur non benè dispensatis, veras & æternas diuitias quis dabit vobis? *d* Et si in alieno fideles non fuistis.] *Beda.* Alienum est à vobis quicquid sæculi est, quia præter naturam, quia ad hoc non sumus nati. Præter naturam, i. præter id ad quod natus est homo, i. creatus scilicet vt Deum cognosceret, cognitum diligeret, dilecto frueretur. *e* Quod vestrum est.] *Beda.* Ea quæ propriè homini deputata sunt, sc. bona spiritualia & æterna, [quis dabit vobis?] q.d. nullus. Sequitur. *f* Nemo seruus &c.] Continuatio. Ideo hortor ad liberaliter erogandum pecuniam egenis, ne apponatis cor diuitiis, & ita sitis serui earum & non sitis serui Dei, quia [Nemo seruus potest duobus dominis] inter se dissidentibus [seruire.] quia duobus dominis quorum alter sub altero esset, benè posset quis seruire, sed omnino contrariis non potest. Deo scilicet qui vult bonum, & diabolo, qui non vult nisi malum. Ecce quàm contrarij sunt.

& *a* qui in modico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si *b* ergo in iniquo mammona fideles non fuistis *c* quod verum est, quis credet vobis? Et si in *d* alieno fideles non fuistis, quod vestrum *e* est quis dabit vobis? *f* Nemo seruus potest duobus Dominis seruire, *g* aut enim vnum odiet, & *h* alterum diliget, *i* aut vni adhærebit, *k* & alterum contemnet. *l* Non potestis Deo seruire & mammonæ.

g Aut enim vnum,] id est, diabolum, [odio habebit] *h* Et alterum,]id est Deum, [diliget.]quia nihil medium. *i* Aut vni] scilicet diabolo, adhærebit. *k* Et alterum contemnet,]scil. Deum, cuius mandata postponit, etsi diligat naturaliter. Et nota quia non ait, aut vnum diliget, & alterum odiet, quia nemo diabolum diligit, quia hostem generis humani non posset natura humana diligere. Item duo Domini sunt Deus & pecunia. *Beda.* Corripiens auaritiam dicit amatores pecuniæ Deum amare non posse, qui ergo Deum amat contemnit pecuniam. *Chrysost.* Qui non facit eleemosynas nec cor habet in cælo, neque spem in Deo, neque mentem mundam & spiritualem, nec potest corpus suum seruare sine peccato. Nota quia duo Domini quibus non potest simul seruiri, sunt vitia & virtutes, cælestia & terrena, Deus & diabolus, vera gloria & vana gloria, caro & spiritus. Multi tamen sunt qui vtrisque seruire laborant. De quibus dicitur 4. *Reg.* 17. g. Fuerunt gentes Deum timentes, & nihilominus idolis seruientes. *Sophon.* 1. b. Disperdam eos, qui iurant in Dominum & iurant in Melchon. *Eccl.* 2. c Væ duplici corde, & labiis scelestis & manibus malefacientibus & peccatori terram ingredienti duabus viis. Istis dicitur 3. *Reg.* 18. d. Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus, &c. Si Baal, &c. Vtrumque enim sequi impossibile est *Isa.* 28 e. Coangustatum est stratum, &c. 1. *Cor.* 10. e. Non potestis mensæ Domini participes esse & dæmoniorum *Leuit.* 19. d. Veste quæ ex duobus texta est non indueris. 2. *Corinth.* 6. d. Quæ conuentio Christi ad Belial? Et sicut nemo potest duobus dominis seruire, ita nec duabus dominabus, id est, duabus præbendis, imo multo minus. Quis enim vnus existens, diuersorum corporum pars est? Vna auis quomodo potest duobus nidis incubare simul? Vna rota quomodo potest duobus curribus in seruire? Vnus bos quomodo portabit duo iuga simul, quomodo arabit? Reuocans ergo Dominus à curiositate & sollicitudine huius vitæ, dicit [Nemo potest, &c.] Huius autem impossibilitatis quatuor sunt rationes. Prima est contrarietas officiorum, quia Dominus vult sibi seruiri dispergendo. Vnde *Psalm.* 111. Dispersit, dedit pauperibus. *Matth.* 19. c. Si vis perfectus esse, &c. Diabolus vero & mundus vult sibi seruiri congregando. Sicut patet in diuite, *suprà* 12. e qui dixit. Destruam horrea mea, &c. *Exod.* 5. b. Dispersus est populus per vniuersam terram Ægypti ad colligendas paleas. Item seruitium Dei est in exercitio virtutum, *suprà* 1. g. Seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. *Psalm.* 2. Seruite Domino in timore. Seruitium vero diaboli est in opere vitiorum, *supra* 15. e. Filius prodigus adhæsit vni ciuium, id est, diabolo, qui misit illum in villam suam, vt pasceret porcos, id est, motus immundos, seruiendo gulæ & luxuriæ. Item diabolus præcipit statuas adorari. *Dan.* 3. a. Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream, &c. & præco, &c. Deus verò vult eas confringi. *Deuteron.* 12. a. Dissipate aras & confringite statuas. Secunda ratio est diuersitas locorum. Diabolus enim in loco immundo habitat. *Iob* 40. e. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus, sicut porcus. Dominus verò habitat in montibus sicut ceruus. *Psalm.* 122. Qui in altis habitat & humilia respicit in cælo & in terra. *Cant.* 2. b. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Vnde Dagon & Arca Domini simul esse non poterant. 1. *Reg.* 5. a. Arca Domini, Christus est. *H[illegible].* Nam in arca erat manna, & tabulæ, & virga, id est, dulcedo charitatis, rectitudo iustitiæ, discretio sapientiæ. 1. *Corinth.* 1. d. Prædicamus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Tertia ratio est diuersitas ministrorum; Dominus enim vult habere ministros vnius compositionis. *Psalm.* 67. Qui habitare facit vnius moris in domo. *Prouerb.* 31. e. Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. Vnde Regina Saba super omnia mirata est officia ministrorum Salomonis & vestimenta eorum. 3. *Reg.* 10. a. & 2. *Paralipom.* 9. a. Diabolus autem vult habere seruientes diuersorum habituum. Vnde Rex filiorum Ammon præcidit seruis Dauid vestes vsque ad nates, & rasit dimidiam barbam. 2. *Reg.* 10. a. Vult etiam diabolus seruientes habere monoculos. Vnde 1. *Reg.* 11. a. Dixit Naas Iabitis. In hoc feriam vobiscum pactum, &c.

Quarta ratio est vnitas temporis, quia vterque Dominus vult sibi seruiri toto tempore De diabolo dicitur. *Ierem.* 16. c. Seruietis diis alienis qui non dabunt vobis requiem die ac nocte. De Domino, *supra* 1. g Seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Sed multi conantur contra hanc impossibilitatem, volentes arare in boue & asino, quorum alter est mundus, alter immundus contra legis prohibitionem. *Deuteronom.* 22. b. Non arabis in boue simul & asino.

l Non potestis.] Hic exponit, qui sint duo domini, dicens. [Non potestis Deo seruire & mammonæ,] id est, dæmoni, qui præest diuitiis, non quia potestatem habeat dare illas cui voluerit, sed quia aliquando permittitur tentare per ipsas. Seruit autem quis diuitiis auarè acquirendo, quod est nequitia. *Ecclesiast.* 10. b. Auaro nihil est scelestius: hic enim animam suam venalem habet, proiecit enim intima sua in vita sua, id est, virtutes. Nam sicut amissis visceribus corpus deficit, sic amissis virtutibus anima non viuit. Et sicut vno viscere corrupto, omnia corrumpuntur, sic vna virtute perdita, omnes perduntur. Item seruit quis diuitiis, cupidè retinendo, quod est homicidium. *Prouerb.* 28. b. Qui coaceruat diuitias vsuris, & fœnore liberali in pauperes, id est, in mortem pauperum vel contra pauperes congregat eas. Vnde pauperes fame & egestate afflicti clamant. *Apocal.* 6. c. Vindica Domine sanguinem nostrum de manu diuitum, qui permiserunt nos fame cruciari. *Psalm.* 9. Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, &c. Nec dicit, nemo potest seruire Deo in diuitiis, sed & diuitiis. Potest enim quis seruire Deo in diuitiis acquirendo propter Deum, vt habeat vnde subueniat

Mat. 6. c.

niat pauperibus. *Ephes.4.f.* Qui furabatur iam non furetur, &c. Item seruit quis in diuitiis propter Deum & proximum perdendo. *Eccles.29.* b. Perde pecuniam, &c. Non ait, habere diuitias, sed seruire. Seruit qui diuitias custodit, vt seruus, sed qui seruitutis excussit iugum, distribuit vt Dominus. Qui mammonæ seruit, illi vtique seruit, qui merito suæ peruersitatis rebus istis Præpositus, Princeps à domino huius mundi dicitur. *Ioan.14.d*

D

a Audiebant autem omnia hæc Pharisæi qui erant auari, b & deridebant illum. c Et ait illis. d Vos estis qui iustificatis vos e coram hominibus, f Deus autem nouit corda vestra, g quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. h Lex & prophetæ vsque ad Ioannem k ex eo i regnum Dei k euangelizatur, l & omnis in illud vim facit.

Matth.11 b. Secunda pars

a Audiebat autem omnia, &c.] Secunda pars, in qua ostendit Dominus conuenientiam, & differentiam legis & Euangelij. *Supra* autem 14. arguit eos Dominus de superbia, in proximo de auaritia. Intelligentes ergo prædicta esse dicta à Domino in suggillationem eorum, derident eum & duplici de causa. Tum quia contra amorem diuitiarum loquebatur, & quia contra legem loqui videbatur, quæ promittebat terrena. Tum quia inutiliter & quasi superfluè imperaret facere eleemosynas, cum sine eius præcepto subuenirent proximis egentibus. Quia ergo disputans contra auaritiam, videbatur diuitias reprobasse quas lex suis obseruatoribus promittebat, ideo occurrens Dominus ostendit quod lex amisit statum suum Nam lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, qui est finis legis & initium gratiæ, qui pœnitentiam & vitæ austeritatem verbo & exemplo docuit arripere propter cælestia tantùm. Vndè Iudæi indignantes deridebant eum. Ait ergo. [Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant auari, & ideo dolebant, & indignabantur quod contra diuitias disputaret. Sicut modò indignantur multi contra illos, qui loquuntur contra multitudinem præbendarum, quia vel ipsi habent vel habere volunt. *Gregor.* Omnes suis vitiis fauent.

b Et deridebant illum.] *Iob* 12. a Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum.

c Et ait illis, vos estis qui iustificatis vos.] quasi arguitis me de peccatorum susceptione. Sed magis vos arguendi estis de simulatoria abiectione, qui quasi sub specie recti peccatores abiicitis vt videamini iusti esse.

d Coram hominibus.] Contra quod dicit Dominus. *Matth. 6.a.* Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis *Rom.*10 a. Ignorantes Dei iustitiam, &c. Hoc faciebant Pharisæi quasi ex quadam seueritate, quæ comes est iustitiæ. e Deus autem nouit corda vestra 1. *Reg.* 16. b Homines vident ea quæ patent: Deus autem intuetur cor. *Prouerb.* 16. a. Spirituum ponderator est Dominus. f Quia quod hominibus altum est abominatio est ante Deum.] *Prouerb.*16. a. Abominatio Domini est omnis arrogans. *Psalm.* 137. Alta à longe cognoscit. *Isaia* 2.c. Incuruabitur altitudo virorum. 1. *Cor.* 3 d Sapientia huius mundi stultitia est. 1. *Corinth.* 1. d. Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, &c. *Psalm.* 112. Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, &c. *Prouerb.* 11. a. Vbi humilitas ibi sapientia. *Beda.* Vestra altitudo displicet Deo, & in hoc nec defendatis vos per legem, quia lex vestra iam amisit statum. Vnde subdit.

g Lex, &c.] quasi vos arguitis & irridetis me, quia prædico contemptum terrenorum, cùm lex promittat, sed iam cessant legis promissa. Quia [Lex,] vbi, scilicet, temporalia dabantur, [& Prophetæ vsque ad Ioannem.] Potuit autem Dominus dicere. Lex & Prophetæ vsque ad me, quia ipse finis fuit legis, sicut dicitur *Rom.* 10. a. Sed æquipollenter ait. Vsque ad Ioannem, quia fuerunt contemporanei. Et est. Lex vsque ad Ioannem, quia vsque ad Ioannem locum habuerunt legis promissa. Sed Ioannes primus statim in initio prædicationis suæ cœpit euacuare illa. Cuius prædicatio inchoat in hunc modum. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum, quasi de cætero non promittuntur terrena, sed regnum cælorum. Et consonat Christus Ioanni. Beati, inquit,

Matth. 3.a. pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Matth. 5.a. Similiter vsque ad Ioannem prophetia, quia cæteri prophetæ ante Ioannem prænunciauerunt Christum venturum, Ioannes non prænunciauit, sed præsentem digito demonstrauit, & ita vsque ad Ioannem prophetia. Nota quia cessant in lege cæremonialia sacrificia. Item figuralia, vt circumcisio, & similia. Item prædicatiua Christi. Item iudicialia rigoris, promissiones terrenorum. Non cessant autem historialia, moralia, significantia morum & factorum, vt thus, vestis, &c.

- Altitudo bona
  - Dei
    - Potentiæ. *Ps.*11. Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.
    - Sapientiæ. *Rom.* 11. d. O altitudo. *Psal.* 143. Emitte manum tuam de alto.
    - Bonitatis, *Eph* 4. b. Ascendens Christus in altum captiuam duxit, &c.
  - Hominis
    - Nobilitas spiritualia. *Ps.* 81. Filij excelsi omnes, &c.
    - Virtus. *Ps.* 112. Quis sicut Dñs Deus noster qui in altis habitat.
    - Sapientia. *Eccl.* 7. c. Sapientia confortauit sapientem, &c. *Sap.* 8. b.
    - Habebo propter hanc claritatem ad turbas.
    - Fortitudo *Ps* 90. Qui habitat in adiutorio Altissimi *Is.*33.c. Munimenta saxorum sublimitas eius.
- Altitudo mala
  - Diaboli. *Is.*14 d. Exaltabo solium. Et *infra.* Ero similis Altissimo.
  - Hominis
    - Prosperitas. *Psal.* 55. Ab altitudine diei timebo &c.
    - Proteruia. *Iob* 39. c. Cum tēpus fuerit in altū, alas erigit. *Prou.* 14. d. Qui impatiens est, &c.
    - Extollentia. *Abdiæ* 1. b. Si exaltatus fueris, &c.
    - Ambitio. *Ierem.*49. d. Arrogantia decepit te. &c. *Exod.*20. d. Non ascendens per gradus ad altare, id est, dignitatem. Gradus sibi facit qui pecunia, vel precibus vel amicis progreditur.
    - Superbia. *Ps.*74. Nolite in altum extollere cornu vestrum. &c.
- Altitudo indifferens.
  - Nobilitas carnis. *Isa.* 2. c. Incuruabitur
  - Potentia prælationis altitudo, &c.
  - Diuitiæ. *Ps.*137. Alta à longè cognoscit.

Sequitur. k Ex eo, i. à tempore eius. i Regnum Dei] i. vita æterna, gratia interna, Euangelica Scriptura. k Euangelizatur.] i. prædicatur. l Et omnis,] supple tendens, in illud vim facit,] sc. propriæ naturæ. Aliter enim nemo peruenit ad regnum cælorum. *Phil.*4. c. Omnia possum in eo qui me confortat. *Chrys.* In gratia Dei omnia possumus, sine gratia nihil. Et est triplex vis facienda s. in aggrediendo, in patiendo, in reprimendo. Quia arduum est quod aggreditur & supra hominem, & quia vix homo aggredi potest vt faciat vim naturæ suæ, quia difficilè terrenus aspirat ad cælum Postquam autem aggressus est multos habet detractores, vnde oportet vt vim faciat in patiendo, vt s. frontem suam induret contra detractores patienter sustinendo ipsos. Adhuc autem incumbit, vt sibi vim faciat in seipso reprimendo. i. in carne propria, quia potius est timendum ab homine domestico, quia nulla pestis efficacior ad nocendum, familiari inimico. Hæc est caro, quæ nisi reprimatur lasciuit. Duplicem vim distinguit *Beda in Gloss.* dicens. Magna vis est cum terra genitus cælum quærit possidere per virtutem, quod non potuit tenere per naturam, cum linguas etiam deridentium contemnit, sicut Dominus irrisus à Iudæis vel Pharisæis. Tertia vis distinguitur in illa *Glos. Amb.* Omnis qui vim facit, &c. Item expone sic. Vim facit sibi carnali, carnem spiritui subiugando *Ma*. 11. b. Regnum Dei vim patitur & violenti rapiunt illud. Super quod verbum dicit *B. Bern.* Quatuor sunt genera hominum regnum cælorum possidentium. Alij namq; violenter rapiunt, alij mercantur alij furantur, alij cōpelluntur ad illud. Rapiunt qui relinquunt omnia & sequuntur Christum vt boni religiosi Mercantur qui dant in præsenti tēporalia pauperibus, vt in futuro recipiāt ab eis æterna quæ non nisi per eos merentur habere. Vnde *sup. eod.* c. Facite vobis amicos, &c Necesse est enim omnes, qui in futuro iudicio examinandi sunt vel esse iudicis amicos, vel apud iudicem habere amicos intercessores. Habēt ergo primum locum beatitudinis qui intercedunt, secūdū verò hi pro quibus intercedunt. Furantur qui bona occul-

A te fa

A tè faciunt, laudem humanam vitantes, solo diuino te- Psalm. 15. f. stimonio contenti. Hic est latro, qui pendet cum Domino à dextris. Cui dicitur. Hodie mecum eris in Paradiso. Compelluntur intrare pauperes necessarij, quos hic ignis paupertatis Deo dispensante probat, ne in futuro ignis iudicij damnabiliter premat. Hi nimirum Math. 5. b. varijs necessitatibus & oppressionibus afflicti cõpelluntur intrare Vnde suprà 14. E e. Exi citò in vicos, &c. Itè [vim facit, &c. Gl. Nõ est regnũ Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu S. Rom. 14 c. Quod si non potes rapere vel emere, saltem vim patere, & ingredere, vel compulsus. Ab Oriente enim portæ tres comparantibus regnum cœlorum, per opera misericordiæ, per exercitia iustitiæ, per studia sapientiæ. Ab Occidente portæ tres, furantibus per occultas affectiones, per humiles confessiones, per secretas orationes. Ab Aquilone portæ tres, patientibus dum subtrahitur quod delectat, imponitur quod affligit, quod terreat intentatur. al. † facientibus. Ab Austro portæ tres † compulsis, dũm prauitas voluntatis, longinquitas consuetudinis, naturæ fragilitas superatur. Patet itaque regnum cælorum. Et similiter homines infernum mercantur, rapiunt, furantur, & compelluntur intrare. Pusillanimitas cogitur, intemperans animositas rapit, iniquitas comparat, fatuitas oleo carens furatur. Igitur in summa, quidam rapiunt, vt perfecti, vita & signo. De quibus Gen. 49. b. Catulus leonis Iuda, ad prædam ascendisti fili mi. Et ibid. d. Beniamin lupus rapax mane capiet prædam & vespere diuidet spolia. Alij furantur, vt qui latenter carnem suam macerant & affligunt & sub mollibus asperis induuntur. De quibus Matth. 6. c. Cum ieiunas vnge caput tuum, &c. Alij emunt, vt illi, qui largas eleemosynas largiuntur & abstinent à peccatis. De quibus Isa. 55. a. Omnes sitientes, &c. August. Vnde habeo. Et quid? Regnum cœlorum. Quo emitur? Paupertate regnum, vilitate gloria, dolore gaudium, labore requies, morte vita. Hilar. Vel dicitur regnum cælorum vim pati, quia gloria Domini Israël patribus debita, à Prophetis annunciata, à Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur, dum per pœnitentiam quam Ioannes prædicauit renascuntur, ad cælestem patriam quasi in alienum locum penetrantes.

a Facilius est b autem cælum & terram præterire, quam c de lege vnum apicem cadere. Omnis qui dimittit d vxorem suam, & e ducit alteram, f mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. g Homo quidam

a Facilius est, &c.] Disputans Dominus contra auaritiam Pharisæorum persuaserat eis, vt facerent amicos sibi de mammona iniquitatis. Pharisæi autem auari deridebant eum tanquam legis ignarum, quæ obseruatoribus suis promittebat bona terrena, quæ ipse prohibebat congregare, vnde videbatur vel ignorare legem vel præterire. Ad eorum irrisionem respondet Dominus dicens, lex vtique promisit obseruatoribus suis bona temporalia, sed ad tempus, id est, vsque ad Ioannem. Nam ibi legalia cessauerunt, id est, terminum habuerunt, nec deinceps promittuntur temporalia, sed æterna. Et quia dixerat. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, ne videretur ibi ponere terminum legis & ita destructor esset legis, ostendit se non soluere legem, sed adimplere: & quamuis figuræ legis cessauerunt, non ideo legem cessare, dicens, facilius esse huius mundi maxima elementa perire, quam modica legis præcepta. Et hoc est. [Facilius est autem cælum & terra præterire, &c.] quasi vos arbitramini me destructionem, sed impossibile est legem destrui. b Aut] id est, quia [facilius, &c.] Et potest dupliciter legi quod dictum est, [facilius, &c.] Si enim propriè accipiatur [præterire] pro desinere esse tunc intelligitur hyperbolicè dictum, sicut dicitur. Frigidius glacie pectus amantis erat. Si autem accipiatur [præterire sicut ibi Cælum & terra transibunt, id est, species eorum mutabitur, tunc ponetur comparatiuum abusiuè. [Facilius,]id est, possibilius est hoc quam illud, id est, hoc est impossibile, illud, non. Sicut dicitur. Iste est prudentior asino. c Quam de lege vnum apicem cadere,] id est, sine affectu completionis esse. Matth. 5. b. Amen dico vobis, donec cælum & terra transeat, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant. Et nota quia non ait, quàm vnam literam, sed expressius ait, quam vnum apicem, vt expressè ostenderet nec etiam minimum mãdatum legis præteriri. Apex enim propriè dicitur summitas literæ, quæ apponitur ad decorem ipsius literæ, & est quasi minimum quiddam in litera. Rab. Cælum & terra transibunt per commutationem innouationis deposita priori formã, manente priori substantia. Sed verba Domini sine effectu completionis nullo modo transibunt. Ps. 118. In æternum Domine permanet verbum tuum. Matth. 24. c. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Isa. 51. b. Cæli sicut fumus liquescent, & terra sicut vestimentum atteretur, salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Sequitur. d Omnis qui dimittit, &c.] Hic ostendit Dominus quod non est contrarius legi nec destructor Matth. 5. e. & 19. b. ipsius, sed potiùs confirmator. Et continuatur sic. Quasi vos arbitramini me destructorem legis, sed in hoc præcepto apparet, quia legem non soluo, imo quæ in lege minus plenè dicta sunt superadditionibus Euangelij suppleo. Hoc enim præceptum est quasi minus plenè in lege datum, & Moyses propter duritiam Iudæorum permisit eis dimittere vxores dato libello repudij ob multa, scilicet, si inuenirent eam corruptam vel fœtidam, vel non bene sibi ministrantem. Dominus autem præceptum hoc in Euangelio plenius tradidit, omnino prohibens diuortium ab vxore. Vnde dicit. [Omnis qui dimittit vxorem suam.] Matth. 5. e. dicit. Excepta fornicationis causa.

e Et ducit alteram, mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.] Ambros. aliter videtur exponere, q. d. d Omnis qui dimittit vxorem suam,] id est, sibi congruam secundum legem, scilicet vxorem eiusdem cultus. e Et ducit alteram.] vt si Iudæus ducat Christianam, vel è conuerso. f Mœchatur] spiritualiter, non enim est matrimonium in dispari cultu. Gl. Amor. Non omne coniugium, id est, non omnis coniunctio personarũ est à Deo. Non enim gentilis Christianæ copulatur, cum lex prohibeat Deut. 7. a. Vbi impar cultus coniugum, lex Dei non est. Contra, 1. Cor. 7. b. Si quis frater habet vxorem infidelem, non dimittat eam. Sol. Ibi agitur de ante copulatis hic de copulatis in impari cultu. Moral. d Omnis qui dimittit vxorem suã, Moraliter. &c.] scilicet spiritualem, id est, Ecclesiam siue parochiam. e Et ducit alteram,] pinguiorẽ, quia pro pinguiori mœchatur. Ergo multi mœchantur, quia multi dimittunt Ecclesias pauperes, vt habeant ditiores, quia Moyses permittit hoc. Matt. 19 a. Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis mittere vxores. Sequitur. g Homo quidã &c.] Tertia Tertia pars. pars, in qua ostẽditur virtus eleemosynæ, & dãnum, auaritiæ, exẽplo seu parabola diuitis & Lazari. Vbi etiam perfectio Euãgelij respectu legis demonstratur. In lege enim rapina dãnatur non tenacitas. Nec etiã nomine expresso ibi prohibetur sed nomine furti intelligitur omnis illicita vsurpatio rei alienæ. Non. n. rapinã cõcessit qui furtum prohibuit. In Euãgelio vero qui sua nõ tribuit, condẽnatur. Sic ergo supplet Dñs in Euangelio quod minus dictũ erat in lege. Et hoc est quod dicitur Matth. 5. b. Non veni soluere legẽ sed adimplere. Potest autem hæc parabola continuari tam ad literam imminentẽ quàm ad supra positæ parabolæ conclusionem. Dixerat enim in proximo. Lex & prophetæ vsq; ad Ioannẽ, vbi ostẽdit iam cessare statũ legis, vbi promittebantur minora, & succedere statũ Euangelij, vbi maiora. Et quòd maiora promittebantur, ostẽdit per parabolã propositã de diuite, qui cruciabatur in inferno, non quia rapuisset aliena, quod prohibitum est in lege, sed quia non dederat sua, quod præceptũ est Euangelio. Vnde patet maiora præcipi in Euangelio, quàm sub lege, quia maius est erogare sua, quam non rapere aliena. De hac continuatione Gl. Beda In lege non tenacitas est, &c. Vel ad conclusionem supra positæ parabolæ potest trahi ad id quod dictũ est. Facite vobis amicos, &c, quasi nisi feceritis, similiter continget vobis sicut contigit huic diuiti. Vnde Gl. Beda. Contra derisores auaros, &c. Ex hoc ipso etiã quod Lazarus nomine exprimitur, potiùs videretur esse narratio rei gestæ. Vnde in Gl. Et magis videtur narratio quã parabola, supple tantum. Fuit enim parabola quæ tamen fieri potuit. Dicit ergo. g Homo quidã, &c.] Non designatur ex nomine diues, sed pauper. Cuius quatuor assignantur rationes.

A Prima punitur

Mysticè, g Homo quidam, &c.] Diues indutus purpura Mysticè. & byssin, significat populum Iudaicum exterius vitæ cultum habentẽ, & legis acceptæ diuitiis & deliciis vtentem ad nitorem, non ad vilitatem. Lazarus vlceribus plenus, significat Gentilẽ populum, peccatis plenum. Cupit autem de micis cadentibus saturari, sed nemo illi dabat, quia Iudaicus populus de lege superbiens non vult Gentilem populum ad legis cognitionem admittere. Canes lingentes vulnera, sunt prædicatores curantes prædicando peccata. Et sic canes in bono accipiuntur. Accipiuntur etiã in malo, scilicet, adulantes, qui peccatores in errore fouent, dum fauent eis. Cætera inueniuntur in Gloss. Moraliter. g Homo quidam erat diues.] Nota, sunt diuitiæ temporales. De Moraliter.

A Prima ponitur *in Glos.* ad innuendum, scilicet, quod diuites apud Deum sunt ignoti, & pauperes noti. *Iacob.* 2. b. Nonne elegit Deus pauperes in hoc mundo, diuites in fide & cohæredes regni, quod promisit Deus diligentibus se? Secunda ratio est, ad ostendendum quod ipse est contrarius mundo, qui non nouit, nec reputat nisi diuites. *Eccles.* 13. c. Sicut execratio est superbo humilitas, sic

a erat diues qui *b* induebatur purpura & bysso,

abominatur diuitis pauper. Tertia ratio est, quia diuites huius mundi non quærunt nisi nomen. *Gene.* 11. a. Venite ædificemus nobis turrim cuius culmen pertingat vsque ad cælum, & celebremus nomen nostrum in vniuersas terras. *Psalm.* 48. Vocauerunt nomina sua in terris suis. Et quia in hoc peccant, in hoc puniuntur, & ideo tacetur nomen eorum. *Sap. cap. vndecimo*, c. Per quæ quis peccat, &c. Quarta ratio est, ad significandum quod diuites nomen suum quod hic habuerunt, amittent, & pauperes inuenient. *Prouerb.* 10. b. Memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet, id est, deficiet. *Isa. cap.* 56. b. Dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus, & nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Sequitur.

a Erat diues.] Dupliciter dicitur diues habere vel amare diuitias. Primo modo non reprobat Deus diuites. *Iob* 36. a. Deus potentes non abiicit cùm & ipse sit potens. *Genes.* 13. a. Erat Abraham diues valde, non sibi sed pauperibus. Vnde interpretatur pater multarum gentium, id est, pauperum, qui sunt multi. *Iob* 29. c. Pater eram pauperum. Secundo modo reprobat Deus diuites, & abiicit à regno suo. *Matth.* 19. c. Facilius est camelum intrare per foramen acus quàm diuitem intrare in regnum cælorum. 1. *Timoth.* 6. b. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & in desideria vana & inutilia, quæ mergunt homines in interitum. Signanter autem dicit mergunt, quia diuites ad modum naufragantium, quod tenent vix dimittunt.

b Qui induebatur purpura & bysso.] *Beda.* Purpura est color regij habitus è conchis marinis ferro circumcisis emista. Soli enim Reges vel Imperatores hoc genere vestis vtebantur. Et latet piscis inter conchas marinas, de cuius sanguine tingitur purpura. Byssus sicut dicit *Beda*, genus est lini candidissimi & mollissimi, & tantùm nascitur in Ægypto, sicut dicitur. Arguitur autem hic diues. Primò de auaritia, vnde dicitur. [Diues.] *August.* Omnis diues aut iniquus aut iniqui hæres. Item de lusu vestium, vnde dicitur. [Induebatur purpura & bysso.] Item de gula, vnde dicitur. [Epulabatur quotidie splendidè] Item de immisericordia vnde dicitur. [Et nemo illi dabat.] Item de loquacitate, vnde dicitur. [Vt refrigeret linguam meam.] Luxus vestium duo vitia comprehendit, scilicet, inanem gloriam, quod notat [purpura,] & mollitiem carnis, quod notat [byssus,] genus lini candidissimi quod iuxta carnem habetur, purpura verò exteriùs ostentatur. *Gregorius in Homil.* Si cultus subtilium pretiosarumque vestium in culpa non esset, nequaquam sermo diuinus tam vigilanter exprimeret, quòd diues purpura & bysso indutus in inferno sepultus esset. Arguitur autem quis de lusu vestium, propter quinque, id est, sumptuositatem, multiplicitatem, curiositatem, indecentiam, ostentationem. Sumptuositas respicit pretium, vnde dicitur vestis pretiosa. De qua *supra* 7. d. Quid existis in desertum videre hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in pretiosa veste sunt & in deliciis, in domibus regum sunt. Indignum quidem est putridum cadauer pretiosa veste ornari, vnde possent multi pauperes sustentari. *Eccles.* 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. *Gregorius.* Nemo pretiosis vult indui vbi à nemine possit videri. Plus diligunt alios quàm se, qui tanto pretio palcunt oculos alienos. Excusatur tamen vestis multiplex pretiosa, propter consuetudinem, vt variorum Episcoporum in Teutonia, propter dignitatem personæ, vt grisium & purpura Papæ, propter necessitatem, vt monachi non habentes aliam, propter cautelam, vt quando aliquis magnos vult pro bono latere, vt Sebastianus. Multiplicitas respicit numerum. Habent enim multi mutatoria vestium iuxta numerum dierum, & de pauperum nuditate non curant. De quibus *Iob* 24. b. Nudos dimittunt homines indumenta tollentes. Verè tollentes, *Hieronym.* Aliena rapere conuincitur, qui vltra necessitatem sibi retinere comprobatur. Contra quos dicitur *Iacob* 5. a. Vestimenta vestra à tineis, &c. Curiositas respicit studium. Multi enim magis student ad ornatum vestium, quam virtutum. Contra quos dicitur *Matth.* 6. d. De vestimentis quid solliciti estis? Respicite, &c. *Gregorius super Luc.* 7. Nemo putet in luxu & studio vestium deesse peccatum. Alioquin de asperitate vestium non laudaretur Ioannes. Indecentia respicit ordinem & statum personæ, quia non decet clericum vestiri vt militem, non dicam meretricem vel histrionem. Vestis enim militaris, aut meretrica vel histrionalis aliena est à clerico. *Deuter.* 22. a. Non induetur mulier veste virili, neque vir veste fœminea, abominabilis enim est qui facit hoc. *Sophon. cap. primo*, b. Visitabo super viros indutos veste peregrina. Ostentatio respicit vanitatem & laudem, cum potiùs sit vituperium. Oportet enim ouem de lana gloriari non te, & vermem de serico. *Gregorius.* Nemo vestimenta præcipua nisi ad gloriam quærit, vt honorabilior habeatur. *Boetius.* Gemmarum fulgor oculos trahit, sed si quid est in hoc splendore præcipuum, gemmarum est. Purpuram autem, & byssum nominat Dominus, non solùm quia delicata, & sumptuosa sunt, sed propter latens mysterium. Purpura enim sanguine tingitur, & significat beneficia Ecclesiastica Christi sanguine comparata vel de sudore pauperum acquisita. Multi enim ea vnde pauperes deberent viuere, ponunt in vestibus suis pretiosis. *Hierem. cap.* 2. g. In alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum & innocentum. Byssus verò propter candorem significat innocentiam, quam allegant — *Bötius de consol. lib.* 1. *prosa* 5.

* quibus *Psalm.* 61. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere. Item diuitiæ spirituales, id est, dona & virtutes atque scientiæ. De quibus *Prouerb.* 8. b. Mecum sunt diuitiæ & gloria, scilicet, mror conscientiæ, opes superbæ & militia. Superbæ, sancta superbia, quæ facit ne sursum & indignari peccatis. Thesaurus istarum diuitiarum est timor. *Isa.* 33. a. Diuitiæ salutis sapientia & scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. Et sicut nullus debet superbire de temporalibus diuitiis propter casus, qui de facili possunt contingere, nec pauperi insultare, quia qui modo est diues cras erit pauper, & è conuerso. Similiter contingit in diuitiis spiritualibus, quandoque qui de virtutibus & scientia extollitur, cadit in aliquod graue peccatum, ita quod postea nunquam resurgit, & alius qui diu fuit in peccatis postea pœnitet & perseuerat in bono. Exemplum de Iuda & Paulo. Primi sunt præsciti, significati per Iudam, secundi prædestinati, significati per Paulum. Primi significantur per diuitem, secundi per Lazarum. Item per diuitem significantur superbi prælati, per Lazarum subditi, vel quilibet peccatores peccata sua humiliter confitentes. Ideo Lazarus nominatur, & diues non, quia nouit Dominus, qui sunt eius. 2. *Timoth.* 2. c. Bonos finaliter nouit ex nomine. *Exod.* 33. d. Ego noui te ex nomine. Malos autem finaliter non nouit. Vnde *Matth.* 7. c. Quibusdam dicentibus. Domine Domine, in nomine tuo prophetauimus & virtutes multas fecimus, respondebit. Non noui vos. Signanter ergo dicitur. — *Moraliter.*

a Erat diues,] per præteritum imperfectum, quia talis qui non est finaliter bonus imperfectè est diues quia eius diuitiæ prætereunt & pereunt.

b Qui induebatur purpura & bysso.] Purpura vestis est Regia, & sanguine tingitur, ideo significat iustitiam, quam debent Prælati in viros sanguinum exercere, id est, in peccatores. Vnde *Cant. cap.* 7. c. Caput tuum vt Carmelus, comæ tuæ sicut purpura Regis iuncta canalibus. Caput est mens, quæ debet prudenter circumcidi à prauis cogitationibus & malis desideriis. Comæ, cogitationes sunt & affectiones. Purpura Regis, rigor iustitiæ. Canalis quæ est vas aquæ, est humilitas, in qua sapientia continetur. *Prouerb. cap. vndecimo*, a. Vbi humilitas, ibi sapientia. Et sicut purpura ponitur in canali vt tingatur, ita iustitiæ rigor debet misericordiæ sociari, vt iustitia per misericordiam condiatur. Byssus quia candida est, significat continentiam. *Apocal.* 19. b. Datum est ei, vt se operiat byssino splendenti & candido. Vnde frequenter misericordia iustitiæ sociatur in scriptura *Prouerb. cap. vigesimo*, d. Misericordia & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia thronus eius. Et debent semper coniungi in illis, qui sunt reges, id est, in Prælatis & confessoribus. Quia ergo quidam prælati confessores de continentia elati rigidè obiurgant & exasperant peccatores, peccata sua confitentes, benè dicitur.

c Qui induebatur purpura & bysso,] i. candore continentiæ & rigore

A centiam, quam allegant ad palliandam iniquitatem suam. Dicunt enim quod ex causa rationabili hoc faciunt, vt innocentes videantur. Item Christo illusum est in purpura, & veste alba, vt legitur *Matth. capitulo vigesimoseptimo*, c. & *infra cap. vigesimotertio*, b. Similiter isti & sibi & Christo illudunt in purpura & bysso. Sed certè purpura, quæ tingitur sanguine, conuertetur illis in sanguinem, quia sanguis culpæ requirit sanguinem pœnæ. *Osea cap. quarto*, a. Sanguis sanguinem tetigit. *Isaia capitulo nono*, a. Vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem & cibus ignis. Et candor byssi conuertetur in obscuritatem abyssi. Nunc vestiuntur bysso, tunc vestientur abysso. *Exodi cap. decimoquinto*, a. Submersi sunt in mari. id est, in amaritudine peccatorum, abyssi operuerunt eos, id est, operient.

a & epulabatur quotidie splēdidè. Et b erat c quidā mēdicus

a Et epulabatur quotidie splendidè.] Ecce voracitas. Epulatio est comestio lætitiæ sociata verè vel vanè. Verè *suprà* 15. g. Epulari oportebat & gaudere. Vanè. *Iacob.* 5. a. Epulati estis & in luxuriis enutriti. Et de ista dicitur hic. [Epulabatur quotidie splendidè.] Veruntamen est splendor mensæ, quem non sibi sed aliis, id est, pauperibus facit misericordia. De quo *Eccles.* 31. c. Splendidum in panibus benedicent labia multorum, &c. Iste splendor consistit in faciei hilaritate, & eleemosynarum largitate. 2 *Corinth.* 9. b. Non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim, &c. Item est splendor quem sibi soli facit luxuria. *Zachar.* 7. b. Nunquid non vobis comedistis & vobismetipsis bibistis? Iste splendor extenditur non solùm ad fercula artificialiter præparata, sed etiam ad vasa argentea & aurea & supellectilia candida, ad luminaria multiplicata. De hoc loquitur *Lucanus.* O quæsitorum terra pelagóque ciborum Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ. *B. Bernard.* Cæte-

Lucan. lib. 4. rum voluptas gutturis quæ hodie tanti emitur vix duorum obtinet latitudinem digitorum. Huius tam modicæ partis tam exigua delectatio, quanta paratur solicitudine, quantam denique molestiam parit? Vnde quidam leccator dixit. Vtinam haberem collum gruis. Sequitur.

b Et erat quidam mendicus.] Diuiti adiungitur pauper, quia vterque alteri confert, & vterque à Domino est. Voluit enim Dominus alios pauperes, alios diuites esse, vt illi sustinendo, isti largiendo proficerent in virtute. *Prouerb.* 22. a. Diues & pauper obuiauerunt sibi, vtriusque operator est Dominus. Item *Prouerb.* 29. b. Pauper & creditor obuiauerunt sibi, & vtriusque illuminator est Dominus. Lazarus est pauper, diues est creditor. Habebat enim quod credere poterat Lazaro si vellet.

d Nomine Lazarus.] *Glos.* Pauper humilis per approbationem ex nomine scitur. Vnde & Dominus ait Moy-

Exod. 33. *d.* si. Noui te ex nomine. *Bernard.* Quantos Lazaros hodie videtis, & plus de equorum phaleris quàm de proximorum miseria cogitatis. Pater Abraham dic sententiam. At ille, pro malis præsentibus nunc consolatur Lazarus, pro bonis præsentibus diues cruciatur. Aggrauatur autem peccatum & auaritia diuitis. Primò in hoc quod dicitur:

c Quidam mendicus,] id est, vnus. Qui enim vni non dabat, multò minus daret multis, *infrà Ioann* 3. c. Qui habuerit substantiam, &c. *Eccles.* 4. a. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam & redde debitum. Secundò aggrauatur peccatum diuitis per hoc quod dicitur, non pauper, sed [mendicus.] Sunt enim pauperes, qui non sunt mendici, quia non pulsant, & ideo non ita excitant pietatem. Clamor enim pauperis multum quandoque excitat pietatem diuitis. Propter quod dicit *Ecclesiast.* 4. a. Clamorem contribulati ne despexeris. Tertiò aggrauatur peccatum diuitis per hoc quod additur.

e Qui iacebat ad ianuam eius.] Nam quomodo quæreret absentem, qui non respiciebat ante ianuam suam iacentem? O quam dissimilis erat, *Iob capitulo trigesimoprimo*, d. Foris non mansit peregrinus, & ostium meum viatori patuit. Quàm dissimilis etiam Abraham, qui stabat in ostio tabernaculi, vt susciperet peregrinos. *Genes. cap. decimo octauo*, a. Et super illud, *infrà vlt.* e. Coëgerunt eum, dicit *Gregor.* Hospites & peregrini non solum vocandi sunt ad hospitium, sed trahendi. Notatur etiam hic arrogantia diuitis, qui non tantùm mendicum non reficiebat, nec etiam eum videre sustinebat, & ideo non

permittebat eum iacere intra ianuam, ne videret eum. Et dicit *Chrysostomus* super hunc locum. Iacebat ante ianuam Lazarus, vt crudelitatem diuitis in suo corpore demonstraret. Iacebat ante ianuam, vt diues dicere non posset, non vidi, in angulo fuit, aspicere non potui. Iacebat ante ianuam, vt diues eum videret exiens, & reuertens. *Glos. B de. Gregorius.* In vna re duo iudicia Dei explen-

d nomine Lazarus, e qui iacebat ad ianuā eius f vlcerib. plenus,

tur. Ex visione pauperis diuiti non miserenti cumulus damnationis infertur, & rursum ex visione diuitis tentatus quotidie pauper probatur, quem ad ipsius probationem paupertas simul & ægritudo & visa diuitis copia & nulla sibi adhibita consolatio, afficiunt. Vnde multa erant huius pauperis conflatoria, sicut & aliorum pauperum sunt multa. Quartò aggrauatur peccatum diuitis per hoc quo dicitur.

f Vlceribus plenus.] Solent enim vlcera infirmorum visa magis prouocare affectum intuentium. A quibus qui auertit oculos, impius est. *Ecclesiast. cap. quarto*, a. Oculos tuos ne transuertas ab vllo paupere. *Prouerb. cap. duodecimo*, b. Viscera impiorum crudelia. Super hunc locum dicit *Petrus Rauen.* Auribus diuitis obduratis, nihil esset vnius vox clamantis. Vnde Dominus ad aperiendum cor eius, totum corpus pauperis vulneribus operuit, vt quot essent vulnera, tot essent ora clamantia. *Gloss. Ambros.* Huius vlcera, &c. Vnguentatosque conuiuas, tangit consuetudinem quarundam terrarum, in quibus pro balneis vtuntur vnguentis. Sequitur.

A Cupiens saturari.

* tiæ & rigore iustitiæ. a Et epulabatur quotidie splen- *Moraliter.*
dide,] ante casum. Virtutes enim & dona sicut sunt vestimentum, ita sunt cibus & refectio animæ Vestimentum enim exteriùs ornat, cibus interius reficit, & virtus exteriùs ornat per bonam conuersationem, & sic est vestimentum, & interiùs reficit per deuotionem & sic est cibus. Per primum placet homo hominibus, per secundum placet Deo. Vtrumque est necessarium, propter quod dicit Apostolus 2. *Corinth. cap. octauo*, d. Prouidemus enim bona, &c. [Quotidie,] dicit, quia singulæ virtutes propriam illuminationem & refectionem habent. Vnde *Iob cap.* 1. a. Ibant filij Iob, & faciebant conuiuia per domos vnusquisque in die suo. Ibi *Gregorius.* Vnusquisque in die suo conuiuium facit, dum vnumquodque donum, mentem propria illuminatione pascit & reficit. Vnum diem habet timor, maiorem diem pietas & maiorem scientia, adhuc maiorem consilium, & sic de aliis. Vnde *Ecclesiast. cap. trigesimotertio*, a. Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, &c. [Splendidè] dicit, quantum ad exterioris exempli exhibitionem. *Matth.* 5. b. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c.

b Et erat quidam mendicus nomine Lazarus.] Sicut diximus, Lazarus pauper & mendicus, figura est peccatoris, tamen prædestinati. Et dicitur mendicus, non solùm pauper. Mendicus enim est qui quærit ostiatim, & hic est peccator, qui quærit suffragia Sanctorum, & consilia peritorum quibus exeat à peccato. Vnde *Ecclesiastici cap. sexto*, d. Si videris sensatum, euigila ad eum, & gradus ostiorum, &c. Quidam autem sunt pauperes, non mendici. Isti sunt pauperes superbi. De quibus *Ecclesiast. cap. trigesimoquinto*, a. Tres species, &c.

Item quidam sunt mendici non pauperes, qui dicuntur trutanni. Isti sunt hypocritæ & falsi claustrales, qui videntur pauperes spiritu & rebus, & non sunt, sed habent proprium in rebus, in sensu, in voluntate. Vnde significantur per Achor. *Iosue cap. septimo*, d. qui furatus est de anathemate Iericho ducentos siclos argenti & pallium coccineum & auream regulam. Furtum siclorum pertinet ad proprietatem rerum. Furtum pallij coccinei pertinet ad proprietatem sensus, quo palliantur peccata, quæ per coccinum significantur. Iuxta illud *Isaia cap.* 1. e. Si fuerint peccata vestra, vt coccineum, &c. Furtum regulæ aureæ pertinet ad propriam voluntatem, quæ regulatur, quando ex toto subiicitur voluntati Prælati.

e Qui iacebat ad ianuam eius.] Iacere ante ianuam alicuius, est coram eo, quem iustum reputat se humiliare. Sicut de publicano legitur, *infrà* 18. c. qui non audebat etiam oculos leuare in cælum, &c.

f Vlceribus plenus,] & ideo misericordia indigens & me-

A *a* Cupiens saturari.] In hoc fames pauperis demonstratur, & peccatum diuitis aggrauatur. *Isa.* 58. c. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque. &c. *Eccl* 4. a. Animam esurientem ne despexeris, & ne exasperes pauperem in inopia sua. *Gloss. Gregor.* Si qua reprehensibilia videmus in pauperibus non debemus despicere, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat, hos medicina paupertatis curat.

a cupiens saturari *b* de micis quæ cadebant de mensa diuitis, & *c* nemo illi dabat. Sed & *d* canes veniebant & lingebant vlcera eius. *e* Factum est autem vt *f* moreretur mendicus & *g* portaretur ab Angelis in sinū *h* Abrahæ.

b De micis quæ cadebant de mensa diuitis.] Et in hoc etiã aggrauatur peccatum diuitis. Si enim peteret pauper delicias, non esset audiendus. *Prouerb.* 19. b. Non decent seruum deliciæ, id est, pauperem. *Augustin. de verbis Domini.* Non cogantur diuites pauperum cibis vti, vtantur consuetudine infirmitatis suæ, & doleant se aliter non posse, quia si consuetudinem mutant, ægrotant, edant superflua, dent pauperibus necessaria, edant pretiosa, dent pauperibus vilia, & quidem pauperum sunt reliquiæ, non deliciæ, non oblectamenta, sed fragmenta. *Iob* 22. b. Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem. O diues, è contrario. *Iob* 31. b. Si negaui pauperibus quod volebant, & cor viduæ expectare feci?

c Et nemo illi dabat,] nec Dominus, neque famulus. Crudelis Dominus, crudelem habet famulum. *Eccles.* 10. a. Secundum iudicem populi, & sic ministri eius. *Chrysostomus.* Infœlix, & si Dei præcepta non consideras, saltem miseræ conditionis tuæ, & time ne tu talis efficiaris. *Iob* 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

d Sed & canes veniebant & lingebant vlcera eius.] Hos nec ipse poterat remouere à se, nec visitator erat, qui remoueret. Tria notantur hîc contra diuitem, secundum *Petrum Rauen.* Primum est, quod canes sunt mitiores pauperi quam diues. Vnde dicit: canes pauperis vlcera curant magisterio naturæ, diues pauperem negligit natura accusante. Secundum est, quod diues est mitior canibus suis quàm pauper. Vnde dicit: Diues miser, si pauperi micam non dedisti, saltem quare canes abigere neglexisti? Sed canes tui mitiores te, imò tu immitior eis, & mitior canibus tuis quàm pauperi fuisti. Canes tui aliquando pinguia, sed nec micam de mensa tua pauper recepit. Tertium est, quod pauper largior fuit canibus diuitis, quàm diues ipsi pauperi. Vnde dicit. Diues pauperem de micis cadentibus non pascit, & pauper canibus diuitis de carnibus suis humanus existit, & miro modo pauper canes diuitis suis vulneribus pascit in vulnus diuitis. Sequitur.

e Factum est autem vt moreretur mendicus.] Non dicit, mortuus est mendicus, quia talium mori, non est mors, sed transitus ad vitam. Vnde *Sap.* 3. a. Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace, id est, in sinu Abrahæ. Dicit autem [Factum est vt moreretur mendicus.] A quo factum est? A Deo vocante ad gloriam & à miseria liberante. Vnde potest dicere. *Psalm.* 122. Anima nostra sicut passer erepta est, &c.

g Et portaretur ab Angelis,] quia fortè non habuit alios portitores. *Petrus Rauen.* Non dedignantur eum portare Angeli, cui priùs ministrabant. *Heb.* 1. d. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, &c. *Baruch.* 5. c. Exierunt à te pedibus suis ducti ab inimicis, adducet autem illos Dominus ad te portatos in honorem sicut filios Regum, *Petrus Rauen.* Meritò pauperi Angelica deputantur officia cui tam crudeliter denegata sunt humanitatis obsequia.

h In sinum Abrahæ.] Tradunt sancti ad literam, quia in loco pœnarum est pars superior, quæ ora inferni dicitur, id est, extremitas, sicut oram vestimenti dicimus extremitatem. Tradunt etiam quia pars illa superior aliquantulam modicam habet lucem. Cui tamen videtur obuiare quod ait, *Iob* 17. b. In tenebris straui lectulum meum. Ibi enim quieuit, *Iob* cum cæteris sanctis. Sed locum illum dicit tenebras non simpliciter, sed respectu visionis Dei. Locus ille sinus dicitur pro quiete, vel pro tranquillitate, vt sinum maris dicimus locum in mari secretum ventis & tempestatibus minimè peruium. Et licet ibi requieuerint cæteri sancti, sicut Abraham, specialiter tamen dicitur sinus Abrahæ, eo quòd Abraham fuit prima credendi via, & primus apertè prædicauit fidem vnius Dei. Sed ad literam sinus Abrahæ intelligitur pars superior inferni. *Mysticè* autem sinus Abrahæ intelligitur requies beatorum. Vnde oramus animas defunctorum collocari in sinu Abrahæ, id est, in requie beatorum. Dicit ergo: *Mysticè.*

h In sinu Abrahæ,] id est, in loco quietis. In sinu quidem absconditur & fouetur res: sic animæ sanctæ in quiete absconduntur, ne diabolus tangat eas, vel videat ad nocendum. Ibi securæ sunt ab omni turbine & tẽpestate, sicut res in sinu. *Is.* 4. b. Super omnem gloriam protectio, & tabernaculum in vmbraculum diei à æstu, &c.

* dici bonitate, vlcera enim quæ exteriùs in cute virus ostendunt, peccata sunt per confessionem aperta, & istorum maximè est miserendum, qui peccata propria confitentur. Illi enim sanari appetunt, qui vulnera detegunt & ostendunt. Vnde *Boetius.* Necesse est vt vulnus detegas, si operam medicantis expectas. *Prou.* 28. b. Qui abscondit scelera, &c. *Moraliter.*

a Cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis.) Fercula sunt plena diuitum, sed micæ sunt pauperum, de quibus *Ioan.* 6. b. Colligite quæ superauerunt fragmenta, &c. *Mat.* 15. e. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt, &c. Mensa diuitis est Scripturarum opulentia & virtutum, de qua debent micæ, seu reliquiæ aliquæ ad infirmos & pauperes redundare. Iuxta illud Apostoli, 2. *Corinth.* 8. c. Vestra abundantia, &c. *Ierem.* 31. c. Inebriabo animas sacerdotum, &c. Vna mica huius mensæ est affectus compassionis, quam omnis diues libenter debet dare pauperibus, sicut Apostol. 2. *Corinth.* 11. g. Quis infirmatur, &c. Alia est affectus congratulationis. De qua *Rom.* 12. c. Gaudere cum gaudentibus. Tertia est verbum piæ consolationis aut consilij vel sustentationis. De primo dicitur *Iob* 29. d. Cùm sederem quasi rex, &c. *Eccl.* 18. b. Nonne ardorem, &c. De aliis duobus dicit *Iob* 29. c Oculus fui cæco, quantum ad consilium, & pes claudo, quantum ad sustentationem. Quarta mica est verbum doctrinæ & instructionis. Quinta est exemplum sanctæ conuersationis. Sexta subsidium corporalis sustentationis. Et de his tribus dicitur Petro. *Ioan.* 21. d. Pasce, pasce, pasce agnos & oues, id est, maiores & minores. Sed quia pauci sunt qui istas micas fideliter dent pauperibus, ideo sequitur.

c Et nemo illi dabat,] quod prouenit vel ex nimia gulositate, vel nimia cupiditate. Nimis gulosus est diues, qui totum comedit, & de cuius copia nihil ad pauperes peruenit. De quo *Eccl.* 11. c. Inueni mihi requiem & nunc manducabo de bonis meis solus. E conuerso *Iob* 31. b. Si comedi buccellam meam solus. Auarus autem aut nullas micas facit, aut vendit eas, ideo nemo illi dabat. *Matth.* 10. a. Gratis accepistis, gratis date, &c. 1. *Tim.* 6. d. Præcipe diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, &c.

d Sed & canes veniebant & lingebant vlcera eius.] Sicut diues significat Prælatos immisericordes, sic canes isti significant ministros mansuetos, quos aliquando contingit inuenire in domo diuitis, id est, in Ecclesia seu monasterio duri Prælati. Hi vlcera pauperis lingunt, dum infirmis obsequium pietatis impendunt. Habet autem canis in ore latratum, in dentibus morsum, in lingua medicamentum. Sic bonus Prædicator, & bonus Confessor & quilibet spiritualium bonorum administrator, debet habere hæc tria. Latratus est verbum exhortationis. *Tit.* 2. d. Hæc loquere & exhortare. Sed de malis canibus dicitur. *Isa.* 56. d. Speculatores, &c. Morsus est verbum obiurgationis seu increpationis, quod aliquando necessarium est. 2. *Tim.* 4. a. Argue, increpa, obsecra. Linguæ medicamentum est verbum consolationis. *Eccl.* 36. d. Si est lingua curationis, est & mitigationis & misericordiæ. *Prouerb.* 12. c. Lingua sapientum sanitas. *Psalm.* 67. Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Ecce quod Lazarus inuenit canes diuitis meliores quam ipsum diuitem. In quo significatur quòd infirmi & pauperes spirituales, id est, peccatores in Ecclesia Dei aliquando inueniunt prædicatores & confessores simplices meliores sibi quam diuites Prælatos. *Eccl.* 9. b. Melior est canis viuus leone mortuo. Canis viuus est prædicator bonus. Leo mortuus, prælatus superbus & austerus. De quo *Eccl.* 4. d. Noli esse sicut leo in domo tua euertens domesticos tuos, &c.

e Factum est autem] à Deo. *f* Vt moreretur mendicus,] id est, peccator morte spirituali, qua quis moritur peccato & incipit viuere Deo. Vnde *suprà* 15. g Mortuus fuerat & reuixit. *Coloss.* 3. a. Mortui estis, &c. *g.* Et portaretur

* ab Angelis

A bernaculum in vmbraculum diei ab æstu,& in securitate,& in absconsione à turbine,& à pluuia *Col.*3.a. Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. *Ps.*30 Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. Item ibi fouentur animæ quasi prius confractæ. Vnde Dominus se comparat gallinæ, quæ sub alis fouet pullos suos *Mat.* 23 d. Vnde & secundùm *Damascenum*; Deus triplicem habet interpretationem.

a Mortuus est autem & diues, & *b* sepultus est in inferno. *c* eleuans autem oculos suos *d* cùm esset in tormentis,

Interpretatur enim currens, quod pertinet ad patris potentiam. Videns, ad filij sapientiam: Fouens, ad Spiritus sancti bonitatem. Illa autem
F quies dicitur sinus Abrahæ, potius quàm aliorum, quia sicut dictum est, primus prædicauit fidem,& etiam propter officium hospitalitatis. Vnde *Petrus Rauen.* Parum se beatum crederet Abraham, si in superna gloria à pio cessaret hospitalitatis officio. Est autem multiplex sinus, in quo mali modò fouentur, & ideo non merentur foueri in sinu Abrahæ. Primus est voluptatis, de quo *Pr.*5 d. Quare seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu alterius? Aliena est caro, quæ animam quæ de cælo est, trahit ad terram, vnde ipsa est,& sic alienat à Deo. Secundus sinus est cupiditatis: de quo *Pr.*17.d. Munera de sinu impius accipit, vt peruertat semitas iudicij. Tertius est sinus vanitatis, de quo *Eccl.*43.d. In sinu eius erat cubitus, & definitio eius vsque ad labium. Cubitus est mensura perfecta. Vnde cubitus est in sinu eius, qui opinione sua sibi videtur esse perfectus Et definito vsque ad labium, quando verba iactantiæ de sua perfectione profert. *Exod.*4.b Cum misisset Moyses manum suam in sinu suo protulit leprosam. Quartus sinus est impotentiæ, de quo *Iob* 31.d Si abscondi quasi homo peccatum meum,& celaui in sinu meo iniquitatem meam. Quintus est negligentiæ, de quo 3. *Reg.* 3.c. Tulit filium meum de latere meo,& posuit in sinu suo, suum autem filium qui erat mortuus posuit in sinu meo. Per istas mulieres significantur prælati, qui in sinu negligentiæ filios suos quos deberent fouere per diligentiam, opprimunt per negligentiam. Sextus sinus est malæ conscientiæ de quo *Is.*65.a. Remetiar opus eorum primum in sinum eorum. De bona verò conscientia dicitur *Iob* 19.d. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.

a Mortuus est,&c.] Præterito perfecto vtitur Dominus, ad innuendum quod diues perfectè est mortuus non vna, sed triplici morte.

Prima est culpæ, qua Deus separatur ab anima. Hac mortuus fuit diues dum viueret. De qua dicitur 1. *Tim.* 5. a. Vidua, id est, anima à Christo separata, in delicijs viuens mortua est.

Secunda est naturæ, qua separatur anima à corpore.

Tertia est gehennæ, qua separatur anima à gloria. De his duabus dicitur *Apoc.*20.d. Infernus & mors missi sunt in stagnum ignis, hæc est mors secunda. Hoc est triplex væ, de quo *Apoc.* 8 d. Væ, væ, væ, habitantibus in terra.

b Et sepultus est in inferno.] *Is.* 14.c. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum. *Iob* 21 b. Ducunt in bonis dies suos,&c. scilicet in inferno sepeliuntur. In hoc cœmeterio sepeliuntur parochiani diaboli, in cælo verò sepeliuntur parochiani Christi. Cognoscitur autem de quolibet cuius parochianus sit eius, scilicet à quo baptizatus est, & cui decimas & primitias reddit, à quo audit missas & horas. Qui baptizatur aqua pœnitentiæ, est parochianus Christi. *Ioan.*3.a. Nisi quis renatus fuerit, &c. Qui autem baptisatur in aqua concupiscentiæ, parochianus est diaboli. *Exod.*1 d. Præcepit Pharao omni populo dicens quicquid masculini sexus natum fuerit in flumen proiicite. Ibi character Christi imprimitur, de quo *Ezech.* 9 c. Omnem super quem videritis Tau, ne occidatis. Hic verò imprimitur character diaboli, de quo *Apoc.* 13.d. Ne quis posset emere vel vendere nisi, &c.

Item qui primitias & decimas, id est, initia operum, & consummationem reddunt diabolo, eius parochiani sunt, vt diues iste. Item qui missas diaboli audiunt, eius parochiani sunt. In missa Christi panis transsubstantiatur in Corpus Christi. Similiter in missa diaboli, panis transsubstantiatur in corpus diaboli. Quis panis iste? *Isa.* 65. d. Serpenti puluis panis eius, id est, homo leuis & dissolutus, qui transsubstantiatur in corpus diaboli dum peccando fit membrum eius.

Item horæ diaboli sunt vanæ cantilenæ: quas qui audit, parochianum diaboli se ostendit. & ideo in morte, sepelietur in eius cœmeterio, id est, in inferno. Sequitur.

c Eleuans autem, &c.] Prosequitur Dominus parabolam de diuite, dicens, quis de loco pœnarum, id est, de inferiori parte inferni, vidit Abraham & Lazarum in sinu eius. Quinque autem notantur hic ad literam.

Primò status diuitis, & Lazari permutatio, cum dicitur. [Eleuans autem oculos suos.]

Secundò, tormentorum cumulatio, cum dicitur: Cum esset in tormentis vidit Lazarum.

Tertiò; diuitis vana præsumptio, cum dicitur. [Pater Abrahā miserere mei.] Quarto stulta petitio, cum dicit. [Mitte Lazarum.

Quintò, pœnæ ad culpam conueniens ordinatio, cum dicit. [Vt refrigeret linguam meam,&c.] Fuit autem permutatio status quoad tria, scilicet quoad locum Lazarus n. sursum erat, diues deorsum. E conuerso fuerat ante: Nā diues sedebat ad altam mensam: Lazarus iacebat ad ianuā. Et hoc est quod dicitur *Pr.* 14. c. Iacebunt mali ante bonos,& impij ante portas iustorum Item *Prou.*29.d. Superbum sequitur

Moraliter.

* ab Angelis in sinum Abrahæ] Hoc iterum factum est à Deo. Sinus Abrahæ est pax & quies conscientiæ, vel tranquilitas vitæ contemplatiuæ. *Heb.* 1 d. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, &c. Vel Angeli dicuntur Sacerdotes, qui ad hoc debent iuuare. De quibus 1.*Cor.* 11 b. Mulieres velent corpus suum propter Angelos, id est, propter Sacerdotes.

Item Angeli sunt orationes, eleemosynæ, ieiunia, disciplinæ,& omnia bona merita, quæ sunt quasi nuncij nostri ad Deum. Nam & ipse mittit aliquando nuncios suos ad nos, scilicet inspirationes, consolationes, gaudia, timores, desideria bona, & huiusmodi. Nuncij nostri sunt ascendentes, sui verò descendentes.

Vnde Iacob vidit in scala Angelos ascendentes & descendentes. *Gen.*28 c. Ab his Angelis portatur mortuus in sinum Abrahæ, quia per hoc peruenit peccator pœnitens ad pacem conscientiæ,& aliquando ad tranquilitatem vitæ contemplatiuæ. Sinus autem non potest fieri nisi duo concurrant, scilicet ampla vestis, & cingulum, sic pax conscientiæ, vel tranquilitas vitæ contemplatiuæ, non potest fieri nisi duæ virtutes concurrant, scilicet, charitas quæ est ampla vestis animæ, de qua *Mat.*22.b. Quomodo huc intrasti? Et continentia quæ est cingulum carnis, de quo *sup.*12.e. Sint lumbi,&c. Verumtamen est sinus Moysi & sinus Abrahæ. Sinus Moysi qui fuit legislator, est latitudo intellectus, quam facit scientia. Sinus Abrahæ est latitudo affectus quam facit virtus.

Non dicitur quod Angeli portent in sinum Moysi, quia inde extrahitur manus leprosa, quæ sana intrauerat. *Exod.* 4.b. In quo significatur quod scientia inflat. 1.*Cor.*8.a. In sinum verò Abrahæ portant Angeli, sed non nisi pauperem spiritu & mortuum mundo. Moriatur ergo anima mea morte iustorum,&c. *Num.*23.b.

a Mortuus est autem diues,] id est, iustus, superbus vel Prælatus austerus morte culpæ, de qua *Ps.*33. Mors peccatorum pessima.

b Et sepultus est in inferno,] id est, in profundo peccatorum demersus. Nam peccatum talium grauissimum est, & vix, aut nunquam resurgunt. Quod significat casus Luciferi, de quo *Isa.*14 d. Ad infernum detraheris ad profundum laci De hoc inferno dicit *Psalm.*6. In inferno quis confitebitur tibi. Igitur non glorietur diues in diuitijs suis, vt dicitur *Ierem.* 9. g. id est, non superbiat continens de continentia sua, neque iustus de iustitia sua, quia citò potest mori. 1.*Cor.*10.c. Qui se existimat stare, videat ne cadat.

c Eleuans autem] diues depauperatus.

d Oculos suos cum esset in tormentis,] id est, in flagello conscientiæ, quod fit ex tribus funiculis. Quorum primus est consideratio damni.

Tolerabilius enim ei esset, diuitem, id est, iustum non fuisse, quàm à tantis diuitijs cecidisse. Ex hoc quod videt se tot diuitias amisisse, magis affligitur, & torquetur.

Vnde *Iob tertio* d. Quare misero data est lux, id est, cognitio suæ miseriæ. *Sapient. quinto* b Quid profuit vobis, &c. quasi dicat, nihil nisi pœnam & tormentum.

Secundus est condemnatio proprij iudicij, quia conscientia ipsum accusat, & condemnat. *Roman* 2.c. Testimonium reddente, &c. *Sap.* 4 d. Venient in cogitatione,&c.

Tertius est timor periculi, certus est homo cum eeciderit de pœna æterna, si in hoc deprehendatur. Vnde dicitur *Sap* 18.c. Cum sit timida nequitia dat testimonium condemnationi. Semper enim præsumit sæua, perturbata conscientia.

A bum sequitur humilitas, id est, deiectio, & humilem spiritu suscipiet gloria. Item quoad delicias. Solebat enim Lazarus esse in tormentis, diues in deliciis, nunc autem è conuerso. Et hoc est quod dicitur *Is.* 65. c. Serui mei comedent, & vos esurietis. Item quoad dignitatem. Solebat enim Lazarus mendicare à diuite, nunc autem è contrario. Et sicut diues non audiebat Lazarum, ita nec ipse modo auditur. *Pr.* 21. b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse quoque, &c. Secundò, notatur tormentorum eius cumulatio, cùm dicitur.

vidit *a* Abraham *b* à longè, & *c* Lazarum in sinu eius, & *d* ipse clamans, dixit: *e* Pater Abraham miserere mei, & *f* mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt *g* refrigeret linguam meam *h* quia crucior in hac flamma. Et dixit illi *i* Abraham,

a Cùm esset in tormentis, &c.] *Greg.* Diues tamen Abraham fuerat, qui Lazarum in sinu habebat. Et nota quod reprobi à longè sunt ab electis & loco merito, quia vltra non possunt habere locum merendi. Nec est hoc ad reuelationem doloris, quod Lazarum videt in gaudio, sed magis ad cumulum damnationis, sicut non est ad diminutionem gaudij, sed potius ad augmentum, quòd Lazarus videt diuitem in tormentis. Vnde *Greg.* Credendum est quod ante retributionem extremi iudicij iniusti in requie quosdam conspiciant, vt eos videntes & conspicientes in gaudio, non solùm de suo supplicio, sed etiam de illorum bono crucientur. Iusti verò in tormentis semper iniustos intuentur, vt hinc eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt quod misericorditer euaserunt. Vt ergo peccatores in iudicio amplius puniantur, & eo, q videnr gloriam quos contempserunt & de illorum pœna torquentur, quos inutiliter amauerunt. De hoc etiam *Isai. vlt.* g. Egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me. Cadauera dicit corpus & animam reproborum, quæ sunt data vermibus corrodenda. *Eccl.* 10. b. Cum morietur homo, &c. Tertiò, notatur eius præsumptio, cum dicitur.

d Et ipse clamans, dixit: Pater Abraham, miserere mei.] Hæc est illa sera pœnitentia, in qua fatuæ Virgines clamant: Aperi nobis; *Mat. c.* 24. a. Modò vocat patrem, quem noluit imitari. *Petrus Rauen.* Si pius, si hospitalis in pauperem fuisses, filius Abrahæ esses. Qui genitoris opera non facit, negat genus, dicente Domino: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. *Ioan.* 8. c. Quartò, notatur stulta petitio, cum dicit:

f Et mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam.] *Petrus Rauen.* Adhuc diuitem sua malitia non deserit, qui non se ad Lazarum duci postulat, sed ad se Lazarum vult deduci. Vnde & quò? Ad infernum de gremio patris, ad profundum chaos de solio sublimi, ad stridorem tormentorum de sancta quiete, & tanto silentio beatorum. *Chr.* Quondam Lazarum videre dedignabaris, & nunc digitum eius desideras.

Item *Chrysost.* Qui in pretiosis excessit in culpa, vilissima petit in pœna. *Beda.* Qui micas panis de mensa cadentes Lazaro non dedit, de extremo eius digito aquam in ore suo cupit distillari, & qui minima non dedit, in inferno minima quærit.

Quintò, notatur pœnæ ad culpam conueniens ordinatio, cùm dicit.

g Vt refrigeret linguam meam.] *Gloss. Bed.* in qua amplius patior, [quia crucior in hac flamma.] Petebat de digito Lazari madefacto distillari guttã aquæ in os suum vt esset refrigerium linguæ. Certum est, quia anima diuitis erat in inferno, & cruciabatur diues iste in lingua, scilicet pro loquacitate, quia in mensa loquacitati operam dedit. In multiloquio autem non deest peccatum. Vnde *Bed.* In hoc nota, quia sicut mos est, etiam inter conuiuia loquacitati studuit. *Aug.* Quomodo intelligitur, lingua, flamma, sinus Abrahæ, & huiusmodi; vix à mansuetis, à contentiosis nunquam inuenitur. [Vt refrigeret linguam meam, &c.] Hic dicit *Petrus Rauen.* Si iam te possidet totum ignis inferni, quare solius linguæ desideras æstibus subueniri? An quia lingua magis vritur, magis ardet, quæ pauperi insultauit, quæ misericordiam denegauit? Hæc præcedit ad iudicium, quæ præcessit ad peccatum, Hæc primò degustat cruciatus, quæ pretiosos cibos & odorata pocula degustauit. *Sapient. cap. vndecimo* c. Per quæ peccat quis &c.

Item qui minima negauit, minima petit, & negantur ei. Vnde *Greg.* Diues ille, qui mensæ suæ minima dare noluit, in inferno positus vsque ad minima petenda peruenit. Nam guttam aquæ petit, qui micam panis negauit.

Et hoc est quod dicitur *Prou.* 28. d. Qui dat pauperi non indigebit, qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. *Petrus Rauen.* Quid est diues, vbi sunt torcularia tua, & horrea?

Item quid est quod dicis, vt intingat extremum digiti sui in aqua, & non magis vt afferat aquam? Ergo iuxta te est aqua, quare ergo non sumis: quia vinctæ sunt manus tuæ. Et meritò, quia solutis in debilitatem manibus Lazari subuenire contempsisti. [Linguam.] *Ier.* 48. c. Descende de gloria, sede in siti, habitatio filiæ Dibon, id est, sufficiens ad intellectum. Sequitur. G

i Et dixit illi Abraham: Fili, &c.] Hunc diuitem appellat Abraham filium: Vnde patet eum filium Abrahæ secundùm carnem fuisse, id est, Iudæum. Hinc etiam habetur auctoritas, quod mali faciunt aliqua bona meritoria temporalis præmij, sed non æterni. E contrario boni aliqua mala quibus merentur pœnam temporalem A non æternam, vt ille

* *a* Vidit Abraham,] id est, Deum patrem omnium, & receptorem bonorum. *Moraliter.*

b A longè,] quia peccatum longè facit hominem à Deo. *Ps.* 118. Longè à peccatoribus salus. *Is.* 59. a. Iniquitates vestræ, &c.

c Et Lazarum in sinu eius.] Hoc additur ad augmentum & cumulum tormentorum eius. Sicut enim in inferno magis dolebunt reprobi, quia videbunt bonos in gloria, ita peccator qui per superbiam cecidit à statu fœlicitatis, & amisit diuitias quas habebat, & videt illum qui prius fuit magnus peccator in sinu Abrahæ, id est, in statu gratiæ, in pace conscientiæ, & tranquilitate vitæ contemplatiuæ, magis torquetur.

d Et ipse clamans,] ore, tacens corde.

e Et dixit: Pater Abraham miserere mei] peccatum dimittendo.

f Et mitte Lazarum vt intingat extremum,] id est, extremitatem [digiti sui in aquam, &c.] id est, concede mihi minimum meritum eius ad meum refrigerium. Nec erat diues vt ducatur ad Lazarum, sed quod Lazarus ad ipsum veniat, in quo significantur quidam peccatores, qui cùm in peccatis suis remaneant, alios pro se orare implorant, & ipsi seipsos iuuare nolunt. Sed sicut diues manens in inferno, nihil impetrauit, ita qui remanent in peccato, nihil impetrant apud Deum, quia peccatores non exaudit Deus. *Ioan.* 9. f. Isti sunt similes fatuis virginibus, quæ nolentes emere oleum, dixerunt aliis: Date nobis, & dictum est eis: Ite, &c. *Mat.* 25 a. quasi dicat, si vultis iuuari ab aliis vel à Deo, vosipsi coadiuuate. 1. *Cor.* 3. b. Dei coadiutores sumus. Debet ergo diues laborare vt veniat ad Lazarum, non tantum rogare vt Lazarus veniat ad ipsum. Cum autem digitus sit Spiritus sanctus, vt dicitur *Exod.* 8 c. Quid est extremum digiti, nisi gratia in extremis? Vnde extremum digiti intingitur in aqua & datur petenti, cum peccatori datur finalis, seu in fine gratia. Iste quidem digitus habet tres iuncturas siue tres partes. Prima pars est gratia iustificans, secunda est gratia conseruans, tertia est gratia consummans, id est, finalis. Multi non multum curant de primis duabus, sed tertiam postulant quantum possunt, id est, bonum finem, seu finalem gratiam: Hoc enim est petere extremum digiti. Sic petiit Balaam non pœnitens: Moriatur anima mea, &c. *Num.* 23 b. Sed dicit *Aug.* Non potest bene mori, qui malè vixit.

g Vt refrigeret linguam meam,] quæ continuo motu agitata quasi rota inflammatur. Vnde *Iacob* 3. b. Lingua nostra ignis est, &c. A gehenna, id est, à diabolo, vel à propria concupiscentia: ideo bene indiget refrigerio.

h Quia crucior in hac flamma.] Est duplex flamma. Vna præsens, scilicet flamma malæ concupiscentiæ. Altera est flamma gehennæ. De quibus *Is.* 50. d. Ambulate in flammis quas succendistis vobis, ligna, id est, peccata congerendo, & adipem voluptatum desuper infundendo. *Ier.* 7. d. Filij colligunt ligna, &c. *Ez.* 23. c. Homo nequam in ore, &c. Ambulare in flammis est de flamma ad flammam transire de flamma concupiscentiæ ad flammam gehennæ. *i* Et dixit illi Abraham,] id est, Deus qui loquitur homini intus in conscientia, & foris in Scriptura.

* Fili recepisti

a non æternam, vt iste Lazarus. Vnde *Bed*, Nota quod. dme. ille aliquid boni habuit, ex quo bonum transitorium in hac vita recepit, & Lazarus aliquid mali habuit, sed ignis inopiæ purgauit. Hæc sententia videtur terribilis, & præcipuè illis qui in vita sua bona recipiunt, quia iocundius viuunt quā alij homines. Hanc enim videtur Abraham causam damnationis huius diuitis dicere, quia recepit bona in vita sua. Et nota, quia *Bed.* adhæret verbo [recepisti.] Propriè enim dicitur quis recipere quod pro mercede capit. Ac si diceret Abraham diuiti. Tu quidem fecisti aliqua bona quibus temporalium affluentiam meruisti, & mercedem in vita tua recepisti. Item nota quod in hoc quod dicit.

a Fili *b* recordare, quia *c* recepisti bona in *d* vita tua, & *e* Lazarus similiter mala. *f* Nunc autem hic consolatur, *g* tu verò cruciaris. Et in his *h* omnibus inter vos chaos *i* magnum firmatum est, vt hi qui *k* volunt hinc transire ad vos, non possint neque inde huc transmeare.

a Fili] incutit ei dolorem. Vnde *Petrus Rauen.* Tu vocas me patrem, & ego voco te filium: vt tu grauiter doleas perdidisse ad quod natus es, quod tibi gratia dederat & natura. voco te filium, vt in me maneat patientia mea, & tua maneat in te pœna. O quantus erit dolor, quando delebitur nomen filij ab eis, quod in octaua circumcisionis recipiendum erat, & transibunt à nomine ad quod debuerunt transire. Sicut dicitur *Exod.*30.b. Hoc dabit omnis qui transit ad nomen. Item in hoc quod dicit.

b Recordare, quia recepisti bona in vita tua] auget afflictionem. Hoc est enim quod maximè cruciat damnatos, scilicet præteritarum deliciarum recordatio, quas mallent non habuisse. Vnde *Boetius.* Infœlicissimum genus infortunij est fuisse fœlicem. Item in hoc quod dicit.

d In vita tua] renouat dolorem. Dolent enim reprobi in inferno, quia vixerunt sibi, non Deo. *Ec.* 11.d. Ne laudaueris hominem in vita sua. Secundùm *Gl.myst.* videtur posse mutari constructio, vt sic dicatur.

e Recepisti bona in vita tua,] quasi dicat, recepisti bona tua, id est, quæ putabas tuam beatitudinem. Sic mali recipiunt bona in vita, id est, quæ videntur eis bona, sed iusti non recipiunt bona, id est, quæ reputent, vel quæ videantur eis bona, quia non recipiunt ea pro recompensatione meritorum. Leguntur enim quidam & Abraham & Isaac, & alij in bonis temporalibus abundasse, non tamen pro recompensatione meritorum fuit eis collata à Deo, sed gratis. Sequitur. *e* Et Lazarus similiter mala.] Quia sicut diues ex aliquo merito bona in vita sua recepit quæ cum vita transierunt, ita Lazarus ex aliquo demerito mala in vita sua recepit, quæ cum vita sua finita sunt.

f Nunc autem hic consolatur,] æterna consolatione pro breui & momentanea tribulatione. 2. *Cor.*4.d. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis, &c. Nunc sunt ei nuptiæ architriclini, in quibus aqua doloris versa est in vinum gaudij, & consolationis. *Ioan.* c.2.b. Hoc est quod dicitur *Ioan.* 16.d. Tristitia vestra vertetur in gaudium, &c. *Chr.* Si ægrotamus, si pauperes sumus, gaudeamus, accipiamus mala in vita nostra, vt postea recipiamus bona.

g Tu verò cruciaris] æterno cruciatu pro modica voluptate. *Greg.* Momentaneum est quod delectat, sed æternum est quod cruciat. *Prou.*14.b. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Ecce qui fuit in deliciis temporaliter, nunc est in pœnā æternaliter. Hæc mutatio miro modo figurata est. *Gen.* 48.c. vbi dicitur, quod Iacob manum dexteram posuit super minorem filium Ioseph, qui erat ad sinistram suam, & è conuerso manum sinistram posuit super maiorem filium qui erat ad dexteram suam. Per dexteram in Scriptura significatur prosperitas, per sinistram verò aduersitas. Et certè, qui sunt hic in aduersitate propter Deum, erunt in futuro in prosperitate. Et è conuerso, qui sunt hic in prosperitate, erunt in futuro in aduersitate. Nunc enim Dominus crucifixus stat ad Occidentem vocans peccatores ad pœnitentiam, sed tunc vertet se ad Orientem ducens suos ad gloriam, & ita qui modò sunt in dextera, erunt in sinistra, & è conuerso. *B.Bern.* O quantos Lazaros &c.

h Et in his omnibus, &c.] Nota, quia Abraham iam ostenderat eum talem esse, cui non deberet subueniri, modo ostendit quia non potest ei subuenire, etsi vellet, quia forsitan adhuc diues instanter rogaret, nec clamare desisteret, quasi dicat Abraham: Recepisti bona in vita tua, in voluntate temporalium spem posuisti, dedisti operam ambitiosis & superfluis ornatibus & comessationibus, vaniloquiis, quia Epulones solent dare operam loquacitati, & ita multa sunt quæ me excusant ne subueniam tibi, quia talis es cui non debet subueniri. [Et in his omnibus,] id est, inter hæc omnia quæ me excusant, vnum est, quod omnino me absoluit, scilicet, quia nullo modo possum tibi subuenire.

i Quia magnum, &c.] scilicet impossibilitas commeandi, quia nemini de nobis est facultas commeandi ad vos, vel è conuerso. Notatur & hic distantia locorum secundum differentiam meritorum. Quod significatur *Exod.*8.f. vbi dicitur: Ponam diuisionem inter populum meum, & populum tuum. Hæc diuisio fuit in terra Gessen, vbi erant filij Israel, vbi erat semper lux & pax: In terra verò Ægypti semper erant tenebræ & tumultus. Vel istud chaos dicitur ex vna parte inflexibilis iustitia Dei: ex altera parte immutabilis exigentia meritorum, scilicet, quia nec ibi possunt vitam æternam mereri, nec boni mortem æternam. Hæc confusio non est in hac vita. Nam & boni possunt fieri mali, & mali boni. *Amb.* Inter pauperem & diuitem chaos est, quia post mortem nequeunt mutari merita. Vnde sequitur.

k Vt hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare,] id est, si vellent non possent. Et nota, quia principium *Gl.Greg.* Sicut reprobi, &c. innuere videtur quod electi qui vident reprobos in tormentis, compatiuntur eis. Quod stare non potest, quia idipsum eorum beatitudinem offuscaret. Non enim potest esse compassio miseri, sine angustia animi.

Item si ex affectu compassionis condescenderent, non in omnibus voluntari Dei concordarent. Nota ergo quia *Gl.* seipsam determinat, finis principium. Quia ergo dicitur in principio, volunt, sed non possunt, intelligendum est, volunt de natura, non tamen simpliciter volunt, sicut Angeli de natura possunt peccare, id est, in ea natura creati sunt, in qua possunt peccare, nisi confirmarentur, ita electi ad reprobos de natura transire volunt, id est, in natura humana compassionem habuerunt: & adhuc haberent, nisi adeo Dei iustitiæ astricti essent. Licèt ergo electi naturaliter sint misericordes, & compassibiles, tamen erunt adeo conuincti diuinæ iustitiæ, & conformes diuinæ voluntati, vt nulla compassione ad reprobos moueantur. Modo potest esse transitus de malis ad bonos, & de bonis ad malos tunc nullus erit transitus. Nunc enim dicitur Dominus transire percutiens Ægyptios. *Exod.*12.d. Tunc immobilis erit censura iustitiæ Dei. Vnde *Is.* 30.g. Erit transitus virgæ fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum. Et de bonis dicitur. *Ioan.*16.e. Gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

Δ Et ait diues ad Abraham

Moraliter.

* *a* Fili recepisti bona] fortunæ, bona naturæ, bona gratiæ.

d In vita tua,] quibus malè vsus es superbiendo.

e Et Lazarus similiter mala] culpæ, quibus bene vsus est pœnitendo, & confitendo; & mala pœnæ, quibus bene vsus est se humiliando, & patienter sustinendo.

f Nunc autem hic consolatur]in sinu Abrahæ id est, in pace conscientiæ, vel tranquillitate vitæ contemplatiuæ, ad quem locum peccator peracta pœnitentia portatur ab Angelis, vt prædictum est. *Is.*61.a. Dabo oleum gaudij pro luctu. & pallium laudis pro spiritu mœroris.

g Tu verò cruciaris]in inferno, intus, scilicet conscientia flagellante. Et meritò talis sine misericordia cruciatur, quia noluit ipse cum posset indigenti pauperi misereri. *Mat.*18.d. Serue nequam, &c.

h Et in his, &c.] id est, magna distantia præmiorum iuxta distantiam meritorum. Diues, quia de bonis Domini superbiuit, demersus est in infernum: Lazarus verò, quia de peccatis suis humiliter pœnituit, sublimatus est in cælum. *Iob* 18.a. Lapidem caliginis, & vmbram mortis, id est, reprobos, in peccatis induratos, diuidit torrens pœnitentiæ vel diuinæ scientiæ, à populo peregrinante, scilicet ab electis, qui se reputant peregrinos in mundo. Vnde 2.*Cor.*5. b Quandiu sumus in hoc corpore, &c. *Heb.*13 c. Non habemus hic manentem, &c. Benedicit [Firmatum est vt hi qui volunt, &c.] quia non possunt post mortem merita permutari.

* Et ait:

Euangelium secundùm Lucam,

a Et ait. b Rogo ergo te pater, vt c mittas eum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et d ait illi Abraham: e habent Moysen & Prophetas, audiant illos. f At ille dixit. Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. g Ait autem illi. Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

A a Et ait] diues ad ad Abraham. b Rogo ergo te pater,] ex quo nemo ex vobis potest huc venire. c Vt mittas eum, scilicet Lazarum [in domum patris mei, &c.] Non est credendum quod hoc dicat ex charitate, quam ante non habuit, & constat quod nec modo habebat. Vnde dicit Auctoritas. Non potest quis post mortem illum quem prius habuit immutare affectum. Hoc igitur dicebat ex timore pœnæ: Sciebat enim quod ex consortio fratrum in pœna augeretur pœna sua. Vnde *Beda* Seruatur diuiti & cognitio pauperis quem despexit, & memoria fratrum quos relinquit, vt diuisa gloria despecti, & de pœna inutiliter amatorum amplius torqueatur. Et notantur hic multa ad literam. Primò, importunitas diuitis respectu Abrahæ, quem iterum frustra sollicitat. Secundò, eiusdem diuitis crudelitas respectu Lazari, quem petit exire de requie, qui semper fuit in labore. Nec est credendum quod vellet Lazarus suscitari ad vitam mortalem, cùm Dominus fleuisse legatur quando Lazarum suscitauit iterum moriturum. *Ioan.*11 c. Tertiò, notatur in fratribus diuitis conformitas culpæ, sicut naturæ, per hoc quod dicit. [Habeo enim quinque fratres.] Ideo forsitan quinque, quia quinque sensuum voluptatibus intendebant fratres eius, sicut ipse prius. Sic mulier Samaritana dicit se habuisse quinque viros. *Ioan.*4.c. Et quidem alius emisse quinque iuga boum, *sup.*14.d. Quartò, notatur quod fratres diuitis nondum emancipati erant à patre iniquo, per hoc quod dicit [In domo patris mei.] Et quomodo mitteret Abraham ad tales seruum Domini, qui non recipit nisi derelictos à patre? Vnde *Ps.*26. Pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Quintò, notatur diuitis fatuitas, qui non putabat eos fore socios in pœna, qui fuerant socij in culpa. Sicut enim socij passionum sunt & socij consolationum, vt dicit Apostolus 2.*Cor.*1.b. sic socij culpæ secundùm iustitiam Dei erunt socij pœnæ. *Ecc.*13.c. Omnis caro ad similem sibi coniungetur. Sextò, notatur timor seruilis adhuc esse in diuite: non enim dicit, vt testetur illis ne peccent, vel vt pœniteant, sed vt testetur illis ne & ipsi veniant in locum tormentorum.] Bene dicit locum tormentorum. Ibi enim omnia genera tormentorum sunt congregata, sicut aquæ maris in alueo suo *Ecc.*1 b. Omnia flumina intrant in mare. Septimò, notatur cumulus supplicij, per hoc idem: Nouum enim genus tormenti est sollicitum esse de parentibus suis. Vnde præter propria tormenta, dupliciter torquebatur diues, & quia videbat Lazarum in gloria quem malè despexit, & quia timebat de supplicio fratrum quos malè amauit. Illam pœnam portabunt secum in inferno Prælati, scilicet sollicitudinem parentum, quos malè amant. *Greg.* Vt peccatores in suppliciis amplius torqueantur eorum videbunt gloriam quos contempserunt, & de illorum pœna torquebuntur, quos inutiliter amauerunt. Sequitur de responsione Abrahæ.

d Et ait illi Abraham, &c.] In qua primùm notatur mansuetudo sua. Non enim respondit sicut iratus, noli mihi molestus esse, sed vtens mansuetudine sua docuit quid deberent facere, dicens.

e Habent Moysen, &c] Nam Moyses docet moralia quæ sunt facienda: Prophetæ tradunt mystica quæ sunt intelligenda. Per hoc idem notatur commendatio & concordia legis & Prophetiæ. Vnde & in transfiguratione Domini sociantur Moyses & Elias. *Mat.*17.a. Sed adduntur Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt significetur Noui & Veteris Testamenti concordia.

Item audit Moysen, qui implet mandata. Audit Prophetas, qui credit prænunciata. Qui autem noluint audire, nec eorum oratio audietur. *Pr.*28 b. Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. f At ille. &c.] Iste diues ex ingenio suo alios iudicat, recolens, quia dum vixit noluit audire Moysen & prophetas, & putat fratres suos esse similiter obstinatos. Item notatur in hoc stultitia diuitis & omnium mundanorum. Putant enim plus esse credendum mortuis, quàm viuis, vel quàm Scripturis, similes Saul, qui per pythonissam petiit suscitari Samuelem, à quo requireret veritatem. 1.*Reg.*28.b Contra illud *Is.*8.d. Nunquid non populus à Deo suo requiret visionem pro viuis & mortuis, &c. g Ait autem, &c.] Per locum à maiori terminat Abraham responsionem, quia maior est auctoritas Moysi & Prophetarum, quàm alicuius mortui, & ideo si illos non audiunt, nec mortuum. Et quod verū dixerit Abraham, patet, quia aliquis ex mortuis imò primogenitus mortuorum, id est, Christus resurrexit, & tamen non est creditum ei. Vnde *Chr.* Christus à mortuis resurrexit, & quæ mala in inferno erant, nunciauit. Descendit & de cælo, & quæ bona ibi erant prædicauit, nec est creditum ei. Introducitur etiam mortuus loquens. *Ecc.*38.c. Memor esto iudicij mei, sic erit & tuum, mihi heri, & tibi hodie. Narrantur etiam mortui apparuisse quibusdam Domino faciente. Vt magistro Selloni apparuit quidam discipulus suus indutus capa de pergamēto exterius scripto, & interius ardenti, & statim iuit ad religionē, dicens.

Linquo coax ranis, cras coruis, vanaque vanis:
Ad Logicam pergo, quæ mortis non timet ergo.

* a Et ait: Rogo ergo te pater, &c.] Diues depauperatus prius vocauit Abraham patrem: Nunc dicit se habere fratres in domo patris sui. In quo ostenditur peccator duos habere patres, scilicet Deum qui est pater omnium secundùm generationem naturæ, ad quem quotidie clamamus: Pater noster qui es in cælis. *Mat.* 6.b. Et diabolum qui est pater malorum secundùm generationem culpæ. Vnde *Ioan* 8 f. Vos ex patre diabolo estis. Omnes igitur boni sunt tantum de vna domo, & vnius patris, scilicet, Dei, & omnes mali sunt de duabus domibus, & duorum patrum. Sunt enim de domo Dei patris, cuius sunt filij secundum naturam, non secundum imitationem. Et in vtraque domo habet diues iste fratres multos. Omnes enim boni qui sunt in domo Dei, fratres eius sūt, secundū naturā. Item omnes mali qui sunt in domo diaboli, fratres eius sunt, i. similes in culpa. *Ez.*24 d. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Sed cum plurimi sint fratres in hac domo, quare dicit quinque? Forrè ad innuendum quod ab operibus misericordiæ diminuti sunt quæ per senarium designantur. *Mat.* 25. c. Vel ideo quinque, quia voluptati quinque sensuum dediti sunt, sicut ipse. d Et ait illi, &c] Lex Moysi dat præcepta & prohibitiones, Prophetæ faciunt promissiones & comminationes. Igitur audire Moysen, est seruare mandata legis, & prohibitiones cauere. Audire Prophetas, est timere comminationes & amplecti promissiones. Sic Dominus discipulis euntibus in Emaus interpretabatur Scripturas incipiens à Moyse & Prophetis. *inf.* vlt.d. f At ille, &c.] Duo genera prædicatorum distinguuntur hic. Quidam sunt sæculares in mundo conuersantes, & hi significantur per Moysen & Prophetas. Sic enim per Moysen mandata & prohibitiones, & per Prophetas comminationes, & promissiones significantur, ita & illi qui prædicant & docent ista. Alij sunt religiosi claustrales lege viuentes, & hi significantur per mortuos. Primò misit Deus Moysen & Prophetas, id est, sæculares prædicatores. Sed mundus non credidit eis, dicens se potius velle credere factis, quàm verbis, nolle audire prædicatores qui non faciunt quod docent, non attendens quod Dominus dixit. *Mat.*23.a. Super cathedram, &c. Volens ergo tollere omnem excusationem & occasionem murmurandi, misit postea mortuos, id est, fratres minores, & fratres prædicatores, qui sunt mortui mundo. Vnde *Col.*3. a. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Hos petiit mundus, & hoc est quod dicit [Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.] Sed quia mundus etiam per istos mortuos parum proficit: ideo sequitur [Ait autem illi] Abraham scilicet, [si Moysen & Prophetas non audiunt, &c.] Et hoc est quod dicit *Mat.*11 c. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt ecce homo vorax & potator vini: Hoc est quod diues non vult audire Moysen & Prophetas. Item venit Ioannes non manducans, neque bibens, & dicunt, dæmonium habet. Per quem Ioannem significantur illi mortui.

Vnde omnes communiter dicunt. Domine, quis credidit auditui nostro, quasi dicat, nullus vel rarus. *Is.*53.a.

Versus.

Moraliter.

Δ Et ad

EXPOSITIO CAP. XVII.

ET ad discipulos suos ait, &c.] Dominus disputans de auaritia Pharisæorum & de pecunia eroganda pauperibus, prædicauit eis contemptum terrenorum. Pharisæi autem quos Dominus tangebat irridebant eum, ex eo sumentes occasionem irrisionis, quia lex obseruatoribus suis diuitias promittebat, quas ipse despiciendas esse docebat, quasi dicerent: quandoquidem lex ita magnificat temporales diuitias, vt eas obseruatoribus suis pro mercede promittat, ergo tu arguendus es, qui ita vilipendis eas. In tantum autem irridebant eum, vt quidam de pusillis qui aderant scandalizarentur, & verba eius vilipenderent, & ita mortaliter peccabant. Cum enim audiuimus aliquem nobis aliqua prædicantem, & videmus doctores quos arbitramur peritos, doctrinam eius irridere & paruipendere, statim doctrina eius in negligentiam cadit. Videns ergo Dominus pusillos scandalizatos irrisione Pharisæorum, imprecatur væ æternum Pharisæis, loquens specialiter Apostolis. Ideo autem specialiter dirigit sermonem ad Apostolos, loquens de scandalo infirmorum, vt quasi tacitè exhortetur eos ad fortiter scandala sustinenda, quasi dicat, permittite infirmos scandalizari, vos autem ne huiusmodi irrisionibus blasphemantium moueamini, quas vobis incumbit tolerare, quia impossibile est ne veniant scandala. Diuiditur autem istud caput in sex partes. In prima imprecatur Dominus væ Pharisæis pusillos scandalizantibus. In secunda ostendit quomodo potest scandalum euitari: ibi. [Si peccauerit in te, &c.] In tertia parte, quia dixerat *sup.* Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis erit, & Apostoli in minimo iam fuerant fideles, id est, in contemptu terrenorum, ideo postulauit sibi fidem augeri, vt in maiori fideles inueniantur, & Dominus determinat qualem fidem debeant habere, ibi: Et dixerunt Apostoli:] In quarta monet, ne quis de operibus suis glorietur, ibi: [Quis autem vestrum] & ita inuitat ad humilitatem per quam fides augetur. In quinta reprehenditur ingratitudo nouem leprosorum, qui sanati nullas gratias retulerunt, ibi: [Et factum est dum irent.] In sexta determinat diem secundi aduentus omnibus esse incertum, & qualis sit futurus status hominum ostendit, ibi: [Interrogatus autem.] Dicit ergo.

A CAP. XVII.

ET *a* ad discipulos suos ait. Impossibile est, vt non veniant scandala. *b* Væ autem illi per quem veniunt. *Mat.18.c.* *c* Vtilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare quàm vt *d* scandalizet vnũ de pusillis istis. *e* Attendite vobis.

a Et ad discipulos, &c.] *Chr.* Insusceptibile. [Vt non veniant scandala.] *Bed.* id est, offendicula. *Chr.* Si omnes correcti essent, nunquid non argueretur sermo hic? Nequaquam; neque enim dictus esset. *Chr.* Quid sunt scandala? Prohibitiones rectæ viæ. Et *inf.* Non quia prædixit hoc, fit; sed quia futurum erat, esse propter hoc prædixit. *Num.31. Gl.Orig.* Scandalum est, vbi rectè ambulanti deceptio ad peccandum subiicitur. Et *sup.* Longè grauius est causam peccati præbere, quàm peccare. *Mat.18.a.* Necesse est vt veniant scandala. *1.Cor.11.d.* Necesse est hæreses fieri, vt qui probati sunt, &c.

b Væ autem illi] Nota, quia scalon, vel scandalon Græcè, Latinè dicitur vel obex ad quem offendimus in via, non præuidentes pedibus nostris, vel læsio ipsa in offendendo lædimur, vel ruina ipsa. Vnde versus.

Scandalon æquiuocum obex, in passio, casus.

Hic autem accipitur pro ruina, vel casu, vbi dicitur [Væ autem illi per quem scandala veniunt,] id est, væ illi qui proximum in mortale peccatum ruere facit. Si quis enim proximum faciat venialiter peccare, non propter hoc minatur ei Dominus væ æternum. *Hier.* Sicut ignem calere niuem verò frigere, ita necesse est, vt iniquitas erroribus plena scandala pariat, perfectorum verò charitas pietatis operibus luceat. Veruntamen quia nulla necessitas cogit humana corda esse iniqua, quæ tamen quia iniqua sunt, scandala mouent, ideo væ illi cuius vitio veniunt. *Chr.* Venire quidem scandala necesse est, perire autem non est necesse: sicut si dicat medicus. Sequitur.

Sap.16.

c Vtilius est illi, &c.] Nota, quia lapis molaris non hic pro mola accipitur, sed pro quolibet grandi lapide, & significat hic comparatiuum idem quod positiuum sui contrarij, cum minus aduerbio. Et loquitur iuxta morem Palestinæ regionis, in qua infligebatur hæc pœna parricidarum, vel quibuslibet facinorosis. Non enim talis pœna infligebatur, nisi propter facinora, id est, propter grauiora scelera, quæ non esset fas dicere, vel cogitare. Et erit sermo de innocenti quasi minus inutile esset innocenti homini pœnam subire, & ita obire, quàm fratris scandalo mortem æternam mereri. *Bed.* [Lapis.] Secundum ritum prouinciæ vbi erat ista pœna criminum, vt ligato saxo in profundum demergeretur. Et verè est vtilius innoxium grauissima pœna vitam finire, quam lædendo fratrem mortem mereri perpetuam. *Mat.9.f.* Alia *Gl.Bed.* Vtilius est illi, id est, multò melius pro culpa breuem recipere pœnam, quàm æternis cruciatibus seruari, quasi vtilius est alicui subire temporalem pœnam sufficientem ad delendam culpam, quàm pro scandalo fratris reseruari ad æternam pœnam. Et ponitur comparatiuum electiuè, non sicut prius, quasi hoc est vtile, siue bonum, illud non. *Chr.* Si natura esset mala, superflua esset custodia.

d Quam vt scandalizet, &c.] *Bed.* Magnum enim moueri non potest, id est, qui magnifici animi est, & robustus de facili non mouetur. Item [Vtilius, &c.] Secundùm *Hei* sensus est. Melius est Christiano per cuius scandalum fratres sui vel subditi sibi pereunt, si paganus esset, quia non tantam pœnam pagani patiuntur in inferno, quantam falsi Christiani. *Rom.c.14.d.* Malum est homini qui per offendiculum manducat, bonum est non manducare carnem & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur aut infirmatur. *Gl.* Offendit qui à fide discedit, scandalizatur qui tristatur, infirmatur, qui dubitare incipit. *1.Cor.c.8.d.* Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. *Chr.* Si membra abscidimus cum incurabiliter se habuerint, & reliquis obfuerint, multò magis in amicis hoc facere oportet. *Chr.* Nihil ita nociuum est, vt conuersari cum perniciosis.

Item *Bea.* Nota, quod inquantum sine peccato potes vitare scandalum proximi, debes. quod si de veritate est, pro scandalis veritas relinqui non debet. Sensus est, Dominus expressè ostendit quàm mortale sit scandalizare proximum, scilicet, ei præbere occasionem ruinæ, id est, mortalis peccati. Ergo summopere vitandum est scandalum proximi, inquantum sine peccato potest vitari. Si enim scandalizaretur proximus pro veritate, non propterea cessandum est à veritate. Est autem veritas triplex, scilicet, doctrinæ, vitæ, iustitiæ. Si habeam veram vitam & scandalizetur proximus, nisi furer, vel rapiam, non pro eius scandalo cessare debeo à veritate vitæ.

Item si sanè doceam articulos fidei & inde scandalizetur, quia non parco ei in iudicio, non desistam à veritate iustitiæ. *Versus.*

Iustitiæ, vitæ, doctrinæ, scandala cedunt.

Item nota *Gl.Bed.* Vel per lapidem molarem sæcularis vitæ labor & circuitus exprimitur, per mare damnatio extrema. Quicunque ergo speciem sanctitatis habens, verbo vel exemplo cæteros destruit, melius esset ei vt sub exteriori habitu, id est, sæculari ad mortem terrena acta constringerent, quia si solus caderet, tolerabilior eum pœna cruciaret. Nota ergo, mola semper in circuitu agitur. Per molæ ergo circuitum, sæcularis vitæ ambitum siue rotam, id est, volubilitatem, per proiectionem in mare, id est. æternam damnationem intellige. Et erit sermo de nocente, & ponetur comparatiuum sicut prius. Vtilius, id est, minus inutile. Et est summa, quia melius est, id est, minus malum peccare mortaliter in sæcularis vitæ habitu quàm in religioso habitu. Qui enim peccat in habitu sæculari, damnabitur; qui autem in religioso habitu peccat, multos malo exemplo lædit, quia error talium facilè trahitur in exemplum.

Item *Glos. Bed.* Pusillis non ætate, sed fide & animo, qui occasiones quærunt quomodo scandalizentur. Est enim familiare exemplum Sæpe enim qui in claustro est, quærit occasionem exeundi: Ideo oportet nos his consulere, ne occasione nostri recedant à fide & salute. Sequitur.

e Attendite vobis,] quasi ex quo adeo damnabile est scandalizare proximos, ergo summa diligentia cauete ne proximis scandala inferatis, vel potius scandala illata dimittatis. Vnde sequitur.

A Si pec-

Euangelium secundùm Lucam,

> Si *a* peccauerit in te *b* frater tuus, *c* increpa illum *d* & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si *e* septies in die *f* peccauerit in te & *g* septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, pœnitet me, dimitte illi. Et *h* dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si *i* habueritis fidem sicut granum sinapis, *k* diceretis huic

Secunda pars

A *a* Si peccauerit, &c.] Secunda pars, in qua docet Dominus quo ordine debeamus scandala vitare, scilicet si neminem lædimus verbo vel facto, si peccantem zelo iustitiæ corrigimus, si pœnitenti dimittimus quod deliquit in nos. Ordinem autem corrigendi prætermittit Lucas, quem *Matt.* plenius docuit 18.c. tres ponens gradus correptionis.

Tres gradus correctionis.

Matt. 18.b.

Primus est amore reuocare peccãtem, quod fit, quando conuenitur singulariter, & dulciter admonetur vt esset. Vnde *Gal.*6.b. fratres si præoccupatus fuero homo, &c. *Ecc.*19.c. Corripe amicum tuum, ne fortè non intellexerit, & dicat, non feci, aut si fecerit, ne iterum addat facere. Secundus gradus est timore reuocare, quod fit quando adhibentur testes. *Leu* 19.d. non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue, ne habeas super illo peccatum. Tertius gradus est pudore reuocare, quod fit quando vitatur vt ethnicus. *Tit.*3.c. Hominem hæreticum post primam & secundam admonitionem deuita, sciens, &c. Et ita tres species correctionis, prima amoris, secunda timoris, tertia pudoris. Peccatur autem in correctione quatuor modis.

In correctione peccatur 4. modis.

Primò per indiscretionem, vt si quis manifestet crimen quod probari non potest, vel incorrigibilem corrigat, vel cùm sit ipse indignus, & in eodem vitio denotatus, quod significatur per Ozam. 2.*Reg.*6 b. Secundò, per indignationem, quod significatur per Mariam quæ ex indignatione corripuit Moysen *Num.* 12 a. Tertiò, per derisionem, quod significatur per Cham, qui patrem nudatum derisit: *Gen.*9 d. Quartò, per inordinationem, vt si crimen manifestetur sine prædmonitione, quod significatur per Ioseph, qui fratres suos de crimine pessimo accusauit: *Gen.* 37.a. Veruntamen non facit contra ordinem correctionis, quia tali reuelat, qui potest prodesse & non obesse, vt dicit *Aug. sup. Leu.* 3.a.*ibi*: Si peccauerit anima. Quando autem debeat fieri correctio, & quando non, & qualis, notatur his versibus.

Versus de correctione.

Visus, expediens, facilis, processus honestus:
Non spes, non testes, præsul scit, plebs, monachus sum.

Dicit ergo. *a* Si peccauerit in te,] id est, contra te verbo vel facto iniuriando, & hoc, vel in persona tua, vel coniuncta, vel in fama, vel in rebus.

b Frater tuus,] id est, quicunque homo qui potest scandali materiam ministrare, quia nec Deus, nec Angelus potest. Vel, [in te,] id est, ex te sciente. Sic exponit *Aug. sup.* T*im.*5 d Peccantem coram omnibus argue, qui debet, inquit, si in te peccauerit, & respondet, tu scis, quia peccauit. *c* Increpa illum] primò in secreto. *Aug.* Si publicè argueris, non eris correctior, sed proditor. Ideo enim corripiendus est frater seorsum, ne si semel pudorem amiserit, permaneat in peccato, & si te audierit, lucratus es animam eius, si autem non correxerit se, adhibe duos testes vel tres qui prodesse possunt, & non obesse, & ad quorum notitiam peruenit peccatum illius, & si tunc non correxerit se, dic Ecclesiæ, id est, Prælato, vel publicè coràm omnibus arguatur, & si etiam tunc non correxerit se, vita eum vt ethnicum, & publicanum. Hunc ordinem docet Dominus *Mat.*18.b. Et certè sicut homo tenetur ad dilectionem proximi, ita & ad correctionem. Vnde *Greg.* Si proximos nostros sicut nos diligere debemus, restat, vt eorum peccatis sicut nostris irascamur. Item *Beda.* Ita peccat qui peccantem videns tacet, sicut qui peccanti non indulget. Ideo dicit *Ecc.*4.c. Ne reuerearis proximum in casu suo, nec retineas verbum in tempore salutis. *Prou.*9.b. Noli arguere derisorem, &c. 2.*Tim.*4.a. Argue, increpa, obsecra cum omni patientia. *Chr.* Oportet peccatoribus dicere quæ fecerunt, sicut fiet ebrius post ebrietatem. Ita fecit Abigail, Nabal. 1.*Reg.*25.f. Secundùm quosdam quinque sunt casus in quibus non habet locum hoc mandatum. Primus est, cum non est spes correctionis. Vnde *Hier.* Frustra niti & nihil aliud, quàm odium quærere extremæ dementiæ est. Secundus est, cùm timetur defectus probationis. Tertius est, cùm Prælato tanquam iudici notum est idem peccatum. Quartus est, cùm meliori operi vacat, vel æque bono. Quintus, cùm multitudo vel potestas est in causa 2.*Cor.*6.d. Exite de medio eorum. Ibi *Aug.* Exire de de medio eorum, est tacere quod pertinet ad correctionem malorum, quantum licet pro gradu cuiusque salua pace. Quantum licet, quia facta correctione in priuato, licet non corrigatur correptus, sustinendus est quandoque. Pro gradu cuiusque, quia correptor attendere debet vtrũ prosit sua correptio erga personam corripiendam. Salua pace, quia tolerandi sunt mali pro pace Ecclesiæ. *d* Et si pœnitentiam, &c.] *Bed.* Ne vel nimis difficilis venia, vel nimis remissa sit indulgentia, quasi dicat, dimittendum est petenti veniam, & non nisi petenti, quia si non dimitteres petenti, austeritas esset, vel seueritas. Si dimitteres non petenti videretur esse remissio, id est, dissolutio animi, & quodammodo alios ad peccandum incitares. *e* Et si septies in die.] *Chr.* Non numerum ponit, sed quod infinitum continuè & semper est. B

f Peccauerit in te.] *Amb.* Si enim in Deum, non erit nostri arbitrij. Vnde 1.*Reg.*2.e. Si peccauerit vir in virum, placari potest ei Deus! Si autem peccauerit vir in Deum, quis orabit pro eo? *g* Et septies in die, &c.] Septies: intellige, id est, quocunque genere peccati, & quocunque peccauerit in te, [Dimitte illi.] *Bed.* Solet vniuersitas septenario designari. Præcipitur ergo vt omnia peccata dimittantur. *Chr.* Etsi septuagies septies dimiseris, tamen gutta aquæ ad pelagus, imò magis deficit tua philanthropia ad infinitam bonitatem Dei. *Prou.*24.b. Septies cadit iustus & resurgit. Septies in fratrem peccat quis, animæ intellectum seducendo, affectum corrumpendo, corpus affligendo, necessaria subtrahendo, sua non communicando, famam lædendo, malo exemplo corrumpendo. Sequitur. *h* Et dixerunt Apostoli.] Tertia pars capitis in qua ostendit Dominus cuiusmodi fidem debeant habere vel postulare Apostoli, scilicet humilem & feruentem. Nec continuatur istud proximo dicto, sed suprà dicto. Cùm enim suprà dixisset Dominus: Qui in minimo fidelis est, & in maiori fidelis erit, Apostoli qui in minimo, id est, in contemptu terrenorum fideles extiterant, sua derelinquendo, in maiori postulant sibi fidem. *Aug.* id est, in dispensatione donorum spiritualium quæ habebant. Vnde dicitur: [Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si habueritis, &c.] Dominus instruens Apostolos, imò in Apostolis eorum posteros docuerat de duobus, de pecunia eroganda pauperibus, & de dimittendis iniuriis. Quoniam autem Apostoli incidenter quæsierant augmentum fidei, instruit eos Dominus, quomodo potest in eis fides augeri, scilicet, si sit humilis & feruens. Feruor autem fidei in duobus consistit, scilicet, in tolerantia pressurarum, & perseuerantia, quemadmodum in his duobus consistit strenuitas fortis athletæ, vel viatoris, siue agricolæ. Non enim iudicatur strenuus in pugna, si postquam viriliter egit in duobus, vel tribus ictibus quiescat, sed pro duobus, scilicet, quia sustinet ictus viriliter, & quia perseuerat finaliter, sic fides alicuius non iudicatur feruens, nisi pro fide fortiter aduersa perferat, & finalem habeat perseuerantiam, vt semper continuando opus operi addat. Dicit ergo. *i* Si habueritis fidem sicut granum sinapis, id est, humilem exterius, & feruentem interius, quæ, scilicet, in facie hominum humilis appareat, & intus in pectore ferueat, & aduersitatibus trita feruentior fiat.

Tertia pars

k Diceretis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis,] id est, quælibet impossibilia, & miraculosa facietis, quia talem fidem habenti, sæpe etiam inanimata obediunt. *Bed.* Species pro genere ponitur, quia fides consummata etiam elementis imperare potest. Non enim promittit eis specialiter posse arbores eradicare, vel montes transferre, quia hoc de paucis sanctorum legitur quod transtulerint montes. De Gregorio Nazianzeno legitur, quia cum vellet ædificare basilicam in angulo maris, erat ei mons impedimento & pernoctauit in oratione, & mane inuentus est mons de loco proprio intantum separatus, vt libera haberet spatia ad basilicam construendam. Etiam *in vitis Patrum* legitur de quodam Eremita, quod in medio horto eius erat lapis pergentibus nocens ulceribus, quem precibus amouit.

Et nota quod Lucas continuauit hoc in loco suo. In Matthæo enim positum est post sanationem lunatici qui oblatus est Apostolis nec eum potuerunt sanare, præsentatus est Domino & sanatus ab eo. Et Apostolis quærentibus quare non poterant eiicere dæmonem, Do-

A minus

minus incepit in eis arguere fidei modicitatem. Et tunc dixit eis: Si haberetis fidem, sicut granum sinapis, diceretis huic monti, &c. ibi dicit, huic monti, hic, huic arbori moro, & idem mysticè intelligitur per montem, & morum scilicet diabolus. *Morus significat diabolum sex rationibus.* Per morum ergo mysticè significatur diabolus, & sex rationibus. Primò, quia morus fructus prius virides, & rubeos habet, postea nigros, sic diabolus primò suggerit bona, & postea mala, more scorpionis. Sic etiam Hæretici qui sunt mēbra diaboli. *Ioan.* 2. b. Omnis homo, &c. Secundò, quia fructibus mori insidet multitudo muscarum, sic operibus diaboli multitudo immundarum cogitationum quæ orationis suauitatem auferunt. & mentem maculant. *Eccl.* 10. a. Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti. Vnde etiam princeps dæmonum Beelzebub appellatur, id est, vir muscarum. *Matth.* 12. b. vbi dicitur. Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Tertiò, propter altitudinem. Morus enim alta est, & diabolus superbus. *Isa.* 14. d. Ascendam in cælum, &c. Quarto, quia fructus mori manus tangentium inquinat, sic societas malorum qui sunt fructus diaboli. *Eccl.* 13. a. qui tangit picem, &c. Quintò, quia vinum mori citò inebriat, sic suggestio diaboli. *Eph.* 5. d. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. *Prou.* 20. a. Luxuriosa res est vinum, &c. Sextò, quia folia mori pascunt vermes, sic suggestiones diaboli terrenos, id est, cupidos, & auaros pascunt. *Iob* 24. d. Dulcedo illius vermes, non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum. Hanc morum meritò fidei suæ leguntur sancti ab obsessis corporibus eiecisse ad literam, & spiritualiter. Et hoc est, & si habueritis, &c.

arbori *a* moro eradicare, & transplantare in *b* mare, & obediet vobis. *c* Quis autem vestrum habens seruum *e* arantem *f* aut pascentem boues, *h* qui regresso de agro *i* dicat illi statim, transi, & *k* recumbe, *l* & non dicat, para quod cœnem, & *m* præcinge te, *n* & ministra mihi, donec manducem, & bibam, *o* & post hæc tu manducabis, & bibes? *p* Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat; *q* Non puto. Sic *r* & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui *s* inutiles su-

a Moro] id est, diabolo. *Matth.* 17. c. & 21. c. dicitur. Diceretis huic monti. &c. Et idem est, sicut dictum est, mons, & morus scilicet diabolus.

b In mare.] Per mare potest accipi amaritudo inferni, vel cor peccatoris.

De primo *Iosue* 3. d. Aquæ quæ inferiores erant in mare solitudinis quod nunc mare mortuum vocatur descenderunt.

De secundo. *Isa.* 57. d. Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. Sequitur.

Quarta pars. *c* Quis autem vestrum, &c.] Quarta pars cap. in qua monet Dominus ne quis de suis operibus glorietur. Et benè sequitur ad præcedens cap. vbi ad perfectionem fidei inuitauit, per quam fiunt miracula, & ideo monet modò ne quis de illis operibus quasi suis glorietur, sed quanto fides est excellentior in virtutibus, tantò sit intus conscientia humilior in suis cogitationibus. 2. *Cor.* 10. d. Qui gloriatur in Domino glorietur, &c. Dicit ergo. Quis autem vestrum habens seruum, &c. egresso de agro, &c. transi, à labore. *Gregor.* Nihil valet quod laboras si cessas.

k Recumbe] ad mensam.

l Et non] potiùs, dicat, ei para quod cœnem, &c.] *Iacob.* 5. b. Ecce agricola expectat, &c. *Eccl.* 20. b. Hodie fœneratur quis.

p Nunquid habet gratiam seruo illi, &c. Imperauerat.] Intellige quasi de indebito, q. d. non habet gratiam dominus seruo, quia non facit pro eo indebita. *Gloss.* q. d. quid mirum si facit seruus quod debet, cuius est laborare, & seruire assiduè.

q Non puto.] *Beda.* Si homo ab homine seruo non vniforme, sed multiplex ministerium exigit, nec gratum habet, quantò magis vos, qui sine me nihil potestis facere. *Ioan.* 15. a. non vnius vsum operis, vel laboris exercere debetis, sed semper nouis studiis augere priora. *Phil.* 3. c. Posteriorum oblitus, &c. Nec iactetis vos quod benè seruistis. Vnde sequitur.

r Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis. &c.] Docétne mentiri? Absit. *Ps.* 76. Dixi nunc cœpi. *Eccl.* 18. a. Cùm consummauerit, &c.

s Inutiles] intelligi Deo. *Iob* 35. Si iustè egeris quid donabis ei? Vel, inutiles, &c. id est, insufficientes.

c Quis autem vestrum, &c.

Moraliter. *Mysticè.* Seruus arans, vel pascens est prædicator, vel Prælatus qui erat dum confessat. *Osee* 10. d. Arabit Iudas, & confringet sibi sulcos. *Suprà* 9. g. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. *Eccl.* 38. c. Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in baculo, stimulo boues agitat. Pascit autem dum prædicat. Vnde Petro dictum est: Pasce oues meas: *Ioan. vlt.* e. Ager est Ecclesia. De quo *Cant.* 7. d. Egrediamur in agrum. Seruus in agro laborat, dum Prælatus, aut prædicator in Ecclesia prædicat, aut confessat. Postea vero de agro regreditur, quando intermissio opere prædicandi, vel confessandi, intus in conscientiam suam rediens, sua facta, & dicta pertractat. Ad hoc significandum, s. quod prædicator, siue Prælatus de otio contemplationis debet egredi ad laborē actionis, baculus pastoralis in anteriora extenditur, idem in se redit, & in superiori parte reflexus est, ad significandum quod de labore actionis debet reuerti ad otium contemplationis. Et hoc est quod dicitur *Prou.* 24. d. Diligenter exerce agrū tuū, id est, Ecclesiā, & postea ædifices domum tuam, id est, conscientiam tuam. Vnde Iacob postquam pauit oues Laban viginti annis, cum omni labore, & sollicitudine dixit: Iustum est, vt aliquando prouideam domui meæ: *Gen.* 30. d. Regressus autem seruus in domum, non statim iubetur à Domino suo recumbere ad mensam, sed priùs ministrare, & parare quod cœnet Dominus eius, & postea iubetur manducare, quia prædicator, aut Prælatus post laborem prædicationis, & confessionis, non statim interna, vel æterna iocunditate fruitur, sed oportet priùs vt conscientiam suam mundet, & humiliet, in qua Dominus libenter cœnat. Vndè *Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostium, &c. Et nota quod dicitur *in Glos.* Ad curiam conscientiæ, id est, ad conscientiam, quæ est curia regis nostri, in ea enim sedet rex noster. Dicit ergo:

c Quis autem vestrum] id est, Christus: De quo *Ioan.* 1. d. Medius vestrum stetit quem vos nescitis.

d Habens seruum,] id est, Prælatum Ecclesiæ sibi seruientem, vel seruire debentem.

e Arantem] id est, confessantem. Qui enim arat laborat, & terram versat, & postea seminat, ita qui confessat. *Iob.* 1. c. Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos. *Eccl.* 6. c. Quasi is qui arat, & qui seminat accede ad sapientiam. Sed dicitur *Prou.* 20. c. Propter frigus piger arare noluit. Ad literam, propter frigus multi Prælati nolunt audirē confessiones. Sequitur.

f Aut boues] id est, simplices, aut pigros.

g Pascentem] verbo doctrinæ, & exemplo bonæ vitæ. *Zachar.* 11. a. Pasce pecora occisionis quæ qui possederant occidebant. Et postea sequitur: Assumpsi mihi duas virgas, scilicet vitam, & doctrinam, alteram vocaui decus; id est, vitam, & alteram funiculum, id est, doctrinam quæ debet mensurari, & paui gregem. Hic nota moralitatem de Doeg. 1. *Reg.* 21. b. Erat autem in tabernaculo, &c. Doeg, interpretatur motus, vel mortuus, vel solicitus, & significat Episcoporum consanguineos qui de eius sanguine mouentur, vel sapientes in temporalibus: Qui vtrique mortui sunt spiritualiter, & tamen potentissimi pastorum Saul. Hi pascunt mulas steriles, inutiles, scilicet personas. *Iob* 24. d. Pauit sterilem. &c.

h Qui regresso de agro] actiuæ laboriosè ad domum contemplatiuæ quietæ.

i Dicat illi statim,] scilicet omnino cessa à labore.

k Recumbe] ad mensam internæ, vel æternæ refectionis.

l Et non dicat ei potiùs para quod cœnem cordis munditiam, humilitatem, iustitiam. *Eccl.* 18. b. Ante orationem præpara animam tuam. *Iac.* 5. b. Ecce merces operariorum, &c. Sequitur:

m Præcinge te] interius cingulo fidei, exterius cingulo pœnitentiæ, seu iustitiæ. *Isa.* 11. b. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides, &c. *Iob* 38. a. Accinge sicut vir lumbos tuos, &c. *Ierem* 1. d. Accinge. *sup.* 12. e. Sint lumbi vestri. &c. *Prou.* 30. b. Gallus succinctus, &c. 3. *Reg.* 18 g. Manus Domini facta est super Eliam accinctusque, &c.

n Et ministra mihi] & meis verbum, exemplum, teipsum: Hæc tria debet quilibet prædicator ministrare Christo; quia ipse hæc eadem ministrauit nobis. Vnde *Matth.* 20. d: Non venit ministrari. *Gloss.* id est, temporaliter dominari, sed ministrare. *Gloss.* prædicando, miraculis admonendo, animam quam pro vobis accepi impendendo. Qui hæc tria ministrauerit Christo in hac vita, & Christus ministrabit ei in gloria. *sup.* 12. e. Beati serui quos cùm venerit Dominus, inuenerit vigilantes: Amen dico vobis quòd præcinget se, &c. *o* Et post hæc tu

ficientes. Vndè *Beda.* Quia bonorum nostrorum operum non indiget Deus. vel quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam,&c. *Rom.* 8 d. *a* Quod debuimus facere fecimus.] *Beda.* Qui venit ministrare, & non ministrari nos debitores sibi fecit, ne nostris operibus confidentes, sed eius examen expauentes, omnibus quæ præcepta sunt expletis, nos imperfectos esse cognoscamus quam diu à Deo peregrinamur. 2. *Cor.* 5. b. *Isa.* 64. c. Vniuersæ iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ. *Greg.* Sæpe iustitia nostra ad examen diuinæ iustitiæ deducta, iniustitia est, & sordet in conspectu districti iudicis quod in oculis fulget operantis.

mus, quod *a* debuimus facere fecimus. Et *b* factum est dum iret in *c* Ierusalem, *d* transibat per mediam Samariam, & Galilæam.

Versus. ☉ manducabis,& bibes] ipsum Dominum *Eccl.* 24 c. qui edunt me adhuc esurient,&c. *Beda.* Postquam sua prædicatione,& compunctione refectus ero, tunc tandem æternis meæ sapientiæ dapibus reficieris [serui,] quia empti pretio magno. 1. *Cor.* 6. d 1. c. Non corruptibilibus,&c

a Quod debuimus, &c.] Tria debemus facere quæ pro nobis fecit Dominus. Omnia bona mundi contempsit, & sic contemnenda esse ostendit.

Item omnia mala sustinuit, & sic sustinenda docuit.

Item in vtroque perseuerauit & sic perseuerantiam docuit. *Matth.* 10. c. Qui perseuerauerit,&c. Hæc tria immediatè ordinant ad regnum cælorum, id est, iustitia, patientia, perseuerantia. De iustitia quidem dicitur *Mat.* 6. d. primum quærite regnum Dei,& iustitiam eius. De patientia dicitur *Mat.* 5. a. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, &c De perseuerantia autem dicitur *Mat.* 4. b. Qui perseuerauerit vsque in finem, &c.

Quinta pars. *b* Et factum est.] Quinta pars, in qua post parabolam quæ inuitat ad humilitatem,& perseuerantiam, reprehendit Dominus ingratitudinem leprosorum, qui sanati ab eo nullas gratias retulerunt. In prima parte ostenditur quod non solùm fides, sed fides simul & opera saluant, vnde *Iac.* 1. c. Quid proderit fratres si quis dicat se habere fidem, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? q. d. non, quia fides, sine operibus mortua est Littera plana est.

Mysticè. *Mysticè.* Leprosi sunt hæretici. Nam sicut leprosi varios colores habent in eodem corpore sic hæretici varios errores miscent in eadem prædicatione. Vnde *Is.* 1 f. Caupones tui miscent aquam vino. Decem dicuntur, quia peccant contra Decalogum. Hi stant à longè, quia separati sunt ab vnitate Ecclesiæ. Leuant vocem clamantes. Iesu præceptor miserere nostri, quia necesse est vt tales magno clamore interpellent, vt ad formam salutis redeant per cognitionem præceptoris. Quos videns Iesus intuitu pietatis, præcepit, vt irent,& se ostenderent sacerdoti, proprium confitentes errorem. Qui dum irent, mundati sunt, quia sola contritio cum proposito confitendi,& satisfaciendi mundat à culpa. Vndè *Ps.* 31. Dixi confitebor, &c. Vnus autem regressus, gratias agit cadens in faciem suam, per quem designatur vnitas Ecclesiæ, quæ sola de perceptis beneficijs gratias Deo refert, in faciem. cadens, id est, de peccatis perpetratis prudenter erubescens. Qui enim in faciem cadit, præuidet vbi cadat, qui autem cadit retrò, non præuidet ruinam suam. Nouem verò qui non redierunt ad gratias peragendas, significant ingratos beneficiorum Dei, qui bene dicuntur nouem, quia per vnitatem subtractam à decem, id est, à perfectione Decalogi deficiunt. Horum ingratitudinem Dominus reprobat, dum alienigenam commendat, & hos sibi ignotos ostenditur dum requirendo dixit. Et nouem vbi sunt,&c.

Moraliter. *Moraliter. b* Et factum est] Iesus salutaris, vel Saluator interpretatur. & significat vnumquemque qui suam, & aliorum salutem quærit & operatur Ierusalem autem interpretatur visio pacis, & significat Ecclesiam triumphantem, vbi consummata dilectio affectum, & immediata visio pacificat intellectum, ex quibus nascitur quoddam inæstimabile gaudium mentis, quod dum intrinsecus præ sui nimietate retineri non possit, exterius prorumpit in laudem. Vndè *Aug. in fine de ciuitate Dei.* Ibi vacabimus, & videbimus, videbimus,& amabimus, amabimus,& laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. Samaria autem custodia interpretatur. Galilæa verò transmigratio facta, ideò per mediam Samariam, & Galilæam transit Iesus, dum vadit in Ierusalem, quia quilibet volens peruenire ad cælestem beatitudinem, oportet vt transmigrando mundum custodiam cordis, & sensuum habeat. Vndè *Prou.* 4. d. Omni custodia serua cor tuum. Item Samaritani Dominum euntem in Ierusalem noluerunt hospitio recipere *sup.* 9. f. Item Deum simul,& idola coluerunt. Item Galilæi duxerunt Christum in supercilium montis, vt eum præcipitarent *sup.* 3. c. Interpretatur etiam Galilæa rota. Est autem triplex rota.

Prima est solicitudo mundana qua rotantur auari de prosperis in aduersa, de summis ad ima, de lætis in tristitiam, & è contrario relabentes. *Eccl.* 33. 2. Præcordia fatui quasi rota carri. & cogitatio illius quasi axis versatilis qui strider, nisi vnctus fuerit pinguedine terrenorum. De hac rota *Prouer.* 20. d. Dissipat impios rex sapiens, & incuruat super eos fornicem. Vbi dicit alia litera: Ventilator est impiorum rex sapiens, & immittit in eos rotam malorum, id est, mundanorum solicitudinem, vt distendantur in ea. Illi voluuntur in futuro rota suppliciorum de pœna ad pœnam, sicut modo voluitur rota negotiorum de cura ad curam. 1. *Reg.* 25. e. Anima Domini mei Dauid sit custodita quasi in fasciculo viuentium,& anima inimicorum eius rotabitur quasi impetu, & circulo fundæ. Quòd autem Galilæa interpretatur reuelatio, refertur ad hoc quod quidam peccata sua sine pudore denudant. De quibus dicitur *Isa.* 3. b. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. *Osea* 7. a. Reuelata est iniquitas Ephraim,& malitia Samariæ. *Triplex rota.*

Secunda rota est caro nostra, quæ ad modum rotæ circulariter fertur. Nam ad terram regreditur vnde progreditur *Gen.* 3. d. Terra es,&c. De hac dicitur *Eccl. vlt.* e. Conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam. & reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Cisterna quæ continet aquas non naturales est huius sæculi profunditas, de qua cum labore magno extrahuntur aquæ deliciarum, quæ antequam perueniant ad os puteti vsque ad perfruendum rota frangitur, i. caro moritur & sic omnis labor frustratur, & vtinam spiritus redeat ad Dominum qui dedit illum.

Tertia rota est dignitatum ambitio, quæ quantò magis eleuatur à posteriori, tantò amplius demergitur in parte anteriori Vndè *Psalm* 72. Deiecisti eos dum alleuarentur. *Iob* 30. c. Eleuasti me,& quasi super ventum ponens elisisti me valide. De ista dicitur *in Psalm.* 82. Deus meus pone illos, vt rotam. Et *Isa.* 19 c. Miscuit Dominus in medio eius spiritum vertiginis, & errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius Quid est spiritus vertiginis, nisi ambitio dignitatis, quæ errare facit totam Ægyptum, id est, totum mundum ad modum ebrij: Benè ergo dicitur Iesus transire per Samariam, & Galilæam, vadens in Ierusalem, vt ad eius exemplum qui ad æternæ pacis visionem venire desiderat, consortium peccatorum pertranseat, & rerum temporalium volubilitati non se immisceat. Et hoc est. Et factum est dum iret Iesus, id est, homo quærens salutem. *c* In Ierusalem id est, in æternam beatitudinem. *d* Transibit per mediam Samariam,& Galilæam] i. relinquet mundi, & carnis concupiscentiam. & sæculi vanitatem. Signanter autem dicit [per mediam Samariam.& Galilæam] in quo ostenditur quod viri sancti, etsi animo recedunt à malis, loco tamen & corpore aliquando necesse habent habitare cum illis. Et hoc magni meriti est, scilicet bene viuere inter malos. *Phil.* 2. b. Sitis simplices, & sine querela filij Dei sine reprehensione in medio nationis prauæ, & peruersæ. Sic Loth inter Sodomitas, & Abraham inter Chaldæos innocenter vixerunt.

Moraliter. *Moralit.* Etiam hîc ostenditur duplex via ad vitam æternam Vna communis, quæ est omnium, hæc est Samaria, id est, custodia præceptorum. Alia est semita, quæ est perfectorum, hæc est Galilæa, id est, adimpletio consiliorum. Interpretatur enim transmigratio facta, quod conuenit perfectis, qui de præceptis ad consilia seruanda transmigrant. Per hæc duo siquidem itur in Ierusalem. *Prou.* 3. e. Custodi legem meam, atque consilium meum, ecce Samaria,& Galilæa,& erit vita animæ tuæ, ecce Ierusalem. Per primam vadunt actiui, qui præcepta custodiunt. *Prou.* 4 a. Custodi præcepta mea, & viues. Per secundam contemplatiui, qui de carne migrant ad spiritum, de spiritu ad Deum Vnde & Galilæa interpretatur reuelatio, quia in tali transmigratione Deus reuelatur. *Matth.* 16. c. Beatus es Simon Bariona quia caro,&c. Præponitur autem Samaria Galilææ, quia per exercitia actiuæ transitur ad studia contemplatiuæ. *Eccl.* 1. d. Fili concupiscens sapientiam, serua iustitiam. Ideo prius coniungitur Lia Iacob, postea Rachel: *Gen.* 29. d. Quòd autem dicitur [per mediam] significat quod non tota vita danda est actiuæ, nec tota contemplatiuæ, sed medium inter vtranque tenendum est. Sic Iacob nunc ad Liam, nunc ad Rachel declinabat, & Moyses modò in valle cum populo, modò in monte cum Domino erat.

Et

> Et *a* cùm ingrederetur quoddam castellum *b* occurrerunt ei decem viri leprosi. *c* Qui steterunt à longè, *e* & leuauerunt vocem di- *f* centes: Iesu præceptor *g* miserere nostri. *h* Quos vt vidit, dixit: *i* Ite, *k* ostendite vos sacerdotibus. Et *l* factum est dum irent,

a Et cùm ingrederetur quoddam castellum] id est, secretum conscientiæ. *b* Occurrerunt, &c.] id est, decem transgressiones quas vident, qui castellum conscientiæ intrant. Vndè *Exod.* 38. a. ponitur in introitu tabernaculi labium æneum cum base sua de speculis mulierum. *c* Qui steterunt à longè,] in hoc significatur humil... pœnitentis, qui se reputat indignum accedere ad Iesum. Sicut de publicano legitur, *infra* 18. c. Publicanus stans à longè percutiebat, &c. *e* Et leuauerunt vocem, &c.] in hoc significatur intentio doloris de corde vsque in vocem prorumpens. *Ps.* 129. De profundis clamaui ad te Domine *Iud.* 21. a. Leuauerunt filij Israël vocem, & magno vlulatu cœperunt flere dicentes, quare factum est hoc malum, vt hodie vna tribus auferatur à nobis.

f Dicentes, Iesu præceptor] in hoc quod præceptorem vocant, de præceptorum transgressione se accusant, q.d. decẽ præcepta sumus transgressi, & propter hoc facti sumus leprosi. *g* Miserere nostri] curando à lepra peccati.

Aliter. Aliter, *a* Et cum ingrederetur quoddam castellum] quod erat inter Galilæam, & Ierusalem, id est, claustrum, seu religionem, quæ est media inter mundum, & paradisum, vbi paupertas est fossatum, quod quanto profundius est, tantò castellum fortius est. Item turris est humilitas, quæ quantò altior, id est, profundior, tantò securior. Item murus est patientia, quæ sustinet ictus. Sed, heu quod dicitur: *Habac.* 1. c. Ipse, id est, diabolus, super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam. Aggerem comportare, est temporalia multiplicari. Vndè *Apoc.* 12. d. Draco post mulierem fugientem in solitudinem misit fluuium, id est, abundantiam temporalium, ingredienti hoc castellum, occurrunt decem leprosi, vt sanentur. Per lepram, significatur peccatum. Lepra enim hominem fœtidum facit, & sanis intolerabilem, sic peccatum hominem fœtidum facit, & iustis abominabilem. Vndè *Osea* 9. c. vbi loquitur de peccatoribus dicit: Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Item lepra facit hominem æstuare, sic peccatum. *Eccl.* 23. d. Anima calida quasi ignis ardens, non extinguetur donec aliquid glutiat. Item lepra quantò reprimitur studiosius, tantò tandem ebullit turpius, sic peccatum quantò diutius occultatur, tantò turpius apparebit in die iudicij coram Deo & Angelis, & omnibus sanctis. Item lepra deformat hominem, & membrorum officio venustateque priuat, sic peccatum deformat hominem interiorem. Vna igitur lepra, vnum peccatum, duæ lepræ, duo peccata. Specialiter autem decem lepræ sunt decem peccata specialia. *Proprietates lepræ.* Prima lepra est Simonia. Hæc est lepra Giezi 4. *Reg.* 5. g. Iste Giezi famulus Elisei fuit, vnde significat officiales, & collaterales Prælatorum. Sicut enim Giezi munera recepit Domino suo ignotante ita socij prælatorum Dominis ignorantibus sæpè recipiunt munera ab eis quos faciunt promoueri. Secunda lepra est proprietas. Hæc est lepra Naaman Syri. De quo dicitur inter cætera notabilis, quod erat vir potens, & diues, sed leprosus, & quod per eum fecerat Dominus salutem in Syria, quia tales nonnunquam Ecclesias liberant ab vsuris, & idcirco præficiuntur. Huic verò dicitur, vt in Iordane lauetur, & sanabitur, id est, ad Christi exemplum depauperetur, & humilietur, qui non habuit etiam vbi caput reclinaret. *Matth.* 8. c. *Ioan.* 14. d. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Tertia lepra est inobedientia. Et hæc est lepra Simonis, *sup.* 7. f. qui murmurat contra Prælatum, si quando infirmo, vel nouitio se magis familiarem exhibeat, dicens. Hic si esset Propheta, &c. Quarta lepra est ambitio. Hæc est Oziæ regis. 2. *Paral.* 26. d. Qui interpretatur videns Dominum, vel fortitudo Domini. In quibus tanguntur duæ causæ propter quas solet aliquis dignitates ambire, scilicet, aut quia sciens, hoc est videns Dominum, aut quia potens, hoc est fortitudo Domini. Quinta lepra est murmuratio contra superiorem. Hæc est lepra Mariæ, quæ contra Moysen murmurauit. *Num.* 12. a. Propter Æthiopissam, quod fit quando subditus murmurat contra Prælatum propter grauem pœnitentiam, vel obedientiam sibi iniunctam. Sexta lepra est inanis gloria. Hæc est lepra manus Moysi. *Exod.* 4. b. Quæ in sinu munda fuit, sed extracta apparuit leprosa, sic opus dum est absconditum est mundum, dum manifestatur frequenter contrahit lepram. Ideo dicitur *Matth.* 6. a. Nesciat sinistra tua, &c. Aliæ quatuor lepræ significantur 4. *Reg.* 7. a. Per quatuor leprosos qui sedebant in introitu portæ Samariæ, id est claustri. Prima lepra est acedia, quæ quinque vlcera facit, id est somnolentiam, de qua *Prou.* 19. c. Pigredo immittit soporem. Item negligentiam, de qua *Ierem.* 48. b. Maledictus qui facit opus Domini negligenter. Contra quod dicitur *Heb.* 6. c. Non segnes efficiamini. Item pigritiam. *Prou.* 26. e. Sicut ostium vertitur in cardine suo, sic &c. Item otiositatem, quæ est origo omnis malitiæ. *Eccl.* 33. d. Multam malitiam docuit otiositas, &c. Item timiditatem. *Prou.* 18. b. Pigrum deiicit timor. Secunda lepra est peccatum gulæ, D quod quinque alia vlcera siue vesicas facit. Primò egestatem. *Prouer.* 21. c. Qui diligit epulas in egestate erit, & qui amat, &c.

Item fatuitatem. *Isa.* 28. b. Sacerdos, & Propheta nescierunt præ ebrietate.

Item infirmitatem. *Eccl.* 37. d. In multis escis erit infirmitas.

Item cordis grauitatem. *inf.* 21. f. Attendite ne grauentur corda vestra, &c. *Osea* 4. e. Vinum, & ebrietas auferunt cor, &c.

Item sacræ orationis indignitatem. *Heb.* 13. b. Habemus altare, &c. Tertia lepra est auaritia, quæ alia quinque vlcera facit. Primò inuidiam. *Socrates.* Fœlicitas semper inuidiæ subiecta est, sola miseria caret inuidia. *Prou.* 28. d. Vir qui festinat ditari, & aliis inuidet, &c.

Item rixam. *Gen.* 13. b. Erat substantia eorum multa nimis, &c.

Item superbiam. 1. *Tim.* 6. d. Diuitibus huius sæculi præcipe, &c. Ibi *Gloss.* Vermis diuitum superbia.

Item luxuriam. *Eccl.* 47. c. Collegisti quasi aurichalcum aurum, & mollinasti, &c.

Item iram diuinam. *Osea* 12. d. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis. *Isa.* 57. d. Propter iniquitatem auaritiæ eius iratus sum, & percussi eum. Quarta lepra est peccatum superbiæ, quæ simpliciter occupat, vt dicit *B. Bern.* Dupliciter in corde, dupliciter in ore, tripliciter in corpore. Duplex lepra cordis est propria voluntas, cui recta fronte contraria est charitas, quæ Deus est. & proprium consilium, quod est illorum qui zelum Dei habent, sed non secundùm scientiam, sequentes errorem suum, nullis acquiescentes consiliis, vanitatis defensores, inimici pacis, charitatis expertes, vanitate tumentes, placentes sibi, magni in oculis suis, ignorantes Dei iustitiam & suam statuere volentes. *Roman. tum decimo*, a. Duplex lepra oris, est verbum iactantiæ. & verbum impatientiæ. Triplex lepra corporis est in proprietate possessionum, hæc est lepra domus, in gloria vestium, hæc est lepra vestis, in voluptate corporum, vt in balneis, vel vnguentis, hæc est lepra cutis. Ab hac lepra septemplici mundat septena mersio in Iordane, id est in Christi humiliatione. Nam paupertas eius purgat auaritiam possessionum, panniculi eius, gloriam vestium, passiones eius, corporis voluptatem, mansuetudo, impatientiam: humilitas, iactantiam: obedientia eius, propriam voluntatem, subiectio qua parentibus subditus fuit, & eorum consilio acquieuit, lepram proprij consilij purgat. Et hoc est quod dicitur Naaman leproso. 4. *Reg.* 5. c. Vade, & lauare septies in Iordane, &c.

c Qui steterunt à longè.] quia longè à peccatoribus salus. Quod autem dicitur: [Steterunt, in bono accipitur, id est, peccatis suis finem imposuerunt.

e Et leuauerunt vocem] ab imo cordis.

f Dicentes, Iesu, &c.] Iesum vocant, & præceptorem, inuenientes eum nihil, nisi salubria præcipere, & se velle obedire.

h Quos vt vidit,] intuitu pietatis, sicut Petrum. *infrà.* 22. g. *Sap. quarto*, c. Respectus eius in electos illius. *Hebr.* 4. d. Omnia nuda sunt oculis eius ad quem nobis sermo.

i Dixit, ite] à contritione ad confessionem, & in illa.

k Ostendite vos sacerdotibus] quorum est discernere inter lepram, & lepram: *Leui.* 14. a. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, adducetur ad sacerdotem, &c. *Eccl.* 17. c. Cognosce iustitiam, & iudicia Dei, & sta in sorte propositionis, & orationis altissimi Dei, in partes vade sæculi sancti cum viuis, & dantibus confessionem Deo, & ne demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere, &c.

l Et factum est dum irent mundati sunt] quia in ipso proposito confitendi mundatur lepra peccati &c. *Psal.* 31. Dixi confitebor, &c. & tu &c. Tres partes pœnitentiæ tanguntur hic. Contritio cordis, per [ite] quia si anima à peccato recedit, ad Deum accedit. *Cant.* 4. b. Ibo mihi ad montem myrrhæ. Confessio per [ostendite vos.] Satisfactio per [dum irent.]

irent.]Sequitur. a Vnus autem ex illis,] vnus non multiplicatus, a fructu frumenti, vini, & olei, id est, abundantia temporalium, quæ iter ad Dominum intercludit, & laudem excludit. *Isa.* 58 c. Vitam manus tuæ inuenisti, propterea non rogasti. *Grego.* Qui felicitatem quæsitam in terris inuenit, auctorem qui eam tribuit, non requirit. b Vt vidit, &c.] non dicit, quia mundus esset, sed quia mundatus est, suæ mundationis recognoscens auctorem Iesum, & non à seipso habere munditiam. *Prou.* 20. b. quis potest dicere mundum est cor meum? q. d. nullus. c Regressus est, &c. Deum, Magna voce,] magnitudinem gaudij, & gratiarum de magnitudine misericordiæ, & de sanatione magnæ miseriæ significat. *Psal.* 148 Magnus Dominus, & magna virtus eius. *Eccl.* 43. d. Admirabilis magnificentia eius, & quia magnificabit eum sicut est ab initio. d Et cecidit in faciem.] *Beda.* Cadit in faciem, qui de perpetratis malis erubescit, quasi ipso casu erubescentiam suam exprimit: ibi enim cadit homo, id est se cadere ostendit, vbi confunditur, id est in conscientia. Qui in faciem cadit, videt quò cadat, ex quo prudentia notatur. Qui retrò cadit non videt, 1. *Reg.* 4. d. de Heli. Et Iudæi. *Ioan.* 18 a Boni ergo in faciem cadunt, quia humiliant se in his visibilibus, vt ad inuisibilia erigantur. Mali retrò cadunt, quia cadunt in inuisibilibus, vbi non vident quid eos sequatur, id est non præuident suam ruinam. e Ante pedes eius, gratias agens.] Ante pedes Iesu cadit, qui eius diuinitatem, & humanitatem credit, qui se infirmum recognoscit, qui nihil sibi attribuit, sed quicquid habet, ab eo se habere intelligit. *Deut.* 33. a Qui appropinquat pedibus eius, accipiet de doctrina eius. Vel ante pedes cadit, qui beneficium suæ mundationis Christi Passioni attribuit.

f Et hic. &c.] de illo populo ad literam [Samaritanus] id est, custos donorum Dei, quæ bene custodit qui totum Deo, & nihil sibi attribuit. Et talis potest dicere cum *Psal.* 58. Fortitudinem meam ad te custodiam. Tria legitur Dominus commendasse in Samaritanis. Primum est conuersionis facilitas. *Ioan.* 4 d. De Samaritana, quæ audito Domino reliquit hydriam. Secundum est compassionis pietas, *sup.* 10. f. de Samaritano, qui infudit vinum, & oleum vulneribus sauciati. Tertium est gratificationis humilitas, vt iste qui gratias egit. g Respondens autem Iesus dixit. Nonne decem mundati sunt,] Decem dicuntur, quia homo in operibus Dei est decima creatura. Vnde significatur per decimam drachmam, quam inuenit mulier, & per ouem centesimam *sup.* 15. b. nouem autem primæ creaturæ, sunt nouem ordines Angelorum, decima est homo, vndecima creatura irrationalis, duodecima creatura insensibilis, ideo homo decimam præcipitur dare Deo, tam temporalem quàm spiritualem. *Mala.* 3. c. Inferte omnem decimam in horreum meum. Nouem ergo leprosi sunt qui decimas non persoluunt. h Et nouem vbi sunt,] non quærit ex ignorantia qui omnia antequam fiant nouit, sed hoc ipso mysticè insinuat, quia ingratos reputat ignotos. De baptizatis etiam hodie videtur hoc, quod quasi nouem partes pereunt per ingratitudinem, & de pœnitentibus similiter. *Matt.* 20 b. Multi sunt vocati, pauci verò electi.

i Non est inuentus, &c.] Dominus quærit inter nos si quis gratus est. *Ierem.* 5 a. Quærite in plateis Ierusalem an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem.

k Nisi hic alienigena] id est aliunde genitus, scilicet de cælo, non de terra. *Hebr.* 11. c. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti. Et *inf.* Confitentes quia peregrini, & hospites sunt super terram. *Psal.* 118. Incola ego sum in terra.

Item alienigenam vocat, quia de carnali ad spiritualem, de terrena ad cælestem transiuit generationem. *Ioan.* 3. a. Quod natum est ex carne caro est, quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ex hac generatione habet homo perseuerantiam in bono, vnde *prima. Ioan. quinto*, d. Scimus quod omnis qui natus est ex Deo non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tanget eum. Inter cætera quæ in isto commendantur. Primum est, quod dicitur, vnus, in quo duplicitas condemnatur, & laudatur simplicitas. Item condemnatur cupiditas, quæ vnitatem cordis dispergit per multa & com-

mundati sunt. Vnus a autem ex illis vt vidit, quia b mundatus est, c regressus est cum magna voce magnificans Deum. Et d cecidit in faciem e ante pedes eius, gratias agens: & f hic erat Samaritanus, g Respondens autem Iesus dixit. Nonne decem mundati sunt, & h nouem vbi sunt? i Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic k alienigena. Et l ait illi: Surge, vade: m quia n fides tua te saluum fecit. o Interrogatus autem à Pharisæis, quando venit regnum Dei? p Respondens eis, dixit: q Non venit regnum Dei cum obserua-

mendatur charitas, quæ cor dispersum colligit in vnum. Secundum est, quod regressus est, vt gratias referret de accepto beneficio. l Et ait illi, Surge, vade.] Surge, credendo: Vade operando. Vel, Surge, incipiendo: Vade proficiendo. Vel, Surge per mali declinationem: Vade, per boni operationem. Vel, Surge, de peccato ad gratiam. Vade, de virtute in virtutem *Eph.* 5. d. Surge qui dormis. Surge qui cecidisti: Vade qui stetisti. Surge, confortare ad bona facienda. Vade, promouere ad meliora. *Beda.* Quia infirmitatem suam cognoscens, humiliter ante Deum iacuit diuina consolatione surgere ad fortiora opera, & ire crescendo vsque ad perfectionem iubetur. E
m Quia fides tua te saluum fecit.] *Beda.* Quæ fides, scilicet ad agendas gratias inclinauit. Econtra perfidia illos damnat, qui de acceptis beneficiis sunt ingrati. n Fides tua] quasi non solùm gratia mea. Sed quare alij ingrati non sunt puniti? Quia misericordia expectat ad pœnitentiam. o Interrogatus autem, &c.] Sexta pars cap. Nota, quia Dominus ad literam ibat in Ierusalem, & quia ibi erat caput regni, putabant ad literam Pharisæi, quòd postquam venit in Ierusalem vellet manifestare se esse regem, & discipuli putabant quòd post resurrectionem statim manifestaret gloriam regni, & liberaret regnum Iudæorum à seruitute Romanorum, & à tributo. Intelligebant enim quidam ex Pharisæis hunc esse Messiam in lege promissum, quem adhuc expectabant restituturum regnum, quia iam penitus erat destructum, & ad alienigenam translatum. Videntes ergo ascendentem eum in Ierusalem, vbi erat caput, & sedes regni, putauerunt ideo ascendisse, vt illud restitueret, & ideo ponunt ei hic quæstionem de restitutione regni. Nec solum Pharisæi, sed etiam hoc ipsum de ipso sentiebant quidam de discipulis. Vnde *inf. vlt.* c. Nos autem sperabamus, quod ipse redempturus esset Israël. Sed hæc interrogatio quæ hîc fit, magis est de die iudicij etiam secundùm responsionem Domini Vnde est hic sexta pars, vbi ostenditur dies secundi aduentus omnibus esse incerta. Vnde *Hieron.* Nulli sanctorum Angelorum, neque alicui sanctorum hominum huius diei notitiam concessum est habere, quod solus Pater, & filius, & Spiritus sanctus, id est, vnus Deus in sua scientia incognitum aliis seruat. *Matth.* 24. c. De die illa, & hora illa nemo scit, neque Angeli cælorum &c. Quod ideo fit, vt quilibet se præparet, & viuat quasi quolibet die iudicandus. Vnde *Hieron.* Quilibet dies vitæ nostræ ordinandus est vltimus. Væ enim illi qui finem vitæ simul ponit, & luxuriæ. *Amb.* Diem mortis suæ nemo scit, in qua qui paratus inuenitur in die iudicij paratus inuenietur. *Greg.* Qui pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit. Semper ergo diem extremum debemus metuere quam nunquam possumus præuidere. Quia igitur Pharisæi credebant, vt veniente Domino in Ierusalem statim regnum Dei manifestaretur, ideo interrogant quando veniet regnum Dei, id est, dies iudicij. Et hoc est, [Interrogatus autem à Pharisæis quando venit regnum Dei,] id est, dies iudicij, in quo regnum Dei manifestabitur cunctis Propter quod aduentus Domini fulguri comparatur. *Matth.* 24 b. Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vsque in Occidentem, sic erit aduentus filij hominis Vel, Regnum Dei dicitur Christus regnans, sicut dicit *Beda*, qui etiam tunc manifestabitur. Vnde *Psalm.* 17 Cognoscetur Dominus iudicia faciens. B. *Bern.* Qui modò ignoratur iniuriam patiens. Hanc interrogationem faciunt discipuli. *Matth.* 24 a. Et idipsum ostendit Lucas vbi ponit responsionem Domini ad discipulos. *Chrys.* Viator libenter interrogat vbi sit mansio. Mercenarius frequenter computat quando annus completur. Agricola semper tempora messis expectat. Mulier prægnans semper de decimo mense cogitat. Sic & serui Dei libenter de consummatione requirunt. *Iob* 7. a. Sicut ceruus desiderat vmbram, & mercenarius finem operis sui præstolatur, sic ego habui menses vacuos, &c.

Sexta pars.

Inf. a 1.

p Respondens eis.] In hoc docet nos respondere etiam malis. *Prou.* 26. a. Responde stulto iuxta stultitiam suam, &c. q Dixit, non venit regnum Dei cum obseruatione.] supple temporis, quia quando veniet, neque ab Angelis, neque ab hominibus potest obseruari, id est sciri, quia omnes ignorant diem illum. 1. *Thessal.* 5. a. Dies Domini.

Domini, sicut fur ita in nocte veniet. *Apoc.* 3. a. Veniam ad te, sicut fur, &c. *Apoc.* 16. c. Ecce venio, sicut fur. *Act.* 1. a. Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, &c. nunquam enim determinatum est, nec lectum de hora, vel die iudicij in qua manifestabitur regnum Dei. *a* Neque dicent] id est, dicere poterunt. *b* Ecce hic, aut ecce illic] q. d. non solum tempus aduentus Domini ignoratur, imo & locus determinatus nescitur. *Gloss.* Neque scitur locus determinatus. Contrà, *Ioel.* 3. d. Disceptabo cum eis in valle Iosaphat. Sol. in aere iudicabit, sed in qua parte aeris, non est determinatum. Vel potest dici quod Iosaphat sumitur hic appellatiue, scil. pro sua interpretatione, id est, iudicium Domini. Vnde sensus est. In valle Iosaphat, id est, in valle iudicij Domini.

tione *a* neque dicent, *b* ecce hic *c* aut ecce illic. *d* Ecce enim regnum Dei intra vos est. Et *e* ait ad discipulos suos. *f* Venient dies quando desideretis *g* videre vnu *h* diem filij hominis, *i* & non videbitis. Et dicent *k* vobis. *l* Ecce hic, & ecce illic. *m* Nolite ire, *n* neque sectemini. Nam *o* sicut fulgur coruscans de sub caelo, in ea quae sub caelo sunt

Mystice. *Mystice.* *a* Neque dicent, ecce hic] Christos apud Donatistas. *c* Aut ecce illic] apud Arrianos, aut quoslibet alios. *Matth.* 24. b. Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. *d* Ecce enim regnum Dei intra vos est.] Hoc potest exponi de Pharisaeis. Et tunc ponitur intra pro inter, q. d. Dominus, [regnum Dei intra vos est] id est, inter vos Nam pauci fideles in quibus, & à quibus iam incipit regnum meum inter vos. Vnde *Gloss.* ecce enim non poterit obseruari, quia regnum meum non est corporale, vt putatis, sed spirituale, quod fide iam coepit. Vel [regnum Dei intra vos est] id est, Christus inter vos est. *Ioan.* 1. d. Medius vestrûm stetit quem vos nescitis, vel de discipulis potest legi. Et sic ordinetur ad literam, & ait ad discipulos suos.

d Ecce enim regnum Dei intra vos est,] Id est, Deus in cordibus vestris regnat. *Beda.* Regnum Dei seipsum dicit intra ipsos positum, id est, in cordibus eorum qui crediderunt regnantem. *August.* Christus in corde tuo, fides in corde tuo. Item [regnum Dei] id est, bona conscientia quae habet tres ciuitates. *Rom.* 14. c. Non est regnum Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto, item regnum gratiae habet alias tres ciuitates, gratiam operantem, cooperantem, consummantem. Item regnum Scripturae habet alias tres ciuitates, allegoriam, tropologiam, anagogen. Historia enim non est ciuitas, sed suburbium cuiuslibet ciuitatis. Item regnum gloriae habet tres ciuitates, apertam visionem, consummatam dilectionem, securam apprehensionem. Sequitur. *e* Et ait ad discipulos, &c.] Nota quod magis temperatè respondet discipulis, quàm Pharisaeis, illis enim respondet omnino negando, istis affirmando, non tamen determinat horam aduentus, vt incuteret omnibus timorem imminentis iudicij. *Glos.* Quos etiam scil. discipulos intelligimus de aduentu suo quaesisse. vt dicitur *Matth.* 24 a. Et isti sunt Petrus, & Iacobus, & Andreas, & Ioannes, vt Marcus testatur 13. a. Dicit ergo.

Multiplex regnum.

f Venient dies] persecutionis quadruplicis Quarum prima tyrannorum, secunda haereticorum, tertia falsorum Christianorum, quarta erit persecutio Antichristi conflata ex omnibus. De qua dicit. *Matth.* 24. b. Erit tribulatio magna qualis nunquam fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet, & nisi, &c. istae quatuor persecutiones figuratae sunt *Dan.* 7 a. per quatuor bestias.

Quarum prima est similis leaenae, & significat Tyrannos propter crudelitatem.

Secunda similis vrso, & significat Haereticos propter pilositatem.

Tertia similis pardo, & significat hypocritas propter varietatem.

Quarta non habet nomen, & significat Antichristum. De qualibet istarum potest exponi [venient dies quando desideretis,] scilicet cum eritis inter pressuras.

g Videre vnum,] id est, continuum.

h Diem filij hominis] s. diem gloriae, in qua nulla est tenebrarum interpolatio, nulla miseriae, vel doloris recordatio. De qua dicit *Psalm* 83. Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Et *Zach.* 14. b. Erit dies vna quae nota est Domino, neque dies, neque nox, & in tempore vesperi erit lux. Huius diei praesentiam desiderant Sancti qui hic tribulationes pro Christo patiuntur. De malis verò dicitur *Amos* 5. c. Vae desiderantibus diem Domini. Ad quid eam vobis? Dies Domini ista tenebrae, & non lux. *Glos. Beda.* Vel sic potest accipi, &c. Haec *Gloss.* innuit aliam sententiam, & exponitur aliter quàm suprà dictum est. *f* Venient dies quando desideretis, &c. hominis] id est, filium hominis saltem in vna die, quasi quando inficient Haeretici doctrinam fidei Catholicae, & contaminabunt, vt iterum vno die filius hominis descenderet ad terram in carnem, & veritatem fidei demonstraret, desiderabunt fideles, si fieri posset ita desiderabunt, sed qui semel exhibuit praesentiam suam, non amplius exhibebit, quia coruscatio Euangelicae praedicationis, id est Euangelica praedicatio totum orbem vbique terrarum illustrans sufficit ad manifestationem fidei. Vnde sequitur.

o Nam sicut fulgur, &c.] quasi in modum fulguris coruscantis per vniuersum orbem fertur fama filij hominis per euangelicam praedicationem. *Matt.* 24. *b. Marc.* 13. *c.*

i Et non videbitis] tunc, sed postea diem gloriae quam desideratis.

k Et dicent vobis] pseudo-prophetae in illa pressura tribulationis.

l Ecce, &c.] *Chrysost.* Venerunt multa verba mendacia dicentia, ego sum Dei verbum Christus, & hoc fuit signum expugnationis Ecclesiae, quod & factum est sub Arrianis. Item *Chrysost.* Venient in nomine sponsi. 1. *Thess.* 4. vt castitas sponsae probata teneretur. Matrona quam nullus malus interpellat, nescitur an sit casta. *Isa.* 28. d. Qui crediderit non festinet. Ecce hic, ecce illic. *Gloss.* Id est in hac persona, vel in hoc tempore est Christus. Ita dicent pseudoprophetae tempore persecutionis, de die illa incerta vos certificare promittentes. Et quoad hanc expositionem est illa pars *Interlin.* scilicet in hoc tempore est Christus. Item multi haeretici fuerunt, & futuri sunt, sicut dicit *Beda*, qui se Christos assererent Ita fuit ad literam. Refert enim *August.* quòd paucis diebus ante natiuitatem suam, quidam professus est se esse Ioan. Baptistam, & postea deprehensus est, & professus est se esse Christum. De hac sententia est alia pars *Interlin.* scilicet in hac persona. Dicent enim, haec persona est Christus. *Beda* [illegible]. Multi Haeretici fuerunt, & futuri sunt qui se Christos assererent, quorum primus. Simon Magus, vltimus Antichristus. Primus, id est, in primitiua Ecclesia praecipuus, sicut in finali Ecclesia erit Antichristus maximus. Vnde & haeresis Simoniaca in catalogo haeresum ponitur prima. *Hieron.* Qui etiam se magnam Dei virtutem dicebat: Hoc quoque inter caetera in suis voluminibus scriptum dimittentes: Ego sum speciosus, ego sum Paracletus, ego sum omnipotens, ego sum sermo Dei, ego sum omnia Dei. Sequitur. *m* Nolite, &c.] Praemonuit eos Dominus vt caueant sibi tempore persecutionis ne à pseudoprophetis decipiantur. Et continua sic. Ita dicent vobis, sed vos, Nolite ire, cum illis, id est, ne acquiescatis eis, vt credatis quod dicunt. *n* Neque sectemini] vitam eorum, supple licet miracula faciant *Matt.* 24 b Si quis dixerit vobis Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere, surgent enim pseudo-Christi, & pseudoprophetae, & dabunt signa magna, & prodigia. *Chrys.* Qui peccat, sensus eius cum sit tenebrosus, non intelligit qui sunt serui Dei, & qui diaboli.

o Nam sicut, &c.] q. d. nolite credere pseudoprophetis de secundo aduentu Domini, quia ille aduentus repentinus erit, quia citò, & in ictu oculi fiet resurrectio mortuorum.

Item improuisus. id est. nulli praecognitus. & cùm erit, ita manifestus erit quod nullus poterit ignorare. Vnde & fulguri comparatur.

Primo propter manifestationem. *Isa.* 40 b. Videbit omnis caro salutare Dei nostri. *Chrys.* Coruscatio non indiget praecone. sed in momento, & in thalamis, & in domibus, & per vniuersum orbem monstratur, ita erit ille aduentus propter fulgorem gloriae.

Secundo propter subitationem. 1. *Thessal* 5. a. Cùm dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.

Tertiò, quia nulli parcet. *Sap.* 6 a. Non subtrahet personam cuiusquam Dominus qui est dominator omnium, nec verebitur magnitudinem cuiusquam.

Quartò. quia scindet, id est separabit. *Matth* 25. c. Congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos abinuicem, sicut pastor separat hoedos ab agnis. *Chrysost.* [illegible] Dominus non hic historiam posuit, sed prophetico more praedixit, & non separatim, quae signa ad destructionem Ierusalem, quae ad consummationem mundi pertineant, vt eadem intelligantur. Haec tria nota in fulgure, quia repentè cadit, improuisè, manifestè: [Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo in ea quae sub caelo sunt fulget, ita erit filius hominis,] subitus, & coruscus, vt nullus in sua mente latere permittatur, quin iudicis fulgure

penetretur. *a* In die sua] omnes dies sui sunt. Vnde *Psal.* 73. Tuus est dies, & tua est nox, &c. Sed illa dies specialiter dicitur sua, id est, sibi soli nota. Item suis desiderata. Item quia tunc omnino fiet eius voluntas. Item quia tunc erit nota omnibus sua maiestas. *Matth.* 24.c. Videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & maiestate. *Chrysost.*

B

Matth. 24.*b.* Homo circa mortem phantasias videt, sicut mundus in exitu suo multos patietur errores.

b Primum autem, &c.] Nota quod Dominus in prædicatione sua consueuit læta tristibus, & tristia lætis

fulget, ita erit filius hominis in *a* die sua. *b* Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari *c* à generatione hac. Et *d* sicut factum est in *e* diebus Noe, *f* ita erit *g* & in diebus filij hominis. *h* Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias, vsque in *i* diem qua intrauit Noë in arcam, & *k* venit *l* diluuium, *m* & perdidit omnes

admiscere, ne prorumperent in nimiam tristitiam, & ita in desperationem vel in nimiam lætitiam, in quam sæpe prorumpunt homines videntes stabilem exultationem. Quia ergo prædixerat de maiestate filij hominis in qua apparebit, subdit de eius humilitate. Vnde *Beda in Glo.* Loquens de gloria. Item *Beda.* Ita clarus veniet, sed ad hanc claritatem oportet venire per passionem, & si diligitis hanc gloriam, ne pro hac timeatis pati mortem. *Act.* 14. d. per multas tribulationes, &c. *inf. vlt.* d. Nonne oportuit Christum pati, &c. Dicit ergo [primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac] Iudæorum, scilicet à qua debuit honorari pro multis beneficiis sibi impensis, inter quæ potissimum fuit quod ex ea carnem sumpsit. *Deuter.* 32.c. Generatio praua, atque peruersa est, & infideles filij. *Prou.* 30. b. generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit, generatio, &c. Vel.

c A generatione hac] id est peruersa, vt non fiat determinatio substantiæ, sed qualitatis. *Beda.* Non tantum Iudæorum, sed omnium reproborum à quibus quotidie patitur Christus in suo corpore, quia semper vsque ad tempus iudicij erit Ecclesia inter malleum, & incudem. *Psal.* 128. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Et adhuc fabricant, & fabricabunt. Sequitur.

d Et sicut factum est, &c.] Suprà ostendit Dominus diem aduentus sui fore subitum, & incertum per fulguris similitudinem, adhuc ostendit per duas similitudines, vnam sumptam à Noe, alteram à Loth. Legitur enim *Gen.* 6. c. quòd Noe fabricante arcam, & prædicante futurum diluuium hominibus nolentibus credere, & vacantibus ludis, & voluptatibus, subitò venit diluuium, & submersit omnes quos reperit extra arcam, ita erit aduentus Domini vacantibus hominibus ludis, & voluptatibus, subitò veniet Dominus ad iudicium, & quoscunque reperiet extra Ecclesiam, condemnabit. 1. *Thess.* 5 a. Cùm dixerint pax, & securitas, &c. Similiter legitur *Gen.* 19. d. quòd in diebus Loth dum homines Sodomitæ biberent, & ederent, & ædificarent, descendit ignis, & sulphur de cælo, & perdidit omnes, sic erit aduentus Domini, quando homines non aduertent. Vndè 2. *Petr.* 2. a. Si originali mundo non pepercit Dominus. Sed nostra translatio habet. Si enim Deus Angelis, &c.

Mysticè. *Mysticè.* Noë significat Christum. Interpretatur enim requies, & in solo Christo vera requies inuenitur. *August. in libr. confess.* Inquietum est cor nostrum Domine donec veniret ad te. *Matth.* 11.d. Tollite iugum meum super vos & discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. *Ioan.* 16. g. In mundo pressuram habebitis, &c. In facto etiam suo Noë significat Christum. Noë enim per lignum, & aquam saluauit genus humanum, & Christus per Crucem, & Baptismum. *Sap.* 14. a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Per arcam significatur Ecclesia, quia sicut tempore diluuij omnes, qui extra arcam inuenti fuerunt, perierunt; ita in die iudicij quotquot extra Ecclesiam inuenientur peribunt. Factura etiam arcæ conuenit Ecclesiæ. *Gen.* 6.c. Fac tibi arcam de lignis læuigatis, mansiunculas in ea facies, & bitumine extrinsecus & intrinsecus linies eam. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo. Fenestram in arca facies, & in cubito consummabis summitatem eius. Ligna læuigata ex quibus fit arca, sunt viri sancti, ex quibus fit Ecclesia, plani sine omni offendiculo, vt ad tactum, vel visum eorum nemo possit offendi. Sicut dicit *B. Bern. de Sancto Malachia.* Prima fuit virtus corporis sui, quod ita compositè semper agebat, vt nihil posset inueniri in eo quod posset offendere intuentes Sic Iacob lenis fuit, id est, bonus: Esau verò hispidus, id est, malus. *Gen.* 27. b.1. *Cor.* 10. g. Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, sicut ego.

Item quadrati, quadratura virtutum, & ideo difficile mobiles, sicut quadratum. Mansiunculæ sunt diuersa genera hominum, vel diuersa genera meritorum. *Ioan.* 14.a. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Bitumen quod ligna compaginat, est charitas sanctorum indissolubilis. *Cantic.* 8.c. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Extrinsecus liniens per operis exhibitionem: Intrinsecus verò per cordis compassionem. Istos duos modos charitatis distinguit *B. Bernard.* scilicet affectualem, & effectualem. *Isa.* 58. e. Cum effuderis esurienti animam tuam, ecce affectualis; & animam afflictam repleueris bonis, ecce effectualis. Prior est melior, quia omnis gloria eius filiæ regis ab intus *Psal.* 44. Longitudo Ecclesiæ est à primo iusto vsque ad vltimum. Trecenti cubiti, sunt tria tempora, ante legem, sub lege, sub gratia. Latitudo est à primo malo vsque ad vltimum iustum. Quinquaginta cubiti, sunt iniuriarum remissio. Altitudo est à primo actiuo vsque ad vltimum contemplatiuum. Triginta cubiti, sunt fides Trinitatis vtrisque necessaria. Fenestra per quam omne beneficium lucis veniebat in arcam, est Virgo Maria, per quam omne bonum venit in Ecclesiam. *Eccl.* 24. c. In me gratia omnis viæ veritatis, &c. Ostium arcæ, Christus est, vel certè vulnus lateris eius per quod egressus est pietatis suæ ad nos, & ingressus nostræ miseriæ ad ipsum, quo aperto apparuerunt viscera misericordiæ Dei nostri, & effluxit ad nos gratia salutaris. Vndè *B. Bern.* Clauus penetrans, clauis reserans factus est mihi. *Ioan.*19.f. Vnus militum lancea latus eius aperuit, & effluxerunt sanguis, & aqua. Sed ne auctoritas huius apertionis, & eius vtilitas penes impium fore credatur, dicit *Eccl.*44 b. Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum, manus Excelsi aperuerunt illum. Cubitus consummationis est perfectio Christi, in qua consummatur Ecclesia. Dicit ergo.

d Et sicut factum est] incredulis.

e In diebus Noë] fabricantis arcam, & prædicantis diluuium.

f Et erit] impiis.

g Et in diebus filij hominis] ad iudicium venientis. Quid ergo facerent homines in diebus Noë, & quid facerent in diebus Domini determinat dicens:

h Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias] id est, vacabant comessationibus, & ebrietatibus, & luxuriis, cum deberent ieiunare, & lugere, quia appropinquat diluuij tempus, id est, iudicij, & nescitur quando veniet. *Isa.* 22. d. Vocabit Dominus in die illa ad fletum, & ad planctum ad caluitium, & ad cingulum sacci, & ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum, comedamus, &c. *inf.* 21. f. Attendite vobis ne fortè grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, &c. Nota quod hæc non fuerunt præcipuæ causæ diluuij, sed ponit minores causas, & tacet maiores. Et nota quod hæc licita sunt, scilicet, comedere, & bibere, vxorem ducere, nec licita arguuntur, sed illicitus vsus licitorum. Sæpè enim in comedendo, & bibendo excedimus, & inter epulas per cachinnos, & risus effluimus. Quamuis etiam licitum sit vxorem ducere, potest tamen aliquis abuti vasculo vxoris suæ, & esse vehemens amator eius, & ita quodammodo adulter. Sed licet grande peccatum sit illicitus vsus istorum, tamen paruum est respectu flagitiorum, pro quibus maximè periit diluuio genus humanum. Sicut ergo faciebant in illis diebus, ita & facient homines tempore iudicij. *Chrys.* Hic ostendit, quod cum venerit Antichristus, inconuenientes voluptates apponentur iniquis, & de propria desperabunt salute, tunc erunt gastrimargiæ, & crapulæ. Et quandiu ita facient homines, ostendit dicens:

i Vsque in diem qua intrauit Noë in arcam,] id est, vsquequò Dominus ad iudicium veniet.

k Et] tunc [venit] id est, veniet:

l Diluuium] ignis.

m Et perdidit omnes.] id est, perdet omnes quos reperiet extra Ecclesiam. *Beda.* Noë arcam, &c. Et assignat *Glossator* causam quare Dominus tale exemplum specialiter induxerit, q.d. *Glossator:* Bonum est exemplum, quia hodie ita fit, sicut fiebat in diebus Noë. Nam Noë modo

a Similiter sicut factum est in *b* dieb. Loth. *c* Edebant & bibebant, *d* emebant,&, vendebant, *e* plantabant,& ædificabant. *f* Qua die autẽ exiit Loth à Sodomis, *g* pluit *h* ignem & sulphur de cælo, *i* & omnes perdidit: secundũ hæc *k* erit, *l* qua die filius hominis reuelabitur. In *m* illa † die *n* qui fuerit in tecto, & *o* vasa eius in domo *p* ne descendat tollere illa, *q* & qui in agro similiter *r* non redeat retrò.

modo fabricat arcam, id est, Christus Ecclesiam, & ingredietur consummatam. Sed dum fabricatur arca, multi luxuriantur, qui peribunt diluuio, id est, punientur æterno supplicio. Sequitur. *a* Similiter, &c. Loth] Secundum exemplum ad idem. Primum sumitur de *Gen.* 6. istud sumitur de *Gen.* 19. vbi legitur, quòd Loth Sodomitas monente, vt cessarent à sua stultitia, id est, à suo peccato, videbatur illis quasi ludens loqui, & dum non aduerterent, pluit Dominus sulphur & ignem, & perdidit omnes Sodomitas, & ciuitates eorum. Sic faciet Dominus de mundo & amatoribus eius.

Mysticè. *Mysticè.* Sodoma est mundus, mutus ad confessionem peccati, & laudis. Interpretatur enim Sodoma muta. Loth verò interpretatur declinans & significat populum electorum qui inter Sodomitas, id est, reprobos vt aduena moratur, & quantum valet eorum peccata declinat, & ideo sine ipso pereunt Sodomitæ. Iustum est enim vt qui non fuit socius in culpa, non sit socius in pœna. *Isa. vlt.* g. Et erit mensis ex mense, id est, defectus pœnæ ex defectu culpæ. Hoc autem notandum est in vtraque similitudine, quod prætermissis magnis sceleribus sola illa commemorantur, quæ quasi nulla peccata, vel leuia putantur scilicet edere, & bibere, & nubere, vendere, & emere, plantare, & ædificare, vt intelligas quam graui pœna punientur magna peccata, cùm ista necessaria immoderatiùs acta, igne & sulphure puniantur. Dicit ergo [similiter sicut factum est] Sodomitis incredulis. *b* In diebus Loth] monentis eos, vt cessarent à tanta nequitia. Et quid factum fuerit, determinat. *c* Edebant & bibebant] indebite, hoc ad vitium gulæ pertinet, quòd ideo magis periculosum est, quia ab humana necessitate sumit initium. Vnde *Greg.* Omnes suis vitiis fauent, & quod ob carnis voluptatem faciunt, ad necessitatis referunt actionem, & sub infirmitatis velamine vitium voluptatis excusant. Fit autem sex modis hoc vitium, vt dicit *B. Greg.* Primò, quando præuenitur hora scilicet tertia. *Eccl.* 10. c. Væ terræ cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. *Isa.* 5. c. Væ qui consurgitis mane, &c. *Act.* 2. b. Non sunt hi ebrij cùm sit hora diei tertia. Non enim licitum est ante tertiam manducare, vel bibere, nisi cogente infirmitate. Sic peccauit Ionathas, qui ante terminum à patre constitutum mel comedit. 1. *Reg.* 14. d. Secundò fit, cùm nimis frequenter comedit, vel bibit aliquis. Semel in die comedere est vita Angelica, bis vita humana, pluries vita brutorum, quorum Deus venter est, & gloria in confusionem. *Phil.* 3 d. Qui seminat in carne sua, & ideo de carne metet corruptionem. *Gal.* 6. b. Tertiò, fit quando aliquis nimis ardenter comedit, sicut Esau qui pro lenticula dedit primogenita. *Gen.* 25. d. *Aug.* Malo comedere agnum cum Christo quam lenticulam cum Esau, non enim substantia cibi, sed auiditas sumendi est in culpa. Vnde *Rom.* 13. d. Curam carnis ne feceritis in desideriis. Quartò fit, quando aliquis nimis delicata, vel nimis delicate præparata sumit cibaria, vt diues epulo. *sup.* 16. e. De hoc *Prou.* 29. c. Qui delicatè à pueritia sua nutrit seruum, &c. Quinto modo fit, quando nimis sumptuosa cibaria comedit quis. *Hier.* Non sit tibi curæ de quam pretiosis cibis, stercora conficias. *Sen.* Non fames ventris magno constat, sed ambitio. *Eccl.* 6. c. Omnis labor hominis in ore eius, &c. Sexto modo fit, quando in nimia quantitate sumuntur cibaria. *Hier.* O infælices qui intelligitis vos maiorem famem habere quàm ventrem, *inf.* 21. f. Attendite vobis ne fortè grauentur corda vestra in crapula, &c. Sequitur. *d* Emebant, & vendebant] dolosè, intelligendum est. Et hoc pertinet ad vitium auaritiæ. *Eccl.* 26. d. Difficile exuitur negotians à negligentia. Item *Eccl.* 27. a. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic & inter medium emptionis, & venditionis angustiabitur peccatis, intelligendum est negotiator. Sequitur. *e* Plantabant, & ædificabant] diu putantes viuere, cùm mors esset iuxta, *sup.* 12. c. Stulte hac nocte, &c. Tales plantatores magis cogitant de filiis quomodo relinquant eos diuites, quam de anima sua quomodo saluetur. *Eccl.* 2. a. Ædificaui mihi domos, & plantaui vineas, & feci hortos, &c. *Am.* 5. c. Domos quadro lapide, &c. *f* Qua die autem xiit Loth à Sodomis] id est, iustus de medio malorum. *g* Pluit] Dominus id est, Christus specialiter, quia naturam quam assumpturus erat polluerunt. *Gen.* 19. c. Pluit Dominus super Sodomam, & Gomorrham sulphur, & ignem à Domino de cælo, i. filius à patre. Idem est quod hic dicitur [Pluit] i. abundanter emisit Dominus. *h* Ignem, & sulphur de cælo,] i. sulphureum ignem qui ardet, & fœtet, sicut hoc peccatum, vt pœna respondeat culpæ. *Isa.* 27. b. In mensura contra mensuram, &c. *Ezech.* 38. g. Ignem, & sulphur pluam super eum, & exercitum eius. *Apoc.* 19. d. Viui missi sunt in stagnum ignis, & sulphuris. Talis est ignis inferni. Vnde *B. Bern.* Flamma gehennalis moram non sustinens execrabilem istam præuenit tollere nationem, necnon etiam tellurem ipsam, vtpote consciam tantæ confusionis absumpsit ignis, & spiritus procellatum. Et attende quatuor in hoc execrabili peccato, s. ardorem immoderatum. Magis enim exardent in masculos quam in fœminas. *Psal.* 57. Alienati sunt peccatores à vulua, &c. *Rom.* 1. d. Masculi relicto naturali vsu fœminæ exarserunt desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. Item fœtorem. *Isa.* 34. a. Interfecti eorum proiicientur, & de cadaueribus eorum ascendet fœtor. *Ioël.* 2. e. Ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius. Ascendet dicit, quia in aliis hominibus regnat hoc peccatum, propter quod magis dolendum est. Item tenacitatem: Dicitur enim quod qui semel inciderit, vix potest curari. Vnde legitur *Gen.* 14. b. quod vallis siluestris vbi habitabant Sodomitæ, habebat multos puteos bituminis, quod est glutinum tenacissimum. Item contagium, propter quod maximè declinanda est societas talium. Vnde Loth egresso de Sodomis dixerunt Angeli, ne staret in omni circa regione, tanquam ex praua vicinitate infecta. *i* Et omnes perdidit.] *Isa.* 33. b. Proiecit Dominus ciuitates, quia non reputauit homines. Quia reuera non sunt homines, qui hanc turpitudinem operantur. *k* Secundum hæc erit] i. ita subitum, & ineuitabile. 1. *Thes.* 5. a. Cum dixerint pax, &c. *Chrys.* Non dixit, cum erit pax, sed cùm dixerint, lasciuia enim & non pax erit his qui insensibiliter depositi sunt. *l* Qua die filius hominis reuelabitur] id est, in die iudicij, quando veniet in potestate magna, & virtute, vt dicitur *Matth.* 24. c qui primò venit in humilitate multa, &c. *Phi.* 2. b. Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens. *m* In illa die, &c.] Non exponit hoc *Gloss. ad literam.* sed hic est sensus: Tam subitus erit aduentus ad iudicium, quod Domino ad iudicium veniente, si quis esset supra tectum domus non haberet spatium descendendi, & asportandi sua. Secundum *Gloss.* sic continua. In illa die, Hucusque ostendit Dominus quod regnum Dei, i. Christus non venit cum obseruatione, sed insperatus veniet, nunc ostendit à qualibus aduentus eius debeat expectari, s. ab illis qui mundum, & ea quæ mundi sunt carnemque, & eius concupiscentias reliquerunt sine spe redeundi, ad quod inuitat exemplo Loth, & vxoris eius. Vnde dicit. In illa die, non in ipsa die aduentus qua iudex veniet, sed ante intelligendum est, quia superfluum esset monere, vt quis tunc descendat, quia tam repentè fiet, vt nec etiam posset si vellet. Est ergo sensus. In die illa, s. qua venturus est, i. modo ante illum diem. *n* Qui fuerit in tecto,] i. qui carnem, & eius concupiscentias excedit animo, vt omnes iusti qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis vt dicitur *Gal.* 5. d. Tectum superior pars domus est: Ergo qui in illa die fuerit in tecto, i. supra carnem. *o* Et vasa eius in domo] fuerint, supple, i. res, s. diuitiæ & possessiones quæ sũt in mundo quem iam reliquit. *p* Ne descendat tollere illa,] i. nec mente, nec corpore reuertatur ad illa. Ad literam prophetat quod tam arcta erit obsidio ciuitatis Ierusalem obsessæ à Romanis, quod nemo volet se includere in ciuitate pro aliqua necessitate. Similiter imminente iudicio futuro, necesse erit cuilibet, vt nihil de mundo secum tollat, ne quasi fur cum furto inueniatur. *Ioan.* 14. d. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. 1. *Ioan.* 2. c. Nolite diligere mundum, &c. *Gen.* 12. a. Egredere de terra tua, i. affectu carnali, & de cognatione tua, i. amore parentum, & de domo patris tui, i. de mundo. *q* Et qui in agro] fuerit, supple: *r* Similiter non redeat retro.] In agro dominico est, qui est in Ecclesia, sicut Prælatus. aut prædicator, cuius officium est istum agrum excolere, malas herbas extirpare, & bonas plantare. Vnde *Ier.* 1. b. Ecce constitui te super gentes, & regna, vt euellas &c. De isto dicitur *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri, &c. Exempli geminatio, fugiendi celeritatem insinuat. *Prou.* 6. a.

Sex modis fit vitium gulæ.

al. † hora. G

Eruere quasi damula de manu, & quasi auis de insidiis aucupis. *Zach.* 2. b. O, o, o. fugite de terra Aquilonis.
a Memores, &c. Loth] Exemplo confirmat quod dixerat, f quod non est redeundum ad mundum semel pro Christo derelictum, vxor enim Loth egressa de Sodomis, quia retrò aspexit, versa est in statuam salis, de quo fit condimentum, quia exemplo suo docet omnes ne sim lia faciant. *sup.* 9. g. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. *Phil.* 3. c. ea quæ retrò sunt obliuiscens, ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum ad destinatum persequor ad brauium æternæ vocationis. Nota, Loth vocans, vxor verbositas, visa Sodoma vertitur in sal, id est, reprehensionem, & accidit quod vulgò dicitur, totum perditum est propter sal. Sequitur. *b* Quicunque quæsierit, &c.] Hoc dupliciter exponit *Aug. super Ioan.* 12. Primò est sensus, vt fiat simplex relatio, quicunque quæsierit, id est voluerit.

Genes. 19. c. *Matth.* 16. d. *Marc.* 8. d.

a Memores estote vxoris Loth. *b* Quicunque quæsierit *c* animam suam *d* saluam facere *e* perdet illam. Et *f* quicunque perdiderit illam, *g* viuificabit eam. *h* Dico vobis in *i* illa nocte *k* erunt duo in lecto vno, *l* vnus assumetur *m* & alter relinquetur. *n* Duæ erunt molentes in vnum, *o* vna assumetur, *p* & altera relinquetur. *q* Duo in *r* agro, *f* vnus assumetur, *t* & alter relinquetur. *u* Respondentes *x* dicunt illi; Vbi Domine? *y* Qui dixit eis: *z* Vbicunque fuerit corpus, *a* illuc congregabuntur & Aquilæ.

Matth. 24. d.

c Animam suam] id est, præsentem vitam. *d* Saluam facere] id est, quicunque tempore persecutionis negauerit Christum pro vita temporali seruanda *e* Perdet illam] non vitam corporalem, sed vitam simpliciter, siue animam ipsam à qua est vita, q. d. quicunque voluerit saluare, siue seruare vitam, perdet vitam, quicunque voluerit seruare vitam temporalem, amittet æternam. Vel sic. *b* Quicunque quæsierit animam suam, &c.] salute æterna. *e* Perdet illam] id est, perditioni exponet propter Christum. *Act.* 20. e. Vincula, & tribulationes Ierosolymis me manent, sed nihil horum vereor, non enim facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodò consummem cursum meum, & ministerium verbi quod accepi à Domino, &c. *f* Et quicunque perdiderit illam,] id est, perditioni, seu tribulationi propter Christum exposuerit. *g* Viuificabit eam] id est, vita æterna dignam efficiet. Alius Euangelista addit: Propter me. *Matth.* 10. d. qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Propter me dicit, quia multi perdunt eam propter mundum, vel propter carnem, qui postea non inueniunt eam. *Prou.* 12. d. qui negligit damnum propter amicum iustus est. Et *Gloss. Beda* supplet hîc, Qui propter Christum perdiderit vitam, exurgente Christo, id est, ad iudicium prodeunte illic liberam inueniet. *Chrys.* Neque enim si propter Christum mortuus non fueris, immortalis eris, neque si propter Christum non proieceris pecunias, feres eas abibis, hoc expetit à te, quod & eo non expetente dabis. *h* Dico vobis] Præmisso de signis antecedentibus iudicium, adiungit Dominus de consequentibus, & concomitantibus iudicium. Vt autem præmuniat omnes, dicit de tribus generationibus, quosdam saluandos, quosdam damnandos in aduentu Domini, & ideo nullus debet se reputare securum. *Prou.* 28. c. Beatus vir qui semper est pauidus. Per iacentes in lecto designantur contemplatiui, qui in otio contemplationis, quasi in lecto quiescunt. Per molentes in mola, intelliguntur coniugati. Mola enim in circuitu voluitur, ideo per molam fortunæ volubilitas exprimitur. Sæpè enim coniugati in fortunæ rota, & volubilitate versantur. Nam iuxta verbum Apostoli, coniugatus diuisus est, vt partim seruiat Deo, partim mundo, incumbit enim ei solicitum esse de vxore, & liberis. Per laborantes in agro intelliguntur Prælati. Hi sunt Noë, Daniel, & Iob, de quibus dicitur *Ezech.* 14. c. si fuerint tres viri isti in medio eius, Noë, Daniel, & Iob, ipsi, &c. Prædicit ergo Dominus hîc quia tempore finalis persecutionis de quolibet statu aliqui saluabuntur, aliqui damnabuntur. Et nota quia auctores consueuerunt appellare aduentum iudicis, diem vnum. Vnde *Soph.* 1. d. Dies illa, dies iræ, &c. Et in Euangelio. De die illa nemo scit. Dies autem dicitur pro manifestatione, quia tunc omnia manifesta erunt, & conscientiæ singulorum patebunt singulis. Vnde *Dan.* 7. c. Antiquus dierum sedit, &c. Dominus hic vocat noctem pro horrore tribulationis, quæ iudicis aduentum præcedet. Tanta namque erit tribulatio tempore Antichristi, vt si fieri posset mouerentur etiam electi. Dicit ergo. *i* In illa nocte] i. in illa terribili, & tenebrosa tribulatione. *k* Erunt duo, &c.] i. in claustro, vel contemplationis otio. Duo verò, non dicit dualitatem personarum, sed diuersitatem affectionum, seu intentionum. *l* Vnus assumetur,] ad gloriam, vt sit pondus in verbo talem Deus assumet, id est ad se sumet.

Matth. 24. c.

m Et alter relinquetur] ad pœnam. Hi sunt duo passeres, quorum alter occiditur, alter auolare permittitur: *Leuit.* 14. a. *Chrys.* Mihi videtur quod in nocte erit aduentus. Item *Chrys.* Monstrat quòd nec omnes diuites pereunt, nec pauperes saluantur vniuersi, sed ex his, & ex illis saluantur, & pereunt. *n* Duæ erunt molentes in vnum.] *Mat.* 24. d. In mola vna, per quam significatur solicitudo temporalis, quæ pertinet ad coniugatos, qui in fœminino genere designantur, vt aliis ille subiecti ostendantur, vel propter infirmitatem, & fœcunditatem vocat fœminas. Ad hanc molam positus est Samson: *Iudic.* 16. e. derisionem sui, & excæcationem. Interpretatur autem Samson Sol eorum, & significat Theologum, vel virum religiosum, qui circa curas negotiorum temporalium excæcatur, imò occiditur. Vnde legitur *Iudi.* 9. g. quod mulier, id est, cupiditas fragmen molæ desuper iaciens, Abimelech interfecit. Non autem omnes qui ad hanc molam sunt, occiduntur, imò quidam saluantur, vt qui legitimè vtuntur matrimonio, & temporalia possident quasi non habentes, ea bene administrando, & ad æterna suspirando, vt Abraham, Isaac, Iacob, Iob, & consimiles. Ideo sequitur. *o* Vna assumetur] ad gloriam. *p* Et altera relinquetur] ad pœnam æternam, illi s. qui in incerto diuitiarum spem ponunt. Nota est mola virtutis. *Deut.* 24. b. Non accipies loco pignoris inferiorem, & superiorem molam, &c. Item status coniugatorum, vt hîc. Item occupatio terrena. *Isa.* 47. a. Tolle molam, & mole farinam. Item oppressio. *Isa.* 3. c. Facies pauperum commolitis. Item pœna grauissima, *sup. eod.* a. Mola asinaria circa collum. Item effœminatio. *Iudic.* 16. c. Clausum in carcere molere fecerunt, hæ, id est, fornicariæ. Sequitur? *q* Duo] non homines, sed duo genera prælatorum, aut prædicatorum, quidam boni, quidam mali, erunt.

Mat. 24. c.

Multiplex mola.

r In agro,] id est, in Ecclesia, quam ad modum agri oportet excoli, & arari aratro prædicationis, & seminari semine verbi Dei, & boni exempli. *Prou.* 31. b. Considerauit agrum fortis mulier, i. sapientia Dei, & emit illum pretio sanguinis sui 1. *Cor.* 6. d. Empti estis pretio magno. In hoc agro crescunt lilia virginum violæ confessorum, rosæ martyrum, obsequia obedientium. Et breuiter extra hunc agrum nihil fructiferum crescit. *Gen.* 27. d. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus. *f* Vnus assumetur] ad gloriam, qui propter Deum in agro fideliter laborauerunt. 1. *Tim* 3. c. Qui bene ministrauerint gradum bonum sibi acquirent. *Matth.* 25. b. Euge serue bone, & fidelis, quia, &c. *t* Et alter relinquetur] ad pœnam æternam, vt qui male aut negligenter administrauerunt. *Ierem.* 24. b. Maledictus qui opus Dei facit negligenter. *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri, &c. *u* Respondentes,] Apostoli dubitantes de verbo Domini. *x* Dicunt illi: vbi Domine.] *Beda:* Assumentur, supple, vel relinquentur. *y* Qui dixit eis, vbicunque, &c.] Discipuli duo quærunt, scilicet relinquentur, vel assumentur. Sed Dominus vnum respondet, reliquum subticet, quia ex altero patet: Dicit enim electos assumendos in cœlo, dans intelligere reprobos relinquendos in inferno. Dicit ergo: *z* Vbicunque fuerit corpus,] Christus in corpore humano, Christus Deus, & homo, non vmbra corporis, sed verum corpus: *a* Illuc congregabuntur Aquilæ] id est, sancti, secundum vtrunque statum Aquilæ comparabiles. Nam in præsenti statu carne Dominica reficiuntur. sicut Aquila carnibus vescitur, & in futuro statu renouabuntur, sicut Aquila post senium reiuuenescit. *Beda.* Vbi fuerit Dominus corpore, congregabuntur electi, qui eius Passionem humiliter imitando, tanquam de carne eius satiantur, quorum per resurrectionem renouabitur, vt Aquilæ iuuentus. *Iob.* 39. d. Vbicunque fuerit cadauer, statim adest. *Iob* 6. d. Sicut Aquila volans ad escam. *Chrys.* Aquilæ, Angeli, Martyres, Sancti. *Ambros.* Nonne tibi videntur Aquilæ circa corpus, Maria Magdalenæ, Maria Iacobi, & Salome circa sepulchrum? Sed sacerdotes moderni, tanquam milui, aut vultures ad cadauera mortuorum congregantur. *Isidorus.* Vultur dicitur, quasi vultum habens tortum, in quo significatur praua intentio Sacerdotum. *Iob* 28. a. Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis.

EXPO

CAP. XVIII.

a DIcebat autem *b* & parabolam ad illos, quoniam *c* oportet semper orare *d* & non deficere, *e* dicens: *f* Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui Deum non timebat, *g* & hominem non reuerebatur. *h* Vidua autem quædã erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum *i* dicens: *k* Vindica me de aduersario meo: Et nolebat per multũ tẽpus. *l* Post hęc autẽ dixit intra se: Etsi *m* Deum non timeo nec hominẽ reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, *n* ne in nouissimo veniẽs suggillet me. Ait *o* autem Dñs: Audite quid iudex iniquitatis dicit. *p* Deus autem non faciet vindictam electorum suorũ *q* clamantium ad se die ac nocte:

EXPOSITIO CAP. XVIII.

A

Eccl. 18. c. 1 *Thess.* 5. c.

DIcebat autem, &c.] Supra dixit Dominus de omni genere hominum, quosdam saluandos, quosdam damnandos. Vnde nulli certa est salus sua: Iuxta quod dicitur *Eccl.* 9. a. Nemo scit vtrum amore, vel odio dignus sit, supple finali: Ideo quid faciendum sit in hoc dubio, & incerto docet hic Dominus, s. semper orandum. Diuiditur autem hoc cap. in quatuor partes. In prima docet orare perseueranter, per parabolam viduæ, & iudicis. In secunda docet orare humiliter, per parabolam publicani, & Pharisæi, ibi [Dixit autem & ad quosdam, &c.] In tertia ostendit quales pertineant ad regnum suũ scilicet pueri, & quales non scilicet diuites, ibi [Afferebant, &c.] In quarta ostendit viam per quam venitur ad regnum, scilicet, passionem per quam & ipsemet iuit, ibi [Assumpsit autem Iesus, &c.] Et notandum est, sicut dicit *Beda*, quod Dominus aliquando ponit parabolas secundùm similitudinem vbi persona personæ comparatur, vt *Matth.* 21. c. de homine qui habuit duos filios, qui Dei personam gerit. Aliquando autem ponit parabolas per similitudinem, vbi non persona personæ comparatur, sed magis negotium negotio, vt hic de iniquo iudice, qui personam Dei nullatenus tenet, tamen per factum suum, factum Dei coniici potest. Vel sic dicamus, proponit Dominus parabolas quandoque per simile, quandoque per contrarium. Hic enim est probatio in contrarium, & à minori, ac si diceret, si iudex iniustus ita precibus assiduis vincitur, longè magis Deus iustus precibus deuotis flectetur. Dicitur ergo. *a* Dicebat autem, &c.] Dominus. *b* Et parabolam ad illos] de iudice, qua ad orandum inuitabat. *c* Quoniam oportet semper orare] ad declinanda prænunciata incommoda, scilicet, prædicandũ iudicium. *Hieron.* Frequens oratio vitiorum impugnationem extinguit. 1. *Thess.* 5. c. Sine intermissione orate. *Eccles.* 18. c. Non impediaris orare semper, & non verearis vsque ad mortem iustificari. Contra *Eccl.* 7. b. Non iteres verbum in tua oratione. *Matth.* 6. b. Orantes nolite multum loqui: Quomodo ergo diu orabimus, si nec multa dicimus, nec dicta iteramus? Sol. Semper ponitur hic pro numero vniuersitatis, id est, pro septenatio, vt sit sensus: Oportet semper orare, id est, septies in die. Septem namque horæ specialiter sunt institutæ ad orandum in die, & cum vnaquæque specialem habeat causam suæ celebrationis, tamen hoc generaliter intuetur Ecclesia, vt quia non potest semper orare, saltem oret septies, ac si dicat, quia non possum semper orare, facio quod possum, orabo saltem sub numero vniuersitatis. Vel quod dictum est: Oportet semper orare, referendum est ad id quod ait Apostolus: Sine intermissione orantes. Sine intermissione orat, qui bene operari non cessat. Oratio enim est quasi nuncius quidam, & interpres voluntatis nostræ, quem ad Deum dirigimus, & hoc semper facere debemus. Hos duos modos tangit *Beda in Gloss.* dicens. Semper canonicis horis quotidie secundum morem Ecclesiæ, id est, ab Ecclesia regulariter institutis, vel quia iustus secundum Deum omnia gerit, vel dicit. Semper orat qui semper agit bona, nec desinit orare nisi cum desinit iustus esse. Sequitur. *d* Et non deficere.] *Eccl.* 3. a. Qui diligit Deum exorabit pro peccatis, & continebit se à peccatis, & in oratione dierum exaudietur, id est, diu, contra acediam. *Eccl.* 35. c. Qui adorat Deum in oblatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit. *e* Dicens] Dominus, supple. Modò incipit parabola. *f* Iudex quidam erat, &c.] *Iob.* 21. b. Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? *Iob.* 22. c. Quasi nihil posset omnipotens æstimabant eum, &c. *Eccl.* 8. c. Quasi vmbra transeant, qui non timent faciem Domini. *Eccl.* 7. c. Qui timet Deum nihil negliget. *g* Et hominem non reuerebatur.] *Ezech.* 3. b. Omnis domus Israël attrita fronte est, & duro corde. *Ierem.* 3. b. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Duo excluduntur ab isto iudice, quæ maximè faciunt à peccato declinare, scil. timor Dei, & pudor hominum. De timore Dei: *Eccl.* 1. c. Timor Domini expellit peccatum. De pudore hominum dicit. Philosophus, Erubuit, salua res est. Et *Eccl.* 26. c. Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata. *h* Vidua autem quædam erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum,] quia ad ipsum pertinet defendere personas miserabiles. *Isa.* 1. c. Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.

i Dicens] vidua illa. *k* Vindica me de aduersario meo, & nolebat per multum tempus] *Isa.* 1. f. Pupillo non iudicant, causa viduæ non ingreditur ad eos. *Ierem.* 5. g. Causam viduæ non iudicauerunt, &c. *Eccl.* 35. c. Nonne lacrymæ viduæ, &c.

l Post hæc autem dixit intra se] victus improbitate viduæ.

B

m Etsi Deum non timeo nec hominem reuereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua vindicabo illam.] Simile *supra* 11. b. Et si perseuerauerit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens eò, quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

n Ne in nouissimo veniens suggilet me, &c. In *Gloss.* habetur apertiùs: Ne iterum, & iterum veniens suggillet me, &c. Et est alia litera. Et nota originem huius verbi, suggillare. Nam quantum ad absolutionem vocabuli dicitur suggillare quasi subgulare, & est tractum à lamiis, quæ paruulos quos suffocant sub gulis incidunt, & sanguinem sugunt, vt verè sit idem suggillare, quod suffocare, quasi dicat, iudex ne suggillet me, id est, ne clamore suo, & multitudine verborum suffocet me, & cogat obmutescere. Iste enim propriè suggillatur, qui verbis, vel rationibus hinc inde arctatur, vt obmutescere cogatur, ne possit vel audeat verbum proferre. *Gloss.* Suggillo à suggero tractum est à lamiis, id est strangulo. *Chrysost.* Suggillare est quasi strangulare. Nota lamiæ sunt dæmones nocte strangulantes. *Thren.* 4. a. Lamiæ nudauerunt mammas, lactauerunt catulos suos. Hæc vidua typum gerit cuiuslibet animæ fidelis, vel Ecclesiæ generalis, quæ desolata à sponso videtur, qui tamen in secreto curam eius gerit, præsentia corporis absens, sed virtute diuinitatis, & gratiæ largitate præsens. De qua dicitur *Iob* 24. a. Abstulerunt pro pignore bouem viduæ, id est Prælatum Ecclesiæ, quo habito securi sunt dæmones de habenda plebe.

Item in *eodem* d. Pauit sterilem, quæ non parturit, & viduæ non benefecit. Sterilem dicit carnem, & viduam animam. Vel sterilem dicit congregationem hominum inutilem, viduam dicit Ecclesiam, cui multi clerici, & canonici nihil boni faciunt, pascentes inutilem congregationem clericorum, & famulorum. In oratione istius viduæ, planè ostenditur virtus, & efficacia humilis, & perseuerantis orationis. Impossibile enim est talem orationem non exaudiri. *Ecclesiast.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet donec, Altissimus aspiciat, & Dominus non elongabit, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium. [Ne in nouissimo veniens, &c.] *B. Bernard.* Venient, venient ante tribunal Christi, vbi erit pupillorum accusatio grauis, allegatio dura, quorum vixerunt stipendiis nec diluerunt peccata. Sequitur.

o Ait autem Dominus, audite quid iudex iniquitatis dicit.] *Chrysostomus.* Non iudex talis, fide dilectionis carens, tædio compulsus, sed actio eius hic potest laudari, quia si iste quocunque animo vltus est viduam, Deus iustus maximè vlciscetur suorum iniuriam, immo prauorum malitiam. *Roman. cap.* 12. d. Mihi vindictam, & ego, &c

p Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte,] quasi dicat, immo faciet. *Psalm.* 119. Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. *Apocal.* 6. c. Vsquequo Domine sanctus & verus, &c. *Psalm.* 78. Vltio sanguinis, &c. *Iob* 35. d. Omnipotens singulorum causas intuebitur. *Item* 36. a. Iudicium pauperibus tribuit, non aufert à iusto oculos suos.

q Clamantium ad se die ac nocte.] *Isaia cap.* 21. c. Ad me clamat ex Seir, custos quid de nocte, custos quid de nocte, & dixit, &c.

Et patientiam

a & patientiam habebit in illis? b Dico autē vobis, quia citò faciet vindictam illorū. c Veruntamen filius hominis veniēs, putas, inueniet fidem in terra? Dixit d autem & e ad quosdā qui in se confidebant f tanquā iusti, g & aspernabātur cæteros h parabolā istam, dicens: Duo homines i ascenderunt in templum, vt k orarent, l vnus Pharisæus, & alter Publicanus. m Pharisæus stans, hæc n apud se orabat: o Deus gratias ago tibi, p quia non sum sicut cæteri hominum q raptores, iniusti, r adulteri

a Et patientiam habebit in illis] q. d. non *Eccl.* 35. d. Dominus iudicabit iustos, & faciet iudicium, & fortissimus non habebit in illis patientiam. Ex *Gloss.* obiicitur hic. Cùm iusti moneantur orare pro persecutoribus, quid est, quod sancti viri orant in persecutores suos vindicari? Hoc rationabiliter potest quæri saltem de his, qui sunt in via, qui enim in patria sunt, astricti sunt iustitiæ Dei. Solut. est, quod sancti viri salua iustitia de ipsis postulant vindictam, vt pereant, id est, impij esse desinant: Iuxta quod dictum est. Verte impium, & non erit. *Prou.* 12. a. Vel salua iustitia orant, vt flagellentur, & sic à nequitia resipiscant. b Dico autem, &c.] *Deut.* 32. f. Sanguinem seruorum suorum vlciscetur. *Beda.* Vt vel potestas malorum minuatur, ne tentationi succumbant, vel ipsi ita fortes efficiantur, vt pati non desistant, vel mali conuertantur. c Veruntamen] q. d. vindictam faciam cùm venero iudicare oppressores iustorum, veruntamen illi, scilicet, electi pauci erunt, & tepidi tempore iudicij, quia tunc refrigescet charitas multorum, & Dominus ad iudicium veniens vix inueniet fidem in terra. Vnde dicit [Veruntamen filius, &c.] De perfecta fide dicit, id est cum dilectione. q. d. pauci sunt boni, & tunc erunt pauciores. *Ierem.* 7. f. Periit fides, ablata est ab ore eorum. *Psalm.* 11. Saluum me fac Domine quoniam defecit sanctus. *Habac.* 1. d. Totum in hamo subleuabit. *Mich.* 7. a. Væ mihi quia factus sum sicut qui colligit, &c. *Osea* 8. b. Deuoratus est Israël. *Isa.* 17. a Brachium eius spicas leget. Et nota quia [putas] non opinionem, aut dubitationem Dei notat hic sed duritiæ, & infidelitatis hominum increpationem significat. Sequitur.

Secunda pars. d Dixit autem, &c.] Secunda pars cap. in qua docet Dominus orare humiliter. Cùm enim præcedentem parabolam Dominus terminasset in fide, videri posset alicui, quod sola fides sufficeret ad salutem, ideo ostendit in hac parabola plus valere apud Deum humilitatem orationis quam habuit publicanus quàm fidei iactantiam, quam habuit Pharisæus. Vnde dicit. [Dixit autem] Dominus, scilicet. e Ad quosdam qui in se,] id est, in suis meritis, confidebant, f Tanquam] non verè [iusti] cùm nullam haberent iustitiam, quia non habebant humilitatem sine qua nihil placet Deo. Vnde *Greg.* Eam quippe quam non inuenit humilem, veritas fugit mentem. *Idem.* Qui virtutes sine humilitate congregat, quasi puluerem in ventum portat. *Prou.* 11. d. Qui confidit in diuitiis suis corruet. *Hier.* 48. b Pro eo quod habuisti fiduciam in munitionibus tuis, &c. *Rom.* 10. Iustitiam suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.

g Et aspernabantur cæteros] cùm tamen ipsi parua bona facerent quia confidebant in se. Necesse est enim vt qui in se confidit, alios contemnat. *Eccl.* 4 c. Ne reuerearis proximum in casu suo. *Rom.* 14. a. Qui non manducat, manducantem non spernat. h Parabolam istam dicens: Duo homines] nomen rei, sed non rem nominis æqualiter participantes. Vterque fidelis, sed vnus verbo tenus, alius facto.

i Ascenderunt in templum,] in monte situm Vnde septem erant gradus per quos ascendebatur in templum, vt dicitur *Ezech.* 40. d. Per quos significantur septem dona Spiritus sancti, vel septem virtutes, tres Theologicæ, & quatuor cardinales, & septem opera misericordiæ:

Versus. *Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.*

Per quemlibet istorum trium septenariorum ascenditur in cæleste templum. k Vt orarent] Ad hoc debet quilibet ascendere ad Ecclesiam, id est, ad orandum non ad videndum mulieres, vel praua, & vana colloquia faciendum, quod tamen multi faciunt. Vnde conqueritur Dominus *Matth.* 21. b. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem, &c. *Aug.* Nemo in oratorio aliquid agat nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit. *Act.* 3. a. Petrus, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. l Vnus Pharisæus & alter Publicanus.] Pharisæus dicitur quasi diuisus. Erant enim Pharisæi diuisi ab aliis propter traditiones proprias, quas faciebant, & propter arctiorem vitam, siue ob religionem quandam quam habebant. Habebant enim in manu & in fronte membranulas in quibus erat scriptus decalogus. Habebant etiam spinas ligatas in fimbriis palliorum, vt cum pungerentur statim recordarentur legis. Vnde significant hypocritas, qui habent sacrarum exercitium literarum, quod significatur in membranis & diuinorum memoriam præceptorum ad faciendum ea, quod significatur in spinis, qui cum appareant exteriùs sancti, interiùs sunt immundi, sicut dicitur *Matth.* 23. c. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intùs verò sūt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia. Publicani dicebantur exactores publicorum vectigaliū, quæ officia sine peccato, aut vix aut nunquam exerceri possunt. Vnde hic publicanus significat apertè malos, qui faciliùs, & frequentius conuertuntur ad Dominum quàm fictè boni, quos significat Pharisæus. m Pharisæus stans] Ipse situs corporis exprimit elationem mentis, id est, superbiam *Isaia* 49. f. Vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. *Isai.* 60. c. Venient ad te curui filij eorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum. n Hæc apud se orabat] tanquam sibi placens. *Greg.* Oratio hominis placentis sibi non ascendit ad Deum. *Rom.* 15. a. Debemus nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Contrarium faciebat Pharisæus, & adhuc faciunt hypocritæ, & tamen ibidem sequitur. Vnusquisque vestrum placeat proximo suo in bonum ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit. o Deus gratias ago tibi, quia, &c.] *Greg.* Si reprehenditur qui superbè gratias agit, quid ergo ille qui impugnat gratiam? Duæ sunt partes iustitiæ, scilicet, declinare à malo, & facere bonum. Iste Pharisæus, vt perfectè iustus appareat, de vtraque gratias agit. Et primò de prima, quæ est declinare à malo, dicens. p Quia non sum sicut cæteri hominum] id est, sicut cæteri homines, q. d. cæteri homines sunt peccatores, ego solus sum iustus. *Beda.* Quid est cæteri homines nisi omnes præter ipsum, &c.

q Raptores iniusti.] Rapina attenditur in violenta occupatione rei alienæ, iniustitia verò attenditur in propriæ rei detentione, & pauperibus non erogatione. De raptoribus verò dicitur *Leuit.* 11. c. Haliætum & accipitrem non comedes iuxta genus suum, id est, raptoribus non consenties, nec eos imitaberis. Iuxta genus suum dicit, quia duo sunt genera accipitrum, siluestre scilicet & domesticum. Siluestris sibi soli, domesticus verò non sibi, sed Domino suo rapit. Sic sunt duo genera raptorum, quidam sibi solis rapiunt, vt auari, alij non sibi, sed Dominis suis, vt officiales, & balliui. De primo dicitur: *Eccl.* 4. b. Vnus est, & non habet secundum, non fratrem, non filium, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis. *Eccl.* 11. c. Est qui locupletatur parcè agendo, &c. De secundo dicitur *Habac.* 2. b. Væ ei qui multiplicat non sua. Quis autem sit amborum exitus, dicitur *Prou.* 21. b. Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium. *Isai.* 14. b. Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum. Et *inf.* a. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum, subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes, q. d. non cessauit exactor in culpa, ideo non cessabit tributum in pœna. Quamdiu durabit vestis, durabit tinea, quamdiu erit cadauer, erunt vermes, quamdiu erit anima, erit ignis cuius ipsa est materia. De iniustis verò qui sua conseruant, & pauperibus non erogant, dicitur *Eccl.* 5. c. Est alia infirmitas pessima quam vidi sub sole, diuitiæ conseruatæ in malum domini sui. *Prou.* 28. b. Qui congregat diuitias vsuris, & fœnore liberali, in pauperes eas congregat, id est contra vel per pauperes.

r Adulteri] Adulter est, qui dimissa vxore sua alij fœminæ copulatur, vel si alterius vxorem cognoscat. Fit enim adulterium quandoque ex vna parte tantum, quandoque ex vtraque, & tunc est maius peccatum. Et de hoc dicitur *Eccl.* 23. c. Omnis homo qui transgredietur lectum suum contemnit in animam suam. Et *inf.* d. Mulier omnia relinquens virum suum peccabit, statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primò enim in lege Altissimi incredibilis fuit, secundò virum suum dereliquit, tertiò in adulterio fornicata est, & ex alio viro sibi filios statuit.

Velut

a Velut etiam hic publicanus.] Ecce Pharisæus considerat,quæ habet,& quæ publicanus non habet: Hinc præcipuè oritur in nobis superbia, quia consideramus, quæ nos habemus bona, & quæ alij non habent, cum econtrario fieri deberet. Et dicit [hic] despectiuè seu irrisoriè. *Eccl.* 7. b. Ne irrideas hominem in amaritudine animæ,est enim qui humiliat, & exaltat circunspector Deus Sufficienter commendat se Pharisæus, qui dicit se nec apertum, nec occultum esse peccatorem: Contra hoc quod dicit *Eccl.* 7. a. Non te iustifices apud Deum, quoniam cognitor cordis ipse est *Prouerb.* 18. c. Iustus prius accusator sui est. Item *Prouerb.* 27. a. Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua. *Beda.* Meliorum virtutibus inspectis humiliemur, vt dicat vnusquisque: Domine non sum sicut cæteri serui tui, casti, sobrij. Vel per Pharisæum istum negotiatores sæculi designantur, qui sub specie negotiationis multa dolosè, & iniustè acquirunt. *Eccl.* 26. d. Difficile exuitur negotians, &c.

C *a* Velut etiam hic publicanus. *b* Ieiuno bis in sabbato, *c* decimas do omnium quæ possideo. Et *d* publicanus à longè stans *e* nolebat, nec oculos ad cælum leuare, *f* sed percutiebat pectus suum dicens: *g* Deus propitius esto mihi peccatori. Amen *h* dico vobis, descendit hic iustificatus in *i* domum suam ab illo, *k* quia omnis qui se exaltat humiliabitur, *l* & qui se humiliat exaltabitur. *m* Afferebãt autem ad illum, & *n* infantes, vt eos tangeret.

b Ieiuno bis in sabbato,] Hactenus egit gratias de prima parte iustitiæ. id est,quia malum non fecit. Nunc agit gratias de secunda,id est, quod bonum fecit dicens [Ieiuno bis in sabbato,] id est,in Hebdomada. Nomine sabbati septimana censetur, quæ tota secundum Hebræos à sabbato denominatur. A ieiunio siue abstinentia se commendat quia ieiunium pestem corporis sanat, vt dicit *Hieron.* De quo dicit *Ambr.* Vide quanta sit virtus ieiunij, vt ipso suo ieiunus homo serpentem interficiat, multo fortius spiritualem. *Aug.* Eua quamdiu abstinuit virgo fuit, & in paradiso permansit, sed quam citò præceptum abstinentiæ violauit, libidinis corruptionem sensit,& à paradiso eiecta fuit. Postea commendat se ab eleemosyna dicens.

c Decimas do omnium quæ possideo.] Do dicit, cum deberet dicere reddo, quia debentur ex præcepto Domini. *Malach.* 3. c. Inferte omnem decimam in horreum meum,&c. *Aug.* Redde decimas, aliter deduceris ad partem decimam Angelorum, quæ de cælo cecidit in infernum. Decimam debet homo date, quia est decima creatura. Primæ enim nouem creaturæ, sunt nouem ordines Angelorum, decima autem creatura est homo. Est autem decima quasi census Deo debitus pro cælesti hæreditate. Et certè qui non reddit censum, meritò perdit agrum. Quantum autem Deo displiceat, qui non reddit ei decimas. dicit *Malach.* 3. b. Si affiget homo Deum, quia vos configitis me. Et dixistis, in quo configimus te? In decimis, & primitiis, quas non redditis supple. Vnde sequitur: In penuria vos maledicti estis. Hic Pharisæus typus est superborum, qui se de bonis suis iactare consueuerunt. Vnde *Greg.* super hunc locum, quatuor species tumoris distinguit. Prima est, cùm quis bonum quod habet, à se habere æstimabat, vel qui bonum, quod facit sibi attribuit, vt Nabuchodonosor. *Dan.* 4. f. Nonne hæc est Babylon, magna quam ego ædificaui, &c. Contra hanc dicitur 1. *Cor.* 4. b. Quid habes quod non accepisti, &c. Secunda est, cum homo bonum quod habet à Deo quidem se habere confitetur, sed pro meritis suis. Contra quod dicit Apostolus 1. *Cor.* 15. b. Gratia Dei sum id quod sum. Tertia est, cùm homo simulat se habere bonum quod non habet, quod est vitium hypocritarum. Et hæc iactantia rapina est, qui enim auidus est laudis, rapit opinionem sanctitatis. Vnde *Iob.* 27. b. Quæ est spes Hypocritæ si auarè rapiat, & non liberet Deus animam eius? Quarta est, cum despectis cæteris appetit homo singulariter videri habere, quod habet. Hac specie tumoris laborat hic Pharisæus. Qua etiam laborasse videtur Elias 3. *Reg.* 19. c. vbi dicit: Prophetas tuos occiderunt & remansi ego solus, cùm tamen plures remansissent qui non curuauerunt genua sua ante Baal, vt *ibidem* dicit Dominus. Sequitur.

d Et publicanus à longè stans] quòd est signum humilitatis, quam operatur consideratio propriæ infirmitatis. *Iob.* 5. d. d. Visitans speciem tuam non peccabis *sup.* 5. b. Exi à me Domine, quia homo peccator sum.

e Nolebat nec oculos ad cælum leuare.] Sicut cantatur de Dauid 2. *Paral. vlt.* Peccaui super numerum arenæ maris, & multiplicata sunt peccata mea, & non sum dignus videre altitudinem cæli præ multitudine iniquitatis meæ. Hic dicit *Beda.* Sicut humilis non audet appropinquare, vt Deus appropinquet, ita non aspicit vt aspiciatur, &c. Summa est: Qui ad Deum ascendere formidat ex humilitate, Deus ad eum accedit, conscientiam premit, id est humiliat, sed spem subleuat, mentem ad Deum erigendo. *Iob* 22. d. Qui declinauerit oculos suos ipse saluabitur. *Beda.* Nolebat oculos ad cælum leuare, quòd perfectum est., vt cælum posset ad se inclinare. *De pœn. dist.* 1. *c. quis aliquando.*

f Sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, &c.] Tria notantur in pectoris percussione. Est enim ibi læsio, per quam significatur contritio, & sonus, per quem significatur confessio, & manus appositio, per quam significatur satisfactio. Hæ sunt tres partes pœnitentiæ, quæ est via redeundi ad Deum: De qua *Exod.* 5. a. Deus Hebræorum vocauit, &c. Debet autem esse discreta tota pœnitentia. Vnde per pectus discretio designatur. Propter quod præcipitur in lege, vt pectus cum armo cedat in partem sacerdotis, qui debet præ cæteris discretione vigere. Præter hæc etiam in pectoris tunsione dimittuntur venialia, quæ octo modis, siue octo remediis dimittuntur, id est confessione oris, pectoris tunsione, aquæ benedictæ aspersione, cordis contritione, dominica oratione. Crucis signatione, sacra Communione, iniuriarum condonatione. Vnde Confiteor, tundo, respergor, conteror, oro: Signor, edo, dono, (id est condono,) per quæ venialia pono. *Eccl.* 28. a. Relinque proximo tuo nocenti te, &c. *Matth.* 23. b. *Sap.* 14. c. *Versus.*

g Deus propitius esto mihi peccatori] Hæc est breuis oratio, & valde vtilis [Deus] qui solus potes [propitius esto mihi peccatori.] *Beda.* Peccatum suum agnoscit, vt Deus ignoscat. Non dicit peccanti, sed peccatori, vt grauiùs se accuset.

h Amen dico vobis, descendit hic iustificatus] nondum forsan planè. Iam enim à culpa, sed nondum forsan à pœna. Argumentum quod aliorum contumeliæ non iustificant. *i* In domum suam ab illo] id est, plus quam ille. Vel [ab illo,] id est, ad comparationem illius. Simile *Ierem.* 3. d. Iustificauit animam suam aduersatrix Israël, comparatione præuaricatricis Iudæ. *Ezech.* 16. f. Iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus. Et *infra.* Iustificatæ enim sunt à te.

k Quia omnis qui se exaltat, &c.] Posita Pharisæi & Publicani controuersia, ponitur iudicis sententia, vt caueatur superbia. Et continua sic. Quare descendit hic iustificatus, &c. Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, *sup.* 14. c. Idem & *Matth.* 23. b. *Beda.* Ante ruinam exaltabitur cor, & ante gloriam humiliabitur. Ante ruinam, &c. quasi ruinam præcedit exaltatio. Vel potest exponi ante pro ad, quia cor hominis exaltatur, & intumescit ante ruinam, & ad ruinam, & tumor superbiæ quasi præsagium est ruinæ. Solet enim homo intumescere propinqua ruina. *Prou.* 16. c. Contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltabitur spiritus.

l Et qui se humiliat exaltabitur. *Iob* 22. b. Qui humiliatus fuerit in gloria erit, & qui inclinauerit oculos suos ipse saluabitur, &c. *Eccl.* 10. b Est propter gloriam minoratio, & est qui ab humilitate leuabit caput.

m Afferebant autem, &c.] Tertia pars. Data sententia Domini super controuersia Pharisæi, & Publicani, offeruntur paruuli magistro humili ad benedicendum, vt ostendatur quod tales pertinent ad eius regnum, tamen illi qui obtulerunt putabant, quòd continentia corporalis magis placeret ipsi, quàm munditia mentis. Vnde *Chrys.* dicit. Pueros castitate mundos obtulerunt, putabant enim vt tantum corpore mundos laudaret, & non voluntate, cum tamen è contra sit. Vnde *Psalm.* 44. Omnis gloria filiæ regis ab intus, &c. per oblationem ergo infantium significatur, quòd omnes illi qui, ad eius regnum pertinent sint infantes, non ætate, sed virtutis similitudine. Vnde *Matth.* 18. a. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Et hoc est. [Afferebant autem ad illum] homines regionis illius. *Tertia pars.*

n Et infantes vt eos tangeret.] *Ier.* id est vt manu, & voce eis benediceret. Nota verò, quòd Dominus tribus modis tangit. Primò flagellando. *Iob* 19. c. Misereminì mei, &c. *Dominus tribus modis tangit.*

Secundò interius conſolando. *Dan.* 8. c. Cùm loqueretur ad me prolapſus ſum pronus in terram, & tetigit me, & ſtatuit me in gradu meo. Tertiò, beneficia conferendo. *Gen.* 27. c. Accede huc fili mi, vt tangam te. Horum puerorum creditur Martialis vnus fuiſſe. Sequitur.

al. † Quos. *a* Quod cùm viderent diſcipuli, increpabant illos.] *Beda.* Non, quia nollent infantes manu, & voce ſaluatoris benedici, ſed quia putabant eũ importunitate offerentium poſſe laſſari. Vnde videtur innuere. *Beda*, quòd non poterat laſſari Dominus. Contra *Ioan.* 4. a. Ieſus autem fatigatus ex itinere ſedebat. Solut. Fatigatus fuit, & laſſus multoties ſed non ad ſimilitudinem hominum, quia illi neceſſitate, iſte ſola voluntate qui aſſumpſit talem naturam qua poſſet fatigari. Vel laſſabatur, vt homo non vt Deus. Secundùm *Ambroſ.* & *Bedam.* Apoſtoli videntes paruulos de gentibus Domino offerri, intelligebant in hoc facto ſalutem gentium præfigurari. Increpabant ergo eos, per idipſum oſtendentes quia primò vellent populum ſuum ſaluari, & poſtmodum gentem introduci, vtrumque enim ſalutem optabant. Vnde & pro muliere Chananæa oraſſe leguntur, quæ gentilis erat: *Matth.* 15. d.

† *a* Quod cùm viderent diſcipuli increpabant illos. *b* Ieſus autem conuocans illos dixit: Sinite pueros venire ad me, & *c* nolite vetare eos. *d* Talium eſt enim regnum Dei. *e* Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnũ Dei ſicut puer *f* non intrabit in illud. Et *g* interrogauit eum quidam princeps, dicẽs. *h* Magiſter bone, quid *i* faciens vitam æternam poſſidebo? Dixit autem ei Ieſus:

b Ieſus autem conuocans illos dixit: Sinite pueros venire ad me.] *Prouerb.* 9. a. Si quis eſt paruulus veniat ad me. *Iſa. vlt.* a. Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu? *Prouerb.* 3. d. Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt, &c. *B. Bern.* Herodiana crudelitas, & Ægyptiaca malitia eſt naſcentem perſequi Saluatorem, & allidere paruulos Iſrael.

c Et nolite vetare eos] *Auguſt.* Nemo prohibeat languidos venire ad medicum. *Chryſoſtomus.* Si ſancti futuri ſunt, quid vetatis filios ad patrem venire? Si peccatores futuri ſunt, vt quid ſententiam damnationis profertis antequam culpam videatis? Quales modò ſunt meum eſt, quales futuri ſunt ipſorum eſt. Quod meum eſt honorate, quod ipſorum erit miſerebimini.

d Talium eſt enim regnum Dei.] Talium, id eſt, innocentiam puerilem imitantium. *Hieron.* Non ait, iſtorum, ſed talium, vt oſtendat non ætatem, ſed mores regnare. q. d. humilium eſt regnum cælorum. *Matth.* 5. a. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Siue regnum cælorum dicatur gloria, ſiue gratia, ſiue ſapientia. *Prouerb.* 11. a. Vbi humilitas ibi ſapientia. *Prouerb.* 29. d. Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. *Iacob.* 3. b. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Rectè autem per pueros, humiles deſignamur, quia ſunt paucis contenti. *Eccleſ.* 29. d. Initium vitæ hominis aqua, & panis & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem. Item in imo ſeu in puluere ſedent. *Iſa.* 47. a. Deſcende ſede in puluere. Item ſine malitia ſunt. 1. *Corinth.* 14. d. Malitia paruuli eſtote. Item ſimplices ſunt, id eſt ſine duplicitate. *Prouerb.* 3. d. Cùm ſimplicibus ſermocinatio eius. *Sapient.* 1. a. In ſimplicitate cordis quærite illum. Item innocentes ſunt. *Iob* 22. d. Saluabitur innocens, ſaluabitur autem munditia manuum ſuarum. Item verecundi ſunt. *Seneca.* Verecundia bonum in adoleſcente ſignum. *Eccl.* 26. c. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta, & pudorata.

Proprietates puerorum.

Item ſine ſolicitudine ſunt. *Matth.* 6. d. Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis. Item non ſeruant iram. *Epheſ.* 4. c. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Item largi ſunt. *Prouerb.* 22. b. Victoriam & honorem acquiret, qui libenter dat munera. *Galat.* 2. d. Tradidit ſemetipſum pro me. Item veraces ſunt. *Apocal.* 14. a. In ore ipſorum non eſt inuentum mendacium. *Epheſ.* 4. f. Deponentes omne mendacium loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo. Item non pudet eos mendicare panem. *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, &c. Item caſti ſunt 1. *Timoth.* 5. d. Teipſum caſtum cuſtodi. *Matth.* 19. b. Sunt Eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum. Item ſunt obedientes *Epheſ.* 6. a. Filij obedientes eſtote parentibus veſtris. *Eccleſiaſt.* 3. a. Filij ſapientiæ Eccleſia iuſtorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. Item promiſſionibus hilareſcunt. *Num.* 14. e. Paruulos introducam in terram, quæ vobis diſplicuit. Item amant ſe mutuò. *Eccleſ.* 13. c. Omne animal diligit ſibi ſimile. Item non confidunt in ſe. *Ierem.* 17. a. Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachij ſui. Item clamorem referunt ad parentes, vt vindicent eos. *Eccleſiaſt.* 28. a. Qui vindicari vult à Domino inueniet vindictam. Item homines perſonatos expaueſcunt. *Seneca.* Pueri hos amant cum quibus ludere conſueuerunt. Item diligunt pulcra veſtimenta. *Eccleſiaſt.* 9. b. Veſtimenta tua omni tempore ſint candida. Item citò plorant, & rident *Eccleſiaſt.* 3. a. Tempus flendi, & tempus ridendi. *Ioan.* cap. 16. d. Plorabitis & flebitis vos, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Qui has viginti puerorum proprietates haberet, reuera ipſius eſſet regnum cælorum.

Matth. 19. b *Marc.* 10.

D

e Amen dico vobis, quicunque non acceperit regnum Dei ſicut puer.] id eſt, quicunque innocentiam quam habet puer beneficiò ætatis, ſibi non comparauerit merito virtutis.

f Non intrabit in illud.] *Hebr.* 11. b. Credere oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & quia inquirentibus ſe remunerator ſit. *Beda* exponit hoc moraliter, intelligens per regnum Dei doctrinam Euangelicam, per quam venitur ad regnum Dei. Hanc ergo iubemur accipere ſicut pueri, id eſt, ſine contradictione, & ſimpliciter, ſicut puer non contradicit magiſtro ſuo, ſed ex ſimplicitate acquieſcit. *Eccleſ.* 5. c. Eſto manſuetus ad audiendum. *Iac.* 1. c. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum.

g Et interrogauit eum quidam princeps dicens: Magiſter, &c.] Non eſt loco ſuo poſita hæc principis interrogatio, & Domini reſponſio. Legitur autem *Marc.* 10. c. quia Dominus erat in domo, & docebat, cùm egreſſus in via eſſet, acceſſit ad eum quidam qui propoſuit ei huiuſmodi quæſtionem. Et quem Lucas dicit principem, *Matth.* 19. dicit adoleſcentem. Lucas autem, licet hoc poſt præcedentia non ſit ſecutus, eleganter tamen præcedentibus continuauit. In præcedentibus namque tradiderat doctrinam imperfectionis, poſt quam congruè ſequitur doctrina perfectionis, ad quam pertinet quod hic ſubditur: Vnde congruè præcedentibus annexum eſt. Docuerat enim Dominus de fide, vbi dictum eſt de grano ſinapis: Addidit etiam de modo orandi, & de humilitate, quæ omnia tenentur habere etiam imperfecti. Tenentur enim fidem habere, & orare, & humiles eſſe: Quod autem ſequitur ſolis congruit perfectis. De hoc principe ſiue adoleſcente diſſentire videntur *Amb.* & *Hieron.* & *Beda. Ambr.* enim & *Hieron.* improbant eum, planè aſſerentes, quod acceſſerat animo tentandi, non diſcendi. Quod ex duobus aſtruunt, ſcilicet, ex verbo Domini ipſum arguentis, vbi dicit: Quid me dicis bonum, & in eo errant, quod audito conſilio Domini, contriſtatus eſt. *Beda* verò approbat eum, dicens, quod ſimpliciter acceſſerit. Quod ex eo probat, quia *Mar.* 10. c. dicitur intuitus eum fuiſſe Ieſus. Non enim dicitur Deus intueri niſi quos reſpicit oculo miſericordiæ, ſicut dicitur intuitus Petrum fuiſſe Ieſus, id eſt, oculo miſericordiæ reſpiciens. Planè ergo diſſentire videntur. Sed potuit eſſe, vt in primis modo tentantis acceſſiſſet, poſtea ex verbis Ieſu animum humiliaſſe, & ſic vterque poteſt verum dixiſſe, ſecundùm diuerſos ſtatus vnius actionis. Vel fortè fuerunt diuerſi. Nam *Hieron.* videtur loqui de illo de quo dictum eſt *Marc.* 10. de quo non agitur hîc.

h Magiſter bone] *Chryſ.* Significat laudatores ſanctorum, non imitatores.

i Quid faciens vitam æternam poſſidebo.] Secundum *Ambroſ.* & *Hieronym.* eſt hæc verſuta interrogatio, & ideo ſubtiliter ei reſpondet Dominus, arguens eum de duobus, ſcilicet, & quia loquitur contra rei veritatem, & contra conſuetudinem loquendi. Quia ergo ille vocauerat eum magiſtrum bonum, & non Deum, vel Dei filium, oſtendit Dominus quemlibet ſanctum hominem comparatione ſui non eſſe bonum. Vnde *Iob* 25. a. Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo? Item *Iob* 4. d. Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur? quaſi dicat, non. Ibi enim dicit *Gloſſ.* Humana iuſtitia diuinæ comparata iniuſtitia eſt: Et hoc eſt;

Quid me

a Quid *b* me dicis bonum? *c* Nemo bonus nisi *d* solus Deus. *e* Mandata nosti? Non *f* occides, *g* non mœchaberis, non *h* furtum facies, non *i* falsum testimonium dices: *k* honora patrē tuum, & matrē. *l* Qui ait: Hæc omnia custodiui à iuuentute mea. *m* Quo audito *n* Iesus ait ei: *o* Adhuc vnum tibi deest: *p* omnia quæcunque habes vende *q* & da *r* pauperibus, *s* & *t* habebis thesaurum in cœlo, *u* & veni, sequere me. His *x* ille auditis contristatus est:

a Quid me dicis bonum,] id est, quam rem bonam me dicis esse? q. d. non sum talis bonus, vt putas, aliquis bonus homo non Deus. In hoc ergò contra rei veritatem loquitur, appellans eum magistrum bonum, & non Deum, quia magistrum bonum dicit, putans eum purum hominem esse: Ideóque Dominus arguit eum dicens. [Quid me dicis bonum,] cùm [nemo bonus] sit [nisi solus Deus,] id est, nisi solus homo Deus, vt scilicet per nemo excludantur soli homines, non Angeli. Solus namque Deus verè bonus est, id est, Christus solus à conceptione immunis à peccato. Ita arguit eum Dominus, quia loquitur contra rei veritatem. Et secundum hoc iste potest esse sensus [Quid] id est cur. *b* Me dicis bonum] cùm non credis esse Deum? De hoc ergo arguit eum, quia non credit eum esse Deum, *Matth.19.* dicit Dominum respondisse. Quid me interrogas de bono. Et vtrumque respondit Dominus, vt dicit *Aug. de concor. Euang.* vt alterum referatur ad illud: Quid boni faciam, alterum ad illud: Magister bone. Vel sic [Quid] i. cur [me dicis bonum] quem non vis imitari in bono, vel quem bonum sentire non potes? q. d. bonus sum, sed non tibi, quia non sentis, *Ps.33.* Gustate & videte quoniam suauis est Dominus, id est, dulcis 1. *Pet.2.a.* In eo crescatis in salutem, si tamen gustatis quoniam dulcis est Dominus. Et secundum hunc sensum loquitur contra loquendi consuetudinem, q. d. Dominus, quid me dicis bonum cum non sim tibi. Nam secundum loquendi vsum non consueuimus dicere bonum, vel malum, nisi in respectu. Vnde dicimus, quia pœna æterna mala est, quia mala patientibus licet in se bona. Et secundum hanc expositionem erit hoc solum de reprehensione. *a* Quid me dicis bonum,] nec quod sequitur annectetur, sicut prius. Modò resume secundùm. *Bedam.* [Et interrogauit, &c.] Reddit causam *Beda in Gloss.* quare quæsierit iste. Et est summa, quia Dominus locutus fuerat parabolicè dicens. Quicunque non acceperit regnum Dei, sicut puer, &c. Iste autem ex simplicitate non intellexerat, ideò quærit aperte sibi dici [Magister bone quid faciens vitam æternam possidebo?] Non dicit, quid dicens vel quid audiens, sed quid faciens vitam æternam possidebo, quia non audiendo, vel loquendo, sed magis faciendo acquiritur regnum cælorum, *Ioan.6.d.* Quid faciemus, vt operemur opera Dei bona, *Iac.1.d.* Non auditores verbi, sed factores, *Rom.2.b.* Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, *Mat.19.b.* Nosti mandata, hæc fac, & viues [quid me dicis bonum] Arguit enim, quia non confitetur eum Deum vel Dei filium, non quia dicit eum bonum magistrum. Vnde *Ioann.13.b.* Vos vocatis me magister, &c. Sequitur. *c* Nemo bonus] essentialiter, vel ex se, vel effectiuè, vel perfectè. *d* Nisi solus Deus] qui essentialiter & ex se bonus est, quia sua bonitas est sua essentia, & non ab alio habet bonitatem, sed alij ab eo, & ideò ex se, & affectiuè bonus est, & non alij. Item nihil mali, vel defectus, aut diminutionis est in ipso, & ideò perfectè bonus est, omnis autem creatura imperfectionem habet, & diminutionem, quare patet quòd solus Deus bonus est, vt diximus, essentialiter, ex se, effectiuè, perfectè, & omne bonum ab ipso solo est tanquam riuulus à fonte, *Iac.1.c.* Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. *e* Mandata nosti] enunciatiuè, & interrogatiuè potest legi. De notitia mandatorum quærit Dominus, vt satisfaciat interrogationi illius, quam interrogauerat [Quid faciens vitam æternam possidebo?] q. d. notitia & obseruantia mandatorum ducit ad vitam æternam. Vnde *sup.e.* Hoc fac & viues, *Prou.4.a.* Custodi præcepta mea, & viues. Et *inf.c.* Custodi ea in medio cordis tui, vita enim sunt inuenientibus ea, & vniuersæ carni sanitas. Hoc nesciuit Hippocrates. *Isa.58.a.* Scire vias meas volunt quasi gens, quæ iustitiam fecerit. In hoc etiam quòd quærit: Nosti mandata, innuit quòd debemus magis studere ad notitiam mandatorum, quàm aliorum, quæ non sunt, tam necessaria ad salutem, *Eccles.3.c.* Altiora te ne quæsieris & fortiora te ne scruteris, sed quæ præcepit Deus cogita illa semper.

Exod.20.c. Matth.19.c. Marc.10.c.

f Non occides] manu, vel mente, vel beneficij subtractione. *Aug.* Pasce fame morientem, quem si non paueris occidisti.

g Non mœchaberis] effectu vel affectu *Matt.5.d.* Dictum est antiquis. Non mœchaberis, ego autem, &c. *h* Non furtum facies] rem alienam iniuriosè contrectando, non parentibus occultè subtrahendo, *Prou.28.d.* Qui subtrahit aliquid à patre suo, vel à matre &c. *i* Non falsum testimonium dices,] *Prou.19.b.* Falsus testis non erit impunitus. *k* Honora patrem tuum, & matrem] q. d. nosti hæc mandata? Vel remissiuè, [Honora patrem tuum, & matrem] reuerendo, obediendo, subueniendo. *Eccles.3.a.* Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore, & qui obedit patri refrigerabit matrem. Item *eod. b.* qui timet Dominum honorat parentes, & quasi Dominis seruiet his, qui se genuerunt. *Ambros.* Primus gradus pietatis est iste: Nam hos auctores tibi voluit esse Deus, honora obsequiis, abstineas à contumeliis, quia nec vultu lædenda est pietas parentum. Est autem honor non solum honorificentiæ, sed & largitatis. quæritur quare non hic ponit tria mandata † primæ tabulæ. Item quare non duo vltima de concupiscentia. Item quare conuerso ordine ponit hîc quinque, quia primum de secunda tabula est: Honora patrem, &c. Ad primum dic, quod Dominus respondet ad interrogata quærentis. Quid faciendo, &c. non dicit: quid credendo, tria autem prima mandata plus sunt ad fidem, quàm ad opera. Præterea, vt dicit *Matth. 10. c.* Iste adolescens erat, vnde instruendus erat in actiua. Ad secundum, quòd duo vltima comprehendit sub secundo & tertio posito, scilicet Non mœchaberis, non furtum facies, &c. quia iam exposuerat *Matth. 5. c.* Qui viderit mulierem, &c. Ad tertium, quòd lex vetus finaliter erat ad cohibendum manum seruorum, noua principaliter ad informandum animum, & manum filiorum, & ideò hic vltimò ponit affirmatiua mandata, quia & Matthæus ponit vltimò hoc: Diligе proximum tuum, &c. Et sic fit *Tob. 4. c.* Quod ab alio oderis fieri, &c. vt *Matth.7.b.* Omnia quæcunque vultis, &c.

14.q.c.11 *al. † secundæ.* *Matth.19.c.*

l Qui ait: hæc omnia custodiui à iuuentute mea.] *Hieron.* Mentitur. Si enim proximum suum diligeret sicut seipsum non esset tristis cum sua pauperibus dare iuberetur. *Chrysost.* Natiuitas Iudaici populi, exitus de Ægypto iuuentus ex tempore Moysi, *in Ps. 50.* Deus docuisti me à iuuentute, & vsque nunc, id est tempore Regum, & vsque ad senectam. Et *inf.* donec annunciem brachium tuum, id est, Christum.

m Quo audito,] id est, eius responsione accepta. *n* Iesus ait ei] Iesum congruè nominat, non Dominum, quia saluare vult. *o* Adhuc vnum tibi deest] *Gl.* Ad perfectionem. Et distinguunt quidam hic perfectionem, scilicet quæ congruit contemplatiuis, & claustralibus, & de hac dicitur hic. Sed Prælatis congruit animam pro ouibus ponere in articulo necessitatis, diaconibus, & sacerdotibus, qui non sunt Prælati, congruit continentia, coniugatis habere vitam in patientia, & mortem in desiderio. Sed reuera summa est perfectio, relinquere omnia vnde dicit:

p Omnia quæcunque habes] non partem. *q* Vende & da pauperibus] Da gratis, liberè, libenter, non vende, non tarda, non tristare *2. Cor.9.b.* Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. *r* Pauperibus,] non diuitibus, *Isa.58 c.* Frange esurienti panem tuum *sup. 14. d.* Cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris.

s Et sic dando. *t* Habebis thesaurum in cælo,] non in terra. *Chrysost.* Quid terræ tradis aurum? Videtúrne tibi terra dignior dominatore? *Matth.6. c.* Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra vbi erugo, & tinea, id est, inuidia & vana gloria demolitur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo vbi, &c. *Isa.45. a.* Dabo tibi thesauros absconditos, *Deut. 33. c.* Qui inundationem maris quasi lac sugent, &c. *Iob 22.b.* Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos:

u Et veni] credendo, operando, [sequere me] *Beda.* Non sufficit relinquere sua nisi sequatur Dominum imitando.

x His auditis contristatus est.] *Beatus Hilarius.* Hæc est tristitia, quæ mortem operatur *secundæ Cor. 7. c.* Hæ sunt spinæ, & tribuli, quæ semen Dei suffocauerunt, *Matth.13.c.* Lætitia cordis est bonam conscientiam habere ad Deum, *Prou.15. b.* Secura mens quasi iuge conuiuium, &c. Et quare tristis erat.

a Quia diues erat valde.] *Beda*. Possidens cum amore. *Beda*. Facilius sacculus contemnitur quàm voluntas. Multi enim diuitias relinquunt amore Dei, dolentes tamen & flentes, licet enim proximum diligant, seipsos iure magis diligunt & ideò suis vsibus, diuitias potiùs † cupiunt quàm aliis, quibus tamen totas distribuunt monente Deo quem sibi præferunt.

al. †rapiunt.
E
Matt.19.c.
Marc.10.c.
Ps.115.

Sic martyres carnem suam nimirum, quam diligunt multi martyrio tradunt, sed tamen propter Dominum tradere non dubitant. Vnde: Euntes ibant, & flebant, &c. b Vid.&c.] ex responsione Domini quam tamen quæsierat, & vera & vtilis erat. Sic multi consilium quærunt aliquando de

a quia diues erat valde. b Videns autem Iesus illum tristem factum, c dixit: Quàm d difficile qui pecunias habent in e regnum Dei intrabunt. f Facilius est enim camelum per g foramen acus h transire quàm i diuitē intrare in regnum Dei.

statu suo vel de vita, & cùm datur eis sanum, & bonum consilium contristantur, si non placet. De quibus dicit Salomon: *Prou.*18.a. Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde suo. *Chrys.* dicit, quòd iste adolescens significat laudatores sanctorum non imitatores. Multi enim commendant vitam iustorum, sed nolunt viuere sicut iusti. Sicut Balaam: *Num.* 23.b. Moriatur anima mea morte iustorum, &c. c Dixit] Dominus, scilicet. d Quam difficile, &c.] i. cum amore possident, & in eis confidunt, e In regnum Dei intrabunt] nec impossibile, sed difficile ait, quia difficulter diuitiæ contemnuntur. Et si licitum sit diuitias habere, sed non amare, tutius est tamen & maius, nec habere, nec amare. *B. Bern.* Excusant se aliqui dicentes: Abraham, Isaac & Iacob terrenas diuitias habuerunt, sufficit esse sicut illi fuerunt? Quid respondebimus nouis imitatoribus sanctorum veterum? Imponant vitulos super altare, & hircos immolent, hoc enim fecit Abraham, & patres quibus meliores non sumus. Sed dicunt vbi reuelata veritas, ista transiere. Quid igitur si ipsas temporales diuitias, vmbram fuisse dixerimus futurorum? Denique quid nisi terrena possident quibus sola terrena promissa sunt? *Beda*. Difficile diuitiæ contemnuntur, sed de omnibus tutius est diuitias nec habere, nec amare. Habere enim periculosum est, quia aditum regni reddit difficilem. Vnde hic dicitur: Quam difficile, &c. Amare verò perniciosum est, quia aditum regni facit impossibilem. *Eccl.*5.b. Qui amat diuitias fructum non capiet ex eis. 1. *Tim.*6.b. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Habere igitur & amare diuitias, malum est auari; non habere & amare, malum est cupidi; habere, & non amare, bonum est sæcularium iustorum: non habere, & non amare, bonum est claustrarium perfectorum. Sequitur. f Facilius, &c.] hic [facilius] non ponitur comparatiuè propriè quia sic oporteret, vt res positiui conueniret vtrique termino comparationis, sed alteri magis. Item non ponitur electiuè, quia sic oporteret, vt res positiui remoueretur ab vno & poneretur in alio. Ponitur igitur abusiuè. Vnde sensus est, facilius,] id est, minus difficile, id est, minus impossibile. Vnū enim impossibile aliquādo videtur magis impossibile alio. Hoc enim potest ratione argui, vt cum magis impossibile sit hominem asinum esse, quàm asinum esse equum, quia accommodatior est natura asini equo, quàm natura hominis asino. Itaque cùm impossibile sit camelum transire per foramen acûs, & impossibile sit diuitem, id est, amatorem diuitiarum, id est, cum amore diuitiarum in regnum Dei intrare, magis impossibile est hoc quàm illud, quia illud potest Deus facere, non lædendo iustitiam, hoc nequaquam, imò non potest Deus facere, vt aliquis cum amore diuitiarum intret, quia ad hoc, quod camelus intret per foramen acûs repugnat tantùm natura, ad hoc autem quod diues intret in regnum Dei, repugnat natura simul & iustitia, & culpa. Vnde *B. Bern.* Camelus vnum solum pondus habet, diues duo, vnum terrenarum possessionum, aliud peccatorum. Primum in morte deponitur. Vnde *Iob* 1.c. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. 1. *Tim.*6.b. Nihil intulimus in hunc mundum haud dubium, quia nec auferre quid possumus. *Ecc.*5.c. Diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui, pereunt enim in afflictione pessima. Sicut egressus est nudus de vtero matris suæ, sic & reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Exemplum de magno Saladino. Aliud pondus velit nolit, moriens retinetur, nisi ante mortem depositum fuerit per confessionem. Vnde *Heb.* 12.a. Deponentes omne pondus, & circonstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. *Ec.*17 c. Ante mortem confitere, à mortuo enim quasi nihil perit confessio Veruntamen hoc exponitur multipliciter. Est enim acus instrumentum quo consuuntur vestes. Secundùm hoc sensus est. [Facilius est, &c.] id est, minus impossibile, vt prædictum est. Et dicit *B.d.* rationem in *Gl.* qui multiplicandis diuitiis incumbunt, alterius vitæ gaudia contemnunt. *Greg.* Tunc rectè nos habuisse diuitias ostendimus, cum ablatas æquo animo tolcramus. *Chr.* dicunt nobis Christiani, si noluisset nos Deus habere diuitias, non creasset eas. Solutio. Creauit vt haberentur, non vt haberent. *Ps.*75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt, &c. *Chrys.* Dicunt nobis Iudæi, si voluisset Deus legem contemni, non cum tanta diligentia tradidisset. Solut. Non vult contemni, sed intelligi spiritualiter.

Item sicut dicunt quidam, & fortè est verum, licet non sit autenticum, quòd acus est quædam porta in Ierusalem, sic dicta propter paruitatē, & quia inferior erat omnib. non peteāt per eā cameli trāsire nisi exonerati. Et si vera est ista narratio, tunc propriè ponetur: Facilius. Et est sensus. [Facilius est camelum per foramen acûs,] id est, per apertutam illius portæ [transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei] facilius dicit, id est, minus difficile, tamen possibile, quia camelus exoneratus, & inclinatus poterat trāsire per illam portam, oneratus nunquam: Sic diues deposito amore diuitiarum, & humilia us potest intrare in regnum Dei, aliter non. Et certè difficilius est diuitem deponere amorem diuitiarum, quam camelum exonerari. Item acus est Christus, vt dicit *Chr.* Rectus vt acus, cuius prima pars subtilis est, & acuta non perforata, sed perforans, & significat Diuinitatem quæ impassibilis est, posterior pars grossa est, & perforata, & significat humanitatem, quæ passa est. Hæc acus resarciuit tunicam nostræ immortalitatis, quæ in Adam scissa fuerat per peccatum, & dirupta. Hæc acus consuit carnem spiritui, & Iudaicum populum gentili, & ruptam amicitiam Angelorum & hominum copulauit. Vnde *Exod.*26.a. dicitur: quod cortinæ tabernaculi factæ erant opere plumario, id est, acuali. Foramen huius acus est passio Christi. Vnde *Cant.* 2. d. Veni columba mea in foraminibus petræ. *Ier.*48.e. Estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis. Et secundùm hoc, sensus est.

f Facilius est camelum,] id est, quemlibet se peccatis onustum se reputantem.

g Transire] in vitam æternam.

h Per foramen acus] id est, per fidem & imitationem Passionis Christi.

i Quam diuitem,] id est, spiritualibus diuitiis se ambulare reputantem, vel de temporalibus superbientem,] Intrare in regnum Dei. Iuxta hanc expositionem per camelum intelligitur peccator, quia ei conueniunt proprietates cameli, quas ponit *Chr.* In camelo enim gibbus videtur erectio, est autem depressio. *sup.*14.c. Qui se exaltat, &c. Item dorsum est sella, & sarcinam tenet. *Ps.*128. Supra dorsum meum fabricauerunt, &c. Item impossibile est collum erigere, cum vult, sicut possunt cætera animalia prona. *sup.*13.b. Erat mulier quæ habebat spiritum, &c. Item impossibile est erecto collo aspicere deorsum, &c. *Iob* 6.c. Inuolutæ sunt. Item crura corpus excedunt in longinquum, & ita peccatores maiora proponunt quàm sunt, & ita vt semper videantur esse maiores quàm sunt. *Mat.*24 b. Væ prægnantibus, &c.

Item semiplena est in eo munditia, quia ruminat. *Leu.* 11.a. *Iob* 39 c. Terram vngula fodit. Item pes mollis est & amplectitur terram, non dissipat vt vngulata animalia sed concordat, & sic per camelum potest intelligi quilibet peccator sicut dictum est, vel specialiter gentilis populus. Camelus enim habet membra enormia, & quandam gibbositatem, quæ in gentili populo vitiorum exprimit enormitatem. Foramen acûs, arcta via quæ ducit ad vitam.

Vnde secundùm hoc est sensus.

f Facilius, &c.] id est, facilius est gentilem populum se humiliare ad aggrediendum viam vitæ arduam, & angustam, quam diuitem, id est, Iudæum de meritis gloriantem, vel diuitem propter eloquia legis & Prophetarum, ad salutem habendam humiliari. Item camelus in bono potest accipi. Illud enim animal humiliat se ad onera portanda, & si ponatur virgula super genu eius, statim flectit genu. Camelus iste Christus est, sponte humiliatus ad suscipienda onera nostra. *Isai.* 53.b. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit Foramen acûs est angustia Crucis. Per acum n. pungitiuā, punctiones, & aculei passionis exprimuntur. per quā transiuit Christus, vt nos transiremus post ipsum. *Mich.*2.d. Diuidet. & transibunt per portam, egredientur per eam, &

tran

transibit Rex coram eis. Iuxta hoc sensus est. [Facilius est,&c.] id est, facilius est Christum pati, quàm diuitem conuerti ad Christum. Sequitur.

Et *a* dixerunt qui audiebant: & quis potest *b* saluus fieri? Ait illis: *c* Quæ *d* impossibilia sunt apud homines, *e* possibilia sunt apud Deum. Ait *f* autem Petrus: *g* Ecce nos dimisimus omnia, *h* & secuti sumus te. *i* Qui dixit eis: Amen dico vobis; *k* nemo est qui relinquit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multò plura in hoc tempore, & in sæculo futuro vitam æternam. *l* Assumpsit autē Iesus *m* duodecim, *n* & ait illis:

a Et dixerunt qui] hæc [audiebant] admirantes, & stupefacti. *b* Et quis potest sauus fieri?] Quia intelligunt Dominum diuites appellare amantes diuitias, aliter scientes plures esse pau-

Matth.19.d. peres, ideò hic quæ-

Marc.10.d. runt: Quis potest,&c. cum ferè omnes habent, vel amant diuitias, *August.* Cum plures sint diuites quam pauperes, non hoc dixissent Apostoli, nisi in numero diuitum intellexisset cunctos, qui diuitias adipisci vellent.

c Ait illis, &c.] vt sc. per se à suis cupiditatibus diuites cōuertantur. *d* Impossibilia.] *Chrysost.* Hoc dicit, vt bonitatis illius inuestigabile pelagus humana æstimatio non apprehendat, sed victa miretur. *e* Possibilia sunt apud Deum] cui nihil est impossibile. *sup.*1. d. Non erit impossibile apud Deū omne verbum. *Gen.* 18. b. Nunquid Deo quicquam est difficile? Sed obiicitur. Diuitem manentem, diuitem saluari impossibile est apud Deum,& apud homines, diuisim verò, possibile est,& apud Deum, & apud homines. Sol. Apud homines impossibile est, vt diues pauper, & superbus humilis fiat, quia homo spiritus est vadens, & non rediens, sed apud Deum non est impossibile. Vnde *Beda*. A cupiditate terrenorum ad charitatem æternorum Deus potest conuertere,& superbos humiles facere, & sic potest diuites saluare non manentes diuites, sed qui fuerunt diuites. *f* Ait autem Petrus, Ecce nos dimisimus omnia.] de diuitibus dederat Dominus sententiam, quia facilius est camelum per foramen acus transire quàm diuitiarum amatores regnum Dei intrare. Petrus è contrario, quia pauper erat, non de diuitibus, sed de pauperibus vult audire sententiam, vt in vtroque, id est, in amatoribus diuitiarum, & contemptoribus earum audiamus sententiam diuinam. Sed quia Petrus quærit sententiam circa paucos, quia tantùm circa discipulos, ideò de omnibus contemptoribus diuitiarum pro Christo profert Dominus sententiam generalem, quia multò plura accipient in vita præsenti,& in futuro vitam æternam. Dicit ergò *g* Ecce nos dimisimus omnia.] Quæ omnia: Nauem & retia tantùm. Vnde ergo iactat se Petrus? Respondeo, quia voluntatem habendi omnia dimisit. Vnde confidenter dicit: Reliquimus omnia, quia cum pauca reliquisset Petrus, voluntatem omnium dimiserat. Vnde *Greg.* Grandis fiducia, Petrus piscator erat, diues non erat, victum manu,& arte quærebat,& tamen confidenter dicit: Nos dimisimus omnia. Su-

Eccl. 1. a. per alium Euangelistam habetur *in Glos.* Quòd omnia re-

1.Cor.15.d. liquerat,& omnia sibi retinuerat. Illa omnia reliquerat, de quibus ait Salomon. Omne quod est sub sole, vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Illa omnia sibi retinuerat, de quibus dicitur: quia Deus est omnia in omnibus. *Bern.* Rectè Petre,& non ad insipientiam tibi, quia currentem sequi non poteras oneratus, qui exultat, vt gigas ad currendam viam, *Prou.*4.b. Currens non habebis offendiculum. Item *B. Bern.* Omnia reliquerunt Apostoli non tantum possessiones, sed etiam cupiditates, & eas maximè. Plus enim mundi concupiscentia quàm substantia nocet. Et hæc fugiendarum diuitiarum causa præcipua est, quia aut vix, aut nunquam absque amore valent possideri. Limosa enim & glutinosa est substantia mundi, & cor humanum omnibus, quæ frequentat facile adhæret. Fœlices tantùm liquet esse qui exonerati sunt,& sequuntur Dominum expediti. Arctissimum enim foramen nos expectat, & quem sequimur si consequi volumus, per angustam portam ingredi necesse est, id est, per foramen acus, quòd sarcinas non admittet. *h* Et secuti sumus te.] Hoc ideo additur, quia aliqui gentilium validiùs contēpserunt terrena quàm Christiani, qui tamen non sunt Christum secuti, & ideò addit quod est perfectius [Et secuti sumus te] i. gressu corporis, & affectu cordis,& imitatione operis, & assimilatione virtutis, quod perfectius est. Multi enim Philosophi diuitias contempserunt, sed nihil profuit eis, quia non secuti sunt Christum, id est, in virtutibus imitati. Ideò dicitur Petro: sequere me: *Ioan.vlt.*g. *Eccl.*23. d. Gloria magna est sequi Dominū, *Ier.*17.c. Ego non sum turbatus te pastorem sequens, *Ioan.*8.b. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Ideò dixit quidam *Matth.*8.c. Domine sequar te quocunque ieris. *i* Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo, &c.] q.d. non tantùm de vobis Apostolis loquor, sed de omnibus. Quia. *k* Nemo est qui relinquit domum, &c.] Id est spiritualia, quæ plura sunt terrenis, non numero, sed merito & dignitate. Est ergo sensus. Quicunque diuitias temporales,& affectus carnales propter me dimiserit, multo plura recipiet in futuro,& etiam in præsenti. In præsenti quidem pro vno fratre carnali relicto, recipiet multos fratres spirituales qui veriùs diligunt quam carnales, quia longè amplior est copula animarū, quàm corporū, vnde & liberiùs omnia sua sibi communicant,& ita pro vna domo recipit multò plures, sicut patet in religiosis, quia omnia sunt iustorū, Vnde *Aug.* Habe charitatē: & omnia tua sunt,

*1.Cor.*3 d Omnia vestra sunt, vos autē Christi. Itē in præsēti *18.q.1. c.1.*

recipitur pro tēporalibus relictis prægustatio futuræ iocūditatis, quæ in centuplo plus valet, quam omnia tempora-

lia. Vnde *Marc.*10.d. ait: Accipiet centies tantum nunc in *Matth. 10.c.*

tempore hoc. Et hoc est quod dicitur *Gen.*26.c. Semina- *Marc.19.c.*

uit Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum, benedixitque ei Deus, & locupletatus est. Item in futuro recipiet præmium gloriæ, multò maius merito,& melius omni re temporali. *sup.*6. f. Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. *Chrys.* Pater diabolus, mater ignorantia, fratres & sorores socij,& sociæ erroris, hi relinquendi sunt, quia aliter non habetur vita æterna, *Mat.*10.d. Qui amat patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus. Item *Chrys.* Assiduè diabolus ex semine interdicti erroris generat filios,& filias,& ita ager, professio, aut dignitas vnde viuit.

Sequitur. *l* Assumpsit autem, &c.] Quarta pars, in qua *Quarta pars.*

ostenditur, per quam viam venitur ad regnum, quia in præcedenti ostensum est, quales pertineant ad regnum, sc. pueri, id est innocentes. Via igitur per quam venitur ad regnum, est passio Christi, per quam ipse ascendit. Vnde *inf. vlt.*d. Nonne oportuit Christum pati, &c. Hoc autem est generale in omnibus Euangelistis, post miraculorum magnificentiam, Passionis ignominiam, & post vitæ æternæ gloriam supponere, quod fit ne discipuli subita Christi persecutione visa perturbati retrò abirent. Et quia magis turbat dolor inopinatus animam quàm præuisus, & ideo sæpe eis prædicit. Sed quia idipsum sæpè dixerat generaliter discipulis, modò dicit specialiter duodecim, quos elegerat, tanquam secretarios. Dicit ergò [Assumpsit, &c.] id est, Saluator saluandi habens consuetudinem. *m* Duodecim, Apostolos per quos vniuersitas saluandorum designatur propter partes septenarij, id est tria,& quatuor, ex quibus surgunt duodecim, quibus Dominus reuelat mysterium consilij sui, sicut dicitur *Ioann.* 15. b. Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat Dominus eius, vos autem dixi amicos, quia,&c. Vnde sequitur hic. *n* Et ait illis] secretò, vt dicit *Matt.* 20. c. Propter quatuor. Primò propter vitandum scandalum pusillorum qui de eius passione citò possent scandalizari, sicut Petrus, quia audita eius passione dixit ei: Absit Domine hoc à te: *Matt.*12.d. Secundò propter exemplum, vt scilicet tu veniens ad claustrum, non multis reueles, sicut insalutato,& ignorante Labam Iacob aufugit, *Gen.*31.c. Vnde *Eccl.*37.a. Noli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium, omnis consiliarius prodit consilium, sed est consiliarius in semetipso. De hoc dicit *B. Bern.* loquens in persona mundi Noli inquit præcipitanter agere, diu considera, diligenter intuere, magnum est, quod proponis, & opus habens magna deliberatione, experire quod possis; amicos consule, ne post factum pœnitere contingat. Hæc est sapientia mundi, animalis, terrena, diabolica, inimica salutis, suffocatrix vitæ, mater tepiditatis eius, scilicet quæ Deo solet vomitum prouocare. Cùm enim Dei verbum esse non dubites, quid opus est deliberatione? Vocat magni consilij Angelus, quid ergo adhuc consilium præstolaris? Quis enim sapientior, & fidelior illo? Ab ore putei gehennæ eripior, & consilium petam? Amicum consulat, qui non legit: Inimici hominis domestici eius: *Mich.*7. b. Tertiò propter documentum, vt, scilicet ostendat, quòd non sint passim omnibus reuelanda consilia. Vnde *Eccles.* 6. a. Multi pacifici sint tibi,& consiliarius sit tibi vnus de mille. Quartò propter hypocrisim contemnendam, quæ cum vadit ad crucem non secretò, sed publicè hoc cunctis prædicat. Vnde *Matth.* 6. a. Cùm facis eleemosynam, &c. In hoc etiam, quod duodecim tantùm hoc dixit, notatur quod solis perfectis sunt

pandenda secreta. Per duodecim enim significatur perfectio. Est autem multiplex perfectio, scilicet Prælationis, *Ioan.* 15. b. Maiorem hac dilectionem, &c. *Ioan.* 10. b. Bonus pastor, &c. Item ordinis, *Exod.* 28. g. Fœminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis suæ. Item professionis. *Hebr.* 5. d. Perfectorum est solidus cibus, 1. *Corinth.* b. Sapientiā loquimur inter perfectos. Item securitatis, *Phil.* 1. d. Cupio dissolui, &c. *Pro.* 28 a Iustus quasi leo confidens, &c. Item sufficientiæ, *Matth.* 5. g. Estote perfecti sicut pater, &c. *Psam.* 16. perfice gressus meos in semitis tuis, &c. Item cognitionis, 1. *Corinth.* 13. e. Cùm venerit quod perfectum est, &c. Item comparationis, *Gen.* 6. b. Noë perfectus in generationibus suis. Item apprehensionis, *Iob* 15. b. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies, *Ps.* 138 Imperfectum meum viderunt oculi tui, &c. Item naturalis, *Ezech.* 28. c. Perfectus decore in deliciis paradisi Dei fuisti.

Multiplex perfectio.

P

Matth. 20. c. *Marc.* 10. e.

a Ecce *b* ascendimus *c* Ierosolymam, *d* & cōsummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. *e* Tradetur enim *f* gentibus, & *g* illudetur, & *h* flagellabitur, & conspuetur. Et *i* postquam flagellauerint, occident eum, & *k* die tertia resurget. Et *l* ipsi nihil *m* horum intellexerunt. *n* Erat autem verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant, quæ dicebantur: *o* Factum est autem, cùm appropinquaret Iericho

a Ecce] In præsenti, contra differentes, *Eccl.* 5. b Noli tardare conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. *b* Ascendimus, spontanei, & sani, contra illos qui differunt pœnitentiam vsque ad mortem, *Eccl.* 39. a. Sapiens cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum, *Thren.* 3. d. Bonum est viro cum portauerit iugum, &c. *In libro Prosperi* Remedia conuersionis ad Deum nullis sunt contagionibus differenda, ne tempus correctionis tarditate pereat. Qui enim pœnitenti indulgentiam promisit, dissimulanti diem crastinum non spopondit. *Chrysost.* Ascendimus, non trahimur, nemo enim vocat, nemo compellit. Igitur cum videris eum in Cruce pendentem, ne æstimes purum hominem, nam etsi posse mori est hominis, tamen velle mori non est hominis, *Isa.* 53. e. Oblatus est quia voluit. *c* Ierosolymam,] quæ locus est Passionis, quam prædicit, vt ex præscientia intelligatur eius diuinitas, & minus rimeatur præuisa aduersitas, *Chrys.* Aduersitas quæ subitò venit, nimium grauis est, quam verò præcognoscimus, & expectamus, leuior inuenitur. *d* Et consummabuntur, &c.] *Isa.* 50 e. Corpus meum dedi percutientibus, *Ierem.* 11. d. Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. Et arguuntur hic hæretici dicentes; Vetus Testamentum datum esse à Principe tenebrarum, iudicantes auctorem Veteris Testamenti seuerum, & Moysen sanguinarium, & Christum, contrarium legi prædicasse, quia lex sine misericordia puniebat. Arguuntur etiam Pagani insultantes Christianis, & Deum eorum de temeritate arguentes, & si non peccaret, non veniret in Ierusalem vbi occisus est, quasi non esset præscius suæ mortis. *e* Tradetur enim] à Iudæis, *f* Gentibus,] Pilato, scilicet & ministris Romanorum, *Gen.* 37. f. Fratres Ioseph tradiderunt eum Ismaelitis, Et *Iud.* 16. e. Vxor Samsonis, id est, synagoga tradidit eum Philistæis. *g* Et illudetur.] *Chrys.* Deludunt verbum veritatis, qui simulant se sequi, & de eo disputant sine timore Dei, non proposito inueniendæ veritatis, sed studio subuertendæ. Item *Chrys.* Traditus est Christus à Iudæis gentibus, & nunc etiam traditur ad deludendum. Christus enim verbum est veritatis. Et quando vides scripturas Prophetarum, & Euangelij traditas in manus falsorum sacerdotum & scribarum, non intelligis, quia verbum veritatis traditum est Principibus iniquis & Scribis: *Thren.* 3. b. Factus sum in derisum tota die, &c. *h* Et flagellabitur & conspuetur] *Isa* 50. e. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. *Iob* 30. *b* Longè fugerunt à me, & faciem meam conspuere non verentur. *i* Et postquam, &c.] *Chrys.* Verbum veritatis ausi sunt interficere cruce verbi mendacis. *k* Et tertia die resurget.] *Beda.* Vt tam cita resurrectio euacuet scandalum Crucis, *Os.* 6. a. Viuificabit nos post duos dies, & in tertia die suscitabit nos, id est, suscitandos ostendet per resurrectionem. De hac materia habetur. *Matt.* 16. c. 17 b 20. e. *Marc.* 8. d. 9. b. 10. e. *Sup.* 9. c. & hîc. Et nota quia dicuntur hic quinque illata Domino à Iudæis, quæ vsque hodie quasi continuè inferuntur eidem in membris suis. Traditur enim, illuditur, flagellatur, conspuitur, occiditur, & hoc à summis Sacerdotibus. Traditur verè gentibus cum regnum Ecclesiæ seu gregis dominici traditur pueris, vel apertè malis. Vnde conqueritur Dauid. Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt, &c. Et Dominus ipse dicit. Traditus sum, & non egrediebar. Qui verò tradiderunt, dicit ipse Pilatus; *Ioan.* 18. f. Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi. Postea illuditur, quia populus traditus eruditione fraudatur & decipitur, non solum ab hæreticis, qui intrāt Ecclesiam propter defectum, & negligentiam Prælatorum, sed etiam ab ipsis prælatis, *Ierem* 50. a. Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, 2. *Pet.* 3. a. Venient in nouissimis diebus illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes, *Prou.* 3. d. Illusores ipse deludet, &c. Deinde verò flagellatur Dominus, quia populus angariis & iniuriis opprimitur vndique. Vnde *Ps.* 37. Ego autem in flagella paratus sum. Et alibi, *Ps.* 72. Et fui flagellatus tota die, &c. Postea conspuitur, quia cultus eius vilipenditur, & cultores eius si qui boni sunt, vbique confutantur, *Iob* 30 b. Faciem meam conspuere non verentur. Ibi *Gloss.* Faciem eius conspuere, est iustos etiam in præsentia confutare, & in eorum contumelias verba fluxa quasi fluentes saliuas mittere. Et postmodum occiditur, quia charitas populi per malum exemplum maiorum perditur, & fides peruerso dogmate corrumpitur. Deus autem charitas est, 1. *Ioann.* 4. c. Et fides in corde tuo, Christus est in corde tuo, & ita Christus occiditur cum charitas, & fides in populo perditur.

l Et ipsi] scilicet Apostoli. *m* Nihil horum intellexerunt] tunc. Et assignatur triplex causa *in Gloss.* quare non intellexerunt. Prima est, quia adeò tenerrimè eum diligebant, vt nec eorum aures mortem eius audire sustinerent. Secunda, quia Deum esse credebant, & ideò vix poterant credere eum moriturum. Tertia, quia putabant eum loqui parabolicè, iuxta morem regionis.

n Erat autem, &c.] Vbicunque enim aliquid de sua Passione loquebatur Dominus, ipsi putabant dictum allegoricè seu parabolicè, Vnde *Beda.* Quem maximè videre desiderant, eius mortem audire non poterant. Iudæi verò benè intelligebant eum, quia hoc dicebat, quod ipsi facere cogitabant. Sequitur. *o* Factum est autem, &c.] Hic prætermittit Lucas de petitione matris filiorum Zebedæi, quæ putans Dominum statim regnaturum in terra, petiit, vt duo filij eius sederent iuxta ipsum, vnus ad dexteram, & alius ad sinistram. Hoc autem habetur. *Matth.* 20. c. & *Marc.* 10 e. Qui è contrario prætermittunt ingressum Domini in Iericho, & cæci illuminationem, & progressum per Iericho, & Zachæi vocationem seu conuersionem, quod Lucas hic determinat. Prætermittit autem Lucas curationem duorum cæcorum in exitu de Iericho, quod Matthæus & Marcus ponunt. Marcus tamen de vno facit mentionem, quia famosior erat. In canone tamen Marcus, & Lucas conueniunt in illuminatione cæci. Sed hoc dicitur propter similitudinem operis, non propter identitatem. Quare autem Dominus venerit in Iericho, dicit *Hieronymus*, quia scilicet multi latrones erant in Iericho, qui homines descendentes à Ierusalem in Iericho interficiebant, vel vulnerabant, & ideò Dominus venit Iericho, vt vulneratos sanaret, & multam turbam secum traheret, quod & fecit, sicut narrat *Matth.* 20. d. & *Marc.* 10. g. *Mystice.* Per Iericho significatur mundus, *Mystic.* qui sicut Luna mutatur 1. *Cor.* 7. f. Præterit figura huius mundi, *Eccl.* 27 b. Stultus vt Luna mutatur, id est, mundus. Per cæcum significatur genus humanum, quod per peccatum Adæ vtrumque oculum amisit, iacens in tenebris culpæ, & ignorantiæ. Iesus autem venit Iericho, quando Christus factus est homo. Et tunc cæcus illuminatus est, quia genus humanum fidei cognitionem recepit, Vnde *sup.* 2. e. Nunc dimittis seruum tuum, &c. Et in hoc docuit Dominus Prælatum descendere vsque ad defectus, & miserias sustinendas pro salute infirmorum. Hoc autem notabile est quòd Dominus in introitu Iericho vnū solum sanauit, in exitu verò duos, quia plures post ascensionem, & egressum à mundo sanauit quàm ante. Et hoc est quod dicitur: Factum est autem cum appropinquaret Iericho] Iesus, sc. id est, veniret in mundum in se humanos suscipiens defectus, hoc enim sonat Iericho, i. Luna quæ semper est mutabilis. Sic & tu appropinqua Iericho, id est, teipsum humilia, & annihila propter ipsum, *Phil.* 2. a.

Hoc

Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu, qui com; &c.

a Cæcos quidam,] id est, genus humanum, vel peccator quilibet veræ cognitionis lumine carens, & tenebras culpæ, & ignorantiæ patiens.

b Sedebat] terrenis amore inhærens. Cæcus verò dicitur propriè, aptus natus videre, non videns. Lapis enim non dicitur cæcus ergo si non videat, sic laicus propriè non debet dici cæcus, sed clericus. *Isai.* 42. d. Quis cæcus nisi seruus meus? *Matth.* 15. b. Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum, 2. *Pet.* 1. b. Ministrate in fide virtutem, &c. Cui non præsto sunt hæc, cæcus est.

G *Matth.* 10. d. *Marc.* 10. g. *De pœn. dist.* 1. c. *voluiss. sent.*

c Secus viam] *Chrys.* Iuxta veritatem. Vnde *Beda.* Cæcus sedet secus viam, dum incipit credere in ipsum, qui dicit: Ego sum via, veritas, & vita. *Ioann.* 14. a.

a cæcus quidam b sedebat c secus viam d mendicans. Et e cùm audiret turbam prætereuntem, f interrogabat quid hoc esset. g Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazarenus transiret. Et h clamauit dicens: i Iesu fili Dauid miserere mei. Et qui k præibant increpabant eum, vt taceret. l Ipse verò multò magis clamabat, Fili Dauid miserere mei.

d Mendicans,] id est, rogans. Qui ideò rogauit, quia cæcitatem, & paupertatem suam cognouit. Multi enim sunt cæci, & pauperes, & superbi, qui mendicare erubescunt, quia seipsos non cognoscunt, *Apocal.* 3. a. Dicis quòd diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, &c. *Eccles.* 25. d. Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum. *Ioan.* 9. g. Si cæci essetis, id est, vos esse cæcos cognosceretis, peccatum non haberetis, nunc autem quia dicitis, videmus, peccatum vestrum manet. [Mendicans, &c.] Nota quia antiqui pauperes non erant ita importuni, sicut moderni, qui ore fiebant, & manu dicebant, vnde dicebantur mendici, quasi manu dicentes.

e Et cùm audiret turbam prætereuntem] quæ sequebatur Iesum, quidam vt miracula noua viderent, id est, curiosi, quidam vt obseruarent, vt malitiosi, quidam vt de panibus manducarent, id est, mercenarij, quidam vt sanarentur, quorum alij boni, alij mali, quidam vt docerentur, vt discipuli, quidam vt obsequerentur, vt religiosi. Omnis autem hæc turba sequens, bonitati & studiositati eius attestatur. Vnde *Chrysost.* Testimonium studiosi agricolæ est messis fœcunda, & assidui Doctoris signum Ecclesia plena. *Prou.* 14. a. Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est, vbi autem apparent plurimæ segetes, manifesta est fortitudo bouis. Item *in eod.* d. In multitudine populi dignitas Regis, &c.

f Interrogabat quid hoc esset,] quia scire desiderabat. Multi sunt qui nunquam interrogant. Quare? Quia scire non curant. Boni discipuli signum est libenter interrogare. *Ecclesiast.* 6. d. In multitudine Presbyterorum prudentium sta, &c.

g Dixerunt autem ei quòd Iesus Nazarenus transiret] cuius odorem senserat, sed non viderat. Nazarenus enim interpretatur floridus, *Cant.* 2. a. Ego flos campi, id est, rosa, quæ crescit in Iericho, *Eccles.* 24. b. Et quasi plantatio rosæ in Iericho. *Chrysost.* Rosa antequam videatur sentitur. Notandum autem est quòd dicitur Iesus transire. Et re vera multis transit, quia tempus salutis, sine salute transit eis. Propter quod dicit Apostolus, *Cor.* 6. a. Ecce nunc tempus acceptabile, &c.

h Et clamauit dicens: &c.] *Chrysost.* Nihil solutum habebat nisi vocem, & ideo qui pedibus non poterat, voce sequitur:

i Iesu fili Dauid miserere mei, & qui,] *Amb.* Homo pro hominibus factus, miserere hominis.

k Et qui præibant increpabant eum, vt taceret, ipse verò multò] *Beda.* Qui Iesum venientem præeunt significant tumultus carnalium desideriorum, vel suggestionum dæmonum, vel turbam persecutorum. Secundum *Ambrosium*, Quæ mentem hominis sæpè perturbant, & orationem impediunt, ne à Domino audiatur. *Thren. cap.* 3. c. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio. *Isai.* 59. a. Peccata vestra diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, & abscondunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. Et hoc est, quod dicitur hic [Increpabant eum vt taceret. Ipse verò multò magis clamabat.]

Moraliter etiam iuxta literam, præeuntes, & pauperem increpantes, sunt mundi sapientes, & collaterales magnatum, qui pauperes fugant, & prohibent ne ante dominos suos appareant, vel aliquid ab eis petant. Vnde *Chrysost.* Fatua sapientia hominum existimat iniuriam pati magnos viros, si à pauperibus honorentur. Quis enim pauper audet diuitem publicè salutare?

l Ipse verò multò magis clamabat, fili Dauid miserere mei] *Chrysostom.* Talis est natura fidei, quantò plus vetatur, eo magis accenditur, propter quod serui Dei in persecutionibus non vincuntur. Et *infrà.* Virtus fidei in periculis secura est, in securitate periclitatur. *Ambros.* Oportebat tandiu clamare, donec resistentis sibi turbæ strepitum vinceret, id est, tam perseueranter orando, pulsando intendere, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, & ipsorum hominum carnalium turbam, studia spiritualia impedientem, fortissima intentione superaret.

m Stans autem Iesus n iussit illum adduci ad se. Et o cùm appropinquasset, interrogauit illum dicens: Quid tibi vis faciam? At p ille dixit: Domine vt q videam: Et r Iesus dixit illi: Respice, fides tua te saluum fecit. Et s confestim vidit, & sequebatur illum t magnificans Deum. Et u omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo.

m Stans autem Iesus.] Nota quia transeundo audit, stando sanat, per quod significatur, quia secundùm naturam, quæ fuit in motu, & in transitu, id est, naturam humanam, quæ fuit subiecta mutabilitati, nobis compassus est, secundùm eam verò naturam, in qua manet stabilis, nos sanat, id est, nobis gratiam præstat. Vnde *Beda.* Iesus transiens cæcum audit, &c.

n Iussit illum adduci ad se.] *Hieron.* Quia cæcus, sequi non poterat, stat Dominus, & vocari iubet ne turba prohibeat. Sic debent facere magnates, stare scilicet & vocare ad se pauperes, vt audiant eorum querimonias, & faciant iustitiam. *Eccles.* 4. a. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, id est, iustitiam, vel eleemosynam, & responde pacificè in mansuetudine.

o Et cùm appropinquasset, interrogauit illum, dicens, quid tibi vis faciam?] Non ex ignorantia quærit, sed ideò vt rogetur, vt mentem ad orationem excitet.

Item *Ambrosius.* Interrogat vt credamus, non nisi confitentem posse saluari. Et est argumentũ quod non sufficit cordis contritio nisi addatur oris confessio. Et verum est, si quis tempus habet. *Chrysost. in* s. O Domine quid interrogas quod ipse oculis vides? Infirmitas clamat, quid vocem perquiris: Respondet. Non quæro propter passionem, sed propter fidem. Tu Domine occultorum es cognitor, & nescis? Scio, sed volo, vt procedat, & confiteatur, *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

p At ille dixit: Domine vt videam.] *Chrys.* Modò non dicit: Fili Dauid, sed Domine, q.d. filius Dauid cæcos illuminare non potest, filius autem Dei potest. Ideò interrogo quid vis? Tunc ille dixit, non fili Dauid, sed Domine volo vt videam. Quandiu dixerat, fili Dauid, suspensa est sanitas, mox vt dixit: Domine infusa est.

q Vt videam] lumen cæli, sine quo nemo gaudet, *Tob.* 5. b. Quale gaudium erit mihi, qui lumen cæli non video? *Eccles.* 11. c. Dulce lumen & delectabile oculis videre solem.

r Et Iesus dixit ei: Respice, fides tua te saluum fecit.] *Act.* 15. b. Fide purificans corda eorum.

s Et confestim vidit, & sequebatur illum.] *Chrys.* Bonum munus obtulit Christo. Quale? Sequebatur eum.

t Magnificans Deum,] *Psalm.* 33. Magnificate Dominum mecum, *Ecclesiast.* 43. d. Benedicentes Dominum, exaltate illum, quantum potestis, maior est enim omni laude.

u Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem Deo] congratulans sanitati cæci. Vnde patet, quòd compatiebatur infirmitati illius. *Roman.* 12. d. Gaudete cum gaudentibus, &c. Vel etiam Deum laudabat pro magnitudine fidei sibi inspiratæ, cuius merito impetrauit lumen, &c.

EXPOSITIO CAP. XIX.

ET ingreſſus,&c.] Hiſtoria continuatur,vt patet. Continentia verò cap. talis eſt. Tres ſunt partes cap. in prima oſtenditur quòd camelum tranſire per foramen acus, id eſt, habentem diuitias intrare in regnum cælorum, eſt poſſibile apud Deum, licet impoſſibile ſit apud homines, per exemplum Zachæi, qui recepto Domino in
A domo ſua, diuitias malè acquiſitas reſtituit, & reſiduum in eleemoſynas dedit, & ita camelus gibbum depoſuit. In ſecunda parte oſtenditur per parabolam nobilis, & ſeruorum plus placere Deo pœnitentia peccatorum, quàm iuſtitia ſuperborum, ibi [Hæc illis audientibus.] In tertia parte agitur de aſcenſu Chriſti in Ieruſalem ſuper aſinam, quam ſibi duo diſcipuli de itinere miſſi adduxerunt, & de eiectione ementium & vendentium de templo, ibi [Et his dictis, &c.] In prima igitur parte huius cap. diuites ad reſtitutionem & pœnitentiam inuitantur, exemplo Zachæi, qui iuſtus conſilio, vel iuſtificatus feſtinans interpretatur. Nam qui conſilio Domini credit, feſtinat iuſtificari. *Eccleſ.* 5. b. Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Dicit ergo:

CAP. XIX.

ET *a* ingreſſus perambulabat *b* Iericho. Et *c* ecce vir nomine Zachæus, & hic erat Princeps Publicanorum, *d* & ipſe diues. Et *e* quærebat videre Ieſum, quis eſſet, & non poterat præ turba, *f* quia ſtatura puſillus erat. Et *g* præcurrens *h* aſcendit in arborem ſycomorum, vt *i* videret illum, *k* quia inde erat tranſiturus. Et cùm *l* veniſſet ad locum, *m* ſuſpiciens Ieſus, vidit *n* illum, *o* & dixit ad eum: Zachæe feſtinans deſcende, quia *p* hodie in *q* domo tua oportet me manere.

a Et ingreſſus perambulabat,] In Græco tranſibat.

b Iericho] id eſt, per Iericho ambulabat. Eſt autem Iericho vrbs, quam Iordane tranſgreſſo ſubuerterunt Iudæi, *Ioſue* 6. d. Rege eius interfecto. Pro qua extruxit aliam Ahiel de Bethel 3. *Reg.* 16. g. quam Dominus ſua præſentia, vt hic dicitur illuſtrauit, quam etiam poſtea Romani ſubuerterunt. Pro qua etiam ædificata eſt tertia, quæ vſque hodie manet, vbi vtriuſque vrbis deſtructæ veſtigia cernuntur, & ſignificat mundum quem perambulauit Dominus, vt & tu perambules non adhæreas per amorem. *Iſa.* 52. d. Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, exite de medio eius. Si ita facerent ſaluatores, id eſt, Prælati & prædicatores mundi, diuites ſequerentur eos. Vnde *Iſa.* 45. c. Viri ſublimes ad te tranſibunt tuique erunt, & poſt te ambulabunt.

c Et ecce vir nomine Zachæus, & hic erat princeps publicanorum.] Qui publica vectigalia recipiebant, & mundi lucra ſectabantur per fas & nefas.

d Et ipſe diues.] Ergò iniquus. *Aug.* Omnis diues vel iniquus, vel iniqui hæres. *Eccl.* 11. b. Si fueris diues, non eris immunis à peccato. Peccat enim omnis diues, vel malè acquirendo, vel malè retinendo, vel male erogando.

e Et quærebat videre Ieſum quis eſſet, & non poterat præ turba.] Nota, turba impedit languidum ne ſanitatem recipiat, *Ioan.* 5. b. Item increpat cæcum, vt taceat, *ſup.* 18. g. *Matth.* 20. d. Item paralyticum excludit ne ante Ieſum veniat, *Marc.* 2. a. Item parentes retardat ne Ieſum adeant, *Marc.* 3. d. Item puellæ mortuæ ſuſcitationem procraſtinat, *Matt.* 9. c. Item cæci illuminationem prorogat, *Marc.* 8. c. Item Ieſum in Regem rapere laborat, *Ioan.* 6. b. Item Ieſum affligit, & comprimit, *ſup.* 8. g. Item Zachæo obſtat ne Ieſum videat vt hìc.

f Quia ſtatura puſillus erat.] *Gloſſ.* Non malitia, ſed fide. 1. *Corinth.* 14. d. Malitia paruuli eſtote non ſenſu.

g Et præcurrens] *Eccl.* 32. c. Præcurre prior in domum tuam, & illic aduocare &c.

h Aſcendit in arborem ſycomorum.] Nota quia ſycomorus ficui ſimilis eſt in trunco, in ramis, in omnibus, exceptis foliis, in quibus eſt ficui diſſimilis, & moro ſimilis. Vnde ſycomorus dicitur quaſi ficut morus. *Ioſephus* tamen dicit, quod & probabile eſt, quia arbor illa dicitur ſycomorus, id eſt, ficui & moro ſimilis, ſed ex vitio Scripturæ inoleuit, vt dicitur ſycomorus, & Latinè dicitur celſa. Nam ſycomorus Græcum eſt, & interpretatur ficus fatua. Sycos Græce, ficus, moros, fatuus. Sycomorus autem moro ſimilis eſt in foliis, ſed altitudine præſtantior, equos præſeruans ne infundantur, mollis & infructuoſa, & interpretatur ficus fatua, & ſignificat Crucem quæ vt ficus dulciter paſcit. Vnde *Galat.* 6. d. Mihi abſit gloriari, niſi in Cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſed ſicut ficus fatua deridetur. *Iob* 12. a. Deridetur iuſti ſimplicitas, 1. *Cor.* 1. d. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, &c. Hanc ſycomorum aſcendit Zachæus puſillus, id eſt, humilis Chriſtus. *i* Vt videret illum,] id eſt, videri faceret, & nobis de fructibus eius daret; *Cant.* 7. c. Aſcendam in palmam & apprehendam fructus eius. Item ſycomorus pœnitentiam vel religionem ſignificat, quæ reuera eſt ficus, quia dulcis, ſed fatua reputatur. *Amos* 7 d Armentarius ego ſum vellicans ſycomoros, *Iſa.* 9 c Sycomoros ſucciderunt, id eſt, humiles religioſos, ſed Cedros immutabimus id eſt, nobiles & ſuperbos. Hanc autem immutationem facit abundantia tēporalis. Vnde 2. *Para* 9 g. Tantam copiam argenti præbuit Salomon in Ieruſalem, quaſi lapidum, & Cedrorum tantam multitudinem, velut ſycomororum. Hanc ſycomorum aſcendit Zachæus puſillus, id eſt, religioſus humilis, vt inde videat Ieſum, i. vitam conſequatur æternam, quæ conſiſtit tota in viſione Ieſu, *Ioan.* 17. a. Hæc eſt vita æterna, &c. Aſcenditur autem ad hanc ſycomorum tribus gradibus. Quorū primus eſt abrenunciatio propriæ voluntatis, quod facit votum obedientiæ. Secundus eſt abrenuntiatio proprietatis, quod facit votum paupertatis. Tertius eſt promiſſio omnimodæ caſtitatis, quod facit votum continentiæ. Sed hos præcedunt alij tres gradus, quos oportet prius aſcendere. Quorum primus eſt contemptus ſui. Secundus eſt obliuio parentum. Tertius eſt odiū mundi. Vnde Abrahæ dictū eſt *Gen.* 12. a. Exi de terra tua, i. carne tua, hic eſt primus gradus, & de cognatione tua, hic eſt ſecundus, & de domo patris tui, i. mundo, hic eſt tertius, & vade in terram quā monſtrauero tibi, i. in religionem. Hi ſunt ſex gradus, quibus aſcenditur ad thronū Salomonis, 3. *Reg.* 10. c. Thronum fecit ſibi Rex Salomon de ebore grandem, & veſtiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat ſex gradus. *k* Quia inde erat tranſiturus.] Fortè arbor non erat in via, ſed cauſa euitandi turbam, ſicut ſæpè facimus, diuertit Dñs per agrum, & Zachæus hoc nouerat. Hoc eſt: [Inde erat tranſiturus,] i. ex illa parte vbi erat ſycomorus. In quo ſignificatur tranſitus de Iudæis ad gentes, vel de mundo ad patrem per Crucem, ſeu pœnitentiam, ſeu religionem mediam Hæc eſt ſcala quam vidit Iacob, *Gen.* 28 c. quæ attingebat à terra vſque ad cælum. *l* Et cùm veniſſet ad locum] ad quem ſæpe venit Ieſus, quotieſcunque ſcilicet, clauſtralibus vel pœnitentibus ſui præſentiam vel prægustationem concedit. *Ioan.* 18 a. Egreſſus eſt Ieſus trans torrentem Cedron vbi erat hortus in quem introiuit ipſe & diſcipuli eius: Sciebat autem Iudas qui tradebat eum locum, quia Ieſus frequenter conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. 4. *Reg.* 4. b. Animaduerto quod vir Dei ſanctus eſt ille qui tranſit per nos frequenter, faciamus ergo ei cœnaculum paruum, & ponamus in eo lectulum, & menſam & ſellam, & candelabrum, vt cum venerit ad nos, maneat ibi. Cœnaculum paruum eſt religio humilis, de quo *Act.* 1. b. Cum introiſſent in cœnaculum, aſcenderunt ſuperiora vbi. &c. Lectulus eſt quies contemplationis, de quo *Cant.* 1. d. Lectulus noſter floridus. Menſa eſt refectio lectionis, de quo *Pſ.* 22. Paraſti in conſpectu meo menſam. &c. *Iſ.* 21. b. Pone menſam, contemplare in ſpecula. Item in hoc lectulo cubat Dominus, & in hac menſa comedit. Vnde *Can.* 1. b. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi cubas, vbi paſcas in meridie. Sella eſt diſcretio iudicij. *Pr.* 20. b. Rex qui ſedet in ſolio iudicij, intuitu ſuo diſſipat omne malum. Candelabrum eſt illuminatio fidei, de quo *Zac.* 4 a. Vidi, & ecce candelabrum totum aureum, & lampas ſuper caput eius, id eſt, charitas, & ſeptem lucernæ ſuper illud, id eſt, ſeptem opera miſericordiæ. Vbi hæc quatuor ſunt, illuc libenter & frequenter venit & manet Dominus. *m* Suſcipiens Ieſus,] id eſt ſurſum aſpiciens. *n* Vidit illum,] à terrenis eleuatum, ad cæleſtia ſuſpenſum. *Iob* 7. c. Suſpendium elegit anima mea. *o* Et dixit ad eum Zachæe feſtinans deſcende] qui aſcendiſti à contemplatiua ad actiuam. *Eph.* 4. b. Qui deſcendit ipſe eſt, & qui aſcendit, &c. Item deſcende à conſideratione diuinorum; ad cōſiderationem tui. *Ier.* 18. a. Surge, deſcende in domum figuli & ibi audies verba mea. *p* Quia hodie,] id eſt, tēpore gratiæ. *q* In domo tua,] id eſt in mente tua oportet me manere.] Domine Deus meus, quā pulchrè oporteret ornare & præparare domum, in qua oportet recipi regem gloriæ, *Pſalm.* 91.

Amos 7 d. Gl. ſycomorus eſt rubus afferēs mora quæ paſtorum famē depellunt, & folia eſuriem pecorum.

Ps.91. Domum tuam Domine decet sanctitudo, id est, sanctitatis assuetudo. Sed quomodo recipiet talem hospitem in domo sua, qui nunquam habitat in ea? aut quomodo veniet hospes talis in domum non præparatam, aut in qua non est *Dominus hospitij Multi etiam recipiunt Dominum in domo sua, qui postea turpiter eiiciunt eum, vel nihil dant ei comedere vel bibere; vnde oportet eum exire. Vnde sup.7.g Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti, &c.

Mysticè. Mysticè. Per Zachæum significatur populus gentilis, per domum eius, Ecclesia de gentibus, in quam intrauit Dominus synagoga relicta. Vnde Mat.13 d. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. a Et festinans descendit. Mysticè. Mysticè. Huius descendere, & ascendere est gentilis populus qui erat in arbore, id est, in fide crucis, & à fide crucis ad fidem Resurrectionis, & Ascensionis venit; vnde ait Apostolus 2.Cor.5.d. Et si nouimus Christum secundùm carnem, id est, passibilem & mortalem, sed (pro tamen) iam non nouimus, quasi ante Passionem passibilem eum nouimus, & mortalem, sed post Resurrectionem immortalem, & impassibilem & ita de fide Crucis processimus ad fidè Resurrectionis, de fide mortalitatis, ad fidem immortalitatis. b Et excepit, &c.] 2.Cor.9.b. Hilarem datorem diligit Deus. &c.

B Et a festinans descendit, & b excepit illum gaudens. Et cùm c viderent, omnes murmurabant, dicentes: quod ad hominem peccatorem diuertisset: d Stans autem Zachæus dixit ad † Dominum. e Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, redddo quadruplum. Ait f Iesus ad eum. Quia hodie g salus domui huic facta est, h eo quòd & ipse i filius sit Abrahæ.

al. † Iesum.

Recipitur Dominus in domum

- Materialem, in membris. Mat.25 c. Hospes fui, &c, Is.58 c. Egenos, vagosque induc in domum tuam.
- Religionis. Psalm.92. Domum tuam Domine decet sanctitudo. Item Ps.47. Deus in domibus eius cognoscetur.
- Quomodo? per hospitalitatem. Domino non præsente nihil datur famulis, etiam per ministros eius.
- Templum. Is.56.c. domus mea domus orationis vocabitur. Ps.25. Domine dilexi decorem domus tuæ
- Cor hominis. 1.Cor.6.d. An nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti?
- Animæ. Sap 7.d. In animas sanctas se transfert, &c.
- Conscientiæ. Pr 9.a. Sapientia ædificauit sibi domum, &c.
- De hac eiicitur litigiosa mulier, &c. Pr.27.c & 19.b.
- Gloriæ. Ioan.14.a. In domo patris mei mansiones multæ sunt, &c.

c Et cum viderent, &c.] Mar.9.b. Videntes Pharisæi, dicebant discipulis eius, quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? Aug. Vnus malus numeratur inter Apostolos, vt discamus malos tolerare, ne corpus Christi diuidamus. Bed in Gl. Manifestum est Iudæos semper gentes odisse, vel non intellexisse salutem. Vnde & aduersùs Petrum dicitur, quare introisti ad gentes præputium habentes? Act.11.a. Hoc dictum est Petro à Christianis qui conuersi erant de Iudæis. Ex hac Gl. Bed. volunt quidam quod Zachæus fuerit gentilis.

d Stans autem Zachæus dixit ad Dominum. Ecce, &c.] Stans, id est, in bono quod cœperat firmiter persistens. non turbatus ex calumnia Iudæorum, qui eum vocauerunt peccatorem. Sic quilibet verè pœnitens non cadit, sed stat ad contumelias, imò gaudet in ipsis. Act.5 g. Ibant Apostoli gaudentes, &c. Sic Dauid non cecidit verba contumeliosa Semei Vnde 2.Reg.16.b. Dimittite, vt maledicat mihi: Dominus enim præcepit ei, vt malediceret mihi Dauid, &c. Et inf. Dimittite eum, &c. Nota Gl. Bed. Aliis calumniantibus hominem peccatorem, ipse Zachæus stans, id est, in ea quam cœperat fidei veritate persistens, non solum se ex peccatore conuersum, sed etiam inter innocentes probat conuersatum, cum etiam ante conuersionem innocenter vixit, &c. Istud planè falsum videtur, & obloqui Glossis præcedentibus, sed de Zachæo dicatur, quia multos defraudauit, sicut ex Glossis præcedentibus haberi potest. Solutio Intellige duplicem conuersionem Zachæi, scilicet primam quando dimidium bonorum, &c & defraudata restituit. Secundam, quando Domino penitus adhæsit, inter quas aliqua mora intercessit Quod ergo dicitur, ante conuersionem innocenter vixisse, de omnimoda conuersione intelligendum est. Antequam enim Domino penitus adhæreret, & in collegio discipulorum ambularet, innocenter vixit, scilicet ea quo primò conuersus est ad Dominum, & voluit quod dimidium bonorum daret. & fraudata restitueret. In Gl. enim dicitur quod relictis omnibus secutus est Christum. e Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus, & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.] Ad literam, dimidiam partem bonorum suorum pauperibus dedit, & ablata siue defraudata secundum legem in quadruplum restituit, postea vt tradunt, secutus est Dominum, & fuit in collegio discipulorum. Notatur autem hic quadruplex conditio pietatis, scilicet, vtilitas, celeritas, largitas, dignitas. Vtilitas per euidentiam demonstrationis significatur per hoc aduerbium. [Ecce] Debent enim opera pietatis sic fieri propter Deum, vt sint in exemplum aliis. Vnde Mat.5.b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Celeritas notatur per hoc quod dicit. [Do] non dabo Pr.5.d. Ne dicas amico tuo, vade, &c. Ecc.4.a. Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum angustiati. Largitas notatur per hoc, quod dicit [Dimidium bonorum meorum] Tob.4.b Si multum tibi fuerit. &c. Mat.19.c. Vende omnia quæ habes, & da pauperibus.

Et nota quod dicit [bonorum] contra illos qui dant pauperibus deteriora.

Item [meorum] non aliorum, contra vsurarios, & raptores, & clericos, qui etiam ea quæ Christi sunt, nolunt ei dare. Pr.3.b. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia, &c. dignitas pietatis notatur in hoc quod dationem præponit redditioni: Prius enim est reddere malè acquisitum, & deinde dare residuum pauperibus.

Item vt notet pietatem excellere iustitiam, prius dixit: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & postea addit: Et si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Iacob 2.c. Misericordia superexaltat iudicium. Quadruplum autem reddere se promittit, ponens finitum pro infinito, id est, multò plus

In quo notatur quod plura possidebat iustè acquisita quàm iniustè Vel fortè ideò dicit quadruplum, quia lex dicit: Si quis furatus fuerit ouem, reddat quatuor. Exod. 22.a. Sed dicitur Pr.6.d Non est grandis culpa, si quis furatus fuerit, suppleto respectu adulterij. furatur enim vt esurientem replcat animam, deprehensus quoque reddet septuplum Sed glossandum est, septuplum, id est, perfectè. Vel fortè secundum temporum & morum varietates variæ dabantur leges. Tempore Moysi pro vna oue iubentur reddi quatuor, sed quia fures inualuerunt tempore Salomonis, præcepit pro vna re furata reddi septem.

Moraliter. Moraliter autem quadruplum reddit, qui à Deo petit veniam, orando, & confitendo, & læso satisfacit ablatum restituendo, & veniam postulando, & seipsum punit, atque iustificat pro peccato, quod fecit, ieiuniis & vigiliis, & similibus affligendo. Item proximum quem facto suo scandalizauit, pacificat, & reducit per eleemosynas, & alia bona publicè faciendo.

f Ait Iesus ad eum, quia hodie,] id est, in tempore gratiæ.

g Salus huic domui facta est.] Videtur esse pleonasmos in hoc quod dicitur [quia] sed supple, & non erit pleonasmos, vt dicas verum, vel manifestum est, [quia hodie &c] propter hoc verbum legitur hoc Euangelium in dedicationibus Ecclesiarum. Vnde Salomon in dedicatione templi, dixit: Si quis cognouerit plagam cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cælo. 3.Reg.8.d.

h Eò quod & ipse,] scilicet, Dominus domus. Et est pondus in verbo, quasi dicat, ipse qui fuerat peccator, vt intelligas per hoc quod non solum perseuerantes in iustitia, verum etiam recenter iustificati, filij promissionis sunt.

i Filius sit Abrahæ.] Bed. Non carne, sed fide, quia sicut Abraham iussu Dei patriam ob spem futuræ hæreditatis deseruit; Gen.15 a. Sic & iste qui thesaurum in cælo acquirit spe: Mat. 6 c. Rom. 9. b. Neque qui semen sunt Abrahæ omnes sunt filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij promissionis sunt, æstimantur in semine. Ioan.8.e. Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.

Mysticè. Bed. Salus, quæ olim domus Iudæorum implebat hodie, id est, in tempore gratiæ populo gentium illuxit, eò quòd & ipse populus credendo sit Abrahæ filius.

a Venit enim filius hominis quærere, & saluum facere quod *b* perierat. *c* Hæc *d* illis *e* audientibus, *f* adiiciens dixit *g* parabolam, *h* eo quod eſſet prope Ieruſalem, *i* & quia exiſtimarent quod *k* confeſtim regnum Dei *l* manifeſtaretur. Dixit ergo. Homo quidam nobilis *m* abiit in regionem longinquam *n* accipere ſibi regnum, *o* & reuerti. *p* Vocatis autem decem ſeruis ſuis, dedit ei decem mnas

a Venit enim] *Bed.* Etiam murmurantibus ſua myſteria non dedignatur exponere, qui propter pœnitentiam peccatorum ſuſcipiendam maximè ipſe venerit in terram, vbi & ſe appellat filium hominis, vt inſinuet nobis diſpenſationem ſuæ pietatis. *Mat.* 9.b. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Dicit ergo: *a* Venit enim filius hominis quærere, & saluum facere.] Ideo appellatur Ieſus. *Mat.* 1.d. Et vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. *b* Quod perierat.] Hoc idem deberent facere vicarij eius, id eſt, Epiſcopi. Hoc enim eſt officium eorum, ſcilicet, ſaluum facere populum, & ideo dicuntur Epiſcopi, id eſt, ſuperintendentes. Sed multi non faciunt hoc. Vnde conqueritur Dominus. *Ezec.* 34.a. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis & quod ægrum, &c. Sequitur. *c* Hæc illis, &c.] Secunda pars, in qua ſuſcepta & commendata pœnitentia diuitis publicani, docet Dominus per parabolam nobilis & ſeruorum plus placere ſibi pœnitentiam peccatorum quàm iuſtitiam ſuperborum. Sic gentiles de ignorantia legis humiles magis placuerunt Chriſto quàm Iudæi, de ſua iuſtitia præſumentes. Et quia diſcipuli audita Paſſione, & Reſurrectione Domini, putabant ipſum mox regnaturum in terra, ideo hanc eorum ignorantiam illuminans, oſtendit quod fides regni ſui primò prædicabitur per totum mundum, & poſtea regnabit in cælo iudicio conſummato. Duplici ergo de cauſa introducitur hæc parabola, ſcilicet, vt Iudæorum arrogantiam reprimat, oſtendens ſe magis approbare gentium pœnitentiam quam Iudæorum falſam iuſtitiam. Quorum reprobatio oſtenditur in fine parabolæ, vbi præcipit ciues ſuos interfici, nolentes eum ſuper ſe regnare. Item introducitur ad tollendam temerariam diſcipulorum opinionem, ſicut dictum eſt: Dicit ergo: *c* Hæc id eſt, quæ dicta. *d* Illis,] id eſt, diſcipulis. *e* Audientibus,] vtraque aure, id eſt, corporis, & cordis, id eſt, intellectu, & affectu. *f* Adiiciens] prædictis, quia adhuc ignorantes erant in multis. *g* Dixit pa.] Ideo parabolicè loquitur illis quia adhuc minus capaces erant. Vnde indigebant parabolarum, id eſt, ſimilitudinum congruarum introductione. *Pſ.* 77. Aperiam in parabolis os meum. *Ecc.* 39 b. Occulta prouerbiorum exquiret ſapiens, & in abſconditis parabolarum conuerſabitur: Eſt autem parabola, vt dicit *Her.* rerum in natura diſcordantium ſub aliqua ſimilitudine facta comparatio. *h* Eo quòd eſ. pro. Ieruſ.] ſcilicet in Bethania, in qua venerat de Iericho, & hoc fuit ſabbato ante ramos palmarum, in domo Simonis leproſi. Vel in via, de Bethania in Ieruſalem, & ſecundum hoc erat tunc dominica in ramis palmarum, quando miſit de Bethphage duos diſcipulos qui adducerent ei aſinam, vt legitur *Mat.* 21.a. Sed quæ cauſa eſt hæc quod erat prope Ieruſalem, vt ideo loqueretur parabolicè? Reſpondeo [Eo] non eſt cauſale, ſed concomitatiuum, id eſt, prope erat Ieruſalem, & parabolicè loquebatur. Vel ideo loquebatur parabolicè, quia prope erat Ieruſalem, vbi moriturus erat in proximo, & à diſcipulis diuidendus, non amplius locuturus eis ſic. Vnde *Ioan.* 16.f. Hæc in prouerbiis locutus ſum vobis, venit hora cùm iam non in prouerbiis loquar vobis, ſed palam. Vel ita, vt is ſit ſenſus, & fortè verior. [Eo quod eſſet prope Ieruſalem,] quia quantò amplius appropinquabant, tantò magis in hac opinione diſcipuli errabant, ſcilicet quod poſt reſurrectionem mox in terra regnaturus eſſet. Vnde ſubiungitur.

i Et quia exiſt.] diſcipuli ſcilicet. *k* Quod con. re. Dei mani.] quod ſtatim poſt reſurrectionem regnaret in aurea Ieruſalem, quam dicunt Iudæi futuram, in quam mille annis erunt in magna gloria, & poſtea viui transferentur in gloriam. De qua dicitur *Tob.* 13.d. Beatus ero ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Ieruſalem, portæ Ieruſalem ex ſapphiro & ſmaragdo ædificabuntur, &c. In hanc Ieruſalem putabant diſcipuli Dominum regnaturum ſtatim poſt ſuam reſurrectionem. Sed quia fabula eſt & non veritas, quicquid ipſi Iudæi de hac aurea Ieruſalem dicunt, ideo Dominus diſcipulorum ignorantiā illuminat, oſtendens prius fidem toto orbe prædicandam, & poſtea veniet regnum ſuum, non in terrena Ieruſalem, ſed in cæleſti. Sequitur. *l* Dixit er. Ho. qui. nobilis.] *Ec.* 10.d. Beata terra cuius Rex nobilis eſt, &c. *Pr.* vlt. c. Nobilis in portis vir eius.

Myſticè. Homo iſte nobilis, Chriſtus eſt, ſecundùm vtramque naturam ſuam nobilis. Vnde cæcus *ſup.* 18.g. Ieſum filium Dauid vocauit, nobilitatem vtriuſque naturæ breuiter comprehendens. Chriſtus autem ſecundùm naturam diuinam vbique eſt præſens, & vbique in ſua proprietate, tamen quando venit in mundum, id eſt, quando in carne aſſumpta in mundo apparuit, dicitur peregrè profectus in regionem longinquam. Vnde *Ioan.* 1.a. In propria venit, & ſui eum non receperunt. *Ier.* 14 b. Quare quaſi colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum: Quare futurus es in terra velut vir vagus? Dicitur autem abiiſſe in regionem longinquam, id eſt, ad gentes, quæ longè ſunt ad literam, quia Iudæa in medio terræ habitabilis, & gentes ad literam longè ſunt à medullio orbis. Item ſecundùm humanam naturam quaſi peregrinus.

Myſticè. *Matt.* 25. *b.* *Marc.* 13. *d.*

m Abiit in regionem longinquam] in die Aſcenſionis, quando carnem de loco proprio, id eſt, de terra ſublimauit in cælum, quod eſt propriè locus ſpirituum. *Prou.* 7.c. Non eſt vir in domo ſua, id eſt, Chriſtus in Eccleſia viſibiliter, ſeu corporaliter, abiit via longiſſima, ſcilicet in cælum quod multùm diſtat à terra, ſacculum pecuniæ ſecum tulit, id eſt, corpus ſuum glorificatum in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, id eſt, verè in die plenæ lunæ reuerſurus eſt in domum ſuam, id eſt, in fine ſæculi omnibus conſummatis. *Chr.* Si Chriſtus præſens videretur, opus noſtrum non videretur eſſe in fide, ſed in oculis. Nam ſeruus fidelis Domino abſente probatur. Item *Chr.* Ad patrem iturus peregrè ſe iturum dicit propter charitatem Sanctorum, cùm magis ſit peregrè eſſe in mundo, ſicut ait: Incola ego ſum in terra. Quare autem iuit, ſubiungit. *Col.* 2. *a.*

n Accipere ſibi] & ſuis [regnum] quod ſibi & ſuis promeruit patiendo. Vnde *ſup.* 12.d. Nolite timere puſillus grex, quia, &c. *Mat.* 5.a. Beati pauperes ſpiritu, &c. Hoc eſt pretium huius regni, ſcilicet, paupertas voluntaria. Vnde *Aug.* loquens in perſona Chriſti, ait. Venale habeo. Quid? Regnum cælorum. Quo emitur? Paupertate regnum, labore requies, dolore gaudium, vilitate gloria, morte vita.

o Et re.] In fine quando omnis Iſrael ſaluus erit. *Rom.* 11.d.

p Vocatis autem decē ſeruis, dedit eis decem mnas, &c.] *Mat.* 24.b dicitur. Homo peregrè proficiſcens vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua. Et vni dedit quinque talenta, ſ. ſcientiā exteriorum miniſterio quinque ſenſuum comparatam & exercendam. Et hæc triplex eſt, ſcilicet, vel politica in ciuium, vel domeſtica in familiæ, vel priuata in ſuiipſius regimine. Alij duo, id eſt, intellectum & operationem. Alij vnum, ſcilicet intellectum. Secundùm Matthæum ergo fuerunt octo talenta, & tres ſerui Lucas verò mutat numeros & pondera, dicens, quod vocauit decem ſeruos, & dedit eis decem mnas, ſingulis ſcilicet decem, vel cuilibet vnam, non determinatur vtrum, ſed idem eſt myſterium, quia mna decem drachmas appendit ſecundùm *Bed.* Dicit enim *in Gl.* quia mna eſt pondus decem drachmarum Alibi habetur, quia pondus eſt centum drachmarum. Sed ſecundum diuerſas gentes maius & minus poteſt eſſe hoc pondus, ſicut talentum legale maius eſt quàm forenſe, & talentum templi maius vtroque. *Ezec.* 45.d. Quindecim ſicli, & viginti quinque & viginti, mnam faciunt. *Iſid. lib.* 20. Mna in ponderibus centum drachmis appenditur. Idem autem ſignificatur per decem drachmas quod per decem mnas, ſcilicet ſpiritualis intelligentia legis, quæ decem mandatorum obſeruantiam docet. Decem igitur mnas dat Dominus, quando legis intelligentiam adminiſtrat, ſicut fecit Apoſtolis poſt reſurrectionem.

Vnde *inf.* vlt.g. Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent Scripturas. Qui etiam per denarium congrue ſignificantur, quia de Iudæis decalogo ſubiectis electi ſunt ad prædicandum. Non enim aliquis legitur electus fuiſſe niſi de Iudæis. Et dedit decem mnas, in quibus ſunt centum drachmæ. Per mnas ſiue talenta, intelligitur notitia Scripturarum Apoſtolis data. Per centeſimum perfectio vitæ exprimitur. Dedit ergo eis decem mnas, vt intelligerent Scripturas ad perfectionem vitæ æternæ inuitantes.

Item per decem mnas obſeruantia Decalogi deſignatur, ad quam ipſa intelligentia ordinatur. Nam propter obſeruantiam datur intelligentia. Vnde in *Pſ.* 102. Et memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendū ea. Idem ergo intelligitur per mnas Lucæ, & per duo talenta Matthæi, ſcilicet

intelli

intelligentia, & operatio. Et per hæc duo intelliguntur scientia & virtus, quorum altero, id est, scientia perficitur intellectus, altero, id est, virtute perficitur affectus. Per decem verò seruos, vniuersitas prædicatorum, & Prælatorum accipitur, qui dicuntur serui à seruiendo, & à seruando. A seruiendo quidem, quia debent seruire omnibus, & hoc est officium eorum, non dominari. 1.*Pet*.5.a. non dominantes in cleris. C *Mat*.20.d. Scitis quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos, non charitatem.

& *a* ait ad illos. Negotiamini *b* dum venio. *c* Ciues autem eius oderant eum, & miserunt legationem post illum, dicentes. *d* Nolumus hunc regnare super nos. Et *e* factum est vt rediret accepto regno, *f* & iussit vocari seruos quibus dedit pecuniam,

Non ita erit inter vos, sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. Item à seruando dicuntur serui, quia debent seruare gregem Domini sibi commissum. 3.*Rey* 20 g. Custodi virum istum, &c. 2.*Tim*. 1.d. Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum, qui habitat in vobis. Hos seruos vocat Dominus tripliciter, scilicet interius per inspirationem, exterius per admonitionem, superius per officij impositionem. Aliter nemo debet exercere illud officium, nisi vocatus. *Heb*. 5.a. Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron Sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt Pontifex fieret. *Rom*.10.c. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? quasi dicat, non debent. Hoc est quod dicitur hic [vocatis autem] illo triplici modo, qui dictus est [seruis suis, id est, prædicatoribus & Prælatis, vt seruent, & seruiant. *Rom* 4 c. Qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, id est indifferenter vocat magnos & paruos, nobiles, & ignobiles ad officium prælationis, & prædicationis. Vnde 1.*Cor* 1. Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles [dedit illis] gratis, vt ipsi similiter gratis darent. *Mat*. 10.a. Gratis accepistis, gratis date [decem mnas,] id est, legis intelligentiam, ad operandum & docendum. *Mat*. 5 c. Qui fecerit sic, & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum.

a Et ait ad illos: Negotiamini.] Eleganter dictum est, negotiatio enim est commutatio dati & accepti: Ac si diceret, legem populo erogate, ab eo fidei confessionem accipite, necnon & morum probitatem quasi vsuras exigite. Hæc est bona negotiatio, & bona vsura, de qua *Pr*.19.c. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis, sed multi per negligentiam peccant in ista. Vnde *Ecc* 26.d. difficilè exuitur negotians, &c. Multi etiam istam negotiationem spiritualem commutant in temporalem. *Ose*.12.d. Circumdedit me Ephraim in negotiatione sua. *Nahum*. 3.d. Plures fecisti negotiationes tuas quàm sint stellæ cæli.

b Dum venio,] id est, donec reddam rationem quæsiturus ab vnoquoque de talento sibi commisso. Nemo enim est, qui non habeat talentum Domini, id est, aliquam gratiam qua debet vti in obsequium Dei. Etiam familiaritas magnatum talentum Domini est, paupertas etiam, infirmitas, diuitiæ, & quicquid est in vsum Domini datum est.

c Ciues autem eius oderant eum, &c.] Ciues sunt Iudæi ex quibus est Christus secundum carnem. *Rom*. 9. a. qui Christum oderunt, non solum præsentem, sed etiam mortuum. Vnde & sepulchrum custodiri fecerunt. Post resurrectionem etiam immortalem persecuti sunt in Apostolis. Ciues etiam dicuntur omnes amatores mundi. Nam mundus dicitur ciuitas. *Os*. 6.c. Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine. Item *Os*. 11. c. Deus ego & non homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem. Et hi ciues oderunt & odiunt Christum, non enim simul potest amari Christus, & mundus, imò necesse est, qui amat vnum, odit alterum. *Iac*.4.a. Quicunque voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus Dei constituitur. *Ioan*.1.a. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Vnde dicit.

d Nolumus hunc regnare super nos.] *Iob* 24.b. Ipsi fuerunt rebelles lumini. Sic multi nolunt Iesum regnare super se, scilicet aliquem qui salutem quærat animarum, dicentes: Nolumus habere Papelardum Prælatum. *Ioan*.19.c. Non habemus regem nisi Cæsarem.

e Et factum est, vt rediret, accepto regno iussit vocari seruos quibus dedit.] In potestate possidendi, & conferendi, cui voluerit. *Bed*. Hoc erit quando ille qui humilis apparuit in manifestissima claritate iudicaturus aduenerit. Redibit autem Dominus personaliter, id est, corporaliter in die iudicij, & tunc multi qui modo videntur magni doctores, propter negligentiam suam inter indoctos reputabuntur. Et è contrario multi simplices propter bonæ conuersationis meritum inter doctores coronabuntur.

vt *g* sciret *h* quantum quisque negotiatus esset. *i* Venit autem primus, dicens. *k* Domine, mna tua *l* decem mnas acquisiuit. Et *m* ait ille: Euge bone serue, *n* quia in modico fuisti fidelis, *o* eris potestatem habens supra decem ciuitates.

Qui enim recepit Prophetam in nomine Prophetæ, id est, quia Propheta Domini est, mercedem Domini accipiet: *Mat*.10.d. Quotidie etiam redit Christus spiritualiter, quia Ecclesiam peregrinantem in terra inspirando visitat, & vni pecuniam ad negotiandum tribuit, & ab altero de commissa ratione exigit, vnum fideliter laborantem maiori gratia donat, alium torpentem increpat, alium mundana sectantem a bonis traditis spoliat. *Matth*.15.b.

f Iussit vocari seruos quibus dedit pecuniam, vt sciret.] *Beda*., id est, vt sciri faceret. Simile *Gen*.22.c. Nunc cognoui quod timeas Dominum, id est, cognoscere te feci.

Qui enim omnia nouit, non ideo vocat seruos vel positurus est cum eis rationem, quod eum aliquid lateat, sed vt idipsum omnibus innotescere faciat. Hoc fiet in extremo examine, cum omnia quæ fecerunt singuli singulis erunt nota, exceptis peccatis mortalibus, (vt tradunt Sancti) quæ per conuenientem satisfactionem sunt deleta. *Beda*. Tunc omnium opera, & cogitationes omnibus palam ostendentur. *Dan*. 7.c. Consilium sedit & libri aperti sunt. 1.*Cor*.4.a. Nolite iudicare ante tempus, quoadusque, &c. Dicit ergo.

g Vt sciret,] id est, sciri faceret.

h Quantum quisque negotiatus esset.] *Bed*. Vt simul & de iudicantibus iudicaret *sup*.16.2.a. Redde rationem villicationis tuæ. *Cor*. Gratia fidei talentum est, bonis quidem ad salutem, malis verò ad præiudicium, vbi inexcusabiles sunt.

i Venit autem primus, dicens: Domine, &c. Venit *Greg*.] id est, ad reddendam rationem se præparauit, vel qualiter computum redderet cogitauit, & ordinauit, scilicet operibus misericordiæ intendendo.

Vnde *Ps*.111. Iocundus homo qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio. Ad respondendum. *Hab*.2.a. Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem meam, & contemplabor, vt videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Certè dicetur tibi: Esuriui, sitiui, nudus fui, & huiusmodi. Et tu para, vt possis respondere: Et ego dedi tibi manducare, & bibere, & te vestiui, sicut *Iob* 31.b. Si comedi buccellam meam solus, &c. *Matth* 15 a.

k Domine mna tua.] tua dicit, non mea, contra inanem gloriam. 1.*Cor*. 15.b. Non ego, sed gratia Dei mecum.

l Decem mnas acquisiuit,] id est, multos ad custodiam Decalogi negotiando in tua mna, id est, prædicando inclinaui.

m Et ait illi: Euge bone serue. *Bed*. Non tua quærens, sed quæ Dei. *Phil*.2.c. Omnes quæ sua sunt quærunt.

n Quia in modico fuisti fidelis.] Modicum est sicut dicit *Bed* quicquid in præsenti recipimus donorum ad comparationem futurorum. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. 1 *Cor*.13.b. *Beda*. Fidelis est seruus qui non adulterat verbum Dei, sed sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquitur.

Pauci sunt modo ita fideles. *Pr*.20,a. Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet?

o Eris potestatem habens supra decem ciuitates,] id est, glorificaberis pro omnibus quos prædicando ad custodiam Decalogi adduxisti, & illis quasi præpositus eris. Vnde 1. *Thes*.2.d. Quæ est spes nostra, aut gaudium, aut corona gloriæ: Nonne vos ante Dominum Iesum? Hic etiam in præsenti meretur promoueri, qui bene vtitur verbo Dei: *Isa*. 60. d. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam. 1. *Tim*. 3. c. Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent. *Eccl* 7.c. Sapientia confortauit sapientem super decem principes ciuitatum In *Matt*,25. dona, siue commissa differentia sunt, & lucra, sed præmium idem, hic commissa non differunt, sed lucra, & præmia. Simile *Matt*.13. Bona terra non fecit eundem fructum seminatori, sed tricesimum, sexagesimum

Dominus ascendens in Ierusalem, quia multi erant ibi credentes in eum & imitaturi ipsum. Hæ duæ villæ, scilicet, Bethphage, & Bethania bene in monte Oliueti sunt positæ, quia pia confessio & obedientia, quæ per illas mysticè designantur, ab ipso Domino sunt in nobis, qui est mons Oliueti, id est, spirituali vnctione nos recreans. Oleum. n. tria facit, illuminat, recreat & sanat. Sicut ergo oleum fatigatos recreat, sic Spiritus sancti gratia à laboribus confortat. Nota etiā quod Dominus die illa, sc. Dominica palmarū, vt volunt alij, tres domos adiit, per quas significantur tria loca, quæ frequenter inuisit, & omnes discipuli eius debent libenter inuisere & inhabitare.

misit *a* duos discipulos suos, dicens: *b* Ite in castellum quod *c* contra vos est. In *d* quod introeuntes, *e* inuenietis *f* pullum asinæ *g* alligatū *h* cui nemo vnquam hominum sedit,

Prima est Bethphage, id est, domus buccæ, id est, schola Theologiæ.

Matt.21.a. *Marc.11.a.* Secunda est Bethania, id est, domus obedientiæ, id est, claustrum.

Tertia est templum, id est, Ecclesia. In hac inuenit Dominus ementes & vendentes columbas, id est, dona Spiritus sancti. *Mat.*21.b Domus mea, domus orationis vocabitur. Item sicut dicit *Gl. Amb.* Venit ad montem Oliueti, vt nouellas Oliuas in sublimi virtute plantaret, id est, se plantaturum ostenderet. Nouella plantatio Oliuarum mysticè intelligitur conuersio gentilium.

a Misit duos discipulos suos, dicens: Ite &c.] *Chr.* Petrum & Philippum, quorum alter, id est, Philippus Samariam, Petrus Cornelium quasi pullum asinæ adduxit Probabiliter ergo creduntur isti duo missi à Domino, qui post sunt ad prædicandum gentibus destinati. Incertum est tamen, an dicatur de Philippo Diacono an de Philippo Apostolo Creduntur tamen propter mysterium fuisse Petrus, & Philippus.

b Ite in castellum,] id est, in Ierusalem, quam despectiuè, vel ex indignatione pro morte Christi vocat castellum, sicut *Is.*22.a. dicitur vallis visionis. Vel dicitur castellum, id est, locus munitus viris, armis, escis, contra Deum.

c Quod contra vos est.] id est, coram vobis ex proposito ad lit. quia contra me esse dicitur, quod coram me est.

d In quod introeuntes inuenietis pullum asinæ al.] Asina ista, vt dicunt quidam, erat communibus vsibus pauperum deputata, fortè ad portandum aquam, quia ciuitas arctabatur penuriā aquæ, & erat extra ciuitatem in biuio alligata, quasi ante ianuam cuiusdam, vt cuicunque esset necessaria, si ibi eam inueniret, inde assumeret. & qua die eam haberet ad vsus proprios, ei daret victualia. Hæc asina habebat pullum, qui ad eosdem vsus nutriebatur. Hūc iubet Dominus adduci. Et nota quod solus *Mat.*21.a. facit mentionem de asina, alij tres Euangelistæ, scilicet, *Luc.* hîc. *Marc.*11.a. *Ioan.*12.b. solum pullum commemorant. Et dicit *Bed.* rationem. Hi tres Euangelium Græcè scripserunt. Matthæus verò Hebraicè scripsit qui asinam solutam, & adductam refert, vt Hebrææ gentis si pœnituerit non desperandam monstraret esse salutem.

h Cui nemo vnquam hominum sedit.] *In Gl.* adhuc adduntur duo, scilicet, quod nemo eum infrænauerat, nemo indumenta contulit. Ac si dicat, nemo eum strauerat, id est, ei stramenta siue subsellia imposuerat.

Δ Soluite

Mysticè. Mysticè. *b* Ite in castellum, &c.] Castellum vocat Ierusalem, quia murata & munita armis & viris contra Iesum, & significat mundum, Christo, & discipulis eius oppositum, armis, viris, escis, muris contra Deum munitum. Ad quem mittit Dominus duos discipulos, id est, prædicatores, vitā, & scientiā decoros, charitatis vinculo cōiunctos, charitatem geminam prædicaturos, duos populos ad Christum vocaturos, mente & corpore mundos. Sed videte vnde missi fuerint. Certè de monte Oliueti. Oliua enim signum est victoriæ, & pacis Vnde columba ad arcam rediens in signum pacis & reconciliationis, ramum Oliuæ reportauit in ore, vt dicitur *Gen.* 8.b. Mons igitur Oliueti est cumulus pacis, quam prædicatores debene in se habere, & aliis nunciare.

Vnde *Is.*57.d Creaui fructum labiorum pacem, pacem his, qui longè, & pacem his qui prope, & sanaui eum. *Is.*52.b. Quam pulchri super montes pedes annunciantis pacem, &c.

Item per montem Oliueti significatur cumulus medicinæ spiritualis. Nam oleum medicinale est. Laudabilis est medicus qui gratis sanat, laudabilior, qui inimicum propriis sumptibus sanat, superlaudabilis est, qui de suo sanguine conficit medicinam. Hoc fecit Iesus. Vnde *Eccl.*38.a. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam.

Item per montem Oliueti significatur cumulus pietatis, quam habere debent super omnes homines prædicatores & Prælati.

Vnde *sup.*6.f. dicitur eis: Estote misericordes sicut & pater vester misericors est.

Moraliter. Castellum est cor peccatoris, rationibus & excusationibus, quasi muris & propugnaculis munitum. Propter quod dicit Dominus per *Ps.*59 Quis deducet me in ciuitatem munitam. Ad hoc castellum mittit Dominus discipulos. *Is.*50.a. Loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam. Duo discipuli quos mittit Dominus, sunt timor & amor. Timor soluit asinam, amor adducit. Asina est stulta anima, pullus, malus affectus. Dicit ergo. *Moraliter.*

b Ite in castellum,] id est, in mundum.

c Quod contra vos est,] id est, contrarium vobis, quia vos prædicatis paupertatem, vilitatem, asperitatem, mundus verò prædicat diuitias, honores & delicias Vnde 1. *Ioan.*2.c. charissimi nolite diligere mundum, quia omne quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, quæ non ex patre, sed ex mundo est, &c.

d In quod introeūntes] corpore vel animi consideratione, non amoris affectione.

e Inuenietis] quærendo diligenter.

f Pullum asinæ] populum peccatorem, siue specialiter populum gentium, ignobilem, immundum, & cætera quæ supponuntur in notula sequente.

Chrysost. hoc animal {
- Ignobile, id est, humile propter Deum.
- Immundum est, id est, vile propter Deum.
- Præ cæteris iumentis irrationale, id est, simplex.
- Oneriferum, id est, patiens propter Deum.
- Stultum, id est, mansuetum propter Deum.
- Infirmum, id est, innocens.
- Tardum est, id est, maturum.
- Iacet in sterquilinio, id est, continens.
- Vescitur tardius, id est, abstinens.
- Horrendæ vocis est, id est, gemens.
- Crucem habet in pelle, i. pœnitens.
- Generat mulos mixtus equab. alterius speciei. In quo laudabilior est quibusdā viris, quia non mutant speciem, i. prædicans, seu docens.

Nota ista per hos versus.

Esca, cubile, pigrum, crux, vox, mens, sarcina, proles:
Immundus, rarò fortis, lasciuus asellus.

Chr. 1. *Cor.* 1.d. Infirma mundi elegit Deus, & ignobilia, & contemptibilia & ea quæ non sunt. Et *inf.* Inuenta est irrationabilitas eorum esse simplicitas, & eorum stultitia mansuetudo: Nam simplicitas sine ratione irrationabilitas est, & mansuetudo si non sit propter Deum, stultitia est, Et *inf.* Infirmitas, innocentia, ignobilitas, humilitas inuenta est. Nam innocentia sine Deo, infirmitas æstimatur, & humilitas nō propter Deum ignobilitas iudicatur. Et *inf.* Patiētia irrationabilis onerifera æstimatur. *Chr.* Asina Iudæa, quæ secundùm Deum magistra est gentium. *Is.*1.g. *alia lit.* Vocaberis ciuitas iustitiæ & magistra ciuitatum.

g Alligatum] funiculis peccatorum. *Pr.*5.d. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. *Chr.* Antequam peccemus, liberi sumus, sed si semel operibus diaboli nos obligauerimus, iam nostra virtute euadere non possumus, sed sicut nauis fracto gubernaculo illuc fertur, vbi tempestas voluerit, sic homo perdito auxilio gratiæ Dei, non facit quod vult, sed quod diabolus vult.

Item exemplum de populo eligente, & rege electo. Item pullus asinæ alligatus est affectus animæ triplici vinculo ligatus, quod est lasciuia iuuentutis sanitas corporalis, prosperitas mundialis. *Ec.*4.c. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Tamen duo dicti discipuli soluunt, id est, timor & amor.

h Cui nemo vnquam hominum sedit,] i. nullus rationalis doctor frænum correctionis imposuit, quo gulam & linguam restringeret, & in viam arctam reduceret, quā itur ad vitam *Iob* 11.c. Vir vanus in superbiam erigitur, & quasi pullum onagri se liberum natum putat.

φ Soluite

Δ *a* Soluite illum, & adducite. Et si quis vos interrogauerit, quare soluitis, sic dicetis ei, quia Dominus operam eius desiderat, non propter equitandi voluptatem, sed propter mysterij significationem.

a Soluite illum, *b* & adducite. Et si *c* quis interrogauerit quare soluitis, sic *d* dicetis ei, quia *e* Dominus *f* operam eius desiderat. *g* Abierunt autem qui missi erant, & *h* inuenerunt sicut dixit illis stantem pullum. *i* Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos: *k* Quid soluitis pullũ: At illi *l* dixerunt: Quia Dominus eum necessariũ habet. Et duxerunt illum *m* ad Iesum. *n* Et iactantes *o* vestimenta sua supra † pullum imposuerunt Iesum. *p* Euntе autem illo, substernebant vestimenta sua in via. *q* Et cùm appropinquaret iam ad descensum montis Oliueti, cœperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus, *r* dicentes: *ſ* Benedictus *t* qui venit *u* rex in nomine Domini,

Mystice. Θ *a* Soluite illum] comminando. *Iob* 39.a. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit; *Matth.*18.c. Quæcunque solueritis super terram, &c. *b* Et adducite] consolando. *Isa* 60.c. Auferetur à te fortitudo gentium, & reges earum adducentur. *c* Et si quis vos interrogauerit quare soluitis,] id est, si quis in prædicatione aliquod impedimentum opposuerit, non desistatis à prædicatione. Sed *d* Sic dicetis ei] id est contradicenti.

F *e* Quia Dominus] omnium, cui omnes seruire debent, quia sua sunt omnia, non solum asina & pullus. Vndè *Chrysost.* Ne dicatis, Dominus noster, vel Dominus iumentorum, sed Dominus simpliciter omnium. Nam peccatores conditione quidem mei sunt, voluntate autem sua diaboli. *f* operam eius desiderat] sicut priùs. Sequitur.

g Abierunt autem qui missi erant] discipuli scilicet, vel mysticè prædicatores, non excusantes se vel murmurantes, sed facile obedientes. *Iob* 38. d. Nunquid mittes fulgura, id est, prædicatores & ibunt, & reuertentia dicent tibi adsumus? q.d. non, sed ego.

h Et inuenerunt sicut dixit illis, stantem pullum.] *Mat.*20. a. Quid hic statis tota die otiosi. *Act.*1.b. Viri Galilæi quid statis, &c. *i* Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos:] Pluraliter dicit, [domini,] quia ad communes vsus erat deputatus, sicut dictum est. Sed hoc non videtur verum, quia sic nullum haberet Dominum, & propterea sine contradictione possent tunc accipere discipuli, sicut & alij pauperes. Sed fortè non erat nisi pauperum illius ciuitatis. Vel sic expone, [Domini] id est, custodes Per hoc autem quod multos dicitur habere dominos, significatur quod populus vel animus peccator non vni vitio, sed pluribus erat subiectus antequam conuerteretur. *Isa.*26.c. Domine Deus noster, Domini possederunt nos absque te.

k Quid soluitis pullum.] *Prou.*3.d. Noli prohibere benefacere eum qui potest, si vales & ipse benefac.

l At illi dixerunt quia Dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum] non contradixerunt Domini. Et dicit *Chrysost.* virtus Christi præparauit dominis cor ad dandum ignotis.

m Ad Iesum.] *Chrysost.* Quia vocati sumus Dei est, quod autem digna vocatione viuimus, nostrum pariter & Dei est. *n* Et iactantes] discipuli, quia de turbis nondum sermo præcesserat. *o* Vestimenta sua suprà pullum imposuerunt Iesum.] *Chrysost.* Vestes, mandata. *Beda.* Doctrina virtutum. *Apoc.* 16. c. Beatus qui custodit, &c. *Eccl.* 9. b. Omni tempore sint vestimenta tua candida, &c. Hic potest fieri distinctio, vt dicatur iactantes vestimenta super pullum, vel imposuerunt Iesum suprà pullum. Et vtraque distinctio sana *Chrysost.* Mansueti debent mansuetum portare. *Isa. vlt. a. secundum aliam translationem*: Super quem requiescet spiritus meus, &c. Item *Chrysost.* Vis cognoscere mansuetudinem venientis, considera speciem aduentus eius: Non sedet in curru aureo purpura fulgens, nec ascendit super feruidum equum discordiæ amatorem, qui pectus habet plenum gloriæ iactantia, qui procul odoratur bellum & gaudet ad vocem tubæ, & cum viderit sanguineam pugnam, dicit, benè factum est. Non habet in circuitu splendentes gladios, aut cætera ornamenta terribilium armorum. Sed quid? Ramos frondentes testimonia pietatis. Venit ergo mansuetus, vt non propter potentiam timeretur, sed propter mansuetudinem amaretur. *Zach.* 9. c. Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: Ecce rex tuus veniet tibi iustus & Saluator, ipse pauper & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ. Et *infrà.* Et potestas eius à mari vsque ad mare & à fluminibus vsque ad fines terræ: Tu vero in sanguine, &c. *Gen.* 49. b. Ipse expectatio gentium, ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi asinam suam. Nunc autem vicarij eius super palefredos nitentes, imò super dextrarios deauratos equitant. *B.Bern.* Dicite pontifices, in † fræno

*Persius Sat.*2. *al.* † sacro.

quid facit aurum? *Zach.* 14. d. In die illa erit quod supra frænum equi est sanctum Domino. Sed si Heraclius non potuit intrare cum equo in Ierusalem terrenam, quomodo illi in cælestem? Item *Chrysost.* Peccatores equi diaboli, sancti dicuntur equi Christi. Diabolus sessor instigat per deserta facinorum, per fornicationes, per auaritias, & cær. Christus dirigit per plana iustitiæ, castitatis & humilitatis, &c. Ergo equitatus diaboli perditio est, equitatus Christi salus, vnde *Habacuk* 3. d. Qui ascendis super equos tuos & equitatus tuus sanitatis. *p* Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via.] Alij etiam ramos de arboribus, secundum alios Euangelistas. Et nota mysterium. Per proiectionem vestimentorum factam ab Apostolis, intelligitur martyrium, per proiectionem vestimentorum factam à turbis, intelligitur mortificatio carnis, quia minores siue imperfecti, non exponunt propria corpora martyrio, sed in hoc sequuntur vestigia martyrum, quod carnem mortificant. *Mysticè* ergo Apostoli vestes in via sternunt, id est, propria corpora martyrio exposuerunt, & sic abiecerunt vestimenta, quia caro quasi vestis est animæ. Vnde *Gloss.* Dum populus gentium, &c. In alia *Glos.* habetur quod significetur per proiectionem factam à turbis. Iuxta alios Euangelistas, non discipuli, & cæt. Et cautè intelligas quod dicitur, non discipuli, id est, alij, q.d. non est dictum de discipulis & tamen factum est à discipulis, sed alij substituerunt quod iste pro compendio dixerat. *Chrys.* Apostoli posuerunt vestimenta sua super iumenta, cæteri sub pedibus, quia mandata Apostolorum veneramur, traditiones Iudæorum vel legis calcamus.

al. † illum.

Matth 21. a. *Marc.*11. a. *Ioan.* 12. b.

Mysticè.

Item vestimenta sua in via sternunt qui per abstinentiam corpora sua domant, vt Domino iter ad mentem suam præbeant. *Isa* 40. Parate viam Domini, &c.

Item vestimenta sua in via sternere, est corpora sua martyrio exponere, & sic post Dominum, ad Dominum ire. *Eccl.*23.d. Gloria magna est sequi Dominum.

Item vestimenta sua in via sternere, est sequentibus bona exempla relinquere. Sic Elias pallium suum reliquit Elisæo id est charitatis exemplum. 4. *Reg.*2.c. Et de Eleazaro dicitur, 2. *Machab.*6 f. Fortiter vitam excedendo, &c. adolescentibus exemplum forte relinquam.

q Et cùm appropinquaret iam ad descensum montis, &c.] vsque ibi [super omnibus quas viderant virtutibus] id est, miraculis, & maximè de resurrectione Lazari, quæ nuper facta erat: Nam & propterea venit ei obuiam turba, quia hoc signum factum audierant ab eo, *Ioan.* 11. f. Laudant etiam de signis & doctrina quæ fecit cum ascendit ad diem festum scenopegiæ, quod Ioannes narrat, *cap.* 5. a. Tunc enim sanauit languidum, qui erat circa piscinam.

r Dicentes] turbæ, scilicet.

ſ Benedictus] *Beda*, Ab omni peccato immunis singulariter, & immunes faciens.

u Rex.] Ecce vocant eum regem, qui tamen proxime sunt eum occisuri, & idipsum est in testimonium damnationis eorum.

t Qui venit in nomine Domini] id est, in nomine patris, quod est filius. *Ioan.* 5. g. Ego veni in nomine patris mei, id est, vt verus filius, & non accipitis me, si alius venerit in nomine suo, scilicet Antichristus, illum accipietis. Item [In nomine Domini] non sui, sic venit Christus, quia non suum, sed patris honorem quæsiuit *Ioan.*8.f. Ego honorifico patrem meum, vos autem, &c. Ego gloriam meam non quæro, &c. Item [In nomine Domini] id est in virtute Domini. i. patris, in qua venit Christus, quia eadem est virtus patris & filij, imò ipse est virtus patris. 1. *Cor.*1. Item [In nomine Dñi] i. ex nomine Domini. i. missus à Domino vt Δ seruus.

q Et cum appropinquaret, &c.]

Mysticè. *Mysticè*, ad descensum montis Olíueti appropinquauit Dominus, cum se vsque ad nostræ carnis infirmitatem humiliauit ex misericordia. Et tunc turbæ descenderunt cum eo & eum pariter laudauerunt, id est, humili confessione sub eius voluntate se posuerunt: Secundum quod docet Petrus, 1. *Pet.* 5. b. Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in die visitationis. Similiter si

a seruus. *Isa.*49.a. Seruus meus es tu Israël, quia in te glorificabor. Reuera magna est gloria Domini talem habere seruum. Et è contra, magna est gloria serui talem habere Dominum. Vnde postea sequitur. Parum est tibi vt sis mihi seruus, ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israël conuertendas? *a* Pax in cælo & gloria in excel.] Quædam *Glo.* hic vult hæc specialiter esse dicta. scilicet. [Pax in cælo & gloria in excel.] In Matthæo autem & in Marco bis dicitur, Osanna, & ad Osanna dupliciter potest referri quod hic dicitur [pax in cælo & gloria in excelsis.] Sed melius est vt intelligantur vtraque à turbis dicta, quia vtraque in Euangelio dicuntur, sed quod vnus Euangelistarum dicit, alter subticet pro compendio. Et nota quia Domino nascente, Angeli cantauerunt. Pax in terra, modò ad Passionem Domino eunte cantant homines: Pax in cælo, quia tunc veniebat pax in terram, nunc autem vadit in cælum per Passionem. Quare? Vt sic pacificaret homines & Angelos. *Collos.*1.c. Pacificans per sanguinem Crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt. *Ephes.*2.e. Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum. Sed vtrique tam Angeli quàm homines dixerunt: Gloria in excelsis, quia solum cælum locus est gloriæ & terra miseriæ. Et ideo sicut in cælo non est miseria, ita in terra nulla debet quæri gloria. *Isa.* 42.b. Gloriam meam alteri non dabo, id est, terreno, sed tantùm cælestibus. *Ioan.*5.g. Quomodo potestis credere qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Frequenter etiam vt dicit *Gloss. Beda*, ingressus est Dominus ciuitatem Ierusalem, sed non cum his laudibus, non rex vocatus, quod semper fugerat *Ioan.* 6.b. nisi modò cum ascendit passurus. Quod ideo factum est, vt amplius illorum aduersum se excitaret inuidiam, quia iam tempus Passionis instabat. *Chrysostomus.* Ergo si eos prouocauit, fecit eos innoxios. Absit, excitauit non vt facerent quod ante noluerunt, sed vt possent facere quod prius volebant, facultas eis data est non mutata voluntas. Vel excitaret, id est, excitari permitteret. Vel excitaret, id est, aliquid faceret vnde occasionaliter excitata fuit. Et intelligit, vt, consecutiuum non causatiuum. Nam si scienter & ex industria eorum sibi suscitaret inuidiam, excusabiles essent.

> *a* pax in cælo & gloria in excelsis. Et quidam *b* Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum: Magister *c* increpa discipulos tuos. *d* Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi *e* tacuerint, lapides clamabunt. Et vt *f* appropinquauit videns *g* ciuitatem *h* fleuit super illam, dicens: *i* Quia si cognouisses, & *k* tu quidem in *l* hac die tua, quæ *m* ad pacem tibi,

Mystice. ☉ Prælati qui sunt in terra vicarij Christi descenderent per humilitatem, turbæ cum eis descenderent per imitationem. Ideò clamat *Isa.*64.a. Vtinam dirumperes cælos & descenderes, à facie tua montes defluerent, id est, Prælati se humiliarent. Sed certè ipse descendit, & adhuc montes non defluunt. Ideo imprecatur eis Dauid 2.*Reg.*1.d. Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia, &c. Notandum etiam quod Dominus non legitur alibi equitasse nisi modò, nec etiam modò equitauit sed asinauit, & tamen in eadem hebdomada ignominiosa morte est condemnatus. Quid ergo de vicariis eius, qui cum tanta equorum multitudine equitant contra legis præceptum? *Deut.*17 d. Cùm fuerit constitutus rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum equorum numero subleuatus. *Amos* 6.a. Væ vobis qui opulenti estis in Sion, id est, in Ecclesia, & confiditis in monte Samariæ, id est, in prælatione Ecclesiæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domum Israël. Nota etiam quod ideo Dominus voluit post gloriam transitoriam sibi exhibitam citò pati, vt ostenderet gloriam mundi viam esse ad passionem. *Prouer.*14.b. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et è contrario passiones mundi via sunt ad gloriam. *Act.*14.d. Per multas tribulationes, &c. Sequitur.

b Et quidam Pharisæorum de turbis] id est, qui erant inter turbas, non vt Dominum laudarent, sed potiùs vt deprauarent. Vel ita distingue [Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum] scilicet, quod increparet eos. Vnde dicunt.

c Magister increpa discipulos tuos] id est, turbas laudantes vel Apostolos turbas ad laudandum instituentes. *Matt.*21.b. dicunt. Audis quid isti dicunt? *Chrys.* Et vos videtis quæ ego facio.

d Quibus ipse ait, dico vobis.] *Chrys.* q.d. esto, mea culpa est quod isti clamant, nunquid mea culpa est quod propheta hoc ante prædixit. Ex ore infantium & lactentium?

e Quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.] Primò, vt legatur [si] temporale, ad literam Apostoli omnes in morte Christi nec ausi sunt eum profiteri esse Deum, timentes mortem, & tunc lapides clamauerunt admirantes & prædicantes mortem eius, quia scissio petrarum & apertio monumentorum mundi Dominum ostenderunt euidenter. Vnde *Matth.* 27. f. Petræ scissæ sunt & monumenta aperta. Vel quantum ad mysticum intellectum legetur [si] conditionale, q.d. si Apostoli tacebunt, lapides clamabunt, id est, si Iudæi à laudibus Christi sileant, gentes lapideæ deposita carnis duritia, laudes eius prædicabunt. Et ita factū est, quia mortuo Domino Iudæi tacuerunt muti effecti à laude Dei, & lapides, i. gentiles lapidei clamauerunt laudes, & prædicauerunt fidem. *Matth.*3. b. Potens est Deus de lapidibus, &c. Sic modò clericis tacentibus, lapides, id est, laici clamant per campos, per villas laudes Christi. *Rom.* 11. d. Cæcitas cecidit in Israël, id est, in clero scilicet, vt plenitudo gentium, id est, laicorum subintraret in locum eius, *Isa.* 23. a. Erubesce Sidon, id est, clerice, ait mare, id est, laicus.

f Et vt appropinquauit, &c] Dominus cum laudibus occurrentium intrans ciuitatem, præuidens eam in vltionem sanguinis sui funditus euertendam, cum in tanta gloria susciperetur, in medio exultationis interseruit lamentationem. Ideo Ecclesia in ramis palmarum in commemorationem huius facti, post illam gloriosam profectionem eleganter interserit passionem. Nec solum introductum est hoc in Ecclesia propter dominici facti repræsentationem, sed etiam vt per ipsum moraliter nos instruat Ecclesia, quod in quantacunque gloria sit aliquis, non est gaudendum, quia extrema gaudij luctus occupat. Præuidens ergo Dominus euersionem vrbis imminentem, pietatis affectu flet super eam dicens, quia si ipsa præscia esset suæ desolationis & ruinæ, ipsa etiam fleret. Et hoc est quod dicit [Et vt appropin.] Iesus ciuitati, non solum corporis gressu, sed potiùs compassionis affectu. Sed inutiliter, quia ciuitas non appropinquauit illi per pœnitentiam. *Iacob.* 4. b. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. *g* Videns ciuitatem] miserationis aspectu. *Sap.*4. e. Gratia Dei & misericordia in sanctos eius, & respectus super electos illius. *h* Fleuit super illum, dicens: Quia, &c.] Ter legitur Dominus fleuisse. Hic pro peccatis alienis, & hæ sunt lacrymæ compassionis. Item *Ioan.* 11. e. pro incolatu huius miseriæ, & hæ sunt lacrymæ compunctionis. Item *Heb.* 5. b. pro dilatione patriæ, & hæ sunt lacrymæ deuotionis. Nos habemus quartum pro propriis, & hæ sunt lacrymæ contritionis. De primis *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum. De secundis & tertiis. *Iudic.* 1. b. Terram arentem dedisti mihi, dicit Axa, Caleb, id est, anima Christo, deditque ei Caleb irriguum superius & irriguum inferius. De quartis. *Psalm.* Lacrymis meis stratum meum rigabo. Hæc sunt quatuor flumina quæ irrigant paradisum, id est, animam vel Ecclesiam, quæ ab vno fonte exeunt, id est, à gratia Dei. *Genes.* 2. b. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.

i Quia si cognouisses] ruinam quæ imminet.

k Et tu] *Gloss.* supplet quod minus est in litera, scilicet, fleuisses, quæ modò exultas. Et potest esse pleonasmos quod appositum est [quia.] Vel supple aliquid ex continuatione & non erit pleonasmos, quasi meritò fleo [quia si cognouisses & tu.] *Ierem.* 8. c. Miluus in cælo cognouit tempus suum, turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus aduentus sui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini. *l* Et quidem] siue [equidem in hac die tua] qua lætaris & gaudes & tibi, non Deo viuis, & ideo tua est dies, non Dei. In hac, inquam, die transitoria, supple habes vel sunt tibi ea.

m Quæ ad pacem tibi] temporalem & transitoriam faciunt scilicet, diuitiæ, deliciæ & honores mundani, sanitas corporalis, & amicorum atque parentum carnalium copia, & huiusmodi, quæ pacem temporalem faciunt sed spiritualem auferunt. *Iob* 21. a. Quare impij viuunt, sublimati, sunt confortatique diuitiis semen eorum, &c. Et *inf.* b. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Hæc est mala dies, & mala pax. De die dicit *Ierem. cap.* 19. c. Diem hominis non desideraui. Item *Ierem.*20. Maledicta dies in qua natus sum, & cæt. Idem habetur *Iob cap.* 4. a. De pace verò ista, habetur in

Psalm.72. Zelaui super iniquos pacem peccatorum videns. Ezech.13.b. Prophetæ deceperunt populum meum, dicentes, pax, pax, & non est pax, pax cum carne, pax cum mundo, & non est pax cum Deo.

a Nunc autem] tempore lætitiæ tuæ. *b* Abscondita sunt ab oculis tuis] supple mala imminentia tibi, quæ sequuntur in litera, quæ si præuideres, non rideres, sed lugeres. Sicut dicere consueuimus his quos in prosperis florere videmus, ac si dicamus, modò habetis diem vestrum, sed nescitis quid pariat crastina dies. Eccl.41.a. Memento quæ ante te fuerunt, id est, peccata quæ fecisti, & quæ superuentura sunt tibi, id est, supplicia æterna. Abscondita sunt, inquam, ab oculis tuis quæ sequuntur, scilicet.

a nunc autem *b* abscondita sunt ab oculis tuis. Quia *c* venient dies in te & *d* circundabunt te inimici *e* tui *f* vallo & *g* circundabunt te & *h* coangustabunt te vndique *i* & ad terram prosternent te, *k* & filios tuos qui in te sunt. Et non *l* relinquent in te lapidem super lapidem, *m* eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. Et *n* ingressus in

c Quia venient dies in te,] id est, contra te. Beda. Ecce pœnam quam imminentem ignorat.

d Et] pro id est, [circumdabunt te inimici tui.] Beda, Romani principes.

f Vallo.] Ad literam dicuntur Romani tres aggeres fecisse circa Ierusalem capiendam.

g Et circumdabunt te, & coangustabant te] quasi [vndique] eris obsessa.

i Et ad terram posternent te & filios tuos qui in te sunt,] id est ciues tuos, alios occident, alios captiuabunt.

l Et non relinquent in te lapidem super lapidem] quasi funditus euerteris. Et subdit causam euersionis.

m Eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ,] id est, visitatorem tuum. Ierem.8.c. Miluus in cælo cognouit tempus suum, &c. Vel, [Tempus visitationis tuæ,] Beda. Quo Deus visitat, vel miraculo vel præcepto. Ad literam factum est sicut Dominus prædixit, quia Ierusalem funditus euersa est, non reædificanda in æternum, iuxta vaticinium, Isa.5.b. Diripiam maceriam eius, & erit in conculcationem. Post euersionem quidem Romanorum, postquam redierunt Romam, Iudæi, qui in speluncis & siluis latuerant, redierunt ad ciuitatem suam, & cœperunt venerari loca sancta & reædificare, quod audientes Romani miserunt Ælium Adrianum, qui funditus eam euertit, ita quod lapis super lapidem non remansit, & datum est edictum à Romanis, ne quis Iudæorum intra marinas partes habitaret. Postea Ælius ædificauit modicam ciuitaticulam vbi moderna ciuitas est sita, & à nomine suo Æliam denominauit, & longo tempore sic dicta est. Constat ergo primitiuam vrbem non esse reædificatam, cum in alio loco Ælius ædificauerit & nomen mutauerit. Et quod in alio loco sita sit quàm illa primitiua, apparet ex hoc, quia locus in quo crucifixus est Dominus & hortus in quo sepultus est, modò sunt in medio ciuitatis, & tunc erant extra, sicut & patibula furum in quibus rei suspenduntur modò sunt extra ciuitatem.

Mysticè. *Mysticè*, exponitur hoc.

d Et circundabunt te] O Ecclesia.

e Inimici tui.] Gloss. Romani principes.

f Vallo,] id est, auaritiæ profunditate.

g Et circundabunt te] muro malitiæ. De quo in Psal. 17. In Deo meo transgrediar murum.

h Et coangustabunt te vndique] ex auaritia & malitia, omnes opprimendo, tam maiores quàm minores, hoc est vndique. Ezech.22.f. Principes eius in medio eius, scilicet, Ierusalem, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem & perdendas animas & auarè sectando lucra.

i Et ad terram prosternent te] calumnias faciendo. Mich. 3.d. Væ qui ædificatis Sion in sanguinibus, &c. Et postea infert. Propter hoc causa vestri Sion quasi ager arabitur & Ierusalem quasi aceruus lapidum erit, id est, fine cæmento charitatis, vnus oppirimensalium. Sed Gloss. Beda exponit hoc moraliter de anima. Beda. Quod Dominus secundum historiam, &c. Et est summa. Quasi Dominus quotidie flet super Ierusalem, non in se sed in membris suis, dum viri sancti plangunt peccata malorum, quia quasi frixoria sanctorum sunt peccata impiorum: Quia sicut cremium in patella frigitur, & arescit frixum & desiccatur, ita charitas propter proximorum peccata mito motu angustiatur, qui tamen peccatores nesciunt cur plangantur, sed ducunt dies lætos in abundantia temporalium, quia promptuaria eorum plena, &c. Sed tali animæ dicit Dominus.

e Venient dies] mortis, scilicet, [in te] quando dæmones animam à corpore extrahent vel extractam rapient. Vide sup. 12. Stulte, &c.

d Et circumdabunt te inimici tui,] id est, dæmones.

h Et coangustabunt te,] id est, omnia peccata tua antè oculos tuos replicabunt in tuam condemnationem, & confusionem.

i Et ad terram prosternent te,] quia earo in puluerem redigetur, & anima in infernum detrudetur in societatem dæmonum, vt pariter cum eis damnetur.

k Et filios tuos,] id est, opera tua vel imitatores tuos tecum adducent, vt sint socij in pœna, qui fuerunt in culpa.

l Et non relinquent in te lapidem super lapidem,] id est, cogitationem super cogitationem quæ contra te non adducatur. Sap. 4. d. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent ipsos ex aduerso iniquitates illorum. Qui enim prauis cogitationibus alias superaddit, quodammodo lapidem super lapidem ponit. Sed omnis talis plantatio siue ædificatio, quia non plantauit eam Deus pater, eradicabitur. Gregor. in moralibus. Quomodo angustæ viæ erunt vndique reprobis. Superius erit iudex iratus, subtus horrendum chaos, à dextris peccata accusantia, à sinistris infinita dæmonia ad infernum trahentia, intus conscientia vrens, foris mundus ardens. Miser peccator sic deprehensus quò effugiet? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. Si quæris, quis te accuset? Dico totus mundus, quia offenso Creatore omnis creatura habet perditum odio. Ecce qualem obsessionem habebit peccator, & hoc ideo, quia non cognouit tempus visitationis suæ, quo, scilicet, Deus aliquando visitat, præcepto, scilicet, mittendo prædicatores, aliquando flagello, quia grandinat vineas malorum & necat armenta vt ita resipiscant, aliquando etiam miraculo, vt in primitiua Ecclesia. Matth.24.a. Marc.13.a. Ioan.1.c.

Item: [Non relinquent in te lapidem super lapidem] ruinam turrium & domorum atque castrorum, quæ faciunt clerici & Prælati de patrimonio Crucifixi: Prophetat hic Dominus, & ita fiet sine dubio, quia verus Propheta est Dominus. Amos 3. c. Circumietur terra, id est, Ecclesia & extrahetur fortitudo tua ex te, & diripientur ædes tuæ. Et postea dicit: Amputabuntur cornua altaris & cadent in terram, & percutiam domum hyemalem cum domo æstiua, & peribunt domus eburneæ & dissipabuntur turres multæ dicit Dominus. Vbi dicit hoc Dominus? Marc. 13. a. Vides has omnes magnas ædificationes. Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Sed non sine malo eorum qui ædificauerunt. Habac. 2. c. Lapis de pariete clamabit contra eos qui posuerunt eum in muro, cum deberent dare pauperibus, quia erant de patrimonio Crucifixi, & lignum quod est iunctura ædificiorum respondebit, væ qui ædificat, id est, væ ei qui me ædificauit. Sequitur.

n Et ingressus &cæt.] Beda. Post enumerata mala, ingressus in templum eiicit vendentes & ementes, per hoc innuens quod ruina populi maximè ex sacerdotum culpa fuerit. Dum enim vendentes & ementes percutit, ostendit vnde radix perditionis processit. Et hoc est [Et ingressus in templum.]

Moraliter, Primò declinauit ad Ecclesiam docens nos similiter facere. Matth. 6. d. Primum quærite regnum Dei. Chrysostomus. Proprium erat boni filij, vt veniens primò ad domum curreret patris. Et infrà. Tu autem imitator Christi factus cùm in aliquam ingressus fueris ciuitatem, primum ante omnem actum ad Ecclesiam curras. Item Chrysost. Bonus medicus ad originem Passionis intendit. Nam sicut de templo omne bonum egreditur, sic de templo omne malum procedit. Et ita cor & stomachus in corpore Ecclesiæ sacerdotes intelliguntur. Isa.1. b. De regibus, Omne caput in dolore, de sacerdotibus autem, Omne cor in tristitia, qui si peccauerint totus populus conuertitur ad peccandum. Vnusquisque enim Christianus pro suo peccato reddet rationem, sacerdotes autem non tantùm pro suis sed & pro omnium subditorum peccatis. Quemadmodū enim videns arborē pallentibus foliis marcidam, intelligis quòd aliquam causam habeat circa radicem, ita cùm videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce, quod sacerdotium eius non est sanum. Moraliter.

a Cœpit eiicere vendentes in illo & ementes.] *Hier.* Ardore Spiritus sancti concitatus. Vnde *Psal.* 68. Zelus domus tuæ comedit me. Alia vice eiecerat similiter, quia post miraculum mutationis aquæ in vinum, pascha sequenti, quod solus Ioannes narrat 2. c. De hac autem vltima eiectione quæ fuit in dominica palmarum loquuntur tres simul euangelistæ, *Matth.* 21. b. *Marc.* 11. b. *Lucas* hic. Ad literam in primo atrio templi fecerant loca venalia, vbi venditores & cambsores erant, quod fecerant fieri sacerdotes ex cupiditate, vt, scilicet, aduentantes haberent paratum quod offerrent, sicut alibi parati sunt burgenses qui mutuant ad vsuras, vt aduentantes paratum habeant quod tribuant libenter accipientibus. Vtrobique auaritia sacerdotum reprehenditur. Vnde *Matth.* 21 b. Intrauit Iesus in templum Dei, & eiiciebat omnes vendentes & ementes & mensas nummulariorum. Ibi *Gloss. August.* Altaria Dei sic vocat propter auaritiam sacerdotum. Quæ tanta erat, vt dicit *Hieronymus*, quod ipsimet vendebant animalia & columbas, quas pauperes emebant ad offerendum, vt venditas postea reciperent oblatas. Et quia aliqui non habebant vnde emerent, ideo posuerunt ibi nummularios, à quibus mutuò acciperent pecuniam, qui quoniam non audebant proximis commodare pecuniam cum superogatione vsurarum, saltem commodabant eia sub nomine collibiorum. Et dicuntur collibia, munuscula fructuum. Et hos etiam eiecit Dominus. Ista auaritia sacerdotum quotidie crescit, vnde tota Ecclesia destruitur & polluitur. *Ierem.* 23. d. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. *Ezech. cap.* 22. c. Ecce complosi manus meas super auaritiam tuam quam fecisti. Loquitur ad Ierusalem, id est, Ecclesiam. Vnde sequitur. Coniuratio Prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens capiensque prædam animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt. Sacerdotes contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea. Principes eius, quasi lupi rapientes prædam. Quia ergo volebat Dominus eiicere de Ecclesia sua omnem auaritiam, de templo mercatores & nummularios eiicit. *Zachar. vlt.* d. Non erit vltra mercator in domo Domini. *Chrys.* Qui voluerit esse mercator, proiiciatur ab Ecclesia, dicente Propheta. Quia non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini. Sicut enim qui ambulat inter duos inimicos, sine maledicto esse non potest, quia necesse est vt vel isti de illo, vel illi de illo malè loquatur, sic qui emit & vendit sine periurio esse non potest. Vnde *Eccles.* 26. d. Difficile exuitur negotians à negligentia sua, &c. *Beda.* In templo emunt, qui quod facere debent contemnunt, & à patronis peccata redimunt. *Mysticè* verò, ementes & vendentes in templo sunt simoniaci, qui sacramenta aut beneficia Ecclesiastica sub pretio ponunt emendo vel vendendo, & illi eiecti sunt de Ecclesia, si non numero tamen merito. Vnde *Versus.*

Isa. 56. c. *Ier.* 7. c. *Matt.* 21. b. *Marc.* 11. c.

Mysticè.

Qui sacra vendunt vel pro sacro pretium dant,
Hos procul expello facto de fune flagello.

Leuit. 10. a. Arreptis Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis imposuerunt ignem, & incensum desuper offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat, egressusque est ignis à Domino & deuorauit eos & mortui sunt. *Matth.* 10. a. Gratis accepistis gratis date. Dicit ergo.

a Cœpit eiicere vendentes in illo & ementes, dicens illis. Scriptum est.] *Isa.* 56 c. [Quia domus mea.] Hic apertè ostendit se Deum, quia templum solius Dei est. Et tradunt sancti, quia quidam fulgor luminosus, quidam, scilicet, splendor inæstimabilis egrediebatur de oculis eius, ita vt nemo auderet eum intueri, ita vt omnes inuitos eiiceret, nec auderent ei resistere.

b Domus orationis est.] *Chrys.* In Ecclesia Dei non debent esse nummi nisi spirituales qui Dei imaginem habent, non qui portant imaginem terræ. *Aug.* Nemo in oratorio aliquid agat nisi ad quod factum est, vnde, & nomen accepit.

c Vos autem fecistis illam speluncam latronum.] *Beda.* Quia ad hoc residetis in templo, vt vel non dantes munera corporaliter persequamini. *Mich.* 3. b. Si quis non dederit in ore, &c. vel spiritualiter dantes necetis. *Nehemiæ vlt.* d. Recordare Domine Deus meus aduersùs eos qui polluût sacerdotium iusque sacerdotale & leuiticum. *Ier.* 7. c. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris: Ego ego sum, ego vidi, dicit Dominus. *Osea* 6. c. Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine & quasi fauces virorum latronum, & cætera. Et *infra.* In domo Israël, id est, in Ecclesia vidi horrendum, ibi fornicationes Ephraim, id est, rapina & vsura, ex quibus vbertas. *Isa.* 1. f. Principes tui infideles, socij furum. *Hieronym.* Caueamus ne ab illis accipiamus munera, qui de lacrymis pauperû congregant diuitias ne simus socij furum. *Moraliter.* Secundum *Gloss. Beda*, domus Dei est conscientia fidelium, quam facit speluncam latronum, qui relicta simplicitate sanctitatis, illud meditatur agere vnde proximum innocentem possit lædere. Sed e contra Dominus mentes fidelium ad cauenda mala erudit, sequitur [Et erat quotidie docens in templo.]

Moraliter.

templum, a cœpit eiicere vendentes in illo & ementes, dicens illis: Scriptum est: Quia domus mea b domus orationis est, c vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et erat quotidie docens in templo. Principes d autem sacerdotum & e Scribæ & f principes plebis g quærebant illum perdere, & non h inueniebant quid facerent illi. i Omnis enim populus suspensus erat audiens illû.

CAP. XX.

ET k factum est, in vna dierum l docente illo populum in m tem-

d Principes autem sacerdotum,] scilicet, qui toti præerant Synagogæ.

e Et Scribæ] qui doctores legis dicuntur.

f Et principes plebis.] id est, minores sacerdotes.

g Quærebant illum,] scilicet, Iesum [perdere.] *Beda.* Qui quotidie docebat in templo & eiiciebat latrones, & recipiebat laudem turbarum, ideo certè non potuerunt eum sustinere, quia arguebat opera eorum mala. *Sap.* 2. c. Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis & contrarius est operibus nostris, &c. Isti etiam adhuc quotidie perdunt & occidunt Christum, non semel, sed sæpius in cordibus hominum per mala exempla. *B. Bernard.* O bone Iesu, totus mundus videtur contra te coniurasse, & hi primi sunt qui videntur regere populum, dirigere principatum. 1. *Esd.* 9. a Non est separatus populus Israël, id est, Clerici & sacerdotes & Leuitæ à populis terræ, id est, à laicis, & de abominationibus eorum, commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum, manus etiam principum, & magistratuum fuit in transgressione hac prima.

h Et non inueniebant quid facerent illi,] id est, causam mortis non inuenerunt in eo. *Beda.* Ideo non poterant illum perdere, quia timebant tumultum populi. Vel ideo volebant eum perdere, quia neglecto suo magisterio, totum populum videbant ad eius doctrinam confluere. Vnde sequitur.

i Omnis enim populus suspensus erat audiens illum,] id est, intentè audiebat illum. *Iob cap.* 7. c. Suspendium elegit anima mea, id est, sursum pendere non deorsum in cloaca. *Chrysost.* Quando boni laudantur, mali inuidiâ cruciantur. Et *infra.* Inuidia sibi soli nociua est, alterum enim non grauat, sed commendat. Vnde *Seneca* dicit. Vtinam inuidi oculos haberent in omni ciuitate, vt fœlicitatibus omnium torquerentur.

EXPOSITIO CAP. XX.

ET factum est in vna die, &c.] Hoc cap. totaliter est de Iudæorum coniuratione. Et diuiditur in quinque partes.

In prima versutam interrogationem eorum sua interrogatione elidit, vt sic vel suo silentio, vel sua sententia condemnentur.

In secunda ponit parabolam vineæ, vbi Iudæos impietatis arguit, & regnum à Iudæis transferendum ad gentes ostendit, ibi [Cœpit autem dicere.]

In tertia Pharisæos & Herodianos missos à principibus sacerdotum ad obseruandum Iesum, ipsemet respondendo confutat, ibi [Et quærebant principes.]

In quarta errorem Sadducæorum eorum interrogationi respondens elidit, ibi [Accesserunt autem quidam.]

In quinta ostendit illum quem Iudæi Messiam expectant, non solum hominem, sed & verum Deum esse, ibi [Dixit autem ad illos.] Dicit ergo.

k Et factum est in vna dierum.] vel in ipso die palmarum, vel in crastinum post maledictionem ficus, vt quidam dicunt. l Docente illo populum. Non sacerdotes aut scribas, qui nolunt docere veritatem, sed magis docere errorem. *Iob* 24. c. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius. m In templo.] non in occulto. *Ioan. cap.* 18. d. Palam locutus sum mundo, ego sem-

ſemper docui in Synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. a Et Euangelizante] illo [conuenerunt] non vt docerentur cum populo, ſed vt docentem occiderent. b Principes ſacerdotes, & ſcribæ cum ſenioribus,] qui ei potiſſimè inuidebant, quia videbant ſe per illum contemni. Vndè *Chryſoſt.* Dicebant ſacerdotes apud ſe: Nos fuimus columnæ templi, & ecce ſuper illum tota modò recumbit Eccleſia. Nos fuimus tacentiom Scripturarũ quaſi lingua viſibilis, & ecce ille reſonat in medio templi, & nos contempti quaſi cithara diſſipata tacemus. Nos fuimus patres, modò ille generat filios, & nos ſteriles ſumus. c Et aiunt, &c.] Ex hoc patet, quia dubitabant an eſſet Dei filius. *Beda.* De Dei poteſtate dubitant, & ſubintelligi volunt diaboli eſſe. Vnde dicunt. [In qua poteſtate.] *Chryſoſt.* An Beelzebub *Matth.* 12. b. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. d Hæc facis.] *Chryſoſt.* q.d. tu de ſacerdotali familia non es, ſenatus tibi hoc non donauit, nec Cæſar: Ergo.

e Quis eſt, &c.] *Dan.* 7. c. Poteſtas eius, poteſtas æterna. *Rom.* 13. a. Omnis poteſtas à Deo. Ipſi autem ſciebant teſtante conſcientia eorum, quod ipſi non ex Deo, ſed magis ex diabolo faciebant, quod faciebant, & ideò eum conſimilem ſibi putant. Vnde *Chryſoſt.* Omnis homo ſecundùm ſe æſtimat alterum, fornicarius neminem putat eſſe caſtum, caſtus non facilè de fornicatione ſuſpicatur, ſuperbus neminem putat humilem, humilis neminem putat ſuperbum: Sic qui non ex Deo ſacerdos, nullius ſacerdotium putat ex Deo. Vnde putas fieri, vt inuicem ſe contemnant ſacerdotes, niſi quod per ambitionem facti ſacerdotes, omnes tales æſtimant quales ſunt ipſi. Sacerdos qui ſecundùm Deum eſt, omnem ſacerdotem timet offendere.

f Reſpondens autem, &c.] quia non ad diſcendum, ſed ad fallendum interrogauerant eum ſacerdotes, ideo noluit eis reſpondere planè, ſed eis prudenter reſpondendo ſilentium impoſuit, iudicans eos indignos fuiſſe ſua reſponſione. Vnde *Chryſoſtomus.* Quid prodeſt cæco monſtrare pulchritudinem, interrogantem oportet docere, tentantem tetundere. Sic etiam Dominus reſpondit diabolo tentatori. Cùm enim dixiſſet: Si filius Dei es, mitte te deorſum: Scriptum eſt enim quoniam Angelis ſuis, &c. Ait illi Dominus: Scriptum eſt, non tentabis Dominum Deum tuum, *ſup.* 4. a.

Item non erat conueniens, vt ſanctum daret canibus, & margaritas ſuas ſpargeret ante porcos, quia hoc prohibuit ipſe *Matth.* 7. a. Vnde *Chryſ.* Quia ipſe dixit: Nolite ſanctum dare canibus, non decebat, vt ipſe tranſgrederetur præceptum quod poſuit. *Pſal.* 148. Præceptum poſuit, & non præteribit.

Item ſecretum non eſt reuelandum extraneis. *Iſa.* 24. c. Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi. In hoc etiam inſtruit nos Dominus poteſtatem noſtram potiùs tacere, quàm oſtendere. *Prou.* 27. a. Laudet te alienus, & non os tuum.

Item ideo non reſpondit eis, ſed interrogauit, vt per eorum reſponſionem ipſos confutaret. Vnde *Beda.* Poterat aperta ratione tentatorum calumniam confutare, ſed prudenter interrogat, vt vel ſuo ſilentio ſicut factum eſt, vel ſua ſententia condemnentur, ſcilicet, ſi eam proferrent.

Item ideo non reſpondit, quia minus capaces erant, & quia indigni erant. Vnde *Gloſſ. Beda.* Propter duas cauſas veritas quærentibus eſt abſcondita: Vel quia minus capaces ſunt ad audiendum. Vnde dicitur: Multa habeo vobis dicere, &c. *Ioan.* 16. c. Vel quia ex odio, vel contemptu quærunt. Vnde dicitur: Nolite ſanctum dare canibus. *Mat.* 7. a. Vel ideo non dixit in qua poteſtate hoc faciebat, quia Ioannes hoc dixerat eis, quem ſciebant eſſe Prophetam, & tamen ex inuidia non credebant. Dicit ergo.

g Reſpondete mihi, &c.] i. ex ſtatuto Dei. h An ex hominibus,] id eſt, ex hominum fictione. Ipſa opera, & verba Ioannis oſtendebant, quod de cælo erat, quoniam tantum de cæleſtibus loquebatur. *Ioan.* 3. d. Qui de terra eſt de terra loquitur, qui de cælo venit ſuper omnes eſt. i At illi cogitabant] non inuenientes reſponſionem pro ſe. k Intra

plo a & Euangelizante, conuenerunt b principes ſacerdotum & ſcribæ cum ſenioribus, & c aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua poteſtate hæc d facis, e aut quis eſt qui dedit tibi hanc poteſtatem? f Reſpondens autem Ieſus dixit ad illos: Interrogabo vos, & ego vnum verbum. g Reſpondete mihi: Baptiſmus Ioannis de cælo erat, h an ex hominibus? At illi i cogitabant k intra ſe dicentes: Quia ſi dixerimus: De cælo, dicet: Quare ergo non credidiſtis illi? Si l autem dixerimus ex hominibus, m plebs vniuerſa lapidabit nos: Certi ſunt enim Ioannem Prophetam eſſe. Et n reſponderunt ſe neſcire vnde eſſet. Et o Ieſus ait illis: Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio. Cœpit p autem dicere ad plebem q parabolam hanc: r Homo

ſe, &c.] mihi teſtimonium perhibenti? *Ioan.* 5. f. Et reuera ipſi non crediderunt Ioanni. Vnde *Mat.* 11. b. Venit Ioannes non manducans, neque bibens & dicunt dæmonium habet. l Si autem, &c.] q.d. ſi ex inuidia illius etiam Ioanni derogauerimus. m Plebs vniuerſa lapidabit, &c.] imò fuit plus quam Propheta, & reuera ſolus Ioannes eſt Propheta. *Greg.* Officium prædicandi aſſumere non debet, qui charitatem ad proximum non habet. Et *Beda.* Timentes lapidationem, ſed magis timentes veritatis confeſſionem n Et reſponderunt, &c.] *Chryſoſt.* Mendacia ſi non habent quem decipiant ipſa ſibi mentiuntur. Vnde *Pſal.* 26. Mentita eſt iniquitas ſibi.

o Et Ieſus, &c.] *Beda.* Non dico vobis quod ſcio, quia non vultis fateri quod ſcitis. Sequitur. p Cœpit autem, &c.] Dominus fleuerat ſuper ciuitatem præuidens eius captiuitatem, necnon & cauſam ruinæ ſubiunxerat, auaritiam ſcilicet ſacerdotum. Sed quia interſerta quæſtio turbarat eius doctrinam, ideo per obiectam quæſtionem cui non audent reſpondere confutauit eorum interrogationem, imponens eis ſilentium. Finito ergo hoc incidenti, hoc enim quaſi incidens fuit in doctrina Domini, ſcilicet propoſita ab eis interrogatione, & dominica obiectione, redit Dominus ad doctrinam propoſitam, ſubdens aliam cauſam ruinæ Ieruſalem ſcilicet mortem ſuam. In vltionem enim ſanguinis eius deſtructa eſt à Romanis, & funditus euerſa. Hanc autem cauſam euerſionis per ſubiectam parabolam oſtendit. Et hæc eſt ſecunda pars cap. in qua Iudæos arguit impietatis. Hoc autem fecit Dominus, vt ipſi pœniterent de malo ſuo, & ipſe de ſuo propoſito ſimiliter pœniteret, id eſt, ſententiam commutaret, ſecundum quod dicitur *Ier.* 18. b. Si pœnitentiam egerit gens illa de malo ſuo, agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod locutus ſum, vt facerem ei. Dicit ergo. [Cœpit autem, &c.] quæ eum libenter audiebat *Eccl.* 32. a. Vbi non eſt auditus non effundas ſermonem. q Parabolam hanc] i. ſimilitudinem aliud ſignificantem. Sed quare ad plebem, cum de ipſis principibus ſacerdotum malè loqueretur? nobis enim non licet cum loquimur laicis mala loqui de clericis, vel è conuerſo, quia ex tali prædicatione nulla ſequitur vtilitas, ſed potius ſcandalum. Reſpondeo. Principes ſacerdotum populum corrumpebant, ideo vt caueret ſibi populus, quales erant ipſi principes ſacerdotum oſtendit Dominus. Præterea ipſi principes præſentes erant in templo. r Homo quidam, &c.] *Myſticè.* Iſte homo, Deus pater eſt. Vnde *Chryſ.* Nemo æſtimet Chriſtum ideo habuiſſe humanam naturam tantum, quia dictus eſt homo: Nam & pater dictus eſt homo, vt ſic filius liberaretur à blaſphemiis hæreticorum. Vinea eſt Eccleſia de multis hominibus, quaſi de multis vitibus congregata. De qua *Iſa.* 5. b. Vinea Domini ſabaoth domus Iſraël eſt. Hanc vineam pater plantauit, quando ad fidem homines congregauit. *Iſa.* 5. a. Facta eſt vinea dilecto meo in cornu filio olei, & ſepiuit illam, & elegit lapides ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrem in ea, &c. Sepes eſt cuſtodia Angelorum. Lapides quos elegit ex ea ſunt Iudæi, gentiles, hæretici, & omnes infideles quos proiecit Dominus de Eccleſia. Turris eſt lex, de qua dicitur *Cant.* 4. b. Sicut turris Dauid collum tuum, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Torcular eſt Crux, vbi preſſus eſt botrus ille quem duo viri in vecte detulerunt ad populum in deſerto. *Num.* 13. c. *Iſa.* 63. a. Torcular calcaui ſolus. Coloni quibus vineam locauit Dominus, ſunt ſacerdotes. Vnde *Chryſoſtomus.* Coloni quidem ſunt ſacerdotes, qui curam populi ſuſceperunt ad magnam gloriam, vel ad grande periculum. Ad gloriam ſi diligenter, ad periculum ſi negligenter egerint. Si enim qui procurationem ſuſcipit terrenorum debet timere periculum pro negligentia cum ſeruit potenti, quantò magis, qui de manu Dei ſuſceperunt animas ſanctas. Et ne ſacerdotes viderentur aliquid pro Deo feciſſe cùm ſuſcipiunt animarum curam, ideo addit *Chryſ.* Non ſacerdotes præſtant Domino docentes populum eius, ſed Deus ſacerdotibus committendo populum. Mercedem enim doctrinæ acquirere non poteramus niſi procuratio populi nobis commiſſa fuiſſet. Et ſicut colonus

quamuis de suis obtulerit munera, non sic placat dominum suum, sicut si de vinea sua redditus offerat, ita Sacerdos non tantum placet Deo propter iustitiam suam, quantum si populum sanctitatem Dei docuerit. Item *Chrysost.* Sacerdos non tantum placet Deo propter suam iustitiam, quantum pro populi sanctitate, quia sua iustitia vna est, populi autem multiplex. Et hoc est.

a quidam *b* plantauit vineam & *c* locauit eam colonis, & *d* ipse peregrè fuit *e* multis temporibus. Et in *f* tempore illo misit *g* ad cultores *h* seruum, vt *i* de fructu vineæ darent illi. *k* Qui cæsum *l* dimiserunt eum inanem. Et *m* addidit alterum seruum mittere. Illi *n* autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et *o* addidit tertium mittere, qui & illum vulnerantes eiecerunt.

a Homo quidam,] id est, Deus pater.

b Plantauit vineam] id est, construxit Ecclesiam. *Ierem.* 2. d. Ego te plantaui vineam electam, omnem semen verum. *c* Et locauit eam colonis,] id est, sacerdotibus colendam commisit: Quoniam quidam hora prima, alij hora tertia, alij hora sexta, & nona, alij vndecima ad colendam hanc vineam sunt conducti, vt dicitur *Mat. 20.* a. *d* Et ipse peregrè fuit] in cælo secundum carnem quæ de terra est. *e* Multis temporibus] vsque ad diem iudicij, & tunc veniet quærere fructum vineæ suæ. *Isa.* 5. a. Plantauit vineam electam, & expectauit, vt faceret vuas, & fecit labruscas. *Beda* dicit, quod peregrè fuit, qui vbique præsens est, quia vinitoribus liberum operandi reliquit arbitrium *Eccles.* 15. c. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. *Ambr.* Qui vbique præsens est diligentibus se præsentior est, negligentibus abest, & longo tempore abfuit, propterea videretur exactio. Nam quò indulgentior libertas, eò inexcusabilior est peruicacia. *f* Et in tempore illo] vindemiæ colligendæ, non collectæ, quia nulla, vel modica fuit, vt dicit *Hieronymus*. *g* Misit ad cultores,] id est, ad sacerdotes, & alios Prælatos, qui sunt cultores vineæ Domini, id est, Ecclesiæ quam tamen non colunt. Vnde *Augustinus in lib. contra quinque hæreses*. Vbi estis ô boni agricolæ? quid agitis? quare vacatis? videtis quo malo plena sit terra, hinc spinæ, hinc tribuli, hinc fœnum surgit? Spinas incendite, tribulos eradicate, fœnum siccate, semina bona spargite. Sed quibus hoc dico? O vbi estis fontes lacrymarum? Quibus agriculis loquar? Alij sunt mortui, alij sunt fugati, terra tradita est in manus impij, vt dicit *Iob* 9. c. & *Prou.* 24. d Per agrum hominis pigri, id est, per episcopatum, siue parochiam sacerdotis pigri, transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, id est, peccata luxuriæ, & operuerunt superficiem eius spinæ, id est, peccata auaritiæ. Hoc autem totum est propter negligentiam, vel malitiam colonorum, id est, Sacerdotum, & Prælatorum. Vnde *Ierem.* 23. d. Egressa est pollutio à Prophetis Ierusalem super omnem terram.

h Seruum,] id est, prædicatorem aliquem, vel legatum. *Abdiæ* 1. a Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes misit. *B. Bern.* d. Eunt & redeunt legati, quid autem boni fecerint non audiuimus. Fortè audiuissemus nisi pro auro Hispaniæ salus hominum viluisset. Ad quid autem misit seruum dicit.

i Vt de fructu, &c.] Secundùm *Hieron.* fructus vineæ est obedientia Ecclesiæ, quam debet dare seruo Domini, id est prædicatori, secundum quod legitur *Iob vlt.* c. Venerunt ab Iob omnes fratres sui, & vniuersæ sorores eius, & vniuersi qui nouerant eum priùs, & dederunt ei vnusquisque ouem vnam, & inaurem vnam, id est, vitæ innocentiam, & obedientiam.

k Qui cæsum] verbis, aut verberibus.

l Dimiserunt eum inanem,] id est, vacuum sine fructu. *Ierem.* 14. a. Maiores miserunt minores suos ad aquas, venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt aquam, reportauerunt vasa sua vacua, & confusi sunt contumeliis, & afflicti sunt iniuriis. *Chrysost.* Qui seruis facit iniuriam, Dominum inhonorat.

m Et addidit alterum, &c.] Hic bonitas, & patientia Dei notatur, quia passus iniuriam non cessat à beneficiis. Vnde *Chrysost.* Homo si passus iniuriam semel fuerit, minuitur eius affectus, si iterum, magis minuitur amicitia, vel certè non crescit, Dei autem misericordia quanto amplius offendebatur à Iudæis, tantò augebatur.

n Illi autem, &c] 1. *Cor* 4. b. Puto quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis & hominibus. Et *inf.* c. Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus.

o Et addidit, & cæt.] *Hebr.* 11 d. Alij ludibria, & verbera experti sunt, insuper & vincula, carceres, lapidati sunt, &c. *sup.* 6. d. Beati eritis cùm vos oderint homines, & cæt. Aliter & magis secundùm intentionem literæ potest hîc sumi mysterium, vt per vineam intelligatur Synago- *Mysticè,*
ga ante aduentum Christi. *Isa.* 5. b. Vinea Domini sabaoth *per vineam*
domus Israël est. *Psal.* 79. Vineam de Ægypto transtulisti. *intelligitur*
Hanc vineam, id est, Synagogam plantauit Dominus. *Synagoga.*
Vnde sequitur: Eiecisti gentes, & plantasti eam. *Chrysost.* Excidit primum infructuosas arbores, id est, Amorrhæos. Item posuit in ea colonos, id est, Iudæos, qui seipsos excolerent. Vnusquisque enim debet esse colonus animæ suæ, & ei virtutes inserere, vitia extirpare. Tales coloni significantur in alia parabola per operarios conductos. Hora prima intelliguntur illi, qui seipsos excolere incipiunt in ætate primæua, scilicet in pueritia: Alij differunt vsque ad adolescentiam, alij vsque ad decrepitam ætatem. Sed quia Dominus dicturus est in parabola, quia coloni cognouerunt hæredem, ideo per colonos necesse est intelligere ipsos etiam doctores synagogæ. Peregrinatur autem Dominus à nobis, vel ab ipsis Iudæis, quamdiu sustinet, nec peccata vlciscitur.

Primus autem seruus quem misit Dominus ad cultores vineæ est Moyses legislator, qui vineam, id est, synagogam quadraginta annis in deserto excoluit, nec tamen sub eo fructificauit, quem cæsum dimiserunt, id est, ipsum exacerbauerunt vsque adeo, vt cùm Dominus promitteret se daturum aquam de petra, ipse Moyses dubitaret, & inanem dimiserunt. Vnde *Psalm.* 105. Irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.

Item: Vexatus est Moyses propter eos, id est, Iudæos, & maxime propter maiores, qui contra ipsum murmurabant. Vnde *Num.* 16. f. Murmurauit omnis multitudo filiorum Israël contra Moysen, & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum Domini.

Secundus seruus est Dauid psalmista, qui post Moysen colonos vineæ psalmodiæ modulamine, & citharæ dulcedine ad exercitium boni operis inuitauit, vel distinguebat, sicut in psalmis exponitur, vt per modulationem psalmodiæ, quæ fit tactu manuum intelligatur bona operatio, per citharæ dulcedinem carnis mortificatio. Sed etiam istum seruum contumeliis affecerunt. Vnde 2. *Reg* 16. d. Egredere, egredere vir sanguinum & vir Belial, reddidit Dñs sanguinem vniuersum domus Saul, quoniam inuasisti regnum pro eo. Item 2 *Reg.* 20 a. Indignata est tribus Ephraim, quæ erat potentissima, & dixit: Non est nobis pars in domo Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Item 3. *Reg.* 12. d. Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai? Ac si dicerent, cum filio cuiusdam rustici. Et multis alijs contumeliis affecerunt eum, & inanem dimiserunt, quia nihil pro eius admonitione fecerunt.

Tertius seruus est chorus Prophetarum, qui populum Iudaicum corripiebant, & quæ mala essent ventura vineæ prædicebant. Sed & illum seruum occiderunt. Esaiam enim serrauerunt, Ieremiam lapidauerunt, Ezechiel excerebrauerunt. Sed quid fecerunt isti serui sic afflicti, & affecti? Nunquid vineam dimiserunt, aut contra persecutores suos murmurauerunt, aut malum imprecati sunt eis? Certè non, imò pro vinea rogauerunt, & pro persecutoribus suis, nobis prædicatoribus dantes exemplum. De Moyse legitur *Exod.* 32 c. quòd dixerit Domino: Cur Domine irascitur furor tuus contra populum tuum quem eduxisti de terra Ægypti? Et iterum; Obsecro Domine, peccauit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos alienos, &c. Et Dauid similiter orauit pro vinea sua, dicens: Deus virtutum conuertere, &c.

Item Samuel Propheta. 1. *Reg.* 12. d. Absit hoc peccatum, & cætera. Et tamen proiecerunt illum à dominio suo. Sic etiam Paulus pro Iudæis qui eum persequebantur orabat. Vnde *Rom.* 9. a. Optabam anathema esse, &c.

[*Moraliter*] autem vinea est anima. Cultor vineæ *Moraliter.*
est quilibet homo, qui debet esse cultor, & custos animæ suæ. Vnde *Cant. primo*, b. Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui. Tres serui à Domino missi, sunt bona cogitatio, sanctum desiderium, bonum propositum. Sed hi serui occiduntur, cum per contraria suffocantur. Vel contumeliis afficiuntur, cum dæmonum suggestionibus, vel prauorum consiliatorum monitionibus retardantur. Filius autem qui vltimò mittitur, est gratia quæ facit filium. Sed occiditur, cum peccatum

mortale

mortale admittitur. *Ierem.* 11. d. Mittamus lignum in panem eius, id est, peccatum in gratiam, & eradamus eum de terra viuentium. 1. *Thessal.* 5. d. Spiritum nolite extinguere. Sequitur. *a* Dixit autem Dominus vineæ.] Mysticè, id est, Deus pater. *b* Quid faciam? Non quærit, quia dubitet, sed vt me instruat in faciendis deliberare, & quærere consilium. De primo *Prouerb.* 4. d. Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. De secundo. *Eccles.* 32. d. Fili sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.

Dixit *a* autem Dominus vineæ. *b* Quid faciam? *c* Mittam filium meum dilectum, *d* forsitan cum hunc viderint verebuntur. *e* Quem cùm vidissent coloni, *f* cogitauerũt intra se, *g* dicentes: Hic est hæres. *h* Occidamus illũ, vt nostra fiat hæreditas Et *i* eiectum illũ extra vineam *k* occiderunt. *l* Quid ergo faciet illis Dominus vineæ? *m* Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. *n* Quo audito, dixerunt illi: Absit. *o* Ille autem aspiciens eos, ait. Quid est ergo hoc quod scriptum est: *p* Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

c Mittam filium meũ dilectum] *Chrys.* Non cum sententia vltionis, sed cum patientia veniæ. Mittam, inquam, ad vineam excolendam. *Isaia.* 5. b. Quid est quod vltra debui facere vineæ meæ, & non feci? *Ioan.* 3. b. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. 1. *Ioan.* 4. b. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt nos viuamus per eum. *d* Forsitan cùm hunc viderint verebuntur.] Forsitan, non dicit hic dubitationem loquentis, sed libertatem eorum de quibus fit locutio, quasi dicat, in eorum arbitrio est vtrum reuereantur, vel non. Ex isto tamen verbo insultat *Augustinus* hæreticis, & suggillat eos, volentes arguere filium non esse scientem omnia, & ita non esse Deum, quia ipse ore proprio fatetur se nihil scire de die illa. Hic ex persona patris dicitur: Forsitan verebuntur filium meum: Ergo pater fatetur ore proprio se dubitare: ergo non est sciens omnia, & ita non est Deus. Quidquid ergo dicit *Augustinus*, dicitur in defensionem & excusationem patris: ego idipsum dicam in defensionem & filij: Ita obuiat *Augustinus* hæreticis.

e Quem cum vidissent coloni,] id est, principes sacerdotum, & Scribæ, & Pharisæi antiqui, & moderni, quibus commissa erat vinea excolenda.

f Cogitauerunt intra se] non quomodo reciperent, & honorarent dominum suum, sed qualiter occiderent. *Ioan.* 11. f. Collegerunt principes sacerdotum consilium aduersus Iesum. *Chrysostomus.* Hæc cogitatio est omnium sacerdotum carnalium, qui non sunt soliciti quomodo populus viuat, sed quid in Ecclesia offeratur.

g Dicentes: Hic est hæres] non patri mortuo succedens, sed cum patre immortali totaliter possidens vineam, quam pater plantauit per ipsum, & possidet cum ipso, non duo Domini, sed vnus. *Isa.* 5. a. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.

h Occidamus illum, vt nostra fit hæreditas,] id est, vt plebs nobis obediat, & nos dominemur in ea. Hoc enim quærebant principes sacerdotum, vt populus, qui post Dominum ibat, eis & non Domino obediret, *Ioan.* 11. f. Quid facimus, quia hic homo signa multa facit: si dimittimus eum, &c. Et apparet ex hoc loco, sicut etiam dicit *Beda*, quod Iudæi non per ignorantiam, sed per inuidiam tradiderunt Iesum. Contrarium tamen videtur, 1. *Corinth.* 2 b. Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Item *Act.* 3. c. Nunc scio fratres, quod per ignorantiam fecistis sicut & principes vestri. Sed dicimus, quod ibi est regula Ticonij, quidam per ignorantiam, quidam per inuidiam occiderunt, cum scirent ipsum esse Messiam in lege promissum. De quibus *Genes.* 37. d. Ecce somniator venit: venite occidamus eum. *Sap.* 3. c. Circumueniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris, &c. *i* Et eiectum, &cæt.] id est, extra Ierusalem. *Hebr.* 13. b. Extra portam passus est, exeamus igitur, &cæt. *k* Occiderunt.] *Marc.* 12. a. mutat ordinem dicens: Occiderunt & eiecerũt extra vineam. Et nec ipsa mutatio ordinis à mysterio vacat, sed in hoc pertinacia eorum ostenditur, quia etiam occisum à se eiecerunt cum Apostolos ad gentes transire compulerunt. Secundum autem ordinem, qui hic ponitur, notatur, quia à cordibus Iudæorum prius est eiectus, deinde Cruci addictus. *l* Quid ergo, &c.] Ipse Dominus respondet.

m Veniet, & perdet, &c.] *Matth.* 21. d. dicitur, quod Scribæ quibus Dominus loquebatur dixerunt hoc, scilicet, malos malè perdet. *Marc.* 12. & *Lucas* hic, videntur velle, quod ipse Dominus dixit hoc. *Augustinus de concordia Euangelistarum* dicit, quod hoc dixit Dominus & quædam pars Iudæorum non intelligens parabolam, Scribæ vero intelligentes parabolam, dixerunt: absit. *Chrysost.* aliter soluit dicens, quod Iudæi ore dixerunt, absit, corde verò dixerunt, quod malos malè perderet. Vnde Lucas ponit responsionem oris: Matthæus vero ponit responsionem cordis.

n Quo audito dixerunt illi.] id est, Scribæ intelligentes parabolam, [absit.] Hoc dixerunt ore, nec est intelligendum, absit, vt occidatur, sed absit, vt vinea aliis detur, intelligunt enim vineam ad gentes transferendam, & hoc calumniantur. Quod ergo dicitur in Matthæo, & dixerunt, accipiendum est pro cogitauerunt: Non enim verbo expresserunt, sed cogitauerunt, quod malos malè perderet, veniens & vineam aliis daret. Et licet verum haberent in conscientiis, quia grauabat eos, expressè negauerunt, dicentes: Absit. Vnde dicit *Chrysost.* Lucas responsionem oris posuit [absit.] Matthæus verò responsionem cordis. Et *infrà.* Posuit Deus quendam spiritum scientiæ boni, & mali in hominibus, vt quotiescunque peccamus, ille in silentio quasi factum nostrum accuset, & tacitè loquatur ad animam dicens: malum est hoc, & hoc bonum. Et *infrà.* Intus autem discussa conscientia per spiritum confitetur quod fecit. Vnde *Sap.* 1. c. In cogitationibus impij interrogatio erit. Ecce seruus deprehensus in furto, si interrogas vtrum dignius sit cædi, dicit: non, conscientia tamen confitetur. Et *infrà.* Frequenter Scriptura cogitationes cordis exprimit quasi dicta sermonis. *Iob* 21. b. Qui dicunt Deo, recede à nobis. *Psalm.* 93. Pupillos occiderunt, & dixerunt, non videbit Dominus. *Ecclesiast.* 23. c. Delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Item *Chrysost.* Super illud verbum: Malos male perdet, dicit. Claritas veritatis violentiam fecit, ne possent celare, sicut sole sub nube constituto non est dubium, quod dies est, sed virtus solis penetrantis. Et *infrà.* Væ animæ quæ sibi defensorem conscientiæ non præparat in diem iudicij, datur enim nobis exemplum per hoc iudicium, vt consideremus futurum. Sequitur. C

o Ille autem aspiciens eos, ait: Quid est, &c.] quasi dicat, si non datur aliis, id est, gentibus, quomodo implebitur prophetia quæ prædixit, Christum à Iudæis reprobandum, & ad gentes transferendum, vt vniantur duo parietes in ipso quasi lapide angulari, quasi dicat, oportet vineam transferri, & prophetiam impleri. *Chrysostomus*, quasi dicat. Si non intelligitis parabolam, intelligite hanc scripturam. Et *infrà.* In quo ponetur ædificio? Nunquid in vestro, à quo reprobatus est? Non. Ergo aliud ædificium futurum, vestrum autem contemnendum. Ad literam istud prædixit prophetice? Non enim ipse ædificauit templum, nec tempore suo fuit ædificatum, sed cum ædificaretur à Salomone, fuit allatus lapis magnus à loco vbi lapides poliebantur, nec est inuentus ei locus in toto ædificio, & ideo quasi reprobatus ab ædificantibus dicitur. Sed randem in summo inuentus est locus idoneus in coniunctione duorum parietum, & ideo dicitur angularis. Vnde per illum lapidem significatur Christus, qui duos populos, & duo testamenta quasi duos parietes in se vno coniunxit. Vnde *Ephes. cap.* 2. c. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. De hoc lapide dicitur *Iob* 38. a. Quis demisit lapidem angularem? *Isa.* 28. d. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, pretiosum in fundamento fundatum.

p Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.] Quos supra vocauit colonos, hic vocat ædificantes, id est, Scribas, & Pharisæos, qui videbantur ædificare plebem. Vel etiam Prælatos, qui Ecclesiam, seu plebem quasi agrum excolere deberent, ad ferendos fructus bonorum operum, & construere quasi domum, vt inhabitet Deus. Ecclesia ager est in actiuis, domus in contemplatiuis. 1. *Corinth.* 3. b. Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. *Chrysost.* Ædificatores lapides nodosos dolant, vt cohæreant, & conueniant aliis, ita doctores vitia quasi nodos increpationibus virtutis circumcidere debent. Vnde putas

Omnis *a* qui ceciderit supra illum lapidem conquassabitur: supra quem autem ceciderit comminuet illum. *b* Et quærebant principes sacerdotum, *c* & Scribæ *d* mittere in illum manus illa hora, & *e* timuerunt populū. *f* Cognouerunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam. Et *g* obseruātes *h* miserūt insidiatores, *i* qui se iustos simularent, vt *k* caperent eum in sermone, & *l* traderent eum principatui, & potestati præsidis. Et *m* interrogauerunt illum dicentes: *n* Magister scimus, quia rectè dicis, & doces, & non *o* accipis personā, *p* sed viā Dei in veritate doces; *q* Licet nobis tributū dare Cæsari, annon?

lites in Ecclesia, inimicitias, altercationes, nisi propter auaritiam, propter vanos honores. Item meliores lapides extra sunt in ædificio, & aspiciuntur, ita in Ecclesia debet esse.

a Omnis qui ceciderit, &c.] lapis, scilicet, [comminuet illum.] Differentiam peccatorum ostendit hic Dominus. Nam quidam cadunt super lapidem, super alios cadit lapis. Super lapidem cadit, qui peccat venialiter, nec tamen fundamentum euertit. Iste concutitur, id est, aliquantulum læditur, qui super fundamentum fidei ædificat lignum, fœnum, stipulam. Super illum autem cadit lapis, qui fundamentum euertit mortaliter delinquendo. Hi conquassantur, & non penitùs conteruntur, quia adhuc per patientiam expectantur. *Rom.* 2. a. Ignoras, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit. Hanc distinctionem non habetis ex *Gloss.* quæ tamen aliis duobus modis distinguit, vt per eum qui cadit super lapidem intelligas fidelem peccantem, per eum super quem lapis cadit infideles intelligas, scilicet Iudæos, paganos, hæreticos. Hi penitus conterentur, quia nihil boni habent quo valeant remunerari. *Sen.* Qui fidem perdit nihil retinet. *Chrys.* Aliud est confringi, aliud comminui. Quod confringitur, aliquid de eo remanet, quod comminuitur, in puluerem reuertitur. Item quod cadit super lapidem ipsum se frangit ad lapidem. Et fortiter cadit propter duas causas, vel quia altum, vel quia ponderosum, id est, vel propter magnitudinem peccati, vel propter magnitudinem dignitatis. Et *infrà.* Christianus peccans non tantum perdit quantum potest perdere Christus, sed quantum se ipse per opera sua perdiderit. Et *infrà.* Qui de alto cadit, ruina eius vbique auditur. Et *infrà.* Super eos, qui non crediderunt cader lapis. Et *infrà.* Hi pereunt quantum potest perdere Christus. De quibus *Psalm.* 1. Non sic impij non sic, sed tanquam puluis, &c. Item per eum, qui super lapidem cadit, intellige illum, qui in præsenti Deum offendit, & læditur ne rectè ambulet: per eum super quem lapis cadit, intelligas fidelem illum quem Dominus ad iudicium veniens in gehennam obruet, vnde tunc penitus conteretur. *Matth.* 25. d. Ite maledicti in ignem æternum. *Isa.* 30. e. Subitò dum non speratur, veniet contritio eius, & comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Sequitur.

b Et quærebant, &c.] Tertis pars in qua finita parabola vineæ probantur vera esse, quæ dixerat, scilicet, se esse hæredem, principes verò sacerdotum esse colonos, qui ipsum quærunt interficere, sed timore populi non audent per se, vnde per præsidem tentant id facere, vt quasi immunes à morte Christi videantur. Miserunt ergo principes sacerdotum, & Scribæ quosdam Pharisæos, & quosdam milites Herodis ad Iesum, vt interrogarent eum an Iudæi deberent dare tributum Cæsari, & si diceret non, milites Herodis caperent eum quasi contrarium Cæsari, si diceret sic, quasi legi contrarius à populo condemnaretur. Sed Dominus prudenter respondendo ipsos confusos remisit. Vnde dicit *Chrys.* Stulti sunt, qui Deum in verbo capere volunt. *Prouer.* 2. b. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Hoc est quod dicit. [Et quærebant, &c.] quorum locum modò tenent Episcopi. *c* Et Scribæ] quorum locum tenent magistri.

d Mittere in illum manus illa hora,] qua dicebat veritatem de ipsis, quis nemo est hodie, qui velit audire veritatem de se, sed magni nullo modo sustinent hoc, & si fortè aliquis dicat veritatem de ipsis, omnes conueniunt aduersùs eum quasi coniurati. *Psalm.* 2. Astiterunt reges terræ, &c.

e Et timuerunt populum,] qui, scilicet, superuenerat ad solemnitatem illam, quem plus timebant, quàm populum ciuitatis. Ecce peruersio ordinis Ecclesiæ. Episcopi enim & magistri dati sunt populo quasi duces, & rectores, vnde populus debet reuocari à malo, timore Episcoporum, nunc autem ipsi Episcopi reuocantur timore populi à malo, nunc autem ab omni, quia multa mala adhuc faciunt, sed plura facerent si populum non timerent. Sic vadit currus ante boues. Ideo dicit *Isaia* 23. a. Erubesce Sidon ait mare. Quare autem vellent mittere manus in illum determinat.

f Cognouerunt enim, &c.] Hoc est quod diximus, quia ideo mouebantur contra ipsum, quia dicebat veritatem de ipsis. *Amos* 5. c. Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfectè abominati sunt.

g Et obseruantes,] principes sacerdotum & Scribæ, id est, occultè insidiantes.

h Miserunt insidiatores,] scilicet Pharisæos cum Herodianis, vt dicitur *Marc.* 12. a.

i Qui se iustos simularent,] vt tantò liberiùs deciperent, quantò minùs apparerent. *Iob* 36. b. Simulatores, & callidi prouocant iram Dei. *Prouerb.* 11. b. Simulator ore decipit amicum suum, iusti autem liberabuntur scientia.

k Vt caperent, &c.] Id est, vt aliquid ab eo velut ignorante extorquerent, vnde argui posset. De facili capitur homo in sermone. *Iacob.* 3. a. Qui non errat in verbo, hic perfectus est vir. Hic est solus Christus, qui est verbum, & ideo non potest errare in verbo. *Ioan.* 17. e. Sermo tuus veritas est.

l Et traderent, &c.] Herodes, scilicet, qui diebus illis erat Ierosolymis, vt purificaretur circa Pascha, & mundus interesset festiuitati. Posset distingui, vt per principatum, intelligeretur Pilatus, qui reuera habebat principatum, scilicet, quandam potestatem sibi commissam à Romania. Erat enim procurator non Tetrarcha. Sed *Gloss. Interlin.* tantùm exponit de Herode, &c.

m Et] pertinaces in malitia [interrogauerunt illum, &c.] *Chrys.* Malitia confunditur aliquoties, corrigitur autem nunquam. Et *inf.* Sicut qui vult claudere aquæ currentis meatum, aliunde semitam rumpit, ita malitia. Vnde dicunt:

n Magister scimus, &c.] Primò laudant, & blandiuntur, vt tanquam à simplici, & idiota extorqueant ab eo secretum cordis sui, putantes, quòd vellet eos habere discipulos. Sed frustra, quia non quærebat laudes hominum. *Chrysost.* Hæc est prima hypocritarum potentia, simulata laudatio. Sicut qui taurum non potest viribus subiogare, mollibus manibus fricat ceruicem eius, vt per blandimenta comprehendat. *Prouerb.* 27. e. Qui benedicit amico suo voce grandi de nocte consurgens, maledicenti similis erit.

o Et non accipis personam] hominis, id est, non exorbitas à veritate pro personatu. *Chrysost.* Non times prælatam personam, sed indiscretè dicis veritatem maioribus, & minoribus.

p Sed viam Dei] triplicem [in veritate doces.] Prima est virtutum rectitudo. *Prouerb.* 3. c. Viæ eius viæ pulchræ. Secunda, mandatorum custodia. *Ps.* 118. Viam mandatorum tuorum cucurri. Tertia pœnitentia. *Isa.* 30. e. Hæc est via, ambulate in ea. Primam docuit Dominus. *Matth.* 5. a. Beati pauperes spiritu. Secundam docuit. *Matth.* 19. e. Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Tertiam. *Matth.* 4. c. Cœpit Iesus prædicare, & dicere. Agite pœnitentiam.

q Licet nobis tributum dare Cæsari, annon?] Hæc quæstio emerserat inter Iudæos, scilicet, an soluendum esset Romanis tributum. Insinuauerant enim Pharisæi, & Scribæ, & specialiter Essæi, qui viri religiosi erant, indignum esse, quod populus peculiaris Domini deberet soluere tributa regi terreno, cùm Dominus eis imposuerit sua vectigalia, scilicet, primitias, & decimas, & oblationes, & hostias. Et intantum hoc persuaserunt, vt negaretur tributum Romanis, & pro eo missi sunt specialiter Titus, & Vespasianus à Nerone ad euertendam Ierusalem. Super hoc emerserat quæstio in diebus illis, vt alij dicerent non esse soluendum tributum Romanis, alij dicerent esse soluendum, eo quòd essent defensores totius orbis. Volunt ergo à Domino extorquere non esse soluendum tributum Romania, vt sic videatur auctor huius seditionis. Loquitur autem Lucas de tributo illo quod dicitur census capitis, ad quod omnes tenebantur, quod primò inuentum fuit sub præside Syriæ Cyrino, vt dicitur *sup.* 2. a. Exiit edictum à Cæsare Augusto, &c. *Moral.* autem Cæsar interpretatur possessor principatus, vel possidens principes, vel saccus byssinus. Iuxta primam interpretationem Cæsar signi- *Moralit.*

fat significat diabolum, qui quasi Deus voluit possidere principatum. Vnde dixit *Isa.* 14. d. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Iuxta secundam interpretationem significat mundum, siue mundi gloriam, quæ hodie omnes ferè principes possidet quasi seruos. Ideo occisus fuit Ioannes, quia dixit vni principi, id est, Herodi: Non licet tibi habere vxorem fratris tui, id est, gloriam, quæ est solius Christi. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. Iuxta tertiam interpretationem significat carnem, quæ dicitur saccus. *Aggæi* 1. b. Qui congregauit mercedes misit eas in saccum pertusum. Et *in Psalm.* 29. Conscidisti saccum meum, &c. Huic triplici Cæsari multi soluunt tributa, & tamen non licet. Omnes superbi de feudo superbiæ quod tenent à primo Cæsare, reddunt et triplex tributum, scilicet, arrogantiam, iactantiam, indignationem. Secundo Cæsari sunt tributarij omnes auari, cui reddunt triplex tributum de feudo auaritiæ, quod tenent ab eo, scilicet, proditionem, inquietudinem, impietatem. Tertio Cæsari, id est, carni sunt tributarij omnes luxuriosi, & gulosi, cui reddunt quadruplex tributum de duplici feudo quod tenent ab eo, id est, gulæ & luxuriæ, scilicet, ineptam lætitiam, inconstantiam, scurrilitatem, præcipitationem. Sed certè ab hoc triplici tributo nos liberauit Dominus. A primo quidem per exemplum humilitatis, à secundo per doctrinam charitatis, à tertio per virtutem castitatis. A primo ascendo humiliter, à secundo prædicando vtiliter, à tertio moriendo viriliter. Vnde 2. *Reg.* 8. a. Tulit Dauid frænum tributi de manu Philistiim. *Isa.* 14. b. Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum, contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos.

a Considerans autem dolum illorum, dixit *b* ad eos: Quid me tentatis? *c* Ostendite mihi denarium. *d* Cuius habet imaginem & inscriptionem? *e* Respondentes dixerunt ei: Cæsaris. Et *f* ait illis: Reddite ergo *g* quæ sunt Cæsaris Cæsari, *h* & quæ sunt Dei Deo. Et non *i* potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in responso eius *k* tacuerunt. *l* Accesserunt autem quidā Sadducæorum

a Considerans autem, &c.] quo aliud in corde habebant, aliud in ore prætendebant. Vnde *Psalm.* 117. Circumdederunt me sicut apes, id est, mel habentes in ore, aculeum, & venenum in dorso. *b* Dixit ad eos: Quid me tentatis.] Increpatio est, non interrogatio. *Chrys.* Respondet non secundum verba eorum blandè, sed secundum conscientias asperè. *Prou.* 26. a. Responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.

c Ostendite mihi denarium] qui pro censu soluitur, qui, scilicet, valebat decem vsuales nummos, vel cursales, & habebat imaginem Cæsaris inscriptam, & nomen superscriptum. Iste propriè denarius dicebatur, nummus enim à nummismate dicitur, scilicet, ab illa impressione, quæ fit inter cuneos. *d* Cuius habet, &c.] *Beda.* Non de ignorantia interrogat, sed vt competenter ad eorum verba respondeat. *e* Respondentes dixerunt ei: Cæsaris,] scilicet, Tiberij priuigni Augusti Cæsaris, sub quo passus est Dominus, qui natus est sub Augusto. *Beda.* Decimooctauo anno Tiberij passus est Dominus, nunc ergo habebat denarius imaginem Tiberij Cæsaris inscriptam, qui tempore Augusti habebat eius imaginem sibi impressam, sicut & hodie rege defuncto mutatur moneta. *f* Et ait illis: Reddite ergo] *Beda*, tributum, i. vel pecuniam. *g* Quæ sunt Cæsaris Cæsari.] *Rom.* 13. b. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, &c. *Chrysost.* Non est hoc date, sed reddere. Item *Chrysost.* Cum audis. [Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari] illa scito eum solum dicere, quæ in nullo nocent pietati, quia si aliquid tale, non adhuc Cæsaris, sed diaboli est vectigal.

h Et quæ sunt Dei Deo.] *Beda.* Decimas, & victimas. *Chrysost.* Nummisma Cæsaris est aurum, nummisma Dei est homo. In solidis Cæsar videtur, in hominibus Deus agnoscitur. Vel per simile loquitur Dominus, quasi sicut Cæsari reddendus est nummus, sic anima Deo eius imagine insignita. Secundum *Ambros.* Alia imago Dei, scilicet, anima, alia mundi, scilicet pecunia: Quæ ideo imago mundi dicitur, quia per eam quis amator mundi fit agnoscitur. Omnis enim amator pecuniæ amator est mundi. Si ergo obiectio est: Cum Christus non habuit pecuniam quare soluerit eam? Quia inuenit eam in mondo, & oportebat, vt quod suum erat redderet mundo. Christus quod mundi erat retinere noluit: tu ergo mundana abiice exemplo Christi, & non eris obnoxius mundano principi. Et bene quidem, ipse ordo verborum instruit, scilicet, Reddite quæ sunt, & cæt.] Prius enim renunciandum est mundo, vt expeditius adhæreatur Deo. Hoc est quod dicit *Ambros. in Glossa.* Alia imago Dei, &c. Item *Ambros.* Omnes renunciamus verbis, sed non affectu: Nam cum Sacramenta recipimus renunciamus. Quàm grauia pericula promittere, & non soluere. Maior est enim contractus fidei, quam pecuniæ. Item nota. [*Moraliter.*] In denario sunt quatuor, scilicet, veritas materiæ, grauitas ponderis, imago regis, superscriptio literalis. Sic in anima sunt quatuor, materia, pondus, imago, superscriptio. Materia animæ est, vt ita dixerim, nihilum, pondus est affectio mentis, imago est bonitas naturalium, superscriptio bonitas gratuitorum. Ex primo habet anima humilitatem, ex secundo mutabilitatem, ex tertio operandi potestatem, ex quarto proficiendi facultatem. Est igitur anima denarius habens imaginem regis, id est, Dei naturaliter sibi impressam. Vnde *Eccles.* 17. a. Deus de terra creauit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Sed quando peccat mortaliter anima, tunc superinduitur imago Cæsaris, id est, diaboli. 1. *Cor.* 15. f. Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus, & imaginem cælestis. In die iudicij dicet Dominus de quolibet: Cuius est imago hæc, & superscriptio: Si superbus es, vel auarus, vel luxuriosus, necesse habebis respondere: Cæsaris, sicut dictum est, & statim dicetur sententia irreuocabilis: Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. — *Moralit.* — E

i Et non potuerunt, &cæt.] *Beda.* Qui credere debuerunt, mirati sunt, quod non habent locum tentandi.

k Tacuerunt.] *Chrysost.* Non dicit, conuersi sunt, sed tacuerunt.

l Accesserunt autem, &c.] Quarta pars cap. in qua post confutationem Pharisæorum, ponitur confutatio Sadducæorum. Erant enim tres principales sectæ, siue hæreses in Iudæis, scilicet, Pharisæi, Sadducæi, Esseni. De duabus frequenter in Euangelio habetur, de tertia tacetur, quia non detrahebant Domino, nec in aliquo obuiabant ei. Pharisæi præferebant iustitiam traditionum, & obseruationum humanarum, quibus ab aliis diuidebantur, vnde & Pharisæi, id est, diuisi vocati sunt, quia non solùm in victu, & habitu distincti erant, verumetiam in sententia. Hi credebant resurrectionem tamen errabant circa illam, quia putabant post resurrectionem se habituros vxores, & filios, & filias, & agros, & vineas, & auream Ierusalem de cælo venturam, & post mille annos se in cælum transferendos. Altera erat secta Sadducæorum, qui iustitiam, & sanctitatem vitæ simulabant, vnde Sadducæi, id est, iusti appellati sunt à populo. Hi negabant resurrectionem, dicentes animas cum corporibus interire, solum pentateuchum recipientes. Ideo ad confutationem Pharisæorum confixerunt fabulam de muliere, quæ habuit septem viros, quærentes cuius istorum esset post resurrectionem in illis mille annis. Et non poterant Pharisæi respondere: Vnde pro irrisoria Pharisæorum opinione, elegans fuit Sadducæorum obiectio, quæ tamen nulla est Christiano. Vnde Dominus respondit eis, ostendens eis veritatem resurrectionis, probans ipsam resurrectionem per auctoritatem Veteris Testamenti. [*Mysticè*] per Pharisæos, & Sadducæos significantur duo genera hostium Ecclesiæ, id est, hæretici, & hypocritæ. Hæretici fidem impugnant, hypocritæ mores corrumpunt. Isti sunt domestici inimici, quia intra Ecclesiam sunt, & ideo magis nocent, sicut dicit *Gloss.* 2. *Cor.* 7. Nulla pestis efficacior ad nocendum, quàm familiaris inimicus. Vnde *Michea* 7. b. Inimici hominis domestici eius. Hæretici verò, quia diuisi sunt ab Ecclesia aliquo modo caueri possunt, sed isti non. Per Pharisæos ergo significantur hæretici, qui interpretantur diuisi: Sadducæi autem interpretantur iusti, & ideo significant hypocritas, qui se iustos simulant. Isti duo hostes Ecclesiæ impugnant eam incessanter. Illi extra, isti intus. Et de istis duobus dicitur *Deuter.* 32. d. Foris vastabit gladius hæreticorum, & intus pauor hypocritarum. *Ierem.* 14. d. Si egressus fuero ad agros, &c. *Ezech.* 7. d. Gladius foris, &c. *Thren. cap.* 1. g. Foris interficit gladius. 2. *Corinth. cap. septimo.* b. Foris pugnæ, intus timores. De vtrisque etiam dicitur *Mat.* 7. c. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt, &c. Dicit ergo. *l* Accesserūt autem quidam Sadducæorū.] *Hieronymus,*

Quarta part. — Mysticè.

vincimus. Vel vt per frequentiam vincerent. *Chrys.* Vnus dies est & multa certamina, vt si ratione non possent frequentia vincerent. Et *infra*. Quemadmodum si inueniatur vnus fortis pugnator, dum singuli viribus eum superare non possunt circumueniunt omnes. O stulti, si quis corruptibili fonte vtitur assiduè magis fontis illius vena laxatur, & vos putatis fontem viuum interrogando siccare? *Chrys.* Circumdederunt sicut multi canes vnum leonem. Et *infrà*. Non est virtus diaboli quod homines mali sunt.

Matth.12. c. Marc.12. b. al. † Filius.

a Qui negant esse resurrectionem.] *Chrys.* In omni re aut actu, agendi virtus spes est futuri, qui enim arat, arat vt metat, qui pugnat, pugnat vt vincat. Et *infrà*. Tolle ergo spem resurrectionis, & soluta est tota obseruantia pietatis. 1. *Corint.* 15. d. Quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt?

a qui negant esse resurrectionem, *b* & interrogauerunt eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis: Si frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem, & hic sine † liberis fuerit, vt accipiat eam frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo. *c* Septem ergo fratres erant, & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam, similiter & omnes septem, & non re-

b Et interrogauerunt eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis, si frater alicuius mortuus fuerit habens vxorem, &c. *Deut.* 25. b. Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex illis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius & suscitabit semen fratris sui, &c. Modò prosequuntur interrogationem suam.

c Septem ergo fratres erant, primus accepit vxorem, &c.] *Beda*. Potuit autem fieri vt in gente eorum hoc aliquando accideret.

Mysticè.

d In resurrectione ergo cuius eorum erit vxor: Siquidem septem habuerunt eam vxorem.] *Mysticè*. Frater noster est Christus: De quo *Cant.* 6. a. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ. Vxor eius est Ecclesia. Vnde *Apocal.* 19. b. Nuptiæ agni venerunt & vxor eius præparauit se. Hic frater noster mortuus fuit, & reliquit vxorem sine liberis, & ideo frater eius qui superest tenetur ei ex illa filios suscitare, alioquin frater non est. *Osea* 1. a. Sume tibi vxorem fornicationum & fac tibi filios fornicationum. Legitur *Genes.* 38. quod Thamar vxor filij Iudæ fornicata est, quia frater viri sui defuncti nolebat eam accipere vxorem. *e* Septem ergo fratres, &c.] *Mysticè*. Septem fratres Christi sunt vniuersitas Prælatorum, qui duxerunt vxorem Ecclesiam sponsam Christi, & tamen nullos vel quasi nullos filios genuerunt Domino, vnde videtur quod omnes sint spadones qui corrumpere possunt, sed non generare. *Ecclesi.* 20. a. Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenculam. Tales autem non deberent accipere Ecclesiam in vxorem, quia prohibetur *Deut.* 23. a. Non intrabit eunuchos attritis vel amputatis testiculis & abscisso veretro Ecclesiam Domini. Testiculi sunt virtus & scientia, in quibus est vis generatiua. Veretrum est lingua vel eloquentia, quæ est instrumentum generationis spiritualis. Vnde sunt aliqui qui habent tantùm vnum testiculum, hi non possunt bene generare: Alij sunt qui habent duos, sed non habent veretrum, nec hi possunt generare: Alij sunt qui habent testiculos & veretrum, nec tamen generant, quia fundunt semen in terram, quia prædicationem vel doctrinam conuertunt ad terrenum lucrum, quod detestabile est apud Deum, & pœna dignum. Vnde *Genes.* 38. b. Dixit Iudas ad Onam filium suum, id est, Christus ad clericum, ingredere ad vxorem fratris tui & sociare illi vt suscites semen fratri suo: Ille sciens non sibi nasci filios introiens ad vxorem fratris sui, fundebat semen in terram, & idcirco percussit eum Dominus eo quod rem detestabilem faceret. Hoc est ergo quod dicit: [Septem, & cæt.] Nouissima etiam omnium morietur Ecclesia, quia durabit vsque ad consummationem sæculi. Sed ex quo nulli filij generantur in ea, videtur quod citò moriatur, quia illi pauci qui generantur statim incipiunt rixari. *Genes.* 25. c. Dedit Dominus conceptum Rebeccæ, sed collidebantur in vtero eius paruuli, quæ ait: Si sic mihi futurum erat quid necesse fuit concipere? Item *Beda*. Per istos septem, omnes reprobi designantur, qui tota hac vita quæ septem diebus est, steriles ab omni bono opere sunt, quibus miserè mortuis, ad vltimum mundana conuersatio, quæ sine fructu est transibit. 1. *Corint.* 7. f. Præterit figura huius mundi. 1. *Ioan.* 2. c. Transit mundus & concupiscentia eius.

liquerunt semen & mortui sunt. Nouissima omnium mortua est & mulier: In *d* resurrectione ergo cuius eorum erit vxor: Si quidem septem habuerunt eam vxorem. Et *e* ait illis Iesus: Filij huius sæculi *f* nubunt & traduntur ad nuptias, *g* illi verò qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores, *h* neque enim vltra mori poterunt: *i* Æquales enim Angelis sunt, & filij *k* sunt Dei cum sint filij *l* resurrectionis:

e Et ait illis Iesus: Filij huius sæculi.] *Gloss.* Qui mori possunt.

f Nubunt & traduntur ad nuptias.] *Gloss.* reddit causam quare nuptiæ contrahuntur, scilicet, propter mortuorum restitutionem.

F

g Illi verò qui digni habebuntur sæculo illo & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores.] Nota quòd cùm resurrecturi sint omnes tam electi quàm reprobi, Dominus tantum facit mentionem de resurrectione electorum, vt amplius nos excitet ad gloriam resurrectionis. Vnde *Gloss.* *Beda*. Cum omnes boni & mali resurrecturi sunt. 1. *Corinth.* 15. g. Omnes quidem resurgemus, &c. & absque nuptiis mansuri, id est, vsu nuptiarum, Dominus tamen vt ad gloriam resurrectionis excitet de solis electis disserit. Si autem, &c. quasi cum hoc dictum sit à Domino, scilicet, neque nubent, neque nubentur, constat ergo quod corpora resurgent, alioquin inutiliter videretur dictum. Nam si solæ animæ essent post mortem, ad quid diceret, neque nubent neque nubentur: De animabus enim patebat etiam stultis, quia nubere non possunt. Sequitur.

Matth.12. c.

h Neque enim vltrà mori poterunt.] *Chrysost.* In hoc sæculo, quia morimur, ideo nascimur, & quia nascimur, vxores ducimus, vt quod moriendo minuitur nascendo suppleatur. Tolle moriendi necessitatem & nascendi vtilitatem & nubendi causa soluta est. Nam iste mundus carnis est, ille animarum. Sicut anima in hoc mundo peregrina est, ita in illa caro. Vnaquæque res in sua patria fortior est & dominatur. Et *infrà*. Hæc diximus secundum moralem rationem, alioquin in resurrectione ipsa caro mutanda est. *Corinth.* *cap.* 15. f. Seminatur corpus animale, surget spirituale. *Beda*. Cum connubis propter filios, filij propter successionem, successio propter mortem, vbi ergo non est mors, neque connubia.

i Æquales enim Angelis Dei sunt] supple, id est, similes, id est, incorruptibiles, & ingenerabiles. *k* Et filij sunt Dei.] *Beda*. Sine labe corruptionis visione Dei fruuntur. *l* Cum sint filij resurrectionis] gloriosæ. *Rab.* Spiritualis nobis promittitur conuersatio. Sunt enim sicut Angeli in cælis, qui gloria resurrectionis innouati absque vllo mortis metu, absque vlla labe corruptionis, absque vllo terreni status actu, perpetua Dei visione fruuntur, ad quam necesse est æqualitatem angelicæ dignitatis quisquis ascendere desiderat, minimis fratribus piè agendo condescendat. Angeli sunt alati, in quo notatur velocitas obedientiæ *Hebr. cap. primo*, d. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, &c. Item sunt ingenerabiles, in quo munditia vitæ. *Isaia cap.* 52. d. Mundamini qui fertis vasa Domini, &c. Item semper vident faciem Dei in quo rectitudo intentionis. *Matth.* 18. b. Angeli eorum in cælis semper vident. *Chrysostomus*. Quare cum de ieiuniis aut eleemosynis cæterisque virtutibus loqueretur, nunquam Angelorum similitudinem introduxit nisi nunc? Quia omnes quidem virtutes spirituales res sunt angelicæ, præcipuè autem castitas res est angelica: Per hoc enim solum singulariter homines Angelis assimilantur, & vincitur natura virtutibus. Et *infra*. Qui vnius masculi vel vnius fœminæ lege contentus est, mediam tenet viam, nec Angelus est, quia penitus non est separatus, nec animal est, quia vna contentus, sed est homo. Et *inf.* Per alios sensus & si fiat malum, solet tamen multoties fieri bonum per eos, tantummodo sensus ille libidinis semper in malo est. Et *infra*. Solus libidinis sensus inter animam & carnem non est communis, sed est carnis proprius & priuatus.

Quid ve-

a Quid verò, &c.] Satisfactio quæstioni Sadducæorum, contra eorum infidelitatem agit Dominus, probans resurrectionem per auctoritatem Moysi quem ipsi Sadducæi recipiebant. Posset autem Dominus si vellet expressiora testimonia, & plura inducere de Prophetis, sed noluit, duplici ratione.

a Quia verò resurgent mortui, & *b* Moyses *c* ostendit secus rubum, *d* sicut dicit Dominum Deum Abraham & Deum Isaac & Deum Iacob. *e* Deus autem non est mortuorum, sed viuorum. *f* Omnes enim *g* viuunt ei. *h* Respondentes autē quidam Scribarum *i* dixerunt: Magister bene dixisti. Et ampliùs non audebant *k* eum quicquam interrogare. Dixit *l* autē ad illos: *m* Quomodo dicūt Christū filium esse Dauid, & ipse *n* Dauid dicit in libro Psalmorū: *o* Dixit Dn̄s *p* Dn̄o meo, sede *q* à dextris meis,

Prima est, quia Sadducæi non recipiunt *Exod. 3. b.* Prophetas. Secunda *Matth. 22. c.* est propter Mani- *Marc. 12. b.* chæos, qui dicunt legem Moysi non esse à Deo bono. Est autem probatio talis. G Dominus dixit Moysi, ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, sed non est mortuorum sed viuentium, ergo ipsi viuebant, & constat quod mortui secundùm corpus erant, ergo animæ eorum viuebant, quare patet, quod animæ non moriuntur. Constat ergo animas post mortem esse, alioquin Deus esset nihil, si nihil eorum post mortem restaret, vt ipsi mentiebantur. Ex hoc sequitur quòd corpora resurgent, iustum est enim vt sicut animæ in corporibus meruerunt vel demeruerunt, ita in corporibus remunerentur vel puniantur. Vnde 2. *Cor.* 5. b. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, &c. Ad probandum autem resurrectionem futuram sunt multæ auctoritates. Primo *Isaia cap.* 26. d. Viuent mortui tui, &c. Item *Ezech.* 37. a. Fili hominis, putasne viuent ossa, &c. Item *Dan.* 12. a. Multi de his, &c. Item *Iob* 10. d. In nouissimo die de terra surrecturus sum, &c. Item *Osea* 6. a. Post duos dies suscitabit nos. Item *Ioan.* 5. & 6. *per totum inf. Thessal.* 3. & 4. *per totum.* Dicit ergo.

a Quia verò resurgent mortui.] *Chrysost.* Calumniatoribus oporter respondere auctoritatem, post rationem, hîc fit econuerso.

b Et Moyses,] cuius anima Deum sentit, & cognoscit.

c Ostendit secus rubum,] id est, vbi agit de visione rubi, scilicet. *Exod.* 3. b. Vel, [Secus rubum] ens supple, cum enim esset secus rubum, locutus est ei Dominus de rubo dicens. Ego sum Deus Abraham, &c.

d Sicut Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob. *Exod.* 3. d. sic habetur. Dixit Dominus ad Moysen, hæc dices filiis Israël, Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob misit me ad vos. Sed quare potius istos, quam alios nominauit, cum sit omnium Deus? Propter tres rationes. Prima, quia istis tribus specialiter facta est promissio de filij incarnatione, & vita æterna habenda. Secunda, quia in his tribus commendantur, & significantur tres virtutes theologicæ, id est, fides, spes, charitas, per quas venitur ad resurrectionem. Per Abraham fides, per Isaac spes, per Iacob charitas, vt dicit *Gloss. super Matth.* 1. Tertiò, quia isti magis famosi erant apud Iudæos, & ideo specialiter placuerunt. *Chrysost.* Arguit quod non legebant. Et *infrà.* Ex diligentia lectionum nascitur scientia Dei, ignorantia autem negligentiæ filia est. Item *Chrys.* Talis est scriptura nolenti viuere secundum Deum, quemadmodum si quis agricolæ non habenti voluntatem pugnandi exponat bellicam disciplinam. *e* Deus autem non est mortuorum sed viuorum,] quia non est Deus non existentium.

f Omnes enim,] quorum Deus & Dominus est.

g Viuunt ei.] *Beda*, vera vita. *h* Respondentes autem, &c.] Primò tentauerunt Pharisæi capere Dominum in sermone, postea Sadducæi, & vtrosque confutauit. Videntes ergo Scribæ quod satisfecerat quæstioni Sadducæorum quæ impugnabat eorum sententiam, quia videbatur fouere partem illorum, cœperunt eum commendare, nihil amplius quærentes. Commendabant tamen sub dolo. Iam enim in eum conspirauerant de morte eius deliberantes. Vnde patet inuidos rationibus posse argui, & conuinci, sed difficile ab inuidia quiescere, & hoc est. [Respondentes autem quidam Scribarum] gaudentes quod imposuisset silentium Sadducæis quibus ipsi nesciebant respondere. *i* Dixerunt. Magister bene dixisti, & amplius non audebant.] *Chrysost.* Confusio multorum facta est disciplina cunctorum. *k* Eum quicquam interrogare.] Tamen ausi fuerunt ipsum comprehensum apertè tradere potestati Romanæ. Sic facit inuidia, vbi non potest occultè apertè nocet. *Chrys.* Per seruos diaboli actusque eorum, ipsis habitudinem describamus. In primis grauis, & insufferibilis est impetus eius, quem si quis forti animo sustinuerit, postea inueniet eum debiliorem: in tertio magis infirmum. Vnde puto in persecutionibus Christiani si in primis non denegauerit, nullis poterit postea vinci doloribus, quia diabolus non tantum virtutis quantum terroris habet. Sequitur.

l Dixit autem ad illos, quomodo, &c.] Probata resurrectione *Matth. 22. d.* mortuorum, & impo- *Marc. 12. d.* sito silentio Pharisæis, ne aliquid vltra obiicerent, Dominus videns eos tacentes, obiicit eis de suo Messia, *Psal. 109.* quem purum hominem expectant. Vnde probat Dominus secundum eos quod non potest stare prophetia Dauid: Aut enim secundum opinionem eorum mentitus est, aut perperam locutus. Ad quod probandum inducit Dominus hunc versum: [Dixit Dominus Domino meo, &c.] Hoc enim ipsi exponunt de Messia q. d. Dauid.

o Dixit,] creator cæli, & terræ. *p* Domino meo] id est, Messiæ: Et ita mentitus est Dauid, quando enim hoc dixit, non erat Messias, ergo non erat Dominus eius. Item quando veniet Messias non erit Dauid: ergo nunquam vel erit vel fuit Dominus Dauid. Item cum Messias futurus esset de semine Dauid, & ita filius eius, perperam loquitur Dauid, id est, contra loquendi consuetudinem, solent enim filij patres vocare Dominos & non è conuerso. Ergo quantum ad intellectum eorum mentitus est, & perperam locutus, sed quantum ad intellectum Christianorum verum locutus est Dauid vocans Messiam Dominum suum: ergo Messias maior erat Dauid. Sed nullus homo purus fuit maior Dauid, qui erat rex totius Israël: ergo Messias non est purus homo: ergo est Deus, & homo: ergo mentiuntur Scribæ dicentes Christum siue Messiam esse purum hominem. Hoc est ergo quod dicit.

m Quomodo dicunt,] Scribæ, [Christum filium esse Dauid, tantum & non Dei. *Chrys.* Hanc interrogationem non solum contra Iudæos, sed etiam contra hæreticos posuit. Nam secundum carnem verè filius Dauid erat. Dominus autem secundum diuinitatem: & ita Dominus esse non potest, nisi qui nobiscum est vel ante nos: Christus autem secundum carnem post Dauid fuit: secundum diuinitatem ante. *n* Et ipse Dauid dicit in libro Psalmorum,] quos edidit edoctus à Deo, vt ipse dicit: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. *o* Dixit dominus Domino meo] id est, Deus Messiæ siue Christo. *q* Sede à dextris meis,] quasi æqualis mihi. Et ita per hoc quod Dauid vocat eum Dominum suum, & per hoc quod Deus dixit ei: Sede à dextris meis patet quod ipse non est purus homo, quia nullus purus homo Dominus est tanti regis vt erat Dauid, maximè secundum opinionem Iudæorum. Nec etiam purus homo sedet à dextris Dei: Vnde etiam patet quod verum dixit Dauid, inquiens. *Psal. 84.*
o Dixit Dominus,] id est, pater. *p* Domino meo,] id est, Christo, qui reuera tunc fuit Dominus, quia tunc erat, & Deus erat, & reuera fuit filius Dauid, & verus homo de semine Dauid, & ita & verus Deus, & verus homo. Eleganter ergo Dominus doctrinam euangelicam consummaturus, ponit summam fidei nostræ i. ostendit Christum verum Deum, & verum hominem. Vnde *Gloss. Ambr.* Consummaturus præcepta Dominus, in fine testamenti sui fidem concludit, &c. Nota quod dicitur. In fine testamenti. i. euangelicæ doctrinæ, quæ secundum Lucam hîc consummatur, quia nihil de doctrina euangelica restat, nisi quod in proximo sequitur de iustitia. Statim enim sequuntur signa euersionis Ierusalem, & iudicij, quæ non sunt de doctrina euangelicæ prædicationis, postea sequitur historia Passionis. Et nota, quod doctrina euangelica ideo testamentum dicitur, quia in ea hæreditas æterna promittitur, & velut in testamento quasi quædam filiis proponuntur. Dicunt autem Iudæi, Eliezer seruum Abrahæ fecisse hunc Psalmum de victoria Abrahæ, cum rediret de cæde quatuor regum. q. d. Eliezer. *o* Dixit *Genes. 14. d.*
Dominus] id est, creator. *p* Domino meo] id est, Abrahæ. *q* Sede à dextris meis, &c.] quasi ego subiiciam tibi hostes tuos. Istud fabula est. Vnde spiritualiter, & vere exponamus, quod dicitur hic. *o* Dixit Dominus Domino meo,] id est, pater genuit filium, qui est Dominus meus duplici dominio, id est, creato, & increato. *q* Sede à dextris meis,] id est, genuit sibi æqualem.

Verbum

Matth. 22. d. Marc. 12. h.

a donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorum. b Dauid ergo Dominum illum vocat, & quomodo filius eius est; c Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite à Scribis d qui volunt ambulare in stolis, & e amant salutationes in foro, & f primas cathedras in synagogis, & g primos discubitus in conuiuiis. h Qui deuorant domos viduarum i simulantes longam orationem:

Verbum autem sedendi tria notat circa illum cui dicitur, sede, scilicet post laborem quiescere, post seruitium conregnare & in occulto esse, & iudicem fore *Ioan. cap. quinto*, d. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Lucifer ante laborem, & seruitium & antequam in publicum venisset, voluit sedere dicens. Super astra cæli exaltabo solium meum, & sedebo. *Isaia cap. decimoquarto*, d. ideo corruit in infernum. Vnde *B. Bernard.* O impudens, & imprudens, millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei, & tu aliis stantibus & ministrantibus solus sedere præsumis. Sedet autem filius ad dexteram patris, id est, æqualis ei inquantum Deus. Item fruitur potissimis bonis eius, & potissimo modo inquantum homo. [Dixit Dominus.] *Gloss.* Istud dicere est æqualem filium sibi generare Domino, non secundum quod de eo natus, sed secundum, quod de patre fuit semper. Contra Christus secundum, quod homo Dominus est totius Ecclesiæ, & ita etiam Dominus Dauid. Solutio. Dupliciter potest solui. Potest enim dici, quod non tunc erat Dominus Dauid secundum quod homo, quia non tunc erat homo. Vel potest accipi secundum pro quia, verè quidem & propriè Dominus est secundùm quod homo, quia secundum naturam humanam nos sanguine suo redemit, & sumus serui eius emptitij, non tamen Dominus est, quia homo est, quia Dominus esset, licet non esset homo. Et quamdiu sedebit?

a Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,] id est, donec omnes rebelles & inobedientes tibi subiugauero, vel bona subiectione, vt credant volentes te verum Deum & hominem, vel mala, vt in die iudicij puniantur, & credant inuiti. [Donec ponam, &c.] Huic verbo adhærent hæretici, quod per se filius impotens sit subiicere inimicos. *Beda* soluit *in Gloss.* Quia à patre, &c. Per pedes Christi significatur humanitas eius, & diuinitas. Humanitas quidem propter inferioritatem, diuinitas verò propter portationem, quia sicut pedes portant corpus, ita diuinitas omnia sustinet, & portat. Vnde *Hebræor. cap. primo*, a. Portans omnia verbo virtutis suæ. De hoc dicitur. 1. *Cor. cap. decimoquinto*, d. Oportet illum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus eius. Item *Hebr. cap. decimo*, c. Sedet ad dexteram Dei de cætero expectans donec ponantur inimici eius sub pedibus eius. Sed nunquid postea non sedebit? Respondeo. Donec, exclusiuè ponitur, non inclusiuè. Simile *Matth. cap. primo*, d. Accepit Ioseph coniugem suam, & non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum, id est, nunquam. Per pedes etiam Christi significantur prædicatores, qui portant eum per mundum. Vnde *Nahum. cap. primo*, d Ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem. His pedibus subiecit Dominus omnia. Vnde *Psalm.* 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. *Isaia vlt.* a. Cælum sedes mea est, terra autem scabellum pedum meorum. Sed in futuro subiiciet Dominus plenius omnia, his pedibus, cum fuerint cum eo iudices tyrannorum, qui modo opprimunt eos. *Malach. vlt.* a. Egrediemini & salietis sicut vitulus de armento, & calcabitis super impios cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorum. Sequitur.

b Dauid ergo Dominum illum vocat, & quomodo filius eius est] si est purus homo? Ecce ad obiectionem Domini nihil respondent. Non est ergo credendum Iudæis, qui fabulantur de Eliezer, quia si in Hebræo esset hæc expositio non silerent legisperiti.

c Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis, attendite à Scribis.] Duplici ratione iubet discipulos suos cauere à Scribis, pecuniæ & vanæ gloriæ cupidis. Prima, ne eorum simulatione decipiantur. Secunda, ne eorum exemplo ad amorem temporalium inflammentur. *Ecclesiast. capitulo decimotertio*, a. Qui tangit picem inquinabitur ab ea, & qui communicat superbo induet superbiam. 1. *Cor.* 15. d. Nolite seduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Sed quare præsenti omni populo mala dicebat de Scribis, qui erant doctores legis? Respondeo, quia Scribæ decipiebant populum, & quia ipsi Scribæ præsentes erant. Erant autem Scribæ omnes hypocritæ, sanctitatem exteriùs simulantes, propter quod facilius decipiebant, quia meliùs credebatur eis à populo. Vnde sequitur.

d Qui volunt ambulare in stolis,] id est, volunt in publicum procedere in cultioribus indumentis, quia indumentum corporis signum est indumẽti cordis. *Eccl.* 19 d. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo. *Augustin. in regula.* Non affectetis vestibus placere, sed moribus. *Eccles.* 11. a. In vestitu ne glorietis vnquam. Et quare. *Eccles.* 42. c. De vestimentis procedit tinea. id est, vana gloria. Erant autem stolæ camisiæ lineæ, & longæ quibus Scribæ vtebantur vt sanctiores viderentur.

e Et amant salutationes in foro,] i. volunt salutari in foro, scilicet, in loco publico: prius tempore, altiori voce, inclinato capite. Vnde in duobus arguit eos Dominus hic vel ex duobus. Primò, quia huiusmodi appetunt ad propriam gloriam quæ tamen debentur eis ex ordine officij.

Salutationes primæ { Tempore prius. / Voce alta. / Corpore flexo. / Inclinato capite. / Loco publico, &c.

Vnde *Beda.* Non gradum, sed animum redarguit. Secundò, quia litibus fori intererant, qui de lege populum docere debebant. Vnde *Hieron.* Non culpa caret eum in foro litibus interesse intellige, nisi trahat eum necessitas, qui in cathedra Moysi magister vult appellari. 1. *Cor.* 6. a. Sæcularia iudicia si habueritis inter vos contemptibiles, &c.

f Et primas cathedras in synagogis.] *Chrysost.* Qui male sederit in ea, iniuriam facit cathedræ. *Ecclesiast.* 7. a. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris.

g Et primos discubitus in conuiuiis.] Sed quare primi sedere volebant, id est, in capite mensæ: Vt domini viderentur, & primas appositiones haberent. Vnde nec sibi inuicem deferebant, *supra* 14. b. Intendens Iesus quomodo primos accubitus eligerent, dicebat parabolam: Cùm inuitatus fueris, &cæt. Et *in eodem.* Non discumbas in primo loco. *Chrysostomus.* Quidam qui in nouissimo loco recumbunt, videntur sibi mentis elatione in cornu recumbere. Et *infrà.* Sine causa loco se humiliat qui corde se præfert. Et *supra*: Aliam iactantiam humilitatis acquirit. Et *infrà.* Non solum corpore in nouissimo iaceamus, sed etiam animo, vt nouissimos omnium nos iudicemus. *Eccles.* 19. d. Est qui nequiter se humiliat.

h Qui deuorant domos viduarum,] quæ habent affectum religionis, & piæ simplicitate fœminea nesciunt sibi præcauere. Vnde *Chrysostomus.* Sexus mulierum incautus, & mollis est, virilis autem sexus cautior & durior: Ideo impostores sanctitatis circa mulieres se constringunt vel constituunt, maximè cum viduis propter duas causas, quia dare possunt, & decipi. 2. *Timoth.* 3. a. In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati. Et *infrà.* Speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem abnegantes, & hos deuita, ex his enim sunt qui penetrant domos & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis. *Chrysostomus.* Dum Iudaicos sacerdotes confundit, Christianos monet non permanere cum viduis ampliùs, quàm cum cæteris, quia si voluntas mala non est, suspicio tamen mala est.

i Simulantes longam orationem,] vt sanctiores appareant & dona ampliora reciperent & quasi boni patroni laudarentur. De quibus dicit *Beda in Gloss.* Quorum oratio fit in peccatum, vt non solum pro aliis intercedere non possint, sed nec sibi ad salutem proficere, imò pro ipsis orationibus magis damnabuntur. Et intellige, id est, pro talibus, vt per nomen potiùs notetur qualitas siue modus orationis, quam essentia. Alij sic dicebant, pro ipsis orationibus, id est, pro promissione ipsarum orationum, quia scilicet, fraudulenter promittebant se pro simplicibus viduis oraturos. *Chrysost.* Auaritiam vestram religionis colore depingitis, & diabolo Christi arma præstatis, vt armetur iniquitas

dum pietas

dum pietas æstimatur. *Os.* 4.b. Peccata populi mei comedent Sacerdotes, & ad iniquitatem subleuabunt animas eorum. *Marc.* 12.d. dicit: Deuorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis. Modò verò deuorant sub obtentu nullius orationis, sed violentia, & apertæ prædationis. Vnde *Is.* 3.c. Vos depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra, *Mic.* 3.a. Audite principes Iacob & duces domus Is-
A rael, Episcopos, & Archidiaconos dicit: Qui violenter tollitis pelles desuper eos. Contra tales pastores dicit *Ez.* 34.b. Non quæsierunt pastores greges meos, &c. *Zach.* 11.a. Pastores eorum non parcebant eis, & ego non parcam illis. 2. *Mac.* 4. c. Sacerdotes non iam circa officium altaris dediti, &c.

Hi *a* accipient damnationem maiorem.

CAP. XXI.

RESpiciens *b* autem vidit eos, cui mittebant munera sua in gazopyhlacium diuites: Vidi *c* autem, & quandam viduam pauperculam, mittentem æra minuta duo. Et dixit: *d* Verè dico vobis: quia vidua hæc pauper plus quam omnes misit: *e* Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei. Hæc autem ex eo quod deest illi, *f* omnem victum suum, quem habuit misit. Et *g* quibusdam dicentibus de templo quod bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit:

a Hi accipient damnationem maiorem.] Comparatio non fit ad aliquid quod præcesserit, sed ad id quod dicitur in alio Euangelista respicit, vbi dicitur quod quidam orabant prolixè in angulis platearum solo intuitu fauoris humani, & terrenæ vtilitatis, & hi quidem damnationem merebantur, sed isti maiorem qui prolixè orant, & intuitu fauoris humani & terrenæ vtilitatis. Vnde [Hi accipient damnationem maiorem] quam illi, qui amant in angulis stantes orare, quia illi non quærunt nisi gloriam hominum, isti autem gloriam & pecuniam quærunt. De quibus *Iob* 36.b, Simulatores, & callidi prouocant iram Dei.

EXPOSITIO CAP. XXI.

RESpiciens autem vidit, &c.] *sup.* probauit Dominus auctoritate Dauid se esse Deum, & non purum hominem: Nunc ostendit idem per effectum scientiæ, qua cognouit corda, & intentiones offerentium in templo. Diuiditur autem hoc capitulum in tres partes.

In prima ponitur viduæ pauperis commendatio per quam Ecclesia de gentibus figuratur. In secunda prædicitur ciuitatis, & templi Ierusalem pariter. & mundi euersio, & signa præcedentia communiter assignantur *ibid.* ibi [Et quibusdam dicentibus.] In tertia monet discipulos suos Dominus esse attentos contra mala imminentia, ibi. [Attendite autem vobis, &c.] Dicit ergo:

b Respiciens autem Iesus, vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium diuites.] Dicitur autem gazophylacium arca foramen desuper habens, in quam templi donaria mittebantur, quæ 3. *Reg.* 16.d. dicitur Musach sabbati. *Mat.* 27.a. dicitur Corbonaa. 4. *Reg.* 12.b. dicitur gazophylacium. Item gazophylacium dicitur porticus, in qua erat arca illa. Vnde *Ioan.* 8.c. Hæc locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo Et dicitur gazophylacium à Gazis, id est, diuitiis, & phylaxe quod est seruare.

Item domus Leuitarum & Sacerdotum iuxta templum in superiori parte ad Orientem dicebantur gazophylacia. *Ezec.* 42.b. Item locus vbi referebantur decimæ. *Nehem.* 10.d.

Moraliter autem gazophylacium Dei, est manus pauperis, vel Dei memoria, in qua omnium merita reponuntur in fine remuneranda. In hoc gozophylacium quidquid posueris, centuplum inuenies. Iuxta illud *Mat.* 19.d. Omnis qui reliquerit domum, aut agros propter nomen meum centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit *Gen.* 26.c. Seminauit Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum. Modo pauci volunt seminare in hac terra, quasi sit sterilis. Vnde conqueritur Dominus *Ier.* 2.f. Nunquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina.

c Vidit autem, & quandam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo,] quasi ærea minuta, & erit minuta substantiuum. vel ærea minuta, id est, minima ærea, vt sit æra substantiuum, quia vtrumlibet potest esse substantiuum.

d Et dixit: Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper plus quàm omnes misit] aduerbialiter, id est, copiosius, id est, ex maiori affectu, igitur plus in merito, vel plus proportione residui, & sic nominaliter.

e Nam,] non est casuale, sed ostensiuum, quod scilicet, illa totum suum misit.

e Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei, hæc autem ex eo quod deest illi,] id est, quamuis deest illi: Et est fortè idioma Hebræum.

f Omnem victum suum quem habuit misit.] *Chr.* Nullus dicat: Non possum facere. Potes. Non es vidua illa pauperior, non es Petro, & Ioanne rusticior. Et *sup.* Talēta sunt vniuscuiusque virtus, siue præeminentia, siue in pecunia, siue in doctrina, siue in qualicunque tali negotiatione. Et *inf.* Nihil ita est Deo amicum sicut ad communem vtilitatem viuere. Item *Chr.* Dominus ait: Nondum dedisti quantum illa, quæ duos obolos submisit, neque dimidium. B
Hier. Non quantum, sed ex quanto desiderio dederis, considerat Deus. *Gen.* 4.a. Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius. *Tob.* 4.b. Si multum tibi fuerit. &c. *Ec.* 7.a. Ne dicas in multitudine munerum meorum respicit Deus, &c. *Deut.* 32.e. Nonne hæc condita sunt apud me, &c. *Gl.* In iudicio proferenda. *Iob* 14.d. Signasti quasi in sacculo delicta mea.

Moraliter. Vidua est anima mundo quondam sociata per amorem, modò separata ab eo per contemptum: Et celebratum est diuortium inter ipsos à summo Pontifice, id est, Christo, & iam quasi mortuum sibi reputat, vt Paulus. *Gal.* 6.d. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. De hac vidua dicit *Iob* 24.d. Pauit sterilem, & quæ non parit, id est, carnem, & viduæ non benefecit, id est, animæ. *Ec.* 35.c. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam eius descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas, id est, super eum qui pascit sterilem, & ipsi non benefacit.

Duo minuta quæ ista vidua mittit in gazophylacium Dei, sunt affectus compassionis & effectus miserationis. Vel verbum & datum quæ debentur pauperibus, & aliquando plus valet bonum verbum, quàm magnum datum. *Ec.* 18.b. Nonne ardorem, &c. Nonne ecce verbum, &c. *Ec.* 4.a. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum, & responde illi pacificè. Hæc dicuntur minuta si in humilitate sunt facta, & tunc Deo sunt accepta & magna reputata. Vnde sequitur. *d* Verè dico vobis, quia vidua hæc. &c.

Mysticè.] Vidua est Ecclesia, cuius maritus. id est, Christus adhuc peregrinatur in cælo. De qua dicitur in *Ps.* 131. Viduam eius benedicens benedicam. Et *Iob* 29.b. Cor viduæ consolatus sum. Duo minuta quæ ipsa ponit in gazophylacium, sunt fides, & operatio Vel Dei, & proximi gemina dilectio, quæ consideratione sui minuta sunt, sed in conspectu Dei magna sunt.

Ideo dicitur *Matth.* 6. a. Nesciat sinistra tua, &c Alioquin Dominus non videt. Martinus dedit dimidiam clamydem, & Dominus totam vestem sibi datam refert dicens: Martinus adhuc cathecumenus hac me veste contexit. Mysterium satis patet in *Gloss.* Sequitur.

g Et quibusdam dicentibus, &c.] Secunda pars in qua post oblationem & commendationem viduæ, in qua Ecclesia gentium designatur, supponitur templi destructio futura, per quod Synagogæ reprobatio figuratur, sicut patet *in Gl.* Et hoc est. [Et quibusdam dicentibus de templo quod bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis,] supple destruentur. 2. *Cor* 4.d. Hæc quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt. Vel sic.

A Hæc quæ

g Et quibusdam dicentibus, &c.

Moraliter autem destructio templi, religionis & Ecclesiæ desolatio, & deiectio est, quæ iam pro magna parte destructa est: Non quoad lapidum, & reddituum multiplicationem, sed quoad morum sanctitatem, & fidei deuotionem.

Vnde *Chr.* Ædificium quidem templi stat, sanctitas autem cecidit. Sed templum hominum ædificium lapidum est, templum Dei congregatio electorum est.
Vnde 1. *Cor.* 3 d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos.

Et quia hodie Prælati, & clerici ferè omnes plus curant de lapidibus, quàm de animarum ædificatione, ideo in breui Ecclesia destruetur. Vnde *Mich.* 3.d. Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem in aceruum lapidum erit. Et hoc est, quod dicitur: [Et quibusdam dicen-

a Hæc quæ videtis, venient dies io quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.] *Gl.* De ſignis docet, de tempore non putat intimandum. *Act.* 1. a. Non eſt veſtrûm noſſe tempora, &c. Sic conſtrue. [Venient dies, in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem,] ſupple de omnibus his [quæ] vos hic videtis. &c. Quadragesimo ſecūdo anno poſt Paſſionē Dñi factum eſt hoc à Romanis.

* viditer. ... 14. 6.

* tibus de templo, quod bonis lapidibus & donis ornatum eſſet.] in his duobus commendatur ornamentum Eccleſiæ, ſcilicet, magnitudine lapidum, & multitudine reddituum. Vnde ille bonus Prælatus dicitur: qui bene ſcit ædificare, & redditus multiplicare. & ideo non iam eliguntur Epiſcopi vel Abbates, ſed latomi, & negotiatores. Contra latomos prælatos dicitur *Ierem.* 22 d. Væ qui ædificat domū ſuam non in iuſtitia, ſed in iniuſtitia, quia panem pauperum mutat in lapides. Hi ſunt petorea diabolo, qui dixit Domino: Dic, vt lapides iſti panes fiant. *Mat. c.* 4. a. Contra negotiatores, dicitur 2. *Tim* 2. a. Nemo militans Deo, &c. *Pſalm.* 70. Quoniam non cognoui negotiationem, introibo in potentias Domini id eſt, in prælationes. Sed certè modo dicitur: nihil ſcit de bonis ſæcularibus, ideo non eſſet bonus Prælatus. Et de hoc conqueritur Dominus. *Oſe.* 11. d. Circumdedit me Ephraim in negotiatione ſua, & in dolo domûs Iſrael. Ornamenta verò Eccleſiæ quibus multiplicandis, & cuſtodiendis deberent intendere Prælati, ſunt morum honeſtas, fidei puritas orationis deuotio, hoſpitalitas, doctrina, confeſſio, & huiuſmodi Lapides verò ſunt bonæ perſonæ, & religioſæ, quos non ſolum quærere, ſed etiam magno pretio emere deberent Prælati, vt eas poſſent in ſuis Eccleſiis collocare. 1. *Pet.* 2 a. Ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini in domos ſpirituales. *Apoc. c.* 21. e. Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata. & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis. Portæ ſunt Prælati, margaritæ virtutes.

Hæc a quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. b Interrogauerunt autem illum dicentes: c Præceptor, quando hæc erunt, & quod ſignum cùm fieri incipient? d Qui dixit: videte ne ſeducamini. e Multi enim f venient in nomine meo, dicentes: quia ego ſum, & g tempus h appropinquauit. i Nolite ergo ire poſt illos. Cum k autem l audieritis prælia, & m ſeditiones n nolite terreri. o Oportet enim primum hæc fieri ſed nondum p ſtatim finis

a Non relinquetur domus, &c.] Ruinam turrium, & Palatiorum Clericorum minatur Dominus, quod & olim per prophetas prædixerat. *Amos c.* 3. d Percutiam domum hyemalem. &c. *Iſa c.* 2 c. Dies Domini ſuper omnes colles eleuatos. Sequitur.

b Interrogauerunt autem illum, dicentes: Præceptor quando. &c.] *Beda.* Quia laudantibus ædificationes templi prædixerat omnia deſtruenda, diſcipuli, ſicut Marcus ait *cap.* 13. a. ſcilicet, Petrus, & Iacobus & Ioannes, & Andreas ſeparatim quærunt tempus, & ſigna prædictæ deſtructionis Ieruſalem, & ſecundum *Mat. c.* 24. b. ſigna vltimi aduentus ad iudicium. Dominus autem ſigna exponens, de tempore ambiguos relinquit, quia nouit idipſum expedire eis.

Sed quia nouerat ante euerſionem ſuperuenire in Eccleſia Pſeudo, qui falsò dogmatizarent, & errores in Eccleſia diſſeminarent, prædicantes diem iudicij imminere, ideo præmonet, & præmunit Dominus Apoſtolos, vt ſibi præcaueant, ne falſis errorum dogmatibus acquieſcant, quia primò præcedent ſigna, quæ ponuntur. Hoc eſt quod dicitur.

c Præceptor, quando hæc erunt, & quod ſignum cum fieri incipient?] 1 *Cor.* 1 d. Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam. Quaſi diſcipuli non ſolum ſignum deſtructionis templi, ſed & conſummationis ſæculi quæſierunt, vt dicitur *Mat.* 24 a. Sciebant enim, quod tunc fieret omnibus plena remuneratio.

Vnde *Chr.* Omnibus laborantibus dulcis eſt finis: Viator libenter interrogat vbi eſt manſio, mercenarius frequenter computat, quando annus compleatur, agricola ſemper tempora meſſis expectat, mulier prægnans ſemper de decimo menſe cogitat, ſic & ſerui Dei libenter de conſummatione requirunt, quia vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum *Mat.* 6 c. *Iob* 7. a. Sicut ceruus deſiderat vmbram, &c. Sed de malis & otioſis dicitur *Amos quinto* c. Væ deſiderantibus diem Domini, ad quid, &c.

d Qui dixit: Videte ne ſeducamini,] id eſt, ne quis perſuadeat quaſi hæc mox ſint futura. *Ar.* Duo reſpondet de futuro præmonet quaſi præſcius Deus, de præſenti monet quaſi benignus magiſter. *Marc.* 13 a. Videte ne quis vos ſeducat. 2. *Theſſ.* 2. a. Ne quis vos ſeducat, quoniam niſi venerit diſceſſio.

e Multi enim] ante completionem horum.

f Venient in nomine meo, dicentes. quia ego ſum,] Chriſtus ſupple.

g Et] dicentes: quia [tempus] iudicij vel libertatis, & pacis.

h Appropinquauit] quaſi iam prope eſt *Marc.* 13. c. 1. *Ioan.* 4. a. Multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum. *Sap.* 4. a. Multigena impiorum multitudo non erit vtilis. Imminente excidio ciuitatis, & etiam tempore Apoſtolorum multi fuerunt hæretici & Pſeudo, qui dixerunt ſe eſſe Chriſtos, & tempus libertatis, ad diem Domini appropinquare, & multas alias falſitates. Contra quos diſputat Apoſtolus 2. *Theſ.* 2. Quorum primus, id eſt, maximus fuit Simon Magus, qui dicebat, & in ſuis voluminibus reliquit ſcriptum, vt dicit *Hier* Ego ſum ſpecioſus, ego ſum paracletus, ego ſum omnipotens, ego Dei omnia, ego ſum ſermo Dei Vnde *Act.* 8. b. Vir quidam nomine Simon, dicens ſe eſſe aliquem magnum, cui auſcultabant omnes à minimo vſque ad maximum dicentes: hic eſt virtus Dei, quæ vocatur magna, ſicut Apoſtolus dicebat Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiā. 1. *Cor.* 1. d Refert etiam *Ioſephus* alium Simonem fuiſſe in campis Iezrael, qui prædicabat ſe eſſe Chriſtum, & in proximo liberaturum Iudæam à tributo Romanorum. Legitur etiam quod cum eſſent filij Herodis Romæ, & ibi diſceptarent de regno, erant quatuor in Iudæa, quorum vnuſquiſque ſe eſſe Chriſtum prædicabat Sic circa finem mundi erunt multi hæretici: Multi dico, & numero hominum, & numero hæreſum, plurimos ſeducentes, quorum princeps erit antichriſtus, ſicut Simon primus fuit in primitiua Eccleſia. Vnde in catalogo hæreſium primò ponitur ſimonia hæreſis. Sed quare imminente excidio ciuitatis, & mundi pullulant hæreſes. *Chr.* Quando domus incendio conſumpitur, omnes latrones ſurgunt, & irruunt, vt rapiant, ſic quando caſus Iudæorum ſpecialiter, vel Chriſtianorum generaliter fieri cœpit, omnes dæmones inſurrexerunt per miniſtros ſuos quærentes qui perdant.

Vnde *Pſ.* 103 Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox. in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſiluæ. Item homo circa mortem phantaſias videt, ſic & mundus in exitu ſuo multos patietur errores.

i Nolite ergò ire poſt illos] id eſt, acquieſcere illis. Tamen multi abibunt poſt illos. Vnde *Marc* 13. a. Multi venient in nomine meo, & ſeducent multos. Simon enim multos ſeducit: Pauci enim hodie ſunt beneficiati niſi per Simonem. Quia vel prece carnali vel ſeruitio temporali, vel intuitu ſanguinis, vel timore Principis, vel ſpe temporalis emolumenti. Item Antichriſtus multos ſeducit, id eſt, amor dignitatum Chriſto contrarius. Chriſtus enim quæſitus ad regnum fugit, *Ioan.* 6. b. Quæſitus ad Crucem, & mortem ſe obtulit, *Ioan.* 18. b. Ambitioſus è contrariò Chriſtus in vna perſona duas vel tres naturas habuit, ambitio in vna ſubſtantia plures congerit perſonatus, 1. *Ioan.* 2. c. Nunc Antichriſti multi ſunt.

k Cum autem, &c.] *Beda.* Hæc ad literam à Paſſione Domini in Iudæa abundauerunt, quibus ne territi Apoſtoli Ieruſalem, & Iudæam deſerant admonentur, quia non ſtatim finis, ſed poſt quadragintaduos annos. *Chryſoſtom.* Non poteſt eſſe ſignum quod ſemper fuit in vſu: Nam bella hæc corporalia ſemper fuerunt, & erunt, loquitur carnaliter de bello Iudaico, ſpiritualiter autem de bellis Hæreticorum in fine. Dicit ergò:

k Cùm autem] ante excidium.

l Audieritis prælia] quæ ad hoſtes.

m Et ſeditiones] quæ ad ciues.

n Nolite terreri,] quaſi ne propter iſta de Iudæa aufugiatis per quadragintaduos annos prædicaturi.

o Oportet enim, &c.] *Amb.* De ſignis docet, de tempore non putat intimandum, *Mat.* 18. a. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala.

p Sed nondum ſtatim finis,] id eſt, finalis euerſio Iudææ.

k Cum audieritis, &c.] Duo genera tentationum tangit hic Dominus. Bella ſunt ad exteros hoſtes ſeditiones *Moraliter.*

ad do

ad domesticos ciues. Hostes exteri sunt hæretici, ciues domestici sunt falsi Christiani. Illi fidem, isti mores impugnant: Signanter autem dicit: [Cùm audieritis,] non videritis, aut senseritis. Auditus enim præliorum non multum terret, aut lædit, & sancti sine terrore & læsione suscipiunt siue sustinent tentationes. Vnde *Chrysost.* In auditione seu corporalium, seu spiritualium præliorum imperterribiles manent, quia ea quæ fiunt in mundo, non possunt nocere eis, qui sunt extra mundum: Sicut qui est in tabernaculo, sonum quidem tempestatis audit, ipse autem flatum non sentit. Hoc est quod dicitur: *Prouerb. cap.* 28. a. Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absque terrore erit, *Matth. cap.* 10. d. Nolite timere eos qui corpus occidunt, &c. *Infr.* 12. d. Nolire timere pusillus grex. *Prouerb. cap.* 12. c. Non contristabit iustum quicquid ei acciderit. Sequitur.

Matt.24.a. Marc.13.b.

a Tunc dicebat illis: *b* Surget gens contra gentem, & *c* regnum aduersùs regnum, & *d* terræmotus *e* magni erunt per loca, & *f* pestilentiæ, *g* & fames, *h* terroréſque de cœlo *i* & signa magna erunt. *k* Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus suas, & persequentur tradentes in synagogas, & custodias *l* trahentes ad reges, & præsides propter nomen meum.

a Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, &c.] Signa ponit communia destructionis Ierusalem, & consummationis sæculi: quorum alia sunt de cælo, alia è terra, alia ab elementis, alia ab hominibus. Verbi gratia: [Surget gens contra gentem:] Ecce signum ab hominibus. [Et terræmotus magni erunt:] Ecce signum à terra. [Pestilentiæ, & fames] Ecce signum ab elemenris: [Terroréſque de cælo.] Hæc omnia finem sæculi præcedent, & destructionem Ierusalem præcesserunt. Vnde dicit *Iosephus* quòd imminente destructione Ierusalem, stella similis gladio per annum pependit super Ierusalem, & curtus & equites armati in aëre pugnantes, & vitula inter manus immolantis peperit agnum. De huiusmodi etiam portentis, legitur 2. *Machab.* 5. a. Dicit autem *Chrysostomus*: quòd non sunt omnia hæc signa ad manifestationem. Nam bella corporalia semper fuerunt, & fames, & terræmotus. Nec potest esse signum rei futuræ, quod semper est in vsu, sed quod nouum fit, illud dicitur signum. Sicut ergò fuit Ierusalem corporalis, quæ iam expugnata est, sic est & altera spiritualis, id est, Ecclesia Christi, quæ tentatur quotidie, & in fine tentabitur. Vnde signa quæ Dominus dicit, sunt spiritualiter intelligenda, & carnaliter. Ergò ad vtrumque porrige mentem qui audis. Dicit ergò:

b Surget gens contra gentem] laici contra clericos, canonici contra canonicos, *Isa. cap.* 3. a. Corruet populus, vir ad virum, vnusquisque ad proximum suum, tumultuabitur puer contra senem, ignobilis contra nobilem. Item *Isa.* 9. d. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit, Manasses Ephraim, &c.

c Et regnum aduersùs regnum,] id est, Ecclesia contra Ecclesiam, vel claustrum aduersus claustrum *Isa.* 19. a. Concurrere faciam Ægyptios aduersus Ægyptios, & pugnabit vir contra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersùs ciuitatem, regnum aduersùs regnum, *Zach.* 8. b. Diuisi omnes homines, vnumquemque contra proximum suum. *Osea* 10. a. Diuisum est cor eorum, &c. *sup.* 11. Omne regnum in se diuisum desolabitur, &c.

d Et terræmotus] *Isa.* 24. d. Agitatione agitabitur terra, sicut ebrius, voment enim peccatores.

e Magni erunt per loca.] *Greg.* Prius corda hominum & post elementa turbantur, vt cum rerum ordo confunditur, ex qua re tribulatio veniat, monstretur. Terræ commotio est à vera fide separatio, vel à bonis moribus alienatio. Primum est in hæreticis, secundum in hypocritis. Vel certè terræ commotio est Ecclesiæ perturbatio, quæ fit per aduocatos, qui pacem Ecclesiæ turbant. *Eccl. cap.* 28. b. Lingua tertia multos commouit & dispersit illos de gente in gentem. Et *inf.* c. Qui respicit illam non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requiescat, 2. *Paralipom.* 15. b. Non erit pax egrediendi vel ingrediendi, sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum: Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia, vos autem confortamini & non dissoluantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro. *Apocal. cap.* 8. b. Accepit Angelus thuribulum & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus magnus.

Quatuor sunt quæ turbant Ecclesiã Dei.

Quatuor autem sunt quæ turbant Ecclesiam Dei modo. Hæretici, schismatici, hypocritæ, aduocati, *Prouerb.* 30. c. Per tria mouetur terra, & quartum quod sustinere non potest: Per seruum cùm regnauerit, per stultum cùm saturatus fuerit cibo, per odiosam mulierem cum in matrimonio fuerit assumpta, & per ancillam cùm fuerit hæres dominæ suæ.

f Et pestilentiæ,] id est, mali exempli pernicies, & erroris pestifera prædicatio. *Ezech. cap.* 5. d. Famem congregabo super vos & conteram in vobis baculum panis, & immittam in vobis famem, & bestias pessimas vsque ad internecionem, & pestilentia, & sanguis transibunt per te.

g Et fames] audiendi verbum Dei, *Amos* 8. d. Mittam famem in terram, non famem panis, &c.

h Terroreſque de cælo] vnde deberet esse consolatio. Ecce omnia elementa quasi in vltionem auctoris sui consurgunt, *Sap.* 5. d. Pugnabit pro eo orbis terrarum. *Sap.* 16. c. vindex enim est orbis iustorum.

i Et signa magna erunt.] *Glos.* Constat hæc omnia contigisse tempore Iudaicæ seditionis, ante vltimam Prouinciæ euersionem. Hæc *Glos.* innuit ea quæ dicta sunt ad literam fuisse post Passionem Domini, quæ etiam erunt ante consummationem sæculi. *Chrysostom.* Quomodo facta est fames verbi in Christiano populo, quomodo comprehenderunt eos pestilentiæ vitiorum, quanti facti sunt terremotus turbationum. Et *infrà*. Gens quibus odio sunt patres nostri, hæreses sunt. Et *infrà*. Alij dicunt, se neque manducare, neque bibere, sed pendere in aëre, alij vestiti ciliciis, circundati cathenis, socia sibi dæmonia commouentes, & quia gratiam Dei non habent, patrocinio dæmonum commendantur.

Et *inf.* Quem ex parte non moueat Antichristus faciens opera Christi, & antichristiani officia explentes Christianorum, hæc sursum sunt signa, id est, in eis, qui sunt sursum. id est, supra alios [Surget gens contra gentem, &c.] *Gl. Greg.* Horum alia è cælo, &c. *Greg.* Omnia quæ ad vsum vitæ præsentis accipimus, vertimus ad culpam tranquillitatem humanæ pacis in vanam securitatem, peregrinationem terræ pro habitatione dileximus patriæ, salutem corporum redigimus in vsum vitiorum, vbertatis abundantiam non ad necessitatem carnis, sed ad peruersitatem intorsimus voluptatis, serenitatem aëris cogimus nobis seruire ad amorem delectationis terrenæ.

Iure igitur nos omnia feriunt, quæ simul subiecta vitiis nostris seruiebant, vt quot in mundo habuimus gaudia, tot postmodum sentiamus tormenta. *Sap.* 16. d. Omnis creatura tibi factori deseruiens exardescit in tormentum aduersùs iniustos, &c. *inf.* Ecce perturbatio hominum, quia abusi sunt pace. *Gen.* 16. d. Hic erit ferus, manus eius contra omnes. Ecce respectus iræ desuper, quia in hoc ostendetur Deus iratus, quòd mouebit terram, quæ naturaliter est immobilis. Pestilentiæ, inæqualitas corporum, pestis est morbus latè peruagans, omnes inuoluens, quasi à pastu nociuo herbæ. Ecce inæqualitas aëris. Sed nonne ex inæqualitate aëris proueniunt pestes, quare ergo sic distinguit. Solutio, quia sæpe à diabolo veniunt. *Nahum.* 3. a Væ ciuitas sanguinum. *Gl.* Quãdoq; in morbo corporis flagellũ diaboli sentitur. Immittitur enim aliquando, non à natura elementorum, sed à diabolo percutiente, vel regius morbus, vel hydropisis, vel labor calculi, & huiusmodi. Sequitur.

k Sed ante hæc omnia.] Prædixit Dominus signa præcedẽtia euersionem Iudææ, hîc ostendit causam, scilicet, quia post mortem suam præcones nominis sui impia crudelitate vexabunt. Et hoc est [sed ante hæc omnia iniiciẽt vobis manus suas, & persequentur tradentes in Synagogas, & custodias] & ideo vos beati. 1. *Pet.* 3. c. Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis, sed [quid patimini propter iustitiam, beati. *Mat.* 5. a. Beati estis cùm vos oderint homines, & persecuti vos fuerint Sed non omnibus datum est hoc, scilicet pro Christo pati persecutionem. *Phil.* 1. vobis datum est pro Christo, &c.

l Trahentes ad reges & præsides propter nomen tuum.] *Mat.* 10. c. Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominib. propter nomen meum, quod prædicatis. Et quod est istud nomẽ quod prædicatis. *Gen.* 32. g.

Cur quæris nomen meum quod est mirabile; Est enim Tetragrammaton.

D

a Continget autem vobis in testimonium. b Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. c Ego enim dabo vobis os, & d sapientiam, e cui non poterunt resistere, & f contradicere omnes aduersarij vestri.

a Continget autem vobis in testimonium.] Quasi vos sustinebitis huiusmodi pressuras, sed idipsum vobis erit in testimonium damnationis eorum, & exemplum bonorum. Damnationis inquam illorum, qui vos persequuntur, vel eorum, qui vos audire noluerunt, vel videntes imitari noluerunt. Afflictio enim iustorum, vt dicit *Gregorius*, bonis est in adiutorium, malis in testimonium, vt inde reprobi sine excusatione pereant, vnde exemplum bene viuendi capiunt electi, *Zachar.* 3. c. Audi sacerdos magne, tu & amatores tui, qui tecum sunt, quia viri portendentes vos estis. Vel. [Continget vobis in testimonium,] id est, propter testimonium veritatis, vel in testimonium meæ charitatis, & vestræ obedientiæ, & solicitudinis, qui misi vos ad ipsos vocandos, & noluerunt venire. *Ierem. cap.* 7. f. Misi ad vos omnes seruos, meos Prophetas per diem consurgens diluculo, & mittens, & non audierunt me.

b Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari, quemadmodum respondeatis,] id est, qualiter, vtrum ornatè, vel inornatè, ne videamini testes subordinati à sensu carnis, vel mundi, 1. *Corinth.* 2. a. Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, &c. Contra hoc quod hîc dicitur *Isa. cap.* 45. d. Annuntiate, & venite & consiliamini simul. *Gloss.* Vt omnes per mundum euntes, idem annuntietis. *Exod. cap.* 4 c. Ego ero in ore tuo. Vnde sequitur hic.

c Ego enim dabo vobis os,] id est, verba *Isaiæ cap.* 45. d. Ego sum, qui loquor iustitiam, &c. *Matthæi capit. decimo.* c. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini, non enim, &c. *Beda.* Nolite terreri, vos ad certamen acceditis, sed ego prælior, vos editis verba, sed ego sum, qui loquor, *Exod. cap.* 14. d. Dominus pugnabit pro vobis & vos tacebitis. Et sicut organum modulationem emittit, secundum quòd temperatur ab artifice, sic prædicator loquitur, secundùm quod temperatur à Christo, *Isaiæ capit.* 16. d. Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, quæ non sonat nisi secundùm quod temperatur.

d Et sapientiam] vt sapientia cordis os regat, & doceat, & os sapientiam cordis alijs manifestet, & communicet, *Eccles.* 21. c. Os sapientis, &c.

e Cui non poterunt resistere] verberibus.

f Et contradicere,] verbis [Omnes aduersarij vestri] Multi sunt aduersarij veræ prædicationis verbi Dei, maximè autem detractores, & luxuriosi. De primis *Prouerbior. capit.* 9. b. Noli arguere derisorem ne oderit te. *Ibidem:* Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriam facit. De alijs *Eccles. cap.* 21. c. Audiuit luxuriosus, & displicebit illi, & proijciet illud post dorsum suum. De vtrisque *Matth.* 7. a. Nolite sanctum dare canibus, &c.

g Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis,] Qui deberent iuuare, & defendere. Hoc autem subditur ad exaggerationem pressurarum. Molestius est enim ab eo supplicium pati, à quo debuit accipere beneficium.

Vnde maior erit dolor, quàm si extranei hoc facerent. *Psalm.* 54. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique &c. Tu verò homo vnanimis, &c. *Beda* Maius tormentum est, cum aliquis ab illis patitur, de quibus præsumebat, id est, bene sperabat, quia cum damno corporis mala patitur amissæ charitatis, id est, præter damnum corporis quòd sustinet, dolet de amissa dilectione consanguineorum. *Michææ capit. septimo* a. Omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum venatur ad mortem, &c. Et *infr.* Nolite credere amico, &c. *Ierem.* 9. b. Omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Sed quomodo est amicus, si fraudulenter incedet, aut quomodo fraudulenter incedit, si est amicus? Respondeo. *Eccles. cap.* 6. b. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die tribulationis.

g Et morte afficient ex vobis.] *Gloss.* Quosdam. *Chrysostomus.* Facientes persecutiones, quomodo hæc legere non erubescunt?

g Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & h morte afficient ex vobis. Et i eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Et k capillus de capite vestro non peribit. In l patientia vestra m possidebitis animas vestras.

i Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Hominibus, id est, humanum sapientibus. Omnes amatores mundi odiunt Christum, & seruos eius, quia prædicant contemptum mundi *Iacob.* 4. a. Quicunque voluerit esse amicus huius mundi, inimicus Dei constituitur. *Chrysostomus.* Mira virtus Christi, & fortitudo Apostolorum à gentibus habebantur odio, vt Iudæi, à Cæsare abigebantur, vt seditiosi, à Iudæis lapidabantur, vt legis inimici, contra Apostolos omnes præliabantur, Princeps, dux, idiota, plebs, infinita milia Iudæorum tunc cœperunt Romani, & duodecim viros inermes non superauerunt. Duo sunt necessaria docenti, vt fide sit dignus, scilicet, vt diligatur ab his quos docet, & vt tempus sit liberum à tumultu, omnia autem tunc contraria fuerunt.

k Et capillus de capite vestro non peribit,] id est, quælibet particula, quæ erit de veritate humanæ naturæ: Et est probatio quasi à minori.

Vel aliter potest exponi, & erit metaphora. [Capillus de capite vestro non peribit.] Quia dura sunt, quæ dixerat de afflictione, ideò hic subdit gaudium de resurrectione, quando fiet plena remuneratio. Est ergò sensus. [Capillus, &c.] quasi non solum facta vestra, & dicta Deus remunerabit, sed nec modica cogitatio in vobis irremunerata remanebit, vnde *Psalm.* 75. Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi, id est, modicæ cogitationes, vt dicantur reliquiæ à modicitate non à paucitate.

l In patientia vestra possidebitis animas vestras] quasi dicat, hæc prædicta sustinebitis, sed in his: id est, inter hæc maxima patientia opus est. Vnde in omnibus habete patientiam quia in ea.

m Possidebitis animas vestras,] id est, eritis Domini, & possessores animarum vestrarum, vt si animæ vestræ passiones abhorreant, tamen eas rationis arbitrio regatis, & ad patiendum inducatis, *Rom. cap.* 2. c. Testimonium reddente illis conscientia. Contra *Gl.* In illa die cogitationes accusabunt animas, vel defendent. Non vtique illæ cogitationes, quæ tunc erunt, sed quæ nunc sunt. Nota, duæ virtutes maximè sunt necessariæ prædicatoribus, scilicet, sapientia & patientia. Nam per sapientiam respondetur verbis, per patientiam verberibus. In his duobus interrogantur prædicatores, sicut & ipse Dominus. *Sap. c.* 2. d. Contumelia & tormento interrogemus eum: sic & tu. Hæ enim sunt duæ alæ, quæ datæ sunt mulieri, id est, Ecclesiæ, vt fugeret in desertum à facie draconis. *Apoc. c.* 13. d. Veruntamen, quia patientia radix est, & omnium virtutum custos, etiam sapientiæ.

Vnde *Prou. c.* 19. b. Doctrina viri per patientiam noscitur. Ideo de ipsa dicit *Gl. Greg.* Patientia est radix, & custos omnium virtutum. Contra: Imò fides, vel humilitas. Solutio. Radix prima pars arboris est, & infima, & arborem firmam tenet, ne cadat. Fides prima, humilitas secunda, patientia tertia.

l In patientia vestra possidebitis animas vestras,] id est, custodietis. *Prou. c.* 15. d. Qui acquiescit increpationibus possessor est cordis.

Greg. Dum nobisipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. *Prou. c.* 16. d. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium.

Greg. Vera patientia est, quæ ipsum amat quem portat: Nam tolerare & odisse non est virtus, sed velamen furoris.

Quantum lata mens fuerit per amorem, tantum erit, & patiens per longanimitatem. Tantum portat quisque proximum, quantum amat ipsum.

Hieron. Tripliciter exercetur patientia. A proximo enim sustinemus persecutiones, damna, & contumelias: Ab aduersario, tentamenta: A Domino autem flagella. Sine ferro esse martyres possumus, si patientiam in animo seruamus. Sequitur.

a Cùm autem, &c.] Hucuſque dixit Dominus, quæ futura erant Ierusalem per quadraginta duos annos à ſuá Paſſione: Hîc autem finalem deſolationem, quæ facta eſt per Romanos exponit, dicens: [Cum autem videritis circundari ab exercitu Ieruſalem,] id eſt, cùm videritis Ieruſalem obſeſſam.

c Tunc ſcitote, quia appropinquabit deſolatio eius,] id eſt inſtat euerſio eius.

a Cùm autem videritis circundari ab exercitu *b* Ieruſalem, *c* tunc ſcitote, quia appropinquauit deſolatio eius. *d* Tunc *e* qui in Iudæa ſunt, *f* fugiant ad montes, & *g* qui in medio eius diſcedant, & qui in regionibus non intrent in eam, quia *h* dies vltionis *i* hi ſunt, vt impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. Væ *k* autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit *l* enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic. Et *m* cadent in ore *n* gladij, & *o* captiui ducentur in omnes gentes. Et Ieruſalem calcabitur à gentib. *p* donec impleantur tempora nationum.

d Tunc,] id eſt, in proximo tempore ante obſidionem, dum adhuc fugere licebit, quia primò tranſiit Romanus exercitus per Iudæam, & ciuitates multas euertit.

e Qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes.] quaſi non veniant in Ieruſalem.

g Et qui in medio eius] ſunt [diſcedant, & qui in regionibus, non intrent in eam. *Hier.* Ad literam tanta fuit vrbis obſidio, & tam arcta, quod nulli erat licitum intrare, vel exire de ciuitate.

h Quia dies vltionis] ſanguinis Domini.

i Hi ſunt, vt impleantur omnia quæ inde [ſcripta ſunt] *Mat. cap.* 5.b. Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. *Bed.* Eccleſiaſtica hiſtoria narrat Chriſtianos, qui in Iudæa erant imminente excidio ab Angelo monitos fuiſſe, & trans Iordanem in ciuitate Pella, donec deſolatio Iudææ impleretur habitaſſe.

Hæc omnia myſticè intelliguntur de Eccleſia, quæ pro magna parte deſtruitur per Romanos. Vnde & Petrus ad Clementem, abominationem deſolationis exponit exercitum Romanorum, vt dicit *Chr. sup. Mat. c.* 24. Dicit ergo.

Myſticè. *a* Cum autem videritis circumdari ab exercitu] Romanorum.

b Ieruſalem,] id eſt, Eccleſiam, quæ modo circumdata eſt à pueris Romanorum. Iam enim fere in omni Eccleſia ſunt Romani conſtituti Canonici, & non ſolum magni, quod tolerabile eſt, ſed pueri Romanorum, quod execrabile eſt.

c Tunc ſcitote, quia appropinquauit deſolatio eius,] id eſt, Eccleſiæ. Nihil enim adeo deſtruit Eccleſiam Dei, ſicut quod pueri in Eccleſiis dominantur. *Iſaia capitulo tertio* e. Ecce Dominus dominator exercituum auferet à Ieruſalem, & à Iuda validum, & fortem, & robur panis, & omne robur aquæ, & fortem, &c.

d Tunc qui in Iudæa ſunt,] id eſt, in Eccleſia, vbi eſt confeſſio veritatis.

f Fugiant ad montes,] id eſt, ad clauſtra, vt ibi ſaluentur latentes. *Geneſ. capite decimoſexto* d. Non ſtes in omni circa regione, ſed in monte ſaluum te fac. *Iſaia capitulo ſecundo* a. Venite aſcendamus ad montem Dei Horeb, & ad domum Dei Iacob, id eſt, luctatorum.

g Quia dies vltionis] *Iſ. c.* 34 b. Victima Domini in Boſra, & interfectio magna in terra Edom, quia dies vltionis Domini annus retributionis iudicij Sion, id eſt, Eccleſiæ.

k Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus] De ſignis quæ præceſſerunt euerſionem Ieruſalem quædã expoſuit Dominus, & vltimò poſuit euidenter iudicium deſtructionis, ſcilicet, obſidionem: adhuc proſequitur de obſidione, dicens: quia tempore obſidionis erit væ prægnantibus, id eſt, in vtero habentibus, & nutrientibus paruulos iam natos, quia præ ſarcina filiorum fugere non poterunt, & capientur. Vel per prægnantes, & nutrientes intellige quoſlibet habẽtes quælibet fugæ impedimenta, vt ſit ſenſus: Væ erit illi, qui aliqua impedimenta habebit ne fugere poſſit. Litera patet.

Myſticè. Myſticè] autem *k* Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus,] id eſt, mortis, vel iudicij tempore propinquante. Prægnantes autem ſunt omnes terrenas diuitias concupiſcentes, & nondum habentes, cum autem pepererint, id eſt, habuerint, adiiciunt ſæ, vt creſcat. *Amos* 1 d. Super tribus ſceleribus filiorum Ammon, &c. *Aug. de verbis Domini.* Quando concupiſcit quis rem alienam, anima ſua quaſi concepiſſe videtur, quam rem ſi per aliquam nequitiam potuerit obtinere, quaſi natum filium oſculari, & nutrire cognoſcitur. Vis concupiſcendo impraegnari? Concupiſce vitam æternam, & intus erit paruulus tuus.

Item prægnantes ſunt pondere peccatorum graues ſuperbia turgentes. Itẽ propoſitũ bonum habentes, ſed nõdũ perficientes. De quibus *Iſ. c.* 37.a. Filij venerunt vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi. Nutrientes verò ſunt omnes diuitias habitas auarè cuſtodientes.

Item peccata ſua palliantes, excuſantes, defendentes.

Item propoſiti, vel voti ſui exitum differentes. Omnibus his væ in diebus illis. 4. *Reg.* 15. c. Percuſſit Manahen Thapſam, & omnes quæ erant in ea, & terminos eius de Therſa. Noluerunt enim aperire ei, & interfecit omnes prægnantes eius. Manahen interpretatur conſulens, vel conſolatio, id eſt, Chriſtus. Therſa pulchra, mundus. *Ierem. c.* 31. b. Congregabo eos inter quos erunt cæcus, & claudus, & prægnans, & pariens ſimul.

l Erit enim preſſura magna ſuper terram.] *Ioan. cap.* 16.g. In mondo preſſuram habebitis. *Anſelmus.* O anguſtiæ, hinc erunt accuſantia peccata, inde terrens iuſtitia, ſubtus patens horridum chaos inferni, deſuper iratus iudex, intus vrens conſcientia, foris ardens mundus, iuſtus vix ſaluabitur, conſtrictus vbi latebo? quomodo parebo? Latere erit impoſſibile apparere intolerabile. Illud deſiderabo, & nuſquam erit, illud execrabor, & vbique erit

m Et cadent in ore,] id eſt, in conſumptione.

n Gladij] ſententiæ diuinæ. *Iob c.* 19.d. Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatum gladius eſt. *Deut. c.* 32. f. gladius meus deuorabit carnes.

o Et captiui ducentur in omnes gentes, & Ieruſalem calcabitur à gentibus.] Iam cæleſtis Ieruſalem, id eſt, Eccleſia à gentibus incircumciſis carne & corde. *Pſ.* 78. Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, &c. *Ezec. c.* 44. c. Hæc dicit Dominus Deus: Omnis alienigena incircumciſus carne & incircumciſus corde non ingredietur ſanctuarium meum.

p Donec impleantur tempora nationum.] *Beda,* id eſt, donec plenitudo gentium intrauerit, vt ſic omnis Iſrael ſaluus fiat. *Rom. c.* 11.d. & quaſi ad ſolum propriæ natiuitatis gaudiurus redeat, id eſt, ad fidem

a Vel ad literam poteſt intelligi, quia tempore Antichriſti ſunt habitaturi Iudæi Ieruſalem, & reædificaturi templum vnum, ſicut dicunt quidam & legitur Antichriſtus ſeſſurus in templo 2. *Theſ.* 2.a. Quid autem impletis temporibus nationum, & omni Iſraele ſaluato ſequatur, Dominus ex ordine ponit: Nam & hoc ſecundum *Mat. c.* 24. a. Apoſtoli quæſierunt, non ſolùm tempus euertendi templum, ſed etiam ſignum aduentus eius, & conſummationis ſæculi. Vnde ſequitur.

q Et erunt ſigna, &c.] Hucuſque poſuit Dominus ſigna euerſionis Ieruſalem, hic autem ponit propria ſigna aduentus ſui ad iudicium, & conſummationis ſæculi. *Hier.* verò dicit ſe inueniſſe in libris Hebræorum quindecim ſigna præcedentia diem iudicij. Vtrum autem dies illi quibus fient illa, continui ſint futuri an interpolati, non exprimit. Prima die eriget ſe mare quadraginta cubitis ſuper altitudinem montium, ſtans in loco ſuo, quaſi murus. Secunda tantum deſcendet, vt vix intueri poſſit. Tertia, omnes marinæ belluæ apparentes ſupra mare, dabunt rugitus vſque ad cælum. Quarta, ardebit mare, & aquæ omnes. Quinta, herbæ & arbores dabunt rorem ſanguineum. Sexta, ruent ædificia. Septima, petræ ad inuicem collidentur. Octaua, generalis fiet terræ motus. Nona, æquabitur terra. Decima, exibunt homines de cauernis, & ibunt velut amentes, & non poterunt mutuò loqui. Vndecima, ſurgent oſſa mortuorum, & ſtabunt ſuper ſepulchra. Duodecima cadent ſtellæ. Decimatertia, morientur homines viuentes, vt cum mortuis reſurgant. Decimaquarta, ardebit cælum, & terra, id eſt ſuperficies aëris & terræ. Decimaquinta, fiet nouum cælum, & noua terra, & reſurgent omnes. Hæc eadem ſigna ponit *Magan hiſt.* Quædam illorum in Euangelio leguntur, vt hic duplici ex cauſa. Prima eſt, vt boni accelerent iter ſuum. Secunda, vt mali perterriti reſipiſcant, & redeant.

Euangelium secundùm Lucam,

A Dicit ergò: *a* Et erunt signa in sole, &c.] *Ioel.* 2.g Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem *Isa.c.*p.24. d. Erubescet Luna, & confundetur Sol cum regnauerit Dominus exercituum, &c. q. d. confundetur ex rubore propter peccata vestra,

b Et in terris pressura gentium,] hoc tempore Antichristi.

Isa. 13.b. *Ioe.* 3.c. *c* Præ confusione sonitus maris & fluctuum,] quia mare confunderetur, id est, omnino peribit, & hoc cum fragore intento. Quod autem aquæ omninò pereat, habetur. *Apocal.* 21.a. *Beda*. Prænuntiat hoc quòd Ioannes inter cætera sæculi miracula habiturum mare conspexit, *Apocalyp.* 21. a. id est, annihilandum, cum dicit: Et mare iam non est. *Gregorius*. Confusio maris, & fluctuum necdum noua exorta est, sed cum multa prænunciata completa sunt, dubium non est, quin sequantur etiam pauca quæ restant, quia sequentium rerum certitudo est præteritarum exhibitio.

> *a* Et erūt signa in Sole & Luna, & Stellis, *b* & in terris pressura gentium, præ *c* confusione sonitus maris & *d* fluctuum:

A Arescentibus

Mysticè. *Mysticè.* *a* Et erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis.] Sed Christus est. De quo *Malach.vlt.* a. Vobis timentibus nomen meum orietur Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius, id est, in brachiis in Cruce extensis Luna est Ecclesia, quæ à Christo illuminatur, vt Luna à Sole, *Apoca.* 12. a. Signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta Sole, id est, Ecclesia informata Christi conuersatione. Stellæ sunt singuli fideles, *Iud.* 5. c. Stellæ manentes in ordine suo & cursu pugnauerunt contra Sisaram. In hoc Sole Christo quatuor signa leguntur fuisse, scilicet, obscuratio, percussio, statio, retrocessio. Obscuratio solis fuit in Verbi incarnatione, tunc enim quasi sol sub nube latuit, *In Sole Christo quatuor signa leguntur fuisse.* & ita quodammodo obscuratus fuit. De qua *Apoc.* 6. d. Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus. Dicitur autem saccus, quia Deus pater omnes thesauros suos recondidit in eo, sicut bonus mercator in vili sacco reponit merces suas pretiosas. Cilicinus autem dicitur, propter vitæ asperitates, & vilitates assumptas. De quo dicitur in *Psalm.* 29. Conscidisti saccum meum, non solum aperuisti, sed etiam conscidisti, vt thesauri in eo absconditi, & aromata ibi reposita largiter effunderentur nobis. Istum saccum consuerunt Angelus & Maria, & ipse Christus. Primum punctum fecit Angelus, dicens: Aue gratia plena. Secundum addidit Maria respondens. Quomodo fiet istud. Tertium superaddidit Angelus quasi acum reddens Mariæ. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et ipsa illi acum reddens, apposuit quartum, dicens: Ecce ancilla Domini fiat mihi secundùm verbum tuum. Et statim Dominus apposuit manum vniens sibi saccum humanitatem, & consutus est saccus. Vnde *Iob* 16 c. Saccum consui super cutem meam. Non dicit sui, sed consui, id est, inseparabiliter mihi vniui. Diuinitas enim nec à corpore in sepulchro, nec ab anima separata est in limbo. Percussio solis fuit in Christi Passione. De qua *Isa.* 53. c. Propter scelus populi mei percussi eum. Sunt autem in Christo tria, scilicet, deitas, anima, caro Deitas, non fuit percussa, nec anima gladio, licet dolore, sola caro gladio fuit percussa, & ita quasi tertia pars solis fuit percussa. Vnde *Apoc.* 8. d. Percussa est tertia pars solis, & tertia pars Lunæ, & tertia pars Stellarum. Statio solis fuit in Cruce, vbi Christus affixus stetit perseueranter propter tria, scilicet, vt plenè de hostibus triumpharet. Vnde *Iosue* 10. e. Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon, steteruntque Sol, & Luna donec vlcisceretur se gens de inimicis suis.

Item stetit sol vt Deum patrem placaret, & nos ei reconciliaret. Vnde *Psalm.* 105. Dixit Deus, vt disperderet eos si non Moyses electus eius, &c. Sed quomodo stetit si confractus fuit, aut quomodo confractus fuit si stetit? Sed stetit in diuinitate, confractus in humanitate. Item stetit Sol vt diem duplicaret, id est, diem gratiæ diei gloriæ continuaret. *Ios.* 10.c Stetit sol in medio cæli, id est, in aere pendens, & non festinauit occumbere spatio vnius diei, & non fuit antea, & postea tam longa dies, *Psalm.* 118, Ordinatione tua perseuerat dies. Et *Psalm* 95. Annuntiate de die in diem salutare eius. Quartum signum solis fuit retrocessio: Hoc fuit in resurrectione & ascensione, quando Christus ad patrem rediit, vnde venerat. *Ioann.* 16 f Exiui à patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. *Eccl.* 1.a. Oritur sol, & occidit, & iterum ad locum suum reuertitur, ibique renascens girat per meridiem, & flectitur ad aquilonem lustrans vniuersa, in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos regreditur. *Psalm.* 18. A summo cælo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. De ista retrocessione solis, dicitur *Isa.* 38. b. Reuersus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat. Decem lineæ quas descendens transierat sol, sunt nouem ordines Angelorum, quos transiuit, quia quodammodo illis se minorem fecit. Vnde *Psalm.* 8. Minuisti eum paulominus ab Angelis, *Hebr.* 2. b. Eum, qui modico quàm Angeli minoratus est videmus Iesum, propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Decima linea est homo, vsque ad quam descendit Sol, *Cant.* 2. b. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles: En ipse stat post parietem. Secundum signum retrocessionis Solis fuit Ezechiæ, ad tria, scilicet, ad salutem recuperandam, ad prolem generandam, ad vitam prolongandam, ita erit & tibi, si tu es Ezechias, id est, auxilium Domini. Vult enim Dominus vt inuenimus eum ad salutem nostram recuperandam & ad opera bona facienda, & ad vitam æternam habendam. Vnde Apostolus 1. *Cor.* 3. b. Adiutores Dei sumus. Hæc eadem signa quæ in sole facta sunt fiunt quotidie in luna, id est, in Ecclesia, & in stellis, id est, in singulis fidelibus. Percutiuntur enim prius dolore in contritione, deinde obscurantur pudore, in confessione, inde stant perseuerantes in satisfactione, & tunc demum retrocedunt redeuntes ad statum gratiæ pristinæ.

Item sol est Prælatus, qui debet esse fons totius caloris & luminis. 1. *Mac.* 6 e. Refulsit sol in clypeos aureos, id est, Prælatus in presbyteros & resplenduerunt montes ab eis, id est, principes sæculares qui reuera resplenderent, si sol luceret, & clypei essent aurei Luna est Ecclesia sicut prius stellæ sunt clerici, terra sunt laici.

In his quatuor dicit Dominus, quod erunt signa appropinquante mundi consummatione Signum in sole est obscuratio in hoc notatur imperitia prælatorum. Signum in luna, est sanguis, in hoc notatur carnalis amor consanguineorum. Signum in stellis est casus in terram, in hoc significatur auaritia clericorum. Signum in terra est pressura, in hoc notatur mutua oppressio laicorum.

Primum est causa secundi, & tertium quarti, ideo quartum destruit tertium, & secundum primum.

De duobus primis dicitur *Ioel.* 2.g. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam. &c. De tertio dicitur *Mat* 24.c. Stellæ cadent de cælo. De quarto dicitur *Is.* 24.d. Confractione confringetur terra, commotione commouebitur terra, contritione conteretur terra, agitatione agitabitur terra, quatuor innuit genera turbationum in mundo. De omnibus prædictis quatuor dicitur *Apoc.* 6.d. Factus est sol niger tanquam saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ ceciderunt de cælo super terram, & omnis mons, & insulæ de locis suis motæ sunt & reges terræ. Cùm igitur hæc signa facta sint, quid restat nisi præparare se ad aduentum iudicis: Dicit ergo.

a Et erunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressura gentium.] Triplex inuenitur pressura, & tribulatio generalis.

Prima fuit tyrannorum contra martyres.

Secunda hæreticorum contra confessores.

Tertia est Aduocatorum contra simplices: De quibus dicit Salomon: *Pr* 30 b. Generatio quæ pro dentibus gladios habet, id est dentes pro gladiis, & commandit molaribus suis, vt comedat inopes de terra. *Ier.* 9 b. Docuerunt linguam suam loqui mendacium. *Ps.* 67. Dissipa gentes quæ bella volunt.

Quarta erit tempore Antichristi, contra omnes, & maior aliis. Vnde *Dan.* 7. a. Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in medio mari, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se.

Prima quasi leæna, hæc est crudelitas tyrannorum.

Secunda similis vrso, hæc est versutia hæreticorum.

Tertia quasi pardus, hæc est varietas & dolus aduocatorum.

Quarta terribilis atque mirabilis, & fortis nimis, hæc est Antichristus.

c Præ confusione sonitus maris]id est, mundi. *Ps.* 57 d. Impij quasi mare feruens quod. &c. *Ps.* 92. Mirabiles elationes maris. &c.

d Et fluctuum.] id est. persecutionum *Ps.* 92. Eleuauerunt flumina fluctus suos, &c.

⊕ Arescentibus

a Arescentibus hominibus præ timore,& expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi.] Ariditatem appellat offuscationem,& terrorem, qua imminente iudicij articulo singuli obstupescent & turbabuntur. *Bed.* Hoc tempore Antichristi, quando erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet, vt dicitur *Mat.c.* 21. b.
c Nam virtutes cælorum mouebuntur] id est, horrebunt. Quia sicut aliquis manens in supercilio montis, si vicum, vel ciuitatem aliquam viderit perire incendio, vel absorberi terræ hiato naturaliter horret, licet tamen sciat incendiū ad se non posse ascēdere, ita vt electi videntes sub se reprobos cruciari naturali quodā horrore mouebuntur. *Hier.* Quid faciet virgula deserti, vbi concutitur cedrus paradisi? Vel etiam *Bed.* [Virtutes cælorum,] id est, angelicæ potestates tremunt, id est, mirantur aduentum eius.

Isa.3.? *Mat.24.6.* *Marc.13.6.*

a arescentibus hominibus præ timore & expectatione b quæ superuenient vniuerso orbi. Nam c virtutes cælorum mouebuntur. Et d tunc videbunt filium hominis venientem in nube e cū potestate magna & majestate. His f autē fieri g incipientib., respicite h & leuate i capita vestra, k quoniā appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis l similitudinē: m vide-

Vnde *Iob* 26.c. Columnæ cæli contremiscunt,&c. *Ioan. Chr.* Si Rex terrenus processurus contra aliquem. expeditionem mandat in populo, dignitates omnes mouentur, exercitus excitatur, tota ciuitas feruet quantò magis rege cælesti exurgenti iudicare viuos & mortuos, Angelicæ virtutes commouentur, terribiles nuntij, terribiliorem Dominum præcedentes, Cherubim & Seraphin præparatos ad sedem viuus,& rationalis thronus, nec enim potest esse res mortua, quæ baiulat vitam. Ante ipsum pro candelabris fulgura viua procedunt, & pro tubis horrenda tonitrua. Verè magna vox, cui omnia obediunt elementa, quæ petras scindit, inferos aperit, vincula mortis dirumpit,&c.

Item *Ioan.Chr.* Nec ibi erit resistendi virtus, nec fugiendi facultas, nec pœnitentiæ locus. nec satisfactionis tempus, ex angustia omnium rerum nihil remanet nisi luctus. *Mat.c.* 24 & *Zac.* 12 d. Plangent terræ familiæ. Tunc neque diuitiæ diuitibus. nec parentes pro parentibus intercedunt, nec Angeli sicut solebant pro hominibus faciunt verbum, quia non recipit natura iudicij misericordiam.

d Et tunc videbunt filium hominis venientem,] ad iudicium, [In nube,] id est, in glorificata carne. *Dan.* 7. d. Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli,&c. *Is.* 19.a. Ascendet Dominus super nubem leuem. Vel [In nube,] id est, cum Angelorum & Sanctorum multitudine, qui venient cum eo ad iudicium. *Is.*3.c. Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & principibus eius. *Pr.c.*31.c. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum senatoribus terræ. Vel [In nube,] id est in aere vbi stans iudicabit habens secum signa victoriæ, scilicet clauos, lanceam, & coronam, & crucem.

Vnde *Ioan.Chr.* Crux apparebit sole lucidior existens & non erit necessitas tunc accusationis, cùm viderint crucem, & ipsum Christum habentem in corpore suo testimonia passionis, vt impleatur illud *Zach.*12.d. Aspicient ad me quem confixerunt.

e Cum potestate magna & majestate] qui primò venit cum humilitate magna,& infirmitate,& ita qui se humiliat exaltabitur, vt dicitur *sup.*18.c. & *Is.* 2.d. Incuruabitur omnis sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & eleuabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur. *Ps.*9. Tunc cognoscetur Dominus iudicia faciens. qui nunc ignoratur iniuriam patiens, dicit *B.Bern.*

Mystice.

⊖ a Arescentibus hominibus præ timore, &c.] id est, ab humore gratiæ deficientibus. *Psal.* 101. Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt: Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, &c.

b Quæ superuenient vniuerso orbi.] *Iacob. c.*5.a. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris quæ aduenient vobis.

c Nam virtutes cælorum mouebuntur.] Virtutes cælorum possunt dici prædicatorum: Iuxta illud *Ps.*32. Verbo Domini cæli firmati sunt,&c. Et hæ virtutes tempore Antichristi mouebuntur, id est, timore mortis à fide recedent pro maiori parte. *Iob* 26.c. Columnæ cæli contremiscunt & pauent ad nutum eius. *Mat.c.*24.b. Nisi breuiati essent dies illi,&c. Sequitur.

f His autem fieri, &c.] Sermo est ad electos, quasi erigite corda vestra tanquam securi, quia post mundi ruinam sequetur beatitudo vestra. Et est etiam exhortatio bonorum & consolatio, vt cum viderint mala mundi crebrescere, erigant capita, id est, intentionem & considerationem ad finem, vbi fiet eis æterna & plena remuneratio pro modica, & breui sustinentia tribulationum. 2.*Cor.*4.d. Id quod in præsenti est momentaneum,& leue tribulationis nostræ, supra modum, &c. *Apoc.*22.e. Tempus prope est, ecce venio citò. & merces mea mecum est reddere vnicuique secundùm opera sua. Et hoc est. [His autem] quæ dicta sunt.

g Fieri incipientibus, respicite] ea quæ fiunt, & finem eorum. F

h Et leuate,] ad Deum remuneratorem, & liberatorem.

i Capita vestra,] id est, cogitationem, & intentionem. *Hebr.*12 a. Curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum.

Item in *eod.* Recogitate eum qui talem sustinuit aduersus semetipsum à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes.

k Quoniam appropinquat redemptio vestra] Ipsa enim mala quæ hic sustinemus propter Christum, sunt redemptio nostra, & ad hoc mittit ea Dominus nobis vt per illa nos redimamus. *Ps.*110. Redemptionem misit Dominus populo suo. Suo dicit: non alieno, quia non omnibus, sed amicis & familiaribus mittuntur xenia Sequitur.

l Et dixit illis similitudinem: Videre, &c.] Sub exemplo arboris docet cognoscere aduentum consummationis. Nam sicut productio foliorum, & fructuum signum est vicinæ æstatis, ita commotio præliorum, & hæresium, indicium est propinquæ consummationis.

Item ruina mundi signum erit proximæ beatitudinis. Et bene ruina mundi, fructui comparatur, quia fructus est bonorum. *Chrys.* Sicut homo circa mortem patitur phantasias, sic mundus in casu suo multos patietur errores.

* Vnde *Mat.*24.a. Videte ne quis vos seducat, multi enim,&c. Dicit ergo.

m Videte ficulneam, & omnes arbores cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas.] *Ioan. Chrys.* Quæ est hæc similitudo? Ficus bona verni temporis temperamento mollescit ad folia, Ecclesia autem cogitur miserabiliter ad mortem.

Solutio. Non retulit ad afflictionem temporalem, sed profectum animarum iocunditatis exemplum.

Mysticè. Per arbores significantur homines. Vnde & homo antropos dicitur, id est, arbor conuersa, habens sursum radices, id est, cogitationes, & desideria fixa in terra viuentium, quod significatur per capillos, qui superius in capite sunt quasi radices arboris. *Mystice.*

Vnde omnes homines sunt arbores paradisi naturaraliter: Ibi enim primò plantati fuerunt. Sed Adam & Eua quasi insipientes hortulani de illa terra fertili, de illo horto irriguo nos eradicauerunt, & plantauerunt, in hac terra sterili & arida, id est. in mundo, & ideo fructus acerbus est, & modicus. *Sap.*4.a. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. nec stabile firmamentum collocabunt, etsi in ramis in tempore germinauerint infirmiter posita à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum,& ad nihilum apti. Per ficulneam verò quæ sola nominatim exprimitur, significatur doctor Theologicus: Et hoc triplici ratione. Primò, quia folia fici viridia sunt, & ad similitudinem humanæ manûs formata, sic verba doctoris Theologici semper virent spiritualitate & veritate quia nihil terrenum, nihil falsum est in eis. Nam qui de terra est, de terra loquitur, qui autem desursum venit, super omnes est: *c.*3.d. Sunt etiā humanis manib similia, quia quod dicunt faciunt. *Os. c.*10.a Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Si ita esset in omnibus, tunc fructus eorum essent in cibum aliorum, & folia in medicinam. Iuxta quod dicitur *Ez.* 47 c. Non defluet ex eo folium,&c. Nunc autem abundāt folia in ficubus & fructus nullus est. Vnde *Mat.*23 a. Super

per cathedram Moysi, &c. Dicunt enim & non faciunt; quasi dicat, folia habent viridia, sed fructum putridum aut nullum. Folia autem retinent, vt faciant inde sibi perizomata ad tegenda pudenda, sicut dicitur *Gen.* 3.b. Cum cognouissent, &c.

Secundò, quia ficus ex quo incipit fructificare, non cessat vsque ad hyemem; Sic Theologus vsque ad mortem. *Ps.* 103. Exibit homo ad opus suum, &c. Tertiò, quia ficus cum bona est, optima est, cum mala est, pessima est. Vnde *Ier. c.* 24. b. Quid tu vides Ieremia? Et dixi. Ficus bonas, bonas valde, &c. Quartam rationem ponit *Chrysost.* dicens. Sicut impossibile est arborem iuxta viam fructus vsque ad maturitatem seruare, sic difficile est hominem iuxta mundum viuentem iustitiam immaculatam vsque ad finem tenere. Recede ergo de via, & plantare in loco secreto.

a te *b* ficulneam, & *c* omnes arbores, *d* cum producunt *e* iam *f* ex se *g* fructum scitis *h* quoniam prope est æstas. *k* Ita & vos cùm videritis hæc fieri, *l* scitote quoniam prope est regnum Dei. *m* Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, *n* donec omnia fiant. *o* Cælum & *p* terra transibunt, *q* verba autem mea non transibunt. *r* Attendite autem vobis *s* ne fortè *t* grauentur corda vestra in *u* crapula *x* & ebrietate *y* & curis huius vitæ, & *z* superueniat in vos repentina dies illa. Tanquam *a* laqueus enim *b* superueniet in omnes, qui *c* sedent

Vnde *Mat.* 21.b. Videns Iesus fici arborem vnam secus viam, &c. Possent autem dicere doctores Theologi, quod ideo non faciunt, quia Iesus maledixit arborem. Ideo dicit ibi *Chr.* Non quia maledixit arborem, ideo fructum non dedit, sed quia non dabat fructum, ideo maledixit ei.

a Videte,] non solùm audite.

b Ficulneam] doctorem Theologum.

c Et omnes arbores,] id est, omnes homines.

d Cum producunt,] id est, procul ad aliorum informationem ducunt.

e Iam] quia tempus faciendi est.

f Ex se,] non solum ex aliis, vt faciunt hypocritæ.

g Fructum] bonorum operum, per quem venitur ad æternam fruitionem. *h* Scitis,] id est, scire potestis.

i Quoniam prope est æstas,] id est, futurum sæculum, in quo cum Deo regnetis, quando erit plena serenitas, quia tunc transibunt nubila mœroris, & doloris, & laboris quoad bonos, qui hic quasi hyeme tempestatem & pluuiam, atque grandines persecutionum patiuntur. *Apoc. c.* 21. a. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, &c. *Isai. c.* 25. e. Et auferet Deus omnem lacrymam ab omni facie, &c. Illi autem qui hic habent æstatem terræ, transibunt in hyemem perpetuam. Talis enim est natura temporis, vt hyemi succedat æstas, & æstati hyems. *Gen. cap.* 8.d. Æstas & hyems, & nox dies non requiescunt. *sup.* 6.d. Væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram. Sequitur.

k Ita & vos cum videritis hæc fieri,] id est prælia terræ motus, signa solis & lunæ, & stellarum, hoc est ficulneæ vestiæ, atque arborum fructificationem.

l Scitote quoniam prope est regnum Dei.] Vnde certi, & patientes expectate quæ dico vobis: Sed de quo regno Dei dicitur? Est enim triplex regnum Dei, scilicet, sacra Scriptura, gratia, gloria. Sacra Scriptura dicitur regnum Dei, quia docet regnare, id est regere regnum animæ ad honorem Dei. De hoc dicitur *Mat.* 21.d. Auferetur à vobis, &c.

Item gratia dicitur regnum Dei, quia facit regnare De quo dicitur *sup.* 17. e. Regnum Dei intra vos est. Item gloria dicitur regnum Dei, quia in ea regnant omnes ad honorem Dei. De qua dicitur *Mat.* 4.c. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum Dei. De quolibet istorum potest intelligi quod dicitur hic, specialiter tamen de tertio.

m Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc,] id est, genus humanum de mortalitate ad immortalitatem. Vel, id est, omne genus Iudæorum quod non deficiet, donec veniat dies iudicij. Et hoc est.

n Donec omnia fiant,] id est, quæ dicta sunt compleantur. *Chr.* Duplex est generatio. Vna scientium, mala, *Prou.* 30.b. Generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit, &c *Mat.* 12.c Generatio praua & adultera signum quærit, &c. Alia patientium mala. *Ps.* 23. Hæc est generatio quærentium eum, &c de vtraque dicitur *Ecc.* 1.a. Generatio præterit & generatio aduenit, &c.

o Cælum] aereum, de quo *Mat. c.* 13 a. Volucres cæli, &c. non æthereum.

p Et terra transibunt.] *Bed.* Innouabuntur deposita priori forma, permanente autem substantia. Vnde dicitur terra in æternum stat: *Ecc. c.* 1.a. & *Is.* 65.a. Ecce ego creo nouos cælos & nouam terram, & non erunt in memoria priora. *Apoc. c.* 21. Vidi cælum nouum & terram nouam.

Primum enim cælum & prima terra abiit 2. *Pet.* 3.c. Cælos nouos & terram nouam, & promissa ipsius expectamus &c.

q Verba autem mea non transibunt.] *Rab.* Sine effectu completionis *Aug.* Sermo Dei qui non transibit sententias exprimit permanentes. Vnde *Mat. c.* 5.b. Vnum iota aut apex vnus non præteribit à lege donec omnia fiant. Nomine autem cæli, & terræ omnem creaturam intelligit Dominus.

Sed hæc duo ponit, quia præ cæteris in rerum vniuersitate magis stabilia & durabiliora videntur, ea tamen dicit transitura, quæ autem nunquam sunt nisi in transitu, id est, verba, hæc dicit non transitura. Verba enim non sunt postquam perfecta sunt & ita non sunt nisi dum transeunt, id est, dum adhuc imperfecta sunt Ergo quasi per antithesin insinuat, quia quod in rerum vniuersitate videtur durabilius, respectu æternitatis quasi momentaneum est. Et è conuerso, quod apud homines transitorium siue momentaneum videtur, fixum est, & firmum apud Deum. Nec tamen intelligendum est de verbis ipsis quod dicitur, non transibunt, sed de intellectu verborum, quia non transibit incompletus, sicut etiam dicit *Aug.* & *Chr.* Quia cælum & terra ad ministerium vestrum facta sunt, verba autem mea ad gubernationem vestram. *Ps.* 118. In æternum Domine permanet verbum tuum. Sequitur.

Rom. 14. d. 35 *dist. Le.*

G

Gl. Bed. continuat. Et verba mea ita absque dubio sunt implenda, vt date ne contra conscientionem verborum meorum sitis dictis crapula & familiaribus curis, sicut quidam erunt tempore imminenti iudicio, de quibus dicitur. Cum dixerint, pax & c.

1. Thess. 5. a.

r Attendite autem vobis.] *Bed.* Si medicus vobis diceret attendite ne quis de succo illius herbæ auidius sumat, quia mox moritur, nonne mortem vitaretis? Nunc iubet Saluator custodiam animarum & corporum, & non curatis maior insania esse non potest.

s Ne fortè,] Libertatem arbitrij notat.

t Grauentur corda vestra.] Non dicit, corpora, quia aliquando grauatur corpus propter cibi grossitiem non propter vitium comedentis.

u In crapula.] *Ecclesiast. trigesimo septimo d.* Propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est adiiciet vitam.

x Ebrietate] *Prou. c.* 20. a. Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas.

y Et curis huius vitæ.] Et per hæc duo tanguntur quæ dicit *Matth. cap.* 24. b. scilicet, orate, ne fuga vestra fiat hyeme, hoc quantum ad crapulam, vel sabbato hoc quantum ad curas huius vitæ. *Hebr.* 13. b. Optimum est gratia stabilire cor, non escis, quæ non, &c. *Philip.* 3.d. Quorum Deus venter est, &c. 1. *Cor.* 6.c. Esca ventri, &c. 1. *Cor.* 8 c. nos non commendat Deo. *Rom.* 13.d. Non in comessationibus. *Rom* 14 c. Non est regnum Dei esca & potus. *Rom.* 16.c. Huiusmodi Christo Domino non seruiunt, sed ventri suo, scilicet, Archidiacono.

z Et superueniat in vos repẽtina dies illa.] *Aug.* Væ illi qui finem habet luxuriæ quando & vitæ. Vt dicit *Apost.* 1. *Thes.* 5.a. Cum dixerint pax, &c. *Ezec.* 26.c. In terra sedebunt, & attoniti super repentino casu, scilicet animi.

a Tanquam laqueus enim,] id est, inseparatus & perpetuo retinens quod semel cœpit. *Ier.* 48.g. Pauor & fouea, & laqueus, &c. *b* Superueniet in omnes,] quibus placent illecebræ huius mundi.

c Qui sedent super faciem omnis terræ.] Et qui sunt isti sedentes? *Ec.* 50.d Duas gentes odiuit anima mea, tertia autem non est gens quam oderim, qui sedent in monte Seir, & Philistiim, & stultus populus qui habitat in Sichimis. *Apoc.* 16. b. Quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ, & factum est regnum eius tenebrosum, & commanducauerunt linguas suas. Quidam Theologi sunt in cælo Scripturæ vt capiant terram † eligendo, id est, facile. *Ps.* 72. Posuerunt in cælum os suum.

al. † elingendo.

Vigilate

a Vigilate itaque omni tempore.] *Bed.* Non quibusdam certis horis, vel diebus.

b Orantes vt digni habeamini. &c.] Duo monet vigilare semper & orare. Vigilare per sollicitudinem, orantes per deuotionem. *Marc.* 13. d. addit: Et videte per discretionem. *Greg.* Illum diem fratres ante oculos cordis ponite, & quicquid graue creditur, eius comparatione leuiatur. 1. *Thes.* vlt. c. Sine intermissione orate. *Eccl.* 18. c. Mementote iræ in die consummationis. Vigilandum est autem omnibus, quia habitant in regione latronum, quia sunt in medio serpentum & leonum rugientium præparatorum ad escam, quia sunt in angustia castrorum vndique obsessorum, quia expectant Dominum venientem, qui dormientes increpat, & vigilantes remunerat. De primo dicitur *Mat.* 24. d. Si sciret paterfamilias quâ horâ fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam, quod fit, quando suggestiones dæmonum surrepunt, & corrumpit conscientiam, captiuantes in peccatis animam dormitantem. Quod bene significatur 2. *Reg.* 4. b. vbi dicitur quod Rechab & Baana ingressi sunt feruenti die domum Isboseth, qui dormiebat super stratum suum meridie. & ostiaria domus purgans triticum obdormiuit, & percusserunt eum in inguine, & mortuus est. Isboseth, vir confusionis interpretatur, id est, quilibet piger & somnolentus in sui custodia. Rechab autem interpretatur extendens, vel pater mollis, & significat diabolum vitium gulæ sub paternitatis specie prætendentem. Baana filius ardoris, hic est luxuriæ appetitus qui sequitur ex illo. Ostiaria domus est ratio, qua dormiente non est mirum si latrones intrent, & occidant Isboseth dormientem, id est, spiritum negligentem.

super faciem omnis terræ. a Vigilate itaque omni tempore, b orantes, vt digni

Idem significatur per illum qui descendens de Ierusalem in Iericho incidit in latrones, qui plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. *sup.* 10. e. Idem significatur 4. *Reg.* 5. a. vbi legitur quod latrunculi Syriæ captiuam duxerunt puellam de terra Israel. Latrunculi Syriæ, sunt cogitationes & affectiones atque locutiones ambitionis occultæ. Puella est fidelis anima, quæ sæpe ab his latronibus captiuatur, & abducitur de terra Israel. Ex prædictis patet, quod quidam ab his latronibus occiduntur, alij vulnerantur, alij captiuantur. Primum facit consensus, secundum actus, tertium, consuetudo.

De secundo dicit *Hier.* Non est securum vicino serpente dormire, id est, in cœtu hominum mundanorum propter sibilum adulationis, aut venenum detractionis. De primo dicitur *Iud.* 5. c. Quare habitas inter terminos, vt audias sibilos gregum? De secundo *Ec.* 10. c. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit. *Ec.* 21. a. Quasi à facie colubri fuge peccatum, etsi accesseris ad illa suscipient te; de tertio dicitur 1. *Reg.* 26. a. Quod Saul dormiebat in tentorio, & reliquum vulgus totum, ideo amisit hastam & scyphum aquæ. Quid est Saul dormiens nisi Prælatus negligens, qui dum voluptati vacat, ad idem subditos prouocat? *Ier.* 50. b. Effusi estis, sicut vituli super herbam, & mugistis sicut tauri.

Tales ad literam sæpe dormiunt etiam in scholis & Ecclesiis, quia cibaria delicata calida sunt, & humida, in quibus viget sopor. Vnde de deo soporis, id est, diabolo dicitur *Iob* 40. c. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Isti amittunt hastam, id est, orationis gratiam, & scyphum aquæ id est, lacrymarum donum. Legitur *Iud.* 13. a. quod Holofernes iacebat in lecto nimia ebrietate sopitus, & amputatum est ei caput à muliere. Holofernes interpretatur vitulus saginatus, id est, Prælatus cui mulier, id est, caro amputat caput, id est, rationem De quarto dicitur *sup.* 12. e. Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum.

Item *Mat.* 24. d. Vigilate, quia nescitis quâ horâ Dominus vester venturus sit. Et beatus seruus quem cum venerit Dominus, inuenerit vigilantem, amen dico vobis super omnia bona sua constituet eum. Et è contrario: Maledictus seruus quem cum venerit Dominus, inuenerit dormientem. Heu quàm plures inuenirет hodie Dominus dormientes si veniret, imò ferè omnes. Vnde *Mat.* 25. a. Moram autem faciente sponso dormitauerunt omnes, & dormierunt.

Item *Mat.* 26. d. Venit Iesus ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, quibus tamen ante parum dixerat. Sustinete hic, & vigilate mecum. Mecum dicit: quia multi sunt qui optimè possunt vigilare per mediam aut totam noctem cum diabolo ad peccata facienda, sed cum Christo nec ad modicum possunt. Vnde ipse Dominus dicit *Mat.* 26. d. Non potuistis vna hora mecum vigilare? Sunt autem quinque causæ propter quas specialiter debetent Prælati vigilare.

Prima, quia sunt vigiles obsessorum.

Secunda, quia custodiunt tabernaculum Domini.

Tertia, quia ducunt nauem per mare procellosum.

Quarta, quia pascunt gregem in medio luporum.

Quinta, quia custodiunt lectulum Salomonis.

De primo dicitur *Cant.* 3. Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem. *Is.* 21. a. Clamauit leo, id est, Prælatus: Super speculam Domini ego sum stans, &c. Sed quid fiet de speculatore, si per eius somnolentiam ciuitas capiatur, aut aliquis occidatur? *Ezec.* 33. b Si speculator viderit gladium venientem super terram & non insonuerit buccina, & populus se non custodierit, veneritque gladius, & tulerit de eis animam, non dicit cappam, ille quidem in iniquitate sua captus est, &c. Et quid dicit *Is.* 56. d. Speculatores eius cæci omnes, &c. De secundo dicitur *Num.* 1. g. Leuitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria.

Item 2. *Paralipom* 35. c. dicitur: Ianitores per portas singulas obseruabant, &c. De tertio dicitur in *Psalm.* 106. Qui descendunt mare in nauibus, &c. Mare mundus tumens superbia. Vnde *Psal.* 92. Mirabiles elationes maris.

Item spumans luxuria. *Osee* 10. c. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ.

Item feruens auaritia *Is.* 57. d Impij quasi mare feruens, &c Hæc tria totum mundum occupant. Propter quod rectè dicitur mare. 1. *Ioan* 2. c. Omne quod est in mundo, &c. Nauis est generalis Ecclesia, quæ est magna nauis. Hæc est nauis Petri, de qua dicitur *sup.* 5. a. Ascendens Iesus in vnam nauium quæ erat Simonis, &c. De hac etiam *Mat.* 14. Naues minores sunt particulares Ecclesiæ. De quibus dicitur in *Ps* 47. In spiritu vehementi conteres naues Tharsis id est, explorantes gaudium Hoc fecit Herodes, gloria pellis. Rector magnæ nauis est Dominus Papa. Rectores minores sunt alij Prælati qui regunt Ecclesias particulares. Timeo quod multis competit illud quod dicitur *Pr.* 23. d. Eris sicut dormiens in medio mari, &c Isti sunt significati per Ionam, de quo legitur *Ion.* 1. b. Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. Quid est sopor grauis nisi voluptas carnis aut negligentia & torpor mentis, à quo euigilauit Iacob auditis rumoribus de Ioseph & gloria eius? Isti verò ad nullos sermones excitari possunt quia nolunt, nec etiam auditis rumoribus de Christo & gloria eius, sed postillant quidquid audiunt. Sed certè si attenderent quantum malum fecit prima postilla, i. Euæ postillantis verbum Domini. *Gen.* 3, a Ipsi dimitterent postillas suas. Dominus dixerat Adam & Euæ: Quacunque hora comederitis &c. Et quando diabolus dixit Euæ: quare præcepit, &c. Respondit Eua, & addidit postillam suâ: Ne fortè moriamur Dominus non dixerat, fortè. De quarto dicitur *sup.* 2 b. Pastores erant in regione, &c. Et ideo quatuor bona de ipsis specialiter obiiciuntur ibidem, scilicet Angelorum consortium, & allocutio, ibi: Ecce Angelus Domini stetit iuxta illos.

Item intelligitur clarificatio siue illuminatio, ibi: Et claritas Dei circumfulsit illos.

Item timoris magnitudo, ibi: Et timuerunt timore magno.

Item salutis annunciatio. ibi: Ecce Euangelizo vobis gaudium magnum. &c. Quare? Quia vigilabant super gregem suum. Sic vigilabat Iacob, id est, bonus prælatus, qui dicit *Gen.* 31. f. Fugiebat somnus ab oculis meis quasi petterritus à suo contrario. De quinto dicitur *Cant.* 3. c. En lectulum Salomonis sexaginta fortes. &c. Lectulus Salomonis est Ecclesia, maximè quoad contemplatiuos, in quibus quiescit & dormit Dominus, dum illos quiescere, & dormire facit somno contemplationis: De quo dicit sponsa *Can.* 5. a. Ego dormio & cor meum vigilat. Hunc Dominum sic dormientem custodiunt prælati cùm pacem Ecclesiæ & quietem custodiunt & procurant. Sic enim fit: quod apud regem dormientem custodiunt famuli vigilantes. Alioquin rei sunt apud regem, sic dormiunt vel dormitant

Vnde 1. *Reg* 26. c dicit Dauid ad Abner & ad alios custodes regis, quos inuenit dormientes. Viuit Dominus, quoniam filij mortis estis, &c. Propter istas quinque causas debent vigilare prælati.

Item, vt inimicum suum domesticum, id est, carnem humilient. *Eccl.* 31. a Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Item, vt cum aliis in Ecclesia Deum laudent. *Iob trigesimooctauo* a. Vbi eras cum me laudarent, &c. Item vt capiant prædam subditis, i. gratiam vel veniam vigilan

Propter quinque causas debent prælati vigilare.

A vigilando impetrent. *Iob* 24. a. Quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum vigilantesque ad prædam præparant panem liberis, id est, subditis. Ad vigilandum hoc modo nos admonet Dominus. *Marc.* 13. d. Vigilate: nescitis enim, quando Dominus veniet, serò an media nocte, an galli cantu, an mane, id est, an in senectute, an in iuuentute, an in adolescentia, an in pueritia, ne cùm venerit repente inueniat vos dormientes. *Ioan.* 3. a.
Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Ad hoc etiã nos inuitat, quod dicitur *Iob* 30. e. In persona cuiuslibet nostrum. Qui me comedunt, non dormiunt. Quomodo enim dormire possunt, qui assiduè comeduntur. Exemplum de arbore cuius radicem corrodebant duæ bestiæ, vna alba, & altera nigra, id est, dies, & nox, & vnicornis expectabat, vt homo qui erat super arborem inhians paruo fauo mellis qui erat in summitate ramorum, caderet in os eius, vel in foucam profundissimam, quæ erat iuxta arborem, vbi erant aliæ bestiæ expectantes eundem hominem. Mirum esset, si homo ille dormiret. Sic est de illis. Ideo dicit *Ps.* 101. Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Et *Ecc.* 39. a. Iustus cor suum tradit ad vigilandum diluculo. Hoc est secundum quod præcipit hic Dominus, scilicet, orare, dicens. [Vigilate itaque omni tempore orantes.] Instanter, feruenter, prudenter, humiliter, perseueranter, & pro aliis, & pro vobis. Talis enim oratio impetrat gratiam, & sibi & aliis apud Deum. *Iac.* 5 d. Elias orauit, & cælum dedit pluuiã, & terra dedit fructum suum. Impetrat etiam sanitatem, *Iac.* 5. c. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, & oratio fidei saluabit infirmum. *Ecc.* 38. a. Ora Dominum & ipse curabit te.

habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt *a* & stare *b* ante filium hominis. *c* Erat autem diebus docens in templo, *d* noctibus verò exiens morabatur in monte qui vocatur Oliueti. Et *e* omnis populus manicabat ad *f* eum in templo audire eum.

CAP. XXII.

APpropinquabat *g* autem *h* dies festus Azy-

Item valet ad declinanda mala tam præsentia quam futura. Vnde dicitur hic:] Orantes vt digni, &c.] quando caueri non poterunt, nisi hic caueantur.

a Et stare.] id est, confidentes esse, vel securi. *Gl.* Hæc est summa beatitudinis, in præsentia iudicis sui securum consistere.

b Ante filium hominis] iudicantis, quando terribilis apparebit malis, ita vt mallent pati quamlibet pœnam quam ipsum videre

Vnde *Apoc.* 6 d. Abscondent se in petris, & speluncis montium, & dicent montibus & petris. Cadite super nos & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni, quoniam veniet dies iræ magnus ipsorum, & quis poterit stare? *Nahum.* 1. b. Quis stabit, & quis resistet in ira furoris eius, &c. *Mal.* 3. a. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? *Os.* 10 e. Dicent montibus, operite nos, & collibus cadite super nos.

c Erat autem, &c.] vbi est locus communis, quia ibi omnes conueniunt, quod est contra hæreticos qui in locis occultis & secretis prædicant, & docent. *Ioan.* 18. d. Ego palàm locutus sum mundo, ego semper, &c. Ita etiam præcepit discipulis suis loqui in publico, & aperto loco. *Mat.* 10. e. Quod dico vobis in tenebris,] id est, in parabolis, dicite in lumine, &c.

d Noctibus verò, &c.] Inuigilans orationi. In hoc ipso docens, & instruens nos de die instare prædicationi, & aliis operibus misericordiæ, & de nocte vacare orationi, & contemplationi. *Ps.* 41. In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius. *Thr.* 2. f. Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum, effunde, sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini, leua ad eum manus tuas.

Locus autem ipse ostendit qualis debet esse oratio, scilicet, erecta sursum per rectam intentionem, & deuota, & compassione plena, hoc est enim orare in monte Oliueti. Sed non vacat quod dicitur pluraliter, diebus docens, & noctibus orans, non die & nocte singulariter, per hoc innuens quod frequenter est prædicandum, & frequenter orandum

De primo dicit Apostolus 2. *Tim* 4. a. Prædica verbum, insta opportunè, importunè. De secundo 1. *Thess.* 5. c. Sine intermissione orare. Et notandum est quod dicit [diebus erat docens, & noctibus orans,] quia tempore pacis, & tranquilitatis est prædicandum, tempore aduersitatis est magis orandum. Sequitur. *e* Et omnis, &c] id est, accelerabat manè.

f Ad eum] venire [in templo & audire illum,] quia certè talis doctor & prædicator libenter auditur qui habitat in monte Oliueti, & docet in templo, id est, qui vacat misericordiæ & doctrinæ. Vnde & Dominus ipse discipulus suos ad misericordiam inuitat, *sup.* 6. f. Estote misericordes, sicut pater vester misericors est.

EXPOSITIO CAP. XXII.

APpropinquabat, &c.] Hîc incipit quarta pars huius libri. Siquidem totus hic liber diuisus est in quatuor partes, præter prologum, quem ipsemet Lucas præposuit in libro suo more Prophetarum.

In prima parte agitur de conceptione & natiuitate præcursoris, & conceptione Saluatoris, & tenet vnum capitulum.

In secunda agitur de natiuitate & baptismo Saluatoris, & tenet duo capitula.

In tertia parte agitur de Christi tentatione, prædicatione, & miraculorum operatione, & tenet decem & octo capitula vsque huc.

Hic incipit quarta pars, in qua agitur de passione, & Resurrectione, atque Ascensione eius, & tenet tria capitula. Hoc autem primum capitulum diuiditur in septem partes.

In prima præparatur Pascha Domino cum discipulis celebrandum. In secunda describitur discipulorum contentio ibi. [Facta est autem & contentio.] In tertia prædicitur discipulis sua tentatio, ibi. [Ait autem Dominus.] In quarta ponitur ipsius Domini oratio, & discipulorum dormitio, ibi [Et egressus ibat.] In quinta ponitur captio, ibi. [Adhuc eo loquente.] In sexta describitur trina Petri negatio, & eiusdem fletus, & reuersio, ibi. [Comprehendentes autem.] In septima, inchoata eius illusio, ibi. [Et viri qui tenebant eum.] In his septem completur illud capitulum. Dicit ergo.

g Appropinquabat autem] dum prædicta fierent à Domino quarta feria ante diem cœnæ, congregatis principibus Sacerdotum in domo Caiphæ, vt dicitur *Mat.* 26. a.

h Dies festus aazymorum qui dicitur pascha, quod erat decimaquinta Luna Aprilis. Durabat autem hoc festum septem diebus, in quibus non licebat Iudæis comedere fermentatum, sed solos azymos panes. Vnde *Exod.* 12. c. Primo mense decimaquarta die mensis ad vesperam comedetis azyma vsque ad diem vicesimumprimum eiusdem mensis ad vesperam. Hoc est contra Græcos, qui dicunt, quod Dominus confecit corpus suum de fermentato. Mentiuntur planè, quia tunc non licebat comedere fermentatum, scilicet in vespera decimæquartæ diei primi mensis, quando comedebatur agnus. Vnde & *Leui.* 23. a. dicitur: Mense primo decimaquarta die mensis, ad vesperam Phasæ Domini est, & decimaquinta die mensis huius solemnitas Domini est azymorum. Decepti autem fuerunt Græci, & sunt adhuc per æquiuocationem huius nominis Pascha, putantes Pascha vbique poni pro agno. Vnde cum dicatur *Ioan.* 18. e. Non introierunt Iudæi in prætorium ne contaminarentur, sed manducarent Pascha & constat quod tunc erat Parasceue, inde argumentantur Græci, quod die Parasceues erat decimaquarta Luna, quia tunc comedebatur agnus, quem dicunt vocari Pascha ibi, & ita quinta feria ante fuit decimatertia Luna, quando Dominus fecit Pascha cum discipulis suis; Sed in decimatertia Luna nondum erat aazyma in domibus Iudæorum, quare dicunt quod Dominus non confecit de Azymo.

Vnde dicunt nos hæreticos qui conficimus de Azymo, imò dicunt quod non conficimus.

Item, quod Dominus fecerit pascha suum decimatertia Luna quando nondum comedebatur azyma, probant auctoritate *Ioan.* 13. a. vbi dicitur: Ante diem Paschæ sciens Iesus, &c

Ibi expressè dicitur quod fecit cœnam ante diem Paschæ, sed dies Paschæ erat decimaquarta Luna, ergo Iesus comedebat Pascha suũ decimatertia Luna, ergo confecit de fermentato.

Hoc idem probant ratione sic. Veritas debet respondere vmbræ, sed decimaquarta Luna ad vesperam immolabatur agnus typicus, ergo decimaquarta Luna fuit immolatus verus agnus, id est, Christus: ergo dies Parasceues fuit decimaquarta Luna. Ergo quinta feria ante fuit in decimatertia Luna, & tũc fecit Iesus Pascha suũ, & ita videtur quod de fermẽtato cõfecit. Itẽ mulieres parauerũt vnguẽta in die parasceues, vt dicitur *inf.* 23. g. Sed si esset tũc

decima

decimaquinta Luna, non liceret, quia dies illa celeberrima est, vt dicitur *Leu.* 2. a. Quare dicunt quod dies Parasceues fuit decimaquarta Luna, & ita Dominus fecit Pascha suum decimatertia Luna. In hoc consistit totus error siue deceptio Græcorum. Quod autem Græci errent, & mentiantur, patet, per hoc quod dicitur *Marc.* 14. b. Primo die azymorum, quando pascha immolabatur, dicunt discipuli ad Iesum, quò vis eamus, & paremus tibi comedere pascha; sed constat, quod hoc dixerunt discipuli die Iouis antequam captus esset Dominus, ergo tunc immolabatur agnus,

morum qui dicitur pascha. Et *a* quærebant principes Sacerdotum, & Scribæ *b* quomodo † Iesum interficerent. *c* Timebant verò plebem. *d* Intrauit autem *e* Satanas in Iudam *f* qui cognominabatur *g* Scarioth vnum de duodecim *i* & abiit, & locutus est cum Principibus Sa-

al. † eum.

& comedebatur azyma. Aliter non esset dies azymorum. Ergo ad minus erat decimaquarta Luna. Sic enim præcipitur *Exod.* 12. c. Primo mense decimaquarta die mensis ad vesperam comedetis azyma.

Item *inf. eod.* Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha, & misit Iesus Petrum & Iacobum, & Ioannem, &c. Ergo tunc erat decimaquarta Luna, & vnde vt prius, scilicet, quod die Iouis quando Dominus fecit Pascha suum, fuit decimaquarta Luna quando non licebat comedere fermentatum, quare patet, quòd confecit de azyma, vnde manifestè errant Græci. Ad obiectiones Græcorum respondetur per distinctionem æquiuocationis huius nominis pascha. Dicitur enim septem modis. Vno modo tota septimana azymorum, id est, à decima quinta die Aprilis, vsque ad vicesimam primam diem eiusdem mensis dicitur Pascha. Sic accipitur. *Act.* c. 12. a. vbi dicitur: Volens post pascha producere eum populo.

Secundo modo dicitur hora vnius diei, id est, vespera decimæquartæ Lunæ Aprilis. Sic accipitur *Exod.* c. 12. c. & *Leu.* 23. a. Sic etiam accipitur *Ioan.* 13. a. Ante diem festum Paschæ. Tertio modo dicitur prima dies azymorum, id est, decimaquinta Luna. Sic accipitur hic. Quarto modo dicitur pascha panes azymi. *Ioan.* 18. e. Ne contaminarentur, sed manducarent pascha, id est, panes azymos vel paschales. Quinto modo dicitur pascha agnus paschalis. Sic accipitur *inf. eod.* Venit dies azymorum in qua necesse erat occidi pascha. Sexto modo dicitur pascha festiuitas epuli. 2. *Par.* 35. c. Non fuit phase simile huic. Septimo modo dicitur pascha ipse Christus. 1. *Cor.* 5. b. Pascha nostrum immolatus est Christus. Vnde versus.

Pascha dicitur septem modis.

Hebdomas, hora, dies, epula, pecus, Azyma, Christus.

Ad rationem autẽ Græcorũ dicimus, quod reuera vmbræ respondet veritas, quia in Pascha typico erant duo, scilicet comestio agni, & immolatio seu occisio. Immolatio agni fiebat decimaquarta Luna ad vesperam, & immolatio Christi fuit inchoata, decimaquarta Luna ad vesperam, quia tunc fuit captus Iesus. Et ita immolatio bene respondet immolationi. Comestio verò totaliter respondet comestioni, quia sicut decimaquarta Luna ad vesperam comedebatur agnus, ita Dominus corpus suum dedit discipulis manducandum, & ipsemet manducauit. Quare autem post pascha typicum dedit Dominus corpus suum discipulis manducandum, quadruplex solet assignari ratio. Prima est, quia per hoc ostendit legalia esse finita, sicut tenebra finitur luce apparente. Secunda, vt mentibus discipulorum imprimeretur firmiùs Dominici corporis & sanguinis Sacramentum. Tertia, vt vmbræ veritas responderet. Quarta ratio est ad innuendum, quod cibus iste non est cibus corporis, sed mentis. Primum autem est quod est corporale, deinde quod spirituale, vt dicitur 1. *Cor.* 17. f. Ad aliam rationem Græcorum est dicendum, quod licet die Parasceues esset dies festus azymorum, id est, decimaquinta dies, quæ est celeberrima, tamen licitum erat, secundum legem parare vnguenta, quia hoc non est opus seruile, sed misericordiæ, sicut circumcidere licitum erat etiam in sabbato, vt dicitur *Ioan.* 7. c. & *Mat.* 12. a. Sequitur.

Ratio quadruplex quare Dominus corpus suum dedit discipulis.

a Et quærebant principes Sacerdotum & Scribæ,] id est, legisdoctores.

b Quomodo Iesum interficerent.] In bono die bonum opus volebant facere.

c Timebant verò plebem] quæ amabat Iesum, & libenter audiebat eum, vnde & liberaret eum, & auferret de manibus Sacerdotum. Nec timebant seditionem populi sed quod in proprias eorum personas fortè manum inijcerent. Sic multi Principes etiam Sacerdotum, id est, Episcopi, & Scribæ, id est, doctores legis, appropinquante festo magno quærunt Iesum interficere in se, & in aliis per excessus epulationum & potationum.

Tunc ferè omnes Principes faciunt festum Baal, id est, ventris, quod non placet Deo. Vnde *Is.* 1. d. Iniqui sunt cœtus vestri, calendas, &c. Sed quid factum est in festo Baal? Certè ibi mortui fuerunt omnes Sacerdotes eius.

Vnde 4. *Reg.* 10. d. congregauit Iehu omnem populum, & dixit ad eos: Achab parum coluit Baal, ego autem amplius colam eum. Nunc igitur omnes Prophetas Baal, & vniuersos seruos eius, & Sacerdotes ipsius vocate ad me, nullus sit qui non veniat. Sacrificium enim grande est mihi Baal. Et ingressi sunt templum Baal, id est, coquinam, vel domum refectionis, & repleta est domus Baal, &c. Et nullus euadat. Ita factum est, & ita fit hodie. Sed illi Principes Sacerdotum timebant plebem, isti verò nec plebem nec Deum timent. Sequitur.

Matt. 26. b. *Marc.* 14. a.

d Intrauit autem,] non per essentiam, sed per suggestionem. *Ioan.* 13. a. Cum diabolus iam misisset in cor. *Glos.* Spirituali suggestione. Ioannes dicit, quia post buccellam intrauit Satanas in Iudam, quod fuit longè post. Solutio, est, quia & modò intrauit, & post, sed prius plenè, postea plenius.

e Satanas in Iudam. *Chrysostom.* Intrauit non corpus Christi contemnens, sed vecordiam proditoris deridens.

Item *Chr.* Si ille qui cum Christo fuit, qui signa operatus est, qui tantam audiuit doctrinam, à philargyria in tantum deductus est barathrum, multò magis vos, qui neq; Scripturas auditis, & possessionibus indesinẽter affixi estis, facilè ab hac passione capiemini, & ita non est hæc concupiscentia naturalis. Quæ enim naturæ sunt, omnibus communia sunt.

Et *infra.* Quos occupauerit, præter naturam viuere facit.

f Qui cognominabatur Scarioth.] *Chr.* Quare dicit eius cognomen. *Hier.* dicit, Scarioth interpretatur memoria mortis, quia non repentè persuasus, sed diutius meditatus scelus peregit.

g Scarioth.] *sup. Matt.* 10. dicit *Gl.* quod sic, &c. Sed *super Apoc.* quod de Tribu Dan. Item *Genes.* 49. In benedictione Dan. &c. Sed iterum contra *Ies.* 20. a. Væ coronæ Ibi *Gloss.*

h Vnum de duodecim.] *Chr.* quasi dicat, de primo choro erat. *Ioan.* 6. g. Nonne duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus est. *Iob c.* 19. c. Quem maximè diligebam auersatus est me.

i Et abiit] quasi spontaneus. *Bed.* Non à Principibus inuitatur, nulla necessitate constringitur, sed propria sponte scelerata mentis iniit consilium.

k Et locutus est cum principibus Sacerdotum,] qui tunc congregati erant in domo Caiphæ. Et hoc constat quarta feria esse factum. Ita enim se habet processus rei & veritas historiæ.

Dominus in sabbato ante ramos palmarum fuit Bethaniæ in domo Simonis leprosi, vbi parata est cœna solemnis, cui Lazarus interfuit.

In crastino, scilicet in prima feria sedens super asellum venit in Ierusalem, & intrauit templum & vendentes, & ementes de templo eiecit, & circa vesperam rediit ad suum hospitium in Bethaniam.

Et in crastino, scilicet, secunda feria iterum rediens Ierusalem intrauit in templum, & docebat in templo, & præsentata est ei adultera, & liberauit eam. De arefactione ficus, quando facta est, dubium est, sed dicatur ad præsens actum in secunda feria, est enim dubium in prima factum sit, an in secunda.

Sap. 2. 1. a. *Matt.* 23. b.

Tertia feria docens in templo confutauit Scribas & Pharisæos.

De quo *sup.* habuisti. Et eadem die cum ostenderent ei ædificia templi, ait: Non relinquetur lapis super lapidem. Et inter cætera verba doctrinæ suæ, ait. Amodo non videbitis me, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

Et eadem secundum *Mat.* 26. a. dicitur: Scitis, quia post biduum pascha fiet, &c. Vespere exiit cum discipulis in montem Oliueti, & ibi prædixit eis signa exterminij, & futuri iudicij, quæ præcesserunt. Quia ergo audierant principes Sacerdotum eum dicentem. Nõ videbitis amodo, &c. Putauerunt, quod vellet subterfugere manus eorum, ideo congregati sunt in atrio Caiphæ, deliberantes, quomodo eum possent capere, & occidere.

Quos audiens Iudas, congregatos, venit ad eos, & pactum iniit cum eis de tradendo Domino pro triginta argen

argenteis, quorum quilibet valebat decem denarios viuales. Et sic magistri sui pretio damnum de effusione vnguenti super caput Domini compensauit. Et sic quarta feria ante Passionem facta est venditio, pro cuius compensatione eadem die ante epistolam legitur prophe-
Isa. 62. d tia Isaiæ, in qua de venditione agitur, vbi dicitur. Ecce merces eius cum eo Et agitur ad literam de mercede quã recepit Iudas pro venditione. Hinc est etiam quòd quarta feria secundum post sextam feriam obtinet locum, in ieiuniis, & afflictionibus. Nam sicut in sexta feria fuit crucifixus, ita in quarta fuit venditus Et cum prædicto modo processerit ordo rei, quædam glossula videtur perturbare manifestam veritatem, ideóque sic debet intelligi. Hæc ante Biduum, id est in ipso biduo, alioquin non constarent priora. Nam si ante biduum paschæ facta est venditio, ergo in tertia feria, cum constet factum esse in quarta feria secundum tenorem prædictorum.

cerdotum *a* & magistratibus, *b* quemadmodum illum traderet eis. Et *c* gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et *d* spopondit. Et *e* quærebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis. *f* Venit autem dies azymorum, in *g* qua necesse erat occidi pascha. *h* Et misit *i* Petrum, & Ioannem, *k* dicens: Euntes parate nobis pascha vt *l* manducemus. At illi *m* dixerunt: Vbi vis paremus? Et dixit *n* ad eos. Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem, *o* occurret vobis homo *p* amphoram aquæ portans, *p* sequimini eum in domum in quam intrat, *r* & dicetis patri-

Mystice. [*Mysticè*] autem Iudas gerit typum Prælatorum & iudicum, qui Christum vendere non cessant, quia Sacramenta & beneficia eius & iudicia vendere non formidant. Vnde & facto & verbo frequenter dicunt. Quid vultis dare & ego vobis eum tradam? De quibus dicitur *Mich.* 3. d. Principes eius in muneribus iudicabant, &c. *Isa.* 1. f. Quomodo facta est meretrix, quæ semper vult accipere, ciuitas fidelis plena iudicij? Iustitia habitauit in ea olim, id est iusti iudices nunc autem homicidæ. Argentum tuum, &c. Causa viduæ non ingreditur, id est animæ vel Ecclesiæ, sed tantum causa de rebus temporalibus. Sequitur:

a Et magistratibus] locutus est supple. *Chrys.* id est ducibus exercitus, quos scilicet statuerant Romani propter seditiones frequentes Iudæorum.

b Quemadmodum illum traderet eis,] quomodo potuit sic peruerti iuxta Christum? *Chrys.* Non est conatrix Dei vocatio, nec violentiam infert consilio humano. Et *inf.* *Eccl.* 10. a. Auaro nihil est scelestius. Ecce Iudas vendit Ioseph, *Genes.* 37. e. Et Absalon prodit patrem, 2. *Regum.* 15.

Matth. 27 a. *c* Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare] quam acceperunt in corbonam, id est in arca vbi reponebantur oblationes sacerdotum. Vnde quando Iudas pœnitens retulit eis triginta argenteos, dixerunt: Non licet nobis mittere eos in corbonam, quia pretium sanguinis est. *Zach.* 11. e. Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. q. d. tantum dedissent ipsi pro idolo vno, quantum pro me.

d Et spopondit,] scilicet illis vendere Iesum pro pecunia.

e Et quærebat opportunitatem, vt traderet illum sine turbis. Venit autem. &c.] Dictum est *suprà*, quòd quarta feria vendidit Iudas Dominum, & deinde quæsiuit opportunitatem quomodo posset eum tradere sine turbis. Nunc incipit ostendere Lucas modum & locum & tempus, & seriem traditionis, dicens:

f Venit autem dies azymorum.] *Beda*, id est, quarta decima luna ad vesperam, quando præcipit lex eiicere fermentatum à domibus, & solo azymo vesci, vt dicitur *Exod.* 12. c & *Leu.* 23. a. & *Num.* 28. c. *Deut.* 16. b.

g In qua necesse erat occidi Pascha] id est agnum Paschalem. Sed posset aliquis dicere: Nox illa in qua immolabatur agnus dicebatur pascha, quare ergo ea nocte non est immolatus verus agnus? Solutio est. Ea quidem nocte immolatus est, eius immolatio inchoata est post cœnam Nam & post propinatam discipulis Eucharistiam, egressus est in hortum, & ibi comprehensus & sic initiata est eius Passio. Istud etiam quod hic dicitur. [Necesse,] multum pro nobis est, contra Græcos, qui dicunt lunam fuisse quartam decimam in die Parasceues, & ita Dominum fuisse crucifixum quarta decima luna, pascha verò in tertia decima luna celebrasse. Quibus obuiat, quod hic dicitur [necesse] Litera plana est.

Mystice. [*Mysticè.*] Septem dies azymorum, sunt septem virtutes, quarum operationes sunt veteris hominis afflictiones, & noui hominis reparationes. Prima dies est timor. In hac configitur vetus homo Vnde *Psal.* 118. Confige timore
tuo carnes meas Secunda est iustitia, qua tentationi pec- *Ps. 118.*
catorum resistitur. Vnde *Eccl.* 2. a. Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & in timore, &c. Tertia est magnificentia, qua magna fiunt, *Psalm.* 95. Confessio, & pulchritudo, &c. Quarta est odium vi-
tiorum, quo pecca- *Matt. 26 b.*
ta abominantur. Vn- *Marc. 14 b.*
de iniquitatem odio habui, & abominatus sum. Et in istis quatuor diebus omninò occiditur vetus homo. In tribus sequentibus reparatur nouus homo Quarum prima est fides, qua incipit viuere nouus homo, *Habac.* 2. a. Iustus ex fide sua viuet Secunda est donum scientiæ, in qua pascitur nouus homo pane lacrimarum.

Scientia enim lacrymas generat. Vnde *Eccl.* 1. d. Qui addit scientiam addit & dolorem. Et *Augustinus in libro de doctrina Christiana.* Scientiæ donum non facit hominem exterius iactantem, sed interius lacrymantem. Tertia dies est spes veniæ, & gratiæ & gloriæ, in qua confortatur, & roboratur, & perficitur nouus homo, *Rom.* 8. e. Spe salui facti sumus. Dicit ergò,

f Venit autem dies Azymorum] prima, id est, timor.

g In qua necesse erat occidi pascha quòd passio vel transitus interpretatur, id est, veterem hominem, quem timor occidit, *Eccl.* 1. c. Timor Domini expellit peccatum. Quo expulso moritur vetus homo.

h Et misit] Iesus, id est, quicunque quærit salutem, & suam, & aliorum.

i Petrum, & Ioannem,] id est, cogitationes, quas generat notitia, & affectiones, quas gignit gratia.

k Dicens: Euntes parate nobis pascha, id est, pastum seu refectionem.

l Vt manducemus.] Non dicit vt manducem solus sicut auarus *Eccl.* 11. c. Inueni requiem mihi & nunc manducabo de bonis meis solus, Ita dicit auarus, & nescit, quòd tempus prætereat, & mora appropinquet, & relinquat omnia aliis, & moriatur. Exemplum *sup.* 12. c. dicebat diues Anima mea habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, &c. *Iob.* 31. b. Si comedi bucellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea.

m At illi dixerunt, vbi vis paremus? Bene quærunt isti duo nuncij, quia duo sunt loca in anima, & in vtroque potest Dominus habitare, scilicet, intellectus, & affectus Sed intellectus locus est tumultuosus, & quasi quoddam publicum consistorium iudiciorum, vbi omnes eunt, & omnia iudicia ventilantur, & ideò non est locus aptus refectioni maximè Domino, de quo dicitur in *Ps.* 75. In pace factus est locus eius, &c.

Primò ibi volant passim muscæ morientes, id est, immundæ cogitationes. Præterea ibi non comeduntur, nisi folia volatilium cogitationum. Affectus verò est alius locus magis aptus refectioni, quia secretior est. Ibi panis charitatis abundè comeditur, & vinum deuotionis, & aqua compassionis bibitur, & ideò Dominus libenter hospitatur ibi, *Ps.* 131. Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam, 2. *Paral.* 7. c. Elegi mihi domum istam in locum sacrificij. Sequitur:

n Et dixit ad eos, ecce introeuntibus vobis in ciuitatem,] id est, in animam vel in Ecclesiam, extra quam non facit Dominus pascha, in quam nesciunt ire stulti, *Eccl.* 10. c. Labor stultorum affliget eos, *Psal.* 106. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

o Occurret vobis homo] id est, vnus, non multiplex.

q Amphoram aquæ portans,] id est, cor deuotione, & compassione plenum. *Chrys.* Simile signum dedit Samuel Sauli, 1. *Reg.* 10. a. Inuenies, inquit, hominem ascendentem habentem vtrem aquæ.

q Sequimini eum in domum,] animæ, vel Ecclesiæ, [In quam intrat.] Ad tales declinat libenter Dominus, qui portant amphoram aquæ, quia dant ei de aqua sua quam libenter bibit. 2. *Regum.* 4. c. Desiderauit Dauid aquam de lacu, &c. *Ioan. cap.* 4. a. Iesus fatigatus ex itinere, &c Sequitur:

r Et dicetis patrifamil. domus] i. rationi siue libero arbitrio quod est pater,

A quod est pater, & rector familiæ domus, id est, conscientiæ. Familiam dico desideria, cogitatiooes, affectionea animæ, quæ omnia reguntur, & dispoountur libero arbitrio.
a Dicit tibi magister,] id est, Christus, cuius debes esse discipulus obediendo & reuerendo, & audiendo illum. *Matt.* 23. b. Vnus est magister vester, &c.

familias domus. Dicit tibi a magister. b Vbi c est diuersorium, vbi d pascha cum discipulis meis e manducem ? Et f ipse ostendet vobis cœnaculum g magnum h stratum, i & ibi parate. k Euntes autem l inuenerunt sicut dixit illis, & m parauerunt pascha. Et cum n facta esset hora o discubuit, & p duodecim † discipuli cum eo, q Et ait illis. r Desiderio desideraui hoc s pascha mãducare vobiscum t antequam patiar. u Dico enim vobis, quia ex hoc x non manducabo illud y donec impleatur in regno Dei. Et z accepto calice a gratias egit b & dixit: Accipite & c diuidite inter vos. d Dico.n.vobis, quod nõ bibã de generatione vitis e donec

B b Vbi est diuersorium, &c.] *Ambros.* Pauperis hospitium amplis nobilium ædibus anteferetur. *Matth.* 8. c. Vulpes foueas habent, &c.

Moraliter. *Moraliter.* b Vbi,] id est, in qua parte animæ.

c Est diuersorium,] id est, locus secretus refectioni idoneus.

d. † Apostoli. d Vbi Pascha cum discipulis meis,] qui sunt timoratæ mentis cogitationes, & sancta desideria.

e Manducem.] *Apocal.* 3 d. Ego sto ad ostium & pulso, si quis, &c. Hoc idem quærit sponsa *Cant.* 1. b. Indica mihi vbi pascas, vbi cubes, &c. Comedit autem Dominus nobiscum pascha duobus modis, scilicet, de nostra pœnitentia gaudendo, & nos sibi incorporando. Et nos similiter comedamus cum eo dupliciter, scilicet, hœdum veteris hominis occidendo, & agnum noui hominis accipiendo.

Moraliter. f Et ipse ostendet vobis cœnaculum.] Ad literam, propter æstum caloris immoderati fiebant cœnacula, id est, quædam mansiones in eminentiori parte domorum ad cœnandum aptè, vnde & nomen habent. In inferiori verò parte fiebant cubicula, id est, mansiones ad dormiendum aptè, quia de nocte est ibi frigus.

Moraliter. f Et ipse ostendet vobis cœnaculum,] id est, affectum, qui est refectorium animæ.

g Magnum] latum charitate, longum spe, altum fide.

h Stratum] humilitate.

i Et ibi parate,] non alibi. *Deut.* 16 b. Non poteris immolare phase in qualibet vrbium tuarum, id est, virium seu potentiarum, sed in loco quem elegerit Deus, id est, in affectu sic parato vt dixi.

k Euntes autem] duo prædicti nuncij, scilicet, Petrus, & Ioannes, id est, cogitatio & affectio.

l Inuenerunt sicut dixit illis] Iesus, id est, spiritus, suam & aliorum salutem quærens.

m Et parauerunt pascha.] *Chrysost.* Miror quomodo homo ille suscepit eum, non solum quia ignotus, sed quia existimans hic inimicitias sibi affuturas. *Chrysost.* Contempsit multorum odium.

Moraliter. *Moraliter.* m Et parauerunt pascha,] id est, refectionem Domino & sibi, immunditias domus eiiciendo per confessionem, & postea domum sic mundatam ornando bonis operibus, aquam lacrymarum, vinum compunctionis, agnum innocentiæ, lactucas pœnitentiæ, & cætera necessaria procurando.

n Et cum facta esset hora] manducandi.

o Discubuit,] scilicet, in vespera post solis occubitum id est, præsentis prosperitatis occasum. Quamdiu enim dies est in anima, id est, lux mundanæ prosperitatis, non vult ibi Dominus manducare.

p Et duodecim discipuli cum eo,] discubuerunt ad cœnandum in eadem mensa, alij verò discipuli minores erant in alia mensa.

Moraliter. *Moraliter.* p Duodecim discipuli,] id est, vniuersitas sanctarum cogitationum, & piorum desideriorum.

q Et ait illis] duodecim discipulis, id est, cogitationibus, & desideriis disciplinatæ mentis.

r Desiderio desideraui,] id est, duplici desiderio optaui.

s Hoc pascha manducare vobiscum,] scilicet, vetus, & nouum. Vnde alterum desiderium est propter veteris hominis consumptionem, alterum propter noui hominis reparationem. Sicut enim ibi nouum pascha successit veteri, ita in pœnitentia nouus homo successit veteri. Et vtrumque desiderat Iesus, id est, salus, scilicet, veteris hominis destructionem, & noui reparationem.

t Antequam patiar,] id est, antequam moriar, quia postea non potest fieri phase, id est, transitus ad Dominum. *Ecclesiast.* 17. d. Ante mortem confitere, à mortuo quasi nihil perit confessio, &c.

u Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud,] scilicet, vetus pascha.

y Donec impleatur in regno Dei,] id est, Ecclesia. *Beda.* Non vltra Mosaicum pascha celebrabo, donec in Ecclesia quæ est regnum Dei spiritualiter intellectum compleatur, & cætera, id est, donec Sacramẽtum Dominici corporis & sanguinis in veteri pascha spiritualiter intellectum ab Ecclesia celebretur.

Moraliter. Matth. 26. c. Marc. 14. c. *Moraliter.* u Dico enim vobis, quia ex hoc,] id est, post hanc vitam.

x Non manducabo illud,] id est, non occidam veterem hominem & assumam nouum, nisi hic fiat ante mortem.

y Donec impleatur in regno Dei.] Tunc enim erit plenum gaudium de plena veteris hominis occisione, & noui restitutione. Vsque tunc enim nec vetus homo plenè destruetur, nec nouus plenè restituetur. Vnde *Rom. septimo*, d. Condelector legi mentis meæ, &c. Et hæc pugna durabit inter nouum & veterem quamdiu durabit vita ista. Vnde clamat ibidem Apostolus. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius ? Sequitur.

z Et accepto calice, &c.] Dominus celebrans pascha cum discipulis suis dixerat se non manducaturum illud pascha donec impleretur, id est, donec significatum eius manifestaretur, & figura cessaret, quia hæc est impletio figurarum, scilicet, manifestatio veritatis. Sicut ergo prædixerat de agno paschali, quia non manducaret illum donec impleretur, sic & de potu, id est, donec sub forma vini, & aquæ sanguis Christi ab Ecclesia generaliter sumeretur, sicut corpus sub forma panis, & sub vtraque forma totus Christus sumeretur. De cibo quidem paschali ad literam legitur *Exod.* 12. b. quia comedebant carnes agni, & azymos panes cum lactucis agrestibus, id est, cum succo de lactucis expresso, in quo intingebatur quasi in quodam iure. De potu autem non memini me legisse. Sed licet non legatur, tamen quia non poterant comedere sine potu. Et sicut cibus erat Sacramentum, ita & potus Sicut etiam *Gloss. Beda* videtur hic innuere. Quod autem de calice figurali hic loquatur, patet ex eo quod ait. [Et diuidite inter vos.] Constat verò quia verum calicem, id est, calicem sanguinis sui, ille qui sanctificauit singulis propinauit. Dicit ergo.

z Et accepto calice] veteri siue figurali non consecrato. Nam de nouo consecrato dicetur postea.

a Gratias egit.] *Gloss.* supplet quod minus est in litera. Ostendit enim de quo ageret gratias, scilicet, de transitu veterum & de substitutione nouorum. 2. *Corinth.* 5. a. Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.

Leuit. 16. b. Item [Gratias egit] de sui officij consummatione, de humani generis liberatione. de hostis victi humiliatione. Hoc autem fecit, vt dicit *Gregorius*, vt ostenderet quàm æquanimiter vnusquisque debet flagella propriæ culpæ sustinere, cum ipse lætanter sustinuerit flagella culpæ alienæ Nos enim peccauimus, & ipse sustinuit pœnam. *Isa.* 53. b. Vere languores nostros ipse portauit. Quicunque igitur flagellatur à Domino, libenter debet sustinere, imo lætanter, quia per hæc flagella temporalia, vitat æterna. *Michæas* 7. b. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum.

b Et dixit, accipite & diuidite inter vos.] vt quilibet parum bibat, non vnus totum. In quo reprehenduntur diuites huius mundi, qui totum comedunt, & nihil vel parum dant pauperibus. Vnde *sup.* 16. e. Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur, &c.

d Dico enim vobis, &c.] Hoc exponitur quatuor modis. Primo modo ad literam. Dederat enim Dominus discipulis suis bibere. Et possent dicere, vel fortè dixerunt ei. Dedisti nobis bibere, tu quare non bibis ? Et respondens Dominus ait. Nolo [Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis,] id est, de vino materiali. e Donec veniat regnum Dei,

id est, vsque post resurrectionem, quando ipse venit in regno suo, tunc bibit ipse, & comedit cum discipulis suis, vt dicit *Beda*, licet in Euangelio non inueniatur expressum, quod ipse biberit. Secundo modo exponitur mysticè, secundum quem modum vitis dicitur synagoga, generatio vitis legalium obseruantia. Et est sensus. Hucusque bibi de generatione huius vitis, id est, accepta habui sacrificia legis, amodò non bibam, id est, de cætero non erunt mihi accepta. [Donec veniat regnum Dei,] id est, donec appropinquet finis mundi, quando regnum veniet ad regnum, tunc bibam de generatione illius vitis innouatæ per baptismum. Tertio modo secundum *Ambros.* Vitis est humana natura, generatio vitis humani generis mortalitas. De generatione huius vitis bibit Dominus, quando humanam naturam mortalem assumpsit. Et est sensus. [Dico vobis, quod non bibam] amodo [de generatione] huius [vitis,] id est, non resumam corpus mortale, & animam passibilem, [Donec veniat regnum Dei,] id est, donec resumam illam immortalitatis, & impassibilitatis gloria innouata, quod est regnum Dei. Quarto modo vitis est inueterata malitia illius, de qua bibit Dominus calicem passionis, & in fine bibet de generatione eiusdem vitis gaudium de conuersione illius. Vnde sensus est. [Non bibam] amodo [de generatione vitis,] id est, non sustinebo amplius à populo Iudaico angustias passionis. [Donec veniat regnum Dei,] id est, finis mundi, & tunc bibam de generatione huius vitis gaudium suæ conuersionis.

Matt.26.c. *Marc.14.c.*

regnum Dei veniat. *a* Et accepto pane gratias egit *b* & fregit & dedit eis *c* dicens. *d* Hoc est corpus meum, quod pro vobis † *e* datur. *f* Hoc facite in *g* meam commemorationem. *h* Similiter & calicem *i* postquam cœnauit dicens. Hic est calix *k* nouum testamentũ in *l* san-

al. † *tradetur.*

Moraliter. *Moraliter.* Sic non est bibendum de calice donec venerit regnum Dei, id est, gratia Christi quæ regnare facit. 2. *Parat p. cap.* 30. c. Magna pars populi quæ sanctificata non fuerat comedit phase, non iuxta quod scriptum est, & orauit, &c. *Eccl.* 14 c. Particula diei bonæ, &c. *Num.* 9. a. Quare fraudamur, &c.

a Et accepto pane, & cæt.] *Beda.* Finitis veteris paschæ solemniis, transit ad nouum quod in suæ redemptionis memoria Ecclesiam frequentare desiderat, vt pro carne & sanguine agni suæ carnis & sanguinis Sacramentum in panis, & vini figura substituat. Frangit, & porrigit, vt ostendat sui corporis fractionem non sine sua sponte futuram, agit gratias de veteribus terminatis, & nouis innouandis vel incipiendis. Dicit ergo. [Et accepto pane gratias egit.] *Chrysost.* Erudit nos quæcunque patimur cum gratiarum actione ferre.

Quasi in hoc quod ipse in propria persona frangit, notat quod de propria voluntate corpus proprium fregit, id est, passioni exposuit.

b Et fregit, & dedit eis,] gratis, non vendidit. *Matth.* 10. a. Gratis accepistis, gratis date. Iudas vendidit eum adhuc mortalem triginta argenteis, multi sacerdotes vendunt eum iam immortalem pro vno denario. Sed Dominus eiecit vendentes, & ementes de templo. *Ioan.* 2. c.

c Dicens hoc.] *Ambros.* quod sub specie panis apparet, [est corpus meum.] Hic est solutio quæstionis. *Exod. cap.* 16. d. Manhu, id est, quid est? [Hoc est corpus meum.] *Chrysost.* Quis pastor propriis membris nutrit oues? Et *infrà.* Matres quandoque tradunt filios educandos, ipse hoc non tulit, sed quos genuit per semetipsum nutrit. Hîc solet quæri, quibus verbis Dominus panem transsubstantiauerit in corpus suum, & quando, vtrum scilicet, ante fractionem aut post. Si dicatur quod his verbis confecit Dominus. [Hoc est corpus meum,] secundum hoc videtur, quod confecit post fractionem, quia hæc verba sequuntur verbum fractionis, & ita Ecclesia non tenet formam Domini. Si dicatur, quod aliis verbis confecit Dominus, ex hoc iterum habeo, quod Ecclesia non habet formam Domini in conficiendo, quod videtur inconueniens. Solut. Super hac quæstione quadruplex est opinio, licet vna sola sit vera. Quidam dicunt, quod Dominus bis dixerit hæc verba. [Hoc est corpus meum.] Primò dixit ea secretò, & tunc confecit, & postea iterauit eadem verba altè, & tunc tradidit Apostolis formam conficiendi. Secundùm istos construitur litera hoc modo. Accepto pane gratias egit, secretò dicens. Hoc est corpus meum. Et deinde fregit, & dedit eis iterum dicens. Hoc est corpus meum. Alij dicunt, quod Dominus tantùm semel dixit illa verba, & simul confecit, & tradidit Apostolis formam conficiendi. Secundùm istos sic debet fieri constructio literæ. Accepto pane gratias egit Dominus benedicens panem signo crucis: & fregit & dedit eis, dicens. Accipite, hoc est corpus meum. Et hoc dicendo, simul confecit & tradidit formam conficiendi.

Secundum hanc opinionem fractio panis præcessit confectionem. Alij dicunt, quod Dominus virtute diuina sine aliquibus verbis confecit, id est, panem in corpus suum transsubstantiauit, & postea tradidit Apostolis formam conficiendi, & virtutem verbis.

Secundum hos ordo literæ planus est. Accepto pane gratias egit conficiens sola voluntate sine verbis, & fregit postea, & dedit eis dicens. Accipite hoc est corpus meum.

Quarta opinio est, quod Dominus tantùm semel dixit illa verba. Hoc est corpus meum, & quod simul confecit, & tradidit formam conficiendi, & tradidit virtutem verbis, & quod consecratio panis præcessit fractionem, & omnino sic fecit Dominus, vt Ecclesia facit. Et sit constructio literæ hoc modo: Accepto pane gratias egit Dominus dicens. Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, & fregit postea, & dedit eis. Hæc opinio magis placet mihi. In his igitur verbis solis. Hoc est corpus meum, est virtus conficiendi, tamen Ecclesia addit, enim, quod tamen non est de substantia verborum; tamen quia Ecclesia apponit, non est omittendum. Solet etiam quæri, quale corpus dedit, vtrum passibile vel impassibile. Et dicendum, quod sicut modo tale dat quale est, scilicet, impassibile, & immortale, ita tunc tale dedit quale erat, id est, passibile & mortale, non tamen patiebatur quando comedebatur.

Item solet quæri, vtrum ipsemet comederit corpus suum, & biberit sanguinem suum. Et dicit *Chrysost.* quod sic, quod etiam dicit Apostolus *Hebr.* 2. d. Pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem. Vnde *Versus.* *Versus.*

Rex sedet in cœna turba cinctus duodena:
Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus.

Nota ergo quòd tunc instituit Dominus hoc Sacramentum, & sic ea die instituta est Missa. Vnde eadem die officium Missæ planè celebramus cum omnibus ornamentis, & ministris, ita quod nihil horum deest quæ celebrationi Missæ solent adhiberi, quia incongruum esset de solemnitate Missæ aliquid ea die prætermitti, qua instituta est. Tamen in tribus illis diebus horas diuinas, & matutinale officium semiplenè celebramus, quia nec more solito incipimus, nec more solito terminamus. Prætermittimus enim psalmum. Venite exultemus Domino, & benedicamus Domino. Nota etiam, quod ea die fit olei, & Chrismatis consecratio, ad repræsentandum, quod ea die facta est ab Hebræis postium linitio. quia sicut sanguine agni liniti sunt postes, ita Chrismate modò inunguntur frontes. Modò prosequere.

Hoc est corpus meum quod pro vobis,] id est, vice vestri qui peccastis, vel pro vobis habendis quasi pretio passionis meæ. *Psalm.* 61. Pretium meum cogitauerunt repellere, &c.

e Datur.] *Iob* 31. d. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius vt saturetur. *Chrysost.* Amabilis fuit sitis Iob.

f Hoc facite.] *Gloss.* id est, accipite & date, vt ponatur [hoc] discretiuè, quasi hoc, & non illud.

g In meam commemorationem.] *primo Corinth. decimoprimo*, f. Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.

h Similiter & calicem.] *Beda*, scilicet, illis.

i Postquam cœnauit dicens, hic est calix.] Calix dico confirmans.

k Nouum testamentum.] *Beda.* Nouum dicit ad distinctionem veteris, quod sanguine hircorum, & vitulorum dedicatum est. *Exod. vigesimo-quarto*, a. b. Sumptum sanguinem respersit Moyses in populum, & ait. Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum.

l In sanguine meo.] *Glossa.* Quia impossibile est sanguine hircorum peccata tolli. *Hebr. ca.* 10. a. *Chrysost.* Quomodo non horruerunt? Respondeo, quia prædixerat hoc sæpè. *Ioan.* 6.

Item [In sanguine meo] quem do vobis in potum sicut corpus in cibum. *Ioan. sexto*, f. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Sed Iudas, & ei similes, id est, auari non satiantur hoc cibo. *Prouerbiorum cap. decimo-tertio*, d. Iustus comedit & replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis. Alij sic ordinant litteram. [Hic est calix

in sanguine

in sanguine meo,] id est, sanguis meus in calice, vt fiat hypallage. Sanguis dico confirmans, [nouum testamentum.]

a Qui pro vobis,] & similibus, imò pro omnibus quoad sufficientiam, pro fidelibus solùm quoad efficientiam. 1. *Ioan. cap.* 2. a. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm, sed pro totius mundi.

al. † tradetur.

C

Matth. 26.*b.* *Marc.* 14.*c.*

b Effundetur] à patre permittente, vel exponente, à diabolo suggerente, à Iuda vendente, à Iudæo procurante, à Pilato post flagella tradente ad iudicandum & crucifigendum. Vel, [Qui pro vobis effundetur,] id est, pro salute vestra fundetur. Sed tamen vnus vestrûm est pro cuius salute non fundetur. Vnde subditur.

guine meo, *a* qui pro vobis † *b* effundetur. *c* Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa. Et *d* quidem filius hominis secundum quod *e* definitum est *f* vadit: *g* Veruntamen væ homini illi per quem tradetur. Et ipsi *h* cœperũt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset. *i* Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. Dixit *k* autẽ eis: Reges gentiũ dominantur eorum, *l* & qui potestatẽ habent super eos *m* benefici vocãtur. *n* Vos autẽ non sic:

c Veruntamen, &c.] Sicut de Passione prædixerat: ita prædicit de proditione. Hoc autem fecit triplici ex causa. Primò, vt ostenderet se esse Deum qui futura præuidit. Secundò, vt ostenderet se spontaneum pati, quia præcauere poterat. Tertiò, vt Iudas videns se non posse latere pœniteret propositi mali. Non tamen designauit eum Dominus ex nomine, ne manifestè correctus impudentior fieret, quod de plerisque contingit, & vt nobis exemplum daret, tripliciter autem notauit Dominus proditionem. vt melius patet in textu Matthæi. Primò generaliter, quando dixit: Vnus ex vobis me tradet. Secundò, specialiter, quando dixit: Manus tradentis me, mecum est in mensa. Tertiò singulariter, quando dixit: Tu dixisti.

Item reuocauit Dominus Iudam quatuor modis, vt patet in litera. Primò per criminis expressionem, cum dixit: Qui pro vobis tradetur. Secundò per pœnæ comminationem, cum dixit. Væ homini illi. Tertiò, per corporis, & sanguinis sui communicationem. Nam Iudæ sicut aliis discipulis communicauit Dominus corpus & sanguinem suum, vt dicit *August.* licet *Hilarius* contradicere videatur. Quartò per humilem responsionem, quando dixit. Amice ad quid venisti? *Matth. cap.* 26. e. Mollis enim responsio frangit iram. *Prouerb. cap.* 15. a. Et *Eccl. cap.* 6. a. Dulce verbum multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Sed Iudam non potuit mitigare. [Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.] Vnde dictum est. Homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem. Ecce quia post datam Apostolis Eucharistiam, statim subdit de Iuda, dicens, quia præsens erat in mensa, apertè videtur velle Lucas, quod susceptioni Eucharistiæ interfuerit Iudas, & ita susceperit, & ita volunt ferè omnes Sancti. Sed *Beatus Hilarius* hoc negat, & adhæret duobus verbis Domini. Ait enim Dominus loquens ad eos quibus calicem propinauerat. Non bibam amodò de hoc genimine vitis vsque in diem illum; cùm illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei. Certum est autem quia non bibit cum Iuda. Adhæret etiam illi verbo. Qui pro vobis effundetur. Non enim loquebatur Dominus nisi de effusione efficaci.

Psalm. 40.

Moraliter.

Moraliter. c Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.] Hoc similiter posset dicere hodie de multis sacerdotibus in mensa altaris. *Psalm.* 40. Homo pacis meæ, &c. *Chrysostomus.* Qui tunc fecit illa in cœna, hîc & nunc operatur ea. Hæc est illa mensa, & nihil minus habet, nullus adsit Iudas, nullus auarus, qui est recedat, cum discipulis, inquit, facio pascha. Et *infrà*: Quem multam sordem in ore ferentem non fineres sordidare aurum tibi commissum. Et *infrà*. Sanguinem meum effundam prius, quàm tradam Dominicum sanguinem præter id quod dignum est. *Malach.* 1. b. Ad vos ô sacerdotes qui despicitis nomen meum, & offertis super altare meum pollutum panem. Et *infrà*, d. Mensa Domini contaminata est, & quod superponitur, &c. *Chrysost.* Quali honoratus es honore, qua potiris mensa quam Angeli videntes horrescunt, & neque sine timore respicere audent propter eam quæ inde fertur coruscationem. Sequitur.

d Et quidem filius hominis secundum,] hoc supple.

e Quod definitum est,] id est, ab æterno præuisum.

f Vadit] ad Passionem, & per Passionem ad gloriam, *infrà* d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam?

g Veruntamen væ homini illi per quem tradetur.] *Beda.* Exemplo Iudæ filium hominis tradit, qui illud inuiolabile Dominici corporis Sacramentum violare præsumit, vel indignè sumendo, vel indignè tractando. His enim duobus modis tradit aliquis Christum. Vendit, id est, alienat à se, qui eius timore, & amore neglecto caduca amare conuincitur, & criminosa.

Matth. 10 *b* *Marc.* 10 *f.*

h Et ipsi cœperunt quærere inter se quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.] Licet non haberent conscientiam huius facti, tamen quærebant. Vnde *Beda.* Nouerant vndecim quod nil tale cogitauerant, sed plus credunt magistro quàm sibi, & timentes fragilitatem suam anxij quærunt de peccato cuius non habent conscientiam. Sic & nos cùm peccatum confitemur, licet in nullo simus conscij, plus tamen de nobis debemus Deo credere quàm nobis. Sequitur.

i Facta est autem & contentio inter eos quis eorum videretur esse maior.] Secunda pars capituli, in qua agitur de contentione discipulorum. *Beda* dicit, quod hæc contentio habuit ortum ex eo, quod Dominus secum duxerat in montem, Petrum, & Iacobum, & Ioannem quasi aliquid secretum eis commissurus, vt dicitur *Matth. cap.* 17 a.

Secunda pars.

Item quia promiserat Petro se daturum claues regni cælorum. *Matth.* 16. c. Et hoc audierant cæteri. vnde putabant vel Petrum omnibus vel illos tres cæteris esse præferendos. Et de hoc disputabant in via, vt dicitur *Marc. cap. nono*, c. Prius autem cogitauerant. Vnde *suprà nono*, f. dicitur. Intrauit cogitatio in eos quis eorum videretur esse maior. Et post cogitationem fuit disputatio, quæ vocatur hic contentio. Postea accesserunt ad Dominum, & dixerunt ei suam disputationem vt determinaret. Vnde *Matth. cap. decimo-octauo*, a. In illa hora, scilicet, post disputationem, accesserunt ad Iesum discipuli dicentes. Quis putas maior est in regno cælorum? Quæ autem fuerit causa contentionis, vtrum, scilicet, ambitio dignitatis, vel amor humilitatis qua tunc vnus alium præuenire honore volebat, dicit *Beda* non esse cognitum, quia potuit esse quod inter se contenderent de exhibitione reuerentiæ, quia quisque volebat alium sibi præferre ac si diceret alteri. Vos primò sedebitis. *Chrysostomus.* videtur dicere, quòd ambitio fuit causa. Vnde dicit. Passi sunt aliquid humanum discipuli de principatu contendentes. Sed certè ista ambitio non fuit peccatum, quia non de principatu terreno fuit. Vnde *Chrysostomus* dicit. Vide quia de principatibus terrenis non contendunt, sed de spiritualibus in cælo, hoc autem infirmitatis erat. Nos autem neque ad infirmitatem illorum peruenimus. Non enim quærimus quis est maior in regno cælorum sed quis est maior, quis copiosior, quis potentior in regno terræ. Hoc autem prohibetur *Ecclesiast. septimo*, 7. a. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris.

k Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum] qui subditi sunt eis, per potentiam eos humiliantes.

l Et qui potestatem habent super eos.] *Gloss.* largiendi habet.

m Benefici vocantur,] id est, benefacientes. Vel, id est, beneficia conferentes.

n Vos autem non sic.] *Gloss.* Quia etiam eorum quæ distribuitis non auctores sed dispensatores estis. 1. *Corinth. cap. quarto*, a. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. *Chrysostomus.* Principes mundi ideo fiunt vt dominentur minoribus suis, principes autem Ecclesiæ vt seruiant minoribus suis, vt suas vtilitates negligant, & illorum procurent, vt neque mori recusent pro salute eorum. Primatum sæcularem appetere, etsi ratio non est, vel causa est, principatum autem Ecclesiæ concupiscere, neque ratio est neque causa, quia neque iustum neque vtile est. Quis enim sapiens festinet se subiicere seruituti, & tanto periculo, nisi qui fortè non credit Dei iudicium, vel qui Deum non metuit impios puniturum. Item *Chrysostomus.* Quia differentia facta est in hoc sæculo, non dico sanctitatis, sed dignitatis, vt alter sit Episcopus, alter sit clericus,

fit clericus, alter laicus, & cætera, contumacia carnis coëgit, & peruersitas mundi, & occulta operatio inimici. Et *infrà*. Reuera honores videntur esse, sed ministeria sunt. Sicut videtur honor esse oculi quod illuminat corpus, non est autem, sed ministerium, ideo Dominus corporis non magis pedem contemnit quam oculum.

a Sed qui maior est in vobis fiat sicut iunior, & *b* qui præcessor est *c* sicut ministrator. *d* Nam quis maior est *e* qui recumbit, an qui ministrat? *f* Nonne qui recumbit? *g* Ego autem in medio vestrûm sum sicut qui ministrat. *h* Vos *i* autem *k* estis qui *l* permansistis *m* mecum in *n* tentationibus meis. Et *o* ego *p* dispono *q* vobis *r* sicut disposuit mihi pater meus *f* regnū:

Item *Chrys.* Homo quod membrum habeat honorabile, & quod inhonestum cognoscit, ipsum autem membrum hoc de se non cognoscit, ne sit schisma in corpore sic differentiam inter sanctos Christus cognoscit: cuius membra sumus omnes: ipsis autem sanctis non est concessum, vt cognoscant differentiam suam adinuicem.

a Sed qui maior est,] in virtutibus, [in vobis, fiat sicut iunior.] *Chrysost.* Quicunque desiderat primatum cælestem, sequatur humilitatem terrestrem, quicumque autem desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cælo. *Prou. cap.* 29. d. Superbum sequitur humilitas, id est, deiectio *Chrys.* Primatus fugientem desiderat, desiderantem se horret. *Eccl.* 11. b. Si secutus fueris, non apprehendes, & cæt. Est enim similis vmbræ honor mundanus, & laus popularis. Vnde *Versus.*

Si sequeris fugiet, si fugeris vmbra sequetur:
Sic captata fugit laus, & contempta tenetur.

Eccl. 34. a. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, sic qui, &c.

b Et qui præcessor est,] gradu dignitatis: Fiat.

c Sicut ministrator,] humili reputatione. *Ecclesiast. cap.* 3. c. Quantò magnus es, humilia te in omnibus. *Num. cap.* 8. d. Erunt Leuitæ ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis.

d Nam quis maior est,] humano iudicio.

e Qui recumbit, an qui ministrat] quasi dicat, qui recumbit maior est quoad iudicium mundi, sed quo ad iudicium Dei aliter est. Nam qui ministrat sæpe maior est apud Deum, vt patet in Christo, quem debemus sequi. Vnde *Chrysost.* Non est verus discipulus qui non imitatur magistrum, nec est vera imago quæ similis non est auctori. Et *suprà*. Domino paupertatem amante, qui diuitiarum amator est repellit à se Christi similitudinem. *B. Bern.* Age nunc sequere ducem tuum, scilicet, Luciferum, multiplica præbendas, accelera ad Archidiaconatum, ad Episcopatum aspira paulatim ascendens, sed non paulatim descendens, videbam, inquit, Dominus Satanam sicut fulgur cadentem de cælo, *sup.* 10. c.

f Nonne qui recumbit?] Ita videtur secundum iudicium sæculi, quod iudicat secundum faciem. Sed aliter est secundûm iudicium Dei, qui iudicat secundum veritatem. 1. *Reg.* 16 b. Homo iudicat ea quæ patent, Deus autem intuetur cor.

g Ego autem in medio vestrûm sum sicut qui ministrat,] quasi dicat, Ego ministro vobis, qui tamen maior sum vobis. Et potest specialiter intelligi de ablutione pedum. Nota etiam quod grauiter arguendi erant, quia talis ambitio dominij non debuit esse inter discipulos, qui venerant ministrare non ministrari, tamen pius, & mansuetus Magister eos non arguit, sed eis formam humilitatis proposuit. Debet autem habere Prælatus maternam pietatem, & paternam seritatem, ne vel nimis austerus sit, vel nimis remissus. Ministrat autem Dominus in præsenti fercula gratiæ, & in futuro fercula gloriæ, *sup.* 12. e. Amen dico vobis quod præcinget se Dominus, scilicet, & faciet illos discumbere & transiens ministrabit illis. *Matth.* 20. d. Filius hominis non veniet ministrari, sed ministrare.

h Vos autem, &c.] Dominus dixerat se ministrantem, nunc ostendit discipulos recumbentes, & supponit causam, quia scilicet, permanserunt cum eo in tentationibus suis. Vnde dicit: [Vos autem.] q. d. ego ministro, & vos recumbetis.

i Autem,] id est, quia.

k Vos estis qui permansistis,] id est, perfectè mansistis.

m Mecum in tentationibus meis,] id est, quas propter me sustinetis. Quas Dominus dicit suas, iuxta illud: Quod vni ex minimis meis fratribus fecistis, mihi fecistis. *Matth.* 15. d. Et *sup.* 10. c. Qui vos spernit me spernit.

Octo faciunt conuiuium. *o* Et] ideo, [ego dispono vobis, &c.] Octo notantur in hac auctoritate quæ faciunt conuiuium laudabile.

Primum, est ferultoris nobilitas & compositio.
Secundum, est ferculorum ordinata positio.
Tertium, conuiuarum honestas.
Quartum, vultus hilaritas.
Quintum, inuitantis auctoritas.
Sextum, loci amœnitas.
Septimum, mensæ fœcunditas.
Octauum, loci securitas. *Matth.* 19. d.

Primum, notatur per [Ego.] Secundum, per [dispono.] Tertium, per [vobis.] Quartum, per [sicut.] Quintum, per [pater meus.] Sextum, per [regnum.] Septimum, per [edatis & bibatis.] Octauum, per [super mensam meam.] Nihil ergo deerit illi conuiuio, & ideo gloriosum est interesse. Et ex hoc dicitur *Isa. cap.* 25. c. Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. *Esther* 1. a. Tertiò anno imperij sui fecit Assuerus grande conuiuium cunctis principibus, & pueris suis, &c. Dicit ergo.

h Vos autem,] discipuli mei, qui intratis scholas meas & auditis lectiones meas.

k Estis,] quia veri esse participes.

l Qui permansistis,] id est, perfectè mansistis, affectu, scilicet, & effectu seu mente & corpore.

m Mecum,] cum quo permanere tunc non erat tutum, quia pauper erat & odiosus principibus, & Iudæis, & omnes eum persequebantur. Sed videtur quod non permanserunt cum Domino discipuli, quia fugerunt omnes ipso relicto. Vnde *Iob* 19. b. Noti mei quasi alieni recesserunt à me, dereliquerunt me propingui mei. Item *Zach.* 13. d. Percute pastorem, & dispergentur oues. Et ipsemet exponit hoc *Matth.* 26. c. de dispersione discipulorum. Solutio. Mulier in breui reuersa non dicitur diuertisse. Vnde in hoc apparet Christi liberalitas, qui dicit discipulos secum permansisse perfectè quia citò redierunt. In quo etiam docet non debere improperari peccatum alicui pœnitenti. *Eccles.* 8. a. Ne despicias hominem auertentem se à peccato, neque improperes ei. Sequitur.

n In tentationibus meis,] id est, in tribulationibus, & angustiis quibus Dominus tentat suos. *Eccl.* 27. a. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. *Sap.* 3. b. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, &c. Hæ tentationes sunt via per quam venitur ad dictum conuiuium. Et per hanc intrauerunt quotquot peruenerunt ad illud. Vnde 3. *Regum cap.* 19 b. Cum surrexisset Elias comedit & bibit & ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus in fortitudine cibi illius vsque ad montem Dei Horeb: qui interpretatur mensa. Elias typum gerit hic pœnitentis qui surgit à somno peccati per timorem. Vnde *Eccl. cap.* 1. c. Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non potest iustificari. Deinde comedit per peccatorum recordationem. Panis autem qui comeditur est dolor. *Psalm.* 186. Surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris Postea bibit aquam lacrymarum *Prou. cap.* 5. c. Bibe aquam de cisterna tua. Cisterna est cor humile. Vnde aqua de cisterna est lacryma de corde humili effusa. Postea ambulauit per satisfactionem operis, quadraginta diebus & quadraginta noctibus, id est toto tempore vitæ præsentis in fortitudine cibi illius vsque ad montem Dei Horeb, vbi est iam dictum conuiuium. Sequitur.

o Et ego,] cui Angeli seruiunt, cuius pulchritudinem Sol, & Luna mirantur.

p Dispono,] id est, præparo conuiuium.

q Vobis,] qui meruistis. *Ioan.* 14. a. Vado vobis parare locum.

r Sicut disposuit mihi pater meus,] id est, hilariter, & largiter, & eodem ordine & eodem pretio. *Matth. vigesimo*, c. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum. *f* Regnum.] Hic est locus conuiuij securus & amœnus & omni bono copiosus. *Esther* 1. a. Iussit Assuerus septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti nemoris, quod regio cultu & manu consitum erat, & pendebant ex omni parte tentoria aërei coloris & carbasini ac hyacinthini sustentata. &c.

Isa. 32. d.

*Isa.*32. d. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis & in tabernaculis fiduciæ in requie opulenta. Vnde sequitur hic:

a Vt edatis,] panem vitæ, *sup.*14. d. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. *b* Et bibatis,] vinum internæ, & æternæ lætitiæ. *Cant.* 5. a. Bibi vinum meum cum lacte meo. *Prou.* 9. b. Venite comedite panem meum, & bibite vinum meum quod miscui vobis. *Cant.* 5. a. Comedite amici & bibite & inebriamini charissimi. *Eccles.* 24. c. Qui edunt me adhuc esurient, &c. *Matth.* 4. a. Beati qui esuriunt, & sitiunt, &c. *c* Super mensam meam] quæ omnibus & solis electis parata est. *Psalm.*77. Nunquid & panem poterit dare aut parare mensam populo suo; Mensa metaphoricè intelligitur beatitudo æterna. Non enim ad literam erit mensa in regno Dei, quia tunc non erimus animales, id est, ciborum alimonia egentes. In hoc enim errauit Cerinthus.

D

vt *a* edatis, & *b* bibatis *c* super mensam meam in regno meo, & *d* sedeatis *e* super thronos *f* iudicantes duodecim tribus Israël. Ait *g* autem Dominus Simoni. *h* Simon, ecce *i* Satanas. *k* expetiuit vos, vt *l* cribraret sicut triticum. *m* Ego autem rogaui pro te, vt *n* non deficiat fides tua. Et *o* tu aliquando conuersus, *p* confirma fratres tuos, *q* Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Et *r* ille dixit: *ſ* Dico tibi Petre, *t* non cantabit hodie Gallus donec ter abneges nosse me.

21. *dist. c.* 1. *in fine. De pœn. dist.* 2. *c. si enim, ver. Petrus De bap. tis. c. maiores.*

d Et sedeatis,] vt iudices & assessores iudicis.

e Super thronos,] duodecim super omnes fideles qui vobis crediderunt. *Chrysost.* Omnis Christianus qui suscipit verbum Petri, thronus Petri est. *Psalm.* 121. Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid.

f Iudicantes duodecim tribus Israël,] id est, vniuersos iudicandos. Quatuor enim ordines erunt in futuro iudicio. Duo saluandorum. & alij duo damnandorum. Saluandorum namque quidam iudicabunt & non iudicabuntur, vt Apostoli & imitatores eorum. Vnde *Hieron.* Omnes qui ad exemplum Apostolorum sua reliquerunt pro Christo iudicabunt cum eo. *Matth.* 19. d. Vos qui secuti estis me in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israël. Alij iudicabunt & iudicabuntur, vt illi qui temporalibus suis benè vsi sunt, quibus dicetur. Esuriui & dedistis mihi manducare, &c. *Matth.* 25. c. Similiter damnandorum quidam iudicabuntur, & damnabuntur, vt mali fideles. *Ioel.* 3. a. Congregabo omnes gentes in valle Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis, id est, cum aliquibus eorum. Alij damnabuntur & non iudicabuntur, quia iam iudicati sunt, quia manifesta est eorum damnatio, vt infideles. *Ioan.* 3. c. Qui non credit iam iudicatus est. *Psal.* 1. Ideo non resurgent impij in iudicio, id est, vt iudicent vel vt iudicentur. Sequitur.

Tertia pars. *g* Ait autem Dominus, &c.] Tertia pars capituli, in qua Dominus prædicit tentationem suam, duplici ratione Primò ne gloriarentur, quia soli de tot millibus hominum cum Domino permansissent in tentationibus suis. Poterant enim procella tentationis concuti sicut alij nisi diuina gratia eos protexisset, item vt timorem incuteret. *Eccl.* 27. a. Si non in timore Dei tenueris te instanter citò subuerteretur domus tua. Secundò vt redderet eos cautiores, quia iacula præuisa minus lædunt & facilius præcauentur. Et quia Petrus caput eorum erat & magis audax & plus confidens in se, ideo ad eum dirigitur sermo. Vnde dicitur: [Ait autem Dominus Simoni,] id est, Petro, vt sibi videbatur in omnibus obedienti.

h Simon ecce,] id est, in proximo, & inuidenti.

i Satanas,] id est, diabolus qui omni bono aduersatur.

k Expetiuit vos,] id est, petiit & obtinuit potestatem tentandi vos. Nihil enim potest diabolus nisi permissus. *Isa.* 51. g. Incuruate vt transeamus, &c. *Iob* 1. b. Extende paululum manum tuam, id est, da mihi potestatem sæuiendi in Iob. Nec etiam habuit potestatem in minimam ouiculam Iob nisi permittente Domino.

l Vt cribraret sicut triticum,] id est, vos tentationibus infestaret, & ita vos concuteret sicut triticum in cribro concutitur, & mouetur. *Chrysost.* Stercus remanet in cribro, sic Iudas cum diabolo. *Amos* 9. c. Concutiam in omnibus gentibus domum Israël, sicut concutitur triticum in cribro, & non cadet lapillus super terram. *Eccl* 27. a. Sicut in percussura cribri remanet puluis. sic apotia hominis in cogitatu illius. *Gloss. Beda.* Satanas. &c. Et est summa, quia non dicitur expetere bonos ad tentandum, quia hoc vocali sono petat, sed quia ad hoc feruenti desiderio anhelet: interdum enim desiderium dicitur clamor, vt de Moyse & Susanna legitur. Sequitur.

m Ego autem rogaui,] quasi Satanas tentabit me permittente, sed non præualebit, & hoc non erit ex vobis, sed ex me qui hoc rogaui, scilicet, vt non deficiat fides tua. *Chrysost.* Pro omnibus petiit. *Ioan.* 17. b. Pater sancte serua eos in nomine tuo. Sed quare hic de solo Petro? Sol. Ostendens quod difficilior est casus eius. id est, prælati. Et *infra.* Quare non dicit non, sed vt non. *Rom.* 16. c. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.

Matth. 26. *d. Marc.* 14. *c.*

n Vt non deficiat fides tua.] *Chrysostomus.* Qualiter ergo rogauit? Sol. Non dixit Dominus, vt non neges, sed vt non deficiat fides tua, vt non finaliter periret. *Beda.* Non ait non tenteris, sed, ne deficiat fides tua, vt post lapsum negationis ad pristinum statum pœnitendo resurgas. Vtile enim est sanctis propter duo tentari, vt scilicet, aliis appareat fortitudo eorum, & vt agnoscant infirmitatem suam, *Ecclesiast.* 34. b. Qui non est tentatus, & cætera. *Tob.* 12. c. Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.

o Et tu aliquando conuersus.] In hoc innuit quod aliquando negaturus.

p Confirma fratres tuos.] Argumentum quod qui non est conuersus non potest alios confirmare. *Eccles.* 34. a. Ab immundo quis mundabitur, & à mendace quid verum dicetur?

q Qui dixit ei, &c.] Ecce Petrus in se considerat amorem & feruorem, sed non attendit propriam infirmitatem. *Apocalyp.* 3. a. Esto vigilans & confirma ea quæ peritura erant. *Chrysost.* O Petre modò timebas ne esses traditor, & cogebas Ioannem interrogare quis esset: nunc Christo clamante toties contradicis? Vnde hoc est? à multo amore. *Hieronymus.* Auis implumis volare nititur.

Item *Chrysost.* Duæ erant incusationes, & quia aliis se præposuit, & quia Christo contradixit. Non ergo credebat quod Dominus diceret verum. Præterea si credebat hoc, reuelatus fuit ei casus suus. Sed *Genes.* 3. d dicit *Gloss.* contrarium. Solut. Credebat quod Dominus diceret verum, sed non quod pro hoc. Ad aliud potest dici, quod etsi spiritus pietatis non reuelet alicui casum suum æternum, potest tamen reuelare temporalem, & eius reuelationem, 1. *Esdræ* 2. d. vbi sacerdotes non inuenerunt scripturam genealogiæ suæ. *Gloss.* Si ministri altaris in nefanda flagitia ceciderunt, non sunt digni, quod ad sacrum gradum restituantur. Ergo nec Petrus. Solut. *Esther cap.* 2. Nec habebat potestatem ad regem vltra redeundi, nisi voluisset rex. *Gloss.* Sanæ fidei casus descensum honoris meretur, & non habet potestatem vltra ad regem redire nisi superna gratia visitatus in pristinæ statum dignitatis vocetur.

r Et ille dixit, Dico, &c.] *Chrysost.* Non impulit ad negationem, sed auxilio desertum dimisit, redarguens humanam naturam.

ſ Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec ter abneges nosse me.] *Chrysostomus.* Permittit eum cadere, erudiens in omnibus credere Christo, plus etiam quàm propriæ conscientiæ. *Chrysostomus.* Non sufficit desiderium hominis, nisi nutu superioris potiatur. *Chrysostomus.* Qui sibi confidit, fortiorem se putat Petro. Videtur autem hoc falsum ad literam, quod hic dicitur, quia non negauit eum Petrus ter ante gallorum cantum. Respondeo. Ante primum gallorum cantum negauit semel Petrus, & postea bis ante secundum cantum, id est, inter primum, & secundum. Vnde *Marc.* 14. d. Priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus. Quod ergo hic dicitur, sic debet exponi.

t Non cantabit hodie gallus donec ter abneges nosse me,] id est, donec trinam negationem inchoaueris. Vel, [Non cantabit,] id est, non percantabit. Vel. [Non cantabit donec, & cæt.] id est, donec trinam negationem proposito voluntatis consummes, quia voluntate trina negatio in eo consummata est antequam gallus cantaret. *Ambros.* Ita non reprehendo, quod negauit, vt laudo, quod fleuit, aliud commune contradictionis est, aliud speciale virtutis, & ideo instruitur ad cauendum, non cogitur ad negandum. [*Mystice.*] Gallus est Christus: De quo *Prouerb.* 30. d.

Prouerb. 30. d. Tria sunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit fœliciter. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum. gallus succinctus lumbos suos, & aries, nec est qui resistat ei: & qui stultus apparuerit postquam eleuatus est in sublime. Leo, gallus, aries: Christus est. Stultus est AntiChristus.

D

Et dixit *a* eis: *b* Quando misi vos sine sacculo & pera & *c* calceamentis: *d* nunquid aliquid defuit vobis? At illi *e* dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc *f* qui habet sacculum tollat, similiter & peram. Et *g* qui non habet, vendat tunicam suam & *h* emat gladium. *i* Dico.n. vobis: quoniam adhuc hoc quod scriptum est *k* oportet impleri in me. Et cum iniquis deputatus est. *l* Etenim ea quæ sunt de me, finē *m* habēt. At illi *n* dixerūt: Domine ecce gladij duo hic. At *o* ille dixit eis: Satis est.

Item *Iob cap.* 38. d. Quis dedit gallo intelligentiam? Ante cantum huius galli: quid est in homine, nisi trina negatio, id est, trium virium auersio seu peruersio?

a Et dixit eis, quando misi vos, & cæt.] Dominus misit discipulos binos, & binos ad prædicandum ante faciem suam, præcipiens eis ne tollerent necessaria, sed à subditis acciperent. Nunc autem aliter præcipit: in quo nos instruit, quia pro mutatione rerum, & temporum facienda est mutatio consiliorum, & dispositio negotiorum. Et hoc est.

b Quando misi vos sine sacculo, & pera.] Quare sic misit? *Chrysost.* Maximam habet defensionem inopia. Inopem & nudum neque centum possunt exuere. Et *infra.* Philargyrum vniuersa contristant. Et non solum homines, sed & vermes & tineæ militant contra eum. Et quid dico vermes? ipsum tempus maximum damnum facit tali. *August.* Ostendit Dominus à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus. 1. *Corinth.* 9. b. Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere. *Gloss.* Non eadem viuendi regula, &c. Persecutionis tempore: Tunc enim possent de rigore regulam relaxare, vt filij Ionadab imminente tribulatione habitauerunt in Ierusalem, quibus prohibitum erat habitare in ciuitate. *Ierem.* 36. c.

c Et calceamentis.] *Ier. Plato* dicit duas corporis summitates non esse velandas, nec assuefieri debere mollitiei capitis & pedum, cum hæc habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. *Exod.* 3. b. Solue calceamenta de pedibus tuis. Locus enim, &c. Idem *Iosue* 5. d.

d Nunquid aliquid defuit vobis.] 1. *Corinth.* 1. a. Diuites facti estis in illo, ita vt nihil desit vobis in vlla gratia.

e At illi dixerunt, nihil. Dixit ergo eis, sed nunc,] scilicet tempore persecutionis.

f Qui habet sacculum, tollat similiter & peram.] Per hæc duo intelliguntur necessaria. *Chrysostomus.* Pullos de nido educens iubet propriis vti pennis. *Ecclesiast. cap. vigesimonono*, c. Eleëmosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam oculi conseruabit.

Item pera est memoria, in qua peccata reponuntur ad pœnitentiam, & humilitatem. *Iudith cap. decimotertio*, b. Iussit ancillæ suæ, vt mitteret caput Holofernis in peram.

Item pera patientiæ 1. *Reg. cap. decimoseptimo*, e. In peram pastoralem quam habebat secum.

g Et qui non habet, &c.] Dominus distinguens regulam viuendi tempore pacis, & tempore persecutionis, cum primo misit discipulos ad prædicandum prohibuit eis solicitudinem ne tollerent necessaria, sed ea à subditis acciperent, imminente autem tempore suæ Passionis præuidens discipulis imminere tempus persecutionis, vt potius inuenirent occisores quàm ministratores, dedit eis licentiam tollendi necessaria. Sic quoque dat licentiam tollendi gladium qui necessarius est tempore persecutionis. Et ad duo, scilicet, ad terroris incussionem, & proprij corporis defensionem. Et cùm Dominus tantùm ponat negatiuam, oportet præintelligi affirmatiuam, hoc modo: [Qui habet sacculum tollat similiter & peram, & qui habet gladium tollat, & qui non habet gladium.] scilicet, [vendat tunicam suam & emat gladium.] Quia autem ita debeat præintelligi affirmatiua, habes in principio *Gloss.* Gladium vel habitum sumere vel non habitum iubet emere, &c. Sed nota quia cum specialiter loqueretur Dominus primitiuæ Ecclesiæ, tamen primitiua Ecclesia non habuit gladium, nec ei congruebat in gladio decertare. Quamdiu enim Ecclesia fuit nouella, oportuit eam plantari, per duo, scilicet, per passiones & miracula. Postquam autem processu temporis prouecta est Ecclesia, iam non sunt illa duo necessaria, Sed cum primitiuæ Ecclesiæ non competat gladius, cur præcepit Apostolis tollere gladium tempore persecutionis? Vt appareret eis non defuisse facultatem defensionis, & sic Dominum sponte venire ad Passionem ostenderetur: & per idipsum misericordia eius exprimeretur. Et hoc est quod sequitur in *Gloss.* Vt sciant legentes, &c. *Ambrosius.* Cur gladium emere iubes, qui ferire prohibes? Cur habere præcipis, quem veras promi, nisi fortè, vt sit parata defensio non necessaria vltio, & videar potuisse vindicare, sed noluisse? Lex tamen referire me non vetat, & ideo fortasse Petro offerenti duos gladios, satis est dicit, quasi licuerit vsque ad Euangelium, vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio: item secundum aliam *Gloss.* sic exponitur: *Isa.* 53. d. *Matth.* 15. c.

h Et emat gladium,] spiritualem, scilicet, verbum Dei De quo *Ephes. cap. sexto*, c. Gladium spiritus quod est verbum Dei, &c.

Item per gladium intelligitur passio martyrij. Vnde *suprà, cap. secundo*, c. Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Dicitur ergo cuilibet, vt emat gladium, id est, vt omnia exponat pro audiendo verbo Dei. Cuilibet etiam dicitur, vt vendat tunicam, id est, carnem propriam quæ est tunica animæ, martyrio exponatur, vt ita coronam martyrij sibi emat. Et hæc duo nota *in illa Gloss.* Est gladius spiritualis vt, &c. Sequitur *infrà in Gloss.* Denique vt scias, &c. Summa est quod de gladio passionis hic loquitur Dominus, non de gladio verbi inuitans eos ad tolerantiam martyrij. Sequitur.

i Dico enim, &c.] quasi ideo præcipio tollere necessaria, quia imminet tempus persecutionis vestræ. Et verè imminet persecutio vestra, quia ego qui sum caput vestrum, in proximo sum passurus. Vnde sequitur: [Dico enim vobis: quoniam adhuc hoc quod scriptum est,] per *Isa.* 50. & 53. maximè.

k Oportet impleri in me, & cum iniquis deputatus est,] localiter, & causaliter, quia putabant eum reum sicut & latrones, in quorum medio crucifixus erat, *infrà proximo.* Vel, [Cum iniquis.] *Beda*, id est, cum inferis, ad quos post mortem erat descensurus, vt educeret vinctos suos, id est, bonos de lacu, vbi non est aqua, id est, refrigerium aliquod.

l Etenim ea quæ sunt de me] prædicta.

m Finem habent, id est, implebuntur.

n At illi dixerunt, Domine ecce gladij duo hic.] Materialis & spiritualis est in Ecclesia. *Iudic.* 20. b. Habitatores Gabaa erant viri fortissimi, ita sinistra vt dextera præliantes. *Chrysostomus.* Dignum est quærere cuius gratia gladios portabant. Et *infrà.* Decens est ibi gladios, id est, cultellos esse propter agnum, & mensam. Hinc fortè sumit Ecclesia materiam, & occasionem pugnandi gladio materiali. Nam aliter superflueret vnus gladius. *Ecclesiast. nono*, d. Melior est sapientia, quàm arma bellica. *Isa.* 2. b. *Michaa quarto*, b. Non leuabit gens contra gentem. *Romanorum decimosecundo*, d. Non vosmetipsos defendentes charissimi. Et *infrà.* Mihi vindictam, & cætera.

Item secundùm *Ambr.* duo gladij significant duo testamenta, quæ significantur per gladium bis acutum, *Apoc.* 1. *Eccl.* 28. b. Lingua tertia multos commouit, & *Psalm.* 56. Lingua eorum gladius acutus.

o At ille dixit eis satis est,] quasi dicat. Duo gladij, alter euaginatus, alter non euaginatus sufficiunt. Alter, scilicet, ad exprimendam spontaneam susceptionem passionis, & Apostolorum audaciam, & Domini misericordiam. Alter, scilicet, non euaginatus, ad ostendendum quia non quantum possunt facere sunt permissi. Nota est multiplex gladius. Est enim gladius verbum Dei, quod habetur in manu & in ore. De primo. *Psalm.* 159. Gladij ancipites in manibus eorum. *Hebræorum cap. quarto*, c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum, &c. *Ephes. cap. sexto*, c. Gladium spiritus. De secundo *Apocalyp. cap. primo*, d. & *secundo*, d & *decimonono*, c. De ore ipsius procedebat gladius ex vtraque parte acutus. Item *Multiplex gladius.*

potestas

potestas temporalis. *Romanor. cap. decimotertio*, b. Non sine causa gladium portat. Et hic. Vendat tunicam & emat gladium. Item potestas spiritualis. *Genes. cap. tertio*, d. Collocauit Dominus ante paradisum Cherubin, id est, scientem, & flammeum gladiom, scilicet, vt arceat peccatores. Item poena temporalis, *suprà* 2. Tuam ipsius animam pertransibit gladius. Item æterna. *Deuteron. cap. trigesimo secundo*, f. Gladius meus deuorabit carnes. Item. Si acuero vt fulgur gladium meum. Item comminatio. *Psalm.* 44. Accingere gladio tuo. Alibi. Gladium suum vibrauit. 1. *Paralip. cap. vigesimoprimo*, c. Dauid vidit Angelum stantem inter cælum & terram, & euaginatum gladium in manu eius. Item consolatio. *Iosue cap. quinto*, d. Vidit viruot contra se stantem euaginatom gladium tenentem. 2. *Machab. cap. decimoquinto*, c. Ieremias dedit gladium aureum. Item separatio à malis. *Matth. cap. decimo*, d. Non veni pacem mittere sed gladium. *Apocalyp. cap. sexto*, a. de sessore equi rufi vt sumeret pacem de terra. Et datus est ei gladius magnus.

al. † *oliueti* *Psalm.* 7. *Matth.* 26. *d. Marc.* 14. *d. Ioan.* 8. *a.*

Et *a* egressus *b* ibat secundùm consuetudinem in montem † oliuarum : *c* Secuti sunt autem illum, & discipuli. Et *d* cùm peruenisset ad locum, dixit illis : *e* Orate, ne intretis in tentationem. *f* Et ipse auulsus est ab eis *g* quantum iactus est lapidis, & *h* positis genibus *i* orabat, dicens: *k* Pater si vis transfer calicem istum à me ? Verum

Item studium. *Isaia secundo*, b. Conflabunt gladios suos in vomeres. Contra *Ioel cap.* 3. b. Concidite aratra vestra in gladios, & ligones in lanceas. Infirmus dicat, quia ego fortis sum. Item lingua. *Psalm.* 56. Lingua eorum gladius acutus, item increpatio. *Ierem. cap.* 48. b. Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine item poenitentia. *Ezech. cap.* 21. c. Dupliceтur gladius ac triplicetur gladius. Et *infrà*, g. Lima te vt interficias, & fulgeas: item ipse Christus. 2. *Reg. cap.* 1. d. Gladius Saul non est reuersus inanis. *Isa.* 55. d. Non reuertetur ad me vacuus. Hic est filius fabri. *Matth.* 13. g. *Marc.* 6. a. Item iudicium. 3. *Reg.* 3. Afferte mihi gladium. *Daniel.* 13. g. Manet Angelus Domini gladium habens. Bene est armatus qui habet duodecim gladios, tamen Dominus dicit satis esse duos. Sequitur.

Quarta pars. *a* Et egressus, &c.] Quarta pars cap. vbi discipulis dormientibus, Dominus orare describitur, & discipulos ad vigilandum, & orandum excitare. Ne autem mortem timuisse videretur, & inuitus venisse ad crucem, ideo locum consuetum adiit, vbi posset facilius inueniri, id est, montem Olyueti, vnde post resurrectionem ascendit in cælum. *Act.* 1. In quo ostendit Dominus quibus operibus ascendatur in cælum, scilicet, per vigiliam, per patientiam, per orationem, per misericordiam. In illo enim monte vigilauit, & orauit Dominus, & captus fuit atque ligatus, nec repugnauit, imò sustinuit patienter. Mons autem ipse quartam significat virtutem, id est, misericordiam. Vnde *Hieronymus*. In monte Olueti tenetur Iesus, & inde ascendit in cælum, vt sciamus quia inde ascendimus ad cælos, vnde vigilamus, & oramus, & ligamur, & non recalcitramus in terra. Rectè autem post Communionem ascendit in montem Olueti, vt sic ostenderet, quod virtute dominici Sacramenti ascenditur ad cumulum gratiæ, & inde ad cumulum gloriæ quæ per oleum designatur. Nam in oleo sunt septem proprietates, per quas designantur septem partes gloriæ, id est, tres dotes animæ, & quatuor corporis. Oleum enim lucidum est in se, in hoc significatur lumen cognitionis. Item calidum est & pabulum ignis, in hoc significatur ardor dilectionis.

Item vnctuosum est, & glutinosum in hoc significatur tertia dos animæ, id est, apprehensio : item oleum supernatat, in hoc significatur agilitas : item illuminat, in hoc claritas : item morbos sanat, in hoc impassibilitas: item penetrat, in hoc subtilitas. Vnde *Isaia cap.* 61. a. Dabo eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu. Dicit ergo.

a Et egressus] de Ierusalem, & de domo vbi Pascha fecerat.

b Ibat secondum consuetudinem in montem oliuarum.] Consueuerat enim singulis noctibus venire in montem Olueti causa hospitandi, quia singulis diebus circa vesperam per mortem Olueti transibat in Bethaniam ad hospitiolum suum. Sed modò venit causa orandi transiens torrentem Cedron, & veniens in hortum ad radicem montis Olueti, iuxta villulam quæ dicitur Gessemani, *Matth. cap.* 26. d. *Marc.* 14.

Moraliter.] Mons oliuarum est cumulus misericordiæ, ad quem Dominus discipulos suos ducit, immò illi sponte sequuntur illum. Vnde *suprà* 6. f. Estote misericordes sicut & pater vester cælestis misericors est. Item oliua signum est pacis. Vnde columba rediens ad arcam in signum pacis ramum oliuæ reportauit. *Genes.* 8. b. Vnde mons oliuarum est cumulus pacis quam vult Dominus discipulos suos habere. Vnde *Ioan.* 14. d. Pacem relinquo vobis. Item *Isa.* 57. d. Creaui fructum labiorum, pacem, pacem ei qui longe est, &c. *Moralit.* E *Matth.* 26. *d. Marc.* 14. *d.*

c Secuti sunt autem illum, & discipuli.] Alij nolunt sequi nisi discipuli. *Ioan.* 10. a. Bonus pastor cum proprias oues emiserit, ante eas vadit & oues illum sequuntur. *Ioan. cap.* 8. b. Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

d Et cum peruenisset ad locum.] Secundum *Matth.* & *Marcum*. Iuxta villam, vel prædium, quæ dicitur Gessemani.

e Dixit illis, orate ne intretis in tentationem.] Idipsum oratur in oratione Dominica. Ne nos inducas in tentationem. Et est tractum à venatoribus, qui inducunt feras in retia, vt ita capiantur. *Beda*. Non ait, vt non tentemini, sed ne intretis in tentationem, id est, vt tentatio vos non superet, nec teneat intra suos casses, quod facit oratio. Sicut enim fur clamore audito fugit, & vicini excitantur, & veniunt ad succursum, ita clamor orationis diabolum fugat, & Angelos, & sanctos omnes ad succurrendum excitat. Vnde qui in tentatione non orat, socius est furis, & proditor Domini sui, quia videt furem, & insidias quæ parantur ad capiendum castrum eius, & non denunciat ei vel amicis eius, vt veniant, & defendant castrum domini sui. 2. *Reg. cap. vndecimo*, a. Dixerunt seniores de Iabes Galaad. Concedite nobis septem dies, vt mittamus nuncios ad vniuersos terminos Israë, & si non fuerit, qui defendat nos, egrediemur ad vos. Et sequitur, quod miserunt nuncios suos ad Saul, & liberati sunt. *Matth.* 6. *b. Sup.* 21. *a.*

f Et ipse auulsus est ab eis,] quasi non sponte reliquerunt eum. Simile *Marc. cap.* 6. f. Coëgit præcedere trans fretum. *Chrysostomus*. Consuetudo erat ei sine eis orare. In quo docemur tempore orationis quærere secretum, & fugere tumultum. Vnde *Matth. cap.* 6. a. Cùm oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Item orat secretus à discipulis, vt ostendat rationem suam distare à nostra, sicut & mortem. Ipse enim est, qui orat, & qui oratur, & ita idem est qui orat, & ad quem oratio dirigitur. Non ita est de nobis. Ipse etiam mortuus est pro culpis alienis, nos autem pro propriis.

g Quantum iactus est lapidis.] id est, tanto spatio quo possit lapis iaci vsque ad ipsum. In quo significatur mysticè, quod ipse qui est lapis erat separandus ab ei spiritualiter, sed in proximo reuersurus ad eos, quod significat absconsio patenæ in missa, quæ primo parum absconditur, & postea reuelatur. Item lapis significat legem, quia lex scripta fuit in lapide *Exod.* 31. d. Iactus ergo lapidis est directio legis in Christum In hoc ergo, quod iactu lapidis se elongat, docet discipulus ad ipsum legis intentionem debere dirigere tanquam ad finem. *Rom.* 10. a. Finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti *Mysticè.*

h Et positis genibus.] *Beda*. Vt humilitatem mentis habito corporis ostenderet. Et bene in oratione ostendit signum humilitatis, quia humilitas deducit orationem vsque ante Deum. *Eccles.* 35. c. Oratio humiliantis se nubes penetrat, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet donec Altissimus aspiciat.

i Orabat dicens, pater si vis transfer calicem istum à me.] In hoc verbo exprimitur infirmitas humanæ naturæ in Christo, & datur nobis forma orandi, & exemplum, vt quantum possumus, cum Deo vitemus mortem, si non possumus, subiiciamus voluntatem nostram diuinæ voluntati. Exponitur autem multis modis. Primò sic : *k* Pater si vis, transfer calicem istum à me,] id est, Passionem. Et est ista petitio infirmæ naturæ, expressio verò rationis, ad nostram eruditionem. Et nota, quia calix dicitur scyphus quo mensuratè distribuitur vinum discumbentibus. Vnde eleganter

a nomine calicis intelligitur passio, quam Deus sanctis mensuratè distribuit cuique pro modulo suo, neminem patiens affligi vltra quam sustinere possit. Secundò exponitur sic: [Transfer calicem istum,] id est, mortem. [A me] non vt non veniat, sed vt citò transeat. Tertiò sic: [Transfer calicem istum à me,] id est, dolorem & tristitiam mortis, muta in gaudium immortalitatis. Quartò sic: [Transfer calicem istum,] id est, mortem istam. [A me,] id est, à meis, scilicet, Iudæis, id est, fac vt ab eis non bibam calicem istum. Vnde *Beda*. Orat non tam timore patiendi quàm misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum. Quasi si est in beneplacito tuæ voluntatis, vt opereris salutem gentium sine excæcatione Iudæorum [transfer à me calicem istum,] id est, à populo isto propinandum, ne peccato mortis meæ excæcetur. Vnde quintò sic exponitur: [Transfer calicem istum,] id est, peccatum illatæ passionis, [A me] id est, à meis Iudæis, scilicet, vt non remaneat in eis finaliter, sed per pœnitentiam deleatur. Sextò sic: [Transfer calicem istum,] id est, passionem seu timorem passionis. [A me,] id est, à meis discipulis, vt, scilicet, non timeant mortem sed audacter sustineant. Septimò sic: [Transfer calicem istum,] id est, scandalum Passionis meæ. [A me,] id est, à meis discipulis, id est, fac vt non remaneat, sed citò transeat. Octauo modo sic: [Transfer calicem istum,] id est, timorem Passionis temporalis: [A me,] id est, ab omnibus qui futuri sunt mei, vt, scilicet, transeat timor mortis, ita quod non cedant timore mortis. Iuxta tres primas expositiones loquitur Christus homo pro se, ostendens in se veritatem humanæ infirmitatis. Vnde *Chrys.* Dicendo, transfer, monstrat quod humanum est, dicendo, si vis, edocuit quod virtuosum est, & philosophum erudiuit etiam reluctante natura sequi Deum, *Eccles.* 23. d. Gloria magna sequi Dominum. Iuxta quinque vltimas expositiones loquitur Christus pro membris. Vnde *B. Bernard.* Agnosco vocem ægrotorum in medico, considero charitatem, stupeo miserationem, expauesco dignationem. Sequitur.

a tamen non mea voluntas, sed tua fiat. b Apparuit autem illi Angelus de cælo c confortans eum. Et d factus in agonia e prolixius orabat. Et f factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis g decurrentis in terram. Et cum h surrexisset ab oratione, i & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia.

a Verumtamen non mea voluntas sed tua fiat.] *Hieron.* In se reuersus quod ex hominis persona trepidanter tenuerat, ex filij Dei potestate confirmat. Item *Hieron.* Vsque in finem non cessat nos docere, patribus obedire, & voluntatem eorum voluntati nostræ præponere. *Act.* 9. a. Domine quid me vis facere?

b Apparuit autem, &c.] Christus ex humana infirmitate horrens mortem, pro horrore mortis orauit à se transferri calicem Passionis. Sed naturalis ille horror non potuit rationem ab ordine suo exorbitare, id est, non fecit quin ratio semper paternæ voluntati consonaret. Sicut aliquis in die ieiuniorum ex natura humanæ fragilitatis summo mane esurit & appetit & vult comedere, idipsum tamen non vult de ratione, nec aliquo pacto id faceret. Sed quia tristi & horrenti mortem, iocunda est consolatio, ideo statim subditur consolatio Angeli confortantis eum. Et hoc est, Apparuit autem illi Angelus.] *Chrysost.* Propter futuros hæreticos Angelus apparuit.

c Confortans eum,] id est, ad modum confortantis se habens, assistendo ei, scilicet, vt fortè aliqua verba consolatoria dicendo. Et nota quia quamuis Christus verus homo esset, nulla tamen egebat consolatione angelica vel humana sed totum factum est propter nos. Propter nos enim tristis fuit, & propter nostram instructionem consolatus, vt per hoc sciamus quod tribulatis pro Christo non deest diuina consolatio. *Isa.* 43. a. Cùm ambulaueris in igne non combureris & flamma non ardebit in te, quia ego Dominus Deus tuus, &c. *Psalm.* 90. Cum ipso sum in tribulatione. *Psal.m.* Angelis suis mandauit dete, &c.

d Et factus in agonia.] Nota, quòd agonia, siue agon sanctorum dicitur quoddam certamen carnis & spiritus, quo reluctatur caro spiritui & spiritus carni. Sine hoc agone nunquam sunt viri sancti in hoc vita. Vnde Apostolus ad *Rom.* 7. d. Infœlix ego homo quis, &c. Huiusmodi autem agonia quosdam facit retrorsum vel exorbitare, in quibusdam non præualet vt eos exorbitare faciat, sed aliquantulum retardat. Sancti enim dum in hac vita sunt, in via sunt & ad patriam tendunt, sed caro reluctans spiritui quosdam facit peccare moraliter, & hos de via facit exorbitare ad inuium, alios facit peccare venialiter, & istos non facit deuiare sed morari. In Christo autem neutrum istorum fecit ergo nec Christus in huiusmodi agonia fuit, ideo supple, quasi, vt dicas [Factus] quasi, [in agonia.] Vel legas sine, quasi, sic: [Et factus in agonia] certaminis inter sensualitatem & rationem. Sensualitas enim timebat mortem & volebat non mori, ratio autem volebat mori pro salute generis humani. Quid igitur potest in nobis sensualitas quæ in Christo contradicit humanæ saluti? *Gregorius.* In agonia factus est, significans quod tunc anima meritò terretur quando in proximo inuenit quod in æternum mutare non possit.

e Prolixius orabat.] In hoc expressè ostendit in se certamen mentis nostræ, quia ita prolixe orabat quasi esset in angustiis agoniæ.

f Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis] de corpore eius defluentes in terram. *Chrysost.* Vt non videretur hypocrisis prolixius orare, sudores insuper fluunt sicut nimbus sanguinis.

g Decurrentis in terram.] In terram decurrere voluit sanguinem suum, vt sic ostenderet quòd pro terra, id est pro Ecclesia & orabat & patiebatur, vt ipsam suo sanguine irrigatam fœcundaret. *Iob* 16. d. Terra ne operias sanguinem meum, & non inueniat in te locum latendi clamor meus. Et nota quod sanguis Christi quinquies legitur effusus.

Primo in circumcisione, *suprà* 2. c. Secundò, in oratione, id est, dum oraret, sicut habes hic. Tertiò, in flagellatione, quando scilicet, alligatus est columnæ, & tantum flagellatus, vt de corpore eius pretiosissimus sanguis emanaret: *Matth.* 27. c. Quartò, in crucifixione ante mortem, quando manus eius clauatæ sunt & pedes eius clauati *Matth.* 27. d.

Quintò, in lanceatione post mortem, quando de latere eius fluxerunt sanguis & aqua. *Ioan. cap.* 19. f. Prima effusio facta est in exemplum nostrum, scilicet, vt noxia desideria carnis amputemus. Secunda in signum, id est, in significationem: Eo enim ipso, quod dum oraret emanauerunt guttæ sanguinis de corpore eius defluentes in terram, significauit quod terrenitatem discipulorum, imo totius generis humani effusione sanguinis sui ablueret. Tertia, & quarta in remedium, scilicet, peccatorum nostrorum. Quinta in sacramentum, quia per eam commendauit nobis duo sacramenta. Sequitur.

h Et cum surrexisset ab oratione,] *Matth.* 26. d. Orauit tertiò. *Gloss.* id est, tribus vicibus.

i Et venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia.] *Hieronym.* Non solum corpore, sed & mente dormiebant discipuli. *Chrysostomus*. Qui cum eo mori elegerant, nec simul tristari, nec vigilare poterant. Languescebant enim oculi eorum negatione iam vicina, vt dicit *Beda.* Ipse etiam somnus corporis vel tristitia erat quædam præfiguratio, quod in proximo grauandi erant somno infidelitatis.

Mystice verò dormitio Apostolorum significat negligentiam & somnolentiam Prælatorum. *Isa.* 56. d. *Mystice*
Speculatores eius cæci omnes, vniuersi canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. *Amos* 6. a. Væ qui opulenti estis in Sion, id est, in Ecclesia, & confiditis in monte Samariæ, id est, in Prælatione Ecclesiæ, optimates capita populorum, qui dormitis, &c. *Prouerb.* 6 a. Fili si spoponderis pro amico tuo, &c. Lucas causa breuitatis multa pertransit. Dominus enim ter orauit, & ter ad discipulos venit, & semper dormientes inuenit. Vnde *Raban.* Tribus vicibus orauit Dominus, vt & nos à peccatis præteritis veniam, à præsentibus malis tutelam, à futuris malis cautelam oremus. Item vt omnem orationem nostram ad tres personas, id est, ad Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum dirigamus. Item vt contra tentationem triplicis peccati, id est, luxuriæ, auaritiæ, superbiæ, clypeum orationis opponamus. Item vt virtute orationis triplicem timorem, id est, mortis, vilitatis, paupertatis abiiciamus.

Item vt tres vires animæ attentas esse in oratione doceret, vt, s. rationabilis solicita sit in meditando, concupiscibilis feruens sit in desiderando, irascibilis fortis sit

a peccata abominando.

Et *a* ait illis. Quid dormitis? *b* Surgite & *c* orate, ne intretis in tentationem. *d* Adhuc eo loquente, *e* ecce turba & *f* qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim antecedebat eos & *g* appropinquauit Iesu, vt *h* oscularetur eum. *i* Iesus autem dixit illi: Iuda osculo filium hominis tradis? *k* Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod *l* futurum erat, dixerunt ei. Domine, si percutimus in gladio? Et *m* percussit vnus ex illis *n* seruum principis sacerdotum, & amputauit auriculam eius dexteram. *o* Respondens autem Iesus ait: Sinite vsque huc. Et *p* cùm tetigisset auriculam eius, sanauit eum.

A peccata abominando. Item ter orauit Dominus, vt demonstraret tria esse petenda in oratione, scilicet, peccatorum remissionem, virtutum conseruationem, gloriæ adeptionem. Seu veniam, gratiam & gloriam. Item ter orauit, vt tria genera hominum orare doceret, scilicet, Noe, Daniel, & Iob i. Prælatos, continentes & coniugatos. Omnibus enim necessaria est oratio. Vnde & hi tres describuntur orantes. *Ezech.* 14. c. Quod autem Dominus ter visitauit discipulos præ tristitia dormientes, significat quod Dominus visitando tribulatos, tria bona in ipsa tribulatione operatur in eis. Primum bonum est illuminatio mentis ad cognoscendum se *Eccl.* 34. b. Qui non est tentatus, quid scit? *Isa.* 28. e. Sola vexatio dabit intellectum auditui. *Psalm.* 138. Et nox illuminatio mea. Secundum bonum est corporis excussio. *Act.* 12. a. In ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus. Et ecce Angelus, &c. Tertium bonum est consolatio contra mœstitiam. *Tob* 3. d. Post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum exultationem infundis, &c. Sequitur.

Matth. 26. e. *Marc.* 14. e. *Ioan.* 18. a.

a Et ait illis. Quid dormitis?] *Chrys.* Non increpat rursus, vt non stupefaciat stupefactos. *Prouerb.* 24. d. Vsquequo piger dormies? vsquequo de somno consurges?

b Surgite?] quia stando non iacendo pugnandum est, & tentatio pugna est. *Ephes.* 6. e. State succincti lumbos vestros in veritate.

c Et orate ne intretis in tentationem.] *Beda.* id est, ne in vos calix meæ passionis incumbat. Pondus est in verbo. q. d. videte ne vos turbatio meæ passionis obruat. Item *Beda.* Apparet quia pro illis orauerat, quos modò monet orationum suarum vigilando & orando participes existere. Hæc *Gloss.* videtur consonare expositioni Hilarij, quia solus Hilarius præmissa verba in hunc modum exposuit. Transeat à me calix iste, id est, per breue tempus, & quasi in transitu sentiam mortem, vt post resurrectionem meam statim roboretur fides Apostolorum. Sequitur.

Quinta pars.

d Adhuc eo loquente, &c.] Quinta pars capituli, in qua describitur modus, & locus & tempus & ordo Dominicæ captionis, id est, quomodo, à quibus, vbi & quando captus fuit. Captus enim fuit, vt dicitur *Ioan.* 18. a. in horto trans torrentem Cedron. Traditus & venditus à discipulo suo post osculum, vespere iam facto Vnde dicit. [Adhuc eo loquente,] id est, discipulos suos exhortante ad vigilandum & orandum.

e Ecce turba,] cum turbine veniens, missa à principibus sacerdotum ne posset Dominus fugere aut rebellare.

f Et qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim antecedebat eos,] quasi dux exercitus. Ecce venit Iudas cum turba, quia solus familiariter consueuerat venire ad Dominum, quia mutata mente, mutatus erat status ipsius Iudæ. In reprehensionem Iudæ dicitur quod antecedebat turbam. Et si hoc in Iuda proditore reprehenditur, quantò magis in Episcopis, qui locum illius tenent, secundum illud *Psalm.* 108. Et Episcopatum illius accipiat alter. Vnde *Amos* 6. a. Væ qui opulenti estis, &c. ingredientes pompatice domum Israël. *Sap. cap.* 6. a. Audite reges & intelligite, &c.

g Et appropinquauit Iesu,] corpore, sed mente se elongabat. *Psalm.* 37. Et qui iuxta me erant de longè steterunt, &c.

h Vt oscularetur eum.] Consuetudo erat, vt Iudas & alij discipuli vndecumque venirent, accederent ad Dominum in osculo pacis, vt ita ostenderetur pacificus eorum accessus. Similiter & alij Iudæi consueuerant. Vnde 1. *Corinth. vlt.* d. Salutate inuicem in osculo sancto pacis. Quamuis ergo erat consuetudo, tamen dederat eis hoc signum, vt illum caperent, & tenerent quem ipse oscularetur. Osculum autem signum dedit confisus de mansuetudine eius, vt dicit *Chrysostom. Hieronymus.* Miser Iudas putabat signa quæ fecerat Saluator fieri magicis artibus, & quia fortè audierat Dominum in monte transfiguratum, timebat ne simili transfiguratione elaberetur de manibus ministrorum, dat ergo signum osculi. *Hieronymus.* Aliquid tamen habet de verecundia discipuli, quia non palam persecutoribus eum tradidit, sed per osculi signum. Sed quare suscepit Dominus osculum Iudæ, & permisit os pollutum contingere labia sua? *Hieronymus, Ambrosius, Beda.* Non vt doceat te simulare proditionem, sed ne proditionem fugere videretur, & vt prophetiam impleret, quæ dicit. Cum his qui oderunt me eram pacificus.

Psalm. 51. *Matth.* 26. e. *Marc.* 14. e. *Ioann.* 18. b. 1. q. 1. c. *placuit* 24. q. 1. c. *si Petrus.*

i Iesus autem dixit illi, Iuda osculo filium hominis tradis?] *Ambrosius* Per interrogationem pronunciandum puto, quasi amantis affectu corripiat. *Hieronymus ad Rusticum monachum.* Iudas de Apostolatus fastigio in proditionis tartarum labitur, & nec familiaritate conuiuij, nec intinctione buccellæ, nec obsequij gratia frangitur, ne quasi hominem tradat quem filium Dei nouerat *Gloss. Ambros. Beda.* Instrumento pacis mortem irrogas, supple mihi, seruus Dominum, discipulus magistrum prodis? quasi nunquid per osculum quod est instrumentum pacis perimis ipsam pacem, dum osculo machinaris proditionem? O quam fraudulentum osculum quo traditur Iesus. Tale est osculum mundi. Illum enim solum prodit quem osculatur. 3. *Reg. cap. vigesimo*, c. Dixit Ioab ad Amasam. Salue mi frater, & tenuit mentum eius manu dextera quasi osculans eum, & percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram & mortuus est. *Prouerbiorum cap. vigesimoseptimo*, a. Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. *Ecclesiast. cap. vigesimonono*, b. Donec accipiant osculantur manus dantis, & in promissionibus humiliant vocem suam, & in tempore redditionis postulabit tempus.

k Videntes autem hi qui circa ipsum erant] id est, discipuli.

l Quod futurum erat, dixerunt ei Domine si percutimus in gladio? Quasi, nunquid licet nobis in gladio decertare? Modo sume literam interiùs.

o Respondens autem Iesus ait. Sinite vsque huc,] quasi permittite eos vltra progredi, id est, implere voluntatem, nolite impedire. Modo reuertere.

m Et percussit vnus ex illis,] id est, primus inter eos, id est, Petrus qui plus cæteris ardebat. Vnde non expectauit responsum Domini. Sic Phinees zelo legis accensus, Iudæum cum Madianitide coëuntem, pugione perfodit absque Moysi imperio. *Num.* 25. b. Vnde & summum sacerdotium promeruit. Sic & Petrus percussit.

n Seruum principis sacerdotum & amputauit auriculam eius dexteram.] Istud fecit Petrus inter responsionem Domini, & discipulorum interrogationem. Vel etiam simul facta sunt, interrogatio, responsio & percussio, sed simul dici non potuerunt. Vnde quod sic faciendus sit ordo literæ, innuit *Beda in Gloss.* Sed dicit *Interlin.* Petrus zelatus est sicut Phinees. *Num cap. vigesimoquinto.* Sed Phinees reputatum est ad iustitiam, ergo & Petro, ergo non peccauit. Contrarium innuit *Beda in Gloss. marginali.* Solutio. In Phinees commendatur zelus & opus, in Petro commendatur zelus, sed opus siue indiscretio vituperatur vnde peccauit.

p Et cùm tetigisset auriculam eius sanauit eum.] *Ambrosius.* Iubere potuit sed operari maluit, vt cognosceremus ipsum esse qui de limo terræ corporis nostri membra variis apta formauit officiis. *Mystice.* Seruus principis est populus Iudaicus, qui in Passione Domini dexteram aurem amisit, id est, spiritualem legis intelligentiam perdidit. Iuxta quod Dominus dixerat. Auferetur à vobis regnum Dei. *Matth.* 21. d. Sinistra auris remansit seruo, id est, vetustas literæ remansit populo Iudaico. Quod autem Dominus postea aurem restituit seruo, significat quod circa finem mundi restituetur spiritualis intelligentia populo Iudaico. Vnde *Isa.* 10. e. Si fuerit populus Israel quasi arena maris reliquiæ conuertentur ex eo. *Malach. vlt.* b. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, &c. *Moraliter* autem seruus principis

Mystice. Moralit.

A significat hypocritam, qui cùm sit seruus Malehus, id est, rex vult appellari. Sed odiosus est Petro, vnde amputat ei aurem dexteram, non sinistram, id est, auditum diuinorum, non terrenorum, Dominus autem restituit dexteram volentibus credere. Sequitur.

a Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi & seniores. *b* Quasi ad latronem existis *c* cum gladiis & fustibus. Cùm quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me, *d* sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum. *e* Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. *f* Petrus verò *g* sequebatur eum *h* à longè *i* Accen-

a Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se principes sacerdotum & magistratus templi & seniores.] *Matth. 26. e. Marc. 14. e. Ioan. 18. d.* Nota quia principes sacerdotum & magistratus non venerunt ad Iesum, sed miserunt ministros, & sedebant in atrio Caiphæ, quia verò eorum consilio totum gerebatur, volens Euangelista exprimere eorum nequitiam dixit eos venisse ad comprehendendum Iesum. Tales autem iam veniunt ad capiendum Iesum, principes sacerdotum id est, Episcopi & magistratus, id est, magistri & seniores, id est, consiliarij, hi qui deberent Iesum seruare & defendere verbo & exemplo, capiunt & occidunt. *Dan. Decimotertio*, a. Iniquitas egressa est de Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. *Ierem. cap.* 23. d. A Prophetis Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. 1. *Esdræ cap.* 9. a. Manus principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima.

b Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus, cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.] Stultitiam simul & malitiam sacerdotum deprehendit hic Dominus, quia præsentem semper habuerunt eum, & modò quasi fugitiuum quærunt. Item de nocte quærunt quem quotidie audiebant docentem. Sed factum eorum conuenit tempori & personis. Ipsi enim tenebrosi, in tempore tenebroso factum faciunt tenebrosum *Ioan. cap. tertio*, c. Dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, erant enim eorum mala opera. Omnis enim, &c. *Ioan.* 12. f. Qui ambulat in tenebris nescit quò vadat. *Ioan.* 11. b. Si quis ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

c Cum gladiis & fustibus.] Hæc non sunt arma sacerdotum & magistrorum, sed quæ dicit Apostolus, *Ephes. cap. sexto*, c. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, state succincti lumbos vestros in veritate, induti loricam iustitiæ & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis extinguere omnia tela ignea nequissimi, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est verbum Dei per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu. Item nota, quia Dominus securus fuit in templo, sed in horto fuit captus, modò & in horto & in templo crucifigitur, id est, inter clericos & laicos. *Ierem. capitulo deci. quinto*, c. Omnes maledicunt mihi dicit Dominus.

d Sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum.] Sic construe. Sed hæc est hora vestra, scilicet, hora tenebrarum, id est, congrua vobis & facto vestro, & hæc est potestas vestra, scilicet, potestas tenebrarum, id est, dæmonum, quorum potestas maxima est. Sed tota expenditur in malum, ita principum sacerdotum & magistratuum templi. *Apoc.* 9. d. Potestas equorum in ore eorum est, & in caudis eorum, &c.

Sexta pars. *e* Comprehendentes autem, &c.] Sexta pars cap. vbi trina negatio Petri describitur, & eius pœnitentia sequens. Et primò ostendit Lucas quò Iudæi duxerunt Iesum comprehensum, tamen non exprimit quò primum duxerunt eum. Vnde sciendum quod primò duxerunt eum ad domum Annæ, & ibi negauit Petrus semel Deinde duxerunt eum ad domum Caiphæ, qui habebat filiam Annæ in vxorem. Ad domos istorum duxerunt Iesum, quia illi duo erant principes sacerdotum sibi per annos singulos succedentes. Emerunt enim à Romano Præside sibi pontificatum. Vnde nota, *1. Paral. 25.* quòd Dauid instituit viginti quatuor summos sacerdotes, vnus tamen erat cæteris excellentior dignitate & redditibus. Postea cum Iudæa facta est Romanis tributaria, per auaritiam emebatur sacerdotium à Romanis Et Annas administrauerat anno præcedenti, Caiphas administrabat anno instanti. Ideo verò primò ad Annam duxerunt, quia socer erat Caiphæ, & quia domus eius occurrit eis, & ne viderentur ei inferre contumeliam transeundo domum eius. Tamen illo anno tenebat administrationem pontificatus Caiphas, sicut dicitur *Ioan. cap. vndecimo*, f. Et ideo post aliquantas illusiones, Annas misit eum ad domum Caiphæ, vt ibi haberetur consilium de Iesu occidendo, vbi multipliciter est illusus Dominus, vbi Petrus bis negauit. Et hoc est. *Matth. 26. f. Marc. 14. f. Ioan. 18. b.* [Comprehendentes autem eum duxerunt ad domum principis sacerdotum:] *Gloss.* Caiphæ, qui pontificatum illius anni, vel in illis annis pretio sibi emerat à Romano principe, prius tamen ad Annam, vt dicitur *Ioan.* 19. b qui erat eius socer, & domus eius, primò occurrit eis.

f Petrus verò.] *Beda.* In hoc diuisus à cæteris.

g Sequebatur eum.] *Beda.* Hoc est deuotionis.

h A longè.] *Beda.* Hoc est timoris naturæ. Per idipsum quod à longè sequebatur, significatur quod qui longè erat corpore, in proximo longè futurus erat & mente. Vel significat Ecclesiam à longè secuturam, id est, longè aliter passuram, quia pro culpis propriis, ipse pro alienis. *Chrysostom.* Si discipulus es, sequere magistrum, si verò hic quidem per tribulationem venit, tu verò per quietem, non adhuc eandem vadis viam.

i Accenso autem igni in medio atrio.] Nota quia atrium dicitur platea exterior sub diuo, id est, vbi erant ministri & Petrus cum eis. Seniores erant intus accusantes Dominum. *Beda super Marc.* 14. Est ignis charitatis, de quo *Luc.* 12. f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Hic descendit super Apostolos Christi. *Act.* 2. a. eorum ignorantiam illuminans, peccata incinerans, tepiditatem inflammans, fragilitatem consolidans. Hæc enim quatuor facit hic ignis. Illuminat, purgat, inflammat, consolidat. Est & ignis cupiditatis, de quo *Iob* 15. d. Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt. Hic ignis descendit super discipulos antichristi, illos excæcans. *Psalm.* 75. Supercecidit ignis & non viderunt Solem. Hic ardet in domo pontificis, vt dicitur *in Gloss.* inflammans eorum corda, qui erant in domo, *Mich.* 6. c. Adhuc ignis in domo impij & thesauri impietatis, &c. Ad hunc sedent ministri Pontificis, & Petrus in medio eorum, vbi negat Dominum. Hoc malum facit hic ignis, & multa alia mala facit Petro & sociis eius ignis iste. Primò quidem solicitudinem parit. *Ecclesiast.* 5. c. Saturitas diuitis non finit eum dormire. Cunctis diebus, &c. Secundò, turbationem mentis operatur. *Prouerbior. cap. decimoquinto*, c. Conturbat domum suam qui sectatur auaritiam. Tertiò, proditionem animæ inducit. *Prouerbior.* 1. d. Auersio paruulorum, &c. Quartò, grauedinem mentis facit. *Genes.* 13. a. vbi nos habemus. Abraham ascendit de Ægypto diues valde, alia litera habet, grauatus vehementer. Quintò, inquinationem mentis facit. *Ecclesiast.* 13. a. Qui tangit picem inquinabitur ab ea. *Habacuc cap. secundo*. b. Væ qui congregat non sua, vsquequò, &c. Sextò facit inflationem. *Iob* 20. d. Cùm saturatus fuerit arctabitur & æstuabit, &c. *August.* Diues extra plenus est, intus vacuus, carne crepat, corde mendicat. Septimò facit præcipitium. *Iob cap.* 17. b. Arctabuntur gressus virtutis eius & præcipitabit eum consilium suum, immisit enim in rete pedes suos, &c. Octauò, mentem lacerat sicut spinæ. Vnde Dominus diuitias appellat spinas. *Matth. cap.* 13. & *suprà* 8. b. Vbi *Gregorius*. Profectò spinæ sunt, quia cogitationum suarum aculeis mentem pungunt. *Iob* 30. a. Esse sub sentibus delicias computabant. *Prou.* 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, &c. Nonò, mentē excæcat. Vnde & Tobias *cap.* 1. b. excæcatus est stercore hirundinum, id est, amore temporalium. Et Sedechias in Reblatha, quod interpretatur multa. 4. *Reg.* 25. b. *Psalm.* 5. Mane astabo tibi & videbo. Ibi *Gloss.* Non videt Deum qui terrenis inhæret. *Genes. cap.* 20. d. Saræ autem dixit Abimelech. Ecce dedi fratri tuo mille argenteos, &c. Decimò spoliat virtutibus. *Iob.* 26. b. Nudus est infernus coram eo, id est, auarus. *Apoc.* 3. d. Dicis quia diues, &c. Vndecimò, mentem euacuat omni bono, *sup.* 1. e. Esurientes impleuit bonis, & diuites

bonis & diuites dimisit inanes. *Isa.* 29. c. Somniat esuriens, &c. Duodecimò ligat hominem & non finit rectè ambulare. 1. *Tim* 6. b. Qui volunt diuites fieri, &c. *Iob* 6. c. Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum, &c. Tertiodecimò dolorem & afflictionem generat. *Eccles.* 5. c. Est & alia infirmitas pessima, &c. Quartodecimò inuiscat pennas animæ & non finit volare in cælum per contemplationem. *August.* Amor rerum temporalium viscus est pennarum spiritualium. *Gen.* 14. b. Vallis siluestris, id est, mundus, multos habet puteos bituminis. Quintodecimò multa obstacula ponit in via cæli. *Psalm.* 136. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, &c. *Iob* 18. b. Abscondita est in terra pedica eius, &c. *Sen.* Munera quæ fortunæ imputantur insidiæ sunt. Hæc mala facit auaritia, & multa alia. Sed hæc ad præsens sufficiant. *Versus.*

al. † atrij

Matth. 26. g. Marc. 14. g. Ioan. 18. c.

Versus.

Sollicitat, turbat, damnat, grauat, inquinat, inflat,
Præcipitat, pungit, excæcat, nudat, inanit,
Obligat, affligit, inuiscat, scandala tendit.

so a autem igni in b medio † atrio, & c circumsedentib. illis, d erat Petr. in medio illorum. e Quem f cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & g eum fuisset intuita, dixit: Et hic h cum illo erat. At i ille negauit eum dicens: Mulier, non noui illum.

Dicit ergo. *a* Accenso autem igni] cupiditatis. A quo? Certè à diabolo. *Iob* 41. b. Halitus eius prunas ardere facit, &c.

b In medio atrio] Caiphæ Pontificis. *c* Et circunsedentibus illis,] id est, ministris Pontificis, vt dicit *Marc.* 14. f.

d Erat Petrus in medio eorum.] Bene dicit in medio, quia Petrus donis omnium communicat, certè verum est, & peccatis. *e* Quem cum vidisset ancilla.] Quærit *Beda*, quare ancilla primò prodidit Petrum, cum viri magis possent eum cognoscere? Et respondet, vt ostendatur etiam sexus fœmineus peccasse in morte Domini, & per passionem eius redemptum esse, contra quosdam hæreticos qui dicunt passionem Domini non profuisse fœminis. Propter quod etiam post resurrectionem primò apparuit mulieribus, vt ostenderet Euæ præuaricationem esse abolitam per suam passionem. Rectè etiam principem Ecclesiæ compulit ad negationem fœmina, quæ primum hominem compulit ad transgressionem. *Ioan.* 18 c. dicit quod hæc ancilla erat ostiaria domus Pontificis. Et quid est hæc ancilla nisi cupiditas? Sine cuius nutu nullus intrat ostium principis sacerdotum. Vnde *Isa.* 59. c. Æquitas non potuit ingredi. Quare? Quia nihil donat. Hæc ancilla non iam famulatur in domo principis sacerdotum sed exclusa domina, scilicet, charitate, omnibus imperat & dominatur. *Eccles.* 10. d. Pecuniæ obediunt omnia. *Genes.* 16. b. dixit Sarai, princeps mea, id est, charitas, Abrahæ viro suo, id est, principi sacerdotum, quia est pater multarum gentium, iniquè agis contra me. Ego dedi ancillam meam in sinu tuo, id est, concessi prouidentiam acquirendi & conseruandi necessaria vitæ, quæ videns, quod concepit filium, thesaurum magnum, despectui me habet, iudicet Dominus inter me & te. *Galat.* 4. b. Quid dicit scriptura? Eiice ancillam & filium eius. *Prouerb.* 30. c. Per tria mouetur terra & quartum quod sustinere non potest. Per seruum cum regnauerit, id est, auarum, per stultum cum saturatus fuerit cibo, id est, hypocritam, & per odiosam mulierem, id est, superbiam, quæ est odiosa Deo & hominibus, vt dicitur *Eccles.* 10. a. & per ancillam cum fuerit hæres dominæ suæ, hæc est cupiditas. Quia autem hæc ancilla habitat in domo Pontificis, dicit. *Ierem.* 6. c. A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. Dicit ergo. *e* Quem,] Petrum, scilicet, principem Apostolorum. *f* Cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen.] Hæc ancilla odit sedentes ad lumen. *Ioan.* 3. c. Qui malè agit odit lucem. *Prouerb.* 17. d. Munera de sinu, id est, occultè accipit impius, vt peruertat semitas iudicij, id est, compendium causæ ad minus. *g* Et eum fuisset intuita.] Habet enim oculos acutissimos vbique terrarum porrectos. *Zach.* 5. c. Hic est oculus eorum in vniuersa terra, & ecce talentum plumbi portabatur, id est, bulla, & ecce mulier sedens in medio amphoræ. *h* Dixit, & hic cum illo erat,] id est, cum Iesu antequam intrasset domum principis, sed ibi negauit eum. Vnde *Gloss. Ambros.* Non in monte, in quo, scilicet, cum aliis electus est, non in templo, in quo sæpè orauerat, non in domo sua negat Petrus, in qua, scilicet, Dominum sæpè receperat, sed in prætorio Iudæorum, in domo principis sacerdotum, vbi non est veritas, id est, in cuius prætorij vel domus habitatoribus non est veritas, quia non sunt veraces. Erat quidem ibi veritas personaliter, sed in eis non habitabat.

i At ille negauit eum dicens. Mulier non noui illum.] Hoc est contra curiales. Item *Matth* 2. a. Magi in curia caruerunt Stella. *Beda.* Quia negat obreptionis est, quod pœnitet fidei. *Eccles.* 34. c. Qui timet Deum nihil trepidabit. *Iob* 17. a Pone me iuxta te, &c. *Chrysost.* Si ei adhæserimus stabimus generosè. Et *infrà.* Et si omnibus ventis vehementius spirauerint tentationes, festuca nobis erit & folium.

Et k post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus verò ait, O homo non sum. Et l interuallo facto quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicens. Verè & hic cum illo erat, m nã & Galilæus est. Et n ait Petrus: Homo nescio quid dicis.

G

Beda in Gloss. Non solum negat Christum, &c. quasi dicat, aliquis, Petrus non negat Christum: ille enim negat Christum, qui dicit Christum non esse Deum. Imò negat, qui enim negat se esse Christianum, dicens: Non noui Christum, satis negat Christum esse Deum. Nemo diceret, non noui Deum. Nota quod quidam temerè excusant Petrum piscatorem & idiotam, volentes constituere sophistam, ita exponentes quod dicitur, [non noui illum,] quasi dicat, Christus filius Dei est ab æterno genitus à patre, quomodo autem ab æterno genitus sit à patre, non noui. Ad hunc etiam modum exponunt quod in sequenti dicitur. Nescio quid dicis, id est, non approbo.

k Et post pusillum alius videns eum dixit, & tu de illis es. Petrus verò ait. O homo non sum.] *Aug.* Quia noxia sunt prauorum colloquia, quæ cogunt Petrum negare Deum vel hominem se non nosse quem inter condiscipulos confessus fuerat esse filium Dei. 1. *Cor.* 15. d. Corrumpunt mores bonos colloquia praua. Nota quia de negatione Petri videntur velle tres Euangelistæ, Matthæus, Marcus, Lucas, quod tota facta fuerit in atrio Caiphæ, solus Ioannes videtur velle quod prima pars negationis facta sit in atrio Annæ, gemina negatio facta sit in atrio Caiphæ, & ita videtur verum esse secundum ordinem & seriem Euangelij. *Ioan.* 18. Vnde quod alij dicunt, intelligitur dictum præoccupando. Sed & expositores videntur dissentire. Nam *August. de concordia Euangelistarum, & super Ioan.* videtur velle quod omnes tres negationes Petri fuerint factæ in domo Annæ. Sed *Beda super Lucam* & *Hieronymus super Matth.* innuunt quod factæ sunt in domo Caiphæ. Sed intellige Augustinum dixisse præoccupando, alios recapitulando.

l Et interuallo facto quasi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicens. Verè & hic cum illo erat. Nam & Galilæus est.] Sed nunquid & Galilæi sicut & Ierosolymitæ Hebræi sunt? Vtique. Sed vnaquæque prouincia habet propria idiomata linguæ. Per istos duos qui Petrum negare compellunt in domo pontificis, significantur ministri & socij Prælatorum, qui detrahendo de aliis & adulando ipsis, ipsos sæpe negare Christum faciunt. *Prouerb.* 29. b. Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habet impios. Sed nunquid tales sunt in domo pontificis? *Matth.* 11. b Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. Ibi *Gloss.* Ecce qui ponunt puluinaria sub omni cubito, qui vitam peccantium palpant non tangunt, habitant in domibus regum. Sed vita rigida & prædicatio vera debet declinare palatia, quæ frequentant mollibus induti. *Gregor.* Ioannes Baptista non fuit mollibus indutus, quia vitam peccantium blandimentis non fouit, sed asperè increpauit & ideo habitauit in desertis.

m Nam & Galilæus est.] Alij non sunt cum Iesu nisi Galilæi, id est, transmigrati de vitiis ad virtutes.

n Et ait Petrus, homo nescio quid dicis.] Non est ista vox qualis illa. Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego. *Prouerb. cap.* 17. c. Qui inuertit linguam suam incidet in malum. *Prouerb. cap.* 8. b. Os bilingue detestor. *Iudic. cap.* 9. e Vbi est nunc os tuum quo loquebaris, quis est Abimelech vt seruiam ei? *Chrysostom.* Non ita fuit pigritiæ Petri negatio, quantum dilectionis Dei castigantis eum. Sed quare permisit Dominus Petrum negare, qui tantum diligebant eum? *Chrysost.* Vt confundatur Marcion, vt nemo de se præsumat, vt Christo in omnibus credat, vt alij sibi caueant, vt confundatur eius audacia, vt discat aliis misereri. *Ecclesiast. trigesimoprimo*, b. Intellige quæ, &c

Marc. 14. et

Gal. 6. a. Si

Gal. 6. a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, &c.

Gregorius. Peccatur: Ignorantia, sic Paul. 1. *Tim.* 1. c. Ignorans feci in incredulitate. Infirmitate, vt Pet. hîc. Vnde *Beda.* Quia Dominum Petrus negat, obreptionis est, &c. Industria, vt Iudas. *Iob* 34. c. Quasi de industria recesserunt à me, eo, &c.

Beda & *Ambros.* Quidam pio erga Petrum affectu locum hunc ita interpretantur, quasi bene dixerit se illum non nosse quem nemo perfectè nouit. Iterum quod inquisitus dixerit, homo, non sum, interpretati sunt quod maluit se negare quam Christum. Quia autem ait, homo nescio, dicunt, se sacrilegia eorum nescire & reprobando damnare. Sed has expositiones, & Dominus ipse friuolas contestatur qui ter negandum se à Petro prædixerat, & ipse Petrus qui se non de industria hoc locutum subsequentibus lacrymis manifestat. (*Matth.* 26. g. *Marc.* 14. g.)

a Et continuò adhuc illo loquente gallus cantauit. Et *b* conuersus Dominus *c* respexit Petrum. Et *d* recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat, quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. *e* Et egressus foras Petrus. *f* fleuit amarè. Et viri qui *g* tenebant illum, illudebant ei *h* cædentes. Et *i* velauerunt eum, & *k* percutiebant faciē

a Et continuò adhuc illo loquente gallus cantauit.

Moralit. *Moraliter.* Gallus est prædicator, qui cantat. 1. *Cor.* 15. e. Euigilate iusti & nolite peccare. Ad cuius etiam cantum conuertitur Dominus ad peccatorem, & tunc peccator flet amarè. Proprietates galli, quæ conueniunt prædicatori notantur his versibus.

Versus de proprietatibus galli.

Pugnat, calcar habet gallus, cristámque rubentem.
Se fert ad cantum, scalpit, noctis docet horas.
Oua facit vetulus, quibus exoritur Basiliscus.
Insidet Ecclesia, rostrum quoque tendit in auras.
Caudam fustollens habet ista notanda magister,
Gignit & ad pastum vocat, & sublime cubile.

De primo *Iosue* 1. d. Transite armati ante fratres vestros omnes fortes & pugnate pro eis, donec det Dominus requiem fratribus vestris. De secundo *Eccles. vlt.* d. Verba sapientum quasi stimuli, &c. De tertio *Iob* 39. d. Pulli eius, id est, Aquilæ lambunt sanguinem, &c. De quarto, 1. *Cor.* 9. d. Castigo corpus meum, &c. De quinto, *Philip.* 3. b. Omnia detrimentum feci & arbitror vt stercota, &c. De sexto, 1. *Cor.* 15. e. Euigilate iusti, &c. Item *Rom.* 13. c. Hora est iam nos de somno surgere. De septimo, *Isa.* 59. a. Oua aspidum ruperunt & telas aranearum texuerunt, qui comederit de ouis eorum morietur, &c. De octauo, *Ezech.* 3. d. Fili hominis, speculatorem dedi te, &c. De nono, *Ierem.* 14. a. Onagri steterunt in rupibus, &c. De decimo, *Eccles.* 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. De vndecimo, *Isa.* 66. c. Nunquid ego qui alios parere facio ipse non pariam? *Iob* 38. d. Quis dedit gladio intelligentiam? De duodecimo, *Matth.* 22. a. Simile est regnum cælorum homini regi qui fecit, &c. De tertiodecimo, *Iob* 39. d. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, &c. Sequitur.

b Et conuersus Dominus,] à iustitia ad misericordiam. *Zach.* 1. a. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

c Respexit Petrum.] *August. de concordia Euangelistarum.* Quomodo hoc sit accipiendum diligentiùs considerandum est. Fuit enim Petrus in exteriori atrio inter eos qui se calefaciebant. Non est autem credibile quod vbi corporaliter audiebatur à Iudæis, ibi fieret illa respectio. Nam cùm dixisset Matthæus. Expuerunt in faciem eius, adiunxit: Petrus autem sedebat in atrio, quod non diceret, nisi illa cum Domino intus agerentur. Et sicut ex narratione Marci colligitur, non solùm in inferioribus, sed in superioribus domus agebantur. Nam posteaquam Marcus narrauit, secutus adiunxit. Cùm esset Petrus in atrio deorsum. Sic ergo per Marcum constat quod in superioribus; per Matthæum, quod in interioribus partibus domus hæc cum Domino agebantur, quomodo ergo respexit Dominus Petrum facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio diuinitus facta, vt ei veniret in mentem & quoties negasset & quod Dominus prædixisset, atque ita Domino misericorditer respiciente Petrum salubriter fleuit. Sicut dictum est. Respice & exaudi me, & conuertere Domine, & ita dictum arbitror: Conuersus Dominus respexit Petrum. Denique cum Euangelistæ in narrationibus suis frequentiùs soleant ponere Iesum, modò Lucas Dominum posuit dicens. Conuersus Dominus respexit Petrum, Matthæus & Marcus, quia de ista respectione tacuerunt, non verbi diuini, sed verbi Iesu Petrum recordatum dixerunt, vt ex hoc intelligamus istam respectionem à Iesu non humanis oculis, sed diuinitùs factam. Ad hoc idem facit *Leo Papa* dicens. Dominus Iesus qui intra pontificale concilium corpore tenebatur solo, trepidationem discipuli foris positi, diuino vidit intuitu, & pauentis animum mox vt respexit, erexit, & in fletum pœnitudinis incitauit. Sic igitur volunt sancti quod respectu misericordiæ respexit Dominus Petrum. De quo *Sap.* 4. c. Gratia & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. *Beda.* Respexit Dominus vt recordaretur Petrus, quia misericordia ad pœnitentiam vocat. *Psalm.* 41. Abyssus abyssum inuocat. (*Psal.* 50. *b.* *Matth.* 26. g. *Marc.* 14. g.)

d Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat, quia priusquam Gallus cantet ter me negabis.] *Chrys.* Nihil ita curat delictum, vt memoria eius continua. Et *inf.* Omnino est misericordia dignus, qui peccauit & confessus est. *Prou.* 28. b. Qui abscondit scelera sua, &c. Et *suprà.* Si nos eius non meminerimus, Deus non obliuiscetur. Et *infrà.* Si hoc non feceris, non sapies magna, non recidiuabis. Et *infrà.* Sed sustinet anima memoriam ita amaram, cogamus eam. Melius est eam moderari nunc, quàm coram orbe vniuerso. 2. *Reg.* 12. c. Tu fecisti in occulto, &c.

e Et egressus foras Petrus.] *Victorinus.* Vt haberet locum liberum flendi.

f Fleuit amarè.] *Ambros.* Lacrymas lego, satisfactionem non lego, &c. Argumentum quod contritio tollit omnem pœnam. *Victorinus.* Egreditur Petrus foras, vt ab impiorum concilio seclusus pauidæ negationis sordes liberis fletibus abluat. Sic qui vult vitare peccata & emendare quæ fecit, debet egredi de mala societate cum qua peccauit. *Psalm.* 25. Non sedi cum concilio vanitatis, &c. *Ambros.* Et veniæ fletus consulunt & verecundiæ, lacrymæ sine horrore culpam sequuntur, lacrymæ veniam non postulant & merentur. Sequitur.

g Et viri qui tenebant illum, illudebant ei.] *Abd.* 1. c. Omnes viri fœderis tui illuserunt tibi, inualuerunt aduersùm te viri pacis tuæ. *Prouerb.* 3. d. Ipse deludet illusores, &c. *Octaua par.*

h Cædentes,] eum. *Iob* 16. d. Exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis.

i Et velauerunt eum.] Velant Christi faciem, qui non permittunt sibi ostendi veritatem, neque pœnarum, neque iudicij. Velant enim faciem Domini hypocritæ. *Isa.* 29. e. Væ qui profundo estis cordē, &c.

k Et percutiebant faciem eius,] quam Moyses desiderabat sibi ostendi. *Exod.* 23. c. Si inueni gratiam in conspectu tuo ostende mihi faciem tuam vt sciam te & inueniam gratiam ante oculos tuos. Dixitque Dominus. Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. Et Dauid. Ostende faciem tuam & salui erimus. Et Iacob *Genes.* 32. g. Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. *Esther.* 15. d. Valde mirabilis es Domine & facies tua plena est gratiarum. Et tamen miseri Iudæi hanc alapis & sputis contaminauerunt. Quod ipse patienter sustinuit propter nos. Vnde *Isa.* 50. c. Corpus meum dedi percutientibus & genas meas vellentibus faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. *Septuaginta* dicunt. Dorsum meum posui ad flagella & genas meas ad alapas, faciem meam non auerti à conuersione sputorum. *Thre.* 3. d. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. *Mich.* 5. a. In virga percutient maxillam iudicis Israël. *Hieron.* Voluit Dominus conspui vt nos lauaret, voluit velari vt velamen culpæ & ignorantiæ à cordibus nostris auferret. In capite voluit percuti, vt caput nostrum. i. Adam restitueret sanitati. Alapis voluit cædi & verbis derideri, vt nos ei labiis & manibus, id est, verbis & operibus applaudamus, sicuti docet *Psal.* 46. Omnes gentes plaudite manibus, &c. *Mysticè.* Colaphi & sputa Iudæorum significant blasphemias & opprobria falsorum Christianorum, quibus incessanter Deum inhonorant. Vnde *Beda.* Qui tunc cæsus est colaphis Iudæorum, nunc cæditur blasphemiis falsorum Christianorum, & qui conspputus est saliuis infidelium, nunc vesanis opprobriis fidelium exhonoratur. Vnde *Iob* 30. b. Abominantur me & longè fugerunt à me, & faciem meam conspuere non verentur. *Prouerb* 17. d. Non est bonum damnum inferre iusto, nec percutere principem qui rectè iudicat. *August.* Non minus peccant qui blasphemant Christum *Mysticè.*

eius. Et *a* interrogauerunt eum, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit? Et *b* alia multa blasphemantes dicebant in eum. Et vt *c* factus est dies *d* conuenerunt seniores plebis *e* & Principes Sacerdotum & Scribæ & duxerunt illum in concilium suum, *f* dicentes: Si tu es Christus dic nobis. Et *g* ait illis. Si vobis dixero, non credetis mihi, si autem & interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimitteretis. Ex *h* hoc autem *i* erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. *k* Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius Dei? Qui ait: *l* Vos dicitis quia ego sum. At illi *m* dixerunt, Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi *n* enim audiuimus de ore eius.

C A P. X X I I I.

o ET surgens omnis multitudo eorum *p* duxerunt illum ad Pilatum.

blasphemant Christum regnantem in cælis, quàm Iudæi, qui crucifixerunt ambulantem in terris.

a Et interrogauerunt eum dicentes, prophetiza, quis est qui te percussit?] quasi hoc obiiciebant ei quod dicebat se Prophetam. *Chrysost.* Diuinum illud caput percusserunt viri inquinati & abominabiles. Et *infrà*.

Matth.26.g. Marc.14.g. Quæ nobis erit cura de reliquo in contumeliis postquã Christus hoc passus est? *Hebr.12.a.* Recogitate ergo eum qui talem sustinuit à peccatoribus, id est, vilibus, aduersus semetipsum, id est, Dei filium, contradictionem vt non fatigemini, &c. *Philip.*

Matth.26.f. Marc.14.f. 2.a. Hoc sentite in vobis. *Heb.13.a.* Mementote vinctorum &c. *Isa.57.a.* Iustus perit & non est qui recogitet in corde.

b Et alia multa blasphemantes, dicebant in eum] *Isa.1.b.* Dereliquerunt Dominũ, blasphemauerunt sanctum Israel. Iudæi dominatorem spernunt, maiestatem autem blasphemant.

c Et vt factus est dies.] Præmisit Lucas de prima illusione quæ facta est in atrio Principis ab eis, qui percutiebant faciem eius velatam illudentes ei. Fuit enim ter illusus, non autem secutus est ordinem. Debuit enim præmittere causam illusionis, quam hic subdit dicens. [Et vt factus est dies,] quia tunc maior fuit frequentia quam fuisset in nocte. *Gloss.* Vide quam soliciti in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium. *Iob 17.c.* Noctem verterunt in diem. *Ierem.9.b.* Vt iniquè agerent laborauerunt. Nota quia tota nocte laborauerunt in quærendo falsos testes, nec testibus poterant eum conuincere, & arguebant eum quærentes vtrum esset Christus. Et præterit breuiter Lucas, quia in alio Euangelista legitur quod ipse Princeps Sacerdotum interrogauit eum. Tu es Christus filius Dei benedicti?

Marc.14.f. *d* Conuenerunt seniores plebis.] *Act.4.c* Conuenerunt verè in vnum aduersùs Dominum, &c.

e Et Principes Sacerdotum & Scribæ duxerunt illum in concilium suum.] *Psalm.25.* Concilium malignantium obsedit me, &c. *Ecclesi 16.a.* In Synagoga peccantium exardebit ignis. *Ierem.11.d* Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, &c.

f Dicentes, si tu es Christus dic nobis.] *Sap 2.d.* Contumelia & tormento interrogemus eum. *Beda.* Non veritatem desiderant, sed calumniam parant, &c. Nota quia secundum alium Euangelistam, prolixiùs accusabant eum, & de blasphemia, & de calumnia. De blasphemia, quod se diceret filium Dei, quod Iudæi dicunt blasphemiam. De calumnia, quod se diceret Christũ, scilicet, Messiam in lege promissum, & ita regem Iudæorum, quòd calumniati sunt. Sed quia sciebant quod de blasphemia non moueretur Pilatus, cum non haberet fidem vnius Dei, sed idola coleret, ideo sub silentio prætereunt vtrum esset verus filius Dei, quærentes an sit Christus, vt si hoc possent ab eo extorquere, statim traherent eum ad Pilatum tanquam derogantem Romano imperio. Intelligebant enim Christum purum hominem, sic dicit *Beda.*

g Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis mihi, si autem interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis.] Dixerat aliquando se esse Christum & non credebant ei, imò quadam die cum hoc diceret, tulerunt lapides vt iacerent in eum. Interrogauerat etiam eos de Christo, *sup.* 20. g. nec responderunt, cum quæreret ab eis, quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Responderunt, Dauid. Et ipse statim obiecit eis Quomodo ergo Dauid, &c. nec etiam eum qui innoxius erat, dimittere volebant.

h Ex hoc autem.] id est, ex hac passione & pro hac passione, vt sit [ex] temporale & causale simul.

i Erit filius hominis sedens à dextris virtutis Dei,] secundùm quod homo, id est, in potioribus patris. Deus enim pater Christo secundùm quod homo, dedit potiora bona quàm alicui creaturæ. Vel secundùm quod Deus est, æqualia patri. *Hebr.12.a.* Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta, &c. *Beda.* Ego, scilicet, quem vt hominem contemnitis, per supplicium crucis ero exaltatus, & habens, id est, apparens habere nomen quod est super omne nomen *Philip.2.b.*

k Dixerunt autem omnes, tu ergo es filius Dei? Qui ait, vos dicitis.] Contra Interrogabant, non enunciabant. Vnde expone. [Dicitis,] id est, dicere potestis, interrogatione mutata in assertionem. Vel potest dici quod sermo comicus est, vt sumatur interrogatio pro enũciatione. Vel, [dicitis,] in cordibus. Vnde *Gloss.* Sua sententia damnantur, id est, per id quod tenebant. *Matth.26.f. Marc.14.f.*

l Vos, inquam, [dicitis, quia ego sum] quamuis hic infirmus appaream. *Beda.* Ita temperat responsionem, vt & dicat verum & sermo eius calumniæ non pateat. Malui se Christum filium Dei probare quàm dicere, vt condemnandi causa tolleretur, his qui fatentur quod obiiciunt. De hoc verbo non poterant eum accusare, ac si diceret. Ego nec dico nec nego, sed vos dicitis, probate ex miraculis. Fatentur quod obiiciunt, id est, fatentur Christum esse filium Dei, quod tamen obiiciunt, quasi pro crimine, scilicet quod diceret se filium Dei. A *Matth.27.a. Marc.15.a. Ioan.18.c.*

m At illi dixerunt, quid adhuc desideramus testimonium,] quod se Christum & filium Dei dicat?

n Ipsi enim audiuimus de ore eius.] Ipsi reuera non audierant, sed de verbis eius violenter traxerunt. *Iob 16.c.* Suscitatur falsiloquus contra faciem meam contradicens mihi. Isti etiam sunt qui rapiunt verbum de ore simplicium vt aduocati. *Iudic.12.b.* Dixerunt Galaaditæ. Nunquid Ephrataeus es, &c. *3.Reg.20.f.* Quod acceperunt viri pro homine, &c.

E X P O S I T I O C A P. X X I I I.

ET surgens omnis, &c. *suprà* ostendit Euangelista quomodo captus est Iesus, & quo ductus, scilicet, in domum Principis Sacerdotum, vbi ipsi Sacerdotes multipliciter illuserunt ei. Deinde verò vt se quasi alienos ab eius nece ostenderent, tradiderunt eum Romano præsidi iudicandum. & hoc ostenditur in hoc cap. Diuiditur autem illud cap. in sex partes In prima parte traditur Iesus Pilato, & erga eum multipliciter accusatur. In secunda mittitur Iesus ad Herodem & ab eo illuditur, & ad Pilatum remittitur, ibi [Pilatus autem audiens.] In tertia accusatur iterum Iesus, examinatur, adiudicatur, & Barrabas liberatur, ibi, [Pilatus autem conuocatis.] In quarta ducitur ad crucem, & destructionem Iudææ prædicit, cum latronibus crucifigitur, illuditur & orat, ibi [Et cum ducerent.] In quinta moritur, & signis factis Dei filius demonstratur: vnde & Centurio confitetur, ibi [Erat autem ferè hora.] In sexta & vltima parte sepelitur Iesus, & mulieres, quæ secutæ fuerant eum vt pararent aromata reuertuntur, ibi [Et ecce vir nomine, &c.] Dicit ergo.

o Et surgens omnis multitudo eorum,] de domo Caiphæ, mane facto, vt dicit *Matth.27.a* Quia tota nocte illuserant ei & verberauerant. *Sap.4.a.* Multigena impiorum multitudo non erit vtilis *Isa.17.d.* Væ multitudini populorum multorum vt multitudo maris sonantis. *Ps.53.* Alieni insurrexerunt aduersum me, &c *Iob 30.c.* In multitudine eorum consumitur vestimentum meum.

p Duxerunt illum ad Pilatum.] vt iudicaret eum, & ipsi quasi immunes viderentur. Vnde hoc fecerunt sub vmbra simulatæ innocentiæ, vt per alium videretur fieri quod volebant. Et sicut vulgò dicitur. Fecerunt de fatuo malleum. *Genes.4.d.* Stella genuit Thubalcain, qui fuit malleator. Sella interpretatur vmbra eius Thubalcain, mittens vel conuersus ad vniuersa. Malleator, hic est Pilatus, qui quasi perplexitate mixtus erat, & vt multi, volebat facere, ad placitum singulorum, defendens Dominum verbo, & ad voluntatem Iudæorum exponens tormento. Contra quem

Ecclesi.7 a Noli peccare in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum. [Duxerunt illum ad Pilatum,] *Gl.* Tradiderunt, &c. Insania Reuera insanus est cuius consilio aliquis occiditur si se putat immunem à morte illius. Sed quare Iudæi non suffocauerint eum clam, aut lapidauerunt sua auctoritate, sicut Stephanum. *Act.* 7. g. cum lex dicat. *Leuit.* 24. c. Educ blasphemum extra castra, & lapidet eum omnis populus? *Chrysostom.* Quia volebant gloriæ eius detrahere, sed Christus eorum nequitia è contrario visus est. Posset etiam dici quod non auderent, quia potestas translata erat ad Romanos.

Matth. 27. b. *Marc.* 15. a. *Ioan.* 18. f.

a Cœperunt autem illum accusare dicentes. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. *b* Pilatus autem interrogauit eum dicens: Tu es rex Iudæorum? At *c* ille respondens ait: Tu dicis. Ait *d* autem Pilatus ad Principes Sacerdotum & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. *e* At illi *f* inualescebant, dicentes. *g* Commouit populum, *h* docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. *i* Pilatus autem audiens Galilæam, *k* interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset, *l* remisit eum ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus. *m* Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, *n* eo quòd audiret multa de illo & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. *o* Interrogabat autem illum multis sermonibus

a Cœperunt autem illum accusare dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentẽ nostram, &c.] id est, prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.] Nota quod in tribus consistebat tota accusatio, qua accusauerunt, scilicet, quod diceret non esse soluendum tributum, quod diceret se Christum, quod diceret se filium Dei. De duobus, habetur hic. De tertio *Ioan.* 19. Vel secundùm literam Lucæ, dicamus quod in tribus accusabant eum.

Primò quidem quòd populum subuertebat.

Secundò, quod tributum reddi Cæsari prohibebat.

Tertiò, quia regem se faciebat. Sed omnia falsa erant, quia non subuertebat populum, sed docebat & dirigebat. Bona subuersione subuertebat, à malo, scilicet, in bonum. *Aggæi* 2. d. Subuertam solium regnorum & conteram fortitudinem regni gentium & subuertam quadrigam & ascensorem eius *Is.* 10. g Subuertentur condensa saltus ferro.

Item non prohibebat reddi tributa Cæsari, imò consuluit. *Matth.* 22. c. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.

Item non se faciebat regem, quia ab æterno infectus est rex. *Ioan.* 8. g. Antequam Abraham fieret ego sum.

b Pilatus autem interrogauit eum dicens. Tu es rex Iudæorum? In tribus secundum Lucam accusauerunt eum Sacerdotes, & Pilatus tantum de vno interrogauit quod nesciebat, scilicet, an diceret se esse regem Iudæorum, quia apertè sciebat alia duo esse falsa, & per malitiam fuisse obiecta.

c At ille respondens ait, tu dicis.] Non dicit: Ego sum, ne calumniandi daret occasionem. Nec dicit: Non sum, quia falsum diceret. Sic igitur temperauit responsum, vt vtraque pars posset elici, scilicet, tu dicis, quasi dicat. Ego non dico, sed tu, & ego non nego. Vel tu dicis, id est, corde sentis.

Vnde *Matth.* 27. b. Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum Et notandum est quòd Sacerdoti respondens, eadem facta quæstione, respondit. Tu dixisti, vt legitur *Matth.* 26. f. Hic autem Pilato respondens dicit: Tu dicis. Quare ergo hoc? *Hilar.* Sacerdos legem viderat, quæ Christum futurum prædixerat, ideo ei responderet. Tu dixisti. Pilatus vero significat gentilitatem, quæ legis ignata, per fidem præsentem consecuta est salutem.

d Ait autem Pilatus ad Principes sacerdotum & turbas, nihil inuenio causæ in hoc homine,] id est. nihil quare debeat mori inuenio in eo. Imminente passione, dixerat Dominus, *Ioan.* 14. d. Princeps mundi huius non habet in me quicquam, id est, diabolus. qui ante passionem erat Princeps mundi, non inuenit in me peccatum. Vel potest referri ad Pilatum quasi dominus, Princeps mundi id est, Pilatus non habet in me quicquam, id est, non inuenit in me aliquam iustam causam.

e At illi,] id est, Principes Sacerdotum, inuidia & malitia concitati.

f Inualescebant,] & condemnabant eum, quem Pilatus absoluebat.

Vnde *Chrys.* Pilatus mollis erat & inuirilis, Principes autem Sacerdotum maligni.

g Dicentes. Commouit populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa.] Repete commouit [vsque huc. [Ecce dementia noui generis in Iudæis potest argui, Dominum arguunt vnde laudandus esset. *Moraliter.* — *Moraliter.*

g Commouit populum.] ab ignauia & malitia ad pœnitentiam & fidem. Vnde *Ps.* 59. Commouisti terram & conturbasti eam. *Ecclesi.* 43. b. In conspectu eius cõmouebuntur montes, & in voluntate eius aspirabit Notus, vox tonitrui eius verberauit terram. Fit autem talis commotio per doctrinam & prædicationem. Vnde dicit:

h Docens per vniuersam Iudæam.] Torporem, & otium Prælatorum & prædicatorum suggillans. B
Prou. 6. a. Discurre, festina, suscita amicum tuum. *Matth.* 4. d. Circumibat Iesus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangeliũ regni & sanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo, vbi dicit *Raban.* Circumit, vt doceat doctorem esse expeditum & non acceptorem personarum. Ibidem dicit *Chrysostom.* Nos qui sumus vnius † regiònis pastores, *al.* † religionis.
singulas populi passionum species circumire debemus Studiosus enim medicus circumit grauiter ægrotantes. Et nos similiter facere debemus His qui auaritia laborant, aliquem sermonem de morbo auaritiæ faciamus, ad medicamentum sanitatis illius. His qui ardentibus febribus libidinis anhelant, aliquod remedium de apotheca medicinali Apostoli proferamus. 1. *Cor.* 6. d. Omne peccatum quodcunque fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et postea subdit. Alij medicamentum est increpatio, alij consolatio. Sequitur.

i Pilatus autem audiens Galilæam,] id est, mentionem de Galilæa.

k Interrogauit si homo Galilæus esset. Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset,] id est. de Galilæa, quæ *Secunda par.*
erat de dominio Herodis, in qua nutritus fuit, non natus. Natus enim fuit in Bethleem, quæ est in Iudæa, sed nutritus in Nazareth, quæ est in Galilæa. Quod non sine magno mysterio fieri voluit Iesus, vt diximus in primo cap. libri.

l Remisit eum ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus,] Sed quare non interrogauit Pilatus Dominum super hoc, vnde accusabant eum principes sacerdotum? Quia sciebat falsum esse. Vnde quærens occasionem liberandi eum & absoluendi se, audito quod de Galilæa esset, misit eum ad Herodem, qui tunc erat Ierosolymis propter Pascha credens quod suum hominem iniustè traditum liberaret. Herodes autem non liberauit eum, sed illusit ei, & remisit. Ita ducebant & deducebant Iesum, quod nos audiuimus, & sicco corde transimus.

Vnde *Chrys.* Nos hæc audientes, neque ad famulos patientiam habemus, sed siluestribus asinis plus saltamus, & pro his quæ contra nos fiunt crudeles, & inhumani sumus; pro his verò quæ contra Deum, non multam facimus curam. Sed dicis, ille irritauit. Quid hoc? Etenim cum nullus incitans fuerit, & feras videmus mansuetas, ita & nos tunc solùm quiescimus, cum nullus exacuit, quid hoc est plus?

m Herodes autem viso Iesu, gauisus est valde, erat enim cupiens ex multo tempore videre eum,] *suprà* 13. f. Exi & vade hinc quia Herodes quærit te.

n Eo quod audiret multa de illo & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri 1 *Corinth. cap.* 1. d. Iudæi signa petunt. Sed non erat Christus ioculator quia prohibuit *Act.* 9. qui fuerant curiosa sectati Item nullum fecit miraculum coram Herode, quia indignus erat, & quia Dominus fauorem non captat.

o Interrogabat autem illum multis sermonibus.] *Prouerbiorum cap. septimo*, e. Irretiuit eum multis sermonibus. *Prouerbior. cap. vigesimoseptimo*. c. Cor iniqui exquiret mala. *Ecclesi.* 13. b. Ne credas multis verbis illius, ex multa enim loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis

fconditis tuis. *a* At ipfe nihil illi refpondebat] Ecce interrogatus multa ab Herode, nihil refpondet. Nec tacet, eò quod refpondere timeat, fed vt eorum accufationem indignam refponfione oftendat.

Vnde *Gloff. Ambr.* Accufatur & tacet, qui defenfione non indiget Ambiuns defendi, qui timent vinci. Nec accufationem tacendo confirmat, fed defpicit non refellendo, id eft, indignam refponfionem iudicando. Quafi refponfio eft ad id quod poffet obiici, quia taciturnitas folet imitari confeffionem. Quadruplici autem ratione noluit Dominus refpondere herodi

At ipfe nihil illi *a* refpondebat *b* Stabant autem Principes Sacerdotum & fcribæ *c* conftanter accufantes eum. *d* Spreuit autem illum *e* Herodes cum exercitu fuo & *f* illufit indutum vefte alba, & remifit ad Pilatum

Primò, tuftè, vt fcilicet oftenderet indignum fua collocutione.

Secundò, mifericorditer, fcilicet, ne propter eius refponfionem peiores fierent.

Tertio, propter exemplum, vt fcilicet, nos doceret accufationes melius tacendo quàm refpondendo vincere. Sufanna enim tacuit & vicit. *Dan. cap.* 13 d. *Exod. cap.* 14 d. Vos tacebitis & Dominus pugnabit pro vobis. *Rom.* 12. d. Non vofmetipfos defendentes chariffimi fed date locum iræ *Iob* 31. d. Si expaui ad multitudinem nimiam, &c. *Gregorius.* Boni non defpecti fua aperiunt cum aliis nec profont, quod effet fe oftendere non prodeffe. Vt Iefus Herodi non quærenti profectum tacuit, & inde paffus eft fe irrideri.

Quartò, ne Crucis aut paffionis vtilitas differretur. Si enim voluiffet refpondere, potuiffet abfolui. *Thren. cap.* 3 e. Ex ore Altiffimi non egredientur neque bona neque mala. *Ifa. cap.* 53. c. Oblatus eft quia ipfe voluit, & non aperuit os fuum, ficut ouis ad occifionem ducetur, & quafi agnus coram tondente fe obmutefcet. *Ifa. cap.* 42. c. Tacui, femper filui, patiens fui, vt parturiens loquar.

b Stabant autem Principes Sacerdotum & Scribæ.] Sed nec his aliquid dicit.

c Conftanter accufantes eum, quem debuerant excufare, quia de genere Sacerdotali erat. Sed inuidia non cognofcit genus. *Auguft.* Cum per omne vitium antiquus hoftis viros humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ tota vifcera ferpens concutit. Hæc eft qua Cain contra fratrem fuum Abel armatur, & filij Iacob contra Iofeph, Babylonij contra Danielem, Iudæi contra Chriftum. Hæc eft vermis qui hederam Ionæ confumit, dum aliorum profperitati mordendo detrahit.

d Spreuit autem illum,] qui neminem fpernit, & in quo nihil erat fpernendum. *Ioan.* 14. d. Venit Princeps huius mundi & in me &c.

e Herodes cum exercitu fuo,] reputans eum ftultum, qui nihil diceret potenti liberare fe, 1. *Reg. cap.* 21. d. Dixit Achis ad feruos fuos, vidiftis, &c. *Iob.* 12 a. Deridetur iufti fimplicitas.

f Et illufit indutum vefte alba, & remifit ad Pilatum.] Domini taciturnitatem reputauit Herodes fatuitatem, ideo illudens ei quafi fatuo, induit eum vefte alba. Et forte hoc erat propter opprobrium & indicium fatuitatis, & ideo fic indutum remifit ad Pilatum. De modo tamen vel caufa illufionis huius nihil habemus expreffum. Et nota quia trina legitur illufio

Prima facta in atrio Caiphæ, quando percutiebant faciem eius velatam, dicentes, propheriza, &c.

Secunda à militibus Herodis, & ab ipfo Herode, quando miffus eft ad eum. Sed non habemus modum determinatum illufionis.

Tertia poftquam traditus eft militibus à Pilato ad crucifigendum, quando circumdederunt ei chlamydem coccineam. Pro hac trina illufione recompenfamus ei in die Parafceues trinam adorationem, ter dicentes cum genuflexione, ἅγιος ὁ θεός, Agios ò theos. Caufa primæ illufionis, qua illudebant ei percutientes faciem eius velatam, dicentes, propheriza, euidens eft. Ideo enim fic illudebant ei, quia dicebat fe Prophetam. Caufa quoque tertiæ illufionis, qua illudebant ei facientes fpineam coronam, induentes eum chlamyde coccinea & dantes arundinem quafi pro fceptro in manu eius nota eft, fcilicet quia diceret fe regem. Diadema enim capitis regum folet fuperponi, & purpura folent indui & fceptrum geftare. De caufa autem huius mediæ illufionis nihil habemus. Et notandum quòd quatuor funt veftes Sacerdotales, in quibus illufum eft Chrifto.

Vna eft amictus, hac velata fuit facies eius, *fuprà* 22. g.

Secunda veftis eft alba, quafi camifia longa, hac illufum eft ei hic.

Tertia eft cafula purpurea, hac illufum eft ei *Marc.* 15. b. vbi indutus eft purpura.

Quarta veftis eft manipulus, & cingulum & ftola, quibus quafi quibufdam vinculis ligatur Sacerdos. Hac etiam vefte illufum eft Chrifto, quia ad columnam ligatus eft vinculis *Matth* 27 c.

Quinta & fexta veftis eft propria Pontificum, fcilicet mitra & fambuca, id eft, baculus paftoralis, in quibus etiam illufum eft Chrifto. Nam pro mitra coronam fpineam, pro famboca habuit fceptrum in manu, id eft, baculum arundineum, quem Iudæi in irrifionem dederunt ei. *Matth. cap. vigefimoprimo*, d. Et certè non minus illuditur ei hodie in his veftibus quàm tunc, immò plus, quia & longiori tempore & à maiore multitudine & modo fraudulentiore. Præterea, illufio non fuit nifi figura illius, qua modò illuditur Chrifto à Sacerdotibus & Epifcopis.

Vnde *Iob cap trigefimo*, a. Nunc autem derident me iuniores tempore, ad litteram, iuuenes Epifcopi, quorum non dignabar patres, id eft, electores qui eos genuerunt Epifcopos, vel potiùs, qui eos creauerunt, quia de nihilo fecerunt eos, ponere cum canibus gregis mei, quorum virtus manuum mihi pro nihilo erat & vita ipfa putabantur indigni. Nunc autem qualiter in his veftibus illudant Domino Sacerdotes & Epifcopi videamus. Has itaque veftes induunt, in fignum quod in corde habent fidem & memoriam & affectum illufionum Domini. Quando enim ponit amictum in capite, quid aliud facis nifi quia fidem & memoriam habeo, quod facies Domini mei velata fuit propter me? Et cum induit albam, quid aliud facit, nifi quia clamat ipfo facto: fic fuit illufum Domino meo in vefte alba? Quid clamat cafula nifi clamydem coccineam Domini? Quid manipulus & cingulum & ftola, nifi vincula Chrifti fignificant? Quid mitra nifi coronam fpineam? Quid ergo dicit mitra in capite Epifcopi, nifi punctiones fpinarum Domini effe in mente illius Epifcopi, qui mitram habet? Quid eft fambuca in manu Epifcopi, nifi baculus arundineus in mano Chrifti? Ferentes ergo talia quid oftendunt nifi quod fentiunt in fe quod Chriftus fentit in fe? Sicut dicit Apoftolus *Philip.* 2. a. Hoc fentite in vobis quod & in Chrifto Iefu. Cum ergo ifta habeant ferè omnes exteriùs & nihil fentiant interiùs, nunquid non illufio eft? Dicunt enim figno tibi compatimur, tuas illufiones in nobifipfis oftendimus & eis communicamus. Quid autem chirothecæ in manibus, quid fandalia clamant in pedibus Epifcoporum, nifi vulnera pedum & manuum Chrifti, quibus fe communicare oftendunt his fignis. Vnde *Ofea* 12. c. Ego vifionem multiplicaui & in manibus Prophetarum affimilatus fum *Zach* 13. c. Dicetur ei, id eft, Epifcopo, quid funt plagæ iftæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus fum in domo eorum, qui diligebant me. Sicut dicit Epifcopus, figno fibi afcribens quod factum eft in Chrifto.

Moraliter, autem amictus capitis fignificat fpem, quam Apoftolus vocat galeam falutis, *Ephef.* 6. c. Spes autem æternorum contemptum facit terrenorum. Vnde cum Sacerdos ponit amictum in capite, fignificat & oftendit fpe æternorum omnia terrena contemnere. Et fi ita non eft, reuera illudit Chrifto, & ideo Chriftus illudet ei. *Moraliter.*

Vnde *Prou.* 3. d. Illufores ipfe deludet, manfuetis autem dabit gratiam. Item alba longa & lata, mentis & carnis fignificat caftitatem. *Apoc.* 7. c. Vidi turbam magnam quam nemo dinumerare poterat, &c. Vbi igitur non caftitas, alba illufio eft oculorum *Prou.* 13. a. Qui illufor eft, non audit cum arguitur. Item zona, manipulus, ftola, & huiufmodi ligamenta fignificant præcepta & confilia & religionem, quibus fe obligant, quando talem ordinem affumunt, & fe obligatos oftendunt quando hæc induunt. Qui ergo præcepta atque confilia & religionem Sacerdotalem non cuftodiunt, nunquid hæc ferentes non Chrifto illudunt? *Ierem.* 5. b Ibo ad optimates, id eft, ad Sacerdotes, & ecce hi magis fimul confregerunt iugum, ruperunt vincula. Et ita illudunt Chrifto *Prouerb.* 9. c. Si fapiens fueris, feruans, fcilicet, præcepta & confilia tibimetipfi eris. fi autem illufor, folus portabis malum. Item cafula fignificat tunicam Chrifti inconfutilem de fuper contextam per totum, id eft, perfectam charitatem, quam debent habere maximè Sacerdotes & Epifcopi. Vnde Petrus antequam curam de pafcendis agnis fufciperet ter interrogatur de charitate, & ter confitetur fe habere. *Ioan. vlt.* d. Qui igitur talem charitatem non habent, induentes

casulam Christo illudunt, immò sibi. *Prou.*19.d. Parata sunt derisoribus supplicia. Item mitra Episcopi significat scientiam duorum testamentorum, propter duo cornua, quam debet habere non tantum in corde per habitum, sed etiam in manu & in ore per vsum. Vnde duæ lingulæ dependent ab ipsa super humeros, quæ significant duplex documentum, scilicet, verbi & exempli. Modò apponunt Episcopi tertiam linguam, & abiiciunt istas. De qua dicit *Ecc.*28 b. Lingua tertia multos cómouit, & dispersit illos de gēte in gentem. Quid igitur vult sibi mitra in capite Episcopi, nisi quia dicit, iste habet scientiam & doctrinam legis Dei, & eminentiam sanctitatis, *Ecclesi.*45. b. Corona aurea super mitram Aaron, expressa signo sanctitatis & gloria honoris. *Baruch.*5.a Circundabit te diploide Deus iustitiæ, & imponet capiti tuo mitram honoris æterni. Item baculus pastoralis in manu, significat executionem officij pastoralis. Quod consistit in tribus potissimè, quæ significantur per triplicem partem ipsius baculi. Primum est vocatio peccatorum, secundùm directio vocatorum, tertium exhortatio directorum. Vnde.

Versus. *Attrahe per pri- um, medio rege, punge per imum.*

Cum ergo hæc non faciunt Episcopi, nunquid tenentes sambucam, non illudunt; *Baruch.* 6. b. Sceptrum habet vt homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantem non interficit. habet etiam in manu gladium & securim, se autem de bello & latronibus non liberat. Igitur illusores sunt omnes Sacerdotes & Episcopi, qui hæc signa habent sine re 2. *Pet.*3.a. Venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes. Sequitur.

Et *a* facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die, *b* nam antea inimici erant adinuicem. *c* Pilatus autem conuocatis Principibus Sacerdotum & magistratibus & plebe, dixit ad illos. Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. *d* Sed neque Herodes. *e* Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum, *f* dimittam. *g* Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. *h* Exclamauit autem simul vniuersa turba, *i* dicens. Tolle hunc & dimitte nobis Barrabam. *k* Qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium missus in carcerem.

a Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die.] *In fine primi Posteriorum.* Propter id amici sunt, quia eiusdem inimici.

b Nam antea inimici erant adinuicem,] propter necem Galilæorum, quos Pilatus occiderat, *sup.*13.a.

Mysticè. *Mysticè.* Per Herodem populus Iudaicus, per Pilatum populus gentilis significatur. Qui prius discordes, per mortem Domini facti sunt concordes in fide. Vnde *Ephes.* 2.c. Vos qui eratis aliquando longè, facti estis propè in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra qui fecit vtraque vnū. Et miro modo, quia Pilatus primò misit Iesum ad Herodem, & Herodes postmodum remisit ad illum, quia verbum fidei primò suscepit gentilis & enunciauit Iudæis, & in fine mundi Iudeus iterum remittet ad gentilem, quando per aliam & Henoch multi conuertentur. Vnde *Malach. vlt.* b. Mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Item concordia Pilati & Herodis significat concordiam Hæreticorum qui ad inuicem sunt discordes, sed contra Christum concordes. Vnde significantur per vulpes Samsonis, quæ caudas colligatas habent sed facies diuersas. *Iudic.* 15.a. Item horum concordia significat concordiam canonicorum in capitulis, qui ad omne bonum faciendum adinuicem sunt discordes, sed ad occidendum Iesum, id est, ad faciendum malum, amicissimi inueniuntur. *Eccles.*16.a. In Synagoga peccantium exardescet ignis, & in gente incredibili exardebit ira. Synagoga peccantium sunt hypocritæ, gens incredibilis sunt aduocati. Et hi duo omnia capitula turbant. Pilatus interpretatur os malleatoris, & significat aduocatos, per quos diabolus malleat totam Ecclesiam. De quo *Ierem.* 50. d. Confractus est & contritus malleus vniuersæ terræ. Hoc dicitur quando magnus aduocatus moritur. Herodes interpretatur glorians in pelle, & significat hypochrytas, qui de attenuatione pellis & vili veste gloriantur. Hi duo ad inuicem maximè diffidēt, & contra bonum vel in necem boni maximè concordant *Isa.* 9. d. Vnusquisque carnem brachij sui vorabit, Manasses Ephraim & Ephraim Manassem, & simul ipsi contra Iudam. Sequitur.

Tertia pars. *c* Pilatus autem conuocatis Principibus Sacerdotum & Magistratibus & plebe, dixit ad illos. Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis.] Et ideo non debet condemnari à me, sum iudex Romanus. *Act.* 25. d. Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locúmque defendendi accipiat. *Exod.*23.a. Insontem & iustum non occides, quia aduersor impium.

C

*Matth.*27.*b.* *Marc.* 15.*a.* *Ioan.*18.*g.* *Act.* 3.*c.*

d Sed neque Herodes] supple inuenit aliquam causam in eo.

e Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum,] id est, flagellatum.

f Dimittam,] id est, iudico dimittendum. *Act* 3. c. Vos sanctum & iustum negastis ante faciem Pilati iudicante illo dimitti. [Emendatum,] flagellis & ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodò ne sitiatis innoxium sanguinem. Ideo enim flagellauit vt exsaturato eorum odio desisterent. *Chrysostom.* q. d. Pilatus. Si non vultis innocentem dimittere, saltem vt condemnatum date festiuitati.

g Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum vnum. Non in quolibet festo dimittebat eis præses vnum de vinctis, sed tantùm in festo Paschæ, in memoriam liberationis de Ægyptiaca seruitute. Consueuerat enim præses Romanus eadem die qua egressi sunt de Ægypto & liberati à Seruitute Pharaonis in commemorationem tanti beneficij, & ad honorem Dei sui, qui liberauerat eos, dimittere vnum de incarceratis. Et idipsum iuuat nos contra Græcos. Constat enim quod in quarta decima Luna ad vesperum congregati sunt omnes in Ramesse, & in crastino summo mane egressi. Ergo quinta decima Luna sunt egressi, ergo quinta decima Luna erat in die Parasceues, quia eadem die dimittebat eis vinculatum qua egressi sunt. Mentiuntur igitur Græci dicentes fuisse quartamdecimam Lunam die Parasceues. Nec hoc faciebat præses ex statuto aliquo regali, sed propter annuam consuetudinem quam nolebat infringere Pilatus, vt placeret Iudæis. Vnde *Beda.* Non imperiali legis sanctione sed annua gentis, cui per talia gaudebat placere deuictus consuetudine.

h Exclamauit autem simul vniuersa turba] excitata à Pontificibus vt peterent Barrabam.

i Dicens. Tolle hunc & dimitte, &c.] *Iudic.*9. c. Ligna tantum elegerunt rhamnum *Chrysost.* Sacerdotes cum propria malitia etiam plebem corrumpunt, vt & illorum deceptionis vltimam dent vindictam. *Prou.*29. b. Viri sanguinum oderunt simplicem, id est, Sacerdotes Iesum. In duobus peccauerunt illi sc. quia reum petierunt dimitti & & quia iustum petierunt damnari. *Prou.* 17. c. qui iustificat impium & qui condemnat iustum, vterque abominabilis est apud Deum. *Isa.*5.c. Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum Ibi *Gloss.* Hoc specialiter contra Iudæos, qui Barrabam elegerunt, & Christum condemnauerunt. Generaliter ad omnes qui iniustum iustificant & iustum condemnant.

k Qui erat propter seditionem quandam factam, &c.] *Beda.* Qui pro Iesu latronem, pro saluatore interfectorem, pro datore vitæ ademptorem elegerunt, meritò salutem perdiderunt & vitam, & latrociniis & seditionibus in tantum se subdiderunt, vt & patriam regnumque quod Christo prætulerant perderent, & hactenus libertatem animæ vel corporis quam vendiderant, id est, alienari à se meruerant, vel dicendo: Sanguis eius super nos, &c. *Matt.* 27.c. non reciperent. Libertatem animæ recipient, quia Elias conuertet corda patrum ad filios. *Malach. vlt.* b. Sed libertatem corporum nunquam. Vnde *Psalm.* 73. Et nos non cognoscet ampliùs. Nota *Ierem.* dicit quod idem nomen reputatur Barrabas per duo, r, & Barabbas per vnum, r, & duo, b, propter soni conuenientiam, & tamen diuersas habent interpretationes. Barrabas enim interpretatur filius magistri. Bar enim filius est & Rabi magister. Barabbas verò interpretatur filius patris. Nam bar, id est, filius, abba pater. Et mysticè significat Antichristum, quem Iudæi præferent Christo. Vnde *Ioan. cap. quinto*, g. Ego veni in nomine patris mei & non accepistis me, si alius

Ad litteram à passione Domini vsque ad euersionem vrbis sa. & sunt frequentes tumultus, & seditiones inter Iudaos.

Moraliter.

me, si alius venerit in nomine suo, illum accipietis *Moraliter.* Barrabas latro est vetus homo. Iesus est nouus homo. Vterque vinctus est in carcere, id est, in carne, sed ille vinculis peccatorum. *Prou.* 5. d. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Iste verò vinctus est vinculis præceptorum. De quibus *Eccles.* 6. d. Decor vitæ est in illa, id est, in sapientia, & vincula illius alligatura salutaris. Bonus iudex laborat, vt nouus homo absoluatur, & vetus condemnetur. Sed turba è contrario clamat pro veteri liberando, & nouo condemnando. Quæ est ista turba? Certè mala societas, amor parentum, pudor humanus, infirmitas carnis, timor pœnitentiæ, amor voluptatum, suggestio diaboli, contraria consuetudo. *Exod.* 23. a. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio sententiæ plurimorum acquiescas. *Matth.* 27 b. dicit Barrabam vinctum insignem, & significat canonicum nobilem multis beneficiis ligatum, qui reuera latro est, quia quidquid habet suprà vnum beneficium, pauperibus furatur, immò etiam illud vnum furatur, cum non facit pro illo seruitium quod debet. Vnde furatur horas & missas quas debet Domino, & eleëmosynas, & quidquid malè expendit, vel male retinet vltra necessitatem, furatur pauperibus.

Vnde *Isa.* 3. c. Rapina pauperis in domo vestra. Ibi *Gloss.* Nostri principes populum atterunt, cum pauperes delinquentes publicè arguunt & confundunt, diuitibus autem peiora peccantibus nec nutum faciunt. In quorum domibus rapina pauperum est, dum Ecclesiæ opes sibi thesaurizant, & in deliciis abutuntur, quæ ad sustentationem pauperum dantur, quæ sibi reseruant, vel propinquis distribuunt, & aliorum inopiam suas vel suorum diuitias faciunt. Hic etiam dicitur seditiosus, qui tales dissensiones & schismata faciunt in capitulis propter suam nobilitatem. Hunc latronem, quia insignis est & bellicosus, elegit turba in Episcopum, & virum iustum pacificum derelinquunt quasi reum. Ita fit modo ferè in omnibus electionibus, latrones nobiles eliguntur, & viri sapientes & iusti postponuntur. Et hoc facit constitutio, quæ dicit, vt maior pars numero obtineat in electionibus. Christus enim semper habet minorem partem numero, quia stultorum infinitus est numerus. *Eccles.* 1. d. Hoc est illud malum quod vidit Salomon. *Eccles.* 10 b. nostris temporibus futurum. Est, inquit, malum sub sole & quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi & diuites sedere deorsum. *Osea* 6. c. Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine, id est, nobilitate & quasi fauces virorum latronum. Item *Osea* 7. a. Fur ingressus est spolians, latrunculus foris.

a Iterum autem Pilatus locutus est ad illos, volens dimittere Iesum.] *Chrysostom.* Quare ergo non dimisit? Non erat ei tutum dimittere illum cui imponebatur quod se regem faciebat. Esto. Oportebat ergo oportunitates quærere & coniecturas, puta si exercitum colligebat, si pecunias, si arma. Tamen multas quæsiuit occasiones Pilatus, vt cum populi beneuolentiam posset Iesum liberare, quæ tanguntur *in textu* & *in Gloss.* sed obscurè. Prima est iudicis mutatio, vnde misit eum ad Herodem. Secunda est criminis amotio, vnde dixit. [Nullam causam mortis inuenio in eo.] Tertia est pœnæ illatio, vnde dixit. [Corripiam ergo illum, &c.] quarta est personarum collatio. Contulit enim Barrabam latronem Christo innocenti, vt ex ipsa collatione ostenderet Christum potius dimittentendum. Quinta est sententiæ dilatio. Sæpè enim interrogauit eos quid vellent fieri de ipso, quasi de sententia hæsitaret. Vtinam iudices nostri ita curiosi essent pro pauperibus absoluendis, vbi causa eorum est iusta. *Eccles.* 4. b. In iudicando esto pupillis misericors vt pater, *Iob.* 29. b. Pater eram pauperum, & causam quam nesciebam diligentissime inuestigabam.

b At illi succlamabant. *Prou.* 15. a. Os fatuorum ebullit stultitiam. *Iob* 41. d. Feruescere faciet, quasi ollam profundum mare.

a Iterum autem Pilatus locutus est ad illos, volens dimittere Iesum. At illi, *b* succlamabant, *c* dicentes: Crucifige crucifige eum. *d* Ille autē tertiò dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illum & dimittam. At illi *e* instabant *f* vocibus magnis postulantes vt *g* crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Et *h* Pilatus *i* adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit *k* autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem quem petebant. *l* Iesum verò tradidit voluntati eorum. Et *m* cum ducerent eū, *n* apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem *o* venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum.

c Dicentes Crucifige, crucifige eum.] Immanitas sceleris eorum deprehenditur quod huiusmodi genere mortis ipsū quærunt occidere. Vnde duo nota in genere mortis, scilicet, quod sit morosum & opprobriosum. Vnde *Beda.* Magna crudelitas, non solum occidere, sed etiam crucifigere quærunt, vt pedibus & manibus ad lignum confixis morte vexaretur producta. In hoc notatur morosum hoc genus mortis, ne dolor citius finiretur & in cruce diu videretur. Hic notat quia opprobriosū. Ideo enim volebant, vt ibi diutius penderet vt esset ei in contumeliam. *Chrysost. Deut.* 21. d. Maledictus à Deo est qui pendet in ligno. Ideo nolunt decollari eum vel aliter mori. *Galat.* 3. b Factus pro nobis maledictum. *Sap.* 2. d. Morte turpissima condemnemus eū, [Crucifige, & cæt.] Similiter tu clamas quotiescunque peccas mortaliter, imò quod plus est, tu ipse crucifigis. *Heb.* 6. a. Rursum crucifigentes sibimet ipsis Christum & ostentui habentes. De hoc clamore dicitur *Isa.* 5. b. Expectaui vt faceret iudicium, & ecce clamor & iniquitas.

D

Math. 27. c. Marc. 15. d. Ioan. 18. g. Mat 27. d. Marc. 15 b.

d Ille autem tertiò dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. [Corripiam ergo illum,] id est, flagellabo, [&c. flagellatum] dimittam.] *Chrys.* Quare vult eum corripere? Vel illis gratiam facere volebat, vel iudicij stemma componere, vel Romanis legibus seruire, quæ crucifigendos iubent prius flagellari, vt sic extorqueatur ab eis si quos in scelere socios habuissent, vel vt Iudæi pœnis eius saturati mortem illius vltra non sitirent. Ipse autem Christus flagellari voluit, vt nobis parceretur. *Isa.* 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum. Sequitur.

e At illi instabant.] Ecce quanta est pertinacia sacerdotum in necem Christi. *Genes.* 49. a. Simeon & Leui fratres, scilicet, Scribæ & Sacerdotes, vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea, & in cætu eorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, &c. maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura.

f Vocibus magnis postulantes.] id est, rogantes, videntes, quod aliter non possent obtinere.

g Vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum.] *Ierem.* 12. c. Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in silua, dedit contra me vocem.

h Et Pilatus,] videns, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret.

i Adiudicauit fieri petitionem eorum.] Valde reprehendendus est Pilatus, quia cum per industriam suam eos esse falsos testes conuicisset, tamen precibus nefandis obtemperauit, sciens & prudens faciens contra illud, *Exod.* 23 a. Non sequeris turbam ad faciendum malum. *August.* Iudex nec inuidiæ cedere debuit nec timori. *Eccl.* 7. d Noli quærere fieri iudex. Et *infr.* Non pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum id est, non sequaris voluntatem eius.

k Dimisit autem illis, &c.] vsque ibi, quem petebant, scilicet, Barrabam. *l* Iesum verò tradidit voluntati eorum.] *Prou.* 25. d. Fons turbatus pede & vena corrupta, iustus cadens coram impio. *m* Et cum ducerent eum,] ad crucifigendum. Breuiter præterit Lucas de finali illusione, de qua apud *Matth.* legitur & de cruce à Domino portata, quod Ioannes plenè dicit. Cùm enim duceretur Dominus ad locum patibuli, primò crucem suam portauit. Vnde *Ioan.* 19. c. Et baiulans sibi crucem exiuit in eum qui dicitur caluariæ locus. Sed postea Simoni Cyrenensi de villa venienti obuiam eis, imposuerunt eam, qui portauit eam post Iesum vsque ad locum crucifixionis. Prætermittit ergo Lucas quomodo milites Pilati ei illuserunt, & quod Dominus portauit crucem, transiens ad angariam Simonis. Sed principium *Gloss.* supplet quod prætermittit de Cruce à Domino portata. Quinta pars.

n Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem.] Natione gentilis erat, sed in Ierusalem habitabat. Cyrene ciuitatis est Lybiæ. *Amos* 9. b Nunquid non Israel ascendere feci de Ægypto, & Palæstinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene? *o* Venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum.] Non ipse sibi imposuit. *Matth.* 11. d. Tollite iugum meum super vos.

A a Tunc incipient dicere montibus, &c.] Ac si dicerent, præbete nobis tutum latibulum. Simile *Apoc.*6.d. *Os.* 10.c. Ita exponitur ad literam. Sed etiam exponitur hoc de reprobis, quia prolata in eos sententia damnationis, petent ad literam hiatu terræ absorberi, quia vellent si fieri posset quod terra clauderet os suum. Vnde illa calamitas quam fecerunt Romani in Iudæa, significat calamitatem & miseriam quæ erit reprobis in die iudicij, vel etiam in die mortis. De qua dicitur *Amos* 9. a.

a Tunc *b* incipient dicere *c* montibus: *d* Cadite super nos, & *e* collibus: Operite *f* nos. *g* Quia si in viridi ligno hæc *h* faciunt *i* in arido quid *k* fiet? *l* Du-

Non erit fuga eis fugient, & qui fugerit non saluabitur, si descenderint in infernum inde manus mea educet eos, & si ascenderint vsque in cælum, inde detraham eos, & si celauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti & mordebit eos, & si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio & occidet eos, & ponam oculos meos super eos in malum & non in bonum. *Greg. in moral.* Quomodo erunt angustiæ viæ vndique reprobis: Superius erit iudex iratus, subtus horrendum chaos, à dextris peccata accusantia à sinistris infinita dæmonia ad supplicium trahentia, intus conscientia vrens, foris mundus ardens, miser peccator sic deprehensus, quò effugies? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. Si quæris quis te accusat? Dico quod totus mundus quia offenso creatore omnis creatura perditum habet odio. Ideo dicit *Sophon.*1.d. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis, dies illa dies iræ, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. Bonum est cogitare de die illa, vt timor incutiatur. Vnde *Hier.* Siue comedam, siue bibam, siue quid aliud agam, semper videtur auribus meis insonare illa vox terribilis: O vos mortui qui iacetis in sepulchris, surgite, venite ad iudicium. *Apoc.*6.d. Reges terræ & principes & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber, abscondent se in speluncis & petris montium & dicent montibus & petris, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum & ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. & quis poterit stare? Et hoc est quod hic dicitur: [Tunc incipient dicere montibus, &c.] Ad literam vellent si fieri posset, quod montes & colles caderent super eos, vt non viderent Christum iratum. *Malac.* 3.a. Quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabis ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans & quasi herba fullonum. *Is.* 30. f. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum, labia eius repleta sunt indignatione & lingua eius quasi ignis deuorans, & spiritus eius quasi torrens inundans ex abundanti.

Moraliter. * a Tunc,] id est, tempore tentationis.

b Incipient dicere.] quia tribulatio aperit os.

c Montibus,] id est, maioribus sanctis.

d Cadite super nos,] id est, vestris precibus nos defendite condescendentes nobis.

e Et collibus,] id est, minoribus sanctis, siue viuis, siue mortuis.

f Operite nos] orationibus, ne videat nos iudex iratus. *Iob* 24.b. Non habentes velamen ex se, scilicet, amplexantur lapides, id est sanctos. *Os.* 10.c. Lappa & tribulus ascendet super aras eorum, id est, tentatio vana super corda & dicent montibus operite nos, & collibus cadite super nos. Sequitur.

g Quia si in, &c.] Lignum viride Christus est omnium virtutum virore virens, nihil omnino ariditatis habens quod esset dignum combustione, id est, punitione, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. *Is.*53.b. De hoc ligno dicitur *Pr.*3.c. Lignum vitæ est his qui apprehenderunt eam. Et in *Ps.*1. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. *Apoc.* 22.a. Ostendit mihi flumen, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim per menses singulos reddens fructum suum. De hoc etiam ligno *Ezec.*47. c. Hoc lignum igne passionis combustum est. Similiter omnes Sancti qui sunt ligna viridia similiter igne tribulationis vruntur in mundo, quia omnes qui volunt piè viuere in Christo persecutionem patiuntur, vt dicitur 2. *Tim.* 3.d. *Ecc.*27.a. Vasa figuli probat fornax & homines iustos tentatio humiliationis.

Modò enim tempus est tribulationis iustorum. 1. *Pet.* 4. d. Tempus est, vt incipiat iudicium à domo Dei. Continua sic: [Quia si in viridi, &c.] Quasi verè debetis flere super filios vestros, quia si ego qui sum viride lignum, & fructuosum, patior tam grauia tormenta, ipsi patientur longè grauiora, qui sunt lignum aridum & infructuosum. Vel etiam si sancti omnes per ignem tribulationis exeunt de mundo, quæ tormenta manent eos qui omni bono sunt vacui & peccatis plenti? Et hoc est [Quia si in viridi ligno id est, in Christo vel quolibet viro iusto. *h* Hæc faciunt iniqui.

i In arido,] id est, in peccatore ab omni gratia arefacto. *Iob* 10.d. Pœnæ militant in me. In Christi curia non est miles gula, sed pœna.

k Quid fiet,] id est, qualem & quantam pœnam sustinebunt in futuro. 1. *Pet.*4 d. Si primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus quidem vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? *Prou.*11. d. Si iustus in terra recipit, quantò magis impius & peccator. Sequitur.

l Ducebantur autem &c.] Lucas causâ breuitatis aliqua prætermittit quæ alij plenius exequuntur. Duo tamen determinat, scilicet cum quibus & vbi fuit Dominus crucifixus, dicens quod cum duobos nequam, & in loco Caluariæ est crucifixus, quæ non carent mysterio. Cum latronibus crucifigi voluit duplici ratione. Prima est, vt prophesia impleretur. *Is.*53 d. Et cum sceleratis reputatus est. Secunda est, vt sic ostenderet pro quibus pateretur, id est, pro peccatoribus. *Matt.*9.b. Non veni vocare iustos, sed peccatores. 1. *Pet.*3.c. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis. In Caluaria verò crucifigi voluit, vt locus damnationis de cætero esset locus glorificationis. *Isa.*60 c. Gloria Libani ad te veniet abies & buxus, & pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo. Gloriam Libani dicit lignum crucis, quod de monte Libani fuit ablatum, quando Salomon ædificauit templum, vt dicitur, & vsque tunc non fuit in opus aliquod positum. Hoc tamen non est multum authenticum. Alia ligna quæ hic tanguntur fortè fuerunt ibi. *Dominus est latronibus voluit crucifigi duplici ratione.*

Mysticè. Duo latrones sunt duo populi, qui animas suas Domino furati fuerant, inter quos Dominus crucifixus est, quia pro vtroque in cruce mortuus est. Dexter latro pœnitet & confitetur, hic est gentilis populus qui per fidem passionis saluatur. Latro sinister est populus Iudaicus, qui adhuc blasphemus existit. Secundùm *Aug.* per duos latrones significatur totum genus humanum, in cruce tribulationis & miseriæ præsentis affixum. Sed altera pars à dextris est crucifixa. Hi sunt qui pro cælesti gloria patiuntur. De quibus dicitur *Rom.*8 c. Filij Dei sumus, si autem filij & hæredes.

Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur vt & simul glorificemur. Altera pars crucifixa est à sinistris. Hi sunt qui pro mundi gloria, vel aliqua causa terrena patiuntur. De quibus dicit Dominus *Mat.*6.a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Et hoc est quod dicitur *Mat.*24.d. Duo in agro, vnus assumetur & alter relinquetur.

Moraliter. Iesus est spiritus humanus. Duo latrones, caro & mundus. Quos secum debet spiritus crucifigere, sicut docet Apostolus *in Epist. ad Gal.*

De primo 5. c. d. vbi dicit. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

De secundo dicitur 6. c. d. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Caro crucifixa est à dextris, cui dicit spiritus. Hodie mecum eris in paradiso. Latro sinister mundus est, qui omnibus pro Christo crucifixis insultare non cessat.

Tres igitur sunt cruces, scilicet, crux carnis, crux mundi, crux spiritus. Crux carnis, id est, in qua caro crucifigitur est rigor disciplinæ Cuius quatuor ligna sunt quatuor partes disciplinæ, id est vigilia, abstinentia, labor manuum, disciplinatio verberum. Crux in qua mundus crucifigitur, est paupertas spiritus.

Quatuor brachia sunt, consideratio breuitatis mundi, contemplatio æternitatis, aspernatio terrenorum, assidua mortis cogitatio, hoc est principalius in hac cruce.

Vnde *Hier.* Facilè contemnit omnia qui se semper cogitat esse moriturum.

Crux spiritus, id est, in qua spiritus crucifigitur, est amor Dei.

Brachium superius est obedientia. Brachium inferius est humilitas. Brachium dextrum est charitas Brachium sinistrum est patientia. In hoc etiam quod in medio crucifixorum voluit Dominus crucifigi, docet quod in medio pœnitentium est agenda pœnitentia & inter disciplinatos est seruanda disciplina. Aliter n. nec scandalum aliorũ nec

A Tim.2.c. Nouit Dominus qui sunt eius, & ideo scit pro quibus orandum sit, nos autem nescimus. Tamen sensus Gl. est, non orat, id est, non dicitur orare, quia ipse conuertit quandoque ex Basan, id est, desperatissimos inquantum Deus, pro iisdem tamen orat inquantum homo. Sequitur. a Diuidentes &c.] Ioan.19 d. plenius, & expressius, narrat hanc historiam. Dicit enim, quod secundùm numerum suum diuiserunt sibi milites vestimenta Iesu, ita quod vnusquisque habuit suam partem præter tunicam inconsutilem, quæ erat desuper contexta per totum. Erat enim reticulata, id est, facta in modum retis, & ita non erat consuta acu, sed insuper humerali à manica in manicam subsuimus latam corrigiam ad robur ipsarum pelliciarum. Tunica ergo non fuit diuisa sed sortita. Hæc autem magnum habent mysterium. Sed literam videamus primò.

Matth.27.e. Marc.15.b.

a diuidentes verò vestimenta eius miserunt sortes. Et b stabat populus expectans, & deridebant illum principes cum eis d dicentes alios saluos fecit, e se saluū faciat, si hic f est Christus Dei electus. g Illudebant autem ei & milites

a Diuidentes verò, &c.] Sic construe. [Diuidentes verò vestimenta sua] supple alia à tunica [miserunt sortes] sup. super tunicam. Vel potest dici quod miserunt sortes super vestimenta sua diuisa, quia factis inde quatuor partibus, potuit esse, quod iecerunt sortem quæ pars in cuius sortem caderet. Ps.21. Diuiserunt sibi vestimenta &c. Amb. Ascensurus crucem regalia deposuit ornamenta, vt scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum regem, sed in iudicio quasi victor assistit, ideo & tunc regali purpura indutus est vel veste alba.

Chr. In lattonib. hoc non fecerunt. [Miserunt.] Aug. Marc.15.b. Mittentes sortē super eis. Tanquam super omnibus vestib' sors missa sit, sed breuitas facit obscuritatem. Ac si diceret Diuisio omnium vestimentorum completa non esset, nisi sorte accepisset quis tunicam, &c.

Mysticè. Mysticè secundum Bed. Vestis Domini quadripertita, est Ecclesia Christi per quatuor mūdi partes diffusa, Christi nuditate induta, Christi paupertate ditata, Christi morte viuificata. Vnde Ezec 37.c. A quatuor Ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos & reuiuiscant. 2. Cor.8.b. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. Quod autem Ecclesia sit vestis Christi, dicitur Is.49.e. vbi loquitur pater ad filium dicens. Viuit Dominus, quia his omnibus velut ornamento vestieris.

Item Gal.3.d. quotquot baptizati estis, Christum induistis, sicut tunica induit hominem. Tunica inconsutilis & indiuisa est vnitas Ecclesiæ vsque in finem sæculi duratura. Act.4.f. Multitudinis credenium, &c. Cant.6.c. Vna est columba mea. Hæc vnitas vinculo charitatis quasi glutino continetur, quia charitas est glutinum Ecclesiæ, significata per bitumen, quo linita est arca Noë intus & extra. Sors autem quæ hanc tunicam vni assignat, est gratia Dei quæ hanc vnitatem integram conseruat. Rectè autem nomine sortis gratia Dei significatur. Sicut enim sors de communi consensu mittitur, & super vnum tantùm cadit, omnibus tamen satisfacit, sic gratia Dei tantùm vni datur, id est, vnitati Ecclesiæ, & in vnitate datur omnibus.

Item sicut sors nemini fauet pro dignitate vel personatu vel primatu, sed occulto Dei iudicio non meritis personæ cadit, sic gratia Dei nemini datur pro personatu, sed sola Dei dispositione & occulta voluntate venit. Ioan. 3.a. Spiritus vbi vult spirat, & nescis vnde veniat, aut quò vadat. Pr.16.d. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Ec.14.c. In diuisione sortis da, & accipe. Vel super tunicam Domini sortes mittunrur à militibus, quia bona Ecclesiæ casu, & fortuna assignantur nobilibus. Abd. 1.d. Super Ierusalem mittebant sortem, tu quoq; eras quasi vnus ex eis. Secundum B. Bern. vestes Domini sūt misericordia & veritas, &c. Vnde Iob 29.c. Iustitia indutus sum, & vestiui me. sicut vestimento & diademate, iudicio. Tunica inconsutilis est Christi charitas indiuisibilis. Gen.37.a. Israel diligebat Ioseph, eò quod in senectute genuisset eum, fecitque ei tunicam polymitam.

Secundùm Hier. vestimenta Christi, sunt præcepta Dei, quibus tegitur corpus eius, id est, Ecclesia. Is.61.d. Induit me Dominus vestimento salutis, & indumēto iustitiæ circundedit me.

Quatuor milites quibus diuisa sunt vestimenta, sunt quatuor genera hominum, quibus data sunt præcepta, scilicet, coniugati, viduati, prælati, religiosi. Qui omnes dicuntur milites, quia omnes militant, vel Christo, vel diabolo. Iob 7.a. Militia est vita hominis super terram.

Item Iob 25.a. Nunquid est numerus militum eius. 2. Tim.2 a. Labora sicut bonus miles Christi, non diaboli. Et quomodo ipse determinat consequenter. Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis. Per tunicam inconsutilem, intellige vnitatem Ecclesiasticam; per sortes gratiam Dei, sicut prius. Sequitur.

b Et stabat populus expectans.] Aliqui vt considerarent finem. Soph.3.b. Expecta me in die resurrectionis meæ. Aliqui vt deriderent. Vnde sequitur.

c Et deridebant illum principes] Sacerdotum [cum eis] id est, cum populo. Iob c. 12. a. Deridetur iusti simplicitas.

d Dicentes, alios saluos fecit.] Verum dicunt, sed nolentes, quia multos saluos fecit à culpa & pœna. Ad hoc enim venit in mundum.

Vnde vocatus est Iesus, id est, Saluator. Mat.1.d. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim, &c. Et in hoc verbo se damnabiles ostendunt nolentes, quia velint, nolint, fatentur quod alios saluos fecerit, scilicet quod ægros sanauerit, & mortuos suscitauerit. Hoc enim negare non poterant. Vbi ergo occidunt quem fatentur alios saluos fecisse, se damnabiles ostendunt.

e Se saluum faciat,] id est, à cruce liberet. Ac si probabiliter dicerent, apparet quod cum alios saluos fecerit, in virtute Beelzebub hoc fecit, sicut nos dicebamus. Si enim propria virtute hoc faceret, modo seipsum saluaret.

f Si hic est Christus Dei electus.] quasi dicat, si non liberat se, non est Christus Dei electus. Chr. Ioh. O inquinati, neque Prophetæ erant Prophetæ, neque iusti, iusti; quia non liberauit eos Deus à periculis. Sap. 2. d. Tentemus quæ ventura sunt illi & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est verus Dei filius, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Sequitur

g Illudebant autem ei & milites,] iam crucifixo, cui etiam illuserant nondum crucifixo, induentes eum purpura, & coronantes eum spinis, & genua ante eum quasi ante regem flectentes, sicut narratur Marc.15.b. Quæ fuit tertia illusio Christi. Ter enim & à tribus & in tribus locis fuit Christo illusum, sicut prædictum est.

Primò à Sacerdotibus in domo principis Sacerdotum quando velata eius facie sputis & alapis afficiebant eum, dicentes, prophetiza, &c.

Secundò, fuit Christo illusum ab Herode & exercitu eius in domo ipsius Herodis, quando induerunt eum veste alba, vt dictum est, sup. eod. b.

Tertiò, fuit Christo illusum à militibus Romanis in prætorio Pilati, quam illusionem hic in parte tangit Lucas. Et propter hanc triplicem illusionem Christo illatam, triplex honor exhibetur ei in die Parasceue, trina genuflexione, & trina laudis decantatione. Significat autem hæc triplex illusio Christi triplicem illusionem qua eidem id est, Christo illuditur quotidie. Primò à Sacerdotibus in domo Pontificis. Is.28.d. Audite verbum Domini viri illusores, qui dominamini super populum meum qui est in Ierusalem, id est, in Ecclesia.

Secundò, à principibus. Ps.2. Astiterunt reges terræ, &c

Tertiò, à minoribus. Ier.15 c. Væ mihi mater mea, quare, &c. omnes maledicunt mihi. Attendendus est autem ordo illusionum & dignitas illusorum.

Prima est illusio Sacerdotum, quos Dominus super omnes homines sublimauit & honorauit, vnde honorem Christi super omnes deberent quærere & iniurias vindicare, & ipsi è contrario priores sunt & peiores in contumeliis & illusionibus Christi.

Vnde Isaia capite primo a. Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Ps.108. Pro eo vt me diligerent detrahebant mihi. Et tu quid Domine? Ego autem orabā.

Secunda est illusio regis & principum, quos Dominus secundo loco plus sublimauit & honorauit in terra, & ipsi post Sacerdotes magis dehonorant ipsum.

Os. 7. b: Cœperunt principes furere à vino extendebat manum suam cum illusoribus, id est, cum Sacerdotibus.

Is.c.37.a. Super quem lusistis? super quem dilatastis os & eiecistis linguam? Nunquid non vos filij scelesti, &c.

Δ Tertia

A Tertia est illusio militum, quos Dominus tertio gradu, id est, post principes plus honorauit in terra, quia eos libertati donauit, vt nulla seruituti tenerentur obnoxij, sed magis essent domini aliorum: Et ipsi post principes magis offendunt, quia populum quem deberent tueri & defendere opprimunt & affligunt. Vnde *Is.* 3. b populum meum exactores sui spoliauerunt. Illudunt etiam aliter milites, & principes Christo quia dum orant in templo miræ videntur deuotionis, sed tamen Dominũ persequuntur & deridẽt in membris *Prou.* 3. d. Illusores quoque, &c. *Is.* 37. d. Cui exprobrasti & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam, & leuasti altitudinem oculorum tuorum? Ad sanctum Israel in manu seruorum tuorum exprobrasti Domino. *B. Bern.* Totus mundus contra te coniurasse videtur bone Iesu, & hi primi sunt, qui videntur regere populum, gerere principatum. 1. *Esd.* 9 a. Manus principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima. Nota quod præterit Lucas de celebri illusione, quæ facta est Domino pendenti in cruce, quando insultabant ei dicentes. Si rex Israel es, descende de cruce & credimus tibi. Et videbatur probabilis eorum illusio, quasi dicat, non venisti, nisi vt Israel converteres ad fidem, ergo descende & credimus tibi. Hæc illusio celebris facta est post tres supra dictas illusiones, pro quibus vt dictum est, in die Parasceues recompensamus ei trinam adorationem ante reuelationem Crucis. Pro hac autem celebri quarta illusione, reuelata cruce omnes occurrimus ad adorandum crucem. Sequitur.

a accedentes; & b acetum offerentes, c & dicentes: Si tu es rex Iudæorum, saluum te fac. d Erat autem & superscriptio scripta super eum literis Græcis, & Hebraicis, & Latinis: Hic est rex Iudæorum.

a Accedentes] ad Iesum corpore, sed recedentes corde. *Ps.* 37. Et qui iuxta me erant de longè steterunt.

b Et acetum offerentes] otiosus. Hic etiam præterijt quod apud Ioannem legitur, quia Dominus pendens in Cruce ait: Sitio & intinxerunt spongiam in aceto, & imposuerunt arundini, & ita propinauerunt ei acetum vt maturius expiraret. Aiunt enim physici, quod si detur acetum posito in cruce, vel in alio patibulo, citius expirat. Ideoque propinauerunt ei, ne fatigaret eos diuturna expectatio mortis, quia milites crucifigentes non poterant reuerti, donec obijsset. Vel acetum, id est, Vinum acetosum, quod fortè ideo secum portauerant, vt inde potarent crucifixos, vt citius morerentur, sicut dictum est. Vel fortè vinum quod milites secum portauerant ad bibendum, propter calorem corruptum est, & acuerat, quia terra calida est, & illud propinauerunt ei, quando dixit, Sitio. *Mat.* 27 d. dicit. Dederunt ei vinum cum felle mixtum. Vnde *Habac.* 2. c. Væ qui potum dat amico suo & miscet fel. *Marc.* 15. b. dicit vinum myrrhatum. Et *Aug. de concordia Euangelistarum* glossat, id est, vinum amarissimum fortè Iudæi posuerunt ei fel & myrrham quæ amarissima sunt, quod fuit ex maxima malitia. Vnde *Bern.* Amara vitis amarum vinum facit, & propinat Iesu. Et simitur hoc de *Ier.* 2. e vbi dicitur. Quomodo conuersa es mihi in prauum vinea aliena. *Ps.* 68. Et in siti mea potauerunt me aceto. *Amb.* Acetum bibitur, & vitium corruptæ per Adam immortalitatis aboletur. *Prou.* 10. d. Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, &c.

Mysticè. Mysticè. Ipsi Iudæi erant acetum, id est, vinum acidum, quia vinea Soreth primò protulit vinum bonum in Patriarchis, sed vinum acidum in peruersa medietate. Vel etiam vinum myrrhatum sicut dicit Marcus, significat amaritudinem peccatorum, quam Iudæi obtulerunt Domino sitienti salutem eorum. Vnde *Ps.* 68. Dederunt in escam meam fel & in siti mea potauerunt me aceto. Et adhuc multi idem faciunt. Christus enim sitit vinum charitatis, & ipsi offerunt ei vinum iniquitatis. De quo *Prou.* 4. c. Panem impietatis comedunt, & vinum iniquitatis bibunt. illi, scilicet, de quibus loquitur hic, s. Sacerdotes, principes & milites. Sed certè, qui modo potat Iesum tali vino, potabitur ab ipso, vino iræ indignationis suæ. Vnde *Apoc.* 16. d. Babylon magna venit in memoriam ante Deum, date illi calicem vini indignationis, & iræ eius. Seqoitur.

c Et dicentes, &c.] Duo imponebantur Domino. Vnum quod faciebat se Christum promissum in lege, alterum quod dicebat se regem Iudæorum. Sacerdotes legem scientes Christo in lege promisso & expresso illuserunt. Vnde dixerunt, se saluum faciat si hic est Christus Dei electus. Milites verò legis ignari regi Iudæorum insultauerunt, quod magis videbatur esse contra Cæsarem. Vnde dixerunt. [Si tu es rex Iudæorum saluum te fac,] id est, à morte te libera. Hoc suggerebat diabolus iam cognoscens mysterium crucis quod prius fuit ei occultum quando mortem eius persuasit. Sed Dominus non acquieuit suggestioni. docens in tribulatione perseuerantiam.

d Erat autem, &c.] *Aug.* Corde non carne: *Marc.* 15. c. dicit: Et erat titulus causæ eius inscriptus, rex Iudæorum Et dicitur titulus causæ eius quia cõtinet causam crucifixionis eius, s. rex Iudæorum. Hæc n. fuit vna de præcipuis causis suæ crucifixionis, quia s. t dicebat se regẽ Iudæorũ.

Item dicitur titulus causæ eius, quia indicat triumphum Christi, & causam triumphi. Per hoc enim quod dicitur Rex Iudæorum, ostenditur quod non in morte perdidit Dominus regnum & dominium Iudæorum, sed magis acquisiuit. Verorum Iudæorum dico. Vnde & dicitur titulus triumphalis, ad differentiam aliorum. *Hier. sup. Psalm.* 58. Eripe me de inimicis meis, distinguit triplicem titulum, id est, titulum memorialem, præconialem, triumphalem. Memorialis, est qui fit in memoriam, sicut epitaphia, quæ fiunt super sepulchra mortuorum, vt memoria eorum celebretur. Præconialis est, qui scribitur in portis nobilium ciuitatum, vel super limina domorũ in laudem & præconium eorum, vt ciuitas solis. *Isai.* 19. c. vel domus Iulij, & huiusmodi. Titulus triumphalis est, qui continet causam & ordinem triumphi, qui antiquitùs scribebatur in arcubus. Talis fuit hic titulus de quo *Is.* 19. c. dixit propheticè, erit altare in medio Ægypti, id est, crux in medio mundi, & titulus Domini iuxta terminum eius. Erat autem scriptus tribus linguis, id est, Græcâ, Latinâ, Hebraicâ. Licet enim essent septuagintaduæ linguæ, tamen his tantum tribus scriptus est. Et dicit *Gl.* causam, quia scilicet, hæ præ cæteris eminebant. Græca eminebat propter sapientiam Græcorum, Latina propter potentiam Romanorum, Hebraica propter religionem & mansuetudinem Iudæorum. Item ideo vt omnes qui erant tunc Ierosolymis possent legere & intelligere causam mortis Domini.

Gl. Bed. titulus qui Christum regem, &c. Et *inf.* Et credente volentibus pateat &c. Superpositus est ad hoc Deo procurante: Non tamen credo quod Pilatus ad huc intendebat superponere. Tamen quod Pilatus ad hoc intendebat superponere. Tamen quod Pilatus crederet in Christum innuitur: 3. *Reg.* 3 c. Postquam ego peperi, peperit & hæc. *Gl.* Si consideres Pilatum lauãtem manus, & dicentem: Mundus ego sum, &c. Et Centurionem confitentem. Verè filius Dei erat iste: Et eos qui ante Passionem per Philippum Dominum videre desiderant, nõ ambigis primam peperisse Ecclesiam, & postea natum populum Iudæorum. Ergo Ecclesia peperit Pilatum Sol. In mysterio significabat Ecclesiam primo parere gentes, &c. *Beda Triumis lingua confiteatur. Or. Philip. 2. b Matt. 27. Marc. 15.*

Item vt pro omnibus pati, & omnibus dominari in perpetuum ostenderetur.

Vnde cum Iudæi dixissent Pilato: Noli scribere Rex Iudæorum. &c. respondit. Quod scripsi, scripsi, quia titulus iste quem apposui indelibilis & perpetuus est. In *Ps.* 48 *in titulo Aug.* Tribus linguis, quasi tribus testibus titulus est approbatus, quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum. *Deut.* 19. d. Certum est autem hoc esse scriptum tribus linguis, scilicet, Rex Iudæorum.

In Græco enim scriptum est βασιλεὺς ἐξομολογουμένων.

In Hebræo verò Malchus Iudæorum. In Latino, rex confitentium. Quod autem præcedit, scilicet Iesus Nazarenus, potuit tantùm Hebraicè scribi. Sciendum etiam, quod crux Dñi prius fuit tantum triũ brachiorum similis literæ Græcæ Tau, ita quod nihil erat super lignum transuersum, & caput Domini retro pendere.

Vnde & ait Dominus in Euangelio. Filius hominis non habet vbi reclinet caput suum, id est, non habebit in cruce.

Pilatus verò apponi fecit superius brachium, & in illo ex transuerso posuit tabellam in qua scripsit titulum. Et non est mirandum si de diuersis lignis inueniatur crux Dominica, quia de alio ligno fuit lignum transuersum, & de alio lignum erectum, & de alio truncus terræ infixus, cui infixum est lignum longum. Et præter hæc ligna superposita est cauilla à Pilato, in qua posita est tabella, vbi scriptus est titulus. Hinc est quod crucibus nostris superponuntur quasi quædam paruæ cruces, vt in vna cruce videantur esse quasi duæ.

Moraliter. Crux quatuor brachiorum, significat quatuor virtutes in quibus debet extendi & crucifigi homo inte- *Moraliter.*

rior:

a riòi. Brachium inferius, est humilitas, quæ semper descendit. Brachiom superius, est obedientia, qoæ debetur superiori. Brachium sinistrum est patientia in aduersis. Brachium dextrum, est pietas in prosperis. Et de hac cruce quadrimembri dicitur *Eph.*3.d. In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Sequitur.

*Matt.*17.f.
*Marc.*15.e.
F

a vnus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si *b* tu es Christus, saluum fac teipsum & nos. *c* Respondens autem alter increpabat eum, *d* dicens: Neq; tu times Deũ, *e* qui in eadem damnatione es. Et *f* nos

a Vnus autem,] &c.] *Chr.* Si quis solem tenebrosum æstimet, nunquid stellæ illi detraxit, vel sibiipsi? ita qui malos bonos æstimant, vel è conuerso, seipsos confundunt. Sed *Matt.* & *Marc.* dicunt quod ambo blasphemabant. Et *Ier.* soluit dicens quod *Mat.* & *Marc.* ponunt plurale pro singulari. *Amb.* verò & *Bed.* & *Chr.* dicunt quod vterque prius blasphemauit, sed visis signis dexter pœnituit, & sinistrũ corripuit in blasphemia persistentem. Bene ergo potuit esse quod dexter primò fuit iniquus sed Deo inspirante conuersus. Dominus autem non respondet sinistro latroni blasphemanti, sed dextro veniam postulanti respondit, concedens quod petebat in hoc dans nobis exemplum patientiæ & libertatis. In hoc autem quod crucifixorum vnus blasphemat, alter supplicat, significatur quod miserorum & afflictorum, alij patienter sustinent, alij murmurant. Vnde *Mat.*24 d. Duæ in mola, vna assumetur, & altera relinquetur. Et hoc est. [Vnus autem, &c.] Sequitur.

Taliter dicuntur murmurantes in tribulatione per impatientiam.

b Dicens, si tu es Christus, saluum fac teipsum & nos] salute corporali, de spirituali non curat, sic multi plus de salute corporis quam animæ sunt soliciti. *Sap.*2.b Venite & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura &c. *Isa.*22.b. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Non respondit autem Dominus illi latroni. Et dicit *Chr.* Mirabilius est videre hominem conuitia passum & non motum, quàm hominem vulneratum & percussum & non cadentem. *c* Respondens autem alter, &c.] Hic latro factus est magister & orator *Hier.* In ambobus latronibus vterque populus exprimitur, quorum gentilis adhuc blasphemat Iudæum. Hæc etiam increpatio secundum *Amb.* figurabat dissensionem credentium.

d Dicens, neque tu times Deum] sup. quem deberes timere, eò magis. *e* Qui in eadem damnatione es.] Vnde saltèm hic deberes quærere liberationem & non deridere.

f Et nos quidem iustè] patimur supple. *g* Nam digna, &c.] & tamen patitur. 1.*Pet.*2.d. Hæc est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniustè. Quæ enim gratia si peccantes & collaphizati suffertis? Sed si benefacientes patienter suffertis, hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis, quia Christus passus est pro nobis, &c. *h* Et dicebat ad, &c.] *Ioan.*18.g. Regnum meum non est hic. *Gen.*40. c. Memento mei cum bene tibi fuerit. *Prou.* 10.b. Memoria iusti cum laudibus. *Chr.* Latro qui in vltima nequitia putrefactus erat, qui in occisionibus & parietum suffossionibus vitam consumpserat, tunc confessus est & regni meminit. *i* Et dixit illi Iesus, &c.] id est, in gaudio fruitionis, vel in aliquo loco amœno. Vel fortè cum Christo in limbo.

Paradisus:
- Hortus. *Gen* 2.b. Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio.
- Patria cælestis. *Apoc.*2.b. Qui vicerit dabo illi edere de ligno vitæ quod est in paradiso. 2. *Cor.*12.a. Raptus est in paradisum.
- Scriptura. *Cant.* 5.d. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.
- Ecclesia. *Gen.* 2. b. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.
- Religio *Gen.*13.c. Regio Iordanis vniuersa irrigabatur sicut paradisus Domini.
- Beata Virgo. *Ec.*24.d. Ego sicut aquæductus exiui de paradiso.
- Timor Domini. *Ec.*40.d. Timor Domini sicut paradisus benedictionis.
- Gratia. *Ec.*40.c. Gratia sicut paradisus in benedictionibus.

Aliqui sic distinguunt, Hodie mecum eris] vt hic fiat distinctio,] quod est esse [in paradiso,] id est, in iocunditate & quiete. Non enim est putandum quod anima latronis translata sit in paradisum Adæ, vel ascenderit ad paradisum Angeli, ad quem nemo ascendit ante Christum. Et potuit esse quod per triduum illud fuit in limbo inferni. A resurrectione verò vsque ad ascensionem fuit in extremis

quidem iustè, *g* nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali gessit. Et *h* dicebat ad Iesum. Dñe memento mei cum veneris in regnũ tuum Et dixit illi *i* Iesus: Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso. *k* Erat autem ferè hora sexta,

maris, id est, infra amplissimos fines sæculi. Vel ita construe. [Hodie eris in paradiso] quod est esse mecum.] *Amb.* *Gl.* vita est esse cum Christo, quia vbi est Christus, ibi est regnum. *Amb.* Pulcherrimum affectandæ † conuersationis est exemplum quod tam citò latroni venia relaxatur, & vberior gratia qoam precatio. Semper enim plus tribuit quam rogatur. Ille rogabat. Memento mei cum veneris in regnum tuum, Dominus ait, hodie mecum eris in paradiso. Citò ignoscit Dominus, quia ille citò conuertitur. Sequitur *k* Erat autem ferè hora sexta.] Duo Euangelistæ conueniunt in hoc, scilicet Ioannes & Lucas, quod Dominus crucifixus sit hora sexta, solus Marcus dicit crucifixum hora tertia. De historia horæ crucifixionis potius credimus Ioanni, qui præsens astitit, & recedentibus aliis solus cum matre Domini remansit. Quod ergo dicit Marcus, non est intelligendum de crucifixione operis, sed de crucifixione clamoris, quia hora tertia crucifixus est linguis Iudæorum inclamantium, sed hora sexta creditur eleuatus in Cruce. Neuter tamen duorum Euangelistarum simpliciter dicit hora sexta, imò hic dicitur [ferè sexta] & in *Ioan.* quasi sexta. Ideo probabiliter æstimari potest crucifixus inter tertiam & sextam. Ideoque *Marc.* dicit factum hora tertia, al.) hora sexta. Et locuti sunt secundum vsum loquendi, vt si fortè fiat seditio in ciuitate inter tertiam & sextam, si quæratur ab eo qui interfuit principio seditionis qua hora facta fuit seditio, dicet hora tertia. quia in eius confinio facta est. Si idem quæratur ab eo qui interfuit circa finem seditionis, dicet hora sexta. Ad hunc modum Euangelistæ locuti sunt de crucifixione Christi, quia facta est in confinio duarum horarum.

† *al.* † conuersionis.

Psalm. 76. Voce mea ad Dominum clamaui, &c. [illegible] Intendere Dei est dare totum quod petitur & plusquam petitur. Contra *Marc.* 5.b Dæmones rogant, vt permittat eos intrare in porcos, quod eis tribuit & non plus. Solutio. Cum placatus dat, scilicet ex misericordia, plus dat. Vnde *Luc.* 10. e. quærit legislator. Quis est meus proximus? Et Dominus eum docet quis est proximus, & quomodo diligendus sit. *Sup.* 1 a. Exaudita est deprecatio tua, &c. *Is.*30 a. Item 3. *R* g. 3. b de Salomone, &c.

Et hanc opinionem approbat consuetudo Ecclesiæ, vt potius assertio sit, quàm opinio. Cum enim missa repræsentatio sit Dominicæ crucifixionis, inter horam tertiam & sextam consueuit Ecclesia celebrare missam, & hoc in maioribus Ecclesiis, hoc ipso insinuans inter illas duas horas factam esse Dominicam crucifixionem. Hinc est etiam quod si quandoque pro necessitatis articulo Missa mane cantetur, vt in minoribus Ecclesiis prius debeat decantari hora prima & tertia, vt si non repræsentet hoc Ecclesia ordine temporis, saltem repræsentet hoc ordine officij in canonicis horis. In diebus tamen ieiuniorum hoc non obseruat Ecclesia, vt missam celebret inter tertiam & sextam, imò differt vsque post sextam, & in quadragesimali ieiunio, quod vehementius est, differt post nonam Vbi fortè non est alia ratio quam gastrimargia hominum, quia si ante Missa celebraretur, statim Missa celebrata vellent homines comedere.

Item nota quod hora sexta, feria sexta & ætate sexta passus est Dñs, quia illa hora peccauit Adam. Vnde iustum fuit vt eodem tempore aperiretur ianua paradisi Domino moriente, quo fuerat clausa Adam præuaricante. In hoc etiam demonstratur perfectio passionis. Vnde *Thren.* 1.d. O vos omnes, &c.

Item feruor dilectionis. *Apoc.*1.d. Oculi eius tanquam flamma ignis & pedes eius similes aurichalcho, sicut in camino ardenti, & facies eius sicut sol in virtute sua Ita tunc est sol in declinatione, in quo significatur quod pro peccato ad quod homo declinauerat, moriebatur, & oriente sole resurrexit, quia pro hominis iustificatione surrexit

Vnde.

Vnde *Rom.*4.b. Mortuus eſt propter peccata noſtra & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.

a Et tenebræ factæ ſunt.] *Exod.*10.e. Extende manum tuam in cælum, & ſint tenebræ ſuper terram Ægypti. *Sap.* 17.d. Vna catena tenebrarum omnes erant caligati.

Et *a* tenebræ factæ ſunt in *b* vniuerſa terra vſque in *c* horam nonam, & *d* obſcuratus eſt ſol, & *e* velum templi ſciſſum eſt medium. Et *f* clamans *g* voce magna *h* Ieſus ait: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum.

Matth.27.f. Marc.15.d.

b In vniuerſa terra.] *Orig. ſup. Exod.* dicit quod ſicut per triduum factæ ſunt tenebræ per totam terram Ægypti, non tamen in terra Geſſen vbi erant Hebræi, ſic per ſpatium trium horarum factæ ſunt tenebræ per totam Iudæam, & non alibi. Hoc ita viſum eſt Origeni, quia ſi in terra gentilium tam magnum & mirandum aliquid contigiſſet, illud in Scripturis eorum relictum fuiſſet. In hoc autem non videtur acquieſcendum Origeni. In hiſtoriis enim dicitur contrarium. Leguntur enim tenebræ factæ Athenis, vbi tunc temporis vigebat ſtudium Philoſophiæ, & Dionyſius ſedebat magiſter in Areopago, qui erat vicus Athenis, in quo erant ſcholæ: Et quæſitum eſt ab eo à diſcipulis, vnde tenebræ illæ contigiſſent, & probatum eſt quod tunc non erat eclypſis cum non eſſet Luna in ſynodo cum Sole. Item Luna plena erat, & eclypſis non fit niſi in nouilunio. Præterea eclypſis non durat tantùm. Vnde *Chr.* Tribus horis permanſit, eclypſis in vna ſolet fieri temporis reparatione. Item in media die, quando vbique terrarum iam clara dies eſt.

Item Luna fuit in oppoſita parte cæli. Item *Hier.* Nulli dubium eſt Lunam fuiſſe pleniſſimam Paſchæ tempore, & ne videretur fortè vmbra terræ, vel orbis Lunæ, Soli fuiſſe oppoſitus, & breues & ferrugineas feciſſet tenebras, trium horarum ſpatium ponitur, vt omnis cauſantium occaſio tolleretur. Diligentius ergo perquirens Dionyſius vnde contingeret, dimetiens curſum Solis & Lunæ & aliorum Planetarum, inueniens omnia repugnantia, fertur reſpondiſſe. Aut elementa mentiuntur, aut Deus naturæ patitur, & creaturæ ſuæ compatiuntur ei: Inde Sol obſcuratus eſt compatiens ſuo Creatori. Cōſtituamus ergo aram illi Deo, dixerunt ipſi & conſtituerunt. Cumque quærerent quid immolarent illi Deo, reſpondit, bonorum noſtrorum non eget, ſed facietis ante eius aram geniculationes, & pectorum tunſiones. Poſt multum verò temporis cum veniſſet Paulus Athenas, & prædicaſſet vnum Deum, quæſiuit vbi eſſet ara ignoti Dei de qua famam audierat, & dixit ſe prædicare illum Deum cuius erat ara illa. Cum ergo Athenis factæ ſint tenebræ illæ, conſtat quod non tantum in Iudæa. Sed *Gl.* videtur hic eſſe contraria: Tenebræ effuſæ ſunt oculis perfidorum, vt fidei lumen reſurgeret. Hæc *Gloſſ.* videtur innuere quod tenebræ tantum ſunt ſuper Iudæos factæ, qui tunc dicebantur perfidi, ſicut adhuc. Sed dic quod *Gl.* myſtica eſt, quia myſticè tenebræ iſtæ ſignificabant excæcationem Iudæorum, quam ſecuta eſt illuminatio gentium.

c Vſque in horam nonam.] Sic durauerunt per tres horas, quæ repræſentantur tribus tenebris trium noctium. Vel potius in memoriam triduanæ ſepulturæ tribus noctibus celebramus exequias Chriſti mortui, quia officium tenebrarum impropriè poteſt dici nocturnum, cum deſit inuitatorium.

Neque enim in exequiis mortuorum inſtituit Gregorius decantari inuitatorium: imò de nouo eſt introductum in quibuſdam Eccleſiis, & in vſum redactum. Vnde etiam apparet, quod non ſunt nocturni, ſed exequium, quia monachi qui ſemper in nocturnis ſuis decantant duodecim lectiones, vel vnam ſolam, vt in æſtate, ibi conueniunt nobiſcum, nec decantant niſi nouem, quod nunquam faciunt niſi in exequiis.

d Et obſcuratus eſt Sol.] *Ier.* 15.b. Occidit Sol cum adhuc eſſet dies. *Amos* 8.c. Occidet Sol Meridie & tenebreſcere faciam terram in die luminis. *Iob* 5.c. Per diem incurrent tenebras.

e Et velum templi ſciſſum eſt medium.] *Chry.* Prophetia futuræ deſolationis. *Hier.* Compatiuntur elementa conditori ſuo. Refugit Sol, quia non poteſt videre mortem Chriſti, collaborat laboranti, & blaſphemantibus ſuæ lucis beneficium retraxit. Omnis creatura compatitur Chriſto morienti: Nam Sol obſcuratur, terra mouetur, petræ ſcinduntur, velum templi diuiditur, ſepulchra aperiuntur, ſolus miſer homo non compatitur, pro quo ſolo Chriſtus patitur. *Amos* 6.b. Et nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.

Hanc autem ſciſſionem veli templi repræſentamus ſingulis annis cum amouemus velum, & reuelamus altaria, quæ per totam quadrageſimam ſunt velata cortina interpoſita. Et nota quia duo fuerunt vela templi, ſicut tabernaculi. *Exod.*26. Vnum exterius in introitu Sanctorum, aliud interius in introitu Sanctiſanctorum. Vtrumque ſciſſum fuit Domino moriente.

De interiori teſtatur *Hier.* de exteriori. *Remigius.* Et dicit *Hier. ad Hedibium quæſt.*8. In Euangelio quod Hebraicis literis ſcriptum eſt, legimus non velum templi ſciſſum, ſed ſuperliminare templi miræ magnitudinis corruiſſe.

Et *inf.* Mihi videtur in Paſſione Domini illud velum ſciſſum, quod & in tabernaculo, & in templo poſitum fuerat, quod appellatur exterius, quia nunc ex parte videmus, & ex parte cognoſcimus. &c.

Myſticè ergo veli exterioris ſciſſio eſt ænigmaticæ cognitionis euacuatio, quæ fit in morte iuſtorum, qui tranſeunt ad gloriam. 1. *Cor.c.*13.c. Cum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. *Myſticè,*

Item veli interioris ſciſſio eſt Iudaicæ excæcationis terminatio, quæ in parte facta eſt iam, ſed plenius fiet in fine, quando reliquiæ Iſrael conuertentur ad Dominum vt dicitur *Iſa.*10.e.

Item duo vela, duo teſtamenta ſunt. Vtrumque diuiſum eſt in duas partes. id eſt, in ſenſum literalem & ſpiritualem, qui prius erant permixti, ſed per Chriſtum ſunt diuiſi.

Prius erat calix ſacræ Scripturæ in manu Domini plenus mixto, ſed Dominus inclinauit ex hoc in hoc, id eſt, ex veteri nouum, & ex figura veritatem, & ex litera occidente ſpiritum viuificantem expreſſit, ſicut mel ex fauo, & vinum ex acino: Fæcem quæ adhuc non eſt exinanita, bibunt Iudæi & hæretici, vinum merum bibunt Catholici Chriſtiani.

Item duo vela, ſunt duorum peccatorum genera, ſcilicet peccata ſpiritualia & peccata carnalia, quæ velant faciem animæ, vt non poſſit videre veritatem. Vnde clamat Eccleſia: Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Velum interius ſignificat peccata ſpiritualia velum exterius ſignificat carnalia peccata. Vtrumque diuiditur in duas partes, id eſt, in culpam & pœnam. Culpa noſtra fuit, Chriſtus pœnam ſuſtinuit. *Iſa.*43.b. Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra.

Nota *Gl. Bed.* Hoc expirante Domino geſtum eſt, ſed Lucas præoccupat volens miraculum Solis coniungere miraculo veli. Scinditur autem velum, vt arca Teſtamenti, & omnia Legis Sacramenta quæ tegebantur appareant, & ad gentes tranſeant. *Ioſeph.* ait: Virtutes Angelicas præſides quondam templi tunc pariter conclamaſſe: Fugiamus ex his ſedibus. Sequitur.

f Et clamans. Hic dicit *Amb.* Clamauit homo diuinitatis ſeparatione moriturus. Nam cum diuinitas mortis libera ſit, vtique mors eſſe non poterat niſi vita diſcederet, quia vitæ diuinitas eſt. Solutio. Diſcederet non ab vnione ſed à liberatione mortis.

g Voce magna] præ nimio dolore. In quo & veritas humanitatis & virtus diuinitatis Chriſti oſtenditur.

Niſi enim eſſet verus homo, moriens non clamaſſet.

Item ſi eſſet purus homo, moriens tam fortiter clamare non poſſet.

Hoc enim eſt contra naturam aliorum morientium, qui in mortis articulo minimè poſſunt aliquando vocem emittere in quo innuit ſe voluntariè mori. *Hebr. c.* 5.b. Cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. *Pſalm.* 68. Laboraui clamans raucæ factæ ſunt, &c.

Et eſt forma pœnitentis expreſſa, qui moriens peccato, dolet per contritionem, clamat per confeſſionem, plorat per ſatisfactionem, & ſic tradit ſpiritum in manus Dei. *Oſ. cap.* 12. b. Directus eſt Iacob cum Angelo, & inualuit ad Angelum & confortatus eſt fleuit & rogauit eum & in Bethel inuenit eum & ibi locutus eſt nobiſcum.

h Ieſus ait: Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum.] *Chryſ.* Hæc vox velum ſcindit, monumenta aperit.

Item *Chr.* Vſque ad horam vltimam teſtimonium perhibet veteri Teſtamento. *Beda.* Patrem inuocans ſe filium Dei declarat, ſpiritum commendans non defectum virtutis, ſed confidentiam eiuſdem cum patre poteſtatis inſinuat. Amat enim gloriam dare patri, in quo nos informat vt demus gloriam Creatori. *Dicitur dixiſſe centum quinquaginta verſus Pſ.*

Δ Com

a Commendat autem animam, iuxta quod alibi legitur: Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, &c. In his autem verbis docet nos moriens magister bonus Iesus, quid faciendum sit nobis in omni periculo tenta-

G tionis, & in ipso arti-

Matt. 27 f. Marc. 15 d. culo mortis. Tūc enim pater vocandus est, tunc filiali amore ei medullitus adhærendum est, tunc potissimum ei spiritus commendandus est, quia tunc maximè dæmones circumeunt quasi leones præparati ad escam, vt dicitur Eccl. 51. a. Sed quomodo & qua fronte vocabit patrem, qui nunquam vixit vt filius? Nec tamen etiam nunc respuit Dominus audire clamantes ad ipsum, Ierem. 3 b Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere, scilicet in vita tua, saltem amodo voca me pater meus, dux virginitatis meæ es tu, &c. In manus Dei patris commendat spiritum suum, qui se totum ponit in voluntate ipsius, vt verè possit dicere cum Christo: Non sicut ego volo, sed sicut tu, Matth. 26 d. Sicut claustrales mundo morientes commendant Deo spiritum suum, id est, voluntatem suam, & sensum in manus Prælati: Et exemplo Domini noti habent illum resumere vsque in diem resurrectionis. Sap. 3. a. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis, visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace. Claustrales igitur qui faciunt suam voluntatem, & sequuntur proprium sensum, aut nunquam deposuerunt & mendaces inueniuntur, aut Christi præueniunt resurrectionem, & antichristi sunt, 1. Ioan. 2. c. Sicut audistis, quia Antichristus venit & nunc antichristi multi facti sunt, vnde scimus, quia nouissima hora est.

Et hæc a dicens expirauit. b Videns autem Centurio, quod factum fuerat, c glorificauit Deum, dicens: d Verè e hic homo iustus erat. Et f omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, g & videbant, quæ fiebant percutientes pectora sua reuertebantur. h Stabant autem omnes noti eius à longe, i & mulieres, quæ secutæ erant eum à Galilæa hæc videntes. Et k ecce vir nomine

a Et hæc dicens expirauit] non alius extorsit. In alio Euangelista habetur. Et inclinato capite emisit spiritum. Et hanc inclinationem capitis repræsentat sacerdos vbi dicit: Supplices te rogamus, & inclinat caput ante altare.

b Videns autem Centurio, &c.] id est, miracula facta, scilicet Solis obscurationem, terræ motum, lapidum scissionem, sepulchrorum apertionem, audiens etiam Christi morientis clamorem, credidit Christum esse Dei filium. Vnde.

c Glorificauit Deum dicens: Verè hic homo iustus erat.] Matt. 27 f. dicit: verè hic homo filius Dei erat. Ex emissione enim validæ vocis, quam non possunt proferre homines in articulo mortis, cognouit ipsum potestatem habere ponendi † hominem, & ita Deum esse Chrysost. Semper error seipsum configit, & veritati non volens opitulatur.

al. † animam.

Item Chrysost. Hoc est signum Ionæ quod promiserat de cælo. Ioan. 8 d. Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.

d Verè.] Chrysost. Veritas à contrariis diuulgata magis effulget.

e Hic homo iustus erat.] Vnde de ipso dixit Psalm. 10. Iustus Dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Et nota, quia Gloss. Beda hinc planè vult, quòd Centurio fuit vnus de crucifixoribus. Dicebatur autem Centurio, quasi potestatem habens super centum milites sibi subditos. Vnde alij dicuntur centuriones, alij decuriones, alij quaterniones.

Moraliter.

Moraliter autem significat iste centurio nobiles, & potentes huius sæculi qui visa pœna, & tribulatione alicuius viri sancti, ad compunctionem, & pœnitentiam timore commouentur. Vnde Isa. 19 c. Erit terra Iuda Ægypto in pauorem. Habac. 3. a. Domine audiui auditum tuum, id est, clamorem istum & timui: In medio duorum animalium cognosceris, id est, duorum latronum. Valdè igitur surdus est, vel nimis durus, qui audita lectione Dominicæ Passionis, nec ad timorem mouetur, nec ad Dei glorificationem. Isa. 42. c. Surdi audite, & cæci intuemini. Notabile etiam est, quia Centurio iste confitetur eum Dei filium, sed non Iudæi. Similiter laici auditis pœnis inferni, & passione Christi, compunguntur ad lacrymas, clerici verò non mouentur quia Balaam assuetus monstris non expauit ad vocem asinæ. Num. 22. e.

f Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud.] Multi enim venerant de ciuitate, quia prope erat locus crucifixionis. Alij ex amore & pietate, alij ex malitia & impietate, alij ex sola curiositate. Sic & modò iusti sunt spectaculum omnium, 1. Corint. 4. b. Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus.

g Et videbant, quæ fiebant, &c. Huiusmodi percussio pectorum, & exclamatio vocis facta à centurione, in canone repræsentatur, vbi dicit sacerdos: Nobis quoque peccatoribus: & tundit pectus, & aliquantulum extollit vocem suam. Et nota, quia alij percutiebant pectora dolentes eum iniustè occisum: Alij quia timebant eum ampliùs morte glorificari, illi scilicet qui consenserant in mortem eius, & eam procurauerant reuertebātur domum, viso miraculo territi. Alij non solum domum reuertebantur, sed etiam ad cor pœnitendo, vt centurio, & similes. Vnde. Timentes Dominum glorificant Alij vt Iudæi percutientes pectora solum silentes domum redeunt, & tamen dolentes, & timebant eum in morte amplius glorificari.

h Stabant autem omnes noti eius à longè.] Psalm. 87. Elongasti a me amicum & proximum, &c.

Item Psal. 30. Qui videbant me foras fugiebant à me, & obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde. Iob 19. b. Fratres meos longè fecit à me. & noti mei quasi alieni recesserunt à me. Iob 6. 8. necessarij quoque mei recesserunt à me. Prou. 19. a. Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo. Isa. 63. a. Et de gentibus non est vir mecum.

i Et mulieres, quæ secutæ erant eum à Galilæa,] stabant supple à longè [hæc videntes.] Sed quomodo mulieres stabant à longè, cùm Ioan. 19. e. dicat eas stetisse iuxta crucem Iesu? Ad hoc dicit Augustinus. Tanto interuallo aberant mulieres, vt & iuxta dici possent, quis præsto erat in conspectu earum, & longè comparatione turbæ propinquioris. Vel fortè primò fuerunt prope cum beata Virgine existentes, quando Dominus commendauit eam Ioanni, & postea longius recesserunt propter turbam, vt melius possent videre, quæ fiebant circam Dominum. Chrysost. Discipuli fugerunt, id est, affuerunt, & omnia considerauerunt, qualiter clamauit, qualiter expirauit, qualiter petræ scissæ sunt. Et postea addit. Imitemur has mulieres ò nos viri.

Moraliter verò istæ mulieres quæ Christum sequebantur & ei necessaria ministrabant, significant Prælatos Ecclesiæ, qui matrum & nutricum spiritualium debent habere officium, & affectum, & solicitudinem Vnde Paulus 1. Thessal. 2. b. Facti sumus paruuli in medio vestrum tanquam si nutrix foueat filios suos, 1. Cor. 4. a Sic nos existimet homo, &c. Debent etiam sequi Iesum euntem ad passionem, id est, imitari eum, vt sicut ipse pro toto populo, ita ipsi pro super grege parati sint mori, 1. Ioan. 3. e. in hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis posuit animam suam, & nos debemus pro fratribus animas ponere, Ioan. cap. 10 b. Bonus pastor animam suam, &c. Sequitur. Moraliter.

k Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio vir bonus & iustus, &c.] Iesus emissa voce magna expirauit, & in morte sua miracula fecit, quod centurio & alij, qui aderant ad spectaculum videntes territi redierunt, & Ioseph, & Nicodemus liberè potuerunt accedere, & deponere corpus, & sepelire. Ioseph iste nobilis erat, & diues, vt dicitur Marc. cap. 15. d. Et decurio, vt dicitur hic, id est, de curia, & officium curiæ tractans siue administrans, & ideo potuit habere accessum ad præsidem Romanum, quod non potuisset si esset pauper, & ignobilis. Erat autem discipulus Christi sed occultus, vt dicitur Mat. 27 g. Sed circa funeris extrema manifestauit discipulatū. Hic accessit ad Pilatum, & audacter petiit sibi dari corpus Iesu, quo obtento sepeliuit in sepulchro

Beda. Decurio est, qui de ordine curiæ est, & officium curiæ administrat. Tamen propriè decurio est, qui habet potestatem super decem sicut decanus. Et est argumentum hic, quod religiosus in curia potest esse meritoriè quamuis dicatur exeat aulam, &c. Sic & Nehemias erat apud Artaxersem: Nehem. 2. a. Actuum 5. f. Gamaliel Legis doctor. Gloss. Remanens apud Iudæos consilio Apostolorum, vt pessima eorum destrueret consilia, & furorem eorum mitigaret. Sed vbi necessitas est, tunc se manifestat. Sexta pars.

A nouo, quod sibi exciderat in petra, hora vespertina parasceues cum Nicodemo, qui iuuit eum. Iste Sindonem habuit, in qua corpus Domini depositum de cruce inuoluit. Nicodemus attulit myrrham, & aloëa, quia hæc duo amaritudine sua arcent vermes à cadaueribus mortuorum, & ea seruant à putredine.

Ideo iudicantes istos duos reos pro officio Dominicæ sepulturæ, apprehenderunt Ioseph, & posuerunt eum in carcere. Nicodemus verò aufugit. Vnde tradunt quidam, sed non est autenticum, Dominum primò apparuisse Ioseph incarcerato, quia solus de discipulis erat incarceratus pro eo, licet hoc in Euangelio legatur. Sic construe.

a Ioseph qui erat decurio vir *b* bonus, & iustus. Hic *c* non consenserat concilio, & actibus eorum: *d* ab Arimathia *e* ciuitate Iudææ, qui *f* expectabat & ipse regnum Dei. Hic *g* accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, & depositum, *h* inuoluit sindone, *i* & posuit eum in

a Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat vir bonus, & iustus.] Modò sume inferiùs literam.

g Accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.] *Chrysostomus.* In mortem se tradidit, hostilitatem ad omnes suscipiens. *Beda.* Si ignotus esset, ad principem non accederet, vt corpus impetraret. Et nota, quia ideptum, quod sepultus est à Ioseph & non ab Apostolis, est ad robur fidei nostræ contra Iudæos: Si enim sepelissent eum Apostoli, dicerent alibi asportasse. Modò resume literam interpositam.

Gl. Ambr. Non Apostoli, sed ipse Ioseph iustus & constans, quia vbi Apostoli defecerunt ipse stetit, & Nicodemus in quo &c. Medium huius *Gl.* de mystico intellectu est, vbi inuenitur quod iustum debet iustus sepelire. *Isa.* 52. d. Mundamini, qui fertis vasa Domini: Ergo multò magis qui tangunt membra sancta. Vnde *Aug. de cura pro mortuis.* Non sunt contemnenda corpora defunctorum, maximeque iustorum, in quibus tanquam organis, & vasis ad omnia bona opera vsus est Spiritus Sanctus.

c Hic non consenserat concilio, & actibus eorum.] Ideo tradunt quidam, sed non est autenticum, quod primus Psalmus, scilicet Beatus vir, &c. de isto Ioseph specialiter scriptus sit.

d Ab Arimathia ciuitate Iudææ.] Nomen est ciuitatis, quæ olim dicebatur Ramatha in regione Thamarica iuxta Decapolim. Decapolis regio est trans Iordanem. *Gloss. super Mar.* 7. f. Qui expectabat, & ipse regnum Dei,] id est, gloriam æternam, vel dilatationem Ecclesiæ. Erat enim discipulus Iesu sed occultus vitans prius inimicitias Iudæorum, sed in hoc extremo officio minus curat de illis.

Hinc est, quod nouus miles sus habet deponendo suspensos.

Gloss. Quia & ipse discipulus Iesu, sed occultus, &c. *Amb.* Quo modo iustus latebrato periculi timore, quasi tit? Puto, quod ideo occultè petierit, vt corpus impetraret, non vt periculum caueret contra, *Ioan.* 19. g. Occultus autem propter metum Iudæorum. Solut. Idem dicit *Ambr.* q.d. plus timebat à proposito impediri si apertè intraret ad Pilatum, quàm mori.

g Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.] Hucusque sicut patet est suspensiua constructio, & propter longam interpositionem appositum est hoc pronomen: [Hic.]

Mysticè.

Mysticè Ioseph iste est Prælatus, qui debet esse crescens in virtutibus & quantum ad se, & quantum ad alios: Iuxta illud *Gen.* 49. c. Filius accrescens Ioseph filius accrescens, & decorus aspectu. Item debet esse nobilis, animi nobilitate. Vnde *Prou. vlt.* c. Nobilis in portis vir eius, scilicet Ecclesiæ. Debet etiam esse Decurio, id est, officium curiæ cælestis tractare & administrare. Vnde 1 *Cor.* 4 a. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Vel etiam debet esse decurio per impletionem decem mandatorum. Debet etiam esse diues diuitiis Cæli, id est, auro sapientiæ, argento eloquentiæ, lapidibus pretiosis, id est, bonis operibus. Vnde *Prou.* 3. b Longitudo dierum in dextera eius & in sinistra eius diuitiæ, & gloria. Debet etiam esse discipulus Christi, id est, de schola eius, id est, debet esse mitis, & humilis quæ docentur in schola eius, *Matth.* 11 d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Debet etiam esse ab Arimathia, quæ interpretatur filia donationis, id est, vigilans circa subditos sibi datos ad custodiam. Vnde *sup.* 2. b. Pastores erant in regione eadem

Arimathia, suscitans donum Domino à gratiarum actione.

vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Hic audacter potest petere corpus Iesu à Pilato, id est, à tyrannis liberare Ecclesiam, quam ipsi multis afflictionibus crucifigunt, *Prou.* 24. b. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses. *Exod.* 5. a. Ingressi sunt Moyses, & Aaron & dixerunt Pharaoni: Hæc dicit Dominus Deus Israel, dimitte populum meum vt sacrificet mihi in deserto. Sed certè modo nullus est Ioseph, quia nullus Prælatus audet contradicere tyrannis *Ezech.* 13. a. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini. *Isa.* 57. a. Perit iustus, & non est qui recogitet in corde suo, &c. *B. Bern.* Cadit asina, & est qui subleuet, perit anima, & non est qui curet. *Isa.* 64. c. Cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos, & non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat, & teneat te. Et hoc est.

Matt. 27. *f.* *Marc.* 15. *d.* *Ioan.* 19. *g.*

a Ecce vir nomine Ioseph,] Vir debet esse Prælatus, id est, maritus Ecclesiæ, non adulter, quia debet quærere prolem non voluptatem, 2. *Cor.* 12. e. Non quæro quæ vestra sunt, sed vos

Item debet esse vir, id est, masculus non mulier.

Item adultus non puer. Sed è contrario modò. *Isa.* 3. a. Dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis.

Item debet esse vir, id est, virtuosus, non timidus, aut pusillanimis *Eccl.* 7 a. Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, &c.

Tempore, coniugio, sexu, virtute, vir esto. *Versus.*

b Bonus & iustus,] debet esse Prælatus, id est, simplex, & rectus, benignus, & austerus, pater, & mater: Iuxta *Vers.* Verbera patris habes, vbera matris habe. *Iob* 1. a. Vir erat in terra huius nomine Iob, & erat vir ille simplex & rectus, & timens Deum ac recedens à malo.

Vbi non est mulier ingemiscit ager. Eccl. 36. *d.*

c Hic non consenserat,] malo. *Iacob cap.* 3. d. Bonis consentiens.

d Ab Arimathia,] quæ interpretatur vigilia donationis Domini. Hæc est recognitio suorum defectuum, quæ est munimentum virtutum, & producit confessionem. Vnde sequitur.

e Ciuitate Iudææ, qui expectabat,] per desiderium æternorum *Iac.* 5 b. Ecce agricola expectat pretiosum fructum, & patienter ferens donec accipiat temporaneum, & serotinum. Talis dignus est impetrare corpus Iesu. Vnde sequitur.

g Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, & depositum,] de Cruce scilicet.

h Inuoluit sindone, munda *Beda.* Ex simplici sepultura Domini ambitio diuitum condemnatur, quia nec mortui diuitiis carere possunt, &c. Sensus est, quia arguuntur diuites dantes operam pretiosis sepulturis, cùm corpus Domini inuolutum sit in simplici tela, non in serico, vel purpura. Vnde institutum est à Syluestro Papa, vt corpus Dominicum in altari in simplici tela inuoluatur, id est, in panno lineo simplici, non in serico, vel purpura. Hinc est quod corporales illæ, quæ supponuntur, & quæ substernuntur ex simplici tela fiant: *Versus.*

Ara crucis, tumulique calix, lapidisque patena.
Sindonis officium candida byssus habet.

Chrysostomus. Funeria pretiositas, violationis sepulchrorum multoties causa fuit. Et *infrà.* O vana gloria quantam, & in luctu tyrannidem monstrat. *infrà.* Si viuentes nihil iubet aliud habere, quàm tegmina, multò magis mortuos. Et *infrà.* Viuentes frigoris gratiâ egemus vestimento, mortuus verò cur? *Hieronymus*, & *Beda.* In sindone munda Iesum inuoluit, qui pura mente eum suscipit.

Sed quomodo simplici, cum dicatur *Ioan. decimonono*, g. Quod ibi fuerunt mixturæ myrrhæ, & aloës quasi libræ centum.

Item eodem: Sicut mos est Iudæis sepelire. *Augustinus.* Non frustra ait, sicut mos est, &c. Admonet enim in huiusmodi officiis morem cuiusque gentis esse seruandum. Solutio. Morem vocat moderatum vsum secundum eorum consuetudinem.

Hic est, quod corpus Domini non reconditur in vase alio vsu deputato. Quid ergo de dimittenti? quidam cupat fuas ad reponendum aliud? Sol. Hoc licet, sed primò reponatur in pixide alio vsu non deputata.

i Et posuit eum in monumento exciso in quo nondum quisquam positus fuerat.] hoc etiam fecit pro nobis. Si enim alius sepultus fuisset in eodem monumento, diceretur eum resurrexisse, non Christum. Item si monumentum de pluribus lapidibus

a esset

a esset compactum, possent dicere, quod discipuli eius suffoderant, & clam asportauerant. *Isa.* 11. c. Erit sepulchrum eius gloriosum. *Chrysost.* Contemne diuitias, & eris diues, contemne gloriam, & eris gloriosus. Erat autem monumentum Christi quasi quædam domus rotunda in rupe excisa, tantæ altitudinis, vt homo extenta manu vix tangeret culmen, habens introitum ab Oriente. Locus autem corporis sepulti erat ab Aquilone, de ipsa rupe septem pedes habens longitudinis, tribus palmis à terra eminens, à parte Meridiana omnino patens, vnde corpus inferebatur. Marmor autem in quo monumentum erat excisum erat colore rubeo, & albo permixtum, quod bene congruit innocentiæ, & martyrio Christi. *Cant.* 5. c. Dilectus meus candidus, & rubicundus.

monumento exciso in quo nondum quisquam positus fuerat. *a* Et dies erat Parasceues, *b* & sabbatum illucescebat. *c* Subsecutæ autem mulieres, quæ cum ipso venerant de Galilæa *d* viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius. *e* Et reuertentes parauerunt aromata, & vnguenta, *f* & sabbato

Item solus Dominus in tumulo includitur, id est, hic modo inclusus legitur, quia de sola eius sepultura hic specialiter fit mentio, vt ostendatur differre à nostra. Vnde *Beda*. Solus Dominus in tumulo includitur, vt sepultura illius, & resurrectio à nostræ fragilitate naturæ dissimilis monstretur. Sepultus est sed quamdiu voluit, resurrexit, sed quando voluit, non ita est de nobis. *Chrysost.* Malorum sepultor est diabolus non dimittens hominem iam hominem apparere, sed lignum siccum, vbi non est oculus, non manus, non pedes. Et *suprà*. Videamus caput ligatum cum inebriantur, manus videbis ventri ligatas, & constrictas auaritiæ vinculis, non enim dimittit ad eleëmosynam extendi, pedes nunquam potentes currere in domum Dei: Vermes eum comedunt, id est, animæ passiones. Et *suprà*. Mortuorum oculi etsi aperti, nihil vident. Sequitur.

a Et dies erat Parasceues.] Parasceue Græcum est, non Hebræum. Iudæi enim præter tres famosas captiuitates, quæ leguntur, per particulares captiuitates sunt dispersi, & inter Græcos diu conuersati: Ideoque multa vocabula ab eis acceperunt. Quia autem per nationes gentium fuerint vbique dispersi, & inter Græcos diu conuersari, ha-
Act. u. 4. betur ex *Actibus Apostolorum*, vbi dicitur: Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione, quæ sub cælo est. Sonat autem Parasceue, Latinè præparatio, quia ea die præparabantur necessaria sabbato, scilicet, coquebant panes quos ederent in sabbato, quia hanc prærogatiuam habuit sabbatum præ aliis solemnitatibus, vt nec etiam in eo liceret coquere panes ad edendum in ipso, vel accendere ignem in domo. Et nota, quia hic obiicit nobis Græcus, quia dicimus fuisse Lunam quindecimam in die Parasceues. Præceptum est enim in lege, quartadecima Luna ad vesperum Pascha Domini est, & in crastino solemnitas Domini est Azymorum. *Leuit.* 23. a. Ergo eadem die dicit Græcus, non præparantur necessaria, nec etiam mulieres præparant vnguenta. Sed ad hoc iam responsum est, quia non propter aliquam solemnitatem præter sabbatum desisterent à præparatione necessariorum. Obiiciunt quoque de eo, quod sabbatum illud dicitur fuisse magnus dies sabbati. Vnde videtur, quod sabbatum illud fuit prima dies Azymorum, quæ erat præcipuè solemnis, & ita in sabbato fuit quintadecima Luna. Sed vera est opinio, quod sabbatum Azymorum, vel pentecoste, vel Scenopegiæ magnum sabbatum dicebatur, non quod esset prima dies Azymorum, sed quia sabbatum per se magna erat solemnitas, & aliquantulum erat solemnius, quia erat vna de diebus Azymorum, quorum reuera prima, & vltima erant magis solemnes. Solet quæri, quare in die Dominicæ passionis non solemnizemus in exultatione, sed in passionibus martyrum, quia ea die videretur præcipuè exultandum, in qua sumus liberati à diabolo. Duplex est ratio.

Prima est, quia recordamur Christum passum propter peccata nostra, quæ dolere & flere debemus, & ipsi Domino patienti compati.

Secunda ratio est, quia Dominus ait Apostolis: Modicum & non videbitis me, & in illo modico, scilicet, triduo passionis meæ contristabimini, mundus autem gaudebit. Ideo in illa die lætitiam, & exultationem relinquimus Iudæis. *Beda*. Parasceue est sexta feria, qua præparabant necessaria sabbato, & significat vitam præsentem, in qua oportet præparari necessaria vitæ futuræ.

Vnde *Prou.* 6. a. Vade ad formicam ó piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cùm non habeat ducem nec præceptorem, nec principem, præparat æstate sibi cibum, & congregat in messe, quod comedat.

Item *Prou.* 10. b. Qui congregat in messe filius sapiens est, qui autem stertit erit filius confusionis. Et nota, quod Dominus sexta feria est crucifixus, septima sepultus, octaua resurrexit: Sic & nos in præsenti vita, quæ est sexta ætas mundi, necesse est si volumus sequi Dominum, in cruce pœnitentiæ crucifigi, in septima ætate, id est, post hanc vitam corpora in sepulchris, animas in cælo quiescere, & tandem octaua ætate in corpore simul, & anima coniunctis incorruptionem æternæ hæreditatis accipere. Nota etiam quia in die Parasceues non conficitur corpus Domini in Ecclesia, sed in quinta feria duæ hostiæ consecrantur, & altera in crastinum reseruatur. Quod eleganter fit: Congruum est enim vt ea die qua veritas est exhibita, cesset omnino figura: Sacrificium enim altaris figura est, & repræsentatio Dominicæ crucifixionis. Et sicut Ioseph, & Nicodemus corpus Dominicum leguntur detulisse ad sepulturam, sic de iure corpus Dominicum à die cœnæ reseruatum, debent duo sacerdotes deferre ad altare, ad repræsentationem eius, quod factum est à Ioseph, & Nicodemo. Sequitur.

b Et sabbatum illucescebat.] Contra. Erat vespera sabbati. Sol. Luna, & Stellis iam lucentibus incipiebat sabbatum. Vel potest dici: [Illucescebat,] id est, illucere incipiebat, vt non facias vim in verbo, quia impropriè positum est. Iam enim propriè erat vespera sextæ feriæ in qua dicebant incipere sabbatum, quia præcepta est obseruatio sabbati in lege à vespera in vesperam. *Augustinus super Matthæum.* Lucescit, id est, terminatur. Vnde dicit sic: Vesper principium est noctis: Ideo non ait: Qui lucescit, sed quæ lucescit, ad intellectum relationem faciens, scilicet, ad noctem, quæ in Aurora diei Dominicæ terminatur.

c Subsecutæ autem mulieres, quæ cum ipso venerant de Galilæa,] vt ei ministrarent necessaria.

d Viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus eius.] *Chrysostomus.* Compassibile est muliebre genus, & ad propitiationem receptabilius. *Beda.* Aliis notis Iesu post depositum corpus recedentibus solæ mulieres, quæ arctiùs, id est, teneriùs amabant, officium funeris inspiciebant, vt congruo tempore munus suæ deuotionis offerrent, expectantes, quod Iesus promiserat, scilicet, resurrectionem, & ideo primæ viderunt, id est, leguntur vidisse.

Moraliter, autem istæ mulieres, significant animas fideles, & deuotas, vt ipsemet *Beda* dicit *super Marc. cap. decimoquinto.* Quæ quantò amplius recognoscunt suam fragilitatem, quæ per sexum fœmineum designatur, tantò feruentius adhærent Domino, & ordinem passionis eius sedula intentione perquirunt, & pia diligentia pro suo modulo imitantur, 1. *Pet. cap. secundo*, d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. *Ecclesiast. cap.* 23. d. Gloria magna est sequi Dominum, &c. *Chrysostomus.* Fortassis vestrum aliquis vellet secundum illas effici mulieres, & pedes Iesu detinere: Potestis, & nunc quicunque vultis, non pedes, & manus solum, sed & caput sacrum detinere, terribilibus potientes mysteriis pura conscientia. Et *infra*. Et si volueritis esse misericordes, &c. *Moraliter.*

e Et reuertentes parauerunt aromata, & vnguenta.] Contra. Erat festiuitas Paschæ, de qua *Exod. cap. duodecimo*, c. Nihil operis facietis in eo, exceptis his, quæ ad vescendum pertinent, & obseruabitis Azyma Ergo, &c. Sol. *Gloss.* Exceptis studiis sanctarum Scripturarum, & bonorum operum.

f Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum,] id est, quieuerunt. *Beda.* Mandatum erat in lege, *Leuitic. cap. vigesimotertio*, a. vt sabbati silentium, id est, otium seruaretur à vespera vsque ad vesperam, & ideo mulieres sepulto Domino reuertentes domum quamdiu licuit parauerunt aromata, & vnguenta scilicet, vsque ad solis occasum, & postea toto sabbato siluerunt vsque ad alium solis occasum, & tunc recuperata licentia operandi, iterum emerunt alia aromata, quia non sufficiebant ea, quæ parauerant, & tota nocte illa inter sabbatum, & Dominicam

parauerunt, vt venientes diluculo ad sepulchrum vngerent corpus Iesu. Sed quomodo possent vngere mulieres corpus Iesu, cum lapis grandissimus esset appositus ad ostium monumenti,& signatus,vt dicit *Matth.27.g.* Et hoc ipsum viderant mulieres? Sed vis magni amoris non sinebat de huiusmodi cogitare. Erant autem istæ mulieres tres, vt dicit *Marc.16.a.*scilicet, Maria Magdalene, & Maria mater Iacobi minoris,& Ioseph, & Simonis,& Iudæ,tertia fuit Salome, sic dicta secundum *Chrysost.* vel filia Salome,secundùm alios, mater Ioannis,& Iacobi maioris. quidem siluerunt secundum mandatum.

Matth. 28.a. A

CAP. XXIV.

VNa *a* autem sabbati *b* valde diluculo, venerunt ad monumentum *c* portantes, quæ parauerant aromata, *d* & inuenerunt la-

Moraliter, *Moraliter*, autem per istas tres mulieres secundum *Beatum Bernard.* significantur in vnoquoque homine, mens, lingua,manus. Quarum quælibet habet vnguenta sua valde pretiosa. Vnguenta siquidem mentis, sunt contritio, compassio,deuotio. Vnguentum contritionis conficitur ex speciebus vilissimis,id est, propriis peccatis, quæ crescunt in horto nostro. Vnguentum compassionis conficitur ex speciebus amarissimis, id est, omnibus miseriis proximorum,quæ crescunt in horto vicino. Vnguentum deuotionis conficitur ex speciebus pretiosissimis,id est,omnibus Christi beneficiis, quæ crescunt in horto Dominico. Vnguenta linguæ, sunt oratio deuota, confessio integra, prædicatio vera. Herbæ quibus conficitur primum vnguentum,est recta intentio,firma attentio,pia affectio. Herbæ quibus conficitur secundum vnguentum,sunt pudor commissi,dolor amissi,timor iudicij. Herbæ quibus conficitur tertium vnguentum sunt fidei instructio, morum informatio, vitiorum increpatio. *Ierem.1.b.* Ecce posui te super gentes, & regna, vt ædifices, & plantes, & euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes. Vnguenta tertiæ mulieris, id est, manus, sunt septem opera misericordiæ, id est hospitari peregrinos, potare sitientes, cibare famelicos, redimere captiuos, vestire nudos, visitare infirmos, sepelire mortuos.

Versus. *Colligo, poto, cibo, redimo, tego, visito, condo.*

De istis vnguentis dicitur, *Eccl.38.a.* Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis. *Gen. vlt.a.* Præcepit Ioseph seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. *Cant. 1. a.* Meliora sunt vbera tua vino fragrantia vnguentis optimis. Optimis dicit, quia vnguenta primæ mulieris bona, vnguenta secundæ meliora, vnguenta tertiæ optima. Secundum *Gregor.* Mulieres sunt animæ fideles,quæ debent offerre Domino tria vnguenta, siue aromata. id est, odorem virtutum, opinionem bonorum operum,suauitatem sanctarum orationum. De quibus *Cantic.4.d.* Surge Aquilo, & veni Auster, persla hortum meum,& fluent aromata illius.

EXPOSITIO CAP. XXIV.

VNa autem sabbati,& cæt. Hoc est vltimum cap. quod diuiditur in tres partes.] In prima probatur multis argumentis veritas resurrectionis.] In secunda commendatur lex,& aperitur discipulis veritas prædicationis, ibi: [Et cùm manducasset.] In tertia agitur de gloria ascensionis,ibi[Eduxit autem,&c.] Notandum est autem in principio,quod resurrectio Domini nulli nota fuit,nisi post factum,in signum,quod nulli resurrectio spiritualis, quæ fit per gratiam,nisi soli Deo nota est. *Eccles.9.a.* Nemo scit an amore an odio dignus sit,& cætera. Fuit autem confirmata resurrectio Christi tribus miraculis.

Resurrectio Domini confirmata est tribus miraculis.

Primum est,quod clauso sepulchro,& integro signaculo exiuit.

Secundum, quod in aduentu Angeli terra tremuit. Vnde *Psalm.75.* Terra tremuit, & quieuit cum exurgeret in iudicio Deus.

Tertium est, quod Angelus terrificus apparuit. Quia autem de clauso sepulchro exiuit,significat quod de Virgine natus fuit. Vnde *August. in libro de symbolo.* Castitas vteri virginalis ornatur ex conuenientia inuiolabilis sepulchri. Terræmotus in aduentu Angeli, significat quod totus mundus mouendus erat in prædicatione Dominicæ resurrectionis. Angelorum autem aspectus, & habitus, ostendit quales debeant esse nuncij Dominicæ resurrectionis. scilicet, malis terribiles, quod notatur in fulgore, & bonis mansueti, quod notatur in niue. Quia autem Lucas de duobus Angelis loquitur, Marcus de vno solo, significat quod prædicatores Domini debent habere vnitatem fidei, & binarium charitatis. Nunc autem vide literam. *a* Vna autem sabbati, id est,prima die post sabbatum,scilicet, Dominica die. Simile *Gen. 1.a.* Factum est vespere, & mane dies vnus, id est, primus, Sicut etiam dicitur Luna quasi luminum, vna, id est, prima. Et nota, quod sicut Gentiles propter reuerentiam Deorum suorum ab eis denominauerunt dies,sic Iudæi à sabbato.

b Valde diluculo venerunt ad monumentum,]mulieres. Idem dicit Marcus,sed aliis verbis,scilicet, valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum. Ioannes dicit: Vna sabbati Maria Magdalene venit ad monumentum cum adhuc tenebræ essent. Matthæus dicit: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum. Et licet verbis discordet Matthæus ab aliis, tamen sensu conuenit, vt dicit *August.* Per vespere enim accipit Matthæus noctem, in cuius fine venerunt mulieres ad monumentum. quod innuit hoc verbum lucescit, quod est luce terminatur: Et ita in hora aduentus mulierum ad sepulchrum conueniunt omnes Euangelistæ, & omnes expositores. De hora verò resurrectionis disputatio est apud sanctos. Nam *Hieron.* & *Ambr.* videntur velle, quòd media nocte surrexit Dominus. Quod probant dupliciter. *Marc.16.a. Ioan.20.a.*

Gloss. Vna sabbati, &c. *infrà.* Magnus feruor, &c. Contra *Ioan.20.d.* Nondum ascendi ad patrem meum. *Glossa.* In corde tuo. Igitur non fuit feruor charitatis. Hic sumitur charitas pro naturali dilectione.

Diluculo.] *Chrysost.* Quotidie sæculum finire videmus,tanquam mali serui, iam albescit Aurora, & adhuc dormimus. *Rom. 13. d.* Hora est iam nos de somno surgere.

Primò, quia Samson media nocte tulit portas Gazæ in supercilium montis: *Iudic.16.a.* vbi figurata est resurrectio Christi.

Secundò, ex facto quodam Apostolorum qui instituerunt in primitiua Ecclesia, vt media nocte Dominicæ resurrectionis celebraretur Missa. *Beda* verò & *August.* dicunt, quod surrexit diluculo Dominicæ diei, quod etiam probatur per hoc, quod quadraginta horis fuit Dominus in sepulchro, scilicet, quatuor horis diei Parasceues. Crucifixus enim fuit hora sexta, & hora nona mortuus, & ita oportuit,quod per diem sabbati integrum,& noctes sequentes integras fuerit in sepulchro. Et hoc vltimum modo tenet Ecclesia. Et quod obiicitur de Samsone,quod media nocte tulit portas Gazæ, hoc est, quod Christus surrexit nullo sciente. Simile *Matth. 25.a.* media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. Sed adhuc obiicitur. Constat enim quod mulieres summo diluculo venerunt ad monumentum, & inuenerunt lapidem reuolutum: Ergo Dominus iam surrexerat, ergo surrexit ante diem. Sol. Summo diluculo venerunt mulieres, id est, venire cœperunt, & quando peruenerunt dies erat. Vnde Marcus dicit: Orto iam sole, intellige, id est, emittente radios in hemisphærium nostrum. Et secundum hoc fuit Christus in limbo quadraginta horis. *August. de concor. Euang.* Orto iam sole, id est, cum orbi ab Orientis parte iam illucesceret, quod non fuit vtique, nisi solis Orientis vicinitate. Eius enim vicinitate est ille fulgor qui nomine Auroræ solet appellari. Sequitur.

c Portantes] secum, scilicet, mulieres, [quæ parauerant aromata,&c.]

Mysticè. *Mysticè.*] Per monumentum significatur hîc corpus Dominicum, ad quod accedere nemo debet, nisi vna sabbati, id est, habens pacem pectoris. Et valde diluculo, id est, discussis tenebris vitiorum, & per lucem pœnitentiæ fugatis, portans aromata, id est, bona opera, & bonam famam. Qui aliter accedit, malè accedit. Propter quod dicit Apostolus, *1. Cor. 11. g.* Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat: Qui enim manducat indignè, iudicium sibi manducat, & bibit. *Genes. 3. d.* In sudore vultus tui vesceris pane tuo, id est, tibi ad salutem dato.

Item quod mulieres valde diluculo venerunt, feruorem magnum quærendi, & inueniendi Dominum indicat. *Isa. 55. a.* Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est. *Matth. 7. a.* Omnis qui quærit inuenit, & qui petit accipit, & pulsanti aperietur.

d Et inuenerunt lapidem reuolutum à monumento.] *Beda.* Angelus enim Domini descendit de cœlo,& reuoluit lapidem: *Matth. vlt. a. Chrysostomus.* Post resurrectionem venit Angelus.

A Et ingressæ

a Et ingressi non inuenerunt corpus Domini Iesu.]

pidem reuolutum à monumento, a & ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu. Et factum b est dum mente consternatæ essent de isto, c ecce duo viri d steterunt † iuxta illas in veste fulgenti. Cum e timerent autem, & f declinarent vultum in terram, g dixerunt ad illas, h Quid i quæritis ? viuentem cum mortuis ? k Non est hic, l sed surrexit,

Mysticè. *Mysticè.* Suprà diximus monumentum corpus Christi, Hic autem dicimus sacram Scripturam, in qua olim latuit Dominus quasi mortuus,& sepultus. Vnde *Ioan.5.f.* Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis habere vitam. Lapis superpositus est velamen literæ ac figurarum. Vnde & lex in lapide scripta fuit. *Exod.* 31. d. mulieres sunt scholares ad studium venientes, qui videntes sacræ Scripturæ difficultatem,& sui fragilitatem, timent accedere. Vnde dicunt *Marc.* 16. a. Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti, id est, quis aperiet nobis difficultatem Scripturæ ad intelligendum ? *Apoc.* 8 a. Quis est dignus aperire librum,& soluere signacula eius,& nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, nec subtus terram aperire librum, neque respicere illum : Et ego flebam,&c. Hoc est, quod *Thren.* 4. a. dicitur : Paruuli petierunt panem,& non erat qui frangeret eis. Tamen hic dicitur, quod mulieres inuenerunt lapidem reuolutum à monumento. Et dicit *Gloss.* quod Angelus Domini descendit de cælo, & reuoluit lapidem, per quod ostenditur qualis debet esse doctor, cuius officium est lapidem reuoluere, librum aperire, panem frangere, id est, occulta Scripturarum manifesta facere. Debet enim esse Angelus Domini, id est, purus vita, alatus obedientia, conspicuus scientia. *Malach.* 2. b. Labia sacerdotis custodiunt scientiam,& legem ex ore eius requirunt, quia Angelus Domini exercituum est. *Mat* 18. b. Angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, quia in cœlis est. Debet etiam doctor descendere de cælo, id est, de altitudine Scripturæ, ita vt possit intelligi. *Psal.* 143. Domine inclina cælos tuos,&c. *Isa.* 94 a. Vtinam dirumperes cælos, &c. Sequitur : [Et ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu.] Sic Iudæi, & Hæretici si scripturam ingrederentur per veram intelligentiam, Christum non purum hominem, sed verum Deum inuenirent, *Ioan.* 10. b. Ego sum ostium sacræ Scripturæ, per me si quis introierit ingredietur vsque ad contemplationem diuinitatis Christi, & egredietur vsque ad considerationem humanitatis eius,& vtrobique pascua inueniet, id est, refectionem spiritus. *Cant.* 2. a. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Ideo Iudæi, Hæretici, & etiam quidam clerici, nec refectionem spiritus inueniunt in scriptura, nec ordinem charitatis habent, quia non ingrediuntur sacram Scripturam, sed foris in litera semper manent. *Matth.* 12 d. Ecce mater tua, &c, Ibi *Gloss.* Mater & fratres populus Iudæorum est qui Iesu intus docente non possunt intrare, quia spiritualiter verba eius negligunt intelligere. Ideo dicit *Psalm.* 41. Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Sequitur.

al. † secus.

b Et factum est,&c.] id est, de magni lapidis reuolutione, & de corporis tam venerabilis amissione. De primo stupebant,& mirabantur, de secundo dolebant. Sed sicut tentato Domino post victoriam Angeli ministrauerunt. *Mat.* 4. b. ita modò post mortem deuictam venerunt Angeli, qui non solum verbo, sed etiam habitu fulgenti nunciauerunt gloriam triumphantis. Vnde sequitur.

c Ecce duo viri,] id est, duo Angeli in specie virorum.

d Steterunt iuxta illas in veste fulgenti.] Apparuerunt etiam in facie fulgenti, & hoc ideo per candorem vestis triumphus Christi exprimeretur, & per igneam faciem custodibus terror incuteretur. In ignem terrorem, in candore solatium. Ergo & in ignea facie, & in veste candida apparuisse leguntur, vt ignis terreret custodes, & candor liniret mulieres. Et quia Christus in morte triumphauerat, & sicut tunc astiterunt Angeli corpori posito in sepulchro, sic assistunt quotidie in altari corpori consecrato,& sacerdoti seruiunt consecranti. Vnde & in secretis non dicit sacerdos. Amen, quia Angeli ibi respondent vbi audiunt clerici seruientes. *Mat.* 24. c. Vbicunque fuerit corpus Domini, illuc congregabuntur,& aquilæ, id est, Angeli, solem in rota videntes, id est, Christum in æternitate. Sed oritur hic quæstio de litera, quia Ioannes dicit duos viros istos sedentes, Lucas autem dicit eos stantes. Et hoc soluit *Chrysost.* dicens, quod Angeli primò sedebant, sed mulieribus assurrexerunt & steterunt iuxta illas.

Item quæritur, vbi erant isti Angeli, aut intus in monumento, aut extra ? Videtur quod intus per hoc, quod dicit Ioannes, scilicet quod vnus sedebat ad pedes, & alter ad caput.

Item quod extra per hoc, quod dicit Lucas : Steterunt iuxta illas. Item Matthæus dicit, vnum sedentem super lapidem reuolutum, ergo extra. Marcus verò dicit, vnum sedentem intus. Ad hoc soluit *Hieron.* dicens, quod monumentum dicitur apud Marcum, non locus corporis sepulti, sed quædam pars maceriæ ante speluncam in quam intrauerunt mulieres, & ibi repererunt Angelos sedentes in dextera parte sepulchri, qui videntes mulieres assurrexerunt eis,& ita conueniunt omnes Euangelistæ. Quia autem Matthæus, & Marcus dicunt vterque vnum Angelum sedentem,& Ioannes, & Lucas dicunt duos, potest dici, quod reuera duo erant, vel plures, sed Matthæus & Marcus vnum dicunt propter vnitatem & similitudinem eorum. Dicentes autem vnum, non negant plures fuisse. *Matth.* 28. a *Marc.* 16. b.

Mysticè. *Mysticè.* Per istos duos viros custodientes sepulchrum, significantur doctores sacræ Scripturæ qui debent esse viri, vt dicit *Hieron.* non infantes amantes temporalia. *Prou.* 1. c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & cætera. Debent etiam esse duo propter officium geminæ charitatis Vnde *suprà* 1 a. Misit Dominus discipulos suos Binos, & Binos ante faciem suam. Debent etiam stare erecti in cælum, non iacere in terra. Vnde Angelus dixit *Iosue* c. 7. b. Surge, cur iaces in terra ?

Item *Ezech.* 3. f. Ingressus est in me spiritus & statuit me supra pedes meos,& locutus est mihi.

Item debent stare iuxta mulieres, id est, proximi esse infirmis per compassionem & auxilium. *Rom.* 15. a. Debemus nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere.

Item debent habere vestem fulgentem, id est, conuersationem laudabilem. *Phil.* 2. b. Sitis sine querela & simplices filij Dei sine reprehensione in medio nationis prauæ, & peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes, 1. *Pet.* 2. c. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo &c. Si tales essent doctores, omnes timerent eos, & venerarentur. Vnde sequitur.

e Cum timerent autem,] mulieres scilicet.

f Et declinarent vultum in terram,] præ timore,& reuerentia Angelorum quos viderant. *Leu* 19 g. Honora personam senis. *Iob* 29 d. Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum, verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum si voluissem ire ad eos sedebam primus &c. Modò aliter est. *Eccl.* 10. Vidi seruos in equis,& principes ambulantes super terram quasi seruos. *Beda.* Exemplo mulierum cum appingamus mysteriis cælestibus, cum gaudia supernorum ciuium contemplamur, ad conspectum Angelorum debemus vultum in terram humiliter declinare, terram, nos, & puluerem esse recolentes. Sic Abraham vocauit se puluerem & cinerem. *Gen.* 18. d. dicens. Loquar ad Dominum meum cum sim puluis & cinis. *Dan.* 8. c. Cùm loqueretur ad me Angelus, prolapsus sum pronus in terram. *Beda.* Nota quod sanctæ mulieres, nec in terram cecidisse, nec aliquis sanctorum in resurrectione Domini prostratus in terram adorasse legitur, vnde mos cœpit in Ecclesia paschali tempore non flecti genua in oratione, sed vultu in terram declinato orare.

g Dixerunt ad illas] Angeli scilicet.

h Quid quæritis ?] suppleam [quæritis viuentem cum mortuis ?] Sic legitur sub duplici interrogatione, Vel sub vna sic : [Quid,] id est, quare.

i Quæritis viuentem cum mortuis,] resuscitatum à mortuis, qui locus est propriè mortuorum ? Vnde non redarguuntur, quia quærunt viuentem. sed quia cum mortuis, quia viuens non est quærendus inter mortuos *August. in libro de symbolo.* Si amatur vita, quare non quæritur vera ? Quæritur autem à quibusdam, sed non inuenitur, quoniam vbi non est quæritur. *Osea* 6. b In gregibus suis, & in armentis suis vadent ad quærendum Dominum,& non inuenient. *Prou.* 14. b. Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem. Contra quosdam qui bonos dicunt malos, viuos mortuos. *Isa.* 5 c. Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum, &c.

k Non est hic,] id est, in monumento præsentia corporis.

l Sed surrexit.] die tertia. *Osee* 6. a. Viuificauit nos post duos dies, & die tertia suscitabit nos, quia resurrectio sua, causa est nostræ resurrectionis. Vnde 1. *Cor.* 5 c. Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Viuit Dominus iuramentum fuit veterum. *Galat. secundo.* d.

A Viuo autem ego, iam non ego. Ideo autem duabus noctibus, & vna die voluit in morte manere, vt ostenderet sua simpla morte, nostram duplicem esse destruendam. *Osea* 13.d. Ero mors tua ò mors. *Gloss. Beda.* Die tertia, *inf.* Lucem suæ simplæ mortis. Mors enim dicitur lux, quia causa lucis nobis, & respectu nostræ. Quæ tantum in carne, id est, in humana natura eius. *Matth.* 28.*b.* *Marc.* 16.*b.* Caue ne adhæreas adverbio, tantùm, quasi habuerit in carne, & non in anima. Constat enim quod anima eius senserit tristitias & dolores. Vnde: Tristis est anima mea, &c. Quæ in corpore quantum ad pœnam & in anima quantum ad culpam.

a Recordamini qualiter locutus est vobis, cum *b* adhuc in Galilæa esset, dicens: *c* Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et *d* recordatæ sunt verborum eius. Et *e* regressæ à monumento renunciauerũt hæc omnia illis *f* vndecim & cæteris omnibus. *g* Erat autem Maria Magdalene, & *h* Iohanna, *i* & Maria Iacobi, *k* & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. Et *l* visa sunt ante illos, sicut deliramentum verba ista, & non cre-

a Recordamini, &c.] Angelus ideo monet mulieres recordari verborum Domini vt eum præsciuisse futura cognoscant, & verum Deum credant, & ideo vera esse quæ prædixit, scilicet se tradendum Iudæis, & occidendum, & tertia die resurrecturum. Et per hoc quod mulieres iuxta sepulchrum iubentur recordari verborum Domini, quæ de sua passione simul, & resurrectione prædixerat, docemur, quod inter mysteria passionis sunt recordanda gaudia resurrectionis, & è conuerso, vt fiat quædam mixtura luctus, & gaudij. *Eccl.* 11.c. In die bonorum ne immemor sis malorum &c. Et hoc est: [Recordamini qualiter locutus est vobis,] id est, quàm piè, quàm verè, quàm discretè. *b* Cùm adhuc in Galilæa esset] mortalis. *c* Dicens, quia oportet filium hominis, &c.] *Mat.* 20 c. Ecce ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget. Ibi *Chrys.* Christus tunc illusus est, & nunc traditur Christus ad illudendum. Christus enim verbum veritatis est. Et cum vides scripturas Prophetarum, & Euangelij, & Apostolorum traditas esse in manus falsorum sacerdotum, & scribarum, non intelligis, quia Christus traditus est principibus iniquis, & scribis? Vnde *Thren.* 3.b. Factus sum in derisum omni populo.

g Et recordatæ sunt, &c.] Nota quia mulieres stantes ad monumentum reducunt ad memoriam, non solum, quæ prædixerat de Passione, verum etiam de resurrectione. Hinc est, quod in sacrificio altaris, quod specialiter est repræsentatio passionis, fit etiam mentio resurrectionis, & ascensionis. Vnde ibi dicitur. Memores Passionis, necnon & Resurrectionis, &c.

e Et regressæ à monumento, &c.] Viderant & audierant ab Angelis.

f Illis vndecim, &c.] *Chrys.* Euangelista non priuat mulierem laude, nec verecundiam putat ab ea didicisse. Voluit autem Dominus per mulieres nunciare viris suam resurrectionem, vt sicut à muliere ad virum venit mors, ita nunc à muliere ad viros veniat destructio mortis, ac per hoc mulierum opprobrium tolleretur, & sic per amoris priuilegium deletum est antiquum opprobrium.

g Erat autem Maria Magdalene,] soror Lazari & Marthæ, quæ vnxerat pedes Domini vnguento, *suprà* 7.f.

h Et Iohanna,] vxor Chuzi procuratoris Herodis.

i Et Maria Iacobi,] minoris mater, quæ fuit vxor Alphæi, de quo habuit quatuor filios, id est, Iacobum istum qui dicitur Iacobus minor, non ætate, sed vocatione quia vocatus posterior à Domino: Sicut & in monasteriis maiores dicuntur, & digniora obtinent loca, non secundum ætatem, sed quia primi claustrum intrauerunt. Item maximæ sanctitatis fuit iste Iacobus, quia & frater Domini appellatus est, quia ei similis, & quia cognatus eius, & quia filius Ioseph adoptiuus. Alij tres fuerunt, Ioseph, & Simon, & Thadæus. *Gloss.* Maria Iacobi minoris, & Ioseph soror matris Domini, vnde & Iacobus frater Domini dicitur. Sed vnde venit istud, vnde, non continuatur sufficienter ex præmissis, nisi aliquid suppleas. Eadem enim ratione alter Iacobus frater Domini diceretur, quia consobrinus eius fuit, sicut iste. Sol. Vnde, non notat causam sufficientem, sed efficientem. Fuit enim simillimus in facie, vt dicunt, vnde dictus est frater Domini. Alia causa patet in literæ expositione.

k Et cæteræ, quæ cum eis erant &c.] Hinc habes, quod plures fuerunt, quam tres. Ecclesia tamen non repræsentat, nisi de tribus tantùm. Vtrum autem tres fuerint dictæ Mariæ, non satis certum habetur: Nec ex eo quod in Marco habetur Maria Iacobi, & Salome potest haberi, quod fuerint tres, quia vna tantum est mater Iacobi, & filia Salomæ, scilicet Maria vxor Alphæi, quæ habent quatuor filios, sicut dictum est, nisi intelligas de Iacobo maiore dictum, quod dicitur, Maria Iacobi, & sic alia erat mater Iacobi maioris, & alia filia Salomæ. Inter has tamen mulieres, primò apparuit Dominus Mariæ Magdalenæ, vt dicitur *Marc. cap.* 16. b. Et hoc quinque rationibus. Primò, quia ardentius diligebat. *Dominus apparuit Mariæ Magdalenæ quinque rationibus.* B

Vnde *supra* 7.g. Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum. Secundò, vt ostenderet quod pro saluandis peccatoribus mortuus est. *Matth.* 9.b. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Tertiò, vt ostenderet, quod meretrices præcedant sapientes in regno cælorum. Vnde *Mat.* 21.c. Amen dico vobis, quia Publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei. Quartò vt sicut mulier fuerat nuncia seu ministra nostræ perditionis, ita esset nuncia nostræ redemptionis. Quintò vt vbi abundauit peccatum, superabundaret & gratia. *Roman.* 5. d Et hæc fuit prima apparitio Christi post resurrectionem, ipsa die resurrectionis, in qua quinquies apparuit. Primò Mariæ Magdalenæ, vt dictum est *Ioan.* 20.c. Secundò ipsi eidem cum aliis mulieribus in via redeuntibus à sepulchro. *Mat. vlt.* b. Tertiò Petro, vt *inf. eod.* sed nescitur vbi. Quarto duobus discipulis euntibus in Emaus, *inf. eod.* Quintò discipulis congregatis absque Thoma *Ioan.* 20.e. Istas quinque apparitiones repræsentat sacerdos in Missa quinquies se vertens ad populum. *Numerus apparitionis.* Sed tertia versio est cum silentio, quæ significat apparitionem factam Petro, quæ nescitur vbi fuerit facta, vel quando, vel quomodo. Sextò apparuit octaua die resurrectionis omnibus discipulis præsente Thoma. *Ioan.* 20. f. Septimò ad mare Tyberiadis septem discipulis: *Ioan. vlt.* a. Octauò, apparuit vndecim discipulis in Galilæa. *Mat. vlt.* c. Nonò in cœnaculo in Ierusalem discipulis cœnantibus. *Marc. vlt.* c. *Act.* 1. a. Decimò in monte Oliueti quando ascendit, *inf. eod. Act.* 1. a. Pluries apparuit Dominus ante Ascensionem, sicut Iacobo, & quingentis fratribus, 1. *Cor.* 15. a. Et Ioseph incarcerato, vt dicunt quidam. Sed istæ decem apparitiones leguntur expressè in Euangeliis, & ideo magis autenticæ sunt. Et sicut decies legitur apparuisse post resurrectionem, ita decima die post ascensionem misit Spiritum S. in quo mysticè monstrauit, quod per obseruantiam decalogi ex hominibus erat restituendus decimus ordo.

Vnde *Matth.* 20 c. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Hoc autem non est tacendum, quod Dominus post mortem non legitur apparuisse, aut locutus fuisse matri suæ. Quare hoc? Vt mortui mundo carnalem affectum non habeant ad parentes. *Deut.* 33. a. Qui dixerit patri suo, & matri suæ nescio vos, & fratribus ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum. Sequitur.

l Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum verba ista,] s. quoniam Dominus resurrexisset à morte, quia contra naturalem Philosophiam erat. Vnde Paulus Corinthiis qui non poterant credere, quod mortui resurgerent, dicit 1. *Cor.* 15.e. Dicit aliquis, quomodo resurgent mortui, aut quali corpore venient? Insipiens tu, quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Sic est, & hodie, quicquid dicitur diuitibus de contemptu mundi, & ambitiosis de humilitate, luxuriosis de castitate totum videtur eis deliramentum. *Eccles.* 21.c. Audiet luxuriosus, & displicebit ei, & proiiciet illud post dorsum suum.

m Et non crediderunt illis] nec tamen discrediderunt. Quod patet ex hoc, quod Petrus & Ioannes audito hoc cucurrerunt ad monumentum, in quo docemur non citò debere credere cuilibet, licet bona docenti, 1. *Ioan* 4.c. Charissimi nolite credere omni spiritui, sed probate spiritus si ex Deo sunt. *Eccles.* 19 a. Qui citò credit leuis est corde, & minorabitur. *Senec.* Et omni, & nulli credere, vtrumque vitium est. *Gloss.* Quia discipuli tardè credunt, non tam illorũ infirmitas, quàm nostra fuit futura firmitas. Nam illis dubitantibus Resurrectio multis argumentis demonstratur, quæ dum legentes agnoscimus, quid aliud quàm de eorum dubitatione solidamur? Summa est, quia quantò resurrectio discipulis difficilius est credita, tantò firmiùs est probata, & ita fides in nobis roborata.

diderunt illis, *a* Petrus autem surgens *b* cucurrit ad monumentum, *c* & procumbens vidit linteamina sola posita, *d* & abiit secum *e* mirãs quod factum fuerat. Et *f* ecce *g* duo *h* ex illis *i* ibant *k* ipsa die in *l* castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emaus. Et ipsi *m* loquebantur adinuicem de his omnib. quæ acciderant. Et *n* factum est dum fabularentur, *o* & secum quærerent, *p* & ipse Iesus appropinquans *q* ibat cũ illis. *r* Oculi autẽ illorũ *s* tenebãtur

Δ *a* Petrus autem, &c.] & Ioan. cum eo, qui etiam præcucurrit citiùs Petro, sed posterior introiuit in monumentum. Vnde *Ioan.* 20. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citiùs Petro, & venit prius ad monumẽtum, & cum se inclinasset vidit linteamina posita, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina. Tunc ergo introiuit ille alius discipulus qui venerat prius, & vidit, & credidit. *c* Et præcumbens vidit linteamina sola posita] sine corpore. *Chrys.* Quod erat signum resurrectionis, non transpositionis. *d* Et abiit secum,] id est, solus. *e* Mirans, &c.] Et tunc creditur quod apparuit ei Dominus. *Beda.* Ioan. commemorat, quod ipse, & Petrus simul cucurrerunt, & quod Petro introeunte in monumentum, & vidente linteamina, & sudarium, ipse Ioannes se inclinans vidit linteamina, nec prior introiuit. Sed intelligendum est primò Petrum procumbentem vidisse, quod Lucas comemorat, Ioan. tacet, post vero ingressum vt diligentius interiora dignosceret, ingressum tamen antequam Ioannes intraret.

Moralit.

Moral. *a* Petrus surg.] à torpore & ignauia. *Eph.* 5. d. Surge, qui dormis, &c. *Cant.* 3. a. Surgam & circuibo ciuitatem, &c. *b* Cucurrit, &c.] sic currendum est ad claustrum. Contra pigros. *Hieron. ad Paulinum*: Festina quæso te, & hærenti in salo nauiculæ funem magis præscinde, quam solue. *c* Et procumbens, &c.] sic aliquando in claustro sine re religionis potest videri solus habitus religionis. 1. *Reg.* 19. c. Cum venissent nuncij, qui quærebant Dauid, inuentum est simulachrum super lectum, & pelles pilosæ caprarum ad caput eius. Sequitur. *f* Et ecce.] Dicunt aliqui quod vnus istorum fuit Lucas, & alter Cleophas, sed vitandæ causa arrogantiæ de se tacet. Mos.n. est scriptorib. sacræ Scripturæ præ humilitate nomina sua subticere. Vnde Ioã. de se loquens ait. Hic est discipulus ille quem diligebat Iesus. *Amb.* tamen dicit in quadam ep. quod alter socius Cleophæ fuerit Ammaon. Sed contra *In prol. mor. Greg.* Lucas dicit duos iuisse in Emaus, vnum nominat, s. Cleopham, sed autem, qui reliquus fuit non nominat. Sed contra *Exod.* 25. b. Duo circuli in altero latere. *Gl.* Marcus & Lucas, quia postea credentes discipuli Apost. facti sunt. Sol. *Greg.* dicit, quod Lucas fuit alter, sed secundum quod quidam dicunt. *i* Ibant ipsa die] resurrectionis. *l* In castel. &c.] alio nomine dicitur Nicopolis. Vnde *Hier. in epitaphio Paulæ.* Nicopolim, quæ prius Emaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus est Dominus Cleophæ, domum in Ecclesiam dedicauit. Dicitur autem stadium à stando, quia Hercules gigas ille legitur tantum sub vno anhelitu cucurrisse, & ibi stetisse. Continet autem stadium 125. passus. Quod probatur hoc modo. Stadium est octaua pars miliarij, vt dicit *Beda.* Miliarium verò passus mille continet, vnde, & nomen accepit. Et dicitur miliare dimidia leuca, vel vt aliis placet tria miliaria faciunt duas leucas. Octaua verò pars mille est 125. Vnde patet quod stadium 125. passus habet, & ideo 60. stadia septem milia passuum, & quingentos continent. Hoc est septem miliaria, & dimidium. Et benè cõgruit hoc spatium illis discipulis. Iam.n. transierat sextum miliare, quia certi erant de morte, quæ facta erat sexta die, transierunt & septimum miliare, quia Christum in sepulchro quieuisse septima sabbati non dubitabant. Sed octauum miliare nondum perfecerant, quia resurrectionem, quæ octaua die facta est, nondum credebant, imò adhuc ambigui erant aliquantulum, tamen ad fidem resurrectionis accedebant. Vnde *Eccl.* 11. a. Da partes septem, necnon & octo, i. crede mortem & sepulturam, crede, & resurrectionem.

In prolog. Biblia cap. 8.

Emaus ipsa est Metropolis ciuitas insignis Pa/a li-na, quæ post expugnationem Iudææ sub Marco Aurelio Antonio Principe restaurata, cum statu mutauit, & nomen. & postea dicta est Nicopolis.

Mysticè.

[*Mysticè*] ostenditur hic distantia, & via ab Ecclesia militante vsque ad triumphantem. Ierusalem. n. visio pacis interpretatur, & significat Ecclesiam triũphantem, vbi ille, qui est vera pax videtur facie ad faciem. *Isa.* 33. c. Regem in decore suo videbunt, i. in Deitate, 1. *Ioan.* 3. a. Scimus quam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Emaus autẽ interpretatur mater festinans, vel desiderium consilij quod bene competit Ecclesiæ militanti. Nam ipsa mater est omnium fidelium quos generat prædicando Vnde 1. *Cor.* 4. d. In Christo Iesu ego vos per Euangelium genui. Item balneat baptizando. *Mat. vlt.* d. Ite docete omnes gentes, &c. Item educat, siue lactat informando & instruendo, & consolando, 1. *Cor.* 3. a. Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis non escam. Itẽ festinat ad patriã quantũ potest. *Heb.* 4. c. Festinemus ingredi in illam requiẽ. Dicitur autem Emaus alio nomine Nicopolis, i. ciuitas victoriæ, ciuitas ciuiũ vnitas. *Act.* 4. f. Multitudinis credentium, &c. Et ideo victoriæ, quia omnis pugna vnanimiter congressa parit victoriam. *Cant.* 6. c. Quæ est ista, &c. Sexaginta stadia ab Emaus in Ierusalem, significant perfectam & integram obseruantiam mandatorũ per quã quasi per viã necesse est de militante Ecclesia ad triumphantem venire. Vnde *Mat.* 19. c. Si vis ad vitam ingredi, &c. *Ps.* Viam mandatorum tuorum cucurri. Dicit ergo. *f* Et ecce.] Euidentiam boni exempli significat. *Matt.* 5. b. Sic luceat lux vestra. &c. *g* Duo] charitate coniuncti. *h* Ex illis,] scil. Christi discipulis. *i* Ibant] pedibus mentis, & corporis. *k* Ipsa die] resurrectionis, i. pœnitentiæ, quod est contra pigros. qui tardant facere pœnitentiam. *Eccl.* 5. b. Non tardes conuerti ad Dominum, &c. Sequitur. *m* Et ipsi loquebantur, &c.] in Ierusalem de Christo, non de vanis vel malis. *Ephes.* 4 g. Omnis sermo malus non procedat ex ore vestro, &c. Et quia isti loquebantur de bonis, & de ipso ideo Christus ipse apparuit eis. Vnde sequitur. *n* Et factum est, &c.] Vulgare Romanum est. i. dum loquerentur adinuicem. *o* Et secum quærerent,] quomodo omnia facta fuissent, & quid posset esse, quod mulieres narrauerant. *p* Et ipse Iesus, &c.] corporaliter & spiritualiter.

Marc. 16. c.
Ps. 118.

Peregrinus
- Christus
  - Suis hic.
  - Cælo. *Mat.* 25. b. Homo peregrè proficiscẽs vocauit seruos suos.
  - Mundo. *Psal.* Et peregrinus filiis matris meæ. *Ioan.* 1. a. In mundo erat, & mundus eum non cognouit. *Ps.* 118. Incola ego sum in terra. *Iob* 19. c. Quasi peregrinus fui in oculis eorum.
- Iustus
  - Mundo. 2. *Cor* 5. b. Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. *Hebr.* 11. c. Confitentes, quia peregrini, &c.
  - Claustro. 4. *Reg.* 8. a. Vade peregrinare vbicunque repereris. Et *inf.* Peregrinata es in terra Philisthiim Sunamitis misera, vel captiua, vel mortificata.
  - In Testamento. *Ephes.* 2. c. Hospites testamentorum, &c.
- Peccator.
  - Luxuria. *sup.* 15. c. Filius prodigus inter porcos in regione peccati.
  - Negligentia. *Genes.* 15. c. Peregrinũ futurum est semen tuum in terra Ægypti, id est, ignorãtiæ.
  - Auaritia. *Iud.* 17. c. Adolescens de Bethlehem peregrinari voluit vbicunque sibi commodum reperisset.
  - Pusillanimitate. *Genes.* 47. b. Dies peregrinationis vitæ meæ centũ triginta anni parui, & mali.
  - Rapina. 2. *Reg.* 12. a. Cum autem peregrinus quidam, id est, diabolus venisset ad diuitem, parcens ille, &c.
  - Ira, 1. *Petr.* 4. c. Nolite peregrinari in feruore, &c.
  - Odio. Romipetæ. *Exod.* 23. a. Peregrino molesto non eris.
  - Superbia. *Mat.* 27. a. Ager figuli emitur de pecunia maledicta in sepulturam peregrinorum.

Sed Deus scit quis est bonus peregrinus. Sequitur. *q* Ibat cum illis.] Apparuit autem eis Dominus pro duobus, scilicet, vt resurrectionem suam eis intimaret, & vt adimpleret quod promiserat. *Matth.* 18. b. Vbi sunt duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. In hoc ergo veracem se ostendit, & licet de resurrectione eius hæsitarent, tamen diligebant eum, ideo voluit in medio eorum corporaliter esse, & corporalem præsentiam exhibere. *r* Oculi autem illorum,] interiores, & exteriores. *s* Tenebantur]

C

a ne eum agnoscerent. Et *b* ait ad illos. Qui sunt hi sermones quos confertis adinuicem ambulantes, & estis tristes? Et *c* respondens vnus cui nomen Cleophas, dixit *d* ei: Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his diebus? *e* Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt. De Iesu Nazareno, qui fuit vir Propheta *f* potens in opere, *g* & sermone *h* coram Deo & omni populo. Et *i* quomodo tradiderunt eũ summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, *k* & crucifixerunt eum. Nos autẽ sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël. Et *l* nunc super hæc omnia tertia dies est hodie, quod hæc facta

D

sunt. *m* Sed, & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, *n* quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius venerunt dicentes, se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non inuenerunt. Et *o* ipse dixit ad eos. O stulti, & *p* tardi corde ad credendum in *q* omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ. *r* Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in *s* gloriam suam? Et *t* incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant. Et *u* appro-

Δ tur] propria dubitatione. Vnde *Greg.* Sicut ipsi intus amabant, & tamen dubitabant, sic ipse foris, & præsens adest, & quis sit non ostendit. De se ergo loquentibus præsentiam exhibet, & de se dubitantibus speciem cognitionis aufert. Vnde sequitur. *a* Ne eum agnoscerent.] *Beda.* Non veritate fallente, sed ipsis non valentibus veritatem percipere. *Gen.* 19. dicit *Gloss.* quod percussi sunt acrisia discipuli Domini, sicut Sodomitæ quærentes domum Loth *Sap. vlt.* c. Percussi sunt cæcitate, sicut illi in foribus iusti. Item 4. *Reg.* 6. d. Sequitur. *b* Et ait ad illos, &c. *Moraliter.*] Duplex est tristitia. Vna bona, de offenso Deo, alia mala de damno sæculi, 2. *Cor.* 7. c. Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam operatur. *c* Et respondens vnus cui nomen Cleophas.] *Ambr.* Alius vocabatur Ammaon filius Rufi. Alij dicunt quod Lucas ipse. *d* Dixit ei: Tu solus pereg. &c.] Ita lege. Nunquid tu solus es peregrinus. &c. q. d. omnes alij nouerunt præter te. Et nota, quod eo ipso, quod eum peregrinum putant, ad literam, falluntur. Mysticè verum dicunt, quia verè peregrinus erat à mentibus eorum, qui in fide eius dubitabunt. *e* Quibus ille dixit, quæ? Et dixerunt de Iesu Nazareno, &c.] *Beda.* Prophetam, & magnum fatentur, filium Dei tacent, vel quia nondum perfectè credunt, vel si credunt timent tradi in manus Iudæorum, nescientes cum quo loquebantur. Iudæi iam denunciauerant supplicium omnibus confitentibus Christum filium Dei, ideo simpliciter dicebant Prophetam, non filium Dei.

f Potens in opere.] *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere & docere. *Matt.* 5. e. Qui fecerit, & docuerit sic, magnus vocabitur in regno cælorum. *g* Et sermone.] *Eccl.* 8. a. Omne quod voluerit faciet & sermo illius potestate plenus est. *h* Coram Deo, &c.] Coram Deo perrectam intentionem, coram populo per bonam operationem. *Greg.* Per hoc, quod egimus, laudem exteriùs non quæramus. Sic autem sit opus in publico, quatenus intentio maneat in occulto, vt de bono opere proximis exhibeamus exemplum, & tamen pro intentione qua soli Deo placere quærimus semper optemus secretum. *i* Et quomodo tradiderunt eum, &c.] *Ioan.* 18. f. Gens tua. & Pontifices tui tradiderunt te mihi. *k* Et crucifixerunt eum, &c.] *Prou.* 13. b. Spes quæ differtur affligit animam. Se autem ipsos quodammodo temeritatis arguunt, quod ab eo sperabant redemptionem quem mortuum viderant, nec credebant resurrecturum, & maximè dolent eum sine culpa occisum, quem innocentem nouerant, & ex hoc tristes incedebant. *l* Et nunc super hæc omnia, &c.] q. d. hodie deberet resurgere, iuxta quod prædixit, tamen promissam resurrectionem tacent timentes eum cui loquebantur. *m* Sed & mulieres, &c.] Quia resurrectionem nondum celebrabant, ideo de audita fama eius potius sunt territi, quàm gauisi. *Beda.* Meritò dicuntur terruisse eos quibus de non inuento corpore plus mœstitiam addiderunt, quam de nunciata resurrectione gaudium quo recrearentur afferunt. *n* Quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, &c.] scilicet Petrus, & Ioannes. Suprà singulariter dicitur de Petro, quod cucurrerit ad monumentum, hîc de duobus pluraliter, & ita fuit. Sed Petrum solummodò primò commemorauit, quia primitus illi Maria nunciauit, sicut specialiter dictum fuerat ei. Dicite discipulis eius, & Petro. *Marc. vlt.* b. quia specialiter de eo dictum est, ne desperaret ex negatione. Et ita inueniunt, sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non inuenerunt.] Sequitur. *o* Et ipse dixit ad eos. O stulti.] *Isa.* 32. b. Stultus fatua loquetur. Et *sup.* a. Cor stultorum intelliget sapientiam. *p* Et tardi corde, &c.] *Eccles.* 5. c. Ne tardes conuerti ad Dominum. *Chrys.* Quando contemnere mortem poterit, qui nec alium morientem potest videre? *q* In omnib. quæ locuti sunt Prophetæ.] *Rab.* Moyses Israëliticos postes sanguine agni obsignauit. *Exod.* 12. d. & *Ezec.* 9. b. dicit idem signum in frontib. dari. De duob. autem reprehendit eos Dominus, scilicet, de stultitia, & dicitur pigritia. De stultitia quidem, quia scripturas, quæ plenè continent mysterium passionis, & resurrectionis Domini non intellexerunt. Vnde ipse Dominus incipiens à lege & Prophetis interpretatus est eis Scripturas. Audierunt autem scripturas multoties, sed nondum intellexerant & ideo reprehensibiles erant, sicut & multi alij, qui multa audiunt, & pauca intelligunt, & pauciora faciunt. Vnde miratur Dominus *Isa.* 33. c. Vbi est literatus, vbi est verba legis ponderans, vbi est doctor paruulorum. Multi sunt literati, & multi doctores, sed pauci ponderant verba legis iusto pondere. Aliter. n viuerent. *Isa* 28. e. Ponam in pondere iudicium & iustitiam in mensura. De pigritia verò, quia mulieribus credere noluerunt, neque his quæ à Christo audierant, vel in lege nouerant, non poterant acquiescere. Sic est modò ferè in omnibus quia & pauca sciunt, & illa pauca quæ sciunt facere negligunt. Vnde *Beda.* Hic gemina nobis humiliandi necessitas incumbit, qui nec in Scripturis quantum oportet edocti, nec ad implenda, quæ nouimus quantum decet sumus intenti. Nam si Moyses & Prophetæ de Christo locuti sunt, & eum per passionem ad gloriam intraturum prædixerunt, quomodo gloriatur se Christianum esse, qui neque in Scripturis qualiter ad Christum pertinent inuestigat, neque ad gloriam quam cum Christus habere cupit, per passionem contingere desiderat? Sequitur. *r* Nonne hæc op. &c.] Oportuit, i. opportunum fuit propter sex. Primò, propter suam humilitatem, quia gloriam resurrectionis sic sibi meruit. *Phil.* 2. a. Christus factus est obediens, &c. Secundò, propter communem omnium vtilitatem, quia per mortem eius sumus omnes reconciliari Deo. *Rom.* 5. b. Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius: Tertiò, propter peccatorum immanitatem, seu debitorum quantitatem, quæ tanta erant quòd non poterant solui minori pretio, quàm sanguine Christi. 1. *Pet.* 1. c. Non corruptilib. &c. Quartò propter Scripturarum indissolubilitatem, quæ hæc prædixerant nec solui possunt. *Isa.* 53. c. Tanquam ouis ad occisionem ducetur. Quintò propter exemplum, vt s. mors siue passio propter Dei gloriam, & proximi vtilitatem non timeretur. *Mat.* 10 d. Nolite timere eos qui occidunt corpus. *Ioan.* 13. b. Exemplum dedi vobis, &c. Sextò vt ostenderet qualis est via ad patriam, siue ad gloriam, s. passio & ignominia, & miseria *Act.* 14. d. Per multas tribulationes oportet, &c. *s* In gloriam suam.] Quàm fatui sunt igitur, qui putant sine passione intrare in gloriam suam. Vnde *Mat.* 20. c. cum mater terra Domini petiisset ab eo, vt duo filij sui, & cognati Dñi sederent cum eo in regno gloriæ suæ, respondit Dominus eis. Nescitis quid petatis, potestis &c. Ibi *Gloss.* Nescitis, quia sedem gloriæ quæritis, quam nondum meruistis, delectat culmen honoris, quos nondum exercuit vis laboris. *t* Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, &c.] *Beda. Gloss. inf.* Veritas melius operando, quàm audiendo intelligitur. *Chrys.* Postquam Scripturis non creditis, ab his, qui extra fidem sunt cogimur allicere. Hoc, & Deus fecit. *Ierem.* 2. c. Transite ad insulas. Cethim, & videte, & in Cedar mittite. & considerate vehementer, &c. *u* Et appropinquauerunt castello quò ibant, & ipse finxit &c.] i. prætendit habitum longiùs abeuntis. Et pulchrè se finxit ab eis elongandum corpore, qui ab eo erant elongati mente. Vnde *Greg.* Talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente, &c. Notat autem

Opportunum fuit Christum pati propter sex.

Δ fictio, vel

A fictio, vel fingere fragilitatem. *Pſalm.* 102. Ipſe nouit figmentum noſtrum. Item ſapientiam *Pſalm.* 32. Qui finxit ſigillatim corda eorum. *Eccleſ.* 19. d. Eſt iuſtus, qui inclinat faciem, & fingit ſe non videre quod ignoratum eſt. Item iuſtitiam. *Pſalm.* 93. Qui fingis dolorem in præcepto. Item opus figuli. *Rom.* 9. d. Nunquid dicit figmentum figulo, &c. Item ſimulationem. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. *Sap.* 1. b. Hic autem notat fictio iuſtitiam, & ſapientiam. Ad hoc enim finxit ſe velle ire longius, vt inuitarent eum ad hoſpitium, & inuitãdo mererentur, & poſt meritum cognoſcerent eum. Simile *Marc. cap.* 6. g. Circa quartam vigiliam noctis venit Ieſus ad eos ambulans ſupra mare, & volebat eos præterire. Ibi *Gloſſ.* Vt ad horam conturbati, ſed continuò liberati plus liberationis ſuæ miraculum ſtuperent, & ereptori ſuo gratias maiores referrent. Item *Auguſtin. de concor. quatuor euang.* Quomodo intellexerunt Apoſtoli Dominum velle præterire eos, niſi quia in diuerſum ibat, quod ad eliciendum illum clamorem valebat cui ſubueniri oportebat.

E

pinquauerunt caſtello quò ibant, & ipſe ſe finxit longius ire. *a* Et coëgerunt illum, *b* dicentes: Mane nobiſcum Domine, quoniam adueſperaſcit, & inclinata eſt iam dies. *c* Et intrauit cum illis. Et factum eſt dum recumberet cum eis, *d* accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. *e* Et aperti ſunt oculi eorum, & cognouerunt eum, *f* & ipſe euanuit ex oculis eorum. Et *g* dixerunt ad inuicem: *h* Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas? Et *i* ſurgentes eadẽ hora *k* regreſſi ſunt in Ieruſalem. Et *l* inuenerunt congregatos vndecim, *m* & eos, qui cũ ipſis erãt, dicẽtes, quod ſurrexit Dominus verè, & apparuit *n* Simoni. Et *o* ipſi *p* narrabant quæ geſta erãt in via, & quomodo

a Et coëgerunt illum,] licet non cognoſcerent. *Gregor.* Hoc exemplo colligitur, quod peregrini ad hoſpitium non ſolum ſunt vocandi, ſed etiam trahendi. *Hebr.* 13. 2. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci, per hanc enim placuerunt quidam Angelis hoſpitio receptis. *Chryſ.* Propterea magna merces, quia neſciens eos Angelos eſſe hoſpitauit, quia ſi ſciuiſſet nil mirabile. *Beda*, Laicus ſi vnum, vel duos recepit, hoſpitalitatis præceptum impleuit. Epiſcopus ſi omnes non recipit inhumanus eſt. *Sap. vlt.* e. de Sodomitis. Iuſtè patiebantur, etenim indeteſtabilem hoſpitalitatem inſtituerunt. Et *infrà.* Quoniam inuiti recipiebant hoſpites, &c. *b* Dicentes, &c. *Moraliter.*] *Eccleſ.* 12. a. Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et *infrà.* Antequam tenebreſcat, &c. *Ierem.* 6. a. Væ nobis, quia declinauit dies & longiores factæ ſunt vmbræ veſperi. *c* Et intrauit, &c.] Hoc contra Abbates, qui nunquam, vel raro recumbunt cum monachis in refectorio. *Eccleſ.* 32. a. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, &c.

Moralit.

Myſticè.

d Accepit panem, &c. *Myſticè.*] Nota verbum, & ordinem verbi. Panis eſt verbum Dei. *Pſalm.* 103. Et panis cor hominis confirmet. Panem accepit Ieſus in manu, quia legem impleuit opere. *Matth.* 5. b. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Deinde benedixit orando, poſtea fregit exponendo, ad vltimum porrigebat illis prædicando. Hunc ordinem debet tenere prædicator, & doctor, vt primò accipiat panem addiſcendo, & faciendo. *Eccleſ.* 18. c. Ante iudicium, id eſt, ante prædicationem vbi iudicium fit, para iuſtitiam tibi, & antequam loquatis diſce. Secundò oret, & orare faciat, vt prædicatio ſua officium, vel effectum habeat, & abundet in eo. *Eſther* 14. c. Da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuerſæ poteſtatis, tribue ſermonem compoſitum in ore meo in conſpectu leonis. *Coloſſ.* 4. a. Orationi inſtate vigilantes, &c. Item 2. *Theſſal.* 3. a. Fratres orate pro nobis, &c. Tertiò frangat, id eſt, minutatim exponat, ita vt paruuli poſſint intelligere. 1. *Cor.* 3. a. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi non eſcam. *Thren.* 4. a. Paruuli petierunt panem, &c. Poſt hæc poteſt prædicare. *Matth.* 14. b. Acceptis quinque panibus Ieſus benedixit, fregit, & dedit diſcipulis ſuis. Si ita facerent doctores, tunc addiſcerent auditores. Vnde ſequitur. *e* Et aperti ſunt oculi eorum, &c.] Quem non cognouerunt in expoſitione ſcripturarum, cognouerunt opere ipſo, id eſt, in fractione panis. Et per hoc *Myſticè.* ſignificatum eſt, quia non auditores legis, ſed factores iuſtificabuntur. *Rom.* 2. b. *Iacob.* 1. d. Et veritas melius opere quàm verbo manifeſtatur. Vnde. A mandatis tuis intellexi, agendis, ſcilicet, non dixit mandata tua intellexi. *Eccleſ.* 1. d. Fili concupiſcens ſapientiam, ſerua iuſtitiam.

Pſalm. 118.

f Et ipſe, &c.] *Beda* ſubtrahitur carnalibus oculis ſpecies infirmitatis, vt mentibus incipiat apparere gloria reſurrectionis, id eſt, quam infirmitate cognoſcere non poterant. Sed quare euanuit. Vt tu non quæras laudes hominum cum beneſeceris. *Matth.* 6. a. Attendite ne faciatis iuſtitiam veſtram coram hominibus, vt videamini ab illis. Item vt ſubtracta ſpecie infirmitatis mens eorum eleuaretur in gloriam reſurrectionis. Vnde ſequitur. *g* Et dixerunt ad inuicem,] iam certi eum reſurrexiſſe. *h* Nonne, &c] Nota, quòd hi duo diſcipuli non cognouerunt Dominum duplici de cauſa, quia, ſcilicet, torpore à gemino frigore, ſcilicet, incredulitatis, & timoris. Erant enim increduli, & timidi. Dominus autem aperiens eis ſcripturas calida fecit corda eorum, quia verba ſacræ Scripturæ ſunt carbones, qui inflammant corda audientium. *Cant.* 5. b. Anima mea liquefacta eſt, &c. Item *Pſalm.* 147. Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea. Item. Eloquium Domini inflammauit eum. Item. Ignitum eloquium tuum. Item. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad, id eſt, contra linguam doloſam. Sagittæ potentis acutæ, id eſt, prædicatores, qui ſunt ſagittæ pennatæ cum carbonibus deſolatoriis, id eſt, cum præceptis ſacræ Scripturæ, quæ ſunt carbones igniti. *Beda.* Ex audito ſermone cor prius torpore incredulitatis, & timoris frigidum igne Spiritus ſancti eſt accenſum, vt iam ſuperno deſiderio ardeat, & ad credendam veritatem ſe extendat, &c. Et nota, quia eſt multiplex ardor. Eſt enim charitatis ardor, *ſup.* 12. f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo, &c. *Iſa.* 6. a. Seraphin, id eſt, ardens. *Ioan.* 5. f. Ioannes erat lucerna ardens. Item naturalis dilectio. Hinc *Pſalm.* 7. Sagittas ſuas ardentibus effecit, id eſt, iſtis duobus effecit, id eſt, expoſuit hoc eſt extra fecit. Item ira. *Eccleſ.* 18. b. Nonne ardorem refrigerat ros? Item tentatio. *Eccleſ.* 43. c. Obuians ros, id eſt, gratia ab ardore vehementi. Item gehenna. *Deut.* 32. c. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit. Item pœna pro peccato temporali. *Pſalm.* 2. Cum exarſerit in breui ira eius, beati, &c. Item tribulatio. *Eccl.* 16. a. In Synagoga peccantium exardebit ignis eius, &c. *Iſa.* 30. f. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius.

Pſal. 104. *Pſal* 118. *Pſal.* 119.

Ardor multiplex.

Moraliter] per hoc, quod Dominus in via docuit, inſinuat, quod nunquam, & nuſquam ceſſandum eſt à doctrina veritatis. *Deut.* 6. b. Meditaberis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere. *Matth.* 5. d. Eſto conſentiens citò aduerſario tuo, dum es in via cum eo. Sequitur. *i* Et ſurgentes eadem hora,] ſcilicet, die reſurrectionis.

Moralit.

k Regreſſi ſunt in Ieruſalem,] 4. *Reg.* 7. b. Hæc dies boni nuncij eſt, ſi tacuerimus, & noluerimus nunciare vſque mane, ſceleris arguemur.

l Et inuenerunt congregatos vndecim.] Ergo Thomas aderat.

m Et eos, qui cum ipſis erant, dicentes, quod ſurrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.] Quod apparuerit Dominus Petro hinc habemus, de modo apparitionis nihil habetur. *Beda.* Primò omnium virorum apparuit Petro quod etſi non dicit Euangeliſta, quando, vel vbi factum ſit, tamen quia factum ſit non tacet. Et dicit *Beda.* Primò omnium virorum, quia certum eſt eum primò apparuiſſe mulieribus. Item *Beda.* Iam fama erat, quod reſurrexerat Dominus ab illis mulieribus facta, & à Simone Petro cui apparuerat, hæc loquentes ſupple diſcipulos inuenerunt iſti duo, hoc etiam ipſi prius audierant, quod ſurrexerat, ſed timuerunt dicere in via quando tantummodo Angelos dixerunt viſos à mulieribus. Ignorantes enim eum cum quo loquebantur, poterant timere ne inciderent in manus Iudæorum, ſi quid paſſim dicerent de Chriſti reſurrectione.

n Simoni,] id eſt, obedienti clauſtrali apparet Dominus, ſed noluit Simon illud narrare, nec tamen penitus tacetur. Sequitur.

o Et ipſi,] ſ. duo diſcipuli. *p* Narrabant, quæ geſta erant in via, & quomodo cognouerunt eum, &c.] Argumentum pro eleemoſyna, & prædicatione. *Iſa.* 58. c. Frange eſurienti, &c. *Act.* 2. g. Erant perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis, &c. *Cant.* 4. a.

Δ Sicut

A Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, id est, prædicatores. *a* Dum autem hæc loquuntur stetit Iesus in medio eorum.] *Matth.* 18. c. Vbi sunt duo, vel tres in nomine meo congregati, ibi sum ego in medio eorum. Nota cum Dominus intrauit, Thomas non erat cum eis, quando antem duo disci-
F puli inuenerant vndecim congregatos, tunc erat cum illis. Intellige ergo Thomam paulò ante exiisse eum ipsi narrarent ea, quæ gesta erant, & interim Dominus aliis apparuit, & ipso recedente venit Thomas, sicut dicit *Ioan.* 20. f. Clausis autem ianuis potuit Dominus intrare cum haberet corpus glorificatum, qualia erant corpora sanctorum post diem iudicij. *b* Et dixit eis,] Iesus. *c* Pax vobis.] *Chrys.* Ideo Paulus continuè dicit. Gratia vobis, & pax. A

- Pax
  - Bona
    - Christus. *Ephes.* 2. c. Ipse est pax nostra. *Mich.* 5. b Erit iste pax Assyriis cum venerit in terram nostram.
    - Æternitatis. *Ioan.* 14. d. Pacem meam do vobis. *Ps.* 147. Qui posuit fines tuos pacem. *Ps.* 75. Factus est in pace locus eius. *Philip.* 4. b. Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum.
    - Pectoris. *Iudic.* 6. e. Ædificauit Gedeon altare, & vocauit illud, Domini pax. *Psal.* 118. Pax multa diligentibus legem tuam, ideo pax nulla diligentibus mundum.
    - Congregationis. *Rom.* 12. d. Si fieri potest, quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes, *sup.* 2. b. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominib. bonæ voluntatis, non malæ.
    - Mortis sacræ, *sup.* 2. a Nunc dimitis seruum tuum Domine, secundùm verbum tuum in pace. *Ps.* 4. In pace in idipsum, dormiam, & requiescam.
  - Indifferẽs
    - Temporis. 4. *Reg.* 20 d. Sit tantùm veritas & pax in diebus meis, 4. *Reg.* 9. e. Pax est Iehu? At ille respondit. Quæ pax: &c.
  - Mala
    - Consensus iniquitatis. *Matth.* 10. d. Non veni mittere pacem, sed gladium *Isa* 57. d. Non est pax impiis.
    - Prosperitas malorum. *Psal.* 72. Zelaui super iniquos pacem peccatorum videns. 1 *Thess.* 5. a. Cum dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.
    - Pacis simulatio, *Ezech.* 13. b. Deceperunt populum meum dicentes, pax pax, & non est pax *Ierem.* 6. d. Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia dicentes: Pax pax, & non erat pax.

A Hinc est, quod Episcopus, qui specialiter est vicarius Christi, in primo ingressu ad populum, & in prima versione in Missa dicit. Pax vobis, sicut Dominus quando primò apparuit discipulis legitur dixisse. Pax vobis Secundo autem in Missa ante susceptionem Eucharistiæ dicitur. Pax Domini sit semper vobiscum, quia Dominus secundò intrans ad discipulos, scilicet, post dies octo secundò legitur eis dixisse: Pax vobis, Est, & alia causa quare in Missa dicatur. Pax Domini, &c vt per hoc significetur, quia Passio Christi cuius fit repræsentatio, pacem fecit inter homines, & Deum. Sed neutra istarum est specialis causa. Non ergo, quia pro generali communione, quæ fiebat in primitiua Ecclesia, quæ signum erat pacis. & fraternæ dilectionis introductum est in Missa osculum pacis. In primitiua namque Ecclesia omnes quotquot intererant canoni Missæ, singulis diebus communicabant, & si nollent communicare, egrediebantur post offertorium, scilicet, post Missam cathecumenorum. Post institutum est vt singulis diebus interessent canoni Missæ, sed solis Dominicis diebus communicarent Postea restrictum est ad tres festiuitates scilicet, vt non communicarent, nisi in Natali, & in Pascha, & in Festo Pentecostes. Quis autem restrinxerit ad vnam solam festiuitatem, sicut fit temporibus nostris, nescio. Pro ista ergo generali communione, quæ fiebat in primitiua Ecclesia, quæ signum erat pacis, & fraternæ dilectionis, introductum est osculum pacis. & ideo specialiter dicitur: Pax Domini sit semper vobiscum.

cogonouerunt eum in fractione panis. *a* Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, *b* & dixit eis: *c* Pax vobis *d* Ego sum, *e* nolite timere. *f* Conturbati verò, & conterriti *g* existimabant se spiritum videre. Et dixit *h* eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? *i* Videte manus meas, & *k* pedes, quia ego ipse sum. *l* Palpate, & videte, quia *m* spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere.

d Ego sum.] *Exod.* 3. d. Ego sum, qui sum. *Ioan.* 8. g. Antequam Abraham fieret ego sum. Item vox eius nota erat eis.

e Nolite timere.] *sup.* 12. d. Nolite timere pusillus grex. complacuit enim patri vestro date vobis regnum.

f Conturbati, &c.] Contra *Ioan.* 20 e. Gauisi sunt discipuli viso Domino. Sol. Primò turbati sunt, sed postea gauisi Vndè *Ambros.* Lucas historicè singula prosecutus est, Ioan finem expectauit hic seriem. *g* Existimabant se spiritum,] non carnem, [videre,] spiritum, scilicet, quem emiserat in passione assumpto aereo corpore. Non enim videbatur eis, quòd vera caro, quæ iacuit in sepulchro tam citò surrexisset. Simile *Matth.* 14 c. Videntes eum ambulantem supra mare turbati sunt dicentes, quia phantasma est. *Act.* 12. c. Currens puella nunciauit Petrum stare ad ostium. At illi dixerunt ad illam: insanis. At illa magis affirmabat sic se habere. Illi autem dixerunt: Angelus eius est. Nota, quia pauci discipulorum adhuc credebant, scilicet, Petrus cui Dominus apparuerat, & duo discipuli quibus apparuerat euntib. in Emaus alij nondum credebant. Ideo propter eorum conditionem poterant credentes turbari. Et licet Petrus crederet firmiter surrexisse, de hoc tamen poterat turbari, quoniam clausis ianuis corporaliter intrauerat. Vndè *Beda.* Credebant Apostoli, sed tamen turbabantur primò, quia opinionẽ paucorum sententia maioris partis excludit, &c. quasi licet crederent, tamen quia plures turbabantur, quàm crederent, non dicuntur credidisse propter pauciores, sed fuisse turbati propter plures.

h Et dixit eis, quid turbati estis, & cogitationes] falsæ, [ascendunt in corda vestra?] Bene dictum est, [ascendunt.] Prauæ. n cogitationes, quæ de superbia procedunt in corde ascendunt. Bene autem à patre luminum descendunt, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. *Iacob.* 1. c. *Matth.* 9. a. Quid cogitatis mala in cordibus vestris? *i* Videte manus meas, & pedes] meos, [quia ego ipse sum, palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet sicut me videtis habere.] *Gloss.* Post resurrectionem in corpore suo Dominus duo contraria ostendit, & corpus palpabile eiusdem naturæ, vt informet ad fidem, & incorruptibile alterius gloriæ, vt inuitet ad præmium. Contra. Si duo contraria ostendit ergo vel falsò, vel ex falsis. Sol. *Greg.* Duo mira iuxta humanam rationem sibi valde contraria Dominus ostendit, quasi dicat. non fidei sunt mira, vel contraria, sed humanæ rationi.

Mysticè. *i* Videte manus meas, & pedes,] meos, id est, opera, & affectus meos erga vos, & alios. Sic Prælati, & doctores alij deberent ostendere populo opera sua, & affectum suum. Sed non est necesse, quod affectus omnium videantur, & vtinam opera multorum non viderentur. *Mat.* 23. a. Quæ dicunt facite, secundum autem opera eorum nolite facere. Aliter. *i* Videte manus, &c.] Sic boni manus perforatas per largitionem habent. Mysticè.

k Pedes,] id est, affectus per compassionem, *Psal.* 21. Foderunt manus meas, & pedes meos, terrena aliis dando, & cor humiliando. Hæc sunt signa resurrectionis gloriæ.

l Palpate, & videte] Quidam non permittunt se palpare sed sunt, sicut rostrum, quod percutit leuantem se. Alij abscondunt se, quia fortè non habent manus bonas.

m Spiritus carnem, & ossa non habet.

Mysticè.] Ossa Christi sunt Prælati, qui sustinent totum pondus Ecclesiæ super se. *Iob* 9. b. Sub quo curuantur, qui portant orbem. 1. *Reg.* 2. b Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. De his ossibus *Thren.* 1 e. Ignem misit in ossibus meis. & erudiuit me. Caro Christi sunt subditi, qui portantur à Prælatis. Mysticè. *Psal.* 77. Recordatus est, quia caro sunt. *Iob* 19. d. Quare persequimini me, sicut Deus, & carnibus meis saturamini? dicit Christus hæreticis, & Tyrannis. Et *inf.* In carne mea videbo Deum Saluatorem meum Non dicit in ossibus *Isa.* 40. b. Videbit caro salutare Dei. Sequitur.

A a Et cum hoc

Et a cùm hoc dixisset, ostendit eis manus, & pedes. b Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? At illi c obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Et d cùm manducasset coram eis, e sumens reliquias dedit eis. Et dixit f ad eos. Hæc sunt verba, g quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum,

A a Et cùm hæc dixisset, &c.] Certum est, quod corpus Christi surrexit sine omni deformitate, non ergo fuerunt cicatrices in eo. Sed hoc habendum est in miraculis diuinæ potentiæ, quod in corpore immortali cicatrices ostendit miraculosè. Quare autem Dominus in corpore glorificato voluerit reseruare cicatrices, habetur quinque causæ *in Gloss.* satis apertæ. *Beda.* Vt ostensa vulnerum cicatrice infidelitatis vulnus sanaret, quas cicatrices, & tunc seruauit, & in iudicio seruaturus est. Primò ad fidem resurrectionis adstruendam. Deinde, vt patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat. *Psalm.* 83. Respice in faciem Christi tui. Tertio vt sua morte redempti, quam misericorditer sint adiuti, propositis eiusdem mortis insinuet indiciis. Sed postremo, vt in iudicio quam iustè damnentur impij denunciet ostensa, quam ab illis accepit cicatrice. *Zach.* 12. c. Aspicient ad me quem confixerunt. Et 13. c. Quid sunt plagæ istæ, &c. *Apocal.* 1. b. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt Non ergo ex impotentia curandi cicatrices seruauit. Sed, (vt est quinta causa) perpetuum victoriæ suæ circumferat triumphum. *Ambrosius* addit sextam causam dicens: In quo non solum fidem firmat, sed etiam deuotionem acuit, quod vulnera suscepta pro nobis cælo inferre maluit, vt patri nostræ præmia libertatis ostenderet. Nota, quod dicitur *in post Gloss.* Vt perpetuum victoriæ suæ circumferat triumphum, quia hoc verbum videtur sumptum ab *Ambrosio*, qui perelegans simile hoc ostendit. Accedit medicus ad militem vulneratum multiplici vulnere, ponit in optione eius quomodo velit sanari potiùs, an ita, vt appareant sine omni deformitate cicatricum vestigia, an ita, scilicet vt omnino deleantur, & nulla appareant. Si hoc, inquit, ponatur in optione militis strenui, puto, quod ipse præeliget sanari cum apparentibus cicatricum vestigiis, & sine omni deformitate, vt ipsa cicatricum eius vestigia probitatis eius sint indicia. Sic Dominus ad ostendendam victoriam suam, scilicet, quod in cruce triumpharet de diabolo, voluit reseruare cicatrices in corpore glorificato. Sequitur.

b Adhuc autem illis non credentibus, &c.] Bonum fuit nobis, quod discipuli ita duri fuerunt ad credendum resurrectionem Nam si citò credidissent, non ita probata fuisset. Vnde *Gregorius* super Ioannem Quod discipuli tardè crediderunt, non tam illorum infirmitas, quàm nostra firmitas futura fuit. Nam illis dubitantibus resurrectio multis argumentis monstratur. Præbuit enim se oculis videndum, manibus contrectandum. Vnde 1. *Ioan.* 1. a Quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ Et non solùm videri, & tangi voluit post resurrectionem, immò & conuesci, quod est probatio veræ resurrectionis Leguntur enim magi arte magica mortuos suscitasse, vt facerent eos loqui, & deambulare, sed non poterant facere, vt comederent. Manducauit autem Dominus ante passionem cibum pro supplenda inopia, post passionem pro manifestanda potentia. Nec tunc transiit cibus in nutrimentum, sed consumptus est. Nam sicut terra arida aquam suscipit ad sui irrigationem, sic ante passionem Dominus cibum comedit ad naturæ humanæ sustentationem. Et sicut radius Solis naturali quadam potentia, & virtute caloris aquam consumit, sic potentia deitatis cibum à Christo post resurrectionem sumptum in comedendo desiccauit. Tradunt enim sancti, quia in comedendo cibus desiccatur. Sicut ergo Sol aliter absorbet aquam, aliter terra quia ille potentia, ista indigentia, ita Christus ante resurrectionem cibum sumpsit ex necessitate, post resurrectionem consumpsit propria potestate. *August.* 13. *de ciu. Dei cap.* 22. Non potestas, sed egestas edendi ac bibendi gloriosis corporib. auferetur. c At illi, &c.] *Mysticè.* Piscis assus est Christus passus in fluctibus mundi, sicut piscis in fluctibus maris sinditur, igne passionis assatus in ara crucis Ipse est & fauus mellis. Fauus enim est mel in virgine cera, & significat deitatem in carne corrupta. Piscis assus fuit Christus in Passione, fauus mellis in Resurrectione. Piscem assum igitur, & fauum mellis offerret Christo, qui fidem Passionis & Resurrectionis firmiter tenet. Sed, quia discipuli nondum plenè solidati erant in fide, ideo partem piscis, & non totum piscem offerunt Domino. Per hoc etiam, quod piscis assus, & fauus mellis simul coniunguntur, significatur, quia illos qui hic tribulationibus pro nomine eius assantur, iucunditate æternæ beatitudinis satiabit. Item pisces in viuario, sunt religiosi in claustro, qui frequenter indigent aqua recenti, id est, doctrina, & lacrymis, alioquin moriuntur. *Isaia* 50. b Ponam flumina in siccum, & computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti. *Exod.* 7. d. Versa est aqua in sanguinem, & pisces, qui erant in flumine mortui sunt. Pisces in mari, vel in fluuio sunt homines in sæculo, qui liberi sunt, & vadunt quò volunt. *Habacuc.* 1. a. Facies hominis quasi pisces maris. *Matth.* 13. f Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Sed piscium quidam sunt mundi secundum legem, quidam immundi. *Leuit.* 11. b. Omne quod habet pennulas aut squamas tam in mari, quam in fluminibus, & in stagnis, comedetis, quicquid autem pennulas, & squamas non habet eorum, quæ mouentur in aquis, & viuunt, abominabile vobis execrandumque erit. Squama significat fidem & spem, quia sicut squama piscem protegit à læsione, & munditiæ eius attestatur, & antequam piscis comedatur abiicitur, ita fides, & spes hominem protegunt à perditione, & munditiam operantur in mente. Vnde *Act.* 15 b. Fide purificans corda eorum. Et antequam homo incorporetur Christo per gloriam, euacuatur fides, & spes Vnde 1. *Cor* 13. c. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, id est, cùm dabitur perfecta visio, euacuabitur fides, & spes. Pennula verò, quæ facit piscem saltabilem ad cælum, significat charitatem, quæ sola facit desideria sancta quibus saltatur in paradisum. Et dicit *Gloss. super Leu.* 11. quod omnes pisces, qui habent pennulas habent squamas, sed non è conuerso. Boni ergo sunt pisces squamosi, & pennati, mali verò sunt omnes alij. Hi sunt pisces, qui manducant Ionam, & volunt deuorare Tobiam. Boni religiosi significantur per piscem, qui reddidit tributum pro Christo, & pro Petro, quia ipsi supplent in corpore, quæ desunt passionum Christi. Sicut dicit Apostolus de se, *Col.* 1. d. Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia, cuius factus sum ego minister. Sed quia omnis nostra passio, vel tribulatio minor est, immo nulla respectu passionis Christi, æque est sufficiens ad gloriam, sicut dicitur *Rom.* 8 d. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, &c. Ideo benè dicitur hic. (At illi obtulerunt ei partem piscis assi,) id est, seipsos super carbones charitatis, & passionis assatos. De quibus dicitur in *Psal.* 17 Carbones succensi sunt ab eo. Sunt autem boni etiam fauus mellis, qui licet tribulentur exteriùs, dulcedine tamen æternæ iucunditatis, quam sperant, reficiuntur interiùs. Vnde sponsa dicit *Cant.* 1. b. Nigra sum, sed formosa. Nigra exteriùs per æstum tribulationum, formosa interiùs per spem remunerationis, & internæ consolationis. Rectè igitur post resurrectionem comedit piscem assum, & fauum mellis, quia illos corpori suo vniet in gloria, qui exteriùs tribulantur, & interiùs gloriantur de ipsa tribulatione quam pro Christo sustinent. Sicut Paulus 2. *Cor.* 12. c. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. Sequitur.

Num. 6. a. *Habuit Dominus quinque panes & duos pisces, modò pisces sunt plures, quàm panes. Non debent esse carnes, qui carnibus renunciauerunt. & sua, & aliena. Num* 11. b *Pisces in Ægypto gratis comedebamus.*

41. dist. c. 3.

Secunda pars. Mysticè.

d Et cùm manducasset coram eis] quia passus est coram eis.

e Sumens reliquias, dedit eis. *Mysticè.*] Reliquias passionis suæ, de quibus *Psalm.* 75. Reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi *Psalm.* 36. Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. *Ioan.* 6. b. Colligite fragmenta ne pereant. *Psalm* 20. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. *Psal.* 16. Reliquiæ impiorum peribunt, id est, libri. *Psalm.* Diuiserunt reliquias suas paruulis suis. id est, diuitias, vel modicitatem Item nota, quod dicit reliquias, vt saltem partem passionis Christi, vel suorum imitemur. *Tob.* 6. b. Cordis eius particulam, &c. *Col.* 1. d. Adimpleo ea, quæ desunt, &c.

f Et dixit ad eos: hæc sunt verba] id est, res verborum. Simile *Isa* 39. b Non fuit verbum in domo, quod non ostenderet eis, &c

g Quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum] in eadem carne mortali. Nam, & modò cum eis erat præsentia corporali.

A a Quoniam

Euangelium secundùm Lucam,

quoniam *a* necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetia, & Psalmis de me. *b* Tunc aperuit illis sensum, vt *c* intelligerent Scripturas, *d* & dixit eis. Quoniam sic scriptum est, *e* & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis die tertia, *f* & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in *g* omnes gentes, *h* incipientibus *i* ab Ierosolyma. *k* Vos autem *l* estis *m* testes horum. Et *n* ego mittā *o* promissum patris mei in vos, *p* vos autē *q* sedete in ciuitate *r* quoadusq; induamini virtute *f* ex alto. *t* Eduxit autē

A *a* Quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.] *Mat. 5. b.* Vnum iota, & vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant. *b* Tunc aperuit, &c.] Lucas transit breuius quod *Ioan. 20 e.* explicat diffusiùs, scilicet quomodo insufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum. Et hac inspiratione Spiritus sanctus aperuit eis vt licet essent idiotæ omnes scripturas intelligerent. G Ideo autem specialiter inspirauit eis scripturarum notitiam, vt gentilium insaniam arguerent, & reprimerent calumniam. *Act. 17. a.* Calumniantur enim adhuc gentiles Christum artibus magicis prophetasse, & miracula fecisse. Aperit ergo, vt intelligant Christum antequam natus esset de seipso prophetasse per Isaiam, & alios Prophetas, quod arte magica facere non posset. Etsi enim arte magica posset prophetare, non tamen antequam natus esset. Aperuit ergo eis intelligentiam Scripturæ, ne posset eos turbare error gentilium. Iudæi quoque fabulantur Christum fecisse sibi sanguinem impollutum, & intrasse in Sancta sanctorum, & de propitiatorio asportasse nomen Dei ineffabile scriptum in quadam charta, & in virtute eius fecisse miracula, sed non ita legitur de calumnia Iudæorum, sicut de calumnia gentilium. Dicit ergo. [Tunc aperuit illis sensum,] contra præsumentes de suo sensu.

c Vt intelligerent Scripturas.] *Beda.* Omnes ambages aufert, visus est, tactus est, manducauit. Et ne in aliquo sensus humanos laudificasse videretur, mittit manus ad scripturas, vt etsi magicis artibus videatur potuisse, quod voluit, sicut dicunt pagani, saltem eum videant prophetare non potuisse antequam natus fuerit. *d* Et dixit eis, quoniam sic scriptum est,] scilicet quod Christus erat passurus, & resurrecturus à mortuis die tertia. Et hoc est. *e* Et sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis die tertia.] *Osea 6. a.* Reuertamur ad Dominum, quia ipse cepit, & saluabit nos, percutiet, & curabit nos, viuificabit nos post duos dies, in tertia suscitabit nos. *f* Et prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum.] *Beda.* Plus proficit ad prædicandum sancti amoris conscientia, quàm sermonis exercitata scientia. Et nota, quia, & prædicatio Christi & Ioannis incepit ab eodem, scilicet à pœnitentia. *Matth. 3. a. & 4. c.* Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cælorum. Et commendat hic Ecclesiæ vnitatem, vbi dicit, quia oportet prædicari pœnitentiam omnibus gentibus Prædicari inquam. *g* In omnes gentes.] *Beda.* Non enim in vna gente tantùm Iudæorum, vel in aliqua parte terrarum. *h* Incipientibus] supple vobis prædicare.

i Ab Ierosolyma,] *Isa. 2. a.* De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Vel. [Ab Ierosolyma,] id est, à Iudæa. *Act. 13. g.* Vobis oportebat primum, &c. Et nota, quia à Iudæa incipiendum erat, non solum pro Iudaici populi veneratione, sed etiam pro tollenda à gentibus desperatione, vt audientes, quòd etiam Christus crucifigentibus se promitteret veniam, nullum haberent diffidentiæ locum. *Osea 11. a.* Dicetur eis filij Dei viuentis. Hinc est etiam, quod cum dicimus: Gloria tibi Domine, conuertimus faciem ad orientem, quia inde venit Euangelium ad nos. *k* Vos autem] qui vidistis, & audistis *l* Estis,] id est, eritis. *m* Testes horum] quæ prædicanda sunt, quæ vidistis, & audistis. Non enim sufficit testimonium de auditu, *Act. 4. d.* Non possumus, quæ vidimus, & audiuimus non eloqui. Fuerunt autem in Apostolis omnia, quæ requiruntur in testibus. Primò examinati fuerunt à Christo multis tribulationibus. *Sap. 3. b.* Quasi aurum in fornace probauit illos, &c. & accepit, id est, acceptos habuit ad testificandum. Item debent esse viri, non mulieres quæ citò & de facili corrumpuntur, vel flectuntur. Ideo dicit: [Vos,] qui estis viri id est, virtuosi, non fœminei. *Act. 1. a.* Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, &c. Item debent esse iurati, & rogati testificari. Vnde, qui nec iuratus, nec rogatus testificatur falsus testis est. *Prou. 19. b.* Falsus testis non erit impunitus. Item oportet quod non sint infames. Vnde de eo, qui Episcopatum desiderat dicitur *1. Timoth. 3. b.* Oportet illum testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt. *2. Cor. 2. d.* Deo gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo. Item debent non esse fundi per inobedientiam. *Prou. 28. b.* Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Item non pro se, sed pro alio debent testificari, alioquin pro se non valet testimonium. *Act. 1. a.* *Ioan. 7. b.* Tu de teipso perhibes testimonium, testimonium tuum non est verum. Hæc omnia habuerunt Apostoli, & ideo veri testes fuerunt. Vnde *Isa. 43 b* Verè vos testes mei dicit Dominus. *Act. 10. f.* Nos sumus testes omnium, quæ fecit in regione Iudæorum. Sequitur.

n Et ego, &c.] Quasi vt sufficiatis ad testandum, [mittam] vobis auxilium. Et hoc est. [Ego mitto, id est, mittam.

o Promissum patris mei in vos] Promissum potest teneri masculinè, & tunc debet suppleri, s. Spiritum S. Sed *Gl.* vult vt neutraliter legatur. [Promissum.] *Gloss.* Spiritus S gratiam, quam ipse promisit eis in nomine patris *Ioan. 15. d.* Cùm autem venerit Paracletus quem ego mittam vobis à patre meo spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, &c.

p Vos autem sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto.] Nota, quia hoc dictum est die Ascensionis, & fortè hoc idem dixit die Resurrectionis. Vel probabilius est quod Lucas tanquam breuiloquus subitò transit de die Resurrectionis ad diem Ascensionis. Quod autem sequitur. [Eduxit autem eos foras,] certum est factum esse in die Ascensionis. Et nota, quod poterat Dominus si vellet statim confirmare discipulos virtute Spiritus S. ex alto. Iuxta illud *Eccles. 11. c.* Facile est in oculis Domini subitò honestare pauperem. Sed distulit. Vt exemplum daret sequentibus, ne imperfecti, & ante tempus prædicare præsumant. Vnde *Eccl. 3. b.* Tempus tacendi, & tempus loquendi. Ibi *Hieron.* Nihil nobis rectum videator, nisi quod discimus, vt post multum silentium de discipulis efficiamur magistri. Disciplinæ enim Pythagoricæ est, per quinquennium tacere, & post eruditos loqui. Docemus autem in Ecclesiis, quod nescimus, omnes artes absque doctore non discimus, sola hæc tam vilis, & tam facilis est, vt præceptore non egeat. *Prouerb. 18. e.* Qui prius respondet, quàm audiat, stultum se esse demonstrat. Ideo dicitur *Eccl. 35. b.* Audi tacens simul, & quærens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Sedere autem in ciuitate, est mysticè, in scholis diu audire, vel in claustro studere, vel *Mysticè.* intra cordis sui claustra tacitum residere, donec perfectè indutus sit scientia, & virtute, & tunc primò licet exire foras alios instruendo. Ideo dicit.

p Vos autem,] qui debetis esse testes mei, id est, prædicatores veritatis.

q Sedete in ciuitate,] id est, in scholis, vel in claustro, *3. Regum 2. g.* Semei strauit asinum suum, & iuit ad Achis in Geth, &c. Vel [In ciuitate,] id est, intra in mente. *Beda.* In ciuitate sedet, qui intra mentis claustra se constringit, ne loquendo exteriùs euagetur, vel cum diuina virtute perfectè fuerit indutus, *Semei interpretatur nomen suum, vel auditio mea.* tunc quasi ipse à se foris exeat alios instruendo. Vnde subditur.

r Quoadusque induamini virtute,] quæ est vestis animæ, *Iudic. 6. g.* Spiritus Domini induit Gedeon, qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer, vt sequeretur se, *Rom. 13. d.* Induimini Dominum Iesum Christum, & curam carnis ne feceritis in desideriis *Iob 29. c.* Iustitia indutus sum & vestiui me, sicut vestimento, & diademate iudicio meo. Vnde autem deberent expectare hoc indumentum determinat subdens.

f Ex alto,] id est à Deo. *Iac. 1. e.* Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum.

t Eduxit autē, &c.] Hic prætermittit Lucas omnia, quæ per *Tertia pars.* quadraginta dies gesta sunt à Christo, quæ Ioannes pleniùs narrat. Et ipsum primū diem resurrectionis coniungit Lucas diei Ascensionis, significans per hoc, quod nullus

ascendet

ascendet in cælum nisi qui à peccato resurrexerit. *Ephes.* 5. d. Surge, qui dormis: & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. In Bethaniam verò ascensurus, & benedicturus discipulos eduxit, ad significandum, quòd nemo dignus est ascensione, vel Dei benedictione, nisi fuerit in obedientia. Vnde *Phil.* 2. a. Christus factus est obediens, &c. Vel ideò ascensurus in cælum eduxit discipulos in Bethania, vt ostenderet se ascendere propter eos, qui sunt in die obedientiæ. sicut enim, vt sanaret inobedientes: ita ascendit, vt secum traheret obedientes. Et nota, quia sicut Bethania in latere montis Oliueti est sita: sic Ecclesia in latere Christi fundata: quia de latere eius fluxerunt Ecclesiæ fundamenta, id est, duo principalia Sacramenta, scilicet, Eucharistiæ, & Baptismatis, quibus simpliciter nascitur, & ita nutritur. Christus autem mons Oliueti, de cuius vertice, id est, altitudine deitatis spiritualis vnctio † manat, id est, gratia Spiritus sancti, suos etiam illuminat, & eis pacem præstat. Ramus enim oliuæ pacem designat. Illud quoque non vacat à mysterio, quòd Bethania quindecim stadiis distat à Ierusalem. Et potest esse triplex significatio, septem, & octo. Possunt enim significare nouũ, & vetus Testamentum, vel etiam præsentem & futuram, vel septimam ætatem, & octauam. Dicit ergò:

Marc. 16. b. *Act.* 1. b.

al. † Tangitur, quod ibi fructificant oliuæ.

a Eduxit autem eos, *b* foras in *c* Bethaniam, & *d* eleuatis manibus suis benedixit eis: Et *e* factum est, dum benediceret illis: recessit ab eis, & ferebatur in cælum: *f* & ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem *g* cum gaudio magno. Et *h* erant semper in templo laudantes, & benedicentes Deum.

Explicit Euangelium secundùm Lucam.

a Eduxit autem eos,] id est, discipulos.

b Foras,] ciuitatem. Sic oportet exire de mundo, qui habere Dei benedictionem desiderat.

c In Bethaniam,] quæ interpretatur domus obedientiæ, quæ in monte Oliueti sita est: quia obedientia iuncta debet esse misericordiæ, & paci, quæ duo per oliuam designantur.

d Et eleuatis manibus suis benedixit eis,] confirmans eis, quam priùs dederat potestatem benedicendi, & virtutem, *Eccles.* 36. c. Da mercedem, Domine sustinentibus te, vt Prophetæ tui id est, Prædicatores tui fideles inueniantur in sua prædicatione: & exaudi orationes seruorum tuorum: secundum benedictionem Aaron da populo tuo. *Num.* 6. d. Sic benedicetis filiis Israel, & dicetis: Benedicat tibi Dominus, & custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Ter dicitur Dominus, quia omnis benedictio à tota est Trinitate.

e Et factum est, &c. cælum] baiulis nubibus, non ab Angelis, sed virtute propria. tamen cum Angelis comitantibus ipsum & iubilantibus. Vnde *Ps.* 49. Ascendit Dominus in iubilatione, & Dominus in voce tubæ, 4. *Reg.* 2. b. Ascendit Elias per turbinem in cælum.

f Et ipsi, & cæt. Ierusalem] vbi promissionem Patris iussi sunt expectare.

g Cum gaudio magno] Gaudebant enim Apostoli propter Domini sui glorificationem, propter diaboli humiliationem, propter Iudæorum confusionem, propter generis humani factam redemptionẽ, propter Angelicæ ruinæ reparationem. Nota, quia discipuli secuti sunt Dominum vsque ad locum, vnde ascendit: & quia processerunt cum eo sequentes crucifixum: ideò Ecclesia repræsentans hanc eorum processionem, singulis dominicis diebus præfert in processione vexillum Crucis, ac si dicat, sequar Crucifixum. Ecce quare vexillum Crucis præfert. Sed quare refert eum Dominus, cum Discipulis suis non redierit. Quia licet ascenderit in cælum, nec redierit Dominus cum eis corporaliter; tamen ipse idem ait Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi, *Matth. vlt.* d.

h Et erant semper in templo, &c.] *Beda.* Quia Dominum post triumphum Resurrectionis cælos vident penetrare.

Item expectantes Domini promissionem, *sup.* 12. e. Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptiis. Nota, quia Lucas à Sacerdotio incepit, & in eodem terminat, scilicet, in laude, & benedictione Apostolorum, quod ad Sacerdotium pertinet, ergò in figura animalis sortitus est formam vituli, &c.

Postilla Domini Hugonis Cardinalis super Euangelium secundùm Lucam explicit.

Reuerendiss. in Christo Patris.

ET DOMINI, DOMINI HVGONIS, Cardinalis, &c.

In Postillam super Euangelium secundum Ioannem.

PROLOGVS.

EGo ex ore Altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam: Ego feci in cælis, vt oriretur lumen indeficiens: & sicut nebula texi omnem carnẽ: Ego in altissimis habito, & thronus meus in columna nubis. Verba sunt Sapientiæ 1. filij *Eccl.* 24. a. Ex quibus materia, & diuisio huius libri plenariè demonstratur. In hoc siquidem libro agitur de duplici processione: Vna filij, altera creaturæ, à primo fonte omnium, i. Patre & de Resurrectione creaturæ rationalis ad ipsum Patrem per Christum mediatorem, secundum quod dicitur *Ioan.* 14. a. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Et meritò sic enim conueniebat, vt sicut per Verbum Pater omnia condiderat; ita per ipsum omnia restauraret, vt dicit *Aug.* In primo igitur, quod dicit sapientia: Ego ex ore Altissimi prodij notatur filij generatio & eiusdem à Patre distinctio. Per pronomen enim primæ personæ intelligitur manifestè persona filij de se loquentis. Per hanc præpositionem, ex, notantur duo, scilicet, distinctio personalis, & identitas essentialis. Cùm enim omnia præpositio sit transitiua, ex communi natura præpositionis notatur distinctio personalis inter Patrem & filium. Sed iterum, quia hæc præpositio, ex, notat habitudinem causæ essentialis, quæ saluatur in causato: ex speciali natura huius præpositionis, ex notatur identitas essentialis inter Patrem, & filium. Per os autem Altissimi secundùm propriam rationem intelligendi notatur Pater, penes quem residet auctoritas Principij per quam ipse est ens à nullo, & principium aliorum. Nec per hoc ponitur ordo in Trinitate, vt Pater sit maior, filius minor, spiritus sanctus minimus, vt mentiti sunt *Nestorius.* & *Arrius*, nisi fortè ordo naturæ, sicut dicit *Aug.* Qui ordo non ponit gradus in personis secundùm essentiam; sed tantùm ordinem personarum secundùm proprietates personales, quibus personæ ad inuicem distinguuntur: vt persona Patris sit, quæ à nullo est, & à qua aliæ; persona filij, quæ est ab alio, & à qua alia, persona spiritus sancti quæ est ab alia, & à qua nulla: Et secundùm hunc ordinem proprietatis dicitur Pater altissimus, nec tamen filius, vel Spiritus sanct. inferior illo, sicut dicit *Hilar.* Cuius ratio talis est: quia in Patre est propria notio notans dignitatem Principij, cui nulla per correlationem respondet in filio, vel Spiritu sancto proprietas, quæ notet inferioritatem.

Item per hoc, quòd ponitur ibi os cum verbo prodeundi, cùm dicitur: ego ex ore prodij, notatur diuina natura, prout est in Patre, secundum quàm considerationem ipsa est propriè effundens Verbum, quasi fons riuulum eiusdem naturæ. Sic enim probat *Anselmus* contra Græcos in libro de processione Spiritus sancti, vnitatem essentiæ in tribus personis, scilicet, per exemplum fontis, qui deriuatur in riuum, & colligitur in lacum, & semper manet aqua eiusdem essentiæ, vel naturæ; cùm tamen non possit dici fons est riuulus, vel lacus: vel riuulus est fons, vel lacus: vel lacus est fons, vel riuulus. Et bene dicit: Ex ore prodij, non ex natura, vel essentia, quia verbi, & Sapientiæ manifestatio propriè est ab ore. Per prodij autem notatur exitus verbi à Patre. Et ita in hoc verbo: Ego ex ore Altissimi prodij notatur expresè prima pars huius libri, in qua agitur de æterna generatione filij à Patre. Per hoc, quod sequitur, Primogenita ante omnem creaturam, notatur quidam modo, si tamen ordo debeat appellari, inter Verbi generationem æternam dicitur Patre, & exitum creaturæ à Patre per verbum ab æterno genitum. Æternitas enim in ratione mensuræ prior est æuo, & tempore sicut dicit *Boetius in libro de consolatione.* Est enim æternitas mensura sine principio & fine. Æuum est mensura sine fine, non sine principio. Tempus est mensura habens finem, & principium. Et sic considerata æternitas in ratione mensuræ habet quendam ordinem ad æuum, quod sua duratione includit, & æuum & tempus. Et hic ordo notatur per hoc nomen, primogenita: Non enim dicimus: quòd notat ordinem filij procedentis ad creaturam procedentem; sed mensuræ generationis filij ad mensurã temporalis processionis creaturæ à Patre per verbum. Et hoc idem significat hæc præpositio, ante. Non enim dicit tẽpus, sed æternitatis

dorationem. Vnde sensus est: Ego prodij à Patre, primogenita ante omnem creaturam, i. sum genita ab æterno, à Patre, à quo per me temporaliter processit omnis creatura. Et ita per hoc conuenienter notatur secunda pars huius libri, in qua agitur de fluxu creaturarum à Patre per verbum. Et incipit *ibi*: [Omnia per ipsum facta sunt.] Per hoc, quod sequitur: Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens; notatur tertia, & quarta, & quinta, & sexta pars huius libri, in qua agitur de temporali verbi Natiuitate, & alijs tribus. Sicut enim dicit *Ioannes Damascenus*: Cœlum est continentia visibilium & inuisibilium creaturarum: Nam extra cœlum nulla creatura est. Solus Deus non includitur cœlo propter infinitatem, siue immensitatem suæ essentiæ: ipse est in seipso modò, sicut antequam fieret mundus: & hoc soli Deo conuenit, sicut vult *Augustinus*. In cœlo igitur materiali intelligitur competenter Ecclesia, quæ claudit visibilia quantum ad partem militantem: & inuisibilia, quantum ad partem triumphantem. Ortum autem luminis in cœlo materiali videmus quadrupliciter. Primus est ortus Solis, qui ex se lumen habet & alias stellas sua claritate illuminat. Vnde per ortum Solis significatur ortus Christi temporalis, qui ex claritate suæ Diuinitatis illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Item alius est ortus luminis, in cœlo materiali, i. Lunæ, quæ lumen habet à Sole, & dat ipsum alijs illuminando inferiora.

Item est tertius ortus luminis in cœlo, id est, luciferi, qui habet lumen à Sole clarius cæteris stellis, quia vicinius illuminatur à Sole: Sed non dat ipsum lumen receptum alijs, quia non illuminat irradiando inferiora, sed tamen ostendit Solem, qui illuminat orbem terræ esse in ianuis.

Item est quartus ortus luminis in cœlo, scilicet, stellarum minorum, quæ quidem lumen recipiunt à Sole; sed non transfundunt alijs: sed neq; sicut Lucifer, lumen Solis vicinum esse ostendunt; sed tantùm secundùm illud lumen acceptum à sole fulgent. Per hoc quadruplex lumen significantur ea, quæ in quatuor partibus continentur. Nam in tertia parte agitur de temporali Natiuitate Christi, quæ per ortum solis significatur. Per ortum Luciferi, significatur ortus Ioannis Baptistæ, qui Christum in ianuis esse ostendit, de quo agitur in quarta parte ibi, [fuit homo missus, &c.] Per ortum Lunæ, quæ lumen recipit, & transfundit, significatur vocatio Apostolorum, qui gratiam à Christo receptam transfuderunt alijs prædicando, sanando, miracula faciendo. Vnde eis dixit Dominus: Vos estis lux mundi, *Mat.5.b.*

Item in eodem: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Et de hoc agitur in quinta parte, quæ incipit *ibi*. [Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: quid quæritis: &c.] In sexta parte agitur de prædicatione Christi, & miraculis eius, quæ communiter pertinent ad omnes homines saluandos: quod significatur in ortu stellarum, de quo dicitur *in Ps.96.* Lux orta est Iusto & rectis corde lætitia, id est, fidei cognitio intellectum illuminans & affectum inflammans. Et hæc pars incipit in principio secundi capituli, *ibi*. [Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ.] De hoc quadruplici ortu luminis dicitur, *Eccles.43.a.* Sol in aspectu annuncians in exitu. Hoc ad Christum pertinet, qui in ortu suo, quo factus est visibilis, annuntiauit diem gratiæ adesse: & in exitu, i. in morte anuntiauit diem gloriæ vicinum adesse, qui mane habet, sed non vespere. Postea sequitur: Tripliciter Sol exurit montes, radios igneos in eos exufflans, & refulgẽs radijs suis obcæcat oculos. Montes dicit omnes fideles propter vitæ eminentiam. Obcæcat, quoad veri Solis comprehensionem, quos omnes sol, id est, Christus exurit. Et irradiat tripliciter: quia alios irradiat, vt sint lumen habentes, & lumen maius se ostendentes; sed non alijs dantes, vt Ioannes Baptista, cuius Baptisma nullam gratiam conferebat. Alios irradiat, ita vt sint illuminati & illuminantes, vt Apostoli. Alios illuminat ita vt sint lumen habentes, sed non illuminantes, vt simplices. Et hæc est quadruplex illuminatio, de qua dicit Apostolus, *1.Cor.15.e.* Alia est claritas Solis, ecce ortus luminis primi, id est, Christi: Et alia claritas Lunæ, ecce lumen Apostolorum: Alia claritas stellarum, per hoc tanguntur aliæ duæ illuminationes, quæ abinuicem distinguuntur per hoc, quod sequitur: Stella autem differt à stella in claritate: quia Ioannes lumen à Christo recipiens, ostendit lumen eius, alij verò recipientes, nihil ostendunt, sed tantùm in seipsis fulgent per fidem. Sequitur.

Indeficiens, in quo notatur, quòd non deficiet aliquod prædictorum luminum. De quo agitur in septima parte huius libri, quæ incipit 13.cap. *ibi* [Ante diem festum Paschæ.] Ibi enim incipit rogare, & facere pro constantia, & indeficientia omnium Electorum. In octaua parte agitur de Passione Christi. quod notatur per hoc, quod sequitur in themate. Ego sicut nebula texi omnem carnem, i. virtute Diuinitatis latentis in carne, eleuaui omnem hominem à terra, i. à terrenis defectibus: sicut nebula virtute latentis caloris & leuitatis eleuatur sursum à terra. Posteà sequitur:

Ego in altissimis habito, & thronus meus in columna nubis. Hic significatur excellentissimus status humanæ naturæ, quem habuit Christus in Resurrectione, & habiturus est in iudicio, quod intelligitur per thronum. Et de hoc agitur in nona parte, quæ incipit 20.cap. *ibi*.] Vna autem Sabbati, &c. Et ita in vniuerso in nouem partes diuiditur liber iste.

Prima est de æterna verbi generatione.

Secunda de exitu creaturarum à Deo Creatore.

Tertia de verbi Incarnatione, per quod fit exitus ille creaturarum.

Quarta de Præcursore verbi, id est, de Ioanne.

Quinta de vocatione Apostolorum. Sexta de doctrina, & miraculis Christi, & Apostolorum communiter.

Septima de confirmatione Electorum, quæ appellatur magnus sermo Domini.

Octaua de Passione.

Nona de Resurrectione & apparitione. Sic patet materia & diuisio, siue continentia huius libri. Intentionem autem Auctoris, id est, Ioannis Euangelistæ, qui hunc librum scripsit determinat *Hieronymus in Prologo*, quem toti libro præmittit, qui sequitur.

Explicit Prologus Auctoris.

EIVSDEM REVERENDISS. PATRIS, DOMINI HVGON. CARDINALIS, &c.

Prologi Sancti Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem.

EXPOSITIO.

HIc est Ioannes, &c.] iste Prologus Hieronymi diuiditur in sex partes. In prima commendat Ioãnem à multis gratijs, quas à Deo accepit. In secunda commendat eundem ab excellentia intelligentiæ & scripturæ suæ, quæ à verbi Diuinitate & æternitate incepit, *ibi* [Denique manifestant, &c.] In tertia parte determinat *Hieron.* locum vbi Ioannes scripsit Euangelium suum & ordinem scribendi secundùm hunc in omnibus libris suis, *ibi*. [Hoc autem Euangelium scripsit.] In quarta parte ostendit *Hieron.* prærogatiuam Ioannis in exitu à corpore respectu aliorum, qui omnes per passionem exierunt à corpore, ipse autem absque dolore, *ibi* [Et hic est Ioannes, &c.] In quinta determinat, quando scripsit hoc Euangelium Ioannes, scil. post omnes alios Euangelistas, & post reditum de exilio, *ibi*: [Tamen post omnes. &c.] In sexta ostendit, quare ipse non exposuit hoc Euangelium, & ordinem eius ad alios libros Ioannis, *ibi* [Quorum tamen, &c.] Commendat ergò *Hieronym.* Ioannem: Primò à nomine, secundò ab officio, tertiò à dignitate, quartò à virginitate. Dicit ergò:

a Hic est Ioannes.] Hic, qui scripsit hoc Euangelium.

INCIPIT PROLOGVS S. Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem.

a HIc *b* est Ioannes *c* Euangelista, vnus *d* ex Discipulis Domini, *e* qui virgo electus à Deo est.

b Est Ioannes, id est, in quo est gratia, non solum generalis, quæ gratum facit Deo, sed specialis, qua familiarior fuit Christi, immò & singularis. quia Virgo virginem custodiendam suscepit, & suprà pectus Domini in cœna recubuit, vbi præ cæteris aquam scientiæ præeminentis de ipso fonte potauit. *c* Euangelista, i. officium scribendi hoc Euangelium habens. *d* Vnus ex Discipulis Domini.] Hic commendatur à dignitate & comitatu. Dignitas enim magna est esse Discipulum Christi; quem tamen Iudæi, & multi etiam Christiani renuunt. Vnde *infra 9.f.* Tu discipulus illius sis; nos autem Moysi Discipuli sumus.

e Qui Virgo electus à Deo est.] Hic laudatur prærogatiua virginitatis. Et potest diuersimodè legi. Primo sic:

Qui exi

Qui,] existens [virgo,] Ita quòd virginitas fuit aliqua ratio electionis temporalis. Et hoc dico: quia electio prædestinationis, nec causam habet, nec rationem; temporalis verò potest aliquam rationem habere, sicut diximus virginitatem, vel aliquid tale, propter quod aliquis est idoneus, vt eligatur in discipulatum: vel potest notari tantùm cõcomitantis virginitatis, & electionis: non causa, vel ratio. Vel potest sic legi, [qui electus à Deo [æterna, vel temporali electione [virgo] id est, vt permaneret virgo. Et hoc modo electio causa est virginitatis. Et hæc expositio magis consonat ei, quod sequitur.

a quem *b* de nuptiis volentem nubere vocauit Deus. *c* Cui virginitatis in hoc *d* duplex testimonium in Euangelio *e* datur; quòd *f* & præ cæteris dilectus *g* à Domino dicitur: *h* & huic matrem suam pendens in Cruce *i* cõmendauit Deus, vt *k* Virginem virgo seruaret. *l* Denique *m* manifestans in *n* Euangelio, quòd *o* erat ipse *p* incorruptibilis verbi opus inchoans, *q* solus verbũ *r* carnem factum esse, *s* nec lumen à tenebris comprehensum fuisse *t* testatur.

a Quem] scilicet, Ioannem.

b De nuptiis volentem nubere vocauit Deus,] Christus scilicet, interiori & exteriori vocatione, homo exteriùs, Deus interiùs vocauit. Dicuntur autem dupliciter nuptiæ, sicut vult *August. in libro de bono coniugali*. Primo modo dicuntur nuptiæ contractus per verba de præsenti ante carnalem copulam celebratus. Secundo modo dicuntur nuptiæ festum, siue conuiuium, quod post contractum, & ante copulam celebrant coniugati. Hoc vltimo modo sumuntur hîc nuptiæ. Vnde dicunt quidam, quòd Ioannes fuit sponsus nuptiarum, de quibus dicitur *inf.* 2. a. Nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ. Sed hoc non est authenticum. Sed si hoc, quomodo fuit virginitas eius ratio, vel causa suæ electionis in discipulatum? Dicimus, quòd piè potest credi, quòd Ioannes ita nupsit, sicut B. Virgo s. commendans Deo suam virginitatem: quòd satis videtur per hoc, quòd Christus sibi B. Virginem commendauit. Decens enim erat, vt similis similem in virginitate, & voto custodiret, & ita non solùm virginitas carnis fuit occasio suæ vocationis; sed virginitas carnis coniuncta voto mentis, tamen sub pia conditione. Sed tunc oritur quæstio, vtrum Ioannes habeat aureolam virginum, vel amiserit nubendo, vel nubere volendo. Et videtur: quòd sic quis si voluit nubere, corruptus fuit mente & constat, quòd aureola non debetur soli integritati carnis, sed mentis, & carnis. Sed contra. Ergò eadem ratione, nec B. Virgo habet aureolam? Respondeo. Aureola virginum nihil aliud est, quàm gloria de incorruptione, siue integritate carnis, & finali integritate mentis, secundùm quam membrum capiti assimilatur excellenti similitudine. Vnde credimus quod Ioannes si corruptus fuisset mente, etiam corruptione vitij, nullo modo verum est, si pœnitens decederet cum finali continentia, mentis coniuncta carnis integritati haberet aureolam. Pœnitentia enim integrum restituit, & reparat statum mentis: integritas autem carnis irreparabilis est, vt dicit *August. in lib. de sancta virginitate*, ad id ergò, quod obiicitur, quod aureola non debetur soli integritati carnis, sed carnis, & mentis, dicimus: quod Ioannes vtramque habuit, licet integritatem mentis aliquando amiserit; sed illa tamen per pœnitentiam fuit postea reparata.

c Cui] Ioanni scilicet.

d Datur[à Domino,

e Duplex testimonium virginitatis] duplicis, id est, mentis & carnis, & vtriusque excellentis.

f Quod & præ cæteris] discipulis.

g Dilectus à Domino dicitur.] *infr. vlt.* Sed tamen non expressè habetur in litera, quod præ cæteris fuerit dilectus. Sed ex hoc conijcitur, quod sæpè replicatur. Hic est discipulus, quem diligebat Iesus. Sed contra hoc videtur esse *quædam Gloss. super illud inf.* 21. d. Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit enim *Gloss.* Interrogat Dominus, quod sciebat. Ergò Petrus plus diligebat Iesum, ergo plus diligebatur: quia tantum, vel plus diligit Dominus, quantum diligitur. Iuxta illud *Prou.* 8. b. Ego diligentes me diligo.

Item cum dicitur: Deus diligit, verbum diligendi significat diuinam essentiam, & connotat effectum in creatura. Sed constat, quod diuina essentia non recipit magis, vel minus; ergo ex illa parte non est distinguere inter dilectionem Ioannis & Petri: ergo est ex parte effectus connotati: sed effectus ille est gratia, quæ fuit maior in Petro, quia plus dilexit; ergo & Deus plus dilexit eum. Sol. Ad hoc dicimus, quod reuera ex parte Dei nulla est intensio, vel remissio dilectionis, sed ex parte connotati.

Vnde dicunt quidam, quod Petrus plus diligebatur à Christo, quia maiorem gratiam habuit, sed Ioannes familiarius diligebatur à Domino, quia maiorem familiaritatem Christus ei exhibuit, vnde & supra pectus eius recubuit. Alij dicunt, quod petrus plus diligebat Iesum, & melior fuit: & Ioannes plus diligebatur, & fælicior fuit. Alij dicunt quod Petrus & Ioannes æqualiter diligebant, & diligebantur. Et quod dicitur Petrus plus diligere, & Ioannes plus diligi, refertur ad duas vitas per illos designatas, quarum altera, id est, actiua per Petrum designata feruentius diligit, cupiens liberari à curis, & miserijs, quibus implicatur, altera verò, id est, contemplatiua per Ioannem designata plus diligitur, quia status dignior, & melior secundùm actualem boni participationem. Aliter etiam posset dici. Nam cùm dicitur: Deus diligit Petrum, sensus est: Petrus habet gratiam Dei, quæ est effectus, vel signum increatæ dilectionis, à qua est. Est autem gratia duplex. Vna ad opera actiuæ, altera ad opera contemplatiuæ, & vtraque manifestat increatam dilectionem. Gratia mouens ad opera actiuæ excellit in dilectione proximi, quod est diligere Deum in imagine sua, & potest esse magis meritorium. Et hanc habuit Petrus: Vnde dictum est tertiò. Pasce agnos meos. *Inf.* 21. e.

Item gratia mouens ad opera contemplatiuæ, excellit in dilectione Dei in se, quæ est gratia dignior, quia materia eius dignior est: Et hæc magis expressum signum est dilectionis increatæ, hanc habuit Ioannes. Et ita quoad primam gratiam plus diligebatur Petrus, & plùs diligebat, id est, ardentiùs: quoad secundam plus diligebatur Ioannes, & plùs diligebat, id est dulciùs & suauiùs. Et sumitur hæc *Glo. ab Augustin. super Genes. 4. libro.* Sequitur.

h Et huic] scilicet, Ioanni [Deus] Christus, scilicet.

i Pendens in Cruce matrem suam commendauit] specialiter custodiendam. *Inf.* 19. e.

k Vt virginem virgo seruaret.] Hoc enim fuit conueniens, vt virginem, quam Magister virgo seruauerat, id est, Iesus, discipulus virgo seruaret, id est, Ioannes. Vnde conijcitur, quod Ioannes conueniebat cum B. Virgine, & in voto virginitatis, vt esset omnimoda conuenientia inter virginem custodientem. Et hoc non asserimus, quia non inuenitur in dictis Sanctorum. Potest etiam sic intelligi.] Vt virgo virginem seruaret [mutua custodia, Mater Virgo Discipulum Virginem: & Discipulus Virgo Virginem Matrem. Et hoc satis consonat verbis Domini, qui dixit. *Inf.* 19. e. Mulier, ecce filius tuus: deinde dicit Discipulo, ecce mater tua. Sequitur.

l Denique manifestans.] Hæc est secunda pars Prologi, vbi Ieronymus commendat Ioannem ab excellentia sapientiæ & Scripturæ. Et tangit tria, quæ ponuntur in textu Euangelij. æternam generationem verbi, & temporalem, & significationem miraculi de mutatione aquæ in vinum, & per consequens aliorum miraculorum. Dicit ergo [Denique] Ioannes.

m Manifestans] ex modo scribendi, & ex natura materiæ.

n In Euangelio,] quod ipse scripsit. Quid manifestans?

o Quod ipse erat] id est, qualis ipse erat, id est, cuius animalis figuram ipse gerebat de illis, quæ vidit *Ezech.* 1. b. Et ipsemet. *Apoc.* 4. c. Statim enim in principio libri loquitur Ioannes de Sole æterno: per quod patet, quod per Aquilam figuratur quæ irreuerberato intuitu respicit radios Solares. Vel sic.

m Manifestans in Euangelio, quod ipse erat.] id est, qualis ipse erat, scilicet, incorruptus carne, & mente.

p Incorruptibilis verbi opus inchoans.] Per hoc enim, quod Ioãnes incepit Euangelium de Christo ex illa parte, vbi omnino incorruptibilis est, ostendit, quod & ipse incorruptus erat. Et per hoc, quod dicit [Incorruptibilis verbi] confundit errorem Arrij, qui dicebat Christum puram creaturam, & corruptibilem simpliciter.

q Solus] Ioannes inter quatuor Euangelistas.

s Testatur verbum,] ab æterno à patre genitum.

r Carnem factum esse,] id est, hominem testatur, supple.

s Nec lumen à tenebris comprehensum fuisse testatur,] id est, testatur lumen, id est, Christum in mundo docentem: nec esse comprehensum, id est, receptũ, à tenebris, id est, à

tenebrosis Iudæis. *a* Primum signum.] eorum, quæ publicæ fecit, postquam cœpit prædicare.
b Ponens,] quod non alij : *c* Quod in nuptiis fecit Dominus.] *Inf.* 2. b.
d Ostendens] Dominus, scilicet, in illo miraculo. *e* Quod ipse erat,] id est, quid erat, scilicet, Deus. Ex ipso enim miraculo ostendit se esse Deum. Vel sic.
d Ostendens] ipse Ioannes.
e Quod ipse erat] ille, ad cuius nuptias Dominus fuit inuitatus.
f Vt legentibus ,] Euangelium hoc.
g Demōstraret] Ioannes, vel Iesus.
h Quod vbi Dominus inuitatus est deficere nuptiarum vinum debeat] id est, iucunditas temporalis, vel lex coniugalis, q. d. In defectu vini materialis signatum fuit, quòd in Ioanne, qui Dominum inuitauerat, defecit lex carnalis. Et sicut in ipso defecit lex ista; ita deficit in omnibus, qui Dominum inuitant ad nuptias suas.
i Et veteribus,] sacrificiis, vel figuris.

a Primum signum *b* ponens quod in *c* nuptiis fecit Dominus, *d* ostendens, quod *e* ipse erat, vt *f* legentibus *g* demonstraret, quod *h* vbi Dominus inuitatus est, deficere nuptiarum vinum debeat : & *i* veteribus *k* immutatis *l* noua omnia , *m* quæ à Christo instituuntur, *n* appareant. *o* Hoc autem Euangelium scripsit in Asia , *p* postea quam in Pathmos insula Apocalypsim scripserat ; vt *q* cui in principio canonis , incorruptibile principium prænotatur in Genesi, ei etiam incorruptibilis finis per virginem , in Apocalypsi redderetur *r* dicente Christo. *s* Ego sum alpha & ω. Et hic *t* est Ioannes , *u* qui sciens *x* superuenisse *y* diem recessus sui , *z* conuocatis Discipulis suis in *a* Epheso , per *b* multa signorum experimenta † promens Christum , descendens *c* in *d* defossum sepulturæ suæ locum , *e* facta oratione *f* positus est ad *g* patres suos , *h* tam extranæus *i* dolore mortis, quàm à corruptione carnis inuenitur alienus. Tamen *i* post omnes *k* Euangeliū scripsit : *l* & hoc virgini *m* debebatur. *n* Quorum tamen , vel Scriptorum temporis dispositio , *o* vel librorū ordinatio, ideò *p* à nobis per singula non exponitur , vt *q* sciendi desiderio † collocato & *r* quærentibus *s* fructus laboris, *t* & Deo magisterij doctrina seruetur.

Explicit Prologus Sancti Hieronymi.

k Immutatis ,] id est , in melius mutatis.
l Noua omnia] scilicet, Euangelica Sacramenta in veteribus figurata.
m Quæ à Christo instituuntur.] Per se & Apostolos.
n Appareant] Per effectum. *Leu.* 26. b. Nouis superuenientibus vetera proiicietis.
o Hoc autem, &c.] Tertia pars, vbi ostendit *Hieronym.* vbi, & quo ordine scripsit Ioannes Euangelium suum, scilicet, in Asia, & vltimò inter libros suos. Vnde dicit. [Hoc autem Euangelium scripsit in Asia , vbi ante exilium prædicauerat Christum filium Dei æternum esse & incorruptibilem. Sed hæretici , dum fuit in exilio, prædicauerant Christum incœpisse in tempore & omninò esse corruptibilem. Scripsit, dico.
p Postea quàm in Pathmos Insula Apocalypsim scripserat] Ioannes, scilicet, Pathmos est Insula, vbi Domitianus Ioannem in exilium miserat, vbi Apocalypsim vidit, & scripsit propter eosdem hæreticos in parte, sed mortuo Domitiano, communi decreto Senatus Romani fuit reuocatus in Asiam, vbi scripsit Euangelium.
Genes. 1. a. *q* Vt cui in principio Canonis incorruptibile Principium prænotatur in Genesi, ei etiam incorruptibilis finis per virginem, in Apocalypsi redderetur] Sensus est. Ideò scripserat Ioannes Apocalypsim , vt cui incorruptibile principium prænotatur in principio Canonis. id est, in Genesi, vbi dicitur. In principio creauit Deus cœlum, & terram. Eidem incorruptibilis finis redderetur in Apocalypsi per virginem , id est , per Ioannem : Per hoc , quod dixit : Ego sum alpha & ω. principium & finis. Redderetur , inquam.
r Dicente Christo] In *Apoc. vlt.* c.
s Ego sum alpha, & ω.] Id est, principium & finis. Et per hoc non habens principium , neque finem.
t Et hic est Ioannes Quarta pars , vbi ostendit *Hieronym.* prærogatiuam Ioannis per modum migrationis à sæculo , quia alienus à dolore migrauit ad Dominum. Dicit ergò [Et hic est Ioannes] Hæc coniunctio [&] copulat hanc prærogatiuam prædictis.
u Qui sciens] Domini reuelatione.
x Superuenisse,] id est , desuper à Deo venisse.
y Diem recessus sui ,] à sæculo. In hoc etiam commendatur Ioannes, quod præsciuit mortem suam, quod paucis datur.
z Conuocatis Discipulis suis] quibus vsque ad mediam noctem sermonem fecit.
a In Epheso] ciuitate metropoli, quæ est in medio Asiæ, vt dicit *Chrysostomus.*
b Per multa signorum experimenta promens Christum.] id est manifestans, quia signa & miracula , quæ ipse Ioannes faciebat, faciebat in nomine Christi, & ideò per omnia promebat Christum, vel per signa, quæ posuit , Christum manifestauit. Aliqui libri habent [Pro merens Christum] sibi , & aliis , quibus prædicabat, qui crediderunt signis, & miraculis per eum factis.
c Descendens,] finito sermone suo ad Discipulos.
d In defossum sepulturæ suæ locum,] vbi nihil postea inuentum est nisi manna scaturiens , vt dicitur in legenda eius. al. † promerens.
e Facta, oratione ,] pro se & populo.
f Positus est ad Patres, suos,] id est, ad Angelos , quorum incorruptionem est imitatus : & ideò Patres eius fuerunt, secundùm quod dicit *Greg.* in moralibus. Vnusquisque patrem habet, quem imitatur. Vel. al. † collato.
g Ad Patres suos,] id est , Patriarchas & Prophetas , quorum fidem, & mortem imitatus est.
h Tam extraneus à dolore mortis, quàm à corruptione carnis inuenitur alienus.] Ex hoc, quod dicitur hic , & ex illo quod dicitur in fine libri : Sic eum volo manere. Et quia in sepulchro non inuentum est corpus ejus , arguunt aliqui , quòd Ioannes non fuit mortuus , sed viuus translatus. Sed *Gloss. super illud* : Sic eum volo manere , dicit apertè ipsum accepisse mortis absolutionem , quod verum est sed sine dolore. Conueniens enim fuit , vt cui non fuerat dominata concupiscentia, quæ mortem induxit , non dominaretur effectus concupiscentiæ, id est , dolor mortis. Sed eadem ratione, immò fortiori, Christus alienus fuit à dolore mortis, quia magis fuit extraneus ab omni corruptione. Sed dicimus , quòd incorruptio non fuit causa immunitatis à dolore , sed voluntas Domini , qui ipsum Ioannem à dolore mortis immunem fecit in laudem virginitatis : & pro nobis dolorem mortis Dominus sustinuit in nostram redemptionem. Vnde *Isa.* 53. b. Dolores nostros ipse tulit, &c.
i Tamen post omnes Euangelium scripsit.] Quinta pars in qua ostendit *Hieron.* ordinem huius Euangelij ad alia Euangelia, quia vltimò fuit scriptum. Licet enim præ cæteris dilectus fuerit , & tot habuerit prærogatiuas [tamen post omnes,] id est, alios tres Euangelistas.
k Euangelium scripsit] istud.
l Et hoc,] id est, vltimò scribere.
m Virgini debebatur.] Non per modum obligationis, sed per modum conuenientiæ. Benè enim conueniebat, vt qui Christo fuit familiarior , & secreta ipsius pleniùs nouerat aliorum scripta vltimus scribendo & approbaret, & omissa ab eis suppleret.
n Quorum tamen.] Sexta pars, vbi ostendit *Hieron.* quare non exposuit hoc Euangelium, nec ostendit ordinem eius ad alios libros suos, i. Apocalypsim, & canonicas Epistolas. Vnde dicit : [Quorum tamen] q. d. *Hieron.* merito ita scripsit Ioannes Apocalypsim & Euangelium. [Quorum tamen, vel scriptorum temporis dispositio,] id est, ratio, vel causa, qua priùs scripta fuerint.
o Vel librorum ordinatio,] id est, ratio ordinationis librorum Ioannis.
p Ideo à nobis per singula non exponitur,] expressa oratione. *q* Vt sciendi desiderio collocato , id est , in loco tali suo , vt maiori desiderio sciendi. *r* Et quærentibus] rationem , quare Apocalypsis vltimo ponatur, cùm primò fuerit scripta : & Euangelium priùs , cum vltimo fuerit scriptum. *s* Fructus laboris .] habiti in quærendo hanc rationem. *t* Et Deo magisterij doctrina seruetur] cuius solius est occulta reuelare, q. d. *Hieronymus* , non volui assignare rationem , quare Ioannes vltimò inter Euangelistas scripserit : & quare libri sui ita ordinentur, vt Apocalypsis vltimo ponatur, & Euangeliū priùs, cum

priùs, cùm, alius fuerit ordo in scribendo, duplici ratione. Primò, vt studens in quærendo moueretur. Secundò, vt omnium occultorum magisterium soli Deo tribueretur. Sed quis est ille locus, vbi sciendi desiderium collocatur? Respondeo. *Hieron.* posuit ea, quorum ratio debet haberi, & non dixit, quæ sit ratio, & per hoc legentis desideriû prouocatur ampliùs ad quærendum, quàm si posita esset. Vnaquæque enim virium animæ mouetur naturaliter in suum obiectum, verbi gratia. Rationabilis in verum, concupiscibilis in bonum, irascibilis in arduum: & quantò suum obiectum magis fuerit in alto, tantò vehementiùs accenditur, vt moueatur in illud. Et ita cùm *Hieronymus* dixerit hoc habere rationem, & non posuerit eam, quasi in loco altiori collocauit, & ideò rationabilis vehementiori desiderio mouetur, vt rationem hanc inueniat. Tres *Glossæ* ponuntur in libro super hunc prologum. Prima exponit illud. Quod ipse erat. Secunda exponit, quare vinum nuptiarum defecit. Tertia exponit illud: Et hic est Ioannes, &c.

Item Prologus S. Augustini in Euangelium secundùm Ioannem.

Omnibus *a* diuinæ Scripturæ paginis Euangelium excellit: *b* quia quod lex & Prophetæ futurum prædixerunt: hoc completum dicit Euangelium. *c* Inter ipsos autem Euangeliorum Scriptores † *d* Ioannes eminet in diuinorum mysteriorum profunditate, *e* qui *f* à tempore Dominicæ Ascensionis per annos sexagintaquinque verbum Dei absque adminiculo scribendi vsque ad vltima Domitiani prædicauit tempora. *g* Sed occiso Domitiano, *h* cum permittente Nerua, *i* de exilio *k* rediisset Ephesum, *l* compulsus ab Episcopis Asiæ, de coæterna Patris Diuinitate † Christi scripsit, *m* aduersus hæreticos, *n* qui eo absente irruperant in eius Ecclesias, *o* qui Christum ante Mariam fuisse negabant. *p* Vnde meritò in figura quatuor animalium, *q* Aquilæ volanti comparatur, quæ volat altiùs cæteris auibus, *r* & Solis radios irreuerberatis aspicit luminibus. *f* Cæteri quippe Euangelistæ, *t* qui temporalem Christi Natiuitatem, & temporalia eius facta, quæ gessit in homine, *t* sufficienter exponunt; *u* & de Diuinitate pauca

al. † Ioannis.

al. † filij.

Explicit Expositio Prologi Sancti Hieronymi in Euangelium secundum Ioannem.

EIVSDEM REVERENDISS. PATRIS, DOMINI HVGON. CARDINALIS, &c.

Prologi Sancti Augustini in Euangelium secundùm Ioannem.

EXPOSITIO CAP. XXIII.

Omnibus diuinæ Scripturæ paginis, &c.] Hic est Prologus Augustin. in quo commendat Euangelium, eo quòd impletum ostendit illud, quod Prophetia futurum prædixit. Euangelium verò Ioannis commendat specialiter in profunditate mysteriorum super cætera Euangelia. Diuiditur autem in quatuor partes. In prima ostenditur, quòd Euangelium communiter excellit omnes alias Scripturas, & Euangelium Ioannis alia Euangelia. In secunda redditur ratio, quare Ioannes Aquilæ comparetur, sc. propter materiæ altitudinem, & modum tractandi, ibi, [vnde merito, &c.] in tertia ostenditur, quare Ioannes scripsit Euangelium, scilicet, ad supplementum aliorum, qui multa, & magna omiserant, quæ Ioannes suppleuit, ibi [legerat siquidem, &c.] In quarta, & vltima commendatur Ioannes ex eo quòd fuit euocatus à nuptiis, & quod matrem Domini custodiendam suscepit, ibi [Iste siquidem est Ioannes] Dicit ergo:

a Omnibus diuinæ, &c. excellit] dicta & gesta Christi continens, & recitans manifestè. Et patet ratio huius. Cùm vetus Testamentum, & nouum de eodem tractent, & loquantur: tamen vetus in figura, & in vmbra nouum verò manifestè. Item vetus Testamentum futuram veritatem prædixit: nouum verò factam veritatem ostendit: & ideò nouum excellit. Sed nunquid maius est futura prædicere, quàm monstrare, vel narrare præsentia, vel præterita? Ita videtur, quia donum speciale datur ad illud, scilicet, spiritus prophetiæ, & non ad hoc. Ad hoc dicût quidâ, quòd nouû ideò dicitur excellere propter certitudinê, quia præsentia, & præterita certiora sunt, quàm futura Sed hoc non videtur, quia futura inquantum sunt prophetata, vel prædicta à Spiritu sancto, sunt immobilis veritatis, nec solùm possunt, vt dicitur *Matth.5.* b. Ideò dicimus, quòd nouum Testamentum in hoc excellit, quia vetus Testamentum ordinatur ad nouum in quo completur: & in hoc, quòd licet eadem sit veritas vtriusque; tamen nobilior est veritas in luce propria, quàm in vmbrarum obfuscatione considerata. Item quòd inter scripturas noui Testamenti excellat Euangelium, manifestum est, quia Euangelium agit de capite: Epistolæ verò & Actus, & Apocalypsis de mêbris, & propter Euangelij explanationem hęc scripta fuerunt, & ideo inferiora sunt respectu Euangelij. *al. Aug.* Subdens ergò rationem, quare Euâgelium excellit Vetus Testamentum, dicit, *b.* Quia quod lex & Prophetæ futurum prædixerunt hoc côpletum dicit Euangelium:] Et licet Vetus Testamentum tria contineat, id est, legem, Prophetas, & historiographa, quia gesta Patrum Christum prophetauerunt. Sed Quare non facit mentionem de libris aliis noui Testamenti, quos excellit Euangelium, sicut & illos veteris Testamenti? Respôdeo Forte *Augustin.* appellat Euangelium totum nouum Testamentum, quod fuit aditum tempore gratiæ reuelatæ. Vel potest dici. quod Scripturæ non habent comparationem propriè, nisi quæ loquuntur de eodem, sicut vetus Testamentum, & nouum de Christo. Illud in vmbra, istud in luce: ideò hæc habent propriè comparationem. Aliæ verò Scripturæ noui Testamenti ab Euangelio, scilicet; Epistolæ, Actus, Apocalypsis, non de Christo, sed de Ecclesia loquuntur: & ideò propriè non habent comparationem. Sequitur.

c Inter ipsos autem Euangeliorum Scriptores] siue tantùm tres ponantur, id est, Matthæus, Marcus, Lucas: siue plures, vt Bartholomæus, & Nazarei.

d Ioannes] vel [Ioannis] scilicet, Euangelium [eminet in diuinorum mysteriorum profunditate.] Et reddit rationem, quare Ioannes profundiùs scripsit, dicens.

e Qui] id est, quia ille: *f* A tempore Dominicæ Ascensionis per annos sexagintaquinque verbum Dei absque adminiculo scribendi vsque ad vltima Domitiani prædicauit tempora.] q. d. ex quo tempore tam longo sine adminiculo prædicauit, probabile est, quod pleniùs nouit facta Christi, quàm alij, qui adminiculo Scriptorum, vel relatione aliorum nouerunt facta Christi. Sicut Marcus, & Lucas. *g* Sed occiso Domitiano] à Senatu Romano.

h Cum permittente [Nerua Imperatore. *i* De exilio] vbi missus fuerat.

k Rediisset Ephesum,] Metropolim Asiæ:

l Compulsus ab Episcopis Asiæ, de coæterna Patris Diuinitate Christi scripsit] hoc Euangelium. *m* Aduersus hæreticos] prædictos. *n* Qui eo absente irruperant in eius Ecclesias] prædicando errores eius. Ecclesias dicit omnes Ecclesias Asiæ, quarum ipse erat Metropolitanus, & Apostolus. *o* Qui Christum ante Mariam fuisse negabant] hic erat error Nestorij & Claudij. Vnde merito] Secunda pars, vbi assignatur noua ratio, quare Aquilæ comparatur Ioannes, q. d. ipse rogatus scripsit de Christi Diuinitate & coæternitate: Vnde merito in figura quatuor animalium, quæ vidit *Ezec.* 1. c. & Ioannes *Apoc* 4. c.

q Aquilæ volanti comparatur, quæ volat altiùs cæteris auibus] sic Ioannes cæteris Euangelistis altiùs inchoauit, id est, à verbi Diuinitate? cæteri circa humanitatem magis versati sunt. *r* Solis radios irreuerberatis aspicit luminibus.] Sic Ioannes subtiliùs vidit secreta Dei. Sed tamen Philosophus dicit in libro de Animalibus, quod hoc non est verum, nisi de vno genere Aquilæ, quod ipse vocat Herodium. Vnde etiam narrat ibidem, quod pullos probat, cum adhuc parui sunt trahens eos contra rotam Solis: & si alicuius eorum oculi lachrymantur, statim proiicit illum extra nidum. Sequitur: *f* Cæteri quippe Euâgelistæ, &c.] vsq; *ibi* [quæ gessit in homine.] i. existens homo mortalis. *t* Sufficienter exponitur] tamen aliqua omiserunt, quæ Ioannes apposuit. *u* Et de Diuinitate pauca dixerunt,

dixerunt: tamen omnia miracula, quæ ipsi narrant, sunt indicia Diuinitatis Christi.

a Quasi animalia gressibilia cum Domino ambulant in terra,] id est, terrena, id est, humana eius facta narrant.

b Hic autem.] id est, Ioannes.

c Pauca de temporalibus eius gestis edisserens, sed Diuinitatis potentiam sublimiùs,] quàm alij.

d Contemplans, cum Domino ad cœlum volat,] id est. narrat secreta eius cœlestia. Et quare Ioannes altiùs cæteris intellexerit, subdit causam dicens:

e Qui enim supra pectus Domini in cœna recubuit cœlestis haustum Sapientiæ cæteris excellentius de ipso Dominici pectoris fonte potauit.] Dicunt tamen quidam, quòd non verè recubuit; sed cùm propinquius sederet in cœna, inclinauit se ad Iesum, & quæsiuit secretò, quis esset eum traditurus. Sed siue hoc, siue illud sit, certum est, quòd Ioannes non habuit ex ipso recubitu materiali illam prærogatiuam intelligentiæ, sed ex spirituali recubitu contemplationis, vbi caput animæ, id est, mens requiescit in iugi meditatione diuinæ Sapientiæ. quæ in pectore designatur.

dixerunt, *a* quasi animalia gressibilia cum Domino ambulant in terra. Hic *b* autem *c* pauca de temporalibus eius gestis edisserens; sed Diuinitatis potentiam sublimiùs *d* contemplans, cum Domino ad cœlum volat. *e* Qui enim supra pectus Domini in cœna recubuit, cœlestis haustum Sapientiæ cæteris excellcoriùs de ipso Dominici pectoris fonte potauit. *f* Legerat siquidem Euangelium trium Euangelistarum, *g* & approbauerat fidem eorum, *h* & veritatem, in *i* quibus deesse vidit aliqua gestarum rerum historiæ, & ea maximè, quæ Dominus gessit primo prædicationis suæ tempore, scilicet, antequam Ioannes Baptista clauderetur in carcere. Hæc *k* ergò quasi dimissa ab illis scribit Ioannes, quæ fecit Iesus, antequam Ioannes † clauderetur: *l* Sed maximè Diuinitatem Christi, & Trinitatis mysterium commeodate curauit.

al. † tradetetur.

m Trea siquidem alij Euangelistæ dicta & facta Domini temporalia, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valent, copiosiùs prosecuti, circa actiuam vitam sunt versati, in *n* qua laboratur, vt cor mundetur ad videndum Deum. *o* Ioannes verò pauca Domini, facta dicit; verba verò Domini, quæ Trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ fœlicitatem insinuant, diligentiùs conscribit: & sic in contemplatiua vita virtute commendanda intentionem suam & prædicationem tenuit: in qua contemplatiua vacatur, vt Deus videatur. *p* Iste siquidem est Ioannes, quem Dominus de fluctiuaga nuptiarum tempestate vocauit: & qui Matrem Virginem Virgini commendauit.

Explicit Prologus Sancti Augustini.

f Legerat siquidem, &c.] Tertia pars, vbi ostendit *Augustinus*, quòd Ioannes ad suplementum aliorum scripsit hoc Euangelium.

Vnde quasi quis quæreret, quare scripserit Ioannes, respondet: [Legerat siquidem Euangelia trium Euangelistarum.] *Matth. Marc. Luca.*

g Et approbauerat fidem eorum,] scilicet. fidelitatem in scribendo.

h Et veritatem,] quia sine admixtione falsitatis dixerunt rei gestæ veritatem.

i In quibus deesse vidit aliqua gestarum rerum historiæ, & ea maximè, quæ Dominus gessit primo prædicationis suæ tempore, scilicet, antequam Ioannes Baptista clauderetur in carcere] ab Herode Tetrarcha, *Matth. 14. a. & Marc. 6. c.* Hic distinguit *Augustinus* duo tempora Dominicæ prædicationis.

Primum à Baptismo suo vsque ad Ioannis incarcerationem, in quo non palam prædicauit Dominus, nec palam miracula fecit; sed paucos Discipulos vocauit, & hoc omiserunt alij Euangelistæ.

Secundùm tempus fuit à carcere Ioannis vsque ad Passionem Domini, & huius temporis facta, alij planè narrauerunt, sed præcipuè ea, quæ pertinent ad humanitatem.

Vnde vult dicere *Augustinus*, quòd in duobus suppleuit defectum aliorum, scilicet, in miraculis primi temporis: & in his, quæ pertinent ad Diuinitatem Christi. Vnde sequitur.

k Hæc ergò, quasi dimissa ab illis scribit Ioannes, quæ fecit, antequam Ioannes clauderetur,] id est, incarceraretur

l Sed maximè Diuinitatem Christi, & Trinitatis mysterium commendare curauit,] quod hæretici corruperant.

m Tres siquidem alij Euangelistæ dicta, & facta Domini temporalia, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valent, copiosiùs prosecuti circa actiuam vitam sunt versati,] quia per hæc facta actiua vita regitur, & informatur.

n In qua laboratur, vt cor mundetur ad videndum Deum.] Contra *Luc.* 10. g. Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Ergò actiua non mundat cor, sed turbat.

Item *Genes.* 29. d. Lia lippa oculis describitur, per quam actiua vita significatur. Solutio. Quidam dicunt, quòd actiua vita ratione operum mundat cor.

Vnde *Augustinus super illud Psalm.* 118. A mandatis tuis intellexi, dicit: Nisi super obedientiam mandatorum, non venitur ad sapientiam occultorum. Dicunt etiam, quòd actiua mundat à reliquiis peccatorum, à multitudine iniquarum cogitationum, ab instantia Dæmonum, à vanitate phantasmatum, ab affectione creaturarum, quorum etiam merito reuelantur secreta. Quòd autem lippitudo, & turbatio est in actiua, dicunt esse non ab ipsis operibus, sed à statu. Sed hæc omnia magis videntur effectus contemplatiuæ, vbi præcipuè reuelantur secreta.

Vnde dicimus, quòd aliud est mundatio cordis, aliud munditia cordis.

Mundatio cordis est ab actiua, quæ per opera virtutum excidit radices peccatorum, & sic mundat cor. Munditia cordis est in contemplatiua, quæ videt Deum ad quod disponit ipsa munditia.

Vnde *Matth.* 5. a Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et ita in actiua laboratur, vt cor mundetur ad videndum Deum in contemplatiua. Sequitur.

o Ioannes verò pauca Domini facta dicit: verba verò Domini. quæ Trinitatis vnitatem, & vitæ æternæ fœlicitatem insinuant, diligentiùs conscribit, & sic in contemplatiua vita virtute commendanda. intentionem suam & prædicationem tenuit, in qua contemplatiua vacatur, vt Deus videatur.

p Iste siquidem, &c.] Quarta pars, in qua commendatur Ioannes à duobus, id est, à vocatione de nuptiis, & quia Matrem Domini custodiendam suscepit. Dicit ergò [Iste siquidem est Ioannes quem Dominus de fluctiuaga nuptiarum tempestate vocauit, & cui Matrem Virginem Virgini commendauit.

Prologi S. Augustini in Euangelio secundùm Ioannem Expositio explicit.

Reuerend.

Reuerendiss. in Christo Patris,

ET DOMINI D. HVGONIS, Cardinalis, &c.

Postilla super Euangelium secundùm Ioannem incipit.

EXPOSITIO CAP. I.

a IN principio, &c.] Quia Ioannes rogatu Episcoporum Asiæ hunc librum composuit contra hæreticos, coæternitatem, & substantialitatem filij destruentes. Ideo in prima parte libri sui ponit quatuor propositiones. Quarum prima est de Filij æternitate. Secunda de distinctione Filij à Patre. Tertia de consubstantialitate Filij cum Patre. Quarta de æqualitate Filij ad Patrem. Et in his quatuor terminatur intentio primæ partis. Per primam propositionem confutatur Nestorius & Claudius, quorum vterque prædicabat Christum initium habuisse. Per secundam confutatur Sabellius, qui confundebat personas Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ponens tantùm differentiam nominalem. Per tertiam confutatur Arrius, qui dicebat Christum esse puram creaturam, & nullo modo consubstantialem Patri. Per quartam confutantur omnes simul, quia illa propositio dicit filium esse coæternum, & consubstantialem, & coæqualem, & personaliter distinctum à Patre. Prima igitur propositio est [In principio erat verbum] quatuor sunt hic dictiones, quarum quælibet est ponderanda & explananda. Et primò quæritur, quare sic incepit Ioannes Euangelium suum, secundò, quid notet hæc propositio [In.] Ad primum dicimus quòd ideò sic incœpit, vt ostenderet conuenientiam Noui & Veteris Testamenti, & quoniam sunt ab eodem Auctore, cum idem habeant principium. In quo confutatur Manichæus qui dicebat Vetus Testamentum esse à malo Deo, id est, diabolo. Ad secundum dicimus, quod hæc præpositio. [In] ex generali ratione præpositionis notat differentiam aliquam inter principium & verbum: ex speciali autem ratione notat quondam continentiam mensurantis ad mensuratum, iuxta vnam expositionem. Iuxta aliam notat distinctionem personalem, & identitatem essentialem. Tribus enim modis exponitur hæc prima propositio. Primò sic. [In principio erat verbum,] id est, in æternitate. Æternitas autem duo dicit, scilicet esse & interminatum, id est, sine terminis, id est, sine principio, & sine fine. Quod potest dupliciter considerari, id est, secundùm se, & sic non differt æternitas, siue interminatum esse à filio: vel respectu nostri intellectus, qui omnia recipit sub mensura quadam, eò quod sit materialis, vt dicit *Aug. sup. Gen. ad literam in quarto libro*, vnde non potest intelligere illam interminationem, nisi per modum mensuræ durantis, & mensurantis esse filij. Et hoc modo apprehendimus æternitatem per modum continentis secundum rationem. Et hanc continentiam, & differentiam notat hæc propositio [In principio erat] & sic patet, quod ibi est identitas, quoad rem, diuersitas quoad rationem. Et hoc accipitur à *B. Dionysio in libro de diuinis nominibus*, vbi dicitur Proprium æternitatis est secundùm totum metiri. Sed oritur quæstio, cùm idem sit in æternitate & principio, quare non dixit. In æternitate erat verbum, sic enim videretur recta fronte elidere errorem Nestorij & Claudij, qui dicebant filium habuisse initium. Ad hoc dicimus quod magis expressè confundit hæreticos Ioannes sic dicendo. Cùm enim dicerent dicti hæretici, Filium cœpisse ex tempore, & non esse ab æterno: tamen dicebant esse principium omnium creaturarum, vt dicit *Chr.* & alij forte dicebant ipsum fuisse ab æterno, non tamen esse principium omnium, sed solùm Patrem, ideo non poterat elidi hic duplex error, nisi dixisset. In principio erat verbum. Ponamus enim cum ipsis, quod pater aliquo spatio præcessit filium: illud spatium fuit ante filium, ergo filius non fuit in principio, nec fuit principium omnium: quia quod non est, nullius rei potest esse principiũ, quod apertè destruit Ioannes, dicendo. In principio erat verbum: quod non fecisset ita apertè si dixisset: In æternitate: quia possent dicere hæretici, quod licet Filius incepisset esse post Patrem, tamen adhuc fuisset in æternitate, secundum rationem qua æternitas consideratur, vt duratio quædam ipsius esset sine terminis. Et sumitur hæc ratio à *Chr. in quarta homilia sup. hunc lib.* vbi dicit: Dic mihi, hæretice, nonne sæcula per eum facta sunt omnia, & spatium omne? Necesse est confiteri eum qui non insanit quare nihil est medium Filij & Patris. Si nihil est medium, non posterior, sed coæternus est Filius. Sed obijcit hæreticus. Si principium ostẽdit hic æternitatem, ergo cum dicitur: In principio creauit Deus cælum & terram, ostendit æternitatem. Sed hoc falsum, ergo nec hic ostendit eam. Et est hæc obiectio in eadem homilia. Responsio est ad hoc, quod omnis mensura, siue temporis, siue æui siue æternitatis non habet ex se interminationem, vel terminationem, vel permanentiam vel successionem, nisi ab ipsis mensuratis, vnde omnis mensura sequitur proprietates mensurati. Vnde cum dicitur: In principio erat verbum, quia statim adiungitur: Et Deus erat verbum, restringitur principium ad æternitatem, quia vt dicit *Chr.* Maximè proprium est Deo esse æternum, & sine successione. Cum verò dicitur *Genes.* I. a. In principio creauit Deus cælum & terram, restringitur ad standum pro initio temporali, secundùm vnam expositionem. Item quæritur, quare dixit [erat]

Δ & nou

Secunda expositio est *Aug.* talis.

a In principio erat verbum,] id est, in Patre erat Filius. Sed oritur quæstio satis difficilis, scilicet quare posuit Patrem sub nomine principij, & non sub nomine Patris, vel Dei? Item quid notet hæc præpositio [in] secundum hanc expositionem. Ad primam dicimus, quod pater in ratione Patris ignotus erat: Vnde cum Ioannes deberet ostendere Filium esse Deum æternum, & idem in substantia cum eo, qui est Pater, si posuisset Patrem, non fuisset intellectus. Similiter nomen Dei incognitum erat multis; sed nomen principij omnibus erat notum sicut dicit *Aug.* & tangitur *in Gl. super Epist. ad Rom. I.* Ad secundum dicimus, quod hæc præpositio [in] notat identitatem essentiæ inter verbum & principium, id est, inter Patrem & Filium, & personalem distinctionem, vt dicit *Chr.* & *Origen. in homilia super istum locum.* Vnde sensus est: [In principio erat verbum,] id est, filius erat vnius substantiæ cum eo, qui dicitur esse principium, distinctus ab eo.

Tertia expositio complectitur vtramque præcedentem, & est multum subtilior, & magis propria. Principium enim duo dicit. sc. ante quod nihil, & ex quo, vel post, quod aliud vel alius. Propter primum dicit æternitatem, quæ caret principio ex parte ante, & etiam ex parte post. Propter secundum dicit fontalem plenitudinem, ex qua est, quicquid est ab alio. Et secundum hanc expositionem hæc præpositio [in] dicit triplicem habitudinem. Prima est æqualitas mensuræ, siue mensurantis, de qua dictum est in prima expositione.

Secunda, est identitas substantiæ filij cum Patre, de qua dictum est in secunda expositione.

Tertia, est identitas principij cum Patre. Vnde sensus est. a In principio erat verbum,] id est, verbum erat idem cum Patre principium: ita tamen quod propter transitionem præpositionis sit diuersitas personalis, & propter continentiã eiusdem præpositionis sit identitas proprietatis, in qua communicat Pater & filios. Et secundùm hanc expositionem suggillatur error Græcorum, qui timent dicere, quod verbum sit idem principium Spiritus sancti cum Patre. Et hæc est expositio *Chr.* qui fuit Græcus quærentis, quare nõ dixit Ioannes? A principio erat verbum, sed in principio erat verbum, nonnisi vt ostenderet, quia Filius erat in Patre per identitatem principij, sicut per identitatem substantiæ. Dicit enim fides Romana, quod Pater & Filius sunt vnum principium Spiritus sancti; & vnus fons Spiritus S. ita tamen, quod hoc ipsum filius habet à Patre, & ita Pater est principium sine principio: Filius verò est principium de principio, vt dicit *Gl. marginal.*

Sic igitur in vniuerso per hanc propositionem: [In principio erat verbum] tripliciter expositam triplex excluditur. In prima expositione monstratur verbi æternitas: Vnde sensus est: [In principio erat verbum,] id est, in æternitate erat Filius: Et sic excluditur error Nestorij & Claudij. In secunda expositione monstratur Filij cum Patre consubstantialitas.

Vnde sensus est: [In principio erat verbum] id est, in Patre erat Filius eiusdem substantiæ cum eo. Et sic excluditur error Arrij. In tertia expositione monstratur proprietatis, siue potestatis identitas patris & Filij: Vnde sensus est. id sic. [In principio erat verbum,] id est, idem cum patre principium, non solum respectu creaturarum; sed etiam respectu Spiritus sancti. Nestorius ponit filium ha-

Prima expositio.

Tertia propositio.

A

Incipit Euangelium secundùm Ioannem.

CAP. I.

IN a principio erat verbum

& non fuit vel est. Et videtur, quod potius debuit ponere præsens tempus, eò quòd similius est æternitatis. Vnde licet æternitaa non habeat differentias istas, præteritum, præsens, & futurum, tamen si necesse est eam significari sub aliqua differentia temporis, propter nos magis significabitur per præsens,

a & verbum *b* erat apud Deum, *c* & Deus erat verbum,

quàm per præteritū. Sol. In æternitate duo sunt. scilicet, ipsum esse, & immutabilitas ipsius, quantum ad ipsum esse bene procedit obiectio. Vnde quidam Expositorum ad hoc respicientes dixerût, quod melius dicitur, filius sēper nascitur, quam natua est. Alij respicientes ad immutabilitatem, dixerunt, quod melius dicitur, natus est, quàm semper nascitur inter tempora enim præteritum solum habet rationem immutabilitatis. Vnde *Anselm. in lib. de conc. præscientia & li. ar.* dicit quod temporaliter præterita sunt ad similitudinem æterni præsentis, omnia enim immutabilia sunt. Et ita secundùm hoc melius dicitur, erat, quàm est. Ratio est *Chr. in quarta hom.* In fine cuius ponit aliam subtiliorem rationem. Cum enim dictum sit, quod hæc propositio [in] notet continentiam mensuralem respectu intellectus nostri, non respectu verbi simpliciter. & hoc verbum [erat] dicit illam mensuram secundum id quod est ante sumere, vt notaretur infinitas in antesumendo secundum intellectum nostrum, melius dixit, erat, quàm est, vel fuit. Cùm enim intellectus noster accipit filium in esse, occurrit ei aliquod principium, & oportet ante illud principium filium fuisse : & iterum si occurrat aliud principium oportet ante illud intelligere filium fuisse, & ita itur in infinitum. Vnde dicit *Chr.* Non dixit Ioannes, principium habuit verbum ; sed in principio erat verbum, per [erat] mittens te ad sine principio intelligendum Filium. Hanc eandem rationem tangit quidam *Gl. Aug.* dicens, quod [erat] est temporis præteriti imperfecti, & ideò cum non sit alicuius temporis determinati, melius potest notare infinitatem æternitatis, quàm præsens. Iuxta hoc idē potest sumi alia ratio magis propria. Nam præteritū imperfectum medium est inter præsēs & præteritum perfectū: vnde aliquid habet præteriti, & aliquid præsentis. Præsentis habet essentiam præteriti habet immutabilitatem. Vnde ipsum complectitur illa duo, quæ suprà diximus esse in æternitate, scilicet esse & immutabile, siue interminabile. Postea quæritur, quare potius dixit Ioannes. [In principio erat verbum] quàm in principio erat Filius, cum idem sit verbum & filius ? Respondeo. Multiplex est ratio huius. Prima ad tollendam carnalis generationis concupiscentiam, quam filius quodammodo dat intelligere, & non verbum. Secunda est à proprio actu ipsius verbi, quod est exterius nunciare, quod erat occultum interius : & propter hoc venit filius, vt voluntatem Patris occultam prius mundo manifestaret. Vnde *inf. eod.* b. Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus, qui est in sino Patris, ipse enarrauit. Et 15. b. Omnia quæcūque audiui à Patre meo nota feci. Tertia ratio est, quia in hoc libro agitur de filio Dei, secundum quod per ipsum reducitur creatura rationalis ad Patrem, tanquam ad primam similitudinem, in qua fuit ante peccatum; sed verbum est prima similitudo intellectus qui Patri attribuitur vt dicit *B. Anselm.* quare congruentius ponitur verbum vt reductiuum rationalis creaturæ ad similitudinem, à qua ceciderat per peccatum Et hoc dicit apertè *Aug. sup. Gen. ad lit.* Sed occurrit quæstio quare Ioannes non facit mentionem de Patre in prima propositione, quum quidam hæretici circa ipsum errauerint, dicentes: filium non coæternum Patri, nec consubstantialem : quare videtur quod Ioannes statim in prima propositione debuisset occurrere. Ad quod dicimus, quod omnis error illius erat de verbo, ponens ipsum non esse Deum ; & ideo Ioannes per id, quod maximè est proprium Deo, probat ipsum verbum esse Deum Hoc est sicut dicit *Chr.* æternum esse, & sine principio esse, & sic rationabiliter satisfactum est vtrique hæresi. Nam cum omnes posuerint vnum esse Deum, cuius proprium est esse æternum & sine principio, ostenso, quod verbum est æternum, & sine principio, ostensum est quod ipsum est Deus, idem Patri & coæternus. Et totum trahitur ex verbis. *Chr. in secunda hom li.*, vbi sic dicit: quoniam ille. id est, Pater omnibus manifestus erat & si non vt Pater, sed vt Deus. Vnigenitus autem ignorabatur, ideo decenter eam, quæ de illo est, cognitionem confestim in initio studuit imponere his, qui nesciebant eum. Hæc est prima expositio, & est *Chr.*

Tertia expos. ⊖ herc principium. Manichæus ponit duo principia: Arrius ponit filium creaturam : Sabellius confundit personas : Græci dicunt Filium non esse principium Spiritus Sancti Omnes istos hæreticos prædictos per istam propositionem. In principio erat verbum, confundit. Sequitur.

a Et verbum erat apud Deum.] Sicut dicit *Chrys.* primum per quod cognoscibilis est Deus, est æternum & sine principio, & principium omnium esse, quod totum dicitur de verbo per primam propositionem, quæ dicit : In principio erat verbum, vbi notatur etiam identitas substantiæ inter principium & verbum, id est, inter Patrem & Filium. Et ne crederet quis, quod ita esset ibi identitas quod nulla distinctio, vt dicebat Sabellius, adiūxit secundam propositionem, dicens : [Et verbum erat apud Deum] Sic continuat *Chrys.* hanc propositionem præcedenti. Item quia dixerat : In principio erat verbum, ne crederet aliquis hoc dixisse Ioannem de verbo prolatili, quod transit & non manet, nec est apud aliquem, sed tantum ab aliquo: Ideo adiunxit. [Et verbum erat apud Deum. Hæc præpositio [apud] propter generalem rationem propositionis, quæ est transitio, notat distinctionem, & per hoc etiam cogit suum casuale supponere pro alia persona à verbo, verbum autem in ratione verbi significat, vt ab alio : & ita cum præpositio dicat habitudinem sui casualis ad præcedens verbum, necessariò cogit præpositio suum casuale supponere pro persona Patris, ex qua est verbum. Et inde est quod non potest conuerti propositio, vt dicatur Deus erat apud verbum. Et hoc innuit *tat.* quæ dicit, verbum erat apud Deum, vt alia persona apud aliam. Præter hoc etiam notat, [apud] permanentiam contra motum, vel transitum. Notat etiam vicinitatem, seu paritatem contra superioritatem, & inferioritatem ; & ita notatur per præpositionem æqualitas verbi cum Patre, & coæternitas permanēs. [Erat] autem significat essentiam vt actum propter verbi naturas cuius proprium est significare, vt agere : Et ideo notatur, quod filius habet essentiam à Patre, & ita quod Pater sit principium Filij. Vnde sensus est. *Secunda propositio.*

a Et verbum] quod erat in principio. *b* Erat apud Deum, id est, coæternum & coæquale ipsi & ens & distinctum ab eo. Et ita primum [erat] primæ propositionis dicit esse filij infinitū ex parte ante. Secundū erat] secundæ propositionis dicit esse eiusdē filij vt ab alio. Vnde *Chr. in 3. hom* dicit. Primū [erat] de verbo essendi æternaliter solum est ostensiuū, secundum erat] apud aliquem essendi. Et quia maximè proprium Deo est æternum, & sine principio esse, hoc primum posuit. Deinde vt non quis audiens hanc propositionem. [Et in principio ingenitum esse dicat, confestim hoc mitigauit, antequam diceret, quid esset. dicens : quoniam apud Deum erat, & non dixit, in Deo erat, sed apud Deum erat, eam quæ secundum hypostasim est æternitatem ostēdens nobis Et hoc est totum, quod diximus. Per hoc patet quod intellectus primæ propositionis intelligitur in secunda Sic dicimus de aliis, quod secunda propositio intelligitur in tertia quarta. Sic igitur per hanc secundam propositionem eliditur error Arrij & Sabellij, quorum prior negabat verbi cum Patre æqualitatem : alter negabat Patris & verbi distinctionem. Confunditur etiam Nestorius, qui dicebat filium habuisse initium, cum sit verbum Patri coæternum Sequitur. *Tertia propos.*

c Et Deus erat verbum.] Hæc tertia propositio sequitur ex secunda. Nam si verbum est æquale Deo, & coæternum, cum nulla creatura possit ad tantam excellentiam eleuari, vt sit Deo coæqualis & coæterna, nisi sit Deus. sequitur, quod verbum erat Deus, & Deus erat verbum.

Sed surgit quæstio grauissima : Nam in præcedenti propositione, ex qua nascitur hæc, notatur distinctio per naturam præpositionis, quæ etiam cogit hunc terminum Deum stare pro persona Patris, vt dictum est : ergo si verum est, quod diximus, scilicet, quod præcedens propositio intelligitur in sequenti, oportet de necessitate dicere, quod Deus apud quem erat verbum, est verbum : & ita quod Pater est verbum, & ita incurritur error Sabellij.

Solutio. Ad hoc dicimus, quod in hoc termino, Deum posito in secunda propositione, duo sunt secundum rationem intelligentiæ.

Sicut enim alibi dictum est, hic terminus Deus significat essentiam, vt suppositum ; suppositum verò secundum intentionem nominis sui, non dicit nisi positum sub aliquo ; illud autem sub quo, duplex est secundùm rationem. scilicet proprietas & essentia, suppositum proprietatis est persona suppositum essentiæ est Deus.

Dico ergo cum per secundam propositionem virtute propositionis significantis vicinitatem lateralem non superioritatis vel inferioritatis notetur æqualitas verbi ad Patrem, & æqualitas sit aliquorum in aliquo per hoc quod est aliquorum, ponitur distinctio Patris & Filij, per hoc autem quod est in aliquo, ponitur identitas, & ita nihil impedit, quin Deus apud quem erat verbum vt distinctum ab eo, prædicetur de verbo, vt idem cum verbo. Sequitur.

a Hoc

a Hoc erat in principio apud Deum.] Hoc pononmen, [Hoc] refertur ad verbum cum omnibus conditionibus prædeterminatis. Vnde sensus est. [Hoc] scilicet, verbum, *Quarta propositio.* quod erat in principio per coæternitatem, & quod erat apud Deum per distinctionem, & quod Deus erat per substantiæ identitatem. [Hoc] inquam verbum.

b In principio erat apud Deum,] quasi dicat, nihil aliud erat. Et sic destruitur error, qui dicit vel dixit, verbum semper fuisse, & distinctum à Patre; non tamen Deum esse, quia virtute discretionis & identitatis pronominis non poterit hæc hæresis stare. Quæ etiam hæresis destruitur in prima, & secunda & tertia propositione: Sed malum non potest nimis destrui. Sic patet quod hæc quarta propositio colligit in se tres priores propositiones. Per pronomen enim [hoc] quod ad verbum refertur, supponitur persona Filij: Per, Principio] notantur tria, scilicet persona Patris, æternitas, à quo omnia. Per [in] notantur tria similiter, identitas essentiæ Patris & Filij, conuenientia in æternitate, & in natura principij, vt scilicet omnis processus fluens à Patre, fluat à Filio, præter illum quo ipse Filius fluit à Patre. Per [apud Deum,] notatur æqualitas, id est, conuenientia personarum in eadem essentia. Vnde est sensus.

a Hoc *b* erat in principio apud *c* Deum: *d* Omnia facta sunt per verbum.

a Hoc] verbum sic determinatum.

b Erat in principio.] id est, idem principium de principio cum Patre qui est principium sine principio.

c Apud Deum,] per æqualitatem, & distinctionem. Hic terminatur prima pars huius libri. Quem tamen multæ quæstiones præcedunt, quarum quasdam hic ponimus.

Prima est, quare Ioannes incipit ab æterna generatione; & alij Euangelistæ à temporali?

Secunda, cum ipse Ioannes loquatur contra hæreticos, & contra ipsos scripserit librum istum, quare non procedit probando & syllogysando, vt necessariò conuinceret ipsos? Tertia, quare ipse Ioannes faciens mentionem de Patre, & Filio, nullam faciat mentionem de Spiritu sancto in prima parte huius libri? Sol. Ad primam dicimus, quod creatura rationalis ceciderat in duobus, à Deo scilicet, in his, quæ sunt fidei, & in his quæ sunt moris: Et constat quod ea quæ sunt fidei, magis remota sunt à creatura rationali vulnerata, quam illa, quæ sunt moris: quia hæc quodammodo sunt à natura; illa verò omnino sunt suprà naturam & ita vicinius est ægroto bonum moris, quàm bonum fidei: & ideo prior fuit reductio creaturæ rationalis ad Deum per mores, quàm per fidem. Vnde cùm alij Euangelistæ prius scripserint de temporalibus gestis Christi, quæ mores nostros informant, sufficienter nos ordinauerunt in moribus, & reduxerunt ad statum pristinum quoad partem istam: & ideo ordinatio in his quæ sunt fidei, relinquebatur vltimo scribenti, id est, Ioanni. Hæc ratio de Glossis extrahitur, non vna, sed multis inuicem comparatis. *Chr.* ponit aliam rationem in quarta homilia, dicens: Reliquis Euangelistis in his, quæ secundum carnem sunt morantibus sermonibus, timor erat, ne quidam propter hoc terrestres existentes in his remanerent solis dogmatibus. Ex hoc igitur terrestri zelo Ioannes reducens eos, qui casuri erant, & ad cælum attrahens, decenter desuper & ab existentia æterna facit narrationis principium. Ad secundam dicimus, quod Ioannes scripsit per per modum Auctoris, cui etiam crederent ipsi hæretici: quia omnes hæretici credebant Christo, & Apostolis missis ab eo. Vnde cum proprium sit Auctoris nulli inniti: sed ex ipsa sua auctoritate, & materiæ veritate, de qua loquitur, robur in dictis habere: ideo non debuit scribere Ioannes probando & syllogisando, sicut Philosophi, quorum vnusquisque timebat ictus alterius sequentis se: & ideo necesse fuit confugere ad arma verborum, quæ consistunt in syllogismis & argumentationibus. Et habetur hæc solutio à *Chr. in secunda hom.* vbi dicit: Vides prolationem & potestatem verborum multam, qualiter nihil dubitans, neque conijciens, sed omnia enuncians, loquitur.

Hoc enim magnum non circumferri in his, quæ vtique dicat.

Ad tertiam dicimus, quod Ioannes agit in hoc libro de reductione creaturæ rationalis ad Patrem, & de reducente ipsam, & de dispositionibus per quas fit reductio: & ideo necesse fuit facere mentionem de Patre, ad quem fit reductio: & de Filio, per quem fit reductio: & non de Spiritu sancto: quia omnes dispositiones, aut sumuntur ex parte illius, ad quem fit reductio; aut ex parte illius per quem: aut ex parte rei, quæ reducitur. Hoc autem non est silendum, quòd in hac prima parte libri, quater positum est hoc verbum, [erat,] vnde cum non sint nisi tres differentiæ temporis, scilicet præsens, præteritum, & futurum: per hoc notauit Ioannes quod essentia Filij, quam copulat, [erat,] est super omne tempus, nec tempore variatur.

d Omnia per ipsum facta sunt.] Hic incipit secunda pars huius libri secundum nostram diuisionem, in qua agitur de exitu creaturarum à Patre per verbum. Diuiditur autem hæc pars in duas particulas. In *Secunda pars* priori ostenditur, quod omnia facta sunt per verbum.

In secunda determinatur, qualiter omnia sunt in verbo, quæ incipit *ibi.* [Quod factum est in ipso vita erat.] Et in his duobus coctinetur tota sententia huius secundæ partis. Ordinatur autem hæc secunda pars libri ad priorem vt riuus ad fontem, id est, vt oriens ex illa.

In illa siquidē parte, id est, in prima, ostensum est quod verbum habet rationem principij, quantum ad hoc, quod ante ipsum nihil, & ipsum ante omnia: ratio autem principij in plus est, scilicet quod ab ipso omnia. Et hoc ostenditur hic, cum dicitur: [Omnia per ipsum facta sunt.] Et sic patet quod hæc quinta propositio oritur à quarta, qua dictum est. [Hoc erat in principio apud Deum] Nam ratio principij est, vt ab ipso omnia: & verbum erat in principio, non transiens, sed permanens apud Deum, necesse est ipsum verbum habere rationem principij: quare sequitur quod omnia per ipsum facta sunt.

Item filius venit in mundum Patrem manifestare, qui vsque tunc mundo fuerat ignotus sicut dicitur *inf.* b Nemo Deum vidit vnquam; sed vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, enarrauit nobis. Et quia ad hoc venit, ideo verbum dicitur, cuius ratio est secreta mentis exterius manifestare.

Prima autem manifestatio Patris est in imagine prima, quæ est Filius.

Secunda manifestatio est in vestigio eius, quod est secunda imago, quæ immediatè traducitur ab imagine prima, id est, in creatura, quæ est à Patre per verbum. Cum igitur in prima parte sufficienter actum sit de prima manifestatione Patris, consequens fuit vt in secunda parte ageretur de secunda manifestatione. Et hoc totum innuitur ab *Aug. in lib. de decem chordis, circa medium libri,* vbi dicit. Aliter imago tua est in Filio tuo, aliter in speculo

In Filio tuo est imago tua, secundum æqualitatem substantiæ: In speculo autem quàm longè est à substantia & tamen est quædam imago tua, quamuis non talis qualis in Filio.

In Filio secundum substantiam in creatura non est hæc imago Dei quæ est in Filio, quia hic est, quod Pater, id est, verbum Dei, per quod omnia facta sunt. Et consequenter ponit satis elegans exemplum. Aliter, inquit, est imago Imperatoris in filio; aliter in solido aureo, id est, in denario. Sic igitur patet ordo, & ratio ordinis huius secundæ partis ad primam. Sed antequam exponamus sententiam huius partis ad primam, oritur quomodo satis probabilis, videlicet, cum in hac parte agat Ioannes de exitu creaturarum à suo principio, quare ipse non enumerat creaturarum species per ordinem quo factæ sunt, sicut fecit Moyses in Genesi, vbi enumerat per ordinem opera septem dierum? Ad hoc dicimus, quod Moyses non intendit agere de verbo æterno, nisi prout est principium omnium: & ideo intendit principaliter agere de exitu creaturarum in esse per verbum: vnde necesse fuit ipsum ordinem exitus determinare: Ioannes autem agit principaliter de reductione creaturæ rationalis ad Patrem, per verbum per quod factæ sunt omnes creaturæ; & ideo non debuit hic tangi ordo exitus creaturarū à Deo, nisi in summa: sed reductionis ordo debuit seriatim ostendi, quoad dispositiones pertinentes ad ipsum reducentem; quæ dispositiones tanguntur, & aperiuntur in propositionibus primæ & secundæ partis huius libri. Et quod ita sit, habetur apertè à *Chr.* in quinta homilia super librum illum, vbi dicit Moyses incipiens historiam, & conscriptionem, quæ est in veteri Testamento, de sensibilibus nobis loquitur, & hæc enumerat per multa. Euangelista verò hic omnia exerens vno verbo comprehēdit & illa, & ea, quæ his sunt superiora. Et dicit causam, quare sic facit. Decenter censuit & cognita existentia auditoribus, & ad maiorem festinans materiam & totum hunc librum instituens, nō de creatura, sed de conditione omnia producente dicere. Et ita qui bene aduertit verba *Chr.* tres causas inuenit, quare Ioānes non enumerat hic ordinem creaturarum. Quarum prima est, quia notæ erant creaturæ factæ per verbum; & ideo non oportuit de nouo enumerare. Secunda, quia maiorem, & digniorem materiam volebat prosequi.

Tertia

Tertia.quam diximus, ſcilicet,quia non intendit agere ad exitum creaturarum à Deo; ſed de reductione earum ad Deum per verbum: & ideo conditiones verbi, non ordinem creaturarum debuit proſequi Dicit ergo.

a nia b per ipſum c facta ſunt, d & ſine ipſo e factum eſt nihil. Quod f factum eſt, in g ipſo h vita erat:

a Omnia] viſibilia,& inuiſibilia: ſpiritualia & corporalia, naturam ſeruantia: quod dicimus propter peccata, quæ naturam non ſeruant,ſed corrũpunt.

b Per ipſum,] verbũ quod erat in principio ad Deum.

c Facta ſunt,] à Patre, vt ſic notetur per præpoſitionem ratio principij in Patre, reſpectu Filij: identitas virtutis operantis principij in vtroque. Nam Pater & Filius vnum ſunt principium operans omnium. Et hoc apertè dicit *Anſelmus in libro de Spiritu S. contra Græcos.* vbi dicit: Pater fecit omnia per verbum, licet ſit eiuſdem eſſentiæ cum Patre, quia fecit omnia ſua potentia,quæ eſt idem Filio. Sed cùm dicat. [Omnia] nihil excipiens, nunquid in hac vniuerſali diſtributione includitur Spiritus ſanctus. Dicimus, quod non, quia ſicut Pater & Filius non ſunt inter omnia,ſed ſuper omnia,ita Spiritus ſanctus non eſt inter omnia, ſed ſuper omnia, ſicut dicitur *Gen.* 1. a. Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas quare non eſt factus inter omnia, ſed factor omnium. Solet etiam quæri, quid notet hæc propoſitio [Per] cum dicitur: [Omnia per ipſum facta ſunt] Sed iam ſoluta eſt hæc quæſtio per expoſitionem, quia diximus identitatem virtutis operantis in Patre & Filio, ita vt virtus illa ſit à Patre in Filio. Vnde *Prou.*8.d. Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens. Sed oritur alia quæſtio ſatis difficilis, ſcilicet vtrum verè poſſit dici, quod Pater omnia fecit per Spiritum ſanctum, ſicut per Filium: Ad hoc dicitur communiter, & bene,quod verè poteſt dici, quod Pater operatur per Spiritum ſanctum, ſicut per Filium; ſed magis propriè dicitur Pater operari per Filium; quia Patri attribuitur potentia operandi: Filio verò ipſa operatio Spiritui ſancto conſeruatio operati. Pater propriè operatur per Filium,& in Spiritu ſancto. Sic enim differunt hæ duæ præpoſitiones [per,& in] quia [per] dicit cauſam efficientem; [in] continentem, ſeu conſeruantem. Vnde *Rom.*11.d. Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ibi *Gl.* Ex ipſo dicit propter Patrem, ex quo Filius: per ipſum propter Filium per quem facta ſunt omnia: in ipſo,propter Spiritum ſanctum: quia ſola dilectione creauit, & conſeruat omnia. Poteſt etiam addi ad hanc rationem, vt dicamus cum *Aug.ſup.Gen.ad lit.*quod [per] præpoſitio non ſolùm notat cauſam efficientem: Imò etiam exemplarem, quod non propriè conuenit Spiritui ſancto,ſed tantùm Filio, qui eſt ars, in qua ſunt omnium rationes; quia ipſe eſt imago Patris perfectiſſimè indicans ſubſtantiã Patris,quare patet quod non propriè poteſt dici Pater per Spiritum ſanctum operari: tamen ſi reperiatur alicubi, debet dici, quod, per, non notat tunc niſi cauſam efficientem, quæ eſt ab alio Quæritur etiam,vtrùm propriè poſſit dici Pater operari in Filio,ſicut per Filium? Et dicimus quod vtrumque bene dicitur, & vtrumque reperitur. *Heb.* 1. a. Nouiſſimè locutus eſt nobis in Filio, per quem fecit & ſæcula.In *Pſ.* 103. Omnia in ſapientia feciſti. *Col.* 1.c. Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia ipſo conſtant.

Et per vtramque præpoſitionem, id eſt, per,& in,notatur identitas principij, ſiue virtutis operantis. A, verò & ab, præpoſitio, dicit auctoritatem principij in ſuo caſuali. Ideo non dixit Ioannes: Omnia ab ipſo facta ſunt. Vnde *Hilar.* Filius per ſe operatur, ſed non à ſe. Sequitur.

d Et ſine ipſo] verbo omnia faciente.

e Factum eſt nihil]naturaliter ſubſiſtens. Peccatum verò non eſt natura ſubſiſtens,quare non eſt ab ipſo,vel per ipſum. Tamen ipſum peccatum inquantum participat communem rationem entis, eſt à Deo: Inquantum verò deficit ab ente.& non eſt à Deo, vt dicit *Anſelm.* Et probat hoc idem *Dion.in lib.de diuinis nominib.in cap.de ente vbi tractat de malo.* Sicut igitur artifex ſine arte & ſapientia ſua nihil operatur; imò omnia per artem, & ſapientiam facit, & etiam prius in ipſa arte omnia, & conſequenter in opere: ſic Pater omnia fecit per Filium, qui eſt ars & Sapientia eius. & ſine ipſo nihil facit; ſed prius omnia fecit in ipſo,ſicut in arte,& conſequenter omnia fecit per ipſum in opere.

Notandum autem eſt hic,quatuor quædam dici de Filio,quæ ſunt idem in re,ſed differenti ratione, ſcilicet, Sapientia, ratio, ars, idea,& alia duo, verbum,& imago. Sapientia dicitur, prout informat, & facit ſapientem. Vnde ſe magis tenet ex parte artificis habentis, & ideo non recipit plurale, vt dicatur, quod plures ſapientiæ rerum ſint in Filio, vel in Deo.

Similiter ars dicitur eadem ſapientia prout eſt directiua operum. Vnde licet aliqualiter reſpiciat pluralitatem operum; quia tamen omnia reſpicit in vna ratione exitus ſui id eſt,ordinatè & ſapienter: Ideo nec ipſa ars recipit plurale. Ratio verò reſpicit finem.

Vnde magis tenet ex parte rerum, & ideo recipit plurale. Idea verò dicit ſpeciem rei exemplarem in ipſa ſapientia. Vnde duplicem habet comparationem. Vnam ad res quarum eſt exemplar; aliam ad ſapientiam cognoſcentem res exemplatas. Secundum primam comparationem recipit plurale. Vnde conceditur, quod multæ ideæ ſunt in Deo. Secundum aliam comparationem non recipit plurale.

Vnde à Sanctis dicitur, quod vna ſola idea eſt in Deo: Et neceſſe eſt dici. Cum enim idea ſit quaſi medium inter cognoſcentem, & cognoſcibilia, neceſſariò ſequitur conditiones vtrorumque. Hæc quatuor nomina cum reſpiciant cognitionem, eſſentialia ſunt, & conueniunt toti Trinitati;tamen Filio appropriantur. Verbum verò & imago propriè dicuntur de Filio. Verbum enim & imago dicitur Filius, inquantum perfectiſſimè loquitur, ſeu repræſentat ſubſtantiam, & virtutem Patris, non ſolùm reſpectu creaturarum, ſed etiam reſpectu Spiritus ſancti, cuius cum Patre eſt Filius vnum principium, alioquin non eſſet verbum,vel imago ipſius: quia non totum Patrem loqueretur Filius. Sequitur.

f Quod factum eſt in ipſo,vita erat.] Hìc incipit ſecunda particula huius ſecundæ partis: Et oritur hæc propoſitio ex primis. Nam ſi verbum erat in principio, per quod facta ſunt omnia,& ſine quo factum eſt nihil, eo quod ſit ars, & Sapientia Patris, ſequitur quod omnia quæ facta ſunt, prius fuerunt facta in eo, vt in arte quàm ſint facta in opere. Et hoc eſt [quod factum eſt,] id eſt,omne factibile aliquando futurum in exiſtentia.

g In ipſo vita erat,] id eſt, in verbo, quod eſt vita, erat ipſum vita.

Summus quidem Spiritus habet in ſe omnium rationes quæ cognoſcit. Sed eſt duplex cognitio, ſcilicet practica, & ſpeculatiua. Speculatiua cognitio eſt propria ſcientia: & hæc poteſt eſſe omnium poſſibilium, & quæ nunquam erunt.

Multa enim poſſunt fieri,quæ nunquam fient:& horum poteſt eſſe cognitio ſpeculatiua, quæ dicitur ſcientia.Practica autem cognitio eſt ſcientia beneplaciti: & hæc eſt tantùm eorum, quæ fient aliquando, quæ ſuprà diximus factibilia.

Ratio iſtorum factibilium in Deo dicitur vita,quia vita magis ſe tenet ex parte voluntatis ſecundum nominis rationem,& rei proprietatem. Vnde etiam in nobis perfectio voluntatis dicitur vita animæ,id eſt,virtus vel gratia; perfectio verò ſpeculatiui intellectus, propriè dicitur veritas, non vita. Secundùm hanc rationem ſimilitudinis tranſſumptum eſt nomen vitæ ad rationes rerum in Deo exiſtentes, & eſt tantùm eorum, quæ ſunt in eo per approbationem, vt quandoque fiant in actu. Secundum hoc vita poteſt eſſe ablatiui vel nominatiui caſus. Et eſt idem ſenſus.

[Quod factum eſt.] In actu, [Erat in ipſo vita] ab æterno, antequam eſſet, & poſtquam eſt, & poſtquam præteriit, ſemper abſque mutatione in ipſo fuit vita.

Et quod ita debeat dici, ſumitur *ab Auguſtino in 2.libro ſup.Geneſ ad literam*, vbi dicit. Quia ergo nihil creari poſſet, ſiue ante tempora, quod quidem non eſt Creatori coæternum: ſiue ab exordio temporum; ſiue in aliquo tempore: cuius creandi ratio: Si tamen ratio rectè dicitur, non in verbo Dei, Patri coæterno coæterna vita viueret.

Propterea Scriptura priuſquam inſinuet vnamquamque creaturam ex ordine, quo conditam dicit, reſpicit ad Dei verbum prius ponens: Et dixit Deus, fiat illud. Iuxta hanc expoſitionem hæc præpoſitio, [In] notat continentiam effectus in cauſa exemplari extra.

Nam ſicut dicit *Auguſtinus in eodem libro*, parum ante. Omnes creaturæ ſunt in Deo creatrix eſſentia. Sic exponitur hæc præpoſitio, ſecundùm *Auguſt.* Secundum *Hil.* ſic.

f Quod factum eſt in ipſo] verbo,ſcilicet,id eſt,Incarnatio Paſſio,Reſurrectio,& cætera huiuſmodi.

h Vita erat,] id eſt,cauſa vitæ nobis. Vnde *inf.*11.c. Ego ſũ Reſurrectio & vita. Secundũ *Amb.*ſic *f* Quod factũ eſt in

ipſo

ipso vita,] id est per ipsum, qui est vita. *Inf.* 14. a. Ego sum via, veritas & vita. [Erat] antequam fieret: Erat enim in Dei praescientia, antequam fieret in existentia. Secundum *Orig.* & *Chr.* sic exponitur & punctatur littera. [Sine ipso factum est nihil quod factum,] quod sit contra haereticos, qui punctant literam post [nihil] sicut *Aug.* Et dicunt: si [nihil] factum est sine ipso, & Spiritus sanctus est aliquid, factus est Spiritus sanctus per verbum. Et hoc narrat *Chrys. in quinta homilia* vbi dicit sine ipso factum est nihil, quod factum est, si quid factibile est: hoc dixi per eum factum esse, puta, & si inuisibile sit, & si incorporeum, & si in coelis, propterea non dixit: omnia per ipsum facta, sed si quid factum est, id est, factibilia: Spiritus autem sanctus non est factibilis.

a & vita *b* erat *c* lux hominum

Sequitur secundum *Chr.* [In ipso vita erat,] quasi dicat, non est mirum, si sine ipso factum est nihil, quod factum id est, si per eum factum est omne factibile, quia, [In ipso vita erat,] id est, prouidentia, res producendi, & conseruandi in esse ex ipso primo fonte indeficiente, & omnibus sufficiente in faciendo, & conseruando. Vnde dicit *Chr. in quinta hom.* Deus antequam operatus esset, & postquam fecit, similiter indeficiens manet, in nullo minoratus est, nec inualidus factus ex multa conditione, sed & si quàm plures oporteret factos esse mundos tales, & si infinitos, idem manet omnibus sufficiens non ad † inducendum eos solùm, sed ad continendum eos post conditionem. Nomen enim vitae non conditionis hic solùm est: sed & prouidentiae, quae est secundum permanentiam.

al. † condendum.

Secundùm hanc expositionem oportet dicere, quod creaturae non fuerunt ab aeterno in Deo vita. Nam si vita respicit conditionem & conseruationem rerum, quae ab aeterno nec conditae, nec conseruatae sunt: sequitur quod nec ab aeterno fuerunt vita in Deo. Sed tunc surgit quaestio, secundum quam rationem vitae, quae est apud nos transsumatur vita ad diuinam sapientiam?

Item quaeritur secundum quam differentem rationem vitae accipiant Sancti has diuersas expositiones.

Item quaeritur, vtrum creaturae magis sint vita in Deo, cum sunt actu, quam ante vel postquam praeterierint? Solutio.

Ad primum dicimus, quod vita secundum quod est in naturis apud nos, est primus actus, & continuus animae in corpus organicum: Prima enim excitatio animati ad esse, secundum quod animatum est, est actus viuificus, continens ipsum animatum in esse per continuationem ipsius actus viuifici.

Ad vtrumque horum respexit *Chr.* in sua expositione, dicens ipsam diuinam sapientiam vitam omnium, tum quia continet in esse omnia. Et hoc est quod dicit *Chr. in 5. hom.* Nomen vitae non conditionis hic est solum, sed & prouidentiae. quae est secundum permanentiam. Et ita cum diuina sapientia non manifestetur nobis, nisi per actus suos vt dicit *Chr.* debuit dici vita, quae est primus actus, & annuus animae in corpus suum.

Item ponatur, quod anima sit ante corpus: adhuc dicetur, quod anima vitam corporis, non actu, sed potentiam huius actus iam habet in se. Et iuxta hanc similitudinem transsumit *Augustinus & Anselmus* vitam ad diuinam Sapientiam.

Vnde dicunt: quod res antequam sint in natura, sunt vita in Deo, & cum sunt, & postquam esse desierint, eo quod exemplar eorum apud primam causam immobile perseuerat. Et sicut non diceremus, quod anima esset vita corporis, si nunquam viuificaret, ita non dicimus, quod in Deo sit aliquid, vita, si ipsum nunquam erit, etiamsi possibile est ipsum fieri. Sic patet solutio ad duo prima.

Ad tertium dicimus secundum *Aug.* & *Ans.* quod res quocumque modo varientur, aequaliter sunt vita in Deo. Vita enim nominat rationem aeternam apud Deum immutabiliter permanentem: sed tamen Deus non semper aequaliter viuificat res; neque res semper aequaliter viuunt in Deo, quia viuunt, & viuificat, dicunt vitam actu participatam: Hoc tamen dico sine praeiudicio. Aliter etiam exponit hoc vltimum *Chr.* [In ipso vita erat,] id est, ipsum scilicet, verbum vita erat in se, sicut Pater in se. Vnde *Inf.* 5. e. Sicut Pater habet vitam in semetipso; sic dedit Filio vitam habere in semetipso.

Nec per hoc ponitur aliqua compositio in Patre, vel Filio, cum non sint vita per participationem, sed per essentiam.

Per primam propositionem, id est, per hanc. [Omnia per ipsum facta sunt.] Confunditur Arrius, qui posuit filium esse creaturam: Non enim potest esse creatura, per quam omnis creatura facta est.

Per secundam, id est per hanc: Et sine illo factum est nihil,] confunditur Manichaeus, qui dicit corporalia sine ipso facta à malo Deo.

Per tertiam, id est, per hanc: [Quod factum est, in ipso vita erat,] confunditur Nestorius, qui dicit Filium habuisse initium: Nam si haberet initium, res non fuissent vita in eo, cum ipse non esset. Multa verba diximus de verbo, quia bonum est ab hoc verbo esse verbosum, cum non sit nisi vita, & veritas, & ratio, & sapientia. Sequitur.

a Et vita erat lux hominum.] Hic incipit tertia pars libri, in qua agitur de temporali verbi Natiuitate. In prima siquidem parte actum est sufficienter de aeterna verbi generatione.

In secunda de exitu creaturae à Patre per verbum: quare consequens vt in tertia parte ageretur de temporali verbi generatione, secundum quam facta est creatura. Habet autem haec pars tres propositiones.

Prima est de Verbi Incarnatione, secunda de Verbi incarnati operatione; tertia de efficacia & virtute Incarnationis & operis. Dicit ergo: [Et vita erat lux hominum.] Secundùm hoc respondet obiectioni tacitae, quae fieri posset. Dixerat siquidem, quod verbum erat vita omnium factibilium, & in verbo. Idem est vita & lux: quare videtur quod similiter sit lux omnium factibilium. Et respondet Ioannes dicens, quod non omnium est lux, sed hominum. *Tertia pars.*

Et est ratio dicti haec, quia sicut lux est prima & vniuersalis species omnium formarum corporalium & principium omnis viuificationis corporalis; ita lux spiritualis est homini prima via vitae de tenebris erroris illuminans, & viam ad inuisibilia demonstrans.

a Et] Ita [vita] omnium.

b Erat lux hominum] cum hominum naturam sibi in vnitate personae vniuit: vt infirmus oculus hominum radios sui fulgoris sustinere posset.

Ante Incarnationem verò lux erat in se, & etiam Angelorum: sed non hominum, qui non poterant Solem in rota intueri: & ideo Sol nube se induit, & sic factus est.

c Lux hominum,] quoniam Simeon videns Solem sub nube, cum gaudio dixit: *Luc.* 2. e. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei Salutare tuum: Quod parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuae Israel.

Item *Ps.* 111. Exortum est in tenebris lumen rectis corde, misericors & miserator & iustus Dominus. *Is.* 9. a. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbrae mortis, lux orta est eis. Quod autem Sol noster suo ortu temporali viam ad lumen aeternitatis ostenderit, dicitur in *Ps.* 35. Quoniam apud te est fons vitae, & in lumine tuo videbimus lumen. *Is.* 60. a. Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui.

Item in *Ps.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Super nos dicit: non super Angelos, quia vt dicitur *Heb.* 2. d. Nusquam Angelos apprehendit; sed semen Abrahae apprehendit.

Quia satis conueniens fuit iuxta proprietatem rerum naturalium: In speculo siquidem corporali fit reflexio luminis corporalis: ideo conueniens fuit, vt in speculo spirituali, quod est mens humana, fieret reflexio luminis spiritualis. Quod factum est in Incarnatione verbi: Tunc enim signatum fuit lumen vultus Dei super speculum. Ante Incarnationem quasi non signata hoc lumine humana natura, trahebatur ad infernum: sed post Incarnationem tanquam insignita signaculo Regis, ascendit in caelum. Et nota, quod dicit: [Vita erat lux hominum] generaliter; non Iudaeorum tantum, quia per verbi Incarnationem lex Moysi, quae aliquod lumen erat, sed quasi clausum intrà limites Iudaeae, transfusa est in omnes gentes per Christum.

Et hoc totum comprehendit *Chr.* vno verbo *in quinta hom.* dicens. Primum quidem de conditione nos edocuit; deinde dicit bona, quae sunt secundùm animam, quae praebuit nobis veniens: & per vnum verbum aenigmaticè ostendit ea Euangelista dicens: [Et vita erat lux hominum.] Non dixit lux Iudaeorum; sed vniuersaliter hominum. Non enim Iudaei solum, sed & Gentiles ad hanc venerunt cognitionem; quia vera lux hominum erat, oportebat, vt tunc luceret, cum aliunde luminis auxilium haberi non poterat, & vndique tenebrarum caligo inuoluebat. Et ideo subdit.

a Et

a Et lux in tenebris lucet,] id est, in medio erroris. Fuit enim tempore Incarnationis caligo idololatriæ, & infidelitatis, quasi in summo, & Iudæi, qui olim Deum colucrant, tunc diuisi erant per sectas erroris. Vnde *Sap.*8.c. Dum quietum silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus, Domine, exiliens de cælo à regalibus sedibus venit. Ad quod etiam significandum media nocte natus est. De hoc etiam dicitur *Is.*35.d. Ecce nos omnes, quasi oues

a & lux in *b* tenebris lucet : *c* Et tenebræ eam non comprehenderunt. *d* Fuit homo *e* missus à *f* Deo,

errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: & Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrûm.

Item [Et lux in tenebris lucet,] id est, in medio desperationis. Iam enim expertus erat homo, quod lex naturæ non poterat liberare, neque lex Moysi: Vnde nihil restabat nisi desperatio salutis: nisi oriens ex alto Dominus hominem visitasset. Vnde *Ecc.*51.b. Vita mea appropinquans erat in inferno deorsum, circumdederunt me vndique tenebræ peccatorum, scilicet, & non erat qui adiuuaret, quia omne lumen extinctum erat. Aspiciens eram ad adiutorium hominum, id est, Moysi, & Sacerdotum, non erat. Memoratus sum misericordiæ tuæ, Domine, & cooperationis tuæ, quæ à sæculo sunt, quoniam eruis sustinentes te, Domine, & liberas eos de manu gentium. Item.

a Et lux,] id est, vita & doctrina Christi.

b In tenebris lucet,] id est, inter persecutiones, & tribulationes mundi, quæ tunc abundant, & modo magis incipiunt abundare : tamen lux ista nihilominus lucet, & quasi ad tempus fuit pax in mundo, nato Domino. Vnde dicitur 1.*Ioan.*2.b. Tenebræ transierunt, & verum lumen iam lucet. Item.

a Et lux in tenebris lucet,] id est, lux in cordibus tenebrosis. *Gen.*1.a. Tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Domini ferebatur super aquas: dixit quoque Deus, fiat lux ; & facta est lux. Item.

a Et lux in tenebris lucet,] id est, Christus inter tenebrosos. *Eph.*5.b. Fuistis aliquando tenebræ ; nunc autem lux in Domino. Sed quia virtus huius luminis inuincibilis est: ideò competenter subiungit.

c Et tenebræ eam non comprehenderunt.] Minus dicit, & plus significat, id est, lux omnes tenebras effugauit. Vnde *Is.*42.c. Ponam tenebras coram eis in lucem : quia omnis idololatria cessit, ritus Synagogæ elanguit, nebula desperationis disparuit, persecutionum tempestas cessauit. Sed iuxta vltimam expositionem oportet dicere : Et tenebræ eam non comprehenderunt,] id est, Iudæi tenebrosi lucem istam non perceperunt, quia non sunt illuminati, non propter defectum lucis ; sed propter vitium eorum, qui noluerunt oculos aperire ad lucem.

Vnde *Chrysostomus*. Sicut solari radio non est frui non aperientem oculos: ita nec hac claritate participare, non vehementer expandentem animæ oculum. Ne claudas ianuas huic luci, & multa frueris voluptate. Sequitur.

d Fuit homo missus à Deo.] Quarta pars huius libri, in qua agitur de præcursore verbi, qui hic commendatur in sex. *Quarta pars libri.*

Primò à mansuetudine, cum dicitur : [Homo.]

Secundò ab humilitate, cum dicitur : [Missus.] Tertiò ab auctoritate mittentis, cum dicitur: à [Deo.] Quartò ab abundantia gratiæ, cum dicitur : [Cui nomen erat Ioannes.] Quintò ab officij dignitate, cum dicitur : [Hic venit in testimonium.

Sextò à laudabili fine, seu vtili intentione, cum dicitur; [Vt omnes crederent per illum.] Ordinatur autem hæc pars competenter ad præcedentia.

In prima siquidem parte huius libri actum est de æterna verbi generatione.

In secunda de exitu creaturarum à Patre per verbum, ibi. [Omnia per ipsum facta sunt.]

In tertia de Verbi Incarnatione ibi : [Et vita erat lux hominum.] Et ita dupliciter notificauit nobis Euangelista verbum.

Primò in comparatione ad Patrem, in quo est.

Secundò in comparatione ad creaturas, quæ sunt ab ipso. Sed vtroque modo incomprehensibile erat, ideò tertiò notificauit eum, non iam vt factorem creaturarum, sed vt factum creaturarum, id est, velatum creatura, id est, carne humana ; quia quod erat, permansit ; & quod non erat, assumpsit scilicet, hominem, quia verbum caro factum, vt *inf. eod.* Sed etiam sic non fuit comprehensum. Vnde dictum est, supra immediatè. [Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt] licet nube carnis velatam; quia adhuc erat nimia claritas lucis, & oculi Iudæorum infirmi : ideo necesse fuit aliquod lumen minus præmittere, quod assuefaceret & præpararet oculos Iudæorum ad susceptionem magni luminis: Sicut igitur Lucifer præcedit Solem, ita Ioannes Saluatorem. Vnde *Ps.*131. Paraui lucernam Christo meo. Et *Iob c.* 38.d. Nunquid producis Luciferum in tempore suo ? Propterea, vox est præuia verbi, & quasi media inter ipsum verbum, & auditores verbi. Et Ioannes est vox. Vnde *infra eod.*c. Ego vox clamantis. Quare post verbi generationem, antequam posset audiri, necesse fuit præmittere vocem, id est, Ioannem.

Et ideo tunc dicitur. [Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes.] Diuiditur autem hæc quarta pars libri in tres particulas.

In prima ostenditur vtilitas & necessitas testificationis Ioannis.

In secunda ostenditur differentia verbi incarnati, & Ioannis ; & quod testimonium Ioannis non fuit propter Christum, sed propter populum infirmum, qui aliter non suscepisset Christum venientem, nisi prius voce Ioannis sibi cognita præconizatus fuisset, ibi, [Erat lux vera] In tertia prosequitur Ioannes de ipsa testificatione, ibi. [Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat.] Dicit ergo.

d Fuit homo,] mansuetus, & rationalis.

e Missus] non se ingerens, quia quomodo prædicabunt, nisi mittantur. *Rom* 10.c.

f A Deo] vt ipsum adorandum prædicaret. *Gen.c.*41.e. Fecit Pharao, id est, Deus Pater ascendere Ioseph super currum suum secundum, id est, Christum carne indutum venire fecit in mundum præcone clamante, vt omnes flecterent genu coram eo, & præpositum scirent esse vniuersæ terræ Ægypti.

Per hoc, quod dicit, [fuit homo] notatur naturalis conuenientia Ioannis ad populum, ad quem mittebatur. Per hoc quod sequitur [Missus à Deo] notatur conuenientia aliqua eiusdē cū Deo, à quo mittebatur; & ita participans cū vtrisq; id est, Christo & populo, aptus fuit, vt esset via Christi ad populū, & populi ad Christū: vnde de ipso dicitur *Is.*40.a.

Moraliter. *d* Fuit homo, &c.] Hic notantur quatuor quæ sunt necessaria Prædicatori. *Moraliter.*

Primum est auctoritas missionis, quod notatur ibi [Fuit homo missus à Deo. *Rom* 10.c. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Si enim missio non esset necessaria, non diceret Dominus per *Ier.* 23.d. Non mittebam eos, & ipsi currebant. Secundum est honestas conuersationis, siue bona vita, quod notatur ibi [Cui nomen erat Ioannes,] id est, in quo erat gratia vitæ & veritatis, sicut dicit Sapientia de se. *Ec.* 24 c. In me omnis gratia vitæ & veritatis. Si talis non deberet esse Prædicator, non diceret Christus per *Ps.*49. Peccatori autem dixit Deus: quare enarras iustitias meas, &c. *Ecc.*16.c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Tertium est virtus discretionis vt sciat quid, cui, quando, quomodo prædicandum : quod notatur ibi. [Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine.] Quidam non habentes discretionis lumen, perhibent testimonium de tenebris, vt qui prædicant diuitias & licitam esse pluralitatem beneficiorum. Prædicatio Christi debet esse lumen prædicationis nostræ : Ipse verò prædicauit paupertatem. *Mat.c.*5.a Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. *Mat.c.*19.c. Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, &c. *Luca sexto* d. Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. *Mat.* 19.c. Facilius est camelum transire per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum cælorum.

Quartum, est, rectitudo intentionis, quod notatur, ibi [Vt omnes crederent per illum.] Hic enim est zelus animarum, qui debet esse in intentione Prædicatoris ; non lucrum temporale, vel humanus fauor. 2.*Cor.* 12 d. Ecce hoc tertiò paratus sum venire ad vos; & non ero grauis vobis, non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Dicit ergo.

d Fuit homo] non leo *Ecc.* 4 d. Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos. *Gal.*6.a. Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto; vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. *Ecc.* 3. b. Intellige, quæ sunt proximi tui ex teipso. Ideo tam frequenter dicitur Ezechieli, qui gerit formam Prædicatoris; Fili hominis. *e* Missus] non se ingerens. *Heb.* 5.a. Nemo assumit honorem; sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron.

f A Deo, non à mundo. *Gal.* 1.a. Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum Apostolus idem est quod missus.

a Cui

a *Isa.40.a.* Vox clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. *Malach.3.a.* Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Et meritò dicitur Ioannes Angelus, quia non propriam, sed mittentis causam egit.

Vnde *Chrysostomus in sexta homilia.* Tu audiens, quoniam à Deo Missus fuit Ioannes,

a cui nomen erat Ioannes. Hic *b* venit in *c* testimonium, vt *e* testimonium perhiberet de lumine, vt

nihil de reliquo humanum esse existima eorum, quæ dicuntur ab illo: non enim quæ eius sunt, sed quæ mittentis omnia loquitur, & ideò Angelus nuncupatur: Angeli enim virtus est nihil proprium dicere.

a Cui nomen erat Ioannes] antequam mitteretur. *Isa.49.a.* De ventre matris meæ recordatus est nominis mei, id est, in vtero matris meæ recordatus est nominis mei, id est, gratiam. Ideò dicit: [Cui nomen erat Ioannes.] Nomen, quia antequam conceptus esset, prænominatus est ab Angelo? *Luc.1.a.* & antequam natus fuisset habuit rem nominis, id est, gratiam, quia sanctificatus fuit in vtero matris suæ.

Vnde de ipso dicitur illud *Ierem.1.b.* Priusquam te formarem in vtero noui te, etiam ex nomine: & antequam exires de vulua, sanctificaui te.

b Hic] id est, talis, scilicet, homo missus Ioannes, id est, gratiosus.

c Venit] primò in mundum, deinde in desertum, vbi ab infantia vixit, baptizans & prædicans Baptismum pœnitentiæ: deinde venit in deserto in Iudæam, vt ibi populo prædicaret.

Vndè *Luc.3.a.* Factum est verbum Domini super Ioannem filium Zachariæ in deserto: & venit in omnem regionem Iordanis prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Per hoc, quod dicitur: Factum est verbum Domini super Ioannem, intelligitur hæc missio Ioannis, qua missus est à Deo ad testificandum. Nec aliter prædicabat Ioannes Baptismum, nisi quia baptizabat in nomine venturi post se ad baptizandum & prædicandum: & in hoc ferebat ei testimonium, quòd ipse solus dimittebat peccata, & gratiam conferebat. Et hoc est: [Venit in testimonium] id est, ad testimonium perhibendum. Et quod dicit [venit] notat liberam voluntatem Ioannis, quia id, ad quod missus fuit, libera voluntate peregit. Ideò autem vixit ab infantia in deserto, vt linguam suam ad tantum testimonium seruaret impollutam, quod non potest fieri inter homines.

Vnde *Isa. 6. b.* quando mittebatur in testimonium rei visæ, dicit: Væ mihi, quia tacui: quia vir polluti labij ego sum: & in medio polluti polluta labia habentis ego habito. Idcirco antequam mittatur, purgantur labia eius calculi ardentis tactu. Similiter Ieremias purgatur, antequam mittatur, sed non calculi tactu, sed manus tantùm: quia adhuc parum peccauerat in lingua, quia puer erat.

Vnde *Ierem.1.b.* Misit Dominus manum suam, & tetigit os meum, & dixit ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ioannes verò nec manu, nec calculo tangitur, quia linguam suam in deserto seruauit impollutam: & ideò idoneus fuit ad testificandum. De quo autem deberet ferre testimonium Ioannes, ostendit Euangelista dicens.

e Vt testimonium perhiberet de lumine] id est, de Christo nato de virgine, sicut radius nascitur à Sole sine aliqua eius corruptione, vel diminutione. Sed quid est, quod dicitur: *infrà 5.f.* Ego autem non ab homine accipio testimonium? Ideò hæretici fortè dixerunt, quòd Ioannes non fuit homo, sed Angelus incarnatus. Sed hæresis ista eliditur per hoc, quod dictum est suprà. Fuit homo missus à Deo. Dicimus ergo, quòd in testimonio tres personæ sunt ad minus, scilicet, testificans, & cui testificatur, & pro quo testificatur. Testificans fuit Ioannes: cui testificatur, populus Iudaicus, pro quo, Christus Testimonium igitur non propter Christi indigentiam, sed propter populi infirmitatem necessarium fuit: quia populus aliter non recepisset Christum, nisi Ioannes qui sanctitate vitæ omnes transcenderet, cum suo testimonio commendasset.

Vnde illud: Ego ab homine non accipio testimonium, sic exponit *Chrysostomus*, id est, non indigeo propter me; sed condescendo in id humilitatis causa proprer salutem vestram. Et hoc idem innuit Euangelista hic subiungens.

f Vt omnes crederent] in Christum [per illum, id est, Ioannem testificantem, quasi dicat, non Christo fuit necessarium Ioannis testimonium propter se; sed Iudæis, qui splẽdorem eius nõ possent ferre, si immediatè & nudè venisset ad eos: ideò signanter dixit [de lumine] nõ de luce. Differunt enim lux & lumen, sicut fons & riuus. Lux enim est in propria natura existens: lumen actus lucis, id est, diffusio in aliquo susceptibili. Et ob hoc, vt notetur necessitas testimonij ex parte

f omnes *g* crederent per illum. *h* Non erat ille *i* lux, sed vt *k* testimonium perhiberet de lumine.

suscipientis, non ex parte lucis, dixit de lumine, non de luce. Et in hoc terminatur intentio primæ particulæ huius quartæ partis libri. Sed quia apud homines dignior & credibilior iudicatur ille, qui perhibet testimonium, quàm ille, pro quo perhibetur: ideò statim ponitur secunda pars, in qua ostenditur differentia Ioannis & Christi per proprietates vtriusque: vnde dicit.

h Non erat ille] id est, Ioannes testificans.

i Lux] quia lux est fons omnis luminis, & illuminationis; Ioannes verò nihil habebat, nisi receptum: & ideo aliquem radium huius lucis poterat habere; sed non erat ipsa lux naturalis: erat tamen lucis illius testis, & ideò lucens luce ipsa irradiante in eum.

Vnde *Infr.5.b.* Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed quare non erat lux Ioannes, cùm de Apostolis dicatur *Matt.5.b.* Vos estis lux mundi: Nunquid ipsi maiores fuerunt Ioanne? Constat, quòd non *Matt.11.b.* Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Respondeo. Propriè Ioannes non fuit lux; tamen Apostoli fuerunt lux: Nam lucis est naturaliter splendorem ex se emittere, quod non conuenit Ioanni; sed tantùm Christo & Apostolis, quorum Baptismus gratiam conferebat: Baptismus verò Ioannis non.

Item Apostoli officium prædicationis habuerunt & miracula multa fecerunt, quod non Ioannes.

Vnde *infrà 10.g.* Ioannes autem signum fecit nullum. Ideò suprà in prologo, Soli Christum Apostolos Lunæ, quæ irradiat, & Ioannem. Lucifero comparauimus, qui nullos ex se radios emittit, sed tantùm fulget in se. & Solis præsentiæ attestatur. Vnde & hic sequitur. *k* Sed vt testimonium perhiberet de lumine] quasi dicat, Lucifer non est Sol, sed testimonium perhibet Soli: ita Ioannes non erat lux; sed ideò venit, vt testimonium perhiberet de lumine id est, de incarnata Diuinitate. Diuinitas enim in se lux est. *Ioan.1.b.* Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Diuinitas in carne lumen. *infrà 8 b.* Qui sequitur me, non ambulat in tenebris; sed habebit lumen vitæ. Lux ergo incomprehensibilis erat, maximè Iudæis infirmis & carnalibus. Vnde *1.Tim.6.c.* Lucem habitat inaccessibilem. Lumen verò aliquo modo incomprehensibile erat aliqua manuductione: ideo indigebant Iudæi magisterio Ioannis, quo paulatim sublcuarentur ad lucis comprehensionem. Ioannes verò, qui spiritualis erat, non indigebat hominis magisterio, sed tantùm Dei.

Vnde *Chrys. in 13.homil.* Nimirum Ioannes qui omnibus se nudauerat sensibilibus, ipse quidem non indigebat magistris, sed de cœlis erudiebatur.

A Et hoc

Moraliter. *a* Cui nomen erat Ioannes,] id est, re & nomine gratiosus. *Isa.49.a.* Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei.

b Hic venit] propriis pedibus, non vectus equis, vel quadrigis. *Ps.19.* Hi in curribus, & hi in equis; nos autem in nomine Dei nostri inuocauimus.

d In testimonium] veritatis perhibendum, quod pauci faciunt. *Isa.59.c.* Corruit veritas in plateis, & æquitas non potuit ingredi.

e Vt testimonium perhiberet de lumine] id est, de veritate, quia veritas est lumen.

f Vt omnes] non parentes, vel noti tantùm. *g* Crederent per illum] non ditarentur per illum. Contra multos Legatos, qui magis intendunt ditare parentes in sua legatione, quàm conuertere peccatores ad fidem & pœnitentiam. *B.Bernar.* Erunt, & redeunt Legati: quid autem fecerint boni, non audiuimus. Fortè audiuissemus, nisi præ auro Hispaniæ salus animarum voluisset. Sequitur.

h Non erat ille lux.] Hoc contra illos, qui seipsos prædicando ostendunt. De quibus *Matt.6.a.* Amant in Synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Non sic apostolus. *1.Cor.15 b.* Ego sum minimus Apostolorum qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.

k Sed vt testimoniũ perhiberet de lumine] id est, de Christo, quasi non se, sed Christum debet prædicare. Sequitur.

a Et hoc est, quod dicitur. 1. *Cor.* 3. a. Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis non escam: nondum enim poteratis. *Heb.* 5. d. Facti estis, quibus lacte opus est, non solido cibo. Verbum incarnatum est lac, verbum in se, solidus cibus. Similiter prædicatio Ioannis potus lactis fuit respectu prædicationis Christi, & ideò primò fuerunt nutriendi Iudæi Ioannis prædicatione, qua possent recipere Christi prædicationem. Sed quia lumen non est lux, sed à luce, ne crederet aliquis, quòd Christus ita esset à Deo quòd non Deus, ideò sequitur.

a Erat lux vera, b quæ illuminat c omnem hominem venientem in hunc mundum.

a Erat lux vera] id est, naturalis & immutabilis, non per participationem, sed per essentiam. Veritas enim est, vt dicit *Augustinus in soliloquio*, quo est, id, quod est, sine indiuiso esse, & quod est. Per hoc ergo, quod dicitur [Lux] notatur, quòd ipsa est naturaliter fons totius luminis. Per hoc autem, quod dicitur, [vera] notatur, quòd est immutabilis, & non per participationem; sed omnia illuminans. Vnde sequitur.

b Quæ illuminat] quadruplici lumine, id est, naturæ, gratiæ, doctrinæ, miraculorum.

c Omnem hominem venientem in hunc mundum] à principio mundi vsque ad finem. Sicut enim dicit *Anselmus in libro*, Cur Deus homo: non est credendum, quòd ex quo Deus hominem fecit ad participandum beatitudinem, vnquam fuerit tempus, in quo in mundo isto non fuerint aliqui præparati, ad quod homo creatus est. Sed incidit quæstio: Si ipse illuminat omnem hominem, quomodo tot sunt non illuminati? Ad hoc respondetur multipliciter. *Chrysostomus in 8. homil.* respondet sic: Ille omnem hominem illuminat, quantum ad eum pertinet: Si autem quidam claudentes mentis oculos lucis radios suscipere noluerunt, non à lucis natura obtenebratio est illis: sed à malitia sua: sicut ab introitu omnibus aperto & nullo prohibente, qui voluntariè foris remanent, à propria malitia pereunt. *Augustinus* aliter respondet dicens: Ipse illuminat omnem hominem, id est, nullus illuminatur, nisi per ipsum. Et ponit exemplum. Si in aliqua ciuitate esset vnus solus Magister, qui doceret pueros, verè diceretur: iste docet omnes pueros ciuitatis, non quòd omnes doceantur; sed quia omnes, qui docentur, per illum docentur. Item sic: Quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, in quo ego sum, i. in cælestem conuersationem, de qua dicitur *Phil.* 3. d. Conuersatio nostra in cælis est. Quotquot illuc veniunt, sine dubio illuminantur à vera luce, quæ ibi abundanter irradiat. *Isa.* 18. b. Ego quiescam in loco meo, sicut meridiana lux clara est. Vel, In hunc mundum,] id est, in superiorem partem animæ, vbi est imago Dei, ibi lucet lux vera: & ideò quotquot illuc veniunt, illuminantur. Vnde *Gloss.* Omnis homo dicitur illa natura in homine, quæ ad imaginem & similitudinem Dei facta est: Alia omnia, quæ sunt in homine, inferiores partes sunt hominis & quodammodo extra hominem sunt. In illa scilicet anima superiori, velut in quodam mundo superiori, vera lux lucet: & in illum mundum venientes per gratiam renascentes illuminat. Item potest intelligi de lumine simpliciter in genere: & tunc vera est propositio, sicut iacet: quia lumen naturæ ad minus habet vnusquisque: De quo dicitur *in Ps.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, id est, lumen naturalis iudicij, quo per legem naturaliter nobis insitam scimus, quid faciendum, & quid non faciendum. Vel potest intelligi de illo lumine materiali: & tunc erit vera propositio, si fiat distributio pro generibus singulorum, quia illud lumen communiter datur bonis & malis, magnis & paruis. Vnde *Matth.* 5 g. Qui facit Solem suum oriri super bonos & malos. Ecce in ista propositione tanguntur proprietates Christi, sicut in præcedenti scil. Non erat ille lux, tangebantur proprietates Ioannis; vt ex vtrisque collatis ad inuicem appareat quis fuit, qui testimonium perhibuit, quia inferior: & quis fuit cui perhibebatur testimonium, quia superior. Vnde patet, quòd non propter indigentiam ipsius; sed propter indigentiam Iudæorum fiebat testimonium Ioannis. Posita hac proprietate lucis, qua differt à Ioanne: & ostenso beneficio, quod ab ea receperunt homines, ponit aliam lucis proprietatem, qua generaliter se habet ad omnes creaturas, dicens.

In d mundo erat, e & mundus f per ipsum factus est, g & mundus h eum non cognouit.

d In mundo erat] præsentia deitatis tanquam regens & continens omnia, quæ creauit. Et hoc dicit contra Donatistas, qui dixerunt ipsum esse tantùm in Africa. Contra quos est illud *Sap.* 8. a. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Item *Ierem.* 23. e. Cælum & terram ego impleo. *Chrysost.* In mundo erat, sed non vt mundi contemporaneus. Ideò subdit. e Et mundus,] id est, vniuersitas creaturæ.

f Per ipsum factus est] quasi per Sapientiam & artem artificis, id est, Patris. Vnde *in Psal.* 103. Omnia in Sapientia fecisti, &c. In & per, hic notantur quinque, vt supra diximus. Primò ratione propositionis distinctionem personalem. Secundò, ratione specialem identitatem virtutis operatiuæ, in patre & filio. Tertiò auctoritatem in patre respectu filij. Quartò causam efficientem in filio respectu facturæ. Quintò causam exemplarem in filio respectu creaturæ factæ.

g Et mundus] id est, amator mundi.

h Eum non cognouit] per approbationem, quia seruiuit creaturæ potiùs, quàm Creatori, vt dicit Apost. *Rom.* 1. c. Quod reuera mirum est, quia ipsius vestigium in creaturis relucet, per quod posset agnosci Deus. Vnde *Sap.* 13. a. Si virtutem & operaeius mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterat Creator horum videri. De hoc dicit *Basilius super illud Psal.* 18. Cæli, inquit, enarrant gloriam Dei, non per vocis sonum, sed per operis sapienter dispositi confessionem. Non enim sunt loquelæ, neque sermones quorum non audiantur voces eorum. Sunt autem quidam sermones sapientiæ & rationes, quæ ante omnia inserta sunt creaturis, id est, illa ipsa ratio, per quam vnumquodque à sapientia procreatum est, & per quam etiam tacens clamat & Creatorem suum Deum confitetur: & ideo quot sunt creaturæ, tot sunt libri, in quibus potest legi Creator. Vnde verendum est, quod dicit: Et mundus eum non cognouit. Sed sicut dicit *Chrysostomus.* Mundus hic dicitur multitudo corrupta, & terrenis rebus liquefacta, vel labefacta, vulgaris & turbi-

Moralit. * a Erat lux vera] id est, scientia & bona vita. Scientia enim sine bona vita lux est, sed vana; sed scientia coniuncta vitæ bonæ lux vera est, quæ debet esse in Prædicatore. *Matth.* 5. b. Vos estis lux mundi. *inf.* 5. f. Ille erat lucerna ardens & lucens. Ardens in vita, lucens in doctrina. Signum autem veræ lucis est, quòd illuminat tenebras vicinas, id est, peccatores. *sup. eod.* Vita erat lux hominum. *Matth.* 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Vnde & hic sequitur.

b Quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,] quantum est in se, exemplo vitæ & verbo doctrinæ. *Phil.* 2. b. Sitis sine querela, & simplices filij Dei sine reprehensione in medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes. Sequitur.

d In mundo erat. Hic exponitur de Christo: Mundus autem hic accipitur pro diuitibus, in quibus est per beneficiorum collationem; sed ipsi non cognoscunt eum per gratiarum actionem & pauperum eius sustentationem. Propter quod prouocant Deum contra se. Vnde *Iob.* 12. b. Abundat tabernacula prædonum: & ipsi audacter prouocant Deum, cùm ipse dederit in manibus eorum. Prædones dicit diuites, qui diuitias rapiunt, nec gratias dant Deo, nec eleemosynas pauperibus, quorum sunt ipsæ diuitiæ, & eis missæ per manus diuitum. Hoc est ergo: in mundo erat] Christus, & est adhuc in membris suis.

e Et mundus per ipsum factus est.] *sup. eod.* Omnia per ipsum facta sunt.

g Et mundus eum non cognouit.] *August.* id est, amatores mundi. Et quid mirum? Quia Dominus huius mundi, id est, nummus excæcauit eos, vt dicitur 2. *Corinth.* 4. a. *Basilius* in quodam sermone dicit de quodam diuite: Sicut hi, qui per insaniam mente transferri sunt, non tam res ipsas, sed passionis suæ phantasias vident: ita mens auari semel vinculis cupiditatis astricta, semper aurum, semper argentum videt, semper redditus computat, gratiùs aurum intuetur, quàm Solem. Ipsa eius oratio, & supplicatio ad Deum aurum quærit, & vellet, ac optaret, vt omnia ei in aurum conuerterentur. Et ideò non est mirum, si non cognoscunt Deum: quia non habent tempus præ computatione redditium.

* *Isa.* 1. a.

In *a* propria venit, *b* & sui *c* eũ *d* nõ receperunt. Quotquot *e* autẽ *f* receperunt eũ, *g* dedit eis potestatẽ *h* filios Dei fieri

A & turbidos & insipiens populus. Qui enim amici Dei fuerunt omnes cognouerunt eum sicut *inf.* 8. f. dicitur de Abraham. Exultauit, vt videret diem eius: vidit, & gauisus est. Et breuiter *Act.* 3. d. dicit Petrus. Omnes Prophetæ à Samuele annunciauerunt dies istos. Sed contra hoc videtur, quod dicitur *Mat.* 13. d. Multi Prophetæ, & Iusti cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Ex quo habetur, quod non omnes Prophetæ cognouerunt eum. Nec potest dici, quòd Dominus loquitur de visione corporali; quia multi viderunt hac visione, qui non fuerunt Beati. Ad hoc dicimus, quod omnes prophetæ & Iusti viderunt diem eius, & cognouerunt eum, aliter enim non desiderarent eum. Vnde *Chrys.* Non vtique nisi scissent, eum cupiuissent. Nullus enim, quorum intelligentiam non habet, horum suscipere concupiscentiam potest. Quod autem obiicitur de illo verbo. Multi Prophetæ, & Iusti cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt dicimus, quòd non intelligitur de visione corporali solùm, sed de visione corporali coniuncta spirituali: hoc multi desiderauerunt, quibus non fuit concessum, & quoad hoc Beati fuerunt Apostoli, quibus hoc fuit datum. Et dicitur hic beatitudo quies desiderij ex præsentia Christi corporali simul & spirituali. Mundus autem, id est, mundi amatores corporaliter eum viderunt, sed nunquam cognouerunt. Vnde *infrà* 17. d. Pater Iuste, mundus te non cognouit. Sequitur.

a In propria venit] id est, in mundum, qui suus est, vtpote ab eo factus, vel inter Iudæos, qui sui proprij erant, vt populus peculiaris ipsius: vel in naturam humanam, quam condidit, & sibi vniuit, vt omnes saluaret.

b Et sui] quicumque homines ab eo conditi, præcipuè Iudæi eius cognati.

c Eum] Conditorem suum. *d* Non receperunt,] per fidem & obedientiam: qui tamen propter eos venerat eis sua daturus, non ab eis aliquid accepturus. *Chrys.* Venit non vt indigens, sed vt beneficus: & tamen sui eum non receperunt, sed offenderunt & interfecerunt: & tamen eos à pœnitentia non excludit, vt patet in Paulo. De hoc conqueritur ipse *inf.* 5. g. Ego veni in nomine patris mei: & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo s. Antichristus, illum accipietis. Sed quæret aliquis, quò venit Christus, qui vbique est, & nusquam deest? Respondeo. Venire dicit duo. s. de loco ad locum transire, vbi non erat prius: vel præsentialiter apparere, qualiter non prius. Primo modo non potuit venire Christus, quia nusquam deest. Secundo modo venit, quia mundo visibilis apparuit, quod non prius. *Baruc.* 3. d. In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Vnde suum venire nihil aliud est, quàm in carne visibili assumpta, mundo apparere, sicut dicit *Aug.* & *Chrys.* Et quia sic venit, non propter suam necessitatem, sed propter nostram vtilitatem, sicut dicit Apost. 2. *Cor.* 8. b. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quoniam cùm esset diues omnibus propter vos egenus factus est, vt illius inopia vos diuites essetis. Et ideò maior est ingratitudo, quòd sui, propter quos venerat, eum non receperunt. Sed nunquid fuit in eis recipere? Videtur quòd non, quia habere gratiam non est in homine. Respondeo. In iustificatione duo sunt vnum ex parte iustificantis, s. gratiæ infusio, alterum ex parte iustificati, vel iustificandi, s. parare se ad recipiendam gratiam, i. facere, quòd gratia non inueniat in eo obicem resistentem, hoc est in potestate hominis. Hoc non fecerunt Iudæi, quod notatur, cùm dicit: Et sui eum non receperunt. id est, gratiæ obicem posuerunt. Sed quare non coegit eos Dominus, cùm posset? Respondet *Chrys.* Quia nullum vult inuitum, vel coactum Dominus habere famulum: non enim indiget nostro famulatu. Præterea, nulli eorum, qui nolunt, vim imponit, neque necessitatem. ad vtilitatem enim nostram aspicit solùm; inuitos enim trahi ad hanc seruitutem par est cum eo, qui † vbique vniuersaliter seruit. Sed cur gehennam minatur? Quia & legislatores difficilia ponunt aduersus peccantes supplicia: & tamen eos non despicimus propter hoc, sed honoramus. Sed ne crederetur, quòd nulli recepissent eum, ideo subdit. *e* Quotquot autem siue Iudæus, siue Gentilis, siue nobilis, siue ignobilis, siue seruus, siue liber, siue fœmina, siue masculus, siue puer, siue senex. *f* Receperunt eum,] per fidem & obedientiam. — *al.* † neque.

g Dedit eis] æqualiter sine acceptione personæ. *h* Filios Dei fieri,] per gratiam adoptionis. Ex hoc enim, quod ipse, qui naturaliter est filius Dei, factus est naturalis filius hominis, decebat, vt sua potestate filios hominum faceret filios Dei. Vnde *Gal.* 3. d. Omnes filij Dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu. Item *Rom.* 8. c. Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei; si autem filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et in hac hæreditate omnes facti sunt æquales, quos natura corrupta produxerat inæquales. Sed videtur, quod omnes naturaliter habuerunt hanc potestatem, & non à gratia datam, qua possent filij Dei fieri, quia dixit *Aug.* credere gratia est fidelium; posse credere natura est omnium. Respondeo. Aliud est possibilitas, aliud potentia, aliud potestas. Possibilitas dicit potentiam materialem dispositam & remotam secundum quam potest dici, quod homo modò habet possibilitatem ad immortalitatem. Potentia verò dicit aliquam dispositionem: Vnde magis vicina est; sed tamen adhuc possibilis ad opposita. Potestas autem dicitur, quasi potentia stans, id est, determinata per speciem; sed tamen adhuc mobilem, & possibilem ad recessum. Vnde potestas duo dicit, potentiam & speciem. Potentia naturalis est, id est, in creatione data, s. liberum arbitrium. Species autem est fides, siue gratia superaddita potentiæ naturali. Vnde dando gratiam dedit potestatem, qua essent filij Dei, quibus debetur hæreditas; sed tamen quia adhuc habent homines vsum liberi arbitrij ad bonum & malum flexibilem, dum sunt in via, possunt amittere ius hæreditatis. Vnde cùm dicitur: [Dedit eis potestatem filios Dei fieri,] non per hoc notatur, quòd non sint filij, imò ex quo habent gratiam, iam sunt filij & hæredes. Sed quia possunt amittere ius filiationis & hæreditatis dicit [Dedit eis potestatem filios Dei fieri] & non dicit. Fecit eos filios Dei. Et sic dicendo hortatur eos ad studium bonæ vitæ & perseuerantiæ in eo, quod receperunt. Vnde *Chrysostomus* dicit. Non dicit Euangelista: Fecit eos filios Dei, quia opus est studio nostro. Item notandum, quod potestas præter id, quod diximus, importat potentiæ fortitudinem. Vnde propriè non dicitur potestas aliqua potentia, nisi quando ita fortis est ad aliquod operandum, quod non possit de facili impediri secundum quod dicitur de Domino *Matth.* 7. d. quod loquebatur tanquam potestatem habens & non sicut Scribæ & Pharisæi. Vnde in hoc, quod dicitur [Dedit eis potestatem filios Dei fieri,] notatur, quòd nullus potest auferre hominibus donum gratiæ acceptæ, nisi ipsimet abiiciant. Nec etiam ipse Deus, sicut probat *Anselmus in libro de libero arbitrio.* Hoc etiam dicit *Chrysostomus, in decima homilia* dicens: Dixit potestatem, ostendens quoniam potestatem hanc nullus potest auferre nobis, nisi præsumentes nosipsi auferamus. Si enim hi, qui ab hominibus Dominium aliquarum rerum suscipiunt, tantum habent robur, quantum penè hi, qui dederunt, multò magis nos, qui à Deo hoc potimur honore, si nihil hac potestate indignum fecerimus, omnibus erimus potentiores: propterea quia omnibus est maior & melior, qui hunc nobis tribuit honorem.

Item adhuc est ratio alia quare dixit [Dedit eis potestatem filios Dei fieri,] & non dixit. Fecit eos filios Dei: quia vt diximus, potestas est potentia stabilita per aduentum † Spiritus. Vnde patet, quod non est in aliquo potestas, in quo non fuerit prius potentia naturalis, quæ est in hominis voluntate, vt possit fieri potestas, si non ponat obicem gratiæ Dei. — *al.* † speciei.

Vnde cùm dicit [Dedit eis potestatem filios Dei fieri,] notatur, quod nulli datur hæc potestas nisi volenti: Vnde *Chrysostomus.*

Isa. 1. a. Bos cognouit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israel autem me non cognouit.

Moralit. *a* In propria venit & sui eum non receperũt] Omnia sunt Dei, vt Auctoris, conseruatoris gubernatoris. Sed propria eius sunt res Clericorum & religiosorum, maximè qui propriè sunt sui. *Deut.* 7. a. Populus sanctus es Domino, i. sanctificatus: & elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. Sed certè inter omnes hi minus Christum recipiunt; sed magis abiiciunt. *Isa.* 1. a. Filios enutriui & exaltaui, & ipsi autem spreuerunt me. *Luc.* 10. c. Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit.

e Quotquot autem receperunt eum,] dignè in Sacramento; charitatiuè in pauperibus.

g Dedit eis potestatem filios Dei fieri] *Eccl.* 4. b. Esto pupillis misericors vt Pater; & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius Altissimi.

& *Chrys.* Dicendo potestatem, ostendit, quoniam non simpliciter hæc gratia superaduenit; sed nobis volentibus, & studentibus: Etenim in nostra potestate, id est, in potentia nostra iacet, quod horum eligamus, id est, fieri filios, vel non fieri. Nisi enim elegerint ipsi priùs, non superuenit donum Spiritus, neque operauit aliquid. Sed quia posset quæri, quibus data fuerit hæc potestas, addit.

B *De conf. dist. 4. c. si quis.*

a His, qui credunt in nomine eius,]id est, in re nominis eius. Et cuius nominis? *Gloss.* Emanuel, quod est nobiscum Deus. q.d. his, qui credunt Christum esse verum Deum, & verum hominem, data est hæc potestas Et licet multi sint alij articuli, quos credere oportet; ille tamen specialiter facit filios Dei, sicut prætactum est. Congruum enim est, vt qui credunt filium Dei esse filium hominis: ipsi propter dignitatem naturæ suæ, quam in illo adorant, fiant filij Dei per adoptionem. Posset etiam dici, quòd gratia non facit simpliciter filios Dei; sed disponit ad hoc, vt sint filij Dei per gloriam, secundum quod dicitur *Mat.* 5. a. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Non dicit vocantur, cùm tamen haberent gratiam. Secundum hoc ratio plana est, quare dixit: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, & non dixit: Fecit eos filios Dei: quia gratiam conferendo dedit eis, quod possent fieri filij Dei, si velint conseruare & benè vti dono accepto. Quo autem ordine fiant homines filij Dei & quomodo hæc generatio distet à carnali, ostendit Euangelista subiungens. *b* Qui non es sanguinibus, neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri; sed ex Deo nati sunt | q. d. hi, qui sunt filij Dei, non generantur sicut filij hominum, qui generantur ex commixtione sanguinum viri & fœminæ, concupiscentia vtriusque mouente, vel concomitante actum generationis: secundum quod dicitur *Sap.* 7. a. Figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis & delectamento somni conueniente Quomodo igitur generantur filij Dei per gratiam adoptionis in Baptismo? Vndè *inf.* 3. a. Qui natus est ex carne, caro est: & qui natus est ex Spiritu, spiritus est. Et nota, quòd hæc præpositio [ex] aliud notat, cùm dicitur Qui natus est ex carne; & aliud, cùm dicitur: Qui natus est ex Spiritu Primò quidem notat materiam, secundo virtutem. Nam virtute sola Spiritus sancti fit spiritualis generatio in aqua Baptismi. Similiter est, cùm dicit [Qui non ex sanguinibus; [ex] notat materiam carnalis generationis. Cùm autem sequitur [Neque ex voluntate carnis] id est, concupiscentia mulieris: Neque ex voluntate viri, hic notat [ex] causam mouentem Sed ex Deo nati sunt. hic notat virtutem, vel operationem. De hoc dicit *Chrys. in* 10. *homil.* Vtilitatem, inquit, & humilitatem prioris partus, qui ex sanguinibus est & voluntate carnis addiscentes. & altitudinem. & nobilitatem secundi, qui per gratiam est, cognoscentes, magnam quandam hinc de eo suscipiamus intelligentiam & dignam dono illius, qui genuit, & multum, post hoc den onstremus studium: timor enim non paruus est, ne quando bonam hanc contaminantes stolam desidia & delictis proiiciamur ex thalamo & sponsi cubiculo Sequitur. *g* Et verbum caro factum est.] *Aug.* dixerat, quòd omnes, qui eum receperunt, potestatem acceperunt, vt essent filij Dei. & quòd ex Deo nati sunt, quod incredibile videtur Ideò vt, securè hoc credatur, scil. homines ex Deo posse nasci, subdit Deum ex homine nasci Ex hac enim susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, vt possimus fieri filij Dei. Et hoc est [Verbum caro factum est.] Quod superius erat in id, quod est inferius descêdit, quid igitur mirum si id quod est inferius, erat in id quod superius est ascendit? quasi dicat, filios Dei factus est homo: quid ergo mirum est, si homo factus est filius Dei? *Chrys.* sic continuatur. Cùm dixisset Euangelista. Quoniam ex Deo nati sunt, qui eum susceperunt: huius ineffabilis Natiuitatis & honoris ponit causam dicens [Et verbum caro factum est] Factus est enim proprius filius Dei hominis filius, vt hominum filios faciat filios Dei: Ex vnione autem humanitatis & Diuinitatis in vna persona nullo modo mutata est Diuinitas, sed humanitas mirabiliter sublimata, in tantum, vt homo sit Deus: & omnes, qui fidem homini habent, fiant filij Dei. Et de hoc ponit conueniens exemplum. *Chrysostomus in vndecima homilia.* Excelsum, inquit, humili adhærens, nihil læditur à sua gloria, illud verò à multa suscitat humilitate: Sicut Rex si cum paupere beneuolè loquatur, in nullo se confundit, pauperem autem ipsum apud omnes spectabilem & præclarum facit. Et si hoc est in hominum dignitate, multò magis in illa incorruptibili assumptione. Christus enim naturam suam in nullo ab hac minorauit descensione: & nos, qui semper in ignorantia sedebamus & tenebris, ad gloriam ineffabilem reduxit. Quod autem dicit, [verbum] notat assumentem naturam, quia non Pater, non Spiritus sanctus, sed tantùm filius assumpsit humanam naturam, quæ nomine carnis hic designatur: Contra quosdam hæreticos, vt dicit *Chrys.* qui dixerunt Christum non veram naturam hominis, sed phantasticam habuisse. Vnde vt veritatem humanæ naturæ in Christo exprimeret, & hanc hæresim extirparet, posuit carnem, quæ est maior pars hominis Phantasma enim carnem & ossa non habet, sicut dicitur *infrà* 20. licet videatur homo. Item est alia ratio. Sicut enim dicit quidam Philosophus, tactus est primus sensuum, propter quem animal est animal; huius autem medium est caro. Vnde vt ostenderet veritatem & perfectionem sensibilis corporis in Christo assumptam, dixit: [Verbum caro factum est,] & non homo. Item tertia ratio. Inter membra hominis caro est pars delectibilior, & passibilior naturaliter: vnde vt ostenderet naturam humanam naturaliter passibilem & mortalem, dixit: [Verbum caro factum est] Vnde *Anselmus in libro de veritate*, dicit contra eos, qui dicunt Christum non fuisse naturaliter passibilem: Quid si secundum rerum naturam consideres, vt cùm claui ferrei sint impressi in corpus Domini, an dices carnem fragilem non debuisse penetrari, aut acuto ferro penetratam non debuisse dolere? Et responder ille, cui loquebatur: Contra naturam dicerem. Item quarta ratio. Sicut dicitur in alia facultate, quædam sunt formæ, quæ possunt considerari sine materia, vt magnitudo, corporeitas, & huiusmodi, quæ possunt per intellectum abstrahi à materia & motu. Aliæ sunt, quæ non possunt abstrahi, vt simitas & carneitas, quæ necessariæ subiacent mutationi & contrarietati. Vnde Ioannes vt ostenderet naturam humanam in Christo fuisse corruptibilem & materialem, signanter dixit. [Et verbum caro factum est.] Item quinta ratio.

Prima origo perditionis humanæ fuit à muliere formata ex costa Adæ, locum eius repleuit caro, vt dicitur *Gen.* 2. d. Vt igitur ostenderet Ioannes, quòd Christus ad restituendam naturam humanã in statum primum. venit in mondum, & factus est homo, maluit dicere: [Verbum caro factum est] quàm verbum homo factum est.

Item per hoc ostenditur Christi compassionis immanitas. Nam inter omnia caro passibilior est. Vnde *Gen.* 6. a. Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est. Hic obiicit hæreticus: [Verbum caro factum est.] Ergo decidit in carnem, per hoc probans, quod diuina natura mutata est in carnem. Præterea dicit hæreticus. Deus omnia potest, quæ non sunt contra radicem potentiæ suæ, id est, essentiam suam; sed hoc esset contra essentiam suam: quia essentia sua nullo modo esset omnipotens, si esset mutabilis: nam mutans eam esset potentius ea.

Item si esset mutabilis, cùm nihil sit melius, vel æquale Deo, non posset mutari nisi in deterius: & ita esset peioris conditionis, quàm cætera materialia, quæ omnia possunt mutari in melius: quare patet, quòd nullo modo est mutabilis. Sed adhuc obiicitur. Omne tempus mensura est alicuius mutationis, & [factum est,] tempus connotat, & non nisi circa rem significatam: quare videtur, quòd hypostasis verbi mutationem habuit. Ad hoc respondet *Chrys.* dicens, quòd reuera [factum est] ponit mutationem, non substantiæ

diuinæ

a His qui credunt in nomine,] hoc addit, quia sine fide nihil placet Deo. Vnde *Heb.* 11. b. Sine fide est impossibile placere Deo. *b* Qui non ex sanguinibus, id est, intuitu consanguinitatis. *c* Neque ex voluntate carnis,] id est, neque ex amore carnali. *Moralit.*

d Neque ex voluntate viri,] id est, neque iussu, vel prece Principis. *e* Sed ex Deo,] id est, propter Deum purè. *f* Nati sunt,] in beneficiis & dignitatibus Ecclesiæ, 1. *Ioan.* 3. b. Omnis, qui natus est Deo, non facit peccatum, 1. *Ioan.* 5 a. Omne, quod natum est ex Deo, vincit mundum. *Mich.* 3. d. Audite Principes, qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate Quid audient? *Abac* 2. c. Væ qui ædificat Sion in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. *Psalm* 15. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea. *g* Et verbum caro factum est,] vt compati disceret humanæ infirmitati. *Hebr.* 4. d. Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autẽ per omnia pro similitudine absq; peccato.

Et vt

diuinæ transmutationem, sed veræ carnis assumptionem, similiter *Gal.* 3.b. Christus factus est pro nobis maledictum, non substantia transmutata in maledictionem. Hoc enim neque Dæmones intelligerent; sed nostram maledictionem suscipiens non dimisit nos esse de reliquo maledictionem. Aliqui volunt trahere verbum Ioannis ad proprietatem dicentes, quòd debet exponi (verbum, &c. est) id est, factum est, vt verbum fit caro: & sic muratio notatur circa carnem assumptam, non circa naturam assumentem. Sub hoc sensu ex vnione carnis ad verbum fit, quod verbum est caro. Sed eadem ratione posset dici, caro facta est verbum. Ad hoc dicimus, quod in vnione diuinæ, & humanæ naturæ facta est exaltatio humanitatis, cuius causa est exinanitio diuinæ hypostasis: sed per hanc, verbum caro factum est, notatur exinanitio verbi; per hanc verò, caro facta est verbum, notatur carnis exaltatio. Vt ergo Ioannes ostenderet causam tantæ exaltationis humanæ naturæ meliùs dixit, verbum caro factum, id est, Deus factus est homo, vt homo esset Deus, non per naturam, sed per gratiam. Iuxta illud *Psal.* 81. Ego dixi: Dij estis, & filij Excelsi omnes. Quia verò distinctæ fuerunt duæ naturæ in persona vna, non confusæ, nec altera conuersa in reliquam: ideò subiunxit: *a* Et habitauit in nobis.] id est, in nostra natura. Quod autem habitat in aliquo, necessariò distinguitur ab illo. Et ita sicut per hoc [verbum, &c. est] destruxit Ioannes errorem Manichæorum, qui dixerunt Christum esse phantasticum hominem, & non verum: ita per hoc, & habitauit in nobis. destruxit errorem aliorum, qui dixerunt naturas in Christo permixtas, sicut in electro miscetur aurum argento, vt fiat tertia substantia. Destruxit etiam errorem eorum, qui dixerunt naturam diuinam conuersam in humanam. Hoc tangit expressiùs *litera Græcorum*, quæ sic habet: Et habitauit, &c. in nobis, Tabernaculum est humana natura, quæ nisi remaneret distincta à diuina natura, non habitaret in ea tanquam in tabernaculo. Vndè *Chrys. in* 11. *homil* Nullum inconueniens suscipiens in hac dictione, factum est: Non enim versionem dicit illius inuertibilis naturæ, sed habitationem: quod autem habitat, non vtique idem est cum habitaculo, sed aliud: Aliud enim in alio habitat. Et ne crederetur, quòd *Chrys.* per hoc vellet ponere distinctionem inter personam hominis, & personam verbi, & non potiùs inter naturam hominis, & naturam verbi: ideò addit. Aliud autem dixi non secundùm substantiam. Vnione enim & copulatione vnum est Deus verbum, & caro, non confusione facta, nec distinctione substantiarum. In hoc etiam, quod dicit, habitauit, notatur permanentia diuinæ naturæ in humana: nunquam enim facta est separatio naturarum, neque fiet in æternum. Vndè *Aug.* Qui dixerit Christum, ex quo semel assumpsit, deposuisse hominem, anathema sit. Et hoc satis eleganter dicitur *in Psal.* 64. Beatus, quem elegisti, & assumpsisti: inhabitabit in atrijs tuis. Atria dicit proprietates per modum atrij circunstantes filium Dei, in quibus semel collocatus nunquam postea fuit expulsus. Vndè *Chrysost.* Considera metum, horribilitatem, & ineffabilitatem mysterij. Semper enim filius Dei hoc habitat tabernaculum. Carnem enim nostram circundedit, non vt rursus eã relicturus; sed vt semper eam habiturus. De hoc habitaculo dicitur *Apoc.* 21.a. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Item *Leu.* 26. b. ponam tabernaculum meum in medio vestri. Item *Psal.* 18. In Sole posuit tabernaculum suum. Item in hoc, quod dicit: Habitauit in nobis, notatur reparatio humanæ naturæ, ex communi modo loquendi. Cùm enim videmus aliquas domos, vel ciuitates ruinosas, dicimus statim: nullus valens habitat ibi. Et è conuerso eo ipso, quòd videmus, vel audimus aliquem magnum habitare in aliqua domo, vel ciuitate, statim dicimus: quoniam ruinæ eius, si quæ fuerunt, sunt reædificatæ per illum habitatorem. Ita hic cum audimus filium Dei habitare in natura humana, statim intelligere debemus ruinas ipsius naturæ humanæ per ipsum esse reparatas. Et hoc tangit *Interlin.* dicens: Habitauit in nobis: & per hoc sanati sumus. Per hoc etiam, quod dicit: Habitauit in nobis, notatur humana natura assumpta, vt habitus, qui mutatur ex assumptione, sed non mutat. Vnde Apostolus *Phil.* 2.a. In similitudinem hominum factus & habitu inuentus vt homo. *Magistri* aliter exponunt: Primò sic, *a* Et habitauit in nobis,] id est, inter nos, vnde *Baruch* 3.d. In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Item sic: Et habitauit in nobis, per gratiam. Vndè *Psal.* 2. Qui habitat in cælis, *Gl.* id est, in sanctis animabus. Item in hoc notatur humana natura, vt templum eius, & ipse vt Sacerdos, vel sanctificator ipsius. Vndè 2.*Cor.* 6.d. Vos estis templum Dei viui, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi mihi populus. Sequitur: *b* Et vidimus gloriam eius.] Sicut suprà diximus in principio huius partis. Euangelista intendit hic distinguere inter veram lucem, quæ omnes illuminat: & luces alias, quæ ab ipsa illuminantur. Et multas iam assignauit differentias enumerans multa propria veræ lucis, quæ non conueniunt alijs, sicut est, quòd illuminat omnem hominem venientem in hûc mundum, quod mundus per ipsum factus est, quod in propria venit, quod receptores suos facit filios Dei, quod non ex sanguinibus natus. Et quia vidit, quod non posset omnia enumerare, quasi summatim concludit, dicẽs: Et vidimus, q.d. quid plura? Et vidimus, i. cognouimus per miracula, per vocem elapsam de cælo, per ea, quæ facta sunt in Passione, & Resurrectione, & Ascensione, & sancti Spiritus missione, & Transfiguratione: *c* Gloriam eius] non aliorum, quia ipsius solius est gloria. *Isa.* 42.b Gloriam meã alteri non dabo. 1.*Tim.* 1.d. Soli Deo honor, & gloria. Et posset quærere aliquis: Qualem gloriam? & respondet: *d* Gloriam quasi Vnigeniti à Patre] Et non est hic, quasi, nota similitudinis, sed expressio veritatis. Sicut communiter quando aliquis vult describere regalem gloriam alicuius, dicit: Ipse incedit purpuratus, gemmatus, multis comitatus, Et ad vltimum omnia comprehendens: vt breuiter dicam, ipse incedit quasi Rex, i. vt decet Regem. Ita hic: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre, i. talem, & tantam, vt decet Vnigenitum Patris. Non sic vidimus gloriam aliorum Prophetarum, quorum quilibet habuit gloriam in factis suis, & dictis, sed non talem, qualem decet vnigenitum: quia illi nihil sua potestate faciebant; iste autem omnia propria virtute fecit. Notat etiam, quasi, identitatem gloriæ Filij, & Patris, & per hoc superabundantiam respectu aliorum. *Chrys. in* 12. *homil.* Euangelista hic, quasi, posuit in dissimilitudinem gloriæ omnipotentiæ, & superabundantiam super cæteros, qui omnes gloriosi hactenus apparuerunt incomparabiliter repræsentare volens. Nam alij quidem omnes, & Angeli, & Prophetæ iussi omnia faciebant; ipse verò potestate Regi, & Dominatori conueniente faciebat. Hæc autem gloria est veritatis, & gratiæ plenitudo, quæ in Christo integre fuit. Vnde sequitur. *e* Plenum gratiæ & veritatis] supple, vidimus eum, i. in deficientem naturaliter, & fontem omnis gratiæ & veritatis, secundùm quod ipse est Deus. Vndè *Eccl.* 24.c. In me gratia omnis vitæ, & veritatis. Omnis vitæ, & veritatis dicit: quia vita naturæ, vita gratiæ, vita gloriæ Et est veritas vitæ, veritas doctrinæ, & veritas iustitiæ: & omnis est ab eo, inquantum Deus est. Secundum quod homo etiam plenus fuit gratiæ, & veritatis: quia in ipso vniuersaliter, & perfectè fuerunt omnes gratiæ, & veritates Omnes alij habuerunt Spiritum ad mensuram: ipse autem sine mensura. Omnes alij habuerunt Spiritum ad hoc, vel ad illud: verbi gratia, Moyses ad mansuetudinem, Dauid ad humilitatem, Loth ad hospitalitatem, & sic de alijs: ipse autem ad omnia plenus etiam fuit quia cùm omnis creatura rationalis sit creata ad cognoscendam Dei veritatem, & participandam eius bonitatem, nulla potest vel potuit vnquam tantam capere: Christus autem totius Diuinitatis perfectus est contemplator, etiam secundùm quod homo. Vnde *Isidorus*: Trinitas sibi soli nota est, homini assumpto. Plenus etiam fuit gratiæ, & veritatis: quia interiùs & exteriùs fuit vniuersaliter gratiosus, & verax. Nulla gratia, nulla veritas fuit in eo diminuta, vel otiosa. Nihil gratiæ vel veritati alicui contrarium fuit in eo: ideò dicit: Plenum gratiæ, & veritatis. Et benè dicit: gratiæ, & veritatis: Duplicem enim defe- ctum

a & habitauit in nobis. *b* Et vidimus gloriã *c* eius, *d* gloriam quasi Vnigeniti à Patre, *e* plenum gratiæ, & veritatis.

* Et vt carnem subleuaret vsque ad Diuinitatis vnionem. Propter quod dicitur *Psalm.* 98. Adorate scabellum pedũ eius, quoniã sanctũ est. *a* Et habitauit in nobis,] homo cum hominibus, vt exemplo suæ conuersationis nos informaret ad vitam. *Baruch* 3.d. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus. *b* Et vidimus gloriam eius;] i. Diuinitatem in humanitate, in qua docuit, & miracula fecit, in qua transfiguratus est, & in qua surrexit: quoniã videre gloria est, *inf.* 17.a. Hæc est vita æterna, vt cognoscãt, te solum verum Deum, & quem misisti, Iesum Christum. Ideò dicitur *Luc.* 10 d. Multi Reges, & Prophetæ voluerũt videre, quæ vos videtis, & nõ viderunt. Si autẽ ita gloriosum est videre eum in infirmũ, quid erit videre eum ad dexteram Patris sedentem? *d* Gloriam] eius dico (quasi Vnigeniti à Patre] quam nemo hominum potest videre, nisi bonus. *Isaiæ* 26.b. Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. *e* Plenũ gratiæ, & veritatis.] Plenitudini gratiæ duo opponuntur, s. vacuitas gratiæ, & plenitudo malitiæ. Multi habent gratiæ vacuitatẽ, non tamẽ malitiæ plenitudinẽ, qui s. *Moraliter.*

* à peccatis

ctum incurrerat homo propter peccatum Adæ, scilicet, culpam & ignorantiam. Et ideò Christus, quia venit, vt Medicus, duplex remedium secum attulit; Contra defectum culpæ plenitudinem gratiæ: contra defectum ignorantiæ, plenitudinem Veritatis. Et sic perficitur duplex pars animæ, intellectus, id est, aspectus, in quo veritas, & affectus, in quo gratia. Item plenitudo gratiæ legis rigorem euacuat; plenitudo veritatis vmbram legis exterminat. De hoc dicitur *Col.* 2. b in ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. *Esther* 15 d. Facies tua plena est gratiarum, vel [Gratiæ] propter gratuitam promissionem [Veritatis] propter promissionis impletionem, vel [plenum gratiæ] secundum humanitatem, quæ nihil meriti habebat [plenum veritatis] secundum diuinitatem, quæ nihil vanitatis haber, aut falsitatis [plenum gratiæ] contra legis rigorem [Plenum veritatis,] contra legis vmbram.

Mat. 3. c. Marc. 1. a. Luc. 3. c.

veritatis. *a* Ioannes *b* testimonium perhibet de ipso, *c* & clamat, *d* dicens: *e* Hic erat, *f* quem dixi: *g* qui post me venturus est, *h* ante me factus est, quia prior à me erat. Et *k* de plenitudine eius nos omnes *l* accepimus, & *m* gratiam *n* pro gratia: *o* quia lex per Moysen data est; *p* gratia & veritas per Iesum Christum facta est. *q* Deum nemo vidit vnquam:

Moraliter.

* à peccatis se continent, sed in operibus virtutum non se exercent: quod cauere monet Apostolus. 2. *Cor.* 6. a. videte, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Item 1. *Cor.* 15. b. Gratia Dei sum id, quod sum: & gratia eius in me vacua non fuit. Alij habens vtrumque, de quibus dicitur *Rom.* 1. d tradidit illos Deus in reprobum sensum, repletos omni iniquitate. Plenitudini etiam veritatis opponuntur alia duo, scilicet vanitas & falsitas, sicut dicit *Anselmus in l. de veritate*, quæ in multis sunt. Vndè *Ps.* 4. a. Filij hominum vsquequo grauis corde, &c. Quatuor vno verbo excludit Euangelista à Christo, id est, gratiæ igitur vacuitatem, malitiæ plenitudinem, vanitatem, & falsitatem.

Sequitur in litera.

a Ioannes testimonium, &c.] In hac parte agitur de testimonio Ioannis. Et primò ponitur testimonium eius in communi, secundò in speciali. Vnde dicit, [Ioannes] Baptista, id est, *b* Testimonium perhibet de ipso] id est, de Christo, non solùm nos, qui sumus discipuli eius. *c* Et clamat] apertè, & liberè. *d* Dicens] ad eos, qui veniebant ad eum causa Baptismi. *e* Hic] qui inter nos præsens astat. *f* Erat, quem dixi] id est, de quo locutus sum vobis, cùm adhuc esset absens, quòd maior me esset, & venturus ad prædicandum, & baptizandum, & ad moriendum pro populo. Sæpè enim veniebat Iesus ad Ioannem, per quem debuit populo manifestari. Et sicut absenti perhibebat Ioannes testimonium, quòd esset maior eo & quòd esset filius Dei, ita & præsenti. Quod ideò faciebat Ioannes: quia si tantùm præsenti perhiberet testimonium, videretur adulatio esse: si tantùm absenti, nunquam crederent ipsum esse, quem Ioannes prædicasset, cùm esset in vili, & paupere habitu: & ideò præsenti perhibuit testimonium, quod absenti perhibuerat. *g* Qui post me, &c. est, non in carnem, quia iam venerat, sed ad prædicandum, & baptizandum, & moriendum, & populum liberandum, & ad perficiendum, quod Ioannes inchoauerat. Ioannes enim Baptismo suo disponebat Iudæos: Iesus verò Baptismo suo postea perfecit, & consummauit, peccata remittens, & gratiam conferens, quod non Ioannes.

h Ante me factus est] id est, me dignior, & honorabilior, eo quòd Dei filius naturalis; ego verò per gratiam tantùm, & ideò ille Dominus est, ego seruus: ille Rex, ego præco. Et quia [ante] dicitur multipliciter scilicet, ordine, tempore, natura, dignitate, vt determinet hanc multiplicitatem, dicit. *i* Quia prior me erat id est, honorabilior, q.d. Ioannes [ante me factus est] id est, præpositus mihi, vt dignior, & melior, etiam secundum quod homo: quia antequam fieret homo, erat prior, id est, honorabilior, & dignior: quia filius Dei, quam dignitatem non amisit.

k Et de plenitudine.] Hoc est verbum Euangelistæ, & respicit illud, suprà [plenum gratiæ, &c.] cuius plenitudinis aliquam stillam habuit Præcursor, qui testimonium perhibuit de illo. Et non solùm ipse Præcursor, immò & nos omnes discipuli de illa plenitudine aliquid habuimus: vnde & ipsi testimonium dare potuimus. Et hoc est, quod dicit, [& de plenitudine eius nos omnes,] discipuli & etiam fideles omnes. *l* Accepimus] ipso largiente, sine sui diminutione, sicut de fonte pleno multa aqua accipitur, non diminuta eius plenitudine. Sed non hoc omnino simile, quia aliquid asportatur à fonte, quod non relinquitur in eo, licet idem specie succedat. In Deo autem non est talis successio, quia ab eo nihil asportatur. Ideò ponit *Chrys.* aliud simile scilicet, de fonte luminis, à quo multæ candelæ accensæ non minuunt ipsius plenitudinem, sed sine diminutione sui omnibus lumen suum communicat. Vnde si ita est in re corporali, vt possit diuidi in multa sine sui diminutione: multò fortiùs illa natura diuina sine omni mutatione, vel diminutione communicat suas illuminationes omnibus susceptibilibus earum. Quid autem accepimus, & qua de causa, aperit dicens: *m* Et gratiam pro gratia,] id est, gratiam accepimus gratis ab eo. Et est talis modus loquendi, sicut dicitur de aliquo prodigo largitore, quod dat dona pro donis, & id est, in dando non habet rationem, nisi quia dare consueuit, vnde dona præterita prouocant ad futura. Vel sic: *m* Gratiam] cooperantem. *n* Pro gratia] operante. Vel [Gratiam.] id est, augmentum gratiæ. [Pro gratia,] id est, pro vsu gratiæ, secundum quod dicitur *Luc.* 19. d. Habenti dabitur, & abundabit. Vel [Gratiam] patriæ. Pro gratia] vitæ, secundum quod dicitur *Zach.* 4. c. Exæquabit gratiam gratiæ. Vel secundum *Chrys.* [Gratiam] noui Testamenti. [Pro gratia] veteris Testamenti. Quòd autem vetus testamentum dicatur, vel sit gratis, probat *Chrys.* ratione, & auctoritate. Ratio talis est. Lex naturalis fuit ante legem scriptam obligans ad hoc, vt obseruaretur. Cum igitur Iudæi eam non seruauerunt, non debebatur eis, nisi pœna: quòd ergo his, qui legem conscientiæ deleuerant, eadem rursus in tabulis scripta data est, gratia fuit non redditio meriti. Auctoritas autem hæc est. *Psal.* 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Item *Psal.* 102. Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas. Quòd autem nouum Testamentum sit gratia, eadem ratione, & auctoritate probatur. Et huic expositioni conuenit, quod sequitur: *o* Quia lex per Moysen data est.] q.d. reuera accepimus gratiam pro gratia, quod patet:

De consecr. dist. 3. cap. sextam. De pœn. dist. 14. libenter. De purg. post pu. inum. c. vnum.

o Quia lex per Moysen data est,] gratias non reddita meritis, & ideò fuit gratia.

p Gratia, & veritas per Iesum Christum facta est,] id est, nouum Testamentum, quod est secunda gratia. Et notandus est ordo testimoniorum, quomodo deducunt paulatim Christum ad altiora. Primò enim Ioannes comparauit eum sibi præponendo eum, vbi dixit: Ante me factus est, quia prior me erat. Comparauit autem Christum sibi, non quod crederet aliquam proportionem esse inter se, & ipsum; sed quia sciuit se esse magnum in opinione hominum, & intendebat Christum facere maiorem in opinione eorum, sicut erat in veritate. Deinde venit Ioannes Euangelista, & prætulit eum omnibus tanquam ab ipso haurientibus quicquid boni habebant. Vnde dixit: Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Tertio addit idem Ioannes, & prætulit eum Moysi, cui nullus par, aut similis reputabatur apud Iudæos, cùm dicit: [Lex per Moysen data est,] tanquam per ministrum. [Et gratia, & veritas per Iesum Christum facta est,] tanquam per Dominum. Et notatur ista prælatio in duobus. Primò in hoc, quod dicit: Lex per Moysen data est: quæ neminem ad perfectum ducit, vt dicitur *Heb.* 7. c. Immò generabat in seruitutem, sicut dicitur *Gal.* 4. d. Christus autem fecit gratiam remittentem peccata, & reconciliantem Deo, & veritatem soluentem, quod vmbra promittebat, & soluere non poterat. Secundò in hoc, quod dicitur Moyses dedisse, Christus autem fecisse: Facere enim maius est, quàm dare. Sed incidit quomodo, scilicet ratione cuius lex opponatur gratiæ, & veritati? Ad quod dicendum, quòd in lege communiter accepta non erant nisi duo, s. figuræ, siue vmbræ futurorum & quædam moralia, quæ manserunt, quæ communia sunt omni legi, s. naturæ, scriptæ, & Euangelicæ. Quoad vmbram propter vacuitatem opponitur veritati, quoad Decalogum, qui erat moralis, opponitur gratiæ, non quòd Decalogus contrarius sit gratiæ, sed quia in lege Decalogum per occasionem sequebatur præuaricatio, sicut dicitur *Rom.* 7. b Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sequitur: *q* Deum nemo vidit vnquam.] Hoc est tertium testimonium Ioannis Euangelistæ in quo testatur Iesum Christum esse Deum. [Deum nemo vidit vnquam] Poterant enim dicere Iudæi, non est maior Christus, quàm † Moyses, quia nos vtrunque vidimus, & audiuimus. Et respondet Ioannes Euangelista: Non est verum, quia [Deū nemo vidit vnquā,] & Christus Deus est. Sed quærit *Chrys.* Qualiter dicit Ioannes: Deum nemo vidit vnquam, cum multi patrum legantur eum vidisse? *Isa.* 6. a. Vidi Dominum. 3. *Reg. vlt.* d. dicit Michæas: Vidi Dominum Et multi alij. Et respondet *Chrysost.* dicens, quod multis modis videtur Deus. Videtur enim in intellectu per creaturas. Itē per fidem. Item per donum prophetiæ. Item in raptu, vt Paulus, & Adam. Item per subiectam creaturam, vt Moyses, & Iacob.

al. † Ioannes.

Deus videtur multis modis.

Iacob, & alij Patres. item in patria facie ad faciem. 1. *Cor.* 13. d. Nullo istorum modorum vester in substantia sua, sed ab actu suo cognoscitur. Quod enim Patres leguntur eum vidisse condescensionis fuit visio non nudæ substantiæ. Si. n. ipsam vidissent substantiam, nequaquam eam differenter considerassent. Simplex enim quædam, & infigurabilis, & incomposita est. Et posteà addit. Sed neque Angeli, vel Archangeli vidēt eū. C Si. n. interrogaueris eos, audies quidem eos de substantia nihil respondentes, gloriam verò solum in excelsis cantantes. Et si à Cherubin, & Seraphin concupieris aliquid discere, musicam & melodiam sanctimonij audies, & quoniam plenum est cœlum, & terra gloria eius: si superiores inuestigaueris virtutes, nihil aliud inuenies, quam quoniam vnum opus est eis laudare Deum. Sed quid est, quod dicitur. 1. *Ioan.* 3. a. cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicut est? Ad hoc dicendum, quod Ioannes non intendit dicere, quod nos aliquo modo consideremus Dei substantiam in patria: quia hoc est impossibile omni creaturæ, vnde *Chrys.* quod creabilis naturæ est, qualiter videre poterit, quod increabile est? q. d. nullo modo. Intendit ergo Ioannes speculum, & ænigma, quia in patria per immediatam acceptionem luminis apertè videbimus Deum, non tamen essentiam; sed vt gloriam, vt bonitatem, vt veritatem. Sed *a* Vnigenitus filius] i. Christus, qui est vnicus à Patre genitus æternaliter, & à matre temporaliter. *b* Qui est in sinu patris] i. in secreto videns eum, vt cognoscens immediatè Sinus. n. propriè est occultum sub vestimento: vnde quod in sinu est alicuius, nemo nouit, nisi sit valde familiaris, & magis coniunctis aliis, qui ea, quæ foris sunt, possunt videre. Neque aliquis præsumeret euertere signum Regis terreni, & scrutari, quid ibi est, nisi fortè vnicus filius eius: vestes autem signum faciunt: vestes autem Dei appello effectus, qui sunt ab eo. Et quantò quis subtiliores plicas harum vestium scrutatus fuerit, tantò ampliùs Deū cognoscit. Sed quid est in sinu, videre non potest, nisi qui omnes excedit Christus s. qui est eiusdem substantiæ cum Patre, & ideo videt substantiam eius sub vestimento reconditam. Atque per hoc ostenditur esse filius naturalis Dei Patris, quia euertere sinum Patris nullus seruorum auderet, nec etiam multorum filiorum, vnus nisi vnigenitus. Quod autem dicit [qui est in sinu Patris] & non qui fuit, vel qui erit, insinuatur æternitas filij impermutabilis ante [incarnationem, & post Resurrectionem, & in medio. Si. n. dixisset, qui fuit, vel qui erat: crederet aliquis, quod in incarnatione recessisset à sinu. Item si dixisset, qui erit, crederet quod post Resurrectionem magis esset in sinu, quàm prius. Et ideò dicit, [qui est in sinu, &c.] i. extrà fidelib. narrauit perfectiùs, & liquidiùs omnib. aliis, quasi ille, qui eum videat, & videbat. Et per hoc probat Euangelista ipsum esse Deum, quia nemo. i. nullus purus homo, Deum videre potest. *Exod.* 33. d. Non videbit me homo & viuet. *c* Et hoc est testimonium Ioannis,] Hic agit de testimonio Ioannis. Et ponit Euangelista tria testimonia legis. Primum est ad Pharisæos, secundum ad omnes, tertiò reperitur idem testimonium sequenti die, quando Discipuli duo secuti sunt eum. Et satis cautè procedit Euangelista. Sciebat. n. quod Ioannes Baptista opinatissimus erat apud Iudæos ideò ad ostendēdam magnificentiam Christi, sæpe replicat eius testimonium. Vnde dicit, [& hoc est testimonium Ioannis, sicut priora de Christo. *d* Quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis, &c.] vbi consilium, & iudicium habebatur: & ideò ibi erant homines sapientiores, & astutiores Et quos miserunt? *e* Sacerdotes] sapientes in lege, & ordine priores.

a Vnigenitus filius, qui b est in sinu Patris, ipse enarrauit. Et c, hoc est testimonium Ioannis. d Quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis e sacerdotes, f & leuitas ad eum, g vt interrogarent eum. h Tu quis es? Et i confessus est k & nō negauit. Et l confessus est, quia non sum ego Christus.

f Et Leuitas] in minoribus ordinibus seruientes *g* Vt interrogarent eum] id est, Ioannem. *h* Tu quis es:] Putabant. n. aliqui Iudæi Ioannem esse Christum in lege promissum. Alij putabant ipsum esse Eliam propter nimiam abstinentiam, & continentiam, & vitam solitariam, & liberam delictorum reprehensionem. Alij dicebant eum esse vnum ex Prophetis resuscitatum propter gratiam prophetiæ. Vnde omnes confluebant ad eum, & baptizabantur, etiam Scribæ, & Pharisæi. Et cùm adhuc præsentes essent, fuit & Iesus inter alios. Vnde & Ioannes perhibuit ei tunc testimonium Quod audientes Scribæ & Pharisæi, scientes, quòd de paupere parentela erat, & de vili regione, i. de Galilæa, & de vilissimo castello, i. de Nazareth. Scientes etiam Ioannem esse de magno genere, vtpote filium Pontificis, & maximæ vitæ, indignati sunt, quòd tam vilis deberet eis præponi. Volebant. n. Ioānem magis sibi præponi, & ideò, vt deflecterent eum à testimonio Christi, miserunt Sacerdotes, & Leuitas, qui blanditiis abstraherent eum à testimonio Christi. Ioānes verò non respondit quæstioni eorum, sed intentioni. Ipsi enim intendebant facere, quòd diceret se esse Christum, sed ipse apertè negauit se esse Christum. Et hoc est, qood sequitur: *i* Et confessus est] publicè. *k* Et non negauit] veritatem: Et tantùm valet, quantùm illud, [& confessus est.] Et tertiò dicit: *l* Et confessus est, quia non sum ego Christus,] vt quidam vestrum opinantur, vel ad minus, vt hoc dicerem, machinantur. Et ita manifestè percudit corda eorum *m* Et interrogauerunt eum] fraudati ab intentione sua. *n*. Quid ergò?] Nec expectant responsum huius quæstionis: sed statim supponunt aliorum opinionem, dicentes: *o* Elias es tu?] Secundum *Chrys.* non fuit alia causa, quare supponunt Eliam, nisi quia Elias apud eos maior cæteris habebatur. Secundum Latinos verò ideò fit, quia in illo præcesserat figura Baptismi, quando diuiso Iordane, ipse, & Elisæus transierunt. 4. *Reg.* 2. b. *p* Et dixit] Ioannes: *q* Non sum] Sed quomodo dicit [non] cùm Dominus dicat de ipso *Mat.* 11. b. Si vultis recipere, ipse est Elias. Respondeo. Sicut dicit *Dionysius*, intellectus diuini, i. allegorici in tria distribuuntur, in substantiam, virtutem, & operationem: similiter omnia alia. Ioannes ergò negat se esse Eliam, quoad substantiam; Christus autem dicit ipsum esse Eliam quoad virtutem, & operationem. Sed quia adhoc posset esse Ioannes aliquis de aliis eximiis Prophetis, supp nunt tertiam quæstionem dicentes: *r* Propheta es tu?] Secundum *Chrys.* quærunt de illo Propheta, quem parem Moysi expectabant, de quo dicitur *Deut.* 18. d. Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, ipsum tanquam me audietis. Vnde *litera Græcorum* habet articulum; O Propheta es tu. q. d. nunquid tu es ille. Propheta nobis in lege promissus? Secundum Latinos quærunt de Elisæo, in quo figura Baptismi præcesserat, sicut in Elia, *s* Et respondit, non.] Secundum duas prædictas expositiones nulla est hic quæstio. Sed quædam *Gloss.* generaliter accipiens Prophetam, mouet quæstionem, qualiter se negat esse Prophetam, cùm Christus dicat ipsum Prophetam, & plus quàm Prophetam: *Matt.* 11. b. Ad hoc respondet vna *Gloss.* dicens: quòd Ioannes loquitur cum præcisione. Vnde sensus est: Non sum Propheta, tantùm, supple. Alia *Gloss.* sic dicit: Non sum Propheta, quia non prænuncio futurum; sed ostendo præsentem. Et hæc *Gloss.* propriè accipit nomen Prophetæ, s. ad prædicentem futura, *t* Dixerunt ergò ei,] illi nuncij considerantes, quòd nihil magnum diceret de se: volentes autem omnibus modis scire, quid sentiret de se, addiderunt adhuc. *u* Quis es? Hanc quæstionem iam fecerant, sed dolus fecit reiterare. vnde causam falsam subiiciunt.

Et m interrogauerunt eum: n Quid ergo? o Elias es tu. Et p dixit: q Non sum. r Propheta es tu? Et s respondit. Non. t Dixerunt ergo ei: u Quis es vt x responsum demus his qui miserunt nos: y Quid dicis de teipso? z. Ait a: Ego vox b clamantis in deserto:

x Vt responsum demus his, qui miserunt nos.] In hoc obumbrant dolum. q. d. non causa alia quærimus, nisi vt habeamus aliquid certum, quod de te possimus respondere. Nec tamen hoc habebant in corde, quod patet: quia statim vt audierunt, quid dicebat de se, arguerunt eum, quare baptizaret. Vnde adhuc subinferunt: *y* Quid dicis de teipso?] q. d. tibi omnia credemus testificanti de te. *z* Ait.] Ioannes. *a* Ego vox.] Non respondet Ioannes propriam nominationem, neque genus, neque patriam, vt diceret: ego sum Ioannes filius Zachariæ, Pontificis de Ierusalem. Et quare hoc? Quia ipsi Iudæi volebant experimentum sumere de Christo, & qualiter se Ioannes haberet ad ipsum. Et ad hoc non potuit meliùs respondere, quàm sic: [Ego vox clamantis in deserto.] q. d. non sum quidem Christus, neque Elias, neque Propheta; sed sum præco eius, qui præsens est, ostendens eum, sicut vox, ostendit verbum. Vox cum verbo transit vsque ad auditum, & postea perit vox, & remanet verbum, ita Ioannes. Sicut ergò vox excitat auditum, vt verbum recipiatur: ita Ioannes excitauit Iudæos, vt Christum reciperent. Ideò bene dicit: [Ego,] sum, [vox,] verbi: *b* Clamantis, in me, manente, [in deserto.] Et quid clamantis? Hoc, scilicet.

a Dirigite viam Domini, id est, parate vos, vt Deus veniat ad vos. b Sicut dixit Isaias Prophera] *cap.* 40. s. Testimonium Isaiæ inducit, qui erat apud eos excellens Propheta, vt faciliùs persuaderet de Christo. c Et qui, &c. Pharisæis.] Verbum est Euangelistæ, quod inducit, vt euidentior sit Iudæorum damnatio, qui non crediderunt in Christum. quia miserunt, quos putabant fide dignos, ad Ioannem, quem fide dignissimum æstimabant. Et

D ita nec ex parte nunciorum est eis excusatio, quia Pharisæorum secta certissima erat. Nec ex parte illius, ad quem miserant, quia Ioannes erat fide dignus. d Et

a Dirigite viam Domini, b sicut dixit Isaias Propheta. c Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. d Et interrogauerunt eum, e & dixerunt ei: f Quid ergo baptizas, g si tu nō es Christus, neque Elias, neque Propheta? h Respondit eis Ioannes, dicens: i ego baptizo in aqua; k medius autem vestrûm stetit, l quē vos nescitis. m Ipse est, qui post me venturus est, n qui ante me factus est, o cuius ego non sum dignus, p vt soluam eius corrigiam calceamenti. q Hæc in r Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. s Altera die vidit t Ioannes u Iesum venientem x ad se, y & ait: z Ecce Agnus Dei,

interrogauerunt eum,] id est, Ioannem Pharisæi missi. e Et dixerunt ei] audito, quòd nihil magnum de se dicebat. f Quid ergo baptizas] tanquam habens auctoritatem baptizandi. g Si tu non es, &c. Prophera? Hic exclamat *Chrysostomus*. O de amentia! ó de elatione! ó de intemporanea inuestigatione! missi ellis docendi ab eo, quis esset, & vnde esset, non leges impositurі. h Respondit eis Ioannes dicens] non indignans, vel uffensus. i Ego baptizo in aqua, exteriùs tantùm lauans corpus, non interiùs cor: & ideò non debetis ponere spem salutis in Baptismo meo.

k Medius autem vestrûm stetit,] id est, inter vos quasi vnus ex vobis humiliter. l Quem vos nescitis,] id est, non cognoscitis vera cognitione. m Ipse est, &c.] perficiens, quod ego inchoo, n Qui ante me factus est,] id est, dignior, & honorabilior. o Cuius ego non sum dignus,] id est, sufficiens, vel idoneus. p Vt soluam eius corrigiam calceamenti,] quod tamen est vltimum seruitium, & ad minimos pertinens. Vel [non sum dignus, &c. soluam,] id est, eius vxorem, vt sponsus accipiam, secundùm morem legis. q Hæc,] id est, responsio Ioannis, & interrogatio Pharisæorum. r In Bethania, &c. Ioannes baptizans] propter aquarum copiam & loci secretum, in quo ipse consueuerat commorari. Sed quærit *Chrysostomus*, quare Euangelista determinat locum vbi hoc factum est? Et soluit, ad hoc assignans duas rationes: Vna est, ne credatur, quòd Ioannes in occulto, vel coram paucis testimonium hoc dixerit. Alia, quia tempore hoc, quo Euangelista scripsit hæc, adhuc multi supererant, qui interfuerant huic testificationi. s Altera die] hoc est speciale testimonium Ioannis, quo Christum testificans omnibus, qui venerant ad Baptismum suum visibiliter demonstrauit. Et est hoc testimonium quasi complementum omnium testimoniorum præcedentium. Nam in illis omnibus intendit Ioannes paulatim subleuare Iudæos, vt crederent Christum esse verum Dei Filium; nunc autem per hoc testimonium manifestè determinat: vnde dicit, altera die, id est, sequenti die, posteaquam facta fuit quæstio Iudæorum per Sacerdotes, & Leuitas. t Vidit Ioannes] intuitu mentis, & corporis. u Iesum venientem] non solùm gressibus corporis, sed etiam interioris suæ contemplationis accessibus. x Ad se] vt Ioannes eum ampliùs cognosceret secundùm Diuinitatem quem præsentem videbat, & demonstrabat secundùm humanitatem, & vt occasio daretur ipsi Ioanni præconizandi ipsum Iesum. y Et ait] Ioannes viso Iesu. z Ecce Agnus Dei,] id est. Christus Dei Filius, qui dicitur Agnus quia Paschali Agno præfiguratus. Nam sicut sanguine illius Agni domus linitæ, sunt liberatæ ab exterminatore, *Exod.* 12. ita omnes animæ fide Passiones munitæ liberantur à Dæmone. Dicitur etiam Agnus Christus Dei filius, secundùm *Chrysost.* quia excellentissimus Prophetarum, scilicet, Isaias eum Agno comparauit in multis locis, 16. *cap.* 1. Emitte Agnum, Domine, Dominatorem terræ de petra deserti, id est, de Gentilitate, ad montem filiæ Sion id est, ad Ecclesiam, *Ierem.* 53. c. Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi Agnus coram tondente se obmutescet. Item dicitur Agnus, quia innocens. *Isa.* 53. c. 1. *Pet.* 2. d. Peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. *Psal.* 25. Ego in innocentia mea ingressus sum. Item quia hostia quotidiana. *Num.* 28. a. Hæc sunt sacrificia, quæ offerre debetis, Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: vnum offeretis mane, & alterum ad vesperum. Mane oblatus est in Abel, *Apocal.* 13. b. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi. Vespere fuit oblatus in seipso. Vnde in *Psalm.* 29. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia, de eius Resurrectione. Item Agnus tria ministrat, scilicet, lac in potum, lanam in vestimentum, carnem in cibum. Sic Christus lac simplicis doctrinæ præbuit per se, & per suos. Per se, *Matth.* 4. *Matth.* 3. c.

c. Agite pœnitentiam, appropinquabit *Marc* 1. a.

enim regnum cœlorum. *Luc.* 3. c.

Per suos, 1. *Corinth.* 3. Lac dedi vobis potum, non escam. Item lanam dedit, id est, indumentum virtutis, *Luc. vlt.* g. Manere in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto. Item carnem suam dat in cibum, *infra* 6. f. Caro mea verè est cibus. His rationibus dicitur Christus Agnus. & multis aliis, quas postea ponemus in expositione morali. Sed quia nomen agni commune erat, & typico, & vero Agno, ad discernendum, de quo Agno intendit, subiungit:

Δ a Ecce

Moraliter. s Altera die vidit Ioannes, &c.] Virtute *Moralit.*

sermonis datur intelligi, quòd vna dies præcessit, & altera vidit Ioannes Iesum. Ioannes interpretatur, in quo est gratia, & significat pœnitentem, in quo oritur prima dies in infusione lucis gratiæ, quæ lux obscuratur tenebris tentationum; sed posteà oritur altera dies tranquillitatis, & pacis in victoria tentationum, & tunc videt Ioannes Iesum venientem ad se quasi ad succursum. *Matth.* 14. c. Quarta vigilia noctis venit Iesus ad eos ambulans supra mare. *Psalm.* 41. In die, scilicet, gratiæ, mandauit Dominus misericordiam suam, id est, peccati remissionem: & nocte tentationis canticum eius: Non canticum canticorum, quod cantatur tandem post perfectam victoriam tentationum; sed canticum graduum, quod cantatur, dum de victoria tentationis gradatim ascenditur. *Cant.* 2. b. Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles. *Malac.* 3. a. Ecce venit Dominus exercituum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius?

y Et ait] pœnitens viso Iesu, finita, vel declinante tentatione.

z Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.] q. d. in liberatione tentationum apparet bonitas, & pietas Dei. *Matth.* 14. d. Cùm ascendisset Iesus in naucculam, cessauit ventus. Qui autem in naucula erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes: Verè filius Dei es. Legitur in libro de animalibus, quod ad colorem venæ, quæ est sub lingua Agni, coloratur pellis eius. Quod satis conuenit Christo, quia secundum colorem prædicationis suæ colorauit vitam, & conuersationem suam. Faciebat enim, quod prædicabat, *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere, & docere. *Matth.* 7. d. Erat Iesus docens, sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ, & Pharisæi. *Luc. vlt.* c. Iesus, qui fuit vir Propheta, potens in opere, & sermone. *Rom.* 15. d. Habeo gloriam in Christo Iesu ad Deum: Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me efficit Christus. *Gregorius super Genes.* Ad hoc, vt seruetur veritas prædicandi, teneatur, necesse est, altitudo viuendi. Item legitur *in eodem libro*, quod cùm natura alia animalia armauerit, vel armis corporalibus, id est, cornibus, vel dentibus, vel vnguibus, vel quadam speciali calliditate, quibus se defendant, & alia animalia impugnent: Agnus omnino sine armis lenissimus est: sic Christus innocenter, & sine læsione alicuius vixit. Vnde nec in Passione, nec in Resurrectione sua alicui nocuit. 1. *Pet.* 2. d. Cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem se iudicanti iniustè. Ideò dicitur *Isa* 53. c. Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi Agnus coram tondente se obmutescet. Item dicit *Isidor. in lib. Ethymologiarum*, quod Agnus dicitur ab agnoscendo: quia in magno grege matrem suam suo balatu agnoscit, & mater ipsum: Sic Christus inter Crucis angustias Matrem agnitam studiosè Discipulo commendauit. Sic etiam animam tribulatam ad balatum piæ orationis intùs consolando se cognoscere ostendit, *inf.* 10. c. Ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. *Exod.* 33. c. Ego noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me. Sequitur

• b Qui

a Ecce qui, &c. mundi] non de loco ad locum mutando; sed vt non sint omnino: quod non poterat facere typicus Agnus. *Chrys.* Non dicit, qui tollet, vel qui tulit, quasi semper hoc faciente ipso. Secundum hanc expositionem ponitur tollere pro auferre, vel pro delere. *Isa.* 43. d. Ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. Vel sic. b Qui tollit] super se.

a ecce qui *b* tollit *c* peccata mundi. *d* Hic *e* est, *f* de quo dixi: *g* Post me venit *h* vir, qui *i* ante me factus est, quia *k* prior me erat. *l* & ego nesciebam eum. *m* Sed vt manifestetur *o* in Israel, *p* propterea *q* veni ego in aqua *r* bapti-

c Peccara mundi] i. omnium hominum, qui sunt, vel fuerunt, vel futuri sunt in mundo, quoad sufficientiam. *Isa.* 53. b. verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. 1. *Pet.* 2. d. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. 1. *Ioan.* 2. a. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm, sed etiam pro totius mundi. *Chrys.* ille Agnus typicus nullius omnino peccatum suscepit; hic verò vniuersi orbis terrarum. *Aliqui libri* habent [Peccatum mundi.] Et dicitur peccatum mundi, vel peccatum Adæ, propter quod totus mundus cecidit: vel peccatum originale, quod est commune totius mundi: quod virtute Passionis tollitur in Baptismo. Duplicis aduerbij demonstratio, duplicis naturæ Christi cognitionem factam Ioanni, & faciendam populo ostendit. d Hic] quem demonstro præsentem. e Est] immutabiliter. *Exod.* 3. d. Qui est, misit me ad vos. f De quo dixi] vobis, antequam esset præsens, istud, quod sequitur.

g Post me venit] ad prædicandum, ad baptizandum, ad moriendum, ad liberandum captiuos in Limbo. h Vir,] id est, Christus virore virtutum plenus. *Ierem.* 31. d. Nouum faciet Dominus super terram: fœmina circundabit virum. *Isa.* 4. a. In die illa s. Conceptionis Christi, apprehendent septem mulieres virum vnum, id est, Christum. i Qui ante me factus est,] id est, dignior me etiam secundum humanitatem. Et meritò. k Quia prior me erat,] secundum Diuinitatem, id est, honorabilior, id est, maiori honore dignior. *Chrys.* verecundentur, qui in Pauli † Samosathei insaniam successerunt, ad ita manifestam veritatem resistentes. l Et ego nesciebam eum,] istud exponitur diuersimodè à Sanctis. Primò quærit *Chrys.* Si ipse nesciuit eum, quomodo potuit eum ostendere aliis? Et respondet. Ipse quidem nouit eum: sed hoc dicit, quòd non nouit eum nisi per eum, qui misit eum baptizare, ne putetur, quod ex amicitia carnali, vel familiaritate, & non potiùs ex reuelatione Dei tulerit testimonium. Sed quia hæc solutio minus sufficiens videbatur ei, aggrauat quæstionem dicens: Si ipse non cognouit eum, qualiter dixit ad eum: Ego opus habeo à te baptizari, & tu venis ad me? *Mat.* 3. d. Si enim eum non nouit, quare eum potiùs, quàm alios prohibuit: Et soluit dicens Aliud est cognoscere simpliciter, aliud cognoscere hunc. Ioannes siquidem per ea, quæ facta sunt circa ipsum in pueritia: & per ea, quæ facta sunt circa Christum, cognouit ipsum Christum venisse simpliciter, & etiam hunc esse Christum, sed propter longam moram, quam in eremo fecerat, sciuit quidem venisse Christum: sed nesciuit in particulari hunc esse Christum: & ideò necessarium habuit iudicium ostendẽs, quis esset Christus inter tot, qui veniebant ad eum. Statim. n. vt Christus venit ad Ioannem baptizandus ab eo, descendit columba super eum, quod vt vidit Ioannes, quasi experterritus Maiestatẽ, perhibuit eum, & post Baptismum digito eum demonstrauit, dicens: Ecce agnus Dei. Nihilominus tamen antequã cognosceret hunc esse Christum, sæpe perhibuerat de ipso testimonium in communi nullum demonstrans. Hæc solutio satis probabilis est; sed tamen adhuc obiicit *Chrys.* dicens. Si verum est quod de infantia Saluatoris legitur. s. quod fecit miracula in pueritia sua, quare non erat celebris fama eius, ita vt ipse Ioãnes non posset etiam nescire, & ipsi Iudæi non indigerent aliquo testificante. Et soluit dicens, quod mendacium est, quod in illo libro scribitur: longè enim fuit à diuina Sapientia, vt miracula in pueritia sua faceret Christus, & phantasiæ reputarentur. *Ierem.* aliter dicit. s. quòd ipse Ioannes sciebat ipsum esse Dei filium, & natum in carne, sed nesciebat mundum per Baptismum ipsius Christi esse redemptum. Sed incidit hic duplex dubium. Vnum, quomodo dubitauit de hoc Ioannes, cum hoc sit articulus fidei, vel de articulis fidei? Aliud quia per Baptismum Christi non videtur esse redemptio mundi, sed magis per Passionem. Sol. ad primum dicendum, quòd in omni articulo proprium subiectum est Deus secundum aliquam rationem, qua percipitur eius bonitas. Vnde in articulo illo de mundatione mundi, subiectum est Spiritus sanctus mundans Ecclesiam. Quòd autem hæc mundatio fiat in aqua trahente virtutem à contactu Dominici corporis, accedit articulo ex parte inferiori, & ideò potuit dubitari, antequã fiat. Ad aliud dicimus, quòd mundus est redemptus per Passionem Christi, quantũ ad pretij solutionem, & ianuæ cæli reserationem, per Baptismum autem, quantum ad impedimenta amotionem. *Aug.* aliter exponit, dicens, quòd Ioannes sciebat Christum esse Filium Dei, & Agnum Dei, & cætera, quæ de ipso testatus est: sed nesciuit, quòd potestatem Baptismi, quam aliis dare poterat, sibi retenturus esset. Et secundum hoc distinguitur triplex potestas Baptismi; s. potestas auctoritatis, quam nulli puræ creaturæ dare potuit. Et potestas excellentiæ, qua ad inuocationem nominis fiat mundatio peccatorum: Et hanc dare potuit, sed noluit: duplici ratione, quæ ponitur *in Gl.* Prima est propter vnitatẽ Ecclesiæ, quæ sequitur vnitatem formæ Baptismi. Secũda est, quia si ad inuocationem nominis alicuius fieret mundatio peccatorũ, poneretur spes in homine. Contra illud *Ier.* 17. a. Maledictus, qui ponit spẽ in homine, &c. Tertia potestas est ministerij, quam dedit aliis. Vnde secundũ *Aug.* sensus est. [Et ego nesciebã eũ] baptizaturum esse tantùm, sicut *inf.* plenius dicetur. Expositio *Chrys.* magis tangit veritatem literæ, & ideò ipsum sequimur per totum. Vnde. [Et ego nesciebam] i. in particulari eum non cognoscebam, vel non sciebam ita planè sicut modò: Nam ex visu, & auditu corporali multũ proficit cognitio Maiestatis. Vnde *Aug.* dicit: Ego nesciebam eum comparatione huius cognitionis, m Sed vt manifestetur, &c.] Litera sic ordinatur. [Sed propterea,] ego Ioannes præco q Veni missus à Deo. r Baptizans in aqua] tantùm, non tollens peccata in spiritu. n Vt manifestetur] vsu baptizandi, & ostensione humilitatis. o In Israël] id est in populo Iudæorum. Ioannes enim non fuit

Δ præco

* b Qui tollit peccata mundi] *Chrys.* Quinque modis Deus peccata remittit. Primò per accusatoriam confessionem. *Isa.* 43. d. Dic iniquitates tuas, vt iustificeris *Psal.* 31. Dixi: confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei. Secundò per iniuriarum remissionem. *Eccl.* 28. a. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. *Mat.* 6. b. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Tertiò per eleemosynarum largitionem. *Dan.* 4 c. Redime peccata tua eleemosynis, & iniquitates misericordiis pauperum. *Eccl.* 3. d. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Quartò per continuam, seu assiduam orationem. *Iac.* 5. d. Multùm valet deprecatio Iusti assidua. *Marc.* 9 d. Hoc genus non exit nisi in Oratione, & ieiunio. *Ibi Gloss.* Oratione sanantur pestes mentis, i. peccata spiritualia. Quintò per ieiunium. *Ioël.* 2. e. Conuertimini ad me in ieiunio, &c. Sequitur. d Hic est, de quo dixi: post me venit, qui ante me factus est, quia prior me erat.] Hic gerit Ioannes personam quorundam Religiosorum, qui propter pigritiam, & negligentiam suam à nouitiis superantur in obseruantia regulari, de quibus dicitur *Sap.* 15. d. Pedes eorum pigri ad ambulandum. Item *Ezech.* 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur. Ibant proficiendo tempore nouitiatus, & reuertebantur postea per desidiam tempore senectutis, cùm deberent esse feruentiores, Vnde meritò significantur isti per filios Israël, qui spatio quadraginta annorum vix perfecerunt quinque diætas, & vltimo anno propinquiores fuerunt Ægypto, quàm in primo. Et de his dicit *B. Bern. in* 2. *lib. de consider.* Quid poterant proficere, qui semper reuertebantur, dum ambularent? Hi igitur videntes nouitium in seruitio Christi feruentiorem, rectè possunt dicere. g Post me venit vir] i. nouitius, qui contra biformes fortunæ insultus vniformi constantia mentis militat præmunitus. Hic enim est vir, vt dicit *Greg. in Moral.* i Qui ante me factus est] vitæ, & conuersationis honestate, spiritualium consolationum experientia, & etiam prælationis dignitate, & merito. k Quia prior me erat] in seruitio Dei priùs veniens, prior in choro, prior in capitulo, prior in labore, posterior in mensa, posterior in lecto: & quid mirum si talis est prior, & fit ante te: quia tu stas; & ille currit? Vnde in persona talis loquitur Propheta: Viam mandatorum tuorum cucurri, &c. *Psal.* 118. *Prou.* 4 b. Currens non habebis offendiculum *B. Bern.* in via Dei non progredi, regredi est. Sequitur: l Et ego nesciebã eum] i non reputabam eum. m Sed vt manifestetur in Israël] i. inter videntes Deum per fidem, & contemplationem p Propterea veni ego in aqua,] lacrymarum. r Baptizans] meipsum, quia

* sæpe

al. † Samothani.

Moralit.

Quinque modis Deus remittit peccata.

A præco Christi, nisi ad Iudæos. Sed quærit *Chrys.* Quid necesse fuit Ioannem venire in aqua baptizantem, vt manifestaretur Christus, cùm sine Batismo Ioannis per solum præconium suum potuerit eum manifestare Ioannes? Et respondet: dicens: Poterat quidem eum manifestare

E Ioannes suo præconio; sed eam, quæ est à comparatione, præeminentiam suo Baptismo manifestauit. Magnus.n. habebatur Ioannes in populo qui tantæ auctoritatis fuit, quòd poterat baptizare; sed per præconium Ioannis manifestatum est, quòd Christus fuit maior, qui baptizauit in Spiritu. Et quia posset aliquis quærere, si Ioannes nesciuit Christum, quomodo testimonium perhibuit de ipso? Et respondet Euangelista, dicens *a* Et testimonium, &c. vidi] oculis exterioribus, & interioribus. *d* Spiritum descendentem, &c.] id est, columbam in signum Spiritus sancti, non quòd tunc primò descenderit Spiritus sanctus in eum; sed vt per hoc ostendatur Spiritum sanctum descendere super baptizatos: & vt per hoc Ioannes Christum excellentiùs cognosceret. Et sic notatur motus localis in columba desuper veniente: & sanctificatio noua aquæ de nouo profluens à Spiritu sancto per medium contactum sanctissimæ carnis Christi, non in Christo, qui à primo instanti conceptionis suæ plenissimus fuit omni gratia spirituali. Et sic patet solutio ad quæstionem, quæ solet fieri, scilicet, quare Spiritus sanctus non descendit immediatè in aquam, quam sanctificauit, cùm suus descensus non sit aliud, quàm aquæ sanctificatio. Et patet solutio; quia Spiritus non sanctificauit aquam immediatè, sed per medium contactum corporis Christi. Et ideò descendit super Christum, tanquam per quem profluit sanctificatio in aquam. Hanc autem aquæ sanctificationem nihil aliud intelligo, quàm propinquam potentiam ipsius aquæ ad sanctificandum baptizatos, quæ perficitur actu, vt verbum accedat ad elementum sub debita forma: quia tunc fit actu Sacramentum, vt dicit *Aug.* Sed quæritur, quare in specie columbæ descendit Spiritus potiùs, quàm alterius animalis? Item vnde venerit, vel vnde formata fuerit? Item quò peruenit illa columba? Ad primum dicimus, quòd inter omnia animalia columba habet quandam specialem sagacitatem effugiendi accipitres; ita etiam vt sit quoddam genus columbarum, sicut dicitur *in lib. de animalib.* quod cognoscit accipitres capientes in arbore, & illos vitat fugiendo in terram, vel in arborem, vel in aërem. Vnde cùm Baptismus sit prima euasio animæ de venatione Diaboli, rectè in specie columbæ descendit Spiritus sanctus ad sanctificationem Baptismi. Hæc ratio est physica. Theologica autem ratio potest esse, quod legitur *Gen.* 8 b. scil. quod columba retulit ad arcam ramum virentis oliuæ post decursum diluuij, in signum pacis, & reconciliationis: ideò cùm in Baptismo cesset vniuersale diluuium peccati, rectè descendit Spiritus super Christum in specie columbæ in signum pacis redditæ humano generi per Baptismum eius. Item licet Spiritus sanctus multa dona tribuat: tamen omnia consunguntur in bonitate, quæ est animi dulcedo, vt dicit *Aug. super Gal.* 5. Huic autem apponitur amaritudo animi. Vnde cùm columba felle careat, ad minus in epate; congruè Spiritus sanctus fons bonitatis in specie columbæ descendit ad sanctificandum Baptisma, vbi omnia dona donantur. Ad secundum dicit *Aug.* quòd columbam illam creauit Deus tunc de nihilo, qui vniuersam mundi machinam de nihilo fecit priùs, & corpus suum sine viri ministerio in vtero Virginis fabricauit. Ad tertium dicit *Beda*, quòd sicut stella, quæ Magos duxit impleto officio suo, redacta est in nihilum, vel in primam materiam, vnde facta fuerat: sic columba ista, quæ super Christum apparuit. Quod ideò factum est, ne homines adorent eam: sicut Iudæi fecerunt serpentem æneum, quem fecerat Moyses in deserto. Sequitur. *e* Et manentem super eum] Quare manentem? Ad literam, vt omnibus patenter ostenderetur: quia non phantasma, sed rei veritas fuit. Sed nunquid viderunt eã omnes, qui aderant? Dicit *Chrys.* quòd nõ omnes viderunt columbã super Christum: sed tantùm illi, qui se dignos exhibuerunt tanta visione. Fortè omnes viderunt visu exteriori, sed non interiori. Vnde putabant phantasma esse non veritatem: & ideò testimonio alieno indiguerunt. *f* Et ego nesciebam eum,] esse Christum, vel quòd hoc signo cognosceretur.

zans. Et *a* testimonium *b* perhibuit Ioannes *c* dicens: Quia vidi Spiritum *d* descendentem, quasi colũbam, de cælo † *e* & manentem super eum: *f* & ego nesciebam eum. Sed qui misit *g* me *h* baptizare in aquâ *i* ille mihi dixit: *k* Super quem videris Spiritum *l* descendentem *m* & manentem super eum, *n* hic *o* est, qui baptizat in *p* Spiritu sancto. Et *q* ego vidi *r* & testimoniũ perhibui: quia hic *t* est Filius Dei. *u* Altera die iterũ stabat Ioannes, *x* & ex Di-

al. † & mansit.

g Sed qui misit me,] habitantem in eremo. *h* Baptizare in aqua, &c.] tantùm exteriùs lauante, non in spiritu interiùs sanctificante. *i* Ille mihi dixit] locutione interiori, qua Spiritus loquitur ad spiritum, cùm multi veniunt ad Baptismum tuum: Ille. *k* Super quem videris] vtroque visu, id est, exteriori, & interiori. *l* Spiritum descendentem] motu locali, quo ad speciem columbæ. *m* Et manentem super eum,] quoad virtutem purificantem, quę semper mansit in Christo, & in aqua post Baptismum Christi. *n* Hic] non alius. *o* Est, qui baptizat] i. à peccato mundat: *p* In Spiritu sancto,] i. per gratiam Spiritus sancti, quæ confertur in Baptismo à solo Christo, non à Ioanne, vel quocunqe alio. *Isa.* 43. d. Ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. *Chrysostom.* Non indigebat Christus Baptismo; sed Baptismus indigebat virtute Christi: Non enim Ioannis erat dare Spiritum. Vnde baptizati ab eo dicunt: Neque si Spiritus sanctus est, audiuimus: *Act.* 19. a. Sequitur. *q* Et ego vidi,] vtroque visu signum, quo dixit mihi, quòd ostenderetur Christus, quod non omnes. *r* Et testimonium perhibui,] Iudæis. *s* Quia hic] non alius. *t* Est filius Dei,] vnicus, & naturalis, & ideò potest baptizare, i. intùs à peccato mundare, quod est solius Dei. Sed quærit *Chrys.* Vbi hoc testatus est Ioannes? Et respondet: Hæc & multa alia reliquit Euangelista causa breuitatis, quod ostenditur in fine huius libri.

* sæpe ex visione talium nouitiorum compunguntur antiqui, & confitentur se superatos ab illis. *a* Et testimonium] veritatis. *b* Perhibuit Ioannes] antiquus claustralis. *c* Dicens, quia vidi Spiritum descendentem, quasi columbam de cœlo, & manentem super eum.] Tria notantur hic, quæ perficiunt claustralem. In columba simplicitas, in descensu humilitas, in permanentia stabilitas. Et hæc tria facit Spiritus sanctus veniens super nouitios in religione feruentes. *Iob* 26. d. Spiritus eius ornauit cælos, his ornamentis, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. *Sap.* 12. a. O quàm bonus, & quàm suauis est Spiritus tuus, Domine, in nobis. *f* Et ego nesciebam eum] esse talem. *g* Sed qui misit me baptizare in aqua] lachrymarum. *i* Ille mihi dixit] interiori locutione. Moralit.

k Super quem videris Spiritum descendentem] per humilitatem.

m Et manentem super eum] per stabilitatem. *n* Hic est, qui baptizat] seipsum Baptismo pœnitentiæ & alios bono exemplo, i. peccatorum sordibus mundat. *q* Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei,] per imitationem, & hæreditatis paternæ vendicationem. *Rom.* 8 c. Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei; si autẽ filij, & hæredes: hæredes quidem Dei; cohæredes autem Christi. *u* Altera die iterum stabat Ioãnes.] Hoc est vltimum testimoniũ Ioannis quod de Christo coram multis testificatus est: tamen duo tantum de Discipulis suis secuti sunt eum, i. Christum. Qui autem sint illi duo, patebit infrà. Dicit ergo: *u* Altera die iterũ] immediatè post præcedentem. Vnde litera *Chrys.* habet. Itaque rursus in crastinum stabat Ioannes, &c. Vbi stabat? In Bethania trans Iordanem in deserto. *x* Et ex Discipulis eius duo,] immò plures: Sed hi duo tantùm dicuntur stetisse cum Ioanne quia soli audierunt testimonium eius de Christo. Alij enim quia surda aure audierunt. Nam zelotypè diligebant Ioannem in tantum, vt ex inuidia mouerent quæstiones aduersus Christum cum Discipulis Ad literam.

A Pharisæorum,

Moraliter. n Altera die, &c.] Per Ioannem significatur Prælatus. Per duos Discipulos eius significantur duo genera subditorum, id est, Clerici, & laici, Vnde rectè dicitur: [Altera die stabat Ioannes,] per iugem sollicitudinem gregis sui, & quasi paratus ad pugnam pro gregis defensione. *Abac.* 2. a Super custodiam meam stabo, & figam gradum meum super munitionem. Tamen sunt aliqui, qui stant, sed otiosi, quos arguit Dominus. *Math.* 20. a. Quid statis hic tota die otiosi Et *Beatus Bernard. ad Eugenium.* Euigila ad curam, & non otio torpeas, ne & tibi dicatur: Quid hic stas tota die otiosus? Multò verò minus inueniri, aut deliciis resolutum, aut resupinum pompis Sed notandum, quòd dicit: [Stabat altera die, & iterum,] quia non continuè vacandum est aliis: sed aliquando sibi, aliquando aliis. Vnde 1. Moralit.

* *Timoth.* 4. a

Δ Pharisæorum, vt dicit *Chryſ.* *a* Et reſpiciens,] Ioannes. *b* Ieſum ambulantem,] cum aliis, qui veniebant ad ipſum. Frequenter enim veniebat Ieſus ad Ioannem, vt occaſionem daret ei ferendi teſtimonium de ipſo, quia per Ioannem voluit Chriſtus Iudæis reuelari, apud quos Ioannes magnus erat. *c* Dixit] Ioannes. *d* Ecce Agnus Dei] id eſt, Chriſtus ſimplex, innocens, immolandus. De quo *Iſa.* 16. a. Emitte Agnum, Domine, Dominatorem terræ. Sed quæritur, quare Ioannes non admonuit ſecretò, vt ſequerētur Chriſtum; Ad hoc reſpondet *Chryſ.* dicens, quod ſi in ſecreto feciſſet hoc, videretur machinatio eſſe. Item quæritur, quare non precando rogauit eos, vt ſequerentur Ieſum; ſed tantùm demonſtrando laudauit? At hoc reſpondet *Chryſ.* quod Ioannis intentio non fuit ſolum, vt ſui Diſcipuli ſequerentur Ieſum; ſed vt perſeuerarent cum eo: ſi autem rogaſſet eos, citiùs introceſſiſſent tanquam obſequentes alterius voluntati; nunc autem, quia ſponte propria & nullis precibus moti ſequuntur, non ita de facili retrocedunt. Item quæritur, quare Ioannes de Chriſto præſente loquatur, cùm proprium ſit Prophetis loqui de futuro? Ad hoc reſpondet *Chryſ.* dicens, quod tria ſunt genera prædicantium. Quidam prædicauerunt futurum, vt puri Prophetæ: Quidam præteritum, vt Apoſtoli, & ſequaces eorum: Ioannes autem fuit in medio, & ideò prædicauit præſentem, quia fuit plus quàm Propheta, & minus quàm Apoſtolus. Item quæritur, quare ita parum loquitur Ioannes Diſcipulis ſuis de Chriſto? Reſpondet *Chryſ.* quia intendebat tantùm inducere eos ad hoc, vt audirent eum, ſciens, quod poſtea non dimitterent eum. Item quæritur, quare non dixit Diſcipulis ſuis aliqua ſublimia de Chriſto? Reſpondet *Chryſ.* quod ante multa ſublimia dixerat Ioannes de Chriſto, & nullus ſecutus eſt eum: ideò nunc dicit humilia, in quibus nobis exhibuit bonitatem ſuam, dicens: Ecce Agnus Dei; Et addit *Chryſ.* Qui tollit peccata mundi, ſicut priùs, vt grauati peccatis hoc audientes confugiant ad Chriſtum, vt infirmi ad Medicum. *e* Et audierunt] aure cordis magis, quàm corporis. *f* Eum] id eſt, Ioannem, imò Chriſtum in Ioanne loquentem. *g* Duo Diſcipuli loquentem,] ratione liberata. *h* Et ſecuti ſunt Ieſum,] greſſibus vtriuſque hominis, i. interioris, & exterioris, non contemnentes Magiſtrum ſuum, ſed eius teſtimonio vtentes. *i* Conuerſus autem Ieſus] i. retrò aſpiciens ad illos duos qui ſequebantur eum. *k* Et videns eos ſequentes ſe] adhuc à longè, non enim audebant ingerere ſe. *l* Dicit eis] Et in hoc audaciam accedendi contulit eis. *m* Quid quæritis.] Non ignorans quærit, ſed vt audaciam accendendi daret illis: & vt illi reſpondendo aliquid lucrarentur. Sed quare non loquitur eis aſſerendo, dicens, vos quæritis hoc: venite, & ſic ſatisfaciam vobis: quia per hoc oſtenderet ſe magis. Ad quod reſpondet *Chryſ.* Curatio adulti hominis nunquam fit ſine vſu liberi arbitrij. Vnde vt oſtenderet, quod hanc ſuam curationem ipſi poterant reiicere, vel iuuare ex propria voluntate, quærendo loquitur, vt ipſi meliùs aperiant cauſam ſui aduentus. Nec dixit Ieſus, quem quæritis, ſed [quid quæritis] ne ſe laudare, vel quæri videretur. *n* Qui] ſ. Diſcipuli audita tam benigna allocutione Ieſu. *o* Dixerunt ei] concepti fiducia. *p* Rabbi] cuius iam nos profitemur Diſcipulos. Vnde ſequitur. *q* Quod dicitur interpretatum Magiſter.] Nec eſt hoc verbum Euangeliſtæ, ſed interpretis, quod patet, quia *Chryſ.* non habet hoc. Et præterea Rabbi Græcum eſt, & liber iſte ſcriptus fuit in Græco. *r* Vbi habitas:] Non reſpondet ad interrogata. Interrogauerat enim Chriſtus, quid quærerent, nec ipſi reſpondent: hoc quærimus, ſed iterum interrogant: [Vbi habitas] Et hoc ideò, quia non in tranſcurſu, nec in publico volebant Diſcipuli diſcere, ſed in ſecreto, & magna deliberatione, vt Diſcipuli. Sed quomodo quærunt illi de habitaculo Chriſti, cùm ipſe dicat *Matth.* 8 c. Filius hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet? Ad hoc reſpondendum eſt, quòd reuera Chriſtus nullum habebat habitaculum; ſed illi neſciebant. Vel ſecundum communem modum loquendi dixerunt: [Vbi habitas] id eſt, vbi pernoctabis in hac nocte. *ſ* Dicit eis, venite & videte.] Non dicit: ite & cras reuertimini, & tunc loquar vobis; ſed hoſpitium, quale habiturus erat, communicat eis. *Prouerb.* 3. d.

Quinta pars libri. *Prima pars de vocatione diſcipulorum.*

ſcipulis eius duo. Et *a* reſpiciens *b* Ieſum ambulantem, *c* dixit: *d* Ecce Agnus Dei. Et *e* audierunt *f* eum *g* duo Diſcipuli loquentem *h* & ſecuti ſunt Ieſum. *i* Conuerſus autem Ieſus *k* & videns eos ſequētes ſe, dicit *l* eis: *m* Quid quæritis? *n* Qui *o* dixerunt ei: *p* Rabbi, *q* quod dicitur interpretatum Magiſter, vbi *r* habitas? Dicit *ſ* eis: Venite *t* & videte. *u* Venerunt, & viderunt, vbi maneret, *x* & apud eum manſerunt die illo. *y* Hora autem *z* erat quaſi decima. *a* Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus *b* ex duobus qui *c* audierant à Ioanne *d* & ſecuti fuerant eū.

Ne] dicas amico tuo: vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cùm ſtatim poſſis dare.
u Venerunt, & viderunt, vbi maneret,] tanquam Diſcipuli parentes Magiſtro. *x* Et manſerunt] ibi [die illo] illecti ſuauitate eloquij Ieſu. *y* Hora autem] quando venerunt ad eum audito teſtimonio Ioannis. *z* Erat quaſi decima] Temperat ſe Euangeliſta propter temporis fluxibilitatem, propter quam vix poteſt hora certè diſtingui. Sed videtur, quòd hoc tempus nō competit teſtificationi, vel ſecutioni Diſcipulorum, quia tali hora ſunt corpora grauata eſcis. Ad hoc reſpondet *Chryſ.* dicens, quòd in tam ſanctis viris, vt Chriſtus, & Præcurſor, & Diſcipuli eius fuerunt, nihil tale ſuſpicandum eſt, quia ipſi ſobriores fuerunt in veſpera, quàm nos in mane: vnde omne tempus fuit eis æquale. F
a Erat autem Andreas, &c.] Anticipatio eſt, quia nondum ſic vocabatur, ſed poſtea impoſitum eſt ei nomen Petri, vt patebit infrà. *b* Vnus ex duobus Diſcipulis. *c* Qui audierant à Ioanne,] teſtificante de Chriſto. *d* Et ſecuti fuerant eum,] ad ipſius teſtimonium. Δ Sed quæritur

Moralis. * *Tim.* 4. d. Attende tibi, & doctrinæ, inſta in illis. *Gen.* 30. d. dixit Iacob: Iuſtum eſt, vt aliquando prouideam domui meæ *a* Et reſpiciens Ieſum ambulantem, dixit: Ecce Agnus Dei] Reſpectus Ioannis ad Ieſum, ſignificat intentionem Prælati ad Deum, qui omnia facta, & dicta ſua debet eleuare ad Dei honorem, & ſalutem animarum. Vnde præcipuè prædictum eſt Prælatis. *Matth.* 5. b. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &c. Dicit autem [Ecce Agnus Dei] Non dicit aliquid magnum, aut ſubtile de Trinitate, & Vnitate; ſed tale, quod capi poteſt ab omnibus. *Chryſ. in homil.* 18. Non ita multi adducuntur ad Ieſum, cùm aliquid magnum, & excelſum de Deo dicitur, ſicut cum benignum, & amicum hominum, & ad ſalutem audientium pertinens 1. *Cor.* 14. b. Si venero ad vos linguis loquens, quid prodero vobis, niſi loquar, aut in reuelatione, aut in ſcientia, aut prophetia, aut doctrina: malo loqui in Eccleſia Dei quinque verba ſenſu meo, quàm decem millia in lingua. *e* Et audierunt eum duo Diſcipuli loquentem, & ſecuti ſunt Ieſum] quia talis facilè perſuadet, qui facilia, & vtilia dicit, & facit, quod dicit *Iob* 29. d. Qui me audiebant, expectabant ſententiam meam, & intenti tacebant ad conſilium meum. Sequitur.
i Conuerſus autem Ieſus, & videns eos ſequentes ſe, dicit eis] Conuerſio & allocutio Ieſu ſignificat conſolationem, quam ſæpe Chriſtus inſpirat ſequentibus ſe. Vnde *Sap.* 4. c. Gratia Dei, & miſericordia in Sanctos eius, & reſpectus in Electos illius. *Luc.* 22. g. Reſpexit Dominus Petrum; & egreſſus foras fleuit amarè.
m Quid quæritis,] q. d. Dominus, paratus ſum dare, ſi aliquid petatis. *Luc.* 11. b Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis *inf.* 16. e. Vſque modò non petiſtis quicquam: petite & accipietis.
n Qui dixerunt ei, Rabbi, quod dicitur interpretatum Magiſter, vbi habitas?] Duo notantur hic. Primum quòd ſe Magiſterio Chriſti omnino ſupponunt. Vnde dicunt [Rabbi] Secundum quod diu volunt cum eo manere. Vnde dicunt [Vbi habitas] In quo arguuntur duo genera hominum, qui volunt in pœnitentia cum Chriſto diu permanere. Primi ſunt procraſtinantes pœnitentiam vſque ad horam mortis: quia tales parum volunt morari in ea. Alij ſunt, qui non volunt facere pœnitentiam perpetuam, ſed temporalem. Contra primos dicitur *Eccl.* 5. b. Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: ſubitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te. De aliis dicitur: *Luc.* 8. b. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.
ſ Dicit eis, venite] opere. *t* Et videte] mente. Et eſt rectus ordo, quia bona operatio dat intelligentiam. *Pſ.* 118. A mandatis tuis intellexi. *Iſa.* 2. a. Venite, aſcendamus ad montem Dei Oreb, id eſt, ad eminentiam vitæ: & ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias ſuas.
u Venerunt, & viderunt, vbi maneret, &c.] Tria dicit, ſcil.

* quòd venerunt,

Δ Sed quæritur, quare nominatur Andreas , & non alius Discipulus. Ad hoc respondet *Chrys.* quòd Andreas ideò nominatur , quia per ipsum vocatus est Petrus , de cuius vocatione dicturus erat statim Euangelista. Alius autem non nominatur, fortè, quia Ioannes fuit ille alius: & ideò propter humilitatem tacuit nomen suum. Vel fortè, quia fuit vnus de minoribus Discipulis, & non comparabilis Andreæ, qui fuit Apostolus. *a* Inuenit hic ,] id est , Andreas. *b* Primum ,] id est . antequam alios inueniret : in quo notatur, quòd multos vocauit Andreas ad Iesum.

a Inuenit hic *b* primum fratrem suum *c* Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiã, quod est interpretatum Christus. Et *d* adduxit eum ad Iesum. *e* Intuitus autẽ eum Iesus, dixit: *f* Tu es Simon filius Iona: *g* tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In *h* crastinum *i* voluit *k* exire in *l* Galilæam *m* & inuenit *n* Philippum. Et dicit *o* ei Iesus: *p* Sequere me. *q* Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate

c Fratrem, &c.] id est, Christum in lege promissum Quod est , &c. *Chrys.* Hoc verbum consolati cordis est , quod ante expeditionem inuenti turbatum erat : nunc autem facti alacris , postquam apparuit, quod expectabatur, & festinaos alij tradere hæc Euangelista, id est. bona nuncia, scil. inuenisse Messiam. In quo arguuntur , qui inuenta sua non communicant aliis: & qui non consolantur desolatos, cùm sint ipsi consolati , sicut dicitur 2. *Cor.* 1. a. Deus totius consolationis , qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, vt possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt. *d* Et adduxit , &c.] sciens , quòd si tantùm posset facere, vt veniret Petrus ad Iesum , ipso audito de cætero non recederet ab eo. *e* Intuitus autem eum Iesus] vt ausum daret ei accedendi securius , & loquendi. *f* Dixit, tu es, &c.] Hoc, quod erat occultum, & quod nullus sibi reuelauerat , dixit , vt ostenderet se esse Deum, qui omnia nouit, ne Petrus ampliùs fluctuaret de aduentu Messiæ. *g* Tu vocaberis, &c.] Cephas Hebræum est , Petrus Græcum , agnoscens Latinum Sed quæritur, quare Dominus isti mutat nomen potiùs, quàm Andreæ, vel alicui alij ? Ad quod respondendum est , quod nominis mutatio signum est mutationis , quæ circa ipsum Petrum futura erat. Futurus enim erat Princeps Apostolorum , quod non alij. Vndè & adhuc in ordinatione Papæ mutatur ei nomen , quod non fit aliis Episcopis. Nec etiam hic mutatur Petro nomen , sed prædicitur mutatio , sed *Mar.* 3. c. habetur de mutatione facta. *Matth.* 16. c. habetur de confirmatione mutationis factæ.

Moralit.

* quod venerunt , quod mansionem considerauerunt, quod manserunt apud eum. Primum est venire ad Christum, vt ad Medicum, qui sanat, & exonerat à sarcina laboris. *Mat.* 11. d. Venite ad me omnes , qui laboratis , & onerati estis , & ego reficiam vos. Considerare autem mansionem est præparare hospitium cordis sui in habitaculum Dei. *Luc.* 19. a. Zachæe festinans descende , quia in domo tua oportet me manere. Manere apud Christum, est seruare mandata ipsius: *inf.* 15. b. Si præcepta mea seruaueritis , manebitis in dilectione mea. Cætera patent.

Secunda pars de vocatione Discipulorum.

h In crastinum voluit , &c.] Hic incipit secunda pars de vocatione Discipulorum , in qua vocatur Philippus , & Nathanael frater eius. Philippus sine medio , Nathanael verò mediante Philippo. Vnde dubitatio , seu quæstio incidit hic. In primis, quare cùm omnes alij Discipuli per aliquod medium sunt vocati , solus Philippus sit vocatus immediatè à Christo. Item alia quæstio est , quare Christus non vocauit aliquos Discipulos, primò, cùm nullos habebat ; sed tunc primò , cum per testimonium Ioannis iam aliquos habuit. Tertia quæstio est , quare de Galilæa potiùs , quàm de alia patria vocauit Discipulos. Ad primam respondet *Chrys.* multipliciter. Prima responsio est, quia potuit esse quòd Philippus audierat à Ioanne Baptista præconium de Christo sicut, & Andreas, vel à Petro, & Andræa, quorum conciuis erat vnde notitia Petri, & Andreæ, quos vidit sequentes Christum, fuit sufficiens persuasio, vt & ipse sequeretur cum eis : & ita non immediatè, sed mediatè vocatus est Philippus sicut alij. Secunda responsio *Chrys.* ad idem est , quòd Christus per se vocauit Philippum, tanquam notum, & familiarem sibi, vtpote compatriotam Tertia responsio *Chrys.* ad idem est , ad quod solam vocem Christi Philippus secutus est Christũ diuina gratia hoc operante: & ideò non est quærenda alia ratio , vbi sola gratia operatur. Ad secundam quæstionem dicendum, quòd non conueniebat Christum propriis factis, vel dictis innotescere primò, quia suspicabilis est laus in ore proprio. Vnde *Prou.* 27. a. Laudet te alienus, & non os tuum. Sed cùm fuit ab alio exaltatus, & mortificatus: tunc potuit ipse de se vera testari: & ideo tunc primo post testimonia Ioannis potuit ipse vocare alios Discipulos. Ad tertiam quæstionem dicendum, quod Christus in omnibus factis suis voluit euacuare sapientiam mundi : & ideo de Galilæa elegit Discipulos potiùs, quàm de alia patria : quia inter omnes alias terras Iudææ ipsa habet incolas rusticiores , & simpliciores, & incompositiores , vt dicit *Chrys.* Et inter illos etiam viliores elegit , sc. piscatores, qui magis consueuerunt † de captura piscium, & fabulis, quam de cælestibus tractare , vt dicit *Chrys.* Ob hoc etiam voluit ipse in Nazareth educari, quæ fuit vilius castellum totius Galilææ ; vt dicit *Chrys.* vt non crederetur sermo suus esse in sapientia mundi, sed in doctrina Spiritus. Vnde Apostolus. 1. *Cor.* 1. d. Videte , fratres, vocationem vestram , quia non multi sapientes , secundum carnem , non multi potentes , non multi nobiles : sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus , vt confundat sapientes. Dicit ergo [In crastinum] non postquam vocatus fuit Andreas , sed postquam vocatus fuit Petrus , de quo supra immediatè habitum est.

al. † cum cocis piscium fabulari.

i Voluit ipse Iesus.

k Exire de Iudæa, vbi fuerat cum Ioanne , qui baptizabat ibi, sicut dicitur *Matth.* 3. d. *l* In Galilæam ,] terram suam, in qua fuerat educatus. Vnde & primo voluit eam visitare.

m Et inuenit ,] iam existens in Galilæa. *n* Philippum] qui sibi occurrebat. *o* Et dicit ei Iesus] i. Saluator volens saluare Philippum. *p* Sequere me] non solum gressu corporis , sed cordis deuotione, & operis imitatione Et statim Philippus secutus est eum gratia Christi interiùs operante in illo, sicut & in Matthæo, de cuius vocatione dicitur *Matth.* 9. a. Vidit Iesus hominem sedentem in Telonio Matthæum nomine & ait illi; sequere me, & surgens secutus est eum. In neutro fuit Leuita , sed gratia occultè operans. Quia autem in Galilæa vocatur Philippus significat, quod nemo dignus est vocatione Christi, nisi qui transmigrauerit de vitiis ad virtutes. Vnde & Galilæa transmigratio facta interpretatur. Vnde *Marc. vlt.* c. dicitur : Quia præcedet vos in Galilæam , ibi eum videbitis. *q* Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ, & Petri] Ciuitatem istorum nominat , vt ipso nomine ostendat officium, ad quod vocantur, id est . ad venationem non ferarum , sed animarum. Bethsaida enim interpretatur domus venationis. *Ierem.* 16. c. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus , & piscabuntur eos: & post hoc mittam eis multos venatores , & venabuntur eos de omni monte , superbiæ , & de omni colle , auaritiæ , & de cauernis petrarum , luxuriæ. Vnde & statim subiungit Euangelista de venatione Philippi , qui fratrem suum Nathanael primo venatus est.

Δ Vnde dicit.

Moralit.

. *Moraliter.* *h* In crastinum voluit , &c.] Iesus Saluator interpretatur , & significat quemlibet virum sanctum, qui se, & alios saluare intendit. Qui [in crastinum] id est, transacta nocte peccati , & Sole gratiæ iam lucente. Sicut dicitur *Rom.* 14. d. Nox præcessit , dies autem appropinquauit.

i Voluit exire] mente & corpore.

l In Galilæam] id est. in transmigrationem, quæ est de vitiis ad virtutes, & de virtute in virtutem, donec videatur Deus Deorum in Sion

m Et inuenit Philippum] id est, os lampadis id est. vocem laudis humanæ , quæ transmigranti huiusmodi sæpe occurrit. De qua lampade dicitur *Iob* 41. b. De ore eius, id est, Leuiathan , lampades procedunt sicut tædæ ignis accensæ. Item *Gen.* 15. d. Apparuit clibanus fumans , & lampas ignis transiens inter diuisiones. Et loquitur de holocausto Abrahæ , quod hæc lampas consumpsit.

o Et dicit ei Iesus, &c.] qui se saluare desiderat.

p Sequere me] non præcede, q. d. & si laudes offerantur, nolo præcedant me sed sequantur *inf.* 5. g. Claritatem ab hominibus non accipio.

q Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ, & Petri] Bethsaida, domus venationis interpretatur: Andreas virilis: Petrus agnoscens: Vnde Bethsaida est Ecclesia, vel Scriptura sacra. Andreas, & Petrus Prædicatores sunt viriliter operantes illud , quod intelligunt. Cum quibus habitat Philippus, id est, laus humana, quæ talibus sæpe offertur. Vnde sequitur.

A Vnde dicit. *a* Inuenit Philippus,] vt sapiens venator iam eruditus.
b Nathanael] fratrem suum in lege doctissimum. Et dicit ei:] volens communicare thesaurum inuentum.
d Quem scripsit Moyses in lege] *Deut.* 18. c.
e Et Prophetæ,] omnes: Sed potissimè, *Isaiæ.* 7. c. 9. b. 11. a. *Ierem.* 31. d. *Ezech.* 44. a. *Daniel.* 9. f.
f Inuenimus] studiosè quærentes.
g Iesum.] De quo *Abacuch.* 3. d. Exultabo in Deo Iesu meo.
h Filium Ioseph]
G non verum, sed putatiuum. Vnde *Luc.* 3. c. Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph.

Andreæ, & Petri. *a* Inuenit Philippus *b* Nathanael, & *c* dicit ei: *d* Quam scripsit Moyses in lege *e* Prophetæ, *f* inuenimus *g* Iesum filium *h* Ioseph *i* à Nazareth. Et dixit *k* ei Nathanael. A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit *l* ei Philippus: *m* Veni, *n* & vide. Vidit *o* Iesus *p* Nathanael *q* venientem ad se, *r* & dicit de eo: *s* Ecce verè Israelita, in quo *t* dolus non est. Dicit *u* ei *x* Nathanael: *y* Vnde me no-

i A Nazareth,] Id est, natum de Nazareth. Et hoc non est verum, immò fuit natus in Bethleem; nutritus verò in Nazareth. Sed Philippus putabat, quod fuisset natus in Nazareth. Nathanael verò peritissimus Scripturarum bene sciebat, quòd non de Nazareth, sed de Bethleem venturus erat Messias. Vnde *Michææ* 5. a. Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel. Cùm autem duo contineat Philippi oratio, scilicet Christum iam venisse, & ipsum in Nazareth natum esse: Nathanael vt doctissimus in lege & Prophetis, videns ex vna parte tempus iam impletum, quo Christus debebat venire: & ex alia parte scriptum esse, quòd non à Nazareth, sed potiùs de Bethleem venit Christus, non potuit simpliciter contradicere orationi Philippi, nec simpliciter affirmare, vnde temperando responsum interrogauit.
k Et dixit ei,] id est, Philippo (Nathanael:) A Nazareth potest aliquid boni esse? *Chrys.* Non dixit confestim Nathanael, mentiris Philippe, qui de Bethleem oportet Christum venire; sed mitem fecit refutationem. Non enim dixit nullum bonum Galilæa fert: sed interrogatiuè dixit (A Nazareth potest aliquid boni esse?) Veruntamen *quædam Gloss.* dicit, quod potest legi remissiuè sine omni interrogatione. Vt autem omnis dubitatio tollatur, & omnis contrarietas, quæ videtur esse inter glossas, absoluatur, notandum, quod aliquis potest esse dupliciter à Nazareth, scilicet, educatione, vel natione. Vnde quia *Isaiæ* 11. a. dictum est de Christo: Quoniam Nazareus vocabitur, intelligit Nathanael hoc debere accipi de educatione, non de Natiuitate. Et ideò quia Philippus verbum dubium in sua oratione deposuerat, ipse dubiè respondit, Vnde quidam Expositionem considerantes hanc dubitationem, dicunt, quod debet legi interrogatiuè. Alij verò respicientes intellectum Nathanaelis quo ipse intellexit Christũ esse à Nazareth educatione, dicunt; quod, debet legi remissiuè.
l Dicit ei Philippus,] sciens, quod Iesus erat Christus, vndecunque esset.
m Veni] ad Iesum.
n Et vide] ipsum, quia ipsa visio & auditio eius homines attrahebat ad se. Et per hoc videtur, quod prædictus sermo magis interrogatiuè, vt dicit *Chrys.* quàm remissiuè, vt dicunt alij, intelligendus est. Philippus enim idiota nesciens respondere, nec multum curans de solutione quæstionis sibi factæ, misit eum ad fontem Sapientiæ, id est, Iesum, dicens.
m Veni] mente & corpore.
n Et vide,] oculo interiori, & exteriori. Et statim venit Nathanael, quod tamen transit Euangelista causa breuitatis.
o Vidit Iesus,] visione salubri.
p Nathanael venientem ad se,] stimulatum videndi desiderio & tractum à Philippo.
r Et dicit de eo] Christus de Nathanael, cùm adhuc distaret, ita tamen quod audire poterat, vt dicit *Chrysostomus.* Ecce verè Israelita,] id est, non solùm carne ex Israel, sed fidei & imitatione. *Roman.* 9. b. Non omnes, qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ.
t In quo dolus non est] fraudis, aut simulationis. Nec per hoc negat eum Dominus esse peccatorem, sed commendat simplicitatem. Sed quare commendat eum Dominus potiùs, quam alios? Item quare adhuc distanti Nathanaeli locutus est? Item quare non fecit eum Apostolum suum, quem ita commendauit? Item quare non dixit ei: Non est verum, quod dixit tibi Philippus, scilicet, me esse à Nazareth? Item quare dixit ei? Ecce vere Israelita, in quo dolus non est, cum per hoc videatur innuere aliquem, vel aliquos esse falsos Israelitas, in quibus est dolus. Solut. Ad primum dicendum, quod propter duo Dominus laudauit Nathanael potiùs quàm alios Primò propter ardens desiderium videndi ipsum Iesum, quod habuit Nathanael: quod commune fuit sibi cum aliis; sed fortè ardentius fuit in eo, quia per Scripturas nouerat tempus aduentus Christi venisse, vnde leui persuasione Philippi iuit videre ipsum. Aliud fuit, quod præ aliis habuit iugem meditationem legis, qua sciuit Christum non nasci in Nazareth; nec tamen de sua scientia superbiuit, nec Philippo falsum asserenti superbè respondit. Ad secundum dicendum, quod ideo adhuc distanti dixit secretum eius, vt per hoc ostenderet se esse Messiam verum Deum, & verum hominem, qui nullo reuelante cognoscit occulta. Ad tertium dicendum, quod ideo non fecit Dominus Nathanael Apostolum, quia doctissimus erat in lege, vt dicit *Augustin.* quia prædicationis suæ fructus à pluribus magis Sapientiæ eius, quàm virtuti diuinæ ascriberetur Ad quartum dicendum, quod ideo non dixit Dominus Nathanael, non sum de Nazareth, sicut dicit Philippus, ne sermonem altercabilem poneret inter fratres. Ad quintum dicimus, quod ad differentiam Scribarum, & Pharisæorum, qui legem, & Prophetas nouerant, nec tamen veri Israelitæ erant; sed pleni doli, fraudis, & simulationis, dixit: Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Vnde *Chrysostom.* dicit. Itaque est & falsus Israelita, Scriba, scilicet, & Pharisæus qui ab Herode requisitus, vbi Christus nasceretur, perhibuit testimonium ipsi, quem nondum viderat, dicens, in Bethleem Iudæ: cùm autem vidit ipsum miracula facientem, & audiuit mira loquentem, negauit se nosse, vnde esset *infr.* 9. f. Nos scimus, quod Moysi locutus est Dominus; hunc autem nescimus, vnde sit. Sed Nathanael ita absens, sicut præsens se habuit, hic semper sciuit, & semper confessus est Christum in Bethleem nasci. Sequitur.
u Dicit ei.] Christo. *x* Nathanael] audita commendatione suiipsius ab illo. *y* Vnde me nosti] in hoc ipso probat se Nathanael verum Israelitam, quia nec laudibus inclinatur ad consentiendum laudanti se; sed rectua o permanens
* *a* Inuenit Philippus Nathanael] doctissimum in lege, & honestum in conuersatione. *Moraliter*
c Et dicit ei, quem scripsit Moyses in lege & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth] Tales etiam quærit laus humana bonos, & sapientes frequenter infestat. *Augustin.* Cum cætera vitia in malis operibus exerceantur, vt fiant: superbia vero etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant.
k Et dixit ei Nathanael. A Nazareth potest aliquid boni esse?] Bona est interrogatio ad reprimendam laudem humanam oblatam. Nazareth enim interpretatur flos, & significat principium bonæ conuersationis.
Vnde licet homo sit Iesus, & filius Ioseph, i. licet sit perfectus, & se. & alios saluans; tamen debet reputare se esse in flore, id est, in principio, & adhuc periculis patere. *Luc.* 17. c. Cum omnia benefeceritis, dicite: serui inutiles sumus.
l Dicit ei] Nathanaeli (Philippus.)
m Veni & vide] bonum, quod habes, quod fecit diabolus, vt homo superbiat. Sequitur.
o Vidit Iesus, id est, Prædicator.
p Nathanael] donatum Deo, id est, pœnitentiam.
q Venientem ad se,] id est, eius consiliis, & monitis acquiescentem.
r Et dicit de eo, ecce verè Israelita, in quo dolus non est,] Hic notantur tria quæ debent esse in verè pœnitente Primum est veritas confessionis, quod notatur per (verè) Secundum est rectitudo intentionis, quod notatur per (Israelita) Tertium est propositum consummationis, seu perseuerantiæ, quod notatur ibi (in quo non est dolus) Ille enim in dolo pœnitet, qui in pœnitentia non perseuerat. Et talem fugit Spiritus sanctus. Vnde *Sapient.* 1. b. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. *u* Dicit ei Nathanael. Vnde me nosti?] Sic debet respondere verè pœnitens omni laudanti se non statim acquiescere. *Psalm.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. *Prou.* b. Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.

ascendere, nihil aliud est, quam illum imitatione recepta à Christo, in motum admirationis, & laudationis assurgere; descendere verò est sub illa se humiliari. Hæc erit gloria singularis hominum respectu Angelorum, quod omnes Angeli erunt subditi homini; sed non omnes homines Angelo: nec videre Angelum erit gloria hominum; sed videre hominem erit gloria Angelorum. 1. *Pet.* 1. c. In quem Angeli desiderant prospicere.

C A P. II.

A ET *a* die tertio *b* nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ.

E X P O S I T I O. C A P. II.

Sexta pars. ET die tertio nuptiæ factæ sunt, &c.] Hic incipit sexta pars huius libri, quæ continet 12. cap. Et diuiditur communiter in duas partes, in miracula & verba Christi. Sed istæ partes non separantur, quia in quolibet cap. simul reperiuntur. Hoc autem capitulum diuiditur in tres partes. In prima parte agitur de mutatione aquæ in vinum. In secunda de descensu, & mansione ipsius in Capharnaum, ibi [Post hoc descendit.] In tertia de ascensu ipsius in Ierusalem, & eiectione ementium, & vendentium de templo ibi (Et prope erat) dicit ergo.

a Et die tertio postquam exiuit de Iudæa, vbi fuerat cum Ioanne. Vel sic (Et die tertio,) i. tertio repetito, ita vt tertio notet ordinem, & numerum factorum Christi in vna, & eadem die, secundum trium annorum reuolutionem. Verbi gratia. Tertia decima die Natiuitatis Christi adorauerunt tres Magi Dominum: eadem die transactis annis triginta, baptizatus est Christus: eadem die, anno vno reuoluto mutauit aquam in vinum. Est ergo sensus. (Et die tertiò.) i. eadem die tertiò repetita, i. in tertia repetitione eiusdem diei, scilicet tertia decima à Natiuitate.

b Nuptiæ,] i. solemnitas, & conuiuium desponsationis.

c Factæ sunt in Chana Galilææ] Quidam dicunt, quòd sponsus istarum nuptiarum fuit Ioannes Euangelista. Sed non est probabile: quia istæ nuptiæ factæ fuerunt post vocationem Apostolorum, inter quos fuit Ioannes, vt patet. *Matth.* 4. d. & *Luc.* 5. b.

Vnde non est credibile, quod posteà retrocesserit, vt vellet vxorem ducere, qui vsque tunc virginitatem seruauerat. Chana nomen est villæ, in qua factæ fuerunt nuptiæ in prouincia Galilææ.

a Et erat

Moraliter. *Moraliter.* *a* Et die tertio] Chana interpretatur zelus, vel æmulatio, seu possessio. Galilæa, transmigratio facta, vel reuelatio. Et competit vtraque interpretatio diuersis statibus hominum secundum nuptiarum diuersitates. Sunt enim multiplices nuptiæ. *Multiplices nuptiæ sunt.* Primæ sunt inter Deum, & hominem, vel humanam naturam factæ, quando Christus quasi infatuatus amore nostro, nostram naturam sibi copulauit: sicut aliquis diues homo infatuatus amore alicuius vilis ancillæ, eam assumit in coniugem. Istæ nuptiæ significantur per Oseæ, & Gomer, quæ assumpta interpretatur, *Osea.* 1. b. In his nuptiis duo sunt in carne vna, i. duæ naturæ in vna Christi persona. Istæ nuptiæ, tertia die factæ sunt. Vnde *Esther.* 1. a. Tertio anno imperij sui fecit Assuerus, qui interpretatur beatus, i. filius Dei grande conuiuium pro nuptiis Esther, quæ interpretatur exaltata. Hæc est caro nostra. Primus annus est tempus ante legem, secundus tempus sub lege, tertius tempus gratiæ. Illud etiam matrimonium significatum est *Gen.* 28. a. vbi dicit Isaac ad Iacob, i. Pater ad filium. Noli accipere coniugem de genere Chanaan, sed vade, & proficiscere in Mesopotamiam Syriæ. Chanaan interpretatur possidens domum, & significat Angelos, quorum naturam non assumpsit filius Dei. *Hebr.* 2. d. Non enim Angelos apprehendit; sed semen Abrahæ apprehendit. Mesopotamia, interpretatur eleuatio vocationis, & significat humanam naturam, quæ eleuata est, & aduocata, vt veniret in vnitatem personæ filij Dei, quia maritari non potuit caro gloriosiùs. Hoc matrimonium initiatum fuit in Patriarchis per promissionem in Prophetis per præfigurationem ratificatum per Angeli salutationem, consummatum per carnis assumptionem. Hæ nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ, i in Zelo reuelationis, siue transfigurationis: quia per hoc ostensum est nobis quantum zelum & quantam charitatem haberet ad nos filius Dei, qui propter vilem ancillam assumendam, voluit à sede Maiestatis in exilium transmigrare. 2. *Corinth.* 8. b. Scimus gratiam Domini Dei nostri Iesu Christi, qui cùm esset diues, propter nos egenus factus est: quia accepit naturam nostram, quæ in omnibus egebat. Vnde hanc gratiam admirans Propheta quærit, *Ierem.* 14. b. Quare quasi colonus egenus factus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Et respondet alibi in persona Domini, *Ierem.* 31. a. In perpetua charitate dilexi te: Ideò attraxi te miserans, quasi dicat, quia infatuatus fui tuo amore; ideò te vilem, & abiectam mihi attraxi, id est, vniui. *Psalm* 67. Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu. Ibi, i. in thalamo virginalis vteri, in quo consummatæ sunt istæ nuptiæ. De illo amore dicit *Ber.* O amoris vis. Amore quid violentius? Solus amor triumphat de Deo. In istis nuptiis sex hydriæ in vinum de aqua mutatæ sunt, videlicet, vmbræ legalium operum in veritatem: varietas, & multiplicitas sacrificiorum in vnitatem, & breuitatem: asperitas iudiciorum in lenitatem: ænigmata dictorum in lucem: promissiones in adeptionem: seruitus in libertatem. Et ita aqua timoris mutata est in vinum amoris: quia qui priùs Decalogum implebant ex timore, modò implent ex amore. Secundæ nuptiæ sunt inter Christum, & Ecclesiam. Vnde *Ephes.* 5. e. Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus Ecclesiam. Item *ibid.* g. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo & in Ecclesia *Iudic.* 14. a. Descendit Samson in Thamnata, id est, Christus in mundum, vidénsque mulierem de filiabus Philisthiim, i. Ecclesiam de Gentibus, & ascendit, & nunciauit Patri suo, & matri suæ, i. Synagogæ, dicens vidi mulierem in Thamna de filiabus Philisthinorum, quam quæso, vt accipiatis mihi in vxorem. Istæ nuptiæ fuerunt initiatæ per Moysi sponsionem, ratificatæ per Angeli salutationem, consummatæ per verbi Incarnationem. Adducta autem fuit sponsa in domum sponsi in Ascensione Christi, quando humana natura introducta est in palatium cæli. *Cant.* 2. a. Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem Sex hydriæ sunt sex Sacramenta gratiæ collatiua. Nam etsi sint septem Sacramenta, scilicet Baptismus, Pœnitentia, Confirmatio, Eucharistia, Ordo, Extrema vnctio, & Matrimonium: septimum, i. matrimonium non est propriè gratiæ collatiuum. Aqua istarum hydriarum mutatur in vinum, quando gratia priùs data ad peccatorum ablutionem, posteà mentem inebriat ad operum perfectionem. Et hæ nuptiæ factæ sunt tertio die, sicut priores, i. tempore gratiæ. De quo *Gal.* 4. a. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum de muliere, natum sub lege. Factæ etiam sunt in Chana Galilææ, id est, in zelo transmigrantium de vitiis ad virtutes, de virtute in virtutem, de terra ad cælum. Tertiæ nuptiæ sunt inter Deum, & animam, quæ quotidie celebrantur in conuersione peccatorum. *Osea* 2. d. Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio. & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, i. in fidelitate. Hæ nuptiæ fiunt tertia die. Tres autem dies sunt, contritio cordis, confessio oris, satisfactio operis. De quibus *Gen.* 40. c. Tres dies adhuc sunt, post quos recordabitur Pharao ministerij tui, & restituet te in gradum pristinum. In istis nuptiis conuertuntur aquæ tristitiæ in vinum spiritualis lætitiæ. Sex hydriæ sunt sex causæ tristitiæ de peccato venientes.

Prima est, quia sponsum suum offendit. Vnde *Osea.* 12. d. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis. Secunda, quia dotem, quam assignauerat ei sponsus, i. dona & virtutes amisit. *Ezech.* 16. b. Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus, & habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo. Tertia, quia amisit amorem sponsi. *Ezech.* 16. e. Auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascar ampliùs. eo quòd non sis recordata dierum adolescentiæ tuæ.

Quarta, quia amisit omnes amicos suos. *a* Omnes enim Angeli, & Sancti spreuerunt eam, & non solùm spreuerunt eam, immo facti sunt ei inimici. *Thren.* 1. a Omnes amici eius spreuerunt eam, facti sunt ei inimici. Quinta, quia amisit decorem suum. *Thren.* 1. b. Egressus est à filia Sion omnis decor eius. Sexta, quia amisit libertatem, & incidit in vilissimam seruitutem, s. diaboli, & peccati, *infrà* 8 d. Qui facit peccatum, seruus est peccati. *Thren.* 1. a. Migrauit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis. *Ier.* 16. c. Seruietis ibi Diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiē. Ista sex damna, quæ facit peccatum, sunt sex hydriæ i. sex causæ doloris significata per sex modios, quos dedit Booz Ruth, antequam eam duceret in vxorem. *Ruth.* 3. d. Vel aliter. Sex hydriæ sunt sex infirmitates ex peccato relictæ, etiam post gratiæ recuperationem.

Prima est spiritualis gustus insipiditas propter quam in principio conuersionis etiam bona non sapiunt, vnde nec mala malè. *Prouerbior.* 27. a. Anima satiata peccati acerbitate, calcabit fauum spiritualis dulcedinis, *Isa.* 5. e. Væ qui dicunt bonum malum, &c. Secunda visus spiritualis debilitas, propter quam homo de nouo conuersus non videt clarè laqueos diaboli. Vnde *Marc.* 8. c. dicit sanatus. Video homines velut arbores ambulantes.

Δ *a* Et erat matet Ieſu ibi,] vocata ad conuiuium. *b* Vocatus eſt autem & Ieſus,& Diſcipuli eius ad nuptias]non futuri vt quidam dicunt , ſed iam vocati in diſcipulatum. Sed quomodo vocati ſunt Ieſus,& mater eius, atque diſcipuli ad nuptias, cùm eſſent pauperes , quales non ſolent ad conuiuia vocari ? Reſpondeo. Crede , quòd ſponſus , & ſponſa pauperes erãt, & ideò pauperes inuitabant, & fortè alter coniugum erat de conſanguinitate Mariæ. Chriſtus autem voluit nuptiis intereſſe duplici de cauſa.

læ , & *a* erat mater Ieſu ibi. *b* Vocatus eſt autem & Ieſus , & Diſcipuli eius ad nuptias. Et *c* deficiente vino dicit *d* mater Ieſu ad eum : *e* Vinum non habent. Et dicit *f* ei Ieſus : *g* Quid mihi , & tibi eſt , mulier ? *h* Nondum venit hora mea.

Prima, vt gloriam ſuam coram multis manifeſtaret.

Secunda, vt nuptias approbaret,contra manichæos,qui nuptiis erant contradicturi.

c Et deficiente vino,] in ipſo conuiuio,quod eſt ſignum paupertatis.

d Dicit mater Ieſu ad eum,] id eſt, ad Ieſum.

e Vinum non habent,] miniſtri conuiuij, vel ſponſus, & ſponſa. Et hoc eſt ſignum , quòd Maria erat de parentela alterius coniugum , vel amborum : quia aliter non curaret de defectu vini:Et hoc mouit Beatam Virginem,vt diceret filio (Vinum non habent) Non quòd ipſa crederet ipſum neſcire; ſed vt oſtenderet ſuam compaſſionem , & filij poteſtatem Paupertas autem coniugum , & breuitas temporis , quo non potuit congruè mitti tunc ad vinum, mouit Virginem , vt defectum vini indicaret filio ſuo , quem ſciebat poſſe ſupplere omnem defectum.

f Et dicit ei] id eſt, matri ſuæ [Ieſus] non offenſus, vel corrigens , aut arguens matrem ſuam , cuius compaſſio grata erat ei.

g Quid mihi , & tibi eſt, mulier] de defectu vini, quaſi dicat cognitio huius defectus non pertinet ad me , vel ad te; ſed ad illos quorum ſunt nuptiæ , qui debuerant ſibi de omnibus neceſſariis prouidiſſe. Sufficit ergo, vt ipſi recognoſcant defectum , & ſic gratia miraculi , quod petis, vt faciam , ſit acceptior illis. Et ponit exemplum *Chryſoſt.* de Medico , qui ſi vltrò ſe offerret ægroto , non multum curaret de eo ægrotus;ſed cùm multis precibus ægroti ſe exhibet ei , tunc multam reuerentiam exhibet illi. Mulier autem in hoc loco non mollitiei,vel fractionis nomen eſt; ſed ſexus,ſeu conditionis. *Auguſtin.* ſic exponit.

g Quid mihi,& tibi mulier.]commune,id eſt,quid habeo à te vnde poſſim hoc miraculum facere ? q. d. ex te habeo, vnde pati,& mori poſſum, quod in Cruce recognoſcam te Diſcipulo commendans ; ſed ex te non habeo , vnde poſſem miracula facere : & ideò in huiuſmodi te non recognoſco.

h Nondum venit hora mea.] Hoc vtrique expoſitioni benè coniungitur. Primæ ſic (Nondum venit hora mea,) id eſt, hora , qua magis ſit gratum , & vtile miraculum illis , quibus poſtulas fieri. Non enim conditor temporum, & horarum Chriſtus obiicitur alicui horæ , immò omni tempore eſt hora ſua operandi , quod vult , vt dicit *Chryſoſtomus* ; ſed tamen quoad homines vna hora competentior eſt alia,ſicut hic vtilior hora faciendi miraculum erat poſt recognitionem defectus , quàm antè. Secundæ expoſitioni ſic coniungitur. *h* Nondum venit hora mea ,] id eſt , nondum eſt tempus recognoſcendi illud , quod ex te habeo ; ſed erit in Paſſione Euangelio prædicato.

Δ Dicit ma-

Moraliter. * *Pſal.*37.Et lumen oculorum meorum & ipſum non eſt mecum. Tertia, incertitudo ſanitatis. *Eccleſiaſt.* 9. a.Neſcit homo, vtrum amore vel odio dignus ſit 1. *Cor.* 4. a. Nihil mihi conſcius ſum ; ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Quarta animi debilitas tam in faciendo bona , quàm in ſuſtinendo aduerſa. *Pſal.*37. Dereliquit me virtus mea. Quinta, noxiorum apppetitus. *Prou.*1. c. Vſquequo paruuli diligitis infantiam : & ſtulti ea quæ ſunt noxia, cupient. *num.*11.b. Quis dabit nobis carnes ad veſcendum : recordamur piſcium, quos comedebamus gratis in Ægypto : in mentem veniunt nobis cucumeres. & pepones,&c. Hoc dixerunt filij Iſrael poſt exitum de Ægypto. Sexta , vanitas , atque contrarietas voluntatum. *Eccleſ.* 27. b. Stultus , vt Luna, mutatur. *Prou.*15. a. Cor ſtultorum diſſimile erit. Iſtæ ſex hydriæ debent impleri aqua lacrymarum , quæ ſtatim mutatur in vinum ſpiritualis lætitiæ.*Pro.*14.b.Cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ , in gaudio eius non miſcebitur extraneus. Hæ nuptiæ initiantur in inchoatione pœnitentiæ , ratificantur in profectu iuſtitiæ , conſummantur in morte , quando iam anima non poteſt ſeparari à ſponſo. In his nuptiis ſunt tria bona matrimonij , ſcilicet , fides , id eſt , fidelitas , ne Chriſto dimiſſo adulter, id eſt, diabolus admittatur ad thorum. *Iſaia quinquageſimoprimo* b. Iuxta me diſcooperuiſti te , & ſuſcepiſti adulterum.

Item proles bonorum operum *primo Timoth. ſecundo* d. Mulier ſeducta in præuaricatione fuit ; ſaluabitur autem per filiorum generationem. Sed væ illis matribus , quæ proprios filios occidunt recidiuando. *Threnor.* 4. b. Manus mulierum immiſericordium coxerunt filios ſuos.

Item Sacramentum , id eſt , inſeparabilitas , vt nunquam ſeparetur à Chriſto. *Oſea ſecundo* d. Sponſabo te mihi in ſempiternum *primo Corinth. ſeptimo* b. Præcipio , non ego , ſed Dominus vxorem à viro non diſcedere. Quartæ nuptiæ ſunt inter Chriſtum , & virum religioſum. De quibus *ſecundo Corinthiorum undecimo* a. Deſpondi enim vos vni viro virginem , caſtam exhibere Chriſto. *Oſea* 12. d. Fugit Iacob in regionem Syriæ , & ſeruiuit Iſrael in vxorem,& in vxorem ſeruauit. Bis dicit vxorem, quia vtramque vitam , id eſt , actiuam , & contemplatiuam debet habere anima veri religioſi , quæ debet Chriſto per matrimonium copulari, ſicut Iacob habuit Liam, & Rachelem. Hæ nuptiæ factæ ſunt tertio die. Tres dies,tria vota,id eſt,votum caſtitatis, votum paupertatis, votum obedientiæ. De quibus *Exod. quinto* a. Deus Hebræorum vocauit nos , vt eamus viam trium dierum in ſolitudinem, id eſt,in Religionem , & ſacrificemus Domino Deo noſtro.

Item *Ioſue* 2. c. Ad montana conſcendite,id eſt,ad eminentiam religionis, ne fortè occurrant vobis reuertentes, ibique latitate tribus diebus. Iſtæ nuptiæ initiantur in mundi abrenunciatione,ratificantur in habitus aſſumptione, conſummantur in profeſſione.

Sex hydriæ ſunt ſex opera vitæ actiuæ , id eſt , inſtantia vigiliarum , feruor orationum , largitio eleemoſynarum, continuatio ieiuniorum , duritia diſciplinarum , labor manuum. Sed in his Ieſus adſit , & Maria, atque diſcipuli,id eſt , ſpes ſalutis , amaritudo contritionis , & diſciplina conuerſationis. Aqua doloris conuertitur in gaudium quietis , & contemplationis , & quantò plus ibi fuerit de aqua , tantò plus erit ibi de vino. Ideò dicit Dominus. Implete hydrias aqua. Hic enim eſt ordo , vt priùs laboret homo in actiua , & poſteà quieſcat in contemplatiua: priùs doleat, & poſteà gaudeat,*Eccl.*3.a. tempus flendi, & tempus ridendi. Nec enim Rachel parit, donec Lia multos filios peperit. Iſtæ nuptiæ fiunt in Chana Galilææ , id eſt, in zelo , & tranſmigratione de mundo ad clauſtrum. De quibuſlibet igitur iſtarum nuptiarum poteſt dici [Et die tertio nuptiæ factæ ſunt in Chana Galilææ ,] id eſt , in zelo animatum , & tranſmigratione de vitiis ad virtutes.

a Et erat mater Ieſu ibi,] id eſt , timor Dei , qui generat , & nutrit ſalutem *Iſa.*26. d. A timore tuo concepimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. Vel mater Ieſu eſt tenera , & pura conſcientia. de qua *Tob.* 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus. Honor iſte conſiſtit in boni operatione , & mali declinatione. *Prou.* 4. a. filius fui tenellus patris mei , & vnigenitus coram matre mea , & docebat me. Item dicitur pater , & mater, ſcilicet. conſcientia ; ſed pater ratione regiminis , mater ratione caſtigationis.

b Vocatus eſt autem & Ieſus , & diſcipuli eius ad nuptias.] Vocatio Ieſu eſt deſiderium ſalutis. Vnde *infr.*4.c. Voca virum tuum. Diſcipuli, qui faciunt nos obtemperare Deo, ſunt ſpes , & timor. De quibus *Matth.* 21. a. Miſit Ieſus duos Diſcipulos dicens : ite in caſtellum , quod contra vos eſt, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam , & pullum cum ea : ſoluite,& adducite mihi. Iſta tria de neceſſitate veniunt,vbi eſt mater Ieſu,id eſt,puritas conſcientiæ ſcilicet,deſiderium ſalutis propriæ , timor Dei , & ſpes veniæ. Sequitur.

c Et deficiente vino] ſpiritualis lætitiæ.

d Dicit mater Ieſu,] id eſt,puritas conſcientiæ [ad eum.]

e Vinum non habent] prædictarum nuptiarum conuiuæ, id eſt pœnitentes , vel Religioſi. *Prou. vlt.* a. Date ſiceram mærentibus,& vinum his qui amaro ſunt animo : bibant. & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ,& doloris ſui non recordentur ampliùs. *Eccl.*41.d.Exultatio animæ, & corporis vinum moderatè potatum. Moderatè dicit,quia nimia lætitia diſſolutionem inducit.

f Et dicit ei Ieſus,] Iſta repulſio ſignificat, quòd Deus aliquando non exaudit , nec dat ſtatim, quod petitur , vt auidius petatur: & cùm exaudierit , ac petitum dederit,

* diligentiùs

A *a* Dicit mater eius,] id est Iesu. non turbata, vel irata de responsione filij; sed magis confidens de potestate, & pietate ipsius.
b Ministris,] id est, seruitoribus conuiuij.
c Quodcunque dixerit vobis] filius meus [facite.] Ex hoc pater, quod Beata Virgo sciebat, quid filius suus esset facturus: Et ideò fiducialiter dicit ministris: Quodcunque dixerit vobis, facite.
B *d* Erant autem ibi,] id est, in domo conuiuij.
e Lapideæ hydriæ,] id est, vasa lapidea aquaria, ab hydor, quod est aqua.

Dicit *a* mater eius *b* ministris: *c* Quodcunque dixerit vobis facite. *d* Erant autem ibi *e* lapideæ hydriæ *f* sex positæ secundùm *g* purificationem Iudæorum, *h* capientes singulæ *i* metretas binas, vel ternas. Dicit *k* eis Iesus: *l* Implete hydrias aqua, & *m* impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit *n* eis Iesus: *o* Haurite nunc, *p* & ferte Architriclino. Et *q* tulerunt. Vt *r* autem gustauit Architriclinus aquam vinum factum, *s* & non sciebat, *t* vnde esset; ministri *u* autem sciebant,

f Sex positæ,] Quare, vel ad quid? Vt si aliquis conuiuantium aliquam immunditiam incurrisset, lauaretur in eis, sicut mos est Iudæorum. Vnde sequitur.
g Secundum purificationem Iudæorum,] id est, ideò positæ erant ibi, vt purificari possent immundi secundum morem Iudæorum. Sex autem ideo erant, quia duæ vel tres non sufficerent tantæ multitudini. Quærit autem *Chrysostom.* Quare non ibant ad fluuium? Et respondet, quia longè erat à domo: Palæstina enim paucas habet aquas. Quod autem dicitur, [secundùm purificationem Iudæorum] monstrat, quod illa vasa nunquam erant vini receptacula, ne aliquis posset calumniari, quod fœces ex vino priori relictæ in illis vasis ex commixtione aquæ superiusæ effecissent vinum. Determinans autem Euangelista quantitatem hydriarum, subiungit.
h Capientes.] id est, capere valentes.
i Singulæ metretas binas, vel ternas.] Metreta dicitur à metron, quod est mensura centum sextariorum, vt dicunt 3. *Reg.* 7. d Mare æneum duo millia batos capiebat; metretas autem tria millia.
k Dicit eis,] id est, ministris [Iesus] rogatus à matre, & forsitan à conuiuis, quorum aliqui præconium eius à Ioanne audierant.
l Implere hydrias aqua.] quærit. *Chrys.* Quare non fecit signum ante impletionem? mirabilius enim esset ipsum vinum ex non entibus facere, quàm qualitatem commutare. Item cur aquam non ipse deduxit, sed ministris iussit? Ad primum respondet *Chrysostom.* duas causas assignans.

Prima, quia etsi mirabilius esset de nihilo vinum creare: non tamen ita credibile. Secunda, vt destrueret errorem Manichæi, quia dicturus erat mundum, & omnia, quæ mundi sunt, a malo Deo creata esse, & gubernari: qui est Christo contrarius. Vnde vt Christus ostenderet, quod ipse mundum creauit, & elementa, vtitur mundana creatura, mutans naturam eius: si enim non esset sua, non obediret ei. Item vt ostenderet, quod ipse idem est, qui quotidie per temporum incrementa mutat aquam in vinum mediante natura vitis, & qui modo sine cooperatione naturæ mutauit. Ad secundùm dicimus, quod ideo non ipse deduxit aquam in hydrias, sed ministris præcipit, vt imponerent: vt eos testes miraculi haberet. *m* Et impleuerunt eas,] ministri [vsque ad summum] persuasi à Beata Virgine, vel à testimonio Ioãnis præconizantis de Christo.
n Et dicit eis Iesus iam facta mutatione.
o Haurite nunc] cùm hora venerit.
p Et ferte Architriclino.] Secundùm *Augustin.* Architriclinus est Princeps trium camerarum, vel trium ordinum mensarum à se altitudine distantium. Et dicitur ab Archos, quod est Princeps: & clinium, quod est domus, vel camera. Hic autem secundum *Chrys.* non dicitur Architriclinus Dominus, vel Princeps conuiuij, vel domus, in qua erat conuiuium; sed præpositus ministrantium qui s. fuerat constitutus, vt ordinaret seruitores in mensis. Vnde ponit in quæstione *Chrysost.* quare Iesus præcipit vinum ferri potiùs Architriclino, quàm alicui de conuiuis, vel sponso, aut sponsæ? Et respondet, quod ille cui committitur cura, vel ordinatio conuiuarum, non comedit vsque post alios; & ideo sobrior, discretior est ad iudicandum de vino, quàm conuiuæ, qui iam sunt repleti vino, & cibo, vnde illi iussit ferri Dominus vinum ex aqua factum, vt veritatem cognitam aliis indicaret. *q* Et tulerunt] ministri secundum præceptum Domini. Sed quare non præcipit Dñs ministris, vt narrarent Architriclino, quod ipse conuerterat aquam in vinum; Respondet *Chrys.* propter humilitatem, quia nemo humilis prædicat facta sua. Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factum,] id est, vinum ex aqua factum: sed ita dicit Euangelista, quia secundum opinionem Architriclini aqua erat non vinum, tamen secundum veritatem vinum factum. *s* Et non sciebat] Architriclinus. *t* Vnde esset,] illud vinum.] Ministri autem sciebant, qui hauserant aquam.]

A Vocat Sponsum * diligentiùs custodiatur, & intensiùs diligatur. *Apocal.* 3. c. *Moraliter.* Tene, quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.
a Dicit mater eius ministris, &c.] Ministri sunt ratio, & voluntas, vnus dirigens opus, alter exequens. His dicit puritas conscientiæ, vt faciant quidquid dixerit Iesus, sciens, quòd talis non potest non exaudiri ab eo. Vnde *inf.* 9. f. Si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit Deus. *Eccl.* 3. a. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & in oratione dierum exaudietur. Sequitur.
d Erant autem, &c.] Iudæi, id est, confitentes sunt pœnitentes, aut Religiosi. Purificatio eorum est ipsa pœnitentia, vel Religio. Sex hydriæ, sex prædictæ causæ tristitiæ, aqua est tristitia, vinum lætitia. Per lapidem autem significatur soliditas hydriarum. Et dicuntur positæ, quia quilibet debet has hydrias semper ponere ante se. *Ierem.* 31. d. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam. Sequitur.
h Capientes singulæ metretas binas, vel ternas,] hoc est, quia flere, & dolere debemus de duobus, & propter tria. De duobus quidam, i. de peccato trangressionis, & omissionis. Propter tria verò, id est, propter damnum, quod habuimus: propter pœnam, quam incurrimus: propter Deum, quem offendimus.
k Dicit eis Iesus,] id est, ministris scilicet rationi, & voluntati. *l* Implete hydrias aqua,] hoc est, considerate sex damna peccati, & sex infirmitates relictas etiam post peccatum, & dolentes plorate. *Iob.* 16. c. Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt. *Psal.* 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum. *m* Et impleuerunt, &c.] *Ps.* 106. Posuit desertum in stagna aquarum & terram sine aqua, id est, animam aridam, in exitus aquarum. *Ps.* 118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. [Vsque ad summum] dicit, quia nihil est in peccatore implorabile. *Isa.* 1. b. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.
n Et dicit eis Iesus, &c.] Architriclinus est Deus Trinitas, cui debet ferri aqua lacrymarum, & pœnitentiæ, quia propter ipsum solum debet fieri pœnitentia. 1. *Corinth.* 10. g. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Multi ferunt aquam istam mundo, sicut hypocritæ. Vnde dicunt allophyli *Genes.* 26. d. Nostra est aqua. Et notandum est, quod dicit. [Haurite nunc.] Non enim semper debet homo implere hydrias suas aqua, sed quandoque haurire per otium meditationis, sicut dicit *Bernard.* Si quod viuis, & sapis, totum das actioni, considerationi nihil: laudo te; in hoc non laudo: puto, quòd nemo nisi qui à Salomone non audierit: Qui minoratur actu, percipiet sapientiam, certè nec ipsi actioni expedit consideratione priuari.
q Et tulerunt.] In hoc obedientia rationis, & voluntatis notatur, quæ à matre Iesu admonitæ, id est, à puritate conscientiæ, nunquam præcepto Domini contradicunt. *Ioel. capitulo tertio* d. Per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur. Vel Architriclinus est spiritus humanus, tribus ordinibus mensarum præpositus, id est, intelligentiæ, memoriæ, voluntati. Cui fertur aqua, quando ipse spiritus intelligit, & recolit causas fletus, idest, peccata sua, & postea vult abstinere à præteritis, & cauere à futuris. Sequitur.
r Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factum.] id est, vt spiritus percepit suauitatem gaudij post dolorem pœnitentiæ. *Prou. vlt.* c. Gustauit, & vidit, quia bona est negotiatio eius. *s* Et non sciebat, vnde esset; ministri autem sciebant, &c.] Illud nescire nihil aliud est, quàm non sentire laborem pœnitentiæ, cùm iam aqua versa est in vinum spiritualis lætitiæ. Sed ministri, qui hauriunt aquam, antequam sit mutata in vinum, benè sciunt, quia adhuc sentiunt laborem, & dolorem, pœnitentiæ. Sed cùm spiritus lætitia spirituali perfunditur spe veniæ, iam non meminit doloris, vel laboris

Δ a Vocat sponsum Architriclinus] mirans vini bonitatem, quod secundùm naturalem ordinem primò debuit propinari.

b Et dixit ei.] Architriclinus sponso, credens, quod, ipse ita fieri præcepisset.

c Omnis homo primum, id est, in principio conuiuij.

d Bonum vinum ponit,] in mensa.

e Et cùm inibriati] id est, repleti.

f Fuerint] cibo, & potu boni vini.

g Tunc id, quod deterius est.] id est, minus bonum, quia propter opilationem mediæ cellulæ, ex vapore vini non percipitur qualitas vini.

qui hauserant aquam: a vocat sponsum Architriclinus, b & dicit ei: c Omnis homo primum d bonum vinum ponit: e & cùm inebriati f fuerint, tunc g id, quod deterius est. h Tu autem seruasti bonũ vinum vsque adhuc. i Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Galilææ, & k manifestauit gloriam suam: & crediderunt in eum Discipuli eius. m Post hæc n descendit Capharnaum, ipse & mater eius, & fratres eius, & o Discipuli eius,

h Tu autem seruasti bonum vinum, &c.] vsque ad finem conuiuij contra generalem consuetudinem, & ordinem naturalem. Et ex hoc patet, quòd optimum vinum fuit factum ex aqua. Vnde *Chrysost.* dicit, generale esse in omnibus miraculis Christi, quòd semper ad nobilius terminatur, quàm natura possit. Vnde si restituit visum, vel auditum, vel aliud membrum: meliùs facit, quàm natura fecerit priùs vel facere possit.

i Hoc fecit initium, &c.] Non dicit simpliciter primum, sed in Chana Galilææ primum.

k Et manifestauit, &c.] id est, Diuinitatis suæ potentiam.

l Et crediderunt in eum, &c.] Quidam dicunt, quòd intelligendum est de futuris: Sed Sancti magis volunt, quod de præsentibus, qui iam credebant, sed tunc viso miraculo magis crediderunt.

Moraliter. * Pœnitentiæ præ delectatione, quæ prouenit ex gustu vini. *Eccles.* 1. d. Vsque in tempus sustinebit patiens, & posteà redditio iucunditatis, *inf.* 16.d. Vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium, id est, aqua in vinum. *Prou.* 9. b. Bibite vinum, quod miscui vobis *inf.* 16.e. Mulier cùm parit, id est, anima dum facit pœnitentiam, tristitiam habet, quia venit hora eius; cùm autem peperit, iam non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. Et quantò pleniores fuerint hydriæ, tantò plus erit ibi de vino lætitiæ *Psalm.* 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

a Vocat sponsum Architriclinus.] id est, Christum spiritus humanus sentito gaudio spirituali.

b Et dicit ei: Omnis homo, &c.] Omnis homo dicitur hic homo mundanus, & carnalis, secundùm quod dicitur 1. *Corinth.* 3. a. Cùm sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Talis homo primò ponit sibi, & suis præsentes delectationes.

e Et cum inebriati fuerint] ipse & sui, id est, repleti gaudio præsentis fœlicitatis.

g Tunc id, quod deterius est,] i. dolor gehennæ & remorsus perpetuus prauæ conscientiæ. *Prou.* 23. d. Ne intuearis vinum, quando flauescit, cùm splenduerit color eius in vitro, ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit, vt coluber, & sicut regulus venena diffundet. *Prouerb.* 14. b. Risus dolore miscebitur, &c.

h Tu autem seruasti bonum vinum, &c.] i. vsque in finem 2. *Cor.* 4. d. Id quod in præsenti tribulationis nostræ est momentaneum, & leue, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Vtrumque tangitur *Luc.* 16. g. in parabola diuitis, & lazari, vbi dicit Abraham: Recordare, fili, quia recepisti bona in vita tua: & Lazarus similiter mala, id est, tu bibisti vinum, & ipse aquam: Nunc autem hic consolatur; tu verò cruciaris, id est, ipse modò bibit bonum vinum æternæ iucunditatis; tu vero bibis aquam infernalis pœnalitatis.

i Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Galilææ.] Sicut diximus, aqua tribulatio est, siue tristitia.

Vnde *Psalm.* 68. Saluum me fac Deus quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Vinum autem est exultatio, siue lætitia.

Vnde *Ecclesi.* 4. c. Vinum, & musica lætificant cor Signum autem idem est, quod manifestatio præsentiæ Christi. Vnde cùm tribulatio mutatur in exultationem, signum est, quod Christus est præsens.

k Et] in hoc [manifestauit gloriam suam,] quia nihil ita ostendit præsentiam Christi esse cum homine, sicut lætitia in tribulatione. Ideò ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. *Act.* 5. g.

l Et crediderunt in eum Discipuli eius,] id est, illi qui sunt de schola & doctrina ipsius, qui s. patientiam, atque lætitiam habent in tribulatione. *Matth.* 5. a. Gaudete, & exultate in illa die. s. tribulationis, quoniã merces vestra copiosa est in cœlis.

m Post hæc, &c.] Secunda pars huius capituli, in qua agitur de descensu Christi, & mora eius in Capharnaum. Sed quæritur, quare descendit illuc, cùm statim oporteret eum iterum ascendere in Ierusalem, eo quod prope erat Pascha? Ad hoc respondet *Chrysostomus.* dicens, quia nolebat matrem diu circumducere, nec volebat eam solam dimittere, quam volebat in omnibus honorare: ideò descendit illuc cum matre, vt ea qui relicta, ipse postea ascenderet in Ierusalem. Dicit ergo. [Post hæc,] quæ facta sunt in nuptiis.

n Descendit Capharnaum, ipse & mater eius, & fratres eius,] id est, cognati eius.

o Et Discipuli eius,] qui non erant fratres eius, vt eis ibi relictis, ipse ascenderet in Ierusalem, quia illos secum ducere non volebat modò, ideò dimisit eos Capharnaum, vbi cum matre manere consueuit. Vndè sequitur. Δ Et ibi

Moraliter m Post hæc descendit Capharnaum, & mater eius, & fratres eius, & Discipuli eius.] Iuxta literam instruit nos moraliter de honore parentum, & cura, & procuratione eorundem: quia propter honorem matris, vt dicit *Chrysostomus*, venit in Capharnaum. *Exod.* 20.b. Honora patrem tuum, & matrem tuam, &c. *Tob.* 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius Memor enim esse debes quæ, & quanta sit passa pericula propter te in vtero suo *Eccles.* 3.a. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit mãtrem *Augustinus. in libro de decem chordis*: Ipse numerus septenarius iucundæ tabulæ tanquam septem chordarum, incipit ab honore parentum. Ad parentes enim suos homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum amicitia sumit exordium. Quisquis autem suis parentibus non defert honorem, quibus parcere poterit? Et valet etiam ad quæstionem de præceptis. Moraliter.

Item in hoc, quòd Christus iturus ad prædicandum in Ierusalem, dimittit matrem, & fratres in Capharnaum, instruit Prædicatores vt non circumducant mulieres, nec carnali affectu se onerent. *Deuteronom. cap. trigesimotertio* a. Qui dixerunt patri, & matri nescio vos, & fratribus, ignoro illos, & nescierunt filios suos hi custodierunt eloquium tuum.

Vnde *Exod. capitulo quarto* f. voluit Angelos occidere Moysen, quia ducebat secum filios & vxorem. Aliter exponitur. Per Capharnaum potest intelligi status Virginum, & religiosorum. Notandum enim, quod in hoc capitulo.

Primò significatur status coniugatorum per nuptias: Posteà significatur status Virginum, & Religiosorum per Capharnaum: Status Prælatorum, & Doctorum per Ierusalem, & templum, vnde expulit ementes, & vendentes. Qui tres status significantur per Noe, Daniel & Iob. *Ezech. cap.* 14.e. Et Petrum, & Iacobum, & Ioannem. *Matth. cap.* 17.a. Et per lectum, & molam, & agrum. *Matth. cap.* 24. d. Dicit ergo, quòd Iesus descendit in Capharnaum, quod interpretatur villa pulcherrima, vel ager pinguedinis, siue ager benedictionis, & significat Religionem, vel statum Religiosorum qui habent pulchritudinem operis in conuersione, pinguedinem cordis in oratione, & contemplatione, & benedictionem in aliorum exhortatione, & prædicatione. Religio enim non solùm munit suos, & custodit, & ideò illa dicitur; sed etiam fructificat aliis, & ideo ager potest dici. *Cantic. cap. septimo* d. Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Et loquitur propriè, quia villa contemplationis vult habere commorantem: ager autem prædicationis vult habere egredientem. *Ezech. capit. primo* d. Animalia ibant, & reuertebantur. *Iudic. capit. quinto* c. Stellæ manentes in ordine, & in cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt. Quia illi Prædicatores maximè vincunt diabolum, qui non tantùm currunt ad prædicationem, sed stant etiã aliquando in ordine suo ad custodiã sui & discussionem. Et talis anima est verè sponsa Christi,

* quia

a Et ibi manſerunt non multis diebus] tunc, id eſt, illa vice. Et quare tunc ita paruam moram fecit cum matre ſua, ſubdit cauſam.
b Et,] id eſt, quia. *c* Prope erat Paſcha Iudæorum] quando oportebat Iudæos conuenire ad diem feſtum ſecundũ præceptum. *Deut. c.* 12. *d* Et aſcendit Ieroſolymam Ieſus] vt legem impleret, quæ hoc iuſſerat: & vt multitudinẽ ad docendum inueniret, qui cauſa ſalutis omniũ venerat. Vnde *inf.* 18. d. Ego palam locutus ſum mundo: Ego ſemper docui in Synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt. Duo ergo ſignificat, quæ obſeruanda ſunt prædicantibus, populus & locus.

a & ibi manſerunt non multis diebus. *b* Et *c* prope erat Paſcha Iudæorum, & *d* aſcendit Ieroſolymam Ieſus, & *e* inuenit in templo *f* Vendentes boues & oues &, columbas, & *g* nummularios ſedentes

e Et inuenit in templo.] Argumentum, quod primò veniebat ad templum, quod eſt locus orationis.
f Vendentes boues & oues, & columbas.] Quia quidam de longè venientes ad templum in die feſto, ſecundum præceptum. *Deut. c.* 12. a. apta ad immolandum animalia ſecum deferre non poterant: ideo iſti talia animalia vendebant in templo: quia propter anguſtiam temporis, & multitudinem, quæ conuenerat, citiùs tunc vendere poterant. Forſitan autem iſti Sacerdotes hoc procurabant, vt haberent multas oblationes, ſecundum illud *Ezec.* 44. a. Poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in Sanctuario meo vobiſmetipſis. Boues autem & oues, & columbas potius vendebant; quia hæc animalia pertinent ad ritum ſacrificiorum. Sed quia non omnes diuites erant, nec denarios præſtò habebant ad emendas hoſtias: ideo alij peiori genere auaritiæ permoti fuerunt ibi, qui denarios non apertè ad vſuram commodabant, quia hoc prohibitum fuit. *Deut. c.* 23. d. ſed aliqua munuſcula accipiebant facientes vſuram velatam. De quibus dicitur *Ez. c.* 13. c. Violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis.

Et illi dicuntur nummularij, quaſi largientes nummum. Et hoc eſt, quod ſequitur. *g* Et nummularios ſedentes] ad tabulas, vbi denarij iacebant ſicut mos A eſt Campſorum

* quia eſt, Lia, & Rachel; Martha, & Maria. Et talis optimam partem elegit, quia bona eſt pars actiuorum; melior contemplatiuorum optima eſt illa, quæ claudit vtrumque ſcilicet, quæ fœcunditatem matris habet in prædicatione; & tamen puritatem virginitatis non amittit, ſed cuſtodit eam in contemplatione. Ad hunc locum deſcendunt cum Ieſu mater eius, & fratres & diſcipuli, quia in religione ſunt tria genera hominum. Maiores, vt Prælati & coæquales, & minores. *Moraliter.*

Matres facit pietas compaſſionis, & ſolicitudo educandi, & nutriendi, quæ competit Prælatis. 1. *Theſ.* 2. b. Facti ſumus paruuli in medio veſtrûm, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Fratres facit communitas vitæ, & concordia in conuerſatione. Frater enim fratri debet per omnia aſſimilari, ſicut de Chriſto. *Heb.* 2. d. Debuit per omnia ſimilari, ſicut dicitur de Chriſto. *Heb.* 2. d. Debuit per omnia fratribus ſimilari. Et *Apoc.* 1. c. Ego Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & regno: Diſcipulos autem facit obedientia, & humilitas. *Mat.* capitulo vndecimo d. Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Sequitur.

a Et ibi manſerunt non multis diebus,] quia etſi diu maneant quidam præ amore moras non ſentiunt. *Gen. c.* 29. d. videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. *Ber.* Quod ſi plus vna hora portaui pondus diei, & æſtus præ amore non ſentio.

a Et prope erat Paſcha Iudæorum, & aſcendit Ieroſolymam Ieſus.] Iuxta literam inſtruimur per hoc, quod intrãtes villam, primò debemus petere Eccleſiam, ſi poſſimus v t oremus.

Moraliter autem per hoc, quod Chriſtus in Paſcha ſolebat aſcẽdere in Ieruſalem, ſignificatur quod in illius mentem Chriſtus aſcendit, qui eſt in tranſitu de vitiis ad virtutem; vel de virtute in virtutem; & pacificè quantum ad alios viuit. *Sap.* capitulo primo a. Non habitat in corpore ſubdito peccaris. *Pſ.* 75. In pace factus eſt locus eius. Sequitur.

o Et inuenit in templo vendentes boues, & oues, & columbas, & nummularios ſedentes] Templum Dei eſt Eccleſia, in qua quidam vendunt vt Giezi. 4. *Reg. c.* 5 g. Alij emunt, vt Simon. *Act. c.* 8. d. Et vtrique maledicti ſunt.

Vnde dicit Petrus ad Simonem: Pecunia tua tecum ſit in perditionem. Tanguntur autem hic quatuor genera Simoniæ. Bos enim eſt animal ordinatum ad laborem, & ſignificat illos Simoniacos, qui promittunt, & exhibent laborioſa ſeruitia pro præbendis. Quales ſunt quidam Aduocatorum. Et hoc ſatis bene tangitur *Prou. c.* 14. a. Vbi non ſunt boues, id eſt, talia ſeruitia laborioſa promittentes, præſepe vacuum eſt; quia illi non habent præbendas multas; vbi autem plurimæ ſegetes, id eſt, præbendæ plures & pingues, manifeſta eſt fortitudo bouis, id eſt, labor, & ſolicitudo, quem habuerunt de habendis præbendis. *Quatuor genera Simoniæ.*

Vnde dicit *B. Bern.* Circuit ſedulus explorator, blanditur, ſequitur, obſequitur, ſimulat, & diſſimulat, miſeraque ſuffragia mendicare non erubeſcit, manibus & pedibus repens, ſi quo modo tandem ſeſe ingerere valeat in patrimonium Crucifixi.

De talibus dicitur *Iob c.* 21. b. Bos eorum concepit, & non abortiuit; quia præbendam obtinuit, quàm concupiuit. Tales boues ſunt cornupetæ, quia iſti Aduocati omnes impetunt, & nemini parcunt: Vnde magis deberent recludi, quam promoueri. *Exod. c.* 21. c. Si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudiuſtertius, & conteſtati fuerint Dominum eius, id eſt, prælatum eius, nec religauerit eum, occideritque virum, aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & Dominum eius occident.

Vnde patet multos Prælatos dignos occiſione, qui non tales coërcent, ſed magis promouent, ſicut dicitur *Ezec. c.* 2. Poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in Sanctuario meo vobiſmetipſis, id eſt, propter ſeruitia & commoda vobis ab eis exhibita.

De talibus etiam dicitur *Oſ. c.* 12. d. Fugit Iacob in regionem Syriæ, & ſeruiuit Iſrael in vxorem, id eſt, pro vxore, & in vxorem ſeruauit.

Per Iacob curiales Clerici & Aduocati ſignificantur ſe inuicem ſupplantantes, & luctantes, vt aliquid accipiant. Vnde fugiunt à ſcholis in regionem Syriæ, id eſt, ſublimis alicuius, & magni prælati, vt vxorem, & vxorem habeant id eſt, præbendam, & præbendam. Illi ſignificantur per illos qui in templo vendunt boues, quia tales vendunt laborem ſuum, & ſeruitium pro præbendis. Alij ſunt, qui vendunt ſimplicitatem, & innocentiam ſuam ſimulatam, quæ deſignatur per oues, vt hypocritæ, qui nihil habent de oue niſi pellem. De quibus *Mat. c.* 7. c. Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, &c. Iſtud vitium intentum præualuit, vt etiam in priuatis confeſſionibus decipiant Prælatos. Et hoc ſignificatur *Gen. c.* 27. c. vbi Iacob ſubornans ſe pellibus hœdinis, quæ deſignant habitum pœnitentis, ſurripuit benedictionem. Et *Ioſ. c.* 9. a. Gabaonitæ obumbrauerunt ſe veteribus pannis, & panibus duris, vt haberent portionem cum filiis Iſrael. De his duobus generibus Simoniæ dicitur in *Pſ.* 143. Oues eorum abundantes in egreſſibus ſuis, boues eorum craſſæ, quia tales pingues obtinent præbendas.

Et per vendentes columbas ſignificantur tertij Simoniaci, qui dona Spiritus ſancti, & gratias vendunt, vt illi, qui pro quæſtu prædicant, vel dant Sacramenta. Spiritus enim ſanctus ſignificatur per columbam.

Vnde *Gen.* 8. b. Columba ramum oliuæ attulit in arcam, qui eſt ſignum reconciliationis, & pacis; quia Spiritus ſanctus affert pacem in Eccleſiam, & in animam: & dona eius reconciliant nos Deo.

Per nummularios ſignificantur illi, qui vel mutuò, vel pretio emunt bona Eccleſiaſtica: vel illi, qui aliqua commutatione inhoneſta introducuntur.

Sed nota, quod nummularius duobus modis poteſt etymologyzari.

Primò, quaſi nummum largiens. Secundò, quaſi nummum iuxta larem abſcondens. Secundum primum modum tanguntur illi, qui emunt redditus Eccleſiarum pretio.

Vnde 2. *Mac.* 4. a. Ambiebat Iaſon frater Oniæ ſummum Sacerdotium, aditoque Rege promiſit ei argenti talenta trecenta ſexaginta.

Item 2. *Par.* 26. d. Ozia, qui officium regale commutare voluit in Sacerdotale.

Secundum aliam etymologiam, qua nummularius dicitur quaſi nummum iuxta larem abſcondens, tanguntur illi, qui licet canonicè intronizati; tamen redditus Eccleſiarum non erogant pauperibus; ſed in theſauros accumulant, & abſcondunt.

De quibus *Apoc.* 17. b. Vidi mulierem ebriam de ſanguine Sanctorum, & de ſanguine Martyrum Ieſu, id eſt, de diuitiis ſanguine Chriſti & Martyrum acquiſitis.

A fecerat Tobias. & proieci vasa domus Tobiæ foras de Gazophylacio. *Psal.*70. Quoniam non cognoui negotiationem, introibo in domum Domini.

Et nota quod sicut dicit *Aug.* si talis prohibet Deus fieri in loco orationis, quantò magis potationes & cætera grauiora. *Ier.*7 g. Posuerunt offendicula sua in domo, in qua inuocatum est nomen meum. Et *eod.*b. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista, dicit Dominus. Hic autem quæritur primò, quare in isto facto durius processit Christus, quàm alibi: Cum tamen durius videatur debuisse agere contra eos, quando contumeliam & conuitium passus est ab eis, qui Samaritanum, & dæmonium habentem eum dicebant, *inf.* 8.f. Ad hoc respondet *Chr.* quod quia Christus in sabbato curaturus erat, & multa facturus, quæ videbantur Iudæis contra legem esse: ideò in principio suæ prædicationis, vt remoueat hanc suspicionem, zelum assumpsit pro domo Dei; quia qui sic zelat pro domo Dei, Dominatori domus non est contrarius. Sed ne aliquis crederet, quod istud faciendo simularet magis zelum, quàm haberet, ideo non fecit istud simpliciter, sed periculosè; quia non simpliciter eiecit, sed mensas subuertit, & argentum effudit. Si enim hypocrita fuisset, monuisset solùm; in pericula verò non se immisisset inter caupones furentes, & plebem negotiatorum irrationabilem, quam damnificabat.

Secundò, quæritur, cùm bis hoc factum fecerit, & de vno illorum dicatur hic, & de alio. *Mat.c.*21.b quod istorum fecerit prius? Ad hoc respondeo, quod secundùm textum, & secundùm *Chr.* & secundùm *Aug.* hoc quod dicitur hic, factum est in Pascha sequenti post Baptismũ Christi in initio suæ prædicationis; illud autem quod dicitur *Mat.c.*21. factum est imminente tempore Passionis, quinta scilicet die ante Passionem suam.

Tertiò quæritur de diuersitate istius facti, & illius. Hic enim habetur: Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis: Ibi autem habetur: Fecistis illam speluncam latronum.

Item hic dicit, quod fecit flagellum; ibi de flagello non loquitur. Ad hoc dicit *Chr.* quod Christum decuit in initio suæ prædicationis mitius & modestius arguere: Vnde dicit: Domum negotiationis, postea verò durius: Vnde dicit: Speluncam latronum. Ad aliud dico, quod potest esse, quod vtrobique fecit flagellum, licet non legatur.

Vel melius potest solui, quia primo & secundo fecit flagellum; sed flagellum non exprimit in secunda eiectione, ad significandum, quod quosdam in præsenti percutit flagello disciplinæ, secundum illud *Heb. c.* 12. b. Flagellat omnem filium quem recipit. Et *Apoc* 3. d. Ego quos amo, arguo & castigo. In futuro autem non percutit ad correctionem, sed ad perpetuam damnationem: Vnde genus flagelli non exprimit ad significandum, quod non potest exprimi. Vel aliter potest dici, quod in prima eiectione decuit, vt qui mansuetus fuit in verbo, esset durus in facto; vt simul essent misericordia & veritas, quia & mansuetè eis dicit: Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis; & tamen cum mansuetudine verbi adhibuit seueritatem flagelli. *Ps.*24. Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas. *Prou.* 3.a. Misericordia & veritas non te deserant.

In secunda autem eiectione, vbi durior fuit in verbo vocans eos quasi latrones, decuit vt mitior esset in facto. Vnde ibi non fit mentio de flagello.

a Recordati verò sunt] vel post mansuetudinem, vel tunc etiam secundum *Chr.*

b Discipuli eius] qui secum erant, non Pharisæi.

c Quia scriptum est] in *Ps.*68.

d Zelus domus tuæ comedit me.] Quod quidam exponunt, id est, causa meæ Passionis fuit. Sed melius exponitur.

e Comedit me,]i. pungendo, vt ita facerem impulit. Vnde *Gl. Aug.* Bonus zelus est feruor animi, quo mens abiecto humano timore pro defensione veritatis accenditur, ab eo comeditur: qui qualibet praua, quæ viderit, corrigere satagit; si nequit, tolerat & gemit. Sed cauendum est ne attribuatur aliquid Christo imperfectum. Sicut enim in fide Christus perfectionem ipsius fidei habuit, & non imperfectionem; ita & in ira zeli non habuit turbationem, quæ imperfectionem reliquit in subiecto; sed essentiam ipsius virtutis habuit. Determinato autem, qualiter Discipuli deuoti se habebant ad hoc, quod fecit, determinat qualiter se habuerunt Pharisæi indeuoti, dicens. A *a* Responderunt

* terrarum. Stetisse denique Apostolos iudicandos, sedisse iudicantes non lego, erit illud, non fuit.

In huius vitij detestationem respondit Christus cuidã. *Luc.*12.b. Homo quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter vos? Secundo modo faciunt domum Dei, domum negotiationis, qui res domus Dei ita expendunt, *Moraliter*
& dant parentibus, ac si eas negotiando acquisiuissent.

a Recordati verò sunt *b* discipuli eius, *c* quia scriptũ est: *d* zelus domus tuæ *e* comedit me

Contra quos dicit *Bern.* Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegij crimẽ esse dignoscitur. Sacè patrimonia sũt pauperum, facultates Ecclesiarum: & sacrilega illis crudelitate surripitur quidquid ministri, & dispensatores, non vtique domini, vel possessores, vltra victum accipiunt, & vestitum.

Tertio domum Dei faciunt domum negotiationis, quando ad literam in Ecclesiis tractant negotia sæcularia, vbi deberent attendere spiritualibus. *Aug.* In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est. *Gen.*28.d. Non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli, quasi dicat, non est domus mendaciorum, & nugarum, vel negotiationum. *Aug. in sermone quodam de tenendo silentio in Ecclesia.* Quanta solicitudine obseruamus, quando nobis corpus Christi ministratur, vt nihil ex ipso de manibus nostris in terram cadat: tanta solicitudine obseruemus, ne verbum Dei, quid nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus, aut loquimur, de corde nostro exeat.

a Recordati verò sunt discipuli, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me] Boni subditi quando vident dispositionem Prælati corrigentis, ex hoc ipso perpendunt, quo animo corrigat: vtrum, scilicet trahat eum zelus, vel furor, vel ostentatio dominij Hæc enim tria consueuerunt diuersos Prælatos diuersimodè mouere ad corrigendum.

De furore dicitur *Iob* 16. b. Collegit furorem suum in me, & comminans mihi infremuit contra me dentibus suis.

Et *Ps.*57. Furor illis secundum similitudinem serpentis. Tales enim non sibilum leuis correctionis; sed flatum furoris spirant in subditos. Et tales magis vrunt & consumunt virorem gratiæ, & boni operis in subditis flatu suo; sicut draco, qui flatu suo vrit & consumit, maximè herbas, id est, nouellas animas nouitiorum. Contra illos autem, qui volunt ostentare Dominium, dicitur *Luc.* 22.c. Reges gentium dominantur eorum; & qui potestatem habent inter eos, benefici vocantur. vos autem non sic. 1. *Pet* 5.a. Non vt dominantes in Clero, sed forma facti gregis ex animo.

Et *B.Bern.ad Eugenium.* Planum est, inquit, Apostolis interdicitur dominatus: Igitur & tu tibi vsurpare non aude, aut dominans Apostolatum, aut apostolicus dominatum, planè ab alterutro prohiberis. Si vtrumque simul habere voles, perdes vtrumque. Alioquin non te exceptum putes de numero illorum, de quibus conqueritur Deus: Ipsi regnauerunt, & non ex me. *Os.*8.a. De tertiis, qui ex zelo, non ex furore, vel dominio corrigunt, vt dicitur hic. [Zelus domus tuæ comedit me] *Is.* 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, id est, correctio de incendio zeli & charitatis, & flos de radice eius ascendet, quia talis correctio fructifera, & vtilis est. Et dicit.

e Comedit me,] id est, me quasi consumpsit, sicut dicit *Psal.* 118. Tabescere me fecit zelus meus, quia istud mirabiliter cruciat, & extenuat.

Ad literam, bonos Prælatos. *Ps.*118. Vidi præuaricantes, & tabescebam. 2.*Cor.*11.f. Præter ea quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum: quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, &c.

Et dicit *Greg.* quod nullum sacrificium ita placet Deo, sicut zelus animarum.

Vel aliter. Zelus domus Dei comedit illos, qui vsque ad mortem zelant Ecclesiam Dei, qui pro Ecclesia morti, vel periculo mortis se exponunt, sicut Mathatias & filij sui. 1. *Mac.* 2. e. Vidit Mathatias & doluit, & contremuerunt renes eius, & accensus est furor eius secundum iudicium legis. & insiliens trucidauit eum super aram. Simile habetur *Num.*25.c. de Phinees. Sic etiam exponitur de Christo.

d Zelus domus tuæ,] id est, zelus quo zelaui domum tuam; vel quo Iudæi zelati sunt in me.

e Comedit me,] id est, fuit causa meæ Passionis, quia Sacerdotes ex hac eiectione zelum inuidiæ, & odium inexorabile conceperunt in Christum, propter oblationes, quas amiserunt pro hoc facto. *Zac.* 8.c. zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno. Sequitur.

a Responderunt

A *a* Responderunt ergo Iudæi] non verbis, sed facto ipsius *b* Et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis.] id est, quod signum ostendis, vt per illud demonstres te habere potestatem talia faciendi in domo Domini? Hic quæritur, quare ipsi ita patienter tulerunt, præcipuè cum auari magis offendantur de effusione rerũ, quàm proprij sanguinis? Item quare non sunt offensi, de hoc, quod dixit se filium Dei, cum dixit. Nolite facere domum Patris mei, &c. cum *inf.* 8.g. etiam pro hoc solo voluerunt eum lapidare.

a Responderunt ergo Iudæi, & *b* dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? *c* respondit Iesus, & dixit eis: *d* Soluite *e* templum hoc, & in

Item *Mat.* 21.b. post huiusmodi factum exasperati sunt grauiter in eum, & non hic? Ad primum soluit *Chr.* quod isti pro turpi lucro suo interciso dolentes simulauerunt auaritiam & signum in dolo quæsierunt ab eo; vt eum sic cessare facerent à persecutione eorum, & vt in signo faciendo eum occuparent. Ad aliud respondeo, quod cum hic diceret, Deum Patrem suum non sunt offensi; quia credebant quod hoc simpliciter diceret, non Patrem naturaliter, sed adoptione, vel creatione, secundum quod in *Ps.* 81. dicitur: Ego dixi: Dij estis & filij Excelsi omnes, sed *inf.* vbi innuit paralitatem, & Maiestatem, intellexerunt, quod naturalem filium se esse diceret. Ad aliud dicendum quod *Mat.* 21. post eiectionem negotiatorum curauit infirmos, & ideò magis inuidia moti exasperati sunt; hic autem non ita, vbi tantum expulsi sunt, quia stupebant ad nouitatem.

Et quia sicut dicit *Chr.* aliorum beneficia magis eos exacerbauerunt, quàm propria conuitia, quæ in ære superabundabant.

c Respondit Iesus, &c.] quasi dicat, vos quæritis signum, in qua potestate hæc faciam: sed ego non do vobis signum potestatis; sed dico vobis significationem huius facti: quia sicut templum hoc materiale vos inquinatis, & ego emundo. ita templum corporis mei vos dissoluetis, & ego resuscitabo. Sic videtur continuare *Gl. Aug.* Vel aliter

d Soluite, &c.] quasi dicat, vos quæritis signum potestatis; sed non dabo vobis signum nisi humilitatis & passionis. Et habetur sicut *Mat.* 12.c. Generatio praua, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Dicit ergo.

d Soluite,] id est, soluetis, sicut illud *inf.* 13.c. Quod facis, fac citius, id est, facies.

e Templum hoc,] id est, significatum per templum hoc, siue corpus meum, quod est templum Diuinitatis, quod præsens est vobis.

f Et in tribus, &c.] à morte quasi à somno. Pars autem ponitur pro toto, quia non totis diebus tribus naturalibus iacuit in sepulchro; sed partem Parasceues; & illa ponitur pro tota die, & noctem & diem sabbati, & noctem Dominicæ, & diluculo eiusdem diei resurrexit. Incidit autem dubitatio, quare Dominus non ostendit eis signum, quod petebant.

Item quare dedit eis non apertum, sed ænigmaticum responsum, quod neque Discipuli intellexerunt tunc? Respondeo. Non dedit eis signum, quia dolosam eorum mentem agnouit. Alia ratio est, quia simpliciter bonum erat eripere templum Domini à tanta inhonestate, & ideò signum super hoc non oportuit dare. Tertia ratio est, quia ipse zelus sufficiens erat signum virtutis. Ad id quod quæritur: quare eis obscurè locutus est? Dicendum, quod ipse loquitur secundum quod competit audienti: Ipsi enim imbecilles erant ad capiendum ardua, vnde non apertè locutus est, ne nimis asperarentur contra eum. Per hoc enim, quod dixit. [Soluite templum hoc] significat, quod Deitas habitabat in eo. Et per hoc quod dicit. [Excitabo] significat virtutem Resurrectionis. Et si hæc duo apertè dixisset, quod scilicet esset Deus, & quod à mortuis esset propria virtute resurrecturus, scandalizati essent. Ideo hoc ænigmaticè significauit, vt post rei impletionem esset omnibus manifestum, quod dixerat obscurum. Hæc duo ostendit similiter Paulus de Christo. *Roman.* 1.a. Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex Resurrectione mortuorum.

g Dixerunt ergo Iudæi,] quia quæ spiritualiter dixerat carnaliter intelligebant.

h Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc.] Sicut dicit *Chr.* & *Aug.* loquuntur de ædificatione facta sub Zorobabel, non de illa, quæ sub Salomone. Illa enim in viginti annis completa fuit, ista in quadraginta sex, non quod continuè per tot annos ædificaretur; sed quia tot anni fuerunt à die inceptionis vsque ad diem consummationis.

i Et tu in tribus diebus excitabis illud,] quasi dicat, Δ impossibile

f tribus diebus excitabo illud. *g* Dixerunt ergo Iudæi: *h* quadraginta & sex annis ædificatum est templũ hoc: & *i* tu in tribus diebus excitabis illud?

Moralis. *a* Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?] Discipuli boni pro bono habent correctionẽ sui Prælati; sed mali quando corriguntur, quærunt signum potestatis, vel sanctitatis, vel scientiæ. Et sunt duo genera talium qui nolunt reprehendi. Quidam enim non patiuntur se corrigi, nisi ab illis, qui potestatem habent prælationis, vel auctoritatem magnæ scientiæ, & sanctitatis.

Vnde *Exod.* 2.c. Quis te constituit Principem & Iudicem super nos, quasi dicat, vbi est auctoritas potestatis, vel signum excellentis scientiæ, vel operum. Et *Gen.* 19.b. Ingressus es, vt aduena, nunquid vt iudices? quasi dicat, aduena; & exul, nec notus auctoritate, vel scientia, vel sanctitate. Sed mirabile est, quod tales quærunt signum, cùm nihil dicatur eis, quod manifestè est verum & bonum.

Vnde *Chr.* O vltima insania! signóne opus erat, vt ea quæ malè fiebant, cessare faceret, & domum Dei eriperet à tanta verecundia? Alij sunt, qui in quibuslibet reprehensionibus quærunt, quod prælatus idem faciat, quod monet fieri: & nolunt facere nisi ille faciat. Contra quos dicit Dominus *Mat.* 23.a. Quæ dicunt facite; secundùm verò illorum nolite facere. *Is.* 50.d. Si non inuenitur voluntas tua, vt loquaris sermonem contra Prælatum tuum murmurando, & signum operis petendo: tunc delectaberis super Domino. Ista murmuratio contra Prælatum est solum illud, in quo inuenitur Iob locutus fuisse, sicut ipse dicit 39.d. Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem.

Exponit *Greg.* quòd dixerat, quod iniustè, & sine causa flagellaretur: Et ita dicunt incorrigibiles homines, quando disciplinantur.

c Respondit Iesus & dixit eis.

d Soluite,] id est, soluetis.

e Templum hoc & in tribus diebus excitabo illud.] Nos sumus templum Dei, sicut dicitur 1.*Cor.* 6.d. & 1. *Cor.* 3.d. Et *Leu.* 26.b. Ponam tabernaculum meum in medio vestri: & non abijciet vos anima mea. Hoc templum soluimus, & prophanamus per peccatum mortale. 1.*Mach.* 2.a. Templum eius sicut homo ignobilis, vasa gloriæ eius captiua abducta sunt. Et 2.*Mach.* 6.a. Templum luxuriâ, & commessationibus erat plenum, & scortantium cum meretricibus, sacratisque ædibus mulieres se vltrò ingerebant. Sed hoc templum in tribus diebus excitatur, id est, in triplici cognitione, scilicet peccati, ad detestandum, & cauendum; proximi, ad subueniendum; & Dei, ad diligendum. Vel tres dies sunt, dolor pro delectatione peccati, pudor pro turpitudine, timor, ne recidiuet iterum pro ipsius peccati tenacitate, & hominis debilitate. Vnde *Ps.* 37. Cor meum conturbatum est, ecce dolor: dereliquit me virtus mea, inde timor; & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum, ecce pudor: quia verecundus homo præ verecundia non audet aliquem respicere, sed suffunditur facies, & oculi pudore. Vel tres dies, contritio, confessio, satisfactio. *Genes.* 40.c. Tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur Pharao ministerij tui, & restituet te in gaudium pristinum. *Ionæ* 3.b. Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur, id est, à peccatis conuertetur. Et sic spiritualiter reædificabitur, quia destructio peccati est ædificatio templi.

g Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?] Verbum est desperantium, qui non credunt, quod vitam bonam, quam longo tempore prius acquisierunt, & per peccatum sequens amiserunt, subitò possit per pœnitentiam restaurari: qui duri sunt ad credendum Dei misericordiam, quæ excedit omnem culpam. *Ecc.* 3.d. Cor durum malè habebit in nouissimo; & qui amat periculum, peribit in illo. *Iob* 22.e. Dicebant Deo: recede à nobis, & quasi nihil possit facere. Omnipotens, æstimabant illum. Tales enim ideo omnino expellunt à se Deum: quia de venia obtinenda, & gratia restauranda non confidunt, sicut Cain. *Gen.* 4.b.

Vnde *Aug. in lib. de conflictu vitiorum & virtutum,* ponens verba desperationis, dicit.

A impossibile est: & ideo multò impossibilius iudicassent si apertè aliquid spirituale dixisset eis.

a Ille autem, &c.] Hæc sunt verba Euangelistæ. Et occurrit hic multiplex quæstio de litera. Prima quæstio est secundum quam rationem similitudinis loquitur de corpore suo tanquam de templo. Secunda quæstio est, quare ipse dat eis signum de Resurrectione, licèt ænigmaticè in facto, quod respicit honestatem templi potius quàm in alio? Respondeo ad primum

G quia templum est habitaculum Dei, in quo exhibet charismata deuotis: ideo corpus Christi dicitur templum cui Deitas vnita est & in Sacramentis corporis eius, tanquam in materia quadam redemptionis nobis exhibentur dona gratiarum. Item secundùm *Gl.* sumitur similitudo ex parte fabricationis templi, quia sicut templum quadraginta sex annis; ita corpus Christi quadraginta sex diebus non dico organizatum, sed de exilibus organis, quæ habuit in instanti conceptionis ad notabilem quantitatem deductum est. Item sicut in templo acceptæ sunt oblationes; ita in Christo in Passione corporis eius omnis nostra actio & oratio est accepta. Vnde & orationes finiuntur: Per Dominum nostrum Iesum Christum. Ad secundum dicendum, quod nihil ita ostendebat Deitatem & potestatem, sicut suscitatio sui ipsius. Hoc enim maximum est, cum creatæ virtutis nihil post mortem in corpore remaneat. & ideò cum immediatus auctor templi sit Deus cum voluit ostendere se auctorem templi, ostendit hoc per id, quod maximè Deitatis est manifestatiuum, dicens. Soluite templum, &c.] quasi dicat, vos quæritis signum meæ potestatis; & ego do vobis signum licet obscurum meæ Resurrectionis, per quod me Deum cognoscere poteritis, cùm me resurrexisse videritis. Et habetur simile *inf.* 8 d Quando exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum, per Resurrectionem scilicet. Ad quid autem dixerit hoc, ostendit subdens.

a Ille autem dicebat de templo corporis sui. b Cum ergo resurrexisset à mortuis, c recordati sunt discipuli eius, d quia hoc dicebat, e & crediderunt Scripturæ f & sermoni, g quem dixit Iesus. h Cum autem esset Ierosolymis in Pascha in die festo, i multi crediderunt in nomine eius, k videntes signa eius, quæ faciebat. Ipse l autem Iesus non credebat semetipsum eis, m eo quod ipse nosset omnes, & n quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse o enim sciebat quid esset in homine.

b Cum ergo, &c.] de corpore suo, quod scilicet à morte soluendum erat, & à se suscitandum. Propter hoc enim prædixerat illud, vt dicti eius recordarentur & crederent. Vnde sequitur e Et crediderunt Scripturæ] Prophetarum qui prædixerant Christum tertia die resurrecturum.

f Et sermoni] eius, huic scilicet. Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. g Quem dixit Iesus] prophetìcè. Vnde cum prophetia habeat cognosci, cum euenerit, post Resurrectionem hoc intellexerunt & crediderunt. Ante enim non intellexerant, quia adhuc imbecilles erant ad intelligendum, & infirmi ad credendum.

h Cum autem, &c.] id est, in Paschali tempore festiuo, vel in diebus Paschalibus festiuis. Et sic ponitur singulare pro plurali. Vel dies festus specialiter dicitur dies primus & septimus.

i Multi crediderunt in nomine eius,] id est, in virtute operante miracula per ipsum.

k Videntes signa eius, quæ faciebat,] quia Iudæi signa quærunt; Græci autem sapientiam. 1. *Cor.* 1 d. Inter Iudæos autem, vt dicit *Chr.* quosdam rudiores signa trahebant, rationabiliores verò Prophetiæ. Et illi qui à doctrina trahebantur, potiores erant illis, qui à signis. Vnde *inf.* 20. g. Beati qui non viderunt & crediderunt. Vnde dicitur de discipulis, quod crediderunt Scripturæ & sermoni Christi: de aliis autem dicitur, quod crediderunt signis. Sed quia non est vera fides, quæ solùm à probatione miraculorum pendebat: ideo sequitur. l Ipse autem, &c.] id est, non confidebat de eis, ita vt committeret eis secreta suæ instructionis, & vt acciperet eos in testes Resurrectionis & huiusmodi. Vel secundum *Gl.* [Non credebat semetipsum eis] vt familiariter habitaret cum eis. m Eo quod ipse nosset omnes] tanquam Deus. *Ps.* 7. Scrutans corda, & renes Deus. *Prouerbiorum decimo-sexto* a. Spirituum ponderator est Dominus. 1. *Reg. decimo sexto* b. Deus intuetur cor. n Et quia, &c.] quia plus scit de homine, quàm homo de se.

o Ipse enim sciebat, quid esset in homine,] id est, quid est, vel esse potest in mente hominis. *Heb.* 4. d. Omnia nuda & aperta oculis eius, &c.

Moraliter. * Ecce vt cernis, mala semper consuetudine obligatus teneris, & conaris exurgere; sed peccatorum oneribus prægrauatus relaberis: Quid ergo agendũ est, quando de præteritis certa damnatio imminet, de præsentibus emendatio nulla succurrit, nisi vt admittantur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri sæculi oblectationes. a Ille autem, &c.] Optimum est remedium contra obiectionem desperationis, quia quod Christus dicit de pœnitente hoc dicit de templo corporis sui, id est, de mẽbro corporis sui. Vnde quando Christus reædificat pœnitentem, tunc reædificat & restaurat templũ corporis sui. Christo ergo non est difficile nos restaurare, cuius sumus corpus, & membra.

Sed quia hoc peccator excæcatus non recogitat, vel intelligit, donec fuerit à peccatu curatus: ideo sequitur. b Cum ergo, &c.] non in capite, sed in membris, quod fit in iustificatione peccatorum c Recordati sunt, &c.] imitatores & disciplinati correptione eius.

d Quia hoc] de corpore suo, [dicebat.] Post iustificationem enim à peccatis considerat homo, quod Dei gratia potuit resurgere in vnitatem corporis Christi. e Et] iam virtutem Dei experti, [crediderunt Scripturæ] hoc promittenti quia in prophetis promittit remissionem peccati *Ezec.* 18. f. Quacumque die ingemuerit peccator, &c.

f Et sermoni quem,] quia etiam hoc promittit in Euangelio. Talis Discipulus fuit Paulus, qui dicit ad Titum 3. b. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Et *Ps.* 76. Et dixi: nunc cœpi, quasi dicat, quod ante capere non poteram, cum eram in peccatu, iustificatus capio & intelligo. *Ps.* 118. A mandatis tuis intellexi. *Is.* 64 b. descendisti, & à facie tua montes defluxerunt, à sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt Cum n Deus descẽdit ad cor, & infundit gratiam, defluunt montes. i. peccatorũ obstacula, vel motus superbiæ. Et tunc audit homo, & intelligit, & sentit quod nunquam senserat, scilicet dulcedinem, & requiem serenæ conscientiæ, & quã dulce sit seruire Christo, & facile. *Mat.* 11. d. Iugum enim meum suaue est. & onus meum leue. Ideo peccatores decipiuntur, quia non credunt, nisi amaritudinem in seruitio Christi. *Ps.* 30. Qui videbant me foras, fugerunt à me. Sed sicut dicit *Sap.* 8. e. Non habeat amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed lætitiam & gaudium. *Bern.* Multi vident nostras cruces: sed non vident nostras vnctiones. Sequitur. h Cum autem esset Ierosolymis, &c] Quando Iesus est in Ierosolymis in die festo; tunc multi credũt propter signa, quia in tempore prosperitatis Christus se exhibet hominibus beneficum: tunc Deo seruiunt, sed hoc propter signa, id est, propter ipsa prospera quæ videntur hominis esse signa amoris, cum tamen magis sint è contrario, quia dicit *Greg.* quod continuus successus temporalium bonorum est quoddam æternæ damnationis indicium. Tales ergo credere videntur propter signa, qui & hic volunt habere læuam prosperitatis temporalis, & in futuro dexteram æternæ iucunditatis, sicut dicitur *Cant.* 2. b. *Ps.* 48. Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Sed in die turbulento, cum non exhibentur hæc signa, tunc recedunt sicut dicitur: Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

Dupliciter enim peccant, vel cum illecti prosperitate tentantur à suis concupiscentiis, vel cum tempore aduersitatis tribulationibus franguntur. *Luc* 8. *b.*

* Hi sunt duo insultus fortunæ, sicut dicit *Greg.* Et *Prou.* 1. d. Auersio paruulorum interficiet eos, id est, tribulatio, & prosperitas stultorum perdet eos. *Iac.* 1. b. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, ecce auersio & illectus, ecce concupiscentia. Et quia tales temporales sunt, & non stabiles, ideo sequitur.

l Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis,] quia tamen instabilibus Dominus magnam gratiam non confert quia sunt in signis, quia non mittit nouum vinum in vtres veteres, ne rumpantur, & effundant illud, vt dicitur *Mat.* 9. c *Ec.* 21. c. Cor fatui quasi vas fractum. & omnem sapientiam non tenebit. m Eo quod ipse nosset omnes] qui nouit abscondita cordis. *Pr.* 16. a. Omnes viæ hominum patent oculis eius, & ideo non potest falli.

n Et quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine,]

Cir.

Δ Et ideò dicit benè. Nisi fuerit Dominus cum eo, & non dicit, nisi fuerit cum Deo.

a Respondit Iesus, & dixit ei.] Voluntati Nicodemi, qui venerat, vt doceretur à Christo, propter quod dixerat ei: Rabbi scimus,&c. Primò autem docet eum, quòd secunda generatio necessaria est ad salutem, *ibi*: Nisi quis natus, &c. Secundò de modo secundæ natiuitatis, *ibi*: Nisi quis renatus fuerit ex aqua. Tertiò per oppositum carnalis generationis spiritualem manifestat, *ibi*: Quod natum est ex carne. Quartò per similitudinem virtutis Spiritus S. ostendit ei non esse mirandum, si aliquis nascitur ex Spiritu sancto, *ibi*: Non mireris, &c. Quintò adhuc admirantem,& non perfectè credentem arguit, & ad humilitatem inuitat, *ibi*: Tu es Magister in Israël, &c. Dicit ergo.

a Respondit Iesus,& dixit ei: Amen, *b* amen dico tibi, nisi

a Respondit Iesus,& dixit ei; Amen, amen dico tibi,&c.] Et continuatur sic secundùm *Chrysostom*. Nicodemus æstimabat se magna dixisse de Christo, quia vocauerat eum Rabbi,& à Deo missum. Christus autem ostendit ei, quòd neque ianuam ingressus est decentis,& necessariæ cognitionis, & ideò docere eum incipit de primordiis fidei, id est, de Baptismo. Vel aliter.

b Amen,amen, dico tibi,] q.d. tu speras, & credis resurrectionem futuram, quia Pharisæus es, & vis intrare in regnum Dei, & ideò ad me venis: & ideò doceo te viam. Et hoc est: Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit. Et nota, quòd bis dicit amen, ad maiorem confirmationem.

c Nisi quis,] id est, quilibet, vel quicunque.

d Natus fuerit denuò.] In Græco est, desuper. Et dicit *Chrysost.* quòd hoc exponunt Græci dupliciter, quia quidam legunt, desuper, id est, de cælo. Alij legunt, desuper, id est, insuper, siue iterum. Et secundùm hanc lecturam habet nostra litera denuò, id est, secunda generatione, quæ est per Spiritum viuificantem, & illuminantem.

e Non potest videre regnum Dei.] Sed contra. Illi, qui sunt in inferno, vident Sanctos Paradisi vsque ad diem iudicij.

Vnde *Psal* 111. Peccator videbit,& irascetur. Et *Prou*.14. c. Iacebunt impij ante portas Iustorum. *Luc*.16. f. diues vidit Lazarum. Sed dicendum, quod hic est transitiua constructio: Non potest videre regnum Dei, id est, regnum, quod est Deus: Soli enim mundo corde videbunt Deum regnantem in Sanctis, vt dicitur *Mat*.5. a. Vel, videre, sumitur pro experiri,& frui gaudio regni Dei. *Sap*.10. b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. Vel aliter potest legi, vt continuetur ad hoc, quòd isti non Deum, sed Rabbi missum credebant. Vnde dicit.

e Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre,] id est, perfecta fide cognoscere.

f Regnum Dei,] id est, Deum, qui est regnum. Et est sensus: Tu dicis, quia veni à Deo, & quia potestatem miraculorum habeo à Deo, & non mihi sufficio. Nec mirum, quia nec tu, nec alius perfectam de me vero Deo cognitionem habere poteris, nisi fueris priùs per Spiritum regeneratus. Et hæc lectura est *Chrysostomi*. Et nota, quòd generaliter loquitur: Nisi quis natus fuerit: non dicit particulariter, nisi tu natus fueris. Et hoc facit duplici ratione. Prima, vt ostendat se generalem Doctorem. Secunda, ne indignaretur Nicodemus, si sermo doctrinæ specialiter ad eum dirigeretur, quia factum magisterij nondum deposuerat. Obscurè autem eum dicit de Baptismo, ne nudam doctrinam contemneret. Item vt obscuritas eum studiosum, & inquirentem redderet, quia sicut dicit *Chrysostomus*, quod manifestè dicitur, multoties transcurrit auditorem; quod autem obscurè efficit Δ studiosum

* Et *Iob* 4.b. Tigris periit, eo quod non haberet prædam, id est, exhibitionem beneficiorum. *Ps*.73. Signa nostra non vidimus, id est, beneficia modò recepimus, iam non est Propheta,& nos non cognoscet ampliùs, quasi dicat, iam non credimus ei.

a Respondit Iesus,& dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei.] Ad literam instruit Nicodemum de secunda generatione, quæ fit per Baptismum.

Vnde nota, illa, quæ fiunt in prima generatione, proportionabiliter fieri in secunda. In prima enim primò descendit semen, sic in secunda generatione per exorcismum. Virtute enim exorcismi quodammodo separatur à membris Diaboli.

Vnde in exorcismo dicitur: Exi ab eo, Spiritus immunde. *Ierem*. 31. e. Seminabo domum Israël, & domum Iuda semine hominum, ex quo, scilicet, spiritualiter generantur homines. *Aggæi* 2. d. Nunquid semen iam in germine est: & adhuc vinea, & ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ non floruit? Ex die illa benedicam, &c.

c quis *d* natus fuerit denuò, *e* nō potest videre *f* regnū Dei,

Item semen coagulatur in embrione per Catechismum, maximè in adulto, qui instruitur & firmatur in fide. *Iob* 10. b. Nonne sicut lac mulsisti me, ecce exorcismus: & sicut caseum me coagulasti, ecce Catechismus, id est, confirmasti. Deinde embrio organizatur per characteris impressionem.

Vnde *Ioannes Damascenus*. Baptismus est principium vitæ spiritualis, & sigillum & custodia & illuminatio mentis, quantum, scilicet, ad characterem, per quem aptatur anima ad suscipiendam gratiam: deinde infunditur anima, siue vita spiritualis per gratiæ infusionem.

Vnde ad hoc innuendum, descendit Spiritus sanctus super Dominum in Baptismo. *Mat*.3.d. *Ezech*.36.e. Effundam super vos aquam mundam, &c. Et posteà sequitur: Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in visceribus vestris.

Item puer animatus nutritur: sic anima per gratiam animata & viuificata nutritur per doctrinam. *Cantic*.7. a. Vmbilicus tuus. id est, Prædicatores sicut crater tornalitis nunquam indigens poculis.

Item puer in vtero mouet se: sic anima per opera ascendet de statu in statum, siue de virtute in virtutem. *Ps*. 85. Deduc me, Domine, in via tua,& ingrediar in veritate tua.

Item *Ps*.83. Ibunt de virtute in virtutem, &c. *Sap*.10.b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas. Sed è contrario mali non mouent se, quia sunt mortui. *Exod*.15. b. Fiant immobiles quasi lapis. *Osea* 7.c. Ephraim quasi panis subcinericius, qui non reuersatur.

Item puer in vtero dum non mouet se, dormit; similiter anima dum non mouet se per operationem, debet dormire per contemplationem: sicut Iacob post laborem itineris dormiuit, & vidit Deum in somnis. *Genes*.28.c. Et nota, quòd somnus dulcior est post laborem; ita contemplatio post operationem. *Ecclesiast*.5. c. Dulcis est somnus operanti, siue multum, siue parum comedat, de pane, scilicet Scripturæ. *Ecclesiast*.31.c. Somnus sanitatis in homine parco. *Prou*.3. c. Si dormieris, non timebis: quiesces, & suauis erit somnus tuus. Et sicut in somno solet homo aliquando videre futura, & visiones, sed tamen obscurè: ita in contemplatione *Ecclesiast*. 37. c. Anima sancti viri enunciat aliquando vera plus, quàm septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum. Hæc ergo est Natiuitas in vtero, de qua iam diximus: quia hic omnes filij gratiæ sunt in vtero matris Ecclesiæ. Est autem & alia natiuitas in morte hominis, quando egreditur ab vtero militantis Ecclesiæ, & ingreditur in triumphantem. *Deuteronom*.32. f. Ego occidam, & ego viuere faciam. Ibi regenerati primò pascuntur lacte humanitatis Christi, & pane Deitatis. De lacte dicitur *Isaia* 66. d. Vt sugatis, & deliciis affluatis ab vberibus consolationis eius.

Item *Isaia eodem*. Ad vbera portabimini, & super genua blandietur vobis. De pane dicitur *Isaia* 33.c. Panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt. Et sequitur: Regem in decore suo videbunt oculi eius, &c. Item inuestiuntur propria hæreditate; non tamen statim; sed omninò quantum ad vtramque stolam, cùm dicetur: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, &c *Mat*.25. c. Sic ergo, vt dictum est, fit generatio spiritualis. Sed nota, quòd multi sunt abortiui fœtus. Aborsus autem contingit multipliciter. Aliquando per vitium & defectum materiæ, quod fit spiritualiter, quando natus per Spiritum sanctum moritur per culpam propriæ voluntatis, antequam moueat se ad bonum opus. *Ezechiel*. 18. g. Quare moriemini, domus Israël? quasi dicat, nullus cogit vos. Item aborsus fit per violentiam, quod fit spiritualiter per scandalum & læsionem fraternam. *Exod*.21. c. Si rixati fuerint viri,& percusserit quis mulierem prægnantem & abortiuum quidem fecerit, sed ipsa dixerit: subiacebit damno quantum expetierit maritus mulieris, & arbitri iudicauerint. Si autem mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro anima. Hæc auctoritas potest exponi de muliere prægnante, id est, de anima aliqua tenera, bonum propositum habente, quod aliquando per rixam alterius prodit, id est, per mala verba, vel exempla alterius. Item aborsus fit per vitium matris, siue matricis, id est, per vitium Ecclesiasticarum personarum, vel oppressionem earum? quia op-

a studiosum, & diligentem ad quærendum. Vnde sequitur.

a Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cùm sit senex:] Non statim insurgit contradicens, quia non habuit impietatem inuidiæ, vt Pharisæi alij: nec statim assentit, quia debilis in fide erat, nec obscura dicta intellexerat, & desiderabat iuuari: & ideò modum generationis quærit. Sed cùm suprà dixerit eum Rabbi, & discipuli sit credere dictis Magistri, vt dicit *Philosophus* qualiter Nicodemus non assentit simpliciter dictis eius, quem magistrum protestatus est? Sol. Interrogatio duobus modis fit. Vno modo, vt contradicatur Magistro: Alio modo, vt dubitatio discipuli elucidetur circa hoc, quod Magister docuit, & hoc fine proponit iste suam quæstionem. Et quia nihil nisi carnalem generationem nouerat, ideò aggrauat quæstionem, adducens inconueniens ex dispositione illius dicens.

Dicit a ad eum Nicodemus: Quomodo b potest homo † nasci, cùm sit senex? c Nunquid potest in ventrē matris suæ † iteratò introire & renasci?

al. † renasci. al. † rursus, vel iterum.

c Nunquid potest in ventrem matris suæ iteratò introire & renasci?] Ecce qualiter istæ deliriationes & quæstiones derisibiles format, quia secundùm naturalem consequentiam excelsum dogma intelligebat, sicut dicitur 1. *Corinth.* 2. d. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Notandum autem, quòd sub dubio proponit manifestum inconueniens propter reuerentiam, quam habebat ad Christum: Et quia, vt dicit *Ioannes Chrysostomus*, lucidiorem doctrinam inquirebat; Christus autem patienter sustinens eius ignorantiam, non condemnans, secundùm illud *Isaiæ cap.* 42. a. Calamum quassatum non conteret, & lignum fumigans non extinguet benignè respondet, aperiens ei magis modum generationis, reducens eum, quòd non de generatione carnali loquitur, sed de spirituali.

Vnde sequitur.

A a Respondit

Moraliter. * primunt fœtus suos, sicut dicitur de Pellicano, quòd occidit pullos suos rostro suo: ita Prælati subditos mala adhortatione occidunt, aut nimis dura obiurgatione.

Item per velocitatem motus pueri quandóque rumpitur maceries matricis. & sic puer egreditur ante tempus: Sic multi per scandala & schismata egrediuntur ab vtero Ecclesiæ, & abortiui sunt. *Genes.* 38. g. Quare propter te diuisa est maceria, id est propter superbiam & arrogantiam tuam factum est schisma & discordia in Ecclesia tua.

Item *Genes.* 25. c. Collidebantur in vtero eius paruuli. Et ait Rebecca: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? vel aliter. Illi propter nimiam velocitatem exeundi abortiui fiunt, quia ita citò volunt nasci in æterna fœlicitate, quòd omninò impatientes sunt in hac peregrinatione: quod non debet fieri, quia Sancti habent mortem in desiderio, & vitam in patientia. *Prou.* 20. b. Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in fine benedictione carebit, hoc est contra illos, qui statim volunt sanctificari. Ille autem quasi homo naturaliter nascitur, qui patienter expectat in vtero militantis Ecclesiæ, donec tempore suo educatur ad patriam retributionis æternæ. *Iacob.* 5. b. Patientes estote, fratres, vsque ad aduentum Domini: Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum. Nota, quidam omnino nascuntur denuò, id est, spirituali generatione per pœnitentiam, vt sit prima generatio per Baptismum; secunda per pœnitentiam isti sunt, qui remanent in peccatis omnino. Alij nascuntur, sed non completè, sed aliqua membra nascuntur, aliqua non: sicut illi, qui quantum ad quædam conuertuntur à statu veteris vitæ; quantum ad quædam non. 3. *Regum* 18. d. Vsquequo claudicatis in duas partes? Et *Ps.* 17. Claudicauerunt à semitis suis. Alij nascuntur monstruosè, vt qui in natiuitate habent duo capita, vel dentes, vel aliquid tale.

a Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cùm sit senex: Nunquid potest in ventrem matris suæ iteratò introire, & renasci?] Isti difficile videtur senem in peccatis rursum prouocari ad pœnitentiam & difficile est in veritate quoad ipsum.

Vnde *Ierem.* 13. d. Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietatem suam: & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum. Propter hoc consuluit *Ecclesiast.* 6. c. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Sed in fine auctoritatis innuit Nicodemus, quòd si debeat renasci, debet in ventrem matris introire, id est, in considerationem suæ fragilitatis, & terrenitatis, & corruptionis, quæ est mater nostra, secundùm illud *Iob* 17. d. Putredini dixi: pater meus es: mater mea, & soror mea vermibus. Vel in ventrem matris intrat, qui se Ecclesiæ per pœnitentiam reconciliat: vel qui ingreditur religionem, & committit se custodiæ & solicitudini bonorum Prælatorum, qui sunt matres solicitudine, compassione, supportatione, & fœcunditate. De quorum numero fuit Paulus, qui dicit *Galat.* 4. c. Filioli mei, quos iterum parturio, & cæt. Et *Actuum* 20. f. Per triennium nocte & die non cessaui cum lacrymis monens vnumquemque vestrum. Hodie non inueniuntur tales matres, & ideò pauci sunt filij: quia affectus filiorum conuersus est in affectum terrenorum. Ideò duri sunt ad filios, sicut struthiones *Iob. cap.* 39. b. Duratur ad filios suos, quasi non sint sui. Vel aliter.

b Quomodo potest homo nasci, cùm sit senex?] Est quædam natiuitas, qua homo nascitur in prælationem, qua soli senes nasci deberent in Ecclesiam Dei, id est, promoueri sapientes & morigerati. *Iob. cap.* 12. b. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. *Sap. cap.* 4. b. Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Ideò fortè voluit Dominus nasci in vtero perfectus sapientia & virtute significans, quòd tales debent nasci, id est, promoueri in Ecclesia. *Ieremiæ.* 31. d. Nouum faciet Dominus super terram: mulier circumdabit virum, gremio vteri sui, id est, Ecclesia.

Ad literam non est vsitatum, quòd senes, id est, bonæ personæ & maturæ promoueantur. Magis enim in Ecclesia nascuntur pueri, quàm viri. Et sicut sunt aliquando in natiuitate carnali. sic in ista. Dicit enim Solinus, quod quidam cum dentibus acutis natus est.

Item dicit de Crasso, quòd in hora natiuitatis suæ risit, sed postea nunquam. Iterum dicit, quòd Zoroastes in principio natiuitatis suæ statim cœpit ridere. Sic quidam in Ecclesia cum dentibus acutis nascuntur, viuentes, scilicet, de rapina, & pauperes opprimentes sua potentia & violentia. Dicit enim *Aristoteles*, quod animalia habentia dentes acutos similes sunt fœtui vrsi, in quo non apparent nisi vngues: per quod intelligitur rapacitas, sicut dicitur *Daniel.* 7. b. Dentes, & vngues bestiæ erant ferrei, comedebat, atque comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat. Et *Ezech. cap.* 16. b. Dicitur: Tulit vnum de leunculis suis, Leonem constituit eum, qui incedebat inter Leones: & factus est Leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare.

Item quidam nati, id est, promoti, statim rident, id est gaudent.

Vnde *Prouerb. cap.* 17. c. Homo stultus plaudit manibus suis cùm spoponderit pro amico suo, id est, cùm curam animarum susceperit.

Sed econtrario Elisæus inungens Azael cœpit flere, præuidens, quòd multa mala facturus esset, sicut dicitur 4. *Regum cap.* 8. d. Tales ideò flendi sunt, quia non flent seipsos; sed sicut phrenetici rident de vinculis, & gaudent in periculis.

Vnde *Zachar. c.* 11. a. Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non dolebant, & vendebant ea, dicentes: Benedictus Dominus: diuites facti sumus. Isti sic ridendo nascuntur, id est, promouentur: contra modum communem aliorum nascuntur: quia solent paruuli flere in natiuitate, & sunt Prophetæ suæ miseriæ.

Vnde *Sapient. cap.* 7. Similem vocem omnibus emisi plorans. Ad hoc significandum dicit *Iob. c.* 3. a. Pereat dies, in qua natus sum. Et *Ierem. c.* 20. d. Maledicta dies, in qua natus sum. Viri enim Sancti plorant statum suæ promotionis, quia miseria magna est, & solicitudo, & angustia in statu prælationis.

Vnde Apostolus 2. *Corinthior. cap.* 11. f. Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, &c. Sequitur.

c Nunquid potest in ventrem matris suæ iteratò introire, & renasci?] Si hoc fieret, multùm grauaret matrem & moreretur. Sic Monachus quando factus est Abbas, vel Episcopus, deponitur & reuertitur ad Abbatiam suam, & maximos facit tumultus & contentiones excitat: & sic occidit matrem, id est, vitiat totam congregationem.

Vel in bono potest exponi, quia quando Religiosus factus est Episcopus, & videt tribulationem sibi imminere & tentationes, & potiùs cadit, quàm vincat, bonum est, vt redeat ad ventrem matris, id est, ad religionis quietem.

* a Respondit

Δ a Respondet Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis ren. &c.] q.d. non de carnali generatione loquor; sed de noua quadam generatione, quæ est per aquam & Spiritum S. Et nota, quod idem est, intrare, quod supra dixerat, videre, vt dicit *Gloss.* Qui n. videt, intrat: & qui intrat, videt. Exponitur autem illud sic.

a Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit b ex aqua, & † c Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod d natum est ex est ex Spiritu, f spiritus est.

De consec. dist. 4. c. cap. filius, & cap. non dubito. De Bapt. c. maiores, &c. debitum, & c. sequenti. al.

† Spiritu, sine sancto.

b Ex qua] Baptismi exteriùs abluente.

c Et Spiritus S.] id est, ex gratia Spiritus S. interiùs mundante: & intelligitur de illis, qui habent opportunitatem Baptismi. Vel.

b Ex aqua & Spiritu S.] id est, consimili regeneratione, qua renascuntur ex aqua & Spiritu S. *Aliqui libri* habent. Ex aqua & Spiritu, sine sancto. Vnde *August.* in textu non habet, sancto. Et sumitur spiritus pro gratia Spiritus S. vt priùs. Sed surgit hic duplex quæstio: Vna, vtrum ex tunc necesse fuit saluandos baptizari, quod videtur expresse dicere litera: Alia, quæ fuit ratio, vt Christus hanc nouam generationem institueret, & non potiùs sine hac homines redimeret. Ad primum dicendum, quòd post hoc verbum multi bene poterant saluari sine Baptismo. Et quod dicit Christus: Nisi quis renatus fuerit loquitur pro tempore illo, quando veritas esset manifesta, & mysteria nostræ redemptionis essent consummata, & Sacramenta suum plenum effectum essent sortita, scilicet, post Resurrexionem & Spiritus S. missionem. Et loquitur etiam de habentibus opportunitatem Baptismi, quia quod futurum erat, reuelauit Discipulo suo familiariter quærenti. Et hoc modo dicit Magister Hugo de S. Victore. Vel vt dictum est: Ex aqua & Spiritu, id est, eodem, vel consimili genere renascendi. Est enim triplex Baptismus, fluminis, flaminis, & sanguinis. Ad secundum dicendum, quòd multæ causæ consueuerunt super hoc assignari. Sed hanc modo dico, quod sicut determinat *Anselmus in lib. 2.* Cur Deus homo. Quatuor sunt modi generationis. Vnus de terra hominem producere, sicut Adam. Secundus de viro sine muliere hominem producere, sicut Eua. Tertius est de viro & muliere hominem propagare, sicut Abel, & hic est naturalis. Quartus est de Virgine muliere sine viro hominem producere: & hic fuit Christi Modò dico sic: Primus generatus Adam de terra habuit generationem mirabilem, quæ de ipso fieret, quia Eua facta est de ipso. Ergo eadem ratione secundus Adam, id est, Christus miraculosè generatus, habebit generationem nouam, quæ secundùm aliquem modum de ipso fiat.

Quatuor modi generationis.

Item quia primus terrenus erat, ideò consequebatur, quòd generatum ex eo esset secundum dispositionem terræ. Ergo quia secundus spiritualis fuit, consequitur, vt generatio, quæ eum concomitatur, sit secundum dispositionem Spiritus. Et hæc est causa, quare Christo conueniebat spiritualem generationem fieri. Habito autem quare secundum spiritum, quæritur adhuc, ad quid fuit necesse fieri in aqua? Respondemus cum *Ioanne Damasceno*, quòd Christus regenerans fuit duplicis naturæ, scilicet, diuinæ & humanæ: & homo, qui regeneratur est duplicis substantiæ, scilicet, corporalis & spiritualis.

Vnde conueniebat duo esse in Baptismo, quorum vnum esset visibile & corporale; aliud inuisibile, & spirituale. Corporale autem fuit aqua potiùs, quàm aliud elementum: quia illa propter naturam humoris lauare habet sordes. Et quia Baptismus non tantùm viuificat per Spiritum, sed etiam lauat à crimine veteris vitæ: ideò conueniebat ex aqua fieri cum spiritu viuificante. Quia autem Nicodemus de carnali generatione mentionem fecerat, ideò abducit eum ab illa dicens.

d Quod natum est ex carne, caro est,] id est, carnale & mortale. e Et quod natum est ex Spiritu,] id est, ex virtute Spiritus. f Spiritus est,] id est, spirituale, secundùm quod dicitur 1. *Cor.* 6. d. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est, propter conuenientiam voluntatum in vno volito. Et est censu s: Tu, ô Nicodeme, ea quæ dixi de regeneratione intelligis de carnali generatione, secundùm quam caro à carne gignitur secundùm modum suum: & ideò erras, quia ego non de illa loquor, sed de spirituali secundùm quod spiritus, id est, spiritualis homo generatur ex spiritu: quæ generatio quia spiritualis est, & ratio tua materialis est, nec perscrutationem suscipit nisi materialium; ideò modum huius generationis inutiliter quæris, quia si etiam exponerem, capere non posses. Et hoc est, quod sequitur: Δ a Non mireris

* a Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis, &c.] Nota quòd licèt iste textus non sit trahendus à propria significatione, quia dicit *B. Gregor.* quod vbi determinatur de materia fidei expressè; illud non est trahendum ad aliquam improprietatem propter hæreticos & contradicentes articulis: tamen quia loquimur catholicis, ex superabundanti potest dici, quòd aqua significat ablutionem pœnitentiæ, i. austeritatem. Sicut enim aqua Baptismi necessaria est ad salutem: ita post Baptismum peccati necessaria est aqua pœnitentiæ & tribulationis, 2. *Tim* 3. d. Omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. Et *Act.* 14. d. Per multas tribulationes, &c. Et *Heb.* 12. b. Flagellat omnem filium, quem recipit. Et nota, quòd aqua sine Spiritu S. non regenerat, i. tribulatio, vel asperitas pœnitentiæ sine charitate non beatificat; sed soli illi beati, qui propter iustitiam, i. amore iustitiæ, & cum voluntate patiuntur, 1. *Pet.* 3. c. Si quid patimini propter iustitiam, beati, *Mat.* 5. a. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum Non econuerso. Item nota, qui nascuntur, i. qui promouentur, debent nasci ex aqua & Spiritu S. quia cum aqua lachrymarum & inuocatione Spiritus S. deberent Prælati eligi; sed magis hodie contendendo, quam plorando, & implorando gratiam hominum & non Dei; eliguntur, & magis est ibi malus Spiritus, quàm sanctus. *Osea* 8 a. regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognoui, *Ioan.* 10 a. Qui non intrat per ostium, &c.

Moralit.

d Quod natum est ex carne, caro est, &c.] Hic exprimitur duplex natiuitas carnis & spiritus, quia caro generat carnem, spiritus spiritum. Ita est in Ecclesia, & non mirum, si illi, qui promouentur à carnalibus sunt caro: & qui promouentur à spiritualibus hominibus sunt spiritus. Natiuitas autem carnis potest intelligi tripliciter secundum moralitatem, vt sit natus ex carne, qui natus est ex carnalibus vel qui natus est secundum reuelationem carnis, vel qui natus est ad voluntatem carnis. Primo modo nascuntur prælati, qui eliguntur à carnalibus, i. à suis parentibus, vel à talibus personis, qui non intendunt nisi carnem. Et tales carnales eligunt similes sibi. Vnde *Dan.* 14 a. dixit Nabuchodonosor Danieli: Nonne videtur tibi Bel esse Deus viuens? an non vides, quanta comedat, & bibat quotidie? Tales Prælati placent carnalibus, qui satis dant eis ad comedendum. *Isa.* 3. a. Vestimentum tibi est, Princeps noster esto. De talibus 2. *Tim.* 4. a. Erit tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coacceruabunt sibi Magistros. Contra quos dicitur *sup.* 1. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sunt, i. promoti; Et *in Ps.* 15. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus. Secundi sunt nati ex carne, qui secundum reuelationem carnis non Spiritus nascũtur, sicut nepotuli Episcoporum nascuntur, cùm ab eis in præbendis, vel prælationibus instituuntur. Et de hoc habetur *Mat.* 16. c Beatus es, Simon Barlona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi. Et ideò dictum est Petro: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Sed hodie non ædificatur in petra, sed in luto & in sanguine. Vnde *Abac.* 2. c. Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Et *Psal.* 16. dicit de talibus, qui introducunt nepotulos, vel etiam filios in Ecclesiam: Saturati sunt filiis & diniserunt reliquias suas paruulis suis. Benè dicit reliquias, quia Episcopi repleti & suffarcinati magnis dignitatib. præbendas, quas deglutire & sibi retinere non possunt, dant suis nepotibus. *Thren.* 4. a. Lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos. Benè dicit nudauerunt, quia iam apertè & sine fronte hoc faciunt. De illis etiam dicitur *Sap.* 19. b. Pro natione animalium eduxit terra muscas, & pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum. Per terram & fluuium intelliguntur Prælati, terreni per cupiditem, & fluidi per libidinem. Terra producit pro animalibus muscas, quando Prælatus pro bonis personis instituit malos, qui maculant totam Ecclesiam per suam libidinosam conuersationem, & pungunt per dissensionem, & mel lambunt per diuitiarum amorem i. Musca. n. maculat pungit, & lambit mel & dulcia. Item fluuius eructat ranas pro piscib. quando à Prælatis loquaces & garruli litigatores & Aduocati promouentur: Rana. n. loquax est. Item rana linguam habet solutam ex parte ventris in canna, & ex parte orificij interioris habet eam ligatam ad fauces: & significat illos, qui non habent linguam ad loquendum, nisi de his, quæ ventris sunt; exteriùs autem vitia non reprehẽdunt. Tertij, qui ex carne nascuntur, i. ex carnali voluntate sunt qui prælationes non desiderãt, nisi vt per redditus Ecclesiarum possint luxuriosè & voluptuosè viuere. Contra quos *sup.* 1. a. Qui non ex voluntate viri, neq; ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sũt. d Quod natum est ex Spiritu,] * spiritus est

a Non mireris.] Admiratio est stupor de magna visione, vel imaginatione. q.d noli auxiliari tanquam rationem petens. *b* Quia dixi tibi] hoc verbum.

c Oportet vos] te, scilicet. & omnes generaliter [nasci denuò.]

Et ita sumitur hoc materialiter. Et herè dico, ne sollicitens super hoc, quasi sit impossibile: Quia.

a Non miretis , b quia dixi tibi c oportet vos nasci denuò. d Spiritus vbi e vult , spirat : & f vocem eius g audis ; sed h nescis, i vnde veniat , k aut quò vadat.

d Spiritus vbi vult , spirat] id est , operatur liberè, cùm sit omnipotens.

f Et vocem eius audis,] id est, operationem aliquo signo aure interiori percipis.

h Sed nescis , vnde veniat,] id est , qua de causa hunc sanctificet.

k Aut quo vadat,] id est, ad quantum opus, vel beatitudinem gratiam conferat. Ita legunt aliqui. Sed *Cursost.* aliter legit, & dicit, quòd Christus dixit ei, quòd non deberet perquirere modum generationis spiritualis. Et hoc vult ei Christus ostendere in exemplo corporali ; quod tamen ratione subtilitatis, aliquantulum accedit ad naturam spiritus. Vnde dicit : Non anxieris de modo generationis, quam dixi tibi, quia.

d Spiritus] id est , ventus.

e Vbi vult, spirat] non quòd habeat electionem, quæ est secundùm voluntatem, sed naturalis motus eius . hic voluntas dicitur, sicut econtrario dicitur *Rom.*8. d. Vanitati subiecta est creatura non volens

e Vbi vult, spirat,] id est, liberè flat & apertè.

f Et vocem,] id est, sonum [eius audis, corporalibus auribus.

h Sed nescis , vnde veniat,] id est, ex quibus thesauris, quia etiam apud Philosophos difficilis est quæstio, vnde venti veniant. *Ps.*134 Qui producit vētos de thauseris suis.

k Aut quò vadat,] q. d. causam & dispositionem flatus eius ignoras, cùm tamen certissimus sis de sono Si igitur in re corporali sic deficia, quid de modo generationis spiritualis sollicitaris? quædam *Gloss.* quæ sic incipit: Vox Spiritus est vox Christi, quam audiuit Nicodemus, &c. aliter legit sic : Non mireris, si dico, quòd iam senes existentes, iterum necesse est nasci, quia Spiritui nihil est difficile. Et hoc ideò, quia Spiritus vbi vult, spirat, id est, vbi vult, operatur : & quos vult, sanctificat , & regenerat, non distinguens, nec reputans quicquam difficile. Et puto, quòd ibi sit affigendum punctum, & deinde nonus versus incipit.

f Et vocem eius audis,] q d. ex hoc, quòd vbi vult, spirat, cognoscis, quòd possunt renasci senes : sed noli quærere modum generationis huius : Quia [vocem eius audis,] id est meam vocem ad te loquentem , quæ est vox ipsius Spiritus, quia ipse me misit, secundum quòd sum homo; sic Spiritus supponit pro tertia in Trinitate persona : vel etiam secundùm quod sum Deus : sic Spiritus supponit pro parte, quia vtrumque potest intelligi & rationabiliter. *g* Audis] ad te probatam. *h* Sed tamen nescis,] id est, insufficiens es scire. *i* Vnde veniat] ista, scilicet, vox mea, id est, nescis, de qua generatione loquar. quia carnalem mihi obiicis. *k* Aut quò vadat,] id est, qua de causa dicam, quòd necesse est nasci denuò. Hanc lecturam innuit *Gloss* circa principium sui, licet non ita directè prosequatur. Hoc autem quod sequitur.

Δ Sic est

* spiritus est,] id est, propter Deum, & à bonis promoti, Spirituales sunt. Optimum signum ponit spiritualis natiuitatis : qui spiritus est post natiuitatem, signum est, quòd ex Spiritu natus sit. Tria autem sunt signa Spiritus Dei. Primum est nulla re temporali includi posse. Secundum nihil familiare habere cum carne. Tertium est spiritus contrarios fugare. Primum signum spiritus habent. qui in rebus temporalibus , vel in delicijs carnalibus non delectantur. De quo signo dicitur *Sapien.*7. c. Attingit vbique propter suam munditiam. Nihil enim valet resistere munditiæ illius, vt claudat per affectionem. Hoc est enim ita expressum signum, quod etiam filij Prophetarum, id est, subditi videntes hoc in Elisæo, quòd superferebatur aquis Iordanis , id est non mergebatur fluctibus temporalium dilectationum, statim clamant sic : Quieuit Spiritus Eliæ, id est . Christi super Elisæum , id est super Prælatum. Et *Genes.* 1. a. Spiritus Domini ferebatur super aquas quia spirituales viri calcant & suppeditant omnes diuitias & delitias. Secundum signum habent, qui carnalem affectionem ad parentes & ad carnem propriam deposuerunt. De hoc signo dicitur *Luc. vlt.* f. Spiritus carnem & ossa non habet.

Moraliter.

4. Reg. 2. c.

Hoc signum ponit omnibus Discipulis suis *Mat.*10. d. vbi dicit : Veni hominem separare aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius Et *Deut.*33 a. Qui dixit patri suo, & matri suæ: nescio vos ; & fratribus suis: ignoro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum, Tertium signum habent , qui peccatores conuertunt. Et de hoc *Exod.* 8. e. cùm malefici deficerent, clamauerunt : Digitus Dei est hic, id est, affectus expressè indicans Spiritum Dei. Et *Iob* 26. d. Spiritus Domini ornauit cælos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. Ista ergo sunt tria signa , quæ qui habet, manifestè ostendit , quòd sit spiritus , & ex Spiritu natus. Sequitur.

a Non mireris, quia dixi tibi , oportet vos nasci denuò.] Multi mirantur, quando dicitur eis, quod oportet eos spiritualiter renasci per aquam pœnitentiæ & tribulationis & spiritum charitatis. Signa autem huius iteratæ natiuitatis sunt proprietates paruuli. Et prima est, vt sapientiam vel astutiam malitiolam non habeat. Vnde *Mat.*18. a. Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli , non intrabitis in regnum cœlorum. Secundum est, quòd cibum paruulorum concupiscat, 1. *Pet.*2 a. Sicut modò geniti infantes rationabiles, sine dolo, lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Hi sunt similes puero Iesu, de quo dicitur *Isa.*7. e. Butyrum & mel comedet, &c. Tertia, vt omnes diligat, & inter patrem & hostem discernere nesciat. Dicit enim Philosophus , quòd puer in principio vitæ suæ de omni viro. quem videt, æstimat, quòd pater eius sit : Ita nos debemus omnes inimicos etiam quasi patres diligere. *Mat.*5. g. Diligite inimicos vestros , & orate pro persequentibus & calumniantibus vos : vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est Sequitur.

d Spiritus vbi vult, spirat] Nota, quòd Spiritus S. spirat, & flat ad comburendum & liquefaciendum cor hominis per amorem. *Iob* 37. c. Nonne vestimenta tua calida sunt, cùm perflata fuerit terra Austro ? *Ps.*147. Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius & fluent aquæ. Cor enim calefactum amore & desiderio cœlestis patriæ resoluitur in aquas lachrymarum pro incolatu præsentis miseriæ. Item spiritus flat ad maturandum fructus animæ. *Cant.* 4. d Surge, Aquilo , & veni Auster, perfla hortum meum : & fluent aromata illius, sicut fructus maturi defluunt. Item spiritus flat ad irrigandum & humectandum, quia ventus adducit nubes & pluuias doctrinæ, quibus irrigatur terra sanctæ Ecclesiæ. *Ps.* 147. Flabit spiritus eius, & fluent aquæ *Iob* 37. b. Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimæ funduntur aquæ. Item spirat ad animandum. *Genes.* 2. b. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Item spirat ad intelligendum. *Iob* 32. b Spiritus est in hominibus , & inspiratio. Omnipotentis dat intelligentiam. Item spirat comminando ad terrendum. *Isa.* 2. d. Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius: quia excelsus reputatus est ipse. Item *Isa.*58. a. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, quod non fit, nisi Spiritus .S. insufflet, id est, inspiret Prædicatori, qui per tubam designatur. Omnibus modis spirat Spiritus S. quando vult, & vbi vult : quia sicut dicitur 1. *Cor.*12. b. Diuidit singulis, prout vult. Et sequitur.

f Et vocem eius audis,] id est, prædicationem. *Mat.* 10. c. Non enim vos estis, qui loquimini: sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis. *h* Sed nescis, vnde veniat,] id est, à quibus recedat.

h Aut quò vadat,] id est, qui interiùs conuertantur : quia licet vox eius audiatur exterius ; nescitur quomodo, vel quando recedat ab homine, vel veniat ad hominem interiùs. Neque scit homo qui in prædicatione vel deteriorantur , vel conuertantur : quia aliquando homo credit multum in prædicatione profecisse , & parum profecit : & aliquando parum credit , & multum profecit. Hoc est , quod dicit Apostolus *ad Roman.* 11. d. O altitudo diuitiarum sapientiæ , & scientiæ Dei quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius , & inuestigabiles viæ eius. *Marc.*4. c. Sic est regnum Dei , quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat , & exurgat nocte & die , & semen germinet & increscat , dum nescit ille. Ita est ad literam , quòd prædicatio non statim videtur fructificare , cum auditur ; sed postquam fructificat post multos dies, vel annos, Prædicatore nesciente. Vel .

h Nescis vnde veniat,] quia nescitur tempus, vel causa aduentus eius omninò.

k Aut quò vadat,] quia nescitur causa, vel tēpus recessus eius omninò *Iob* 9 b. Si venerit ad me, non videbo eum : & si abierit non intelligam *Malach.*3. a. Quis cogitare poterit diem aduentus eius?

* *a* Sic est

A *a* Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu,] refertur ad præcedens secundùm omnes lecturas, vno modo, q.d sicut spiritus occultus est & inuisibilis: sic omnis, qui natus est ex Spiritu, nascitur occultè & inuisibiliter. Sequitur.

b Respondit Nicodemus, & dixit ei,] id est, Iesu.

Sic *a* est omnis, qui natus est ex Spiritu. *b* Respondit Nicodemus & dixit ei: *c* Quomodo possunt hæc fieri? *d* Respondit Iesus, & dixit ei: Tu *e* es Magister in Israel, & hæc ignoras? *f* Amen, amen dico tibi: *g* quia quod scimus, *h* loquimur: *i* & quod vidimus, *k* testamur: & *l* testimonium nostrũ nõ *m* accipitis. Si *n* terrena dixi vobis, *o* & non creditis, *p* quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?

B *c* Quomodo possunt hæc fieri,] s. quòd homo nascitur denuò? q. d. ex quo tu dicis, credo; sed modum inquiro. Sic B. Virgo nuncio angeli acquiescens, modũ, quo fieret, requisiuit *Luc.* 1. d. Quomodo fiet istud. Sed tamen quia Nicodemus Magister legis erat, & hoc in lege debuerat sciuisse: ideò Dominus quasi arguendo eum respondit.

Vnde sequitur.

d Respondit Iesus, & dixit ei,] id est, Nicodemo.

e Tu es Magister in Israel & hæc ignoras?] q. d. malè scis legem, quam doces. Sed cùm in lege modus generationis huius non sit expressus, quare redarguit eum Dominus de ignorãtia modi? Respondeo quod non de ignorantia modi arguit eum; sed quia de veritate huius generationis dubitauit, eo quod non posset capere modum. Sed quæritur, quare Dominus per modum interrogationis formauit redargutionem suam? Respondeo propter reuerentiam, quam Nicodemus habuit ad ipsum, temperauit Dominus suam redargutionem, vtens interrogatione ad eum, vt ipse respondendo mereretur maiorem certificationem. Vnde subditur.

f Amen, amen dico tibi] adhuc inflato scientia legis.

g Quia quod scimus] veraciter.

h Loquimur,] vtiliter, ego, scilicet & Prophetæ, & Apostoli: vel ego, & Spiritus, cuius vocem audis.

i Et quod vidimus,] id est, quod certissimè scimus, sicut scitur res ex visu. Vel, quod vidimus, in abscondito Dei.

k Testamur] foris in mundo.

l Et testimonium nostrum] tam certum, tam verum, tam sufficiens.

m Non accipitis] licet vobis rationabiliter offeratur. Deus enim semper paratus infundere gratiam, si non inueniret obicem. Vnde licet in homine non sit habere fidem, tamen in libertate eius est accipere oblatam, vel refutare. Sed quia Nicodemus semper habet animum suspensum, vt audiret vnde ista generatio haberet tantam virtutem, quod inducat vitam æternam: ideò subdit Christus, dicens.

n Si terrena dixi vobis] adhuc carnalibus.

o Et non creditis] mihi per illa, quæ capere potestis.

p Quomodo si dixero vobis cælestia] quæ transcendunt intelligentiam vestram.

q Credetis] mihi per illa? q. d. nullo modo. Secundùm *Chrys.* terrena dicit exemplum de vento, secundùm *Aug.* autem, terrena dicit corpus suum, quod de terra suscepit. De quo locutus est supra, vbi dixit: Soluite templum hoc: & in tribus diebus excitabo illud. Vnde sensus est.

n Si terrena dixi vobis,] id est, si terreno exemplo ostendi vobis meam potestatem.

o Et non creditis] his, quæ dico.

p Quomodo si dixero vobis cælestia, credetis?] i. qualiter crederetis, si posuissem exemplum cæleste & non terrenũ, q. d. nullo modo. Tamẽ quia ille Nicodemus ex corde desiderabat

Moralit. * *a* Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu] quod nescis scilicet, vnde veniat, aut quòd vadat. Sancti quidam veniunt à contemplatione & vadunt ad operationem, secundùm illud *inf.* 10. b. Ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Sed hoc Sancti per iactantiam non ostendant, imò potiùs occultant per humilitatem se, & sua bona. Vnde *Isa.* 50. b. Induam cælos, id est, cælestes viros tenebris, & ponam saccum operimentum eorum. Vel aliter.] Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu] est, spiritus, siue spiritualis, sicut dicitur *supra ead.* Quod natum est ex Spiritu, spiritus est.

b Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri?] sicut dicitur 1. *Cor.* 2. d. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, i. non intelligit spiritualem generationem, quia vult eam comprehendere per rationem. Sicut dicitur de *August.* quòd tumens de inani Philosophia volebat humana ratione comprehendere, quod pia mens viuacitate fidei nititur comprehendere. Sequitur.

d Respondit Iesus, & dixit ei.

e Tu es Magister in Israel, &c.] duobus modis attingit Magistrum appellari, & vituperabilem esse ex ignorantia. Primò, cùm Prælatus est, & habet docere alios: & tunc primò incipit discere, cùm dicitur 1. *Pet.* 3. c. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea, quæ in vobis est, fide & spe. *Greg.* Turpe est tũc incipere discere, cùm debet quæstionem aliis enodare.

Item *Chrysost. in homil.* 17. Inconueniens est Medicum quidem cum certitudine pro sua decertare arte, & coriarium, & textorem, & omnes simpliciter artifices; eum verò, qui Christianum se esse dicit, non posse rationem pro propria retribuere fide.

Item *Bernardus ad Eugenium*, tractans illud verbum *Gen.* 24. g. Egressus fuerat Isaac ad meditandum in agro. Et dicit sic: Tibi præcessisse iam meditatio debet tempus faciendi præ manibus: sic nunc hæsitare incipias id, quod sero, antè iuxta consilium Saluatoris fedisse debueras, ante estimasse opus, metiri vires, ponderasse sapientiam, & merita comparasse, sumptus computasse virtutum. *Eccl.* 6. a. Noli quærere fieri Iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates. Alio modo debet esse Magister maximè Religiosus in via morum, qui diu fuit in Religione, vel in pœnitentia.

Vnde turpe est valdè, cùm modum talis viuendi adhuc ignorat. De talibus dicitur, *Heb.* 5. d. Cũ deberetis Magistri esse secundum tempus, rursus indigetis, vt doceamini, quæ sint elementa exordij sermonum Dei; imò quod peius est, quidam quanto magis in pœnitentia fuerunt, tanto tempore miserabili magis deficiunt.

Vnde 3. *Reg.* 15. e. dicitur de Asa, quòd multas fortitudines habuit, & fecit, & ciuitates extruxit, sed in senectute doluit pedes, id est, affectiones, quæ vitiantur per teporem, seu acidiam.

f Amen, amen dico tibi, quia,] nos [quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur.] Duobus modis docet Dominus testes suos, interiùs, scilicet, veritatem reuelando: & exteriùs exempla multa Sanctorum ostendendo. Prædicator ergo quod scit per reuelationem, & videt per exemplorum ostensionem, debet loqui & testari. Istis etiam duobus modis docuit Dominus Ecclesiam suam. Primò per prophetias & interiores reuelationes tempore legis & Prophetarum. Secundò per apertas operum ostensiones per ipsum Christum, & Apostolos in tempore gratiæ.

Vnde *Ierem.* 1. a. Olim loquens Deus patribus Prophetis: nouissimè locutus est nobis in filio *Isaia cap.* 52. b. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum. *Psal.* 92. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis

l Et testimonium nostrum non accipitis.] Magna est huiusmodi duritia, quando testibus præordinatis à Deo non creditur de scitis, & visis: maximè autem cùm præcepta nobis testificantur, & articulos fidei: quæ quia non recipimus, maiora non committuntur. Vnde sequitur.

m Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo, si dixero vobis cælestia, creditis?] id est, si prædicauero vobis præcepta terrenitati vestræ congruentia, & non creditis ea fide operante per dilectionem: quomodo crederetis mihi, vt faceretis consilia? *Prou.* 1. c. Despexistis omne consilium meum, & increpationes neglexistis, 4. *Reg.* 5. d. Si rem grandem dixisset tibi propheta, certè facere debueras: quantò magis, quia nunc dixit tibi lauare, & mundaberis: quia cùm consilia Dei non sunt despicienda, multò magis nec præcepta debemus contemnere. Sed nos vtrumque contemnimus, cùm tamen graue non sit ei obedire. *Matth.* 11. d. Iugum meum suaue est, & onus meum leue, 1. *Ioan.* 5. a. Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus: & mandata eius grauia non sunt. Vel aliter potest exponi de Religiosis, qui tendunt ad perfectionem contemplatiuæ; cùm tamen segnes sint in operibus actiuæ. His ergo petentibus consolationem cælestium, potest respondere Dominus.

n Si terrena dixi vobis,] id est, opera obedientiæ quæ terrena sunt respectu illarum spiritualium consolationum.

o Et non creditis] fide operante.

p Quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis?] q d qui in modico fidelis est, & in maiore fidelis erit; & qui in modico iniquus est, & in maiore iniquus erit. Itẽ *Ma.* 25. b. Euge, * serue

A debat doceri à Christo, licet nondum regeneratus, meruit audire cœlestia. Vnde sequitur.

a Et nemo, q.d. tu ignoras, vnde regeneratio hæc tantam habeat virtutem: & non solum hoc, sed multa alia maiora, quorum vnum est hoc, quod sequitur. Et nemo, id est, nullus purus homo quantùcunque sanctus.

Et *a* nemo *b* ascendit in cælum, nisi *c* qui de cœlo *d* descendit filius *e* hominis, qui est in cælo.

Eph.4.b. *b* Ascendit in cælum,] id est, exaltatus fuit in tantum, vt esset naturaliter in dextera Dei sedentis in cælo.

c Nisi qui de cælo,] id est, de sinu Patris abscondito.

d Descendit] in carne assumpta visibilis apparendo.

e Filius hominis, qui est in cælo,] id est, Patri æqualis, inquantum Deus. Et sic ostendit, quod idem est filius hominis & filius Dei. Neque adhuc dicit de se, quòd sit Deus expressè, sed paulatim eleuat Nicodemi imperfectionem. Credito enim, quòd idem est filius hominis & filius Dei, facile erat credere, quòd ipse erat ille filius hominis & filius Dei, propter signa, quæ faciebat.

Vnde & Nicodemus ipse dixit *sup. eod.* Nemo potest facere hæc signa, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo: & sic iam quodammodo certificatus est Nicodemus vnde tanta virtus Baptismi, scilicet, ex Diuinitate Christi in carne apparentis & operantis. Sed quia Nicodemus ex verbis Iesu inciderat in aliud dubium: ideò per rationem iam dictam aggreditur Dominus soluere & illud, dicens.

f Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto] *Num.* 21.c. ad curandum filios Israel à morsibus serpentem ignitorum.

g Ita exaltari,] id est, in Crucis palo extolli.

h Oportet,] id est, opportunum & vtile est.

i Filium hominis] i. me, inquantum sum filius hominis, quia ex hoc habeo passibilitatem. Et est sensus totius verbi: O Nicodeme, dixi tibi, licet obscurè, quòd ego sum Deus naturaliter, virtute propria faciens miracula: nec est Deus mecum eo modo quo est cum cæteris, qui magna operantur, & ideò virtute Passionis meæ per serpentem æneum figuratæ habet Baptismus talem virtutem, quòd regeneret in vitam æternam, & liberet à morsibus Dæmonum: sicut serpens Moysis liberauit à morsibus serpentum. Et quia Nicodemus fuit

A Magister

Moraliter. * Serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Qualiter autem tota anima, ita quod nihil eius extrà remaneat, intrat in gaudium cælestium in contemplatione, quæratur ab expertis. Sequitur.

a Et nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis, qui est in cælo.] In hoc datur nobis forma ascendendi in cælum, videlicet, descendendo. *Prou.*30.a. Quis ascendit in cælum, atque descendit? *Eph.*4.b. Qui descendit, ipse est, qui ascendit. *Eccl.*11.a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Et nota tria, quæ exiguntur ad hoc, quòd aliquis ascendit in cælum nunc spe, & in futuro re. Primum est, quòd sit filius hominis. Secundum, quòd sit in cælo. Tertium, quòd descendit de cælo. Primò filius hominis debet esse per prudentiam in prosperis, & per mansuetudinem in aduersis: vel prudentia in agendis, & mansuetudo in patiendis. Homo enim est animal prudens & mansuetum natura. De primo dicitur *Prou.*4.d. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. De secundo *Matt.*5.a. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Secundò debet esse in cælo per desiderium charitatis, & honestatem conuersationis. *Phil.*3.d. Nostra conuersatio in cælis est. Vnde nota, quòd Philosophus distinguit, quòd quædam sunt actiui, id est, operatione & substantia in æternitate, sicut Deus: quædam verò substantia & operatione in tempore, sicut homines terreni, quia de aliis ipse cognoscere non potuit. Inter hæc sunt duo media: Sed Philosophus non intellexit nisi vnum, scilicet, quòd substantia est in æternitate & operatio in tempore, sicut Angeli administrantes, quos ipse vocat intelligẽtias. Sed quartum addimus quod non intellexit Philosophus, scilicet, quòd substantia est in tempore, & conuersatione, id est, operatione in æternitate sicut sancti viri. Tertium est, vt post omnia descendat de cælo contemplationis ad considerationem suæ fragilitatis secundùm illud *Isa.*47.a. Descende, sede in puluere. Vel descendere de cælo debemus, ita quod omnia dicta, & facta, & cogitata descendant de cælo, & mensurentur secundùm ea, quæ fiunt in cælo. *Apoc.*21.c. Ostendit mihi Dominus sanctam ciuitatem Ierusalem, id est, animam sanctam descendentem de cœlo à Deo, habentem claritatem Dei. Quia qui de cælo venit, debet habere signa cæli, sicut qui veniunt de aliqua peregrinatione, referunt signa peregrinationis suæ. *Exod.cap.*25.d. Inspice & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Sequitur.

Et *f* sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: *g* ita exaltari *h* oportet filium hominis.

f Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis.] Et sumitur hoc de *Num.*21. c. Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet. *Num.* 21. c. *Inf.* 8. & 12. 6. Christus dicitur serpens: quia sicut de serpente fit venenum, & de serpente fit tyriaca in veneni remedium: ita facto de veneno serpente, id est, de diabolo, voluit Dominus fieri serpens, vt de eo fieret tyriaca contra venenum diaboli. Et hoc est, quod *Exod.* 7. b. serpens Moysi deuorauit serpentes Magorum.

Item serpens æneus non est verè serpens nec venenum habet, & ideò significat Christum, qui habuit similitudinem carnis peccatricis, non carnem peccatricem. Habuit quidem veram carnem, sed non verè peccatricem, imò peccatrici similem, vt dicitur *Rom.*8. a. Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, id est, per tyriacam venenum expulit, & de Christo, qui vocatur peccatum pro similitudine, damnauit diabolum, qui peccatum dicitur veritate & origine, id est, valdè peccator & origo peccati.

Item Christus dicitur serpens, quia serpens cum magna diligentia custodit oua sua: cùm enim non indigeant, quòd foueantur; tamen ferè semper est iuxta ea, ne ab aliquo lædantur: ita Christus suos non dereliquit, sed semper custodiuit & custodit. *infr.* 13.a. Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, vsque in finem dilexit eos. *Matt. vlt.* d. Vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Et *inf.*14. b. Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos.

Item serpens veterem pellem per arctum foramen deponit, vt nouam accipiat: sic Christus per angustiam Passionis deposita pelle mortalitatis recepit stolam immortalitatis. *Iob* 2. b. pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua.

Item prudentia serpentis est, quòd corpus exponit pro capite. sic Christus, qui est Dei Sapientia, factus est pro nobis, quasi stultus serpens, & caput exponit pro corpore. Sed tamen sicut dicit Apostolus 1.*Cor.*1.d. quod stultum est Dei sapientius est hominibus. Quia dicitur *inf.*11. g. Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota Gens pereat, id est, expedit, vt caput suum exponeret pro membris.

Item serpens obturat aures, ne audiat vocem incantatoris: ita Christus noluit audire vocem Dæmonis eum tentantis: *Matt.*4.a. vel quotidie nos apud ipsum accusantis, imò proiicit eum, non exaudit, secundum illud *Apoc.*12.c. Proiectus est accusator fratrum nostrorum, &c. His rationibus dicitur Christus serpens. Dicitur autem æneus propter tria.

Primum est, quia æs infabricabile est, nec potest domari tunsionibus malleorum; sed tamen poliri potest, & significat patientiam & fortitudinem Christi, & inuincibilitatem in Passionibus, quibus flecti non potuit, sed poliri & decorati, sicut dicitur *Heb.*2 b. Videmus Iesum propter Passionem mortis, gloria & honore coronatum. Et *Isa.*63. a. Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua gradiens, &c. Ideò etiam de membris eius cantatur.

Tunsionibus, pressuris
Expoliti lapides:
Suis coaptantur locis,
Per manus artificis.

Secundum est, quod æs non est naturæ vnius metalli, sed diuersæ naturæ in vnum coniunctæ. Et hoc conuenit Christo, qui Gigas geminæ substantiæ.

Tertium est, quod inter omnia metalla sonorius est, & conuocat populum. Et competit Christo, qui prædicauit, & docuit & etiam preces & supplicationes ad Deum cum clamore valido & lacrymis obtulit. *Heb.*5.b. Et clamans voce magna pretium pro nobis exoluit, vt dicitur *Mat.*27 f. Iste serpens exaltatus est in deserto, id est, crucifixus est in patibulo, vbi desertus fuit à mundo, ab amicis, & etiam quodammodo à Patre suo. Vnde *Isa* 63. a. Torcular calcaui solus, & de Gentibus non fuit vir mecum. Item *Iob.*6.c. Ecce non est mihi auxilium in me: necessarij quoque mei recesserunt à me. Et *Psa.*21. Quoniam tribulatio proxima est: & non est, qui adiuuet, &c. Et *Mat.*27. f. Deus, Deus meus, vt quid me reliquisti?

* *a* Vt omnis

Δ Magister in lege: ideò de lege inducit exemplum, vt ostendat lege esse vmbram huius veritatis: & ideo cessare debebat patente veritate. Ratio autem similitudinis typi ad veritatem figuratam hæc est secundùm *Chrysost.* Quia sicut serpentes venenati nocent; & serpens curans immunis erat penitùs à veneno: ita & Dæmones, qui nocent veneno peccati, & malitiæ, pleni sunt; Christus autem omnino sine peccato. Serpens æneus fuit exaltatus in palo, vt aspicientes à serpentum morsibus sanarentur: ita ipsum Christum oportuit exaltari in Cruce, vt omnes aspicientes cum aspectu fidei curarentur à morsibus Dæmonum. Vnde sequitur.

Vt *a* omnis, qui credit in ipsum, *b* non pereat, sed *c* habeat vitam æternam. Sic *d* enim *e* Deus *f* dilexit *g* mundum, vt *h* filium *i* suum *k* vnigenitũ *l* daret: vt *m* omnis, qui credit in eum *n* non pereat, sed *o* habeat vitam æternam.

a Vt omnis, qui credit in ipsum,] vera fide, id est, credendo vadit in ipsum, & eius membris incorporatur.

b Non pereat] morsu serpentum, id est, Dæmonum.

c Sed liberatus habeat vitam æternam] nunc in spe, tandem in re: sicut in deserto sanati intuitu serpentis vitam habebant temporalem. Vnde sicut serpens erectus fuit figura Christi: sic vita temporalis figura est vitæ æternæ. *Chrysost.* Cur non dixit manifestè: Ego debeo crucifigi? Respondeo. Quia ad veterem typum hoc transmittit, vt discas concordiam Testamentorum. Item vt scias, quòd non intuitus patitur. Item vt scias per hoc exemplum, quod Crux nulli nocet, sed salus est multis. Sed quia obscurè locutus est Dominus, vt palam idem faciat, replicat illud idem, assignans causam Passionis suæ effectiuam, scilicet, Patris sui dilectionem ad genus humanum. Vnde dicit. *d* Sic enim] *Chrysostomus.* q. d. non mireris, quod ego debeo exaltari, vt vos saluemini. Etenim Pater ita dilexit mundum, vt pro seruis indeuotis dederit filium, quod non faceret quis pro amico, aut pro iusto. Vnde *Rom.* 5. a. Vix pro iusto moritur quis: Nam pro bono forsitan quis audeat mori: Oportet igitur exaltari filium hominis. *d* Sic enim] tam verè, tam fideliter.

e Deus] Pater, vel [Deus] Trinitas. *f* Dilexit] dilectione gratuita.

g Mundum,] id est, hominem ad imaginem Dei factum. Vel, mundum, simpliciter, quia omnis creatura quodammodo refloruit per Christi Passionem & Resurrectionem, absoluta ab obligatione corruptionis sibi dominantis per peccatum Adam, licet adhuc subiaceat seruituti illius vsque ad diem vniuersalis Resurrectionis. Vnde *Rom.* 8. d. Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit eam in spe quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.

h Vt filium] non seruum, *i* Suum] non alienum.

k Vnigenitum] non de multis vnum, sed vnigenitum, ad quem tota spectat paterna hæreditas: qui totum Patris affectum possidet indiuisum. Cùm enim plures sunt filij, affectus Patris in plures diuisus, minor est, in singulis; sed quando est vnigenitus, tunc totus affectus Patris manet indiuisus in illum.

l Daret] gratis in mortem, vt qui mortui sunt, reuiuiscant in æternam vitam. Vnde sequitur.

m Vt omnis, qui credit in eum,] vera fide per dilectionem operante. *n* Non pereat] morsu serpentum. *o* Sed habeat vitam æternam] per mortem Christi temporalem. *Chrysostomus.* Vnaquæque † dilectio multam habet ostensionem. (al. † dictio)

Δ Nam

Moralit.

* *a* Vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] Hoc est, quod dicitur *Num.* 21. c. Qui percussus aspexerit in eum, viuet. Respicere in eum est credere, vel Passionem eius recolere ad imitandum, secundum illud *Heb.* 12. a. Curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in Auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit Crucem confusione contempta. Ideò crucifixus in alto loco ponitur in Ecclesiis, in signum recordationis & excitationis, vt omnes aspicientes recolant Dominicam Passionem, & sanentur percussi à serpente ignito. De quo dicitur *Deut.* 8. c. Ductor tuus fuit in solitudine, vbi erat serpens flatu adurens. Et *Iob* 41. b. Halitus eius prunas ardere facit, & de ore eius flamma egreditur. Sequitur.

Thema in Passione, vel in natali Domini.

e Sic enim Deus dilexit mundum, &c.] Thema in Passione vel in natali Domini. Et his verbis commendatur dilectio Dei ad nos, & ostenditur, quanta fuerit per quinque. Primò ex dante, cùm dicitur: [Deus.] Secundò ex donatione, cùm dicitur: [Daret.] Tertiò ex eo, cui dedit, quia mundo. Quartò ex dato, quia [Filium vnigenitum.] Quintò ex eo, ad quod datus est filius. [Vt omnis scil. qui credidit in eum, non pereat.] Primò ergo commendatur dilectio Dei, quia ipse Deus dedit. Quod enim homo homini det, multæ possunt esse causæ; vel quia indiget eius auxilio, vel quia optat beneuolentiam eius, vel quia possit eum damnificare: sed Deus non indiget nostro auxilio. Vnde *Psalm.* 15. Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. *Iob* 22. a. Quid prodest Deo, si iustus fueris; aut quid ei conferes, si immaculata fuerit vita tua? Item *Actor.* 17. f. Deus non indiget aliquo, cùm ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia. Item nec damnificare eum possumus. *Iob* 35. b. Si peccaueris, quid ei nocebis? & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum Et postea subiungit. Homini qui tibi similis est nocebit iniquitas tua, & filium hominis adiuuabit iustitia tua. Patet ergo, quod ex pura liberalitate dedit Deus. Secunda causa commendationis dilectionis Dei est in hoc, quod dicit: [Daret] non redderet, non venderet, non mutuo concederet. quia nullus meruit quod filius Dei incarnaretur. Vnde 2. *Corinth.* 8. b. Scimus gratiam Domini Dei nostri Iesu Christi, quoniam propter nos, cùm esset diues, egenus factus est. Et *ad Titum* 3. b. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos; sed secundum suam misericordiam nos saluos fecit. Dedit ergo, non reddidit. Item non vendidit. Si enim opera post Incarnationem Filij facta meruissent eam, vendidisset Filium suum nobis. Sed *Iob* dicit 28. b. Nescit homo pretium eius. Et *eodem* c. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum pro commutatione eius. *Isaia* 13. c. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. Item non concessit nobis Filium suum mutuo, sed omninò dedit. *Isa.* 9. b. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Et dicit *Bernardus.* Totus siquidem datus mihi, & totus in vsus meos est expensus. Vnde & adhuc est in cælo agens negotium nostrum, repræsentans se Patri pro nobis in ea natura, in qua datus est nobis; ita enim assumpsit naturam nostram, quod nunquam depoluit, nec deponet. Vnde *Matth. vlt.* d. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi, quasi dicat, datus est nobis ad possidendum vsque in sempiternum. Item commendatur dilectio ex eo cui dedit: quia mundo dedit, id est, peccatoribus & inimicis, & hominibus vilissimis. Vnde miratur Propheta dicens. *Psal.* 8. Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, &c. Item *Psal.* 143. Quid est homo, quia innotuisti ei, &c. *Ierem* 12. b. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Item *Rom.* 5. b. Commendat Deus charitatem suam in nobis: quoniam cùm adhuc peccatores essemus secundum tempus. Christus pro nobis mortuus est. Et *infrà.* Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Et 1. *Ioan.* 4. b. In hoc est charitas Dei, non quasi nos dileximus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos. Et *Beatus Bernardus in libro de diligendo Deo.* Lex humana est, dilige me, & ego diligam te. Lex autem Dei est, dilige me, quia dilexi te. Hoc attendens Dauid, dixit: *Psal.* 17. Diligam te, Domine, fortitudo mea.

Dilectio Dei commendatur ex quinque.

Quartò commendatur charitas Dei in eo, quod dedit: quia filium dedit, non seruum. 1. *Ioan* 4. b. In hoc apparuit charitas Dei nobis: quoniam Filium suum vnigenitum misit in mundum, vt viuamus per eum. Et *Rom.* 8. f. Proprio Filio suo non pepercit Deus; sed pro nobis omnibus tradidit illum. In hoc autem apparuit abyssus dilectionis, quia non Filium tantùm, sed vnigenitum dedit. Si enim commendatur obedientia Abrahæ, quod obtulit Filium suum Isaac, *Gen.* 22. b. quantò magis dilectio Dei commendabilis est, qui pro nobis dedit vnigenitum. Ideò dicitur *Ierem.* 6. g. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum: quia magis plangitur & lugetur, qui magis amatur. Posset autem esse, quod aliquis haberet vnigenitum, sed odio haberet eum: & tunc non esset mirum si eum daret, sed Deus Pater diligebat eum. Vnde dicitur: Filius dilectionis suæ: *Col.* 1. b. & *Matth.* 17. a. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui. Item si aliquis haberet vnigenitum, sed stultum & infirmum, ex eo grauaretur; vnde non esset mirum, si eum daret; sed Christus Sapientia & virtus Dei Patris est, vt dicitur 1. *Corinth.* 1. d. Et *Iob* 9. a. Sapiens corde est, & fortis robore. Quintò commendatur ex eo, ad quod datus est, vbi dicit: [Vt omnis, scilicet, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] In quo

A Nam in dicendo: Ita Deus dilexit mundum, multam indicat amoris intensionem: Multum enim medium & infinitum erat inter Deum & mundum, qui immortalis, qui sine principio, qui magnitudo infinita, eos, qui de terra: eos, qui de cinere: eos, qui pleni erant peccatis: eos, qui indeuoti erant dilexit, & ita vt Filium suum daret, non seruum, non Angelum. Quis circa Filium tantum studium demonstrauit, quantum Deus circa seruum? Ipse

C

a Non enim misit Deus Filiũ b suũ in mundum, vt c iudicet d mundum; sed vt e saluetur f mũdus g per ipsũ. h Qui credit in eũ, nõ i iudicatur; k Qui autem non credit, iam l iudicatus est: quia m non credidit in nomine Vnigeniti filij Dei.

enim neque Vnigenito pepercit propter nos; nos autem & pecuniis parcimus aduersum nos. Ipse dedit Filium pro nobis, nos neque argentum pro eo, sed neque pro nobis. Et quid dico pecunias, si mille haberemus animas, nonne omnes pro eo ponere oporteret? Vestes in arca deponimus: & qui hæc & alia dedit, circumquaque nudus vadit, & propter nos hoc sustinet: Esurit, vt nutriaris: nudus est, vt tibi tribuat indumenti incorruptionis materiam Sequitur. a Non enim misit, &c.] q. d. verè ad hoc venit Filius, vt credentes in eum habeant vitam æternam, non vt pereant peccatores Non enim venit quærere satisfactionem pro illatis contumeliis Patri suo; sed satisfacere Patri pro hominibus. In primo aduentu non venit scrutari facta hominum, sed peccata dimittere: in secundo veniet, non peccata dimittere, sed facta scrutari. Vnde Soph. 1. c. Scrutabo Ierusalem in lucernis. Modo autem non sic: [Non enim misit Deus] Pater in primo aduentu. b Filium suum in mundum] hac de causa c Vt iudicet mundum,] id est, vt opera eius discutiendo remuneret, vel condemnet modò e Sed vt saluetur] salute gratiæ primò, & postea salute gloriæ. f Mundus per ipsum] morte condemnatum, inf. 12. g. Non veni, vt iudicem mundum; sed vt saluificem mundum. Sed quia posset aliquis credere, quòd redemptio facta per Filium nihil requireret ex parte redempti: ideò elidens hunc errorem subdit. h Qui credit in eum] fide operante per dilectionem, quæ est fides viua. i Non iudicatur] iudicio condemnationis, quia talis fides operit, vel remouet causam iudicij, i. peccatum. Quidam etiam de credentibus nullo modo iudicabuntur, sed potiùs cum Christo Iudice iudicabunt, illi scil. qui propter Christum omnia reliquerunt. Matt. 19. d. Amen dico vobis, quod vos, qui sequuti estis me in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim Tribus Israël. k Qui autem non credit] fide viua.

l Iam iudicatus est,] id est, iam habet in se causam suæ condemnationis. Simile Gen. 2. c. Quacunque die comederis ex eo, morte morieris, id est, causam necessario moriendi habebis. Et quare hoc? m Quia non credidit in nomine Vnigeniti Filij Dei] in quo est salus. Vnde Act. 4. c. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Nomen Dei semper ponitur pro ipso Deo nominabili: Et idem est credere in Deo, & credere in nomine Dei. Sed quia parum, vel nihil possumus capere de Deo: ideò nomen, quod inter omnia accidentia magis extrinsecum est, & minus tangit rem, ponitur pro ipso Deo. Posset etiam hoc totum intelligi de fide communiter formata, siue informi, vt sit sensus. k Qui autem non credit,] id est, qui non habet fidem, qua creditur siue formatè, siue informiter.

l Iam iudicatus est,] id est, habet iam causam, quare non iudicetur ampliùs iudicio disceptationis, quia A tales non

Moraliter. * notantur duo, ad quæ datus est, ad liberationem de morte & damnatione, & acquisitionem salutis vitæ æternæ. De primo dicit Psal. 114. Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu. Triplex ereptio notatur hic. A morte gehennæ, à lacrymis præsentis miseriæ, à lapsu culpæ Zach. 9. c. Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua. De secundo, scil. de acquisitione vitæ æternæ dicitur infrà 10 b. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiùs habeant, quæ consistit in visione Dei. Et infra 17. d. Pater, quos dedisti mihi volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum: vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi. Iob 33. d. Videbis faciem meam in iubilo. Hæc est visio pascens, vt dicit August. in lib. de quantitate animæ, quæ omnes medullas animæ interiùs egreditur, & à sua dulcedine reficit, & vitam indeficienter in ea cõseruat, & nutrit Possunt etiam & alia assignari ad quæ datus est, in medicinam & in Medicum. Vnde dicit Augustinus. Magnus ad nos missus est Medicus, quia vbique in mundo magnus iacebat ægrotus. Eccl. 38 a. Altissimus de terra creauit medicinam. Isa. 61. a. Ad annunciandum pauperibus misit me, vt mederer contritis corde, &c. Item missus fuit in redemptionem. Psal. 110. Redemptionem misit Dominus populo suo, &c. Item in expugnatorem pro causa nostri capituli, quæ periclitabatur: nec erat, qui pugnaret pro nobis. Isa. 19. c. Mittet eis propugnatorem & Saluatorem, qui liberet eos. Item Isa. 63. a. Ego, qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Item dedit eum in seruum. Isa. 43. d Seruire me fecistis in peccatis vestris. Psal. 80. Manus eius in cophino seruierunt. Quia in seruum datus esset, ostendit, quando pedes Discipulorum lauit, infrà 13. a. Hoc enim seruorum est. Psalm. 104. In seruum venundatus est Ioseph. Item datus est in Aduocatum. 1 Ioan. 2. a. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum

De pœn. dist. 4. c. benedictus Deus.

Item datus est in pretium, vt essemus sui, 1. Cor. 6. d. Empti estis pretio magno, & iam non estis vestri. August. Tanti emit, vt solus possideat. Item datus est nobis in clypeum & vmbraculum. Psalm. 90. Scapulis suis obumbrabit tibi, vt suscipiat, scilicet, ictus, qui super vos veniebant, secundum illud Isa. 53 b. Disciplina pacis nostræ super eum. Item sic datus est Christus hominibus, vt sicut homo animal suum, vel excoriat, vel occidit, vel inuadiat, vel vendit pro voluntate sua: ita homines Christum excoriauerunt, ab amicis, à rebus & vestibus in Cruce denudando: Vnde potuit dicere illud Iob 1. d. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Ita etiam & suspendentes occiderunt & vendiderunt, & pro voluntate sua de eo fecerunt. Vnde ipse dicit: Vt iumentum factus sum apud te, q. d. Christus, ô homo, tu facis de me, quicquid vis, sicut de tuo iumento. Sed notandum, quod adhuc quidam spiritualiter vendunt Christum, qui peccant mortaliter & pertinaciter, qui omnino sine spe Deum abnegant & contemnunt. Vnde Amos 2. b. Vendidit pro argento Iustum & pauperem pro calceamentis. Alij Deum inuadiant, qui sic peccant, vt ad pœnitentiam aliquando suspirent, & gemant, qui omninò Deum finaliter amittere non proponunt. Alij Deum excoriant in membris, vt raptores & prædones, qui pauperes atterunt secundum illud. Isa. 3. e. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Alij Deum crucifigunt in seipsis, secundum illud Hebr. 6. b. Rursum crucifigentes filium Dei in semetipsis & ostentui habentes. Sequitur. a Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet,] id est, condemnet d Mundum] id est, homines in mundo. e Sed vt saluetur] salute gratiæ & gloriæ.

Psalmus 72.

f Mundus,] id est, homines in mundo. g Per ipsum] vt per Medicum. In primo enim aduentu venit Dei filius, vt Medicus ad sanandum infirmos. Matth 9. b. Non est opus valentibus Medicus, sed malè habentibus: Non enim veni vocare Iustos, sed peccatores. Eccl. 24. d. Ego quasi fluuius Dorix. quod interpretatur medicamentum generationis. In secundo autem aduentu veniet iudicare bonos & malos. Isa. 3. c. Stat ad iudicandum Dominus, stat ad iudicandum populos. Mal. 3. a. Ecce venit, dicit Dominus exercituum: & quis poterit cogitare diem aduentus eius? Ideò primus aduentus comparatur rori. Vnde Osea vlt. c. Ero quasi ros, & Israël germinabit quasi lilium. Secundus autem comparatur igni & fulguri. Vnde Mat. 24. b. Sicut fulgur exit ab oriente, & apparet vsque ad occidentem: ita erit aduentus filij hominis. h Qui credit, &c.] Posset autem aliquis dicere, quomodo saluat Christus? Respondet per fidem. Nam [qui credit in eum] fide operante per dilectionem. i Non iudicatur,] iudicio condemnationis, id est, non habet in se causam iudicij, id est, damnationis, quia talis fides purgat omne peccatum mortale. Vnde Act. 15 b. Fide purificans corda illorum. Luc. 7. h. Vade in pace, fides tua saluam te fecit. k Qui autem non credit] id est, qui discredit. Simile Marc. vlt. d. Qui verò non crediderit, condemnabitur. l Iam iudicatus est.] id est, iam reus est iudicij, id est, condemnationis. i. habet iam causam suæ damnationis, s. peccatum infidelitatis. Vel [Iam iudicatus est,] i. iam incipit sua damnatio. Nã sicut dicit Chrys. ipsum discredere impœnitentium suppliciũ est. Extra lumen n. esse secundum seipsum maximum habent supplicium. Vnde Tob. 5. Quale gaudium erit mihi, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? m Quia non credidit in nomine Vnigeniti filij

* Dei

Psalm. 1. A tales non sunt digni, vt etiam ad eos dirigatur verbum Iudicia Vnde super illum versum. Ideo non surgunt impij in iudicio, distinguit *Gloss. Greg.* quatuor ordines hominum, qui in iudicio apparebunt. Alij namque iudicabuntur, & peribunt. Alij non iudicabuntur, & peribunt. Alij iudicabuntur, & regnabunt. Alij non iudicabuntur, & regnabunt. Verbi gratia. Iudicabuntur & peribunt, quibus Dominica inclamatione dicetur: Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. *Matth.* 25. d.

Item non iudicabuntur, & peribunt infideles. Ideò non resurgunt impij in iudicio Et *Rom.* 2. b. Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et hic. Qui non credit, iam iudicatus est. Hanc enim concordiam inducit *Gregorius*.

a Hoc est autem iudicium, b quia lux c venit in d mundum e & dilexerunt homines f magis tenebras, quàm g lucem: h Erant enim eorum mala opera. Omnis i enim, qui malè agit, k odit lucem, l & non venit ad lucem: vt m non arguantur opera eius.

Item iudicabuntur, & regnabunt, qui vitæ maculas lacrymis & eleemosynis detersferant, quibus in dextra consistentibus Iudex dicet: Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. *Matth.* 25. c.

Item non iudicabuntur, & regnabunt, qui præceptis consilia addiderunt. De quibus *Isa.* 3. Dominus ad iudicium veniet cum Senatoribus populi tui. Et *Prou. vlt.* c. Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatoribus terræ. Seqoitur.

a Hoc est autem iudicium,] id est, causa iustæ condemnationis, cui iam subiacet omnis malus.

b Quia lux,] id est, Christus illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.

c Venit,] sponte sua, non tractus meritis, non compulsus viribus alienis.

d In mundum,] id est, mundo carne assumpta visibilis apparuit.

e Et dilexerunt homines] propter quos venit.

f Magis tenebras,] idest, carnis delicias, & mundi diuitias, rationem obtenebrantes.

g Qoàm lucem.] id est, quàm Christi prædicationem peccata arguentem, & tenebras contemnentem. Et quare hoc?

h Erant enim eorum mala opera,] Inquantum eorum. *Chrysostomus.* Propterea torquebuntur, quoniam tenebras dimittere, & luci occurrere noluerunt. Nam si venissem, ait, iudicans, & noxas expetens factorum, dicere haberent: propter hoc resiluimus; nunc autem veni eripere à tenebris: quis ergo miserebitur eius, qui non vult ad lucem accedere? Nam qui in absentia lucis sedet in tenebris, fortassis habebit remissionem; qui autem in præsencia lucis tenebris adhæret, peruersæ mentis & litigiosæ defert testificationem aduersus semetipsum. Et meritò non diligunt lucem, quorum opera sunt mala.

i Omnis enim, qui malè agit,] id est, qui voluptatur in malo. *Chrysostomus.* Non dicit, qui malè egit, sed qui agit, quia semper vult voluptari in gurgite.

k Odit lucem,] mala opera manifestè arguentem.

l Et non venit ad lucem] quæ mala arguit.

m Vt non arguantur opera eius,] mala autem diligit, in quibus voluptatur. [Arguantur,] dicit, id est, manifestentur, & manifestata reprehendantur. *Ephes. cap.* 5. c. Omnia, quæ arguuntur, à lumine manifestantur. Omne enim, quod manifestatur, lumen est. *Chrysostomus.* Qui malorum sibi conscius est, Iudicem fugere consueuit, ignoscenti verò, qui deliquerunt, occurrere solent. Huic igitur occur-

A tere decens erat,

Moraliter. * Dei, id est, in Vnigenito filio Dei nominabili. Nomen autem filij Dei, in quo solo est salus, est Iesus, in quo credere oportet. Vnde *Act.* 4. b. Non est in aliquo alio salus. Nec enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. *Ierem.* 14. b. Tu in nobis es, Domine: & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos. Huius nominis effectum exprimit Angelus. *Matth.* 1. d. vbi dicit. Vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. *Cant.* 1. a. Oleum effusum nomen tuum.

a Hoc est autem iudicium,] id est, causa iustæ condemnationis, cui iam subiacent infideles, qui iam patiuntur tenebras interiores.

b Quia lux venit in mundum,] id est, Christus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

e Et dilexerunt homines,] carnales humum sapientes.

f Magis tenebras] frigidas & obscuras, id est, peccatorum illecebras, vel statum infidelitatis.

g Quàm lucem,] sanctitatis & veritatis Dicitur autem Christus lux, quia tenebrosa illuminat, & tenebras infidelitatis & ignorantiæ fugat, *infrà* 8. b. Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, 1. *Ioan.* 2. b. Tenebræ transierunt, & lumen verum iam lucet. Item lux infœcunditate in frigiditatis sanat. Nam generatio fit per influentiam lucis. Vnde *Isa.* 58. c. Implebit Dominus splendoribus animam tuam, & ossa tua liberabit: & eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficiunt aquæ. Tria dicit fieri à luce gratiæ, scilicet, liberationem à peccato, fructificationem bonorum operum, irrigationem doctrinæ quoad alios. *18. q. c. peru... Da offic. deleg. c. consuluisti.*

Primò enim duritiam soluit disgregando materiam peccati, & hoc est ossa liberare, deinde fœcundat ad opera virtutum, tandem irrigat alios per doctrinam. Item lux, confusum & inordinatum ordinat & ornat, vt dicit *Dionysius in Ecclesiastica Hierarchia.* Et ita tangitur, *infrà* 11. b. vbi dicitur: Qui ambulat in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt. Qui autem ambulat in nocte, offendit: quia lux non est in eo. Omnes hos effectus habet lux gratiæ veniens in cor humanum. Similiter Christus veniens in mundum per carnis assumptionem: & tamen homines magis diligunt tenebras, quæ oppositos habent effectus, & ideò inexcusabiles sunt. Quia sicut dicit *Chrysostomus*, qui in absentia lucis in tenebris sedet, fortassis remissionem habebit; qui autem in præsentia lucis tenebris adhæret, peruersæ mentis & litigiosæ argumentum secum defert. Posset autem aliquis quærere causam huius peruersionis, scilicet, quare homines magis diligant tenebras, quàm lucem, cùm lux tam vtilis sit, & tenebræ tam nociuæ. Ideò in derisionem & verecundiam eorum dicit Dominus.

h Erant enim eorum mala opera,] & ideò tenebras diligebant. Sed videtur, quod ideò deberent magis accedere ad lucem & diligere eam. vt ab eis possent liberari, & ea cauendo vitare, sicut fecit Magdalena. *Luc.* 7. f. Quæ multas tenebras habebat, sed ad lucem accedens deposuit illas. Similiter multi Publicani. *Matth.* 9. b. Vnde *Chrys.* Qui malorum sibi conscius est, Iudicem fugere consueuit; ignoscenti verò, qui deliquit, occurrit. Si igitur ignoscens venit Christus. id est, vt ignosceret; huic maximè occurrere decens erat eos, qui multorum sibi conscij erant peccatorum? Respondeo. Reuera debent accedere ad lucem & sequi eam; sed peruersi non faciunt, quod debent. Nam qui verè recipere vult lucem, debet abiicere tenebrarum amorem & operationem. Vnde *Rom.* 13. d. Abiiciamus opera tenebrarum, id est, peccata, & induamur arma lucis, id est, opera virtutis. Dicuntur autem peccata opera tenebrarum propter tria.

Primò, quia in tenebris fiunt. Vnde *Iob* 24 c. Oculus adulteri obseruat caliginem.

Secundò, quia tenebras interiores efficiunt Vnde *Psal.* 39. Comprehenderunt me iniquitates meæ: & non potui, vt viderem.

Tertiò, quia ad tenebras exteriores peccatorum impellunt, id est, in infernum. *Matth.* 22. b. Ligatis manibus & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores.

i Omnis enim, qui malè agit. odit lucem.] id est, refugit doctrinam veritatis. Vnde *Iob* 24. b. Ipsi fuerunt rebelles lumini nescientes vias eius.

l Et non venit ad lucem,] id est, ad manifestationem.

m Vt non arguantur opera eius] ab ipsa luce. Quandò enim venit homo peccator ad lucem, id est, ad Christi doctrinam, vel considerationem, videt in speculo suas fœlicitates. & ideò non venit ad lucem. Sicut dicitur de muliere turpi, quæ nunquam se respicit in speculo, quia molestum est ei se videre. Item ad lucem rationis, vel suæ discussionis, vel prædicationis, vel confessionis non venit peccator: quia ibi eius malitia declaratur. Vnde multi nolunt venire ad prædicationē aut confessionem, ne peccata, quæ diligunt, vertantur eis in odium sicut homines, qui non possunt malum audire de his, quos diligunt: nec amare eos, qui de ipsis mala dicunt. Vnde *Amos* 5 c Odio habuerunt corripientē in porta, & loquentē perfectè abominati sunt. *Eph.* 5. c. Omnia, quæ arguuntur à lumine ma-

* nifestantur. Omne

h rere decens erat,qui venit peccata dimittere.
a Qui autem facit veritatem] id est,stabilia & recta opera , quæ iubet fieri veritas.
b Venit ad lucem ,] non timens argui.
c Vt manifestentur opera eius ,] à luce ad aliorum ædificationem.
d Quia in Deo,] id est , secundùm Dei iussionem & voluntatem.cui placet omne bonum.
e Sunt facta.] *Ephes.5.* Fructus lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate.Quærit autem hic *Chrysost.* quare Dominus cum Nathanaële longum sermonem non extendit , sicut cum Nicodemo ? Et respondet, quia Nathanaël venerat ad Iesum perfectiori animo & mansurus cum illo,& ideò breuiter persuasit illi, volens quod processu temporis plus discerer,quotidie potens quærere, quod vellet. Nicodemus vero animo imperfecto venit ad Iesum:& ideò necesse fuit ducere eum per ænigmata, ne statim prima fronte contradiceret. Nec etiam venit mansurus , sed eadem nocte recessit , & ideò multa conueniebat dici sibi.

a Qui autem facit veritatem, *b* venit ad lucem , vt *c* manifestentur opera eius , *d* quia in Deo *e* sunt facta. *f* Post hæc *g* venit Iesus & Discipuli eius in terram Iudæam, *h* & illic † *i* demorabatur cum eis, & *k* baptizabat.

al. † morabatur.

Secunda pars. *f* Post hæc , &c.] Hæc est secunda pars huius cap. quæ diuiditur in duas particulas. In prima agitur de aduentu Christi de Galilæa in Iudæam. In secunda prosequitur de Ioanne & Baptismo eius,*ibi*: Erat autem Ioannes,&c. Dicit ergo.

f Post hæc,] quæ fecit Iesus in Galilæa,& Nicodemi disputatione.

g Venit Iesus & Discipuli eius in terram Iudæam ,] id est , in fortem Iudæ , quæ erat circa Ierusalem. Similiter accipitur Iudæa,scilicet, pro terra fortis Iudæ, 2. *Paralip.* 20. d. Iudæa & Ierusalem nolite timere , id est , Tribus Iuda , & Tribus Beniamin. Sed quomodo venit in Iudæam post disputationem cum Nicodemo, cùm disputatio illa facta fuerit in Ierusalem:tamen non legitur,quòd in Ierusalem pernoctauerit ? Vnde dici potest , in Ierusalem,id est, in confinio, vt patet *eodem suprà*. Item quare venit in Iudæam tunc , cum discipulis suis ? Respondeo facta disputatione cum Nicodemo , descendit ipse in Galilæam videre matrem suam,& postea iterum ascendit in Iudæam , sicut innuit *Gloss.* in Iudæam autem ideò venit , quia terra illa & maximè circa Ierusalem erat populosa propter templum : & ideò decebat , vt ille, qui omnibus prodesse venerat, locum, vbi erant plures multitudines , sæpiùs visitaret. Discipulos verò ideò ducebat secum , vt ipsi per verba & exempla ipsius instruerentur.

h Et illic,] id est, in Iudæa

i Demorabatur cum eis,] id est,cum Discipulis, vel cum credentibus Iudæis , qui erant ibi.

Inf. 7. f. *k* Et baptizabat.] *August.* Suo Baptismo, non quo baptizatus est. Sed quomodo dicitur hic , quòd baptizabat, cùm in seq. cap. dicatur, quòd ipse Iesus neminem baptizabat. Et dicit *Chrys.* quod Iesus neminem per se baptizabat, sed per Discipulos quorum opus suum reputatur. Sed quæret aliquis , quare Christus non baptizant per se? Et dicit *Chrysost.* quòd nondum erat Spiritus datus , quia Iesus nondum erat glorificatus. Vnde , quia Baptismus Iesu erat in Spiritu , decens erat, vt non baptizaret in illo Baptismo , in quo Spiritus sanctus nondum dabatur. Sed ex hoc videtur , quod Baptismo Discipulorum non dabatur Spiritus sanctus cuius contrarium dicit hic *Gloss.* Ad hoc dicendum est,quod duplex fuit Baptismus Discipulorum. Primus fuit introductiuus & præparatiuus ad Baptismum Christi,sicut Baptismus Ioannis : Et hoc Baptismo baptizabant modò Discipuli , sicut hic dicitur. Alius autem Baptismus Discipulorum fuit , quando Christus post incarcerationem Ioannis misit eos baptizare. Dicimus ergo , quod in primo Baptismo non dabatur Spiritus sanctus,quia Discipuli non habebant tunc aliam rationem baptizandi, nec aliam formam , quàm Ioannes. Et nota, quod ita sit , accipitur à *Chrys. 29. Homil.* vbi sic dicit:Si quis scruteтur , quid ampliùs habebat Discipulorum Baptisma baptismate Ioannis?dicimus, quoniam nihil. Alterutra enim similiter,i. æqualiter eã,quæ ex spiritu erat,gratia expertia erant:& causa baptizandi vna vtriusque erat , scilicet, Christo adducere eos, qui baptizabantur. Et ideò dicimus , quod in primo Baptismo Discipulorum non dabatur Spiritus sanctus:in secundo verò,quo baptizauerunt post Ioannis incarcerationem , & Christi prædicationem , dabatur Spiritus S. quia tunc vtebantur forma tradita à Christo. Sed quæritur , quæ fuit necessitas, vt primò baptizarent Discipuli hoc Baptismo, in quo non dabatur Spiritus S. cùm satis per Baptismum Ioannis esset populus assuetus Baptismo ? Ad hoc dicendum, quod decens fuit , vt discipuli aliquam reuerentiam exhiberent Ioanni Baptistæ , tenendo formam Baptismi ipsius:& vtile etiam fuit populo , ne confunderetur videns subitò contraria Baptismata, & ideò conueniens fuit , vt quamdiu Ioannes vixit in mundo,non introduceretur noua forma Baptismi , maximè quia Christus nondum erat manifestus.Vnde *Aug.* dicit *in Gl. quadam parum,inf.* Cessante Baptismo Præcursoris, apertè incipit Baptismus Christi. Sequitur

De cõsec.dist. 4. a. quando ab Ierosolymis.

Moralit. * nifestantur. Omne enim , quod manifestatur , lumen est.

a Qui autem facit veritatem,] id est, opera verè stabilia & permanentia.

b Venit ad lucem,] id est, ad Christum , vel rationis discussionem , vel manifestationem : vt alij exemplo ipsius ædificentur,& Deus glorificetur,iuxta illud *Matth. cap. 5.* b. Sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra bona , & glorificent Patrem vestrum,qui in cœlis est. Quare venit ad lucem ?

c Vt manifestentur opera eius,] sibi,vtrum sint bona. Sic Paulus venit ad Petrum & Ioannem,& contulit cum eis de prædicatione sua , ne in vacuum cucurrisset, vt dicitur *Gal.* 2. a. Vel.

c Vt manifestentur,] aliis in exemplum ædificationis.

d Quia in Deo sunt facta,] id est,in charitate,quia Deus charitas est,vt dicitur 1. *Ioan.* 4. c. Vel. [In Deo sunt facta,] id est,secundum Dei voluntatem & cooperationem. Vel aliter.

a Qui facit veritatem ,] vitæ , iustitiæ , & doctrinæ.

b Venit ad lucem,] gratiæ, & gloriæ.

c Vt manifestentur opera eius ,] id est , auctorizentur.

d Quia in Deo sunt facta ,] quod patet ex sanctitate & auctoritate eorum. Ex sanctitate enim & auctoritate *August.* patet,quod opera eius fuerunt in Deo.

f Post hæc venit Iesus , & Discipuli eius in terram Iudæam, & illic demorabatur cum eis , & baptizabat.] Iudæa interpretatur confessio , seu glorificatio , seu laudatio , & significat Ecclesiam , siue animam. Quæ tripliciter confitetur. Triplex enim est confessio. Prima de peccatis, secunda laudis, tertia gratiarum actio de perceptis beneficiis.

De prima dicitur *in Psalm.* 31. c. Dixi : confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino. *Iosue 7.* c. Fili , da gloriam Deo Israel , & confitere, atque indica mihi,quid feceris.

De secunda dicitur similiter *in Psalm.* 117. Confitemini Domino , quoniam bonus. *Eccles.* 51. c. Confitebor tibi, Domino Rex,& collaudabo te.

De tertia dicitur *Tob.* 12. b. Benedicite Deum cœli,& coram omnibus viuentibus confitemini illi:quia fecit nobiscum misericordiam suam.

De his tribus simul dicitur *Isa.* 51. b. Gaudium & lætitia inuenientur in ea , id est , in anima post peccatorum confessionem , gratiarum actio & vox laudis. In hanc igitur terram, id est , animam sic confitentem tripliciter , venit Iesus, & moratur ibi cum Discipulis , & baptizat. Venit per gratiæ infusionem : Moratur ibi per bonæ vitæ continuationem : Baptizat per cordis compunctionem & lachrymarum effusionem , quam aliquando dat Dominus post bonæ vitæ continuationem. Veniunt autem cum Christo Iesu Discipuli eius , qui cum eo , & ipse cum eis moratur , id est , motus & gestus, & actus , & sermones disciplinati & ordinati. Aliter enim non manet Iesus, id est,salus in anima , nisi firmiter custodiatur exterior sensuum disciplina. Item per Iudæam significatur Religio , in quam venit Iesus, id est, homo se & alios saluare cupiens , & ibi moratur discendo & benè viuendo , & postea baptizati plorando & prædicando & benè viuendo. Priùs enim debet homo in religionem venire & morari , & discere tam vitam quàm scientiam , antequam baptizet per doctrinam. Vnde *Dionysius.* Det mihi Deus primum quidem scire ; deinde docere , quod expedit. Sic fecit Ioannes Baptista. Primò mansit in deserto,deinde prædicauit Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, vt dicitur *Marc.* 1. a. Et hoc est,quod legitur *Eccl.*18. c. Ante iudicium,id est, antequam Iudex aliorum fias , para iustitiam tibi : & antequam loquaris, * disce. *a* Erat

A sti. Sequitur. *a* Erat autem,&c.] Hic prosequitur Euangelista de Baptismo Ioannis, determinans locum, vbi baptizabat,& quare ibi,quia scilicet, abundabat aquis, quæ necessariæ erant propter multitudinem populorum venientium ad se causa baptizandi. Dicit ergo : *a* Erat autem & Ioannes baptizans in Ennon.] Sicut dicit *Beda*, Ennos hebraicè idem est, quòd aqua. Vnde quasi nominis interpretationem aperiens subdit.

Matth. 3. b. *Luc. 3. b.*

a Erat autem & Ioannes baptizans in Ennon *b* iuxta Salim : *c* quia aquæ multæ erant illic, & *d* veniebant & *e* baptizabantur. *f* Nondum enim missus fuerat in carcerem Ioannes. *g* Facta est † ergo quæstio ex Discipulis Ioannis cum *h* Iudæis *i* de purificatione

al. † autem

b Iuxta Salim] ciuitatem, in qua regnauit Melchisedech. *Hebr.* 7. a.

c Quia aquæ multæ erant illic,] in quibus baptizabatur populus veniens ad ipsum. Et nunquid veniebant tot ad ipsum? Ita dicit Euangelista.

d Et veniebant,] ferè de tota Iudæa.

e Et baptizabantur,] ab eo in aqua tantùm : quia Baptisma eius nullam gratiam conferebat. Et quia posset adhuc aliquis dubitare, quomodo, scilicet, Ioannes baptizaret , Iesu baptizante : occurrit Euangelista dicens.

f Nondum enim missus fuerat in carcerem Ioannes.] Ante cuius incarcerationem non incæpit Iesus apertè baptizare Baptismo suo , vel prædicare. Vnde *Chrysostomus* dicit,quod dispensatione Dei Ioannes citiùs traditus est Herodi, vt Iesus liberiùs prædicaret, & aliam formam Baptismi instirueret. Et iterum, ne populus ampliùs confunderetur duos sequens ; sed ad verum Rectorem suum penitùs conuerteretur. Sed ex hoc surgit dubitatio , quia secundum hoc videtur quod Ioannes statim debuit cessare à Baptismo & prædicatione , cùm Christus incepit baptizare & prædicare. Ad hoc dicendum, quod tribus de causis baptizauit, & prædicauit Ioannes cum Christo. Prima est, ne Discipuli Ioannis inuidia liquescerent : quia qui indignabantur de exaltatione Christi, plus moti fuissent, si vidissent Magistrum suum penitùs cessare. Secunda causa & fortior est, quia Ioannes maioris auctoritatis erat, quàm Discipuli Christi ; & ideò cùm Christus nondum esset plenè manifestatus, nec volebat Christus per se manifestari;expediens fuit, vt Ioannes adhuc baptizando , & prædicando testimonium ferret ipsi Christo, cuius testimonium insuspicabilius erat, quia ipse Ioannes non sequebatur Christum. Tertia causa est & fortissima , quia Ioannes testificatus fuerat de Christo. Vnde si statim , Christo prædicante , cessasset Ioannes , putaretur esse ei in aliquo contrarius : ideo vt hanc suspicionem tolleret, adhuc baptizabat. Quare autem introduxerit Euangelista hoc de Baptismo Ioannis, aperit subdens.

g Facta est ergo quæstio ex Discipulis Ioannis ,] defendentibus Baptismum Magistri sui , quem putabant esse maiorem Christo:& Baptismum eius meliorem Baptismo Christi.

h Cum Iudæis] qui erant baptizati à Discipulis Christi. Et de quo erat quæstio ?

i De purificatione ,] id est, de Baptismo , quis , scilicet, esset melior, aut Baptismus Ioannis ; aut Discipulorum Christi. Narrat enim *Chrysostomus*, quod quidam Iudæus, vel fortè plures fuerant baptizati à Discipulis Christi : ad quos venerunt Discipuli Ioannis volentes persuadere illis, quod non essent baptizati bono Baptismo , & quod deberent iterum baptizari Baptismo Ioannis : & illi non consenserunt eis. Et ideò facta est quæstio inter eos, Discipulis Ioannis asserentibus , quod Baptismus Ioannis esset melior ; Iudæis è contra dicentibus , quod Baptismus Discipulorum Christi esset melior. Et quia Discipuli Ioannis mouerunt litem , ideo consideratè dicit Euangelista : [Facta est quæstio ex Discipulis Ioannis cum Iudæis,] non ex Iudæis cum discipulis Ioannis.

i De purificatione ,] illorum duorum Baptismatum. Et quia Discipuli Ioannis non potuerunt persuadere Iudæis, ideo venerunt ad Ioannem inuidia liquefacti , & accusantes Iesum de præsumptione , vel vt solueret eis A quæstionem. Vnde

Moralit. * disce. *a* Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim , quia aquæ multæ erant illic.] In hoc loco gerit Ioannes typum Prælatorum , qui habent officium baptizandi , prædicandi , confessiones audiendi , licet pauci adimpleant illud officium. Baptismus autem iste debet fieri in Ennon iuxta Salim. Ennon enim interpretatur fons tristitiæ , in quo notatur abundantia & continuitas doloris , per quam fit abductio à peccatis. Vnde *Augustinus* : Semper de peccato doleas , & si non doluisti doleas. Sed Ennon est iuxta Salim ; quæ interpretatur vulpes , quæ est cauta. In quo notatur, quòd dolor de peccatis præteritis debet esse cùm cautela de futuris, & talis pœnitentia recta est. Vnde *Augustinus*. Sic describit pœnitentiam : pœnitentia est peccata præterita deflere , & flenda iterum non committere. Alioquin dicit *Augustinus* , inanis est pœnitentia , quam sequens culpa coinquinat. Vnde *Ecclesiast.* 34. d. Qui baptizatur à mortuo , & iterum tangit mortuum , quid proficit lauatio illius ? Sic igitur in Ennon iuxta Salim , id est , in dolore continuo , & cauto proposito fit Baptismus , id est, peccatorum absolutio ; quia ibi sunt aquæ multæ lacrymarum , & gratiarum , quibus peccata lauantur. *Psalm.* 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum lacrymis meis , &c. *Ezech.* 36. e. Effundam super vos aquam mundam : & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Non potest esse Ennon sine aquis multis , id est, dolor magnus sine lacrymis. Fons enim tristitiæ in lacrymarum aquas stillat continuè. Vnde *Iob* 16. d. Ad Deum stillat oculus meus. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam , & oculis meis fontem lacrymarum , & plorabo die, ac nocte, id est , continuè: Et *infrà eodem.* Deducant oculi mei lacrymas , & palpebræ meæ defluant aquis. Quod autem in lacrymis sit gratia baptizans , habetur ex eo , quod dicitur *Isa.* 38. b. Audiui orationem tuam , & vidi lacrymam tuam: & ecce ego super dies tuos adiiciam quindecim annos; & de manu Regis Assyriorum eruam te , & ciuitatem istam.

Tria notantur quæ facit oratio & lacryma.

Primum additio vitæ spiritualis.

Secundum protectio ab incursu Diaboli.

Tertium conseruatio pacis ad ciues. Istæ sunt aquæ, quæ quantò ampliùs crescunt , tantò magis arca Noë in sublime leuatur. *Genes. cap.* 7. c. Istæ etiam sunt , quæ fuerunt filiis Israël pro muro à dextris & à sinistris. *Exodi cap.* 14. Sequitur.

d Et veniebant] Iudæi ad Ioannem in Ennon.

e Et baptizabantur] ab eo. Sic ad Prælatum, qui est in pœnitentia , multi veniunt , & baptizantur, & mundantur ab eo : quia talis doctrina libenter suscipitur. Vnde *Greg. super Ezech.* Ad hoc , vt seruetur veritas prædicandi, teneatur, necesse est, altitudo viuendi.

f Nondum enim missus fuerat in carcerem Ioannes ,] Ioannes enim incarceratus non baptizat , id est , Prælatus , aut Prædicator peccato subditus non mundat , vel sanctificat , immò potius exemplo malæ vitæ inquinat. *Ecclesiast.* 34. a. Ab immundo quid mundabitur : & à mendace quid verum dicetur ? *Gregorius.* In exemplum culpæ vehementer extenditur , cùm reuerentia ordinis peccator honoratur. *Beda super Exodum.* Quia ad Sacerdotium, Magisteriúmque populi Dei promouetur , primùm eius opera cognoscantur , vt dum hoc , quod foris patet , omnibus irreprehensibile patuerit , integritas cordis & sinceritas fidei probetur *infrà* 8. a. Qui sine peccato est vestrûm , primus in eam lapidem mittat.

g Facta est ergo quæstio ex Discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione , id est , de Baptismo Christi , & de Baptismo Ioannis , quis esset melior. De hoc enim Discipuli Ioannis zelo inuidiæ moti contra Christum contendebant cum Iudæis , qui erant baptizati Baptismo Christi , quibus sic opponebatur. Christus baptizatus est à Ioanne : ergo Ioannes maior est eo Iudæi verò illis è contrariò opponebant , dicentes : Ioannes Discipulos suos mittit ad Christum ; ergo Christus maior est eo.

Et in hac contentione significatur contentio , quam sæpe habent Discipuli de Magistris suis : vel homines de Regibus suis. Quos redarguit Paulus 1. *Corinthiorum cap.* 1. b. dicens Significatum est mihi de vobis,fratres , quod contentiones sint inter vos : hoc autem dico , quod vnusquisque vestrum dicit. Ego quidem sum Pauli : ego autem Apollo ; ego verò Cephæ; ego autem Christi. Mala est ista contentio; sed bona vita Discipuli probat bonitatem Magistri. Vnde illi, qui zelant pro Magistris suis , non verbis , sed operibus * bonis deberent

a quæstionem. Vnde sequitur. *a* Et venerunt ad Ioannem] Discipuli eius, non Iudæi.
b Et dixerunt ei,] inuidia moti. *c* Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui testimonium perhibuisti: ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.] Notanda sunt verba istorum Discipulorum Ioannis: singula enim excitatiua sunt ad indignationem. Dicunt enim.

Et *a* venerunt ad Ioannem, *b* & dixerunt ei: *c* Rabbi, *d* qui erat tecum trans Iordanem, *e* cui tu testimonium perhibuisti *f* ecce hic baptizat, & *g* omnes veniunt ad eum. *h* Respondit Ioannes *i* & dixit: *k* Non potest homo *l* accipere *m* quicquã, nisi *n* fuerit ei datum de cœlo.

D *c* Rabbi,] id est, Magister, quod est nomen dignitatis, vt eo audito Ioannes contra Christum accendatur zelo, quasi auferentem ei suam dignitatem.
d Qui erat tecum trans Iordanem,] non tu cum eo; sed ipse, tecum, tanquam Discipulus tuus: & nihil ampliùs nobis habens.
e Cui testimonium perhibuisti,] id est, qui non fuit cogni us, nisi per te: & ideò maiorem reuerentiam deberet tibi exhibere: nec ita esse præsumptuosus, vt te baptizante, baptizaret.
f Ecce.] id est, manifestè & euidenter, hic baptiat. Vnde multum miramur de tanta ipsius præsumptione, quod audet similia tibi facere. Vnde debes rationabiliter indignari contra eum, qui laborat ad perditionem famæ tuæ.
g Et omnes veniunt ad eum,] te contempto, quasi dicant, nullus iam venit ad te: & ita contemptus ab omnibus eris in confusione. Ecce quanta inuidia mouebantur Discipuli Ioannis contra Christum & Discipulos eius. Sed quæritur, quare Euangelista ita superficialiter tangit eorum inuidiam, & non potiùs inuectiuè loquitur contra eos? Ad hoc dicendum est, quod Euangelista mala aliorum leuiter tangit, ne putaretur velle infamare alios. Hoc autem maximè debuit leuiter pertransire, ne videretur ex amore carnali defendere cognatum, & ex zelo inuidiæ contra Discipulos Ioannis moueri, qui contra ipsummet Euangelistam, & alios Discipulos Christi mouebantur.
h Respondit Ioannes,] Baptista Discipulis suis, videns zelum eorum.
i Et dixit] eis. *k* Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo.] Sapienter & modestè compescit Ioannes zelum & inuidiam Discipulorum suorum. Primò enim ostendit, quod ipsi rebellantes Christo, repugnant Deo: vt sic perterriti desistant ab inuidia. Est igitur sensus. Vos indignamini, quia Christus baptizat, & quod omnes veniunt ad ipsum; sed non debetis super hoc indignari, quia ego purus homo nihil habeo, nisi ab eo, qui est Deus. A me est infirmitas, ab illo gratiæ, qua baptizo & prædico sublimitas. Et hoc est.
k Non potest homo,] purus quantumcunque magnus, siue ego, siue alius.
l Accipere,] id est, habere.
m Quicquam,] stabile, & magnum, vel etiam modicum.
n Nisi fuerit ei datum de cælo.] Et ideò si Christus habet honorem, de cælo habet eum: & ideò non potestis destruere. Insuper bellantes contra eum, rebellatis contra Deum, à quo habet honorem. Vnde non debetis indignari contra eum, quem Deus honorat: neque enim quod Deus facit, potest homo dissipare. Simile dixit Gamaliel Iudæis. *Act.* 5. g. Discedite ab hominibus istis & sinite illos: quoniam si ex hominibus est consilium hoc, dissoluetur; si verò Deo est, non poteritis dissoluere, ne fortè & Deo repugnare videamini. Sed quæret aliqui, quàre Ioannes à tanto terrore inchoauit responsionem contra Discipulos? Respondeo. Propter tyrannidem inuidiæ, quæ non nisi magno timore inuidiæ desistit. Quod patet in Saul, qui multories monitus à Deo, & Samuele, nunquam destitit persequi Dauid, nisi fortè aliquando, quando tradebatur in manus Dauid: tunc territus ad tempus quiescebat. Sed iterum quæret aliquis, quare Ioannes ita paulatim certificat Discipulos suos, & non potiùs statim dixit eis: Quiescite ab inuidia, quia ipse est Filius Dei: Si enim hoc dixisset, statim quieuissent Discipuli eius. Ad hoc dicimus iterum, quod natura inuidiæ fuit in causa, quæ non potest subitò curari, sed paulatim, nunc timore, nunc terrore, nunc blanditiis. Vnde si Ioannes dixisset eis statim, quod ipse esset filius Dei, & maior eo, nimis exasperarentur & nihil doctrinæ susciperent: & ideo necesse fuit paulatim eos abstrahere ab inuidia. Ita soluit *Chrysostomus*. Vt autem magis pacificè eos abstraheret Ioannes, hoc ipsum, quod ipsi adduxerant per o se, inflectit contra *Moralit.*
* bonis deberent certare. Et hoc est certamen bonum. De quo dicitur 2. *Timoth.* 4. Bonum certamen certaui. Sequitur.
a Et venerunt ad Ioannem] Discipuli sui, scilicet.
b Et dixerunt] inuidia concitati.
c Rabbi, qui erat tecum,] quasi Discipulus tuus.
e Cui tu testimonium perhibuisti] dans ei famam quasi ignoto & imperfecto.
f Ecce hic baptizat,] te præsente, quod est ingratitudo & præsumptio magna.
g Et omnes veniunt ad eum,] te contempto, quasi ad maiorem & meliorem Baptistam. Talia verba loquuntur aliquando Discipuli ad Magistros suos, vt acquirant gratiam apud eos, & concitent inuidiam atque discordiam inter illos. Quorum typum gerit Iosue *Numer.* 11. f. vbi sic legitur. Cùm prophetarent viri in castris, cucurrit puer & nunciauit Moysi dicens: Heldad & Medad prophetant in castris, statimque Iosue filius Nun minister Moysi electus è pluribus, ait: Domine mi Moyses, prohibe eos. Ecce quomodo inuidi torquentur de profectu aliorum. Nam ipsi Discipuli Ioannis torquebantur de multitudine venientium ad Christum. Sic multi hodie dolent, quod alij Magistri habent plures Discipulos, quàm suus. Et certè hoc prouenit ex eo, quod homo propriam gloriam quærit. Vnde *Genes.* 37. b. dicitur, quod causa somniorum, atque sermonum inuidiæ, & odij semitem ministrauit. Quare? Quia per illa somnia ostendebatur exaltatio Ioseph super fratres suos. *Augustinus in libro de conflictu vitiorum & virtutum*, inducit inuidiam sic loquentem: In quo minor es illo, vel illo? Cur ergo eis æqualis, vel superior non es? Quantùm vales, quod ipsi non valent? Non ergo tibi æquales, vel superiores esse deberent. *Iob.* 5. a. Paruulum occidit inuidia. Ibi *Gloss.* Paruulus inuidia occiditur: quia nisi inferior esset, de bono alterius non doleret. *August.* Cùm per omne vitium antiqui hostis virus humano cordi infundatur, in zelo inuidiæ tota viscera serpens concutit. Hæc est enim, qua Cain contra fratrem suum amatur, filij Iacob contra Ioseph, Iudæi contra Christum, Babylonij contra Danielem. Hæc est vermis, qui Iouæ hederam consumit, dum aliorum prosperitati mordendo detrahit. *Basilius in quodam sermone.* Sicut proprium boni Dei est liberalitas & largitio; ita proprium est Diaboli liuor & inuidia. Vnde *Sapient.* 2. d. Inuidia Diaboli mors intrauit in orbem terrarum; imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Inter omnia vitia hæc causam habet verecundiorem. Nam si quæras à Saule, quare persequatur Dauid? quid respondebit? nisi quia induit illum Spiritus Domini, & à me recessit: vel quia Goliam inimicum meum interfecit Similiter isti non haberent causam maledicendi Christum, nisi quia omnes veniunt ad Christum, & gratiam Baptismi ab eo percipiunt.
h Respondit Ioannes] volens sanare Discipulos.
i Et dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.] *Chrysostomus*, quasi dicat, Deo rebelles estis, non homini: quia quod omnes ad ipsum veniunt, donum Dei est, non hominis. Sic deberent Magistri respondere suis Discipulis detrahentibus de aliis Magistris, dicentes: quiescite; quod enim plures confluunt ad illum, & libenter audiunt eum, donum Dei est, cuius ordinationi nemo debet resistere. Similiter videtur respondisse Dominus Discipulis suis. *Luca* 9. f. vbi dixerunt. Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem Dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur te nobiscum. Et ait illis Iesus: Nolite prohibere eum: qui enim non est aduersum vos, pro vobis est. Similiter respondit Moyses Iosue pro ipso æmulanti *Numer.* 11. f. Quid æmularis, inquit, pro me? quis tribuat, vt omnis populus propheret & det ei Deus Spiritum sanctum suum? Sed heu mortuus est omnis Moyses: quia nullus talis Magister inuenitur, qui tam sincerè diligat Deum, vt æquè gaudeat, si per alium laudatur, & prædicatur Deus, sicut per se. Quare? Quia omnes quæ sua sunt, quærunt, non quæ Iesu Christi, id est, propriam gloriam, non gloriam Dei. Et ideò modò & Magister Discipulo, & Discipulus Magistro inuidet de dono Dei. Dolet vnus, si alius legit, aut prædicat meliùs ipso. Ita non
* fecit Elias, qui

a ſe inflectit contra eos. *a* Ipſi vos mihi teſtimonium perhibetis] dicendo, cui teſtimonium perhibuiſti.

b Quod dixerim, non ſum ego Chriſtus,] quando miſſi fuerunt ad me Phariſæi & Sacerdotes, *ſuprà* 1.b.

c Sed ; dixi, quia miſſus ſum ante illum, vt præco ante Regem, vt ſeruus ante

Suprà 1. *b.* Dominum parare viā

al. † quoniā. eius. Vnde non debetis ampliùs indignari contra eum, cuius minister ego ſum. Poſſent autem quærere Diſcipuli Ioannis : Si tu es miſſus ante il-

lo. Ipſi *a* vos mihi teſtimoniū perhibetis, *b* quòd dixerim, nō ſum ego Chriſtus; *c* ſed † quia miſſus ſum ante illum. *d* Qui habet ſponſam ſponſus eſt; *e* amicus autem ſponſi, *f* qui ſtat, & *g* audit eum, *h* gaudio gaudet *i* propter vocem ſponſi.

lum, quis igitur es tu : & quis eſt ille ? Et reſpondit Ioannes.

d Qui habet ſponſam ſponſus eſt,] ſcilicet, Chriſtus, cui Eccleſia deſponſata eſt per fidem : non mihi, qui ſum purus homo.

Vnde *Oſee* 2.d. Sponſabo te mihi in fide. Chriſtus verò ſponſus eſt, & eius ſponſa eſt Eccleſia, credens in eum, vt in Deum ſuum. *Epheſ.*5. c. Viri, diligite vxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam. Et *infrà* g. Propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ : & erunt duo in carne vna. Sacramentum autem hoc magnum eſt ; ego autem dico in Chriſto & Eccleſia.

e Amicus autem ſponſi] congaudens ſponſo & ſponſæ.

f Qui ſtat] humilis, non cadit ſuperbus.

Item, qui ſtat, id eſt, quieſcit tradita ſponſa ſponſo, qui laborauit priùs, vt poneret ſponſam cum ſponſo, id eſt, Eccleſiam cum Chriſto.

g Et audit eum] loquentem cum ſponſa ſua.

h Gaudio, gaudet,] id eſt, duplex gaudium habet. Vnum de honore ſponſi, & alterum de vtilitate ſponſæ.

i Propter vocem ſponſi.] qua ſponſam alloquitur & instruit per ſeipſum ad quod amicus, qui modò ſtat, & quieſcit modis omnibus laborauit. Metaphoricè loquitur Ioannes, Chriſtum vocans ſponſum, & Eccleſiam ſponſam, propter naturæ humanæ conformitatem, & amoris vnitatem, quæ eſt inter Chriſtum & Eccleſiam.

Item propter regiminis auctoritatem, quæ eſt in Chriſto, & prolis fœcunditatem, quæ eſt in Eccleſia, quæ parit & remanet virgo. Se autem dicit amicum ſponſi, qui fideliter laborauit ad hoc, vt Chriſto coniungeretur ſponſa ſua vera fide. Et quia Eccleſia iam in parte credebat in eum, & Chriſtus loquebatur per ſe ipſi Ec- a cleſiæ, in hoc gaudebat

** aliter.* * fecit Elias, qui à Domino impetrauit, vt eius Spiritus duplex fieret in Eliſæo Diſcipulo ſuo. 4. *Reg.*2. b. Vbi eſt modò talis Elias, imo potiùs modo ad inuicem æmulantur. Et quare hoc ? Certè quia non ſunt Prophetæ, ſed homines, id eſt, carnales. 1.*Corinth.*3.a. Cùm ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis & ſecundum hominem ambulatis? *Pſal.*73. Signa noſtra non vidimus: iam non eſt Propheta.

a Ipſi vos mihi teſtimonium perhibetis, quod dixerim, non ſum ego Chriſtus, ſed quia miſſus ſum ante illum.] Non ſufficit Ioanni retundere inuidiam Diſcipulorum, niſi etiam ſe humiliaret coram eis, dicens ſe non eſſe Chriſtum, licet putaretur à multis, ſed Chriſti nuncium. Vnde *infrà eodem*. Illum oportet creſcere; me autem minui. Ponit autem Ioannes in hac ſerie tres cauſas humiliationis ſuæ.

Prima, quia nihil habet à ſe, quæ notatur *ibi*. Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo. Et de hoc dicitur. 1.*Corinth.*4.b. Quid habes, quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis?

Secunda, quia nuncius eſt, non Dominus, quod notatur *ibi*. Non ſum ego Chriſtus, ſed miſſus ante illum. De hoc dicitur *Malach.*3. Ecce ego mitto Angelum meum ; & præparabit viam ante faciem meam. Et *ſuprà* 1.a. Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes.

Tertia, quia eſt amicus ſponſi, & non ſponſus : quod notatur conſequenter, cùm dicitur Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. &c. Iſta tria debet quilibet Iuſtus, & maximè prælatus apud ſe recolere, cùm Diſcipuli ſui, id eſt, opera ſua bona & motus diſciplinati volunt eum per occaſionem extollere.

Primo debet cogitare, quia nihil boni habet à ſe, ſed totum à Deo. *Iac.*1. c Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum.

Secundo debet conſiderare, quia famulus eſt, & non Dominus ; & ita fur, & proditor eſſet, ſi bona Domini ſui vſurparet. *Luc.* 12 f. Quis, putas, eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis in tempore tritici menſuram.

Item *beatus Bernardus*, Fidelis es ſeruus, ſi de multa gloria Domini tui, & ſi non exeunte ex te, tamen tranſeunte per te, nil manibus tuis adhærere contingat.

Tertiò debet conſiderare, quia amicus ſponſi eſt, & non ſponſus. Vnde ſequitur.

d Qui habet ſponſam, ſponſus eſt.] Sponſa Chriſti eſt gloria, quam ſibi ſoli retinet, & nulli ſeruorum vult communicare.

Vnde *Iſa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. 1. *Timoth.*1 d. Soli Deo honor & gloria. Omnia alia bona communicat nobis Deus ; gloriam verò ſibi ſoli retinet.

Vnde dicit Ioſeph. *Geneſ.* 39 b. Ecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat, quid habeat in domo ſua : nec quicquam eſt, quod non ſit in mea poteſtate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es: quomodo ergo poſſum hoc malum facere, & peccare in Dominum meum ? *Marci capitulo* 6. c. Non licet tibi habere vxorem fratris tui, ſcilicet, Chriſti gloriam, dicit Ioannes Herodi. Vel aliter, ſponſa Chriſti eſt Eccleſia, quam amat, vt ſponſam.

Vnde *Epheſ. capitulo* 5. c. Viri, diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt ſanctificaret illam. Hanc ſponſam zelat Chriſtus quaſi zelotypus, ita vt nullum permittat ei loqui. *Zachariæ capitulo primo*, c. & 8. a. Zelatus ſum Ieruſalem & Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus ſum eam. Hanc ſponſam copulauit ſibi Chriſtus duplici copula.

Prima conſiſtit in conformitate naturarum, de qua dicitur *Hebr. cap* 2.d. Nuſquam Angelos apprehendit ; ſed ſemen Abrahæ apprehendit. *Deuteronom. cap.* 10. c. Paſſibus tuis conglutinatus eſt Dominus, & amauit eos, elegitque ſemen eorum.

Secunda conſiſtit in vnitate voluntatum. De qua dicitur 1. *Corinthior.* 6. d. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt. De hac ſponſa generat Chriſtus filios verbo prædicationis.

Vnde *Iacob.* 1. c. Voluntariè genuit nos verbo veritatis. Ideò verbum dicitur ſemen. *Luca cap.* 8. b. Et ſicut bonus ſponſus exhibet ſponſam ſuam honorabiliter in victu & veſtitu : ita Chriſtus Eccleſiam.

Vnde *Ezechiel.* 16. b. Veſtiui te diſcoloribus, & calceaui te hiacyntho, & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus & ornaui te ornamento, & ornata es auro & argento, ſimilam & mel & oleum comediſti. De hac ergo ſponſa dicit.

d Qui habet ſponſam, ſponſus eſt ; amicus autem ſponſi, qui ſtat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi] Sponſus eſt Chriſtus, vt diximus. Amici ſponſi ſunt Prælati, quibus commiſſa eſt cuſtodia ſponſæ, id eſt, Eccleſiæ.

Vnde in perſona eorum dicitur *Canticorum capitulo* 1. b. Poſuerunt me cuſtodem in vineis. Hi amici debent ſtare extenti ad ſuperna per deſiderium & ſpem & contemplationem.

Vnde *ſuprà* 1.e. Altera die ſtabat Ioannes, & ex Diſcipulis eius duo. Debent etiam audire vocem ſponſi, id eſt, præceptis Domini obedire, vt verè ſint Iacob & Iſrael.

Tertiò debent gaudere propter vocem ſponſi ad ſponſam.

Vnde *Cant.* 8. d. Quæ habitas in hortis, amici auſcultant, fac me audire vocem tuam. Et de hoc debent gaudere Prælati, quia totum gaudium eorum debet eſſe de hoc, quòd ſponſus loquitur ad ſponſam, id eſt, Chriſtus ad Eccleſiam. Ad quam loquitur quatuor modis.

Primò per Prædicatores, ſecundò per beneficij largitionem, tertiò per inſpirationem, quarto per flagella Et de his quatuor dicitur *Prou.* 1.c. Vocaui, & renuiſtis : extendi manum meam, & non fuit, qui aſpiceret: deſpexiſtis omne cōſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. Huic quadruplici locutioni ſponſi debet ſponſa quadrupliciter reſpondere. Primæ per auditorum impletionem, ſecundæ per gratiarum actionem : tertiæ per conſiliorum operationem, quartæ per vitæ emendationem. Vnde *Iob* 14. c. Vocabis me, & ego reſpondebo tibi. Sic auditur communiter vox ſponſi & ſponſæ, & tunc gaudio gaudent veri amici. Vnde *Ier.* 33.b. Ecce adhuc audietur in loco iſto, quem vos dicitis eſſe deſertum vox gaudij & vox lætitiæ, vox ſponſi & vox ſponſæ, vox dicentium. Confitemini Domino, quoniam

Δ clesiæ, in hoc gaudebat Ioannes. Vnde sequitur.

a Hoc ergo] scilicet, quòd sponsus alloquitur sponsam, scilicet Christus Ecclesiam: & quòd omnes ad ipsum veniunt.

b Gaudium meum impletum est,] quia ad hoc ego laboraui vsque modò.

Suprà 1. d. Sed quærit *Chrysostomus*, quomodo nunc dicat se amicum sponsi Ioannes, qui suprà dixit. Non sum dignus soluere corrigiã calceamenti eius? Respondet *Chrysostomus*, ideò dicit modò se amicum sponsi, quia putabant eum morderi inuidia erga Iesum; suprà vero, vbi putabatur esse Christus, dixit se indignum soluere corrigiam calceamenti eius, vtrobique succurrens periculo aliorum. In hoc etiam gaudebat Ioannes, quia Christus apud hominum opinionem crescebat: & ita gaudebat de sua humiliatione & Christi exaltatione, quasi bonus & fidelis nuncius. Vnde sequitur,

a Hoc ergo *b* gaudium meum impletum est. *c* Illum oportet crescere, *d* me autem minui. *e* Qui desursum venit, *f* super omnes est. *g* Qui est de terra, *h* de terra est, & de terra loquitur. *i* Qui de cælo *k* venit, *l* super omnes est. Et *m* quod

c Illum oportet crescere,] in notitia & opinione populi.

d Me autem minui,] qui putabar esse Christus, oportet, vt cognoscar esse seruus. Huic autem exaltioni Christi, & Ioannis humiliationi attestatur genus mortis vtriusque, & tempus Natiuitatis. Christus enim exaltatus fuit in Cruce; Ioannes autem capite fuit truncatus. Item Ioannes diebus decrescentibus fuit natus; Christus verò diebus crescentibus. Et meritò oportet illum crescere in notitia populi, quia ipse est maior omnibus in natura sui. Vnde sequitur.

Cùm duplex sit natiuitas? in vtero, & ex vtero. Si intelligatur de natiuitate in vtero, consideranda sũt æquinoctia. Si verò natiuitas ex vtero, consideranda sunt solstitia. Vtrobique verum est.

e Qui desursum venit,] id est, de cælo, quia cælestis naturæ est, quoad Diuinitatem.

f Super omnes est,] id est, incomparabiliter excellit omnes. Vel sic secundùm *Augustinum*.

e Qui desursum venit,] id est, de altitudine humanæ naturæ, quæ fuit ante peccatum, de qua altitudine Christus assumpsit humanitatem suam, quoad immunitatem peccati, non pœnalitatis, seu passibilitatis: habuit enim humanam naturam naturaliter passibilem, sicut alij homines, sed omnino immunem à peccato omni, actuali & originali, quod non alij homines. Et quoad hoc.

f Super omnes est,] Angelos & homines, & quoad dona virtutum, quia sine mensura recepit Spiritum; nos autem ad mensurã. Vnde *Psalm.* 44. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Quomodo autem descenderit Christus per patres, qui vtraque infectione percussi erant, hoc magis pertinet ad disputationem. Sed hoc sciendum est, quod non descendit, vt quidam hæretici dixerunt, per quandam partem naturæ humanæ, quæ remansit in corrupta, & non infecta in Adam, quæ semper descendit vsque ad Christum in sua puritate, immò tota humana natura corrupta fuit in Adam & infecta; sed in B. Virgine in abscisione particulæ, vnde formatum est corpus Christi, fuit mundata omnino à corruptione & infectione vitij, sed non pœnalitatis. Ostensa autem Christi excellentia, ostendit Ioannes suam humilitatem. Vnde sequitur.

g Qui est de terra,] natus, quoad corpus: quia anima non est de terra.

h De terra est, & de terra loquitur,] id est, ex se terrenus est, & ex se terrena sapit & dicit; si verò diuina sapiat, & loquatur, ex virtute diuina illuminante est. Vel sic.

g Qui est de terra,] id est, de terrenis parentibus carnaliter natus, peccatum & pœnam ab eis contrahens.

h De terra est & de terra loquitur,] id est. ex se nihil sapit nec loquitur nisi terrena. *Chrys.* autem sic exponit.

g Qui est de terra,] id est. qui ex se infirmus est & carnalis, vt ego, dicit Ioannes.

h De terra est & de terra loquitur,] id est, talia docet, qualia decet docere terrenam infirmitatem. Vnde dicit *Chrys.* De terra se dicit loqui Ioannes, comparans doctrinam suam doctrinæ Christi, q. d. doctrina mea nihil est respectu doctrinæ Christi. Et adhuc magis expressè subiungit.

i Qui de cælo venit,] id est, de sinu Patris occultè in humanam naturam. *l* Super omnes est,] Angelos & homines, incomparabiliter omnes excellens, & ideò testimonium & doctrinam eius incomparabiliter excellit testimonium & doctrinam meam. *m* Et quod Δ vidit, Christus apud

* bonus, quoniam in sæculum misericordia eius, & vox portantium vota in domum Domini. Sequitur. Moraliter.

a Hoc ergo gaudium meum impletum est, in hoc, scilicet, quod Christus amat & alloquitur Ecclesiam. Et in hoc debet esse totum gaudium amicorum sponsi, id est, prælatorum, scilicet, de honore & profectu Ecclesiæ.

Vnde *Ioannes in tertia canonica* dicit. Maiorem horum non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. Sed certè multi de amicis sponsi magis gaudent de augmento pecuniæ, quàm de honore & profectu Ecclesiæ. *Isaia capitulo nono*, a. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Quod patet ex hoc, quod multi recedunt ab Ecclesiis suis vsque ad tempus messium: & tunc reuertuntur, quando debent colligi messes & impleri horrea. *Prouerbiorum capitulo septimo*, c. Non est vir in domo sua, abiit via longissima, sacculum pecuniæ secum tulit, in die plenæ Lunæ reuersurus. Sequitur.

c Illum oportet crescere,] fama; me autem minui. Et in hoc etiam gaudebat Ioannes, quod fama Christi augebatur, & sua minuebatur. Modò autem pauci sunt, qui gauderent de sui diminutione pro Christi exaltatione, qui in membris suis, non in se exaltatur.

Vel qui velint minui etiam in rebus suis, vt alij exaltentur in virtutibus; sed potiùs volunt omnes ferè exaltari in rebus & honoribus, vt alij diminuantur etiam in virtutibus. De quibus dicitur *Zacharia capit. vndecimo*. a. Hæc dicit Dominus, pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non dolebant, venundabant ea dicentes: benedictus Deus, diuites facti sumus.

e Qui desursum venit,] id est, cuius conuersatio in cælis est, ducens vitam angelicam

f Super omnes est,] id est, ab omnibus honoratur, & maior omnibus habetur. 1. *Corinth.* 2. d. Spiritualis homo omnia dijudicat: & ipse à nemine iudicatur. Vel sic.

e Qui desursum venit,] quam gratia desursum veniens illuminat.

f Super omnes est.] id est, ad cœlestia, quæ suprà sunt, tendit & aspirat. *Coloss.* 3. a. Si consurrexistis cum Christo quæ sursum sunt, quærite, non quæ super terram. Sic est de aqua, tantùm ascendit, à quanto descendit: similiter gratia, quæ de cælo est, facit hominem salire in cælum.

Vnde *infrà* b. Aquam quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

g Qui est de terra de terra est, & de terra loquitur] id est, cuius est terrena affectio & conuersatio, cuius terrena locutio & operatio. Et à lingua cognoscitur, vnde sit homo. *Matth.* 26. g. Verè & tu ex illis es; nam & loquela tua manifestum te facit. Legitur *Iudi.* 12. b. quod dicebant quidam Galaaditæ: Nunquid Ephrateus es: Quo dicente: Non sum, interrogabat eum. Dic ergo Sabboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat, Chebboleth, eadem littera spicam exprimere non valens. Affectio enim trahit ad se linguam: & ideò libenter & frequenter loquuntur homines de rebus, quas amant. *Isa.* 29. b. Erit quasi Pythonis de terra vox tua, & de humo mussitabit eloquium tuum. *Ierem.* Vanus sermo vanæ conscientiæ index est: quia ex abundantia cordis os loquitur *Math.* 12. c. Et *Basilius* dicit, quod auarus semper redditus computat. Vnde *Luc.* 12. c. legitur Hominis cuiusdam diuitis ager vberes fructus attulit, & cogitabat intra se dicens Quid faciam, quia non habeo, quò congregem fructus meos. Et dixit; hoc faciam: destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare.

i Qui de cælo,] contemplationis. vel sacræ Scripturæ, vel cœlestis conuersationis vel Religionis.

k Venit,] in mundum causa prædicationis & ædificationis.

l Super omnes est,] id est, honorabilior omnibus est. *Matth.* 11. d. Qui minor est in regno cœlorum, maior est illo. *m* Et quod vidit, & audiuit: hoc testatur.]

* Istud testimonium

vidit, & a audiuit, b hoc testatur & c testimonium eius d nemo e accipit. f Qui autē acceperit g eius testimoniū, h signauit, i quia Deus verax est. k Quem. n. misit l Deus, m verba Dei loquitur.

Δ vidit, Christus apud Patrem. a Et audiuit,] à Patre in sinu eius existens.

b Hoc testatur,] mundo in humanitate existens.

Vnde *infrà* 8. d. Quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Secundum *Augustinum*. Nihil aliud vidit, & audiuit à Patre filius, nisi se, qui est verbum eius & splendor figuræ substātiæ eius. Verbum audit filius, & splendorem videt, & hoc idem testatur ipse mundo, id est, seipsum mundo notificauit. Est igitur sensus, quòd Christus seipsum, quem Pater loquitur, ipse mundo notificauit. Secundum *Chrysostomum* autem sensus est. Quod vidit, & audiuit, hoc testatur, id est, certissimè scit: sicut certissimè scitur res, quæ videtur pariter, & auditur ab aliis. Non enim Christus ignorans aliquid videndo, vel audiendo discit, quod doceat; sed quod audit, & videt testari dicitur. quia indubitatum est testimonium eius. Et licet tamen nemo accipit illud.

Vnde sequitur.

c Et testimonium eius nemo,] id est, rarus. Vel, Nemo, de populo sinistrè, accipit. Hic tangit discipulos suos Ioannes, vt dicit *Chrysostomus*, qui non credebant testimonio Christi, sed potiùs inuidebant ei, & indignabantur contra eum, stultè zelantes pro Magistro suo, sicut Iosue pro Moyse. *Numeri capitul.* 11. f. Cui Moyses. Quid æmularis pro me? Quis tribuat, vt omnis populus prophetet?

f Qui autem acceperit,] de populo dexterè. *Chrysostomus* ponit. Qui autem accepit. Et est litera verior.

g Eius testimonium,] oblatum sibi gratis, rationabiliter.

h Signauit,] id est, monstrauit. Vel signauit, id est, signum in corde suo posuit.

i Quia Deus verax est,] id est, verus Deus est ipse Christus, scilicet, qui de cælo venit, & qui super omnes est, & verè Deus est.

k Quem enim misit, in mundum ad salutem hominum.

l Deus] Pater. vel Deus Trinitas, quæ tota Incarnationem filij operata est.

m Verba Dei loquitur,] à quo missus est nihil proprium loquens, sicut fidelis nuncius nihil de se loquitur, nisi quæ iniunxerit Dominus suus. Sic Prophetæ, & Apostoli locuti sunt quæ iniuncta fuerunt, nihil de suo addentes. Verba autem Dei dicuntur intellectus reuelati à Deo ad dicendum: vel ipsi intellectus diuini.

Primo modo Prophetæ locuti sunt verba Dei; vtroque modo Christus. Qui igitur nuncio misso loquenti tantùm verba mittentis contradicit, & mittenti contradicit, quod faciebant discipuli Ioannes quos Ioannes in his verbis corrigere intendit. Quia ergo iam sufficienter ostendit Δ Ioannes Chry-

Moraliter. * Istud testimonium certum est, quod fit ex visu pariter & auditu. Ex visu, scilicet, operum, & auditu verborum, id est, ille verus testis est, qui quod vidit in factis Sanctorum, & audiuit in verbis eorum.

b Hoc testatur,] aliis facto & verbo, vt sicut recepit, ita reddat, id est, verbo & facto *infrà* 10. g. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite. *Iob.* 42. a. Auditu auris audiui te, id est, verba tua; nunc autem oculus meus videt te, id est, facta tua: idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.

c Et testimonium eius nemo accipit,] id est, nullus homo carnalis vult audire verba, vel attendere exempla spiritualis & veri Prædicatoris, *primo Corinthiorum secundo*, d. Animalis homo non percipit ea, quæ Spiritus Dei sunt. Stoltitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur *infrà* 10. e. Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me; sed vos non creditis quia non estis de ouibus meis. *Isaia cap.* 53. a. Domine, qui credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Duo dicit, auditum & brachium, id est, verbum & opus, quibus iam non creditur. Sic filij Israel in deserto noluerunt credere Iosue & Caleph de visis & auditis, qui terram sanctam viderant & lustrauerant, antequam de ipsa testimonium perhiberent. *Num.* 13. d

f Qui autem, &c.] in manu per operationem, & in corde per intelligentiam, & amorem.

h Signauit,] id est, signo certissimo demonstrauit.

i Quia Deus verax est,] quia talem nuncium misit. Per hoc enim, quod aliquis recipit verba nunciorum ipsius tanquam vera, ostendit, quod ipse loquitur veritatem per illos. Et è contrario, qui non vult re- *Rom.* 3. a.
cipere verba nunciorum Dei, ostēdit, quod Deus non sit verax. *Luc.* 10. c. Qui vos audit: me audit: & qui vos spernit, me spernit. Vel.

h Signauit,] id est, in corde suo signum posuit.

i Quia Deus verax est,] qui vera loquitur per suos nuncios. *Canticorum cap.* 8. b. Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, id est, signa me esse veracem per amorem cordis, & ostensionem. Vel.

g Signauit,] id est, signum habebit.

i Quia Deus verax est, quia per hoc, quòd aliquis recipit testimonium veritatis in manu bonæ operationis, venit in certiorem cognitionem veritatis Dei.

Vnde *infrà* 7. b. Si quis voluerit voluntatem meam facere, cognoscet ex doctrina mea, vtrum ex Deo sit. *Gregorius.* Virtutes citiùs flendo, quàm studendo discuntur. *Psal.* 31. Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus.

Quis enim credere posset, quod Deus verax esset dicens: Iugum meum suaue est, & onus meum leue. *Matth. cap.* 11. d.

Item Beati pauperes, quoniam vestrum est regnum Dei. *Luca cap.* 6.

Nisi, qui gustasset, & experimento didicisset? *Eccles. cap.* 34. b. Qui non est expertus, qualia scit?

Item quis credere posset, quod tanta esset dulcedo in vigiliis nocturnis & psalmodiis & disciplinis quotidianis, nisi qui gustauit? *Beatus Bernardus.* Multi vident nostras cruces, qui non sentiunt nostras vnctiones. *Idem.* O pie Iesu, si tam dulce est flere de te, quid erit gaudere de te.

k Quem enim misit Deus verba Dei loquitur, id est, de Deo, & ex Deo, & propter Deum, non de mundo, non pro mundo: sicut illi, qui pro quæstu, vel pro laude humana prædicant, aut docent.

De quibus dicitur *Mich.* 3. d. Principes eius in muneribus iudicabant, & Sacerdotes eius in mercede, & pro mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant, & super Dominum requiescebant dicentes: Nunquid non Dominus in medio nostrum? Nunquid venient super nos mala? Hi sunt similes Balaam, qui amore muneris victus voluit prophetare contra populum Dei.

Quibus imprecatur Iudas in canonica sua, dicens: Væ illis, qui in viam Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, & in contradictione Chore perierunt.

Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales infructuosæ, &c. *Isaia. cap.* 5. f. Væ qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam Iusti aufertis ab eo.

Multi sunt Prædicatores & Doctores, qui in lectionibus, & sermonibus, & disputationibus non loquuntur verba Dei, sed magis verba Philosophorum.

Tales, vt mihi videtur, magis quærunt ostentationem, quam ædificationem: volunt videri subtiles, non vtiles. *Ephes. cap.* 5. b. Nemo vos seducat inanibus verbis: propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. *prim. Corinthiorum* 14. b. Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? *prima Corinthior. secundo*, a. Prædicatio mea, & sermo meus non in persuasibilibus verbis humanæ sapientiæ, sed in ostensione Spiritus & virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. *Isaia cap.* 19. b. Confundentur, qui operantur linum, plectentes & texentes subtilia. *Ieremiæ capitulo vigesimo tertio* f. Assumunt linguas suas & loquuntur in nomine meo mendaciter, cùm tamen lingua hominis sit instrumentum solius Spiritus sancti. Vnde *Psalm.* 44. Lingua mea calamus Scribæ velociter scribentis, id est, Spiritus sancti *Hieronymus.* Pretiosa est lingua, quæ non nisi de diuinis nouit

Euangelium secundùm Ioannem,

a Non enim ad mensuram *b* dat Deus *c* Spiritum. *d* Pater diligit filium, & *e* omnia *f* dedit in manu eius. *g* Qui credit in filium, *h* habet vitam æternam: *i* qui autem incredulus est filio, *k* non videbit vitam, *l* sed ira Dei *m* manet *n* super eum.

Mat. 11. d. Luc. 10. d. s. Ioan. 5. b.

A Ioannes Christum incomporabiliter excellere omnes, tam homines, quàm Angelos, & testimonium eius verius & certius testimoniis omnium aliorum, causam & rationem omnium istorum ostendit subdens.

a Non enim, &c.] q. d. non est mirandum, si super omnes est: Non enim ad mensuram, id est, particulariter per diuisionem, sed vniuersaliter per totalitatem.

b Dat Deus] Pater vel Trinitas.

c Spiritum] id est, dona Spiritus, Christo, scilicet cui dedit Deus totum Spiritum suum id est, omnem gatiam, quam dare potuit, non solùm quoad habitum, sed etiam quoad actum particularium gratiarum Sic non dedit aliis hominibus; sed vnus fulget in actu humilitatis, vt Dauid: alius in actu mansuetudinis, vt Moyses; alius in actu obedientiæ, vt Abraham: alius in actu hospitalitatis, vt Loth: & sic de aliis, secundum quod de quolibet Sancto intelligitur illud *Ecclesiast. capitulo* 44. c. Non est inuentus similis illi. Hæc expositio est *Augustini*. *Chrysostomus* verò sic exponit.

a Non enim ad mensuram,] id est, ad proportionem aliorum

b Dat Deus] Christo.

c Spiritum,] id est, dona virtutum, quæ sunt à Spiritu. Sed videtur hoc esse falsum; quia gratia Christi creata est, ergo finita & mensurata: iuxta illud *Sap.* 11. d. omnia disposuisti in numero pondere, & mensura. Et si mensurata est & finita, ergo proportionabilis gratiæ aliorum, cum, sit eiusdem generis hæc & illa. Respondeo. In hoc dicitur improportionabilis gratia Christi gratiæ aliorum, quia Christus habuit simul omnem actum cuiuslibet virtutis in summo, quod nemo alius, vel secundum, quod est animæ diuinitati vnitæ. Causa autem, quare tantam dederit Deus Christo, fuit sola charitas Dei. Vnde subdit.

d Pater diligit filium,] suum vnigenitum singulariter, & ineffabiliter.

e Et ideò, [omnia,] quæ habet.

f Dedit in manu eius, id est, in potestate eius, vt omnia possit, quæ potest Pater: & vt sit tantus, quantus est Pater. Gignendo enim æqualem sibi dedit ei, quicquid habebat. Vnde *infrà* 17. b. dicit filius ad Patrem: Omnia tua mea sunt, & omnia mea tua sunt. Per hoc autem, quod dicitur: [Omnia mea dedit in manu eius,] id est. Spiritum operantem omnia, notatur, quod filius eundem Spiritum, quem à patre accepit, potest dare aliis & si potest dare, dedit, cùm sit benignissimus & largissimus: & ita sicut à patre; ita & à filio est Spiritus sanctus, quod negant Græci. Et quia Deus omnia dedit in manu filij, ideò

g Qui credit in filium,] fide operante per dilectionem.

h Habet vitam æternam, id est, pretium vitæ æternæ, scilicet, fidem operantem per dilectionem, cui succedit visio speciei, quæ est vita æterna.

Vnde *infrà* 17. a Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum: & quem misisti, Iesum Christum. *Gloss.* autem sic exponit.

g Qui credit, &c.] id est, ipsum filium, qui est vita æterna *infrà* 14. a. Ego sum via veritas & vita. 1. *Ioan.* 5. b. Qui habet filium Dei, habet & vitam: & qui non habet filium Dei, non habet vitam.

i Qui autem, &c.] sicut vos.

k Non videbit vitam,] id est filium, qui vita vel quem videre est vita æterna. Et non solùm hoc incommodum habet incredulus.

l Sed ira Dei,] id est, mors æterna, quæ est signum iræ Dei.

m Manet] continuè, & sine fine.

n Super eum,] opprimens & suffocans eum. Vel iram Dei vocat peccatum originale, & debitum pœnæ, cum qua nascitur homo. Vnde *Ephes.* 2. a. Omnes nascimur filij iræ Et quia filius hanc iram non tollit ab eis, qui non credunt in eum, ideò non dicit: ira Dei venit in eum; sed ira Dei manet super eum. *Chrysostomus.* Non dicit, manet eum, sed super eum, q. d. nunquam desistet. Et nota, quod Ioannes sermonem ad discipulos terminat in pœnam infidelitatis: similiter Christus sermonem suum terminauit ad Nicodemum. Cuius ratio est, quia tam Nicodemus, quàm discipuli Ioannis increduli erant Christo: & vtrique] vocantur ad fidem, &c.

* diuinis nouit construere sermonem. Aliqui loquuntur partim verba Dei, partim verba Philosophorum, facientes vanam prædicationem. De quibus dicit Apostolus. 2. *Corinthior.* 2. d. Non sumus, sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur. 1. *Petr.* 4. c. Si quis loquitur quasi sermones Dei. *Deuteronom.* 4. a. Non addetis ad verbum, quod ego loquor vobis, neque auferetis ex eo. Sed quia bonus homo de bono thesauro cordis profert bona, vt dicitur *Matth. duodecimo* c. Ideò post locutionem sequitur de interiore repletione.

a Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum,] id est, gratiam, à qua trahit efficaciam.

Vnde *Psal.* 97. Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. *Eccl. cap.* 11. a. Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Exponitur autem istud tripliciter. Primò sic.

Deus non dat Spiritum ad mensuram, id est, non dat sicut auarus, sed abundanter. *Iacob.* 1. a Si quis vestrum indiget Sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Secundò sic.

Deus non dat spiritum ad mensuram.] Qui non ad mensuram meritorum dat munera beneficiorum, vel præmiorum. *Luca cap.* 6. f. Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. *Beatus Bernardus.* Sume totum, quod sum, quod viuo, quod possum: totum debeo pro mea creatione: quid faciam pro mea recreatione? Nam etsi ego millesies respondere possem, quid sum ego respectu Dei? *Psalm.* 115. Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi. Tertiò sic.

Deus non dat Spiritum ad mensuram,] id est, Deus, non per mensuram passionum dabit mensuram consolationum. *Rom. c.* 8. d. Non sunt condignæ, vel mensurabiles passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. 2 *Cor.* 4. d. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublime æternæ gloriæ pondus operabitur in nobis. *B. Bern.* Dic nobis Domine, quid præparas nobis? Nunquid aurum & argentum, aut lapides pretiosos? Sed hæc vidimus, & audiuimus, & fastidimus; hoc quærimus, hoc petimus hoc flagitamus, quod oculus non vidit, quod auris non audiuit, quod in cor hominis non ascendit. *Isa.* 64. b. Sequitur.

d Pater diligit filium,] id est, filialiter seruientem. *Ps.* 81. Ego dixi: dij estis, & filij Excelsi omnes.

e Et omnia dedit in manu eius. *Luc.* 15. g. Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. 1. *Cor.* 3. d. Omnia vestra sunt; vos autem Christi.

g Qui credit in filium, habet vitam æternam,] quasi filius Dei est vita æterna, *Inf* 14. a. Ego sum via, veritas, & vita. 1. *Ioan. c.* 5. b. Qui habet filium Dei, habet vitam æternam.

i Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam,] quia fides purificat oculum mentis ad videndum vitam. 1. *Ioan. c.* 5. b. Qui non habet filium Dei, non habet vitam. Idem autem est habere vitam, & videre vitam. Vnde *inf.* 17. a. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum.

l Sed ira Dei manet super eum.] Duplex pœna exprimitur scilicet pœna damni, quia non videbit vitam: & pœna sensus, quia ira Dei manet super eum, id est, vindicta. Per verbum autem manendi notatur pœnæ perpetuitas: Per super eum, notatur pœnæ grauitas. *Chrysostomus.* Non dicit manet eum, sed super eum, quasi dicat nunquam desistet. *Prou.* 19 d. Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus.

EXPO

EXPOSITIO. CAP. IV.

VT ergo cognouit Iesus, &c.] Istud capitulum continet duas historias. Primam, s. de mulieris Samaritanæ
A prædicatione. Secundam de filij Reguli sanatione, quæ incipit ibi. Post duos autem dies, &c. Prima pars diuiditur, in quinque partes.

Primò ostenditur causa aduentus Christi in Galilæam.

CAP. IV.

VT *a* ergo cognouit Iesus, *b* quia audierunt Pharisæi, quòd *c* Iesus plures Discipulos facit, *d* & baptizat, quam Ioannes, *e* quamquam *f* Iesus non baptizaret, sed *g* discipuli eius, *h* reliquit Iudæam *i* & abiit iterum in *k* Galilæã.

Secundò ostenditur opportunitas, quæ fuit ex parte Christi, qualiter intrauit in disputationem cum muliere, ibi: Venit ergo in ciuitatem Samariæ.

Tertiò ostenditur opportunitas ex parte mulieris loquendi cum Iesu, ibi: Venit mulier, &c.

Quartò ostenditur opportunitas ex parte vtriusque, quia & mulier sola erat, & Iesus solus: ibi Discipuli enim eius abierant, &c.

Quintò prosequitur disputationem factam inter Iesum & mulierem, ibi: Dicit ei ergo mulier illa. Continuatur autem sic ad præcedens. Dictum est suprà, quod discipuli Ioannis contendebant cum Iudæis baptizatis à Christo de Baptismo eius: & quia Christo inuidebant, Christus cessit furori eorum. Discipuli enim Ioannis quosdam Pharisæos excitauerant cõtra Christum, quia Pharisæi aliqui zelabant Ioannem, quia erant baptizati ab eo, sicut dicitur *Marci cap. 1. a.* Sunt autem aliqui, qui dicunt Pharisæos hic discipulos Ioannis vocari. Sed quod non sit verum, patet ex textu, quia dicit: Quia audierunt Pharisæi, quod proprium eorum est, qui facto præsentes non assistunt. discipuli autem Ioannis in quæstione illa & in Baptismo discipulorum Christi præsentes fuerant, sicut patet ex suprà dictis. Dicit ergo.

a Vt ergo cognouit Iesus] sic, supple, ad continuationem Ita facta est rixa de Baptismo Christi, & multitudine discipulorum eius conuenientium ad eius Baptismum: & nunciatum est hoc Pharisæis.

a Vt ergo cognouit Iesus,] id est, cognoscere se ostendit, vel cognouit per experientiam, per hoc, scilicet quod persequebantur eum.

b Quia audierunt Pharisæi,] zelantes Ioannem contra ipsum Christum.

c Quia Iesus, &c.] id est, quod Christum plures sequuntur & veniunt ad Baptismum eius, quàm ad Baptismum Ioannis. Et discipuli quidem dicuntur hic omnes credentes ei, etiam isti, qui non continuè cum ipso circuibant.

d Et] quia, baptizat, plures, quàm Ioannes. Hoc narratum erat ipsis Pharisæis. Sed non erat verum. Vnde subdit.

e Quamquam,] id est, quamuis.

f Iesus non baptizaret,] id est, non intingeret.

g Sed discipuli eius] in forma baptismi Ioannis, sicut suprà dictum est in præcedenti capitulo, secundum *Chrys.* Sed hoc est apertè contra *Gloss.* Vt inquam, hoc audiuit vincens in bono malum.

h Reliquit Iudæam,] ad tempus.

i Et abiit iterum,] quia iam priùs ierat, quando fecit de aqua vinum *suprà* a. b.

k In Galilæam,] quæ remota erat à Pharisæis. Recessit ergo Iesus ab eis, non timoris gratia, vt dicit *Chrysostomus*, sed abscindere volens eorum liuorem & mitigans inuidiam.

Item cum posset secundùm diuinitatem se tueri, & defendere ab eis etiam præsens existens cum eis voluit tamen secedere, vt ostenderet proprietates veri hominis, cuius est mortem fugere. Sic enim voluit credi, quoniam Deus erat: Ita volebat credi, quoniam non Deus, carnem ferebat. Hæ duæ rationes sunt *Chrysostomi.* Tertia ratio est, quod fugit in templum, vt doceret nos fugere, & cedere furori, vbi personalis est persecutio. Sed vbi grex quæritur, debet se exponere pastor pro ouibus, & murum opponere pro domo Israel.

Vnde *infrà* 10. b. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Item potest addi quarta ratio: quia iam in Iudæa multi sequebantur eum, qui nondum firmiter adhæserant ei: & ideò expediens fuit recedere de Iudæa, ne illis, qui nuper crediderant, suscitaretur contradictio. Voluit autem ire in Galilæam potiùs, quàm alibi: quia ibi iam inceperat signa facere & discipulos congregare: & quia mansionarius fuit ibi & nutritus: & adhuc mater sua residente, & manere solebat in Capharnaum, vt dicit *Chrysostomus.* Sed quæritur de hoc, quia dicitur in textu: vt ergo cognouit Iesus, &c. Ipse enim omnia nouit, etiam secundum quod homo: nihil ergo incepit cognoscere? Respondeo. Vt cognouit Iesus, quia audierunt, &c. id est, vt factum est, quod quidem cognouit Iesus. Vel aliter potest solui per quoddam verbum *Augustini in fine libri octaui super Genes. ad literam.* Dicit enim, quod Christus est verbum apud Patrem; caro apud nos: verbum caro inter Deum & nos. Et sicut ipse habuit geminam substantiam, scilicet, Patris & matris: ita characteristica idiomata habuit vtriusque, sicut dicit *Damascenus.* dicendum ergo, quod Christus inquantum Deus semper omnia sciuit videndo seipsum, qui est causa omnium. Inquantum autem homo, habuit vnionem cum verbo, & etiam ordinationem ad res extrà. Inquantum habuit vnionem cum verbo, sciuit omnia per contemplationem causæ primæ. Inquantum habuit ordinationem ad res extrà tanquam ad cognoscibilia quædam ab anima humana, sic didicit multa quæ priùs nesciuit illo genere sciendi: & hoc per contemplationem causarum naturalium, & immediatarum. Sequitur.

A Oportebat autem

Moraliter.

Moraliter. *a* Vt ergo cognouit, &c. in hoc datur ad literam nobis forma patienter sustinendi, & cautela cedendi furori. Sic Moyses fugit in terram Madian, cedens Pharaoni: *Exod.* 2. Iuxta illud:

Dum furor in cursu est, currenti cede furori.

Sic & Dauid cessit Sauli. 1. *Regum.* 21. a. Et Absalon 2. *Regum.* 15. c. Et Elias fugit à facie Achab & Iezabel. 3. *Regum.* 19. a. *Matth. cap.* 10. c. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Et hoc intellige, vbi est personalis persecutio. Et nota, quod Christus.

h Reliquit Iudæam, id est, Clericos & religiosos, qui ad glorificandum & laudandum Deum sunt instituti. Isti enim inuidia & contentione sua expellunt Deum à se quia non potest pax in contentione manere. *Psal.* 75. In pace factus est locus eius.

i Et abiit iterum in Galilæam, id est, ad simplices laicos, qui sunt in rota & volubilitate mundi. *Psal.* 76. Vox tonitrui tui in rota. Tales enim magis timent verbum Dei. Hoc figuratum est *Ierem. cap.* 13 b. vbi dicitur, quod lumbare Ieremiæ computruit in Euphrate, id est, in diuitiis, & deliciis computrescunt Clerici, & Religiosi.

Vnde oportet, quod assumat sibi aliud; scilicet, laicos. Facit enim Dominus, quod potest, sicut pauper homo.

Vnde *Michææ cap.* 7. a. Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ.

Item alio modo exponitur, vt per Ioannem, & Iesum significentur duo genera Prælatorum, vel Prædicatorum, & Doctorum. Quidam enim datum & lucrum requirunt: quidam fructum animarum. Ioannes est ille, qui ad gratiam hominum prædicat, vel docet. Ioannes enim interpretatur gratiosus. Tales enim libenter audiuntur: quia sicut dicitur 2. *Timoth. cap.* 4. a. Ad sua desideria coaceruabunt sibi Magistros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur *Isaiæ cap.* 30. c. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores. In risu faciunt panem: quia taliter docendo acquirunt, quod concupiscunt, siue satietatem ssuorii mundani, siue laudis, siue muneris temporalis. Iesus est ille, qui puram veritatem prædicat pro salute animarum Discipuli autem Ioannis cùm vident, quod confunditur vanitas, & Iesus proficit in veritate prædicanda, inuident, & persequuntur eum.

Vnde conueniens est, cùm odiosus fit prædicator ex assiduitate prædicandi veritatem, quòd cedat furori, & de Iudæa redeat in Galilæam, id est, de agro prædicationis redeat ad domum reuelationis, de sæculo ad claustrum, de aliis ad seipsum, de exercitio prædicationis ad otium & secretum contemplationis, vbi homini reuelatur Deus & suiipsius status. Galilæa enim interpretatur reuelatio. Animalia enim ibant, & reuertebantur. *Ezech.* 1. d. Et *Iob. cap.* 38. d. Nunquid mittes fulgura & ibunt: & reuertentia dicent tibi: adsumus? *Iudic.* 5. c. Stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt, &c. Sed notandum, quod sequitur.

 a Oportebat autem

a Oportebat autem eum **b** tranſire per mediam Samariam. **c** Venit ergo in ciuitatem Samariæ, **d** quæ dicitur **e** Sichar, **f** iuxta prædiũ **g** quod dedit Iacob Ioſeph filio ſuo

A a Oportebat autem, &c.] Conſequentia talis eſt. Præceperat Chriſtus, vel præcepturus erat diſcipulis: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Ne ergo aliquis legens hunc locum, reprehendat Chriſtum eo quòd veniat contra præceptum, quod dedit: ideò præuenit Euangeliſta, & oſtendit, quòd per accidens attrahitur ad Samaritanos. Et hoc eſt, quod dicit. Oportebat, q. d. ipſe quidem, qui voluit ire in Galilæam, ſed inter Galilæam, ad quam iuit, & Iudæam, de qua exiuit, erat media Samaria. Vnde. a Oportebat,] id eſt, opportunior via erat. b Eum tranſire, &c.] id eſt, per quandam partem terræ Samariæ. Samaria autem ciuitas eſt metropolis, à qua & tota terra dicitur Samaria. Eſt autem Samaria ciuitas nuncupata à Samor monte quodam, in quo ædificata eſt. Qui mons Samor etiam dictus eſt à quodam poſſeſſore eius, qui dictus eſt Somer, vt dicit *Chryſoſtom.* Et 3. *Reg.* 16. e. Et *Iſa.* 7. b. ſecundum aliam literam: Caput Samorrhæorum Ephraim. Hæc autem ciuitas deſtructa eſt, & poſteà reædificata eſt in valle, quæ nunc Sebaſte dicitur, & à quibuſdam Cæſarea, vt dicunt quidam. Hic autem quæritur, quare non obſeruauerit illud, quod Apoſtolis iniunxit: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum, &c. *Matth.* 10. a. Ad hoc poteſt dici, quòd illud præceptum dedit ſic, vt non ex propoſito irent ad Gentiles, vel Samaritanos ad commorandum ibi; huc autem non venerunt niſi ex accidenti.

Item illud mandatum dedit ad tempus, & ex cauſa quadam ex parte Iudæorum, vt ſcilicet facilius reciperent prædicationem Apoſtolorum, ſi eorum legitima cuſtodirent, & non commiſcerentur Gentilibus & Samaritanis, quos abominabantur: & ne murmurarent, quod relinquentes eos irent ad præputiatos. Hæc fuit cauſa præcepti ad tempus dati. Cùm ergo præceptum homini non extendatur in plus, niſi quantum pertingit cauſa ipſius: euacuata cauſa, euacuatum eſt præceptum. Et hoc fuit, quando omnino repulerunt verbum. Vnde excuſantes ſe Diſcipuli dixerunt. *Act.* 13 g. Vobis erat neceſſe primùm enunciare verbum Dei; ſed quoniam indignos vos iudicaſtis: ecce conuertimur ad Gentes. Quando ergo omnino repulerunt verbum, omnino tranſierunt ad Gentes In hoc autem loco, vbi non omnino repulſi ſunt à Iudæis, nec omnino conuerſi ſunt ad Gentes; ſed in parte, & ex accidenti: ſicut etiam alibi in parte & ex accidenti legitur Dominus feciſſe, vt *Marc.* 7. c. de muliere Syrophæniſſa.

Item alia myſtica ratio eſt, quare tranſiuit de Iudæa per Samariam in Galilæam, quæ iterum Iudæorum terra erat: vt ſignificaret, quòd de Iudæis veniret fides ad Gentes, & quòd Apoſtoli ad eos conuerterentur & poſtea cùm plenitudo Gentium intrauerit, redibit in Galilæam fides Iudæorum, quia reliquiæ Iſrael ſaluæ fient, vt dicitur *Rom.* 9. f. c Venit ergo] q. d. cùm oporteret tranſire de Iudæa in Galilæam per Samariam, venit in quandam ciuitatẽ regionis, Samariæ. d Quæ] ciuitas exiſtens in regione Samariæ. e Dicitur Sichar] ab ipſis Samaritanis. Dicebatur Sichar corruptè, quia Chaldæi erant origine. Propriè autem ſecundum linguam Hebræam dicitur Sichem. Et eſt illa villa, in qua filij Iacob exercuerunt occiſionem pro Dina ſorore ſua, ſicut dicitur *Geneſ.* 34. d. Quæ ciuitas eſt. f Iuxta prædium,] id eſt, agrum ſecundum *Gloſſ.* vel villam, ſecundum *Chryſ.*

g Quod dedit, &c.] *Geneſ.* 48. d. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. Et nota, quod prædium in poſſeſſione immobilium diuiditur contra feudum. Feudum enim eſt, quod accommodatur alicui ſecundum aliquod genus ſeruitij ipſi accommodanti: & ideò ſubtracto ſeruitio, de iure ſubtrahitur feudum. Prædium autem habetur, vel poſſidetur dupliciter, vel pretio, vel bello. Vnde iam Iacob iſtam terram, & emerit pretio à filiis Emor patris Sichem centũ agnis, vt dicitur *Geneſ.* 33. d. Et in bello obtinuiſſet, vt di- △ citur *Gen.* 48 d.

Moraliter. * a Oportebat autem, &c.] Per quod ſignificatur, quòd qui vult ire in Galilæam, i. in ſecretorum reuelationem, oportet, quod tranſeat per mandatorum obſeruationem. Samaria enim interpretatur cuſtodia. *Pſalm.* 118. A mandatis tuis intellexi. Ibi *Aug.* Niſi per obedientiam mandatorum non venitur ad intelligentiam occultorum. *Eccl.* 1. d. Fili, concupiſcens ſapientiam conſerua iuſtitiam Sequitur. c Venit ergo, &c. Iſtud exponitur dupliciter, in bono, & in malo. In malo ſic, vt per ciuitatem Samariæ veterem conuerſationem peccatorum intelligamus. Quæ benè Samaria dicitur, i. cuſtodia, quia in ea anima obſeſſa à diabolo, & poſſeſſa cuſtoditur. *Thren.* 3. b. Concluſit vias meas lapidibus quadris *Pſ.* 21. Circumdederunt me canes multi, conſilium malignantium obſedit me. De hac ciuitate dicitur *Nahum.* 3. a. Væ ciuitas ſanguinum vniuerſa mendacij dilaceratione plena. Hanc ciuitatem ædificat ipſe peccator. Vnde *Gen.* 4. c. Cognouit Cain vxorem ſuam, ſ. concupiſcentiam, & concepit & peperit filium. Concepit prauum propoſitum, & peperit opus peruerſum *Pſ.* 7. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Quem vocauit Enoch quod interpretatur dedicatio, quia per opus prauum dedicat ſe homo diabolo. Et ædificauit ciuitatem, quam vocauit nomine filij ſui Enoch, i. veterem conuerſationem, quia à praua operatione dicitur praua conuerſatio. Ad hanc ciuitatem venit Dominus, quando dat homini gratiam aliquam gratis datam, per quam recognoſcit ſtatum ſuum. e Sichar] interpretatur humerus, i. labor, quia vt iniquè agerent, laborauerunt. Vnde dicunt peccatores veterem conuerſationem amantes. *Sap.* 5 a. Ambulauimus vias difficiles, &c. f Iuxta prædium, quod, &c.] i. iuxta bonam & nouam conuerſationem iuſtorum. Simul enim boni & mali conuerſantur in hac vita. Et iunctum eſt granum cum palea, donec in iudicio ſeparabuntur mali de medio iuſtorum, vt dicitur *Matth.* 13. g. Et comburentur * paleæ igni in extingui- *In malo.*

Venit ergo, &c.] Aliter exponitur in bono, vt per ciuitatem Samariæ religio intelligatur, in qua cuſtodiuntur clauſtrales, ſicut pretioſus theſaurus Domini in forti loco & munito. Vnde. 1. *Machab.* 4. g. Ædificauerunt montem Sion & per circuitum muros altos & turres firmas, nequando venirent Gentes, & conculcarent eam, ſicut antè fecerunt. Muri & turres ſunt Prælati & Angeli, qui muniunt ſubditos orationibus & admonitionibus & conſolationibus & proſpiciunt eis, ne capiantur ad hoſtibus. Et nota quòd clauſtrum benè dicitur ciuitas, non ſolùm propter munitionem; ſed etiam propter legem & Regem: quia habent vnum modum viuendi ſub vna regula, & habent etiam cõmunionem, quæ inſurgit per orationes contra dæmones tentantes aliquem. *Pro.* 18. d. Frater qui iuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma *Eccl.* 4. c. Melius eſt duos eſſe ſimul, quàm vnum: habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ, &c. Hęc ciuitas dicitur Sichar, quod interpretatur concluſio: quia Religio clauditur, tanquam hortus Domini ſpecioſus & delitioſus. Vnde *Cant.* 4. d. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus. *Iſa.* 51. a. Ponent deſertum quaſi delitias & ſolitudinem eius quaſi hortum Domini. Item intercluduntur in clauſtro tanquam vinum in dolio, vt ibi parentur & abiiciant omnem ſordem, & ad potum Domini reſeruentur, ſicut ſolet dici de bono vino Recludite id ad os Domini Regis, *Cant.* 7. c. dicitur. Guttur tuum ſicut vinum optimum dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque & dentibus eius ad ruminandum. Item ſicut ſponſa recluditur in thalamo cum ſponſo, quia eam zelat ſponſus. *Deut.* 33. b. Beniamin amantiſſimus Dominĩ habitabit confidenter in eo quaſi in thalamo: tòta die morabitur. Item ſicut oues in caſulis recluduntur, vt ibi ſpiritualiter loquantur & cantent corde Domino, ſecundum illud *Pſ.* 83. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. 1. *Cor.* 14. c. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. *Eph.* 5. d. Loquẽtes vobiſmeipſis in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritualibus cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino. Sed nota, quod aues non delectant ſemper eſſe in caſulis, quia ſemper cogitant de regreſſu; tamen multò meliùs habent ibi neceſſaria, quàm cùm erant extra. Sic eſt de multis clauſtralibus, maximè de illis, qui intrant clauſtrum propter paupertatem, quam in ſæculo patiuntur. De quibus dicitur *Thren.* 1. a. Migrauit Iudas propter afflictionem & multitudinem ſeruitutis, id eſt, propter inopiam tranſit ad religionem. Et ſequitur ibi: habitauit inter Gentes, id eſt, inter clauſtrales, nec inuenit requiem: quia talibus ſtatim diſplicet religio. Sed timeant iſti, qui cogitant de egreſſu: quia cattus, id eſt, diabolus eis inſidiatur ſicut auibus, vt caput ad minus deuoret. *Gen.* 4. b. Ecce eiicis me hodie à facie terræ: & à facie tua abſcondar. Vel poteſt dicere, qui egreditur de clauſtro Et ero vagus & profugus in terra: omnis ergo qui inuenerit me, occidet me. Quilibet enim diabolus talem percutit gladio alicuius peccati: quia tales exponunt ſe omni ſpurcitiæ. Proſequamur igitur textum. c Venit ergo] Ieſus, in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, quia viſitat clauſtrales in religione, in qua eos recluſit *Iob.* 10. c. Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. f Iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioſeph filio ſuo.] Prædium iſtud eſt ara contemplationis, iuxta quam eſt conuerſatio regularis. Omnis enim alia cõuerſatio licet bona, minùs tamen vicina eſſe ſolet ſtudio contemplationis. Vnde *Aliter in bono.*

⊖ *Oſee.* 2. c. Adducam

a citur Gen.48. directè prædium dicitur. Sanè autem intelligendum est hoc, quia primò emerat eam à Rege Emor centum agnis, sed cum pro nece Sichimitarum debuerat sibi auferri, potestatiuè super ea obtinuit.

a Erat autem, &c.] id est, quem foderat Iacob in haustum familiæ suæ & pecorum, sicut inf. dicitur. Ad literam autem vt dicit Chr. ita diligenter determinat hic de loco isto, vt postea quando audieris mulierem loquentem, Iacob pater noster dedit nobis fontem hunc, melius intelligas, & scias, de quo fonte loquitur, & vbi situs sit. Fons autem vt dicit Gl. dicitur vbicumque aqua manat de terra. In ratione enim fontis non est plus, nisi quod fundat aquas, sed si in superficie terræ, tunc dicitur fons appropriatè, vt dicit Ioseph. si verò in profundo, tunc dicitur puteus. Et etiam fons generali vocabulo, vt hic dicitur fons Iacob, cum esset puteus profundus.

a Erat autem ibi fons Iacob b Iesus ergo fatigatus ex itinere c sedebat sic d super fontem. e Hora autem erat quasi sexta. f Venit mulier de Samaria g haurire aquam.

b Iesus ergo fatigatus ex itinere] quia vltra vires velociter ambulauerat. Et causa huius potest esse liuor Pharisæorum, cui se citò voluit subtrahere, & est quasi causa impellens. Et ex alia parte salus illorum, ad quos tendebat, quibus se citius voluit præsentare, & est quasi causa trahens. Et tertia causa, vt daret nobis exemplum laboris in itinere & opere prædicationis, vt dicit Chr.

c Sedebat sic,] id est, fatigatus.

d Super fontem,] in ora fontis propter reuelationem lassitudinis, & refrigerationem caloris ex aqua recenti scaturiente de terra. Vel. Sedebat sic, demonstratiuè, id est, ad hoc quod sequitur: Sedebat super fontem. Vel secundum Chr.

e Sedebat sic super fontem,] id est, non in throno, non in plumari, sed simpliciter, & vt contingebat super terram. Sessio autem hæc facta est propter laborem, quia fatigatus ex itinere: vel propter æstum, quia erat hora sexta, vt dicitur consequenter. Vel vt expectet Discipulos, qui intrauerant ciuitatem, & vt daret occasionem & opportunitatem, vt inueniretur à muliere ventura ad hauriendam aquam. Has quatuor causas notat Chr. Exprimens ergo causam sessionis pro æstu, subdit.

e Hora autem, &c.] Ex hoc patet, quod satis laborauerat, qui continuè vsque ad sextam, & velociter ierat. Item patet, quòd calore confectus erat, quia tali hora iam ascendit Sol ad altiorem gradum nostri emispherij.

f Venit mulier de Samaria,] id est, de ciuitate Samariæ regionis.

g Haurire aquam.] Nota qualiter describit omnes occasiones, & ex parte Christi, quia fatigatum conueniens fuit sedere; & ex parte mulieris quæ necesse habebat aquam haurire; & ex parte loci, vbi erat fons ad quem & Christum conueniens fuit sedere propter quietem & refrigerationem, & mulieres ibidem propter potum venire. Et ita omnia concurrerunt opportunè. Item nota, quod vbique Christus seruat pacem, quia nec ex proposito, sed quasi ex accidenti venit ad Samaritanos: nec mulier venit mandata, siue vocata; sed à casu omnia dicit facta Euangelista vt tollat occasionem murmuris à Iudæis.

Moraliter. * paleæ igni inextinguibili. Mat.3.c.

a Erat autem ibi fons Iacob,] id est, bona temporalia, vel naturalia, quæ simul participant boni & mali.

b Iesus ergo, &c.] Iesus vadit circumiens, vt aliquos inueniat dignos se, secundum quod dicitur Ecc.24.a. In omnibus requiem quæsiui. Et 6.c. Dignos se circuit ipsa quærens, & in viis suis ostendet se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Iesus fatigatur tripliciter: Onere, clamore, & itinere: Onere peccatorum nostrorum, portando & expectando. Vnde Is. 1 d. Laboraui sustinens. Et 46.a. Audite me, domus Iacob, & omne residuum domus Israel, qui portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulua vsque ad senectam: ego ipse, & vsque ad canos ego portabo. Ego feci, & ego feram; ego portabo & saluabo. Item fatigatur clamore, nos vocando: Reuertere, reuertere Sunamitis, &c. Cant.6.d. Ps.68. Laboraui clamans: raucæ factæ sunt fauces meæ. Pr.1.c. Vocaui & renuistis: extendi manum meam; & non fuit, qui aspiceret: despexistis, &c.

Item fatigatur ex itinere, quia multas & longas vias vadit vt nos inueniat, & ad se conuertat. Prosequitur enim fugientes & amplectitur reuertentes, vt dicit Bern. Viæ autem Domini, quibus vadit post nos, misericordia & veritas, Aliquos enim reuocat per opera misericordiæ & amoris: alios per viam iustitiæ & timoris. Ps.24. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, &c. Iesus veniens ad cor hominis, residet super fontem, cum bona naturalia mouet, petens à nobis, vt nos petamus eum, id est, vt suæ gratiæ quæ præsens est, habilitemus nos, & liberum arbitrium applicemus. Vel fons est bonum temporale, quod Iesus petit, quia vult, vt eis bene vtamur, & sibi in pauperibus ea erogemus Christus ergo sedet ad fontem, sicut pauper dicitur sedere ad eleemosynam, quia petit & pulsat, vt sibi & bona naturalia applicemus, & bona temporalia distribuamus. Is.28.c. Hæc requies mea: reficite lassum & hoc refrigerium meum: & noluerunt audire. Mat.25.d. Esuriui, & non dedistis mihi manducare: Sitiui, & non dedistis mihi, &c.

e Hora autem erat, quasi sexta,] quando Sol est in feruore suo, id est, peccator in ardenti desiderio peccandi.

Tunc enim quandoque visitat eum Dominus. Vnde Michææ capite 4. d. Venies vsque ad Babylonem, ibi liberaberis. Et Psalmus 67. Dixit Dominus ad Basan conuertam, conuertam in profundum maris. Psalmus 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.

f Venit mulier de Samaria haurire aquam, id est, sensualitas ad hauriendam per haustorium omnium sensuum aquam diuitiarum, vel diuitiarum, & libidinis; cùm tamen dicatur Ecclesiastici capite 1. Omnia flumina intrant mare. Et Genes. cap. 1. Congregationes aquarum appellauit maria. Et Iosue cap.3.d. Aquæ inferiores descenderunt in mare mortuum. Hauritoria sunt sensus * & membra

Aliter. ⊕ Os. cap.2.c. Adducam eam in solitudinem, id est, in claustrum: & ibi loquar ad cor eius, subleuans eam in contemplatione ad intelligendum. Threnorum capite 3. d. Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua: sedebit solitarius, & tacebit, ecce disciplina claustralis; quia leuabit se super se, ecce contemplatio spiritualis.

a Erat autem ibi fons Iacob, quia in claustro solebat esse iuge studium Sacræ Scripturæ, vnde solebant fluere riuuli doctrinæ. Fons enim est sacra Scriptura. Ioel.3.d Fons de domo Domini egredietur, id est, de claustro: quia omnes Magistri magni, & expositores sacræ Scripturæ fuerunt Religiosi, vt Ieronymus, Augustinus, Gregorius, Ambrosius, & alij multi. Et irrigabit torrentem spinarum; quia totum mundum spinosum sua doctrina fœcundauerunt.

Vnde ex vicinitate fontium, qui erant in religionibus solebant omnia loca propinqua esse virentia. Sed modo è contrario, omnes villæ propinquæ religionibus arefactæ sunt & pessimæ. Olim de fonte domus Domini irrigabantur torrentes spinarum, quando ad prædicationem B. Bern. flebant, & conuertebantur etiam illi, qui non intelligebant sermonem eius. Gen.2.b. Fons egrediebatur de loco voluptatis, id est, de claustro ad irrigandum Paradisum, id est, ipsum claustrum, qui inde diuiditur in quatuor capita, id est, in quatuor mundi climata.

Vel aliter. Per fontem intelliguntur diuitiæ temporales Abbatiarum & redditus annuales. Iste fons debet esse Iacob, quia in huiusmodi diuitiis debent exire opera actiuæ, siue opera misericordiæ, in quibus sunt quædam lucra. Propter hoc enim fuerunt eis dati tanti redditus, vt inde viuerent & misericordiæ opera facerent. Sequitur.

b Iesus ergo fatigatus ex itinere, &c.] Hoc est quod Christus in pauperibus suis fatigatus ex discursu & labore, & fame venit ad eleemosynam Abbatiæ, vt de fonte bibat, id est, vt aliquid in solatium suæ paupertatis accipiat.

Vnde Ecclesiast. 24.a. In omnibus requiem quæsiui, & in hæreditate Domini morabor. Ita facit Dominus in paupere, discurrit per multos vicos, & cum ibi non inueniat requiem, tunc venit ad hæreditatem Domini, id est, ad Abbatiam.

e Hora autem erat quasi sexta,] vt notetur ardor petendi in paupere, qui sitit & esurit.

f Venit mulier de Samaria haurire aquam,] id est, procurator Abbatiæ, qui maximè sitit per cupiditatem: & nihil aliud intendit facere in Abbatia, quam trahere & haurire aquam, id est, multiplicare terrenam substantiam. Hæc est Dalila, quæ interpretatur situla; quia semper sitit, quæ decipit Samsonem, & excæcat, qui interpretatur Sol eorum: quia talis procurator excæcat suum Abbatem, dicens: sic & sic debet fieri, & sic debet domus multiplicari, nec debent tot

A ventrem & non studiosam eius æstimare esse ministrationem. Itinere equidem Discipulos hæc, neque deferentes, quod secum, neque quia non portabant viaticum, ideo ab initio diei de hoc solicitos esse, sed secundum tempus, secundum quod omnes communiter pulmentum capiunt, scilicet, in hora sexta, escas tunc primò comparant. Sed non sic facimus nos; quia mox ex lectulo surgentes præ aliis de cibo soliciti sumus, cocos, & mensæ positores vocantes, & cũ multo hoc scrutãtes studio. Tertiò post laborem, & parcitatem monemur ad humilitatem, ne pro prædictis erigamur; sed cum omnia bene fecerimus, nos seruos inutiles reputemus, secundùm quod habetur. *Luc.* 17. c. Et *Ecc.* 18 a. Cum consummauerit homo, tunc incipiet. *Ecc.* 43. a. Luminare, quod minuitur in consummatione. Ad hanc virtutem nos inuitat, vt dicit *Chr.* non solùm in laborando, vel in sedendo in via; sed etiam in eo, quòd derelinquebatur solus, & quod discipuli eius abierant, & nimirum licebat, si vellet, aut non omnes emittere, abeuntibus illis alios ministros habere, sed noluit: Etenim discipulos suos, ita assuefecerat omnem timorem conculcare. Sequitur.

Dicit *a* ergo ei mulier illa Samaritana: *b* Quomodo, tu Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? *c* Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.

a Dicit ergo ei mulier illa Samaritana] à qua Christus potum petierat.

b Quomodò tu Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana?] Sicut dicit *Gl.* nouit eum esse Iudæum ab habitu. *Chrysostomus* autem dicit, quod à Schemate, & locutione, id est, à figura, & à lingua. Vnde versus.

Versus. *Verba, locus, tempus, habitus, caro, cultus & esus:*
Gentibus ex reliquis discernunt Israelitas.

Verba, id est, lingua: locus, id est, patria: tempus, id est, festa temporum, quæ celebrant. Habitus, quia vtebantur palliis quibusdam quadratis, in quorum extremitatibus erant fimbriæ, vt dicitur *Num.* 15. d. Nec vtebantur variis vestibus, vel stragularis. Caro circumcisa. Cultus, id est, ritus sacrificiorum. Esus, id est, discretio ciborum. Et nota sapientiam mulieris, & benignitatem. Sapientia in hoc quod quærit cupiens instrui. Benignitatem in hoc quod non statim intrat in altercationem contentiosam, vt dicat. Væ mihi fiat, tibi dare homini præliatori, & Allophylo, & inimico Gentis meæ. Et fortè in hoc trahebatur amore, & benignitate Christi aquam petentis ab ea. Vt autem innueret sapientiam in interrogando subdit.

c Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.] Secundum *Gl.* verbum est expositio, quare mulier prædictum verbum dixerit Christo. Sed secundum *Chr.* verbum est mulieris, quæ reddit rationem sui dicti. Et nota, quod mulier secundum *Chr* hoc dicebat quia nolebat, quod Christo aliquis posset obuiare, & improperare ei quod frangeret legem. Pro se enim non quærebat ipsa; quia non erat prohibitum Samaritanis couti Iudæis; sed è contra. Et ideò dicit: Non enim coũtuntur Iudæi Samaritanis, & non è conuerso.

d Respondit Iesus, & dixit ei] Notandus est ordo responsionum Christi ad interrogationes mulieris.

Primò enim quia mulier simplex erat, habens tamen secundum aliquid fidem patrum, licet diminutè & indistinctè, ideò Christus accepit materiam loquendi cum ea ab aqua sensibili. Sensibilia enim rudibus sunt via breuior in intelligibilia. Deinde, quod sapienter & benignè respondit mulier per aquam sensibilem, manuducit eam ad aliquid altius, s. ad aquam viuam, & per consequens in cognitionem veram sui ipsius. Ipsa enim primò non nouit eum, nisi tanquam Iudæorum quendam: & ideo dicit.

e Si scires donum Dei,] id est, quàm vicinum & magnum est donum Dei, scilicet, gratia Spiritus sancti, quam paratus est dare.

f Et quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere.] id est, quàm magnus est ille, qui potum petit à te, quasi dicat, si scires vicinitatem, & magnitudinem doni, & me esse datorem eiusdem doni.

g Tu forsitan, quia non cogeris, in quo notatur libertas arbitrij.

h Petisses ab eo] recognoscens tuam indigentiam, & meam abundantiam, qui videor à te petere aquam.

i Et dedisset tibi,] non inueniens obstaculum doni sui in te.

k Aquam viuam,] id est, Spiritus sancti gratiam abluentem à peccatis, refrigerantem à concupiscentiis, fœcundantem in operibus bonis, viuificatiuam in virtute, & regeneratiuam.

* *a* Dicit ergo ei mulier Samaritana. Quomodo tu Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana?] Ita quandoque dicit peccator, si conuerterem me ad Deum, quomodo acceptaret ipse seruitium meum, qui tam magnus peccator sũ, secundùm quod dicit Petrus, *Luc.* 5. b. Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Et *Luc.* 18. c. Publicanus, nec oculos audebat ad cælum leuare. Moraliter. B

d Respondit Iesus, & dixit ei: Si *e* scires donum Dei, & *f* quis est, qui dicit tibi: da mihi bibere, *g* tu forsitan *h* petisses ab eo, & *i* dedisset tibi *k* aquam viuam.

c Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis,] quasi dicat, quæ societas luci ad tenebras: quæ conuentio Christi ad Belial? 2. *Cor.* 6. c. Non curat Christus, & Sancti de peccatoribus, *inf.* 9. f. Deus peccatores non audit. Sed sicut dicit ibi *Gl.* Vox est hæc non vncti. Vnde sequitur.

d Respondit Iesus, & dixit ei. Si scires donum Dei,] id est, Spiritum sanctum, siue benignitatem Spiritus sancti, dicit Dominus in corde peccatoris.

f Et quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere,] id est, quam benignus est, qui à te tuam fidem, & tuam salutem dignatur sitientem petere. Ad nos enim dicit. Si scires donum Dei, & quia est qui dicit tibi, da mihi bibere,] quasi dicat, si scires, quàm paratus est ad dandum, & quàm feruens & importunus est ad rogandum te de de his, quæ sunt ad profectum tuum.

g Tu forsitan petisses ab eo,] id est, fiduciam petendi concepisses. Quis enim desperet, vbi offert se gratia, imò vbi cognouit sua petitione importuna. De prima dicitur *Prou.* 1. c. Extendi manum meam ad dandum, scilicet. *Heb.* 12. b. Tanquam filiis se offert nobis Deus. De secundo, quomodo scilicet rogat, dicitur *Mat.* 11. d. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. *Is.* 30. e. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum mouentis.

i Et dedisset tibi aquam viuam,] Id est, gratiam, quæ lauat sordes. Vnde *Ps.* 50. Amplius laua me Domine, &c. *Ezech.* 36. e. Effundam super vos aquam mundam. *Ez.* 16 b. Laui te aquâ. Et *Zac.* 13. a. Erit fons patens domui Dauid, &c. Fructificare facit. Vnde *Is.* 45. b. Rorate cæli desuper & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. *Os.* 14. c. Ero quasi ros, & Israel germinabit, quasi lilium. Item ardorem peccati, & sitim extinguit, *Ecclesiastici decimooctauo* b. Ardorem refrigerabit ros. Item *Eccles.* * 43. e. Obuiana

⊖ oneratus est filiis ita quod oportet eos per ciuitates discurrere, ad literam, ad petendas eleemosynas, vel emendas pro suo seruitio, & labore. Aliter.

a Dicit ergo ei mulier illa Samaritana. Quomodo tu Iudæus, cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana?] quasi quomodo tu, qui es sæcularis & extraneus petis à me denarium, vel aliquid huiusmodi, qui sum Religiosus?

c Non enim coũtuntur Iudæi Samaritanis] quasi ego sum Religiosus, nihil possum dare: & tu ex Iudæa, id est, tu ex extraneus, tu non es mihi notus, tu non es de cognatione mea.

Vnde si cognatus suus ab eo peteret, procul dubio daret, nec se de religione excusaret. Sed tamen iterum dicit Dominus.

e Si scires donum Dei,] qui omni danti dat, secundum illud: Date, & dabitur vobis. *Luc.* 6. f. Et *Iac.* 1. a. Dat omnibus affluenter, & non improperat.

f Et quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere,] quia non pauper petit, sed Christus in paupere: & Christo datur, non pauperi. Vnde *Matth.* 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Vnde *Ambr.* super *Luc.* dicit quod pauperes exorandi sunt, vt patroni. Vnde *Luc.* 16. e. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Vnde dicitur hic.

g Tu forsitan petisses ab eo. & dedisset tibi aquam viuam,] id est, orationem, vel eleemosynam, quæ extinguit peccatum, id est, tu petisses, quod pauper reciperet à te eleemosynam, & sic daret tibi eam quia tuus esset fructus, licet pauperis esset vsus. Vel. Aquam, id est, gratiam, vel gloriam, quam sua oratione eibi impetraret. Hic terminatur ista moralitas, quæ est de superabundanti. Cætera, quæ sequuntur iam exposita sunt in alia expositione morali vsque ad illum locum. ⊖ Dicit ei

A regeneratiuam in spem vitæ æternæ. Sequitur a Dicit ei mulier. b Domine, &c] Mulier simplex & deuota ad intellectum altiorem suspenditur, & quem prius Iudæum simplicem putabat: nunc ampliua veneratur. Vnde dicit Domine, in quo pater eius reuerentia, & deuotio. & suspsiua erga Christum humiliatio. Sed tamen, quia adhuc infirma erat, & minus capax excelsorum. Ideo interrogando dicit.

Dicit a ei mulier: b Domine, c neque in quo haurias, habes: & d puteus altus est: e vnde ergo habes aquam viuam? f Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, g qui dedit nobis puteum, & h ipse ex eo bibit, i & filij eius, & pecora eius. k Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis, qui bibit ex aqua hac, l sitiet iterum.

c Neque in quo haurias herbas, &c.] Sic & Nicodemua infirmus adhuc & dubitans interrogabat. *Sup.* 3. Quomodo possunt hæc fieri? Item. Qualiter potest homo nasci, cùm sit senex. Item: Nunquid potest in ventrem matris iterato introire, & renasci? Illa autem reuerentius loquitur.

b Domine, neque in quo, &c.] Item nota quam sapienter & benignè respondet. Audierat enim quod posset dare aquam viuam, & cum haberet materiam dicendi aliquid peruersum, scilicet si haberes aquam viuam, non bibere à me peteres: & huiusmodi, nihil tale facit, sed benignè quærens dubietatem suam exponit, dicens.

c Neque in quo haurias, habes] quasi non est hic aqua nisi putei huius; & tu non habes hauritorium. Item.

d Et puteus altus est] & sic aliter, nisi per hauritorium non poteria habere. Et cùm ex his optimè posset inferre, quantum ad habitudinem sumptam ex rebua: ergo non habes aquam viuam: non hoc facit; sed benignè quærit.

e Vnde ergo habes aquam viuam?] Et quia nihil habitudinis videt ex parte rerum concurrentium, conuertit se ad potentiam, & dignitatem loquens. Et dicit

f Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum] hunc, quia supple promittis aquam viuam, quam ille dare non potuit. Et quia posset dici, qui altum dedit fontem, & alio meliore viua est ipse, vel quia posset dici, quod potuit dare meliorem aquam, sed noluit, præuenit hæc mulier, dicens.

h Et ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius,] quasi dicat, meliorem non potuit dare, quia non habuit, si enim habuisset, non est probabile, quod ipse & filij eius bibissent ex isto. Sed nunquid mentitur mulier, dicens patrem suum Iacob? Absit. Sicut enim vult *Chr.* ipsa ingerit se in nobilitatem Iudaicam, & totam Gentem suam Et potest esse triplex ratio ad hoc prima, quia Deum Iudæorum colebant. Alia, quia beneficia Iacob experti erant cuiua terram & habitationem subintrauerant. Tertia, quia ipsi de Chaldæa venerant, à qua orti sunt, sicut Abraham pater Hebræorum fuit Chaldæus, & venit de Chaldæa, & per Abraham dicit & Iacob patrem Gentis suæ, tanquam nepotem existentem. Vnde sicut dicitur dupliciter frater vterinus & consanguineus: ita & pater, scilicet à quo directè procedit linea Genealogiæ, vel qui est de consanguinitate patris. Et hoc modo loquitur ista mulier, dicena Iacob patrem Gentis suæ. Et nota quod vbi nos habemus, pecora eius, ibi ponit *Chr.* & nutritij eius. Quia autem mulier ad altius est eleuata per aquam viuam, ideo adhuc adiungit alias proprietates aquæ, quam ipse dat, vt altius trahat intellectum eius, & ideo sequitur.

k Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac] visibili, & præsenti, de qua intelligis.

l Sitiet iterum, &c.] Et nota sapientiam Christi, qualiter paulatim instruit mulierem Non enim in primis dixit mulieri Si scires, quis est, qui dicit tibi: da mihi bibere, &c. sed expectauit mulierem loquentem, & eum quasi Iudæum reputantem & ita occasionem dedit ei mulier, vt significaret se esse plus quàm Iudæum, & diceret. Si scires quis est, &c.

Et per hoc quod magnum promittit, coëgit eam meminisse Patriarchæ Iacob, qui non talem aquam dedit qualem iste promittit.

Vnde in quæstionem eam inducit vt quærat: Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, &c. Et ad hoc non respondet Christus, quòd maior sit, ne gloriari videretur; sed per ea quæ sunt vtriusque hoc astruit occultè, dicens; quod Iacob dedit aquam præsentem & non satiantem; ipse autem dat aquam satiantem, & indeficientem. Et nota, quod comparationem facit non ab accusatione, & detractione; sed à supereminentia suæ aquæ ad illam. Non enim dicit, quod aqua, quam dedit Iacob, nihil est; vel quod vilis, & contemptibilis est; sed id, quod & natura testatur, ponit hic, sed.

l Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum.] Et hoc est contra illos, qui sine vituperatione aliorũ nesciunt cõ- A parationes facere

Moraliter.

* 43. c. Obuians eos ab ardore venienti humilem efficiet eum, id est, ardorem.

Item spiritualiter viuere facit. Vnde *Ezec.* 47. b. Omnia ad quæcunque venerit torrens, viuent. Ideo hæc aqua viua dicitur, quia viuere facit. Item aqua cibos decoquit, ita vt sint esibiles: ita gratia opera præparat, vt Deo placita sint, & etiam Sanctos facit Deo placentes. *Sap. c.* 7. d. Amicos Dei & Prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat, id est, cum gratia.

Item in aqua, id est, in gratia submergitur hostis, id est, Diabolus, & peccatum. *Ps.* 135. Qui excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro, id est, in amaritudine de peccatis.

Item in aqua calida lachrymarum comburitur diabolus & depilatur, sicut porcus. Ibi enim amittit suoa pilos, id est, suos seruos, vel suas suggestiones, quæ ibi frustrantur. *Gen c.* 36. c. Inuenit Anan aquas calidas in solitudine.

Item aqua facit transglutire & transire suauiter durum morsellum: ita gratia omne opua durum emollit, & cum suauitate implere facit.

a Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias, habes.] Hauritorium est cooperatio gratiæ, quia etsi gratiam Dominus paratus sit dare, sicut habetur 1. *Pet.* 1. c. Sperate in ea quæ vobis offertur, gratiam: tamen cor ad suscipiendum, & hauriendum eam oportet habere. Quia dicit *Aug.* Qui te creauit sine te, non te iustificat sine te, id est, nisi coopereris. Vnde *Ps.* 80. Aperi os tuum & implebo illud.

d Et puteus altus est] quasi difficilis est tractus gratiæ, & occultus.

e Vnde ergo habes aquam viuam?] quasi ex quo in me non habeo voluntatem cooperandi gratiæ; & gratia difficulter, & occultè datur: & de profundis cordia oporter surgere: quomodo ergo poteris eam mihi dare.

f Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui] luctando, id est, cooperando extorsit benededictionem, id est, gratiam.

g Qui dedit nobis puteum,] & sic obtinendi gratiam, vel luctando nobis reliquit exemplum.

h Et ipse ex eo bibit] quia gratiam habuit.

i Et filij eius, & pecora eius,] quia motus rationabiles, siue opera contemplatiuæ, & opera actiuæ gratia reformauit. Vel melius.

Nunquid tu maior es patre nostro Iacob?] Ita respondet peccator, quando mouetur, vt sitiat aquam gratiæ fontem aquæ viuæ & relinquat puteum concupiscentiæ, vel temporalis abundantiæ. Nonne antiqui Patres, Abraham, Isaac, & Iacob habuerunt diuitias? nunquid tu melior es eis, qui nobis abiicere eas suadea? Et hoc est. Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobia puteum, id est, reliquit nobis exemplum habendi eas.

h Et ipse ex eo bibit] quia diuitias habuit.

i Et filij eius, & pecora eius,] quia omnes & boni & mali habebant diuitias sapientes, & simplices, omnibus erat commune habere diuitias.

De talibus, qui sic se excusant, dicit *Bernard.* Excusant se aliqui dicentes: Abraham, Isaac, &c. Iacob cæterique Sancti, nonquid non terrenas diuitias habuisse leguntur? quid respondemus nouis imitatoribus Sanctorum veterum? præponant certè vitulos super altare Domini, mactent arietes, hircos immolent, quia ad hoc Abraham fecit

k Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac.] id est, qui temporali abundantia impleri voluerit.

l Sitiet iterum.] Ita dicit Deus in corde peccatoris, vt dimittat voluntates & diuitias, quia.

Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ. — *Ouidius lib. 3. de fastis.*

Ecc. c. 5 c Auarus non implebitur pecunia. *Os. c.* 4. c. Comedẽt & non saturabuntur: fornicati sunt, & non cessauerunt. Ibi dicit *Hier.* Voluptas insatiabilis est: & habita famem, non saturitatem parit: dumque sitim sedare cupit, sitis altera crescit *Ierem. quinquagesimoprimo* c. In calore eorum ponam potus eorum. Sitis est in febricitantibus, qui quantò plus bibunt in calore, tantò plus sitiunt: & in Hydro-

* picia

A parationes facere, quod non est faciendum. a Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum,] quia omnem sitim cupiditatis extinguit, & nullum defectum habet. Per hoc autem significat, quod melior sit hæc aqua, quàm aqua Iacob: & quod spiritualis sit, & non sensibilis. Prius enim per aquam viuentem intelligebat mulier adhuc carnalis aquã perennem, & semper scaturientem. Et propter hoc hic addidit de hac aqua, non sitiet in æternum vt non intelligat de aqua sensibili. Et etiam propter hoc subdit. c Sed aqua] id est, gratia. d Quam dabo ei, fiet in eo fons,] id est, continuè fundens, quia semper manat, nec est otiosa. Fons dico.

a Qui autem biberit ea aqua, quam ego dabo ei, b non sitiet in æternum; c sed aqua, d quam dabo ei, e fiet in eo fons aquæ f salientis in g vitam æternam. Dicit h ad eum mulier. i Domine, k da mihi l hanc aquam, vt m non sitiam, n neq; veniam huc haurire. Dicit o ei Iesus, p vade, voca virum tuum, & q veni huc. r Respondit mulier & dixit: Non habeo virum.

f Aquæ salientis,] id est, qui est aqua salire faciens, in vitam æternam. Gratia enim, quæ desursum datur, sursum ascendit & ascendere facit: quia per gratiam venitur ad gloriam. *Ps.* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Sed quæritur de hoc, quod dicitur: Non sitiet in æternum. Contra *Mat.* 5. a. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. *Ec.* 24 c. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me adhuc sitiet. Sol. Sitis est appetitus frigidi, & humidi ex indigentia vtriusque. Et sic propriè sumpta siti, qui semel potatus est Spiritu, nunquam sitiet amplius, nisi Spiritum abiiciat, sicut dicit *Chr.* Quandoque sitis dicitur appetitus frigidioris, & humidioris vel appetitus continuandi potum in frigido, & humido. Et secundum hanc rationem potest transumi ad sitim spiritualem, & quantò plus bibit aliquis in via, tanto magis sitit. In patria autem erit appetitus permanendi in illa satietate gloriæ secundum illud. Fruuntur, nec fastidiunt, quò frui magis sitiunt.

h Dicit ad eum mulier.] Nota, mulier audiens tantam promissionem, non est alterata neque scandalizata sicut Iudæi scandalizati sunt ad consimilem promissionem *inf.* 6. d. Qui comederit ex carne mea, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet Nec est dubia, sicut Nicodemus *sup.* 3. a sed ex delectatione doni continuò credidit. Sed adhuc tamen pulsatur cogitatione carnali, & dicit.

i Domine] In hoc exhibet reuerentiam, & confitetur potentiam dandi.

k Da mihi, qui potes.

l Hanc aquam] quæ tantæ virtutis est, vt perenniter fluat & sitim extinguat, & vitam contineat in perpetuum

m Vt non sitiam,] de siti materiali. Adhuc carnaliter intelligit, & cupiens exonerari laboribus tot itinerum, dicit.

n Neque veniam huc haurire.] Quia sicut dicit *Aug.* ad laborem eundi propter aquam quotidie indigentia aquæ cogebat, quia indigentia illa per aquam reficiebatur, non extinguebatur. Tantum autem laborem infirmitas recusabat: & ideo petit talem aquam: nondum enim intelligebat. Volens ergo, vt intelligeret.

o Dicit ei Iesus, vade, voca virum tuum, & veni huc.] Secundum *Aug.* Quid est, quod dicit, voca virum tuum? An per virum suum volebat ei aquam suam dare: an quia non intelligebat, per virum suum eam volebat docere: fortè quemadmodum dicit Apostolus de mulieribus. Si quid autem discere volunt, domi viros suos interrogent, 1. *Cor.* 14 g. Sed ibi dicitur, domi viros suos interrogent, vbi non est Iesus, qui doceat. Denique dicitur mulieribus, quas prohibebat Paulus loqui in Ecclesia. Cum verò ipse Dominus aderat, & præsenti præsens loquebatur, quid opus erat, vt per virum eius ei loqueretur. Per virum enim non loquitur Mariæ sedenti ad pedes eius. *Luc.* 10. g. Est ergo sensus secundum *Aug.*

p Vade, voca virum tuum,] id est, intellectum tuum ô mulier ad te reuoca: & mihi præsenta, vt intelligas quæ dico spiritualiter, non sentias carnaliter.

q Et veni huc,] id est, adesto præsens, & prope per spiritualem cognitionem, quæ absens es, & remota, dum præsentis veritatis non intelligis vocem. Sed mulier adhuc carnem sapiens, carnaliter respondet: Vnde sequitur.

r Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Ad literam intelligas istam mulierem non habuisse tunc virum; sed vtebatur tunc nescio quo non legitimo viro, sed adultero potius, quàm viro.

A Dicit ei Iesus, bene

Aliter legitur sic ab illo loco. o Dicit ei Iesus, vade, voca virum suum.] Et continuatur sic: Mulier adhuc carnaliter intelligens petit aquam, vt non sitiat. Christus autem nõ increpat asperè, sed instruere vult benignè, & ideo diuertit se ad loquendum de viro eius; vt per occulta, quæ ei narraturus est, intelligat eum esse prophetam, & verba eius esse spiritualiter intelligenda, tanquam verba Prophetæ. Vel secundum *Chr.* sic continuatur. De dono erat sermo, & de gratia superexcedente humanam naturam: quia igitur instabat mulier quærens accipere donum hoc. o Dicit ei Iesus, vade, voca virum tuum] quasi ostẽdens, quem virum oportet esse participem istius doni. Et est sensus. Virum tuum, id est, virum, quo tone vteris tanquam tuo. Illa autem festinans accipere hoc donum, simul, & occultans rei turpitudinem, & adhuc æstimans ad hominem loqui, quem posset latere, ait: Non habeo virum. Et hoc dicebat secundum *Chr.* quasi volens occultare adulterij turpitudinem, & mentiens. Ideo Christus eã arguit, & priora, & præsentia ostẽdit: nam & priores omnes numerauit, & præsentẽ, qui nunc occultabatur, *Aliter.*

A redarguit

* picis. a Qui autem biberit ea aqua, quam ego dabo ei,] quia apud me est fons vitæ. *Moraliter. Mat. 5. a.*

b Non sitiet in æternum.] Ideo, Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et hæc est ratio secundum *Ieron.* quia substantia iustitia est, quæ sanat iniquitas autem, vel voluptas non habet substantiam: & ideo ventres deuorantium vacuos relinquit. *Pr.* 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam; venter autem impiorum insaturabilis. Et nota, quòd non dicit simpliciter, non sitiet: sed. non sitiet in æternum: modò enim habentes tantùm stillam gratiæ, sitimus; sed in æternum, id est, in futuro in æterna vita, quando torrente voluptatis suæ potabit nos, non sitiemus. Vnde *Apoc.* 7. d. Non esurient, neque sitient amplius. *Psal.* 16. Satiabor, cùm apparuerit, gloria tua. Ibi tamen erit cum satietate esuries: & sitis non defectus, sed appetitus, secundum illud: Fruuntur, nec fastidiunt, &c. Sequitur. *Psalm 35.*

c Sed aqua, quam ego dabo ei,] id est, gratia, quam ego infundam in eius iustificatione, siue conuersione.

e Fiet in eo fons aquæ] id est, crescet semper in eius conuersione.

f Salientis,] id est, salire facientis.

g In vitam æternam,] in morte, quia mors Sanctorum est via ad vitam. *Hebr.* 11. a. Fide Enoch translatus est, ecce magnus saltus. Prosperitas autem aqua est, quòd tantùm ascendere potest à quanto descendit. Vnde cum gratia desursum sit, sicut dicitur *Iac.* 1. c. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, &c. in tantum ascendit. Pisces autem semper sequuntur libenter aquam ascendentem. ita Sancti gratia ducente ad cœlestem patriam rapiuntur.

h Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam.] Sic dicit homo, quando videt effectum, & vtilitatem gratiæ, sed tamen adhuc sine principio semplenè petit, dicens cum Propheta: Concupiuit anima mea desiderare, &c. *Ps. 118.*

m Vt non sitiam,] hic remouetur cupiditas cordis.

n Neque viam huc haurire] hic remouetur solicitudo, & discursus, & labor inanis: quæ duo tollit aqua gratiæ, cupiditatem interiorem, & laborem exteriorem acquirendi.

o Dicit ei Iesus, vade, voca virum tuum] quasi si vis recipere gratiam, recollige cor tuum ad te, reuoca rationem, vt perfectè desideres, & cum deliberatione petas. 2. *Reg.* 7. d. Inuenit seruus tuus cor suũ, vt oraret oratione hac: nunc ergo Domine, &c. *Ec.* 30. d. Contine, & congrega cor tuũ. Item *Ecc.* 32. e. Præcurre prior in domum tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis, & verbo superbo. *Thr.* 3 e. Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum.

r Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum] Sic dicit, quando cognoscit rationem subiectam sensualitati; quando videt, quod recessit animus suus à se discurrens per vanitates. Tria n. faciunt exire hominem à domo, fumus, stillicidium, & mala vxor. *Ps.* 46. d. secundum aliam literam. Audite me, qui perdidistis cor, qui longè estis à iustitia. *Ps.* 94. Dixi semper: hi errant corde, &c. *Prou.*

10. c. Con

A *a* Dicit ei Iesus. Bene dixisti, quia non habeo virum.] Et ne fortè putaret mulier, quod Christus, quod prius dixerat de viro, modo correxerit propter dictum ipsius mulieris dicentis se non habere virum, idcirco addit.

b Quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes,] vt adulterum, non est tuus vir. Hoc autem non didicerat à muliere: & ita patet, quòd & præcedens sciebat, non à dicto mulieris, sed à sua Diuinitate. Hæc lectura est *Aug.*

Dicit *a* ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo virũ. *b* Quinque enim viros habuisti: & *c* nunc quem habes, non est tuus vir: *d* hoc verè dixisti. Dicit *e* ei mulier: *f* Domine, video, quia Propheta es tu: *h* Patres nostri

Aliter. A redarguit. id est aperuit. Vnde sequitur.

a Dicit ei Iesus Bene dixisti, quia non habeo virum Quinque enim viros habuisti & nunc quem habes non est tuus vir.] Et qualiter bene dixerit in hoc, exponit, dicens

d Hoc verè dixisti.] id est, verè & propriè dicendo, virum, verum fuit, quod dixisti, licet secundum, quod mulier intellexerit, mendacium dixerit.

e Dicit ei mulier,] correcta, & humiliata, & erudita.

f Domine, video, quia Propheta es tu,] quia dicis mihi occulta, & absentia, quasi præsentia essent cognoscis Hoc enim Prophetarum est. Vnde 4 *Reg.* 5. g Nonne cor meum in præsenti erat, quando reuersus est homo de curru suo in occursum tibi? Et nota, quod in hoc quod hic dicitur, monemur ad recipiendam correctionem cum benignitate, exemplo huius mulieris. De qua dicit *Chr.* Papæ, quanta est mulieris prophetia, qualiter humiliter redargutionem suscipit, non anxiata ad argutionem, neque dimittens Christum fugit, neque contumeliam rem hanc æstimauit esse; sed admiratur magis eum, & minoratur amplius apud eum.

Ideoque dicit. Domine, contemplor, quis Propheta es tu. Quod est contra illos, qui vel odiunt corripientes, vel minus diligunt, vel fugiunt. Hunc autem mulier laudat, & extollit arguentem se. *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. *Prou.* 15. b. Non amat pestilens eum, qui se corripit, nec ad sapientes graditur.

Item *in eod.* Qui increpationes odit, morietur. Et talis similis est diabolo, qui est incorrigibilis. Incorrigibilitas enim peccatum sathanicum est. Vnde *Ec.* 21 b. Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris. Habet enim characterem bestiæ, id est, diaboli, sicut dicitur *Apoc.* 13. d.

Vnde Iudæis incorrigibilibus dicitur, *inf.* 8. f. Vos ex patre diabolo estis: quia incorrigibiles erant, quia cum Dominus eos corriperet *inf.* 7. e. dicens: Quid me quæritis interficere, non solùm non admirantur, sicut hæc mulier, sed & conuitiantur, & iniuriantur. Et tamen sicut dicit *Chr.* minus debebant iniuriari ei, quàm hæc mulier.

Primò, quia Deum se ostendebat, cum mentem eorum, qua cogitabant eum occidere, se scire ostendebat: quod non facit hic in muliere: sed rem quæ iam facta erat, licèt occultè, & paucis scientibus dixit apertè.

Item illi plura alia signa in Christo viderant: hæc autem nulla.

Item illos Christus redarguit in communi & de communi peccato; istam autem singulariter Christus arguit, & de peccato speciali. Non autem ita solent offendi homines communibus argui rationibus, sicut propriis.

Item illos arguit Dominus de honorabili peccato, quia magnum æstimabant, si Christum possent occidere; hanc autem arguit de turpi adulterio; & ideo magis poterat offendi, & non est offensa; sed magis stupuit, & admirata est. In quo notatur eius patientia, & voluntas correctioni parata, quia non solum amat correctionem; sed extollit, & laudat correctorem, dicens: Video, quia Propheta es tu. Nondum Deum credit, sed Prophetam, qui occulta noscit. Supponens autem quod sit Propheta, non interrogat aliquid mundanum; neque de sanitate corporis, nec de pecuniis, vel diuitiis; sed de dogmatibus quærit statim, & præcipuè de hoc, de quo erat dubitatio, & contentio inter Iudæos & Samaritanos: scilicet, de loco orationis. Vnde dicit. *g* Patres nostri in monte hoc adorauerunt se Abraham. & sui, quos appellat Patres, eo modo, quo dictum est superius de Iacob. Et dicit *Chr.* quod ille locus fuit, vbi aiunt Abraham filium suum obtulisse. *Gen.* 22. b. Secundum Magistrum in historiis, loquitur hic de monte Garizim, in quo antiqui Patres adorauerunt, Simeon, Iudas, Leui. *Deut.* 11. d. Secundum alios, montem accipit generaliter pro montibus, quia in montibus adorauerunt & obtulerunt sacrificia Domino, Abraham, Isaac, & Iacob, &c. Patriarchæ. Ostenso igitur quod Patres in montibus adorauerunt proponit mulier, id quod Iudæi obiiciebant, includens Christum inter Iudæos, dicens,

Deut. 27.

in monte hoc adorauerũt: & *h* vos dicitis, quia Ierosolymis est locus, vbi adorare oportet. Dicit *i* ei Iesus: Mulier crede mihi, quia *k* veniet hora, *l* quãdo neq; in monte hoc, neq; in Ierosolymis adorabitis patrẽ.

h Et vos dicitis, &c. *Chr.* ponit sic. Et quomodo vos dicitis, quia Ierosolymis, &c.] & sacrificare, sup. Et sapienter antequam proponat obiectionem Iudæorum, fortificat suam ex auctoritate Patrũ Samaritani enim opponebant auctoritatem Patrum, qui in monte adorauerunt: Iudæi verò opponebant è contrario auctoritatem legis dicentis. *Deut.* 12. b. Caue ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris; sed in eo, quem elegerit Dominus in vna Tribuum tuarum, &c.

Item 3. *Reg.* 8. e. dicit Salomon. Quocunque miseris eos adorabunt te contra viam ciuitatis, quam elegisti & contra domum, quam ædificaui nomini tuo. Christus autem audiens vtramque obiectionem non statim soluit, neque à proposito propter quæstionem abscedit; sed ex ipsa quæstione materiam sumens non cessat mulierem adducere ad altius, & instruere. Et ideo sequitur.

i Dicit ei Iesus. Mulier, crede mihi, quia veniet hora] qua cessabunt in proximo legalia.

l Quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis patrem.] Et nota, sapientiam responsionis, quia & veritatem dixerat: & in hoc cauit, ne mulierem ipsa veritate offenderet. Si enim præfinisset locum orationis in templo, vtpote, quia Deus præcepit ibi orare, hoc ipso mulier fuisset offensa; si autem dixisset, quia in monte esset orandum potiùs quàm in templo, veritati videretur pepercisse, & suum propositum, scilicet manifestationem sui ad mulierem non per hoc fuisset consecutus, sed neutrum facit, sed ad id, quod valebat ad propositum, vadit, dicens vtraque cessare in suo aduentu, & nihil esse in cõparatione doni, quod futurum erat. Vtrumq; n. fuit vmbra futuræ veritatis. Est igitur sensus. *k* Quia veniet hora, &c.] q. d. hucusque controuersia est inter vos de loco orationis, Moralit.

A * 10. e. Cor impiorum pro nihilo. *Ps.* 39. Cor meum dereliquit me. *Ec.* 16. c. Qui minoratur corde, cogitat inania.

a Dicit ei Iesus. Bene dixisti, quia non habeo virum.] Multum enim placet Deo, cum homo recognoscit peccatum suum, & cordis sui discursum intelligit, & recessum. *Pr.* 28. b Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. *Prou.* 18. c. Iustus prior accusator est sui Cum autem incipit homo discutere se, & peccatum suum confiteri: tunc Dominus ei aperit, & ostendit clarius statum suum. Vnde sequitur.

b Quinque enim viros habuisti,] id est, dilectioni quinque sensuum succubuisti. *Ier.* 3. a. Tu fornicata es cum amatoribus multis. *c* Et nunc, quem habes, &c.] error, scilicet quem sequeris, in quem cadit homo ex præcedentibus peccatis. Moraliter. Aliter.

⊖ *e* Dicit mulier, Domine, video, quia Propheta es tu] In hoc iuxta literam instruimur, vt cum sanctitatem in homine videmus, eam confiteamur, & non ex inuidia impugnemus. *Eccl.* 14. b. Nequam est oculus inuidi, & auertens faciem suam, quia scilicet non potest videre bona alterius. *Sap.* 2. c Grauis est nobis etiam ad videndum. Item *Ecclef.* 31. b. Nequius oculo quid creatum est? Ideo ab omni facie sua lachrymabitur, cum viderit: quia dolet inuidus de bonis alterius, quando ea videt. Sequitur. *g* Patres nostri in monte, &c.] In hoc instruimur, vt cum Sanctis & sapientibus viris libenter colloquamur, & consilium de spiritualibus, non de temporalibus requiramus. Sicut de ista muliere dicit *Chr.* Nihil, inquit, mundanum quærit; non enim de corporis sanitate, non de pecuniis, non de diuitiis, sed de dogmatibus interpellat. *Eccl.* 8. b. Ne despicias narrationem Presbyterorum sapientium, & in prouerbiis eorum conuersare Ab ipsis enim disces sapientiam, & doctrinam intellectus Sic Salomon petiit sibi dari sapientiam, non diuitias, vel longitudinem vitæ. 3. *Reg.* 3 b. Hoc est, quod dicitur *Mat.* 6. d. Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Sequitur. *i* Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte]

⊖ hoc

A tionia, ſed modò in ianuis eſt tempus, quando vbique erit orationis locus, & adorationis, ſecundum illud *Mal.* 1. c. In omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum eſt nomen meum in gentibus. Et licet, dicat vtrumque locum ceſſandum, tamen Iudæos præfert Samaritanis dicens.

a Vos adoratis, quod neſcitis: *b* nos adoramus, quod ſcimus: *c* quia ſalus *d* ex Iudæis eſt. Sed *e* venit hora, *f* & nūc eſt, *g* quādo veri adoratores *h* adorabūt Patrē in *i* ſpiritu, & *k* veritate.

a Vos.] Samaritani adoratis, quod neſcitis, id eſt, Deum quidem adoratis; ſed ex ipſo modo adorandi oſtenditis vos neſcire eum: quia putabant eum eſſe localem & particularem Deum, & non totius orbis Dominatorem, & ſic eum colebant, ſcilicet in loco particulari, in monte, ſcilicet quaſi non haberet alibi eandem poteſtatem exaudiendi. Et quòd putarent Deum localem, patet, quia Perſis mittentes annunciauerunt, quoniam loci huius Deus nobis moleſtus eſt. 4. *Reg.* 17 ſecundum aliā literam. Vel, adoratis, quod neſcitis: quia idola cum Deo colitis: vel quia Prophetas à Deo miſſos non recipitis, ſed tantùm legem. Sed *b* Nos] Iudæi, adoramus, quod ſcimus: quia Deum totius orbis credimus, licet ex ſpeciali cauſa in loco ſpeciali eū colamus: & idola nō recipimus, nec Prophetas ſpernimus, ſicut vos. Et numerat ſe cū Iudæis, ſecundū *Chryſ.* propter mulierē, quæ eū nihilampliùs putabat eſſe, quā Prophetā quendā de Iudæis. *c* Quia ſalus ex Iudæis eſt;] q. d. benè dico, quòd nos Iudæi benè adoramus, quia ſalus, i. vera fides, per quam eſt ſalus, ſcilicet ſcire Deum, & deteſtari idola. *d* Ex Iudæis eſt,] prodiit toti orbi terrarum ex ipſis Iudæis: quia illinc principium habuit: quia Iudæis credita ſunt eloquia Dei, per quæ venitur ad fidem, & ſalutem, vt dicitur *Rom* 3. a. Vel *c.* Salus] id eſt, ſpes ſalutis per Meſſiam venturum, ex Iudæis eſt, q. d. non eſt mirum, quod dico, quòd nos Iudæi adoramus, quod ſcimus: quia etiam filius Dei promiſit ſe naſciturum ex Iudæis ad ſaluandum Gentes. Vnde *Pſ.* 86. Homo natus eſt in ea. Et *Rom* 9. a. Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem. Et *Mich* 5. a. Et tu, Bethleem, terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet, &c. Poſtquam autem docuit, quòd Iudæi excellebant, quantum ad modum adorationis, oſtendit. & hoc nihil eſſe reſpectu adorationis venturæ, quando locus adorationis ampliabitur, & in corde veraciter erit Deus adorandus. Vnde dicit. *e* Sed venit hora.] Hoc dicit, quia iam incipiebant ceſſare legalia. *f* Et nunc eſt] q. d. ne æſtimes, quod in longa tempora prophetem, ſicut alij Prophetæ: quia nunc eſt hora, i. in ianuis eſt, ſecundum *Chryſ.* Sed ſecundum *Aug.* ſimpliciter poteſt legi, quia aliqui iam tota mentis ſinceritate crediderant, ſicut fortè Machabæi, & Anna Propheriſſa, & Simeon, & iſti Spiritu adorauerunt. *g* Quando veri adoratores] fideles Chriſtiani, qui dicuntur veri reſpectu Iudæorum ſimul & Samaritanorum, quorum vtrique in typo adorauerunt, & in vmbra: quia etiam locus orationis eorum erat Typus. Vel, veri, quia illi pro tēporalibus orabāt, quæ falſa ſunt; iſti pro ſpiritualibus, & æternis, quæ vera ſunt. *h* Adorabunt Patrem,] id eſt, Deum Trinitatem, qui eſt Pater omnium. *i* In ſpiritu, & veritate] id eſt, ſpiritualiter, & veraciter, contra hoc quòd Iudæi carnalia, & vmbratilia faciebant in adorationibus ſuis. Vnde nota, quòd ſicut *ſup. eod.* quando dicit: Veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Ieroſolymis, &c. Ibi ſignificat locum orationis legalem ceſſandum: ita hic cùm dicit. Venit hora & nunc eſt, quando veri adoratores, &c. dicit carnalem cultum templi, & figuralem commutandum in verum, & ſpiritualem. Vel. *i* In ſpiritu] id eſt, in corde, non ore tantùm: quia nil valet ſtrepitus labiorum, vbi mutum eſt cor. *Iſa.* 29. d. Populus hic labiis. &c. *Iob.* 14. a. Non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis. *k* Et veritate] id eſt, non fictè, quia Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. *Sap.* 1. b. Vel. *i.* Spiritu] id eſt, voluntate. *k* Et veritate] id eſt, intellectu, vt, ſcilicet voluntariè, & ſpontaneè, & vt intelligat homo, quod petit. 1. *Cor.* 14. e. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Vbi dicit *Gloſſ.* id eſt, voluntate, & intelligentia. Vel. *i* Spiritu] id eſt, ſpiritualiter. Contra illos, qui orant Deum carnalia petentes, & carnaliter de Deo ſentientes, vt filij Zebedæi, qui petunt ſedere ad dexteram & ſiniſtram. Quibus reſpondet Dominus Neſcitis, quid petatis. *Math.* 20. c. *k* Et veritate] id eſt, verè. & perſeueranter. Contra illos, qui ad tempus petunt, & ſtatim deficiunt. Et tales non veri, ſed vani ſunt, quia nihil habent ſoliditatis. Vel. *i* In ſpiritu] id eſt, pro ſpiritualibus donis, i. virtutibus, quæ Dominus dat in præſenti. *k* Et veritate,] id eſt, pro veris, & æternis bonis. *Mat.* 6. d. Primùm quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. Quòd autem talis oratio, vel adoratio Deo placeat, patet per hoc, quod ſequitur.

A *a* Nam, & e hoc eſt, neque in Ieroſolymis adorabitis Patrem. Ex hoc patet, quòd locus non eſt de ſubſtantia orationis; ſed in omni loco licet orare, ſecundum illud *Mat.* 1. c. In omni loco ſanctificatur, & offertur nomini meo oblatio mūda. Et a. *Malac.* 5. c. Verum non propter locum Gentem, ſed propter Gentem locum Dominus elegit. *Moralit.*

Vnde *Tullius de offic.* Non Dominus domo, ſed domus Domino eſt decoranda. Notandum tamen, quod locus ſecretus Deo, & benedictus aptior, & vtilior eſt ad orandum. Primò, quia ibi magis excitatur deuotio, & feruentior fit oratio. *Pſ.* 25. Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Item benedictio Epiſcopalis, & oratio eius maiorem efficaciam confert orationi ad impetrandum, quia aſſociatur orationibus Eccleſiæ generalis. Vnde Salomon orans dixit. 3. *Reg* 8. e. Reſpice ad orationem ſerui tui, & ad preces eius, Domine Deus meus. Audi Hymnum & orationem, quam ſeruus tuus orat coram te hodie; vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc nocte ac die.

Item quia Dominus domum ſibi dicatam, & habitantes in ea quadam ſpeciali gratia cuſtodit, & viſitat. *Ezech.* 43. b. Fili hominis, locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſrael in æternum. Item locum benedictum Dæmones magis horrent, & Angeli fouent, & habitantes, & pſallentes in eo. *Pſ.* 67. Præuenerunt Principes coniuncti pſallentibus. Et *Chryſ.* dicit, quod domum, vbi poſitum fuerit † Emius, timet Diabolus, nec audet accedere, multò magis, vbi reponitur corpus Chriſti & celebrantur diuina myſteria. *al.* † Thus

a Vos adoratis, quod neſcitis] hoc dicit contra illos, qui Deum localem, & particularem putant, nec audire, niſi in loco, quod falſum eſt. Vnde 3 *Reg.* 8. c. Si cælum, & cæli cælorum te capere non poſſunt, quantò magis domus hæc, quam ædificaui. *b* Nos adoramus quod ſcimus.] Argumentum, quòd nihil eſt orandum indifferenter, contra illos, qui illuſiones Dæmonum pro viſionibus recipiunt: & oſſa mortuorum quorumlibet pro reliquiis venerantur 2. *Cor.* 11. e. Ipſe Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Ille adorat quod ſcit, qui colit, & confitetur illum, in quem vera fide credit. *Rom.* 10 b. Corde creditur ad iuſtitiam; ore autem fit confeſſio ad ſalutem. Et hæc eſt ſalutifera adoratio. Vnde ſequitur.

c Quia ſalus ex Iudæis, eſt.] Solis enim confitentes Deum, & peccata, ſaluantur. Et notandum, quòd de iſtis, qui contendunt de loco orationis, vel adorationis, ſignificantur quidam æmuli, & zelatores in inuicem, qui ſanctitatem loci, & habitationis ſuæ, ordinis ſui, aliis præferunt. Quidam enim ſuam religionem vocant montem per eminentiam operum. Et dicunt: patres noſtri in monte hoc adorauerunt, quaſi multi Sancti antiquitùs fuerunt in ordine noſtro. Alij dicunt. Quia in Ieroſolymis eſt locus orationis, id eſt, in viſione pacis, vbi pax eſt pectoris, vbi ſtudium viget lectionis & contemplationis. Tales enim dicunt, quòd ſua religio, & ordo maiorem habet pacem & vnitatem, & ſtudium, & contemplationem. Et *Pſalm.* 75. dicit, quod in pace factus eſt locus eius, id eſt, Dei, ſic eſt contentio inter æmulatores non ſpirituum, ſed laudum. Et habetur ſimile *ſuprà* 3. c. Facta eſt quæſtio ex diſcipulis Ioann. cum Iudæis de purificatione. Quibus reſpondet Dominus, quod neque iſte, neque ille locus facit verum adoratorem, ſed deuotio mentis, & maceratio carnis. Vnde ſequitur. Veri adoratores. &c. *i* In ſpiritu] id eſt, in deuotione mentis interiùs. *k* Et veritate] id eſt ſeueritate, & iuſtificatione propriæ carnis exteriùs. Sic homo adorat Deum de toto ſe, ſcilicet de ſpiritu, & carne. De primo dicitur *Rom.* 1. a. Teſtis eſt mihi Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo. *Pſalm.* 118. Anima mea in manibus meis ſemper, vt, ſcilicet offeram eam Deo. De ſecundo. *Rom.* 12. a. Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem. De vtroque ſimul dicitur *in Pſ.* 15 Cor meum, & caro mea, &c. Vel. *i* In ſpiritu] quantum ad opera ſpiritualis contemplatiuæ. *k* Et veritate,] bonorum operum, quæ debent fieri ſine Hypocriſi, & ſimulatione quantum ad actiuam, vt ſimul homo habeat Lyam, & Rachel in matrimonium, ſicut Iacob *Gen.* 29 *Oſ.* 12. d. Seruiuit Iſrael in vxorem, & in vxorem ſeruauit. Vel *i.* In ſpiritu, & veritate,] id eſt, in ſpiritu vero, & non ficto: quia talis ſpiritus eſt verum templum, in quo habitat Deus. Vnde *Sap.* 1. b. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. Si vis ergò orare veraciter, intra in templum verum, id eſt, ad

Euangelium secundùm Ioannem ,

A *a* Nam. & Pater tales quærit] i. requirit , scilicet, qui adorent eum in spiritu,& veritate quia non sacrificia carnalia placuerunt ei.

Vnde *Ps.49.* Non in sacrificiis tuis arguam te. Et super *Isa.* 1. dicit *Gloss.* quod Deus nunquam voluit illas victimas. *Ps.39.* Holocaustum, & pro peccato non postulasti, &c. *Ps.* 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c.

D

1.Cor.3.d.24. q.3.c.quidam ver. Anthropomorphita.

Chrys. Veri adoratores sunt, qui nec loco circumcludũt culturam; & Deum in spiritu colunt, sicut , & Paulus ait. *Rom.*1. a. Cui culturam exhibeo in spiritu meo in Euãgelio filij eius. Et rursus *Rom.* 12. a Deprecor vos

> Nam *a* & Pater tales quęrit, qui adorẽt eũ. Spiritus *b* est Deus,& *c* eos, qui adorãt eũ in spiritu,& veritate oportet adorare. Dicit *d* ei mulier : *e* Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cũ ergò *f* venerit, ille nobis annũciabit omnia. Dicit *g* ei Iesus, *h* Ego sum, qui loquor tecum.

ve præsentare corpora vestra hostiam viuentem, benè placẽtem Deo, rationabilem culturam vestram, id est spiritualem , & discretam. Et conuenientiam huius adorationis ostendit ex dispositionibus eius, qui adoratur, dicens.

b Spiritus est Deus,] i. incorporeus. Oportet igitur et id, quod in nobis incorporeum est, offerri, i. animam, & intellectus puritatem. Vnde sequitur.

c Et eos, qui adorant eum in spiritu, & veritate, oportet adorare] vt spiritus, i. anima offeratur, & veraciter, i. spiritualiter, non carnaliter , vt olim in sacrificiis colebatur. Sic exponit *Chrys.* Vel aliter. Spiritus est Deus. Potest etiam hic plus intelligi. secundum quod valet ad propositum. Vnde intelligendum est quòd sicut dicit *Boetius in pr. libri de Trinitate*, alteritas est causa pluralitatis: & quãtùm aliquid recedit ab appendiciis materialibus tantùm recedit à coarctatione loci : & cùm aliquid non est susceptibile accidentis alterantis secundum locum, impossibile est quòd ipsum indiuiduetur hoc accidente , quod est locus : & ideò non est in loco aliquo ita, quòd determinet illum. Et talis est natura omnis spiritus. Non tamen nego, quin diffiniat locum. Diffinitur non locus propriè per operationem , sicut dicit *Damascenus* , determinatur autem per distractionem partium in situ.

al. † æterna. Item spiritus inter † entia solus est , qui nullam habet materiam. Dicit autem Philosophus, quòd talia non subiacent mutabilitati eo quod omnis mutatio est super materiam : & quantùm elongantur aliquid à mutabilitate, tantùm recedit à vanitate.

Item spiritus est immixtus,& separatus à phantasmatibus , & nebulis concupiscentiarum. Et omnia hæc tria claudunt in hoc quod dicit : Spiritus est Deus. Et primum est contra adorare Samaritanorum, secundum contra adorare Iudæorum, tertium conuenit cum adoratione ipsius Ecclesiæ. Et ideò sequitur. Et eos , qui adorant eum, in spiritu, & veritate, oportet adorare. Si enim intellexisset tantùm incorporeum Deum per hoc , quod dixit, spiritum, non debebat inferre, nisi quòd oportet adorare spiritu : nunc autem duo infert, quorum alterum, scilicet. veritas duobus opponitur, sicut patet ex suprà dictis. Sed videtur, quòd superfluè addat,& veritate, si intelligitur in eo, quod dicit In spiritu. Respondemus. In eo, quod dico, cede, intelligit locum,& si apponitur, non intelligitur, eo modo hic. Ratio est , quare apponit , quia licet cùm de Deo dicatur, spiritus, omnia tria includit ; non tamen omninò,& totaliter ea includit, cùm de creatura dicitur, quia tunc aliquam patitur vanitatem ex principio nihil & ideò cũ conueniens fuit apponere,& veritate. Et hoc est, quod dicit *Chrys.* per incorporeum colendus est Deus, & non tam per typum sed per veritatem. Ne igitur oues,& camẽ immoles, sed totum teipsum holocaustum fac. Hoc nõ est hostiam viuentem offerre. *Rom* 12.a Et quia ipse mulieri tã alta dicere proposuit , sicut iam patuit , ideò fidem ab ea suprà poposcit, i. vt eum fide dignũ crederet Sequitur *d* Dicit ei mulier] stupens ad ea, quæ dicta sunt,& altitudine eorum sagittata. *e* Scio] vel noui, secundùm *Chrys.* quia Messias venit, i citò venturus est. Hæc sunt verba mulieris. Et exponit intentionẽ vocabuli ipse Euangelista in Græco, dicens. Qui dicitur Christus. Et sic redit ad verba mulieris subinferens. *f* Cum ergo venerit ille , &c.] q. d. quæstioni quidem meæ rationabiliter satisfecisti, sed alta sunt, quæ dicis,& de talib. nos oportet expediri per Messiam, qui venit, i citò venturus est,& ipse de omnibus nos docebit, cùm venerit. Et nota, quòd quando audiuit, quod adorarent in proximo fine sacrificiis & non in eodẽ loco, statim credidit , quòd hoc fiendum esset Messiæ , & ideò dicit : Scio, quia Messias venit. *Chrys.* autem quærit hic, vnde Samaritanis hoc, id est. expectare aduentum Messiæ: & soluit dicens, quia Samaritani suscipientes legem Moysi ab ipsis literis Moysi nouerant de venturo Messia. Etenim ipse Moyses primus filium reuelauit. Hoc enim. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. ad filium dictum est. Et Abrahæ in tabernaculo , hoc est, qui loquebatur, filius scilicet *Gen.*18. Et Iacob de eo prophetans dixit, *Gen.49.*b. Non deficiet Princeps ex Iuda, neque Dux de femore eius, donec veniet, qui mittendus est, &c. *Gen. c. d.*
Item *Deut.*18. c Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, vt me eum audietis. Et quæ secundum serpentem, *Num.*21. c. Et quæ secundum virgam Aaron. *Num.* 17. c, Et quæ secundùm Isaac, qui natus est miraculosè. *Genes.*18. b. Et quæ secundùm ouem , quæ oblata est pro eo, *Gen.*22. c. Et multa alia aduentum Christi præsonant. Sed cur non dixit Christus mulieri aliquid horũ de Scripturis eam instruens, sicut Nicodemo de serpente ? Solutio, quia mulier indocta erat, & inexperta Scripturarum. Sequitur. *g* Dicit ei Iesus.] Quia mulier in omnibus , expedita erat, si constaret ei quis esset Christus , ideò ad vltimum determinat ei dicens : *h* Ego sum, qui loquor tecum] q. d. ego sum Messias, quem tu credis venturum, qui loquor tecum instruens te, quòd tu dicis pertinet ad Messiam, & illa statim credidit. Sed duplex occurrit dubium, sc. quare non à principio dixit ei apertè hoc, quod in fine dixit ei post multa, scilicet quòd ipse erat Messias: & quare non sic apertè loquebatur Iudæis etiam petentibus . Si tu es Christus, dic nobis palam ? Ad primum dicendum est. quòd optimus est ille modus doctrinæ , qui procedit ex notioribus ipsi discenti : & ideo paulatim per sensibilia. & per affationem oportebat mulierem venire in familiaritatem,& veritatem, vt fide dignum crederet,& ex sibi conuenientibus certificaretur , vnde quia rudis erat non per Scripturas Prophetarum eam instruit, sed per exemplum aquæ,& per reuelationem occultorum, sc. de quinque viris, quot habuerat, & tunc deinde conuenienter seipsum Messiam dicit si enim prima fronte dixisset se Messiam esse videretur delirare , & ad inanem gloriam loqui . vt dicit *Chrysost.* Ideo paulatim eam , ita docuit. Ad aliud etiam respondet *Chrysostom.* sic deuotior erat mulier Iudæis. & illi quidem non pro discendo quærebant , sed pro insidiando, hæc autem ex simplici, & deuota mente quærebat, quod patet ex sequentibus , quia audiuit, & credidit, & alios in hoc piscata est, quia conciues suos ad credendum *Inf.* 10. c.
A vocauit,

* cor tuum, & ibi clauso ostio ora Patrem tuum. *b* Spiritus est Deus.] Et tales adoratores requirit, *Prouerb.*23.c. Fili, præbe mihi cor tuum, in hospitium, scilicet,& in templum, in quo me adores. Vnde *August.* Si fortè quæris aliquem locum altum , aliquem locum sanctum ad orandum, intùs te exhibe templum Deo. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. 1.*Cor.*3. n. In templo vis orare, in te ora, sed priùs esto templum Dei, quia ille in templo sancto suo exaudiet orantem. Item etiam dicitur *Ierem.*7. a. Contra illos, qui gloriantur de loco sancto,& nihil curant de animo mundo Bonas, inquit, facite vias vestras,& studia; & habitabo vobiscũ in loco illo; & nolite confidere in verbis mendacij , dicentes : templum Domini, templum Domini est Sequitur : *d* Dicit ei mulier : Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus.] Nota. quòd mulier postquam instructa est, vt adoret Patrem in spiritu,& veritate, cognoscit Messiam venisse: sic anima spiritualiter,& veraciter orationi incumbens, statim sentit Spiritus sancti vnctionem adesse. Messias enim idem est, quod vnctus, vel vnctio : Christus enim animam , ad quam venit, vngit. *Psalm.*44. Dilexisti iustitiam,& odisti iniquitatem propterea vnxit te Deus , &c. Vnxit enim infirmos. Vnde *Eccles.* 38. a. Vnguentarius faciet pigmenta suauitatis , & vnctiones conficiet sanitatis Vngit etiam Reges, & Sacerdotes. *Apocalyp.*5. b. Fecisti nos Deo nostro regnum , & Sacerdotes. Vngit etiam nos, vt pugiles suos pro causa sua defendenda, 1. *Reg.*18. d. Esto vir fortis, & præliare bella Domini. *Moraliter.*

f Cùm ergo venerit, ille nobis annunciabit omnia.] Quia vnctio docet de omnibus *prima Ioann.* 2. d Et *in eodem.* Vos vnctionem habetis à Sancto ,& noscitis omnia. Sequitur.

g Dicit ei Iesus : Ego sum , qui loquor tecum.] muliere, id est, id anima optante aduentum Iesu ad vngendum & illuminandum se, statim ostendit se Iesus , & respondet testimonium conscientiæ eius , quod ipse præsens est, qui loquitur inspirando in corde. *Bernardus.* Cùm aliquid virtutis in me sentio, Deum virtute adesse non ambigo *Isaia quinquagesimo octauo*, c. Tunc inuocabis , & Dominus exaudiet : clamabis ; & dicet : Ecce adsum, quia misericors
* sum

a vocauit,sicut postea sequitur.Sed Euangelista interposuit de reditu Discipulorum, sequens ordinem gestorum secundùm tempus, & dicens:

a Et continuò venerunt discipuli eius, de ciuitate, ad quam iuerant cibos emere.

b Et mirabantur,quia cum muliere loquebatur.] Et quid mirabantur ? Dicit *Chrysostomus*: quòd mirabantur mansuetudinem,& humilitatem superabundantem quoniam ita perspicuus existens sustinuit cum tanta humilitate mulieri loqui inopi, & Samaritanæ.Idem dicit *Augustinus*, quòd non malum suspicabantur,sed clementiam mirabantur, qua gentilem erroneam docet.Quædam *Gloss.* aliter dicit : quòd non mirabantur, quòd cum muliere loquebatur,cum quibus loqui consueuerat,sed quia cum alienigena,ignorantes mysterium Ecclesiæ de Gentibus futuræ. Et licet mirarentur.

Et *a* continuò venerunt Discipuli eius, *b* & mirabantur,quia cum muliere loquebatur.*c* Nemo tamen *d* dixit, quid quæris, aut quid loqueris cum ea ? *f* Reliquit ergò hydriam suam mulier, & *g* abiit in ciuitatem, *h* & dicit illis hominibus.*i* Venite, & videte hominem, qui dixit mihi, *k* omnia quæcunq; feci.*l* Nūquid ipse est Christus?

c Nemo tamen,] ipsorum discipulorum.

d Dixit :] ei.

e Quid quæris, aut quid loqueris cum ea ? Non audebant enim interrogare,vt dicit *August.* timentes, ne ab eo reprehendantur, si incautè interrogauerint. *Chrysostom.* dicit : Ita erant eruditi discipulorum ordinem obseruare, vt formidarent, & venerarentur. Etsi enim nondum dignam de eo opinionem habebant, tamen habebant eum pro admirabili aliquo, & magno magistro, & ideò multùm reuerebantur eum. Sed quæritur de hoc, quòd alibi inueniuntur interrogare, sicut *Matth.* 18. a. Quis maior est in regno cælorum ? Et quando filij Zebedæi deprecantur, vt vnus à dextris, alius à sinistris sedeant, *Matth.* 20. c. Vt Ioannes recumbens suprà pectus Domini, quærit, quis est, qui tradet te, *infra* 13. c. Ad hoc respondet *Chrysostom.* quòd prædicta omnis tanquam ad eos pertinentia,necesse erat scrutari, hic autem nil eis intantum intereat,quod fiebat : ideò ibi quærunt,non hic.

Item Ioannes post longum tempus,& in ipso fine hoc fecit,scilicet, interrogare,quando iam familiaris erat effectus,; & confidebat in amore Christi. Modò autem non quærunt, tum propter nouitatem discipulatus,tum quia nihil ad eos pertinebat de hoc, tum propter reuerentiam Magistri. Hoc interposito de reditu discipulorum,redit ad historiam Samaritanæ,dicens:

f Reliquit ergo hydriam suam mulier.] Ita enim ab his, quæ dicta sunt à Christo,accensa est,vt & hydriam relinqueret, & necessitatem, propter quam venerat, & currens in ciuitatem omnem plebem traheret ad Iesum. Et hoc est.

g Et abiit in ciuitatem.] Sciuit enim, quod ipse erat Christus, & quod acceptum erat ei,vt etiam aliquos adduceret ei.

h Et dicit illis hominibus. Venite, & videte hominem, qui dixit mihi,] nullo sibi persuadente.

e Omnia quæcunque feci,] id est, de omnibus maiora, quia enim ei occulta dixerat : omnia posse dicere credebat. Vel. Omnia,id est,totam seriem vitæ meæ, diu enim vixerat cum illis quinque viris.Et nota,quod ista mulier accipit signum euidentius deitatis, quod fuerat in locutione,qua locutus fuerat ei Christus,vt sic alios trahat ad fidem.Et nota sapientiam eius.Dicit enim:Venite.& videte, leuissimum quid persuadens eis. non dicit. venite, & credite Sciebat enim, quia si venirent, eodem potirentur fonte,quo ipsa.Nec dicit Venite.& videte Prophetam,sed hominem. Didicerat enim ex allocutione Christi secum facta,qualiter paulatim, & quiescibiliter eos deberet adducere,sicut & ipsa ab homine in Prophetam est eleuata, & à Propheta in Messiam. Et quia vehementer,ardor ipsius ipsam astrinxerat,nihil reputat etiam cunctis confiteri turpitudinem vitæ suæ. hoc solùm intendens, vt signum deitatis Christi omnibus manifestaretur. Et attende prudentiam mulieris,quia posita ratione. qualiter debeant in admirationem venire nihil diffinit de eo,sed sub interrogatione proponens.Iudicium eis relinquit dicens.

l Nonquid ipse est Christus.] quia hoc ipso, quod relinquebat eis iudicium propositis his, quæ circa ipsa fuerant

a magis

a sum Dominus Deus tuus. *a* Et continuò, &c.] Vbi *Moraliter.* enim Iesus habitat in corde per gratiam, oportet, quod veniant discipuli per conuersationem disciplinatam. Discipuli enim sunt mutus,& gestus,& respectus disciplinati. Vel discipuli Christi,ad literam,sunt Prælati, & Prædicatores verbi diuini. De quibus subditur.

b Et mirabantur,quia cum muliere loquebatur.] Mirabantur fortè præ nouitate,ad literam.Mirabantur discipuli de hoc,quod cum muliere inopi, & Samaritana loquebatur. Ita hodie multi mirantur, & indignarentur, si auderent de hoc, quod vident Dominum reuelare secreta sua simplicibus, cùm tamen dicatur *Prou.* 9. a. Si quis paruulus, veniat ad me, & insipientibus locuta est, &c. Et *Matth.* 11. d. Confiteor tibi, Pater Domine cæli, & terræ, quia hæc abscondisti à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et nota, quod dicit *Chrysost.* quod mirabantur discipuli mansuetudinem, & humilitatem, quod tam perspicuus existens sustinuit loqui mulieri inopi,& Samaritanæ. Hoc est contra illos, qui libenter loquuntur cum diuitibus, & pauperes, & viles personas respuunt. *Ecclesiast.* 4. a. Congregationi pauperum affabilem te facito. Et *in eodem.* Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi pacifica in mansuetudine.

c Nemo tamen dixit. Quid quæris.aut quid loqueris cum ea.] In hoc instruimur, vt non trepidè, & reuerenter habeamus ad magistros & Prælatos nostros,ne passim,& indifferenter eorum dicta, vel facta mordeamus.Vnde cùm discipuli nihil interrogauerunt. Ita enim erant eruditi discipulorum ordinem obseruare, scilicet, formidare, & reuereri Magistrum. Hoc est contra illos, qui ponunt audacter os in cælum, nec verentur ferire Christum Deum innocentem, cùm tamen Dauid hoc vereatur, 1. *Reg.* 26. b. Propitius sit mihi Dominus, ne extendam manum meam in Christum Domini.

Item *in eodem* 24. b. Percussit cor suum Dauid eo,quòd abscidisset oram chlamydis Saul.

f Reliquit ergo Hydriam suam mulier,& abiit in ciuitatem, & dicit illis hominibus, &c.] Hæc mulier conuersa alios vult conuertere : & sic cortina cortinam trahit. Et, qui audit, dicat : veni, *Apoc. vlt.* d. *Chrys.* Ita accensa erat, vt & hydriam suam, & necessitatem, propter quam venit, derelinqueret, & currens in ciuitatem omnem plebem traheret ad Iesum. A vero enim fonte hauriens fontem sapientiæ, & intellectus, contempsit sensibilem, docens nos ; etsi per paruum exemplum in auditione spiritualium omnia despicere sæcularia. Quod enim Apostoli fecerunt, hæc fecit. Illi retia ; hæc Hydriam : Et Euangelistarum opera facit, & non vocat vnum vel duos,sicut Andreas : & Philippus *supra* 1.f.sed integram ciuitatem.

Moraliter,] Hydria est temporalis solicitudo, & cura, quam debet Prædicator relinquere, quia nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis, 2. *Timoth.* 2. a. Vnde *Exodi* 4. f. Moyses remisit vxorem. *Psalm.* 31. In diluuio aquarum multarum ad Deum non approximabunt. Vel Hydria ab Hydra serpente qui semper bibit, & sitit: & eos, quos mordet, sitire facit. Hæc est cupiditas, quam relinquere debet Prædicator. Quia dicit *Gregorius.* Qui contemptum temporalium prædicat, necesse est, vt ipse prior contemnat. Et ideò Diaconus, quando vadit ad legendum Euangelium, non fert puluinar, sed alius fert ei : quia alius debet esse solicitus pro eo in necessitatibus corporis.Vnde *Cant.* 2. b. Læua eius sub capite meo, &c.

i Venite & videte hominem,qui dixit mihi omnia,quæcunque feci.] Sic prædicator debet inuitare ad eum, qui scrutatur renes, & corda.

l Nunquid ipse est Christus ?] Sic sub dubitatione debent multa proponi, quia si affirmarentur, statim eis in principio contradiceretur. Et nota, quòd Prædicator de propria verecundia non debet curare : sicut hæc mulier non verecundatur dicere statum suum, quia ei dixerat Christus quæcunque fecerat. *Chrysostomus.* Poterat hæc mulier dicere:Venite,& videte hominem,Prophetantem, sed non verecundatur dicere. Dixit mihi omnia,quæcunque feci. Cùm enim ignita fuerit anima igne diuino, ad nihil eorum, quæ sunt in terra de cætero inspicit. non ad gloriam, non ad verecundiam ; sed vnius solius eius. scilicet, qui detinet eam flamma amoris.Hoc est,quod dicitur : 1. *Ioan* 4. d. quod charitas foras mittit omnem timorem. *Ecclesiast.* 4. e. Pro anima tua non confundaris dicere verum.

Item *in eodem* d. Non confundaris confiteri peccata tua.

Δ magis allexit eos. *a* Et exierunt de ciuitate,] audientes excellentiam eorum, quæ dicebat mulier.
b Et veniebant ad eum.

Vnde cùm sic voluntariè venirent, non decebat bonitatem Christi eos repellere, nec eos, qui sicut canes semper in rabiem conuertebantur, semper attrahere scilicet, Iudæos. Sed quod factum est, interim, dum mulier esset in ciuitate, narrat Euágelista, in omnibus sequens ordinem téporis magis. quàm narrationis. Et ideò sequitur.

a Exierunt de ciuitate, & *b* veniebant ad eum.† *c* Interrogauerunt *d* eum discipuli, dicentes: Rabbi, mãduca. Ille *e* autem dixit eis: Ego cibũ habeo manducare, quem vos nescitis. *f* Dicebant ergò discipuli adinuicem: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit *g* eis Iesus: *h* Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, *k* vt perficiam opus eius. *l* Nõne vos dicitis, quòd *m* adhuc quatuor menses sunt, & *n* messis venit?

al. † Interea rogabant,
E

c Interrogauerunt,] vel. interrogabant, &c. Interrogatio ista non est per modum dubitationis, nisi sicut dicitur in topicis, quòd dialectica propositio est interrogatio probabilis, non quòd sub dubio proponatur quantum ad inhærentiam prædicati cum subiecto ; sed quia quærit consensum à respondente : ita istud nihil plus habet de natura interrogationis, nisi quia petebant, quòd comederet, & reliquerunt eius arbitrio, an vellet. Nisi forè vellemus sequi compositionem vocabuli, vt dicamus: Interrogauerunt, id est, inter verba habita cum muliere, & illos venientes de ciuitate, rogauerunt eum discipuli, vt tantùm valeat, quantùm interim rogauerunt. *August. in Originali* habet. Interea rogauerunt. *Chrys* autem habet. interrogabant. Et exponit sic. Interrogabant. hoc est, rogabant. vulgari eorum voce id est, quia sic loqui consueuerunt, vnum accipientes pro alio Videntes enim eum fatigatum ex itinere, & ex incendio æstus, quòd non iacebat, rogabant eum, neque hoc temeritatis erat, scilicet precari pro cibatiis ; sed amoris, & custodiæ circa Magistrum.

e Ille autem dixit eis. &c.] *Interl.* dicit: id est, conuersionem Samaritanorum. Et est tropus locutionis, eo quod cibus transit in naturam comedentis, & fit in speciem corporis nutriti : sic vnus spiritus cum Deo efficiuntur conuersi, non natura, sed charitatis copula : & sunt etiam de corpore mystico ipsius Christi, quantum ad vegetationem.

Vnde *Act.* 10. b. Macta, & manduca.

Item gaudet in conuersione peccatorum, sicut comedens in cibo delectatur.

Vnde peccatores dicuntur Dei venatio. *Prouerb.* 8. d. Delitiæ meæ esse cum filiis hominum.

f Dicebant ergò discipuli adinuicem, &c.] *Aug.* Quid mitum, si mulier illa non intelligebat aquam : ecce discipuli nondum intelligunt escam, adhuc enim carnales erant. Et nota, quòd sicut dicit *Chrys.* non quærunt à Magistro, sed inter se pro reuerentia, & honore Magistri, non audentes interrogare, sed tamen cupientes interrogare. Sed quia Christus præsensit cogitationes, & interrogationes eorum, sequitur.

g Dicit eis Iesus.] *Aug.* Apertè eos docens, non per circuitum, vt mulierem docuerat.

h Meus cibus est, vt faciam, & cæt. [videlicet, vt conuertam peccatores ad eum, & hoc est opus eius, id est, ab eo mihi iniunctum. Vnde sequitur. *k* Vt perficiam opus eius.] id est, Patris. id est, à Patre mihi iniunctum, *sup.* 3. b. Non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. *Chrys.* Hominum salutem hic cibum dixit, ostendens, quantum desiderium habet nostræ salutis. Sicut enim nobis concupiscibile est comedere : ita ei saluare nos, 1. *Tim* 2. b. Qui vult omnes homines saluos fieri, &c. *Aug.* Quod hic esuriit, hoc priùs in muliere sitiebat. Ideò dicebat. Scio, da mihi bibere. *Gloss. quædam* exponit sic. *h*. Meus cibus est, vt faciam voluntatem, &c.] Voluntas Patris est, vt credatur in eum, & in filium, quem ipse misit. Opus Patris est nostra salus. Christi ergò cibus est nostra fides, & nostra salus. Facit ergò voluntatem Patris docendo credere in se in prædicatione, facit opus Patris maturando mysterium Redemptionis in passione. Est ergò sensus. *h* Meus cibus est,] id est, mea refectio, & delectatio. *i* Vt faciam voluntatem eius, qui misit me,] id est, Patris prædicando erudiens hominem ad fidem. *k* Vt perficiam opus eius,] patiendo redimens ad salutem. Sed quare non dixit hoc discipulis, antequam dicerent sibi, quòd manducaret? Ad hoc respondet *Chrys.* quòd hoc fecit, vt susceptibilior esset responsio per metaphoram sumptam de cibo. Quod autem sit voluntas Patris, de qua mentionem fecerat in genere, specificat, dicens.

l Nonne dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt ; & messis venit?] Iterum hic consuetis nominibus reducit eos ad contemplationem rerum excellentium, sicut dicit *Chrys.* Messis autem dicitur hic capitulo Samaritanorum ad credendum. Et hoc volens eis ostendere, accipit similitudinem à messe materiali, dicens: Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit. Et nota, quòd tempus messis computatur dupliciter. Vno modo secundùm numerum dierum consuetum in quolibet anno, sicut dicimus, quod à Pascha, vel à Pentecoste sunt tot, vel tot menses vsque ad messem. Alio modo computatur ex consideratione segetum possibilium ad maturationem in tanto. vel tanto tempore, & sic loquitur hic, quasi dicat : considerate segetes, & videte, quòd vix in quatuor mensibus erunt maturæ. Et secundùm hoc patet Hyemis tempore hoc factum esse in Nouembri, scilicet, vel Decembri, vel circa hoc, quia in Pascha offerebantur primitiæ frugum maturarum. Et ex hoc perpenditur, quòd hoc non sit factum immediatè post illa, quæ dicta sunt de eiectione ementium, & vendentium in templo, que facta est in Pascha. Vel potest legi aliter, ita quòd li, [sunt,] dicat præsens confusum. *l* Nonne vos dicitis,] id est, soletis dicere.

m Quòd adhuc quatuor mẽses sunt, & messis venit,] q.d. homines semper solẽt dicere, qui desiderant tẽpus messis: ecce messis venit. Et dicũt hoc quatuor adhuc mẽsibus intermediis, sicut modò communiter dicitur in quolibet anno circa Pascha, vel Pẽtecoste: ecce parũ deest vsq; ad Augustum.

Δ

Moraliter.

* Sequitur : *a* Exierunt de ciuitate,] id est, de vana conuersatione, & mundana solicitudine, *Ps.* 54. Vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Et alibi Accipiant in vanitate ciuitates suas. Ideò dicitur *Ierem.* 48. e Relinquite ciuitates, & habitate in petra, id est, conuertimini ad Christum. Et hoc est, quod sequitur. *Psalm.* 131.

b Et veniebant ad eum,] id est. Iesum Istæ sunt duæ partes iustitiæ. Relinquere malum, & conuerti ad bonum, sicut è contrariò peccatum est auerti à bono, & conuerti ad malum. Sequitur. *c* Interrogabant,] id est, rogabant. *d* Eum discipuli dicentes: Rabbi,] id est, Magister, [manduca.] Et loquebantur de cibo corporali.

e Ille autem dixit eis, &c.] In hoc dat nobis formam, quòd soliciti debemus esse de cibo spirituali, id est, de conuersione peccatorum, pro eo dimittentes corporalem, sicut legitur *Genes.* 24. e. de Eliezer. Dicitur enim ibi, quòd appositus est in conspectu eius panis, & ait : Non comedam, donec loquar sermones meos. Item *Tob.* 7. b. Cúmque Raguel hortaretur eos discumbere ad prandium, Tobias ait : Hic ego hodie non manducabo, nisi priùs petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam, 2. *Cor.* 12. e. Non quæro vestra, sed vos.

f Dicebant ergò Discipuli adinuicem. Nunquid aliquis attulit ei manducare?] Ita murmurant Clerici, & familia Prælatorum, quando vident Dominos suos tardare à comestione, & occupari in prædicatione, vel in confessionibus audiendis.

g Dicit eis Iesus. Meus est cibus, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, perficiam opus eius.] In hoc instruimur, vt delectionem non in temporalibus sed in spiritualibus quæramus. In faciendo Dei voluntatem, quantum ad nostram custodiam. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt dicitur 1. *Thessal.* 4. a. Et in perficiendo opus eius quantum ad aliorum conuersionem. Hoc enim est opus Dei, scilicet, seruare.

Vnde 1. *Timot.* 2. b. Vult omnes homines saluos fieri.

Item *Ps.* 75. Operatus est salutem in medio terræ. Hæc duo dicit Apostolus 1. *Timot.* 4. d. Attende tibi, & doctrinæ, insta in illis : hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. Sequitur.

l Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt] id est, quatuor defectus priùs sunt in Prædicatore supplendi. *n* Et,] tunc, [messis venit,] id est, fructus prædicationis. Quatuor enim defectus, quos Dei est supplere, debet homo in se recognoscere, maximè quando mittitur ad prædicandum. Vnde de tribus illorum dicit Ieremias, cùm mitteretur à Domino ad prædicandum.

a gustum. Facta autem mentione de messe, adaptat similitudinem, dicens.

a Ecce dico vobis,] quasi dicat vos computatis quatuor menses vsque ad messem; ego autem vobis aliam messem albam, & paratam ostendo.

b Leuate oculos vestros,] mentis, & corporis, quia iam videbat ciuitatem venientem ad eum.

a Ecce dico vobis: b leuate oculus vestros, c & videte d regiones, e quia albæ sunt iam ad messem. Et f qui metit, g mercedem accipit, & h congregat fructum in i vitam æternam, vt & k qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim l est m verbum n verum: o quia alius est, qui seminat; & p alius est, qui metit.

c Et videte] id est, discutite, & cogitatione pensate.

d Regiones,] id est, plebes regionum.

e Quia albæ sunt iam ad messem,] id est, quia aptæ sunt recipere fidem.

Item cuius fructus congregantur in horreum Ecclesiæ. Quæris autem *Chrysostom.* quare sic loquitur eis per similitudines? Et ad hoc assignat duas causas. Prima, quia mens facilius recipit, & manifestius intelligit sermonem similitudine consueta firmatum, eo quòd legat intentionem sermonis in similitudine, tanquam in Scriptura quadam, & sicut in Spiritua videns res magis detinet. Secunda causa est, quia dulcoratur enarratio, & permanentior fit eorum, quæ dicuntur memoria ex consonantia similitudinum congruarum. Posito autem exemplo, inuitat eos ad metendum, id est, prædicandum dicens.

f Et qui metit,] falce prædicationis, à terrenis separat, & in fasciculo viuentium per charitatem, & Ecclesiasticam vnitatem colligat, mercedem accipit. Et vt magnitudinem præmij indicet, subdit.

g Et congregat fructum] id est, gaudium de contemplatione Dei remunerantis laborantem in se, & in alio: quia videbimus ibi Deum in se, & in eis, qui iuxta nos. Et illi maximè dicuntur fructus alicuius, de quibus gaudet tanquam per prædicationem suam conuersis. Fructum, dico, congregat. i In vitam æternam] non transitoriam. Sed ne quis crederet messores tantùm habere mercedem, & non seminatores: ideò subdit. k Vt & qui seminat, simul gaudeat, & cæt.) Prophetæ seminauerunt, Apostoli messuerunt, & vtrique mercedem habent, & par gaudium. Hoc autem in rebus sensibilibus non contingit, quin potiùs tristatus seminans, cùm in labores eius metens subintrat alius. Et quia duorum fecerat mentionem, scilicet, seminatoris, & messoris, adaptat sermonem prouerbialem dicens: l In hoc enim] casu, in quo loquor. m Est verbum] id est, prouerbium. n Verum,] quod à multis dicitur, hoc s. quia alius est, qui seminat, & alius, qui metit. Et est prouerbium, quod solet dici, quando aliqui labores sustinuerunt, & alij fructum recipiunt. Hoc ergo, & nunc dicit: quoniam iste sermo bene competit huic materiæ: quia laborauerunt Prophetæ; vos autem fructos, qui ex illorum laboribus apti sunt, metitis.

Vnde subdit: Ego misi vos metere, &c. Alij legunt sic secundùm *Gloss.* l. In hoc est verbum verum] q.d. Deus habet suos seminatores, & suos messores, & hoc idoneum est, & necessarium, quia. l In hoc,] id est, per hoc. m Est] id est, apparet. n Verbum,] Euangelij verum] quod vos Apostoli prædicatis. In hoc, inquam, apparet verum.

o Quia alius est, qui seminat] id est, prædicationem inchoat, & fidem, vt prophetæ. p Et alius, qui metit,] id est, prædicationem consummat, & populos ad fidem conuertit, vt Apostoli. Et per hoc probatur veritas Euangelij, quasi per duplex testimonium Prophetarum, & Apostolorum, quorum concors est doctrina. Prophetæ seminauerunt Iudæos, & Samaritanos: Apostoli autem messuerunt eos, id est, à terrenis separauerunt, & ad cœlestia erexerunt.

Vnde sequitur: Ego misi vos, &c. Tertiò legitur ab illo loco. f Et qui metit, mercedem accipit,] gratiam in præsenti. h Et congregat fructum] id est, in futuro cumulat suum gaudium, & præmium duraturum. i In vitam æternam] non transitoriam. Sed quia possent dicere Apostoli: Non nobis gaudium reponitur de fide credentium: Alij enim sunt, scilicet. Prophetæ, qui seminauerunt, & frustrari gaudio non possunt, sicut videmus in messe materiali, quòd si aliquis metit, & alius seminauit, frustratur gaudio messis, qui seminauit. Si ergo illis gaudium repositum est certum, nobis potest aliquod reponi. Remouet Christus opinionem istam dicens: Vt & qui seminat simul gaudeat, & qui metit. Et determinans, quod obiectum est, subdit. l In hoc enim,] id est, pro tanto. m Est verbum,] i. prouerbium, verū, quod solet dici: Quia alius est, qui seminat: & alius est, qui metit. Et est prouerbium, quod dicitur de auaris in seminatione materiali, quia sæpè contingit, quod non metūt: sed aliquis alius nihil pertinēs

Δ seminandum *Ierem.* 5. b. A a a. Domine Deus, &c. Ter dicit a, pro triplici defectu, scientiæ, eloquentiæ, & vitæ. Quartus defectus est specialis gratiæ, qua indiget, vt libenter audiatur, & ei credatur. Quia dicit *Gregorius*: In vanum laborat exteriùs lingua Prædicatoris, nisi intùs coadiuuet gratia Saluatoris. Hoc quartum non est in nobis: quia quandoque deficit propter peccata audientium: Aliquando tamen deficit propter malam vitam ipsius prædicantis. *Amos* 4. b. Ego prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres menses interessent vsque ad messem id est, cùm deficeret Prædicator in tribus. Sed nota, quòd Dominus illos defectus citiùs supplet, quos homo humiliter agnoscit. Vnde sequitur: *Moraliter.*

a Ecce dico vobis. leuate oculos vestros] ad orationem secundùm illud *Psal.* 122. Ad te leuaui oculos meos, &c.

c Et] postmodum, videte regiones, quia albæ sunt ad messem. Primò debet Prædicator oculos leuare ad cælum in oratione, & postea ad populum respicere conuertendum in prædicatione, & merito orationis videt eum ad recipiendum prædicationem, *Ioel.* 3. c. Mittite falces, quia maturauit messis,

f Et qui metit, mercedem accipit,] id est, qui prædicat, multam habet remunerationem, quia valdè magna est messis, & pauci sunt messores, & ideò eis maior labor, & maior eis fructus incumbit, *Luc.* 10. a. Messis quidem multa; operarij autem pauci. Nota, quòd dicit operarij, non locutorij. Manu enim non lingua colligitur messis, nisi fortè miraculosè. Falcem non prædicationis debet messor tenere in manu operationis. Illi ergo, qui prædicant, & non habent opera, falcem tenent in lingua. Et qui sic volunt metere, præsumunt, quòd Dominus pro eis faciat miracula: quia hoc non potest fieri, nisi miraculosè.

g Mercedem accipit,] augmentum gratiæ in præsenti.

h Et congregat fructum in vitam æternam,] gloriæ in futuro. Vel potest notari duplex præmium: Aureæ, & aureolæ. De hac mercede dicitur *Ruth. cap.* 2. a. Dixit Booz messoribus, suis, Dominus vobiscum. Booz interpretatur fortis. vel in robore, & significat illum, de quo *Psalm* 23. Dominus fortis, & potens. Hic dicit messoribus, id est, Prædicatoribus suis: Dominus vobiscum, id est, ego ipse merces vestra ero. Ipsum etiam gaudium, quod habent de conuersione peccatorum, est quædam merces eorum. *Psal.* 125. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos. Constat, quòd Paulus veniet cum multis manipulis vnde & multam mercedem accipiet, *Isa.* 17. a. Et brachium eius spicas leget, 1. *Thes.* 2. d. Quæ est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Iesum Christum in aduentu eius? Vos enim estis gloria nostra, & gaudium. k Vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.] Quod est, quando aliquis prædicat peccatoribus, qui tunc non conuertuntur; sed postea ad prædicationem alterius, recolentes priorem prædicationem. Tunc talis messis communis est vtriusque, scilicet, illius, qui seminauit, id est qui conuersionem inchoauit, & messoribus id est, qui perfecit, & consummauit. Seminent ergo omnes, quia quandoque messem facient, *Isa.* 6. a. Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, *Ecclesi. cap.* 11. c. Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua, *Amos vlt.* d. Comprehendet arator messorem, id est, Prædicator Prædicatorem.

l In hoc enim est verbum verum,] id est, in hoc apparet veritas Euangelij, & firmitas.

o Quia alius, est qui seminat; & alius est, qui metit] quia magis creditur duobus, quorum vnus inchoat prædicationem, & alius perficit, quàm vni crederetur, *Deuteronom.* 19. d. In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. Vel.

l In hoc est verbum verum, quia alius est, qui seminat, & cæt.] id est, veritas est in hoc verbo, quod solet dici, quòd alius seminat, & alius metit: quia aliud est hoc, & illud: Ita aliud est inchoare conuersionem hominum, & aliud consummare. Vel seminare est bona opera facere in præsenti, metere est fructum recipere in futuro.

* Aliud autem est hoc, & aliud illud, quia vnum in labore fit, & lachrymis, aliud in gaudio, *Psalm.* 125. Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos 1. *Corinth.* 9 b. *Moraliter.*

a seminatori. Hoc etiam in proposito verum est. Sed quod amplius est, non est simile. Et hoc ideò, quia Prophetæ non proprios agros seminauerunt, sed alienos: Et bene potest esse, quòd gaudeant de remuneratione vnius agri, non sui, sed alterius, simul & seminatores, & messores diuersi. Vt autem etiam ex facilitate laboris accendat eos, inducit adhuc ampliùs.

a Ego misi vos metere, quod vos non laborastis. Alij *b* laborauerunt: & *c* vos in labores eorum introistis. Ex *d* ciuitate autem illa multi crediderũt in eum Samaritanorum *e* propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia, quæcunque feci. Cùm *f* venissent ergò ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret. Et mansit *g* ibi duos dies. Et *h* multò plures crediderunt propter sermonem eius. Et *i* mulieri dicebant, quia iam non propter tuam loquelam credimus: Ipsi enim *k* audiuimus, & *l* scimus, quia hic est verè Saluator mundi. *m* Post

a Ego misi vos metere, quod vos non laborastis, quasi dicat, Prophetæ seminauerunt, & præparauerunt plebem ad fructum, in quo multus labor est, & non tanta delectatio; sed vos Apostolos seruaui ad messem, vbi multa est delectatio, & quies, & non tantus labor. Quod apertiùs subinfert.

b Alij laborauerunt] Prophetæ scilicet, multa enim fatigatione indigebat hoc, scilicet, submittere semina, & animas indoctas inducere in cognitionem Dei.

c Et vos in labores, &c.] quia iam præparatos per institutionem Prophetarum in horreum Domini colligitis: in quo non tantus labor est. Et hoc sicut dicit *Chrys.* ne turbentur Apostoli quasi ad rem laboriosam missi, quia videbatur eis laboriosa res esse orbem terrarum circuire, & prædicare: & ideò ostendit eis, quòd immò Prophetæ ad grauia missi sunt; ipsi autem ad leuia. In messe enim cum facilitate fructus congregatur, & in vno momento area manipulis repletur, vbi non expectantur temporum versiones, id est, reuolutiones, vel mutationes, & hyems, & ver, & imber: & ita in messe facilitas est, & securitas, & iucunditas de præsentia fructus. In semine autem multus labor, diutina expectatio, periculosa mora propter mutationes temporum, & incertitudinem aurarum. Hanc autem facilitatem, & festinationem messis ipsa opera clamant.

Vnde subdit Euangelista.

d Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum,] quos suprà notauerat, dicens: videte regiones quia albæ sunt iam ad messem. Et subdit causam trahentem eos dicens.

e Propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia, quæcunque feci.] Simul audierunt mulierem, & crediderunt, vt dicit *Chry.* Conspiciebant enim, quoniam nequaquam admirata esset ad gratiam mulier eum, qui redarguerat eius delicta, neque vt gratificaret alij, suam diuulgasset vitam. Et nota, quòd laudantur Samaritani in comparatione Iudæorum, præcipuè in duobus. Vnum est, quia illi Christo ex Iudæis nato, & contribuli suo ad eos specialiter misso non crediderunt: isti autem Iudæum eum scientes, quod genus hominum eis fuit maximè contrarium; tamen eum susceperunt credentes. Aliud est, quia illi multa signa videntes etiam eum, qui inter eos erat à ciuitatibus suis abegerunt; isti autem non habent, nisi vnum verbum pauperis mulieris cum multa instantia precum sibi attraxerunt, quod patet per hoc, quod sequitur:

f Cùm venissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret.] *Chrys.* Volebant quidem continuè eum apud se detinere. Hoc enim ostendit Euangelista in dicendo, quòd rogabant eum manere apud seipsos. Ipse autem non eos à petitione sua omninò defraudauit, nec omninò consensit, parcens scandalo Iudæorum. Vnde sequitur.

g Et mansit ibi duos dies] tantùm, ne Iudæi haberent quid dicere, quòd cum alienis sordidatus esset. Sed quantùm profecerint ex verbis ipsius fontis aquæ viuæ, qui vna stilla à muliere percepta sic profecerunt, ostendit Euangelista ex sequentibus, dicens:

h Et multo plures crediderunt propter sermonem eius,] supple, quàm ante per verbum mulieris crediderunt. Sed nunquid steterunt in fide illa semper, quæ est ex auditu, & iuuatur per suasionem? Absit. Et ideò subdit.

i Et mulieri dicebant,] illi, qui ad verbum mulieris crediderant: [Quia,] iam non propter tuam loquelam credimus. Et commendantur in hoc, quòd nec signa petierunt, nec propter Gentem suam sibi odiosam eum minùs susceperunt, sed ad verbum eius securati dicunt.

k Ipsi enim audiuimus,] id est, efficaciam doctrinæ eius percepimus.

l Et scimus,] certitudinem fidei, quæ maior est in infinitum, quàm certitudo scientiæ: Quia hic est verè Saluator mundi. Nota, quòd dubitando non loquuntur: Non enim dicunt quasi dubitantes, sicut mulier: Nunquid hic est Christus? Nec dicunt suspicamur, vel æstimamus; sed nouimus, vel scimus. Nec præcludunt aliis salutem, vt Iudæi; sed omnibus largiter Saluatorem salutem attulisse denunciant, dicentes: Hic est verè Saluator mundi, non Iudææ tantùm. In hoc autem, quòd vocant eum Saluatorem, confitentur se, & omnes alios in mundo sine ipso perditos, & non nisi per ipsum saluari, sicut dicit Apostolus. *Rom.* 3. d. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, &c. Econtra Iudæi suam statuere volunt iustitiam, iustitiæ Dei non sunt subiecti: *Rom.* 10. a.

Item in hoc, dicunt, verè Saluator, discernunt eum ab aliis figuratiuis Saluatoribus, qui etiam saluare venerunt, sicut Patriarchæ, & Prophetæ. Omnes enim sub illo, & adminiculando Saluatores fuerunt; hic autem solus verè Saluator est.

m Post duos autem dies, &c.] Hæc est secunda historia huius capituli, quæ habet tres partes in genere. Prima est de his, quæ sunt de aduentu Christi in Galilæam à Samaria. Secunda est de his, quæ ordinantur ad sanationem filij Reguli, & incipit, vbi dicit: Et erat quidam Regulus, &c. Tertia est de effectu miraculi in eo cui fuit exhibitum, scilicet, de fide, & conuersione domus Reguli, *ibi*: Iam autem eo descendente serui occurrerunt, &c. Prima pars habet quatuor particulas. Prima continet aduentum eius in Galilæam. Secunda causam aduentus, quare, scilicet tunc potiùs, quàm alio tempore venit, & incipit: Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, &c. Tertia continet, qualiter susceperunt eum ciues patriæ, & qua de causa in aduentu, & incipit: Cùm ergo venisset in Galilæam, &c. Quarta continet nomen villæ, vbi demoratus est, & qua de causa, & incipit: Venit ergo iterum in Chana, &c. Cùm igitur suprà dictum sit, qualiter Samaritani volebant eum detinere assiduè; sed ipse Iudæis deferens, non multùm ibi mansit, determinat Euangelista primò spatium temporis, quo fuit cum eis, dicens:

a Post quos *Moraliter.*

* Qui parcè seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. *Galat. cap.* 6. b. Quæ seminauerit homo, hæc & metet: quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem, &c. Bonum igitur facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus non deficientes. Et nota, quòd boni seminatores solent duabus manibus seminare. Ideò dicitur *Eccles.* 9. c. Quodcunque potest manus tua, instanter operare.

a Ego misi vos metere, quod vos non laborastis. Alij laborauerunt; & vos in labores eorum introistis.] Hoc potest dici nobis Clericis, & Religiosis. Apostoli enim & Martyres, & Confessores, isti laborauerunt, qui Ecclesiam in sanguine suo fundauerunt; nos autem in laboribus eorum luxuriamur, *Deuteronom.* 6. b. Cùm introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua iurauit patribus tuis, & dederit tibi ciuitates, quas non ædificasti: domus præclaras cunctarum opum, quas non extruxisti, cisternas, quas non effodisti, vineta, & olïueta, quæ non plantasti, caue ne obliuiscaris Domini Dei tui.

Item *Iosue cap. vlt.* c. Dedi vobis terram, in qua non laborastis. Sequitur.

d Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia, quæcunque feci.] Nota, quòd Dominus dedit virtutem verbo mulieris quia verecundiam omnem contempsit, & se vilificauit, nec vitam suam diuulgare timuit, ita si nos contemneremus nosmetipsos, credo quòd nos proficeremus. Humilibus enim datur gratia, 1. *Petr.* 4. b.

f Cùm venissent ergò ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret,] propter prædicationem, quam ab eo audierant sine quæstu, & sumptu. Ideò non rogantur Prælati nostri ad manendum, quia raro prædicant, &

* multa

a duoa autem dies exiit inde, b & abiit in Galilæam. c Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia d Propheta in sua patria houorem non habet. e Dùm ergò venisset in Galilæam exceperūt eum Galilæi, f cùm omnia vidissent, quæ fecerat Iorosolymis in die festo. Et ipsi g enim h venerant ad diem festum. i Venit ergò iterum in Chana Galilææ, vbi fecit aquam vinum. Et k erat quidam Regulus, l cuius filius infirmabatur Capharnaum

Δ a Post duoa autem dies exiit inde,] id est, à Sichar Samariæ.

b Et abiit in Galilæam,] sicut ordinauerat, cùm exiret de Iudæa, sicut patet in principio capituli. Sed quia multum honorem habuerat in Iudæa, intantum, vt etiam Iudæi litigarent cū Discipulis Ioannis de purificatione, & iu die festo, & iterum in Samaria pauco tempore manens multos attraxit; in Galilæa autem vbi magnum signum fecerat, pauci crediderunt: posset aliquis quærere, quare nunc venit in Galilæam? Et subdit causam Euangelista, dicens.

Matth. 13. g. Marc. 6. a. Luc. 4. d.

c Ipse enim Iesua testimoniom perhiboit] id est, asserendo dixit:

d Quia Propheta in soa patria hooorem non habet,] quasi dicat: verum quidem est, quod obiici potest; sed nuoc viderunt signa, quæ feci in alia patria: & ideò non tanquam compatriotam, sed tanquam aliquem, quem magnum alibi cognouerunt, habent honorare: & ideò nunc venio. Et hæc lectura sumitur ex Gloss. & concordat textui sequenti. Aliter legit Chrysostomus sic.

b Et abiit in Galilæam,] id est, in partem Galilææ, scilicet, in Chaoa, non in Capharnaum, vbi conuersatus est, uec in Nazareth, vbi nutritua est. Et subdit causam.

c Ipse enim Iesus testimunium perhibuit, &c.] Chrys. Ideò non abiit illuc, vt non maius eis fieret in odium. Ego uutem patriam soam eum hic æstimo dicere Capharnaum, secundum dispensationis rationem, vt in qua videtur plus conuersans, & quod ibi uon sit potitus honore. Audi eum dicentem: Matth. 11. e. Et tu Caphamaum, quæ vsque ad cœlum exaltata es, vsque ad infernum descendes. Sed quæritur de hoe, quia nos videmus aliqoando aliquos magis honotari in sua patria, vbi noti sunt, quàm in aliena, vbi peregrini sunt. Ad hoc respondet Chrys. quod hoe raro contingit: & à raro contingentibus non oportet tale quid generaliter pronunciari. Si autem quidam in patria propria honorantor, multò magis in alieoa: consuetudo enim facilè contemptibiles facere assueuit. Sed aliter potest dici, vt videtur, quod alius est honor prophetæ, & alius honor hominis. Honor hominis consideratur ex rebus huius mundi, sicut ex nobilitate genituræ, & ex diuitiis, & ille maior est in patria quàm iu exilio. Honor autem Prophetæ est ex his, quæ occurrunt naturæ, & actibus miraculosis: & hic minor est in patria, quàm alibi, quia compatriotæ semper habent respectum ad progenitores eius, & secuodùm illos iudicant. Vbi autem ille respectua non est, cessat iudicium illud: & Iudicant tuuc secundùm ea, quæ ab aliquo vident fieri, & secundùm magnitudinem illorum impendunt honorem maiorem, vel minorem. Quia autem ipse venit nunc; ideò quia Galilæi eum in alia patria magnificum viderant, & ideò ei faciliùs credituri erant, ostendit Euangelista ex sequentibus. Dicit enim:

e Cùm ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi,] supple, honorificè: Et nunquid propter nobilitatem generis? Non, sed.

f Cùm omnia vidissent, qoæ fecerat Ierosolymis in die festo:] Sicut quando aliquis in magno honore habitua est alicubi, vt magnus Clericus veniens in patriam suam, propter hoc honoratur. Chrysostomus tamen dicit, qood hic Galilæam non dicit patriam suam, immò dicit, qood isti Galilæi viles, & extranei susceperunt eum: sic & priùs Samaritani.

g Et ipsi enim,] Galilæi, sicut & cæteri Iudæi.

h Venerant ad diem festum,] curiositate miraculorum, non voluntate audiendi prædicationem, vt dicit Gloss. Vel fortè, vt adorarent in die festo secundùm præceptum legis: Exod. 23. b. Quia verò Christus miracolum vini fecerat in Chana, & illud non multùm diuulgatum fuerat

i Venit ergo iterum in Chana Galilææ vbi fecit aquam vioum,] idest, de aqua vioum, vt secundum miraculum ibidem faceret, vt concurrentibua miraculis, & quæ videraut iu festo, & quæ fecerat, vel facturua erat io Chana, vnum per aliud diuulgaretur, & per consequens etiam miraculum faciliùs crederent in eum homines patriæ illius, qui minoa crediderant priùs. Chrys. tamen, qui aliam facit hic lecturam, dicit sic. In Galilæam venit fugiens Iudæam propter liuorem Iudaicum. Sed in Chana propter quid potiùs venit? Mihi videtur eam, quæ à miraculo, fidem innatam fortiorem faciens propter præsentiam suam, & magis eos attrahens ad fidem miraculi, & ad amorem sui in sponte ueniendo ad eos, & in propriam quidem dimittendo patriam, illos verò præhonorando. Sed prima lectura respoudet litteræ sequenti, vbi dicitur.

k Et erat qoidam Regulus.] sic dictus, vt dicit Chrysostomus, aut quia de genere esset regali, aut quia haberet dignitatem aliquam principatus, ita vocatam.

l Cuius filius infirmabatur Caphamaom.] Et dicit Ioannes Chrys. quod quidā putant huuc esse illum Centorionē de quo habetur Mat. 8. a. quod patet esse falsū. Primò, quia ille Δ Christum

* multa expendunt. Reliqua satis patent secundùm primam expositionem vsque ibi. Moralit.

k Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum, &c.] Summa huius Euangelij diuiditur in quatuor, quæ hic notanda sunt. Quis infirmatur, vbi infirmatur, qua infirmitate teneatur, quomodo sanatua fuerit, & quando. Quis ostenditur, eùm dicit: [Cuius filius infirmabatur.] Vbi [In Capharnaum?] Qua infirmitate, Ibi. [Reliquit eum febris] Quando, hora septima? Vnum ergo quemlibet designat iste Regulus, qui spiritualiter debet esse Rex. Vnde Psalm. 2. Et nunc Reges intelligite. Duo enim faciunt Regem: Vnctio & diadema. Christianus autem omnis vnctus. Vnde 1. Ioan. 2. d. Et vos vnctionem habetis à sancto. Et vngitur ad innuendum, quod debet pugnare pro se, & pro regno suo. Vnde Iob 9. a. Militia est vita hominis super terram.

Item diadema debet habere. Diadema autem dicitur quasi duo demens, principiom & finem. Principium ad innuendom quod nulli subest. Finem ad innuendum, quod perpetuò non ad horam erit Rex, sicut potestates quæ quasi quolibet anno renouautur. Vnde nec sunt, nec dicuntur Reges. Nulli ergo subest homo uisi velit, quia cor habet in libera potestate, ita quod à nullo cogi potest. Ecclesiast. 17. a. Dedit homini potestatem eorum, quæ suut super terram: posuit timorem illiua super omnem carnem idest, super motum, vel actum carnalem, & dominatus est bestiarum, & volatilium, idest, motuum carnis & mentia carnalium, & spiritualium, ecce libertas siue libera potestas hominis, cui regnum suum subest. Et posteà seqoitur: Testamentum æternom constituit cum illia, ecce regni æternitas. Hæc duo notantur in diademate: Demit enim duo, seruilitatem, & temporalitatem, siue breuitatem. Sed istud regnum violatur per peccatum, & diminuitur: Vnde iam homo non Rex, sed Regulua dicitur, quod est diminutiuum quasi paruuli, vel pueri, & hoc propter paruitatem regni, propter paruitatem potentiæ, propter paruitatem sapientiæ. Propter paruitatem regni dico, quia modicum est, sola, scilicet, longitudo hominis, quæ est septem pedum. Vnde Ecclesiast. cap. 9. d. Ciuitas, pauci in eà viri, id est, virtutes. Philosophus. Omnia mea mecum porto. Item propter paruam potentiam. Vnde Isa. 1. g. Erit fortitudo vestra, quasi fauilla stupæ. Nahum 3. c. Omnes munitiones vestræ quasi ficus cum grossis suis, si concussæ fuerint, cadent in oa comedentis. Ex paruitate autem potentiæ accidit, quod occupant alieni regni regnum istud, id est, Dæmones, vel motus carnales, Isa. 1. c. Regionem vestram corам vobis alieni deuorant. Item dicitur Regulus propter paruitatem sapientiæ. Sumus enim pueri sensibus, non malitias & ideò non Reges, sed Reguli sumus. Eccles. cap. 10. c. Væ tibi terra cuius Rex puer est, id est, ratio puerilis sequens puerilia, & vana. Prouerb cap. 1. c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sibi noxia sunt, quærunt? Væ ergo tali terræ, cuius Rex puer est, quia tunc à suis, qui deberent eum defendere, dissipatur regnum eius. Hi sunt quinque sensus. Vnde 1. Machabæorum cap. 1. b. Obtinuerunt pueri eius regnum vnusquisque in loco suo, & imposuerunt sibi diademata, & multiplicata sunt mala in terra. Hoc fit, quando quinque sensus

A Chriſtum volentem ad ſe venire, rogat manere dicens: Non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum. Iſte autem ad Chriſtum dicit: Deſcende, antequam moriatur filius meus. Secundò, quia illic de monte deſcendens Chriſtus in Capharnaum dicitur intraſſe; hic autem à Samaria in Chanam. Tertiò, quia illius puer detinebatur paralyſi; huius autem filius febre.

Hic *a* cùm audiſſet, quia Ieſus adueniſſet à Iudæa in Galilæam, abiit *b* ad eum, & rogabat eum, vt deſcenderet, & *c* ſanaret filium eius: *d* Incipiebat enim mori. Dixit *e* ergo Ieſus ad eum: Niſi ſigna, & prodigia videritis, non creditis.

a Hic cùm audiſſet, quia Ieſus aduenitet à Iudæa in Galilæam.] Notatur modicitas, & tarditas fidei, quia non multùm laboraſſet, ſi eſſet longè Chriſtus. Ideò, quia parum confidebat, quod poſſet ſanare; ſed tamen cum propè erat propter famam.

b Abiit ad eum, & rogabat eum, vt deſcenderet,] corporaliter, quia non credebat, quod ſecundum præſentiam Deitatis eſſet vbique: non enim credebat eum eſſe Deum.

c Et ſanaret filium eius,] ſi poſſet. Et ſubdit cauſam precum.

d Incipiebat enim mori.] Sed quia Chriſtus vidit debilitatem fidei eius, prædicit ei paſſionem cordis, quam patiebatur, hoc ipſo increpans eum, vt ſalubriter confundatur, & eleuans eum in cognitionem Deitatis ipſius, cuius ſolius eſt talia ſcire: Et ideò ſequitur:

e Dixit ergò Ieſus ad eum: Niſi ſigna, & prodigia videritis, non creditis.] Signa dicit miracula minora, prodigia maiora. Vel ſigna dicit miracula facta; prodigia autem prophetica dicta. Prodigium enim, vt dicit *Auguſtinus*: dicitur quaſi proditium, quod, ſcilicet, porro dicat: vel porro ſignificet, & aliquid futurum eſſe portendat. Vel aliter, ſignum reſpicit excellentiam virtutis operantis; prodigium autem contrarietatem eminentem à curſu naturæ, nobis conſueto. Et per hoc dicit: quod neceſſe fuit eos inducere in fidem, quod ipſe eſſet naturæ diuinæ, & ſupra naturam aliorum hominum. Sed quæritur de hoc, quod dicit: [Non creditis,] quia nonne fidei fuit, quod rogauit eum, qualiter ergo dicit: [non creditis?] Ad hoc dicit *Auguſtinus*: quod rogauit tentando. Dicit enim ſic: Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidum, aut omninò nullius fidei, ſed tentare cupientem de ſanitate filij ſui, qualis eſſet Chriſtus, & quis eſſet, & quantum poſſet. Aliter ſoluit alia *Gloſſ.* dicens: quod aliquam fidem habuit, quod poſſet ſanare, cùm venit ad eum, & rogauit; ſed infidelis fuit, dum abſentem poſſe eum ſanare non credidit. *Chryſoſtomus* autem ſoluit multis modis, dicens: quod hoc non dixit, ſcilicet, [non creditis] in comparatione Samaritanorum, qui ſine ſignis crediderant. Aliter, quia hoc dicit non propter Reguli perſonam; ſed propter ciuitatem, vnde erat, ſcilicet, Capharnaum. Tertiò ſoluit, & meliùs, quòd ſicut ille, qui dicit *Marc.* 9. d. Credo, Domine, adiuua incredulitatem meam; in parte credebat, & in parte nihil credebat: ita & hic credit; ſed non integrè, neque ſanè. Et hoc oſtenditur ex eo, quod interrogauit ſeruos, qua hora dimiſit eum febris, volebat enim ſcire, vtrum caſu, vel præcepto Chriſti hoc factum ſit, & tunc primò perfectè credidit, quando pueri dixerunt ei, non quando Chriſtus. Si autem venit ad Chriſtum, & rogauit Chriſtum, licet parum crederet, nil mirabile eſt: aſſueuerunt enim patres ob nimium amorem filiorum, etiam viles, de quibus non confidunt, Medicos rogare, nihil omittere volentes eorum, quæ ad procurationem & ſalutem filiorum pertineant.

A Si enim

Moralit. * regnant in anima tunc diſperditur regnum. *Eccleſiaſt.* 10. a. Rex inſipiens diſperdet populum ſuum. Et nota, quod inſipientia Regis eſt in tribus. Primum, quando non exercet iuſtitiam de malefactoribus. Secundum, quando munitiones ſibi aptas non ædificat, vel ædificatas non conſeruat.

Tertium, quando diuitias ad pugnandum ſibi non congregat. De primo, ſcilicet, de faciendo iuſtitiam dicitur *Prouerb.* 20. d. Diſſipat impios Rex ſapiens, & incuruat ſuper eos fornicem. Ergò è conuerſo, inſipiens non diſſipat impios, ſed multiplicat. *Iſa.* 26. d. Iuſtitiam non fecimus in terra, ideò non ceciderunt habitatores orbis.

Item *Prou.* 20. d. Rex, qui ſedet in ſolio Iudicij, diſſipat omne malum introitu ſuo. Secundò inſipiens eſt, quia non ædificat ſibi munitiones: De quibus dicitur 2. *Reg.* 9. quod ſeptem munitiones ædificauit Salomon. Prima munitio, ſiue præſidium fuit Mageddo, quod interpretatur fructus cœnæ, & ſignificat ieiunium, ſiue parcitatem in cibo. Parca enim cœna valde fructuoſa eſt contra vitium gulæ, & exercitium eius, *Eccleſiaſt. cap.* 31. c. Vigilia & cholera, & tortura homini infrunito; ſomnus autem ſanitatis in homine parco. Secundum præſidium eſt Mello, quod interpretatur plenitudo, ſiue adimpletio. Hæc eſt eleemoſyna, & eſt contra auaritiam, & exercitium eius, *Prouerb.* 3. b. Honora Dominum de tua ſubſtantia: & de primitiis frugum tuarum da pauperibus: & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia redundabunt. Tertium eſt Gazer, quod interpretatur robuſtè conſurgens, vel fortiter vigilans. Hæc eſt ſtrenua operum multiplicatio, & eſt contra acidiam, *Prouerb.* 4. b. Currens non habebis offendiculum tædij, ſcilicet, tui, qui es ſtrenuus in multiplicatione operum. Vnde præcipitur illis, qui timent de paralyſi, vt ſemper moueant membrum illud. Vnde *Eccleſiaſt.* 6. c. Subiice humerum, & porta illam operando, & non acidieris in vinculis eius: Quartum eſt Bethoron, quod interpretatur domus iræ, vel domus Magiſtri, & ſignificat diſciplinam: & eſt contra luxuriam, & exercitium eius, *Prouerb.* 22. c. Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam.

Item *Prouerb.* 26. a. Flagellum equo, & chamus aſino, & virga in dorſo imprudentium. Quintum eſt Palmira, ſiue Emath, quod idem eſt, & interpretatur formidans eos: & ſignificat pauorem de propriis operibus: & eſt contra ſuperbiam, & inanem gloriam, *Prouerb.* 28. c. Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus, *Iob. nono.* d. Verebar omnia opera mea, ſciens, quod non parceres delinquenti. Ibi dicit *Gregorius*. Oportet bona agere, & ab eis ſe in mente ſollicitè cuſtodire. In bonis enim operibus duo timenda ſunt, deſidia, & fraus. Deſidiam facit minor amor Dei; fraudem proprius amor ſui. Fit autem fraus tribus modis, cùm pro bene actis, vel tacita hominum gratia, vel fauoris aura, vel commodum aliquod temporale deſideratur. Et qui hoc facit, eſt maledictus, *Ierem.* 48. b. Maledictus, qui opus Dei facit fraudulenter, vel negligenter, alia littera. Sextum præſidium eſt Balath, vel Balad, quod interpretatur lugens eos, & ſignificat miſericordiam, & compaſſionem de damnis proximorum: & eſt contra inuidiam, quæ ridet de damnis proximi, *Iob* 30. d. Flebam quondam ſuper eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Septimum eſt Ezer, quod interpretatur fortitudo, & ſignificat patientiam, vel manſuetudinem quæ omnia fortiter vincit: & eſt ſpecialiter contra iram, & exercitium eius, *Prou.* 16. d. Melior eſt patiens viro forti: & qui dominatur animo ſuo expugnatore vrbium: quia talis habet pugnam contra ſeipſum, & vincit familiarem inimicum. Babui autem in his præſidiis ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti. Et redde ſingula ſingulis. Quia autem iſta præſidia non habemus, patet, quod inſipientes Reges ſumus. Tertium, quod oſtendit inſipientiam Regis, eſt, quando diuitias ad pugnandum congregat. De quibus dicitur *Iſa.* 33. a. Diuitiæ ſalutis ſapientia, & ſcientia timor Domini ipſe theſaurus eius eſt.

Item *Prou.* 13. b. Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ. Quis ſit filius huius Reguli videamus. Animus, ſiue anima poteſt dici filius, cuius ſollicitudinem debet gerere pater eius, vt hæreditatem ei acquirat, 2. *Cor.* 12. c. Non debent filij parentibus theſaurizare ſed parentes filiis. Igitur theſaurizemus theſauros in cælis, ſicut dicitur *Matth.* 6. c. Item pater debet filium corrigere. ſic ratio animum. *Heb.* 12. c. Quis filius, quem non corripit pater? Item debet eum inſtruere: quia qui docet filium in zelum nutrit inimicum, vt dicitur *Eccl.* 30. a. Sic iam per prædicta patet primum, quod diximus hic conſiderandum, ſcilicet, quis ſit iſte, qui infirmatur filius, ſcilicet Reguli. Secundum, quod notandum eſt, vbi infirmatur, in Capharnaum, quod interpretatur villa conſolationis, vel pinguedinis. Et in hoc notatur cauſa morbi, id eſt, peccati abundantia, ſcilicet, temporalis ſanitas, & fortitudo corporalis, & cætera huiuſmodi bona naturalia, quæ Dominus dat ad conſolationem, & gratiarum actionem, ſed nos vertimus in corruptionem. *Pſalm* 82. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum. *Luc.* 6. d. Væ vobis diuitibus,

* qui ha-

A Si enim multùm confidisset, decebat eum in Iudæam ad Christum venire: vel etiam cùm in Galilæam venisset, non expectare, donec iuxta domum venisset; sed in primis finibus illi occurrere. Et quod ista lectura, & solutio vltima verior sit, patet per id, quod sequitur.

Dicit *a* ad eum Regulus: Domine, descende priùs, quàm moriatur filius meus. Dicit *b* ei Iesus: vade: filius tuus viuit. *c* Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, *d* & ibat. *e* Iam autem eo descendente serui occurrerũt *f* ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret. *g* Interrogabat ergò horam ab eis, in qua meliùs † habuerat. Et *h* dixerunt ei: quia heri hora septima *i* reliquit eum febris. *k* Cognouit ergò pater, *l* quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: filius tuus viuit. Et *m* credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, *n* cùm venisset à Iudæa in Galilæam.

a Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priùs, quàm moriatur filius meus.] Correctus necdum credit, sed loquitur, quasi non absens possit eum sanare, nec absens possit scire ea, quæ circa puerum erant, & quasi non post mortem possit eum suscitare. Sed vtrumque simul, patrem, & filium sanans.

b Dicit ei Iesus, vade, filius tuus viuit,] quasi dicat, tu dicis: descende, quasi non possim absens sanare: ideò statim sane filium tuum sine descensu meo. Et ex efficacia verbi eleuatus in fide.

c Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus] Iam incipit credere, vt dicit *Gloss.* quod sermone sanet, & sic meruit ille salutem filio. *Chrys.* & *August.* volunt, quod nondum omninò habuit certitudinem fidei, quia postea scrutatus est horam, scire volens, vtrum à casu, vel ab ipso Iesu facta sit sanitas. Sed tamen.

d Et ibat,] confidens, quod sanatus esset filius. Libenter enim credit homo, cùm sibi dicitur: quod cupit. Hic quærit *Chrys.* quare ad seruum Centurionis sponte venit: *Mat.* 8. hic autem neque vocatus abiit. Ad hoc respondet, quod à Centurione fides confirmata erat, idcirco & promisit ire, vt discamus viri deuotionem; hic autem Regulus imperfectus erat: & ideò Dominus absens sanauit filium eius, vt si eum ad fidem Diuinitatis adduceret. Alia ratio est *in Gloss.* quæ dicit. Ad filium Reguli non vadit etiam rogatus, ne diuitias honorare videatur: ad seruum Centurionis ire promittit, qui naturam hominis non despicit: In quo superbiam destruit, quæ in hominibus non pensat naturam, sed quæ extrà parent.

e Iam autem eo] id est, Regulo [descendente serui occurrerunt ei.] *Gloss.* dicit, quod veniebant credentes. *Chrys.* videtur velle dicere, quod ideò occurrerunt, vt nunciarent, quod superflua esset præsentia Christi de reliquo. Et vtrunque potest esse verum: quia enim subito viderant conualuisse eum, & sciebant patrem ob hoc ad Iesum iuisse, arguebant ex virtute Christi sanatum esse, eo quod naturalis sanitas non fiat subito, & præcipuè in eo, qui laborat in extremis.

f Et nunciauerunt dicentes: quia filius eius viueret.] Non dicunt, quod sanatus esset, cùm tamen, & hoc verum fuit; sed quia viueret, innuentes per hoc magnitudinem morbi, quod quasi de morte esset resuscitatus.

g Interrogabat ergo horam ab eis, in qua meliùs habuerat.] *Interl.* dicit, quod hoc interrogat non diffidens de misericordia Dei; desiderat vero, vt virtus diuina seruorum confessione plurimis innotesceret. Et hæc *Gloss.* satis videtur dicere probabiliter, quia ex magnitudine scire poterat, quod naturaliter non potuisset filius, ita cito fuisse sanatus, sed miraculosè. *Chrysostomus* tamen dicit, & *Augustinus*, quod nondum perfectè credebat, sed interrogauit horam, volens experiri, vtrum casu, vel præcepto Christi sanatus sit.

h Et dixerunt, quia heri hora septima,] scilicet, inter sextam, & nonam.

i Reliquit eum febris.] *Chrysostomus.* Non simpliciter, vt contingit, sed repentè dimisit, vt appareret non esse naturalis consequentia, quod fiebat. Hoc etiam famulos suscitauit ad fidem. Et nota, quod illum, quem suprà viuere dixerunt, hunc sanatum à febre dicunt: Et ita patet, quod nihil aliud per vitam intelligebant, nisi quod magnitudinem morbi volentes innuere sic locuti sunt.

k Cognouit ergo pater,] id est, discutiendo intellexit, comparans horam nunciantium horæ Christi prænunciantis.

l Quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, filius tuus viuit.] Et tunc ipse à difficiliori morbo ereptus est. Vnde sequitur.

m Et credidit ipse, & domus eius tota,] visa, & probata magnitudine miraculi. Vt autem innuat Euangelista, quod ideò iam secundum miraculum fecit in Chana, vt etiam primum per istud suscipiat diuulgationem, subdit: [Hoc iterum secundum signum fecit Iesus.] Et dicit tempus.

n Cum venisset à Iudæa in Galilæam,] quia etiam primum à Iudæa veniens fecit. *Chrys.* tamen aliter dicit: scilicet, quod Euangelista, vult per hoc extollere Samaritanos, & commendare, qui nullum signum suscipientes crediderunt: Galilæi autem iam secundum signum suscipientes, non crediderunt, nisi tantùm Regulus, & domus eius, sicut innuit textus, &c.

al. † habuerit.

* qui habetis hic consolationem vestram. *Moralit.* Tertium est, qua infirmitate laboret [febri,] scilicet, quæ est immoderatus calor circa cor interiùs. Et ideò in exterioribus sentit frigiditatem tantam, vt non possit manus extendere ad pauperes: vel membra ad alia bona mouere. Hæc est cupiditas; quæ vehementer accendit cor. Ignis enim est, qui nunquam dicit sufficit, vt dicitur *Prouerb.* 30. c. Et sicut est de febre: ita est de cupiditate. In accessu enim febrili calor est immoderatus interiùs circa cor: & in exterioribus sentit frigus, & interiùs non sentit: ita in principió sic cupidus intra se ardet igne cupiditatis; nec tamen sentit illum calorem, quia non intelligit suam auaritiam; sed frigus exteriùs, quia semper credit fame mori, & semper credit parum habere, & ea, quæ habet amittere. Vnde & manus habet frigidas, & quasi contractas ad eleemosynas, & alia membra ad bona opera, *Iob* 15. c. Sonitus terroris semper in auribus illius, &c. Interiùs tamen totus ardet. Vnde *Ecclesi.* 23. c. Anima calida quasi ignis ardens, non extinguetur, donec aliquid glutiat, *Apoc.* 16. b. Æstuauerunt homines æstu magno. Et nota, quod inter omnes febricitantes, solus fœnerator habet continuam: Alij auari, vt raptores, & fures non habent, nisi de die in diem: vel aliquando ab anno in annum: sicut est quædam febris, quæ est à quadragesima die in quadragesimam. Gulosi habent febrem quotidianam. Quartum est, quando sanatur: [Hora, inquiunt,] [septima reliquit eum febris,] quia per septem ab hac febre sanatur homo. Primum est difficultas peccandi, quæ procedit ex amotione occasionis peccandi, & opportunitas, *Osee* 2. b. Sepiam viam tuam spinis. Secundum est amaritudo in peccando, *Iudic.* 1. g. Arctauit Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum, vt ad planitiem descenderent, id est, ad latam viam, quæ ducit ad mortem. Tertium est tædium peccandi, *Sap.* 2. a. Exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ. Quartum est horror peccandi, *Isa.* 21. a. Horrui, cùm audirem: turbatus sum cùm viderem. *Sap.* 17. b. Timore percussi illius, quæ non videbatur faciei, & æstimabant deteriora esse, quæ videbantur. Quintum est confusio de peccato, *Ecclesi.* 4. c. Est confusio adducens gloriam. Vnde *Philosophus*: Erubuit: salua res est. Sextum est abominatio hominum, quando peccator fit opprobrium hominum, & abiectio plebis propter peccatum suum. *Prouerb.* 29. d. Abominantur Iusti virum impium. Septimum est aduersitas, quando ei semper malè accidit, ex quo incepit peccare: Aduersitas enim retrahit ad Deum, *Osee* 2. b. Reuertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis, quàm nunc. Sicut è contra prosperitas auertit à Deo, *Prouerb.* 1. d. Prosperitas stultorum perdet eos. Vnde *Augustinus in libro de doctrina Christiana*: Nihil infœlicius fœlicitate peccantium. Vel septem horæ possunt dici illa septem, quæ dicit Apostolus 2. *Cor.* 7. c. Secundum Deum contristari vos quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium; sed æmulationem, sed vindictam. Vel septem horæ, septem mundi considerationes. Prima est consideratio breuitatis, secunda mutabilitatis, tertia infidelitatis, quarta dolositatis, quinta malignitatis, sexta quod tibi aduersatur, septima quod tibi inimicatur.

EXPOSITIO CAP. V.

A POſt hæc erat dies feſtus Iudæorum.] Iſtud capitulum poteſt diuidi in duas partes. Intendit enim Euangeliſta hic de quadam perſecutione, qua perſequebantur Iudæi Dominum. Vnde in prima parte ponitur cauſa perſecutionis. In ſecunda verò reſponſio Christi, ſiue diſputatio de cauſa illa, quæ incipit, *ibi:*

CAP. V.

A POſt *a* hæc *b* erat dies feſtus Iudæorum: & *c* aſcendit Ieſus Ieroſolymam. Eſt *d* autem Ieroſolymis probatica piſcina.

Pater meus vſque modo, &c. Prima pars diuiditur in quinque partes. Prima continet id, quod factum eſt inter Christum, & Paralyticum. Secunda diſceptationem Iudæorum cùm paralytico, & incipit *ibi:* Dicebant ergò Iudæi, &c. Tertia, admonitionem, qua admonuit Chriſtus paraliticum, ne de cætero peccaret, *ibi:* Poſteà inuenit eum Ieſus, &c. Quarta, nunciationem paralytici ipſis Iudæis, quod Chriſtum eum ſanauerit, *ibi:* Abiit ille homo, &c. Quinta continet verbum Euangeliſtæ dicentis, quod ideò Iudæi Chriſtum perſequebantur, vbi dicit: Propterea perſequebantur, &c. Prima pars primæ partis diuiditur in plures partes, quæ ex ordine literæ patebunt, ne nimis multiplicetur diuiſio. Ordo ad præcedens vnus eſt ſecundum tempus. Tempus dico feſtorum: & tunc non ordinatur ad præcedens immediatè, ſed ad illum aſcenſum, de quo *ſuprà* 2. c. habitum. Ibi enim, aſcendit in Paſcha: hic autem aſcenſus fuit in Pentecoſten, quod habetur, tum ad auctoritatem, tum per rationem. *Chryſoſtomus* enim dicit, quod iſtud fuit in Pentecoſte. Ratio eſt ad idem. Suprà enim aſcendit in Paſcha, *Infrà* 7. a. In ſcenophegia, *infrà* 10. e. narratur, quod ibi fuit in enceniis. Cùm ergò per ordinem feſtorum, Pentecoſte ſit media inter Paſcha, & Scenophegiam, probabile eſt, quod hoc feſtum fuit Pentecoſtes. Vel meliùs poteſt dici, quod cùm in Paſcha, & Scenophegia legatur aſcendiſſe, & eodem modo præceptum ſit in lege aſcendere in Pentecoſte: probabile, quod hæc aſcenſio de qua loquitur hic, fuit facta in Pentecoſte: quia aliàs non legitur in hoc Euangelio aſcendiſſe ad hoc feſtum, niſi hic. Aliter ordinatur ad immediatum ſuperius. Suprà enim immediatè habitum eſt de ſanatione filij Reguli in Galilæa facta ab ipſo veniente de Samaria, & ſicut habitum eſt ſuprà in principio capituli præcedentis propter inuidiam Phariſæorum receſſerat à Iudæa, donec maiori teſtimonio operum ora eorum obſtrueret. Cùm igitur in Galilæa, quæ eſt prouincia adiacens Iudææ famoſum miraculum celebratum ſit, conſequebatur, vt in Iudæam ad manifeſtationem ſui rediret, vt iam omnis excuſatio tollatur Iudæis tanquam conuictis à teſtimonio operum illorum, quæ facta ſunt in partibus adiacentibus. Dicit ergò:

a Poſt hæc,] quæ ſuprà narrata ſunt.

b Erat dies feſtus Iudæorum,] Pentecoſte.

c Et] hac de cauſa, aſcendit Ieſus Ieroſolymam. Et quod feſtiuitas cauſa fuit aſcenſus, nunc patet per *Chryſoſtomum* ſic dicentem: Continuè diebus feſtis vadit in ciuitatem ob hoc quidem, vt videatur cum eis dies feſtos facere: Ecce vna cauſa. Item vt multitudinem † erudiat ſimplicem, id eſt, ad ſe trahat: maximè enim diebus feſtis hi, qui † viciniùs erant diſpoſiti concurrebant: Ecce alia cauſa, quia propter multitudinem ſimplicium modò venit, qui calumniari neſcierunt. Sequitur narratio cuiuſdam, quod erat in Ieruſalem, ſine cuius narratione non poterat ſcire miraculum perfectè. Vnde dicit:

al. † euellat. *al.* † ruſticius.

d Eſt autem Ieroſolymis probatica piſcina, &c] Probatica dicitur à probaton, quod eſt ouis: quia ibi lauabantur oues ad immolandum. Piſcina verò idem eſt, quod ciſterna quædam ampla non multæ profunditatis, ſed tamen non habens omninò aquam tangentem ſuperiores partes litoris, vel ripæ. Et dicitur piſcina per antiphraſim, eo quod minimò piſces habebat, ſicut ſorores Diaboli parcæ dicuntur eo Δ quod nulli

Moralit. *Moraliter. a* Poſt hæc erat dies feſtus Iudæorum: & aſcendit Ieſus Ieroſolymam.] In fine præcedentis capituli habetur de ſanatione infirmi; hic agitur de die ſolenni. Primò igitur fit ſanatio à peccato, poſteà ſanatus debet feſtum agere, id eſt, gratias agere, & decætero feriare, & vacare, ne de cætero agat opus ſeruile, id eſt, peccatum. Vnde *Inf. eod.* c. Ecce ſanus factus es, iam noli ampliùs peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Et tunc Ieſus aſcendit Ieroſolymam: quia tunc in anima ponit manſionem ſuam. *Sap. cap.* 1. a. In maleuolam animam non introibit ſapientia, &c. Item in die feſto, id eſt, in otio lectionis, vel contemplationis intrat ad animam Ieſus id eſt, Sapientia ſalutaris, *Eccleſiaſt. cap.* 38. c. Sapientiam ſcribe, id eſt, tibi imprime, in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, ſapientiam percipiet, quia ſapientia replebitur.

Myſticè. *Myſticè.* Dies feſtus eſt tempus gratiæ, in quo aſcendit Ieſus Ieroſolymam, quia tunc viſitauit Eccleſia, & exaltauit noſtram naturam.

Thema in quadrageſimam. *d* Eſt autem Ieroſolymis probatica piſcina, quæ cognominatur Hebraicè Bethſaida, quinque porticus habens.] Thema in quadrageſima in qualibet die, vel quando inuitantur homines ad pœnitentiam. Vnde notanda ſunt hic quatuor: Quæ ſit hæc piſcina, quæ porticus, quis Angelus, quis languidus.

Moraliter. Piſcina eſt ſacra Scriptura. Quinque porticus ſunt quinque libri Loyſi. Angelus Dei filius. Languidus humanum genus.

Moralit. *Moraliter.* etiam piſcina eſt pœnitentia. Sicut enim nihil erat dignum offerri Domino, ad litteram, niſi priùs in ea lauaretur: ita nullus eſt dignus offerri Domino ſpiritualiter, niſi priùs ſit lotus per pœnitentiam. Hoc ſignificatum eſt per mare, ſiue labium æneum, quod idem eſt: *Exod.* 30. c. Facies labium æneum cum baſi ſua ad lauandum, poneſque illud inter tabernaculum teſtimonij, & altare, & miſſa aqua lauabunt in eo Aaron, & filij eius manus ſuas, ac pedes. Quod poteſt exponi de pœnitentia, quæ dicitur mare pro amaritudine contritionis, labium pro confeſſione. Dicitur etiam æneum pro conſtantia, & fortitudine in labore ſatisfactionis. Baſis eſt reſtitutio. Labium ergo cum baſi eſt pœnitentia cum reſtitutione: quia aliter non dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Iſtud labium ponitur inter tabernaculum, & altare. Altare eſt Eccleſia militans, in qua debemus nos offerre Deo, priùs lotos per pœnitentiam. *Romanor.* 12. a. Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, &c. Tabernaculum eſt vita æterna, ſiue cœleſtis patria, quod nequaquam transferri poterit, vt dicitur *Iſa.* 33. d. Qui ergò à militante Eccleſia volunt ire ad triumphantem, oportet, quod per mediam tranſeant pœnitentiam. Hæc enim eſt via. Vnde *Matth.* 3. a. Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. Aqua ponitur in labio, quando pœnitentia fit cum lachrymis, vel cum gratia. Tunc Aaron, & filij debent lauare in eo manus, & pedes, id eſt, peccata operis, & affectionis per pœnitentiam diluere, maximè quando ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonij, & quando acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino, ne fortè moriantur. Ideò dicit Sacerdos: Confiteor, antequam accedat ad altare. Ita & nos oblaturi, & reddituri Deo animas noſtras in morte, tanquam thymiama redolens ſuaue, debemus priùs animam à peccatis omnibus abluere.

Item hæc piſcina ſignificata eſt per luterem, *tertio Regum ſeptimo.* d.

Item *Eccleſ. cap.* 48. c. Ezechias muniuit ciuitatem ſuam, id eſt, Chriſtus Eccleſiam, & induxit in medium eius aquam doctrinæ, gratiæ, & lachrymarum, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteum. Aqua quæ eſt in foſſa rupe, plus durat, & melior eſt: ſic donum lachrymarum gratius eſt Deo, & placidius, & diutius durat in corde duro defoſſo clauis, & lancea, & Paſſionis Chriſti memoria. Hæc piſcina erat Ieroſolymis, quia tantùm in Eccleſia facta pœnitentia eſt fructuoſa, *Iob capitulo vigeſimooctauo.* a. Auro locus eſt, in quo conflatur. Locus eſt Eccleſia, aurum fidelis anima, conflatoriorum pœnitentia. Et nota, quod piſcina aquam non habet à ſe, ſed à pluuia, & vt cadat pluuia, homo non poteſt facere, ſed tantùm à Domino impetrare, *Iacob. cap.* 5. d. Orauit Elias, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum. Sic pœnitens à ſe non habet aquam lachrymarum; ſed precibus poteſt impetrare, *Deuteronom.* 11. b. Terra, ad quam ingrederis poſſidendam, non eſt, ſicut terra Ægypti, de qua exiſtis, vbi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ; ſed montuoſa eſt, & campeſtris de cœlo expectans pluuiam, quam Dominus Deus tuus ſemper inuiſit. Aliqui dum ſunt in Ægypto vitiorum, * multas

Δ quod nulli parcant. *a* Quæ,] scilicet,piscina [cognominatur Hebraicè Bethsaida ,] Latinè domus venationis, vel domus frugum, vel pecudum,vt ex significatione vocabuli daretur intelligi ipsam pertinere ad ritum sacrificiorum. De omnibus enim illis tribus fiebant sacrificia; pecudes autem ibi lauabantur.

quæ *a* cognominatur Hebraicè Bethsaida, *b* quinque porticus habens. In his *c* iacebat *d* multitudo magna *e* languentium , *f* cæcorum , *g* claudorum , *h* aridorum , *i* expectantium aquæ motum.

b Quinque porticus habens.] Porticus est propriè vmbraculum, quod paratur residentibus iuxta domum, vbi communitas populi congregatur , sicut iuxta Ecclesiam, vel palatium,siue consistorium. Et hic similiter ista piscina propter virtutem curandi, quam habuit in descensu Angeli, & propter ritum sacrificiorum , quorum vtrunque communitatem populi tangebat , habebat porticus , in qua defensi ab æstu , & pluuia aduenientes discumberent. Et nota , quod tres erant piscinæ in Ierusalem. Vna, quæ dicitur superior,quæ erat extra Ierusalem, quæ dicitur exterior,siue superior,in quam defluebat aqua pluuialis descendens in campo. Alia , quæ dicitur inferior, quæ erat inter septa ciuitatis , in quam defluebat exterior , & etiam aqua descendens in ciuitate. Tertia erat circa templum,de qua hic loquitur : in quam defluebat pluuia ibidem descendens: Propter montuositatem enim terræ, & petrositatem erat penuria aquæ ibi , & ideò oportebat multiplicari piscinas

c In his iacebat.] Verbum iacendi notat mansionem, quia non omnes iacebant ; qui enim poterant, probabile est, quod sedebant , vel stabant, parati semper ad descensum:Multitudo magna languentium. Et ne putetur,quod piscina tantùm erat ordinata ad curam vnius infirmitatis,sicut sunt balnea naturalia, subdit.

f Cæcorum ,] quibus nulla est sanitas naturalis , quia à priuatione ad habitum , vbi destructa est potentia recipiendi , non est regressio cursu naturæ.

g Claudorum] qui vitiata , siue distorta habebant membra.

h Aridorum ,] quibus in musculis membrorum non tantùm est obstructus meatus spiritus;sed etiam meatus nutrimenti. Et posuit ista , quia in omnibus nulla est cura naturalis.

i Expectantium aquæ motum.] Hoc enim erat signum, quod collata erat virtus tunc sanandi vnum. Motus autem aquæ accipitur pro motu cum strepitu magno , ita vt omnes infirmi perpenderent , etiam cæci , qui videre non poterant. *Chrys.* Claudi illum motum videre poterant; sed cæci quomodo sciebant ? Fortassis à tumultu. Ne autem putaretur, quod aqua piscinæ hoc virtutis habuerit per se , subdit :

A Angelus

Moralit. * multas habent lachrymas, maximè quando iacitur semen in eis ad fructificandum quasi in hortum , id est, quando eis prædicatur. In prædicationibus enim plorant, quando volunt , sed quando conuersi sunt perfectè , & fiunt montuosi per opera contemplatiuæ , & campestres per opera actiuæ : tunc aquam lacrymarum non habent ad libitum , sed oratione impetrant. Et hæc est vera gratia. *Iob.* 38. c. Quis est pluuiæ pater, vel quis genuit stillas roris ? Item notandùm , quod piscina dicta est per Antiphrasim, quia piscibus caret : sic pænitencia curiosos , & auaros non continet , quia omni curiositate carere debet: Contra quosdam , qui in pœnitentia nimis sunt curiosi, facientes peccata , vbi non sunt. Vnde non habent piscinam, sed stagnum : & ideò timendum est eis, ne immundos pisces , id est , curiositatem malam & immundam habeant. Et nota, quòd piscis nunquam offerebatur Domino , licet aliquis esset mundus. Et hoc , quia licet sit bona curiositas aliquando ; citò tamen potest degenerare in prauam.

a Quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida.] Græcè dicebatur probatica, quod interpretatur pecualis, sed Hebraicè dicebatur Bethsaida , quod interpretatur domus frugum. Per Græcos,qui Gentiles erant , peccatores intelliguntur,qui pœnitentiam reputant pecualem,id est,stultitiam;sed Iudæi veri confitentes Deum,& peccata sua:siue Hebræi,qui non habent manentem ciuitatem , vt dicitur *Hebr.*13 c. pænitentiam vocant domum frugum, ex quibus viuet homo in futuro:Hoc est, quod dicitur. 1.*Cor.* 1. c. verbum Crucis pereuntibus quidem stultitia est;his autem, qui salui fiunt, id est, nobis virtus Dei est.

b Quinque porticus habens] Hæc sunt quinque , per quorum recognitionem debet peccator aggredi pœnitentiam.

Primum est , quia pœnitentia omnia ablata restituit, *Gen.* 40. c. Tres adhuc dies sunt , post quos recordabitur Pharao ministerij tui , & restituet te in gradum pristinum. Tres dies , tres partes pœnitentiæ , contritio , confessio , satisfactio. Pharao Deus Pater. Pincerna in carcere , peccator in peccandi consuetudine. Hunc ergo restituit Dominus in statum gratiæ. Vnde *Luc.* 15. e. Citò proferte stolam , & induite illum , & date annulum in manu eius, & calceamenta in pedes eius | *Psalm.*34. Domine , quando respicies, restitue animam meam , &c. Secunda porticus est cogitatio , quod post mortem non est locus pœnitendi. *Eccles.* 9. c. Quodcunque potest manus tua , instanter operare : quia nec opus , nec ratio, nec scientia , nec sapientia erunt apud inferos , quò tu properas. *Infrà* 9. a. Operamini , dum dies est : quia veniet nox , in qua non licet operari. Tunc mali pœnitebunt , sed pœnitentia eorum non habebit fructum. Erunt enim , sicut arbores autumnales, bis mortuæ, quæ in autumno florent , sed nunquam faciunt fructum, *Iude* 1. *d.* *Sap.* 5. a. Gementes præ angustia spiritus , dicentes intra se pœnitentiam agentes , & præ angustia spiritus gementes. Hi sunt , quos aliquando habuimus in derisum, &c. Tertia porticus est cogitatio , quod nisi pœnituerit in præsenti , pœnas exoluet æternas in futuro pro omnibus peccatis. *Hebr.* 10. f. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis , *Sap.* 6. a. Horrendè & citò apparebit vobis. Tunc respondere non poterimus vnum pro mille , sicut dicitur *Iob* 9. a. Verè scio , quod ita sit , & quod non iustificetur homo comparatus cum Deo : si voluerit contendere cum eo , non poterit respondere ei vnum pro mille. Ideò bonum est hic pacem cum Deo facere : quia non poterimus cum eo in iudicio contendere. *Luc.* 14. g. Quis Rex iturus committere bellum contra alium Regem , non priùs sedens cogitat , si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se, alioquin illo à longè adhuc agente legationem mittens, cogitat quæ pacis sunt, id est , pœnitentia , quæ reformat pacem inter Deum , & peccatorem. Quarta porticus est cogitatio , quod fructuosius est , & leuius agere pœnitentiam statim, quàm in fine vitæ , vel quàm in purgatorio. Vnde *Ezech.* 4 b. Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi. Repetitio confirmatio est , *Eccl.* 5. b. non tardes conuerti ad Dominum , & ne differas de die in diem , quia subitò veniet ira illius , & disperdet te. Quinta porticus est cogitatio , quod pœnitentia prolongat vitam temporalem , quam continuatio peccati abbreuiat. Vnde *Psalm.* 54. Viri sanguinum , & dolosi non dimidiabunt dies suos. Et *Iob* 15. d. Antequam impleantur dies eius , peribit , & manus eius arescent. Sed è contra per pœnitentiam prolongantur , *Isa.* 38. a. Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas:ecce ego adiiciam super dies tuos annos quindecim , *Psalm.* 60. Dies super dies Regis adiicies , &c. Qui ista verè consideraret , libenter ingrederetur piscinam pœnitentiæ. Sed in his iacent quidam pigritantes scilicet,& timentes conuerti ad Dominum , qui cogitant de pœnitendo ; sed tamen differunt , secundùm illud *Isa.* 37. a. Venerunt filij vsque ad partum : & virtus non est pariendi. Vnde dicitur hic.

c In his iacebat] id est,pigritabatur.

d Multitudo magna,] quia pigrorum,& stultorum infinitus est numerus vt dicitur *Eccles.* 1. d.

e Languentium,] per torporem,& ignauiam, *Eccles.* 10. b. Languor prolixior grauat Medicum.

f Cæcorum,] per ignorantiam, *Isa. cap.* 56. Speculatores tui cæci omnes , *Isa. cap.* 42. d. Quis cæcus , nisi seruus meus ?

g Claudorum ,] per vacillationem , & titubationem. Faciam,non faciam,dicit piger. Vnde *Prouerb* 13. a. Vult. & non vult piger, *Iacob.* 1. b. Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis. Quia claudicat. 3. *Reg.* 18. d. Vsquequo claudicatis, &c.

h Aridorum ,] per cordis duritiam , quando indeuoti sunt , & incompatientes ad opera misericordiæ.

i Expectantium aquæ motum ,] quia ipsi volunt , quod gratia cogat eos , & moueat sine suo conamine. Sed dicit *Augustinus.* Qui creauit te sine te , non te iustificat sine te. Tales sunt pigri , & procrastinantes , qui iacent in torpore. Contra quos dicitur , *Ecclesiast.* 5. b. Ne tardes conuerti ad Dominum , & ne differas de die in diem : subitò enim veniet ira illius , & in tempore vindictæ disperdet. Hi significantur 2. *Regum cap.* 19. a. Post

* Eliam

a Angelus autem Domini, b descendebat secundùm c tēpus in piscinam.

a Angelus autem Domini,&c.] Antequam hoc bene intelligatur, necesse est quædam dubia supponere. Et primum dubium est, vnde venerit vis curatiua ipsi piscinæ ad descensum Angeli, & quando habuerit principium. Secundò dubitatur, an fuerit omnium membrorum cura in illa, vt etiam includantur mortui, & etiam hi, qui defectum materiæ habebant in membris, sicut cæci, qui orbi, vel orbati dicuntur, & manci, & loripedes, & huiusmodi. Tertiò quæritur, an cura illa fuerit ratione alicuius existentis in aqua, vel ratione Angeli descendentis. Quartò, quæ fuerit necessitas conuenientiæ, quod istud fuerit in Ierusalem tempore Incarnationis. & non antè. Quintò, quem ordinem habeat ad miraculum, quod hic recitatur, cura, quæ exhibebatur in piscina. In solutione autem omnium horum procedam coniiciendo magis, quàm asserendo. Ad primum ergò dicendum, quod vis curatiua morborum spiritualium collata est aquæ in Baptismo Christi: & hoc in coniunctione ad virtutem nominis ipsius Trinitatis, secundùm formam Baptismi, ad quem Baptismum assuefecit Baptismus Ioannis ex parte conuenientiæ in materia, & etiam in quadam forma. Tradebatur enim in nomine venturi, quæ forma ordinatur ad illam, quæ fuit post Resurrectionem, qua baptizabatur in nomine Christi. Et hoc vlterius ordinem habet ad hanc. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, secundùm quod probat *Ambrosius*. Quia igitur aqua vim curatiuam in potentia accepit in Baptismo Christi, sed oportet adhuc adduci homines à legalibus ad illum: puto, quia sicut incepit illa manuductio, quæ fuit per Ioannem circa tempus, quo Christus debuit baptizari: ita incepit alia manuductio ex parte effectus Baptismi in tempore, quo Christus baptizatus est. Et sicut ibi notatur ordo quidam formæ ad formam in eadem materia: ita hic notatur ordo effectus ad effectum in materia transeunte ab vmbra ad veritatem. Vnde cum in Baptismo Christi notetur effectus curationis animarum, cui subest effectus curationis corporum tanquam minoris potentiæ existens: ita materiæ transeuntis ab vmbra ad veritatem est effectus curandi corpora: materiæ autem eiusdem existentis sub veritate est effectus curandi spiritum. Et sicut materia sub veritate non habet actum curationis, nisi inuocata virtute increata, & operatione illius: ita consequebatur, vt materia transiens ab vmbra fieret in actu curationis per virtutem substantiæ, quæ immediatè supponitur substantiæ increatæ, & ita per descensum Angeli. Et quod ita sit, probabiliter videtur ex hoc, quod hoc non fiebat in qualibet aqua, sed in illa quæ vmbræ seruiebat, scilicet sacrificiis, ideò enim dicitur piscina probatica. Hoc etiam accipitur ex verbis *Chrysostomi in homil.* 36. vbi sic dicit: Primum quidem inquinamenta corporum, deinde & infirmitates diuersas per aquam facit solui. Volens enim nos Deus propiùs ducere Baptismatis dono, non adhuc inquinamenta simpliciter soluit, sed & ægritudines sanat. Propiores enim veritati imagines, & in Baptismate, & in Passione, & in aliis magis antiquis manuducere possunt. Sicut enim, qui prope Regem, his, qui à longe armigeris, sunt clariores: ita vtique, & in typis fit, & sanatiuam imponebat virtutem: vt discant Iudæi, quoniam multò magis Angelorum Dominator omnes ægritudines animæ sanare potest. Sed sicut hoc non simpliciter sanabat aquarum natura, verè enim vtique semper hoc fieret, sed in Angeli descensione: ita & in nobis non simpliciter aqua operatur; sed cùm spiritus acceperit gratiam. Ex hoc patet ferè totum, quod dixi. Conueniens enim fuit, vt esset transitus à virtute mundante sordes æstimatas, quæ non veræ erant, sicut tactus morticini ad virtutem mundantem ægritudines, & deinde ad virtutem mundantem peccata. Notandum autem, quod sicut dicit *Magister in historiis*, de hac motione aquæ, quando inceperit, determinare incertum est; sed probabile est, quod proximo ante aduentum Domini, siue circa aduentum, fortè circa tempora Machabæorum. Nam si antè fuisset factum, non ita esset in præcedentibus historiis prætermissum. Et fuit hoc apertum signum de aduentu Christi. Sicut enim quædam proxima signa præcedent secundum aduentum Christi: ita & quædam præcesserunt primum. Et vide, quia non erat hora descensus Angeli in piscinam determinata, alioquin non iacerent languidi in porticibus, nec venirent, nisi circa horam determinatam. Tradunt autem quidam, sed non est autenticum, quod Regina Saba vidit in spiritu in domo Nechota, id est, pigmentaria, lignum quoddam, & nunciauit Salomoni, cùm iam recessisset ab eo, quia præsentialiter ei dicere timuit, se vidisse quoddam lignum in domo saltus, in quo suspendendus erat quidam, pro quo occiso perirent Iudæi, & perderent locum, & Gentem: Et certis indiciis indicauit illud Regi. Quod timens Salomon in profundissimis terræ visceribus occultauit illud, vbi facta est postmodum piscina. Appropinquante autem tempore Christi, supernatauit lignum, quasi prænuncians Christum, & exinde cœpit motio prædicta, vt dicunt. Ad secundum potest dici secundum quosdam, quod non fuit omnium, sed illorum tantùm, qui sine opere creationis perfici poterant. (Textus autem videtur dicere contrarium, quia, scilicet, sanus fiebat primus à quacunque detineretur infirmitate. Et textus dicit, quod ibi iacebant cæci.

Item dicit *Chrysost.* Et ibi sanabantur claudi, & truncati.) In illis enim est quasi motus de subiecto ad subiectum virtute fortiori, quàm sit virtus naturæ: In illis autem, in quibus est creatio, sicut in orbatis, & mancis, vbi necesse est producere materiam de nihilo; & in mortuis, vbi est destructio complectionis, omninò oportet operari virtutem infinitam, qualis fuit virtus Christi: Ibi enim est quasi motus de non ente simpliciter ad entitatem: quæ cum distent infinita distantia, necesse est, quod virtute infinita producantur. Talis autem non fuit virtus aquæ ad descensum Angeli, eo quod ipsa ordinabatur ad fortiorem, sicut patet ex dictis. Et ex hoc etiam soluitur ad tertium, quia virtus fuit in aqua ratione contactus ad carnem Christi cum descensu Angeli, vt tradunt quidam. *Chrysost.* tamen non dicit, nec alij Sancti, quod illa aqua haberet virtutem aliquam ex contactu carnis Christi, nec ego credo; sed sicut *Chrys.* Angelus descendens turbabat aquam, & vim sanatiuam imponebat aquæ, nec simpliciter sanabat aquarum natura: quia tunc semper hoc fieret; sed in Angeli descensione. Vnde potest dici, quod in aqua erat quædam potentia sanatiua materialis, & passiua; in Angelo autem quasi actiua, & completiua. Illam autem virtutem materialem habebat aqua à voluntate diuina, siue à contactu carnis Christi, siue à contactu ligni Domini, nescio, Deus scit: quia non est scriptum, nec esset bonum somniare aliquid nouum. Quare autem vnus tantùm sanabatur, hæc est ratio secundùm *August.* vt vnitas fidei & Baptismi commendetur, in cuius figura præcessit hæc piscina. Ad quartum patet solutio per auctoritatem *Chrysost.* Potest etiam dici, quod natura nostra secundum corpus in defectus corporales, & mortem inciderat per Adam, & facta est passibilis ad claudicationem, & cæcitatem, & alias prauitates membrorum; Christus autem Reparator naturæ vniuersaliter omnes defectus curauit, & hanc potentiam vniuersalis curationis ostendit in miraculis, quæ fecit. Consequebatur ergò, vt esset potentia particularis curationis, quæ introduceret vniuersalem, & hæc fuit in piscina tempore Incarnationis. Ad quintum dicendum est eodem modo, quod Christus iuxta piscinam voluit curare, vt ostenderet virtutem curandi omnem morbum, & spiritualem, & corporalem esse in seipso introductam, cuius typus immediatus præcessisset in motu piscinæ ab Angelo. His habitis facilis est litera. Dicit enim.

a Angelus autem Domini,] reducens ad actum potentiam piscinæ.

b Descendebat,] de cœlo assumpto corpore, quo commotionem illam peragebat.

c Secundùm tempus in piscinam] quia particularis fuit curatio: Et, secundùm tempus, quia non semper, & secundùm ægritudines quia non omnes curabat, vt videtur: & secundum personas, quia non omnes, qui descendebant, curabantur.

A Si verò

* Eliam, qui proiecit se, & obdormiuit sub vmbra Iuniperi. Per Iuniperum enim significatur caro, siue corpus nostrum, sub cuius vmbra pigritamur. Sed Angelus, id est, gratia excitat nos, & inuitat ad manducandum panem subcinericium, id est, ad pœnitentiam, in cuius fortitudinem debemus ire vsque ad montem Dei Oreb, id est, vsque ad mensam æternam. Sed statim iterum obdormiuit. Sic multi, qui in Quadragesima pœnituerunt, statim in Pascha iterum in morte peccati obdormiunt. *Moraliter.*

a Angelus autem Domini secundum tempus descendebar, &c.] Hæc est gratia, quæ informat pœnitentem, quæ dicitur secundum tempus descendere indeterminatè,

* quia

Si verò quæritur, quo tempore descendit? Dicimus, quod incertum erat de descensu Angeli, & motu aquæ. Quod inde perpenditur, quia languidi semper erant ibi, qui ad certam horam conuenirent tantùm, si scirent.

a Et mouebatur aqua] commotione sonora ab omnibus perceptibili.

a & mouebatur aqua. b Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, c sanus fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate. d Erat autem ibi e quidam homo f triginta, & octo annos habens in infirmitate sua. g Hunc cùm vidisset Iesus iacentem, h & cognouisset, quia i iam multum tempus haberet, dicit k ei: Vis l sanus fieri? m Respondit ei languidus: n Domine, hominem non habeo, vt o cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. p Dum venio n. ego, q alius ante me descendit.

b Et qui prior, &c. aquæ] factam per Angelum.

c Sanus fiebat, à quacunque, &c.] sed quare potiùs sanabatur prior quàm posterior? Puto, quod typus veritati non tantùm in facto debet respondere, sed etiam in dispositionibus. Vnde cùm prioritatis descensus notet sperationem, & auiditatem sanitatis, & certitudinem fidei de sanitate in descendente: hæc respondent fidei sanitatis, & desiderio spirituali in adulto veniente in Baptismum, sine quibus sanitatem non consequitur baptizatus. Sequitur.

d Erat autem, &c.] Ex prædicta patet ordo huius ad præcedens, quia præcedens fuit introductiuum huius, tanquam typus vicinus. Vnde dicit [erat autem ibi,] scilicet, in vno porticu piscinæ.

e Quidam homo] non ponit nomen eius, vt inouat humilitatem eius, & paupertatem.

f Triginta, & octo annos habens in infirmitate sua,] Ecce describit eum à patientia in longitudine infirmitatis. Et hæc omnia faciebant eum approximare saluti, quæ est per Christum.

g Hunc cùm vidisset Iesus iacentem.] Visio hic compassionem notat ex consideratis circumstantiis infirmitatis & patientia ægroti.

h Et cognouisset] cognitione illa, quæ nascitur ex sensibus via experientiæ.

i Quia iam multum tempus haberet,] in infirmitate, nec præteritorum aduersitas ad impatientiam frangeret, nec futurorum incertitudo eum faceret desperare de salute, sed cum patientia expectaret.

k Dicit ei,] non ignorans, sed vt etiam mansuetudo infirmitatis in molli responsione appareat, & vt etiam ipse ægrotus magis familiaris Christo fiat, & sic citiùs credat, vnde quæstio est quasi via ad fidem per familiaritatem, & ideò dicit.

l Vis sanus fieri?] Non dicit, vis, te curabo, quia nihil magnum adhuc de Christo suspicabatur; sed in vniuersali erigit eum ad fidem, & spem salutis. Quod & ille percipiens, non quicquam æstimat de salute, quæ est per Christum, sed de ea, quæ est de piscina, ait.

n Domine, hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam.] q. d. vellem vtique sanus esse, sed indigentia ministri, & defectus propriarum virium impediunt me à salute. Et primum s. indigentia ministri notatur per verba, quæ dicta sunt. Secundum per hoc, quod sequitur, [Dum venio enim ego, alius ante me descendit.] Et nota, quanta deuotione captus est ad benignitatem sermonis Christi. Statim enim eum honorans Dominum dicit, quem etiam, vt ad compassionem moueat, induerit

Moraliter. * Quia non semper datur, & quando datur, datur occultè. *Iob* 9. b. Si venerit ad me, non videbo eum. *Eccles.* 9. a. Nescit homo, vtrum sit dignus amore, vel odio.

a Et mouebatur aqua,] Angelus mouet aquam, quando gratia compellit exire lacrymas, & mouet, & excitat in homine deuotionem. Sicut enim lotrices quando benè volunt lauare pannos, mouent aquam, & pannos reuoluunt per eam: ita gratia facit, quæ est optima lotrix. *Iudic* 2. a. Cùm loqueretur Angelus Domini ad filios Israël, eleuauerunt vocem suam, & fleuerunt. Ecce motio aquæ. Et sunt ibi quinque, quæ Angelus eis improperat. Primum est, à quibus, & quantis malis eos Dominus liberauit, quoniam à seruitute Ægypti. Secundum quæ bona eis tribuerit. Tertium ostensio eorum ingratitudinis, quia post tot beneficia non custodierunt eius mandata. Quartum offensio Domini, eo quod adorauerunt idola. Quintum est comminatio pœnæ æternæ, quam meruerunt. Per hæc quinque mouetur aqua, & lauatur, & sanatur anima. Sequitur.

b Et qui prior descendisset in piscinam post motionem, &c. fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate.] Qui vult sanari, oportet, quod post motionem aquæ descendat in piscinam, id est, quod post deuotionem, & lacrymarum effusionem magis, quàm antè se humiliet ad pœnitentiam. Non enim ille sanatur, qui de gratia data, vel de dono gratiarum superbit; sed qui se humiliat, vt cum consummauerit homo, tunc incipiat. *Eccles.* 18. a. Et cùm omnia benè fecerimus, dicamus: serui inutiles sumus: *Luc.* 17. c. Item *Eccles.* 1. b. Omnia flumina intrant mare, id est, gratiæ ad cor humile; & mare non redundat per ostentationem, & iactantiam. Et nota, quod qui prior descendit, ille sanatur: quia qui magis se humiliat, ille magis exaltatur. Item in hoc, quòd vnus, & primus sanatur, commendantur nobis duo in pœnitentia, strenuitas, & vnitas; vt homo sit strenuus in se, & velox, & vnus, id est, concors ad alios. De primo dicitur *Eccles.* 31. c. In omnibus operibus tuis esto velox: & omnis infirmitas non occurret tibi. De secundo *Act.* 4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum, &c. Item 1. *Cor.* 9. d. Vnus accipit brauium. Sequitur: d Erat autem ibi quidam homo triginta & octo annos habens in infirmitate sua,] id est, duo minus de quadraginta, qui numerus constat de quater decem, & significat perfectionem operum in decem præceptis legis, & quatuor Euangeliis. A quo duos minus habet, qui charitate Dei, & proximi caret. Et ita secundum *August.* ille languidus significat quemlibet peccatorem: Specialiter tamen significat inueteratum in peccatis. De talibus enim profundis peccatoribus sanat Dominus aliquando, & ad pœnitentiam vocat. Vnde *Psalm.* 67. Dixit Dominus ex Basan conuertam, &c. Vnde sequitur: g Hunc cùm vidisset Iesus iacentem,] id est, pigritantem, oculo misericordiæ ad sanandum. h Et cognouisset, quia iam multum tempus haberet.] Dominus enim respicit ad gratiam, licet sciat, quod homo sit inueteratus in culpa. *Psal.* 6. Inueteraui inter omnes inimicos meos k Dicit ei: vis sanus fieri?] Requirit Dominus voluntatem hominis: quia non iustificat inuitum: non vult enim Deus coacta seruitia. *Eccles.* 15. d. Ante hominem vita, & mors bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Et nota, quod Deus primò requirit ab homine, vtrum velit sanari, vt sic hominem accendat ad amorem sanitatis. Et in hoc ostendit abundantiam suæ charitatis, & benignitatis: Sicut dicit *Dionysius.* Benignissimus Iesus primus est in accessu, & vltimus in recessu. In nobis ergo est, si volumus recipere eius salutem, quæ præsto est, & quam offert Deus. 1. *Pet.* 1. c. Sperate in eam, quæ vobis offertur, gratiam. Ideò dicitur *Ezech.* 18. g. Quare moriemini, domus Israël, quasi ex quo præsto est vita, & Deus non vult vos mori etiam inueteratos in peccatis; sed adhoc expectat, & ad pœnitentiam vocat. *Isa.* 30. d. Propterea expectat Dominus, vt misereatur vestri. *Baruch.* 3. b. Quid est, Israël, quod in terra inimicorum es? quasi dicat, quare ibi moraris, ex quo Deus paratus est eripere? inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis: deputatus es cum descendentibus in infernum. Et licet Dominus inster nos de salute rogando; tamen non nos respondemus ei nos excusando: Vnde sequitur:

m Respondit ei languidus, Domine, hominem non habeo.] Ita respondet peccator, Doctorem, vel Confessorem non habeo.

o Vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam.] Aliquando enim contingit, quod ad motum alicuius gratiæ, homo turbatur in corde, & si haberet hominem, id est, rationabilem, & mansuetum exhortatorem, descenderet in piscinam pœnitentiæ, & sanaretur ab infirmitate culpæ. Vnde patet, quod multi pereunt præ defectu boni Doctoris. *Zachar.* 10. a. Idcirco abducti sunt, quasi grex affligentur: quia non est pastor eis. Item *Zach.* 13. d. Percute pastorem, & dispergentur oues. *Ierem.* 51. e. Collidam in te pastorem, & gregem eius. Sequitur: p Dum venio enim ego] id est, dum ad gratiam me præparo, licet exiliter & pigrè, non habens ductorem.

q Alius ante me descendit] qui, scil. habet instructorem, id est, ad pœnitentiam se humiliat per alterius admonitionem. Vel potest esse verbum illorum, qui conqueruntur

moueat, inducit duplicem suam indigentiam, quæ prætacta est. Christus autem ostendens, quia non iam locum habet salus particularis in Typo, sed ipse fons salutis, & veritatis accessit. *a* Dicit ei, &c. Et ambula] & primum quidem in facilitate præcepti notatur infinitas virtutis in curante. Et hoc notat *Chrys.* in his verbis. Non Angelus est, qui turbat; sed Angelorum Dominator, qui omnia operatur. Non est nunc dicere. Laborantem hominem non habeo: non est dicere, in quo venio descendere, alius ante me descendit. Et sicut solares radij vnàquamque illuminant diem, & non consumuntur, nec à multa largitione minor eius fit lux: ita & multò magis spiritus actio in nullo minuitur a multitudine eorum, qui potiuntur ea. Infinitas autem virtutis signum infallibile est substantiæ diuinæ. Item notatur, quod ipse est, qui cum Patre & Spiritu sancto à sæculis omnia dixit, & facta sunt, cuius verbo tam facilè cuncta obediunt. Hæc duo igitur videntur notari in his verbis inquantum proferuntur à Christo, & ex modo proferendi. Tria verò notantur in ipsis, inquantum comparantur ad ægrotum istum.

Chrys. Non solùm sanat, sed & lectum le- *Mat. 9. a.* *Marc. 2. b.* *Luc. 5. c.*
uare iubet, vt & quod fiebat, credibile faceret miraculum, & nullus æstimet imaginationem, id est, phantasiam esse id, quod factum est. Neque enim vtrque nisi certissimè, & vehementer ei cōpacta essent membra, lectulum ferre posset. Facit autem hoc, vt obstruat ora detrahentium miraculo. Sicut *inf.* 6. b. de panibus facit multas reliquias panum, ne dicatur fuisse phantasticum miraculum. Item *Mat.* 8. a. vade, ostende te Sacerdoti. Item *suprà* 2. b. Ferte Architriclino, &c.

Primum est restitutio sanitatis integræ, quod notatur, ibi: [Surge, &c.] Secundum est contestatio virium in potestate, quod notatur, ibi: [Tolle grabatum] Per hoc enim examinata, & contestata est tanta esse virtus, quæ sufficiebat ad magnitudinem operis tanti: quæ virtus, sic perfecta propriè potestas dicit. Grabatum est lectus tantùm habens ceruical ad reclinationem capitis. Et dicitur à graba, quod est caput. Tertium est ordinatio virtutis super harmoniam membrorum, quod notatur ibi, [& ambula] Hæc enim tria exiguntur ad perfectam sanitatem, & non plura. Primum, vt virtutem habeat. Secondum, vt sit virtus confirmata, & perfecta. Tertium, vt corpus debitè moueat in organis. Et his tribus respondent tria sequentia per executionem operis, [& statim sanus factus est homo] ecce primum [& sustulit grabatum suum] ecce secundum [& ambulabat] ecce tertium. Sed incidit dubium, quare Christus, non ab ipso requirit fidem, sicut consueuit à quibusdam aliis? Secundò, an ille sit paraliticus, de quo agitur *Matth.* 9. a. Tertiò; quare Dominus voluit in Sabbato curare eum, & etiam præcipere portare lectum, cùm Sabbatum per hoc violaretur, & Iudæi turbarentur contra eum. Ad primum respondet *Chrys.* quod ab isto fidem non quærit, quia nihil magnum adhuc de eo audierat, vnde ad credendum induceretur. Ad secundum benè dicit *Chrys.* quòd à multis perpenditur, quod non est idem, quæ ego relinquo lectori consideranda ex dispositionibus, & historia illius, & istius, quia facile est. Ad tertium dicendum est, quod sicut patet ex prædictis, illud miraculum fuit continuatio veritatis ad typum maiorem. Maior enim fuit typus, qui ægritudines corporales curabat, quàm ille, qui putatas soluebat tantùm immunditias. Cùm igitur iste dignior typus sua veritate sit impletus, consequenter debebat etiam transitus legis in cæremonialibus ostendi, per veritatem Christum, qui apparuit. Hic autem transitus maximè attenditur in Sabbati violatione. Iudæi enim obseruabant Sabbatum tanquam vnum de eminentissimis legis. Et ideò sequitur.

b Erat autem, &c.] cùm curauit, & quando lectum por-

Δ tari

Moralit. * de Confessoribus, qui alios recipiunt, & se repellunt, vel aliter, significantur hic quidam, qui aliis multis intrantibus religionem retardantur præ multitudine, quia vellent singulares videri in suo facto. Sequitur.

a Dicit ei Iesus, surge, tolle grabatum tuum, & ambula.] Aliquando vbi homo deest, vel vbi non potest, Deus supplet. Vnde & hic sanat istum. Sed notanda sunt tria, quæ dicit.

b Surge,] à peccatis recedendo. *c* Tolle grabatum tuum] delectationem peccati in onus pœnitentiæ apertè conuertendo. *d* Et ambula] ad anteriora per rectam intentionem se, & omnia opera sua dirigendo. De primo dicitur *Ephes.* 5. d Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, id est, recede à peccatis. *Genes.* 4. a. Alia litera. Peccasti, quiesce. De secundo, scilicet de onere dicitur *Eccles.* 33. d. Cibaria, & virga, & onus asino; panis, & disciplina, & opus seruo. De tertio, dicitur *Philip.* 3. c. Posteriorum oblitus in anteriora me extendo, id est, ad cælestia per rectam intentionem. Hæc tria simul habentur *Matth.* 9 a. Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et in *Ps.* 33. Declina à malo, ecce primum: & fac bonum, ecce secundum: & *al.* † ille.
pro his duobus inquire pacem: & persequere eam, pacem, sc. æternitatis, ecce tertium. Item *Matth.* 16. d. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, peccata abiiciendo: & tollat crucem suam, pœnitentiam assumendo: & sequatur me, intentionem ad Deum dirigendo. Vel aliter per illa tria: [Surge, tolle &c.] notantur tria, status, onus, & progressus. Debet enim surgere, vt stet erectus in gratia per constantiam, ne velit resilire in illecebram, secundum illud. 1. *Cor.* 10 e. Qui se existimat stare, videat, ne cadat. Debet esse oneratus per pœnitentiam. Debet progredi de opere in opus, de virtute in virtutem, donec perueniat ad cælestem patriam. Primum, scilicet, status respicit præsentia: secundum præterita, quia de præteritis agitur pœnitentia: tertium futura. Et notandum, quod debemus surgere à terra prosperitatis, cui adhæremus per auaritiam, secundum illud *Psal.* 43. Conglutinatus est in terra venter noster. Et alibi *Psalm.* 118. Adhæsit pauimento anima mea. *Thren.* 2 c. Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion. Item debemos surgere à cathedra prælationis, cui adhæremus per ambitionem, & superbiam. *Psalm.* 93. Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis? Item *Psalm.* Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, &c. Item à lecto carnis, cui adhæremus per carnalem concupiscentiam, sicut puer matri adhæret per vmbilicum. De hoc lecto dicitur hic: [Surge, tolle grabatum tuum.] vel lectum. Sed differentia est quia in lecto quiescunt membra, in grabato caput. Vtrumque ergo debemus tollere, & ab vtroque surgere scilicet delectationes membrorum, & cordium, & vt opus vitemus, & consensum. De hoc lecto dicitur *Amos* 6. b. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Item 2. *Paral.* 16. d. dicitur de Asa, quod posuerunt eum super lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum, id est, Dæmonum arte confecta. Item *Prou.* 7. c. dicit mulier fornicaria ad iuuenem: Intexui funibus lectum meum, i. voluptatibus ligantibus. *Iudic.* 16. b. Hi sunt funes neruicij, quibus ligatur Samson, primò quidem molles, sed postea siccati fortiter stringunt *Iob* 40. b. Hi sunt nerui testiculorum Leuiathan, qui ita ligant, vt non possit homo se soluere. Strauit tapetibus ex Ægypto, i. diuersis varietatibus vanitatum ipsa vincula decoraui, s. lusibus, iocis, verbis, & huiusmodi: quæ omnia sunt de Ægypto, quia pertinet ad mœrorem: Iuxta illud. Væ vobis, qui nunc ridetis: quia lugebitis, & flebitis: *Luc.* 6. d. Dicit tamen, quia aspersi non solùm lectum, sed cubile myrrha, & aloe, i. diuersis amaritudinibus, quæ quidem sunt multæ in ipsis delectationibus, s. vigiliæ, labor, solicitudo, remorsus conscientiæ in duplo quàm de gaudio: ideò ponit duo amara, tertium dulce, sc. cinnamomum. Veni ergo, inebriemor vberibus, &c. Verè maior pars mundi iacet in isto lecto, intantum vt dicatur: Computruerūt iumenta in stercore suo, id est, in lecto suo stercorato. *Ioel.* 1. d. *e* Et statim sanus factus est homo] à peccatis per contritionem. *Ierem.* 17. b. Sana me, Domine, & sanabor. *f* Et sustulit grabatum suum per pœnitentiæ satisfactionem. *g* Et ambulabat] in anteriora se extendens per amorem cælestium. *h* Erat autem Sabbatum in die illa.] In die gratiæ, cùm sanatur homo, est Sabbatismus. In quo notantur tria. Primum est spes æternæ quietis, & quies pectoris: In Sabbato enim quiescebant. *Isaia vlt.* g. Erit Sabbatum ex Sabbato, quia quies æternitatis erit ex quiete pectoris. Hæc quies est in Christo non in mundo, animæ, quæ prius sanata est à peccato, *infrà* 16. g. In me pacem; in mundo autem pressuram habebitis. *Psalm.* 114. Conuertere, anima mea, in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi. Item in Sabbato notatur festiuitas, & iucunditas spiritualis, quæ sequitur ex hoc, quòd anima fiduciam, & quandam securitatem habet de peccatis remissis. *Prou.* 15. b. Secura mens quasi iuge conuiuium. Tertium est immunitas debiti repetendi. In Sabbato enim non repetebantur debita, ita in die gratiæ, in qua sanatur homo

* à culpa,

Dicit *a* ei Iesus: *b* Surge, *c* tolle grabatum tuum, *d* & ambula. Et *e* statim sanus factus est homo, † *f* & sustulit grabatū suū, & *g* ambulabat. *h* Erat autē Sabbatū in illa die.

tari præcepit. *a* Dicebant ergo, &c. fuerat.] Quia enim apertum erat miraculum de sanitate, & quia ipse tantùm verbis operatus fuerat sanitatem, audent forsitan Christo nihil dicere. Obstructa enim sunt eis ora veritate rei; sed ex inuidia conuertuntur ad paralyticum, & nullam mentionem facientes de beneficio, tantùm id, quod videbatur reprehensibile, prætendebant dicentes.

b Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum,] Sed ipse paralyticus fortis factus in fide sanantis auctoritatem certissimè supponebat, & ideò quasi arguens Iudæos, quòd auderent eum reprehendere, eo quòd obediret Christo præcipienti.

d Respondit eis,] qui me sanum fecit, ille mihi dixit. [Tolle grabatum tuum, & ambula,] quasi dicat, insanitis. Tanta enim est potestas sanantis me, quòd omnia hæc, quæ vos obseruatis, supergreditur, & non clauditur legis obseruantiis; sed & alios liberat à lege: & ideò solum dictum illius, scilicet, quia ipse dixit, est mihi ratio obediendi. Nec quæro quicquam aliud: nec vobis obedio aliud suadentibus. Non puto, quòd quasi se excusans ista dixerit paralyticus, vt scilicet, intenderet culpam violationis Sabbati refundere in Christum; sed tamen ipsi Iudæi videntes, quòd alij obedicos hæc faceret.

g Interrogauerunt ergo eum, &c. & ambula?] Magna insania inuidiæ, linitos habebant oculos, vt paralyticum sanum allatare viderent; & tamen nihil dicentes de beneficio, sanantem tanquam purum hominem quærerent. *Chrysostom.* Non dixerunt; Quis est, qui te sanum fecit; sed hoc bonum tacuerunt, quod eos torquebat: & eam, quæ æstimabatur, transgressionem in medium ducunt. Quis est, inquiunt, qui dixit tibi Tolle grabatum tuum, & ambula. Inuidorum est semper, quod malum æstimatur, propalare. Hoc enim dicunt non pro transgressione legis tristantes, sed sanatione paralytici inuidentes.

h Is autem, &c. esset] Sed cùm dicatur *in Glossa super Matthæum*, quòd omnes, quos sanauit in corpore, sanauit & in anima. Et idem dicit *Chrysostom.* qualiter dicit, quòd eum nesciebat, sine cuius fide sanari non poterat; Ad hoc puto esse dicendum, quòd fides formata indistincta sufficit ad iustificationem simplicium. Licet igitur crederet Incarnationem Filij Dei; non tamen oportebat, vt hunc, & nunc crederet esse Filium incarnatum: & ideò non obseruabat eum; sed tantùm sciuit ex beneficio, quòd virtute diuina supergrediebatur legalia. Et quia fortè aliquis crederet, quòd etiam præsentem non nosceret. Ideò subdit Euangelista.

i Iesus autem declinauit à turba, &c. in loco,] vbi sanatus fuerat, propter spectaculum enim confluxerant ibi. Sed quare declinauit turbam? Respondens ad hoc *Chrysost.* assignat tres causas. Prima est, vt magis insuspicabile fieret miraculum, si eo absente diuulgaretur. Secunda est, vt minùs exasperarentur inuidia, eum non videntes, cui inuidebant. Sicut enim dicit *Chrys.* & verum est, nouit visus solus eius, qui inuidia habetur, non paruam inuidentibus immittere scintillam. Tertia est, vt etiam ipsi Iudæi nolentes interim diuulgent miraculum, & attestentur veritati, an sit perfectè curatus, vel non. Libentiùs enim reprehendissent miraculum quàm violationem Sabbati, si potuissent. Sed quia paralyticus ab infirmitate sanatus, non ingratus fuit de cætero, non ad abdita vadit, sed ad templum. Et ideò sequitur:

a Postea * à culpa, dimittitur etiam pœna æterna, & etiam aliquando temporalis tota. Moraliter.

a Dicebant ergo Iudæi, illi, qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.] Homo conuersus ad Deum, statim inuenit obstaculum. Ideò dicitur *Eccles.* 2. a. Fili, accedens ad seruitutem, &c. Statim insurgunt tentationes Dæmonum, quia Pharan contemptus surgit in scandala. Vel detractiones hominum, vel adulationes.

Vnde hic Iudæi, qui interpretantur laudantes, significant adulatores, qui adulantur in aperto, & detrahunt in occulto, simul & adulatores, & detractores, vt dicit *Hieronymus*, ad modum scorpionum, qui blandiuntur, & pungunt. Illi Iudæi adulando dicunt alicui conuerso ad religionem, vel ad pœnitentiam, vel feruenti in operibus pœnitentiæ.

b Sabbatum est] dies remissionis est, dies otij, dies iucunditatis.

c Non licet tibi tollere grabatum tuum,] id est, non oportet te onerari ita operibus pœnitentiæ: Deus iam remisit omnia non est ita durus: non delectatur in pœnis nostris. Et ita talibus verbis aliquando dissoluuntur manus bellatorum fortium. Contra quos dicitur *Isa.* 3. b. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. *Isa.* 35. b. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Item. *Hebr.* 12. d. Remissas manus, & soluta genua erigite. Egestatem enim operata est manus remissa, vt dicitur *Prouerb.* 10. a. Vnde, & qui verè sanatus est, non consentit talibus persuasionibus blandis. Vnde sequitur.

d Respondit eis: qui me sanum fecit] Deus.

e Ille mihi dixit, vel interiùs inspirando, vel exteriùs per vicarios suos docendo.

f Tolle grabatum tuum, & ambula,] id est, assiduus sis in onere pœnitentiæ, & semper ad meliora feruenter tende: Quia sicut dicit *Bernard.* in via virtutis non procedere, retrocedere est.

g Interrogauerunt ergo eum, quis est ille homo, qui dixit tibi: tolle grabatum tuum, & ambula?] ita dicunt, quis est ille, qui iniunxit tibi, vel consuluit tantam pœnitentiam agere, & sic viuere vel sic? Nec ego dico, quin discretione valdè sit moderanda pœnitentia, secundum illud *Roma.* 12. a. Rationabile obsequium vestrum: Sal enim ponitur in omni sacrificio. & cibus insipidus est sine eo: *Leuit.* 2. d. Sed hoc dico, contra quosdam eneruatores operum pœnitentiæ, qui statim Sabbatum, id est, otium arduæ contemplationis suadent, cùm magis expediret in principio studere ad vitam propriam considerandam, & deflendam. Item sunt quidam, qui ad studium vel lectionem omnino suadent, & opera pœnitentiæ negligunt, quod malum est maximè in nouitiis.

h Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat, quis esset,] Nouiter enim conuersus paruo scit de Iesu, & de his, quæ sunt suæ salutis; sed postmodum per experientiam dicit: Quia qui non est expertus, quid scit? *Eccles.* 34. b.

i Iesus autem declinauit à turba constituta in loco.] Iesus, id est, salus recedit à turba id est, à turbatis sollicitudine, & tumultu curarum: vel ab illis, qui sunt de turba illa malorum, quorum infinitus est numerus: *Eccl.* 1. d. Accedit autem ad solitarios. Est autem triplex solitudo Animi, eremi, & claustri. *Osea* 2. c. Adducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius. *Bernard.* Solus es, in quantacunque hominum conuerseris multitudine, tantum si alienæ conuersationis non sis curiosus perscrutator, aut

a Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat: *b* Sabbatum est: *c* non licet tibi tollere grabatum tuum. *d* Respondit eis: Qui me sanum fecit, *e* ille mihi dixit: *f* tolle grabatum tuum, & ambula. *g* Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: tolle grabatum tuũ, & ambula? Is *h* autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. *i* Iesus autem de-

Ab aliis autem sanandis alibi fidem requirit, quia iam viderant signa, ideóque non in initio signorum Matthæus inducit Christum dicentem, hoc scilicet, *Matth.* 9. d. Creditis, quia possum hoc facere; sed quando iam multos curauerat, tunc requirit. In *Matthæo* denique, & fidem huius paralytici potes videre. Audiens non quoniam eum potestate, & iubendo diceret ei Surge, tolle grabatum tuum, & ambula, non derisit, neque dixit, quid hoc est; Angelus descendit, & turbat aquam, & vnum curat solum. Tu autem homo existens in præcepto nudo, & verbo speras magis Angelos posse: simul sunt hæc † & eleuatio, & derisio; sed horum nihil dixit, neque recogitauit; sed credidit, & fecit, quod iniunctum est ei, & sanatus est. Igitur mirabile quidem est hoc, quæ autem post hoc, multò maiora erunt, insanientibus scilicet Iudæis & vndique instantibus, & accusantibus non solùm despicere insaniam eorum, sed etiam cum propalatione in medio theatro benefactorem, qui se sanum fecit, &c. prædicare, & inuerecundam obstruere linguam. Multæ ergo deinde fortitudinis esse dico hoc. Simul enim instantibus Iudæis, & dicentibus increpatiuè, & cum temeritate ei: Sabbatum est: non licet tibi tollere grabatum tuum. Audi, quid ait. Ille, qui fecit me sanum, ipse mihi dixit, &c. q. d. deliratis, & insanitis iubentes me eum, qui à longa ita & difficili me eripuit ægritudine, non æstimare Magistrum, neque in omnibus suaderi, quæ iubeat.

al. † elatio.

clinauit à turba constituta in loco. *a* Postea inuenit eum Iesus in tēplo, *b* & dixit illi: *c* Ecce *d* sanus factus es: *e* iam noli peccare, *f* ne deteriùs tibi aliquid contingat. Abiit *g* ille homo, *h* & nūciauit Iudæis, quia *i* Iesus esset, qui fecit eum sanū. *k* Propterea persequebātur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in

Δ *a* Posteà inuenit eum Iesus in templo.] In quo duo notantur, scilicet, amor religionis & orationis: & quia volebat inter multos prædicare gratiam Dei sibi factam. In templo enim multi confluebant & etiam templum est locus religionis, & orationis.

b Et dixit illi] non arguens eum de hoc, quod faciebat, sicut quidam putabant, scilicet, quòd accusaret Christū; sed expressiùs volebat sibi innotescere, & euidentius signū Deitatis ostendere per hoc, quod dicit.

C *De pœn. dist. 1. §. 1. De pœn. & rem. c. cum infirmitas.*

c Ecce] quasi omnibus patet, & contradici non potest.

d Sanus factus es,] non virtute piscinæ, sed misericordia mea.

e Iam noli peccare, &c.] de cætero. Et primum quidem in his verbis notatur duplex signum Deitatis Christi. Vnum, quia sciebat occultum, quod soli Deo possibile est scire, scilicet, infirmitatem illi accidisse ex peccatis. Aliud verò, quia causa non soluta impossibile est effectum destrui, ostendit quia & causam infirmitatis destruxerat, scilicet peccatum, quod etiam testimonio Pharisæorum soli Deo est possibile.

Item notatur in his verbis, quòd infirmitas sua licet esset pœna pro peccato; non tamen fuit sufficiens ad deletionem: & ideò necessarium habuit beneficium Christi.

Item notatur, quòd pœna non infligitur pro peccato secundum tempus durationis ipsius peccati, nec etiam secundum tempus durationis ipsius voluntatis peccati: quia multi peccant proponentes pœnitere, licet hoc videantur dicere *sancti Gregor. & Bernard.* sed secundum naturam ipsius peccati. Et hoc alibi, & illa vice dixi; sed authoritatem non habui: & ideò hic pono, quod dicit *Chrysost. in 38. homilia super hunc locum.* Vbi sunt, inquit, qui dicunt: quoniam in hora vna occidi, & in breui temporis momento adulteratus sum, & immortaliter crucior. Ecce enim & hic non in tot peccauit annis, in quot cruciabatur: & tamen integram hominis vitam consumpsit in longitudine supplicij. Non enim in tempore peccata iudicantur, sed in ipsa natura delictorum. Qualiter autem intelligam verba *sanctorum Greg. & Bernard.* alibi dixi: quia per modum adaptationis loquuntur.

Item notatur, quia si iustificatus à peccato patitur recidiuum, maiorem vindictam soluit, quàm si non peccasset priùs. Et hoc habetur per id, quod sequitur.

f Ne deterius tibi aliquid contingat, &c.] Non enim dicit. Ne tibi aliquid mali eueniat, sed deterius. Et hoc valet ad quæstionem de reditu peccatorum, & causa est ingratitudo beneficij percepti. Et hoc patet per verba *Chrys.* in his verbis est discere, quoniam etsi difficilem demus vindictam pro prioribus peccatis, deinde si in eadem inciderimus, multò magis difficiliora patiemur rursus, & valde decenter: qui enim neque supplicio factus est melior, vt insensibilis de reliquo, & contemptor ad maius ducitur tormentum. Sed hic surgit quæstio, vtrum omnes ægritudines sint ex peccato? Deinde si non omnes, quare quædam, & quædam non? Ad primum dicendum, quod non omnes infirmitates, sicut dicit *Chrys.* sunt ex peccato patientis, licet ordinationem habeant omnes infirmitates, & passiones hominis ad peccatum primi parentis aliquo modo. Secundum quem intellectum dicit *Hieronymus*, quod quicquid patimur, peccata nostra meruerunt. Ad secundum videtur mihi impossibile sufficientem ponere solutionem, quia nec etiam Sancti hoc determinant, nisi quod dicitur, quod diuersimode, & diuersis causis accidunt infirmitates, sicut patet in distinctione vsitata. *Iob* probat *cap.* 2. Inclinat Paulum, 2. *Cor.* 12. d. Purgátque Mariam. *Num.* 12. Sed tamen potest dici, quod Sapientia diuina ordinans infirmitatem ad peccatum, duo considerat in patiente, infirmitatem, scilicet, & obstinationem: & tunc vel alios emendari. Vel emendationem: tunc vult ipsum patientem emendari, sicut hic, & primum exemplum fuit in Antiocho, & Herode. Quicquid enim pœnæ est in via pro peccatis inflictum, debet aliquo modo tendere ad remedium peccati, vel in se, vel in alio. † Natura enim viæ est delere peccata, sicut patet. Sed tamen fateor me nescire, nec assero, quod dico. Et nota humilitatem Christi. Non enim dicit. Sanum te feci, quasi sibi aliquid attribuens, sed, [Ecce sanus factus es, &c.] Et in hoc nos instruit, cùm aliquid magnum Deus per nos operetur, nihil nobis attribuere. Propterea voluit, vt ipse paralyticus non ex sui gratia, sed ex veritate rei testimonium curationis ferret, & ideo non sibi attribuens, sed quasi de re facta loquens, dicit: [Ecce sanus factus es, &c.] Sed & ipse paraliticus non insensibilem se reddidit ad admonitionem; sed cùm priùs prædicaret in vniuersali se esse curatum, nunc ipsum curantem in singulari omnibus diuulgat. Et ideo sequitur.

al. † natura le enim me est dolere peccata.

g Abiit ille homo,] scilicet, paralitycus sanus effectus.

h Et nunciauit Iudæis,] non vt accusator, sed vt Prædicator volens eos ad beneficium ipsum conuerti.

i Quia Iesus esset, qui fecit eum sanum, & non dicit quis, vel qualis Iesus magis describendo, quia ex sola nominatione propter excellentiam multorum operum, & miraculorum, & doctrinæ omnibus erat notus. Sed cùm conuerti haberent ad Christum, & admirari, & laudare in gloriosis operibus; ibi è contra mordent ex inuidia: quod innuens Euangelista subdit.

k Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in Sabbato,] quasi contrarius esset Deo, qui requieuit in die Sabbati. Ideò etiam alius quidam eorum dixit: quòd sex sunt dies, in quibus oportet operari: in his venite, & curamini; & non in die Sabbati. *Luc.* 13. c.

Δ Sed *temerarius Iudex.* *a* Posteà inuenit eum Iesus in templo.] Ecce qui in turba, id est, in solicitudine temporalium perditur, in templo, in oratione, & in conscientia propria inuenitur, sicut Maria, quæ Christum in turba amisit, inuenit in templo: *Luc.* 2. f. Notandum est tamen, quod non dicitur, quòd inuenerit Iesum; sed Iesus eum inuenit. Iesus enim sollicitior est in requirendo nos, & reuocando. Vnde *Psalm.* 88. Inueni Dauid seruum meum. q.d. quia quæsiui. Vnde *Ezech.* 34. c. Ecce ego ipse requiram oues meas. *Moraliter.*

b Et dixi ei: ecce sanus factus es, iam noli peccare; ne deterius tibi aliquid contingat.] Tria dicit. Commemorat præcedens beneficium, prohibet peccatum, comminatur supplicium. In primo allicit ad amorem, in secundo cautum reddit ad gratiæ conseruationem, ne amittatur per peccatum, in tertio incutit timorem. Dicit ergo: Ecce sanus factus es.] Simile *Exod.* 13. a. Mementote diei huius, in qua egressi estis de Ægypto, & de domo seruitutis. Item *Deut.* 16. a. Memento diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.

Chrysostom. Hoc signum maximæ religionis, non enim secessit ad nūdinas, & circumitiones, neq; voluptati, & remission dedit seipsum, sed in templo conuersabatur, licet sentiret se sustinere Iudæorum impetum, & ab omnibus abigi inde.

e Iam] ergo [noli peccare,] noli recidere in priorem culpam. *f* Ne deterius ibi contingat,] id est, ne recidas in maiorem pœnam. Et nota, quòd prohibet non solùm actum, sed etiam voluntatem peccandi. Sicut *infrà* 8. b. Vade, & ampliùs noli peccare. Qui enim recidiuat, & reuertitur, sicut canis ad vomitum, fiunt nouissima eius peiora prioribus, vt dicitur *Mat.* 12. d.

Item nota, quòd Christus dicit: [Ecce sanus factus es,] non dicit, sanum te feci, in quo monet nos fugere iactantiam de bonis operibus: contra illos, qui dicunt illud *Isa.* 10. c. In fortitudine manus meæ ego feci, & in sapientia mea intellexi. Item non dixit: Ne te deteriùs torqueam, sed [ne deterius tibi contingat] impersonaliter, in quo instruit nos ne interrogantes loquamur, nec nostras iniurias vindicare velimus. *Roman.* 12. d. Mihi vindictam, &c. Sequitur:

g Abiit ille homo, & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.] Sic & nos sanati à peccatis nostris nobis non debemus salutem nostram attribuere, sed Iudæis, id est, adulatoribus debemus respondere: quia Iesus est, qui omnia in nobis operatur. *Isaia* 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis. *Philipp.* 2. b. Deus est, qui operatur in nobis velle, & perficere pto bona voluntate. 2. *Cor.* 3. b. Non quòd sufficientes simus aliud cogitare à nobis, &c. *Rom.* 9. d. Non est volentis, &c.

k Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in Sabbato.] Nota inuidiam malorum. In hoc enim, quòd persequuntur bonos, persequuntur Iesum, secundum illud *Luc.* 10. c. Qui vos spernit, me spernit. Et *Act.* 9. a. Saule, Saule, quid me persequeris. Ad litteram autem hic Iudæi inuidebāt Christo, nec dolebant tantū de viola-

* tione

Δ Sed Nunquid aliquid dixerunt de hoc, quod curauit eum in die Sabbati, an tantùm instabant paralytico, quia portabat lectum? Ad hoc est dicendum, quòd sine dubio ore persequebantur eum, quia præcepit portare lectum; sed corde magis, quia curabat in die Sabbati; sed tamen ex inuidia nolebant hanc causam persecutionis hic dicere, ne cogerentur etiam confiteri beneficium. Sed Euangelista malitiam eorum detegens aperit corda eorum.

Sabbato. *a* Iesus autem respondit eis. *b* Pater meus vsque *c* modò operatur, & *d* ego

a Iesus autem respondit eis,] Hic incipit secunda pars, vbi Christus disputando conuincit eos, quod hoc non tanquam Deo contrarius; sed tanquam vnius virtutis cum Patre fecit. Et diuiditur hæc pars in tres partes. In prima ostendit Christus, quia non hoc facit contrarius Patri, sed tanquam vnius virtutis cum eo. In secunda conuincit eos, Iudæos, scilicet, ex testimonio Ioannis, & testimonio operum, & testimonio Patris. Et hæc incipit, vbi dicitur, [si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.] In tertia arguit Iudæos de incredulitate, & de causa incredulitatis, scilicet, vana gloria, vbi dicit: [Claritatem ab hominibus non accipio, &c.] Prima pars diuiditur in duas partes. In quarum prima demonstrat vnitatem virtutis operantis, in Patre, & in seipso secundum formam Dei. In secunda ostendit sibi esse collatam dignitatem iudicandi, siue potestatem iudiciariam in forma serui. Et hæc incipit, vbi dicit: [Neque enim pater iudicat quemquam, sed iudicium omne dedit filio.] Prima pars primæ partis diuiditur in duas partes. In quarum prima ostendit vnitatem operationis ipsius, & Patris propter identitatem essentiæ. In secunda ostendit distinctionem sui respectu Patris propter proprietatem hypostaseos: ita tamen quod vnitas virtutis operantis maneat, quæ vnitatem essentiæ concomitatur necessariò. Et hæc incipit ibi, [Respondit itaque Iesus, & dixit eis. Amen, amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, &c.] Difficilis est hæc litera, & difficilior continuatio. Et ideò necesse est ponere plures diuisiones, vt faciliùs habeatur sententia. Prima pars igitur ordinatur ad præcedens tanquam contradictio, & conuictio eorum, qui calumniantur factum, quod fecerat. Sed quia ipsi primam occasionem calumniandi sumebant ex sanctificatione Sabbati, quæ consistit in hoc, quod in ipso cessauit Deus ab operibus sex dierum. Ideò primò in illa parte conuincit eos, quod Deus non requieuit simpliciter ab opere in septimo die, sed ab opere sex dierum, dicens:

b Pater meus] quem vos Deum vestrum dicitis.

c Vsque modò operatur] in natura, quia sicut dicit Philosophus in libro de causis, causæ secundæ quod sunt: & quod causæ sunt, habent à causa prima, & nisi ipsa esset in eis continendo, & mouendo ad causationem, nec essent, nec causæ essent.

d Et ego operor,] id est, ex quo ipse operatur, cùm sim eiusdem essentiæ ego cum ipso operor: & quod ego operor, & ipse operatur. Et est sensus. Patrem non reprehenditis, qui Solem mouendo, & partes mundi producit in esse. Ipso enim mouente mulieres pariunt in Sabbato, sicut in alio die, segetes crescunt, flumina fluunt, & sic de aliis. Quid ergo me accusatis, si & ego operor salutem hominis in die Sabbati? Sed quare appellat eum Patrem, cùm sciret eos ex hoc magis morderi?

Item quæ sunt illa opera, à quibus requieuit in die Sabbati, vt sic videantur etiam illa, à quibus non requieuit?

Ad primum dicendum, quod Iudæi imponebant ei, quod esset discordans à Deo. & ideò vt amorem suum ad Deum ostendat, & quia omnia facit secundum illius voluntatem, Patrem ponit, sicut & est in rei veritate. Veritas enim doctrinæ propter nullius scandalum est occultanda, quando vrget necessitas, sicut hic: quia calumniam faciebant ei pro bono opere. Ad secundum dicendum, quod sunt quædam opera, quæ exiguntur ad opus naturæ, sicut productio materiæ, & ordinatio causarum, & quod ipsæ causæ sint, & huiusmodi. Et hæc sunt opera sex dierum, si quis benè considerat *primum capitulum Genes.* Et ab his requieuit Deus in die Sabbati. Alia sunt opera, quæ currunt secundum cursum rerum in sæculo, sicut dicit *August.* in 8. *super Genes.* ad literam, scilicet, quæ habent produci de materia virtute diuina. Et hoc dupliciter, scilicet, in natura operante, sicut naturalia: vel etiam præter naturam, sicut opera miraculorum; Et ab his non requieuit, quia illa non sunt

Δ opera

* tione Sabbati, quantum de beneficio ægri, quia inuidi erant. Vnde nota malitiam huius peccati. Inuidus enim excæcatur de Sole, vnde deberet illuminari. Vnde *Isaia* 59. b. Impegimus in meridie. Esurit ad cibum, vnde deberet saturari. *Iob* 6. a. Nunquid mugiet bos, cùm ante præsepe plenum steterit? *Moraliter.*

Item inuidi mali fiunt de bono, moriuntur de sanitate, & vita contristantur de gaudio, & lætantur de dolore: vnde peruersi, & subuersi sunt, & sicut dicitur *Eccles.* 1. d. peruersi difficilè corriguntur. De istis dicit *Chrysost.* Inuidi feris sunt deteriores. Feræ enim, aut cibo indigentes, aut à nobis priùs exacerbatæ armantur aduersus nos; inuidi verò etiam benefactoribus non parcunt. Igitur feris quidem hi deteriores, Dæmonibus pares, fortassis autem, & illis deteriores. Dæmones enim ad nos homines inexpiabilem habent inimicitiam; his autem, qui eiusdem generis sunt, id est, Dæmonibus non insidiantur, sicut dicit Dominus *Luc.* 11. c. Inuidi verò neque communione naturæ verecundantur, neque etiam sibi ipsis parcunt: Priùs enim suas ipsorum animas torquent, & occidunt. Et nota in hoc peccato crudelitatem, inexcusabilitatem, vniuersitatem, excæcationem. Crudelitatem, vt dictum est, quia nemini parcit, nec sibi, nec fratri, nec amico: Hac enim interfecit Cain fratrem; *Genes.* 4. b Esau Iacob odiuit, *Genes.* 27. g. Et Ioseph fratres sui occidere voluerunt: *Genes.* 37. d. Inexcusabilitas autem huius peccati in hoc apparet, quia sicut dicit *Chrysost.* per hoc priuatur venia hoc peccatum: Nam adulter quidem habet pro excusatione quamcumque concupiscentiam dicere; fur inopiam, & homicida furorem; tu verò, qui inuides, quam excusationem dices Deo, dic mihi? Nullam. Nusquam enim aliunde, quàm à malitia inuides sola. De vniuersitate huius peccati dicit idem *Chrysost.* Hæc passio fornicatione, & adulterio multùm est deterior: Nam hæc quidem in eo, qui egit, stat; inuidiæ verò tyrannis Ecclesias integras euertit, & orbem terrarum vniuersum læsit. Hæc homicidij mater est, hac interfecit fratrem Cain, Esau Iacob odiuit, Ioseph fratres, & homines vniuersos diabolus occidit. *Sap.* 2. d. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, &c. Quartum, quod est in hoc peccato deterius, est excæcatio, & insensibilitas, quia non reputatur hoc peccatum. Vnde *Chrysost.* Hoc omnibus est difficilius, quod indifferens æstimatur hoc peccatum esse, & nimirum aliis est difficilius. Etsi enim miserearis, etsi vigiles, etsi ieiunes, omnibus sordidior factus es inuidens fratri. Et hoc manifestum est: Fornicatus est quis apud Corinthios quandoque, 1. *Corinth.* 5. sed incusatus est, & cito est emendatus: Inuidit Cain Abel, sed non curatus est, sed & Deo incantante, & mederi volente, vlterius magis dolebat. Sequitur:

a Iesus autem respondit eis.] Licet sæuirent; Dominus tamen benignè, & pacificè respondit eis. Vnde *Chrysost.* Non anxiè respondet, docens nos, cùm ad aliquos loquimur, non sæuire, neque clamosè loqui. Materia enim iræ clamor est. *Isaiæ* 42. a. Non clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. *Prouerb.* 10. c. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Et aquæ Siloë fluunt cum silentio, vt dicitur *Isa.* 8. b.

b Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.] Nota, quod Deus omnia operatus est creando. *Ecclesiast.* 18. a. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Item quotidie creat nouas animas. Vnde *Isaiæ* 57. d. Spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam. Item *Isaiæ* 42. a. Dans flatum populo, qui est super terram, & spiritum calcantibus eam.

Item operatur semper ea, quæ fecit gubernando. *Sap.* 11. d. Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur. *Ierem.* 1. c. Vigilabo ego super gregem meum conseruandum, scilicet, *Sap.* 8. a. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Item operatur omnia sustentando. *Hebr.* 1. b. Portans omnia verbo virtutis suæ. Et *Plato.* Natura quidem dissolubilia; mea autem voluntate indissolubilia. Item operatur inueterata, & occidua reuocando. Vnde *Sap.* 7. d. Et cùm sit vna, omnia potest, & permanens in se omnia innouat. *Psalm.* 103. Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, &c. Item propagando, & similia ex similibus procreando. *Isa.* 66. c. Qui aliis generationem tribuo, & sterilis ero dicit Dominus. Item operatur iustificando. *Roman.* 8. f. Deus est,

a opera noua, cùm secundum aliquem sui modum iam præcesserunt in causis rationabilibus, operibus sex dierum, sicut dicit *August*. Et nota, quod non dicit, Pater operatur per me, ne putarent Iudæi ipsum esse minorem Patre; sed quod attribuit, benè attribuit: & sic nomen Patris tantùm præponit, vt ostendat auctoritatem apud Patrem residere. Secundum *Hilarium* debet exponi, & meliùs, qui dicit, quod Pater operatur à seipso per se, vnum retorquens ad priuationem originis, quantum ad proprietatem personalem; alterum ad sufficientiam ipsius virtutis essentialis, siue naturalis: filius operatur ab alio, scilicet, à Patre propter relationem secundum proprietatem originis, qua ad Patrem refertur; sed per se operatur propter indiuisionem virtutis naturalis, quæ vna est in tribus personis. Secundum hoc ergo is sensus est. Me accusatis de opere, in quo virtus ostenditur potentior, quàm sit virtus naturæ [sed Pater meus operatur] idem opus per se, & à se [vsque modò,] id est, semper, quantum enim est de opere, purè actiuo, quodlibet opus est æternum, non interruptum, passiuum tamen, quod habet admixtum de nihilo, incipit sub illo in tempore [& ego operor,] supple [vsque modò,] id est, sine interruptione, & æternè; sed tamen ab illo, & sic non sum ei contrarius, sed & per meipsum, vt maneam secundum essentiam indiuisus ab ipso. Si igitur ab ipso, & vnum cum eo existens operor omnia, frustrà arguitis esse contrarium, & quod eius sancta contemnam: Iudæi autem quamuis inuiti, tamen virtute sermonis intellexerunt, quod non se filium adopriuum diceret, vt dicebant Arriani quidam, sed naturalem; & ideò magis accenduntur. Et hoc manifestans Euangelista subiungit.

operor. a Propterea ergo magis b quærebant eum Iudæi interficere: c quia non solùm soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, d æqualem se fa-

a Propterea ergo magis, &c.] quàm propter violationem Sabbati.

b Quærebant eum Iudæi] non tamen persequi, vt antè; sed [interficere.] Et subdit causam.

c Quia non solùm soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum] & non adoptiuè, vel ex gratia; sicut alij filij Dei dicuntur, sed naturaliter. Et hoc notatur per id, quod sequitur.

d Æqualem se faciens Deo,] alij enim non sunt æquales. Sed qua voce colligebant Iudæi, quòd Christus se æquaret Patri; per hoc, quod dicit [Pater meus] non poterant, quia hoc nomen, Pater, etsi teneatur personaliter, tamen Iudæi non habent notitiam personarum; sed Deum Patrem vocant creatione, non proprietate personæ: ergò idem erat secundum eorum acceptionem Pater meus, & Creator meus; per hoc autem non æquabat se Patri. Solut. *Augustinus in Originali* dicit. Non irascebantur, quia Deum diceret Patrem; sed quia longè alio modo, quàm homines, & quod commune erat omnium, sibi quasi proprium vendicabat dicens: Pater meus, non Pater vester: & ex eo, quod attribuebat opera æqualiter sibi, & Patri. Hæc est sententia literæ vera. Sed quidam volunt, quod non soluerit Sabbatum, sed secundum opinionem Iudæorum, quod est contra *Chrysost.* quia dicit, quod verissimè soluebat, quia aliter & ipse Christus habebat eis respondere, scilicet, vt diceret: decepti estis; non enim solui Sabbatum; sed vobis ita videtur: nunc autem nihil tale facit, sed astruit: quia ipse non legem transgrediens operatur in die Sabbati, sed supergrediens tanquam auctor legis vnum cum Patre. Contra id verò, quod dicit Euangelista [æqualem se faciens Deo] insurgunt Arriani dicentes: Non dixit Euangelista. Æqualis ens Deo, sed se faciens æqua-
1. Pet. 2. d. lem. Sed conuincuntur ex his, quæ necesse est eos concedere. Dicit enim Petrus, quod peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Inueniri non poterat, nec maius peccatum in eo, quàm illud genus superbiæ, quod æqualem se Deo faceret, cùm non esset, si fuit, habetur propositum. *Chrysost.* etiam arguit contra eos, in hunc modum, verè persequebantur eum Iudæi. Item hoc verum est, quod propter hoc soluebat Sabbatum. Item hoc etiam verum est, quod Patrem proprium dicebat Deum: quare & ea, quæ sunt deinceps, eidem consequenter adhærent, scilicet, quod verè est æqualis Patri. Item hoc patet per antedicta: Non enim dixit: Pater meus vsque modò operatur; & ego ministro; sed & ego operor, in omnibus ostendens parilitatem. Item si Christus non intendisset, quod verè esset æqualis Patri, correxisset vtique malam eorum suspicionem, & ostendisset, quod malè intellexissent, nunc autem nihil tale facit. De minori enim suspicione correxit discipulos: *Matth.* 16. b. scilicet, quod non loqueretur de fermento panum; sed de fermento doctrinæ pestilentis ipsorum Pharisæorum.

Item ipse Euangelista correxisset, si non hoc intendisset, sicut *suprà* 2. d. cùm dicit, quod hoc dixit de templo corporis sui. Hæc tria vltima inducit *Chrysostomus in Originali*.

a Respondit

* qui iustificat, *suprà* 1. a Illuminat omnem homi- *Moraliter.*
nem, &c. *Sapientiæ cap.* 7. d. Per nationes in animas sanctas se transfert.

Item operatur redimendo. *Psalm.* 110. Redemptionem misit Dominus populo suo. Item operatur glorificando, siue saluando: *Isaiæ cap.* 46. b. Ego feci, & ego feram; ego portabo, & saluabo. Item operatur condemnando. Sed istud non est proprium opus eius: Secundum illud *Isaiæ cap.* 28. f. Peregrinum est opus eius ab eo. His omnibus modis, & aliis, quibus operatur Pater, operatur & Filius. Vnde benè dicit, [Pater meus vsque modò,] id est, semper, [operatur, & ego operor] cum eo. Possumus autem hæc verba, & sequentia, quæ in prima expositione exposita sunt propriè de filio Dei naturali, quodammodo quantum ad moralitatem transferre ad filium adoptiuum, qui debet operari ad exemplum Dei, vt filius imitatur Patrem, & dicere: Pater meus operatur opera misericordiæ, & ego operor similiter. In operibus enim misericordiæ debemus eum imitari. Vnde *Lucæ cap. sexto* f. Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est. Item in charitate. *Ephes. cap. quinto*, a. Imitatores Dei estote, sicut filij charissimi: & ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit vos. Maximè autem in dilectione inimicorum, quæ est magna perfectio. Vnde *Matthæi cap. quinto*, g. Estote perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Item *in eodem*. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos. Item in patientia, & tribulationum sustinentia. *Prima Petri cap. secundo*, d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. *Iob cap. vigesimotertio*, c. Vestigia eius secutus est pes meus: viam eius custodiui, nec declinaui ex ea: In mari enim via eius, & semitæ eius in aquis multis, vt dicit *Psalm.* 76. Vnde sequitur:

a Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbatum, sed patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.] Malos, & iniquos grauant, & vita iustorum, & verba. Vita, scilicet, dissimilis: Vnde dicunt, quod soluit Sabbatum. Mali custodiunt Sabbatum in hac vita, quia nil quærunt, nisi otiari, & festiuari: & boni non cessant laborare. Mali enim hanc vitam vocant Sabbatum, quia putant eam datam ad lusum, & luxum: Sicut dicitur *Sap. cap.* 15. c. Æstimauerunt lusum vitam nostram, & conuersationem vitæ compositam ad lucrum. Ideò dicunt *Sapientiæ cap.* 2. Venite, & fruamur bonis, quæ sunt & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Et posteà sequitur: Quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. Dissimilis ergo vita Sanctorum eos ad iram, & inuidiam prouocat. Vnde *Sapientiæ cap. secundo*, e. Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ eius.

Item *secunda Corinthiorum cap. secundo*, d. Aliis sumus odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam. Secundum est, quod eos offendunt verba bonorum. Vnde *Sapientiæ cap. secundo*, c. Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris: Ecce dissimilis vita. Et sequitur ibi: Et improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Hoc est, quod dicitur:] Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.] Sancti enim pressi tribulatione malorum coguntur se commendare, & ad spem æternæ hæreditatis recurrere. Vnde dicunt inuicem Sancti eius. 1. *Ioan. cap.* 3. a. Charissimi, nunc filij Dei sumus, sed nondum apparuit nobis, quid erimus. Scimus autem, quod cùm apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est. Sequitur.

* Respondit

A a Respondit itaque Iesus, &c.] Hæc est secunda pars huius primæ partis, in qua intendit Christus destruere hanc vltimam occasionem persecutionis. Vnde ostendit, quod ipse diuersus in persona à Patre, in vnitate virtutis essentialis operatur omnia cum Patre, non tanquam et contrarius. Et cùm hoc patebit, simul probatum erit, quia ipse est naturalis Filius Patris. Diuiditur igitur hæc pars in tres partes, quæ scinuicem concomitantur, & sufficiunt ad probationem propositi. In

De consec. dist. 5. c. fin.

ciens Deo. a Respondit itaque Iesus & dixit eis: b Amen, amen c dico vobis, d non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod e viderit Patrem facientem.

prima certificatur, quod Filius habet virtutem acceptam à Patre per generationem. In secunda, quod virtus illa licet per generationem participetur à Filio; tamen manet indiuisa in Patre, & Filio propter indiuisionem essentiæ, vbi dicit: [Quæcunque enim ille fecit, &c.] In tertia probatur, quòd hæc virtus est omnipotentia in Filio, sicut est omnipotentia in Patre, ibi: [Pater diligit Filium, &c.] Hæc enim tria, & non plura exiguntur ad probationem æqualitatis filij cum Patre. Si enim æqualis est, necesse est diuersum esse in persona, quia nihil est sibi æquale, sicut dicit *Boetius in libro de Trinitate*: Omne æquale æquali æquale est, & simile simili simile, & idem ei, cui est idem. Secundum, quod exigitur ad æqualitatem, est participatio eiusdem quantitatis, quæ in natura spirituali ad potestatem refertur, quia sicut dicit *Anselmus*, quæcunque comparantur secundum æquale, vel excellens, necesse est, quod comparentur secundum aliquid vnum existens in vtroque: quia verò æqualitatis comparatio est in participatione eiusdem potestatis per omnia: ideò oportebat omnipotentiam etiam probari esse hâc potestatem in Filio sicut est in Patre: & ideò nec plus, nec minus inducit, quàm quod sufficienter coniungit propositum. Et sic patet ordo partium, & sufficientia. Ordo autem patet ad præcedens. Prima enim occasio persecutionis fuit ex Sabbato, secunda est ex æqualitate ad Patrem. Et secundum occasionem persequendi ordinantur disputationes contra Iudæos. Dicit ergo.

b Amen, amen,] id est, verè, verè. Et confirmationem notat geminatio.

c Dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, &c.] Hoc exponitur de Filio inquantum Deus, & inquantum homo. Primò ergo exponamus breuiter de filio, inquantum Deus.

d Non potest filius à se facere quicquam,] id est, nihil contrarium Patri, vel alienum siue externum à Patre potest facere, in quo ostenditur æqualitas, & parilitas, & concordia. Vnde per hoc ostendit se non esse contrarium patri, sicut dicebant Iudæi, quia non obseruabat Sabbatum; sed ostendit, quod imò concors est: quia à se nihil facit, id est, nil facit separatum, & alienum ab opere Patris.

e Nisi quod viderit Patrem facientem,] id est, nisi quod certissimè scit scientia, quæ ipse est, patrem secum operantem, quasi dicat, nihil operatur Filius sua sapientia, quod non Pater operetur eadem sapientia: vel nihil potest facere, nisi illa scientia, quam habet à Patre per generationem. Vel aliter exponitur.

d Non potest filius à se facere quicquam,] id est, nullam habet Filius potestatem, nisi quam accepit à Patre per generationem; sed à Patre habet posse, & facere, à quo habet & esse. Et ita liberi arbitrij dicit auctoritatem, secundum *August.* & *Hilar.* Vnde sequitur.

e Nisi quod viderit Patrem facientem,] id est, nihil potest à se, vel per se facere, nisi habeat à Patre, secundum modum loquendi, secundum quem dicitur. Iste puer nihil scit facere, nisi quod videt Magistrum suum facere. Et ita loquitur Dominus condescensiuè, vt ex humilitate verborum compescat animos Iudæorum, qui scandalizabantur contra eum, quasi se efferret, & extolleret. Et licet condescensiuè loquatur, tamen loquitur verè. Per hoc enim vult significare, quod quicquid est, & habet, habet à Patre. Vnde in hac serie vult duo ostendere de se, alta & humilia. Alta, cùm dicit: [Pater meus vsque modò operatur, & ego operor, &cæt.] Humilia, cùm dicit, [Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.] Alta iterum, cùm subdit: [Quæcunque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.] Humilia, cùm postea dicitur, [Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei, &c.] Volebat enim, vt sic eum Patri æqualem, & coomnipotentem, & cooperatorem crederent, vt tamen auctoritatem principij in Patre crederent, & sic personas distinguerent. Vel alta ad Diuinitatem; humilia ad humanitatem possunt referri. Et nota, quod in illo verbo præcedenti. [Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem,] tria dicuntur, quæ secundum hæreticos videntur derogare dignitati, & potestati Filij.

Primum est, quod dicit, [Non potest.] Secundum, quod dicit, [A se.] Tertium, quod dicit, [Nisi quod viderit.] In his tribus insistit *Chrysost.* ostendens, quod hoc verbum [Non potest] non est verbum imbecillitatis, sed virtutis, sicut etiam de Patre dicitur *Hebr.* 6. d. Vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem &c. Item 2 *Timoth.* 2. c. Negare seipsum non potest. Hoc enim impossibile, non est ostensiuum imbecillitatis, sed virtutis, & virtutis ineffabilis, sicut cùm dicimus: Impossibile est Deum peccare, non imbecillitatem accusamus, sed virtutem testamur. Ita & hic, cùm dicit, [Non potest Filius, &c.] id est, impossibile est, & incontingibile facere contrarium Patri. Et hoc ostenditur per sequentia: [Quæcunque enim ille fecerit: hæc & Filius similiter facit,] id est, concorditer, & æqualiter ex eadem potestate. Vnde per hoc patet, sicut dicit *Chrysost.* error hæreticorum, qui malè intelligunt id, quod dicit [à se] quasi Filius sua potestate non operetur, vel libertate. Quod enim liberè, & potestatiuè operetur, patet per hoc, quod alibi dicit *infra* 10. d. Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumere eam.

Item *Philipp.* 2. a. Semetipsum exinaniuit, &c. Est ergo sensus.

d Non potest à se facere,] id est, nihil contrarium Patri, vel separatum potest facere, vt non priuetur potestas, vel libertas faciendi in Filio; sed contrarietas, vel separatio, secundum *Chrys.* Sed secundum *Hilar.* & *August.* priuatur principij auctoritas. Quia autem sequitur.

e Nisi quod viderit Patrem facientem] sensus est. Nisi ea scientia, quam habet à Patre: quia si intelligitur verbum sicut sonat, absurdissimum est, vt dicit *Chrysost.* Non enim dixit, quoniam quæ videt Patrem facientem, facit; sed nisi viderit Patrem facientem, non facit, omni coëxtendens tempori hunc sermonem: & ita semper oportet eum discere, quod absurdum est: quia quis ita miser est, & infœlix, vt dicat Filium secundum vnamquamque diem discere, quæ oporteat facere? Qualiter enim esset illud verum. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient: Et qualiter illud Omnia per ipsum facta sunt? [Quæcunque enim ille fecerit.] quasi dicat, bene dico, quod nihil à se, id est, nihil separatim, vel contrariè facit, sed potiùs [quæcunque ille,] id est, Pater [fecerit, hæc Filius similiter facit,] id est, ex eadem mente, & potestate, & virtute. Vnde adhuc notatur indissimilitudo, & parilitas. Si enim Pater à se, id est, sua potestate operatur: ergo, & Filius: & è conuerso; aliter non similiter operarentur. Psal. 101. Sup. 1. a.

d Non potest Filius à se facere quicquam.] Hæc præpositio [à] secundum *Hilar.* notat distinctionem originis. Et est sensus: Filius non habet potestatem à se, sed à Patre; sed tamen apponit verbum facere, propter audientes. Secundum enim nostrum comprehendere nobis innotescit potentia per actum ipsius, & essentia per potentiam: quia actus sunt priùs potentiis secundum rationem. Declarat ergo, quia Filius non agit à se, & sic per consequens nec potentiam habet à se, & inde vlteriùs, nec essentiam habet à se, quæ est radix potentiæ. Nec tamen hoc dico, quia hæc tria differant in Deo, prout omnia ibi sunt, immò fides mea est, quod vnum sunt; sed tamen differunt in ratione intelligentiæ. Et hæc diuersitas necessaria est apprehensioni intellectus materialis, quia nihil in tanta simplicitate accipit. Quia verò determinauit, quod quicquid habet per generationem accepit à Patre, consequenter determinat modum huius acceptionis, scilicet, quia Δ Pater est

Moralit. a Respondit itaque Iesus, & dixit eis: Amen, amen dico vobis, nō potest Filius à se facere quicquā, nisi quod viderit Patrē facientem.] Ita & nos nihil debemus facere proprium, nec auctoritate nostra; sed ad exemplar, quod nobis in monte ostensum est, i. in Christo, vel in eius Scriptura, *inf.* 13. b. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum

a Pater est principium, & Auctor omnium horum, quæ sunt Patris, & Filij. Et hoc est, quod dicitur à plerisque, quod penes Patrem est principij auctoritas.

Vnde subdit : [Nisi quod viderit Patrem facientem.] Hic cautè ambulandum est in via veritatis inter duos errores, qui vix declarari possunt. Vnum præcauet *Chrysost.* dicens : Christus non dicit istud ideò quòd ipse semper

a Quæcũque b enim ille fecerit : c hæc & d Filius similiter e facit, f pater enim diligit filium, & g omnia demóstrat ei.

noua discat, quæ nesciuit ante hoc ; sed condescendens Iudæis dicit. Alius error non minor isto, est, quod dicitur, quòd nullã veritatẽ habet filius; sed tantũ propter furorẽ Iudæorum mitigandum dictum sit, quod dicitur hic. Iterum cauendum est, ne aliquis putet, quòd loquar quærens diuersitatem rei, sed tantùm secundum rationem volo procedere, distinguendo videre, quod hic dicit audire, quod infrà ponit. Dico ergo, quòd sicut dicit *Anselmus in libro de processione Spiritus sancti*, quòd essentia Patris est in Filio per generationem Filij à Patre : essentia autem secundum diuersitatem attributorum accipit diuersitatem rationum intelligendi secundum intellectum nostrum. Sed quia nos essentiam secundum se, non apprehendimus, sed secundum quod accipit rationem substantiæ in persona : ideò oportet etiam dicere, & magis propriè quoad nos, quòd substantia est illud, quod propter diuersitatem effectuum cadit sub ratione diuersorum attributorum.

Item quia substantia in persona, provt consideratur vt agens, induit rationem potentiæ, ideò necesse est intellectum nostrum quærere diuersitatem potentiæ secundum rationem penes, diuersitatem effectuum, & diuersitatem attributorum ipsius substantiæ penes diuersitatem potentiæ comparatæ ad actus diuersos, vt potentia operans in nobis donum sapientiæ sit intellectus diuinus in prima Sapientia, quæ fons est nostræ sapientiæ formatus, & donum pietatis sit potentia voluntatis in bonitate primò formata, nec dico diuersificans formam à potentia secundum rem, sed secundum rationem. Sicut etiam dicit *Damascen.* quod quædam nominant substantiam, vt est, quædam assequentia substantiam, vt sapientia, bonitas, & huiusmodi. Substantia ergo provt est affluens donum sapientiæ proprium attributum habet, sapientia provt est affluens pietatem nominatur bonitas. Substantiam autem quoad omnia attributa trahit Filius à Patre ; quia quicquid habet persona procedens, accipit ab ea, à qua procedit. Sed quia duo sunt iterum sensus disciplinabiles, sicut dicit *Philosophus*, scilicet, visus, & auditus : constat, quòd vterque istorum, quorum diuersitatem notat, minus pertinet ad hoc attributum, quod est sapientia. Sed distinguendum, quod sapientia provt est in nobis, habetur per inuentionem, & per doctrinam. Visus ergo magis deseruit potentiæ inuentiuæ ipsius sapientiæ, vt liceat loqui; auditus autem magis ei potentiæ, quæ per doctrinam perficitur: & ideò etiam aliquid citiùs docetur per vocem, quàm per Scripturam, licet idem scribatur, quod dicitur. Dicendum ergo, quòd substantia secundum hoc attributum, quod est sapientia, duo habet, secundum quod est in Filio. Primum est, quòd ipsa est sibi sufficiens nullo indigens ad sciendum, & quoad hoc est visio : quoad hoc autem, quod est in Filio ab alio, scilicet à Patre, est quasi extrinsecùs adueniens; & sic sapientia est auditio. Sed siue sic, siue sic consideretur sapientia : semper auctoritas remanet in Patre, secundum quòd comparatur ad aliquid operandum in creatura. Et ideò substantia secundum quòd est in Patre, agens est quasi exemplar secundum rationem intelligentiæ, iuxta quod eadem substantia, & eundem effectum operatur Filius. Et quoad hoc loquitur hic dicens: [Nisi quod viderit Patrem facientem.] Infrà autem loquitur, secundum quòd refertur Filius ad Patrem in accipiendo sapientiam operantem per modum cuiusdam auditus, non provt substantia patris operans auctoritate, quasi dirigit eandem substantiam in filio operantem. Hæc autem non asserendo, sed tamen rationem intelligentiæ sumptam ex intentionibus vocabulorum sequens dico. Fides enim mea est, nullam esse in substantia diuersitatem. Est ergo sensus [Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem] i. vanè arguitis me de contrarietate ad Patrem, & inæqualitate: quia nullam habeo potentiam, nisi quam ab illo accepi per generationem & quæ illius est. Nec hac ipsa potentia operor, nisi secundum quod auctoritas sua æternè operando quasi exemplariter generando me ostendit mihi. Sed cùm fides Catholica non admittat ibi aliquam diuersitatem inter substantiam operantem exemplariter : & illam, quæ eadem est, & operatur idem opus sub auctoritate quasi cuiusdam exemplaris, quare Christus posuit verba, ad quæ videtur sequi diuersitas, & non potiùs probauit simplicitatem ? Ad quod dicendum, quòd licet substantia non sit indiuisibilis ; tamen effectus operati sunt multi: & cùm ipsa non cadat in intellectum audientium nisi per effectum ; ideo necesse fuit, quòd secundum diuersitatem effectuum diuersitatem poneret attributorum in substantia : quia aliter non intelligeretur ab illis, qui nihil nisi materialiter intelligere possunt, vt dicit *Aug. super Genes.* Et *Dionysius in libro de coelesti Hierarchia.* Sequitur.

a Quæcunque enim ille fecerit, &c.] Secunda pars. Dixit, qualiter per generationem accepit potentiam operandi, & modum accipiendi, secundum quod poterat comprehendi ab audientibus, determinauit : nunc ostendit, quod indiuisa manet virtus in vtroque, licet in Filio sit ab alio; in Patre non ab alio, dicens [Quæcunque enim,] q. d. nihil facit, nisi quod illum viderit facere.

b Enim] quia.

a Quæcunque ille facit] i. omne opus, quod agit Pater.

c Hæc] eadem numero.

d Et Filius] diuersus in persona,

e Similiter facit] i. ex eadem potentia, siue virtute in numero, si tamen numerum habet aliquem. sed dubitatur, quia hoc conuenit etiam duobus, qui non eadem potentia in numero operantur. Possum enim dicere, si ego sum æqualis virtutis tecum, quòd quæcunque tu poteris, & ego possum. Igitur ex sententia ista non habetur, nisi quòd Pater, & Filius sint eiusdem virtutis in specie, non in numero. Ad hoc dicendum, quòd impossibile est, quòd si aliqua duo sint diuersæ virtutis, quicquid faciat, vnus idem in numero possit facere reliquus, sed verificatur pro actibus similibus in specie, vt sit sensus : Ego possum loqui & tu loqui, ego currere, & tu currere, sed impossibile est, quòd locutio mea sit eadem locutioni tuæ, nisi fuerit potentia eadem & organa voces formantia.

Vnde propriè intellecta hæc propositio [Quæcunque enim ille fecerit, &c.] nullis diuersis personis conuenit, nisi illis tantùm in quibus manet identitas virtutis, & essentiæ, id est, diuinis. Sed adhuc intelligendum est, quòd similiter facere dicitur, quando est conuenientia in modo agendi, sicut æque potenter, & sapienter. Dicit ergo [Similiter facit] quia dixerat, quòd suam potentiam acceperat per generationem, ita quòd auctoritas respectu omnium attributorum remansit penes Patrem. Quia igitur aliquis ex hoc posset credere, quod non æque potenter, & sapienter operatur Filius, vt Pater dicit [Similiter facit] vt hanc destruat perniciosam suspicionem. Sed quia adhuc restat ad probationem æqualitatis, sicut suprà ostendimus, vt ostendatur hæc potentia esse omnipotentia in Filio, sicut omnipotentia in Patre, infert id probans per hoc, quod sequitur. f Pater enim diligit filium] Dilectio enim filij à Patre causa est, quare communicat ei omnem suam potentiam. Vnde sequitur. g Et omnia demonstrat, &c.] sicut priùs dictum est, auctoritas est in Patre respectu omnis operis.

A Item omne * feci, & vos faciatis. a Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit.] Ita & nos præcepta Patris nostri filialiter impleamus, sicut & ipse Patri in omnibus obediuit, *infr.* 14. b. Si diligitis me, mandata mea seruate. f Pater enim diligit filium] quem licet diligeret, pro nobis flagellauit, vt dicitur *Isa.* 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum. Vnde exemplo eius debemus libenter sustinere flagella. *Hebr.* 12. b. Quem diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium, quem recipit. *Chrysostom.* Si omnem filium flagellat : ergo qui non flagellatur, non est filius. *Eccles.* 30. a. Qui diligit filium, assiduat illi flagella. Item *Gloss. super Hebr.* dicit. Flagellat omnem filium, etiam vnicum, qui sine omni peccato fuit. Si ergo aliquis exceptus est à passione flagellorum, exceptus est à numero filiorum. Vnicus ille de Patris substantia natus, æqualis Patri in forma Dei, verbum, quo facta sunt omnia, non habebat vnde flagellaretur : ad hoc autem carne indutus est, vt sine flagello non esset. Qui ergo filium flagellat vnicum sine peccato, relinquet adoptiuum, qui est cum peccato ? Vnicus sine peccato non tamen sine flagello, exemplum dedit nobis patiendi. *Moraliter.*

g Et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.] Loquitur secundum illum modum, secundum quem dicitur, quod

* Magister

quæ ipse facit, *a* & maiora his *b* demõstrabit ei opera, vt *c* vos *d* miremini. *e* Sicut enim Pater suscitat mortuos, *f* & viuificat: sic & *g* Filius, quos vult, viuificat. *h* Neque

A Item omne opus diuinum regulatur Sapientia essentiali, cuius etiam auctoritas est in Patre. Demonstrare igitur opera Filio, nihil aliud est quàm Filium agere eadem opera, & eadem sapientia cum Patre: ita tamen, quod principij auctoritas sit in Patre, ratione cuius principij Patri conuenit quasi primo loco per modum exemplaris, non ab alio traducti, demonstrare facienda, sicut patuit suprà. Sed quia quantum est ex parte operis operati, operatio Trinitatis non tota est simul, nec ab æterno: ideò supponens, quod quædam ex illa parte demonstrauit in præterito, sicut curationem paralytici. Infert etiam de futuro dicens. *a* Et maiora] opera [his] quæ vidistis. *b* Demonstrabit ei] modo suprà dicto. Et subiungit rationem, non causam finalem. *c* Vt vos miremini] & per admirationem credatis mihi. Tamen aliter legit *Interlin.* dicens. *c* Vt vos] qui non creditis, & sicut videtur vobis inconueniens. *d* Miremini] quia tunc miramur, cùm aliquid inconueniens accidisse videmus. Secundum autem quod admiratio est stupor de magno phantasmate, vel apprehensio: sic admiratio est fidelium, & infidelium, & ordinatur ad faciliùs credendum ipsi operanti. Hoc autem quod dixi: quod subdit rationem, non causam finalem: ideò dico, quia quod est æternum, nullam causam habet temporalem, vel in tempore, quamuis rationem aliquando possit habere in tempore, secundum quod exponitur ista, quod Deus elegit Iacob propter merita. Ratio autem illa finis est, qui terminus dicitur, non causa finalis. Vel sic legatur, & meliùs, vt distinguamus, quod opus quodammodo est in agente tanquam in causa: & actio ipsa, inquantum est ex parte agentis, æterna est, nec habet aliquam causam in tempore. Sub illa autem actione actiua purè, & æterna est actio passiua, quæ se tenet ex parte operis, & incipit in tempore: & hæc potest habere causam in tempore. Quia igitur dicitur [Maiora demonstrabit ei opera, &c.] diuidatur, vt [maiora] & hoc, quod dicit, [vt vos miremini] referatur ad actionem operis passiui, & incipientis in tempore: demonstratio verò, secundum quod abstrahitur ab omni tempore, referatur ad actionem purè actiuam, & æternam; secundum verò quod contrahitur ad tempus futurum, etiam ipsa teneat se ex parte actionis passiuè incipientis, & sub tempore currentis. Et continuè determinat illud opus, quod est maius, dicens.

e Sicut enim Pater suscitat mortuos,] id est, vitam primò mortuis influit.

f Et viuificat,] id est, suscitatos in vita continet. Vita enim est continuus actus animæ in corpus, sicut dicit *Philosophus*. *g* Sic & filius,] id est, ex eadem potentia, & æquali sapientia, sicut suprà expositum est, similiter [quos vult viuificat.] Mirabiliter concludit omnipotentiam. Ad omnipotentiam enim exigebatur, vt omnia posset, & liberè, non coactè, posset. Cùm ergo dixit, quod omnia demonstrat ei pater, habuit, quod omnia posset; nunc verò quia] quos vult, viuificat] habet, quod hæc potentia sequitur voluntatem, & per consequens libertatem, quia liberrima potentiarum, & quæ non potest aliquo cogi, est voluntas. Et loquitur secundum quosdam Sanctos de suscitatione Lazari, sicut videtur dicere *Chrys.* Sed quia per sequentem litteram videtur debere legi de generali resurrectione: ideò intelligendum, quod loquitur de suscitatione Lazari, prout est figura quædam, vel typus vniuersalis resurrectionis. Sed quare non dicit: Ita & Filius, quos vult, suscitat, & viuificat, sicut vtrumque præmiserat de Patre? Sol. Sicut de filio dicit, [Quos vult, viuificat] & supplendum est similiter de Patre, ita de filio supplendum est [suscitat] quod dicitur de Patre. Vel aliter, vt sic exponatur. *e* Sicut enim Pater suscitat mortuos] omnes bonos, [& malos. *f* Et viuificat] ad gloriam bonos tantùm. *g* Sic & filius, quos vult, viuificat] & resuscitat supple. Quædam lectura iacet *in Gloss.* quæ distinguit de resurrectione animarum, & resurrectione corporum: quæ non videtur mihi pertinere ad literalem sensum; sed magis tangit mysterium, & ideò huic supersedeo. *h* Neque enim Pater, &c.] Sequitur pars illa, vbi loquitur de collata sibi potestate iudiciaria in forma serui. Et hæc pars habet quatuor particulas. In prima determinat sibi collatam esse potestatem iudicandi, & finem huius collationis. In secunda docet, qualiter sententia illa durissima à se promulganda in iudicio vitari potest modò, vbi dicit: [Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, &c.] In tertia ostendit modum qualiter possibile est, quod habeat potestatem iudicandi omnem carnem simul, licet non videatur defluxa in mortem, scilicet, quia habet potestatem suscitando vocare eos ad iudicium, vbi dicit: [Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, &c.] In quarta, & vltima determinat dispositiones iudicij illius secundum ordinem, & animam Patris, & iustitiam causæ. Hæc tria enim ad rectum iudicium exiguntur, vt patebit infrà. Et hæc incipit, vbi dicit: [Non possum ego à meipso facere quicquam, &c.] Ad potestatem enim iudiciariam rectissimam non exiguntur nisi quatuor, scilicet, vt iudicans potestatem habeat, & vt iudicantibus lex detur secundum quam habent iudicare: & vt ipsi iudicandi possibiles sint ad iudicium: & vltimum vt ordo iudiciarius obseruetur in executione iudicij. Nec plura, nec pauciora exiguntur. Et secundum horum sufficientiam est sufficientia in partibus huius partis, quæ est de potestate iudiciaria, primum in prima, secundum in secunda, tertium in tertia, quartum in quarta determinatur. Et qualis est ordo in his, quæ ad iudicium exiguntur, talis est ordo in partibus literæ huius. Ad ea, quæ priùs dicta sunt, ordinatur hoc modo: Dixerat, qualiter demonstrando Pater omnia, contulerat sibi omnipotentiam: & hoc secundum quod erat in forma Dei. Sed quia ipse formam serui accepit, vt esset caput Ecclesiæ, immò totius humanæ naturæ: consequebatur, vt secundum hanc formam haberet aliquam potestatem. Quia igitur ipse secundum hanc formam fuit nobis mediator, & dans formam viuendi: competebat, vt etiam ipse inter obseruantes legem, & viam ostensam diiudicaret: & ideò huius potestatem etiam accepit à Patre. Aliter etiam est manifestum, quia Iudex eiusdem debet esse naturæ cum eo, qui iudicari habet, vt ex seipso causam possit agnoscere, & statuta iudicandorum: & ideò iterum patet, quare Filius Dei homo ens iudicat. Sed nec intendo dicere, quod Christus, inquantum purus homo, iudicandi habeat potestatem, nisi illam, quam dicunt in ministerio. Et de hac nec ipse Christus hic loquitur, licet quidam hoc dicant: Nec ego volo loqui; sed de iudicio auctoritatis respectu creaturæ; quod nihil prohibet Christum habere à Patre: sicut nihil prohibet ipsum esse principium de principio, & auctorem de auctore. Qui autem vult rationem huius intelligere, videat, quid dicit *August. infrà 8. super Genes.* ad literam, vbi loquitur de motu vniuersali per prouidentiam, qualiter, scilicet, ipsa prouidentia quædam mouet in natura, quædam in voluntate rationalis naturæ, quædam etiam seipsa. Ex his argui potest sic: Constat, quod ea, quæ sunt bonorum morum, & fidei per voluntatem humanam, gubernantur à prouidentia diuina: quia illa non sunt nisi voluntariorum, licet voluntas non sit efficax in illa per se sine gratia. Cùm igitur ista sint deposita, & ordinata in mundo isto secundum statum prælationis, & subiectionis, vt conseruetur ordo viuendi: satis liquidè apparet, quod ille, qui summus mundi Prælatus est, horum habebit exquirere rationem. Sicut enim Prælatus ad Prælatum: sic officium ad officium. Vnde cùm

Δ ipse sit

* Magister docet Discipulum, quæ ipse debet facere. Et habetur simile *Isa.* 50.b. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam, quasi Magister Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico. Per quod vult significare, quod ex voluntate Patris patiebatur, & prædicabat in mundo. *Moraliter.*

a Et maiora his demonstrabit ei opera] præcipiens, vt patiatur in patibulo. Vel secundum literalem sensum expone, vt priùs, [Omnia demonstrat ei, quæ ipse facit,] id est, ab eo habet, quod sanat, & facit curationes corporales, [Et maiora his,] id est, quàm sint curationes corporales, quas vidistis.

b Demonstrabit ei opera,] scilicet, animarum resuscitationem, vel corporum, vel potestatem iudicandi. Ita.

c Vt vos miremini] id est, possitis mirari. Vel mirati sunt post Resurrectionem, ad literam de tanta potestate miraculorum, quæ fiebant in nomine eius. Vel mirabuntur in iudicio de gloria Christi, & exultatione Iustorum, vt dicitur *Sap.* 5. a Sequitur.

e Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius, &c.] Nota in sũma, quod duo dicit hic de Filio, quòd

* resuscitat,

ô ipse sit superior Prælatus, tanquam Prælatus Prælatorum, & Prælatorum, scilicet, Apostolorum, & successorum eorum est ordinem hunc dispensare, Christi erit secundum ordinem hunc exquirere rationem. Et sicut nec formam viuendi dedit, inquantum purus homo, nec redemit: ita nec inquantum purus homo iudicabit, nisi fortè illo iudicio, de quo dixi. Sed de hoc nihil hic intendo; sed tamen non intendo excludere Patrem, & Spiritum sanctum ab hac potestate iudicij: quod enim per appropriationem Filio conuenit, Patri non tollitur, nec Spiritui sancto. Ratio autem appropriationis patet ex rationibus inductis, & ex quibusdam, quæ infra dicentur. Iam veniendum est ad litteram, quia patet ordo, & diuisio, & sufficientia partium, & sententia. Dicit ergo.

a enim b Pater iudicat quemquam; c sed iudicium omne dedit Filio; vt d omnes honorificent Filiū, sicut e honorificant Patrem. f Qui non honorificat Filiū, non g honorificat Patrem, h qui misit illum:

b Neque enim Pater, &c.] Sic continua q. d. non est mirum, quod dixi, quod Filius suscitat mortuos.

a Enim,] id est, quia [neque Pater iudicat, &c.] Vel sic. Bene dixi, quod maiora demonstrabit ei, vt vos miremini, quia iudicium ei dabit. Et hoc est [Neque enim Pater, &c.] *Chrys.* non habet [enim] sed sic habet. Pater meus non iudicat quenquam. Et respondet ei, quod suprà dixerat. Filius non potest à se quicquam facere, q. d. superius dixi: Filium nihil posse sine Patre: hic dico Patrem nihil posse sine Filio, quia Pater non iudicat quemquam per se, scilicet, sine Filio, vel contrariè iudicio Filij.

c Sed iudicium omne dedit Filio,] id est, genuit eum Iudicem secum. Et hoc dico.

d Vt omnes honorificent, &c.] id est, eundem honorem, & cultum exhibeant, vt æqualis potentiæ, substantiæ, sapientiæ, & eiusdem voluntatis credant. Et notatur per [sicut] distinctio personalis contra Sabellium, sicut dicit *Chrys.* Qui enim Filium Patrem dicit, non Filium sicut Patrem honorificauit, sed totum confudit.

f Qui non honorificat Filium] sicut Patrem, supple.

g Non honorificat Patrem,] id est, dehonorat eum, & Filium. Si duobus Regibus existentibus, vnus conuitium patitur, simul, & alius conuitium patitur, & maximè si qui conuitium patitur, filius fuerit. Nam conuitium etiam patitur in armigero contumeliam passo, sed non similiter tamen, vt in filio; sed vtrobique per medium dehonoratur; sed hic non per medium, immò contemptus filij est directè sine medio contemptus Patris, quibus idem numero cultus, & honor est exhibendus.

h Qui misit illum,] id est, genuit eum aptum missioni. Vel, [Misit] in carnem. Nec per hoc intelligas motionem, vel mutabilitatem in Filio Dei, sed nouam assumptionem carnis. Vnde hoc grossiori vocabulo vtitur, duplici ratione secundum *Chrys.* Prima, vt ostendat, quod ab alio est Filius, contra Sabellum, qui totum confundit. Secundò, vt ostendat, quòd non sit Deo contrarius, vt æstimabant Iudæi, qui dicebant. Hic non est à Deo, hic non venit à Deo. Secundum *Gloss.* sic exponitur. *Infr. 9. c.* f Qui non honorificat Filium,] id est, qui non credit æqualem Patri. g Non honorificat Patrem,] id est, dehonorat, quia eum de impotentia, vel de inuidia notat. b Neque enim Pater iudicat.] q. d. ita dixi, quod sicut Pater suscitat: ita & Filius, quos vult, viuificat: & in hoc comparo me Patri secundum æqualitatem omnipotentiæ: quia quod ipse agit, & ego ago. Sed sunt quædam, quæ mihi sic dedit, quod aliquo modo ea agam, quo ipse non agit, ne minorem me eo puretis.

a Enim] quia. b Neque Pater iudicat quemquam,] id est, aliquem hominem proferendo sententiam. c Sed iudicium omne,] id est, omnis hominis iudicium. & omnem rationem iudicij [dedit filio] *Chrys.* dicit, quod [dedit] ponitur pro genuit. Vnde dedit ei iudicium, id est, genuit eum Iudicem. Sed intelligendum est, quod sicut dicit *August. super*: Dixit Deus: Fiat lux: *Genes.* 1. a. Et *in primo libro super Genes.* id est, verbum genuit, in quo erat, vt fieret. In verbo enim omnia fecit: & ipsum verbum est operatiuum, sicut dicit *Damasc.* Ita intelligendum est hoc, quod Pater genuit Filium qui secundum generationem æternam, quia ab alio est, habet rationem ordinatam ad missionem in carnem, & per consequens ad omnia, quæ filium incarnatum consequuntur, sicut quod sit redemptor, quod sit Iudex. Vnde dico, quod quantum ad hunc modum, æterna generatione dedit ei iudicium, licet filius incarnatus sit Iudex. Finem autem, qui non propriè potest appellari causa finalis, sicut suprà patuit, determinat consequenter, cùm dicit: [Vt omnes honorificent filium.] Nota diligenter diffinitionem honoris, quæ ponitur à *Philosopho in Ethica.* Honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis. Reuerentia autem est resilitio à Maiestate eius, cui exhibetur in paruitatem exhibentis. Reuerentia igitur exhibetur tribus personis æqualiter, sicut vna est Maiestas, & honor vniuersaliter; sed tamen filio Iudici appropriate; quia filij virtus circa nos fuit magis manifesta: ipse enim alligauit fortem, & vasa eius diripuit: & ipse torcular calcauit solus, sicut dicitur in *Isaia.* Et ideò virtus eius magis habet testificari à no- *Matth. 12. c.* bis, quia nobis ampliùs est exhibita. Quia verò Iudex *Isa. 36. a.* est, vbi par Maiestas nobis ostenditur, & æqualis Maiestati Patris, licet visus sit infirmus, & iudicatus in carne: ideò conuenit ei par honor, quantum ad exhibitionem reuerentiæ eum Patre. Quantum autem ad illam partem diffinitionis, in testimonium virtutis, inquantum à nobis fit hoc testimonium, ampliùs conuenit filio, & magis appropriate. Et quod non loquatur, nisi quoad primam partem diffinitionis, patet ex sequentibus, cùm dicit.

e Sicut honorificant Patrem,] id est, æqualem Maiestatem filij, & Patris profitentur ex admiratione celsitudinis, & subiectione sui, vtrique æqualiter. Hæc enim

A duo habet

* resuscitat, & quod iudicat. Resuscitat in præsenti iusti- *Moralit.* ficando per gratiam. Secundum illud *Roman.* 3. d. Iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.

Item *Roman.* 8. f. Quos vocauit, hos & iustificauit. Et hæc est resurrectio prima, de qua *Apocal.* 20. b. Beatus, qui habet partem in resurrectione prima. *infrà* 11. c. Ego sum resurrectio & vita. Item iudicabit in futuro, omnibus secundum merita tribuendo. Vnde sequitur:

c Iudicium omne dedit filio, &c.] *Ieremiæ* 29. f. Ego sum Iudex, & testis, dicit Dominus. *Ecclesiast. vlt.* d. Cuncta adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum. *Chrysost.* Multo nobis opus est studio in omnibus, ô Dilecti. Etenim rationem dabimus, & verborum, & rerum. Omnes enim ait *Apostolus*, repræsentari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria prout gessit, siue bonum, siue malum, 2. *Corinth.* 5. b. Hoc igitur iudicium excogitemus semper: & ita per omne tempus poterimus esse in virtute. Sic enim qui expellit ab anima diem illum, sicut equus scindens frænum, qui fertur ad præcipitia. Vnde *Psalm.* 9. Contaminatæ sunt viæ illius in omni tempore. Et causam ponit. Auferentur iudicia tua à facie eius. Qui autem habet timorem, semper sobriè incedet. Vnde *Ecclesiast.* 7. d. Recordare vltima tua: & in æternum non peccabis. *Hieronymus.* Siue comedo, siue bibo, siue quid aliud ago, semper videtur auribus meis insonare vox illa terribilis: Surgite mortui, venite ad iudicium Saluatoris. Ibi iudicabitur non secundum allegata, sed secundum merita. Nullus enim poterit ibi allegare, vel dilationes petere. *Isaia* 11. a. Non secundum visionem oculorum iudicabit, &c. *Bernard.* Venient, venient ad tribunal Iudicis, vbi plus valebunt pia corda, quàm astuta verba. Sequitur.

d Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem] Filius Saluator est, vt diximus, quia resuscitat per gratiam, & Iudex est. Quæ duo notantur *Hebr.* 1. b. Purgationem peccatorum faciens, ecce primum: sedet ad dexteram Maiestatis eius in excelsis, tanquam Iudex viuorum, & mortuorum, ecce secundum. Quia ergo Saluator est, debemus eum honorare per gratiarum actionem: quia Iudex, per reuerentiam, & timorem. De primo dicitur *Coloss.* 3. c. Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi gratias agentes Deo Patri per ipsum.

Item 1. *Tim.* 1. d. Regi sæculorum immortali & inuisibili soli Deo honor, & gloria *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. De secundo, scilicet, de reuerentia, & timore dicitur *Isa.* 8. c. Dominum Deum exercituum, ipsum timete, & ipse timor vester.

f Qui non honorificat filium, non honorificat, &c.] quia

* honor

A duo habet reuerentia, vt scilicet, ex resilitione in suam paruitatem profiteatur magnitudinem Maiestatis. Sed quare dicit, quod ad hunc finem dedit ei iudicium facere? Nonne idem honor ei deberetur, si tantùm esset Redemptor, & non Iudex? Respondeo, quod non: quia sicut dictum est, duo sunt in honore, & primum respicit professionem Maiestatis; redemptio autem non directè est opus respiciens potestatem; sed vel sapientiam, vel

al. † transfiet. bonitatem. Cùm igitur potentia Patris

a Amen, amen dico vobis, *b* quia qui verbum meum *c* audit, *d* & credit *e* ei, qui misit me, *f* habet vitam æternam, *g* & in iudicium non venit, sed † transit *h* à morte *i* in vitam.

nobis innotuerit in Creatione, cùm mundialem machinam de nihilo eduxit: & ratione huius sibi reuerentia debeatur, & honor, ad hoc vt filio exhiberetur, non dico, deberetur, æqualis honor, quantum ad hanc par-

al. † conferretur tem honoris, & necesse fuit, vt † confiteretur ei opus, vel potestas operis, quæ esset declaratiua ipsius Maiestatis filij. & hæc est potestas iudiciaria. Et ideò ratione huius dicit [Vt omnes honorificent Filium] id est, metu & reuerentia Maiestatem profiteantur [Sicut honorificant Patrem] Sicut notat æqualitatem Maiestatis professæ in vtroque, scilicet, in Patre & Filio. Et consequenter determinat connexionem huius honoris, dicens [Qui non honorificat filium] inquantum est missus ordinare mundum secundum formam, quæ requiretur in iudicio [Non honorificat Patrem, qui misit illum] quia missus, & mittens vnius sunt voluntatis, & operis: & in misso mittens ipse contemnitur. Et *Chrysost.* dat exemplum de duobus Regibus, quorum vnus sit filius, alter pater. vbi non potest contemni filius, quin contemnatur & pater. Sed contra. Ad discretionem apprehensorum intellectu sequitur discretio motuum in affectu: sed Pater poterat discerni à Filio ab ipsis Iudæis: ergo poterat discretè honorari etiam filio non honorato: ergo videtur non bene procedere contra eos. Ad hoc est responsio: quia Pater non potest discerni à Filio, nisi secundum id, quod ad alterum est, id est, secundum relationem, quæ est proprietas personalis: & in omnibus alijs pater est in filio, & è conuerso. Vnde cùm ipse loquatur Iudæis de se, inquantum per actus miraculorum eis innotuit, & doctrinæ excellentiam & hæc ambo ad substantiam referantur, patet, quod vnus est contemptus vtriusque & par honor. Sed quia ipse *sup.* 3. b. dixit, quod Pater in isto aduentu non misit eum iudicare mundum, sed saluare: ideò competenter ante illum aduentum, quando veniet iudicare mundum, docet effugere iudicij illius seueritatem, dicens.

a Amen, amen dico vobis,] Propter imbecillitatem audientium vtitur verbo confirmationis, & etiam geminat, vt faciliùs suscipiant. *b* Quia qui verbum meum audit,] Necesse est enim fidem esse ex auditu verbi Christi sicut dicit Apostolus *Rom.* 10 d. Audire enim est prima præparatio ad fidem: secundum quod fides habet adiuuari, & adminiculari per quædam præparamenta: Vnde consequenter subdit. *d* Et credit] fide, quæ virtus dicitur, scilicet, quæ formata est. De hac enim loquitur, quia ad hanc inuitat verbum Christi; non ad illam, quæ etiam Dæmonibus est communis *Iacob.* 2. d. Dæmones credunt, & contremiscunt. Credit, dico, hac fide. *e* Et qui misit me in legatione, qua missus sum ab eo, hoc est, qui

al. † credit † suscipit ea, quæ ego dico in nomine Patris mei, scilicet, me esse verum filium Dei, & venisse pro salute mundi, & cætera, quæ prædico. *f* Habet vitam æternam] Magnam dat remunerationem, vt sic faciliùs trahantur. Vitam autem propriè secundum indeficientiam æternitatis trahimus à filio, sicut dicit *Augustinus infrà 9. super Genes.* Sapientia enim Dei Patris Iesus Christus Filius Dei, figuratus est per lignum vitæ: *Genes.* 2. b. quod Adæ in primo statu contulisset vitæ perpetuitatem, nisi fuisset transgressus præceptum. Nec tamen consistit istius retributio in adeptione præmij; sed etiam in declinatione duplicis mali, pœnæ, scilicet, quia *g* Et in iudicium non venit.] Terribile enim erit videre Iudicem in forma serui: & ideò dicent montibus Cadite super nos: *Apoc.* 6. d. *Malach* 3. a. Quis stabit ad videndum eum? Et multò terribilius erit venire ad iudicium disceptationis cum eo. Sed nonne quidam saluandi iudicabuntur? Respondet *Beatus Bernard.* ex hoc textu sumens occasionem dicti sui quod iudicium illud non est vocale, sed mentale Vnde benè concedit, quod Sancti quidam, qui in vita imperfectorum Deo placuerunt, non iudicabunt; sed nec propriè loquendo iudicabuntur, nisi appelletur iudicium, salus secundum rationes æquitatis mente expressas: saluabuntur enim dictante eis conscientia rationem salutis eorum, quæ exprimitur in sex operibus misericordiæ: *Matth.* 25. c. Aliter potest dici, nisi prima solutio esset ita antiqua, scilicet, quod fides formata, secundum quod vita eius perpenditur in operibus, gradus habet, & in quibusdam viuit in operibus præceptorum tantum, hi iudicabuntur, & saluabuntur: in quibusdam in operibus præceptorum, & consiliorum, hi saluabuntur, & non iudicabuntur, & etiam hoc secundum magis, & minus, secundum quod diuersificantur consilia. Dicendum ergo, quod qui credit secundum virtutem fidei viuentis, in opere, vel præceptorum, vel consiliorum, effugit iudicium, quia si perfectè viuit, perfectè effugiet; si imperfectè viuit, imperfectè effugiet. Et hæc est ratio illius diuisionis, quæ consueuit poni, quod quidam saluantur, & iudicantur: quidam saluantur, & iudicantur, &c. Secundi mali euasio notatur per id, quod sequitur. *h* Sed transit à morte in vitam.] Per hoc enim innuitur, quod qui non credit, transit à morte in mortem. Et hoc vel à morte pœnæ, quæ est in sententia condemnationis, in mortem gehennæ: vel à morte mortalitatis huius, in mortem condemnationis, & gehennæ. Sed qui credit transit à morte; quia non propriè moritur, qui obdormit in spe resurrectionis gloriosæ; sed transfertur, sicut dicit *Chrysost.* à mortalitate animalitatis huius.

i In vitam] indeficientem, quæ influitur animabus ab ipsa contemplatione affectiua Sapientiæ diuinæ, & per animas ipsis corporibus post resurrectionem.

A Amen

* honor vnus debetur vtrique. Et nota ille dehonorat eum, qui à proprio hospitio eum eijcit, id est à corde suo, 1. *Cor.* 3. c. Nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. *Moraliter.*

Item 1. *Corinth.* 6. e. An nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi. Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis. Talis ipsum mutilat, & ita eum dehonorat, non solùm expellendo ab hospitio, sed etiam mutilando. Item pedibus conculcando, id est, affectionibus vilipendendo Secundùm illud *Hebr.* 10. e. Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione moritur quantò putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, &c.

Item dehonorat Dominum, qui eum à proprio dominio, & feudo proscribit, *supra* 1. a. In propria venit, & sui eum non receperunt *Galat.* 3. a. O insensati Galatæ, quis vos fascinauit non obedire veritati? Ante quorum oculos Christus Iesus proscriptus est, & in vobis crucifixus. Duplex ius habet Christus in nobis, hæreditarium, & emptitium, 1. *Corinth.* 6. d. Empti estis pretio magno. *Augustinus.* Tanti emit, vt solus possideat. Sequitur.

a Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum] interiùs inspiratum, vel exteriùs prædicatum.

c Audit aure vtraque.

d Et credit] per auditum.

e Et qui misit me] quia fides ex auditu: *Rom.* 10. d.

f Habet vitam æternam,] id est, habet Deum in se per gratiam qui est vita æterna. Vel, [Habet] causam vitæ æternæ, id est, gratiam. Et habetur simile *infrà* 12. g. Mandatum eius vita æterna est, id est, obseruatio mandati est causa meritoria vitæ æternæ Secundum illud: *Matth.* 19. e. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vel, [Habet vitam æternam] per spem. *Rom.* 8. e. Spe salui facti sumus. Vel, id est, certitudinem promissionis Simile *Matth.* 5. a. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non dicit, erit, sed est Et nota, quod verbum Dei auditum, & creditum fide operante per dilectionem, dat vitam æternam: quia medicina est, non solùm quæ sanat à morbo, sed à morte. Vnde *Psalm* 118 Eloquium tuum viuificabit me. Item *Psal* 106. Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interioribus eorum Item *Sapientiæ* 16. b. Non herba, neque malagma sanauit eos; sed tuus Domine, sermo qui sanat omnia Ideò bonum est audire sermones, & prædicationes.

g Et in iudicium non venit] quia talis se diiudicat per verbum, quod audit: & ideò non iudicatur à Deo, 1. *Cor.* 11. g Si nosmetipsos diiudicaremus, &c.

h Sed transit à morte in vitam] id est, à culpa in gratiam. Hoc est bonum Phase. Hæc mutatio dexteræ Excelsi. iste est transitus Domini.

* Amen

A a Amen,amen dico vobis.] Determinata forma,secundum quam quidam iudicabuntur, & quidam iudicium effugient, determinat modum qualiter ex parte iudicandorum possibile est,quòd ipse sit iudex omnis carnis, scilicet, quòd omnes resurgent, & astabunt tribunalibus eius. Et habet hæc pars tres partes. In prima ostendit rationem mortuorum. In secunda ostendit sufficientiam sui ad suscitationem mortuorum & ad continendum ipsos suscitatos in vita. vt possint digna recipere pro

E a Amen,amen dico vobis:quia b venit hora,& c nũc est,d quãdo mortui e audiẽt vocẽ Filij Dei:f & qui audierint:g viuẽt. h Sicut n. Pater habet vitam in semetipso : sic i dedit & Filio vitam habere in semetipso. Et k potestatem dedit ei iudicium facere, l quia filius hominis est. m Nolite mirari hoc: n quia venit hora, in o qua omnes, qui in monumẽtis sunt, p audient vocem filij Dei:

meritis: vbi dicit, [Sicut enim Pater habet vitam, &c.] Sed quia dixerat habere vitam per se, & sic esse fontem vitæ: quia aliquis poterat dicere, quòd non erat verum, cùm esset mortalis: ideò ad hoc respondet in tertia parte dicens, [Nolite mirari hoc, &c.] Non enim plura exigebatur ad possibilitaté iudicij ex parte iudicandorũ mortalium,quàm quòd illi possibiles sint ad vitam,& ipse sit potens dare vitam, quam per se habere non poterant. Et quia in forma humana iudicabit, necesse fuit, vt in hac forma à mortalitate reliquorum se exciperet. Et secũdum hoc accipitur sufficientia partium, & ordo. Primò enim est possibilitas recipiendi vitam,secundò possibilitas danti.tertiò remouere errorem,qui posset esse de natura dantis vitam. Dicit ergo, [Amen, amen dico vobis,] Geminat.vt certiorem faciet sermonem.

b Quia venit hora,] Communiter hora sumitur pro vltima parte temporis, secundum quod totum diuiditur in octo ætates Iam enim est septima quæ currit cum octaua. Et magis restringit, cùm subdit: [Et nunc est.] Primum debet referri ad resurrectionem generalem, secundum ad suscitationem demonstrantem ipsam resurrectionem generalem, sicut dicit *Dan.* id est, ad resurrectionem Lazari in figura generalis.

d Quando mortui audient vocem Filij Dei,] *Chrys.* Sicut in Resurrectione,ita & nunc erit, ait.Etenim, & tunc vocem audientes præcipiẽtem suscitabimur.In iussione enim & buccina ait Dei, mortui in Christo suscitabuntur, 1. *Thess.* 4. d. De ista voce, & buccina sufficiat hoc tantùm dicere, quòd vox Filij Dei nihil aliud est, quàm virtus causæ primæ,quo annuit causis secundis, & intelligentiis, quæ sunt motrices causarum secundarum: & quo annuit causis particularibus, vt sistant cursum naturalem,& currant ad innouationem eius, quod generando produxerant,& ad innouationem sui in principiis,licet non in omnibus principiatis. Et hoc est, quod dicitur *Iob* 14. c. Antequam atteratur cælum, non resurget. Et est sententia *Beati Greg. ibidem in Gloss.* Sed quia vox illa est vox virtutis, habebit efficaciam suscitandi mortuos. Et ideò sequitur.

f Et qui audierint viuent.] Licet *Glossæ* aliquantulum videantur aliter exponere, tamen videtur mihi,quòd respiciunt magis mysterium, quàm literam. Vnde dico, quòd vita hic communiter sumitur pro vita omnium resurgentium siue in pœnam,siue in gloriam;quia aliter non video qualiter ordinetur ad hoc, quòd per illud probetur,quòd Christus sit Iudex viuorum, & mortuorum.Sed quia non tantum exigitur vt mortui surgant;sed etiam vt ipse,cuius voce suscitantur,sit talis,vt possit suscitare,& in esse continere, subdit.

h Sicut enim Pater habet vitam in semetipso.] Vita ad essentiam refertur. In semetipso autem habere vitam est, quod à nulla alia essentia habeat vitam, & quod ipsa sua essentia sit vita tantum differens ratione ab essentia Et quod ita debeat exponi, probatur ex ordine vitalium rerum.Vita enim,sicut dicit *Philosophus*,communiter inuenta est in animalibus,& plantis. Sed constat,quod in vtrisque est per participationem, ita, scilicet, quod non viuit organum ipsorum à seipso, sed ab anima: quod autem dat vitam necesse est,quod habeat vitam:& sic anima habet vitam,& Angelus similiter. Sed in hoc differt ab Angelo; quia anima communicat vitam corpori: Angelus autem non. Sed nec Angeli substantia, nec animæ est sua vita. Cum igitur in altiori natura inueniatur adhuc vita. scilicet.in Deo digniori modo est ibi,vt. scilicet, seipso viuat, & à seipso:& quod ipsa substantia diuina sit sua vita: Sequitur.

i Sic dedit & Filio vitam habere in semetipso.] Hoc ipsum [sic] æqualitatem notat. Hoc autem. quod dicit [dedit] notat eum per generationem vitam hanc accepisse. Quoad substantiam autem in semetipso habet,id est,non ab alia substantia, & quod ipse est sua vita: nec inducit vlterius,relinquens nobis ex hoc arguere,quia ipse sit fons omnis vitæ sufficiens omne viuum in vita continere per hanc dignitatem, quæ per se nota est cuilibet: quia si aliquid habet aliquid essentialiter omnibus modis,non per participationem, ipsum est principium illius in omnibus habentibus illud, & sufficiens ipsum in esse continere, non dubito, quod nullus vnquã de hac dubitauit, qui rationem habet, & ex hac apertissime concluditur resurrectio,sicut patet per antedicta, quod & Christus † subiiciens conclusionem immediatè sequentem ponit propositum dicens. *al.* † *subiicens.*

k Et potestatem dedit ei iudicium facere,] quasi dicat, ex quo sic sufficientem ad viuificandum Pater genuit filium,& iterum habitum est, quod ipsi mortui possunt vitam recipere, cum forma sit eis posita, secundum quam habent iudicari,constat quod ipse filius habet potestatem iudicandi. Secundum Latinorum Sanctos aliter punctatur litera,sed non ita bene vt puto.vt totum,scilicet,legatur sub vno puncto vsque illuc [Quia filius hominis est] Sic [Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.] Et secundum eos legendum, vt nihil mutetur de hoc, quod diximus Et quasi rationem,quare Pater iudicium dedit filio. ostendit,cum dicit. [Quia filius hominis est.] Et quidam glossant,quia in hac forma iudicatus est,& satis congrue.Et etiam sicut dicit *Gloss.* quia in hac forma Iudex videbitur à iudicandis. Species enim Diuinitatis solis mundis corde promittitur: *Math.* 5. a. Secundum *Chrysostom.* sic est legendum, & punctandum. vt in prima lectura dictum est: Et post incipit versus ibi.

l Quia filius hominis est, nolite mirari hoc,] q.d. licet dixerim, quòd habet filius hominis vitam in semetipso, non vobis videatur hoc incredibile,ideò quia videtis esse hominem de homine natum, & sic mortalem, quia non secundum eandem † naturam ista Filio conueniunt. Non vos hoc, inquam, perturbet. *al.* † *substantiam.*

n Quia venit hora.] *Interlin.* In fine sæculi.

o In qua omnes, qui in monumentis sunt] qui formati fuerunt anima, rationabili.

p Audient vocem filij Dei.] Hic dicit filij Dei: quia virtutem suscitandi habet à natura diuina, licet in vtraque

A natura

* a Amen,amen dico vobis,quia venit hora] gratiæ. Et nunc est] non post aliam vitam. Tunc enim non licebit operari, vt dicitur *infr.* 9. a. Et *Eccl.* 9. c. Nec opus,non ratio,nec scientia est apud inferos. *Moraliter.*

d Quando mortui] in peccatis.

e Audient vocem filij Dei] credendo.

f Et qui audierint] obediendo. g Viuent] & nunc, & in futuro. *Ps.* 67. Dabit voci suæ vocem virtutis. *Ps.* Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.Sed nota, quòd hodie pauci sunt filij Dei: quia ad eorum vocem multi mortui resurgerent. Pauci sunt Elisæi: omnes sunt Giezitæ, & ideò in mortuo non est vox neque sensus, sicut legitur 4. *Reg.* 4. e. Non est vox confessionis, neque sensus contritionis, & doloris. Giezita est ille, qui in prædicatione aliquid proprium quærit, vel laudem, vel fauorem, vel munus aliud: qui non sincere prædicat, sed adulterat verbum Dei. Non est, qui incumbat super puerum mortuum per sollicitudinem, neque qui conformet se ei, & incuruet se per condescensionem. & compassionem, neque qui calefaciat per beneficiorum largitionem: nullus vult dare,sed dari: pascere, sed pasci.

h Sicut enim Pater habet vitam in semetipso:sic dedit & filio vitam habere in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, &c.] Ecce iterum dicit illa duo, quæ suprà dixerat de filio, quòd viuificat, & iudicat. *Isa.* 42. a. Dedi Spiritum meum super eum: iudicium Gentibus proferet. *Idem eo.* In veritate educet iudicium.

m Nolite mirari hoc,quia venit hora,in qua omnes,qui in monumentis sunt,&c.]De voce ista habetur *in Ps.* 67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Et dicit *Glos.* Virtutem resuscitandi corpora, 1. *Cor.* 15 g. In monumento in ictu oculi in nouissima turba. Et 1 *Thes.* 4. d. Ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli,& in turba Dei descẽdet de cœlo.

* Et proce

oatura existens resuscitet. a Et procedent] de monumentis cum corporibus suis.

b Qui bona fecerunt,] finaliter secundum formam à me statutam.

c In resurrectionem vitæ] quia illi à morte, qua detinebantur merito primi peccati, vitam, quam in Adam amiserant, in Filio Dei recuperauerunt, à cuius meritis valorem accepit & hoc ipsum, quod boni fecerunt.

a & procedent, b qui bona fecerunt, in c resurrectionem vitæ, d qui verò mala egerunt, in e resurrectionem iudicij. f Non possum ego g à meipso facere quicquam. h Sicut audio, i iudico: k & iudicium meum

d Qui verò mala egerunt] finaliter.

e In resurrectionem iudicij.] Ecce qood iudicium pro damnatione posuit etiam suprà sicut & hic. Hic incidit duplex dubium. Vnom, quare tantùm insistit ad probandum resurrectionem? Aliud quare hoc fecit potiùs post miraculum de sanatione paralytici, quàm post aliud aliquod? Ad primum satis benè respondet *Chrysostomus* dicens, *in 39. homilia.* Continuè vertit iudicium, & vitam, & resurrectionem: quoniam hæc maximè omnium suot, quæ inducere possunt & inflexibilem auditorem: qui enim persuasus est, quoniam, & resurget, & huic dabit noxas eorum, quæ deliquit, & si nihil aliud vidit, signum hoc suscipiens curret omnino mitem constituens sibi iudicem. Ad aliud dicendum, qoòd paralysis maiorem conuenientiam habet cùm altero terminorum resurrectionis, quàm alia infirmitas: terminus enim resurrectionis vnus, est cineres ipsi; paralysis autem est infirmitas faciens distare partes compaginis, & sic accedit ad dissolutionem omnimodam: & ideò cura eius, quæ est per conglutinationem partium distantium, typus est quidam expressus resurrectionis, quando ipsi cineres dispersi conglutinabuntur: & sic patet probabilis ratio quæsiti.

f Nunc possum, &c.] Seqoitur pars vltima secundum hunc modum diuisionis, in qua ipse determinat dispositiones rectitodinis iudicij, quod exercebit in die iudicij. Et consistit hæc rectitudo in tribus.

Primum est, quòd habeat potestatem iudicandi, scilicet quòd sit ordinatus Iudex à Patre: & hoc primò determinat.

Secundùm est, quòd ipse procedat secundum iustitiam causæ. Et hoc determinat, cùm dicit: & iudicium meum iustum est.

Tertium est, quòd iudicium suum concordet iudicio illius qoi sibi dedit, vt esset Iudex: Et hoc determinat, ibi, qoia, &c. voluntatem meam. In primo conseruatur ordo iudicij, quia Filius est iudex à Patre iudice. In secundo iustitia, quæ est executio Iudicis. In tertio satisfit animo iudicis, penes quem resider prima iudicij auctoritas. Et ex his patet ordo, & diuisio, & sufficientia partium. Dicit ergo, non possum, &c. Sic continua secundum *Chrysostomum.* Quia Prophetæ omnes, iudicium Deo patri attribuerunt; & ipse hoc dixerat, quia Pater non iudicat quemquam: ideò erant turbati Iudæi. Et vt hoc mitiget, dicit, non possum ego, filius hominis, vel etiam Filius Dei.

g A meipso facere quicquam,] id est, quicquid possum, & facere & iudicare, ab ipso possum, & ab eo per generationem accepi. Et ideò licet mihi hoc attribuam; tamen ipsum ab eisdem non remoueo: quia: ipse io me facit omnia hæc, & ego sine Patre nihil possum à meipso. Græci habent: Non possum ego ipse facere quicquam. Et quasi discretiuè legitur, vt sit sensus. Ego ipse ita quòd non Pater, non possum facere quid; sed omnis illi concordantia non contraria facio.

Prima lectura verior est, vt puto. Et statim subdit modum, qualiter à patre iudicat dicens. Sed.

h Sicut audio] à patre, iudico: Audire est sapientiam iudicij ab aliquo accipere, sicut suprà satis rationabiliter ostensum est. Tamen *Interlin.* dicit, audio, vnitatem substantiæ, id est, scio, quia non est aliud audire, quàm scire, vel esse. Hoc quidem est verum secundum rem; sed aliud est secuodum: rationem sumptam ex diuersitate attributorum, vt suprà patuit.

i Et] ex quo verò iudicio, sicut audio.

k Iudicium meum iustum est,] quia & secundum opera iudicandorum procedo, & secundum sapientiam æquissimi iudicis, quam à patre audiui, id est, per generationem accepi.

Moraliter. * a Et procedent, &c. resurrectionem iudicij.] Ecce iterum loquitur de resurrectione, & bonorum, & malorum remuneratione *Dan.* 12. a. Qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, &c. Hœdi enim ad pœnam; agni ad gloriam resurgent. *Iob* 38. a. lapidem caliginis, & vmbram mortis diuidet torrens à populo peregrinante: quis torrens diuini iodicij separabit malos à bonis, qui hic sunt peregrini, & hospites super terram *Matth.* 15. g. Tunc separabunt malos de medio iustorum. Hoc significatum est *Iosue* 3. d. quando aquæ superius ascenderunt, & inferiorea descenderunt in mare mortuum. *Matth.* 24. d. Duo erunt in lecto, in agro, in mola: vnus assumetur, & alter relinquetur: quia de quolibet statu hominum erunt aliqui salui, & aliqui damnati, continentium, coniugatorum, & prælatorum. De resurrectione autem mortuorum habetur hic expressè. Et *Matth. capitulo* 22. c. vbi Dominus disputat contra Saducæos. *De consec. dist. 5. c. fin.*

Item *Lucæ cap.* 3. a. Videbit omnis caro Salutare Dei. Et sumitur de *Isaia* 40. b.

Item 1. *Corinthiorum* 15. per totum. Et *Thessalonicen.* 4. d. Et *Roman.* 8. b. Qui suscitat Iesum à mortuis, viuificabit, & mortalia corpora vestra.

Item *Iob* 14. b. Lignum habet spem, &c. Et 19. d. Scio, quòd Redemptor meus viuit, &c.

Item *Ezech.* 37. c. Item *Psal.* 103. Emittet Spiritum tuum, & creabuntur. &c. *Iol. cap.* 3. c. Consurgant, & ascendant Gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, vt iudicem omnes Gentes in circuitu.

Item *Isaia* 26. d. Viuent mortui tui, &c.

Item *Sophon.* 3. b. Expecta me in die resurrectionis meæ in futurom, &c.

Item 2. *Mach.* 7. b. Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.

Item *in eodem* 12. g. Iudas facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri, &c.

Moraliter. In prædicto verbo notatur, quod si qui essent veri filij Dei per imitationem, & filialem dilectionem vocem eorum audirent etiam illi, qui sunt in monumentis id est, profundi peccatorum, qui iam sunt sepulti in consuetudine peccati. Potens est enim Deus de lapidibus, id est, de obstinatis peccatoribus suscitare filios Abrahæ, vt dicitur *Matth.* 3. c. Multi autem sunt tales sepulti cum Lazaro, & iam quatriduani effecti, & fœtentes, quos Dominus suscitaret; sed non est hodie Maria, & Martha, quæ clament ad Deum cum lacrymis pro morte fratris. Non est, qui fleat cum Ieremia, qui dicit *Ierem. cap.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum: & plorabo die, ac nocte interfectos filiæ populi mei? Et *in eodem.* 14. e. Deducant oculi mei lacrymam per noctem, & diem, & non taceant: quoniam contritione magna contrita est filia populi mei, plaga pessima vehementer: Si egressus fuero ad agros ecce occisi gladio: si introiero ciuitatem, ecce attenuati fame: pro talibus est plorandum, & orandum, vt reuiuiscant, quia ad vocem Angeli, vel filij Dei fit resurrectio mortuorum, id est, ad orationem, vel prædicationem iusti fit aliquando iustificatio peccatorum. *Moraliter.*

Vnde *Ezech.* 37. c. Vaticinare, fili hominis, prædicando, scilicet, vaticinare ad Spiritum, id est, orando, scilicet, voca Spiritum sanctum, siue gratiam Spiritus sancti, & dices ad Spiritum: Hæc dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni, Spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. Mundus iste est qoasi campus plenus ossibos mortuorum, id est, duritia peccatorum, qui sunt aridi, sine gratia Dei, & sine carnibus sanctæ affectionis, & benignitatis, & sine neruis concordiæ, & charitatis, & sine cute honestæ conuersationis. Pro talibus ossibus vaticinandum ad Spiritum, id est, orandum ad Deum, si quis esset verus Propheta, vt à quatuor ventis Spiritus veniret, id est, gratia Spiritus sancti: Quæ prouenit, adortum habet quodammodo ex qoadruplici consideratione: natiuitatis, ecce oriens: & mortis, ecce occidens: prosperitatis, ecce auster: & aduersitatis, ecce aquilo. Sequitur:

f Non possum ego à meipso facere quicquam.] Hoc est contra præsumptuosos, qui omnia à se ipso, id est, proprio consilio, & nutu volunt facere. *Eccl.* 32. d. Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. Sed.

h Sicut audio iudico.] Hoc est contra præcipites in iudicijs, & sententiis dandis. 1. *Timoth. cap.* 5. d. Sine præiudicio nihil facias. *Iob cap.* 29. c. Causam, quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. k Et iudicium meum iustum est.] Hoc est contra illos qui munere, vel amore corrumpuntur, & corrumpunt iudicia. *Isaia cap.* 1. f. Principes tui

b accepi. Et adhuc melius patet a Quia non quæro voluntatem meam] Discretiuè legatur, meam, i. ita non quæro meam, quod non quæram Patris volũtatem, i. non habeo illi voluntatem contrariam. b Sed] quæro facere voluntatem eius, qui misit me Patris. Sua. n. vna est cum voluntate mea, nec discordare possumus in iudicio c Si ego, &c.] Sequitur pars illa, aliũ facto de Christo. Et secundum numerum testimoniorum est diuisio partis huius. Et primò agit de testimonio Ioannis. Secundò de testimonio operum, quod maius est vbi dicit: Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Tertiò de testimonio Patris, quod iterum maius est, quam illa duo, vbi dicit: Et qui me misit, Pater ipse testimoniũ perhibuit de me. Quartò de testimonio Scripturæ Moysi & prophetarum, quod licet non fuerit maius simpliciter, quam testimonium Patris, fuit tamẽ maius quoad Iudæos, quia plus innitebantur Scripturis illorum quàm voci Patris. Et incipit, ibi: Scrutamini Scripturas, &c. Ex his etiam patet ordo partium inter se: Ordinantur. n. ordine rhetorico, qui fortius testimonium & magis conuincens aduersarium, semper versus finem allegationis collocant, vt arctius memoriæ infi- *Inf. 8. b.* gatur. Ad præcedens sic reducitur. Dixerat excelsa & magna de seipso: Iudæi verò audiẽtes, sicut dicit *Chrys.* iã mẽte conceperant, quod volebant ei obiicere, sed quod alibi dicunt: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Hanc igitur obiectionem præueniens tanquam verus Deus, qui corda intuetur, dicit.

iustũ est, a quia non quæro voluntatem meam, b sed voluntatem eius, qui misit me. Si c ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. d Alius est, qui testimonium perhibet de me: e & scio, quia verum est testimoniũ eius, quod perhibet de me. f Vos misistis ad Ioannem, g & testimonium perhibuit veritati. h Ego autem non ab homine testimonium accipio; i sed hæc dico, vt k vos salui sitis.

c Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum] supple, sicut vos iniqui cogitatis: quia etsi ferrem testimonium de meipso, adhoc verum esset, licet non secundum vestram malam suspicionem. Et quod ita legendum sit, patet, quia dicit *inf.* 8 b. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimoniũ meum verum est: Ibi. n. attendit veritatem rei, hic autem suspicionem audientium Iudæorum. Sed quia Ioannes fuit in admirationeapud eos, ideo eius testimonium inducit. d Alius est, qui testimonium perhibet de me.] s. Ioannes. Sed tamen *Gl.* legunt hoc de testimonio Patris, sed non puto, quoad literã benè, licet posset aptari testimonio Patris. e Et scio, quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me: & ideo etiam ego cum veritate de me possum dicere, quæ ille testificans vobis respondit. Et vt magis conuincat eos, ostendit, qualiter ipsum Ioannem dignum fide reputabant diceos.

c Si ego testimoniũ, &c.] Ita in multis locis sibiipsi testatus est, vt *sup.* 4. d dicit Samaritanæ: Ego sũ, qui loquor tecum. Et caeco dicit *infr.* 9. g. Qui loquitur tecum ipse est. Et Iudæos increpans dicit. *inf.* 10 g. Vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi Filios Dei sum. Et aliis locis similiter testatur sibi, quid est igitur, quod dicit: Testimonium meum non est verum? vbi inueniemus veritatem, quoniam ipsa veritas dicit: testimonium meum nõ est verum? Contrariũ dicit *inf.* 8. b. Etsi ego testor de me, testimonium meum verum est. Sol. Sicut dicit *Chrysostom.* ad intelligentiam Scripturæ opus est non immorari nudis verbis, sed considerare intentionem dicentis & habitum audientium, siue mentem auditoris & tempora, & loca, alioquin multa sequuntur inconuenientia. Ideo enim hæretici errãt. Videamus igitur hic, ad quid hæc dicta, quia magna de se dixerat Christus, debebãt Iudæi subinferre: Si tu testatis de ipso, testimonium tuum non est † verum.

Chrys. f Vos misistis,] q. d. non vtique misissetis, si non dignum fide opinaremini, & adhuc maius est quod miserunt ad eum non de Christo, sed de se interrogantes; quem autem in his, quæ sunt pro seipso dignum fide reputauerunt, multò magis in his, quæ pro alio. Homines enim non ita credunt his, quæ de seipsis dicunt, vt his quæ de aliis dicunt.

f Vos misistis ad Ioannẽ] sicut habitum est. *supr* 1. b. nullo vos cogente, & constat, cum quæreretis ab eo, dignũ fide habebatis, vel stultè misistis. g Et testimoniũ perhibuit veritati] licet satis instituerunt nuncij vestri, vt eum à veritate deflecterent. Et cum debeter addere: igitur debebatis ei credere, non infert hoc, sed ostendit, quod ipse non pro Christo testabatur, sed pro ipsis Iudæis, vt sic magis credant ei. Et ideo subdit.

h Ego autem non ab homine testimonium accipio, id est, testimonio hominis non indigeo. Aliter legit *quadam Glossa* dicens: Non sum contentus testimonio Ioannis; sed etiam alia induco, sed quidem non pro me induco Ioannem, vel aliud testimonium, sed propter vos. Vnde sequitur. i Sed hæc dico, vt vos salui sitis,] id est, vestram salutem construo per testimonia.

Vnde *Chrys.* Quod dicit. tale est: Ego quidem non indigebam huius testimonio humano, Deus ens, quia vero magis ei attenditis & omnibus digniorem fide putatis, & illi vt Prophetæ occurristis: etenim ciuitas ad Iordanẽ effusa est; mihi autem neque mirificati credidistis, propter hoc vos recolo testimonij illius. Sed ne dicant, quia ille quidem testatus est; nos autem non suscepimus, nec fide Δ dignum iu

* infideles socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. a Quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me] Hoc est contra inobedientes, & homines propriæ voluntatis. Et dicit *Bern.* quod sola propria voluntas ardet in inferno: tolle eam & iam non est infernus. *Matth.* 26. d. Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. *Isa.* 46. d. Vocans ab oriente auem, & de terra longinqua virum voluntatis meæ, id est, qui omnẽ voluntatem meam faciet. c Si ego testimonium perhibeo de meipso, &c.] Hoc est contra gloriosos & arrogantes, qui se iactant & commendant. *Prou.* 18 c. Iustus prius accusator est sui, non commendator. 2. *Cor.* 10 d. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat. *Prou.* 28. d Qui se iactat, & dilatat, iurgia concitat. d Alius est, qui testimonium perhibet de me: & scio, quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me.] Hoc est, quod dicitur *Prou.* 27. a. laudet te alienus, & non os tuum: extraneus & non labia tua.

† verũ. Propter hoc præsumens dixit, q. d. hoc cogitatis & dicere mihi proponitis, quod non est credendum mihi, quia testor de meipso.

Vnde sensus est: Testimonium meum non est verum,] vobis, siue secundum suspicionem vestrã. Secundum *Glossam* aliter soluitur. Si ego, homo solus: testimonium perhibeo de meipso,] id est, gloriam appetam purus homo. Testimonium meum non est verum, quia omnis homo mendax, id est, omnino homo, id est, purus homo, q. d. ego non habeo veritatem ab homine, sed a Deitate Sed secundum *Chrysostom.* vt diximus, loquitur secundum suspicionem Iudæorum: Non *Moraliter.* est verum vobis scilicet in hoc, primum dissoluit eorum altercationem, dicendo, scilicet, quod erant dicturi: & in ostendendo, quoniam nouit eorum ineffabilia mentis. Et in hoc ostendit primò virtutem suæ Deitatis, quia secreta cordis eorum intelligit: Deinde alias demonstrationes subdit manifestas, tres indicens testes eorum, quæ dixerat, scilicet opera, quæ ab ipso facta sunt, Patris testimonium, & Ioannis prædicationem. Et primò posuit minorem, scilicet eam, quæ Ioannis, dicens: Alius est, qui testimonium perhibet de me scilicet, Ioannes.

f Vos misistis ad Ioannem, & testimonium, perhibuit veritati; ego autem non ab homine testimonium accipio.] Hic instruimur etsi laudemur ab aliis; tamen propter nos hoc non affectemus.

Vnde benè dicit: Non ab homine testimonium accipio, quia omnis homo mendax; Deus autem verax, cuius testimonium & laudem debemus nobis quærere. *Chrys.* Si laudes amamus, eas, quæ à Deo sunt, quæramus. Nam quæ quidem ab hominibus laus est, simul, & apparuit, & periit, 1. *Machabæorum cap.* 2. g. Gloria hominis stercus & vermis est. hodie extollitur: & cras non inuenietur: quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius periit. Item *Chrysostomus.* Si videri & laudari à turbis amas, attrahe plebem Angelorum, & fias terribilis dæmonibus & humanarum laudum nullam habebis curam, sed omnia clara huius mundi ita conculcabis vt guttam & lutum: & videbis tunc manifestè, quoniam nihil ita animam defoedat, sicut gloriam amare: Non enim est possibile, qui hanc amat, vitam viuere crucifixam. i Sed hæc dico] de mea commendatione. k Vt vos salui sitis.] Nota, quod per textum in hoc loco instruimur, quando, & cur commendare

* nosipsos, vel

dignum iudicauimus. Ideò subdit. *a* Ille erat lucerna ardens & lucent. Ardens quantùm ad veritatem vitæ, & feruorem exequendi suum officium. Lucens verò quantum ad splendorem famæ, & opinionis, quæ de ipso erat. Hæc lucerna fuit accensa in sanctificatione, exposita in prædicatione, extincta in decollatione, de qua dicit *Psalm*, 131. Paraui lucernã Christo meo, &c.

a Ille erat lucerna ardẽs, *b* & lu-

Δ Vos

Moraliter. * nosipsos, vel commendari velle, & testimonium habere possumus. Primum est, quod laudem, vel testimonium non quæramus nisi à bonis, & de veritate, & sine placentia vana, vel corrupta affectione, & pro vtilitate aliorum, vt alij salui fiant.

De primo dicit *Sen.* Tantum fit tibi laudari à turpibus quantum ob turpia. *Pro.* 1. b. si te lactauerint peccarores, ne acquiescas eis. *Eccl.* 28. d. Sepi antes tuas spinis, & noli audire linguam nequam.

De secundo. scilicet, quòd nisi de vero debemus velle laudari, dicitur. 2. *Cor.* 12, b. Veritatem dicam; parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit ea me. De tertio dicitur. 1. *Cor* a 4 Mihi pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Item. *Galat.* 1. b. An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. De quarto dicitur 2. *Cor.* 12. d. factus sum insipiens, vos me coegistis. Et postea dicitur, omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram. Sequitur.

a Ille erat lucerna ardens,] charitate.

b Et lucens;] exemplo vitæ, & apertione doctrinæ. *Eccles.* 48 a. Surrexit Elias quasi ignis, & verbum eius quasi facula ardebat. Priùs oportet, quod homo sit ignis, vt in se ardeat, antequam verbum eius alios comburat. *Bern.* Qui non arder, non accendit: nusquam carbone mortuo accenduntur alij carbones. Nota, quòd Ioannes dicitur lucerna, non ignis. Fuit enim quasi radius Solis, non erat Sol. *suprà* 1. a. Non erat ille lux, sed lucerna, supple, quæ habet lumen ab igne: ita Ioannes à Christo. *Deut.* 4. d. Deus noster ignis consumens est. *sup.* 1. c. Non sum ego Christus. Item Ioannes dicitur lucerna: quia sicut lucerna debet præire Dominum, ita Ioannes Christum. *Psal.* 131. Paraui lucernam Christo meo. *Luc.* 2. g Præibis ante faciem Domini parare vias eius. *Malach.* 3. a Ecce mitto Angelum meum ante faciem meam, &c.

Item lucerna oleo nutritur, vel alio fomento: sic Ioannes gratia Dei proficiebat, & confortabatur, vt dicitur *Luc.* 1. g Puer autem crescebat, & confortabatur Spiritu, id est, gratia Spiritus sancti, quæ est nutrix Sanctorum.

Vnde *sap* 16 d. Omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebant. E contra dicetur de malis *Baruc.* 4. b contristastis nutricem vestram, id est, repulistis gratiam.

Item hæc lucerna fuit accensa in natiuitate, & in vtero, sicut dicitur *Luc.* 1. b. Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. Posita fuit super candelabrum in prædicatione, absconsa fuit, & recondita in carne, emuncta fuit in decollatione, non extincta. Lucerna enim licet videatur extingui, cùm emungatur; tamen clarior redditur: sic Sãcti licet tribulationibus premantur, vel morte etiam, tamen lucidiores redduntur. Vnde *Iud.* 7. f. Fractis laguncculis magis resplenderunt lampades, & territi sunt hostes. *Exod.* 1. c. Quantò magis filij Israel opprimebant, tantò magis crescebant, & multiplicabantur, *infrà* 12. a. Nisi granum frumenti, &c Ideò fides Sanctorum comparatur grano sinapis quod tritum maioris est virtutis *Matt.* 13. *Greg.* Qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia declarat. Et nota, quòd ista lucerna f B. Ioannes fuit ardens interiùs per charitatem, & lucens exteriùs dupliciter, quantùm ad conuersionem, & prædicationem. Vnde dicitur Lucifer. *Iob* 38. d. Nunquid producis Luciferum in tempore suo? In vita enim & doctrina alios illuminauit. Quantum ad vitam eius, & conuersationem exteriorem notantur tria, locus solitarius: asper vestitus: insipidus, & parcus cibus. In his dedit nobis exemplum ista lucerna De primo dicitur *Luc.* 1. g Puer crescebat, & confortabatur Spiritu, & erat in desertis vsque ad diem ostensionis suæ ad Israel. Et in hymno.

Antra deserti teneris sub annis
Ciuium turmas fugiens petisti,
Ne leui saltem maculare vitam famine posses.

Thren. d. Sedebit solitarius, & tacebit. De secundo dicitur *Matth.* 3. a. Ipse Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos. In quo confundimur de mollitie, & gloria vestium. *Matth.* 11. a. Quid existis in desertum videre hominem mollibus indutum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt. *Chr.* Omne vestimentum ad tres causas pertinet.

Ad speciem visionis, tale seruis Dei habere non conuenit. Ad delectamentum corporis, tale seruientibus non est Deo aptum. Ad tegumentum nuditatis, tale fuit Ioannis, non de lana, sed de pilis.

Item *Chr.* Si is qui tam purus erat, ad tam asperam vitam se cogebat, quam excusationem habebimus qui peccatorum onera portantes nos mollificamus? *Luc.* 16. e. Induebatur purpura, & bysso, &c. Contra quod dicitur *Eccl.* c. 11. a. In vestitu ne glorieris vnquam. 1 *Tim.* 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, &c. *Is.* 20 a. Vade & solue saccum de lumbis tuis, &c. *Ion.* c. 3 c. Surrexit Rex de solio, & abiecit vestimentum suum, & indutus est sacco; &c. De tertio, scilicet de parco victu, & insipido; dicitur *Mat.* 3. a. Esca autem eius erat locustæ, & mel siluestre. *Dan.* 10. a. Panem desiderabilem non comedi, &c. *Ps.* 101. Cinerem tanquam panem manducabam. *Ezec.* 4. b. Sume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem & milium, & vitiam: & mitte in vas vnum, & facies tibi panes. *Eccl.* 29. d. Initium vitæ hominis aqua, & panis: ista pertinent ad victum, & vestimentum: hoc ad vestitum: & domus protegens turpitudinem, hoc pertinet ad locum. *Ps.* 45

Ita ferè in omnibus religionibus fuit in initio, quod habuerunt victum tenuem, & vestitum asperum, & vilem, & locum, siue domum pauperem, & humilem, sed procedente tempore, conualescente iniqua consuetudine mutantur omnia ista, & redeunt ad formam sæcularem.

In vita *B. Bern.* legitur. Prima facie ab introeuntibus Claramuallem, per descensum montis Deus in domibus eius cognoscebatur, cum in simplicitate, & humilitate ædificiorum simplicitatem, & humilitatem inhabitantium pauperum Christi vallis muta loqueretur. Sic beatus Ioannes fuit lucerna lucens per vitam. Fuit etiam lucens per doctrinam. Docebat enim nescientes, qui erant in tenebris ignorantiæ.

Vnde habetur *Luc.* 3 b. quod docebat turbas, publicanos, milites, quid debebant facere. Item arguebat peccantes, vt Herodem. Item corripiebat obstinatos, & rebelles: vt Pharisæos. *Mat.* 3 b. Progenies viperarum quis demonstrabit vobis fugere à ventura ira? Comminabitur enim eis de præsenti dicens: Iam securis ad radicem arboris posita est. Et de futuro dicens: Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, &c.

Item erudiebat in via iustitiæ pœnitere volentes. Vnde *Mat.* c. 3. Pœnitentiam agite, &c.

Item facere fructus dignos pœnitentiæ. Hæc quatuor debet facere Prædicator: Docere, arguere, corrigere, erudire. Secundum illud *Tim.* 3. d. Omnis Scriptura diuinitùs inspirata vtilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia Docuit autem constanter, & humiliter, & prudenter. Constanter, sine timore. *sup.* 1. b. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicens: Hic erat quem dixi, &c. Ibi dicit *Chr.* Quid est, clamat? Cum fiducia, cum libertate, sine subtractione prædicat. Hoc est quod dicitur 2. *Tim.* 4. a. Insta opportunè, importunè, &c.

Item dicit Paulus *Act.* c. 20. f Contestor vos hodie, quia mundus sum à sanguine omnium; non enim subterfugi, quò minus annuntiarem vobis omne consilium Dei.

Item docuit humiliter sine elatione, quia cum tantus esset, vt etiam Christus putaretur: tamen dicit; non sum Christus, non sum Elias, non sum Propheta, non sum dignus, vt soluam corrigiam calceamentorum eius.

Talis est fidelis dispensator. *Bern.* Fidelis minister es, si de multa gloria Dñi tui, & si non exeunte ex te; tamen transeunte per te, nihil manibus tuis adhærere contingat. Item prudenter, quia cuilibet distribuit secundum quod competebat turbis, militibus, publicanis, Pharisæis, vt dicitur *Luc* 3. b. &c.

Talis est dispensator prudens. *Prou.* 14. d. Acceptus est Regi minister intelligens. Sic potest illud verbum exponi de beato Ioanne, de quo specialiter dixit Dominus Ille erat lucerna ardens, & lucens: Quod enim debet prædicatoribus conuenire. *Aug.* Sancti prædicatores lucernæ sunt: quia accensi sunt lumine veritatis, & feruent spiritu charitatis, & suppetit eis oleum gratiæ Dei. Si non essent lucernæ, non diceret illis Dominus: Vos estis lux mundi: *Mat.* c. 5. b Item lucerna quandoque accenditur, quandoque extinguitur; sed Sol semper manet in suo lumine, & calore: Ita Sancti non habent semper gratiam prædicandi, vel illuminandi, sed amittunt etiam aliquando

A a Vos autem voluistis exultare ad horam iu luce eius.] Hoc, quod dicit: Voluistis exultare in luce eius, ostendit, quòd susceperuut testimonium eius, & eum diguum fide reputabant. Vnde etiam non qualescumque miserunt ad eum, sed Sacerdotes & Leuitas. Hoc autem, quod dicit, Ad horam, demonstrat, quòd cito ab eo recesserunt, cùm non possent eum inclinare ad id, quod volebant. Statim enim calumniam inferebãt dicentes: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta. *Suprà* 1. d. Sed si testimonium Ioann. à quo citò recessistis, non mouet vos.

cens. a Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius. b Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. c Opera enim, quæ dedit mihi Pater, vt d perficiam ea, e ipsa opera, f quæ ego facio, g testimoniũ perhibent de me, h quia Pater me misit. Et qui misit me i Pater ipse testimonium perhibuit de me. k Neque vocem eius vnquã audistis, l neq; spe-

zat. Item lucerna cùm emungitur, tunc videtur extingui; sed fortiùs accenditur: & quod mortuum est in ea, aufertur: sic Sancti. Vnde 2. *Cor.* 12. e. Cùm infirmor, tunc potens sum. Item *in eadem.* Virtus in infirmitate perficitur. Item lucerna est lux intra vas. & si volumus, quod luceat extrà, oportet, quod vas sit lucidum & mundum, non obfuscatum, vel deturpatum: sic lux doctrinæ fulget in honestate vitæ, quia non est speciosa laus in ore peccatoris *Eccl.* 15. e. Item dicit. *August.* quod lucerna oleo nutritur, vento extinguitur & extincta putet: sic Prædicator nutritur oleo gratiæ; sed extinguitur vento superbiæ, & putet siue fœtet aliis per exemplum malæ vitæ. Et nota, quod patiuntur aborsum prægnantes animæ. Vel potest dici, quod lucerna est candela in vitrea, id est, fides & spes & charitas in anima. In candela enim tria sunt, lichnus & cera, & ignis. Lichnus, qui est ex multis filiis, est fides, quæ est ex pluribus articulis. Iste debet esse excussus ab aristis, scilicet ne credat sortilegiis & documentis vetularum. Et nota, quod lichnus quanto est intra candelam profundior, tanto est candela melior: sic fides, quanto de occultioribus est & quæ sunt *suprà* rationem, tanto magis meritoria est. Quia dicit † *Greg.* Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Cera, quæ est ex melle, est spes, quæ procedit ex puritate conscientiæ. Sepum fœtens est spes in carnalibus & terrenis. *Ierem.* 17. a. Maledictus qui confidit in homine & ponit carnem brachium suum. Ignis est charitas. *Luc.* 12. f. Ignem veni mittere in terram, &c. Et sicut ignis superior est in candela: ita maior horum est charitas. 1. *Cor.* 13. d. Hunc ignem, siue hanc lucernam extinguunt tria. Ventus superbiæ, siue flatus adulationis humanæ, aqua luxuriæ & gulæ, profunda obscuritas auaritiæ sicut qui candelam in pixide poneret, statim extingueret. Vt ergo ardeat, & luceat lucerna nostra, ab istis caueamos. Erat, inquit, lucerna ardens & lucens. Ardere debet homo charitate. lucere discretione *Bernar.* Charitas sine discretione erat: discretio sine charitate iacet. Vel ardete in nobis, vt boni simus: lucere, vt aliis simus vtiles & proficui. *Bernar.* Lucere vanum, ardere sanctum. lucere & ardere perfectum. Quidam volunt ardere tantùm in se. Et de talibus dicit *Ieron.* Sancta rusticitas tantùm sibi prodest, & quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantùm nocet, si destruentibus non resistat. Isti sunt pigri, sicut ille, qui abscondit in sudario pecuniam Domini sui. *Luc.* 19. c. Alij sunt, qui tantùm volunt lucere, vt hypocritæ & ficti. Lux enim, quæ est sine ardore, non est lux vera sed ficta, siue picta. Tales sunt sidera errantia. *Canon. Iuda.* d. Vtrunque autem debet habere sanctus Prædicator. Vnde *Timoth.* 4. d. Attende tibi & doctrinæ, insta in illis: sic enim teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. Sequitur. a Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.] Ita est de hominibus huius mundi, quando audiunt aliquem magnum Prædicatorem, cuius fama lucet: omnes sequuntur sed ad horam. Talis enim est gratia mundana & fauor popularis, statim decidit: quia non gratia mouentur, sed curiositate. Sicut dicitur *inf.* 6. c. quod sequebantur Christum propter signa quæ faciebat, id est, pro curiositate signorum. Vnde significantur hic in luce eius, non in ardore. Sequitur. b Ego autem habeo testimonium maius Ioanne: opera enim, quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea: ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me.] Maius est testimonium operum, quàm hominum, etiam Sanctorum. Vnde fatuissimus est, qui credit magis de se mendacibus & falsis hominibus, quàm propriis operibus: Et talium tamen infinitus est numerus, quos conscientia accusat; & tamen adulatio lenit, & iustificat, ita vt contra opera propria, quorum concij sunt, credant falsis testibus: Tales fascinati sunt. *Sap. quarto*, e. Fascinatio nugacitatis obscurat bona. Sequitur.

infrà 2. e.

al. † *Aug.*

In prologo Bib. *bliæ, cap.* 4.

b Ego autem habeo testimonium maius Ioann.] q. d. ita quidem Ioannes testatus est: [Ego autem habeo testimonium maius Ioanne,] i. quod efficacius vos cogat credere me esse verum Filium Dei. Quia sicut dicit *Chrys.* non poterant quidem dicere, quòd nihil esset de testimonio Ioannis, quia ad eum miserant & negare non poterant; sed possibile erat eos dicere, quia gratia testatus sit; hoc autem de operibus nullus dicere poterat: quia ipsi, qui sanabantur, etiam quemlibet insanientem conuicissent. Et ideò induxit.

c Opera.n. quæ de.mi Pat.] Per opera intelligit miracula, quibus nullus contradicere poterat. Per hoc, quod dicit: Quæ dedit mihi Pater, per generationem, supple, intendit probare, quia ista opera non erant possibilia alicui potentiæ creatæ, cùm ipsa fuerint supra omnem cursum naturæ. Per hoc, quod sequitur. d Vt perfic. ea.] notatur, quòd miracula data sunt ad instruendum ad fidem. Fides autem ex illa parte, qua est per auditum, iuuatur miraculis & doctrina, & huiusmodi adminiculantibus non causantibus ipsam. Et ideò subdit vlterà. e Ipsa ope.] miraculorum. f Quæ ego fa.] per meipsum, quod non faciunt alij Sancti. Ideò enim dicit. Quæ ego facio, cùm antè dixerit. Quæ dedit mihi Pater. Sancti enim non faciunt propriè miracula, sed propter merita eorum fiunt à Deo. g Testimonium per. de me] & hoc fortius est, quàm testimonium Ioannis. Nihil enim fortius est & incontradictibilius veritate, quæ sumitur ex parte rerum. Et hæc veritas est in testimonio operum; in testimonio vero Ioannis non fuit nisi veritas opinionis bonæ. Cuius rei verũ testimonium perhibeant opera, & etiam Ioannes aperit, cùm subiungit.

h Quia Pa. me. mi.] Et si ipse misit, vt talia opera perficiã, frustrà vos calũniamini, quod sim contrarius Patri talia opera faciẽs in die Sabbati, quæ non nisi ab ipso possum perficere. Sed incidit hic duplex dubium. Primum est, quia ipse non dicit, quod opera testentur, quod sit Filius Dei, sed quod Pater misit eum. Secundum est, quare non probat, quod par, vel æqualis sit Patri; sed tantùm vsque ad hoc ratiocinationem deducit quod non sit Patri contrarius, subiciens id quod vlterius sequitur ex his, quæ præposuit. Ad primum dicendum, quòd sicut patet ex suprà dictis, nihil ita Iudæos incitabat contra eum, sicut quòd se dicebat, naturalem Filium Dei esse, cùm viderent eum hominem esse mortalem & illud nulla vi sustinere poterant: & ideò, vt condescendant eis non id ponit in voce; sed relinquit eis hoc arguere ex his, quæ ipse dixit, & quæ iam susceperant. Ad secundum respondet *Chrys.* & bene dicens, vtraque erat ab operibus discere, & quoniam nihil contrarium facit, & quoniam par est ei, qui genuit, quod & præcedens constituit *infr.* 10 g. dicens. Si mihi non creditis, operibus credite, vt sciatis & credatis quia ego in Patre, & pater in me est. Sed quia maius & dignius testimonium erat testimonium Patris, quàm vtrumque istorum & minoris suspicionis: ideò consequenter transfert se ad illud dicens. i Et qui mi. me. Pa. ip. te. per. de me.] Et in Baptismo. *Luc.* 3. e. Et in monte. *Matth.* 17. a. Sed illud quidem, quod in monte fuit, non audierunt; illud vero quod in Baptismo, non attenderunt: & ideo non curauerunt; nihilominus tamen ipsum testimonium in se fortissimum fuit. Sed quia poterant dicere, etiam Moysi locutus est Deus, quid tu de voce ista gloriaris? præuenit hanc eorum suspicionem dicens. k Neque vocem eius vnquam audistis, quia nullam habet: vox enim pertinet ad indigentiam materialis naturæ. l Neque speciem eius]

Moraliter.

* gratiam, & resurgunt per pœnitentiam, sed Christus non. Vnde *sup.* 1. e. Super quem videris Spiritum sanctum descendentem & manentem super eum, hic est, qui bapti-

h Quia Pater misit me: & qui misit me, Pater ipse testimonium perhibuit de me, &c.] Nota in summa moralitatẽ, vt faciliùs nos expediamus. Hic per ordinem ponuntur quinq; testimonia, Ioan. operum, Patris, Scripturæ & Moysi. Hæc quinq. si habeamus, securi esse possumus de causa nostra & de hæreditate recuperanda: quia non solùm in ore duorum, vel trium, sed etiam quatuor, vel quinque stabit nostrũ verbum. Primus testis Ioannes, id est, gratia perhibet nobis testimoniũ de culpæ remissione. Vnde dicit illud. *sup.* 1. d. Ecce

* Agnus Dei

ciem eius,] id eſt, diuinitatem. *a* Vidiſtis,] quia inuiſibilis eſt omni creato. Et quod legitur *in Exodio*, & *in alius locis*, totum peractum eſt in ſubiecta creatura, ſicut vult *Chryſoſtomus* & *Auguſt. infrà 12. ſuper Geneſ.* Vnde dicit hic *Chryſoſtom.* Sicut dicens, quoniam, neque vocem eius audiſtis, propter hoc non dicit: quoniam habet quidem vocem; ſed non audibilem. Ita dicens, neque ſpeciem eius audiſtis: non hoc dicit, quoniam ſpeciem quidem habet, non autem conſiderabilem; ſed quoniam horum nihil circa Deum, & ideò neceſſe eſt Gloſate ſpeciem pro Deitate. Et infrà parum continuat *Chryſoſtomus*, id, quod ſequitur cum præcedente, ſic dicens: Et quod dico hoc, ais, non ſolù n, neque vocem eius audiſtis, neque ſpeciem eius vidiſtis, immò quod plus eſt licet præcepta eius credatis vos ſuſcepiſſe & detinere; tamen dico vobis, quòd ea non habetis in vobis. Et hoc eſt.

al. † quia vos putatis in ipſis.

ciem eius *a* vidiſtis. Et *b* verbum eius non habetis in vobis manens: *c* quia quem miſit ille, huic vos non creditis. *d* Scrutamini *e* Scripturas, † in *f* quibus vos putatis vitam æternam habere. Et *g* illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me: *h* & non vultis venire ad me, vt *i* vitam habeatis. *k* Claritatem *l* ab hominibus non accipio; ſed *m* cognoui vos: quia *n* dilectionem Dei non habetis in

a Et verbum eius non habetis in vobis manens.] hoc eſt conſtitutiones, legem, & Prophetas. Etſi enim Deus hæc conſtituit, tamen apud vos non ſunt.

c Quia quem miſit illle, huic vos non creditis.] Si enim ſurſum, & vbique deorſum docent Scripturæ, vt mihi credatis; vos autem non creditis, manifeſtum eſt, quoniam ſermo eius deſtitit à vobis. Sed quia habebant dicere: Si Moyſi non eſt locutus Deus, quia vocem non habet: ergo eadem ratione, nec tibi teſtatus eſt. Ideò inducit.

d Scrutamini Scripturas] q.d. in illis Pater teſtatur mihi, ſi eas intùs legatis. Et ideò, ſcrutamini, id eſt, diligenter inueſtigate intellectum, contenti ſola litera.

e Scripturas] illas.

f In quibus vos putatis vitam æternam habere.] Putatis dicit, vt oſtendat, quia nihil faciebant in Scripturis, niſi tantùm legebant literam, & ideò non habuerunt ſcientiam de vita æterna, ſed opinionem debilem, ſiue putationem.

g Et illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me] q.d. quas vos putatis vitæ cauſas, illæ de me teſtantur. Vnde patet, quòd ſolum impedimentum, quod non credatis, eſt in mala veſtra voluntate, quia ratio Scripturarum mihi credere ſuadet. Et hoc eſt, quod ſequitur.

h Et non vultis venire ad me,] q. d. Scripturæ teſtantur de me, & tamen per illas non vultis venire ad me, id eſt, credere in me. Et quanta ſit malitia, oſtendit per id, quod ſequitur.

i Vt vitam habeatis] quia nec magnitudo præmij poteſt vincere magnitudinem maleuolentiæ quæ ex inuidia naſcitur.

k Charitatem ab hominibus non accipio,] Iſta eſt vltima pars, in qua arguit eos de incredulitate. Et diuiditur in quatuor partes. In prima oſtendit, quod amore ſolius veritatis, & Patris arguit eos. In ſecunda annunciat eis pœnam, in quàm iuſto iudicio Dei traditi ſunt, quia eum non receperunt, ſcilicet quòd recipient operatorem erroris, ſcilicet Antichriſtum. Et hæc incipit, vbi dicit: ego veni in nomine Patris mei, &c. In tertia oſtendit eis cauſam obſtinatæ incredulitatis eorum, vbi dicit, quomodo poteſtis vos credere.] in quarta annunciat eis duriſſimam accuſabuntur apud Patrem ab eo, in quo maximè confidunt, ſcilicet à Moyſe, vbi dicit, nolite putare, quia ego, &c. *Chryſ.* ſic continuat ad præcedens. Ne putetur, inquit, hæc omnia dicere propter amorem laudis, vide quid iudicij. claritatem, id eſt, laudem, vel gloriam.

l Ab hominibus non accipio,] id eſt, non indigeo. Non eſt, ait, natura mea talis, vt indigeat ea, quæ ab hominibus eſt, gloria. Si enim Sol à lucernali lumine nequaquam ſuſcipit adiectionem, multò magis ego humana non indigeo gloria.

m Sed cognoui vos quia dilectionem, &c.] quaſi dicat, non vt me exaltem, iſta dico vobis Si enim tantum zelatis Deum Patrem, vt dicitis, cùm ex teſtimonio Ioannis, & operum, & Patris, & Scripturæ conuicti ſitis me non eſſe contrarium Patri; nunc mihi debebatis occurrere, & cum admiratione ſuſcipere, [Sed] ego, [cognoui vos,] quia non eſt ita, vt dicitis. *n* Quia dilectionem, &c.] ſed omnia facitis, vt timorem cordis veſtri & inuidiam conueletis: & ideò iuſto iudicio trademini alij qui

Δ ſeducet

Moraliter. * Agnus Dei. Gratia enim dicit, & oſtendit nos innocentes, facit enim redire ad ſtatum innocentiæ. Opera laborioſa, quæ facimus, perhibent nobis teſtimonium de pœnæ dimiſſione, quia labore operum ſatisfacimus. *Apocal.* 12. c. Opera illorum ſequuntur illos ad teſtandum pro ipſis: ſicut opera malorum ad teſtandum contra ipſos.

Vnde *Sap.* 4. b. Ex iniquis omnes filij, qui naſcuntur teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes ſuos. Tertius teſtis, id eſt, Pater teſtimonium perhibet de dilectione, & deuotione, quando homo feruidus eſt in oratione, & meditatione, & quaſi transfiguratur in nouam formam altioris vitæ.

Vnde dicit Pater ad eum *Matth.* 3. d. & 17. a. Hic eſt Filius meus dilectus in quo mihi benè complacui. Cum talibus enim delitiatur Dominus; *Prouerb.* 8. d.

Quartus teſtis, id eſt. Scriptura teſtimonium nobis perhibet de iugi ſtudio, & lectione ipſius legis diuinæ; Secundum illud *Pſ.* 1. In lege Domini voluntas eius: & in lege eius meditabitur die, ac nocte.

Quintus teſtis, ſcilicet, Moyſes teſtimonium perhibet de præceptorum impletione. *Eccleſiaſt.* 15. d. Si volueris mandata conſeruare, & conſeruabunt te. Sequitur:

d Scrutamini Scripturas, in quibus vos putatis vitam æternam habere: & illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me] Quidam non ſcrutantur Scripturas, non quærunt medullam Scripturæ, ſed ſuperficiem, & ideò non inueniunt Ieſum, non inueniunt ſapientiam, quæ eſt in profundo. *Pſalm.* 118. Beati, qui ſcrutantur teſtimonia eius. *Prouerbiorum cap.* 3. b. Beatus homo, qui inuenit ſapientiam: Quæ inuenitur in profundo Scripturæ. Scriptura enim eſt quaſi regio metallica, vbi inuenitur aurum, vt dicit *Chryſoſtomus*. *Prouerb. cap.* 2. a. Si quæſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam: tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei inuenies. *Iob cap.* 28. c. Trahitur ſapientia de occultis. *Matth. cap.* 13. f. Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro. Ager eſt Scriptura, theſaurus eſt ſapientia Dei, vel vita æterna, quæ ibi inuenitur. Vnde dicitur:

f In quibus vos putatis vitam æternam habere.] In Scripturis legendis, & ſcrutandis ſolùm, non eſt vita, ſed in faciendis. *Pſalm.* 18. In cuſtodiendis, id eſt, pro cuſtodiendis illis retributio multa, *infrà* 13. b. Si hæc ſcitis, beati eſtis, ſi feceritis ea. Ideò duo dicuntur *in Pſalm.* 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Ecce opus. Et ſequitur: Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, &c.

Item alibi *Pſal.* 1. In lege Domini voluntas eius, ad faciendum, ſcilicet, & in lege eius meditabitur, ecce ſtudium. Ideò errabant Phariſæi, qui in Scripturis legendis ſolùm vitam putabant habere.

Vnde Ieſum non inueniebant, licet ad Ieſum ducerent Scripturæ. Vnde ſequitur:

h Et non vultis venire ad me] per fidem operantem.

i Vt vitam habeatis,] quia ego ſum vita, *infrà* 14. a. Sequitur:

k Claritatem ab hominibus non accipio, ſed cognoui vos: quia dilectionem Dei non habetis in vobis.] Hæc eſt bona conſideratio contra laudem humanam, vt homo non quærat laudari à peccatoribus, quos ſcit eſſe inimicos Dei, & non habere eius dilectionem. Ideò dicit *Pſalm.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. *Seneca.* Tantum ſit tibi laudari à turpibus, quantum ob turpia. Et nota, quod dicit: Claritatem ab hominibus non accipio. Laus enim hominum non eſt claritas, ſed obſcuratio. *Sapientia* 4. c. Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona. Homines ſunt tenebroſi, vel tenebræ: & ideo claritatem non poſſunt conferre; ſed Deus, qui eſt Sol, claritatem confert conſcientiæ, cui teſtimonium reddit. *Sapientia* 6. b. Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit ſapientia. *Malach.* 4. a. Vobis timentibus Deus orietur Sol iuſtitiæ. Iſte Sol eſt in homine cauſa generationis, quia generat in anima prolem virtutum, & bonorum operum, & illuminat conſcientiam. Vnde *Sapientia* 4. a. O quàm pulchra generatio cum claritate. Cum generatione enim bonorum operum eſt claritas conſcientiæ, quia Spiritus reddit teſtimonium conſcientiæ, quod ſimus Filij Dei, ſicut dicitur *Rom.* 8. c. Et hæc eſt gloria, quæ à ſolo Deo

* eſt, &

vobis *a* Ego veni in oomine Patris mei, *b* & non accepistis me. Si *c* alius venerit in *d* nomiue suo, illum *e* accipietis. *f* Quomodo potestis voa credere, qui *g* gloriam abinuicem accipitis: *h* & gloriam, quæ à solo Deo est, *i* oon quæritis? *k* Nolite putare, quia ego *l* accosaturus sum voi *m* apud Patrem: est, qui *n* accusat vos, Moysea, in *o* quo vos speratis. Si *p* enim crederetis Moysi crederetis forsitan & mihi. *q* De me enim ille scripsit. Si *r* autem illius literis non creditis, *s* quomodo verbis meis credetis?

A seducet vos. Et hoc est, quod sequitur. *a* Ego ve in no. Pa. mei] sicut probatum est ex omnibus mihi testimoniũ perhibentibus. *b* Et non ac. me] per deuotionem fidei. Et ideò iustum est. *c* Si al. ve.] s. Antichristus. *d* In nom. suo.] quod falsè vsurpabit [illum ac.] Ita legitur hæc litera secundum expositores Latinos. Secundum Grucos iacet litera sic. Ego ve. in nom. Patris mei & nun suf. me; si alius ve. in no. pro. illum suf.] Et *Chrys.* legit sic. Antichristum hic ænigmaticè ostendit, quem irrefragabilem eorum indeuotionis pooit demonstrationé. si enim, vt amantes Deum me persequamini, multb magis in Antichristo facere vos hoc oporteret. Ille enim nihil tale dicit, neque missum esse à Patre, neque secundum voluntatem venire illius; sed contrarium omne tyrannicè ea, quæ in nullo sibi congruunt rapiens, & super omnia Deum seipsum esse dicens, sicut Paulus ait 2. *Thes.* a. b. Super omnia dictum Deum, vel culturam ostendentem seipsum, quoniam ipse est Deus. Hoc enim est in nomine proprio venire, ego autem noo ita; sed in nomine Patris mei veni. Et consequenter causam obstioationis eorum arguit dicens. *f* Quomodo potestis vos cre. qui glo. abin. ac] i. qui omnia agitis propter vanam gloriam: & tamen dicitis, quia hoc amore Dei facitis? Et hoc expressiùs patet per id, quod sequitur. *h* Et glo. quæ à solo Deo est, nooquæ] q. d. si hanc veram gloriam quæreretis: tunc amore Dei faceretis, quod facitis, sed tunc mihi crederetis. Et ostendens, quòd omnino sunt priuati venia, inducit etiam Moysen accusatorem eorum dicens *k* Nolite pu. quia ego] discretiuè debet legi, i. ego, ita quod non alius.

l Accusatutus sum vos apud Pa.] cuius obsequio voa facere hoc dicitis *n* Est, qui ac. vos, Moyses] qui ante me testificatus iniuriam passus est in his, quæ fecistis mihi. Et vt magis percutiat, eos inducit.

o In quo vos speratis,] quod, supple, intercessorem habeatis. Sed vnde constat hoc, quod Moyses accusabit eos, præcipuè cum Christus soluerit Sabbatum, quod Moyses præcepit obseruari? Ad hoc respoodet *Chrys.* sic dicens: Nimirum omnia hæc desuper habent constructionem. Cùm enim in confessionem deductum sit quoniam à Deo, venit, & ab operibus, à voce Ioannis, à testimonio Patris, manifestum est quoniam Moyses eos accusabit. Quod enim ille dixit *Deut.* 18. de nomine quoniam si quis venerit signa faciena, & ad Deum ducens, & futura prædicens cum veritate, cum omni obedire ei oportet persuasione? Et ideò inducit vlteriùs. *p* Si enim cre. Moy. cre. for. & mihi.] Et hoc quod dicit, forsitan, est irrisio increduli, non dubitatio Dei. Potest etiam dici, quòd in fide sunt duo, sicut dicit *Aug.* scilicet cogere & assentire. Ad primum poterat cogi ratio Iudæorum. Si enim Moyses idem dicit cum Christo, necesse est, quòd si ratio Iudæorum inclinatur in dictum Moysi, quod etiam inclinetur in dictum Christi, assensio verò, illa, quæ est ex parte voluntatis, cùm voluotas impossibilium sit, sicut dicit Philosophus, benè poterant inclinari ad Moysen ita, quod non inclinarentur ad Christum, & hanc libertatem, quæ est in illo credere, quod inducit ex parte voluntatis non rationis, notat hoc quod dicit fortè, quia dubium erat secundum comparationem ad causam immediatam, non dico secundum comparationem ad causam primam; & ideò simul erat dubium & certum. *q* De me enim il. scri.] *Deut.* 18. c. Et in multis aliis locis *r* Si au. illi. non cre.] in quo speratis, & in summa veneratione est apud vos, tanquam legislator vester & Dux, & per quem liberati estis de Ægypto.

s Quomodo ver. meis cre.] cùm me odio habeatis, & quæratis interficere, & dicatis Deo esse contrarium? Et ex hoc patet ratio & causa euideos, quare ipsi Iudæi præ omnibus recipient Antichristum, scilicet, quia ille odit Christum, & Christo omnino erit contrarius. Vnde cùm & ipsi odiant Christum, & nihil omnino possint suscipere amicabiliter de Christo, facillimè ad contrarium ipsius deuoluentur. Et nota malitiam eorum: quia cùm Christus dicit, quod Moyses de co scripsit, si aliquid benignitatis haberent, deberent quærere locum Scripturæ. Sed non cupiunt discere, sed victi testimoniis multis, quia contradicere non valebant obmutuerunt. Sicut enim dicit *Chrys. in hom.* 41. in fine. Talis est nequitia quodcunque quis dicat, vel faciat, non erigitur, sed manet proprium venenum obseruans.

* est & non ab homine. *a* Ego ve. in no. Pa. mei, & non ac. me] in affectu per amorem, in intellectu per fidem, in manu per operaoionem. *c* Si alius ve. in no. suo illum ac.] Alius, siue alienus est diabolus, qui recipitur contempto & repulso Christo. *Moraliter.*

Vnde *Isa.* 57. b. Iuxta me discooperuisti & suscepisti adulterum, dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis fœdus Et subdit causam, quare Dominus repellitur, quia gloria mundana appetitur. Et hoc est. *f* Quomodo potestis vos cre.] id est, ad humilitatem fidei vos inclinare.

g Qui gloriam abinuicem accipistis,] id est, acceptam habetis. Ad literam, qui credebant Christo, despiciebantur ab aliis, & extra Synagogam fiebant, & ideò pauci volebant ad Christum conuerti, quia amabant ab aliis honorari. Ita hodie gloria mundi omnea retrahit à seruitio Dei: & tamen maxima gloria est sequi Dominum, sicut dicitur *Ecclesiast.* 23. d Et hoc est, quod subditur.

h Et glo. quæ a so Deo est,] id est, gloriam conscientiæ in præsenti, & gloriam æternam in futuro, non quæritis. Hæc est magna insania, gloriam hominum, quæ stercus, & vermis est, quærere; & gloriam Dei repellere. 2. *Cor.* 10. d. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et idem dicitur *Ierem.* 9. g. *Chrysostom* Si laudes amaous, eas, quæ à Deo sunt, quæramus laudes. Nam quæ quidem ab hominibus est laus, qualiscumque fuerit, simul & apparuerit & perit.

Vnde *Psalm.* 9. Periit memoria eorum cum sonitu: & Dominus io æternum permanet. De hoc habes *supr. eodem* f. Ego ab homine testimonium non accipio.

k Nolite pu. &c.] Quia multa dixerat de se, & non credebant, poterat credere quis, quòd esset accusaturus, vel quod venerit in mundum, non ad saluandam sed ad perdendum, quod falsum est: quia venit quærere, & saluum facere, quod perierat, vt dicitur *Luc.* 19. b. Et *suprà* 3. b. Non misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum; sed vt saluetur mundus per ipsum. Ideò dicit: Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos, id est, quia venerim ad accusandum vos, apud Patrem: est, qui accusat vos, Moyses, q. d. ego non accuso voa, sed vestra transgressio. Moyses enim dicitur accusare, id est, trangressio. mandatorum legis per Moysen datæ. Vel.

k Nolite putare, &c.] q. d. non accuso vos solus, sed Moyses mecum, id est, non accusabimini in iudicio solùm pro contemptu mei, sed pro contemptu Moysi. Nota, quod Christus non est modò accusator, sed excustor apud Patrem; secundum quod dicitur *Hebr. septimo*, d. Semper viuens ad interpellandum pro nobis. Et 1. *Ioan.* 2. a Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. *Bern.* Magoum habes, ô homo, accessum ad Deum, vbi habes Filium ante Patrem: Matrem ante Filium, Filius ostendit Patri latus & vulnera. Mater ostendit filio pectus & vbera, Nec potest fieri vlla repulsa, vbi tot charitatis concurrunt insignia. *Mali in iudicio habebunt quinque accusatores.*

n Est qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis.] Per Moysen intelligitur hic Scriptura, siue lex, quæ data est à Moyse.

Vnde notandum, quod quinque habebunt mali in iudicio accusatores, siue testes contra ipsos. Primus est Creator.

Vnde *Iere.* 29. f. Ego sum Iudex & testis dicit Dominus. Secundus est creatura. *Sapient.* 5. d. Armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Item *in eodem.* Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos Item Scriptura, vt dicitur hic: Est, qui accusat vos, Moyses. &c. Item conscientia est testis. *Rom.* 2. c. Testimonium perhibente illis conscientia ipsorum, & inter se cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die, cùm iudicabit Deus occulta hominum Item culpa. Secundum illud *Iere.* a. d. Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te.

p Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi.] Qui enim crederet Scripturæ crederet inspirationi diuinæ, qua Deua loquitur in corde.

Vnde patet, quod qui repellunt gratiam, quia cor mouetur à Deo, non credunt veraciter Scripturæ Dei: De me enim ille scripsit, &c.

EXPO

EXPOSITIO CAP. VI.

POst hæc abiit Iesus,&c.]Ex his quæ tradunt Auctores ordinantes Euangelicam historiam,cogimur dicere, quod istud, quod hic dicitur, sit recapitulatio. Tempus enim Dominicæ prædicationis à Baptismo scilicet eius vsque ad suam Passionem solet diuidi in tres annos, & dimidium. Primus annus

CAP. VI.

POst *a* hæc *b* abiit Iesus trãs *c* mare Galilææ quod est Tyberiadis. Et *d* sequebatur eum multitudo ma-

computatur istud spatium, quod fuit in baptismo Christi, vsque ad Incarnationem Ioannis,vbi est annus: & quantum est ab Epiphania,vsque ad Pascha,pro anno dimidio computatur: secundus ab incarceratione Ioannis vsque ad mortem eius: tertius à morte Ioannis vsque ad Passionem Domini.Tradunt itaque auctores,vt habes *in quadam Gloss.circa principium Marci*,quod tres Euangelistæ, facta primi anni omnino prætermiserunt. Facta quoque tertij anni ferè omninò, de eis enim paucissima tetigerunt. Facta verò medij anni sufficienter prosecuti sunt. Ioannes autem,qui pro supplemenro scripsit Euangelium de factis medij anni,quæ alij plenè tractauerant,omnino siluit: quæ autem de primo, vel tertio, fuerant ab aliis prætermissa, suppleuit. Suppleuit itaque iam de primo anno mutationem aquæ in vinum,& primam eiectionem vendentium, & alia quædam. De tertio autem anno iam suppleuit sanationem paralytici, qui languidus steterat diu ad piscinam. De qua supra proximo. Et illuminationem cæci, de qua habebis in sequentibus.*inf.9.*b. Et suscitationem Lazari,*inf.11.*f. Vnde potest colligi, quod recapitulatio est, quod hic dicitur de refectione quinque millium.Si enim præmissa sanatio paralytici iuxta piscinam facta est in tertio anno, certum est factam esse post hanc refectionem, & non ante.Certum est,etiam quod in principio tertij anni circa Pascha facta est decollatio Ioannis,cui continuata est vtraque refectio quinque millium,quam hic habes, & *Mat.*14 b.& *Marc.*6.e. & *Luc.*9. b. Et quatuor millium de qua habes *Mat, c.* 15. d. & *Marc.* 8. a. Decollato enim Ioanne,fama Iesu ascendit statim ad Herodem,& putauit esse Ioannem,quem decollauerat,dicens: Surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in illo, & quærebat illum videre.quis esset Et hoc audiens Christus,abiit trans mare Galilææ, & secuta est eum multitudo quam refecit sicut dicitur hic,& *Mat.*14.Cum ergo constet hanc refectionem factam esse in principio tertij anni statim post decollationem Ioannis manifestum est,quod præcessit sanationem paralytici iuxta piscinam, quæ facta est in eodem tertio anno in Pentecoste, vt dictum est: & ita quod hic dicitur,est recapitulatio.

Alij dicunt,& fortè verius vt credo, quod tres Euangelistæ licet satis sufficienter prosecuti sint facta medij anni,tamen aliqua præmiserunt. Dicunt ergo præmissam sanationem paralytici medio anno factam ab aliis tacitam, & à Ioanne suppletam.

Et secundum istos non est recapitulatio,sed recta historiæ prosecutio, quia secundum hoc præmissa sanatio paralytici facta est in secundo anno, in Pentecoste, scilicet, & refectio, de qua hic sequitur, facta est in tertio anno in principio,scilicet, ipsius anni tertij, circa Pascha, scilicet sequens. Istud capitulum diuiditur in tres partes principales.

Primò agitur de miraculo panum.

Secundò, de transitu super aquas, ibi. Vt autem serò factum est,&c.

Tertiò, reprehendit Dominus † Discipulos,& instruit de cibo permanenti, ibi. Amen,amen dico vobis, quæritis me,non quia vidistis signa, &c. Et hæc pars protenditur vsque ad finem capituli de instructione eorum. Dicit ergo. *al.* † turbas.

a Post hæc abiit] & continuatur secundum ordinem temporis,quia prædictum signum factum est in festo Pentecostes; Istud autem circa Pascha sequens.*Gl.*aliter continuat. Quia per superiora verba Christus Deitatis suæ & humanitatis arcana monstrauit: Ideo Euangelista post hæc agit de isto miraculo,in quo quod Deus esset ostendit non verbo,sed facto.*Chr.*videtur sic continuare. Suprà offensi erant Iudæi de verbis eius: ideo mitigat nunc eorum furorem per suam secessionem.Vnde dicit, post hæc, quæ facta sunt.

b Abiit Iesus.] Et sicut patet *Mat.*14.vbi agitur de hac refectione,ipse secessit de Iudæa,quia Herodes quærebat eũ credẽs quod ipse esset Ioannes,qui à mortuis resurrexisset Vnde patet, quod iam decollatus erat Ioannes circa illud Pascha aut illud miraculum.

c Trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis.] Stagnum erat dulcis aquæ,quod influitur à Iordane, sed Hebraico idiomate dicitur mare,quia congregationes aquarum appellantur maria. Dicitur autem mare Galilææ, à regione adiacente. Dicitur Tyberiadis, à ciuitate, quæ supra stagnum sita est. Dicitur Genesareth à natura loci, quia ex se vndis crispantibus generat auras. Dicitur stagnum, quia stat aqua. Et nota, quod in hoc moraliter instruimur, vt dicit *Chr.* vt furori cedamus, sicut ipse facit. Et *sup.4.a.* Vt cognouit Iesus, quia audierunt Pharisæi, quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes, reliquit Iudæam, & fuit in Galilæam. Veruntamen in Galilæam modo abiens, non ad eadem vadit loca, ad quæ prius. Non enim in Chana iuit, vt *sup.*4.f. sed vltra mare.

d Et sequebatur eum multitudo magna,] populorum. Et subdit causam.

A Quia

Mystice. Mysticè. *a* Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis,&c.] Christus dicitur abire trans mare,quia semper in transitu fuit in mari huius mundi.In via enim peccatorum non stetit, vel sedit, vt dicit *Ps.* 1. sed per mare crucis transiuit mare sæculi præsentis, & venit ad gloriam Resurrectionis.Secundum illud *Mat.c* 9.a. Ascendens Iesus in nauiculam transfretauit, & venit in ciuitatem suam.

d Et sequebatur eum multitudo magna,] quia per prædi- Θ cationem,

Moraliter. Moraliter. *a* Post hæc abiit Iesus,&c.] Per Iesum intelligitur Prædicator,qui seipsum saluare debet per bonam vitam, & alios per sanam doctrinam: Secundum illud 1. *Tim.*4.d. Attende tibi, & doctrinæ, insta in illis: sic enim & teipsum saluum facies,& eos qui te audiunt. Et *Iac c.5.* d.Qui conuerti fecerit peccatorẽ ab errore viæ suæ,saluabit animam suam à morte,&c.Hic prædicator refecturus plebem verò prædicationis,primò mare huius sæculi transire debet,& elongare.

De quo *Ps.*103. Hoc mare magnum, & spatiosum. Et ascendere in montem vitæ eminentis, & tunc sequitur eum, id est, imitabitur, multitudo magna plebis.

Vnde *Gen.c.*12.a.Egredere de terra tua,& de cognatione tua, & de domo patris tui: & veni in terram quam monstrauero tibi, faciamque te crescere in Gentem magnam. *Exod. c.* 3.a. legitur quod Moyses pauit gregem, postquam egressus de Ægypto, & non ante. Similiter Iacob. *Gen. c.* 29.d. Nec legitur habuisse filios, nec pauisse gregem, donec egressus est de terra sua. Hoc est, quod dicitur.

d Et sequebatur eum multitudo magna.] Similiter qui egressus esset de amore mundi,multi peccatores sequerentur eius doctrinam,& vitam.

Vnde *Ezec.*3.c. Assumpsit me Spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ: benedicta gloria Domini de loco suo.

Ibi dicit *Greg.* Prophetam vox commotionis magnæ sequitur, quia post verbum prædicationis conuersorum, atque pœnitentium luctus audiuntur. Qui enim prius quieti iacebant in vulnere, tacti postmodum manu medicinæ, ad salutem redeunt cum dolore. De qua commotione dicit *Psalm.* Pedes eius steterunt, & mota est terra.

Et nota, quod dicitur hic:Multitudo magna, quia multa sunt peccatorum genera.Ipse etiam peccator multiformis est,quia habet diuersas formas,siue facies deformiratum: Secundum illud *Ps.*71. Et facies peccatorum sumitis. Induit enim lupi formam per rapacitatem, leonis, per superbiam, vrsi,per crudelitatem, & ita de aliis Sunt etiã multiformes, quantum ad diuersitatem,& multitudinem voluntatum & affectionum. *Pr.*13.a. Vult, & non vult piger.

Item *Pr.c.*15.a. Cor stultorum dissimile erit. Et secundùm diuersos affectus, diuersas habent linguas, & confusas. Et hæc est confusio labiorum, de qua habetur *Gen.*11.b.

Item secundum diuersa genera peccatorum, obtinent diuersa nomina nationum. Ammonites dicitur auarus populus,scilicet,turbidus. Conturbat enim domum suam, qui sectatur auaritiam, vt dicitur *Pr.*15.c. Moabitis, id est,ex patre diabolo dicitur superbus: Secundum illud, *inf.* 8.f.

a Quia videbant signa, quæ faciebat,] id est, miracula.
b Super his,] id est, de his.
c Qui infirmabantur.] Isti enim curiosi, non veri sequaces. Vnde dicit *Chr.* Non erat firmæ mentis ista secutio plebis. 1.*Cor.c.*14.d. Signa infidelibus data sunt, non fidelibus.

al. † Abiit. **gna, quia videbant signa, quæ faciebat b super his, c qui infirmabantur. d † Subiit ergo in montem Iesus, e & ibi sedebat cum Discipulis suis. f Erat autē proximum pascha dies festus Iudæorum.**

Alij sequebātur propter doctrinam, vt boni, vt *Mat.c.*7.d. Stupebant omnes in doctrina eius quoniam docebat eos vt potestatem habēs. Alij propter sanitatem habendam, vt infirmi. Vnde *Marc.c.*6.g. Percurrentes vniuersam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui se malè habebant circumferre, vbi audiebant eum esse: & quocunque introibat in vicos, vel in illas, aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos. Alij propter inuidiam, vt caperent eum in verbo, vt Pharisæi. *Luc.c.*14.a. Ipsi obseruabant eum. Alij vt pascerentur ab eo. Vnde *inf. eod.*c. Quæritis me, non quia vidistis signa; sed quia ex panibus manducastis, & saturati estis.

Quidam sequebantur,
- Vt viderent noua miracula: Hi curiosi.
- Vt comederent de panibus eius: Hi gulosi.
- Vt sanitatem recuperarent: Hi infirmi.
- Vt eum in sermone caperent: Hi Pharisæi.
- Vt doctrinam eius acciperent: Hi Discipuli.

Sed hic quærit *Chr.* Propter quid non dicit Euangelista illa signa. quæ sequebatur multitudo? Et ad hoc respondet quod iste Euangelista plus studuit enarrare sermones Domini & verba ad plebem, quàm signa. Vnde de signis vnius anni integri non ponit nisi de paralytico. *sup.*5.b. Et de filio Reguli. *sup.*4.g.

d Abiit] vel subiit. *Chr.* Abiit autem. *Aug.* Subiit ergo in montem Iesus. *Chr.* Propter quid ascendit in montem, & illic sedet cum Discipulis? Et respondet, propter id quod debebat fieri signum.

Item vt per hoc erudiat tumultus & turbationes fugere: Aptum enim quid est ad Philosophiam solitudo, deò sæpe solus pernoctat & orat. *Luc.* 6. c. docens eum, qui ad Deum vadit locum à tumultu purum inquirere. Vnde *Eccl.*38.c. Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, sapientiam percipiet, &c.

e Et ibi sedebat cum Discipulis suis.] Per hoc accusatur turba de pigritia, quia discipuli soli sequuntur.

f Erat autem proximum Pascha dies festus Iudæorum.] Et quidam dicunt, quod post hoc Pascha decollatus sit Ioannes. Sed per ea, quæ dicuntur. *Mat.* 14. b. de ista refectione, patet quod iam erat decollatus. Propter hoc alij dicunt, quod alia refectio est ista, de qua loquitur hic: & alia de qua loquitur *Mat.* 14. Quia ista facta ante Pascha, vt dicitur hic; illa autem facta est post decollationem Ioannis, qui post Pascha decollatus fuit, vt dicitur communiter.

Sed quærit hîc *Chr.* quare Christus non ascendit modò ad diem festum in Ierosolymam? Et respondet, quod per hoc soluit, & docet paulatim soluenda esse legalia. Occasionem autem secedendi sumpsit à Iudæorum nequitia, qui ei inuidebant.

Aliter. Δ Cum sublecationem Apostolorum multitudo Gentium conuersa est.

d Subiit ergo in montem Iesus] quia post transitum huius maris subiit in cælum in die Ascensionis.

e Et ibi sedebat cum Discipulis suis] cum Angelorum & sanctarum animarum turmis, cum quibus ascendit.

Secundum illud *Psalmo sexagesimoseptimo.* Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. *Exod. decimoquinto* c. Introduces eos, & plantabis eos in monte hæreditatis tuæ firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine. *Genes.* 32.c. In baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus turmis regredior. *Is.*63.a. Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus in Bosra.

f Erat autem proximum Pascha dies festus Iudæorum.] Per Ascensionem enim Domini fit proximus, & propinquus transitus in terram promissionis Sanctis, qui Pascha, id est, transitum habent pro festo, qui scilicet, gaudent de morte, & lugent de exilio. Secundum illud *Phil.*1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. *Iob c.*3.d. Qui expectant mortem, & non venit quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehementer, cum inuenerint sepulchrum.

Ideo dicitur dies festus Iudæorum, id est, verè confitentium.

Moralis. Tales enim confitentur, quia peregrini sunt & hospites super terram, vt dicitur *Heb.c.* 11.c.

* Vos ex patre diabolo estis, & desiderium patris vestri vultis facere. Philistæus dicitur gulosus, scilicet, potione cadens. Et sic de aliis.

a Quia videbant signa, quæ faciebant super his, qui infirmabantur.] Talis enim prædicator cæcos illuminat, claudos erigit, mortuos resuscitat, & cætera signa, secundum illud *Marci vltimo* d. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, & serpentes tollent, &c.

Item *Is.c.*11.b. Super foramina aspidis, & in cauerna Reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet.

Et *Iob c.* 26. d. Spiritus Domini ornauit cælos, & obstetricante manu eius, eductus est coluber tortuosus.

Primò enim oportet prædicatorem à lacte consolationis mundanæ retrahi, & virtutibus ornari, quod idem est, quod mare Galilææ, quod dulce est, transire, & in montem secedere, & post per eum potuerunt serpentes, id est, peccata à cordibus hominum euelli, & morbis sanari.

d Abiit,] vel, subiit ergo in montem Iesus] quod fit, quando prædicator, sicut dictum est, ascendit in eminentiam vitæ.

Secundum illud *Is.*40.b. Super montem excelsum ascende, &c.

e Et ibi sedebat cum Discipulis suis.] Sedere in monte, est de altitudine vitæ non retroducere. Secundum illud *Iob* 27.a. Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram. *Rom.* 8.g. Quis nos separabit à charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, &c. In hunc montem quidam ascendere volunt, quibus dicitur in Loth. *Gen.*19.d. In monte saluum te fac: sed non audent. *Deut.* 5 a. Timuistis ignem, & non ascendistis in montem. Hi sunt, quos terret sonitus folij volantis: qui timent pruinam: qui trepidant, vbi non est timor: qui fingentes sibi tentationes venturas, non audent pœnitentiam aggredi.

Sed nota, quod Iesus in monte sine Discipulis non sedet: quia sic prædicator, vel Prælatus debet studere ad vitam propriam, quatenus alios non deserat, sed cum eis sit per solicitudinem, & curam. *Actorum capitulo* 20.f. Attendite vobis, & vniuerso Gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam.

Vel aliter. Mons est altitudo contemplationis, in quem debet Prædicator ascendere cum Discipulis suis, quia in oratione, & meditatione debet omnia interiora sua colligere à vanitate sæculi, & præparare se antequam audeat prædicare verbum Dei. *Gregorius.* In contemplatione hauriunt, quod aliis per prædicationem effundunt. *Apocalypsis cap.* 8.b. Angeli septem, qui habebant septem tubas, præparauerunt se, vt tubâ canerent.

Per quos intelligitur vniuersitas Prædicatorum, qui licet habeant omnem scientiam, quæ per septem tubas intelligitur, debent tamen se præparare ob reuerentiam verbi Dei.

f Erat autem proximum Pascha dies festus Iudæorum.] Tunc enim præcipuè confluunt homines ad confessionem & transeunt de vitiis ad virtutes, cum prædicator prius montem vitæ eminentis, vel arcem contemplationis ascenderit. Merito enim Prædicatorum conuertuntur multi ad Deum.

Et dicitur Pascha dies festus Iudæorum, quia soli Iudæi, id est, confitentes peccata sua, faciunt istum transitum de membris diaboli in corpus Christi, de culpa ad gratiam, de vitiis ad virtutes, de seruitute diaboli in libertatem regni, de exilio vitæ præsentis ad patriam æternæ fœlicitatis.

Talis dies est dies festus Iudæorum. Homo enim, qui veraciter ore confitetur peccata sua, & quantum ad cor transit, id est, recedit à peccato, Deo, & Angelis & sibi, & toti Ecclesiæ facit festum & gaudium. *Luc. c.*15. b. Gau-

* dium est

a Cum subleuasset ergo oculos Iesus,] sursum, vel quia priùs circa suos Discipulos oculos habebat.
b Et vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum] quæ stabat inferius.
c Dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi?] Ecce pater, de quibus tractabat cum Discipulis, de operibus, scilicet misericordiæ.
Chr. Hic ostenditur, quod nunquam inaniter sedebat cum Discipulis suis, sed diligenter loquens quid ad eos, & docens, & conuertens eos ad seipsum, &

dæorum. a Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & b vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dicit c ad Philippum: vnde ememus panes, vt manducent hi? d Hoc autem dicebat e tentans eum: f Ipse enim sciebat, quid esset facturus. g Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit h vnus ex Discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri,

consedebant fortassis, quasi in corona, adinuicem se videntes: in quo apparet eius procuratio & solicitudo, & eius humilitas, & condescensio. Dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi? Contra: Alij Euangelistæ dicunt, vt *Mat.c.*14.b. *Marc.c.6.*e. & *Luc.c.9.*b. quod Discipuli venerunt dicentes Iesu, vt dimitteret turbas ire ad emendas escas: hic autem inducitur Philippus primò interrogatus à Iesu.

Ad hoc respondet *Chr.* Mihi videntur vtraque esse vera; sed tamen non in eisdem facta temporibus: sed illa, quæ alij Euangelistæ dicunt esse, esse antiquiora his, quæ dicit Ioannes, quasi dicat *Chr.* primò dixerunt Apostoli ad Iesum, vt dimitteret turbas, vt dicunt alij Euangelistæ: postea autem ipse allocutus est Philippum, vt dicit iste Euangelista.

Et nota, quod Christus potius alloquitur Philippum: quia nouit quis Discipulorum magis indigebat doctrinâ: Hic enim est, qui dicit *inf.* 14.a. Domine, ostende nobis patrē, &c. Propterea eū interrogando erudit, dicens, Vnde ememus panes, &c. Nam si statim miraculum fecissent, non tantum appareret ideo cogit eum prius confiteri inopiam, vt cognoscens, in qua necessitate erat, certius discat eius, quod debebat fieri, miraculi magnitudinem. Et habetur simile: *Exod.c.*14.a. Quia Dominus non prius fecit signum, quàm interrogaret, quid est in manu tua? Quia enim inopinabilia, quando repentè & subitò contingunt, in obliuionem eorum, quæ erant apud nos prius inducunt: ideo eum in confessione præsentis necessitatis illigauit, vt stupore facto ex miraculo memoriam eorum, quæ confessus est, non possit abiicere: & præterea vt à comparatione prioris status discat magnitudinem signi. Istæ sunt rationes, quare interrogauit.

Tertia ratio est ad probationem ipsius: vnde sequitur.
d Hoc autem dicebat tentans eum,] id est, probans, non ignorans tamen, quid erat responsurus. Et habetur simile *Gen.c.*22.a. Tentauit Deus Abraham, & dixit: Accipe filium amabilem, quem amasti Isaac, &c. Et loquitur humano modo, vt dicit *Chr.* Sicut enim cum dicitur: Scrutans corda Deus, non ignorare scrutationem ostendit, sed certissimæ cognitionis: Ita vtique & cum dicitur, quoniam tentauit, nihil aliud significat, quàm quoniam sciebat certissimè; sed & aliud est dicere scilicet quoniam approbatorem eum faciebat. Est ergo sensus.
e Tentans,] id est, probans, & in certissimam sui cognitionem per hoc inducens. Et ne propter † dictionis infirmitatem suspiceris aliquod inconueniens: ideo Euangelista subdit. *al.* † intellectus.
f Item enim sciebat, quid esset factutus.] Eodem modo sciebat, quid ille responsurus. Vnde non ignorando quæsiuit, sed probando.
g Respondit ei Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat,] quasi dicat, nescio, vnde emantur panes, vel vnde reficiantur plebes: quia si haberemus tot panes, non sufficerent; multò minus possumus, cum nihil habeamus.
Et est verbum infirmi adhuc in fide, quia non credebat paucis tot refici posse.
Determinato igitur hoc de Philippo, determinat de alio Discipulo, qui aliquantulum in fide perfectior erat. Vnde sequitur.
h Dicit ei vnus ex Discipulis eius, &c.] eadem simplicitate quâ & Philippus, id est, consimili, quia vterque adhuc infirmus in fide.
Et notificat istum à disciplinatu, cum dicitur [ex Discipulis eius.] A nomine. [Andreas,] à genere, [frater Simonis Petri.] Per quod innuitur, quod

A Petrus

* dium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. *Esther c.* 8.d. Iudæis, id est, confitentibus noua lux oriri visa est, gaudium honor, & tripudium, apud omnes populos, vrbes & prouincias quocunque Regis iussa veniebant, mira exultatio, epulæ atque conuiuia & dies festus, intantum, vt plures alterius Gentis & sectæ eorum religioni & cæremoniis iungerentur: Grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaserat. Sequitur. *Moraliter.*
a Cum subleuasset ergo oculos Iesus.] Prim in † prædicatione debet Prædicator oculos ad Deum dirigere: Secundum illud *Ps.* 122. Ad te leuaui oculos meos, &c. Et postea se ad considerandum fructum subditorum conuertere. Vnde sequitur. *al.* † oratione.
b Et vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum.] In hoc enim instruimur, vt nec ea, quæ Dei sunt negligamus: nec ea quæ proximi.
Vnde 2.*Cor.*5.c. Siue mente excedimus Deo, siue sobriè sumus, &c.
c Dicit ad Philippum, vnde ememus panes, vt manducent hi?] Quod est, quando Prædicator videns multitudinem plebis expectantem pastum prædicationis, conuertitur ad seipsum, disquirens, quid habeat in intellectu suo, quo possit populum satiare.
Philippus enim interpretatur os lampadis, & significat intellectum, qui est quasi os & ianua cordis. Quia sicut homo primò cibum recipit in ore, & masticat, & postea transmittit in stomachum, & inde nutritur: sic primò recipitur verbum in intellectu per cognitionem, quasi in ore, & postea decoquitur in stomacho affectus per amorem, & demum transmittitur ad omnia verba per operationem. Prædicator ergo loquitur ad Philippum, vnde emat panes, quando homo cogitat, quod de intellectu & studio suo non habet, vnde alios satiet, quasi dicat, hoc modo: non sufficit studium meum, vel ingenium, vnde hoc possem habere, quod sufficiat tantæ turbæ.
d Hoc autem dicebat tentans eum,] id est, probans, quia hoc debet dicere homo, non per desperationem; sed propter probationem & elationis depressionem, ne sibi attribuat, quod non habet ex se.
f Ipse enim sciebat, quid esset facturus,] ex Dei munere, cuius est panes multiplicare: sicut & Christus non habuit ab homine, quod multiplicaret panes, sed ex Deitate.
Et in hoc significatur, quod licet non satis confidat, quod habeat donum prædicandi, debet ingenium suum & intellectum scrutari, vt videns suum defectum confiteatur. Vnde sequitur.
g Respondet ei Philippus, ducentorum denariorum, &c.] Ita respondet intellectus hominis sibiipsi, id est, hoc intelligit homo, & cognoscit, quod non sufficit ad prædicationem perfectio duorum talentorum, scilicet, scientiæ & eloquentiæ, nisi etiam adsit donum gratiæ diuinæ.
Vnde *inf.* 15.a. Sine me nihil potestis facere. *Pr.* 22.a. Super aurum, & argentum gratia bona. Quia magis necessaria est gratia, quam scientia, & eloquentia: & ideo super hoc esse potest accumulatiuum, quia scientiæ & eloquentiæ necessaria est additio gratiæ. *Greg.* In vanum laborat exterius lingua prædicatoris, nisi intus operetur gratia Saluatoris. Isti sunt tres panes, quos petere debemus ab amico. *Luc.* 11.a. Amice, accommoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me: nec habeo quod ponam ante eum. *Is.* 3.b. In domo mea non est panis, neque vestimentum.
h Dicit ei vnus ex Discipulis eius: Andreas frater Simonis Petri.] Petrus interpretatur agnoscens, & significat fidem cuius frater est Andræas, qui interpretatur virilis & decorus statione, & significat spem, quæ semper viriliter agit, & sursum se erigit.
Quando igitur videt homo: quod per scientiam & eloquentiam non sufficit, & de se diffidit, sperare debet, & confidere de Deo, quod si affectuosè ad

* Deum

A Petrus senior erat ætate, sicut dicit *Gl. sup.* 1.

a Est puer vnus hic. *Gl.* Iste puer, vel vnus ex Discipulis fuit, vel aliquis de turba.

b Qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisces.] Sicut dicit *Chr.* excelsior Philippo erat in fide Andræas, sed non perfectus.

Est *a* puer vnus hic, *b* qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: *c* sed hæc quid sūt inter tantos? *d* Dixit ergo Iesus. *e* Facite homines discumbere. *f* Erat autē fœnū multū in loco

Æstimo autem, quod non simpliciter dixit hoc ex se, sed quia audierat Prophetarum miracula & signum quod fecerat Elisæus de panibus 4. *Reg.* 4. g. vnde & aliquantulum credens hoc commemorauit. Sed quia non ad perfectionem fidei venerat, subdit.

Matt. 14. b. *Marc* 6. e. *Luc.* 9 b.

c Sed hæc quid sunt inter tantos?] Hoc imbecillitatis fuit. Credebat quod à paucioribus pauciora, à pluribus plura fecerat, qui mirificabat, quod non erat verum.

Similiter enim erat ei facile & pluribus & à paucioribus facere manere panum naturam. Non enim materia subiecta indigebat; sed ipsis creaturis vtitus ad materiam miraculorum, vt ostendat se esse auctorem eorum, contra Marcionem & Manichæum.

Ideo etiam sicut diximus *sup.* 2. non creauit nouum vinum, sed de aqua fecit, & hic similiter non nouos panes creat, sed multiplicat iam procreatos. Et est notabile hic, quantum ad instructionem nostram, quod Discipuli dicuntur habere tales, & tam paucos panes.

Vnde dicit *Chr.* Discamus hinc nos, qui voluptati attendimus, quæ comedebant mirabiles viri, & magni, Christus scilicet, & Apostoli: & quantitatem eorum, quæ inferebantur ad mensam magnam, quia quinque tantum: & qualitatem, quia hordeacei, vilitatem mensæ eorum videamus, imitemur.

d Dixit ergo Iesus.] Continuatur sic. Sic desperauerat vterque Discipulus, vt dictum est. Quia ergo sic desperauerant, idcirco mirificaturus dicit.

e Facite homines discumbere] quia comesturos. Idcirco enim prius quæsierat ab eis vt prius confessi rei difficultatem, postea cum factum fuerit, magis discant Dei virtutem. Et quia posset quis quærere de aptitudine loci ad recumbendum, ideo determinans subdit.

f Erat au. fœ. mul. in lo.] illo, licet hoc factū sit ante Pascha.

Moralit.

A In terra

* Deum conuertatur, dabit ei Dominus verbum, & verbo affectum ad populum pascendum. Remittit ergo Andræas, id est, spes hominem ad puerum, id est, ad purum affectum, dicens.

a Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces.] Iste puer est affectus, qui semper debet recurrere ad Deum, sicut puer ad matrem. Vnde *Ps.* 130. Sicut ablactatus est super matre sua, &c.

Item *Ps.* 122. Sicut oculi ancillæ, &c. *Ps.* 24. Oculi mei semper ad Dominum, &c. Affectus etiam debet esse puer, id est, puer in se sine macula per innocentiam vel pœnitentiam.

Et debet esse, vnus, quantum ad proximum per concordiam fraternam. Vel vnus, id est, non diuisus, non discurrens per vanitates & insanias falsas, quia mens diuisa non impetrat. Et debet esse plenus, vt habeat quinque panes hordeaceos in memoriam Passionum Domini. Qui panes quia reficiunt, & dicuntur quinque, propter numerum vulnerum & hordeacei propter asperitatem tormentorum. Suadet ergo spes recurrere ad affectum, & de affectu compassioni ministrare plebi panes, id est, verba de passionibus & vulneribus Christi: Sicut Apostolus 1. *Cor. c.* 2. a. Nihil me iudicaui scire inter vos, nisi Iesum-Christum, & hunc crucifixum. Isti panes sunt hordeacei, quia cum asperitate quadam & amaritudine mentis debet recoli passio Christi.

Vnde *B. Bernard.* Væ tibi ô amaritudo peccatorum meorum, propter quam tollendam tantam, bone Iesu, oportuit te pati amaritudinem. *Cant. c.* 1. d. Fasciculus myrrhæ Dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur.

Sed nota quod cum panibus adduntur pisces: quia non est amaritudo sine consolatione. *Psal.* 93. Secundum multitudinem dolorum meorum, &c. Et 2. *Cor. c.* 1. e. Sicut abundant passiones Christi in nobis: ita & per Christum abundat consolatio nostra.

Et nota, quod nos sumus sicut pueri, qui datis sibi pane & pisce, panem reiiciunt, & piscem comedunt: ita nos quod dulce est, retinemus: quod amarum est, reiicimus. *Pr. c.* 1. d. Manè consurgent & non inuenient me, eo quòd exosam habuerunt disciplinam, quasi dicat, non habebunt piscem, id est, consolationem in me: quia nolunt habere panem disciplinæ.

Duo autem pisces, sunt spes & charitas. Spes quidem piscis marinus est, quem Petrus trahit hamo suo de mari, id est, de tribulatione. *Mat. c.* 17. d. Quia tribulatio patientiā operatur, patientia probationem, probatio verò spem. *Rom. c.* 5. a. Charitas verò piscis est aquæ dulcis, & piscis mundus secundum legem, qui habet pennulas benignitatis: quia benigna est in subueniendo miseris: & squammas patientiæ, quibus munitur.

Vnde 1. *Cor.* 13. Charitas patiens est, benigna est. De his dicit *Ps.* 88. Ponam in mari manum eius sinistram, scilicet, spem in tribulationibus, & in fluminibus dexteram eius, scilicet, in bonis charitatem, vt sit læua sub capite, & dextera in amplexu. *Cant* 2. b.

Et nota, quod plus debet homo comedere de pane, & vtilius est ei, quàm de pisce. Ita Dominus in præsenti plures dat tribulationes. Modò enim est tempus tribulationis. *Is. c.* 37. a. Dies tribulationis & angustiæ dies hæc.

Item rarò & non quotidie, sed in festiuis diebus dat pauper homo pisces familiæ suæ: ita Christus suis non semper dat consolationes, sed rarò & in claris festis. Vnde *Bern.* Rara hora & parua mora. Et hoc est, vt auidius quæratur delectatio æterna.

Vnde *Cant. c.* 1. d. dicitur. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. Sed non dicitur hoc de Botro Cypri.

Secundùm *Bern.* Quinque panes:
- Vtilitas vestium.
- Maturitas sensuum.
- Temperantia gulæ.
- Custodia linguæ.
- Labor manuum.

Vel, Quinque panes:
- Cognitio sui.
- Pudor commissi.
- Dolor amissi.
- Timor inferni.
- Cognitio mundi.

Duo pisces:
- Fides.
- Pœnitentia.

Duo pisces:
- Fides.
- Spes.

c Sed hæc quid sunt inter tantos?] ita dicit homo sibiipsi: Præsto sunt panes, id est, passiones Christi; sed hæc parum prosunt multis: non sufficit eis prædicatio pœnitentiæ, volunt subtilia sibi prædicari. 1. *Cor.* 1. d. Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum; Gentibus autem stultitiam. Sed *Is.* 19. b. dicitur: Confundantur omnes qui operantur linum, plectentes & texentes subtilia.

Vel aliter. Hæc quid sunt inter tantos, quasi dicat non valet prædicatio mea: quantumcunque sit de bonis, nisi adsit gratia Saluatoris, quæ verba multiplicet, & efficaciam satiandi donet.

d Dixit ergo Iesus, facite homines discumbere.] Sic homo spe confortatus, & habens fiduciam in Domino, licet se insufficientem videat, tamen intellectum & ingenium suum & affectum, & omnes sensus & membra applicat, & præmittit quasi ministros ad parandam mensam, sperans de Domino quod cibum apponet & multiplicabit, secundum illud *Ps.* 67. Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. *Marc c.* 8. a. Accepit Iesus septem panes gratias agens, & fregit, & dedit Discipulis suis vt apponerent turbæ.

Sic Dominus prædicantibus dat septem panes, id est, vniuersam refectionem Scripturæ. Et frangit, quia Scripturam eis aperit: Et hoc facit, non vt abscondant, sed vt turbæ apponant: quia qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. *Pr.* 11. d. *Tob.* 4. b. Si multum tibi fuerit, &c.

f Erat autem fœnum multum in loco.] Per fœnum intelliguntur homines carnales, vel carnalitas hominum, quia omnis caro fœnum. Ibi ergo est prædicandum vbi sunt carnales homines & peccatores, & qui non habent panes. *Is.* 40. b.

Contra illos, qui nolunt nisi in locis religiosis, vel Parisiis prædicare, vbi nimis abundant panes.

Contra quos dicitur *Isaia capitulo sexagesimo-tertio* a. Vt mederer contritis corde & prædicarem

* captiuis

A In terra enim illa circa Pascha habentur noua grana, & præcipiuntur offerri in Pascha. *Leu.* 23. b. & postea ponebant falces in messe. Vnde cum collectio fœni antecedat messem, non est mirum, si tunc erat fœnum in loco, & etiam propter vicinitatem aquæ. *Chr.* Discipuli cum desiderio discumbere fecerunt turbas.

B

Matt. 14. b. *Marc.* 6 f. *Luc.* 9. b. 36. *dist.* c. *qui ecclesiasticus.*

a Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Numerus virorum ponitur ab Euangelista ob stuporem magnitudinis miraculi. Et nota, quod discubuerunt secundum ordinationem Apostolorum, quib. hoc iniunxerat Dñs. Apostoli. n. confestim obedierunt, & non tumultuati sunt, neque dixerunt, quid est hoc, qualiter iubet turbam recumbere, nullo adhuc cibo parato; sed ante visum signis credere inceperunt, qui in initio decrediderant, & dixerant. Vnde ememos panes, &c. Hoc autem secundum *Chr* lucrati sunt ex interrogatione Domini priori, & ex eo etiam, quod ita securè nondum fractis panibus iussit eos recumbere, ac si essent omnia parata, mentes eorum suscitauerat ad fidem.

a Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Accepit b ergo Iesus panes, & cum c gratias egisset, distribuit discumbentibus. d Similiter & ex piscibus quãtum e volebat. Vt autẽ impleti sunt, dixit f Discipulis suis. g Colligite, quæ superauerunt fragmenta, ne pereant.

b Accepit ergo Iesus panes.] Iam eos multiplicauerat secundum *Chr*. Dicit enim sic: Nondum panibus apparentibus miraculum fecit: vt discas quoniam non entia, vt entia ei subsistunt, secundum illud Apostoli. *Rom.* 4. c. Qui vocat non entia, vt entia: siue qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt, &c.

c Et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus] per se & per Apostolos. Hic quærit *Chr*. Quando paralyticum curat, non orat. *sup.* 5. b nec quando mare compescit. *Mat* 8. c. nec quando mortuum erigit. *Mat.* 9 c. cur ergo in panibus hoc facit? Et hoc soluit *Chr* tripliciter.

Primò quia per hoc vult ostendere, quod qui comestionem incipiunt, gratias agere Deo oportet.

Secundò, quia in minoribus miraculis maximè hoc facit: vt discamus, quoniam non indigens auxilio, sed condescendens hoc facit. Si enim indigens in maioribus maximè hoc fecisset vnde ex hoc, quod maiora facit cum auctoritate, ostenditur, quod quando erat in minoribus, hoc facit, non est indigentia, sed condescensiuè.

Tertiò soluit, quia coram turbis orat: vt ostendat quoniam Deo non est contrarius. & per gratiarum actionem destruat suspicionem populi. Quando verò sine turbis facit aliquod signum, non ita oportet orare.

d Similiter & ex piscibus, quantum volebat] *Chr*. Ex subiectis piscibus nunc factum est miraculum, post resurrectionem verò non de materia subiecta, sed de nihilo, *inf.* 21. vt scias, quoniam neque modo indiguit materia; sed vt obstruat hæreticorum ora

Item alia ratio, quare ex subiecta materia non facit: vt non phantasia esse credatur, quod factum est. Huius etiam gratia voluit fieri reliquias, & præcepit colligi & reponi.

Vnde sequitur. e Vt autem impleti sunt,] id est, saturati. f Dixit Discipulis suis,] non turbis: quia Discipuli erant seruitores.

g Colligite, quæ superauerunt, fragmenta, ne pereant. Hoc autem non ad ostentationem & gloriam suam fe-

Moraliter.

A cit

* captiuis indulgentiam & clausis apertionem. Et *Ps.* 59. In Idumæam extendam calceamentum meum, &c. *Mat.* 9 b. Non est opus valentibus Medicus, sed malè habentibus.

a Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.] Per quod significatur, quod qui verbo Dei audiendo volunt attendere, & mensæ Domini participare, debent sensus suos arcere, & eis dominari perfectè, vt dicit *Glos.* Contra illos, qui veniunt ad sermones, vt videant, & videantur, & concupiscant, & colloquantur cum mulieribus. *Is.* c. 28. c. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus.

b Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus.] Primò accipiendi sunt panes, post cum gratiarum actione distribuendi. vt prius habeat verbum in manu, quàm in lingua. *Act.* c. 1. Cœpit Iesus facere & docere. Et bene distribuendo, debet prius gratias agere, id est, orare pro bonis habendis, vel gratias referre pro habitis, sicut Paulus dicens in Epistolis suis, frequenter incipit à gratiarum actione. Et nota quod dicit, distribuit, id est, diuersis tribuit, vnicuique secundùm modum & statum suum, non vni tantùm, *Matt.* c. 24. d. Quis putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore.

d Similiter & ex piscibus, quantùm volebat:] Contrà illos qui inuitis prædicant, & tædio afficiunt auditores præ nimietate. *Esther* 1. b. Vinum abundans & præcipuum ponebatur: nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum.

Nota plures panes.

Et nota, quod dicit, similiter & ex piscibus. Non solum panes, sed etiam pisces debet Prædicator offerre, vt aliquando dura & cũ duris consolatoria intermisceat. Possunt autem plures panes assignari, qui proponendi sunt in mensa Domini spiritusli.

In prologo Bibl. a. c. 8

Primus est memoria mortis. *Ps* 101. Cinerem tanquam panem manducabam, id est, incinerationem. Iste panis satiat esuriem terrenorum.

Vnde *Ieron*. Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.

Secundus, est cognitio, vel cogitatio miseriæ præsentis qua reficitur anima, quando cogitat, quod hoc sustinet propter peccata sua. *Iob* c. 6. b. Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Iste panis expellit famem vitæ longioris. Vnde Iob satiatus hoc pane dicit: Tædet animam meam vitæ meæ, *Iob* c. 10. a. Et *Gen.* c. 27. Tædet me vitæ meæ propter filias Heth.

Tertius est recordatio vitæ præteritæ cum dolore, siuè recordatio peccatorum, quàm vilia, quàm damnosa, quàm grauia. *Ps.* 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Et hic panis propriè est hordeaceus, repellens esuriem peccandi. *Nahum.* c. 3. b. Omnis qui viderit te, resiliet à te.

Quartus panis est pœnitentia, siue labor pœnitentiæ: De quo dicitur *Ezech.* 4 c. Cibus tuus, quo vesceris, erit in pondere, quia secundum pondus culpæ debet esse pondus pœnitentiæ.

Item *Is.* c. 27 b. In mensura contra mensuram, &c. Vel in pondere quis pœnitentia debet fieri cum discretione. *Rom.* c. 12. a. Rationabile sit obsequium vestrum *Ezech.* c. 4. d. Panem suum comedent in pondere & in solicitudine, vt nec nimis, nec parum. Iste panis expellit esuriem voluptatis carnalis. *Eccl.* c. 11 d. Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ maximæ.

Quintus panis est recognitio ignorantiæ vilitatis & fragilitatis propriæ Hunc panem offert Melchisedech id est, Christus Abrahæ id est, cuilibet iusto redeunti de victoria quinque Regum id est, de subiectione quinque sensuũ, qua ne homo superbiat de victoria peccati dat ei Dominus recognitionem sui *Mich.* c. 6. d Humiliatio tua in medio tui Duo pisces sunt exempla Sãctorum, quæ proponũtur & præmia Beatorum, quæ promittuntur His duobus condiuntur prædicti panes, & dulciores fiunt.

Quinque panes:
- Contritio.
- Confessio.
- Satisfactio.
- Oblatio.
- Oratio.

Quinque panes:
- Dolor de omisso.
- Pudor de commisso.
- Timor iudicij.
- Horror inferni.
- Timor Dei

Pisces:
- Elixus, exempla Sanctorum.
- Assus, exempla Martyrum.

Pisces:
- Propositum melioris vitæ.
- Spes veniæ.

Gen. 14. d.

Greg. Facta præcedentium recolamus, & grauia nobis non erunt, quæ sustinemus.

Item *Gr.* Consideratio præmij minuit vim flagelli. Istos panes & pisces debemus comedere, & turbæ præponere ad comedendum.

Secundum *Gl.* Quinque panes sunt quinque libri Moysi. Sed de his prætermitto, quia mysterium planum est in *Gl.* Sequitur.

e Vt autem impleti sunt, dixit Discipulis suis: Colligite, quæ superauerunt, &c.] Discipuli Iesu, sunt Apostolici * viri Prælati,

Aliter.

Aliter exponitur. f Dixit Discipulis suis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, &c] Iesus est Prædicator, vt diximus qui postquam pauit alienos, debet pascere proprios Discipulos, id est, virtutes suas & affectiones bonas, vel operationes, vel sensus spirituales cibo spirituali nutrire: vt quæ dixerit aliis, & ipse faciat: nec saturatis aliis ieiunus maneat.

Ita enim est de dispensatoribus, quod postquam alus

A cit. sed ad fidei confirmationem, vt fragmenta credi faciant non fuisse phantasiam.

Ideo dicit *Ps.* 20. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. id est, mentem eorum aptabis ad fidem.

Item in hoc dat exemplum non calcandi, vel respuendi rel.quias post vĕtrem repletum. *Pr.*27. a. Anima satiata calcabit fauum.

a Collegerunt ergo *b* & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex *c* quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus, *d* quæ super fuerunt his qui manducauerant. Illi *e* ergo homines cum vidissent, *f* quod † fecerat, signum, *g* dicebant: quia hic *h* est verè Propheta, *i* qui venturus est in mundum. *k* Iesus ergo cùm cognouisset, *l* quia venturi essent, vt *m* raperent eum *n* & facerent eum Regem, *o* fugit iterum in montem ipse solus.

al.† Iesus.

a Collegerunt ergo] quia sic est eis iniūctum.

b Et impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum, id est de fragmentis, quæ residua erant.

c Ex quinque panibus hordeaceis & duobus piscibus,] multiplicatis.

d Quæ] fragmenta, superfuerunt his, qui manducauerant, & quærit *Chr.* cur Discipulis, & non turbis dedit cophinos portare? Et respondet. Quoniam hos maximè erudire volebat, & certificare de miraculo, qui orbis terrarum debebant esse Magistri. Multitudo enim nihil magnum fructificare debebat ex miraculis interim, sicut patet, quia confestim obliti sunt, & petebant aliud miraculum. Et quod hoc fieret in eruditionem Discipulorum patet, quia eis hoc commemorat, dicens. *Mat.*16.b. Nondum intelligitis, quot cophinos sumpsistis? Hac etiam de causa tot fuerant cophini, quot erant Apostoli, vt essent ipsis omnibus in eruditionem, Iudæ verò soli in condemnationem.

e Illi ergo homines cum vidissent,] id est, cum experimento cognouissent, non solum visu, sed gustu & tactu.

f Quod fecerat signum,] id est, quam magnum, & apertum, & vtile & opportunum. Vel, cum vidissent illud signum quod fecerat, non solum in multiplicatione panum, sed etiam in reliquiis fragmentorum.

g Dicebant, quia,] id est, quod.

h Hic est verè Propheta,] id est, verus Propheta, qui promittitur in lege. *Deut.*18.c. Prophetam suscitabit tibi Dominus, &c. In cuius typo alij præcesserunt. Vnde in Græco habetur. O Propheta, cum articulo, scilicet.

i Qui venturus est in mundum,] per manifestationem, quia iam venerat per carnis assumptionem. *Gloss.* Venturus est, id est, magnæ salutis mundo præco est futurus.

Vel loquuntur pro tempore ante aduentum. Et habetur simile *Mat.c.*11.a. Tu es, qui venturus es, an alium expectamus: id est, tu es ille, qui prædictus est venturus Messias in lege. *Chr.* Ex hoc manifestum est, quoniam Prophetā quendā præcipuū expectabant. Ideoq; alij dicebant *inf.*7. nunquid hic est ô Propheta. Et hi ideo dicunt in hoc loco. Hic est ô Propheta. Et nota, quod post saturitatem confitentur ei secundum illud. Confitebitur tibi, cum benefeceris ei.

Vnde *Chr* O de castrimargiæ superabundantia infinita operatus est mirabiliora, & nusquam hoc confessi sunt, nisi quando impleti sunt!

k Iesus ergo cum cognouisset,] quia omnia nouit, vt Deus.

l Quia venturi essent,] id est, venire proponerent, & deliberarent.

m Vt raperent eum,] id est, ad se violenter traherent.

n Et facerent eum Regem,] pro miraculo panum, volentes sub hoc esse, sub quo videbantur non egere, vt dicit *Gl.*

o Fugit iterum in montem ipse solus] à quo descenderat pascere turbas. *Chr.* Papæ! quanta est castrimargia tyrannis: quanta mentis est est faciliras: non vltra legem vindicant, non vltra eis Sabbati transgressionis cura est, non vltra zelantur pro Deo; sed omnia eiecta sunt ventre repleto, & Propheta erat apud eos, & Regem intronizare debebant.

Et nota, quod Christus fugit propter exemplum, *Gl.* docens nos prospera mundi fugere, & contra ea orare: ideo fugit ad locum orationis in montem, scilicet, qui postea occurrit crucifixioribus *inf.*18 a. *inf.*8.f. Ego gloriam meam non quæro.

Item gloriam ab homine non accipio. *Chr.* Quid vtique fugit? Erudiens nos mundanas contemnere dignitates, & ostendens, quoniam nullo indiget eorum, quæ in terra sunt. Qui n. omnia vilia elegit matrē, & domū & ciuitatem & educationem, & vestimentorum stolam: non debebat postea ab his, quæ in terra sunt, clarus apparere. Nam quæ quidem à cælis erant, & clara erant & magna, & Angeli & stella, Pater clamans, & Spiritus testans & Prophetæ à longè prædicantes. Quæ verò in terra omnia vilia elegit, docens nos contemnere ea, quæ hic sunt, & nusquam horrere, neque stupere ob ea quæ in hac vita sunt clara, sed deridere omnia hæc, & futura amare. Qui enim admirantur ea, quæ hic sunt: non admirantur ea, quæ sunt in cælis Ideo & Pilato dicebat: Regnum meum non est hinc. *Inf.*18.g Ideo ergo Christus fugit gloriam, in exemplum, scilicet, vt nos similiter faciamus. *Mat.*10. Si vos persecuti fuerint, &c. Quia elegi in Regem, vel in Prælatum persecutio est.

Vnde Philosophus. Quæ fortunæ munera putamus, insidiæ sunt. *Is.*31.d. Pauebunt Principes eius fugientes.

Item fugit in montem, propter mysterium Ascensionis, vt dicit *Gl.* vt significet Ascensionem suam in cælos, vbi semper viuens interpellat pro nobis, vt dicitur *Heb.*7. d. Et dicitur solus ascendere: quia nullus ascendit, nisi eius virtute, membrorum scilicet, cum capite.

Item ascendit in montem, propter Sacramentum significans, quod eius altitudo non potest intelligi, vt dicit *Glossa Psalm.* 63. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. *Cant. c.* 6. b. Auerte oculos tuos à me, &c. Et nota, quod fugit ipse solus in montem, multis rationibus

Primò, vt ostendat solitudinem orationi, & contemplationi competere. *Thren.cap.*3. d. Sedebit solitarius, & tacebit, &c.

Item fugit solus Discipulis nescientibus, vt ostendat, quod qui magis sunt familiares, magis persuadent honores. ideo non consultis Discipulis fugit gloriam regni. *Mich.*7.b. Inimici hominis domestici eius.

^ Alias duas. *Moralit.*

* viri, Prælati, quorum est fragmenta colligere, id est, subtiliora Sacramenta capere, quia grossos panes, id est, doctrinam debent simplicibus ministrare, vt dicit *Gl.* Fragmenta autem, id est, subtiliora & altiora, debent cophinis tradere, id est, abiectis & despectis mundo, perfectis, scilicet.

Vel aliter, vt per Discipulos Christi intelligantur simplices homines & humiles, qui ferunt iugum & disciplinam Christi. Secundum illud *Mat.* 11. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Fragmenta sermonis sunt quædam modica in sermone, vt fortè aliqua exempla Sanctorum, vel aliqua verba bona deuotè prolata, quæ colligere debent simplices, qui magna recolere nesciunt. Vnde dicit *Ruth* 2.a. quæ deficiens interpretatur, vel simplices homines significat, ad socrum suam: Vadam in agrum, & colligam spicas, quæ fugerint manus metentium. Quod faciunt simplices homines, quando subtilitatem sermonis dimittunt & verba leuia, quæ vix prædicator visus est auertere, attendunt, & recolunt. Et istud est valde vtile homini, vt semper habeat apud se, & recolat verbum bonum quasi cibum, vnde viuat, & morti, id est, peccato, vel tentationi resistat: Secundum illud *Ps.* 118. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. In corde dicit, quasi in sacculo, abscondi eloquia tua, quasi viaticum. *Ps.* Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, &c.

Aliter. ⊖ aliis pabulum ministrauerunt, pascunt seipsos. Vnde *Eccl* 32. a. Curam illorum habe: & sic considera, & omni cura tua explicita recumbe. Duodecim cophini, qui implentur sex fragmentis panum, sunt duodecim fructus qui reportantur ex sermonibus, siue prædicationibus, quos Paulus enumerat. *Gal.* 5.d. Fructus Spiritus est charitas, pax, gaudium, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo. fides, modestia, continentia, castitas. Vel in futuro reportabuntur duodecim vtilitates: Tres quantum ad tres dotes animæ; quatuor ad dotes corporis; quinque quantum ad repletionem quinque sensuum, qui hic non possunt repleri. Vnde *Ecc.*1.b. Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur: Sed ibi replebuntur. Vnde *Phil.* 4. b. Pax Dei quæ exuperat omnem sensum. Et 1.*Cor.*2.c. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec, &c.

Vel possunt hic poni duodecim fercula in mensa Dei, qui

⊖ sicut duo

a Alias duas rationes ponit *Chrysostomus*. Prima, vt ostendatur: quàm grauis est, & damnosa eius derelictio, *Psal.* 72. Mihi adhærere Deo bonum est: Ergo derelinquere, vel dereliqui malum. *Ierem.* 2. d. Scito, & vide, quia malum & amarum est dereliquisse te Dominum Deum tuum. Secunda, vt maiorem amorem operetur in eis amplius desiderantibus, & auidius requirentibus amissum, & sollicitiùs custodientibus inuentum. Sequitur.

Vt a autē sero factum est, b descenderunt Discipuli eius c ad mare. Et d cùm ascēdissent nauim, venerunt e trans mare in Capharnaum: Et f tenebræ iā factæ erāt: g & non venerat ad eos Iesus. h Mare autem i vento magno flante k exurgebat.

a Vt autem sero factum est,] ea die, qua clam Christus fugerat ab ipsis Discipulis & turbis. b Descenderunt discipuli eius] à Magistro relicti.

c Ad mare] Tyberiadis. Cùm enim cognouerunt se amisisse Magistrum, ad mare Tyberiadis descenderunt, & vsque ad vesperam, id est, vsque ad noctem expectauerunt eum ibi, vt dicit *Chrysostomus* venturum eum esse putantes ad se. Facta autem nocte non vltrà sustinent, sed nauim ascenderunt, putantes trans mare eum inuenire in Capharnaum, vel in media via. Vnde sequitur:

d Et cùm ascendissent nauim, venerunt] nauigio, id est, venire cœperunt.

e Trans mare in Capharnaum] vbi credebant eum inuenire, vel in media via, quia in Capharnaum mansionarius fuerat, & habitabat frequentiùs & mater eius & fratres. Vel secundùm *Augustin.* Venerunt, dicit: per prolepsim, siue per anticipationem. Summarim enim proponit, quod postea explicabit, vnde posteà exponit, quid in veniendo contigit. Secundùm *Chrysost.* plana est est litera, quæ habet [veniebant,] id est, in veniendo erant, siue veniendo tendebant in id, quod vltra mare erat, scilicet, ad Capharnaum.

Sed quia horam ascensus nauis non determinauerat, subdit.

f Et tenebræ iam factæ erant] quando, scilicet ascenderunt nauim: quia vsque ad obscuram noctem expectauerant Christum, putantes eum ad se venturum.

g Et non venerat ad eos Iesus,] quem expectauerant vsque ad noctem. Et nota feruorem discipulorum in quærendo Magistrum, sicut dicit *Chrysost.* Facta vespera non vltrà sustinent, vt quærant eum, tantus eos detinebat amor: Nec enim dixerunt: vespera nunc est, nec assumpsit nos: vbi nunc abibimus? periculosus est locus, & fallax tempus: sed ab amore igniti ascenderunt in nauim. Neque enim inaniter Euangelista tempus designat; sed vt per hoc calidum & feruentem eorum amorem ostendat. Quid autem in nauigando eis contigit, subdit.

h Mare autem vento magno flante exurgebat,] id est, intumescebat, cùm iam essent in via.

Aliter. A Cùm remi-

Θ sunt duodecim panes propositionis, *Leu.* 24. a. Sequitur.

a Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare, &c.] Mysterium planum est secundum *Gloss.* Et incipit hic nouum miraculum, & similiter nouum mysterium. Sero mundi est post Ascensionem Christi: quia tunc lux de mundo recessit ad cælum: vel quia nos sumus, in quos fines sæculorum deuenerunt, vt dicitur 1. *Corinth.* 10. c. In hoc sero descenderunt discipuli ad mare, id est, ad laborem mundi, & regunt nauem, id est, Ecclesiam, vt ducant eam in villam consolationis & pinguedinis, id est, in cælestem patriam.

f Et tenebræ iam factæ erant,] quia quantò accedit finis mundi, tantò charitas frigescit, *Matt.* 24. b. crescunt errores, & crebrescunt mala.

g Et non venerat ad eos Iesus.] Boni enim etiam sunt in præsenti in tenebris ignorantiæ, & miseriæ: quia nondum venit Iesus, id est, salus, quæ veniet eis in morte.

h Mare autem,] id est, mundus.

i Vento magno flante,] id est, omni genere tentationum & persecutionum.

k Exurgebat,] contra nauem Ecclesiæ, quæ dicitur nauis, quia in principio tempore Martyrum arcta fuit, & in fine; sed in medio est lata, quantum ad pacem, & prosperitatem: sed in medio tamen est sentina per cupiditatem. De ista naui dicitur *Prouerb. vlt.* a. Facta est quasi nauis institoris de longè portans panem suam. Mare autem dicitur mundus, quia tumet per superbiam, seruet per inuidiam, tempestat per iracundiam, submergit per acidiam, candet per auaritiam, absorbet per castrimargiam, spumat per luxuriam. Item in mari, id est, in mundo maior piscis deuorat minores. *Habacuch* 1. a. Quare taces, impio conculcante iustiorem se, & facies homines, sicut pisces maris?

Item in mari est cetus, id est, diabolus. Dicitur de ceto, quòd esuriens aperit os suum, & odorem emittit, quo odore pisces delectati, & decepti sequentes odorem currunt in os ceti: Sic diabolus, delicias, diuitias beatitudinem, odorem spirat delectabilem; sed mendacem, & sic multo absorbet hoc odore deceptos, nec reuomit nisi Ionam, qui interpretatur dolens, siue donatus Deo. *Iob* 7. c. Nunquid mare sum ego, aut cetus?

Vel nauis, qua transitur mare, est pœnitentia: hæc est nauis Simonis; altera nauis Ioannis est innocentia, de quibus habetur *Luca* 5. a.

Per alteram istarum oportet transire ad patriam cælestem. *Psalm.* 83. Non priuabis eos bonis, qui ambulant in innocentia: Sed nec eos, dicit *Bernard.* qui in pœnitentia. Hæc nauis pœnitentiæ nobis necessaria est, si in sero, id est, in tenebris huius vitæ volumus transire mare, id est, pericula huius mundi, & venire in Capharnaum, id est ad consolationem & pinguedinem Paradisi. *Sap.* 14. a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, id est, pœnitentiæ, quæ parua est respectu peccatorum nostrorum, quæ fecimus: & tormentorum, quæ meruimus, & laborum, quos pro mundo, vel diabolo sustinuimus: & præmiorum, quæ expectamus.

Et sequitur ibi: Et transeuntes mare, per ratem liberati sunt.

Et *in eodem*: Spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sæculo semen natiuitatis: quia per pœnitentiam reditur ad statum innocentiæ prioris, quæ fuit semen natiuitatis spiritualis. *Sap.* 10. a. Cùm aqua deleret terram, id est, cum delectatio subuerteret terrenos, sanauit sapientia per contemptibile lignum Iustum gubernans: quia per pœnitentiam, quam multi contemnunt, sanatur quilibet & fit iustus.

Vel Iustus antonomasticè, & singulariter Christus, qui sanauit terram per contemptibile lignum Crucis, & ipse ligno directus, & gubernatus est vsq; ad littus Resurrectionis. *Luca vlt.* c. Nonne oportebat Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? Crux enim Christi fuit sua nauis, arcta in principio, & in fine, id est, circa caput & pedes, & medio ampla: ita nauis nostra est crux nostra, id est, pœnitentia. Hæc nauis indiget remis & remige, siue rectore. Remi sunt bona opera. Manus ad remos mittit, qui manus ad bona opera extendit. Rector est discretio *Ecclesiast.* 9. d. Ego dicebam sapientiam, id est, discretionem, meliorem esse fortitudine. Sed non sufficiunt nobis remi, quia hoc mare nimis magnum, & spatiosum manibus; sed indigemus vento, id est, gratia Dei, & tractu, id est, exemplo Christi, & Sanctorum.

De primo dicit *Psal.* 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. De secundo, *Cant.* 1. a. Trahe me post te. &c. *Infrà eodem* e. Nemo venit ad me, nisi Pater meus, qui misit me, traxerit eum. Item nauis quantò latior est, & longior, tantò securior: sic pœnitentia. Ideò stulti sunt, qui cū possint habere bonam, & magnā nauē, intrauit in modicam & periculosam. Sicut Loth. *Gen.* 19. e. Est ciuitas hic iuxtà, ad quam possum fugere, parua: & saluabo in ea. Item nauis, id est, pœnitentia, vel anima pœnitens debet esse clausa ad aquas inferiores, & ad superiores aperta *Deuter.* 11. b. Terra, ad quam ingredieris, montuosa est, & campestris, de cœlo expectans pluuiam. Item nauigantes aliquando ascendunt, aliquando descendunt: sic pœnitentes aliquando ascendunt ad superna, aliquando descendunt ad inferna per timorem. *Psal.* 105. Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos. Item nauis quando ducitur velo, & vento sine labore manuum, non timet piratas; sed quando cum labore & fatigatione: sic quando pœnitentia cum fastidio agitur, timendum est à Dæmonibus *Ose.* 47 secundum aliam literam. Fortitudo tua viri piratæ tui. Item in naui est fœtor: sic pœnitentibus debet fœtere & displicere peccatum suum *Isa.* 3. d. Et erit pro suaui odore peccati, scilicet, fœtor eiusdem. Idem qui in naui sunt, vilissimas aquas bibunt, & cibos aridos comedunt, & ad mensuram: sic qui in naui arctæ pœnitentiæ sunt. Vnde Dominus in Cruce, per quam pœnitentia significatur, aceto potatus, noluit bibere, cum gustasset, *Matth.* 27. d.

b a Cum remigassent ergo, id est, remis nauem impellerent.

b Quasi stadia vigintiquinque, aut triginta] & sic iam longè erant à terra.

c Vident Iesum ambulantem supra mare] non tamen statim cognouerunt, quia Iesus esset, sed putabant phantasma esse, vt dicitur *Matth*. 14.c.

C *Mat*.14.c. *Marc*.6.g.

a Cùm remigassent ergo b quasi stadia vigintiquinque, aut triginta, c vident Iesum ambulantem supra mare, d & proximum naui fieri e & timuerunt. f Ille autem dicit eis: g Ego sum: nolite timere.

d Et proximum naui fieri.] Ita quod ex propinquo potuerunt discernere, quod non erat vnda maris, vel aliquid aliud, nisi forma hominis.

e Et timuerunt,] *Matt. decimoquarto* c. dicitur: quod turbati sunt, & clamauerunt. Turbati autem sunt, vt dicit *Chrysostomus* propter quatuor. Propter tempus, tenebrositas enim erat. id est, nox tenebrosa. Et propter tempestatem, mare enim erigebatur. Et propter locum, quia in mari erant, & longè à terra stadiis vigintiquinque. Et propter inopinabilem visum: viderunt enim eum suprà mare ambulationem.

f Ille autem dicit] vel [dicit eis] ita turbatis.

g Ego sum: nolite timere] me esse phantasma, quasi dicat, a non sum

Moraliter. * Ostendens, quod parum debet sumere pœnitens etiam de cibis aridis, *Isa. trigesimo*, c. Dabit tibi Dominus panem arctum, & aquam breuem.

Item nauis contra ventum, & tempestatem duobus maximè indiget. videlicet, ancora, & saburra, id est, pondere, ne fluctuet: Sic pœnitentia contra insultationes diaboli indiget ancora spei, & saburra, id est, pondere timoris. Spes enim est ancora mentis.

Vnde *Hebraeorum sexto* d. Firmissimum solatium habemus, quid confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut ancoram habemus animæ tutam, ac firmam. *Chrysostomus*. Hanc ancoram si non habuissemus olim vtique submersi essemus. *Act. vigesimoseptimo*, c. Timentes, ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes ancoras quatuor, optabant diem fieri. Aspera sunt loca inferna: puppis est finis vitæ: quatuor ancoræ sunt spes de misericordia præueniente, cooperante, consummante, glorificante. Non enim in spiritualibus solùm, sed in temporalibus, in militia, scilicet, in agricultura, nisi quis spem proponat, non tanget opera.

Et nota, quòd ancora figitur in solo, & in arena, & non videtur multum firma: sic spes Sanctorum in paupertate, & tribulatione stabilitur, & ideò à malis infirma videtur. *Sap*.3. a. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In arenis est absconditus thesaurus salutis. *Deuteronom*. 33. c. Thesauros absconditos arenarum. *Matth*. 5. a. Beati pauperes spiritu, &c. Prosperatur Iustus in morte sua, id pro mortificatione sua.

Ventus superbiæ { Charybdis, id est, vertigo aquæ, quæ comparatur inuidiæ. Scilla, id est, rupes, vel scopuli, quæ comparatur iræ & odio. Ventus mollis & lentus, & Gallicè Bonace, qui comparatur acidiæ. }

Saburra etiam indiget, id est pondere timoris, contra ventum elationis, & ne eleuetur nimis ad flatum laudis, & adulationis. *Ecclesiast*. 25. b. Timor Domini super omnia se superposuit. *Prouerbiorum decimosexto*, a. Spirituum ponderator est Dominus.

Item nota, quod nauis aliquando periclitatur: In mari enim sunt multa pericula, secundum illud *Ecclesiast. quadragesimotertio*, c. Qui nauigant mare, enarrant pericula eius. In eo sunt obices scandalorum. *Matth*. 18.a. Væ mundo à scandalis.

Item vertigines perplexitatum, siue voragines. Vnde *Isaia decimonono*, c. Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis.

Item in eo sunt Sirenæ allicientium voluptatum *Genes. decimoquarto* b. Vallis siluestris habebat multos puteos bituminis. *Isaia* 13. d. Sirenæ in delubris voluptatis. Istæ Sirenæ sunt filiæ Moabitarum, quæ venerunt ad illudendum populum Israeliticum, *Numer. vigesimoquinto*.

Item ibi sunt ceraunia, quotidianorum defectuum. Ceraunia enim sunt pericula, vbi vtrinque est arena & non potest se mouere nauis: Et ex hoc accidit tristitia sæculi, quæ mortem operatur, vt dicitur 2. *Cor*. 7. c.

Item ibi sunt collisiones ventorum, id est, diuersitates tentationum, quæ impellunt nauem pœnitentis.

Vnde *Iob* 1. d. Cum comederent filij Iob in domo primogeniti, irruit ventus à regione deserti, &c. Iob dolens id est, pœnitens: filij eius, boni motus, & voluntates domus, conuersatio bona. Hæc omnia ventus tentationis destruit aliquando, & ipsum pœnitentem facit ruere in peccatum. *Ezech*. 1. Ecce ventus turbinis ab Aquilone, id est, à diabolo. *Iob* 27. d. Tollet eum ventus vrens, id est, tentatio, quæ vrit virorem, & flores pœnitentiæ. Et sicut scitò venit ventus, & nescitur vnde: sic est de tentatione diaboli. Sed nota, quod qui fundatus est super petram, non deiicitur, à vento.

Vnde dicitur *Matth*. 7. d. Venerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Sunt autem quatuor venti principales: Sic quatuor genera tentationum, quæ habentur *in Psalm*. 90. Non timebis à timore nocturno; A sagitta volante, &c. Possunt autem alio modo sumi, quàm distinguantur ibi *in Gloss*. Tentat enim diabolus pœnitentem in experiendo non expertum, dicens: Nescis quanta, vel qualis est delectatio in hoc, vel in hoc: Sic tentauit Euam de pomo vetito, & inexperto. *Prouerb*. 9. Aquæ *Genes* 3.a. furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior.

Item tentat de dimittendo bonum inceptum, dicens: Illud melius est, & debes facere: & hoc dimittere. Contra quod dicit Apostolus. 1. *Cor*. 7. d. Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat

Item solicitudo de pusillanimitate & timore, si homo velit mutare vitam suam in melius, & multa pericula † fugiendo. *al*. † fugiendo.

Vnde dicit Rapsaces, *Isaia cap*. 36. a. Quæ est ista fiducia, qua confidis: aut quo consilio, vel fortitudine rebellare disponis?

Item *in eodem* c. Vt comedant stercora sua, & bibant vrinam pedum suorum.

Item *Prouerb*. 26. c, & 22. b. Leo est foris, leæna in itineribus.

Item tentat de differendo in posterum bonum propositum. *Sophon*. 2 d. Vox cantantis in fenestra, coruus in superliminari. Coruus enim cantat cras, cras. *Isa. cap*. 37. a Venerunt filij vsque ad partum, &c. *Matth* 24 a. Væ prægnantibus & nutrientibus, &c. Nota autem, quod super omnes ventos ille, qui dicitur mollis, periculosior est: sic tentatio ex prosperitate. Contra istas autem tentationes facienda sunt ea, quæ fecerunt nautæ. *Iona* 1. vbi dicitur, quòd vasa proiecerunt in mari, deinde Ionam; tertiò venerunt vota, quartò immolauerunt hostias. Vasorum proiectio est eleemosynarum largitio, & temporalium abiectio. Proiectio Ionæ in mare est filium Dei nobis in tribulatione associare, vt quando dicimus Domino quod propter eum orta est tempestas: & quod propter odium quod habet diabolus contra Dominum, insurgit contra nos.

Vndè *Psalm*. 43. Propter te mortificamur tota die. Vouere vota est recurrere ad beneficium orationis Immolatio est beneficium deuotionis. Fœlix, qui potest prædicta pericula euadere, & per nauem pœnitentiæ transire vsque ad Capharnaum id est, vsque in Paradisum, quæ est villa pulcherrima ad videndum. Vnde *Psal*. 25. Domine, dilexi decorem domus tuæ. Et est villa consolationis. Vnde *Isaia cap* 25. c. Absterget Deus omnem lacrymam ab omni facie. Et *Isa*. 66. d Quomodo si cui mater blandiatur, ita cosolabor vos. Sequitur:

a Cùm remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem suprà mare, & proximum naui fieri.] Nota, quod non statim viderunt Iesum, quando inceperunt nauigare, contra quosdam præsumentes, qui statim in principio pœnitentiæ suæ consolationes quærunt. *Prouerb*. 20. c. Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.

e Et timuerunt.] Timuerunt esse phantasma, ita & Sancti 2. *Cor*. 11.c. timent in principio illusiones Diaboli: quia Angelus Satanæ transfigurat se in Angelum lucis. Hæc est differentia inter illusiones diaboli & reuelationes Dei, siue apparitiones bonorum Angelorum: quia boni Angeli quando apparent, primo reddunt timorosos, & circunspectos, & in fine reddunt securos post apparitionem; mali Angeli è conuerso in ipsa apparitione solent quasi certos reddere, sed post incertos & dubios mittere.

Vnde & hic dicitur primo, timuerunt, sed securi facti sunt à Domino, qui dixit eis.

g Ego sum: nolite timere.] Sic & Maria primo turbata est in sermone Angeli, vel in Salutatione & post certificata, *Luc*. 1. c. Et nota, quod sequitur:

* Voluerunt ergo

Δ non sum phantasma. Et non dicit, qui sit, quia ex voce poterant eum agnoscere, vt dicit *Ieron. supr. Matth.* 14. Vel vt significet se esse illum, qui dicit: *Exod.* 3.d. Qui est misit me ad vos.

a Voluerunt ergo accipere eum in nauim,] agnoscentes eum, scilicet, ex voce, & gaudentes de securitate. Vocem enim Christi statim tranquillitas secuta est secundum *Chrysostomum*. Vnde etiam sequitur.

a Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & *b* statim nauis fuit ad terram, qua ibant. *c* Altera die *d* turba, quæ stabat trans mare, *e* vidit, quia *f* nauicula alia non erat ibi, nisi *g* vna: *h* & quia non introisset cum Discipulis suis Iesus in nauim; sed *i* soli Discipuli eius abissent. Aliæ *k* verò superuenerunt naues à Tyberiade *l* iuxta locum, vbi manducauerunt panem gratias agentes Deo. *m* Cùm ergò vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, *n* neque Discipuli eius, *o* ascenderunt in nauiculas, *p* & venerunt Capharnaum quærentes Iesum. Et cùm *q* inuenissent eum trans mare, *r* dixerunt ei: *ſ* Rabbi, quando huc venisti? Respondit *t* eis Iesus, *u* & dixit: *x* Amen, amen dico vobis, *y* quæritis me, non quia vidistis signa; *z* sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.

b Et statim nauis fuit ad terram, qua ibant,] quia tranquillatus est ventus, qui priùs erat contrarius. Quærit autem hic *Chrysostomus*, cur in nauim non ascendit? Et respondet, vt miraculum maius faceret, & Deitatem eis reuelaret apertiùs, duplici, scilicet, miraculo, & quia supra mare ambulabat, & mare præcepto suo sedabat in hoc etiam fuit maius miraculum, quia extra nauim existens potestatem suã vsque ad eos, qui in ea erant, ostendebat. Hoc autem facit, vt ostendat eis, quòd cùm gratias egit in miraculo panum, non hoc fecit indigens auxilio, sed condescendens eis, ne crederent eum Iudæi contrarium Deo. Ideò permisit tempestatem fieri, vt eum inquirerent: & rursus quietauit, vt virtutem suam eis ostenderet.

Item quærit *Chrys.* quare solus & solis Discipulis apparuit supra mare? Et ad hoc respondet, quòd propter imbecillitatem turbarum, quæ non caperent tam magna, & propter eruditionem Discipulorum, vt specialiora viderent, qui erant futuri Doctores totius orbis.

Vnde seorsum Discipulis multa dicebat in doctrina, & signa specialia ostendebat, sicut in transfiguratione. *Matt.* 17. a. Et hic in mari. Et post Resurrectionem *Infr. vlt.* Et per hæc etiam de aliis conijcimus.

Item solus eis apparuit, & tunc, vt ostendat, quòd ipse solus est, qui tempestatem soluit: nec alij attribuatur, nec casu factum esse, credatur.

Item quæritur vtrum hoc miraculum sit idem cum illo, quod habetur *Matth.* 14.c. De ambulatione supra mare, & tranquillitate venti facta. Ad hoc respondet *Chrys.* opinando magis, quàm asserendo, quòd non est idem, sed simile. Multoties enim eadem facit signa, id est, consimilia, vt minùs stupeant ex frequentia, & plùs credant. Et quòd non sit idem, multipliciter patet. Hic enim statim suasi sunt, postquam dixit eis: [Ego sum, nolite timere] Ibi verò non ita, sed dicit Petrus: Domine, si tu es, iube me venire ad te, &c.

Item tunc post vocem Christi tempestas permansit, quam & Petrus timuit; hic autem cum voce Christi statim tranquillitas venit.

Item ibi dicitur ascendisse in nauim. Cùm ascendisset, inquit, in nauiculam, cessauit ventus; hic autem non dicitur ascendisse in nauiculam; sed ad primam vocem eius videtur cessasse ventus. Istæ sunt rationes *Chrysost.* Sed tamen communiter dicitur ab aliis, quod idem fuit miraculum hic & ibi, sed quod ibi narratum est, non oportuit Euangelistam hic omnino totum ponere. Sequitur:

c Altera die, &c.] Nota, quòd in sequenti mane, turbæ viderunt, & considerauerunt, quod in litore, à quo Discipuli intrauerant mare, non erat in præcedenti vespera, nisi vna nauis tantù, in qua Discipuli transfretauerant & quod Iesus non intrauerat cum eis. vnde cùm transfretassent turbæ in Capharnaum inuenissent Iesum cum Discipulis suis, mirati sunt, & quæsierunt ab eo, quando, & quomodo illuc venerat. Et hoc, quod dicitur hic: [Altera die,] id est, crastina, secundum *Chrys.*

d Turba, quæ stabat trans mare] turba, scilicet, quam pauerat Dominus, quæ adhuc stabat in loco illo, vbi Discipuli mare ascenderant.

e Vidit,] id est, considerauit, & attendit.

f Quia nauicula alia non erat ibi.] In præcedenti vespera.

g Nisi vna] in qua scilicet, ascenderant Discipuli.

h Et] vidit, supple, [quia non intrasset cum Discipulis suis Iesus in nauim illam, quæ sola erat ibi tunc.

i Sed soli Discipuli eius abissent] sine eo, scilicet, & propter hoc turbæ remanserunt in loco illo circa mare, tum quia non habebant naues, tum quia Iesum videbant non ire trans mare cum Discipulis. sed circa remanere

k Aliæ verò superuenerunt naues à Tiberiade,] in crastina die, & ita habuerunt facultatem transfretandi, quàm priùs non habebant per defectum nauium.

l Iuxta locum, vbi manducauerunt panem gratias agentes Deo; adhuc enim circa locum illum erant turbæ.

m Cùm ergò vidisset turba, quia Iesus non esset ibi,] id est, circa locum illum citra mare [neque Discipuli eius] q.d. cum iacerent facultatem nauium, pro quarum defectu prius remanserant citra mare, nec haberent Iesum, quẽ prius crediderant citra mare secum remanere. Illis ergo duabus causis more eorum euacuatis.

o Ascenderunt in nauiculas] illas, quæ venerãt à Tyberiade.

p Et venerunt Capharnaum quærentes Iesum.] illuc enim sciebant Apostolos iuisse, sed de Iesu nesciebant; suspicabantur tamen, ne & ipse mare pede transiens illuc aduenisset. Et hoc dat intelligi Euangelista, sicut dicit *Chrysost.* per hoc quod ita diligenter recitat, quòd turba considerauit de naui illa, in qua transierunt Discipuli & quòd sola erat, & quod non intrauerat cum Discipulis. Et hæc fuit causa admirationis. Vnde sequitur:

q Et cum inuenissent eum trans mare,] in Capharnaum, scilicet.

r Dixerunt ei] blandiendo.

ſ Rabbi, quando huc venisti] *Gloss.* qui nauem non intrasti. Et dicit *Chrysost.* quòd post miraculum tam magnum transiuit super aquas: licet suspicarentur, vel possent suspicari, quod transierat eas pede; non tamen scrutati sunt de hoc, neque quæsierunt, qualiter pertransijt, vel qualiter aduenit; sed quando, nisi fortè quis dicat [quando,] positum hic pro qualiter. Et vide facilem & leuem eorum mentem. Qui enim paulo ante dicebant. Hic est ò Propheta, & volebant eum rapere & facere Regem, modo inuenientes eum nihil tale consiliantur; sed vt æstimo non vltrà de prioribus admirabantur, sed alia inquirebant, volentes rursus mensa potiri, quasi & prius. Vnde mentem eorum aperiens.

t Respondit eis Iesus,] non quæstionem eorum, sed ad intentionem.

u Et dixit,] increpatiuè.

x Amen, amen dico vobis,] cum determinatione, & certitudine loquitur, vt ostendat, quod certissimè sciat mentes eorum.

y Quæritis me, non quia vidistis signa,] quibus potuistis me cognoscere. *z* Sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis,] id est, mãducastis vsque ad saturitatem, q.d. nõ propter spiritum quæritis, sed propter carnem, ne oporteat vos laborare. In hoc moraliter instruimur, vt non semper blandè, sed aliquando increpatiuè loquamur. Secundum illud 2. *Tim* 4. a. Argue, obsecra, increpa. Vnde *Chrys.* Mansuetudo & lenitas non vbique vtilis est, sed quandoque percussione opus est Magistro, & stimulo vti oportet, maximè cum deses fuerit & grossus Discipulus. *Eccl. vlt.* d. Verba sapientium quasi stimuli, & quasi claui in altum defixi, &c. Et nota tres causas suæ responsionis talis, vt eos corrigat per redargutionem. Item vt eos in fidem suæ Deitatis inducat per secretorum mentis suæ indicationem. Item vt blandientibus & adulatoribus nostris nos durè responderе doceat per suam responsionem. Secundum illud *Pro.* 1.b. Si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Item *Eccls.* 28. d.

Δ Sepi aures

* *a* Voluerunt ergo accipere eum in nauim, &c.] Ita multi quando sciunt Iesum, volunt eum rapere sibi, sed nõ possunt plenè, donec veniant ad terram. id est, ad æternam patriam. In naui enim pœnitentiæ nondum est perfecta salus æternæ gloriæ sed proxima est: vno tantum gradu distant, siue vno pariete, qui rumpitur in morte. *Cant.* 2. c. En ipse stat post parietem nostrum. Reliqua patent vsque ibi. Omne, quod dat mihi Pater, &c. *Moraliter.*

Δ Sepi aures tuas spinis , & linguam nequam noli audire,& ori tuo facito ostia,& seras auribus tuis. Ita Christus fecit eis, qui voluerant eum facere Regem, & modò blandè loquebatur ei,] Rabbi, quando huc venisti,] Respondit increpatiuè ostendens, quoniam honorem qui est ab hominibus , non concupiscit , vnum inspicit , scilicet, salutem eorum , *Suprà quinto.* f. Ego testimonium ab homine non accipio. *Infrà cap. octauo* f. Ego gloriam meam non quæro.

a Operamini non cibum, qui perit ; sed qui permanet in vitam æternam , *b* quem Filius hominis dabit vobis. *c* Hunc enim *d* Pater signauit *e* Deus.

Sed notandum , quòd cum increpatione miscenda est mansuetudo.

Secundùm illud *Galat. 6.* a. Vos , qui spirituales estis, corripite in spiritu lenitatis.

Vnde *Chrys* Parcè eos redarguit,non abusiuè.Non enim dixit: O gulosi & ventris serui , tot mirificaui , & nunquam secuti estis me, neque admirati estis , sed mansuetè loquitur, & quiescibiliter.[Quæritis inquit [me non quia vidistis,&c.] quasi dicat: non vos stupidos fecit miraculum,sed venter plenus.Et hoc probatur ex responsione eorum. *Infrà eodem.* d.Patres nostri manna manducauerunt, rursus ad cibum trahentes carnalem, quod erat accusatio, & criminatio maxima. Et nota , sicut dicit *Gloss.*Tales hodie multi sunt in Ecclesia , qui quærunt Iesum, non propter Iesum, vt *Gregorius* in horum persona eos detestatur, qui in Ecclesia per sacros ordines non virtutum merita ; sed vitæ præsentis subsidia requirunt. Tales namque non pro signis, sed pro panibus Deum quærunt. *Psal.* 48. Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei. *Ecclesiast.6.*b. Est amicus socius mensæ, *Prouerb.* 19. a. Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. *Augustinus.* Quàm multi hodie non quærunt Iesum,nisi vt illis , bene sit secundum tempus : alius negotium habens quærit intercessionem Clericorum : alius premitur à potentiore, & fugit ad Ecclesiam : alius vult pro se interueniri apud illum , apud quem parum potest, ille sic , ille sic. Impletur quotidie Ecclesia talibus: vix quæritur Iesus propter Iesum. Tales sunt sicut vulpes , quæ latent in sabulo pœnitentiæ, & simulant se mortuas, vt possent aliquam auem rapere, id est, aliquod commodum temporale, *Ezech.*13. a. Quasi vulpes in deserto Prophetæ tui erant. Sequitur:

a Operamini non cibum, qui perit,&c.] Sicut dicit *Aug.* Quoniam priùs satiauit panibus ventres , vult satiare sermonibus mentes,

Vnde eis quærentibus Iesum, non propter sermones sed propter panes, primò respondet redarguendo , hic autem instruendo. Sapientis enim est non solùm eradicare vitium , sed plantare virtutem. *Chrysostomus.* Post reprehensiones enim adiicit doctrinam , dicens : [Operamini non cibum,qui perit,sed qui permanet in vitam æternam,] id est, operam date, & sollicitudinem , & curam impendite ad cibum spiritualem habendum , non corporalem, quem requiritis. q.d. non ad panes sed ad sermones meos attendite , qui sum cibus non periens sed permanes , id est, premanere faciens in gratia vsque in vitam æternam. De hoc cibo dicitur *Matth.*4.a.Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo , quod procedit de ore Dei *Threnorum quarto* a. Paruuli petierunt panem , &c. *Isa. cap. quinquagesimooctauo.* c. Frange esurienti panem tuum , &c. *Ecclesiast. cap.* 31. c. Splendidum in panibus benedicent labia multorum,&c. Vel cibus, qui permanet , sunt bona opera.

Vnde *suprà* 4. c. Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Opera enim bona reficiunt : Quia in custodiendis illis retributio multa.

Secundum hoc exponitur sic : [Operamini non cibum, qui perit, & cæt.] id est, operamini opera , non quæ ducunt in perditionem , sed quæ ducunt in salutem. Vel cibus permanens est ipse Christus.

Sicut ipse dicit: *Infrà eodem.* e. Ego sum panis viuus , & cæt.Et secundum hoc exponitur sic secundum *Gloss.*[Operamini, &c.] id est , quærite me , non propter aliud , sed propter me. Ego enim sum cibus permanens in vitam æternam.

Vel,id est,præparate vos ad recipiendum corpus meum. Sed quia possent se excusare de impossibilitate habendi hunc cibum, subdit.

b Quem Filius hominis dabit vobis.]Quod potest exponi de omni cibo , & sermonis , & operis & corporis sui. Cibum enim sermonis dabit prædicando , cibum operis boni exemplum & adiumentum ad bonum operandum conferendo, cibum etiam sui corporis dat Christus , non alius per Sacerdotes, secundum illud *Ps.*110. Escam dedit timentibus se.

Deinde autem, quia tam magna dixerat de se, ne scandalizentur , ad Patrem recurrit : & per hoc sermonem suum credibilem reddit , dicens.

c Hunc enim,]id est,Filium hominis,qui hoc vobis promittit.

d Pater signauit] non qualiscumque Pater,sed.

e Deus.] id est , signum ei posuit , id est , proprio signo eum à cæteris filiis hominum discreuit, sicut dicit *Ps.* 44. Vnxit te Deus , Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.

Et est sensus. Nolite me contemnere, quia filius hominis sum ; quia sic sum filius hominis , vt non sim vnus ex vobis ; sed signatus à Patre & discretus à vobis : & ideò quærite à me cibum , non qui perit , sed qui permanet , quia possum illum dare:hæres enim sum,& filius: & ideo dona mea sunt stabilia. Hæc lectura est *Aug.Chr.*legit sic: Filius hominis dabit vobis hanc escam.

c Hunc enim Pater sigillauit Deus,] id est, ad hoc misit , vt hanc daret vobis escam : vnde quasi nuncius Patris habet sigillum Patris. Vel sic. Credere debetis,quod Filius hominis possit dare vobis hâc escam. quia hunc sigillauit Deus Pater,i.demonstrauit,& reuelauit per suum testimonium, quod ipse est Filius Dei. *Mat.*3 d.& 17.a.Et habetur simile*s*.*s*.3.d.Qui audit sermones meos sigillauit, quoniam Deus verax est,id est, demonstrauit incontradictiuè. & irrefragabiliter.

Et notandum, quod sicut dicit *Chr.*quidam eorum,qui volunt pigrè nutriri,abutuntur hoc verbo : Operamini non cibum , qui perit , &c. quasi Christus operationem abscindat : & ideo opportunum est contra eos dicere : Toti enim detrahunt Christianismo, & in pigritia conuitium pati præparant Christianos.Prius autem dicamus pro eis. *Luc.*10.g. Martha,Martha solicita es , & turbaris erga plurima, porrò vnum est necessarium.

Item *Mat.*6.d. Nolite soliciti esse , quid manducetis , &c.

Item nolite soliciti esse in crastinum. Necessarium est nunc omnia hæc soluere , non solum vt quiescere faciamus pigritantes, sed vt contrarium ostendamus per eloquia Dei. 1. *Thes.* 2.b. Memores facti estis fratres laboris nostri & fatigationis nocte & die operantes, ne quem vestrûm grauaremus.

Item 2.*Thess.*3 b. Non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo , sed in labore,& fatigatione nocte & die operantes,ne quem vestrûm grauaremus, non quasi non habuerimus potestatem , sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos: Nam & cum essemus apud vos , hoc denunciauimus vobis: quoniam si quis non vult operari , non manducet. Dicitur enim 1.*Thess.*4.c. Rogamus vos superabundare & largiri, silere & agere, quæ propria.

Item *Ephes.*4.f. Qui furabatur , iam non furetur , magis autem laboret manibus suis , vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.

Item *Act.*20 g.Quæ mihi opus erant,& his qui mecum sunt ministrauerunt manus istæ.Item 1.*Cor.*9.c.Quæ igitur est mihi merces , vt euangelizans non sumptuosum ponam Euangelium. Item *Act.* 18. a. Manebat apud aquilam & Priscillam,& operabatur: Erant enim tabernaculorum factores arte. Hæc secundum seriem repugnantiam ostendunt. Quid igitur dicemus ad hæc ? Dicimus, quod hoc, id est,non solicitos esse, non est idem, quod non operari, sed hoc significat,i.non affligi nimis sæcularib. rebus.Non idem est solicitudo & operatio,solicitudinē nimiam prohibet , operationem iubet. Propterea quod ad Martham increpatiuè dicitur : Martha , Martha,solicita es,&c. hoc idem dicit,quia non oportet audientiæ tempus ad carnalia consumere.q.d.Martha,ego doctrinans accessi;tu verò relinquens audientiam,circa pulmentum studuisti. Non ergo hospitalitatem prohibet;sed quod non oporteat in audientiæ tēpore circa talia occupari. Docet itaq;& hic dicēdo:non operamini cibū qui perit,&c.nō propter hoc dicit.quod oporteat pigritari,sed operari magis & tradere : Pigritari.n.maximè cibus periens est : multam enim malitiam docuit otiositas,siue pigritia. *Eccl.*33.d.Prætereanotādum est quod isti non ad sermones intēdebant,sed ad panes:nec soliciti erant discere quis erat,qui hoc operaretur, & qua virtute;sed vnum solū volebant,ventrem s.voluptuosè replere nihil laborantes. Ideo talem escam conuenienter vocauit cibum pereuntem,dicens:Non operamini cibū,qui perit,&c]q.d.nutriunt corpora vestra , vt ab hoc aliā quæreretis escā,quæ manet, & nutrit animā;vos autē rursus

a rursus ad terrenam curritis. Sequitur. a Dixerunt ergo ad eum,] quia intellexerunt, quòd per cibum intelligebat opus Dei.

b Quid faciemus, vt operemur opera Dei ?] id est, quid obseruando poterimus implere illud præceptum, quod dicis de operando cibo, qui non perit ? Vel [quid faciemus, &c.] id est, quid operabimur, vt opera nostra sint Deo placentia, & mereamur illum cibum, qui non

D perit. Et nota, quod sicut *Chrysostom.* dicit, quòd castrimargia excæcauerat eos, quia

Mat. 16. d. Marc. 8. b.

enim ad castrimargiã inhiabant, & toti secularibus intenti erant : ideò Christus

Exod. 16. Ps 77. Cap. 16. e.

eos multis modis ad spiritualia reuocauerat, primò arguendo, quæritis me, non quia vidistis signa, & cæt. Posteà docendo, quę oportet cibum quærere, ibi. Operamini cibum, qui non perit. Posuit etiam eis brauium dicens : Sed qui manet in vitam æternam, & id, quod obstabat eis, curat, dicens : se esse missum à Patre. Quid igitur illi ? Ac si nihil audissent, dicunt. [Quid faciemus, vt operemur opus Dei ?] Hoc autem dicebant, non vt discant, & agant, sicut patet ex sequentibus, vbi manna requirunt, sed ad cibi exhibitionem tendunt, & vt saturet eos imitari, volunt. Christus verò ad fidem & cibum spiritualem inducit. Vnde sequitur :

a Dixerunt ergo ad eum : b Quid faciemus, vt operemur opera Dei ? c Respondit Iesus, & dixit eis : Hoc est opus Dei, vt d credatis in e eum, quem misit ille. f Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis signum, vt g videamus, & credamus tibi ? Quid operaris ? h Patres nostri manducauerunt manna in deserto, i sicut scriptum est : Panem de cælo dedit eis manducare. Dixit k ergò eis Iesus : Amen, amen dico vobis, l non Moyses dedit vobis panem m de cælo, n sed Pater meus dat vobis panem o de cælo verum, p Panis enim verus est, q qui de cælo descendit, r & dat s vitam mundo. t Dixerunt ergò ad eum : u Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit x autem eis Iesus : y Ego sum panis

c Respondit Iesus, & dixit eis : Hoc est opus Dei,] id est, Deo placitum, vel à Deo datum, siue dandum : quia hoc non habet homo à se, sed à Deo.

d Vt credatis,] fide operante per dilectionem. *Galat. quinto*, b.

e In eum, quem misit ille,] id est, in Filium. Non dicit, vt credatis ei, vel eum ; sed in eum.

f Dixerunt ergo ei : quod ergo tu facis signum, &c.] *Gl.* Quia ad fidem sui inuitabat, quærunt signa, quibus inducantur credendum.

Vnde 1. *Corinth.* 1. d. Iudæi signa quærunt. Dicunt ergo. [Quod facis signum, vt videamus,] quasi dicat : multa promittis, sed fac aliquid.

g Vt videamus,] illud, [& credamus tibi, quod operaris quasi dicat, tu promittis magna, immò maiora, quàm Moyses, cibum, scilicet, qui permanet in vitam æternam. Moyses autem promisit terram fluentem lacte & melle, & huiusmodi temporalia. *Deut.* 11. b. Tu verò non facis tanta, quanta Moyses Moyses enim dedit panem de cælo ; tu verò panes hordeaceos.

Item ille quadraginta annis ; tu verò vna die. Quasi ergo pro minimo habentes, quod fecerat Christus, quia maiora promittebat, quærunt. [Quid facis ? quid operaris.] Iteratio autem quæstionis est infidelitatis eorum expressio.

h Patres nostri manducauerunt manna in deserto.] Hic apertè ostendunt se comparare miraculum Moysi, miraculo Christi quasi minori.

i Sicut scriptum est.] *Exod.* 15. d. Et in *Psalm.* 77. Panem Angelorum manducauit homo. Et hoc est. [Panem de cælo dedit eis manducare.] Notandum, quòd signum quærentes & dicentes. [Quod facis signum, &c.] non volunt, vt ipse eligat signum, quod faciat, sed in necessitatem putant eum mittere, vt nullum aliud faciat, quàm tale, quale factum est in progenitoribus. Propter hoc dicunt. Patres nostri manducauerunt manna in deserto : per hoc æstimantes eum irritare, vt tale faciant signum, quod eos nutrire possit carnaliter. Multa enim alia signa facta sunt in Ægypto, & in mari, & in deserto ; sed huius solùm meminerunt, quod valde concupiscebant, propter ventris tyrannidem. Et nota, quod non dixerunt : Moyses fecit signum in deserto ; tu quod facis : æstimantes percuti eum, & offendi, si ei apertè comparent Moysen.

Item non dicunt : Deus fecit signum in deserto ; & tu quod facis ne videantur eum exæquare Deo. Neque Moysen inducunt, vt non videantur Christum humiliare ; sed simpliciter dicunt, quod factum est in deserto, vt similia faciat. [Patres] inquiunt, nostri manducauerunt, &c.

k Dixit ergo eis Iesus : Amen, amen dico vobis, &c.] Poterat dicere, quoniam maiora Moyse feci nunc, non indigens virga, sicut ipse, neque oratione ; sed omnia faciens à meipso, quod non fecit Moyses ; sed hoc non dixit, ne eum notarent de iactantia ; sed magis eos studet inducere in intellectum spiritualis escæ, dicens.

l Non Moyses dedit vobis panem] verum, sed typicum, & figuratiuum veri panis.

m De cælo,] Empyreo, sed de cælo aereo, secundum quod dicitur : Volucres cæli comederunt illud, *Matth.* 13. a. Et in *Psal.* 17. Intonuit de cælo Dominus.

De cons. dist. 2. c. non Moyses.

n Sed Pater meus dat vobis panem verum] Filium suum figuratum per illud manna.

o De cælo,] missum in mundum, vt cibus hominum. Ideò enim Verbum caro factum est, sicut dicit *Greg.* vt cibus Angelorum fieret cibus iumentorum. Omnis quippe caro fœnum dicitur. *Is.* 40. a. Et dicit *Augustin.* quod verbum, quod est panis Angelorum, conuersum est in lac paruulorum, dum descendit in carnem.

p Panis enim verus est,] cor viuificans & confirmans.

q Qui de cælo descendit.] Ille enim typicus fuit panis, non verus, qui de aere pluit. non quod falsum fuerit miraculum de manna ; sed quia figuratiuum istius panis. Ideò de ipso dicitur *Sap.* 16. c. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.

r Et dat,] Iste panis, vel pater per hunc panem.

s Vitam mundo,] quod non manna [Mundo,] non Iudæi solùm, sed orbi terrarum. Nec dicit dat cibum simpliciter, sed dat vitam aliam, scilicet quandam & alteratã. Vitam autem dicit, quia omnes erant mortui Dat, quia gratis. Item dum dicit, dat vitam mundo, in cælum eos mittit : vt saltem dolentes, quod alij potiuntur dono, non maneat foris.

t Dixerunt ergo ad eum.] non intelligẽtes, de quo pane diceret, quia intelligebant de sensibili & gustabili pane ventrem lasciuire expectantes. Ad hoc enim venerant, vt dicit *Chrysost.* Et propter hoc honorando & blandiendo dicunt.

u Domine, semper da nobis panem hunc, sic & mulier Samaritana dicit *sup.* 4. b. Domine, da mihi hanc aquam. Et nota, quod non dixerunt : roga, vt pater det, sed da nobis ; & tamen dixerat : quoniam ego do ; sed Pater meus dat.

Ex concupiscentia enim cibi tracti eum fide dignum æstimauerunt ad exhibitionem panum. Facilè enim credit homo de his, quæ placent, & conferunt sibi. Sed quia errabant, Christus eos corrigit : & de quo pane dixerat, aperit. Vnde sequitur.

x Dixit autem eis Iesus.] Incœperat eos instruere de pane spirituali : sed quia ipsi intelligebant de materiali, aperit, quod unò de spirituali intelligendum est, qui longè melior est, eo quod reficit æternaliter Vnde dicit.

y Ego sum panis vitæ.] *Chrysost.* Incipiens eos docere de mysteriis, primum loquitur de Deitate sua. Ego sum panis vitæ. Neque enim de corpore suo dictum est hoc.

De illo enim *inf. eod.* e dicetur. Panis quem ego dabo, caro mea est. Etenim illa propter Domini verbum panis est.

Et nota. quod non vtitur hic testibus, sicut *supra* 5. quia ibi accusabant, & contradicebant ; hic verò fingebant propter panes, quos sperabant.

Item quia potens erat miraculum panum quasi testans. Et dicitur viuus ab effectu, quia viuificat. *Ps.* 118. Viuifica me secundum verbum tuum. *Gen.* 49. c. Aser pinguis panis eius præbebit delicias Regibus Aser interpretatur beatus, & significat Christum, qui est beatitudo Sanctorum. De quo dicitur in *Ps* 1. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, &c.

Et dicitur pinguis ab effectu, quia impinguat pinguedine charitatis & deuotionis Et ipse est deliciæ Regum, id est, virorum spiritualium. De quibus dicitur *Prouerbiorum* 21, a. Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Dei. De hoc pane dicitur *Isaiæ* 30. e. Panis frugum terræ

A vult non mori pro homine. Vnde *Mat.* 26.d. Tristis est anima mea vsque ad mortem.

a Sed voluntatem eius, qui misit me.] id est, Patris, qui vult me mori pro hominis redemptione. *Mat.* 66.d. Non sicut ego volo sed sicut tu vis. Et quæ sit illa voluntas Patris determinat; dicens.

b Hæc est autem, &c.] *Chryſ.* hic quærit, quid est quod dicit. [Non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me?] Ergo alia est voluntas Filij, & alia Patris. Et respondet quod non, imò communis. Vnde sensus est, quod non aliud quid venit acturus Filius, quàm quod vult Pater, non propriam quandam, & separatam à Patre habens voluntatem. Ne autem suspiceris aliam esse voluntatem Filij, & aliam Patris, quia dixerat. [Non vt faciam, &c.] Ideo subdit. [Hæc est enim voluntas, &c.] Et determinat voluntatem Patris duplicem.

al. † enim.

faciam voluntatem meam, *a* sed voluntatem eius, qui misit me: Hæc *b* est † autem voluntas eius qui misit me, Patris, vt *c* omne, quod dedit mihi, non perdam *d* ex eo, *e* sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc *f* est autem voluntas Patris mei: qui misit me, vt *g* omnis qui videt Filium, & credit in eum *h* habeat vitã æternam: *i* & ego resusci-

Vnam de futuro, vt saluemur per Filium; alteram de præsenti. vt credamus in Filium. Et cum constet hoc idem velle Filium, patet, quod communis est voluntas vtriusque scilicet, vt nos credamus, & saluemur. Et hoc idem dicit Filius. *Luc.* 12.f. Ignem veni mittere in terram: & quid volo, nisi vt accendatur?

Item *ſup.* 5.d. Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat; sic & Filius, quos vult viuificat. Ergo eadem est vtriusque voluntas.

Et nota, quod dicit: [Hæc est voluntas eius, qui misit, Patris,] non dicit. Hæc est voluntas mea. Si enim hoc dixisset, vtique despexissent quasi pro iactantia Dicit ergo. Quoniam hæc est voluntas Patris, vt ostendat Patrem concordare suæ voluntati, & se cooperari patris voluntati, & in hoc ostendit se non ei contrarium, sed potius, illos repugnare & exprobrare Patrem, qui non credebant Filio.

c Vt omne, quod dedit mihi ad custodiendum, id est, cui gratiam dedit in me credendi.

d Non perdam ex eo] *Mat.* 18.a. Non est voluntas Dei, vt pereat vnus de pusillis Contra *Inf.* 17.b. Nemo ex illis periit, nisi filius perditionis. Solutio. Quosdam dat Deus per præsentem iustitiam: & illi possunt perire; alios per prædestinationem: & illi non pereunt. Vel signanter dicitur. Non perdam ex eo, quia si aliquis perditur, non ab eo perditur, sed à se.

e Sed resuscitem illud in nouissimo die.] Per primum notatur vitatio mali, id est, perditionis gehennæ; per istud notatur collatio boni gloriæ. Loquitur enim de resuscitatione gloriosa, quod patet, sicut dicit *Chr.* per id quod præcedit, & quod sequitur. Sequitur enim de vita æterna, cum dicit. [Vt omnis, qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.]

Præcedit enim de eiectione & perditione remouenda, cum dicit. [Non eiiciam foras,] & [non perdam ex eo,] quod de bonis intelligitur.

Mali enim eiicientur de societate bonorum in tenebras exteriores. *Mat.* 22. b. & 25.c. Et ibi perdentur, secundum illud *Mat.* 10.d. Timete eum qui potest animam, & corpus perdere in gehennam.

Sed quia ad resurrectionem gloriosam venitur per fidem, ideo subdit.

f Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me,] quasi non solum vult Pater vt saluemur per Filium; sed etiam vult de nobis, vt illam salutem mereamur credendo in Filium. Et hoc est.

g Vt omnis qui videt Filium, & credit in eum.] In præsenti

h Habeat vitam æternam] in futuro quantum ad animam, cui datur cognitio & fruitio Dei.

i Et ego resuscitabo eum in nouissimo die,] gloriosè, vt cum anima remuneretur & corpus. Sed videtur, quod maledicat. [Qui videt Filium, & credit.] Imò potiùs qui credit & videt, quia dicitur *Iſ.* 7.b. Nisi credideritis, non intelligetis.

Solutio Loquitur de visione corporali qui videt Filium miracula facientem, & credit, per hoc ductus ad fidem.

Vel. Qui videt Filium & credit, id est, qui quamuis videat in carne patientem, tamen credit in eum. Vel qui videt & credit, id est, qui videt credendo, siue per fidem.

Vel aliter continuatur. *f* Hæc est autem voluntas.] Dixerat, quod voluntas Patris erat, vt id, quod dederat Filio, non periret, quantum ad animam, sed resuscitaretur etiam quoad corpus: & quia hoc non expresserat, neque apparuerat quid sit Patrem dare Filio, ideo explanando prædicta dicit. [Hæc est voluntas Patris, vt omnis qui videt Filium, & credit in eũ,] quasi dicat, hoc est Patrem dare, à Patre datum esse credere Filio.

i Habeat vitam æternam,] & sic non pereat.

ι Et ego resuscitabo eum,] sicut prius Sed quærit *Chr.* Cur iterat & ponit toties resurrectionem? Et respondet. Vt non præsentibus rebus coarctent Dei prouidentiam; sed in futurum non extendant.

Item vt hi qui præsentibus bonis non potiuntur, pigriores non sint, nec desperent; sed futura bona expectent.

Item vt mali, qui non torquentur, aliam sciant vitam, in qua torquebuntur. Ideo ergo repetit de resurrectione, vt sciamus futurum iudicium. *Chr.* Si auari esse voluerimus, & si rapere, & si inconueniens quid agere: confestim diem illam in mentem mittamus, & omni fræno vehementius detinebit inconuenientem impetum hæc cogitatio. Dicamus ergo adinuicem & ad nosipsos: resurrectio est, & iudicium nos expectat terribile. Et si aliquem viderimus elatum, & in præsentibus bonis inflammatum & si alium dolentem, & si pigritantem alium viderimus, & dissolutum: semper id dicamus, quoniam iudicium est, & resurrectio. Sufficiens hoc verbum omni formato magis nostram curat animam. Etenim est resurrectio, & resurrectio præest ostiis non longè, neque procul Adhuc enim modicum quantulumcumque, qui venit, veniet, & non tardabit. *Abac.* 2.a. Et omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, & bonos & malos. 2. *Cor.* 5.b. & *Rom.* 14 b. Hos quidem, vt ante omnes verecundentur: illos vt ante omnes clariores efficiantur.

Item *Chr.* Sed fortassis dicet quis. Et quando erit consummatio: quando autem erit resurrectio: ecce quantum factum est tempus; & nihil tale contigit. Sed enim credite: etenim. qui ante diluuium erant, talia dicebant & deridebant Noë; & similiter tempore Loth, dicitur 2. *Pet.* 2.b. & *Mat.* 24.d. ita & resurrectio erit. 1. *Theſſ.* 5. a. Cum dixerint: pax, & securitas, tunc repentinus eis A superueniet *Moraliter.*

* debent esse stellæ & luminaria in cælo, id est, in claustro ad illuminandum eos, qui sunt in terra Ecclesiæ. Et notandum, quod quidam cadunt de hoc cælo, quidam expelluntur, quidam descendunt. Cælum enim dicitur claustrum, quasi casa helios, vel à celando scandalum, si accidat inter eos. Cadunt autem de hoc cælo, qui spontè exeunt. *Apoc.* 6.d. Stellæ ceciderunt de cælo super terram, sicut ficus emittit grossos suos, cum à vento magno mouetur, id est, cum tentatione concutitur. Et nota, quod vnum signum finis mundi est, casus stellarum, sicut *Mat.* 24.c. Et ita etiam dicit *Ier.* Alij expelluntur propter facinora sua. *Apoc.* 12.b. Proiectus est ille draco magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas.

Et nota quatuor causas, propter quas aliquis eiicitur de claustro, & eiiciendus est: quæ notantur per quatuor nomina diaboli, quæ ponit ibi. Per hoc enim, quod dicitur draco, quia sitit sanguinem Elephantis, notatur vnus casus, siue vna causa, propter quam eiicitur, hoc est homicidium. Alius casus est furtum, quod notatur in eo, quod dicitur serpens. Diabolus enim accepit alium habitum, id est, serpentis sicut fur, & furatus est homini virtutes & Paradisum. Item eiicitur propter vitium Sodomiæ, quod notatur in hoc quod dicitur diabolus, qui interpretatur deorsum fluens.

Item propter suscitationem discordiæ & schismatis, quod notatur in hoc quod dicitur Sathanas, qui interpretatur aduersarius, siue criminator. *Leu.* 19 d. Non eris criminator, neque susurro in populis. Alij descendunt ab hoc cælo, qui exeunt per electionem. & descendunt à monte contemplationis ad vallem actionis, & solicitudinem prædicationis, sicut legitur *Exod.* 19 d. Qui descendit de monte, scilicet ad docendum populum. Et isti debent descendere, vt ducant ad locum, vbi est Iesus sicut *Mat.* 2.b. stella duxit Magos ad Iesum. & per suum descensum notificauit domum, quia propior fuit terræ omnibus aliis. Alia patent vsque ibi. Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.

& superueniet interitus,&c. Hoc autem fit, vt semper simus soliciti, & in ipsa securitate non confidamus. Quid dicis ò incredule, non expectas resurrectionem futuram esse: non expectas futurum iudicium esse? Dæmones confitentur hoc: & tu inuerecundus sis. Venisti, aiunt, ante tempus torquere nos. *Mat* 8.d. Qui verò tortionē dicebant futuram esse,

E & iudicium sciunt, & noxas, & supplicia.

Item sicut in aliis Christus antecessit nos: ita & in hoc *Matt.13.g. Marc.6.a. Luc.4.d.* Etenim primogenitus propter hoc dicitur ex mortuis *Col.* 1.e. Si enim resurrectio non esset, vbi iustitia Dei saluaretur, tot quidem iniquis prosperantibus; tot verò bonis contribulatis, & in tribulatione vitam dissoluentibus? Sequitur,

...tabo eum in nouissimo die. *a* Murmurabant ergo Iudæi de illo, *b* quia dixisset: ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Et *c* dicebant: *d* Nonne hic est Iesus Filius Ioseph, *e* cuius nos nouimus patrem, *f* & matrem? *g* Quomodo ergo dicit hic: quia de cælo descendi? *h* Respondit ergo Iesus, *i* & dixit eis: Nolite murmurare in inuicem. *K* Nemo potest venire ad me, nisi *l* Pater, qui misit me, *m* traxerit eum: *n* & ego *o* resuscitabo eum in nouissimo

a Murmurabant ergo Iudæi de illo,] id est, de Christo, id est, contra Christum.

b Quia dixisset: ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.] Hinc manifestum est, quod Paulus de Iudæis dixit. *Phil.* 3.d Quorum Deus venter est, & gloria in confusione eorum. Quando enim audierunt, quod non manducarent panem carnalem, murmurant; quandoquidem panem dedit eis & ventrem impleuit: tunc eum Prophetam dicebant esse, & Regem facere volebant, modò autem scandalizantur, & fabri filium vocant, & prætendunt incredulitatis velamen, excelsum, scilicet sermonem, quia scilicet dixerat: Ego sum panis, qui de cælo descendi. Hinc occasionem sumebant murmuris, hinc videbantur anxiari: verum non ex hoc erat; sed quia non sunt potiti mensa corporali. Si enim verè anxiarentur de hoc verbo, oportebat interrogare, & quærere, qualiter panis vitæ est, & qualiter de cælo descendit; nunc autem non hoc faciunt. Et quod hoc non scandalizaret eos, patet per hoc, quia non cœperunt murmurare, quando audierunt verbum, sed quando viderunt, quod non repleret ventres eorum.

Item postquam dixerat: *sup. eod.* d. Pater meus dat vobis panem verum de cælo: Panis enim verus est, qui de cælo descendit, non murmurant, sed dicunt: Domine, semper da nobis hunc panem, non dixerunt, roga, vt Pater det: victi enim concupiscentia cibi eum dignum fide esse æstimauerunt ad exhibitionem. Quæ igitur caosa scandali eorum, & murmuris postmodum, nisi quia audierunt, quod manducare non est, rursus decrediderunt.

Et nota, quod dicit [murmurabant] non apertè contradixerunt, sed murmurabant ad inuicem. Adhoc enim reuerebantur propter recens signum panum.

c Et dicebant.] *Gl.* indignantes, & eius opprobria quærentes. in humilitate generis offendunt. Vndè dicitur lapis offensionis, *Is.* 8.e.

d Nonne hic est Iesus filius Ioseph,] despectiuè loquuntur.

e Cuius nos nouimus patrem] Ioseph, sicut dicitur *Luc.* 3 e. Vt putabatur filius Ioseph.

f Matrem] Mariam. Simile habetur *Mat.* 13.g. & *Marc.* 6. a. & *Luc.* 4 d. & 1 *Reg* 10 c Quænam res accidit filio Cis? Et *inf.* 8.c. Vbi est pater tuus?

g Quomodo ergo dicit hic: quia de cælo descendi,] ex quo nos scimus generationem eius terrestrem.

Et nota, quod à duobus collatis sumunt occasionem murmuris, ex altitudine sermonis Christi, & vilitate generis.

Posset eis dici: Valde igitur mali estis, si ideo malus est quia eum cognoscitis Sed certè hoc, quod ipse Iesus dixit *Luc.* 4. d. Nemo Propheta acceptus est in patria sua. Ibi *Gl.* Propemodum naturale est ciues ciuibus inuidere: non enim præsentia viri opera, non virtutem; sed teneram recordantur infantiam, quasi non & ipsi per eosdem ætatis gradus ad maturam ætatem peruenerint.

h Respondit ergo Iesus, quem nihil latet qui abscondita cordium intuetur, sicut dicitur 1 *Reg.* 16.b. & ideo scit murmur eorum occultum.

i Et dixit eis: nolite murmurare inuicem occultè, quod non sim panis qui de cælo descendit, quod verè sum; sed sciatis, quod nemo potest venire ad me, nisi à Patre tractus, & ideo vos non creditis me esse panem, quia non estis tracti à Patre Et hoc est.

k Nemo potest venire ad me,] id est, credere in me.

l Nisi Pater, qui misit me, traxerit eum,] id est, nisi gratia Dei illum præuenerit, nisi Pater reuelauerit: quæ reuelatio est attractio.

Et quærit *Chrysostomus* cur eis dicentibus, quod sit filius Ioseph, non respondet: Non sum filius Ioseph? Et respondet, quia nondum audire poterant mirabilem partum secundum carnem, multò magis nec superiorem & ineffabilem intelligentem.

Item *Chr.* Vehementer eos scandalizabat ex vili esse patre, & contingentes sed tamen non reuelauit, ne vnum scandalum destituès aliud faciat.

His ergo rationibus omisit respondere his, quæ dicebant de eius generatione. & conuertit se ad confirmandum ea quæ dixerat de dono Patris quo venitur ad Filium. & quomodo venientes reficit, quia ipse est panis.

Vnde dicit: [Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum] Hoc est, quod dixerat, *sup. eod.* Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, &c Et est sensus. Nolite murmurare contra me de hoc, quod dixi, sed potius contra vos, quorum incredulitas obstinata meretur non trahi à Patre. *Chr.* Hic insiliunt Manichæi dicentes: Quoniam nihil in nobis positum est, id est, in nostra potestate.

Solutio. Non facias vim in verbo trahendi, non enim notat violentiam, quia dicit *Augustinus.* Cætera potest homo nolens; credere autem non potest nisi volens. Vnde *Chr.* Non quod in nobis est, destruit; sed ostendit nos auxilio indigentes: non enim tractum dicit inuitum; sed multa potitum cum pugnatione, id est, auxilio, vt sit sensus.

m Nisi traxerit,] id est, adiuuerit. Et ne putes sensibilem tractum, dicit *inf. eod.* Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui à Deo est, &c.

Et nota, quod dicit, trahit, propter duplex pondus, quod est in nobis, scilicet, pondus culpæ, de quo *Heb.* 12.a. Deponentes omne pondus circumstans nos peccatum.

Item pondus pœnæ, de quo *Sap.* 9 e. Corpus, quod corrumpitur, &c Et quia hoc trahere est magnæ potentiæ: ideo Patri attribuitur tractus, qui tractus non est violentiæ, sed misericordiæ.

Vnde *Aug.* Si Poëtæ licuit dicere.

——————*Trahit sua quemque voluptas.*

non necessitas, sed voluptas: non obligatio, sed delectatio: quantò magis nos dicere debemus trahi hominē ad Christum, qui delectatur virtute, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur vita æterna, quod totum est Christus? Da amantem & sentit, quod dico. Nota, quod Dominus trahit ad ortum producendo *Ps.* 21. Tu es, qui extraxisti me de ventre matris meæ Item trahit inspirando *Is.* 7.e Sibilabit Dominus muscæ, &c. *Gl.* id est, inspirabit. Item trahit flagellis quasi cogendo. *Ps.* 77. Cum occideret eos quærebant eum. *Is.* 59 d cum venerit quasi fluuius violentus, quem Spiritus Domini cogit. Item promittendo. *Is.* 1.e Si audieritis me, bona terræ comedetis. Item de his duobus insimul dicitur *Os.* 11. b. In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis Itē trahit ostendendo bona sua, & prægustatione æternæ dulcedinis alliciendo, sicut trahitur musca per dulcedinem mellis. *Cant.* 1. a Trahe me post te, in odore vnguentorum tuorum curremus. Item trahit gratiam conferendo. *Ier.* 31.a. In charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans, id est, dans misericordiam & gratiam Item trahit nobis inhærendo. *Inf.* 12. e. Si exaltatus fuero à terra omnia traham ad meipsum. Sed multi sunt sicut equi restiuj, vel retrogradi, qui quantò plus trahuntur, tantò plus retrocedunt. *Ps.* 108. Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi. *Ier.* 7 e Facti sunt retrorsum, & non ante *Zac.* 7.c. Auerterunt scapulam recedentes. Et subdit, quod bonum sit venientium ad se.

Dominus trahit multipliciter.

n Et ego] æqualis Patri.

o Resuscitabo eum in nouissimo die.] *Gl* Faciam eum videre, quod credidit manducare, quod esuriit habere, quod amauit, & desiderauit; quod non potest esse in præsenti, vbi trahitur tantum. Et nota quod dixerat Patrem trahere ad se, & neminem venire ad se nisi per Patrem: ne propter hoc crederetur filius, non idem facere,

cere, tanquam minor: ideo de se subdit, [Et ego resuscitabo eum,&c.] *Chr.* Non parua filij dignitas, si Pater ducit, & ipse resuscitat. Hoc autem dicit non diuidens opera sua ab operibus Patris, sed paritatem ostendens virtutis. Inculcat autem sermonem de resurrectione propter quosdam, qui de ipsa dubitabant, vt Sadducaei.

Matt.11.d. Luc.10.d. De paen. dist. 4.c. benedictus Sup.eod.d. De cons. dist. 2.c. reuera.

Et iterum ne crederent aliqui, quod non mererentur, qui de illo pane comederent, quia dixerat de tali, non esuriet in aeternum, & quater repetitur propter quatuor dotes corporis [in nouissimo die,] cui non succedit nox. Vnde *Abac.* 3.c. Sol & luna steterunt in habitaculo suo.

die. Est *a* scriptum in Prophetis. Et *b* erunt omnes docibiles Dei. Omnis, *c* qui audiuit à Patre, & didicit, *d* venit ad me. Non *e* quia Patrem vidit quisquam, nisi is *f* qui est à Deo: hic vidit *g* Patrem. *h* Amen, amen dico vobis, qui credit in me, *i* habet vitam aeternam: *k* Ego sum *l* panis vitae. *m* Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic *n* est panis de caelo descendens, vt si *o* quis ex ipso manducauerit, *p* non moriatur. *q* Ego sum panis viuus, *r* qui de caelo descendi. Si *s* quis manducauerit ex hoc pane, *t* viuet in aeternum. Et *u* panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. *x* Litigabant ergo Iudaei

a Est scriptum in Prophetis.] Quod dixerat de tractu patris probat, & sermonem suum fide dignum reddit per Prophetas: & ostendit etiam qualiter trahit docendo, scilicet, ne sensibilem tractum intelligas. Vnde dicit. [Est scriptum in Prophetis] de praedicto tractu Patris, sic.

b Et erunt omnes docibiles Dei,] id est, docebuntur à Deo, quod est trahi. Et sumitur hoc de *Ier.*31.f. Non docebit vltra vir fratrem suum, quia omnes cognoscent me, &c. Et *Is.*54.d. Ponam vniuersos filios tuos doctos à Domino. Et de *Ioel.*2. f. vt dicit *Gl.* vbi dicitur. Dedit vobis Doctorem iustitiae. *Chr.* Si omnes erunt docibiles Dei, qualiter quidam non crediderunt!

Solutio. Omnes id est, plures. Vel omnes, ait, eos, qui volunt. Magister enim praesidet omnibus Discipulis paratus effundere omnibus doctrinam Simile *sup.*1.a. Illuminat omnem hominem, &c. Vel. [Omnes,] id est, aliquos de omnibus, siue de omni generatione hominum. Vel [Omnes sunt docibiles.] id est, doctrinae Dei capaces naturaliter. Sed nonne ante erant homines docibiles Dei? Respondeo secundum *Chr.* Tunc per homines discebant, quae Dei erant? nunc autem per Vnigenitum, & Spiritum docet Pater.

Vnde *Hebr.*1.a. Multifariè multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis; nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.

Vel. [Omnes docibiles Dei,] quia etsi homines foris loquuntur; tamen solus Deus intus sensum aperit.

c Omnis, qui audiuit à Patre, & didicit,] id est, qui audiendo didicit, id est, diuina illustratione credit in Patrem, vel cui Pater dedit gratiam, quod est trahi à Patre.

d Venit ad me] Filium per fidem & amorem, sicut dixit *supra eod.* d. Omne, quod dat mihi pater, ad me veniet.

Sed ne quis se excuset, dicens: Nunquam vidi patrem, quomodo ergo disco ab eo: Ideo subdit.

e Non quia patrem vidit quisquam,] quasi non dico hoc quod pater visibilis sit alicui, vel audibilis; sed quia docet per Filium, qui eum nouit perfectè. Vnde subdit.

f Nisi is qui est à Deo.] *Chrysostomus.* Non secundum causae rationem dicit hic [ex Deo] sed secundum modum substantiae: quia si hoc non diceret, omnes ex Deo, sumus.

g Hic vidit patrem,] id est, perfectè nouit, sicut est. *Mat.* 11.d. Nemo nouit Filium, nisi pater, &c. Et nos docet patrem, & ideo credite, quia.

h Amen, amen dico vobis, qui credit in me] Filium, qui noui patrem & sum ab eo.

i Habet vitam aeternam,] per causam, id est, per gratiam, pro qua datur vita aeterna, *Rom.*6.d. Gratia Dei vita aeterna.

Vel [Habet] iam in spe. *Rom.* 8. a. Vel promissionis certitudine. *Mat.* 5. a. Vel [Habet vitam aeternam.] id est, me, qui sum vita aeterna. *Gen.* 15.a. Ego merces tua magna nimis. *Gl.* potuit dicere, habet me, sed reuelat, quid ipse sit, id est, vita aeterna. Et bene dico, quod habet vitam aeternam, quia.

k Ego sum panis vitae,] qui pasco, donec pastos iungam vitae aeternae.

l Panis vitae] intransitiuè, id est, panis vita. *inf.* 14. a. Ego sum via, veritas, & vita. Vel transitiuè, vel effectiuè, id est, panis vitam mundo conferens in praesenti vitam gratiae in futuro vitam gloriae. Vel sic.

k Ego sum panis vitae,] id est, carnem meam in passione mortificatam, in Resurrectione viuificans, quae caro dignè sumpta est cibus vitae.

Vnde *Inf. eod.* f. Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam. *Chr.* Panem vitae se dicit, quia nostram continet praesentem, & futuram.

m Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt] Confirmat responsionem, quam fecerat suprà eis quaerentibus signum de caelo, quale fecerat Moyses de manna: & dicit, quod plus dat; quia iste panis dat vitam; ille non dabat A fine ergo vtriusque cibi differentiam facit.

De cons. dist. 2.c. forte & c. reuera. de con. dist. 3.c. Christus & c. vtrum & c. omnia.

Item [in deserto] dicit, quasi dicat, non extensum in multum tempus, neque simul cum eis venit in terram promissionis. *Ier.*2.b.

Item ille non descendit de caelo, sed de aëre; hic autem de caelo. Vnde sequitur.

n Hic,] id est, in loco, [est panis &c.] Vel [Hic panis quem do, [est de caelo, continuè dicit, de caelo descendens] quem manna praefigurauit. *Chr.* Quia petebant panem de caelo, continuè dicit de caelo descendi

o Vt si quis ex ipso manducauerit,] credendo & amando, vel dignè carnem eius & sanguinem sumendo.

p Non moriatur] sicut mortui sunt, qui manna comederunt. Non moriatur, dico quia.

q Ego sum panis viuus,] id est, viuificans comedentem, quantum in me est.

r Qui de caelo descendi,] vt essem panis hominum, qui prius eram Angelorum. *Aug.* Quomodo sit panis determinat, non solùm secundum verbum, quo viuunt, omnia; sed etiam secundum carnem assumptam pro mundi vita. *Chr.* dicit Sufficit dicere. [Ego sum panis viuus id est, ego dabo vobis panem viuum, quare addit. Qui de caelo descendit? Respondet, quia Iudaei facientes mentionem de manna quaerebant cibum de caelo, propterea continuè dicebat. De caelo descendi.

s Si quis manducauerit ex hoc pane] scilicet si quis Eucharistiam dignè sumpserit, vel si quis Christum fide & amore sibi iunxerit, & verba eius & exempla in nutrimentum sui conuerterit.

t Viuet in aeternum,] si in hoc perseuerauerit. Et quia adhuc vacillabant de hoc, quomodo diceret se panem & ad panes materiales vacillabant: ideo apertè dicit:

u Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.] *Bern.* Bonus minister, qui carnem in cibum, & sanguinem ministrat in potum. Vnde *Chr.* Vnde qualiter eos paulatim ad seipsum ducit. Hic enim seipsum ait dare non Patrem: superius autem dixerat, quod Pater dat.

x Litigabant ergo Iudaei,&c.] Semper crescit infidelitas in eis. Prius dicuntur murmurasse; hic dicuntur litigare. Sed sicut dicit *Chr.* Extranea quaedam erat doctrina, potest quis dicere, & alterata: & ideo non fuit mirum si litigabant.

Cui respondeo, quod hoc Ioannes aenigmaticè insinuauerat Agnum eum vocans. *sup.*1.d. Sed neque ita nouerunt, dicis. Et ego respondeo, quod nec Discipuli nouerunt, quid diceretur: & tamen suasi sunt, & sequebantur, & confitebantur verba vitae aeternae eum habere.

Hoc enim boni Discipuli est, non circumscrutari ea, quae Magistri sunt, sed audire & suaderi, & congruum tempus expectare solutionis: ita & Iudaeos facere oportebat.

Et quod Discipuli nescirent quid diceret de comestione carnis suae, patet, quia nescierunt de resurrectione, *sup.*2 d. Soluite templũ hoc,&c. & tamen Scripturae loquũtur, & prophetae de resurrectione; sed quoniã hominis carnẽ quis mãducauerit, nusquã quis dixit eorum. Item quaerit hic *Chr.* quare Dominus haec verba dixerit Iudaeis, qui ex his scandalizãtur, ex hoc enim abierunt retrò, cur ergo non solus hoc tradidit Discipulis, sicut *Marc.* 4.d. dicitur. Seorsum autẽ loquebatur eis. Sol. Multa vtilitas fuit horũ verborum, & necessitas: quia enim instabant petentes cibum corporalem, & magnificantes manna: idcirco ostendit, quod

dit, quod manna typus erat, & vmbra: Veritas autem hic præsens, ideo meminit cibi spiritualis. Tempus enim erat de mysteriis loqui, quia commendabat vmbram.

Item quia quærebant cibum de cælo, ideo se ostendit cibum esse de cœlo. Præterea obscuritas eorum, quæ dicuntur, semper erigit auditorem, & attentiorem operatur. Non ergo oportebat scandalizari, sed interrogare congruum erat, & inquirere. Si enim Prophetam eum putabant, oportebat credere, non recedere: quare illorum amentiæ scandalum erat, non quia essent indissolubilia ea quæ dicebantur à Christo, si solutionem quæsissent in fide. Causa autem litigationis eorum erat infidelitas. Vnde dicitur: Litigabant ergo Iudæi adinuicem dicentes: quomodo vel [qualiter potest hic] despectiuè, [nobis carnem suam dare ad manducandum?] In quo patet eorum infidelitas: quia credebant quod loqueretur de carne sua comedenda dentibus, & dilanianda. Nec dicunt hoc quærendo, vt discant, sed desperatiuè. *Chr.* Cum quæstione huiusmodi, id est, qualiter intrauerit, simul intrat & infidelitas.

adinuicem dicentes: quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum. Dixit *a* ergo eis Iesus. *b* Amen, amen dico vobis, nisi *c* manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, *d* non habebitis vitam in vobis. *e* Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet

Ita *sup.* 3. a. de Nicodemo. Quomodo potest homo nasci, &c. Sed si hoc, qualiter dicis, quare in panibus hoc non dixisti, qualiter, scilicet quinque panes in tot extendit? Quoniam saturationis soluni erant serui, non miraculosæ visionis. Sed dicis quod experientia eos tunc erudiuit.

Et ego respondeo, quod ex illa experientia oportebat illos credere eis, quæ nunc dicebat de carne sua, ideo enim prius mirificauit, vt per illud edocti non vltra decrederent de his, quæ dicerentur.

a Dixit ergo eis Iesus.] Quia dubitabant, vel potius decredebant, quæ dixerat, magis affirmat, quod si non eis, tamen nobis profuturum erat.

Item quia dicebant impossibile, ideo asserit necessarium esse dicens.

b Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis,] quasi & si ignoratis, quis sit modus dandi, vel manducandi: Tamen.

c Nisi manducaueritis,] per fidem, secundum illud *Aug.* Crede & manducasti. Vel [Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.] Vitam gratiæ, vel gloriæ.

Tria sunt in Sacramento Eucharistia.

Nota tria esse in Sacramento Eucharistiæ. Speciem panis, corpus Christi, verum corpus Christi.

Primum est signum tantum: Secundum signum, & res.

Tertium res tantum. Primum sumitur tantum sacramentaliter, secundum sacramentaliter, & spiritualiter. Primum & secundum potest sumere communiter bonus, & malus: sed malus ad mortem; bonus ad vitam. Tertium non potest sumere nisi bonus. Nam corpus Christi mysticum manducare nihil aliud est, quàm fide, spe, & charitate vnitati Ecclesiasticæ incorporari. Sequitur.

e Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet,] Iam in spe,] [vitam æternam.] Hic aperit de qua vita dixerat, ne de temporali intelligerent. Superius autem dixerat de futuro: Viuet in æternum. Hic dicit, quod plus est de præsenti. [Habet vitam æternam,] quia iam habemus arram. Secundum illud *Rom* 8.e. Spe salui facti sumus. Vel [Habet vitam æternam,] nunc secundum animam, cuius est vita Deus.

Sed nec caro fraudabitur suo tempore remuneratione. Vnde sequitur.

A Et ego resuscitabo

c Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.] Quod exponitur tripliciter. [Nisi manducaueritis] spiritualiter scilicet, per fidem. Vel vt sumatur antecedens pro consequenti. Nisi manducaueritis, id est, nisi vniti fueritis per charitatem Filio Dei, qui est Filius hominis, quod fit dignè manducando carnem eius sub specie panis.

d Non habebitis vitam in vobis] quia membra separata à corpore non possunt viuere. Tertiò exponitur de illis, quæ se non præparant ad hoc, vt digni sint accipere corpus Christi tempore suo, vt sit sensus.

c Nisi manducaueritis,] id est, ad manducandum dignè præparaueritis, &c. Vnde *Numer. cap.* 9. b. Si quis mundus est, & in itinere non fuerit, & tamen non fecerit Phase exterminabitur anima illa de populis suis. Per hoc duo genera tantum excluduntur à communicatione & omnes alij peccant mortaliter, si non communicant tempore suo.

Per immundos intelliguntur infideles, qui non sunt de Ecclesia. Per illos, qui in itinere, catechumeni qui sunt in via ad suscipiendum Sacramentum Baptismi, & fidem. Neutri peccant, si non communicent, quia præceptum non extenditur, ad eos. Ex hoc etiam sumitur argumentum, quod propter aliquã immunditiam, & etiam quando homo est in via, ad literam potest differre communionem: ita tamen, vt postea non omittat eam.

Item *Exod.* 12.a. Tollat vnusquisque agnum per domos & familias suas, & nullum excludit Hebræum, id est, Christianum.

Quinque modis peccant non communicantes statutis temporibus.

Et propter quinque causas peccant, qui non communicant tempore determinato ab Ecclesia.

Prima est, quia quantum in ipsis est, scindunt vnitatem corporis Christi mystici, id est, Ecclesiæ. 1.*Cor.* 10.d. Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane, & de vno calice participamus.

Secunda, propter contemptum, quia vocati sunt ad cœnam Domini, & nolunt venire: vnde est ibi contemptus. Vnde *Mat.* 22.a. Perdidit Rex homicidas illos, scilicet, qui venire contempserunt vocati. Homicidis ergo comparantur, qui se non præparant ad communicandum tempore suo. Tertia causa est, quia in hoc quod nolunt corpus Christi recipere, faciunt iniuriam ipsi, qui semel in anno nolunt reddere procurationem Domino, quam debent ei in hospitio suo.

Vnde conqueritur *Mat.* 25.d. Hospes fui & non collegistis me. Verè enim hospes est sub speciebus illis quasi sub veste peregrina. *Mat.* 8 c. Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet, vbi reclinet caput suum.

Quarta causa est, quia sunt violatores Testamenti Domini, qui nobis corpus suum tradidit sumendum in commemorationem suæ Passionis. 1.*Cor.* 11.f. Hic est calix noui Testamenti in meo sanguine, &c.

Quinta causa est, quia tales à fonte plenitudinis gratiarum se diuidunt: & ideo non est mirum, si arescunt. *Iob* 8.b. Nunquid virere potest scirpus absque humore: aut crescere posse carectum absque aqua,

e Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, *Inf. eod.* Qui manducat me, viuet propter me, qui scilicet, sum vita viuens & viuificans.

Inf. 14.b. Ego sum via, veritas, & vita. *Os.* 12. b. Memoriale tuum, id est, corporis, & sanguinis Sacramentum, quod in commemorationem Passionis est institutum, vt dicitur *Luc.* 22.b. & 1. *Corinthiorum vndecimo* f. Est sicut vinum de aui, quod est medicina & potus: quia sanat, & satiat, & vitam conseruat, & dat, & restaurat.

Vnde 1. *Regum* 13. c. Cum comedisset, reuersus est in eo Spiritus eius, & refocillatus, qui scilicet, panem, & aquam, & massam caricarum, & vuam passam comedit.

Panis significat corpus Christi, quia corroborat, & dat virtutem resistendi peccato. *Psalm.* 103. Panis cor hominis confirmat *Gen.* 18.a. Ponam buccellam panis coram vobis, & confortetur cor vestrum. Sed *Thren.* 1. b. dicitur: Facti sunt velut arietes non inuenientes pascua: abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.

Item dicitur aqua, quia sitim cupiditatis & peccati extinguit.

Hæc est aqua quæ fluxit de petra Christo, 1.*Cor.* 10. a. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra.

Item significatur corpus Christi per massam caricarum, quia mentem delectatione respergit. *Deuteronomium trigesimo - secundo* b. Vt sugeret mel de petra, & cætera. Item, significatur per ligaturam vuæ passæ, quia compunctione mentem inebriat. Vua enim passa, caro Christi est, passa. *Canticorum primo* d. Botrus Cypri Dilectus meus mihi. Cyprus interpretatur

moeror,

vitam æternam: *a* & ego resuscitabo eum in nouissimo die. *b* Caro.n.mea verè *c* est cibus, *d* & sanguis meus verè est potus. *e* Qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinē, in *f* me manet, & ego in illo. *g* Sicut misit me viuēs Pater, *h* & ego viuo propter Patrē: *i* & qui manducat me, & ipse viuet propter me. *k* Hic est panis qui *l* de cælo descendit. *m* Nō sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt,

A *a* Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.] *Chrysost.* Quia dixerat *sup. eod.* Non morietur in æternum: & hic similiter habet vitam æternam, ne obiiciant sicut *infra* 8.g. Abraham mortuus est & Prophetæ, soluens hoc ponit resurrectionem. Et ne putent ænigma esse, vel parabolam, quod dictum est, addit & hoc.

b Caro enim mea verè,] quasi non parabolicè. *c* [Est cibus] animæ. Vel [Verè,] ad differentiam typici cibi, scilicet manna, quod in figura huius præcessit. [Et sanguis meus verè est potus. Vel. [Verè] dicitur quia vera caro Christi, & verus sanguis sumitur sub speciebus panis & vini in Sacramento. Contra hæreticos, qui dixerunt, quod id, quod sumitur non est verum corpus Christi, sed repræsentatiuum. Et exponunt illud verbum. Hoc est corpus meum id est, hoc significat corpus meum, sicut illud 1. *Cor.*10.b. Petra autem erat Christus. Contra istos dicitur: quod caro vera & sanguis verus sumitur, id est, verè est cibus, quia famem pellit, & veram satietatem facit; cibus autem corporalis non naturam satiat, sed potius refocillat: Ideo non est verè cibus. Sequitur.

De conf. dist. 2.c. quia corpus, &c. in quibus, &c. dupliciter, &c. vtrum. & cap. in Christo.

e Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.] *Chr.* Hoc videtur incōpactum; habet tamen multam harmoniam, id est, conuenientiam ad prædicta. Quia enim sæpius dixerat: [Habet vitam æternam, &c.] probat hoc sic. [In me manet] viuo autem ego, ergo & ille viuet. Quod autem viuat filius, ostendit, quia & viuit Pater in quo manet, Vnde subdit.

g Sicut misit me viuens Pater: & ego viuo propter Patrem,] id est, sicut viuit Pater meus, qui misit me: ita ego viuo. *Chr.* Hoc [sicut comparatiuum est & assimilatiuum, quasi dicat, viuo ego, sicut Pater. Quod autem adiecit [propter Patrem] hoc dicit, vt non ingenitum æstimes filium, sed à Patre habere vitam. Vnde *sup.* 5. e. Sicut Pater habet vitam in semetipso; sic dedit & Filio, &c. *Glos.* exponit de vita, qua viuit Christus homo; sic, [sicut misit me viuens Pater, id est, me hominem fecit.

h Et ego viuo propter Patrem,] id est, sicut me hominem fecit: ita vitam in me conseruat gloriosam, & ad ipsum refero vitam meam.

i Et qui manducat me, & ipse viuet propter me,] quasi sicut ego homo viuo propter Patrem viuum, cui viuor: sic qui manducat me, & mihi vnitur ex me viuit, sicut membrum iunctum corpori viuit, & separatum non viuit.

k Hic est panis, &c.] hic filius hominis, ad cuius esum carnis inuito.

l Est] ille [panis, qui de cælo descendit,] id est, filius Dei. & ideo habet efficaciam viuificandi, quod non manna. Vnde sequitur.

m Non sicut manducauerunt.] Dico qui manducat me, sed [non sicut manducauerunt patres vestri manna] ventre & dente. quasi dicat, non sic comedor; sed fide & Sacramenti perceptione. Vel, [Non sicut quantum ad efficaciam. Vnde sequitur. [Et mortui sunt, sed potius.

A Qui manducat

Moraliter.

* mœror, vel tristitia, tamen compunctio illa, quæ confertur in perceptione corporis Domini, plus habet dulcedinis, quàm amaritudinis, vel acetionis, sicut vua passa: & sic reuersus est spiritus Ægyptij. id est, peccatoris. Sed quid est, quod toties dicitur, quod iste cibus viuificat, quomodo ergo Sacerdotes, qui quotidie comedunt hunc panem, moriuntur spiritualiter, & viuunt. Et dicendum, quod propter quatuor causas.

Quare plures Sacerdotes qui quotidie communic: at non saluentur.

Prima est, quia non masticant ipsum cibum per considerationem pretiositatis & sanctitatis eius naturæ; quemadmodum debent sumere ipsum, & vas eius esse, cum tamen dicatur *Prou.* 23.a. Quando sederis, vt comedas cum Principe, diligenter attende, quæ sunt apposita ante faciem tuam cum Principe, id est, cum Deo Patre, vt comedas etiam ipsum Principem. *Prou.* 21. c. Thesaurus desiderabilis quiescit in ore sapientis, id est, in corde per diligentem considerationem; stultus autem transglutit illud.

Alij non nutriuntur, quia non sapit eis dulcedo huius panis: & hoc, aut quia habent affectum ad carnalia: & sic habent palatum infectum: aut quia iam impleti, & satiati aliis cibis, cum deberent facere sicut illi, qui prægustant vinum ieiuni, vel postquam parum comederunt, de his etiam, quæ faciunt ad habendum saporem & appetitum vini, & ideo illis, qui infecti sunt, vel satiati: quia solum dulce nutrit: & ipsi non sentiunt dulcedinem, non nutriuntur isto cibo.

De primis dicitur *Num.c.*11.b. In mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones porrique, cepæ, & allia Hoc dicebāt fastidientes manna. De secundis habetur. *Prou.c.*27.a. Anima satiata est: calcabit fauum: & anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet. Alij non nutriuntur, quia nō habent vim retentiuam; sed totum reiiciunt, & euomunt.

De conf. dist. 14. in Christi Eadem d. c. nunc tr, &c. qui mādutat.

Et hoc contingit ex duobus. Ex debilitate stomachi, vel ex nimia impletione. *Is.c.*28.c. Coangustatum est stratum, id est, cor, ita vt alter decidat: & pallium breue vtrumque operire non potest. *Iob c.*20.b. Diuitias, id est, corpus Christi, quas deuorauit, euomet, &c. quia non vult Dominus manere in sentina diaboli.

Alij non nutriuntur, quia non habent virtutem assimilandi; sed degenerat cibus in putredinem & humorem corruptum. Hæc assimilatio debet esse in virtutibus exemplaribus, & exemplatis Christi & animæ.

Diuersæ enim virtutes diuersa sunt membra spiritualis hominis. *Iob c.*20 b. Panis eius in vtero eius vertetur in fel aspidum. 1. *Corinth.*11.g. Iudicium sibi manducat & bibit.

a Et ego resuscitabo eum in nouissimo die,] quasi non solum anima habebit vitam; sed & corpus resurget in gloriam.

b Caro enim mea verè est cibus, &c.] id est, habet efficaciam cibi, quia satiat spiritualiter, sicut cibus corporaliter.

De hoc pane dicitur *Dan.c.* 10. a. Ego lugebam trium hebdomadarum dies: & panem desiderabilem non comedi: & caro & vinum non introierunt in os meum. Tres hebdomadæ ab Adam vsque ad legem: & à lege vsque ad Christum: & à Christo vsque ad eius Passionem, quando instituit Sacramentum hoc. *Leu.c.*26.b. Vetustissima veterum comedetis, & nouis superuenietib. &c. Vetustissima veterū sunt corpus, & sanguis Christi sub specie panis & vini, quæ in oblatione Melchisedech figurata sunt. *Gen.c.*14.d. Vetera autem sunt legalia. *Gen.c.*3.d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo.

e Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet,] tanquam membrum in corpore.

f Et ego in illo,] sicut Dominus in hospitio, Sacerdos in templo, sicut sponsus in thalamo sponsæ: Et nota, quod vtile est talem hospitem recipere honestè in domum suam: quia soluit omnes expensas totius familiæ, & dat singulis munera. *Sapientia c.* 7. b. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. *Prouerbiorum c.*4.b. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & coronata inclyta proteget te.

Per sumptionem enim Eucharistiæ confirmatur, & radicatur, & multiplicatur in nobis gratia.

Vnde 6. *Reg. c.* 6. Nunciatum est Dauid Regi, quod benedixisset Dominus Obeth Edom, eò quod recepisset arcam Domini, id est, corpus Christi, in hospitio, id est, in corde suo.

*Ecclesiast. c.*4 b. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt, & quò introibit, benedicet Deus, id est, ditabit & multiplicabit. *Hebræorum c.* 13. b. Hospitalitatis nolite obliuisci, per hanc enim placuerunt Angelis hospitio receptis.

Ergo qui Deum suscipiet, multò magis placebit ei *Infra c.* 11. f. Dominus Lazarum suscitauit, qui erat hospes eius: & de longinquo venit, vt eum resuscitaret.

Idem ergo speret, qui se mortuum fuisse per peccatum timet: & non propter hoc dimittat sumere, dummodo non sit in voluntate, vel conscientia mortalis.

Item 3. *Regum cap.* 15. Elias filium hospitis sui suscitauit.

Et similiter Elisæus 4. *Regum c.*4.f. Cætera satis exposita sunt in prima expositione, &c.

a Qui manducat hunc panem viuet in æternum. *b* Hæc dixit in *c* Synagoga *d* docens in Capharnaum. *e* Multi ergo audientes ex Discipulis eius, *f* dixerunt. *g* Durus est hic sermo. Et *h* quis potest eum audire? *i* Sciens autem Iesus *k* apud semetipsum: *l* quia murmurarent de hoc Discipuli eius, dixit *m* eis: *n* Hoc vos scandalizat? Si *o* ergo videritis Filium hominis ascendentem, vbi erat prius. *p* Spiritus *q* est, qui viuificat; *r* caro non *s* prodest quicquam. *t* Verba, quæ ego locutus sum vobis, *u* Spiritus & vita sunt. *x* Sed sunt quidam ex vobis, *y* qui non credunt. *z* Sciebat enim ab initio Iesus, *a* qui essent credentes, *b* & *c* quis traditurus esset eum. Et *d* dicebat *e* propterea dixi *e* vobis, quia *f* nemo potest venire ad me,

A *a* Qui manducat hunc panem viuet in æternum,] in me qui sum vita. *Infrà* 14. a. *Chrys.* Eadem sæpe circumuoluit verba, vt infigat mentibus auditorum. Vltima enim quædam erat doctrina de his, id est, Eucharistia, & de resurrectione. & de vita æterna facere credere. *Phil.* 3. a. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.

Item toties promittit vitam. quia hoc desiderabile hominibus, & nihil ita delectabile. Vnde & in veteri Testamento erat promissa longitudo vitæ & multi dies. *Exod.* 20. b. Christus autem promittit longitudinem, sed vitam finem non habentem.

24. q. 1. c. audiuimus. De pœn. dist. 4. c. fin. ex bono.

G

De pœn. dist. 2. c. prima.

Item sic promittendo ostendit se reuocare sententiam mortis datam in Adam. *Gen.* 3. c. Et nota, quandoque intelligerent de vita præsenti semper duranda, ideo ponit simul resurrectionem Sequitur.

b Hæc] prædicta. *c* Dixit in Synagoga.] *Chr.* In Synagogis sæpe & in templo docet, propter duo. Multitudinem venari volens. Item ostendere quòd non est Patri contrarius.

d Docens in Capharnaum] vbi plurimas fecit virtutes: & ideo oportebat eum ibi maximè audiri, & credere ei.

e Multi ergo audientes ex Discipulis eius] carnaliter sapientes. quasi particulatim carnem, qua indutus erat se eis distributurum promitteret.

f Dixerunt] inter se. *g* Durus est hic sermo.

Durus ad { Audiendum hæreticis. Credendum infirmis. Faciendum peruersis. Intelligendum cunctis.

Chrys. Quid est durus, asper. laboriosus, anxietatem habens? Non quia nihil tale dixerat. Neque enim de re publica loquebatur, sed de dogmatibus & fide. Quid igitur est durus sermo? Quoniam vitam promittebat & resurrectionem, quoniam dicebat de cælo se descendisse, & quoniam saluari impossibile eum, qui non manducat eius carnem? Hæc igitur, dic mihi, sunt dura? Et quis vtique hoc dicet? Quid igitur est durus? Respondeo. Durus, id est, difficilè credibilis, superexcedens eorum imbecillitatem & sapiens tumorem & elationem. Æstimabant enim eum supra seipsum loqui.

h Et] ideo dixerunt [quis potest eum audire] id est, ei obedire, cum sit contra naturam carnes hominis comedere.

Vel. Quis potest eum audire, id est, sustinere loquentem iam alta de se, & magna super se. Dicit enim se dare vitam, & de cælo descendisse. *Chr.* Pro seipsis dicebant excusantes, quia debebant resilire.

i Sciens autem Iesus,] quem nil latet; *Hebr.* 4. d. & 1. *Rg.* 16. b.

k Apud semetipsum,] id est, nullo dicente.

l Quia murmurarent de hoc Discipuli eius. [Murmurarent] dicit: quia sic illa dixerant, vt ab aliis non audirentur.

m Dixit eis] quod fuit signum suæ Deitatis, occulta scilicet eorum in medium ferre.

n Hoc vos scandalizat] quod dixi de carne mea, & sanguine.

Item de vitæ datione & de descensu de cælo. Et ad

H hæc respondet sic.

o Si ergo videritis, &c.] quid dicetis, supple? Quasi vos scandalizamini de hoc, quod dico magna de me. & quod descendi de cælo: quid ergo dicetis, quando videbitis me in cælum ascendere, quod maius videtur. Et nota, quod de duobus scandalizabantur. Vnum erat altitudo verborum: & ad hoc respondet primò. Aliud erat absurditas de carne sua comedenda: & ad hoc respondet secundò, dicens: [Spiritus est. &c. Sed quærit *Chr.* quare sic respondet de ascensu suo in cælo Iudæis scandalizatis. Videtur enim dubitationem & scandalum magis augere, quam sedare. Et ad hoc respondet quod imò, dicendo vnum solum magnum de se, magis scandalizasset: nam qui vnum quid magnum de seipso loquitur, suspicabilis fit quasi fingens: qui autem tot dicit magna per ordinem omnem tollit suspicionem. Ideo non simpliciter dixit: quia de cælo descendi; sed si addit quia est panis vitæ, & quod caro eius vita est mundi, & sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem; & nunc vltimò dicit de ascensu in cælum Et dicit: Si ergo videritis, &c. quasi dicat, non fingo, quæ dico quia vos videre poteritis, & videbunt quidam vestrûm maius de me, scilicet, ascensum in cælum. Sic respondit Dominus Nathanaeli *sup.* 1. g. Quoniam dixit tibi: quia vidi te sub ficu, credis: maiora his videbis, &c. Et Nicodemo *sup.* 3. b. Nullus ascendit in cælum, nisi filius hominis, &c. *Augus.* legit sic.

23. q. 4. c. Nabuchodonosor.

n Hoc vos scandalizat.] quod dixi de carne mea.

o Si ergo videritis filium hominis ascendentem, &c.] Et est oratio suspensiua & defectiua, quasi, tunc intelligetis, quia non do corpus meum per partes dilaniandum, vt putatis: quia me integrum ascendere in cælum poteritis videre: & sic videbitis vos carnali intellectu deceptos. Sequitur.

p Spiritus est qui viuificat,] id est, spiritualis intellectus confert vitam, quasi dicat, spiritualiter oportet de me audire. Qui enim carnaliter audit, nihil proficit. Vnde sequitur.

r Caro non prodest quicquam,] id est, carnalis sensus. Sed obiicit *Chrys.* Quia *sup. eod.* dicitur. Qui manducat carnem meam, habet vitam æternam.

Item Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. qualiter igitur non prodest, sine qua viuere non est. Sol. Non de carne sua dixit: sed de carnali audientia. quasi dicat, qui hæc carnaliter acceperit, in nullo ei prosunt, sed obsunt. Aliter solet exponi.

p Spiritus est, qui viuificat,] id est, spiritualis sumptio, & mystica.

r Caro non prodest quicquam,] id est, sacramentalis sumptio tantum, imò obest sine spirituali. Vel [Caro non prodest quicquam] sic sumpta, vt vos putatis. Vel. *p* Spiritus,] id est est, Deitas.

q Est, qui viuificat] animam.

r Caro] Christi, quamuis munda & sancta.

s Non prodest quicquam] sine Deitate. Prima expositio magis respondet textui sequenti

t Verba, quæ ego locutus sum vobis] de carne mea.

u Spiritus & vita sunt,] id est, spiritualia & vitalia sunt: siue spiritualiter intellecta viuificant: sed carnaliter intellecta, mortificant, sicut patet in vobis. Vnde subdit.

x Sed sunt quidam ex vobis.] *Chr.* Dicendo, [quidam,] quosdam Apostolos excepit.

y Qui non credunt,] & ita spiritualiter non intelligunt quia dicitur *Isa.* 7 b. Nisi credideritis, non intelligetis. Et ne credatur Iesus tunc primò, quando murmurabant sciuisse eorum infidelitatem, subdit Euangelista.

z Sciebat enim ab initio Iesus,] id est, ab æterno, vel à principio locutionis.

a Qui essent credentes] Apostoli, scilicet, qui non sunt scandalizati: & similiter, qui erant infideles, alij scilicet.

Sciebat, &c.] *Chr.* Qui non essent credentes: vel qui sunt, qui non credunt.

b Et] de Apostolis etiam sciebat.

c Quis traditurus esset eum,] scilicet Iudas, qui & tunc inter scandalizatores erat. vt dicit *Aug.* & *Beda*, & *Chrysostomus*. Et nota, quod non inaniter dicitur: [ab initio,] quasi non postquam murmurauerunt, non postquam scandalizati sunt, sciuerat; sed ante, quod erat Deitatis. Vnde & à principio locutionis dixit eis *supra eodem.* Dixi vobis, quia & vidistis me & non creditis mihi: per quod ostendit se scire occulta eorum, & futura: & quod non loquebatur eis propter gratiam, & gloriam eorum: quia sciebat se loqui non crediturus. *d* Et dicebat, propterea] quia quidam non credunt. *e* Dixi vobis,] id est prædixi

f Quia nemo potest venire ad me,] id est, credere in me,

Nisi

a Nisi fuerit, &c.] per quod significauit, quòd non omnes veniebant. Et tetigit incredulitatem eorum quia non meruerant, vt eis esset datum à Patre. *Chrys.* Cùm audieris [datum] non destructionem, vel fatum æstimes; sed illud crede, quoniam qui seipsum dignum tribuit, vt accipiat, ille suscipit. Per hoc autem, quod dicit: [Nisi fuerit ei datum à Patre meo] suadet eis patrem eius æstimare Deum, non Ioseph: & ostendit, quoniam nõ contingẽs est hoc, scilicet, credenti in eum; sed indiget Dei munere.

23. q. 4. c. displicet.

nisi a fuerit ei datum à Patre meo. Ex b hoc c multi d Discipulorum e abierunt retrò, f & iam non cum illo ambulabant. Dixit g ergo Iesus ad Duodecim: h Nunquid & vos i vultis abire? k Respondit ergo ei Simon Petrus: l Dñe, ad quem ibimus? m Verba vitæ æternæ habes: & n nos credimus; & o cognouimus, quia p tu es Christus Filius Dei. Respondit q eis Iesus, Nõne r ego vos Duodecim elegi? & ſ ex vobis vnus diabolus est?

b Ex hoc,] id est, post hoc postquam, scilicet, hoc dixerat. Vel,] Ex hoc] verbo, id est, occasione verbi, quod dixerat, scilicet, de comestione carnis suæ.

c Multi] non pauci.

d Discipulorum eius] qui videbantur discipuli, & verè non fuerant.

e Abierunt retrò] non post Christum, sed post Satanam, non Christum imitantes, sicut Petrus, cui dicitur *Mat.* 16. d. Vade retrò Satana, & *Chrys.* Benè Euangelista, non dicit recesserunt, sed [abierunt] ad ea, quæ retrorsum, id est, ab auditione, quæ secundum virtutem est, abscisi sunt, & quam habebant olim, fidem perdiderunt ad statum infidelitatis primæ reuersi: sic caro non prodest. [Abierunt retrorsum.] *Greg.* Mentes carnalium bona pensare non valent, nisi quæ carnaliter vident. *Prou.* 18 a. Non recipit stultus verba prudentiæ, &c. In hoc adimpletum fuit illud *Isa.* 8. c. Erit vobis credentibus in sanctificationem; in lapidem autem offensionis & petram scandali duabus domibus Israel. Et nota. quòd quandoque propter scandalum multorum dimittenda est prædicatio, etiamsi sit ibi salus aliquorum, videlicet, si aliàs potest fieri ita commodè; si autem aliàs non, & imminet salus paucorum, non est dimittendum propter scandalum multorum. Hæc causa fuit hic, quia nisi hoc dixisset Dominus, aliqui, qui ibi erant, aliàs non crederent.

f Et iam non cum illo ambulabant] quia non solùm mente, sed corpore recesserunt. Sed non Duodecim hæc passi sunt, vnde merentur diuinam allocutionem specialem. Vnde sequitur.

g Dixit ergo, &c.] inter quos erat & Iudas, qui quidem de scandalizatis erat, sed corpore cum aliis remansit ad insidiandum, & tradendum Christum.

h Nunquid, & vos] sicut alij [vultis abire?] Et quærit *Chrysost.* quare istos modò non laudauit, quia non recesserat, neque admiratus est? Et ad hoc respondet, vt dignitatem seruet magistralem, cui non competit rogare, sed rogari. Item, ne videantur ei in morando gratiam facere. Item ne patiantur quid humanum ex laude, id est, gloriam inanem. Item quia conuenientior fuit modus iste trahendi ad se. Ostendit enim se non indigentem assecutione eorum, detinuit magis. Itẽm nec istis blanditus est, nec recedentes accusauit manifestè ostendens, qualiter nos oportet philosophari in talibus: vt nec exultemus inaniter de accessu discipulorum, nec tristemur de recessu, quod est contra nos, vt dicit *Chrys.* Qui à propria possessi gloria omnia propter hanc agimus, ideóque minorari æstimamus nos, vel nostra per recessum discipulorum. Et nota. quod dicit, Nunquid & vos vultis abire] non dixit: abite: hoc enim expellentis esset, sed [vultis] quasi tollens vim & necessitatem, & verecundiæ coarctationem: Necessitate enim detineri, par est cum hoc, id est, abite.

k Respondit ergo ei Simon Petrus,] vnus pro omnibus. *Chrys.* Vide fratrum amatorem, amicitiæ conseruatorem, pro omni respondit collegio: non enim dixit, cognoui, sed cognouimus.

l Domine, ad quem ibimus?] quasi dicat, non est similis tibi, ad quem ire velimus. *Exod.* 15. b. Quis similis tui in fortibus, Domine? *Ps.* 70. Deus, quis similis sit ibi. *Isa.* 46. b. Cui similem me fecistis. *Aug.* Si vis me recedere à te, da mihi alium te, vt à te fugiam ad te. *Chrys.* Multæ verbum hoc amicitiæ est ostensiuum: [Domine, ad quem ibimus,] quoniam omnibus est eis Christus honorabilior, & patribus, & matribus, & aliis omnibus: vt desistentes ab eo non reputent se alibi refugium inuenire. Et ne putes dicere, non habemus, qui vos suscipiat, subdit.

m Verba vitæ æternæ habes:] ideò non possumus recedere. *Chrys.* Etenim si non dixisset de carne sua, scandalizati essent vtique, & non acquieuissent cibo attendentes semper corporali, & terræ affixi. [Verba vitæ, &c.] ideò beati sunt, qui te audiunt. *Luc.* 11. d. Beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. *Eccl.* 48. b. Beati sunt qui te audierunt, & in amicitia tua decorati sunt. 3. *Reg.* 10 b. Beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. *Chrysostom.* Vides, quoniam non verba illos, qui abierant scandalizabant; sed negligentia & indeuotio: Ecce enim isti cum illis audierunt, & contraria enunciauerunt. Illi cum argumentationibus humanis & carnaliter omnia audiebant; hi verò spiritualiter & fidei omnia concedebant. Ideóque dixit, *suprà eodem.* Verba, quæ locutus sum vobis, Spiritus & vita sunt, id est, spiritualiter intelligenda sunt: & sic viuificat non secundum consequentiam humanam.

De cons. dist. 2. c. vt. Mat. 16. c.

n Et nos credimus.] Hi enim iam susceperant fidem.

o Et cognouimus,] per fidem, scilicet. *Isa.* 7. b. Nisi credideritis, non intelligetis. Vel per certissima signa scimus.

p Quia tu es Christus Filius Dei.] *Chrysost.* habet hic. [Filius Dei, qui viuit.] q. d. scimus, quòd potens est dare vitam, quam promittis: quia Filius es Dei viuentis. Et nota secundum *Chrysost.* quòd non eadem sentit, vel dicit cum Iudæis. Nam illi dicebant: Tu es filius Ioseph; hic verò dicit: Tu es Christus Filius Dei viuentis. Et quoniam verba vitæ æternæ habes, per quod ostenditur, quòd omnia detinet memoriter, quæ dicta sunt à Magistro ipsorum recolens verborum. Dixerat enim Magister. Et ego resuscitabo eum, & habebit vitam æternam.

q Respondit, ergo,] eis [Iesus,] causa probandi & examinandi eos.

r Nonne ego vos duodecim elegi, &c.] *Chrysost.* Quia dixerat pro omnibus. [Nos credimus, &c.] excipit à collegio Iudam. *In Matthæo* autem 16. c. laudatur Petrus, vbi non associauit discipulos confessioni: hic autem quia de omnibus dixerat. [Nos credimus,] decenter non dimittit Iudam in eorum collegio dicens. [Nonne ergo vos Duodecim elegi, &c.] id est, in Apostolatum assumpsi.

ſ Et ex vobis vnus diabolus est?] Iudas, scil. *Chrys.* Aliis recedentibus: & istis confitentibus, non blanditur Christus istis, quasi dicat, ne putetis, quòd debeam vobis blandiri, malos arguam etiam in his, quos elegi: neque timeo redargui quasi insipiens elector. Neque enim electio vi, & necessitate facit bonos: neque enim electio violenta est causa eorum, quæ futura sunt; sed conuersiua, id est hortatiua: quia enim vim non infert vocatio, multos contingit vocatos perire. Vnde manifestum est, quòd in nostra mente positum est hoc, id est, saluari & perire. *Mat.* 20. b Multi sunt vocati, &c. [Et vnus ex vobis, &c.] *Chrys.* Communem tunc rem constituit, dicens: [Vnus,] scilicet. Sed cur modò non quærunt Discipuli, sicut *Matth.* 26. b, Et *infrà* 13. c. Nunquid ego sum, Domine, &c. Solut. Petrus adhuc non fuit increpatus, sicut *Matth. cap.* 16. d. Vade retro me Satana: ideò hic de se non timuit: & ideò non quæsiuit. Item non dicitur hic: Vnus ex vobis me tradet, sed vnus Diabolus est, quod ex qualibet ira alicui solemus dicere: ideò nesciërunt, quid diceret per hoc, nisi quòd malum alicuius illorum æstimabant vituperare solum. Et nota, quod à longè antè maliciam percutit proditoris, dicendo hic [Vnus ex vobis, &c.] sciens tamen, quod nihil proficeret ei, sed quod suum est, agit corripiendo. Et vide sapientiam, neque manifestum eum fecit, nec latere omnino permisit hoc, ne inuerecundum faciat & litigiosior fiat. Hoc autem ne putans latere, sine timore operetur audaciam, ideo paulatim plus, & plus arguit. Primò enim eum cum aliis numerando arguit dicens. Sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Et quod Iudam connumeraret cum eis, subdit Euangelista dicens. Sciuerat enim à principio Iesus, qui sunt, qui non credunt: & quis est, qui tradet eum. Quia vero mansit incorrectus, vehementiorem inducit redargutionem dicens: [Vnus ex vobis Diabolus est.] Et in hoc communem omnibus timorem constituit illum connumerare volens. Et de quo dixerit, aperit Euangelista, dicens.

a Dicebat autem de Iuda] filio [Simonis Scariothis.] Dicitur enim Scariothes à loco.

b Hic enim erat traditurus eum,] id est, iam dispositus ad tradendum.

c Cùm,] id est, quamuis.

d Esset vnus ex Duodecim] Apostolis.

a Dicebat autem de Iuda Simonis Scariothis: Hic *b* enim erat traditurus eum, *c* cùm *d* esset vnus ex Duodecim.

CAP. VII.

Post *e* hæc autem *f* ambulabat Iesus in Galilæam: *g* Non enim volebat in Iudæam ambulare, *h* quia quærebant eum Iudæi interficere. *i* Erat autem in proximo dies festus Iudæorum Scenophegia.

EXPOSITIO. CAP. VII.

Post hæc &c.] In præcedenti cap. posuit Euangelista disputationem Domini ad Iudæos, propter quam multi discipulorũ abierunt retrò: & Iudæi indignantes contra eum murmurabant, & litigabant dicentes: Quomodo potest hic dare nobis carnem suam ad manducandum, &c. In hoc autem capitulo subiungit Euangelista, primò de descensu Domini de Iudæa in Galilæam, ne interficeretur à Iudæis, in quo docet nos fugam cautelæ. Secundò adiunxit de incredulitate cognatorum Domini, in quo docet nos semper veritatem dicere. ibi: [Dixerunt autem, &c.] Tertiò loquitur de ascensu Domini à Galilæa in Iudæam & in templum, & disputatione eius cum Iudæis, & Iudæorum cum eo, ibi: [Vt autem ascenderunt fratres, &c.] Quartò adiungit de dissensione turbæ, cuius quædam pars dicebat ipsum esse bonum, & alia pars seductorem, ibi: [Ex illa ergo turba, &c.] Et licet hæc dictio [post] dicat ordinem & consequentiam; non tamen consequenter se habent ea, quæ dicuntur in hoc capitulo, ad ea, quæ dicta sunt in præcedenti: imò multum tempus fuit medium inter hæc, & illa, scilicet quinque menses. Quod probat *Chrys.* hoc modo. Ea enim, quæ prædicta sunt, facta sunt prope Pascha, vt dicitur *in princ.* 6. c. hæc autem facta sunt prope Scenopegiam, vt dicitur hic. Et de factis istorum quinque mensium nihil narrat Euangelista, nisi signũ panum & locutionem Christi ad turbam: nihilominus antè ipse indesinenter faciebat signa & miracula, & disputabat cum Iudæis die, ac nocte frequenter, vt dicit *Chrys.* Quæ tacet Euangelista, tum quia omnia non posset enarrare, tum quia ea dixit in consimilibus, tum quia illa maluit dicere, ex quibus querela, aut contradictio sequebatur, vt est incredulitas cognatorum Iesu. Dicit ergo. *e* Post hæc] quæ facta sunt suprà, non tamen immediatè, sed post quinque menses. *f* Ambulabat Iesus in Galilæam] fugiens de Iudæa. Et subiungit, quare. *g* Non enim volebat, &c.] Non omnes, sed maiores, vt Scribæ & Pharisæi inuidia concitati, sicut fratres Ioseph ex inuidia vendiderunt eum. *Genes.* 37 f. Et Cain, Abel occidit, *Genes.* 4. b. Et Saul Dauid persecutus est ad mortem, 1. *Reg.* 19. b. Et Diabolus hominem seduxit, & occidit, non ferens prosperitatem eius, & honorem. Vnde *Sap.* 2. d. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Nihil inuidia deterius & liuore, quo mors in mundum venit. Fugit autem Iesus, non timore mortis, cuius habet potestatem, vt dicit *Aug.* sed dat infirmis exemplum, ne eis abiiciatur latibulum, id est, quia latuerint. Vnde *Mat.* 10. c. Si vos persecuti fuerint in vnam, &c. Et secundum hanc doctrinam Paulus dimissus est per fenestram in sporta, vt dicitur 2. *Cor.* 11. g. Sed obiicitur contra *Gloss. Augustin.* de litera Græcorum, quam ponit *Chrysost.* quæ talis est. [Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam: non enim habebat potestatem in Iudæam ambulare, si vellet.] Sed hoc soluit *Chrysost.* dicens, quòd Euangelista alia dicit de Iesu, quæ sunt Deitatis, vt cùm state dicit eum in medio persecutorum, & non teneri, alia, quæ sunt humanitatis, vt cùm dicit eum non habere potestatem. Sequitur.

i Erat autem, &c.] id est, fixio tabernaculorum, quod festum faciebant Iudæi singulis annis in memoriam beneficiorum, quæ Dominus eis contulerat in deserto, vbi quadraginta annis fuerunt in tabernaculis. De quo festo habetur *Leuit.* 24. & *Num.* 28. & 29. f. Et dicitur Scenopegia dies festus singulariter, non quòd tantùm vno die fieret imò septem; sed quasi vnus dicuntur, propter vnam festiuitatem. Simile *Num.* 8. a. Obtulerunt Duces in dedicationem altaris die, qua vnctum est, oblationem suam.

Item *in eodem* g. Hæc in dedicatione altaris oblata sunt id die, qua consecratum est. In die, dicit singulariter, cùm tamen essent duodecim dies.

Δ Dixerunt autem

Moraliter.

Moraliter. *e* Post hæc, &c.] Galilæa, quæ interpretatur rota, vel transmigratio significat ærumnas, & miserias, in quibus rotantur, & affliguntur in hac vita Sancti, qui in ea sunt exules, & peregrini. *Psalm.* 118. Incola ego sum, &c. Per Iesum intelligitur aliquis volens se, & alios saluare.

Vnde *Philip.* 2. b. Cum metu & tremore vestram salutem operamini. Iudæa interpretatur glorificatio, & significat adulationem, siue curiam Principum, vbi sunt adulationes. *Mat.* 11. b. Ecce qui mollibus vestiuntur. & Bonum est ergo homini quærenti salutem, vt magis quærat rotam tribulationis, & deiectionis, quàm Iudæam adulationis. Melius est enim habere exprobratores, quàm laudatores.

h Quia quærebant eum, &c.] id est, adulatores. *Isa.* 3 c. Popule meus, qui te beatum dicunt, &c. *inf.* 20. c. Cùm sero esset die vna Sabbatorum & fores essent clausæ propter metum Iudæorum, &c. *Ecclesi.* 28. d. Sepi aures tuas spinis.

i Erat autem, &c.] quod est fixio vmbratum, siue tabernaculorum, per quod significatur gaudium mundiali. De quo *Isaia* 22. d. In die illa vocabit Dominus Deus exercituum ad fletum & ad planctum, & ad caluitium, & ad cingulum sacci: & ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos. & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Hoc est festum Iudæorum, id est, adulatorum, qui mollia quærunt in alimentis & pinguia in cibis. *Mat.* 11. b. Qui mollibus induuntur, &c. *Eccl.* 10. d. In risu faciunt panem & vinum. Et nota, quòd Scenopegia dicitur fixio vmbratum. Vmbræ enim sunt temporalia, & transeuntia. *Eccl.* 24. a. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum: sic qui attendit ad visa mendacia, id est, ad temporalia.

Vnde fatuissimi & insani sunt, qui volunt ea figere, vel qui fixa credunt. *Sap. cap.* 5. b. Transierunt omnia velut vmbra. *Iob cap.* 20. a. Gaudium hypocritæ ad instar puncti. *Item* 21. b. Ducunt in bonis dies suos, &c. Et nota, quòd vmbræ dicuntur solatia temporalium rerum, quia imaginem bonitatis habent & non veritatem.

Vnde *Prou. vlt.* d. Fallax gratia, &c. Item pueri sequuntur vmbram, & volunt apprehendere & ludunt cum ea: sic insensati, & pueri sensibus temporalia. *Prou.* 1. c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sibi noxia sunt quærunt? *Heb.* 13. b. Optimum est gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis.

Item vmbra longior est vespere: sic amor temporalium Sole gratiæ occidente crescit, vel quia cupiditas maior est in senili ætate.

Vnde *Ierem.* 6. a. Væ nobis, quia declinauit dies: quia longiores factæ sunt vmbræ vesperi.

Item vmbra sequitur fugientem, & fugit sequentem, sic temporalia *Eccl.* 11. b. Si secutus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcucurreris. *Greg.* Gloria huius mundi vmbræ similis est, quæ fugientem sequitur, & fugit sequentem. *Prou.* 13. b. Substantia festinata minuetur. Et nota, quòd vmbræ illæ ad literam fiebant de salicibus infructuosis, per quas benè significantur temporalia: Secundum illud *Ps.* 136. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Prædicatio enim & doctrina & oratio, & contemplatio propter curam & sollicitudinem temporalium suspenditur frequenter. *Iob* 40. c. Protegunt vmbræ vmbram eius, & circundabunt eum salices torrentis. Salices fructum non habent, sed virorem: vnde quasi fructum promittunt, sed non soluunt. Sic diuitiæ. *Ecc.* 5. c. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.

Item bibentes succum suum reddunt steriles à bono opere. Bibere enim est cum auiditate sibi per amorem coniungere diuitias. *Num. c.* 5. c. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum & vtero tumescente putrescat femur. Item *in eod.* Putrescere faciat femur, & tumens vterus tuus dirumpatur. Item salices frigidum reddunt: sic crescente cupiditate frigescit charitas. *Mat.* 24. b. Abundauit iniquitas & refrigescet charitas multorum. Item salices dantur infirmis in solatium sic temporalia dat Dominus infirmis in solatium, sed à sanis, id est, à spiritualibus retrahit. Vnde populo Iudaico infirmo dicit *Isa.* 1. e. Si audieritis me, bona terræ comedetis. &c. Sed populo Euangelico dicit *Mat.* 19. c. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, &c. Ad hoc festum inuitant amatores mundi. Vnde sequitur.

* *a* Dixerunt fratres

Δ a Dixerunt autem ad eum,] id est, ad Iesum.
b Fratres eius.] *Glos.* id est, consanguinei eius, & ideò fallidientes eum. Inter quos erant Iacobus & Iudas, vt dicit *Chrysost.* qui miraculo vini interfuerant in Cana Galilææ, *supra* 2. b. Vnde ergo eis tanta infidelitas? *Chrys.* Ex optione & inuidia id est, ex electione voluntatis propriæ. Cognatio enim consueuit in inuidia esse, apud proximos: & quia isti cognati eius erant, ideò fiducialiùs loquebantur.
c Transi hinc,] id est. de Galilæa.
d Et vade in Iudæam,] vbi est principatus Gentis & ciuitas caput regni, scilicet, Ierusalem.

a Dixerunt autem ad eum b fratres eius: c Transi hinc, d & vade in Iudæam, vt e & Discipuli tui f videant opera tua, quæ facis. g Nemo quippe in occulto aliquid facit, & quærit ipse in palam esse. Si hæc h facis, manifesta teipsum mundo. i Neque enim fratres eius k credebant in eum. Dicit l ergo eis Iesus. m Tempus meum nondum aduenit, n tempus autem vestrum semper est paratum. o Non potest mundus odisse vos; p Me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt.

Chrys. Quia verbum incredulitatis locuti sunt, rogantes eum mitificare: Ergo multæ quidem incredulitatis erant audacia, & intemperanea propalatio. Æstimabãt enim à cognatione oportere eos cum propalatione loqui. Et videtur quidem initium sermonis esse [Transi hinc, &c.] Multæ verò amaritudinis erant, quo dicebatur: Hic enim eum & formidinis & amoris gloriæ vituperant: Nam hoc quidem, id est dicere Nullos quippe in occulto facit formidinem incusantium eum simul. & suspicantium, quæ fiebant vt non vere facta; hoc autem, id est, quærere in manifesto, esse gloriæ amorem.

e vt & Discipuli tui,] id est, turba sequens, & tibi credens: Non enim dicit Discipulos hic Duodecim Apostolos, sed turbam sequentem, vt dicit *Chrys.*
f Videant opera tua, quæ facis] in occulto, scilicet. Hæc autem dicebant, putantes eum cupidum, vel amatorem esse laudis humanæ, quales ipsi erant.

Vnde sequitur secundum eorum opinionem.
g Nemo quippe, &c.] q d nemo debet occultè operari, bona, qui vult ab hominibus laudari. Ideò.
h Si hæc facis] verè [manifesta teipsum mundo] misericordiam omnibus faciendo, quæ facis in occulto Duplici vitio se subiacere ostendunt illi fratres Domini Primò enim ostendunt se gloriæ amatores, cùm dicunt, [Nemo quippe, &c.] Secundò monstrant se esse incredulos, cùm dicunt. [Si hæc facis, &c.] Vnde sequitur.
i Neque enim fratres eius,] id est, consanguinei eius.
k Credebant in eum] cuius signum est audacis, intemperanca propalatio. vt dicit *Chrysostom.* Qui exponit hoc de propinquis cognatis Domini, inter quos ponit Iacobum & Iudam. Tamen alij Sancti exponunt hoc de remotis cognatis
l Dicit ergo eis Iesus,] corripiens eos gloriæ cupidos, & incredulos.
m Tempus meum nondum aduenit,] id est tempus gloriæ meæ manifestandæ, quale fuit tempus Resurrectionis, & Ascensionis *Chrys.* Hic mihi videtur aliquid ænigmate insinuari, fortassis enim volebant eum prodere & tradere Iudæis. Et ad hoc dicit [Tempus meum nondum aduenit.] scilicet. Tempus Crucis & mortis.
n Tempus autem, &c.] id est, vos, etsi semper sitis cum Iudæis, non interficient, eadem cum ipsis zelantes; me verò statim vellent interficere. quare vobis quidem semper est tempus coexistendi cum eis non periclitantibus; mihi autem tunc tempus erit, cum Crucis tempus instituerit, cùm mori me oportuerit. Notanda est blanda Christi responsio, vt dicit *Chrysostom.* Non enim respondit: Vos qui estis, qui docetis me? Sed mansuetè respondit: Tempus meum nondum aduenit, & in hoc docemur, non indigne ferre. etsi viles existant, qui consiliantur nobis Si enim Christus humiliter sustinuit consiliantes quæ non oportebat, qua fruemur venia nos terra & cinis ad eos qui consiliantur vilia graues existentes? Sicut molti. de quibus dicitur *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. Sequitur.
o Non potest, &c.] i. Iudæi amatores, qualiter enim odire: t vos, qui eadem mecum vultis, & pro eisdem curritis?
p Me autē, &c] Vnde *Sap.* 2. a. Dixerunt impij cogitantes apud se non rectè: Circumueniamus Iustum, quoniã inutilis est nobis, & cõtrarius operibus nostris, & improperat nob. peccata legis, & diffamat in nobis peccata disciplinæ Δ nostræ. Sequitur.

* a Dixerunt ad eum, &c.] Vnde *Isa.* 22. d. Comedamus, & bibamus, &c. *Sap.* 2. b Venite, & fruamur bonis, quæ sunt: & vtamur creatura tanquam iuuentute celeriter, vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra: nemo vestrũ exors sit luxuriæ nostræ: vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors. Ita inuitant multi & maximè fratres, quia inimici hominis domestici eius: *Mich.* 7. b. Ipsi enim magis persuadent diuitias & honores tenere, vel acquirere. Sed Christus non acquieuit carni & sanguini Vnde & nos similiter faciamus, sicut & Christus fecit: Ascendamus ad hoc festum die festo mediante, vt subsidium temporalium accipiamus tantùm ad necessitatem corporis; anima verò non in eis, sed in cælestibus quærat suam delectationem Quod significatur per claudicationem Iacob: *Gen.* 32 g. quia vno pede possimus hærere terræ, scilicet quantum ad necessitates corporis, sed alium debemus subleuare in affectum mentis. Sed peccatores omnino volunt terræ hærere & toti non solùm pedibus sed & ventre & corpore. *Gen.* 3. c. Pectore & ventre repes. *Ps.* 43. Cõglutinatus est in terra venter noster *Ps.* 118. Adhæsit pauimento anima mea, &c Mali hoc festum Scenophegiæ totum celebrare volunt. i. fixionem vmbraculum, quantum ad cupidos: vel fixionem tabernaculorum, quãtum ad illos, qui carnem suam volunt procurare & nutrire, ac si esset semper duratura, hoc est figere tabernaculum vitam corporis velle stabilire & solidare carnem superfluis cibis, & potibus, & alus delectabilibus Sed recto Dei iudicio tanto citiùs cadit paries. sicut dicit *Eccles.* 37 d. Propter crapulam multi obierunt, &c. *Psal.* 54. Viri sanguinum & dolosi, &c. *Iob.* 15. d. Antequam impleantur dies eius, peribit. *Eccles.* 31. c. Vigilis & cholera & tortura viro infrunito. Item *Eccl.* 37. d In multis escis erit infirmitas, &c. Ita enim est de carne nostra, sicut de luto, vel latere, qui tunsione, vel igne solidatur, & aqua resoluitur. Vnde *Nahum* 3. c. Intra lutum, & calca subigens tene laterem. *Hebr.* 13 b. Optimum est gratia stabilire cor, &c. l Dicit ergo eis Iesus. tempus meum non aduenit, &c.] Multi habent modò tempus suum & Sabbata sua; sed in futuro ieiunabunt & vigilabunt. Peruertunt enim ordinem.

Vnde *Amos* 8. c. Dies festi vestri conuertentur in luctum.

Idem *Tob.* 2. Et 1. *Machab.* 1. c. *Thren.* 1 c. Viderunt eam hostes &c. *Isa.* 1. d. Neomeniam, & Sabbatum, & festiuitates alias non feram, &c Tria dicit, quæ referuntur ad tria prædicta Neomeniam enim obseruant, i festum Lunæ, qui gaudent de abondantia temporali, quæ significatur per Lunam, *Ecclesiast.* 27 b. Stultus vt Luna mutatur. Sabbatum, i. otium colunt delitiosi. Festiuitates alias. i. dignitates & honores superbi *Sap.* 15. c. Æstimauerunt lusum vitam nostram, hoc ad delitiosos. Et conuersationem vitæ compositam ad lucrum, hoc ad auaros Et posteà subdit de superbis. Omnes insipientes & infælices supra modum animæ suæ superbi sunt. *Prouerb.* 14. b. Extrema gaudij luctus occupat. Ecce vigilia post festum. Ad hoc significandum quod Christus per gloriam venit ad Passionem. vt dicit *Hieron.* in ramis palmarum Euangelium gaudij legitur ante Passionem Sancti autem è contrario faciunt hic vigiliam; & in futuro habebunt tempus suum festiuum. Ideò dicit Christus. [Tempus meum nondum aduenit] *Sap* 3 Tanquam aurum, &c. & erit in tempore terminus eorum. Hic ieiunant vigiliam; sed in futuro comedẽt in festo pinguia. *Psalm.* 35. Inebriabuntur, &c. *Matth* 5. a Beati, qui esuriunt, &c. Dominus vult nos hic ieiunare, vt famelici meliùs comedamus in mensa sua. *Isa.* 65. c. Serui mei comedent, & vos esurietis, &c. *Zach.* 8. d. Ieiunium quarti & ieiunium quinti. & ieiunium septimi & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in solemnitates præclaras: veritatem tantùm & pacem diligite. *suprà* 2. a Implete hydrias aqua. Item, *infrà* 16. d. Tristitia vestra vertetur in gaudium.
o Non potest mundus odisse vos; me autem odit.]

* Simile, *inf.* 15. c Si mundus

a Vos ascendite ad diem festum hunc. *b* Ego autem *c* non ascendam ad diem festum istum: *d* quia meum tempus *e* nondum impletum est. Hoc *f* cùm dixisset, *g* ipse mansit in Galilæa. Vt *h* autem ascenderũt *i* fratres eius: tunc *k* & ipse ascendit ad diem festum *l* non manifestè; sed quasi in occulto. *m* Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & *n* dicebant. Vbi est ille? Et *o* murmur multus erat de eo in turba. *p* Quidam enim dicebant, quia bonus est; *q* alij autem dicebant, non, sed seducit turbas.

Δ nostræ. Sequitur *a* Vos ascendite ad diem festum hunc] vbi quæritis humanam gloriam, & carnalia gaudia. Nec est præceptum, quod dicit [ascendite] sed permissio, vel potiùs indictio. q. d. vos ascendite, id est, ascendetis, qui non estis odiosi Iudæis.

b Ego autem] qui sum eis odiosus.

c Non ascendam ad diem festum istum] supple, sicut vos quærens gloriam: quia tempus gloriæ meæ nondum est. Vel, [Non ascendam ad diem festum illum,] id est, primum, vel secundum, vel tertium; sed in quarto die festiuitatis ascendit. Vel, [Non ascendam] modò ad patiendum, sed magis ad erudiendum. *Chrys.* Non dicit simpliciter Non ascendam ad diem festum, sed [non ascendam ad diem festum hunc,] id est, vobiscum, ostendens se non indigere eis, neque blandiri volens, sed concedens Iudaica facere. Causam autem, quare non ascendit cum eis, subiungit dicens.

d Quia meum tempus,] id est, meæ crucifixionis.

e Nondum impletum est,] vsque in futurum Pascha, in quo crucifixus fuit. Ante quod volebat miracula plura facere, & beneficia sanitatum pluribus conferre, & Discipulos suos solidiores reddere, & doctrinam suam plus manifestare, vt turbæ crederent ampliores. Sed si tempus suæ crucifixionis nondum aderat, quare ergo non ascendit securè? Respondit *Chrys.* quòd Dominus ascendit sed attenter, vt ostenderet dispensationem suæ humanitatis, quæ naturaliter formidat mortem. Consequenter autem quando ascendit, ostendit, fiduciam quam habebat ex Deitate.

f Hoc cùm dixisset] quod præmissum est.

g Ipse mansit in Galilæa] fratribus ascendentibus in Iudæam ad diem festum, quibus dederat licentiam ascendendi sine eo, ne videretur eorum præsentia indigere.

h Vt autem ascenderunt, &c.] Hæc est tertia pars, in qua agit de ascensu Domini in Iudæam, non ad patiendum quidem, sed ad docendum: in quo erudimur & nos posse formidare mortem; sed ita vt propter hoc non dimittamus facere, quod debemus.

Vnde *Chrysostomus* Quæ humanè à Christo dispensantur, non propter hoc solùm dispensantur, vt incarnationem certiorem reddant; sed vt nos erudiant ad salutem. *Matth.* 10. d. dicitur: Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Et iterum *in eodem* c. Si persecuti fuerunt, &c. Dicit ergo: [Vt autem ascenderunt,] de Galilæa in Iudeam, quæ in montibus est.

i Fratres eius,] id est consanguinei.

k Et ipse ascendit] postea [ad diem festum] quarta scilicet die.

l Non manifestè,] id est, non quærens fauorem hominum, sed salutem. *Gregor.* Sic sit actio in publico, quatenus intentio maneat in occulto. *Chrysostom.* Non dicit in occulto, sed quasi in occulto: videbatur enim, & publicè loquebatur; sed non est par venire in statu solemnitatis, & solemnitate soluta. Ponit autem *Chrysostom.* duplicem rationem, quare Dominus tantùm tardauit venire ad festiuitatem.

Prima est, quia sua tardatione Iudæos attentiores fecit: qui enim, primis diebus quæsierunt, repentè videntes attentiùs audierunt.

Secunda ratio tardationis suæ est, vt furor Iudæorum remitteretur.

In occulto:
- Propter mysterium, quia in festis legalibus figuratus est.
- Propter exemplum fugiendi malos, vt dicit *Gloss.* &c.
- Fugiens laudem.
- Ostendens suam humanitatem. Sequitur.

m Iudæi ergo quærebant, &c.] quia non ascenderat cum fratribus sed postea quarta die festiuitatis.

n Et dicebant, vbi est ille,] scilicet, Christus. *Chrysost.* Sed ex multo odio & inimicitia nolebant eum proprio vocabulo nominare.

o Et murmur multus erat de eo in turba] proueniens ex diuersitate opinionum. *p* Quidam enim dicebant, quia bonus est.] Et hæc opinio vera est.

q Alij autem dicebant, non; sed seducit turbas.] Et hæc opinio erat falsa. Prima opinio erat simplicium, & minorum hominum; secunda erat Principum & Sacerdotum.

Vnde *Chrysostom.* Æstimo illam quidem opinionem esse multorum; hanc verò Principum & Sacerdotum, qui non tantùm propter præteritum signum de quinque panibus offensi erant; sed timebant, ne adhuc ibi tale operaretur. Bonum igitur dicebant à signis; malum verò à dogmatibus.

Δ Nemo tamen, qui esset

Moraliter. * Simile, *infrà* 15. c. Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem odio habuit. *Prouerb.* 29. b. Viri sanguinum oderunt simplicem; Iusti autem quærunt animam eius. Et nota, quòd multiplex est causa odij. Vna est dissimilis vita. Vndè *Sap. cap.* 2. c. Grauis est nobis ad videndum: quoniam dissimilis est aliis vita illius, immutatæ sunt viæ eius. Item, *infrà* 15. c. Si de mundo essetis, mundus, quod suum erat, diligeret. Secunda causa est de peruersitate sua correctio. *Prouerb. cap.* 15. d. Non amat pestilens, &c. *Amos cap.* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, &c. *Philosophus.* Veritas odium parit. *Sap.* 2. c. Improperat nobis peccata legis, &c. Ideò dicitur hic. [Me autem odit, quia testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt.] *Exodi cap.* 1. c. Oderant Ægyptij filios Israël & affligebant illudentes eis. In quo notantur tria. Odium cordis, angaria operis, illusio oris. Tertia causa est contrarius sensus, siue contraria opinio: quia multi putant temporalia vtilia & suauia; sed boni reputant stercora. *Philip.* 3. b. Item multi reputant bonos fatuos, viles, insensatos. *Sap.* 5. a. Vitam illorum æstimabamus insaniam, &c.

a Vos ascendite, &c.] Dominus dat hic nobis exemplum sustinendi iustam correctionem, qui ita benignè sustinuit iniustam. *Chrysostomus.* Discamus ex his mansuetudinem, & humilitatem *Matth.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Etsi inardeat quis iniurians, & conuitians: non moueamur, non vlciscamur. Etenim fera est † furia, fera, scilicet, acuta & calida, id est, fulminis. Incantemus igitur supra eam eas, quæ à diuinis Scripturis sunt incantationes, & dicamus: Quoniam terra es, & cinis. *Genes. cap. tertio*, d. Et quid superbit terra, & cinis, *Ecclesiast. cap.* 10 b. Et quoniam vbi furibundus, non est boniformis: Nihil enim turpius visu furente, nihil deformius Si verò visu, multò magis animo.

B

al. † furor.

Item *Chrysostomus.* Sed non possum ferre, ait quis, eam, quæ ab amicis est, contumeliam. Cuius gratia? Nam siquidem vera fuerint, & ante illum debuisse compungi & gratiam habere ei comprehensionum. Si verò falsa, deride: dixit inopem, deride: dixit: pauperem, deride. *Eccles.* 28. a. Despice ignorantiam proximi. Et dixit ignobilem, vel insipientem, geme, non pro te, sed pro illo, qui petit. *Matth. cap. quinto*, c. Qui dixerit fratri suo: fatue, obligatus erit in gehennam ignis.

Item cùm quis conuitiatus fuerit, intellige supplicium, quo torquetur. & non solùm non habebis iram, sed & lachrymas amittes. Neque enim aduersus febrientem iniuriantem quis exacuitur, neque aduersus inflammatum; sed miseretur omnium talium, & lachryma- † tur. Tale

† tur. Tale enim quid est anima irascens. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo &c. *Psal.* 118. Exitus aquarum, & cæt. Item *Chrys.* Si vindicare vis, sile: & funestã dedisti ei plagã; si verò conuitio conuitium copulas: accendisti ignẽ. *Eccl.* 28. b. Homo iracundus incendit litem Item *in eodem*, d. Ori tuo facito ostia. Item *Chrys.* Sed imbecillitatis ait, quis me accusabunt, qui adsunt si siluero. Non est ita, sed Philosophiam tuam admirabuntur. Item si ad conuitium non mordearis: tunc magis conuitianti conuitiaris; morsus autem cogit vera æstimari, quæ dicuntur. Propter quid enim diues audiens, quoniam inops est, ridet: quoniam non cognoscit sibi esse inopiam. Si igitur ridebimus in conuitiis, demonstrationem maximam tribuemus, quòd non conscientiam habemus in his, quæ dicuntur. *Actorum capit. quinto.* g. Ibant Apostoli gaudentes, &c.

a Nemo tamen *b* palam loquebatur de illo propter metũ Iudæorum. *c* Iam autem die festo mediante *d* ascendit Iesus in templũ, & *e* docebat. Et *f* mirabãtur Iudæi, *g* dicẽtes: Quomodo hic litteras scit, cùm nõ didicerit? *h* Respondit eis Iesus, & *i* dixit: Mea doctrina *k* non est meu; sed eius, qui misit me. Si quis *l* voluerit voluntatem eius facere, *m* cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit: an *n* ego à meipso loquar. *o* Qui à semetipso loquitur, *p* gloriam propriam quærit. *q* Qui autem quærit gloriam eius, qui misit illum: hic *r* verax est, & *s* iniustitia in illo non est. *t* Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? *u* Quid me quæritis interficere? *x* Respondit turba, & *y* dixit: *z* Dæmonium habes: *a* Quis te quærit interficere? *b* Respondit Iesus.

A *a* Nemo tamen,] qui esset primæ opinionis.

b Palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum,] id est, Principum, & Sacerdotum, qui non solum Christum, sed omnes adhærentes ei persequebantur.

c Iam autem die festo mediante,] id est, ad medietatem veniente.

d Ascendit Iesus in templum,] id est, in atrium templi, vbi populus poterat conuenire, scilicet, in medio quartæ diei, siue in quarta die, quæ erat media dies illius festi: Nam illud festum septem diebus agebatur.

e Et docebat,] vtens auctoritate Scripturæ.

f Et mirabantur Iudæi,] audientes eum litteraliter, & sapienter loquentem.

g Dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?] Hoc benè sciebant, scilicet, quod non habuerat Magistrum, quia cum eis educatus fuerat *Augustin.* Omnes admirabantur, sed non conuertebantur. Sed cum Iudæi priùs quærerent eum, quare non capiebant eum modo in medio eorum existentem, maximè cùm nullus auderet de eo loqui bonum? *Chrysostom.* dicit, quòd ipse tenebat impetum eorum; sed quia vt dicit *Augustin.* admiratio insinuandæ veritatis est occasio. Ideò sequitur.

h Respondit eis Iesus,] saluare eos volens, & docere quomodo sciat literas, cùm non didicerit.

i Et dixit: Mea doctrina,] id est, quam doceo.

k Non est mea,] id est, mei hominis, sed mei Dei, q.d. quòd scio illud, quod non didici, non est humanum, sed diuinum. Deus enim nihil potest addiscere, quia nihil potest ignorare. Vel [Mea doctrina non est mea,] id est, istud quod scio, & doceo, non habeo à meipso; sed à Patre, à quo sum *Chrysostom.* Ex hoc, quòd literas sciebat, quas non didicerat, poterant cognoscere, quòd hoc non erat humanum; sed quia ipsi stupent, & nolunt hoc reuelare, ipse respondens eorum suspicioni, mittit eos ad Patrem, dicens [Mea doctrina non est mea; sed eius, qui misit me] in carnem, vel in mundum, vel ad prædicandum. De hoc dicitur *Prouerb.* 30. a. In persona ipsius Christi: Non didici sapientiam, & noui scientiam Sanctorum. Quærit autem *Chrysostom.* quare non dixit: Doctrina hæc non est mea; sed priùs dicens, quoniam mea est & suam propriam faciens: tunc induxit, non est mea: qualiter ergo idem potest esse eius, & non eius? Et respondet. Eius quidem erat, quoniam non edoctus sciebat; non eius autem, quoniam Patris erat doctrina, in est, à Patre. Filius quidem scit omnia, sed nihil discit à patre, quia discere nescientiam ponit. Sed rursus opponit *Chrysost.* qualiter hic dicit Iesus: [Mea doctrina non est mea,] sed Patris, cùm alibi dicat: Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt; & quæ mea sunt, Patris sunt. Si enim, quia Patris est doctrina, propterea non est mea, falsum est illud: Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt, & quæ mea sunt, Patris sunt: propterea enim, quia Patris est, deberet esse tua. Ad hoc est summa responsionis, quòd per hanc propositionem: [Doctrina mea non est mea, sed Patris,] ostenditur vna esse doctrina Patris, & Filij; sed diuersæ Personæ. Vna Patris, à quo habet Filius, quicquid habet, & quicquid est. Et idem ostenditur per illam: Omnia, quæ sunt Patris, mea sunt; & quæ mea, patris sunt. Vnde sequitur. [*Inf.* 17. *b.*]

l Si quis voluerit voluntatem eius facere,] id est, credere in eum, & credere per virtutem.

m Cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit,] id est, sciet virtutem eorum, quæ dicuntur. Et si quis attenderit prophetiis sciet, vtrum ego loquar secundum eas, vel non. Et hoc est, quod sequitur.

n An ego à meipso loquar,] quasi dicat, si quis est amator virtutis, & volt viuere secundum voluntatem Dei, perpendet, quòd in doctrina mea nihil est dissonum voluntati Dei.

o Qui à semetipso loquitur,] id est, aliquid proprium & separatum.

p Gloriam propriam quærit,] non Dei gloriam, nec salutem hominum, quasi dicat, qui propriam vult habere doctrinam, propriam quærit gloriam. Sed quia ego non quæro propriam gloriam, sed Patris; ideò doctrina mea non est mea propria; sed communis Patri. *August.* Ego ex Deo loquor, & gloriam Dei quæro, non meam.

q Qui autem quærit gloriam eius, qui misit illum,] sicut ego.

C *r* Hic verax est,] in ore.

s Et iniustitia in illo non est,] id est, in opere illius, quasi dicat, illius doctrina vera est, & vita iusta, qui missus ab aliquo, quærit eius gloriam, & non propriam: Sicut Christus missus à Deo, non sui hominis, sed Dei in omnibus operibus suis gloriam quæsiuit. Christus igitur ferè vbique humilia de se loquitur, & raró sublimia. [*Inf.* 8. *f.*]

Vnde sæpè vocat se filium hominis; raró autem Filium Dei. Et ideò super locum illum ponit *Chrysostomus*, quinque causas, quare Christus de se humilia loquitur: & vnicam, quare sublimia. Prima causa, quare de se humilia loquitur, est, vt ostendat se non ingenitum esse. Secunda, vt ostendat se non esse contrarium Deo. Tertia, vt ostendat se esse verum hominem, qui naturaliter debet esse humilis. Quarta est imbecillitas audientium, qui non possunt capere alta. Quinta est, vt doceat homines moderata de se sentire, & nihil de se dicere magnum. Alta verò de se loquendi vnam inueniet quisque causam, scilicet, naturæ magnitudinem, id est, Deitatem. [*Quinque causæ, quare Christus de se humilia loquitur. Vna causa quare Christus de se sublimia loquitur.*]

Vnde & dixit *infrà* 8. g. Antequam Abraham fieret, ego sum. Et tunc fuerunt Iudæi scandalizati: quid igitur facerent homines, si sæpè fuisset de se magna locutus? Sequitur.

t Nonne Moyses dedit vobis legem, &c.] *Chrys.* Dominus consueuit malas suspiciones, quas Iudæi habebant in mente, auferre. Duo autem obiiciebant ei: Vnum, quòd Sabbatum violaret, *suprà* 5. c. Et aliud, quod faciebat se parem Deo. Parilitatis suspicionem destruere noluit, quia verum erat; sed confirmauit per ea, quæ dicta sunt in *sexto capitulo*, vbi dixit: Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius, quos vult viuificat. Hic autem de Sabbato inducit solutionem, ostendens, quod non soluit eum secundum Moysi intellectum, sed ipsi potiùs soluerunt. Vnde dicit. [Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?] Quia lex dicit, *Exod. cap. vigesimo* c. Non occides: vos autem quæritis me occidere, & multos alios contra legem occidistis. Vnde etsi ego solui Sabbatum sanando hominem secundum iudicium vestrum: vos magis soluitis, hominem occidendo. Et ita transgressio mea est in salutem; vestra autem in perditionem: Ideò non potestis, qui magnam facitis transgressionem me iudicare minùs transgredientem. Vnde *suprà cap.* 8. a. Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat.

u Quid me quæritis interficere,] id est, qua de causa?

x Respondit turba.] turbans, & turbata.

y Et dixit] furore agitata.

z Dæmonium habes] *August.* Non pertinentia ad ordinem, sed ad turbationem respondit. Hoc enim non dicerent, nisi Dæmonium haberent. Vnde & *Matth.* 12. b. Dixerunt: in Beelzebub Principe Dæmoniorum eiecit Dæmonia.

a Quis te quærit interficere?] Negare conantur, quod tamen volebant, vnde & blasphemi, & mendaces sunt. Blasphemi quidem dicentes: [Dæmonium habes. Mendaces verò dicentes: [Quis te quærit interficere] Omnes enim quærebant eum interficere, vt dicit *Chrysostom.* ad minus omnes maiores. Quia verò Dominus diserat, quòd ipsi soluunt legem, quoniam illud idem posset ei obiici, ostendit quòd sanando hominem non soluit ipse legem, ponens ad hoc plures rationes. Vnde sequitur.

b Respondit Iesus] non perturbatus, vt ille, sed tranquillus, non reddens maledictum pro maledicto.

A *a* Et dixit eis.] pacificus, furiosis.

b Vnum opus feci,] sanando paralyticum in Sabbato, *Supra 5. b.*

c Et omnes miramini,] id est, tumultuamini, qui magis deberetis congaudere sanato, & laudare sanantem Deum. Hic dicit *Chrysostom.* Vbi excusare oportet, & crimen suscipere de hoc, quod factum est, non meminit Patris; sed suam personam inducit, dicens: [Vnum opus feci.] Dimittit autem hic redarguere eos, ne faciat inuerecundiores, sed rursus

a & dixit eis: *b* Vnũ opus feci: & *c* omnes miramini. *d* Propterea *e* Moyses dedit vobis circuncisionem; non *f* quia ex Moyse est, sed ex *g* patribus. Et in *h* Sabbato circunciditis hominem. Si *i* circuncisionem *k* accipit homo in *l* Sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi *m* indignamini, quia totũ hominem sanum feci in Sabbato. *n* Nolite iudicare secundum faciem; sed *o* iustum iudicium iudicate. *p* Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis: *q* Nonne hic est, quem quærunt interficere?

pro Sabbato ponit excusationem à lege, syllogizans hoc modo. Circumcisio fit in Sabbato sine Sabbati violatione; sed curatio totius hominis est melior circumcisione: ergo potest fieri in Sabbato sine Sabbati violatione, vel si propter circumcisionem vos soluitis Sabbatum: ergo propter totius hominis curationem possum soluere Sabbatum. Sicut ergo nemo vestrum arguitur, si circuncidat in Sabbato: ita nec ego debui à vobis iudicari, quia totum hominem in Sabbato sanaui. Et hoc sic *Chrysostom.* punctat: [Et omnes miramini, propter hoc Moyses dedit & cæt. *Augustinus* sic.

d Propterea,] id est, propter causam consimilem, id est, propter hominum curationem.

e Moyses dedit vobis circumcisionem,] id est, legem, in qua est mandatum de circumcisione facienda.

f Non quia ex Moyse est,] id est, à Moyse incepta.

g Sed ex patribus,] quia Abrahæ priùs data est à Deo: *Genes.* 17. b. Triplici ex causa, vt dicit *Gloss.* Primò in signum magnæ fidei Abrahæ. Secundò, vt per hanc à cæteris nationibus Iudæorum natio distingueretur. Tertiò, vt facta in virili membro, per quod creatura mortalium generatur, castitatem mentis debere obseruari indicet.

h Et in Sabbato circunciditis hominem,] si occurrat octaua dies: quod tamen iubet lex seruari. Ex hoc format syllogismum suum Dominus dicens.

i Si circumcisionem,] quæ est tantùm signum veræ salutis.

k Accipit homo in Sabbato,] quo vacare iubemini.

l Vt non soluatur lex Moysi,] quæ iubet octaua die puerum circuncidi.

m Mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato,] id est, totum genus humanum innouo. Vel ad literam, paralyticum corporaliter, & spiritualiter sanaui, quasi dicat, vos non dicitis, quòd lex soluatur, si circumcisio fiat in Sabbato: ergo non debetis dicere, quòd ego soluerim legem, quia sanaui totum hominem in Sabbato. Vel si circumcisionem patimini rumpere legem Sabbati, quia principalior est Sabbatu: ergo & curationem totius hominis debetis pati rumpere legem, cùm sit ipsa circumcisione principalior, & melior: quia illa partis est; hæc totius hominis salus est.

Item illa signum est; hæc est res.

Vnde si sustinetis solui Sabbatum, vt homo accipiat signum, id est, circumcisionem, multò ampliùs debetis sustinere solui Sabbatum, vt homo accipiat rem signi, id est, integram sanitatem. Hæc autem Sabbati solutio non est legis præuaricatio; sed confirmatio, quoniam lex præcipit hæc.

Vnde *Chrysost.* Vides, quoniam Sabbati solutio seruatio est legis, vt si non solueret Sabbatum, necesse erat legem solui, quæ præcipit hominem Sabbato circuncidi. Iniquum enim est iudicare, quòd lex præcipiat hominem Sabbato circuncidi: & prohibeat hominem totum sanari. Vnde sequitur.

n Nolite iudicare secundum faciem.] *Augustinus*, id est, personaliter. Et quis est, qui non iudicat personaliter, nisi qui diligit æqualiter? *Chrysostomus*: [Nolite iudicare secundum faciem,] id est, secundum visum. Quid est autem, secundum visum nolite iudicare? Hoc est non à dignitate personarum; sed à rerum natura ferre sententiam. Non enim in iudicio debemus respicere personam, sed iustitiam, quam habet persona. *Exod. cap. vigesimotertio.* a. Non declinabis in iudicium pauperis. *Deuteronom. cap. primo*, c. Ita paruum, sicut magnum audietis: nec accipietis personam cuiusquam: quia Domini iudicium est. *Chrysostomus.* Hoc non his, qui tunc erant dictum est solum; sed & nobis, vt nulla re corrumpamus iustitiam; sed omnia pro hac faciamus, siue inops, siue diues fuerit quis, non attendamus personas. Sed quia non sufficit non declinare iniquitatem in iudicio; sed oportet facere, & seruare æquitatem. Ideò sequitur.

o Sed iustum iudicium iudicate,] *Augustinus*, id est, secundum veritatem rerum, qua cognita, nec me, nec Moysen damnabitis: nec me illi contrarium diceris. Iustum iudicium est, quod solo intuitu æquitatis omnibus æqualiter secundum vniuscuiusque meritum exhibetur: quod nec amore, vel odio, vel timore personæ, vel munerum cupidine peruertitur, vel differtur. *Deuter. 1. b.* D

Vnde Ietro dixit Moysi. *Exod. capitulo decimooctauo.* Elige tibi viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis Tribunos, & cæt. Potentes & timentes Deum dicit, ne timore hominum corrumpant iudicium. *Eccles. capitulo septimo*, a. Noli quærere fieri Iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates: ne extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua, id est, timiditate tua.

Item: In quibus sit veritas, dicit, ne amore, vel odio corrumpant scientiam.

Item qui oderint auaritiam, ne cupidine munerum abstrahantur à veritate.

Est multiplex iudiciũ:
- Temeritatis. De quo *Matth. 7. a.* Nolite iudicare & non iudicabimini.
- Præsumptionis: De quo *Romanorum capitulo decimoquarto*, a. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum?
- Præcipitationis: De quo *1. Corinthior. 4.* a. Nolite ante tempus iudicare.
- Discussionis. *1 Corinthior. cap. 11.* g. Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.
- Disceptationis. *Ioel. capitulo tertio*, a. Congregabo omnes Gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis.
- Condemnationis. *suprà 3.* c. Qui non credit, iam iudicatus est.
- Contentionis. *suprà capitulo quinto*, d. Habet vitam æternam, qui in iudicium non venit.
- Excitationis. *infrà 9* g In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, &c.
- Discretionis. *Ps. 42.* Iudica me, Deus, & discerne causam meam, &c.
- Approbationis. *Mat. 19.* d. Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes, duodecim Tribus Israël.
- Comparationis. *Matt. 12.* d. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista & condemnabunt eam.
- Diffinitionis. *Ioel. 3.* c. Consurgant, & ascendant Gentes in vallem Iosaphat: quia ibi sedebo, vt iudicem omnes Gentes in circuitu. Sequitur.

p Dicebant ergo quidam ex Ierosolymis.] quibus plura beneficia contulerat, & qui sapientiores inter aliquos videbantur.

q Nonne hic est, quem] Iudæi [quærunt interficere,] quasi dicat: quærebant absentem: quare ergo non tenent præsentem? *Chrysostom.* Nihil in diuinis Scripturis inaniter positum est, Spiritu enim sancto dictatæ sunt, idcirco omnia cum diligentia scrutemur. Etenim ab vna dictione licet inuenire integrum intellectum, vt hic. Cur enim adiectum est, [ex Ierosolymis?] Quia per hoc ostendit Euangelista, quoniam qui maximè potiti sunt signis, hi omnibus erant miserabiliores. Ierosolymitæ siquidem Deitatis eius maximum signum videbant; & tamen ea omnia iudicio principum corruptorum permittebant. An non magnum signum erat, quòd insanientes circumeuntes quærebant eum, vt occiderent: & modo tenentes in manibus, quiescunt? Quis extinxit insaniam eorum? Vide qualiter seipsos accusant.

A & nihil

A & nihil ei dicunt. a Ecce palam loquitur,] & contra ipsos.

b Et nihil ei dicunt.] *Augustinus*. Et si occultus ad festum ascendit; tamen palam loquitur : & apparet potestas, quæ putabitur timiditas. Mirantur aliqui, qua potentia noo tenetur, cuius mors tantopere quærebatur, & non dum plenè Intelligentes eius esse potentiam putant esse scientiam Principum, quia cognouerunt eum esse Christum. Sed non est hoc verum : Vnde ipsi Ierosolymitæ sibimet obiiciunt, dicentes.

c Nunquid verè cognouerunt Principes] Sacerdotum, qui tenebant primum locum in Synagoga.

Infra 8. g. Quia hic est Christus,] q. d. Ierosolimitæ, verè Principes cognouerunt, quoniam hic est Christus: & ideò non tenent eum.] e Sed] nos [hunc scimus vnde sit,] scillcet, de Nazareth, vnde & Nazarenus vocatus est.

f Christus autem cùm venerit, nemo scit, vnde sit.] Vnde *Isa*. 53. e. Generationem eius quis enarrabit? Sed miseri contradicunt sibi, *infrà* 9. f. vbi dicunt : Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus, vnde sit. *Chrysostomus* : O de nequitia, ô de contradictione, neque Principum sequuntur sententiam; sed aliam proferunt corruptam, & propria amentia dignam.

g Clamabat ergo Iesus,] quia surdi erant.

h Io templo docens,] quia stulti erant. *Isaias* 42. c. Surdi audite: & cæci, intuemini. *Prouerb*. 1. c. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, in capite omnium turbarum clamitat. Contrà *Isa*. 42. a. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Solutio. *Isaias* loquitur de clamore commotionis; hic autem agitur de clamore prædicationis.

i Et dicens : Et me scitis.] *Augustinus*. id est, effigiem vultus mei cognoscitis.

k Et vnde sim, scitis,] id est, parentes meos carnales cognoscitis : quod est secundum carnem, me nostis; non secundum Diuinitatem. Vnde sequitur.

l Et à meipso non veni.] Et . ponitur pro quia. Nesciebant enim ipsum esse Dei filium, nec à Patre missum.

m Sed est verus,] genitor meus. n Qui misit me,] in mundum.

o Quem vos nescitis.] Contrà *infra* 8. g. Quem dicitis,
al. † Pater quia † Deus noster est. Solutio. Sciebant Deum Patrem essentialiter, sicut *infrà*, nesciebant autem Patrem personaliter, sicut hic. Sed vnde possent cognoscere Patrem, ostendit subdens.

p Ego scio eum,] quasi dicat. si vos vultis eum scire, potestis: quia ego scio eum, qui libenter docebo vos, *sup*. 6. e. Patrem non vidit quia nisi is, qui à Deo est. *Mat*. 11. d. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius voluit reuelare.

q Et si dixero, quia nescio eum,] quod est impossibile.

r Ero similis vobis mendax,] id est, ero mendax, sicut vos. quod iterum est impossibile : quia veritas non potest mentiri.

s Sed] ego [scio eum.] quod patet.

t Quia ab ipso sum.] æternaliter genitus.

u Et ipse me misit,] temporaliter in mundum. *Isa*. 61. a. Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me Dominus: ad annunciandum mansuetis misit me. *Michaa* 5. a. Ex te egredietur, qui sit Dominator in Israël, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.

x Quærebant ergo eum apprehendere,] irritati per hoc, quod dixerat eis, quod nesciebant Patrem, & quod mendaces erant. Sed qui? Non multitudo, quæ principatum non concupiscebat, neque liuore capi poterant, sed Sacerdotes quærebant eum apprehendere.

y Et,] tamen, [nemo misit in illum manus,] quia inuisibiliter furorem eorum refrænauit.

a Ecce palam loquitur, & nihil b ei dicunt. c Nunquid verè cognouerunt Principes, d quia hic est Christus? e Sed hunc scimus, vnde sit; f Christus autem cum venerit, nemo scit, vnde sit. g Clamabat ergo Iesus in h templo docens & i dicens : Et me scitis, k & vnde sim scitis, l & à meipso non veni; sed m est verus, n qui misit me, o quem vos nescitis. p Ego scio eum : q & si dixero, quia nescio eum, r ero similis vobis mendax : Sed s scio eũ, quia t ab ipso sũ, u & ipse me misit. x Quærebant ergo eum apprehendere, y & nemo misit in illum manus, z quia nondum venerat hora eius. a De turba b autem multi crediderunt in c eum, & dicebant : Christus d cùm venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? e Audierunt Pharisæi turbam murmurantem f de illo g hæc, h & miserunt Principes : & i Pharisæi ministros, vt apprehenderent eum. Dixit k ergo eis l Iesus. m Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & n vado

z Quia nondum venerat hora eius,] id est, opportunitas patiendi, siue hora mortis à se disposita, & ordinata. Simile *suprà* 2. a. a De turba autem,] licet Principes persequerentur, vt dictum est. b Autem,] pro sed.

c Multi crediderunt in eum,] moti prædicatione, & miraculis. Intuere, quantum est humilitatis verborum lucrum, quia dixerat humiliter : [Ab ipso sum, & ipse me misit : multi crediderunt in eum, & dicebant :] Non solùm credebant, sed confitebantur ore. *Roman. cap.* 10. b. corde creditur ad iustitiam, &c. Infr. 8. a

d Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit?] Quia dicunt. [cùm venerit,] est dubitationis signum, & non adhuc perfectæ fidei, quasi dicant: si venerit Messias, non faciet maiora, quàm iste: quia omnia, quæ dicuntur de Messia facit iste. *Isa*. 35. b. Deus ipse veniet, & saluabit nos : Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet, sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. &c. Item 32. a. Ecce in iustitia regnabit Rex, & Principes in iudicio præerunt : & erit, sicut vir, qui absconditur à vento, &c. Et sequitur : Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auscultabunt, & lingua balborum velociter loquetur, & planè. Vel aliter. E

d Christus cùm venerit.] Per synæresim, quasi dicat, turba Principibus : ponatur, quod iste non sit Christus, sicut dicitis, nunquid Christus plura signa faciet?] Sed quæritur, quæ signa dicunt eum fecisse? Euangelista enim nondum narrauit, nisi pauca de vino, *sup*. 2. b. Et de paralytico, *suprà* 5. b. Et de filio Reguli, *suprà* 4. g. Et de quinque panibus, & duobus piscibus, *suprà* 6. a. Solutio Sicut dicit *Chrysost*. hinc manifestum est, quòd multa signa, quæ facta sunt, prætermittunt Euangelistæ; & de his loquuntur, de quibus Principes malignabantur. Vnde sequitur.

e Audierunt Pharisæi turbam murmurantem,] id est, murmurando contra Principes dicentem.

f De illo,] id est, Christo.

g Hæc:] Christus cùm venerit, nunquid plura signa faciet?]

h Et] ideò magis moti inuidia contra eum, [miserunt Principes,] sæculares, vel potiùs Principes Sacerdotum.

i Et Pharisæi ministros] suos, [vt apprehenderent eum.] Non enim audebant per seipsos subire periculum propter turbam. *Chrysost*. O de tyrannide, & insania Principum; magis autem, ô de amentia populi. multoties conati sunt apprehendere eum, & nequeuntes famulis hanc rem commiserunt, simpliciter furorem suum quiescere facientes. Et certè multa alibi locutus est, & in piscina, *suprà* 5. Et nihil tale fecerunt, sed quæsierunt quidem, non autem tentauerunt apprehendere : hic autem non vltra ferunt, turbam videntes attendere.

Et nota, quod suprà Sabbati violationem prætendebant, quasi velamen inuidiæ, sed hic non possunt aliquid arguere, neque in dictis, neque in factis. Vnde patet, quod sola inuidia mouebantur, quia scilicet, turba laudabat eum.

k Dixit ergo eis,] id est, ministris ad apprehendendum missis.

l Iesus,] potẽs loqui durè, potiùs humilia loquitur m Adhuc modicũ tempus vobiscum sum.] Ac si diceret, quid festinatis me interficere, & persequi? paruum expectate tempus: & tunc sine festinatione vestra detineri sustinebo. Et nota, quod non dixit simpliciter : Hic sum, sed [vobiscum sum,] id est. ad vtilitatem vestram. quasi dicat : etsi persequamini me : paruo tamen tempore non cessabo docens, & monens vtilia. n Et] posteà vel tunc, vado ad eũ, qui me misit.] Per quod ostendit, quod non extingueretur in morte; sed per mortem iuit ad Patrem. Et in hoc ostendit, quod indigebunt eius auxilio ad Patrem. In hoc

a autem, quod dicit: [Vado,] ostendit, quod voluntariè moritur, & quod nulla facta est ei, vel fienda violentia, vel læsio ab insidiis eorum. Item in hoc etiam ostendit suam Deitatem, quia non est humanæ mentis suum obitum præscire, vel prædicere, quia nec etiam Psalmista sciebat. Vnde *Psalm.* 30.
Infr. 13. *b.* Notum fac mihi, Domine, finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, vt cognoscam, quomodo deficio ego.

ad eum, qui me misit. *a* Quæretis me, & *b* non inuenietis: & *c* vbi *d* ego sum, *e* vos non potestis venire. *f* Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: *g* Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? *h* Nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? *i* Quis est hic sermo: quem dixit, quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire. In *k* nouissimo autem die magno festiuitatis *l* stabat Iesus, & *m* clamabat, dicens: Si quis si-

' Item in hoc ostendit se Deum, quod respondet ad intentionem eorum, & significat se scire causam aduentûs eorum. [Adhuc modicum tempus vobiscum sum,] & tunc [vado ad eum, qui me misit,] quasi dicat, expectate parumper, & erit, quod quæritis, scilicet, mors mea. Et nota, quod sicut dicit *Chrysostomus*, quod per hæc verba simpliciores flexit ad misericordiam, cùm dicebat: [Adhuc modicum, &c.] Studiosiores ad audientiam animauit, quando, [modicum tempus;] doctrinæ dixit. Audaciores verò terruit per id quod sequitur.

a Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire.] Sed vbi quæsierunt eum Iudæi; Secundum *Gloss.* & *Act.* 2. f. Quando compuncti sunt de scelere mortis eius. Vel secundum *Chrysostomum*, *Luc.* 23 d. Quando mulieres plangebant, & lamentabantur. Per hoc etiam coniicitur de multis aliis. Item in destructione ciuitatis à Romanis credendum est multos meminisse eius, & miraculorum suorum, & præsentiam eius optasse, vt diceret eis ventura, & oraret pro eis.

b Et non inuenietis,] in carne vobiscum, vel propitium in tribulatione, vel per gratiam in præsenti. *Prouerb.* 1. d. Mane consurgent ad me, & non inuenient me. Alia littera: Quærent me mali, & non inuenient, quia exosam habuerunt disciplinam. Ita etiam multi hodie quærunt Iesum, sed non inueniunt: quia non quærunt Iesum propter Iesum: vel quia quærunt Iesum Nazarenum, id est, floridum. *Cant.* 3. a. In lectulo meo per noctem quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui, & non inueni. Duo enim impediuerunt quærentem. Lectulus voluptatis, & nox ignorantiæ, & infidelitatis. Item quæretis in iudicio serò pœnitentes: & non inuenietis, gloriam adipiscentes. *Matth. cap.* 25. a. Domine, Domine, aperi nobis. Et sequitur ibi: & clausa est ianua. *Prouerb.* 1. d. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me, &c. Et subdit, quare non inuenient.

c Et,] id est, quia.

d Vbi ego sum,] id est, ad eandem incommutabilitatem, vel ad bonum gloriæ, in qua iam sum, qua fruebatur ille homo. Vel [sum,] id est, in proximo ero secundum hominem, vel propter vnionem verbi ille homo dicitur esse in cælo. Vnde *suprà* 3. b. Filius hominis, qui est in cælo. Ideò meliùs dicit [sum,] quàm ero, vt dicit *Gloss.*

e Vos non potestis venire.] Non dicit, poteritis, sed [non potestis,] tales, scilicet, quales nunc estis. Simile *infrà* 13. d. de Petro: Non potes me modò sequi, &c. Et nota, quod per hoc, quod dicit: [Vbi ego sum, vos non potestis venire,] ostendit, quod non manebit in morte. Si enim maneret in morte: tunc omnes possent ire ad eum: Omnes enim illuc ibimus, 2. *Reg.* 14. c. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, &c.

f Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos,] id est, intra se, vel inter se, non ad ipsum, more suo, sicut dicit *Gloss.* verba Domini carnaliter intelligentes.

g Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum,] quasi dicant, nescimus, de qua via loquitur. Et licet nescirent; tamen aliquid, quod futurum erat, nescientes pronunciauerunt, scilicet, quod per Apostolos doceret Gentes. Vnde dicunt.

h Nunquid in dispersionem Gentium,] vel in disseminationem,] secundum *Chrysostomum*, [iturus est, & docturus Gentes? Quod quidem futurum erat. Sed quod hoc nesciendo dicerent, manifestant, cum prædictam quæstionem replicant, dicentes.

i Quis est hic sermo, quem dixit, quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire,] quasi dicat, quod vadat ad Gentes, non vult dicere, quod illuc bene possemus ire. Eo enim tempore, quo Christus hæc verba dicebat, Iudæi vbique terrarum erant dispersi, vt dicit *Chrysostomus*. Et est notandum, quod dispersionem siue dessiminationem vocabant Iudæi ipsas Gentes, quia vbique disseminatæ erant & ad inuicem mixtæ imperterritè, quia enim gens Iudæorum antiquitùs in vnum collecta erat, & non erat alibi Iudæum inuenire, quàm in Palæstina, ideò Gentes vocabant disseminationem, exprobrantes, & magna gloriantes in semetipsis, sed modò opprobrium idem sustinebant: Erant enim disseminati, quia vbique dispersi. Sed nota, quod quærunt: [Nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes:] Non dixerunt lædere, vel seducere Gentes, sed docere, per hoc patet, vt dicit *Chrysostomus*, quod iam quidam eorum submiserant iram; & his, quæ dicta erant, crediderant. Nisi enim credidissent, nequaquam ita sollicitè quæsissent, quò esset iturus, & quis esset sermo, quem dixerat. Illos enim, qui desiderabant eo carere, non oportebat hoc quærere, sed dicere, libenter hoc volumus, scilicet, quòd tu vadas & quando hoc erit. Sed hoc non dicunt, quia qui priùs oderant, flexi sunt ad misericordiam, quando dixit: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & ideò quò iturus erat, quærebant. Sequitur.

k In nouissimo autem die magno festiuitatis,] id est, in vltima die.

Prima enim dies, & vltima magnæ erant, vt dicitur *Leuit. cap. vigesimotertio*, a. Et dicitur ibidem, quod dies octauus huius solemnitatis erat celeberrimus quoad opera seruilia: & hoc, quia tunc fiebat collecta ad sartatecta templi, & ad necessitates ministrorum, qui offerebant sacrificia, & ad emenda sacrificia. Sed vtrum nouissimus dies dicatur hic septimus, vel octauus, non est certum; sed probabilius, quod octauus.

l Stabat Iesus,] erectus, vt omnes viderent.

m Et clamabat,] vt omnes audirent, sicut dicit *Chrysostomus*. Clamabat, propter turbam multam, vt omnes audirent.

Item propter præsentiam suam omnibus ostendendam, ne dicerent, quod se occultaret. Tertia ratio potest esse, vt affectum suum ostenderet. *Hieronymus* dicit *super Ionam* 3. Quod omnis sermo Christi clamor dicitur, quia de magnis agit. Quod autem dicitur *Isa.* 42. a. Non clamabit, &c. intelligitur tumultuosè, id est, non erit clamosus, & contentiosus. Vnde ibi dicit *Gloss.* Non clamabit mitis, & mansuetus.

Et nota, quod licet prima dies, & vltima essent solemnes; tamen prima die non prædicauit Christus, nec secunda, nec tertia: quia nondum venerat ad festum; sed furorem eorum quiescere aliquantulum sinebat. In quarta autem die cæpit prædicare, vt se venisse ostenderet, & tunc obiicientibus respondit. Aliis autem diebus siluit vsque ad diem vltimum solemnitatis, & tunc publicè, & generaliter prædicauit omnibus, in die, scilicet, magno festiuitatis, & vltimo. Et sunt ad hoc plures rationes. Prima, quia tunc omnes feriabant, & adesse poterant. Secunda, quia sicut dicit *Chrysostomus*, medios dies magis ad voluptatem consummabant: non ergo locutus est eis debentibus ire ad voluptatem; sed iam recessuris viatica dat ad salutem. Et est hic argumentum, quod non est bonum hominem arguere, vel monere, quando est in furore voluptatis suæ. Contra illos Prædicatores, qui volunt prædicare ad choreas, & ludos cum quadam violentia. *Isaiæ capitulo secundo*. Quiescite ab homine, &cæter. Sed dicitur *Ecclesiastic. capitulo octauo*, a. Omni negotio tempus est, & opportunitas. Et *Ecclesiastic. capitulo tertio*, b. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Item *Ecclesiast. cap. vigesimo*, a. Est tacens non habens sensum loquelæ: & est tacens sciens tempus apti temporis: [Clamabat,] inquam, [dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.] Non omnes vocat ad potum, sed sitientes. Vnde

Isa. 55. a.

F

tit, *a* veniat ad me, & *b* bibat. Qui *c* credit in me, *d* sicut dicit Scriptura *e* flumina *f* de ventre eius *g* fluent *h* aquæ viuæ. *i* Hoc autem dixit *k* de Spiritu, *l* quem accepturi erant credentes in eū. *m* Nondū enim erat Spiritus datus: *n* quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex *o* illa ergo turba, cùm audissent hos sermones eius, dicebant. Hic est *p* verè Propheta. Alij *q* dicebant: Hic est Christus. *r* Quidā autem dicebant: Nunquid *s* à Galilæa venit Christus?

A *Isa.* 55. a. **Omnes sitientes venite ad aquas, quasi dicat,** nullum necessitate, aut vi trabo; sed si quis habet desiderium multum, & exardet cupidine verbi: hunc ego voco. Esther 1. b. Non erat, qui nolentes cogeret ad bibendum, *suprà* 6. b. Ex piscibus, quantum volebat. *Chrysostomus.* Eos, qui accedunt ad prædicationem, vel fidem sitientium, desiderium oportet in eis esse: Ita enim poterunt ea, quæ dicuntur cum multa detinere custodia, nec laborauerunt ebibendo, id est, non fastidio fatigabuntur in audiendo. *Matth.* 5. a. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. *Isa.* 21. d. Occurrentes sitienti ferte aquas. Aqua autem est doctrina. Vnde *Ecclesi.* 15. a. Aqua sapientiæ salutaris potabit illum. *Prouerbior. cap.* 10. b. Vena vitæ os iusti. Item aqua est gratia, quia communis, quia potus pauperum, 1. *Pe.* 5. b. Humilibus dat gratiam. Item fluit ad valles. *Psalm.* 103. Inter medium montium, &c. Item trahit leuia, non aurum. Item sitim sedat. Et alias proprietates habes, *suprà* 4. b Qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, &c. Item in hoc, quod dicit. [Si quis,] excluditur acceptio personarum, *Act.* 10. d. Nunc comperi, quia non est acceptor personarum Deus, &cæt.

Item nota, quod dicit: [Si quis sitit,] quod potest intelligi dupliciter. Vno modo per, [quis,] notatur paucitas, & legitur de siti iustitiæ. *Luc. cap.* 1. e. Esurientes impleuit bonis, &c. Alio modo notatur multitudo eorum, qui sitiunt. Et hæc significatio haberi potest ex modo pronunciationis: & legitur secundum hoc de siti beatitudinis Omnes enim sitiunt beatitudinem. *Ecclesi. vlt.* d Animæ vestræ sitiunt vehementer.

a Veniat ad me,] recedendo ab amore mundi, & se ad gratiam præparando.

b Et bibat,] credendo. Vel.

a Veniat ad me,] per fidem.

b Et bibat,] per dilectionem, vel per Spiritus sancti receptionem.

c Qui credit in me.] *Chrys.* Ostendens, quod de spirituali potu loquatur, non de corporali, dicit: [Qui credit in me.] quasi dicat, credere, est bibere. Tamen secundum *Augustinum*, credere est venire ad eum. Et dicit [in me,] non mihi, vel me. *d* Sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.] Hoc sumptum est de Prouerbiis, vt dicit *Ierem.* & fortè de illo loco, *Prouerb.* 5. d. Deriuentur fontes tui foras. Vel de *Prouerb.* 10. b. Vena vitæ os iusti. Vel potest sumi de *Isaia* 58. c. Eris quasi hortus irriguus, & quasi fons, cuius non deficient aquæ. *Chrysost.* tamen aliter exponit, dicens. Vbi dicit Scriptura hoc, quod dicitur hic: [Flumina de ventre eius fluent, &cæt.] Nusquam. Quid igitur? [Qui credit in me, sicut dicit Scriptura,] credendum, supple, in me: *Isa.* 7. b. Nisi credideritis, hic distinguere oportet. Quia autem sequitur.

e Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ,] siue [fontis viuentis,] verba sunt Christi, non Scripturæ. Et lege sic litteram: [Flumina,] doctrinæ.

f De ventre eius fluent,] id est, de memoria, vel de corde. [Flumina,] dico, [aquæ viuæ,] vt sit nominatiui, vel potiùs genitiui, secundum *Chrysostomum*, qui habet, [fontis viuentis.] Et nota, sicut dicit *Chrysostomus*, quod vbertatem gratiæ, & indeficientiam doctrinæ significat per hoc, quod dicit, fontem & flumina, non vnum flumen, sed ineffabilia.

Item per hoc designat violentiam, & impetum doctrinæ. *Psalm.* 45. fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. *Chrysostomus.* Videbis manifestè, quod hic dicitur impletum esse, si ad Stephani sapientiam, & ad Petri linguam, & ad Pauli fluxum inspexeris: nihil enim eis resistebat, non plebis furor, non Tyrannorum insurrectiones, non Dæmonum insidiæ, non mortes quotidianæ, sed sicut flumina multo strepitu delati omnia secum trahentes abibant. *Act.* 6. c. Non poterant resistere sapientiæ, & Spiritui, qui loquebatur.

f De ventre,] id est, de mente, vel de corde. *Chrysostomus.* Ventrem cor ait, sicut alibi *Psalm.* 39. Et legem tuam in medio ventris mei, id est, cordis. Item *Ierem. cap.* 4. e. Ventrem meum doleo, id est, mentem. *Ezech. cap.* 3. a. Venter tuus comedet, & viscera tua replebuntur volumine isto. *Iob* 32. d. plenus sum sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei. *g* Fluent, quasi dicat, qui crediderit, non solùm bibet; sed etiam aliis infundet. *Prouerb.* 5. c. Bibe aquam de cisternis tuis, & fluenta putei tui, deriuentur fontes tui foras, &c. *h* Aquæ viuæ] vel [viuentis.] id est, viuere facientis, hic per gratiam, & in futuro per gloriam. *Ezech.* 47. b. Omnia viuent, ad quæ venerit torrens. *Interlin.* id est euangelica doctrina. Simile *sup.* 4 b. Qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. In quo videtur vbertas gratiæ per fontem, & æternitas gloriæ. Vel, [viuentis.] secundum *Chrys.* id est, semper agentis, & scaturientis, & currentis. Spiritus enim sancti gratia cùm in mentem intrauerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neque euacuatur, neque stat. *Prouerb.* 18. a. Aqua profunda verba ex ore viri. Et *Matth.* 12. c. *Luc.* 6. g. Ex abundantia cordis os loquitur. Sequitur.

i Hoc autem,] quod dixit, flumina de ventre eius, &c.

k Dixit,] Christus [de Spiritu sancto.] scilicet.

l Quem accepturi erant credentes in eum,] in die Pentecostes: *Act.* 1. a. & 10. g Quando post Resurrectionem eis insufflauit, *infrà* 20. e. Et est verbum Euangelistæ qui exponit, quid per flumina Dominus intellexerit, & quando esset ille fluxus.

m Nondum enim.] quasi dicat, bene dico accepturi, quia [nondum erat Spiritus datus.] ad modum fluminis, supple, sed ad modum stillæ, vel guttæ: vel nondum sub signo visibili, vt in flatu post Resurrectionem: vel in igne post Ascensionem: vel non ad robur, vel ad constantiam fidei, & reuelationem secretorum, & notitiam omnium linguarum.

n Quia Iesus nondum erat glorificatus, Resurrectione, & Ascensione, quasi dicat, ante Resurrectionem, & Passionem, quando Christus cum Apostolis erat in carne, minus capaces erant spiritualis intelligentiæ. Item decuit, vt cùm deesset Christus, & non ante Spiritum sanctum eis mitteret loco sui. Vnde *infrà* 14 b. Ego rogabo Patrem: & alium Paracletum dabit vobis. Item decuit, vt non in tempore miseriæ suæ, sed gloriæ tanquam Rex in sua coronatione diuersa dona distribueret familiæ suæ, & militiæ suæ. *Psalm.* 67. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, dedisti dona hominibus. Item Christus noluit, quod prædicaretur ab Apostolis eius gloria vsque post Resurrectionem, sicut dicit *Matth.* 17. b. Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis à mortuis resurgat. Et ideò non oportuit, vt antè daretur eis Spiritus sanctus, qui post datus est eis ad loquendum. Duæ autem morales rationes tanguntur in *Gloss.* Prima, vt significetur, quod charitatem non habemus, nisi à vitiis resurgamus: Ideò ergo post resurrectionem dat Spiritum, vt in resurrectione nostra flagret charitas. Secunda ratio est, vt significet, quòd qui Spiritum sanctum habent, vitam hanc præsentem habent in contemptu, & vitam futuram in spe & desiderio. *Chrysostomus* sic exponit.

n Iesus nondum erat glorificatus,] id est, crucifixus. Gloriam enim vocat crucem, quia enim inimici eramus, & peccantes, & Deo odibiles; donum autem non inimicis, sed amicis datur: oportebat priùs offerri eam, quæ erat pro peccatis, oblationem, id est, Christum in Cruce, & inimicitiam in carne eius dissolui. *Ephes.* 1. c. Et factos esse Dei amicos, & tunc suscipere donum, id est, Spiritum sanctum.

o Ex illa ergo turba cùm audissent hos sermones eius dicebant,] Aliqui, scilicet. Cùm enim Christus prædicta loqueretur, nata est de illo in turba dissensio: quia aliqui dicebant.

p Hic est verè Propheta,] hi cœperant bibere; sed non plenè.

q Alij dicebant, Hic est Christus,] hi prædictis concordabant; sed perfectiores erant. *r* Quidam autem dicebant,] contrarij prædictis, qui nondum bibere inceperant.

s Nunquid à Galilæa venit Christus?] Simile *suprà* 1. g. A Nazareth potest aliquid boni esse? Non intelligebant enim, quod dictum erat: quoniam Nazarenus vocabitur,

A cabitur,

b cabitur, sed quod de Bethleem dictum erat: *Mich.* 5. a. attendebant. Vnde sequitur.

a Nonne Scriptura dicit, quia ex semine Dauid,] sicut dicitur in *Psalm.* 131. Iurauit Dominus Dauid veritatem, &c.

Item *Psalm.* 88. Semel iuraui in Sancto meo, &c. Item *Ierem.* 23. b. Suscitabo Dauid germen iustum.

a Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, b & de Bethleem castello vbi erat Dauid c venit Christus? d Dissensio itaque facta est in turba propter eum. e Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, f sed nemo misit g super illum manus. h Venerunt ergo ministri i ad Pontifices, & Pharisæos, & k dixerunt eis l illi.

Mich. 5. a. *Matth.* 2. a. b Et de Bethleem castello, vbi erat Dauid,] frequentiùs.

c Venit Christus,] sicut dicitur *Mich.* 5. a. Duo dicunt, & genus & locum. Et nota, quod quia nouerant in Nazareth fuisse conuersatum, locum natiuitatis non attendebant, & ideò errabant.

d Dissensio itaque facta est in turba propter eum,] id est, de eo. Alij enim dicebant, quod erat Propheta, vel Christus: alij, quod non de Galilæa, sed de Bethleem venit Christus. Alij dicebant, quod Christus cùm venerit, nescimus vnde sit, sicut dicitur *suprà eodem*, d. *Chrysostomus.* Diuersa erat mens eorum, tanquam in multitudine non ordinata. Neque enim diligenter attendebant his, quæ dicebantur à Christo, neque discendi gratia venerant, vel quærebant, propter hoc eis quærentibus: Nunquid à Galilæa venit Christus? nihil respondet, nec docet, Nathanael verò, qui magis despectiuè, & ironicè dixit, *suprà* 1. g. A Nazareth potest aliquid boni esse? non solùm respondit, sed & laudauit, quia ipse veritatis concupitor hoc dicebat. Isti verò dicebant non volentes discere, sed euertere intendentes, quoniam Christus est: ideò ipse non reuelauit eis Scripturas, quæ de se erant. Qui enim etiam sibiipsis contraria dicebant, quia quandoque dicebant, nullus scit, vnde venit Christus: quandoque autem, quia à Bethleem: quia manifestum est, quoniam etsi Christus eis Scripturas disseruisset, aduersarentur ei.

e Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum,] peiores prædictis, quia non solùm credere nolebant, nec verbo persequi sufficit, sed opere persequi volebant.

f Sed tamen [nemo misit,] id est, mittere potuit.

g Super illum manus,] quia nondum ipse voluit. In quo apparet malitia eorum obstinata, quia sicut dicit *Chrysostomus*, etsi nihil aliud esset, hoc solum sufficiens erat in compunctionem eos ducere. Sed non sunt compuncti, sicut ait Propheta: discissi sunt, & non sunt compuncti. Tale quid est enim nequitia: nulli vult credere: ad vnum conspicit solum; vt eum, cui insidiatur, interficiat.

h Venerunt ergo ministri.] Redit Euangelista ad narrandum de ministris, qui missi fuerant ad capiendum Christum. Et dicit, quod conuersi ad sermonem Domini, redierunt.

i Ad Pontifices, & Pharisæos,] qui eos miserant.

k Et dixerunt eis,] id est, ministris.

l Illi] Pontifices, & Pharisæi.

m Quare non adduxistis eum,] qui ad hoc missi estis?

n Responderunt ministri,] ostendentes causam suæ conuersionis.

o Nunquam sic locutus est homo,] purus, [sicut hic,] homo [loquitur,] quasi dicat, aliquid habet vltra hominem. Simile *suprà* 4. d. Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcunque feci. Item 1. *Reg.* 19. d. Misit Saul lictores, vt raperent Dauid, &c. *Chrysostomus.* Nihil veritate manifestius, nihil simplicius, nisi malignemur nos, quemadmodum malignantibus nihil difficilius. Ecce enim sapientes Scribæ, & Pharisæi, qui signa viderant, & Scripturas legerant, veritate læsi sunt, & excæcati: ministri verò, qui nihil horum viderant, ab vna locutione manucapti sunt; & abeuntes, vt eum ligarent, redière ligati admiratione doctrinæ: nec signis eguerunt; sed ex doctrina sola capti sunt. Vnde non dixerunt: nunquam sic mirificauit homo, sed [nunquam sic locutus est.] Sed quæritur: Cur non remanserunt cum Christo, sicut dicitur 4. *Reg.* 9. d. Transi, & sequere me. Vel, cur non manserunt in aliquo loco, vt non venirent ad Pharisæos. Et respondetur: Maius fecerunt: pretiosiores enim effecti sunt Christi sapientiam cum multa fiducia loquentes ad Pharisæos, qui Christum impugnabant. Vnde nota, quòd laudant doctrinam, dicentes. [Nunquam sic locutus est homo.] Non dixerunt: quoniam non potuimus eum adducere propter turbam: quamuis per hoc possent excusari; sed suam rectam mentem ostendunt.

m Quare non adduxistis eum? n Responderunt ministri: o Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur. p Responderunt ergo eis q Pharisæi: r Nunquid & vos s seducti estis? t Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? u Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt.

In hoc enim non solùm Christum admirabantur; sed & eos accusabant, qui miserant talem ligare, quem audire oportebat. Et nota, quòd isti non audierant longum sermonem, sed breuem: quia sicut dicit *Chrysostomus*, cùm mens incorrupta fuerit, non opus est longis sermonibus. Tale quid enim est veritas. Potest autem exponi sic.

o Nunquam sic locutus est homo,] id est, ita potestatiuè. Vnde *Marc.* 1. c. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ. Vel, [Nunquam sic,] id est, ita doctrinaliter *Marc. capitulo primo*, c. Stupebant omnes super doctrina eius. *Matth. capitulo quinto*, a. Aperiens os suum docebat eos. In apertione oris videtur facultas doctrinæ. *Prouerb.* 14. a. Doctrina prudentium facilis. Vel: [Nunquam sic,] id est, ita suauiter. Vnde *Luc.* 11. d. mulier audito sermone eius, coacta est præ dulcedine dicere: Beatus venter, qui te portauit. Vnde dicit ei Sponsa. *Cant.* 4. c. Mel, & lac sub lingua tua. In melle dulcedo, in lacte facultas. Vnde: [Nunquam sic,] id est, ita vtiliter, *supra* 6. g. Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Vel: [Nunquam sic,] id est, ita discretè, & sapienter, quia cùm omnes insidiabantur ei, nunquam poterant capere eum in verbo.

p Responderunt ergo eis,] id est, ministris.

q Pharisæi,] cùm congruum esset eos compungi, contrarium faciunt reaccusantes eos.

r Nunquid & vos,] sicut alij de turba.

s Seducti estis,] qui delectati estis sermonibus eius, & creditis ei? Probant autem eos seductos, quia Maiores non credunt. Vnde sequitur.

t Nunquid ex Principibus,] Sacerdotum, [aliquis credit in eum, aut ex Pharisæis.] quasi dicat, nullus, aut pauci. Et nota, sicut dicit *Chrysostomus*, quando dicunt: [Nunquid & vos seducti estis?] Propter quid nullus Principum credidit in illum: nisi quia malus est: eis adhuc blandiuntur, nec duro vtuntur sermone, timentes ne protius abscindantur à se sequentes Christum.

Item cùm congruum esset quærere: quid locutus est, & admirari ea, quæ dicta sunt: hoc non faciunt: nouerant enim, quoniam caperentur à sermone. Sequitur.

u Sed turba hæc,] despectiuè, [quæ non nouit legem, maledicti sunt,] quia credunt isti seductori, quasi dicat, Principes non credunt; sed isti fatui, & idiotæ: & ideò maledictione sunt digni. Sed dicit *Augustinus*, in me sit hæc maledictio. *Chrysostomus.* Hæc est vestra maior accusatio: quoniam turba quidem credidit, quæ legem nesciuit; vos autem scientes eam non credidistis. & nimirum ea, quæ sunt eorum, qui cognoscunt legem, faciebat turba: qualiter igitur maledicti sunt, vos magis maledicti, qui non obseruatis legem, nec ei creditis. *Deuteronom. cap. vigesimoseptimo*, d. Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit: Ideò Prophetæ eos maximè accusabant. *Isaia capitulo primo*, c. Audite Principes Sodomorum. Et *in eodem*, f. Principes tui infideles, &c. Alia litera; Principes tui non obediunt. Item *Michaæ capitulo tertio*, a. Nunquid non vestrum est cognoscere iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum. Ita etiam in Ecclesia, & fuit, & est, quod simpliciores sunt meliores frequenter. *Isaiæ capitulo primo*, a. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israël autem me non cognouit: *primæ Corinth. capitulo primo*. d. Videte vocationem vestram: quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes, & cætera. Vnde *Augustinus:* Surgunt idiotæ, & rapiunt regnum cælorum: & nos cum doctrinis

nostris

nostris ad inferos demergimur. Sequitur. *a* Dicit Nicodemus ad eos,] Principes, & Pharisæos, qui se de scientia legis extollentes, turbam, quasi nescientem vituperauerant.
b Ille, qui venit ad eum,] id est, Iesum. *suprà*. 3. a.

Dicit *a* Nicodemus ad eos, *b* ille qui venit ad eum *c* nocte, *d* qui vnus erat ex ipsis: *e* Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi *f* prius audierit ab ipso, & *g* cognouerit, quid faciat? *h* Responderunt, & dixerunt ei. Nunquid & tu *i* Galilæus es? *k* Scrutare † Scripturas; *l* & vide, *m* quia à Galilæa Propheta non surgit. Et *n* reuersi sunt *o* vnusquisque in domum suam.

CAP. VIII.

IESVS *p* autem *q* perrexit in montem Oliueti, & *r* diluculo *f* iterum venit in templum, *t* & omnis populus venit ad eum, & *u* sedens *x* docebat eos.

Sup. 3. a. Infra 9. g. *c* Nocte,] ad literam, timens sciri, & volens illuminari doctrina Christi.
d Qui vnus erat ex ipsis,] Principibus & Pharisæis; non tamen incredulus cum ipsis, & quia ex ipsis erat, ausus est, & potuit loqui. Et nota, quod quia dixerant, quod nullus Principum credidit in eum, ideò Euangelista designat, quod iste vnus erat ex Principibus, qui & credidit: & alij etiam aliqui, si auderent confiteri. Vnde *inf.* 12. f. Ex Principibus autem multi crediderunt in eum.
Sup. 5. f. al. non habet † Scripturas
e Nunquid lex nostra iudicat, &c.] Et nota, quod quia dixerant: Nunquid ex Principibus, &c. quasi scirent legem, & turba nesciret: ideò tangit eos primò, & mordet, dicens: [Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi priùs audierit ab ipso,] ostendens per hoc eos, neque scire legem, neque facere, qui in Christum capiendum, & occidendum impetum fecerant, antequam audissent, & examinassent eum. Hoc enim non ita apertè dicit: quia adhuc timidus erat, & vt posset eos sedare, *Chrysost.* Vide, qualiter cum parcitate, & modestia reprehendit eos. Non enim dixit: Vos autem vultis, &c. interficere, & sine iudicio condemnatis hominem, vt seductorem; sed mitiùs loquitur, ne ferociores faciat, & impetum eorum abscidat. Propter hoc ad legem mittit sermonem, dicens.
f Nisi priùs audiat,]. vel [audierit] ab ipso diligenter, scilicet. Vnde sequitur.
g Et cognouerit.] *Chrysost.* quasi neque audientia opus est nuda, sed diligenti. Hoc enim est: [Et cognouerit, quid faciat,] id est, quid vult, & propter quid, & in quo, vtrum in euersione rei publicæ, & vt inimicus faciat aliquid. *Iob.* 29. c. Causam, quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. *Act.* 25. e. Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem priùs, quàm is, qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina, quæ ei obiiciuntur, 1. *Tim.* 5. d. Testor coram Deo, vt hæc custodias sine præiudicio nihil faciens in alteram partem declinando. *Deut.* 13. c. Quære sollicitè, & diligenter rei veritate perspecta: si inueneris certum esse quod dicitur, statim percuties habitatores vrbis, &c.
h Responderunt & dixerunt ei,] id est, Nicodemo.
i Nunquid & tu Galilæus es,] à Galilæo seductus. Galilæus enim dicebatur Iesus, quoniam de Nazareth erant parentes eius mansione, scilicet, non originis stipite.
k Scrutare Scripturas.] cùm sis Doctor legis.
l Et vide,] id est, intellige.
m Quia à Galilæa Propheta non surgit.] Non legitur surrexisse, vel esse, tamen Dominus Prophetarum inde surrexit, qui dicitur Nazareus: *Isa.* 11. a. *Chrysostomus.* Quia dixerant, quod nullus Principum credidit, magis anxiantur contra illum Nicodemum, qui Princeps erat, & credebat: ideò vehementer inuehuntur in eum, & quasi nescienti literas sic ei loquuntur iniuriosè: [Interroga & vide, &c.] *Chrysostom.* non habet in suo libro, [Scripturas.]
Item *Augustinus* non habet pro textu, sed suppleuit de expositione, quasi dicat: vade, & disce: & tunc cognosces, quod Propheta à Galilæa non surgit. Et nota, quod rusticè, & sine ordine, & cum furore loquuntur: Respondent enim ad ea, quæ non dixerat Nicodemus. Non enim dixerat, quod Propheta esset; sed quòd lex non iudicat quemquam sine examinatione. Item non respondent ad ea, quæ dixerat. Quam enim consequentiam habent, dicente illo: Lex nostra non iudicat quemquam, &c. dicere illos: Nunquid & tu Galilæus es? Nullam. Poterant tamen satis se excusasse, & dixisse: Nos rectè misimus ministros ad capiendum eum, vt sic seorsum possemus examinare secundum legem. Vel poterant dicere, non est examinandus; sed puniendus tanquam apertus, & notorius criminosus, & nefarius. Sed hoc non dixerunt, sed rusticiùs, & iracundiùs vtuntur contradictione aduersus Nicodemum, dicentes, [Interroga & vide, &c.] Sequitur. *n* Et reuersi sunt,] nullo peracto negotio.
o Vnusquisque in domum suam,] ad literam, vel secundum *Gloss.* ad malitiam suam conuersi sunt.

EXPOSITIO CAP. VIII.

IESVS autem perrexit, &c.] In præcedenti capitulo determinauit Euangelista, qualiter quidam voluerunt comprehendere Iesum; sed propter stuporem admirabilis doctrinæ ipsius non miserunt in eum manum: Quia verò Pharisæi redarguentes ipsos ministros, indixerunt, quod nemo Principum, & scientium legem crederet in eum, & super hoc latenter falsificati sunt ab vno Principum, scilicet, Nicodemo: ideò nunc non audent ipsum Iesum ad eos publicè venientem tenere; sed dolis iterum, sicut anteà insistunt. Vnde patet, qualiter istud octauum capitulum post immediatum præcedens ordinetur. Diuiditur autem in duas partes, sicut ferè totus liber, scilicet, in factum de adultera, & in disputationem, quam habuit cum Iudæis. Sic enim modus est Euangelistæ ferè in omnibus capitulis, facta disputationi præmittere. Primò ergo ponitur de iudicio adulteræ. In secunda parte ponuntur verba Christi & obiectiones Pharisæorum plures, quæ incipit, *ibi*: [Iterum ergo locutus est eis Iesus, &c.] Prima pars diuiditur in quatuor partes. Primò ostenditur, quod Iesus vespere exiens de Ierusalem, in mane ad docendum redierit, & locus prædicationis, & multitudo populi audientis, & habitus docentis describitur. Secundò quæstio Pharisæorum de adultera recitatur, *ibi*: [Adducunt autem Scribæ, &c.] Tertiò quid egerit Dominus, & quam sententiam protulerit, respondens ad tentatores demonstratur, *ibi*: [Iesus autem inclinans se.] Quartò, quàm benignè, & misericorditer locutus sit mulieri, & de absolutione ipsius mulieris ostenditur, *ibi*: [Erigens autem se Iesus, &c.] Dicit ergo. A *Luc. 21. g.*
p Iesus autem,] postquam prædicauerat in Ierusalem de die.
q Perrexit in montem Oliueti,] in Bethaniam in domum Lazari, vbi deuitauit strepitus hominum. In hoc docens Apostolos, & alios Doctores, vt post prædicationem quietem contemplationis quærant.
r Et diluculo,] id est, diei luculo, id est, parua luce, scilicet, in mane ante plenum ortum Solis.
f Iterum venit, in templum, quia ibi multitudo congregabatur, & quia ibi erat locus docendi, & vt palam se Pharisæis ostenderet, quasi ipso facto de pertinacia arguat, quod sibi insidiantur; cùm tamen non possint eum capere, nisi velit: & sic per consequens probat se esse Deum per omnipotentiam. Mos autem erat ei, vt dicit *Gloss.* de die docere in templo; vespere autem reuerti in Bethaniam, quæ est in monte Oliueti: *Matth. cap.* 21. a. Et dicit, [diluculo,] in quo notatur Christi sollicitudo, & impigritia prædicandi, & opportunitas temporis ad docendum, quia magis sobrij sunt in mane. Vnde *Luc.* 21. g. Omnis populus manicabat ad eum, id est, mane veniebat. Vnde sequitur hic.
t Et omnis populus venit ad eum,] tali hora, & ad talem locum, vt audirent eum docentem. Tam magnifica enim fuerant, quæ vltimò docuit, quod etiam ipsos animos ministrorum ceperant, qui venerant ad capiendum eum: ideò adhuc populus recolens libenter eum audit. Vel potuit esse causa, quare venit ad eum populus, scilicet, disceptatio, quæ fuerat inter eos: quia alij dicebant, quia bonus est: alij verò, quia malus. Vt igitur ex verbis eius, qualis sit perpendant, currunt ad eum.
u Et sedens,] in cathedra, siue in loco ad prædicandum, vel exponendum legem deputato. Et in hoc notatur ipsius docentis benignitas: quia familiariùs se habet Doctor ad eos, quos sedens docet quàm ad eos, quos stans docet. Vel. *u* Sedens,] id est, assiduus existens.
x Docebat eos.] *Chrysostomus* Docebat & non tenebatur, quia nondum pati dignabatur.

Adducunt *a* autem Scribæ, & *b* Phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam, & *c* ſtatuerunt eam in *d* medio, *e* & dixerunt ei: *f* Magiſter, hæc *g* mulier modò *h* deprehenſa eſt in adulterio. In lege *i* autem Moyſes *k* mandauit nobis huiuſmodi lapidare: *l* Tu ergo *m* quid dicis? Hæc *n* autem dicebant tentantes eum, vt *o* poſſent accuſare eum. *p* Ieſus autem *q* inclinans ſe deorſum digito ſcribebat in terra.

Δ *a* Adducunt autem, &c.] Hæc ſecunda pars diuiditur in duas partes. Primò enim dicitur, qualiter accuſatur mulier à Phariſæis. Secundò dicit cauſam, quare hoc faciebant, *ibi*: [Hæc autem dicebant tentantes eum, &c.] Nota, quod hiſtoriam iſtam de adultera, & à principio capituli vſque ad finem ipſius, dicunt quidam eſſe anticipationem. Hoc enim factum fuit, vt dicunt, in vna dierum inter receptionem Chriſti in ramis palmarum, & Paſſionem eius. Alij coniungunt hoc ad præcedentia, & ſequentia, ſicut etiam facit *Auguſtinus*, & *quædam Gloſſ.* & ſicut textus etiam videtur ſonare. *Chryſoſtomus* autem totum hoc, quod dicitur de adultera prætermittit: nec aliquid tangit de hac hiſtoria in originali, & continuat id, quod *infra eod.* b. dicit: Ego ſum lux mundi, ad finem præcedentis capituli. Cauſam autem huius prætermiſſionis aſſignat *Burgundio Iudex Piſanus, qui tranſtulit librum Chryſoſtomi in prologo eiuſdem libri.* Dicit enim, quòd iſta hiſtoria in libris antiquis in Græcia non inuenitur; ſed nec in Eccleſia Græcorum legitur, quia putatur à quibuſdam appoſita, ſicut tabula draconis, & Suſannæ ad Danielem: Vnde Græci iudicant hiſtoriam hanc apocrypham. Sed quia ſancti Latini exponunt, & quia in Eccleſia Latinorum legitur, nos etiam exponemus, reſpondentes Græcis, quòd potuit eſſe, quòd poſt perfectionem libri à Ioanne Euangeliſta eſt addita, & ideò non vniuerſaliter eſt in omnibus libris inuenta: Quis enim tantæ temeritatis eſſe credatur, vt tanto Euangeliſtæ aliquid audeat addere? Dicit ergo: [Adducunt autem,] dum docebat.

Leuit. 20. b.

b Scribæ, & Phariſæi,] quia hi regebant populum. Scribæ propter ſcientiam, Phariſæi propter fictam vitam. Sed cùm antè dictum ſit, quod miſerunt miniſtros ad capiendum ipſum: quare non ſtatim in eum miſerunt manus, cùm eum viderunt? Reſpondeo, potuit eſſe, quod timuerunt populum: & ideo publicè voluerunt eum conuincere, quod contra legem faceret, vt haberent excuſationem, præcipuè, quod Nicodemus improperat eis, quod contra legem facientes iuberent eum detineri. Sed quia Chriſtus in multis locis manſuetudinem docuerat: ideo talem caſum inueniunt, in quo vel ſibi inueniatur contrarius, vel legi. Et ideo, [adducunt Scribæ, & Phariſæi mulierem in adulterio,] per teſtes, [deprehenſam,] recenter. Non enim fecerat expiationem, propter quam dimittenda eſſet, quia ita cito poſt adulterium fuerat deprehenſa, quod non licuerat ei ſe purgare, quia res erat euidens. De qua purgatione habetur *Num.* 5. b. Vir, cuius vxor errauerit, maritúmque, &c. Nota adulterium eſt violatio fidei mutuæ caſtitatis, qua ſibi maritus, & vxor vi matrimonij obligantur. Vel adulterium eſt diuiſio corporis à ſuo in non ſuum.

c Et ſtatuerunt eam in medio,] ſcilicet, populi, id eſt, in publico coram omnibus quaſi iudicandam. Sed quare ſtatuerunt eam in medio? Nunquid vt ſeruetur forma iudicij? Sed hoc non poteſt eſſe quia Dominus non erat Iudex: ſed tanquam ſententiam, vel conſilium ab ipſo quærebant. Ideo fortè hoc faciebant, quia videbatur eis quæſtio perplexa, & inſolubilis: & ideo vt apertè conuincant, in medio ſtatuerunt. Vel legatur ſic.

d In medio,] ſcilicet, ipſorum, & tunc cauſa fuit, vt omnes quaſi in circulo aſtantes omnibus reſponſis eius obuiarent, ſicut dicit *Pſalm.* 118. Etenim ſederunt Principes, &c.

e Et dixerunt ei,] ſcilicet, Chriſto, deprecantes, ſed malitiam blanditiis, & adulationibus cooperientes. Vnde dicunt.

f Magiſter.] qui pietatem doces. Adulantur ei, vt non caueat ſibi ab eis.

g Hæc mulier modo,] id eſt, recenter, ita quod non ſe potuit purgare, vnde adhuc ita eſt.

h Deprehenſa eſt in adulterio,] quaſi dicat, non eſt purgata. Et ſuppoſita culpa, ſtatim adiungunt auctoritatem legis, & faciunt etiam mentionem ipſius latoris, dicentes.

i In lege autem Moyſes,] id eſt, Dominus per Moyſen.

k Mandauit,] id eſt, mandatum dedit, [nobis huiuſmodi lapidare.] *Leuit.* 20. b. Si mœchatus quis fuerit cum vxore proximi ſui, morte moriatur, & mœchus, & adultera. Et *Deuter.* 22. d. Si dormierit vir cum vxore alterius, vterque morietur. Suppoſita autem allegatione legis, quærunt ab eo ſententiam, dicentes.

l Tu ergo,] qui manſuetudinem doces.

m Quid dicis, ſuper hoc,] id eſt, quid conſulis nobis, quid determinas faciendum? Sed quare primo allegabant legem, & etiam Legiſlatorem, cùm intentio eorum eſſet eum capere in lege: & hoc meliùs facerent, ſi ei dictum legis non oſtenderent? Reſpondeo, quia firmiter ſupponebant ex doctrina præcedente, quod non condemnaret mulierem. Vt igitur apertè contra legem dicentem deprehendant, & quod etiam ſe latori legis præferat, primo ſupponunt auctoritatem legis, & legiſlatoris, præcipuè propter populum aſtantem, qui legem neſciuit. Qua autem mente hæc dixerint, Euangeliſta aperit, dicens.

3. q. 7. c. Iu- ſtulam

n Hæc autem dicebant tentantes eum,] id eſt, tentantes capere eum in alloquio.

o Vt poſſent accuſare eum] apud eum, cui captum offerrent, ſcilicet, Pilatum: vel etiam apud populum, quem timentes non audebant capere eum, nullam accuſationem aduerſus eum habentes [Vt poſſent,] inquam, [accuſare eum,] vel de immiſericordia, ſi iuberet lapidari, vel de iniuſtitia, & violatione legis, ſi iuberet dimitti. Vnde *Auguſtinus.* Animaduerterunt eum nimium eſſe mitem, & manſuetum. De illo quippe antè fuerat prædictum: Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſimè: Specie tua, & pulchritudine tua, intende proſperè, procede, & regna. Propter veritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam. Attulit enim veritatem, vt Doctor: manſuetudinem vt liberator: iuſtitiam, vt cognitor. Cùm loqueretur, veritas agnoſcebatur: cùm contra inimicos non moueretur, manſuetudo laudabatur. Cùm ergo de duobus iſtis, id eſt, de veritate, & manſuetudine eius inimici liuore, & inuidia torquerentur, in tertio, id eſt, in iuſtitia ſcandalum poſuerunt. Dixerunt enim apud ſeipſos: verax putatur, manſuetus videtur: de iuſtitia illi quærenda eſt calumnia: Offeramus illi mulierem deprehenſam in adulterio: dicamus, quid de illa in lege præceptum ſit. Si eam iuſſerit lapidari, manſuetudinem non habebit. ſi eam dimitti cenſuerit, iuſtitiam non tenebit. Vt autem, inquiunt, manſuetudinem non perdat, in qua iam populis amabilis factus eſt, ſine dubio eam dimitti debere dicturus eſt: & ſic eum dicemus hoſtem legis, & reum mortis, cum ipſa etiam adultera lapidandum.

p Ieſus autem,] oſtendens, quod populi meditati ſunt inania.

q Inclinans ſe deorſum digito ſcribebat in terra.] Noluit ſtatim proferre ſententiam, ne leuem eum in iudiciis arguerent: & vt doceret, quod priùs deliberanda eſt, & etiam ſcribenda ſententia, antequam proferatur.

Item vt det eis tempus reſipiſcendi à quæſtione tali.

Item vt quaſi animatum ſe reſpondere oſtendat ad confuſionem. Item ſcribebat in terra, ad ſignificandum quod ipſi, & omnes mali in terra ſcribuntur, non in cœlo. *Ierem. cap. decimoſeptimo*, b. Recedentes à te in terra ſcribentur. *Pſalm.* 48. Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis. Vel in terra ſcripſit, ad ſignificandum, quod terra in iudicio Domini afferet ſuum libellum conquerendo de malis, & terrenis, & teſtificabitur contra eos. *Sapient. capitulo quinto*, d. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos. *Iob capitulo trigeſimoprimo*, d. Si aduerſum me terra mea clamat, & cum ipſa ſulci eius defluent, &c. *Ierem. capitulo vigeſimoſecundo*. g. Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini: Hæc dicit Dominus: Scribe virum iſtum ſterilem. *Septuaginta*: Scribe viros iſtos abdicatos. Item per hoc, quod digito ſcribit in terra, antequam proferat ſententiam, ſignificat, vt dicit *Gloſſ.* quod debemus nos prius digito diſcretionis diſcutere, antequam alios præſumamus iudicare. Vnde etiam dicit. [Qui ſine peccato eſt veſtrûm, primus in illam, &c.] Item digito ſcribit, vt dicit *Auguſtinus*, vt oſtendat ſe datorem legis, quæ digito

A Dei

a Dei scripta est, sicut posteà ostendit custodem ipsius legis, cum dat sententiam non contra legem, sicut illi putauerunt, sed secundum legem, in hoc etiam, quod in terra scribit ostendit, quod sicut legem scripserat in lapide, id est, in lapideis Iudæis; ita scriberet Euangelium in terra, id est, in Gentibus, quæ fructum redderent boni operis. Quid autem scripserit, ad literam, non est determinatum in Scriptura, sed quidam dicunt & credunt, sicut *Augustinus*, quod scribebat id, quod erat responsurus. Qui sine peccato est vestrum, &c. *Ambros. in quadam Epistola ad studium*, videtur velle eum scripsisse. Terra, terra, terra, absorbe hos viros abdicatos, id est, dignè, iudicandos, & sumitur de *Ierem.* 32. g. Vel in Epistola ad Irenæum. Terra, terram accusat, *Gloss.* dicit, quod scribebat peccata eorum. Quidam dicunt, quod scribebat quandam figuram, quam videntes recordabantur omnium peccatorum suorum.

al. † autem. 3. q. 7. c. qui sine, &c. postulatum 32. q. 6. in princ. de pœn. dist. c. a. si enim. §. rursus.

a Cùm ergo † perseuerarent interrogantes, b erexit se, c & dixit eis: d Qui sine peccato est vestrûm e primus in illam lapidem mittat. Et f iterum se inclinans scribebat in terra. g Audientes autem hæc, vnus h post vnũ exibant, i incipiẽtes, à senioribus. & k remãsit solus Iesus, & l mulier in m medio stãs.

Alij volunt dicere quod scripsit quasdam literas, in quibus vnusquisque legit peccatum suum, ratione cuius ipse erat iudicandus.

Et licet hæ literæ essent vnius significati; sicut æ tamen respectu huius, & illius habuerunt virtutem repræsentandi vniuersaliter vnicuique suum peccatum, secundum quod comparabantur ad diuersos legentes, sicut etiam dicitur de voce Apostolorum, quòd tantum fuit Hebraica; & tamen secundum quod proferebatur ad diuersos audientes, habuit virtutem immutandi auditum secundum diuersa genera linguarum.

Et hoc videtur trahi ex hoc, quod dicit, quòd vnus post vnum exibant, quasi verecundantes, quia aliter benè potuissent respondisse Christo, se non esse in peccato criminali, quod secundum legem puniri debeat pœna mortis. quare autem scripsit, præter prædictas causas potest hæc assignari ratio: quia noluit voce prodere peccata eorum; sed voluit, vt scripta latenter legerent, præcipuè cùm scriptura illa non fuerit communis, vt vnus ex eis legere posset peccatum alterius sed tantum vnusquisque suum.

Et in hoc docet corripientes, quantum cauere debeant, ne peccatum latens publicent, ne infament personas. Sequitur.

a Cum ergo perseuerarent interrogantes eum,] eò magis instantes, quod credebant eum non audere respondere.

b Erexit se,] fortè indicans eis, vt legerent, quod scripserat.

c Et dixit eis. Qui sine peccato est vestrum,] id est, inter vos.

e Primus in illam lapidem mittat,] quasi dicat, puniatur peccatrix secundum legem; sed non à peccatoribus, in qua seruat, & iustitiam legis, & mansuetudinem. *August.* Peruersitas rectitudini insidiatur, falsitas veritati, corruptum cor cordi recto, stultitia sapientiæ. Sed quando illa laqueos præpararent, in quos non priùs ipsi caput inijcerent. Ecce Dominus iustitiam seruat, & à mansuetudine non recedit, dicens.

d Qui sine peccato est, &c.] Hæc vox omnino iustitiæ est, puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus. Et est hic argumentum, quòd peccator in simili crimine non potest esse iudex.

Vnde *Gloss* [Qui sine peccato est, &c.] quasi priùs sitis iusti, vt post ream puniatis.

Item argumentum est, quòd qui cum peccato est manifesto, non longe, & decenter alium lapidat, scilicet, obiurgat. *Roman.* 2. a. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. Quod est contra quosdam obiurgatores aliorum, & sibi parcentes 1. *Paralipomen.* 17. a. Non ædificabis mihi domum, quia vir sanguinum es. Vbi dicit *Gregorius*. Non purè maculam in membro considerat oculus, quem puluis grauat. *Ibidem* Superiectas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent. *Ibidem.* Qui carnalibus actibus adhuc incubat, vitam aliorum spiritualiter instruere necesse est, erubescat, *Idem ibidem.* Mundus debet esse à vitiis, qui curat aliena corrigere. Quod significatum est. 4. *Regum* 2. d. vbi dicit Elisæus, vt poneretur sal in vas nouum. Per sal, cuius est arcere putredinem, intelligitur increpatio, quæ non competit, nisi vasi innouato, id est, Iusto. Vnde. *Isaia* 6. c.

Primò purgata sunt labia eius, & posteà statim cœpit increpare, dicens: Incrassatum est cor populi huius.

Item *Sapien. primo*, a. Diligite iustitiam, in vobis, qui iudicatis terram, id est, terrenitatem in aliis. *Prouerb. trigesimooctauo*. a. Vir pauper calumnians pauperes similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. Ex eo autem, quod nihil dixerunt, patet, quod ex lectione scripturæ conuicti erant, vt non possent aliquid dicere. Sed quare non dixit apertè quod ipse esset maior Moyse, vel quod tentantes eum talia quærerent? Respondeo. Sicut *suprà* habitum est *quinto*. Maius testimonium fuit, quod sumebatur ab operibus, & cùm non possit alicui conuenire secretum conscientiæ nosse, nisi Deo: ideo non verbo: sed opere ostendit se nosse cogitationes cordium, & sic esse Deum, vt veritas sit incontradictibilis.

Et nota, qualiter victi sunt, in quo vincere voluerunt, quia volentes ostendere Christum contrarium legi, ipsi legis destructores sunt probati.

Ne autem nimiam verecundiam faciat eis, si eos respiciat, & vt eis det locum recedendi tanquam confusis ideo.

f Iterum se inclinans scribebat in terra.] Vnde non est eadem causa secundæ scripturæ & primæ. *August.* Dominus cùm illos telo iustitiæ percussisset, nec dignatus est eos cadentes attendere, sed auerso ab eis obtutu rursus digito scribebat in terra.

Secundum hoc ergo illa auersio fuit iustitiæ, sed secundũ aliã *Gl.* fuit misericordiæ, quia dicit *Gl.* quod data sententia iustitiæ qua ibi conscij malorum percussi sunt, iterum scribit in terra ex amore vultum alio vertensis. vt illis liberum exire, quos præuidebat citiùs exituros, quàm plus interrogaturos.

Docet autem nos per hoc, sicut & ante correctionem alterius, ita & post nosipsos inuestigare humiliter, ne idem, vel aliud simile in nobis sit, vel etiam maius. *Isaia* 46. c. Redite præuaricatores ad cor. *Ezech.* 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur.

g Audientes autem hæc,] quæ dixit Christus. Qui sine peccato est vestrum, & cætera. & supple, videntes, quod scripserat.

h Vnus post alium exhibant,] vel, [abibant,] secundum quod successiuè fortè legerant Scripturam. Simul venerunt, sed dispersi recedunt. *Deuteronom. vigesimooctauo*, c. Per viam vnam egrediatis, & per septem fugias.

i Incipientes à senioribus,] quia primi fuerunt in fuga, qui primi fuerunt in culpa. Et dicit *Augustinus*, quod diuina voce, quæ plena erat iustitia, quasi trabali telo percussos se inspicientes, & reos inuenientes, ita confusi recesserunt.

k Et remansit solus Iesus,] absque Pharisæis, non tamen discipulis. Dictio exclusiua non excludit, nisi contrarios Iesu, scilicet, Scribas & Pharisæos.

l Et mulier in medio] *Gloss.* discipulorum, [stans.] *Augustinus.* Relicti sunt duo, miseria, & misericordia. Vel.

m In medio,] populi, qui fortè remansit Pharisæis, & Scribis recedentibus.

Vel medium dicitur locus, qui priùs erat medius, quando accusatores astabant.

Vel. [In medio, id est, in dubio. Nesciebat enim adhuc, quid de se esset iudicaturus. *August.* Plus credo, territa erat illa mulier, quàm antè, cum audisset à Domino. Qui sine peccato est vestrûm, &c.

Relictam enim se cum grandi peccato videbat ei, qui erat sine peccato: & ideo ab ipso se puniendam timebat.

Sed quæritur, an Iudex debeat omnino immunis à peccato esse, vel etiam testis, qui accusat, vel reprehendit aliquem?

Hoc enim videtur ex hoc, quod hic dicitur: & tamen ita non tenetur hodie.

Respondeo, quod tenetur esse sine notorio criminali. Si autem non sit, nihilominus tenetur exequi officium suum.

Etsi non faceret, adderet peccatum peccato. Peccata autem istorum criminalia erant, & de quibus ex lege poterant condemnari ad mortem. Et fortè Scriptura illa etiam testes aliquos repræsentauit: & sic planum est, quod dicitur.

Ille autem, qui aduersarios eius expulerat lingua iustitiæ, leuat in eam oculos mansuetudinis suæ. Vnde sequitur.

a Erigens autem se Iesus,] de scriptura. *b* Dixit ei. Mulier, vbi suot, qui te accusabant,] de adulterio? Non ignorando quarit, led quasi, vide, quòd nullua te accusat, eum sint iu consimili culpa tecum.
c Nemo te condemnauit,] id est, nemo se ad condemnandum obtulit. Sciebant enim se similiter iniquinatos, vnde confusi abierunt.

a Erigeus autem se Iesus, dixit *b* ei. Mulier, vbi sunt, qui te accusabant? *c* Nemo te condemnauit? *d* Quæ dixit. Nemo Domine. Dixit *e* autem Iesus. Nec ego te condemnabo. *f* Vade, & sam amplius noli peccare. *g* Iterum ergo locutus est eis Iesus; diceos. *h* Ego sum lux mundi.

d Quæ dixit. Nemo,
B Domine.] Patet, quia credidit, quæ Dominum professa est, quasi dicat, tu solua, qui ea sine peccato me poteris damnare, vel absoluere.
e Dixit autem Iesus. Nec ego te condemnabo,] à quo te fortè damnari timuisti: quia in me peccatum non inuenisti. Vel. (Noo condemnabo,) plus importat, & debet exponi per affirmationem, secundum *Glos.* id est, absoluo. Et vt ostendat plenitudinem potestatis esse apud se, non iniungit pœnitentiam, sed tantùm cauere præcipit à futuris, dicens.
f Vade,] libera. (& iam ampliùs noli peccare,) quia per peccatum sequens secundum aliquem modum tedeunt peccata præcedentia.

Et nota, quòd sicut dieit *Augustin.* Sicut soprà seruauit iustitiam: ita hic mansuetudinem, & misericordiam. Et fortè, sicut dicunt quidam, quod suprà in terra scripsit sententiam iustitiæ, antequam proferret eam, ideò secundò scripsit sententiam misericordiæ Vel, sicut dicunt alij, quòd priùs scripsit peccata eorum, ita secundo scripsit pœnitentiam mulieris. Non est tamen certum, quid scripserit. Sed dicit *Aug.* super hoc. (Nec ego te condemnabo.) Quid est, Domine? Faues ergo peccatis? Non planè. Ita attende, quod sequitur (Vade, & iam ampliùs noli peccare.) Ergo & Dominus damoauit; sed peccatum, non hominem. Nam si peccatorum fautor esset, diceret, nec ego te condemnabo, vade, vide vt prius, & de mea liberatinne esto semper secura: ego, quantumcunque peccaueris, te ab umni pœna etiam gehennæ, & inferni terroribus liberabo. Non hoc dixit. Intendant ergo, qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant veritatem Etenim dulcis, & rectus Dominus. Ama quod dulcis est, sed time, qood rectus est Tanquam mansuetus dixit, tacui? sed tanquam iustus addit, nunquid semper tacebo? Qui enim modò sustinet peccantes, iudicaturus est contemnentea, & obstinatos, *Rom* 2.a An diuitias longanimitatis, &c. Ignoras, &c. tu aotem secundum duritiam cordis tui, &c Mansuetus Dominus, longanimia Dominus, misericors Dominus; sed & iustna Dominus, & verax Dominus, largitur tibi spatium correctionis, sed tu plus amas, dilationem, quàm emendationem.

Item *Aug.* in illo Propheta, in quo mihi legis, quia promisit Deus correcto indulgentiam, non mihi legis: quia promisit tibi Deua longam vitam.

Item *Aug.* Duplici morbo homines periclitantur, & sperando nimis, & desperando pro nimis peccatis.

Primus dicit *Eccl.* 5 b. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subito enim veniet ira illius, &c. Secundis dicit *Ezech.* 18 f. In quacunque die iniquus conuersus fuerit. &c Propter illoa, qui desperatione periclitantur proposuit indulgentiæ portum: propter illos, qui spe periclitantur, & dilationibus illuduntur, fecit diem mortia incertum. Non enim scis, quid partat tibi crastina dies. Ideò duo dicit mulieri. Contra desperationem dicit: (Nec ego te condemnabo.) Contra præsumptionem dicit (Vade. & iam ampliua noli peccare.) Sequitur.
h Iterum ergo locutus est eis Iesus, &c.] Secunda pars capituli. in qua ponitur doctrina Christi, & controuersia Iudaorum. Et diuiditur in tredecim partes.

In prima parte dicente Christo quòd sit lua mundi, arguunt eum de falsa gloriatione, quibus ostendit testimonium sui, & Patria, & quærentibus, vbi sit Pater, neque se, neque Patrem scite eoa asserit.

In secunda parte Euangelista locum, vbi hæc dicta sunt, determinat: quòd eum capere non potuerunt, affirmat, ibi. (Hæc verba locutus est Iesus, &c)

Tertiò dicente Christo se iturum, & quærendum, & illos in peccatis morituros, ipsi æstimaut eum se interfecturum, ibi. (Dicit ergo iterum eia Iesus, &c)

Quartò dicit, vnde sit ipse, scilicet. de cælo: & vnde sint ipsi, scilicet, de mundo: & ideò ipse in cælum vadit, & ipsi in mortem, ibi. (Et dicebat eis. Vos de deorsum estia, &c.)

Quintò quærentibus eis qois sit? dicit se Principem, & Iudicem, & Doctorem, ibi. (Dicebant ergo ei. Tu quia es?)

Sextò prædicit suam mortem, & quibusdam credentibus promittit veritatis cognitionem, & libertatem, ibi. (Cum exaltaueritia, &c.)

Septimò, quia de libertate, & genere se iactabant, ostendit eos esse seruos peccati per operationem, licet sint filij Abrahæ secundom carnem, ibi (Responderunt, ei, semen Abrahæ sumos, &c.) *Inf.* 9. a 6 12. g.

Octauò eis iterum de patre Abraham gloriantibus ostendit, quod non faciunt upera Abrahæ, &c. sed alterius patris, ibi Responderunt; & dixerunt ei. Pater noster Abraham, &c)

Nonò se iactantibus quod sint filij Dei per cultum, ostendit, quod sunt filij diaboli, non Dei. per cultum: ostendit, quod sunt filij diaboli, non Dei, per homicidium, & quia mendacio credunt, & veritatem verborum Dei non recipiunt, (Nos ex fornicatione non sumus nati, & cæt.)

Decimo conuertentibus se ad conuitia respondet Christus se non curare de sua; sed de Patria gloria, ibi. (Nonne benedicimus nos. quia Samaritanus ea tu, &c.)

Vndecimo Christus, sicut prius promiserat credentibus veritatem & libertatem: ita hic promittit mortis euasionem, ibi. (Si quis sermonem meum seruauerit, &c.)

Duodecimu conuitia replicant, & mortem Abrahæ, & Prophetarum opponunt, & de gloriatione arguunt, ibi. (Non cognouimus, &c.)

Tertiodecimo Christus se non suam, sed Patris quærere gloriam replicat: & sic respondet ad conuitia eorum, & ad id, quod obiecerant de Abraham, respondet Abrahã suum aduentum desiderasse, & vidisse, & se ante Abraham fuisse: vnde, & propter hoc voluerunt eum lapidare, ibi. (Si ego glorifico meipsum, &c.) Aliter possumus diuidere hanc secundam partem. Et diuiditur primo in duas partes, quæ sumuntur penes numerum eorum, quibus loquitur,

In prima parte disputat cum Iudæis in templo generaliter.

In secunda cum his, qui iam aliqualiter crediderunt, sed non permanserunt, ibi. (Dicebat ergo quod ad eos, qui crediderunt ei, &c) Prima duas habet partes. In prima disputat de sua Deitate. In secunda de sua gloriosa Resurrectione, ibi. (Dixit ergo eis iterum Iesus, ego vado, & cæt.

Prima duas habet partes. Primo enim ostendit, quod doctrina sua viuificatiua est, sicut Dei. In secunda vero probat, quod ipse sibi sufficiena est ad viuificandum testimonium suum tanquam veroa Deua, vbi dicit. (Dixerunt ergo ei Pharisæi. Tu de teipso testimonium perhibes, & cæt.

Prima iterum habet duas partes, quia primo innotescit beneficium luminis esse apud se. Secundo ostendit euasionem periculi & adeptionem salutis in accedentibus. Dicit ergo Euangelista.
h Iterum ergo locutus est Iesus, dicens: Ego sum lux mondi) Secundum *Chrysostom.* qui non ponit historiam de adultera, continuatur ad fidem præcedentis capituli, vbi dicebant, quia Propheta à Galilæa non surgit. Quia ergo toties Galilæum, & Propheram replicabant, volens Christua eoa eripere ab hac aliena suspicione, ostendit, quod non est vnua Prophetarum, sed Dominus orbis terrarum. Vnde dicit.
h Ego sum lua mundi,] non Galileæ tantum, non Palæstinæ Vel potest sic continuari ad immediatum præcedens. Immediatè dictum est, qualiter ex scriptura sua veritas patuit fraudulentiæ Pharisæorum: vt igitur ostendat, quod ipse est fons huiua radij, secundum quod verua Deus, dicit. (Ego sum lua mondi,) Secundum *Gloss.* autem continoatur sic. Repulsis tentatoribus sanata culpa mulieris, apertius subdit, quid ex Diuinitate possit. Et respondet Anthypophoræ. Posset enim aliquis quærere, quia est hic qui etiam peccata dimittit, qui adulteram absoluit; Ideò respondet, quia (Ego sum lua, & ideo fugo tenebraa peccati ratione lucis. id est, Diuinitatis *infra* 12.g Ego lua veni in mundum, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Item *infrà* 9.a. Quamdiu sum in mundo, lua sum in mundi. 2.*Corinthior.* 6.e. Quæ conuentio lucis ad tenebras? *Habacuch.* 3.a. Ante faciem eius ibit mors, quasi ante præsentiam eius per gratiam recedit peccatum, sicut tenebræ,

nebræ, ad literam, fugiunt lucem. Item. [Ego lux,] quia sicut orto Sole feræ fugiunt: sic Dæmones nato Christo fugerunt de mundo. *inf.* 12. c. Nunc Princeps mundi huius eiicitur foras.

Item orta luce hic per gratiam in anima, fugiunt Dæmones, & peccata. *Psal.* 103. Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.

Item lux colores deperditos restaurat: sic lux gratiæ similitudinem Dei in anima. *Psalm.* 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, &c.

a Qui sequitur me, *b* non ambulat in *c* tenebris, *d* sed habebit lumen vitæ. *e* Dixerunt ergo ei Pharisæi: *f* Tu de te ipso testimonium perhibes, *g* testimonium tuum non est verum. *h* Respondit Iesus, *i* & dixit eis: Et si *k* ego *l* testimonium perhibeo de meipso, *m* verum est testimonium meum: quia *n* scio, vnde veni, & quò vado. *o* Vos autem *p* nescitis, *q* vnde venio, *r* aut quò vadã.

Item lux viam veritatis, & iustitiæ ostendit. *Psal.* 88. Domine in lumine vultus tui ambulabunt *infrà* 12. c. Ambulate, dum lucem habetis.

Item maculam peccati ostendit, quæ nocte latet. *suprà* 3. c. Omnis, qui malè agit, odit lucem: & non venit ad lucem ne arguantur opera eius.

Item mercatores dolosi vendunt in obscuro, vt decipiant simplices: sic diabolus vendit cattum in sacco. *Iob* 24. c. Oculus adulteri obseruat caliginem. Propter has rationes dicitur Christus lux. Dicit ergo. [Ego sum lux mundi,] non Iudææ tantùm, vel Aphricæ tantùm, sed mundi totius, illuminans, scilicet, mundum luce naturæ, fortunæ, doctrinæ, gratiæ, secundum illud. Illuminat

Suprà 1. a. omnem hominem. [Ego] inquit, [lux,] id est, Sol iustitiæ, licet tegat nube carnis, vt sit hominibus lux tolerabilis. *Ezechiel.* 32. b. Solem nube tegam *Isa.* 45. c. Verè tu es Deus absconditus. Habitat enim lucem inaccessibilem, vt dicitur 1. *Timoth.* 6. c. Non poterat videri Sol in rota; ideò venit ad nos Diuinitas calceata, vel obumbrata. *Luc.* 1. d. Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et subiungit beneficium, quod consequentur accedentes ad ipsum, dicens.

a Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.] Duplex erat tenebra, quæ fugata est præsentia Christi, scilicet, tenebra peccati, quia sicut dicit *Damascenus*, peccatum nihil aliud est, quàm tenebra intelligibilis. Secunda tenebra est obscuritas figurarum veteris Testamenti. Est ergo sensus.

al. † visis. *a* Qui sequitur me,] lucem † iussis, scilicet, & exemplis obediendo.

b Non ambulat,] gressibus affectionum. Vel [non ambulat,] id est, non viuit.

c In tenebris,] ignorantiæ, vel peccatorum. Vel sic.

a Qui sequitur me,] id est, aduentum meum in carnem credendo, & doctrinam, quam doceo.

b Non ambulat,] per obseruantias legales.

c In tenebris,] id est, obscuritatibus figurarum. [Sequitur,] inquam, non, qui præcedit, quia sicut dicit *Beatus Gregorius* Sancti, qui ante Incarnationem fuerunt, lucem desiderauerunt, sed non viderunt.

Et de his dicitur *Iob* 3. c. Qui concepti non viderunt lucem.

Et est simile de his, qui præcedunt lumen: quia hi licet lumen aliqualiter videant; tamen in tenebris vmbrarum ambulant: qui verò lumen sequuntur, non ambulant in tenebris, sed in lumine. Sed quia non sufficit euadere periculum, ideò infert de adeptione boni, dicens.

d Sed habebit lumen vitæ,] nunc gratiam, & in futuro gloriam. *Psalm.* 35. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Doctrina enim Christi duo facit, scilicet, illuminat intellectum, & ratione eorum, quæ docet, reficit affectum.

Et dicit *Chrysostomus*, quòd per hoc, quod dicit, [Qui sequitur me, &c.] ministros laudat, & Nicodemum, qui lucem sequebantur.

Item per hoc notat Pharisæos, qui in tenebris dolos complicabant.

Item Nicodemo recolit verborum eorum, quæ dixerat ei, *supr.* 3. c. Qui malè agit, odit lucem.

e Dixerunt ergo Pharisæi,] hæc audientes, scilicet, quòd se lucem mundi diceret, in quo Deum se significauit, vel aliquem magnum. [Pharisæi.] quia hi propter fictionem vitæ, lux mundi esse voluerunt.

f Tu de teipso testimonium perhibes,] id est, laudem tuam prædicas, & manifestas.

Et legitur interrogatiuè, & sic est indignatio: vel remissiuè, & sic est ironia, & derisio, quasi dicant, tu habes malos vicinos: quia non perhibent tibi testimonium, sed tu ipse tibi.

g Testimonium tuum non est verum,] id est, suspectum est, & non pro vero habendum: quia te laudas, in tua causa non est tuum testimonium recipiendum. *Prouerb* 27. a. Laudet te alienus, & non os tuum, &c. Ratio dicti eorum est quia cùm aliquis laudat seipsum, non consueuit ei credi, eo quòd natura corrupta procliuis sit ad appetitum suæ laudis. Hic exclamat *Chrysostomus*, dicens. O de insipientis, superiùs eos ad Scripturas miserat, & testimonia plura adduxerat *supr.* 5. & tamen non dicunt. [Tu de teipso &c.]

Et dicit *Augustinus*, quòd iam obliti erant præmissorum testimoniorum. *Chrysosto.* dicit, quod hoc dicunt obiicientes ei, quod *supr.* 5. c. dixerat. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Quid igitur Christus: Euertens id, quod dixerat superiùs, & ostendens, quoniam illud ad eos, & suspicionem eorum locutus est, qui eum nudum hominem suspicabantur.

h Respondit Iesus, & dixit eis: Etsi ego, &c.] Sed quare non mittat eis Christus per Ioannem? Videtur enim, quod possent confutari per hoc, quia *supra in principio libri* mittunt ipsi ad Ioannem, vt testimonium ferat de seipso. Respondeo, quia intendebat manifestare eis, quod esset verus Deus, & ideo altiùs incipit disputationem. Et hoc est.

i Et,] id est, etiam.

k Si ego,] secundum quod Deus.

l Testimonium perhibeo de meipso,] id est, si sic esset, quod ego tantùm ferrem cùm tamen & Ioannes ferat, ad quem misistis.

m Verum est testimonium meum,] id est, insuspicabile à me, & de me perhibitum. Et huius caussam subiungit.

n Quia scio, vnde veni & quò vado.] Et hoc exponit *Chr.* dicens, quia Deus ex Deo sum, & Dei Filius: Deus autem ipse sibi fide dignus testis est. Sed ipse non totum dicit, quod est in verbis illis, & ideo accipiendæ sunt duæ *Gl. Int.* [Vnde veni, scilicet, à Patre, [& quo vado,] scilicet, ad Patrem, quasi dicat, Pater me misit in mundum, & inquantum ab eo venio non loquor, nisi quod ab eo per generationem æternam audiui: in quantum autem ad ipsum vado, non loquor, nisi quod est de eius voluntate reducente rationalem naturam ad se per redemptionem in me dispositam.

Cum igitur sic inter hos duos terminos omnis mea doctrina versetur, impossibile est non esse verum meum testimonium. *Augustinus.* Prima veritas sibi testatur, sicut & lux seipsam, & alia demonstrat. Vel aliter secundum *Gl.*

m Verum est testimonium meum,] id est, pro verbo habendum.

n Quia scio vnde veni, & quò vado,] id est, quia Patris testimonio confirmatur, à quo missus sum in carnem, & ad quem vado per mortem.

Vel aliter. Ideo pro vero est habendum, [quia scio, & cætera.] id est, quia non perhibeo testimonium, nisi de scitis. Scio enim, à quo sum: & ideo testimonium possum perhibere de meà Deitate. Item scio quò vado: & ideo possum prædicere de mea Ascensione, sicut etiam dicit *inf. eod.* c. Ego vado, & quæretis me. Vel aliter. *m* Testimonium meum verum est quia scio vnde veni, aut quò vado,] q. d. non dicerem mendacium, & illic veniens, & illuc vadens, scilicet ad Deum verum.

o Vos autem nescitis vnde venio, aut quò vadam,] id est, simulatis vos nescire me esse Christum, quia voluntariè malignamini. Vel.

p Nescitis,] id est discreditis.

q Vnde venio,] id est, quod à Patre missus sum.

r Aut quò vadam,] ad Patrem, scilicet, & in cælum ascendo. Vel. [Nescitis.] id est, ignoratis, quia damnabilis fuit eorum ignorantia. Vnde dicit *Chrysost.* Voluntariè sit, malignamini, & scientes simulatis vos nescire. Sed contra hoc est, quod dicit Apostolus. Si cognouissent, &c.

Et *Ans.* in 2. *lib.* Cur Deus homo, dicit, quod nullus vnquam scienter potuisset fecisse tantum nefas: Respondeo. Est ignorantia voluntaria dupliciter, scilicet, quando est affectata, & hæc non est talis: & quando est vincibilis 1. Cor. 2. b.

A de facili, siue persuasibilia, & hæc ignorantia est damnabilis, sed tamen diminuens peccatum sequens, sicut habetur *ex libro Angelicus*, quia facile scire poterant, ex doctrina, & miraculis. De hac ignorantia loquens, ait. [Vos autem nescitis, vnde venio, aut quò vado,] quia inuidia ex parte eorum, & caro ex parte Christi impe-
C diuerunt cognitionem eorum, aliquo modo nescierunt.

a Vos secundum carnẽ iudicatis, quasi, quia nescitis, vnde veni, aut quo vado, ideò secundum carnem iudicatis, hoc est, hominem purum putatis, cui in laude sua credendum non sit, & etiam damnatis. *Chrysostomus*

a Vos secundùm carnem iudicatis, b ego non iudico quemquam. Et si c iudico ego, d iudicium meum verum est: quia e solus non sum, sed ego, & qui me misit, Pater. Et in f lege vestra scriptum g est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso: & i testimonium perhibet de me, qui me misit, Pater.

[Vos,] nescitis Deum, propter hoc (secundum carnem iudicatis,) scilicet, carnaliter, id est, malè. Sicut enim secundum carnem viuere, malè viuere est; ita secundum carnem iudicare, iniustè iudicare est, quasi dicat nihil plus eo, quod videtis, vultis intelligere.

Item, (secundum carnem iudicatis,) id est, secundum personarum acceptionem. *Chrysostomus*. Qui enim tot audierunt coniecturas, & redargutiones, adhuc dicunt, non est verus, & Moysen dignum fide in his, quæ de se: & in his, quæ de aliis dicunt, æstimabant; Christum autem non adhuc, hoc secundum carnem iudicare est.

b Ego non iudico quemquam.] Possent dicere, si iniustè iudicamus, vt dicis, propter quid non accusas, propter quid non conuincis, propter quid non condemnas? Et respondet, quia (non iudico quemquam,) id est, ad hoc non veni modò in primo aduentu *supr. 3.* b Non misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.

c Et si iudico ego,] vel, (iudicem,) id est, etsi vellem nunc iudicare, & condemnare possem quidem, quia, (iudicium meum verum est.) Potiùs videtur debere dicere. Iudicium meum rectum est. Sed hoc soluitur per *Anselmum in libro de veritate*, vbi dicit in fine, quòd veritas est rectitudo sola mente perceptibilis. Vnde dicendum, quòd secundum hanc diffinitionem bene iudicium est verum, & est eius veritas rectitudo ipsius. Vel sic legatur.

c Et si iudico ego,] vel (iudicem,) id est, quando iudicabo in secundo aduentu.

d Iudicium meum verum est,] id est, iustum, & infallibile.

Et ita hæc dictio (si,) est temporalis: & hæc dictio, (iudico,) habet consignificationem temporis confusam ad futurum iudicium: secundum quod dependet ex meritis eorum in præsenti: secundum quod dicitur de aliquo, quod iudicatur etiam ante sententiam, quando agit aliquid, vnde iudicari habet. Vel sic secundum *Gloss.*

b Ego non iudico quemquam,] secundum carnem, id est iniustè, sicut vos.

b Et,] id est, quia, (si iudicio ego, iudicium meum verum est) id est, non secundum personarum acceptionem, sicut vestrum: nec ex dubiis, vel falsis procedens, *Isa. 11.* a. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed iudicabit in iustitia pauperis, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ Et subdit causam veritatis iudicij.

e Quia solus non sum] supple, in iudicio, vel in iudicando vos, quasi dicat, si condemnarem vos, iustè hoc facerem, quia & Pater vos condemnat.

Vel ideò verum est iudicium meum (quia non sum solus,) quia verus Dei Filius sum vnum cum Patre quasi dicat: Etsi hic sum, vt videtis; Patrem tamen non deserui, & si missus per carnem; tamen ego, & Pater simul per Deitatem.

Et hoc est quod dicit. (Solus non sum; sed ego, & qui me misit, Pater,) id est, qui me incarnari constituit, me non deseruit. Vel sic.

e Quia solus non sum; sed ego, & qui me misit Pater,] quasi dicat sicut nunc communia, quæ ago, illius voluntate ago tanquam mittentis: ita vos tunc mecum iudicabit vna voluntate: ideò quia eum, quem ille misit abiecistis.

Et in hoc percutit eos: quia ipsi gloriabantur se obsequium præstare Deo in persecutione eius. Vnde etiam id, quod suprà dixit, sic potest exponi.

e Ego non iudico quemquam,] vt sit sensus. Pater est, quem vos Deum vestrum dicitis, qui iudicat pro me: (Ego) autem (non iudicio) nisi eodem iudico secum. Sequitur.

f Et in lege vestra scriptum est.] Hic incipit aliud argumentum. Dixerat suum iudicium esse verum de ipsis: & quia non solum iudex erat eorum, sed & testis contra eos, ostendit, quod verum est testimonium eius contra ipsos, quia duorum est, ipsius, scilicet, & Patris. *Deuter. 17. d. & 19. d. Sup. 5. f. De testibus c. in omni.*

Vel aliter dixerat, quòd verum est testimonium suum de se, & quòd verum erat iudicium suum de ipsis ostenso ergo, de iudicio suo, quoniam verum sit redit ad ostendendum de testimonio suo, quod probat esse verum auctoritate legis, dicens. (Et in lege vestra) vobis à Deo data.

g Scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est,] id est, pro vero recipiendum, non quin aliquando fallat.

Et sumitur *de Deuteronom.* 17 b. *& 19.* d In ore duorum vel trium testium stat omne verbum, id est, non paucorum.

h Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, quasi dicat, ego sum Iudex, & testis; sed nunc etsi differo iudicium, non differo testimonium.

i Et testimonium perhibet de me, qui me misit Pater,] in Baptismo.

vel etiam Pater testatur indiuiso opere, operans cum Filio opera miraculorum, sicut ipse *supr. 5.* f dixit. Ego habeo testimonium maius Ioanne. opera, quæ ego facio testimonium maius Ioanne. Opera, quæ ego facio testimonium perhibent de me. &c Si ergo duobus hominibus creditur, qui possunt falli, & mentiri, quare non mihi, & Patri, vbi est stabilis veritas? Sed contra hoc obiicitur, quia lex non intelligit de duobus, quorum alter sit in causa, quia vt dicit *Chrys.* cùm duo etiam alienæ rei testantur, hoc etiam duos testari. Videtur ergo, quod Christus malè probet testimonium suum verum esse, quia erat in causa. Solutio Pater in voce, in Scripturis testimonium perhibebat de ipso; Filius verò secundum Deitatem faciens opera, quæ nemo alius fecit: & docendo tam efficaciter, sicut nemo vnquam docuit, testimonium perhibuit sibi, homini. Homo enim in causa erat, & Deitas testabatur. Sed opponunt hic hæretici, quod Pater, & Filius duo sunt numero, sicut duo homines duo sunt numero. Solutio. Duo sunt in hoc testimonio, id est, duæ personæ, vt sit ibi dualitas personarum non substantiarum.

Vnde propter hoc præmisit. [Non sum solus, & cæt.] quasi Pater est in me, & ego in ipso, vt notetur substantialis identitas. Sed quare non dixit eis expresse: Ego sum Deus? Ad hoc dicit *Chrysosto.* quòd propter humilitatem fecit *Chrysost.* aliter legit ab illo loco.

b Ego non iudico quemquam,] vt ponatur Li, [ego,] discretiuè, absque Patre, scilicet, vel contrarium, vel separatum à iudicio Patris. Simile *suprà 5.* c. Pater non iudicat quemquam, iudicio, scilicet, separato à iudicio Filij. Et hoc est.

d Et,] id est, quia, [si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum; sed ego, & qui me misit, Pater,] quasi dicat: commune est iudicium, quorum communis est substantia: Et per hoc etiam ostendit auctoritatem iudicij sui. Non enim æstimabant dignum fide esse Filium, nisi testimonium Patris assumpsisset.

f Et in lege vestra scriptum est,] quia duorum hominum testimonium verum est. Per hoc ostendit auctoritatem suam, ostendens se non indigere alio testimonio: & ostendens, quòd nihil minus habeat à Patre, quasi dicat, apud homines duo testes requiruntur, nec alicui creditur in sua causa; sed in me non est ita. Vnde sequitur

h Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso,] quasi dicat, non indigeo alio testimonio, sicut alij homines: sed possum testari mihi ipsi Et ne dicerent incompetens esse testimonium, dicit, quòd immò à Patre approbatur. Vnde sequitur.

i Et testimonium perhibet de me, qui me misit Pater,] quasi dicat, idem est testimonium vtriusque, in quo se ostendit consubstantialem Patri, & æqualem: & ideò suum testimonium præponit, vt ostendat coæqualitatem honoris. Sequitur.

a Dicebant ergo

a Dicebant ergo ei : Vbi b est Pater tuus ? c Respondit Iesus : d Neque me scitis, neque e Patrem meum. Si me f sciretis g forsitan, & Patrem meum sciretis. Hæc h verba locutus est Iesus in Gazophylacio i docens in k templo l & m nemo apprehendit eum : n quia necdum venerat hora eius. Dixit o ergo iterum eis Iesus : p Ego vado,& q quæritis me, & r in peccato f vestro t moriemini. u Quò ego vado, vos non potestis venire. x Dicebant ergo Iudæi : Nunquid y interficiet semetipsum, quia dicit : quò ego vado, vos non potestis venire?

a Dicebant ergo ei,] Scribæ,& Pharisæi,quia hi ampliùs cæteris imminebant ei.

b Vbi est Pater tuus ? Secundum *Augustin.* secundum carnem iudicantes,Patrem Christi carnaliter acceperunt : sed erat homo in aperto ; verbum Patris in occulto. Sed ab alia parte stupore doctrinæ, & miraculis præfocati trahabantur ad cogitandũ aliquid maius,de Patre, quàm esset Ioseph.

Vnde secundum *Chrysostomum*, scientes vt nescientes interrogabant & vt tentantes eum. (Vbi est Patet tuus?) quasi te videmus,sed Patrem tecum. *Suprà 7. d.*

c Respondit Iesus,] menti non sermoni eorum.

d Neque me scitis,] quasi dicat,putatis me noscere,quia noscitis hominem de foris ; sed tamen, quod in occulto sum, nescitis. Et ideò.

e Neque Patrem meum,] scitis, cuius,& mei eadem est substantia.

f Si me sciretis,&c.] *Chrysostomus.* Causam ponit nesciendi Patrem,nolle scire Filium, quasi dicat, non potestis scire Patrem sine me. Vnde etiam dicit. (Si me sciretis,) prædicto modo.

Li forsitan non est dubitatiuum, sed † tentatiuum, vel notat facultatem liberi arbitrij quia fides non est, nisi volentis, vt dicit Augustinus. Vel secundum *Gloss.* irrisiuum est,& reprehensiuum, sicut Dominus dicit seruo, forsitã tuus Dominus sum. *al. † temperatiuum.*

g Forsitan, & patrem meum sciretis.] Hoc autem dicit, vt vel ita eos attrahat ad sui cognitionem : quia enim dimittentes eum semper Patrem quærebant discere, dicit : non potestis Patrem scire sine me.

Item in hoc significat,quòd non sit alterius substantiæ à Patre *inf.* 14. b. Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum.

Vnde *Chrysost.* Si filius solum docuisset Patrem, alterius autem substantiæ esset, possibile esset eum ignorantes scire Patrem.nec sequitur ; quod scientes eum omnino scirent, & Patrem. Non enim,qui hominem scit nouit Angelum, neque qui creaturas, nouit & Deum : multi enim creaturas nouerunt, & viderunt ; & Deum non viderunt. Sequitur.

h Hæc verba,&c.] Hic determinat locum,vbi hæc prædicta dicta sunt. vt ostendat impotentiam Iudæorum,qui in publico existentem tenere nequiuerunt.

Vnde dicit. (Hæc verba,) prædicta, & subsequentia, (locutus est Iesus in Gazophylacio. In quo notatur magna eius confidentia : quia intrepidiùs verba Diuinitatis coram inimicis apertè loquitur, & docet.

Et nota,quod gaza,lingua Persica idem est, quòd opes, philaxè verò Græcè seruare dicitur. Gazophylacium ergo dicebatur arca quædam de super foramen habens, posita ad dexteram ingredientibus circa altare holocaustorum : in quam mittebatur pecunia offerentium ad sarta tecta templi reparanda, & seruabatur. Et de hoc habetur. *Luca* 21. a. quod diuites mittebant munera sua in Gazophylacium. Erat autem ibi quædam specialis arca, in qua soli Sacerdotes mittebant donaria sua, quæ vocabatur corbonan,vt habetur *Mat.* 27 a.vel corban. *Marci* 7.b.Erat, & ibi tertia, in qua Rex, vel Principes Tribuum mittebant:quæ dicebatur Musach. Tamẽ quidã aliter distinguũt,quia quãdoq; legitur Musach Sabbati,vt 4.*Reg.* 16.d.Et dicunt in illa arca tantùm reponi oblationes solemniũ dierum:vnde dicitur Musach Sabbati, i arca festiuitatum. Et quia corbã votum sanat,dicunt in corbonam reponi votiua : In Gazophylacia verò aliorum dierum munera, & spontanea. Tamen quælibet earum generali nomine Gazophylacium dicebatur, & etiam locus,in quo erant positæ,vt hic,(hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio,]id est,in illo loco, in quo sitæ erant prædictæ arcæ. *In Ezechiele* autem Thalami Sacerdotum dicuntur Gazophylacia. *Ezechiel quadragesimo,* g.

i Docens in templo, [id est, in atrio templi. *Chrysostomus.* In templo loquebatur,& in ordine Magistri : quod sufficiẽs erat eos erigere in iram,maximè,quia hæc loquebatur super quibus mordebantur, scilicet, quia inserebat se auctoritati Patris, vt associando sibi eum, quasi socium in testando, & de seipso.

Vnde hoc designans Euangelista dicit : [Hæc verba locutus est Iesus,] prædicta, scilicet, in quibus se æquabat Patri.

k In templo,]in loco publico, & in quo solebant Doctores loqui,& Magistri : & ideò magis indignabantur.

l Et,] licet in medio eorum doceret ; tamen.

m Nemo apprehendit eum,] id est, apprehendere potuit, etsi vellent. Quare?

n Quia necdum venerat hora eius, scilicet, in qua voluit crucifigi.*Chrysostomus,* id est, quia nondum erat tempus aptum secundum quod voluit crucifigi Simile *suprà* 7.d. Quærebant eum apprehendere. Hoc autem dicit Euangelista, sicut dicit *Chrysostomus*, vt sciamus. quia & tunc non illorum virtutis factum est opus, sed dispensationis eius. Ipsi enim & olim voluerunt ; non autem præualuerunt. Non igitur, neque tunc præualuissent vtique, nisi eis concessisset.

Item *Chrysostomus.* O de amentia Iudaica, ante Pascha quærentes eum,deinde in medio accipientes,& multoties tentantes detinere,& per seipsos, & per alios & nequeuntes, neque ita eius virtutem admirabantur, nec à malitia desistebant.

o Dicit ergo iterum eis Iesus,] ad hoc, quod intendebant eum capere, & occidere,respondet.

p Ego vado,] quasi dicat : quæritis me ad occidendum, sed (ego vado,) id est, sponte moriar,non vestra coactione *infrà* 10.de Animam meam ponam. Et ideò vos frustrà laboratis.

Item in hoc terret eos de sua Resurrectione, quasi dicat : non moriar, vt putatis,ita quod à morte detineat;sed (ego vado,) id est, per mortem ad Patrem tendo. Et dicit. (vado, id est, in proximo est, vt vadam. Vel quia futura sunt ei, quasi præsentia, vt dicit *Interlin.* Vel quia iam præsens erat mors eius, quantum ad iniquas machinationes Pharisæorum : quia iam conceperant mortem eius, dicit : (ego vado. & quæritis me,) odio persequentes assumptum in cælis, in Apostolis, scilicet, non vt amici habere cupientes. Vnde eis pœnam prædicit.

r Et in peccato vestro,] permanentes peccato, scilicet, infidelitatis, & crudelitatis in Sanctos.

t Moriemini,] morte æterna. Vel.

q Quæritis me,] tempore destructionis per Romanos. *Amos* 8. d, Circumibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient. Vel [quæritis me,] in iudicio sero pœnitentes

r Et in,] id est, pro.

f Peccato vestro moriemini,] id est, morti æternæ trademini. Super hoc dicit *Chrysostomus.* Qui non deponit in lauacro veterem hominem, & iam iudicatus est, non solùm, quia non credit ; sed etiam quia prima peccata habens abit *suprà* 7. e. Quæritis me,& non inuenientis. Et est hic argumentum, quod potest reuelari alicui sua damnatio. Sed soluendum est, quia prophetia comminationis est hic,& est conditionalis Vel aliter Non reuelat alicui suam damnationem,quia loquitur multis in simul:& de quibusdam eorum dicebat, non de omnibus : & propterea ipsi non credebant ei.

u Quo ego vado vos non potestis venire,] quasi dicat moriemini in inferno : quia ad gloriam meam non potestis venire tales, quales estis.

Vel vos detinemini in morte, nec ad resurrectionem ibitis per mortem : sicut ego,& tunc securus sum à vobis.

Et hoc maximè turbauit eos, cùm audirent, quod nec morte ei nocere possent. Christus autem hoc dixit, vt faceret eos aliquid magnum de se imaginari,& verum Deum esse credere : quia illius solius est sua virtute morte non detineri, etiam cùm in morte existat. Sed quia obscurè locutus est, ideo non intelligentes, & pariter malignantes ex ipso, quia non debebant detinere.

x Dicebant ergo Iudæi,] ex conturbatione, vel omnia carnaliter sapientes, & quod dixit non intelligentes.

y Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit : quo ego vado, vos non potestis venire.] *Augustinus.* Stulta verba, & omnino insipientiæ plena, quasi si de morte diceret non possunt,

non possunt eum sequi ad mortem. Dicebat ergo non de morte, sed de gloria, ad quam ibat per mortem. Vel potest dici, quod quia homo sui conseruationem desiderat naturaliter, natura prohibente, seipsum interficere non potest: & sic verum dicunt. Sed quia carnales erant, & carnaliter sapiebant.

Et *a* dicebat eis: Vos de deorsum estis; *b* ego de supernis sum: *c* Vos de mundo hoc estis; *d* ego non sum de hoc mundo. Dixi *e* ergo vobis, *f* quia *g* moriemini in peccatis vestris. Si *h* enim non credideritis, *i* quia ego sum, *k* moriemini in peccato vestro. *l* Dicebant ergo ei: *m* Tu quis es? Dixit *n* eis Iesus: Principium, *o* qui & loquor vobis.

a Et dicebat eis Iesus: Vos de deorsum estis,] id est, carnales, & terreni estis: quod patet ea iudicio vestro: & ideò terrã sapitis, quia sicut serpens terram manducatis. *Genes.* 3. c. Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. *Isaiæ* 65. d. Serpenti puluis panis eius. *Mich. vltimo* d. Lingent puluerem, sicut serpentes. Vel sic [Non potestis venire, quò ego vado, quia de deorsum estis,] id est, quia corda vestra premuntur onere peccatorum.

Vnde *Psalm.* 37. Sicut onus graue, &c. *Exod.* 15. b. Submersi sunt, quasi plumbum, &c. *Chrysostomus.* sic continuat, destruens eorum suspicionem: & ostendens, quoniam hæc res peccatum est scilicet, interficere se ait: [Vos ex inferioribus estis,] quasi dicat, carnales estis: & ideò nihil mirabile est vos talia cogitare. Sed non agam quid tale, quia.

b Ego de supernis sum,] id est, Deus sum, vel à Deo missus in carnem, vel, id est, Iustus sum. Et repetit, quod dixerat aliis verbis: vel exponit, quomodo sint de deorsum, dicens.

c Vos de mundo hoc estis,] id est, de numero mundanorum, & amantium mundum. *Chrysostomus.* Mundum hic mundanas cogitationes, & carnales ait. Simile 1. *Ioan.* 2. c. Quicquid est in mundo, &c.

d Ego non sum de hoc mundo, & ideò non afficior, vt vos, scilicet, concupiscentia, & inuidia. Hæ duæ passiones impellebant Pharisæos, vt Christum persequerentur. Vel. [non sum de hoc mundo,] id est, non hæreo mundanis per amorem: vel non sum de numero talium, qui sequuntur mundalia: vel non sum de mundo communi lege nascendi. Sed obiicit Manichæus, quòd si non est de hoc mundo, ergo non verè habuit naturam humanam, quia illa est de hoc mundo: ergo non verè fuit homo. Responsio, quòd mundus nomen est malæ affectionis, secundum quod dicitur 1. *Ioan.* 5. d. quòd mundus totus in maligno positus est. Et *eadem* 2. c. Quicquid est in mundo, *Chrys.* Per hoc non dicit se carnem non suscepisse, vt hæretici dicunt; sed per hoc ostendit se procul esse à mundi nequitia.

Vnde, & de discipulis ait *infrà* 17. c. De mundo non quòd carnem non haberent; sed sicut Paulus dicit. Vos in carne non estis, sed in Spiritu. *Rom.* 8. b Et nota quòd debemus esse de cælo non de mundo: Quod pluribus signis ostenditur.

Primò per sedulam meditationem, & contemplationem cælestium. Sicut ad literam dignoscitur, quòd aliquis est de ciuitate aliqua, quãdo in magnis festiuitatibus vadit illuc cum familia sua. Sic anima in solemnitatibus maximè vacans contemplationi, ascendit in cælum cum familia bonarum cogitationum, & sanctarum affectionum. 2. *Corinth.* 3 d. Nos reuelata facie gloriam Dei speculantes, &c. *Iob* 7. c. Suspendium elegit anima mea.

Item per saporem, id est, per amorem cælestium probamus nos esse in cælesti territorio: sicut de vino ostendit sapor, in qua terra creuerit. *Coloss.* 3. a. Quæ sursum sunt sapite, &c. *Phil.* 1. d. Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, &c.

Item per linguagium *suprà* 3. d. Quem misit Deus, verba Dei loquitur. *Matth.* 12 c. Ex abundantia cordis os loquitur. *Matth.* 27. g. Verè & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit.

Item *Marci* 14. g. verè ex illis es, nam & Galilæus es.

Item mores. *Phil.* 3. d. Nostra conuersatio in cæli, est, id est. cælestis: quia in carne præter carnem viuere Angelica vita est. 2. *Corinth* 10. b. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus Eodem modo cognoscitur per hæc quatuor quis est de mundo.

Primò per studium, & excogitationem mundanorum. *Baruch.* 3. c Filij Agar, qui exquisierunt sapientiam, quæ de terra est. *Luca* 16. g. Filij huius sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua.

Secundò per saporem. *Philip.* 3. d. Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Sicut vinum sentit territorium, vel dolium: vel sicut vas vinarium dicitur sapere vinum: ita qui terrena continent, odorem eorum, & saporem reddunt. Et similiter de spiritualibus: quia

Quod noua testa capit, inueterata sapit.

Romanorum octauo, a. Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt, qui vero secundum Spiritum sunt, quæ sunt Spiritus, sentiunt.

Tertiò per linguam. Loquitur enim Azoticè. *Nehemia* 13 d. Et filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè. *suprà tertio*, d. Qui de terra est, de terra est, & de terra loquitur. *Isaia vigesimonono*, b. Et erit, quasi Pythonis de terra vox tua.

Quartò per mores, 4 *Reg.* 17. f. Vsque in præsentem diem morem sequuntur antiquum, non timent Deum, neque custodiunt cæremonias eius atque iudicia, & legem, & mandatum. Sequitur:

e Dixi ergo vobis,] quia estis de mundo, id est, peccatores infideles, terrena sapientes, depressi in peccatis.

f Quia,] id est, quod.

g Moriemini in peccatis vestris,] infidelitatis, & crudelitatis.

Vnde causam exponens. subdit. [Si enim non credideritis, &c. Vel sic. Quia dixerat, [moriemini in peccatis vestris,] ostendit, quod hæc est prophetia comminationis, non determinationis Vnde subdit.

h Si enim non credideritis,] cùm sufficientem habeatis persuasionem.

i Quia ego sum,] verus Deus, id est, si finaliter discredideritis.

k Moriemini in peccato vestro,] Antonomasticè, infidelitatis, id est, pro eo damnabimini. Per quod innuit, quod si vellent credere, saluarentur. Significat etiam inter eos fuisse aliquos, qui credituri erant. Infidelitatem sequitur mors, sicut fidem vita. *Habacuch* 2. a. Iustus ex fide viuit.

Et nota, quod dicit. [Moriemini in peccato vestro,] vel [peccatis,] quasi sepulti in eis, & in veteri homine absorpti. *Ezech.* 32. Descenderunt ad infernum cum armis suis, & fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum, sicut gutta inossata.

l Dicebant ergo ei,] carnaliter sapientes æternæ essentiæ ignari.

m Tu quis es?] q. d. quem facis teipsum, vt alia commineris? *Aug.* Quia dixisti, ego sum: & non addidisti, quis: dic ergo quis es, vt credamus. Et nota, quod ad hanc quæstionem fit responsio, *Exod.* 3. d. Ego sum, qui sum; vel qui est, misit me ad vos. *Bern.* Verum esse est, quod nec ab esse præsciditur, nec ab erit expungitur.

n Dixit eis Iesus,] respondens ad quæstionem eorum.

o Principium,] sum, supple, id est, æternus, ab æterno primogenitus ante omnem creaturam. *Eccles.* 24. Principium viarum Dei, id est, creaturarum secundum Deitatem.

p Qui & loquor vobis,] ex tempore factus homo ad vestram docens instructionem. *Gloss.* Factus homo propter vos, vt possitis me intelligere.

Vnde duas naturas hic ostendit in se, diuinam & humanam dignitatem. Et dignationem suam aperiens. *Hebr.* 1. a. Multifariè, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit, & sæcula. Per hoc, quod vltimo dicit, tangit rationem principij. Vel aliter secundum *August.*

o Principium,] credite me, supple esse. In Græco enim potest esse accusatiuum, & fœminini generis, ac si diceret: veritatem, scilicet, credite me esse, qui & loquor vobis. Vel aliter, vt referatur ad superiora sic. [Nisi credideritis me,] scilicet [esse principium, &c.] Sed videtur incompetenter respondere ad quæstionem qui dicebant, [quis;] quod quærit de propria nominatione, & persona: & non quid, quod quærit de essentia. Principium autem significat diuinam essentiam.

Vnde *Augustinus* super hoc. [Principium. & cæt.] dicit.

Ecce quod, vel quid est esse. Solutio. Quis non quærit semper propriam nominationem; sed quandoque speciem in comparatione ad proprium actum. Vnde cùm principium dicat diuinam essentiam in comparatione ad actum, propriè respondet: vnde nec ipsi postcà interrogant.

A Multa

a Multa habeo de vobis loqui,] id est, vos habeo in multis accusare.
b Et iudicare,] id est, de multis habeo vos punire. Aliqui habent (multa habeo vobis loqui, quasi loquor vobis: & multa habeo loqui vobis, id est, ad instructionem vestram & vtilitatem, si volueris, in præsenti. [Et iudicare] in futuro, id est, condemnare, si non pœnitueritis, quasi dicat, doctor sum, & iudex. Sed quia posset aliquis dicere, quare ergo non iudicas modo: Respondet.

D

Sup. 3. d. Rom. 3. a.

c Sed qui misit me, verax est,] quasi ideo non iudico vos modo: quia Pater promisit in Prophetis, quod mitteret me ad saluandum, nō ad condemnandum in primo aduentu. *Is.* 61. a. Ad euangelizandum mansuetis misit me; vt mereret, &c.

a Multa habeo de vobis loqui, *b* & iudicare; sed *c* qui misit me, *d* verax est: & *e* ego, quæ audiui ab eo, hæc *f* loquor in mundo. Et *g* non cognouerunt, *h* quia *i* Patrem eius *K* dicebat Deum. Dixit *l* ergo eis Iesus: cum exaltaueritis Filium hominis, *m* tunc *n* cognoscetis, *o* quia ego sum, & *p* à meipso facio nihil *q* sed sicut docuit me Pater, hæc *r* loquor. Et *s* qui *t* me misit *u* mecum est, & non *x* reliquit me solum: quia *y* ego, quæ placita sunt ei, facio sēper

e Et ego, quæ audiui ab eo,] scilicet Patre, id est, quæ commisit Pater mihi homini verba, scilicet salutis, non condemnationis,] hæc loquor in mundo. 2. legitur sic secundum *Gl.* *a* Multa habeo vobis loqui,] docendo, si credideritis; vel accusando & arguēdo si non credideritis, & hoc in præsenti. *b* Et iudicare,] in futuro. Sed non habeo hoc ex me, quod sum Doctor vel iudex. *c* Sed, qui misit me in carnem, vel qui genuit me missibilem. *d* Verax est.] ex se. *e* Et ego, quæ audiui ab eo,] id est, veritatem, quam habeo ab eo per generationem. *f* Hæc loquor in mundo,] id est, meipsum, qui sum à Patre mundo manifesto. Idem enim est Filium audire à Patre, quod esse ab eo. Vel sic. *c* Qui misit, &c.] s. *d* Verax est, in iudicando: & quia ipse verax est, iudicabit vos de hoc, quod non me audistis. *e* Et] id est, quia [ego, quæ audiui ab eo,] per generationem æternam, &c. sicut prius. Quarto modo legitur sic secundum *Chr* [Dicebant ergo ei. Tu quis es.] In quo appareat eorum amentia, quod post tantū tēpus, & signa, & doctrinam interrogant. [Tu quis es.] Quid igitur Christus [A principio, quod & loquor vobis,] quasi dicat, indigni estis audire quis ego sum: quoniam à principio est superfluum, vel inutile, quod loquitur vobis, quia non attenditis, sed omnia tentantes loquimini. *Ec.* 22. a. Cum dormiente, &c. Vel sic [A principio, quod loquor vobis,] id est, sēper iterandū est, & reincipiendū, quod dicitur [vobis] quia non attenditis Sicut dicitur seruo negligenti, quod quicquid præcipitur ei, semper est reincipiendū, & reiterandū. Et quia tales estis, de multis possē redarguere vos Et hoc est, quod sequitur. *a* Multa habeo de vobis loqui,] redarguendo vos. *b* Et iudicare,] puniendo, quasi dicat, non solum possem arguere, sed cruciare. *c* Sed qui misit me, verax est,] quasi dicat, Pater meus, non vult hoc. Non enim misit Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, &c. *sup.* 3. b. Si autem, qui misit me, ad hoc non misit, vt iudicem: verax autem est, quia nec fallit nec fallitur, decenter nullum iudico nunc. *e* Et ego, quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo,] id est, quæ ad salutem pertinent; non quæ ad redargutionem iudicialem. Dicit autem hoc: non æstimet ex imbecillitate esse, quod tot audiens contumelias ab eis non iudicat eos. *g* Et non cognouerunt] ex tantorū auditu. *h* Quia] id est quod. *i* Patrem eius,] id est, Christi. *k* Dicebat Deum.] *Gl.* quasi cum diceret, qui misit me, verax est & quæ audiui ab eo &c. non intellexerunt, quod de Patre diceret: adhuc habebant oculos clausos: & ideo subdit eis. *l* Dixit eis Iesus. Cum exaltaueritis Filium hominis

Verba Euangelistæ. [Et non cognouerunt, &c.] Hic clamat *Chr.* dicens: O de amentia, non deficiebat de eo loquens, & non cognouerunt sic.

in Cruce. *m* Tunc] inquam, virtute Resurrectionis & signorum, quæ apparebunt. *n* Cognoscetis,] id est cognoscibiliora, quam modo signa percipietis. Quia ego sum] sup. Filius Dei. Et sic potest legi vniuersaliter. Tamen *Gl.* legit particulariter sic. *m* Tunc cognoscetis,] aliqui ex vobis, non omnes. *o* Quia ego sum,] quasi prius implenda est Passio per manus vestras, post ex vobis aliqui credent. In quo ostendit aliquos ibi esse, qui post † Resurrectionem suam essent credituri, sicut ad prædicationem Petri. *Act.* 2. g. & vnus etiam militum clamauit post mortem eius. Verè Filius Dei erat iste. *o* Quia ego sum qui sum, id est, verè & immutabiliter. *Exod.* 3 d. *Aug.* Esse est immutabilis diuinæ substantiæ. Sed ne ipse qui loquitur, intelligeretur esse Pater, subdit. *p* Et à me ipso facio nihil,] quia à meipso non sum, sed à Patre.

al. † passionem.

Mat. 27. f.

q Sed sicut docuit me Pater,] me hominem [hæc loquor.] Vel, [me,] Filium pro æterna generatione. Et tunc idem est docere, quod scientem generare. Vel aliter. *l* Cum exaltaueritis, &c. Secundum *Chr.* quia signa faciens, & docens eos non attraxit, de Cruce loquitur de reliquo dicēs [Cum exaltaueritis Filium hominis] in Cruce.

m Tunc cognoscetis,] *Inf.* 12. e. Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum: passio enim est fortissimum vinculum attrahēdi. *Os.* 11. b. In funiculis Adam, &c. *Ier.* 31. a. In charitate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans Sed videtur quod debui dicere: Cum humiliaueritis Filium hominis, sicut *Phil.* 2. a. Semetipsū exinaniuit, &c. Solutio. In hoc quod dicit, [Exaltaueritis] ostendit genus mortis, scilicet, quia in ligno suspensus & eleuatus fuit, sicut dicitur *sup.* 3. b. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, &c. Vel propriè dicitur exaltari, quando coronatur. Dicitur enim propriè rex exaltari quando coronatur, & sceptrum ponitur in manu eius. In Passione enim est coronatus. Vnde *Cant.* 3 d. Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua. Item Crux sceptrum regale. *Is.* 9. b Factus est principatus eius super humerum eius. Sceptrum enim significat quod Rex debet, & habet corripere, & coërcere subditos: & Christus per Crucem Dæmones coërcuit. *m* Tunc cognoscetis, quia ego sum.] *Chr.* quasi dicat, putaris interficiendo me liberari à me: ego autem dico quia tunc maximè scietis, quia ego sum gratia signorum, & Resurrectionis, & captionis: quia propter mortem eius capti sunt à Romanis. Tunc cognoscetis.] *Chr.* quasi dicat, qui curati noluistis cognoscere, cruciati scietis. Et nota quod non dixit: Scietis, quia ego sum; sed, [quia ego sum, Christus, scilicet, & Filius Dei: & qui omnia fero, & ago, & non contrariè illi Vnde propter hoc subdit. *p* Et à meipso facio nihil, &c.] quasi dicat, vtrumque cognoscetis & fortitudinem meam, quia nihil à morte patiar, & vnanimitatem meam ad Patrem Hoc est quod dicit. [A meipso facio nihil,] id est, contrarium Patri sed auctoritate eius, & voluntate: quod patebit ex hoc, quod Pater vlciscetur me de vobis Si enim contrarius essem Deo, non tantam iram aduersum vos mouisset. Vnde *Is.* 53. c. Dabit perniciosos pro occisione eius. Et Dauid *Ps.* 3. Tunc loquetur ad eos in ira sua. Et ipse etiam dicit *Mat.* 23 d. Derelinquetur domus vestra, id est, ciuitas deserta Et 21 d. Malos malè perdet Et *Luc.* 19 d Inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. *q* Sed sicut docuit me Pater, hæc loquor,] quasi Patri Deo non sum contrarius, nec in doctrina, nec in opere. *sup.* 5. d. Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit Quia verò dixerat, quia à se nihil operatur, & quia Pater docuit eum, crederet aliquis, quod esset separatio inter Patrem & Filium: & hoc cauēs subdit. *s* Et qui,] s. Pater. *t* Me misit,] incarnatū. *u* Mecum est,] per Deitatem, vel per substantialem vnitatem, quasi dicat, hoc scietis tunc, quia in nullo fui contrarius Patri, sed ei concors, & consubstantialis. *Chr.* Quia dixerat *sup.* [Qui misit, &c.] ne putetur hoc, quod dicit, [qui me misit,] minorationis esse, subdit, [mecum est.] Nam hoc, id est, mitti, dispensationis est; hoc autem, id est mecum Deitatis.

Sup. 3. b. Inf. 12. e.

Chrysost. Inalternabilitatem substātiæ manifestat, & quoniam nihil loquitur extra paternales intelligētias.

x Et non reliquit, &c.] id est, non habeo substantiam solitariam, vel singularem à sua. Vel [Non reliquit me hominem [solum,] sed semper fuit mecum per gratiam ad omnem actum. *y* Quia ego, quæ placita, &c.] in salutem humani generis, quæ est voluntas Patris, quasi dicat, ideo nunquam à me recedit gratia quia nunquam subintrat culpa Ideo dicitur *Is.* 11. a Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ &c. Et exponitur multis modis sic. [Quæ placita sunt ei &c.] Vel ego semper] ens [facio.] Vel, ego semper facio,] id est, ego solus, sicut dicitur, Canonici semper celebrant ad magnum altare, id est soli Canonici. *Psal.* 13. Non est, qui faciat bonum, non est, vsque ad vnum Et nota hic quantum ad moralitatem quatuor. Deus enim erat cum Christo, & cū homine iusto in opere. Vnde. [A meipso facio nihil.] Item in locutione, ibi. Sed sicut docuit me, &c.

Item in corde, ibi, [mecum est.] Item in tribulatione, ibi, [non reliquit me solum.] Et hoc quandiu homo vult facere eius voluntatem, nec repugnat voluntati diuinæ. De primo dicitur *Is.*26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. *Inf.* 15. a. Sine me nihil potestis facere. *Phil.*2.b. Operatur in nobis velle, & perficere, &c. De secundo. *Ps.*67. Dominus dabit verbum &c. Item *Ps.*44. Diffusa est gratia in labiis tuis. De tertio. 1. *Cor.*15.b. Gratia Dei mecum. De quarto *Ps.*90. Cum ipso sum in tribulatione.

Hæc *a* illo loquente *b* multi *c* crediderunt in eum. *d* Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: Si *e* vos manseritis in *f* sermone meo, *g* verè Discipuli mei eritis, & *h* cognoscetis veritatem: & *i* veritas *K* liberabit vos. *l* Responderunt ei *m* Semen *n* Abrahæ sumus, & *o* nemini seruiuimus vnquam: *p* Quomodo tu dicis liberi eritis? *q* Respondit eis Iesus: Amen, *r* amen

Sequitur. *a* Hæc illo loquente,] id est, Christo. [Hæc,] scilicet, quæ prædicta sunt. *b* Multi,] non omnes. *c* Crediderunt in eum,] sed nondum perfectè. *Chr.* Quando ad humilem sermonem duxit, maximè de passione sua, & quia Patri omnia attribuit, tunc multi crediderunt. Et hanc causam designat hic Euangelista, quare humilia loquitur, cum dicit, quod multi crediderunt, quasi dicat, ne turberis auditor, si humiliter loquitur, qui enim post tantam doctrinam non suasi sunt, quoniam à Patre est, decenter humilia audierunt, vt suadeantur. Et est argumentum, quod humilis prædicatio, maximè de passione magis prodest, quàm subtilis, vel alta. 1. *Cor.* 2.a. Nihil iudicaui me scire. &c. Item 1. *Cor.* 1. c. Placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Item 1. *Cor.* 2. a. Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus, &c. *Is.* 2. b. Conflabunt gladios suos in vomeres.

Item Sangar interfecit sexcentos vomere vno. *Iud.* 3 d. Et Samson mille Philistæos prostrauit in mandibula asini. *Iud.*16.e. *Chr.* [Crediderunt in eum.] Crediderunt quidem sed non oportebat, quod patet, quia *inf. eod.* iniuriantur ei. Et quod illi sint idem, ostendit quod sequitur. *d* Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei Iudæos.] Continua sic. Supra immediatè narrauit Euangelista, quod quidam crediderunt, sed debiliter, & ideo indigebant admonitione. Et hoc est. [Dicebat ergo, &c.] Si vos manseritis in sermone meo.] id est, in fide, quæ in vobis per sermonem cœpit esse, quia fides ex auditu. *Rom.*10.d. Vel in me, qui sum sermo.

g Verè Discipuli mei eritis.] id est, vos esse veros, id est, firmos, & vero nomine Discipulos ostendetis. Per quod ostendit, quod non erant verè Discipuli, id est, solidè. Propter hoc etiam dicit. [Si manseritis,] ostendens, quod nondum susceperat doctrinam perfectè, sed solum attendebant his, quæ dicebantur. Item tangit eos, qui *sup.* 6. g. abierunt retrò non veri Discipuli propter obscuritatem sermonis de Sacramento corporis & sanguinis. Et quia sciebat corda istorum debilia adhuc, ideo magna eis promitrit, scilicet discipulatus honorem in præsenti, & in futuro veritatis cognitionem quantum ad animam, & liberationem à corruptione quantum ad corpus. Dicit ergo.

[Verè Discipuli mei eritis.] scilicet bonitatis & iustitiæ, & veritatis. Et hoc magnum est esse Discipulum summæ veritatis. *Luc.*10 d. Beati oculi qui vident, quæ vos videtis: multi enim Prophetæ, &c. 3. *Reg.* 10. b. Beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. *Mat.*13.b. Vestri autem beati oculi, qui vident, &c.

h Et] vos [cognoscetis veritatem,] summam *Gl.* sicuti est 1. *Ioan.* 3.a. quam modo creditis, quia nisi credideritis in præsenti, non intelligetis in futuro, vt dicitur *Is.* 7.b. *Augustinus.* Fides est credere, quod non vides: veritas videre, quod nunc credidisti. *inf.* 17. a. Hæc est vita æterna, &c.

i Et veritas liberabit vos,] à seruitute corruptionis, qua omnis creatura ingemiscit. *Rom* 8.d. *Chr.* dicit, quod per hoc percussit eos, & humiliauit, qui tunc tumebant de libertate, & generositate. Ideo enim promittit eis cognitionem veritatis, id est, sui cognitionem, qui est veritas. Iudaica enim Typus erant, & per hoc libertatem gratiæ contra culpam: & per hoc significat, quod sine eo non habebant eam: & ideo offenduntur & insaniunt statim, sicut dicitur postea. Ideo etiam Dominus in principio dicit eis.

e Si vos manseritis,] stabiles.

f In sermone meo,] audito, licet duro.

g Verè Discipuli mei eritis] quasi profundum daturus sum vobis incisionem, quasi Medicus: manete tamen semper, & non concutiamini, quia per hoc volo à mente auferre tumorem, & percudibilibus sermonibus fodere animam, vt non in superficie sit fides, sed figuratur in profundum.

h Et cognoscetis veritatem,] id est, me, qui sum veritas vmbrarum legis, quasi dicat, vestra sunt Typus, & per hoc significat, quod ignorantes erant, licèt se de scientia legis iactarent: & in hoc percussit eos, & humiliauit.

i Et veritas,] id est, ego qui sum veritas.

k Liberabit vos] à peccatis.

Per hoc significat eos seruos, & in hoc etiam percussit eos.

Vnde cum deberent magis humiliari, sæuiunt ostendentes, quod non erant veri Discipuli. Vnde indignati.

l Responderunt ei,] illi, qui prius crediderant, secundum *Chr.* sed secundum *Aug.* alij in turba, qui non crediderant, qui audito verbo indignati sunt se vocari seruos, putantes dixisse de carnali libertate.

m Semen,] id est, filij.

n Abrahæ sumus,] qui fuit libertate carnis. Genus efferunt superbi.

o Et nemini seruiuimus vnquam.] Duo dixerat Dominus, cognitionem, & libertatem. Ad primum non respondent, sed ad secundum. Vnde quærit *Chr.* Cur non respondent ad primum, dicunt. Nunquid nunc non cognoscimus veritatem legis, & mandatorum? Solutio. Non erit eis cura magna, nisi mundanorum. Vnde & maximè de seruitute indignabantur. Vnde dicunt (nomen Abrahæ sumus, quasi dicat, seruos nos vocasti, qui de semine Abrahæ sumus & ingenui. Sed quid est, quod dicunt. [Nemini seruiuimus vnquam,] mentiuntur secundum consuetudinem suam. Vnde *Gl.* Mentiuntur. Ioseph seruiuit in Ægypto, *Gen.*39. a. Et patres seruierũt in luto. *Exod.*1. c. Et isti iidem Cæsari in tributo. *Mat.* 22.b. Idem dicit *Chr.* Mentiuntur, quia in Ægypto seruierunt quadringentis annis, in Babylone septuaginta, sub diuersis etiam Iudicibus, modò viginti annis, modo septem, modo duobus, & nunquam seruire desierunt. Tamen ideo forsitan hoc dicunt, quia nunquam seruierunt sine reclamatione, nec de iure, sed per violentiam ad tempus. Videbatur enim eis quod non seruirent, quia lex promiserat eis libertatem. *Leu.*25.f. Seruus, & ancilla sint vobis quæ in circuitu vestro sunt. Et postea sequitur. Fratres autem vestros filios Israel, ne opprimatis per potentiam. Ibi habet alia litera. Non erit vectigal pendens in Israel. Potest ergo dici. [Nemini seruimus vnquã,] id est, nullius serui fuimus vnquã, & secundum hoc verum est. Si autem seruiuimus potet seruitutẽ per coactionem, sic seruierũt Pharaoni in Ægypto & aliis, etiam & secundum hoc mentiuntur. Sed tamen Dominus non redarguit eos de mendacio: quia aliud erat in proposito, scilicet persuadere se esse verum Dei Filium, cuius solius etiam secundum confessionem est peccata dimittere.

Chr. Sunt & nunc multi, qui in indifferentibus quidem verecundantur, vt in seruitute hac; in seruitute verò peccati non erubescunt, & eligerent vtique millies illa vocari seruitute serui, quam hac semel. Tales quidem & erant illi Iudæi. & neque nouerant aliã seruitutem, nisi hanc.

Item *Chr.* Tales sunt Iudæorum gloriationes. Semen Abrahæ sumus, Israelitæ sumus, nusquam propriarum directionũ meminerunt: ideo ad eos clamabat, dicens: Non opinemini dicere, quoniam patrem habemus Abraham: *Luc.* 3.b.

p Quomodo tu dicis, liberi eritis.] Extollens generationem in nobilitate Abrahæ: ideo quasi admirando inconuenientiam dicti Christi subiniserunt. [Quomodo tu dicis: liberi eritis,] quasi quomodo tu promittis libertatem, cum eam habeamus.

Et nota, quod non dixerat Dominus, [liberi eritis] sed veritas liberabit vos: in quo tamen verbo non intellexerunt, nisi libertatem carnalem, cum Dominus intelligeret de spirituali.

Ex hoc patet quod libertas opponitur seruituti.

q Respondit eis Iesus, &c.] exponens, quæ sit seruitus. & quæ libertas quam promisit, & ostendens, quia est alia seruitus cui subiacebant, cui non subiacuit Abraham. *r* Amen, amen,] id est, verè verè. Bis dicit, [amen,] propter confirmationem, & vt attẽ-

tiores

tiores faciat. *a* Dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati,] ex amore, non ex languore naturæ, dicit *Gl.*

b Seruus est peccati,] quasi dicat, vos intelligitis malè, quod dixi de seruitute carnali, quia loquor de alia: quia qui facit peccatum, seruus est peccati, id est, diaboli, vel ipsius peccati. Simile 2. *Pet.* 2. d. A quo quis superatus est, huius & seruus effectus est. *Rom.* 6. d. & 2. *Pet.* 2. d. Et nota, quia facere sumitur generaliter pro omissione, & commissione, & pro facere exteriori & interiori; sicut etiam accipit *Amb.* in illa diffinitione peccati. Peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei

a dico vobis quia omnis, qui facit peccatum, *b* seruus est peccati. *c* Seruus autem non manet in domo in æternum

Sed hic sumitur generaliter facere ad dicere, & concupiscere, & pro priuationibus horum, tum ex parte intellectus, tum ex parte potentiæ operatiuæ, vbi fuerunt priuationes debiti.

b Seruus est peccati.] *Anselm.* dicit, quod homo habet, vnde sit seruus peccati; sed peccatum non habet, vnde dominetur homini. Et hoc satis explanat *Dion. in lib. de diuinis nominibus in tractatu de malo*, vbi dicit, quod malum, siue peccatum nihil aliud est, nisi defectus naturalis harmoniæ modi, & commensurationis. Vnde ista seruitus non occupat nisi volentem.

Necesse est enim, vt rationalis creatura, quia libertatem habet conditionis, quam quidam libertatem à coactione appellant, submittat se libera voluntate seruituti peccati, si seruire debet, sicut dicit *Anselm. in libro de libertate arbitrij.*

Peccatores sunt serui peccati. Quod autem peccatores sint serui peccati, & diaboli, patet multis rationibus.

Et primò, quia seruorum est multùm laborare. Vnde *Ier.* 16. c. Seruietis diis alienis die, ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Vnde *Exod.* 5. Aggrauata est manus Pharaonis super Iudæos in tantum, vt de nocte coquerent lateres, & de die colligerent paleas, quia de nocte vult seruiri libidini, & de die cupiditati. *Ier.* 9. b. Vt iniquè agerent, laborauerunt.

Secundò, quia peccatores tanquam serui vilissimis cibis vescuntur. Vnde *Luc.* 15 c. de filio prodigo dicitur quod cupiebat implere ventrem de siliquis porcorum. *Thr.* 4. a. Quinutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.

Item *Iob* 30. a. Radix iuniperorum cibus eorum. Radix iuniperi mollis est, sed producit fruticem spinosum sic peccatum habet mollitiem in delectatione; sed profert spinas, id est, amaritudinem mentis, & remorsionem conscientiæ, & mortem gehennæ. *Greg.* Radices spinarum molles, sed ex ipsa mollitie proferunt, vnde pungunt.

Tertia ratio, quia nihil quod lucratur seruus suum est; sed totum Domini sui: sic peccator nihil facit sibi vtile ad vitam æternam: quia diabolus dominus suus semper apponit aliquid de suo, propter quod totum sibi calumniatur, scilicet, malam intentionem si facit opus bonum. *Os.* 8. b. Culmus stans non est in eis germen non facit farinam: quod si fecerit, alieni comedent eam. Culmus genus spicæ est quæ est sine grano. Sic tales, vnde non intrabunt in horreum Domini. Item bona naturalia, & corporalia, & temporalia sua omnino dant diabolo ad consumendum. *Os.* 7. c. Comederunt alieni robur eius. Quarta ratio, quia tanquam serui reputantur viles, opprobrium hominum, & abiectio plebis. *Ier.* 2 g. Quàm vilis facta es nimis, iterans vias tuas. 3. *Reg.* 1 c. Ego, & filius tuus Salomon erimus peccatores, id est, reputabimur viles. Quinta ratio, quia non possunt contrahere; sed si quandoque faciunt pactum vt in confessione: statim diabolus retractat per malum opus. Sexta ratio, quia non possunt condere Testamentum: Vnde videmus de multis peccatoribus, & maximè Clericis, aut moriuntur intestati, aut committunt dispensationem rerum suarum aliis. *Iob* c. 27. d. Diues cum dormierit, nihil secum defert: quia nihil dat pro anima. *Ps.* 75. Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis: quia nihil posuerunt in manibus pauperum.

Septima ratio est, quia vilissima opera faciunt, & laboriosissima. Vnde *Ps.* 80. Manus eius in cophino seruierunt.

Multi de manibus suis faciunt Cophinos colligentes stercora temporalium. Sed etiam Clerici & Religiosi quorum os debet esse consecratum Domino, de ipsis linguis suis faciunt cophinos, dum aliis detrahunt, vel mala dicunt.

Alij de auribus, alij de oculis, &c. *Bern.* Hæ sæculares nugæ sunt, in ore Sacerdotum blasphemiæ: interdum tamen si incidant ferendæ fortassis, referendæ nunquam. *Bern.* Consecrasti os tuum Euangelio: nugis iam aperire illicitum; assuescere sacrilegum est: *Mal. cap.* 2. b. Labia enim Sacerdotis custodiunt scientiam: & legem requirent de ore eius, non nugas profectò, vel fabulas Verbum scurrile quod faceti, vrbanive nomine colorant, non sufficit peregrinari ab ore; procul & ab aure relegandum. Fœdè ad cachinnos moueris, fœdius moues: porrò detrahere, an detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim. Tales ergo faciunt cophinos de linguis suis, & ita seruiunt in vili opere: quia sordes aliorum portant in ore. E

Nota Pharao, id est, diabolus, facit seruire suos in tribus. In luto & latere: *Exod. c.* 1 c. Et paleis: *Exod. c.* 5. b. Per lutum intelligitur vanitas in diuitiis. Inquinant enim diuitiæ sicut lutum. *Abac.* 2. b Væ ei, qui multiplicat non sua: Vsquequò aggrauat contra se densum lutum? In opere lateris intelligitur nimia cura carnis. Later enim quantò plus lauatur, tantò magis sordescit. *Nah. m.* 3. c. Subigens tene laterem. Per paleam intelligitur vanitas superbiæ. *Mat. c.* 3. c. Paleas autem comburet igni inextinguibili.

Item in tribus oppressi sunt generibus operum, secundum *Iosephum*. In labore ædificandi quod est superbotum, qui ædificant in memoriale sui, vt *Gen. c.* 11. a. Venite ædificemus nobis ciuitatem. & turrem cuius culmen pertingat ad cælum: & celebremus nomen vestrum.

Item *Is. c.* 22. c. Quid tu hic, aut quasi quis hic, quia excidisti tibi sepulchrum? Excidisti in excelso memoriale, diligenter in petra tibi tabernaculum.

Item in exportatione luti & fordium, vt cupidi. Tot enim cophinos luti vel sordium habes, quot præbendas. Vnde & clerici diuites sunt vasa stercoraria. *Os. c.* 8. b. Deuoratus est Israel: nunc factus est in nationibus, quasi vas immundum. *Is. c.* 52. d. Mundamini qui fertis vasa Domini.

Item in diuisione fluuij. Fluuius est concupiscentia carnis quam diuidunt luxuriosi per quinque sensus, vel per diuersa genera voluptatum. Ergo iam duo prima pudorem perdiderunt, vt sine rubore etiam cophini stercorum, id est, beneficia congregentur. Bene ergo dictum est: [Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati,] id est, diaboli, vel ipsius peccati. Sequitur de litera.

c Seruus autem non manet in domo in æternum.] *Gen.* 21. b. & *Gal. c.* 4. d. Eiice ancillam & filium eius.

Et nota, quod hic vult ostendere, quod illi non sunt de domo Dei, sicut se iactabant, id est, de consortio Prophetarum, & Patriarcharum, & cognatione sanctorum Patrum, qui fuerunt domus Dei, vt dicitur *Is.* 1. b.

Item per hoc significat, quod ipsi qui erant serui peccati per hanc seruitutem amittebant ius cælestis hæreditatis quæ est domus Dei. De qua *inf.* 14. a. In domo Patris mei mansiones multæ sunt.

Item per hoc significat, vt dicit *Chr.* quod Iudæi qui in seruitute præcepta Dei non fecerant, repellerentur à domo Dei, & gentes eis succederent.

Vnde dicit *Chr.* Per hoc paulatim legem submittit, id est, euacuat, ne enim dicant: habemus immolationes, quas iniunxit Moyses illæ nos possunt eripere à seruitute peccati.

Ideo hic dicit: [Seruus non manet in domo in æternum,] id est, non potest in ea manere, quasi dicat, omnes homines peccauerunt. & ita serui sunt, & ideo egent gloria Dei, id est, libertate per filium: *Rom.* 3. d. Etiam ipse Sacerdos pro se offerre debet, eo quod circumdatus est, & ipse infirmitate. *Heb.* 5. a. Ergo non potest alios liberos facere cum sit seruus. Nota ergo hic summatim expositiones plures.

c Seruus non manet in domo in æternum,] id est, vos, qui estis serui peccati, non estis de familia Dei, vt Abraham & cæteri boni.

Vel. [Non manet in domo,] id est, vos non habebitis partem in regno Dei. Vel seruus non manet in domo in æternum,] id est, seruitus legis euacuabitur: & filiatio per filium inducetur: quia lex vetus non fuit imposita, nisi vsque ad tempus correctionis, sicut dicitur *Hebræorum* 9. c.

Vel secundum *Chr.* [Seruus non manet in domo in æternum,] i. seruus, qualis fuit Moyses, vel Abraham, non habet potestatem largiendi libertatem. Hoc enim est, non manet

manet,id eſt, non poteſt largiri, ſicut Domini domus,ſiue lex data à ſeruo non liberos facit. Vnde in hoc oſtendit honorem Filij reſpectu Moyſi, & Euangelij reſpectu legis.

Vnde & ad *Heb.*3 a dicitur. Moyſes quidem fidelis in tota domo eius, tanquam famulus in teſtimonium eorũ quæ dicenda erant;Chriſtus verò tanquam Filius in domo ſua. Et loquitur ibi Apoſtolus de differentia Moyſi, & Chriſti, quemadmodum & hic ipſe Chriſtus. Vnde ſequitur hic.

a Filius autem *b* manet in æternum. Si *c* ergo Filius vos liberauerit, *d* verè liberi eritis. *e* Scio, quia filij Abrahæ eſtis; *f* ſed quæritis me interficere, quia *g* ſermo meus non *h* capit in vobis. *i* Ego, quod vidi *k* apud Patrem, *l* loquor: & *m* vos quæ vidiſtis apud Patrẽ veſtrum, *n* facitis. *o* Reſponderunt, & dixerunt ei: *p* Pater noſter Abraham eſt. Dicit *q* eis Ieſus:Si filij *r* Abrahæ eſtis, *ſ* opera Abrahæ facite.

a Filius autem,] id eſt, ego, qui ſum veritas antiquæ vmbræ.

b Manet,] in domo, in æternum.] Notat immobilitatem noui Teſtamenti. Vel ſic.

a Filius manet] in domo [in æternum,]id eſt,verus Dominus eſt domus, & ita poteſt libertatem dare. Vnde ſequitur

c Si ergo Filius vos liberauerit] hic à ſeruitute peccati & à corruptione in futuro.

d Verè liberi eritis,] quod non poteratis habere per ſeruum. Stabile enim eſt donum Filij, qui eſt verus hæres. Et licet ſeruus dederit hoſtias placationis;non tamen perfectæ reconciliationis; ſed hoc datur per me,qui ſum Filius. *Chr.* Per hoc oſtendit conſubſtantialem ſui ad Patrem,& quod eandem habeat poteſtatem. Si enim Filius liberauit, nullus eſt, qui contradicat; ſed certiſſima eſt libertas. Deus enim, qui iuſtificat,quis eſt, qui condemnet, *Rom.* 8.f.

Itém in hoc oſtendit ſe purum, & liberum à peccatis, qui ſe liberaturum alios promittit.

Item per hoc dicit. [Verè liberi eritis,&c.] inſinuat libertatem,de qua gloriabantur,non eſſe veram.ſed nuncupatiuam tantum. Hanc enim homines dant: illam Deus: & propter hoc non amplectendam. Et per hoc etiam perſuadet non confundi in ſeruitute hac terrena.Vnde 1.*Cor.* 7.d. Seruus vocatus es? non ſit tibi curæ.

e Scio, quia filij Abrahæ eſtis ſecundum carnem, & ita liberi eſſe creditis. Sed non eſtis filij per imitationem, & ideo non eſtis liberi ſecundum mentem.Quia.[Quæritis me interficere, &c.] *Chr.* Quia poterant dicere: Nos peccatum non habemus, & ita ſerui non ſumus, etiam ſeruitute de qua dicis. Ideo reſpondet Dominus, oſtendens eos eſſe peccatores. Et alia peccata eorum dimittens hoc quod præ manibus erat, quod adhuc agere volebant adducit in medium, & ait. [Scio quia filij Abrahæ eſtis; ſed quæritis me interficere,] quaſi dicat, ſi cognatione gloriamini, & vitam oſtendere oporteret.

Quieſcibiliter, & paulatim proiicit illos à cognatione illa, & non dicit ſtatim, non eſtis filij Abrahæ iuſti; vos homicidæ; ſed non concorditer interim loquitur. [Scio quia filij,] vel ſemen Abrahæ eſtis,] Sed hoc eſt, quod quæritur, vnde addit redargutionem, quam intendit

f Sed quæritis me interficere] & ita degeneres vos probatis. Sed ne poſſet dici, quoniam iuſtè hoc quærebant: ideo ſubdit cauſam.

g Quia ſermo meus non capit in vobis.] *Chryſoſtomus.* Qualiter igitur ait, *ſuprà eodem* quod credebant in eum.

Sol. Tranſpoſiti erant rurſus,ideo & valde eos tangit: non dixit, non capitis ſermonem meum; ſed, non capit meus ſermo in vobis. Per hoc altitudinem doctrinæ ſuæ oſtendens, quaſi dicat, vos quæritis me occidere,quia alta dico de me, cum potius honorare me, & colere oporteret;vt vos illa alta poſſetis dicere.Sed quia poſſent dicere: Tu à temetipſo loqueris: ideo non capit in nobis ſermo tuus. Ideo ſubdit.

i Ego quod vidi apud Patrem [loquor]non à memetipſo ſingo.

m Et vos, quæ vidiſtis, &c.] quaſi dicat, ſicut ego & à verbis, & à veritate oſtendo Patrem:ita & vos à rebus. Non enim eandem ſubſtantiam habeo ſolum, ſed eandem veritatem habeo Patri. *Aug.*

g Sermo meus non capit in vobis,] quia non capitur à corpore veſtro.Sermo enim Dei eſt, vt hamus, qui capit dum capitur.

Vnde *Iob* 40. d. Nunquid poteris extrahere Leuiathan hamo? Item ſermo Domini rete eſt, vnde deberet omnes capere. Et ideo mirum eſt,quod illi non capiebantur, ſed nimis inhærebant luto. *Ier. c.* 16. c. Ecce ego mittam piſcatores multos, & piſcabuntur eos. *Tren.* 1. c. Expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorſum, id eſt, ad ea quæ poſueram retrorſus. *Mat.* 13. f. Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare,&c. Item *Luc* 4 a. Duc in altum & laxate retia in capturam *Inf.* 21. b. Mittite in dexteram nauigij rete,&c. Vel.

h Non capit in vobis,] id eſt,non conuenit, vel congruit vobis. Et ſic ſumitur *Luc.* 13.g Non capit prophetam perire extra Ieruſalem. *Gl.* id eſt, non conuenit. Vel. [Non capit] ſecundum communem modum loquendi, quo dicitur: Res iſta non poteſt capi in arca iſta. *Eccl.*21 c.Cor fatui quaſi vas confractum omnem ſapientiam non continebit. Et tamen bene deberet capere, quia [Ego, quod vidi apud Patrem meum] [loquor,] id eſt, veritatem, quæ ego ipſe ſum manifeſto. Vel ſic.

i Ego, quod vidi, &c.] quaſi dicat, ita dicitis, quod vos filij Abrahæ; ſed ſignum filiationis non habetis, ſcilicet loqui ea, quæ filius diſcit à Patre. *i* Ego, quod vidi]per æternam generationem recipiendo naturam ſibiipſi in ſapientia ſufficientem.

k Apud Patrem] meum. Præpoſitio notat æqualitatem, & diſtinctionem filij à Patre.

l Loquor] in mundo.

m Et vos, quæ vidiſtis apud patrem veſtrum]diabolum cuius filij eſtis imitatione, & quod eius ſuggeſtione in mentem concepiſtis, & reuoluiſtis.

n Facitis.] id eſt, opere implere diſponitis. In hoc iam innuit alium patrem, quàm Abraham,cuius filij ſunt non naturâ, ſed imitatione. Vnde propter hoc magis adhærent, vt ſe dicant filios Abrahæ. Et hoc eſt.

o Reſponderunt, & dixerunt ei.] *Auguſtinus.* Quia arguit eos facere mala opera patris, fatentes patrem ſuum Abraham, prouocant aliquid mali dicere contra Abraham, vt ſit eis occaſio faciendi, quod volebant. Vnde dicunt.

p Pater noſter Abraham eſt,] quaſi quid contra iſtum dicis? ſed Dominus & Abraham laudat, & illos degeneres probat, oſtendens de qua filiatione intelligat.

Vnde ſequitur. *q* Dicit eis Ieſus: Si filij Abrahæ eſtis,] vt vos iactatis:

ſ Opera Abrahæ facite,] id eſt, factis probate vos eſſe filios veros, non verbis. Vel ſi filij eſtis eius, ſecundum carnem ſitis per imitationem. *Moraliter.*

A Credidit

r Si filij Abrahæ eſtis, &c.] Moraliter. Notandum, quod Dominus oſtendit ſuperius per opera eorum, quod non erant filij Abrahæ, neque filij Dei: quia filiatio probatur per operationem. Vnde dicit: [Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite.] Primum opus Abrahæ, & filiorum promiſſionis, eſt egreſſus de terra, cognatione, & domo. *Gen.*12.a. Egreſſus eſt Abraham, ſicut præceperat ei Dominus. Hoc autem eſt, dimittere peccatum.

Vnde *Ier.*51.a. Recedite de medio Babylonis. Et *Iſ.*52. c. Recedite, recedite,exite inde, pollutum nolite tangere. Sed *Mich.c.*1.c. Non eſt egreſſa, quæ habitat in exitu, quaſi dicat, licet in exitu vitæ ſuæ ſit, id eſt, in ſenectute; tamen non recedit à peccatis.

Vnde *ſup. eod.*c. In peccato veſtro moriemini. Secundum opus eſt, quod nomen Dei inuocat, & altare ædificat. *Gen.*12.c. quia debet orare & interpellare miſericordiam Dei, & eum coadiuuet ad egrediendum, & gratias agere de bono propoſito dato.

Vnde *Gen.* 8.d. Noë poſtquam euaſit diluuium,hoſtias immolauit Domino. Tertium eſt, quia Sarai diſſimulat eſſe vxorem ſuam, & habet pro ſorore: *Gen.c.*12.c. Sarai eſt affectio, quæ omnia vult trahere ad ſe. Sed hanc debemus habere pro ſorore, & non eam cognoſcere, vt ſequamur affectionis voluntatem, nec fœcundemus eum operibus carnis. *Eccleſiaſtici decimooctauo* d. Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Quartum eſt, quod Loth declinat: *Geneſ.* 13. c. id eſt, conſortia malorum vitat, quia qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit ſuperbo,induet ſuperbiam:*Ec.*13.a.Et *Pſ.*105.Habitauerunt inter Gentes,& didicerunt opera eorum. 1.*Cor.*15. c.Corrumpunt bonos mores colloquia mala.Quia ex conuictu trahuntur mores. *Pſalm.* 17. Cum ſancto ſanctus

* eris,&c.

Credidit enim Abraham Deo. *Gen.* 15. b. *Rom.* 4. a. *a* Nunc autem quæritis, &c.] quasi contraria opera ei faciatis, in quo probamini non esse filij Abrahæ. Et dicit [quæritis] in quo notatur studium eorum. *Ps.* 13. & 52. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Hic etiam tangis corda eorum, vt ex hoc experimentū habeant, quia ipse est verus Deus, qui solus corda intuetur.

a Nunc autem quæritis me interficere *b* hominē, *c* qui veritatem vobis locutus sum, *d* quam audiui à Deo: *e* Hoc *f* Abrahā nō fecit. *g* Vos facitis opera patris vestri. *h* Dixerunt itaque ei:

b Hominem] cui compati tenetis. Et ne dicant, quia propter hoc quod violat legem, & sabbatum quærunt occidere, subdit.

c Qui veritatem, &c. som,] ideo debuistis grati esse, & pro veritate, & vtilitate, quia [vobis,] id est, ad vtilitatem vestram loquor, in quo notatur malitia, & ingratitudo. *Ps.* 108. Pro eo, vt me diligerent, &c. *Ps.* 37. Retribuebant mihi mala pro bonis. *Ier.* 17. d. Nunquid redditur pro bono malum, &c. patet etiam hic, quod expressè veritatem impugnabant, & peccabant peccato in Spiritum sanctum, secundum illam speciem, quæ est impugnatio veritatis agnitæ. Sed ne dicant, quod à se fingit, quæ dicit, quod non sua, sed Patris auctoritate. Et hoc est.

d Quam audiui à Deo,] id est, quam nascendo accepi à Patre. *Chrysostomus.* Quam veritatem? Quoniam par est Patri, propter hoc eum volebant interficere, vel [veritatem] quia eos arguebat. *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem in porta, &c *Prou.* b. 15. Non amat pestilens, &c. Tullius de amicitia. Obsequium amicos, veritas odium parit.

e Hoc] id est, consimile.

f Abraham non fecit,] cuius filios vos dicitis. Etsi enim aliquos interfecit; non tamen innocentem, & iustum. Sed est vobis alius Pater, cuius opera facitis. Vnde sequitur.

g Vos facitis opera Patris vestri.] Non dicit cuius patris, sed significat quod diaboli, & non Abrahæ. *Chrys.* Quæ sunt opera Abrahæ; Mansuetudo, humilitas, obedientia, fides. Vos è contrario estis immisericordes, crudeles, infideles.

Moralit. Moraliter. Nota, quod isti gerunt personam quorumdam gloriantium de genere suo; cum tamen habeant mores, & opera Dæmonum, non suorum parentum. De quibus dicitur *Os.* 9. c. Gloria eorum ab vtero, quia à tali matre: & à conceptu, quia à tali patre: & partu, quia in natiuitate mea fuit ille Episcopus & consimilia. Vel à partu, id est, à consanguinitate. Sed contra tales dicit *Origen.* Vilis nobilitas quæ in locis turpibus generatur. *Iob* 17. d. Putredini dixi, &c.

Et propter hoc dicit Dominus per *Malac.* 2. b. Nunquid non Pater vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisque vestrûm fratrem suum, violans pactum, &c. Et *Senec.* Nobilitas nihil aliud est, quàm diuitiæ inueteratæ. *Deut.* 33. a. Qui dixerit patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis, &c. His etiam dicit Dominus [si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite,] quasi dicat, si ingenui estis carne, ingenui sitis mente. Hoc etiam debet dici nobilibus quod habeant memoriam honorum antecessorum suorum. *Is.* 51. a. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram matrem vestram: quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum. *Ieron.* Nihil aliud video in nobilitate appetendum, nisi quadam nobilitate astringat, ne à maiorum probitate degeneret. *Eccl.* 40. e. erubescite à patre, & à matre de fornicatione, id est, propter honorem patris & matris. Vel ne degeneretis. Vnde *Exod.* 28. b. Portabitque Aaron nomina eorum, id est, duodecim Patriarcharum super humerum ob recordationem, videlicet, vt non degenerent à factis eorum bonis. Hæc est tota vtilitas generositatis. Sequitur de litera.

h Dixerunt itaque ei,] iam intelligentes non de origine carnis, sed de vita hominum loqui.

Moraliter.

A Nos

* eris, &c. Quintum opus est, quod de Regibus quatuor triumphat. *Genes.* 14 id est, dæmonibus, vel tentationibus quatuor, quas habes super *Ps.* 90. A sagitta volante in die, &c. Diabolus enim iustos impugnat. *Eccl.* 2. a. Fili, accedens, peccatum relinquendo, ad seruitutem Dei, orando, sta in iustitia, carnis concupiscentias refrænando & in timore cautelæ cauens scilicet à malorum consortio, & præpara animam tuam ad tentationem, hoc est quintum. *Ezech.* 3. e. Assumpsit me Spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ.

Sextum opus est, quod decimas dedit Melchisedech post victoriam, vt dicitur *Gen.* 14. d. & *Heb.* 7. a. Sic nos debemus attribuere Deo victoriam tentationum.

Vnde filij Israel post victoriam Ægyptiorum cecinerunt: Cantemus Domino, &c. *Exod.* 15. *Ps.* 113. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. *Deut.* 32. d. Sed propter iram inimicorum distuli, ne fortè superbirent hostes eorum & dicerent: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. Septimò, offert boues, & animalia. *Gen.* 15. b. quia debet habere promptam voluntatem seruiendi Deo, & corpore, & anima post victoriam. Corpore.

Vnde *Rom.* 12 a. Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora Deo Et anima Vnde *Ps.* 118. Anima mea in manibus meis semper, id est, parata, vt offeram eam. *Sap.* 3. a Iustorum animæ in manu Dei sunt, sicut oblatio in manu Sacerdotis. *sup.* 4. d. Spiritus est Deus, &c.

Octauò, spem prolis concipit, & Ismaelem generat: *Gen.* 16. d. Per quam significatur timor, qui concipitur per hæc prædicta. Et bene per Ismaelem significatur timor, quia de eo dicitur *Gen.* 16. c. Manus eius contra omnes & & manus omnium contra eum: quia filius Dei per adoptionem timere debet omnia, tam bona, quàm mala opera, secundum illud *Iob* 9. a. Verebar omnia opera mea. Ideo dicitur *Ec.* 1 b. Initium sapientiæ timor Domini, & cum fidelibus in vulua concreatus est, & cum electis fœminis graditur, &c.

Nonò circumcidit se cum tota familia sua: *Gen.* 17. d. quod fit per circumspectionem: quia qui timet Deum, nihil negligit. *Eccles.* 7. c.

Item *Eccles.* 15. a. Qui timet Deum, faciet bonum. *Ier.* 4. a. Circumcidite Domino præputia cordium vestrorum viri Iuda.

Decimò, cum Domino epulatur, quando inuitat Angelos ad conuiuium: *Gen.* 18. a. quod est, quando incipit delectari in Domino post hæc prædicta. *Prou.* 15. b. Secura mens quasi iuge conuiuium. In hoc conuiuio mutatur aqua in vinum. *sup.* 2. b. Hoc conuiuium parat Assuerus: *Esther.* 1. a.

Item *Luc.* 15. g. Hoc epulari oportebat, & gaudere, &c.

Vndecimò, duo ei secreta reuelantur, videlicet subuersio Sodomorum, & quod haberet filium Isaac Per quod intelligitur, quod Dominus Sanctis apertius declarat, & pœnas malorum & gaudia sua, & suorum. Et propter hæc duo dicitur *Is.* 24. c. Secretum meum mihi, &c Et *inf.* 15 b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quæ audiui, &c. scilicet præmia bonorum, & tormenta malorum. Duodecimò, Saram vxorem suam adhuc fingit sororem, quia timet Abimelech, & in occulto locatur cum ea. *Gen.* 20. a. quia non debemus tantum abstinere ab operibus concupiscentiæ, sed etiam à bonis coram hominibus ne amittamus ea per inanem gloriam: sed in occulto debemus ea facere, & tunc nascitur ei Isaac, id est, risus, id est, spes æternorum, & desiderium, & dilectio, & Ismael, id est, timor eiicitur, quia charitas foras mittit timorem. 1. *Ioan.* 4. d, *Gal.* 4 d. Eiice ancillam, &c. *sup. eod.* Seruus non manet in domo in æternum. Præcipitur autem Isaac, i. risus spiritualis immolari, id est, reprimi, ne luxuriet per præsumptionem. *Gen.* 22. a. Vnde *Eccl.* 7 a. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij, &c. Tamen non immolatur Isaac, sed aries: quia quod spirituale est, in gaudio remanet; sed carnalitas, quæ aliquando admiscetur, & leuitas, vel ineptitudo præsumptionis mactatur. Et ita impletur, quod dicitur *Prou.* 14. b. Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur alienus, vel extraneus. Et tunc moritur Sara, i. concupiscentia ex toto extinguitur, secundum illud *Gal.* 2. d Viuo ego, iā non ego Et deinde coniungitur Isaac cum Rebecca, i. cum patientia, vt sit voluntaria sustinentia & expectatur in spe vita æterna, secundum illud *Iac.* vlt. b. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum, i. dotem animæ, & serotinum, id est, dotem corporis, quod serò datur, i. in fine. Ad vltimum iungitur Abrahæ Cethura, quæ interpretatur copulata, & significat contemplationem, quæ tanto vinculo viro contemplatiuo coniungitur, vt nunquam recedat ab eo sicut nec ista ab Abraham Vnde *Luc.* 10. g. Maria optimā partē elegit, quæ non auferetur ab ea. Et tūc moritur Abrahā carni, animo, secundū illud *Col.* 3 a. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo

A a Nos ex fornicatione sumus nati,] quasi dicat, tu dicis, quod non sumus imitatores Abrahæ. Sed hoc falsum est, quia non sumus ex idololatris; sed vnum colimus Deum, sicut Abraham. Vel sic, secundum *Int.* Etsi non simus omnino similes Abrahæ; tamen idololatriæ non sumus, & semper vnū Deum colimus. Et hoc est.

a Nos ex fornicatione non sumus nati. Vnum b patrem habemus Deum. Dixit c ergo eis Iesus, Si Deus Pater vester esset d diligeretis vtique me. e Ego enim ex Deo processi, & f veni: g Neque enim à meipso veni, sed ille me misit. h Quare loquelam meam non cognoscitis? i Quia non potestis k audire sermonem meum. l Vos ex patre diabolo estis, m & n desideria patris vestri vultis facere. o Ille homicida p erat ab initio, q & in r veritate non f stetit, t quia veritas nō est in eo. Cum u loquitur mēdacium, x ex proprijs loquitur

b Vnum Patrem habemus Deum,] non plures Deos. Et nota quia vsu Scripturarum sciebant fornicationem spiritualiter dici, cum anima falsis dijs subijcitur, sicut habetur *Sap.c.* 14. b. Initium fornicationis &c. Et *Ier.c.*3.c. Mœchata est cum ligno & lapide. Et quia Dominus nihil dixerat contra Abraham, modò dicunt se Patrem habere Deum; vt per hoc aliquam occasionem contra ipsum inueniant. *Gl.* Sicut præostendit de Abraham: ita nunc ostendit Deum non esse Patrem, quia non cognoscunt Filium quem misit, nec diligunt. Vnde subditur.

c Dixit ergo eis Iesus: Si Deus Pater vester esset,] id est, si eum tanquam Patrem honoraretis, & amaretis.

d Diligeretis vtique me,] cum sim omnino idem Deus cum illo.

Vel sic arguit. Si Deus Pater vester esset: diligeretis eum: ita cum idem omnino sim cum eo, & diligeretis me:

Sed non diligitis eum, quia non diligitis me, qui sum idem illi: Ergo non colitis eum. Et subdit duas causas, quare deberant eum diligere. Quia eiusdem substantiæ est cum Patre.

e Ego enim ex Deo processi] per generationem æternam, habens eandem essentiam ab eo.

Item per missionem temporalem in carnem. Vnde subdit.

f Et veni] in mundum, in carnem, quasi dicat, si diligeretis Dominum, diligeretis & nuncium, secundum quod solet dici vulgariter. Qui me diligit, & canem meum diligit.

g Neque enim à meipso veni] tantum, id est, non sum sine genitore; secundum quod Deus: nec inquantum homo, sine mittente, [sed ille me misit.] Sed quia possent dicere: hoc nescimus; ideo ostendit, quod per verba eius deberent cognoscere, sed nolunt. Vnde dicitur.

h Quare loquelam meam non cognoscitis,] id est, non intelligitis ea quæ dico? Et subdit causam.

i Quia non potestis.] *Chr.* id est, non vultis.

k Audire,] id est, cum perscrutatione intelligere, [sermonem meum,] quasi dicat, inuidia vestra & voluntas maligna & terrena, est causa, quare non cognoscitis cælestia verba.

Is. 6. c. Audite audientes, & nolite intelligere. Et subdit: Incrassatum est cor populi huius, per carnalem intelligentiam.

Item simile *Act.*7.g. vbi dicitur quod continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum. Et *sup.* Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum, scilicet, Stephanum. Vel. [Non potestis] tales quales nunc estis. [Audire,] credere. Vel aliter, vt sit sensus, quod non intelligebant ea, quæ dicebantur: quia nec audire ea poterant, sed cum grauitate ea audiebant. Grauis enim erat eis, & ad videndum, & ad audiendum *Sap.c.*2.c. Et non possunt libenter homines discere, nisi libenter audiant, & diligant Magistrum. Et nota quod sermo Domini requirit, vt audiatur intelligendo, & obediendo.

De primo *Eccl.c.*5. c. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. De secundo *inf. capite decimo* e. Oues meæ vocem meam audiunt. Quia verò sine contradictione probauit, quod non sunt filij Abrahæ, nec etiam Dei, & quia iam inuenerat alium eos patrem habere, quam Abraham, vel Deum: ideo consequenter acrius eos arguens tanquam obstinatos apertè determinat, de quo patre intelligat, dicens.

l Vos ex patre diabolo estis, &c.] quasi dicat, ideo me non auditis, quia ex diabolo estis, filij eius, non nascendo, vt Manichæi dicunt, sed imitando. Vnde & alibi Iudæis dicitur. Pater tuus Amorrhæus, &c. *Ezech. cap.*16 a. *Chrysostomus.* [Vos ex patre diabolo estis, & desideria,] non Dei, non Abrahæ, vt vos iactatis, sed diaboli filij estis. Et hoc probat argumentando. m Et,] id est, quia.

n Desideria patris vestri vultis facere] me scilicet, occidere. Hoc enim, id est, occisiones meditari, diabolicæ malitiæ est. Item mentiri diabolicum est. Item odire eum, qui non læsit, diabolicū est: quæ omnia facitis, sicut postea ostenditur. Et nota, quod non dicit, opera eius, sed, desideria eius vultis facere ostendens, quoniam & ille & hi vehemēter ab occisionibus possidentur, & vehementer nocere volunt. Et quoniam inuidia erat causa, neque enim habens aliquo incusare, Adam interfecit, sed inuidens solum, ita & isti Christum: Vnde & ostendit, quæ sunt desideria diaboli, & eorum, scilicet, homicidium, mendacium, & odium veritatis. Et vt ostendat quod illum imitantur, aperit qualis est diabolus, dicens. 1.Ioan.3.b.

o Ille homicida] spiritualis.

p Erat ab initio] hominis, scilicet, siue ex quo fuit qui posset occidi. 1.*Ioan.*3.b. Ab initio diabolus peccat. *Aug.* Nota homicidam, non solum, qui ferro, sed & qui verbo occidit, vt diabolus primos parentes. Vnde *Ps.*56. Lingua eorum gladius acutus. Vel. [Ab initio,] id est, in septenario dierum, quod dicitur quasi initium mundi, & temporis. Vel [Ab initio,] id est, initiali plaga mundi, & orientali.

Simile *Genes.*2.b. Plantauerat Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio. Vel [Ab initio] creationis suæ dictus est homicida suiipsius, quia dicitur homo: *Mat.*13.d Inimicus homo hoc fecit. Dicitur enim homo ab homine deuicto, sicut Paulus sic dictus est à Paulo Si ergo.

q Et in veritate non stetit,] quasi dicat, sicut homicida, ita & mendax est, quia hominem quem occidit, mendacio seduxit, dicens: Eritis sicut dij, &c. *Gen.*3.a. Et ostendit radicem mendacij.

t Quia veritas non est in eo,] quasi dicat, in veritate non stetit; sed in falsitate, quam homini suasit, quia falsus erat in se. Ex falsitate enim concepta in se falsitatem protulit, loquens homini per serpentem. Vnde sequitur.

u Cum loquitur mendacium] suadendo, sicut tunc homini.

x Ex proprijs loquitur] quia non aliunde habet, sed à se concepit. Vel sic lege

r In veritate non stetit,] id est. in innocentia, vel in rectitudine naturæ non permansit, vel in Deo, qui est veritas. Et hoc: t Quia veritas non est in eo,] id est, quia ipse Deus, qui est veritas, non fuit in eo, id est, quia eum repulit, & ab eo discessit, quasi dicat, ideo rectitudinem naturæ amisit, quia à Deo qui est veritas recessit: perdidit suam veritatem, quia à summa veritate recessit: & quia à sua veritate ceciderat, homini in rectitudine naturæ existenti inuidit, & occidit. Vnde hoc ordo verborum ostendit.

o Ille homicida erat ab initio,] & ideo homicida.

q Et,] id est, quia. r In veritate] in qua fuit conditus.

f Non stetit,] quia nec diu fuit in cælo. Et quare non stetit t Quia veritas non est in eo.] *Aug.* Recedendo à veritate, non habet veritatem. Vel sic.

r In veritate non stetit,] id est à via recta, vel à Deo cecidit, vt sit liptote Et quod hoc verum sit, patet quotidie:

r Quia veritas non est in eo.] Semper enim decipit, quantum potest. Et bene dico, quod non est veritas in eo, sed. u Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur,] quia non aliunde habet, sed à se, postquam A cecidit Aliter.

Vel sic. o Ille homicida,] hoc quantum ad alios; quantum ad se autem, r In veritate non stetit,] quam perceperat, secundum illos, qui dicunt, quod creatus erat in gratuitis. Vel percepturus erat secundum horum contrarios.

f Non stetit] id est, non perseuerauit. Ne autem putetur quod ideo non stetit, quia Deus sibi non dedit, subdit causam ex parte ipsius diaboli. t Quia veritas in eo non est] id est, in eo fuit causa defectus à veritate, non in Deo. Et sumitur hic veritas largè pro rectitudine vitæ sola mente perceptibili. Et quia defectus veritatis fuit ex parte sua: ideo suum proprium fuit mendacium. Et ideo.

u Cum loquitur mendacium] defraudando hominē x Ex proprijs

a cecidit à veritate, vnde subditur: *a* Quia mendax est,] Et non solum mendax, sed.

b Et pater eius,] id est, mendacij. *August.* Mendacij, quod loquitur, pater est: quia ipse genuit mendacium suum, & hoc est de propriis loqui, [& pater eius,] *Chrysost.* Ille enim parturiuit mendacium primus, *Gen.* 3. a. Quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij. Et ipse primò vsus est mendacio, vt proprio, nam homines vtuntur quidem, non vt proprio, sed de alieno.

2. q. 7. c. testes, de haereticis, c. cum ex iniuncto.

a quia mẽdax est, *b* & pater eius. *c* Ego autem si veritatem dico, *d* non creditis mihi. *e* Quis ex vobis arguet me de *f* peccato? *g* Si veritatem dico, *h* quare vos non creditis mihi? *i* Qui ex Deo est, *k* verba Dei audit. *l* Propterea vos non auditis, *m* quia ex Deo non estis. *n* Responderunt igitur Iudaei, & dixerũt ei: *o* Nõne benè dicimus nos, *p* quia Samaritanus es tu, *q* & Daemonium habes? *r* Respondit Iesus: Ego Daemonium non habeo,

Augustin. Diabolus mendax est, & pater mendacij. Nam tu fortè mendax es, quia mendacium loqueris, sed non es pater eius. Si enim quod dicis, à diabolo accepisti, & Diabolo credidisti, mendax es, sed pater mendacij non es. Ille verò, quia non aliunde accepit mendacium, quo mendacio tanquam veneno serpens hominem occideret, pater est mendacij, sicut Deus Pater est veritatis.

e propriis] adinuentionibus, scilicet, loquitur.

Aliter. *a* Quia mendax est.] Habitum notat: quia rectitudinem veritatis, quam semel abiecit actu, semper abiicit voluntate.

b Et pater eius,] scilicet, mendacij, quia ipse primò adinuenit illud. Sequitur.

c Ego autem, &c.] Per contrarium probat dictum suum: quia qui amant mendacium, secundum quod huiusmodi, odiunt veritatem, & ideo dicit: Ego autem si, id est, quoniam veritatem dico, &c. Et non habetis aliam causam non acquiescendi.

d Non creditis mihi,] quia, scilicet, inimici estis veritatis, & ita probatis vos esse filios Diaboli mendacis, non Dei. Ne autem possint dicere, quòd licet veritatem dicat; tamen non est speciosa laus in ore peccatoris, ideo praeueniens hoc subdit. *Eccl. 15. c.*

e Quis ex vobis arguet me de peccato] vel sic continua, quia possent dicere se non esse homicidas, neque mendaces, sed ideo eum persequi, quia peccator erat, & facinorosus: ideo dicit: Quis ex vobis arguet me de peccato, q. d. quare vultis me interficere, ex quo non potestis me de peccato arguere? Vel. Quis ex vobis arguet me de peccato, sicut ego arguo vos, & patrem vestrum? & cum nullus possit arguere vitam, quare non recipitis doctrinam? Et hoc est.

g Si veritatem dico.] id est, me veritatem manifesto, vel veram doctrinam, vt homo.

h Quare vos non creditis mihi,] veritati, nisi supple, quia estis filij Diaboli mendacis? Vnde non ignorat, sed manifestat malitiam eorum, vt saltem confusi redeant ad veritatem, & liberentur.

i Qui ex Deo est] non natura, sed fide, & gratia.

k Verba Dei audit,] id est, amat, & cum deuotione recipit. Secundum quod solet dici: Qui diligit Regem, diligit eius legem. Et ex hoc includit, quod intendit, scilicet, quod sint filij Diaboli.

l Propterea vos non auditis,] id est, auditui tradere, vel obedire contemnitis.

m Quia ex, &c.] id est, quia ex Diabolo estis, non per naturam, sed per malitiam. Et hoc non ex parte Dei, sed ex parte vestra, qui non vultis esse ex Deo: quia eius gratiam, & quem ipse misit, abiicitis. *Ecclesiast.* 3. d. Auris bona cum omni concupiscentia audit sapientiam. Nota, quod hic quasi subit Dominus iudicium cum homine, dicens.

e Quis ex vobis arguet me, &c.] Vnde *Iob* 31. b. Si contempsi iudicium subire cum seruo meo, &c. *Isa.* 5. a. Iudicate inter me, & vineam meam, &c. *Isa.* 43. d. Reduc in memoriam, & iudicemur simul. *Psalm.* Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris Christus enim non potest argui de peccato, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, 1. *Pet.* 2. d. *Iob* 25. a. Nunquid iustificabitur homo comparatus Deo? *Psalm. 50.*

Item *Iob* 21. d. Quis arguet coram eo vias eius?

f De peccato] auaritiae, à quo Doctor debet se excutere, sicut Samuel 1. *Reg.* 12. a. & Moyses *Num.* 16. c. *Iob* 15. d. Ignis deuorabit tabernacula eorum, &c. Vel de peccato superbiae, vel concupiscentiae. Contra superbiam, & honorem dicit posteà. Inhonorastis me. Contra delectationem carnalem dicitur: Tulerunt, &c. in eum. Contra copiam & auaritiam dicitur: Nunquid tu maior es patre nostro Abraham qui, scilicet, habuit aurum, & boues. Nota, quod Praedicator primò debet ostendere vitam bonam. Vnde: Quis ex vobis arguet me, &c. Et posteà debet ostendere sanam, & veram doctrinam. Vnde sequitur: Si veritatem dico, &c. Sicut *Iob* 24. d. Quis me potest arguere? Item *Iob* 6. d. Cum nullus ex vobis sit, qui possit arguere me.

h Quare vos non creditis mihi?] Propter tres rationes non credunt, quia nutriti sunt in mendaciis. Vnde sicut rusticus libentiùs comedit fabas, quàm gallinas: sic ipsi audiunt libentiùs mendacium, quàm veritatem. Vnde per contrarium dicitur *infrà* 18. g. Qui est ex veritate, audit vocem meam. Item *Numer.* 11. Iudaei repudiabant manna dulcissimum cibum, quia nutriti erant de alliis Aegypti. Secunda ratio est, quia eorum affectus est ad aliud inclinatus, & ad idem inclinat rationem, & intellectum, & ita non recipit veritatem. Vnde *Iob* 31. a. Per contrarium: Si secutus est oculus meus cor meum, id est, intellectus affectum. Tertia ratio est, quia veritas contraria est eis. Accusat enim eos de malis. Vnde *suprà* 3. c. Qui malè agit: odit lucem, &c. *Mat.* 5. d. Esto consentiens aduersario tuo: id est, Scripturae. Sequitur. *De praesumpt. c. nonne. Sup. 7. c. & Infrà 10. d.*

n Responderunt igitur Iudaei, & dixerunt ei.] *Aug.* Quia conuicti sunt non esse filij Abrahae, vel Dei, sed Diaboli, ingerunt conuitia. Et hoc est.

o Nonne benè dicimus nos,] id est, verè, & iustè.

p Quia Samaritanus es tu,] Samaritanus, id est, odiens nos, tanquam Samaritanus & ideò talia dicis nobis.

q Et Daemonium habes,] id est, insanus es: & ideò talia dicis de te, te exaequans Deo, quod est insanum; & absurdum. Vel, *p* Samaritanus,] id est, peccator, & inscius in lege. Et hoc dicunt, quia videbatur obloqui legi. *q* Et Daemonium habes,] id est, arrogans, sicut diabolus. Et nota, quòd dicitur, Benè dicimus: *Chrysostomus.* Nusquam dicit Euangelista superiùs, quòd eum vocauerunt Samaritanum: Sed intelligendum est hoc ab eis multoties dictum esse. Item nota, quod quasi quaerendo hoc maximum conuitium dixerunt, quasi supponentes certum esse, & ideò quaerunt per, Nonne, cui consueuit semper affirmatiua respondesi. Sed humiliter & patienter. *Chrys. accipit pro eodem Samaritanum, & daemoniacum dicere, id est, insanum.*

r Respondit Iesus,] dicens: [Ego Daemonium non habeo.] Ad primum non respondet, attendens interpretationem, & significationem nominis, quia Samaritanus interpretatur custos, & ipse custos est. Vnde *Psalm.* 120. Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israël. Et *Isaia* 21. c. Custos quid de nocte, &c. Aliud autem, vt falsum negat, sed vt patiens conuitium non reddidit, secundùm illud *Roman.* 12. d. Nulli malum pro malo reddentes, &c. Vnde hic in duobus nos instruit. Primò, scilicet, quia cùm crimen nobis imponitur, non debemus leui excusatione nos expurgare, ne pereat fama, quae necessaria est propter proximum. Secundum est, quia iniuriam Dei debemus omnibus modis vindicare, nostram autem patienter tolerare. Et ideò durè reprehendit eos, cum dicebant se esse filios Dei: hic autem remissè loquitur. Vnde *Chrysostom.* Cùm dicerent *suprà eodem*: Patrem habemus Abraham, & Deum, vehementer eos tetigit, & increpauit; hic autem quando vocant eum Daemonium habentem, remisso vtitur sermone, & humili, per hoc erudiens nos, quae ad Deum sunt vindicare: quae vero ad nos, despicere, & non curare. Vnde *Matth.* 16. d. Vade retrò, Satana, in prioribus non increpauit. Item in hoc, quod vnum negat, aliud non negat, dat nobis formam, quod si improperetur nobis paupertas, vel vilitas, non debemus defendere, nec tanquam contumeliam reputare; sed si peccatum imponatur, possumus nos simpliciter, & humiliter, & benignè excusare, & defendere. *Chrysost.* Si dixerit te inopem, deride: si dixerit te pauperem, deride: si dixerit te insipientem, geme, non pro te, sed pro illo. Item Dominus non negauit se esse Samaritanum: quia omnes benè sciebant, quia Iudaeus erat. Nec de hoc dubitabant, licet hoc contumeliosè dicerent. Item non reputauit hoc opprobrium, nec negauit ne significare videretur, quòd ipsi essent despiciendi, sicu. Iudaei putabant. Neminem enim despicit Christus, qui dicit: Non veni vocare Iustos, sed peccatores, *Matth.* 9 b.

a Sed honorifico Patrem meum,] quasi dicat, non curo de vestra contumelia, quia non curo de mea gloria, sed Patris. *Hieron.* Qui non quærit gloriam, non sentit contumeliam. Vel sic: Licet reputetis me dæmoniacum, quia Patri me comparo, Sabbata eius violans, & me ei exæquans, & in eum blasphemem, vt dicitis; tamen non est ita, sed honorifico eum, auctoritatem ei in omnibus attribuens.

b Et vos inhonorastis me] q.d. facio, quod debeo, Patrem honorans, ne arrogans vobis videar; sed vos non facitis, quod debetis, quia inhonorastis me per falsa opprobria, qui me deberetis honorare, saltem propter hoc quod honoro Patrem. Minus dicit, & plus significat, inhonorastis me, id est, contumelias intulistis. Vel aliter.

a sed honorifico Patrem meũ, *b* & vos inhonorastis me. *c* Ego autem non quęro gloriam meá. *d* Est, qui quærat, *e* & iudicet. *f* Amen, amen dico vobis, *g* si quis sermonem meum seruauerit, *h* mortem non † videbit in æternum. *i* Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus, *k* Quia Dæmonium habes. *l* Abraham mortuus est, & Prophetæ; *m* & tu dicis: *n* si quis sermonẽ meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. *o* Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, *p* qui mortuus est? Et *q* Prophetę mortui sunt, *r* quem te ipsum facis? *s* Respõdit Iesus: Si *t* ego glorifico meipsũ, gloria mea nihil est. *u* Est Pater meus, qui glorificat me, *x* quem vos dicitis, *y* quia Deus noster est:

al. † gustabit.

G

a Sed honorifico Patrem meum.] *Chrys.* in hoc, scilicet, quod dicebat non decere eos Deum Patrem vocare, homicidas existentes, Patrem honorabat.

b Et vos inhonorastis me,] quia, scilicet, honorifico Patrem, quasi dicat, Patri debetis noxas huius contumeliæ, quia pro illo hæc audio. Et vt omnimodam humilitatem prætendebat, dicit.

c Ego autem non quæro gloriam meam,] supple, nunc in præsenti, quasi dicat, licet contumelias inferatis; ego tamen non vindico eas, sicut homines gloriam amantes, qui contumeliis illatis malum reddunt, sed Patri reseruo, secundùm illud *Roman.* 12. d. Mihi vindictam, & ego retribuam. Et hoc est, quod dicitur.

Deut. 32. *c.*

d Est qui quærat] gloriam meam, Pater, scilicet.

e Et iudicet,] id est, vindicet suo tempore meam contumeliam. Et hoc dicit, vel prædicando, ved iustitiæ Patris concordando. Puniuit enim Pater peccatum eorum, in captiuitatem eos trahendo, & iustam pœnam excæcationis eis infligendo. Vel secundùm *Augustinum.*

d Est, qui quærat, &c.] Duæ sunt tentationes. Vna probationis, de qua *Deuteron.* 13. b. Tentat vos Deus, &c. alia deceptionis, de qua *Iacob.* 1. b. Deus intentator malorum est. Sic & duo timores. Vnus quem charitas foras mittit. 1. *Ioan.* 4. d. Alter, qui permanet in sæculum sæculi, de quo *in Psalm.* 18. Sic & duo iudicia. Vnum damnationis, quo non iudicat Pater; sed omne iudicium dedit filio, *sup.* 5. d. Alterum discretionis.

Vnde *Psalm.* 42. Iudica me, Deus, & discerne causam meam. Secundùm hoc dicit.

d Est] Pater [qui quærat] gloriam meam.

e Et iudicet,] id est, discernat eam à vestra: quia vos secundum sæculum gloriamini, ego non; sed ea gloria, quam habui apud Patrem, antequam mundus esset, quæ est ab humana inflatione discreta.

f Amen, amen dico vobis, &c.] *Chrys.* q.d. ego non quæro gloriam meam, sed Pater, pro quo mihi infertur contumelia. Propter hoc ego omittens torquere vos modo ad admonitionem conuertor, & consilior hæc facere, ex quibus non solum supplicium effugiatis, sed & æterna vita fruamini. Quia.

g Si quis sermonem meum seruauerit] corde per sinceram fidem, ore per intrepidam confessionem, opere per deuotam conuersationem. *Chrysostomus*: Non solum fidem, ait, sed & vitam puram. Hoc est enim seruare, in memoria recondere, & in opus transformare, secundum illud *Psalm.* 102. Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.

h Mortem non videbit,] vel gustabit in æternum, id est, non experietur. Et loquitur de morte secunda, & æterna, quæ est vera mors. De qua *Apocal. capitulo vigesimo.* b. Beati, & Sancti, qui habent partem in resurrectione prima, in his non habet potestatem secunda mors.

Nota, quia mors æterna, dum nunquam transglutitur, semper necans, semper quasi est in gustu, & nunquam in digestione: per contrarium loquitur de bonis, quia mortem non gustabunt spiritualem. Et licet boni semper vitam gustent; tamen hoc non dicit, quia mali non ita habent oculum ad adeptionem boni, sicut ad euasionem periculi. Et constat, quòd mali erant, quibus loquebatur. Sed Iudæi verè mortui non intelligentes mortem æternam, putant dici de morte hac: vnde irascentes respondent. Et hoc est.

i Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus,] quasi hoc tuum dictum nobis signum est.

k Quia Dæmonium habes,] id est, quia insanus es. Sed si Dæmonium habet, vt dicit *Chrysostomus*, satis seipsos reprehendunt, qui dæmoniaco tam studiosè attendunt.

l Abraham mortuus est, & Prophetæ.] Prouocant eum, vt contra Abraham aliquid dicat.

m Et tu dicis, &c.] Naturalem mortem intelligunt, non de alia cogitantes. *Chrys.* sic legit.

n Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non considerabit.] *Suprà quinto*, d. dictum est. Vitam æternam habebit: hic autem dicit: [mortem non considerabit.] In quo notatur adeptio vitæ, & euasio pœnæ.

Simul autem, & per hoc ænigmaticè insinuat, quoniam nihil possunt ei facere. Si enim qui sermonem eius seruat, non morietur, multò magis ipse. Hoc vndique non intelligentes, & ipsi dicunt.

[Nunc cognouimus, quia Dæmonium habes. Abraham mortuus est, & Prophetæ mortui sunt, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum.] Hoc est qui sermonem Dei audierunt, mortui sunt: & qui tuum audiunt, non morientur?

o Nunquid tu maior es patre nostro Abraham,] qui tantus fuit, vt sibi daretur primitùs circumcisio, & facta est promissio terræ promissionis, & seminis, in quo benedicentur omnes Gentes.

p Qui mortuus est,] licet tantus fuerit.

q Et Prophetæ mortui sunt,] quibus Deus locutus est per seipsum. *Chrys.* O vana gloria, rursus ad cognationem Abrahæ defugiunt, & nimirum consequens erat dicere: Nunquid tu maior es Deo, aut qui te audiunt, maiores sunt, quàm Abraham, cui, scilicet, locutus est Deus. Sed non dicunt hoc, quia minorem esse, quam Abraham eum reputabant.

r Quem te ipsum facis,] id est, fingis, vel prætendis, qui dicis ex tuo sermone non mori cùm Abraham, & Prophetas scias mortuos. *Chrysostomus*: Superius dixerat, quòd mortuos erigit. *Suprà quinto*, d. Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius, quos vult, viuificat.

Hic autem dicit, quòd non considerabit mortem credere teneri à morte, ideò magis sæuiebant. Quid igitur illi?

r Quem te ipsum facis,] & hoc iniuriosè, quasi dicat, tu gratificas tibi ipsi, & te laudas. Ad hoc igitur.

s Respondit Iesus,] referens gloriam suam ad Patrem, de quo etiam est, quòd Deus est.

t Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est, [id est, si priuatam gloriam quæro separatam à Patre, gloria mea peccatum est.

Vel aliter secundum *Chrysost.* sicut illud *suprà* 5. e. Testimonium meum non est verum, ad illorum suspicionem dictum est, ita & hoc, nihil est, quoad vos, id est, pro nihilo reputatis.

u Est Pater meus, qui glorificat me] quasi dicat, vos arguitis me de insania, & de iactantia & arrogantia; sed ego non iacto me; sed Pater meus me ostendit in Baptismo: *Mat.* 3. d. In monte: *Matth.* 17. a. In operibus, & signis, & in Scripturis.

x Quem vos dicitis,] id est, de quo vos dicitis.

y Quia Deus noster est,] quasi non recentem Deum annuncio; sed illum, de cuius cognitione gloriari soletis.

Et percutit eos hic, quasi dicat, vos dicitis vos Deũ colere, & persequẽdo me, cũ ipse me glorificet, inter vos persequimini.

quimini eum. *a* Et non cognouistis eum] Patrem, vel Deum in operibus suis, quia de alia cognitione non reprehenduntur, [Non cognouistis] inquam, per fidē, quasi quasi dicat, iactatis vos de eo, quod Deus vester sit; sed eum ignoratis, quia ei, qui omnia pro eo & dicit, & facit, vt ipse glorificetur, iniuriamini, & missum ab eo non recipitis.

a & non cognouistis eum, *b* Ego autem noui eū: *c* Et si dixero, quia non scio eum: *d* ero similis vobis mendax. *e* Sed scio eum, *f* & sermonem eius seruo. *g* Abraham pater vester *h* exultauit, vt videret *i* diem meum: *k* vidit *l* & gauisus est. *m* Dixerunt ergo Iudæi ad eum: *n* Quinquaginta annos nondum habes; & Abraham vidisti? *o* Dixit eis Iesus: *p* Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, *q* ego sum. *r* Tulerunt ergo lapides, *s* vt iacerent in eum. *t* Iesus autem abscondit se, & exiuit *u* de templo.

Supra 7. d. *b* Ego autem noui eum] per vnitatem notitiæ, & sapientiæ, & essentiæ. Et quia noui, ideo à me addiscere potestis, si vultis. *Mat. 11. d.* Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Et ne videatur esse gloriatio, quod dicit se eum noscere, subdit.

c Et si dixero, quia non scio eum,] cùm sciam.

d Ero similis vobis mendax,] qui dicitis scire, cùm nescitis, quasi dicat, hoc, quod dico, non dico præ gloriatione: sed quia hoc negare mendacium esset. *Augustinus*: Sic caueatur arrogantia, vt veritas non relinquatur. Vnde adhuc sequitur.

e Sed scio eum,] ideò me nescire non possum dicere. Ergo videtur, quod Christus potuit mentiri. Responsio, quod consecutio est ex impossibili, quia impossibile erat eum dicere contra conscientiam. Tamen *Anselmus* soluit, quod si proferret orationem in se falsum significantem, quod eo ipso, quod ipse proferret, aliquam veritatem significaret.

f Et sermonem eius seruo.] id est in carnem missus sum ex eius præcepto: & eius voluntatem in salute generis humani facio Per hoc autem ostendit, quod de scientia informata loquitur, quando dicit eos nescire Deum, quia opere repugnabat illi cognitioni. Sequitur.

g Abraham Pater vester, &c.] Suprà dixerat Christus: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum Contra quod apposuerant, dicentes: Nunquid tu maior es patre nostro Abraham? Ad quod respondi se non dixisse illud propter iactantiam, vel inanem gloriam. Hic autem ostendit se nihilominus esse maiorem Abraham, quia [Exultauit, & cætera.] Item sicut dicit *Chrysost.* quia gloriabantur de Abraham Nunquid tu maior es patre nostro Abraham. Et *alibi*: Nos filij Abrahæ sumus. Ideò eos alienos ab Abraham esse quia in quibus ille lætabatur, hi dolent. Vnde dicit.

h Exultauit vt videret diem meum,] id est, cum exultatione desiderauit. Exultans per spem, desiderans per rem.

i Diem meum.] *Augustinus*: Incertum est ad diem temporalem, quo erat venturus in carnem, an diem æternitatis. Sed vtrumque Abraham vidit. Vnde sequitur.

k Vidit] per fidem diem Incarnationis, vel per spiritum Prophetiæ, quod significauit *Genes. vigesimoquarto*, a. vbi præcipit Eliezer, quod poneret manum subter femur suum & iuraret, & cætera In hoc enim significauit, quod aliquid sacrum in femore suo latebat, per quod iurabat, scilicet, Christus. Item per hoc, quod subter femur præcepti manum ponere, significauit, quod Christus, qui de eo erat nasciturus, esset super omnem carnem. Hoc etiam vidit *Genesis decimooctauo*, a. vbi tres Angelos vidit, & vnum tantùm adorauit, quia Filium incarnandum in illo intellexit, per alios duos Angelos, legem, & Prophetas, prædicantes Incarnationem eius. Vnde.

h Exultauit, vt videret] per speciem.

i Diem meum] diem æternitatis, quæ est ipse Christus: quia hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum, *Ioan. 17. a.*

k Vidit] per fidem

l Et gauisus est] per spem. *Chrysostomus* dicit: Hic mihi videtur dicere eum, qui Crucis, quam in arietis, & Isaac oblatione præfigurauit. Et in hoc significauit se maiorem Abraham. Primò, quia dicit: Exultauit, vt videret, quasi studiosus fuit ad hoc pro beneficio.

Item, Diem meum, tanquam maioris. Quia enim semper dicebant: Hic est filius fabri. *Matthæi cap. decimotertio*, g. *Marci cap. sexto*, a. & nihil plus de eo imaginabantur, paulatim eos inducit ad altam mentem, quasi ad alta sentiendum de se

k Vidit,] vel sciuit, secundùm *Chrysostomum*, id est, intellexit in oblatione arietis diem Passionis.

l Et gauisus est] pro redemptione sua, & humani generis. Per hoc ostendit Christus, quòd non inuitus venit ad Passionem, quia, scilicet, laudat Abraham, qui lætatus est in Cruce: hoc enim salus orbis terrarum erat. Similiter Paulus *Galat. 6. d.* Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, &c.

m Dixerunt ergo Iudæi ad eum, & cætera.] Irati, solam in eo ætatem carnis pensantes, & diuinam naturam non considerantes.

n Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?] Videtur, quòd debuerunt dicere. Et Abraham vidit te, vel diem tuum. Sed tamen satis benè dicunt, vidisti, secundùm communem modū loquendi, id est, fuisti in tempore eius, aliter enim non vidisset eum Abraham, vt putabant. *7. q. 1. c. aduersitas. 23. q. 3 post princ.*

Item nota, quòd per hoc, quod dixerat: Vidit diem meum, significauerat se maiorem.

Vnde verbum illud non sustinentes dicunt, Abraham vidisti, quasi dicant, tibi non competit, vt dicas Abraham vidisse te, sed è conuerso.

Item nota, quòd dicunt: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti, & cætera. Mirum est, quòd tantum annorum numerum proferunt. Sed dici potest, quòd Dominus multum laborauerat, & terra calida est valdè. & ita consumpserat & labor, & calor, & inopia naturam eius delicatissimam, vnde & apparebat multò maioris ætatis, quàm esset. *Chrysostomus*: Quadraginta annos nondum habes, & cætera, quia quasi prope quadraginta annos iam erat Christus.

o Dixit] ergo eis Iesus, ab intuitu carnis ad Diuinitatem trahens.

p Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret,] non dicit, esset, sed fieret, quia creatura.

q Ego sum,] Non dicit, factus, sed sum: quia Creator, cuius est esse, non fieri. *Chrysostomus* quærit, cur non dicit, ego eram, sed ego sum? Respondeo, sicut Pater eius vtitur hac dictione, sum. *Exodi cap. 3. d.* Ego sum, qui sum: Ita & ipse. Continuè enim essendi est significatiua ab omni eruta tempore, propterea & blasphemum eis videtur hoc verbum. Vnde sequitur: Tulerunt ergo lapides, & cæt. Vel sic.

q Ego sum,] id est, æternitate illum præcedo. Sum autem dicit, non fui, quia præsens tempus solum est, quod est in esse, præteritum autem fluxit in non esse. & ideò præsens magis conuenit cum æternitate, & cum immobilitate substantiæ diuinæ. Quod ipsi non sustinentes.

r Tulerunt lapides] ipsi duri, vt lapides. Et quia defecerunt verba.

s Vt iacerent in eum,] quia putabant eum dixisse blasphemiam, & quia comparabat se Abrahæ. *Augustinus*: Ad lapides currunt. Tanta enim duritia quò curreret nisi ad similes.

t Iesus autem abscondit se] vt homo humilis, quia commendanda erat patientia, non exercenda potentia, quia nondum erant impleta omnia.

u Et exiuit de templo,] id est, de loco, vbi illi sæuiebant. *Chrysostom.* Fugit humanè, & occultatur, & cùm sufficientem eis doctrinam iam tradidisset, & quæ sua erant, complesset, exiuit de templo, & recessit ad sanationem cæci, per omnia credi faciens, quoniam ante Abraham est.

Item per hoc, quòd exiuit de templo, & iuit ad cæcum sanandum, significat, quòd de figuris Iudæorum veniret ad sanationem Gentium, vt dicit *Glossa*. Item per hoc significat, quòd Deus à lapideis cordibus recedit. Vnde *Aug.* Tanquam homo à lapidibus fugit: sed væ illis, à quorum lapideis cordibus Deus fugit.

EXPOSITIO CAP. IX.

ET præteriens Iesus, &c.] Hoc capitulum continet miraculum de cæco illuminato. Et diuiditur in nouē partes. Primò ponitur quæstio Discipulorum de causa suæ cæcitatis, & responsio Domini. Secundò ponitur eius illuminatio, & modus illuminationis, *ibi*: Hæc cùm dixisset, & cætera. Tertiò admiratio, & quæstio populi, *ibi*: Itaque vicini, & cæt. Quartò ad Pharisæos adducitur, & fit dissensio inter eos de eo, *ibi*: Adducunt eum, &c. Quintò à cæco requiritur, quid de Christo sentiat, ibi: Dicunt ergo cæco, &c. Sextò à parentibus eius requirunt: *ibi*: Non crediderunt ergo, &c. Septimò iterum vocant cæcum, vt peruertant, & eo veritatem respondente, & eos arguente, maledicunt ei, & eiiciunt, *ibi*: Vocauerunt ergo rursum, &c. Octauò eiectum Christus inuenit, & instruit, ibi: Audiuit Iesus, & cæt. Nonò Pharisæos de cæcitate reprehendit, & eis reclamantibus pro eo, quòd de cæcitate carnali intelligebant, ipse eis cæcitatem peccati ostendit, *ibi*: In iudicium ego in hunc mundum veni, &c. Dicit ergo.

A

al. non habet † Iesus.

CAPVT IX.

ET *a* prçteriēs † Iesus *b* vidit *c* hominē cæcū à natiuitate:

a Et præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate] Nota, quod ea, quæ dicuntur in hoc capitulo, non post prædicta facta sunt, sed ante, vt dicunt quidam: quia sicut diximus in principio præcedentis capituli, illa dicta sunt per anticipationem. *Gloss.* autem & *Chrys.* continuat illa ad præcedentia, quasi eo ordine facta sint, quo dicta. Vnde nota ordinem. In superiori capitulo multa dixerat; in hoc autem capitulo dicta signis confirmat. Item superiùs furebant in eum Iudæi, ideò secedit ab eis, & conuertit se ad operationem signi. Duo autem erant in Iudæis, furor sæuiendi, & duritia credendi. Et sicut dicit *Chrys.* absentatione furorem eorum mitigat. & operatione signi duritiam mollit. Item his, quæ dicta sunt, fidem facit per signa: & ideò facit signum non contingens, sed tunc primum veniens, vt dicit *inf. eod.* f. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nam cæci fortè oculos aperuit quis; nati autem cæci non adhuc.

b Vidit,] *Chrys.* id est, studiosè respexit, vt & Discipulis sensum tribueret. Ab hoc enim respectu studioso ad interrogationem venerunt.

c Hominem cæcum à natiuitate.] Hoc dicit ad differentiam aliorum, qui orbantur lumine.

Δ *a* Et interrogaue-

Mysticè. Mysticè. *a* Et præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate.] Cæcus iste significat genus hominum, vel specialiter Gentilem populum, quem Christus exiens de templo, id est, de figuris Iudæorum illuminauit. Et dicitur cæcus à natiuitate: quia omnes nascimur filij iræ: *Ephes.* 2. a.

Moralit. *Moraliter.* Per hoc, quod Christus exiens de templo, venit ad sanandum cæcum, significatur, quòd de templo ad agrum, id est, de loco contemplationis, & orationis veniendum est ad actionem, & prædicationem, vt illuminetur peccator *Gregor.* In contemplatione hauriunt, quod aliis per prædicationem effundunt, *Ezech.* 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur, *infr.* 10. b. Ingredietur, & egredietur. *Multiplex excæcatio.* Et nota, quòd quidam excæcantur de ortu, & genere suo, vnde significari possunt per hunc, qui erat cæcus à natiuitate. Quidam excæcantur abundantia temporalium, qui significantur per Tobiam, *Tobiæ* 2. b. qui stercoribus hirundinum excæcatus est, id est, temporalibus, quæ reputantur stercora ab hirundinibus, id est, Sanctis, *Philippens.* 3. b. Et nota, quòd de stercoribus calidis, quod est, quando inhærent per amorem. Et propter hoc dicit *Ps.* 61. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Peluis enim frigida non excæcat vrsum, sed calida. Quidam excæcantur honoribus, vnde *Ps.* 48. Homo cùm in honore esset, non intellexit, quasi quia in honore non intellexit. Et tales significantur per Eli 1. *Reg.* 3. a. Caligauerunt oculi eius, nec poterat videre lucernam Domini, id est, honorem mundi, donec extingueretur, id est, donec amitteretur. *Deut. vlt.* c. dicitur in præconis Moysi, quod non caligauerunt oculi eius. Quidam excæcantur longa peccatorum consuetudine, & significantur per Isaac, *Genes.* 27. a. Senuit autem Isaac, & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat, Vnde de huiusmodi senio peccati dicit *Ps.* 6. Inueteraui inter omnes inimicos meos. Et *alibi Ps.* 39. Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem. Item *Baruch cap.* 3. b. Quid est, Israël, quod in terra inimicorum es? Inueterasti in terra aliena? Quidam excæcantur diuersis curis, & sollicitudinibus temporalium, & significantur, per Sedechiam, qui excæcatus est in Reblata, quæ interpretatur multa, hæc 4. *Reg. cap. vlt.* b. & *Ier. c.* 52. Quidam excæcantur hæresi, vel errore, de quibus *Prou. cap.* 36. c. Oculum, qui subsannat patrem, & despicit partum matris suæ, suffodiant eum corui de torrentibus, id est, hæretici.

Vnde 1. *Regum cap. vndecimo*, a. Naas voluit facere pactum cum filiis Israël, qui erant in Iabes Galaad, ita vt erueret oculos eorum dextros. Naas, serpentinus, id est, hæretici, qui serpunt velut cancer, qui literatos libenter excæcarent. Iabes enim, ciuitas literarum, Galaad, aceruus testimonij. Quidam excæcantur scientia sua quasi vento, quia nimis præsumunt de ea. *Ieremiæ cap. decimo*, e. Stultus factus est omnis homo à scientia sua. Et *Romanor. cap. primo*, e. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Quidam excæcantur nimiis perscrutationibus, sicut qui sufflant in puluere proprio flatu. *Romanor. cap.* 1. c. Euanuerunt in cogitationibus suis, obscuratum est insipiens cor eorum. Ideo dicitur *Ecclesiastici cap.* 3. c. Altiora te ne quæsieris & fortiora te ne perscrutatus fueris. *Prouerbiorum cap.* 25. d. Perscrutator Maiestatis opprimetur à gloria. *Isaiæ cap.* 38. c. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso. Quidam excæcantur per zelum, qui non est secundùm scientiam, sicut dicitur *Roman. capit. decimo*, a. significantur per Paulum, *Act.* 9. b. Quidam excæcantur per iram, quia impedit ira animum, ne possit cernere verum, & significantur per Lamech: *Genes. cap. quarto*, d. Qui interpretatur percussus, vel percutiens. Primò enim percutitur, qui alium vult percutere. Et hoc competit irato. quia sicut dicitur *Matthæi* 5. c. Super illud: Qui irascitur fratri suo, &c. Ira est motus animi ad vindictam. Iste autem cæcus à natiuitate potest notare cæcos per ignorantiam innatam.

Multæ autem rationes sunt, per quas manifestum est, quòd peccatores cæci sunt: Primò quia nesciunt dirigere gressus suos. *Peccatores cæci sunt multis rationib.*

Vnde *Psal.* 106. Errauerunt in inuio, & non via. Et *alibi*: Errauerunt in solitudine, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

Vnde Diabolus de peccatore seruum facit, & capit stultum. Nobis enim positus est terminus, vita æterna, ad quam qui magis approximat, effugit illusionem Diaboli.

Secundò, quia non cauent ab offendiculis, vel præcipitiis mundi, & peccati, quæ si viderent, fugerent. *Nahum cap.* 3. b. Omnis, qui viderit te, resiliet à te. Sed non vident, ideo cadunt per ea. Vnde offendenti dicitur: Nunquid habes oculos? *Trenor.* 4. d. Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum. Ita est de cæco, etiam in via plana offendit: ita peccator in Dei creatura. *Sapient. cap.* 14. b. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & cætera. *Prouerbiorum cap.* 14. c. In itinere contemptorum vorago. *Isaiæ cap.* 24. c. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ: & erit, qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam: & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo. Sed *Prouerbiorum capit. primo*, b. Dicitur: Frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum. Non enim cæci nec habitatores terræ, sed cœli; ideò non capiuntur à terrenis, *Philippens. cap.* 3. d. Nostra conuersatio in cœlis est.

Tertiò, quia audaces sunt mali ad modum cæci equi, qui audacter impingunt in gladium peccati, quia non vident. Sic Balaam audacter ibat contra gladium Angeli; sed asina quæ vidit periculum, restitit. *Numer.* 22. e. *Iob* 4. b. Tigris periit eo, quod non haberet prædam. Cùm enim deficit ei præda, exponit se periculo, & impingit in venabulum amore fœtuum suorum.

Quartò quia vnus sequitur alium in peccato, sicut cæci inuicem se sequuntur, & aliquando cadunt in præcipitium, *Mat.* 15. b. Si cæcus cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt. *Thren.* 4. c. Errauerunt cæci in plateis. Et postea sequitur: Tenuerunt lacinias suas, id est, conuersationem peccatorum. Vnus enim peccator adhæret malo exemplo alterius.

Quintò, quia dicunt dextrum sinistrum, & è conuerso. Et sursum deorsum, & è conuerso.

Vnde *Isai.* 5. e. Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, &c. Sextò, quia volentes baculo percutere porcum, homines percutiunt: sicut fit in aggregatione porcorum. Dominus enim dedit arma ad impugnandum porcum, i. Diabolum, vel peccatum in peccatore Sed multi quando debent in se, vel in aliis percutere peccatum,

* percutiunt

a Et interrogauerunt eum discipuli eius] non tentantes, sed dicere volentes, vnde & Magistrum vocant.
b Rabbi quid] id est, in quo, vel quis peccauit, hic cæcus, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Quia *suprà* 5. c. dixerat sanato: Ecce sanus factus es, iam ampliùs noli peccare, intellexerunt peccatum esse causam infirmitatis propter hoc requirunt pro quo peccato iste puniatur, suo, an propinquorum. Vel aliter etiam secundùm *Chrysostomum*.

al. † quid 24. q. 3. §. 1.

a & interrogauerũt eũ discipuli eius: b Rabbi, † c quis peccauit; hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? d Respondit Iesus: Neque hic peccauit, neque parẽtes ei⁹, e sed vt manifestẽtur opera Dei in f illo. g Me oportet operari opera eius, qui misit me, h donec dies est. i Venit nox, k quando nemo potest operari.

c Qui peccauit, &c.] dixit enim *Chrysostomus*, quòd sicut cùm videmus puerum mala facientem, dicimus, quid fecit puer non interrogantes, sed aporiantes. id est, compatientes: ita & hic discipuli, non solùm interrogantes, sed aporiantes loquebantur.
d Respondit Iesus: Neque hic peccauit, neque parentes eius.] Repete, vt cæcus nasceretur, sicut vult *Chrysostomus*, & *Augustinus*, q. d. peccauerunt quidem; sed non illorum peccato factum est, vt cæcus nasceretur.
e Sed] hæc est causa [vt manifestentur opera Dei, id est, potentia Dei ad operandum.
f In illo,] id est, in eius illuminatione operum manifester esse Deus, qui hoc operor. *Chrysostomus* habet hanc literam: Sed vt manifestetur gloria Dei in illo. *Chrysostomus*: De se ait, non de Patre. Illius enim gloria manifesta, quia enim audierant, quoniam Deus hominem de puluere terræ fecit, propter hoc, & hic de luto eum illuminauit. Dicit ergo, Gloria Dei, id est, mei. Vnde de se subdit.
g Me oportet, & cæt.] *Chrysostomus*: Aiunt autem quidam, quòd hoc, vt, non est causatiuum, sed euentus, sicut *infrà eod.* g. In iudicium veni in mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant.
Item *Rom.* 5. d. Lex subintrauit, vt abundaret delictum.
Item *Roman.* 1. c. Deus illis manifestauit, vt inexcusabiles sint. Nota tamen, quòd li, vt, potest esse causatiuum finale. Nec facta est iniuria illi puero, si cæcus natus est propter gloriam Dei. Vnde *Chrysostomus* quærit: Nunquid sine huius supplicio non licebat manifestari gloriam Dei. Licebat vtique. Quid igitur multa passus est propter gloriam Dei? Solutio. Quam dicis iniustitiam, si eum omnino producere voluisset? Ego autem & beneficium eum accepisse aio à cæcitate. Interioribus enim oculis aspexit, quod non Iudæi. Sed obiicimus de hoc, quod dicitur: Neque hic peccauit, &c. Secundùm hoc enim videtur, quòd pœna cæcitatis non venerit ei ex peccato. Contra quod est illud *Ierem.* 4. d. Viæ tuæ, & cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi. Et dicit ibi *Hieronymus*: Quicquid nobis accidit mali, vitij nostri est, non Dei: Intellige de malo pœnæ.
Item super illud *Ieremiæ* 5. d. Percussisti illos, & non doluerunt, dicit *Greg.* Omnis diuina percussio, aut purgatio est nobis vitæ præsentis, aut initium pœnæ sequentis. Sed constat, quòd pœna, quæ est ad purgationem est ex peccato, & alia similiter, quæ est ad damnationem, ergo omnis pœna est ex peccato. Tamen contrarium videtur *Beda* dicere *super illud Marc.* 2. a. Dimittuntur tibi peccata, dicit enim sic: Quinque de causis affliguntur homines molestiis carnis: Aut propter merita augenda, vt Iob, & Martyres. Aut propter humilitatem conseruandam, vt Paulus, 2. *Cor.* 12. b. Aut ob peccata intelligenda, & corrigenda, vt Maria soror Moysi, *Num.* 12. c. & paralyticus, *Marc.* 2. a. Aut ad gloriam Dei, sicut cæcus hic, & Lazarus *infrà* 11. f. Aut ad initium æternæ damnationis, vt Herodes, *Act.* 12. d. Ergo isti cæco est malum inflictum propter gloriam Dei, & non propter peccatum suum, quod quidem verum est, sicut dicit textus. Ad illud ergo *Hieronymi*: Quicquid nobis accidit, vitij nostri est. id est, peccati originalis, non merito illius, quia nihil eo demeremur, sed corruptione, vel vitij nostri est: quia nisi nos, vel Adam, peccassemus, nullam pœnam sustineremus. Ad illud *Gregorij*: Omnis diuina percussio & cætera. dicendum, quòd omnis pœna in hac vita est ad purgationem, quantum est de intensione percutientis: & intelligitur de purgatione à quocunque peccato, vel corruptione, quæ est in quolibet iusto; sed ex voluntate hominis peruersa fit ei ad damnationem. Ad diuisionem *Bedæ* dicendum, quòd ipse assignat secundarias causas inflictionis pœnæ: *Gregorius* autem primas, & principales: & ideò non est contrarietas inter illos. Sequitur.

g Me oportet operari opera eius, qui misit me,] id est operari ad gloriam patris quasi dicat: iste cæcus natus est, vt gloria Dei Patris in eo ostendatur: decet enim me talia operari, in quo glorificetur Pater.
h Donec dies est,] id est, dum ego sum in mundo.
i Venit nox,] id est, persecutio Apostolorum, vel persecutio Antichristi. Vel nox, id est, mea mors & turbatio Apostolorum.
k Quando nemo potest operari] quia in tempore Passionis Apostoli nihil fecerunt prædicando, vel miraculando; sed tantùm latuerunt. *Chrys.* sic legit.
e Vt manifestetur gloria Dei,] id est mei, qui sum Deus. De se enim dicit, non de Patre. Vnde subditur.
g Me oportet operari opera eius, qui misit me,] id est, me oportet manifestare meipsum, & facere ea, quæ possunt me ostendere eadem cum Patre facientem, non talia, sed eadem, quod melioris est inalterabilitatis, in quo ostendit se parem Patri, & consubstantialem. Non enim plasmauit oculos in cæco, sed neque aperuit; sed & videre largitus est, quod argumentum est eius, quòd & animam insufflauerat. Anima enim non agente in oculo, oculos etsi expletus fuerit, nequaquam videbit. Sed quia non solùm tunc, sed quotidie operatur, v. credamus, subdit.
Chrysostomus: Ne enim aliquis dicat, quoniam, vt laudetur hoc facit, ostenditur, quoniam ignoscens eis omnia operatur, id est, prouidens illis, vt crederent, quamdiu tempus est credendi.
h Donec dies est,] id est, vita præsens, quasi dicat, donec licet hominibus credere in me, donec vita hæc consistit, oportet me operari.
i Venit nox,] id est, futurum tempus.
k Quando nemo potest operari,] id est, credere. Non dicit, quando non possum operari, sed quando nemo

Moraliter.

* percutiunt naturam. Quod significatum est in Lamech, *Gen.* 4. d qui credens interficere feram, interfecit Cain. Sed vitia extinguenda sunt, non natura. Vnde Abrahã ex præcepto Domini arietem mactauit; sed filiũ reseruauit, *Gen.* 22. c. Item quidam sunt qui in se, & in aliis deberent damnare peccatum, & malam voluntatem: & damnant naturam, & per consequens in auctorem refundunt culpam. *Ps.* 140. Non declines cor meum in verba malitiæ, &c. Item dicit alibi 2. *Reg. vlt.* b. Ego sum, qui peccaui, ego iniquè egi. Septimò, quia nesciunt discernere, sicut in comestione cæcorum, quando cæcus debet ponere in ore alterius, tunc ponit in ore. Sic faciunt multi in prædicatione, qui quando debent prædicare ad pastum cordium, prædicant ad pruritum aurium, & ad fauorem. *Isaia* 30. c. Loquimini nobis placentia, &c. 2. *Timoth.* 4. a. Ad sua desideria coaceruabunt sibi Magistros prurientes auribus; & à veritate quidem auditum auertent; ad fabulas autem conuertentur. Sed *Isaia* 40. a. dicitur: Loquimini ad cor Ierusalem, non ad aures. Ridiculum est ponere cibum in aure, & non in ore: ita ridiculum est ad fauorem prædicare, & non ad vtilitatem. Sequitur.
a Et interrogauerunt eum discipuli, &c. neque hic peccauit, neque parentes eius.] Per illos Iudæos, qui cæci huius cæcitatem peccatis suis, vel parentum attribuebant, significantur quidam, qui ignorantiam aliorum peccatis eorum attribuunt. Vel illi, qui simplices & idiotas ita vilipendunt, ac si essent peccatores, vel in hoc culpabiles. Sed Dominus dicit, quod non peccauit, neque parentes eius.
e Sed vt manifestentur opera Dei in illo.] Quandoque enim videmus, quòd per tales, qui quamdiu fuerunt in scholis, fuerunt obtusi, facit Dominus magnum fructum.
Vnde 3. *Petr.* 2. d. Correptionem habuit suæ vesaniæ subiugale mutum animal in hominis voce loquens prohibuit prophetæ insipientiam, 1. *Corinth.* 1. d. Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundùm carnem, non multi potentes: non multi nobiles, &c. Sequitur.
g Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est,] id est, quamdiu est præsens vita.
i Venit nox,] id est, mors, vel futura vita.
k Quando nemo potest operari,] id est, mereri. Præsens vita dicitur dies, & mors dicitur nox, vel futurus status, * quia dies

do nemo, quia non vltrà fides est, nec labores, nec pecunia. *Ecclesiast.* 9. c. Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas. Fides autem dicitur opus, sicut *suprà cap.* 6. Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. Modò autem tempus est operandi, quia modò lux est. Vnde sequitur.

Sup. 8. *b. Inf.* 12. *g. De consf. dist.* 4. *c. ante Baptismum.*

a Quamdiu sum in mundo, *b* lux sum mundi. *c* Hæc cùm dixisset, *d* expuit in terram, & *e* fecit lutum ex sputo, & *f* liniuit lutum super oculos eius:

a Quamdiu sum in mundo,] id est vsque ad consummationem sæculi.

b Lux sum mundi,] monens bonos, & terrens malos dicit *Gloss.* Sicut lux monet bonos operarios ad surgendum ad opus, & terret fures. Vnde *Psalm.* 130. Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam. *Ecclesiast.* 43. a. Sol in aspectu annuncians exitum, vas admirabile, opus Excelsi, in meridiano exurit terram: & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere?

a Quamdiu sum in mundo, &c.] *Mat. vlt.* d. Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi, *inf.* 12. d. Dum lucem habetis, credite in lucem.

b Hæc cùm dixisset,] vt probaret per signum, quod dixerat.

d Expuit in terram,] vel [deorsum, & fecit lutum ex sputo.] id est, per admixtionem sputi fecit de puluere lutum. Et dicit *Gloss.* collyrium.

f Et liniuit lutum super oculos eius,] id est, super locum oculorum eius. *Chrysostomus*: Ostendit Euangelista, quomodo sermonem, quem Christus dixerat. Vt manifestentur opera Dei in illo, & cætera credi per opera fecit, ostendens se Deum ex operibus. Quia enim Deus lutum de puluere terræ fecit, faciens hominem: ideò Christus lutum facit, quasi dicat, ego sum, qui feci Adam de luto. Hoc autem non per verba dicit, sed per opus ostendit, ne videatur se inaniter iactare.

Vnde significare se maluit auctorem facto, quàm dicere verbo. Per hoc autem, quod oculum restaurauit, se totius hominis Conditorem probauit, sicut dicit *Chrysostomus*, vt à parte totum credatur. Etenim quæ de maiori est fides, etiam quod minus est certiorat. Creatorum enim honorabilior est homo: & eorum, quæ in nobis sunt, membrorum honorabilior est oculus: ideo illo modo oculos condidit in alio, scilicet, super alia membra & sensus. Etsi enim paruum est magnitudine membrum hoc: in toto corpore magis necessarium est. Et hoc ostendens Paulus *prima ad Corinthios, cap. duodecimo*, c. Si dixerit auditus, quoniam non sum oculus, non sum de corpore: num ideò non est de corpore.

Item *Chrysostomus*: Omnia nostra membra Dei sapientiæ sunt demonstratio Hoc enim totum gubernat corpus, hoc omni corporali pulchritudini operatur, hoc ornat visum, hoc lucerna est omnium membrorum. Quod enim Sol in orbe, hoc oculus in corpore. Si extinxeris Solem, omnia perdis & turbas: sic si extinxeris oculos, & pedes inutiles sunt, & manus, & anima. Discedit enim cognitio, excæcatis oculis. Inuisibilia enim Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. *Roman. cap. primo*, c. Non igitur corporis lucerna solùm est oculus, sed & animæ: Idcirco vt in quodam regali loco collocatur, superiorem quietem sentiens, & aliis sensibus præsidens.

Item nota, quod dicit: Fecit lutum ex sputo *Chrys.* Cur nō aqua vtitur, sed puto ad lutum faciendū? Respondeo. Debebat mittere ad Siloā, vt igitur nihil inscribatur fonti, sed discas, quoniā hæc, quæ ore exiuit, virtus psalmauit, & aperuit oculos cæci, ideo expuit in terram. Item ne vide. Δ retur empla-

Moraliter. * quia dies dati sunt ad operationem, & noctes ad quietem. Ita in præsenti vita debemus operari, vt postea in alia vita quiescamus, & læti dormiamus. *Apoc. cap.* 14. c. A modo iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos.

Item bonus operarius de die parùm comedit, & multum operatur, vt de nocte possit, & meliùs comedere, & lætiùs quiescere. *Psal.* 127. Labores manuum tuarum, quia manducabis: beatus es, & benè tibi erit. *Ecclesiast. cap.* 5. c. Dulcis est somnus operanti, siue paruum, siue multum comedat.

Item *Prouerbiorum cap. tertio*, c. Quiesces, & suauis erit somnus tuus. *Ecclesiastic. cap.* 31. c. Somnus sanitatis in homine parco. *Ierem. cap.* 31. e. Somnus meus dulcis mihi.

Et nota, quòd non est salubre dormire de die infirmis, id est, in præsenti vita non est bonum torpere, nec quietem quærere, sed operari. *Prou. cap.* 10. a. Egestatem operata est manus remissa, &c.

Item *in eodem*, b. Qui congregat in messe, filius sapiens est; qui autem stertit æstate, filius confusionis est. Modo ergo tempus est operandi, quia dies est, naturæ, vitæ, gratiæ, doctrinæ. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, *Galat. cap. vlt.* c.

Item *Eccl. cap.* 9. Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare. Et dicit: Opera eius, qui misit me: non opera nostra debemus agere, sed mittentis, & ad honorem eius. Omnes enim misit, & maximè literatos in vineam suam: *Mat.* 20. a.

a Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.] *Suprà* 8. b. Ego sum lux mundi. Ibi require effectus lucis.

c Hæc cùm dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, liniuit lutum super oculos eius.]

Mysticè: Deus in terram expuit, cùm in mundum Diuinitas descendit: & sic de saliua lutum fecit, quando verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Saliua enim est Dei Sapientia, quæ ex ore Altissimi prodiuit, *Ecclesiast. cap. vigesimoquarto*, a. Terra est caro Christi. Lutum ex sputo, & terra, est Christus in vtraque natura, Deus, scilicet, & homo. In huius fide cæcus, id est, humanum genus, vel Gentilis populus à cæcitate infidelitatis, & peccati liberatur. Lutum ergo super oculos habet, qui vtramque naturam in Christo credit, sicut catechumeni. Sicut non sufficit fides sine Baptismo; ideò mittitur, vt lauetur in Siloa, id est, in misso, id est, in Christo, id est, in Baptismo tradito à Christo: quia in Baptismo non aqua lauat, sed Christi gratia. Propter quod & nomen piscinæ interpretatur Euangelista. *Mysticè.*

Moraliter. Cæcus à natiuitate, id est, ille, qui excedit per superbiam de nobilitate stirpis suæ, illuminatur per duo, per sputum, & lutum, si apponat ad oculos suos. Considerare enim debemus vilitatem nostram, quæ significatur per sputum: & fragilitatem, quæ significatur per terram. Hæc duo sunt collyrium oculorum, vt homo se videat, & cognoscat. Vel aliter: Per sputum intelligitur expuitio, siue exprobratio peccati. *Deuteronom. capitulo vigesimoquinto*, c. Qui ducebat repudiatam, spuebat in faciem repudiantis. Et *Numer. capitulo duodecimo*, d. Si pater eius spuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi? Quia exprobrationem peccati debet sequi rubor pœnitentiæ, de quo dicitur *Ecclesiastici capitulo quarto*, c. Est confusio adducens ad gloriam, & gratiam. *Ecclesiastici capitulo vigesimo*, a. Quam bonum est correptum manifestare ad pœnitentiam. Indicium pœnitentiæ est rubor verecundiæ. *Philosophus*: Erubuit, salua res est. Per terram intelligitur peccatum, quia ponderosa est, & frigida, & mari circundata. Sic peccatum ponderosum est, & ad imum trahit, id est, ad infernum. *Isaiæ capitulo vigesimoquarto*, c. Veruntamen in profundum detraheris vsque ad fundamentum laci. *Iob capitulo decimoseptimo*, d. In profundissimum infernum descendent omnia mea. Ideò dicitur *Hebræorum capite duodecimo*, a. Deponentes omne pondus, & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, & cætera. *Moralit.*

Item frigidum est peccatum. *Ieremiæ capite sexto*, b. Sicut frigidam facit cisterna aquam suam: sic frigidam facit malitiam suam.

Item mari circumdatur, quia peccatum multis amaritudinibus respergitur. *Iob capitulo decimoseptimo*, a. Peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus. *Osea capitulo decimosecundo*, d. Ad iracundiam prouocauit me Ephraim in amaritudinibus suis. Terra autem dum est arida, videtur munda; sed admixta sputo sordidatur. Sic quando peccatum exprobratur, apparet sordidum. Dicit ergo.

d Expuit in terram] quod est, quando Prædicator detestatur peccatum.

e Et fecit lutum ex sputo,] quando ex ipsa exprobratione peccati apparet ipsa immunditia peccati.

f Et liniuit lutum super oculos eius,] quod est, quando ipsa vilitas peccati cum diligentia magna ostenditur peccatori.

* *a* Et dixit

A tetur emplastrum de terra hanc sanitatem conferre, & ne crederetur indigentiæ gratia vsus materia luti;sed magis,vt ostenderet se esse Conditórem eundem,qui in principio vsus est luto,iussit lauare. Vnde sequitur:

B

a Et dixit ei:Vade.& laua,] vel lauare,quasi lutum ablue, & remoue, vt videas: quoniam non luto indigeo ad faciendum oculos.

& *a* dixit ei: Vade, *b* & laua *c* in natatoria Siloe. *d* quod interpretatur missus. *e* Abiit ergo, & lauit, *f* & venit videns. *g* Itaque vicini, *h* & qui viderant eum prius, *i* quia mendicus erat, & dicebant: Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat?

c In natatoria Siloë] id est, in piscina quæ dicitur Siloe. Et nota, quod fons est in Ierusalem cunctis horis ebulliens, cuius aqua ita recipiebatur in quadam piscina, quæ dicta erat natatoria per antiphrasim, quia nihil natabat in ea: sicut & piscina dicitur, quia caret piscibus. Sed quæritur,cur eum non curat statim,sed mittit ad Siloam? Solutio *Chrysostomi*, vt discas cæci fidem, & vt destruatur Iudæorum inuidia semper derogantium miraculis. Decens enim erat omnes videre abeuntem, lutum habentem super oculos vnctum. Inopinabili enim vnctione omnes conuertit ad seipsum respiciendum. Quia enim non est facile cæcum cognoscere, postquam illuminatus est,multos facit prius fieri testes per longam viam,& diligentes inspectores inopinabilitate considerationis, vel attentiores facti non possint dicere: hic est: non est hic. Item per hoc vult ostendere, quod non est alienus à lege mittens ad Siloam. Etenim multi solebant illuc mitti ad ablutionem;sed nullo potiti sunt dono.Vnde per hoc ostenditur,quod non in fonte erat virtus; sed à Christo,cuius virtus ibi operabatur. Propter hoc Euangelista interpretationem adiecit.

4. Reg. 5. d.

d Quod interpretatur missus,] q. d. ibi misit Christus virtutem suam. Vel Christus fuit illa Siloa,id est, missus, qui ibi eum curauit. Vel Christus missus in mundum ibi eum curauit, sicut Paulus ait: Bibebant omnes de spirituali consequente eos petra: Petra autem erat Christus, 1. *Cor*. 10. a. Sicut enim spiritualis petra erat Christus.ita spiritualis Siloa erat.

e Abiit ergo & lauit.] *Chrysostomus*: Vide cæci mentem obedientem, & credentem, non excogitauit: lutum imponere,hoc magis excæcare est,nec dixit.non potuit prius præsens curasse,& tunc misisse ad Siloam: si quam virtutem haberet præsens curasset, quod & Naaman ad Elisæum dixit 4. *Regum. cap*. 5. c. Nec cogitauit, multoties ibi laui, & nullo potitus sum beneficio. Nec iterum dixit: si sputum, vel lutum tribuit videre, quid opus est Siloa? vel si opus est Siloa, quid opus est luto? sed in omnibus obediuit, & nihil scandalizabat.

Chrysostomus: Mihi videtur repentina aquæ Siloæ præsentia insinuare mysterium nobis ineffabile, quale vtique hoc inopinabile Epiphaniæ, id est, manifestationis, & præter spem omnem, id est, Incarnationem Christi: Nulli enim tunc natiuitatem sperabant.

f Et venit videns.] Non solùm fecit in eo oculos Christus, sed & visum dedit in oculis, & venas, & arterias, & sanguinem, & visum: quæ argumentum sunt, quod Creator est animatum. *Chrysostomus*: Si quis quærit, qualiter respexit lutum deponens, nihil audiet à nobis, quàm quoniam modum nescimus; neque enim Euangelista nouit; sed ipse,qui curatus est: sed quod quidem est,nouerat;modum autem comprehendere non potest. Hoc autem & interrogatus dixit *infrà eodem*: Lutum superposuit oculos meos: & laui, & video. Qualiter autem hoc factum est,non poterant dicere, etsi infinitè interrogauerint.

g Itaque vicini;] qui eum ex cohabitatione nouerant. Sed quia aliunde magis erat notus, quàm ex cohabitatione, subdit:

h Et qui viderant eum priùs] cæcum, scilicet.

i Quia mendicus erat,] & ideò à multis notus.

k Dicebant:Nonne hic est qui est,qui sedebat,& mendicabat,] id est,sedens ad ostium templi mendicabat.*Chrys*. Non eorum pauperum, qui circumibant; sed eorum, qui sedebant ad ostium templi erat iste:& ideò magis notus. Sed quare sanauit Dominus plures pauperes, quàm diuites? Quia aliam habent gratiam diuites, id est, opes. Vnde *Chrysostomus*: Papæ de Dei clementia ad quos descendebat, in hoc Iudæos obstruens, quoniam non præclaros, neque insignes, neque Principes eligens, sed & ignobiles eadem dignabatur prouidentia. Etenim in salutem omnium venerat, non diuitum tantùm.

Δ Alij dicebant

Moraliter.

* *a* Et dixit ei: Vade] à peccato recedendo.

b Et laua te in natatoria Siloë] cum dolore & lacrymis peccatum confitendo. Aqua enim lacrymarum est natatoria Siloë, quæ per interualla datur à Deo, & ratò, non quotiescunque volumus, & secretò, sicut aquæ Siloë, quæ fluunt cum silentio. *Isaiæ cap*. 8. b. Vnde & dicuntur aquæ Siloë, quia mittuntur à Deo: *Ieremiæ cap*. 4. d. Laua à malitia cor tuum, Ierusalem. *Isaiæ cap*. 1. e. Lauamini, mundi estote. Vnde Naamam leprosus septies lauit se in aquis Iordanis, id est, in aquis gratiæ, quæ ad humiles descendunt, secundùm illud *Psalm*. 103. Inter medium montium pertransibunt aquæ, 1. *Petr. cap*. 5. b. Humilibus dat gratiam.

Et nota, quod super hoc, quod prædictum est hic: Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est, &c. dicit *Chrysostomus*, quod propter alias proprietates diei,& noctis,vt dicit Apostolus *Roman. cap*. 14. d. Nox præcessit; dies autem appropinquauit. Diem enim vocat futuram vitam, vbi erunt omnia merita clara, vbi nihil absconditum, quod non reueletur. Noctem autem vocat tempus præsens, propter illos, qui in præsenti versantur in tenebris malitiæ, & infidelitatis, vel pro comparatione ad illam diem, id est, ad æternam diem. Et loquitur hic *Chrysostomus* de gloria, sicut nunc pro habendo lucidas domos in mundo, & benè aëri patulas, infinitas consueuimus pecunias fabricantes afflicti dare. Excogita, qualiter oportet nos non solùm pecunias, sed & corpora ipsa consumere pro ædificando nobis præclaras in cælis domos, vbi lux ineffabilis Et ponit plures rationes, quare ibi potiùs, quàm hic debemus ædificare.

Primò, quia ibi non est inuidia, neque liuor, neque altercatio de terminorum positione; hic autem bella. & rixæ circa terminos, & parietes. Vnde *Genes. cap*. 13. b. Erat substantia eorum multa, & non quibant habitare communiter: vnde & facta est rixa inter pastores gregum Abraham, & Loth. Et *Genes. cap*. 26. c. Philisthiim rixati sunt pro puteis aquæ.

Item *Oseæ cap*. 5. c. Facti sunt Principes Iuda quasi assumentes terminum.

Secunda ratio, quia præsentes domos, & mansiones relinquere necesse est; illa autem semper remanet homini. *Deuteronom. cap*. 28. c. Domum ædifices, & non habitabis in ea. *Ezech. cap*. 26. c. Domos præclaras tuas subuertent.

Tertia ratio, quia præsens habitatio marcescit; illa autem manet insenescibilis. *Michææ* 1. c. Transite vobis habitatio pulchra.confusa ignominia, 2. *Corinth*. 5. a. Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam; sed æternam in cælis, 1. *Petr*. 1. a. Secundùm misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem viuam in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem conseruatam in cælis.

Quarta ratio *Chrysostomi* est, quia hanc inops non est potens fabricare, illam verò per duos obolos est fabricare, sicut vidua *Lucæ cap*. 24. a. Propterea suffocor; quoniam tot nobis propositis bonis pigritamur, & desides sumus:& qualiter quidem hic claras possideamus domos omnia agimus: qualiter autem in cælis saltem paruum habeamus domicilium,non curamus, neque solliciti sumus.

Quinta ratio, quia in loco bono, & in bona, & famosa ciuitate bonum est ædificare, non in deserto, id est, in mundo. Vnde *Chrysostomus*: Dic mihi, non velles habere domum hic, vel in deserto, vel in vna paruarum ciuitatum? Æstimo, quod in regalissimis ciuitatibus, & vbi maior est copia. Ego autem te in ciuitatem duco talem, cuius fabricator, & conditor Deus est, *Hebr. cap*. 11. c. Illic domum puræ fabricant manus.

Sexta ratio est, quia ibi est bonus Rex, & bona lex, & boni vicini, & inhabitores. Vnde *Chrys*. Artifex est optimus. & valdè curat de his, quæ tibi prosunt, nemo tibi ædificanti inuidet. Illic verò ciues habes omnes Martyres,plebem Angelorum, & Archangelorum. Propter hoc igitur omnia in pauperes euacuemus, vt illis fruamur tabernaculis, *Luc*. 16. c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c.

a Alij dicebant: quia hic est, b alij autem: nequaquam, sed similis est eius. c Ille verò dicebat: quia ego sum. d Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? e Respondit: Ille f homo, qui dicitur Iesus, g lutum fecit, & vnxit oculos meos, h & dixit mihi: Vade ad natatoriam Siloë, & laua. i Et abij, & laui, & video. k Et dixerunt ei: Vbi est ille? Ait: l Nescio. m Adducunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. n Erat autem Sabbatum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. o Iterū ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset? p Ille autem dixit eis: Lutum posuit mihi super oculos, & laui, & video. q Dicebant ergo ex Pharisæis quidam: r Non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit. s Alij autem dicebant: t Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? u Et schisma erat inter eos. x Dicunt ergo cæco iterum: y Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? z Ille autem dixit, quia Propheta est. a Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocauerunt parentes eius, qui viderat.

a Alij dicebant. quia hic est,] qui sedens mendicabat.
b Alij autem] dicebant, scilicet, nequaquam, sed similis est eius Chrys. Inopinabilitas in incredulitatem ducebat. Et sicut dicit Aug. quia oculi aperti vultum eius mutauerant.

c Ille verò dicebat, quia ego sum,] ille cæcus scilicet, [Voc grata, ne damnaretur ingratus, id est, per ingratitudinem, sicut Ezechias fuit ingratus: Isa. 39. c. Chrys. Non verecundatus est iste de priori cæcitate, neque formidauit furorem plebis, neque ostendere seipsum, vt prædicet benefactorem.

C

d Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi] id est, quomodo vides?

e Respondit,] nesciens modum, sed factum.

f Ille homo, qui dicitur Iesus lutum fecit, &c.] Chrys. Quid dicis, homo talia operatur? Sed nihil magnum interim nouerat de eo, ideò hominem vocat. Et nota, quod iste non noscebat Christum, sicut nec paralyticus, sup. 5. b. Hoc autem fiebat, quia semper recedebat curans Iesus, vt omnis suspicio signorum tolleretur. Qui enim ignorabant eum, non prædicarent, neque laudarent eum, nisi per facta miracula.

g Lutum fecit, & vnxit oculos meos.] Chrys. Vide quàm verax est, non dicit, vnde fecit lutum: quod enim non nouerat, non dicit: neque enim sciuit, quod in terram expuerit, sed quod vnxit, tactu didicit.

h Et dixit mihi: Vade ad natatoriam Siloë, & laua.] Et hoc auditus testatus est. Sed vnde cognouit eius vocem? Disputatione, quæ fiebat ad discipulos, quando quæsierunt, quis peccauit, hic, aut parentes eius, &c.

i Et abij & laui] secundùm præceptum eius, & video: Ecce factum dicit, non modum.

k Et dixerunt ei: Vbi est ille?] Chrys. Hoc autem dicebant iam occisionem meditantes aduersus eum.

l Ait: Nescio.] Ecce qualiter omnia cæcus veraciter respondet, non enim nouerat eum. Christus enim recesserat, cùm ei lutum imposuisset, propter quod redditur insuspicabile testimonium cæci, qui etiam ignoto testabatur.

Item Chrysostomus. Christus non aderat his, qui curabantur in morando; non enim gloriam sanctificare volebat, neque turbam sanatorum ducere secum, neque ostentari, in quo docet nos, vanam gloriam fugere.

m Adducunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat] vt eorum iudicio factum probaretur, vt dicunt quidam. Sed verius est, quod vt reprobaretur iterum. Vnde Chrys. Volebant Christum inuenire, & capere, vt ducerent eum ad Sacerdotes, vnde & quæsierunt: Vbi est ille? Sed quia hoc non sunt potiti, ducunt ipsum cæcum ad Pharisæos, quasi vehementiùs interrogaturos. Propterea & Euangelista dicit n Erat autem Sabbatum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius] per hoc ostendens perniciosam eorum mentem & causam, propter quam quærebant Christum, quia habebant occasionem reprehendendi, & detrahendi miraculo per æstimatam legis præuaricationem. Et quod calumniari occasione Sabbati vellent, patet, quia Pharisæi videntes eum, statim quærunt, qualiter aperuerit oculos eius. Vnde sequitur: o Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset] iubentes respondere, quid egisset in eo, vt sic occasionem sumerent detrahendi ab operatione. p Ille autem dixit eis: Lutum posuit mihi super oculos, & laui, & video.] Succinctiùs loquitur illis, quàm priùs plebi: quia iam audierant, vnde neque nomen Iesu dicit, neque præceptum. Chrysostomus: Coram turba prius sine periculo interrogabatur, non ita magnum erat veritatem dicere: sed mirabile est, quod nunc coram Pharisæis in ampliori timore constitutus neque negat, neque contrarium dicit prioribus. Ad hoc enim adduxerant eum coram Pharisæis, vt negaturum coram eis. Contrarium autem passi sunt, quia quod nolebant, certiùs didicerunt per iterationem. q Dicebant ergo ex Pharisæis quidam.] Gloss. non omnes, quia quidam iniungebantur; sed isti nec videntes, nec inuncti erant.

r Non est hic homo à Deo,] vel ex Deo, qui, id est, quia, Sabbatum non custodit. Malignè loquebantur, quia factum silentes, eam, quæ æstimabatur legis, præuaricationem in medium ferunt. Nō enim dicunt, quoniam in Sabbato curat: sed quoniam Sabbatum non custodit.

s Alij autem dicebant; quasi opponentes prædictis.

t Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?] Imbecilliter respondent: A signis enim D solum inducebantur, non à doctrina. Adhuc enim hominem æstimabant purum; quia nisi purum hominem crederent, haberent aliter respondere, scilicet, quod Sabbati Dominus erat, & quod Sabbatum fecerat; sed nondum hanc habebant mentem, quod Deus esset. Item nullus eorum audebat ea, quæ credebat, manifestè dicere, neque in enunciatione, sed cum ambiguitate, & sub interrogatione. Vnde dicunt Quomodo potest, & cætera. Maiores quidem propter amorem principatus, ne, scilicet, eum amitterent, & eiicerentur de Synagoga, & publicè notarentur.

u Et schisma erat inter eos] id est, dissensio. Chrysost. Hoc schisma primùm incepit à populo, deinde in Principibus. Et hi quidem dicebant: quoniam bonus est; alij verò: nequaquam, sed seducit turbas, supra 7. b. x Dicunt ergo cæco iterum,] quærentes calumniam, vt ille de Synagoga pelleretur, vt dicit Gloss Sed secundùm hoc exponitur de incredulis Pharisæis, & Magnatibus. Sed secundùm Chrysostomum illi loquuntur, qui dixerunt: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Non audentes enim ipsi defendere Christum verbo suo, eum, qui virtutis experientiam susceperat, in medium ducunt, & interrogant: vt ipse testetur, non ipsi: Vnde dicunt. y Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos?] Non dicunt, sicut alij: Qui Sabbatum non custodit. z Ille autem dixit] eis [quia Propheta est.] Constanter exprimit, quod sentit: tamen nondū inunctus, vt crederet filium Dei, vt dicit Gl.

a Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus esset, & vidisset, donec parentes eius vocauerunt, qui viderat,] id est eius, qui cæcus fuerat, & viderat. Et vide quot modis tentant miraculum obumbrare, & destruere. Etenim conati sunt per modum illuminationis subuertere cæcum, dicentes: qualiter aperuit oculos tuos, nunquid præstigio aliquo? Alibi enim in facto nihil habentes detrahere, conantur detrahere modo curationis, dicentes: Non eiicere eum Dæmonia, nisi in Beelzebub, Matth. 12 b. Et hic similiter nihil aliud habentes dicere, ad tempus designant, dicentes: Quoniam soluit Sabbatum, & ideò peccator est, & non ex Deo. Sed quia hoc inane apparuit crimen quibusdam, qui aderant, vndique compediti ad aliud veniunt stultius, & inuerecundiùs, vt dicant eum non fuisse cæcum, & vidisse. Et hoc est, quod dicit Euangelista Non crediderunt, &c Sed si non credebāt eum fuisse cæcum, & illuminatū, qualiter incusabant, quod Sabbatum non obseruat, quia in Sabbato curabat? Ecce mendacium vbique sibiipsi obuiat, & per ea, quæ nocere veritati videntur, ipsam clariorem ostendit, quod vtique, & nunc factum est. Prius enim à vicinis, & qui eum viderant, inquisierant. Et quia posset aliquis dicere, vicini de eo

Chrys. Hæc veritatis est natura, per quæ putatur ab hominib. insidias pati, per hæc fortior fit per hæc clarer per quæ obumbratur. Si enim non hæc facta essent studia eorum, saltem in suspicionem quod non esset cæcus prius, non venisset apud multos miraculum; nunc autem vt studentes depudare veritatem, omnia agunt, & nequaquam aliter fecissent, si demum pro Christo omnia facerent.

fortè

fortè erant decepti similitudine, sicut & quidam dixerunt: Nequaquam, sed similis eius est, *suprà eod.* b. ducunt in medium parentes eius. A parentibus quidam volentes abortiuum facere miraculum. Sed ex hoc magis est confirmatum, quia confessi sunt, quòd filius eorum erat, & cæcus natus.

a & interrogauerunt eos, *b* dicentes: Hic est filius vester quem vos dicitis, quia cæcus natus est? *c* quomodo ergo nunc videt? *d* Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Simus, quia, hic est filius noster, quia cæcus natus. Quomodo autem nunc videat, nescimus: *e* aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: *f* ipsum interrogate. *g* Ætatem habet, *h* ipse de se loquatur. *i* Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. *k* Iam enim conspirauerant Iudæi, *l* vt si quis eum confiteretur Christum extra Synagogam fieret. *m* Propterea *n* parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipsum interrogate. *o* Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, *p* & dixerunt ei: *p* Da gloriam Deo. *q* Nos scimus, quia hic homo peccator est. *r* Dixit ergo ille? Si peccator est, nescio: *s* vnum scio, quia cæcus cùm essem, modò video. *t* Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? *u* Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis: Quid iterum vultis audire? *x* Nunquid, & vos vultis Discipuli eius fieri? *y* Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu Discipulus illius sis; *z* nos autem Moysi Discipuli sumus,

a Et interrogauerunt eos.] *Chrysostomus.* Vocantes, & statuentes in medium, vt agoniam, & timorem immitterent eis, cum multa vehementia, & furore inducunt interrogationem

E *b* Dicentes: Hic est filius vester. &c. est] Non dicunt, qui quãdoque cæcus fuit, sed quem vos dicitis, &c. q.d. vos ita fingitis malignantes contra nos, & Christo applaudentes. Nec dicunt, quem vos fecistis cæcum; sed dicitis, quasi prouidistis vbique sermonem hunc. *Chrysostom.* O inquinati, & quis vtique eligeret pater talia mentiri de filio?

De consecr. dist.4 c. cum pro paruulus.

c Quomodo ergo nunc videt,] si cæcus vt dicitis, natus est? *Chrysostom.* Duobus his eos in negationem inducere conantur, in dicendo, scilicet: Quem vos dicitis: & in dicendo: Qualiter igitur videt modò.

d Responderunt eis parentes,] eius, [cæci, & dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Quomodo autem nunc videat, nescimus.] Mentiuntur fortè pro timore Iudæorum, vel quia nesciebant modum.

e Aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus,] benè sciebant; sed dicere non audebant.

f Ipsum interrogate,] vt instruamini ab eo. *Iosue* 7.c. quasi quid nobis calumniamini.

g Ætatem habet,] & ideò.

h Ipse de se loquatur,] quasi non est opus nos loqui pro eo, quasi pro infante. *Chrysostom.* Tribus interrogationibus factis, si filius eorum esset, si cæcus natus, & qualiter respexerit. Duas illas confitetur, scilicet, quòd filius eorum esset, & quòd cæcus natus, tertiam verò non adiiciunt, scilicet qualiter videt. Sed & hoc pro veritate factum est, vt nullus alius, quàm is, qui curatus est, & dignus fide erat, hoc confiteretur.

i Hæc dixerunt, &c. Iudæos.] Hic Euangelista opinionem eorum, & mentem in medium ducit, quia, scilicet, propter timorem hoc dixerunt. Et subdit causam timoris.

k Iam enim conspirauerant Iudæi,] id est, conspirando statuerant.

l Vt si quis eum confiteretur Christum, extra Synagogam, &c.] quasi ethnicus, & publicanus.

m Propterea] scilicet, ne extra Synagogam fierent.

Nam parentibus quidem dicere: Negate quia filius vester est, & quoniam cæcum genuistis, valdè videbatur derisibile esse; ipsi vero cæco rursum dicere; hoc manifesta erat inuerecundia, ideò hoc quidem non dixerunt; aliter autem illud idem argumentantur.

n Parentes eius &c. interrogate,] q.d. non est puer, neque imperfectus, sed sufficiens sibi testari.

o Vocauerunt, &c. cæcus] quasi, quia parentes miserunt eos ad eum qui curatus fuerat, rursus vocauerunt eum. Et nota peruersitatem istorum. Suprà enim quia cæcum attonitum, & timidum facere nequiuerunt; sed videbant eum propalatione benefactorem prædicantem, venerunt ad quærendum ad parentes eius putantes per ipsos abortiuum facere miraculum: & quamdiu putabant parentes renuere, & negare, nihil cæco dicebant; quia vero viderunt nihil eis plus ex colloquio parentum factum esse, ad cæcum rursus venerunt.

p Et dixerunt ei, &c] *Chrysostomus:* Manifestè quidem, & inuerecundè non dicunt: nega, quoniam Christus te curauit, sed sub velamine, & prætextu religionis hoc idem constituere volunt, dicentes: Da gloriam Deo. Et est sensus, id est confitere, quoniam hic nihil operatus est, sed solus Deus. Vel aliter:

p Da gloriam Deo, id est, dic te mentitum fuisse de hoc, quod dixisti eum Prophetam esse, & te curasse: & sic cognosce peccatum tuum, quod est dare gloriam Deo. Et habetur simile *Iosue* 7.c. Da gloriam Deo, & confitere peccatum tuum.

q Nos scimus, quia hic homo peccator est:] q.d. potes securè dicere, quod hic non curauit te, sed Deus.

r Dixit ergo ille: Si peccator est, nescio.] id est, non diffinio modo. Et hoc dicit, vt nec os pateat calumniæ, nec veritatem celet. Vnde subdit:

s Vnum scio, &c] Sed quærit *Chrysostom.* Nunquid timuit cæcus? Absit. Qualiter ergo, qui suprà dixerat, propheta est, modo dicit, si peccator est, nescio? Solutio. q.d. nihil pro eo dico: nunc ipsum beneficium vos condemnat, & eum non esse peccatorem probat. Vnde dicit: Vnum scio, quia cæcus cum essem, modo video. q.d. de me dico; sed ipsum opus, quod scio eum fecisse, ostendit, quod non est peccator, F

Vnde per hoc insuspicabilem seipsum fecit testimonium incorruptum, vt non gratificans, sed à re testans.

t Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi?] *Chrysost.* Quia nequiuerunt euertere, neque destruere, quod factum est, miraculum: rursus ad prius veniunt, secundum modum curationis circumscrutantes, quemadmodum quidam canes venatici fallaciter conclusam bestiam vndique inuestigantes: & nunc quidem huc, nunc autem illuc circumcurrentes, ad priores redeunt sermones, & dicunt: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos, quasi, num præstigio aliquo? Sicut dicebant *Matth.* 12.b. In Beelzebub Principe dæmoniorum, &c.

u Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis: Quid iterum vultis audire?] q.d. non respondebo non attendentibus, & inaniter interrogantibus, non pro discendo, sed pro cauillando. *Aug.* Stomachatur iam contra duritiam eorum, & cæcos iam non ferens.

x Nunquid & vos vultis Discipuli eius fieri,] qui ita inquiritis de eo? Et supplendum est, sicut & ego volo Discipulus eius fieri. per hoc enim quod dicit. & vos, seipsum in Discipulorum cœtu ordinat.

Item in hoc versu conuitiatus est eis, & percussit sufficienter: quia enim nouerat, quoniam hoc eos valdè percutiebat, tangere eos cum superabundantia voluit. *Chrysost.* Vides propalationem † mendici ad omnes Scribas, & Pharisæos, ita fortè & patens quid est veritas, ita imbecille mendacium. Nam veritas etsi contingentes, id est, viles assumpserit, claros victores ostendit: Mendacium vero etsi cum fortibus fuerit, qui tuentur illud, imbecilles eos monstrat.

Chrysostomus Quod erat animæ propalantis, & rectè contemplantis eorum insaniã, & ostendentis Christi magnam dignitatem, in qua vehementer confidebat.

al. † mendacij.

y Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu Discipulus illius sis.] Et secundum cor suum, id est, secundùm opinionem suam maledixerunt ei in hoc, quod dixerunt: Tu Discipulus illius sis vt dicit *Gloss.* Vel aliter secundùm literã.

y Maledixerunt ergo ei.] Et hoc etiam dixerunt ei: Tu Discipulus, &c. Hic dicit *Augustinus in originali:* maledictio hæc super nos veniat, & super filios nostros. *Genes.* 27.b. In me sit hæc maledictio, fili mi. *z* Nos autem Moysi Discipuli sumus.] In hoc volunt ostendere, quod Christus contrarius sit Moysi, & cæcus, si Christo adhæret: sed mentiuntur, quia si Discipuli Moysi essent, Christo crederent, quem Moyses nunciauit, *Deuteron.* 18.c. Vnde *suprà.* 5.g. Si

crederetis

a veritatem,& Christi confessionem opprimuntur, hi maxime honorantur. Sicut eum, qui diuitias perdit, ille inuenit: & qui animam odit,ipse est,qui amat: ita qui conuitio opprimitur,hic maximè est.qui honoratur,Quod & in illo cæco factum est. Eiecerunt enim eum Iudæi ca tẽplo, & inuenit eum Dominator templi. Eiectus est à consistorio pestilentioso, & portus Saluari. Fortè dehonoratus est ab his,qui Christum dehonorauerant, & honoratus est ab Angelorum Dominatore: alia sunt præmia veritatis. Sed quærit *Chrysost.* quomodo interrogat eum, an credat post tot verba fidei ad Iudæos? Et soluit, quod non ignorans quærit de fide eius, sed laudans, & volens seipsum notum facere & ostendens,quoniam multum approbat eius fidé, q.d. conuitiata est mihi plebs tanta; sed nulla mibi cura illorum: vnius mihi cura est, scilicet, vt tu credas: melior est enim vnus faciens voluntatem Domini, quàm mille iniqui: tu,inquit,credis in Filium Dei,vt præsens,& acceptans, quæ dicta sunt? Ita eum interrogat. Et nota,quod in hoc trahit eum ad amorem suipsius. Non enim dicit, Crede,quod seruis dici potest; sed interrogando, Credis in Filium Dei? quod amicis dici solet.

lium. Dei? a Respondit ille, & dixit: Quis est, Domine, vt credam in eum? b Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, c & qui loquitur tecum, ipse est. d At ille ait: e Credo, Domine. f Et procidens adorauit eum. g Et dixit ei Iesus: In h iudicium ego in hunc mundum veni, i vt qui non vident, k videant: l & qui vident, m cæci fiant. n Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, o & dixerunt ei: Nunquid nos cæci sumus? p Dixit eis Iesus: q Si cæci essetis, r non haberetis peccatum: s Nunc verò dicitis, quia videmus, t peccatum vestrum manet.

a Respondit ille,&c. eum] Secundum *Augustin.* iste adhuc inunctus his verbis ostendit se iam dudum cor ad credendum paratum habuisse;sed in quem credere deberet,ignorasse. *Eccl.* 2 b. Qui timent Dominum, præparabunt corda sua. Secundum *Chrys.* videtur,quod crederet prius eum esse Deum, & Messiam missum; sed non nouerat eum secundum faciem. Cæcus enim erat, antequam veniret ad Christum: & postquam sanatus est in Siloa trahebantur à Iudæis, ita quod vsque modo non viderat Christum;ideo dicit: Quis est, Domine? *Chrys.* Desiderantis,& valdè inquietantis animæ est verbum: pro quo tot disputauit,hunc ignorat: vt per hoc discas eius amorem veritatis, qui sic pro ignorato disputabat. Non enim viderat eum. b Et dixit ei Iesus: & vidisti eum.] *Chrysost.* personaliter. Sed quia hoc adhuc immanifestum, & indeterminatum erat, manifestius inducit. c Et qui loquitur tecum,ipse est.] Non dixit: ego sum, sed mediè loquitur. d At ille ait: Credo, Domine. i Non dixerat ei Dominus: ego sum qui curaui te, qui dixi tibi: vade, lauare in Siloa; sed omnia illa tacens ait: Credis in Filium Dei. Et ille ad hoc respondet e Credo, Domine in Filium Dei, in te,scilicet,vnde qualem credidit,talem adorando indicat. Vnde sequitur. f Et procidens adorauit eum] vt Deum,& vt Filium Dei. *Chrys.* Ne quis æstimet verbum solum esse, quod dictum est à cæco, & non rem,adiecit & opus scilicet,adorationem. Item quia dixerat,credo, Domine, & non determinauerat in quem, adoratione determinat. Adorante autem eo. g Dixit ei Iesus] respondens fidei ipsius cæci, & infidelitati Pharisæorum h In iudic. &c,mundum veni] id est, ad discernendum humiles à superbis: credentes humiles ad infidelibus superbis. Sic sumitur iudicium *in Psalm.* 42. Iudica me,Deus &discerne causam meã, &c. Iudicium enim damnationis in fine fiet: vnde *sup.* 8. b. ego non iudico quemquam, vel in iudiciũ, secundum *Chrys.* in maius supplicium,id est,in causam supplicij occasionaliter. i Vt qui non vid.] i. humiles cæci, qui se non videre putant. k Videant.] id est, illuminentur per me lumen. l Et qui vid] id est,sapientes superbi, vt Pharisæi, id est qui per se videre putant,& Medicum non quærunt. m Cæci fiant] sua infidelitate excæcentur. Vnde li [vt] dicit euentum, non causam. *Chrys.* In hoc, & cæcum vehementiorem circa fidem operatus est: & eos qui sequebantur eum,notauit. Etenim sequebantur eum Pharisæi de quibus subditur, & audierunt quidam, &c. Sed nota, quod illud quod dicitur hic de Domino,vt qui non vident,&c. dicitur *Isa.* 6. c Excæca cor populi huius,& aures eius aggraua, & oculos eius claude, &c. Item *Isa.* 26. b. Domine, exaltetur manus tua, vt non videant &c. *Ierem.* 5. e. Audi,popule stulte, qui non habes cor qui habentes oculos non videtis,

Chrys. in iudicium, id est,in maius supplicium dixit,ostendens, quoniam qui condemnauerunt eum, vt peccatorem: ipsi sunt, qui condemnati sunt. Hic autem dixit duas responsiones, & duas cæcitates, & sensibilem,&intellectualem.

& aures,& non auditis. Item *Isa.* 42. c. Quis cæcus nisi seruus meus. *Psalm.* 68. Obscurentur oculi eorum,ne videant. *Chrys.* Hoc & Paulus dicit ad *Rom.* 9. g Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam; Israel vero sectando legem iustitiæ in legem iustitiæ non peruenit. Item *Rom.* 11 b. Israel non est consecutus? electio vero consecuta est: cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est. n Et audierunt, hoc quidam ex Pharisæis, illi scilicet qui cum ipso erãt. Erant enim quidam superficie tenus sequentes, & facilè in contrarium transmutati, sicut & illi, qui prius crediderunt, *sup.* 6. g. & posteà abierunt. o Et dixerunt ei: Nũquid & nos cæci sumus,] sicut & alibi dixerunt *sup.* 8. d. Nemini seruiuimus vnquam, & ex fornicatione nati non sumus: ita hic de cæcitate corporali intellexerunt, & in hac verecundantur solum. p Dixit eis Iesus] ostendens, quoniam melius est cæcos esse, quàm videntes. q Si cæci essetis.] i. cæcos, & insipientes vos reputaretis: r Non haberetis peccatum,] quia curreretis ad Medicum,qui venit tollere peccata mundi. s Nunc verò dicitis,quia videmus,] i. de sapientia vos iactatis, & iustitia. Et ita. t Peccatum vestrum manet,] i. cæci permanetis in infidelitate. *Chrys.* Non dixit, videtis,sed dicitis,quia videtis sicut *sup.* 8. g. Quẽ dicitis. quia Deus noster est. Hic autem quod æstimabant laudem esse magnam,hoc ostendit eis supplicium ferre:& de priori cæcitate consolatus est eum cæcum,q.d. ad bonũ tuum fuisti cæcus; & illi ad detrimentum suum videntes.

Moraliter.] *Chrysost.* Monent vos verba mea hæc, & ego volo vos detineri à dolore, qui per verba, vt ab ea, quæ per res est, deformitate eruamini.

* hac deterius? quid opere hoc turpius? Filius à patre docetur deformare seipsum. Item *Chrys.* Sed aiunt, quæ iactura est, vel quod nocumentum est ludos videre? Propterea gemo, quoniam neque damnum æstimatis rem hanc, neque sensum accipitis malorum: dedit tibi vitæ terminum Deus ad currendum eum? tu vero maniter consumis eam,& vanè, & in nullo vtili. Scrutatis adhuc, quod est damnum? Et si argentum paucum consumpseris, simpliciter damnum teuocas; dies autem tuos consumens integros in sathanicas pompas, nullum putas facere inconueniens, congruo existente in Litaniis & orationibus consumere vitam tuam omnem: Tu verò in clamoribus, & tumultibus,& turpibus verbis,&pugna & iucunditate intemporanea,&operibus lasciuis vitam tuam consumis,& in malo tuo: & post hæc omnia interrogas,quod est damnum. nesciens, quòd nulli rei magis parcere oporteret,quàm tẽpori Item *Chrys.* Aurum si consumpseris,poteris rursus recuperare; tempus vero si perdideris,difficilè id resumes;paruum n. tempus est nobis vita præsens. Sequitur. h In iudicium ego in hunc mundum veni, &c.] In iudicium discretionis. i. ad discernendum humiles à superbis. *Iac.* 4. b. Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam, Dominus enim discernit bonos à malis, his dando gratiam illis non: sicut mulier discernit oues per signationem quarundam tantum. Vnde *Psal.* 42. Iudica me, Deus, & discerne causam meam, &c. Item *Psal.* 4 Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Sic sumitur hic In iudicium veni, i. dando gratiam discretionis. Vnde subdit: i Vt qui non vident,] i. se non videre reputant, videant lumine gratiæ illuminari.

Vnde 1. *Cor.* 1. d. Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes. Et hoc est: l Et qui vident,] id est, videre se reputant: Cæci fiant. *Isa.* 22. g. Aperiet, & non erit, qui claudet, & non erit, qui aperiat. Aperit. enim humilibus; & claudit superbis. Item *Isa.* 8. c. Erit vobis in sanctificationem. in lapidem autem offensionis, & in petram scandali, &c. *Luc.* 10. d Confiteor tibi, Domine Pater cæli. & terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis. *Psalm.* 118. Declaratio sermonum, &c. *Prou.* 9. a. Si quis est paruulus, veniat ad me, &c. Est autem multiplex iudicium, de quo habes *sup.* 7. c. Nolite iudicare secundum faciem; sed rectum iudicium iudicate. Ibi require. Sequitur: q Si cæci essetis, peccatum non haberetis.] Cæci. id est, simplices, & per ignorantiam peccantes non habent tantum peccatum; quia scientia multum agrauat peccatum. *Psal.* 54 Descendant

Christos, & Iudam, & Theodam. *Act.* 5. f. Item in hoc, quod dicit [ascendit aliunde] insinuat Scribas, & Pharisæos, qui docebant mandata & doctrinas hominum, & legem præuaricabantur, vt dicitur *Mat.* 15. a. *a* Huic] id est, Pastori. *b* Ostiarius aperit] *Chrysost.* Nihil prohibet ostiarium hic vocari Moysen, illi n. tradita sunt eloquia Dei. *Rom.* 3. a. Hic aperit Pastori quia Christũ ostendit, & recipit

a Huic ustiarius b aperit: & c oues vocem eius audiunt. d Et proprias oues vocat nominatim, & e educit eas.

c Et oues vocem eius audiunt,] i. Pastoris, quia qui ex Deo est, verba Dei audit, *sup.* 8. f. Per hoc significat, quod non sunt de ouium ordine ipsi Scribæ, & Pharisæi, qui eum non audiunt. *d* Et proprias oues vocat, &c.] id est, vocat ad gratiam, quos elegit. Et per hoc insinuat cæcum, quem quasi ouiculam suam vocauerat ad se de Iudæis. Vnde sequitur. *e* Et educit eas,] ad pastum verbi. Et nota, quod in hoc, quod dicit, [proprias oues,] ostendit

Alia expositio. ⊕ omnes gerunt typum Christi, de ouib. autem in plurali, quia duo sunt genera ouium. Quidam n. sunt oues Ecclesiæ tantùm per præsentem iustitiam; quidam per prædestinationem. *a* Huic ostiarius aperit.] i. Christus, qui se aperit, vel Scriptura, quæ ducit ad Christum, vel Spiritus sanctus, qui docet omnem veritatem. *inf.* 16. c. *Aug.* caueamus, ne ostiarium faciamus maiorem ostio. Ostiarius idem est, & ostium, s. Christus, ipse se nobis aperit, & Scripturam & cælum. *Isa.* 22. f. Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet. *Apoc.* 5. b. Vicit leo de Tribu Iuda, radix Dauid aperire librum, &c. *c* Et oues vocem eius audiunt] à quocunque proferatur vox, Christi est. Vnde *Mat.* 10. c. Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus, &c. *Chrys.* Quæ est vox Christi? Beati pauperes. &c. *Mat.* 5. a. [& oues, &c. audiunt] quia Christo non solùm viuenti obediunt sed & mortuo. Et nota, quod dicit oues audire, quia simplices libenter audiunt verbum Dei, & obedientes sunt. *Prou.* 3. d. cum simplicib. sermocinatio eius. Et quia dixerat (audiunt) subdit, quomodo loquitur vocando. Et hoc est. *d* Et proprias, &c. nominatim] Tria dicit hic per ordinem de Pastore. Vocat ad præmia, educit, vel emittit à culpa, & ignorantia ante eas vadit ostendens exempla. Item vocat, quasi de peccato ad gratiam reuocat per pœnitentiam. Educit de gratia ad ampliorem gratiam, secundum illud *Psal.* 83. Ibunt de virtute in virtutem, &c. Ante eas vadit præparando in cælo mansionem æternam secundum illud, *inf.* 14. a. Vado vobis parare locum. Item Christus vocauit oues in vita sua prædicando, secundum illud *Ps.* 94. Laboraui clamans, raucæ, &c. *Cant.* 6. d. Reuertere, reuertere, &c. Eduxit eas in morte rediendo de lacu miseriæ, & de luto fecis, secundum illud *Zach.* 9. c. Tu, Domine, in sanguine Testamenti, &c. Ante oues fuit in Ascensione, iter in cælum pandendo,

Moraliter. * per alienum sanguinem, sicut illi, qui per cognatos & cõsanguineos habent accessum ad patrimonium Crucifixi. Contra quod dicitur *Gal.* 1. a. Paulus Apostolus non ab hominib. neq; per hominem; sed per Iesum Christum. Sunt autem quidam, qui se Spirituales esse simulant: vnde spirituales in principio vocantur; sed postea conuertunt se ad carnem & sanguinem, i. ad nepotes. Contra quos dicitur *Gal.* 4. a. sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consũmamini. Sed reuera nunquã spirituales fuerũt. sed renardi fuerũt. Vnde nunc primò, quales ante fuerũt, ostendũt. Vnde *Eccl.* 14. a. in nouissimis manifestãt malitiã suã. *Ier.* 17. b. in nouissimis suis erit insipiens. Similes quibusdam monstris marinis faciẽ humanã prætendẽtibus; sed in pisces desinũt, sicut & simia, quę habet faciẽ similẽ homini; sed non posteriora. Itẽ Christus Spiritus, & spirituale, i. subtile corpus habet, spiritus autẽ, & corpus spirituale sine omni læsione, & violẽtia, & corruptione ingreditur, sicut Dñs ianuis clausis ad discipulos, *inf.* 20. e. & sicut lux per vitrum: si ergo corrumpant vitrum Ecclesiæ, ostendũt facto, quod nõ sunt his, nec per Christũ ingrediuntur, si per violentiã introducũtur, & significãtur per Sodomitas *Gen.* 19. c. iã prope erat, vt infringerent fores Loth. Et hoc ad polluendum Angelos, qui propter spiritualitatem significant Sacerdotium, vel ipsos Sacerdotes. *Malach.* 2. b. labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem de ore

Eccl. 20. b. est propter gloriam minoratio. Item *Eccl.* 12. c. si humiliatus vadat curuus, abiice animum tuum, & custodi te ab illo. *Prou.* 26. d. Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei: quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius. *Ezech.* 13. a. Quasi vulpes in deserto, &c.

eius requirent, quia Angelus Dñi exercituum est. Item 1. *Cor.* 11. b. Debet mulier velamẽ habere super caput suũ propter Angelos. Illi volũt ostiũ infringere, qui per suã, vel suorũ potestatẽ prælationẽ, vel aliquod beneficiũ Ecclesiasticũ sibi volũt vsurpare. Hi Angelos polluere volũt, qui dignitatẽ Sacerdotij nõ verẽtur infamare; & hæc vera sodomia est. Cùm n. gratia non sit gratia, nisi quia gratis data: quid magis cõtrariũ est gratiæ, quàm id, quod gratis accipiendũ, & gratis concedẽdũ est, per violentiã carnis, vel carnaliter rapere vel emere? Quidã n. rapiunt, vt Chorite, de quib. *Num.* 16. b Idcirco fecit te accedere ad se Dñs, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiã Sacerdotium vendicetis, & omnis globus tuus stet cõtra Dñm. Quidã vsurpãt, vt Rex Ozias, qui ideò in frõte lepra percussus est, & expulsus à regno. 4. *Reg.* 15. a. & 2. *Paral.* 26. d. Quidã per potestatẽ intrudũtur, vt Alchimus per Bachidẽ cõstitutus est in Sacerdotiũ. 1. *Mach.* 7. b. Quidã per seruitiũ corporale, vel pecuniale, sicut Iason, qui ambiebat sũmum Sacerdotiũ, & adito Rege promisit ei talenta argenti trecenta sexaginta, vt dicitur 2. *Machab.* 4. a. Vnde hodie solent dicere Episcopis, si concedatis illi Decanatum illum curalem, magis seruiet vobis, quam iste. Et sic fecisse legitur Menelaus Iasoni, 2. *Mach.* 4. d. Iason commendatus Regi, cũ magnificasset faciẽ potestatis eius, in semetipsũ retorsit summum Sacerdotiũ superponẽs Iasoni talenta argẽti trecẽta. Itẽ Christus charitas est, quæ nõ quærit, quæ sua sunt, vt dicitur 1. *Cor.* 13. b. Quicũq. ergo nõ quærunt lucrum animarum, sed propriũ, per Christũ nõ ingrediũtur. *Phil.* 2. c. Omnes, quæ sua sunt, quærunt. Isti potiùs sunt tonsores, quã Pastores; Iacob Pastor erat, Labã tonsor. Vnde Iacob, i. Christus fugit, cũ Laban ad tondendas oues iuit: *Genesis* 31. c. *Mat.* 22. b. Amice, quomodo huc intrasti, &c. *Bern.* Ter dictum est Petro, pasce, sed nec semel dictũ est, tonde, vel mulge. Item Christus est veritas. Qui ergo intrat per simulationem, non intrat per Christum: sicut hypocritæ, qui simulant religionem habitu, & conuersatione, vt promoueantur. *Eccl.* 37. a. O præsumptio nequissima, vnde creata es cooperire aridam malitia & dolositate illius? *Zach.* 13. b. Confundentur Prophetæ vnusquisque in visione sua cùm prophetauerint, nec operientur vltrà pallio saccino, vt mentiantur. Alij per alios quasi per literas commendatitias intrant, vel impetrant beneficia 2. *Cor.* 3. a. Nunquid indigemus commendatitiis Epistolis, sicut quidã. Itẽ alij per literas precatorias intrant, vt curiales per preces Magnatorũ. *Ps.* 77. De post fœtãtes accepit eum. Nõ dicit, de post Reges, vel post Episcopos. Itẽ aliqui eliguntur propter pulchritudinem suæ personæ 1. *Reg.* 16. b. dixit Dñs ad Samuel: Ne respicias vultum eius, neq; altitudinem eius: quoniã abieci eum, nec iuxta intuitũ hominis ego iudico. Et posteà sequitur: Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Itẽ alij quia largi sũt in donis, & superflui in conuiuiis. Vnde *Dan.* 14. b Nõne videtur tibi Bel esse viuens Deus, annõ vides quãta comedit, & bibit quotidie? Itẽ quia dant vestes, & equos, & talia. Vnde *Isa.* 3. a: Vestimentũ est tibi, Princeps noster esto. Itẽ alij propter alios cõprimendos, vt filij Israel elegerunt Ieroboam, vt conculcaret Roboã 3. *Reg.* 12. e. Itẽ aliqui eligunt alios propter societatem, vel subiectionẽ: quia credunt eos futuros sibi sociales, vel subiectos, sicut elegerũt Abimelech spuriũ, *Iudic.* 9. a. Item quandoque tales eligunt, per quos promoueantur ipsi, vel eorum parentes, vt *Iudic.* 17. a. Impleuit vnius filij sui manum, & factus est ei Sacerdos, id est, ad vtilitatem suam. Omnes isti non intrant per ostiũ: & ideo fures sunt rem alienam inuito Dño contrectantes. Sed vtinam saltem vxores inde pascerent, sicut Iudas. Sed ipsi pascunt concubinas de bonis Christi raptas ab ouibus: De quibus *Mich.* 3. a. Qui violenter tollitis pellem eorum desuper eos, &c. Et hoc est, quod dicitur: Fur non venit, nisi vt furetur pelles, id est, temporalia, & mactet corpora, & perdat animas. Secundum est, quod bonus Pastor cognoscit oues suas, vt diximus, quod tangitur ibi. *d* Et proprias oues vocat nominatim]

Item Christus est vnitas, qui ergo per scissuram, vel dissensionem obtinet prælationem, vel beneficia, per Christum non intrant, sed diuidũt vestem Christi inconsutilem, dum sibi partes faciũt, quod non fecerunt milites. Ideò Ecclesia significatur per Thamar, *Gen.* 38. g. quæ interpretatur amaritudo: & Ecclesia in amaritudine est in cuius vtero luctantur contendentes fratres qui prior nascatur, & plerumque prior egreditur, de quo non erat opinio, cui dicitur Quotiam propter te diuisa est maceria. Phares enim prior natus est, i. illi, qui diuidunt vnitatẽ Ecclesiæ, Postea Zaram, cui obstetrix ligat filum coccineum in manu: quia qui Passionem Dñi opere imitantur, tardiùs promouentur.

A ostendit se omnia possidentem cum Patre. a Et cùm proprias oues emiserit] de omb legis & figurarum ad lumen Euangelij & pastum verbi diuini, vel de consortio malorum, vel de massa perditorum.
b Ante eas vadit] dans exemplum, vel ad regnum, vel primus contra lupum, primus ad patibulum.

Et a cũ proprias oues emiserit b ante eas vadit: c & oues illũ sequuntur, d quia sciũt vocẽ eius. e Alienũ autẽ non sequũtur, sed f fugiũt ab eo: quia g nõ nouerunt vocẽ alienorũ.

c Et oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius sicut cæcus audiuit eius vocem & cognouit Et nota, quod contrarium eius faciunt, ad literam Pastores, quia sequuntur oues, non præcedunt. Vnde per hoc, vt dicit *Chrysost.* ostendit, quod de spiritualis pastu loquitur, sicut dicit *Matth.* 10. b. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Oues enim ad lupos non solent mitti.
e Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum,] id est, non recipiunt pro voce Pastoris. Hoc autem dicit propter eos qui circa Theodam & Iudam fuerunt: Omnes enim quicunque crediderunt eis dispersi sunt ab eis, vt dicitur *Act.* 5. f. Aut propter illos, qui post hoc futuri erant & pseudo Christi. Vt enim non dicerent, quod ipse Christus esset vnus talium, propter hoc seipsum ab illis diuidit. Et primam A quidem pandendo, secundum illud *Mich.* 2. d. Ascendet iter pandens ante eos. Et *Heb.* 6. d. Vbi præcursor pro nobis introiuit Iesus secundum ordinem Melchisedech. Et nota, quod dicit, [proprias oues,] quia eas creauit, redemit, & reformauit. *Isaia* 46. b. Ego feci, & ego feram. *Psalm.* 94. Nos autem oues pascuæ eius. Alia litera: Oues manus eius. 1. *Pet.* 5. c. Non corruptibilibus, &c. 1. *Corinth.* 6. d. Empti estis pretio magno. *Augustinus*. Tanti emit vt solus possideat. [Vocat nominatim.] Dominus dicitur Iustos vocare ex nomine, quia eos noscit per approbationem. Vnde *Psalm.* 146. Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans. Vnde *Luc.* 16. e. diues non nominatur, sed pauper Lazarus. *Psalm.* 15. Nec memor ero nominis eorum per labia mea: quia vocauerunt nomina sua in terris suis, & ideò non vocantur in cælis. *Gregor.* In populo plus solent nomina diuitum, quam pauperum sciri, quid est ergo, quod Dominus in Euangelio nomen pauperis & non diuitis dicit, nisi quod Deus humiles nouit atque approbat, & superbos ignorat. Vnde *Luc.* 13. Nescio vos, vnde sitis, &c. At è contra Moysi dicitur: Noui te ex nomine. *Exod.* 33. d. Item *Exod.* 35. d. Vocauit ex nomine Beseleel, &c. Et 2. *Tim.* 2. c. Nouit Dominus, qui sunt eius. *Luc.* 10. c. Nomina vestra scripta sunt in libro vitæ. Idem *Phil.* 4. a. & *Apoc.* 13. b. Et educit eas de peccato ad gratiam, de virtute in virtutem, de exilio in patriam. *Psalm.* 76. Deduxisti sicut oues populum tuum.

Alia expositio.

Item *Psalm.* 141. Educ de custodia animam meam, alia litera, de carcere.
a Et cùm proprias oues emiserit] de Ægypto, id est, de tenebris ignorantiæ & culpæ, ad lucem fidei & gratiæ.
b Ante eas vadit] in columna ignis & nubis, *Exod.* 13. d. ad illuminandum contra ignorantiam, & refrigerandum contra æstum peccati. [Ante eas vadit] dans exemplum, faciens, quod docuit. *Act.* 1. a. Cœpit Iesus facere & docere. Vel ad regnum præcedit. *Mich.* 2. d. Ascendit iter pandens ante eos. Vel, [Ante eas vadit] primus ad tormentum, dans exemplum pœnitentiæ, vel patientiæ. Vnde 1. *Petr.* 2. d. Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum. *Gregorius*. Prior bibit Medicus ne medicinam abhorreret ægrotus. Vnde *infrà* 19. d primò Crucem suam baiulauit, deinde alter. c Et oues illum sequuntur] quocunque ierit: *Apoc.* 4. a Et perseuerando vsque in finem. *Matth.* 10. c. & 24 b. Ita & hodie si Pastor præiret, grex sequeretur, & Ducem sequeretur miles, & caput membra. Vnde 1. *Machab.* 5. e. Transfretauit Iudas prior & omnis populus post eum.
d Quia sciunt vocem eius] Populus enim sequitur vocem scitam, non auditam. Scitur autem per visum, cùm transformatur in opus. *Exod.* 20. c. Populus videbat voces.
e Alienum autem non sequuntur] furem, scilicet, qui alienus est à Deo vita & doctrina, vt hæreticus, vel Antichristus, vel Doctor malus f Sed fugiunt ab eo,] id est, ab eius suasione & imitatione.

Moraliter. Ouid. lib. 2. Met.

g Quia non nouerũt vocem alienorum] notitia approbationis. Hoc
* Et iterum ibi [Et cognosco oues meas] Sed multi sunt sicut stultus auriga Phaëton, de quo dicitur *Nec retinere valet, nec nomina nouit equorum.* Sic nec ipsi nisi sint in martyrologio pro commemoratione alicuius beneficij. Sed si dispensator domus summas rerum tenetur scire, quantò magis Sacerdos animarum, cum ei dicatur illud. 3. *Reg.* 20, g. Erit anima tua pro anima illius.

Item *Prouerb.* 27. d. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, omnesq; greges tuos considera: non enim habebis iugiter potestatem, q. d. erit, quando dicetur tibi: Redde rationem villicationis tuæ. *Prouerbior.* 12. b. Nouit Iustus animas iumentorum suorum quod non tantum dicitur de exteriori notitia, sed magis de interiori, id est, de conscientia, cuius est videre. Sed multi Sacerdotes faciem exteriorem magis intuentur, cùm nihil ad eos de illa. Contra quos dicitur *Eccl.* 9. a. Virginem ne conspicias, ne fortè scandalizeris in decore illius. Sed de interiori notitia intelligitur, vt secundum qualitatem animorum sciat se conformare. Alij enim indigent increpatione, alij consolatione, alij comminatione suppliciorum, alij dulcedine promissorum. Vnde *Zachar.* 11. d. Sume tibi vasa Pastoris stulti, &c. Ibi *Gloss.* Peram, baculum, fistulam, & sibilum. Vasa ista prudentis & boni Pastoris sunt. Sed tunc dicuntur esse stulti, cum quis dignitatem habet & eius officium non exercet. Vsus istorum vasorum explanat Apost. 1. *Thessal.* 5. c. Corripite inquietos, increpatione facta Scripturæ: Et hoc ad pœnam pertinet. Vnde Dauid quinque lapides limpidissimos tulit de torrente in peram, quibus Goliam prostrauit. 1. *Reg.* 17. e. Consolamini pusillanimes: Hoc pertinet ad sibilum. Vnde *Zach.* 10. c. Sibilabo eis & congregabo eos. Suscipite infirmos. Ecce baculus, quo senes & itinerantes, & infirmi appodiantur & fulciuntur. Non sit ergo arundineus, quia maledicti, qui baculum arundineum ponunt in Ecclesia Dei, qui sustentare non potest, sed manum perforat innitentis, *Isaia* 36. b. Hic est Sacerdos, vel Prælatus carne fragilis: quia caro est, & non os, vel spiritus, virtute & scientia vacuus. Manum perforat, dum corrumpit subditorum opera, dum per tales Ecclesiastica dignitas diffamatur. Vnde *Rom.* 2. d. Nomen Dei per vos blasphematur inter Gentes. Et sumitur hoc de *Isaia* 52. b. & *Ezech.* 20. b. & 36 e. vt dicit *Glossa*. Patientes estote ad omnes; Ecce fistula, cuius solatio labores releuantur. Fistula ergo est patientia, vel spes in patientia, quæ omnes tribulationes cum gaudio sustinet, vt Isaac copuletur Rebeccæ. Vnde *Rom.* 12. c. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Hæc fistula sonat pastorale carmen & amatorium. Vnde *Psal.* 137. Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Dei. Et *alibi*. *Ps.* 41. In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis, quod est dum vitam æternam promittit. Per sonum huius fistulæ completur illud, Ipseque balantum grex obliuiscitur esum. Ipsa sonuerat in auribus Apostolorum, quandò obliti sunt accipere panes, i. delectationes, vel necessitates etiam corporales præ æternorum meditatione, *Mat.* 16. a. Tertium est, quia oues præcedit, quod tangitur ibi. a Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit] quod est, quando vita & doctrina præcellit, sicut & dignitate. Vnde 1. *Reg.* 10. d. Stetit Saul in medio populi & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Item *in eodem*: Ecce videtis, quem elegerit Dominus, quoniam non sit ei similis in omni populo. Hinc dicitur Gadditis, *Iosue* 1. d. Vos transite armati ante fratres vestros. Item *Gen.* 49. c. Gad accinctus præliabitur ante eum. Sed heu hodie qui debent præcedere, subsequuntur, immò & persequuntur. Et sicut dicit *Hier.* Nihil intantum destruit Ecclesiam Dei, sicut Clericos laicis esse deteriores. *Isa.* 24. a. Erit sicut populus, sic Sacerdos. Et dicit *Bern.* Et vtinam sic, & non peior populo Sacerdos. Immò iam est prouerbium populi: Nonne possum hoc facere, cùm hoc faciat Sacerdos meus? Vnde *Ierem.* 44. e Quod si nos sacrificamus Reginæ cæli & libamus ei libamina, nunquid sine viris nostris faciemus ei placentas ad colendum eam? Cælum est Ecclesia, vel Clerus, Regina cæli prudentia carnis & mundi & Diaboli, quæ hodie in Clero, sicut in foro damnatur. Quid ergo est Reginæ placentas libare, nisi quæ carni, mundo, Diabolo placent facere, Sed mulieres, i. infirmi laici dicunt nũquid sine viris nostris hæc facimus, q. d. à Prælatis huiusmodi exemplum sumimus, hi sunt mercenarij, qui non præcedunt armati, nec exponunt se pro ouibus: hi sunt Sacerdotes conducti mercede, falsas nuptias facientes, Sacramenta vendentes, à faucibus lupi, id est, Diaboli oues non * extrahunt

Luc. 16. a.

quidem ponit ad differentiam, eam, quæ à Scripturis doctrinam. Nam ipse quidem per eaa eos adducebat; illi verò non hinc eos attrahebant. Secundam ponit differentiam, ouium obedientiam. Nam eius vocem oues audietuot, quia ei non solùm viuenti; sed & mortuo omnea crediderunt, alios autem confestim reliquerunt, sicut Iudam
B & Theodam, *Act.* 5. f. Tertia differentia est, quia illi, vt Tyranni, omnia faciebant; iste verò, vt Pastor, non Tyrannus, vel dominium quærens. Vnde fugit, ne

a Hoc prouerbium dixit eis Iesus: Illi b autem non cognouerunt, quid loqueretur eis. Dixit ergo c eis iterum Iesus: Amen, d amen dico vobis, quia ego sum ostiũ ouium. e Omnes, quotquot venerunt, f fures sunt, & g latrones? h sed non audierunt eos oues. i Ego sum ostium. k Per me si quis introierit, l saluabitur, m & ingredietur, & n egredietur, & o pascua inueniet.

fieret Rex, *suprà sexto*. b. Et iossit dari censum Cæsari. *Matth. vigesimosecundo*, c. Et dedit ipse, *Matth. decimoseptimo*. d. Quarta differentia est, quia ipse pro salute omium venit, vt viuam habeant, & superabundanter habeant, ait: illi vero, & præsenti eos priuauerunt vita. Vnde dicitur posteà: Fur non venit, nisi vt mactet. Vnde ipsi prodiderunt eoa, qui crediderunt eis, & fugerunt; ipse vero ista stetit generosè pro suis, vt animam suam daret. Vnde dicit. Bonus Pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Item hi quidem inuiti, & coacti, & fugientes passi sunt, quæ passi sunt; hic verò voluntanè, & desideranter. Et bas differentias inferiùs dicit in textu.

a Hoc prouerbinm] id est, hunc obscurum sermonem, vel hunc communem sermonem, siue hanc metapboram Pastoris, [dixit eis Iesus.]

b Illi autem] Pharisæi [non cognouerunt, qoid loqueretur eis] In quo ostendunt se non esse oues. *Chrysost.* Cuius gratia obscurè loquitur eis hoc? Solut. Per hoc attentiores facere volens. Vel secundum *Glossam*, vt conuincat eos esse cæcos, qui se videre iactabant, *suprà nono*. g.

c Dixit ergo eis iterum Iesus] ea, quæ dixerat obscurè, & immanifestè, aperiens.

d Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostimm ouium,] *Chrysostomus*. Ne torberis, si se dicit ostium; sed & ouem dicit se, & Pastorem. Cùm adducit nos ad Patrem, ostium vocat: cùm procurat, Pastorem. Item suprà disimus Scripturam esse ostium; bic autem dicit se ostium, quia ipse est, in qoo impleræ sunt Scripturæ. Vel Scriptura est ostium Christi, quia per Scriputam, quasi per ostium receptus est, & introductus ad oues. Christus autem est ostium ouium, quia per Christum habent introitum ad fidem, vel Ecclesiam, vel Patrem.

Item ostium dicit se, quia omnea per eum, id est, per eius fidem, & voluntatem debent intrare ad ouile ouium, id est, ad curam animarum, & ad prælationem, sicut Apostoli fecerunt.

e Omnes quotquot venerunt] & non per me.

f Fures sunt, & latrones] qoia venerunt ad rapiendum, & occidendum.

h Sed non audierunt eos oues] id est, non secuti sunt eos. *Chrysost.* Non de Prophetis hoc, sicut dicunt, & hæretici. Illos enim audieruot, & per illos crediderunt Christo, quotquot crediderunt, sed de Theoda, & Iuda loquitur, & de aliis seditiosis. Item Christus laudando dicit hoc, [& non sudierunt eos oues,] Nusquam autem videtur laudasse eos, qui non obedierunt Prophetis; sed magis redarguisse. Vnde patet, quod hoc dicit non de Prophetis, sed de seditiosis.

i Ego snm ostium] Repetit, quod dixerat, vt addat.

k Per me si quis introierit, saluabitur] q. d. illi furantur & occidunt, sed ego saluo. Vnde hic ostendit differentiam sui & illornm à fine. Ipse enim est ostium, per quod intrant ouea ad salutem tutam. Vnde subdit.

m Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet] *Chrys.* Hoc in Apostolis factum est, qui cum otio, & securitate introierunt, & exierunt, vt totius Domini facti orbis terrarum.

Alia expositio. Hoc prouerbium dixit eis Iesus, &cæter.] id est, hanc parabolam, siue hunc obscurum sermonem, vel communem de Pastore. Et nota: prouerbium est locutio generalia, & breuis, aliud in sententia, aliud in superficie verborum continens. *Basilius.* Prouerbium est moralis eruditio, & emendatio vitiorum, vitæ probabilis regula, humanos actus lites diligenti cautione. Et posteà dicit. Prouerbiorum nomen in verbis vulgaribos habere consuetudo hominum solet, id est, ea, quæ ex traductione antiquitatis loquuntur,

Sed hæc vulgi est opinio, & communis; nobis autem prouerbium est sermo vtilis habens aliquid vtilitatis in aperto; plurimum autem sensum contegens in oculto.

b Illi autem non cognouerunt, quod loqueretur eis,] quia cæci erant.

c Dixit ergo eis iterum Iesus,] quia cæci erant, exponens quod dixerat:

d Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium,] id est, per quod intrant oues per fidem, scilicet, vel per quod intratur ad oues, ad curam, scilicet, ouium, & prælationem.

Item ad ostium tabernaculi offeruntur hostiæ: *Leuitici* 1. a. Ita ad Christum vota, & orationes. Vnde finiuntur orationes: Per Dominum nostrum.

e Omnes, quotquot venerunt.] Respondit ad id, quod posset ei obiici: Nonne fuerunt boni Doctores, Patriarchæ, & Prophetæ, per quos multi intrauerunt, & ita fuerunt ostium? Et ad hoc dicit, quod si boni fuerunt, ab eo habuerunt. Vnde dicit; Omnes? quotquot venerunt,] præter me, id est, præter fidem meam:

f Fures sunt] rerum, vel bonorum:

g Et latrones,] id est, occisores animarum, & pseudo prophetæ, & alij seductores. *Ieremiæ* 14. c. Falsò Prophetæ vaticinantur in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis.

Item *in eodem*. Visionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seditionem cordis sui prophetant vobis.

h Sed non audierunt eos oues] verè, id est, non crediderunt eis veri fideles. Et nota, quod ex hoc textu obiiciunt hæretici, quod Moyses fuit fur, & latro, & Prophetæ: ideò nec legem, nec Prophetas recipiunt Sed de istis non loquitur, quia isti venerunt per ostium Christum.

i Ego sum ostium.] Repetit, vt addat:

k Per me si quis introierit] Ecclesiam, & in ea perseuerauerit:

l Saluabitur] in futuro.

m Et] interim [ingredietur] per contemplationem:

n Et egredietur] per bonam operationem.

o Et pascua inueniet] per studium, & lectionem, vel audiendo prædicationem. Vel [pascua] gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Vel secundum *Gloss.*

m Et ingredietur] credendo, operando: n Et egredietur] ad pugnam contra hæreticos. Vel [ingredietur] intùs bene cogitando. [Et egredietur] extra exemplo aliorum operando. Vel [Ingredietur] in Ecclesiam, vt hic viuat per fidem. Vnde post dicit: Vt vitam habeant. [Et egredietur,] de ista vita ad æternam. Vnde post: Et abundantiùs vitam habeant.

o Et pascua inueniet] ingrediens. *Psal.* 22. In loco pascuæ ibi me collocauit. *Ezech.* 34. d In Pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israël erunt pascua earum,

* extrahunt clamore prædicationis. Quartum est, quod ad pascua ducit, & reducit, vnde & dicit: m Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.] Prodest enim plurimum gregibus mutare pascua. Ad hæc ducit, & reducit, quando verbo, & exemplo instruit, vel quando diuersa Sanctorum exempla quasi diuersa fercula proponit. *Moraliter.* Vnde Petro dictum est *infra* 21. d. Pasce oues meas, id est, maiores verbo. Item Agnos id est, infirmiores exemplo, quia pueri solent dicere, da exemplum, quia in eo, qui habet verba sine vita, completur illud *Prouerbiorum* 14. c. Vbi plurima verba, ibi freqoenter egestas. Verba sunt folia, opera fructus. *Matthæi* 12. b. Ficus habuit folia, & non fructum. Et quilibet nutritur suo simili; magis autem simile est factum facto, quàm verbo, & ideò faciliùs ad factum inuitatur homo per factum, quàm per verbum. *Eccl.* 4. d. In lingua sapientia dignoscitur, & doctrina in verbo, & firmamentum in operibus iustitiæ. Meliùs etiam inuitat Medicus ad bibendum amaram potionem, cùm ipse prior bibit quàm cùm dicit: bibe. Et vulgariter dicitur alicubi hospitibus: Bibite priùs, & assecurate hospites vestros. Et ad eundem meliùs inuitat qui dicit: veni, quàm qui dicit, vade. Vnde *Psal* 33. Magnificate Dominum mecum q. d. ego sum socius. *Apocalyp. cap.* 1. c. Ego Ioannes particeps, & socius in tribulatione, & regno. Et *Exod.* 3. a. dicitur, quod Moyses mina-

terrarum,& nullus eos eiicere potuit. *a* Fur] autem (non venit, nisi vt furetur) dominatum & honorem. *b* Et mactet] corporaliter.

c Et perdat] quantum ad animam. Quod tunc factum est in Iuda & Theoda,omnibus occisis & perditis, *Actor.* 5. f. quasi dicat, ipsi sunt fures & latrones: ego sum ostium, id est, munimentum ouium. Item ipsi furantur & occidunt, & corporaliter,& spiritualiter hic & in præsenti;ego verò saluo & hic & in futuro. Vnde adhuc subdit.

F nict. *a* Fur non venit, nisi vt furetur & *b* mactet & *c* perdat. *d* Ego veni, vt vitam habeant, & *e* abundantiùs habeant. *f* Ego

d Ego veni, vt vitam habeant] in præsenti.

e Et abundantiùs habeant] in futuro. *Chrysostomus.* Dic mihi,quid est abundantius vitæ?Si regnum cœlorum,sed nondum dicit hoc,immò nomen vitæ circunuoluit,quod erat eis notum.

f Ego sum Pastor bonus, &c.] Suprà posuerat differentiam sui & furis: hic ponit differentiam sui & mercenarij. Et sicut primò ostendit se Pastorem & ostium à fine & vtilitate ouium: ita ostendit hic se Pastorem à prompta voluntate standi pro ouibus. Vnde dicit.

g Bonus Pastor animam suam] id est, vitam temporalem.

h Dat,] vel (ponit) non inuitus sed libens & spontaneus.

i Pro ouibus suis] pascendis & viuificandis & erudiendis à lupo. vel aliter potest continuari etiam secundum *Chrysostomum.* Superiùs promiserat: (Vt vitam habeant,& abundantiùs habeant,) sed quia hoc in futuro erat implendum: & ideò non credebatur ei. idcirco ponit alterum, scilicet, Crucem & mortem suam, quod cito futurum erat, vt credatur vnum ab altero, id est, vt credatur daturus vitam in futuro, qui sponte dabat vitam temporalem, & prædicebat mortem suam, quod non est puri hominis. Tertiò continuatur sic. Dixerat, (vt vitam habeant, &cæt.) sed quia vitam dedit nobis per suam mortem, ideò subdit de morte sua.

g Bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis] à morte liberandis.

k Mercenarius autem & qui non est Pastor, &c.] *Chrysostomus.* Ponens ostensiones veri Pastoris, duos ponit laceratores. Vnum qui fur est, de quo iam dixit. Alium, qui mercenarius est, de quo modo agit. Fur rapit & mactat; mercenarius autem nihil horum facit, sed facientibus non resistit. Per furem Iudam & Theodam, & similes seditiosos, per mercenarium Iudæorum, Magistros designat. Ab vtrisque se Christus distinguit. A fure, quia venit, vt vitam habeant & abundantiùs habeant. A mercenario, quia oues non deserit, sed pro eis vitam ponit. Licet enim consiliarentur eum interficere; tamen neque à doctrina cessauit, neque eos, qui credebant, deseruit; sed stetit, & elegit mori. Propter hoc toties repetit: (Ego sum Pastor bonus.)

k Mercenarius autem, & qui non est Pastor,] licet videatur, sed idolum Pastoris.

Δ Cuius non

Alia expositio. ⊖ earum. *a* Fur] autem (non venit,nisi vt furetur) alienam rem sibi vsurpando.

b Et mactet] à fide retrahendo,quia fides est vita. *Abacuch.* 2. a. Iustus in fide sua viuet.

c Et perdat] in æterna damnatione. *Ierem.* 50. a. Grex perditus factus est populus meus. Vel, (Furetur.) res; (Mactet) corpora; (Perdat) animas. Et nota, quod in istis locis habetur de Pastoribus malis, quos vocat fures. *Zachar.* 11. d. O pastor & idolum, &c. *Ezech.* 34. a. per totum. *Ierem.* 23. a. Væ pastoribus Israël, qui dispergunt. *Ierem.* 4. d. Quasi custodes agrorum facti sunt. *Ierem.* 10. d. Non est, qui extendat vltrà tentorium meum, & erigat pelles meas: quia stultè egerunt Pastores. *Ierem.* 12. c. Pastores multi demoliti sunt vineam meam. *Ierem.* 12. d. Vbi grex, qui datus est tibi, &c. *Ezechiel.* 13. a. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis, &c. *Ierem.* 60 a. Grex perditus factus est populus meus, Pastores eorum seduxerunt eos, &c.

d Ego veni, vt vitam habeant] in præsenti vitam gratiæ.

e Et abundantiùs habeant] in futuro vitam gloriæ. *Psalmus* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. *suprà* 1. b. De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. *Zacharia quarto*, c. Exæquabit gratiam gratiæ eius. *infrà* 14. d. Pacem relinquo vobis, id est, pacis reliquias do vobis in præsenti, pacem scilicet, pectoris, pacem meam do vobis, id est, dabo in futuro pacem æternitatis.

sum Pastor bonus. *g* Bonus Pastor animam suam † *h* dat *i* pro ouibus suis. *k* Mercenarius autem, *l* & qui non est Pastor,

f Ego sum Pastor bonus.] Sicut aperuit, quid sit ostium: quia ipse est ostium, ita hic aperit, quid dixerit Pastor, quia ipse est Pastor. *al.* † ponit. *13. 9. 4. 6 tres. &c. quu nos potest.*

Item priùs posuit differentiam sui & furis:hic ponit differentiam sui & mercenarij, dicens.

g Bonus Pastor animam suam ponit] vel (dat pro ouibus suis.) *Chrysostomus.* Maneamus sub Pastore tali,& securi à lupo erimus. Pastorem enim habemus ita amantem nos, vt animam pro nobis det. Cùm igitur & potens sit & nos tantùm diligat, quid prohibet nos saluari? Nihil, nisi nosipsi destiterimus. *Roman.* 8. f. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Deus qui iustificat, quis est, qui condemnet. *infrà* 15. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. *Isa.* 53. d. Pro eo,quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis deputatus, & ipse peccatum multorum tulit. *Iudic.* 9. b. Si rectè & bene egistis cum Ierobaal & cum domo eius: & reddidistis vicem beneficiis eius, qui pugnauit pro vobis, & animam suam dedit periculis, vt erueret vos de manu Madian, hodie lætamini in Abimelech, & ille lætetur in vobis: Sin autem peruersè, egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem & oppidum Mello.

[Ego sum pastor bonus.] 1. *Pet.* 2. d. Conuersi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum. *Isa.* 40. c. Sicut pastor gregem suum pascet. 1. *Pet. vlt.* a. Cùm apparuerit Princeps Pastorum, percipietis immarcescibilem vitæ æternæ coronam.

k Mercenarius autem] qui quærit, quæ sua sunt.

l Et qui non est Pastor] licet videatur. *Zacharia vndecimo.* d. O pastor & idolum. Vel ita dicit: [Mercenarius autem & qui non est pastor,] vt per hoc significetur; quod est quidam mercenarius, qui verè est Pastor. Etenim duplex mercenarius. Vnus bonus, qui seruit pro mercede æterna. De quo dicitur *Luca* 15. d. Quanti mercena-

⊖ rij in do

* bat, id est, ducebat oues ad interiora deserti. Duplex est desertum. Exterius & interius, quia dupliciter deseritur peccatum, & dupliciter agitur pœnitentia; vel superficialiter, quantum ad verba; vel intimè & veraciter, quantum ad cogitata & facta. Oues ergo ad interiora deserti ducere, est non solùm verbo, sed etiam exemplo subditos informare, & in veram pœnitentiam cordis & operis, non solùm oris inducere. Et hoc est, quod dicitur: Et ingredietur & egredietur & pascua inueniet. Ingrediuntur per factum, & egrediuntur per verbum, & pascua inueniunt, tam verbi, quàm facti. *Actor.* 1. a. Cœpit autem Iesus facere & docere. *Luc. vlt.* c. Potens in opere & sermone. Vel triplex est pastus, secundum *B. Bernard.* Prædicationis, operis & orationis. Vnde Petro dictum est ter pasce, exemplo, scilicet, conuersationis, verbo prædicationis, fructu orationis. Quintum est, quod pastor debet animam pro ouibus suis ponere, & lupo se exponere pro eis, quod tangitur ibi. *Moraliter.*

g Bonus pastor animam suam dat, &c.] id est, vitam temporalem pro salute animarum. Sed quomodo hoc faciunt, qui pro lucro temporalium ponunt, & animas proprias, pro quibus se exponunt? Debent etiam esse canes ad arcendos lupos: sed canes muti sunt non valentes latrare, vt dicitur *Isa.* 56. d. Immò quod peius est, facti sunt lupi vespertini, qui in vespere non distinguuntur à canibus. Vnde temporibus nostris, non est distinguere inter lupum & canem: & ideò magis damnosi, quia creduntur esse canes, & sunt lupi. *Ezech.* 22 f. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædam. *Sophon.* 3. a Iudices eius lupi vespere non relinquebant in mane. *Habacuch* 1. c. Velociores lupis vesperrinis. Et secundum *Aug.* dicitur lupus Aphricanus, qui simulat vocem canis pastoris, & sic rapit oues. Similiter isti habent vocem Iacob, sed manus Esau ad rapiendum, *Gen.* 27. c. Item ipsi deberent esse gallinæ ad fouendum pullos, & sunt vulpes. Vnde *Ezech.* 13 a. Quasi vulpes in deserto prophetæ tui Israel erant. *Threnorum. vltim.* d.

* Obtenebrati

a Cuius non sunt oues propriæ] per curam & solicitudinem & amorem.
b Videt lupum venientem] id est, Tyrannum, vel damnum, vel aliquod incommodum imminens.
c Et dimittit oues,] id est, expositas malo relinquit [& fugit. Et] eo fugiente lupus rapit & dispergit oues] Et subdit rationem, quare fugit docens
C f Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est,] id est, quia quærit, quæ sua sunt. *Philip.* 2. e.
g Et non pertinet ad eum de ouibus] id est, quia non curat de damno ouium, vel morte, vel non sunt suæ tanquam veri Pastoris. Per quod innuit oues esse suas, & solicitudine, & curatione.

a cuius non sunt oues propriè, b videt lupum venientem, c & dimittit oues, & d fugit: e & lupus rapit & dispergit oues. f Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, g & non pertinet ad eum de ouibus. h Ego sum Pastor bonus, i & cognosco meas, k & cognoscunt me meæ. l Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem, m & animam meam pono n pro ouibus meis. Et o alias oues habeo, p quæ non sunt q ex hoc ouili.

h Ego sum Pastor bonus] non fur, neque mercenarius: hoc concludit ex prædictis. Deinde, quia dixerat. *suprà eodem.* Et oues vocem eius audiunt & sequuntur, ne quis dicat, quid ergo de his, qui non crediderunt? Ideò induxit.
i Et cognosco meas] id est, scio, qui à me sunt prædestinati.
k Et cognoscunt me meæ] id est, in proximo est, vt conuertantur & credant multi. Vel loquitur de illis, qui iam crediderant, vt Apostoli, & cæcus, & alij. Hoc etiam & Paulus ait. *Romanor.* 11. a. Non expulit Deus populum suum, quem præcognouit. Cognouit enim Dominus eos, qui sunt eius, 2. *Timoth.* 2. e. Et sumitur hoc de Numeri, vt dicit ibi *Gloss.* Vel secundum *Chrysostomum* de *Deut.* 31. f. vbi dicitur: Scio cogitationes eius, quæ facturus sit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus sum. Sed quia dixit [Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ] ne parem esse mensuram cognitionis æstimes, ideò hoc corrigit, dicens.
l Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem] quasi dicat, non est in illis & in me par cognitio, sicut in me & in Patre, quia nisi vellet nos super hoc instruere, cuius gratia hoc induxisset.
Item quia in multis locis Christus seipsum ponit in ordine multorum, id est, aliorum hominum communiter, ne quis æstimaret, quod vt homo purus ita cognosceret, ideò hoc inducit (Sicut nouit me Pater, &c.) & ita certissimè, vnde scio eum, sicut ipse me. Propterea & dixit *Matth.* 11. d. Nemo cognoscit Filium, nisi Pater: & Patrem, nisi Filius, separatam quandam cognitionem dicens. Et talem, qualem nullus alius habere potest.
m Et animam meam pono] id est, depono à carne, non tamen à verbo. Vel (animam meam pono,] id est, vitam expono.
n Pro ouibus meis] *Chrysost.* Continuè, id est, sæpe: hoc dicit, vt ostendat quod non est erroneus, sed verus Pastor: quia & Apostolus quando voluit se ostendere idoneum Magistrum, comparans se ad pseudo Apostolos, à periculis, & mortibus seipsum constituit & probauit idoneum. 2. *Corinth.* 11. e. In plagis superabundanter, in mortibus frequenter. Ita & hic Christus. Nam dicere,
Sup. 8. b. quoniam lux sum, vita sum, putaretur liuoris apud insipientes. Dicere ergo, mori volo, id est, animam pono, nullum liuorem habet, neque inuidiam: ideò non dicunt ei modò. Tu testaris de te ipso: testimonium tuum non est verum. Multis enim ostendebat verbis procurationem, id est, solicitudinem & amorem pro ouibus, qui pro lapidantibus volebat tradere seipsum: propterea, & opportunè eum, qui de Gentibus est, inducit sermonem dicens.
o Et alias oues habeo] prædestinatas de Gentibus. p Quæ non sunt ex hoc ouili, &c.] q. d. quid miramini, si hi me debent sequi, & oues vocē meam audire, quādo n. & alias videbitis me sequētes & vocē meā audientes, tunc stupebitis magis. q Ex hoc oui.] i. de populo, vel de ritu, & cultu regali. Δ Et illas
Chrysostomus sic dicit [Non ex aërio hoc fiunt] non turberis differentia enim circa legem sola est, sicut Paulus ait *Galat.* 5. b. Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium.
alia expositio.
Θ rij in domo Patris mei abundant panibus. Et *Iob* 7. a. Sicut mercenarius præstolatur finem operis sui: sic & ego habui menses vacuos & noctes laboriosas enumeraui mihi. Item *Iob* 7. a. Sicut mercenarij dies eius. Alius est mercenarius malus, qui quærit mercedem temporalem tantùm, de quo dicitur hic. Et 1. *Timoth.* 6. b. Æstimantes quæstum esse pietatem. Et *Osee.* 2. c. Corrumpam vineam eius & ficum eius, de quibus dixit, mercedes hæ meæ sunt. *Ezech.* 44. b. Posuistis custodes obseruationum mearum vobismetipsis. *Ierem.* 12. c. Seminauerunt triticum, id est, verbum Dei, & messuerunt spinas, id est, diuitias, quia pro lucro docent & prædicant. *Ecclesiast.* 10. d. In risu faciunt panem & vinum. Matth. 11. d. Luc. 10. d. De pœn. dist. 4. §. hanc so-ciatatem.
a Cuius non sunt oues propriæ] scilicet, qui non amat oues, nec commodum ouium tanquam proprium. Lanam & lac habent pro suis, & non oues, id est, animas. *Ezech.* 34. a. Lac comedebatis & lanis operiebamini, & quod crassatum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis.
b Videt lupum venientem] Diabolum, vel Tyrannum, vel hæreticum.
c Et dimittit oues] id est, negligit earum salutem, vel localiter.
d Et fugit] *Greg.* Non occurrit resistendo, vel peccata arguendo, quod est fugere. *Ierem.* 46. e. Mercenarij eius, qui versabantur in medio eius, quasi vituli saginati versi sunt, & fugerunt simul, nec stare potuerunt. *Ezech.* 13. a. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israël. Cùm tamen hoc sit officium prælati & opponere se lupo, id est, hæretico, vel Tyranno, vel Diabolo, vel peccato. *Ierem.* 1. d. Dedi te in ciuitatem munitam. *Eccl. cap.* 7. a. Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, &c. Vnde nota, quod Aaron se opposuit igni. *Numeri.* 16. g. & *Sapient.* 18. d. Sed notandum, sicut dicit *Gloss.* Pastores non dicuntur fugere, si cedunt persecutioni, & seruant se ouium vtilitati, sicut Paulus 2. *Corinth.* 11. Quibus etiam corporaliter absentes, spiritu præsentes sunt, id est, spirituali solicitudine. 1. *Corinth.* 5. a. Nam etsi corpore absens sum; sed spiritu vobiscum sum.
e Et lupus rapit, & dispergit oues] Duo dicit rapinam & dispersionem. Diabolus enim aufert bonum, & dispergit ad malum. Ad diuersa mala spargit diuidens ab incommutabili bono. Hæ sunt duæ partes iniustitiæ, proiicere bonum, & adhærere malo. Vel secundum *Gloss.* lupus est Tyrannus, qui corporaliter vastat, & quantum ad hoc dicit (rapit) vel diabolus, qui spiritualiter dissipat, & quantum ad hoc dicit (& dispergit oues) Subit autem, quare fugiat mercenarius, dicens. *Ezech.* 22. f. Principes eius quasi lupi rapientes prædam. *Sophon.* 3. a. Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane.
f Mercenarius autem fuit, quia mercenarius est] id est, quia quærit sua commoda. g Et non pertinet ad eum de ouibus,] id est, non amat vtilitatem earum. *Gregor.* Fugit quia timuit, quia temporale plus æterno amauit. *Ierem.* 6. c. A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. Tamen dicit Apostolus. 2. *Cor.* 13. e. Non quæro vestra, sed vos. Et 1. *Cor.* 10. g. Non quæro, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant. Sequitur. h Ego sum Pastor bonus, & cognosco meas, &c.] Ab hoc loco non mutamus expositionem. Sed potest hic sumi thema in Synodo. Vnde nota tria, in quibus præcipuè attenditur bonitas Pastoris. In solertia pascendi, in diligentia custodiendi, in audacia defendendi. Solertia pascendi consistit in nouem. Primum est in dubiorum apertione: vt manifestè doceat & aperte ad intelligendum. *Prouer-* Θ *biorum.* 14. a
* Obtenebrati sunt oculi nostri propter montem Sion quia disperiit, vulpes ambulauerunt in eo. Sextum est, quod oues sociat & coniungit. Vnde dicit. o Et alias oues ha. &c.] Sic debet Abbas coniungere inuicem per amorem & pacem Monachos & conuersos actiuos & contemplatiuos. Episcopus verò, Clericos, laicos, sæculares, & scholares per pacem sociare, vt impleatur illud. *Osee.* 1. d. Congregabuntur filij Israël, & filij Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum. Cætera omnia patent per primam expositionem.

A *a* Et illas oportet me adducere]per Apostolos. Passionem enim Domini secuta est vocatio Gentium per Apostolos. *Chr.* Hic, [oportet] non est necessitatis; sed eius, quod omnino erat demonstratiuum. Item per hoc, quod dicit, [adducere] significat illos dispersos vtrosque scilicet & Iudæos, & Gentiles & sine pastore. Vnde & prædicit copulationem futuram sub vno pastore, dicens.

D &*a* illas oportet me adducere, & *b* vocē meā audiunt, *c* & fiet vnū ouile, & *d* vnus pastor. *e* propterea me Pater diligit, quia ego pono animā meā, & iterū

b Et vocem meam audient] in Apostolis. Nec dicit meorū, quia in ipsis ipse loquitur. *c* Et fiet vnum ouile,] id est, vna Ecclesia de Iudæis, & Gentibus. Et vnde sit illa vnitas, subdit.

d Et vnus pastor]quasi dicat, sub vno pastore erit vnus grex. Quod & Paulus ostendit. *Eph.* 2. c. Vt duos condat in semetipsum in vnū nouum hominem. Item in *eod.* Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Sequitur. *e* Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam,] id est, voluntariè depono vitam, vel animam à carne, sed non à verbo; ita tamen. *f* Vt iterum sumam eam, id est, vt resurgam. Sed opponitur. Quia eadem ratione bonum opus est causa quare dicitur Deus non diligere; sed hoc falsum est imò è conuerso quia nos diligit bonum facimus. Item quærit *Chr.* quid hoc verbo potest esse humilius, si propter nos Dominator noster amari debet, quia pro nobis moritur? Quid igitur, dic mihi? Prius non amabatur sed nunc amorem incepit, & nos facti sumus amoris eius causa. Sol. Quia Deus diligit Petrum, bene operatur. & quia bene operatur, dū habet gratiam, magis diligitur à Deo, id est, maior ei gratia datur Deo, & maior gloria ei præparatur. Sed quia charitas Christi ab instanti conceptionis suæ fuit in summo non dilexit eū Deus magis propter aliquod opus. Dicimus ergo, quod li, [quia & propterea,] vtrumq; est ostensiuum dilectionis, vel ita quod li, [diligit] dicat effectum, quantum ad accelerationem Resurrectionis, quam Christus meruit humilitate Passionis, vt dicitur *Phil.* 2.b. Propter quod & Deus exaltauit &c. Vel sic intellige. *e* Propterea me Pater diligit, id est, valde ei placet oblatio, quam ego ei offero, scilicet. Vnde *Chr.* sic soluit dicens, quod condescensiuè loquitur, quia enim alienum dicebant à Patre, & erroneum, & in perditionem illorum venisse, dicit: & si nihil aliud esset hoc saltèm mihi suasit amare vos, quia vos ita amamini à Patre, vt ego etiam propter hoc diligar ab eo, quia pro vobis morior.

[Vnum ouile & vnus pastor.] Hoc prophetarum est. *Ez.* 37. vbi dicitur, quod duo ligna coniuncta sunt, &c. Et in *Psal.* 117. Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, &c. *Eph.* 2.c. Qui fecit vtraque vnum. Item in *eod.*d. Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Item *Gen.* 49.b. Ligans ad vineam pullum suum, id est, Gentilem populum sibi per fidem annectens. Christus enim est vinea. *infra* 15.a. Ego sum vitis vera. Et ad vitem asinam suam, id est, plebem Iudaicam. *Os.* 1.d. Congregabuntur filij Israel, & Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum.

Item per hoc intendit construere, & ostendere, quod non inuitus ad hoc venit: si enim inuitus, non esset amoris actiuum quod fiebat. Item per hoc vult ostendere, quod Patri cum superabundantia hoc placet. Si verò vt homo loquitur, ne mireris: multoties enim huius diximus causam, & rursus eadem dicere superfluum est & onerosum. Et nota quod duo dicit: [Pono animam meam, & iterum sumam eam,] mortem voluntariam & Resurrectionem. Et ex priori secundum construit, à morte Resurrectionem, à depositione animæ resumptionem, qui enim potest ponere, vel non ponere animam, potest & resumere. Quia autem in sua potestate & voluntate sit mori, ostendit, dicens. *f* Nemo] enim [tollit.] id est, potest tollere. *g* Eam à me.] Hoc dicit, quia bene sciebāt, quod multoties insidiati ei non valuerunt eum detinere: Etenim exiuit de manibus eorum millies. Vnde nota, quod à principio suæ prædicationis non dixit, quia tunc non crederent, sed quando ab ipsis rebus susceperat testimonium, quia multoties insidiati nihil potuerunt dicere, tunc hoc dixit. *h* Sed ego pono eam à meipso,] i. mea voluntate. *Is.* 53.c. Oblatus est, quia ipse voluit. *Iob* 7.c. Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea. Ergo electio est crux, non coactio, sed ne aliquis dicat: Tu dicis, quod tu ponis animam à teipso: ita facit & ille, qui se interfecit: ideo subdit.

i Potestatem habeo ponendi eam,] i. ego solus Dominus sum dimittendi animam, vel non dimittendi: quod non est ille qui interficit se, quia & alius similiter posset eum occidere. Item licet posset se occidere, non tamen resurgere. Vnde subdit. *k* Et po. &c. in Resurrectione. Et ne putent eū in hoc Patri contrarium, & vt ostendat apud Patrem residere auctoritatem, subdit. *l*

sumam eam. *f* Nemo tollit eā à *g* me; sed *h* ego pono eam à meipso. *i* Potestatem habeo ponendi eam, *K* & potestatem habeo iterum sumendi eam.

A Hoc man ⊙ *bier.* 14.a. Doctrina prudentium facilis. *Ec.* 20.d. Sapiens in verbis producit seipsum. *Aug. in lib. de doctr Christiana.* Quid enim prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis, cum loquendi omnino nulla sit causa; si quod loquimur, non intelligunt, propter quos, vt intelligant, loquimur. — *Alia expos. De cel. Missæ c. in quadam.*

Item *Aug.* Quid enim prodest clauis aurea, si aperire, quod volumus non potest? & quid obest ligno, si potest, quādo nihil quærimus nisi patere quod clausum est. 1. *Cor.* 14.b. Si incertam vocem det turba, quis præparabit se ad pugnam.

Secundò, consistit in cognitorum breuissima tractatione. Vnde *Aug.* Sicut ingratus est, qui incognita obnubilat: sic onerosus est qui cognita inculcat. Vnde 2. *Mac.* vlt.g. legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus. Tertiò consistit in sententiarum pondere. *Ec.* 28.d. Verbis tuis facito stateram.

Item *Ec.* 21.d. Verba sapientum statera ponderabuntur. Quartò consistit in ornatus verborum vitatione, contra illos, qui inuoluunt sententias sermonibus imperitis. *Iob* 38. a. Et *Ec.* 4.d. Ne abscondas sapientiam tuam in decore eius. *Aug. de doct. chr.* Cauendum est, ne diuinis, grauibusque sententiis dum additur numerus, pondus detrahatur. Numerus est proportio syllabarum, & metrorum, & huiusmodi rethorici colores.

Item *Aug. ibid.* In doctoribus nostris hoc mihi plus placet, quod ibi rarissime inuenis eos numeros. Satis enim est ei, propter quod agitur, vt verba congruentia non oris eligantur industria, sed pectoris sequantur ardorem. Quintò consistit in compendiositate. Vnde *Is.* 10.f. Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. Sextò in dulcedine & suauitate loquendi, & in flectendo cum mansuetudine. *Ec.* 6. a. Verbum dulce multiplicat amicos. *Ps.* 89. Superuenit mansuetudo, & corripiemur. *Aug.* Sicut delectatur, si suauiter loquaris; ita flectitur, si amet, quod polliceris: timeat, quod minaris: oderit quod arguas: quod approbas, amplectatur: quod dolendum, exaggeras: quod lætandum prædicas, gaudeat. misereatur eorum, quos miserendos ante oculos docendo constituis: fugiat eos, quos cauendo terrendo proponis. Septimò consistit in electione pascuorum. *Exod.* 3.d. Cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Oreb, quod interpretatur mensa, quia in mensa Scripturæ reficiuntur animæ, vel in mensa gratiæ vel gloriæ. *Ezech.* 34 d In locis vberrimis pascam eas in montibus Israel. *Is.* 30.e. Pascentur in possessione sua in die illa. Possessio nostra est Paradisus, id est, in sermonibus de dulcedine paradisi. Sed quidam sunt similes fratribus Ioseph, qui pascunt gregem Domini in Dothaim, quod interpretatur defectio, id est, in mundanis. *Gen.* 37.d.

Octauò, consistit in temporanea eductione ad pascua. Non enim semper est aptum ducere eos ad pastum. *Luc.* 12.f. Quis putas, est fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram.

Nonò, consistit in congrua adaquatione, quod est, quando cum lachrymis & compassione prædicat, vel hortatur. Tunc greges adaquantur, & tunc concipiunt bonum propositum, videntes virgas in aqua, id est, correctionem in lachrymis & in compassione: sicut oues conceperunt, quando adaquabantur in aspectu virgarum. *Gen.* 3 g. Secunda bonitas pastoris boni in diligentia custodiendi quæ consistit in nouem. Primò infirmos consolando. 1. *Thes.* 5.c. Consolamini pusillanimes: Secundò, in ægrotos sanando, quod fit pœnitentiam iniungendo, & confessiones audiendo. Tunc enim sanatur morbus. *Ec.* 43.c. Medicina omnium in festinatione nebulæ. Pœnitentia dicitur nebula, quia magna videtur, sed statim disparet, & à longè videtur spissa, sed à propè quasi nulla: sic pœnitentia videtur pœnitenti. Tertiò in confractorum alligatione. quod fit prohibitiones addendo, ne eas ad occasiones peccatorum. *Eccl.* 6.d. Vincula illius alligatura salutaris. Quartò, in abiectorum reductione, quod fit per excommunicatorum & schismaticorum reconciliationem.

⊙ Vnde

Δ *a* Hoc mandatum] de omnibus prædictis, & ponendi & sumendi animam, vt dicit *Gl.b* Accepi à Patre meo] id est, hoc habeo à Patre, à quo habeo esse. Secundum *Chr.* *a* Hoc mandatum] scilicet, mori pro mundo [accepi à Patre meo.] Qualiter igitur dicit. *sup. eod.* Ego pono animam meam à meipso? Solutio. Bonus pastor non indiget incitante, vel mandato. Si verò in hominibus, hoc est, multò magis in Deo. Est ergo à meipso, id est, à mea voluntate, quia mihi placet quod autem dicit hic [Mandatum accepi à Patre meo] sensus est, id est, ei placet quod facio. Sicut enim *sup. eod.* Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam: per hoc significatur voluntarium processum, & contrarietatis distinxit suspicionem, id est, placet Patri quod animam pono: ita & hic mandatum se suscepisse à Patre, dicens, nihil aliud ostendit, quàm quod illi placet hoc, quod ego facio, vt cum, eum interfecerunt, non æstiment vt derelictum, & proditum à Patre interfecisse eum. Neque exprobrent, quæ exprobrauerunt. Alios saluauit, seipsum non potest saluare. Et iterum. Si Filius Dei es, descende de Cruce. Et notandum, quod ne nos audientes [hoc mandatum accepi] putaremus inferioritatem, vel aliquam voluntatis diuersitatem, & coactionem obedientiæ, ideo præmisit. Ego sum pastor bonus, quasi idem cum Patre & animam meam pono pro ouibus meis voluntariè. Suas oues dicit & suum actum, & pro hoc ostendit se Deum & voluntarium & non indigentem mandato. Vnde per hoc quod dicitur; [Hoc mandatum accepi] nihil aliud vult significare, quàm concordiam ad Patrem. Et loquitur ita humiliter, & humanè, propter imbecilles auditores. Sequitur.

Sup. 7. c. & 8. f.

a Hoc mandatum *b* accepi à Patre meo. *c* Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. *d* Dicebant autem *e* multi ex ipsis, *f* Dæmonium habet, & insanit. *g* Quid eum auditis?

c Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos,] id est, occasione prædictorum, quia tenebræ lucem non comprehendunt, & aliis fuit odor mortuis, aliis odor vitæ. Et ostendit qualis erat dissensio.

d Dicebat autem] vel [quidem] secundum *Chr.*

e Multi ex ipsis.] Isti sunt tenebræ. *f* Dæmonium habet, & insanit.] Quia enim maiora erant, quàm secundum hominem, eaquæ dicebantur, & non communis consuetudinis: ideo dicebant eum dæmoniacum & insanum.

g Quid eum auditis,] quasi insanum loquentem. Et nota, quod quarto iam dicunt hoc ei, scil. quod dæmonium habet. Magis autem non quarto, sed multoties, quod patet *sup.* 8. f. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & Dæmonium habes?

h Alij dicebant.] Istorum oculi iam incipiebant aperiri. *i* Hæc verba non sunt dæmonium habentis,] id est, insani, quia vtilia dicit & ordinata, & secundum Scripturas. Sed quia per verba non poterant os obstruere, demonstrationem faciunt, quod non est dæmoniacus per opera. Vnde subdunt *k* Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire.] quasi dicat, si non suademini verbis, saltem operibus moueamini. *Chr.* Vides syllogismum. Si dæmonium habentis, non sunt, maiora autem sunt, quàm secundùm hominem: manifestum est quoniam rectæ cuiusdam & diuinæ sunt hæc virtutis. Quod autem non sint dæmonium habentis, ostendunt per ipsa opera. Quod autem sint maiora quàm secundum hominem, habent ex verbis illorum qui dicebant; quoniam Dæmonium habent: ideo enim dicebant, quia secundum hominem non erant ea, quæ dicebat. Sed quæritur hic, quare Christus nihil respondet hic? Nam *sup.* 8. f. respondit. Ego dæmonium non habeo, hic nihil respondet. Sol. *Chry.* quia Christus per res, id est, signa tribuerat demonstrationem, cæcum enim, &c. Efficacior. n. erat responsio per opera, quàm per verba. Itē neque digni erant responsione, qui dæmonium habentem eum vocabant pro his, pro quibus eum admirari, & Deum æstimare oportebat. Item non erat opus ipsum respondere & eos redarguere ipsis adinuicem stantibus, & arguentibus seinuicem; propterea silebat & mansuetè omnia ferebat, non propter hoc solum, sed & nos erudiens mansuetudinem, & longanimitatem omnem.

Θ Vnde hic. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, &c. Et *Ezech.* 34. d. Congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam. *Mat.* 12. c. Qui non colligit mecum dispergit. Et tales sunt similes diabolo. Quintò, in ouium quæ perierant, requisitione, quod fit peccatores retrahendo à peccatis suis, & ab inferno; secundum illud *Pr.* 24. b. Libera eos, qui ducuntur ad mortem.

Alia expos.

Et *Ec.* 4. b. Libera eum qui iniuriam patitur, de manu superbi, id est, diaboli. De his habetur *Ezech.* 34. a. Quod infirmum erat non consolidastis: quod confractum est, non alligastis: & quod abiectum est, non reduxistis: & quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate imperabatis & cum potentia. Sextò bonum proponendo. *Ezech.* 34. d. Quod pingue & forte custodiam. Per contrarium ibidem. Quod crassum erat, & pingue occidebatis. Septimum est in vigilātia solicitudinis. *Gen.* 31. f. Ego damnum omne reddebam tibi: quidquid furtiuè perierat, à me exigebas, die noctuque æstu vrgebat & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis.

Alij *h* dicebant: Hæc *i* verba non sunt dæmonium habentis. *K* Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? *l* Facta sunt autem encænia in *m* Ierosolymis, *n* & hyems erat.

E

De com. dist. 1. c. solennitates ...

Octauum est in subditorum diligenti examinatione. *Pr.* 12. b. Nouit iustus animas iumentorum suorum. *Ec.* 7. c. Pecora tibi sunt: attende illis, & si sint vtilia, perseuerent apud te.

Nonum consistit in augmenti & diminutionis subditorum diligenti computatione. *Ier.* 33. b. Adhuc transibunt greges ad manum numerantis. Pauci curant de numero subditorum; tamen Dominus requiret. Vnde *Ierem.* 13. d. Vbi est grex, qui datus est tibi? Tertia bonitas pastoris, quæ est audacia in defendendo, consistit in quinque. Primum in hæreticos expugnando. 1. *Reg.* 17. d. Dixit Dauid ad Saul. Pascebat seruus tuus gregem patris sui, & veniebat leo & vrsus, id est, tyrannus vel hæreticus: & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam eruebamque de ore eorum: & illi consurgebant aduersùm me: & apprehendebam mentum eorum, id est, imponebam silentium hæreticis.

Secundum est, vt principibus se audacter opponat, sicut Elias opposuit se Achab pro Naboth. 3. *Reg.* 21. f. Et *Ecc.* 48. a. Deiecisti reges ad perniciem, & confregisti facilè potentiam ipsorum.

Item in *eod.* b. In diebus suis non pertimuit principem, & potentia nemo vicit illum.

Tertium est litigantes & discordes comprimendo. *Iob* 29. c. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam. *Mat.* 5. a. Beati pacifici, &c.

Quartum consistit in damnum temporale, & periculum corporale pro subditis negligendo. *Cant.* 8. c. Si dederit homo communem substantiam suam, &c. *Prou.* 12. d. Qui negligit damnum propter amicum, iustus est.

Quintum est infamiam malorum contemnendo pro iustitia inimicorum. 2. *Cor.* 6. b. Per infamiam malorum, & bonam famam.

l Facta sunt autem encænia.] Hæc est secunda pars huius capituli quæ diuiditur in quatuor partes. Primò agitur de dedicatione templi & tempore eius. Secundò de quæstione Iudæorum subdola, & responsione Domini, ibi [Quousque animam nostram tollis.] Tertiò, de voluntate Iudæorum lapidandi Christum, & qualiter ostendit se non esse dignum lapidatione, neque blasphemum, ibi. [Sustulerunt ergo lapides, &c.] Quartò, qualiter quærerant eum apprehendere, & fugere trans Iordanem: & accedentes quidam crediderunt, ibi. [Quærebant ergo eum apprehendere, &c.] Dicit ergo.

l Facta sunt encænia,] id est, festa dedicationis templi.

m In dic.] Et dicit pluraliter, quia per octo dies festum protendebatur.

n Et hyems erat erat] Hoc dicit ad differentiam aliarum dedicationum, quæ non in hyeme; sed in Autumno in mense Septembri: vel in Vere, in Martio scilicet, fiebant. Dicit autem *Aug.* Encænia erat festiuitas dedicationis templi. Græcè enim cænom dicitur nouū, & quandoque nouum aliquid fuerit dedicatum, encænia vocatur. Iam & vsus habet hoc verbum, si quis noua tunica induatur, encæniare dicitur. Vel encænia dicunt quasi encænea, ancos, quod est nouū, & sonat innouationes, & est [en] ibi intensiuū. Vnde dicitur ab. en, A quod est

Glos. Hyems commemoratur, vt significet Iudæos frigidos qui non accedunt ad ignem, id est, non credunt in Christum. *Deut.* 4. d. & *Hebr.* 12. g. Deus ignis consumens est.

Moraliter.

Moraliter. *l* Facta sunt en. in Ierosoly.] Thema in dedicatione, vel recõciliatione Ecclesiæ. *n* Et hyems erat] i. gelicidium peccatorū: per quod innuitur, quare debeāt fieri

 * dedicationes

A a Si tu es Christus.] id est, Messias venturus, quem hominem putabant, sed præ omnibus regnaturum.
b Dic nobis palam?] Gl. Non veritatem, &c. Si hoc diceret, statim caperent eum, quasi contra Augustum facientem. Si non, diceret, non ergo credatis ei. Ideo ipsu responsum temperat.
Vnde sequitur.
c Respondit eis Iesus. Loquor vobis] verba doctrinæ, quæ nemo alius vnquam locutus est, & ideo potestis me per ea cognoscere. e Et] tamen [non creditis] verba & non solum verba, sed & f Opera quæ ego facio in nomine Patris mei,] id est, ad gloriam Patris, non meam propriam & separatam.

> Si a tu es Christus, dic b nobis palam. c Respondit eis Iesus: d Loquor vobis, e & non creditis. f Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei: hæc g testimonium perhibent de me: sed h vos non creditis, quia non i estis ex ouibus meis. k Oues meæ vocem meã audiunt, l & m ego cognosco eas, & n sequuntur me: Et o ego vitam æternam do eis,

g Hæc testimonium perhibent de me] quoniam sum Deus & Messias. Vnde inf. 15 d. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Vnde etiam quidam ipsorum dixerunt. sup. 9. c. Quomodo potest homo peccator talia signa facere? Et sup. 3 a. Nemo potest facere hæc signa, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo
h Sed vos non creditis, quasi dicat, doceo secundum Scripturam, facio opera supra naturam: & tamen non creditis mihi. Vnde superfluum esset, si dicerem vobis, quod quæritis. Scio enim, quod tentando quæritis. Et subdit, cur non credant. Quia non estis ex ouibus meis.] Chr. quasi dicat, omnia compleui, quæ Pastorem facere oportebat; vos autem non sequimini, non quia non sum Pastor, sed quia non vultis esse oues. Hoc autem dicebat, vt studerent fieri oues. Et nota secundum Chr ab illo loco. Circumdederunt ergo eum Iudæi. Corrupta erat eorum mens & callida, quia enim non poterant inferre calumniam operibus, insidiantur, vt capiant eum in sermonibus, ideo interrogant, vt possint capere. Et vide peruersitatem & altercationem eorum, quando concionabatur, & per sermones erudiebat: tunc dicebant, quod signum ostendis sup. 6 d. Quando alia signa facit, tunc dicebant, quod signum ostendis. sup. 6. d. Quando alia signa facit tunc ei [Si tu es Christus, dic nobis palam.] Operibus clamantibus, verba requirunt: & verbis docentibus, ad opera defugiunt, ad contrarium semper stantes. Et nota, qualiter malitiam cooperiunt; præmittunt enim verba adulationis. [Quousque animam nostram tollis.] Videbantur enim amoris discendi verbum & dilectionis esse cuiusdam, sicut Mat. 22. b. Magister, scimus, quia verax es, &c. Et de septem viris mulieris. Ibid. c. Eodem modo. sup. 8. a. quando quærunt de iudicio mulieris adulteræ.
a Si tu es Christus, dic nobis palam] hoc dicunt, vt eum de iactantia accusent, velut Cæsari contrarium. Chr. Sed & modus interrogationis plenus erat odio
b Dic nobis pa.] Et mirum cum propalatione omnia dicebat in festiuitatibus assistens semper, & nihil occultè loquebatur. inf. 18. d. Ego in abscondito locutus sum nihil. Quod autem non discendi, sed tentandi gratia quærerent, ipsa lapidatio secuta monstrauit. Quem enim ita fide dignum esse æstimabant, vt de seipso testantem susciperent, parua quædam locutum, confestim lapidauerunt.
Item patet quod tentando quærebant: quia multoties hoc eis significauerat, & verbis & operibus, scilicet, quod esset Christus sup. 4. d. Ego sum qui loquor tecum, dixit Samaritanæ Et sup 9. g Et qui loquitur tecum, ipse est: & hoc dixit cæco. Et illis etiam dixit idem, & si non ita, sed per talia verba & per opera. Vnde patet quod tentando quærunt.
c Respondit eis.] Mat. 22. b. illis quærentibus dolosè. Magister scimus quia verax es, &c. arguit eos durè, dicens quid me tentatis hypocritæ? Per hoc ostendens, quoniam nouit abscondita mentis eorum. Hic autem nihil loquitur per hoc erudiens nos de omnibus arguere eos, qui insidiantur, sed præ mansuetudine & humilitate, multa dissimulare.
Vnde etiam Pr 26 a vtrumque dicitur. Et responde stulto, &c. Et non responde stulto. Quia ergo dementiæ erat operibus ipsum ostendentibus sermonis quærere testimonium, audi, qualiter eis respondit, simul insinuans, quoniam hoc superfluè quærebant, & non discendo, & ostendens quoniam voce, quæ est per verba manifestiorem dedæ vocem, scilic. eam, quæ est per opera. Vnde dicit.
d Loquor vel [dixi vobis] multoties, scilicet, me esse Christum [Et non creditis.] Et hoc per opera dixerat. Vnde subdit, quia scilicet.
f Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei] non ei contraria vt mihi imponitis.

g Hæc testimonium perhibent de me,] quasi dicat, patet quod superflua & subdola est vestra interrogatio: quia si operibus non creditis, qualiter verbis crederetis, in quo aperit malitiam eorum, qui simulabant tunc à nudo eius verbo suaderi, qui tot non sunt suasi operibus? Et subdit cur non credunt.
h Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis] quasi dicat, non est culpa in me, qui feci omnia quæ sunt Pastoris, sed in vobis, qui non vultis esse oues. F
k Oues meæ vocem meam audiunt] per fidem.
l Et ego cognosco eas] per approbationem, vel prædestinationem: Sicut è contra dicitur malas nescire. Mat. 7. c. & 25. a.
n Et sequuntur me] per imitationem & beatitudinem, vt dicit Gl. De qua beatitudine ostendit.
o Et ego vitam æternam do, (vel dabo eis] audientibus fide & sequentibus operis imitatione. Chr His promissis scalpit eos, vt eos erigat, & in desiderium suis commutet.
Et nota, quod ista quatuor possunt referri ad illa quatuor. Rom. 8. f. Quos prædestinauit, illos & vocauit, iustificauit, & magnificauit: vt prædestinatio referatur ad cognitionem, & vocatio ad auditum, & iustificatio ad secutionem, & magnificatio ad vitæ æternæ dationem. Et secundum hoc exponitur.
k Oues meæ vocem meam audiunt] qua voco eas. Et bene dico vocem.
l Et,] id est, quia.
m Et ego cognosco eas,] id est, ab æterno præeligens; vnde & voco quia quos prædestinaui, voco.
n Et sequuntur me] in iustitia o Et ego vitam æternam do eis] in magnificentia Sed quia præmium non solum est in adeptione boni, sed in euasione mali, subdit.
Δ Et non

Moraliter.
a Si tu es Christus] id est, si ita dulcis es, & tantæ consolationis, vt dicunt prædicatores.
b Dic nobis palam] per effectum. Sic enim, qui de Ægypto exierunt, murmurabant: Contra quos dicitur. 1. Cor. 10. b. Neque murmurantes, sicut quidam murmurauerunt, & à serpentibus perierunt.
c Respondit eis Iesus: Loquor vobis] interius per inspirationem, exterius per Scripturas & beneficiorum largitionem.
e Et non creditis] adhuc dulcedinem mellis non sentitis, quia adhuc palatum infectum habetis. f Opera quæ ego facio, &c.] id est, miraculum, quod feci in dimittendo peccata tua, debent esse testimonium, quod consolationes confero. Vel aliter vt sic hic prothema d Loquor vobis, & non creditis.] Non credimus autem verbis Christi propter quatuor vel quinque. Quia nobis displicent. Ier. 21. c. Audiuit luxuriosus, & displicebat ei, & proiiciet illud post dorsum suum. Item, quia sunt contraria sapientiæ nostræ. 1 Cor. 2. d. Animalis homo non percipit, quæ sunt Spiritus Dei: stultitia est illi, & non potest intelligere.

Quatuor modis non credimus verbis Christi.

Item quia de talibus non cogitamus. Pr. 18. a. Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius. Item quia fingimus, ea dicta ad terrorem, non ad veritatem. Vnde Ier. 38. a. De industria dissoluit manus virorum bellatorum. Item quia non videmus pœnas quas comminatur Ier. 20. b. Factus sum in derisum tota die, quia omnes subsannant me, quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & vastitatem clamito; & factus est mihi sermo Domini in opprobrium & in derisum.
f Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc, &c.] quasi dicat, non loquor tantum verba, sed ago bona, & intentione recta: & ideo recipere deberetis tale testimonium: quia hi duo, vel tres sufficiunt. Deuteronom. 19. d.
[In nomine] Domini, &c. Act. 1. a. Cœpit Iesus facere & docere. h Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis.] sup. 8 d. Qui es Deo est, verba Dei audit. Ibi require de hoc. k Oues meæ vocem meam audiunt.] Ps. 92. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius, inf. 20 d. Maria audita voce Christi dicentis: Maria recognouit eum, & respondit. Rabboni. Iob 14. d. Vocabis me, & ego respondebo tibi. Et nota, quod oues non respondēt, sed fugiunt ad vlulatū luporum. Vlulatus autē sunt tētationes dæmonū. vel cantilenæ & lenocinia malorū & huiusmodi. Non sunt ergo oues, qui ad hæc currunt sed qui verbū Dei libenter audiunt. Cætera non mutantur

A a Et non peribunt in æternum] etsi videantur hic perire. Per quod etiam innuit. quod illi peribunt in æternum, qui non sunt de ouibus, & qui videntur hic perire.

Iob 17. 2. Libera me, Domine, & pone me iuxta te. & cuiusuis manus pugnet contra me. *Is.* 50. c. Iuxta est qui iustificat me, quis contradicet mihi? Stemus simul: quis est aduersarius meus? accedat ad me.

b Et non rapiet eas quisquam,] Fur vel latro non rapit, quos Dominus nouit. c De manu mea,] id est, potestate, vel conuersatione, quasi dicat, non in futuro peribunt per pœnitentiam, nec in præsenti rapientur ad culpam. *Chr.* Quia Iudæi infinita faciebant insidiantes & extra Synagogam facientes & expellentes illos, qui Christum confitebantur, & erant de ouib. ideo dicit eis, quod omnia inaniter, & vanè machinantur, quia in manu eius sunt oues. Et ne pro nihilo hoc reputent, ostendit eandem esse manum suam & Patris & ita oues sunt in manu Patris, sicut dicit Propheta. *Is.* 49. d. In manu mea pinxi tuos parietes, alia litera. Itẽ *Sap.* 3. a. Iustorum animæ in manu Dei sunt. &c. Dicit ergo.

24. q. 3. c. *quidam ver. Ariani.*

d Pater meus, qui dedit mihi] ipsas oues.

e Maius omnibus est,] id est, potentior est omnibus ad protegendum, quàm vos ad impugnandum, vel quàm dæmones Vel.

d Pater meus quod dedit mihi. &c.] id est, id, quod Pater dedit mihi, i. potestas quàm generando dedit, vel quam habeo per generationem ab eo, est super omnia.

& a non peribunt in æternum & b non rapiat eas quisquam c de manu mea. d Pater meus quod dedit mihi, e maius omnibus est, f & nemo potest rapere de manu Patris mei. g Ego & Pater vnum sumus. h Sustulerunt ergo lapides Iudæi vt lapidarent eum. i Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo. k Propter quod eorum opus me lapidatis? l Responderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te; sed m de blasphemia: & n quia o tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. p Respondet eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra, quia ego q dixi: Dij estis? Si r illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est & s non potest solui Scriptura, t quem Pater sanctificauit, & misit in u mundum, x vos dicitis: quia † blasphemas: quia dixi: Filius Dei sum? Si y non facio opera Patris mei, z nolite credere mihi: Si a autẽ facio, b & si mihi non vultis credere c operibus credite; vt d cognoscatis; & credatis, quia in me est e Pater, & ego in Patre. f Quærebant ergo eum apprehendere, & g exiuit de manibus eorum.

al. † blasphemo.

f Et ideo [nemo potest rapere de manu Patris mei,] id est. de potestate, quæ est vna mihi & Patri, vel de me, qui sum manus Patris. *Chrys.* Consequens esset dicere [Pater meus quid dedit mihi, maius omnibus est,] ideo [nemo potest rapere de manu mea] sed hoc dixit, sed [de manu Patris mei] vt ostendat se non esse Patri contrarium. [Dedit mihi loquens condescensiuè. Vnde & ne propter hoc crederetur fortificatus à Patre, quasi prius existens [imbecillis, subdit.

g Ego & Pater vnum sumus,] quasi dicat, nòn ideo dixi, quod nemo potest de manu mea propter virtutem Patris, quasi ego imbecillis sim.

Ego enim & Pater vnum sumus, secundum virtutem, id est, pares in virtute. De virtute enim erat sermo vniuersus; si verò virtus eadem, manifestum est, quoniam & substantia.

h Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum] quasi pro blasphemia, quia dicebat æqualem se Deo. *Chrysost.* Si minor erat Filius Patre, multæ hoc audaciæ & temeritatis verbum [Ego & Pater vnum sumus] nihil enim aliud quàm virtutis parilitatem ostendit; quod & intelligentes Iudæi lapidea in eum iaciebant.

Sed neque ita destruxit opinionem hanc parilitatis. Et nimirum si malè suspicati essent illi, oportebat eum corrigere hanc eorum suspicionem, & dicere, cuius gratiâ me lapidatis, non parem dixi virtutem mihi & Patri; nunc autem omne contrarium facit, & statuit magis & confirmat parilitatem.

Et ostendit primò per opera, quod non est dignus lapidatione.

Et postea dicit quod non est blasphemus in verbo, quod dixerit se vnum cum Patre Vnde dicit.

i Respondit eis Iesus Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo.] Bona dicit, quia omnia eius miracula cedebant ad vtilitatem, quod non miracula seductorum. [Ex Patre meo] dicit, vt mitiget eorum furorem qui blasphemum eum dicebant: Et dicit contrarium.

k Propter quod eorum opus me lapidatis,] id est, lapidibus proiicitis, quasi pro nullo debetis.

l Responderunt ei Iudæi De bono opere non lapidamus te] *Gl.* Non possunt negare se bona accepisse; sed non possunt ferre, quod Filius Dei dicatur: Vnde subdunt.

m Sed de blasphemia] quæ est quando quod creaturæ est, Creatori attribuitur, vel è conuerso. Ipsi verò credebant eum esse puram creaturam. Vnde exponunt, quomodo sit blasphemia.

n Et] pro, id est.

o Quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum] id est, fingis, vel dicis. *Augustin.* intellexerunt non posse dici [Ego & Pater vnum sumus] nisi vbi est æqualitas Patris & Filij, quod Arrius non intellexit. Christus autem, quia vidit eos tardos, & non ferre splendorem veritatis, temperauit eos in his verbis.

p Respondit eis Iesus. Nonne scriptum est in lege vestra] id est, in *Psal.* 81. Largè Psalmi dicuntur lex.

q Quia ego dixi dij estis] Tribus enim modis dicitur Deus vt dicit *Gregor.* Natura vt *Matth.* 4. b. Dominum Deum adorabis Et *Deuter.* 6. a Diliges Dominum Deum tuum, Adoptione, vt. Ego dixi, dij estis, &c. Falsò, vel nuncupatiuè vt Dæmones, vel idola. *Ierem.* 10. b. Dij, qui non fecerunt cœlum, & terram pereant. *Psalm* 96. Omnes Dij Gentium Dæmonia.

r Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est] id est, per gratiam reuelatus. & per fidem informatus.

s Et non potest solui Scriptura] id est, falsitatis argui.

t Quem Pater sanctificauit] id est, sanctum genuit.

u Et misit in mundum] id est, cum sanctitate & sine macula originali incarnari constituit. Vel t Sanctificauit] id est, quem specialiter ostendit in Baptismate.

u Et misit in mundum] id est, à se missum specialiter per opera demonstrauit. Quomodo. x Vos dicitis, quia blasphemo, &c.] Sic ordina literam (Quomodo, vel (qualiter vos dicitis, quia blasphemo Ego, inquam, (quem Pater sanctificauit, & misit in mundum) Quia blasphemo, inquam. (quia Filius Dei sum) *Chrys* Quod dicit tale est. Si illi. qui per gratiam hoc acceperunt, non incusantur Deos se vocantes, qui à natura hoc habet, qualiter dignus est increpari? Sed ita expresè quidem non dixit; postea verò id construxit, priùs condescendens eis, & remittens sermonem, & dicens [Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum] & in hoc mitigans furorem eorum. Et primò inducit manifestam hanc materiam parilitatis, Nam interim quidem, vt susciperetur sermo ab eis, humiliùs locutus est; postea verò ad maius, & altius sermonem reduxit, ita dicens.

y Si non fa. ope. Pa. mei] eadem, quæ Pater. z Nolite cre. mi.] quasi si solis verbis prædico, ne credatis a Si au. fa.] Illa opera. b Et si mihi non vul. cre.] i. verbis, & innocentiæ vitæ. c Operibus cre.] i operibus fidem adhibere. d Vt co. & cre.] id est, vt per fidem cognoscatis hoc, quod sequitur. Vel secundum *Gloss.* vt merito fidei ampliùs cognoscendo opera, veniatis ad fidem Diuinitatis. *Chrys.* Vides, qualiter hoc quod dixit, construit, scilicet, quod in nullo est minor Patre; sed vbique par; quia enim substantiam eius videre erat impossibile, ab operum parilitate & identitate demonstratione indiuisibilis virtutis, & quod credamus dicit. e Quia in me est Pater & ego in Patre,] q. d. nihil aliud ego, quam quod Pater, manens tamen Filius: nihil aliud Pater, quam quod ego, manens tamen pater: & si me cognoscit quis, Patrem cognouit, & è conuerso, sicut dicitur alibi. Qui videt me, videt & Patrem meum. *inf.* 14. b. Per hoc ergo ostendit distinctionem personalem & vnitatem essentialem: & est idem quod id, quod prius dixerat. Ego & Pater vnum sumus; sed expressiùs hoc dixit modo, & ex iteratione confirmauit, & ex probatione propterea Vnde & Iudæi sicut priùs desæuiunt. Et hoc est, quod subditur.

f Quærebant er. &c.] non per fidem, sed vt occidant, vt dicit *Gloss.*

g Et exi. de mani.] ad literam, vel (manu) id est, potestate (eorum) vellent, nollent: in quo ostendit se Deum.

a Et abiit

a Et abiit iterum trans Iordanem.] Per quem transitum significauit recessum de Iudæis ad gentes.
b In eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum] *sup* 3.c. Decollatus erat iam Ioannes, vt dicitur *Mar.c.*14.b.
c Et mansit illic] docens, & miracula faciens, vbi prius Ioannes docuerat.

Et nota, quod sicut dicit *Chr.* cum Christus magnum quod & excellum de se locutus fuerat, velociter recedebat, vt remitteretur eorum furor, & sedaretur & quiesceret passio inuidiæ per absentiam eius: quod & nunc fecit, sicut habetur *sup.* 8.g & 9. a. & ibi dicitur, quod exiuit de templo, & præteriens vidit cæcum, &c. Sed quæritur cur locum, quò iuit determinauit Euangelista? Et dicit *Gl.* quod per hoc ostendebat se esse impletionem vmbræ iam cessantis. Ioannes enim, cuius locum prædicationis intrauit, legem significat. *Chr.* aliter soluit ad literam, dicens, quod locum designat Euangelista, vt discas, quoniam, propterea abiit illic, vt reminiscetetur eorum, quæ illic facta sunt & dicta à Ioanne Baptista, & testimonij ipsius Ioannis de Christo: Ecce agnus Dei.

Et *a* abiit iterum trans Iordanem in *b* eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum, *c* & mansit illic. Et *d* multi venerunt ad eum & dicebant: quia Ioannes quidem signum fecit nullum. *e* Omnia autem, quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant: & *f* multi crediderunt in eum.

CAP. XI.

ERat *g* autem quidam languens Lazarus *h* à Bethania, *i* de castello Mariæ & Marthæ sororum eius. *k* Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & *l* extersit pedes eius capillis suis

F Vnde & venientes illic, statim meminerunt Ioannis, sicut dicitur hic.
d Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum,] id est nullum miraculum, vt dicit *Gl.* Et quicquid dicebat, testimonium perhibebat huic.

Ergo huic credendum, tanquam maiori Ioanne, quia signa facit & tanquam testificato à Ioanne. Et hoc est [Omnia autem quæcunque, &c] Vel secundum *Chr.* [Ioannes quidem signum fecit nullum.] Vide qualiter complicant syllogismos indubitabiles. Ioannes quidem nullum fecit signum; hic autem facit: quare & hic eius præeminencia ostenditur ad Ioannem. Si igitur illo nullum signum faciente crediderunt, multò magis huic credendum. Et quia Ioannes testatus fuerat Christo, ne propter hoc, quia nullum signum feceras, putaretur indignus ad testimonium enunciandum, subdunt

e Omnia autem, quæcunque dixit Ioannes de hoc, veræ sunt] vel [erant] quasi etsi signum nullum fecit; tamen omnia veraciter dixit, & per hoc eos attrahebant ad Christum. Meminerunt enim verborum, quæ dixerat Ioannes, ipsum esse fortiorem se & lucem, & vitam, & veritatem, & reliqua omnia, quæ dixit. Meminerunt etiam vocis, quæ desuper delata est in Iordane & Spiritus, qui in columbæ specie apparuit, quæ & ostendit eum omnibus, & cum his etiam eam, quæ miraculis ipsius Christi erat, demonstrationem conspexeront, & sic certiorabantur syllogizantes sic. Si Ioanni credere oportebat, multò magis huic cum Ioannis testimonio & signorum. Vnde sequitur.
f Et multi crediderunt in eum] sic persuasi, sicut dictum est.

EXPOSITIO CAP. XI.

ERat *g* autem quidam Lazarus, &c.] In hoc capitulo primò agitur de resuscitatione Lazari. Secundò, de quorumdam Iudæorum fide, viso miraculo, & de quorumdam aliorum machinatione in Christum, ibi. [Multi ergo ex Iudæis venerant.]

Tertiò de propheria Caiphe, ibi. [Vous autem ex ipsis Caiphas nomine, &c.] Quartò de fuga Christi & secessu, & qualiter in Ierusalem requirebant eum ante diem festum, ibi [Iesus ergo iam non palam ambulabat, &c.] Dicit ergo.
g Erat autem quidam] nobilis, & magnæ opinionis & domus eius. Et notificat eum à fama, cû dicit [Quidam] Et à nomine, cum dicit [Lazarus] Et ab infirmitate, cum dicit [Languens] vel secundum *Chr.* [infirmans] Multum enim diffunditur rumor, quando magni infirmantur. Et à loco, cùm dicit [A Bethania.] Et quia duplex fuit Bethania. Vna circa Iordanem, de qua habetur *suprà pr. mo* d. Alia prope Ierusalem, id determinando subdit.

De castello Mariæ & Marthæ sororum eius.] Et ista erat prope Ierusalem stadiis quindecim, vt dicitur *suf. eodem* c.

Et nota, quod quia istæ mulieres familiariores erant Christo, & notiores erant in Euangelio, quia alij Euangelistæ agunt de eis: ideo Ioannes Euangelista notificat hic Lazarum per eas. Vnde subdit.
k Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento.] *Luc.c.*7.f.
l Et extersit pedes eius capillis suis] sicut habetur in *eod. Luc.c.*7. Quia enim multæ erant huius nominis, ne erremus pro nominis similitudine, ostendit Euangelista, quæ sit illa ex notissima actione.

A Cuius frater

Moraliter. *g* Erat autem quidam languens, &c.] Tres tanguntur personæ in Bethania. Lazarus, Martha, & Maria, quæ significant tria genera hominum in Ecclesia: Infirmos, siue incipientes, proficientes, & perfectos. *Moraliter.*

Vel Prælatos, coniugatos, & Deo dicatos: qui significantur per Noë & Iob & Daniel, *Eccles.* 14.e. Et per Petrum, Iacobum, & Ioannem, qui interfuint resuscitationi puellæ, *Marci cap.* 5. d. Et transfigurationem, *Matthæi cap.*17.a.

Item significantur per illos, qui sunt in agro & mola, & lecto. *Mat.c.* 24.d.

Et nota, quod Lazarus infirmatur, & moritur: Sic Prælati frequentius magis torpent in bono, & moriuntur in malo. Vnde Loth inebriatur, *Gen.c.*19 g. Et Petrus negat *Mat.c.*26 g. Et nota, quod sorores eius rogant pro eo resuscitando, & resuscitatur: Sic debent plebes rogare pro Prælato suo. Quarum duo sunt genera, vt Virgines, aut coniugati, vel actiui, & contemplatiui, quas Prælatus debet habere pro sororibus, vt sororiè & castè eas diligat, & se non extollat; sed quasi coæqualis sit, secundum illud *Eccl.c.*32.a. Rectorem te posuerunt, &c. Vel aliter.
g Erat autem quidam languens] per torporem ignauiæ & acidiæ, vt aliquis claustralis. De quo languore dicitur *Eccles. c.* 10. b. Langoor prolixior grauat medicum, id est, Priorem, siue Prælatum. *Apoc. c.* 3. c. Vtinam frigidus esses aut calidus, &c. *Prouerb. c.*18. b. Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.

Lazarus quidem interpretatur adiutus Domini, siue auxiliatus à Domino: Et ideo mirum est, quod claustrales torpent, cùm præsto sit eis Dominus auxiliari. *Psal.* 90. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, &c. *Is.*49 c. In tempore placito audiui te, id est, quando intrasti religionem. *Ps.* 68. Tempus beneplaciti Deus: Et in diebus salutis auxiatus sum tui.

Vnde Dominus talibus commemorat, quod pluries Abrahæ recitat: Ego sum Dominus, qui eduxi te de Hur Chaldæorum, id est, de igne ferocium, id est, dæmonum.

Vnde significantur per pueros. *Dan.*3.e.
h A Bethania] quæ interpretatur domus obedientiæ, & significat claustrum. *Gen.* 15.h
i De castello Mariæ, & Marthæ sororum eius.] In claustro sunt quidam contemplatiui, quidam actiui.

Maria enim, quæ sedet ad pedes Domini, & audit verbum eius, vt dicitur *Luc.* 10. g. significat contemplatiuos.

Martha autem, quæ satagebat circa frequens ministeriom, & significat actiuos, qui olim conquerebantur de contemplatiuis.

Et sicut dicit *Bern.* Fœlix illa domus, in qua Martha côqueritur de Maria, sed hodie ferè infœlices sût omnes, quia Maria conqueritur de Martha. Et nota quod Lazarus est de domo: quia in omni domo est aliquis infirmus supportandus inter bonos: & iste debet esse frater Mariæ & Marthæ, quia boni infirmos & pusillanimes debent diligere fraternè & pro eis orare. *Gal.*6.a Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, &c.
k Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento.] Contemplatiui vngunt triplici vnguento, Contritionis, deuotionis, & compassionis, siue pietatis.
l Et extersit pedes eius capillis suis] quod est, quando diuites sua superflua dant pauperibus, qui sunt membra Christi.

* *a* Cuius

a cuius frater Lazarus infirmabatur. *b* Miserunt ergo sorores eius ad eum, *c* dicentes: Domine, ecce quam amas, infirmatur. *d* Audiens autem Iesus, dixit eis: *e* Infirmitas hæc non est ad mortem, *f* sed pro gloria Dei, vt *g* glorificetur Filius Dei per † eam. *h* Diligebat autem Iesus Martham & *i* sororem eius Mariã & *k* Lazarũ. Vt ergo *l* audiuit, quia *m* infirmabatur, tunc quidem mãsit in eod. loco *n* duobus diebus:

al. † eum

A *a* Cuius frater Lazarus infirmabatur.] Maria famosior erat, ideo sine Martha hic ponitur. Et nota, quod de ista Maria communiter habet Ecclesia, quod sit illa peccatrix de qua habetur *Luc.7.f.* quæ vnxit pedes Iesu. Et de qua etiam habetur *Mat. 26. a.* Et hoc vult *Aug.* & *Rab.* *Chr* tamen super hunc locum dicit: Hic quidam dubitant, qualiter dicit Christus sustinuit mulierem vngentem eum, & capillis tergentem. Igitur primum quidem illud necessarium est discere, quoniã non hæc fuit meretrix illa, quæ in *Mat.26.* neque illa quæ in *Luc.7.* Etiam illæ quidem meretrices fuerunt mulieres & multis plenæ malis; hæc autem honesta & studiosa: Etenim & circa susceptionem studuit Christi. Igitur quoniam quidem non fuit hæc illa, manifestum est: sed cuius gratia, aut quis illam, quæ *Mat.26.* vel *Luc.7.* suscepit Christus, vt vngeret se, vt soluat malitiam eius, vt ostendat misericordiam suam, vt discas, quoniam non est ægritudo vincens eius bonitatem. *Ier. sup. Mat.26.* dicit: Nemo putet eandem esse, quæ super caput effudit vnguentum, *Mat. 26.* & quæ super pedes. *Luc. 7.* Illa enim & lacrymis lauit, & crine tersit, & manifestè meretrix appellatur. De hac autem nihil tale scriptum est.

b Miserunt ergo sorores eius ad eum,] vt se à dolore liberarent, & fratrem ab ægritudine. Sed *Chrys.* quærit, cur non ipsæ relicto fratre venerunt, sicut Centurio, *Mat. 8. a.* & Regulus *sup 4.g.* sed mittunt? Respondemus quia confidebant vehementer de Christo, & multam ad eum familiaritatem habebant.

Item quia mulieres erant infirmæ, & à luctu detinebantur. Quia enim ex contemptu hoc non fecerunt, postea ostenderunt.

Tertia ratio est, quia non debent mulieres discurrere, neque vagari. Sed quò miserunt? *Aug.* dicit quod trans Iordanem in locum vbi iuerat, sicut dicitur *sup. c.1.*

c Dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur.] *Aug.* non dixerunt, veni. Amanti enim tantummodo nunciandum fuit: non ausæ sunt dicere: veni, & sana, sicut & regulus: nec ausæ sunt dicere ibi: iube, & hoc fiet, sicut Centurio, *Mat.8.* cuius fides commendatur. Nihil horum istæ dixerunt, sed tantummodo, [Domine, ecce quem amas infirmatur,] sufficit, vt noueris, non enim amas & deseris. *Chrysost.* Non dixerunt. Ecce Lazarus infirmatur, sed [ecce quem amas infirmatur] in propitiationem volentes attrahere Christum per hæc verba. Adhuc enim ei vt homini attendebant, Quod patet ex hoc quod dicunt *inf. eod.* Domine, si fuisses hic, &c.

d Audiens autem Iesus, dixit eis,] id est, mandauit eis per nuncios. Vel eis,] id est, nunciis.

e Infirmitas, &c.] *Chr.* Quia debebat illic duobus diebus manere, interim nuncios remisit hæc, annunciantes: [Infirmitas hæc non est ad mortem] ita scil. vt remaneat in morte.

f Sed pro gloria Dei,] id est, ipsius Christi, vt manifestetur esse Deus. Vnde sequitur. *g* Vt glorificetur Filius Dei per eam] infirmitatem, vel mortem, à qua suscitauit eum. *Gl. Aug.* [Dei.] Cuius Dei? Vt sc. glorificetur Filius Dei. Ecce se Deum dicit, contra illos, qui dicunt Filium Dei non esse Deum *Chr.* Istud [vt] non est causale, sed euentus, nam euenit quidem aliunde infirmitas. Vsus est autem ea in gloriam Dei. *Chr.* Vnam gloriam dicit eius & Patris. Dicens enim, [Dei] & Patris induxit, vt glorificetur Filius Dei. In hoc autem admirandæ sunt sorores eius quoniam audientes, quod non est ad mortem, & videntes eum mortuum non scandalizatæ sunt ad contrarium re facta, sed accesserunt ad Dominum, & non æstimauerunt eum esse mentitum.

h Diligebat autem Iesus Martham & sororem eius Mariam] quas tamen permisisti tristari,

k Et Lazarum] quem voluit infirmari & mori. *Chr.* Hoc dicit Euangelista erudiens nos non tristari, si qua infirmitas facta fuerit circa studiosos viros & Deo amicos. Multi enim cum viderint aliquos ex his, qui Deo placent pati aduersa, vt infirmitatem, vel inopiam, vel aliquod tale scandalizantur, nescientes, quod eorum, qui Deo maximè sunt amici, est hoc, id est, pati, quia & Lazarus ex amicis erat & infirmatus est. Vnde *sup.* [Ecce quem amas infirmatur.

2.Tim.3.c. Omnes qui volunt piè viuere, &c. Et Tob.12.c. Et quia acceptus eras Deo, &c.

l Vt ergo audiuit] à nunciis.

m Quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco] vbi nuncij eum inuenerunt trans Iordanem, scilicet.

n Duobus diebus] nuncios interim remittens, qui dicerent [infirmitas hæc non est ad mortem.] Sed quare mansit, Respondet *Aug.* Distulit tunc sanare, vt posset resuscitare. *Chr.* plenius dicit. Mansit Christus, vt expiraret interim Lazarus, & sepeliretur, ne quis dicere possit quoniam stupor fuit, id est, epilepsia: vel quoniam dissolutio fuit, id est, paralysis vel subductio fuit, id est, apoplexia, & non mors: propterea tantum mansit, vt dicant, quoniã fœtet.

A Deinde *Moraliter.*

* *a* Cuius frater Lazarus infirmabatur] peccato, vel corpore. *b* Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes. Domine, ecce quem amas infirmatur] Similiter & boni claustrales pro fratre, qui est in acidia, vel peccato, debent mittere nuncium ad Dominum, id est, deuotam orationem, quia sicut dicit *Cassiod. sup. illud Ps. 87.* Intret in conspectu tuo oratio mea. Magna est virtus puræ orationis, quæ quasi quædam persona ad Deum intrat, & mandata peragit, quò caro peruenire nequit. *Eccl.35.c.* Oratio humiliantis se nubes penetrabit. *Iacob. 5.c.* Infirmatur quis in vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei saluabit infirmum. *Ec.38.b.* Ipsi enim Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & sanitatem propter conuersationem eorum. Pro se etiam debet orare acidiosus. Vnde *Iacob.5.c.* Tristatur aliquis vestrûm? oret: æquo animo est? psallat.

Item *Ec. 38.a.* Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora Dominum: & ipse curabit te. Et nota quod dicunt [Ecce quem amas, &c.] Dominus enim etiam peccatorem fœtentem diligit. *Mat.9.b.* Non veni vocare iustos, sed peccatores. *Luc.15.b.* Gaudium est in cælo super vno peccatore, &c. *Sap.12.d.* Nihil odisti eorum, quæ fecisti, &c.

Et nota, quod est triplex amor maximus, & quolibet eorum maior est amor, quem habet Deus ad peccatorem. *Triplex amor.* Est enim amor sponsi ad sponsam; sed maior Dei ad nos. Vnde *Ier.3.a.* vulgò dicitur. Si dimiserit vir, &c. tamen reuertere ad me dicit Dominus, & ego suscipiam te. *Is.30.e.* Erunt aures tuæ audientes verbum post tergum monentis. Item est amor matris ad filium, quo etiam maior Dei ad nos peccatores. Vnde *Is. 49.d.* Nunquid potest obliuisci mater, &c. *Ps.68.* Memor ero Raab & Babylonis scientium me, id est, illi, qui me cognoscunt, hoc sciant. Per Raab intelliguntur peccantes ex fragilitate, per Babylonem illi qui ex certa malitia.

Item est amor corporis ad animam, quo maior est amor Dei ad peccatorem. Vnde *Ier.12.b.* Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum meorum. Item *sup.10.b.* Animam meam pono pro ouibus meis. *Rom.5.c.* Commendat Deus suam charitatem in nobis: quia cum adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est.

d Audiens au. Ie. di. eis. In. hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glori. Fi. Dei per eam.] Item Dominus dat spem orantibus pro peccatoribus, quod eis cooperatur infirmitas in bonum, sicut dicitur *Rom.8.e.* Omnia eis cooperantur in bonum, &c. Et dicit *Gl.* Etiam casus mortalis peccati.

h Diligebat autem Iesus Martham,] id est, actiuos.

i Et sororem eius Mariam] id est, contemplatiuos.

k Et Lazarum,] id est, peccatores & infirmos, ideo Dominus libenter bonos exaudiuit pro eis rogantes.

l Et ergo audiuit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.] Auditis nunciis, id est, orationibus non statim liberat Dominus peccatorem, vel tentatum; sed differt quandoque vt ipsa dilatio stimulet peccatorem ad conuersionem. *Rom.2.a.* An ignoras quia benignitas ad pœnitentiam te adducit. *Bar.2.g.* Populus enim duræ ceruicis est, in terra captiuitatis suæ redibunt ad cor suum. *Ps.15.* multiplicatæ sunt infirmitates eorum.

Item quia gratior est sanitas post longam infirmitatem. *Psalm. 106.* Statuit procellas eius in auram, & siluerunt fluctus eius, id est, tentationes? & lætati sunt quia siluerunt.

Item vt homo aliàs sit cautior contra casum: quia facilitas veniæ incentiuum est delinquendi. *Is.26.b.* misereamur impio & non discet facere iustitiam. Item in *eod.* c. Indulsisti, Domine Genti, indulsisti Genti. Nunquid glorificatus es.

* *a* Dein

A *a* Deinde post hæc,] id est, post duos dies. *b* Dicit discipulis suis: eamus in Iudæam iterum.] Eos inuitat ad eundum, quia timidi erant discipuli, quia eum ibi paulo ante lapidauerunt. *c* Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc,] id est, paulo ante. *d* Quærebant te Iudæi lapidare: & iterum vadis illuc?] Sic loquuntur, ac si pro ipso formidarent: tota autem formido erat, pro seipsis, nondum enim erant firmati.

B *e* Respondit Iesus,] confortans eos & audaces constituere volens.

f Nonne duodecim sunt horæ diei?] Quod sic exponitur secundùm *August.* quia se diem dicit, illos autem horas diei, quæ diem sequuntur, non illas dies, q. d. dies continet horas, non horæ diem: ita & vos mihi non detis consilium; sed me sequimini & in me ambulate, & non offendetis. Vel aliter. Nonne duodecim sunt horæ diei, artificialis in æquinoctio? q. d. variæ & mutabiles sunt horæ diei sic & affectus hominum, & etiam sæpiùs in die mutatur cor hominis, quàm horæ: sic & Iudæi possunt esse mutati à voluntate me lapidandi, & sicut possum tempora mutare, ita & Iudæorum corda. Eamus ergo secure. Quia.

a Deinde post hæc dicit *b* discipulis suis: Eamus in Iudæam iterum. *c* Dicunt ei discipuli: Rabbi, nũc, *d* quærebant te Iudæi lapidare: & iterum *e* vadis illuc? Respondit Iesus: *f* Nõne duodecim sunt horæ diei? Si *g* quis ambulauerit in die non *h* offendit: quia *i* lucem huius mundi videt. Si *k* autem ambulauerit in *l* nocte, *m* offendit: quia lux non est in eo. Hæc *n* ait, *o* & post hæc dicit eis? *p* Lazarus, amicus noster dormit; *q* sed vado, vt à somno excitem eum. *r* Dixerunt ergo discipuli eius: *ſ* Domine, si dormit saluus erit. *t* Dixerat autem Iesus de morte eius; illi autem putauerunt, quia de dormitione somni di-

g Si quis ambulauerit in die] id est, in pace, sicut ego & vos.

h Non offendit,] aliquem: & ideò securi sumus. *Chrysost.* legit sic.

f Nonne duodecim sunt horæ diei?] ad literam, & in illis securè vadunt homines, & sine offensa, ad literam. Lux enim illuminat & securos reddit.

g Si quis ambulauerit in die] ad literam: non offendit. Dies enim pellit tenebras, & latrones. Et hoc est.

i Quia lucem huius mundi videt.] Per quod vult significare, quod eodem modo qui nihil sibi ipsi conscius nequitiæ, sed ambulat in luce conscientiæ bonæ, nihil patietur versutum. *k* Si autem ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non est in eo] id est, si malè egerit, mala patietur. q. d. non oportet nos formidare: nihil enim gessimus dignum morte. Secundò exponit *Chrysostomus* sic

g Si quis ambulauerit, &c.] q. d. si ille, qui lucem huius mundi videt, in cautela est, & securè incedit: multò magis qui mecum est nisi fortè se subtraxerit.

n Hæc ait; ad securandum eos.

o Et post hæc dicit eis,] vt ostendat causam necessariam sui aduentus.

p Lazarus amicus noster dormit; sed vado, vt à somno excitem eum.] In quo etiam confortat eos: quia non in Ierosolymam, sed in Bethaniam significat se iturum, q. d. non vado rursus in Ierusalem disputaturus contra Iudæos; sed in Bethaniam amicum excitaturus: & ideò non est timendum vobis. Mortem autem Lazari vocat somnum, sicut *Mat.* 9. e Non est mortua puella, sed dormit. Mortuus enim erat hominibus, sed sibi dormiebat. Simile 1. *Thess.* 4 c. Nolumus vos ignorare de dormientibus.

r Dixerunt ergo discipuli eius,] ad id, vt intellexerunt respondentes.

ſ Domine, si dormit, saluus erit] *August.* Quia solet somnus esse ægrotantium salutis indicium. *Chrysost.* Hoc dixerunt volentes eum detinere, ne iret illuc, quasi si dormit, non oportet ire.

t Dixerat autem Iesus de morte eius; illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret.] *Chrys.* Sed vnde putauerunt Discipuli, quod de somno diceret? Ab eo, quod dicit: vado, vt excitem eum. Etenim amentiæ, id est, stultitiæ erat, si putabant stadia quindecim eum ire, vt excitaret illum.

Moraliter. * *a* Deinde post hæc dicit Discipulis suis, eamus in Iudæam iterum.] In quo commendatur frequentia confessionis. Vnde *Psalm.* 74 Confitemur tibi, Deus, confitebimur. Bis dicit, quia sæpè eundum est ad confessionem. Vnde & ad hoc monet hic Dominus discipulos, nec debent timere: quia Dominus semper socius est eorum in via. *c* Dicunt ei Discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare: & iterum vadis illuc?] Ita multi sunt, qui timent ire ad confessionem propter dilapidationem Iudæorum, id est, adulatorum, vel detractorum, qui adulando, vel detrahendo bona impugnant. *e* Respondit Iesus nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die,] id est, in me, siue mecum. *h* Non offendit,] q. d. non timeatis alios, quia ego vobiscum sum.

i Quia lucem huius mundi videt,] *suprà* 8. b. Ego sum lux mundi, &c. Christus est dies, vel lux, de qua dicitur *in Psalm.* 117. Hæc dies, quam fecit Dominus. Ante aduentum eius erant tenebræ in mundo. Vnde in Natiuitate eius cantatur. Dies sanctificatus illuxit nobis. Et solet quæri quare ergo in Natiuitate non cantatur: Hæc dies, quam fecit Dominus: sed in Resurrectione? Sol. quia in Natiuitate illuxit, quasi Aurora; sed in Resurrectione quasi magna dies & præclara. De hac dicitur *Ioel. vlt.* d. In die illa stillabunt montes dulcedinem. Duodecim horæ sunt duodecim Apostoli, quos illuminauit, & per quos etiam mundum illuminauit. Hi sunt duodecim fontes Elim. *Exod.* 15. d. De quibus *Isa.* 12. b. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Hi sunt duodecim boues 3. *Reg.* 7. d. deferentes mare, id est, Baptismum, in quo oportet lauari eos, qui volunt intrare Ecclesiam. Hi sunt duodecim portæ ciuitatis de singulis margaritis. *Apoc.* 21. f. Per doctrinam enim Apostolorum, & exemplum lucidum vitæ eorum ingredimur Paradisum.

k Si autem ambulauerit,] id est, vixerit, vel operatus fuerit.

l In nocte] in tenebris ignorantiæ, vel peccatorum.

m Offendit, quia lux non est in eo,] id est, ego, vel gratia mea. *Psalm.* 34. a. Via illorum tenebræ & lubricum. Et *alibi. Psal.* 81. Nescierunt, neque intellexerunt in tenebris ambulant, *infrà* 12. f. Qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. *Prouerb.* 4. e. Via impiorum tenebrosa.

n Hæc ait, & post hæc dicit: Lazarus amicus noster dormit.] Ita conqueritur Dominus de peccatoribus: quia dormiunt somno peccati, vel torporis: vocat enim eos, nec audiunt. *Ephes.* 5. d. Exurge, qui dormis. *Prou.* 6. b. Vsquequò piger, dormis. Dormiens sibi fingit multa mirabilia, diuitias, potestates & honores; sed omnia somnia sunt: ita peccator. Vnde *Psal.* 75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt, &c.

q Sed vado, vt à somno excitem eum.] In hoc potest percipi, qui verum amicum habent, si eos à peccatis excitet, in quibus dormiunt cum Diabolo, Vnde & Christus venit excitare amicum suum Lazarum Et nota, quod multipliciter excitatur peccator à somno peccati. Quandóque ad strepitum id est, turbationem & tribulationem mundi. *Ps.* 106. Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius. Item clamore, id est, exhortatione & prædicatione. *Isa.* 58. a. Clama, ne cesses. Sic Dauid excitauit Saul. *Reg.* 16. e. clamans Abner. Nunquid non vir tu es? & quis alius similis in Israel? quare ergo non custodisti Dominum tuum Regem? Clamor est prædicatio, quæ debet fieri ab Abner, qui interpretatur pater lucernæ, id est, ad rationem, quæ debet redargui, quia non custodit Dominum suum, id est, spiritum. Tertiò excitatur in pulsu flagellorum, vel punctione. *Act.* 12. a. Percussóque latere Petri excitauit. *Psalm.* 31. Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina. Sed multi sunt lethargici, de quibus dicitur *Prou.* 23 d. Et eris sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clauo, & dices: verberauerunt me, & non dolui, traxerunt me, & ego non sensi. Tales somnum morti sociant, id est, peccatum vsque ad supplicium continuant

Multipliciter excitantur peccator à somno peccati.

r Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit.] Sicut dicunt quidam de Magnatibus, quando dormiunt in peccatis. Nolite ita durè increpare Dominum meum de præbendis suis, quia si dormit, saluus erit, id est, ex quo quiescit in hoc, nec malam conscientiam habet, non erit ei ad damnationem. Tales significantur per Abner. qui dicit ad Dauid 1. *Reg.* 26. c. Quis es tu, qui clamas, & inquietas Dominum meum Regem? Dicunt enim. Multi fuerunt apud Dominum meum, quis non imputabant ei hoc ad peccatum Tales sunt serui Diaboli, custodientes, ne quis eum excitet

a ire, vt excitaret illum. Vtique vel itaque dicemus, quod æstimabant hoc ænigma esse, qualia multa loquebatur.

a Tunc ergo dixit eis Iesus manifestè: Lazarus mortuus est.] Et dixerat obscurè, vado, vt excitem eum propter docendam humilitatem. Noluit enim se laudare apertè, quasi de potentia resuscitandi. Sed quia illi rudes, & tardi erant, nunc apertè dicit.

b Mortuus est, & gaudeo,] de morte eius.

c Propter vos,] id est, propter vtilitatem vestram.

d Vt] scilicet, credatis, ampliùs & robustiùs me esse Deum, quem nihil latet. Credatis, dico, propter hoc, vel occasione huius.

cerct. *a* Tunc ergo dixit eis Iesus manifestè: Lazarus *b* mortuus est, & gaudeo propter vos, *d* vt credatis, *e* quoniam non eram ibi. *f* Sed eamus ad eū. Dixit *g* ergo Thomas, qui dicitur Didymus *h* ad Condiscipulos: *i* Eamus & nos, vt moriamur cum

e Quoniam non eram ibi] tamen scio, & prædico, quoniam mortuus est: & ita per hoc potestis credere me esse Deum, quia absens prædixi eius mortem.

f Sed eamus ad eum,] quia modò tempus est, vt videatis miraculum, per quod firmiùs credatis.

g Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus,] id est, geminus.

h Ad Condiscipulos: eamus & nos, vt moriamur cum eo.] *Gloss.* Ecce verus amantium affectus, vel cum eo vincere, vel cum eo mori. *Chrysost.* tamen dicit, quod iste Thomas infirmior erat cæteris & infidelior. Formidabant quidem omnes Iudæorum insultum; magis autem Thomas, idcircò & dicebat:

i Eamus & nos, vt moriamur cum eo.] Quidam quidem aiunt, quoniam cupiebat & ipse mori. Non est autem verum. Formidinis enim fuit verbum hoc. Sed non increpatus est: supportabat enim adhuc Christus eius infirmitatem; posteà verò omnibus fortior factus est, & irreprehensibilior & calidior. Tanti est virtus Christi. Qui enim cum Christo in Bethaniam non audebat abire solus, posteà totum orbem percurrit, & in mediis plebibus occisionem meditantibus voluebatur.

k Venit, &c.] *Chrysostomus.* Venit, non per se, vltrò iuit, vt non quis suspicetur, quod factum esset: & neque ipsæ accesserunt, quæ diligebantur; sed alij mittuntur ad vocandum eum. [Venit itaque Iesus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.] Illa enim die, qua nuncius venerat ad Christum, mortuus fuit; posteà verò per duos dies mansit, & in quarta die venit. Vna autem die potuit venire in Bethaniam, quia parùm distat à Ierusalem. Vnde subdit.

l Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim,] quæ sunt duo milliaria minùs vno stadio. *Chrysostomus.* Hic ostenditur, quoniam multos à Ierosolymis congruum erat adesse ibi. Vnde consestim subdit Euangelista.

m Multi autem ex Iudæis,] Ierosolymitanis, venerant ad Martham, & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo.] Hoc dicit Euangelista, credere faciens, quoniam Lazarus erat mortuus, cuius mortis testes fuerunt tot Iudæi, qui aderant. Sed quæritur, quomodo consolabantur Iudæi dilectas à Christo, & nimirum conspirauerant, vt extrà Synagogam fierent confitentes eum? Respondemus, aut propter necessitatem charitatis: aut propter nobilitatem earum tenerentes: aut quia non mali erant Iudæi, qui aderant: multi enim ex ipsis credebant.

A Martha ergo, vt

Moraliter. * dormientem in cordibus talium. *Iob* 40. c. Sub vmbra dormit in secreto calami. Sed è contra boni excitant eum. Vide *Iob* 3. b. Qui parati sunt suscitare Leuiatham. Sequitur.

a Tunc ergo dixit eis Iesus: Lazarus mortuus est] Sic debet dici apertè Magno peccatum suum. Sequitur.

i Eamus & nos, vt moriamur cum eo.] Pauci hoc dicunt; Sed tamen Paulus hoc dicit 2. *Cor.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Item Petrus dicit *Luc.* 22. d. Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. *Apoc.* 1. c. Socius in tribulatione & regno. 1. *Timoth.* 2. c. Si commortui fuerimus, & conuiuemus. Sed mult sunt sicut filij Zebedæi, qui volunt honorem, & non dolorem

k Venit itaque Iesus & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.] Quatuor dies mortis sunt quatuor ætates, in quibus peccant etiam in decrepita ætate. Vnde *Isa.* 46. b. Vsque ad senectam ego ipse, & vsque ad canos ego portabo. Vel quatuor dies, peccatorum cordis, oris, operis & consuetudinis. Vel quatuor dies sunt secundùm *Gloss.* contractio peccati originalis. Omnes enim nascuntur filij iræ. *Ephes.* 2. a. Transgressio legis naturalis, Mosaicæ & Euangelicæ. C

eo. *k* Venit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iā in monumento habentem. *l* Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam, quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo.

l Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim.] Per hoc significatur, quod obedientia est prope pacem. Soli enim obedientes habent pacem pectoris, & expectant pacem æternitatis. Vel per hoc significatur, quod claustralis vita propinqua est, & similis cælesti, & Angelicæ vitæ, sicut dicit *Hieronymus*. In carne præter carnem viuere, Angelicæ vitæ potiùs est, quàm humanæ. Quindecim autem gradus, per quos itur de Bethania ad Ierusalem, id est, de mundo; vel claustro ad cælum, sunt quindecim virtutes, quæ per quindecim Psalmos graduum designantur. Videlicet, septem dona, de quibus habetur *Isa.* 11. a. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Et quatuor Cardinales, de quibus habetur *Sap.* 8. b. Sobrietatem & prudentiam docet & iustitiam & virtutem. Deinde tres Theologicæ. Fides, spes, & charitas, de quibus habetur 1. *Corinth.* 13. d. Et ita habemus quatuordecim virtutes. Et quindecima est humilitas, quæ est caput & custos omnium, vt dicit *Ambrosius super Psalm.* Et *Gregorius super* 1. *Reg.* 15. Qui sine humilitate virtutes congregat, quasi puluerem in ventum portat. Vel quindecim stadia sunt veteris & Noui Testamenti obseruantia. *Eccl.* 11. a. Da partes septem necnon & octo. Vel quindecim stadia, septem opera misericordiæ, quantùm ad actiuam: & octo opera spiritualia quantum ad contemplatiuam, quorum quatuor pertinent ad intellectum, scilicet, cognitio, meditatio, contemplatio, reuelatio, & quatuor ad affectum, scilicet, mentalis oratio, laudatio, contritio, delectatio siue gustatio quæ paucis conceditur. De qua dicit *Psalm.* 33. Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus.

m Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo.] Per Martham & Mariam significantur boni actiui & contemplatiui, qui lugent de morte peccantium, & nolunt consolari, nisi resurgant, & habeant signum Tau in frontibus. *Ezech.* 9. b. De his dicitur *Ierem.* 31. c. Vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus, &c. *Oseæ* 13. d. Consolatio abscondita est ab oculis meis. *Ierem.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, &c. Iudæi, qui volunt eas consolari, sunt adulatores, qui consolationes vanas proponunt Iustis.

Vel aliter. Per Martham & Mariam significantur duo, *Aliter.* quæ sunt in anima etiam peccatoris. Martha, interpretatur Dominans, & significat animositatem, siue generositatem animæ, qua dedignatur quasi naturaliter esse sub seruitute Diaboli & vilitate peccati. Maria stella maris, & significat rationem, siue synderesim remurmurantem contra peccatum, ad quam recurrens anima scit, vtrum errauerit, sicut nautæ per stellam. Hæc rogat Deum. Vnde *Romanor.* 8. e. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Per istos Iudæos significantur adulatores & consolatores mundi, & quædam vanæ cogitationes. Quando enim plangit, & dicit generositas: Tu facta es ad imaginem Dei: tu habes hæreditatem cæli. Conscientia enim dicit: Tu offendisti Deum: tu meruisti pœnam inferni, & huiusmodi. Tunc è contra dicunt vanæ cogitationes, Non oportet ita terreri: quia multi maiores peccatores, quàm tu, fuerunt: & ita eneruantur comminationes Dei, & leniuntur timores cordis. Sed *Genes.* 37. g. dicitur: Congregatis autem cunctis liberis eius, vt lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere. Tales significantur per consolatores Iob de quibus habetur *Iob* 2. d. Ipse tamen dixit: Hæc sit consolatio mea, vt affligens me dolore non parcat. *Iob* 6. b. *Psalm.* 76. Renuit consolari anima mea.

* *a* Martha ergo, vt

a Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi. *b* Maria autem e domi sedebat. Dixit ergo *d* Martha ad Iesum. *e* Domine, si fuisses hic, *f* frater meus non *g* fuisset mortuus. Sed *h* & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, *i* dabit tibi Deus. Dicit illi *k* Iesus: Resurget frater tuus. Dicit *l* ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit *m* ei Iesus: *n* Ego sum *o* resurrectio *p* & *q* vita: *r* Qui credit in me, *s* etiamsi mortuus fuerit, *t* viuet: *u* & omnis, qui *x* viuit, *y* & credit in me, non *z* morietur in æternum. *a* Credis hoc? Ait illi: Vtique, *b* Domine *c* Ego credidi, quia tu es Christus *d* Filius Dei viui, *e* qui in hunc mundum ve-

a a Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi.] Sed cur non assumit secum sororem ad obuiationem Christi vadens: Respondemus. Vult, scilicet, sine turba, quod non posset, si sororem duxisset, quæ in domo tenuit turbam, singulariter Christo loqui, & quod factum est annunciare; quando vero in spem bonam eam duxit dicendo: Resurget frater tuus: tunc abiit & vocat Mariam.

b Maria autem domi sedebat.] *Chrysost.* Non quia pigrior esset, vel Martha calidior eâ; sed non audierat Maria Christũ aduenire. Quæ enim infirmior esset Martha, patet, quia post tot audita dicit: Domine, iam fœtet. Maria autem nihil tale locuta est, sed credidit. Hæc est Maria, de qua dicit *Luc.* 18. g. Maria optimam partem elegit, &c.

d Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.] Idem dicit Maria *infrà eodem. Chrysostomus* Vide quanta Philosophia mulierum, quamuis infirma adhuc sit mens earum. Nos enim in luctu cùm aliquos notos viderimus, clamamus, ploramus, incidimus; sed non istæ mulieres ita, sed confestim Magistrum admirantur. Et nota, quod istæ credebant in Christum, sed non vt oportebat. Nondum enim cognoscebant, quod esset Deus: quod patet cùm dicunt. Si fuisses hic, &c. Nec quod propria virtute & auctoritate faceret signa, quæ faciebat, quod patet ibi. Sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus, vt de virtuoso enim quodam homine & approbato loquuntur, quod oratione possit obtinere suscitationem fratris. Christus autem vtrunque eas docet, scilicet, quod tanquam Deus sit vbique, & quod propria virtute omnia faciat. Vnde sequitur. *k* Dicit illi Iesus: resurget frater tuus.] Illud euertit, quod dixerat, Quæcunque poposceris, &c. Non enim dicit petam; sed, resurget frater tuus. Nec dicit ei in prima fronte, ô mulier, adhuc deorsum vides: non indigeo adiutorio alio à meipso omnia facio: non ita expressè dicit, ne obstaret illi adhuc hominem tantum credenti, sed medium sermonem facit. Primò, scilicet, nec nimis altum, vel nec nimis humilem, hoc, scilicet, Resurget frater tuus. Postea verò apertiùs suam Deitatem, & auctoritatem insinuat, cùm dicit: Ego sum Resurrectio & vita, &c. Et nota, quod ambiguè dixit, resurget, non enim determinauit quando. Et ideo respondens.

l Dicit ei Martha scio, quia resurget in resurrectione] quæ erit in nouissimo die q. d. de illa certa sum, sed de hac, de qua peto incerta. *Chrysost.* Vnde nouerat resurrectionem mulier? Respondens, audierat de hoc Christum loquentem, vel Prophetas audierat, & opinioni eorum adhuserat.

m Dicit ei Iesus, ego sum resurrectio & vita.] Per hoc manifestiùs ostendit suam auctoritatem, & quod non indiget alio adiutorio ad suscitandum, quia ipse vita. Dicit ergo.

n Ego sum resurrectio] id est, causa resurrectionis, q. d. possum eum resuscitare sine adiutorio.

p Et] id est, quia. *q* Vita,] sum omnia viuificans. Hoc autem non ita expressè dixit, sed insinuauit his verbis. Vel. *n* Ego sum resurrectio,] id est, causa resurrectionis omnium.

p Et vita] bonorum. Vel, *o* Resurrectio] quia reddo esse. *p* Et vita] quia conseruo in esse. Vel. *o* Resurrectio,] corporum. *p* Et vita] animarum. Et est argumentum, quod resurrectio non erit omninò naturalis, nec purè opus naturæ, sed diuinæ potentiæ. Et subdit, quomodo est vita animarum dicens.

r Qui credit in me] vitam *s* Etiamsi mortuus fuerit,] vt modo est Lazarus. *t* Viuet] vt viuit Abraham, Isaac, & Iacob, quorum Deus dicitur. *Mat.* 22. c. Et ne intelligant hoc solùm de Lazaro; subdit de omni. *u* Et omnis, qui viuit] carne *y* Et credit] & ita viuit mente. Vel *x* Viuit & credit,] id est, credendo viuit. *Abac* 2. a. Iustus ex fide sua viuit. *z* Non morietur in æternum, & si ad tempus moriatur secundùm carnem. Et notatur duplex fructus fidei. Adeptio vitæ, cùm dicitur: Viuet. Et euasio pœnæ, cùm dicitur; Non morietur. Et nota, quod Dominus ad id, quod mulier dixerat, Scio, quia resurget, &c. respondet. Ego sum resurrectio, q. d. etiam modò per me potest resuscitari. Ad id autem, quod dixerat. Quicquid petieris à Deo, &c. respondit. Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, viuet, q. d. ego sum tributor bonorum, à me oportet petere & in me credere; non me petere ab alio, vt tu credis. Item errabat mulier in duobus, vt dictum est. In hoc, quod ipsum non esse vbique tanquam Deũ æstimabat. Et ad hoc dicit: Ego sum resurrectio & vita. Si enim resurrectio est & vita, non loco circumcluditur, sed vbique assistens potest sanare. Item errabat in hoc, quod non credebat, quod propria virtute, & auctoritate faceret signa vel posset resuscitare fratrem, sed oratione. Et ad hoc respondet dicens Qui credit in me, &c. Item nota quod Dominus dedit mulieri spem de futuro, cùm dixit: Resurget, sed pleniorem, cùm dixit: Ego sum resurrectio, quia per hoc innuit quod tunc posset suscitare. Item dedit ei consolationem de facto, cùm dicit. Etiamsi mortuus fuerit, viuet, q. d. non turberis, si mortuus est frater tuus; non est enim hæc mors, sed vita. Spem enim dans de futuro, interim in eo, quod contigerat consolatur. Sequitur.

a Credis hoc?] *Aug.* Sciens fidem eius, quærit confessionem. *Rom.* 10. b. Corde creditur ad iustitiam, &c. *b* Ait illi; vtique, Domine,] q. d. omnia illa, quæ dixisti, credo. Quia.

c Ego credidi, quia tu es Christus,] Messias promissus, *d* Filius Dei] ab æterno. *e* Qui in hunc mundum venisti] ex tempore missus ad salutem mundi. Ecce vtramque naturam confitetur, diuinam & humanam. *Chrysost.* tamen dicit. Vide mulierem adhuc deorsum inuolutam. Audiens enim: Ego sum resurrectio & vita, non dixit: ergo resuscita, vel viuifica. Sed quid? Credo quia tu es Christus Filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti. Videtur mihi non intellexisse mulierem, quod dictum est; sed quoniam magnum quid erat intellexit; non tamen cognouit quid: propterea aliud interrogat, aliud respondit. Interim quidem hæc lucrata est, scilicet, dissoluere luctum. Talis enim Christi sermonum virtus deuotio enim, quæ erat ad Magistrum præsentem, dolorem non valdè sentire concedebat. Oblita est ergo luctus propter deuotionem, propter sermonum virtutem, & propter spem datam de fratre. Vnde sequitur.

A *a* Et cùm hæc

Moraliter.

* *a* Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi.] Animositas occurrit Iesu, cum audit, quod præsto sit Iesus, id est salus. Spes enim hos rumores affert ei. *b* Maria autem,] id est, synderesis, siue ratio. *c* Domi sedebat] quia domum cordis circũspicit, conquerẽs & lugens *d* Dixit ergo Martha ad Iesum.] Animositas enim proponit verbum. *e* Domine, si fuisses hic] per gratiam. *f* Frater meus,] id est, spiritus. *g* Non fuisset mortuus,] quia tu es vita, *infrà* 14. a. Ego sum via, veritas & vita. *Isa.* 43. a. Cùm transieris per aquas, tecum ero: & flumina non operient te, id est, prospera, & flamma non ardebit in te, id est, aduersa non nocebunt. *Psalm.* 65. Transiuimus per ignem, &c. Item *Dan.* 3. g. Pueri illæsi remanserunt: quia quartus erat inter eos similis Filio Dei. *h* Sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, id est, feceris poscere. *i* Dabit tibi Deus,] quasi etiam mortuos in peccatis potest resuscitare, *supr.* 5. d. Sicut Pater suscitat, &c.

Vel secundùm *Gl.* Actiua vita primò occurrit per misericordiæ opera. Maria autem domi sedet, quia contemplatiui quietem desiderant.

k Dicit illi Iesus resurget frater tuus,] quod est, quando Dominus dat peccatori aliquam spem veniæ, & melioris vitæ.

l Dicit ei Martha, scio, quia resurget in resurrectione in nouissimo die,] id est, in senectute, vel decrepita ætate, quod est, quando anima sperat ad vltimum pœnitere. Sed non sufficit ei hoc, sed vult statim resurgere. Vnde sequitur. *m* Dicit ei Iesus, ego sum resurrectio & vita,] id est, causa sum resurrectionis & vitæ spiritualis, quæ est per fidem. Vnde sequitur. *r* Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet.] *Abacuch* 2. a. Iustus ex

* fide viuit.

Δ a Et cùm hæc dixisset, abiit,] iam spe exhilarata.
b Et vocauit Mariam sororem suam [silentio,] id est, suppressa voce ne alij audirent, & recederent propter odium Christi.
d Dicens, Magister adest, & vocat te.] *August.* Hoc, quod priùs causa breuitatis subticuerat Euangelista, hic supplet, scilicet, quòd Dominus Mariam vocauerit.

f Illa, vt audiuit, surrexit citò, & venit ad eum.] *Chrysost.* Solent lugentes hunc honorem accipere, vt ad ipsas veniant consolantes, sed hæc non expectat venire ad se Magistrum, neque dignitatem seruat, neque à luctu detenta est.
h Nondum enim venerat Iesus in Castellum sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha] Vacantiùs enim & morosiùs ibat, vt non

nisti. Et a cùm hæc dixisset, abiit, b & vocauit Mariam sororem suam c, silentio, d dicens: Magister adest, e & vocat te. f Illa, vt audiuit, surrexit citò, g & venit ad eum. h Nondum enim venerat Iesus in castellum, i sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha. k Iudæi igitur, qui erãt cum ea in domo & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit, l & exiit,

videatur se inijcere signo, sed rogari ab eis. Vel hoc dicit Euangelista, vt insinuet feruorem Mariæ, quod, scilicet, citò currebat, vt anticiparet eum venientem. Venit autem non sola, sed omnes trahens Iudæos, & valdè prudenter. Propterea & occultè dixit ad eam soror, quod Magister eam vocabat, vt non perturbaret concilium confidentium. Sed neque causam ipsa dixit, quare iret: in veritate enim multi recessissent; nunc verò vt ploraturam ad monumentum omnes prosequebantur eam, & per hoc credibilius factum est miraculum, & mors ipsius Lazari certior. Et hoc est, quod sequitur.
k Iudæi igitur, qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit,] de loco suo.
l Et exiit] de domo, sequuti sunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Ex hoc autem videtur, quod hæc Maria non fuit illa, de qua *Luc.* 8. f. quia si fuisset meretrix, non tot sequerentur eam. Item illa non de Bethania, sed de illa erat ciuitate, sicut ibi scriptum est *Luc.* 7. Communior tamen opinio est, quod eadem, & verior, vt puto.
n Maria ergo cùm venisset, vbi erat Iesus] multis comitata.
o Videns eum, cecidit ad pedes eius.] Hoc non fecerat soror. *Chrysost.* Calidior hæc sorore, quia non ob turbam verecundata est ad pedes cadere, nec dimisit propter suspicionem, quam habebant Iudæi de Christo. Multi tamen aderant inimicorum, qui dixerunt *infrà eodem.* a Non potuit hic, qui aperuit oculos cæcinati, facere, vt & hic non moreretur? sed omnia proiecit humana, præsente Magistro.
p Et dixit ei, Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus,] q. d. te præsente, nulla infirmitas ausa esset apparere. Et nota, sicut dicit *Chrysost.* quod nihil loquitur ei Christus, sicut ad sororem: turba enim aderat, & non erat tempus verborum illorum; sed condescendit, & humiliatur lachrymans, humanam naturam denudans. Quia enim miraculum magnum facturus erat, condescensione testes attrahit, vt non venationem perdat. Si enim magna dixisset tunc de se, omnes abiissent: & sic signum non vidissent. Monstrat ergo interim humanam naturam. Vnde sequitur.
q Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos, qui venerant cum ea plorantes, fremuit spiritu,] id est, interiùs doluit, non fictè exteriùs dolorem simulauit. Vel, Spiritu, id est, voluntate, quia, scilicet, voluit.
s Et turbauit semetipsum] quem alius turbare non potuit. Et intellige de turbatione pro passione. Nam de turbatione passionis dicitur. *Isa.* 42. a. Non erit tristis, neque turbulentus. *Chrysost.* dicit, quod fremuit, siue rugiit spiritu, id est, retinuit, siue cohibuit confusionem siue lachrymationem. Hoc enim sonat in Græco, ἐνεβριμήσατο. Cohibuit enim se, vt non eum luctu fieret interrogatio, de qua subditur.
t Et dixit, vbi posuistis eum?] Sed cur interrogat? Respondemus secundùm *Chrys.* quia non vult se inijcere mira-

culo faciẽdo, sed omnia ab illis discere, & rogatus facere, vt ab omni suspicione eripiat signum. *Aug.* dicit, quod nõ Δ ignorans quærit, *Moral.*
* fide viuit. Cætera non mutantur vsque ibi.
b Et vocauit Mariam sororem suam.] Animositas enim siue generositas animæ excitat synderesim, vel rationem.

sequuti sunt cũ, m dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. n Maria ergo cùm venisset, vbi erat Iesus, videns o eum, cecidit ad pedes eius, p & dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. q Iesus ergo, vt vidit eam plorantem, & Iudæos, qui venerant cum ea plorantes, r infremuit spiritu, s & turbauit semetipsum, t & dixit: Vbi posuistis eum.

c Silentio.] quia nemo nouit hæc, nisi spiritus hominis. Vnde dicitur.
d Dicens: Magister adest,] id est, præsto est gratia & eruditio diuina. *Hebr.* 12. b. Tanquam filiis vobis offert se Deus. *Apocal.* 3. d. Ecce sto ad ostium, & pulso, &c.
e Et vocat te,] beneficiis, flagellis doctrinis, creaturis, & aliis modis. *Psalm.* 68. Laboraui clamans, &c. E
f Illa, vt audiuit, surrexit citò,] declinando à malo. g Et venit ad eum,] faciendo bonum. Et dicit. Citò, quod expedit, quia sicut dicit *Prouerb.* 4. b. Currens non habebis offendiculum. *Eccles.* 5. c. Ne tardes conuerti ad Dominum.
h Nondum enim venerat Iesus in castellum] id est, in mentem per gratiam gratum facientem: quando enim dat gratiam gratis datam, tunc vadit synderesis ad eum quadam voluntate imperfecta.
i Sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha] Donec Maria venit, Christus non procedit: ita donec amando venerit, non intrat Christus ad cor, donec amor venerit. Per Martham enim, quæ significat timorem, paratur via; sed per amorem adducitur Deus in animam.
k Iudæi igitur, qui erant cum ea in domo & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit & exiit, secuti sunt eam.] Sic carnalia hominis sequuntur spiritualia, & obedit caro spiritui, quando spiritus velox & promptus fuerit ad eundum ad Deum. Sic etiam carnales homines & adulatores qui volunt retrahere à bono, & vanè consolari in malo, aliquando conuertuntur, quando vident alacritatem bonorum.
m Dicentes, quia vadit ad monumentum vt ploret ibi.] Ad monumentum debet anima, vel conscientia ire, & alios ducere, id est, ad memoriam peccatorum, vel mortis etiam corporalis & lugere ibi pro peccatis & pro præsentibus miseriis. *Ierem.* 6. g. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum: quia repentè veniet vastator super vos. *Exod.* 12. e. Ortus est clamor maximus in Ægypto: quia non erat domus, in qua non erat mortuus primogenitus, id est, anima. *Sapient.* 18. b. Omnes vno genere mortis mortuos habebant innumerabiles: quia per peccatum omnia bona & præsentia & præterita moriuntur, vel mortificantur.
n Maria ergò cùm venisset, &c.] Hoc patet vsque ibi.
r Infremuit spiritu s & turbauit semetipsũ.] In hoc ostenditur compassio Domini erga peccatores. *Ezech.* 18. g. Nolo mortem peccatoris. *Ierem.* 31. d. Adhuc recordabor eius: idcircò turbata sunt viscera mea.

Vel aliter. Dominus dicitur fremere, & turbari, & lachrymari in peccatore, quando facit eum fremere pro honore peccati, turbari pro domo, & lachrymari pro macula, vel pro Dei offensa. Vel fremere toto corpore, turbari mente, lachrymari oculis.
t Et dixit, vbi posuistis eum. Vbi,] dicit, quod significat, quia nescit peccatorem. *Mat.* 7. d. & 25. a. Non noui vos. Vel, Vbi posuistis eum, id est, in quo vili loco, quasi considera in quantis flagitiis posuisti cor tuum. Similiter *Gen.* 3 b. Adam, vbi es? *Ierem.* 3. a. Vide, vbi nunc prostrata sis meretrix. Vel, Vbi posuistis eum, quasi ego quæro eum: & ideò dic mihi. Dominus enim quærit nos quasi ouem perditam. *Psalm.* 118. Quære seruum tuum. &c. Vel, [Vbi,] dicit plangendo, sicut mater requirit de filio amico: & sponsa de marito mortuo. Vnde sequitur, quod lachrymatus est. Vel, [Vbi,] dicit, commissum exigendo. Nobis enim commisit custodiam fratris, id est cordis. *Prouerb.* 4. d. Omni custodia serua
* cor tuum, &c.

Δ ignorans quærit, sed propter mysterium. Vnde *Gloss.* Qui absens sciuit mortuum esse. scit, vbi sepultus sit; sed sic quærens significat se quasi nescire perditum hominem. Vnde dicitur. Non noui vos. *Mat.7.* d. & 25, a. Et *Genes.* 3. b. Adam*, vbi es?

a Dicunt ei.] Iudæi, qui aderant.

b Veni, & vide.] non trahentes eum ad locum, quasi resuscitaturum, sed quasi ploraturum. Vnde sequitur.

> a Dicunt ei: † b veni & vide. Et c lacchrymatus est Iesus. d Dixerunt ergo Iudæi: e Ecce quomodo amabat eum. f Quidam autem ex ipsis dixerunt: g Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt & hic non moreretur? h Iesus ergo rursum fremens in semetipso, i venit ad monumentum. k Erat autem spelunca, l & lapis superpositus erat ei. Ait m Iesus: n Tollite lapidem. Dicit o ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat: Domine,

al. † Domine.

c Et lachrymatus est Iesus] humanitus, vt dicit *Augustinus*, id est, ex humana compassione. Vel vt significaret, quantum peccator pro se debet plorare. Vel secundùm *Beatū Bernardum* ideò plorat quia reuocaturus erat eum ad ærumnas præsentis vitæ.

d Dixerunt ergo Iudæi] benigniores.

e Ecce quomodo amabat eum] pro quo ita plorat.

f Quidam autem ex ipsis dixerunt,] maligniorea.

Sap. 9. b.

g Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, &c.] *suprà 9.* b. Et nota, sicut dicit *Chrysostomus.* Nondum aliquod Resurrectionis à se faciendæ signum monstrauerat Christus. Neque enim ita venit ad monumentum tanquam resuscitaturus; sed tantum lachrymaturus, quod significat Euangelista, cùm dicit, quod quidam dixerunt. Ecce quomodo amabat eum. Alij autem. Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt & hic non moreretur. *Augustinus.* Potuit quidem, sed noluit: quia plus est mortuum resuscitare, quàm, ne moreretur, facere. *Chrysostomus.* Hi neque in calamitatibus malitias remittebant. Et mirum, multò mirabilius & maius est ingressam, & dominantem abigere mortem, quàm sistere venientem. Et nota, quod confitentur, quod aperuit oculos cæci, & congruo existente pro illo admirari inde detrahunt, vt neque vllo facto signo. Item nota, quod euangelista corruptos eos esse ostendit, quia antequam Christus ostenderet se resuscitaturum eum, præueniunt eum accusationibus non expectantes rei finem. Christus autem non respondet eis per verba, sed per opera Diuinitatis, vt malignis maiorem verecundiam inferat, & alius ad fides conuertat. Vnde sequitur.

h Iesus ergo rursum fremens in semetipso] ex compassione, & vt ostendat veritatem humanæ naturæ. Vel, Fremens, id est, luctum refrænans & reprimens, secundùm *Chrysostomum.*

i Venit ad monumentum,] ostensurus per miraculum veritatem diuinæ naturæ.

k Erat autem spelunca] ipsum monumentum.

l Et lapis superpositus erat ei,] id est, speluncæ.

m Ait Iesus: tollite lapidem.] Sed cur non absens vocauit eum?

Item cur non lapide iniacente fecit resuscitari: etenim sola voce valuit lapidem amouere, qui corpus mortuum potuit mouere. Solutio. Hoc fecit, vt eos testes faceret miraculi, vt non hoc dicant, quod & in cæco dixerant. Quoniam hic est, non est hic, *suprà 9.* b Manus enim leuantes lapidem & ipse accessus eorum ad monumentum, testabantur, quoniam ipse est Lazarus, non alius. Nam illi quidem phantasma existimassent, aut aliud quid pro illo; nunc autem hoc, quod accesserunt ad locum & lapidem leuauerunt, & fasciatum exire viderunt & vincula soluerunt, & vestimenta, cùm quibus sepultus erat, recognouerunt, & quod sorores semper aderant, quarum vna dixit: Domine, iam fœtet; quatriduanus enim est: omnia hæc sufficientia erant probare signum, & obstruere ora indeuotorum. Propterea dicit eis.

n Tollite lapidem,] à sepulchro, scilicet, per hoc ostendens, quoniam eum suscitabit veraciter. Ideò etiam suprà interrogat. Vbi posuistis eum: vt illi, qui responderunt: Veni & vide: & duxerunt eum ad monumentum, non possent dicere, quoniam alium suscitauit. Vox enim & manus, auditus & visus simul, & odoratus testantur miraculum. Vox quidem dicens: Veni, & vide Manus autē tollentes lapidem & fascias soluentes. Auditus, qui vocem audiuit. Lazare, veni foras. Visus, qui videt exeuntem de monumento. Odoratus, qui sensit fœtorem quatriduani. Sequitur.

o Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat, Domine, iam fœtet, quatriduanus enim est.] *Anselmus.* Timebat re-

Δ moto lapide

* cor tuum, &c. Vel ad literam, etiam custodiam proximi. *Eccl.* 17. b. Vnicuique mandauit de proximo suo. *Moraliter,*

Vbi vox est:
- Nescientis.
- Improperantis.
- Regem sollicitè quærentis.
- Plangentis.
- Regem cummissam instanter exigentis.

a Dicunt ei veni, & vide] Ita debemus Dominum vocare ad cor, vt veniat per gratiam; & videat, id est, videre faciat per scientiam vel fidem.

c Et lachrymatus est Iesus.] Ter legitur Dominus fleuisse. Fleuit super ciuitatem. *Luc.* 19. f. Et in Passione, *Heb.5.* b. Et hic fleuit. Ergo ter, propter tres causas In Cruce fleuit, quia eramus ingrati eius beneficiis, & maximè beneficio Passionis. Super ciuitatem, quia incauti. Vnde ibi: Si cognouisses & tu. Super Lazarum, quia damnati. Vel ter fleuit. In Cruce, nostram culpam: super ciuitatem, nostram ignorantiam: super Lazarum, nostram miseriam. Similiter & nos pro mortuis in peccato flere debemus, & pro nobis, & pro aliis. Pro nobis, quia amisimus Christum, qui est vita: Vnde Ruben fleuit, quando non inuenit puerum Ioseph. Ruben filius visionis, id est, intellectus, vt quilibet circumspiciens & rediens ad cor suum, fleuit, quando videt se verum Iosepha amisisse. *Gen.* 37. f. Et *in eod.* g. dicit Iacob. Fera pessima deuorauit filium meum Ioseph, & scidit vestimenta sua, & fleuit sine consolatione. Flendum est etiam pro aliis, sicut & Dauid fleuit pro Saul & Ionatha. 2. *Reg.* 1. c. Pro Saul inimico, & pro Ionatha amico. Item flet pro Absalon fratricida. 2. *Reg.* 18 a. Absalon, fili mi.

d Dixerunt ergo Iudæi, ecce quomodo amabat eum.] Christus intantum nos peccatores dilexit, quod amore nostro non solùm lachrymas; sed & vitam dedit. *infrà* 13. b Maiorem hac dilectionem, &c. *Matthæi 9.* b. Non veni vocare Iustos, &c.

f Quidam autem ex ipsis dixerunt: non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt & hic non moreretur?] Ita dicunt quidam blasphemi: Non poterat Deus facere, quod homo non peccaret, qui fecit, vt lucem & vitam haberet? Sic etiam dicunt multi, quando vident aliquem discretum peccare. Ille illuminabat alios spiritualiter, & quomodo se & alios non custodit à peccato? Vnde Balaam de se dicit, *Num.* 24. c. Dixit homo cuius obscuratus est oculus, & omnipotentis visiones videt, & cadens apertos habet oculos. Sic multi Theologi gressos suos non dirigentes, sed quasi cæci de colore disputantes.

h Iesus ergo, rursum fremens in semetipso venit ad monumentum] id est, ad cor peccatoris venit per duplicem fremitum. Bis enim fremit, significans, quod bis fremere facit. Primò dans gratiam gratis datam, qua fremimus per attritionem. Secundò dans gratiam, qua fremimus per contritionem. *Iob* 3. d. Quasi inundantes aquæ sic rugitus meus. Et *Psalm.* 37. Rugiebam à gemitu cordis mei. Vel duplex fremitus est duplex horror, de culpa & de pœna: vel duplex refrænatio, carnis & mentis.

k Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei.] Spelunca est ipsum peccatum, quod est profundum per desperationem, vel culpæ magnitudinem, angustum per conscientiæ remorsionem, fœtidum per parui exempli corruptionem, clausum est per consuetudinem, & obfirmatur per excusationem: quod est, quando lapis excusationis, & defensionis superponitur. *Thren.* 3 f. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me. *Dan.6.* e. Adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum Leonum, id est, peccatorem in profunditatem peccatorum, allatúsque est lapis vnus & positus est super os laci.

m Ait Iesus, tollite lapidem,] id est, onus legis remouete & gratiam prædicate. Ita dicit Dominus Apostolis. Vel lapidem, id est, obstinationem cordis, vel excusationem oris, quasi dicat, accusate vos per confessionem.

o Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine, iam fœtet: quatriduanus enim est.] Ita dicit animositas conuersa in pusillanimitatē ex magnitudine peccati, qua-

a moto lapide potiùs fœtorem excitari, quàm fratrem resuscitari. *Chrysost.* Quasi impossibile æstimabat de cætero fratrem resuscitari propter tempus quatridui. Et ex hoc patet, quod non intelligebat ea, quæ dixerat ei Christus, *suprà eodem*. Vnde.

a Dicit ei Iesus] prædicta commemorans?

b Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?] id est gloriosam operationem Dei, quæ vt Deus operabor. Sed vbi dixit ei hæc? Respondemus, intelligendum est ei suprà dixisse & Euangelistam causa breuitatis prætermisisse, sicut & de vocatione Mariæ. Vel intelligitur in hoc, quod dixerat *sup.* c. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet.

Gloriam Dei,] id est, resurrectionem fratris. Gloriam autem Dei de Patre ait; Discipulis autem dixit *suprà eodem* a. Vt glorificetur Filius Dei. Infirmitas enim eorum, qui audiebant, causa fuit. Noluit autem Dominus duriùs increpare Martham, ne turbaret inspectores; sed quæ dixerat, commemorat, tanquam non reminiscentem.

c Tulerunt ergo lapidem,] vt iusserat.

d Iesus autem eleuatis sursum oculis] in cælum, scilicet.

e Dixit: Pater gratias ago tibi, &c. *Chrysostomus.* Interrogemus hæreticum, vtrum Christus ab oratione virtutem suscitandi acceperit? Si hoc dixerit, qualiter igitur alia miracula sine oratione fecit, dicens: Dico tibi, Dæmonium, exi ab eo. *Marc.* 1. c. Et: Volo, mundare. *Matth.* 8. a. Et surgens tolle grabatum tuum, & dimittuntur tibi peccata tua. *Matth.* 9. a. & *Marc.* 2. e. Et mari dixit: sile, & compescere. *Matth.* 8. c. Item quid habuit Christus plus Apostolis, si & ipse oratione indiguit, sicut ipsi. Magis autem, neque ipsi cum oratione omnia faciebant, sed & sæpè sine oratione mirificabant nomen Iesu inuocantes. Si autem nomen eius tantam habebat fortitudinem in Apostolis, qualiter ipse oratione indigebat? Videamus autem, & quæ sit oratio.

f Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me.] Quis ita orauit vnquam, antequam roget quid, vt fiat? Gratias ago ait, per hoc ostendens, quod non indiget oratione, quia omnia facit Pater, quæ vult Filius, quorum vna est mens. Vnde sequitur.

h Ego autem sciebam, quia semper me audis.] quasi dicat, oratione non indigeo ad hoc, vt fiat mea voluntas, quia vna est tibi & mihi voluntas. Et hoc est.

i Quia semper me audis,] id est, nihil est contrarium mihi in te. Quare ergo formam orationis assumit? Audi, quid dicat.

k Sed propter populum, qui circumstat, dixi,] hæc, id est, propter imbecilliores & infirmiores.

l Vt] scilicet, credant, quia tu me misisti,] id est, ideò oro ad te, ne credant me esse contrarium tibi, vel ne credant, quod opus, quod facio, non sit ex Deo. Hoc enim dicere soliti erant. Non est hic homo ex Deo, &c. *infrà* 9. c. Et nota, quod non dicit: vt credant, quoniam ego minor sum: vel quod ego non possim illud per me facere sine oratione, nec dicit: vt credant quod tu me misisti imbecillem, sed simpliciter, misisti: vt per hoc significet non esse contrarium ei. Ostensa ergo humilitate per verba, ostendit potestatem per opera. Vnde sequitur.

m Hæc cùm dixisset, voce magna clamauit,] vt omnes audirent.

n Lazare, veni foras.] *Chrysostomus.* Propter quid non dixit. In nomine Patris mei veni foras? Item cur non dixit, resuscita eum, Pater. Respondemus? Hoc Sapientiæ suæ est, per verba condescensionem; per res verò potestatem ostendere.

Item non dixit sic: resurge; sed, veni foras: vt viuenti enim loquitur ei, & loquitur potestatiuè. Quid enim huic potestati par est? Vnde sequitur.

q Et statim prodiit, qui fuerat mortuus.] Ecce opus attestans ei auctoritatem. Hoc est, quod dicit *Psalm.* 67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Hoc est, quod dicitur *suprà* 5. c. Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filij Dei: & qui audierint, viuent.

r Ligatus pedes, & manus institis, secundùm morem Iudæorum. Sed quomodo ligatus potuit ire, vel surgere? Respondemus: In hoc miraculum fuit.

s Et facies illius sudario est ligata,] id est, panno inuoluta. Et sicut illam inuolutionem vocat ligationem: ita fortè institos vocat illos pannos, quibus inuoluti erant pedes, & manus.

t Dicit eis Iesus: soluite eum, &c.] Ne putaretur phantasia esse res ista: nam hoc, id est, exisse ligatum non minùs videbatur esse, quàm resuscitare: ideò iussit, vt soluant eum, vt tangentes prope eum accedentes certissimè cognoscant quoniam verè ille est.

iam fœtet: quatriduanus enim est. Dicit *a* ei Iesus: *b* Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? *c* Tulerunt ergo lapidem. *d* Iesus autem eleuatis sursum oculis *e* dixit. *f* Pater, gratias ago tibi, quoniam *g* audisti me. *h* Ego autem sciebam, *i* quia semper me audis; sed *k* propter populum: qui circumstat dixi: vt *l* credant, quia tu me misisti. Hæc *m* cùm dixisset; voce magna clamauit: *n* Lazare, *o* veni *p* foras. Et *q* statim prodiit, qui fuerat mortuus, *r* ligatus pedes, & manus institis, *s* & facies illius sudario erat ligata. Dicit *t* eis Iesus: soluite eum, & *u* finite abire.

u Et finite abire] vt ex gressu probatur verè resuscitatus. Vel hoc dicit, vt doceat fugere gloriam. Vnde *Chrysostom.* Vide ingloriationem, non ducit eum, neque iubet secum ambulare, vt monstretur: facto verò miraculo aliis quidem est odor vitæ, aliis odor mortis.

a Vnde sequitur.

* si impossibile est spiritum resurgere, cùm iam peccatum fœteat aliis per manifestationem. & quatriduanum fit per consuetudinem. De hoc fœtore dicitur *Ioel.* 2. c. Ascendet fœtor eius & ascendet putredo eius: quia superbè egit. *Amos* 4. c. Ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, & non redistis ad me. *Zacharia* 5. d. dicitur, quod iniquitas deferebatur, vt ædificetur ei domus in terra Sennaar. Sennaar enim interpretatur fœtor dentium.

E
11. q. c. sunt vera.
De pœn. dis. 1. §. hoc idem probatur &c. quē pœnitet.
De sent. excom. c. à nobis. 2.

a Dicit ei Iesus, nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?] Sic erigitur pusillanimitas peccatoris, quando per fidem promittitur visio gloriæ Dei. Gloria autem Dei eius misericordia, per quam redditur famosus & laudabilis. Gloria enim est frequens fama cum laude. In hoc ergo apparet gloria eius, quia qui ita liberalis est, quod inimicos suos conuertit ad pacem. *Isa.* 42. b. Gloriam meam alteri non dabo. *c* Tulerunt ergo lapidem,] quod est, quando mollitur cor per attritionem.

d Iesus autem eleuatis sursum oculis.] Per hoc docet nos, quod in omnibus debemus gratias agere, postquam exauditi sumus de aliquo. Vnde dicit. *g* Quoniam audisti me &c.] *Psal.* 33. Oculi Domini super Iustos, & aures eius in preces eorum.

m Hæc cùm dixisset, voce magna clamauit. *n* Lazare, veni foras.] Per hoc docet nos, quod antequam clamemus ad mortuos per prædicationem, clamare debemus ad Deum per orationem, vel gratiarum actionem. Et nota, quod Dominus clamat voce magna, id est, affectuosa per Prædicatores suos. Dei magnus clamor magna gratia ad excitandum cor. Et ideò vox magna est necessaria, quia surdi sumus. Vnde *Isa.* 58. a. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam & annuncia populo meo scelera eorum, &c. *o* Veni,] bona faciendo. *p* foras,] de peccatis exeundo. Vel, *o* Veni foras,] peccatum confitendo.

q Et statim prodiit, qui fuerat mortuus.] *August.* Dum peccator contemnit quasi sepultus iacet: quando pœnitet, surgit: quando confitetur, prodit quasi de occultis exeundo manifestus. Sed adhuc. *r* Ligatus,] est [pedes & manus institis,] id est, difficultatibus benè operandi, & benè volendi. *Prouerbiorum* 5. d. Funibus peccatorum suorum constringitur. *Psalm.* 118. Funes peccatorum circumplexi sunt me.

s Et facies illius sudario erat ligata.] Per quod intelligitur obscuritas intelligendi, & cognoscendi. Ponitur enim velamen super oculos peccatoris, 2. *Corinthiorum* 3. d. Velamen positum est super cor eorum.

t Dicit eis Iesus: soluite eum, & finite abire.] Sicut dicit *Bernardus* & *Augustinus*. Christus per se viuificat Iustos; ministris autem potestatem soluendi tribuit. Vnde *Matthæi* 18. c. Quæ solueritis super terram, erunt soluta & in cælis. Hæc autem sufficiant, quantum ad moralitatem huius capituli.

A Vnde sequitur. *a* Multi ergo ex Iudæis, &c.] Secunda pars capituli *a* Multi ergo ex Iudæis, non omnes.
b Qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant, quæ fecit Iesus, crediderunt in eum,]& hi boni.
c Quidam autem ex ipsis, &c.] Dixerunt autem, vt dicit *Gl.* siue annunciando, vt crederent : siue prodendo, vt sæuirent. Sed quomodo hoc factum sit.

d Collegerunt ergo, &c.] In hoc impletum est illud *Gen.49. a.* Simeon & Leui, vasa iniquitatis bellantia in consilium eorum, &c. De Simeon Pharisæi, de Leui Sacerdotes, sicut dicit *Ieron. sup. Is. 8 c.* Duabus domibus Israel. Item *Ier. 11.d.* Cogitauerunt super me consilia, dicentes, mittamus lignum in panem eius &c. Hoc dixerunt derisorie, quia dixerat *sup.6.e.* Ego sum panis viuus, &c.

d Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium,] aduersus eũ. *Chr.* Cum oporteret stupere, & admirari audito miraculo, cogitãt interficere eum, qui mortuum suscitauit. O de insania, eum, qui in aliorum corporibus mortem superauit, morti tradere æstimabant. Et nota, quod dicunt resuscitatio Lazari facta nono die ante Ramos Palmarum, scilicet in feria sexta: & Sabbato tractauerunt de morte eius: & propter hoc tunc incipit Domini Passio, & dicitur Dominica in Passione.
e Et dicebant] ad inuicem.
f Quid facimus] quasi, cur pigritamur, cur nobis non prouidemus?
g Quia hic homo multa signa facit]*Chr.* Hominem adhuc vocant, qui tantam susceperant Diuinitatis eius demonstrationem ; sed inuidia nihil videt, sed excæcat animam. *h* Si dimittimus eum sic,] id est, viuentem, & signa facientem.
i Omnes credent in eum] & adhærebunt ei, & sequentur eum, quasi Regem & Messiam.
k Et venient Romani.] Audientes enim hoc dicent, quod fecimus eum Regem contra eos.
l Et tollent, &c.]id est, ciuitatem, & templum destruent.

Moraliter. *l* Tollent locum, &c.] Nota, quod propter oppressionem, quam faciebant Romani Iudæis, facta est dissensio : ita etiam timendum est, ne fiat dissensio ab Ecclesia propter districtionẽ.

m Et Gentem,]id est, populum occident, vel captiuos ducent, vel vendent. Vel aliter. Ipsi conspirauerant iam se negaturos tributum Romananis. Dixerat autem Dominus tributum reddendum Cæsari. *Mat. 22.c.* Item dixerat *Mat.5.E.* Si quis percusserit te in vnam maxillam, præbe ei & alteram. Et si quis abstulerit tibi tunicam, præbe ei & pallium. Ideo timebant ne venientibus contra se Romanis propter negationem tributi, nullus auderet se defendere, & sic tollerent locum, & gentem. Aliter dicit *Aug.* Sciebant quod Christus dicebat templum destruendum, & cæremonialia euacuanda : & ideo timebant, ne si omnes crederent in Christum, ne remaneret zelator templi & legis, qui contra Romanos ciuitatem & templum defenderet. *Chr.* dicit quod hoc dixerunt Iudæi: Venient Romani, &c. non hoc æstimantes, sed inuidentes, & per hoc populum concutere & commouere volentes quasi debentem periclitari à Romanis propter suspicionem tyrannidis.

Si enim aiunt, viderint eum Romani turbam docentem suspicabuntur nos erigi in tyrannidem, & destruent nostram ciuitatem. Sed cuius gratia, dic mihi, suspicarentur hoc Romani? Non desistentiam à Romanis docuit : non rebellionem prædicauit : non pecunias & arma parauit : Nonne censum dari Cæsari concessit. *Mat. 22.c.* Nonne Regem facere voluistis, & fugit? Igitur hæc quidem dixerunt Iudæi non æstimantes, sed inuidentes. Sequitur.
n. Vnus autem ex ipsis] Pontificibus, qui dicitur vnus : quia inuerecundior erat reliquis, & in malitia singularis.
o Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius,] & ita audacior fuit, & primus in loquendo, & maioris auctoritatis fuit verbum eius.
p Dixit eis, &c.] qui de hoc hæsitatis, vel remedium apponere tardatis : Certum est consilium.
q Quia expedit vobis, vt vnus moriatur,] id est, occidatur.
r Homo pro populo, & non tota Gens pereat] à Romanis per ipsum, si vixerit *Chr.* Quod cæteri sub hæsitatione & in ordine consilij proposuerant, dicebant enim: Quid facimus, quia hic homo, &c. hoc iste inuerecundè, & nudo capite ; & cum crudelitate diffinitiuè clamauit : Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, &c.

Et est sensus : Vos sedetis, & adhuc rem segnius attenditis, & nescitis vnius hominis salutem contemnere pro communitate.
Hoc autem perniciosa mente dixerat, quantum ad ea quæ intellexit in verbis : sed verba in ore eius Spiritus sic ordinauit, vt ad alium intellectum essent congrua. Vnde sequitur.

a Multi ergo ex Iudæis, *b* qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant, quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. *c* Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis, quæ fecit Iesus. *d* Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & *e* dicebant : *f* quid facimus? Quia hic *g* homo multa signa facit. Si *h* dimittimus eum sic, *i* omnes crederent in eum. Et *k* venient Romani, *l* & tollent nostrum locum, *m* & Gentem. *n* Vnus autem ex ipsis *o* Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit *p* eis : Vos nescitis quicquã nec cogitatis, *q* quia expedit vobis, vt vnus moriatur *r* homo pro populo, & non tota Gens pereat. *s* Hoc autem à semetipso non dixit ; sed cum esset Pontifex anni illius, *t* prophetauit : quia Iesus moriturus erat pro Gente, Et *u* non tantum Gente ; *x* sed vt filios Dei *y* qui erant dispersi, *z* congregaret in vnum. Ab *a* illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. *b* Iesus autem iam non in palam ambulabat apud Iudæos.

s Hoc autem, &c. id est, quod dixit prophetia fuit, licèt non ipse propheta in hoc, quia non intellexit. *Chr.* Vides, quanta pontificalis potestatis est virtus; quia enim qualitercumque dignus effectus erat pontificari, & si indignus existẽs re, prophetauit nesciens, quæ dicebat. Ore enim eius solũ vsa est gratia, siue Spiritus sanctus eum, saminatum suũ cor non tetigit.
Multi denique & alij indigni existentes futura dixerunt, vt Nabuchodonosor *Dan.2.c.* Pharao. *Gen. 41.a* Balaam. *Num.24. a.* Orietur stella, &c.
Item vides, quanta Spiritus sancti virtus à mente perniciosa valuit verba proferre prophetiæ plena magnæ & mirabilis. Non paruum autem hoc erat & inimicum prophetasse hæc. Hoc & alios attrahere poterat, quãdo viderũt quod prophetauerat euenisse, aliter tamẽ quã intellexerat : quia enim mortuus est Christus, propterea à futuro supplicio saluti sunt fideles. Et hoc est, quod dicitur

1.q.1.c.dictum est.

G

Nota simile sup. Exod. 5. de Factore sucessis nomen nostrum coram Pharaone, dicit Gl. Verum dicũt quamuis nesciente.

t Prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro Gente] Iudaica. *Gl.* Hoc tantum dixerat Caiphas. Sed quia nouerat Euangelista fore alias oues, addit.
u Et non tantum pro Gente,] id est, pro Iudæis.
x Sed vt filios Dei] prædestinatione, id est, Gentiles.
y Qui erant dispersi,] per varios errores, vel voluptates, vel nationes.
z Congregaret in vnum] ouile, *sup. 10.c.* sub vno Pastore. *Chr.* Filios Dei gentes vocat Euangelista, eo quod futurum erat, sicut Ipse ait, *sup. 10.c.* Et alias oues habeo, &c. Quid est autem quod dicit : vt congregaret. Respondemus, id est, eos, qui prope, & eos, qui longè vnum corpus fecit. *Eph. 2.c.* & *Is.57.d.*
Vnde & qui Romæ sedet, Indos membrum esse suipsius æstimat. Ecce vnio incomparabilis, & omnium caput est Christus. Sequitur.
a Ab illo ergo die cogitauerunt] vel consiliati sunt, secundùm *Chr.* vt interficerent eum, animati prædicto verbo Caiphæ.
Sed contra *sup.7 a.* dicitur. Propter hoc quærebant eum interficere. Et *sup.8.e.* dicit eis Christus. Quid me quæritis interficere : non ergo modo primo. Sol. *Gl.* Ab illo die, &c. Non quin & prius, sed modo diffinitè. Idem dicit *Chr.* Prius quidem quærebant ; nunc autem & sententiam firmauerunt, & vt proprio opere vsi sunt.
b Iesus autem iam non in palam apud Iudæos ambulabat. *Gl.* Non quod hoc non posset ; sed docet suos cedere furori persequentium.
Item occultat se, vt ostendat se verum hominem. Si n. cum eis moraretur, & vi diuina ab eis eriperetur, solùm Deus, & non homo putaretur. Item aliquando fugit, vt credatur homo ; aliquando manens se diuina virtute ab eo protegit, vt Deus credatur.

A *a* Sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, *Chr.* Ephrata, sed in Græco tamen habetur Ephrem.

Moraliter. *a* Sed abiit, &c.] Per hoc significatur, quod Iudæi, id est, Clerici, & Religiosi Christum persequũtur; sed recipitur in laicis, qui sunt inculti, id est, deserti. Et dicuntur Ephrem, id est, fructuosi in operibus bonis. *Ps.* 131. Audiuimus eam in Ephrata.

Chr. *d* Multi autem ex regione ascenderunt Ierosolymam,] purificare seipsos, cohibere scilicet se à mulieribus, vel ab aliis. Per hoc moraliter significatur quod illi, qui non purificāt se in Pascha, peiores illis Iudæis videntur.
Mt. 26.a. Et nota etiam quod
M.rc. 14.a. ante Pascha ascenderunt, in quo confunduntur illi, qui differunt cōfiteri vsque in Parasceuem.

b Et ibi morabatur cum Discipulis suis,] solùm. Ipsi enim permanserunt secum in tentationibus suis, vt dicitur *Luc.* 22.c. Turbæ autem conuenerant ad diem festum. Vnde sequitur.

c Proximum autem, &c.] Iudæorum, id est, de tota Iudæorum prouincia, vel de regione, in qua erat Iesus iuxta desertum. Ter enim in anno veniebant, secundum præceptum. *Exod.* 23.b. & *Deut.* 16 c.

d Ante Pascha] ideo, vt sanctificarent seipsos, id est, sanctos, & mundos custodirent à cohabitatione mulierum. Vel purificarent se ab immunditiis, quas contraxerāt, vel ex contractu menstruatæ, vel morticini, vel talibus, sicut præceptum erat. *Num.* 9 vt sic mundi comederent Pascha Vel secundum *Gl.* Vt sanctificarent seipsos, id est, vt illius diei celebratione sanctificarentur.

e Quærebant ergo Iesum] malè & maximè Pontifices & Pharisæi. *Chr.* Mirabilis purificatio, cum contaminata voluntate, cum homicida mente, cum sanguinolentis manibus.

f Et colloquebātur, &c.] Maximè custodes templi, & Sacerdotes, & ita patet, quod templum fecerant speluncam homicidij.

Vnde *Ier.* 7.b. Nunquid non spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum, &c.

Idem *sup.* 2.c. *Aug.* Obliti suæ sanctificationis tractant de nece Agni.

g Quid putatis, id est, quam causam putatis.

h Quia non, &c.] quasi dicat, quæ est causa moræ eius, scitne ipse, quod aduersùm eum sit firmata sententia? *Chr.* ponit aliam literam. Putatis, quoniam non venit in festo? Per pascha insidiabantur, & tempore festi tempus faciebant occisionis, quasi hic in festo occidi eum, & cadere oportet, tempore vocante eum. O de impietate, quando ampliori opus erat religione, quando noxios oportebat dimittere: tunc innocentem venari conantur, id est, capere.

i Dederant enim,] vel [autem Pontifices & Pharisæi mandatum,] siue [pronunciatione,] id est, sententiam, vel edictum.

k Vt si quis, &c] ad occidendum. *Chr.* O de insania, & nimirum, olim vnde apprehendere volentes non solùm non profecerunt, sed derisibiles facti sunt. Sæpe enim incidens in manus eorum effugit, & volentes eum occidere, detinet, ita vt nocere non possint, & aporiari facit virtutis demonstratione eos compungere volens, & vt cum cœperint eum, discant, quod non captus sit ex ipsorum fortitudine; sed ex sua concessione. Neque enim tunc capere potuerunt, cum prope esset, scilicet, in Bethania; sed & quando comprehenderunt, proiecit eos resupinos.

EXPOSITIO CAP. XII.

IESVS ergo, &c.] Istud capitulum diuiditur in octo partes.

Primò ponitur aduentus eius in Bethaniam. Secundò aduentus eius in Ierusalem, ibi. In crastinum autem turba, &c.

Tertiò agit de desiderio Gentilium videndi Christum & de responsione Christi ad Andream & Philippum. in qua præcidit vocationem Gentilium. & præmium, ibi: Erant autem quidam Gentiles, &c. Quartò de oratione Christi ad Patrem, & voce facta de cælo: non propter se, sed propter populum, ibi.

Pater clarifica, &c.] Quintò prædicit iudicium mundi, & tractum populum, ibi.

Nunc iudicium est mundi, &c.] Sextò eis obiicientibus quod Christus non moritur, eos de tenebris arguit, ibi. Respondit ei turba, &c.]

Septimò, narrat Euangelista, qualiter se abscondit ab eis, significans, quoniam absconsa erat veritas ab eis per infidelitatem, sicut prædixit Isaias, *ibi.*

Hæc locutus est ei Iesus, &c.

Octauò ponit Euangelista verba Christi, quibus se dicit lucem, & Saluatorem, & non Iudicem, & quod à se non loquitur, sed à Patre, ibi.

a sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, *b* & ibi morabatur cum Discipulis suis. *c* Proximum autem erat Pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Ierosolymam de regione *d* ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. *e* Quærebant ergo Iesum, *f* & colloquebantur adinuicem in templo stantes: *g* Quid putatis, quia *h* non venit ad diem festum? *i* Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum, vt si *K* quis cognouerit, vbi est, indicet, vt apprehendant eum.

CAP. XII.

IESVS *l* ergo ante sex dies Paschæ *m* venit Bethaniam vbi *n* Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. *o* Fecerunt autem ei cœnam ibi,

Iesus autem clamauit, &c.] Continet autē prima pars huius capituli aduentum Iesu Bethaniam & cœnam factam, Mariæ deuotionem in vnctione, & Iudæ malitiam simul, & responsionē Domini, dicit ergo.

l Iesus ergo ante sex dies Paschæ,] id est, sexto die ante Pascha, siue per sex dies ante Pascha in sabbato, scilicet, ante Ramos Palmarum.

m Venit Bethaniam.] *Aug.* Sciens eos conspirasse, venit quasi Agnus ad victimam. *Ier.* 4.d. Vt verum Pascha habeamus. Tunc enim erat plenitudo temporis. *Gal.* 4.a.

n Vbi Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus.] *Rab.* Ideo prius in Bethaniam venit, vt resuscitatio Lazari altiùs memoriæ omnium traderetur, & inexcusabiles Iudæi confunderentur tractantes de morte tanti suscitatoris.

o Fecerunt autem ei cœnam ibi,] id est, in Bethania, & in domo Lazari. *Chr.* Manifestum est, quoniam in domo Lazari pulmentum erat: quasi enim amici & dilecti suscipiunt Iesum in hospitio.

Quidam autem aiunt, quoniam in aliena domo hoc factum est. In *Mat.* autem 26.a. habetur. Cum esset in Bethania in domo Simonis accessit ad eum mulier habens alabastrum.

Sed *Chr.* videtur velle, quod alia sit vnctio hic, & in *Mat.* 26. Communis autem opinio quod eadem sit.

Nota, quod Ioannes quantitatem exprimit, cum dicit. Libram: Et materiam, cum dicit, nardi. Et sinceritatem, cum dicit pisti, id est, non adulterati. Et pretiositatem, cum dicit pretiosi.

Mat. n. 26. exprimit vas alabastrū, &c. Et est genus marmoris candidi & perlucidi variis colorib. interducti, quod incorrupta seruat vnguenta. Nardus autem est frutex aromatica crassa radice, sed breui, spissa, nigra & fragili, cypressini odoris folio paruo densoque cuius acumina in aristas se spargunt, pigmentarij autem spicas, A & folia nardi

Moraliter. *m* Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus quem suscitauit Iesus.] Per hoc significatur, quod vbi est obedientia, vel obediens anima, est Iesus, ibi est gratia, ibi mortuus suscitatur. *Moraliter.*

Item per hoc, quod Christus prius venit in Bethaniam antequam iret in Ierosolymam, significatur, quod via cælorum est custodia mandatorum.

Vnde *Matth.* 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

o Fecerunt autem ei cœnam ibi.] Martha & Lazarus Per Martham, boni qui non fuerunt in mortali intelligi possunt; per Lazarum, illi qui fuerunt in magnis flagitiis.

Martha facit ei conuiuium in recordatione beneficiorum. Lazarus autem in contritione peccatorum. *Luc.* 5.f. fecit ei conuiuium Leui in domo sua. Dominus autem affert etiam ibi bona sua & partem suam in symbolo. *Sap.* 7.b. venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, &c. Dominus. n. affert cum Martha gratiam proficiendi cum Lazaro gratiam remissionis. *Ap.* 3.d. Ecce ego sto ad ostium & pulso.

A & folia nardi celebrant. Vnde ad commendationem vnguenti, sit Marcus. Spicati pretiosi.

a Et Martha ministrabat,] non Maria, vt etiam dicitur *Luc.* 10 g

b Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo.] *Chr.* Hoc sinceræ resurrectionis signum est, post multos dies, & viuere & manducare. Hoc idem dicit *Gl.* Et dicit *Aug. in lib. de verbis Domini* de isto Lazaro, qui Lazarus, & Brathanatos dicebatur, & multa de locis pœnalibus referebat conuiuantibus, & de trilegis inferni.

a & Marthæ ministrabat: *b* Lazarus verò vnus erat ex discũbentibus cum eo. *c* Maria ergo accepit libram vnguenti *d* nardi pistici pretiosi, *e* & vnxit pedes Iesu, *f* & extersit capillis suis pedes eius, *g* & domus impleta est ex odore vnguenti. Dicit *h* ergo vnus ex Discipulis eius *i* Iudas Scariothis, qui erat eum traditurus *k* Quare hoc vnguentum *l* nõ vænit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit *m* autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum sed quia fur erat

c Maria ergo accepit libram vnguenti] quasi dicat vna soror ministerio intendebat, altera vnctioni.

d Nardi pistici pretiosi.] Pretiosum enim vnguentum fit de nardo, maximè de spicis. Vnde dicit *Marc* 14. a. spicati, hic autem dicitur pistici à loco. Vel, Pistici, id est, fidelis non adulterati.

e Et vnxit pedes Iesu] Hoc autem factum est in sabbato ante Ramos Palmarum.

Ideo Dominus Papa in illo Sabbato lauat pedes pauperum: nec facit stationem, sed intendit operibus misericordiæ.

Ideo etiam sabbatum illud non habet proprium officium, sed de illo scribitur: Sabbatum vacat: quia tunc nostra communicare debemus & operibus misericordiæ intendere.

f Et extersit capillis suis pedes eius,] de suo digniori honorans eius humiliora: quia quod infirmum est Dei, fortius est omnibus hominibus, 1. *Cor.* 1. d. Et sicut dicit *Chr.* quia credebat eum Deum. Hoc fecit.

g Et domus impleta est ex odore vnguenti.] In quo ostenditur vis vnguenti. De cuius etiam pretiositate subditur postea.

h Vnum.] *Chr.* Qualiter Matthæus dicit quod omnes hoc dixerunt? Solutio. Et omnes, & ille, sed reliqui alia mente.

h Dicit ergo vnus ex, &c.] in superficie, vel aliquando etiam in re.

i Iudas Scariothis, &c.] quia iam erat dispositus ad tradendum, & in proposito tradendi. Iste moritur bono odore vnguenti, de quo alij viuunt, vt dicit *Gl.* & *Aug.* Noli inuidere, & te non occidet bonus odor, 2. *Cor.* 2. d. Christi bonus odor sumus, aliis vitæ, &c. *Greg.* Idem sibilus equos mitigat, canes instigat.

k Quare hoc vnguentum.] Hoc, id est, tale, siue tam pretiosum.

l Non vænit] vel venditur [trecentis denariis, & datum est egenis.] Ecce sub prætextu & figura religionis eam increpauit, & sub forma pietatis.

m Dixit autem hoc, non quia, &c] *Gl.* Ne cura pauperum hæc putaremus eum dixisse, determinat Euangelista, cur hæc dixerat: sed quia fur erat: & ostendit, quomodo fur. Et,] id est, quia

Moraliter

* *Luc* 15. e. Pater facit conuiuium filio prodigo. Et Ioseph fratribus *Gen.* 43. g. *Esther.* 9 d. Dies epularum, atque lætitiæ, & mittent adinuicem partes. Quod fit, quando vnus gaudet de conuersione alterius, vel quando subuenitur pauperibus per eleëmosynas.

a Et Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. *Luc.* 22. c. Quis maior est qui ministrat, aut qui recumbit? Nonne qui recumbit. Ergo maior est in conuiuio Domini Lazarus, quam Martha: quia peccator de magnis flagitiis conuersus magis feruet in bonũ.

Vnde *Rom.* 5. d. Vbi abundauit delictum, &c. Et quot peccata fecit, tot habet fercula, dolens de eis & gaudens quia liberauit eum Dominus.

Vnde *Ec.* 43. c. Qui nauigant mare, enarrant pericula eius

c Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu.] *Mat.* 26. a haberur, quod vnxit caput eius. In quo significatur, quod & deuotio habenda est, & circa Incarnationem eius, quæ significatur per caput: & circa finem, siue mortem. *Exod.* 12. a. Caput cum pedibus & intestinis vorabitis

Vel caput est Deitas, pedes humanitas. 1. *Cor.* 11. a. Caput Christi Deus.

Hic autem significatur per vnguentum, deuotio mentis, siue opera deuotionis.

In quibus attendenda sunt quatuor. Mensura, vnde dicitur: libram. Et humilitas, cum dicitur, nardi. Et sinceritas, cum dicitur, pistici. Et charitas cum dicitur pretiosi. Dicit enim *Bern.* quod rara hora & parua mora.

Vnde & aquæ Siloe non continuè fluunt, sed raro & cum silentio, vt dicit *Gl. sup.* 9. De hoc vnguento satis habetur super *Mat.* 26. a. & *Marc.* 14 a. Vel pedes horum, sunt pauperes de quibus subditur.

f Et extersit capillis suis pedes eius. *Luc.* 7. f. habetur, quod rigauit pedes Domini: Qui significant pauperes. *Is.* 40. c Locum pedum meorũ glorificabo, id est a cœnobia ditabo, in quibus in principio fuerunt pauperes. *Is.* 41. a. Semita in pedibus eius non apparebit, id est. nec minima peccata. Apostolus bene dicebat se pedem Domini esse, quia Dominum vehebat. 2. *Cor.* 4. c. Mortificationem Domini in corpore nostro circumferentes. Sunt ergo pedes rigandi lachrymis compassionis, vngendi suauitate consolationis, tergendi capillis, id est, fouendi eleemosynis & operibus pietatis.

De primo dicitur *Is.* 58. e. Si effuderis esurienti animam tuam, &c. compatiendo.

De secundo, id est, de vnctione, habetur. *Ec.* 18. b. nonne ardorem refrigerabit ros: sic & verbum melius quàm datum?

De tertio dicitur *Luc.* 11. f. Quod superest, date eleemosynam: per capillos enim designantur temporalia. Vnde *Num.* 8. b. præcipitur Leuitis, vt radant pilos capitis & barbæ vt non remaneant eis nisi radices. Habent enim redditus renascentes.

g Et domus impleta est ex odore vnguenti.] Apostolus, 2. *Cor.* 2. d. Bonus odor sumus, in omni loco.

h Dicit ergo vnus ex Discipulis eius Iudas Scariothis, qui erat eum traditurus: quare hoc vnguentum, &c.] Ita multi murmurant contra contemplatiuos, & deuotos: & æstimant totum tempus perditum, quod impenditur deuotioni. Vnde *Mat* 26. a. Vt quid perditio hæc vnguenti facta est?

m Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat] Ita & multi Sacerdotes plus loquuntur de eleemosynis faciendis pro sua cupiditate quã pauperum vtilitate. Et nota de isto Iuda, quod fuit fur & proditor. & comedens cum Domino, confessus est, desperauit, retulit denarios ad Sacerdotes, suspensus crepuit medius. Sicut autem per Iudam, id est, per bonam confessionem fratres sui Ioseph sunt reconciliati: sic è contrario per malam confessionem multi damnantur.

Fures ergo sunt in confessionibus, qui subticent quædam peccata, vel circumstantias quæ apertè aggrauant peccatum, ne nimis mali appareant; cùm tamen dicatur *Is.* 14. e. perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem & germen. *Gen.* 31. d. dicit Iacob ad Laban: Apud quemcumque inueneris deos tuos, necetur coram fratribus suis.

Per Laban, qui interpretatur dealbatus, significatur diabolus, qui sub specie boni tentat per idola peccata: & ille, in quo inuenientur idola in iudicio, cum scrutabitur Dominus Ierusalem in lucernis, necabitur coram omnibus. *Ps.* 7. Scrutans corda, &c.

Idem Iudas prodit Dominum, quandò veniens ad confessionem non habet propositum dimittendi peccatum.

Et tales significantur *Mat.* 27. d. per illos, qui genuflexo illudebant Dominum, & spuebant in faciem eius quod est, quando respuunt iustitiam pœnitentiæ.

Item Iudas confessus fuit licet falsò, cum habebat manum in catino cum Domino, dicens: Nunquid ego sum Rabbi?

Quod fit, quando vsque ad parasceuem, vel sabbatum vel etiam diem paschæ differunt confiteri, quando debent communicare.

Et tales quoad hoc peiores videntur Herode, qui per aliquos dies ante pascha venit, vt purificaret se, & comederet pascha. *Luc.* 23 a. Et *sup.* 11. g. Ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante pascha, vt sanctificarent seipsos. Item Iudas desperauit, cui similis est ille, qui ostensa sibi à Sacerdote enormitate peccati sui, & quod oportet eum dimittere peccatum

* & agere

A a Et] id eſt, quia. b Loculos habens,] id eſt, Domini loculorum cuſtos.

c Ea, quæ mittebantur,] in loculos. portabat. *Aug.* Non ſolum portat miniſterio, ſed & tollebat furto, id eſt, aſportabat. Habebat enim vxorem, & filios, ſicut ſcriptum eſt de eo: Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua. Vxori ergo & filiis dabat ea, quæ furabatur.

Et nota, quod dicit *Aug.* Cui Angeli miniſtrabant loculos habet in ſumptus pauperum condeſcendens infirmis.

Hic autem quærit *Chr.* quare furi commiſit loculos pauperum, & diſpenſare facit auarum exiſtentem? Illud vtique dicemus: quod ineffabilem rationem nouit Deus: Si verò oportet & nos conijcientes dicere, hoc reſpondebimus: Vt omnem abſcidat occaſionem: Non enim habebat dicere, quoniam propter deſiderium pecuniæ feci perditionem; habebat enim ex loculo ſufficientem concupiſcentiæ mitigationem.

Item *Chryſoſtomus.* Volens derimere nequitiam Iudæ, commiſit ei loculos, auferens ab eo omnem excuſationem.

d Dixit ergo Ieſus, ſine illam, &c.] *Chr.* Cur non arguit diſcipulum pro muliere, vel cur non dixit ſaltem id quod dicit Euangeliſta, ſcilicet, quod propter proprium furtum increpabant mulierem? Solutio. Multa longanimitate conuertere eum volebat: Nouerat, quod proditor erat, & ideo ſæpe, & occultè corripuit, vt *ſup. 6. g. Aug.* Nouit furem, ſed non prodit, docens tolerare malos. Tantum obſequium Mariæ commendat, oſtendens, quod eſſet moriturus, & ad ſepeliendum aromatibus vngendus. Vnde dicit.

e Sine illam,] id eſt, dimitte.

f Vt in diem ſepulturæ meæ ſeruet illud,] vnguentum, de quo Dominum vnxerat.

De illo enim vnguento fortè reſeruabat; nec tamen de illo Dominum vnxit. Vel ſeruet illud,] id eſt, conſimile. Vel illud, id eſt, memoriam huius facti conſeruet vt ſi non rem impleat; tamen deuotionem poſt meam mortem. Vel, ſeruet illud, id eſt, effundat, quod eſt ſeruare: Tunc enim ſeruatur, & reponitur theſaurus, cum bene erogatur. Et hoc dicit; quia dixerat Iudas: Vt quid perditio hæc, &c. Dominus enim dicit, quod eſt ſeruatio, non perditio. *Chr.* ponit apertius. Dimitte eam: in diem enim ſepulturæ meæ hoc fecit: Quod etiam & *Marc.* dicit 14 a. Quod habuit, id eſt, quod potuit, hoc fecit: Præuenit enim vngere corpus meum in ſepulturam ponendum, ſubaudi, vel in ſignum & officium ſepulturæ, quaſi dicat, Sine, vt faciat viuo, quod volet facere mortuo, ſed non poterit. [Et fortè à Spiritu ſancto, licet neſciens ſic præoccupauit vnctionem ſepulturæ mulier. Et nota, quod dicit.

In diem ſepulturæ.] *Chryſoſtomus.* Sepulturam dicens, proditorem remoratus eſt, ſed non ſcalpit eum redargutione, neque emollitur hoc verbo: & tamen ſufficiens erat hoc verbum in propitiationem eum immutare, quaſi dicat, O Iuda oneroſus tibi ſum, expecta parum, & abibo. Sed nihil horum ferrum flexit, ipſa nocte qua eum prodidit, eius pedes lauit menſa cum eo & ſale participauit, quod latrocinales etiam animos conſueuit detinere, & verba alia locutus eſt ſufficientia etiam lapidem emollire.

g Pauperes enim ſemper habebitis vobiſcum.] Dominus oſtendit mulierem eſſe ſinendam propter pietatem, & compaſſionem. Hic oſtendit per rationem, quia pauperes ſemper ſunt futuri, quibus eleemoſyna poteſt impendi.

Vnde *Deut.* 15. c. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. Ipſe verò paruo tempore erat in terris manſurus. Et hoc eſt.

h Me autem non ſemper habebitis.] *Gl.* Corporali præſentia, & viſibili.

Vel, [Non habebitis.] O tu Iuda, & qui huiuſmodi eſtis quia ſi modo communicant mali ſacramentis, poſtea non habebunt Deum, vt boni. Sequitur.

i Cognouit ergo turba multa ex eis.] Iſtud continuatur ad id, quod dicitur in principio capituli: Venit Ieſus Bethaniam.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis] Ieroſolymitanis, quia prope erat Ieruſalem, & rumor de Ieſu citò diffundebatur.

k Quia illic eſſet,] id eſt, in Bethaniam.

l Et venerunt non propter, &c.] *Auguſtinus* Curioſitas hos non charitas adduxit. Vel turba ſimplex, quæ credebat miraculis, veniebat propter deuotionem miraculi videndi.

A a Cogitauerunt

* & agere pœnitentiam, deſperat, dicens: Quis poſſet hoc facere? Tales ſunt formidoſi & timidi, qui non ſunt apti to bello Domini, ſicut dicitur *Deuteron.* 20. & *Iudic.* 7. e. & 1. *Mach.* 3 g. *Moraliter.*

Item retulit denarios Sacerdotibus, dicens. Peccaui.

a & b loculos habens, c ea quæ mittebantur, portabat. Dixit d ergo Ieſus: e Sine illam f vt in diem ſepulturæ meæ ſeruet illud. g Pauperes enim ſemper habebitis vobiſcum; h me autem non ſemper habebitis. i Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, K quia illuc eſſet, l venerunt non propter Ieſum tantum, ſed vt Lazarum viderent, quem ſuſcitauit à mortuis.

Ita & aliqui dant Sacerdotibus & pauperibus pecuniam, credentes emere impunitatem peccati. *Eccl.* 7. a. Ne dicas in multitudine munerum meorum reſpiciet Deus, & offerente Deo altiſſimo munera mea ſuſcipiet. B *Matth.* 26. A.

Hic ſuſpenſus crepuit. Sic aliqui in pœnitentia ſua per elationem ſuſpenduntur, & crepant, & interiora bona perdunt. Et de talibus dicitur: *Deut.* 21. d. maledictus omnis qui pendet in ligno.

a Et loculos habens, ea, quæ mittebantur portabant,] id eſt, aſportabat Per quem ſignificantur officiales in religionibus, qui bona communia conuertunt in proprios vſus, vel parentum ſuorum.

Item clerici & Sacerdotes, qui cuſtodiunt loculos Domini, quia ſunt miniſtri patrimonij Chriſti, nec ſunt poſſeſſores bonorum Eccleſiæ, ſed cuſtodes: vnde fures ſunt, & latrones ſi ea in ſuperfluis expendant. *Bern.* Sanè patrimonia ſunt pauperum facultates Eccleſiarum: & ſacrilega eis crudelitate ſurripitur, quicquid ſibi miniſtri, & diſpenſatores non vtique Domini, vel poſſeſſores vltra victum accipiunt, ac veſtitum: Nec enim ordinauit Deus his, qui Euangelio ſeruiunt, de Euangelio quærere delicias, vel ornatum, ſed viuere, ait Paulus ex eo.

d Dixit ergo Ieſus, ſine illam, &c.] ita dicit Dominus, noli iſtum contemplatiuum impedire in adminiſtratione, ſed dimitte eum in contemplatione, & deuotione: quoniam veniet tempus, quando abſcondar ab eo, vt non habeat † delectationem in me. al. † dilectionem.

Vel, [In diem ſepulturæ meæ,] id eſt, in memoriam Paſſionis meæ. Dominus enim vult, quod ſemper vnguentum habeamus paratum in ſepulturam eius, id eſt, vt ſemper deuotionem habeamus in recordatione ſuæ mortis.

g Pauperes enim ſemper, & cætera.] id eſt, opera actiuæ.

h Me autem non ſemper habebitis,] id eſt, meas conſolationes ſpirituales & viſitationes. Et ideo quandiu homo poteſt eſſe cum Rachel, ſit cum ea, quia multo tempore emitur & labore, & paruo tempore tenetur, & cum difficultate impregnatur.

Lia verò, id eſt, actiua ſemper eſt parata, & fœcundatur citò. Vel, [pauperes, id eſt, quinque ſenſus, qui ſemper mendicant. Vnde *Eccl.* 1. b. Non ſatiatur oculus viſu &c.

i Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illis eſſet,] id eſt, in anima pœnitente, & obediente.

l Et venerunt non propter Ieſum tantum, ſed vt Lazarus viderent, quem ſuſcitauit à mortuis.] Sic facit Dominus, quia quando videt homines duros ad conuerſionem, ſuſcitat aliquando aliquem, qui diu fuit in magnis flagitiis, vt exemplo illius alij attrahantur.

Sicut auceps autem ponit in decipula, quæ cantat & mouet alas, & volitat, vt aliæ videant, & veniant & præcipuè aues toſtabiles ibi ponuntur, per quas ſignificantur peccatores, qui totum ſæculum amplexati erant. Sic etiam venatores in nemore porcum viuum capiunt, & faciunt eum clamare, & ad eius clamorem alios venientes capiunt. Ita Dominus peccatores quandoque ponit in magna pœnitentia, vel in religione, quod admirantes alij, conuertuntur ad Dominum.

Et tales per Samaritanam ſignificantur, *ſupra quarto* d. Ad cuius clamorem plures occurrerunt ad fidem. Et ſignificantur per Abner, de quo dicitur 2. *Regum tertio* a. Pugna erat inter Dauid, id eſt, Chriſtum, & Isboſeth, id eſt, virum confuſionis, id eſt, diabolum.

* Et Abner

A *a* Cogitauerunt autem]quia scilicet, propter Lazarum veniebat turba. *b* Principes Sacerdotum, &c.] non solum Iesum *c* Quia multi, &c.] *Aug.* Quia miraculum non poterant occultare, vel negare, stultè volunt occidere, quasi non posset resuscitare occisum, qui suscitauit defunctum. Et nota, quod turba credente Principes sæuiunt. Vnde *Chr.* Sicut diuitiæ cultum erigere faciunt; ita & principatus. Sed illæ quidem in auaritiam, hi verò in amentiam ducunt. Vide denique Iudæorum plebem sanam; Principes autem corruptos. De plebe enim dicitur frequenter ab Euangelistis: Multi crediderunt in eum. De principibus autem contrarium. Vnde *sup.* 7.d. De turba multi crediderunt in eum. Et *in eod.* g. dicunt ipsi principes: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt. Eos qui credebant maledictos dicebant; se autem, qui interficere studebant, prudentes. Sed & hic turba credit, Principes autem non contenti propriis malis, etiam Lazarum occidere conantur.

De pæn. dist. 2.c. quantilibet.

Matth. 21.a. Marc. 11.a. Luc. 19.f.

a Cogitauerunt autem *b* Principes Sacerdotum, vt & Lazarum interficerent: quia multi propter illum *c* abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. In *d* crastinum autē *e* turba multa, quæ venerat ad diem festū cū *f* audissent, quia venit Iesus Ierosolymam, acceperunt Ramos Palmarum *g* & processerunt obuiā ei, *h* & clamabāt. O sanna *k* benedictus, *l* qui venit in nomine Domini *m* rex Israel

Vnde dicitur. Cogitauerunt autem, &c. *Chr.* Esto: Christum volebant occidere, vel quia seipsum Patri æqualem faciebat, vel propter Romanos ablaturos ciuitatem; sed Lazarum quare? Nunquid crimen est à Christo beneficium suscepisse? Vides igitur, qualiter eorum principum occisiua est optio, id est, voluntas. Hic autem quæritur, quare cùm alia multa signa fecerit Christus, nullum eos ita sæuire fecit, neque paralytici, neque cæci, sicut illud? Sol. Illud natura mirabilius erat.

Item quia post multa alia factum est istud. Item quia magis inopinabile erat mortuum quatriduanum videre ambulantem & loquentem. Etsi enim alios mortuos suscitauerat; sed non sepultum & quatriduanum.

Item alibi incusabant de transgressione Sabbati, vt in cæco & paralytico, & hoc modo auertebant turbas à Christo; hic autem non poterant criminari Sabbatum, quia tunc non erat Sabbatum, neque quoniam Deo aduersabatur, poterant dicere. Oratio enim eos obstruebat: orauit enim ad Patrem in resuscitatione eius. Quia igitur & quod semper incusabant, ablatum erat, & signum præclarum erat ad occisionem eius, qui curatus est prorumpunt.

Ita & in cæco hoc vtique fecissent, nisi haberent incusare de Sabbati transgressione. Item alia ratio. Cæcus quidem ignobilis erat, & eiecerunt eum de templo; hic verò Lazarus insignis & nobilis, quod patet ex eo, quod multi venerunt in consolationem sororum eius.

Item quia omnibus videntibus factum est miraculum Lazari.

Item hoc maximè Principes mordebat, quia instante solemnitate Paschæ, omnes dimittentes Ierosolymam ad Bethaniam concurrebant. Sequitur.

d In crastinum autem] in Dominica die in Ramis Palmarum.

e Turba multa, &c. secundum legis præceptum. *Ex* 23.b.

f Cum audissent, &c. significantes eum victorem esse & regem.

Chr. Ramos autem Palmarum, & Oliuarum, & vestimenta substrauerunt ostendentes, quoniam maiorem quam de Propheta, opinionem habebant de eo.

g Et processerunt obuiam ei.] *Chr.* Alius Euangelista dicit, quod vestimenta etiam sternebant pedibus eius, & quod omnis ciuitas concussa est, cùm tanto intraret honore. Sed quæritur, quomodo qui prius non palam in Iudæam ambulabat, sed secessit in desertum, vt dicitur *sup.* 11.g. nunc in Ierusalem cum tanta intrat audacia? Solut. Cum extinxisset furorem eorum remissione, nunc sedatis reuertitur. Vel melius. Multitudo quæ præcedebat, & quæ sequebatur, in timorem misit principes, vt non auderent insurgere modò in Christum; Nullum enim signum ita traxit turbam sicut Lazari.

h Et clamabant.] Ecce patet quod multis modis honorant eum turbæ Et manibus, quia afferunt ramos. Et vestibus, quia sternunt vestimenta. Et pedibus, quia occurrunt. Et vocibus, quia laudant dicentes. *i* O sanna benedictus, &c.] Vox eorum duo continet, orationem & laudem.

Primo orant dicentes; O sanna, id est, salua, obsecro. O sanna enim, vt dicit *Ieron.* Hebræum verbum est, compositum ex integro & corrupto quasi O si Anna. O si enim salua, vel saluifica. Anna autem est interiectio obsecrantis, sicut Papæ admirantis. Quæ quia in Latino eloquio non habetur, pro ea posuisse *Ieron.* videtur, obsecro. Dicit enim *Ieron.* quod O sanna, idem est, quod O si Anna, id est, salua, obsecro. Et est vna dictio, vt diximus, vel duæ per eclypsim, id est, per elisionem, id est, per subtractionem vnius literæ prolatæ. *Aug.* videtur velle, quod O sanna sit vna dictio, & quod sit interiectio obsecrantis.

Dicit enim sic: Vox obsecrantis est, O sanna, sicut nonnulli dicunt, qui Hebræam linguam nouerunt, magis affectum indicans, quam rem aliquam significans: sicut etiam in lingua Latina interiectiones, vt cum dolentes dicimus, heu! vel cū delectamur dicimus. vah! vel cū miramur, dicimus ô rem magnam! tunc enim, o nihil significat nisi mirantis affectum.

Quod ideo credendum est ita esse: quia neque Græcus, neque Latinus huc interpretari potuit. sicut & illud *Mat.* 5 c. Qui dixerit fratri suo Racha. Nam & hæc interiectio esse perhibetur, affectum indignantis ostendens. *Chrysost. super Matthæum* dicit: O sanna alij interpretantur gloriam, alij redemptionem, alij saluifica: Nam & gloria illi debetur, & redemptio illi conuenit, qui omnes saluauit. *Gregorius* dicit, quod O sanna idem est, quod salus, quasi tibi conuenit salua mundi. Hoc autem dicebant dirigendo sermonem filio Dauid, sicut habetur *Matt.* 21.a. O sanna filio Dauid. Et post conuertendo sermonem inter se dicebant.

k Benedictus,] sit, vel est.

l Qui venit in nomine Domini,] id est, Dei Patris missus à Deo, scilicet, & ideo patet quod est.

m Rex Israel.] id est, Messias. *Chr.* Hoc enim maximè coëgit eos credere, quoniam esset Christus, quia Deo non erat contrarius; sed se ab eo missum dicebat. Potest etiam his verbis designari laus vtriusque naturæ. Humanæ, cum dicit: Benedictus, qui venit in nomine Domini, Diuinæ, cum dicit: Rex Israel. Sequitur.

A *a* Et inuenit Iesus

* Et Abner Princeps erat militiæ. Isboseth, id est, aliquis magnus peccator.

Et ille conuersus ad Dauid reduxit totum exercitum Isboseth ad Dauid.

Vnde dixit ad Dauid. Surgam & congregem ad te Dominum meum omnem Israel: quia per tales multi reconciliantur ad Christum.

n Cogitauerunt autem, &c.] Sic & diabolus, & diabolici homines talem peccatorem conuersum, & iam alios conuertentem nituntur interficere. Sicut etiam habetur 2. *Reg.* 3 c. quod quando audiuit Ioab, qui interpretatur inimicus, id est, diabolus, quod Abner reconciliatus est Dauid, interfecit eum. Sequitur. *Moraliter.*

d In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Ierusolymam, acceperunt ramos palmarum.] Per quod significantur bona opera quæ offerre debemus Domino, quorum fructus non hic, sed in futuro expectatur. Ideo dicit *Ps.* 91. Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. *Matt.* 21.a. habetur quod sternebant vestimenta, &c. Et de hoc habetur ibi.

g Et processerunt obuiam ei,] cum ramis palmarum.

Per quod significatur, quod cum bonis operibus debemus occurrere Christo venienti ad iudicium. De quo occursu dicitur 1. *Thess.* 4 d. Rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra. *Amos* 4.d. Præparare in occursum Dei tui, Israel.

Sed è contra quidam fugiunt à Domino, illi, scilicet, qui scienter peccant. De quibus *Iob* 21.b. Qui dixerunt Domino Deo: recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. *Zach.* 6.c. Verterunt scapulas recedentes, & aures suas aggrauauerunt ne audirent.

Alij credunt ire recta via; sed alia via vadunt, & ideo eum non inueniunt. Et hi sunt qui peccant ignoranter, vel non recto itinere ad eum vadunt, qui bona non bona intentione faciunt. Ideo dicitur *sup.* 1.c. & *Is.* 40.a. Dirigite viam Domini.

h Et clamabant, O sanna benedictus, qui venit in nomine Domini Rex Israel.] Iste clamor duo continet. Orationem, cum dicunt: [O sanna,] id est, O si Anna, id est, salua, obsecro Et laudem, cum dicunt: [Benedictus, qui venit in nomine Domini, &c.] Ita & nos clamare debemus ad Dominum orando, & laudando,

* siue

Et *a* inuenit Iesus asellum, *b* & sedit super eum, *c* sicut scriptum est. *d* Noli timere, filia Sion. *e* Ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinæ. *f* Hæc *g* non cognouerũt *h* Discipuli eius primum. *i* Sed quãdo glorificatus est Iesus: *k* tũc recordati sunt, *l* quia hæc erãt scripta de eo, & hæc fecerunt ei. *m* Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, *n* quando Lazarum vocauit de monumento, *o* & suscitauit eum à mortuis. *p* Propterea & obuiam venit ei turba, *q* quia audierunt eum fecisse hoc signum. *r* Pharisæi ergo *s* dixerunt ad semetipsos. *t* Videtis, quia nihil proficimus. *u* Ecce mundus totus post eum abiit.

A *a* Et inuenit Iesus asellum, &c.] Dixerat quod Iesus venit Ierosolymam: ideò redit hic ad ostendendum, quomodo venit in asello, &c. Sed quæritur, qualiter alij Euãgelistæ dicunt quod misit duos Discipulos, & dixit: soluite asinam & pullum; hic autem nihil tale dicit, sed quoniam inueniens asellum sedit super eum. Solutio. Vtrumque factum est; sed hic breuiter dicit, quod alij latius quomodo factum sit, narrant.

Matth.21.a.

b Et sedit super eũ.] *Matth.21.a.* & *Luc.19.f.* & *Ioan.* non dicunt eũ sedisse, nisi super pullum. *Mat.* dicit eũ sedisse super asinam secundum prophetiam *Zach.9.c.* in qua vtrumque dicitur: Ascendens super asinam, & super pullum asinæ. Et dicunt quidam, quod licet esset breuis via; tamen fieri potuit, vt primò insedisset pullo, & fortè quia nondum domitus & lasciuus erat, descendit & insedit asinæ. Alij dicunt, quod potest esse quod super vtrumque non sedit; sed vtrumque ibi affuit, & *Mat.* vtrumque posuit pro mysterio Iudæi, & Gentilis. *Chr.* videtur velle quod primò insedit asinæ, & postea pullo.

c Sicut scriptum est.] Huic facto adhibetur propheticum testimonium.

d Noli timere,] vel secundum *Chr.* Lætare filia Sion. Et potest esse li, Sion vocatiui casus, id est, ò Sion, vel genitiui, ò filia, quæ es in Sion, id est, in Ierusalem. In reprobo enim populo erant aliquæ filiæ, animæ sc. sanctæ oues, quæ deuotè occurrunt venienti, quibus diuinitùs dicitur per prophetam: Noli timere, vel lætare, quasi agnoscite quem laudatis, & ne timeatis, cum pati videretis, quod est redemptio vestra. Quia.

e Ecce Rex tuus venit, &c.] ad redemptionem, scilicet, non ad debellationem. *Chrys.* Quid est: Lætare valde, filia Sion? Quia omnes alij Reges Iudæorum peruersi, & valde iniusti erant, & auari, & populum peruertebant, & delinquere faciebant, & per hoc tradi inimicis. Sed confide ait, Propheta, hic non est talis, sed mitis, & mansuetus, quod ab asino ostenditur. Non enim exercitum trahens, vt tyrannus intrabit Ierosolymam, sed asinum habens solum. Vel.

d Noli timere, filia Sion,] vt veniant Romani, & tollant locum & Gentem.

e Ecce Rex, &c.] quasi non venit regnaturus in regno mundi, vt per hoc debeant ei inuidere, & contra se insurgere Romani. Et nota, quod *Zach.9.c.* secundum nostram literam habetur: Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ecce Rex tuus venit tibi iustus, & Saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ. Dicit autem hic *Chr.* quod idem factum fuit finis, id est, completio vnius prophetiæ, & principium alterius. Nam impleuit prophetiam Zachariæ, & præfigurauit rem futuram, scilicet quod immundum Gentium genus debebat subiici iugo Christi. Vnde etiam dicit *Aug.* Pullus in quo nemo sederat populus est Gentium, qui legem non acceperat. Matthæus autem qui scripsit Iudæis, posuit de asina, per quam significatur Synagoga. Sequitur.

f Hæc non cognouerunt,] vel, hoc, scilicet, quod in puello sedit. *g* Non cognouerunt] fieri, scilicet per prophetiam *h* Discipuli eius primum,] scilicet per resurrectionem, *Chr.* Nouerant quidem, quoniam scriptum erat; sed quod propter eum scriptum esset, non nouerant. *i* Sed quando, &c.] Resurrectione. *k* Tunc recordati sunt] recolentes, quæ viderant & conferentes.

l Quia hæc, &c.] id est, non alia quàm quæ erant scripta de eo. Et dicit *Chrys.* quod ex hoc patet, quod dicitur hic, quod plura ignorabant Apostoli: Neque enim omnia reuelabat eis. Vnde *sup.2.d.* quando dixit, soluite templum hoc, &c. nescierunt Apostoli, quod de Resurrectione corporis sui loqueretur.

Et *Luc.18.f.* Erat verbum absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur, de Resurrectione, scilicet eius. Ideo semper dolebant, cum audiebant de Passionibus & erant in mœstitia, quia non nouerant ea, quæ de Resurrectione, sua dicebat. Hoc enim eis occultabat Iesus quia rudes erant, & eorum intellectum excedebat. Sed quare non aperuit eis prophetiam de asino. Solut. Quia scandalizaret eos, si Rex existens talia deberet pati scil. sedere in asino, & postea tradi à Discipulo, & mori. Vel aliter: ideo eis occultauit, quia si dixisset eis: Ego sum ille Rex, de quo Propheta prædixit, non intellexissent de illo regno cuius erat Rex, sed de terreno. Sequitur. *m* Testimonium ergo] vel autem, secundum *Chr.* perhibebat turba quæ erat cum eo in Bethania.

n Quando Lazarum vocauit de monumento,] id est, voce & præcepto suo exire fecit, *supra 11.f.*

o Et suscitauit eum à mortuis.] Et continuatur hoc ad præcedens sic: Iesus venit in Ierosolymã. Testimonium ergo, &c. Vel sic. Turba occurrit ei de Ierosolymis acclamans & laudans. Sed quare? Autem, pro quia, testimonium perhibet turba, &c. Vnde sequitur.

p Propterea & obuiam venit ei turba,] ad exercitationem & testimonium illius turbæ, quæ Resurrectioni interfuerat. Et hoc est.

q Quia audierunt eum fecisse hoc,] id est, tam apertum & notabile & demonstrabile signum.] *Chr.* Nequaquam enim tot ita repente conuersi essent ad credendum, nisi per signum.

r Pharisæi ergo] vel, verò, inde turbati, quia lætabantur in eo populi.

s Dixerunt ad semetipsos, id est, inter se, quia fortè non audebant coram turba.

t Videtis, quia nihil proficimus.] Simile dicit Caiphas *sup.11.f.* Vos nescitis quicquam, neque cogitatis.

u Ecce mundus totus post eum abiit.] *Gl.* Omnino prophetant nescientes. *Aug.* Quid mirum, si post eum vadit mundus, per quem factus est mundus: Secundum hoc ergo videtur, quod isti malitiosè hoc dicebant. Sicut vult *Aug.*

Sed *Chr.* dicit: videtur mihi quod sani erãt, qui hæc dicebãt sed non audebant propalare, sed ab euẽtu cohibebãt alios A quasi impossibilia *Moraliter.*

* siue gratias agendo. De primo *Ps.101.* Domine exaudi orationem meam. & clamor meus ad te veniat.

Item *Ps.129.* De profundis clamaui ad te Domine, Domine, &c.

De secundo *Ec.43.d* Glorificantes Deum, quantumcumque poteritis superualebit adhuc.

a Et inuenit Iesus, &c.] Dominus equitauit asellum & asellam, id est, illos qui infirmi sunt corpore & ætate, & paruam habent scientiam sicut asella. Quod significatum fuit *3. Reg. 1.e.* vbi præcepit Dauid, quod Salomon poneretur super mulam. Infirmi enim & idiotæ portant Dominum. *1.Cor.1.d.* Videte vocationem vestram fratres, &c. Dominus enim facit semper, sicut pauper homo, qui non potest habere dextrarium, id est, aliquem magnum dignitate & scientia & vita: & ideo accipit quos potest. *Mich.7.a.* Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in Autumno racemos vindemiæ. Tales enim dextrarij dedignantur trahere ad quadrigam Domini, sed si rubeum pallium Episcopatus eis superponitur, colla submittunt.

d Noli timere, filia Sion.] id est, fidelis anima, quæ debet esse speculatrix sui ad humiliandum, mundi ad contemnendum, Dei ad amandum & desiderandum. De primo dicitur *Nahum.3.c.* Intra in lutum & calca, subigens tene laterem. De secundo *Nahum.3.b.* Omnis qui viderit te, resiliet à te.

De tertio. *Esther 15.d.* Facies tua plena gratiarum. Vel, Sion, dicitur, quia speculari debet anima statum præsentem, præteritum, & futurum. *Bern.* Vide ô homo vnde sis: & erubesce, vbi sis: & ingemisce, quò vadis, & contremisce.

e Ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinæ.] *Matth.21.a.* dicit, quod etiam super asinam sedit: in quo notatur quod ipse lapis angularis vtrumque populum sibi coniunxit: Gentilem, qui designatur per pullum: & Iudæum, qui significatur per asinam. Vel & hoc etiam designatur per hoc quod dicitur *inf. eod.* de Gentibus, qui venerant ad diem festum cum Iudæis.

Vel per hoc significatur, quod Dominus in nostra natura veniet ad iudicium, quam ascendisse dicitur. Sicut habetur *Ps.19.a.* Ascendet Dominus super nubem leuem, &c. Sequitur.

* *a* Erant

A quasi impossibilia tentantes. Sequitur. *a* Erant autem quidam Gentiles ibi,] scilicet, in Ierusalem.
b Ex his,] id est, de numero eorum.
c Qui ascenderant, vt adorarent in die festo,] quia proselyti erant, & eadem lex erat indigenis & proselytis adorandi ter in anno.
Vel secundum *Chrysostomum*. Prope existentes, vt proselyti fiant, erant ad festum. Et nota, quod per hoc vult Euangelista significare vocationem Gentium & quod totus mundus post eum vadit, sicut dixerant Pharisæi nescientes.

a Erant autem quidam Gentiles *b* ex his, *c* qui ascenderant, vt adorarent in die festo. *d* Hi ergo *e* accesserunt ad Philippum, *f* qui erat è Bethsaida Galilææ, *g* & rogabant eum dicentes: Domine volumus Iesum videre. *h* Venit Philippus, & dicit Andreæ: *i* Andreas rursum, & Philippus dixerunt Iesu: *k* Iesus autem respondit eis, dicens: *l* Venit hora vt clarificetur Filius hominis.

d Hi ergo] fama Christi audita.
e Accesserunt ad Philippum.] Fortè, quia notus erat eis aliquo modo; vel quia minor, faciliorem habuerant accessum, vel à casu.
f Qui erat à Bethsaida Galilææ,] de qua & Petrus, & Andreas, vt dicitur *sup.* 1. f.
g Et rogabant eum, dicentes Domine, volumus Iesum videre] In quo præfiguratur conuersio Gentium per prædicationem Apostolorum.
h Venit Philippus & dicit, vel dixit Andreæ] *Chrys.* Philippus cedit Andreæ, vt ipse dicat Iesu tanquam ante se existenti, vt rem ei communicet. Item quia audierat Dominum dicentem: In viam Gentium ne abieritis, *Mat.* 10. a. Ideò timens, ne faceret contra præceptum prius cum discipulo communicans refert Magistro verbum, vterque illorum dixerunt ei. Vnde sequitur.
i Andreas rursum, & Philippus dixerunt Iesu.] Andreas tamen principalius loquebatur. Vnde & *suprà* 6. à loquitur ipse Andreas pro Philippo.
k Iesus autem respondit eis, dicens; venit hora, vt clarificetur Filius hominis] *Gloss.* de Iudæia erant, qui prius clamabant. Benedictus, qui venit in nomine Domini, modo Gentiles quærunt videre. Ecce duo concurrunt parietes. *Ephes.* 2. c. Sic totus mundus post eum vadit. Dicit itaque lapis angularis.
l Vel venit hora, vt clarificetur Filius hominis,] i. manifestetur in Gentibus, vel per resurrectionem. Non est autem hæc clarificatio de illis volentibus videre, sed per eos præfiguratur, & occasione eorum annunciat futuram plenitudinem Gentium, Christo in cælis glorificato; sed hanc altitudinem glorificationis præcedit humilitas Passionis. Humilem enim spiritu suscipiet gloria. *Prou.* 29. d. Ideò sequitur: [Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti, &c.] *Chrys.* sic legit.
l Venit, hora, vt clarificetur Filius hominis,] id est, patiatur, & crucifigatur. Crucem enim gloriam vocat, ac si dicat, vt omnem tollerem indeuotionis occasioné à Iudæis, dixi vobis prius: In viam Gentium ne abieritis. *Mat.* 10. a. ne scil. Iudæi scandalizarentur, si viderent vos ire ad Gentes; sed quia illi permanent insuasi; Gentes vero volunt accedere: tempus est ad Passionem venire omnibus Item *Chrys.* Indignum est volentes non suscipere, & insuasis assistere: quia ergo tempus erat mittendi Discipulos ad Gentes, & hoc non ante Passionem erat futurum, dicit: tempus est, vt glorificetur Filius hominis. id est, crucifigatur. Non enim priùs voluit eos dimittere, sed priùs dimiserunt eum: donec enim crucifixerunt eum, non dixit: Euntes docete omnes Gentes, *Matthæi vltimo*, d. Priùs recusauerunt eum, dicentes: Non habemus Regem, nisi Cæsarem, *infrà* 19. c.
A Quia

Moraliter. *a Erant autem quidam Gentiles ex his, qui ascenderant, vt adorarent in die festo.] Per hoc significantur laici peccatores, qui aliquando veniunt, ad sermones: vel ad Ecclesiam vel, ad confessioné. *d* Hi ergo accesserunt ad Philippum, &c.] Tales si habent voluntatem videndi Iesum, id est, veniam & gratiam obtinendi, debent venire ad Philippum, id est, & discretum Sacerdoté, & exhortatorem; qui sciat illos illuminare verbo & doctrina. Philippus enim interpretatur os lampadis. *Ps.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. *Ex.* 20. c. Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Tales volunt vt instruantur in præsenti ad pœnitentiam per Sacerdotes: ne Dominus loquatur eis in iudicio ad pœná: sic loquetur malis: *Mat.* 25. d. Esuriui, & non dedistis mihi manducare: &c. Sed nota, quod Philippus adiunxit sibi Andream, qui interpretatur virilis: vnde per eum intelligitur strenuitas benè operandi: scientia enim intelligitur per Philippum. Hæc duo necessaria sunt prædicatori volenti alios adducere ad Iesum, quod significatum est *Exo.* 3. g. quando

Moysea adiunxit sibi Aaronem in quo celsitudo vitæ significatur, qui interpretatur montanus. Bona enim vita prolocutrix est prædicatoris: sicut Aaron Moysi. *k* Iesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, vt clarificetur Filius hominis] per Passionem: scil. & mortem. Vnde & eodem modo habent glorificari alij filij hominum, qui obscurati sunt: & denigrati per peccatú. *Rom.* 1. c. Obscuratú est insipiens cor eorum. *Thre.* 4. b. Denigrata est super carbones facies eorum. *Is.* 13. b. Facies combustæ vultus eorum. Debemus ergo clarificari, sicut olla: vel ferrum rubiginatum per confricationem, id est, per correctionem & argutioné: quod fit, si patienter sustinemus. *Prou.* 25. a Aufer rubiginé de argento, &c. Item per fornacem tribulationis, & ægritudinis clarificantur sicut aurum, & argentum *Eccli.* 2. b. In igne probatur aurum & argentum; homines vero receptibiles in camino humiliationis. Item speculum sputo clarificatur: sic Christus sputis Iudæorum; qui tamen est speculum sine macula; *Sap.* 7. d Similiter contemptus & contumelia hominem clarificant: Ideò dicit *Isa.* 50. c. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me. Volebat enim clarificari. Item panni clarificantur lotione & conculcatione: Ita clarificatur anima per lachrymas, per cinerem humilitatis, vel memoriam mortis colatas depuratas. *Ps.* 6. Lauabo per singulas noctes &c. Item conculcatio est carnis depressio, & maceratio & indebita hominum dominatio & oppressio. *Malach.* 3. a Ipse enim quasi ignis conflans, &c. *Marc.* 9. a. Vestimenta eius facta sunt splendida, & candida nimis, velut nix, qualia fullo super terram non potest candida facere. Vestimenta Domini, sicut ibi dicit *Beda*, sunt sancti. D

Nullus ergo murmuret contra clarificatores, id est, contra oppressores, sed patienter sustineat.

Vnde *Galat.* 3. d. Quotquot baptizati estis, &c. *Isa.* 49. c. Omnibus his velut ornamento vestieris.

Item clarificatur vinum per quietem & residentiam, quod turbatur per motionem: sic anima in contemplatione. *Thren.* 3 d. Sedebit solitarius, &c. *Psal.* 106. Turbati sunt, &c. id est, quia moti sunt.

Item clarificatur moneta per vsum: sic Iustus per opus bonum in consuetudine deductum. *Matth.* 5. b. Sic luceant opera vestra coram hominibus, &c. *Eccl.* 9 c Quodcunque potest manus tua, &c. Sic redditur homo clarus per bonam famam. *Seneca.* Gloria est, quæ multorum iudiciis constat claritas, quæ bonorum.

Item clarificatur homo per doctrinam apertam & euidentem *Prouerb.* 14 a Doctrina prudentium facilis *Eccl.* 4. d. Ne abscondas sapientiam, &c. *Iob.* 38. a. Quis est iste inuoluens, &c. [Amen, amen dico vobis, nisi granum, &c.] Priùs dictu de clarificatione, subdit de Passione, quia sicut dicit *August.* ad altitudinem glorificationis itur per humilitatem Passionis. *Prouerb.* 29. d. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Christus autem comparatur grano frumenti, quia melius est inter grana: ideò dicitur etiam, sicut malus inter ligna siluarum, &c. *Cant.* 2. a. Et dicitur Sanctus Sanctorum, *Daniel.* 9 f.

Item aliæ proprietates grani conueniunt Christo, & Iusto etiam.

Granum:
- Ponderosum per humilitatem, in vento superbiæ non rapitur, sicut palea. *Ecc.* 22. c. Sicut paleæ in excelsis, & cementa sine impensa posita contra faciem vẽti non permanebunt. *Iob.* 28. d. Qui fecit ventis pódus.
- Fixum per geminam dilectionem, & in idem redit contra inuidiam.
- Modicas aristas habet, & habet dulcedinem similem per mansuetudinem & patientiam in persequentibus, contra iram. *Matt.* 5. a. Beati qui persecutionem patiuntur. &c *Exod.* 22. g Orate, &c. *Iacob.* 1. a. Omne gaudiú existimate fratres mei, &c. E contra, iracundi habent longas aristas, sicut hordeú.
- Forte & nutritiuum, contra acidiam. *Prouerb.* 30. de Leo fortissimus, &c.
- Modicum & exutum à paleis per paupertatem, contra auaritiam, *Matth.* 19. c. Facilius est camelum, &c. 1 *Reg.* 18 b Ego sum pauper & tenuis, &c.
- Siccum debet esse alioquin putrescit, per abstinentiam, contra gulam. *Ioel.* 1. d. Computruerunt iumenta, &c.
- Rubicondum exteriùs per pœnitentiam, vel martyrium, sed album interiùs, per munditiam, cótra lu-

 *xuriam.

a stratus, est esse cum illo, sine quo nusquam est benè esse; & cum quo nusquam est malè esse. Vnde & apertiùs subdit: a Si quis mihi ministrauerit, verè imitando.

b Honorificabit eum Pater meus,] vt ibidem sit adoptatus, vbi est vnicus Filius. *Chrysostom.* Cur non dixit: Ego honorificabo eum: Respondemus quia *Matth.26. d. Marc. 14. c.* opinionem maiorē habebant de Patre. *Augustin.* Quia dixerat: Vbi ego sum, illic & minister meus erit, hoc intelligitur exposuisse, cùm dicit: Honorificabit eum Pater meus: nam quem maiorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm vt sit, vbi est vnicus, non æqualis factus Diuinitati; sed consciatus æternitati: Sequitur.

a Si quis mihi ministrauerit, b honorificabit eum Pater meus. c Nunc anima mea turbata est. d Et quid dicam? e Pater, saluifica me f ex hac hora. g Sed h propterea i veni in horam hanc. k Pater, clarifica nomen tuum.

c Nunc anima mea turbata est.] Prædicta Passione, vt ad eam supposita exhortatione quasi data voce fortitudinis, subdit affectum nostræ infirmitatis, quem verè suscepit; sed ex voluntate pro nobis, ne de hac infirmitate desperemus. Vnde dicit: Nunc anima mea turbata est. quasi tunc honorificabit eum Pater meus mecum; sed nunc turbatur anima, id est, sensualitas. Simile *Mat.*27. d. Tristis est anima mea vsque ad mortem.

d Et quid dicam,] id est, quid respondebo vel opponam turbationi: Ecce scio, quid dicam, hoc scilicet.

e Pater, saluifica me ex hac hora,] id est, resuscita me: In quo docet nos, quid dicere debeamus in tribulatione; & quò confugere, scilicet, ad Patrem per orationem, secundùm illud *Ps.*119. Ad Dominum, cum tribularer, clamaui Nec debemus petere non tribulari; sed in tribulatione saluari. Vnde subdit.

g Sed propterea veni in horam hanc.] quasi saluationem quæro, sed Passionem non recuso. Quia.

h Propterea,] id est, ad patiendum.

i Veni in horam hanc,] id est, in hanc vitam, siue in mundum, vel in hanc opportunitatem Et ideò.

k Pater, clarifica nomen tuum] id est, me suscitando, scilicet, quod est gloria nominis tui vel me, qui sum nomen tuum. Vel sic legitur. d Quid dicam,] id est, quò fugiam, quem inuocem, in quem sperem: In Patrem, qui saluat. Vnde: Pater, saluifica me ex hac hora. Vel sic.

d Quid dicam,] ad ereptionem, vel remedium: Dicamne hoc.

e Pater, saluifica me ex hac hora,] id est, petamne Pater, Pater, simpliciter, transeat à me calix & Passio ista? Non.

g Sed] pro quia: h Propterea] vt patiar.

i Veni in horam hanc.] Sed hoc dicam.

k Pater, clarifica nomen tuum,] in mea resuscitatione, vel Gentium conuersione, quasi dicat, non peto non mori: sed resurgere, & prædicari Gentibus *Chrys.* sic legit.

c Nunc anima mea turbata est.] Hoc quidem non videtur cohortatio Discipulorum ad mortem sustinendam; sed magis fugiendam. Est autem maximè, ne enim dicant, ipse vt Deus existens extra dolores humanos facilè de morte philosophatur, & sine suo periculo de nostro nos admonet: ideò ostendit, quod in agonia est ipse propter nostram vtilitatem; tamen non renuit mortem. Hæc autem dispensationis sunt, non Diuinitatis: ideò dicit: Turbata est, & ita turbata est, vt eripi quærat, si demum liceret fugere. Hæ sunt naturæ humanæ imbecillitates.

d Et quid dicam?] Loquitur ad modum turbati, & tribulati, qui dicit quærens remedium: quid faciam, quid dicam? Vel, d Quid dicam,] id est, quid petam.

e Pater. saluifica me ex hac hora] Passionis, quasi dicat, ita turbatur anima, id est, sensualitas, vt petat eripi. Sicut etiam alibi dicit: *Mat. cap.*26 d, Pater, si potest fieri, transeat à me calix iste. Et est petitio sensualitatis quam ratio postmodum dirigit. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu, &c. Sic & hic dicitur.

g Sed propterea veni in hanc horam, vt patiar. Et ideò peto: k Pater, clarifica, vel glorifica nomen tuum.] *Ioannes Chrysostomus*, id est, adhuc me ad Crucem: Gloriam enim Dei vocat mortem suam. Post Crucem enim & a per Crucem.

Moraliter. * fructus. Ecce, scilicet, cum Christo, *Mat.*24. c. Vbi fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ. *Infrà* 14. a. Accipiam vos ad meipsum. *Apocalyp.cap.*3. d. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius. *Iob* 17. a. Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.

a Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus.] 1. *Regum* capitulo secundo, f. Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, ignobiles erunt. Hanc gloriam videns Regina Sabba, non habuit vltra spiritum. 3 *Reg.* capitulo decimo, a. Sabba, interpretatur incensum. Regina ergo Sabba est anima contemplatiua, quæ in contemplatione quasi fumus incensi extenuato desiderio & defectu intelligendi ea, quæ sunt in patria, cadit in psalmum.

Vnde alia litera habet extasim. Et nota, quod ad illam gloriam itur per ministerium. Ministrare ergo debemus Christo, quia ipse prior ministrauit. *Lucæ* 22. capitulo vigesimo secundo, c. Ego autem sum in medio vestrûm, sicut qui ministrat. Ministrauit autem nobis sua, suos, & seipsum Sua tripliciter, quia bona temporalia, spiritualia, & cœlestia suis confert. *Iacob.* capitulo primo, c Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum, &c. *Lucæ* capitulo duodecimo, e. Et transiens ministrabit illis. Suos etiam ministrat Angelos.

Vnde dicit Apostolus *ad Hebræos* cap. 1. d. Nonne omnes administratorij Spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem salutis accipiunt.

Item Angelos, id est, Prædicatores suos ministrat. *Ieremiæ* capitulo septimo, f. Misi ad eos seruos meos Prophetas de nocte consurgens, & non audierunt eos. 3. *Esdræ* cap. 1. f. Misit Angelos suos reuocare eos: & ipsi subsannabant eos.

Item ministrauit seipsum. *Beatus Bernardus*: Bonus minister, qui carnem in cibum, sanguinem in potum, animam ministrauit in pretium. Similia ergo nos oportet ei ministrare. *Prouerbiorum* capitulo vigesimo tertio, a. Quando sederis, vt comedas cum Principe, &c. Ei ergo ministremus nostra pauperibus erogando, *Lucæ* cap. decimo sexto, c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c Nostros, pro Christo eos relinquendo, & contra Christum non amando. *Matthæi* capitulo decimo nono, a. Omnis, qui reliquerit patrem, aut matrem, & cætera. *Deuteron.* capitulo 33. d. Qui dixerunt patri, & matri: nescio vos, &c.

Item nosipsos debemus ei offerre. Est enim quasi Gigas, qui homines comedit. Duo autem habemus: Cor & corpus. Hæc duo paremus ei, & sufficit sibi. Cor autem à te petit in cibum, sicut auis nobilis cor prædæ suæ. *Prouerbior.* cap.23. e. Fili, præbe mihi cor tuum. *Eccl.* cap 30. d. Splendidum cor bonum in epulis, id est, ad comedendum. Effunde ergo de corde tuo sanguinem totius superbiæ, inuidiæ, & rancoris. Nam caro cum sanguine comedi prohibita est. *Genes.* cap. nono, a. & *Thren.* a. f Effunde sicut aquam cor tuum. *Ieremiæ* cap quarto, d. Laua à malitia cor tuum.

Item & coque ipsum, & in aqua contritionis, & igne charitatis: secundùm illud *Psal.* 107. Paratum cor meum, Deus. Corpus etiam para Domino, vt sanguinem totius carnalis voluptatis de eo auferas, & ipsum decoquas laboribus, sudoribus, vigiliis, ieiuniis, & Disciplinis. Hi sunt duo hœdi, optimi, quibus Isaac libenter vescitur, si tamen à Rebecca, id est, gratia præparentur, *Genes.* capitulo vigesimo septimo b. Primò enim effundit ab eis Rebecca sanguinem, id est, peccatum per confessionem: deinde aufert pellem, id est, veterem conuersationem, vel mali speciem. *Ephes.* cap. quarto, e. Exuite veterem hominem. Et decoquit per charitatem, Sic ergo quilibet debet Christo ministrare hæc tria, sua, & suos, & se: Quæ Abraham ministrauit Deo hospitio recepto: *Genes* cap. decimo octauo, a. Lac & butyrum, & vitulum Per lac intelligitur substantia temporalis, vel amor carnalis, quantum ad suos: per butyrum deuotio mentis: per vitulum immolatio carnis.

c Nunc anima mea turbata est.] Tunc honorabitur anima Iusti, sed hic turbatur. *Inf.* 18. g. In me pacem; in mundo pressuram habebitis. Et nota, quòd licèt sensualitas turbetur; tamen non vincuntur Sancti.

Vnde *Mat.* 26. d. Spiritus quidem promptus est; caro autem infirma.

d Et quid dicam, Pater, saluifica me ex hac hora.] Per hoc docet nos, quod in turbatione recurrere debemus ad orationem. *Psalm.*119. Ad Dominum, cum tribularer, clamaui. Non debemus autem petere, vt amoueatur tentatio; sed vt anima non vincatur, sicut *Matth* 6. b. Et ne nos inducas in tentationem. Ideò dicit: Saluifica, non eripe.

f Ex hac ora.] id est, in præsenti vita, plena miseriis, & laqueis, & præcipitiis. g Sed propterea veni in hanc horam,] ad patiendum & laborandum *Iob* cap. quinto, b. Homo nascitur ad laborem. k Pater, clarifica nomen tuum.]

h per Crucem hoc euenit, quòd orbis terrarum cognouit nomen Dei, non solùm Patris, sed & Filij. Sic ergo sensualitas appetebat non n orşratio deliberabat mori: & ita sensualitas in Christo appetebat contrarium illi, quod deliberabat ratio; non tamen contraria erat ipsi rationi: hoc enim volebat ratio, scilicet, quod sensualitas appeteret huc. Vnde dicitur *supr.* 12. c. quod turbauit semetipsum. Et boc duplici ratione. Primò, vt ostenderet; quod non erat extra humanas passiones. Vnde *Chrys.* Habebat naturam Christus non volentem mori, sed præsenti adhærentem vitæ. Quemadmodum enim esurire, vel dormire non est crimen, itaneque præsentem vitam appetere. Christus autem corpus habebat à peccatis liberum; sed non à naturalibus necessitatibus erutum; qui nequaquam aliter corpus esset Secundò, quia per hoc erudit nos, quod & si turbemur in agone constituti & formidine; non tamen resiliamus à propositis.

al. † dicens. *De consecr. di. 3. c. fin.*

B

a Venit ergo vox de cœlo] in aëre formata.
b Et clarificaui,] antequam mundus esset, id est, clarum genui secundum Deitatem.
c Et iterum clarificabo] in mundo secundum humanitatem, per Resurrectionem & Ascensionem. Vel secundum *Chrys.* [Glorificaui] in his, quæ antea facta sunt, miraculis. [Et glorificabo] post Crucem.
d Turba autem, quæ stabat & audierat] illam vocem.
e Dicebat tonitruum factum esse.] Hic visum est fortè remotis & minus attentis, qui tantum audierant sonum.
f Alij dicebant: Angelus ei locutus est.] Isti propinquiùs erant fortè, & perceperunt, quod vox quidem esset, non sonus tantum, sed quid significaret, non nouerunt: Discipuli, qui magis erant attenti, & vocem, & significationem vocis nouerunt. *Chrys.* Vnde nouerunt tonitruum esse, vel Angelum ei locutum, nonne aperta & benè significatiua erat vox illa? Ita sed citò ab eis auolauit tanquam à grossioribus existentibus & carnalibus & desidiosis. Et hi quidem sonitum quasi tonitrui detinuerunt. Alij autem, qui dixerunt, quod Angelus ei locutus est, quoniam articulata quidem erat vox, nouerunt; quid autem significaret, non nouerunt.
g Respondit Iesus, & dixit: non propter me vox hæc venit: sed propter vos,] id est, propter salutem vestram, non meam. *Aug.* Ostendit illam vocem non sibi indicasse, quod sciebat: sed eis, quibus indicare oportebat. Sicut autem vox illa non propter eum, sed propter alios Diuinitate facta est: sic anima eius non propter eum, sed propter alios voluntate turbata est. Vel secundum *Chrys.* legitur tripliciter: Propter vos, scilicet, vt credatis, quia ex Deo sum. Qui enim à Deo glorificatur, qualiter non esset à Deo? Hoc autem dicit contra hoc, quod semper dicebant, quod, scil. non esset à Deo. Vel, Propter vos, q. d. vos putatis tonitruum factum, & nescitis, quid sit dictum: quare ergo non quæritis, quid est quod dictum est, cùm ad vos pertineat: quia vox facta est propter vos vt scilicet, sciatis me esse à Patre glorificandum. Vel sic, Propter vos, minus capaces. Humilia enim propter eos facta sunt, non Filio indigente auxilio. Sequitur.
h Nunc iudicium est mundi.] *Chrysost.* Quam habet hoc consequentiam? Multam & valdè consonantè. Quia enim dixerat. Et glorificabo eum, ostendit & mundum gloriæ. Quis est modus? Iudicabitur mundus, id est, vindicabitur, quia Princeps mundi mittetur deorsum. Vnde dicit,
h Nunc,] id est, per meam mortem instantem.
i Iudicium est mundi,] id est, pro mundo, quia vindicabitur mundus de Diabolo. *Chrys.* Ac si iudicio constituto, dicatur ad diabolum: Esto, alios interfecisti propter peccatum: Christum autem propter quid? Manifestum est, quod iniustè: quocirca per eum vindicabitur mundus Exemplo faciam hoc manifestius: Esto, quidam Præses Tyrannus, qui omnes affligit vi manus eius infinitis malis hic si iniustè Filium Regis interfecerit huius mors & alios vindicare poterit. Item, esto, quis debitores expetens & feriens & in vincula mittens, si ex eadem dementia eum, qui nihil debet, in eundem carcerem ducat: huic, & eorum, quæ in alios fecit, dabit vindictam. Sic & in Christo factum est: Eorum enim, quæ in nos fecit Diabolus per ea, quæ in Christum ausus est, expetetur vindicta. Vnde ad idem subdit.
k Nunc Princeps huius mundi,] id est perniciosorum.

a Venit ergo vox de cœlo: † Et *b* clarificaui *c* & iterum clarificabo. *d* Turba autē, quæ stabat, & audierat, *e* dicebat, tonitruum factum esse. *f* Alij dicebāt: Angelus ei locutus est. *g* Respōdit Iesus, & dixit: Non propter me vox hęc venit; sed propter vos. *h* Nūc *i* iudiciū est mundi. *k* Nūc Princeps huius mūdi *l* eiicietur foras. *m* Et ego si exaltatus fuerā à terra, *n* omnia *o* traham ad

l Eiicietur foras,] vel secundum *Chrys.* [Mittetur deorsum,] id est subiicietur, qui prius dominabatur, & torquebitur. Et ne dicat aliquis qualiter mittetur deorsum, si & te superabit & morti tradet? ideò respondet, & dicit.
m Et ego si exaltatus fuero à terra,] in Cruce.
n Omnia traham ad meipsum,] quasi dicat, etsi moriar, non tamen superabit. Qualiter enim eum, qui & alios trahit superaret? Quasi dicat, non detinebor morte, sed ipsa morte vincam. Vnde non dicit: resurgam, sed omnes traham, quod resurrectione plus est Si enim dixisset: resurgam, non per hoc manifestum esset, quod traheret; dicens autem: traham, vtrumque declarat. Omnes autem traham, à Tyranno detentus, & nequeuntes per se effugere *Zach* 9. e. Tu autem in sanguine, &c. Alibi autem vocat rapinam, quod hic vocat tractionem. *Luc.* 11. c. Diripiet spolia eius. Secundum *Aug.* sic legitur. *h* Nunc iudicium est mundi,] quasi dicat, nunc patior, nunc turbor, & per hoc est iudicium mundi iudicium, scilicet discretionis, quod est ante vltimum iudicium damnationis: quia nunc per Passionem iure diaboli destructo multi liberabuntur. De quo iudicio dicit *Psal.* 42. Iudica me, Deus, & discerne causam meam, &c. Et quomodo? Quia. *Supra 3. b. & 8. b.*
k Nunc Princeps huius mundi,] id est, Diabolus qui dominatur in malis mundo deditis.
l Eiicietur foras,] de cordibus hominum per Passionem, & prædicationem Apostolorum. *Isaia* 11. b. In foramine aspidis, & in cauerna Reguli, &c. Et non solùm eiicietur ab eis, sed & mihi vnione fidei vnientur. Vnde subdit. *m* Et ego si exaltatus fuero à terra] in Cruce pro signo & remedio, *Num.* 21. c. *n* Omnia traham ad meipsum,] id est, ad
vnitatem

* Per hoc docemur duo petere: Salsificationem à culpa in præsenti, & claritatem in futura vita. Et de hac clarificatione habes *suprà eod.*
a Venit ergo vox de cœlo, &c.] Per hoc significatur, quod Iusto oranti dat Dominus gratiam, & promittit gloriam. *Ps.* 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. *Moraliter.*
d Turba autem, quæ stabat & audiebat, dicebat tonitruum factum esse.] Sic dicunt multi, quando audiunt verba Domini de iudicio Domini, dicitur ad terrorem esse dicta. Tales erant illi, de quibus *Gen.* c. 19. e. Videbatur eis quasi ludens loqui. Sed dicit Dominus *per Ps.* 88. Verba mea non faciam irrita.
f Alij dicebant, Angelus ei locutus est.] Ita dicunt etiam multi: Iste homo spiritualis est, & loquitur cum Angelis, & ideò nescit condescendere nobis peccatoribus, ideò ita strictus est in consilijs suis. Vel in bono, dicunt multi, quòd gratia docet eum, licèt alij dicant, quòd hoc fingat ad terrendum.
g Respondit Iesus & dixit: non propter me vox hæc venit, sed propter vos,] vt credatis, quæ dicuntur de pœnis, ne eas incurratis & de præmiis, vt ea habeatis. *Roman.* 15 a. Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Non propter me: Quia bonorum nostrorum non eget. *Iob* 22. a. Quid prodest Deo, si iustus fueris.
h Nunc iudicium est mundi,] id est, iudicium fiet pro mundo liberando, scilicet, ab oppressore. Vnde sequitur.
k Nunc Princeps huius mundi] est, Diabolus, qui dominatur malis mundo deditis.
l Eiicietur foras] de cordibus hominum: vel potestate sæuiendi pro parte priuabitur per Passionem & prædicationem meam: vel per gratiam, quæ diffunderur sacco perforato carnis meæ in Passione. *Isa.* 11. b. Super foramina aspidis & in cauerna Reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet, id est, Christus. *Iob* 40. d. An extrahere poteris Leuiathan hamo. In quo hamo Crux est quasi virga: claui, quasi linea: Diuinitas ferrum: caro Christi, vermis. *Ps.* 21. Ego sum vermis, & non homo. *Ezechielis cap.* 29. a. Extraham te de medio fluminum tuorum. *Iob cap.* 26. d Obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus.
m Et ego si exaltatus fuero à terra] in Cruce, vel in cœlo. *n*. Omnia,] genera hominum, id est, de omni genere hominum aliquos. *Suprà* 1. e Illuminat omnem hominem. Vel, [Omnia,] quæ sunt hominis, id est, hominem in corpore, & anima In anima per gratiam, in corpore per glorificationem extremam. *o* Traham ad meipsum,]
id est,

A vnitate fidei, vel corporis mei, vt sim caput, & illi membra. *August.* Non dicit, omnes, vt de vniuersitate hominum accipias, sed omnia de integritate naturæ, scilicet, animam & corpus. Sic ergo legitur: [Omnia] quæ sunt hominis, id est, hominem in corpore & anima. In anima per gratiam; in corpore per glorificationem: quia nec capillus peribit. *Matth. cap.* 10. d. & *Lucæ cap.* 12. a. Vel, [Omnia,] prædestinata ad salutem. Vel, [Omnia] genera hominum, siue in linguis omnibus, siue in ætatibus omnibus, siue in gradibus honorum omnibus, siue in artium licitarum & vtilium professionibus omnibus, siue in aliis omnibus.

meipsum. *a* Hoc autem dicebat, significatis, qua morte esset moriturus. *b* Respondit ei turba: *c* Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum: *d* Et quomodo tu dicis: oportet exaltari Filium hominis: Et *e* quis est iste Filius hominis? *f* Dixit ergo eis Iesus: *g* Adhuc modicũ *h* lumẽ in *i* vobis est. *k* Ambulate, dum *l* lucem habetis, *m* vt non vos tenebræ comprehendãt. *n* Et *o* qui ambulat in tenebris, *p* nescit, quò vadat. *q* Dũ lucẽ habetis, *r* credite in lucem, *s* vt filij lucis sitis. *t* Hæc locu-

a Hoc autem dicebat, significans, qua morte esset moriturus.] scilicet, Crucis. Vnde

b Respondit ei turba,] quia suam mortem insinuabat.

c Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum.] *Isa.* 9. b. Super regnum Dauid sedebit amodò & vsque in sempiternum.

Item *Isa.* 9. b. Et pacis eius non erit finis. *Mich.* 5. a. Egressus eius secundùm dies æternitatis. *Daniel.* 7. d. Potestas eius potestas æterna.

d Et quomodo tu dicis: oportet exaltari Filium hominis,] quasi dicat, contraria videntur hæc. Sed quia nondum est contrarietas omnino, scilicet, manere Christum, & mori Filium hominis, quia non est de eodem: ideò subdunt.

e Quis est iste Filius hominis?] quasi dicant, si ille Filius hominis de quo loqueris, est Christus, tunc planè contraria sunt, quæ dicis, & quæ lex dicit. Dicis enim Christum mori, & lex dicit, quòd manet. Et nota, sicut dicit *Augustinus*, quod Dominus non dixerat in hoc oportet exaltari Filium hominis; sed dixerat: Si exaltatus fuero à terra, &c. Sed frequenter dicebat se Filium hominis, & memoriter hoc tenebant, & *suprà eod.* dixerat: Venit hora, vt glorificetur Filius hominis. Hoc ergo in animo retinentes, & per hoc, quod nunc ait: Si exaltatus fuero à terra, mortem Crucis intelligentes quæsierunt & dixerunt.

e Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis: oportet exaltari Filium hominis, quis est iste Filius hominis?] Si enim Christus est, inquiunt, manet in æternum: & si manet, quomodo exaltabitur, id est, crucifigetur? Hoc enim dixisse intelligebant, quod facere cogitabant, † non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa Sapientia. al. † nunc.

Vnde nota, quòd Dominus dixit discipulis de morte, & *Luc.* 18. f. non intellexerunt, quia amor retrahebat eos ab hoc intellectu, sed Iudæi intelligunt, quia malitia eos ad hoc instigabat.

f Dixit ergo eis Iesus: adhuc modicum lumen] fidei, id est, non plenum.

i In vobis est] quasi eùm intelligitis, quòd Christus manet in æternum: hæc pars fidei & veri luminis per se non sufficit.

k Ambulate] ergo, id est, proficite, & totum intelligite, scilicet, & Christum moriturum, vt redimat, & victurum in æternum in cælo, quò perducat.

l Dum lucem habetis,] id est, dum Christum vobiscum habetis, qui vos plenam fidem doceat.

m Vt non vos tenebræ comprehendant] ignorantiæ, vel mortis perpetuæ, quod est, si ita intelligitis Christi æternitatem, vt negetis eius mortem. Ambulate ergo in luce.

n Et,] id est, quia.

o Qui ambulat in tenebris,] id est, qui viuit in tenebris infidelitatis, & erroris: & vos, qui mortem Christi non creditis. Vel sicut Gentiles, qui omnino sunt in errore.

p Nescit, quo vadat.] id est, nesciens vadit ad tenebras damnationis. Sed vos.

q Dum lucem habetis] præsto, scilicet, gratiæ & doctrinæ, vel præsentis vitæ. Vel, Dum lucem habetis, id est, dum aliquid veritatis iam intelligitis de Christi æternitate.

r Credite in lucem,] id est, in me veritatem perfectè credite, addendo æternitati Passionem secundum hominem.

s Vt sic filij lucis sitis,] per imitationem & amorem. *Eph.* 5. c. vt filij lucis ambulate. *Chrysostomus* dicit, quòd postquam malitiosè opposuerunt ei: Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum, &c. subdunt: Quis est iste Filius hominis? & hoc etiam malitiosè, quasi dicat, ne putes quòd de te hoc dicamus, & dicas, quoniam propter odium aduersamur. Ecce enim non nouimus, de quo dicis; & tamen enunciamus veritatem legis, quæ videtur contraria ei, quod dicis, quòd Filius hominis debeat exaltari, id est, crucifigi. Quos obstruens Dominus dicit. F

g Adhuc modicum,] id est, modico tempore. Et sic sumitur aduerbialiter. ly modicum.

h Lumen in vobis est,] vel [modico tempore lux vobiscum est.] per hoc ostendens quòd Passio non est prohibitio manendi in æternum. Ac si diceret, mors mea transfiguratio est, non destructio. Etenim lux solaris nocte non interimitur, sed paululum recedens rursum apparet.

k Ambulate] ergo, id est, in lumine fidei viuit.

l Dum lucem habetis,] id est, me. vel vitam præsentem. *Ioan. cap.* 9. a. Operamini, dum dies est.

m Vt non vos tenebræ comprehendant] mortis, vel erroris post meam mortem. Multi enim, imò ferè omnes post mortem eius omnino excæcati sunt licèt quidam propter ineffabilem clementiam eius ad fidem vocati sunt.

n Et qui ambulat in tenebris, nescit, quò vadat.] *Chrys.* Quanta Iudæi nunc agunt: & nesciunt, quid agunt? Putant rectam incedere viam, & contrariam vadunt, Sabbata & escas obseruantes. Ideò.

q Dum lucem habetis,] id est, me præsentem. *Sup.* 1. a.

r Credite in lucem, vt filij lucis sitis, & efficiamini,] id est, mei. Superiùs autem dixit, quòd non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis; sed ex Deo nati sunt, id est, ex Patre; hic autem dicitur eos generare, vt discas, quod vna & eadem est actio Patris, & Filij.

t Hæc locutus est eis Iesus, & abiit,] vt esset longè ab eis corporaliter, sicut spiritualiter.

A *a* Et abscondit *Moraliter.* * id est, ad vnitatem corporis mei, vt eiecto Diabolo mihi iungantur, & sim caput, & ipsi sint membra. Vel, Ad meipsum, in cælum, vt vbi ego sum, illic sit & minister meus. *Suprà eodem,* d. Vel, Ad meipsum, id est, ad fidem, & amorem meum. Vel, Ad meipsum, id est. Passionem, siue ad patibulum. Christo enim ascendente in Crucem, alij posteà ascenderunt. *Cantic.* 7. c. Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius. Et nota, quòd si Christus omnia trahit, ergo qui non est tractus, non est de numero entium tantùm. *Boëtius*: Mali homines non sunt. Trahit autem Christus per Crucem. Crux enim eius est, sicut instrumentum, siue machina quo subuehuntur & trahuntur ligna, & lapides ad alta ædificia. Funes autem sunt Christi Passiones in Cruce pro nobis. *Osea* 11. b. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Passiones eius dicuntur funiculi Adæ, quia propter Adam, & genus suum trahendum factæ sunt. *Ierem* 31. a. In charitate perpetua dilexi; ideò attraxi te miserans.

Item Crux Christi fuit quasi statera, in quam Christus ascendens in vna lance se posuit & pœnam suam; in alia autem posuit genus humanum, & peccata eius. Quod autem ponderosius fuit, minus ponderosum eleuauit.

Vnde Christus descendit in mortem; & genus humanum eleuatum est ad vitam, & ad cælum. *Iob* 6. a. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas, quam patior, in statera, &c. *Isaia* 40. c. Qui liberauit montes in pondere, & colles in statera. Hæc sufficiant ad Moralitates huius capituli.

A *a* Et abscondit se ab eis,] significans per hoc, quod in mentibus eorum erat ignotus. Vel, Abscondit se, & exiuit de templo. *Augustin.* In hoc infirmitati nostræ consuluit. non potestati suæ derogauit. *Chrysostomus.* Cor absconditur, neque enim lapides leuauerunt, neque blasphemauerunt, sicut ante? Solutio. Corda nouerat, & furorem intùs sæuientem, & non expectauit in opus, vt exiret. Quod insinuans Euangelista dicit.

al. † Prophetæ.
Isa. 53. *a.*

b Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum,] sed sæuiebant, supple. Sed quæ tanta, vel tot, quæ dimisit Euangelista: Pauca enim de multis dixit.

Isa. 6. c. Mat. 13. b. Marc. 4. b. Luc. 8. b. Act. 28. f.

c Vt sermo *Isaiæ* (*cap.* 53. a.) impleretur.] Li [vt] non dicit causam, sed euentum.

tus est Iesus, & abiit, *a* & abscondit se ab eis. *b* Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, *c* vt sermo Isaiæ † impleretur, *d* quem dixit: Domine, quis *e* credidit auditui nostro: *f* & brachium Domini *g* cui reuelatum est? *h* Propterea non poterant credere, *i* quia iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum, K & indurauit cor eorum: *l* vt non videant oculis, *m* & intelligant corde, *n* & conuertantur, &

d Quem dixit, Domine, quis.] Et sumitur quis pro raritate, vel difficultate.

e Credidit auditui nostro,] id est, his, quæ audiuimus à te, vel quæ audierunt à nobis annunciantibus de te. Sed benè dicit Quis credidit auditui: Fides enim ex auditu, *Ro.* 10. d. Et quis fuit auditus? Ecce.

f Et brachium Domini,] id est, Filius, quem prædicauimus exteriùs.

g Cui reuelatum est] per fidem interiùs? Paucis humilibus, scilicet, non superbis Iudæis.

h Propterea non poterant credere, & cæt. *Chrysost.* Non poterant, pro non voluerunt positum est, sicut *Mat.* 19. b. Qui potest capere, capiat, id est, qui vlt. Item *Chrysostom.* Multis locis potentiam dicit electionem, vel voluntatem. Vt cum dicit quis: Non possum amare illum. Et *suprà* 7. a. Non potest vos odisse mundus. Item *Chrysostomus.* Vehementiam voluntatis potentiam dicit, sicut *Ierem.* 13. d. Si mutare potest Æthiops pellem suam, & pardus varietatem suam: & vos poteritis benè facere, cum didiceritis malum.

i Quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum.] Ex hoc videtur, quòd infidelitatem dicat Euangelista esse à prophetia, & non econuerso. Vnde *supra eodem.* Non credebant in eum, vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur. Solutio. Proprietates tales loquendi habet Scriptura, & oportet legibus credere: & per hoc non vult aliud, nisi repræsentare infallaciam Scripturæ: & quoniam non aliter euenit, quam dixit. Vel sic lege, & ordina literam. Propterea quia non poterant, id est, nolebant aliquo modo credere, iterum dixit Isaias, &c. quasi quia præuidit eorum duritiam, & ideò prædixit. Vel sic: Non poterant credere, id est, moueri motu fidei, quia excæcauit oculos eorum, sicut iterum prædixit Isaias, q. d. obfirmatio cæcitatis fuit non credendi causa. Et nota, quod dicit: Excæcauit, deserendo eos, vel permittendo, oculos eorum, mentales.

k Et indurauit cor eorum,] id est, indurari permisit. Et dicit duo: Cæcitatem rationis, & duritiam affectus: Vnde redde, vel responde singula, quæ sequuntur singulis præcedentibus.

l Vt non videant oculis] per fidem.

m Et intelligant corde,] intellectui iungendo amorem, quia videre oculis, est intelligere nudam veritatem? intelligere corde. est veritati applicare cor per studium, & amorem veritatis.

n Et] sic omnino [conuertantur,] id est, simul vertantur ad Deum & intellectu, & affectu.

o Et sanem eos] remittendo peccata Et resume. vt non, vel vt aliquando sic confusi conuertantur, & sanem eos, quod impletum est in quibusdam, qui in profundis malorum pœnituerunt. Vnde *Ps.* 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, &c. Et *in Ps.* 67. Dixit Dominus ex Basan, conuertam, &c. Et determinat Euangelista tempus, quo hæc dixit Isaias, dicens.

p Hæc dixit Isaias (*cap.* 6. a.) quando vidit gloriam eius,] quasi quando prædicebat Incarnationem Christi, quæ in illa visione significata est. Item etiam prædixit excæcationem Iudæorum. *Chrys.* Gloriam ait visionem illam & summum, & audire mysteria & ineffabilia, & videre Seraphin & coruscationem à throno salientem. Sed nota, quod dicit: Gloriam eius: Cuius? Patris secundum Isaiam, qualiter ergo Ioannes hæc de Filio dicit hic; Paulus autem de spiritu sancto? Respondemus. Non vt confundentes hypostases, sed vnam dignitatem ostendentes hoc dicunt.

o sanem eos. *p* Hæc dicit Isaias, quando vidit gloriam eius, & *q* locutus est de eo. *r* Veruntamen ex Principibus multi crediderunt in eum, *s* sed propter Pharisæos non confitebantur, vt de Synagoga non eiicerentur. *t* Dilexerunt enim gloriam hominum *u* magis, quàm gloriam Dei. *x* Iesus autem clamauit: & dixit: *y* Qui credit in me, non *z* credit in me; *a* sed in eum, qui misit me. *b* Et qui videt me, videt eum, qui misit me. *c* Ego lux in

q Et locutus est de eo.] Quid? Hoc, quod ibi dicitur: Vidi Dominum super solium excelsum sedentem. &c. Vel id, quod sequitur: Quoniam audiui vocem dicentem: Quem mittam, & quis ibit nobis? Ecce ego sum: mitte me. Et dixit Dominus: Auditu audietis, & non intelligetis: excæcauit enim eorum oculos, &c. Sequitur.

G

Sup. 1. *b.* & 9. *a.*

r Veruntamen,] & si alij non crederent, [ex Principibus multi crediderunt in eum:] Et quia dixerat Euangelista Iudæos simpliciter non credidisse, excipit hic quosdam. Vel possunt distingui duo genera malorum Iudæorum. Quidam enim erant peiores, qui omnino non credebant nec confitebantur; alij erant qui credebant, sed timore cofiteri non audebant. Vnde dicit.

s Sed propter Pharisæos non confitebantur, vt de Synagoga non eiicerentur.] *Suprà cap.* 9. c. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis confiteretur Christum, extra Synagogam fieret.

t Dilexerunt enim gloriam hominum] quæ est in mundanis.

u Magis quàm gloriam Dei,] quæ est in confessione veritatis, vel quæ est in Cruce. Vnde dicit Apostolus *ad Gal. cap.* 6. d. Mihi adsit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri. *Augustinus.* Ideò Crux in fronte credentium, vbi est sedes verecundiæ, figitur, vt de nomine Christi nullus erubescat, & magis gloriam Dei, quàm hominum quærat. *Chrysostom.* Ecce hi à fide alieni sunt per vanæ gloriæ desiderium. Ideò *suprà* 5. g. dicit: Quomodo potestis credere, qui gloriam abinuicem recipitis, &c. Iste autem timor solutus est. *Act.* 6. quando multa turba Sacerdotum obediebat fidei.

x Iesus autem clamauit & dixit:] Hucusque interpositio est verborum Euangelistæ de infidelitate Iudæorum: nunc redit ad verba Domini, quæ dixit rediens. postquam absconderat se: Eis enim sedatis sua recessione, reddit & loquitur humilia, dicens,

y Qui credit in me, non credit in me, &c.] Vel sic continua: Quia timor prohibebat eos credere: ideò dicit. Qui credit in me, non credit in me (tantùm) sed in eum: qui misit me, Patrem, quasi dicat, quid formidatis in me credere, in Deum peruenit fides per me, quemadmodum & infidelitas? Per hoc autem quod dicit: Qui credit in me, &c. ostendit indissimilitudinem substantiæ sui, & Patris. Vnde non dixit: Qui credit mihi ne quis dicat, quod verborum gratia hoc dixit, quod & in hominibus potest dici. Qui enim Apostolis credit, Deo credit. Et ne de homine dictum putes. Qui credit in me: ideò subdit: *b* Et qui videt me, videt eum, qui misit me.] Pater enim non est corpus, vnde loquitur de visione, quæ est per intellectum. Et in hoc etiam consubstantialem ostendit. Vnde ad hoc subdit: *c* Ego lux,] id est, ego, qui sum lux secundum Deitatem æqualis Patri. Quia enim Pater dicitur lux vbique in veteri Testamento: propterea se vocat etiam lucem, vt Patri credamus æqualem. Ideò etiam Paulus dicit eum splendorem. *Hebr.* 1. a. Vel aliter secundum *August.* *y* Qui credit in me, &c.] Quia enim homo apparebat, & Deus in homine latebat, ne putarent eum hoc tantum esse, quod videbant, vult se credi talem & tantum, & qualis & quantus est Pater, ideò dicit: Qui credit in me, &c. id est, qui perfectam habet fidem de me. *z* Non credit in me,] id est, in hoc, quod videt tantum.

a Sed in eum, qui misit me,] id est, in Patrem. Et si Pater est, habet Filium; ergo credit in filium. Sed ne quis crederet Patrem tanquam multorum filiorum per gratiam, & non per naturam, subdit. *b* Et qui videt me videt. &c.] quasi

quasi dicat, vsque adeò nihil distat inter me, & eum: vt qui videt me, videat eum. Hæc autem visio non carnalis, sed intellectualis est mundo corde: *Matthæi cap. quinto*, a. Et, ac si quæreretur, quis es tu, vt credamus in te? Respondet: Ego lux, &c. Vel sic; misit me. Et quid? Ad illuminandum, ad saluandum, non ad iudicandum.

mundum veni *a* vt omnis, qui credit in me, *b* in tenebris *c* non maneat. *d* Et si quis *e* audierit verba mea, *f* & non custodierit, *g* ego non iudico eum *h* Non enim veni, vt iudicem mundum, sed vt saluicem mundum. *i* Qui spernit me, *k* & non accipit verba mea, *l* habet, qui iudicet eum. *m* Sermo, quem locutus sum, *n* ille iudicabit eum in nouissimo die. *o* Quia ego ex meipso non sum locutus; *p* sed qui misit me, Pater, *q* ipse mihi mandatum dedit, *r* quid dicam, *ſ* & quid loquar. *t* Et scio, quia mandatum eius *u* vita æterna est. *x* Quæ ergo ego loquor *y* sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

CAPVT XIII.

ANte *z* diē festum Paschę

Et hoc est: Ego lux veni in mundum, id est, ad lucendum missus sum, & illuminandum.

Vnde subdit effectum lucis.

a Vt omnis, qui credit in me,] aperiens oculos ad lumen doctrinæ & gratiæ.

b In tenebris,] ignorantiæ, vel culpæ, in quibus inuentus est.

c Non maneat] amplius; modò fide, postea vero plena visione illustretur. *Ephes. cap. 5.* b. Fuistis aliquando tenebræ, &c. Sed quia audiunt & credunt, & non faciunt: Ideo subdit.

d Et si quis audierit verba mea.] exteriùs.

f Et non custodierit] intus ea. Vel.

e Audierit] credendo.

f Et non custodierit] faciendo.

g Ego non iudico eum] modo, licet mihi Pater omne iudicium dederit, *cap. 5* d Et cur non modo?

h Non enim veni, vt iudicem mundum; sed vt saluificem mundum.] quia primus aduentus non iudicij, sed misericordiæ est. *Chrysostomus.* Ne putent, quoniam propter imbecillitatem eos, qui se contemnunt, transcurrit & non iudicat, ait: Non veni, vt iudicem mundum, sed vt saluificem mundum: Et nota, quod suprà dixit, quod venit lux in mundum, ad illuminandum, scilicet, hic dicit, quod venit ad saluandum. Illuminat enim ignorantias nostras & sanat infirmitates.

Sed ne propter hoc, quod dixerat, credat peccatum impunitum, ideo subdit.

i Qui spernit me,] id est, qui non credit me Deum esse, sed contemnit, quia videt hominem pauperem & mendicum.

k Et ideo non accipit verba mea] In intellectu per fidem, in affectu per amorem; in manu per operationem.

l Habet, qui iudicet eum,] de futuro iudicio dicit. Vel, Habet, qui iudicet,] id est, habet causam iudicij euidentem, *Ioan. capitulo tertio*, c. Qui non credit, iam iudicatus est. Et quis erit Iudex? *Chrysostomus.* Si Pater nullum iudicat. *Ioan. 5.* d. & Filius non venit, vt iudicet, vt dicitur hic, quis ergo iudicat;

m Sermo, quem locutus sum.] *August.* id est, ego qui sum sermo Patris, qui etiam me sermonem loquor, id est, manifesto mundo.

n Ille iudicabit eum in nouissimo die,] quasi tunc ero Iudex, qui modo sum Saluator: & ideo iudicare poterit, quia ego Filius ex Patre. Et hoc est.

o Quia ergo ex meipso non sum locutus.] Non autem loquitur Filius ex se, quia non est ex se.

p Sed qui misit me, Pater,] id est, incarnari voluit.

q Ipse mihi mandatum dedit,] non quod nescirem antè, sed, id est, me Sapientiam in quo sunt omnia mandata genuit. Mandatum, inquam, dedit.

r Quid dicam, & quid loquar.] id est à Patre habeo, quod dico de credendis: & quod loquor de præceptis. Vel, Quid dicam, prohibendo mala.

ſ Et quid loquar] præcipiendo bona. Vel quid dicam, intus familiaribus, quantum ad consilia.

Et quid loquar, exterius omnibus, quantum ad præcepta.

t Et scio, quia mandatum eius,] id est, ego, vita æterna est. *August.* Cum dicat mandatum Dei esse vitam æternam, & ipse sit vita æterna, *Ioan.* 17. a. apertè se dicit mandatum Dei, quasi dicat, sicut sum Iudex & damnator malorum sic sum vita æterna bonorum.

x Quæ ergo ego loquor,] quasi vt omnes credant & currant in hanc vitam, ideo loquor.

Vel sic, Ego sum mandatum Patris: [Ergo] cum ab ipso sum,] quæ ego loquor,] id est, qui me ipsum verbum annuncio.

y Sicut dixit mihi Pater, sic loquor,] id est, sicut verax me veritatem genuit: sic veritas me veritatem annuncio.

Et sicut Pater loquitur Filio sine sono id est, gignit: sic loquitur timentibus sine sono, Filius *Chrys.* sic legit ab illo loco:

m Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die,] quasi dicat, verba, quæ locutus sum in ordine stabunt accusatoris redarguentia, & omnem abscindentia excusationem. Vnde dicit *Ioan.* 15. d. Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et benè dico, quod iudicabit, & iustè quia contempserunt non solum me, sed & Patrem in me loquentem. Et hoc est.

o Quia ego ex meipso non sum locutus.] Hoc dicit, non potestatem sibi auferens; sed contrarietatem destruens, quasi nihil contrarium Patri locutus sum.

p Sed qui misit me, Pater] in carnem.

q Ipse mihi mandatum suscipiunt, non aliud faciunt, vel dicunt, vel transmutant: ita nec ego. Mandatum, inquam, dedit.

r Quid dicam,] de refugiendis peccatis.

ſ Et quid loquar] de bonis agendis, quasi dicat, totum consonat ei, quod dico, & placet.

t Et scio, quia mandatum eius,] id est, obseruatio mandati, quod & meum est & suum.

u Vita æterna est,] id est, ad vitam ducit, *Matth.* 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Chrys.* Hoc dicit contra eos, qui dicebant eum in perniciem hominem venisse, non in salutem. Et ex quo est tanta vtilitas sermonis mei ve ex quo mandatum mihi dedit.

x Quæ ergo loquor vobis, sicut dixit mihi Pater, sic loquor,] id est, nihil permuto, nihil est in verbis meis, quod non placeat Patri, & quantum ad ipsa verba, & quantum ad intentionem dicendi *Chrysost.* Vt omnia habens à Patre, in his, quæ humilia sunt, concludit sermonem, qui ad Iudæos, vt possit dicere in die iudicij, hanc vobis posteriorem commisi vocem.

EXOSITIO CAP. XIII.

ANte diem festum Paschæ &c.] In præcedenti capitulo narrauit Euangelista ea, quæ acta & dicta sunt in Ierusalem Dominica in Ramis Palmarum: Hic transit ad ea, quæ acta sunt in quinta feria proxima ante Passionem Domini. Et diuiditur hoc capitulum in quinque partes.

Chrysost. Ante diem festum Paschæ videns, quoniam venit hora eius, vt transeat ex mundo hoc ad Patrem, amans proprios vsque in finem mundi amauit eos.

Primo agit de cœna cum Discipulis, & ablutione pedum.

Secundo de admonitione Domini ad eandem humilitatem & promissionem beatitudinis facientibus, *ibi*: Postquam ergo lauit, &c.

Tertio excipit Dominus Iudam ab aliis; & notat eum multoties & verbo, & signo, non intelligentibus alij Discipulis. *ibi*: Non de omnibus vobis dico, &c.

Quarto exeunte Iuda Christus clarificatur, & Discipulos consolatur, & præceptum dilectionis commendat, *ibi* Cum ergo accepisset ille buccellam, &c.

Quinto Petrus quærit, quo vadat, & offert se ad sequendum: Christus autem respondet eum se negaturum. *ibi*: Dicit ei Simon Petrus, &c. Dicit ergo.

z Ante diem festum Paschæ,] id est, diem festum Paschalem, id est, ante quintam decimam Lunam, quarta decima scilicet, Luna.

Δ Sciens

Moraliter *z* Ante diem festum Paschæ, &c.] Christus in die festo patitur & transit, & pridie cænam facit: in quo datur forma ante obitum communicandi & viaticum sumendi. *Moraliter.*

Pascha autem, vt dicit *August.* in Græco Passionem, in Hebræo transitum sonat. Dies ergo festus debet nobis esse, cùm patimur in hac peregrinatione, vel cum transimus in morte. Hæc est dies festus Paschæ, id est, tribula-

* tio

A *a* Sciens Ieſus] non tunc primum, ſed ab æterno.
b Quia venit hora eius,] id eſt, à ſe ordinata.
c Vt tranſeat ex hoc mudo ad Patrem] per Crucem Ecce veritas illius figuræ: Paſcha enim legale ſignificabat iſtum tranſitum, ſecundum *Auguſt.* & eſt Hebræum, non Græcum. Sed ſecundum *Ambroſium.* hoc nomen Paſcha, Græcum eſt, & ſonat paſſionem, qui enim patitur, Græcè paſchin dicitur. Secundum *Ieronymum* vero Phaſe Hebræum ſonat tranſitum.

a ſciēs Ieſus, *b* quia venit hora eius, *c* vt tranſeat ex hoc mundo ad Patrem, *d* cùm dilexiſſet ſuos, *e* qui erant in mundo, in *f* finem dilexit eos. *g* Et cœna

d Cùm dilexiſſet ſuos,] in vita ſua, ſuos autem dicit ſecundum familiaritatis rationem.
e Qui erant in mundo,] ideo eius dilectione, & conuerſatione indigebant. Vel ſecundùm *Chryſ.* hoc addit ad differentiam Abraham, Iſaac, & Iacob, & aliorum qui erant ſui etiam extra mundum.
f In finem dilexit eos,] quaſi quos dilexit in vita, dilexit in morte. *Chryſoſtom.* Quid eſt, in finem manſit? ſcilicet, amans continuè, & ſemper, quod eſt argumentum veri amoris. *Prouer. cap.* 17. c. Omni tempore diligit, qui verus amicus eſt. Vel, in finem dilexit eos, id eſt, omnino, nihil derelinquens eorum, quæ facere decens eſſet eum, qui valdè amat. *Iſaia cap.* 5. b. Quid eſt, quod vltrà debui facere vineæ meæ, & non feci ei? Vel, In finem dilexit, id eſt, maiora in fine dilectionis ſigna demonſtrauit, & vehementiorem amorem oſtendit in ablutione pedum, & traditione ſui corporis.

Vnde quærit *Chryſ.* Cur hoc à principio non fecit? Et ad hoc reſpondet, quod ea, quæ maiora ſunt vltimò adiecit, vt Diſcipulorum intendat familiaritatem in ſe, & multam eis det conſolationem contra ea, quæ ſuperuenire debebant aduerſa. *Auguſt.* ſic legit.
f In finem dilexit eos,] id eſt in ſe, qui eſt finis conſummans, & fecit eos tranſire ſua dilectione. Vel, In finem, id eſt, in mortem, non quod morte terminetur eius dilectio; ſed in tantùm dilexit, quod vſque ad mortem eum dilectio perduxit, *Infrà* 14. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. *Canticorum cap.* 8. b. Fortis eſt, vt mors dilectio: Imò fortior morte. Et nota, quòd prædicta verba Ioannis: Ante diem feſtum Paſchæ, &c. Miniſtrauerunt Græcis fomitem erroris. Dicunt enim in Paraſceue Lunam fuiſſe quartam decimam, & ita in veſpera ipſius fuit Paſcha. Dominus autem ſciens ſe paſſurum ea die in veſpera antecedenti anticipauit comedere Paſcha, id eſt Agnum, vt dicunt. Et quia ea nocte licite potuit Dominus comedere fermentatum, quia Luna erat tertiadecima, vt dicunt; ideò de fermento conficiunt corpus Domini. Quod ſi etiam verum ſit, credibile eſt Dominum comediſſe Agnum, vt præceptum erat in lege, *Exodi cap.* 12. c. & azyma comediſſe, & ſic etiamſi conſtet, quod dicunt, erant conſecrando fermentatum.

Item *Numer. cap.* 9. b. habetur caſus, in quo poſſet differri Paſcha vſque in ſecundum menſem, & tunc etiam fiebat in quartadecima Luna eſus agni. Caſum autem non inuenimus, in quo poſſet anticipari Paſcha. Ergo probabile eſt, quod Dominus non anticipauit horam à lege ſtatutam.

Item ſapientes Græcorum dicunt, quòd Chriſtus ſuo tempore fecit Paſcha.

Vnde *Chryſ.* qui fuit maximus inter Græcos, dicit *ſuper Mat. cap.* 26. Iudæi tenuerunt ſecundum ipſam noctem, ſecundum quam Paſcha comedere debebant. *Idem.* Neque vtique Chriſtus præuaricatus eſt tempus Paſchæ: Sed illi, qui omnia audebant, tunc non comederunt Paſcha, ſed altera die comederunt & legem præuaricati ſunt.

Item per tabulam computi, ſi retro curratur, poteſt hoc probari.

Item hoc probatur per verba *Marc. cap.* 14. b. Et primo die Azymorum, quando Paſcha immolabatur, dixerunt Diſcipuli ad Ieſum: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? Ergo quando Ieſus comedit Paſcha, erat prima dies, id eſt, prima dies, quando comedebatur Azyma, ergo Luna erat quartadecima. Sic enim dicitur *Exodi capit.* 12. c. Quartadecima dies ad veſperam comedetis Azyma.

Item *Lucæ capit.* 22. a. Venit dies Azymorum, in quo neceſſe erat occidi Paſcha, & miſit Petrum, & Ioannem, dicens: Euntes, &c. Ergo quando fecit Ieſus Paſcha, neceſſe erat occidi Paſcha: ergo Luna erat quartadecima.

Item Eccleſia Romana, quæ omnium Eccleſiarum mater eſt, & magiſtra, conficit de Azymo, quæ hoc habuit ab Apoſtolis, qui fuerunt cùm Domino, quando fecit Paſcha, ergo conficiendum eſt de Azymo.

Iſtæ rationes ſunt contra Græcos qui in tantam inſaniam verſi ſunt, quod non erubeſcunt dicere Euangeliſtas illos eſſe mentitos, qui dicunt Dominum communiter cum aliis Paſcha comediſſe: Ioannem vero Euangeliſtam dicunt correxiſſe eos, tanquam qui vltimò ſcripſit, vnde adhærent verbis Ioannis. Quorum opiniones habentur in hiſtoriis, & ſuper quartum ſententiarum: Et ideo hic prætermitti poſſunt. Magiſter in hiſtoriis: Quidam dicunt, quod tertiadecima Luna, quarta feria, ſcilicet, cœnauit Dominus cum Diſcipulis ſuis, & lauit pedes eorum, quod narrat ſolus Ioannes, & in quartadecima Luna, ſcilicet, in quinta feria comedit agnum Paſchalem, & dedit Diſcipulis corpus ſuum, de quo alij agunt. Sed vſus Eccleſiæ contrà eſt, quæ ante Paraſceuen pedes pauperum lauat. Sequitur.
g Et cœna facta.] *Auguſt.* id eſt, parata, nondum tranſacta,

A quia *Moraliter.*

* tlo, vel mors feſtina. *Iacob.* capitulo primo, a. Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. *Pſal* 126. Cùm dederit dilectis, & cætera. *Iob* capitulo tertio, a. Gaudent vehementer, cùm inuenerint ſepulchrum. *Prouerbiorum* capitulo decimoquarto, d. Sperat Iuſtus in morte ſua. *Philipp.* capitulo primo, d Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. *Ionæ* capitulo quarto. a. Nunc, Domine, quæſo, tolle animam meam à me: quia melior eſt mihi mors, quàm vita.

Item 3. *Reg.* 13. a. Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam. *Tob.* capitulo tertio, a. Fac mecum miſericordiam, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum, 2. *Cor.* 5. b. Audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad Deum.
a Sciens Ieſus, quia venit hora eius,] id eſt, à ſe ordinata [vt tranſeat.] Ordinauit enim mori in die feſto Paſchæ, vt veritas reſponderet vmbræ.

Item vt in patiendo doceret nos gaudenter, & feſtiuè agere.

Item vt oſtenderet Paſſionem ſuam eſſe noſtrum gaudium, & redemptionem. *Pſalm.* 110. Redemptionem miſit Dominus populo ſuo, &c. Item vt oſtendat, quod feſtiuitas conuertitur in luctum, ideo patitur in feſto. 1. *Mach.* 9. d. Conuerſæ ſunt nuptiæ in planctum, & vox Muſicorum in luctum.

Item ad literam, in die feſto, vt magis haberetur in ſpectaculo, & ludibrio: & hoc pro loco, quia in Ieruſalem Metropoli, & vmbilico terræ, & profeſto, ad quod omnes conuenerant. *Pſalm.* 73. Operatus eſt ſalutem in medio terræ.
c Vt tranſeat,] quia non eſt morte detentus [ex hoc mundo ad Patrem.] *Auguſtin.*

Qui tranſit cum mundo, tranſit ad hoſtem; qui tranſit de mundo, tranſit ad Patrem. Ideò Sancti deſiderant mortem, *Philippenſ.* 1. d. De hoc tranſitu dicitur *Geneſ. capitulo* 32. c.

In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, &c. id eſt ſolus in Cruce.

Via enim fuit ita ſtricta, id eſt, Paſſio tam acerba, quod nullus potuit cum eo tranſire, nec eum ſequi, *Pſalm.* 140. Singulariter ſum ego, donec tranſeam. *Iſai.* capitulo ſexageſimotertio, a. Torcular calcaui ſolus. *Eccleſiaſtic. vltim.* b. Reſpiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. *Matth.* capitulo 26. f. Tunc relicto eo omnes fugerunt.
d Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.] In finem, id eſt, in conſummationem, quia perfecta dilectione dilexit eos. *Pſalm.* 118. Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis, quaſi dicat, conſummatio eſt charitatis dilatatio etiam ad inimicos, *infrà* 15. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. *Bernardus*: Maiorem, Domine, habuiſti, &c. Aurum enim terræ Euilath optimum eſt, *Geneſ. capitulo primo*, b.
g Et cæna facta cum Diabolus iam miſiſſet in cor, &c.] Dominus præſciens ſuum obitum, cœnauit cum Diſcipulis, ſicut quando homines debent peregrinari, faciunt conuiuium amicis.

Vnde *Eccleſia.* capitulo 29. d. Tranſi, hoſpes, & orna menſam Et benè dicitur cœna, triplici ratione, quia in veſpere facta, quia ſpecialiſſimis amicis exhibita, & quia delicatiſſimo cibo referta. Chriſtus enim in veſpere temporis, & legis, & ætatis mundi, & etiam ſuæ ætatis, id eſt, circa finem ſuæ vitæ hanc cœnam fecit, & nobis in veſpere proſperitatis, & iucunditatis repræſentandam reliquit.

* *Pſalm.* 55.

A quia posteà recubuit, & buccellam Iudæ dedit. Vel, Cœna facta, quantum ad Agnum Paschalem, quia iam comederant Agnum, vt dicunt quidam.

Vnde nota ordinem eorum, quæ tunc facta sunt in vespera, scilicet, ante Parasceuem.

Primò enim comedit Agnum Paschalem cum Discipulis.

Secundò surrexit à cœna, & lauit pedes omnium Discipulorum & tersit.

Tertiò recubuit, & docuit eos. Item & tradidit eis corpus suum in Sacramento, etiam Iudæ.

Quartò surrexit Iudas & iuit ad Principes Sacerdotum, vt venderet eis Dominum: & dum esset in via, Dominus fecit aliis sermonem illum, qui sequitur posteà & durat vsque ad principium decimiseptimi capituli: & in decimoseptimo capitula incipit oratio illa gloriosa, quam fecit ad Patrem. Quia verò in die cœnæ dedit Discipulis potestatem conficiendi, & eos ordinauit, inde inoleuit consuetudo in Ecclesia, quod illa die conficitur chrisma, & benedicitur, vnde inunguntur ordinandi in Sacerdotes, & baptizandi. Et quia post ordinationem Discipulorum fecit sermonem: ideò Episcopi post ordidines faciunt sermonem ordinatis, vel admonitionem loco sermonis, vt dignè se custodiant, & administrent.

Et quia Dominus post sermonem fecit orationem: ideò faciunt similiter Prædicatores post prædicationem. Dicit Ergo.

a Et cœna facta, cùm diabolus iam misisset] spirituali suggestione. *Psal.*77. Immissiones per Angelos malos.

Quidam dicunt, quòd diabolus immittit mala non propriè, sed immittere dicitur imaginariones imprimendo in vi imaginatiua.

Item loquendo ad spiritum suo modo, & sic suggerendo mala. Et tertio modo immittendo quædam fomenta corpori, dū dormit homo ad calefaciendum, & frigesiendum: vnde quandoque subitò reperit se homo, dum euigilat calidum, aut frigidum.

c In cor] Iudæ consentiens iniquitati

d Vt traderet eum Iudas] Filius Simonis Scariothis, qui non credebat eum esse Deum, vt dicit *August.*

e Sciens] Iesus [quia omnia dedit ei Pater in manus, id est, omnia habentem, siue omnipotentem genuit. Vel [ei] hoc secundùm illud *Matth.* capit. 11. d. Omnia mihi tradita sunt à Patre. Et dicit [omnia.] *Augustinus*, etiam traditorem, quo vtitur, vt vult, & de malo facit bonum: omnia enim tradita sunt in vsum, mala in effectum bonum.

f Et quia à Deo exiuit,] non eum deserens.

g Et ad Deum vadit] non suos relinquens. Vel, A Deo exiuit, missus in carnem. Et ad Deum vadit, per Crucem, & mortem. Vel, A Deo exiuit, per æternam generationem. Et ad Deum vadit, per gloriosam Ascensionem.

h Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua, id est, deponit vt expeditiùs seruiret. Et est sensus: Quamuis Christus sciret proditoris malitiam, suam omnipotentiam, & quòd æternus est Filius Patris secundùm Deitatem, & secundùm hominem in proximo glorificandus per Resurrectionem, & Ascensionem; nihilominus se humiliauit ad pedum ablutionem.

k Et cùm accepisset linteum præcinxit se,] ad modum seruientis.

l Deinde misit aquam in peluim, & ostendit, ad quid vtrumque fecerat, dicens:

A *a* Et cœpit

Moraliter. * *Psalm.* 55. Ab altitudine diei timebo. *Iob* capitulo tertio, a. Pereat dies, in qua natus sum: & nox, in qua dictum est: conceptus est homo. *Ieremia* capitulo vigesimo, d. Maledicta dies, in qua natus sum: dies, in qua peperit me mater mea, &c. *Luca vlt.* e. Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Cœnam ergo istam debemus sumere in tali vespere, & postea ad somnum orationis, & contemplationis ire, non ad locutiones, & dissolutiones, vel ad alia etiam peccata maiora, quod peius est: Sicut conqueritur Dominus *Osea* capitulo vndecimo, b. Declinaui ad eum, vt vesceretur, non reuertetur in terram Ægypti. Tales significantur per Iudam, qui post cœnam iuit, vt proderet Dominum. Secunda ratio, quare benedicitur cœna, est, quia seruatur specialissimis amicis. Ad prandium enim, in quo dantur grossa cibaria, id est, bona temporalia, vocantur à Domino omnes & boni, & mali. *Math.* capitulo quinto, g. Qui Solem suum facit oriri super bonos, & malos.

Sed ad hanc cœnam vocantur tantum digni, & amici. *Canticorum* capitulo quinto, a. Comedite, amici, bibite, & inebriamini, charissimi. Vnde inebriatus fuit Ioannes in ista cœna, quando nesciuit ire ad lectum suum, sed super pectus Domini recubuit. *Genes. cap.* 43. d. dicitur, quòd Ioseph inuitauit fratres suos in meredie: sic Christus in feruore charitatis ad hanc cœnam Discipulos vocauit.

a facta *b* cùm diabolus iam misisset in *c* cor, vt traderet eum Iudas Simonis Scariothis. *e* Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, *f* & quia à Deo exiuit, *g* & ad Deum vadit, *h* surgit à cœna, *i* & ponit vestimenta sua. *k* Et cùm accepisset linteum præcinxit se. Deinde *l* misit aquam in peluim,

Vnde dicitur: Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos, per hoc etiam significans, quòd in feruore charitatis debet agi hæc cœna à nobis, quia panis est filiorum, non canum. *Matthæi cap.* 15. c Nō est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. Tertia ratio quare dicitur cœna, est, quia cibo delicatissimo est refecta, cibo filiorum, cibo Angelorum. *Psal.* 77. Panem Angelorum, &c. *Genesis cap.* 49. Aser pinguis panis præbebit delitias Regibus: quia iste panis est Regum, non rusticorum.

Item iste cibus sanus est, sed sanis. *Ecclesiast.* 15. a Cibauit illum pane vitæ, & intellectus, quia illuminat intellectum, & vigorat affectum.

b Cum diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simoni Scariothis.]

Vnde nota, quod Iudas antequam reciperet corpus Christi, in ipsa receptione habuit propositum tradendi eum. Ita multi communicant cum proposito peccandi. *Psalm.* 49. Etenim homo pacis meæ, qui edebat panes meos, &c. Item *Psalm.* 54. Qui simul mecum dulces capiebas cibos, &c.

e Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à cœna.] Per hoc dans exemplum, quòd quantò maior est homo in potestate, quia omnia data sunt ei: & auctoritate, quia à Deo exiit, & in sanctitate, quia ad Deum vadit: tantò debet se humiliare. *Ecclesiast. cap.* 3. c. Quantò magnus es, humiliare in omnibus. *Ecclesiast. cap.* 32 e. Rectorem te posuerunt, &c. *Isa.* 44. Ego primus & ego nouissimus. *Apocalyp.* 1. b. Ego sum alpha, & omega.

h Surgit à cœna.] Hoc est contra Sacerdotes, qui nolunt surgere à cœna, vel prandio suo, quando habent, vel confessiones audire infirmorum, vel viaticum eis præbere.

i Et ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, &c.] Mysterium patet in *Gloss.* Moraliter autem nota, quod in hac cœna fecit Dominus quinque, quæ debemus imitari, sicut ipse dicit posteà: Exemplum dedi vobis, & cæt. *Moralit. In cœna Dominus quinque facit.*

Primum est, quod surrexit à cœna: secundum, quod deposuit vestimenta sua: tertium, quod præcinxit se linteo: quartum est, quod aquam misit in peluim; quintum est, quod lauit pedes Discipulorum.

Et hæc facta sunt ante institutionem Sacramenti Eucharistiæ, & ante sumptionem, in signum, quod nos debemus hoc facere, antequam sumamus Eucharistiam.

Primo enim debemus surgere à cœna nostra, id est, relinquere peccata, & quantum ad actum, & quantum ad voluntatem faciendi; aliter non possumus esse commensales Domini. 1. *Corinth.* 10. e. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum. Quod significatum est *Exod.* 16. c. vbi dicitur, quod datum est eis manna, per quod corpus domini significatur.

Et dicitur, quod non habuerunt manna, quousque defecit farina, quam asportauerant de Ægypto, id est, peccatum, sicut dicit *Iosephus*. Sunt autem in mensa diaboli diuersa fercula. Quidam ibi comedunt lutum, & fœces proprias, scilicet, carnes putridas, vt luxuriosi. *Prouerbiorum* 5. b.

Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo aliena, & gemas in nouissimis, quando consumpseris carnem, & corpus tuum. Alij ibi comedunt ferrum, æs, argentum, & aurum, & ideo mirabile est, quod dentes eorum non confringuntur. *Threnorum* 4. a. Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto. Iracundi, ibi pascuntur proprio corde, & visceribus suis. *Isa* 9. d. Vnusquisque carnem brachij sui vocabit. Odiosi & detractores pascuntur stercoribus humanis. Vnde obsessi in Samaria vescebantur stercoribus columbarum. * 4. *Reg.* 6. f.

A *a* Et cœpit lauare pedes Discipulorum] incipiens à Petro, vt dicit *Augustin.*
b Et extergere linteo, quo erat præcinctus.] Nota, Christus in Incarnatione accepit formam serui. *Philip.* 2. a. in cœna formam seruuli; in Passione formam latronis.

Vnde *Isaia* 53. d Et cum sceleratis reputatus est. *Chrysostomus.*

Vide humilitatem, non lauit, antequam recumberet, sed illis sedentibus ille surgit, nec simpliciter lauat.

a & cœpit lauare pedes Discipulorum, *b* & extergere linteo, quo erat præcinctus. *c* Venit ergo ad Simonem Petrum:

sed vestimenta deponit, nec hoc suffecit ei, sed & linteum præcinxit, & ipse peluim impleuit, non alijs implere præcepit, per hæc omnia docens, quod non execrabiliter, sed cum omni desiderio oportet facere cùm benè fecerimus.

c Venit ergo ad Simonem Petrum,] quasi dicat cœpit lauare pedes Discipulorum, vt dictum est, & quando cœpit: venit ad hunc, à quo cœpit: vel quod dictum est antè, per anticipationem dictum est.

Vnde sic legatur: [Venit ergo ad Simonem Petrum, & cœpit lauare pedes Discipulorum, &c.] Incipiens in Petro, vt dicit *Augustin.*

Vnde nota, quòd secundum *Augustinum* incœpit lauare à primo Apostolorum: vt ei, qui maior erat, præcipuè daret exemplum humiliandi se: Secundum illud *Eccles. cap.* 3. c. Quantò magnus es, humilia te in omnibus. Secundum *Chrysostomum* incœpit à Iuda proditore, vt nobis ostenderet etiam inimicis officium humilitatis, & humanitatis exhibendum. Dicit enim *Chrysostomus*, sic: Mihi videtur proditoris primò lauisse pedes: Incœpit enim lauare ab vltimis, & tunc venit ad Petrum. Nam quod aliquem ante Petrum lauerit, videtur per hoc, quod dicit: [Venit ergo ad Simonem Petrum.] Nam præmiserat, cœpit lauare.

Vnde per hoc insinuat Euangelista, quod alium aliquem antè lauit scilicet, Iudam. Sed non est vehemens

A accusator

Moraliter. * 4 *Regum cap.* 6. f. *Thenor cap.* 4. a. Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. Sed Ezechiel noluit cibum suum desœdari stercore humano. *Ezechiel.* 4. d. Isti etiam detractores comedunt carnes humanas *Ieremia* 19 c. Vnusquisque carnes amici sui comedet in obsidione, & angustia, in qua concludent eos inimici eorum, & qui quærunt animas eorum. *Prouerbiorum cap.* 23 c. Noli esse in conuiuijs potatorum, neque in comessationibus eorum, qui carnes conferunt ad vescendum *Iob cap.* 31. d. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius, vt saturemur? Inuidi pascuntur alienis afflictionibus, & damnis, quasi spinis, & tribulis.

Vnde *Iob cap.* 30 a. Radix iuniperorum cibus eorum. Superbi, & gulosi pascuntur ibi vento *Osea cap.* 12 a. Ephraim pascit ventum. Sed solus acidiosus ibi tabescit ieiunus, *Iob* 30. a. Egestate, & fame steriles, qui rodebant in solitudine squalentes calamitate, & miseria. Ab hac ergo cœna surgendum est: quæ rectè cœna dicitur, quia debet esse vltimum prandium, vt amplius non redeat homo ad peccatum.

Secundum est, quod deposuit vestimenta sua: sic nos mali speciem, vel veterem hominem, & priuam conuersationem, & consuetudinem. 1. *Thessalon.* 5. d. Ab omni specie mala abstinete vos. *Ephes. cap.* 4. e. Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, *Iona cap.* 3. c. Peruenit verbum ad regem Niniue, verbum, scilicet, communicationis ad rationem, & surrexit Rex de solio suo, id est, de peccato, in quo prius gloriabatur, & lætabatur: & abiecit vestimentum suum à se, id est, peccati speciem, vel consuetudinem.

Et *in Canonica Iuda*, g. Odientes eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam. Et *Genes. cap.* 41. b. Protinus ad Regis imperium, id est, ad gratiam Dei, eductum de carcere peccati totonderunt Ioseph, id est, peccatum dimisit, ac veste mutata obtulerunt ei, id est, consuetudine, vel conuersatione mutata. *Zachar* 3. b Auferte ab eo vestimenta sordida: Et dixit ad eum, ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & induit te mutatoriis. Sed quidam induunt se consuetudine praua, non sicut vestimento, quod potest auferri; sed sicut pelle sua, quæ vix potest exui. *Ieremia* 13. d. Si potest Æthiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas: & vos poteritis benè facere, cum didiceritis mala.

Tales raro exuunt pellem, aut nunquam nisi ponant se in arcto religionis, vel pœnitentiæ, vt fiat sicut dicitur *Matt.* decimo, b prudentes sicut serpentes, &c. Et sicut accipitres, qui ponuntur in mutatorio, id est, in claustro, & datur eis cibus venenosus: quia tales ideò intrant religionem, quia vident, quod in sæculo non possunt benè deponere malam consuetudinem, & ibi vtuntur fabis, & pisis, quæ prius reputabant venenosa.

Vnde *Iob* 6. b. Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

Tertium est, quòd depositis vestimentis, debet se præcingere linteo, id est, deposita veteri consuetudine, debet indui noua, & candida. *Gloss.* 3. b. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitione Dei: Aliter enim non agnoscit Deus hominem, nisi noua veste indutum. *Matth.* 22. b. Amice, quomodo huc intrasti, &c. Hæc vestis candida est innocentis in his, qui non peccauerunt, vel pœnitentia in aliis. Hac debemus ex omni parte cingi, & indui. *Psalm.* 17. Qui præcinxisti me virtute ad bellum. Linteum enim tergit, & tegit: sic pœnitentis tergit maculam peccati, & tegit offensam Dei, ne Deus memoretur, & videat ad puniendum. *Psal.* 31. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, id est, quorum abstersæ sunt sordes per pœnitentiam.

De tegimento autem subdit: Et quorum tecta sunt peccata. *Ezech.* 10. a. habetur, quod vir indutus lineis, id est, pœnitentia, accepit prunas in manibus suis de medio quatuor rotarum, id est, iram, & indignationem contra peccatum. de quatuor Euangelistis, & proiecit super ciuitatem, & succendit eam, id est, ædificium diaboli, quod est destruendum.

Sed nota, quod ibi erant etiam sex alij viri, qui interficiebant, sicut dicitur *Ezech* 9. c.

Per quos significantur sex opera misericordiæ, vel sex opera disciplinæ, ieiunium, disciplinæ, vigiliæ, peregrinatio, siue deambulatio laboriosa, opera manualia, & compunctio lacrymosa, quæ veterem hominem interficiunt.

Quarto misit aquam in peluim, id est, compunctionem interiorem de peccatis in exteriori confessione. Et sicut peluis sine aqua parum, aut nihil valet è conuerso: sic nec confessio sine compunctione vel è conuerso. *Thren.* 2. f. Effunde sicut effude sicut aquam cor tuum. Et nota quod sicut vrsus excæcatur, quando ponitur peluis calida, & candens ante oculos eius: sic diabolus, quando confessio feruens, & sicut peluis est calida, & aqua: ita confessio, & compunctio lachrymosa, per quam excæcatur diabolus.

Vnde hanc aquam maximè timet diabolus: Quod significatum est 3. *Regum.* 18. g. Iunge currum, & fuge, ne te occupet pluuia, dicitur ad Achab, per quem diabolus, *Iob* 28. a. Lapis solutus calore in æs vertitur, id est, cor solutum dolore, & lachrymis conuertitur ad confitendum peccatum, vel reuoluitur in confessione, sicut aqua in lebete. Ecce aqua in pelui, lachryma in confessione.

Quinto lauit pedes, quia post pœnitentiam peractam, & confessionem lachrymosam ploranda sunt etiam quotidiana peccata. *Ierem.* 4. d. Laua à malitia, &c.

Item *Ierem.* 31. b. Et erit anima eorum quasi hortus irriguus, & sicut fons, cuius non deficiunt aquæ.

Et nota, quod dicitur, quod lauit pedes, minorem vim facit quis de pede, si inquinetur, quàm de alio membro: per quod significatur, quod etiam minora peccata, de quibus parum à multis curatur, lachrymis sunt delenda. Pedes enim Discipulorum contrahunt sordes, quia etiam disciplinati motus mentis aliquando inquinantur, vel in extremitate intentionis aliquo puluere vanitatis surripientis. Vel aliter possunt hæc quinque exponi, vt per cœnam intelligatur studium sacræ Scripturæ. Ille ergo surgit à cœna, qui de studio assumitur ad prælationis culmen, vel prædicationis officium. Deponit vestimenta, cum mutat mores, & conuersationem secundum quod exigit officium. Præcingit se linteo, id est, per continentiam se restringit. Deinde ponit aquam in peluim quod est, quando Prædicator compassionis lachrymas in prædicatione fundit. Per aquam enim intelligitur compassio: Per peluim humilis, & distincta prædicatio, & de æternis. Peluis enim habet rotunditatem, & vacuitatem in forma, & æs pro materia: sic prædicatio debet esse pro æternis, & in humilitate, & distinctè, & apertè facta: æs enim sonorum est. Vel aqua in peluim est doctrina transformata in exempla Hac aqua abluerere debet Prælatus, vel Prædicator pedes Discipulorum, id est sordes subditorum, *infrà* 15. a.

Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Vnde dicit.

a Et cœpit lauare pedes Discipulorum,] aqua, scilicet, doctrinæ, vel lachrymarum. *b* Et extergere linteo, quo erat præcinctus.] Aliter aqua parum valet doctrinæ,

* nisi

Δ fatot proditoris Euangelista, ideo non nominat eum hic, sed dicit communiter: Cœpit lauare pedes Discipulorum.

Item *Chrys.* Etsi Petrus prior erat dignitate, tamen decens erat proditorem ante verticem, id est, Petrum recubuisse: Etenim aliunde eius stultitia ostenditur, cùm intingat cum Magistro, *Mat.26.b.* Et cum redargutus, id est, notatus à Christo, qui & intingit, &c. non compungitur; sed Petrus quidem semel increpatus, *Mat.16.d.* de cætero timuit interrogare: vnde & vtitur alio ad interrogationem, scilicet, Ioanne, *infrà eodem*, c. Iste autem continuè, correctus, non sentiebat. Secundum hoc ergo legitur sic: [Cœpit lauare pedes Discipulorum, &c.] ab vltimo, scilicet, à Iuda, & post Iudam [venit ad Simonem Petrum.] vt ablueret eius pedes.

B

a Et dicit ei Petrus: *b* Domine, *c* tu mihi lauas pedes: *d* Respōdit Iesus, & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modo, *e* scies autem posteà. *f* Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. *g* Respondit ei Iesus: *h* Si non lauero te, *i* nō habebis partem *k* mecum. *l* Dicit ei Simon Petrus: Domine: *m* nō tantū pedes meos, *n* sed & manus, *o* & caput. *p* Dicit ei Iesus: *q* Qui lotus est, *r* nō indiget, nisi vt pedes lauet, *s* sed est mūdus totus.

a Et dicit ei Petrus:] *Aug.* expauescens, quòd Deus lauat pedes hominis.

Augustinus: Quid est [tu] quid est, mihi? Cogitanda sunt hæc potiùs, quàm dicenda, ne forrè quid ex his verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua.

b Domine, tu mihi lauas pedes,] i. vis lauare? quasi dicat: non lauabis. *Chrysostomus*: Multam habet ostensionem hoc [tu]; nec opus fuit ei plus dicere. quasi dicat, tu meos pedes lauas manibus, quibus cæcos illuminasti, leprosos mundasti, & mortuos suscitasti. Sed quæritur, cur non alius prohibuit, sed solus Petrus? Respondemus. Hoc signum erat magni amoris, & verecundiæ, & venerationis.

Item *Chrys.* Mihi videtur primo proditorem lauisse, & ille tanquam arrogans non tenuit: deinde ad Petrum venisse, & per eum alios castigatos. Qualiter autem Petrus castigatus sit, subditur.

d Respondit Iesus, & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modo.] id est mysterium huius rei, siue lucrum, & vtilitatem huius ablutionis.

e Scies autem posteà.] quasi posteà dicam tibi, sicut postea habetur: Exemplum dedi vobis, &c. Vel, Scies posteà, cùm à spiritu didiceris in Pentecoste.

f Dicit ei Petrus: non lauabis mihi pedes in æternum,] id est, nunquam. Et nota, quòd non dixit Petrus: Doce me, ad quid facis, & sic dimittam te; sed neque dicere sustinuit.

g Respondit ei Iesus.] terrens de periculo salutis.

h Si non lauero te,] id est, tuos pedes. *Aug.* Te enim pro solis pedibus dicit per synecdochen.

i Non habebis partem mecum,] in regno, scilic. si ex contemptu, & rebellione, vel inobedientia, & pertinaciter recusaueris hanc ablutionem. In quo mysticè notatur, vt dicit *Glos.* quòd qui non est lotus per Baptismum, & confessionem pœnitentiæ, non habet partem cum Iesu. Hic quærit *Chrys.* quare Dominus non dixit Petro, cuius gratia faciebat hoc, sed minas imposuit? Et respondet ad hoc, quia Petrus persuasus non fuisset: Si enim dixisset, ego ideò facio, vt vos humilia sapiatis, promisisset se vtique Petrus humiliter sapere, vt non per hoc lauaret; nunc autem hoc dicit, quod maximè timebat Petrus, scilicet, separari ab eo: Ideo ipse quærit, *inf. eod.* d. Domine, quo vadis. Et *Luc.22.* d. Paratus sum tecum in carcerem, & in mortem ire. Et *suprà 6.* g. Domine, ad quem ibimus.

l Dicit ei Simon Petrus. Domine, non tantùm pedes meos, sed & manus, & caput.] *Aug* Territus de Domini responsione totum se offert ad abluendum, turbatus amore, & timore, id est, turbatus timore separationis, quæ est ex amore, & desiderio coniunctionis. *Chrys.* Quid hic respondet calidus, & ardens, & in refutatione vehemens, & in concessione vehementior, alterutra enim ex amore.

p Dicit ei Iesus: qui lotus est,] à peccatis per Baptismum, vel ab errore erutus per fidem.

r Non indiget, nisi vt pedes lauet,] in quo tangit mysterium suæ ablutionis, quasi dicat, ideo lauo pedes, vt significem, quod abluti à grauibus peccatis per Baptismum, opus habent lauare pedes, affectus à venialibus. Puluis enim adhæret pedibus Apostolorum, vt dicitur *Mat.10.b.* Excutite puluerem pedum vestrorum. *Thren.1.c.* Sordes eius in pedibus eius. De Christo enim solùm potest verè dici illud *Isai.41.a.* Semita in pedibus eius non apparebit. Et hoc modo exponitur secundùm illum *Gloss. Augustin.* Qui lotus est, scilicet, Baptismo, &c. Ex his autem verbis intelligimus baptizatos Apostolos; etsi non legamus, vbi, vel quando.

s Sed est mundus totus] præter pedes, quibus terram tangit. Vel, Mundus totus, à peccatis mortalibus, in quo innuit, quod alia immunditia non facit simpliciter immundum. [Et vos mundi estis] toti, scilicet, per Baptismum. [Sed non omnes,] quia Iudas fictus erat, & ideò non mundatus. *Chrys.* sic legit.

q Qui lotus est] illa lotione, de qua dicitur *Isa.1.e.* Lauamini, mundi estote, auferte iniquitates ab animabus vestris.

r Non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus,] quasi dicat: non abluo vos in signum ablutionis à peccatis, quia iam mundi estis; sed in exemplum humilitatis: ideo non totum corpus abluo, quia mundi estis à peccatis, cuius signum est ablutio corporis: Sed ad illam partem descendo, quæ dehonorabilior esse putatur, id est, ad pedes, vt commendem vobis opera humilitatis. Vnde sequitur.

Δ *a* Et vos

* nisi sequatur exemplum mundæ vitæ. Pedes enim abluti & non tersi magis vicini sunt inquinationi. *Moraliter.*

c Venit ergo ad Simonem Petrum.] Hoc fit, quando prædicatur Clericis, vel Religiosis, qui sunt agnoscentes, & literati, & magnæ scientiæ.

a Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes?] Ita dicit Religiosus literatus contra Abbatem simplicem: vel nobilis contra ignobilem: vel Clerici magni contra simplices Correctores.

c Tu mihi lauas pedes] quasi, tu me doces? Ita etiam dicunt laici aliquando Sacerdotibus: Qui prædicas non furandum, furaris, sicut dicitur *Rom.2.* Simile *suprà 9.* f. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et *Eccl.34.a.* Ab immundo quid mundabitur?

d Respondit Iesus, & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modo] i. modo nescis fructum, & mysterium correctionis.

e Scies autem posteà.] Correctio enim est sicut palma, cuius fructus dulcis editur post centum annos. *Hebr.12.c.* Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris, &c.

f Dicit ei Petrus: non lauabis mihi pedes in æternum.] Sic dicunt, qui obstinati in malitia abominantur correctiones, *Amos 5.c.* Odio habuerunt corripientem. Petrus erat oculus, & interpretatur agnoscens: Sic illi, qui sunt oculi aliorum quantum ad scientiam, minimè se permittunt tangi sicut nec oculus permittit se tangi. Caput etiam in animalibus est membrum difficilius ad excoriandum: in quo significatur, quod maiores illi sunt difficiliores ad recipiendum correctionem. Sed tamen eis dicitur.

h Si non lauero te, non habebis partem mecum] correctione, flagellatione, infirmitate, vel tentatione: quia sicut dicitur *Isa.35.c.* Non transibit per eam pollutus, & immundus Et *Apoc.vlt.* c. Foris canes, & benefici, &c.

k Mecum] in hæreditate æterna. De temporalibus habent, sed non est pars, quia non est hæreditas, sed mobile.

l Dicit ei Simon Petrus; Domine, non tantùm pedes &c.] Ecce iste non fuit pertinax. Et vtinam tales essemus ad correctionem. Et dicit tria. *m* Non tantùm pedes meos,] id est, affectiones mentis. *n* Sed & manus,] id est, operationes.

o Et caput.] id est, intelligentiam, vel sensus; quia sedes omnium sensuum est in capite. Vnde triplicem significat munditiam, mentalem, corporalem, & sensualem.

p Dicit ei Iesus; qui lotus est,] id est, mundus quantum ad mundiriam sensuum, & operationum.

r Non indiget, nisi vt pedes lauet,] id est, affectiones, quia adhæret puluis etiam pedibus Apostolorum & prædicantium; quia sicut dicit *August.* veritas sine periculo auditur; sed sine periculo non prædicatur. Ideò dicitur *Iac.1.c.* Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, & tardus ad iram. Item *Iac.3.a.* Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.

s Sed mundus est totus] quia talis immunditia, quæ surripit, non facit immundum simpliciter.

* *a* Et vos

A *a* Et vos mundi estis] Iam enim Apostoli omnem iniquitatem abiecerant ab anima, & cum sinceritate cordis erant cum eo, non quòd hostia esset oblata pro peccatis; sed quia iam fidem susceperant per Christi sermonem. Vnde, *infrà* 15. a. dicit: Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis, non per hostiæ oblationem adhuc.

a Et vos mundi estis, *b* sed non omnes: *c* Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eum. Propterea dixit: non estis mundi omnes. *d* Postquā ergo lauit pedes eorum, *e* accepit vestimenta sua. *f* Et cùm recubuisset, iterum dixit *g* eis: *h* Scitis, quid fecerim vobis; *i* Vos vocatis me: Magister, *k* & Domine; *l* & bene dicitis: *m* Sū etenim. *n* Si ergo ego *o* laui pedes vestros Dominus, & Magister, *p* & vos debetis alter alterius lauare pedes. *q* Exemplum enim dedi vobis, *r* vt quemadmodum ego feci vobis: ita & vos faciatis. *s* Amen, amen dico vobis: *u* non est seruus maior Domino suo: neque Apostolus maior est eo, qui misit illum.

b Sed non omnes] quia Iudas eum Deum esse non credebat, quem hic notat, vt conuertatur, & erubescat. Quare autem hoc dixerit Dominus, exponit Euangelista.

c Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eum: propterea dixit: non estis mundi omnes.] *Chrysostomus*. Difficile est in profundum malorum venisse: de cætero enim anima quasi incorrigibilis fit. Vide enim quanto Iudas potitur auxilio; & tamen non erigitur, vt *suprà* 6. g. Vnus ex vobis diabolus est. Hic etiam notat eum, vt erubescens confundatur, & resipiscat. Sequitur.

d Postquam ergo lauit pedes eorum,] deponens linteum.

e Accepit vestimenta sua,]id est, resumpsit, quæ priùs deposuerat.

f Et cum recubuisset iterum] ad mensam cum discipulis.

g Dixit eis.] Sicut prius exemplo, sic etiam nunc verbo instituens eos Magister veritatis.

h Scitis, quid fecerim vobis,] id est, mysterium, vel lucrum eius, quod feci? Et hoc querit non nesciendo, sed inuitando ad sciendum, quod prius nesciebant.

i Vos vocatis me Magister] ab efficacia, & sapientia docendi.

k Et Domine,] à potentia, & virtute miraculandi.

l Et benè dicitis,] quia verum est.

m Sum etenim.] *Chrysostomus*. *Matth. cap.* 23. a. dicit: Patrem nolite vocare super terram. Et *in eodem*: Ne vocemini Magistri. Si ergo Magistrum solum dicit Patrem, qualiter dicit: Sum etenim? Solutio. In hoc ostendit se Patri consubstantialem. Et nota, quod primò dicit: Vos vocatis me Magister, & Domine, & benè dicitis.

Primo enim iudicium eorum assumit. Sed ne putentur gratiæ illorum esse verba, subiungit: Sum etenim.

Item per hoc, quod ab eorum sententia inducit sermonem, facit non esse eis onerosum: quod autem inductum sermonem à se firmat, facit insuspicabilem.

n Si ergo laui pedes vestros Dominus] quia Deus.

o Et Magister.] quia veritas.

p Et vos debetis alter alterius lauare pedes,] ad literam vel alter alteri officia humanitatis, & humilitatis impendere.

Vel secundum. *Glos.* alter alteri peccata dimittere, & pro inuicem orare. Hoc enim Deus fecit in exemplum humilitatis, & in typum dimittendi iniurias, & mutuò subueniendi peccantibus orando pro eis.

Vnde & subdidit: Beati eritis, si feceritis ea, quod de sola ablutione pedum non dixisset.

Et nota, quod sicut dicit *Chrysost.* consequens erat dicere: Si ego laui pedes vestros Dominus, & Magister, quanto magis vos, qui serui estis, debetis alter alterius lauare pedes; sed hoc commisit conscientiæ auditorum.

q Exemplum enim dedi vobis] imitandæ humilitatis. Vnde subdit,

r Vt quemadmodum ego feci] humiliter, & humilitatis opus.

s Ita & vos faciatis.] *Augustin.* manu, vel corde. *Matth. cap.* 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. 1. *Corinth. cap.* 5. d. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et nota, quod humilitatem cordis excitat frequenter humiliatio corporis.

Vnde *Augustin.* Qui ad pedes inclinatur, humilitas ei in corde excitatur. *Chrysost.* Vbi sunt, qui despiciunt conseruos? vbi sunt, qui honores expetunt? Proditoris Dominus pedes lauit sacrilegi, & furis, & in tempore proditionis: & tu magna sapis, & supercilia erigis? Pedes igitur lauemus inuicem etiam famulorum.

Item *Chrys.* Quem tumorem non destiuet, quod qui sedet super Cherubin pedes lauit proditoris? Tu vero homo lutum, puluis, & cinis teipsum extollis, & magna sapis. Sed quid est, quod dicit: [Ita & vos faciatis.] Non enim idem est: Nam ipse Dominus, & Magister; nos autem conserui inuicem. Solutio. Ita, id est, cum eodem studio secundum modum vestrum. Propterea à maioribus rebus accipit exempla, vt saltem quod minus est operemur. Ætenim Magistri Scriptores, pueris literas cum multa pulchritudine scribunt, vt saltem ad deficientius veniant imitatione.

t Amen, amen dico vobis, non est seruus maior Domino suo: neque Apostolus maior est eo, qui misit illum,] quasi dicat: ideo debetis facere, quod ego, quia.

u Non est seruus maior Dño suo: neque Apostolus maior est eo, qui misit illum.] quasi dicat, ego Dominus, vos serui: ego Doctor habens auctoritatem, vos Discipuli missi, vel mittendi à me: & ideo sicut patior, sic & patimini: & sicut me humilio, ita vos humiliamini. Matthæi capitulo decimo. c. Non est Discipulus super Magistrum, neque seruus super Dominum. Et respondet ad hoc, quod prædixit: Vos vocatis me Magister, & Domine *Chrys.* Quia commissurus erat eis mundum regendum, A & vnus

* *a* Et vos mundi estis, sed non omnes.] Nota, quod olim Ecclesia fuit munda in capite, & in membris, nisi quod in pedibus, id est, in infirmis habuit aliquam immunditiam. *Moraliter.*

Vnde Threnorum capitulo primo, c. Sordes eius in pedibus eius; sed modo in capite, & in membris multis videtur habere immunditiam. Isaiæ capitulo primo, b. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Ieremiæ capitulo sexto, c. A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student.

c Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eum: propterea dixit: non estis mundi omnes.] Familiares enim Domini, qui ei in mensa Scripturæ, & in mensa pascuæ vbertimæ, id est, Eucharistiæ, & in mensa fortunæ participant: quia habent patrimonia Crucifixi, illi sunt frequenter proditores Domini, & vendunt eum pro pecunia.

Vnde *Bernardus*: Malus, qui suscipit reconciliationis officium & nomen mediatoris, proditoris scelere inimicitias cumulat: vt merito iam non hostis, sed vt traditor iudicetur, vt Iudas, vtique non vt Saulus.

d Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua.] Per hoc: quod Christus post lotionem induit se, & recubuit iterum, significat, quod prædicatores post prædicationem ad necessaria corporis possunt descendere, & vestitum & victum à subditis sumere, Timot. cap. 6. b. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.

f Et cum recubuisset, iterum dixit eis: scitis, quid fecerim vobis, &c.] Per hoc, quod Christus recumbens, eos iterum docet, significat, quod etiam in mensa Prædicatores debent loqui de Deo, & ædificatione animarum, non de trufis, & de friuolis: Contra illos, qui ranas habent in reliquijs suis. *Exodi cap.* 8. b. 1. *Petri* 4. c. Si quis loquitur quasi sermones Dei *Ephes. cap.* 4. g. Omnis sermo malus ex ore vesto non procedat, &c.

i Vos vocatis me: Magister, & Domine: & benè dicitis: sum etenim.] Prædicator, vel Prælatus debet esse Magister verbo, & Dominus facto: Aliter enim non est Dominus Discipulorum, nisi faciat, quod dicit.

n Si ergo ego laui pedes vestros Dominus, &c. Hæc patent secundum priorem expositionem, vbi satis habetur de humilitate. Sequitur.

t Amen, amen dico vobis,] quasi verè dico vobis, quod ad exemplum meum debetis prædicta facere, quia.

u Non est seruus maior Domino suo, &c.] Et licet sic iuret Dominus, vix possumus credere, quod hoc sit verum: quia omnes volumus esse maiores aliorum, qui nolumus in verbis habere contradictores, nec in factis persecutores; ipse tamen cum Magister esset, & Dominus, voluit habere vtrumque. Pauper fuit & in laboribus, & nos volumus ditari, & deliciari.

* Sed

Δ & vnus quidem maiorem accepturus erat potestatem; alius verò minorem: ideò hic docet eos verbo, & exemplo humilitatem: Sicut *Luca*,22. c. cùm quærerent, quis eorum esset maior, omnium eorum submisit minorem.

a Si hæc scitis,] quæ feci, & doceo, id est, spiritualiter intelligitis, & benignè recipitis.

a Si hæc scitis, *b* beati eritis, si *c* feceritis ea. Non *d* de omnibus vobis dico: *e* Ego scio, quos elegerim: *f* Sed vt *g* impleatur Scriptura, *h* Qui manducat mecum panem, *i* leuabit contra me calcaneum suum. *k* Amodò dico vobis: priùs quàm fiat, vt cùm factum fuerit, *l* credatis, quia ego sum. *m* Amen, amen dico vobis: qui *n* accipit, si quem misero, me *o* accipit: qui autem me *p* accipit, *q* accipit eum, qui me misit.

b Beati eritis] dummodo scientia non sit otiosa. Vndè subdit.

c Si feceritis ea.] *Iacob*. 1. d. Estote factores verbi, & non auditores tantùm fallentes vosmetipsos, &c. Ideò non iungit beatitudinem cum nuda scientia, sed cum operosa. Scientia enim potiùs aggrauat, si non fiat. *Iacob*. 2. c. Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes iudicari. *Luca*. 12. f. Seruus, qui cognouit voluntatem Domini sui, & non faciens, vapulabit multis. *Eccl*. 1. d. Qui apponit scientiam, &c. *Greg*. Vbi maius est donum scientiæ, ibi transgressus maiori subiacet culpæ.

d Non de omnibus vobis dico,] id est, non omnes vos beatos dico, nec omnes vos acturos, vnde beati sitis. *Chrysost*. O de innocentia, nusquam palam proditorem redarguit, sed obumbrat rem, dans ei pœnitentiæ locum. Et ne in multis circumsistat timorem, quasi plures sint proditores, ideò subdit. *e* Ego scio, quos elegerim] ad permanendum, vel ad sequendum me.

f Sed vt impleatur Scriptura, &c.] Et lege sic. [Scio, quos elegerim] ad sequendum me. (Sed) vnus sequentium.

h Qui manducat mecum panem] non plures; sed vnus singulariter, in quo submittit suspitionem pluralitatis.

i Leuabit contra me calcaneum suum,] id est, conculcationem meam, & mortem machinabitur. Et hoc.

g Vt impleatur Scriptura,] id est, in hoc implebitur prophetia Dauid. [Vt] enim ponitur consecutiuè. Est ergo sensus.

i Leuabit contra me calcaneum,] id est, me calcabit, sicut equus subitò leuans calcaneum percutit. *Chrysost*. Ideò ita apertè dicit (Qui manducat meum panem, &c.) vt faciat Iudas, quoniam non ignorat Christus eius proditionem, quod maximè sufficiens erat eum detinere à proditione, & conuertere. Et non dixit, tradet me, sed (leuabit super me recalcitrationem) vel (calcaneum) dolum, & fraudem, & occultationem insidiarum repræsentare volens. Et sumitur hoc *de Psalm*. vbi alia litera habet: Dolosè aget contra me.

k Amodò dico vobis priùs quàm fiat] quasi hucusque toleraui, & tacui; sed iam noto proditorem, antequam fiat, quod mox faciendum est.

l Vt cùm factum fuerit, credatis, quia ego sum,] ille, de quo Scriptura illa prædixit.

m Amen, amen dico vobis, qui accipit,] vel [suscipit, si quem misero,] id est, recipit in hospitio, vel credit ei.

o Me accipit,] vel [suscipit] secundum *Chrysostomum*. *Michaa capitulo vigesimoquinto*, d. Quod vni ex minimis meis fecistis mihi, &c. In quo vnitas Christi, & Ecclesiæ commendatur, non naturæ, sed gratiæ. Et ne hoc paruum credatur, subdit de Patre. *p* Qui autem me accipit] in membris

q Accipit eum, qui me misit.] In quo vnitas substantiæ commendatur.

Item dicitur, vt *suprà* 12. & *Matth*. 10. d. *Chrysost*. Sed quæ consequentia horum ad præcedentia? Multa quidem. Dixerat enim superiùs: Beati eritis, si feceritis ea: meo, scilicet, exemplo humiles fueritis, & patientes ad malos, sicut ego, qui proditorem patior. Quia enim debebant ire ad prædicandum per mundum, & multa mala pati: ideo eos consolatur duobus modis. Vno quidem modo per suum exemplum, quod proposuerat; alio modo per aliorum beneficium, quasi dicat, si Passionem meam semper habebitis in memoria, & mea exempla circumferentes, facilè sustinebitis mala. Præterea etiam ab aliis multam inuenieritis procurationem, qui vos suscipient pro me:

Δ Ideo dicit.

Moraliter. * Sed non sic Vrias, qui ait ad Dauid. 2. *Regum* 11. b. Arca Dei, & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, & Dominus meus Ioab, & serui Domini mei super faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meam, vt comedam, & bibam, & dormiam cum vxore mea? non faciam rem hanc, quasi dicat, non debet esse seruus maior Domino suo. Ideo dicitur *Iudic. cap*. 9. f. de Abimelech, id est, Christo, qui accepta securi præcidit arboris ramum, id est, Crucem, impositamque ferens humero, dixit ad socios: quod me vidistis facere, cito facite. Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes sequebantur Ducem.

C

a Si hæc scitis, beati si feceritis ea.] *Psalm*. 110. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. *Iacob*. 1. d. Estote factores verbi, & non auditores, &c. *Gregorius*. Auctoritas vocis perditur, quando vox opere non adiuuatur. *d* Non de omnibus vobis dico,] quod facturi sint ea: Operarij enim pauci, sed multi locuturi.

e Ego scio, quos elegerim] paucos, scilicet, *Matth*. 20. b. Multi sunt vocati; pauci vero electi. 2. *Tim*. 2. c. Cognouit Dominus, qui sunt eius. Pauperis enim est numerare pecu: quia pauca habet pecora, vt *suprà decimo* c. Ego cognosco oues meas.

f Sed vt impleatur Scriptura, qui manducat meum panem, leuabit contra me calcaneum suum.] Hoc est, quod maximè offendit, & constringit homines: sic & Deum, quando in domesticis suis non inuenit fidum. *Michaa, capitulo septimo*, b. Inimici hominis domestici eius. *Prouerb. cap. vigesimo*, a. Virum fidelem quis inueniet; Duo sunt genera hominum, qui specialiter manducant de mensa Domini, illi, scilicet, qui viuunt de patrimonio Crucifixi, vt Clerici, & Religiosi, & qui viuunt de mensa Scripturæ, & Eucharistiæ, vt Magistri, & Sacerdotes. De his conqueritur Dominus hic, & *in Psal*. 40. Et *Osea cap. septimo*, d. Ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam, reuersi sunt, vt essent absque iugo, facti sunt. quasi arcus dolosus. Item *Ieremia capitulo quinto*, b. Saturaui eos, & mæchati sunt, & in domo meretricis luxuriabantur. Item *Ieremia capitulo quinto*, g. Magnificati sunt, & ditati, & incrassati sunt, & impinguati: & prætererunt sermones meos pessimè. Laici enim dum peccant, malè prætereunt mandatum Domini: qui de patrimonio Christi viuunt, peiùs: sed qui scientiam, & patrimonium Christi habent pessimè. Sequitur.

n Qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.]

Item *Matthai capitulo decimo*, d. vt *suprà* 12. g. necessaria ministrando & libenter audiendo. De *primo Matthai vigesimoquinto*, d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et dicitur vulgariter: Qui me amat, & canem meum amat. De secundo dicitur *Luca capitulo decimo*, c. Qui vos audit, me audit. *Ezechiel. tertio*, b. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Sed fortè respondebunt, qui eos deberent recipere, quomodo cognoscemus eos, qui missi sunt à Domino amicè? Per literas Domini, & sigillum, & scutum. Verus enim Apostolus, qui vita, & fide imitatur Dominum suum, habet hæc tria. Habet literas, id est, scientiam fidei, & doctrinam morum, quas mittit Dominus per eum ad sponsam suam. Habet & sigillum imitationis, id est, impressionem conuersationis, & vitæ bonæ. Et scutum patientiæ. Sed de sigillo dicitur: Signa nostra non vidimus, iam non est Propheta, id est, Doctor fidei, & scientiæ. De scuto patientiæ dicitur *Trenor*. 3. g. Dabis eis scutum laborem tuum. In isto scuto benè custodiuntur literæ: quia per patientiam robur habet scientia, & doctrina. Vnde *Psalm*. 91. Benè patientes erunt, vt annuncient. Sed nota, quod scutum debet habere signum Regis, cuius sunt literæ. Scutum cum signo regio, est patientia pro Christo. Vnde 1. *Petr*. 4. d. Nemo vestrum patiatur tanquam fur, &cæt. quasi nemo habeat scutum sine signo. Et *in eodem*, c. Si exprobrabimini in nomine Christi, beati eritis. *Luc*. 6. d. Beati eritis, cùm vos oderint homines, &c. propter Filium hominis. De his tribus insimul habetur *in Psalm*. 118. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Bonitas est dulcedo animi, vt dicit *Gloss. super Galat*. 6. Hæc est. in qua debemus pati: quia cum dulcedine animi pati debemus: & hoc refertur ad scutum, disciplina ad sigillum, scientia ad literas.

A Ideò dicit. [Qui accipit, ſi quem miſero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me miſit.] Vel aliter. Suprà promiſit beatitudinem in futuro: Beati eritis, ſi feceritis ea. Hic autem de præſenti etiam dat conſolationem dicens, & quaſi iurando affirmans. [Amen, amen dico vobis, qui accipit, ſi quem miſero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me miſit.] Vnde *Chryſoſtomus.* Omnium eis aperuit domos, vt & ex morum Philoſophia, quod tangit, cùm dicit. [Si feceritis ea,] & ex eorum, qui procurant eos prouidentia, quod tãgit hic. [Qui accipit, ſi quem miſero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum, qui me miſit.] duplicem habeant conſolationem. Sequitur.

a Cùm hæc dixiſſet Ieſus, turbatus eſt ſpiritu, & *b* proteſtatus eſt, & *c* dixit: Amen, amen dico vobis, quia vnus ex vobis me tradet. *d* Aſpiciebant ergo adinuicem Diſcipuli, hæſitantes, de quo diceret. *e* Erat ergo recumbens vnus ex Diſcipulis eius *f* in ſinu Ieſu, *g* quem diligebat Ieſus. *h* Innuit ergo huic Simon Petrus, & *i* dixit ei: *k* Quis eſt, de quo dicit? *l* Itaque cùm recubuiſſet ille ſupra pectus Ieſu, *m* dicit ei: Domine, quis eſt? *n* Reſpondit Ieſus: *o* ille eſt, cui ego intinctum panem porrexero, *p* & cùm intinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Iſcariotæ.

a Cùm hæc dixiſſet Ieſus, turbatus eſt ſpiritu,] id eſt, non fictiuè, ſed verè. Vel [Spiritu,] id eſt, voluntariè, non coactus. Voluntariè enim aſſumpſit turbationem, ne deſperet ſeruus turbatus neceſſitate. In hoc etiam, quod turbatur ſpiritu, ſignificat, quod etiam aliquando ſpirituales turbantur. Vel quod etiam ſpiritualiter turbari debemus, id eſt, pro ſpiritualibus damnis, non temporalibus, cùm ſcilicet, zizania à tritico ante meſſem cogitur Eccleſia ſeparare, vt dicit *Gloſſa*: Cauſam autem ſuæ turbationis dicit *Auguſtinus in Gloſſa*, quod turbauit eum imminens Paſſio, & proximum periculum proditoris: Sicut & *ſuprà* 12. d. dixit: Nunc anima mea turbata eſt, propinquitate, ſcilicet, Paſſionis. *Chryſoſtomus*, dicit, quod quia his, quæ promiſerat Diſcipulis proditor Iudas priuaretur: hæc cogitans Chriſtus turbatus eſt. Et quod propter illum turbatus ſit, oſtendit Euangeliſta ſubdens. *b* Et proteſtatus eſt] quod occultum fuerat.

b Et dixit: Amen, amen dico vobis, quia vnus ex vobis.] *Gloſſa* exiturus, ſecundum illud 1. *Ioan.* 2. c. Ex nobis exierunt. Vel [Vnus ex vobis.] *Gloſſa* numero, non vinculo ſpiritus [me tradet.] In hoc autem, quod dicit. [Vnus ex vobis me tradet] in omnes conſtituit timorem, eo quod non nominatim dixit. Vnde *Chryſoſtomus.* Quod dicit. (Vnus) timorem minuit: quod dixit (ex vobis) omnes conturbauit. Vnde ſequitur.

d Aſpiciebant ergo adinuicem diſcipuli hæſitantes, de quo diceret.] Sicut dicit *Auguſtinus*: Quia etſi cuique nota eſſet ſua conſcientia; alterius tamen erat ignota. *Chryſoſtomus*, dicit. Quod licet nullius conſcij eſſent mali; propriis tamen cogitationibus Chriſti enuntiationem credibiliorem putabant: Ideò hæſitabant adinuicem reſpicientes. 1. *Corinth.* 4. a. Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Hic autem prætermittit Ioannes quæſtionem Apoſtolorum: Nunquid ego ſum, Domine? Et qualiter etiam Dominus reſpondit Iudæ, quod alij Euangeliſtæ dixerunt.

e Erat autem,] vel [ergo recumbens vnus ex Diſcipulis eius.] De ſe quaſi de alio dicit, vt geſtarum rerum Scriptor, non ſui prædicator, vt dicit *Gloſſa*.

f In ſinu Ieſu.] Dicit *Magiſter in hiſtoriis*, quod hic non aliter creditur cubuiſſe, niſi quia diſcumbebat inclinatus ante pectus Domini. Vel ſecundum *Interlinearem* per ſinum ſignificat ſecretum. Dicitur ergo recumbere in ſinu, id eſt, Secretarius eius eſſe, ſecundum illud *Michææ capitulo ſeptimo*. b. Ab ea, quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui, &c. id eſt, quæ familiaris eſt tibi. Et *ſuprà primo* b. Vnigenitus. qui eſt in ſinu Patris, id eſt. Secretarius Patris. *Chryſoſtomus* dicit, quod omnibus aliis Apoſtolis agoniam, & timorem parientibus, & trementibus, & Petro vertice etiam formidante, Ioannes velut voluptans recumbit in ſinu Ieſu, & non ſolùm recumbit: ſed & pectori incidit. Et vt ſignificet, quod ex familiaritate erat ille recubitus, ſubdit.

g Quem diligebat Ieſus] familiariùs. *Auguſtinus.* Diligebat non plus omnibus, ſed familiariùs, vt per pacem exiret de vita, non per Paſſionem. Cuius cauſa fuit, vt dicit *Hieronymus*, prærogatiua virginitatis.

h Innuit ergo huic] Ioanni [Simon Petrus, &c.] *Chryſoſtomus.* Alij inuicem aſpiciebant hæſitantes; ſed Petrus, qui vbique feruens erat, innuit Ioanni. Quia enim increpatus fuit, vt *ſuprà eodem* a. in ablutione pedum: Et *Matthæi capitulo decimoſexto*, d. Et vbique inuenitur ab amore impetum faciens, & criminatus eſt, huius gratia formidans: neque ſiluit, quia innuit Ioanni: neque locutus eſt ad Chriſtum vel apertè, ſed per medium Ioannem vult diſcere, quis ſit proditor. Dicit ergo. [Innuit ergo huic Simon Petrus.] *Auguſtinus.* Non loquendo, ſed priùs innuendo motu corporis, ſed poſt idem ſono vocis. Vnde ſequitur.

i Et dixit ei] ſubmiſſa voce, vt quærat.

k Quis eſt, de quo dicit] Chriſtus, id eſt, quis eſt proditor?

l Itaque cùm recubuiſſet ille ſuprà pectus Ieſu.] Hoc eſt, quod ſuprà dixit ſinum.

m Dicit ei: Domine, quis eſt,] qui ſcilicet, te tradet?

n Reſpondit Ieſus] Ioanni ſubmiſſa voce.

o Ille eſt, cui intinctum panem porrexero] *Chryſoſtomus.* Nunc Primum notabiliter redarguit Dominus Iudam, ſed neque nunc nominatum. Et eſt modus redargutionis conuerſiuus, ſiue hortatiuus: quoniam neque per menſam verecundatus eſt, eodem pane ſecum communicans. Vnde non ſolùm auditis pluribus redargutionibus Ieſu, non volens auerti à traditione; ſed etiam aſſumpſit porrectum panem: idcirco & Satanas tunc intrauit in eum. Vnde ſequitur.

p Et cùm intinxiſſet panem dedit Iudæ Simonis Iſcariotæ.] *Auguſtinus.* Non vt quidam putant tunc corpus Chriſti Iuda accepit. Sciendum enim eſt, quod omnibus iam diſtribuerat Dominus Sacramentum corporis ſui, & ſanguinis, inter quos & Iudas fuit. Deindè per buccellam intinctam exprimitur traditor, non tamen apertè. Panis autem intinctio ſignificat fictionem Iudæ, qui fictus amicus venit ad cœnam. Sed quæritur, quia videtur ſecundum hoc, quod Dominus prodiderit Iudam: ergo & nos ſimiliter poſſumus prodere malos. Sed contrà eſt illud *Matthæi decimooctauo*, b. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum, &cæt. Sed ad hoc ſoluitur, ſecundum quoſdam: quia in hoc, quod panem porrexit ei, non prodidit eum, quia aliis ſimiliter fecit. Vel dicendum eſt, quod ſiue dederit aliis intinctum panem, ſiue non, non prodidit eum, quia cùm Deus eſſet, benè ſciebat, quod Apoſtoli factum illud non attenderent; hoc autem neſcimus, & ideò non debemus ſimile facere. *Chryſoſtomus* dicit, quod latenter dixit Ioanni illud. (Ille eſt, cui ego intinctum panem porrexero,) ideò alij neſcierunt. Etenim Ioannes propterea ad pectus recidens interrogat quaſi ad aurem ſilenter vt nullus audiret, & non fieret proditor manifeſtus. Præterea Ioannes etiam cui Dominus dixerat, hoc non intellexit, niſi quod Dominus dicebat, quòd aliquis eorum, cui erat ita beneficus, vt panem porrigeret ad comedendum, eum eſſet proditurus. Ioannes autem nequaquã putauit, quòd diſcipulus in tantam iniquitatem exiret; quia enim procul à tali iniquitate erat, neque de aliis talia ſuſpicari poterat. Et quia ſæpè dixerat Dominus talia, vt ibi. Non de omnibus vobis dico. Et vnus ex vobis Diabolus eſt, vt *ſuprà ſexto* g. Et nuſquam Iudam à collegio abſciderat: ideò & hic æſtimauerunt de alio dici. Præterea quando dixit Ioanni. [Ille eſt, cui ego intinctum panem porrexero,] non dixit, quando porrigeret: nec ſtatim poſt hoc verbum fortè porrexit, nec ſoli illi, ſed aliis etiam.

Item nota, quod comedere cum homine, ſignum eſt amoris, & familiaritatis; ſed buccellam ei ſcindere, & porrigere maioris; buccellam autem intinctam, & paratam offerre maximi. Vnde per hoc, quod Dominus buccellam intinctam porrexit Iudæ, voluit eum trahere, & aliis Diſcipulis voluit proditionem occultare per ſignum dilectionis. Et nota, quod quia buccellam intinctam Iudæ porrexit, inde eſt, quod Euchariſtia non datur intincta, & etiam pro hæreſi tollenda, quæ dogmatizauit Chriſtum eſſe ſub vtraque ſpecie totum ſimul

rum simul, ita quod sub neutra tantùm. Sequitur.

a Et post buccellam introiuit in eum Sathanas,] id est, magis instigauit, vt Dominum traderet, quia iam habebat in proposito. *Interlinearis.* Tunc introiuit, vt plenius possideret, in quem priùs intrauerat, vt deciperet. *Augustinus* dicit, quod hoc dicitur, quia beneficio Domini malè vsus est, & hæc præsumptio auxit peccatum. *Chrysostomus* dicit, quod quia ad tantum signum amoris, id est, ad porrectionem buccellæ non est conuersus à proditione: ideo, Sathanas tunc intrauit in eum, deridens eum ob inuerecundiam: Donec enim fuciet collegium, non audebat Diabolus insilire in eum, sed extrorsum immittebat.

D Et a post buccellam introiuit in eum Sathanas. Et b dicit ei Iesus: c Quod facis, fac citiùs. d Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei. e Quedam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod f dixisset ei Iesus: g Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum, h aut egenis vt aliquid daret. Cùm i ergo accepisset ille buccellam, k exiuit continuò. l Erat autem nox. m Cùm ergo exisset, dixit Iesus: n Nunc clarificatus est Filius hominis, o & p Deus clarificatus est in eo. Si q Deus clarificatus est in eo, & r Deus clarificauit s eum in semetipso, & t continuò clarificabit eum.

b Et dicit ei Iesus: quod facis,] id est, quod proponis facere, vel habes facere.

Augustinus. c Quod facis, fac citiùs.] O verbum libentius parati, quàm irati! O verbum non tam pœnam exprimens proditoris, quàm mercedem significans Redemptoris.

c Non præcipit, sed prædicit Iudæ malum, nobis bonum: quia hoc vult citò fieri, non tam festinando in illius pœnam, quàm in salutem fidelium. *Chrysostomus.* Non est præcipientis, neque consiliansis, sed exprobrantis, & ostendentis: quoniam ipse quidem volebat eum corrigere; sed quia incorrectè se habebat, dimittit eum. Item nota, quod secundum *Chrysostomum*, hoc dicit. [Quod facis, fac citiùs] significans, quod sine suo consensu non poterat eum Iudas morti tradere, sicut *suprà decimo* d. dixit: Nemo tollit animam meam à me. Quando verò voluit, tunc facile fuit; vnde & Iudas tunc potuit, qui priùs proposuerat, & non poterat. Vnde & nunc dicitur Diabolus intrasse in eum, quia nunc propositum perduxit ad affectum. Et nota, quod hic apertiùs notauit Iudam, & aliè etiam dixit verba; & tamen non intellexerunt alij. Noluit enim manifestum eum fieri, fortassis enim eum quatefecisset Petrus, & diuulsisset. Vnde sequitur.

d Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei] Neque Petrus, neque etiam Ioannes, vt dicit *Chrysostomus*, notauerunt Iudam de proditione.

e Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas] in custodia, vt dicitur *suprà duodecimo* a. in quibus oblata seruabantur suorum necessitatibus, & aliis indigentibus.

f Quòd dixisset ei Iesus,] id est, per illa verba significaret hoc, scilicet. g Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum,] id est, ad vsum nostrum in die festo.

h Aut egenis vt aliquid daret.] *Augustinus.* Habebat enim Dominus loculos, & à fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & aliis indigentibus tribuebat. Tunc autem primum ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, vbi intelligeremus, quod præcepit non cogitandum esse de crastino. *Math. cap. sexto* d. non ad hoc fuisse præceptum, vt nihil pecuniæ seruetur à Sanctis, sed ne Deo pro illa seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur. Nam & Apostolus in posterum prouidens ait: Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, vt non grauetur Ecclesia, quo veris viduis sufficere possit. *primo Timoth. quinto* c. Sequitur.

i Cùm ergo accepisset ille buccellam,] & Diabolus subintrasset fortiùs instigando, & Dominus dixisset: Quòd facis, fac citiùs, permittendo explere, quod antè non poterat.

k Exiuit continuò] de collegio.

Augustinus. l Erat autem nox.] Nox congruit Sacramento. Erat enim, qui exiit filius tenebrarum faciens opera tenebrarum, *inf.* 17. b. *primo Thessal.* 5. a.

l Erat autem nox.] Tempus autem dicit Euangelista, vt discas Iudæ temeritatem, quoniam neque nox eum detinuit ab impetu; sed neque hoc, quod sic noctè exiuit; manifestum eum fecit aliis: Etenim timore detenti, & agonia multùm tunc turbati fuerant: ideò nesciebant veram causam eorum, quæ dixerat Iesus, scilicet. Quod facis, fac citiùs. Nec aduertebant ad quid exiret tali hora. Noluit enim Dominus etiam vsque ad vltimam diem eum traducere, & propalare: hoc & nos facere oportet, nec diuulgare, nec diffamare coexulentium nobiscum peccata. Etenim & venienti ad tradendum osculum dedit, & amicum vocauit.

m Cùm ergo exisset] nox [dixit Iesus] lux.

n Nunc clarificatus est Filius hominis.] Clarificatur quis, quando macula aufertur ab eo. Ideo ergo dicit se clarificatum, quia Iudas maculatus labe peccati, ab eo erat separatus. Vnde *Augustinus.* Nunc clarificatus, quasi abiente palea, iam triticum quodammodo est purgatum. Vel] Nunc clarificatus est Filius hominis,] id est, nunc figuratur clarificatio eius, in qua separatis malis manebit in æternitate cum Sanctis: Nec dicit. Nunc figurata est eius clarificatio, sed [Nunc clarificatus est.] quia talis est modus Scripturæ, quod res significantes, quasi significatas appellat, vt 1. *Corinth. decimo* a. Petra erat Christus, non dicit figurat Christum *Matth. capitulo decimotertio* e. Bonum semen sunt filij regni. De illa autem clarificatione futura dicit. [Nunc clarificatus est Filius hominis] prophetica certitudine Et loquitur de clarificatione cum Sanctis in æternitate separatis malis. Vel de gloriosa Resurrectione, quæ cito erat futura: adeo dicit, quia mox erat futurum. Et subdit.

o Et] id est, quia. p Deus clarificatus est in eo,] quasi dicat, ideo clarificabitur Filius hominis in æternitate, vel in proxima resurrectione, quia Deum Patrem clarificauit in sua conuersatione. Quod quasi exponens subdit.

q Si Deus clarificatus est in eo,] quia non quæsiuit voluntatem suam, vel gloriam, sed Patris. r Et Deus clarificauit,] id est, clarificabit.

s Eum in semetipso,] vt natura humana, in qua est Filius hominis, quæ à verbo æterno suscepta est, etiam immortali æternitate donetur. Et hæc clarificatio continua est.

t Et continuo clarificabit eum,] quasi dicat, non differetur Resurrectio in finem, sicut aliorum. De qua claritate, vel gloria dicitur, vt *suprà septimo* f. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Vel aliter secundum *Chrysostomum*.

n Nunc clarificatus,] vel [glorificatus est Filius hominis.] Hoc dixit, postquam exierat Iudas ad tradendum, per hoc volens eos consolari de morte sua, & suadens non solùm non tristari, sed & lætari: ideo & mortem suam gloriam vocat, quasi dicat, mors mea erit gloria: quia morte superare mortem, gloria magna est. Et hoc est, quod dixit, vt *suprà octauo* d. Cùm exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. o Et Deus clarificatus est in eo,] id est, sua Deitas apparebit in eius morte, cui præualebit ex Deitate. Vel [Deus clarificatus est in eo,] quia Pater per Filium missum in carnem innotuit. Vnde *suprà primo* b. Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

q Si Deus] Pater [clarificatus est in eo,] id est, per Filium, vt dictum est. r Et Deus clarificauit] vel secundum *Chrysostomum*, glorificauit eum in semetipso.] *Chrysostomus* id est, per seipsum, non per alium. Et ne tædeat dilatio subdit.

t Et continuo,] vel [confestim glorificabit eum,] id est, simul cum Cruce id est. in ipsa Cruce, quasi dicat, nec differetur Resurrectio. Nec etiam solùm in Resurrectione clarificabitur, sed etiam in ipsa Passione clara apparebunt. Sol namque obscuratus est, petræ scissæ sunt, velum scissum est, & multa corpora eorum, qui dormierunt, surrexerunt. *Matth. cap. vigesimoseptimo.* f. Sepulchrum etiam signacula habebat, & custodes assidebant, & iniacente corpori lapide suscitatum est corpus. Item post quinquaginta dies Spiritus traditus est: & tunc omnes statim eum præconizati sunt. Hoc est, quod dicitur. [Glorificabo eum in semetipso, & confestim glorificabit eum,] non per Angelos, & Archangelos, neque per aliam aliquam virtutem; sed per seipsum. Omnia enim egit, quæ sunt ad gloriam Filij Dei,

Filij Dei. Sed contrà. Filius ipse hoc egit, & se resuscitauit, quare ergo dicit de Patre hoc? Solutio. Patri auctoritatem attribuit, à quo est. Sequitur.

a Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.] Quia dixerat, quod Deus citò clarificaturus est eum, ne putarent, quod non vltrà iungeretur eis conuersando in terra, addit.

a Filioli, b adhuc modicum vobiscum sum. c Quæretis me, & d sicut dixi Iudæis, e quò ego vado, vos non potestis venire: & f vobis dico modò. g Mandatum nouum do vobis, vt h diligatis inuicem, sicut i dilexi vos, vt k & vos diligatis inuicé. In l hoc m cognoscent omnes, quia

b Adhuc modicum vobiscum sum,] id est, in infirmitate carnis, sicut vos. Simile *infrà* dicit post Resurrectionem: Cùm essem vobiscum, in carne mortali. Vel sic continua. Dixerat se citò clarificandum in Resurrectione: ideò subdit de antecedenti, scilicet, de eius Passione citò futura. Vnde dicit. (Adhuc modicum vobiscum sum,) id est, citò moriar. Vel (modicum vobiscum sum,) & si non in eadem qualitate corporali; tamen in terrena conuersatione post Resurrectionem quadraginta diebus, scilicet. Et postquam abiero.

c Quæretis me,] volentes sequi etiam moriendo. Vel (Quæretis me) ad sepulchrum. *d* Et sicut dixi Iudæis,] vt *suprà septimo* e.

e Quò ego vado, vos non potestis venire.] Sed Iudæis dixi, quod nunquam venient ad immortalitatem gloriosam, ad quam vado.

f Et vobis dico modò,] quasi idem dico vobis, quod Iudæis, nisi quod addo (modo.] Nunc enim corruptibiles non potestis venire modo ad incorruptionem. Vel (Modo) id est, adhuc non confirmati, non potestis me sequi, id est, pro iustitia mori; sed posteà poteritis. Ideo enim dicit (modo) ne desperent de futuro. Quomodo autem idonei possunt esse, & pergere, quo ille præcessit, docet. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.) *Chrysost.* sic legit ab illo loco.

a Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.] Hoc idem dixerat Iudæis, vt *suprà septimo* e. Ideo præmisit hic. (Filioli) vt audientes sicut dixit Iudæis, non æstiment sibi similiter dictum esse. Iudæis enim hoc dixit ad terrorem; istis autem ad consolationem, vt inopinabilia mala ventura non vos conturbent.

c Quæretis me,] id est, cùm fuero mortuus, positi in tribulatione, desiderabitis me vobiscum habere, & optabitis.

d Et sicut dixi Iudæis, quo ego vado, vos non potestis venire.] In quo ostendit, quod mors eius translatio quædam est, & transpositio melior ad locum, corpora non suscipientem corruptibilia. Hoc autem dicit, vt amorem Discipulorum in se ardentiorem faciat. Cùm enim videmus dilectissimos longè discedentes, maximè exardescimus: & cùm videmus eos abeuntes in locum, in quem non possumus abire. Iudæos ergo terrens hoc dixit, vt *suprà septimo* e. Discipulis autem dicit ad amorem accendens.

e Quo ego vado, vos non potestis venire,] quasi dicat, talis & tam arduus est locus, vt non solùm illi, sed neque vos, qui estis dilectissimi mei, possitis ire, in quo etiam altitudinem loci, & sui dignitatem designat. Sed quare dicit hoc. (Et sicut dixi Iudæis?) Respondemus, ac si diceret: Non credatis, quoniam meum recessum prædico modo vobis coniecturando ex malis imminentibus: Iam enim longè antè hoc Iudæis prædixi, vobis audientibus. *f* Et] sicut dixi, tunc etsi ita (vobis dico modo) commemorando, quod aliàs dixi, quia modo instat, & in proximo est futurum. Vel (Vobis dico modo) id est, cum aliis, sed aliter illis, & aliter vobis, & alia de causa. Illis propter infidelitatem, vobis in consolationem, vt non improuisa superueniant mala. Illis ad terrorem, vobis ad amorem.

g Mandatum nouum do vobis.] Quia audientes se deseri turbabantur, consolatur eos charitatem omnium bonorum radicem, & immunitionem inducens, quasi dicat, doletis abeunte me; sed si amaueritis inuicem, fortiores eritis. Ideo dicit. (Mandatum nouum do vobis) in consolationem.

h Vt diligatis inuicem,] & sic omnia vincetis. Fortis enim, vt mors dilectio. *Cantic. capitulo octauo* b. Dicitur autem charitas mandatum nouum, secundum *Augustinum*, non quia non sit in antiqua lege datum *Leuit. capitulo decimonono* d. Dilige proximum tuum, tanquam teipsum; sed quia facit hominem nouum, & expellit vetustatem. Sed ne intelligatur de dilectione naturali, quæ est inter coniuges, patres, & filios, & huiusmodi: vel de turpi, quæ est inter amatores addit. *i* Sicut dilexi vos] sincera, & gratuita dilectione. Quæ dilectio Christi facit nos inuicem diligere. Vnde subdit.

k Vt & vos diligatis inuicem,] quia sua dilectio causat nostram, *Chrysostomus*. Mandatum in veteri Testamento positum, ipse fecit nouum modo, quia induxit. Sicut dilexi vos,] quasi non debitum vobis reddidi; sed ipse incepi. 1. *Ioan. quarto* b. Prior dilexit nos. Ita & nos facere oportet etiam inimicis. Vnde sequitur. *l* In hoc,] id est, per hoc signú, non per alia, quæ & mali habent vobiscú *m* Cognoscent Δ omnes, quia

* *g* Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.] Hæc est via, qua imus ad Christum, & post Christum, sicut dicit *Augustinus prima Corinth. duodecimo* d. Adhoc excellentiorem viam vobis demonstro. Et nota, quod hic sumitur antiphona, quæ cantatur in lotione pedum in principio: & ideo ipsa lotio dicitur mandatum. Dicitur autem mandatum nouum, quia facit de veteri hominenouum, non quia de nouo datum, vt dicit *Augustinus*. Vnde 1. *Ioan.* 2 a. Non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus. Et posteà; Mandatum nouum scribo. Est ergo vetus, quia ab antiquo datum. *Leuit. decimonono* d. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nouum, quia innouat. Vnde *Psalm.* 103. Emitte Spiritum tuum, id est, charitatem, & creabuntur, & renouabis faciem terræ: Quæ inueteratur in hyeme propter frigus, sed in feruore æstatis, id est, charitatis renouatur. Et hoc multipliciter. Renouari enim dicitur terra, quando herbæ pullulant. Vnde *Psalm.* 146. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Per herbam voluntas faciendi opera misericordiæ: per fœnum, ipsa opera. Herba enim est, propositum bonum: fœnum ipsum opus misericordiæ, quod ministratur iumentis, id est, pauperibus in pabulum. Item renouatur per flores, id est, per orationes, & operationes contemplatiuæ. Vnde *Cant.* 2. c. Flores apparuerunt in terra nostra. Item quando folia scientiæ locutionis, & prædicationis apparent. *Prouerb.* 11. d. Iusti quasi virens folium germinabunt.

Moraliter.

Terra renouatur multipliciter.

Item per virorem fidei, & aliarum virtutem. *Isa.* 35. c. In cubilibus, in quibus habitant dracones viror calami, & iunci orietur. Item renouatur, quando gelicidium peccati resoluitur in aquas, id est, in lachrymas, flante austro. *Psal.* 147. Flauit spiritus eius, & fluent aquæ. Item renouatur quando aquæ occupantes agros desiccantur aquæ, id est, delectationes carnales. *Genes.* 8. a. Adduxit Dominus spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ. Illas, scilicet, innouationes habes, vt *suprà* 10. e. Facta sunt autem encænia, &c. Item dilectio dicitur mandatum nouum: quia semper innouari debet, & semper esse initio. Vnde *Rom.* 13. c. Nemini quidquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Vbi dicit *August.* Sola charitas est, quæ etiam reddita semper detinet debitorem. Ad idem facit illud, quod dicit *in libro de doctrina Christiana*: Omnis res, quæ dando non deficit, dum habetur, & non datur, nondum habetur, quomodo habenda est: Talis autem res est charitas, doctrina, & scientia. Et ponit exemplum de panibus multiplicatis à Domino. Illi, inquit, panes quinque erant, aut septem, antequam inciperent dari esurientibus: quod cùm fieri incepit, duodecim cophinos, vel sportas satiatis hominum tot millib. impleuerunt. Eodem modo charitas statim, vt reddi inceperit, incipit & augeri. Hoc est maximum debitum, in quo omnia alia debentur: sicut ipsa est donum, in quo omnia alia debentur. Vel etiam ideo dicitur [mandatum nouum,] quia de nouo facit, quod debitum sit donum; & è conuerso, quod est nouum & mandatum secundum naturam. Primum enim donum, in quo alia dantur, est charitas. Ex hoc ergo, quod charitas sit præceptum, fit debitum donum, & è conuerso. Item dicitur [mandatum nouum] quoad modum diligendi, vt dicit *Chrysost.* qui est (sicut dilexi vos.) Iste modus non fuit expressus in veteri Testamento, vt poneretur vita pro proximo. 1. *Ioan.* 3 c. In hoc cognoscimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam posuit pro nobis: & nos debemus animas pro inuicem ponere. Et de hoc præcepto habetur, *infr.* 15. b. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicé sicut dilexi vos, i. intensè, gratis, sincerè affectuosè: non verbo tantùm; sed opere, & veritate, vt dicitur 1. *Ioan* 3. d. *m* In hoc cognoscent

Δ omnes, *a* quia Discipuli mei estis,] qui vos docui, & commendaui hanc doctrinam dilectionis.

b Si dilectionem habueritis adinuicem.] *Augustinus.* Hic est enim fons, cui non communicat alienus, vt dicit *Salomon Prou.* 5. d Et non dicit, si miracula feceritis, magna enim ædificauit Ecclesiam charitas Apostolorum quàm miracula. [In hoc cognoscent omnes, quia Discipuli mei estis,] quasi vniuersi vos laudabunt, cùm viderint vos imitantes meum amorem. *Matth.* 7. c.

gnoscent omnes, *a* quia Discipuli mei estis, si *b* dilectionem habueritis adinuicem. Dicit *c* et Simon Petrus: Domine, quò vadis? *d* Respondit Iesus:

Nonne in nomine tuo Dæmonia eiecimus, &c. *Luc.* 10. c. Ne lætemini, quoniam Dæmonia vobis obediunt. Vnde sequitur.

c Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò vadis?] Respondet ad hoc, quod dixerat Dominus. Quò ego vado, vos non potestis venire. Multum enim mouit Petrum, quod dixerat. Vnde *Chrysostomus.* Magnum quid est amor, & igne ipso vehementior, & ad ipsum reducit cælum: & nulla est probibitio, quæ eius promptum impetum detinere possit. Ardentissimus denique Petrus audiens, quoniam: Quò ego vado, vos non potestis venire, quid ait? [Domine, quo vadis] Hoc autem dixit, non tam discere volens, quò iret, quàm sequi concupiscens; non est tamen ausus dicere apertè. Venio tecum, sed ait. (Quò vadis.) Christus autem non ad verba, sed ad mentem respondit. Vnde sequitur.

d Respondit Iesus, quò ego vadò, non potes me modò sequi,] corruptibilis ad incorruptionem: vel adhuc infirmus ad passionem sustinendam. *Gloss.* quasi dicat, non festines modò, quia non es indutus virtute ex alto. *Luc. vlt.* g.

e Sequeris autem posteà,] quasi ne tamen desperes, quia posteà sequeris, Sed hoc non suffecit Petro, nisi sequeretur modo. Vnde subditur.

f Dicit ei Petrus, quare non possum te sequi modo?] quasi non stabit in me, quia.

g Animam meam pro te ponam,] quasi immo possum sequi: quia paratus sum pro te, & tecum mori. *Chrysostomus.* Quia audierat à Christo, quoniam maiorem hoc amorem nemo habet, insilit, confestim insanabilis existens, & ad extremitatem, & ad consummationem amoris deuenire volens. Item nota, quod sicut vehemens erat in amore, quod licet Dominus bonam spem sequendi ei dedisset; tamen neque ita desiderium potuit refrænare. Audacior etiam fuit ad loquendum, quia Dominus excusserat ab eo timorem proditionis cùm dixerat. (Sequeris autem posteà.) Per hoc enim significauit,

Δ gnificauit,

Moraliter. * gnoscent omnes, &c.] quasi dicat, per hoc mandatum seruabitis bonam conscientiam ad me, quia facietis, quod præcipio, & bonam famam ad illos, qui (in hoc cognoscent omnes,] etiam Ethnici, & Gentiles.

a Quia Discipuli mei estis, &c.] *Isaia* 61. d. Omnes, qui viderint eos, cognoscent eos: quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. Est bonum Thema ad claustrales, vel quando est discordia inter aliquos. (In hoc,) signo. Hoc est enim signum de quo dicitur *Apocal.* 7. a. Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et 2. *Timoth.* 2. c. Firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc. Nouit Dominus, qui sunt eius: quomodo nescit dilectione, quia eos signauit? *Ezech.* 9. c. soli saluati sunt, qui signum Tau habebant in frontibus. Tau idem est, quod consummauit. Hæc est charitas, de qua. 1. *Tim.* 1. b. Finis præcepti est charitas. *Gloss.* Finis, id est, consummatio. *Rom.* 13 c. Qui diligit proximum, legem impleuit. Et *in eodem.* Plenitudo legis est dilectio. Hoc signum debet esse in fronte. Vult enim Dominus, quod exteriùs ostendatur signum dilectionis, quæ est in corde. Contra illos, qui dicunt. Ego diligo eum sed nolo loqui ei.

b Si dilectionem habueritis adinuicem.] Non dicit. Si ieiunatis, quia nec Dæmones comedunt, nec damnati. Vnde *Isaia* 65. c. Serui mei comedent, & vos esurietis, &cæt. Nec dicit: Si vigilaueritis, quia nec Diabolus dormit, sed semper circuit quærens, quem deuoret, sicut dicitur, *primo Petr.* 5. b. Nec dicit. Si afflicti fueritis, quia nec illi quiescunt, & mali etiam: vt iniquè agant, laborant, vt dicitur *Ierem.* 9. b. Ideo dicitur 1. *Corinth.* 13. b. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam; charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Item nec dicit. Si miracula feceritis, quia & hoc mali faciunt. Vnde *Matth.* 7. c. Nonne in nomine tuo Dæmonia eiecimus, &c. *Chrysost.* Dimittens dicere miracula, quæ erant facturi, ab amore eos designat. Hoc enim maximè est, quod ostendit homines Sanctos: omnis enim virtutis materia amor est: per hunc maximè saluamur omnes. Hoc enim est, ait, esse Discipulum ita vos vniuersi laudabunt, cùm viderint vos imitantes meum amorem. Item *Chrysostomus.* Miracula facere, hoc orbem terrarum induxit ad fidem, quia & amor præerat; si verò amor non esset, neque, & hoc permansisset, scilicet, miracula facere Hoc denique confestim fecit bonus sine miraculis, & optimos, scilicet, esse omnium cor vnum, & animam vnam. *Actor.* 4. f. Si verò abinuicem discessissent, odio animæ perissent. Non illis autem hoc dicebat solùm, sed & omnibus, qui debebant credere in eum: quia & nunc nihil aliud est, quod scandalizat Gentiles, quàm quod non est amor inter Christianos. Sed vbi amorem adinuicem ostenderunt Apostoli? Respondemus. Vides Petrum, & Ioannem inseparabiliter se habentes adinuicem ad templum ascendentes. *Act.* 3. & 4. Vides, & Paulum, ita ad eos dispositum cùm venit vt videret Petrum, & Iacobum, & Ioannem. *Gal.* 2. b. Si enim alia habebant Apostoli, multò magis habebant matrem omnium bonorum amorem. Ab anima enim virtuosa hæc res vegetatur, scilicet, amor. Vbi enim est nequitia exsiccatur hæc planta. Cùm enim multiplicata fuerit iniquitas, frigebit amor. *Matth.* 24. b. Sed & Ethnicos non ita inducunt signa, vt vita; vitam autem nihil ita facit claram, vt amor. Miracula enim facientes multoties seductores nominauerunt, vitam autem putam reprehendere non habent. Item *Chrys.* Nihil ita conuertit Gentiles, vt virtus, nihil ita scandalizat, vt malitia. Cùm enim viderint auarum rapientem contra Deum, qui contraria iubet: & his, qui eisdem Tribus sunt tanquam feris viventem contra eum, qui iubet, & inimicos amare, & dicunt hoc irrationabile esse. Cùm autem viderint trementes, qualiter suscipient eos, qui de immortalitate sunt sermones? Cùm viderint nos diligere principatum, & aliis seruientes passionibus vitiorum, firmiùs in suis remanent dogmatibus. Nos enim sumus causa manendi eos in errore: nam dogmata sua olim contempsissent, sed & nostra admirarentur; ex vita autem nostra prohibentur: nam verba quidem philosophari facile est. Multi enim & apud eos hoc fecerunt, inquirunt autem eam, quæ per opera demonstratio est. Ostende mihi, aiunt, fidem tuam per opera tua. *Iacob.* d. Cùm autem magis, quàm fera diuellimus proximorum substantias, iacturam nos vocant orbis terrarum. Nos ergo vindictam dabimus, non solùm pro quibus malè agimus, sed & quia nomen Domini per nos blasphematur. *Roman.* 2. d. & *Isa.* 52. b.

Quò ego vado, non potes me modò sequi; *e* sequeris autem postea. Dicit *f* ei Petrus: Quare non possum te sequi modò? *h* Animam meam pro te ponam.

De pœn. dist. 2. c. *qui vult.*

c Dicit ei Simon Petrus. Domine, quò vadis?] Sic quærit anima Iusti, vt sciat viam, qua sequatur Dominum. Vnde *Psal.* 23. Vias tuas, Domine, demonstra mihi. Et est, ac si dicat. Domine, trahe me post te & ad te. *Cant.* 1. a d.

d Respondit Iesus, quò ego vado, non potes me modò sequi.] quasi dicat, per tuam contemplationem non potes peruenire ad plenam fruitionem in præsenti. *Exod.* 33. d. Non videbit me homo, &c. Non videntur enim hic, nisi eius posteriora, quia exempla videmus; sed ad præmium non pertingimus. In contemplatione quidem prægustatur, sed parua est refectio in respectu, & rara hora, & parua mora. *Cant.* 5. b. Pessulum ostij mei aperui Dilecto meo, quod est quando præparat se ad contemplationem, & habet aliquam delectationem. At ille declinauerat, & transierat, cùm anima mea liquefacta est, vt Dilectus locutus est, quæsiui, & non inueni eum, id est, delectationem, quam habui in eo in principio, modo non inuenio. Vnde dicit illud *Iob* 30. c. Mutatus es mihi in crudelem. Tunc dicunt adolescentulæ. Quo abijt Dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum: & quæremus eum tecum? *Cant.* 5. d

e Sequeris autem posteà,] id est, post hanc vitam, perfectè comprehendens. *Canticorum* 2. c. En ipse stat post parietem.

f Dicit ei Petrus, quare nõ possum te modo sequi,] id est, in præsenti tuam suauitatem pleniùs experiri? *g* Animam

gnificauit. quod Petrus non esset ille traditor, de quo dixerat. *a* Respondit Iesus, animam tuam pro me pones?] quasi non. Vel remissiuè. [Pones,] quandoque sed non modò, quia. *b* Amen, amen dico tibi.] Iurat, vt credat, quod tamen quasi impossibile reputabat Petrus. *c* Non cantabit gallus,] bis, vt dicit *Marc.* 14. d. In hac nocte.

a Respondit Iesus. Animam tuam pro me pones? *b* Amen, amen dico tibi, *c* non cantabit gallus, *d* donec ter me neges.

d Donec ter me neges,] vel. [negabis] id est, nunc confestim negabis. Non n. multum spatium ab hora, qua Christus dixit hoc, vsque ad galli cantum. Intempesta enim hora noctis disputabat cum eis, & prima, & secunda custodia erat transiens. Vel. *c* Non cantabit Gallus, &c.] id est, donec trinam negationem inchoes. Et hoc dicunt *Matth.* & *Luc.* Antequam gallus cantet, ter me negabis. Sed *Marc.* dicit apertiùs. Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Post primam enim negationem Petri, statim gallus cantauit; sed ante secundum galli cantum iterum bis negauit. Et ita Trina negatio Petri ante primum galli cantum inchoata est; ante secundum completa.

Mat. 26. *c.* *Marc.* 14. *d.* *Luc.* 22. *d.*

A

Beda. Potest esse quòd ante primum galli cantum totum in eius animo fuit. Moraliter.

* meam pro te ponam,] quasi paratus sum deponere sensum, & rationem, & intellectum in contemplatione sui: & tunc est quasi non esset. Tunc enim deficit anima in Salutare Dei *Aug.* Quasi animam deponit, qui perfectè desiderat. *c* Non cantabit gallus.] id est, gratia, quæ cantat, quando monet hominem ad opus, & excitat. *d* Donec ter me neges.] Prima negatio post contemplationem est per negligentiam, secunda per torporem, & ignauiam, tertia per implicationem sæcularium, & curam: & tunc Dominus depressam animam quam dimisit ad sui humiliationem, reuocat gallo cantante, id est, gratia eam excitante, vel aliquo excitatore.

CAP. XIV.

ET *e* ait Discipulis suis. Nō *f* turbetur cor vestrum. *g* Creditis in Deum, & in me credite. In *h* domo Patris mei *i* mansiones multæ sunt. Si *k* quo minùs *l* dixissem vobis, quia *m* vado parare vobis locum. Et si *n* abiero, *o* & præparauero vobis locum, *p* iterum venio, *q* & accipiam vos ad meipsum: *r* vt vbi sum ego, & *s* vos sitis.

EXPOSITIO CAP. XIV.

e ET ait Discipulis suis, &c.] Facta digressione Dominus à sermone inchoato Discipulis ad prædicendum negationem Petri, redit hic ad propositum, vt consoletur Discipulos, & instruat. Vel sic continuat. Prædixerat eis Passionem suam suprà. Adhuc modicum vobiscum sum, &c. Et Petri negationem. Ex his autem possent turbari, & propter hoc duplicem ponit consolationem dicens. *f* Non turbetur cor vestrum,] pro mea morte, (neque formidet,] pro Petri negatione. Tamen secundum *Aug.* & *Chrys.* non est de textu hoc. Neque formidet. Et subdit consolationem contra turbationem de sua Passione, primò dicens. *g* Creditis, &c.] quasi, si creditis in Deum, consequitur, vt in me, quia ego sum Deus: & ita poteto me resuscitare. *Aug.* & *Chrys.* habent in textu. (Credite in Deum, &c.) Et est idem sensus. Deinde subdit consolationem contra Petri negationem, vel cōtra Iudæ proditionem dicens. *h* In domo Patris mei, &c.] quasi, quæ vobis paratæ sunt. Possent enim dicere. si Petrus te negaturus est, qui maior est omnib. quid ergo faciemus, si omnes damnabimur. Ad quod respondendum, quod etsi ad tempus titubent; tamen paratæ sunt eis æternæ mansiones. Et sicut dicit *Chrys.* sicut *sup.* 13. d. dedit spem Petro, cùm dixit. Sequeris autem posteà; ita hic omnibus spes datur, ne putetur soli Petro facta promissio, & vt auferatur ab eis timor, quem habebat quilibet de se, quia dixerat Dominus: Vnus ex vobis me trader. Et exponitur sic, (In domo Patris mei,) id est, in cælo Empyreo, ad literam. *i* Mansiones multæ sunt,] ad literam. Vnde in Hymno. Patriarcharum cunei, &c. Vel.

Moralit. *f* Non turbetur cor vestrum, &c.] Et subdit consolationem. [Quia in domo, &c.] quasi dicat si terret tribulatio, mulceat retributio *Rom.* 8. d. Non sunt condignæ passiones, &c. 2. *Cor.* 4. d. Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis, &c. *Greg.* Cōsideratio præmij minuit vim flagelli 1. *Marc.* 10. b. Alexander mittit purpuram, & coronam auream Ionathæ. &c. *b* In domo Patris mei, &c.] Hortor, vt adiiciaris ciuibus illius patriæ, vbi lex est veritas. lex est charitas, sanctitas, dignitas, pax, fœlicitas, vita, æternitas.

h In domo Patris mei,] id est, in eodem præmio increato quasi denario omnibus communi.

i Mansiones multæ sunt,] id est, diuersæ participationes, siue fruitiones, quia plùs, & minùs fruentur eadem beatitudine increata. Erit enim in dispari claritate par gaudium, & in pari gaudio dispar claritas. Secundum, quod dicitur, 1. *Cor.* 15. f. Stella differt à stella in claritate. Vel sic. *h* In domo Patris mei, &c.] id est, in Iustis, qui sunt domus Dei. Secundum illud. *Sap.* 7. d. Secundum aliam literam, anima Iusti sedes est sapientiæ. *i* Mansiones multæ sunt,] id est, Diuersa præmia meritorū, siue diuersæ differētiæ meritorum. Alius enim sic; alius sic ibat. *Aug.* Multæ mansiones in domo Patris diuersas meritorum in vna vita æterna significant dignitates. Alia enim gloria Solis, alia gloria stellarum. 1. *Cor.* 15. f. Tanquam stellæ Sancti diuersas mansiones diuersæ claritatis tanquam in cælo, sortiuntur in regno; sed propter vnum denarium nullus separatur à regno: atque ita Deus erit omnia in omnibus: vt quoniam Deus charitas est, per charitatem fiat: vt quod habent singuli commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cùm amat in altero, quod in se non habet: non erit itaque aliqua inuidia imparis charitatis quoniam regnabit in omnibus vnitas charitatis. De ista domo dicitur *in Psalm.* 83. Beati, qui habitant in domo tua Domine. Ergo ibi sunt habitacula, quia quilibet est ibi in suo ordine. Hæc sunt habitacula seruorum Salomonis, & ordines ministrantium, quæ videns Regina Saba, non habebat vltra spiritum 3. *Reg.* 10. a. Et 2. *Paral.* 9. a. *Psalm.* 83. Quàm dilecta tabernacula tua, Domine virtutum: concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. *Num.* 24. a. Quàm pulchra sunt tabernacula tua, Iacob. & tentoria tua, Israel: vt valles nemorosæ: vt horti iuxta fluuios irrigui. vt tabernacula, quæ fixit Dominus: vt cedri prope aquas. *Baruch.* 3. c. O Israël, quàm magna domus Dei, &c. Sequitur.

De pœn. dist. 4. *c. in domo.*

k Si quo minus, id est, si in aliquo minus esset, scilicet, si non ita esset, quod in domo Patris mei mansiones multæ essent, in quibus prædestinassem vos mansuros. *l* Dixissem vobis, quia,] id est, quod, [vado vobis parare locum,] id est, prædestinarem eos vobis modò. Sed hoc est impossibile, quod aliquid de nouo prædestinetur: ergo restat, quod in domo Patris mei mansiones multæ sunt. Secundò exponitur sic. *k* Si quo minùs dixissem vobis,] id est, si non dixissem vobis, supple, dicere modò, quod. *m* Vado parare locum,] id est, aperire ianuam, & vos tales facere, vt sitis in illis locis, siue mansionibus. Tertio modo legitur, & veriùs. *h* In domo Patris mei mansiones multæ sunt,] vt *suprà*.

k Si quo minùs,] i. si non essent, ibi. Minùs enim positum est pro non. Ego. *l* Dixissem vobis.] id est, non celassem vobis, immò dixissem, quia non sunt ibi, sed subaudi, sciatis, (quia vado parare vobis locum.] Vel sunt ibi, quod patet, quia vado eas parare. Iam paratæ erant, vt dixerat prædestinatione; sed tamen adhuc parandæ erant ianuæ apertione, & meritoria operatione. *Hieronymus* autem contra Iouinianum hæreticum legit totum suprà, vnam distinctionem. Si non mansiones multæ essent apud Patrem, dixissem vobis, quia vado vobis parare locum. Hoc est, si nō vnusquisque præpararet sibi mansionem ex propriis operibus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum; meum autem non est parare, sed vestrum. Et est dictum secundum illud *Matth.* 20. c. Sedere à dextris meis, vel à sinistris non est meum dare vobis. *n* Et si abiero,] id est, cùm abiero per mortem. *o* Et præparauero vobis locum,] per ianuæ apertionem.

p Iterum venio,] ad vos in morte, vel in extremo iudicio. Et dicit, (venio,) de præsenti, quia Iudex iam ante ianuam assistit. *Iacob.* 5. b. *q* Et accipiam,] vel, (accipio vos ad meipsum,) in cælesti habitatione.

r Vt vbi sum ego,] caput. *s* Et vos sitis,] membra. *Mat.* 24. c. Vbi fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ. Simile *suprà* 12. d. Vbi ego sum, illic & minister meus erit. De quo loco dicitur 1. *Regum* 7. b. Ponam locum populo meo Israël, & plantabo eum, & habitabo cum eo, non turbabitur ampliùs. Vel aliter. *n* Si abiero,] in Ascensione.

o Et præparauero vobis locum,] in Spiritus sancti missione, quia Spiritus sanctus eos aptauit ad merendum, & parandum illā mansionem. Vel. *n* Si abiero, & præparauero,] id est, abeundo, & corporalem præsentiam subtrahen-

do

A do præparauero, quia per hoc amorem carnalem expulit ab eis & occasionem credendi tribuit. Vnde *Aug.* subtrahit se & latet, vt si fides, quæ non est de re visa: & inde est meritum fidei. *Greg.* Fides non habet meritū, &c. *Hebr.* 11. a. Fides est substantia rerum, &c. Ex hac fide viuit iustus. *Abac.* 2. a. Et cor mundatur, & hæc est præparatio mansionis. Item abeundo præparauit desideriū excitādo. *Cant.* vlt. d. Euge dilecte mi, assimilare capreæ, &c. Item pro nobis apud Patrem intercedēdo *Hebr.* 6. d. Vbi Præcursor noster pro nobis introiuit, &c. Itē *Hebr.* 7. Superuiuens ad interpellandum pro nobis. Item præparauit locum in cælo, per caussam in Baptismi institutione, per pretij solutionem in passione, per effectum in Ascensione. *Mich.* 2. d. Ascendet uer pandens ante eos. Sed ne quærant, vbi sit hoc, subdit.

Actor. 15. b. *Fide purificās corda, &c.* 8. *d. st. c. si consuetudinem, &c. se.* *De pæn. dist.* 2. *c. si enim.*

tis. Et quò ego vado, scitis *b* & viam scitis. Dicit *c* ei Thomas: Domine, nescimus, quò vadis, & *d* quomodo possumus viam scire? Dicit *e* ei Iesus: *f* Ego sum via, *g* & veritas, & vita: *h* Nemo venit ad Patrē, nisi per *i* me. Si *k* cognouissetis me *l* & Patrem meū vtiq; cognouissetis. Et *m* amodò cognoscetis eum, & vidistis *n* eum. Dicit *o* ei Philippus: Domine, *p* ostende nobis Patrem: *q* & sufficit nobis.

a Et quò ego vado scitis,] id est, ad Patrem. *b* Et viam scitis,] id est, me, qui sum via, vel meam passionem, per quam vado ad Patrem. *c* Dicit ei Thomas, &c.] id est, terminum viæ. *d* Et quomodo possumus, &c. quæ itur? Dominus dixit eos scire viam & terminum viæ: quomodo ergo dicit Thomas eos nescire? Itē *inf. eod.* dicit Christus. [Si cognouissetis me, &c.] ergo neutrum cognoscebant, ergo nec viam, nec terminum viæ sciebant. Solut. Quidam erant qui sciebant Patrem & Filium, & credebant distinctè, & de his dicit Christus. [Quò ego vado scitis, &c.] Alij nesciebant, vt Thomas fortè & Philippus. vel aliter potest dici, quod etsi scirent tamen nesciebant se scire viam. Licet enim scirent Patrem & Filiū & Diuinitatem, & humanitatem Filij crederent; tamen nesciebant quod hoc vocaret viam, & terminum viæ. Christus autem ostendit quomodo sciunt, & viam, & quò vadit. Vnde sequitur. *e* Dicit ei Iesus,] quasi dicat, me scitis: ego sum via: ergo viam scitis.

Moral. Per Thomam qui viam sciebat; & tamen quærebat, significātur quidā sciētes viam ad Deum; & tamen sēper quærentes, & nunquam in ea currentes. De quibus Apostolus 2. *Tim.* 3. b. semper discentes, & nunquam ad cognitionem veritatis peruenientes. Et *Is.* 58. a. Me etenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volunt, &c. sed *Ier.* 6. d. dicitur. State super vias vestras, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.

g Et veritas, &c.] quasi dicat, si me scitis, & ego sum veritas & vita: tunc scitis veritatem, & vitam, ad quam vado. ipse enim Christus vt dicit *Aug.* per se viam ad se veritatem, & vitam & ad Patrem, quia cum Patre vna est veritas & vita, vadit, vel sic. *f* Ego sum via,] per quam itur.

g Et veritas & vita,] ad quam peruenitur, vt veritas sit præmium rationis, & vita affectionis: vel via non errans *Ps.* 10 b. Errauerunt in inuio, & non in via. Item. Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. [Veritas] non fallens *Pr.* 25 c. Dens putridus, & pedes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ. [Vita] non deficiens. *Mat.* 25. d. Ibunt hi in vitam æternam. Hæc pars, quam elegit Maria quæ non auferetur ab ea. *Luc.* 10. g. Item est via ducens. *Pr.* 4. b. Ducet te per semitas æquitatis. [Est veritas] lucens, *Mal.* vlt. a. Vobis timentibus Deum orietur Sol iustitiæ. [Est vita] pascens, *Ps* 36. Delectare in Domino, &c. Item inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius. Item [est via in exemplo *sup.* 13. b, Exemplum dedi vobis, &c. [Veritas in promisso. *Ps.* 88. Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. [Vita,] in præmio. *Rom.* 6. d. Stipendia peccati mors; gratia autem Dei vita æterna. *Gen.* 15 a. Ego protector tuus, & merces, &c. Item missus est Christus, vt esset errantibus via, illusis veritas, mortuis vita.

Item via est, qua itur: veritas, ad quam itur: vita in qua statur. *Actor.* 17. f. In ipso enim viuimus, quia est vita: & mouemur, quia via: & sumus, quia veritas. Item sicut dicit *August. nat.*, via est sine errore quærentibus, & veritas sine falsitate inuenientibus, vita sine morte permanentibus. *Deut.* 30. d. ipse est vita tua, &c. Et cum sim via.

h Nemo venit ad patrem,] cum quo sum veritas, & vita. *i* Nisi per me,] viam Exempla sui hominis sunt via ad se Deum. *Iob* 32. c Vestigia eius secutus est pes meus: viam eius custodiui, nec declinaui ex ea. Via enim dicitur ferrata pro clauis Crucis, dicitur signa pro ipsa Cruce, vt omnibus appareat, sicut ponuntur cruces in capitibus viarum: dicitur etiam calceata, siue lapidea pro lapidibus, quos in Christum proiecerunt.

k Si cognouissetis me, &c.] Quis dixerat nullum venire ad Patrem, nisi per se, quia est inseparabiliter idem cum Patre, ne quærerent quis est Pater, ostendit quod se noto cognoscit Pater, quod nondum quidam cognouerant, quos arguit dicens. [Si cognouissetis me.] *Chr.* id est, si scitis meam substantiam & dignitatem.

B

l Et Patrem meum vtique cognouissetis,] id est, substantiam Patris, & dignitatem. Nouerant quidam eum, sed non ita vt oportebat, nam Deum quidem nouerant: Patrem autem nondum: Postea enim Spiritus sanctus superueniens in perfectam eos induxit cognitionem. *Aug.* dicit quod quidam eorum, sicut Philippus, etsi scirent istum Filium, & illum Patrem meliorem. [Et amodò cognoscetis.] Vel aliter.

h Nemo venit ad Patrem,] id est, ad Patris cognitionem id est, nemo cognoscit eum. *i* Nisi per me,] id est, nisi meo dono, vel nisi me cognoscat. Sed me cognito, eum cognoscit: vnde subdit.

k Si cognouissetis me,] qui idem sum cum Patre.
l Et patrem meum vtique cognouissetis.] In quo innuit, quod neutrum perfectè cognoscebant. Sed ne de hoc contristentur, dat spem cognoscendi.
m Et amodò cognoscetis eum, id est, plenius in Spiritus sancti aduentu, qui inducet vos in omnem veritatem. *inf.*
n Et] iam [vidistis eum] id est, cognouistis pro parte. Sed quando cognouerunt eum Respondemus. Filius frequenter dixerat eis de Patre Vel secundum *Chr.* [Vidistis eum] id est, Patrem cognouistis loquentem per Filium incarnatum. Sicut enim dicitur, quod visus est Angelus, non ipsa Angeli substantia; sed vt illis possibile erat videre: ita hic qui Filium vidit, & Patrem nouit. Viderunt autem eum non nuda substantia; sed carne indutum. Sed quare dicit cognoscetis de futuro, & vidistis de præterito? Respondemus Hæc est differentia inter videre, & cognoscere: quia eos qui videntur, possumus videre, & ignorare: eos autem qui cognoscuntur, non possumus cognoscere, & ignorare.

Quia ergo iam viderant Filium & Patrem in Filio, & ignorant: ideo dicit, [vidistis] de præterito. Quia verò sine ignorantia erant cognituri, ideo dicit. [cognoscetis] de futuro. Et nota quod dicit. [Vidistis eum,] id est, Patrē. Vidistis enim solui peccata, quod filius Dei est, vidistis signa, audistis doctrinam: Et per hoc cognouistis Dei potentiam, quæ eadem est in Patre & Filio. Vnde in illis operibus, sicut videbatur Filius, ita & Pater.

o Dicit ei Philippus. Domine, ostende nobis Patrem.] Sicut malè intellexit Thomas, quando Dominus dixit, Quò ego vado scitis, & viam scitis: & ideo quæsiuit, quò iret, ita iste malè intelligens quod dixerat Dominus: Et vidistis eum, id est, Patrem, stupefactus est, cum se Patrem vidisse nesciret, quærit.

p Ostende nobis Patrem, &c. Vel continua sic. Dixerat Dominus. Amodo cognoscetis Patrē. Iste ergo desiderās hoc statim impleri dicit: [Ostende nobis Patrem. *Chr.* sic continuat. Dixerat Dominus: Si cognouissetis me, & Patrem meum vtique cognouissetis. Vtique & per seipsum patrem dicebat manifestari; hic autem Philippus conuertit ordinem, & ait. [patrem ostende,] ac si iam Filium nosceret certissimè. Sed Christus non assentit ei, sed ad viam reducit eum dicens: Qui videt me, &c quasi per me cognoscitur pater. Et nota quod philippus oculis carnis volebat patrem videre. Fortè, quia à prophetis audierat: vidi Dominum. *Is.* 6. a. Sed condescensio erat hoc, ô philippe. Vnde *sup.* 1. b. Deum nemo vidit vnquam. Et *Exod.* 33. d. Et *sup* 5. f Neque vocem eius audistis, neque speciem eius vidistis vnquam. *Aug.* [Ostende nobis patrem,] quasi qui maior est te.

q Ostende nobis,] quasi in eo sufficientia erit nobis, patrē enim credebat meliorem eo & quod maior sufficientia esset in patre, quam in filio Vel. [Sufficit nobis,] si ostendis patrē, quia iam te bene cognoscimus, & ita totū cognoscimus. Vel secundū *Chr* qui quærit, vnde in hoc dicēdū venit philippus Et respondet: dixerat Dñs Si me cognouissetis, &c. Et Iudæis multoties dixit hoc idem Quia igitur

Dicit *a* ei Iesus: *b* Tanto tempore vobiscum sum, *c* & non cognouistis me? *d* Philippe, qui videt me, videt & Patrem. *e* Quomodo *f* tu dicis: ostende nobis Patrem? *g* Non credis, *h* quia ego in Patre, & *i* Pater in me est? *k* Verba, quæ ego loquor vobis, à meipso non *l* loquor. *m* Pater *n* autem in me manens *o* ipse facit opera. *p* Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? *q* Alioquin *r* propter opera ipsa credite. Amen *s* amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet & *t* maiora horum faciet: *v* quia ego ad Patrem vado. Et *x* quodcunque petieritis †

a interrogauit eum Petrus multoties. Quia est pater, & Iudæi similiter. interrogauit & Thomas: & nullus tamen quid esset Pater, didicit manifestè; sed adhuc ignorabatur ab eis; quæ dicebantur à Christo: ideo Philippus, vt non videatur onerosus esse, & molestare eum, post tot interrogationes eadem interrogans, dicens. [Ostende nobis Patrem] induxit [& sufficit nobis,] quasi dicat, nihil plus quæremus. *a* Dicit, &c.] increpatiuè.

b Tanto tempore vobiscum sum] docens quæ nemo docuit: ita & faciens, quæ nemo alius fecit, in quo ostendi meam Deitatem.

c Et non cognouistis me, quia nec Filium nouit, qui Patrem meliorem credit. Et verè me non nouistis: quia si nosceretis, & Patrem nosceretis. Vnde sequitur.

d O Philippe, qui videt me, videt & Patrem.] Non quia alius sit Pater, & alius Filius; sed quia omnino similes: & id de duobus similibus dicitur. Si istum vidistis & illum vidistis.

Vnde *Heb.* 1 a Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, &c. *Eccl.* 24. a. Ego ex ore Altissimi prodij, id est, simillimus ei. Et cum omnino sim similis.

e Quomodo,] id est, qua mente, vel quo animo.

f Tu dicis, ostende nobis Patrem?] quasi dicat, video quo animo dicis, non quæris alterum similem, sed putas Patrem meliorem.

g Non credis,] etsi nondum videas.

h Quia ego in Patre, & pater in me est.] id est, non credis consubstantialitatem mei, & Patris. [In] enim significat identitatem substantiæ, & ita eadem sufficientia est in vtroque. Et hoc est contrarium, sicut illud *sup. eod.* [Qui videt me, videt & Patrem.] Sed ne propter hoc credatur esse vna persona, sicut vna substantia: ideo subdit contra Sabellium.

k Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor, quia à meipso non sum: qui loquor, quasi dicat: sic est alter æqualis alterius; vt tamen alter sit ex altero. Vel aliter dixerat [Non credis. quia ego in, &c.] Quod ergo ipse sit consubstantialis patri, & pater in eo maneat, probat per verba sua, & opera, dicens: [Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor,] id est, à me homine: quia nunquam sic locutus est homo, *sup.* 7. g. Ergo constat, quod à Deitate: nec opera, supple, quæ facio à me.

n Autem,] pro sed. *m* pater in me manens,] id est, mihi consubstantialis.

o Ipse facit opera,] quasi dicat, Deitas, quæ est eadem mihi & patri, operatur. Et cum hoc sit, quod sic Deitas, operetur in me.

p Non creditis, quia ego in patre, & pater in me est.] Si enim separati essemus, nullo modo inseparabiliter operaremur. Et in hoc quod dicit. Creditis pluraliter, ostenditur non solus Philippus arguendus.

q Alioquin,] id est, si non creditis propter verba. *r* propter opera ipsa credite,] me esse Deum, & patri consubstantialem. *sup.* 10. e. Opera quæ ego facio, ipsa testimonium perhibent de me. Secundum *Chrysostomum* legitur ab illo loco.

Aliter. *b* Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouisti me, philippe,] quasi dicat, tanta potitus es doctrina, vidisti signa cũ auctoritate, & omnia, quæ Deitatis erant propria & quæ pater solus operatur, scilicet peccata soluta, secreta cordium in medium producta mortem, vt in Lazaro recedentem, *sup.* 11. f. collitionem à terra factam vt in cæco, *sup.* 9. b. *c* Et non cognouisti me,] id est, meã Deitatem non intellexisti. Nec dicit non vidisti me, quia eum viderat in carne, sed patri æqualem nõ credebat. Sed quare respondet Dominus ita Philippo? Philippus enim quæsierat: Ostende nobis patrem: & ipse arguit eum de hoc quod non cognoscit se eum videatur secundum consequentiam potius debere arguere eum de hoc quod non nouit patrem.

Chr. per hoc, quod dicit. [Non cognouisti me,] ostendit consubstãtialitatem, deinde diuidens hypostases ait. [Qui videt me, &c.] ne quis dicat quod ipse pater sit & filius. Si enim ipse esset pater, nequaquam dixisset: qui videt me, illum videt.

Respondemus, quod benè dicit. [Et non cognouisti me] vt ostendat consubstantialitatem sui, & patris: præterea, quia dixerat Philippus [Ostende nobis patrem, & sufficit nobis,] & per hoc signauerat, quod bene cognoscebat Filium: ideo respondet Dominus quod neque ipsum Filium cognouit, neque vidit eius Deitatem, licet viderit carne indutum: quia si filium cognouisset vel vidisset, & patrem, ideo subdit. [Qui videt me] vel [qui vidit me, videt,] vel vidit & patrem, quasi dicat, neque me, neque illum possibile est videre. Philippus enim eam, quæ per visum est, quærebat & cognitionem: & quia ipsum quidem Filium vidisse se æstimabat, volebat & patrem ita videre; ideo ostendit quod neque ipsum Filium vidit. Si verò aliquis dixerit visum hic cognitionem, ego non contra dico; sed est sensus secundum hoc. [Qui videt me, &c.] id est, qui cognouit, & vidit meam substantiam, vidit & substantiam patris, in quo ostendit, quod est consubstantialis patri. Sed contrà *Rom.* 1 c. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, conspiciuntur: ergo qui noscit creaturas, noscere potest Deum.

Inf. 16. d. *al.* † patrem.

Sol. Philippus hic quærit scire, non sapientiam, aut potentiam, aut bonitatem patris: hanc enim sciebat per Scripturas, & creaturas; sed ipsam substantiam Dei. Ad hoc respondet Christus. [Qui videt me, &c.] id est, meã substantiam, videt & substantiam patris. Non autem qui creaturas videt, videt substantiam Dei. Vnde nota, quod expressionem dicit. [Qui videt me.] Non dicit cognoscit vt ostendat se loqui de visione nudæ substantiæ, non de cognitione per effectum.

e Quomodo tu dicis, ostende nobis patrem,] me excepto, quasi sine me posset videri, vel quasi me iam videas sine ipso.

h Non credis, quia ego in patre,] id est, in illa substantia, appareo, vel cognoscor. *i* Et pater in me est,] id est, in eadem substantia. Ostendit autem consubstantialem per operum indiuisionem, dicens. *k* Verba, quæ ego loquor vobis à meipso,] id est, separatim à patre. *l* Non loquor,] sed pater mecum. Vnde subdit. *n* Autem] pro sed

m pater in me manens ipse facit opera.] Consequens erat, vt diceret à meipso non loquor, sed pater ipse loquitur verba. Sed duo ponit, vt de doctrina simul, & signis intelligatur, vel quia ipsa verba opera sunt, sicut etiam vult *Gl.* Et nota hic patrem operari, alibi dicit se operari, vt *sup.* 10. g. Si non facio opera patris mei nolite credere mihi: per quod ostendit, quod idem & simile vterque operatur. Vnde *sup.* 5. c. pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Deinde sequitur secundum *Chr.* Credite, quoniam ego in patre, & pater in me est, alioquin propter opera ipsa credite, quasi dicat, oportebat vos audientes patrem & filium, nihil aliud quærere ad repræsentationem eius, quæ secundum substantiam est cognitionis. Si verò vobis non sufficit hoc ad ostendendum consubstantialitatem, & identitatem honoris, saltèm ab operibus discite identitatem. Sequitur.

s Amen, amen, dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet,] id est, similia in genere: prius ostendit suam Deitatem, & æqualitatem cum patre per opera quæ ipse fecit; modo ostendit idem per opera, quæ aliis facere contulit, vel collaturus erat.

t Et maiora horum faciet,] quia si ipse fimbria. *Mat.* 9. c. Petrus vmbra sanauit. *Act.* 5. c. In quo ostenditur potestas eius, quod per seruos tanta potuit post mortem conferre, vt facerent in nomine eius. Et bene dico, quod maiora his faciet.

v Quia ego ad patrem vado] quasi dicat, vestrum de cætero erit miracula facere ego enim abeo. Item ideo dicit [Ad patrem vado] quasi dicat, non pereo per mortem; sed in propria manebo dignitate, & in cælis ero. Hoc autem dicit consolans eos, quia enim tristabantur de eius morte, ostendit, quoniam manet semper, & non solum manet; sed & maiorem per eos ostendet virtutem. Vel sic. [Ad Patrem vado,] vt mittam vobis Spiritum sanctum ad roborandum, ad miraculandum, ad docendum, quid petatis.

x Et] tunc, [quodcun. &c.] eo suggerente, &c. vel, quodcunq; petieritis in nomine meo.] Quia dixerat quod maiora facerent

ra facerent, ne intelligeretur, quod ipsi sua auctoritate facerent ostendit, quod imò oratione, & ministerio. Ideo dicit. (Quodcunque petieritis.) Aliqui libri habent (patrē in nomine meo,) sed neque *Aug.* neque *Chr.* habet. id est, in inuocatione nominis mei, sicut quando dicebant *Act.* 3. a. In nomine Christi Iesu surge, & ambula.

in nomine meo, *a* hoc faciam, vt † *b* glorificetur Pater in Filio. Si *c* quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis *d* me, mandata mea *e* seruate: *f* & *g* ego *h* rogabo Patrem, *i* & alium paracletum *k* dabit vobis, vt *l* maneat

al. † clarificetur. *Matth.* 21. c. *Marc.* 11. c.

a Hoc faciam.) Non dicit: rogabo patrem vt faciat, sed faciam: in quo ostēdit, quod habet potestatem. In me) id est, per ea, quæ ego faciā per meos seruos, siue quæ ipsi facient in nomine patris mei.

b Glorificetur pater.) *Chr.* Cum enim ostenderur Filius magna potens, glorificabitur ille, qui genuit. Nos habemus communiter in nostro textu. (Vt glorificetur pater in filio,) id est, vt ostendatur potestas patris in operatione filij, à quo habet esse, & operari. Et bene dico, quod glorificabitur pater per filium: quia si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. *Chr.* Quare id secundò dicit propter certificationem promissionis, & vt ostendat quoniam ea, quæ dixit patrem facere vel dare ei, vt faceret condescensionis erat: ideo repetit verbum auctoritatis dicens. (Hoc faciam.) Vel secundum quosdam superius habetur. (Quodcunque petieritis patrem in nomine meo.) hic autem habetur. (Si quid petieritis me, &c.) In quo ostendit etiam coæqualitatem, quod sicut orandus est pater: ita & filius. De hoc habetur *Mat.* 7 a & *Luc.* 11. b. petite & accipietis Et in his promissionibus, petite & accipietis, intelliguntur quatuor conditiones, quod petatur ad salutem, pro se piè, & perseueranter. Et de hoc habebitur *inf.* 16. e. Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Sequitur.

d Si diligitis me, &c.] Quia dixerat: quodcunque petieritis, hoc faciam, ne æstiment sine operibus orationem valere, ideo induxit (Si diligitis me, mandata mea seruate,) quasi dicat, tunc faciam, quod petetis, si quod iussero, feceritis. *Iacob.* 5. d. Multum valet oratio iusti *sup.* 9. f. Deus peccatores non audit.

Vel aliter. Dixero. Vado ad patrem. quia ergo hoc audito turbati sunt, dicit (Si diligitis, &c.) quasi dicat: turbari tunc non est amare; sed mandata mea seruare. hoc est amoris. Et loquitur secundum *Chr.* specialiter de illo mandato *sup.* 13. d. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis, &c. Et exponitur sic.

e Seruate] in memoria, scilicet, vt in lingua, & in vita. *Chr.* Dicere, & promittere omnia huiusmodi facile est; agere verò & non similiter est facile. Multi nunc sunt dicentes se & amare Deum, & timere; contraria autem operibus ostendunt: Deus autem eum, qui per opera amorem inquirit, *Tit.* 1. d. Confitentur se nosse Deum, &c. 1. *Ioan.* 3. d. Filioli, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate.

f Et si hoc feceritis.

h Ego rogabo patrem,] vel vt hoc facere possitis. (Ego rogabo patrem,) *Aug.* Inquantum homo rogat; sed inquantum Deus dat.

i Et alium paracletum,] id est, consolatorem, qui erit alius in persona. Vnde Li,) alium] tenetur substantiuè, non adiectiuè.

k Dabit vobis.) *Chr.* Alium paracletum dabit vobis,) id est, alium, vt me: Verecundentur ergo Sabelliani, & Arriani.

Etenim mirabile sermonis hoc est, quia eas, quæ ex diametro, id est, contradictoriè stant hæreses vno ictu sustulit.

Nam hoc quod dicit (alium) ostendit hypostaseos differentiam contra Sabellium. Hoc autem, id est, paracletum, substantiæ identitatem contra Arrium. Notandum autem quod cum dicit, (Rogabo patrem,) vel pater dabit vobis, condescensionis est sermo. Si enim dixisset, mittam, non similiter credidissent. Rogare ergo se dicit patrem, vt fide dignam faciat promissionem. Nam quod ipse Filius etiam Spiritum mittat, & det sicut pater, habetur *inf.* 20. e. vbi dicit: Accipite Spiritum sanctum. Et *sup.* 1. b. De plenitudine eius. id est, Filij, omnes accepimus. Item ipse Christus vos baptizabit in Spiritu sancto & igne. Item cum dicitur mitti Spiritus sanctus, non derogatur eius potestati. Nam de potestate eius dicitur. 1 *Corint.* 12. b. Diuidens singulis prout vult.

Non ergo minor. Et *Act.* 14. a. dixit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.

Et nimirum Deo ministrabant, antequam hæc diceret Spiritus sanctus; sed tamen cum auctoritate in proprium opus vocauit eos, non quoniam in aliud opus, quam Dei vocabat; sed vt potestatem ostendat, & auctoritatem. Vel sic legitur.

vobiscum in æternum. *m* Spiritum veritatis, *n* quem mundus non potest accipere, *o* quia non videt eum *p* nec scit eum: *q* Vos autem cognoscetis eum quia *r* apud vos manebit, *s* & in vobis erit. *t* Non relinquam vos: Orphanos *u* veniam

h Rogabo Patrem,] id est, me offeram ei in hostiam in passione, quæ obtinebit vim orationis.

i Et alium Paracletum dabit vobis.] Donec enim purgati fuerint per sacrificium Crucis non missus est Spiritus sanctus, vt dicitur *sup.* 7. f. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus, id est, passus.

Sed sicut dicit *Chr.* quando fuit sacrificium oblatum, & peccatum solutum, & ipsi Apostoli ad pericula mittebantur, & ad agones exuebantur, oportebat eum Spiritum, qui vngebat palestrantes venire. Sed quare non est datus statim post Resurrectionem? Vt in multo eius constituti desiderio cum multa gratia susciperent. Quandiu enim erat cum eis Christus, non erant in tribulatione: & ideo non desiderabant Spiritus aduentum, quando verò abiit denudati, & in timore multo constituti, cum multo desiderio Spiritum susceperunt.

l Vt maneat vobiscum in æternum,] quasi dicat, neque etiam post mortem absistet. *Aug.* [In æternum.] Hic ad quædam, vt instruat, & alia huiusmodi faciat, post vt ad videndam speciem introducat.

m Spiritum veritatis.] non figuræ Typos, qui in veteri Testamento per hoc designans, quasi dicat, vbi vmbra, hic veritas.

Sed ne audientes Paracletum, aliam Incarnationem suspicentur, subdit.

n Quem mundus non potest accipere,] id est, attractate, vt corpus.

o Quia non videt eum, nec scit eum,] id est, nesciet per visum quasi dicat, non erit ita vobiscum. sicut ego sed in vestris habitabit animabus, sicut postea dicit, [& in vobis erit. Vel aliter.

n Quem mundus non potest accipere,] vt mundum vocet perniciosos mundi. *al.* [Mundus] remanens amator mundi, cum quo nunquam est amator Dei, non potest accipere: quia Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. *Sap.* 1. a. nec habitabit in corpore subdito peccatis.

o Quia non videt eum,] per fidem, non enim habet spirituales oculos: & ideo sequitur.

p Nec scit eum.] id est, non intelligit. Quia *Isai.* 7. b. Nisi credideritis, non intelligetis. *Chrys.* [Non videt eū, quod exponendo subdit pro i. [neque cognoscit eum.]

Quia enim sensuum apertior est visus; ideo Scriptura per visum certissimam cognitionem designat.

q Vos autem cognoscetis eum] fide.

r Quia apud vos manebit,]non vt hospes apud alium visibiliter, ideo subdit.

s Et in vobis erit,] id est. in animabus vestris. Vel [Apud vos manebit] adiutor in tribulationibus exterioribus [Et in vobis erit,] sanctificator interius, quasi dicat, & exterius muniet, & interius custodiet. Vel. [Apud vos manebit] signo visibili, & in linguis & in signis [Et in vobis erit,] inuisibiliter illuminans intellectum, & accendens affectum. Per hoc etiam quod dicitur manere, significat, vt dicit *Chr.* quod nihil patietur, neque abibit per mortem sicut ipse. Sequitur.

t Non relinquam vos Orphanos.] Supra consolatus est eos de suo recessu, promittens donum præcipuum, scilicet, Spiritum.

Vnde in consolationem eorum multa dixit de Spiritu sancto: quoniam alius est, vt ego: & quoniam ad vos solos veniet, quemadmodum & ego: & quoniam in vobis manebit, sed neque ita tristitiam eorum abiecit, ipsum enim Christum volebant adhuc & consuetudinem eius, hoc denique mitigans ait. [Neque] ego [relinquam vos orphanos.] *Aug.* quasi dicat, non ita dabitur Spiritus pro me, vt vltra non sim vobiscum. Orphani autem Græcè, pupilli Latinè.

Et per hoc commemorat eis etiam quod dixerat in principio sermonis huius eos filiolos *supra decimo-tertio* d.

u Veniam ad vos,] vel [venio] post Resurrectionem carne

A tame vel præsentia Deitatis semper iuuans. *Mat.* vlt. d. Vobiscum sum vsque ad consommationem sæculi. Vel sic continua, & secundum *Chr.* Dixerat. [Venio ad vos,] in quo ostendebat suam præsentiam : ne ergo eandem rursus quærant qualem, & prius dicit. Adhuc parum est , &

C mundus me considerat.] Et inducit [Vos autem considerabitis me, ac si dicat. Veniã quidem ad vos, non tamen similiter , vt prius continuè vobiscum conuersando , sed aliquoties me ostendendo vobis. Et ne opponant : qualiter igitur dixisti Iudæis. Amodo non videbitis me ? Soluit oppositionem, dicens.

ad vos. *a* Adhuc modicum, & *b* mundus me iam non videt. *c* Vos autẽ videtis me, *d* quia ego viuo, *e* & vos viuetis. In *f* illo die *g* vos cognoscetis, *h* quia ego sũ in patre meo, *i* & vos in me, & *K* ego in vob. *l* Qui *m* habet mandata mea , *n* & seruat ea :

a Adhuc modicum est,] id est , restat vsque ad mortem meam.

b Et] tunc [mundus me iam non videt] quasi non ero visibilis mundo , vel mundanis. Non enim legitur malis post Resurrectionem apparuisse.

c Vos autem videbitis me,] soli, quia ad vos solos veniam, sicut ad vos solos Spiritum sanctum mittam.

d Quia ego viuo] id est, potero apparere, & videri, quia resurgam. *Aug.* Præsenti autem vtitur, quia mox futura erat eius Resurrectio.

e Et vos viuetis ,] ideo poteritis videre. Vel ideo dicit. [Vos viuetis,] quasi dicat , etiam viuentibus vobis apparebo , ne intelligerent tantum de visione post mortem. Vel ideo dicit. [Et vos viuetis ,] quia timebant , ne eo mortuo, ipsi etiam interficerentur.

f In illo die ,] id est, in illo tempore, cum scilicet resurrexero.

g Vos cognoscetis ,] qui modo hæsitatis. *h* Quia ego sum in Patre,] quasi cum videritis me resurrexisse. & vobis apparere : tunc scietis, quod non sum abscisus à Patre, sed eandem habeo virtutem. *Chr.* Quare dicit, [tunc cognoscetis, &c.] Quoniam tunc viderunt eum resurrexisse, & esse cum eis : tunc certissimam fidem didicerunt : magna enim Spiritus sancti virtus erat, quæ omnia eos erudiebat.

i Et] scietis quia (vos in me, & ego in vobis,] per vnanimitatem & charitatem, quasi dicat, scietis me esse vobiscum rebus ipsis prædicantibus id , quod circa vos auxilium à me factum, inimicis subtractis, vobis propalantibus, malis superatis, prædicatione florente, vnaquaque die omnibus cedenti sermoni pietatis, id est, fidei.

Et nota, quod cum dicitur Filius esse in Patre. (in) dicit consubstantialitatem ; cum verò dicitur esse in eis, dicit vnanimitatem. Sed ponit Arrius, quod secundum consequentiam videtur vniuocè sumi. Et ad hoc adducit illud , quod alibi dicit *inf.* 17. b. vt sint vnum sicut & nos vnum sumus.

Ad quod respondetur, quia hic est mos Scripturæ multoties eisdem verbis in Deo , & hominibus positis non similiter vti ; quia homines dicuntur Dei, & filij Dei : & vocantur eodem nomine quo & vnigenitus, non tamen similiter.

Item imago dicitur Filius, & gloria Dei : & nos similiter. Et Apostolus dicit 1. *Cor.* 3. d Vos autem Christi, Christus autè Dei, non tamen similiter est Christus Dei, & nos Christi. Item *inf.* 20. e. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Ly sicut non sumitur vniformiter. Vel aliter potest legi de futuro.

a Adhuc modicum,] totum tempus præsens.

b Et mundus me non videt,] quia in futuro tolletur impius, ne videat gloriam Dei. *Is.* 26. b.

c Vos autem,] iusti [videbitis me] facie ad faciem. *Mat.* 5. a. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

d Quia ego viuo] vita gloriosa.

e Et vos viuetis] mecum in gloria.

f In illo die] quando viuetis.

g Vos cognosceris,] apertè, quod modo creditis. 1. *Cor.* 13. d. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum.

h Quia ego in Patre meo,] vt radius in Sole vnum cum ipso in natura.

i Et vos in me] vt palmes in vite. *inf.* 15. a.

k Et ego in vobis] vt simus vnum charitate, & concordia. Deindè sequitur secundum istam expositionem.

l Qui habet mandata mea ,] quasi dicat , non solum vos Apostoli viuetis , & cognoscetis , sed & quicunque.

m Habet mandata mea] in memoria.

n Et seruat ea , in vita. Secundum illud *Ps.* 102. Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. Vel, Habet, in faciendo, & seruat, in perseuerando. Vnus enim accipit brauium, id est, perseuerans, *Matth.* 10. c. Qui perseuerauerit, &c. Vel, Qui habet, in sermonibus, & seruat, in moribus. Secundum illud *Rom.* 15. d. Nihil audeo loqui eorum quæ per me non efficit Christus. Vel. [Habet] audiendo [seruat] faciendo. Secundum illud *Iacob.* 1. d. Estote factores verbi, & non auditores tantum. *De cons. dist. 2. c. spiritus.*

o Ille est, qui diligit me.] Hoc enim opere probatur dilectio. Et quis fructus huius ? Ecce.

o ille est, qui diligit me. *p* Qui autẽ diligit me, *q* diligetur à patre meo. *r* Et ego diligã eum, & *s* manifestabo ei meipsum. Dicit *t* ei Iudas , non ille Scariotes. *u* Domine, quid factum est *x* quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo ?

p Qui autem diligit me,] dilectione operosa. [diligetur à Patre meo] Et ne credatur Pater à Filio separatim diligere, subdit.

r Et ego diligam eum,] gratiam scilicet , augmentando, & in ea conseruando in præsenti.

s Et manifestabo ei meipsum] in futuro, quasi ad hoc diligam, vt ei manifestem meam Deitatem. Per hoc autem quod dicit , meipsum , improbat *Hier.* opinionem , vel potius errorem quorumdam dicentium, quod nullus videbit Deum , sed claritatem eius ; sed Dominus dicit contrarium.

Item *Is.* 33. c. Regem in decore suo videbunt.

t Dicit ei Iudas, non ille] Iudas filius Simonis , Iscariotes, sed ille, qui dictus est etiam Thadæus.

u Domine , quid factum est ,] id est , quæ causa est.

x Quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo.] Audito enim quod mundus non videbit eum , & quod Spiritus sanctus non esset mittendus mundo, quærit Iudas causam huius discretionis.

A Respondet *Aliter.*

Vel aliter ab illo loco secundum *Chr.* *m* Qui habet mandata mea, & seruat ea : ille est, qui diligit me.] Illud continuatur ad mentem eorum. Quia enim timebant , & à timore turbabuntur , ideo Dominus frequenter talia verba interserit.

Vnde *sup. eod.* b. Si diligitis me , mandata mea , seruate. Et *inf. eod.* Qui diligit me , sermonem meum seruabit. Et post. Qui non diligit me , sermones meos non seruat. In hoc autem insinuat tristitiam Discipulorum de eius decessione. Dominus enim eis multa dixerat de morte sua, & ipsorum etiam : vt cum dixit *sup.* 12. d. Qui odit animam suam in hoc mundo, &c.

Et *Mat.* 16. d. Si quis vult venire post me , abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Debebat etiam , & alia plura dicere de morte sua : quia ergo videbat eos turbari inconsolabiliter , & præsciebat turbandos : ideo exprobrando , & arguendo eos, toties interserit huiusmodi verba. Qui habet mandata , &c.] quasi dicat, vos æstimatis vos ex amore mei pati tristitiam; sed non tristari magis esset amoris. Vos enim turbati estis ex formidine, & trepidatione: & iste timor non est signum quod mandata mea recolatis. Sermo enim meus admonet vos non timere ab his, qui occidunt corpus. *Mat.* 10. d. vnde non debetis tristari de mea morte, nec etiam de vestra. Sicut enim *inf. eod.* Si diligeretis me , verè scilicet, gauderetis vtique.

p Qui autem diligit me,] tali dilectione, qua se morti exponat pro me. *q* Diligetur à Patre meo , & ego diligam eum,] quasi dicat, tristitia, qua tristamini de meo recessu , non facit vos amabiles mihi & Patri , sed mandatorum custodia, quæ sunt de morte toleranda.

s Et manifestabo ei meipsum ,] quasi dicat , etsi ad tempus ; tamen non in æternum coarctabitis me visione, si dilexeritis me.

t Dicit ei Iudas non ille Scariotes , Domine , quid factum est,] id est, quæ causa est, vel quid est dictum quod tu dicis.

x Quia manifestaturus es nobis teipsum & non mundo?] Vides à timore opilatam animam eorum confusam & turbatam. Æstimauit enim Iudas, quod sic mortuos videmus in somno, ita eum debere videri. Et vide qualiter turbatus est Discipulus, & non audet manifestè dicere, quod dicere cupiebat. Non enim dixit : væ nobis , quoniam morieris, & tanquam mortuus nobis debes assistere in somnis ; sed dixit. [Quid factum est, quia manifestaturus es nobis seipsum, & non mundo,] id est, quid est hoc dictum, vel quæ est causa huius.

o a Respondit

Λ a reſpondit Ieſus,& dixit ei,ſi quis diligit,&c]q.d.prædictę diſcretionis cauſa eſt dilectio:nō excludit alias virtutes,quia omnes per charitatē connexæ sūt.quæ obſeruātia Λ mandatorum

a Reſpondit Ieſus,& dixit ei]cauſam huius.

Reſpondit a Ieſus, & dixit ei: Si quis diligit b me, ſermonem meum ſeruabit,

Aliter. b Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit.]Ne enim æſtimarent eſſe phantaſma, cum apparuerit eis, propterea prædicit eis, & ſuam apparitionem, & cauſam, ſcilicet, apparitionis,ſcilicet,mandatorum cuſtodiam. Propterea etiam ſimul comedit cum eis poſt Reſurrectionem. *inf.* 21.d. ne putarent eum phantaſma. Et nimirum eo adhuç exiſtente mortali æſtimauerunt eſſe phantaſma, quando ſcilicet apparuit eis ſuper aquas. *Mat.*14.c.Ideo ergo prædicit hic,quod apparebit eis & cauſam apparitionis, vt cum apparuerit, non putent phantaſma eſſe,ſed recordentur quod eis prædixerit. Item in hoc quod dicit cauſam apparitionis ad eos, excludit falſam opinionem Iudæ,qui putabat eum aſtiturum eis in ſomnis. Λ Vnde

Moraliter. Moraliter. b Si quis diligit me,ſermonem meum ſeruabit, &c.] Iſtud Euangelium legitur in die Pentecoſtes, ideo proſequimur. Seruatur autem ſermo Domini in corde,ore,& opere.Vnde *Deut.*6.b. Erunt verba hæc,quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo,ecce primum. Et narrabis ea filiis tuis, ecce ſecundum. Et ſequitur: Et ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, ecce tertium, ſcilicet operatio.

Item *Iſ.*44 a. Ille dicet: Domini ego ſum per prædicationem: & ille inuocabit me in nomine Iacob per orationem,ecce eos: & ille ſcribet in manu ſua Domino, ecce opus: & in nomine Iſrael aſſimilabitur, ecce cor.

Item *Prou.* 6.c. Conſerua fili mi: præcepta Patris tui; & ne dimittas legem matris tuæ. Et ſubdit,quomodo: Liga ea in corde tuo iugiter,ecce primum: Et circunda gutturi tuo, ecce ſecundum: Cum ambulaueris, gradiantur tecum, ecce tertium, ſcilicet, iter operis. *Ezec.*1.e. Cum ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ. In corde autem ſeruatur ſermo Domini per amorem, & iugem meditationem. Vnde *Pſ.*1. In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. *Deut.* 6. Meditaberis in eis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque conſurgens. Vel in intellectu ſeruatur per cognitionem ſine errore, in affectu per amorem ſine contradictione. Hæ ſunt duæ tabulæ cordis. *Pr.*3.a. Miſericordia & veritas non te deſerant, circunda eas gutturi tuo,& deſcribe eas in tabulis cordis tui. Debet autem in corde ſuſcipi, ſicut ſurculus in trunco ad fructificandum. *Iacob.*1.e.In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum.Item ſicut theſaurus in abſcondito, ne rapiatur. Diabolus enim rapit ſemen, quod ſeminatum eſt in corde hominis,vt abſcondatur ſub terra humilitatis, vt dicitur *Mat.*13.c. Et quod verbum Dei ſit theſaurus, dicitur *Pr.*20.c. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo iuſti: & imprudens homo diſſipabit illud.

Item ſicut vinum in cellario. Verbum enim Domini vinum dicitur, quia inebriat. *Cant.* 7.c. Guttur tuum ſicut vinum optimum. Hoc vino erant inebriati Apoſtoli, quando ad vnum verbum denudabant ſe,& relinquebant omnia,vt dicit Petrus *Mat.* 19.d.Ecce nos reliquimus omnia.

Item verbum debet ſeruari in corde, quaſi liquor pretioſiſſimus in vaſe, ne effundatur per obliuionem, vel neglectum. *Luc.*2.c.Maria conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo. E contra *Ec.*21.c. Cor fatui quaſi vas confractum, &c.

Item ne includatur per indiſcretam taciturnitatem. *Ec.* 20.d. Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus: quæ vtilitas in vtriſque? *Mat.*25.c.Serue male & piger,&c. oportebat te pecuniam meam committere nummulariis: & ego veniens recepiſſem vtique, quod meum eſt cum vſuris.

Item ne corrumpatur, vel confundatur per vaſis immunditiam, id eſt,per cordis prauitatem. *Ec.*15.c. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.

Item cor debet ſeruare verbum ſiue doctrinam, & ſapientiam, ſicut ſponſus nuptam, vt eam præ omnibus diligat, vt etiam nulli abuſioni ſubigat.vt ancillas & pediſſequas eius ipſi non præponat. Sapientia enim Theologiæ debet eſſe quaſi ſponſa. *Sapient.cap.*8.a. Hanc amaui, & exquiſiui eam à iuuentute mea, & quæſiui ſponſam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius. Sed quidam non diligunt eam, ſed abominantur: quia non eſt fuco colorum ornata,ſed ſufficit ſibiipſi ſua pulchritudo: *Ecc.*4.d.Non abſcondas ſapientiam in decore eius. Quidam autem abutuntur ea.

Vnde 2.*Cor.*2 d Non ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei. Quidam ancillas eius, id eſt, alias ſcientias ei præponunt, quod multum diſplicet Deo. Vnde narrat *B.Ieron.in epiſt.quad.*Miſer ego lecturus Tullium ieiunabam, poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quæ mihi præteritorum recordatione peccatorum ex intimis viſceribus fluebant.*Boëtius.* Quis has ſcænicas meretriculas ad hunc ægrum permiſit accedere, quæ dolores eius, vt videtur nullis remediis fouerunt, verum dulcibus inſuper alerent venenis.] Plato ſumebatur in manibus, ſi quando in memetipſo reuerſus Prophetas legere cœpiſſem, ſermo horrebat incultus: & quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam eſſe, ſed Solis,dum ita me antiquus ſerpens illuderet, in media fermè Quadrageſima medullis infuſa febris corpus inuaſit exhauſtum.

Interim parabantur exequiæ,cum ſubitò raptus in Spiritu ad tribunal Iudicis pertrahor, interrogatus conditionem, Chriſtianum me eſſe reſpondi. Et ille qui præſidebat, mentiris,ait,Ciceronianus es,non Chriſtianus:Vbi enim theſaurus tuus, ibi & cor tuum. *Matth.6.c.* Illicò obmutui,& inter verbera,nam cædi me iuſſerat,conſcientiæ magis igne torquebar, illum mecum verſiculum repetens: In inferno autem quis confitebitur tibi: Clamare autem cœpi,& eiulans dicere: Miſerere mei Domine, miſerere mei. Hæc vox inter flagella reſonabat. Tandem ad præſidentis genua prouoluti,qui aſtiterant, precabantur, vt veniam tribueret adoleſcentiæ, & errori locum pœnitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, ſi Gentilium literarum libros aliquando legiſſem: Ego quidem in tanto conſtrictus articulo vellem etiam maiora promittere, deierare cœpi, & nomen eius obteſtans dicere: Domine, ſi vnquam habuero codices ſæculares,ſi legero, te negaui. Inter hæc Sacramenti verba reuertor ab inferis, & mirantibus cunctis oculos aperui,tanto lacrymarum imbre perfuſos, vt etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Neque enim ſopor ille fuerat, aut vana ſomnia, quibus ſæpe deludimur: Non enim liuoribus habuiſſem læſas ſcapulas,& plagas ſenſiſſem poſt ſomnium.

Item verbum ſeruatur in ore,ſicut fons fluendo.

Nam vitium capiunt ni capiantur aqua.

Ita corrumpitur ſcientia, ſi non aliis erogetur. *Iſ.c.*58.d. Eris ſicut fons irriguus, cuius non deficiunt aquæ, *ſup.*7.f. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura.flumina de ventre eius fluent aquæ. *Pr.*5.d. Deriuentur fontes tui foras.

Item ſeruatur, ſicut granum ſeminando. *Ec.*11.c. Mane ſemina ſemen tuum,& veſpere non ceſſet manus tua. *Ier.c.*31.e. Seminabo domum Iſrael & domum Iuda ſemine hominum,& ſemine iumentorum.

Item ſeruatur in opere multis modis. Sicut vitis per culturam. *Iac.* 2.d. Fides ſine operibus mortua eſt Sicut vitis areſcit ſine cultura & deperit. *Oſ.*10 a. Vitis frondoſa Iſrael, fructus adæquatus eſt ei, id eſt, opera reſpondent ſermonibus. Alias enim non eſt, niſi ſonus. 1.*Cor.*3.a. Factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.

Item ſeruatur, ſicut vita per cibum, opus enim cibus ſpiritualis eſt.

Vnde *ſup.* 4.e. Meus es cibus, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me. *Gen.* 30.a. Da mihi liberos, alioquin moriar.

Item debet ſeruari verbum Dei, ſicut ignis ſeruatur. Et hoc tripliciter.Primò minus circumapplicando per bonam operationem. *Luc.*12.e. Lucernæ ardentes in manibus veſtris.*Pr.*6.e. mandatum lucerna eſt, & lex lux. *Pſ.*118. Lucerna pedibus meis, &c. 2.*Pet.*1.d. Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco. Secundò ligna ſubminiſtrando per crucis Chriſti & aliorum beneficiorum recordationem. *Luc.*12.f. Ignem veni mittere in terram: & quid volo, niſi vt accendatur? *Leu.*6.b. Ignis in altari meo ſemper ardebit, quem nutriet Sacerdos abiiciens ligna mane per ſingulos dies. Tertiò ſufflando per orationem, & meditationem. *Pſ.*38. In meditatione mea exardeſcet ignis. Item nota ſingula verba prædictæ orationis.

b Si quis diligit me,&c.] Per hoc quod dicitur.[Si quis] notatur amicorum verorum raritas.vt ſit ſenſus.[Si quis] quaſi rarus eſt ſecundum quod expoſitum eſt. *ſup.* 7.f. Si quis ſitit, veniat ad me. Item amoris communitas, vt ſit ſenſus. [Si quis] quaſi omnibus commune eſt dili-

* gere

Δ datum probatur. *a* Et]ideo [Pater meus diliget eum,] ita vt in eo habitet. Vnde sequitur. *b* Et ad eum veniemus,]per gratiæ collationem. *c* Et mansionem apud eum faciemus,] per gratiæ conseruationem. Vel [Veniemus] in præsenti inhabitando per gratiam.[Et mansionem apud eum faciemus]in futuro.Et hæc mansio est visio Dei,quãdo manifestabit seipsum diligentibus, sed non malis, Δ de quibus subdit:

Aliter. ⊖ Vnde adhuc subdit. *a* Et pater meus diliget eum,] quasi dicat non solum ego diligam eum, sed & Pater. *b* Et ad eum veniemus,] ego & Pater, quasi dicat, non solum apparebo vobis exterius: sed & ego, & Pater veniemus ad eum per gratiam interius. *c* Et mansionem apud eum faciemus,] quasi dicat, non ad horam, sed semper adiutores aderimus, & consolatores. Vel vt legatur de apparitione Christi post Resurrectionem visibiliter.

a & Pater meus diliget eum, & *b* ad eum veniemus, & *c* mansionem apud eum facie-

a Et Pater meus diliget eum,] quasi ego diligam eum, & apparebo ei visibiliter: & pater similiter diliget & manifestabit se inuisibiliter. Et hoc est. *b* Et ad eum veniemus,] ego & Pater: sed Pater inuisibiliter, & ego etiam visibiliter.

c Et mansionem apud eum faciemus. quia Filius per per dies quadraginta apparuit eis, & semper cum Patre, cum eis mansit inuisibiliter. Secundum illud *Mat.* vlt. d. vobiscum sum vsque ad cõsummationẽ sæculi. Et sicut dicit *Chr.* Dicens se manere, destruxit suspicionem somniorum ⊖ quia

Moraliter. * gere & omnibus præponitur. Item amoris nobilitas, vt sit sensus: [Si quis] id est, si aliquis nominabilis, qui sit quis. *Is.* 22.c. Quid tu hic, aut quasi quis hic? Raritas est amoris Dei siue verorum amicorum est, quia omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu-Christi: *Phil.* 2.c. Ratus ergo est in falliginosis, in quibus regnat amor propriæ excellentiæ Vnde 3. *Tim.* 3.a. Erunt homines seipsos amantes. Item in ambitiosis, qui amant pecuniam *Mat.* 6.c. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. *Tor.* 1.d. Effusum est in terra iecur eius, id est, amor eius. *Eccl.* 10.b. Proiecit intima sua. *Ier.* 6.c. Omnes auaritiæ student.

Item rarus est in luxuriosis. 2. *Tim.* 3.a. Voluptatum amatores magis, quàm Dei. *Chr.* Argento & voluptate inhonorabilior nobis Deus Etenim pro illis sustinemus pericula, insidias, vigilias, peregrinationes & infinita mala; nos autem propter Deum, nec verbum asperum possumus sustinere. *Phil.* 3 d. Quorum Deus venter est. Item communitas amoris notatur, cum dicitur: [Si quis] omnibus enim se communicat, pusillis & magnis, infirmis & sanis, diuitibus & egenis; Non enim proprietas, nec personarum acceptio apud charitatem. *Sap.* 6.c. Dignos se circuit quærens 1. *Cor.* 13.b. Non quærit quæ sunt.

Item eius nobilitas notatur, cum dicitur: [Si quis:] Est enim filia Dei cognata Angelorum, & Sanctorum. *Sap.* 6.a. Generositatem illius glorificat, &c. Et etiam nobilitas eius attenditur, quia est illæsibilis. 1 *Pet.* 3.c. Et quis est, qui vobis noceat, &c. *Rom.* 8.e. Scimus quoniam diligentibus Deum, &c. *Deut.* 33. b. Beniamin amantissimus Domini habitabit confidenter in eo quasi in thalamo, &c.

Item interminabilis, 1. *Cor.* 13. c. Charitas nunquam excidit.

Item irreprehensibilis. 1. *Cor.* 12.d Adhuc excellentiorem, &c. [Diligit,] dulciter, sapienter, fortiter. *Deut.* 6 a. & *Matt.* 22.d. Diliges Dominum Deum tuum, &c. [Me.] non mea. *Aug.* Væ illis Domine, qui diligunt nutus tuos pro te. Sed multi sunt tamen. *Ps.* 48. Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Item *Ps.* 103. Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate; auertente autem te, turbabuntur, auferes spiritum eorum, &c. [Sermonem meum] creatum, vel me. qui sum sermo increatus. [seruabit] Qui sermo corrigit in detestatione peccatorum, dirigit in viam præceptorum, erigit in ostensione supernorum, colligit in societate Beatorum. Dicitur autem sermo quia serit mores in terra proscisa in contritione, comminuta in confessione, compluta in lacrymarum effusione, bene stercorata in iugi peccatorum recordatione. [Seruabit.] *Greg.* Vnusquisque nostrum requisitus, an diligat Deum: tota fiducia & secura mente respondet: diligo. Veritas autem dicit: Si quis diligit me, sermones meos seruabit.] Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis. Vnde 1. *Ioan.* c. 5 a. Hæc est charitas Dei vt mandata eius custodiamus, qui dicit: quia diligo Deum & mandata eius non custodit, mendax est.

Nam qui per illicita desideria defluit, profectò Deum non amat, quia ei in sua voluntate contradicit. Sequitur *a* Pater meus diliget eum.] *Pr.* 8.b. Ego diligentes me diligo.

Et nota multiplex signum dilectionis Patris. Vnum est in Filij missione. 1. *Ioan.* 4 b In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam vnigenitum filium suum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum. *Is.* c. 43.c. Propter vos emisi Babylonem. *Multiplex signum dilectionis patris.*

Secundum in nostra anticipatione. Vnde 1. *Ioan.* c. 4 b. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos.

Tertium in nostra attractione, & coactione quia tot inculcat beneficia, vel infert flagella, & remedia, vt quasi cogat nos pigros venire ad se. Vnde *sup.* c. 6.e. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum. *Ier.* 31 a. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans.

Quartum, est in nostra adoptione. 1. *Ioannis tertio* a. Videte qualem charitatem dedit nobis Deus Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.

Quintum, in cohabitatione, quia inhabitat animam tota Trinitas: vnde 1. *Corynthiorum* 3 d. & 6.d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et de hoc subditur.

b Et ad eum veniemus.] *In.* Ego, & Pater, & Spiritus sanctus. Pater venit fortem faciendo, quia ei attribuitur potentia. Filius illuminando, quia ipse est Sapientia. Spiritus sanctus charitate inflammando, quia ipse est charitas, & benignitas.

c Et mansionem apud eum faciemus,] gratiam confirmando, roborando, augmentando, perseuerantiam tribuendo. *Greg.* Pensate fratres charissimi, quanta sit ista solennitas habere in cordis hospitio aduentum Dei. Certè si domum vestram quisquam diues, ac præpotens amicus intraret, omni cum festinantia domus tota mundaretur, ne quid fortasse esset, quod oculos amici intrantis offenderet. Tergat ergo sordes praui operis, qui Deo præparat domum mentis.

Ideò dicitur *Is.* 1.e. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, 1 *Reg.* 7.a. Auferte deos alienos de medio vestrûm, id est, de corde, quod est in medio Baalim & Astaroth, ecce mundatio hospitij: & præparate corda vestra Domino, & seruite illi soli, ecce ornatus domus duplex, scilicet, virtutis, & operis: virtute enim cor præparatur; opere seruitur.

Et nota, quod in templo Domini, id est, in anima sunt tria, mensa, & candelabrum, & altare. Pater enim in anima reficit animam & confortat sua potentia, Spiritus sanctus in altari ignem accendit charitatis, & descendit odor thymiamatis, & fumus incensorum, quæ sunt desideria, & orationes Sanctorum, vt dicitur *Apoc.* c. 5, c. Et nota quod dicitur.

Et mansionem apud eum faciemus.] id est, manebimus ibi per gratiam. Contra illos, qui Dominum aliquando recipiunt, sed citò expellunt. Tria enim expellunt hominem de domo: Fumus & stillicidium, & mala vxor.

Item templum Domini primò violauit Nabuzardam, id est, gula. 1. *Reg.* vlt c.

Secundo Antiochus, id est, silentium paupertatis, id est, auaritia. 1. *Mac.* c. 1.d.

Tertiò. Titus Rex Romanorum, scilicet, superbia destruxit funditùs. *Ps.* 79. Singularis ferus depastus est eam.

De hoc dicit *Greg.* In quorumdam corda venit Dominus, & non mansionem facit: quia per compunctionem quidem Dei respectum percipiunt; sed tentationis tempore hoc ipsum, quod compuncti fuerant, obliuiscuntur, sicque ad perpetranda peccata redeunt, ac si hæc minimè planxissent.

Qui ergo Deum verè diligit, & eius mandata custodit in eius corde Dominus, & venit, & mansionem facit: quia sic eum Diuinitatis amor penetrat, vt ab hoc amore tempore tentationis non recedat.

Ideo dicitur *Thr.* c. 1.e. De cælo misit ignem in ossibus meis, quasi inflauit, & firmauit in me charitatem.

Ideo etiam dicit sponsa, quia amore langueo: *Canticorum capite quinto* c. Quia amor in ea permanebat sine recessu, sicut & languor non recedit.

Vel [Mansionem apud eum faciemus,] quia tota Trinitas ipsam mansionem, id est, mentem, quam inhabitat, ædificat. *Prouerbiorum capite nono* a. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem.

Prima columna, est voluntatis diuinæ cognitio *Romanorum capitulo duodecimo* a. Vt probemus, quæ sit voluntas Dei bona, bene placens, & perfecta. Secunda est eiusdem voluntatis cognitæ executio.

* *sup.* 13.b.

▵ è quibus subdit ▵ Qui non diligit me, sermones meos non seruat,] & supple, non manebo in eo, nec manifestabo me ei. Et ne credatur paruus esse contemptus sise, vel suos sermones contemnerent, subdit auctoritatem, dicens.

▵ ▵ Et sermonem

⊖ quia somnij non est manere.

Aliter. ▵ Qui non diligit, &c.] id est, qui non seruat mandata, ostendit se non diligere me.

⊖ ▵ Et sermo

Moraliter. * *suprà* 13. b. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. *Ps.* 110. Intellectus bonus omnibus facientibus. *Prouerb. vlt.* d. Laudent eum in portis opera eius. Portas appellat diē iudicij. pluraliter, quia bonis erit porta salutis, malis autem porta damnationis. *Luc.* 12. f. Seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciens vapulabit multis.

mus. ▵ Qui non diligit me, sermones meos non seruat,

Tertia columna est in ipsa executione diuinæ voluntatis repressio murmuris, vt fiat cum hilaritate, & feruore mentis. *Sap.* 1. c. Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest: & à detractione parcue linguæ. 1. *Cor.* 10. b. neque murmurauerітis, &c. 2. *Cor.* 9. b. Non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem nō datorem diligit Deus Et quod feruor exigatur, patet per illud *Apoc.* 3. c. Vtinam calidus esses, aut frigidus, &c.

Quarta columna est celeritas alacritatis, & strenuitas. *Prou.* 4. b. Currens non habebis offendiculum. *Prou.* 18. b. Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.

Quinta est discretio in agendo. *Prou.* 4. d. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos *Rom.* 12. a. Rationabile obsequium vestrum. *Prou.* 1. b. Frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum.

Sexta est in operando bona humilitas. *Eccl.* 11. a. Sapientia humilitatis exaltabit caput illius.

Septima est perseuerantia, quæ consummat ædificium. *Mat.* 10. c. & 24. b. Qui perseuerauerit, &c. In hoc cubito consummata est arca: *Gen.* 7. c. Alias septem columnas require super illum locum. *Prou.* 9. a Sapientia ædificauit sibi domum, &c. Si ergo ædificatur domus Dei. Sed nota, quòd multa sunt etiam in domo Dei.

Vnde per plura signa possumus scire in nobis, vtrum simus hospitium & templum Dei an Diaboli. Domus enim Dei habet Crucem desuper exteriùs, & Crucifixum, & imagines Apostolorum interiùs, lampadem, altare & aquam benedictam: & dicuntur ibi orationes, & psalmodiæ. Crux desuper est exteriùs signum pœnitentiæ. Crucifixus interiùs, memoria Passionis Dominicæ impressa in corde. Imagines Beatæ Virginis, & Apostolorum, sunt exempla Sanctorum impressa in mente ad imitandum; Lampas est fides: Altare spes, in qua offerimus sacrificium cordis contribulati: In spe enim veniæ conserimur. Ignis in altari, est charitas Aqua benedicta est deuotionis lachryma, vel compunctionis. Sic cognoscitur Deus esse in nobis, si hæc habemus. *Psalm.* 67. In templo sancto tuo. *Apocal.* 21. a. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. *Leu.* 26. b. Ponam tabernaculum meum in medio vestrum, id est, in corde, & non abiiciet vos anima mea. Non abiiciet, dicit, quia vltimus est in recessu. 1. *Pet.* 2. a. Tanquam lapides viui superædificamini in domos spirituales. *Psalm.* 47. Deus in Domibus eius cognoscetus. Quomodo per prædicta signa, primò, scilicet, quando crux, id est, iugis pœnitentia est superposita in corpore proprio, quando homo habet exteriùs signa humilitatis, & sobrietatis. Et sicut in guerris raptores non audent violare domos, super quas vident cruces: ita Dæmones timent accedere, vbi vident signum pœnitentiæ.

Vnde *Exod.* 12. b. Erit vobis sanguis in signum in ædibus, in qoibus eritis: & videbo sanguinem, ac transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens. *Ezech.* 9. c. Super quos videritis Tau, ne occidatis. Hoc est signum, quod dedit Dominus Pastoribus. *Luc.* 2. b. Hoc vobis signum: inuenietis infantem.

Vnde in quibus nullum est signum pœnitentiæ, signum est, quod non habent signum in se. Diabolus enim in suis ponit signa sua In aliquibus ponit aquilam.

Vnde *Osee* 8. a. Aquila super domum Domini, id est, signum capacitatis. Super alios ponit porcum, id est, luxuriæ signum, sicut est superfluus ornatus, in mulieribus, quæ sunt phanum Diaboli.

Vnde *Psal.* 143. Filiæ eorum compositæ circumornatæ, vt similitudo templi. Ideò conqueruntur viri sancti, & Angeli custodes animarum per *Psalm.* 73. Signa nostra non vidimus, q. d. Dæmones posuerunt sua signa, & per hoc sibi vendicauerunt possessionem. Sed hoc non aduertunt miseri, si enim scirent verè, & crederent, quod per hoc acquirunt in se dominium Dæmones, ipsi nunquam sustinerent, sicut non sustineret aliquis, quod hospitalarij ponerent crucem super domum suam, quia per hoc possent eam vendicare Et hæc est etiam ratio, quare Dæmones non sustinent prout possunt, quod Dominus ponat signum suum, id est, signum pœnitentiæ super suos, quia per hoc sciunt se eos amittere Crux autem Domini non solùm debet esse exteriùs super domum Dei per carnis macerationem, sed & interiùs debet crux esse, vel crucifixus per compassionem. *Cant.* 8. b. Pone me, vt signaculum super cor tuum, &c. *Gal.* 6. d. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.

Iterò imagines, id est, exempla Sanctorum debent esse ibi depicta & descripta.

Vnde *Isaiæ capit.* 49. e. In manibus meis descripsi te, vel depinxi muros tuos, secundùm aliam literam. E contra Diabolus in templo Domini depingit abominationes, lampadem fidei, & doctrinæ extinguit, altare destruit, & sacrificium eius, & omnia subuertit suggerendo, & non ipsi faciendo. *Ezech. cap.* 8. d. Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, 2. *Mach. cap.* 2. a. Templum eius, sicut homo ignobilis, id est, plenum sordibus. *Dan. cap.* 11. e. Polluent Sanctuarium fortitudinis, id est, cor hominis, quo nihil fortius, si habeat charitatem, & auferent iuge sacrificium, id est, contritionem. *Psal.* 50. Cor contritum & humiliatum, Deus, non despicies.

Vel iuge sacrificium est confessio, quia iugiter debemus confiteri & conteri. Sed multi sunt, in quorum templo non fit sacrificium vel officium nisi semel in anno tantùm confitentur, & redeunt ad se. Sed dicitur *Dan. cap.* 11. Quòd quando iuge sacrificium deficiet, tunc destruetur templum.

Item quorundam templum videtur esse interdictum, vel excommunicatum quia non fiunt ibi orationes. *Psal.* 136. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Sed è contra dicit *Psal.* 5. Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Item quidam videntur excommunicati, quia nusquam sunt in templo, id est in corde suo etiam quando fiunt ibi orationes, non est ibi animus: quia nesciunt, quid dicunt. *Mat.* 15. a. Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longè est à me.

Item nota, quòd quorumdam templum sordidatur, & prophanatur multis modis, 4. *Regul.* 10. f. legitur, quod Iehu violauit templum Baal, & fecit ex eo cloacas.

Nusquam aliquis sic fuit iniquus, vt hoc faceret de templo Domini materiali; sed nos quotidiè hoc facimus de templo Domini spirituali, id est, de nobis per golam, vel per maleuolentiam: sicut detractores, & inuidi, qui stercora aliorum, id est, peccata recipiunt per aures, & reponunt in corde, & reddunt per ora, sicut scabrones semper habent os in stercoribus. *Osea* 8. b. Factus est Israel in nationibus quasi vas immondum.

Item narrat Iosephus, quod Pompeius fecit de templo Dei stabulum equorum: & nos facimus de nobis stabulum Dæmonum per luxuriam. *Ioël.* 1. d. Computruerunt iumenta in stercore suo.

Idem etiam Iosephus narrat, quod Ælius Adrianus posuit idolum Iouis in templo: quod nos facimus, quando similitudinem Diaboli ponimus in nobis, id est, superbiam & inuidiam. *Ezech.* 7 d. Vniuersa idola domus Israel depicta erant in circuitu per totum, quæ sunt diuersa signa superbiæ, tam in gestibus & ornatibus exterioribus, & mentibus interioribus.

Item *Ier. vlt.* c. & 4. *Reg. vlt.* c. Legitur, quod Nabuzardan succendit templum, quod nos facimus per auaritiam. *Mich.* 6. e. Adhuc ignis in domo impij, & thesauri impietatis, vel iniquitatis. Multi ergo sunt incendiarij Ecclesiarum Domini, id est, animarum suarum. *Psalm.* 73. Incenderunt igni Sanctuarium tuum, &c. Sequitur.

▵ Qui non diligit me, sermones meos non seruat.] *Greg.* Ad vosmet ergo, fratres charissimi, introrsus redite, & si Deum verè amatis, exquirite: nec tamen sibi aliquis credat quicquid sibi animus sine † operis attestatione al. † oris respondentis de selectione Conditoris, lingua, mens & vita requiratur: nunquam est Dei amor otiosus: operatur etenim magna, si est: si verò renuit operari, amor non est.

A *a* Et sermonem] vel, sermo quem audistis, à me, non est meus, id est, mei hominis: vel ego, qui sum verbum, & sermo Patris non sum à me.

b Sed eius, qui misit me Patris,] quia sum à Patre. Et ne dicant: nos nescimus, quos sermones dixeris: ideò dicit, quod imò benè scitis, quia iam audistis eos à me: & posteà Spiritus S. docebit eosdem & communicabit. Et hoc est, quod subdit.

c Hæc locutus sum vobis apud vos manens,] corporali præsentia, hæc, scilicet, mandata, quæ volo, vt seruetis.

al. † sermo.
D

Et † *a* sermonem, quem audistis, non est meus; *b* sed eius; qui misit me, Patris. *c* Hæc *d* locutus sum vobis apud vos manens. *e* Paracletus *f* autem Spiritus S. quem mittet Pater in *g* nomine meo, *h* ille vos *i* docebit omnia, *k* & suggeret vobis omnia, *l* quæcunque dixero vobis. *m* Pacem relinquo vobis, *n* pacem meam *o* do vobis. *p* Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non *q* turbetur cor vestrum, *r* neque formidet.

p Non quomodo mundus dat, ego do vobis.] Pax enim mundana in malo fit multoties, & inutilis est: & his qui habent, nihil profuit eis; ego autem talem do pacem, vt adinuicem pacifici sitis, & sic omnia vincetis. Et quia dixerat: Pacem dimitto vobis, quod erat recedentis, & hoc poterat eos turbare, ideò subdit.

q Non turbetur cor vestrum] de mea recessione.

r Neque formidet] de vestra morte, vel tribulatione. Partim enim ab eius dilectione, partim à præliorum formidine patiebantur.

⊙ Et ideò debetis

e Paracletus autem Spiritus S.] quasi ne obliuioni tradatis: Paracletus, &c. Vel sic. Etsi auferatur præsentia mea corporalis, ne timearis: quia, Paracletus Spiritus S. quem mittet Pater, quia apud eum est auctoritas principij. Sed ne propter hoc æstimetur minoritas in Filio, subdit.

13. q. 1. c. nisi bella.

g In nomine meo,] id est, ad nomen, & gloriam meam, vel mittet vobis ad inuocationem mei nominis.

h Ille vos docebit omnia] à vobis non intellecta.

k Et suggeret vobis omnia] oblita.

l Quæcunque dixero vobis.] id est, commemorabit vobis, siue ad memoriam reuocabit. Quædam enim intellecta obliuioni tradiderunt, quæ Dominus dixerat, quædam autem, nec dicendo intellexerunt: Et ideò dicit: Docebit, & suggeret. Vel.

i Docebit,] vt sciatis.

k Et suggeret,] id est excitabit, & monebit, vt faciatis.

m Pacem relinquo vobis] quasi sic vado ad Patrem, vt Spiritum S. missurus sim: Sed interim etiam, pacem relinquo vobis. *Aug.* Iturus ad Patrem, pacem, scilicet, pectoris in præsenti.

n Pacem] etiam, meam pacem æternitatis.

o Do vobis.] *Aug.* perductutus ad Patrem. Et ne intelligant de pace temporis, & prosperitatis mundialis, subdit.

p Non quomodo mundus dat, ego do vobis.] Mundus enim dat pacem turpiter: quia improperat, & sæpè eam violat. Et illa etiam pax: quam dat, non est pax.

q Non turbetur,] quasi eùm Spiritum S. vobis promittam; tamen pacem etiam relinquam: Non turbetur cor vestrum, interiùs. *r* Neque formidet] caro exteriùs, q. d. si vadam, non turbemini: quia non vos deseram, sicut alias dixi vobis. Et hoc est.

A Audistis,

Aliter.

⊙ *a* Et sermo, quem audistis non est meus; sed eius, qui misit me, Patris,] q. d non me solum non amat, sed neque Patrem amat, qui hunc non audit sermonem. Si enim argumentum amoris est seruare mandata, hæc autem mandata etiam Patris sunt: Igitur qui seruat ea, non solum Filium, sed & Patrem amat: & qui non seruat, non solum Filium, sed & Patrē non amat. Sed nota, quod dicit primo: Sermones meos, & post dicit: Non est meus: Qualiter igitur suus est, & non suus? Respondemus. Suus est, quia loquitur. Non suus, id est, non proprius, quia nihil proprium, & separatum, & alienum à doctrina Patris loquitur.

c Hæc,] mandata Patris.

d Locutus sum vobis apud vos manens.] sed vos omnibus capaces non estis. *f* Autem.] pro sed.

e Paracletus Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vos,] q. d. manifesta sunt vobis nunc ea, quæ dicta sunt à me, sed Spiritus S. eorum erit manifestus Magister. Hoc autem dicit præparans animas eorum, vt ferant generosè recessionem, vt magnorum causam futuram eis bonorum: quia nihil magnum, & excelsum poterant scire, donec, eo recedente, Spiritus veniret. Spiritum S. autem vocat Paracletum, id est, consolatorem propter continentes eos tunc tribulationes. Et quia adhuc turbabantur excogitantes odia, & prælia, & recessionem eius, audi, quod subdit.

m Pacem relinquo] vel, dimitto vobis, q. d. quid lædimini à mundi turbatione, quandiu pacem habueritis ad me? Vel sic continua. Promitto Spiritum venturum, sed interim sciatis vos habituros pacem, quia non lædent vos, nec occident interim Iudæi.

n Pacem meam do vobis.] Repetitio est confirmatio, vel repetit, vt significet, quod habebunt interim pacem exteriorem & interiorem.

Moraliter.

* *a* Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, Patris,] quasi non mihi huiusmodi attribuo, quod loquor, sed Deo. Et hoc dicit, quia lætatur homo in sententia oris sui, vt dicitur *Prou.* 15. e. ne ergo credatur, quod ideò vult sua mandata seruari quasi sua, & quasi inde quærens gloriam propriam; ideò ea non sibi; sed Deo attribuit. Sic & Prædicator debet facere, secundum illud *Ps.* 113. Non nobis, Domine, non nobis, &c. Vnde adhuc subditur.

c Hæc locutus sum vobis apud vos manens, Paracletus autem Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit, &c.] Quia sicut dicit *Greg.* nisi Spiritus S. cordi adsit audientis, otiosus est sermo Doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit: quia nisi intùs sit, qui doceat, Doctoris lingua exteriùs in vanum laborat. Et nota, quod dicit: Docebit & suggeret. Docet veritatem: suggerit, id est, mouet ad bonum, erudit intellectum, accendit affectum.

Vnde *Bernard.* Spiritus S. instar apis mel, & ceram portantis habet, vnde illuminet intellectum, & accendat affectum. Et nota, quod dicuntur tria verba: Paracletus Spiritus S. in quo notantur diuersi eius effectus. Dicitur enim Paracletus, id est: Aduocatus, vt dicit *Greg.* Quia pro errore delinquentium apud iustitiam Patris interuenit, id est, interuenire facit: Secundum illud *Rom.* 8. e. Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non enim dicitur postulare tanquam minor; sed postulat, quia ad postulandum eos, quos repleuit, inflammat. Dicitur etiam Paracletus, id est, consolator, quia de peccati perpetratione mœrentibus dum spem veniæ præparat ab afflictione tristitiæ mentem leuat.

Vnde cantatur: Consolator optime, dulcis hospes animæ, &c. *Prouerb.* 31. a. Date siceram mœrentibus, &c. *Bernard.* Delicata est Spiritus S. consolatio, nec datur admittentibus alienam. Dicitur ergo Paracletus, id est. consolator, contra tentationem & tribulationem. Dicitur Spiritus, quia spirituales facit, contra carnalitatem. Dicitur Sanctus, quia firmat, contra pusillanimitatem. Sequitur.

m Pacem relinquo vobis,] id est, pacis reliquias do in præsenti. *Psalm.* 20. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

n Pacem meam do vobis,] in futuro. *Gloss.* Hoc est, quod dicit Propheta: Pacem super pacem. Et sumitur fortè de *Isa.* 57. d. Vbi dicitur: Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longe est, & qui prope. Vel de *Isa.* 27. b. Pacem faciet mihi, pacem faciet mihi. Vel de *Isa. vltim.* g. Erit Sabbatum æternitatis ex Sabbato pectoris. *Ephes.* 2. c. Ipse est pax nostra. Et nota, quòd tria reliquit, vel legauit Dominus specialiter Discipulis suis. Humilitatem, *suprà* 13. b. Exemplum dedi vobis, & cætera. Non est seruus maior Domino suo, & cætera. Dilectionem *suprà* 13. d. Mandatum nouum do vobis, & cætera. Pacem, vt hic cum dicit: Pacem relinquo vobis. Hæc tria relinquit eis, vt nullo indigerent, sed in omnibus abundarent, vt humilitas, id est, humilis opinio sui esset in rationabili: charitas, siue dilectio in concupiscibili: pax in irascibili.

Tria Dominus specialiter reliquit Discipulis.

p Non quomodo mundus dat, ego do vobis.] Dominus enim dat abundanter, & non improperat: *Iacob. cap.* 1. a. Sed è contra de mundo dicitur *Ecclesiast.* 20. b. Datum insipientis non erit tibi vtile, pauca dabit, & multa improperabit.

q Non turbetur cor vestrum] ad interiores dolores.

r Neque formidet,] ad exteriores afflictiones. Vnde in consolationem subdit.

* *a* Audistis

a Audistis, quia ego dixi vobis :] *suprà eod.* 2.
b Vado, & venio ad vos,] quasi, si vt homo vado, vt Deus semper præsens vestro, & citò veniam in morte, vel in iudicio. Et quia adhuc remanebant in turbatione, arguit eos ostendens, quod hæc turbatio non est ex pura dilectione, sed magis ex formidine : Vnde subdit.

a Audistis, quia ego dixi vobis *b* vado, *c* & venio ad vos. Si *d* diligeretis me, *e* gauderetis vtique, quia vado *f* ad Patrem, *g* quia Pater maior me est. Et *h* nunc dixi vobis : priusquam fiat, *k* vt cùm factum fuerit, credatis. *l* Iam non multa loquar vobiscum. *m* Venit enim Princeps mundi huius, *n* & in me non habet quicquam. *o* Sed vt *p* cognoscat mundus quia diligo Patrem, & *q* sicut mandatum dedit mihi Pater, sic *r* facio,

d Si diligeretis me,] pura dilectione, & abstracta ab omni carnalitate.
e Gauderetis vtique, quia vado,] id est, de hoc, quod vado.
f Ad Patrem,] id est, ad Patris immortalitatem, vel ad optiora bona Patris.
g Quia Pater maior me est,] homine, à quo habeo immortalitatem. Patrem enim dicit maiorem se secundum illam naturam, secundum quam ibat ad ipsum. Sed ne quærerent: quare prædicis nobis toties tuum recessum, cum scias nos inde contristari ? ideò subdit.
h Et nunc dixi vobis,] scilicet, quod vado ad Patrem per mortem.
k Vt cum factum fuerit, credatis] ex præscientia mea factum esse, & me volente : & sic credatis Deum.
l Iam non multa, &c.] Dixerat, quod vado ad Patrem, & ne quærerent quando, determinat & dicit, quod citò, & hoc est: Iam non multa loquar vobiscum, id est, in mortali carne vobiscum degens. Vnde subdit.
m Venit enim Princeps mundi huius,] id est, peccatorum Diabolus scilicet, *Gl.* vt me tradat in manus Iudæorum.
n Et] tamen, in me non habet quicquam dignum morte, nullum omninò peccatum, q. d. suggestione Diaboli trador ad pœnam, licet non habeam culpam. 1. *Pet.* 2. d. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Sed quia posset quæri: cur ergo moreris, si non habes culpam ? Respondet, quod propter amorem Patris, & obedientiam. Et hoc est.
o Sed,] ideò morior, vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem.
p Et] quia, sicut mandatum dedit mihi, homini, vt moreter.
r Sic facio] id est, voluntariè moriens.
Aliter. ☉ Et ideo debetis non turbari : Quoniam.
a Audistis, quia ego dixi vobis ; vado] ad Patrem.
c Et venio ad vos,] id est, ad vestram consolationem veniam ad vos : ideo non timeatis de imminente tribulatione: quia veniam in auxilium & solatium.
Item vado ad Patrem ; ideo non turbemini de mea recessione, & morte, quia vado ad Patrem, & hoc est, quod subdit.
d Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est,] q. d. si de me formidatis, tanquam insufficiens sim mihi opitulari, saltem audientes, quia ad Patrē vado, oportet vos lætari, quoniā ad maiorē vado, & qui omnia potest sola ere versuta, id est, aduersa vestra. Et loquitur condescensiuè. Apostoli enim adhuc infirmi erant, nec nouerant Resurrectionem, nec habebant opinionem de eo, qualem oportebat; sed Patrem magnum esse æstimabant, ideò secundùm opinionem eorum loquitur, consolans eos. quia ad Patrem, qui maior est, vadit. Sicut etiam *Mat.* 26. e. dicit. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones Angelorum ? Hoc autem locutus est ad suspicionem eorum, qui audiebant. Non enim Angelis indigebat, sed sibiipsi poterat auxiliari, sicut patet *infra* 18. a. Quando ad solum verbum proiecit omnes retrorsum. Vel aliter potest dici, Pater maior Filio, quia Pater : non enim contradicimus Patrem esse causam Filij per generationem.
h Et nunc dixi vobis:] quia vado ad patrem per mortem.
i Priusquam fiat, vt cum factum fuerit : credatis,] quasi non sciretis, nisi ego prædicerem. Nequaquam autem prædicerem, nisi confiderem, & scirem me morti præualere. Hoc est etiam : quod dicit *sup. eod.* Audistis, quia ego dixi: id est, prædixi vobis, vado, &c. q. d. ita vehementer confido in his, quæ fiunt malis : vt etiam prædixerit, & ita omnino parum curo de morte, & sine formidine sum, quod præsciam eam, & non tamen caueam. Hoc autem dixit in consolationem eorum, vt & ipsi infirmi darent post consolatoria. Ergo rursum dicit tristia.
l Iam non multa loquar vobiscum.] Propter quid.

m Venit enim Princeps mundi huius] id est, Diabolus Princeps eorum, qui se ei tradunt, non cæli & terræ : quia olim euertisset omnia ; sed Princeps tenebrarum sæculi huius, scilicet : Princeps malorum, vt dicitur, venit, vt suggerat me interfici.
n Et,] tamen, in me non habet quicquam, id est, causam mortis, scilicet, peccatum, ecce hic tristia dicit. Postea subdit mitigatoria.
o Sed vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, scilicet, & sicut, &c. q. d. propter amorem, & obedientiam morior voluntariè, non propter necessitatem, vel coactionem. In hoc autem Discipulorum animos resuscitat. Et nota, quòd non sufficit semel dicere : Adhuc modicum vobiscum sum, sed continuò reuoluit tristia, vt ex frequentia facilè susceptibile apud eos faciat.
* *a* Audistis, quia ego dixi vobis : vado,] vobis parare locum. *Moraliter.*
c Et venio ad vos,] vt assumam vos ad me ipsum. Simile habetur *supra eodem in princ.* Non turbetur cor vestrum. Et subdit, quare non debent turbari quia in domo Patris mei multæ mensiones sunt, quia consideratio præmij minuit vim flagelli. Et subdit : Si abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipio vos ad meipsum.
d Si diligeretis me, &c.] Hæc satis exposita sunt superiùs. Sed quia hoc Euangelium in die Pentecostes legitur, quādo missus est Spiritus S qui est amor. ideò in summa possunt in hoc Euangelio notari decem signa amoris. Primum signum est, quando homo audit libenter de illo loqui. Secundùm, quando libenter, & frequenter de illo loquitur. *Nota decem signa amoris.* Hæc duo exprimuntur, *ibi* : Si quis diligit me sermonem meum seruabit, memoriter tenendo, & libenter loquendo de illo : & audiendo.
Vnde *Bernard.* Christus est mel in ore, id est, libenter loquitur de eo, melos in aure, id est, libenter audit, iubilus in corde, id est, libenter recolit.
Vnde *Cant.* 5. b. Anima mea liquefacta est. vt dilectus locutus est. Et *sup.* 3. d. Amicus sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Tertium signum est, quando frequentat locum, & libenter est cum amico. *ibi* : Et ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. *Deuter.* 33. b. Beniamin amantissimus Domini habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo morabitur. *Cant.* 3. b Tenui eum, nec dimittam. Quartum est quando assiduè cogitat de illo : Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum. *Mat.* 6. c. Quod notatur *ibi* : Qui non diligit me sermones meos non seruat, id est, non sæpè de me cogitat, qui non diligit.
Vnde *Ps.* 49. Proiecisti sermones meos retrorsum.
Item. *Ps.* 87. Posuerunt me abominationem sibi. Quintum, quando magis diligit datum propter illum, qui dedit, quàm propter valorem dati, quod notatur *ib.* : Et sermonem quem audistis, non est meus, &c q. d. non debetis sermonem diligere propter ipsius vtilitatem sermonis tantùm, siue propter se, sed propter dantem. Sextum est secretorum reuelatio, *ibi* : Paracletus autem Spiritus S. ille vos docebit omnia, &c. *infr.* 15. b. Iam non dicam vos seruos, sed amicos, &c. Vos autem dixi amicos: quia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Septimum est munusculorum largitio, *ibi* : pacem relinquo vobis : &c. Sicut quando vadit sponsus in peregrinationem, & dat anulum sponsæ : dicens. Ob memoriam mei seruabis hoc. Octauum est tristitia de amici sui recessu, quod notatur, *ibi* : Non turbetur cor vestrum, quia recedo, neque formidet ; quia citò redibo. Nonum signum est lætitia de exaltatione Dilecti. quod notatur *ibi* : Si diligeretis me, gauderetis, &c. quia Pater maior me est, ad cuius potiora bona vado. Decimum signum est, quando parum sibi videtur, quantumcunque fuerit diu Dilectus cum eo, quod notatur. *ibi* : Iam non multa loquar vobiscum, quasi dicat parum mihi videtur, & vobis etiam.

EXPOSITIO CAP. XV.

SVrgite, eamus hinc.] Hic incipit decimumquintum caput. Et melius est, vt hic incipiatur, quàm infrà, quia ibi incisus est sermo Domini. Prædicta enim discumbens dixerat, & discumbentibus, sed modò ad alium locum iuerunt, vbi sermonem consummauit, & orationem fecit ad Patrem, & diuiditur hoc cap. in sex partes. In prima parte eos ad alium locum traduxit. Secundò metaphoram vitis proponit, intendens eos monere, vt maneant, & non recedant à se, *ibi*: Ego sum vitis, &c. Tertiò dat præceptum charitatis, & ostendit signa suæ dilectionis, *ibi*: Hoc est præceptum meum, &c. Quartò eshortatur eos multis rationibus ad sustinenda odia, & persecutiones mundi, *ibi*: Si mundus vos, &c. Quintò de peccato Iudæorum inexcusabili, *ibi*: Si non venissem, &c. Sextò de testimonio Spiritus S. contra Iudæos, *ibi*: Cùm autem venerit, &c. Dicit ergo.

CAP. XV.

A *a* SVrgite, *b* eamus hinc: *c* Ego sum vitis *d* vera.

a Surgite, &c.] Et continuatur secundum *Aug.* sic: Dixerat: Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio: vt ergo hoc cognoscat mundus.

b Eamus hinc,] ad locum, scilicet, vbi sum tradendus ad mortem. Sed *Chrys.* quærit, cur locum mutauit? an timebat, ne illic veniret Iudas, & Iudæi, antequam finire potuisset suum sermonem: & ideò fugit in alium locum? Absit, sed paululum respirare dat Discipulis, tremebant enim, & formidabant, & pro tempore, quia noa erat: pro loco, quia in villa manifesta. Vnde & timore stupefacti non attendebant his, quæ dicebantur à Christo; sed semper imaginabantur eos, qui aggressuri erant ipsos. & maximè, quia vox Magistri expectare faciebat mala. Dixerat enim: Adhuc modicum vobiscum sum: *sup.* 13. d. Et *sup.* 14. d. Iam non multa loquar vobiscum, venit enim Princeps, &c. Quia igitur hæc, & alia audientes, turbabantur, ducit eos in alium locum, vt quasi in tuto se esse æstimantes, cum otio audiant, & animo attendant: Etenim debebant magna audituri esse dogmata, & ideo dicit: Surgite, eamus hinc. Et cùm duxisset eos in alium locum, ait,

c Ego sum vitis vera] Quia iturus erat ad Passionem, ne scandalo Passionis separarentur à fide, & dilectione eius: ideo monet eos per similitudinem vineæ, ne separent se, sed maneant in eo, sicut palmes in vite. Vel secundum *Chrys.* Ne dicant: omnibus nos inimicos constituisti & tunc nos deseris, & recedis, ostendit, quod non dimittit eos, sed ita conglutinatus eis est, vt palmes in vite, si voluerint.

Item quia rudes erant ad intelligendum, ideo parabolam proponit, & per ipsam parabolam vult ostendere, quod eis, qui non attendunt his, quæ dicuntur, non est viuere, sicut nec palmes sine vite. Item quia dixerat *supra* 14. b. Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, &c. ideo ostendit hic, quod signa, quæ facturi erant, sua virtute facerent, sicut palmes habet fructum ab humore vitis. *c* Dicit ergo: [Ego sum vitis] *Aug.* Vitis dicitur per similitudinem, non per proprietatem, quemadmodum dicitur ouis, agnus, leo, petra angularis. Dicitur etiam Christus vitis, & discipuli palmites, secundum quod est caput Ecclesiæ, nosque membra eius, vnius, scilicet, naturæ cum palmitibus.

d Vera] ad differentiam illius vmbraticæ vineæ, quæ conuersa est in amaritudinem vitis alienæ. *Is.* 5. a. & *Ier.* 2. d.

a Et Pater

Moraliter. Moraliter. *a* Surgite, eamus hinc.] Surgite de fæcibus peccatorum, eamus per viam mandatorum. Surgite de cœna, eamus ad cœlum. *Ps.* 126. Surgite postquam sederitis. Vel, Surgite de sæculari conuersatione, ad claustralem. *Mic.* 2. c. Surgite, & ite: quia non habebitis hic requiem. Labor enim est in peccato. Vnde *Ier.* 9. b. Vt iniquè agerent, laborauerunt. *Eccl.* 10. c Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere. *Sap.* 5 a. Ambulauimus vias difficiles. Item in mundo, *infr.* 16. g. In me pacem; in mundo pressuram habebitis. *Ier.* 8 e Quare sedemus? venite, ingrediamur ciuitatem munitam, religionem, scilicet, vel pœnitentiam & sileamus ibi, id est, in claustro, vel in pœnitentia sine murmure simus: quia Dominus noster silere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis. Alia litera habet: Et proiiciamur ibi: quia in claustro debet propriam velle abiici, & non extolli. Vnde *Ps.* 83. Elegi abiectus esse, &c. *Ierem.* 4. b. Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas, nolite stare. Sed de malis *Exod.* 15. b. Fiant immobiles quasi lapis. Sequitur. *c.* Ego sum vitis vera,] quasi dicat: eis, qui surrexerint, & iuerint, dabo vinum. Viatores enim solent bibere vinum. *Mat.* 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. *Cant.* 5. a. Comedite, amici, bibite, & inebriamini, charissimi. *Eccl.* 24. c. Venite ad me omnes, qui concupiscitis me: & à generationibus meis adimplemini. Ipse enim dicit se vitem, ibidem: Ego quasi vitis fructificaui. Dicitur autem Christus vitis multis rationibus. Prima est, quia sicut mediante vite, mutatur aqua in vinum: sic per Christum factum est ad literam, *suprà* 2. b. Sic etiam per ipsum aqua carnalis sensus mutatur in vinum spiritualis intellectus: Sic etiam per ipsum aqua tribulationis, & angustiæ conuertitur in vinum iucunditatis, & lætitiæ. *Christus dicitur vitis multis rationibus.*

Vnde *infrà* 16. c. Tristitia vestra vertetur in gaudium. *Psalm.* 93. Secundum multitudinem dolorum, &c. 2. *Cor.* 1. a. Sicut abundant Passiones Christi in nobis; ita & per Christum abundat consolatio nostra. De hoc vino dicit *Psalm.* 103. Vinum lætificat cor hominis. *Esther* 1. b. Vinum quoque, vt magnificentia regia dignum erat abundans & præcipuum ponebatur. *Is.* 55. a. Venite, emite absque vlla commutatione vinum. & lac. Secunda ratio, quare dicitur vitis. est abundantia suæ liberalitatis: vitis enim totum dat palmiti, & nihil ab eo recipit. Sic Christus dat nobis gratis humorem gratiæ, & nihil recipit à nobis.

Vnde dicit *Interlin. infrà eodem.* Ego sum vitis, totum vobis dans, nihil à vobis accipiens. *Psalm.* 15. Bonorum meorum non eges. *Iob* 22. a. Quid prodest Deo, si iustus fueris.

Tertia ratio est, quia sine ipso non possumus fructum facere. Vel sicut dicit *infrà eodem.* Sine me nihil potestis facere. Et de hoc habebitur posteà.

Quarta ratio est, quia sicut de vite vinum: sic de latere Christi sanguis, qui sub specie vini conficitur in altari, sicut dicitur *infrà* 19. f. Ideò non solum dicitur vitis, sed etiam vua. Vitis enim dicitur, secundum quod ex ipso nascitur Ecclesia, & propagatur spiritualiter. Dicitur vua, siue racemus, secundum quod natus est de Synagoga secundum carnem, quia & ipsa dicitur vinea. *Isa.* 5. c. Vel meliùs dicitur vua, secundum quod Beata virgo dicitur vinea, ex qua ortus est secundum carnem. Hæc vua pressa est in torculari Crucis à Iudæis, sua autem voluntate, secundum quod ipse dicit *Isa.* 63. a. Torcular calcaui solus. De isto torculari habetur *Iudic.* 7. g. Quod Gedeon duos reges Madian, Oreb, & Zeb interfecit. Oreb in petra, & Zeb in torculari. Per istos duos significatur Diabolus Dicitur enim Oreb, id est, tentans: & Zeb, id est, rapiens, siue deuorans. Tentat enim ad culpam, & rapit ad pœnam. Gedeon, id est, Christus in petra, & in torculari Diabolum occidit. In petra notatur Christi patientia, in torculari eius angustia. Per patientiam vicit tentatorem, per angustiam deprædatus est raptorem. Ad hæc enim duo venit ad eum Diabolus, vt tentaret eum de errore mortis: vel fortè, vt impatientem redderet, & vt raperet animam eius, si quid iuris in eo habere posset.

Vnde ipse dicit *supra* 14. d. Venit Princeps mundi huius & in me non habet quicquam. Sed Christus ex patientia restitit tentationi.

Vnde dicentibus membris Diaboli. Si filius Dei es, descende de Cruce, *Mat.* 27. c. & *Luc.* 23 e. Ipse non descendit, sed patiens perstitit, & ex angustia raptorem expoliauit, quia ex angustia, siue pressura Crucis exiuit sanguis redemptionis, quo redempta est præda, quæ à prædone tenebatur captiua: Secundùm quod dicitur 1. *Petr.* 1. c. Pretioso sanguine Agni. Et 1. *Cor.* 6. d. Empti estis pretio magno, &c. Et nota, quod ex vna parte corporis exiuit vinum tantùm, vt à pedibus, & à manibus; ex alia parte exiuit vinum, & aqua, scilicet, à latere, id est, sanguis, & aqua. Et per hoc spiritualiter notatur, quod Dominus quibusdam exhibet vinum: quibusdam vero vinum, & aquam, quia duæ sunt partes Ecclesiæ, vt dicit *Gl. super illud Mat.* 12. d. Viri Niniuitæ, &c. Vna, quæ peccare nescit; altera, quæ peccare desistit. Primi sunt innocẽtes, secundi pœnitentes Primi designantur per Reginam Austri, de cuius peccato non legitur, secundi per Niniuitas. Primi bibunt vinum purum, quia Dominus talibus infundit, & confert spiritualibus, & purius gaudium. Talibus dicit: Inebriamini, charissimi. *Cant.* 5. Aliis autem dat vinum cum aqua: quia sicut debent gaudere de venia, vt tamen semper doleant, & recogitent preterita malè acta.

Vnde *Eccl.* 5. b. De propitiatu peccatorum noli esse sine metu. Talibus dicit: Bibite, amici. *Cant.* 5. a. *Ps.* 74. Calix in manu Domini vini meri, quoad primos; plenus mixto, quo ad secundos. Sequitur.

a Et pater

Et *a* Pater meus agricola est. Omnē *b* palmitē in me non ferētē fructum tollet eū;& *c* omnem, qui fert fructum, *d* purgabit eum, vt *e* fructum plus afferat: *f* Iam vos mundi estis *g* propter sermonem, quem locutus sum vobis. *h* Manete in me, & *i* ego in vobis. *k* Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic *l* nec vos, nisi in me mãseritis. *n* Ego sũ vitis, *o* vos palmites. *p* Qui manet in me, & *q* ego

△ *a* Et Pater meus agricola est] cum quo ipse Filius est idem agricola, inquantum Deus. Sed de Patre dicit condescensiuè, de quo maiorem habebant opinionem, in quo dat eis fiduciam, cum Pater habeat eorum curam, & diligentiam. Et cùm Pater habeat eorum curam, & quòd faciant ipsi, quod in se est, & non resipiscant, pigris comminatur præcisionem, dicens.

b Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum] vt agricula. In quo insinuat, quòd sine operibus non possunt manere in eo; sed oportet, quod manentes in se mandata eius faciant, & aduersa sustineant.

Item in hoc notat Iudam, quòd pro infructuositate sua sit abscissus Et quia in hoc terruerat, in sequenti mulcet, dicens.

c Et omnem, qui fert fructum,] operum adhærens viti per fidem & charitatem.

d Purgabit eum] vel, purgat, id est, excolit & germinabiliorem fecit circumcidendo superfluitatem. Vel, Purgabit, hoc quantum ad tribulationes eorum, dictum est. *August.* Purgabit mundando corda Spiritum veritatis & charitatis infundendo.

e Vt fructum plus afferat.] Ecce vtilitas purgationis, id est, tribulationis, in quo consolatur eos, ostendens. quod tribulatio eorum fructuosa. Et nota, quod non dicit purgandam vitem, siue radicem excolendam; sed, eum, id est, palmitem, & tamen radices etiam vinearum solent excoli, & terra circumfodi, quare ergo non dixit hoc de vite? Solut. Per hoc ostendit, quod ipse sibi sufficit; Discipuli verò indigent purgatione & agricolæ auxilio Vnde Christus non se dixit vitem, quia indigeret cultura; sed propter hoc tantùm, vt sciant, quoniam sine eius virtute nihil operari possunt: & quoniam eos ita vnitos esse oportet fidei eius, vt palmites viti. Sequitur.

f Iam vos mundi estis. &c.] Quia dixerat metaphoram & non expresserat, de quibus diceret: ideò non dicant, de quibus hoc dicit: & ita in sollicitudinem mittantur: ideò metaphoram ad eos aptat, dicēs: Iam vos mundi estis, &c. quasi vos estis palmites, de quibus dixi Vel ita continua. Dixerat se vitem, & agricolam Patrem: ne ergo crederetur Filius indigere cultura, sicut vitis: & non esse agricola, sicut Pater.

f Iā vos mūdi estis,] id est, purgati in parte sicut palmes.

g Propter sermonem, quem locutus sum vobis,] q. d. si Pater est agricola & purgator: & ego purgo, qui idem Deus sum cum eo. Tertiò continuatur sic. Dixerat, quod quidam palmites abscinduntur, quidam purgantur: ne ergo credant se esse de abscissis, dicit.

f Iam vos mundi estis] quasi vos estis illi purgati & fructificantes: qui tamen purgamini adhuc, propter sermonem, quem locutus sum vobis, id est, eruti estis ab errore Iudaico & ab iniquitate per meam doctrinam, secundum *Chrysost.* & secundum *August.* loquitur de mundatione Baptismi, quæ fit per sermonem. Non dicit aquam, quia & ipsa sine verbo est aqua solum; sed per verbum fit Sacramentum.

h Manete in me,] id est, facite, quod in vobis est, non abscindamini à me per timorem.

i Et ego in vobis, q. d. vos estis palmites, & potestis tolli, vel dimitti in vite, si vultis; sed ego semper maneo sicut stipes manet. *Chrys.* Vt non pro trepidatione abscindantur ab eo laxatam eorum timore animam restringit, & sibi ipsi conglutinare intendit: & ideò benignam ostendit spem, dicens: Et ego in vobis, q. d. radix quidem manet, tolli verò & dimitti palmitum est. Vel.

h Manete in me,] q. d. feci, quod in me est: facite ergo quod in vobis. Ego vos purgaui; vestrum est de cætero fructificare. Sed vt hoc possitis, oportet in me manere.

h Manete] ergo, in me, id est, mihi adhærete per fidem, & ne recedatis per tribulationem.

i Et ego in vobis,] id est, vobis adhærebo & subministrabo humorem. Et hoc oportet, quia.

k Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite,] quia per adhæsionem recipit à stipite & radice vitis humorem.

l Sic nec vos] potestis fructum facere.

m Nisi in me manseritis.] fide & amore. Et hoc patet, quia. *n* Ego sum vitis] id est, ad similitudinem vitis, quæ totum dat palmitibus, & nihil ab eis accipit.

o Vos palmites.] Hoc dicit, vt dicit *Chrysostom.* ne crederent Discipuli, quod eorum ministerio Christus indigeret.

Item vt sciant, quod miracula non faciant, nisi eius virtute, nec alia bona. Ideò etiam quod dixerat superiùs se esse vitem, repetit propter impressionem in mente eorum & explanatione.

Vnde adhuc subdit, idem, sed aliis verbis confirmat in eis, quod dixerat.

p Qui manet in me,] q. d. nō solū vos specialiter, sed & generaliter, quicūq; manet in me, faciēdo quod in se est, vt à me non disiungatur. *q* Et ego in eo,] faciendo, quod in me △ est, & persi-

Moraliter.

* *a* Et Pater meus agricola est.] Ager Christus Hunc agrum coluit Pater *Gen.* 27. d. Ecce odor Filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus Iste ager, siue hæc vinea præcepto & dispositione Patris fuit fossa in Passione, secundum illud *Psal.* 21. Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. *Isa.* 2. c. Ingredere in petram, abscondere in fossa humo, 4. *Reg.* 3. c. Facite alueum torrentis huius in fossas & fossas.

Item paxillata fuit, quando Christus ligatus est ad palum, siue ad columnam.

Item putata fuit in palmitum, id est, Discipulorum recessione ab eo Ideo dicitur *Cant.* 2. e. Tempus putationis aduenit. *Mat.* 26. f. Tunc Discipuli relicto eo omnes fugerunt. *Iob* 6. c. Necessarij mei recesserunt à me Et 19. b. Noti mei, quasi alieni, recesserunt à me.

Item fleuit hæc vinea in sudore, vel ad literam, in Cruce, sicut dicuntur flere vineæ. *Heb.* 5. b. Cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus est.

Item propagines emisit in manuum extensione.

Vnde *Isa. cap.* 63. 2. Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bona.

Item floruit in sanguinatione. Fructum tulit in animæ emissione. Emisit enim spiritum quasi nostræ redemptionis pretium & fructum, de quo fructu dicit Apostolus 1. *Cor.* 1. d. Factus est nobis Sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.

b Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; & omnem, qui fert fructum, purgabit eum Quidam enim per tribulationem tolluntur, & abscinduntur; quidam vero purgantur; sicut vas reprobum in igne crepat: sed vas bonum ibi consolidatur. *Malach.* 3. a. Purgabit filios Leui. Non dicit filios Babylonis, quia bonos probat & examinat. *Prouerb.* 3. b. & *Heb.* 12. b. Flagellat omnem filium, quem recipit. Sicut ancilla lauat vas integrum, sed non confractum, immò proijcit: & sicut agricola curam habet terræ fructiferæ, & non sterilis. *e* Vt fructum plus afferat,] quia in tribulatione crescit fructus. Vnde *Isa.* 27. secundùm aliam literam. Tribulatio super tribulationem, spes super spem. *Iacob* 1. a. Omne gaudium existimate, fratres mei cùm in tentationes varias incideritis. Et subdit fructum: Scientes quoniam probatio fidei vestræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habeat. *f* Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.] Illi igitur, qui non possunt agere magnas pœnitentias, saltem debent libenter audire verbum Dei, & facere pro posse: quia si non possunt ferre purgationem tribulationis, possunt mundari per verbum prædicationis. Sermo enim Dei est aqua. Vnde *suprà* 7. f. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Sed quare non sunt mundi illi, qui tot audiunt sermones, maximè Theologi? Apostoli enim non nisi per tres annos ad plus audierunt. Sed ipsi sicut panni, in quibus ponuntur cineres, qui sordidantur, vnde alij lauantur. Item nota, quod quantumcunque sit bona lixiuia nunquam propter hoc lauantur panni, nisi ponantur in ea, & moueantur, & fricentur. Similiter, quia cor, i. affectionem non ponunt in verbis Domini, nec confricant ibi, ideo non lauantur. *h.* Manete in me, & ego in vobis.] 1. *Ioan.* 4. c. Deus charitas est, & qui manet in charitate, &c.

k Sicut palmes, &c. sic nec vos, nisi in me mãseritis,] quia aliter humorem gratiæ non recipitis. *Is.* 59 a. Peccata vestra diuiserunt inter vos & Deum vestrum Ideò dicitur *Ephes.* 3. d. In charitate radicati, & fundati. *n* Ego sum

a est, & perficiendo quod sibi deest. a Hic fert fructum multum] per me subministrantem humorem gratiæ.
b Quia sine me nihil potestis facere] nec parum, vos etiam Apostoli, qui tanti estis, multò magis nec alij: & hoc est magnum damnum carere fructu. Sed ne credatur hoc sufficere in pœnam non manentium in eo, ideò vlteriùs produxit sermonem ad supplicium dicens.

in eo: hic a fert fructum multũ, b quia sine me nihil potestis facere. Si c quis in me non manserit, d mittetur foras, e sicut palmes, f & arescet, g & colligẽt † eũ h & in ignẽ mittẽt i & † ardet. Si k manseritis in me, l & verba mea in vobis mãserint, m quodcũq; volueritis, petetis, n & fiet vobis. In o hoc clarificatus est Pater meus, vt p fructum plurimum afferatis, & q efficiamini mei Discipuli r Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos,

al. † eos.
al. † ardent.

c Si quis in me non manserit,] quod est in libertate arbitrij, id est, si non fecerit, quod in se est, vt maneat in fide.
d Mittetur foras] id est, non excoletur vltrà manu agricolæ, & cura eius, & diligentia carebit.
e Sicut palmes abscissus proiicitur. f Et arescet.] Chrys. [siccatur] id est, si quid habebat radicis, deponit, id est, gratiam, & denundatur ea. Et quis vltimus finis? Ecce.
g Et colligent eum.] Gloss. messores Angeli, vt dicitur Mat. 13. c
h Et in ignem mittent] gehennæ.
i Et ardet] vel, ardebit. Gl. vel in vite sunt vel, in igne. Et nota, quòd intentio Domini est hortari Discipulos, vt non recedant ab eo tempore tentationis. Vnde ponit exemplum vitis, monet eos blandis & tristibus. Promittit enim fructum manentibus, recedentibus verò comminatur carentiam fructus, cum dicit. Sicut palmes non potest facere fructum, &c. Et ibi Sine me nihil potestis facere. Comminatur etiam ignis supplicium, vt ibi: In ignem mittent & ardet. Et quia dixerat manendum in se, ostendit, quid sit in se manere, dicens.
k Si manseritis in me,] pro id est, si verba mea in vobis manserint.] Quærit enim Dominus eam, quæ per opera, ostensionem, quia sponte. Aug. Tunc verba dicuntur manere in nobis, quando facimus, quæ præcipit: & diligimus, quæ promittit, qui non facit, eum tangit, sed non cohæret.
m Quodcunque volueritis petetis,] quia tales inquantum tales, non volunt, nisi quæ sunt salutis.
n Et fiet vobis,] etsi non aliis, pro quibus oratis. Et nota, quod præmisit meritum, sicut etiam sup. 14. b. dicens. Quoniam quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, induxit: Si diligitis me mandata mea seruate. Item nota ad continuationem, quòd suprà terruerat, dicens. Si quis in me non manserit, mittetur foras. &c. Ideò hic consolatur statum, subdens. Si manseritis in me, &c. Item in prædicto verbo notauit Iudam, & Iudæos insidiatores, q. d. illi ardebunt; sed vos manebitis in me, & fructificabitis. Illi ergo timere debent, & formidare: non vos, qui estis in me: Vos enim estis inexpugnabiles, quia Patri placetis. Vnde ait.
o In hoc clarificatus est] vel, glorificatus est Pater meus, vt fructum plurimum afferatis. Chrysostom. Sermonem quem priùs dixerat: Quodcunque volueritis, petetis, & cætera, dignum fide facit per hoc, quod subdit. In hoc glorificatus est Pater meus, & cæt. Si enim fructificare pertinet ad gloriam Patris, non contemnet Pater gloriam suam; sed faciet, quod petitis vtile ad fructum. Nehem 8. c. Gaudium Domini est fortitudo vestra. Et est sensus. In hoc glorificatus est Pater meus, &c. id est, lætatur; si in me maneatis & fructum feratis: & amat vestrum fructum. Si ergo amat vos, confidite: si est Patris gloria fructificatio vestra, nihil suspicemini, vel timeatis malitiosum.

Item nota, quòd quia dixerat superiùs: Manete in me. Et iterum: Qui manet in me & ego in eo. Et iterum: Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, &c. & non expresserat, manete in Patre, ne propter hoc crederent eum Patrem excludere, & minùs confiderent in Filio tanquam minus forti eos sine Patre continere, ideò dicit: [In hoc glorificatus est Pater meus,] id est, in hoc apparet gloria Patris.
p Vt fructum plurimum afferatis.] Eius enim gloria cuius gratia vos fructum habetis: in quo ostendit, quod sicut à se, ita & à Patre habent, vnde fructificent. Per hoc etiam ostendit, quòd non opera Iudæorum gloria sunt Patris; sed ea, quæ facturi erant ipsi Discipuli.
q Et efficiamini mei Discipuli,] q. d. fructum facere hoc est Discipulum esse. Et sicut est gloria Patris vester fructus; ita est gloria Magistri, id est, mei, cuius est donum. Ephes. 2. b Dei donum est ex operibus, vt ne quis glorietur: ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Sed ne dicant, cecidimus à paternis auxiliis derelicti sumus nudi, & deserti ab omnibus facti sumus: ideò subdit.
r Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos,] quasi dicat, in me aspicite,

* vitis, &c.] Hoc patet. Moraliter. Mat. 21. c. Marc. 11. c.
b Quia sine me nihil potestis facere,] nec etiam benè cogitare. B

Vnde 1. Corinth. 4. b. Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriatis, quasi non acceperis?

Item 2. Cor. 3. b. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.

Item nec loqui benè est à nobis. Prouerb. cap. 16. a. Hominis est animam præparare, & Domini gubernare linguam. Et Psalm. 44. Lingua mea calamus scribæ. Mat. 10. c. Non enim vos estis, qui loquimini.

Item nec benè operari. Isa. 26. c. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Ierem. 10. d. Scio, Domine quia non est in homine via eius: nec viri est, vt ambulet, & dirigat gressus suos.
c Si quis in me non manserit, in præsenti per fidem & constantiam in pœnitentia, vel tentatione.
d Mittetur foras] in futuro à Sanctorum societate. Erit enim cum hœdis, non cum agnis in iudicio. Mat. 25. c.

Item Apoc. vlt. c. Foris canes.
f Et arescet,] id est, omni bono deficiet.
g Et colligent eum] vel, eos, per fasciculos.
h Et in ignem mittent & ardet,] secundùm illud Isa. 33. b. Spinæ congregatæ igni comburentur. Mat. 25. d. Ite, maledicti, in ignem æternum. Et nota, quod collecti dicuntur mitti in ignem: quia corpore & anima suscitati damnabuntur. Vel collecti dicuntur, quantum ad consimiles pœnas & culpas.

Vnde Mat. 13. d. Colligite primùm zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum. Ibi dicit Gloss. Non in vnum fascem, quia pro modo peruersitatis suæ vnusquisque punietur.

Item Isidorus. Consimilis culpæ reos, consimilis cruciatus constringet. Matth. 3. c. Paleas comburet igni inextinguibili. De quo igne habetur Isaia 66. g. Ignis eorum non extinguetur. Hoc est ergo iudicium vitis inutilis, vt ardeat, id est, prauorum Christianorum, & maximè prauorum Theologorum, qui deberent ferre vinum bonæ doctrinæ, & meliores deberent esse cæteris, & sunt peiores.

Vnde Glos. Sarmenta præcisa cæteris lignis viliora sunt: quia nullis vsibus deputantur, sed ignis vel in igne sunt, vel in vite. Ezech. 15. a. Fili hominis, quid fiet de ligno vitis? Et posteà dicitur. Quomodo lignum vitis inter ligna siluarum, quod dedi igni ad deuorandum: sic tradam habitatores Ierusalem, & ponam faciem meam in eos. De igne egredientur, & ignis consumet eos.

Mali dicuntur comburendi, sicut.
- Spinæ, propter auaritiæ asperitatem & compunctionem.
- Paleæ, propter superbiam & leuitatem.
- Naphta, propter inuidiam & iræ & odij discordiam.
- Sarmenta, propter sterilitatem & acidiosam fructuositatem.

k Si manseritis in me,] per amorem.
l Et verba mea in vobis manserint,] per operis expletionem.
m Quocunque volueritis, petetis, & fiet vobis.] Quia ergo nihil impetramus à Deo, ex hoc est, quia non manemus in eo, nec verba sua in nobis. Multum enim valet deprecatio Iusti, non dicit iniusti, Iacob. 5. d. Is. 1. d. Cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt, sup. 9. f. Deus peccatorem non audit.
o In hoc clarificatus est Pater meus, vt plurimum fructum afferatis. & efficiamini mei Discipuli,] q. d. Deus lætatur de fructu vestro, & disciplinatu id est, de gloria vestra in futuro, & disciplina in præsenti. Nehem. 8. c. Gaudium Domini est fortitudo vestra.
r Sicut dilexit me Pater, & ego, &c.] Hoc patet vsque ibi.
* Hoc est præceptum

a me aspicite qui amatus sum à Patre; sed tamen patior. Neque enim quod interficior, argumentum est, quod non amor à Patre: neque si vos pati, vel etiam mori permittam, argumentum est, quod non amen vos, vel Pater, sed potius signum est amoris. *Prov.* 3. b. & *Heb.* 12. b. Flagellat omnem filium, quem recipit. Ex quo ego diligo vos.

a Manete in *b* dilectione mea. Si *c* præcepta mea seruaueritis, *d* manebitis in *e* dilectione mea: *f* sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, *g* & maneo in *h* eius dilectione. *i* Hæc *k* locutus sum vobis, *l* gaudium meum in *m* vobis sit, *n* & gaudium vestrum impleatur. *o* Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem,

a Manete] etiam inter aduersa.

b In dilectione mea] id est, à me amando non recedatis. Qualiter autem hoc fit, subdit.

c Si præcepta mea seruaueritis] aduersa sustinendo, mortem non timendo, sicut dixi vobis. *Matth.* 10. d. Nolite timere eos, qui occidunt corpus.

d Manebitis,] id est, ostendetis vos manere.

e In dilectione mea,] id est, mei, vt me ametis.

f Sicut & ego præcepta Patris mei seruaui,] voluntariè patiendo & moriendo.

g Et] per hoc, maneo, id est, manere me ostendo.

h In eius dilectione] sicut dicit *suprà* 14. d. Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem. Et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. *Chrysostomus.*

b Si præcepta mea, &c. manebitis, &c.] Per hoc ostendit, quòd si vitam ostenderint puram, nullus eos superare poterit. Et nota, quòd humanè loquitur. Non enim Legislator sub mandato debebat poni; sed ad imbecillitatem & & suspicionem audientium multa dicit: ideò ne credatur propter verba condescensionis esse inferior, auctorabilius loquens præmisit: Manete in dilectione mea, non dicit Patris. Secundùm *Aug.* sic legitur ab illo loco.

r Sicut dilexit me Pater, & Ego dilexi vos,] q.d. ecce plurimus fructus est vobis ex dilectione. Sed vnde dilectio? Quia priùs dilexi vos, sicut dicitur 1. *Ioan.* 4. b. Sicut dilexit me Pater, non quòd li, sicut, dicat æqualitatem nostræ naturæ & suæ, sicut est in Patre & in Filio; sed conformitatem gratiæ. Et quia dilexi vos.

a Manete in dilectione mea] quia diligo vos, id est, perseuerate in gratia, quam dedi vobis, quæ fuit effectus vestræ dilectionis. Et quomodo? Ecce.

c Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea,] id est, ostendetis vos manere in gratia per bona opera, vel ipsa opera habentibus gratiam, augmentant in eis gratiam & conseruant, sicut cibus ignis sunt ligna.

f Sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione,] id est, per hoc ostendor diligi à patre meo ego homo. Sequitur.

i Hæc locutus sum vobis, exhortando & docendo.

l Vt gaudium meum in vobis sit] id est, gaudeam de vobis, quod est, quando gratiam præstat, q.d. hæc dixi vobis, vt maneatis in gratia in præsenti.

n Et gaudium vestrum impleatur,] in futuro, dum per gratiam venietis ad consortium & gloriam meam, secundùm illud *Matth.* 25. b. Intra in gaudium Domini tui.

Item *infrà* 16. e. Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum plenum sit. Et vt hoc impleatur. [Hoc est præceptum meum, &c. *Chrysostomus.* legit sic.

i Hæc locutus sum vobis, &c.] Discipuli antequam scirent appropinquare Passionem Domini gaudebant in eo, & exultabant in doctrina & miraculis eius. Sed audita morte eius tristati sunt, & ampliùs etiam tristandi in eius morte: ideò Dominus in consolationem eorum, & vt prædictam tristitiam amoueret, plura locutus, & lætitiam in eis restitueret. Et hoc est, quod dicit.

i Hæc] prædicta consolatoria & mitigatoria.

k Locutus sum vobis, vt gaudium meum,] id est, gaudium in me habitum, siue quod habebatis prius in me & de me.

m In vobis maneat,] id est, persistat, & non interrumpatur per tristitiam, nec abscindamini à me per pusillanimitatem.

n Et gaudium vestrum impleatur,] in futuro, gaudium in retributione, quod erit, si continuetur hic à nobis gaudium in tribulatione. *Chrysost.* Omnia bona tunc habent mercedem, cùm in finem venerint decentem, si verò intercidantur in medio, naufragium fit: quemadmodum nauis onusta infinitis diuitiis, si ad portum non peruenerit, sed in medio submersa fuerit pelago, nihil profuit ex multis diuitiis; sed & tantò maiorem facit calamitatem, quantò & plura habuit, & ampliores sustinuit labores: ita est de animabus, quæ in mediis excoluntur agnonibus. Propterea Paulus gloriam & honorem & pacem dixit obuiatura esse his, qui secundum patientiam bonorum operum currunt. *Roman.* 2. b. Reddet vnicuique secundum opera sua: his quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternam.

Et *Matth.* 10. c. & 24. b. Qui perseuerauerit vsque in finem, &c.

Et 1. *Corinth. cap.* 9. d. omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium; ille, scilicet, qui non interrumpit cursum.

Vt autem melius continuent gaudium in tribulatione, & sic perueniant ad gaudium gloriæ, monet eos habere concordiam & charitatem inter se, per quem omnia vincent, & contemnent aduersa. Et hoc est, quod sequitur.

o Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem,] in quo intelligitur dilectio Dei, sicut etiam prædixerat. Manete in dilectione mea.

Vndè *Chrysost.* Vides Dei amorem nostro amori velut catena copulatum. Ideò quandoque duo dicuntur mandata, quandoque vnum. Non est enim possibile habentem primum, non habere secundum mandatum. Nam quandoque quidem ait. In hoc pendet lex & Prophetæ. *Matth.* 22. d. Quandoque verò dicit. Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos eadem facite eis.

Hæc est enim lex & Prophetæ. *Matth.* 7. b. & *alibi.* Plenitudo legis est dilectio. *Roman.* 13. c. *Item.* Omnis lex in vno sermone impletur. *Galat. cap.* 5. c. Quod & hic dicit: [Hoc est præceptum meum vt] tunc [diligatis inuicem,] quasi in isto complebitis omne præceptum, 1. *Timoth. cap.* 1. b. Finis præcepti est charitas, id est, consummatio.

Et non simpliciter amorem, sed & modum ostendit, dicens.

Δ *a* Sicut dilexi vos,]

* *o* Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.] *Moraliter.* Dominus mittens Apostolos in exercitu contra diabolum, in quo necessaria est concordia, ne vnus prodat alium, & vt concorditer & vnanimiter aggrediantur pugnam: tradidit eis præceptum dilectionis, quæ est mater concordiæ, & per consequens victoriæ: quia omnis pugna vnanimiter aggressa victoriam parit. Ideò Ecclesia dicitur terribilis, vt castrorum acies ordinata. *Cant.* 6. a. De qua dilectione dicitur. *Coloss. cap.* 3. c. Super omnia hæc charitatem habentes, quæ est vinculum perfectionis. Ad quam tenentur specialiter, & principaliter claustrales & Religiosi. Quæ est in tribus, de quibus *Matth.* 16. d. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, &c. Et *alibi*, &c. *Luc.* 14. g. Nisi qui renunciauerit omnibus, quæ possidet, &c. Se. n. & sua & suos debet abnegare homo: quia tria facit dilectio Dei, dilectio sui, dilectio proximi. Dilectio Dei facit negare sua. Vnde 2. *Cor.* 8. b. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quoniam cùm diues esset, propter nos egenus factus est. Sed vnum beneficium petit aliud consimile.

Vnde si eum diligimus, iustum est, vt & nos propter dilectionem eius nostra relinquamus. Quod significatum est, 1. *Reg.* 24. a. vbi habetur. Abiit Dauid & fugit in speluncam Odollam, quod cùm audissent fratres eius & omnis domus patris eius, descenderunt ad eum illuc.

Vnde propterea exhæredauerunt se cum eo. Odolla autem interpretatur testimonij probatio. Quando enim homo sequitur Christum & exhæredat se pro eo, testimonio probat, quod ipse diligit Deum. Sicut enim mulier habens munuscula ab adultero proiicit ea, ne displiceat viro suo: sic munera mundi proiicere debet, ne Christo displiceat, & maximè Religiosi hoc facere debent: quia sicut dicitur 2. *Machab.* 12. g. Inuenerunt sub tunicis interfectorum de donariis idolorum, quæ apud Ianniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos. Et sequitur ibi, quòd omnibus manifestum factum est eos ob hanc causam corruisse. Iannia interpretatur mare, & significat mundum, cuius donaria sunt Iudæis, id est Religiosis mortifera. Vnde per istos significantur illi, qui

 * moriuntur in

a Sicut dilexi vos.] id est, gratuito & sancto & affectuoso amore, non sicut homines inuicem se diligunt, vel naturaliter, vel carnaliter, vel vocaliter. Vnde *Augustinus.* Diffinit plenitudinem mutuæ dilectionis, quam nos habere præcipit, dicens.

b Maiorem hac dilectionem nemo habet.] id est, maius signum, vel effectum dilectionis.

a sicut dilexi vos. b. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt c animam suã ponat quis pro amicis suis. d Vos amici mei estis, si e feceritis, quæ ego præcipio vobis. f Iam nõ dicam vos seruos: g quia seruus nescit, quid faciat Domin⁹

De pæn. dist. 2. c. qui vult. De renunc. c. nisi §. verum.

c Quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.] id est, pro illis, quos amant. *August.* q. d. hanc habui, & volo vos habere, vt sicut posui animam pro vobis: ita vos pro fratribus, vt me imitemini, sed non mihi comparemini. *Chrysost.* Per hoc ostendit, quòd hæc recessio non est odij, sed amoris, q. d. admirari & laudare oporteret, non tristari, vel tremere: quia pro vobis est, quod primo animam, *suprà* 10. b. Bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis.

d Vos amici mei estis.] Sic continua. Dixerat, quòd animam suam ponit pro amicis suis, possent ergo dicere: nos sumus serui, non amici, ideò dicit. Vos amici mei, &c. Vel sic

Pro amicia pono animam, quia mea Passio erit vtilis amicis tantum, & illis, qui voluerint ad amicitiam meam reuerti: estis ergo amici, id est, amantes me, & hoc per mandatorum obseruationem. Et hoc est, quod dicit.

d Vos amici mei estis, id est, vos esse ostenditis.

e Si feceritis, quæ ego præcipio vobis.] Probatio enim dilectionis, exhibitio est operis, *suprà* 14. c. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Vel sic.

d Vos amici mei estis.] id est, ego amo vos.

e Si feceritis, quæ ego præcipio vobis,] id est, si amatis inuicem: & alia, quæ iussero, feceritis. Et quia iam fecerant mandata & facere proponebant, subdit signa suæ dilectionis ad eos.

f Iam non dicam vos seruos] vel, dico, sicut Iudæi, qui seruiliter fecerunt mandata Dei. Et loquitur de Apostolis pro tempore, quo fuerunt à Spiritu Sancto inflammati ad amorem.

g Quia seruus nescit quid faciat Dominus eius,] id est, secreta Domini sui *Rom.* 8. c. Non accepistis spiritum seruituris iterum in timore, &c.

Moraliter.

a Vos autem

* moriuntur in proprietate. Et habetur de hoc *Iosue* 7. a de Achor, scilicet, quòd tulit de anathemate Ierico. Et dicitur *in eodem* 7. d. quod tulit pallium coccineum valdè bonum, & ducentos siclos argenti, regulam quoque auream.

Per quæ designantur tria genera proprietatum in Religiosis, in vestibus inordinatis, in pecunia. in libris. Dilectio ergo Dei facit huiusmodi abnegare. Dilectio sui facit, vt abneget se: sicut quando aliquis castrum habet, quod non tenet de aliquo. & diligit illud & timet perdere: quando non potest illud defendere per se accipit illud ab aliquo Potente faciens ei homagium, vt iuuet eum.

Dicitur autem communiter, bonum castrum custodit, qui corpus suum custodit. Dico autem, quod multo melius castrum custodit, qui voluntatem suam & cor custodit, quàm si non habeat, inimicus noster diabolus nihil potest contra nos.

Vnde *Psalm.* 118. Me expectauerunt peccatores, vt perderent me *num.* 21. f

Ignis egressus est de Esebon, quod interpretatur cogitatio mœroris, & flamma de Seon, quod interpretatur germen voluntatis Ponat ergo claustralis castrum voluntatis in manu alterius: nunquam enim peccabit quandiu habebit castrum illud in alterius custodia: sed diabolo tentanti dicere poterit: vade ad Prælatum meum, qui castrum illud possidet, & clauem habet. Sed quidam sunt, qui statim quando commiserunt suum castrum alij, & fecerunt homagium, volunt illud rehabere.

De quibus *Beatus Bernardus.* Quid semel vos nobis commisistis quid iterum de vobis vos intromittetis? Dilectio proximi facit suos abnegare. sicut quando guerram habet aliquis & timet ne amici sui aliquid amittant, si se cum eo teneant, abiurat eos: vel facit, quod sui se abiurent. Quod significatum est, 1 *Regum* 22. a. vbi dicit Dauid ad Regem Moab. Maneat oro Pater meus & mater mea vobiscum, donec sciam, quid faciat mihi Deus. Et reliquit eos ante faciem Regis Moab Sic debet relinquere suos, qui vult saluari: quia amici sunt impedimento fugientibus.

Vnde *Exod. cap.* 4. f. quando Moyses secum tulit vxorem suam, & filios suos, cum esset in itinere in diuersorio, occurrit ei Dominus, & volebat eum occidere: & ideò remisit eos.

Vnde Dominus, *infrà* 19. c. Dimisit matrem & suos Discipulos, quando ascendit in Crucem sic debet facere, qui Crucem pœnitentiæ, vel religionis ascendere vult. Et hoc est, quod addit.

a Sicut dilexi vos] quia propter nos semetipsum abnegauit & sua & suos. Semetipsum. *Philippen. cap.* 2. a. Exinaniuit semetipsum formam serui accipiens.

Item sua. 2. *Corinth. cap.* 8. b Propter nos egenus factus est.

Et *super illud, suprà cap.* 14. d. Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, dicit *Gloss.* Noluit Dominus habere, quod perderet; pauper enim venit, ne haberet diabolus, quid auferret. *Matth. cap.* 8. e. Filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Suos etiam reliquit, & quasi abnegauit propter nos. *Matth. cap.* 12. g Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? De his dicitur *Ierem. cap.* 12. b. Reliqui domum meam, id est, cogitationem meam, meos, scilicet, dimisi hæreditatem meam, meam, scilicet, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius, id est, vitam. De quo.

b Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c.] Et ponuntur in hac serie signa plura dilectionis Christi ad nos, sicut in prima expositione diximus.

Hoc etiam debemus facere pro Christo, vt animam, id est, voluntatem propriam deponamus pro eo, quod inter omnia difficillimum est.

In hoc enim tertio signo defecerunt Magi, id est, magni & sapientes in claustro. *Exod. cap.* 8. c. Et 1. *Regum cap.* 7. f. Tulit ergo Dauid vnum lapidem, & funda iecit & circumducens percussit eum in fronte

Per quinque lapides quos accepit Dauid, intelliguntur quinque, quæ sunt principaliter in religione. Tres primi sunt abrenunciatio trium in voto.

Quartus lapis est cultus diuini diligens obseruantia ad quod pertinet, quicquid constitutum est in religione de officio diuino.

Quintus est conuersationis cauta & superabundans honestas, ad quod pertinet quicquid est in victu. vestitu, receptione hospitum, & huiusmodi. His lapidibus debet armari Dauid, id est, qui intrat claustrum pugnaturus contra diabolum. Sed vno istorum, id est, ab renunciatione propriæ voluntatis occiditur Philisthæus, id est, diabolus ipse.

d Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.

De hoc dicitur satis, *suprà cap.* 14. c. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c. Et nota etiam, quod hic ponuntur tria signa dilectionis. Primum est animæ dispositio, *ibi* Maiorem hac dilectionem. Secundum præceptorum obseruatio, *ibi.* Vos amici mei, &c. Tertium est secretorum Domini participatio, *ibi.* Vos autem dixi amicos: quia omnia, &c. Primum est in patientia & sustinentia malorum, etiam mortis pro amico. Secundum in operatione bonorum, Tertium est in receptione spiritualium consolationum.

De primo dicitur. *Luc.* 21 d In patientia vestra possidebitis animas vestras. *Iudic.* 5. a. Qui sponte obtulistis animas vestras periculo, benedicite Deo. *Isa cap.* 49 d secundum aliam literam Sanctificate eum, qui despicit animam pro amico suo. Et hæc est vera amicitia. Vnde *Ecclesiast. cap.* 22. d. A facie amici non me abscondam. & si mala mihi euenerint per illum sustinebo. Ecce primum, scilicet, mala pati, etiam mortem pro amico *Ecclesiast. cap.* 7. d. Mortuo non prohibeas gratiam. Secundum est mandata eius agere. Charitas enim non solum patiens est ad sustinendum; sed benigna ad agendum. Hoc requirit Dominus, dicens. *1. Cor.* 13. b.

d Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego, &c.] 1. *Ioan.* 3. d Non diligamus verbo & lingua; sed opere & veritate. Tertium est secreti amici participare.

Prima duo pertinent ad meritum: hoc tertium est prægustatio præmij, quando Dominus in oratione reuelat secreta sua, & dat consolationes suas. *Osea* 2. c. Et ducam eam in solitudinem: & loquar ad cor eius. De hoc dicitur.

* a Vos autem

A *a* Vos autem dixit amicos, quia omnia, quæcunque audiui à Patre meo,] ego homo ad opus hominum.

c Nota feci vobis] Vera enim amicitia apparet in reuelatione secretorum.

Vnde *Amos* 3. b. Num faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. *Genes.* 18. c. Num celare potero quicquam Abraham? Sed quid est, quod dicit: Omnia quæcunque, &c. Contrarium enim videtur illud *infrà* 16. c. Multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modò.

Solu. Sicut dicit *Chrysostom.* nihil aliud per hoc, id est, (omnia,) & per hoc, id est, (audiui,) construit, quam quoniam nihil alienum à Patre loquitur, sed quæ sunt Patris: quia verò hoc maximè videtur esse discipulorum & amicorum, scilicet, ineffabilia, id est, secreta dicere, & hac ait digni effecti estis communione. Omnia, autem cum dicat, quæcunque eos audire oportebat, dicit. *Augustin.* dicit Omnia, quæcunque audiui, &c. loquitur pro tempore futuro. Dicit enim se fecisse, quæ scit se facturum in Resurrectione, vbi beati erunt in anima & in corpore. Et est sensus.

eius. *a* Vos autem dixi amicos: quia *b* omnia, quæcunq; audiui à Patre meo, *c* nota feci vobis. *d* Nō vos me elegistis; sed *e* ego elegi vos, *f* & posui vos

b Omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci,] id est, nota faciam, vobis, id est, meipsum, qui sum à Patre, & in me omnia vobis reuelabo. *Interl.* sic legit.

b Omnia, quæ audiui] ego homo ad opus hominum, id est, omnia, necessaria vobis. Solet etiam sic exponi.

b Omnia, quæcunque audiui,] id est, omnia, quæcunque vobis nota feci, audiui à Patre. Deinde ponit aliud signum, siue argumentum dilectionis suæ, dicens.

d Non vos me elegistis,] prius diligendo.

e Sed ego elegi vos,] id est, dilectioni vestræ præcucurri, 1. *Ioan. cap.* 4. Prior dilexit nos *f* Et posui vos,] id est, plantaui in me. Et seruat adhuc metaphoram A vitis. *a* Vt eatis]

Aliter. Vel, *e* Ego elegi vos] de peccato, vel de massa malorū, vel de Synagoga Iudæorum separando. *f* Et posui vos,] in gratiā, A vel in Apostolatum.

Moraliter. * *a* Vos autem dixi amicos: quia omnia, quæcunque audiui, &c.] Dominus enim seipsum, & omnia in se necessaria reuelat. In hoc statu amicitiæ erat *Isaias*, cum dicebat. *Isa.* 24. c. Secretum meum mihi, &c. *Psal.* 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua, &c. *Amos* 3. b. Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. *Gen.* 18. c. Num celare potero Abraham, & *Baruch.* 4. a. Beati sumus, Israel: quia quæ Deo placēt, manifesta sunt nobis. Sed maxima ingratitudo, & proditio est, quando aliquis prodit secreta amici.

Ita faciunt illi, qui diuinas consolationes in oratione recipiunt, & statim aliis ad ostentationem produnt. Contra quod dicitur *Prou.* 25. a. Gloria Dei est celare verbum. Ideò dicebat *Isaias.* Secretum meum mihi retinebo, scilicet *Eccl.* 22. d. Est concordatio ad amicum, excepto conuitio, & improperio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa, *Prou.* 20 c. Et qui reuelat mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis.

Vel aliter possunt hæc tria assignari: vt mandatorum obseruatio pertineat ad incipientes, & est satis de decem præceptis. Consiliorum reuelatio, ad proficientes, & dicantur consilia Domini, quæ abscondita erant in veteri lege, quæ dicit Dominus *Matth.* 5. a. Beati pauperes spiritu, &c. Beati qui lugent, &c.

Hæc enim secreta ignorauit mundus, & adhuc ignorant mundani.

Tertium, id est, animæ expositio, ad perfectos & peruenientes.

Et nota, quòd circa istum locum loquitur *Chrysostomus* de amore Domini, & per contrarium de auaritia, & amore mundi dicens: Quia magnum quid est, & inexpugnabile amor, & non verbum nudum ostendamus. Per opera enim ipse Christus inimicos existentes reconciliauit: nos amici facti in amore eius: ipse incœpit; nos saltem sequamur ipsum: in proprium locum amat nos; nos saltem in id, quod expedit nobis, amemus eum: ipse inimicos existentes dilexit; nos saltem amicum existentem amemus. Sed nos contraria facimus. Propter nos enim blasphematur Deus: propter rapinas & auaritias nostras orbem terrarum assumpsit vniuersum hæc ægritudo auaritiæ, & omnium detinet animas *Ierem.* 6. c. A minori vsque ad maiorem, &c. A Christo redempti sumus, & auro seruimus: Christi damnationem profitemur; & mammonæ omni desiderio obedimus: & genus, & delectationem, & naturam, & leges, & omnia ignoramus propter aurum.

Si concupiscibile aurum honoratos facit, multò magis cælum. Sed dicet aliquis, deridetur inops etiam si virtuosus fuerit. Sed non apud homines deridetur, sed apud insensibiles & irrationales. Ideò neque enim si deriderent quidem te asini, & acclamarent æolij; sapientes verò omnes laudarent, curares; si Rex terrenus te laudaret, paruam curam haberes de hominibus vilibus, si te deriderent. Si ergo Dominator te laudat, cur cachadorum & caponum laudationes inquiris?

Chrysost. Fortè aliquis vestrum dicet, per vnamquamque diem de auaritia disputas? Vtinam & secundùm vnamquamque noctem possem hoc facere: vtinam & in forum assequentem & in mensam & vxores & amicos & filios & famulos & agricolas & rusticos & ipsum pauimentum & parietes esset possibile hanc semper resonare vocem: vt saltem parum ita remitteremus auaritias.

Item vsquequo in gurgite vertimur; vsquequo stultos & gulosos statuimus nostros Iudices & consideratores? Tales, scilicet gulosi & stulti eos, qui in alea ludunt, & ebrios, & eos, qui ventri viuunt, examinare possunt; virtutem autem & malitiam neque somno imaginari possunt? Quomodo ergo tales facimus examinatores virtutis? Propterea nunquam perueniemus ad arcem virtutis, quia inexpertis & indoctis concedimus nostra iudicare. Illi verò non secundum rationem, sed secundùm propriam indisplicibilitatem examinant, & iudicant.

Item *Chrysostom.* Sapientiæ & patientiæ & omnis Philosophiæ magistra nobis est inopia, quia & Lazarus cum inopia viuebat & coronatus est. *Luc* 16. f. Et Iacob pane solo potiri cupiebat. *Genes.* 28. d. Et Ioseph in vltima inopia factus est; sed non solum seruus erat, sed & vinctus: & propterea magis eum admiramur: & non ita eum laudamus, eum frumentum distribuat; vt cum carcerem habitabat: non cum diadema circumferebat; sed cum catenam: non cum in throno sedebat; sed cum insidias patiebatur, & vendebatur. Sequitur.

d Non vos me elegistis,] prius diligendo.

e Sed ego elegi vos,] id est, à culpa separaui.

f Et posui vos,] id est, in statu gratiæ plantaui.

* *a* Vt] sic, eatis, benè

Vel aliter. *e* Sed ego elegi vos; &c.] Prædicatores enim debent esse electi, vt cunctos in vita transcendant: & positi, id est, plantati & firmi in aduersis: vt omnia in patientia superent, & vincant. *Aliter.*

De primo dicitur 1. *Reg.* 10. d. Stetit Saul in medio populi & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad omnem populum, certè videtis, quem elegit Dominus, quod non sit similis ei in omni populo. De secundo habetur 1. *Thess.* 3. a. Nemo moueatur in tribulationibus istis. ipsi. n. scitis, quod in hoc positi sumus. Locus ergo Iustorum est tribulatio. *Eccl.* 10. a. Locum tuum ne dimiseris, recedendo sc. ab eo, vel cadendo in eo, sicut malus ⊖ miles est, qui

Item potest hoc esse thema in electione *e* Ego elegi vos & posui vos, &c.] Eligitur quis per communem assensum, ponitur per confirmationem. Et nota, quòd quidam non eliguntur à Dño; sed à seipsis, vel se ingerunt & violenter intrudunt in prælationem, qui dicunt *Amos* 6. d. Nunquid nō in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Alij ab homine propter commodū temporale Vnde *Isa.* 3. a. Vestimentum tibi est, Princeps esto noster. Et *supr.* 6. b. Voluerūt eum rapere in Regem, quia saturauerat eos panibus. Alij eliguntur ex diabolo, vt qui ex inuidia eliguntur, vt alius expellatur: Sicut Ieroboam electus fuit, & Roboam expulsus, 3. *Reg.* 12. c. Alij eliguntur à carne, quia nepos, vel cognatus: Et talis fuit Abimelech. *Iudic.* 9 a. Considerate, quia os vestrū & caro vestra sum. Alij eliguntur à mundo: sicut Saul, 1 *Reg.* 8. dicitur, quòd quærebat asinas patris sui, & electus est in Regem Ita multi dicunt, iste benè custodiet iura Ecclesiæ nostræ & benè procurabit negotia nostra benè quæret asinas, non animas: & nostra defendet, quia potens est. vel nobilis, vel magnus placitator Hi licet non directè à Dño eligantur; tamen aliquando à Dño ponuntur, quando, sc. confirmantur ab aliis bona intentione. Aliunde autem à Dño eligūtur aliqui quando ab aliis electi bona intentione, ipsam electionem habent in patientia. Sed tamen quandoq; non ponuntur à Dño vt quando confirmātur timore, vel precibus, quæ secundum Deum peius est muneribus. Sed quidam à Dño & eliguntur & ponuntur. De quibus *Ps.* 64. Beatus, quem elegisti, &c. Et de his dicit. *f* Et po- *Aliter.*

A sui vos,

A vitis *a* Vt eatis] id est, crescatis in virtute, sicut dicitur planta ire id est, crescere, & propagines mittere. Vnde *Osea* 14. c Ibunt rami eius, vt Libani.
b Et fructum afferatis,] vel secundùm *Chrysostom.* feratis, in operatione, scilicet.
c Et fructus vester maneat,] in cœlesti retributione.
A vel in Apostolatum.

Aliter. *a* Vt eatis,] id est, extendamini per orbem vniuersum, secundùm illud *Psal.* 79. Extendit palmites suos vsque ad mare.

vt *a* eatis, *b* & fructum afferatis, *c* & fructus vester maneat,

b Et fructum afferatis,] per conuersionem hominum.
c Et fructus vester maneat,] id est, inde habeatis gaudium & præmium æternum. Vel secundùm *Chrysostom.* id est, stabilis sit fides eorum, quos conuertitis, q.d. non solùm dilexi vos; sed etiam vbique terrarum benefici palmitibus vestris & stabiles faciam. Confidite ergo, quia si A fructus vester manet,

Moraliter. * *a* Vt] sic, eatis, benè volendo.
b Et fructum afferatis,] benè operando.
c Et fructus vester maneat,] perseuerando. Istud autem potest dici Prædicatoribus, in quo notatur, quales debent esse, & quid debeant agere. Quales debeant esse, quia debent esse electi, & positi, siue plantati. Electi, id est, separati ab omni carnalitate & vnitate plantati & firmati in veritate. Electi à malo, positi in bono; separatum esse à peccato oportet, qui prædicat peccata vitanda.

Vnde *Rom.* 2. d. Qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis. Item

Turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum.

Item qui prædicat bonum faciendum, debet & ipse facere, & in hoc positus esse. *Act.* 1. Cœpit Iesus facere & docere: *Isa.* 42. d. Qui vides multa, nonne custodies?

Item *Isa.* 48. b. Infrænabo te laude mea, id est, prædicatione, ne intereas, id est, ne facias oppositum eius, quod prædicas *Iob.* 39. c. Circumdabis collo eius hinnitum, id est, prædicationem, quæ ligat hominem. *Prouerb.* 6. a. Illaqueatus es verbis oris tui. *Rom.* 15. d. Nihil audeo loqui eorum, quæ per me non efficit Christus.

Aliter. Θ miles est, qui deijcitur ad ictum mollis casei. Sic ergo patet, quales debent esse. Quid autem debeant agere, subditur.
a Vt eatis scilicet, prædicando.
b Et fructum afferatis] per confessiones audiendo.
c Et fructus vester maneat,] q.d. facite, vt stabilis sit fructus conuersorum pro eis intercedendo. Et nota, quòd dicit eatis, in mundum, scilicet ad prædicandum, sicut Iacob misit filios suos in Ægyptum propter frumentum. *Gen.* 42. a. Audiui, quod triticum venundetur in Ægypto: quare negligitis? descendite, & emite. Sicut etiam Moyses misit exploratores in terram Chanaan. *Nu.* 13. b. Confortamini, & afferte nobis de frugibus terræ. Et nota, quòd Benjamin non iuit, quia iu[ni]enis, & ei timebatur à patre.

Item nota, quòd nunquam Isaac iuit in Ægyptum; sed Iacob iuit: in quo notatur, quod ad prædicandum non debent mitti, nisi maturi ætate & moribus, siue conuersatione.

Vnde & per Benjamin, qui non mittitur, sed domi tenetur significantur iuuenes ætate. Per Isaac, qui interpretatur risus, significantur dissoluti moribus & conuersatione.

Item nota, quòd vnus è fratribus in Ægypto retinetur, alijs redeuntibus & referentibus frumentum: per quem significantur quidam Prædicatores, qui conuictu sæcularium maculantur & non reuertuntur; sicut coruus ad cadauer illectus non rediit ad arcam. Sic ergo habes tria genera filiorum Iacob. Vnus domi retinetur alij missi fructum deferunt, quidam ab Ægyptijs detinetur. Ille, qui domi retinetur, significat illos, qui officio diuino & contemplationi relinquuntur: illi, qui vadunt, & fructum afferunt, bonos Prædicatores: ille, qui remanet in Ægypto, Prædicatores sæcularibus irretitos. Hi significantur per illos tres, *suprà* 11. Mariam, Martham, & Lazarum. Per Mariam significantur pœnitentes, vel contemplatiui. Per Martham, quæ ministrat, Prædicatores boni. Per Lazarum infirmum, vel ligatum institis in sepulchro carnalis voluptatis Prædicatores infructuosi. Dicit ergo: Posui vos, quod est contra illos, qui officio prædicationis se ingerunt. *Ierem.* 23. d. Ipsi narrabant, & non misi eos. *Rom.* 10. c. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur; *Hebr.* 5. a. Nemo assumit sibi honorem; sed qui vocantur à Deo tanquam Aaron. *Iob.* 38. a. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, &c.

a Vt eatis] quod est contra illos, qui in locis propinquis, & ciuibus, vbi sunt, prædicare volunt: nec extrà procul, vbi sunt ignota hospitia.

Quod est contra illud *Matth.* 9. d. Circumibat Iesus ciuitates & castella. *Ier.* 31. b. Annunciate in Insulis, quæ procul sunt: & dicite, &c.
b Et fructum afferatis] vel secundùm *Chrysostomum* feratis.

Quidam enim afferunt fructum sed non ferunt, qui Deum laudant de alienis bonis.

Quidam autem ferunt, sed non afferunt, qui de bonis suis Deum non laudant; sed propriam gloriam quærunt.

Et sunt sicut pauo, omnia nua sua, & fœtus suos comedit, quando potest: its faciunt, qui mercedem suam statim quærunt de suis operibus.

Vnde *Matth.* 6. Amen dico vobis: receperunt mercedem suam. Debemus ergo ferre fructum operando, & alios pro posse ad pœnitentiam conuertendo, & fructum afferre ex omnibus laudando. *Ezechiel. cap.* 1. d. Animalia ibant, & reuertebantur.

Vel aliter. Quidam mittunt fructum Domino, sed non afferunt, illi, scilicet, qui alios saluantes detrimentum sui faciunt. Sed ille affert fructum, qui se, & alios saluat *Gen.* 4. a. secundum aliam literam. Nonne si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti. *Gen.* 24. a. Affer mihi de venatione tua. Qui enim affert, cum te venit quam affert. Sic docet Apostolus fructum afferre, 1. *Tim.* 4. d. Attende tibi & doctrinæ insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt.
c Et fructus vester maneat] Contra illos, qui fructum, quem fecerunt, statim amittunt per ostentationem & gloriationem.

Vnde *Psal.* 77. Dedit ærugini fructus eorum & labores eorum locustæ. *Osea* 7. c. Comederunt alieni roborem eius.

Item *Deut.* 28. d. Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedet populus, quem ignoras.

Δ sui vos, Vt eatis,] non dicit sedeatis, vel iaceatis; sed eatis. In quo notatur labor, ad quem eliguntur.
b Et fructum afferatis.] in quo notatur, quòd debet esse labor eorum fructuosus. *Sap.* 3. d. Bonorum laborum gloriosus est fructus. Aliter.
c Et fructus vester maneat.] In quo notatur, quod debet esse labor perseuerans & assiduus. Ad laborem ergo fructuosum, & continuum vocantur, qui præficiuntur, & eliguntur à Deo. Ad fructuosum, contra illos qui laborant in litibus & causis, vel in lucris, vel in peccatis. *Exod.* 18. c. Stulto labore consumeris tu & populus iste, &c. *Eccles.* 10. c. Labor stultorum affliget eos.

Item *Ecclesiast.* 6. c. Omnis labor hominis in ore eius: & anima eius non implebitur bonis.

Item ad continuum laborem vocantur, contra remissos & desides.

De quibus dicit *Psal.* 75. Dormitauerunt, qui ascenderunt equos, id est, postquam dignitates obtinuerunt, cùm tamen alibi dicatur. *Psalm.* 120. Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel. *Act.* 13. a. Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. In opus dicit, non in otium.

Item 1. *Timot.* 3. a. Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

Et dicit *Gregor. in pastorali*, Notandum, quod illo tempore hoc dictum est, quòd plebibus quisquis præerat, primus ad martyrij tormentum ducebatur: tunc ergo laudabile fuit Episcopatum quærere quando per hunc quemque dubium non erat ad supplicia grauiora peruenire. *Iudic.* 11. a. Veni, & esto Princeps noster, & pugna contra filios Ammon. Ad pugnandum enim assumuntur, non ad pausandum.
b Et fructum afferatis] animarum, non temporalium. *Osea* 8. b. In telis aranearum erat vitulus Samariæ.

Item, [Fructum afferatis,] non auferatis, vel colligatis, quia subditis deberent dare, non auferre. Sed multi sunt tonsores, non Pastores, cum tamen dicatur Petro: Pasce oues meas, non tonde, *infra* 21 c.

Vnde Prælatis nostri temporis potius debet poni in manu falx, quàm baculus pastoralis: quia ad metendum sunt electi, subditos metunt.

Vel] Fructum afferatis,] bona opera faciendo. Sed multi sunt, qui nec alios facere permittunt bona. *Matth.* 23 b. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.
c Et fructus vester maneat,] contra quosdam, qui in primo anno prælationis boni sunt & feruentes, & solliciti circa gregem suum; sed in secundo tepescunt, in tertio autem omninò tepidi facti sunt. Et tunc inuadit diabolus gregem. *Daniel capitulo* 1. a. Anno tertio Ioachim A Regis Iudæ venit

A fructus vester manet, multò magis vos. *a* Vt quodcunque petieritis, &c.] q. d. dico, vt fructum afferatis: vt sic merito operum & laborum exaudiamini. Et hoc est. Vt quodcunque petieritis Patrem, apud quem principij auctoritas.

b In nomine meo.] Hoc dicit, ne credatur in Filio minoritas.

c Det vobis,] vel secundum *Chrysost.* dem vobis. Vnde dicit *Chrysostomus.* Eius, qui petitur est facere, vel dare: si ergo petitur Pater, qualiter Filius dat, vel facit? Respondemus: vt discas, quoniam non minor Filius, sed æqualis. Et habetur simile *sup.* 13. b. Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam. Et nota, quòd per multa ostendit Dominus amorem suum ad eos.

vt *a* quodcunque petieritis. Patrem in *b* nomine meo, *c* det vobis. Hæc *d* mando vobis, vt diligatis inuicem. Si *e* mundus vos odit, scitote *f* quia me priorem vobis odio habuit. Si *g* de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret. *h* Quia verò de mundo non estis; sed *i* ego elegi vos *k* de mundo: *l* propterea odit vos mundus. *m* Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis. *n* Nō est seruus maior Domino suo. Si *o* me persecuti sunt: & vos persequentur. Si *p* sermonem meum *q* seruauerunt: & *r* vestrum seruabunt.

Primò in patiendo pro eis, quæ patiebatur tunc *ibi* Maiorem hac dilectionem, &c.

Sup. 13. *b.* Secundò in dicendo secreta Patris, *ibi.* Omnia, quæcunque audiui, &c.

Matth. 10. *c.* *Luc.* 6. *f.* Tertiò in præcurrendo ad amicitiam, *ibi*: non vos me elegistis, &c.

Quartò in largiendo eis magna bona, & conseruando fructum eorum, & propagando, *ibi*: Posui vos, vt eatis & fructum, &c.

Quartò in exaudiendo eorum preces & desideria, *ibi*: Vt quodcunque petieritis, &c. Ostensa ergo sua dilectione & modo diligendi nos, exigit nostram, dicens.

d Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem] sicut ostendi vobis me diligere vos *Chrysost.* ponit hanc literam. Hæc locutus sum vobis, vt ametis vos inuicem, q. d. hæc, quæ dico vobis, quod, scilicet. animam meam pono pro vobis: & quod ad vos primus cucurri, & alia signa dilectionis: non dico exprobrando; sed magis, vt in dilectionem vos inducam.

e Si mundus vos odit, &c.] *August.* Cur ergo se membrum supra verticem extollit? Recusas esse in corpore, si non vis odium mundi sustinere cum capite. Vel: Si mundus vos odit, &c.] q. d. dico, vt diligatis inuicem: etiam inimicos diligite & sufferte, scientes, quia & ego mundum dilexi, à quo tamen odia sustinui. Et hoc est; Si mundus, &c. Vel aliter. Prius monuit eos, vt se diligerent; hic monet, vt inimicos lætanter exemplo suo tolerent. Vel sic. Prius monuit

1. *Cor.* 13. *b.* eos ad dilectionem; sed quia charitas patiens est & benigna: ideo monet eos hic ad patientiam. *Chrysost.* Prius ad dilectionem induxit: deinde quia persecutionem pati à multis & exprobrari difficile erat, & sufficiens, vt animam excelsam humiliaret: & pauci existentes turbabantur plebis tantæ debentes prælium suscipere, præliniens & resuscitans animas eorum, dicit.

e Si mundus vos odit, scitote] id est, recogitate.

f Quia me priorem vobis odio habuit.] q. d. non oportet dolere, sed lætari de hoc, quod odiunt vos Iudæi, quia per hoc communicatis Passionibus. Et est argumentum amoris, scilicet, quod me amatis, & amo vos; & è contrario dolere vos oportebit, si diligemini à mundo: quia hoc esset signum amoris & conformitatis mundi. Vnde subdit.

g Si de mundo fuissetis, mundus] vtique, quod suum erat, id est, sibi consonum, diligeret: quia simile applaudet suo simili, & diligit. Itaque si diligeremini à mundo per interiora offerretis signum & ostensionem, diligeret, falsa dilectione, qua se falso diligit; sed verè odit, quia odit naturam, diligit vitium. Simile *suprà* 7. a. Non potest vos odisse mundus: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo.

h Quia vero de mundo non estis,] id est, non estis mundanis in malitia conformes.

i Sed ego elegi vos] gratis separaui.

k De mundo] de quo aliquando fuistis.

l Propterea odit vos mundus, q. d. iustitia vestra est mundani odij causa.

m Memento sermonis mei] *Augustinus.* Quia exemplo sui, quo alius melior non est, monuit ad ferenda odia mundi: subdit, quare eum in hoc debeant imitari: quia, scilicet, ipse est Dominus, illi serui: ideo commemorat, quod à principio sermonis eius dixerat, dicens: Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis, *suprà* 13. b. Et sicut tunc dixi inuitando ad humilitatem: ita & modo dico inuitando ad sustinendam persecutionem. Et quis est ille sermo? Ecce non est seruus, &c. Vel Sermonis mei, illius, scilicet, superioris, scitote, quia me priorem odio habuit. Et subdit causam, quia. *n* Non est seruus maior Domino suo.] Et ita, si me Dominum, persecuti sunt: & vos seruos, persequentur, in quibus etiam me persequuntur. *Chrys.* Ostendit eos zelotes sui; id est, imitatores maximè esse in hoc. Quamdiu enim fuit Christus in carne, prælium habuerunt ad eum Iudæi; quia verò translatus est ad eos, rursus venit bellum, tanquam ad hæredes & imitatores eius. Et non solùm persequentur factis; sed & insidiabuntur verbis. Vnde subdit. *p* Si sermonem meum,] qui sum Magister. *q* Seruauerunt] id est, obseruauerunt, vt s. caperet me in sermone. *r* Et vestrum seruabunt,] qui estis Discipuli, id est, obseruabunt, secundùm illud *Psal.* 36. Obseruabit peccator Iustum. Hoc enim de Christo dicitur, *Marc.* 3. a. & *Luc.* 14. a. Et A illi obseruabant

A Regis Iudæ venit Nabuchodonosor Rex Babylonis in Ierusalem, & obsedit eam. *Aliter.* *a* Vt quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. Qui fructuosus esset in operibus, exandiretur de facili in orationibus. *Iac.* 4. a. Petitis, & non accipitis, eo quod malè petatis, vt in concupiscentiis vestris insumatis. Et require *supr. eod.* a. de hoc. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. *d* Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.] *Chrysostom.* Cuius gratia: vbi amorem ita extollit, quoniam in hoc est ostensio Discipulorum, hoc est, quod applaudit virtuti. Propterea & Paulus tot de eo, id est, de amore ait, 1. *Cor.* 13. tanquam Discipulus existens naturalis Christi, & experientiam ipsius accipiens. Sequitur. *e* Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.] Nota, quod mali odiunt bonos multis de causis. Prima, quia sūt eis dissimiles. *Sap.* 2. c. Dissimilis est aliis vita illius & immutatæ sunt viæ eius. *Mali odiunt bonos multis de causis.* E contrario enim simile diligit sibi simile. *Eccl.* 13. c. Omne animal diligit sibi simile, sic & omnis homo proximum sibi. Et 27. b. Volatilia ad similia aggregantur. Et hæc causa notatur, *ibi.* *g* Si de mundo essetis, &c.] id est, similes mundanis. Secunda causa est, quia odiunt Deum eorum. Et hæc causa notatur, *ibi.* Et hæc omnia facient vobis propter nomen meum. Et *ibi.* Me priorem vobis odio habuit, 2. *Reg.* 3. a. Facta est longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saul, id est, inter familiam Dei, & familiam mundi. tertia causa est, quia corripiuntur ab eis. Vnde *Amos* 5. c. Odio habuerunt corripientem. *Prou.* 15. b. Non amat pestilens, qui se corripit. *Tullius.* Obsequium amicos, odium veritas parit. Quarta causa est, quia mundus videt se deseri. & despici à bonis: Ideò indignatur contra eos. *Phil.* 3. b. Omnia arbitratus sum vt stercora. *Psal.* 61. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere, Et hæc causa notatur, *ibi.* Quia verò de mundo non estis. Non sunt enim de mundo, sed mundum despicientes relinquent. Item qui mundum dicunt esse illusorem & præstigiatorem, 1. *Cor.* 7. f. Præterit figura huius mundi. Et 1. *Ioan.* 2. c. Transit mundus & concupiscētia eius. Præstigiosè ergo prætendit mundus stabilitatem. Item quia mundum ostendunt proditorem. Vnde *Luc.* 22. e. Iuda, osculo Filium hominis prodis? Quod est, quando mundus amplectitur aliquem promouendo ad honorem. Quod significatur 2. *Reg.* 20. c. Ioab interfecit Amasam osculando.

Item, quia ostendunt esse mendacem in promissis. *Pr.* 25 b. Nubes, & ventus, & pluuiæ non sequentes, vir gloriosus & promissa non complens. Propter hoc igitur sicut canes domestici extraneos dilacerant: sic mundus bonos. *Phil.* 3. a. Videte canes, videte concisionem. Mali enim sunt domestici mundi; boni autem peregrini. Vnde *Ps.* 38. Aduena ego sum apud te & peregrinus Sequitur.

n Non est seruus maior Domino suo,] id est, non decet membrum esse delicatum sub capite spinato.

o Si me persecuti sunt, &c. Si sermonem meum seruauerunt, &c.] Hoc est, quod dicitur 2. *Reg.* 10 a. Tulit Anon seruos Dauid rasitq; dimidiam partem barbæ corū, & præcidit vestes eorum medias vsque ad nates & dimisit eos. Anon, qui interpretatur gratis iniquus, id est, mundus radit dimidiam partem bonorum, quia capit eos in verbis. * Vestimenta eorum

Δ illi obseruabant eum. Et subdit illam consolationem dicens.

a Sed hæc omnia] odia, scil. cordium, persecutionem factorum, obseruationem verborum.

b Facient vobis propter nomen meum,] i. propter odium nominis mei, q d. ne in vobis ndibunt, & persequentur sermonem vestrũ, quia

D meus est, contemnẽt & obseruabũt. Tantò igitur miseriores, qui propter hoc nomen ista faciunt: quantò beatiores, qui propter hoc nomen ista patiuntur. Sicut alibi ipse dicit *Matth.5.a.* Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Secundum hoc sic exponitur.

a Sed hæc omnia b faciẽt vobis propter nomen meum, c quia nesciunt eum, qui misit me. d Si non venissem, & e locutus fuissem eis, f peccatũ non haberẽt. g Nunc autẽ h excusationẽ non habent de peccato suo. i Qui me odit, k & Patrem meũ odit.

b Facient vobis propter nomen meum,] id est, propter amorem nominis mei, id est, quia me amatis, ideò vos persequentur. Sed quare odiunt ipsi nomen tuum: vel quare non amant te? Ecce.

c Quia nesciunt eum, qui misit me,] id est, non credunt me missum à Patre, nec habent veram fidem de Patre: quia si haberent, Filium non odirent. Et hoc dicit in consolationem Discipulorum, quod non solum Filius, sed & Pater contumeliam patitur cum eis. Nec solum Filio, sed & Patri iniuriantur Iudæi, vnde & venia eos & excusatione priuans, subdit etiam aliam mitigationem, dicens.

d Si non venissem, &c.] quasi carent venia & excusatione, quia scienter persequentur veritatem in vobis. Vel sic continua: Misit me, dico; sed si non venissem, &c. Vel sic Dixerat generaliter, Odit vos mundus. Item vos persequentur, sed non specificauerat de Iudæis: ideò specialiter hic determinat Iudæos, ad quos missus est ipse Christus, dicẽs.

d Si non venissem,] carnem assumendo.

e Et locutus fuissem eis,] docendo, tam signis, quàm verbis & beneficiis.

f Peccatum non haberent.] Non quòd non haberent peccatum, antequam venisset; sed peccatum dicit antonomasticè illud peccatum, quod non crediderunt in Christum. Vel, peccatum, tantum.

g Nunc autem] quia veni, & locutus sum eis.

h Excusationem non habent de peccato suo,] infidelitatis. Et nota, quod multis modis consolatur Discipulos contra odia & persecutiones mundi. Primo exemplo sui, *ibi.* Scitote, quia priorem me odio habuit. Secundo, quia signum est iniquitatis diligi à mundo *ibi.* Si de mundo fuissetis, &c. Tertio, quia signum est virtutis odiri ab eo, *ibi:* Quia vero de mundo non estis, &c. Quarto, quia de iure pati debet seruus cum Domino, *ibi.* Non est seruus maior Domino suo. Quinto, quia amore sui patiuntur, *ibi.* Propter nomen meum. Sexto, quia etiam in hoc iniuriantur Patri, *ibi.* Quia nesciunt eum, qui misit me. Septimo, quia venia carent & excusatione, *ibi.* Si non venissem, &c. Non enim parua erat consolatio præsonare eorum supplicium, vt dicit *Chrysostom.* Vnde adhuc subditur.

i Qui me odit, & Patrem meum odit.] Ne enim dicerent, licet non credant in te, nec diligant; tamen credunt & diligunt Patrem: & ideo excusabiles sunt: zelantes enim Patrem te persequuntur: ideo destruens eorum excusationem, dicit.

i Qui me odit,] sicut Iudæi.

k Et Patrem meum odit,] id est, ad modum odientis se habet, i. eum offendit, qui me offendit. Vnde inexcusabiles Δ sunt, quia & me

Moraliter. * Vestimenta eorum scindit, quia persequitur eos in factis, expolians, scilicet eos rebus suis.

a Et hæc omnia] prædicta, scilicet odia cordium, persecutiones verborum

b Facient vobis propter nomen meum.] Hæc tria habentur *Luc.6.*d. Beati eritis, cum vos oderint omnes homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum, tanquam malum propter Filium hominis. Simile *Matth.5.*a. 1. *Pet.4.* d. Nemo vestrûm patiatur quasi homicida, aut fur aut maledicus, aut alienorum concupitor: si autem vt Christianus, non erubescat. Item *in eod.* c. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod honoris gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius Spiritus, super vos requiescet.

c Quia nesciunt eum, qui misit me] Patrem. In hoc est consolatio Iustorum, quod propter Filium & Patrem patiuntur: nam bona causa inducit constantiam. Vnde *Chr.* Sufficiens erat erigere eos, & confortari causa eorum, quæ in ipsos fiebant: propterea eam sæpè reuoluit, dicens: Non cognouerunt me, & quoniam propter me facient, & propter nomen meum, & propter Patrem. Et posteà subdit: Hæc, & nos intentionibus reuoluamus, cum à perniciosis aliquid patimur hominibus, ad Principem nostrum respicientes & consummatorem fidei. *Hebr.* 12 a. Et consideremus, quoniam à malis hominibus, & quoniam propter virtutem, & quoniam propter eum patimur: si hæc cogitemus, omnia facilia erunt & portabilia. Si enim pro amabilibus, quos patiens etiã gloriatur, propter Deum si quis patiatur quid, quem suscipiet sensum? Nullum, scilicet, malorum. Si enim ipse Christus rem exprobrabilissimam, videlicet, Crucem gloriam vocabat, multò magis nos ita disponi oportet. Vnde *Gal.6.* d. Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini, &c. *Rom.5.* a. Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus *Eccl.* 23. d. Magna sequi Dominum.

Item *Chrys.* Cùm quid patimur indelectabile, non laborem, sed & coronam oportet cogitare. Sicut negotiatores non solùm pelagus, sed & lucra reputant: sic & nos cœlum in tribulatione: si onerosum fuerit inopibus dare, traduc mentem ad messem ex semine. si dura videtur tibi virtus, opponas eius vultui promissorum magnitudinem.

Item *Chrysostom.* Qualiter non inconueniens est nos quidem ad mensas sedere ridentes & voluptantes; pauperes verò per biuia transeuntes audire vlulantes: neque nos conuertere ad eorum vlulatum, sed & grauari & indignari contra eos & deceptores vocare: quid dicis ô homo, propter panem vnum quis deceptionem complicat? Vtique ait. Propter hoc ergo maximè misericordiam consequatur, & ab hac necessitate eripiatur. Si verò non vis dare, saltem ne conuitieris: si non vis soluere eius naufragium ne impellas in baratrum; excogita, quòd cùm expuleris inopem, qualis erit tibi Deus. Qua enim mensura mensurati fueritis, remetietur vobis. *Luc. 6. f.* Excogita, qualiter pauper contristus abiit, inferiùs incuruatus lugens cum inopia etiam tuo conuitio percussus. Si enim etiam mendicare maledictionem vos ponitis, petentem eleemosynam non suscipere, & contumeliam suscipientem abire, intuere quantam tempestatem, & dolorem facit, vsquequo feris assimilari sumus, & naturam ipsam propter auaritiam ignoramus? Excogita diem illam, quando præsentabimur ante tribunal Christi, & cùm deprecabimur misericordiam: quando & in medium ducens pauperes suos Christus dicet ad nos: quoniam propter panem vnum, & obolum vnum tantam in animabus ipsorum pauperum fecistis angustiam & fluctuationem. *Matth.* 25. d Quod vni ex minimis meis non fecistis, &c. Item *Chrysostomus.* Quam excusationem habemus, cum quidem nobis cœlum promittit: nos autem neque ei panem tribuimus: cum ipse quidem tibi Solem oriri faciat, & omnis creaturæ tribuat ministrationem; tu vero neque vestimentum ei des, etiam vestimentum superfluum, neque tectum. Et quid dico, tectum, Solem & creaturam, immo & corpus proprium tibi apposuit, & sanguinem pretiosum dedit; tu vero neque calicem aquæ das ei. Sed dedi semel, ait quis. Sed non est hoc misericordia, scilicet, dare semel, donec enim habens aliquid eius non suffeceris: nondum omne complesti, quia & virgines lampades habentes habebant oleum, sed non copiosum: *Matth.25.* a. Item *Chrysostomus.* Oportet, etsi nisi ex tuis tribueres, neque ita parcum esse; nunc autem ea, quæ sunt Dominatoris dans, cuius gratia pusillanimis es. 1. *Paral.29.* d. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Item *Chr.* Dicam causam huius inhumanitatis, auaritia hæc est. Qui enim ab auaritia didicit lucrari, consumere, & largiri, non nouit Qui enim aliena rapit, qualiter sua erogabit? Etenim canis meditans carnes gustare, custodire non vltrà potest gregem. Propterea tales etiam interficiunt Pastores. Sequitur.

d Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent, &c.] Hoc est, contra literatos, ad quos venit Dominus per beneficia, & loquitur eis per Scripturas.

Vnde improperat eis. *Prouerb.* 1. c. Extendi manum meam in largiendo redditus, quos habetis. Despexistis omne consilium meum. & increpationes meas neglexistis. in Scripturis, scilicet Sed timeant, quod sequitur Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, &c.

g Nunc autem excusationem non habent de peccato suo,] quia peccata literatorum conuertuntur quasi in peccatum in Spiritum S. eo quod videntur peccare ex certa malitia *Luc.12.* f. Seruus sciens, &c. 2. *Petr.2.* d. Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti.

* a Si opera non fecissem

b sunt, quia & me, & in me Patrem offendunt. Et adhuc ostendit, quod ex malitia eum oderunt: quia non solùm verba dixit, sed opera fecit, quæ nemo alius fecit. Vnde dicit: *a* Si opera non fecissem in eis.] *Gloss*. Non inter eos, vel coram eis, sed in eis: quia eos sanauit, pro quibus debuerant eum amare, non odisse.

a Si opera non fecissem in eis, b quæ nemo alius fecit c peccatum non haberent. d Nunc autem & viderunt, e & oderunt & me & Patrem meũ, f Sed vt impleatur sermo, g qui in lege eorum scriptus est: h quia odio habuerũt me gratis. i Cùm autẽ venerit k Paracletus, l quẽ ego mittã vobis m à Patre n Spiritum veritatis, o qui à Patre procedit: p ille testimonium perhibebit de me. Et q vos r testimonium perhibebitis: f quia ab initio t mecum estis.

b Quæ nemo alius fecit,] vt quod pauit tot millia de panibus paucis. *sup*. 6. b. quod super aquas iuit, & Petrum ire fecit: *Mat*. 14. c & alia huiusmodi, quæ propria auctoritate fecit.

c Peccatum non haberent.] illud magnum infidelitatis est. *Chrysostomus*. Destruit excusationem eorum: à sermonibus enim tribuit doctrinam. Et nunquam sic locutus est homo, *sup*. 7. g. Adiecit & eam, quæ est ab operibus secundùm legem Moysi: *Deut*. 18. Qui ab illo, qui hoc facit, & dicit, persuaderi vniuersoa iussit, cùm ad pietatem ducat, & miracula triboat maxima, & non simpliciter signa; sed quæ nullus alius fecit. Et de hoc etiam ipsi fuerunt testes, dicentes: Nunquam sic apparuit in Israël. Et etiam: A seculo non est auditum, vt quia aperuerit oculos cæci nati, *sup*. 9. f. Item de Lazaro, *sup*. 11. f. Et mirificationis modus oonua est.

Deut. 18. d. Si tacita cogitatione responderis: qoomodo possum intelligere verbum, quod non est
Mat. 9. d. locutus Dominus? hoc habebis signum. Quod in nomine Domini ille Propheta prædixerit, & non euenerit: hoc Dominus non est locutus.

d Nunc aut. & vid.] illa opera.

e Et] tamen] oderunt me, &c.] quia impugnant veritatem, quæ est eadem in me, & Patre, vel in quo offenditur Pater & Filius. Confirmat autem, quod dixerat per Scripturas, dicens.

f Sed vt, &c. Et ponitur li [vt] consecutiuè, siue euentus.

g Qui in lege eorum scriptus est,] id est, in lege eis data, vel id est, in Psalmis.

h Quia odio, &c.] id est, sine culpa mea. vel sine causa, vel sine vtilitate sua. *Augustin*. Gratis odit, qui nullom ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit. Sic impij oderunt Christum. Sic Iusti diligunt gratis, non propter aliud, sed propter ipsum. *Chrysostomus* dixit causam odij, scilicet, nequitiam eorum. Sed neque in hoc stat, sed & Prophetam inducit hoc idem antiquitùs resonantem, & dicentem quoniam scilicet, oderunt me gratis. Sic & Paulus facit, *Rom*. 11. Multis enim admirantibus, quare Iudæi non crediderunt. Prophetas inducit prædicentes antiquitus, & causam ostendentes, quoniam nequitia eorum, & despectio infidelitatis fuit eis causa. Sequitur.

i Cùm autem venerit Paracletus. quem ego, &c.] *Chrysostom*. Poterant dicere Discipuli, si sermonem tuum seruauerunt, & nostrum seruauerunt, vt tu dicis: si te persecuti sunt, & nos persequentur, si signa viderunt in te, quæ nullus fecit: si verba audierunt, quæ nullus dixit, & nihil profecerunt: si patrem tuom odiunt, & te cum illo: qualiter igitur nos immittis ad eos? qualiter nos fide digni erimus? qualiter attendent nobis, qoi eiusdem sunt Tribus, & generis nobiscum? Vt igitur non hæc cogitantes turbentur, vide, quam inducit consolationem [cùm venerit paracletus, quem ego, &c.] quasi dicat, ille dignus fide testis erit: ideò vocat eum Spiritum veritatis, non Spiritum sanctum. Ideò etiam dicit: [qui à Patre procedit,] quasi qoi omnia certissimè nouit, sicut ipse discat, quoniam noui, vnde venio, & quò vado. Et nota verba singula.

i Cùm autem venerit] sponte, vt Deus non credatur minor, quia missus.

k Paracletus,] id est, consolator. Hoc dicit: vt sit fiducia consolationis, vel Aduocatus: vt sciant, quod vincent in causa contra Iudæos.

l Quem ego mittam vobis] Ecce quod filius mittit Spiritum sanctum, sicut Pater. Vnde etiam dicitur Spiritus filij *Galat*. 4. a. Misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, &c. Item 1. *Petr*. 4. c. Qui est eius Spiritus, super vos requiescet. Item *Roman*. 8. b. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.

m A patre.] Filius dicitur mittere à Patre, à qoo habet & esse. *Chrysostomus* non habet, à Patre, & dicit: Ecce noo adhuc Pater solus, sed & Filius est, qui mittit Spiritum sanctum.

n Spiritum veritatis.] Hoc dicit, vt sit fiducia prædicationis. Vel, veritatis, contra vmbras legales. Vel, veritatis, quasi non vos decipiet.

o Qui à Patre procedit.] Ecce quod & Pater mittit.

p Ille testimonium perhibebit de me] q. d. eadem dicet vobis, quæ ego. Per quod patet, quod non dico hæc blandiens vobis, vel pro gratia vestra. Ille autem erit fide dignus, quia Spiritus veritatis, & à Patre procedet, & ita non fallet. Item, testimonium perhibebit de me, non solùm apud vos, sed apud Iudæos, siue contra eos manifestatione signorum, quæ in aduentu Spiritus sancti facietis in nomine meo. Vnde subdit.

q Et vos] Apostoli per eum illustrati & confortati.

r Testimonium perhibebitis] de me, qood modò non auderetis. *Isa*. 43. b. Verè vos testes mei, dicit Dominus. Et benè poteritis testimonium perhibere de me: quia audistis meam doctrinam, & vidistis vitam.

f Quia ab initio] meæ prædicationis.

t Mecum estis.] *Chrysostomus*, quasi dicat, vos habebitis credulitatem, & fide digni eritis, & per aduentum Spiritus, & quia mecum morati estis: quia non ab aliis, sed à me ipso audistis. Ex hoc enim & ipsi Discipuli certificant, & confirmant sermonem suum dicentes: qui manducauimus, & bibimus cum illo, sicut dicit Petrus *Act*. 10. f. Dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis, qui manducauimus, & bibimus cum illo. Item *Actuum* 4. d. Non possumus, quæ audiuimus, & vidimus, non loqui. Item 1. *Ioan*. 1. a. Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, &c. Item *Lucas in Prologo* Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.

* *a* Si opera non fecissem in eis, &c.] *Deut*. 4. a. En populus sapiens & intelligens, Gens magna nec est alia natio iam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicot Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Item *Deut*. 1. e. Portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum, in omni via, qua ambulasti. Literatos enim quasi tenendo manus eorum portat. quia sine labore habent bona Ecclesiæ. Alij enim laborant, & nos in labores eorum introimus, *suprà* 4. e. Et ideò subdit. Moraliter.

h Quia odio habuerunt me gratis,] id est. sine causa, quia in nullo possunt conqueri de Domino, *Isa*. 5. b. Quid est, quod ampliùs debui facere, &c.

i Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à patre, &c.] Hic notantur quædam in aduentu Spiritus sancti. venit enim ad consolandum: ideò dicitur Paracletus. Venit etiam ad docendum: ideò dicit spiritum veritatis. Venit etiam ad perhibendum de Filio Dei testimonium: ideò dicit, iste testimonium perhibebit de me. Consolatur autem nos in tribulationibus nobis assistendo. Vnde *Psalm*. 90. Cum ipso sum in tribulatione. *Isaia* 43. a. Cùm transieris per aquas, tecum ero, &c. Item cùm ambulaueris in igne, non combureris. Per aquam & ignem intelligitur tentatio prosperitatis & aduersitatis. Item, *suprà* 14. b. Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum. Et posteà: Apud vos manebit, & in vobis erit. Item consolatur in tribulationibus refrigerium præstando. *Daniel*. 3. e. Fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem. Item mentem dulcedine cœlesti inebriando. *Ecclesiast*. 24. b. Spiritus meus super mel dulcis. Item ipsas tribulationes dulcedine respergendo. *Deuteronom*. 33. c. Inundationes maris quasi lac suget. Item vtilitatem ipsarum tribulationum interiùs ostendendo, sicut ille qui dicebat: Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo, *suprà eod*. a. Purgabit eum vt fructum plus afferat. Item audaciam & fortitudinem præbendo, *Iob* 39. c. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum?

CAP. XVI.

Hæc a locutus sum vobis, b vt non scandalizemini, c Absque Synagogis facient vos. d Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. e Et hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me, f Sed hæc locutus sum vobis, vt cùm venerit hora eorum, g reminiscamini, h quia ego dixi vobis. i Hæc autem vobis ab initio non dixi, k quia vobiscum eram. l Et nunc vado ad eum, qui me misit:

EXPOSITIO CAP. XVI.

A — Matth. 24. a.

Hæc locutus, &c. In prima parte capituli dicit Dominus, quod hæc, quæ dixerat, sit locutus in consolationem malorum, quæ instant: & ponit rationem quare non antè dixerit eis. Secundò adhuc intendens eorum consolationi, dicit, quod expedit eis, vt vadat: & proponit rationes, quare expediat: quia mittet, qui arguet mundum pro eis, qui consoletur eos & instruat: qui futura dicat, & clara miracula agat, ibi: Sed ego, & cæt. Tertiò post consolationem redit ad tristitia, quæ obscurè dicta non intelligunt, sed eis aperit per exemplum mundanum, ibi: Modicum & iam, &c. Quartò promittit eis, quod exaudientur in omnibus, ibi Sed quid, &c. Quintò dicit se occultè & in prouerbiis fuisse locutum, sed postcà palam loquetur: & ostendit amorem Patris ad eos, ibi Hæc in prouerbiis, &c. Sextò consolati discipuli per prædicta exultant in fide eius, & sermones eius commendant: quibus Dominus è contra ostendit dispersionem eorum futuram, ibi: Dicunt ei. &c. Dicit ergo: a Hæc locutus, &c.] Postquam exemplo suo docuit ferre odia, in quo sciunt, quid debeant facere, sed non possunt: postquam promisit etiam Spiritum, quo potuerunt resistere, addit Hæc locutus sum vobis, de odio mei, quod est exemplum: & de Spiritu sancto, quia est firmamentum.

b Vt non, &c.] id est, vt charitate diffusa in cordibus vestris per Spiritum sanctum sit vobis multa pax & non scandalum in his, quæ patiemini à Iudæis. Et subdit, quæ. c Absque Synagogis facient vos,] id est, extra Synagogas. *Chrysost.* Iam enim composuerant, vt si quis eum confiteretur Christum, absque Synagogis fieret, *sup.* 9. e. Iam enim conspirauerant Iudæi, &c. Et non solùm hoc facient. d Sed venit, &c.] q. d. vestram occisionem opinabuntur rem piam, & Deo placentem. Deinde consolationem inducit. e Et hæc facient, &c. Filium, q. d. sufficit vobis in consolationem propter me, & Patrem hæc pati: propter me enim, & Patrem, quos ignorant, vos persequentur. Simile *Mat.* 5. a. Beati estis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malū aduersum vos mentientes propter nomen meum: gaudete & exultate &c. Hæc facient (enim) vobis, quia non nouerunt, &c. quasi ex stulta ignorantia hoc facient. Et hoc dicit, vt minus lædat eos persecutio illata ab eis ignorantibus. f Sed hæc, &c.] malorum, id est, cùm fient ista mala. g Reminiscamini, quia ego dixi vobis,] id est, prædixi ne ignoretis. Hæc enim visa turbarent; sed præuisa patienter ferantur. *Chrysostomus* habet hanc literam. f Hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora,] id est, opportunitas. Vel hora, id est, tempus, quo hæc implebuntur. g Reminiscamini] horum, vt ab his etiam cætera credibilia æstimetis. Non enim poteritis dicere, quando blandiendo, & adulando vobis dixerim vobis placentia, & ad gratiam locutus fuerim solùm: nec quoniam deceptoria vobis dixerim. Si enim deceptor essem, non prædixissem vobis hæc. quæ, id est, aduersa aeuenturi à me: propterea igitur prædixi, vt non inopinata accidentia vos perturbent. Item propter aliam causam, vt scilicet, non dicatis: quoniam non præuidi futura hæc. Mementote igitur.

h Quia ego dixi vobis,] id est, prædixi, vt scilicet, credatis me esse Deum qui hæc præsciui, & vt sit vobis consolatio ea præsciuisse, & causam eorum. i Hæc autem vobis ab initio non dixi,] quasi dicat, modò prædico mala ventura, sed hæc non prædixi ab initio meæ prædicationis: non quia non noueram: sed. k Quia vobiscum eram,] quasi dicat, quia in tuto eratis, quamdiu aderam: & licitum erat interrogare me, quando volebatis, & super me prælium omne proiiciebatur: ideò superfluum erat prædicere hæc à principio. l Et nunc] vel [nunc autem vado ad eum, qui me misit.] & ideò modò tempus est prædicandi.

Δ a Et nemo ex

Aliter. *Augustinus* dicit. i Hæc autem vobis ab initio non dixi;] non de passionibus, sed [hæc] consolatoria de aduentu Spiritus sancti, & consolatione. k Quia vobiscum eram.] *Augustinus*: Et consolabar vos mea præsentia corporali exhibita humanis sensibus vestris, quam paruuli capere poteratis. ideo non oportuit, vt prædicarem vobis aduentum alterius Consolatoris. l Nunc] autem [vado ad eum, qui

Moraliter. *Moraliter.* In præsenti capitulo dicitur. l Et nunc vado ad eum, qui me misit.] Homo peregrinaturus familiæ suæ prædicit suum recessum, & consolatur eam lugentem, & maximè tribus modis: Aut promittit se non sine lucro venturum, aut per aliquem probum virum illis in omnibus prouisurum, aut per seipsum in continenti reuersurum. Christus est iste homo peregrè proficiscens, *Matthæi* 25. b. Homo quidem peregrè proficiscens, vocauit seruos suos. Ibi dicit *Gregorius*. Quis est iste homo, qui peregrè proficiscitur, nisi Saluator noster, qui in ea carne, quam assumpsit, in cælum ascendit? Carnis namque locus propriè terra est, quæ quasi ad peregrinandum ducitur dum per Redemptorem nostrum in cælo collocatur. Recessurus ergo Christus suos consolatur hoc triplici modo. De primo ibi: Si abiero, &c. De secundo ibi: Arguet mundum, &c. Et ibi: Docebit vos, &c. quasi dicat, bonus tutor vobis erit contra mundum, & Doctor, & educator. De tertio, ibi: Modicum, & videbitis me, quasi dicat, citò redibo. Christus ergo valefaciens, dicit:

l Vado ad eum, qui. &c.] Vadit ad Patrem primo, quasi de triumpho gratias acturus. Vnde *sup.* 11. e. Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me: In quo docet nos, quod missi in vineam Domini ad operandum, vel prædicandum semper debemus redire per gratiarum actionem ad fontem omnium bonorum. *Eccl.* 1. b. Ad locum, vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. E contra: coruus non reuertitur ad arcam; sed columba deferens in ore ramum oliuæ: *Genes.* 8. c. Ramus oliuæ est verbum gratiæ & misericordiæ, quod debemus habere in ore, & ad arcam, id est, ad cælum, ad Noë, id est, ad Deum referre, & dicere: Misericordiæ Domini, quod non sumus consumpti. *Thren.* 3. e. quia non defecerunt miserationes eius. Omnia enim debemus eius misericordiæ, & gratiæ, non nobis attribuere, sicut Apostolus: Gratia Dei sum id, quod sum, 1. *Cor.* 15. b. Et *in eodem*. Non ego autem; sed gratia Dei mecum.

Secundo vadit ad Patrem, quasi amicos curiæ recommendaturus, & petitiones nostras delaturus, & causam nostram defensurus. Vnde 1. *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum Iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Et *Heb.* 7. d. Saluare in perpetuum potest accedens per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis.

Tertio vadit ad Patrem loca nostra præparaturus. Vnde *sup.* 14. a. Vado vobis parare locum: & si abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam & accipiam vos ad meipsum. Ibi require de hoc.

Quartò vadit mentes nostras ad superna eleuaturus, *Matthæi capitulo sexto*, c. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Ex quo ergo Christus, qui est thesaurus Sapientiæ, & gratiæ, est in cælis, debemus illuc mente & desiderio eleuari, *suprà* 12. e. Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. *Matth. capitulo* 24. c. Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur & Aquilæ. Vnde in vigilia Ascensionis dicit Collecta. Præsta, quæsumus, Omnipotens Deus, vt nostræ mentis intentio, quò solennitatis venturæ gloriosus Auctor ingressus est, semper intendat: & quo fide pergit, conuersatione perueniat.

Quinto vadit inimicos apud Patrem accusaturus, nisi pœnituerint. Quid dicit? Hoc quod dicitur *Osea* 7. d. Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacium. Et illud *Psal.* 108. Pro eo, vt me diligerent, &c. Et *sup.* 12. g. Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit in nouissimo, *suprà* 8. c. Si iudico ego, iudicium meum verum est, *sup.* 5. Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem. Ego, scilicet, solus vel sine culpa vestra. Vnde subdit *ibidem*: Est qui accuset vos Moyses, in quo speratis.

Sexto vadit, quasi de victoria mercedē accepturus. *Philippens.* 2. a. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem; mortem autem Crucis propter quod & Deus exaltauit illum, &c. *Psalm.* 109. De torrente in via bibit, * propterea

A a Et nemo ex vobis interrogat me: quò vadis,] q.d. ex his, quæ prædico vobis ventura ita tristamini, vt nihil mihi loquamini. Vnde subdit.

b Sed quia hæc locutus sum, &c.] In extasi enim deuenerunt Apostoli, audita recessione Christi, & ventura eis tanta tribulatione: nescierunt enim, si possent viriliter ferre. *Chrysostomus.* Magna tristitiæ tyrannis violentia, & multa nobis virilitate opus est, vt resistamus huic passioni nobiliter: & quod vtile est in ea fructificantes: quod superfluum est, dimittamus.

al. † implebit

a & nemo ex vobis interrogat me: quò vadis. b Sed quia hæc locutus sum vobis, c tristitia † impleuit cor vestrum.

Habet enim quid etiam vtile: Nam cùm quidem peccauerimus nos, vel alij: tunc solum tristari bonum est; cùm autem in humanas necessitates inciderimus, inutilis est tristitiæ vsus. Quia igitur & Discipulos nondum perfectos existentes huiusmodi tristitia impugnabat, vide qualiter eos dirigit per increpationem; qui enim pluries ante hoc interrogabant, sicut Petrus: Domine, quò vadis, *suprà* 13. d. & sicut Thomas: Domine, nescimus quò vadis, &c. *suprà* 14. a. & Philippus: Ostende nobis Patrem, &c. hi nunc audientes, quoniam absque Synagogis vos facient, & quoniam odient vos, & quoniam qui interficiet vos, opinabitur culturam se offerre Deo: ita ceciderunt, vt amissione locutionis detinerentur, & nihil ei loquerentur: quod eis improperans Dominus, dicit: Hæc autem vobis, &cæt. In quo etiam consolatur eos dicens eis rationem, quare hoc anteà non prædixit, & occultam eorum aperiens tristitiam: Non enim parua erat mitigatio scire eos, quoniam sciuerat Christus tristitiæ eorum superabundantiam.

d Sed ego veritatem dico vobis,] q.d. tristitia impleuit vos ex auditis; sed etsi decies millies contristemini, quod confert, audire oportet.

e Expedit vobis, vt ego vadam,] quasi aliud est, quod vobis placet, scilicet, me adesse: & aliud quod confert, id est, me abire. Procurantis autem est in his, quæ prosunt non parcere, quin dicat: in quo etiam Dominus consolatus & mitigat eos: non enim quæ ad gratiam vestram sunt, dico, ait; sed quæ ad profectum. Sed quæritur de hoc, quod dicitur *sup. eodem*: Hæc autem vobis ab initio non dixi, &c. Immò *Matth.* 10. b. dixit eis in initio missionis Apostolorum: Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Et *ibidem*: Tradent vos in Conciliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos, & ad Præsides & Reges ducemini propter me. Solutio secundùm *Chrysostomum*: Flagella priùs prædixerat, sed quod mors eorum esset ita studiosa, vt putaretur Dei cultura, non dixerat: Hoc enim poterat eos maximè attonitos facere; sed debebant, vt impij, & nociui iudicari. Vel aliter: Illic quæ à Gentibus debebant pati, prædixit hic, & Iudaica adiecit cum ampliori superabundantia. Iterum: Illic prædixit futura; hic quoniam in ianua est, edocuit.

Aliter.

Vado ad eum, qui me misit,] ideò modò opus est prædicere de consolatore alio.

a Et nemo ex vobis interrogat me: quò vadis,] quasi ita palam vadam, & nullus interroget, quod visu corporali fieri cernet. Viderunt enim in nube ascendentem certi de gloria, qui priùs prædicta Passione quæsierant: Domine, quò vadis, *suprà* 13. b.

b Sed quia hæc locutus sum vobis] me iturum à vobis.

c Tristitia impleuit cor vestrum,] quasi dicat, tunc quando videbitis ascendere, non quæretis, non dubitabitis; sed modò tristamini. *Augustinus*: Contristabatur in eis humanus affectus, quia carnalia desolabatur aspectus. Nouerat autem Christus, quid eis potiùs expediret; quia visus interior ipse est vtique melior, quo eos consolaturus erat Spiritus sanctus non cernentium corporibus ingesturus corpus humanum; sed seipsum credentium pectoribus infusus. Vndè subdit.

d Sed ego veritatem dico vobis,] id est, verè dico vobis. Et est quasi iuramentum.

e Expedit vobis; vt ego vadam.] *Augustinus*: Expedit vobis, vt hæc forma serui auferatur à vobis, nolo, vt semper adhuc me carnaliter diligatis, & isto lacte contenti semper infantes esse cupiatis.

f Si enim non abiero, & cætera.] id est, non eritis idonei eum recipere. *August.* Si tenera alimenta, quibus vos alui, non subtraxero, solidum cibum non esurietis: vel si carni hæseritis, carnaliter esurietis, & capaces spiritus nō eritis.

Δ Si autem abiero

* propterea exaltabit caput. *Hebr.* 2. b. Videmus Iesum Christum propter Passionem mortis gloria & honore coronatum. Septimò vadit militibus suis stipendia collaturus. *Ephes.* 4. b. Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona militibus. Et *infrà eodem*. Si abiero, mittam eum ad vos.

Moraliter.

d Sed ego veritatē dico vobis: e expedit vobis, vt ego vadam. f Si enim non abiero, Paracletus nō veniet ad vos.

a Et nemo ex vobis interrogat me, quò vadis.] Nos debemus quærere à Domino, & quò vadis, vt perueniamus: & quà vadis, vt imitemur. Et ad hanc quæstionem respondet Dominus *suprà cap. decimoquarto*, a. Ego sum via, qua itur: & veritas, & vita, ad quam peruenitur. Sed multi sunt, qui non quærunt de gaudio Paradisi, nec de via mandatorum Dei. De quibus dicitur *Iob cap. vigesimoprimo*, b. Qui dixerunt Domino Deo: recede à nobis: scientiam viarum tuarum nolumus. Alij sunt, qui vtrumque quærunt? sed non ad ædificationem, immo ad curiositatem. De quibus dicitur *Isai. cap.* 58. a. De die in diem me quærunt, & scire vias meas volunt. Quidam autem volunt scire, quo vadis; sed non curant de via, qua vadis, sicut Philippus, *suprà cap. decimoquarto*, a. Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis, &c. *Bern.* Quàm pauci, Domine, post te ire volunt, cùm tamen ad te peruenire nemo est, qui nolit. Quidam autem vtrumque volunt scire propter ædificationem: De quibus *suprà* 14. a. Et viam scitis, & quo ego vado, scitis.

b Sed quia hæc, &c.] Per hoc significantur quidam pusillanimes, qui modicum quærunt de patria, quo Dominus iuit, eo quod modicam spem habent: & ideo nimis tristantur, & quasi tristitia absorbentur in seipsis in verbis Domini, quia timent. *Psalm.* 41. Ad meipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui. Ideo bonum est cogitare & quærere de patria, ne absorbeamur abundantiori tristitia, 2. *Cor.* 2. b. Consolemini magis, ne abundantiori tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est. Vel in bono.

b Sed quia, &c.] dolor, scilicet, de peccatis: In sermone enim Domini debemus concipere dolorem, & parere confessionem, & satisfactionem. *Abacuch* 3. d. Audiui, & conturbatus est venter meus, &c. De hac tristitia dicitur 2. *Corinth.* 7. c. Quæ secundùm Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.

d Sed ego veritatem dico vobis] q.d. etsi contristemini; tamen veritatem dico vobis. In quo notatur, quod veritas nemini parcit, nec est omittenda, etsi displiceat audienti, seruato tamen modo & tempore & loco in dicendo, *Psalm.* 39. Ecce labia mea non prohibebo à veritate, scilicet, dicenda, Domine, tu scisti: iustitiam tuam non abscondi in corde meo, &c. Sed quia quidam veritatem dicunt non ad ædificationem aliorum, sed propter ostentationem, vel indignationem: ideo subdit.

e Expedit vobis, &c.] q.d. de expedientibus ego loquor: Prædico enim vobis recessum meum, qui expedit vobis.

Expediat Christum abire, vt
- Nos in hæreditatem introduceret, *Michea cap.* 2. d. Ascendet pandens iter, &c. *Exod.* 15. e. Introduces eos, *sup.* 11. f. Expedit, vt vnus homo moriatur pro populo.
- Amorem carnalem amputaret, *sup.* 6. g. Caro non prodest.
- Desiderium accenderet. Vnde viri Iericho sublatum Eliam ardentiùs quæsierunt, 4. *Regum cap. secundo*, c. *Cantic.* 3. a. In lectulo meo per noctem quæsiui, quem, &c. *Isa.* 26. b. Anima mea desiderauit, &c. Et subdit, quare expedit.

f Si enim] ego, [non abiero, Paracletus non veniet ad vos.] *Bernard.* Nisi carnis præsentia subtrahatur, spiritualem gratiæ plenitudinem mens occupata non admittit. Si ita est, quis audiet de cætero carnis illecebris phantasticis deditus Paracletum, expectare? Quid huic sterquilinio, & illi consolationi? *secunda ad Corinthios capitul. sexto*, d. Quæ societas lucis ad tenebras? aut quæ conuentio Christi ad Belial?

Et nota, quod carnalis effectus & turpis, gratiam expellit, sed † carnalia & naturalis impendit, ideo ablactari nos oportet, *sup. cap.* 6. g. Spiritus est, qui viuificat: caro non prodest quicquam. *Isaia* 28. c. Quem docebit scientiã, & quẽ intelligere faciet auditũ? Ablactatos à lacte, auulsos * ab vberibus.

al. † charitas Dei gratiam

a Si autem abiero, mittā eum ad vos. b Et cùm venerit ille, c arguet d mundū e de peccato, f & de iustitia, g & de iudicio. h De peccato quidem, i quia nō crediderunt in me.

h a Si autem abiero, mittam eum ad vos,] id est, faciam vos idoneos ad recipiendum. *August.* Hoc est: non potestis capere Spiritum nisi secundùm carnem nosse desistatis Christum. 2. *Cor.* 5. d. Et si nouerimus Christum secundùm carnem, sed iam non nouimus. *Chrysost.* Mittam, id est, præparabo vos ad susceptionem illius: Qualiter enim, qui vbique est, mittitur? Aliter autem & differentiam hypostaseos ostendit, & quæ sit vtilitas eius aduentus, vel quis effectus, subdit. b Et cùm venerit ille, arguet,] id est, redarguet. d Mundum,] Iudæos specialiter mundanos. e De peccato,] suo. f Et de Iustitia,] mea.

g Et de iudicio] Diaboli. Et exponens, quod dixerat, subdit. h De peccato quidem,] arguet, [quia non crediderunt in me.] *Chrysostomus*, quasi dicat, non impunè agent Iudæi, quæ agent in me: quia redarguet eos Spiritus, cùm venerit, id est, omnem excusationem eorum abscindet, & ostendet peccasse irremissibiliter. Sed quomodo redarguet? Cùm replens Apostolos, signa faciet per
Matth. 3. d. & 17. a. eos in nomine meo, cùm ipse Spiritus dabitur ab Apostolis me inuocato. Pater enim testatus est de me, vt in baptismo, & in transfiguratione; testabitur autem & Spiritus sanctus.

Δ De iustitia verò

Aliter. Secundùm *Augustinum* sic legitur: c Arguet mundum de peccato,] quod fecerunt. f Et de iustitia,] quam omiserunt, vel imitati non sunt. g Et de iudicio.] quod non timuerunt. Et exponendo subdit. h De peccato quidem, quia non crediderunt in me.] Ponit hoc peccatum infidelitatis specialiter, quia hoc manente, cætera manent,

Θ hoc decedente

Moraliter. * ab vberibus. *Hebr.* 5. d. Qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ. Sequitur. a Si autem abiero, mittam eum ad vos.] Hoc est, quod dicitur *Luc.* 5. f. Date, & dabitur vobis. Date Christum secundùm carnem, & dabitur vobis secundùm Spiritum. Et *Psalm.* 80. Sumite psalmum, id est, Spiritum sanctum, & date tympanum, id est, carnalem affectum.

a Et cùm venerit ille, arguet mundum.] Dicto, quod mitteret Spiritum sanctum, determinat ad quid mittat eum, quia ad arguendum. Sed quare non dicitur hoc potiùs de Filio, cui attribuitur Sapientia? Sapientis enim propriè est arguere. Vnde *suprà cap.* 5. d. Pater non iudicat quemquam; sed omne iudicium dedit Filio. Ergo Filius est Iudex, & Iudicis est arguere. Item, *suprà cap.* 13. b. Vos vocatis me, Magister, & Domine, & benè dicitis. Ergo ipse est Magister, & Magistri propriè est arguere. Item cùm arguere videatur esse iustitiæ & seueritatis, non videtur competere Spiritui, cui attribuitur benignitas. Solutio huius quæstionis est, quia & Filio, & Spiritui sancto conuenit, & quia dictum erat de Filio, & non de Spiritu sancto, ideò dicitur hic de eo. Item potest esse solutio huius
Quare Spiritus sanctus dicitur arguere. moralis. Spiritus sanctus enim dicitur arguere, ad innuendum, quod & misericordia & pietate & benignitate debemus arguere. Vnde *Ecclesi. cap.* 20. a. Quàm bonum est arguere, quàm irasci. Et *Isaia cap.* 11. a. Egredietur virga de radice Iesse, id est, correctio de charitatis incendio. Et *Exodi cap.* 32. f. Ponat vir gladium super femur suum. Ita, & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem & amicum, & proximum suum, id est, arguat ex amore, sicut argueret fratrem. 2. *Thessal. cap.* 3. Nolite æstimare, vt inimicum; sed corripite, vt fratrem. *Bernard.* Sic interdum opus est correctione paterna, sed non tyrannica. Alia ratio ponitur *in Gloss.* Quia Spiritus sanctus facit nos tales, vt possimus arguere. Tria enim impediunt, ne
Tria impedimenta arguentem. aliquis habeat auctoritatem arguendi alium, videlicet, immunditia, ignorantia, & timor. Hæc amouet Spiritus sanctus: quia purgat, illuminat, & corroborat. Et ideò super Apostolos descendit in specie ignis, qui facit hæc tria. *Act.* 2. a. Quia autem immunditia retrahat ab arguendo, siue à correctione, dicit *Gregorius.* Superiectas sordes tergere non valent manus, quæ lutum tenent. 1. *Machab. cap.* 4. e. Elegit Iudas Sacerdotes sine macula voluntatem habentes in lege Dei sui, & mundauerunt sancta. *Eccl. cap.* 34. a. ab immundo quid mundabitur? *Matthæi cap.* 7. a. Quomodo dicis fratri tuo. frater, sine, eiiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabes est in oculo tuo? De secundo dicitur *Roma. cap.* 2. e. Qui ergo alium doces, teipsum non doces? *Ezech.* 22. f. Inter pollutum & mundum non habuerunt distantiam. *Matth.* 15. b. Si cæcus ducatum præbeat, &c. De tertio dicitur *Eccl.* 7. a.

Noli quærere fieri Iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis. *Ieremiæ* 1. b. Ne timeas à facie eorum: quia ego tecum sum. Item Spiritus sanctus dicitur arguere: quia ille maximè se redarguit, in quo est gratia Spiritus sancti. Arguit ergo mundum, id est, facit hominem arguere in se, quod mundi est. *Iob vlt.* a. Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te: idcircò ipse me reprehendo. Ibi *Gregorius.* Quantò quis maioris gratiæ lumen recipit, tantò reprehensibilem se esse cognoscit. Sicut puluis apparet in radio solis, qui non apparet in vmbra. Item Spiritus sanctus, cui attribuitur benignitas, & amor, dicitur arguere, ad significandum, quod magnæ misericordiæ & amoris est, quando Deus arguit nos, & corripit. *Hebr.* 12. Flagellat omnem filium, quem recipit. *Apoc.* 3. d. Ego, quos amo, arguo, & castigo. *Ezech.* 16. e. Zelus meus recessit à te, &c. Dicit ergo.

c Arguet,] per rationes irrefragabiles, per personas viles & fragiles, per Diaboli Pœnas interminabiles.

d Mundum.] quia veritati incredibilis. Vnde dicit.

e De peccato,] quod fecerunt. Item quia vitæ Sanctorum dissimilis. Vnde dicit.

f Et de iustitia,] quam imitati non sunt. Item quia nec per pœnam alterius corrigibilis. Vnde dicit.

g Et de iudicio.] quod non timuerunt. Et formatur sic argumentum Spiritus sancti. Peccatum fecit, iustitiam omisit: ergo iudicium damnationis incurrit. Vel aliter formari potest, vt de iustitia sit maior propositio. Dominus enim iustitiam Sanctorum proponit, vel iustitiam mandatorum, & assumit transgressorem: & ex hoc concludit æternam damnationem. Et hoc est, quod dicitur *Ezech.* 2. d. quod in libro erant lamentationes, carmen & væ. Dominus enim lamenta proponit: & nos sequimur carmina, & mundi gaudia: & ideò concludit væ æternum. *Ezech.* 7. f. Fili hominis, fac conclusionem: quoniam terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena iniquitate. Spiritus sanctus ergo arguit de peccato iam commisso. Vnde dicit per *Psalm.* 49. Arguam te, & statuam contra faciem tuam. quod est, quando venit in cor per gratiam. vel quando mouet ad arguendum Prædicatoris *Spiritus S. ar-*
linguam. Arguit autem de peccato, & benè, propter sex *guet de pecca-*
causas. Prima, propter rupturam fœderis in Baptismo, *to propter sex*
de quo *Isaiæ cap.* 55. a. Feriam vobiscum pactum sempi- *causas.*
ternum, quod, scilicet, nunquam debemus frangere. Et nota, quod sicut quando Gentiles faciebant pactum, diuidebant porcum, vel aliud animal, transeuntes per medias diuisiones, & dicentes, ita diuidetur, qui infringet pactum istud: sic Christus diuisus fuit in Cruce ad confirmandum hoc pactum. Vnde Pater loquens ad eum dicit *Isaiæ* 42. b. Dedi te in fœdus populi. Et *Roman.* 6. a. Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Sed *Isaiæ* 33. b. Irritum factum est pactum. Et ideò sequitur: Proiecit ciuitates, non reputauit homines. Item arguit propter inobedientiam, id est, de inobedientia & contemptu in peccato. *Isaiæ cap.* 24. c. Væ mihi præuaricatores præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. *Prouerbiorum cap.* 29. c. Seruus verbis erudiri non potest: quia quod dicis, intelligit, & respondere contemnit, per operis executionem.

Item arguit, propter ingratitudinem. Vnde dicit per *Psalm.* 37. Retribuebant mala pro bonis, & detrahebant mihi, &c. Et *Iudic. cap.* 9. b. Nunc ergo si benè egistis cum Ieroboal, & cum domo eius, & reddidistis vicem beneficiis eius, qui pugnauit pro vobis, & animam suam dedit periculis, vt erueret vos de manu Madian, & cæt. cogitate, supple. Quartò arguit de vilitate peccati, *Roman. cap. sexto*, d. Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Quintò de immisericordia sui, quia per quodlibet mortale interficit se homo. *Ecclesi. cap.* 10. d. Peccantem in animam suam quis iustificabit? Sextò arguet de contristatione Spiritus sancti, *Ephes. cap.* 4. g. Nolite contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis. *Hebr.* 10. e. Spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Sic ergo arguit.

h De peccato quidem] commisso sed quare fecerunt peccatum.

i Quia nō crediderūt in me.] Qui enim verè crederet pœnā peccantis non peccaret. 1. *Ioan. vlt.* Qui credit in Deū, nō peccat. *Isa. c.* 28. a. Qui incredulus est, infideliter agit.

* De iustitia.

A a De iustitia vero.] mea redarguet eos. Dixerunt enim me iniustum, & Deo contrarium. Vnde etiam dixerunt.
Sup. 9. c. Non est hic homo ex Deo. Sed Spiritus sanctus ostendet me Iustum, & ita confundet eos de iustitia mea, idest, per manifestationem iustitiæ meæ. Et per quod argumentum? Per hoc.

a De iustitia verò, b quia ad Patrem vado, c & iam non videbitis me. d De iudicio

q Quia ad Patrem vado,] quia ostendet Spiritus sanctus meã Ascensionem ad Patrem. Ad Patrem
C enim ire argumentum est irreprehensibilis vitæ. Et non solùm vado illuc ad horam, sed manebo. Vnde subdit.

c Et iam non videbitis me,] quia semper ero in cælis, & in mundum vltrà non redibo visibilis. *Chrysostomus:* Vide per duo hæc interemptam suspicionem perniciosam Iudæorum, scilicet, per operationem signorum, vnde dicit: Arguet mundum de peccato. Et per esse cum Patre. Vnde. De iustitia vero, quia vado ad Patrem, &cæt.. Neque enim signa facere peccatoris est: non enim potest peccator signa facere. Neque apud Deum esse & manere semper, est peccatoris. Vnde per hoc obstruit ora Iudæorum dicentium: quoniam peccator est, & quoniam non est ex Deo. d De iudicio autem

Aliter. ⊖ hoc decedente, cætera remittuntur. a De iustitia vero.] credentium, quam non imitantur. Et conuersus ad Apostolos, quibus loquebatur, ostendit, quæ sit ista iustitia per quam, vel de qua mundus arguitur, dicens:

b Quia ad Patrem vado, &cætera.] *Augustinus.* Mundus de peccato quidem suo, de iustitia vero arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine tenebræ. Quantum enim malum sit eorum, qui non credunt, non solùm per seipsum, verum etiam ex bono potest apparere eorum, qui credunt. Et quoniam illa vox infidelium esse consueuit: quomodo credemus, quod non videmus? Ideo credentium iustitiam sic opportuit diffiniri, quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me,] vos Apostoli, & tamen ⊖ credetis. Et

Moraliter. * a De iustitia vero, &c.] quàm, scilicet, non fecerunt, vel omiserunt: quod fit in præsenti, quando illuminatus aliquis per gratiam arguit in se, quod non fecit opera iustitiæ. Vel in futuro, quando ponet rationem cum seruis suis de talento commisso, quando dicet villico: Redde rationem villicationis tuæ. *Luc.* 16. a. Tunc non solùm arguentur peccata commissa, sed bona omissa. Iustitia autem dicitur opus pœnitentiæ, siue iustificatio, vno modo. Iustitiam enim debemus facere de latronibus Chaldæorum, qui interpretantur feroces, & significant auaritiam. *Eccles.* 10. b. Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam, de quibus 4. *Regum* 24. a. Immisit Dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon, &cætera. Syria interpretatur sublimis, & significat superbiam. Et Moab, qui interpretatur ex patre, significat carnis concupiscentiam, quam trahimus à primo parente. Ammon, qui interpretatur nutriens, vel populus parcens, significat mollitiem carnis, quantum ad victum & vestitum. Isti duo cognati & fratres, Moab & Ammon, id est, luxuria & gula. *Hieronymus:* Venter mero æstuans despumat cito in libidinem. *Psalm.* 105. Fecerunt vitulum in Horeb, &c. quod interpretatur mensa, quia in mensa excitatur carnis lasciuia, & concupiscentia, quæ designatur per vitulum. *Ieremiæ* 5. b. Saturaui eos & mœchati sunt. De his latronibus debet fieri iustitia, in rebus, in patria, in corporibus. Vnde 1. *Esdræ* 7. Omnis, qui non fecerit legem Dei tui, & legem Regis diligenter, iudicium erit de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnationem substantiæ eius, vel certè in carcerem. Vel.

a De iustitia,] fidei, quàm ad exemplum Sanctorum non habent, de qua *Habacuch* 2. a. Iustus autem in fide sua viuet. *Rom.* 3. d. Arbitramur hominem iustificari per fidem. Vel iustitiam vocat opus cuiuslibet virtutis generaliter. Arguit ergo de iustitia, quam non fecerunt, & iustè propter sex causas. Primò, quia opera iustitiæ consona sunt naturæ. Vnde *Iob* 31. b. Ab infantia creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum. Dominus enim facit nos Iudices in hac causa. Vnde, *suprà cap.* 4. c. quando Dominus exigebat à Samaritana potum, id est, opera iustitiæ, & instruebat eam, dixit ei: Voca virum tuum, id est rationem, id est, iudica secundùm rationem tuam, vtrùm debeas facere. Secundo, quia facilis est iustitia. *Prouerbiorum cap. tertio.* c. Viæ eius viæ pulchræ, &c. Ergo faciles secundùm communem modum loquendi. *Sap. vlt.* c. Ex aqua, quæ antè erat, terra apparuit arida, & in mari rubro via sine impedimento. Opera enim, quæ homini, dum erat in mortali peccato, erant difficilia, fiunt ei facilia, quando dimittit peccatum. Gratia enim, siue charitas omnia suffert & supportat, 1. *Corinth.* 13. c. Tertiò, quia in dulcedine respersa est iustitia, & iniquitas amaritudine. *Eccl.* 6. c. Sapientia doctrinæ secundùm nomen eius est, quia sapida est bonis. Sapientia enim à sapore dicitur. *Psalm.* 18. In custodiendis illis retributio multa.

Quartò, quia ad faciendum opera iustitiæ plures & fortiores coadiutores habemus, quàm ad faciendum malum. Vnde 4. *Regum* 6. d. Noli timere: pluresenim nobiscum sunt, quàm cum illis. *Roman.* 8. f. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quintò, quia multis & apertissimis Sanctorum exemplis manifestata est nobis iustitia. Vnde *Coloss.* 1. d. Mysterium, quod absconditum est à sæculis & generationibus; nunc autem manifestatum est Sanctis eius. Et *Ezech.* 40. f Cælatura palmarum in fronte illius hinc & inde. Per palmam, cuius fructus in anno centesimo colligitur, iustitia significatur, cuius fructus in vita æterna habetur, quo coronabuntur victores spirituales. Ista palma ante Passionem Domini fuerat depicta; sed postea cælata est & sculpta: quia multi pro Christo exposuerunt corpora sua. Sextò, quia iustitia fructuosa est. *Osea cap.* 10. d. Seminate in veritate iustitiam, & metite in ore misericordiæ. Et 2. *Corinth.* 9. c. Augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ, vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem. *Hebr. capitulo duodecimo.* c. Omnis quidem disciplina in præsenti videtur non esse gaudij, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Rectè ergo propter has causas dicit: Arguet mundum, id est, amatores mundi.

a De iustitia] quam non fecerunt. Et nota, quod subditur.

b Quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me.] Et ostenduntur duæ rationes, quare arguendi sunt de iustitia omissa. Prima est propter exemplum. Vnde dicit: Quia ad Patrem vado, per Passionem & Crucem viam faciens ad glorificationem. Ibi enim fecit & docuit iustitiam nobis. Vnde *Sapient. decimoquarto* Benedictum lignum, per quod fit iustitia. 1. *Petr.* 2. d. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, &c. *Iacob.* 5. c. Finem Domini vidistis. Secunda est propter præmium, ad quod iuit per iustitiam. Vnde dicit.

c Et iam non videbitis me,] q. d. iam glorificabor, & vltrà non ero visibilis & mortalis.

d De iudicio autem,] quod non timuerunt, cùm tamen dicat *Hieronymus:* Quotiescunque diem iudicij intueor, toto corpore contremisco. *Habacuch* 3. d. Audiui, & conturbatus est venter meus, à voce contremuerunt labia mea. *Isaiæ* 21. a. Corrui, cùm audirem: turbatus sum, cùm viderem. Deberemus autem timere iudicium, quia certum est nobis tribus modis.

Primò, quia pluries est nobis prædictum & comminatum. *Deuteronom.* 32. c. Ignis succensus est in furore meo, ardebit vsque ad inferni nouissima, &cæt. *Iob* 19. d. Fugite à facie gladij. *Ecclesiast.* 12. d. Cuncta adducet Deus in iudicium. *Isaiæ* 22. b. Dies interfectionis & conculcationis, & fletuum, &c. *Et* 30. g. Præparata est ab heri Topher. Vnde dicit *Psalm.* 118. Iudicia tua non sum oblitus, quia toties recitantur.

Secundò, quia menti cuiuslibet est impressum, quod Deus iustus est. Ergo exequetur iudicium. *Heb.* 11. b. Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator est.

Tertiò, quia illud iam experti sumus in parte. Quot enim tribulationes, quot infirmitates patimur, tot stillas de iudicio Dei sentimus. Si ergo tanta est stilla, quanta erit abyssus ipsius? *Psalm.* 35. Iudicia Domini abyssus multa. *Iob cap. vigesimosexto,* d. Cùm vix paruam stillam sermonum eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? His ergo tribus modis est nobis certum iudicium Dei, scilicet, per auctoritates Scripturarum, per rationis ductum per experimentum: ideò nobis timendum.

Secundò, timendum est, quia occultum nobis. Nihil enim certius iudicio, & nihil incertius hora iudicij, vel mortis, *prima Thessalon. cap. quinto,* a. Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet, cùm enim, &c. *Nahum cap.* 1. a.

A cio autem, quia Princeps mundi huius iam indicatus est.] *Chrysostomus*: Rursus hic eundem de iustitia reiterat sermonem, quasi dicat, per iudicium Diaboli confundet Iudæos, dicentes me iniustum. Argumentum enim contra eos est expugnatio aduersarij, nequaquam enim peccator existens expugnassem eum, quod neque Iustus quis hominum facere valuit. Sed quomodo potuit esse iudicatus Diabolus? Respondemus. Per eius Resurrectionem, quam Spiritus sanctus ostendit. Non enim valuit eum detinere in morte Diabolus, sed eum spoliauit, suos educens de limbo inferni. Vnde *Zach. 9. c.* Tu autem in sanguine Testamenti, &c.

a autem, quia Princeps mundi huius *b* iam iudicatus est. *c* Adhuc multa habeo vobis dicere, sed *d* non potestis portare modò. *e* Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, *f* docebit vos omnem veritatem.

Item potestas eius extenuata fuit: quod sciont, qui conculcant eum, sancti viri. Et nota, quod quia ipsi dicebant, Dæmonium habet, & quod seductor est: ideò dicit, quod de hoc confundentur, & redarguentur, cum viderint eum expulisse, & superasse Diabolum, & condemnasse.

Aliter. ⊕ credetis. Et hæc est vera iustitia fidei, credere, quod non videtur. Tunc enim Iustus ex fide viuit, si non videt, quod credit. *Habacuch cap. 2. a. Hebr. 11. a.* Fides est substantia rerum sperandarum argumentum non apparentium, *infrà cap. 20. g.* Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Nam & in Apostolis, qui viderunt Christum, non ex hoc laudata est fides eorum, quia credebant, quod videbant, id est, Filium hominis, sed quia credebant, quod non videbant, id est, Filium Dei.

a De iudicio autem,] quod non timuerunt, & tamen timere debuerunt.

b Quia Princeps mundi huius iam iudicatus est,] *suprà cap. duodecimo, e.* Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. Proponit ergo causam timendi iudicium: quia Diabolo, qui erat pretiosissima creatura, non pepercit. Vnde *2. Petr. 2. a.* Si Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit in iudicium cruciandos reseruari, &c. exemplum reorum, qui impiè acturi sunt, ponens. Et nota *Gloss. August.* Arguitur de peccato qui in Christum non credit, &c. Sequitur.

c Adhuc multa habeo vobis dicere, &cætera] Dixerat Dominus: Expedit vobis, vt ego vadam, quia mittam vobis Paraclerum, id est, Aduocatum, qui arguet aduersarios vestros: & non solùm hoc, sed & consolet vobis, & docebit vos. Et hoc est, quod dicit hic: Docebit vos, &cætera. Ista enim debet facere Aduocatus, hostes confutare, & suis consulere in causa sua. Vel aliter continua. Dixit quod Spiritus sanctus arguet mundum, id est, faciet ipsos fortes & audaces ad arguendum, hic dicit, quod facit eos prudentes. Et hoc est, quod dicit.

c Adhuc multa habeo vobis dicere,] quasi dicat, adhuc indigetis instructione, & non quia insufficiens Doctor sim.

d Sed non potestis portare modò,] id est, non estis adhuc capaces.

e Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis,] quem promitto vobis. *f* Docebit vos omnem veritatem.] *Augustinus*: Vel sicut in nonnullis codicibus legitur: [Deducet vos in omni veritate,] vel [docebit vos omnem veritatem,] quasi dicat confert, & expedit me abire. si demum debetis portare, cùm abiero, quæ modo non potestis Sed quam dicit veritatem? Respondemus. [Omnem veritatem,] de me, quasi dicat, de meipso magna non loquor.

A ille autem dicet

Moralit. * Dominus in tempestate & turbine viæ eius. In turbine, quia non videtur eius aduentus. *Malach. 3. a.* Quis poterit cogitare diem aduentus eius? *Isaia 29. b.* Erit repentè confestim visitabitur à Domino in tonitruo, &c. Et *cap. 30. c.* Subito dum non speratur, veniet contritio eius. Tertiò, quia est proximum, vel vicinum cùm hoc, quod est occultum. *Deut. 32. e.* Iuxta est dies perditionis. *Abdia 1. e. & sophon. 1. c.* Iuxta est dies Domini magnus, &c. *Iacob. 5. b.* Ecce Iudex ante ianuam assistit. Quartò, quia generale & omnibus, & de omnibus peccatis. Iudicium enim nemini parcit, nec aliquod peccatum impunitum, vel indiscussum transcurrit. *Roman. 14 b.* Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. *Sap. 6. b.* Non accipit personam cuiusquam Deus, &cæt. Etiam Sancti hic timebunt. *Iob 36. c.* Columnæ cæli contremiscunt. Generale enim erit, quantum ad omnia tam cogitata, quàm dicta, quàm facta, *Eccl. vlt. d.* Cuncta adducit Deus in iudicium. *Matth. 12. c.* De omni verbo otioso, &c. *Roman. 1. b.* Reuelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum. Quintò, quia erit irreuocabile, & ineuitabile. Non enim flectetur Iudex nec precibus, nec muneribus, nec allegationibus. *Prouerbiorum 6. e.* Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet precibus cuiusquam, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Sextò, quia erit infallibile. Non enim decipitur diuina Sapientia, *Hebr. 4. d.* Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. *Iob 26. b.* Nudus est infernus coram eo. Septimò, quia omnibus erit euidens causa iudicij. *Iob 12. d.* Qui reuelat profunda de tenebris. *Daniel. 7. c.* Iudicium sedit, & libri aperti sunt, *Eccl. 11. d.* In fine hominis denudatio operum illius. Et *cap. 16. b.* Non dicas, à Deo abscondar, &c. *Matth. 10. c.* Nihil opertum, &c. *1. Corinth. 4. a.* Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniet Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, *2. Corinth. 5. b.* Omnes nos manifestari oportet, &cæt. Octauò, quia horrendum erit & terribile. *Hebr. 10. e.* Terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios. Erit autem terror & horror vndique: quis desuper erit Iudex iustus iratus. *Sap. 6. a.* Horrendè & citò apparebit vobis. *Hebr. 10. f.* Horrendum est incidere, &c. *Amos 3. b* Leo rugiet, quis non timebit? Infernus autem videbitur infernus accensus & præparatus. *Isa. cap. 30. g.* Præparatus est ab heri Tophet, *Matthæi cap. 25. d* Qui paratus est Diabolo. Exteriùs mundus ardens, *Psalm. 96.* Ignis ante ipsum præcedet.

Item: Montes sicut cera fluxerunt, *2. Petr. vltim. c.* Per quem cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Interiùs autem conscientia mordens & rodens. *Isaia vlt. g.* Vermis eorum non morietur, &c. *Sap. 4. d.* Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi.

b Quia Princeps mundi huius iam iudicatus est,] id est, Diabolus. Ostendit vnam causam timendi iudicium: quia Diabolo non pepercit, qui erat pretiosissima creatura, *1. Pet. 2. a.* Si peccantibus Angelis non pepercit, &cætera. *Ezech. cap. vigesimooctauo, e.* In terram proieci te, & ante faciem Regum dedi te. *Psalm. quinquagesimonono,* Dedisti metuentibus te significationem, &c. Dominus enim puniuit Diabolum, vt nos cogitaremus iudicium, & timeremus eum. Et hoc valdè vtile est nobis. *Ecclesiast. cap. vndecimo, c.* Si multis annis vixerit homo, & in omnibus his lætatus fuerit: meminisse debet tenebrosi temporis, &cætera *Ecclesiast. cap. vigesimooctauo, a.* Memento iræ, & desine inimicari. *Eccles. decimooctauo, c.* Memento iræ in die consummationis, & tempus retributionis in consummatione faciei. Et *cap. 31. a.* Cogitatus præscientiæ auertit sensum. *Isaia cap. 41. f.* Propè facite iudicium vestrum, dicit Dominus. *Ierem. 15. d.* A facie manus tuæ solus sedebam. *Psalm. 17.* Omnia iudicia eius in conspectu meo. E contra dicitur de malis: Auferuntur iudicia tua à facie eius. *Prou. 28. a.* Viri mali non cogitant iudicium; qui autem requirunt Dominum, animaduertunt omnia. Sequitur.

c Adhuc multa habeo vobis dicere,] quæ nemo habet determinare. *Isa. 64 b.* Oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti, &c.

d Sed non potestis portare modò,] quia ita sunt, & ideò non estis capaces, sed debiles sensu ad capiendum tantam iustitiam, & intelligendum. *Hebr. cap. quinta, d.* Imbecilles facti estis ad audiendum. Et posteà dicitur: Omnis, qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ, *1. Corinth. 3. a.* Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed quasi carnalibus. Et *infrà*: Nondum enim poteratis intelligere, sed necdum quidem potestis, *1. Corinthiorum 2. d.* Animalis autem homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. & cætera. Vel, [Non potestis portare,] quia onerosa videntur & grauia: & vos estis debiles & mammotrephi, *sup. 6. f.* Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Vel, [portare,] in corde mundo, vel fracto non reportatur, nec continetur Sapientia. Vnde *Sap. 1. a.* In maleuolam animam non introibit Sapientia. Et *Eccl. 21. c.* Cor fatui quasi vas confractum, & omnem Sapientiam non tenebit.

e Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem,] doctrinæ, iustitiæ, & vitæ

* *1. Ioan. 5. d.*

A ille autem dicet excelsa, modo creditis humilia de me tunc magna. Non est contrarium quod dicitur, *sup.*15.b. Omnia quæcunque audiui à Patre meo,&c. Est enim sensus,quod omnia quæ expediebãt eis dicere tunc,vel quod nihil dixit contrarium Patri. Vel, [omnem veritatem] viæ & patriæ. *Aug.* Promittit totum, quod facturus erat Spiritus non quod in hac vita totum sit implendum. Simile 1.*Ioan.*2. d. Vnctio docebit vos de omnibus. Et bene dico,quod docebit vos veritatem, non falsitatem. *De cons. dist.* 5.*c.fin.*

a Non enim loquetur à semetipso; *b* sed quæcunque audiet, loquetur: *c* & quæ ventura sũt, annunciabit vobis. *d* Ille me clarificabit, *e* quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. *f* Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt. *g* Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.

a Non enim loquetur à semetipso,id est, non finget doctrinam nouam, meæ scilicet contrariam, & à mea separatam. *sup.*7.f. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur.*Chr.* Quia dixerat de spiritu : Ille vos docebit omnia, & rememorabit,& in tribulationibus vos consolabitur : quod ipse Christus non fecit : & quoniam expedit, vt ego vadam & illum venire : & tunc quidem non potestis portare; nunc autem poteritis : & quoniam ducet vos in omnem veritatem : ne hoc audientes maiorem Filio Spiritum æstiment, & maiorem & perfectiorem operationem eius, quàm Filij, ideo subdit *inf. eod.* De meo accipiet. Et hic: Non loquetur à semetipso, id est, nihil contrarium, nihil proprium præter mea, sicut de ipso dicitur, *supra* 14 b. A meipso non loquor, id est, nihil separatum, nihil proprium, & nihil alienum à Patre loquor.

b Sed quæcumque audiet, loquetur,] id est, certa & vera loquetur.

Per hoc enim nihil aliud significat, nisi in fallaciam Spiritus. sicut *sup.*3.d. dicitur de Filio: Quod vidit & audiuit, hoc testatur, id est, quod certissimè nouit, *sup.* 8.e. Quod vidi apud Patrem meum,hoc loquor.

Sicut enim certiora habemus quæ audiuimus à veris Doctoribus, quam quæ fingimus: ita dicit, quod Spiritus sanctus audita loquetur, non ficta, vel noua. Et est sensus, quod ea quæ certissima sunt, loquetur: & eadem quæ filius, à quo accipiet. In quo etiam notatur secundum *Aug.* quod Spiritus sanctus non est à se, sed à Patre, & Filio. Et quia dixit: Non loquetur à semetipso, propter hoc, ne crederetur non esse æqualis Patri & Filio, ideo subdit.

c Et quæ ventura sunt, annunciabit vobis.] Per quod patet quod Deus est. Dei enim proprium est maximè dicere futura. *Chr.* Per hoc eleuauit Christus eorum mentes. Ad nihil enim ita auidum est genus humanum, sicut ad discendum futura.

Ideo continuè interrogabant eum : quò vadis; quæ est via, *sup.*14.a. Et ideo ab hac eruens eos solicitudine. dicit, quoniam ventura eis prædicet, quasi dicat, præmuniet vos etiam contra futura pericula, vt cauere possitis. Et non solum prædicet futura, sed & faciet signa. Vnde subdit.

d Ille me clarificabit,] per signa, quæ faciet fieri in nomine meo. Vel aliter continua: Futura annunciabit vt Deus, & quia non tot futura dixerat eis Filius; sed & maiora signa debebant facere adueniente Spiritu, propterea ne credatur esse maior Filio Spiritus, sed æqualis rursus inducens, ait.

d Ille me clarificabit,] id est, clarum esse, siue clarificatum ostendet, inquantum sum homo; vel inquantum sum Deus ostendet me æqualem sibi & Patri. Vel, me clarificabit, id est, verba mea, quæ nunc occulta sunt, vobis manifestabit. Vnde *sup* 14.d. Docebit vos omnia & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. *Aug.*

d Ille me clarificabit,] quia spirituales vos faciendo declarabit, quomodo Patri Filius est æqualis, quem secundum carnem vt hominem nouerant. Vel, clarificabit, id est, timorem tollendo faciet vos declarare me, & gloriam meam toti mundo annunciare. *Chr.* *d* Ille me glorificabit,] id est, gloriam meam ostendet. Qualiter? Quia in nomine meo dabit operationes miraculorum. Hoc est, quod *sup. eod.* dicit: Docebit vos omnem veritatem de me. Nam ipse quidem Filius ratione, qua carne indutus erat, & ne videretur se iactare, & propter imperfectionem Discipulorum, & quia nondum ipsi Resurrectionem sciebant manifestè. ideo etiam neque à lege manifestè destitit, & insidias Iudæorum humiliter de se, & condescensiuè loquebatur: ideo conuenienter Spiritui sancto magna de eo dicere reseruatum est. Et bene dico, quod me clarificabit, veritatem dicendo de me, & meam doctrinã confirmãdo.

e Quia de meo accipiet,& annunciabit vobis,] id est, consona meis dicet. Hoc enim est, quod dicit: De meo accipiet, id est, à cognitione mea, quam & ego habeo, accipiet non vt indigens, vt discens, sed vt vna & eadem existente cognitione. Hoc est etiam, quod *sup. eod.* dixit: Quæcunque audiet, loquetur, id est, eadem, quæ ego, *Chr.* Nam quod non indigeat doctrina Spiritus sãctus: neque discat ab alio, sicut nos, audi Paulum dicentem. 1. *Cor.* 2. d. Quis scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi Spiritus Dei. Sicut igitur spiritus hominis non discens ab alio nouit, quæ sunt ipsius: ita & Spiritus sanctus de meo accipiet, id est, consona his, quæ mea sunt, dicet. Hoc autem dicit, vt ostendat, quod Spiritus sanctus non est maior eo, sed ab eo. *Matt.*11.*d.* *Luc.*10.*f.*

Et quia possent dicere, tu dixisti nobis, quod ipse est Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: non ergo à te accipiet, ideo subdit.

f Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt,] quasi dicat, consona est Patris, & mea potestas & doctrina.

g Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis,] quasi dicat, cùm eadem sit doctrina mea & Patris, si Spiritus dicit ea, quæ sunt Patris, dicit & mea. Vel, omnia, quæcunque habet Pater, mea sunt, id est, communis est potentia & essentia mei & Patris. Communicamus etiã in spiratione Spiritus. Propterea dixi, quia de meo accipiet & annunciabit vobis, id est, de me, à quo habet esse, & habet annunciare.

Per hoc significat, quod sicut Spiritus sanctus est à Patre, ita est & à Filio. Nec propter hoc est minor Spiritus sanctus Filio, quia est ab eo, nec Filius minor à Patre, quia est ab eo.

Ideo etiam Filius non fecit tot miracula, nec tanta, quot & quanta Spiritus sanctus fecit per Apostolos, ne minor crederetur Filio si minora fecisset. Et ne propter maioritatem etiam miraculorum crederetur Spiritus maior: ideo omnia in nomine Christi fiebant.

Et nota, quod de potestate Patris nullus altercatur: ideò non oportuit in hoc insistere, sed vbique potestas Filij & Spiritus sancti ostenditur. Ideo dicitur de Filio specialiter. *Sup.*1.*a.* Omnia per ipsum facta sunt: non de Patre, quia de Patre nullus dubitat. *Ps.*103. Omnia in Sapientia fecisti, id est, in Filio. Et *Ps.*32. Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius. Hic fit mentio specialiter de Filio & Spiritu sancto, ideo etiam in Baptismo nomen Filij & Spiritus sãcti assumitur, cum dicitur: Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vt in communione largitionis ineffabilium illorum bonorum, quæ in Baptismate conferuntur communionem dignitatis noscamus in personis. *Matt.*28.*d.*

Quod enim Filius possit per seipsum facere id, quod in baptizante operatur cum Patre, scilicet, remissionem peccatorum: Similiter & Spiritus sanctus, audi manifestè *Matth.* 9. a. Vt autem sciatis, quoniam potestatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata, &c.

Item *sup.* 10. f. Ego vitam æternam do eis. Et *eodem* b. Ego veni, vt vitam habeant, & superabundantius habeant.

Item *supra* 5. d. Sicut Pater suscitat mortuos & viuificat; sic & Filius, &c. Idem dicitur de Spiritu. 1. *Cor.*12. a. Vnicuique datur manifestatio Spiritus, ad id, quod confert, siue ad vtilitatem, &c. Et *sup.*6.g. Spiritus est, qui viuificat, &c. Et *Rom.*8.b. Viuificabit per inhabitantem Spiritum in vobis. Et iterum *Rom. c.* 8. Spiritus viuificat propter iustitiam. Et *Galat.*5. c. Si Spiritu ducimini, non estis sub lege. Et item *Roman.*7. c. Non accepistis spiritum seruitutis in timore; sed accepistis Spiritum adoptionis.

A Item 1. *Cor.* 6. c.

* 1.*Ioan.*2.d. Vnctio docebit vos de omnibus.

a Non enim loquetur à semetipso; sed quæcunque audiet loquetur.] In quo arguitur præsumptio illorum, qui nolunt audire, sed iactant se de propria inuentione. *Ec.*18. c. Antequam loquaris disce.

c Et quæ ventura sunt annunciabit vobis,] gaudia Paradisi ad inflammandum amorem, & supplicia inferni ad incutiendum terrorem, & Pericula futura ad cautelam & discretionem.

d Ille me clarificabit. &c.] De clarificatione quam facit Spiritus sanctus, require *sup.* 13.d. Nunc clarificatus est Filius hominis, &c. Sequitur.

A Item 1. *Cor.*6 c. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, in nomine Domini nostri Iesu-Christi, & in Spiritu Dei nostri. Sic ergo patet, quod Filius & Spiritus sanctus æquales sunt cum Patre.

Item nota, quod quia de Patre multa audierant, nec de eo dubitabant, sed & Filium iam viderant multa operatum; de Spiritu autem nondum quid manifestè viderant, ideo Spiritus sanctus conuenienter miracula facit, & futura prædicit, & in omnem veritatem inducit: & hoc promittit Filius. Sed ne propter hoc rursùs maior æstimetur: ideo dicit, quod quæcunque audiet, loquetur. Et iterum: de meo accipiet, &c.

D

a Modicum *b* & iam non videbitis me: *c* & iterum modicum & videbitis me: *d* quia vado ad Patrē. *e* Dixerunt ergo ex Discipulis eius adinuicem: *f* Quid est hoc, quod dicit nobis, modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad Patrem? *g* Dicebant ergo *h* Quid est hoc, quod dicit nobis modicum? Nescimus, quod loquitur. *i* Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare, *k* & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia

Item quia Dominus dixerat eis: Vnus est Magister vester Christus. *Mat.* 23. a. ne propter hoc recuset magisterium, dicit: De meo accipiet, & annunciabit vobis, quasi dicat, vna est mea & illius doctrina, & idem magisterium. Sequitur.

a Modicum, & iam non videbitis me.] Promissa consolatione Spiritus Sancti, redit ad tristia de discessione sui. *Chr.* Dolentem animam nihil ita cruciat, vt verba tristia continuè reuoluta: cur ergo Christus toties eadem reuoluit?

Hoc enim dixit *sup.*13.d. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.

Et iterum *sup.*14.b. Adhuc modicum, & mundus iam me non videt. Et *in eod.* d. Iam non multa loquar vobiscum. Et hic dicit: Modicum, & iam non videbitis me. Cur toties hoc dicit?

Respondemus. Per hoc examinat eos, & probat, & assuefacit eos bene in tristium auditione nobiliter ferre eius separationem. Quæ enim prædicuntur, facilius feruntur, cum euenerint. Prætetea si quis etiam diligenter scrutetur, videbit, quod hoc, quod dicit: vado ad patrem, consolationis est. Per hoc enim ostendit, quod non perit sed translatio est eius mors. Præterea aliam etiam mitigationem adiecit. Non enim dixit: Modicum, & iam non videbitis me Quod exponitur primò sic.

a Modicum.] id est, paruum tempus restat vsque ad hoc, quod patiar, & claudar sepulchro.

b Et iam non videbitis me,] id est, incipietis me non videre. Et ne credatur diu teneri ibi, subdit.

c Et iterum modicum, & videbitis me,] id est, paruum tempus erit, scilicet triduum vsquequo resuscitatum videatis. Secundò sic.

a Modicum, & non videbitis me,] id est, modico tempore abscondar ab oculis vestris, scilicet per triduum.

c Et iterum modicum, & videbitis me,] id est, rursum modico tempore apparebo vobis, scilicet, per quadraginta dies vsque ad Ascensionem. Vnde subdit quare modicum.

d Quia vado ad Patrem,] in Ascensione scilicet, ad potiora bona Patris. Vel, ad patrem, id est, ad Patris immortalitatem.

e Dixerunt ergo ex Discipulis eius adinuicem,] quia obscurè dixerat, adinuicem, fortè cum non audebant interrogare.

f Quid est hoc, quod dicit nobis: modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem?] *August.* Illis antequam impleretur, hoc obscurum fuit, quod nobis manifestum est, antequam impletum est.

g Dicebant ergo,] vel illi iidem, vel fortè alij hæc audientes responderunt similiter.

h Quid est hoc, quod dicit nobis modicum? Nescimus quid loquitur.] *Chr.* Mirum videtur, qualiter Discipuli multoties hæc audientes, ac si nihil audissent, ita ambigunt.

Vnde igitur erat, quod non intelligebant? Respondemus. Aut propter tristitiam, vt ego demum æstimo: tristitia enim auferebat à mente eorum, quæ dicebantur. Aut propter immanifestationem eorum & obscuritatem, quæ dicebantur. Videbantur enim eis contraria, quæ dicebantur, scilicet, videbitis me, & non videbitis me Si enim videbimus te, aiunt, quò vadis? Si verò vadis, qualiter videbimus te? Propterea dicunt: Nescimus, quid loquitur. Nam quoniam quidem abire debebat, sciuerant; ignorabant autem quoniam post parum veniret ad eos, & appareret eis. Propter hoc increpat eos: Vnde sequitur.

i Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare.] *Aug.* In hoc autem ostendit se Deum, cum sine verbis eorum intellexit dubitationem eorum. *Ier.*17.b. Scrutans corda, & probans renes Deus. *primo Regum decimo-sexto* b. Deus intuetur cor. *k* Et dixit eis: De hoc quæritis

Δ inter vos

Aliter.

Et nota: *Aug.* aliter legit dicens: Melius æstimo sic intelligi, s. ab illo loco.

a Modicum & iam non videbitis me,] id est, modicum est hoc totum spatium præsentis vitæ vestræ in quo priuabimini mea visione, nō quia non viderint eum post Resurrectionem, sed non talem, qualem viderant mortalem, scilicet & secum conuersantem.

Vel me, secundum Deitatem. Et dicitur modicum hæc vita præsens cuiuslibet, secundum illud, 1. *Pet.*1.b. Modicum nunc si oportet contristari, &c. Item 2. *Cor.*4 d. Id quod in præsenti est momentaneum, &c. Modicum etiam dicitur tota vita præsens, secundum illud 1. *Ioan.*2.c. Nouissima hora est.

c Et iterum modicum, & videbitis me.] Post vitam enim præsentem veniunt Sancti ad visionem Dei. 1. *Cor.* 13. d. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum.

d Quia vado ad patrem.] Hoc autem refertur ad primum, non ad secundum: secundum *Aug.* quasi non videbitis me post hanc mortalem, quia vado ad patris immortalitatem.

Primum autem dicit specialiter Apostolis: secundum autem communiter eis & omnibus bonis. Et nota, quod dicit modicum, & videbitis me quia modico tempore, quia modicum est id, quod pro illa visione patimur. *Gen. c.* 29. d. Videbantur illi dies pauci præ amoris magnitudine. *Roman.* 8.d. Non sunt condignæ passiones huius temporis, &c. *August au.* Hoc modicum nobis longum videtur, quoniam adhuc agitur: sed cum finitum fuerit, tunc sentie-

Θ mus quam

Moraliter.

* *a* Modicum, & iam non videbitis me.] quasi modico tempore estis in tenebris huius exilij, quo abscondor à vobis.

c Et iterum modicum, & videbitis me,] id est, modicum est, vsquequo perueniretis ad gaudium paradisi, quasi dicat, & modicum est incolatus præsentis miseriæ, & modicum est dilatio cælestis patriæ. 1 *Pet.*1.b modicum nunc si oportet contristari &c. Et ponitur modicum quasi breuitas temporis. & modicitas ipsius tribulationis. *Is.*26.d. Abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. *Is* 54.b Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te: in momento indignationis meæ abscondi faciem meam parumper à te.

Hoc est quod dicitur hic: Modicum, & iam non videbitis me: quia hic absconditur nobis facies eius, quia videmus per speculum in ænigmate. 1. *Cor.* 13. d. Dicitur autem, modicum, quod patimur, & re, & tempore respectu gloriæ æternæ. *Rom.* 8. d. Non sunt condignæ, &c. *Corint.*4. d. Id quod in præsenti est momentaneum, &c. *Greger.* Minus teneat probatio, quam remuneratio consolatur: & retributionis merito pondus percussionis leuigatur.

Item modicum, respectu consolationis admixtæ. *Psalm.* 90. Cum ipso sum in tribulatione *Dan. c.* 3. e. Angelus Domini descendit in fornacem, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem. *Ps.* 93. Secundum multitudinem dolorum, &c. 1. *Cor.*10.c Facit cum tentatione prouentum. 2. *Cor.*1.a. Sicut abundant passiones Christi in nobis: ita & per Christum abundat consolatio nostra. *Is.*61. a. Vt consolarer omnes lugentes Sion. Et 66. Quomodo si cui mater blandiatur, &c.

Item modicum, respectu pœnæ debitæ. *Ez.* 4. b. Diem pro anno, diem inquam, pro anno dedi tibi. Item modicum respectu pœnæ Christi, & Sanctorum. *Gregor.* Facta præcedentia recolamus: & grauia non erunt, quæ sustinemus. *Heb.*12 a. Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes nondum enim vsque ad sanguinem restitistis. 1. *Mac.*6.d. Ostenderunt elephantis sanguinem vuæ, & mori. *e* Dixerunt ergo ex, &c.] Ita multi mirantur de hoc, quod dicitur, quod modicum est, quod patiuntur: videtur enim eis longum, & reputant magnum. Vnde *Aug.* Hoc modicum longum nobis videtur,

* quoniam

A inter vos qoia dixi : modicum, & non videbitis me : & iterum modicum , & videbitis me.] Nota . quod de tribus hæsitabant : De contradictione verborum , videbitis & non videbitis. Et de hoc quod diaerat , modicum. Et de consequentia eius, quod dicebat quia : vado ad patrem. Dominus autem non repetit nisi primam dubitationē: qoia ea soluta, soluūtur aliæ Vnde exponit, quod diaerat, se. se moriturum, & resurrecturum, dicens.

dixi : modicum, & non videbitis me: & iterum modicum , & videbitis me. *a* Amen, amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos ; *b* mondus uutem *c* gaodebit ; *d* Vos uutem contristabimini: *e* sed tristitia vestra vertetur in gaudium. *f* Mulier cùm *g* parit tristitiam habet , quia venit hora eius.

Ier.31.c. Iac.4.c. *a* Amen, amen dico vobis , quia plorabitis, & flebitis voa.] E Hoc refertur ad eius mortem , quæ instabat , quando eum non eraot visuri. *76.dist.c. ieiunium. De cons.dist.1.c. bi duo.*

b Muodus autem.] id est . Iudæi. *c* Gaudebit] de mea morte.

d Vus sutem contristabimini] non solum de mea morte sed & de eorum exultatione. *Chr.* Hic est prædictio suæ mortis & crucis, qoam vult infigere in eorum mentibus. Quia enim nolebant eum mori, citò inclinabantur ad credendum, quod non moreretur : vnde & audientes, qooniam moreretur, ambigebant, nescientes, quid est hoc, id est , modicum : ideo primò infigit menti eorum de morte , deinde subdit.

e Sed tristitia vestra vertetur,] vel [erit in gaodium,]in Resurrectione. quando cum videbitis , vel in Ascensione. *Ier.c.31.c* Conuertam luctum eorum io gaodium. Volens autem ostendere quoniam tristitia parit gaudium, & quoniam hæc quidem breuis est , lætitia verò infinita , ad exemplum venit mundanum. quod competebat illis adhuc rudibus , dicens.

f Mulier cum parit] vel parturit tristitism habet. Et vtitur parabola , qua & Prophetæ sæpe vtuntur. Comparat enim dolorem Apostolorum dolori parturientis propter breuitatem & acerbitatem , & propter lætitiam continoam sequentem. *h* Quia venit hora eius] pariendi, vel patiendi. Hora enim pariendi, vel parturiendi A est deter ⊕ mus quam modicum fuerit. Quantum autem ad hanc expositionem , sequnur. *f* Mulier ,] id est , anima , vel Ecclesia.

Aliter.

g Cum parturit tristitiam habet , &c.] *Augustinus.* Totios laboris sui fructum ¦Ecclesia nunc parturit desiderando ; sunc est pariuura cernendo : oonc parturit gemendo ; tunc paritura lætando : nunc parturit orando , tunc paritura laudando. Et ideo masculum dicit , non fœminam . quia ad istum fructum æternæ contemplationis cuncta officia referuntur actionis , non ad mollitiem ⊕ huius sæ

Moralit.

* quoniam adhoc agitur, sed cum finitom fuerit, tunc sentiemus , quàm modicum fuerit. Istia ergo Dominus respondet.

a Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vus ; mundus sutem gaodebit : vos autem contristabimini.] quasi illic agent festiuitatem primò , & vos vigiliam solennitatis.

e Sed tristitia vestra vertetur in gaudium,]& eorum lætitia , supple, in luctum. Sic fit de aqua vinum , *sup.*a.b. *Psalm.* 29. Ad vesperam demorabitur fletua. *Ier.*31. c. Conuertam luctum eorum in gaudium , & consolabor eos, & lætificabo à dolore suo. Item *in eod.*b. In fletu venient , & in misericordia reducam eos *in eod.*c. Quiescat vox tua à ploratu , & oculi tui à lacrymia : quia est merces operi tuo. *Baruch.*5.a. Ierusalem exue te stola luctus, & vexationis tuæ. & indue te decore & honore E contra dicitor de malia. *Prou.*14. b. Eatrema gaodij, &c. Et *Iob* 21. b Ducunt in bonis dies suos, & in puncto, &c. *Amos* 8.c. Conuertam umnes festiuitates vestras in luctum , & omnia cantica vastra in planctum.

tristitis vestra:

- De sponsi subtractione. *Luc.*22.c. Qui sunt hi sermones , quoa confertis ab inuicem ambulantes, & estis tristes.
- Es Iudæorum induratione. *Rom.*9.a. Tristitia est mihi & continuus dulor. *Ier.*31.c. Rachel plorans filios suos, &c.
- Ex patriæ dilatione & hostium insultatione. *Ps.* 119 heu mihi, quia incolatus, &c Et alibi. *Ps.* 42. Dum dicitur mihi per singulos dies , &c.
- Ex peccatorum recordatione. *Ec.*7.a. Cor sapientis, vbi tristitia.

vertetur in gaudium:

- Resurrectionis, vnde *inf,*20.e Gauisi sunt Discipuli.
- Gentium conuersionis. *Is.*54.a. Lætare sterilis, quæ nō paris. *Es.*61.a. darē eia coronā &c.
- Remunerationia. *Is.*51.b. Gaudium & lætitiu inuenietur in ea.
- Veniæ & remissionis. *Prou.* 54 b. Cor, quod nouit, &c.

f Mulier cum parit, tristitiam habet. Mulier dicitur Ecclesia, vel anima fidelis, multis rationibua.

Quia:

- Compatiens. *Ier.*31.c. Rachel plorans filios suos , &c. *Rom.*12.c. Flere cum flentibus, &c. *Iob* 30.c. Flebā quondam super eo, qui afflictua erat, &c.
- Verecunda. *Luc.*1. de verecūdia Mariæ. *Ec.*26.c gratia super gratiam mulier sancta & pudorata.
- Feraa siue fœcūda. *Ps.*127. Vaor tuu sicut vitis, &c.
- Speciosa. *Cant.*4.b. Tota polchra es, &c.
- Cupida & amabilia. 1. *Reg.*1.a Helcana diligebat Annā. 2. *Reg.*5. Amabilis super amorem mulierū.
- Subdita per obedientiam. *Gen.*3.c. Sub viri potestate eris.
- Clausa silentio, & sensuom custodia. *Ec.*26.c. Mulier sensata & tacita, &c.
- Timens. *Esther.*13.c. Viso Assuero Regina corruit, & in pallorem colore, &c.
- Sedula *Ec.*26.c. Gratia mulieris sedolæ delectabit virum soum.
- Mollit Herum, id est, Christum orationibua placat.

g Cum parit, tristitiam habet.] Tristitia animæ , vel Ecclesiæ comparatur angustiæ parturientia , propter acerbitatem & doloris magnitudinem. Vnde *Thr.* 2. d. Magna velut mare contritio tua *Ier.*6.g. Luctum vnigeniti , &c. *Ap.*12.a. Mulier cruciator vt pariat. Item propter breuitatē doloris. 1. *Pet.*1. Modicum nuoc si oportet, &c. Item propter fructū continuè sequentē. *Ps.*126. cum dederit dilectis suis, &c. *Pr.*20.c. Malom est, malum est, &c. Dicitur autem Ecclesia parere in prædicatoribua , in pœnitentibus , in bene operantibus, in fideliter morientibus. Ista enim quatuor genera sunt matres in Ecclesia suorum fœtuum. Prædicator enim siue Prælatus , habet dolores parturientis pro hia qui in vtero moriuntur perpetuò eiulando. Vnde *Ier.*4 c. Ventrem meum doleo, &c.

Vnde *Ambr.* Ventrem meum doleo , vt prophetico loquar eloquio : quia quem regeneraturus eram , amisi.

Item pro his qui in vtero colliduntur. Vnde *Gen.*25.d. Dedit Deus conceptum Rebeccæ , sed collidebantur in vtero eiua paruoli. Quæ ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere ? Item pro his, qui iam nasci incipiunt sorsus clamando *Iob* 39.a. Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt. *Gal* 4.c. Filioli mei , quos iterum parturio, &c. *Ap.*12.a. Mulier in vtero habens, & clamabat, parturiens, & cruciatur, vt pariat. Item pro hia qui à partu retrahuntur grauiorea angustias tolerando. *Is.*37.a. Venerunt filij vsque ad partum , & virtua non est pariendi. *Gr.* Pensandum est, quantum sit sanctis prædicatoribus dolor de cadentibus , quantua de stantibua timor , quantua feruor de conuertendis, quanta etiam solicitodo: quàm fortes oporteat esse in præceptis , terribiles in minis, compatientes infirmis, blandos in exhortatione, humiles in magisterij ostensione, infirmos in valetudine, in contemptu temporalium damnantes. Item anima pœnitena parturit in dolore contritionis , in emissione confessionis. Tunc enim emittitur peccatum , & tunc paritur salus & venia : sicut est consuetudo in quibusdam partibus quod mulieres non pariunt fœtum, nisi busones emittant similiter. Item gratia non paritur, vel opus gratiæ sine peccati emissione per confessionem. *Iob* 26. d. Obstetricante manu eiua eductus est coluber tortuosus Et cum hoc pariter Spiritus salutis Vnde *Is.*26.d A facie toa, vel à timore tuo Domine, concepimus & parturiuimus Spiritum salutis. Itē educatur partus iste in labore satisfactionis & solicitudine circumspectæ conuersationis. Item parturit anima fidelis cum clamore orationis , com incuruatione pietatis & compassionis, cum dolore diruptionia carnis. Oportet enim quod caro dirumparur per disciplinaa & macerationem : & tunc apta est ad producendom conceptum, id est, bonū propositum in operatione. Non enim patitur naturæ corruptio parere quicquam boni sine cruciatu, vnde *Gen.*3.c. In dolore paries filios. *Ap.*12 a. Cruciatur vt pariat, sed multi cruciantur vt pariant. *Ier.*4.b Vt iniquè agerent, laborauerunt *Ec.*10.c. Labor stultorum affliget eos Item parit fideles moriens, Deum & Sanctos eos inuocando *Ps.*16. In tribulatione mea inuocaui Dominum. Itē parium suum & animā Angelis obstetricātib. commēdādo *Ps.*30. In manos tuas, Dñe, &c. Itē post puerperiū sine fine cū Dño lætando. *Is.*51.b. Gaudiū & lætitia inuenietur in ea. Sequitur. *h* Quia * venit hora

Cùm auté peperit puerũ, iam nõ meminit pressuræ *b* propter gaudiũ, quia natus est homo in mundũ. *c* Et vos igitur nũc quidem *d* tristitiam habetis: *e* Iterum auté videbo vos, *f* & gaudebit cor vestrũ, & gaudiũ vestrũ nemo tollet à vobis. *h* Et in illo die *i* me nõ† interrogabitis quicquã *k* Amẽ, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Δ est determinata secundum tempus conceptus, secundum quod dicitur *Luc.* 1.f. Elisabeth impletum est tempus pariendi, &c.

a Cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ præcedentis. *b* Propter gaudium, quia natus est homo, id est, puer, [in mundum.] Et non dicit de fœmina, sed de masculo, in quo maius est gaudium. Vnde: Cum peperit puerum] masculum, scilicet, *Chr.* Non dicit, quod non erit tribulatio ei; sed nec meminit eius, tãtum erit id quod succedit gaudium. Ita & Apostolis fuit: ita & Sanctis erit. Vnde adaptat similitudinem, dicens.

c Et vos igitur nunc quidem,] id est, imminente mea morte.

h Tristitiam habetis] magnam, sed breuem, sicut parturiens, & fructuosam. Vnde subdit. *e* Iterum autem videbo vos,] id est, apparebo vobis resuscitatus. *f* Et gaudebit cor vestrum] cum me videbitis. *g* Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis.] *Aug.* Quia gaudium eorum est Christus, qui iam non moritur. *Chr.* Per hoc ostendit, quod Christus non vltra morietur. *Rom.* 6.b. Et nota, quod dixit Quia natus est homo in mundum: & tamen non propter hoc lætatur mulier, quia venit homo in mundum; sed quia natus est ei puer: quia si propter hoc lætaretur, nihil prohiberet in alia muliere pariente lætari: quare ergo ita dixit? Respondemus, quoniam ad hoc solum assumpsit exemplum, vt ostenderet temporalem quidem esse tristitiam; continuum verò gaudium, & quod mors translatio est ad vitam, & quod magnum est pressurarum lucrum & non dixit: quoniam natus est puer, sed [homo] per quod insinuat Resurrectionem suam, quando natus est in regno perfectæ ætatis per pressuram transiens mortis. Item *Chr.* Per hoc credibilem fecit Resurrectionem, ostendens, quoniam hinc abire simile est à matrice exire ad præclarum lumen.

Aliter. ⊖ huius sæculi. Et quis est ille fructus, scilicet perpetuus. subdit.

e Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.] *Aug.* Ibi ergo finis, qui sufficit nobis æternus erit: neque enim nobis sufficit finis, nisi cuius nullus est finis.

h Et in illo die] æternæ visionis.

i Me non rogabitis quicquam,] id est, nec petetis pro insufficientia, nec interrogabitis pro ignorantia, quia tunc erit plena cognitio, & sufficientia. Verbum autem Græcum, vnde hoc translatum est, scilicet, rogabitis, ambiguum est ad petere, vel interrogare. Et quocunque modo sumatur, non videtur posse exponi de Apostolis, quantum ad diem, siue ad tempus post Resurrectionem; sed quantum ad futurum: quia tunc legimus Dominum & interrogatum & rogatum. Nam interrogauerunt eum Discipuli. *Act.* 1.a. Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israël. Cum autem iam esset in cælo, rogatus est à Stephano. *Actor.* 7.g. Domine, suscipe Spiritum meum, &c. *Chrys.* tamen exponit sic.

h In illo die post Resurrectionem [non interrogabitis quicquam.] Et exponit hoc de illis quæstionibus, quas solebant facere rudibus, & carnalibus, quasi dicat: non dicetis sicut prius: Domine, quò vadis? *sup.* 13.d & 14.a. Ostende nobis Patrem, quoniam per Spiritum sanctum omnem scietis cognitionem. Illa autem interrogatio. *Act.* 1. facta est ante Spiritus sancti aduentum. *Chr.* Vel. Non interrogabitis me, visibilem sicut modò: sed nomen meum inuocabitis solùm.

Vnde subdit: Si quid petieritis, &c. Vel. Non interrogabitis, me visibilem, id est, per intermedium, vel mediatorem non rogabitis: sicut illi, qui non audent accedere ad rogandum Dominos, sed habent mediatores, quasi dicat, sufficiet vobis nomen meum inuocare, & in eius inuocatione omnia accipietis, vel scietis. Vel. Non rogabitis quicquam, vt rogare dicat assiduitatem pro difficultate impetrandi, quasi dicat, non oportebit vos diu rogare sed citò impetrabitis ad solam inuocationem mei nominis. Vnde subdit.

k Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo,] id est, nomine meo inuocato, statim [dabit vobis.] *Chrysostomus.* Ostendit Christus nominis sui virtutem: sed demum non ipse visus, neque rogatus; sed nominatus solum apud Patrem facit mirabiles, vt statim exaudiantur ab eo.

Et, vbi hoc factũ est. *Act.* 4.f. vbi petierũt: respice Dñe ad mi-⊖ nas eorum

Aliter legitur ab illo loco secundum *Aug.* *k* Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis,] quasi dicat, in futuro non rogabitis, sed modò petite, & dabitur vobis, quod ad vos pertinet, etsi non omnibus illis, quibus petitis: & ideo dicitur [vobis.] De hoc habetur *Mat.* 7.a. & *Luc.* 11. & *sup.* 14.b. Et nota quatuor conditiones, quæ intelliguntur in his promissionibus. Quod ad salutẽ petatur, quod notatur ibi. [Si quid] & per hoc quod dicitur: [In nomine meo] æternum. Temporale n. quasi nullius subsistẽtiæ est. Et piè, vnũ dicit patrẽ quia filius debet esse, qui petit. Et perseuerãter quod notatur per verbũ subiũctiuũ, petieritis. Et pro se, ideo dicit vob. *Aliter.* *al.* † *rogabit.* *Matth.* 21.c. *Marc.* 11.c.

Λ Sed, Vs- *Moraliter*

* venit hora eius.] Hora prædicantium est infatigabiliter prædicandi opportunitas, *sup.* 4.e. Videte regiones quoniam albæ sunt iam ad messem. *Mat.* 9.d. Messis quidem multa. Hora est pœnitendi pro temporis indulti breuitate. *Iob* 14.a. Breues dies hominis sunt. Hora bene agendi est pro bene operandi irreparabili licentia. Vt *Eccl.* 9. Quodcunque potest manus tua, &c. Hora in pace moriendi est pro malorum & periculorum instantia. *Phil.* 1.d. Cupio dissolui & esse cum Christo, &c.

a Cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium.] Parere ergo debemus, quia maledicta sterilis in lege, & maledicta ficus, in qua non inuenitur fructus, *Matthæi* 21.b. Parere autem debemus masculos non fœminas, id est, non fluxa, & mollia, & effœminata opera; sed fortia, quæ significantur per duodecim filios Iacob. *Exod.* 23.d. *Deut.* 7.c.

Primus est Ruben, qui interpretatur visio, & significat fidem & Dei cognitionem. 1. *Cor.* 13.d. Videmus nunc per speculum, &c. *Ier.* 9.g. In hoc glorietur, qui gloriatur scire & nosse me Hæc visio debet coarctari in Deum secundum limites Sanctorum, non extra effundi & extendi ad errores & sortilegia; alioquin maledicitur. *Gen.* 49.a. Effusus es, sicut aqua, non crescas.

Secundus filius est Simeon, qui interpretatur audiens mœrorem, id est, timor. Auditus enim mœroris & fletus infernalis incutit timorem. *Abac.* 3.d. Audiui, & conturbatus est venter meus, &c. Ibi enim est fletus & stridor dentium, *Mat.* 13.f. Tertius est Leui, qui interpretatur datus & donum, id est, amor, qui antonomasticè dicitur donum, quia gratuitum merè. Et primò datur, & in eo omnia donantur. Habet enim omnia bona annexa: charitas enim patiens est, benigna est, &c. 1. *Cor.* 13.b. Et *Sap.* 7.b. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Hic amor est Sol gyrans ad meridiem; timor autem est Sol reflectens ad Aquilonem. Huic partui amoris maximè insidiatur draco, sicut habetur. *Apoc.* 12.d. Persecutus est draco mulierem, id est, animam fidelem quæ peperit masculum, id est, amorem Dei fortem & insuperabilem: & misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt ea faceret trahi à flumine. Hoc est, quando Diabolus homini exuto à peccatis suggerit præteritas voluptates carnales, honores sæculares, diuitias temporales. Sic Laban, id est, candor mundi persequitur Iacob fugientem. *Gen.* 21.c. Sed dicitur ibi, quod terra adiuuit mulierem, & aperuit os suum, & absorbuit flumen, quod misit draco. Terra, id est, consideratio mortis, quia terra sumus, & in terram reuertimur. *In prol. Biblia* *Ier.* Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum. *Ec.* 7.d. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Et 11.d. Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ. *Eccl.* 11.d. Meminisse debet tenebrosi temporis, &c. *Isai.* 13.d. Non ponet ibi tentoria Arabs, id est, occidentalis: quia qui cogitat de morte, non fingit quietem suam in Babylone. Quartus filius est Iudas, id est, confessio, qui primus intrauit mare rubrum, & fecit alios intrare. *Gen.* 49.b. quia per confessionem intramus laborem pœnitentialem. Huius manus est in ceruicibus inimicorum: quia confessio destruit peccatum, & humiliat cõceptum, secundum illud *Ps.* 31. Dixi. Confitebor iniustitiam meam Domino. &c. Quintus est Dan, qui interpretatur iudicium. De his filiis Iacob, vide *Gen.* 49. Sequitur.

k Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Nota quatuor consideranda sunt hic: Quales debeant petere, quid, à quo, & quomodo, sed prætermittit Amen,

* amen, quod

nas eorum, & da seruis tuis cum omni propalatione loqui, & facere in nomine tuo signa, & concussus est locus in quo erant, &c. a Vsque quo non petistis, &c.] quasi dicat, me præsentem petebatis, sed non Patrem in nomine meo. b Petite] ergo amodo in nomine meo [accipietis, quasi dicat, ne putetis vos derelictos, etsi non coëxistam vobis, nomen enim meum maiorem dabit vobis propalationem. Accipietis, dico, ita.

Matt.21.c. Marc.11.c. Sup 14.b. Ioan.3.b.

a Vsque modò non petistis quicquam in nomine meo. b Petite, & accipietis, c vt gaudium vestrum sit plenum.

c Vt gaudium vestrum sit plenum,] quia obtinebitis, quod petetis. *Chr.* Hinc ostendit rursùs, quoniam expedit eum abire, si demum hucusque nihil petierunt, sed de cætero accipient, quæcunque petierint.

Et quia coumbrata, & obscura erant, quæ dixerat. subdit.

Aliter. A Sed a Vsque modo non petistis quicquam, quod aliquid sit comparatione rei permanentis, carnales enim erāt. Nunc autem petite, hoc. s. vt gaudium vestrum, &c. *Bern.* Non est plenum gaudium, quod fletu miscetur, sicut præsēs gaudium. Vnde *Pr.*14.b. risus dolore miscebitur. Sed in futuro erit verum, & plenum gaudium. *Pr.*14 b. Cor quod nouit ama

Moralit. * amen quod est iuramentum, vt de impetratione certi simus, quia dubitatio impedit orationem. *Iacob.*1.a. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Et postea: Non æstimet autem homo ille, quod accipiat aliquid à Deo. Bis autem dicit amen, propter duplicem certitudinem. Homines enim in promissis solent dupliciter decipere. Aut omnino non reddendo promissum, aut diminuendo. Sed Dominus quod promittit, soluit.

Vnde *Ps* 88. Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Et etiam vltra promissum reddit. Vnde *Is.*37.g. nam dicit Dominus de Rege Assyriorum. Non intrabit ciuitatem hanc, & non faciet ibi sagittam, &c. sed cum his addidit, quod centum octogintaquinq; millia occisi sunt de exercitu eius. Similiter *Num.*17.b. Quem ex his elegero, germinabit virga eius, sed cum hoc etiam fronduit, & floruit, & fructum fecit. Et *Luc.*1.a. dum Zacharias orat, pro populo additum est ei de filio nasciturο. Vnde dicitur ibi: Exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium.

Item Salomon petiit sapientiam, & addidit diuitias & gloriam. 3. *Reg.*3.b. *Iac.* 1. a. Qui dat omnibus affluenter *Eph.*3.d. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus, aut intelligimus secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu [Vobis] Apostolis, scilicet, & imitatoribus vestris. In hoc ostenditur, quales debent petere credentes scilicet, & diligentes. *Sup.*9.f. Scimus, quia Deus peccatores non audit, sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit: hunc exaudit. *sup.*14 b. Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. Et subdit statim: Si diligitis me, mandata mea seruate. *Mat.*15.c. Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus Panem. id est, gratiam, vel vitam æternam. Si quid, id est, aliquod. In quo ostenditur quod sit petendum, scilicet vita æterna, quæ est quid: non temporalia quæ nihil sunt. *Ier.* 4. f. Aspexi terram, & ecce vacua erat & nihili vacua, quia nihil terrenum implet. Nihili, quia citò transit.

Vnde *Bern.* Si quid soliditatis haberent, implerent. Nec est mirum, quia sunt vmbra & ventus. *Ec.* 34. a. Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, &c. Et ideo dicitur *inf.eod.*

a Vsque modò non petistis quicquam.] Debemus ergo petere illud, quod est aliquid de quo dicitur *Exod.*3.d. Ego sum, qui sum: & qui est, misit me ad vos. A quo sit petendum ostenditur, cum dicit: Patrem non dicit, meum, vt intelligatur Pater omnium nostrûm. Et hoc dicit ad innuendum, quod de facili impetrabimus à Patre, & quod non dabit nisi vtile filiis. Vnde 1. *Ioan.*3.d. Fiduciam habemus ad Deum, vt quicquid petierimus, accipiemus ab eo. Et *Luc.*11 b. Si quis petierit patrem panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut si piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis Pater vester cælestis de cælo dabit Spiritum bonum petentibus se.

Nota per panem intelligitur charitas, sine qua vacua est mensa. Per piscem autem fides, quæ nutritur in aquis Baptismi, & Scripturarum. Per ouum spes, quæ producit ex se rem quasi pullum. Ista dat Dominus: diabolus verò dat lapidem, id est, cordis duritiam. Et panes conuertit in lapides. *Mat.c.*4.a. Dic, lapides isti panes fiant, &c. Dominus autem lapides conuertit in panes. Vnde *Ezec.c.*11.d. & 36. f. Auferam à vobis cor lapideum, &c.

Item dat serpentem erroris, & hæreticæ prauitatis pro pisce fidei, & scorpionem, id est, fiduciam vanam temporalium pro ouo spei æternorum. Incedit enim mundus blandè vt scorpio, sed cauda pungit. *Prou.c.*11 d. Qui confidit in diuitiis, corruet A Patre ergo Deo petendum est; qui libenter dat, & bona dat. Ideo in oratione Dominica præmittitur nomen Patris. *Mat.c.*6.*B.Bern.* Vbi est illud quod antiquitùs tam frequenter, & iam terribiliter intonare solebat. Ego Dominus, ego Dominus, mihi omnino dictatur oratio cuius principium nomen dulce paternum, sequentium petitionum obtinendarum præstat fiduciam. Quomodo sit petendum, scilicet, piè & perseueranter, & ad salutem & pro se. Piè, sicut filij corde simplici, & intelligenti, vt cognoscamus, quod petimus per fidem, & attentionem, ne dicatur nobis illud *Mat.c.*20.c. Nescitis quid petatis.

Item vt speremus nos impetraturos, & diligamus tanquam filij patrem, à quo petimus. Hæc autem fiunt Fide, Spe, & Charitate: & hæc importat hoc, quod dico, piè quia dicit *Aug. in principio Enchyridion*, quod Theosebia, siue pietas in his tribus consistit. Hoc autem notatur per hoc quod dicitur. [Pater,] quia filius debet esse, qui petit.

Item oportet, quod perseueranter: quod notatur, cum dicitur, [petieritis] quod est verbum subiunctiui præteriti perfecti. *Iac.c.*vlt.d. Multum valet deprecatio Iusti assidua.

Item 1. *Thess.c.* 5. d. Sine intermissione orate. *Ecc.c.*18.c. Non impediaris orare semper. *Eph.c.*6.c. Orantes omni tempore in Spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia. Et hoc oportet, quia semper habemus in curia accusatores & cōtradictores. Vnde *Zach.c.*3.a Et Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Propter hoc dicit *Is.c.*62.c. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium. Et quare instanter clamandum, & petendum sit, dicitur *Luc.c.*11.b. Si perseuerauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi, quotquot habet necessarios.

Item petendum est ad salutem, ea, scilicet, quæ expedientia sunt ad vitam æternam, quod notatur ibi: In nomine meo, &c. quod est Saluator. Multi enim petunt quod impedit salutem eorum. Sicut illi qui petunt amotionem paupertatis, vel tentationis, sicut Paulus, 2. ad *Cor.c.* 12 c. Vel, qui petunt diuitias, quæ magis sunt fomentum peccati frequenter, sicut aqua frigida febris. *Ier.*51.e. In calore eorum ponam potus eorum. *Prou. c.*26.c. Cum defecerint ligna, extinguetur ignis Propter hoc Dominus dat quandoque paupertatem, & ægritudinem quasi emplastrum mordax contra morbum peccati.

Vnde *Greg.* de B Benedicto qui tentatus proiecit se in spinas, dicit, quod ibi diu voluatus toto corpore vulneratus exiit, & per cutis vulnera, vulnus sanauit mentis, quia voluptatem traxit in dolorem.

Item quando homo petit potestatem, vel honorem, petit quasi gladium, sicut phreneticus. *Luc.c.*22.d. Ecce duo gladij hic.

Per quos significatur duplex potestas, sæcularis, & spiritualis. *Roman. cap.* 13. b. Non sine causa gladium portat.

Cum ergo potestas sit gladius, non expedit phrenetico, vel puero.

Multi tamen sunt sicut Herodes, qui cultello se occidit. Et sicut pueris non dandus est cultellus: ita nec istis potestas, & maximè spiritualis, quæ quantò est subtilior, tantò est periculosior. Sed pueri libenter habent huiusmodi.

Ideo dicitur *Prou.c.* 1.c. Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea, quæ sibi noxia sunt, quærunt? Et sicut quando aliquis multos portat cultellos, signum est quod sit fur & homicida. Sic ille qui habet plures dignitates, vel beneficia, videtur esse fur & homicida, *sup.c.*10.b. Fur non venit nisi vt furetur, & mactet, & perdat.

Alij autem sunt, qui petunt directè contra salutem, vt habeant copiam scilicet, alicuius peccati, sicut 3. *Reg.c.*2.d Adonias petiit Abisac.

Vnde dixit Salomon: Contra animam suam petiit Adonias, & statim fecit eum occidi.

Item petendum est pro se. Vnde dicit, dabit vobis.

Vnde non est exauditus Samuel pro Saul. *primo Regum* 16.a.

A rat subdit. *a* Hæc in prouerbiis, &c.] id est, obscurè, & quæ non intellexistis. Et loquitur, vel de omnibus quæ obscurè ei dixerat: vel de illis specialiter, quæ dicta sunt eis in hoc sermone. *sup.* 10.a. Hoc prouerbium dixit illis Iesus; illi autem non cognouerunt, quid loqueretur eis. Ibi require, quid est prouerbium.

b Venit hora, &c.] quasi dicat, erit tempus, quando scietis omnia manifestè. Et loquitur de tempore Resurrectionis: Tunc enim per quadraginta dies apparens eis, disputauit cum eis congregatis, & dicens ea, quæ de regno Dei sunt, vt dicitur *Act.* 1.a. Et est, ac si dicat, modò in timore positi non attenditis his, quæ dicuntur, sed vobis sunt obscura; tunc autem resuscitatum videntes & mecum existentes, poteritis palam omnia discere: in quo ostendit etiam, quod expedit eum abire. Et quia occulta tunc erunt aperta & quia obtinebunt omnia petita, sicut dictum est, & adhuc repetit ad confirmationem, dicens.

al. † amatis.

num. *a* Hæc in prouerbiis locutus sum vobis. *b* Venit hora cum iam non in prouerbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annunciabo vobis. *c* In illo die in *d* nomine meo petetis. *e* Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis. *f* Ipse enim Pater amat vos: *g* quia vos me † amastis, *h* & credidistis, quia ego à Deo exiui; *i* exiui à patre, *k* & veni in mundum, *l* iterum relinquo mundum, *m* & vado ad Patrem. *n* Dicunt ei Discipuli eius: *o* Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. *p* Nunc scimus, quia scis omnia, *q* & non opus est tibi, vt quis te interroget. *r* In hoc *s* credimus, quia à Deo existi, *t* Respondit eis Iesus: Modò creditis: *u* Ecce venit hora, *x* & iã venit, vt *y* disper-

c In illo die in nomine meo petetis,] id est, nomen meum inuocabitis petendo. Et ne dicerent, in nomine Patris, non tuo petendum est, ostendit, quod ipse sufficit eis. Vnde dicit.

e Et non dico vobis, &c.] quasi dicat, sufficit amor meus patrocinari vobis. Hoc autem dicit, ne credant Filium minorem Patre: & eos indigere, vt rogaret Patrem pro eis. *f* Ipse enim Pater amat vos, &c.] Continuatur autem sic: Annunciabo vobis in Patre meo palam hoc, quia scilicet, ipse amat vos: vel annunciabo de Patre vobis. quasi de amico & beneuolo vobis: Ipse enim, &c. Vel sic lege. *c* In illo die in nomine meo petetis,] Patrem scilicet. Et vt fiduciam obtinendi habeant, subbit:

e Et non dico vobis, &c] quasi dicat, non oportet eum rogari de vobis, quasi de inimicis: Ipse enim Pater amat vos. Et loquitur secundum quod dicitur vulgariter, quod non oportet multùm rogare pro amico.

g Quia vos me amastis,] quasi dicat, ipse diligentes me diligit, id est, in amicitia conseruat & in gratia augmentat.

h Et credidistis, quia ego à Deo exiui,] id est, quod missus sum à Deo, & non ei contrarius, sicut credunt alij Iudæi. Hæc autem duo exigit à nobis Pater, amorem & fidem, affectum & intellectum. Vel. A Deo exiui, id est, ab eo sum per generationem. Credidistis, dico, & hoc est verum vnde. *i* Exiui à Patre] per generationem.

k Et veni in mundum] per carnis assumptionem. *l* Iterum relinquo mundum.] per mortem & Crucem. *m* Et vado ad Patrem.] in Ascensione, id est, ad potiora bona Patris, vel ad Patris immortalitatem. Et nota, quod multùm mitigabat eos sermo Resurrectionis: ideo dicit eis Iesus. Vado ad Patrem. Per hoc enim sperabant se etiam resurrecturos in fine. Per hoc etiam in tuto erant in tribulatione, cum scirent adiutorem in cælo se habere.

n Dicunt ei Discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis.] Nota, quod Dominus dixerat eis tria. vnde valde exhilarati sunt, scilicet, quod Pater amabat eos, & quod à Deo erat, & quod ad Patrem ibat. Hoc autem maximè inter alia respirare fecit, scilicet, quod erant Patris amici. Vnde quia per hoc ad id quod erat in mente eorum respondit, ideo dicunt quod palam loquitur. Facilè enim intelligit homo id, quod diligit audire. ideo commendando eum dicunt: Ecce.

p Nunc scimus, quia scis omnia] quia scis etiam, quæ sunt in mente nostra.

q Et non opus est tibi, vt quis te interroget.] quia scis, antequam interroget, quæ velit. Antequam enim audias scis quæ scandalizant nos. Quod paret, quia remedium apposuisti, & requiescere nos fecisti. *r* In hoc, id est, per hoc, quod ita scis occulta, nos interrogatus, credimus, quia à Deo existi. Et quia ista fides adhuc erat debilis, & velut quandam gratiam tribuentes ei dixerant: Nunc scimus, quia scis omnia, &c. Ideo ostendit fidem eorum adhuc esse debilem & imperfectam. Vnde sequitur. *t* Respondit eis Iesus: Modò creditis] id est, cum dico vobis placentia. & nondum sustinetis aduersa, creditis quoquo modo, sed non perfectè, vt putatis. *u* Ecce venit hora, i. appropinquat. *x* Et iam venit] i. in ianuis est. *y* Vt disper-

A gamini vnusquisque

A nouit amaritudinem animæ suæ. &c. Et quia illud gaudium nesciunt petere nisi illuminati & edocti: ideo subdit qud edocebuntur palam, dicens.

a Hæc in prouerbiis locutus, &c.] id est, obscurè, quia animales estis. Animalis autem non percipit quæ sunt Spiritus Dei: Prouerbia enim solent homines audire, sed non intelligere. *Aliter.*

b Venit hora, &c.] quasi dicat, dato spiritu faciam vos spirituales, vt certissima intelligentia mentis, etsi non vt in futuro Deum videatis, & patrem eiusdem substantiæ mecum reuelabo, & sic apti eritis ad petendum. Vnde subdit.

G

Matth. 26.e. *Marc* 14.f. *Zach.* 13.e.

c In illo die] dato spiritu ad illuminationem vestram. *d* In nomine meo petetis] quia me æqualem patri credetis. Et ideo nomen meum inuocabitis, quia si vt homo rogo patrem modo, vt Deus exaudio cum patre. Vnde subdit.

e Et non dico vobis, &c.] tanquam inferior, scilicet, non rogabo.

f Ipse enim pater amat vos,] quasi ita exaltabimini, & palam scietis & exaudiemini, quia pater amat vos: quod inde paret.

g Quia vos me amastis,] ita quod li [quia] non dicat causam, sed signum. Eius enim dilectio est causa nostræ, & non è conuerso. 1. *Ioan.* 4. Prior dilexit nos.

h Et credidistis, quia à Deo exiui.] Hoc non mutatur.

i Et veni in mundum] visibiliter. Iterum relinquo mundum] corporali discessione, non gubernatione præsentiæ.

m Et vado ad Patrem,] id est, patris immortalitatem.

n Dicunt ei Discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis] Dixerat Dominus: Hæc in prouerbiis locutus sum vobis: Et venit hora, &c. Et loquitur de tempore post Resurrectionem, quando edocti sunt à Spiritu sancto: Isti autem credentes iam se intelligere quæ dicebat, dicunt.

o Ecce nunc palam loqueris, &c.] quasi iam impletum est quod promittis. Hoc autem dicunt, quia nesciebant se non intelligere ea. Vnde Augustinus. Illa quæ Dominus scilicet non intelligentibus esse prouerbia, id est, occulta, illi vsq; adeo non intelligunt vt nec saltèm se nõ intelligere intelligant. Paruuli enim erant & nondum spiritualiter dijudicabant quæ de rebus, non ad corpus, sed ad spiritum pertinentibus audiebant. Ecce enim dixerat Dominus: vado ad Patrem, quod sic intelligebant vt eum esse cum patre nescirent, nec discessisse ab eo, ergo hoc erat eis prouerbium. Vel sic lege. *o* Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis.] quasi dicat, tu promittis quod palam loqueris postea, & nunc occultè, quid est ergo quod modo etiam palam loqueris? Videbatur autem eis quod palam loqueretur, quia de his maximè agebat, quæ eos audire delectabat, (vt dicit Bernardus) & quæ ipsi interrogare volebant, hoc ipse præueniens vltro proferebat. Et ideo dicunt.

Dicit Aug. Quod intelligenti est verbum, non intelligenti est prouerbium.

p Nunc scimus, quia scis] & noscis omnia, tanquam Deus. *q* Et non opus est tibi vt quis te interroget.] *Aug.* Videtur potiùs dicendum, quia noui omnia, non est opus vt quemquam interroges, non vt quis te interroget. Qui enim scit omnia, interrogari debet, non interrogare necesse habet. Respondemus. Bene dicitur: Non opus est tibi (etsi alij) vt quis te interroget, quasi dicat, per interrogationem non est necesse vt aliquis exprimat suam dubitationem, quia tu præscis quid quæsiturus velit. Aliis autem opus est interrogare, quia aliter nescirent quid quæsitor velit.

r In hoc,] id est, per hoc quod scis omnia. *s* Credimus quia à Deo existi] id est, quod filius Dei es, vel quod à Deo missus es, & non es ei contrarius, quia non reuelasset tibi secreta. Aliter. *t* Respondit eis Iesus: Modo creditis] vt paruuli, quia non estis solidati. Vnde ostẽdit quod fides eorum non est solida, nec est integra. Et primò, quod non sit solida, dicens. *u* Ecce venit hora] captionis, secundum Chrysostomum. Vel passionis, secundùm Augustinum.

x Et iam venit.] id est, prope est & in ianuis. Vel sic. *y* Venit hora] passionis. *x* Et iam venit] captionis. *z* Vt disper-

⊕ gamini

A gamini vnusquisque in propria,] q. d. vos dicitis, quod creditis,& fidem perfectam vos habere putatis;sed multis indigetis aliis, vt ad perfectionem veniatis. Nunc autem nihil perfectum est in vobis,quia statim ad flatum modicum abscidemini.Et nota,quod dicit (dispergamini vnusquisque) q. d. interim dominabitur vobis timor, vt neque simul ad inuicem possitis manere, nec simul recedere; sed quilibet fugiet in propria,id est, vbicunque poterit quilibet via sua,vel (in propria) id est,in vestræ infidelitatis timorem, vel (in propria) i.ad saluationem propriam sui. *Iob.6.*c.Fratres mei recesserunt à me. *a* Et me solum relinquatis] quasi sine adiutorio, vel solatio vestro.

gamini vnusquisque in propria, & *a* me solum relinquatis, & *b* non sum solus, quia Pater mecum est. Hæc *c* locutus sum vobis, vt in *d* me pacem habeatis. In *e* mundo pressuram habebitis;sed *f* confidite : *g* ego vici mundum.

CAPVT XVII.

HÆc *h* locutus est Iesus,& *i* subleuatis oculis in cælũ.

b Et] tamen (non sum solus,quia Pater mecum est) quasi adiutor. *Ierem.*20. c. Dominus mecum est, quasi bellator fortis. Et loquitur condescensiuè adhuc, ac si indigeret auxilio Patris. Et ideò subdit rationem condescensionis, dicens.

c Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis,] id est requiem, vt scilicet, non abiiciatis me à mente vestra, sed suscipiatis.Quia enim multa dixerat condescensiuè: ideò in fine huius sermonis dicit causam huius quasi dicat,hæc dicuntur in vestram consolationem, & amorem, non enim trahuntur in dogmatis peruersitatem (hæc) aduersa (locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis) i. ideo ea prædixi vobis, vt contra ea muniti sitis, & à me non recedatis.

e In mundo pressuram habebitis] q. d. non solum mala patiemini tempore meæ mortis quando dispergemini;sed & semper quamdiu eritis in mundo. *f* Sed confidite] de victoria, & à lapsu resurgite, quia. *g* Ego vici mundum] *Chrys.*q.d.Magistro superante inimicos non oportet Discipulos anxiari. Qualiter autem vicisti, dic mihi mundum? Dixi quidem iam,quoniam Principem eius submisi deorsum, *supr* 12. e. Scietis autem,& posteà,quo vicerim eum omnibus,& credentibus,& locum dantibus vobis hucusque debet protendi homilia, quia hic terminatur sermo

Aliter. ⊖ mini vnusquisque in propria.] i.ad propriam infidelitatem redeatis, q.d.iam prope est; ita vt quod modo creditis,relinquatis,non solum corpore me relinquentes, sed & mentis fide.Vnde, nos sperabamus, quod esset redempturus Israel. *Luc.vlt.* c. a. Et me solum relinquatis] *Is.*63. a.De Gentibus non est vir mecum.*Mat.*26. f. Tunc Discipuli relicto eo, &c. Et *Iob* 6. c. Necessarij mei recesserunt à me *Ei* 19. b. fratres meos longè fecisti à me, &c.

b Et] tamen (non sum solus, quia pater mecum est.) Hic perficit fidem eorum imperfectam, q.d. vos dicitis,quia à Deo exiuit; sed hoc parum est,ad maius volo vos perficere:vt sciatis,quod Pater mecum est,ne sic putetis à Deo exisse,vt putetis etiam recessisse.

c Hæc locutus sum vobis] non solum quæ in cœna, sed quæ ab initio vocationis. Specialiter tamen intelligitur de his,quia pro eis moriturus tanquam verba nouissima, dixit.

d Vt in me pacem habeatis] hic pectoris, & post æternitatis. *Aug.* Rectè in hoc sermonem suum mirabilem, & prolixum consummat, in quo causam, & finem, propter quem locutus est eis,commendat, & commemorat, vt i. habeant pacem in ipso,propter quam totum agitur.Et posteà dicit, hac pace in pressuris omnibus consolamur, & hac à pressuris omnibus liberamur : propter hoc omnem tribulationem fortiter sustinemus,vt in hac fœliciter fine vlla tribulatione regnemus, & ideo merito in hanc conclusit verba.

e In mundo pressuram habebitis] q.d. in me habebitis pacem æternitatis, sed hic in præsenti pressuras sustinebitis. Vel sic (in me pacem habebitis.) Et ne intelligerent de pace temporis, subdit (in mundo, &c.) q. d. in me est pax pectoris interiùs, sed (in mundo) turbabimini exteriùs.

f Sed confidite,] non in vobis,sed in me,quia. (Ego vici mundum,) *Ier.*17.b Benedictus vir,qui confidit in Domino, &c.*Aug.*Spiritu dato,factum est in eis,quod nunc dictum est. Confidunt enim & vicerunt. In quo nisi in illo? Non enim vicisset ille mundum,si membra eius vinceret mundus. Vnde ait Apostolus. 1. *Cor.* 15. g. Gratias ago Deo, qui dat nobis victoriam. Continuóque subiecit. Per Dominum nostrum Iesum Christum. Qui dixerat suis. Confidite,ego vici mundum, *Apoc.*5.b.Vicit leo de Tribu Iuda. 1.*Ioan.*5. a. Hæc est victoria, &c.

EXPOSITIO CAP. XVII.

HÆc locutus est Iesus, & subleuatis, &c.] Dominus, vt fidelis, & bonus Pastor instruxit Discipulos suos in prædicto sermone, & consolatus est eos : modo incipit orare:posteà ponet animam suam pro eis. Et diuiditur hoc capitulum in duas partes principales. Primò enim orat pro se ad Patrem, vt clarificetur secundum humanam naturam. Item vt clarificetur secundum diuinam. Et hoc iustum esse ostendit:quia Patrem clarificauit, & manifestauit nomen eius. Secundò orat pro membris. Sed nota, quod primo orat pro præsentibus,vt seruet eos,vt habeant suum gaudium impletum,qui hic sustinent pro eo mundi odium,& vt sanctificet eos in veritate, ibi : (Ego pro eis rogo,non pro mundo rogo.) Posteà orat pro futuris, siue pro credituris in eum,vt scilicet,vnum sint in charitate:& vt secum sint,vbi erit in sua claritate.Et hæc pars incipit,ibi : (Non pro eis autem rogo tantùm, &c.) Dicit ergo. A

h Hæc locutus est eius] ad Discipulos.

i Et subleuatis oculis,&c.] quasi dicat,priùs ad Discipulos,post ad Patrem loquitur : priùs docuit, post orauit.In quo docet post sermonem redire ad se, & ad orationem. Sed videtur, quod oratio minus conueniat Filio, quia videtur per hoc minor,& indigere Solutio *Chrysostom.* Quia dixerat :[In mundo pressuram habebitis,]& per hoc animos eorum concussit,per orationem resuscitat eos rursus: tanquam homini enim interim ei attendebant, & imbecillem credebant, ideò & orat Patrem, sicut & in Lazaro fecit, *suprà* 11. e. Et dicit ibidem causam : Sed propter populum, qui circumstat, dixi,vt credant,quia tu me misisti.

Item nota, quod neque orationem vocat Euangelista rem illam, sed allocutionem ad Patrem magis esse, ait : Quid enim dicit? [Subleuatis oculis,&c.] Vel aliter potest dici, quia minor Patre secundum humanitatem, orat ad Deum pro hominis clarificatione:vel orat imminente Passione,non pro se quasi indigens;sed vt nobis det exemplum orandi in tribulatione.

Vnde dicit *Psalm.*116. Ad Dominum, cum tribularer clamaui. *Osea* 6. a. In tribulatione sua mane consurgent ad me.

Vnde *Chrys.* Post prædictam admonitionem in orationem conuertitur, erudiens nos in tentationibus omnia dimittentes ad Deum resurgere, secundum illud *Psalm.* 31. Tu es refugium meum à tribulatione, &c. *Prouerb.* 18. b. Turris fortissima nomen Domini, &c. Ideò cum prædixisset eis passiones venturas : in mundo pressuram habebitis : posteà orat :vt per hoc doceat,quid agere debeant in pressuris.

Vnde *Matth.*26. d. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. *i* Et subleuatis oculis in cælum,] vt ex gestu ostendat, quod Patrem oret, & vt nobis formam orandi daret. *Chrysostomus.* Vt stantes sursum aspiciamus, non oculis carnis solum, sed & mentis. *Threnor.*3. e. Leuemus corda cum manibus ad Deum, & vt curuemus genua, & terentes cor nostrum. Venit enim Christus, non seipsum ostendere solum; sed virtutem erudíturus ineffabilem. Eum autem,qui erudit, non per verba solum,sed per res erudire oportet. Vnde *Matth.*5. a. Qui fecerit, & docuerit:hic magnus vocabitur in regno cælorum.Et valdè conuenienter.Nam per verba quidem philosophari facile est; quæ vero per opera demonstratio, generositatis est, & magnitudinis. Sed quod subleuauit oculos, videtur contra illud *Iob* 22. d. Qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.Et *Luc.*18. c. Publicanus stans à longè, nolebat oculos ad cælum leuare.Solutio. In eleuatione oculorum Domini intelligitur deuotio diligentis, & instruimur ad appetitum, & desiderium regni cælestis: quia vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum : *Matth.* 6. c. *Luca decimooctauo*, in depressione oculorum Publicani intelligitur erubescentia pœnitentis. & cognitio suæ fragilitatis: & hæc inclinatio commendatur in Iob. Et sicut est vitium nimis deprimere se per desperationem : ita est vitium nimis eleuare per præsumptionem. Et hæc eleuatio prohibetur : *Isaia secundo*, c. Oculi sublimis hominis humiliati sunt. Et *Prouerb.*6. c. Sex sunt, quæ odit Dominus, &c. Oculos sublimes, &c.Sicut & depressio mala culpatus. *Ps.* 16. Oculos suos statuerunt declinare in terram,

A charitas substantialis & consubstantialis amborum, quia tota Trinitas est vnus solus verus Deus. Sed adhuc potest quæri, quare non exprimit personam Spiritus sancti? Si enim dicatur, quod per extrema intelligitur tanquam medium hoc nihil videtur esse, immò potiùs è conuerso: quia medium non potest intelligi sine extremis; extrema autem intelliguntur bene sine medio.
B Potiùs ergo debuit dicere, vt cognoscant Spiritum sanctum, quàm Patrem & Filium. Solutio. Sicut

a Ego te clarificaui super terram: b opus consummaui, quod c dedisti mihi, vt faciam. Et d nunc clarifica me tu, Pater, e apud temetipsum f claritate, g quam habui, priusquàm mundus fieret, apud te. h Manifestaui i nomen tuum k hominibus l quos dedisti mihi m de mundo. n Tui erant, o & mihi eos dedisti,

dicit *Augustinus in libro de Trinitate*, siue verbo audiamus: ostende nobis Filium; siue audiamus: ostende nobis Patrem: tantundem valet, quia neuter sine altero ostendi potest. Vnum quippe sunt, sicut ipse ait: Ego & Pater vnum sumus. *supra* 10. f. & *primo Ioann. tertio* a. Videbimus eum, sicuti est in propria, scilicet, essentia, quæ vna est trium personarum. Vnde vnam videndo eodem visu numero videmus alias, sed modo non eodem motu numero mouemur in omnes personas. Dicendo ergo, vt cognoscant te & Iesum Christum, intelligitur etiam cognitio Spiritus sancti. De Patre tamen specialiter exprimit, quia huius cognitionem vehementer desiderabant. Vnde *suprà* 14. a. dicitur: Ostende nobis Patrem. De Filio etiam exprimit, quia de ipso erat multa contradictio. De Spiritu sancto autem non exprimit, quia nondum nouerant Spiritum sanctum; sed de eo pleniùs cogniturі erant per ipsum Spiritum sanctum.

Aliter. ⊕ Sed contra. *Augustinus in primo libro de doctrina Christiana* dicit: Hæc autem summa merces est, vt ipso perfruamur: Ergo fruitio est summa merces: Non ergo visio est tota merces. Item super illud *Psalm.* 146. Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus. Ibi dicit *Gloss.* laudis causam. dicit. Quoniam bonus est psalmus: Hæc est tota merces laudantium, quasi dicat: ideò laudate, quoniam bonum est laudare: ipsa enim laus Dei est nostra beatitudo. Item *super Psalm.* 103. Psallam Deo meo, quandiu sum, dicit *Gloss.* Psallam, quamdiu sum, id est, sine fine, quia in illo sine fine sum. Hoc ideò dicit, ne putetur alius actus esse illius vitæ, quam psallere. Solutio. Visio est merces, & beatitudo nostra similiter & dilectio & fruitio: sed quia habita visione, de necessitate ex hoc sequitur dilectio & fruitio; ideò dicitur potiùs visio merces tota. Nec excluduntur per hoc dilectio & fruitio: quia vbi vnum propter alterum, vbi vtrobique tantùm. Ad illud, Hæc visio est tota merces, dicendum, quod totum sonat ibi in perfectionem, non in integritatem. Integritas enim mercedis complectitur visionem, dilectionem, fruitionem. Et eodem modo solue, de fruitione & de laude. Fruitio enim dicitur summa merces, quia summæ bonitatis est fruitio. Et laus dicitur tota merces, id est, perfecta, quia ex prædictis surgit, *Aug. 22. lib. de ciu. Dei, c. vlt.* nec ea excludit. Vnde *August. ibi.* Videbimus, amabimus, laudabimus. Sed quæritur, quare non sit dos sicut alia cùm dicatur merces sicut alia. Ad hoc dicendum est, quod habitus charitatis dos est; motus autem ex eo procedens est merces, quia viuit anima, sicut mulier ea dote sua habet, quod viuat. Similiter visio habitus est dos, motus ex eo procedens est merces, & fruitio habitus hoc modo. Quia ergo laus non est habitus, nec habet specialem habitum & separatum; sed est motus habitus, qui est visio. Cognito enim Deo, habilitati sumus ad Deum laudandum, quasi ex necessitate. Quia, inquam, ita est, laus non est dos, sed quasi prouentus dotis: vnde dicitur merces, sed non dos.

a Ego te clarificaui super terram] prædicando & miracula faciendo in nomine tuo, quasi dicat, dixi: vt Filius tuus clarificet te pleniùs post Resurrectionem, vel plenissimè in æterna visione. Tunc enim perfecta erit clarificatio, vel glorificatio Patris in Sanctis suis. Sed interim etiam nunc iam clarificaui te, id est, clarificabo in mea Resurrectione & Apostolorum prædicatione. Vel, [clarificaui] in mea prædicatione & conuersatione & miraculorum operatione. *Chrysostom.* (Glorificaui in terra.) Bene dixit, in terra: In cælo enim glorificatus est, vt in natura sua gloriam habens & ab Angelis adoratus, sed in Gentibus erat ignotus. Gloriam ergo hic vocat, quæ est per hominum culturam. Vnde subdit, quomodo clarificabit.

b Opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciam.] *Augustin.* Idem est, ac si apertè dicat: Clarificabo te Gentibus prædicando, opus consummando Passionis, quod iam factum est in prædestinatione, & pro iam facto est habendum, quia certissimè est futurum. Vel secundum *Chrysost.* opus sibi datum à Patre notat clarificare ipsum in Gentibus. Sed quomodo tunc dicit: [Opus consummaui] vel (finiui) cùm nondum esset inchoata prædicatio Gentium? Et ad hoc respondet sic: (Opus finiui) id est, quæ & mei ipsius sunt, omnia feci. Vel præteritum pro futuro dicit more Prophetarum. Vel veriùs, quia iam omne erat factum in radice. Radix enim bonorum submissa erat, ex qua omnino debebant sequi fructus.

c Quod dedisti mihi, vt faciam] sicut dicitur *Isaiæ* 42. b. Dedi te in lucem Gentium. Et loquitur condescensiuè, id est, placet Patri. d Et nunc clarifica me] q. d. ego te clarificaui, id est, clarificabo in Gentibus, & vt clarificem te, (clarifica me, tu Pater.) Vel, (glorifica me,) quia sum obscurus & ingloriosus in terra, glorifica me in cælo: & hoc est, e Apud temetipsum] resuscitatum, scilicet, ad dexteram tuam collocando. f Claritate. *Chrysostomus*, incorruptione, & vt in throno sedeam regali.

g Quam habui priusquàm mundus fieret apud te] quia ab initio præordinatum est, quod Deus sic hominem illum exaltaret. Vel potest dici, quod petit glorificari, vel clarificari secundum Deitatem, id est, vt manifestetur eius gloria, quæ ab æterno est Patri æqualis. Et est sensus, d Clarifica me, tu Pater] id est, ostende me clarum & gloriosum.

e Apud temetipsum] id est, tibi esse æqualem. g Quam habui, &c.] secundum illud *Philip.* 2. a. Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, &c. Vel sic. d Clarifica me] secundum hominem.

f Claritate, quam habui, &c.] secundum Deitatem, id est, sicut decet Filium Dei hominem factum clarificari, vel eandem gloriam da homini, quæ est Filij Dei. Et hoc dicit propter vnionem. Ille enim homo dicitur Deus, dicitur Creator, sicut & Filius Dei. Et ostendit meritum clarificationis suæ secundum hominem, quia Patrem clarificauit. Vnde dicit.

h Manifestaui nomen tuum hominibus] Apostolis, scilicet, & Iudæis, quibus prædicaui tunc. Vel aliter continuatur secundum *Chrysostomum*. Dixerat: (Ego te glorificaui, opus finiui, &c.) ideò hic explanat, quale opus. Hoc scilicet, (manifestaui nomen tuum,) & per verba, & per res, id est, per miracula.

k Hominibus, quos dedisti mihi de mundo] quod potest intelligi de omnibus credituris. Et dicit factum, quod erat futurum certissimè. Vel specialiter loquitur de Discipulis hic, qui iam crediderant, & per quos alij erant credituri. Et legitur.

h Manifestaui] iam in parte, sed posteà plenissimè manifestabo per Spiritum sanctum.

i Nomen tuum] non quod diceris Deus, quod erat notum in Iudæis priùs; sed quod diceris Pater meus, quod sine Filio non noscitur.

l Quos dedisti mihi] vt *sup.* 6. e. Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et tamen ipse est via, sicut ipse dicit *sup.* 14. a. Sed, (dedisti,) dicit, per hoc constituens duo, quod non est contrarius Patri: & quod vult Pater credi Filio.

l Quos dedisti mihi] instruendos m De mundo] separatos tuo munere. n Tui erant] potestate, creatione. o Et mihi eos dedisti] ad docendum, vt mihi subditi sint obedientia & fide. *Chrysostomus.* Rursus hic vnanimitatem Filij & Patris ostendit, & quoniam valdè amatus est à Patre: Qui enim eos fecit, & procurat, qualiter indiguit eos accipere à Patre? Omnia enim per ipsum facta sunt. Si verò humanè hoc vis inuestigare, & sicut sonat verbum intelligere: ridiculosum sequetur & inconueniens, scilicet, quod Pater dans Filio desijt Dominus esse. Item quod inconuenientius etiam est, sequitur, scilicet, quod cùm erant Patris, tunc imperfecti erant; cùm verò ad Filium venerint, tunc facti perfecti: quia, scilicet, tunc sermonem seruauerunt, & cognouerunt omnia, quæ antè non cognouerunt. Vel sic. n Tui erant] per prædestinationem. o Et mihi eos dedisti] per pœnitentiam † viuificationem. Vel, n Tui erant] secundum Deitatem, & mei similiter. o Et mihi eos dedisti] mihi homini, vt in me crederent. Et non solùm hoc, immò. *al. † iustificationem.*

a Et ſermonem tuum ſeruauerunt] id eſt, in fide permanſerunt ſermonis tui. Vel (ſeruauerunt) per operationem. Vel ſecundum *Chryſoſt.* a Seruauerunt tuum ſermonem] quia mihi crediderunt, & non attenderunt Iudæis. *ſupr.* 3. d. Qui credit, ſignauit, quia Deus verax eſt, qui, ſcilicet, permiſit per Moyſen me venturum, *Deut.* 18. d. Et. b Nunc cognouerunt] quod non antè. c Quia omnia, quæ dediſti mihi] id eſt, omnia, quæ doceo.

d Abs te ſunt] id eſt, tua ſunt, & tibi placent. q. d. cognouerunt, quod nihil alienum à te doceo. Et vnde hoc cognouerunt? A verbis meis: ita enim docebam eos. Et hoc eſt, quod ſequitur. e Quia verba] mea (quæ dediſti mihi) homini,

Auguſtinus. [Cognouerunt, quia omnia, quæ dediſti mihi, abs te ſunt] id eſt, cognouerunt, quia abs te ſum. Simul enim Pater omnia dedit, cùm genuit, qui haberet omnia.

vel mihi Filio gignendo. f Dedi eis] nihil mutando. Vnde. *ſup.* 12. g. Quæ ego loquor, ſicut dixit mihi Pater, ſic loquor.

g Et ipſi acceperunt] *Auguſtinus*, id eſt, intellexerunt, atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipitur, quando mente percipitur.

al. † meum

& a ſermonem † tuum ſeruauerunt. b Nũc cognouerunt, c quia omnia, quæ dediſti mihi, d abs te ſunt. e Quia verba, quæ dediſti mihi, f dedi eis. Et ipſi g acceperunt, & h cognouerunt verè, quia à te exiui: & crediderunt, quia tu me miſiſti. i Ego pro eis rogo. k Nõ pro mundo rogo, m

h Et] ſic (cognouerunt verè, quia à te exiui] quod exponendo ſubdit (Et crediderunt) vere, ſupple [quia tu me miſiſti] *Auguſtinus.* Cùm dixiſſet (cognouerunt verè) ne quis putaret illam cognitionem, tanquam per ſpeciem factam, non per fidem, exponendo addidit] Et crediderunt] vt ſubaudiamus verè. Id autem, quod dixerat (A te exiui) exponit dicens (Quia tu me miſiſti) in carnem. *Chryſoſtomus.* Hoc per totum ſtudebat conſtruere Euangelium, vt crederent, quoniam conſona eſt Patri ſua doctrina, & non contraria: & quoniam ab eo miſſus eſt, non à Principe Dæmoniorum, vt Iudæi dicebant. Vel (A Deo exiui) per æternam generationem (Tu me miſiſti) temporaliter in carnem. Sed quid eſt, quod dicit (Cognouerunt verè) Nondum erant firmi in fide. Solutio. Loquitur pro tempore illo, quo illa verba, quæ Chriſtus ad aures Diſcipulorum exteriùs formauerat, Spiritus ſanctus in mentibus interiùs ſpiritualiter impreſſit. Vnde quod dictum eſt (manifeſtaui) exponitur de futuro, id eſt, manifeſtabo & alia huiuſmodi. Vnde dicit *Auguſtin.* Cognouerunt verè, & crediderunt verè, non eo, ſcilicet, modo, quem ſignificauit paulo ante, cùm dixit. Modò creditis: venit hora, & iam venit, vt diſpergamini vnuſquiſque in propria, & cæt. Sed crediderunt verè, id eſt, quomodo credendum eſt inconcuſsè, firmè, ſtabiliter, fortiter. Adhuc ergo Diſcipuli tales non erant, ſed prænunciat, quales futuri eſſent. Sequitur.

i Ego pro eis rogo) Hic incipit orare pro membrorum ſuorum ſeruatione. Et rogat, vt homo, ad Patrem. Orat autem primò pro præſentibus, deinde pro futuris. Et continuatur ſic Primò orauit pro ſe: conſequenter orat pro ſuis. Vel ita. Iam in parte crediderunt mihi, & ſermonem tuum ſeruauerunt: ideò (ego pro eis rogo) Vel ſic. Mihi eos dediſti de mundo, ideò (ego pro eis rogo, non pro mundo) id eſt, pro mundo deditis.

m Sed pro his, quos dediſti mihi] homini: & ideò debes me audire pro eis.

n Quia tui ſunt] in quo ſignificat, quod non ſunt ſic dati Filio, vt receſſerint à Patris dominio. Vnde & aperiens, quomodo vtriuſque ſunt, ſubdit.

o Et mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt] In quo oſtendit æqualitatem honoris & poteſtatis conſeruandi & gubernandi omnia, & iuſtificandi quos vult, & conſeruandi in gratia iuſtificatos. *Chryſoſt.* Quia ſæpe dixerat. Tui ſunt & mihi eos dediſti, ne quis exiſtimet recentem eſſe Filij principatum, & nunc eos primò ſuſcepiſſe à Patre: ideò dicit (Mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt) q. d. cùm audieris, quoniam mihi eos dediſti, ne exiſtimes alienos eſſe à Patre; mea enim eius ſunt. Neque audiens, quoniam tui erant, exiſtiment alienos tunc fuiſſe à me, quæ enim Patris, mea ſunt. Hoc & alibi oſtendens dicit. *ſup.* 16. c. Omnia, quæcunque habet Pater, mea ſunt, de cognitione loquens: hic autem loquitur de poteſtate. Quia ergo dicit (dediſti) condeſcenſionis eſt ſermo. Et per hoc vult conſtruere, quoniam non vt alienus à Patre veniens eos abſtulit; ſed vt proprios ſuſcepit, & quod Patri hoc placet Deinde probationem huius, ſ. quod ſui ſunt per gratiam ponit, ſubdens. p Et clarificatus] vel, (glorificatus ſum in eis) i. per eos, quia ipſi glorificant me credentes in me, & moriendo pro me, ſicut & pro Patre, & prædicatione me, vt Patrem. Et ſicut in nomine eius dicunt omnia fieri; ita & in nomine Filij. q Et iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt] q. d. etſi non appaream ſecundum carnem; tamen per hos glorificatus ſum. *Chryſ.* Vel ſic. q Et iam non ſum in mundo, &c.] quaſi, quia dimitto eos: ideò eos tibi commendo, & rogo pro eis. Qualiter autem non ſit in mundo, ſubdit. r Et,] id eſt, quia. ſ Ego ad te venio] id eſt, ad immortalitatem & inuiſibilitatem. *Aug.* ſic. i Ego pro eis rogo] quos elegiſti de mundo, id eſt, pro illis, qui viuunt per verbum meum vocaſti. k Non pro mundo rogo] id eſt, deditis mundo. Et ne credatur dediſſe & non ſibi retinere, ſed amiſiſſe, ſubdit: (Quia tui ſunt.) Et oſtendit, quomodo hoc ſit.

ſed pro his, quos dediſti mihi, n quia tui ſunt. Et o mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt, p & clarificatus ſum in eis. Et q iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt, r & ſ ego ad te venio. t Pater ſancte, u ſerua eos in x nomine tuo, y quos dediſti mihi, vt ſint z vnum, ſicut

o Et] id eſt, quia (mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt] id eſt, etiam omnis creatura rationalis, quæ non niſi Deo ſubditur, æqualiter eſt Patris & Filij. Vnde nota, quod cùm dicit Pater ad Filium maiorem, *Luc.* 15. g. Fili, tu mecum es ſemper, & omnia mea tua ſunt: illud dictum eſt de his omnibus creaturis, quæ infrà creaturam rationalem ſanctam ſunt, quæ vtique ſubduntur Eccleſiæ Iuſtorum, ſecundum illud 1. *Corinth.* 3. d. Omnia veſtra ſunt. Hoc autem, quod dicitur hic: (Mea omnia tua ſunt, &c.) dicitur etiam de creatura rationali, quæ non niſi Deo ſubditur. Hæc ergo cùm ſit Dei Patris, non ſimul eſſet & Filij, niſi Filius eſſet æqualis Patri. Specialiter autem omnes Sancti eius ſunt, à quo creati, & ſanctificati ſunt. Illud autem, quod dicitur *ſuprà* 16. c. Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, intelligitur de his, quæ ad ipſam Patris pertinent Diuinitatem, in quibus & illi Filius eſt æqualis: Ideò dicit: De meo accipiet, id eſt, eiuſdem ſubſtantiæ mecum eſt.

De celeb. Miſ. c. cum Martha.

p Et clarificatus ſum in eis] id eſt, clarificabor, id eſt, innoteſcam eis, ac per ipſos aliis. Dicit enim factum quod erat prædeſtinatum & mox futurum, Vnde & ſub hoc modo loquendi, ſubdit.

q Et iam non ſum in mundo.] Quod cito futurum erat, dicit iam factum. *Auguſtinus.* Loquitur humano vſu, ſicut quotidie dicimus: Iam non eſt hic, de aliquo quantociùs abituro, & maximè hoc de morituris ſolet dici. *Auguſtin.* quoniam & ipſe Dominus tanquam præuidens quid lecturos mouere poſſet, adiecit.

ſ Ego ad te venio] ſic exponens, quodammodo cur dixerit: (Iam non ſum in mundo, & hi in mundo ſunt) quaſi dicat, ideo egent tua conſolatione, quia triſtes manebunt in mundo diutiùs me abeunte. (Et ego ad te venio) ſic exponit, quodammodo cur dixerit, (Iam non ſum in mundo.) Commendat ergo eos Patri, quos corporali abſentia relicturus eſt, dicens. t Pater ſancte] ſine terra, & ſine culpa.

u Serua eos in nomine tuo] id eſt, ad honorem nominis tui. Vel ſecundum. *Chryſoſtomum.* x In nomine tuo] id eſt, per tuum adiutorium. y Quos dediſti mihi] id eſt, quos verbis meis credere feciſti, quaſi dicat, Serua eos in gratia & in fide, in quam eos vocaſti. Et bene dicit (ſerua) quia cito bonum perditur, quod à largitore non cuſtoditur. Vnde *Pſalm.* 126. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, &c. Et alibi. *Pſalm.* 102. Non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael. *Iſa.* 21. c. Cuſtos quid de nocte, cuſtos quid de nocte, &c. Sic autem ſerua.

z Vt ſint vnum, ſic & nos.] Sed ſunt vnius eſſentiæ: ergo & ipſi Diſcipuli erant vnius eſſentiæ. Vnde ex hoc verbo habuit ortum hæreſis, quæ dicebat, quoniam omnia vnum: & ideo mittebant ſibi inuicem idem verbi ſalutem. Solutio. Vt ſint vnum fide & dilectione, ſicut eo quod Pater & Filius idem ſunt, omnino in nullo diſſentiunt, neque in voluntate, neque in opere. Vel ſicut nos vnus ſumus, ineſt.

vnius eſ-

vnius essentiæ: ita ipsi sunt vnum participatione illius essentiæ, quæ Deus est. Vel vt sint vnum participatione vnius, id est, Spiritus sancti, qui corpus Ecclesiæ compaginat, & facit vnum, & viuificat. 1. *Cor.* 10. d. Vnus panis & vnum corpus multi sumus. *Cant.* 6. d. Vna est columba mea, vna est perfecta mea. *Augustinus*, non ait, vt nobiscum sint vnum, aut vt sint vnum ipsi & nos, sicut vnum sumus nos; sed ait [Vt sint vnum, sicut & nos] ipsi vtique in natura sua sint vnum, sicut & nos in nostra vnum sumus, id est, in diuina natura, de qua alibi dicit. Ego & Pater, vnum sumus.

C

& nos. *a* Cùm essem cum eis, *b* ego seruabam eos in *c* nomine tuo. *d* Quos dedisti mihi, ego custodiui: & *e* nemo ex eis periit, nisi *f* filius perditionis, vt *g* Scriptura impleatur. *h* Nunc autem ad te venio, & *i* hæc loquor in *k* mundo, *l* vt *m* habeant gaudium meum impletum *n* in semetipsis. *o* Ego dedi eis sermonem tuum, *p* & mundus eos odio habuit: quia *q* non sunt de mundo *r* sicut & ego non sum de mundo.

Sup. 10. f. *a* Cùm essem cum eis] corporali præsentia. *b* Ego seruabam eos, ego homo etiam eis instructor, & consolator. Sed non sine te. Vnde subdit.

c In nomine tuo] id est, tuo adiutorio, vel tua potentia, vel ad honorem tuum, quasi dicat, ideò serua eos modò, cùm recedo in nomine tuo, in quo priùs eos seruabam. Sed hic possunt quæri multa. Primò, quomodo competat ei, vt roget Patrem, cùm Patri sit æqualis. Item quare ita distinguit, pro eis rogo, non pro mundo. Et ad hoc respondetur, quod rogat Patrem, inquantum est minor Patre, id est, secundum hominem, vt dicit *Augustinus*. Sed adhuc quærit *Chrys.* Ad quid etiam secundum quod homo rogauerit Patrem, quasi nescientem, cùm non indigerent eius desiderium scire per vocalem orationem. Item quid sibi vult illa diuisio. Pro eis rogo, non pro mundo? Respondemus secundum *Chrys.* Propter nihil aliud facit orationem, nisi vt discant amorem, quem habet ad eos. Qui enim non solùm, quæ à seipso sunt, amico tribuit, sed ad alium in hoc rogat, ampliorem ostendit amorem. Ideò etiam diuisionem facit in oratione, vt notet specialitatem ad Discipulos, siue specialem amorem. Si autem obiicitur, quod pro mundo orauit, cùm in Cruce pro transgressoribus orauit, vt dicitur *Isa.* 53. d. & *Luc.* 23. e. Respondendum est [Non pro mundo rogo] i. pro mundanis finaliter non rogo efficaciter. Item quæritur, quid est, quod dicit (Pater sancte, serua eos) & posteà subdit (Cùm essem cum eis seruabam eos.) q. d. quia vado, tibi eos commendo. *Chrys.* Ex hoc videtur, quod abiens non possit eos seruare. *August.* Item videtur significare, quod vicissim eos seruent Pater & Filius: & quasi succedat alius, quando discesserit alius. Ad hoc respondet *Aug.* dicens. Simul nos custodiunt Pater & Filius & Spiritus sanctus, qui est vnus verus Deus, sed Scriptura sic loquitur, quia nos non leuat, nisi descendat ad nos: sicut verbum caro factum descendit, vt leuaret; non cecidit, vt iaceret. Si descendentem cognouimus, cum leuante surgamus, & intelligamus. Cùm ita loquitur, debemus personas distinguere, non separare naturas. Quando ergo seruabat Discipulos suos Filius præsentia corporali, non expectabatur Pater ad custodiendum succedere Filio discedente; sed eos ambo seruabant potentia spirituali. Et quando ab eis abstulit Filius præsentiam corporalem, tenuit cum Patre custodiam spiritualem: quia & quando eos custodiendos Filius homo accepit custodiæ paternæ non eos abstulit: & cùm Pater Filio custodiendos dedit, non dedit sine ipso Filio, cui dedit, sed dedit homini Filio, non sine Deo eodem ipso vtique Filio. *Chrysost.* etiam de hoc apertiùs dicit, quod loquitur humanè, & quasi homo nudus propter eorum imbecillitatem. Quia enim totum credebant amittere in absentia eius corporali: ideò dicit (Pater sancte, serua eos) vt, scilicet, parum respirent audientes hæc eum dicentem & Patri commendantem. Quia enim multas ab eo consolationes audientes, non persuasi erant. ideò de reliquo Patri loquitur, eámque ad eos dilectionem ostendens, ac si diceret, quia ad teipsum me conuocas, illos serua, id est, constitue in cautela. Ego enim venio ad te. Non hoc dicit, quin abiens possit seruare; sed loquitur secundum mentem eorum, qui magis confidebant de Patre. Hoc modo etiam dixit illud [Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt] Hoc enim suspicabantur illi. Interim igitur eis condescendit. Si dixisset: Quoniam ego seruo eos, non ita credidissent, ideò ait (Pater sancte, serua eos in nomine tuo) id est, per tuum adiutorium. Et cæteris similiter condescensiuè dicit sicut etiam per Prophetas Deus Pater humano modo loquitur. Sequitur.

d Quos dedisti mihi, ego custodiui] instruendo, consolando præsentia corporali.

e Et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis] id est, Iudas ad perditionem prædestinatus, vt dicit *Augustinus*: Et expone, id est, præscitus. Vel.

f Filius perditionis] id est, imitator Diaboli, per quem perditio venit in mundum. Vel (Filius perditionis,) id est, perditus, id est damnatus. Et dicitur sic ad expressionem, sicut & illud. 2. *Thessal.* 2. a. Nisi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, &c. *Iob* 21. d. In diem perditionis seruatur malus. Sed obiicitur de hoc, quia dicitur *suprà* 6. d. Omne, quod dedisti mihi, non perdam ex eo. Ibi neminem excipit. Solutio *Chrysost.* Ibi intelligitur, non perdam, quantum in me est, quod & manifestiùs dicit alibi, scilicet, *sup.* 6. d. Non eiiciam eum foras, id est, non à mea causa, neque me impellente neque derelinquente; si verò à seipsis exiliunt & recedunt, ex necessitate non traho. Sup. 15 c.

g Vt Scriptura impleatur] quæ hoc de illo prophetauit, *in Psalm.* 108. Deus laudem meam ne tacueris, &c. Et ponitur li [vt] consecutiuè, non causaliter. Vnde *Chrysostomus*. Proprius hic Scripturæ est modus, vt causam ponere ea, quæ ex euentu contingunt: & oportet omnia diligenter inuestigare: & modum eius, qui loquitur, & materiam & leges Scripturæ, si demum non debemus paralogizari. Aliter.

h Nunc autem ad te venio] per mortem, vnde desolabuntur Discipuli mei.

i Et] ideò, quia recessurus sum corporali præsentia in consolationem eorum (hæc loquor) eis adhuc existens. *k* In mundo] cum eis.

l Vt] scilicet, (habeant gaudium meum impletum) vel (plenum) secundum *Chrysostomum*.

m In semetipsis] id est, vt gaudium de me habitum semper habeant, & tristitia à me non recedebant. *Chrysostomus*. Cuius gratia prædicta condescensiuè dixerit, hic aperit, scilicet, propter illorum gaudium & requiem, & vt tumultuentur imperfectiores existentes. Vel sic.

h Nunc ad te venio] quasi ego custodiui eos, sed nunc peracta obedientia (ad te venio,) id est, in proximo est, vt vadam.

i Et] interim (hæc loquor) adhuc existens in mundo.) Et ad quid (Vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis) *Augustin.* Hoc gaudium est, de quo superiùs ait. Vt sint vnum, sicut & nos. Hoc gaudium suum, id est, à se in eos collatum, in eis dicit implendum, propter quod se locutum dicit in mundo. Hæc est illa pax & beatitudo in futuro sæculo. *Philip.* 4. b. Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum. Propter quam consequendam temperanter, & iustè & piè viuendum est in hoc sæculo. De hoc dicitur *suprà* 16. g. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. Et lege sic. Sup. eod. b. & inf. eodem d.

l Vt gaudium meum,] i. quod iam contuli eis per arram id est, gratiam. *m* Habeant impletum] in adeptione gloriæ.

n In semetipsis] non tantùm in anima, sed etiam in corpore redundans & inundans *Iob* 19. d. Quem visurus sum ego ipse, & non alius. Et quia dixerat (Serua eos) dicit causam, propter quam digni sunt diligentia Patris: quia propter sermonem eius odio habiti sunt. Et hoc est. *o* Ego dedi eis sermonem tuum,] id est, quod docui eos, tibi placui, & tuum fuit. *p* Et] ideò [mundus eos odio habuit,] i. mundani, & maximè Iudæi. Et loquitur, vt dicit *Aug.* de futuris passionibus eorum & odiis. Et cur odio habuit, adhuc subdit. *q* Quia non sunt de mundo] quantum ad actus malos. *r* Sicut & ego non sum de mundo.] i. de numero, vel de consortio malorum, q. d. ideò eos odiunt, sicut & me odio habuerunt. *suprà* 15. c. Si vos odit mundus, scitote quia me priorem vobis odio habuit. *Chrysostom.* Cùm virtuosi facti persecutionem patimur à malis, ne anxiemur, neque tristemur. Talem enim virtus habet naturam, vbique odium parere assueuit apud perniciosos. Sed ne doleamus. Hoc enim virtutis est signum. Propterea Christus ait. Si de mundo essetis, mundus, quod suum erat, diligeret. *sup.* 15. e.

Et alibi rursus. *Luc.* 6. d. Væ vobis, cùm benedixerint vobis homines. Et *suprà* 7. a. Non potest vos odisse mundus; me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo. Sed etsi mundus eos odit. *a* Non] tamen (rogo, vt tollas eos de mundo) vbi necessarij sunt adhuc, etsi non de eo sint.

b Sed vt ser. eos à ma.] mundi. Orat verò Christus pro suis contra odia mundi. Et quare odiuntur? Quia.

Non *a* rogo, vt tollas eos de mundo, *b* sed vt serues eos à malo. *c* De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. *d* Sanctifica eos in *e* veritate. *f* Sermo tuus *g* veritas est. *h* Sicut tu me misisti in mundum: ita & *i* ego

c De mundo non sunt, si. & ego non sum de mun.] Repetit eandem sententiam, quam dixerat ad confirmationem, & vt ostendat amorem suum in commendatione eorum ad Patrem. Et est sensus. Ad nihil aliud respiciunt, nisi ad te, nihil commune ad terram habentes, cælestium facti sunt ciues. *Chrysostomus.* Longam eorum componit laudationem, scilicet, quod non sunt de mundo: & quoniam ipse eos dedit. & quoniam sermonem eius seruauerunt: & quoniam propter eum odio habentur. Item quod dicit (sicut) ne tumultueris. Hoc enim non similitudinem paritatis, vel expressionis, sicut cùm dicitur in ipso & Patre, sed dicit quandam conformitatem imitationis; in qua tamen multa differentia est ad nos: quia ipse peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. 1. *Pet.* 2. d. Quomodo autem dixerit (Serues eos à malo) exponit dicens.

d Sanctifica eos in veritate] *Chrysostomus.* Serua eos, non solùm de periculorum ereptione, ait, sed de ea, quæ in fide permanentia. Idcirco & inducit (Sanctifica eos in veritate) tua, id est, sanctos fac per spiritus dationem & recta dogmata, id est, erudi eos & doce veritatem, & firma eos in veritate audita. Et ne quis quæreret, de qua veritate dicat, subdit. *f* Sermo tuus] id est, doctrina, quam docui ex te.

g Veritas est,] i. nullum mendacium est in eo, omnino euenire oportet, quæ dicta sunt in eo. Vel (veritas est) non vmbra, non typicum quid, neque corporeum. Hæc veritas, siue iste sermo sanctificat, id est, purgat. Vnde *sup.* 15. a. Vos mundi estis, propter sermonem, quem locutus sum vobis. Et *Ephes.* 5. e. dicitur de Ecclesia, quod sanctificauit eam in verbo. Vel aliter. *d* Sanctifica eos in veritate] prædicanda, id est, segrega eos ad veritatem prædicandam, vel munda, vel firma. Segregatos enim oportet esse & mundatos & firmatos ad hoc, vt veritas prædicetur. De segregatione habetur *Actor.* 13. e. Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. *Galat.* 1. e. Cùm autem placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret Filium suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus continuò non acquieui carni & sanguini. De vtero matris debet Prædicator segregari, id est, à concupiscentia abstrahi, vel ab amore carnali. *Psal.* 26. Pater meus, & mater mea dereliquerunt me. *Ecclesiast.* 47. a. Quasi adeps separatus à carne: sic Dauid à filiis hominum. Vel resurrexit Propheta in diebus Dauid, quasi adeps separatus à carne. Ideò *Leuit.* 10. in die promotionis Aaron, mortui sunt filij eius, in signum, quod debet in Prædicatore mori carnalis affectus. Sed è contrario dicitur *Ezech.* 16. a. In die ortus tui non præcisus vmbilicus tuus. Item sanctificator, id est, mundos & purgatos oportet esse Prædicatores, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. *Eccl.* 15. c. *Isaia* 6. c. Purgata sunt labia eius. Item sanctos, id est, firmos oportet esse in veritate prædicanda. Vnde *Ecclesiast.* 7. a. Noli quærere fieri Iudex &c. Ideò Spiritus sanctus in Apostolos descendit in linguis igneis, vt scirent se purgatos & fortificatos ad loquendum veritatem. *Ezech.* 2. e. Fili hominis ne timeas eos, neque sermones eorum metuas: Et *in eadem.* Verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne
act. 15. *a.* formides. Et idem dicitur 3. b. *eiusdem*, & *Ierem.* 1. b. Et *Isa.* 51. d. Quis tu, vt timeas ab homine mortali? Dicit ergo

Ephes. 5. e. Dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt eam sanctificaret mundans lauacro aquæ in verbo vitæ.

d Sanctifica eos] id est, firma, vel munda, vel segrega.

e In veritate] prædicanda. Et qua veritate? Sermonis tui, id est, Euangelij. Vnde subdit.

f Sermo tuus veritas est,] id est, sine mendacij deceptione. Vnde cùm veritas sit in se, non debemus illud nostris mendacijs adulterare. *Iob* 13. a. Nunquid indiget Deus nostro mendacio? 2. *Corinth.* 2. d. Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei. Item. 2. *Corinth.* 1. d. Sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo est. & non, id est, falsitas. Vel. *g* Veritas est,] id est, stabilis. Vnde *Prou.* 12. c. Labium veritatis firmum est in perpetuum. *Mat.* 24. c. Cælum & terra trãsibunt, verba autem mea non transibunt. Vel (Veritas est) est ad differentiam vmbrarum in lege. *Heb.* 10. a. Vmbram habens futurorum lex non ipsam imaginem rerum. Sequitur. *h* Sicut tu me misisti in mundum] ad docendum veritatem.

35. q. 10 c. 1. *Decele. misse. cum Marcha.*

misi eos in mundum. Et *k* pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & *l* ipsi sanctificati in *m* veritate. *n* Non pro eis autem rogo tantùm; sed & *o* pro eis, qui credituri sunt *p* per verbum eorum in me, vt *q* omnes vnum sint:

i Ita & ego misi eos in mundum] ad docendum, scilicet, q. d. ideò sanctifica eos in veritate prædicanda, quia ad hoc mittuntur in mundum eis inimicum & periculosum. Quod autem dicit (misi) futurum, vt factum dicit.

Chrys. Ex quo sensu dixerit [Sanctifica, &cæt.] aperit, cùm dicit [Sicut tu me misisti.

Vel. *g* Sicut tu me misisti] ad reconciliandum mundum. *i* Ita & ego misi eos] ad idem. Nec dicit hi (sicut) paritatem, sed remotam similitudinem.

k Et ego] antequam mittam eos (pro eis sanctifica meipsum) id est, hostiam offero tibi me in Cruce. Hostiæ enim omnes in lege sanctæ dicebantur, sed præcipuè illa dicebatur sancta quæ Deo reponebatur.

l Vt sint & ipsi sanctificati] id est, verè & plenè mundati à peccato per affectum Passionis. *m* In veritate] non in vmbra, vel typo sicut olim per ouem, vel vitulum sanctificabantur figuraliter, sed (in veritate) id est, per verum Agnum. Vel sic. *k* Ego me sanctifico, [id est, offero me. *l* Vt & ipsi sint sanctificati in veritate] id est, vt exemplo meo etiam ipsi sanctificent se, id est, offerant in veritate, non vmbratilia sacrificia, secundum illud *Rom.* 12. a. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam Deo. *Ps.* 43. Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus, &c. Loquitur autem de oblatione mortis, vel macerationis quia non sine morte hostia suos effectus operatur & oblationem. Sequitur. *n* Non pro eis, &c.] Superiùs orauit pro præsentib. hic orat pro crediturris. Vel secundum *Chrys.* sic continua. Dixerat (Pro eis ego san. me.] i. morior. Sed ne quis putet quod pro Apostolis solum moritur, ideò induxit. *n* Non pro eis, &c.] i. morior & offero me, quia oblatio vicem tenet orationis. Vel (rogo) *Gloss.* vt seruentur à malo, & vt sanctificentur, i. firmentur in bono. *o* Sed & pro eis qui, &c.] vsque ad finem s. mundi, quia fides est in reprobis per verbũ Apostolorum. Vnde. In omnem terram exiuit sonus eorum. *Rom.* 10. d. Fides ex auditu. Vel (Credituri sunt) *Gloss.* vsque ad finem mundi, vel iam credunt, vbicunque sunt; nõ tamen tam perfectè, vt post credituri sunt post Resurrectionem. Ecce magna fiducia, quod Christus pro omnibus nobis orat. *Heb.* 7. d. Semper viuens ad interpellandum pro nobis. *Rom.* 8. g. Christus Iesus, qui mortuus est, immò qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. 1. *Ioh.* 2. a. Si quis peccauerit, Aduocatum habemus apud Patrẽ Iesum Christum. Sed quid est quod dicit (Per verbum eorum) quia obijcitur de latrone & de Paulo, qui non crediderunt per verbum Apostolorũ: & ita videtur, quod hic non orauerit pro eis. Respondemus sicut dicit *Aug.* *p* Per ver. eo.] i. per verbum fidei, quod eorum est, non quod per eos tantùm sit prædicatum; sed & per Paulum & alios quoslibet; sed quia eis primitùs, & principaliter commissum est ad prædicandum. Hoc est verbum fidei verbum Dei per quod, vel in quod credidit latro, *Luc.* 23. f. Credidit & Paulus. *Act.* 9. b. & quicunque credidit. *Chrys.* In hoc rursus restaurauit animos Discipulorum & confortauit, ostendens multos futuros Discipulos: vnde quod habebant præcipuum, ostendit commune futurum. Et in hoc consolatur eos, ostendens ipsos salutis aliorum fieri causam. Et quid rogat?

Moraliter. [In veritate] non in simulatione, vt hypocritæ, qui se macerant vanè. *Matth.* 6. b. Exterminant facies suas. *Ephes.* 6. c. Succincti lumbos vestros.

q Vt omnes vnum sint, i. vnanimes. Quod autem *suprà eodem* de solis Apostolis; hic de omnibus simul orat.

Sicut tu

a Sicut tu Pater in me] es [& ego in te,] id est, sunt vnum suo modo. id est, fide, expectatione, dilectione. Spiritus sancti participatione: sicut nos sumus vnum nostro modo. *Act.*4.f. Multitudinis credentium erat cor vnum, &c. *Chr.* [Sicut] non certissimæ parilitatis est, sed vt omnibus possibile est, sicut eum dicit: Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est. *Mat.* 5.g. & *Luc.*6.f.

a sicut tu, Pater in me, & ego in te: vt b ipsi in nobis vnum sint, vt mundus c credat, quia d tu me misisti. Et e ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis: vt sint f vnum sicut & nos vnum sumus.

D

b Vt & ipsi in nobis vnum sint, quasi dicat, vnum sint, id est, concordes sint inuicem, vt sic nobis vniti sint, quod aliter fieri non potest. Non enim possunt nobis vniri, si inuicem discordauerint. Vel aliter, continua, vt sequens sit explanatio præcedentis, quasi dicat, rogo vt vnum sint, id est, concordes, non in malo: sed [vt & ipsi in nobis vnum sint,] *Chr.* Quid est [in nobis] in fide quæ ad nos est, & dilectione.

c Vt mun. cre.] per eorum vnanimitatem. *d* Quia tu me misisti.] Hoc est, quod dixit. *sup.*13.d. In hoc cognoscent omnes, quia mei Discipuli estis, si dilectionem habueritis adinuicem. Sed qualiter huic credit mundus, quod à Deo sit missus. Quoniam pacis est Deus. 1. *Cor.* 14 g. Si ergo seruauerint, quæ didicerint à me, cognoscetur ab auditoribus Magister in Discipulis; si verò altercentur, non dicent pacifici Dei esse Discipulos. Non pacificum verò, non confitebuntur missum à te. Ecce patet, qualiter Dominus semper intendit ostendere se esse ad Patrem eiusdem concordiæ.

e Et ego claritatem] siue [gloriam] secundum *Chr.* [quam tu dedisti mihi dedi eis] quasi dicat, vt mundus credat per eos, dedi eis potestatem miracula faciendi & efficaciam docendi, quam & tu dedisti mihi, insuper & concordiam amoris, siue vnanimitatem. *Chr.* Gloriam dicit eam, quæ per signa & dogmata, & vt inanimes sint hæc & gloria scilicet vnanimitas, de qua subdit.

f Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.] Hæc gloria maior est signis & miraculis. Sicut enim & Deum admiramur, quoniam non est contentio, neque discordia apud naturam illam diuinam, & hæc est maxima gloria: ita & hi, ait, ex vnitate efficiantur clari. Sed qualiter Patrem petiit hoc eis dare: & ipse dicat hic se eis hanc dare claritatem, solutio. Consolationis & condescensionis gratia petitio sit. Qualiter autem dedit gloriam in eis, scilicet, existens & patrem secum habens, vt eos contineat. Et hoc est.

g Ego in eis] per gratiam eos vniens. Et ne insufficientem credant Filium eos continere, subdit.

h Et tu] Pater [in me] per identitatem naturæ. Et ita Pater est in eis. *i* Vt sint consummati in vnum] vel secundum *Chr.* [perfecti in vnum] id est, vt sic per me, & Patrem inhabitantes perfecti fiant in concordia. Superius enim dixit [vt sint vnum] sed hic plus dicit [Vt sint consummati] siue [perfecti vnum] vt non solùm habeant charitatem & concordiam; sed perfectam habeant, & continuam, & perseuerantem. Et nota, quod ab hoc inchoauit sermonem. *sup.* 13. d. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Et in hoc determinauit etiam sermonem. *sup.* 16. g. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In hoc etiam terminat istam orationem ad Patrem. *inf. eod.* Vt dilectio, qua dilexisti me in ipsis sit. Et in hoc dicit consummationem & perfectionem. Hoc est, quod dicit Apostolus. *Col.*3.c. Super omnia autem hæc claritatem habete, quod est vinculum perfectionis. Et 1. *Tim.*1 b. Finis præcepti est charitas, id est, consummatio.

k Et] vel [vt cognoscat mundus] per eorum vnanimitatem, vt dictum est.

l Quia tu me misisti] Hoc, quod dixerat, hic repetit: vt per repetitionem certissimè ostendat, quod plus potest pax apud homines, quàm signa. *m* Et] vt cognoscat,] quod [dilexisti eos, sicut & me dilexisti] in hoc, quod eis speciale donum tuum dedisti, scilicet dilectionis. Vel [Dilexisti eos sicut & me dilexisti] quia sicut ego vnigenitus flagellatus sum; ita & ipsi. *Heb.*12.b. Flagellat omnem filium quem recipit. Hoc autem [sicut] non dicit parilitatem, sed similitudinem quandam, secundum quod hominibus competit. Vel aliter legitur ab illo loco secundum *Aug.* *c* Vt mun. cre. quia tu me mi.] quasi dicat, peto, vt sint vnum per charitatem, & peto etiam vt mundus credat, id est, vt ipsi habeant fidem. Mundum enim hic dicit illos eosdem, quos vniendos petit, & vocat eos mundum, vel quantum ad statum præteritum, vel quia sunt de mundo, id est, viuentes in hoc sæculo, quasi dicat, pero, vt des eis claritatem, & fidem.

e Et ego cla. quam tu dedi. mi. dedi eis,] quasi dicat, pro eis, vt homo, rogo: & vt Deus facio, quod rogo [claritatem] immortalitatis [dedi eis] id est, dabo tecum, vt Deus. *f* Vt sint vnũ] in claritate, sicut suprà in fide & charitate. [Sicut & nos vnum sumus.] Et per quem erunt vnum, determinat dicens.

g Ego in eis. h & tu in me: vt sint i consummati in vnũ k & cognoscat mundus, quia l tu me misisti, & m dilexisti eos, sicut & n me dilexisti. o Pater, quos dedisti mihi, p volo, vt vbi sũ q ego, & illi sint mecũ,

g Ego in eis] per gratiam, ad quos me misisti.

h Et tu in me] mundum reconcilians tibi per me. 2. *Cor.*5.d. In quo ostendit se esse mediatorem. Neque enim hoc ita dictum est, vt tanquam Pater non sit in nobis, aut nos in Patre non simus cum & in alio loco dixerit. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. *sup.*14.c. Quia ergo nunc ait, [Ego in eis, & tu in me] ita dictum est ex persona mediatoris. sicut & illud. 1 *Cor.* 3. d. Vos Christi; Christus autem Dei. Quod verò addidit.

i Vt sint consummati in vnum] ostendit eò se perducere ad reconciliationem, quæ fit per ipsum mediatorem, vt perfecta beatitudine, cui nihil iam possit adiici, perfruamur. Vnde nota, quod suprà dixit [vt sint vnum] sed hic addit [Vt sint consummati in vnum,] id est, per charitatem. Vel ibi [vnum] id est, in nos, qui sumus verè vnum 1. *Cor.*6.d. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Sed quia ibi non solùm erit perfecta vnio charitatis, sed & perfecta cognitio veritatis. *Chr.* & *Aug.* *m* Vt cognoscat] subdit. Vel [vt & cognoscat mundus] id est, ipsi consummati de mundo cognoscant ibi per speciem, quod modò per fidem. Vnde quod suprà dicitur: Vt credat mundus hic autem dicitur, vt cognoscat. Hic enim credimus: ibi cognoscemus. 1. *Cor.*18 d. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. *Sap.*15.a. Nosse te sensus est consummatus. Cognoscat, dico, tunc, quod credit tunc, scilicet.

l Quia tu me misisti,] id est, cognoscat ineffabilem charitatem, qua me misisti. Vnde sequitur.

m Vt dilexisti eos sicut & me dilexisti,] id est, vt condiuiderem eis hæreditatem, quam mihi dedisti. Vnde *Rom.*8. c. Hæredes quidem Dei; cohæredes autem Christi. Vel [Dilexisti eos] quia in Filio membra etiam eius diligit Pater. *n* Sicut & me dilexisti.] Non quod æqualiter. Non enim [sicut] semper æqualitatem significat; sed quia me, & illos, vel propter me illos, sicut dicitur, *sup.* Sicut tu me misisti in mundum: ita & ego misi eos, id est, quia tu me misisti, misi illos. Ita & hic dicitur [dilexisti eos, sicut me,] id est, propter me, siue quia me dilexisti. Non enim membra filij non diliget, qui diligunt Filium: & quia eos dilexisti, vel quia me dilexisti: ideo.

o Pater, quos dedisti mihi [consummandos,] id est, quos traxisti ad me. *sup.* 6.e. Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit illum. Non quod Filius non trahat etiam sicut pater, sicut dicitur *sup.*12.e. Omnia traham ad meipsum. Et 15. c. Ego elegi vos de mundo; sed loquitur inquantum homo. Vel quia in patre est auctoritas principij.

p Volo vt ibi sum ego, & illi sint mecum,] quasi dicat, dilexisti eos, vt me: recipe eos mecum.

q Vt vbi sum ego] id est, in cælo, vbi in carne mox futurus sum: vel hoc dicit, quia iam fruebatur. Et habetur simile *sup.*3.b. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis qui est in cælo. Dicit enim Filium hominis esse in cælo: vel propter vnitatem personæ, in qua Deus homo est, & homo Deus: vel quia ille homo fruebatur.

Vel pro certitudine dicit factum, quod erat futurum de eo, quantum ad hominem. Nec est mirum, quia & hoc etiam dicit Apostolus de membris suis propter spei certitudinem. *Eph.*2.a. Deus qui diues est in misericordia propter multam dilectionem, qua & dilexit nos: & cum essemus mortui peccatis, viuificauit nos in Christo, cuius gratia saluati sumus, & suscitauit, & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Ita & hic dicitur: [Vt vbi ego sum,] id est, in cælo, vbi mox ergo secundum formã serui. Vel [vbi ego sum] secundùm Deitatẽ. Et non quæratur vbi quia vbique est Deitas: cum quo tamen bonus quisque est, etsi non vbique, sicut ille, sicut latroni dicit: Hodie mecum eris in paradiso, &c. *Luc.*23.f. Vnde & hic non satis fuit dicere [volo, vt ibi sum ego, & illi sint] sed addidit [mecum] quia & miseri possent esse, vbi & ille est. vnde *Psalm.*138. Si ascendero in cælum tu illic es, &c. Quoniam quicunq;

vbicunque fuerint, & ille est, sed beati soli sunt cum illo, qui non sunt beati nisi ex eo, cum illo, qui fruuntur illo. vident illum, sicuti est. *1.Ioan.*3 a. Mali autem non cũ illo sunt; & tamen vbi est, sunt. Et sumamus qualecunque de re visibili, exemplum, quantum ad hoc, cæcus etsi sit, vbi lux est; non est tamen ipse cum luce, sed absens est à præsenti: ita impius etsi esse non possit, vbi Christus non sit, tamẽ non est cum ipso; nec boni etiã ita nunc sunt cum eo, s. per speciem, etsi sint aliquo modo cum eo, s. per fidem Et quod loquitur de illa societate, quæ est per speciem, aperit, cum subdit.

*Matt.*11.*d.* *Luc.*10.

vt *a* videant *b* claritatẽ meã, *c* quã dedisti mihi, *d* quia dilexisti me ante constitutionẽ mundi. *e* Pater iuste *f* mundus te non cognouit: *g* Ego autẽ te cognoui: *h* & hi *i* cognouerũt, *k* quia tu me misisti. Et *l* notum feci eis nomen tuum, & notum faciam

a Vt videant cl. meam] vel gloriam [meam] secundum: *Chr.* Et loquitur de claritate, quia Deus est quam soli mundo corde videbunt. *Mat.*5.a. *Is.*26.b. Tolletur impius, &c. Nam in forma serui clarificata videbunt iud: cãtem bóni & mali. *c* Quam de. mi.] cum me genuisti. *Chr.* dare dicitur generare. *Aug.* [Vt videant] dixit, non vt credant: quia fidei merces est ista, non fides. Si enim fides. *Heb.*11.a. rectè diffinita est cognitio rerum, quæ non vidẽtur, cur non merces fidei diffiniatur visio rerum, quæ creditæ sperabantur? *Chr.* Cur non dixit, vt participent claritatem, vel gloriam meam, sed, vt videant, vel considerent? Respondemus. Insinuat: quod omnis requies illius vitæ hæc, est considerare † in Filium Dei: hoc & glorificari facit, sicut & Paulus dicit 2.*Cor.*3.d. Nos autem reuelata facie gloriam Dei speculantes in eandem imaginem transformamur. Vt videant, dico claritatem meam. *d* Quia di.] me an. con. mun. In illo enim dilexit nos ante constitutionem mundi, & tunc prædestinauit, quod in fine futurum est mundi, quasi dicat quia me diligis, caput diligis, & mẽbra mea, quæ prædestinaui ad videndum gloriam meam. Vel sic lege. *a* Vt vi. cla. meam quam dedi. mihi, id est, gloriam æqualem, quam ego habeo à te per generationem. Et videant. *d* Quia dile. me. &c.] id est, videant amorem quo ab æterno me amasti, id est, videant Spiritum sanctum. Vel *a* Vt videant] delectabiliter. *b* Claritatem me.] id est, me clarificatum secundum hominem. *c* Quam de. mi.] homini Quia sicut dicit *B. Bern.* plenum prorsus omnis suauitatis dulcedine; videre hominem hominis Conditorem. *Is.* 33.c. Regem in decore suo videbunt Et 40.b. Reuelabitur gloria Domini. Et 52.c. Vox speculatorum tuorum seruauerunt vocem ad prædicandum, vel laudandum. Et quo merito vel quo fine Quia oculo ad oculum videbunt. *Eccl.* 44.c. Pulchritudinem candoris eius admirabitur oculus. Sequitur. *e* Pater iuste, &c.] Hic discernit credituros à non credituris, quasi dicat, dico, vt credant, vt cognoscant, vt videant. mundus enim te non cognouit. Vel sic continua. Ideo hoc eis specialiter volo, & non mundo, quia hi soli de mundo cognouerunt te. & non mundus. *e* Pater iuste,] quem nullus habet accusare. *f* Mundus te] iustum [non cognouit.] *Chr.* Quid sibi vult hoc: quam habet consequentiam? Respondemus. Quia dicebant Iudæi se Deum scire; Christum verò nescire: Ideo ostendit neminem scire Deum Patrem, nisi qui Filium cognouerit. Ipse enim Filius cognoscit Patrem, & non illi. Vnde dicit. *g* Ego autem te cognosco.] *Mat.*11.d. Nemo nouit Patrem, nisi Filius. *h* Et hi] per me mediatorem. *i* Cognouerunt] te. Per hoc inquam, cognouerunt te. *k* Quia tu me misisti. in carnem. *l* Et notum feci eis nomen tuũ] scilicet, quod Pater es: nam quod Deus est, nouerant. Notum autem feci per fidem, quæ est ex auditu. *m* Et notum fa.] per speciem, vel per Spiritus sancti infusionem. *n* Vt dilectio qua di. me] inquantum sum homo. Vel [me] in membris: quia diliguntur membra propter eum. *o* In ipsis sit,] id est, vt gratiam habet in se, & concordiam. Iste enim est effectus dilectionis Dei ad nos. *p* Et] sic [ego] sum in ipsis] meis. vt In templo, ideo habitem per gratiam. *Aug.* *n* Vt dilectio, quam dilexisti me] Vsitatius diceret [dilectio qua dilexisti me.] De Græco autem huiusmodi locutio translata est. Sed simile est & Latinè, sicut dicimus, fidelẽ seruitutem seruiuit, strenuam militiam militauit. Et *Apost.* Bonum certamen certaui. Vsitatius tamen, licet non rectius diceretur, bono certamine certaui. Quomodo autem dilectio qua dilexit Pater Filium, est & in nobis, nisi quia membra eius sumus, & in illo diligimur, cum ipse diligitur totus, id est, caput & corpus? Ideo subiungit. *p* Et ego in ipsis] tanquam diceret: quoniam ego sum & in ipsis. In nobis enim tanquam Deus in templo suo: & aliter etiam tanquam caput in membris: quia & nos ipse sumus, cum secundum hominem eius capitis corpus sumus. Ipse enim inquantum homo, caput est, *Eph.* 1.d. Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam.

al.† infinitum Deum.

*Rom.*10.*c.*

1.*Tim.*4 *b.*

vt dilectio, *m* qua dilexisti *n* me, in ipsis sit, *o* & *p* ego in ipsis.

EXPOS. CAP. XVIII.

HÆc cum dixisset Iesus] Finita est Saluatoris oratio, incipit Passio. Vnde dicit. *q* Hæc cum dixisset Iesus] instruendo Discipulos, orando pro eis ad Patrem. A

r Egressus est cum Discipulis suis, &c.] Non quod statim post hęc, sed quia non ante illa, vt dicit *Aug.* vel secundum *Chr.* [Hæc locutus est eis] Sed quid dicis, ô Ioannes, nonne Patri loquebatur, & orabat? Propter quid igitur non dicis, quod cessans ab oratione venit illuc? Respondemus, quoniam oratio non fuit, sed loquela propter Discipulos facta.

CAP. XVIII.

HÆc cũ dixisset *q* Iesus egressus est cũ discipulis suis *r* trans *s* torrentẽ *t* Cedrõ

r Egressus est cum Discipulis suis trans torrentem Cedron,] id est, Cedrorum. Et nota, quod Iesus venit in villam, quæ dicitur † Gessemani, quæ est ad radicem montis Oliueti, & est trans torrentem Cedron. Cedron autẽ genitiuus est pluralis græcus. qui latinè dicitur Cedrorum. Et dicitur torrens Cedrorum pro multitudine Cedrorum circa illum locum. *In lib* 1.*Mac.*15.g. Mandauit ei ædificare Cedronem. Ibi dicit *Gl. Rab.* quod Cedron vallis est, vel torrẽs iuxta Ierusalem ad Orientalem plagam. Secundum hoc sic legitur. *s* Trans torrentem Cedron] id est, qui dicitur Cedron. al.† Gethsemani.

A Vbi s. trans

Moraliter.

Moraliter. *q* Hæc cum dixisset Iesus, egressus est, &c.] Post verba debent sequi opera. Et nota, quod dicitur.

r Egressus est cum Discipulis suis] quia grex sequitur pastorem. *Iud.* 9. f. Dixit Abimelech ad socios: quod me videritis facere. citò facite, igitur certatim ramos de arboribus præcidentes sequebantur ducem. *s* Trans torrentem Cedron. vbi erat hortus] volens ire in hortum, per quem paradisus intelligitur, transit per torrentem, id est, per tribulationem & Crucem: quia hæc est via vnde Martyres pertransierunt Vt in *Ps.*122. Torrentem pertransiuit anima nostra, &c. *Is.*28 d. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos, id est, tribulatio dicitur torrens, quoad bonos: quia cum impetu & citò transit per eos, & quasi ad momentum. Quoad malos dicitur fluuius: quia perennis est in abundantia, *Is.*30 g Erit transitus virgæ fundatus in malis. Vnde *Is.* 28.d. Flagellum inundans cum transierit pro bonis, eritis in conculcationem vos mali.

t Cedron,] id est, Cedrorum ab effectu, quia torrens tribulationis facit & nutrit Cedros, id est, odoriferos.

Vnde *de B. Andræa* cantatur. Dilexit Andræam Dominus in odorem suauitatis. Et magnus fuit odor Domino de B. Laurentio, qui combussit antemurale suum, vt custodiret castrum animæ suæ, & bonum odorem carnium suarum super ignem faceret Domino.

Vnde 2. *Cor.*2.d. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, id est, facit triumphare in tribulationibus, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus Deo. Et *Gen.* 8.d. post diluuium odoratus est Dominus odorem suauitatis de Sacrificio Noë. Item tribulatio facit cedros, id est, imputribiles, per sanctimoniam: quia carnem arcet à putredine sicut virga expellit tineam & vermem de veste. Et sicut myrrha seruat à corruptione, vnde signantur per myrrham. *Cant.* 5. b. Manus meæ distillauerunt myrrham primam, Prima myrrha est martyrium, secunda est mortificatio pœnitentium.

Item signantur per salem, qui arcet vermes & putredinem & fœtorem. Ideo in omni sacrificio ponendum est sal, quia caro nostra nunquã est apta Domini sacrificio nisi sit ibi salis incorruptio. *Rom.*12.a. Obsecro vos, vt exhibeatis corpora vestra, &c. *Ec* 43.c. Gelu sicut salẽ effundet super terrã. Itẽ tribulatio facit altos: quia sustinentes eleuat ad cælũ, & ad Deum. *Gr.* Mala quæ nos hic premunt, ad Deum ire cõpellunt. *Mic.*2 c. Surgite. & ite: quia non habetis hic requiem *Gen.*7.c. Multiplicatæ sunt aquæ & eleuauerunt arcam in sublime à terra. Vel [Torrens Cedron] quod interpretatur. secundum *Gl.* obumbratio eorum: quia tribulatio vmbraculum est homini contra æstũ diuini furoris. Vnde *Ps.*139. Obũbrasti super caput meũ in die belli. *Leuit.*2.*e.*

vbi erat.

a Vbi scilicet trans torrentem in villa scilicet, Gethsemani, *b* Erat hortus, in quem introiuit ipse & Discipuli eius.] *Aug.* Hoc, quod narrat Dominum ingressum cum Discipulis suis in hortum, non continuò factum est, cum finita esset eius oratio, de cuius verbis ait: [Hæc cum dixisset] sed alia quædam sunt interposita, quæ ab isto prætermissa, apud alios Euangelistas leguntur. *Ch.* Sed quare Dominus egressus est, & introiuit in hortum? Respondemus. Media nocte vadit, & flumen pertransit non fugiendo mortem; sed properando ad locum proditori cognitum venire, abscidens his qui insidiabantur, laborem, & ostendens Discipulis, quoniam voluntariè venit ad mortem, quod maximè sufficiens erat consolari eos. Vnde & in horto quasi in carcere constituit. *Chr.* Sed quomodo ausi sunt eum Discipuli sequi? Respondemus. A timore eos per verba eripuerat, vt non contradicerent intrare de reliquo, sed intrarent in hortum.

Matth.26.e. Marc.14.e. Luc.22.e.

a vbi *b* erat hortus, in *c* quem introiuit ipse *d* & Discipuli eius. *e* Sciebat autem & Iudas, *f* qui tradebat eum, *g* locum; *h* quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum *i* Discipulis suis. K Iudas ergo *l* cum accepisset cohortē, *m* & à Pōtificibus & *n* Pharisæis ministros *o* venit illuc *p* cū laternis & facib. & *q* armis. *r* Iesus itaq; sciēs omnia quæ ventura erant super eū, *s* processit, *t* & dicit eis: Quem quæritis? *u* Responderūt ei: Iesum Nazarenū. Dicit *x* eis Iesus: Ego sum. *y* Stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ipsis.

e Sciebat autem.] *Chr.* Vt non audiens hortum, occultari eum æstimes, addit: [Sciebat autem & Iudas] sicut alij Discipuli. *f* Qui tradebat eum] id est, qui in opere traditionis iam erat. *g* Locum] illum. Et vnde sciebat?

h Quia frequenter Iesus conuenerat illuc, cum Discipulis suis.] *Gl.* Vbi ipse lupus Iudas scilicet inter oues locum prænotauerat. *Aug.* Ibi lupus ouina pelle contectus, & inter oues alto patrisfamilias cōsilio toleratus didicit, vbi ad tempus exiguum dispergeret gregem insidiis appetendo Pastorem. *Chr.* Huic manifestum est, quod Christus multoties extra pernoctabat. Non enim si domi degeret in heremum iudas protectus esset, scilicet ad domum putans eum illic inuenire dormientem. Nota quod dicit [frequenter] non semel.

i Cum Discipulis suis] singulariter [illuc] in hortum. *Chr.* Multoties cum eis conuenerat singulariter de necessariis loquens, & quæ non erat fas audire alios. Facit autem hoc in montibus & in hortis, maximè purum à tumultibus inquirens semper locum, vt non mens eorum impediatur ab auditione. Et de hoc habetur *sup.* 10.g abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans, &c.

k Iudas ergo] sciens locum. Cum accepisset cohortem] à Præside. Cohors enim non Iudæorum, sed militum. *Chr.* Sed qualiter suaserunt cohorti? Respondemus. Viri milites erant & pecuniarum gratia omnia facere meditantes: Secundum illud *Is.* 1.f. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. *m* Et à Pontificibus,] id est, principibus Sacerdotum.

n Et Pharisæis ministros] Iudæos. *o* Venit illuc cum laternis & fascibus] quia nox erat.

q Et armis.] Sed *Chr.* Propter quid cum armis? Quia formidant eos, qui Christum sequebantur; propterea & intempesta nocte insilituerunt. Vnde notandum, qualiter se munierunt, sicut dicit *Aug.* A Præside acceperunt cohortem, tanquam ad tenendum reum, seruato ordine legitimæ potestatis, vt nullus eis tenentibus Christum auderet resistere. Præter hoc etiam tanta fuit manus congregata ministrorum, & sic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiam repugnaret, si quisquam Christum defendere auderet.

r Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum processit, & dicit eis: quem quæritis?] Hoc est, non à propalatione eorum expectauit ea discere; sed imperturbatè, vt qui omnia sciuerat, hæc ita dicebat, & faciebat. *s* Processit] vt paratus mori. *Is.* 53.c. Oblatus est, quia ipse voluit. *infra quadragesimo* d. Animam meam pono, &c.

t Et dicit eis: Quem quæritis:] Non ignorans quid vellent, sed vt scirent eum esse, quem quærebant. In hoc significat, quod debemus nos offerre periculo & tribulationi, non honori. Vndè hic offert se, sed *sup.* 6.b. ne fieret rex se abscondit. *r* Responderunt ei: Iesum Nazarenum.] Ex hoc patet, quod non cognouerunt eum tunc. *Chr.* Vides virtutem eius inexpugnabilem, in medio eorum existens excæcauit oculos eorum, vt non viderent. Quod enim tenebræ causa non erant huiusmodi, indicauit Euangelista, dicens: quoniam lāpades habebant. Sed etsi lampades non essent, à voce saltem poterant cognoscere, maximè Iudas qui fuerat continuè cum eo. Etenim, & ipse stabat cum eis, & nihil plus sciebat eis, sed & cecidit cum eis resupinus. Fecit autem hoc Iesus, ostendens, quoniam non solum comprehendere; sed nec videre possent eum in medio eorum existentem sine eius concessione. Et hoc etiam patet per hoc, quia multoties aliàs miserunt comprehendere eum & non voluerūt vt *sup.* 7.f. & 10.g. Vnde manifestum est, quod & nunc volens se dedit. *x* Dicit eis Iesus: ego sum] quem quæritis, ecce non abscōdit se, sed se ostendit. *y* Stabat autem & Iudas, qui tradebat eū cum ipsis.] *Gl.* quasi nescius facti eorum, Δ vel potius.

Moraliter.

* *a* Vbi erat hortus post torrētē tribulationis venitur ad hortū cælestis amœnitatis. Vnde *Gl.* Qui in deserto tentatus vicerat. *Mat.* 4 b. in horto suos coronat. Vnde dicit latroni. Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso. *Luc.* 23.f. De cruce iuit latro ad Paradisum. Hoc est, quod dicitur hic per torrentem ire ad hortum. *Act.* 14.d. Per multas tribulationes, &c. *Ps.* 65. Transiuimus per ignem & aquam, &c. *Is.* 51.a. Ponam desertum quasi delicias & solitudinem quasi hortum Domini. Desertum enim conuertit Dominus in Paradisum ad quem inuitatur sponsa. *Cant.* 5.a. Veni in hortū meum soror mea sponsa. Ingredimur autem hortum illum duobus modis. In præsenti per sanctum desiderium & contemplationem, sicut Apostolus. *Phil.* 3.d. Conuersatio nostra in cælis est. Post hanc vitam per apertam visionem & fruitionem. *Mat.* 25.b. Intra in gaudium Domini tui.

c In quem introiuit ipse] primus. *d* Et Discipuli eius] postea. *Mic.* 2.d. Ascendet iter pandens ante eos. *Heb.* 6.d. Vbi præcursor noster introiuit Iesus secundum ordinem Melchisedech, Pontifex factus in æternum. Item *Heb.* 10. d. Habentes fiduciā in introitu Sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam & viuentem.

e Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum locum.] Diabolus autem, & mali homines sciunt, quod boni properāt ad Paradisum Sed vnde sciunt? *h* Quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum Discipulis suis.] Ex hoc, quod boni frequenter visitant cælum, scitur, quod cælestes sunt. Sicut consuetudo est, quod homines vadunt, & maximè in solemnitatibus ad ciuitates suas, vnde sunt oriundi. Ideo dicitur *Col.* 3.a. Si consurrexeritis cum Christo, quæ sursum sunt, sapite, &c. Et nota, quod etiam Iudas est cum eis in conuentu, quia inter filios Iob conuiuantes affuit & Sathan. *Iob* 1.b. Per Iudam enim qui interpretatur laudans vel glorificans, bene significatur diabolus, in cuius persona dicitur *Is.* 10.c. In fortitudine mea ego feci, & in sapientia mea intellexi. Ipse vult prodere & capere Christum in membris suis, & habet multos complices. Vnde sequitur.

k Iudas ergo cum accepisset cohortem] à Præside [& à Pontificibus Pharisæis ministros,] id est, familiam Principum & Prælatorum Ecclesiæ & Claustralium, qui designantur per Pharisæos.

o Venit illuc] per tales insurgit diabolus contra Christum & membra eius.

p Cum laternis & facibus & armis] quia tribus modis impugnat diabolus bonos. Armis indebitæ impugnationis per potentiam. Secundum illud *Sap.* 2.b. Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterano, nec vereamur canos multi temporis, sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ, quod enim infirmum est, inutile inuenitur [Cum laternis] proditionum per dolositatem Laterna enim dicitur quasi lucerna [Cum facibus] per mali exempli manifestationem.

Vel arma pertinent ad superbos. Secundum illud *Prou.* 22.a. Arma & gladius in via superbi. Laterna ad prosperitatem mundialem, quæ est, quasi lux in testa, quia fragilis est & caduca, licet & lucida. Item faces pertinent ad luxuriosos, siue ad carnis concupiscentiam. Vel per ista tria notantur tria, quæ sunt in quolibet peccato, lux & ardor & defensio. Lucet enim & quasi resplendet, antequam fiat, quando scilicet in delectatione placet. Sed ardet in operatione & comburit hominem. Sed defenditur post perpetrationē, quando excusatur peccatū. *Ps.* 140. Non declines cor meum in verba malitiæ, &c. *r* Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit.] Sic iustus præuidens aduersa ventura, vel tentationes per prudentiā occurrit per constantiā, & offert se ad mala sustinenda per obedientiam paratā. Vnde sequitur. *s* Et dicit ad eos. Quē

* quæritis

A vel potius, vt signo osculi eum traderet. *Mat.*26.e. vel secundum *Chr.* hoc ideo dicit, vt significaret, quod & Iudas nesciebat eum, sed cum eis cecidit resupinus. Vnde sequitur. *a* Vt ergo dixit eis, &c.] id est, quasi resilierunt ab eo ad vocem territi. *b* Et ceciderunt in terram.] *Aug.* Vbi nunc militum cohors, & ministri principum, & Pharisæorum? Vbi terror & munimen armorum?

B Nempe vna vox dicentis: ego sum, tantam turbam odiis ferocem, armisque terribilem sine telo vllo percussit, repulit, strauit. Deus enim latebat in carne, & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt laternis & facibus quæreretur occidendus à tenebris Ego sum, dicit, & impios deiecit. Quid iudicaturus faciet qui iudicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? *Iob* 26.d. Cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, &c. *c* Iterum ergo, &c.] Vt bene eum cognoscant, ne aberrent in eius captione.

sis. Vt *a* ergo dixit eis: ego sum, abierunt retrorsum, *b* & ceciderunt in terram. *c* Iterum ergo interrogauit eos Quem quæritis? *d* Illi autem dixerunt Iesum Nazarenum. *e* Respondit Iesus. Dixi *f* vobis, quia ego sum. Si *g* ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt *h* impleretur sermo quē dixit, quia *i* quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quēquam. *k* Simon ergo Petrus

d Illi autem dixerunt, &c.] sicut prius. *Chr.* O deamentia, verbum eius misit eos resupinos, & neque ita, conuersi sunt tantam eius experti virtutem; sed rursus instant eisdem, quæ prius. Quia igitur quæ sua sunt, omnia compleuit, vt conuerterentur, eis tunc seipsum tradit. Vnde sequitur.

e Respondit] eis Iesus, dixi, &c.] Ne quis enim dicat, quod ipse eos ad hoc induxit, & quasi coëgit eos capere se, occurrens eis, & manifestans se eis, & in manibus eorum se tradens, ideo ostendit prius signa quæ sufficientia erant eos reuocare. Sed quia permanebant in malitia, tunc tradidit seipsum in manibus eorum, dicens. *f* Dixi vobis, quia ego sum] Iesus Nazarenus.

g Si ergo me quæritis, &c.] *Chr.* Vsque ad vltimam horam dilectionis conseruantiam ad Discipulos demonstrat sicut dicitur *sup.*13.a. In finem dilexit eos. Si enim mei indigetis, ait, nihil vobis sit ad hos commune: Ecce enim meipsum trado. Hoc est, quod *sup.*10.b. dixit Bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis, id est, se exponit pro eis, vt occidatur. *h* Vt impleretur, &c.] *sup* 17.c. *i* Quia quos dedisti, &c.] Perditionem autem non hanc dicebat Christus quæ est mortis; sed illam æternam. Euangelista verò etiam de præsenti morte id accepit. Vel sicut dicit *Aug.* de perditione æterna potest intelligi: quia si tunc morerentur corporaliter, perderet eos æternaliter: quia nondum sic in eum credebant, quomodo credunt, qui non pereunt. Et nota, quod *sup.* 17. c. fit exceptio. Nemo ex eis periit, nisi filius perditionis; hic autem non fit exceptio, quia loquitur de illis qui remanserant. Vel quia dicit [perdidi] vt notetur, quod nec etiam Iudam perdidit; sed seipso periit. Hic intellige, quod tunc cœperunt eum, & ligauerunt osculo accepto à proditore, sicut dicunt Euangelistæ. *k* Simon ergo Petrus] ardentior cæteris Discipulis. *l* Habens gladium eduxit eum] volens liberare Magistrum suum. Sed quomodo ita fuit audax Petrus? Confidebat in illa voce, quam dixerat: quoniam nullus ex eis perit: & in his, quæ iam facta erant, quia, scilicet, proiecti erant in terram. *m* Et abscidit eius auriculam dexteram. *Chr.* Non inaniter mihi videtur auriculam dexteram exprimere Euangelista; sed mihi videtur impetum significare Apostoli in ipsum caput volentis percutere. Sed hic quæritur, quare non comprehenderunt Apostolos cum eo neque interciderunt, & maximè Petro irritante eos per ea quæ in seruum fecit? Quis igitur eos detinuit? Nullus alius nisi illa virtus, quæ proiecit illos resupinos. Quod ostendens Euangelista, scilicet, quod non illorum meritis fuerit, sed eius, id est, Christi, qui comprehensus est, virtutis, & enunciationis, induxit, vt sermo impleretur, quem dixit. Quoniam nullus ex eis periit. Sed iterum quæritur: qualiter Petrus, qui iussus est peram non habere, neque duo vestimenta. *Mat.*10.b. gladium habet; mihi videtur, quod eos hostes formidans eum dudum præparauerat. Si verò dicis, qualiter qui iussus erat alapam non dare: *Mat.* 5.f. homicida fit; Respondemus, quod maximè quidem se non vlcisci iussus est; hic autem non seipsum vlciscebatur, sed Magistrum. Vel aliter. Nondum fuerant perfecti Apostoli, neque consummati. Si verò vis videre Petrum philosophantem, videbis post hæc vulneratum, & non irritatum. *Actor.*4. infinita mala patientem, & humiliter ferentem. Et nota, quod sicut dicit alius Euangelista: *Luc.*22.e. Dominus sanauit auriculam illius abscisam. Per hoc quidem, & virtutem suam reuelans, & quod malefacientibus benefacere oportet ostendens. Vnde *Matt.*5 g. Benefacite his qui oderunt vos. *n* Erat autē nomen seruo Malchus.] *Aug.* Nomen illius ponit iste Euangelista, quod alij tacuerunt, sicut & Lucas ponit solus de sanatione auriculæ eius. *Chr.* Istum autem nomine designat Euangelista: quia multum magnum fuit, quod factum est miraculū: non quoniam curauit solūm; sed quoniam inimicum, qui super eum venerat, & paulò post etiam alapam daturus ei erat: & quoniam sedauit bellum quod ex hoc Petro & Discipulis imminebat. Quia igitur hoc ita magnum erat, propterea & nomen sanati posuit Euangelista: vt illis, qui tunc legerent, vel audirent hoc liceret quærere, & inuestigare, si demum ita verè facta sunt hæc. *o* Dicit ergo Iesus Petro, &c.] quasi non est opus defensionis, sed patientiæ. Et primò terruit eum, sicut dicit alius Euangelista, dicens. *Mat.* 26. e. Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit, per minas feruorem eius humilians quod & in lotura pedum fecit. *sup.*13.a. Nisi lauero te, non habebis partem mecum. Sed non minus solum impetum eius detinet; sed & aliis verbis mitigat, dicens.

Matth. 26. e. *Marc.*14. e. *Luc.* 22. f. 24. q. 1. c. si *Petrus.* 23. q. 3. c. *pro mibris.*

*Matt.*26. f. *Marc.*14. f. *Luc.* 22. f.

l habens gladium, eduxit eum, & percussit Pontificis seruum, & *m* abscidit eius auriculam dexteram. *n* Erant autem nomen seruo Malchus. Dicit *o* ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginā. *p* Calicem *q* quem dedit mihi Pater, non vis, vt bibā illum? *r* Cohors autem *s* & Tribunus & *t* ministri Iudæorum *u* comprehenderunt Iesum, & *x* ligauerunt eum:

p Calicem] Passionis. *q* Quem dedit mihi Pater, &c.] Quasi cum resistis voluntati Patris, non sapis ea quæ Dei sunt. *Chr.* Per hoc autem ostendit, quoniam non illorum mentis erat, quod fiebat; sed suæ concessionis, & paternæ voluntatis. Et per hoc ostendit etiam, quod Deo non est contrarius, sed obeditor vsque ad mortem patri. *Aug.* quod sibi dicit datum à Patre calicem passionis, hoc est quod dicit Apostolus *Rom.* 8. f. Si Deus pro nobis, quis contra nos, qui filio proprio non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum. Sed & Filius etiam se tradidit. *Eph.* 5. a. Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis, &c.

r Cohors autem] Gentilium militum. *s* Et Tribunus] qui præerat eis. *Gl* Mos enim erat Iudæis, vt quem morte dignum iudicarent, vinctum Præsidi traderent. *t* Et ministri Iudæorum] qui additi erant propter fulcimentum [cōprehenderunt Iesum.] Hic autem prætermittitur de osculo proditoris. de quo habetur *Mat.*26.e. *x* Et ligauerunt eum] vt impleatur illud *Isai.*53.c. Sicut ouis ad occisionem ducetur, &c. Solent enim ligari in tonsura. *Augustinus.* Comprehenderunt illum, ad quem non accesserunt, quoniam A dies ille

Moraliter.

* quæritis,] quasi dicat, paratus sum. *Ps.*107. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, &c.

Vnde nota, quod sequitur. *a* Vt ergo dixit eis, &c.] quia quando homo paratus est sustinere iniurias pro Christo, tunc magis vincit: & hostis incidit in foueam, quam fecit. Sequitur.

g Si ergo me quæritis, sinite hos abire.] In hoc forma datur Prælatis, vt tempore persecutionis se exponant pro ouibus suis, sicut fecit Beatus Thomas Cantuariensis. *supra decimo* b. Bonus Pastor animam suam ponit, &c. E contra *Ezechielis decimo-tertio* a. Non ascendistis ex aduerso.

h Vt impleretur sermo, quem dixit: quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.] Fœlix pastor, qui sic sollicitus de omni grege, vt neminem perdat.

k Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum] per quem designantur quidam prælati habentes zelum, non secundum scientiam, qui videntes Christum capi in membris, statim educunt gladium excommunicationis, & amputant subditis autem dexteram, id est, obedientiam aliquantulum quàm priùs habebant. Ideo. *o* Dicit] eis Dominus [mitte gladium, &c.] id est, reuoca sententiam excommunicationis suo tempore non datam. Vnde habetur quod durius dixit Dominus Petro, *Mat.* 26. d. Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. *Ier.*47. d. Vsquequo concideris mucro Domini: vsquequo non quiescis: ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile. *Ezechiel.*21. g. Mucro, mucro, euagina te ad occidendum; lima te, vt inter-

ficias,

Δ dies ille; illi verò tenebræ permanserunt. Nec audierunt illud. Accedite ad eum, & illuminamini. Sed cum comprehenderunt; tunc longius ab illo recesserunt,
Ps 33. & ligauerunt, eum, à quo solui potiùs velle debuerant · & erant fortassis qui tunc imposuerunt Christo vincula sua, atque ab eo postea liberati di-
Psal. 115. xerunt: Dirupisti vincula mea. a Et adduxerant, &c.] id est, primò antequam ad Caipham. Sed propter quod ad Annam? *Chrysostom.* Præ delectatione: Gloriabantur enim in his, quæ fiebant, quasi trophæum statuentes. Vel secundum *August.* ponitur ratio in textu, cum subditur. b Erat enim] vel [autem socer Caiphæ] ideò intelligendum est hoc fieri Caipham voluisse.

Sap. 11. f. Mat. 26. g. Marc. 14. f. Luc. 22. f.

& a adduxerunt eum ad Annam primum. b Erat † enim socer Caiphæ, qui c erat Pontifex anni illius. d Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis: quia expedit vnum hominem mori pro populo. e Sequebatur autem f Iesum Simon Petrus, g & alius Discipulus. h Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium Pontificis. i Petrus autem stabat ad ostium foris. k Exiuit ergo Discipulus alius, qui erat notus Pontifici, & dicit l ostiariæ, & m introduxit Petrum. n Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Nunquid & tu ex Discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. o Stabant autem serui, & ministri ad prunas, p quia frigus erat, & calefaciebant se. q Erat autem cum eis, & Petrus stans, & calefaciens se. r Pontifex ergo † interrogabat Iesum de Discipulis suis, & s de doctrina eius.

al. † autem *al. † interrogauit.*

c Qui] Caiphas [erat Pontifex anni illius.] *Glos.* Erant enim illo tempore duo Principes Sacerdotum, vt *Luc* 22. ait: Annas, & Caiphas, qui vicissim annos suos agebant, sed tunc erat annus Caiphæ, & voluntate eius primus ductus est Iesus ad Annam, non quia collega, sed quia socer erat, i. non pro iurisdictione, sed pro familiaritate. Item alia ratio, quia domus eorũ sic erant positæ, vt non deberẽt Annas à transeuntibus prætermitti, quia turpe esset, si domum Annæ interpositam præterissent. Item Caiphas voluit Christum primo ad Annam duci, vt minoris culpæ videretur, si alterius quoque Sacerdotis damnaretur sententia. d Erat autem &c.] *sup.* 11. f. Expedit vnum hominem mori pro populo. *Chrys.* Cur reminiscitur Euangelista prophetiæ Caiphæ? Respondemus. Quoniam pro salute populi hæc fiebant, & tanta veritatis est superabundantia, vt & inimici ea præsonent. Ne enim vincula eius audiens auditor tumultuetur, recolit prophetiæ illius; quoniam salus orbis terrarum mors eius fuit. e Sequebatur autem] ex deuotione. f Iesum Simon Petrus] qui cæteris amabat, ardentius. g Et alius Discipulus] *Aug.* Quinam sit iste Discipulus, non temerè affirmandum est, quia tacetur: solet tamen iste Ioannes sic se significare. *Chrys.* Hic est ille Discipulus, qui scripsit hæc; sed occultat se nunc eadem de causa, qua & *sup.* 13. c quia magna narrat scilicet quoniam omnibus aliis exilientibus, ipse sequitur. Ideo etiam Petrum sibi præponit in hoc, vt vitet iactantiam, sed & sui ipsius coactus est meminisse nunc, vt discas, quoniam certius alius narrat ea, quæ in atrio gesta sunt, quasi intus existens. Et vide, qualiter succedit propriam laudem dicens. h Discipulus autem, &c.] quasi dicat nullus miretur me, nec extollat, si aliis recedentibus, & Petro non intrante secutus sum Christum, non fuit hoc ex virilitate, vel virtute mea; sed quia notus Pontifici. Sed quoniam & Petrus intrasset, vtique si licuisset, per ea, quæ deinceps dicit, indicauit: quia ab ostiaria introductus est. i Petrus autem stabat ad ostium foris] Foris stabat, quia negaturus erat. *Chrys.* Venisse illuc amoris, non intrasse vero agoniæ fuit, & timoris: Ideo Euangelista excusando Petrum dicit se intrasse, quia notus erat, ad significandum, quod non ideo intrauit, quia virtuosior Petro simpliciter; sed Petrus timidior fuerat, quia Ignotus erat. k Exiuit ergo Discipulus alius, qui erat, &c.] vt introduceret Petrum. m Et] illa [introduxit Petrum.] Sed quare ipsemet non introduxit, sed dixit ostiariæ? Respondemus. Christo adhærebat, & sequebatur eum, propterea mulieri iussit introducere illum. Sed quid fecit mulier? Ecce quid sequitur. n Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: nunquid & tu ex Discipulis es hominis istius? dicit ille non sũ] Ecce prima Petri negatio. Et nota, quod dicit. Non sum, Discipulus, scilicet eius. *Aug.* Petrus negat Christum, cum se negat eius Discipulum: ita & nunc non solum negat Christum, qui dicit eum non esse Christum; sed etiam qui negat se Christianum. Dominus

Aug. Vbi sunt verba illa, quando ait. Quare non possum te modo sequi? animam meam pro te ponam.
Sup. c. 13. d. Hoccine est sequi Magistrum, se negare Discipulum? Siccine pro Domino anima ponitur, vt hoc ne fiat, vox ancillæ formidetur? Sed quid mirum? Respondemus. Deus vera prædixit; homo autem falsa præsumpsit.

enim non dixit Petro. Discipulum meum te negabis; sed me negabis. *Chrysostom.* Quid dicis d Petre? Nonne prius dixisti: Quoniam etsi oportuerit etiam me animam pro te ponere, ponam *sup.* 13. d. Quid igitur factum est, quoniam neque ostiariæ fers interrogationem?

Nunquid enim miles erat, qui interrogabat? Nunquid aliqui eorum, qui detinebãt Magistrum? Sed ancilla erat ostiaria vilis, & abiecta, & neque interrogatio erat pauenda. Non enim dixit seductoris, & nocivi Discipulus es, sed hominis huius, quod miserentis magis, & flectentis ad misericordiam, scilicet, illius, siue compatientis erat. Sed nihil horum sustinuit Petrus. Hoc autem, quod dicit: Nunquid & tu] propterea dictum est, quia Ioannes intùs erat, ita mansuetè loquebatur mulier. Sed nihil horum sensit Petrus, neque in mentem suscepit, neque primò, neque secundò, neque tertiò sed cùm gallus cantauit, sensit se errasse. Sed neque tunc, donec Christus aspexit: & tunc fleuit amarè. Et ipse quidem stabat calefaciens se cum seruis Pontificis; Christus autem detinebatur intrò ligatus Hoc autem dicimus, non Petrum accusantes; sed veritatem eorum, quæ à Christo dicta sunt, ostendentes.

Matth. 26. g. Marc. 14. g. Luc. 22. f.

D

o Stabant autem serui] Gentilium [& ministri] Iudæorum [ad prunas.] Et subdit causam; [Quia frigus erat, & calefaciebant se] *August.* Non hyems erat; sed tamen frigus erat, quod solet etiam æquinoctio verno aliquando contingere. Frigus autem dicit Euangelista, vt etiam notet qualitatem mentis eorum, id est, infidelitatem.

q Erat autem cum eis, & Petrus stans, & calefaciens se] insensibilis ad ea, quæ fiebant Magistro, qui intùs detinebatur: & fortè, vel non poterat, vel non audebat intrare. Sed prætermisso de Petro, prosequitur Euangelista de his, quæ facta sunt circa Iesum.

r Pontifex ergo interrogabat Iesum de Discipulis suis,] id est, quot, vel quales haberet Discipulos?

s Et de doctrina eius,] id est, quæ, vel qualis esset doctrina eius. *Chrysost.* O de nequitia, continuè audiens eum in templo concionantem, & palam docentem, nunc vult discere, quia nullum crimen habebat ei inferre. De Discipulis interrogabat fortassis, vbi erant, & cuius gratia eos collegit, & quid volens, & in quibus? Hoc autem dicebat quasi seditiosum, & nouarum rerum factorem redarguere volens: & quasi nullus alius ei attenderet, nisi soli illi sui Discipuli, quos tanquam collegium aliquod perniciosum reputabat, qui latenter prauam doctrinam
Δ sectarentur.

Moraliter.

* ficias, & fulgeas, reuertere ad vaginam tuam. Sed dicunt multi Prælati illud *Ierem.* 48. b. allegantes. Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine. Sed ibi dicitur gladius verbum Dei.

Et *Hebr.* 4. c. Viuus est sermo Dei, &c. Deinde moraliter, quod inferiùs dicitur.

l Dixit ostiariæ, & introduxit Petrum, &c.] Non est mirum, si Christum negat in curia, qui introducitur ab ancilla.

Ingressus enim in atrium Pontificis est ingressus ad dignitates ecclesiasticas. Ancilla introducens est caro, vel carnalis parentela: & qui sic per carnem intrant, fures sunt, & latrones, vt dicitur *suprà* 10. a. Qui non intrat per ostium, &c.

Ipsi enim non per sanguinem Christi, quo linitum debet esse ostium, intrant; sed per sanguinem proprium, cùm tamen præcipiatur: *Exod.* 12. d. quòd postes liniantur sanguine Agni.

Et ideò quia malè intrant, non est mirum, si Christum post introitum negant. *Bern.* qui infideliter intrat, quid nisi infideliter agit? Ter autem negant sicut Petrus. Primò dignitate sua oberrando. Secundo molles, & effæminatas personas in Ecclesia collocando. Carnales enim generant, quales, & ipsi sunt. Vnde *suprà* 3. a. Quod natum est ex carne, caro est. Tertiò negant curam subditorum negligendo.

* Sequitur.

a Respondit ei Iesus: b Ego palam locutus sum c mundo, d Ego semper docui in Synagoga, & in e templo, f quò omnes Iudæi conueniunt: g & in occulto locutus sum nihil: h Quid me interrogas? i Interroga eos, qui audierunt, quid locutus sum ipsis: ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. Hæc k autem cùm dixisset, vnus assistens ministrorum, dedit alapam Iesu l dicens: Sic respondes Pontifici? Respondit m ei Iesus: Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis? Et misit n eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem. o Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. p Dixerunt ergo ei: q Nunquid & tu ex Discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non sum. Dicit vnus r ex seruis Pontificis cognatus eius, s cuius abscidit Petrus auriculam. t Nonne ego te vidi in horto cum illo?

sectarentur. Vnde hoc euertens. a Respondit ei Iesus, ego palam &c.] Chrys. Non Discipulis singulariter in loco, scilicet occulto: Vnde subdit. d Ego semper docui] in Synagoga, & in aliis ciuitatibus. e Et in templo] in Ierusalem. f Quò omnes Iudæi conueniunt.] id est conuenire solent.

g Et in occulto locutus sum nihil.] Ad illud est idem Isa. 45. d Non in abscondito locutus sum in loco terræ tenebroso. Sed contrà Matth. 10. e. Quod dixi vobis in tenebris, prædicate super tecta. Item 13 e. Dimissis turbis edisserebat parabolas. Item supr. 6. f. Hæc in prouerbiis locutus vobis, &c. Ergo non palam. (Mat 26.e. Marc 14.e. Luc.22.f.)

Item Marc. quarto d Sine parabolis non loquebatur eis. Respondemus secundum Chrys. [Nihil locutus est in occulto] eo modo, scilicet quo illi æstimabant, tanquam, scilicet seditiones faciens, vel palam loqui trepidans; sed tunc secreto loquebatur, sicubi quæ dicebantur, maiora erant capacitate auditorum. Vel [Palam locutus sum] quantum ad locum publicum, & multitudinem auditorum, licet non palam, quantum ad docendi modum, vel quantum ad intelligentiam audientium. Vnde dicit Aug. Ita intelligendum est eum dixisse [Palam locutus sum,] id est, multis audientibus, non quod, quæ dixit palam, essent cognita turbis. Quod enim dicebat, & palam erat vno modo, & alio modo non erat palam. Palam erat, quia multi audiebant; & rursus non erat palam, quia non intelligebant. Illud etiam quod Discipulis seorsum loquebatur, non in occulto loquebatur, cum plures essent, cum scriptum sit. (93.dist.c.Dominus.2.q.7.c.præsumunt.)

In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. Deut. 19. d. Et maximè quia ad hoc loquebatur paucis, vt per eos innotesceret multis & prædicaretur in tectis, vt dicit Matth. 10 c. Sic ergo & palam loquebatur, & non palam. Ideo dicitur. Marc. 4. b. Vt videntes non videant, & audientes non audiant.

h Quid me interrogas?] à quo veritatem audire non desideras. i Interroga eos, &c.] q. d. Interroga magis eos, de quorum dictis non habeas inuidiam. Et nota, quod ita temperauit responsionem, vt nec veritatem taceret, nec se defendere videtur. Chrys. h Quid me interrogas] de doctrina mea.

i Interroga eos, &c.] etiam inimicos. Non præsumentis sunt hæc verba; sed confidentis in eorum quæ dicta sunt, vel veritate sup. 5. e. Sicut enim superius dixit si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum: Ita & nunc dicit. Quid me interrogas de discipulis meis? Non credas mihi; sed interroga eos inimicos meos, qui insidiantur mihi: eos, qui me ligauerunt: hi dicant. Hæc enim est veritatis inalterabilis demonstratio, cum hostes quis vocat in testes. Quid ergo Princeps Sacerdotum fecit, cum congruum esset ita admirari hanc inuestigationem? Hoc quidem non fecit ille. Sed. k Hæc cum dixisset] Iesus; vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu.] Sic impletur illud Thren. 3. d. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis. Mich 5. a. Percutient maxillam iudicis Israel. Isa. 50 c. secundum aliam litteram: Dorsum meum posui ad flagella, & genas meas ad alapas. Et Sibylla Erythræa dicit de hoc: In manibus infidelium veniet: dabunt Deo alapas incestis manibus, ore expuent venenatos sputos. Dabit autem ad verba simpliciter sanctum dorsum. & culaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat, quod verbum sit Dei. Item Iob. 16. b. Exprobrantes percusserunt maxillam meam. Vnde sequitur & de opprobrio. l Dicens sic respondes Pontifici?] Chrys. Quid responderat indecens? Nihil. Neque enim tanquam refutans respondere dixit: qui me interrogas; sed omnem volens tollere indeuotionis materiam. Chrys. Quid hac alapa stultius & indeuotius? Horreas cælum, excessum mentis patiatur terra in damnatoris longanimitate, & seruorum indeuotione. Sed quid fecit Christus, potens omnia concutere, & dispergere alapa percussus? Magis loquitur verba humilia, & potentia omnem feritatem illorum exoluere. Vnde sequitur. m Respondit ei Iesus. si malè. &c.] quasi dicat, si autem deliqui in verbo, demonstra in quo; si verò non habes in aliquo reprehendere me, quid me cædis? Augustin. Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? De eo enim prædixerat Propheta. Intende, prosperè procede, & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. (Psal.44.) Si cogitemus, quis accepit alapam: nonne vellemus eum, qui percussit, aut cœlesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum Dæmonio voluptari, aut aliqua huiusmodi qualibet pœna puniri?

E (Mat.26.f. Marc.14.f. Luc.22.f.)

Et quid, horum iubere per potentiam non potuisset per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, qua vincitur mundus? n Et misit eum Annas, &c. quia Princeps Sacerdotum erat in illo anno, & ad eum in principio ducebatur secundum Matth. 26. f. Priùs tamen ad Annam secundum Ioannem, non quia collega, sed quia socer eius erat. Chrysostom. Vides iudicium sine iudicio, tumultus quidem plenum, & turbationis, & furoris, & confusionis. Interrogauit eum Pontifex fraudulenter, & dolosè: respondit Christus ex directo, & vt oportebat: & consequens igitur erat, aut redarguere, aut acceptare, quod dictum est. Sed hoc non fit. Seruus autem alapam dedit. Ita non iudicium erat, sed tyrannis, & seditio. Deinde non inuenientes, quod plus, mittunt eum ligatum ad Caipham.

o Erat autem, &c.] Dicto, quòd Annas misit Iesum ad Caipham, reddit ad locum narrationis, vbi reliquerat Petrum: vt explicet quid in domo Annæ de trina petri negatione contigerat. Vnde dicit [Erat autem Simon, &c.] in domo Annæ. Gloss. Hoc & antè dixerat supr. eodem, sed quæ secuta sunt, adiungit. p Dixerunt ergo ei] quidam astantes. q Nunquid & tu, &c.] Chrysost. Papæ. quanto stupore detinebatur Petrus, qui feruidus, & furens adductóque Iesu. post tot neque mouetur de reliquo; sed adhuc calefit: vt discas, quanta est humanæ naturæ imbecillitas, cum Deus dereliquerat: vnde & interrogatus secundò negat. Deinde. r Dicit vnus ex seruis Pontificis cognatus eius,] id est, illius serui. s Cuius abscidit Petrus auriculam,] dolens in eo, quod factum est. t Nonne ego te vidi in horto cum illo?] Sed neque hortus Petrum in memoriam duxit eorum, quæ dicta sunt à Christo,

A neque multa

* Sequitur. b Ego palam locutus sum] non in angulis. (Moraliter.) c Mundo.] id est, peccatoribus. Contra illos, qui nolunt prædicare, nisi Clericis, vel Religiosis, & bonis. Vnde nota, quod in hoc dedit nobis formam, vt non prædicemus in locis suspectis, sicut hæretici supr. 3. c. Qui malè agit, odit lucem. Isa 45. d. Non in abscondito locutus sum, &c. Item in hoc significat, quod nullus debet erubescere, vel timere veritatem prædicare, quam credit: ideò signum Crucis in fronte facimus. Roman. 1. b. Non enim erubesco Euangelium. Sequitur. h Quid me interrogas, interroga eos, qui audierunt, &c.] Iste Pontifex nolebat hoc scire, nisi à Christo: sic multi dedignantur ab hominibus discere, omnia volentes inuenire, quasi Dominus debeat eis omnia inspirare. Sed Dominus non vult per seipsum docere omnia, neque per Angelos, sed per homines. Et hoc propter tres causas, quas dicit Augustinus, in primo lib. de doctr. Christiana. Prima est, ne humana natura vilescat: Vnde dicit: Et poterat vtique per Angelum docere; sed abiecta esset humana conditio, si per homines Deus verbum suum hominibus nolle ministrare videretur. Secundam causam subdit. Quomodo, n verum esset, quod dictum est 1. Cor. 3. d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos: si Deus de humano templo suo responsa non redderet, & totum quod discendum hominibus tradi vellet, de cœlo atque per Angelos personaret? Hæc ergo causa est, vt ostendatur, quod templum Dei verè est mens humana. Tertiâ subdit: Deinde ipsa charitas, quæ sibi homines inuicem nodo vnitatis astringit, non haberet aditum refundendorum, & commiscendorum sibimet animorum, si homines per homines nihil discerent.

a Iterum ergo negauit Petrus: & b statim gallus cantauit. c Adducunt ergo Iesum † ad Caipham in d Prætorium. e Erat autem mane, f & ipsi non g introierunt in Prætorium, h vt non contaminarentur, sed manducarent Pascha. i Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, k & dixit: Quam accusationẽ affertis aduersus hominem hunc? l Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eũ. Dixit ergo m eis Pilatus. n Accipite eum vos, & secundùm legem vestram iudicate eum. o Dixerunt ergo ei Iudæi: p Nobis non licet interficere quemquam; vt q sermo Iesu impleretur, r quem dixit, s significans, qua morte esset moriturus. t Introiuit ergo iterum in Prætorium Pilatus, u & vocauit Iesum & dixit ei: Tu es Rex Iudæorum? Respondit x Iesus: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit y Pilatus: Nũquid ego Iudæus sum? z Gens tua, & Ponti-

al. † à Caipha in prætorium.

A neque multa dilectio, quam illic per verba illa ostenderat. Si oportuerit me mori tecum, &c. sed omnia timor eiecit, & Christum negauit. Vnde sequitur. a Iterum, &c.] Petrus tertiò. b Et statim gallus cantauit] secundo, secundũ Marc. 14. g. Aug. Ecce completa est prædictio Christi, & conuicta est præsumptio Petri. Sed quæritur, Cur omnes Euangelistæ ita concorditer Petri negationem scripserunt. Respõdemus: Non Discipulum accusantes, sed erudire nos volentes, quãtum malum est non omnia Deo concedere, sed in seipso confidere. Sed solet quæri, in quo loco Petrus negauerit? & ad hoc potest dici, quod secundum ordinem textus illius videtur trina negatio Petri inchoata in atrio Annæ, & consummata in atrio Caiphæ. Secundum alios Euãgelistas, qui non faciunt mentionem de Anna, videtur tota facta in atrio Caiphæ. Aug. in l. de concor. Euang. & etiã super illum locum asserit totam factam in atrio Annæ, & quæ dicta sunt, inde post missum Iesum ad Caipham recapitulando dicta. Hier. in Mat. & Beda in Luc. videntur velle, quod Petrus in atrio Caiphæ negauerit. c Adducunt ergo Iesum,] ab Anna, ad Caipham in Prætorium, quod nihil aliud vult intelligi, quàm vbi Præses Pilatus habitabat, sed si ad Caipham, quomodo in Prætorium. Respondemus. Forsitan aliqua causa vrgente de domo Annæ, quò ad audiendum Iesum ambo conuenerant, Caiphas perrexit ad Prætorium Præsidis, & socero suo Iesum reliquit audiendum. Vel in domo Caiphæ Pilatus prætorium acceperat, & tanta domus eius erat, vt seorsum habitantem Dominum suum, seorsum Iudicem ferret Pilatum. Vel verior litera est secundum Græcum. c Adducunt ergo Iesum à Caipha.] ad quem ductus fuerat ab Anna. d [in prætorium] ad Pilatum. Et ita ad tertium Iudicem ducitur. e Erat autem mane] tunc dum ductus est ad Pilatum. Chrys. Antequam gallus cantaret ad Caiphã ducitur, mane verò ad Pilatum, per quæ monstrat Euangelista, quoniam medium noctis totum à Caipha interrogatus in nullo redarguit ideo & misit eum Pilato. Ea autem, quæ à Caipha interrogata sunt, tacet Euangelista iste, quia alij dixerunt. Et prosequitur ea, quæ apud Pilatum facta sunt. f Et ipsi, Iudæi, qui ducebant Iesum, & accusaturi erant eum.

g Non introierunt in prætorium,] i. in habitaculum Pilati, vel in locum iudicij. Et quare hoc? h Vt non contaminarentur, &c. Pascha,] id est, mundi manducarent in festo Paschali. Vel, Pascha, i. panes Azymorum. August. Quæ diebus Azymorum contaminatio erat illis in alienigenæ habitaculum introire? O impia cæcitas, habitaculo contaminarentur alieno, & non contaminarentur scelere proprio. Alienigenæ Iudicis prætorio contaminari metuebant, & fratris innocentis sanguinem fundere non timebant. Chrys. Intuere Iudæorum derisibilitatem, comprehendentes innocentem, & arma portantes in prætorium, non ingrediuntur, vt non contaminarentur, ait. Et vtrumque, dic mihi, quæ inquinatio est ascendere iudicium, i. locum iudicij? Vindictam dant, qui iustitiam faciunt. Sed qui decimabant Mentham, & Anethum, Mat. 23. c. occisionem meditantes iniustè, non extimabant ex hoc contaminari, iudicium verò, i. prætorium ascendentes contaminare seipsos putabant. Sed quid est, quod dicit, sed manducarent Pascha. Ipse enim ante vnam diem id fecerat. Respondemus. Azymorum festum dicit Pascha, aut illi tunc faciebant Pascha. Christus verò ante vnam diem id fecit, obseruans suam occasionem parasceue, sextæ feriæ, quando vetus fiebat Pascha. Hic loqui videtur Chrysostomus secundùm opinionem Græcorum. Sed super Mat. dicit planè, quod Christus suo tempore fecit Pascha; sed illi, qui omnia audebant, suo tempore non fecerunt, sed intenti captioni Christi in crastinum facere reseruauerunt. i Exiuit ergo Pilatus ad eos foras] quia nolebant intrare ad eum: Christus autem erat in prætorio. k Et dixit: quam accusationem affertis, &c. hunc] quem iudicatis reum mortis. Chrys. Vide, qualiter, Pilatus non est particeps liuoris eorum. Videns n. eum ligatum, & à tot ductum, non æstimabat eos habere redargutionem inaltercabilem accusationis aduersus Christũ; sed interrogat quam accusationem affertis aduersus hominem hunc: inconueniens quidem esse dicens iudicium eos rapuisse, supplicium verò sine iudicio concedere illi.

l Responderunt, & dixerunt ei, si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eũ] Ecce coũbrabant accusationem, nõ exprimebant aliquid mali, quia nesciebant aliquã directam accusationẽ. m Dicit ergo eis Pilatus, quia videbat, quod per inuidiã tradiderũt eum, & quod non iustè posset eum condemnare. n Accipite eum vos, & secũdum legem vestram, &c.] q.d. si vos accusatis eum de peccato legis, vel quia se Filiũ Dei fecit, vel quia dixit, possum destruere templum Dei, suprà 2. d. iudicate eum secundum legem vestram; quia de hoc non intromitto me. o Dixerunt ergo ei Iudæi, nobis non licet interficere quemquam.] Contra Exod. 22. c. Maleficos non patieris viuere. Et Num. 31. b. Cur fœminas reseruastis. Et Deut. 13 b. præcipitur, ne parcant malefactoribus, præsertim seducentibus à Deo suo, qualem Christum esse putabant. Respondemus secundum Aug. Hoc dicunt propter diei festi sanctitatem, quam celebrare iam cœperant, propter quem etiam de ingressu prætorij contaminari metuebant. Item Chrys. Hoc dicunt secundum tempus Paschæ. Quod enim interficiebant, monstrat Stephanus ab eis lapidatus Act. 7. g. q Vt sermo Iesu impleretur,] i. & sic impletus est sermo Iesu. r Quem dixit,] i. prædixit, vt eum à Iudæis traditum Gentes interficerent. Mat. 20. c. & Marc. 10. e. Et tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. s Significans, qua morte esset moriturus.] Aug. Non quod mortem Crucis hic vellet intelligi, sed quod eum Iudæi Gentibus essent tradituri. Vel aliter. p Nobis non licet interficere quemquam] pro hoc scelere, id est, pro crimine læsæ Maiestatis, quia negat tributa dari Cæsari, & vsurpat sibi regnum dicens se Regem. Vnde per hoc volebant innuere, quod morte turpissima deberet mori, id est, crucifigi. Vnde dicunt: Nobis non licet, &c. q. d. hoc excedit potestatem nostram. Nobis enim non licet eum crucifigere pro tanto scelere; sed pertinet ad maiorem potestatem. q Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans, qua morte esset moriturus,] s. morte Crucis, sup. 12. e. Ego si exaltatus fuero à terra, &c. Chrys. Crucifigi eum cupiebant, vt & modo mortis diffamarent eum, sicut dicitur Sap. 2. d. Morte turpissima condemnemus eum. Hic autem intelligendum est, quod accusauerunt eum, sicut dicitur Luc. 23. a. de duobus, quod prohiberet tributa dari Cæsari, & quod diceret se Christum Regem. Et ideò dixerunt: p Nobis non licet interficere quemquam,] id est, non secundùm nostram legem peccauit, sed commune est crimen in Imperatorem: ideò non debet iudicari secundùm nostram legem, id est, lapidari, sed secundùm Romanorum mortem pro crimine læsæ Maiestatis puniri, id est, crucifigi.

t Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus] quia noluerunt eum Iudæi recipere, vt iudicarent secundùm legem suam, intrauit vt adhuc causam discutiat, & si possit, eum liberet. u Et vocauit Iesum, & dixit ei: tu es Rex Iudæorum?] Gloss. super Marc. 27. Primam accusationem nullam reputauit, quia fortè audierat Iesum dixisse; Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Marc. 12. c. Chrys. Sed de alia quærit, tanquam timens periclitari; si non inquireret diligenter de crimine læsæ Maiestatis. x Respondit Iesus, à temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?] August. Sciebat vtique Dominus, & quod interrogauit ipse, & quid responsurus erat ille: sed tamen dici voluit, non vt sciret, sed vt scriberetur, quod nos scire voluit. Chrysost. Non ignorans Christus interrogat, sed volens à Pilato Iudæos accusari, quod & factum est. Vnde sequitur. z Respondit Pilatus, nunquid ego Iudæus sum?] vt hoc à me dixerim sicut Iudæi? quasi dicat, à me hoc non dixi; sed à Iudæis accepi, qui ideò tradiderunt te mihi. Et hoc est. z Gens tua, &

Matth. 27. b. Marc. 15. a. Luc. 23. a.

Pontifices,] id est, minores & maiores. *a* Tradiderunt te mihi] dicentes te dicere, quod Rex sis. Oportet ergo te interrogare: *b* Quid fecisti,] q. d. ex quo tradiderunt te mihi, mei officij est quærere causam huius: quid ergo fecisti. id est, in quo peccasti, vt te traderent mihi: vel sic, quid fecisti, q. d. te tradiderunt mihi, obijcientes pro crimine, quod te diceris

G Regem esse: quod si non est quid, ergo aliud fecisti? *c* Respondit Iesus] *Chrysost.* Ad hanc quæstionem, quid fecisti, nihil respondit; sed ad primam, quia & de hoc maximè Pilatus scire desiderabat, scilicet, de regno eius. Vnde dicit.

d Regnum meum, &c.] Et quod formidauerat interim Pilatus, dissoluit, scilicet, Tyrannidis suspicionem, q. d. scilicet Rex quidem sum; sed non talis, qualem suspicaris, sed multò clarior. Et per hoc ostendit, quod nullum ab eo factum est malum. Et per hoc etiam, quod subdit: ego in hoc natus sum. Qui enim in hoc à natiuitate est, nullum malum operatus est. Et simul respondet etiam ad quæstionem, quam fecerat Pilatus, quid fecisti? q. d. nihil mali feci. Si ergo Christus respondens, regnum meum, &c. satisfacit desiderio petentis, aufert suspicionem tyrannidis. Item innuit suam Deitatem, & quod non est purus homo, sed Deus, & Dei Filius, & ostendit regni sui incorruptibilitatem. *f* Si ex hoc mondo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis.] *Chrysost.* Hinc ostendit regni terreni imbecillitatem, quoniam in ministris habet fortitudinem. Regnum verò supernum sufficiens est sibiipsi, nullo indigens ministro. *g* Nunc autem,] apparet ex hoc, quod nullus defendit me, quod. *h* Regnum meum non est hinc. *Chrysost.* Ex hoc hæretici accipientes occasiones

al. † contentione. alienum esse Christum à † commercio mundi, aiunt, Quid igitur est, dicit *supra* 1. a. in propria venit: & sui eum non receperunt? Et *ibidem*. Omnia per ipsum facta sunt. Sicut ergo cùm dicit, *suprà* 17. c. non sunt de mundo hoc, sicut ego non sum de mundo hoc, sensus est, id est, non sunt mundanis dediti, sicut nec ego: vel tendunt ad incorruptibilem, & cælestem habitationem, sicut ego. Ita & hoc regnum meum non est hinc, id est, non est humanum, neque corruptibile. Non enim hoc dicit mundum priuans à sua prouidentia, & præsistentia, siue dominatione. Vel si exponatur de regno illo præsenti, & spirituali, quod regnat per fidem in fidelibus, sic exponitur.

a Regnum meum,] id est, credentes in me, in quibus Rex, & Dominus sum. *e* Non est de hoc mundo,] id est, mundanis non hæreo. Non dicit, non est in hoc mundo, sed ex hoc mundo: quia in mundo eaulant, *suprà* 17. c. Non sunt de mundo, sicut ego non sum de mundo. Et *suprà* 15. e. De mundo non estis; sed ego elegi vos de mundo.

f Si ex hoc mundo esset regnum meum, &c.] quasi dicat, per patientiam ostendunt fideles esse de regno meo: sicut alij ostendunt regnum suum per violentiam, & vindictam.

g Nunc autem regnum meum non est hinc.] Non dicit hic, sed hinc: quia fideles in mundo sunt, sed non de mundo. *i* Dixit itaque ei Pilatus: ergo Rex es tu] ex quo regnum tuum est alibi. *k* Respondit Iesus, &c.] *August.* Non dicit Rex sum ego, non quia se Regem confiteri timuit: sed, tu dicis, quia Rex sum ego: ita enim libratum est, vt neque se Regem neget. Rex enim est, cuius regnum non est de hoc mundo, neque Regem talem se esse fateatur, cuius regnum putaretur de hoc mundo. Talem quippè sentiebat Pilatus, cùm dicebat, ergo Rex es tu: Cui responsum est. *l* Tu dicis,] ac si diceret: carnalis carnaliter dicis. Vnde excludens, quod de regno carnali intelligebat, subdit. *m* Ego in hoc natus sum.] id est, ad hoc, non in hoc, id est, in hac renatus sum, vt intelligatur de æterna natiuitate; sed in hoc, id est, ad hanc rem, non est ambiguum, vt intelligatur de temporali natiuitate, de qua subdit,

fices tui *a* tradiderunt te mihi. *b* Quid fecisti? Respondit *c* Iesus. *d* Regnum meum non est *e* de hoc mundo. Si *f* ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis. Nunc *g* autem *h* regnum meum non est hinc. *i* Dixit itaque ei Pilatus. Ergo Rex es tu? Respondit *k* Iesus. *l* Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in *m* hoc natus sum, *n* & ad hoc *o* veni in mundum, vt *p* testimonium perhibeam *q* veritati. Omnis, qui *r* est ex veritate, audit vocem meam. Dicit *s* ei Pilatus: Quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, iterum *t* exiuit ad Iudæos, & *u* dicit eis: *x* Ego nullam inuenio in eo causam. Est *y* autem consuetudo, vt vnum dimittam vobis in Pascha: *z* Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum? *a* Clamauerunt rursum omnes dicentes: Non hunc, sed Barrabam, *b* Erat autem Barrabas latro.

n Et ad hoc veni in hunc mundum,] q. d. propter hoc natus siue incarnatus veni in hunc mundum. *p* Vt testimonium perhibeam veritati,] q. d. veni, vt doceam veritatem, non vt regnum temporale vsurpem, & quæram terrenam dominationem, vt tu putas.

q Veritati,] id est, mihi, qui sum veritas, *supra* 14. x. Ego sum via, veritas, & vita: ego testimonium perhibeo de me. Vel. Veritati, id est, Patri, siue promissis eius: quia prædico factum, quod Pater in Prophetis promisit futurum de me, *sup.* 17. e. Sermo tuus veritas est. Sed quia non omnium est fides, addit. Matth. 27. a. Marc. 15. a.

r Omnis qui est ex veritate,] id est, qui est ex Deo Patre, vel qui amat veritatem. *s* Audit vocē meam] id est, credit in me, qui sum veritas, *suprà* 8. f. Qui ex Deo est, verba Dei audit, *Ecclesiast.* 3. d. Auris bona audit eum omni concupiscentia sapientiam. Vel sic.

r Qui est ex veritate.] *Augustinus*, id est, cui à veritate donatum est, id est, à me. *s* Audit vocem meam,] id est, credit in me. In quo commendatur gratia, quia secundùm propositum vocat. Et est sensus, quod donante Christo, creditur in Christum. Vel secundùm *Chrysost.* *l* Tu dicis, quia Rex sum] & ita est, quia. *m* Ego in hoc generatus sum,] ab æterno, q. d. regnum & dominationem ab æterno accepi per generationem. *Chrys.* Si igitur Rex generatus est, ergo nihil accipiens de nouo habet regnum. Cùm igitur audieris: Dedit Filio vitam habere, & huiusmodi, *supra* 5. e. nihil aliud quàm generationem æstima. *n* Et ad hoc,] id est, propter hoc.

o Veni ad mundum] secundùm hominem *p* Vt testimonium perhibeam veritati] i. vt hoc ipsum dicam, & doceā, & suadeam omnibus. *r* Et omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam, i. si quis est verax, & veritatem diligit audiet omninò me. Per hoc autem attrahit Pilatum, & suadet fieri eorum, quæ dicuntur, auditorem. Ita denique, & eum cepit his verbis vt quæreret: quid est veritas? Vnde sequitur. *s* Dicit ei Pilatus, quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, &c.] *Aug.* Non expectat responsum quæstionis quam fecerat, quid est veritas, ne mora fieret. Subito enim, vt æstimo venit in eius mentem consuetudo, quia vnus per Pascha posset dimitti. *Chrys.* Sciebat quidem, quod indigebat mora interrogatio facta de diffinitione veritatis: oportebat autem eum eripere ab impetu Iudæorum: idcircò omissa quæstione, ad id, quod properabat, insistit. *u* Exiuit ad Iudæos] de Prætorio. *x* Et dixit eis, ego nullam inuenio in eo causam] mortis. *Chrys.* Intuere, qualiter sapienter allegat pro eo. Non enim dixit, quia peccauit, & dignus est morte, donate eum de festo, sed primum eum eruens à causa omni, tunc rogat ex superabundanti, & si nollent vt innocentem dimittere, saltem vt obnoxium donarent tempori. Ideòque & inducit. *y* Est autem consuetudo, vt vnum dimittam vobis in Pascha.] *August.* Quia in Pascha à seruitute liberati sunt. *Exod.* 12. in Pascha consuetudo dimittendi fuit eis. *Chrys.* Deinde hortatiuè dicit. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum.] *Aug.* Non potuit euelli à corde eius Iesum es- se Regem Iudæorum: sicut & in scribendo titulum Iesu, tanquam ipsa veritas hoc ei fixerit, dicitur qua, quid esset, interrogauit. Vel quia tunc in illo Pascha primogenita Ægypti sunt occisa, sed primogenita Israel saluata in huius rei signum, vnum liberabant, & alium occidebant in pascha.

a Clamauerunt rursum omnes, dicentes, non hunc] dimittas, sed Barrabam. Rursum, hoc dicit, quia priùs clamauerant accusando. Si non esset hic malefactor, &c. Vel, Rursum, quia fortè vocem iterauerant eandem. *b* Erat autem Barrabas latro,] sicut dicitur *Luc.* 24. c. Qui propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium, missus in carcerem erat. Et nota, quod dicitur. vel Barrabas, id est, Filius magistri. vel Bartabas, id est, Filius Patris, sed communiùs dicitur Barrabas.

CAPVT XIX.

TVNC *a* ergo *b* apprehendit Pilatus Iesum,& flagellauit. *c* Et milites *d* plectentes coronam de *e* spinis *f* imposuerunt capiti eius, & veste *g* purpurea *h* circumdederunt eum, & *i* veniebant *k* ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum. Et *l* dabant ei † alapas. *m* Exiuit iterum Pilatus foras, & *n* dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis, quia nullam inuenio in eo causam. *o* Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam, & *p* purpureum vestimentum, & *q* dicit eis: Ecce homo. Cùm *r* ergo vidissent eum Pontifices, *s* & ministri, *t* clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis *u* Pilatus: *x* Accipite eum vos, & crucifigite. *y* Ego enim non inuenio in eo causam. *z* Responderunt ei Iudæi. *a* Nos legem habemus, & secundùm legem debet mori.

EXPOSITIO CAP. XIX.

TVnc ergo apprehendit Pilatus, &c.] Nota,quod plura præterit Ioannes, quæ alij Euangelistæ dicunt, vt illud. Quoniam Pilatus audito,quod Galilæus esset, misit eum ad Herodẽ:& cùm Dñs nollet ei respõdere,indutum eum veste alba, & illusum in ea remisit ad Pilatum. *Luc.*23.a. Sed quæ narrat iste Euangelista, exponamus.

A Dicit. n. *a* Tunc ergo

*Matth.*23.*b.* *Marc.*15.*a.* postquã audiuit,quod instanter petebant Barrabam. *b* Apprehendit, &c.] per milites, quia. n. verbis laborauerat,vt eriperet Christum, & non potuit, modò tentat eum liberare flagellis. Vnde *Chrys.* Flagellauit eum

al.† palmas. Pilatus fortassis absoluere eum volens, & mitigare Iudaicũ zelum,quia. n. per priora eum non saluauit: ideò nunc flagellauit: & si quæ facta sunt à militib. dissimulat,s. chlamydem,& coronam circumponere,vt eorum molliat iram. propterea,& coronatum eduxit eum ad eos,vt conuitium,quod à militib. factum erat in eum videntes,paulolum respirarent à passione iræ suæ, & inuidiæ & euomant venenum. Et nota,quod dicit,flagellauit permittendo,vel etiam iubendo,vt dicit *Aug.* In hoc autem impletum est illud,quod dicit *per Ps.*34.Congregata sunt super me flagella, & ignoraui causam. Item *Ps.*37. Ego in flagella paratus sum. Et *illud Ps.*72. Et fui flagellatus tota die,& castigatio mea in matutinis. Item *Aug.* Impletur,quod de se prædixit,*Mat.*20 c. Tradent eũ ad flagellandum. Occultata potentia commendatur patientia,quâ Martyres informantur.Mane. n. fuit,cùm adductus est ad Prætorium,vt dicitur *sup.*18.e.& *Isa* 53. b.ad Disciplinã pacis nostræ super eum. *&* 50.e.Dorsum meum posui ad flagella,& genas meas ad alapas.Per quos autem flagellauit, subdit. *c* Et milites plectentes,] i. punientes. Vel sic. *d* Plectentes coronam,] i. componentes. *e* De spinis,] i. de iuncis marinis acutis, & ad modum spinarum pungitiuis, imposuerunt capiti eius. Primum habuit pœnam, & dolorem s. flagellatio.secundum habuit pœnam pro spinis, & derisionem pro corona: tertium habuit solum derisionem.& ludibrium,de quo subditur. *g* Et veste purpurea,] i. simili purpuræ. Vnde *Matth.* 27. c. habetur: Vestem coccineam. *h* Circumdederunt eum.] *Gl.*irrisoriè,

*Matth.*27. *d.* quia se Regem dicebat esse. Purpura. n. signum est Regis, vt dicitur. 1. *Machab.* 8. Vnde in alio Euangelista dicitur, quod posuerunt in manu eius arundinem locò sceptri, vt in trib. signis regalib. illuderent ei, in corona, in purpura, in sceptro. Et tunc adimpletum est illud *Cant.* 3. d. Egredimini,& videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua,i. Synagoga,quia de Salomone ad literam non potest intelligi; quia non legitur, quod fuerit coronatus, sed inunctus in Sion. 3. *Reg.*1. e. *i* Et veniebant] milites,i. accedebant. *k* Ad eum,&c.] non solùm signis, sed verbis illudentes. *l* Et dabant ei alapas] vel, palmas, in signum, quod pro fatuo Rege eum hebebant,sicut solent fatui cædi alapis. Et in hoc impletur illud *Thren.* 3. d. Dabit percutienti se maxillam. *Aug.* Dabant ei alapas. Sic implebantur, quæ de se prædixerat Christus. sicut Martyres informantur ad omnia aduersa perferenda: sic paulisper occultata tremenda potentia commendabatur, priùs imitanda patientia. *m* Exiuit iterum Pilatus foras,] extra Prætorium, scilicet, vt saltem modò post flagella & ludibria satiati essent ab eo. Et idem quod prius allegauit, iterum allegat, scilicet, eius innocentiam. Vnde sequitur. *n* Et dicit eis, &c.] vosipsi, quia nullam inuenio in eo causam mortis, q. d. iam examinaui eum intùs: volo ergo, vt & vos sciatis exteriùs. Et quia sciebat eorum inuidiam non parcere innocentiæ, voluit eos & flagellis eius, & opprobriis saltem satiare, & sedare, ideò sequitur. *o* Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam,] in capite *Aug.* Non clarus imperio, sed plenus opprobrio. *Thren.* 3. d. Saturabitur opprobriis. *p* Et purpureum vestimentum,] in corpore. *Cant.* 3. d. Egredimini,& videte Regem, &c. *q* Et dicit eis] Pilatus [Ecce homo] qui se Regem dicit,vt dicitis. q.d. sufficiat vobis pro tali verbo talis contumelia, & afflictio. Ecce, inquit, homo flagellatus, & despectus, q. d. iam parcite, etsi non sit innocens;tamen quia satis punitus. Vel sic [Ecce homo,] *Aug.* q. d. si Regi inuidetis: iam parcite, quia deiectum videtis. Flagellatus est,spinis coronatus est, ludibriosa veste amictus est,amaris conuitiis illusus est,alapis cæsus est: feruet ignominia, frigescet inuidia: sed non frigescit, inardescit potiùs, & increscit. Vel sic, [Ecce homo,] de quo nescitis, ne Rex fiat, q. d. pater, quod non potest esse Rex, vt dicitis, qui sic, vt homo, flagellatur vilis. Et nota, quod in hoc, quod dicit [Ecce homo,] significatur, quod hominis est pati non delitiari. Et tunc impletum est illud: *Iob* 5. b. Homo nascitur ad laborem quia tunc erat in agonia Passionis: & auis ad volatum, quod fuit in die Ascensionis. *Psal.* 86. Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus, q. d. homo est, & Deus. Item *Isa.* 13.c. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo. Item *Isa.* 2.d. Quiescite ab homine, cuius spiritus, &c *Ier.*17. secundùm aliam literam Homo est, quis cognoscet illum? *r* Cùm ergo vidissent eum Pontifices] quorum præcepto adductus erat. *s* Et ministri,] Iudæorum, qui eum ligatum adduxerant. ex visu eius non compassi, sed magis instigati. Secundùm illud *Sap.* 2. e. Grauis est nobis etiam ad videndum. *t* Clamabant dicentes: crucifige, crucifige eum.] In iteratione notatur feruor occidendi. *Sap.* 2. d. Morte turpissima.&c. *Ierem.*11. d. Mittamus lignum in panem eius, &c. Et dicit: clamabant: vt non solum iteratione, sed clamore vincerent. In quo adimpletum est *Psalm.* 21. Aperuerunt super me os suum. Et *Thren.* 3. c. Aperuerunt super me os suum inimici omnes. Et *Isa.*5. b. Expectaui, vt faceret iudicium, absoluendo me, scilicet, & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. Ibi *Interlin.* Crucifige, crucifige eum. Item *Ierem.* 11. c. Oliuam vberem,pulchram,fructiferam, speciosam vocauit Dominus nomen tuum, ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea. *Et* 12. c. Facta est mihi hæreditas mea quasi Leo in silua,dedit contra me vocem: ideò odiui eam. *u* Dicit eis Pilatus,] quia sic instabant, vt crucifigeret. *x* Accipite eum vos, & crucifigite] Et dicit hoc ironicè,q. d. facinus est hoc facere: & vos qui soletis talia facere, facite, si vultis. Vnde hoc dicit, non volens,vt occiderent,sed confundens eos: Vnde subdit. *y* Ego enim non inuenio in eo causam,] quare mori debeat. *Chrysost.* Videns Pilatus omnia inaniter fieri, ait. *x* Accipite eum vos, & crucifigite.] Vnde manifestum est, quod etiam priora concessit super illorum insaniam, scilicet, flagellari, & illudi.

y Ego enim,] ait [nullam causam inuenio in eo,] Vide per quot, & quoties excusat eum Iudex; sed canes nihil horum in verecundiam conuertit. Etenim hoc, quod dicit: Accipite, & crucifigite, execrantis verbum est, & ad rem illicitam impellentis quasi cum ironia *z* Responderunt,&c.] *Chrysost.* Ipsi quidem adduxerant eum, vt cum Præsidis iudicio damnaretur;contigit autem contrarium à iudicio,scilicet,præsidis eum absolui magis. Deinde quia confusi sunt.

a Nos] aiunt [legem habemus,&c.] id est, finxit, vel dixit mendaciter, q. d. blasphemus est, & pseudopropheta. Vndè dicunt,secundum legem *Leu.* 24. c. de blasphemo. *August*, Ecce alia maior inuidia, quia parua videbatur illicita affectatio regni:ideò imponitur ei,quod faciat se Filium Dei: & tamen vtrumque erat Christus,& Rex, & Filius Dei. Item nota, quod in principio voluerunt eum iudicari secundùm legem pro pecato legis; sed crucifigi secundùm Romanorum morem pro crimine læsæ Maiestatis. Sed quia Pilatus accusationem illam repulit: ideò ad legem redeunt hic dicentes: [Nos habemus legem,&c.] *Chrysost.* qualiter igitur dicente Iudice: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate, *suprà* 18. f. respondistis:Nobis non licet interficere quemquam; hic autem ad legem vestram confugistis? Et vide accusationem eorum.

a quia Filium Dei ſe fecit. Cùm *b* ergo audiſſet Pilatus hūc ſermonem, magis timuit. Et *c* ingreſſus eſt Prætorium iterum, *d* & dixit ad Ieſum: Vnde es tu? *e* Ieſus autem reſponſum non dedit ei. Dicit ergo ei *f* Pilatus: Mihi nō loqueris: Neſcis, quia poteſtatem habeo crucifigere te, *g* & poteſtatem habeo dimittere te? *h* Reſpondit Ieſus: Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam, niſi tibi eſſet *i* datū *k* deſuper. *l* Propterea qui *m* me tradidit tibi, maius peccatum habet. *n* Exinde *o* quærebat Pilatus dimittere eum. *p* Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris. Omnis. n. *q* qui ſe Regē facit, cōtradicit Cæſari. *r* Pilatus autē cùm audiſſet hos ſermones, *ſ* adduxit foras Ieſū, *t* & ſedit pro tribunali in *u* loco, qui dicitur Lithoſtratos, *x* Hebraicè autē Gabba-

a Quia Filium Dei] aiunt, ſe fecit. Hoc igitur dic mihi, crimen eſt ea, qui Filij Dei ſunt, agentem dicere ſeipſum Filium eſſe Dei? Quid igitur egit Pilatus? Timuit. Quid Chriſtus? Siluit. Vnde ſequitur. *b* Cùm ergo, &c.] pro importunitate eorum, quia poſt verba ſuaſionis, & flagella, per quæ crediderat eos ſedare, tamen adhuc ſæuiebant: timuit ergo magis, ſed nondum conſentit, vt dicit *Interlin.* Vel meliùs ſecundum *Chryſoſt.* Audiens ab eis Pilatus, quoniam Filium Dei ſeipſum fecit, timuit & formidauit, ne fortè verum eſſet, quod dicebatur; & videbatur ſibi, quod iniquè agerent contra eum: vnde & timebat, fauere eis in hoc; ipſi verò Iudæi qui hoc & per verba, & per ſigna nouerant,

23. q. 1. c. quod culpatur.

ſcilicet, quod eſſet Filius Dei, non horruerunt neque timuerunt, ſed interficiunt: Gentilis autem timuit. Item Pilatus timuit, quia cor cæpit ei dictare, quod reuera erat Filius Dei. Vnde de Pilati confeſſione habetur in altercatione Simonis, & Petri coram Nerone quando Petrus dixit ad Neronem: Si vis ſcire, bone Imperaror, quæ geſta ſunt in Iudæa de Ieſu, accipe literas à Pontio Pilato miſſas ad Claudium. Exemplum autem Epiſtolæ erat Pontius Pilatus, Claudio ſuo ſalutem. Nuper accidit, quod ego probaui, Iudæos per inuidiam ſe, ſuóſque poſteros crudeli condemnatione puniſſe. Denique cùm promiſſum patres eorum haberent, quod illis Deus eorum mitteret de cælo Sanctum ſuum qui eorum Rex meritò diceretur, & hunc promiſerit per Virginem miſſurum ad terras. Iſtum itaque me Præſide in Iudæam Hebræorum Deus cùm miſiſſet, & vidiſſent eum cæcos illuminaſſe, leproſos mundaſſe, paraliticos curaſſe Dæmones ab hominibus fugaſſe, mortuos etiam ſuſcitaſſe, imperaſſe ventis, ambulaſſe ſiccis pedibus ſuper vndas maris, & multa alia mirabilia feciſſe, cùm omnis populus Iudæorum hunc Dei Filium diceret, inuidiam contra eum paſſi ſunt Principes Sacerdotum, & tenuerunt eum, & tradiderunt eum mihi, & alia poſt alia mihi mentientes de eo dixerunt eum Magum, & contra legem eorum agere; ego autem credidi ita eſſe, & flagellatum tradidi illum arbitrio eorum. Illi autem crucifixerunt eum, & ſepulto eo cuſtodes adhibuerunt; ille vero militibus meis cuſtodientibus tertia die reſurrexit. Iterum autem exarſit inuidia eorum, vt darent pecuniam eis dicentes: dicite, quia Diſcipuli eius corpus ipſius rapuerunt. Sed cùm accepiſſent pecuniam, quod factum fuerat, tacere non potuerunt: nam & illum teſtati ſunt ſe vidiſſe, & à Iudæis pecuniam accepiſſe. Hoc ideò ingeſſi, ne quis aliter mentiatur, & æſtimet credendum eſſe mendaciis Iudæorum. *c* Et ingreſſus eſt Prætorium iterum] vt ſecretiùs inquireret ab eo. *d* Et dicit ad Ieſum, vnde es tu? *Chryſ.* Non vltrà interrogat eum, ſicut priùs, quid feciſti? ſed timore concuſſus deſuper facit interrogationem, q. d. ſi tu es Chriſtus, dic. *e* Ieſus autem, &c.] Et quare non reſpondit? Ne Paſſio eius impediretur. Item ne Pilati peccatum aggrauaretur, ſi eum poſteà traderet. Item vt omnem manſuetudinem oſtenderet vt prophetias de ſe dictas impleret. Tunc. n. impletum eſt illud *Thren.* 3. c Ex ore Altiſſimi non egredientur neque bona, neque mala. *Iſa.* 53. c. Quaſi Agnus coram tondente ſe obmuteſcet. *Ier.* 11. d. Ego quaſi Agnus manſuetus, qui ducitur ad victimam. *Chryſ.* ponit duas rationes huius. Vnam, quæ iam dicta eſt, ſ. vt impleret illam prophetiam, *Iſa.* 53. c. Non aperuit os ſuum in humilitate ſua, iudicium eius ſublatum eſt. Aliam, quia Pilatus, vt non reſponderet, meruit, quia priùs ei dixerat, & reſponderat de hoc *ſuprà* 18. g. Ego in hoc, i. in regno natus, & ad hoc veni in mundum, & quoniam regnum meum non eſt hinc. Debens igitur eum omninò eripere, & Iudæis reſiſtere: hoc non fecit: ideò reſponſione indignus fuit. *f* Dicit ergo, &c.] i. crucifigendi te per me, vel miniſtros, vel per ſententiam *g* Et poteſtatem, &c.] i. dimittendi. *Chryſoſt.* Vides qualiter, & ſeipſum præcondemnauit Pilatus Si. n. in te totum poſitum eſt, quare nullam cauſam in eo inueniens non abſoluis? Quia igitur & aduerſus ſe ſententiam protulit, & de poteſtate etiam ſe iactauit: ideò. *h* Reſpondit Ieſus. Non haberes poteſtatem

Epiſtola Pilati ad Claudium de morte Chriſti.

aduerſus me vllam,]i. quantulamcunque. *i* Niſi tibi, &c.] In quo humiliauit eius iactantiam de poteſtate, & oſtendit, quod mors eius non eſt ſecundùm aliorum morientium conſequentiam: qui velint, nolint, moriuntur; ſed ſua voluntate, & Dei ordinatione. Et quia Pilatus ſe condemnauerat, dicens: Poteſtatem habeo, &c. ideò ſubdit. *l* Propterea,] quia poteſtatem habes dimittere, & non dimittis.

m Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet,] id eſt, propterea tu peccatum habes, etſi non tantum, quantum Iudæi. Vel ſic.

i Niſi tibi eſſet datum.] id eſt, conceſſum, vel permiſſum. *k* Deſuper] id eſt, à Deo, à quo poteſtas datur; ſed abuſio poteſtatis non datur, ſed permittitur. *Rom.* 13. a. Non eſt poteſtas, niſi à Deo. Sed ne, quia dixit ei datum, credas à crimine erutum, ſubdit. *l* Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet,] q. d. tibi à Deo datum eſt hoc, id eſt, conceſſum, non præceptum, ſed ſuaſione Iudæorum abuteris poteſtate: & ideò tu peccas; ſed ipſi magis: ita oportet ſuppleri. Vel ſic. *i* Niſi tibi datum eſſet deſuper,] id eſt à Superiore, id eſt, à Cæſare, q. d. ex timore hoc facis Superioris: & ideò minus habes peccatum, quàm qui tradidit me tibi, ſ. Iudæorum & Pontificum cætus, vel quàm Iudas traditor. *Auguſt.* Maius peccatum eſt Iudæo, qui tradidit eum inuidendo, quàm Pilato, qui exercet poteſtatem metuendo, non tamen Pilatus ſine peccato. *n* Exinde,] id eſt, ex illo tempore. Vel ſecundùm *Auguſt.* Exinde, id eſt, ex hac cauſa, ſcilicet, ne haberet peccatum occidendo innocentem, etſi minus illis inuidis. *o* Quærebat Pilatus dimittere eum.] *Auguſt.* Non quod tunc primum quæreret; ſed ſi priùs volebat, modò quærebat, & plus laborabit. *Chryſoſt.* Stupefecit Chriſtus Pilatum per hæc verba, & magnam tribuit excuſationem non occidendi ſe: vnde & quærebat ampliùs eum abſoluere ille. *p* Iudæi autem] è contrario, clamabant dicentes: ſi hunc dimittis, non es amicus Cæſaris. *Chryſoſt.* Obſtructi præcedentibus accuſationibus ad publicum crimen reducunt ſermonem.

q Omnis enim, &c] Quia enim crimina ſuæ legis adducentes nihil profecerunt, ad forinſecas leges Romanas conuertuntur malitioſè. *Auguſt.* Superiùs legem ſuam propoſuerunt, ſecundum quam debet mori. quia Filium Dei ſe fecit; ſed quia legem Gentis alienæ non timet, ſed magis timet occidere Filium Dei, terrent eum à Cæſare, quem non prodeſt vt auctorem poteſtatis ſuæ contemnere. *r* Pilatus, &c.] timens ſibi, vt dicit *Auguſt.* & *Chryſoſt.* nondum tamen conſentiens, ſed adhuc eripere volens. *ſ* Adduxit foras Ieſum,] vt adhuc viſu flagellati moueantur, & flectantur. *t* Et ſedit pro tribunali.] quaſi ſcrutaturus rem hanc, & diligenter examinaturus: non enim audebat præterire ſine examinatione ſaltem ſimulata, cùm illi clamarent crimen læſæ Maieſtatis ſine intermiſſione. Tribunal autem eſt ſedes Tribuni, vel Iudicis, vt dicit *Gloſſ.* ſicut thronus, vel ſolium Regum, & cathedra Doctorum. Dicitur autem tribunal, quia ibi præcepta viuēdi, & iura tribuuntur, vel à Tribubus denominatum eſt, quia ad illud Tribus conuocantur. Et eſt ſenſus: Sedit pro tribunali. Pro, id eſt, in iudiciaria, ſcilicet, ſede, ſiue in tribunali Vel quandoquè ipſe Iudex dicitur tribunal. Et tunc eſt ſenſus, id eſt, ſedit vt Iudex, vel pro Iudice.

Chryſoſtom. Et vbi hic à tyrannide captus eſt? Sed & vnde habetis demonſtrare hoc? A purpura & diademate, à curru & militibus? Nonne ſolus ſemper cum duodecim Diſcipulis incedebat, per omnia viliter, & humiliter tranſiens, & quātum ad cibum & ſtolam, & habitationem?

u In loco, qui dicitur Lithoſtratos.] Græcè, id eſt, iudicium vel iudiciale.

x Hebraicè autē Gabbatha,] i. collis, ſiue ſublimitas. Tamē ſecundùm *Iſaiam*, vt dicunt, ſonat varietatem pauimenti, vel varium pauimentum, non quod talis ſit interpretatio, ſed quia talis erat locus, in quo fiebant iudicia. Et ſicut

C

locum

locum determinauit, sic determinat feriam, & horam, subdens. *a* Erant autem Parasceue Paschæ] sexta feria in festo Paschali, siue in dieb. Azymorum. *b* Hora quasi sexta,] erat, scilicet. Vel ablatiuè. [Hora] dico existenti [quasi sexta] Nec vacat à mysterio. Sexta enim die & sexta hora redemit hominem, sexta die *Marc. 15. b. Luc. 23. e.* factus est, & quasi sexta hora peccauit. Et nota, quod Græcis admixti Iudæi Græcis crebrò vtebantur vocabulis. Parasceue. n. Græcè, præparatio latinè, *Mat. 27. b. Marc. 15. a. Luc. 23. d.* vel parasceue, parans cœnam. Sic dicebant feriam sextam, quia in ea præparabant necessaria Sabbato, sicut in deserto duplum præcepit colligere manna. *Exod. 16. e.* Sed quæritur de hoc quod dicitur, quod hora erat quasi sexta. Dicitur enim *Mat. 27. e.* quod hora sexta tenebræ factæ sunt vsque ad horam nonam. Quomodo ergo viderunt milites ad crucifigendum, vel quomodo est verum, quod dicitur hic, quod hora sexta iudicatus est, si hora sexta tenebræ factæ sunt? Item *Mar. 15. c.* dicitur: Erat autem hora tertia, quando crucifixerunt eum. Soluitur hoc dupliciter secundum *Aug.* vt intelligatur, quod post quintam horam diei in principio sextæ sedit Pilatus pro tribunali, & dum duceretur Iesus, &c. gererentur completa est sexta hora, ex quo completa tenebræ fuerunt vsque ad nonam, vt dicitur *Mar. 15.* & *Mat. 27.* Ad id autem, quod obiicitur de Marco. Hora tertia crucifixerunt eum. Sol-*1. Cor. 5. b.* uit *Aug.* quod tunc crucifixus est linguis Iudæorum, quia tunc clamauerunt, crucifige, crucifige eum, & hoc expressit Marcus propter Iudæos, qui facinus interfectionis Christi in Pilatum & milites transferre conati sunt. Vel potest solui sic, sicut dicit idem *Aug.* quod hora sexta Parasceue, id est, hora sexta à præparatione Passionis Christi: Christus enim dicitur verum Pascha, vt dicit *Apostolus.* Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Præparatio autem Passionis eius incepit hora nona noctis: tunc enim videtur Principes Sacerdotum pronunciasse Domini immolationem dicentes. Reus est mortis, in hora, scilicet, nona noctis, vnde remanserant tres horæ vsque ad diem: & tertia hora diei crucifixus est secundum *Marcum.* & sic fuerunt sex horæ à præparatione Passionis, vt dicitur hic, & tres horæ tantùm diei, vt dicit *Marc. Hieron.* autem videtur magis cum ista vltima expositione conuenire. *Beda* autem cum prima. Tertiò soluit, quod in meditullio tertiæ, & sextæ Dominus fuit crucifixus; sed tamen magis iuxta tertiam. Et ideò dicit *Marcus*, quod hora tertia. Ioannes autem dicit quasi sexta, non dicit simpliciter sexta: ideò in Ecclesia inter tertiam, & sextam celebratur Missa.

Aug. Harum duarum solutionum huius difficilis quæstionis eligat lector, quam velit: vel si aliæ potuerint inueniri, cumulatiùs Euangelistæ veritatis constantia defendentur.

Sequitur. *c* Et dicit Iudæis, ecce Rex vester.] Vult adhuc eos flectere per pœnam eius ad misericordiam, vnde dicit, tanquam scrutaturus, & examinaturus Christum, sedit pro tribunali; sed non erat hæc eius intentio, nullam enim fecit scrutationem, sed ostendit eum, existimans mouendos eos ad compassionem. *d* Illi autem] intelligentes, quod vellet eum liberare. *e* Clamabant, tolle, tolle] ab oculis, & visu nostro. *f* Tolle] præsentiam eius, tolle, memoriam. Et quomodo? crucifige. Vel.

f Tolle,] id est, perde, de mundo aufer eius memoriam. Vnde subdit.

g Crucifige eum.] *Chrysost.* Continuè clamabant: crucifige, crucifige plebis inordinata Principibus corrupta. Sed cur Crucem petebant: Quia exprobrabilissima mors erat. Formidantes enim ne aliqua eius post ipsum fiat memoria, student eum ad supplicium ducere maledictum. *Gal. 3.* Quia enim timerent futura de eo, patet per ea, quid dicunt Pilato. *Mat. 27. g.* Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens: post tres dies resurgam: iube ergo custodiri sepulchrum, &c. *h* Dicit eis Pilatus Regem vestrum crucifigam?] *Aug.* Adhuc terrorem, quem de Cæsare ingesserant, superare conatur, de ignominia eorum volens eos frangere, dicendo: Regem vestrum crucifigam, quos de ignominia Christi mitigare non potuit. Sed nec sic vincuntur, nec verecundantur canes impudentes. Vnde sequitur. *i* Responderunt Pontifices: non habemus Regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo] timore victus. *k* Tradidit eis.] id est, voluntati eorum. *l* Illum] innoxium, vt crucifigeretur, non vt crucifigerent. Nolebant enim eum crucifigere Iudæi, vt sic immunes viderentur à scelere. Vnde *suprà 18. f.* Nobis non licet interficere quemquam, &c. *Aug.* Et nota, quod timore tradidit eum Pilatus. Quia enim profitebantur Cæsarem, apertissimè contra Cæsarem venire videretur, si alium Regem vellet intelligere dimittẽdo impunitum, quem propter hos ausus tradiderant occidendum. Nec tamen excusatur Pilatus à crimine, quia debuit inquirere, si quam fecerat tyrannidem; sed timore Cæsaris statim sententiam protulit, quamuis Christus nec hoc pateretur: *sup. 18. g.* prædixit enim regnum meum non est hinc, præterea somnium vxoris debuit eum stupefacere; sed terram magis, quàm cælum respexit. *m* Susceperunt autem Iesum,] apparitores, scilicet, præsidis. Vel potest etiam de Iudæis intelligi; milites enim susceperunt facto, Iudæi voto, qui totum fecerunt, quicquid, vt fieret, extorserunt. *n* Et eduxerunt,] ad mortem. *o* Et baiulans sibi Crucem.) *Gloss.* id est, suo humero, vt eam commendaret imitaturis. Hic autem præterit quomodo angariauerunt quendam Simonem Cyrenæum *Matth. 27. d. Chrysost.* Imposuerunt ei Crucem tanquam condemnato, non ipsi tulerunt. Etenim lignum vt prophanum vitabant, & neque tangere sustinebant. Ita autem & in typo factum est. Etenim Isaac ligna portauit. *Genes. 22. b.* Et impletum est illud *Isa. 22. f.* Dabo clauem Dauid super humerum eius. Et *Isa. 9. b.* Factus est principatus eius super humerum eius. *p* Exiuit] extra ciuitatem. *q* In eum, qui dicitur Caluariæ locum] id est, decollatorum. Caluaria autem dicebatur, quia ibi decaluabantur capita damnatorum. Caluaria enim ad literam dicitur os capitis à carne nudatum, secundùm *Hieron.* Sed secundùm *Ambr. in Epistola ad Rom.* sic dicitur: A Caluaria Adæ ibi sepulti. *Hieron.* autem *super Matth. 27.* hoc improbat, quia Adam legitur sepultus iuxta Hebron. *Iosue 15. d.*

r Hebraicè autem Golgotha. *Hieron.* Golgotha est Syrum, & interpretatur locus Caluariæ. Et nota, quod Caluities propriè est hominis viui, caluaria mortui. Item dicit *Hieron.* Tradunt Iudæi, quod in hoc loco immolatus sit aries pro Isaac. *Gen. 22. c. Chrysost.* Quidam aiunt Adam ibi mortuum esse, & sepultum: & Iesum in loco, vbi mors regnauit, illic & tropheum statuisse. Etenim tropheum exiuit portans, id est, Crucem suam aduersus mortis tyrannidem. Et sicut victores, ita & ipse in humeris portauit victoriæ notam, id est, signum; quod enim etsi alia mente hoc agebant Iudæi. Item nota, quod in hoc quod exiuit in Caluariam, impletum est illud *Num. 19. a.* de vitula rufa, quæ ducebatur extra castra. Et illud *4. Reg. 2. d.* Ascende, calue. Per Elisæum enim designabatur Christus in Caluaria passurus. Ideò & Psalmi plures intitulantur pro filiis Chore. *August.* super hunc locum: Baiulans sibi Crucem exiuit, &c. dicit. Grande spectaculum; sed si spectetur impietas grande ludibrium; si pietas, grande mysterium: si spectetur impietas, grande ignominiæ documentum; si pietas grande fidei munimentum: si spectetur impietas, reddet Regem pro virga regni lignum sui portare supplicij: si pietas videt Regem baiulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus fuerat in frontibus Regum, in eo spernendis oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda Sanctorum. Dicturo enim Paulo: Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi. *Gal. 6. d.* ipsam Crucem suam suo gestans humero commendabat: & lucernæ arsuræ, quæ sub modio ponenda non erat candelabrum ferebat. *Mat. 5. b.* & *Luc. 13. e.* Nemo accendit lucernam.

s Vbi crucifixerunt eum,] milites facto; Iudæi lingua, & voto.

t Et cum eo alios duos,] qui latrones erant, vt dicunt alij Euangelistæ. *u* Hinc & hinc: medium autem Iesum.] *Chrysostomus.* Crucifigunt eum cum latronibus, inuiti in hoc prophetiam implentes. Quæ enim cõuitiantes inferebant, hæc veritati conferebant: vt discas, quanta est eius virtus. Prædixerat enim hoc Propheta. Quoniam cum

cha. *a* Erat autem Parasceue Paschæ, *b* hora quasi sexta, *c* & dicit Iudæis. Ecce Rex vester. *d* Illi autem *e* clamabant: *f* Tolle, tolle, *g* crucifige eum. Dicit *h* eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? *i* Responderunt Põtifices: Non habemus Regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo *k* tradidit eis *l* illum, vt crucifigeretur. *m* Susceperunt autem Iesum, *n* & eduxerunt eum. Et *o* baiulans sibi Crucem, *p* exiuit in *q* eum, qui dicitur Caluariæ locum, *r* Hebraicè autem Golgotha, vbi *s* crucifixerunt eum, *t* & cum eo alios duos hinc, *u* & hinc; medium autem Iesum,

Iniquis reputatus est. *Isa.* 53. d. Hoc autem procurauit etiam Diabolus, quia inter latrones columbrare voluit, quod fiebat; sed non valuit. Nam crucifixi sunt tres; claruit verò solus Iesus. *a* Scripsit autem, &c.] in tabula quadam. Crux.n. non habebat super lignum transuersum aliquid; sed habebat formam Tau, sed Pilatus superposuit cauillam & tabulam affi-

D

Mat. 27. c. Marc. 15. c. Luc. 23. c. xam ei, & in tabula erat titulus. Tunc impletum est illud *Isa.* 29. c. Erit altare Domini in medio terræ Ægypti, i. Crux, & titulus Domini iuxta terminum eius. Dicuntur autem in Cruce Domini fuisse quatuor diuersa ligna, & lignorum quatuor genera. Lignum, s. erectum & transuersum, & tabula superposita, & truncus quidam, cui infixa erat Crux, qui in rupe diffossus fuit. Inuenitur enim lignum Dominicæ Crucis, & palmæ & cypressi, & vt quidam tradunt, oliuæ, vel pini, & cedri. *b* Erat autem scriptum,] id est, scriptura tituli talis. *c* Iesus Nazarenus, &c.] In quo notificatur nomine, & patria, & dignitate.

Scripsit *a* autem & titulum Pilatus, & posuit super Crucem. *b* Erat autem scriptum: *c* Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Hunc *d* ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia *e* prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum, Hebraïcè, Græcè, & Latinè. *f* Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: *g* Noli scribere Rex Iudæorum, *h* sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. *i* Respondit Pilatus. Quod scripsi, scripsi. *k* Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, *l* & fecerunt quatuor partes *m* vnicuique militi partem *n* & tunicam. *o* Erat autem tunica inconsutilis *p* desuper contexta per totum.

Titulus:
- *Triumphalis, qui de triumpho inscribitur, vt in arcu, vel fornicibus, vt hic: Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.*
- *Præconialis, qui ad laudem inscribitur in domo, vt huiusmodi;*
  Vt rosa flos florum, sic est domus ista domorum.
- *Memorialis, mortuorum in sepulchro, vt huiusmodi. Hic situs est Phaëton currus auriga paterni.*

Sed quare hoc scripsit Pilatus? *Gloss.* dicit, quod operabatur diuina vis in corde nescientis. Secundùm *Chrysost.*

Ouid. l. 2. metamorph. scripsit titulum Pilatus, simul & de Iudæis vlciscens, & pro Christo respondens. Quia enim Christum vt nequam tradiderunt, & hoc per consortium latronum certiorare conabantur: vt nulli eorum liceat de cætero perniciosas inferre causas, & accusare, vt nequam, obstruit ora eorum Pilatus per titulum, & aliorum similiter detractorum, q. d. sciatis, quod iste crucifixus est non pro facinore; sed quia Rex est Iudæorum, eum Iudæi interfecerunt, in quo etiam accusat Iudæos, quod proprio Regi insurrexerunt. Item sicut in trophæo aliquo, ita literas imposuit claram emittens vocem, & victoriam ostendens, & regnum, etsi non integrum, quia dicit Iudæorum, tantùm, & hoc non vna lingua, sed tribus. Quia enim multi aderant propter festum, vt nullus ignoraret, omnibus, id est, potioribus vocibus Iudæorum turpem occisionem Domini sui intitulauit. Vnde sequitur. *d* Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum,] & habuerunt legendi facultatem.

e Quia propè ciuitatem erat, &c.] *August.* Ideò & Iudæi, & aliæ Gentes legere potuerunt. *August.* Addit, Rex Iudæorum. Tribus autem linguis, quasi tribus testibus, scribitur, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. *Deut.* 19 d. & *Matth.* 18. b. *August.* Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege Dei gloriantes. *Rom.* 2. d. Græca propter Gentium sapientes. Latina propter Romanos iam tunc penè omnibus Gentibus imperantes. Sed nota, quod vtrum principium tituli scriptum fuerit tribus linguis, incertum est; sed finis hic, scilicet, Rex Iudæorum, sic scriptus est Hebraicè, Malachus, Iudæorum, Græcè: βασιλεὺς ἐξομολογούντων, Latinè, Rex confitentium. *August.* videtur velle, quod tantùm finis tituli Scriptus fuerit tribus linguis. Et nota, quod sicut dicit *Chrysost.* magnum bonum dispensatur ex hoc titulo. Fideles enim, qui tunc fuerunt, non ausi sunt rapere lignum propter timorem Iudæorum: & quia aliis intenti sunt, s. prædicationi gentium, vnde & suffossum est lignum Crucis cum lignis aliorum latronum. Debebat autem postmodum Crux inquiri: vt ergo inter alias cruces Crux Domini cognosceretur, dispensatione Dei factum est, vt intitularetur. Vnde duplex signum dicit hic *Chrysost.* Vnum, s. quia media fuit, quod Euangelista non prætermisit: Aliud quia intitulata. Aliis autem signis, & miraculis probata est, sicut habetur in legenda de Crucis inuentione. Sed hæc duo tangit hic *Chrys.*

f Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum.] *Gloss.* Qui priùs dixerant. Non habemus Regem nisi Cæsarem. *g* Noli scribere, Rex Iudæorum,] ne nobis obiiciatur in culpam, & ignominiam. *h* Sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum,] vt ei ascribatur hoc in petulantiam & excellentiam. *Chrysost.* Non solùm viuenti, sed & crucifixo inuidebant. Et nimirum, quid vos hic titulus lædebat? Si enim mortalis erat, & imbecillis, & extingui debebat, quid literas formidatis, dicentes: quoniam Rex est Iudæorum. Sed volebant, vt petulantiæ, & extollentiæ ostenderetur crimen esse. Sed non consensit Pilatus, immò in priori mente stetit. Mat. 27. b. Marc. 15. b Luc. 23. c. Vnde sequitur. *i* Respondit Pilatus, &c.] q. d. non mutabo, vel immutabiliter scripsi. Sicut dicit *August.* istud occulta vox quædam Dei Pilato intùs quodam clamoso silentio personauit, quod multò ante in psalmorum literis prophetatum est. Ne corrumpas tituli inscriptionem. *Psalmi* enim 56. & 57. & 58. habent hoc pro titulo. Ne corrumpas tituli inscriptionem. *Augustinus.* Quid loquimini insani? Quia ipse dixit, &c.] Quid fieri contradicitis, quod mutare nullo modo potestis? Nunquid enim propterea non erit verum: quia Iesus ait, Rex sum Iudæorum? Si corrumpi non potest, quod Pilatus scripsit: corrumpi potest, quod veritas dixit? Sed quæritur, quare Dominus voluit, quod scriberetur, Rex Iudæorum tantùm, nunquid enim & Gentium Rex est? Et soluitur, quod Pilatus hoc scripsit specialiter in confusionem Iudæorum. *August.* autem dicit, quia quod missus est specialiter ad oues domus Israel regendas, & oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps amaritudinis oleastri, ideò specialiter dicitur Rex Iudæorum, & vt significet; quod veri confitentes sunt de regno, & quod omnes Gentes fuerint Iudæi, & filij Abrahæ per fidem. Non enim filij carnis, sed filij promissionis æstimantur in semine. Rom. 9. b. Quod enim Iudæorum, & Gentium sit Rex, patet per illud *Ioan.* 10. c. alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, &c. Et *in Psal.* Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion, &c. 2. Et post subditur: Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. *Aug.* Subdit autem Euangelista ea, quæ gesta sunt iuxta Crucem, cùm crucifixus esset dicens. *k* Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius] sicut faciunt, qui latrones & damnatos suspendunt. Vnde patet, quod milites tunc erant bedelli. *l* Et fecerunt quatuor partes] id est, diuiserunt in quatuor partes. *m* Vnicuique militi partem.] *August.* Hinc apparet quatuor milites fuisse, qui crucifixerunt eum. *n* Et tunicam,] acceperunt, scilicet, similiter, sed non similiter diuiserunt, sed sortem miserunt. *o* Erat autem tunica inconsutilis.] Hæc fuit causa; quare sortem miserunt, non diuiserunt] Inconsutilis,] id est, non acu consuta, sed reticulato opere facta, & ideò scindi non poterat. Vel [inconsutilis,] id est, non erat consuibilis: quia non erat ad modum aliorum pannorum texta, sed reticulata. *p* Desuper contexta per totum,] id est, per totam partem superiorem. Habebat enim pannum aliquem ex transuerso super humeros positum ad modum corrigiæ in pelliciis. Ita exponunt quidam. Vel melius dicitur [inconsutilis] quia non habebat plures suturas, sicut in aliis vestibus, vt melius aptentur, fiunt plures suturæ. Erat enim de duab. partibus, vel peciis panni tantum desuper erat contextum illud indumentum, siue consutum, sicut sunt scapularia nostra, sed fortè maius erat in longitudine, & latitudine. Et hoc videtur velle *Chrysost.* Dicit enim sic, quod vestis Domini dicitur contexta desuper non inaniter additum est; sed quidam quidem aiunt allegoriam per hoc ostendi, quoniam, scilicet, non solum homo erat, qui crucifixus est: sed & desuper Diuinitatem habebat quasi humanitati contextam, & vnitam, quidam ipsam speciem tunicæ ad literam per hoc volunt designari, quia in Palæstina duos pannos committentes ita subtexerunt indumenta. Et hoc ostendit Ioannes, scilicet, quoniam talis erat tunica Christi, per hoc, quod dicit eam desuper contextam. Hoc autem mihi videtur dicere insinuans vtilitatem vestimentorum eius, & quoniam sicut in omnibus aliis, ita & in stola partiũ dedit † schema, id est, parcitatis & vtilitatis formam, & exemplum. Mysterium huius tunicæ patet *in Glossa.* Sequitur.

al. † stemma.

a Dixerunt

a Dixerunt ergo, &c.] quia scissione nimis deterioraretur, & disrumperetur. b Sed sortiamur, &c.] Chr. Vide vbique per ea, quæ malignabantur prophetias completas. Etenim hoc ante fuerat prophetatum de ipso. Et nimirum tres erant crucifixi, sed prophetiæ in ipso complebantur.

Dixerunt a ergò adinuicem: Non scindamus eam, sed b sortiamur de illa, cuius sit. Vt c Scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt d vestimenta mea sibi, & e in vestem meam miserunt sortem. Et f milites quidem † hæc fecerunt. g Stabant autem iuxta Crucem Iesu Mater eius, & h soror matris eius i Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cũ K vidisset ergo Iesus l Matrẽ m & Discipulũ stantem, quem diligebat, dicit n Matri suæ: mulier, ecce filius tuus: o Deindè dicit Discipulo: ecce mater tua. Et p ex illa hora q accepit eam Discipulus in † sua. r Postea sciens Iesus, s quia † omnia consummata sunt, t vt consummaretur Scriptura dicit: u sitio. x Vas autem positum erat aceto plenum. y Illi ergo z spongiam plenã aceto a Hyssopo circumponentes b obtulerunt ori eius. Cum c ergo accepisset Iesus acetum dixit: d Consummatum est:

Quare enim non in aliis hoc fecerunt sed in hoc solo: Vt ostendatur, quis sit ipse; tu autẽ attende Prophetæ. Psalm. 21. Dicit enim, quod sunt partiti, & quod non sunt partiti. Et al. † hoc. hoc est, quod sequitur. c Vt Scriptura impleretur, dicens: partiti sunt,] non sortiti. d Vestimenta mea sibi] quod intelligitur de aliis à tunica. e Et in vestem meam,] scilicet, tunicam inconsutilem, miserunt sortem. Vnde sequitur. f Et milites quidem hæc fecerunt] sicut fuerat prophetatum, licet nescirent. Post crucifixionem & vestimentorum diuisionem factum est, quod sequitur.

g Stabant autem iuxta Crucem Iesu mater eius] quæ semper stetit, quia virtus cæteris, quæ in se facta fuerant, agnouit. h Et soror, &c.] hæc est mater Iacobi, quam determinat à patre, subdens. i Maria Cleophæ] filia scilicet. Chr. Mulieres tunc Cruci assistebant, & imbecillius genus virilius tunc apparuit. Et Maria Magdalene. k Cum vidisset ergo Iesus Matrem, &c.] Vel sic continua secundum Chr. Milites quidem hoc faciebant. Ipse verò dum crucifigeretur, Matrem Discipulo commendat. Et hoc [cum vidisset] oculo carnis, & intuitu pietatis.

l Matrem, quam filialiter diligebat. m Et Discipulum stantem, quem diligebat.] Gl. Præ cæteris familiarius. Vel [Quem diligebat] more suo se occultat humiliter sapiens, ne enim vellet gloriam, causam vnque adiecisset tanti amoris. Etenim credẽda est magna quædam esse, & mirabilis. o Dicit Matri suæ, &c.] quasi dicat, confide in eo, vt in filio, ipsum tibi pro me procuratorem, & tutorem dimitto in quo consolatur Matrem, & honorat ipsum Ioannem, quia Dilecto, Dilectam, Virgini, Virginem commendauit. Chr. Per hoc erudit nos vsque ad vltimam respirationem, omnem habere diligentiam eorum qui nos genuerunt.

Item Chr. [Vide filius tuus.] Papæ de honore, quanto Discipulum honorauit honore. Quia enim ipse abibat, de reliquo Matrẽ Discipulo tradidit, seu Matrem existentem in dolore, & procurationem quærere, decenter eam committit ei, qui diligebatur. Et huic ait. Vide, mater tua. Hoc autem dicebat copulans eos in amorem. o Deinde dicit Discipulo &c.] quasi dicat. serua eam, & procura, vt matrem, & assiste. Chr. Quare alia non loquitur Discipulo, neque consulatur eum de morte sua lugentem? Respondemus: Non tempus erat tunc huiusmodi verborum, scilicet, consolationis. Præterea hoc fuit ei magna consolatio. Non enim modicum erat honorari eum honore tali, id est, cum matre affectionis accipere mercedem.

p Et ex illa hora, &c.] quasi suam habens matrem. Aug. [In suam matrem. Chr. In propriam, vel in sua quasi potestate, & procuratione, & custodia, vel communione rerum suarum, tamen creditur nihil habuisse proprium; sed cum esset B. Virgo cum Apostolis, specialem curam eius habebat. De hoc dicit Aug. super illum locum. Quid est in sua? Nonne Ioannes de illis erat, qui dixerant: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. &c. Mat. 19. d Et Act. 4. f. Nullus aliquid suum dicebat? An fortè quia ibidem dicitur: Distribuebatur vnicuique, sicut cuique opus erat intelligendum est distributum sic fuisse Discipulo, quod opus erat, vt illic etiam B. Mariæ tanquam matris eius portio poneretur? Magisque sic debemus accipere

q Accepit eam in suam] vt ad eius curam, quicquid esset ei necessarium, pertineret. Suscepit ergo eam in sua, non prædia, quæ nulla propria possidebat; sed officia quæ propria dispensatione curabat exequenda. Sed hic quærit Chr. quare aliis muneribus quæ astabant nihil dixit? Respondemus. Docens nos plus aliquid præbere matribus. Sicut enim aduersantes genitores circa spiritualia neque nosse oportet; ita quando nihil impediunt, omnia decet eis præbere ante alios: quia genuerunt, quia decem millia pro nobis sustinuerunt versuta, id est, mala. Ita enim etiam, & Marcionis hæretici obstruit inuerecundiam. Si enim genitus non est secundum carnem, neque matrem habuit, cur tantam circa eam solam fecit prouidentiam? Aug. Exemplo suo nos instruxit, vt à piis filiis impendatur cura parentibus, tanquam lignum illud, in quo fixa erant membra morientis, etiam cathedra fuerit Magistri docẽtis. Et qua doctrina dicit Paulus quod dicit 1. Tim. 5. a. Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negat, & est infideli deterior. al. † sua. al. † iam.

r Postea sciens Iesus] quia omnia disponit, quæ per nesciẽtes agi.

F

s Quia iam omnia, &c.] quæ prædicta erant de eo. Præterit scilicet, quod sequitur. Aug. [Omnia quæ oportebat fieri, antequam acciperet acetum, & traderet spiritum. Chr. Omnia consummata, vel completa, scilicet, quoniam nihil deficit dispensationi. Vel [omnia] tormenta, quæ ad eius Passionem pertinebant, quia omnia membra flagellata erant præter os & linguam. Mat. 37. f. Marc. 15. e. Luc. 23. e.

t Vt consummaretur Scriptura,] & eius similiter membrorum pœna. u Dicit sitio.] Hoc dicit, vt ostendat desiderium nostræ salutis. Item [Vt consummaretur Scriptura) quæ dicit. Et in siti mea potauerunt me aceto. In hoc autem, vt dicit Chr. ostendit mortem hanc nouam esse, sicut per omnia conatur ostendere. Ostenditur enim, cùm dicitur. Sciens, quia iam omnia consummata. Item, vt consummaretur. &c. quod in potestate eius erat mori: & quod non prius veniret mors, quàm ipse volebat. Volebat autem quando omnia complesset: ideo dixit sup. 10. d. Potestatem habeo ponendi animam meam. x Vas autem positum erat] ibi aceto plenum.

y Illi ergo] milites vel Iudæi, secundum Chr.

z Spongiam plenam aceto] quia primò spongiam infuderunt aceto. a Hyssopo circumponentes,] id est, circumligantes arundini. b Obtulerunt ori eius] per arundinem. Aug. In arundine factum est, vt in spongia talis potus ad Crucis sublimia leuaretur, vt alius dicit Euangelista. Mat. 27. f. Fuerunt qui dicerent crucifixos citius mori, si acetum biberent cum felle: & ideo milites secum portasse, vt citius possent liberari à custodia, si citius morerentur, quos crucifixerant. Et hoc videtur insinuare Chr. qui dicit. Spongiam deferentes aceti, ita eum potabant, sicut condemnatis solet fieri: ita acetum offerentes, quia & Hyssopus propterea appositus erat. Potuit esse vt alij dicunt, quod vile vinum secum tulerant ad bibendum, & ex calore quasi acetum factum est. Vnde ad notandum eius acredinem alius Euangelista dicit, vinum myrrhatum. Marc. 15. b. Alius cum felle mixtum. Mat. 27. d. Beda dicit in Gl. quadam, quæ est sup. Marc. 15. Potuit esse, vt & felle, & myrrha amarissimum redderent vinum.

c Cùm ergo accepisset Iesus acetum,] id est, cum gustasset. Non enim accepit bibendo, vt dicit Marc. sed accepit gustando. vt dicit hic. Et Mat. 27 d. Cum gustasset, noluit bibere. d Dixit, consummatum est.] In quo ostenditur eius potestas, & quod voluntariè moritur, qui sic moriens loquitur: consummatum est, quicquid scilicet fieri oportebat antequam moreretur. Vel consummatum est, quod prophetia prædixerat in Ps. 68. Dederunt in escam meam fel, &c. vel consummatũ est peccatum, siue humanæ corruptionis vitiũ, i. consumptio. Vel, Consummatum est, vt vltra non procedat. Is. 53. d. Verè languores nostros ipse tulit. Vel, Consummatum est, tormentũ, quia modò in omnibus membris erat tortus. Ps. 68. Super dolorem vulnerum meorum addiderunt, acetum scilicet. Vel, Consummatum est, Testamentum: quia sicut dicitur Heb. 9. c. Testamentum in mortuis confirmatum est, &c. Vel, Consummatum est, quia liber Scripturæ modo primum miniatus est sanguine Christi. Non enim dicitur liber perfectus, donec rubricatus est, & minitus. Heb. 9. f. Ipsum librum & populum aspersit sanguine, dicens: Hic est sanguis Testamenti, quod mandauit, &c.

a & inclinato capite *b* tradidit Spiritum. *c* Iudæi ergo, quoniam Parasceue erat, vt non *d* remanerent in Cruce corpora *e* Sabbato: *f* Erat enim magnus dies ille Sabbati *g* rogauerunt Pilatum, vt frangerentur *h* eorum crura, *i* & tollerentur. *k* Venerũt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. Ad *l* Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; sed vnus militum lancea latus eius aperuit, *m* & continuò exiuit sanguis & aqua. Et *n* qui vidit testimonium perhibuit *o* & verum est eius testimonium. Et *p* ille scit, quia vera dicit: vt *q* & vos credatis. *r* Facta sunt enim hæc *s* vt Scriptura impleretur. Os *t* non comminuetis ex eo. Et *u* iterum alia Scriptura dicit, *x* Videbunt in quem

a Et inclinato, &c.] quia iam nihil restabat quod ante mortem fieri oporteret. Et nota, quod dicit. Tradidit Spiritum id est, animam ipsemet deposuit. *Chr.* id est, seipsum exinaniuit, non Angelis tradidit. In quo illud ostendit *sup.* 10. d. Potestatem habeo ponendi, &c. Inclinato capite, non enim erat affixum.

Matth. 27. *d.* *Marc.* 15. *d.* *Luc.* 23. *f.* *b* Tradidit Spiritum,] id est, emisit. Vel tradidit. id est, Patri cõmendando emisit. Sicut dicitur *Luc.* 23. f. Pater, in manus tuas commendo Spiritum meum. Et nota, quod sicut dicit *Chr.* nos prius expiramus, & postea caput decidit, sed Christus primò inclinauit caput sua voluntate, post expirauit ostendens, quoniam omnium erat Dominus, quæ fiebant. In hoc autem moraliter instruimur ad humilem obedientiam in aduersis. Ideo dicitur Inclinato capite, quasi dicat, inclino caput, quia propter obedientiam morior. *Phil.* 2. a. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, &c. *Heb.* 5. e. Didicit ex his, quæ passus est obedientiam.

Sicut dicit *Bern.* Didicit in corpore ex his, quæ passus est in capite. *Is.* 50 b. Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, &c. Sic ergo nos debemus inclinato capite ad obedientiam promptam emittere Spiritum, id est, voluntatem propriam, vel sensum proprium.

Item. Inclinato capite ad crucifixores ad peccatores, vt ostendat eis paratam indulgentiam. Ideo dixit, vt dicitur *Luc.* 23 e. Pater, ignosce illis: quia nesciunt, quid faciunt. *Is.* 53 d. Pro transgressoribus rogauit vt non perirent.

Item. Inclinato capite, vt ostendat, quod porrectas aures habet, & inclinatas ad audiendum preces humilium.

Vnde *Psalm.* 85. Inclina, Deus, aurem tuam mihi & exaudi me: quoniam inops & pauper sum ego. Item. Inclinato capite, ex parte matris suæ, quasi dicat, per ipsam veniam venite, ipsa est oraculum misericordiæ. *Bern.* Nihil boni nos habere voluit, quod per manus Mariæ non transiret.

Item, inclinato capite, quasi supponens humerum ad portandum nos & onera nostra, ac si dicat, caput inclino, vt videatis me paratum ad onera vestra portanda, & ponatis ea super me. *Os.* 11. Ego quasi nutritius Ephraim in humeris meis portabam eos. Sequitur. Iudæi ergo, quoniam Parasceue erat,] id est, feria sexta, in qua præparabantur necessaria Sabbato.

d Vt non remanerent in cruce corpora,] id est, cadauera eorum. *e* Sabbato] proximo ne defœdaretur festum.

f Erat enim magnus dies ille Sabbati, & quia Sabbatum, & quia dies Azymorum. Quandocunque enim in Sabbato concurrebat aliud festum, dicebatur magnus dies Sabbati, præcipuè, cùm & ipsum Sabbatum per se solemnius esset omni alio festo, & strictius obseruaretur. In omni enim alio festo parabantur cibaria, sed non in Sabato.

g Rogauerunt Pilatum, vt frangerentur] eius præcepto.

h Eorum crura] vt morerentur citò.

i Et] mortui, tollerentur de ligno, ne pendentes vsque in crastinum, vel vsque ad vesperum magnum diem sui diuturni cruciatus horrore fœdarent. Et præcipuè præceptum erat *Deut.* 21. d. Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus *Mat.* 27. *e.* fuerit in patibulo non permanebit cadauer eius in ligno. *Chr.* Qui camelum transglutiebant, & culicem transcolabant, audientes interficere innocentem, de die festo diligenter ratiocinantur. Et vide, quàm validum quid est veritas, per ea, quæ illi student aduersùs Christum, per hæc prophetia impletur quæ aliorum crura fracta sunt; Christi verò non adhuc, sicut fuerat prophetatum. Vnde sequitur. *k* Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo,] quia ambo adhuc viuebant.

l Ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum non fregerunt eius crura, sed] tamen, vnus militum lãcea latus eius, dexterum aperuit *Chr.* Quia mortuus erat, cuius crura non fregerunt; sed tamen placere volentes Iudæi, aperuerunt eius costam lancea etiam mortuo corpori conuitiantes: O de nequam, & scelerata mente. Sed ne tumoltueris, neque tristeris, Dilecte quæ enim illi à pernitiosa agebant mente, hæc pro veritate decertabant. Etenim ex hoc prophetia implebatur, dicens, *Zac.* 12. c. Videbant, in quem confixerunt. Et nõ solum hoc; sed & his qui decredituri erant vt Thomæ & similibus fiebat fidei demonstratio. Præterea etiam mysterium ineffabile Sacramentorum perficiebatur. Sequitur.

De consecr. dist. 2. c. non iterent. Oc. nouera. Oc. in canlico. De celeb. missæ c. cum Marthe. Oc. in quadam.

G

m Et continuè exiuit sanguis & aqua] Non enim inaniter hi prouenerunt fontes; sed quia ex his vtrisque est constituta Ecclesia sicut sciunt qui Ecclesiæ mysteria nouerunt Christiani. Per aquam quidem regenerati; per sanguinem verò, & carnem nutriti: principium illic suscipiunt mysteria, vt cum accesseris horribili calici, vt ad ipsa bibens constanter accedas. Et nota quod in hoc ostendit quod purus homo non erat per sanguinis & aquæ emanationem post mortem. Fuit enim miraculum & de sanguine, & de aqua, maximè quia fuit vera aqua, & non humor aquosus. Vnde ne hoc incredibile videatur, Euangelista testatur, dicens.

Exod. 12. *g.* *Num.* 9. *b.*

n Et qui vidit, testimonium perhibuit,] quasi dicat, non ab aliis audiui, sed ipse præsens vidi.

o Et verum est, eius testimonium] & pro vero habendum quia de re scita.

p Et ille] qui vidit. scit quia vera dicit. Et ad quid dicit?

q Vt & vos credatis.] Non dicit sciatis, scit ille qui vidit credit ille, qui non vidit. *Chr.* Non tam propter magnitudinem miraculi hoc ita enarrat Euangelista; sed vt exprimat magnitudinem conuitij, & vt præcludat ora hæreticorum, & futura præsciret mysteria, & eum qui iacebat in ers ostenderet thesaurum, & vt ostendat completionem Propheratum. Vnde subdit.

r Facta sunt enim hæc,] prædicta de quibus testimonium perhibeo.

s Vt Scriptura impleretur] quæ dicit *Exod.* 12 g. *Num.* 9. *b.*

t Os non comminuetis ex eo.] id est, Agno. Hoc autem pertinet ad hoc, quod dixit: Non fregerunt crura eius. *Chrys.* De eo, quod apud Iudæos Agno hoc dictum est, sed propter veritatem typus præcurrit, propterea & Moysen in medium duxit.

Quia enim vbique se in medium docens non videbatur dignus fide, inducit Moysen, dicens: quoniam non hoc inaniter factum est; sed ab antiquo præscriptum, & præfiguratum: & hoc facit, vt credatur. Vnde: vt & vos credatis, &c & per meum testimonium, & per conuenientiam typi ad veritatem.

Et nota, sicut dicit *Chrys.* Quantum facit studium, vt credatur, quod apparet exprobabilissimum esse, & verecondum. Etenim in mortuum conuiciari corpus militem multò deterius fuit, quam crucifigi, sed tamen & hæc, ait, dixi, & cum multo studio testimonium perhibui, vt credatis. Nullus igitur decredat, neque verecundus inspiciat quæ nostra: quæ enim maximè exprobabilissima videntur esse: Hæc sunt fundamenta bonorum nostrorum. Et notat quod *Exod.* 12 g. habetur. Nec os eius confringetis. Quæritur autem contra Iudæos, quare Dominus hoc eis præceperit? Dicitur enim *ibid.* Sic autem comedetis illum renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter, ad innuendum, quod erat in procinctu itineris. *Exod.* 12. *b.*

Sed constat, quod citius decoquitur quando confracta sunt ossa; ergo nisi intelligeretur ibi aliquid mysticum, potius debuit dicere, & præcipere, vt confringerent ossa.

u Et iterum alia Scriptura] prophetica dicit *Zac.* 12. e.

x Videbunt, in quem transfixerunt] Hoc enim pertinet ad hoc quod dixit: lancea latus eius aperuit. videbunt, quia poterant videre foramina lateris eius.

Vel. [videbunt] in iudicio, quia mea carne est venturus in qua crucifixus. *Actuum* 1 b. Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum, & cætera. *Matth.* 24. e.

Videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli, &c. Sequitur. *a* Post hæc autem,] id est, post Christi expirationem & lateris perforationem, audito, quod iam expirasset. *b* Rogauit Pilatum Ioseph,] & notificat istum nomine primo & post à loco. *c* Ab Arimathia,] quæ est Ramatha, ciuitas Helcanæ patris Samuelis. 1. *Reg.* 1. a. Et à fide, vel disciplina.

transfixerunt. *a* Post hæc autem *b* rogauit Pilatum Ioseph *c* Ab Arimathia, *d* eo quod esset Discipulus Iesu, *e* occultus autem propter metum Iudæorum; vt *f* tolleret corpus Iesu. Et *g* permisit Pilatus. *h* Venit ergo *i* & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, *m* qui venerat ad Iesum nocte primùm, *n* ferens mixturam Myrrhæ & Aloës, *o* quasi libras centum. *p* Acceperunt ergo corpus Iesu, *q* & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, *r* sicut mos est Iudæis sepelire. *f* Erat autem in loco, vbi crucifixus est hortus: & in horto monumentum *t* nouum, in quo nondú quisquam positus fuerat. Ibi *u* ergo propter Parasceuem Iudæorum, *x* quia iuxta erat monumentum, *y* posuerunt Iesum.

CAP. XX.

VNa *z* autem Sabbati *a* Maria Magdalene *b* venit manè, cum adhuc tenebræ essent, *c* ad monumentú, *d* & vidit lapidé † sublatum

Mat. 28. *a.* *Mar.* 16. *a.* *Luc.* 24. *a.* *al.* † reuolutú

d Eo quod esset Discipulus Iesu] *Chr.* Nō vnus de Duodecim sed de Septuaginta.

Mat. 27. *g.* *Marc.* 15. *d.* *Luc.* 13. *g.*

e Occultus autem propter metum Iudæorum.] Hoc est, quod dicitur *sup.* 12. f. De Principibus multi credebant eum; sed propter Iudæos non confitebātur. Et quod rogauit? *f* Vt tolleret corpus Iesu,] id est, vt tolli permitteret Pilatus & sepeliri. Vel, Tolleret, ipse Ioseph, id est, tollere liceret.

Supra 3. *a* & 7. *g.*

g Et permisit Pilatus] id est, concessit vt tolleret. Et sicut dicit *Mat.* 27 g. iussit reddi corpus. Sed quomodo concessit? Quia Christo, vt innocenti condolebat; Iudæis autem indignabatur: & quia diues erat Ioseph, vt dicit *Mat.* 1. c. Et erat nobilis Decurio, vt dicit *Marc.* 15. d.

h Venit ergo] ad crucem accepta licentia à Pilato, quia notus erat et tanquam diues & nobilis Decurio, id est vnus de ordine curiæ. Vel sicut dicit *Beda sup. Marc.* officium curiæ administrans. *i* Et tulit,] id est, asportauit de cruce ad monumentum corpus Iesu. Sed quia non solus fuit in hoc; sed ex socio Principe Pharisæorum audacior fuit, ideo subditur.

l Venit autem & Nicodemus] cum eo ad Crucem, non ad Pilatum, quia non ita notus erat fortè. Et determinat de isto, quis sit, Princeps, scilicet, Iudæorum. *m* Qui venerat ad Iesum nocte primum] *Gl.* Non quia nocte solum venerit, sed quia nocte primum venit, *sup.* 3 a. In quo ostéditur, iam audacior factus in Discipulo, qui modò accedit ad eum sepeliendum. Et ad quid venerit, subdit, vt vngerent & sepelirent. Et hoc est, quod dicitur.

n Ferens mixturam Myrrhæ & Aloes,] id est, vnguentum confectum ex Myrrha & Aloe, per quod patet, quod diues erat sicut Ioseph, & deuotus à pretiositate, scilicet vnguenti & sepulturæ. Determinata autem materia, vel pretiositate materiæ, subdit de quantitate.

o Quasi libras centum,] id est, circiter libras centum parum plus, vel minus. Ista autem amaritudine sua vermes arcent à corporibus mortuorum. *Chr* Multum pretiosam faciunt funerationem: adhuc enim vt hominem nudum eum reputabant, & ferunt aromata, quæ maximè apta sunt corpus à corruptione seruare, eo quod non erant imaginati eius Resurrectionem, multam tamen dilectionem demonstrabant. Vnde adhuc sequitur. *p* Acceperunt &c.] de Cruce deponentes.

q Et ligauerunt ipsum] corpus linteis cum aromatibus quia & ipsa lintea fortè inunxerant, non solum corpus. *Marc.* 15. d. dicitur, quod Ioseph mercatus Syndonem deponens eum inuoluit eum in syndone. Et potest esse vtrumque quia inuolutú syndone, quá emerat Ioseph, ligauerút eum linteis aliis quæ creditur attulisse Nicodemus

r Sicut mos est Iudæis sepelire.] *Chr* quasi dicat, non vt condemnatum sepelierunt; sed sicut consuetudo est Iudæis valde honorificè vt magnum quendam & mirabilem *Aug.* Non frustrà, ait sicut mos est Iudæis sepelire, sed admonet in huiusmodi officiis morem cuiusque Gentis seruare. Determinata autem vnctione & inuolutione, determinat de loco sepulchri.

f Erat autem in loco, vbi crucifixus est.] Christus hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat *Aug.* Sicut in vtero Mariæ nemo ante eum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumentu nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. *Chr.* *t* Nouum in quo, &c.] Ne alterius Resurrectio facta putetur vel dicatur. *u* Ibi ergo, &c.] id est, propter vicinitatem Sabbati, ne vesperasceret.

x Quia iuxta, &c.] id est, prope locum Passionis, vel

y Posuerunt Iesum.] *Chr.* Quia breue erat tempus: nona enim erat hora, cum moreretur Christus: Deinde ad Pilatum accedentibus & corpus deponentibus decens est vesperam accedere, in quo fas non erat operari: & ideo ponunt in proximum monumentum.

Item vt Discipuli facilè possent accedere, & inspectores esse eorum, quæ futura erant in Resurrectione, & non solum ipsos; sed etiam inimicos, qui aderant tunc, testes sepulturæ fore. Hac enim de causa dispensatum est à Deo, vt & lapis superponeretur, & milites custodirent in testimonium sepulturæ. Hoc enim volebat, cú dixit, non minus quá Resurrectionem: quia & sine hoc Resurrectio non creditur.

Item ideo prope sepultus est, vt falsus ostenderetur. qui erat de futuro sermo. *Mat.* vlt g. Quia enim prope erat locus, non poterat de facili accedere fur, & maximè militibus custodientibus. Sed quæritur hic, quomodo Nicodemus & Ioseph soli sepelierunt Iesum, & nullus alius ex duodecim, neque Petrus, neque Ioannes? Si enim timebant & illi Iudæos, timebant & isti. Nam & de Ioseph dicitur hic, quod erat occultus Discipulus propter metum Iudæorum, & quod Nicodemus formidans esset habetur *sup* 4. a. accessit tamen: Ioannes autem, qui præsens erat & videns eum expirasse, nihil tale ait: quæ igitur causa huius est?

Solutio. Mihi videtur quod isti diuites erant & insignes, quod patet per funerationem & per notitiam & gratiam Pilati, quam habebant saltem Ioseph. Vnde dicitur *Marc.* 13. d. quod audacter introiuit ad Pilatum: Pilatum enim non timuit; sed Iudæos timuerunt; sed tamen hoc ausi sunt, & quia nobiles, & quia fortassis æstimauerunt extinctum esse furorem Iudæorum in eius morte.

Legitur autem in Euangelio Nazaræorum, quod tunc fuit captus Ioseph, & positus in carcerem: vnde primò apparuit ei Dominus post Resurrectionem in carcere, Nicodemus verò fugit in villam Gamalielis.

EXPOS. CAP. XX.

VNa autem Sabbati, &c.] In fine præcedentis capitis actum est de sepultura Dominici corporis prætermittens interea, quæ facta sunt inter sepulturam, & manè Resurrectionis: agit nunc de illis, quæ facta sunt in illo manè.

z Vna Sabbati] id est. prima die post Sabbatum, scilicet, Dominica. Vnde *Mat.* vlt. *a.* Prima Sabbati.

a Maria Magdalene,] quæ ardentior cæteris erat.

b Venit manè, cum adhuc tenebræ essent,] id est, summo diluculo, statim, scilicet, cùm tempus operandi rediisset. *c* Ad monumentum] Dominicum. *Chr.* Quæ multum amauit postquam transiit Sabbatum, quiescere non sustinuit; sed venit diluculo profundo, à loco sepulchri volens aliquam inuenire mitigationem. *d* Et vidit lapidem reuolutum] vel sublatum à monumento. Iam enim Dominus resurrexerat, sed in iacentibus & lapide & signaculis resurrexerat. Sed quia oportebat alios certificari de eius Resurrectione: ideo & aperitur monumentum, quod factum est ab Angelo, qui reuoluit lapidem ab ostio monumenti. De hora autem suæ Resurrectionis diuersæ sunt opiniones inter Sanctos. Quia dicit *Hieronymus*, quod surrexit in vespere Sabbati, *Matth.* Et ex hoc fuit institutum in primitiua Ecclesia, quod vigilarent vsque ad mediam noctem in vigilia Paschæ, & tunc cantaretur Missa; sed propter fragilitatem humanam cantatur modo in vigilia Paschæ circa nonam de Resurrectione. *Ambrosius* dicit quod non vesperascente die; sed noctis vespere Dominus surrexit. Græcus enim sermo pro vespere habet serò: sic ergo Dominus non vespertino tempore; sed serò, id est, profunda nocte surrexit. Vnde

& multa

tum à monumento. *a* Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum & ad alium Discipulum, quem † diligebat Iesus, & dicit eis: *b* Tulerunt Dominum de monumento: & nescimus vbi po. suerunt eum. Exiit *c* ergo Petrus, & ille alius Discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo *d* simul, *e* & *f* ille alius Discipulus præcucurrit citius Petro, *g* & venit primus ad monumentum. Et *h* cum se inclinasset, vidit *i* posita linteamina, *k* non tamen introiuit. *l* Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et vidit *m* linteamina posita, & *n* sudarium, quod fuerat super caput eius, *o* non cum linteaminibus positum sed separatim inuolutum in vnum locum. *p* Tunc ergo introiuit & ille Discipulus, qui venerat primus ad monumentum, *q* & vidit, & *r* credidit. *ſ* Nondum enim sciebant Scripturam, *t* quia oportuit eum à mortuis resurgere. *u* Abierunt ergo iterum Discipuli *x* ad semetipsos. *y* Maria autẽ stabat *z* ad monumentũ foris *a* plorans.

al.† amabat.

A & mulieres ad monumentum potuerunt accedere custodibus quiescentibus: & Principes Sacerdotum dixerũt, quia Discipuli eius nocte venerunt. Et pro hac opinione facit illud. *Iud.* 16. a. quod Samson in typo Resurrectionis media nocte surgens tulit portas Gazæ. *Aug.* autem dicit Dominum diluculo surrexisse cui consentit auctoritas illa super *Mat.* quæ dicit Dominum quadraginta horis fuisse mortuum, & totidem diebus ante Ascensionẽ fuisse moratum in terra: quia quatuor horis vespertiuis Parasceues, & triginta sex duarum noctium & vnius diei scilicet Sabbati. Huic opinioni Ecclesia assentire videtur, quæ matutinas laudes pro Domini Resurrectione celebrat. Et per Prophetam dicitur: Exurgam diliculo. Et *alibi.* Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. De diuersitate autem aduentus mulierum ad monumentum, quæ videtur esse in Euangelistis Vnde & Porphyrius irridet eos, & de apparitionibus & numero Angelorum, *Gl. Aug. sup. Mat.* plenè diffinit. Ibi require.

Psalm. 56. *Psalm* 29.

B

a Cucurrit ergo ad Simeonem, &c.] *Aug.* Cucurrit nunciare Discipulis, aut vt secum quærerent, aut secum dolerent. *Chr.* Videns lapidem eleuatum non intrauit, neque prospexit, sed ad Discipulos cucurrit, à multo amore, cum multa enim volocitate discere volebat, quid factum est de corpore. Hoc enim & cursus ostendit & verba quæ sequuntur.

Hoc cogebat in ea vis amoris vel cõsternatio mẽtis, vt non inuentum non crederet nisi sublatum.

b Tulerunt Dominum de monumento, &c.] *Aug. in Græcis codicibus* additur, meum, propensiore scilicet, charitatis & famulatûs affectu. *Chr.* Vide, qualiter nondum de Resurrectione nouerat aliquid manifestum; sed putabat corpus non resurrexisse, sed sublatum: & vide, qualiter Euangelista non priuauit mulierem laudatione, neque verecundũ putat ab ea didicisse, quæ prior etiam pernoctauit, ita vbique venditum clarificat modum.

c Exiit ergo Petrus, &c.] *Greg.* Illi præ cæteris cucurrerunt, qui præ cæteris amarunt, videlicet Petrus & Ioannes. Quomodò autem venerunt, regressus narrat Euangelista: Currebant autem duo simul.

e Et] pro sed. *f* Ille alius Discipulus præcucurrit citius Petro] quia iunior erat, & ad currendum aptior. Sed si præcucurrit, quomodo ergo simul? Respondemus.

d Simul,] in principio cursus. Vel simul, id est, vterque cucurrit. Vel, Simul, id est, simili affectu, etsi non pari gressu.

g Et venit primus ad monumentum.] Mysterium huius patet in *Gl.*

h Et cùm se inclinasset,] vt videret quid erat in monumento.

i Vidit posita linteamina] ibi, & fortè sic vidit, vt non discerneret linteamina à sudario, sed à longè album quid ibi percipit.

k Non tamen introiuit,] licet prior venisset, intrare non præsumpsit; sed Simeonem expectauit.

l Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum] vnde & diligentius ea vidit, & cognouit quæ à longè Ioannes viderat. Vnde sequitur.

m Et vidit linteamina posita, quibus fuerat inuolutum corpus Dominicum. *n* Et sudarium, quod fuerat super caput eius,] quo, scil. facies & caput fuerant inuoluta, sicut modò dicitur sudarium pannus, qui ponitur super mortuum à capite vsque ad pedes.

o Non cum linteaminibus] aliis, positum, sed separatim inuolutum in vnum locum.] Hæc autem omnia erant Resurrectionis signum, scilicet. quod ibi remanserant linteamina & distinctè, & quæ cum diligentia essent separata. Si enim quidam corpus furati essent, non hoc fecissent, vt corpus denudarent, neque Sudarium leuarent. & inuoluerent, & ponerent in vnum locum seorsum; sed simpliciter sicut corpus inuenissent, sic asportassent. Propter hoc & prædixit Euangelista, quod cum myrrha sepultus est multa, quæ plumbo non minus conglutinat corpori linteamina, vt cum audieris, quoniam sudaria iacebant singulariter, non decipiaris ab his, qui dicunt eum furto sublatum: non enim ita insensatus esset, qui furaretur, vt circa rem superfluam tantùm consumeret studium. Cur enim sudaria dimitteteret? qualiter autem milites latuisset hæc faciens? Etenim multũ tempus oporteret consumere in separando, & sic tardantes manifesti facti essent custodibus. Cur autem & linteamina seorsum iacent, & sudarium seorsum inuolutum & plicatum? Vt discas quoniã non hoc factum est à latronibus, qui ea qui ex festinatione relinquunt non plicant, neque cum diligẽtia reponunt. Sequitur.

p Tunc ergo, &c.] & vidit apertè & distinctè, quod prius viderat à longè & indistinctè. *Chr.* Vide, quam intimidus est Euangelista: diligentiam enim inuestigationis Petro testatur: ipse enim præueniens Petrum & videns linteamina iacentia nihil plus percunctatur: Petrus verò, qui feruidus erat, intrans monumentum omnia inspexit diligenter, & plus vidit: & nunc Ioannes per considerationem Petri consolatus est: post illum enim intrans funebria vidit iacentia & diuisa, sicut & Petrus viderat. Et sicut dicit *Chr.* Tunc ambo per illa signa consolati sunt de Resurrectione. Et hoc quod sequitur.

al. † intumidus.

q Et vidit, &c.] resurrexisse, non sublatum furto, propter linteamina relicta & separatim ordinata, quod non fecissent fures. Credidit, dico, tunc primò: Nondum enim sciebant, &c. Quod autem sequitur.

ſ Abierunt ergo, &c.] expone, id est, ad sua hospitia credentes eum resurrexisse, & ideo non perstiterunt quærentes quasi sublatum, sed abierunt credentes; nondum tamen certi, sed stupefacti. *Aug.* aliter exponit.

q Et vidit] linteamina & sepulchrum vacuum à corpore Dominico.

r Et credidit non resurrexisse, sed sublatum esse, vt mulier dixerat. Et vnde hoc: *ſ* Nondum enim sciebant, &c. hanc scil.

t Quia oportuit eum, &c.] Sed nonne eis prædixerat Dominus Resurrectionem. *Mat.* 20. c. Et de tertia resurget? Respondemus. Licèt apertè à Domino audissent; tamen propter consuetudinem audiendi ab ipso parabolas, non intelligebant de morte & Resurrectione: præterea etiam rudes erant.

u Abierunt ergo] quasi desperati, cum crederent sublatum.

x Ad semetipsos,] id est, ad suos socios, vel ad locum, vbi habitabant.

y Maria autem stabat,] id est, persistebat.

z Ad monumentum foris,] id est, ad ostium scilicet, monumenti, vel extra septa horti.

a Plorans] eius mortem & sublationem. Sed quid est, quod ista stetit, & alij recesserunt, & abierunt ad sua? Respondemus secundum *Aug.* Viris recedentibus infirmiorem sexum fortior figebat affectus: & oculi qui Dominum quæsierant & non inuenerant, lacrymis iam vacabant, ampliùs dolentes, quod fuerat ablatus de monumẽto, quam quod fuerat occisus in ligno: quoniam Magistri tanti, cuius vita eis subtracta fuerat, nec memoriam videbant. *Gl.* vel nec memoria remanebat: & iste dolor ibi eam retinebat. *Aug.* Huius mulieris mentem maior vis amoris accenderat, quæ à monumento Domini Discipulis recedentibus non recedebat. *Chr.* sic soluit. Hæc diutius stetit plorans: magis enim compassibile est quodammodo muliebre genus & ad propitiationem aptius: Illi considerantes linteamina abierunt credentes Resurrectionem, & stupefacti; hæc autem à sudariis non intellexit Resurrectionem: ideo plorans stetit. Illi quidem consolationem habuerunt in linteaminibus sic inuentis: illa autem non hoc intelligens stetit. vt saltèm aliquam mitigationem haberet in visione monumenti. Vnde sequitur.

A *a* Dum

a Dum ergò fleret, *b* inclinauit se & prospexit in monumentum. Et vidit *c* duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum erat corpus Iesu. *d* Dicunt ei illi: *e* Mulier, *f* quid ploras? Dicit eis: *g* quia tulerunt Dominum meu, & *h* nescio vbi posuerunt eum. *i* Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, *k* & vidit Iesum stantem & non sciebat, quia Iesus est. Dicit *l* ei Iesus: *m* Mulier *n* quid ploras? *o* Quem quæris? *p* Illa existimans, quia hortulanus est, dicit, *q* ei: Domine, si tu *r* sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit *s* ei Iesus: Maria. *t* Conuersa illa dicit ei: Rabboni, *u* quod dicitur, Magister.

A *a* Dum ergo fleret,] quasi sublatum. *b* Inclinauit se,&c. Sed quare hoc, cum iam sciret ibi non esse? Hoc enim nunciauerat Discipulis *sup. eod.* a. Tulerunt Dominum meum,&c. & propter hoc etiam plorabat, quia sublatum credebat. Respondemus, Arctabat eam dolor, & amor, sicut dicit *Aug.* quia nimis dolet, nec suis oculis, nec oculis † aliorum credendũ putat: vel potius diuino instinctu hoc factum est, vt scilicet, videret, Angelos prospexit enim. & vidit. Vel secundum *Gregor.* fecit secundum consuetudinem humanã; quia licet inueniatur tes, vbi esse credebantur; tamen pluries ibi quæritur. Vel secundùm *Chr.* magnum videbatur ei ad mitigationem doloris stare ad monumentum, sed vt plus requiesceret, inclinat se volens videre interius locum, vbi corpus latuit. Vnde & propter hoc tantum studium assidendi monumento, mercedem non paruam accepit: quod enim non viderunt Discipuli, hoc vidit mulier prima. Vnde sequitur.

al. † suorum.

al. † nescimus

c Et vidit duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu conuenienter apparet in albis, qui nunciaturi erant gaudium resurrectionis. *Chr.* Schema alacritate multa plenum erat & gratia: quia enim non erat ita excelsa mens mulieris, vt à sudariis intelligeret Resurrectionem, sicut Petrus fit ei aliquid plus, & videt Angelos in alacri schemate: vt ipsa interim respiret & mitigetur à passione tristitiæ. Sed nihil tamen adhuc dicunt de Resurrectione; sed primò eam per schema præclarum & vocem compassibilem consolantur. Vnde sequitur.

d Dicunt ei illi: mulier, quid ploras?] lacrymabili interrogatione eam consolantes, & per hoc intrantes paulatim in sermonem de Resurrectione interrogando & etiam assidendo iuxta sepulchrũ, ostendebant, quod sciuerant, quod factum erat. Propterea neque simul sedent, sed distantes à se inuicem. Quia enim mulier non ausa esset eos interrogare: ideo & præclaro schemate, & gratioso & pia interrogatione, & modo sessionis ducunt eam in allocutionem. Sedebant enim & non stabant, vt notaretur, quod aliquid sciebant de Christo, qui residebant. Item sedebant separati, vnus ad pedes, alius ad caput: vt notaretur, quod quasi compatientes astabant, non insidiantes.

Item ex pia interrogatione dant fiduciam respondendi. Dicunt enim. *e* Mulier, quid,] id est, cur ploras? Quod exponitur secundum *Aug.* sic. Mulier, quæ nondum credit, adhuc mulier est, adhuc corpori sexus appellatione signatur. *f* Quid ploras?] quasi noli plorare: prohibent lacrymas quodammodo nunciantes gaudium. At illa putans interrogare nescientes, prodit causam lacrymarum. *g* Quia tulerunt Dominum meum, & nescio, vbi posuerunt eum.] *Chr.* tamen vult quod credens eos aliquid scire de Domino suo, respondit. Ita *Aug.* Dominum vocat corpus Domini sui examine, à toto partem significans, sicut ipsum Dei Filium Iesum Christum confitemur crucifixum, & sepultum, quamuis eius tanta sepulta sit caro.

h Et nescimus] nec ego, nec Discipuli vt putabat, & fortè ita erat. Tamen *Aug.* habet, nescio. *Chr.* verò: Non noui vbi posuerunt eum. *Aug.* Hæc erat maior causa doloris, quia nesciebat, quò iret ad consolandum dolorem. Et nota, quod non nominat, sed dicit. Tulerunt Dominum meum. Et loquitur more amantium, qui sic loquuntur, ac si omnes sciant, & diligant illud, quod ipsi diligunt.

Item nota in hoc, quod dicit: Et nescio, vbi posuerunt eum, exprimit quod needum Resurrectionem nouit, quæ sublationem & positionem imaginatur, vt dicit *Chr.*

i Hæc cum dixisset,] vel hæc dicens, conuersa est retrorsum.] *Chr.* Quæ consequentia est ad illos loquens, nec quicquam audiens ab eis, adhuc conuertitur retrorsum.

Respondemus. Mihi videtur quod hæc ea dicente, silenter apparens Christus post eam, obstupefecit Angelos. & illi considerantes dominatorem, & schemate & inspectione & motu assurrectionis, insinuauerunt, quoniam Dominum viderunt: & hoc mulierem vertit, siue verti fecit retrorsùm ad intuendum.

Sed Angelis quidem ita apparuit, vt eum noscerent ex venerabili schemate; mulieri verò non ita, vt non eam ex prima parte stupefaceret visione, sed in viliori & communi schemate aliorum hominum, vnde & putat hortulanum. Et hoc est quod dicitur. *k* Et vidit Iesum stantem. &c.] hortulanus.

l Dicit ei Iesus.] vel redarguens eam, vt dicit quædam *Int.* Vel interrogans causam doloris, vt augeatur desiderium. Mulier, quid ploras? Vel secundum *Chr.* ideo interrogat, vt innuat se scire, quê & cur plorat, & quem quærat, & vt in responsione eam inducat. Vnde duo dicit. Quid ploras, quem quæritis, quasi dicat, ploras pro aliquo perdito, quem quæris? Hoc & mulier intelligens non nominando Iesum quærit, sed vt sciente eo, qui interrogabat, de quo interrogatur, ait. Si tu sustulisti eum, dicito mihi,&c. Vel secundum *Aug.* D

m Mulier] quasi adhuc fragilis *n* Quid ploras? Arguendo eam alloquitur, quasi dicat, non lacrymas nudas, sed fidem exigo: bonæ lacrymæ si Iesum agnoscas.

o Quem quæris] non quod dubitet, quem requirat; sed illa quem quærat, ignorat, non enim quærit Christum, sed quem putat raptum. *p* Illa existimans, quia hortulanus est.] *Aug.* Non penitùs falsò, quia in eius mente fidem seminabat.

q Dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum,&c.] *Aug.* Nemo calumnietur, quod hortulanum vocat Dominum, & Iesum Magistrum. *inf. eod.* Hoc enim dicebat honorando hominem, à quo beneficium postulabat, nec sic dicit eum Dominum, sicut illum, quem quærit sublatum. Tulerunt, inquit, Dominum meum: Iesum verò agnoscens vocat Magistrum: quia recolit eum, à quo discernere humana & diuina discebat.

r Si tu sustulisti eum. *Gl.* non dicit quem: quia hoc in animo gerere solet vis amoris, vt quem semper cogitat, nullum alium ignorare credat. *Chr.* quod ex interrogatione eius conceperat, quod aliquid sciret de eo, ideo non nominat. Et est sensus. Si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum: & ego eum tollam, vel leuabo, id est, si propter timorem Iudæorum leuasti eum hinc, dic mihi: & ego accipiam eum audacter. In quo ostenditur multa deuotio, & conseruatio dilectionis, etsi adhuc non habeat fidem Resurrectionis. Propterea & quod ei deerat, Dominus adiicit nominationem eius, & vice sua in cognitionem sui eam inducens. Vnde sequitur.

s Dicit ei Iesus, Maria.] Postquam communi nomine, eam vocauit, cum dixit: Mulier. & non est agnitus: vocat ex nomine, ac si dicat, recognosce eum à quo cognosceris. Et nota, quod sicut dicit *Chr.* prius & visu, & voce occultauerat se mulieri, sicut & Iudæis, quando volebat, præsens, & loquens se occultabat. Vnde *sup.* 18. a. quando dixit. Quem quæritis: nec visum, nec vocem agnouerunt donec voluit. Hic autem, quando dixit, Maria voce, etsi non visu se ostendit, quasi tangens eam, & increpans, vel exprobrans, quod tam vilia de eo, qui viuebat, imaginabatur, scilicet quod furto esset sublatus.

t Conuersa illa] ad vocem, dicit ei: Rabboni. *Chr.* non visus fuit, sed vocis recognitio.

u Quod dicitur,] id est, interpretatur, [Magister.] Verbum est Euangelistæ, verbum Hebræum exponentis per verbum Græcum, quia scripsit in Græco; sed translator Latinus posuit verbum Latinum, Magister.

Sed quæritur, quare dicitur, [conuersa.] cum ad eum loqueretur prius mulier, & ipse ad eam?

Respondemus secundum *Augustinum.* Prius corpore conuersa, putauit, quod non erat, scilicet, hortulanum: nunc conuersa corde. quod erat, agnouit, scilicet Magistrum. Sed *Chrys.* soluit literaliter sic.

Mihi videtur, cum dixisset mulier: dic mihi vbi posuisti eum, conuersam eam ad Angelos, vt interrogantem quid stupefacti sunt, deinde Christum vocantem eam, conuertisse ad seipsum ab illis, & per vocem manifestum seipsum fecisse. Si verò dixerit quis vnde manifestum est, quoniam Angeli stupefacti sunt, & propterea conuersa est mulier? Et ipse dicat, vnde

manifestum

Dicit a ei Iesus: b Noli me tangere: c Nondum enim ascendi ad Patrem meum. d Vade autem ad fratres meos, & dic eis: e Ascendo. f ad Patrem meum, & g Patrem vestrum, h Deum meum i & Deum vestrum. k Venit Maria Magdalene annuncians Discipulis; l quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. m Cum ergo serò esset die illo n vna Sabbatorum, o & fores essēt clausæ p vbi q erant Discipuli cōgregati propter metū Iudæorū, r venit Iesus s & stetit in medio, & dixit eis: t Pax vobis.

manifestum est, quod tetigerit eum, & prociderit. Sed sicut hoc manifestum est à dicendo, ne me tangas: ita & illud à dicendo, quoniam conuersa est. Et sicut per hoc, quod dicitur: Noli me tangere, intelligimus quod procidit & voluit tangere Iesum; ita per hoc, quod dicit: conuersa intelligimus quod prius se verterat ad Angelos stupefactos. Vnde sequitur.

a Dicit ei Iesus, &c. *Gl.* hinc intelligitur quod pedes eius tangere voluit. Et subdit causam prohibitionis.

E

c Nondum enim ascendi, &c.] Sed quæ causa est hæc? Ergo non erat tangibilis ante Ascensionem, sed post? Quia ridiculum est dicere, quod stans in terra non tangatur, & sedens in cælo tangatur.

Item, nonne Discipuli palpauerunt eum. *Luc.* vlt. f. Palpate, & videre. Et Thomas intulit digitum in locum vulnerum, *inf. eod.* g. Sed & ipsæ mulieres accesserunt, & tenuerunt pedes eius, vt dicitur *Ma.* 28.b. Quid est quod dicitur hic? Respondemus secundum *Aug.* Vt per tactum intelligatur fides: tactus enim maximam habet certitudinem, nec decipitur. Tangere ergo est credere. Est ergo sensus. *Luc.* 24.f.

b Noli me tangere] id est, noli in me sic credere, quemadmodum adhuc sapis Et quomodo?

c Nondum enim ascendi, &c.] in corde tuo, id est, nondum me æqualem Patri meo credidisti. Vel, b Noli me tangere,] id est, non es in tali statu, vt possis tangere per certam fidei cognitionem: ideo repellu te à tactu corporis, quia non tangis tactu mentis.

c Nondum enim ascendi, &c,] id est, ad Patris æqualitatem in corde tuo, scilicet. Hoc non mutatur. Aut mysterium volens exprimere ita dixit.

b Noli me tangere, &c.] vt in illa fœmina figuraretur Ecclesia de Gentibus, quæ in Christom non credidit, nisi cum ascendisset ad Patrem. Vel sic vt dicit *Chr* quidā sic intelligunt. Noli me tangere, &c. Procidere & tangere pedes, aliquid petentis est: Petebat ergo mulier gratiam spiritualem & donum promissum, de quo dixerat Apostolis: Ego rogabo Patrem & alium Paraclerum dabit vobis, *sup.* 14.b. Sed quia non erat mittendus vsque post Ascensionem; ideo respondit Dominus ei: Noli me tangere, id est, procidendo ad pedes hoc donum modo petere.

c Nondum enim ascendi ad Patrem meum,] quasi dicat, nondum est tempus complendæ promissionis. Sed hanc expositionem non multum approbat *Chr.* & quia nō aderat cum Discipulis, quando Dñs eis promisit Paracletum, *sup.* 14.b. & quia nondom erat tam excelsæ mentis mulier, vt talia cogitaret. Vnde sic exponit: Mihi videtur quod sic procidebat mulier petens & volens adhuc esse cum eo, sicut & ante mortē: nec cogitabat quid magnū adhuc de eo sc. quod esset Deus & Patri æqualis, etsi crederet per Resurrectionem meliorem eum esse factum secundum carnem.

Ab hac denique eum auertens intelligentia, vt cum multa formidine ei loquatur, & reuerentius ei attendat, dicit.

b Noli me tangere,] id est, non accedas ad me, vt prius: non enim in eisdem est: neque similiter debeo vobiscum esse & conuersari.

c Nondum enim ascendi ad Patrem meom, quasi dicat, etsi nondum ascenderim; tamen illuc propero & vado. Eum autem, qui illuc vado, & non vltrà cum hominibus debet conuersari, non oportet eadem videre quæ & prius. Et quoniam hoc est, scilicet, quod vult ad Patrem ascendere, manifestatur per id. quod deinceps dicitur.

d Vade autem ad fratres meos. & dic eis: ascendo, &c. Et nimirum non debebat abire confestim, sed post quadraginta dies: qualiter igitur hoc ait? Quia erigere vult mulieris mentem, & suadere, quoniam ad cælos abiit. Et nota. quod dicit: Vade ad fratres meos, naturæ, scilicet, conformitate, familiari dilectione. hæreditatis comparticipatione. Ecce verbum pietatis & misericordiæ Hoc est quod dicit per *Ps.* 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis. *Rom.* 8.c. Hæredes quidem Dei, &c. *Bern.* Verbum fiduciæ est, quod Resurrectio non solùm Discipulis, sed fratribus nunciatur.

e Ascendo ad Patrem.] id est, faciam, vt credant me æqualem Patri esse.

Vel, Ascendo, id est, ascendo, cito inquantum homo.

f Ad Patrem,] in cælum sub potioribus bonis Patris. Et loquitur de præsenti, vt erigat ad fidem mentem mulieris. Ad Patrem meum natura

g Et Patrem vestrum,] gratia. h Deum meum] quia & ego homo. i Et Deum vestrum,] quia vos ab errore liberauit.

Aug. Non dicit communiter nostrum, sed meum & vestrum, quia differenter Deum meum sub quo & ego homo suum: Deum vestrū, inter quos, & ipsū mediator sū. 1. *Tim.* 2. b. *Gal.* 3. c. *Chr.* quia dixit dic fratrib. meis, ne ex hoc paritatem imaginentur differentiam ostendit, cum dicit Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Ideo enim singulariter dicit Patrem meum, & secundum hominem: quia debebat sedere in trono paterno; illi verò astare.

Si enim secundum carnem frater est, sed honore multùm differt.

k Venit Maria Magdalene annuncians Discipulis] sicut præceptum est ei.

l Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi,] prædicta quæ per me vobis mandauit. *Chr.* Ecce quam bonum est accessio & immoratio.

Ista enim meruit ex immoratione Discipulis prima annunciare. Annunciauit autem & visum: & quia. scilicet, vidi Dominum: & verba quia hæc dixit mihi, quæ sufficientia erant eos consolari.

Et quia hæc audientes Discipuli possent aut decredere mulieri, aut credentes dolere, quod visu suo non fuerint digni, & maximè cum eis promisisset, quod eis in Galilæa appareret: ne igitur hæc recolentes anxiarentur, ideo neque vnum diem dimisit pertransire, quin appareret eis, scilicet, serò Vnde sequitur.

m Cum ergo sero esset die illo] quo resurrexit.

n Vna Sabbatorum,] id est, vna inter dies Sabbatorum, id est, solennium, quia tunc erant dies Azymorum.

o Et fores essent clausæ] domus, scilicet.

p Vbi] id est, in qua.

q Erant Discipuli congregati propter metum Iudæorum] vt ex ostiorum clausione, & plurium congregatione solatium haberent contra metum.

r Venit Iesus] hoc ipso die Resurrectionis.

s Et stetit in medio Discipulorum & dicit eis: pax vobis] intrans ianuis clausis. In quo ostendit, quod corpus habebat glorificatum, quod transire poterat per corpus non glorificatum. Et habebat alias dotes corporis, ad quas innuendum completorium habet quatuor Psalmos. Et nūc dimittis quatuor versus. Et *Luc.* 6. b ponuntur quatuor, quæ respondent quatuor dotibus ad mensuram bonam, &c. *Sap.* 2.b. Fulgebunt iusti, &c. *Aug.* Moli corporis, vbi Diuinitas erat, ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe non ostiis apertis intrare potuit, quo nascente Virginitas Matris inuiolata permansit?

Et nota, quod quinquies apparuit Dominus illo die Resurrectionis.

Primò Mariæ Magdalenæ flenti ad monumentum, quod habitum est, *sup. eod.* *In die Resurrectionis Dominus quinquies apparuit.*

Secundò duabus mulieribus, dum irent nunciare Discipulis De quo *Mat.* vlt. b. Tertiò Simoni Petro.

Quartò duobus Discipulis euntibus in Emaus. Et de his duabus apparitionibus habetur. *Luc.* vlt.

Quintò ipsis Discipulis congregatis in sero, de quo hic dicitur: Cum serò esset die illo, &c.] sed quare vsq; in vespere distulit? Respondemus secundum *Chr.* vt omnes inueniret: in die enim congregatos simul non inuenisset. Item per hoc in desiderium eos induxit & ex dilatione & ex timore, maximè cum hoc accenderet eorum desideriū, quod iam eum è linteaminibus & à verbis mulierum sciebant resuscitatum. Item quia in vespere decens est magis eos timere: ideo & tunc consolatur videre eū sitientes & timidos existentes Sed qualiter non putauerunt phantasma esse: ianuis enim clausis intrauit & repentè? Respondemus Ex verbis mulieris erāt iam præparati Mulier enim multam fidem in eis operata est. Præterea, mansuetum, & mitem visum eis ostendit & quia etiam multi erant, non sunt ita stupefacti. Ex voce etiam pia & nota firmauit mētem eorum fluctuantem, dicens. t Pax vobis,] hoc est. ne tumultuemini, nec turbemini: ego sum, qui vobis pacem promisi Vnde & verbi rememorat, quod ante Crucem eis

dixerat

dixerat. Pacem meam dimitto vobis, *sup.* 14. d. & iterum 16.g. in me pacem; in mundo tribulationem habebitis.

a Et cùm hoc dixisset, &c.] ne putarent esse phantasma. Non solum auditum, sed etiam visum certificat, *Augustinus*. Ad dubitandum corda sananda, vulnerum sunt seruata vestigia. Et Expone.

a Et cùm hoc dixisset, ostendit eis *b* manus & latus. *c* Gauisi sunt ergo Discipuli viso Dño. *d* Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. *e* Sicut misit me *f* Pater, *g* & ego mitto vos. *h* Hæc cùm dixisset, *i* insufflauit, *k* & dicit eis. *l* Accipite Spiritum sanctum: *m* Quorum remiseritis peccata, *n* remittuntur eis: *o* & quorum retinueritis, *p* retenta sunt. *q* Thomas autem *r* vnus ex duodecim, *ſ* qui dicitur Didymus, *t* non erat cum eis, quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij Discipuli: Vidimus Dñm. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, *x* & mittã digitum meum in locum clauorũ, *y* & mittã manũ meã in

b Manus & latus,] id est cicatrices in manibus & latere. Et sicut dicit alius Euangelista, etiam per tactum vult eos probare. *Luc.* 24. f. Palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet. *c* Gauisi sunt ergo Discipuli, &c.] & cognito per vocem & visum, quomodo Dominus esset. In quo implet

Mat. 18. *c.*

facto, quod, prædixerat verbo, *sup.* 16. e. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, &c. Hæc ergo omnia ad fidem eos inducebant certissimam. Sed quia homines erant, & Iudæos timebant, adhuc confirmat eos. Vnde sequitur. *d* Dicit ergo eis iterum, pax vobis.] *Augustin.* Iteratio, confirmatio est. Ipse quippe dat per Prophetam promissam pacem super pacem. *Isa.* 27. b. Vnde nota, quòd Dominus dicit bis: Pax vobis, ad significandum pacem pectoris in præsenti, & pacem æternitatis in futuro. Et ideò etiam Episcopus in Missa bis dicit: Pax vobis. Et quando primo dicit, vertit se ad populum: quia pax pectoris Episcoporum in ministerio quandoque nobis datur; quando autem secundò dicit, non vertit se ad populum, ad innuendum, quòd Domini est, & non sui dare pacem æternitatis. *Chrysostom.* ponit duas rationes, quare dicit: Pax vobis. Prima est, quia prælium implacabile habebant ad Iudæos: ideò non semel. sed bis inducit hoc: Pax vobis, aduersans prælio, dans consolationem. Et quia hoc primum post Resurrectionem dicit verbum Discipulis: ideò & Paulus vbique ferè ait: Gratia vobis, & pax: Mulieribus autem gaudium Euangelizat Christus. *Math. vlt.* b. auete, quia in tristitiis genus muliebre illuderat, & quia hanc suscepit primum maledictionem, *Gen.* 3. c. In tristitia paries, &c. Alternatim igitur viris quidem propter prælium pacem; mulieribus verò propter tristitiam gaudium euangelizat. *e* Sicut me misit Pater, &c.] Postquam lætificauit eos per pacis pronunciationem & securauit, dicit eis, ad quid mittendi sunt: Sicut misit me, id est, ad id, ad quod misit me, ad Passiones. *f* Pater,] qui me amat: ideo confidite, q.d. ea charitate vos mitto ad mala, qua Pater misit me. *Matth.* 10. b. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Vel, Sicut misit me Pater, me hominem. *g* Et ego mitto vos,] id est, ille me misit, & ego mitto vos, & ad idem, id est, prædicandum. *Chrysostom.* Hic eleuat eorum animos & ostendit eos dignos fide, qui opus Filio commissum debeat & ipsi suscipere. Item in hoc, quod dicit: Sicut misit me Pater, & tunc dat fiduciam, q.d sicut missus à Patre omnia superauit: ita & vos missi à me. Et loquitur cum auctoritate: Et ego mitto vos. Et quia missi ad prædicandum indigent Spiritu ad soluendum, vel ligandum: ideo subditur. *h* Hæc cùm dixisset, insufflauit,] in eos, ostendens hoc signo, quod sicut flatus erat ab eo: ita & Spiritus Sanct. qui dabatur in flatu, quod est contra Græcos, qui dicunt, quod Spiritus Sanct. non est à Filio. *k* Et dicit eis, quod ostenderat signo exprimens ver-

Suprà 14. *b.*

bo. *l* Accipite Spiritum sanctum.] *Chrysostom.* Non adhuc deprecatio fit ad Patrem: vt priùs. Et ego rogabo Patrem: &c. sed auctoritate dat eis virtutem. *l* Insufflauit] enim [& dixit, accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis, &c.] Sicut enim aliquis Rex Principes mittens dat eis potestatem & mittere in carcerem & dimittere: ita & hic. Sed quid est, quod dicit: Accipite Spiritum sanctum: ergo dedit Spiritum ante Ascensionem? Contrà *sup.* 16. b. Nisi ego abiero, Paracletus non veniet. Respondemus secundum *Chrysost.* Quidam aiunt. Quoniam nunc quidem non Spiritum dedit; sed aptos eos ad susceptionem per insufflationem construxit: si enim Angelum videns Daniel excessum mentis passus est, *Dan.* 10. quia ineffabilem illam gratiam suscipientes in die Pentecostes, non vtique passi essent, nisi prius construxisset & fortificasset, propterea non dixit: Accipite Spiritum sanctum, sed accipite Spiritum. Et secundùm hoc non est hic de textu, Sanctum. Et posteà dicit *Chrysost.* Nequaquam tamen peccabit, qui dicit Discipulos nunc suscepisse potestatem quandam spiritualem & gratiam; sed non vt mortuos suscitent, & virtutes faciant; sed vt dimittant peccata: diuersa enim sunt charismata Spiritus sancti: ideo induxit.

m Quorum remiseritis peccata, &c.] per hoc ostendens, ad quid eis Spiritus dabatur priùs: post Ascensionem autem eis dictum est: Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sanct. in vos; & eritis mihi testes. *Act.* 1. a. Testes autem per signa fiebant, vnde ibi determinatur species illius dationis. Sed adhuc quæritur: Nonne hoc datum erat iam Apostolis in Petro. *Matth. cap.* 16. c. Quodcunque ligaueris super terram, &c. Respondemus. Potest dici, quod ibi fuit promissio, siue prædictio huius, vel hoc illius est confirmatio. Sed tamen adhuc videtur hoc contrarium ei, quod dicitur *Isaia* 43. d. Ego sum, ego qui deleo iniquitates tuas propter me. Ibi *Interlin.* Propter me tantum. Non ergo Apostoli remittebant peccata. F

Item *Osea* 13. c. Perditio tua, Israel: tantum ex me auxilium tuum. Sed *Gloss.* hic soluit sic: Quorum remiseritis peccata, id est, quos dignos remissione iudicaueritis, duabus, videlicet, clauibus, id est potestatis, & discretionis.

n Remittuntur eis. Tunc enim Dominus approbat remissionem.

o Et quorum retinueritis,] id est, non remiseritis, vel per vos, vel per successores.

p Retenta sunt,] id est, remissa non sunt. Et nota, quod ex hoc quidam errauerunt, dicentes: neminem posse soluere vel ligare, nisi habeat Spiritum sanctum, quo auctore hoc faciat: & hoc volunt habere ex ordine verborum. Ad quod dicimus, quod & ante Resurrectionem dedit eis Dominus eandem potestatem sine insufflatione, nec tunc legitur etiam dedisse eis Spiritum *Matth.* 16. hic autem eam confirmauit.

Præterea benè concedo, quod qui non habet Spiritum sanctum, non potest remittere peccata. id est, qui non habet Spiritus sancti donum, scilicet, ordinis & iurisdictionis, quod est à Spiritu sancto.

Vel sicut dicit *Augustin.* Quia sola charitas, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris participium suorum peccata dimittit; eorum autem, qui non sunt eius participes, tenet. Ideo postquam dixit: Accipite Spiritum sanctum, continuè de peccatorum remissione, ac detentione subiecit. Sequitur.

q Thomas autem vnus ex duodecim. Sed quomodo erant duodecim, cum Iudas iam suspendisset se? *Matth.* 27. a. Et *Act.* 1. c. Suspensus crepuit medius? Respondemus.

r Vnus ex duodecim,] qui fuerant, vel, ly, duodecim, refertur ad numerum prædestinationis, quia in numero duodenario prædestinati erant Apostoli. Vel. [vnus ex duodecim,] erat, licet non essent tot, sicut aliquis dicitur esse de duodecim paribus Franciæ, licet non sint omnes quot debent esse.

ſ Qui dicitur Didymus.] Nomen competit qualitati mentis. Dicitur Didymus, id est, geminus, quia dubius: ducitur Thomas, id est, abyssus, quia dubitando profundius nouit, & firmius stetit.

t Non erat cum eis quando venit Iesus,] in die, scilicet Resurrectionis in sero. *Chrys.* Sed qualiter iste deerat? Fortè post dispersionem & fugam, de qua dicitur *Zach.* 12. d. Percute Pastorem, &c. nundum redierat. *Greg.* Non casu, sed diuina dispositione defuit Thomas, & audita non credidit. Vnde palpando se ei Dominus tribuit: quia eius dubitatione. & facta sibi probatione nulli relinquitur iam dubitare. *u* Dixerunt ergo ei alij Discipuli: vidimus Dominum; ille autem dixit eis: nisi videro in manibus eius fixuram clauorum,] i. signa, siue cicatrices vulnerum, vt probem visu: & non solum hoc, sed etiam tactu. Vnde subdit.

x Et mittam digitum meum in locum clauorum,] & in manibus scilicet. *y* Et mittam manum meam in latus eius. non credam *Chrys.* Sicut simpliciter, & cito credere facilitatis & leuitatis est. *Ecclesiast.* 19 a. Qui cito credit, leuis corde est: ita vltra modum circum scrutari & multum inuestigare grossissimæ mentis. Propter hoc Thomas accusatur: quoniam Apostolis dicentibus. Vidimus Dominũ, non credidit; non tamen illis decredens, quantũ rem pu-

tans impossibilem esse, s. Resurrectionem. Non. n. dixit: quoniam non credo vobis; sed nisi videro, non credo.

a Et post dies octo, &c.] vt priùs.

b Et stetit in medio, &c.] *Chrys.* Cùm videris decredentem Discipulum, excogita Dominatoris clementiam, qualiter & pro vna anima ostendit seipsum vulnera habentem: & accedit vt saluet vnum, nimirum aliis grossionem: quia enim grossissimus fuit, idcircò eam, quæ per sensum grossissimum quærebat, fidem, & neque oculis credebat: non. n. dixit tantùm: nisi videro: sed nisi rimatus fuero, ne qualitercunque phantasia esset, quod videbatur. Sed quare non statim apparet; sed post dies octo? Respondemus, vt per illos dies à Discipulis audiens, in amplius accendatur desiderium, & interim per verba eorum præpararetur ad credendum Sed vnde sciuerat, quod costa eius aperta ei fuerat? A Discipulis id audierat. Qualiter igitur hoc credidit, Resurrectionem autem non? Quoniam hoc multum inopinabile, & mirabile erat.

c Et dixit: pax vobis.] In prima visitatione in die Resurrectionis dixit bis. pax vobis; hic autem semel: Quare hoc? Quia per illam visitationem significatur visitatio præsens per gratiam, in qua dat pacem pectoris, & promittit pacem æternitatis, & prægustare facit: hæc autem apparitio significat apparitionem, vel visitationem, quæ erit in octaua resurrectionis, in qua non erit distinctio inter pacem & pacem: quia vna pax erit tantùm in solutione.

G latus eius, nō credam. *a* Et post dies octo iterū erant Discipuli eius intùs. & Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, *b* & stetit in medio, *c* & dixit: Pax vobis. *d* Deindè dicit Thomæ: *e* Infer digitum tuum huc, *f* & vide manus meas *g* & affer manū tuā, *h* & mitte in latus meū: *i* & noli esse incredulus, sed fidelis. *k* Respōdit Thomas, & dixit ei, Dn̄s meus, *l* & Deus me⁹. *m* Dicit ei Iesus: *n* Quia vidisti me, credidisti: *o* beati, qui nō viderūt, & crediderūt. *p* Multa quidem, & alia signa fecit Iesus in conspectu Discipulorum suorū, quæ nō sūt scripta in libro hoc. *q* Hæc autem scripta sunt, vt *r* credatis, quia *s* Iesus est Christus Fili⁹ Dei, *t* & vt credētes vitā † habeatis in *u* nomine eius.

d Deindè dicit Thomæ: infer, &c.] Obtulit primò pacem omnibus; sed infirmo specialiter loquitur, vt inducat sanitatem. *Chrys.* Vnde, qualiter non expectat à Thoma priùs rogari, nec audire quid tale, quale aliis dixerat: non credam nisi videro; sed præoccupat eum, ostendens per hoc, quoniam & cum hoc loquebatur ad Condiscipulos, ipse aderat: etenim verbis vsus est eisdem. Dicit enim.

e Infer digitum, &c.] vt cognoscas per tactum.

f Et vide manus meas.] i. etiam considera per visum. Vel, Vide, i. tange. Visus enim pro quolibet sensu sumitur.

g Et affer manum tuam,] i. applica. *h* Et mitte in latus meum.] In replicatione istorum, quæ dixerat Thomas, confundit eum, & ostendit se audisse. In hoc, quod sequitur, arguit eum valdè increpatiuè.

i Et noli esse, &c.] *Chrys.* Vides. quoniam infidelitatis fuit ambiguitas; sed hoc antequam Spiritum S. recepisset. Et nota, quod dicit *Chrys.* Dignum est, inquit, hic quærere, qualiter corpus incorruptibile typos ostendebat clauorum, & tangibile erat mortali manu. Sed ne tumultueris, condescensionis erat, quod. n. ita subtile & leue erat, vt clausis intraret ianuis, à grossitie omnium erutum erat; sed vt crederetur Resurrectio, hæc ostenduntur à Christo, s. & vt discant, quoniam ipse erat, qui crucifixus erat: & non alius pro eo surrexit, propterea resurgit habens signa Crucis, & comedit: propter hoc & Apostoli hoc signum Resurrectionis vbique reuoluunt, dicentes: Qui comedimus & bibimus cum eo, *Act.* 10 f. Sicut igitur in procellis ambulantem ante Crucem, non dicimus alterius naturæ corpus illud, *Mat.* 10. c. sed nostræ: ita post Resurrectionem, cum videntes typos clauorum habentem, non dicemus id corruptibile esse de reliquo. Propter Discipulum. n. hæc monstrabat, vt crederet, de quo subditur.

k Respondit Thomas, & dixit ei, &c.] inquantum homo.

l Et Deus meus,] tu es s. Et confitentur non solum humanitatem, sed & Deitatē, quā credidit per Resurrectionem.

m Dicit ei Iesus: quia vidisti me] Thoma, credidisti. *Aug.* Vidisti, non ait, qui tetigisti, sed vidisti: quia visus est quodammodo generalis sensus qui de aliis quatuor dici solet. Vel forsitan non fuit ausus tangere. sed aspiciendo tantum etiam tangendo credidit. *Chrys.* Non per primum tantum increpatus est Thomas; sed & per hoc etiam cum respirasset, certioratus dicit ei Christus.

n Quia vidisti me credidisti: beati, qui non viderunt, & crediderunt.] Hoc enim est fidei, ea, quæ non videntur suscipere Est enim fides sperandarum substantia rerum redargutio non visarum. *Hebr.* 11. a. Hic autem non solum beatificauit Discipulos; sed eos, qui post illos credunt. Et nimirum Discipuli viderunt & crediderunt; sed nihil tale petierunt; sed à Sudariis statim cum. de resurrectione susceperunt sermonem: & antequam corpus considerarent, fidem ostenderunt omnem. Cùm igitur dixerit quis: vellem secundum tempora illa esse, & videre Christum mirificantem? excogitet, quoniam beati, qui non viderunt, & crediderunt. Sed quæritur de hoc.

o Beati, qui non viderunt, & crediderunt.] Ex hoc videtur, quod difficilius est non videre & credere, & idem dicit beati. Sed contrarium videtur, *sup.* 16. b. Nisi ego abiero, Paracletus nō veniet ad vos. Ibi *Interlin.* Quia non sunt idonei Spiritum accipere, nisi eum secundum carnē desistant nosse. Item ibidem *alia Gl.* Paracletus non veniet, vt scilicet, me spiritualiter noscatis. Difficilius ergo erat eis spiritualiter nosse, id est, credere, eo quod eum videbant: & ita videtur procedere hic à superiori ad inferius affirmando. Solut. Facilius fuit Thomæ credere, quia vidit eum, & ante Passionem, & modò vidit & palpauit. Facilius, inquam, quantum ad hoc, quod crederet eum resurrexisse, & per Resurrectionem crederet eius Deitatem. Ad illud quod dicitur: Nisi ego abiero, &c dicendum, quod alij articuli sunt de rebus inuisibilibus; vt quod Deus vnus & Trinus: quod æqualis Patri: quod eiusdem substantiæ, & huiusmodi: & ad hoc præsentia eius corporalis, & conuersatio mortalis impediebant, ne illa crederent de ipso. Sequitur.

Qui non viderunt.] *Aug.* Commēdat fidem Gentiū; sed pro certitudine & pro fidei Gētiū velocitate dicit factū, quod erat futurum *Ps.* 17. Populus, quē nō cognoui, seruiuit mihi.

Inf.

al. † æternam.

p Multa quidem, & alia signa fecit Iesus in conspectu Discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc,] q. d. hæc, & alia fecit. *Chrys.* Quia pauciora aliis Euangelistis narrauit signa hic Euangelista: ideò dicit, quod neque reliqui omnes omnia dixerunt; sed quæ sufficientia sunt ad attrahendum ad fidem audientes. Vnde subdit.

q Hæc autem scripta sunt, &c.] q. d. sufficientia sunt ad fidem. Sed quare non omnia scripserunt? Propter multitudinem: quia vt dicitur *inf.* 21. g. Nec totus mundus capere potuisset. Propterea hoc excogitauerunt Euangelistæ: quoniam qui non credit his, quæ dicta sunt neque pluribus attenderet; qui verò hæc suscipit, sufficiunt ei: nec aliquo alio indigebit in fidei rationem. Mihi autem videtur, quod hic specialiter loquitur de signis post Resurrectionem: ideò dicit. In conspectu Discipulorum suorum. Sicut enim ante Resurrectionem multa fecit, vt credant, quoniam Filius Dei est. ita & post Resurrectionem. vt credant, quoniam resurrexit propterea addidit: In conspectu Discipulorum suorum: quia cum solis eis apparuit post Resurrectionem, sicut eis prædixerat, *suprà* 14. c. Adhuc modicum, & mundus iam non videt me: vos autem Videbitis me. Sed quia licet coram Discipulis facta sunt; sed non propter Discipulos tantum: ideò subditur: Hæc autem scripta sunt, q. d. facta sunt coram Discipulis; sed scripta sunt pro vobis. *r* Vt credatis] vos omnes. Communiter enim loquitur ad eos. *s* Quia Iesus est Christus Filius Dei.] Messias, s. in lege promissus, & per miracula Dei Filius probatus. Et potest hic tangi intentio huius operis specialiter, & generaliter omnium aliorum librorum sacræ Scripturæ. *t* Et vt credentes vitam habeatis,] æternam. Hic est finis vltimus. *u* In nomine eius.] *Theofil.* Hoc est per eum. Ipse enim est vita, *sup.* 14. a. Et salus. Vnde *Act.* 4. b. Non est aliud nomen sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed quare interserit hoc in hoc loco, cum videatur pertinere ad finem libri? Respondemus, sicut dicit *Chrys.* Loquitur hic de signis specialiter, quæ fecit post Resurrectionem coram Discipulis, & quia plura eorum fecit intermedio tempore prædictæ apparitionis, quæ facta est coram Discipulis prima die Resurrectionis, & octaua: & sequentis, quæ facta est ad mare Tyberiadis ideò istud interserit: dicens: Multa quidem, &c. quasi dicat: ego prætermitto multa, quæ interim facta sunt: & ad aliam vado apparitionem, quæ interim facta est ad mare Tyberiadis, secundum *Augustinum* soluitur mysterium. Et patet *in Gloss.*

EXPO

EXPOSITIO CAP. XXI.

POsteà manifestauit se, &c.] Superiùs narrauit Euangelista apparitionem factam in prima die Resurrectionis: & eam, quæ in octaua. Hic narrat aliam apparitionem factam in die alia à prædictis, sed quota die, non est certum. Præterea aliæ apparitiones factæ sunt in Ierusalem; ista autem iuxta mare Tyberiadis in Galilæa. Item priores factæ sunt omnibus congregatis, & inclusis; ista facta non omnibus, sed pluribus positis ad opus scilicet, ad piscationem. Dicit ergo. A

CAPVT XXI.

POsteà *a* manifestauit se iterum Iesus *b* ad mare Tyberiadis. *c* Manifestauit autem sic: Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, *d* & Nathanael, qui erat à Chana Galilææ, *e* & filij Zebedæi: *f* & alij ex Discipulis eius duo. *g* Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. *h* Exierunt, *i* & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prehenderunt. *k* Mane autem iam facto, stetit Iesus in litore; *l* non tamen cognouerunt Discipuli, quia Iesus est. *m* Dicit ergo eis Iesus: Pueri, *n* nūquid pulmentarium habetis? *o* Responderunt ei: non. *p* Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. *q* Miserunt ergo, *r* & iam non valebant illud tra-

a Post hæc,] vel posteà manifestauit se iterum,] i. alias Discipulis. *Chrysost.* Quid est hoc, manifestauit se? Ex hoc manifestum, quoniam non videbatur, neque cum descenderet, quia incorruptibile erat corpus & inuiolabile, Discipulis adhuc existentibus in timore, sicut & prius.

b Ad mare, &c. vel [in mari] id est, eis existentibus in mari, & piscantibus. *Chrys.* Vides, quoniam non continuè cum ipsis incedit, vt antea. Apparuit enim in vespera, & auolauit: deinde rursus post octo dies, & rursus auolauit: deinde post hoc in mari, vt dicitur hic. Dicitur autem mare, quamuis sit aqua dulcis, more Hebræorum, qui omnem congregationem aquarum vocant mare. Dicitur Tyberiadis, à ciuitate Tyberiade, quæ sita est iuxta lacum. Dicitur mare Galilææ, à regione adiacente. Dicitur Genesareth à natura laci, quia ex se generat auras. *Chrys.* Cuius gratia, & loci apparuit, meminit Euangelista? Vt discas, quoniam iam magnam partem timoris eorum abstulerat, vt auderent exire de domo, & extrà adeant, non enim vltrà in domo conclusi erant, vt prius; sed in Galilæam iuerant, vnde erant periculum declinantes Iudaicum, quod adhuc erat timoris & cautelæ. *Luc. 5. a.*

c Manifestauit autem, &c.] De cuius dubitatione habetur *sup. eod.*

d Et Nathanael, &c.] De quo habetur *supr. c. 1. f.* Frater Philippi.

e Et filij Zebedæi,] Ioannes & Iacobus maior. Isti simul erant: quia notiores fortè erant inter se & familiares, quia erant de eadem regione, vel villa propinqua, vel patria, scilicet, Galilæa: vel propinqui sibi loco & habitatione. Item quia eiusdem artis piscatoriæ, scilicet, erant Petrus & Nathanael, & filij Zebedæi: sed de Thoma non est certum. Item plurium nomina hic recitantur vt per ipsos testes probetur apparitio. Præterea pro mysterio fortè recitantur eorum nomina, & numerus, quia septem fuerunt.

f Et alij ex Discipulis eius duo.] quorum nomina tacentur. Et sicut videtur velle *Chrysostom.* alij nominantur, qui ierunt ad piscationem; alij verò, quorum nomina tacentur, sequebantur eos, eo quod colligati erant subinuicem Discipuli, simúlque volebant considerare piscationem benè disponi.

g Dicit ei Simon, &c.] vel ad piscandum simul cum eo, quantum ad quosdam; vel ad videndum, quantum ad alios.

h Et exierunt] de domibus, & loco habitationis.

i Et ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prehendiderunt.] quod Dei dispositione actum est, vt miraculum sequens magis clarescceret. *Chry.* Quia neque Christus cum eis continuè erat: neque Spiritus S. datus erat adhoc, vt dandus erat, neque quid eis tunc commissum erat, neque quid habebant agere: ideo ad piscationem ierunt: & in nocte hoc faciebant, quia formidolosi erant. Sed vnde habuerunt nauem? Vel à propinquis suis: vel fortè ante, cum secuti sunt Dominum, sic reliquerant sua omnino & subitò, vt venditionem suorum vtensilium non attenderent. Sed hic dicit *Aug.* Quæri solet de hac piscatione Discipulorum, cur redierunt Petrus & filij Zebedæi ad id, quod fuerunt, antequam à Domino vocarentur. Erant autem piscatores, quando dixit eis: Venite post me, & faciam vos piscatores hominum: & relictis omnibus sua Magistro adhæserunt. *Mat. 4. d.* Item *Mat. 19. d.* Ecce nos reliquimus omnia, &c. Quid est ergo, quod nunc ea, quæ dimiserant, repetunt, cum audierant à Domino. *Luc. 6. g.* Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retrò, aptus est regno cælorum. Quod si hoc fecissent defuncto Iesu ante Resurrectionem putaremus eos hoc fecisse ex desperatione illa, quæ animos eorum occupauerat. Nunc verò post eum sibi de sepulchro redditum viuum post oblatam suis oculis & manibus videndam & palpandam carnem veram, post inspecta vulnerum loca, post acceptum eius insufflatione Spiritum S. post verba etiam eius. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Item subitò fiunt, sicut fuerunt, non hominum, sed piscium piscatores. His ergo, quos hoc mouet, respondendum est, non eos fuisse prohibitos arte sua licita, scilicet, atque concessa victum necessarium quærere, & tunc, & postea sui Apostolatus integritate seruata, id est, prædicatione non omissa, si quando, vnde viuerent, aliud non haberent. Sicut & Paulus neque ab Euangelio prædicando cessabat; & tamen non de Euangelio, sed de labore suo viuebat: ideò dicebat *1. Cor. 15. a.* Plus omnibus laboraui. Item *1. Cor. 10. b.* Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Si alij potestatis vestræ participant, non magis nos? Sed non sumus vsi hac potestate. Item *in eodem, c.* Ego autem nullius horum vsus sum. Si ergo Paulus artem, quam non nouerat, didicit, vt dum suis manibus transigitur Doctor, nullius grauaretur auditor, quantò magis Beatus Petrus, qui iam piscator fuerat, quod nouerat, antè, facere potuit, si ad præsens tempus aliud, vnde viueret, non inuenit. B *Suprà 20. a*

Sed adhuc fortè quæret aliquis: cur non inuenit, vnde viueret, cùm Dominus promisit dicens. *Matthæi 6. d.* Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius: & hæc omnia adicientur vobis? Respondemus. Etiam hoc modo laborantibus Dominus adiecit, quæ promisit: Ipse enim pisces, qui caperentur apposuit: nec ab alio credendus est eis ingessisse penuriam, qua compellerentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum, vt simul & Prædicatores Euangelij sui pasceret, & Sacramentum de numero piscium commendaret. Et nota mysterium in *Glos.* Sequitur.

k Mane autem facto, stetit Iesus in litore.] *Chrys.* Laborantibus, & iam afflictis assistit Iesus, & non mox ostendit seipsum. Vnde sequitur.

l Non tamen cognouerunt Discipuli quia Iesus est.] voce enim & visu se occultauit. Loquitur enim quasi alienos, sicut patet per sequentia.

m Dicit ergo eis Iesus: pueri, nunquid pulmentarium] vel [pulmentum habetis?] *Chrys.* Interim humaniùs loquitur, tanquam habens quid emere ab eis; vt autem innuerunt se nihil habere, iussit mittere in dexteram nauigij rete, & mittentes ceperunt: sic ergo paulatim intrat in miraculum faciendum, & se ostendendum. Et nota, quod pulmentarium dici solet quodcunque panis condimentum, siue in carnibus siue in piscibus. *Isidorus.* Pulmentum vocatur à pulte; sed siue sola puls, siue quid aliud eius permixtione sumatur, pulmentum dicitur.

n Nunquid pulmentarium habetis,] quasi habetis pisces ad comedendum, vel pisces comestibiles habetisne venales, secundum *Chrys.*

o Responderunt ei, non,] q. d. nihil adhuc cepimus. Ideò consequenter.

p Dicit eis: mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. In quo videtur, quod prius ad sinistram miserant rete.

q Miserunt ergo] rete, non quia crederent Dominum esse, qui hoc iusserat; sed quia tandiu laborantes nihil ceperant nescientes quid possent agere, volebant, quod dixerat ille qui loquebatur experiri.

r Et iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.] Pisces autem parauerat ibi Christus, qui eos, vt sic mitterent, docuerat.

s Dicit ergo, &c.] quia vidit impletum, sicut dixerat, eum recognouit hoc & Petrus cognouit, sed ad vocem Ioannis. Sequitur.

hete præ multitudine piscium. *a* Dicit ergo Discipulus ille, qué diligebat Iesus, Petro: Domin⁹ est. *b* Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, *c* tunica succinxit se, erat enim nudus, *d* & misit se in mare. *e* Alij autem Discipuli nauigio venerũt. *f* Nõ enim longè erant à terra, *g* sed quasi cubitis ducentis *h* trahẽtes rete piscium. *i* Vt ergo descenderunt in terram, *k* viderunt prunas positas *l* & piscẽ superpositum *m* & panem. *n* Dicit eis Iesus; Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. *o* Ascendit Simon Petrus, & traxit *p* rete in terram plenũ magnis piscibus *q* centum quinquaginta tribus. *r* Et cum tanti essent, *s* non est scissum rete. *t* Dicit eis Iesus: Venite, prandete. *u* Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: tu quis es, scientes, quia Dominus est. *x* Et venit Iesus, *y* & accepit panẽ, *z* & † dabat eis, *a* & piscem similiter, *b* hoc iam tertio manifestatus est Iesus Discipulis suis, cum surrexisset à mortuis. *c* Cũ ergo prãdissent, *d* dicit Simoni Petro Iesus: *e* Simõ Ioãnis, diligis *f* me *g* plus aliis? *h* Dicit ei: *i* Etiam, Domine, tu scis, quia amo te.

b Simon Petrus, &c.] *Chrys.* In hoc idiomate propriorum indicant modorum Discipuli, Petrus scilicet & Ioannes. Nam quidem Petrus feruentior; Ioannes verò excelsior, id est, subtilior erat. Et hic quidem † accensior, id est, feruentior; ille vero perspicacior, propterea & primus cognouit Iesum, Petrus vero iuit primus ad eum. Etenim non modica facta erant signa. Et quæ erant? Primum, quia multi capiuntur pisces, secundum quia non est rete scissum, tertium inuenisse carbones accensos, & piscem superiacentem & panem, sicut posteà dicetur. Sed priorem textum prosequamur: Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, audisset, scilicet, à Ioanne, & contulisset per verbum Ioannis miraculum captionis.

al. † acutior. C *Luc. 24. f.*

c Tunica succinxit se, &c.] Et nolebat sic coram Domino apparere. *d* Et misit, &c.] vt natando veniret.

e Alij autem Discipuli nauigio venerunt,] quia non ita festinauerunt vt Petrus. Sed quomodo ausus est aggredi mare natando? Immo [non enim longè erant à terra, &c.] Vel sic. Discipuli nauigio venerunt, & satis sine anxietate potuerunt expectare nauigio venire ad Magistrum, quia propè erant. Et hoc est: Non enim lõgè erant à terra, &c. Vel sic. Petrus misit se in mare. Et ne quæreret aliquis quare non retinuerunt eum secum vt iuuaret eos ad regendum nauem, & trahendum rete, quod ita erat plenum. Respondet quòd immò, quia non longè erant à terra, & ita trahendo rete & regendæ naui satis suffecerunt alij. Et hoc est.

g Sed quasi cubitis ducentis] erant, scilicet, à terra: Ipsi dico.

h Trahentes rete piscium.] *Chrys.* Vt cognouit Petrus, quia Dominus est, omnia eiecit pisces, & retia, & præcinctus est Petrus. Vides ergo & verecundiam eius ex præcinctione, & affectionem ex dilatione. Et nimirum à ducentis cubitis erant, sed neque ita sustinuit naui ad eum venire, sed natans accessit, tantus erat eius ardor.

i Vt ergo descenderunt] de naui, [in terram.] id est, ad litus. Et loquitur eo modo, quo solemus dicere de intrantibus nauem, quod ascendunt nauem, & de exeuntibus, quod descendunt.

k Viderunt prunas positas,] id est, carbones accensos.

l Et piscem superpositum] prunis.

m Et panem,] iuxta paratum. Omnia autem de nouo creauerat Christus. Vnde *Chrysost.* Non adhuc ex materia subiecta operatur, vt *sup.6.* a. Sed admirabilius ducit signa, vt ex nihilo faceret creaturas, per hoc ostendens, quoniam & cum eis materia subiecta faciebat ante Crucem, non ex insufficientia sua, sed propter quandam dispensationem faciebat, vt scilicet, ostenderet se fecisse ipsi visibilia, quibus vtebatur ad miracula facienda. De hoc habetur *sup.6.* contra hæreticos.

n Dicit eis Iesus, &c] vt coquantur, & comedantur. *Chrys.* Ne crederetur phantasma esse, quod videbant panem & piscem: ideò iubet etiam de piscibus captis afferre Et quia iubebat Magister, vt pisces pararentur capti: ideò.

o Ascendit Simon Petrus, & traxit,] non solus, sed auxiliantibus aliis.

p Rete in terram, &c.] Ecce vnum miraculum.

q Centum quinquaginta tribus.] Ecce mysterium, vt dicit *Aug.* Sicut patet *in Gloss. ibid.* Piscium omnium, qui in aqua viuunt, centum quinquaginta tria esse genera Philosophi enumerant.

r Et cum tanti essent.] *Gloss.* numero & quantitate, id est, tot, & tam magni.

s Non est scissum rete.] Ecce aliud miraculum. Et hoc facto, & piscibus, vt iusserat, allatis & paratis.

t Dicit eis Iesus, &c.] *Aug.* prandium fecit illis septem Discipulis de pisce, quem viderunt super prunas & de pane addens, & de piscibus quos eo iubente attulerunt. Et hoc est aliud miraculum, & Resurrectionis, quod verus homo erat, non phantasma argumentum, quia, scilicet, comedit cum eis. Hoc etiam dicit *Greg.* scilicet, quod comedit. Vnde *Glos.* Hic dicitur manducasse Iesus cum pisce panem, in alio Euangelio cum pisce fauum mellis. *Luc. vlt.* f. Tamen, sicut dicit *Chrys.* hic non dicit Euangelista expressè, quod comederit; sed Lucas hoc expressè ait. *Luc. vlt.* Qualiter autem comederit, non est nostrum dicere: modo enim quodam inopinabiliori hoc fecit, non ve natura indigète cibis sicut ante Crucem, sed condescensione ad demonstrationem Resurrectionis facta. verba sunt *Chrys.*

D *Luc. 24. f.* *al. † dat.*

u Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es.] Et quare [Scientes quia Dominus est.] *August.* Tanta erat euidentia veritatis, quod Iesus erat. vt nullus eorum auderet, non solum negare, sed nec dubitare; & ideò non interrogare. *Chrys.* Non adhuc eandem audaciam, quam ante habebant, neque enim confidebant ei loqui, vt ante, sed cum silentio & formidine siue reuerentia multa sedebant attendentes in eum: nam sciuerant quidem. quia Dominus est: propterea non interrogabant eum, tu quis es? formam autem alteratam, id est, clariorem videntes, & multa stupefactione ex claritate, scilicet, plenam, valdè erant stupefacti & volebant aliquid de ea forma interrogare; sed formido, & scire eorum, quod non alter erat, sed ipse, detinebat eos ab interrogatione, sed solum comedebant, quæ eis Dominus parauerat. Sequitur.

x Et venit Iesus,] id est, accessit. Et refertur hoc ad præcedens Dixit eis, venite, & prandete. Et dicendo hoc & eos vocando, etiam ipsemet venit, id est, accessit ad mensam.

y Et accepit panem] quem creauerat. *z* Et dabat eis,] per ministerium accendens in eis amorem, etiam per hoc insinuans, quoniam ipse erat, qui antè eis in cœna ministrauerat, & qui inuicem ministrare mouerat, *sup* 13 b.

a Et piscem, &c] eis dabat, supple Quoniam autem non continuè conuersabatur cum eis, neque similiter vt ante Crucem.

b Hoc iam tertiò, &c.] Et expone, tertio, id est, tertia vice, secundum narrationem ipsius Euangelistæ, q d. plures manifestauit se Discipulis; sed alias prætermittens. hanc tertio dixit Sed contra. Imò quarta videtur apparitio etiam secundum eius narrationem. Primo enim dicit apparuisse Mariæ Magdalenæ, secundo Discipulis, tertio post octo dies, & quarto hic. Sol. Quarta est hic apparitio simpliciter, sed tertia est qua apparuit Discipulis. Et intellige secundum eius narrationem. Vel secundum *Aug.* Hoc iam tertio die, non quantum ad ordinem feriarum; sed tertio die, vt computetur prima dies apparitionis dies Resurrectionis quotiescunque in illa apparuit: secunda dies, quando post octo dies apparuit Thomæ: tertia vt hic. Et est incertum, quota die hoc factum sit. Sequitur.

c Cùm ergo, &c.] vel pransi essent Discipuli, scilicet, cum Iesu.

d Dicit Simoni Petro Iesus,] in quo dat exemplum, quod post prandium non debebat dissolui lingua, nisi ad verba. Et nota, quod specialiter loquitur Petro soli, alios prætermiens. Cur hoc? Respondemus. Eximius Apostolorum erat Petrus, & os Discipulorum & vertex collegij. Ideò & Paulus ascendit videre Petrum præ aliis: *Gal. 1.* d. Item in hoc, quod primo eum alloquitur & interrogat dat ei fiduciam de negotiatione dimissa. & ostendit, quoniam oportet eum audire de reliquo.

e Simon Ioannis,] vel Ioanna, secundum *Chrys.* filius supple. Vnde & dicitur Bariona. *Matt.* 16. e. *f* Diligis me, &c.] id est, quàm hæc visibilia, & terrena: Vel. *g* Plus his] id est. magis, quàm isti diligant, demonstratis Discipulis, qui ibi erant.

h Dicit ei, etiam. Domine, tu scis, quia amo te] Non est ita distinguendum.

i Etiam, Domine.] vt. vt scilicet, dixisset se diligere plus his: Hoc enim nesciebat; sed abondat etiam idiomate Hebræo. Tacens ergo, quod ignorabat, respondit, quod sciebat. De se enim dixit, de aliis tacuit, vt dicit Augu-

stinus

stinus. Vel ita, Domine, amo te: & etiam tu scis, quia amo te, q.d. etiam te testem inuoco, quia amo te. *Chrysostom.* Deum testem inuocat, qui scit, ineffabilia cordis. Et nota, sicut dicit *Augustin.* Interrogans Petrum de amore, & non alibi, vocat eum sic, Simon Ioannis, obediens, scilicet, filius gratiæ, ad innuendum, quia quod ardentiùs cæteris diligit, & obedit, non est nisi ex gratia Spiritus sancti.

E

a Dicit ei, &c.] *August.* q.d. si diligis me, non te, pasce agnos meos, vt meos, non vt tuos: gloriam meam in eis quære, non tuam: mea lucra, non tua. Hæc est probatio dilectionis, 1. *Cor.* 13. b. Charitas non quærit, quæ sua sunt. 1. *Petr. vlt.* a. Pascite, qui in vobis est, gregem Domini. Sed contra dicitur *Ezech.* 33. b. Pascebant semeipsos.

a Dicit ei. Pasce agnos meos **b** Dicit ei iterum. **c** Simon Ioannis diligis me? Ait illi: **d** etiam, Domine, tu scis, quia amo te. **e** Dicit ei iterum: Pasce agnos meos. **f** Dicit ei tertiò. Simon Ioannis, amas me? **g** Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò, amas me, **h** & dixit ei: Domine, tu omnia nosti, **i** tu scis, quia amo te. **k** Dicit ei: Pasce oues meas. **l** Amen amen dico tibi, **m** cum esses iunior, **n** cingebas te, & ambulabas

b Dicit ei iterum,] vt ex iteratione fiat impressio, quod præcipit, vt custodiendi inferatur sollicitudo.

c Simon Ioannis, diligis me,] addit, plus his, quia iam discretionem Petri probauerat in responsione super hoc: vitauit enim arrogantiam, & temeritatem iudicandi de alio ignoto.

d Ait illi etiam Domine, tu scis, quia amo te.] Expone, vt priùs.

e Dicit ei iterum, pasce agnos meos,] vt priùs.

f Dicit ei tertiò, Simon Ioannis, amas me.] *August.* Interrogat, quod sciebat, non semel, sed iterum & tertiò: & tertio audit à Petro se diligi, & tertiò iubet pascere oues. Trinæ negationi respondet trina cõfessio, ne minus amori lingua seruiat, quàm timori. Et sicut fuit iudiciũ timoris negare Pastorem: sic officium amoris pascere Domini gregem.

Chrysost. Tanquam trina negatione deleta, committi ei præsistentiam fratrum, sed negationem non exprobrat, sed dicit: Si diligis me, præsiste fratribus, & feruentem amorem, quem per omnia demonstrasti, hic ostende: & animam, quam dixisti te donaturum pro me, nunc da pro ouibus meis. Tertiò autem interrogat, & tertiò eam iniungit, ostẽdens quanti appretiatur ouium suarum diligentiam, & quoniam hoc maximè amoris Christi signum. Per hoc ergo erudit nos, quomodo eum maximè amare oportet. Et nota, quod dicitur.

g Contristatus est Petrus quia dixit & tertiò amas me.] *Chrysostom.* Semel interrogatus & secundò, ipsum, qui occulta cordis nouit, testem vocauit. Deinde interrogatus & tertio, conturbatur rursus formidans priora. Cùm se fortem dicens ad commoriendum, corripitur, *suprà* 13. d. & quia suam infirmitatem passus est: ideo & nunc timet, & ideo ad ipsum refugit.

h Et dicit ei: Domine, tu omnia nosti,] q.d. & præsentia & futura, sed ego nescio de futuris, sed.

Mat. 26. *d.* *i* Tu scis, quia amo te,] in præsenti. Et vide, qualiter factus est melior Petrus, & magis sobrius, non temerarius, neque audax contradictor, sicut priùs, cum dixit: Etsi oportuit, me mori tecum, non te negabo. Propter hoc enim turbatus est, timens ne fortè æstimaret se diligere, & non diligeret.

k Dicit ei pasce oues meas,] & exemplo & verbo, & orationis suffragio. Sequitur.

l Amen, amen dico tibi, cùm esses iunior, cingebas te, &c.] Sic continuatur. Requisita dilectione, commisit ei curam ouium; hic autem prædicit ei suum martyrium: vt ostendat, quod in his duobus probabit amorem suum ad Christum Vel sic, Pasce oues meas, & scio, quod pasces, quia animam pro eis pones. Et hoc est: Cùm esses iunior, &c. Vel sic, secundùm *Chrysost.* Cùm quæsisset à Petro de eo, qui in ipsum est amore, quia Petrus conturbatus est, prænunciat ei & martyrium, quod debebat sustinere: per hoc ostendens quod non decredens hoc ei dixerat toties. amas me; sed & valde credens, & eius, qui in eum Petrum amoris ostensionem monstrare volens, & volens etiam erudire, quo vtique modo maximè eum amare oportet scilicet pascendo oues, & pro ipsis moriendo: ideo ait: Cùm esses iunior, ætate & moribus.

n Cingebas te, & ambulabas, vbi volebas,] id est, ad libitum te cohibebas, & ad libitum te effrænem reddebas, quasi dicat faciebas, quod volebas.

o Cum autem senueris, &c.] q.d. quæ non es passus iuuenis, oportet te pati senem. *Chrysostom.* Dicit, cum esses iunior: & posteà, cum autem senueris: per hoc ostendit, quod Petrus non erat tunc iuuenis, sed neque senex adhuc, sed vir consummatus. Sed quare meminit eum prioris ætatis, vel vitæ? manifestum est enim, quoniam sic est in iuuene; nam in sæcularibus quidem iuuenis vtilis est & strenuus; senex verò inutilis: in meis autem non ita est, ait sed cum superuenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc virilitas illustrior apparebit in nullo ab ætate prohibita senili. Hoc autem dixit Christus, non obstupefaciens eum, sed magis erigens. Sciuerat enim eius dilectionem. Et quoniam hoc olim parturiebat, & desiderabat bonum, scilicet, pro eo moriendi. Vnde *suprà* 13. d. Quare non possum te sequi modo? Et *alibi*: Tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. Et non solum mortem, sed & genus mortis ostendit. Quia enim Petrus semper volebat esse in eis, quæ sunt pro eo, periculis, confide ait: ita enim implebo desiderium tuum, vt quæ non passus es iuuenis, hæc te oporteat pati senem. Et hoc est: Cum autem senueris, ad literam. *Luc.* 22. *d.*

E

vbi volebas. **o** Cùm autem senueris, **p** extendes manus tuas, **q** & alius te cinget, **r** & ducet, quò tu non vis: **s** Hoc autem dixit significans, qua morte clarificaturus **t** esset Deum. **u** Et cùm hoc dixisset, dicit ei: **x** Sequere me: **y** Conuersus Petrus, **z** vidit illum Discipulum, quem diligebat Iesus, **a** sequentem, **b** qui & recubuit in cœna super pectus eius, **c** & dixit: **d** Domine, quis est, qui tradet te? Hũc ergo cùm vidisset Petrus,

F

p Extendes manus tuas] in Cruce. id est, crucifigeris.

q Et,] ad hoc [alius te cinget.] id est, compellet, vel vinculis, ad literam. te ligabit.

r Et ducet te, quò tu non vis,] id est, ad mortis molestiam. *Cryhi.* quod dicit: quò tu non vis naturæ dicit compassionem & carnis necessitatem. Et quoniam inuitè separatur à corpore anima: nullus enim impassibiliter corpus deponit hoc, Deo vtiliter hoc dispensante, vt non multæ fierent mortes violentæ: Si enim his existentibus, præualuit diabolus infinitos ad præcipitationes & suffocationes ducere, nisi tanta esset concupiscentia animæ & corporis, pro qualibet tristitia cito vtique multi impetum ad hoc fecissent. Alias quatuor rationes habes in *Gloss.* quare relicta est pœna huiusmodi in Sanctis. quibus dimissa est culpa, scilicet, ad demonstrationem debitæ miseriæ, ad emendationem labilis vitæ, ad exercitationem necessariæ patientiæ. Et quarta est in alia *Gloss.* quia si nulla esset, vel parua molestia mortis, non esset tam magna gloria martyrij. Quod autem dixerat Dominus de Petro, exponit Euangelista, dicens. *s* Hoc autem dixit, &c.] scilicet, martyrio, & quo genere martyrij, scilicet, manuum extensione in Cruce. *t* Clarificaturus.] vel [glorificaturus esset Deum.] Hoc dicit, quia propter fidem eius mortuus est *Aug.* Quia hac morte ostendit, quantum colendus, & amandus sit Deus. *Chrysostom.* Non dixit, qua morte morietur, sed glorificabit, vt discas, quoniam pati pro Christo gloria & honor est patientis. *u* Et cùm hoc, &c.] q. d. ne timeas mori pro me, cum ego priùs pro te. *Ecclesiast.* 23. d. Magna est gloria sequi Dominum. Item.

x Sequere me,] eodem genere mortis. Vel secundùm *Chrysost.* Sequere me, id est, me imitare in procuratione gregis, q.d. te dimitto, vt sis loco mei, vt sis vicarius & imitator, & successor meus *Chrysost.* Si verò dixerit quis, qualiter igitur Iacobus thronum assumpserit Ierosolymorum? Illud vtique dicam quoniam hunc. id est, Petrum orbis terrarum intronizauit Magistrum.

y Conuersus Petrus vidit, &c.] *Aug.* His dictis à Domino, cœpit ipse Iesus abire & nondum intellecto, quod audiuit: Sequere me, cœpit Petrus incessu pedum sequi. Secutus est autem & Ioannes, qui sciebat se diligi. Et hoc est. quod dicitur hic. [Vidit illum Discipulum, quem diligebat Iesus.] familiariùs donauit potiori dulcedine sui amoris. *a* Sequentem] post Iesum & Petrum, ad literam. Et determinat priuilegium quoddam amoris sui.

b Qui & recubit in cœna super pectus eius,] *sup.* 13 e.

c Et dixit] ei, id est, quæsiuit ab eo silenter suadente Petro.

d Domine, quis est, qui tradet te? Hunc, &c. sequentem

a Dicit Iesu, Domine, hic autem quid,] sustinebit scilicet pro te? Intellexerat enim Petrus, quod de sua morte ei dixisset *Beda*. Quia audierat Petrus se crucifigendum, voluit etiam fratris cognoscere finem. *Chrysostom.* Cuius gratia, vel qua de causa meminit hic Euangelista illius accubationis super pectus, Domini? Respondemus. Non inaniter neque sine causa, sed ostendens quantam modò Petrus habebat audaciam post negotiationem. Qui enim tunc non audebat interrogare, sed Ioanni suasit, huic & præsistentia credita est fratrum, & non solum de se, sed & de aliis Magistrū audet interrogare. Et Ioannes quidem silet; ille verò loquitur. Et sicut in cœna non audens interrogare, hunc, scilicet, Ioannem præmittit ad interrogandum: ita & nunc reddens ei retributionem, & existimans eum libenter velle interrogare de seipso & non audere, ipse suscepit interrogationem pro eo, dicens: Hic autem quid.

al. † ad Iesum.

a dicit † Iesu, Domine, *b* hic autem quid? *c* Dicit ei Iesus: *d* Sic *e* eum volo manere, *f* donec veniam *g* quid ad te; *h* Tu me sequere. *i* Exiit ergo sermo iste inter fratres: *k* quia Discipulus ille non moritur. *l* Et non dixit ei Iesus: non moritur; sed sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? Hic *m* est Discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus, quia verū est testimonium eius *n* Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

Explicit Euangelium secundùm Ioannem.

Item per hoc ostendit Petrus amorem, quem ad Ioannem habebat: Etenim valdè amabat eum. Et hoc ostenditur, & per hoc quod dicitur hic, & per totum Euangelium ostenditur horum colligatio. Et in actibus Apostolorum, *Act.* 3. a. Petrus & Ioannes ascendebant in templum, &c. Quia igitur magna Petro Dominus & orbem terrarum commisit, & martyrium præsonauit, & amorem testatus est ampliorem aliis: ideò volens & hunc Petrus habere socium & communicatorem præsidatus & martyrij, ait.

b Hic verò quid,] q. d. non eadem nobis via eueniet: Valdè enim amabat eum Petrus, & nolebat ab eo diuelli.

c Dicit ei Iesus: sic eum volo manere, donec veniam quid ad te? Et loquitur increpatiuè. Quia enim quasi procurans eum & nolens ab eo diuelli dixerat hoc Petrus: ideò ostendit, quod quantumcunque amauerit; amorem tamen eius non excedit. Et hoc est.

d Sic eum volo manere, quid ad te] pertinet scilicet, de eo, imò ad me, q. d. etsi valdè amas eum; tamen plus ego.

Item, Quid ad te. per hoc erudit nos non anxiari, neque nimis inuestigare, neque vltra ea, quæ Deo placent, quærere.

Vnde: In superuacuis rebus noli perscrutari multipliciter. Quia enim semper Petrus feruidus erat & præsiliebat, abscidens eius feruorem, & erudiens etiam nos nihil perscrutari vltrà, quàm saluti necesse est, hoc ait: Quid ad te? tu me sequere, q. d. opus tibi commissum attende, & perfice & exerce, & certa: quid enim ad te, & si volo eum manere hic & non mittere per orbem terrarum; tu ea, quæ tui ipsius sunt, attende. & de his sollicitus sis. Hoc autem dicebat, sicut dicit *Chrysostom.* ab intemporanea compassione, quæ ad se inuicem erat diuidens eos: quia enim debebant orbis terrarum procurationem accipere, non oportebat complexos esse de reliquo ad se inuicem: profectò enim hoc magnum esset damnum orbi terrarum. Vel secundùm *Augustin.*

d Sic,] id est, in pace.

e Eum volo manere,] id est, senium finire.

f Donec veniam] ad eum remunerandum & recipiendum in æterna beatitudine.

g Quid ad te;] de hoc pertinet. *h* Tu me sequere,] in Crucis Passione.

Exiit ergo sermo iste inter fratres,] id est. inter Discipulos.

k Quia Discipulus ille non moritur.] Putauerunt enim Discipuli, quod Dominus diceret eum sic debere manere, id est, semper viuere & non esse moriturum, donec Christus veniret ad iudicium. *August.* Sed non erat magnum dare dilecto non mori, cum melius sit dissolui, & esse cum Christo, *Philip.* 1. d. *Beda.*

Vnde quod non esset ita intelligendum ipse Ioannes admonet, dicens.

l Et non dixit ei Iesus non morietur; sed sic eum volo manere donec veniam, quid ad te.] *Chrysost.* Dicens Euangelista opinionem Discipulorum corrigit eam tanquam non intelligentibus, neque conspicientibus eis, quod dixerat Christus.

m Hic est Discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus. quia verum est testimonium eius,] *Beda.* Hic apertè designat suam personam ex officio, quam noluit designare ex vocabulo.

n Sunt autem & alia multa, que fecit Iesus, quæ sibi scribantur per singula nec ipsum arbitror, &c.] Hic in fine ponit rationem de hoc, quod tam pauca signa scripsit: Magis enim intendit verbis Christi, quàm signis.

Et dicit, quod nec etiam alij omnia scripserunt, quia infinita fuerunt.

Vel secundùm *Chrys.* sic continuatur. Quia dixerat se testimonium perhibere Christo de prædictis, ne aliquis diceret: tu enim gratificando Magistro tuo hoc dicis, non pro veritate: ideo ad vltimum de signis, dicens: Sunt autem & alia multa. &c. quasi dicat, ex hoc manifestum est, quoniam nequaquam gratificatus sum Magistro, neque per gratiam testimonium perhibui, sed propter veritatem. Qui enim de tot signis pauca scripsi, nec & tot, quot & cæteri; sed insidias Iudaicas & lapidationes, & contumelias, odium, conuitia in medium proposui, & alia humilia de eo, & quoniam eum dæmonium habentem vocabant, manifestum est quoniam nequaquam gratificatus sum eum enim, qui gratificaretur, contrarium oportebat facere, exprobabilissima, scilicet, occultare & clara proponere.

Et nota quod dicit: Nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, vel scriberentur, id est, scribi possent, libros. *Augustinus*: Non spatio locorum credendum est mundum capere non posse quæ in eo scribi, si possent, scripta non ferret, sed capacitate legentium comprehendi fortasse non possent, quamuis salua rerum fide, plerumque verba excedere videantur fidem, quod non fit, quando aliquid, quod erat obscurum, vel dubium causa & ratione reddita exponitur, sed quando id, quod apertum est, augetur, vel extenuatur; nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quoniam sic verba rem, quæ indicatur excedunt, vt voluntas loquentis, nec fallentis appareat qui nouit quousque credatur à quo vltra quàm credendum est, vel minuitur loquendo aliquid, vel augetur. Hunc loquendi modū Græci & Latini hyperbolem vocant, qui & in aliis Scripturæ locis inuenitur, vt est illud *Psalm.* 72. Posuerunt in cœlum os suum & verticem capilli perambulantium in delictis suis.

Explicit Postilla D. Hugonis super Euang. secundùm Ioannem.